BIBLIOTEKA
INSTYTUTU
HISTORII
SZTUKI
VJ
J
S.1
1832

948354
Mag. St. Dr. IV
BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS

V
B 3
D
948354 IV
Mag. St. Dr.

10045

1832
VI

FLORILEGII MAGNI,

SEU

POLYANTHEÆ

FLORIBUS NOVISSIMIS

SPARSÆ, LIBRI XXIII.

OPUS PRÆCLARUM, SUAVISSIMIS CELEBRIORUM
Sententiarum, vel Græcarum, vel Latinarum floſculis, ex ſacris & profanis Auctoribus collectis, refertum:

A JOSEPHO LANGIO,

Poſt alios, meliori ordine diſpoſitum, innumeris ferè Apophthegmatis, Similitudinibus, Adagiis, Exemplis, Emblematis, Hieroglyphicis, & Mythologiis locupletatum atque perilluſtratum.

EDITIO NOVISSIMA.

Ab infinitis penè mendis expurgata, & cui præter Additiones, & emendationes Fr. Sylvii Inſulani, acceſſerunt Libri tres, circa titulos, qui ad litteras K, X, & Y, pertinent.

TOMUS PRIMUS.

GABINET ARCHIWOL. UNIW. JAGIELL.
KOLLEKCYA PRZEZDZIECKICH
(Ze zbiorów Prof. Józefa Łepkowskiego.)

GABINET ARCHIWOL. UNIW. JAGIELL.
KOLLEKCYA PRZEZDZIECKICH
(Ze zbiorów Prof. Józefa Łepkowskiego.)

LUGDUNI,
Sumptibus Joannis Antonii Huguetan.

M. DC. LXXXI.
Cum Privilegio Regis, & Approbationibus Doctorum.

BIBL'OTHEC
UNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

948354
IV

Sig. Jag.
St-Dr. 2018. D. 20/6 (6)

Bibliotheca Universitatis Tarnovien.

BENEVOLIS LECTORIBUS

FRANCISC. SYLVIUS INSULANUS, S.

QVVM hujus operis titulus Polyantheæ, id eſt, Florilegij nomen obtineat, de floribus pauca quædam proferre, quæ vos ad florum ſpiritualium colores & odores manuducant, fert animus. Nulli, inquit Plinius, poteſt facilius eſſe loqui, quàm rerum naturæ pingere, laſcivienti præſertim, & in magno gaudio fertilitatis tam variæ ludenti. Quippe reliqua uſus alimentíque gratia genuit; & ideò ſæcula atque annos iis tribuit. Flores verò odoreſque in diem gignit; magna (ut palam eſt) admonitione hominum, quæ ſpectatiſsimè floreant celerius marceſcere. Plantarum cauſa duplex efficiens proponitur à Moſe, libro de rerum creatione circa initium: nempè Deus ſuo verbo, decreto, juſſu, & terra, quæ vi germinandi à Deo accepta, re ipſa ſtirpes, herbas, flores produxit. Maximum autem ornatum & decorem, ſummámque gratiam hortos & agros ex floribus accipere, rudioribus ingeniis eſt notiſſimum. Neque etenim ex ullis, quantumvis artificiosè contextis aut Coloribus ornatis, topiariis vel porticalibus ſcenis, umbraculis, aut aliis hortenſibus operibus, tantùm ornatus his accedit, quantum ex floribus herbíſque odoratis coronariiſve, abſque quibus etiam omnia opera hortenſia tum ornatu ſuo, tum gratia & amœnitate neceſſaria deſtituuntur. Voluptas autem & animi recreatio ex his ipſis, non niſi honeſtiſsima eſſe poteſt. Ad id enim quod pulchrum honeſtúmque, hominem hortantur & impellunt. Siquidem ſua pulchritudine, coloris elegantia, formæ præſtantia, odoris ſuavitate ac fragrantia, flores generoſis animis ſuggerunt honeſti pulchríque, necnon omnium virtutum, recordationem. Turpe namque, ut quidam ſapienter ait, fuerit pulchra contemplantem, pulchra tractantem, pulchríſque in locis verſantem, non pulchram aut turpem habere animam. Utilitas porrò quæ à floribus materiæ medicæ & pharmaceuticæ accedit, non exigua vel ſterilis, ſed fœcunda, varia, omninóque multiplex eſt. Proſunt flores non parum vel ſolo odore, dein & aliis ſuis facultatibus quam plurimum. Odoribus enim variis ſpiritus languidos refovent, reficiúntque, collapſas vires

redintegrant, torpentem animum non rarò excitant, ſubinde remorantem ſomnum clementer conciliant, & inter adorabilia locum obtinent principem, facilè videlicet parabiles, & amica naturæ conſuetudine familiares. Alia enim quæ ab Indis extremóve Oriente odorata advehuntur, non adeò domeſtica videntur, interim ſumptuoſiora, neque cuivis ſtatim & ſponte parabilia: flores autem ab hortulis ſubinde etiam à pratis, arvis & viridariis affatim, levi cura, nullo vel exiguo pretio ſuppeditantur. Cæteris porrò ſuis facultatibus, calefaciendi videlicet, refrigerandi, reprimendi, corroborandi, concoquendi, digerendi, diſcutiendi, reſolvendi, aperiendi, attenuandi, leniendi, & aliis ſimilibus, ſic conducibiles flores ſunt, ut nulla corporis pars malè affici poſſit, cui non ex floribus remedium adhiberi queat: paucæ item compoſitiones mixtáque medicamenta, quæ non flores aliquos admittant. Plantas umbelliferas, flore placentes, odoratas, in paluſtribus, aſperis, ſaxoſis, ſabuloſis, apricis, umbroſis, udis, uliginoſis & pinguibus locis provenientes, floribus variis ornatas, ſtirpium hiſtoriæ depingunt. Ad quarum imitationem viſum eſt primo noſtrorum collectaneorum auctori Dominico Nano Mirabellio (cujus inventis multa addiderunt Bartholomæus Amantius, Franciſcus Tortius, Maternus Cholinus, Anonymus Lugdunenſis, Joſephus Langius, quos imitatus ſum) Polyantheæ nomen, meritò quidem & prudenter, imponere ac retinere. Ut enim tota rerum natura clamitat, præſentémque refert qualibet herba Deum: ita quidquid in Sacris, Eccleſiaſticis, Profanis ſcriptoribus, piè, ſapienter, eleganter dictum occurrit, floribus amœnis & ſalutaribus aſſimilandum videtur. Res eximias pingit vario penicillo natura rerum, & myſteria innumera cœleſtis humanáque Philoſophia pandit viſibili ſupparo tecta. Non eſt difficile loqui, ſed facilius multò varia miráque ex litterarum ſcriniis depromere. Paſcit oculos jucunda telluris facies verno tempore, mentes autem inſtaurat literarum bonarum grata varietas. Ludit in ingenti multiplicis fertilitatis copia ſapientiſſimus Opifex, cujus charitas in documentis ad meliorem ſtatum pertinentibus abundè conſpicitur. Arbor occulto creſcit ævo: flores in horas naſcuntur: ſecula ſeculis ſuccedunt, varietas in dies veluti nova mentibus affulget, quas exhilarat & reficit. Quid convenientius igitur huic operi Polyantheæ nomine, in quo gratiſſimus decor & ornatus florum odoratorum innumero numero conſitorum vobis apparet? Quicquid in hortulis, viridariis & arvis, Dei populo conſecratis, quicquid in ſaltibus Philoſophicis hominum ſocietati perutilibus includitur, in hoc florilegio collectum meliori ex parte conſpicietis. Et veluti flores tum oculis & naribus, tum corporibus ægris multam faciunt medicinam: ſimiliter ſapientum qui toto hoc opere nos alloquuntur, præclara facta dictáque mirificè nos ſublevant, dummodò dociles aures præbeamus, & quæ de pietate, juſtitia, temperantia, animi magnitudine prolixè narrantur, ad communis & privatæ vitæ uſum referre libeat. Quod ut commodius exequamur, de peculiari quadam totius inſtituti ratione, quæ ſequuntur veſtris ſubjicimus judiciis. Quandoquidem ante aliquot annos vir induſtrius & laborioſus Ioſephus Langius indigeſtum Polyantheæ volumen ad formam quandam convenientiorem reduxit, tantiſper dum alius appareat qui exactiore methodo non tantùm titulos, ſed & titulorum ſeriem componat, nos ordinem à Langio conſtitutum ſequuti Etymologias Hebræas frequenter Latinis & Græcis adjunximus. Quum enim recta docendi ratio nominum vim in primis expendere nos jubeat, & duæ ſint ideæ veritatis, nempe rerum nomina & res ipſæ, de vocibus agendum

dum fuit: Inde ad definitiones varias, nec fortaſſe per omnia ſemper probandas, ventum eſt. His ſententiæ Biblicæ & vocum in iis occurrentium acceptiones obſervandæ, breviter explicatæ, variiſque teſtimoniis illuſtratæ ſunt, quibus abſolutis acceſſerunt veterum Theologorum ſententiæ, & reliqua ex Philoſophis atque Hiſtoricis præſertim veteribus decerpta, dictis argutis, eximiis exemplis, adagiis, hieroglyphicis, mythologiis poëticiſque floſculis ſubjunctis, ne quid operi deeſſet, quo ſtudioſus quilibet munitus, ſive in Eccleſia, ſive in curia, vel in privatis colloquiis, ſolitariis meditationibus, epiſtolis ad familiares, aliiſve ſcriptionibus, aliis ſibique multum prodeſſe poſſit. Cæterùm his omnibus titulis & novos multos ante quinquennium, & iterata editione addere viſum eſt, tum ex ſacrorum Bibliorum Theſauro, tum ex Patribus & antiquitate ſeculari deſumptos: multa item hinc inde mutuata, ſed ſuis locis ſubjuncta, quæ ad operis utiliorem uſum pertinere judicavimus. Eſt aliquò prodire tenus, ſi non datur ultra: modus etiam rebus ineſt, ſunt certi denique fines, quos ultra citráque nequit conſiſtere rectum. Facilè fuit ad ingentis molis volumen unum & alterum novam Polyantheam producere, vel etiam ex ſolis ſacris atque Eccleſiaſticis ſcriptoribus: ſed decuit, & tandem oportuit manum tollere de tabula, cui titulorum multorum reſpectu, hæc Horatij dicta non immeritò adpingimus:

Fervet avaritiâ miſeráque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poſſis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinoſus, amator?
Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Unum petimus denique, Lectores benevoli, ut quicquid in Polyanthea noſtra noviſſima vobis gratum erit, unumquemque veſtrum pertrahat ad ſuaves illos viridarij cœleſtis colores & odores gratiſſimos in verbo Dei ſparſos, vivificaque fragrantia piam animam reficientes. Patrum ſententiæ ex ſacris hortulis collectæ languentia corda ſuſtentent, vires exhauſtas inſtaurent, animorum torporem diſcutiant, & à mortis ſomno revocent frequentiſſimè. Ignis ſincerus divinæ Charitatis, florum ſacrorum vitali ſucco imbutus & aſperſus, iterum accendatur, faſtus mundani caloris extinguatur, carnis reprimantur laſciviæ, fidei imbecillitas novas vires aſſumat, ſpiritualis ventriculus panem veritatis concoquat & digerat, ut fiat ſolidus cibus in vitam beatam. Porrò, ſi quid præſtitum eſt ſtudiis veſtris utile, totum id tribuite Deo Optimo, Maximo, de cujus miſericordia gloriamur: mihi verò quicquid hominem ſapit adſcribite, cujus proprium eſt titubante paſſu in ſanctæ Veritatis & Charitatis via progredi.

ELENCHUS TITULORUM
SECUNDUM LITERARUM ORDINEM
in hoc Polyantheæ opere Digeſtorum, additis paginarum numeris, quò facilius poſſint inveniri.

A

A, Abba, Abbas, Abi col. 1
Abdicatio 3
Abnegatio 4
Abſolutio 7
Abſtemij 9
Abſtinentia 11
Abuſio, Abuſus 24
Acceptio perſonarum 26
Acceſſio, Incrementum 29
Accidens ibid.
Accuſatio 30
Acedia 31
Acquiſitio 36
Actio, Actor 37
Adjuratio 40
Adjutor, Adjutorium, adjuvare ibid.
Admiratio 42
Admonitio 43
Adoleſcentia 44
Adoptio 51
Adoratio ibid.
Adventus Domini 52
Adventus Principis 54
Adverſitas ibid.
Adulatio 59
Adulterium 76
Advocatus 84
Ædificatio 87
Ægr[illegible]tudo 88
Æmulatio 90
Ænigma 92
Æqualitas 94
Æquanimitas 96
Æquus, & Æquitas 97
Ærarium 99
Ætas ibid.
Æternitas 104
Affabilitas ibid.
Affectatio 105
Affe[illegible] & Affectus 106
[illegible]cultura 113
[illegible]acritas ibid.
Alea 118
Aliena 124
Alimentum ibid.
Ambiguitas 126
Ambitio 128
Amentia ibid.
Amicitia 131
Amiſſio rerum 141
Amor Dei 144
Amor proximi 175
Amor ſui 177
Amor patriæ 181
Amor Cupidinæus, ſeu Venereus 186
Angeli, Angelus 187
Anima 190
Animal 202
Animus 208
Annus 218
Antichriſtus 220
Apoſtaſia 229
Apoſtolus ibid.
Appetitio gloriæ 231
Appetitus 233
[illegible] 235
Aqua 238
Aratio 239
Arbiter, Arbitrium ibid.
Arcanum 239
Architectura 241
Argumentatio ibid.
Argutia 243
Arithmetica 245
Arma 246
Arrogantia 247
Ars 251
Artes Mechanicæ 256
Aruſpex ibid.
Arx 258
Aſcenſio Chriſti in cœlos 259
Aſperitas 261
Aſſentatio 262
Aſſiduitas 264
Aſſuetudo 265
Aſtrologia 266
Aſtutia 268
Atheiſmus 270
Attentio ibid.
Avaritia 272
Audacia 291
Auditor, Auditus 292
Avis 296
Augurium 300
Aula, Aulici 301
Aurum 311
Authoritas 315
Auxilium 317

B

BAlneum 321
Baptiſmus 322
Barba 329
Barbarus, Barbaries 331
Beatitudo 332
Bellum 337
Benedictio 359
Beneficentia, & Beneficium 362
Benevolentia 374
Benignitas 375
Bibacitas 376
Blaſphemia 379
Blatero 381
Bona, Boni, Bonum, Bonitas 382
Breviloquium, Brevitas 393

C

CÆcitas 397
Cælebs 401
Calamitas 402
Calliditas 404
Calor 405
Calumnia 406
Candor 415
Canis 416
Canticum 419
Captivitas, Carcer 420
Caro 422
Caſtitas 426
Caſus 433
Cauſa 435
Celeritas 437
Cerebrum ibid.
Ceremonia ibid.
Charitas 438
Charitas Dei erga ſuos 443
Choreæ 446
Chriſtus 448
Chriſti adventus 466
Chriſti incarnatio 468
Chriſti nativitas 472
Chriſti Crux & Paſſio 474
Chriſti Reſurrectio 484
Chriſti Aſcenſio 486
Chriſti Aſcenſio & Seſſio 487
Chriſtianiſmus 488
Cibus 493
Circumſtantia 496
Civitas 497
Civilitas morum 508
Clamor 510
Claudicatio bid.
Clementia 511
Clericus 528
Cœlum 523
Coitus 525
Cogitatio bid.
Cognitio 529
Color 533
C[illegible]ga ibid.
Comedere, Comeſſatio 534
Comitas ibid.
Commendatio 536
Commiſeratio ibid.
Commodatio 537
Communitas 538
Compaſſio ibid.
Conatus 540
Conceptio 542
Conceptio Chriſti ibid.
Concio 543
Concordia 547
Concupiſcentia 552
Confeſſio 554
Confidentia 560
Conjectura 561
Conjugium 563
Conjuratio 569
Conſcientia 570
Conſideratio 577
Conſilium 579
Conſolatio 591
Conſolationes 597
Conſtantia 605
Conſuetudo 612
Contemplatio 615
Contemptus 618
Contentio 623
Continentia 624
Contritio 627
Contumelia 628
Converſatio 629
Converſio 632
Convitium 634
Convivium 639
Cor 643
Corpus 644
Correctio 647
Creatio 653
Creatio hominis 656
Credulitas 657
Crudelitas 659
Crux 665
Culpa 668
Cunctatio 669
Cupiditas 670
Cura 678
Curioſitas 680

Dæmon,

Elenchus Titulorum.

D

DÆmon, Dæmonium 687
Damnatio 697
Damnatio æterna 698
Damnum ibid.
Debitum 702
Decalogus 703
Deceptio 704
Decima ibid.
Declamatio 707
Decorum 708
Dedecus 714
Defectio 715
Defenſio ibid.
Definitio 716
Deformitas 718
Degener 720
Delatio 722
Delectatio 724
Deliberatio 725
Deliciæ 727
Democratia 729
Demonſtratio 732
Depoſitum 734
Deriſio ibid.
Deſiderium 735
Deſidia 736
Deſperatio 737
Detractio 741
Devotio 744
Deus 746
Diabolus 784
Dialectica 793
Dies 795
Differentia 796
Difficultas 798
Diffidentia 799
Dignitas 801
Dilectio 803
Diligentia 805
Diſcere 808
Diſciplina 811
Diſcipulus 815
Diſcordia 818
Diſcretio 824
Diſputatio 825
Diſſimilia 827
Divinatio 829
Divinum auxilium 832
Divitiæ 833
Divortium 857
Docilitas, Doctrina ibid.
Dolor 872
Dolus 881
Dominus 883
Domus 886
Donatio 888
Dos 890
Dubitatio 891
Durities 893
Dux 894

E

EBrietas 90
Eccleſia 916
Edictum 922
Educatio ibid.
Electio 928
Eleemoſyna 932
Elementum 937
Eloquentia 938
Emptio 948
Epiſcopus 949
Equus 950
Error 952
Erubeſcentia 953
Eruditio 954
Evangelium 955
Euchariſtia 957
Eventus 957
Exactio 962
Excommunicatio 963
Excuſatio 965
Execratio 966
Exemplar, Exemplum 967
Exercitium, Exercitatio 972
Exercitus 974
Exilium 977
Exorciſmus 980
Expectatio ibid.
Experientia 982
Exprobratio 987

F

FAbula 989
Facetia 993
Facies 995
Facilitas 997
Facundia ibid.
Fallacia 998
Fama 999
Fames 1005
Famigeratio 1008
Familia ibid.
Familiaritas 1009
Faſtidium 1010
Faſtus 1011
Fatum ibid.
Favor 1014
Febris 1015
Felicitas 1016
Feriæ 1021
Fermentum 1222
Ferocitas ibid.
Fertilitas ibid.
Feſtinatio 1023
Fidejuſſio 1026
Fidelis, Fidelitas ibid.
Fides 1028
Fiducia 1033
Filius, Filia 1041
Finis 1050
Fœditas 1051
Fœdus ibid.
Fœnus 1055
Forma 1056
Formido 1061
Fornicatio 1062
Fortitudo 1065
Fortuna 1083
Frater 1097
Fraus 1101
Frugalitas 1104
Fucatio, Fucus 1111
Fuga 1113
Furtum 1116
Furor 1120
Futurum 1122

G

GArrulitas 1125
Gaudium 1131
Gemmæ 1135
Genealogia 1141
Generoſus, Generoſitas 1142
Gentes, gentes 1143
Genus 1144
Genu 1145
Geographia ibid.
Geometria ibid
Geſticulatio 1146
Gladius, Gladiator ibid.
Gloria 1147
Grammatica 1161
Gratia ibid.
Gratiæ 1166
Gratitudo ibid.
Gravitas 1175
Grex 1178
Gubernatio ibid.
Gula 1180
Guſtus ſive Guſtatus. 1185

H

HAbitatio 1187
Habitus ibid.
Hæreditas, Heres 1188
Hæreticus, Hæreſis 1190
Helvatio 1195
Hilaritas 1197
Hiſtoria ibid.
Hiſtrio 1209
Homicidium 1210
Homo 1213
Honeſtas, Honeſtum 1233
Honor 1235
Hoſpitalitas 1241
Hoſtis, Hoſtes 1246
Humanitas 1252
Humilitas 1255
Hypocriſis. 1263

I

JActantia 1269
Idea 1273
Idololatria 1274
Jejunium 1280
Ignavia 1285
Ignis 1290
Ignobilitas 1291
Ignominia 1292
Ignorantia ibid.
Illiberalis, Illiberalitas 1295
Illuſio 1296
Imbecillitas ibid.
Imitatio 1297
Immanitas 1298
Immobilitas 1299
Impatientia ibid.
Imperator, Imperium 1300
Imperitia 1309
Impetus 1310
Impietas, Impij ibid.
Importunitas 1319
Impoſſibilitas 1320
Impoſtor 1322
Impotentia 1323
Imprecatio ibid.
Improbitas, Improbus 1324
Imprudentia 1326
Impudentia 1328
Impudicitia 1331
Impunitas ibid.
Incantatio 1333
Incarnatio Chriſti 1334
Incendiarius, Incendium 1336
Inceſtus ibid.
Inconſtantia 1337
Incontinentia 1343
Incredulitas 1344
Indecorum 1345
Indignatio 1347
Indoles 1348
Indulgentia 1349
Induratio 1350
Induſtria 1351
Ineptia, Ineptus 1352
Infamia 1354
Infans 1356
Infelicitas 1359
Infernus 1359
Infinitum, Infinitus 1366
Infirmitas ibid.
Infortunium 67
Ingenium
Ingratitudo
Inhumanitas 13.
Inimicitia 1385
Iniquitas 1388
Injuria 1389
Injuſtitia 1398
Innocentia 1401
Inobedientia 1404
Inſcitia 1405
Inſidiæ 1406
Inſomnia 1407
Inſtabilitas 1408
Inſtitutio 1409
Intellectus 1410
Intemperantia 1412
Intentio 1414
Invidia, Invidentia 1416
Invocatio 1419
Jocus 1430
Ira, Iracundia 1432
Irriſio 1450
Iter 1452
Judex, Judicium 1456
Judicium divinum 1456
Judicium extremum 1468
Judicium humanum 1474
Judicium temerarium 1475
Juramentum 1480
Jus 1486

Elenchus Titulorum.

Iuſtitia 1488
Iuventus 1514

K

Kabbala 1513

L

Labor 1517
Lachryma 1526
Lætitia 1529
Laſcivia 1531
Latio 1532
Laus ibid.
Lectio 1539
Legario, Legatus 1542
Legiſlator 1545
Lex 1546
Liberalitas 1563
Liberatio 1571
Liberi 1572
Libertas 1574
Liberum arbitrium 1581
Libido 1585
Libri 1589
Licentia 1591
Lingua 1592
Litium, Lis 1599
Literatura, Litera 1601
Livor 1602
Locus 1603
Longanimitas 1604
Loquacitas, Loquendi libertas ibid.
Longævitas 1615
Luctus 1617
Ludus 1619
Lucrum 1621
Lumen 1623
Lux 1626
Luxuria, Luxus 1631

M

Magia 1645
Magiſter ibid.
Magiſtratus 1647
Magnanimitas 1687
Magnificentia 1691
Maledicentia 1595
Maledictio, Maledictum, Maledictus 1701
Maleficium, Maleficus 1704
Malevolentia 1707
Malignitas 1708
Malitia, Malum 1709
Mandatum 1720
Manſuetudo: Manſuetus 1721
Manus 1725
Mare 1726
Martyrium ibid.
Matheſis 1729
Matrimonium 1730
Medicina, Medicus 1752
Mediocritas 1758
Meditatio 1762
Memoria 1763
Mendacium 1768
Mendicus 1776
Mens ibid.
Mercator, Mercatura 1781
Merces 1783
Meretrix 1784
Meritum 1786
Meteorologia 1787
Metus 1795
Miles, Milites 1803
Minæ 1815
Miniſtri, Miniſterium 1817
Miraculum 1818
Miſeria 1822
Miſericordia 1825
Modeſtia 1832
Mœror 1840
Moleſtia ibid.
Mollities 1841
Monachus 1844
Monarchia 1846
Monitio 1850
Mons 1851
Monſtrum ibid.
Mora 1852
Morbus 1853
Mores 1856
Moroſitas 1861
Mors 1862
Motus 1892
Mulier 1893
Mundus 1905
Munificentia 1911
Munus 1812
Murmuratio 1919
Muſica 1920
Mutatio 1926
Mutuatio, Mutuum 1928

N

Natura 1919
Naufragium 1934
Neceſſitas 1936
Negligentia 1939
Negotiatio 1940
Nemeſis 1941
Nobilitas ibid.
Nocumentum 1952
Nomen ibid.
Notitia 1956
Noverca 1957
Novitas ibid.
Nox 1958
Nubes 1959
Nugæ 1960
Nuntius ibid.
Nuptiæ 1961

O

Obedientia 1965
Objurgatio 1972
Oblatio 1973
Oblivio ibid.
Obſcuritas 1976
Obſtetrix ibid.
Obſtinatio 1977
Obtrectatio 1978
Occaſio 1979
Oculus 1984
Occulta 1985
Odium ibid.
Odor 1990
Oeconomia 1993
Offenſio 1996
Officium ibid.
Oleum 1998
Olfactus ibid.
Omen 1999
Omnis ibid.
Onus 2000
Opes 2001
Opinio 2006
Opreſſio 2008
Opus, Operatio ibid.
Oratio ſive Preces 2016
Oratio ut ſermo 2021
Orator 2025
Orbitas 2027
Ordo 2028
Origo 2029
Ornatus 2032
Oſculum 2034
Oſtentatio ibid.
Oſtentum 2035
Otium, Otioſitas 2036

P

Pactum 2045
Panis ibid.
Parabola 2046
Paradiſus 2047
Paraſitus 2048
Parens, Parentes 2050
Parſimonia 2057
Parvus, Parvulus 2063
Paſſio 2065
Paſtor 2066
Pater 2069
Patientia 2070
Patria 2080
Patronus 2089
Paupertas 2090
Pax 2102
Peccatum 2114
Peculatus 2130
Pecunia ibid.
Peregrinus 2136
Perfectio 2139
Perfidia 2141
Periculum 2144
Perjurium 2147
Perſecutio 2150
Perſeverantia 2153
Perſpicacia 2158
Perſona 2159
Perſuaſio 2160
Pertinacia ibid.
Perturbatio 2162
Peſtis 2163
Petitio 2165
Petulantia 2168
Philautia ibid.
Philoſophia 2170
Phyſiognomia 2183
Pictor 2185
Pietas 2186
Pigritia 2193
Podagra 2195
Pœna 2196
Pœnitentia 2202
Poëta 2210
Poëtica 2221
Politia 2222
Politica ibid.
Polygamia 2224
Pontifex 2225
Populus 2227
Potentia, Poteſtas 2231
Præceptor 2236
Præceptum 2240
Præda 2242
Prædeſtinatio 2243
Prædicatio 2246
Prælatus 2248
Prælium 2251
Præmium 2255
Præſumptio 2257
Preces, Precatio 2258
Princeps, Principes 2261
Principium 2291
Privatio 2293
Probitas ibid.
Prodigalitas 2294
Prodigium 2300
Proditio ibid.
Proles 2304
Promiſſio 2305
Pronunciatio 2307
Prophetia 2308
Proſperitas 2313
Providentia 2318
Proximus 2325
Prudentia 2326
Pudicitia 2343
Pudor 2348
Pueritia 2351
Pulchritudo 2352
Punitio 2354
Puritas animi 2357
Puſillanimitas 2359

Q

Quæſtio 2359
Quærere Deum 2361
Quæſtus 2362
Querela, Quærimonia 2363
Quies 2364

R

Rapina 2365
Raritas 2366
Ratio ibid.
Ratiocinatio 2373
Rebellio 2375
Reconciliatio ibid.
Recordatio 2336
Recreatio 2377
Redemptio 2381
Refugium ibid.
Regeneratio 2382
Regnum ibid.

Elenchus Titulorum.

Religio 2394
Remedium 2401
Reprehenſio ibid.
Repulſa 2403
Res 2404
Reſipiſcentia ibid.
Reſponſiones 2405
Reſpublica 2407
Reſtitutio 2416
Reſurrectio 2417
Reverentia 2422
Rex, Reges, Regna 2423
Rhetorica 2444
Rigor 2447
Riſus 2448
Rixa 2454
Robur 2455
Ruſticus 2456

S

Sabbathum 2457
Sacerdos 2459
Sacramentum 2464
Sacrificium 2466
Sacrilegium 2469
Saltatio 2470
Salus 2472
Salutatio 2474
Sanctificatio, Sanctus, Sanctitas ibid.
Sanguis 2477
Sanitas 2478
Sapientia 2481
Sapor 2501
Satanas 2502
Satelles 2503
Scabies ibid.
Scandalum 2504
Scelus 2505
Schola ibid.
Scientia 2506
Scortum, Scortatio 2509
Scriba, Scriptio 2510
Scriptura ſacra 2513
Scurrilitas 2517
Seculum 2518
Securitas 2519
Seditio 2522
Sedulitas 2527
Senatus ibid.
Senectus 2528
Senſus 2541
Sententia 2542
Sepultura 2543
Sermo 2546
Servitus 2550
Severitas 2561
Signum 2564
Silentium 2565
Similitudo 2570
Simonia 2573
Simplicitas 2574
Simulachrum 2576
Simulatio ibid.
Simultas 2579
Sitis 2580
Sobrietas 2581
Societas 2584
Socordia 2587
Sodomia ibid.
Solemnitas 2588
Solertia 2589
Solicitudo 2590
Solitudo 2592
Somnium, Somnus 2595
Sophiſtica, Sophiſtæ 2599
Sors, Sortilegium 2604
Spectaculum 2607
Speculum 2609
Spes 2610
Spiritus 2621
Sponſa, Sponſalia 2628
Surius 2629
Statuta 2630
Statuæ 2631
Status 2633
Sterilitas ibid.
Studium 2634
Stultitia, Stultiloquium 2638
Stupiditas 2642
Stupor 2644
Subditus 2645
Subſtantia 2646
Sufficientia 2647
Sumptus 2650
Supellex 2651
Superbia 2652
Superfluitas 2667
Superſtitio ibid.
Supplicium 2670
Suſpicio ibid.

T

Tabula 2671
Taciturnitas 2672
Tactus 2678
Tarditas 2679
Temeritas 2681
Temperantia 2685
Templum 2699
Tempus 2700
Tenacitas 2708
Tentatio 2611
Terra 2715
Terræmotus 2718
Terror 2721
Teſtamentum ibid.
Teſtis, Teſtimonium 2723
Theologia 2725
Timor 2727
Titulus 2737
Tolerantia 2738
Tonitru 2739
Tormentum 2740
Torpor 2741
Totum ibid.
Trágœdia 2743
Tranquillitas 2744
Tremor 2746
Tribulatio 2747
Tributum 2755
Trinitas ibid.
Triſtitia 2761
Tyrannis, Tyrannus 2767

V

Vacuum 2775
Vadimonium 2776
Valetudo 2777
Vanitas 2778
Vapor, Vaporatio 2780
Varietas 2781
Vaſa 2783
Vecordia 2784
Vehementia 2785
Velocitas ibid.
Venatio, Venator 2768
Veneficium, Venenum 2787
Venia 2789
Ventus 2791
Venus 2792
Verbum, & Verbum Dei 2794
Verecundia 2807
Veritas 2812
Veſtis 2819
Vetula 2823
Vetuſtas ibid.
Via 2824
Vicinitas 2826
Viciſſitudo 2828
Victima 2830
Victoria ibid.
Victus 2841
Viduitas 2843
Vigilantia, Vigilia 2844
Vindemia 2846
Vindicta 2847
Vinum 2851
Violentia 2852
Vir 2853
Vires 2856
Viridarium 2857
Virginitas 2858
Virgo Maria 2861
Virtus 2871
Vis 2888
Viſus 2890
Vita 2893
Vita æterna 2911
Vitium 2917
Vituperium 2922
Vltio 2923
Vltio divina 2933
Vnctio 2935
Vnguenta ibid.
Vocatio ibid.
Voluntas 2936
Voluptas 2941
Voracitas 2950
Votum ibid.
Vox 2954
Vrbanitas 2955
Vrbs 2956
Vſura 2958
Vſus 2962
Vtilitas 2963
Vulgus 2964
Vulnus 2968
Vultus 2970
Vxor 2971

X

Xenium 2
Xenodochium
Xenophagia 2,

Y

Ytera 2982

Z

Zelotypia ibid.
Zelus 2985
Zodiacus 2987
Zonæ 2988

FINIS.

APPRO

APPROBATIONES DOCTORUM.

LICERE potuit aliàs ut in ſtudioſorum uſum in lucem emitteretur iſtud *Polyantheæ* opus, quod mendis ſcatebat: ergo idem in medium prodire, dum caſtigatius & emendatius porrigitur, cenſeo debere. Actum Lugduni, hac die decima Auguſti 1619.

FR. ROBERTUS BERTELOT
Epiſcopus Damaſci.

IOANNES CLAUDIUS DEVILLE, in Sacra Theologia Magiſter, S. Divini Verbi Prædicator, & in S. Pauli Eccleſia hujuſce Civitatis Canonicus, & in hac Lugdunenſi Diœceſi à D. Dionyſio Simone de Marquemont Illuſtriſſimo Archiepiſcopo, in Librorum Cenſuram incumbere juſſi fidem facimus *Noviſſimam Polyantheam* evolviſſe ſedulò: neque in tam laudabili, támque laborioſo opere, aliquid à Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ Eccleſiæ ſana doctrina alienum inveniſſe. Lugduni apud ſanctum Paulum Idibus Auguſti, M. DC. XIX.

DEVILLE.

SUMMA PRIVILEGII.

CAUTUM eſt LUDOVICI XIV. Franciæ & Navarræ Regis Privilegio, ne quis in Regno ipſius excudat vendat, aut excudendum, aut vendendum curet librum, cui inſcribitur POLYANTEA JOSEPHI LANGII, præter JOANNEM ANTONIUM HUGUETAN, & MARCUM ANTONIUM RAVAUD, aut quibus conceſſerint, ſub pœna confiſcationis librorum, & aliis contra delinquentes expreſſis in diplomate dato Pariſiis, die vigeſima ſexta menſis Octobris, anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo quinto.

Ex mandato Regis ſignatum, DENIS.

Deſiit prælum die 7. Aprilis 1681.

POLYAN

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ

LIBER PRIMVS.

A.

A Nomen est litteræ primæ, non modò Hebræorum, Græcorum, Latinorum, verùm, etiam Samaritanorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Phœnicum, aliorúmque populorum Orientalium. Sed Latinis tantùm, deindè Europæis illa nota littera est. Cicero literam Salutarem appellauit, nempe absolutionis indicatiuam.

A, littera idonea videtur recto facilique motui inchoando, propterea quod os leniter aperiat, veluti ianuam quandam ad progrédiendum, ac linguam rectam planámque porrigat, eo ipso demonstrans qualem esse viam velit, & quorsum spectare.

A & Ω in Apocalypsi, *cap. 1. vers. 8. 11. & cap. 21. vers. 6. & c. 22. vers. 13.* principium & finis, primus & vltimus: is ante quem nihil est, per quem factum est quidquid factum est: quique, vt omnia intercant, superstes illis omnibus manet. Christus Dominus noster iis locis vocans se A & Ω, principium & finem (vt *c. 2. vers. 1.* primum & vltimum, qui mortuus erat, & vixit) & quidem absolutè, absolutam sibi perfectionem, potentiam, imperium, æternitatem, Diuinitatem denique adscribit. Cur autem Christus primam & vltimam Græcorum potiùs quam Hebræorum vel Syrorum literam protulerit, Theologiæ studiosis meditandum relinquimus. Pauca quæ sequuntur addo.

Hieroglyphicum primæ huius apud omnes literæ significatum, quod in diuinis habetur literis, principium exprimit, veluti Ω apud Græcos vltima, finis est indicium: vnde illud iam omnibus cognitum. Ἐγὼ εἰμὶ τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος· *Ego sum* A *&* Ω, *principium & finis.* Apostolus autem (ad Ephes. cap. 1.) Deum proposuisse dicit in semetipso, ad dispensationem adimpletionis temporum, ad caput, id est, ad initium, reciprocare vniuersa in Christo quæ sunt super cælos, & super terras in ipso. Et duas Græciæ literas, primam scilicet & vltimam sibi induit Dominus, initij & finis concurrentium in se figuras, vt quemadmodum A ad Ω replicatur, ita ostenderet in se esse, & initij decarium ad finem, & finis recursum ad initium: vt omnis dispositio in Ω desinens, per quam omnia cœpta sunt, per verbum scilicet Dei, quia caro factum est; proinde desinat quemadmodum & cœpit, & a Deo in Christo omnia renouarentur ad initium. Repetuntur hæc a Tertulliano l. b. de Monogamia. *Ioan. Pierius Valer. Hieroglyphic. lib. 37. c. 34.*

Ab, Abba, Abbas, Abi.

Ab Hebræis Pater dicitur אב à verbo *Abah*, voluit, consensit, acquieuit, &c. De quo plura in voce *Pater. Abi*, Pater mi. Vide *Iob cap. 34. vers. pen.* Huius vocis anadiplosin Syriacam Christus Seruator noster in precatione sua, *Marc. 14. 36.* coniungit nomini Patris, dicens, Abba Pater, omnia possibilia sunt tibi, &c. Eadem vox occurrit *Roman. 8. 15. & Gal. 4.* Syria interpretatio legit, אבא אבא *Abba, Abi*, Gr. Ἀββᾶ ὁ πατήρ. Hæc amabilis compellatio & geminatio non solùm in Hebræa & Syra lingua, sed in quibusvis etiam linguis venerationem notat: sicut etiam quòd ea simplex non est, sed aliquid additur, vt his tribus locis, Pater. Pater mi; quò meliùs fiducia declaretur. *Abba*, nomen est dignitatis. Etymologicum trilingue, Lugduni editum anno 6[illegible] hæc habet: *Abba*, Gr. *Auus*, consonantium duarum in *v* digamma mutatione. Et Abba Syris Pater, Papa idem Ægyptiis significat. Descendit ab hac voce *Abbas*, Summus monasterij gubernator, qui ætate eruditione, pietate, Patris vice cœnobitis est, aut esse debet. Dignitatis vocabulum esse nonnulli volunt, nec magnopere repugno: tùm & consensu vsurpatæ vocabuli a Patris, a primitiuo *Ab*, quo nomine Hebræis, vt & Græcis, Latinis, & aliis, Pater intelligitur, tum in familia, tum in maioribus cœtibus Prior, Senior, Doctor, Dominus, Rector, Magister. Denique Pater potestate, ætate, honore, cura, authoritate, fidei propagatione, doctrina (vnde filij propheticarum nominabantur eorum discipuli) officio, inuentis, moribus. Vide Pater.

Suspicantur quidam, *Abba* vocem primam esse, ex qua prodierit Papa (inquit Petrus Gregorius I. V. Doctor) mutato b in p, & sublata prima vocali a. Hebræi vocant Patrem *Ab*, cui nomini Chaldæi & Syri suo more addunt in fine א. vnde factum אבא *Abba*. Titulus hic & forma appellationis ex Anachoretis primùm cœpit frequentari in Christiana religione. Scribunt namque Sozomenus, *lib. 5. c. 10.* D. Hieronymus, *in vit. Hilarionis*, Polydor. Virg. *lib. 7. c. 1.* Hilarionem Anachoretam in solitudinibus Thebaidis Syriæ primi floruisse monachum, à quo plures viuendi formulam accipientes, eremi cultum in cœtum transtulerunt. Vixit & D. Antonius in Thebaica regione Ægypti, & ibi condidit monasteria. Hunc innumeri postea secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio *Abbates* dixerunt. Fuit hoc nomen primò tributum monachis & solitariis, venerationis causa, ab iis qui se tanquam filios eloci & habere noluerant: postea tamen apud quosdam in ambitionem degeneravit, vt quondam etiam fastidita eorum superbia qui hoc nomine volebant vocari. In quo inuehitur, superbiam detestatus D. Hieronymus, dum ait: *cùm autem Abba Pater, Hebræo sermone Syrisque dicatur, & Dominus noster in Euangelio præcipiat, nullum patrem vocandum, nisi Deum; nescio qua licentia in monasteriis vel totemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus.* Loquitur enim de iis qui nulla cura aliorum donati, nullis præpositi, sed ita nominari desiderant. Translatum namque hoc nomen in dignitatem & præpositurarum monachorum, quod idcircò ab aliis, quam à præpositis certis, vsurpari vetè, sine stultitia vel gloriola, nequit, solicitudinis potiùs, quàm honoris appellatio. *P. Greg. Syntagm. iuris, vniuersi part. 2. lib. 15. c. 13. de Abbatibus.*

Dictas itaque olim Abba prisco nomine, Græcis ἀρχιμανδρίτης, archimãdrita, quo tempore tyranni persequebantur Christianos, qui metu eorum in syluas & eremum confugiebant, & in speluncis, quæ μονασ τήρια dicuntur, se continebant. Quare retento hoc nomine, ratione solitariæ vitæ, quam eligunt illi quibus præsunt Abbates, Archimandritæ dicuntur: item & heteriarchæ, principes sodalitij. Abbatum alij exempti à potestate Episcopi diœcesios, alij ei subditi, alij regulares, & tales omnes esse debent ex regula monasterij; alij commendatitij, qui sæculares clerici in commendam Abbatias habent. Atque Abbatum tot varia nomina, quot sunt ordinum, quibus præficiuntur nomenclaturæ. Eliguntur iure Abbates, vel ordinantur illi tantùm, qui in regulari eius asceterij competenter instructi fuerint, quo fit, vt nec laici huius dignitatis sint capaces, nec sæculares clerici aut presbyteri. Cùm alioquin beneficia regularia dentur regularibus, secularia tantùm secularibus, nisi per commendam ex gratia summi Pontificis aliter statuatur. Vnius monasterij Abbas vnus tantùm eligitur. Possunt & eligi in Abbatissas monasterij, eorum vestalium, seu Virginum sacrarum fœminæ, & vna ex vestalibus eius ordinis cuius est Abbatia, per alias vestales iure: eáque habebit iurisdictionem in sibi subditas, qualem Abbas in sua Abbatia. Reliqua quæ Abbatum & Abbatissarum iura sæcularia respiciunt, vide apud eundem Gregorium, *lib. & cap. eod.*

De Abbatis nomine illud non omittam, nonnunquam in historiis Abbates accipi pro nobilibus, quod nomen etiam hodie retinent in montibus Pyrenæis nobiles quidam: & hoc sensu, quantum opinor, *Aimonius lib. 5. cap. 1.* Carolus (inquit) ordinauit per totam Aquitaniam Comites, Abbatésque, necnon alios plurimos, quos Vassos vulgò vocant. Quibusdam Abbatiolas, sicut erant, integras dedit, quibusdam de Abbatia Martiniana beneficia donauit: & *cap. 36.* Ludouicus quos potuit conciliauit sibi, dans eis Abbatias, Comitatus & villas.

Suidegerus in Chronicis Francia Gallicis, Abbates (inquit) in antiquis historiis non sunt Monachi, vel religiosi, sed Barones, Magnatésque seculares, quibus Abbatias vel Monasteria Princeps dat ad tempus vel quoad vixerint. Similia eiusmodi multa olim Principes sibi adrogarunt, maximè vrgente rerum necessitate, quæ in exemplum trahere non debemus, *Cuiacius lib. 1. de feudis, tit. 1.*

In Abbatis ordinatione illa semper consideretur ratio, vt hic constituatur, quem sibi omnis concors congregatio secundum timorem Dei, siue etiam pars quamuis paruæ congregationis, saniori consilio elegerit. Vitæ autem merito & sapientiæ doctrina eligatur, qui ordinandus est, etiamsi fuerit vltimus in ordine congregationis. *Regula Benedictina cap. 64.*

Abbas, qui præesse dignus est Monasterio, semper meminisse debet sui nominis, & maioribus factis illud implere. Christi enim agere vices in Monasterio creditur, quando ipsius vocatur prænomine, dicente Apostolo, Spiritum accepistis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ideóque Abbas nihil extra præceptum Domini (quod absit) debet aut docere, aut constituere, vel iubere: sed iussio eius vel doctrina fermentò diuinæ iustitiæ in discipulorum mentibus conspergatur. *cap. 2.*

Abdicatio.

HEbræis *Gueresch* dicitur, à verbo *Garasch*, aliquem eiecit odiosè, expulit. Et *Maos*, à verbo *Maas*, reprobauit ex odio, repudiauit. Hinc Græcè μῖσος, odium, cuius effectus abdicatio, quæ fieri consueuit, patre à filio iniuria affecto, aut inobedientia eius offenso: quem apud iudices vocarum, probata causa abdicabat, eúmque abdicatum alere non tenebatur: imò egenum, vestibúsque ipsis spoliatum dimittebat, nec defuncto patri succedebat in hæreditatem.

Abdicatio. Græcè ἀποκήρυξις, eiectio ex familia. *Quintilian. lib. 3. cap. 6.* Abdicatum interpretatur, qui è familia patris abalienatus est. *Terentius in Andria.* Recusat nuptias, gentium abdicat. Pater abdicare filium dicitur, quem adhuc viuus bonis, & omni iure filij priuat, quod multò grauius est quam exhæredare. Qui enim testamento patris submouetur ab hæreditate, exhæredari dicitur. At quicunque abdicatus est, exhæredatus dicitur, non contrà. Hinc *Nonius* scribit, abdicare, esse ex familia eiicere.

Transfertur hæc vox ad alia, vt abdicatió dictaturæ, Magistratus, &c. *Liuius lib. 6.* motus post triumphum, abdicatione dictaturæ, terrot & linguam, animos hominum liberauerat. *Cicero 3. Catilin.* P. Lentulus cum se prætura abdicasset, &c. *Item:* Magistratu se abdicauit. *Philippic. 3.* Antonius quo die populo Romano imperitauit, nudus, vnctus, ebrius concionatus est, & id egit, vt collega diadema imponeret; non modò consulatu, sed etiam libertate se abdicauit.

Apostolus, *2. Corinth. 4. 1. 2.* De se sidéque Christi seruis hæc refert. Quum ministerium Euangelij habeamus, prout misericordiam sumus consequuti, non segnescimus: sed abdicamus turpitudinis tegumenta, non calliditate incedentes neque falsantes sermonem Dei, sed declaratione veritatis commendantes nos ipsos apud omnem conscientiam hominum in conspectu Dei. Et hæc quidem abdicatio omnium aliarum probatarum est præstantissima.

Si quis autem vel ætate, vel valetudine impediatur, quominus superesse possit negotiis ciuilibus, magistratu sese abdicare potest, & (vt miles veteranus) suis est restituendus. Idem de Ecclesiæ ministris & patribusfamilias dicendum videtur. Patriarchæ non pauci, Samuel, Dauid rex, nonnulli alij senio, laboribus confecti, bona conscientia quieuerunt: seruierant enim suo tempore Dei consilio, cuius memoriam in otio pro nequaquam abdicauerunt, sed ad finem vsquè coluerunt diligenter.

Alia pauca subiungámus exempla ex secularibus scriptoribus desumpta. Diocletianus, apud Nicomediam, sponte Imperiales fasces resignens, in propriis agris consenuit; *Aurel. Vict.* Attalus omissa regni administratione, hortorum culturæ animum applicuit. *Iustin. lib. 36.* Sic & Timoleon depositò imperio, priuatim Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. *Æmilius Probus, in Timol.* De Suantacopio Rege Bohemiæ & Morauiæ, *Vide Æneam Syluium, cap. 13. histor. Bohem. & Philip. Cámerar. 1. med. hist. c. 45. De Carolo V. Cæs.* Beutherum *lib. 9. hist. in pr.* Dresset. *lib. 6. Chron.*

Turbata verò Republica, & domesticis externisque conquassata motibus, abdicationem istam plurimum secum trahere incommodi nemo negauerit. Nam si quis eo tempore renunciet, quo ob ingruentes rerum necessitates maximus eius poterat esse vsus: ruit in exitium præceps orbata Rectore ciuitas; & in ista ἀναρχίᾳ suo pleraque nutu agere incipit Bellua multorum capitum: ardet omnibus animus: & alter alterum conatur opprimere, quominus euehatur ad id fastigium; vnde rempublicam concedere necesse est. *Georgius Schonborn. Politic. lib. 7. cap. 5.*

Vide MAGISTRATVS, RESPVBLICA.

Abnegatio.

ABnegatio, Græcè ἀπάρνησις, & præpositione sublata, ἄρνησις, Graecatio, negatio. Ἀρνέομαι. Nego, Recuso. φόνον ἀπαρνήσθαι. Caedem inficiantes. Hebræa seu Sancta lingua, quæ aptissimus vocum ac nominum definitiones tradit, duabus voculis abnegationem & negationem denotat. 1. est שלח *Chakasch*, ab eodem verbo, quod idem est ac si Latinè dicas, Negauit, denegauit, abnegauit, mentitus est, frustratus est, non respondit voto. Cognationem habet cum שכח *Schachak*, oblitus est, & חשך *Kaschak* obtenebratus est: nam quæ animo sunt obtenebrata & obliuioni tradita, abnegata vel negata dici possunt. Altera vox est מאן *meen*, id est, Renuit, recusauit. Vnde participale nomen *Maen*, recusans, & *Meanim*, recusantes, quod idem est ac abnegans & abnegantes. Cognationem verò habet *meen* cum negatiua particula אין *aiin*, id est, Non. Hinc ἀμύνω repugno: & per aphæresin ἀνέομαι, renuo.

Abnegare in sacris & ecclesiasticis scriptis significat in genere repudiare, relinquere, vel sententiam, personam, vel rem aliquam planè deserere. Sumitur tum in bonam, tum etiam in malam partem. In malam, vt si quis quoquo modo, vel verbis, vel sermone, vel gestu, nutu, silentio, operamario, subindicet se abhorrere à Christiana doctrina & eius professione. Contrarium eius est Confiteri. Damnatur abnegatio Christi & Christianæ pietatis nonnullis locis.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Qui negauerit me coram hominibus, negabò & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. *Matth. 10. 33. Luc. 12. 9.*

Vos Iesum, sanctum &, iustum tradidistis, & negatis ante faciem Pilati. *Act. 3. 13. & 14.*

Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit; & est infideli deterior. *1. Tim. 5. 8.*

Si Christum Iesum negauerimus, ille negabit nos. Si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest. *1. Tim. 2. 12. & 14.*

Habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, deuita. *2. Tim. 3. 5.*

Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. *Tit. 1. 16.*

Quis est mendax, nisi is qui negat, quoniam Iesus non est Christus? Hic est Antichristus qui negat Patrem & Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet. *1. Ioan. 2. 22. 23.*

Quidam impij Dominum nostrum Iesum Christum negant. *Iud. 4.*

¶ EXEMPLA.

Petrus, *Matth. 26. 70. 72. 74. Marc. 14. 68. 69. 71. Luc. 22. 57. 58. 60. Ioan. 18. 17. 25. 27.*

Iudæi, *Ierem. 5. 12. Act. 3. 13. 14. & 7. 35.* Pseudoprophetæ, Doctores, seductores impij, Athei, & quotquot à Christi doctrina deficiunt. *2. Tim. 2. 12. & Tit. 1. 16. 2. Petr. 2. 11. Ioan. 2. 22. Iud. 4.* Nicolaitæ. *Apoc. 2. 15.* Apostatæ, qui ex Ecclesia egressi sunt, sed non erant ex Ecclesia. *1. Ioan. 2. 19.* Hi omnes abnegationis vinculo detinentur, nisi resipiscant, & ad Christum reuertantur, qui Petrum respexit, & lapsum ad gratiæ participationem amplissimam reuocauit.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Sunt quidem dies munerum, quæ apud alios honoris titulum, apud alios mercedis debitum expungunt. Nunc ergo, inquis, recipiam meum, vel rependam alienum. Si hunc morem sibi homines de superstitione consecrauerunt, tu, extraneus ab omni eorum vanitate, quid participas idolothyta solennia, quasi tibi quoque præscriptum sit de die, quominus id quod homini debes, vel tibi ab homine debetur, citra diei obseruationem luas, vel recipias? Da formam, in quam velis agi tecum. Cur enim & lateas, cùm ignorantiâ alterius tuam conscientiam contamines? si non ignoraris quod sis Christianus, tentaris. Et contra conscientiam alterius agis, tanquam non Christianus; enimuero etsi simulaueris, tentatus addictus es. Certè, siue hac, siue illac, reus es confusionis in Deo. Qui autem confusus super me fuerit penes homines, & ego confundar super illo, inquit, penes Patrem meum, qui est in cælis. *Tertullian. de Idololatria, cap. 13.*

Nusquam Christianus aliud est. Vnum Euangelium, & idem Iesus, negaturus omnem negatorem, & confessurus omnem confessorem Dei, & saluam facturus animam pro nomine eius amissam, perditurus autem, de contrario aduersus nomen eius lucri habitam. Apud hunc tam miles est paganus fidelis, quàm paganus est miles infidelis. Non admittit status fidei allegationem necessitatis. Non est necessitas delinquendi, quibus vna est necessitas non delinquendi. Nam & ad sacrificandum & directò negandum, necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum: tamen nec vlli necessitati disciplina conniuet: qua potior est necessitas timendæ negationis & obeundi martyrij, quam euadendæ passionis & implendi officij. *Idem, de Corona militis cap. 11.*

Frustra erit dicere, etsi me negauero Christianum, non negabor à Christo; non enim ipsum negaui. Ex illa enim negatione tantundem tenebitur: quia se Christianum negando, Christum in se negans, etiam ipsum negauit. Plus est autem quòd & confusioni confusionem comminatur. Qui me confusus fuerit coram hominibus, & ego confundar eum coram Patre meo qui in cælis est. Sciebat enim à confessione vel maximè formari negationem: mentis statum in fronte consistere: priorem esse pudoris quàm corporis plagam. *Idem in Scorpiaco aduers. Gnosticos, c. 9.*

Vnam

Vnam classem, vnum animarum genus à læta (Christianorum) celebritate abdico atque propello, gemens quidem & dolens, ac ne audientes fortasse lugens, nec exitium suum sentientes deflens (hoc enim totius eorum plagæ maximè miserabile est:) sed tamen abdico, eos nempè qui non supra firmam & stabilem petram, sed supra siccam & sterilem seminati (hi autem sunt qui leuiter ac defunctoriè ad pietatis doctrinam accesserunt, atque exigua fide præditi sunt,) quia altas in terra radices non egerant, confestim exorti sunt, ac prospicientes, vt aliis placerent, postea ad breuem & exiguum diaboli assultum, paruúmque tentationum æstum exaruerunt. Atque his etiam adhuc peiores, magisque ab hoc fausto & læto conuentu proscribendi sunt, qui tempori, atque iis, qui nos ab eo, qui in altum ascenderat, pulchréque captiuos nos duxerat, in malam & funestam captiuitatem abducebant, ne tantillum quidem obstiterunt, verum vltrò ac sponte improbos & viles se præbuerunt, vt qui ne paulisper quidem repugnarint, aut oberta ipsis ob verbum aliqua calamitate vel tentatione scandalum passi sint, verùm cum breui quodam & caduco quæstu, aut obsequio, aut exigua potentia salutem suam miseri commutarint. *D. Gregorius Nazianzenus Orat.* 3.

Summum delictum esse quod persecutio committi coëgit, sciunt etiam ipsi qui commiserint; cùm dixerit Dominus & iudex noster, Qui me confessus fuerit coram hominibus, & ego illum confitebor coram Patre meo qui in cœlis est. Qui autem me negauerit, & ego illum negabo. *D. Cyprianus lib.* 3. *epist.* 4.

Sicut scriptum est, Donaui tibi omne debitum, quia me rogasti: sic scriptum est, Qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo & coram Angelis eius. *Idem lib.* 2. *ep.* 7.

Petrum, quem Christus negaturum antè prædixerat, ipse non negauit, sed sustinuit; & amarè suam illam negationem flentem ipse postmodùm leuiit. *Idem ad Nouatianum hæreticum.*

Non poteris confiteri, nisi scias quantum noceas, si negâris. Cœlo martyres gaudent, veritatis inimicos ignis absumit. Paradisus Dei testibus floret: negatores gehenna complexa æternus ignis inardescit. *Idem, de laude Martyrij.*

Num tibi videtur ille qui lapsus est semiuiuus esse, si vitale aliquid in eo spiret? Nam qui penitus Deum ex suo corde abiicit, ille mortuus est. Qui ergo non penitus abiicit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negauit, semiuiuus est. Aut si mortuus est, cui ei dicitis agendam pœnitentiam, qui iam curari non potest? Si semiuiuus est, infunde vinum & oleum: non vinum sine oleo: sed quod & foueat & remordeat. Tolle eum in iumentum tuum, trade stabulario, duo æra ei des curam impende: esto ei proximus. Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam. *D. Ambrosius de Pœnit. lib.* 1. *cap.* 16.

Potuit fieri, vt aliquis victus supplicijs, sermone neget, & corde adoret. Nunquid eadem causa est eius qui sponte negat, & eius quem tormenta inclinauerint ad sacrilegium, non voluntas? Quàm indignum autem, cum apud homines valeat certaminis gratia, vt apud Deum valere non asseratur? Nam sæpè in hoc athletarum seculari certamine, etiam victos, quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cum victoribus coronare consueuit; maximè quos vi vicit, aut certè dolo, aut fraude exclusos victoria. *Idem de pœnit. lib.* 1. *cap.* 3. Vide & *cap.* 4. *eiusdem lib.* 1. vbi idem argumentum reperitur.

Cuius rei gratia in cachinnum solueris & defluis, qui tantorum tibi ponè sint causa malorum, ante illud terribile tribunal Christi stantes, & summa cum examinatione rationem pro cunctis actibus redditurus? cum vtique non de his solum iudicandi simus, quæ voluntate atque proposito, sed etiam quæ coacti aliquando committimus. Qui enim, inquit, negauerit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo. Et certè plerumque contingit vt extorqueatur alicui negatio Dei, sed tamen non effugit ista supplicium. Nam pro hac quoque pœnas luemus. *D. I. Chrysostomus hom.* 6. *in* 2. *c. Matth.*

Triplex Domini ad Petrum de Charitate interrogatio, à Domini ignoratione proficisci minimè examinanda est, ne ita quidam decipiantur, verum triplicem negationem triplici assensione bonus medicus sanauit. S. *Isiaorus Pelusiota epist. lib.* 1. *epist.* 103.

Vide Apostasia & Apostatæ.

Ibi multa de impia abnegatione & defectione à Christo.

Abnegatio in bonam partem sumitur in S. Scripturis, vt sequentia dicta testantur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filium vel filiam super me, non est me dignus: & qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenerit animam suam, perdet illam; & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. *Matt.* 10. 37. 38. 39.

Iesus dixit Discipulis suis, si quis vult venire post me, abneget semetipsum; & tollat crucem suam, & sequatur me. *Matth.* 16. 24. *Marc.* 8. 34. *Luc.* 9. 25.

Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Iob* 12. 25.

Abnegatio nostri seu mortificatio, regenerationis par, præcipitur supra citatis locis, & *Rom.* 6. 4. 2. *Cor.* 4. 17. & 5. 17. *Galat.* 5. 16. *Ephes.* 4. 22. *Tit.* 2. 12. *Hebr.* 4. 10. & 12. 16. 1. *Petri* 1. 22. & 2. 5. 24. & 4. 1. *Ioann.* 5. 19.

Exempla Biblica.

Abraham, *Gen.* 12. 1. 4. & 21. 19. *Hebr.* 11. 8.
Moses, *Exod.* 2. 11. *Act.* 7. 23. *Hebr.* 11. 24.
Leui & Leuitæ, *Deut.* 33. 9.
Ruth Moabitis, *Ruth.* 2. 11.
Elisæus Propheta, 1. *Reg.* 19. *cap. vl.* 20. 21.
Amasias rex Iuda, 2. *Corint.* 25. 9. 10.
Apostoli Domini nostri Iesu Christi, *Matth.* 4. 20. & 9. 19. 27. *Marc.* 1. 17. 18. & 10. 25. *Luc.* 5. 11. *Ioan.* 6. 67.
Christi sectatores & discipuli, *Luc.* 14. 26. & 18. 22.
Zachæus publicanorum princeps, *Luc.* 19. 8.
Pij nonnulli (quos postea Confessores & Martyres innumeri sunt imitati in Ecclesia Christiana) *Ioan.* 12. 25. 1. *Corinth.* 7. 29. 30. 31. *Hebr.* 10. 33. 34. & 11. 37. 38.
Paulus Apostolus, *Act.* 15. 26. & 26. & 20. 14. & 21. 12. *Gal.* 6. 14.
Prisca & Aquila, *Rom.* 16. 4.

¶ Sententiæ Patrum.

Nihil est aliud sui ipsius abnegatio, nisi summa rerum omnium vitæ priùs transactæ obliuio, atque à suiipsius voluntatibus recessio; quam in vita communi assequi longè est difficillimum, ne dicam ab omni prorsus, vt fieri possit, facultate remotissimum. *Basilius magnus in Regulis fusius disputatis, q.* 6.

Quum Dominus noster Iesus Christus, post multa documenta, ad omnes loquatur, ac dicat, Si quis venit ad me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: item, Sic igitur, quicunque ex vobis non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: Nos præceptum hoc ad plura arbitramur pertinere, quorum necessaria alienatio sit. Nam & diabolo renunciamus imprimis, itémque carnis affectibus, qui abdicatimus occulta dedecoris, consanguinitatibúsque ac familiaritatibus, quæ cum hominibus nobis sint, similitérque consuetùdini etiam vitæ, quæ perfectioni Euangelicæ satis aduersatur. Et, quod his omnibus magis necessarium est, quilibet sibi ipsi renunciat, qui exuit veterem hominem cum actibus suis, qui corrumpitur secundum desideria erroris. *Idem, ibid. q.* 8.

In summa, cui propter Christum mundus totus crucifixus est, & ipse Christo, qui possit esse amplius particeps eorum quæ in ipso sunt? Cùm Dominus Iesus Christus tem ipse ad summum prorsus fastigium perduat, nempe odium animæ, & suiipsius abnegationem, quando dicit, si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam; túmque subiunxit, & sequatur me. Et rursus;

Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, filios, & fratres, & sorores, insuper & animam suam, non potest meus esse discipulus. Perfecta igitur abnegatio; in eo consistit, si quis id assecutus fuerit, vt ne de vita sua quidquam affectus sit omninò, esto habeat mortis responsum, ita vt nihil sibi consulat. *Idem, ibid.*

Qui deposuit veterem hominem cum operibus suis, abnegat semetipsum, dicens; viuo autem non ego, viuit verò in me Christus: tollítque crucem suam, & mundo crucifigitur. *D. Hieronymus in Matth.*

Credens in Christum quotidie tollit crucem suam, & negat seipsum. Qui impudicus fuit, versus ad castitatem, temperantia luxuriam negat. Qui formidolosus & timidus, assumpto robore fortitudinis, priorem se esse nescit. Iniquus, si sequatur iustitiam, negat iniquitatem. Quod scientes, non solùm persecutionis tempore, & necessitate martyrij, sed in omni conuersatione, opere, cogitatione, sermone, negemus nosmetipsos, quod ante fuimus, & confiteamur Christum, qui in Christo renati sumus. *Idem in epist. ad Algasiam.*

Fecerunt ciuitates duas amores duo: terrenam scilicet amor sui, vsque ad contemptum Dei: cœlestem verò amor Dei vsque ad contemptum sui. Illa in seipsa, hæc in Domino gloriatur. *D. Augustinus l.* 14. *de Ciuit. Dei, c.* 28.

Si perit homo amando se; profecto inuenitur negando se. *Idem Serm.* 47. *de diuersis.*

Si vis Domini discipulus esse, crucem tuam tollas, & Dominum sequaris necesse est, id est, angustias & cruciatus tuos, vel corpus solum quod in domum Christi est. Parentes, coniuges liberi, propter Deum relinquendi erunt. De artibus & negotiationibus, & de professionibus, etiam liberorum & parentum causa dubitas. Iam tunc demonstratum est nobis & pignora, artificia, & negotia, propter Dominum derelinquenda, cùm Iacobus & Ioannes, vocati à Domino, patrem, nauemque derelinquunt, cum Matthæus de telonio suscitatur, cum etiam sepelire patrem tardum fuit fidei. Nemo eorum quos Dominus elegit, Non habeo, dixit, quo viuam. Fides famem non timet. Scit etiam famem non minus sibi contemnendam propter Deum, quàm omne mortis genus. Didicit non respicere vitam, quanto magis victum? Quorusquisque hæc adimpleuit! Sed quæ penes homines difficilia, penes Deum facilia. Sic tamen nobis de mansuetudine & clementia Dei blandiamur, vt non vsque ad idololatriæ adfinitates necessitatibus largiamur. *Tertullianus de Idololatria c.* 12.

Martyres quærunt saluare animam suam, propterea perdunt vt saluent eam. Qui verò saluare volunt animam suam, vt non perdant eam, hi & corpus & animam pariter perdunt in gehennam. *Orig. hom.* 36. *in Lucam.*

Si quis amator vitæ præsentis, & eam putans esse optimam, parcit animæ suæ timens mori, & putans animam suam per hanc mortem perire, iste volens hoc modo saluare animam suam, perdet illam, alienam faciens eam à vita æterna. Si quis autem contemnens

vitam præsentem, propter Christi verbum, & confidens de vita æterna, vsque ad mortem pro veritate certauerit, perdet quidem animam suam quantum ad vitam præsentem, tradens eam pro pietate in mortem, quæ abusiuè dicitur mors : sed quoniam propter Christum perdidit animam suam, magis eam faciet saluam in vita æterna. Alio autem modo sic intelligimus textum. Si quis intelligit quæ est vera salus, & acquirere vult eam salutem animæ suæ, iste abrenuncians hanc vitam, abnegans seipsum, & tollens crucem suam, & sequens Christum, perdit quantum ad voluntates carnales animam suam propter Christum, & propter omnem doctrinam eius, & perdens animam suam hoc modo, saluat eam per opera pietatis. *Idem, tract. 2. in Matth.*

Si intelligis quid sit alium abnegare, tunc rectè percipies quid sit abnegare teipsum. Qui alium abnegauerit, fratrem putà, aut seruum, aut quemuis alium : si cædi eum virgis videat, si arceri vinculis, quicquid aliud mali pati eum conspexerit, non occurrit, non auxiliatur, non flectitur, nec prorsus vllo modo mouetur, ceu penitus alienatus ab illo. Sic igitur nullo nos pacto corpori nostro parcere vult, vt neque si cæditur, neque si pellitur, neque si vritur, nec si quid aliud huiusmodi patitur, ei parcamus. Quid dixit non parcamus ? cum id huiusmodi patitur, ei parcamus. Nam etiam tunc patres maximè filiis parcunt, cum magistris tradentes, maximè rogant, ne parcant. Sic igitur Christus non dixit, Tamen non parcas : sed significantius ac expressius, Denega teipsum, pericula subi, certaminibus te offer, & quasi alius hæc patiatur, sic afficiare. Nec dixit, neget, sed, abneget, vt hæc adiectiuncula plurimum addat : quum abnegare multò plus quàm negare profectò sit. *D. Ioannes Chrysostomus in Matth. homil. 56.*

Tunc nos ipsos relinquimus, tunc nos ipsos abnegamus, cùm vitamus, quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur, quo per nouitatem vocamur. Pensemus, quomodo Paulus se abnegauerat, qui dicebat, Viuo autem iam non ego, Extinctus quippe fuerat sæuus ille persecutor, & viuere cœperat pius prædicator. Si enim ipse esset, pius profectò non esset. Sed qui se viuere denegat, dicat, vnde est quòd sancta verba per doctrinam veritatis clamat ? proinde subdit, viuit verò in me Christus ; ac si apertè dicat, Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non viuo : sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritualiter viuo. *Gregorius magnus in Euang. homil. 32.*

Nisi quis à semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est non appropinquat, nec valet apprehendere, quod vltra ipsum est, si nescierit mactare quod est. Sic olerum plantæ transponuntur, vt proficiant : atque, vt ita dixerim, eradicantur, vt crescant. Sic semina rerum in terræ admixtione deficiunt, vt in reparatione sui generis vberius assurgant. Vnde enim videntur perdidisse quod erant, inde incipiunt apparere quod non erant. *Idem ibid.*

Cum S. Andreæ vt simul crucifigamur & nos, attentius auribus cordis audiamus vocem dicentis, Qui vult venire post me, abneget semetipsum : ac si dicat, Qui me desiderat, se despiciat : & qui vult facere voluntatem meam, discat frangere suam. *D. Bernardus serm. de S. Andrea.*

EXEMPLA.

Christus Dominus & seruator noster, quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo humiliauit seipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. *Phil. 2. v. 6. 7. 8.*

Paulus Apostolus Iesu Christi, vincula, mortem & aduersa quæque naucifaciens, dicebat Discipulis, Spiritus sanctus per singulas vrbes mihi testificatur dicens, vincula & afflictiones me manere. Sed nullius rei habeo rationem, neque vita mea mihi ipsi cara est, vt peragam cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à Domino ad testificandum Euangelium gratiæ Dei. *Act. 20. vers. 23. 24.*

Cap. 15. Eiusdem historiæ Apostolicæ de Paulo & Barnaba dicebant discipuli eos esse homines qui pro nomine Domini nostri Iesu Christi exposuerant suas animas. Ab abnegatione sui laudantur, quod nulla pericula pro Christi nomine refugerunt.

Idem Apostolus cap. 21. eiusd. lib. Act. ardentissimum illum affectum erga Christi Euangelium exprimit, animúmque paratum ad ferendam crucem demonstrat, quippe qui seipsum abnegasset, dicens discipulis, Quid facitis fluentes, & affligentes cor meum ? Ego non solùm alligari, sed & mori paratus sum Hierosolymis pro nomine Domini Iesu. Et ad Galatas cap. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Abraham, Moses, Iob, Dauid, Prophetæ, Martyres innumeri seipsos abnegarunt, vt Christum sequerentur. *Hebr. 11.*

Vide MORTIFICATIO.

Absolutio.

DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ABsolutio dupliciter sumitur : vel pro rei inchoatæ perfectione, Græcè τελείωσις, Hebraicè קוץ *Soph*, finis : vel pro liberatione, Hebraicè הַצָּדֵק *hitsdik*, Græcè λύτρωσις. De hac posteriore significatione hic agimus forense vocabulum est, condemnationi oppositum. Illi enim dicuntur absolui, qui coram iudicibus pertracti, causa cognita dimittuntur, iustificantur, accusationum, legum, obligationum variarum vinculis soluuntur.

Coram hominibus Absolutio illa dupliciter consideratur : vel respectu Absoluentis, vel respectu Absoluti. Agens absoluit inductus vel pretio, & inter auaros locum meretur : vel gratia & amore, & ad amicitiam pertinet : vel æquitate, & iusti appellationem subit. Patiens verò absoluitur : primò quidem à crimine de quo fuera accusatus : secundariò autem à pœna tum animi, tum corporis (à quouis supplicio) tum fortunæ à mulcta quauis.

Coram Deo est liberatio à peccatis, seu reatu, ab ira Dei, pœnis æternis, denique tum à satanæ, tum à conscientiæ accusatione. Hæc fit in terris & in cælis, eo modo quo Theologi prolixè declarant. Tantùm dicta quædam S. Scripturæ quæ vocem Hebræam *Hitsdik* respiciunt, & absolutionem illam indicant, apponemus, cum aliquot Patrum sententiis. Hæc vox igitur fluit à verbo *Tsadhak*, quod in prima coniugatione significat iustus fuit, iustificatus est. Psalm. 143. 2. Non erit iustus in conspectu tuo omnis viuens. In tertia verò coniugatione, *Hitsseddik*, fecit esse iustum, iudicauit, declarauit iustum. Deuter. 25. 1. Exod. 23. 7. Psalm. 82. 3. Prou. 17. 15. Isai. 5. 23. Væ iis qui iustificant impium propter munus, id est, absoluunt impium. Hinc per aphæresin δικαιόω, iustum puto, iustifico : δικαίωμα, iustifico : δικαῖος, ἔνδικος, iustus : δικαίωσις, & δικαίωμα, iustificatio, δικαιοσύνη, iustitia ; item δικάζω, δικάζομαι, iudico causam, δίκη, causa, &c. quæ voces in sacris libri libris noui testamenti frequenter occurrunt.

Absolutio autem distinguitur in diuinam, Ecclesiasticam, & Politicam.

De Ecclesiastica, quæ fit Christi nomine & mandato, vide Matth. 16. 19. & 18. 18. Ioann. 20. 2. 3.

De absolutione diuina vide, quæ de remissione peccatorum occurrunt dicta in S. Scripturis : item de iustitia hominis peccatoris coram Deo. Exempla sunt iustificati & absoluti omnes à peccatis, nempe Adam, Abel Patriarchæ, post & Christiani omnes ante & post Christum in carne manifestatum.

Absolutionis humanæ, tum Ecclesiasticæ, tum Politicæ plurima in historiis occurrunt exempla. Quasdam veterum Theologorum sententias de absolutione nostra coram Deo subiiciamus.

Peccatis contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus, venit Dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. *D. Ambros. de virginit. lib. 3.*

Non gloriabor, quia iustus sum, sed gloriabor, quia redemptus sum. Gloriabor, non quia vacuus peccati sum, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor, quia profui, neque quia profuit mihi quisquam : Sed quia pro me aduocatus apud Patrem Christus est : Sed quia pro me Christi sanguis effusus est : propter me Christus mortem gustauit. Qui pro te mortuus est, aduocatus est tibi, & sanguinis sui merces te seruat. *Idem de Iacob & vita beata lib. 1. cap. 6.*

Quod tegitur, non videtur : quod non videtur, non imputatur : quod non imputatur, nec punietur. *D. Hieronym. in Psal. 31.*

Dominus noster descendit ad nos, vt fieret nobis mortalibus & peccatoribus proximus. Ille duo bona habebat, iustitiam & immortalitatem : nos duo mala, iniquitatem & mortalitatem : vnum est culpa, alterum pœna. Culpa est quod iniustus es, pœna, quia es mortalis. Ille vt esset proximus, suscepit pœnam tuam, non suscepit culpam tuam, nisi delendam. Suscipiendo pœnam, & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit & pœnam. *D. August. de verb. Dom. in Lucam serm. 37.*

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata : non in quibus non sunt inuenta peccata, sed quorum tecta sunt peccata, Cooperta sunt peccata, tecta sunt, & abolita. Si texit peccata Deus, noluit aduertere : si nolùit aduertere, noluit animaduertere : si noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. *Idem in Psal. 31.*

Iam olim contra superbos clamatum est, beatus cui non imputauit Dominus peccatum : non enim imputat iis qui fideliter dicunt, Dimitte nobis debita nostra, *Idem lib. de perfect. iustitia.*

Nemo sibi dat quod non habet. Ergo quum sis iniustus, non petis esse iustus, nisi conuertendo te ad quandam iustitiam manentem, à qua si recedis, iniustus es ; ad quam si accedis, iustus es. Te incendente non deficit, te accedente non crescit. Vbi ergo est ista iustitia ? Quæres in terra ? Absit. Respice ergo, transcende, vade illuc vbi semel loquutus est Deus, & ibi inuenies fontem iustitiæ, vbi est fons vitæ. *Idem in Psalm. 61.*

Opus erat sanguine iusti ad delendum chirographum peccatorum. Quanta bona egit passio Domini. *Idem ibid.*

Dauid ad misericordiam, inquit confugio, ad communem peccantium portum. Vides & iustum misericordia saluatum. Vbi misericordia, pœnæ locus non est. Quid contulit Deus saluti latronis ? Remissionem peccatorum. Quid verò intulit latro ? Confessionis fidem grandem, excelsam, cœlum tangentem. *D. Ioannes Chrysostom. in Psalm. 50.*

Illumina oculos meos, Domine, & sapiens sum : delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & iustus sum, deduc me, Domine, in vita tua, sanctus sum. Verumtamen nisi interpellet sanguis tuus pro me, saluus non sum. Non moddò iustus, sed & beatus, cui non imputauit Dominus peccatum. *Diu. Bernardus, serm. 23. in Cant.*

Sufficit mihi, ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui sol

ſoli peccaui. Omne quod mihi ipſe non imputare decreuerit, ſic eſt quaſi non fuerit. Non peccare, Dei iuſtitia eſt: hominis iuſtitia, indulgentia Dei. *Idem ſerm.33. in Cant.*

Vide CONFESSIO, PECCATVM.

Abſtemij.

ABemius dictus eſt qui vino abſtinet: Græcè ἄοινος. Gellius, lib.10. cap.23. Quide victu atque cultu populi Romani ſcripſerunt, mulieres Romæ atque in Latio ætatem abſtemias egiſſe, hoc eſt, vino ſempe, quod Temetum priſca lingua appellabatur, abſtinuiſſe dicunt. Chaldæi vinum aquâ dilutum תמד *temad* appellarunt, à quo quodcunque vinum Latinis veteribus dictum eſt: inde temulentia: temulentis ebrij, ſobriis abſtemij oppoſiti; & μέθη Græcis, ebrietas: vnde tenetum, vt nonnulli exiſtimant, quamuis ex articulo & nomine conflata compoſitio non ſatis conueniat. Ouidius Metam. lib.15

Clitorio quicunque ſitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudétque meris abſtemius vndis.

Alimenta & neceſſaria ſunt pro conſeruatione humani indiuidui, & iucunda. Abſtinentia igitur qualiſcunque, ſiue neceſſitati, ſiue voluntati untùm detrahati, vel in nobis ſita non eſt; ſed à natura morbóve prouenit (ſic quidam ab ortu, quidam ex morbo redduntur abſtemij: ſunt & qui nihil omnino cibi potúſve aſſumant,) vel in nobis ſita eſt. Abſtinent proinde ab alimentis tam neceſſariis, quàm iucundis, alij quidem ſponte, alij coacti. Et ſponte quidem iis vt præſentibus rebus, ſic abſentia comparare recuſant, ſine vel inhoneſto (vt qui fermè ſeipſos vitæ tædio, aut deſperatione acti enecant,) vel honeſto atque bono.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

De cibi potúſve vſu vel abſtinentia, regulas Eccleſiæ tradidit Apoſtolus ſequentes.

Qui manducat (qui bibit) non manducantem (non bibentem) haud ſpernat? & qui non manducat (abſtemius) manducantem (vinum bibentem) non iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Qui manducat (bibit) Domino manducat (bibit:) & qui non manducat (qui non bibit) Domino non edit (non bibit) & gratias agit Deo. *Rom.*14.3.6.

Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, pax & gaudium in Spiritu Sancto. *Rom.*14.17.

Itaque ſi mortui cum Chriſto liberi eſtis ab elementis mundi, quid vt viuentes in mundo ritibus oneramini? Ne attigeris, neque guſtaueris, neque contrectaueris. *Coloſſ.*2.20.21.

Ne amplius eſto abſtemius: ſed vino pauculo vtere, propter ſtomachum tuum & crebras tuas infirmitates. 1. *Tim.* 5.23.

Vt naturæ ductu quidam à vino abſtinent, & propriè dicuntur Abſtemij, ſunt & qui ex diuino, vel honeſto inſtituto, aut ſaltem non turpi, vinum nullo modo guſtant.

DICTA ET EXEMPLA BIBLICA.

Dominus de Nazaræis loquens, Vir (inquit) ſiue mulier cùm fecerint votum vt ſanctificentur, & ſe vouerint Domino conſecrare, à vino & omni quod inebriare poteſt, abſtinebunt, nempe toto Nazaræatus ſui tempore. *Num.*6.1.2. *&c.*

Samſonis Nazaræi matri edixit Angelus, caue ne vinum bibas aut ſiceram. *Iud. cap.*13.4.7.

Ioannes Baptiſta abſtemius declaratur. Vinum & ſiceram non bibet, inquit Angelus. *Luc.*1.15. Venit Ioannes non bibens vinum. *Luc.*7.23.

De Rechabitis abſtemiis ex patris inſtituto, Hieremias, Poſui (inquit) ante filios familiæ Rechabitarum ſcyphos, atque calices plenos vino, & dixi eis, Bibite vinum. Qui dixerunt, Non bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab pater noſter præcepit nobis, dicens, Ne bibatis vinum & vos & filij veſtri in æternum. *Hier.*35.5.6.

Aaroni & ſacerdotalis ordinis viris reliquis dicit Dominus, Vinum & omne quod inebriare poteſt, non biberis tu & filij tui, quando intrabitis tabernaculum teſtimonij, ne moriamini: vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum, inter pollutum & mundum, doceatiſque filios Iſraël omnia legitima mea, quæ locutus ſum ad eos per manum Moſis. *Leuit, c.*10.9.10.

Vinum non bibet vllus ſacerdos, quando ingreſſurus eſt atrium interius. *Ezech.*44.21.

Cogitaui (inquit Salomon) in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam. *Eccl.*2.3.

Abſtemiorum laudes in ebrietatis deteſtatione & vini abuſu vide Eſai.5.11,12.22.& 23.13.& 28.1.7.& 56.12. Dan. 1.8. Oſe.4.11. Ioël.3.3. Amos 2.8.12.& 6.6. Habac.2.5. Rom.14.21. Epheſ.5.18. 1. Tim.3.8.

Vide EBRIETAS ET VINVM.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Ne propter pabulum, inquit Apoſtolus, ſolueritis opus Dei, quod opus? de quo ait, Bonum eſt carnem non edere, & vinum non potare. Nam qui in iſtis ſeruit, placabilis & propitiabilis Deo non eſt. Quidam credit omnia manducanda eſſe; quidam autem infirmus olera veſcitur: qui manducat, ne nullificet non manducantem. Tu quis es qui alienum ſeruum iudicas? Et qui manducat, & qui non manducat, Deo agit gratias. Cùm autem humano arbitrio veter controuerſiam fieri, quanto magis diuino? Ita ſciebat quoſdam caſtigatores & interdictores victus incuſare, qui ex faſtidio, non qui ex officio abſtinerent: probare verò qui in honorem, non qui in conuitium creatoris. Etſi claues macelli tibi tradidit, permittens eſui omnia ad conſtituendum idolothytorum exceptionem, non tamen in macello regnum Dei incluſit. Nec enim, inquit, eſus aut potus eſt Dei regnum, &c. Eſca nos Deo non commendat, non vt det arida dictum putes, ſed potius de vncta & accurata. Siquidem ſubiiciens, nec ſi manducauerimus, abundabimus, nec ſi non manducauerimus deficiemus: tibi magis inſonat qui abundare te exiſtimas ſi edas, & deficere ſi non edas, & ideo iſta detractas. *Tertull. de Ieiuniis adu. Pſychicos, c.*16.

Clamat Apoſtolus, non eſt regnum Dei cibus, & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium. Item alio loco: Eſca ventri, & venter eſcis: Deus autem & hunc & hanc euacuabit: corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. Deus ventre non editur, nec cibis, quos Dominus dixit perire, & in receſſu naturali lege purgari. Nam qui per eſcas Dominum colit, prope eſt vt Dominum habeat ventrem ſuum. Cibus inquam verus, & ſanctus, & mundus eſt fides recta, immaculata conſcientia, & innocens anima: quiſquis ſic paſcitur, Chriſto conueſcitur, talis epulator conuiua eſt Dei, iſtæ ſunt epulæ quæ angelos paſcunt, iſtæ ſunt menſæ quæ martyres faciunt. Hinc eſt vox illa legis, Non in pane tantum viuit homo, ſed in omni verbo quod proficiſcitur ex ore Dei. Hinc illa Chriſti, Mea eſca eſt, vt faciam voluntatem eius qui me miſit, & vt conſummem opus eius. Hinc, Quæritis me, non quia ſigna vidiſtis, ſed quia manducaſtis de panibus meis, & ſaturati eſtis. Operamini autem non eam eſcam quæ perit, ſed eſcam permanentem in vitam æternam, quam filius hominis vobis dabit, hanc enim ſignauit Deus, Iuſtitia, inquam, & continentiâ, & reliquis virtutibus Deus colitur. Nam & Zacharias refert (cap.7.) Si manducetis, inquit, aut bibatis, nonne vobis manducatis aut bibitis? exprimens cibos aut potus non ad Deum peruenire, ſed ad hominem: nec enim carneus Deus eſt, vt carne placetur; nec in has voluptates attonitus, vt noſtris gaudeat cibis. Deus ſola gaudet fide noſtra, ſola innocentia, ſola veritate, ſolis virtutibus noſtris, quæ habitant non in ventre, ſed in animo, quaſque nobis acquirit diuinus timor & celeſtis motus, non terrenus cibus. Ex quibus congruenter infectatus eſt Apoſtolus ſuperſtitionibus Angelorum ſeruientes, inflatos à ſenſu carnis ſuæ, caput Chriſtum non tenentes, ex quo omne corpus per nexum concatenatum, & fibula charitatis membris mutuis innexum atque concretum, creſcit in Deum, ſed illa ſeruantes, Ne tetigeritis, neque contrectaueritis, quæ imaginem quidem videantur habere religionis, dum corpori non parcitur; nullum tamen emolumentum omninò iuſtitiæ, dum ad elementa quibus per baptiſma mortui ſumus, voluntaria ſeruitute reuocamur. *Nouat. epiſt. de cibis Iudaicis, apud Tertull. c.*5.

Vinum bibere non turpe eſt, abſit (hæc ſunt hæreticorum præcepta) ſed Apoſtolus Timotheum nolens propter multas ægritudines prorſus eſſe abſtemium, vini modici vſum ei conceſſit, quòd dedecus eſſe non putaret non poſſe abſque illius auxilio vnum laborans membrum erigere. *Chryſoſt. hom.2. ad populum Antiochen.*

EXEMPLA.

Eſſæi, quos Ioſephus & Philo Iudæus deſcripſerunt, à vino (vt ab eſu carnium) abſtinuere, quòd vinum dementiæ venenum ſeu irritamentum eſſe dicerent. Hæc ſcribens Philo, inquit *Sozomenus lib.*1.*c.*12. ſignificare voluit illos Hebræos, qui ſua ætate religionem quidem Chriſtianam profitebantur, adhuc tamen morem Iudæorum in vita fuiſſe ſequutos, & eorum inſtituta ſeruaſſe. Idem repetit *Nicephorus*, & *Sophronius* quoque teſtatur in vita Marci. Philo (inquit) videns Primam Eccleſiam Alexandriæ Iudaizantem, quaſi in laudem gentis ſuæ de eorum conuerſatione ſcripſit.

Ex Tatiani Schola circa annum Domini 181. progreſſi ſunt Encratitæ, quos *Epiphanius* depingit lib.2. tom.1. Ij ne in myſteriis quidem vino vti voluerunt, ſed aqua: vnde dicti ſunt ὑδροπαραστάται, q.d. aquæpatroni. Et de Seuerianis idem dicit, οἶνὸν παντελῶς ἀπέχουσι, i. à vino prorſus abſtinent. Rationem abſtinentiæ à vino iſtorum hæreticorum affert, vinum turbare mentem hominis, & iam ad libidines, iam ad iram, iam ad inſaniam excitare. Atqui diſtinguendus ſecernendúſque fuit abuſus à ſobrio vini vſu, nec temperantibus & bonis viris intemperantium & ebriorum culpa imputanda.

Montaniſtæ item vino abſtinuerunt, Tertulliano teſte, libro de ieiunio contra Pſychicos. Manichæi, vt ſcribit Auguſtinus ad Fauſtum, vinum non bibebant, dicentes fel eſſe principum tenebrarum, cùm veſcantur vuis, nec muſti aliquid vel recentiſſimi ſordebant. Turcæ permulti à vino abſtinent.

ETHNICORVM *abſtemij.*

De Abſtemiis veterum ſacrificiis vide quæ in locò de Sacrificiis & libationibus dicuntur. Populos autem nonnullos legimus vinum ad ſe importari prohibuiſſe, ne illo effœminarentur, ac ſeueris legibus atque pœnis ebrietatem coërcere fuiſſe ſolitos.

Apud Locrenſes Epyzephyrios, ſi quis iniuſſu medici, & non recuperandæ valetudinis cauſa vinum bibiſſet, capite plectebatur, quod lege à Zaleuco ſancitum eſt. Apud Maſſilienſes lege cautum, abſtemiæ vt ſint mulieres: apud Mileſios de hac re legem extare ſcribit Theophraſtus. Apud Romanos nec famuli, nec ingenuæ mulieres vinum bibunt, atque adeò nec adoleſcentes ingenui ante trigeſimum annum. *Athenæus dipnoſophiſt. lib.*10.

Vide AQVA.

*Plato lib.*11. de legibus, adoleſcentes abſtemios eſſe vult vſque ad 18. ætatis annum. *Ariſtoteles* Politic. lib.7.*c.*17. vinum teneris oribus

corporibus accommodatum esse pernegat, & propter morbos puerilem ætatem arcet à vino.

Cælius Rhodiginus quærit cur nonnulli sint abstemij? & respondet problematicè, an stomachi malæ constitutioni acceptum referri oporteat, quæ calens cum siccitate contrariam aquæ requirit qualitatem? an adiuuat & stomachi debiliòr contextus, nocumentis vini calentis obnoxius? quia suapte vi, desiccandi quodammodo potestatem vinum retinet. Suffrægatur & cerebri oblæsio facilis, ac vini multum euaporantis ictus, ex vtriusque partis sympathia: quam tertio interiorum comprobat Galenus. *Lect. ant. part. lib.* 28. *cap.* 28.

¶ Poetarvm Sententiæ

Ἐκεῖ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυοῖν μόνοιν;
Δημήτερος ἀκτῆς, πωμάτων θ' ὑδροχόος,
Αὕτη πάρεστι, τῇ πιοῦσ' ἥκω σ' ἔφην,
Quid vita poscit, nisi duo, mortalium
Cereale munus, & liquorem fluminis:
His alere natura est potis passim obuiis.

Menander apud Stobæum, serm. 5.

Discite quàm paruo liceat producere vitam;
Et quantum natura petat. Non erigit egros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
Non auro myrrhaque bibunt: Sed gurgite puro
Vita edit: satis est populis fluuiúsque Cereíque.

Lucanus, Pharsal. lib. 4.

Captasse fontem, celerius somnus premit.
Secura duro membra versantur thoro.

Seneca tragicus in Hippolyto.

¶ Apophthegmata.

Fridericus III. Imperator, quum intellexisset Leonoram coniugem, ex qua nullam prolem suscepérat, facilè fœcunditatem consecuturam, modò vino (à quo semper abhorruerat) præsertim in Germanis frigida regione, vteretur: Esto, inquit; sed malim vxorem sterilem, quàm vinosam. *Æneas Syluius, lib.* 2. *Commentar. de gestis Alphonsi.*

Succedat Augusto Friderico sua Augusta Leonora: quæ tantum abest vt iniquo animo sui mariti responsum acceperit, vt etiam palam professa sit. Et si domini mei (Fridericum appellans) iussioni tam libens pareo quàm viuo: si tamen vini vsum mihi mandauerit, mori optarim potius, quàm parere. *Idem.*

¶ Hieroglyphica.

Longa ieiunia, & diuturnæ sitis tolerantiam per Camelum significari, ex eo manifestum est, quòd nullum animal tanta insigni magnitudine, tam exigua cibi paucitate nutritur, neque dies plures sitim tolerat: cùm satis constet Camelos in duodecimum vsque diem sine potu perdurare. *Pierius Valer. lib.* 12. *c.* 39.

Ægyptij hominem sibi ab ebrietate cauentem significare volentes, Noctuam ova sua desugentem effingebant: quando memorant ova Noctuæ ea vi pollere, vt si per triduum ebriosis in vino dentur, tædium eius adducant, & abstemios homines reddant: quod etiam asseruit Philostratus, qui abstemium scribit ita reddi puerum, vt donec vixerit vini odio teneantur, si priusquam vllum vini gustum nouerit, Noctuina ova, leuiter cocta, illi sorbillanda propinentur: vini enim odium inde subòriri, quia temperatior sic fiat naturalis calor. *Idem lib.* 20. *cap.* 21.

¶ Emblemata.

Alciatus emblem. 13. proponit ἄγαλμα Bacchi & Palladis in eodem altari, vt nimirum significetur prudentiæ incrementum esse aliquod, si studiosi homines non sint prorsus abstemij.

Sequenti verò, nempe embl. 24. Arbor Olea, quam vitis arctissimè complectitur, exclamat.

Qui l me vexatis rami? sum Palladis arbor.
Auferte hinc botros, Virga fugit Bromium.

Vini vsum (inquit Valerius Max. lib. 2. cap. 1.) olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Et lib. 6. c. 3. Egnatius Metellus vxorem, quòd vinum bibisset, fustibus interemit. Idque factum non accusatore tantùm, sed etiam reprehensore caruit, vnoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pependisse. Et sanè quæcumque fœmina vini vsum immoderatè appetit, omnibus virtutibus ianuam claudit, & delictis aperit.

Vide Abstinentia, Ebrietas, Ieivnivm, Temperantia.

Abstinentia.

Variæ sunt voluptatum obiecta, varij moderandarum voluptatum habitus, vniuersim quidem trito illo Stoicorum apophthemate, Ἀνέχου καὶ ἀπέχου, comprehensi: quorum hoc in iucundis, illud in tristibus potissimum locum habet: in specie verò obiectorum distinguendi varietate: sic vt de voluptatibus corporis priore, de voluptatibus animi posteriore loco agatur. Temperantiam (moderationis, abstinentiæ, continentiæ, modestiæ, grauitatis, frugalitatis, verecundiæ, pudicitiæ, sororem natu maiorem & altricem) σωφροσύνην, sapientum institùto, populi vsu, ὅτι φρόνησιν σώζει, quòd prudentiam conseruet, testantur Etymologici. Prudentia animi oculus quidam practicus est. Animus corporis famulitio vtitur. Corpus vt puta mortale ad sui conseruationem externis multis indiget, quæ sensuum organis ceu manibus apprehensa, partim indiuiduo, partim speciei humanæ conseruandæ propagandæque inseruiunt.

Ad vtramque curam voluptatis corporeæ illecebra, contrariúmque doloris fuga, ceu esca quadam, natura mortales accendit incitátque. Voluptas omnibus connata sensibus, in gustu & tactu communissima vehementissimáque, in visu, auditu, olfactu, vt hominis propria, in quoque remissio. Appetitum vtrumque recta moderatur ratio, vehementiorem maiore, remissiorem minore vi edomans: aliàs alio, hìc σωφροσύνης, Temperantiæve insignita nomine. Et quidem circa alimenta & venerea κυρίως: circa visus verò, auditus, odoratus obiecta ἀκρόασις vrtitur temperantia, mediocritatis vbique studiosa.

Ab eo exorbitans vitiosus habitus, Ἀκολασία dictus, hominem statu excellentiæ suæ propemodum diuinæ, ad quem natura duce, comite Temperantia, peruenerat, ad brutorum libidinem ingluuiémque deiicit. Ab eadem deficiens vitiosus habitus, vt nomine caret, ita raris inuentu, superstitionis, contumaciæ, desperationis, similiúmque vitiorum quæ comitatur, naturam noménque frequenter induit.

Alimenta autem & necessaria sunt pro conseruatione humani individui, & iucunda. *Abstinentia* igitur qualiscunque, siue necessitas, siue voluptati tantùm detrahat: vel in nobis sita non est, sed à natura morbóve prouenit (sic quidam ab ortu, quidam ex morbo reddúntur abstemij, sunt & qui nihil omnino cibi potúsve assumant,) vel in nobis sita.

Abstinent proinde ab alimentis tam necessariis, quàm iucundis alij quidem sponte, alij coacti: & sponte quidem iis vt præsentibus vti, sic absentia comparare recusant, fine vel inhonesto (vt qui fame seipsos, vitæ tædio enecant,) vel honesto atque bono. Quæ abstinentia huius sectionis est propria, quatenus à cibo abstinet, & voluptatem moderatur, vel vt malum aliquod compescat, aut eliciat. Ita quidam pœnitentes ieiunare solent, alij abstinent ab alimentis ad corporis morbos edomandos aut præcauendos: vel ad animi vitia cohibenda, luxuriam pura & inobedientiam. Alij à cibo abstinent, ad bonum aliquod imperandum: puta vel animi illustrationem in theorica sapientia, aut practica pietate, vel corporis fœcunditatem & robur, vel fortunæ bona, diuitias, honores, victoriam, &c.

Iam verò coacti abstinent illi quibus alimenta eripiuntur, vel diuinitus, tempestate, frigore, rerum necessariarum ad victum penuria: vel humanitus, putà ab hostibus obsidentibus, vel à Magistratu reos ad esuriem tolerandam cogente.

Abstineo, abstines, penult. breui, abstinui, abstinere, ex abs & teneo, est ab aliqua re omnino se cohibere: & quasi se tenere procul à re illa, vt abstinet furto, qui rem proximi non attingit: abstinet alimentis, voluptatibus, qui cibis, potu, venere non vtitur. Abstinuit cœna, qui non cœnauit. Ἐγκράτεια nomine Græcis in genere temperantia, in specie castitas, continentia, moderatus & interdum parcus atque admodum adstrictus & tenuis alimentorum vsus, & modestia item in omni conuersatione significatur. Xenophon apomn. lib. 1. ἐγκράτειαν dicit ἀρετῆς εἶναι κρηπῖδα. & Aristoteles Eth. lib. 7. cap. 4. ait: ὁ ἐγκρατὴς καὶ τὸ σώφρονος. Cum genitiuo frequenter occurrit, sicut ἐγκρατὴς, & tum exponitur etiam Abstinentia.

Moses Genes. 45. c. 1. vers. de Ioseph fratres suos singulari quodam intimóque cordis affectu complectente dicit eum non potuisse vltra se tohibere multis coram adstantibus: vtitur vocibus *Lehithappel*; quæ significant, quod Galli dicunt, *Il ne peut plus se tenir, ou retenir. Apak*, impetum fecit: in quarta coniugatione *hithappak*, continuit se cum violentia quadam, Sicuti Ioseph. Gen. 43. 31. lauit faciem suam egressus est, & *lithapak*, continuit se vi quadam, *il se fit force*. Inde nonnullorum iudicio fluit *Mithappek*, Abstinens, qui vim sibi quandam infert, ne rebus quas attingere recusat, tandem vtatur.

Abstinentia à cibo in genere à Græcis appellatur Νηστεία, à νὴ particula priuante & σθένομαι, quod est validum & firmum esse: quoniam inedia & cibi abstinentia corporis vires eneruat. Sunt qui νηστεία & νηστεύειν à νὴ & ἔδειν siue σθεῖν volunt esse deductam. Ieiunus siue à cibo abstinens, inediáve laborans, ἄσιτος, ἄσιτος, νῆστις, ἄπαστος, ἄγευστος, &c. Hebraïcè appellatur *Tzom.* i. ieiunauit: quod vt literarum transpositione, ita modo tantùm significandi variat, à verbo *Motz.* i. emunxit, emulsit, quòd ieiunium emungat, & emulgat, vel exhauriat vires atque corporis pinguedinem.

A cibis *abstinentia* quádruplex esse videtur: nempe *Naturalis*, voluntaria, miraculosa, violenta siue coacta. Naturalem vocámus, quando quis natura, vel sana ac bene constituta, vel morbo aliquo vitiata atque corrupta, à certis cibis abhorreret, ac proinde ab aliis abstinet.

Voluntaria, quæ certa ratione atque consilio suscipitur. Hæc autem pro diuerso fine varia est atque multiplex: nempe medica, politica, religiosa, superstitiosa: de quibus prolixè differunt eruditi.

Miraculosa vires humanas superat, & à Deo nonnunquam mirabili ratione ad veræ doctrinæ commendationem atque confirmationem Sanctis viris concessa fuit. Huiusmodi fuit Mosis, Heliæ, Christi ieiunium 40. dierum, quod miramur, non imitamur.

Violenta seu coacta viget in annonæ penuria, famísque tempore. Et hæc quidem de vocis & rei definitione & varia acceptione.

Abstinentia est à cibo & potu, non quia aliqua Dei creatura mala sit, sed pro sola corporis castigatione cessatio. *Secundum Augustinum de fide ad Petrum.*

Abstinentia est cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, auaritiæ ambitio

ambitionisque, & superbiæ, *secundum commentatorem super* 1. *Ethic.*

Abstinentia (vt quidam volunt) sic differt à continentia, quod continentia est, cùm nos à voluptatibus continemus, Abstinentia, autem pro iustitia accipitur, cum scilicet abstinemus ab alienis; nulli vim inferentes, nihil cuiquam eripientes. Continentiæ poteris dare nomen abstinentiæ, potius quàm contra. Continentia enim quid specialius est: abstinentia verò generalius: Sicut temperantia putatur sub iustitia esse, vel ab ea non posse separari: illa verò sine hac frequenter est. Quare ritè continentia vocatur abstinentia.

Omnis abstinentia, omni innocentia, apud Græcos vsitatum nomen habet nullum, sed habere potest εὐλάβειαν. Nam innocentia est talis affectio animi, quæ noceat nemini: reliquas enim virtutes frugalitas continet. *Cic. lib.* 3. *quæst. Tuscul.*

Vide plures definit. inter sententias Philosoph. huius loci.

DIVISIO.

Abstinet; Æger, Egens, Cupidus, Gula, Simia, Virtus.

ABSTINENTIA est ciborum subtractio, qua contingit sex modis.

- *Propter solam sanitatem conseruandam, vel acquirendam.* — *Æger.*
- *Propter penuriam solam.* — *Egens.*
- *Propter auaritiam.* — *Cupidus.*
- *Propter delectationem quæ sequitur comestionem.* — *Gulosus.*
- *Propter inanem gloriam.* — *Hypocrita.*
- *Propter Deū, & est duplex scilicet Virtus.*
  - *Indiscreta. Triplex secundum B. Th. 4. sententiarum, dist. 15. q. 3. art. 11*
  - *Discreta; qua est ratione regulata moderatio ciborum. Quod fit, cum quis abstinet à cibis, vt oportet; pro congruentia personarum, cum quibus vixit, & persona sua: & pro valetudinis sua necessitate: nec pertinet ad regnum Dei, nisi cum fit rationabiliter, & ex dilectione Dei. Hac secundum Archiepiscopum Florentinum.*
    - *Causatur, vel conseruatur, in quatuor, qua sunt:*
      - *Assuefactio ad aliquod licitum.*
      - *Debita ordinatio, quam faciunt 5. conditiones, scilicet.*
        - *Expectatio conuenientis horæ manducationi.*
        - *Moderatio deliciarum in cibis, pro personarum statu & conditione.*
        - *Moderata ciborum sumptio in quantitate secundum complexionem.*
        - *Non ardens, nec rapax edacitas.*
        - *Simplex, & non accurata, nec studiosa ciborum præparatio.*
      - *Elongatio ab allicientibus ad gulam, quales sunt pingues mensa.*
      - *Consideratio inducentium ad abstinentiam, qua sunt:*
        - *Natura, qua secundum Philosoph. libro sexto animalium, os paruum, & guttur arctum homini dedit.*
        - *Scriptura, quia initium vitæ hominis est aqua. Ecclesiast. 29.*
        - *Fortuna inducens ad vitæ parcitatem, cùm omnes homines habeant eandem naturæ parilitatem.*
        - *Mors futura, de qua Greg. Nihil sic valet ad carnis desideria domanda, sicut cogitare, qualis sit futura mortua.*
    - *Efficit in homine,*
      - *Quo ad animam, vel mentem,*
        - *Eleuationem mentis.*
        - *Memoriæ tenacitatem.*
        - *Intellectus acritatem.*
      - *Quo ad corpus,*
        - *Corporalem vitam delectabilem & sanam facit.*
        - *Templum Dei efficit.*
        - *Munditiam corporis causat.*
  - *Cùm licet natura paucis contenta sit, subtrahuntur necessariâ vitæ, de quo Hieronym. in Decret. de consecrat. dist. 5. Non mediocriter. De rapina holocaustum offert, qui temporalium bonorum, vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria, immoderatè corpus affligit.*
  - *Cùm subtrahuntur necessaria valetudini debita, circunstantiis, locorum officiorum, & personarum.*
  - *Cùm per ea omittuntur vtiliora, vnde Hieronym. de consecr. distinct. 5. non mediocriter. Rationabiliter dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, vel vigilias sensus integritati præfert.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vir siue mulier cum fecerint votum, vt sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare, à vino, & omni, quod inebriare potest, abstinebunt. *Num.* 6.

Tobias filium suum ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato. *Tob.* 1.

Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis. *Prou.* 13.

Anima saturata calcat fauum: anima esuriens amarum pro dulci sumit. *Prou.* 27.

Sapiens cor & intelligibile abstinebit se à peccatis, & in operibus iustitiæ successus habebit. *Eccl.* 3.

Beata terra, cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam. *Eccl.* 10.

Initium vitæ hominis aqua & panis. *Eccl.* 29.

Vtere, quasi homo frugi, his quæ tibi apponuntur. *Ibid.* 31.

Noli auidus esse in omni epulatione: & non te effundas super omnem escam: in multis enim escis erit infirmitas: & auiditas appropinquabit vsque ad choleram. *Eccl.* 37.

Qui abstinens est, adiiciet sibi vitam. *Ibid.*

Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes: sobrietatem enim & sapientiam docet, & iustitiam & virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus. *Sapien.* 8.

Cibus tuus quo vesceris, erit in pondere. *Ezech.* 4.

Is qui manducat, non manducantem non spernat. Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Qui enim manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat: & gratias agit Deo. *Rom.* 14.

Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum est, quod cum gratiarum actione percipitur. 1. *Tim.* 4.

Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. 1. *Cor.* 7.

Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem in corruptam. 1. *Cor.* 9.

Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cùm aliis prædicauero, ipse reprobus efficiar. *Ibid.*

Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis: caro enim concupiscit aduersus Spiritum. *Galat.* 5.

Nos autem qui Dei sumus, sobrij simus. 1. *Thes.* 5.

Ab omni specie mala abstinete vos. 1. *Thes.* 5.

Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. 1. *ad Tim.* 4.

Iuuenes hortare, vt sobrij sint. *ad Tit.* 2.

Sobriè, iustè & piè viuamus. *ad Tit.* 2.

Charissimi, obsecro vos, tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam. 1. *Pet.* 2.

Sobrij estote & vigilate; quia aduersarius vester diabolus tanquam Leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. 1. *Petr.* 5.

Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia abstinentiam, 1. *Pet.* 1.

Vide pleraque in titulo Ieiunium.

¶ Patrvm Sententiæ.

Bonum est in cibo, cum gratiarum actione percipere quidquid Deus edendum præcipit. Abstinere autem ab aliquibus non quasi malis, sed quasi non necessariis, non est malum. *August. de definit. recta fidei.*

Non interest omninò, scilicet ad veritatem, quid alimentorum, vel quantum quis accipiat: dummodo id faciat pro congruentia hominum, cum quibus viuit, & personæ suæ, & pro valetudinis suæ necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animus his valeat, quum oportet, vel necesse est, carere. *Aug. in libro de qu. Euang.*

Quàm suaue mihi subitò factum est à suauitatibus nugarum abstinere, & quas mittere metus fuerat, iam dimittere gaudium est. Eiiciebas enim eas à me: tu verò summa suauitas intrabas pro eis, omni voluptate dulcior, sed non carni & sanguini: omni luce clarior, & omni secreto interior, omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. *Aug. 9. confessionum.*

Vtantur diuites consuetudine infirmitatis suæ, sed doleant se aliter non posse. Melius enim possent, si aliter possent. Si ergo non extollitur pauper de mendicitate: tu quare extolleris de infirmitate? Vtere cibis electis, pretiosis: quia si consueuisti, aliter non potes: quia si consuetudinem mutas, ægrotas: conceditur tibi, vtere superfluis, da pauperibus superflua. Vtere pretiosis, da pauperibus. *Aug. de ver. don.*

Qui sibi à carnibus temperant, vt alias escas difficilioris præparationis & pretij maioris inquirant, multum errant. Non enim est hoc suscipere abstinentiam, sed imitari luxuriam. *Aug. in serm. de Dominic. 1. in Aduentu.*

Abstinentia est à cibo & potu, non quia aliqua Dei creatura mala sit, sed pro sola corporis castigatione cessatio. *Aug. de fide ad Pet.*

Quisquis rebus prætereuntibus restrictius vtitur, quàm sese habent mores eorum cum quibus vivit: aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis verò sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non vsus rerum, sed libido in culpa est. Quid igitur locis & temporibus & personis conueniat, diligenter attendendum est, ne temerè flagitia reprehendamus. Fieri enim potest, vt sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens vtatur; insipiens autem fœdissima gulæ flamma in vilissimum olus exardescat: & sanus quisque maluerit, more Domini, pisce vesci, quàm lenticula more Esau nepotis Abrahæ, aut hordeo, more iumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus huiuscemodi rebus non ex earum rerum natura quibus vtimur, sed ex causa vtendi & modo appetendi, vel probandum, vel improbandum est quod facimus. *Aug. de doctr. Christ.*

Abstinentia tua atque ieiunium tuum eò magis Deo grata sunt, quod cum moribus sanctis offeruntur: vt quæ in aliis sunt vmbracula vitiorum, in te sint ornamenta virtutum. *Hier. in epist. ad Dem. virginem.*

Nonnulli vitam pudicam appetentes, in medio itinere corruunt, dum solam abstinentiam carnium putant, & leguminibus onerant stomachum, quæ moderatè parcéque innoxia sunt: & vt quod sentio loquar, nihil sic inflammat corpora, & titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus victúsque conuulsus. *Hier. in Epist. ad Furiam.*

Mater sanitatis est abstinentia, mater ægritudinis voluptas, sine carne enim & vino citò friget Venus: & à patre Libero ad inconcessam Venerem gradus est proximus intemperantia. *Hier. in Epist.*

Modicus ac temperatus cibus carni & animæ vilis est. *Hieron. ad Rusticum.*

Ante annos robustæ ætatis, periculosa est, teneris abstinentia grauis. *Hier. ad Latam.*

Quid prodest tenuari corpus abstinentiâ, si animus intumescit superbia? Quid virtutis habet vinum non bibere, & ira & odio inebriari? *Hier. ad Calantiam.*

Non mediocriter errant, qui bono magno præferunt mediocre bonum. Nónne rationabiliter homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium charitati, aut vigilias præfert sensus integritati? *Hier. in ep. & hab. de consec. dist. 5.*

Abstinentiæ virtus nulla est, si tantum quisque corpus non edomat, quantum valet: aut valdè inordinata est, si attenit plus, quàm valet. *Greg. lib. 10. moral.*

Per abstinentiam non caro, sed carnis vitia extinguenda sunt. Sic necesse est, vt artem continentiæ quisque teneat, quatenus non carnem, sed vitia occidat. Sæpè enim dum in illa hostem insequimur, etiam ciuem quem diligimus trucidamus: & sæpè dum quasi conciui parcimus, ad prælium hostem nutrimus. *Greg. lib. 20. moral.*

In abstinentia discretio seruanda est. *Ibid.*

Eisdem alimentis vitia superbiunt, quibus nutritæ virtutes viuunt: & cum virtus alitur, plerumque vires vitiis augmentantur: quum verò immensa abstinentia vitiorum vires extenuat, etiam virtus deficiens anhelat. *Ibid.*

Incassum per abstinentiam corpus atteritur, si inordinatis motibus dimissa mens vitiis dissipatur. *Greg. in pastoral.*

Non cibus, sed appetitus in vitio est. Vnde & lautiores cibos plerúmque sine culpa sumimus, & abiectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. *Greg. lib. 30. Moral.*

Plerúmque dum plus iusto caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis eneruatur, vt ad orationem vel prædicationem non sufficiat, dum incentiua vitiorum in se funditus suffocare festinat. *Greg. in hom. & 30. Moral.*

Per sermonem qui signantur, nisi abstinentes, qui foris carnem afficiunt, interius tamen fructum abstinentiæ non acquirunt? Crucem igitur Domini Simon in angaria portat: quia cum ad bonum opus sine bona voluntate ducitur, rem bonam sine fructu operatur. Simon ergo crucem portat, sed in cruce non moritur: quia abstinentes exterius per abstinentiam corpus afficiunt, sed interius per desiderium mundo viuunt. *Greg. super Euang. part. 5.*

Solus in illicitis non cadit qui se aliquando & à licitis cautè restringit. *Gregor. 5. moral.*

Abstinentia est, quando quis pro amore Dei & salute propria, non ab illicitis tantùm, imò interdum & à licitis atque concessis se cohibet. *ibidem.*

Abstinentia est, quæ edendi horam non præuenit, vt fecit Ionathas in fauo mellis: non lautiora quærit edere, vt Israëlitæ in deserto: non accuratius parare, vt filij Eli in Silo: non ad superfluitatem, vt Sodomitæ: non vile quodlibet, vt Esau edulium in fame concupiuit. *Greg. in homil.*

Chorda in cithara si minùs tenditur, non sonat: quia nimirum tantò quisque sibimet debet moderamine præesse, vt ad culpam caro non superbiat: & inde ad effectum rectitudinis in operatione subsistat. *Greg. 15. mor. super illud, Versa est in luctum cithara mea.*

Magnus discretionis labor est exactori, & aliquid impendere, & aliquid denegare: & non dando gloriam restringere, & dando naturam nutrire. *Greg. lib. 30. moral.*

Et, Conuiuia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cùm in eis nulla abstinentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, nec in eis inanes secularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur: cùm non plus quàm necesse est seruitur corpori, sed sola eius infirmitas reficitur, vt ad vsus exercendæ virtutis habeatur. Hæc si vos in vestris conuiuiis agitis, abstinentiam (fateor) magistri estis. *Greg. Naz. Epist.*

Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus; vt iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. *Prosper. lib. 2. de vita cont.*

Qui cibis abstinent, & mala agunt, dæmones imitantur, quibus culpa adest, & cibus deest. *Isid. super Amos Prophetam.*

Ciborum saturitas carnis luxuriam suscitat, edacitatis vitio crescit carnis tentatio. Saturitati semper libido adiuncta est. At contrà ieiunio libido restringitur, ieiunio luxuria superatur. *Isid. 2. lib. soliloq.*

Nihil sic iucundum est, vt cibus benè digestus ac decoctus. Nihil sic ad salutem, nihil sic sensuum acumen operatur, nihil sic ægritudinem fugat, vt moderata refectio. Sufficientia quippe cum nutrimento & sospitate, simul etiam procreat voluptatem, exundantia verò morbum facit, & molestias ingerit, & ægritudines generat. Quod etiam facit fames, hoc etiam plenitudo ciborum; fames autem peiora. Fames quippe in paucis diebus aufert hominem, & liberat ex hac vita pœnali; excessus verò ciborum consumit & putrescere facit corpus humanum, & macerat ægritudine diuturna, & tunc eum morte crudeli consumit. *Chrys. super Epist. ad Hebr. serm. 29.*

Abstinemus magis propter sanitatem, quàm propter beatitudinem. *Idem super Matth. hom. 32.*

Moderatio est nimium ciborum appetitum rationis imperio reuocare. *Hug. de S. Victore.*

Semper virtuti cibus ieiunium fuit: de abstinentia quoque prodeunt castæ cogitationes, rationabiles virtutes, salubria consilia, & voluntariæ afflictiones: caro concupiscentiis moritur, & virtutibus spiritus innouatur. *Leo Papa in ser. de ieiun. decimi mensis.*

Melior est rationabilis quotidiana cum moderatione refectio, quàm per interualla arduum longúmque ieiunium: nouit immoderata inedia non solum mentis labefactare constantiam, sed etiam orationum efficaciam reddere lassitudine corporis eneruatam. *Io. Cassian. de inst. mon.*

Ipsis fit grauior consuetudo subtracti cibi, qui se escis aliis nesciunt consolari. *Cass. super Psal. 130.*

Non solum crapula vini mentem inebriare consuevit, verùm etiam cunctarum escarum nimietas vacillantem ac nutabundam eam reddit, omnique integritatis ac puritatis contemplatione despoliat. *Cass. de inst. mon.*

¶ Poëticæ Sententiæ

Hor. 2. serm. 2.

Accipe nunc, victus tenuis quæ, quantaque secum
Afferat, imprimis; valeas bene: nam varia res
Vt noceant homini, credas, memor illius esca,
Qua simplex olim tibi sederit: at simul offis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis:
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita, vides, vt pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque pragrauat vnà!
Atque affigit homo diuina particulam aura.
Alter, vbi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus prascripta ad munia surgit.

Ouid. 15. Met.

Heu quantum scelus est in viscere viscera condi,
Congestóque alidum pingue scere corpore corpus,
Alteriusque animantem animantis viuere letho!

Et infrà.

Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris.
Parcite, vaticinor, cognatas cade nefanda
Exturbare animas, ne sanguine sanguis alatur.

Iuuenalis.

Adspicimus populos, quorum non sufficit ira
Occidisse aliquem: sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi; quid diceret ergo.

Vel

Vel quòd non fugeret, si nunc hæc monstra videret.
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen?
Virg. Opusc.

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno namque modo vina Venusque nocent.
Vt Venus eneruat vires: sic copia Bacchi,
Et tentat gressus, debilitatque pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri.
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpè parit ferus exitiale Cupido:
Sæpè manus iisdem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello:
Et Lapithas bello perdis Iacche graui.
Denique cum mentes hominum furiarit vterque:
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus ladat vterque suis.
Vina sitim sedent: natis Venus alma creandis
Seruiat: hos fines transiliisse nocet.
Ouid. 16. Epist.

Discè meo exemplo formosis posse carere:
Est virtus placitis abstinuisse bonis.
Terent. Eun.

Verbum hercle hoc verum est: sine Cerere & Libero friget Venus.
Anthol. Sacra Iacob. Billij.

Seruitij expertes Chananæos pagina primùm
Isacidum in medio sacra habitasse refert.
Post etiam seruile iugum subiisse, datósque
Imperio tandem numinis esse neci.
Quæ primò negat obsequium caro perfida menti
Cogitur immitti post dare colla iugo.
Denique cum longo subiectam tempore carnem
Mens tenuit, sanctâ tum caro morte cadit.
Menander.

Γαστρὸς δὲ πειρῶ κοίλην χαλινεῖν.
Ventris autem conare omnem habenam continere.
Idem.

ἡ κοιλία καὶ πολλὰ χαιρεῖ, κ' ὀλίγα.
Venter & multa capit & pauca.
Ouid. Metamor. lib. 15. fabula 5.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora.
Ouid. ibid.

Vnde fames homini vetitorum tanta ciborum est?
Horat. serm. lib. 2. Satyr. 7.

Nempe inamarescunt epulæ sine fine petitæ,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus.
Iuuenalis Satyra 11.

Hæc olim nostri cùm luxuriosa Senatus.
Cœna fuit, Curius paruo quæ legerat horto
Ipse focis lætis ponebat oluscula, quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor.
Iuuenalis Satyra 11.

Voluptates commendat rarior vsus.
Sophocles in Electra.

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τῆς κακῶς πεφυκότι.
Οὐ γὰρ δίκαιον ἄνδρα γενναῖον φέρειν
Τέρπειν ὅπως μὴ καὶ δίκαια τέρψεται.
Turpe est honesto loco natis turpiter viuere.
Quippe non decet animi generosi virum
Gaudiis non licitis delectarier.
Idem.

Αλλ' ἁγὼ αὐτὰν ἔσθ' ἁμηδὲ φρᾶν καλῶ.
ὅσοι δὲ φιλοσοφοῦντες ἐκπονοῦσί τι,
ἐνταῦθ' ὑπάρχει τῷ βίῳ χαιρὸς κορεσθῆναι
διδάσκαλος γὰρ ἔσα ἡ εὐπλεια σοφῶν,
καὶ τῶν ἀεργῶν γίνεται βαλευμάτων.
Inhonesta factu, nec dictu quidem honesta sunt.
Quicunque verò philosophicis se dedunt laboribus,
Addiscunt per vitam compescere ventrem.
Vt elicet frugalitas est magistra
Sapientium, optimorúmque consiliorum.
Pallada.

Γαστέρα μισήσει Θεὸς, καὶ βρώματα γαστρὸς.
εἵνεκα γὰρ τέτων ἀσφροσύνη λύεται.
Ventrem Deus odit, ventríque epulas:
Propter ista enim soluitur temperantia.

¶ Philos. et oratorvm Sententiæ.

Τῶν ἡδέων τὰ σπανιώτατα γενόμενα, μάλιστα τέρπει εἴ τις ὑπερβαίλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα τὰ ἀπερπέστατα ἂν γίγνοιτο, id est.

Dulcia quæ rarissima sunt, maximè delectant. Si quis modum excesserit, iucundissima quæque iucundissima fient. *Democritus.*

Κρατεῖ ἡδονῆς ἐκ ὁ ἀπεχόμενος, ἀλλ' ὁ χρώμενος μὲν, μὴ πρόσκαθερόμενος δὲ, ὥσπερ καὶ νέος καὶ ἰσχνὸς, ἐκ ὁ μὲν χρώμενος, ἀλλ' ὁ μελάγχαν ὅπως βούλεται, id est, Moderatur voluptati, non qui penitus abstinet, sed qui hoc modo vtitur, vt non abripiatur cum ipsa: vt naui & equo moderatur, haud qui non vtitur, sed qui, quò libuerit, ducit. *Aristippus.*

Χάριτας τῇ μακαρίᾳ φύσει, ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα, ἐκ ἀναγκαῖα. id est, Gratia habenda est naturæ beatæ, quæ escas necessarias, parabiles fecerit, difficiles autem paratu, non necessarias. *Epicurus.*

Εἰ βούλει πλούσιον τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων πρόσθει, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας ἀφαίρει. id est. Si quem volueris diutem efficere, non est, quod augeas opes, sed minuas cupiditates.

Ἐγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τῆς ἐπιθυμητικῆς, καθ' ἣν καλέχουσι τὸν λόγισμὸν τὰς ἐπιθυμίας ὁρμῶντας ἐπὶ φαύλας ἡδονάς. id est, Continentia est virtus affectionis animi, per quam coërcemus ratione cupiditatem ruentem in prauas voluptates. *Epicurus.*

Βούλομαι τοῦ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδέος, ὕδατός τε ἄρτου χρώμενος, καὶ ἀπολαῦσαι τούτων ἐκ πολυτελείας ἡδονὰς, ἃς δι' ἀνάγκας, ἀλλὰ δι' ἀφορμὰς τὰς ἐξακολουθούσας αὐτοῖς δυσχερῶς id est, Turget mihi voluptate corpusculum, aqua & pane vtor: at sumptuosas voluptates expuo, non tam ipsarum causa, quam sequentium ipsas incommodorum. *Eiusd. in Epicur.*

Τότε χρείαν ἔχομεν τοῦ ἡδονῆς, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι ἀυτὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ τοῦτο μὴ πάσχωμεν, οὐ αἰσθήσει καθεστῶτες, οὐδὲ δεόμεθα χρείας τοῦ ἡδονῆς, ἐ γὰρ ἡ τοῦ φύσεως ἡδονὴ τῶν ἀδικίαν ποιεῖ ἕξεσθαι, ἀλλ' ἡ τῶν κενῶν δόξας ὄρεξις: id est, Tum opus habemus voluptate, cùm eam abesse dolemus: quum verò non ita afficimur in tranquillo compositóque sensu constituti, nihil nobis voluptate opus est. Porrò naturalis voluptas non aliquid damni extrinsecus nobis accersit, sed quæ intra nos est vanæ opinionis appetitio, ea verò lædit. *Idem Epicurus.*

Esurientibus sapores & odores sunt delectabiles, sed plenis & nihil egentibus, nec odores, nec sapores sunt delectabiles. *Arist. de Sensu & Sensato.*

Δεῖ τὸ φρονεῖν τοῦ λογισμὸν ἀεὶ πρεσβεῦειν τῶν ἐπιθυμιῶν πειρᾶσθαι πρᾶττειν. id est, Perpetuum hoc esse debet sapientis institutum, vt rationem cupiditatum dominam constituat. *Demosthen.*

Si quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est, quod fortunæ affluentiam petas. Paucis enim minimisque natura contenta est, cuius satietatem si superfluis velis vrgere, aut iniucundum quod infuderis fiet, aut noxium. *Boëtius lib. 2. prof. 5. de cons. phil.*

Multos morbos fercula multa ferunt. Innumerabiles morbos, innumerabiles coquos numera. *Seneca ad Lucil.*

Hanc sanam & salubrem formam vitæ tene, vt corpori tantum indulgeas quantum bonæ valetudini satis est. Cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corporis. Hanc vtrum cespes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scito te hominem tam culmo quàm auro tegi. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. *Seneca Epist. 8.*

Venter præcepta non audit. Poscit, appellat, non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modò das illi quod debes, non quod potes. *Idem Epist. 27.*

Sine fastidio implendus est venter. Quid enim ad rem pertinet quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? *Ibid.*

Taurus paucissimorum iugerum pascuis implebitur: vna sylua pluribus elephantis sufficit, homo & terra pascitur & mari. Quid ergo? an insatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorúmque animalium auiditatem vinceremus? Minimè. Quantulum enim est quod naturæ datur? Paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Homines itaque ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam verò ne animalium quidem, sed mortuorum. *Epist. 60.*

Multis tormentum est vino carere, & prima luce excitari. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. *Epist. 73.*

Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula hinc maria scrutatur, hinc terreas, alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi fastidio pax est. *Ibid.*

Infelices estis, qui intelligitis vos famem maiorem habere, quàm ventrem. *Ibid.*

Fastidientis stomachi est, multa degustare, quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. *Epist. 92.*

Subtilitas animi ciborum copia impeditur. *Ibid.*

Paruo cultu natura contenta est. Etenim quis hoc non videt, desideriis ista condiri omnia? Darius in fuga cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius: nunquam videlicet sitiens biberat. *Cicerò in Tusculanis lib. vlt.*

Congrediendum est nobis tanquam in acie quadam cum voluptariis rebus, cúmque ista vini licentia cominus decertandum, vt aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti, sed vigore animi & constanti præsentia, moderatóque vsu temperantiam continentiámque tueamur. *Macrobius lib. 2. Saturnal.*

Iustæ nimium causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferebantur. Et imperari cœptum est, vt patentibus ianuis pransitaretur & cœnaretur. Sic oculis ciuiũ testibus factis luxuriæ modus vt fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit. Summa autem eius præscribit omnibus numerum conuiuarum. At nisi pessimis effusissimisque moribus viueretur, profectò opus ferendis legibus non fuisset. *Idem lib. 3. Saturnal. cap. 17.*

Ita etiam vitanda est ciborum varietas, vt varia solent vina vitari.

Nam

Nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula vltra quàm naturæ necesse est, lacessitur. Et fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius, vel certè de singulis parua libantur. Sic Socrates suadere solitus erat illos cibos, potúsve vitandos, qui vltra sitim famémque vitandam producunt appetentiam. *Idem lib. 7. c. 4. Saturnal.*

Abstinenter vitam agere nihil aliud est, quàm innocenter, temperanter, castè. Abstinentiam scientissimi & pientissimi mortalium intellexerunt esse resissionem cupiditatum & voluptatum omissionem: ac proinde extinctionem peccati, quæ totum hominem recipiendæ bonæ valetudini reddit idoneum. Et quia cibi potúsque luxuries alit affectus & cupiditates; is quem vocamus abstinentem, sibi priuatim, at Princeps & Senatus publicè ieiunandi necessitatem indicunt; vt ieiunio corpus leuari, mens defecari, totus homo puritati & castitati asseri possit. Abstinentia corpus tenuat, ne animus superbia intumescat; id præstat, vt vultus cuique palleat, ne animus inuidia liueat vlla; demit ventri pabulum, vt animus sit ieiunus à vitiis: Christiana pietas ieiunio productiore & seueriore preces alit. Scythico regi illo die ieiunandum fuit, quo quidpiam malè iudicasset; nimirum, vt victu contractiore lasciuiens & iniustus animus ad æquitatem reuocari posset. Traditum est, Mæonas remedio sterilitatis alternis diebus ieiunare, alternis vti cibo modico. Antiquitus, Neptalia Baccho sacrificari mos fuit, vt interdum homines ipso temeto abstinere discerent, quod est inter præcipua incentiua libidinis. Galienus imperator decimi cuiusque diei abstinentiam, vt efficacissimam medicinam, populis indixit: vt quod diuturna voracitas sauciauerat, breue ieiunium sanaret. *Carol. Pasch. lib. de virt. & vitiis, cap. 9.*

¶ Apophthegmata.

Socrates eum qui virtutem, tanquam patriam, intueri desiderabat, admonebat, vt abstinentissimam vitam agens voluptates omnes veluti Sirenes fugeret. *Stob. Serm. 15.*

Idem, Quosdam hospites suos quum satis tenui cœna excepisset, quidam quærenti respondit: Si boni sunt, æquanimiter ferent, si mali, non est curandum. *Laërtius.*

Idem, Suadere solitus erat illos cibos potúsve vitandos, qui vltra sitim famémque vitandam producunt appetentiam. *Xen. Macrob. Saturnal. l. 7. c. 4.*

Plato, Extat præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est, his ferè verbis: Nullo modo placuit bis in die saturum fieri. *Cic. lib. vlt. Tusc.*

Bias Prieneus, Beatum quidem eum esse dicebat, qui & dives esset, & cupitis potiretur. Sed eum qui nihil concupisceret, longè beatiorem fore. *Maximus serm. 3. de Castitate.*

Aristides, Quum Græcis tributa indixisset, tanto pauperior rediit quantum absumpserat in peregrinatione. Atqui in tali genere functionis solent alij messem opimam metere. Eò magis ille cauit, ne quid suspicionis eiusmodi conflaret sibi, proinde suis impendiis rem gessit. *Plut. in Græc. apoph.*

Idem, Quum Themistocles irrisisset Aristidis consilium, hoc agentis, vt census esset in tuto, dicens eam laudem non esse viri, sed scrinij tuto seruantis aurum: deinde summam boni ducis laudem definiret, scire ac præscire hostium consilia: Et istuc, inquit, ô Themistocles, faciendum est: sed in primis oportet habere manus abstinentes, atque hæc egregij ducis præcipua laus est. Hoc sermone notauit Themistoclis rapacitatem, & ostendit, à publico bono abstinendum esse omnibus. *Plut. in vita Aristidis.*

Anacharsis, eius statuis atque imaginibus inscribebatur, γλώσσης, γαστρὸς, αἰδοίου κρατεῖν, id est, linguæ, ventri, pudendis temperandum. Quòd maximorum malorum causa sit lingua effrenis, luxu nil turpius, libido pecudem ex homine reddat. *Laërtius lib. 1. cap. 9.*

Zeno Cittiensis, Ne per morbum quidem cibo magis delicioso fruendum opinatus est. Igitur medico columbinum pullum consulente, ipse consilij impatiens, non secus quàm Manem seruulum, si ægrotaret, curari se iussit. Nimirum volebat, non se mollius tractandum, quàm ægrum aliquem seruum. Si enim absque pretiosis alimentis recuperare sanitatem serui possunt, quid idem nobis futurum prohiberet; sanè indignum est, virum bonum vllo se seruo molliorem præstare. *Musonius in libro de alimentis.*

Aristippus, moderatùr voluptati; non qui penitus abstinet, sed qui hoc modo vtitur, vt non abripiatur cum ipsa: vt naui & equo imperat haud qui non vtitur, sed qui, quo libuerit, ducit. *Stobæus.*

Democritus, dicere solebat: Fortis est, non tantum hostium, sed & voluptatum victor. *Stobæus serm. 7.*

Idem, quemadmodum vnctio non quæ suauis est, aut longa, bona est, sed quæ sanat; sic cibus, non qui suauis aut multus, bonus est, sed qui valetudinem tuetur. *Max. monach. serm. 27.*

Idem, in capiendo cibo omnis celeritas absit: hoc enim caninum est, bestiámque magis quàm hominem decet. *Max. serm. 27.*

Epictetus, solitus est dicere, duo esse vitia omnium teterrima ac grauissima, intolerantiam & incontinentiam: cùm aut iniurias, quæ sunt ferendæ, non toleramus, neque ferimus: aut à quibus rebus voluptatibúsque nos tenere debemus, non tenemus. Itaque, inquit, si quis hæc duo verba cordi habeat, eáque sibi imperando atque obseruando curet, is erit pleráque impeccabilis, vitámque viuet tranquillissimam. Verba duo hæc dicebat, ἀνέχου καὶ ἀπέχου, id est, Sustine & abstine. *A. Gellius, lib. 17. cap. 19.*

Epicurus, interrogatus, qua quis arte ditescere: Non si præsentibus adiecerit, respondit, sed si vsum ac necessitatem sibi persuasam circunciderit. *Stobæus serm. 17. Non augenda sunt opes, sed minuenda cupiditates.*

Demosthenes dicebat, hoc esse perpetuum sapientis institutum, vt rationem cupiditatum dominam constituat. *Stobæus serm. 17.*

Cyrus Persarum rex, hi qui repentinis abstinent voluptatibus, non id agunt vt lætentur nunquam, sed vt per hanc continentiam multò maiore in posterum tempus lætitia afficiantur. *Brusonius lib. 1. cap. 9. ex Xenophonte.*

Alexander Macedo, ob aquarum defectum in itinere siti laborabat: igitur cum fortè oblata esset galea aqua plena, vbi galeam in manus accepit, circumspiciens quos circa se habebat equites, demisso capite & fixis in potum oculis, ingustatam reddidit aquam, probatísque viris dixit: Si solus bibero, hos mœror instigabit. *Bruson. lib. 1. cap. 9. ex Q. Curtio.*

Cato maior, quamuis complures vrbes cepisset, nihilominus tamen dicebat, hisce diebus quos in castris fuisset, nihilo plus accepisse, quam quæ ex hostium agris comedisset ac bibisset. *Plutarchus.*

Idem, neque, inquit, mihi ædificatio, neque vas, neque vestimentum vllum in manu pretiosum, neque pretiosus seruus, neque ancilla. Si quid est quo vtar, vtar: si non est, ego sum, quo cuique per me vti atque frui licet. *Bruson. lib. 1. cap. 9.*

Tiberius Cæsar, ab amicis interrogatus, Cur non tam facilè magistratus & præfecturas suas mutaret? respondit se data opera hoc festinasse semper. Natura enim omnes qui administrationi præsint pecuniæ esse cupidos, plurimúmque studij ad rem magis magísque augendam eos collocare. Cæterùm si diutius in magistratu versentur, sedam eos collocare. Cæterùm si diutius in magistratu versentur, sedam eos collocare. Cæterùm si diutius in magistratu versentur, sed

Id est: Vita dolij. Prouerbio dicitur vita frugalis, parca, ab omni strepitu atque ambitione semota. Poterit torqueri & in eos, qui nimium sordidi, nimis durè, atque immundè viuunt.

Tanquam in Phiditiis, ὥσπερ ἐν Φειδιτίοις.

Vbi quid parcius, nimiúmque frugaliter actum significabimus.

Hecatæ cœna. Ἑκάτης δεῖπνον.

Veteres cœnam perparcam ac impendio frugalem, Hecatæ Cœnam appellabant, quòd apud inferos tenuissimo victu, minimoque cibo eoque vilissimo viuitur.

Oliuam ne comedas, cum vrticam habeas hyberno tempore, μὴ πότε ὀλαίαν ἔδῃ ἀκαλήφην ἔχων χειμῶνος ὥρᾳ.

Adagij vsum non video, nisi quando significabimus extremam victus parsimoniam, vt nec vrtica quicquam adhibeatur condimenti.

Sicyon arrodens vxor lacernam texe.

Τὸν Σίκυον ἰσθίουσα γύνη, τὸν χλαῖναν ὕφαινε.

Arrodens Sicyon, vxor, subtexe lacernam.

Verba mariti iubentis, vt vxor tenui contenta victu, peragat opus suũ.

Tymbra victitantes, Θυμβροφάγοι.

Adagio dicebatur iis, vel qui tutius ac liberius vitam agerent, vel qui moribus essent parum blandis, vel qui hilariter citraque solicitudinem parvo contenti viuerent, quòd Thymbra herba genus sit.

Salem lingere. ἅλα λείχειν.

Dicuntur, qui perquàm tenuiter victitant. Plautus.

Si caseum haberem, non desiderarem obsonium, εἰ τυρὸν εἶχον, οὐκ ἂν ἐδεόμην ὄψου.

Dicendum, vbi quis minimis, vilissimisque contentus est. Plutarchus.

Xenocratis caseolus, Ξενοκράτους τυρίον.

De cibo, qui perquam diu aurat, priusquam absumatur. Appositè dicitur in sordidos quosdam, quibus hic mos, omnem penum eo vsque seruare, quoad fuerit corruptus. Stobæus.

Aspera vita, sed salubris.

In vita rationem duriusculam quidem, sed tamen ad rectam morum institutionem idoneam, conueniet illud Homeri ex Odyss. i.

Τρηχὺς, ἀλλ' ἀγαθὴ κηροτρόφος.

Id est;

Aspera, sed iuuenum nutrix bona.

Salem & caseum edere.

Consimile hoc cum præcedentibus. Plinius.

¶ Biblica Exempla.

Abstinentiæ ciborum exempla: Adam, *Genes. 2. vers.16. 17.* Moses, *Exod 24.v.18.* Manue vxor, *Iudic. 13.v.4.* Israëlitæ, *20. vers.26. Sam.14. v.26.* Dauid. *2. Sam.23. vers.16.* Achab. *1 Reg.21.27.* Rechabitæ, *Ierem. 35. v.6. 14.* Ezechiel, *Ezech.4.9.* Esdras, *Esd.8.21.* Nehemias, *Nehem. vers.4. 2. Par.20.v.6.* Iechonias & populus, *Baruch.1.v.5.* Esther. *Esth.4.16.* Ioannes Baptista, *Matth.3.4. & 11.18.* Anna Prophetissa filia Phanuel, *Luc. 2.37.* Iesvs Christvs. *Matth.4.2. Luc.4 2.* Apostoli, *Luc.10. vers.7. & 24. v.42. Ioan.21.13.* Paulus & Barnabas, *Actor 14.23.*

Abstinentiæ præceptum violare nolentium exempla: Rechabitæ, *Ier.15.v.6.* Eleazar, *2. Matth.6.v.19.* Septem fratres, *7. 2. &c.*

Continentiæ exempla: Ioseph, *Genes. 39.v.8.* Thamar. *2. Sam.13.v.12. 13.* Iob, *Iob.31. vers.*

¶ Profana Exempla.

Carolus Magnus ieiuniis etiam cum periculo valetudinis corpus suum exercuit. *Mutius lib.8.*

Otho magnus Imperator, cum Hungaris conflicturus, ieiunium in castris indixit, Deique auxilium inuocauit. *Vitichindus lib.3.*

Demosthenes orator insignis, sobrius & aquam potans, Æschinem aduersarium suum bene potum vicit. *Athenæus lib.2. cap. 2.*

Marcus Cato potabat in expeditionibus aquam: extra quam si immenso æstu sitiret, tum potabat acetum, aut fatiscentibus viribus postremo loco parum vini sumebat. *Plutarchus in Catone.*

Persa, natalem diem festum etsi summo semper honore, studio & conuiuiis celebrarint, filiis tamen indulgentissimi etiam parentes vinum prohibebant. *Alexand. ab Alexandr. lib.2. cap.25.*

Apud Romanos vinum ante annum trigesimum bibere, viris quoque crimini fuit: seruo verò interdictum penitus, nisi sacrorum causa, & solennibus festisque diebus. *Idem ibidem.*

D. Hieronymus annos ferè sexaginta durauit incredibili abstinentia.

Hilarius modicis ficubus aridis, & exiguo pane, decrepitam fouit senectutem.

Nicolaus quidam apud Heluetios à Vvalden, sutrinam exercens, sine vllo penitus cibo, multis annis durauit inter vastas solitudines, incredibili sanctitatis fama celeber. Hunc cum Episcopus Constantiensis coegisset ad sumptionem Eucharistiæ, reuomuit, id quod fore prædixerat.

Columba virgo Perusina, solis fructibus repressit famem.

Demetrius Cidonius vir Græcus, abstinentia singulari, multos dies persistebat ieiunus.

Socrates, minimo viuebat sumptu, vescebatur pane & lacte.

Anacharsis apud Ciceronem: Mihi, inquit, pulpamentum fames, cubile solum, vestis Scytharum tegmen.

Zeno crudis duntaxat vescebatur; & pallium pertenue ferebat. Aquam bibebat loco vini, vt discipulos suo exemplo ad temperantiam imitaret, hinc exiit prouerbium, Zenone temperantior.

Apollonius Tyanæus à vino & carnibus abstinuit.

Dominicus author Ordinis Prædicatorum, toto decennio abstinuit vino.

Fulgentius Episcopus Ruspensis nulla vnquam necessitate adduci potuit, aut cogi, vt esitaret carnes, aut vinum biberet.

Iacobus minor vinum aut siceram non bibit, carnes nunquam manducauit, oleo nunquam vnctus est, nunquam vsus balneo, nunquam nouacula rasus.

Anchimolus & Moschus Sophistæ Elienses, tota vita hydroporæ fuerunt, solisque ficis desiderio ventris satisfecerunt.

Emericus filius sancti Stephani regis Pannoniæ, vinum tota vita non degustauit.

Locrenses Zephyri, vino vti capitale ducebant.

Porus Rex Indorum, aqua & pane vixit contentus.

Masinissa Rex Numidarum, iam nonagenarius semel tantùm interdiu vescebatur, sine pulmento.

Mithridates Rex Ponti, iam senex cibum capturus non accumbebat, verum stans vescebatur.

Viriatus Princeps Lusitaniæ, vbi bellum aliquod mente conceperat, non prius accumbebat mensæ, aut in lecto acquiescebat, quàm propositum absoluisset.

Augustus breuissimi cibi fuit, ad medias interdum epulas satiatis iam conuictoribus accedebat, primusque surgebat è mensa.

Lacedæmonij nullam disciplinam abstinentia habuerunt potiorem. Pinguis & obesi ventris adolescentes inedia macerabant.

Ægyptia iuuentus Amasis edicto, non prius cibum capiebat, quàm centum octoginta stadia percurrisset.

Platonis frugales erant cœnæ, proptereà dicebat Timotheus, benè cum iis fore, quos Plato excepisset conuiuio. Delicatiores epulas, opipara sprevit conuiuia, viuebat contentus oliuis Academicis, pane item & aqua.

Telemachus Acarnensis victitabat fabis.

Socratis tanta fuit temperantia, vt omnia fere vitæ suæ tempora valetudine inoffensa vixerit.

Rogatianus Senator semel tantum interdiu dabat operam cibo.

Persarum Magi nihil in cibum præter farinam & olera recipiebant.

Indorum Gymnosophistæ alebantur pomis & farina.

Ægyptiorum Sacerdotes carnibus & vino abstinebant, pane etiam raro vescebantur, ne onerarent stomachum: oleum tantùm in oleribus nouerant, & lac vitabant.

Diogenes nunquam pendebat de crastino, sed in præsentem modò horam sibi corrogabat cibum, ob id ἡμερόβιος dictus, id est, quotidianus.

Epaminondas Thebanus victu fuit adeò paruo & tenui, vt à vicino in cœnam inuitatus, cum dapsilem & affluentem deliciis mensam reperisset, iratus recesserit, dicens: Ego te opinabar rei diuinæ operam dare, non de contumelia cogitare. Sic infestus extitit obesis & corpulentis, vt quendam aqualiculo portentoso submouerit ab exercitu, quòd ad regem lum eius corpus vix clypei tres sufficerent.

Lycurgus à cœre solitus est, non esse vtendum maiore cibo, quam qui ad repellendam famem sufficeret, amota crapula.

Scribit Marcellinus, *Constantium Imperatorem* nunquam gustasse pomum, nunquam nares in publico exterfisse, nunquam expuisse. Idem superatus à Persis, fusto panis à quadam vetula porrecto inediam repulit.

Pericles Athenienses à cœnarum & conuiuiorum apparatibus horrebat adeò vt nec apud amicos cœnitaret.

Plato sæpius siti laborans, è puteo hauriebat aquam, iterúmque effundebat, vt ità cupiditatem castigaret.

¶ Hieroglyphica.

Longa ieiunia & diuturnæ, sitis tolerantiam per *Camelum* significari ex eo manifestum est, quòd nullum animal tanta insigni magnitudine, tam exigua cibi paucitate nutritur, neque dies plures sitim tolerat: cum satis constet, in duodecimum vsque diem *Camelos* sine potu perdurare. Vnde à Poëtis *Esitientes* appellantur. *Pier. Valer. l.12. p.117.*

Per Tympanum Gregorius lib. Epistolar. sexto, ad Anastasium, Abstinentiæ tenuitatem hieroglyphice interpretatur, à materia scilicet ipsa, qua constat Tympanum. Nam id dubio procul corium est ex pelle iam aretacta quæ tamen prius diu fuerit macerata: ita vir ieiunio confectus, ab omni luxu alienus, parcè ac duriter viuens, qui laudes Deo canat. *Idem Pierius l.47. p.461.*

¶ Emblemata.

Andreæ Alciati.

Emblema xxxi.

Marmorea in tumulis vna stat parte columna
Vrceus, ex alta cernere malluuium est.
Ius hac forma monet dictum sine sordibus esse à
Defunctum puras atque habuisse manus.

Eiusdem Emblema xliv.

Ἀνίκητος ὁ ἀπείρατος.

Et toleranda homini tristis fortuna ferendo est,
Et nimium felix sæpè timenda fuit.
Sustine (Epictetus dicebat) & abstine; oportet
Multa pati illicitis absque tenere manus.
Sic ducis imperium vinctus fert poplite taurus
In dextro: sic se continet à grauidis.

¶ Fabvlæ

¶ Fabvla.

De Vulpe & Vua.

Vulpes sublimem vuam dependentem de vite conspicata, ad illam subsiliit iterum atque iterum, omnes vires corporis adhibens, si fortè attingere posset. Tandem defatigata inani labore, discedens ipsa sese quasi consolans: At enim acerbæ nunc etiam, inquit, vuæ sunt, & ista in primis austera, neque si in via reperiatur, videtur tollenda esse.

De iis fabula dicitur, qui necessitati obsequuntur, & libenter abstinent ab iis, quæ obtinere non possunt. *Ioach. Camerar. fabul. lib. pag. 157.*

Plura de hac materia si desideras, consule tum cognatos, tum contrarios titulos, Continentia, Ieiunij, Temperantiæ, Ebrietatis, Intemperantiæ, &c.

Abusio. Abusus.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

Abusio siue abusus dicuntur, cum aliqua re per licentiam malè vtimur. Nam abuti est perperam vti, siue nimis licenter vti. Vnde Cicero: *Noli abuti nimis patientia nostra.* Abusio Græcis, καταχρησις, εως, ἡ, & καταχρωμαι, abutor dicitur.

Abusio & Abusus, adiunctum huius vocis significationem aperit, vt non solum pro licentiori morum corruptela accipiatur, sed & ad vsum illicitum cuiuscunque rei. *Insulanus.*

Abusus pariter, nisi aliquid adiiciatur significationi, in bonam sumitur partem: simpliciter verò prolatum, in malam. *Rebuffus l. bona ciuitatis, ff. de verbor. signific, Lucas l. vsum aquæ, Cod. de aquæductibus.*

Abusus & Vsus contraria iudicantur. Nam authore Boëtio, vtimur iis, quæ nobis vtentibus permanent: iis verò abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. *Iacob. Spiegelius in Lexico iuris ciuilis.*

DIVISIO.

ABVSIO
- Iuramenti, iurando. *B. Thom. secunda Secund. q. 89. art. 2.*
  - *Sine necessitate, quia videtur Deo paruam exhibere reuerentiam, qui ex leui causa Deum testem inducit, quod non præsumeret de aliquo viro honesto.*
  - *Sine debita cautela, deficiente aliqua comitum, quæ sunt* { *Iustitia, Iudicium, Veritas.*
  - *Imminente periurij periculo. Vnde Eccles. 23. Iuramento non assuescat os tuum.*
- *Rei bona est peccatum. B. Thom. 3. sent. dist. 38. art. 2.*
- *Potestatis ad regendum alios est pessima, sicut bonus vsus est optimus. Vnde & priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate, de Regulis in libro 6.*

¶ Sententiæ, Biblicæ.

Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea. Abominabilis enim apud Deum est, qui facit hoc. *Deut. 22.*

Non decent stultum deliciæ: nec seruum dominari principibus. *Prouerb. 19.*

Per tria mouetur terra, & quartum, quod non potest sustinere: per seruum cum regnauerit: per stultum cum satiatus fuerit cibo: & per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillam, cum fuerit hæres dominæ suæ. *Prouerb. 30.*

Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valdè animæ illorum: pauperem superbum: diuitem mendacem: & senem fatuum & insensatum. *Eccles. 25.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Magna abusio: parcitas putatur auaritia, sobrietas austeritas creditur: silentium tristitia reputatur. Econtra, remissio discretio creditur: tristitia silentium reputatur: loquacitas, affabilitas, cachinnatio, iucunditas, mollities vestimentorum, & equorum fastus honestus: lectorum superfluus cultus munditia. *Bern. in apolog.*

Magna abusio est, vt corpus induatur, & contra regulam suis vestibus anima nuda deseratur. *Ibid.*

Mira abusio, domus ardet, ignis instat à tergo, & fugienti prohibetur egredi, & hoc ab his qui in incendio positi sunt. *Bern. in Epist.*

Cæco lumen, surdo sermonem, sapientiam bruto offerre, labor irritus. *Cyprianus.*

Duodecim sunt abusiones claustri, quibus tota religionis summa corrumpitur, scilicet Prælatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus, senex obstinatus, monachus curialis, religiosus causidicus, habitus pretiosus, cibus exquisitus, rumor in claustro, lis in capitulo, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta altare. *Hug. lib. 1. claustr. animæ.*

Inter abusiones huius seculi sola maior est, senis obstinatio, qui morti proximus, mortis non horret aduentum: qui quasi ad ostium huius mundi positus, foris spectat, nec tamen vitæ præsentis attendit egressum, nec futura considerat. *Ibid.*

Duodecim sunt abusiones seculi, scilicet sapiens sine operibus, senex sine religione, adolescens sine obedientia, diues sine eleemosyna, femina sine pudicitia, dominus sine virtute, Christianus contentiosus, pauper superbus, rex iniquus, episcopus negligens, plebs sine disciplina, populus sine lege. *Aug. de 12. Abusion.*

Ridiculosa res est, aut magis periculosa, speculator cæcus, doctor inscius, præcursor claudus, Prælatus negligens, præco mutus. *Gilbert.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Billius l. 3. Anthologiæ S.

In rebus mundi non est idem omnibus vsus,
Nec cunctis paribus cuncta ferunt animis.
Namque bonos non blanda inflant, non aspera frangunt,
Sed fidei inuicta gaudia vera iuuant.
Terra autem & fœni breuiter florentis amator.
Seu caret optatis, seu fruitur, miser est.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

ὅσοι δ' καταγέλαστόν τέτων τὸ πραγμάτων ἐστιν, δι' ἃν ἄν τις μεῖζ' ἀφελῆς πλέον ἐκτήσαιτ' ἀλλὰ τ' ἀνθρώπων, τ' ὧδε τὰς αἰτίας ἐξαμαρτανόντων ἢ τοὺς λόγους ἐξαπατώντων, ἢ μὴ δικαίως χαλεπῶν αὐτοῖς: hoc est. Quare non accusandæ res illæ sunt, per quas cum virtute aliis præstare possis: sed homines potiùs, qui aut res illas malè tractando corrumpunt, aut eloquentiam ad fallacias & iniurias conferunt. *Isoc. ad Nicoclem.*

Non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinariis & olearijs plenis relictis putare id ad se pertinere. Vsus enim, non abusus legatus est. Ea sunt inter se contraria. *Cicero. in Topicis.*

¶ Apophthegmata.

Aristippvs delectatus aliquando insigni vnguento: malè sit, inquit, malis cinædis, qui rem tam bellam infamarunt: sentiens multa per se bona reiici culpâ vtentium malè. *Laertius lib. 2.*

Theodorvs Atheniensis obiicientibus quòd doctrina ipsius multi redderentur deteriores, respondit, id illorum vitio accidere, qui doctrinam ipsius sinistra exciperent, cùm ipse dextra porrigeret. *Plut. lib. de animi tranquil.*

Diogenes aliquando Platoni occurrit, caricas edens, eique offerens dixit participem esse: cum acceptas edisset, Participem esse dixi, inquit, non deuorare. Μεταχεῖν εἶπον, ἐ καταφαγεῖν. Hic locus ad rem seriam potest accommodari, videlicet in eos, qui principis, præceptoris, aut Parentum permissu abutuntur ad inconcessa. Veluti si quis admonitus, non esse inutile degustare dialecticam, totam vitam ei impendat studio. Dictum ita refertur à Laërtio, vt dubites vter alteri obtulerit caricas. *Laërtius lib. 6.*

Epictetus conspiciens quendam impuris moribus audacem, confidenti lingua, improbo tamen studio Philosophiæ disciplinas contrectare, inclamabat Deûm atque hominum fidem; his verbis increpans hominem: O homo, vide quò mittas, num purgatum sit vas. Nam si ad arrogantiam ista immiseris, interierint: si computruerint in vrinam aut in acetum vertentur; aut si quid his deterius. Sensit eruditionem esse pernicioſam, si in animum inciderit prauis affectibus corruptum. Et quo quæque disciplina sanctior, hoc fit pernicioſior, si contigerit improbo. Velut bono theologo nihil melius, malo nihil pestilentius. *Eras. lib. 8. apoph. ex Gell. lib. 17. c. 19.*

Prometheus quum ignem è cælis in terras deportasset, eumque primum visum Satyrus complecti vellet & exosculari. Heus, inquit, ni caues, hirce, profectò delebit tibi mentum. Admonens, etiam quæ natura, pulcherrima sunt, maximéque necessaria, tamen fieri pernicioſa, nisi rectè vtaris. *Eras. 8. Apopht. ex Plut.*

¶ Similitvdines.

Origenis. Quemadmodum Iudæi peccantis circuncisio pro præputio habebitur, contrà Gentilis rectè agentis præputium pro circumcisione: sic & quæ pura creduntur, pro impuris imputabuntur ei, qui non vt oportet, neque quantum oportet, neque vnde oportet, illis vtitur: Sed quæ dicuntur immunda, omnia sunt munda mundis. *cap. 15. in Matth.*

Eiusdem. Vinum sanos & commodè degentes iuuat, & (sicut scriptura loquitur) cor hominis lætificat, febricitantibus verò si sumserint, perniciem continuò & interitum parit. Ita fit vt eadem res eodem modo sumpta, vni quidem vitam, alij autem conferat mortem. *In lib. Iudic. homilia 5.*

Nazianzeni. Siquidem & mellis satietas vomitum mouet, quantumuis sit mel. Breuiter vt Salomoni, sic & mihi videtur, suum cuique negotio destinatum esse tempus. Et videmus quæ per se bona sunt, si non bene quoque tractentur, boni gratiam amittere, non aliter atque hybernis mensibus sunt intempestiui flores. Nec mulieres virilis, nec viros muliebris ornatus decuerit. Vt nec lectui conuenit musica, nec in potum lacrymæ. *Lib. 1. de Theolog.*

Theodoreti:

Theodoreti, Rerum humanarum natura quidem bona sunt prudentia, & temperantia, & iustitia, & animi magnitudo, & aliæ partes virtutis: mala autem, imprudentia, & intemperantia, & iniustitia, & timiditas, & alia quæ sunt his similia. Diuitiæ autem, & paupertas, & seruitus, & dominium, & sanitas, & aliæ vitæ humanæ prosperitates & aduersitates, sunt cuiusdam mediæ sortis & conditionis. Sunt enim veluti quædam instrumenta hominibus proposita. Et qui sunt quidem ex hominibus optimi & præstantissimi, per vnumquodque eorum quæ dicta sunt, sibi virtutem comparant. Tam enim eos qui se propter diuitias efferunt, quam qui in paupertate degunt, videre licet virtutis curam gerentes, & benefactores in sanitate laudantes, & in morbo se toleranter & fortiter gerentes: & seruos, qui propter temperantiam & iustitiam clari euadunt: & rursus alios, qui in paupertate quidem vitium amplectuntur, & non solum furantur, sed etiam mortuorum monumenta diripiunt, sacrilegia committere non verentur: alios verò, qui diuitias iniustitiæ instrumentum efficiunt, & in sanitate quidem superbi sunt & insolentes, in morbis autem maledicta & blasphema verba eructant. Per quæ facilè sciri potest, quod eorum quidem qui vtuntur, diuitiæ & paupertas, & seruitus, & dominium, & quæ sunt his similia, nunc quidem laudanda, nunc verò vituperanda sunt. Quemadmodum & ferrum nunc quidem hominum vitæ opem ferre dicimus, vt quod per aratrum, bipalium & ligonem terram colat, per falcem autem putet arbores, per dolabram verò & serram, & domorum & variorum instrumentorum & multiplicis supellectilis constitutionem præbeat: nunc autem nonnulli id illi insidiari dicunt, dum vident enses, & cædes quæ per eos fiunt. Sed neque ensis cædium causa est, sed is, qui ense male vsus est, neque diuitiæ & paupertas, aliæque vitæ prosperitates & aduersitates reprehendi & accusari merentur, sed qui vnoquoque eorum præter leges vtuntur. *In Epitome Diuinorum decretorum Tit. de prouidentia.*

Augustini. Neque propterea pro patria non est miles armandus, quia contra patriam nonnulli arma sumpserunt: aut ideo vti non debent boni doctique medici ferramentis medicinalibus ad salutem, quia his ad perniciem etiam indocti pessimique abutuntur. Quis enim neget, sicut vtilia vel inutilia fuerint ea quæ quæruntur: ita eloquentiam, hoc est, peritiam, facultatémque dicendi, sic esse vtilem vel inutilem, vt fuerint vtilia vel inutilia quæ dicuntur? *Libro 1. contra Cresconium, c. 1.*

Plutarchi. Si multi inebriantur vino, non ob id incidendæ vites, ita vt fecit Lycurgus, sed propius admouendi fontes. Ita si multi abutuntur poëtica, non protinus abiicienda, sed adhibenda cautio, vt fiat salutaris. *In Moralibus.*

Plinij. Vt in rerum natura quæ spectatissima florent, celerrimè marcescunt, veluti rosæ, lilia, violæ, cum alia durent. Ita in hominum vita quæ florentissima sunt, citissimè vertuntur in diuersum. *Lib. 9. c. 15.*

Polypus, stupidum alioqui animal, in captandis cunctis incredibili vtitur solertia: Ita quidam ad solum quæstum suum sapiunt, alibi pecudes meræ. *Lib. 9. c. 19.*

Vina vasis infusa è taxo factis, mortifera sunt: Ita salutaris alioquin eruditio, si inciderit in hominem pestilentem, moribus illius redditur noxia. *Lib. 16. c. 11.*

Herodoti. Vt aqua marina ad potum inutilis, melius sustinet nauem quàm fluuialis, & dulcis, & potui aptior: Ita suum vnaquæque res vsum habet, si quis vtitur ad id quod oportet. *In similibus.*

Vt philosophus missa lingua victimæ, rem simul & optimam & pessimam misit: Sic opes optimæ sunt, si rectè vtaris: pessimæ, si secus. *in prouerb. Lingua quò vadis?*

¶ Emblemata.

Andreas Alciatus rerum abusum eleganter depingit Emblemate 73.

Rupibus aëreis, summique cupidine saxi,
Immites fructus ficus acerba parit:
Quos corui comedunt, quos deuorat improba cornix,
Qua nihil humanæ commoditatis habent.
Sic fatuorum opibus parasiti & scorta fruuntur:
Et nulla iustos vtilitate iuuant.

Idem Alciatus in Emblemate 91. Ocni effigies.

Impiger haud cessat funem contexere sparto,
Humidáque artifici iungere fita manu:
Sed quantum multis vir torquet strenuus horis,
Protinus ignaui ventris esca vorat.
Fœmina iners animal, iuuati congesta marito,
Lucra rapit, mundum prodigit inque suum.

¶ Fabvla.

De Satyro & igni-

Allato igne in terras, quem Hesiodus scribit Prometheum Ioui furto subtractum apportasse mortalibus, tum igitur Satyrum delectarum splendore & claritate flammæ, voluisse aiunt ignem amplecti & osculari. Sed Promethea monuisse, futurum hoc cum detrimento Barbæ ipsius. Aduret enim hanc, inquit, & cum cruciatu exulcerabit mentum. Ibi ferunt Satyrum reprehendisse factum Promethei, qui malum splendidum mortalibus attulisset. Prometheum verò docuisse malum non esse. Nam vrere quidem ignem, sed lucem etiam atque calorem suppeditare, cum ad vitæ iucunditatem, tum ad omnium artium vsum & opificia, si quis illo vti rectè sciat.

Fabula docet, exquirendum vsum verum in rebus omnibus, ne peruersa vsurpatione damna nobis ac nostris accersamus.

Polyanthea Tom. I.

¶ Avctores.

De abusu legendi.

De abusu, & quemadmodum hic, cum iuuenes, tum senes corrumpat, vide prolixum sermonem apud Stobæum, *Serm. 114. ex Iun. libro de Senectute.* De duodecim gradibus Abusiorum scripsit integrum librum D. Aur. Augustinus, qui habetur. *Tom. 9. eius Operum.*

Acceptio personarum.

Definitio et etymologia.

Acceptio personarum, Græcè προσωπολημψία ας, ἡ & προσωπολήπτης, του, ὁ, acceptor personarum dicitur. Est iniustitia, qua persona personæ præfertur in conferendo ei aliquid, quod ex debito iustitiæ alteri est conferendum, ratione alicuius conditionis transitoriæ, non congruentis ad ipsam rem, existentis circa personam, putà diuitiarum, potestatis terrenæ, vel cognationis carnalis: & non ob meritum eius ad rem ipsam. *Secundum Alexandrum de Ales 2. secunda, tractatu de accept. personarum.*

Acceptio personarum, est attendere ad conditionem personæ nihil facientem ad illud negotium.

Vel sic:

Acceptio personarum, est inæqualitas iustitiæ distributiuæ, inquantum aliquid attribuitur alicui præter proportionem. *Secundum B. Thomam, secunda secundæ q. 63. art. 4.*

¶ Divisio.

Acceptio personarum in octo maximè prohibetur.

In
- *Pœnitentiæ impositione, d. 26. q. 7. Sacerdos.*
- *Pœnitentiæ definitione. d. 3. q. 9. Necesse.*
- *Fidei prædicatione. d. 96. q. vbi.*
- *Hospitum receptione. d. 42. q. quiescamus.*
- *Eleemosynarum largitione. d. c. 1. q. 1. si cupis.*
- *Dignitatum promotione. d. 40. Multi.*
- *Iudiciorum declaratione. de reg. iur. l. 6.*
- *Honoris exhibitione. d. 1. q. vilissimus.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio plurimorum acquiescès sententiæ, vt à vero deuies. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. *Exod. 23. 3.*

Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis; iustè iudica proximo tuo. *Leuit. 19. 15.*

Nulla erit distantia personarum: ita paruum audias vt magnum. *Deut. 1. 17.*

Deus magnus, & potens, & terribilis, qui personam non accipit nec munera, facit iudicium pupillo & viduæ. *Deut. 10. 17.*

Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. *Deut. 16. 19.*

Non respicias vultum eius, (ait Dominus Samueli de Eliâd filio Esai) neque altitudinem staturæ, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. 1. *Sam. 16. 7.*

Non est enim (ait Iosaphat rex iudicibus) apud Dominum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. 2. *Paral. 19. 7.*

Vsque quò iudicatis iniquitatem; & facies peccatorum accipitis. *Psal. 81. 2.*

Amici diuitum multi propter dona. *Prou. 14. 20.*

Accipere personam impij in iudicio, non est bonum, vt declines à veritate iudicij. 18. 5.

Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. 19. 4.

Cognoscere personam in iudicio non est bonum. 24. 23.

Qui arguunt impium, laudabuntur, venietque super eos benedictio. *Ibidem. v. 25.*

Qui agnoscit in iudicio faciem, non bene facit iste, & pro buccella panis deserit veritatem. *Prou. 28. 21.*

Non subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. *Sapient. 6.*

Noli quærere fieri iudex, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. *Eccles. 7.*

Est qui perdet animam suam præ confusione; & ab imprudenti persona perdet eam personæ acceptione perdet se. *Eccl. 20.*

Ne accipias personam, vt delinquas. 42.

Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. *Iob. 7. 24.*

Non est acceptio personarum apud Deum. *Rom. 2. 11.*

Non est distinctio Iudæi & Græci: nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. *Rom. 10. 12.*

Expoliantes vos veterem hominem, cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum, vbi non est Gentilis, & Iudæus, Circumcisio & Præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. *Coloss. 3. 11.*

In veritate deprehendo (ait Petrus) quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni genere, qui timet eum, & operatur iustitiam, is acceptus est illi. *Act. 10. 34.*

Mirantes personas quæstus causa. *Iud.* 1. 16.

Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi glorioſi. Etenim ſi introierit in cœtum veſtrum vir annulum aureum habens in veſte ſplendida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & attendatis in eum, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei, tu ſede hic bene: pauperi autem dicaris, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum, nonne iudicaris apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum? Si tamen legem perficitis regalem ſecundum ſcripturas: diliges proximum tuum, ſicut teipſum, bene facitis: ſi autem perſonam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege, quaſi tranſgreſſores. *Iacob.* 2. 1. *& 9.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Ad obiectionem eorum qui in Dei ſapientia & prouidentia æterna προσωπολημψιαν ſomniant, quod tamen paſſim negat S. Scriptura; reſpondet Auguſtinus, Deum ſine vllis præcedentibus meritis, cuius velit miſereri, & quorum nolit non miſereri; non propterea inde conſequi Deum eſſe προσωπολήπτην. Quoniam ibi nulla eſſe poteſt perſonarum acceptio, vbi vna eademque maſſa damnationis & ofenſionis omnes inuoluit. Dum autem Deus ex iis miſeretur, quorum vult, & quos vult indurat, debitam pœnam reddit vni, & indebitam gratiam largitur alteri, vt nec ille ſe indignum eſſe tali pœna queri poſſit, nec iſte dignum ſe eſſe hac miſericordia gloriari. *Epiſt.* 105. *ad Xiſtum.*

Si hanc diſtantiam ſedendi & ſtandi ad honores Eccleſiaſticos referamus, non eſt putandum leue eſſe peccatum in perſonarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedem honoris Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore & ſanctiore? *Auguſtinus, & eſt in gloſſa Iacobi 2. ſuper illud: Fratres mei nolite peccare.*

Quis eſt qui non iudicat perſonaliter? qui diligit æqualiter. Dilectio æqualis facit non acceptari perſonas, nam cum homines diuerſo modo pro ſuis gradibus honoramus, tunc timendum eſt, ne perſonas accipiamus. *Aug. tract.* 30. *in Ioann.*

Abſit Domine, vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur perſonæ diuitum; aut præ ignobilibus nobiles, quando potius infirma mundi elegiſti, vt confunderes fortia. *Aug. in ſerm.*

Quicunque conſanguinitate aut amicitia, vel è conuerſo, hoſtili odio, vel inimicitiis in iudicando ducitur, peruertit iudicium Chriſti, qui eſt iuſtitia. *Hieron. ſuper Amos.*

Multa nos facere cogit affectus, dum propinquitatem reſpiciimus corporum, & corporis & animæ offendimus creatorem. *Hieronymus ad Fabiolam.*

Nec bonis aduerſariorum, ſi honeſtum quid habuerint, detrahendum: nec amicorum laudanda ſunt vitia: & vnumquodque non perſonarum, ſed rerum pondere iudicandum eſt. *Hieronymus ad Pammachium.*

Alienum te à perſonis omnium redde iudicio, ac propter iniuſtitiam in iudicio pauperem ne defendas, nec propter gratiam diuiti indecenter aſſiſtas: aut ſi non potes facere, cognitionem reſpue cauſarum. *Hieronymus epiſt. ad Damaſum Papam.*

Inter omnia peccata, ſacerdotum eſt maximum, quòd non cauſas, ſed perſonas conſiderant, & deſpecto iuſto paupere, iniuſtos diuites honorant. *Hieronymus ſuper Malach.*

In iudicio gratia abſit, cauſæ merita diſcernantur. *Ambroſius lib. 2. de Offic.*

Remota perſonarum acceptione, diffinitiua proferatur ſententia. *Gregorius, & habetur* 11. *quæſt.* 3. *Summopere.*

Perſonam hominis accipere, eſt hominem, non quia homo, ſed propter aliquid, quod circa ipſum eſt honorare. *Gregorius in homil.* 4. *Moral.*

Iudicare dignè de ſub litis, nequeunt, qui in ſubditorum cauſis non merita, ſed odium vel gratiam conſequuntur. *Idem in Homil.*

Iudices iniqui erant à veritate ſententiæ, dum intenduit qualitatem perſonæ, & exulcerant ſæpe iuſtos, dum improbè defendunt iniquos. *Iſidorus lib. 4. de ſummo bono.*

Diues citò muneribus corrumpit iudicem: pauper autem dum non habet quod offerat, non ſolum audiri contemnitur, ſed etiam contra veritatem opprimitur. *Iſidorus ibidem.*

Vos non attenditis merita cauſarum, ſed perſonarum non iura, ſed munera. Non quod mens cupiat, non quod liceat, ſed quod libet. Nunquam in vobis eſt ita ſimplex oculus, vt totum corpus lucidum ſit: ſed aliquid ſemper dimittitis fermenti, quo totam maſſam corrumpitis. *Innocentius lib. 2. de vilitate conditionis humanæ.*

Pauperum cauſam cum mora negligitis, diuitum cauſam cum inſtantia promouetis. In illis rigorem oſtenditis, in iſtis ex manſuetudine diſpenſatis: Illos cum difficultate reſpicitis, iſtos cum facinore tractatis. Illos negligenter auditis, iſtos ſubtiliter auſcultatis. *Ibidem.*

Si forte pauperum cauſam ſuſcipitis, illos remiſsè fouetis. Quum autem diuitum cauſam ſuſcipitis, illos pertinaciter adiuuaris. Pauperes deſpicitis, diuites honoratis: iſtis reuerenter aſſurgitis, illis deſpicabiliter communicatis. *Ibidem.*

Clamat pauper, & nullus exaudit: loquitur dives, & quilibet applaudit, Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad vrbem perducunt. Pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent eum: clamat vim patiens, & nullus exaudit: vociferatur, & non eſt qui iudicet. Diuiti dicunt: Tu ſede hîc bene, pauperi verò, tu ſta illic, vel ſede ſub ſcabello pedum meorum. *Ibid.*

Neſcit perſonas reſpicere, qui meram cogitat æquitatem. *Caſſiodor. l. 2. epiſt.* 13.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Homer. 1. Iliados.

——ἀνηνυ πολλὸν
Λαῶν ἐστιν ἀνὴρ ὃν τε ζεὺς κῆδε φιλήσῃ.
Inſtar multorum eſt, quem Iupiter æquus amauit.

Iuuenalis Satyr. 7.

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas.

Ouid. Amor. l. 3.

Curia pauperibus clauſa eſt: dat cenſus honores,
Cenſus amicitias: pauper vbique iacet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Prorſus perſuaſimus, quòd multi furto non erubeſcunt, quòd multi adulterio gloriantur. Nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. *Seneca ad Lucilium epiſt.* 88.

Amor & odium, & proprium commodum ſæpe faciunt iudicem non cognoſcere verum. *Ariſtot. lib.* 1. *Rhetoricorum.*

Interrogatus Solon, quid eſſet lex? reſpondit: Araneæ tela. Quia ſi in eam inciderit quid debile, retinetur: graue autem pertranſit tela reſciſſa. *Laërt. Diogenes de vita & moribus Philoſoph.*

Xenocrates videns quendam latronem ad patibulum duci, ſubriſit dicens: magni fures minores morte damnant. *Ibidem.*

Plura multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quam veritatis aut præſcripto, aut in eis norma aliqua, aut iudicij formula, aut legibus. *Cic. lib. 2. de Oratore.*

Quam porro ſubtiliter Anacharſis leges aranearum telis comparabat. Nam vt illis infirmiora animalia retineri, valentiora tranſmitti; ita his humiles & pauperes conſtringi, diuites & præpotentes non aligari aiebat. *Valerius Maximus lib. 7. tit. Sapientor dicta ac facta.*

¶ Exempla Sacra.

Elias increpat regem Achabum. 1. *Reg.* 18. 17. Eliſæus Ioramum. 2. *Reg.* 1. 13.

Nathan ſapienter admodum regem Dauidem turpiſſimo adulterio & nefario homicidio pollutum ad reſipiſcentiam pertrahit. 2. *Sam.* 12. 1. *&c.*

Eſaias, Ieremias, Ezechiel, populi Iudaici magnatum, principum, regum ſcelera luculenter deſcribunt & damnant, ſine perſonarum acceptione, Deique comminationes expreſſis verbis denuntiant.

Daniel Nabuchodonoſoris & Baltaſſaris potentiſſimorum regum Babylonicorum ſcelera grauiter arguit. *c.* 4. 24. *&* 5. 22. *&c.*

Prophetæ minores, Oſeas præſertim, Amos, Michæas, Nahum, Sophonias, acerbiſſimis reprehenſionibus ſe perſonarum acceptores haud fuiſſe teſtantur.

Ioannes Baptiſta Herodis regis perſonam minimè reſpexit, quo minus ei liberè diceret, non licet tibi fratris tui habere vxorem. *Marc.* 6. 17.

De Chriſto Seruatore Iſaias (c. 11. v. 3.) dixerat, non ſecundum aurium auditum arguit. Nullius equidem perſonam accepit, ſed Scribis, Phariſæis, Iudæorum principibus ſæpiſſime dixit, Væ vobis, hypocritæ, auferetur à vobis regnum Dei, &c. Herodis ingenium perſtringens, vulpem appellat. Quum ei tribueretur laus illa, quòd non eſſet perſonarum acceptor, reſpondit aduerſariis. Quid me tentatis, hypocritæ? Hiſtoria Eccl. referta eſt Martyrum, Confeſſorum, Epiſcoporum exemplis, qui Regum & Imperatorum perſonas minimè reſpexerunt, quo minus honorem diuinum, fidei veritatem, Eccleſiæ dignitatem, conſtanter vſque ad mortem defenderent.

¶ Exempla Ethnica.

Traianus Imperator, cùm Tribunum militum renunciaſſet, ſtrictum enſem ei porrigens, dixit: Cape ferrum hoc, & ſi quidem rectè imperium geſſero, pro me; ſin aliter, contra me hoc vtere. *Dion. in Traiano.*

Mulier quædam, quum aliquando eum ad audiendum vrgeret, ille verò per otium ſibi non licere reſpondiſſet, ſubiunxit, Non ergo imperes. Quo audito, de mulieris cauſa Traianus cognouit. *Idem.* De Philippo Macedonum rege eadem referuntur.

Cùm à Themiſtocle Simonides poëta præter æquum quiddam poſtulaſſet: Neque tu, inquit, bonus poëta eſſes, ſi modos contemneres & numeros inter canendum: neque ipſe bonus prætor, ſi gratiam amici legibus præferrem. *Plutarch. in Themiſt.*

Papinianus ab Imperatore Caracalla iuſſus parricidium Getæ fratris in Senatu & apud populum diluere, recuſauit, dicens. Non tam facilè parricidium excuſari poſſe quàm patrari.

Phocion Athenienſis genero ſuo Charilao, repetundarum reo, cauſamque coram iudicibus dicturo, adeſſe noluit, dicens; Equidem mihi generum te hominem iuſtum & probum optaui. Quo dicto, deſertóque genero, inde ſe proripuit. *Plutarch.*

Epaminondas, Thebanorum dux, filium corona donatum, deinde ſecuri feriri iuſſit, quòd præcepti paterni contemptor cum hoſte conflixiſſet, eumque viciſſet *Plut. in Paral.*

Brutus conſul, & Manlius Torquatus liberorum ſuorum perſonas minimè

minimè reſpexerunt, imò capite mulctarunt, vt patriæ libertatem conſeruarent. *Valer. Max. lib.5. c.8. & l.6. c.3.*

Zaleucus Locrenſis, cum legem tuliſſet de adultero excæcando, eiuſque filius in adulterio deprehenſus eſſet, ſe vno, filium altero priuauit oculo, ne ob acceptionem perſonæ lex lata violaretur. *Idem, lib.6. cap.5.*

Apophthegmata, Similitudines, Adagiæ, cæteraque ad hunc locum nonnihil illuſtrandum facientia, vide infrà in Tit. Diuitiæ. Fauor Paupertas. Potentia. Poteſtas. Magiſtratus, &c.

Acceſſio, Incrementum.

ACceſſionis nomen Hebr. *Toſepheth*, προσθήκη, complectitur ea omnia, quæ ad legitimum & certum alicuius rei numerum adduntur, vt cùm à debitore ad ſortem, honoris cauſa creditori nonnihil additur, vel ab agricolis decumanis, vltra Decumas aliquantum frumenti datur.

ADAGIA.

Acceſſio puſilla, aut nimia.

Crœſi pecuniæ teruncium addere.

Crœſus Lydorum Rex inter prodigioſè diuites celebratur.

Olerum oppoſitio. οἷ ἐπὶ λαχάνων προσθήκαι.

De re nullius momenti:

Gleba aruum. βῶλος ἄρουρα.

Vbi quis exigua maximis apponit, credens ſeſe nonnihil iuuare.

Gutta vini. σταλαγμὸς οἴνου μυελοῖς χεῦσιν ὕδατος μίγνυ.

Quum paululo boni nimia mali vis admiſcetur: diluitur enim & euaneſcit, ſi pauxillum vini plurima corrumpas aqua.

Ne maior thylaco acceſſio.

Hoc vti licebit prouerbio, quum digreſsio longior eſt, quàm res ipſa. Baſilius idem aliis verbis expreſsit, lib. de Spiritu ſancto, ἢ ἄτοπον ἂν τὸ ἐπιστόδιον πολλαπλάσιον εἶναι τοῦ κεφαλαίου; id eſt, *Ad iſtum alioqui modum acceſſorium multo maius eſſet ipſo principali.*

Vide infrà Tit. de Vtilitate.

Accidens.

¶ DEFINITION. ET ETYMOLOG.

ACcidens Græcè συμβεβηκος, τὸ. Nam συμβαίνω, accido dicitur, quod adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem, *ſecundùm Ariſt. lib. pradicament.*

Accidens eſt, quod adeſt & abeſt ſine eius rei, in qua ſitum eſt, interitu: cuius genera duo ſunt, alterum quod ſeparari poteſt, alterum quod non poteſt. *Porph. c.6.*

Eſt accidens, quod fit quidem non ſemper, nec neceſſariò, nec plerumque. *Metaph. l.10. c.7.*

Accidens eſt, quod nihil horum eſt, nec genus, nec definitio, nec proprium, rei autem conuenit, & quod cadere in rem vnam aliquam, & in eandem non cadere, veluti ſedere, & conuenire eidem, & non conuenire poteſt. *Top. l. 1. c.4.*

Accidentis vocabulum varium eſt, ac multiplex, quippe quo tum neceſſarium contineatur, tum non neceſſarium, denique & poſſibile, *l.1. de prior. Anal. c.3.*

Accidens dicitur, quod alicui conuenit, & verè dicitur, non tamen neceſſario, nec plerumque. *Met. l.4. c.30. T.35.*

Accidens eſt, quod ineſt alicui, & verè dicitur de eo, non tamen neceſſariò, nec in pluribus, & non tantùm quoad eſſe, ſed quoad locum, & in aliquo, & in hoc tempore, & huius cauſa non eſt determinata, ſed contingens & indeterminata. *Ariſt. 5. Metaph.*

Accidens dicitur illud, quod ineſt alicui, non ſecundum ſe, non eſt tamen de eſſentia rei. *Idem, ibid.*

Accidens, & eſſe in ſubiecto conuertuntur. *Porphyr.*

Accidens ſeorſim per ſe, ſine aliquo ſubiecto eſſe non poteſt. *Idem.*

Accidens eſt, quod adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem. *Idem.*

Accidens eſt, quod nec genus, nec ſpecies, nec differentia, nec proprium eſt, ſemper autem in ſubiecto eſt. *Idem.*

Accidens, quaſi cum alio cadens, appellatur. *Simpl. 1. de anima.*

Accidens, tam vniuerſale, quàm particulare, in ſubiecto exiſtit. *Auerroës in pradic.*

Accidens id eſſe dicimus, quod in ſubſtantiam non conuertitur, *Boët. in Porphyr.*

Accidens, ſine re cui accidit, eſſe nequit. *Idem.*

Accidens inſeparabile eſt, vt cæcitas oculorum, naſi curuitas, cicatrix cùm ex vulnere occaluerit. *Porphyr. in 5. voc.*

Accidens nihil prohibet, & quando & ad aliquid proprium fit, vt ſedere, cum ſit accidens, ſolo aliquo ſedente, proprium erit; ſimpliciter autem proprium non erit. *Ariſt. Topic. 1.*

Accidentis fallacia duplex continet accidens, vnum quod accidit rei ſubiectæ, alterum quod aſſignatur rei ſubiectæ. *Albert. Magn. in 1. Elench.*

Accidentium captiones omnes vna ſolutio diluit, dicendo quòd non eſt neceſſarium. *Ariſt. lib.2. Elench.*

Moueri, quod accidens eſt, quod poteſt ſeparari, de homine & equo dicitur, ſed ita vt primùm de indiuiduis, ſecundo autem de iis, quæ indiuidua continent. *Porph. c.7.*

Cum contrariæ differentiæ miſceri iungique inter ſe non poſſunt, tamen contraria ſæpè accidentia coniunguntur. *Porph. c.14.*

Accidenti attributæ ſunt rerum omnium inter ſe comparationes, quæ ab accidente ducuntur, vt vtrum expetendum magis, quod honeſtum eſt, an quod vtile, *Top. l.1. c.4.*

Accidentia, quæ non ita inſunt per ſe, quemadmodum ſupra definiuimus, non poſſunt ſub ſcientiam demonſtratiuam cadere, eo quod in iis concluſio neceſſaria eſſe non poteſt. Nam quod accidens eſt, poteſt non ineſſe. Ego enim ſic accipio hoc loco nomen accidentis: *l.1. de Demonſt. c.6. T.18.*

Omnium accidens facillimum eſt ad probandum, Cùm enim cætera non ſolum conuenire docendum ſit, ſatis eſt oſtendere conuenire, & ineſſe accidens, difficilliméque accidens refellitur, propterea quod perpauca complectitur, neque enim declaratur in accidente, quomodo conueniat, *Top. l.7. c.3.*

Accidens eſt quiddam, quod haud procul abeſſe ab eo quod non eſt videtur, *Met. l.5. c.2. T.4.*

Cur accidentis non ſit ars & ſcientia, hinc perſpici poteſt, quòd cum ars omnis, & ſcientia in eo, quod ſemper, vel plerumque eſt, verſetur, in neutro horum eſt accidens. *Met. l.10. c.7.*

Et quæ accidunt omnia duobus modis diuidi poſſunt, per formas, aut per accidens. Per formas, vt colorum alius albus eſt, alius niger: per accidens, vt ſi id, cui color conuenit, diuidi poteſt. *l. 3. de cœlo, cap.1. T.3.*

Accidentia non per ſe ac vi ſua, ſed in ſingulis rebus ſimpliciter dicuntur. *Metaph. l.4. c.9. T.15.*

Ratione accidens toto prius eſt, vt muſica præditum homine muſico, *Metaph. l.4. c.11. T.16.*

Id quidem, quod vt accidens, & quod vt verum, omittendum eſt: præſertim cum illius incerta & infinita cauſa ſit: huius quædam animi affectio: & vtrumque in reliquo eius, quod ex genere cernatur, nec naturam quandam eius quod eſt extra eſſe declarat. *Metaph. lib.25. cap. 3. T.8.*

Perſpicuum eſt, accidens ad quoddam tempus, & cum aliquo collatum proprij nomen obtinere poſſe. *Top. l.1. c.4.*

Accuſatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ACcuſatio. Græcè κατηγορία, ας, ἡ, Nam & κατήγορος, accuſator dicitur. Eſt in cauſam tractio, hoc eſt, apud iudicem, vel alium quemlibet, aliquem peccaſſe oſtenſio. Plerumque pro reprehenſione accipitur. Hinc accuſator & accuſatrix deducuntur, & accuſatio, & accuſatiuncula eius diminutiuum.

Accuſator vocatur quaſi adcauſator, qui ad cauſam vocat eum quem appellat. *Iſid. l.18. origin.*

Accuſator is dicitur, qui aliquem coram iudice accuſat, & criminalem ſibi quæſtionem mouet. *Iacobus Spiegelius in Lexico iuris ciuilis.*

Accuſatori interdum præmium debetur, vt cum famoſi libelli auctorem indicauerit, *l. lex Cornelia, in fin. de iniur.* reúmve impietatis, hoc eſt hæreſeos, arguerit. *Secundum Albericum in l.1. C. Quibus ex cauſ. ſeru. pro pram. libent. accip. Idem Spieg. ibid. in voce Accuſare, & accuſator.*

Accuſare eſt aliquem quaſi apud iudicem percutere, & quaſi malleo ad incudem pertundere, vt in quam velit is qui accuſat formam redigatur. Vnde propriè eſt apud iudicem, vel alium, & aliquando apud illum, quem accuſas, oſtendere quempiam peccaſſe. *Idem Spiegelius ibidem.*

Accuſatio, vox media, tum in bonam, tum in malam partem ſumitur: vtplurimum in malam, præſertim in ſacris litteris. Hebræis, *Sitnath*, Geneſ.26. 21. & Eſdr. 4. 6. aduerſatio, accuſatio, inimicitia, rixa, odium, à verbo *Satan*, aduerſatus, accuſauit: vnde Satan, aduerſarius, accuſator, & tam de diabolo, quàm de homine dicitur. De diabolo, Iob. 1. 6. de homine, 1. Sam. 29. 4. & 2. Sam. 19. 23. & alibi accuſator eſt frequenter aduerſarius, odiis impulſus, & rixas quærens. Accuſator ab iiſdem *Malſchin* appellatur, à verbo *Laſcham*, i. linguax fuit, obiectauit, detulit aliquem lingua ſua, falſa accuſatione detraxit. Pſal. 101. 5. Prouerb. 30. 10. Græcis κατηγορία, accuſatio, κατήγορος accuſator. Vide Luc. 6. 7. Ioan. 18. 29. Tit. 1. 6. Satan verò, humani generis aduerſarius, κατήγορος accuſator dicitur fratrum quos indeſinenter accuſat coram Deo: Apoc. 12. ſicuti conſtat ex Hiſtoria Iobi, cap. 1. & 2.

Quid interſit inter accuſationem & maledictionem docet Cicero, orat. pro Cœlio. Accuſatio crimen deſiderat, hominem vt notet, argumento probet, teſte confirmet.

¶ PORTICÆ SENTENTIÆ.

Martialis lib. Spectaculorum, ad Cæſarem, quòd expulerit delatores: Epig. 4.

Turba grauis paci placidaque inimica quieti,

Quæ semper miseras sollicitabat opes.
Traducta est Getuli, nec cepit Arena nocentes:
Et delator habet, quod dabat, exilium.
Exultat Ausonia profugus delator ab vrbe:
Impensis vitam principis annumeres.

Idem Martialis in Vacerram delatorem lib. 11. Epig. 67.

Et delator es, & calumniator:
Et fraudulator es, & negotiator:
Et fellator es, & lanista: miror
Quare non habeas, Vacerra, nummos.

¶ Ethnicorvm Sententiæ.

Queri apud amicos de ipsorum erratis honestum est: accusatio verò, inimicorum est. *Thucyd. lib.* 1.

Iniquum videtur insimulare eum qui absit: maximè quum fieri possit, vt si quæ criminosè obiecta sint, præsenti reseruatione diluantur. *Dictys de bello Tr. lib.* 1.

Carere debet omni vitio qui paratus est in alterum dicere. Is demum maledicit, qui non potest verum ab altero audire. *Cic. in Sallust.*

Nulla salus reipublicæ maior est, quàm eos, qui alterum accusant, non minùs de laude, de honore & fama sua, quàm illos qui accusantur de capite ac fortunis suis pertinescere: Itaque semper hi diligentissimè, laboriosissiméque accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. *Ex Diuin. in Verr.*

Multa esse oportet in eo, qui alterum accuset: primum integritatem atque innocentiam. Nihil est enim quod minus ferendum sit, quàm rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere. Accusare enim debent ij, qui nullo suo peccato impediuntur, quo faciliùs alterius peccata demonstrare possint. *Ex Diuin. in Verr.*

Omnes qui alterum in iudicium vocant, prouidere debent non solùm quid oneris in præsentia tollant: sed etiam, quantum in omnem vitam negotij suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutúmque omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt: atque eo magis, si id faciunt nulla re commoti alia, nisi vtilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, vt mores corrigat aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat si qua in re ipse à religione officij declinarit? 5. *Act. in Verr.*

Postulatur ab omnibus, vt ab eis se abstineant maximè vitiis, in quibus alterum reprehenderunt. Furem aliquem aut rapacem accusaueris, vitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. Maleficum quempiam adduxeris aut crudelem, cauendum erit semper, ne qua in rē asperior, aut inhumanior fuisse videaris. Corruptorem, adulterum, prouidendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremò quæ vindicaueris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modò accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipso deprehenditur. 5. *Act. in Verr.*

Nihil est tam inhumanum, quàm eloquentiam, à natura ad salutem hominum, & ad conseruationem datam, ad bonorum pestem, perniciémque conuertere. 2. *Offic.*

Nihil est tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam videri coniuratorum pœnam mortemque lugere. *Pro Sylla.*

Sine summo scelere non potes, quod maleficium in aliis vindicaris, idem in illorum socio, cum scires, defendere. *Pro Sylla.*

Danda est opera, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. 2. *Offic.*

Hoc præceptum officij diligenter tenendum est, ne vnquam innocentem iudicio capitis accersas. Id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. 2. *Offic.*

Innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. *Pro Rosc. Am.*

Vtilius est absolui innocentem, quam nocentem causam, non dicere. *Pro Rosc. Amerin.*

Impediri bonam rem est melius, quàm concedi malam. 3. *de Leg.*

Χρὴ δὲ κατηγορεῖν μὲν ἡγεῖσθαι ἧς ἐπὶ βλάβῃ λοιδορῶντες: νεθελεῖν δὲ ἧς, ἐπ' ὠφελείᾳ τοιοῦτο τι προϊόντες· τὸ γὰρ αὐτὸν ἐκ ὁμοίου ὑπολαμβάνειν δεῖ μὴ μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας λεγόμενον.

Nam accusare putandi sunt, qui lædendi causa conuitia dicunt: admonere, qui propter audientium vtilitatem idem faciunt. Nec enim de eadem oratione sentiendum est idem, si animo non eodem dicatur. *Isocrat. in panegyr.*

Ἀνάγκη δὲ ἧς νεθελέγχεις καὶ ἧς κατηγορεῖν· ἐοῖς μὲν λόγοις χρῆσθαι πικροτάτοις, ταῖς δὲ δυνάμεσι ἀλλήλαις ὡς οἷόντε εὐμπαθεστάτως, ἔχειν πρὸς τὸ ταῦτα λεγόντων δὲ προσήκει τὴν αὐτὴν ὑμᾶς γνώμην ἔχειν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπὶ βλάβῃ λοιδορῶντας μισεῖν ὡς κοινοὺς ὄντας τῆ πόλει, τοὺς δὲ ἐπ' ὠφελείᾳ νεθελεγχόντας ἐπαινεῖν, καὶ βέλτιον τὸ πολιτῶν νομίζειν, καὶ τῶν αὐτῶν μᾶλλον ἐπιτηδεύειν τὸ ἐνεργεῖσθαι δυνάμενον διὰλῦσαι τὰς τε πονηρὰς τὸ πρᾶξεως, καὶ τὰς συμφορᾶς τὰς ἀπ' αὐτῶν γιγνομένας. Fieri certè quidem non potest, quin & qui monent, & qui accusant, verbis vtantur non ferè dissimilibus, cùm vis vtriusque orationis quam longissimè discrepet. Quare vos non decet de his qui eadem dicunt, eodem modo sentire: sed qui non odio sunt: qui autem vestræ vtilitatis causa monent, laudandi, & optimi ciues iudicandi: atque inter hos is maximè qui euidentissimè possit malas actiones, & ortas inde calamitates suis quasi coloribus depingere. *Idem in Sociali.*

¶ Apophtegmata.

Demosthenes, iussus ab Athenienſibus, vt quendam accusaret, recusauit: sed facta in eum populi acclamatione, surgens dixit, Vos me, vim Athenienses, consolatorem habebitis, etiam inuiti, calumniatorem verò, ne si velitis quidem. *Brusoni. lib.* 1. *cap.* 16.

Cicero, in Cælium melius disserentem ac accusantem, quàm defendentem crimina, vrbanissimè bonam dextram, malam verò Cælium sinistram habere dicebat. *Brusoni. lib.* 1. *cap.* 16. *M.*

M. Crassus, cùm leui de causa nunc accusator, nunc patronus in vna eádémque causa esset, Sicinius homo mardacissimus interrogatus, cur Crassum non ob id reprehenderet? Non facio, inquit, quandoquidem fœnum in cornu habet. *Brus. lib.* 1. *c.* 16. *ex Plutarcho.*

¶ Adagia.

Τεννέδι ὠλυτής. Id est, Tennedius tibicen. *Dicebatur testis falsus & calumniator. Hinc natum, quod Philomone tibicinem suum subornauit, qui testaretur apud Cygnum, ipsam à Tenne de stupro fuisse interpellatam, ac vi etiam tentatam. Steph. in catalogo vrbium.*

¶ Exempla Biblica.

Falsorum accusatorum exempla: Ioseph. *Gen.* 39. 14. Achimelech, 1. *Sam.* 22. 9. Miphiboseth, 2. *Sam.* 16. 3. & 19. 26. Naboth, 1. *Reg.* 21. 6. Amos, *Amos* 7. 10. Christvs, *Matth.* 26. 61. *Marci* 14. 58. & 15. 3. *Luc.* 23. 2. Stephanus Protomartyr. *Act.* 6. 11. Paulus & Silas, *Actor.* 16. 20. Iason, *Actor.* 17. 7. Paulus 18. 13. & 21. *vers.* 21. 28. & 24. 5 & 25. 7. Accusationis falsæ pœna & exempla, Aman, *Esth.* 7. 10. & 8. 7. Dio Accusationis falsæ pœna & exempla, Aman, *Esth.* 7. 10. & 8. 7. Dio
Senes, *Daniel.* 13. 36. Accusatores Danielis, *Daniel.* 6. 23. & 14. 41. Alcimus cum iniquis. 1. *Machab.* 7. *v.* 5, 6. Simon. 2. *Mach.* 4. *vers.* 5, 6.

¶ Profana Exempla.

Tenne, *Cycini Colonis regis filius*, falso à nouerca apud Patrem de incestu oblato accusatus fuit, cùm illa potiùs priuigni amore incensa, repulsam ab eo stupri tulisset. *Pausan. lib.* 20.

Nero Imperator intimos & familiares quosque curauit interfici ex sermone morientium: qui tamen nihil aliud inter moriendum spectabant, quam vt de aduersariis vltionem sumerent. *Bodin. lib.* 4. *Dæmonom. cap.* 4.

M. Cato Maior, à populo Romano prudens appellatus, maximis Romanorum odiis exercitus est: quadragies enim sexies reus causam dixit, sempérque absolutus est. *Sabellicus lib.* 3. *c.* 16.

Bellerophon à Stenebæa, Præti Argiuorum regis vxore, tentatæ pudicitiæ falsò accusatus fuit: cùm illa eum ad stuprum aliquoties frustra prouocasset. *Homer. Iliad.* 3. *Natal. Com. Mythолog. lib.* 6. *cap.* 3.

Tiberius Cæsar causa quæstus tantum delatoribus tribuit, vt nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referret.

Vitellius quoque Imper. delatores Mathematicos inauditos capite puniuit.

Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, vt nihil cuiquam tutum esset.

Quod de Constantino Imperatore idem traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eosque ingenti studio foueret. *Alex. ab Alexandro l.* 4. *c.* 22.

P. Scipio Africanus, iniustè à Q. Q. Petilii Tribuno plebis accusatus fuit, quasi pecunia corruptus esset ab Antiocho, vt conditionibus gratiosis & mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret. *P. Ærodius ex T. Liu. Decad.* 4.

Aristogiton Atheniensis, cùm à lictoribus per tormenta vexaretur, vt conscios proderet, consciorum neminem indicauit; omnes verò amicos Hippiæ participes insidiarum esse dixit. Cùm hos morte mulctatos Hippias tyrannus, cum Aristogiton amicorum stratagema ei exprobrauit. *Polyanus l.* 1.

¶ Hieroglyphica.

Apud Ciceronem in oratione pro P. Roscio, anserem inuenies pro accusatore hieroglyphicè positum, qui obstrepat tantum, nocear tamen nihil, cùm canis non tantùm allatret, sed etiam mordeat. Eius verba sunt non importunè repetenda. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significent, si fures venerint: at fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id suspicioſum, tametsi bestiæ sunt, in eam partem potius peccant quæ est cautior. Quod si luce quoque Canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor his crura suffringantur, quòd acres sint etiam tum cùm suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio: alij vestium custores sunt, qui tantummodo clamant, & nocere non possunt: alij canes, qui & latrant, & nocere possunt. *Pier. Valer. l.* 24. *fol.* 226.

¶ Fabvla.

Boues, & Ilex.

Trabem ligneam trahebant boues, adiuncti ad illam. Hæc autem indignari, & queri, atque boues accusare vt ingratos, à quibus ita raptaretur, cum frondibus suis sæpe illos pauisset. Cui boues: Cum nos in hac opera stimulis incitari videas, & gemitus atque adhortus audias, debet profectò in mentem tibi venire, nos inuitos trahere.

Fabula docet, quemque iniuriæ & damni sui auctores non quoslibet temerè accusare.

Vide Calumnia, Delatio, Detractio.

Acedia.

¶ Definition. et etymologia.

Acedia, quæ & græcè ἀκηδία, ας, ἡ, dicitur, est tristitia de bono diuino, in quantum diuinum, de quo Charitas gaudet.

Ακηδία

Ακηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς, ἢ νόσος ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος ἔμπυος ἐλεημοσύνης, κοσμικῶν μοναστήρια, θεῖ διαβλήτους, ὡς κάσπλαξιν ἢ ἀφιλανθρωπίαν, ἀτονία ψαλμῳδίας, ἀπίστωσις ἀθεωρησίαν, διαφωνίαν, σκληρότητα, ἐκ ἐργοχειρίας ἔλκος, ὑποκοὴ ἀδύκτους. id est. Acedia est remissio animæ, & resolutio mentis, pusillanimitas exercitationis, odium professionis, mundanorum beatificatrix, detractrix Dei quasi inuisceroſi & existentis sine benignitate, artonita in psalmodia, infirmans in oratione, in ministerio ferrea, in opere manuum non pigra, in obedientia improba. *Hac ex Ioan. Climacho.*

Acedia est tædium bene operandi & tristitia de rè spirituali, vel recessus mentis à bono spirituali diuino, cui oportet mentem inhærere ex necessitate. *Hac ex B. Thom. secunda secundæ, q. 35.*

Acedia est ex confusione mentis nata tristitia, siue odium, & amaritudo animi immoderata. *vt ait Hugo lib. 2. de Sacramentis.*

Acedia est torpor mentis, bona inchoare negligentis, *secundum Richardum.*

Acedia est de virtutum laudabili exercitio vtriusque hominis, languida delectio. *secundum Gregorium in Homilia.*

Acedia est tristitia aggrauans mentem, vt nihil boni ei agere libeat. *secundum Ioan. Damasc. lib. 2.*

Acedia est pigritia, & inertia, & fatigatio animi, qua quis bonum inchoatum fastidit. *secundum Ciceronem lib. Tuscul. quæst.*

Acedia ab inuidia differt. Quia inuidia est de bono alieno. Acedia verò de proprio. Nec placet opinio eorum, qui scribunt per c, geminatum, cùm breuiet primam syllabam.

DIVISIO.

ACEDIA *in secunda Secundæ, q. 35. B. Thom.*

- *Primo modo est tristitia de bono spirituali, & sic est generale peccatum, & non vnum de septem. Quia omne peccatum refugit bonum spirituale virtutis ei oppositæ, vt superbia refugit bonum spirituale, quia est actus humilitatis, & luxuria bonum castitatis, & sic de aliis. B. Thom. secunda Secundæ, q. 35. art. 2.*
- *Secundo modo est horror spiritualis boni, in quantum est laboriosum, vel molestum corpori, aut impedimentum delectationis eius, & sic à vitiis carnalibus non separatur, quibus quis quietem & delectationem corporis quærit, & sic non est vnum de septem.*
- *Tertio modo est tristitia de bono spirituali, in quantum diuinum, & sic est speciale peccatum, & vnum de 7. quia opponitur speciali virtuti, quæ est charitas, cuius est gaudere de bono diuino, & sic est peccatum, articulo 2.*
  - *Capitale, quia ex ea promptum est, vt alia vitia oriantur secundum rationem causæ finalis, & hæc diuersimodè assignatur, articulo 4.*
  - *Mortale, quandocunque talis tristitia pertingit vsque ad consensum rationis, qua consentit in fugam, & horrorem & detestationem boni diuini, carne contra spiritum omnino prævalente, articulo 3.*
  - *Veniale, quandocunque non contingit vsque ad consensum rationis, sed est in sola sensualitate, propter repugnantiam carnis ad spiritum, articulo 3.*
  - *Secundum B. Gregor. 31. mor. ex acedia oriuntur 6. sc. desperatio, pusillanimitas, torpor, rancor, malitia, euagatio, quia ex tristitia spiritualiũ & diuinorum fastidio eueniunt tria, scilicet:*
    - *Recessus vel fuga spiritualiũ contristantium, qua sunt finis, vel ea qua sunt ad finem, & sic oriũtur ex acedia filia 3. sc.*
      - *Desperatio, qua receditur ab vltimo fine.*
      - *Pusillanimitas, qua receditur ab his, qua sunt ad finem, scilicet ab arduis qua subsunt consiliis.*
      - *Torpor, quo receditur à spiritualibus pertinentibus ad iustitiam communem, qua subsunt præcepto.*
    - *Impugnatio spiritualiũ contristantium, & sic oriuntur secundum B. Gregor. ex acedia filia dua, scilicet.*
      - *Rancor, qui est indignatio in personas inducentes ad bona spiritualia, vt hic sumitur.*
      - *Malitia qua est, quando quis in tantum tristatur super spiritualibus, & diuinis, vt etiam ea detestetur.*
    - *Accessus ad delectabilia non delectabilia, & sic oritur secundum B. Gregorium.*
      - *Euagatio mentis illicita, qua est quando propter tristitiam spiritualium quis se transfert ad delectabilia exteriora fastidio spiritualium, quia secundum Philos. 8. Ethic. Homo diu nequit esse sine delectatione.*
  - *Secundũ Isid. lib. de summo bono ponuntur 11. qui distinguit tristitiam ab acedia. Nam secundum eũ propriè dicitur*
    - *Tristitia in quantum receditur à graui & laborioso opere, & ab Isidoro assignantur oriri 4. scilicet.*
      - *Desperatio.*
      - *Pusillanimitas.*
      - *Rancor.*
      - *Amaritudo, qua non est speciale vitium, sed quidam affectus rancoris.*

      De quibus sup.
    - *Acedia, in quantum quis accedit ad indebitam quietem laboris, studio, & sic oriuntur septem filiæ, scil.*
      - *Otiositas, cum prætermittuntur præcepta.*
      - *Somnolentia, cum negligenter implentur præcepta.*
      - *Importunitas mentis, cum vagatio mentis circa illicita residet in ipsa arce mentis volentis se diffundere ad diuersa.*
      - *Curiositas, cum indebitè & immodicè se diffundit ad diuersa cognoscenda.*
      - *Verbositas, cum indebitè & immoderatè vagatur in verbis.*
      - *Inquietudo corporis, cum per immoderatos membrorum motus euagationem mentis indicat.*
      - *Instabilitas, cum diuersorum fit locorum mutatio vel propositi.*

      Hæc duo sub torpore cõprehenduntur.

      Quæ quinque ad mentis euagationem pertinent quam ponit B. Gregor. supra.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Acedia vel tædium, homini est causa impatientiæ, & carnalis desiderij, & causa multiplicis mendacij. *Num.* 11.

Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorum, nec principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. *Prou.*

Vsquequo piger dormies? quando consurges è sommo tuo? *Ibidem.*

Sicut acetum dentibus, & fumus oculis; sic piger his, qui miserunt eum in via. *Prou.* 10.

Vul & non vult piger, anima autem operantium impinguabitur. *Prou.* 13.

Pigrum deiicit timor: animæ autem effœminatorum esurient. *Prou.* 18.

Abscondit piger manum sub axilla, nec ad sinum applicat eam. *Prou.* 19.

Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. 20.

Omnis piger semper in egestate est. 21.

Desideria occidunt pigrum, noluit enim quicquam operari. *Ibid.*

Sicut ostium vertitur in cardine, sic piger in lectulo suo. *Prouerb.* 26.

Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. *Eccl.* 7.

In lapide luteo lapidabitur piger, & omnes loquentur super æstimationem eius. 22.

De stercore boum lapidabitur piger, & omnis qui tetigerit eum manum excutiet. *Ibid.*

In omnibus operibus esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi 31.

In omnibus operibus tuis præcellens esto, & ne dederis maculam in gloria tua: otium enim multa vitia docuit. *Ibid.* 33.

Maledictus qui opus Dei facit negligenter. *Ierem.* 48.

Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Matth.* 7.

Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. *Matth.* 11.

Inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium. *Ibid.* 25.

Ille seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. *Luc.* 12.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittetur & ardet. *Iob.* 15.

Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. *Iac.* 4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Πάντα τ' ἄλλα πάθη, ἢ ἓν θυμικοῦ μέρους τῆ ψυχῆς, ἢ ἓν ἐπιθυμητικῆ μόνον ἐφάπτει, ἡ δὲ λογικῆ, ὡς ἡ λήθη ἢ ἄγνοια· ἡ δὲ ἀκηδία πασῶν τῶν τῆ ψυχῆς δυνάμεων, ἐπιθραυλουμένη πάντα σκεδὸν ὁμοθυμαδὸν κινεῖ τὰ πάθη. διὸ καὶ πάντων τῶν ἄλλων παθῶν ἐστι βαρύτατον. καλῶς δ' ὁ κύριος τὸ κατ' αὐτὸ φάρμακον δεδωκώς, ἐν τῆ ὑπομονῆ ὑμῶν (λέγει) κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

Omnes alij affectus, aut iracundiam in anima attingunt, aut concupiscentiam, aut partem animæ rationalem, cuius generis est obli-

uio, aut ignorantia. At acedia omnes animæ vires depopulans, omnes ferè vnanimiter affectus commouet. Quapropter omnibus aliis quoque affectibus est grauissima. Probè itaque Christus aduersus hanc nobis præstitit pharmacum. In patientia, inquit, vestra possidebitis animas vestras. *Maximus de Charitate, Centuria prima.*

Deleta Carthagine, magno videlicet terrore Roman. Reipub. extincto, tanta de prosperis rebus mala secuta sunt, & corrupta concordia, prius sæuis cruentisque seditionibus, deinde mox malarum connexione curarum, bellis ciuilibus; tantus sanguis effusus est, vt crudeliora paterentur à ciuibus, quàm ab hostibus. *August. lib. 1. de Ciuitate Dei.*

Torpor & ignauia dicunt, si lectioni continuato studio semper insistis, oculorum caliginem incurris. Si indesinenter lacrymas fundis, ipsos etiam oculos amittis. Si protelatis vigiliis psalmorum censum persoluis, insaniam capitis acquiris. Si quotidiano labore te conficis, ad opus spirituale quando consurgis? *Augustin. lib. de conflictu vitiorum & virtutum 9.*

Nemo securus esse debet in hac vita, quæ tota tentatio nominatur, vt qui potuit fieri ex deteriore melior, non fiat ex meliore deterior. *August. Confession. lib. 10.*

Nullus fructus otij, imò magis dispendium. Otiosus Esau amisit primatus benedictionem, quia maluit cibum accipere, quàm quærere. *Aug. epist. ad Vercellenses.*

Nihil in sancto proposito deterius est otio, quod non solummodo non acquirit noua, sed etiam peracta consumit. Sanctæ vitæ ratio processu gaudet, & crescit, cessatione torpescit & deficit. Quotidianis ac recentibus virtutum incrementis instauranda mens est, &. viuendi hoc iter non de transacto, sed de reliquo metiendum. *Hieronymus epist. ad Demetriadem.*

Facito aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat te occupatum. *Hieronymus ad Rusticum monachum, & habetur de consec. dist. 5. Nunquam.*

Radix desperationis est ignauia: & non solùm radix, sed nutrix eius & mater. Nam sicut vestimentum & tineam generat & nutrit, ita ignauia non solùm gignit ex se desperationem, sed alit & fouet. *Ioannes Chrysost. lib. de lapsu.*

Per torporem vires & ingenium defluunt. *Isidorus Soliloquiorum lib. 2.*

Fugienda est otiositas, mater nugarum, nouerca virtutum. Inter seculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis blasphemiæ sunt. *Bernardus de consideratione lib. 2.*

Non dormientibus prouenit regnum cælorum, nec otio & desidiæ torpentibus beatitudo æternitatis repromittitur. *Leo in sermone de Appariti one.*

Experimento probatum est, acediæ impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam. *Ioannes Cassian. de institut. Monachorum lib. 10.*

Acedia est solitariis magis experta, & in eremo commorantibus infestior hostis ac frequens. *Ibidem.*

Sicut in vnoquoque opere mater inuenitur constantia, ita vniuersæ doctrinæ & disciplinæ nouerca est negligentia. *Boëtius lib. de scholastica disciplina.*

Vult & non vult piger. Pigri vocabulo donatur, qui vult regnare cum Deo, & non laborare pro Deo. Delectant præmia, cùm pollicentur: deterrent certamina, cùm iubentur. *Beda super Prouerb. lib. 2.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Malè mihi esse malo, quàm molliter. Si mollis es, paulatim effœminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur, dormio minimum, & breuissimo somno vtor, satis est mihi vigilare desiisse. Aliquando dormisse scio, aliquando suspicor. *Sen. 33. epist.*

Nullus mihi per otium dies exit. Partem noctium studiis, vendico. Non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos cadentésque in opere, detineo. *Epist. 8.*

Gloriari otio, iners ambitio est. Vitam in odium otium adducere solet. *Epist. 69.*

Generosos amicos labor nutrit. *Epist. 30.*

Demetrius vitam securam, & sine vllis fortunæ incursionibus mare mortuum vocat. In otio inconcusso iacere, non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: Malo vt me fortuna in castris, quàm in deliciis habeat. *Epist. 68.*

Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatis miseria est; desidioso studere, torqueri est. *Idem Epist. 27.*

Non putant desidiosi fieri, quicquid facere non possunt. Ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilles sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues sumus. *Ibidem.*

Diu delibera, citò facito. Nil curare, hoc est insanum esse. Nil posse, hoc est mortuum viuere. *Idem in Prouerb.*

Quies tibi; non desidia sit. Et cùm ab iis auditur, tu sancti aliquid honestique tractabis. *Ibidem.*

Nil agere semper infelici est optimum. *Ibid.*

Pigritia est nutrix egestatis. *Ibidem de beneficiis.*

Nullum beneficium dandum est negligenti. *Ibidem.*

Pestis est mortalibus ignauia. *Platò lib. de Repub.*

Nullum ens naturale natum est otiosum. *Aristot. lib. 10. de animalibus.*

Corrumpunt operantem propriæ tristitiæ. *Arist. lib. 10. Ethic.*

Impossibile est negligentibus dominis, seruos esse sollicitos. *Idem libro Oeconomicorum.*

Etenim ignauia nemo immortalis factus est, neque quisquam parens liberis, vt æterni fierent, ignauiam optauit, magis vt boni & honesti vitam suam agerent. *Sallustius in Iugurtha.*

Summam lætitiam atque lasciuiam diuturna quies comparat. *Sallustius in Catil.*

Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur, sed vigilando, agendo, bene consulendo omnia prosperè cedunt. Vbi socordiæ atque ignauiæ te tradideris, nequicquam deos implorabis. *Ibidem.*

Pigritia, est animi inertia vel fatigatio, qua quis bonum inchoatum consummare fastidit. *Cic. in Tusc. quæst.*

Vide, Desidia, Ignauia, Otium, Otiositas, Pigritia.

Acquisitio.

DEFINITION. ET ETYMOLOGIA.

Acquisitio, emptio, res acquisita emptione, generatione, educatione, vario labore, & iure quocumque. Hebr. *Miknah*, vel *Mikneh*, à verbo *Kanah*, id est, natus est, adeptus est, acquisiuit generando, emendo, comparando, educando, vel quacunque alia ratione id fieri potest, Græcè κτῆσις & περιούσιος, peculium, à verbo περιποιέω. Hebræis etiam acquisitio, *Rechusch* dicitur, à *Rachasch*, quod cum alio verbo conuenit, nempe *Ragasch*. Primum verbum significat acquisiuit, collegit facultates: alterum conuenit cum tumultu: opes enim non sine dolore, tumultu, labore multiplici congeruntur.

Acquisita res dicitur Hostiensi, vel empta, vel quouis titulo lucratiuo habita. *Iacob. Spieg. in Lex. Iur.*

Acquisitum id propriè dicitur, cuius dominium translatum est. *Idem in voce Acquirere.*

Acquirere potest homo, donec viuit l. si creditores 2. ff. de separat. *Idem Spieg.*

Acquiri dicitur ei, ad quem commodum pertinet. l. si extraneas, in fin. ff. de iure dot. *Idem Spieg. in voce Acquirere.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Colligat vnusquisque, quæ sufficiunt per singulos dies. *Exod. 16.*

Non decipiat vnusquisque proximum suum. *Leuit. 9.*

Statera iusta, & æqua sunt pondera, iustus modius, æquusque sextarius. *Ibid.*

Quando vendes quidpiam ciui tuo, aut emes ab eo, non contristes fratrem tuum. *Ibid. 25.*

Non assumes & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua. *Deut. 19.*

Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus. Nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum: & modius æqualis & verus erit tibi, vt multo viuas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi: abominatur enim Dominus eum, qui facit hoc, & auersatur omnem iniustitiam. *Deut. 25.*

Maledictus, qui transfert terminos proximi sui. *Deut. 27.*

Sic semitæ omnis auari animas possidentium rapiunt. *Prou. 2.*

Statera dolosa abominatio est apud Deum: & pondus æquum voluntas eius. *Prou. 11.*

Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt. Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. *Ibid.*

Substantia festinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. *Prou. 13.*

Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit. *Prou. 22.*

Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus & excors est, & impinger ad laqueos mortis. *ibid. 21.*

Qui festinat ditari, non erit innocens. *Prou. 28.*

Vir, qui festinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quod egestas superueniet ei. *ibidem.*

Peccatori autem dedit Deus afflictionem, & curam superfluam, vt addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo. *Eccles. 2.*

Quid necesse est homini maiora se quærere, cum ignoret, quid conducat sibi in vita sua? *Ibid. 7.*

Æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere. *Sap. 15.*

Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. *Eccles. 4.*

Qui aceruat ex animo suo iniustè, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. *Eccles. 14.*

Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic & inter medium emptionis & venditionis angustiabitur peccatum. *Ecclesiast. 27.*

Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis

vsque

vsque ad terminum loci, nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? *Esa.* 5.

Væ, qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? *Esa.* 43.

Væ ei, qui multiplicat non sua, vsquequò aggrauat contra se densum lutum? *Abacuc* 1.

Væ, qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. *Ibid.*

Ignis in domo impij, & mensura minor iræ plena. *Mich.* 6.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. *Matth.* 6.

Quid prodest homini, si lucretur vniuersum mundum: seipsum autem perdat? *Matth.* 16.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Theophilus Iurisc. modos acquirendi complectitur §. fin. per quas personas nobis acquir. lib. 2. Institut. iuris ciuil. tit. 9. atque acquisitiones, aut iuris gentium esse, aut iuris ciuilis. Iuris gentium quidem esse quatuordecim: nempe donationem, hostium spolia, lapillos in litore maris inuentos, id est, pretiosas gemmas, animalium nostrorum fœtus, alluuiones, insulam in mari aut flumine natam, prædia ad alueum à flumine desertum habere, alienam materiam in eam speciem quæ in pristinam redire nequeat, muratse, ex aliena & sua materia speciem fecisse, duorum materias eiusdem vel diuersi generis voluntate dominorum aut fortuito commixtas esse, ex materia aliena in solo suo ædificasse, alienam arborem in suo plantasse, conseuisse in alieno fundo bona fide possesso, thesaurum in suo inuenisse.

Ciuiles autem acquisitiones dicit duplices, vel singularium rerum, & quæ per vniuersitatem. Singulares, vsucapionem, ius accrescendi, legatum, fideicommissum. Per vniuersitatem, quando vna quidem res geritur, sed multa nobis sub vno acquiruntur, tales quatuor sunt acquisitiones, hereditas, bonorum possessio, arrogatio libertatum causa, bonorum addictio.

Quæ iuris ciuilis magistri de acquisitione tradiderunt; compendio colligit *Petrus Gregorius in Syntagmate iuris vniuer. part. 3. de Actionib. lib.* 20.

Non solùm Respublicas, sed & priuatos homines decet, dum maximè viribus florent, ea acquirere, quæ illis aliquando vsui esse valeant, vt quum necessitas ingruerit, paratum quò refugiant habeant præsidium. *Xenoph. de reb. gest. Græc. lib.* 6.

Vide Diligentia, Labor, Studium, Vtilitas.

Actor, Actio.

¶ Definitio et Etymologia.

Actor, Græcè πράκτης dicitur: Is est, qui aliquid agit, & actio omnis actus, vnde actionem Iurisconsulti vocant ius, quod cuique debetur in iudicio prosequendi. Propter quod Vlpianus scribit, duo esse actionum genera, in rem, quæ dicitur vendicatio: & in personam, quæ appellatur condictio. In rem actio est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus. In personam actio est, qua in eũ agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, vel dandum.

Actio, conatus, studium, molimen, opus, Hebr. *Halila*, & num. plur. *Mahalalim*. Sed obseruandum est, quum in actionibus humanis multa occurrant inconsideratè admodum & deprauatò mentis iudicio commissa, radicem huius nominis esse *halal*, verbum quod significat, infantiliter loquutus est, insipienter cogitata protulit, conatus est aliquid infantium more. Hinc *holal*, infans. Vide Etymologicon trilingue. Lugduni editum anno 1607.

Differunt autem actor & author sic, quod actor est, qui recitat; author verò, qui facit opus. Quare scriptores poëmatum & aliorum, authores dicuntur: & ita authores pacis, authores belli. Quomodo autem author scribatur, vide infra in dictione Authoritas.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iacob Bill. sacra Anthol.

Non dubiè nostri Deus est & rector & author;
Cum toto affectu quæ bona sunt gerimus.
Ex operum specie clarescunt intima cordis,
Quive hominis mentem spiritus intus alit.
Sanctus enim sanctos facit, & de lumine lumen
Exoritur: nullus fit bonus absque bono.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Omnis virtus in actione consistit. *Cic.* 1. *Offic.*

Non paranda nobis solùm, sed fruenda etiam sapientia est. 1. *de Finibus.*

Non procacitate linguæ vitæ sordes eluuntur. *Cic. in Cal.*

Non ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia: resque spectari oportet, non verba. 5. *Tusc.*

Virtus, integritas, probitas in homine: non linguæ volubilitas, non ars, non scientia requiri solet. *Pro Planco.*

Ea magna voluptas est, æqualem ac parem verbis vitam agere: atque ita viuere, vt omnis oratio moribus consonet. *Cic. in Cal.*

Misera est senectus, quæ se oratione duntaxat defendit. *Cato Maior.*

Ita viuunt quidam, vt eorum vitâ refellatur oratio: atque cæteri existimantur dicere melius, quam facere; quum sit melius facere, quàm dicere. 2. *de Finibus.*

Sunt, qui, quum populi non solùm commoda, verùm etiam salutem oppugnent & impediant, oratione assequi volunt, vt populares esse videantur. Vt C. Gracchus, quum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium, verbis defendebat ærarium. 3. *Tusc.*

Epicurus tantummodo induit personam philosophi, & sibi hoc ipse nomen inscripsit: quum non multum differret à iudicio ferarum, præsertim quum omne malum dolore definiat, bonum voluptate. 5. *Tusc.*

Cùm philosophorum vita miserabiliter pugnat oratio. 2. *Tusc.*

Plus in negotiis gerendis res, quam verba prosunt. 4. *Acad.*

Sunt facta verbis difficiliora. *Cic. ad Q. Frat.*

Est alienum viro, quod alteri præceperit, id ipsum facere non posse. 3. *offic.*

Quid verba audiam, cùm facta videam? 3. *Tusc.*

Qui suos casus aliter ferunt, atque vt aliis authores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quam ferè plerique, qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt. 3. *Tusc.*

Noli imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur, se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt. Sed potius quæ aliis tutè præcipere soles, ea tutè tibi subiice, atque apud animum propone. *Seruius Sulp. Cic. fam.* 4.

Tu qualis es talem esse existimes, vt quantum à rerum turpitudine abes, tantum te à verborum libertate seiungas. Deinde vt ea in alterum ne dicas, quæ quum tibi falso responsa sint, erubescas. *Pro M. Calio.*

Vita humana ex multis actionibus consistit: at felicitas actionem absoluit. Nam omnis actio virtute, aut duce fortuna fit.

Virtus consideretur in ipso vsu, fortuna in successu. *Hippoda.*

Sunt autem actiones propter se expetendæ, ex quibus sola actio petitur: ex quo sunt genere virtuti consentaneæ actiones. *Aristot.*

Bene enim & præclarè facta omnia in iis ducuntur, quæ vi sua per se & propter se expetuntur. *Arist.*

In omnibus actio est optima eius, qui optimè ad id affectus est, quod & omnium, quæ sensu subiecta sunt, nobilissimum, quæ eadem sit necesse est, & absolutissima & suauissima. Vt autem quæque actio plurimum habet iucunditatis, ita est perfectissima: at ea demum perfectissima est, quæ ab eo proficiscitur, qui bene affectus aptusque est ad eam rem gerendam, quæ omnium optima est earum, quæ propositæ sunt sensui. *Arist. Eth. lib.* 10. *c.* 4.

Certè mentis & animi actio sapiens longè excellere videtur, quæ & cognitione dirigitur, & præter se nullum finem sibi proponit, & propriam habet oblectationem, quasi ipsa maximè augeatur.

Quocirca & quòd satis est, & otium, & vacuitas defatigationis, quantum natura humana patitur, cæteráque omnia, quæ beato viro tribuuntur, hac ipsa actione continentur. Actiones autem multa desiderant, eoque plura & maiora, quo maiores & clariores. *Idem* 10. *Ethic. cap.* 7.

Quoniam non quiduis aptam ad faciendum & patiendum naturam habet; sed ea omnia, quæ vel contraria sunt, vel habent in se contraria: tam id quod facit, quàm quod accipit, & quasi patitur, similis sint, eiusdémque generis necesse est: speciei verò dissimilis & contrariæ. Hoc enim natura comparatum est, vt corpus à corpore, succus à succo, color à colore, & vno nomine id quod eiusdem generis, ab eo, quod est eiusdem, quid ferat. *lib.* 1. *de Ortu, c.* 7. *T.* 50.

Agere patique, & repugnantiam recipiunt, & magis ac minus. *In Categoriis, cap.* 9. *de agere & pati.*

Ea vicissim vltro citroque mouere mouerique possunt, quæ & facere possunt & pati. *lib.* 1. *de Ortu, cap.* 6. *T.* 45.

Quoniam quod patitur, & quod facit, eiusdem similisque generis, dissimilis verò speciei esse debent: hæc autem contraria sunt, perspicuum est, tam contraria, quàm ea, quæ iis interiecta sunt, eam vim habere, vt eorum inter se quædam faciendi ferendique vicissitudo esse possit, præsertim quum in eis rerum ortus interitusque planè situs sit. *Lib.* 1. *de Ortu & Interitu, c.* 7. *T.* 51.

Quod simile est, nullâque ex parte diuersum, id consentaneum est nihil à simili accipere, & quasi pati. *Lib.* 1. *de Ortu, c.* 7. *T.* 48.

Quod patitur, id vel humidum est, vel durum, vel compositum ex his. *Lib.* 4. *Meteorolog. cap.* 5. *T.* 30.

Pati ne vno quidem modo dicitur: sed vnum genus est patiendi, cùm aliquis interitus à contrario oritur: alterum, cùm salus potius & conseruatio eius, quod vim habet, vt sit, ab eo procuratur, quod & iam est in rerum natura, & ita simile est, vt vis agendi ad actionem similitudine accedat. *lib.* 2. *de anima, c.* 5. *T.* 57.

Nihil, quatenus coniunctum & copulatum est, ipsum à se patitur. *Metaph. lib.* 7. *c.* 1. *T.* 2.

Si planè quod verum est, fatear: nec operâ, quæ in docendo, & quæ in dicendo ponitur, nec efficientia & perpessio idem sunt propriè: sed id, cui hæc insunt, ipse, inquam, motus. *lib.* 3. *de Natura, c.* 3. *T.* 22.

Ea quidem, quæ copulata sunt, in se vicissim non agunt: quæ autem apta sunt inter sese, & se tangunt, ea quadam faciendi & ferendi vicissitudine tenentur. *lib.* 4. *de Natura, c.* 5. *T.* 48.

Neque facere & accipere ea propriè possunt, quæ se inter se non possunt contingere: nec verò permisceri primùm possunt, quæ se inter se non certo quodam genere contingant & cohæreant. *lib.* 2. *de Ortu, cap.* 5. *T.* 43.

Contemplare velut in ſpeculo tuas actiones: vt honeſtas quidem magis ornes, turpes verò abſcondas. *Biantis, apud Stob. ſerm.* 22.

Ad omnes in Repub. res & actiones perficiendas tria requiruntur, imperij adminiſtratio, obedientia & victoria. Adminiſtrare imperium ad meliores pertinet: obedire ad deteriores: vincere ad ambos. Etenim rationalis animæ vis imperat: quæ ratione cáret obtemperat: ſimul autem ambæ vincunt affectus. Nam virtus vtriſque vt decet coniunctis inoleſcit, & mox à voluptatibus atque mœroribus tranquillum ſerenúmque reddit animum. *Archytas Pythagor. de lege & iniuſtitia.*

Natura nos ad vtrumque genuit, & contemplationi rerum, & actioni. *Seneca de vita beata, cap.* 31.

Quomodo res appetere ſine vllo virtutum amore & ſine cultu ingenij ac nudas edere operas minimè probabile eſt (miſceri enim inter ſe iſta & conferri debent,) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium proiecta virtus, nunquam id quod didicit, oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantùm quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exercere, & ea quæ meditata ſunt ad verum perducere? *Ibid. c.* 32.

Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu temperantur: ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam: vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. Rurſus, quod turpe erit non faciet, etiam ſi pecuniam, etiam ſi voluptatem, etiamſi potentiam. *Idem epiſt.* 76.

¶ Sententiæ Historicæ.

Ad prudentiam & iuſtitiam potentia & fortuna debent adiungi, vt ciuiles actiones pulchritudinem & magnitudinem adipiſcantur. *Plutarch. in Dione.*

Actionum honeſtarum ſuum eſt tempus, ſua ætas: & verò omnino bona à turpibus ſolo modo diſcernuntur. *Idem in Ageſilao.*

Dum ſuppetit facultas & otium, & quandiu mentis atque corporis ſanitatem concedit Deus, benefaciendum eſt. *Philip. Cominæus, lib.* 9.

Eſt omnino periculoſum actiones exemplis moderari, niſi eædem rationes non in vniuerſum, ſed ſingulatim omnes concurrant, deinde niſi eadem prudentia gubernentur: poſtremò, niſi præter cætera omnia, ſuas fortuna partes agat.

¶ Poetarvm Sententiæ

Menander.

Cùm quid ſanctum agis, bonam ſpem
Tibi propone, certus quòd
Conatum iuſtum etiam Deus adiuuat.

Pindarus.

Ne ad vitam immortalem, ô dulcis anima,
Feſtines, ſed opus tuis viribus par aggredere.

Publius.

Fuxis vt libeat quod eſt neceſſe.

D. Cato lib. 4.

Exerce ſtudium, quamuis perceperis artem.
Vt cura ingenium, ſic & manus adiuuat vſum.

Ouidius.

Autor abit operis, ſed tamen extat opus.

Terent. in Adelph.

Duo cùm idem faciunt, ſæpe poſſis dicere,
Hoc licet impunè facere huic, illi non licet,
Non quòd diſſimilis res ſit, ſed quòd is qui facit.

Plautus in Cap.

Quid eſt ſuauius quàm benè res gerere, bono publico?

Ibidem.

——ratio ſecretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id quod vis vitiabit agendo.

Idem in Trinummo.

Qui homo cum animo ab ineunte ætate depugnat ſuo,
Vtrum id itane eſſe maluerit, vt cum animus æquum cenſeat,
An ita potius, vt parentes & cognati eum eſſe velint:
Si animus hominem perpulit, actum eſt, animo ſeruiuit, non tibi.
Si ipſe animum perpulit, dum viuit, victor victorem cluet,
Tu ſi animum viciſti, potius quàm animus te, eſt quod gaudeas.
Nimio ſatius eſt, vt opus ſit te ita eſſe, quàm vt animo lubet.
Qui animum vincunt, quàm quos animus, ſemper probiores cluent.

Horatius 1. epiſt. 16.

Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine pœna.

Theognis.

Vtinam neque turpia agas, neque patiare.
Hoc enim virtutis certiſſimum eſt periculum.

¶ Hieroglyphicvm.

Aloë, quod vulgò ob viriditatem ſemperuiuum quoque vocatur, imprimis fouetur à ſole, & cùm eius radiis elegantiſſimi flores illius circumaguntur. Ita quoque præclaræ laudabiléſque actiones à ſolè iuſtitiæ, Chriſto Deo, Optimo Maximo conſeruantur, ſempérque durant: nec à malis & inuidis hominibus, tanquam craſſioribus nebulis, vnquam poſſunt obſcurari vel labefactari. *In Collectaneis Hieroglyph. lib.* 1.

Adiuratio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ADiuratio, Græcè ἐξορκισμὸς, οῦ, ὁ: nam ἐξορκίζω, adiuro dicitur. Eſtque adiurare, per inuocationem diuini nominis, vel alterius rei ſacræ obſecrando, vel imperando, inclinare eas ſecundum ſe, vel in comparatione ad eas aliquid agendum vel patiendum, *ſecundum Richard. in* 1. *d.* 37. *art.* 3. *q.* 2.

Adiurare, eſt ordinare aliquid ad aliquid per diuina, ſecundum B. Th. 2. 2. q. 9. art. 1. Vtentes huiuſmodi artibus à Iuriſconſultis dicuntur Exorcizatores.

DIVISIO.

ADIVRATIO eſt duplex ſecundùm B. Th. Secun. Secun. q. 9.

- *Deprecatiua per modum deprecationis, cùm ſcilicet non intenditur imponere neceſſitatem adiuratio, ſed tantum per inuocationem, vel ob reuerentiam diuini nominis, vel cuiuſuis rei ſacræ intendimus aliquid ab aliquo obtinere, & eſt duplex, ſcilicet*
  - *Licita, qua deprecando adiuramus.*
    - *Deum.*
    - *Angelum bonum.*
  - *Illicita, qua deprecando adiuramus.*
    - *Hominem tam ſuperiorem quàm inferiorem.*
    - *Damones.*
- *Compulſiua vel coacta, cum intendimus neceſſitatem imponere adiurato, & eſt duplex, ſcilicet.*
  - *Licita, quando adiuramus per virtutem diuini nominis:*
    - *Damones ne nobis noceant ſpiritualiter, vel corporaliter.*
    - *Irrationalem creaturam, in quantum regitur malo ſpiritu.*
  - *Illicita, cùm imperando adiuramus,*
    - *Deum.*
    - *Angelum bonum.*
    - *Hominem non ſubditum.*
    - *Damones, vt doceant, auxilientur.*

Adiurare, eſt cum obteſtatione diuini nominis aliquem ad aliud inducere. Alij ſic: Adiurare eſt, interpoſito iureiurando, & Dei authoritate præcipere, vt intelligas te coram Deo conſiſtere, & velut à Deo ipſo rogare Græcis tamen Scriptoribus ſignificat iureiurando aliquem adſtringere, Sic etiam à Theologis accipi conſueuit pro eo quod coniurare dicunt, id eſt, per Dei nomen adhibitum præcipere. Vnde & exorciſtæ in illis primis Eccleſiæ incunabulis dicti, qui miraculorum dono pollentes, inuocato Chriſti nomine, Diabolos eiiciebant.

Adiurare ergo primo ſignificat iuſiurandum ab aliquo exigere, vt tibi caueas, *Marc.* 5. 7. ſecundo imperare aliquid diuini nominis authoritate interpoſita. *Act.* 19. 12. 1. *Theſſ.* 27. quæ poſterior ſignificatio ex illa priore fluxit.

¶ Exempla Sacra.

Adiurationis exempla: Abraham adiurat ſeruum ſuum, *Gen.* 24. *v.* 2. Ioſeph Iſraëlitas, *Gen.* 43. *v.* 3. & 30. 25. *Ex.* 13. 19. Iacob Ioſephum, *Gen.* 47. *v.* 31. & 55. Ioſue Achanem, *Ioſ.* 7. *v.* 19. Achab Michæam, 1. *Reg.* 22. *v.* 16. Caiphas Christvm, *Matth.* 26. *v.* 63. Dæmon Christvm, *Marc.* 5. *v.* 7. Phariſæi cæcum natum, *Ioan.* 9. 24. Exorciſtæ Iudæi Dæmoniacos, *Act.* 19. 12. Paulus Theſſal. 1. *Theſ.* 5. 27. Paulus Timotheum, 1. *Tim.* 5. 21.

Adiutor, Adiutorium, Adiuuare.

DEFINITIONES, ET ETYMOLOGIA.

ADiutor, *hozer.* i. firmus, auxiliator, opitulator, præſidium & tutamen ſuorum, Deus ſæpiſſime nominatur, præſertim in pſalmis, 9. 10. 18. 19. 27. &c. & quidem immediatè Adiutor homo dicitur, idque Dei adiutoris beneficio, tum in Eccleſia, tum in variis vitæ noſtræ caſibus, Iob. 26. 2. & 29. 12. & 31. 35. Pſal. 72. 12. & 109. 12. Rom. 16. 3. 9. 11. & 2. Corinth. 24. & 8. 23. Philipp. 1. 24. & 4. 3. Coloſſ. 4. 31. Philem. 1. 2. Mulier adiutorium mariti dicitur

citur, Gen. 2. 20. Adiutor infirmitatum noſtrarum Spiritus Sanctus. Rom. 7. 26. Gr. βοηθὸς Hebr. 13. 6.

¶ Patrvm Sententiæ.

Homines omnes æquè diligendi ſunt, ſed omnibus ſi prodeſſe non poſſis, his potiſſimum ſubueniendum eſt, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtricti, tibi quaſi quadam ſorte vniuntur. *Aug. de Doctrina Chriſtiana, lib. 1.*

Hæc lex eſt diuinæ prouidentiæ, vt nemo à ſuperioribus adiuuetur ad cognoſcendam gratiam Dei, qui non ad eandem puro affectu inferiores adiuuerit. *Aug. de vera relig.*

Iuſtum conſilium eſt, vt qui ſe à potentiori vult adiuuari, adiuuet & inferiorem, ſi eſt ipſe potentior. *Aug. de ſer. in monte, l. 1.*

Nihil ſic probat amicum, ſicut onera amici portare. *Aug. de verb. Apoſt.*

Eleganter dictum eſt, cùm quis in puteum cecidiſſet, & aqua eum ſuffocaret, acceſſit alius, & eo viſo admirans ait, quomodo huc cecidiſti? Obſecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim, quæras. *Aug. in quæd. Epiſt. ad Hier.*

Non facilè inueniuntur in aduerſitate præſidia, quæ non fuerunt in pace quæſita. *Aug. in ſer.*

Neceſſitates aliorum, quantum poſſumus, inuenimus, & plus interdum, quàm poſſumus. Nihil tam ſecundum naturam eſt, quam iuuare conſortem naturæ. *Amb. de Offic.*

Si non poteſt alteri ſubueniri, niſi alter lædatur, commodius eſt neutrum iuuari, quàm grauari alterum. *Amb. de offic. l. 3.*

Illis fauemus ſæpius, à quibus referendæ gratiæ vicem ſperamus. *ibid.*

Vult Deus vnumquemque alterius anguſtias vt proprias ſentire, & quomodo ſibi in tali tribulatione ſi eſſet, ſubueniri cuperet, ita ipſe alteri propter Deum ſubuenire non poſtponat. *Hieron. in epiſt.*

Impudens poſtulatio tempore neceſſitatis & anguſtiæ ab eo quærere auxilium, quem in proſperitate contempſeris. *Hier. ſuper Hier. libr. 2.*

Habens loquendi locum apud diuitem, damnationem pro retento talento timeat, ſi non apud eum ſicut valet, pro pauperibus intercedat. *Greg. in hom.*

Habens intellectum, curet omnino ne taceat; habens raram affluentiam, à miſericordia non torpeſcat; habens artem, qua regitur, vſum ipſius cum proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedit: talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod etiam minimum accepit. *Greg. in quadam hom. ſuper parabolam talenti.*

Qui poteſt emendare, & negligit participem ſe procul dubio conſtituit, qui alterius boni a nullo ſuum facit. *Greg. in reg.*

Minus proximum amare conuincitur, qui non cum eo in neceſſitate illius, ea quæ ſunt ſibi neceſſaria, partitur. *Greg. in hom.*

Adiuuare imbecillem charitatis eſt, adiuuare velle potentem, elationis. *Greg. 7. mor.*

Tunc amor tuus ad teipſum temperans erit, & iuſtus, ſi quod propriis ſubtrahitur, voluptatibus, ſuperfluis neceſſitatibus non negetur, ſic amor ſocialis efficitur, quum in communi protrahitur. *Bern. de diligendo Deo.*

Quam pietatis & miſerationis vinculorum quanto copioſius in fraternas neceſſitates effunditur, tanto donis potioribus augmentatur. *Caſſ. in quæſtionibus Epiſt.*

Age ſic aliud, vt tuum non obliuiſcaris negotium, amicis ita enim prodeſſe debemus, vt nobis non noceamus. *ibid.*

Quid tibi fideliſſimè opus ſunt armis, qui habere talia probaris auxilia: ipſe enim pro te pugnat, cui nullus reſiſtit, ipſe inſequitur, qui malus declinat. *Caſſ. in Pſal. 55.*

Gratum debet eſſe ſubſidium, cuius ſolutum magis ſoluenti creſcit in commodum, quam ſuſcipienti proficiat in augmentum, & quod dantem iuuat, & accipientem pro temporis neceſſitate lætificat, vt ſic in vna mercatione, quòd raro ſolet emergere, vterque videatur deſiderata commoda percepiſſe. *Caſ. in quædam epiſt.*

Nullius ope indigere ſe putat, qui alteri ſuam negat. *Lactant. libro 6.*

Satis ibi vacillat humanum ſtudium, vbi non requiritur Dei auxilium. *Aug. quodam ſerm.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Homini iucundo & probo miſertitudinem eſt, ſi eum adiuuare oportet, quem non iuuat. *Senec. de benef.*

Habet in aduerſis auxilia, qui in proſperis commodat. *Idem Prou.*

Qui ſuccurrere perituro poteſt, quum non ſuccurrit, occidit. *Ibidem.*

Lento adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda: non vt deſinant, ſed ne vincant. *Sen. de ira lib. 2.*

Homo in adiutorium mutuum generatus eſt. *Seneca lib. 2. de ira.*

Nemo non quum alteri prodeſt, ſibi profuit: virtutum omnium pretium in ipſis eſt, recte feciſſe facti merces eſt. *Senec. 82. epiſt.*

Succurrere paupertati amicorum ſtude, imo potius occurrere. *Sen. in lib. de mor.*

Pœnam a quo mereris, fruſtra petis auxilium. Ab alio expecta, alteri quod feceris. *Ibidem.*

Alteri viuas oportet, ſi tibi vis viuere. *Sen. epiſt. 43.*

Fructus ingenij & virtutis, omniſque præſtantiæ tunc maximus capitur, quum in proximum quemque confertur. *Cic. de amic.*

Homines hominum cauſa generati ſunt; vt ipſi inter ſe alij aliis prodeſſe poſſint. *Idem. 1. Offic.*

Vide, Amicitia, Auxilium, Beneficium, Officium.

Admiratio.

Definitio et etymologia.

Admiratio ab admiror, quod Græcè θαυμάζω, & eſt timor ex magna imaginatione, *ſecundum Ioannem Damaſcenum lib. 2. c. 15.* Hebr. *Timmahon*, à verbo *Tamah*, i. miratus eſt cum ſtupore. Inde Græcæ voces.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ab admiratione, doloris cupiditatis, metus & lætitiæ impetus; quibus cruciantur homines, naſci putat. *Horatius lib. 1. Epiſt. 6.* Et ratiocinatur homines his non affici, ſi res quæ admirationem inducunt, contemnerent: cæteriſque animi liberioris tortoribus vacui eſſent. Verſus hi ſunt.

Nil admirari, prope res eſt vna Numici,
Soláque qua poſſit facere & ſeruare beatum.
Hunc Solem & ſtellas, & decedentia certis
Tempora momentis, ſint qui formidine nulla
Imbuti ſpectent, quid cenſes munera terra?
Quid maris extremos Arabas ditantis & Indos?
Ludicra quid? plauſus & amici dona Quiritis?
Quo ſpectanda modo, quo ſenſu credis & ore?
Qui timet his aduerſa, ferè miratur eodem,
Quo cupiens pacto, pauor eſt vtrobique moleſtus,
Improuiſa ſimul ſpecies exterret vtrumque.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Μάλα φιλοσόφου τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη id eſt, Maximè videtur eſſe Philoſophi hic affectus, nempe admirari. Non enim aliud Philoſophiæ principium, quàm idipſum.

Ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc tertium eſt, vt cum admiratione hominum honore ab iis digni iudicemur. Admirantur enim communiter illi quidem omnia, quæ magna & præter opinionem ſuam animaduerterunt. Itaque eos viros ſuſpiciunt, maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtimant, ſe excellentes quaſdam & ſingulares virtutes perſpicere. *Cic. 2. Officiorum.*

Admiratione autem afficiuntur ij, qui anteire cæteros virtute putantur, & cùm omni carere dedecore, tum verò iis vitiis, quibus alij non poſſunt obſiſtere. Nam & voluptates, blandiſſimæ dominæ, ſæpe maiores partes animæ à virtute detorquent. *Idem.*

Vita, mors, diuitiæ, paupertas omnes homines vehementiſſimè permouent. Quæ qui magno excelſoque deſpiciunt animo, tum quis non admiretur ſplendorem, pulchritudinemque virtutis? *Idem.*

Maximè iuſtitiæ admirabilitatem ingenerat, ex qua vna viri boni nuncupantur, mirifica autem quædam res multitudini videtur: nec iniuria. Nemo enim iuſtus eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egeſtatem timet. *Idem.*

Maximeque admirantur eum, qui pecunia non mouetur: quod in quo viro perſpectum ſit, hunc dignum ſpectatu arbitrantur. *Idem.*

Irritamentum eſt omnium in quæ inſanimus, admirator & conſcius.

Ne concupiſcamus effigies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia ſcenam deſiderant. Sanabis iſta, ſi abſconderis. *Senec. Epiſt. 94.*

Nihil adeo magnum, neque tam mirabile quicquam,
Quod non paulatim minuant mirarier omnes. Luc. lib. 2.
Si quid mirabere, pones inuitus. Horat. 1. Epiſt. 11.

Exempla Sacra.

Admirationis exempla. Iſaac, *Gen. 27. 20.* Iacob, 45. 26. Gedeon *Iud. 6. 12.* Regina Sabba, *2. Reg. 10. 4. 2. Paralip. 9. 3.* Nabuchodonoſor, *Daniel. 3. 91.* Turbæ, *Matth. 9. 33. & 12. 23.* Christi auditores, 13. 54. Plebs 15. 31. Diſcipuli, 19. 33. *Luca* 11. 14. *Ioan. 7. 21.* Plebs promiſcua, *Marc. 11. 18.* Multitudo, *Marc. 1. 22. & 7. 37. & 9. 15. Actor. 2. 7.* Populus, *Luca 1. 22. Actor. 3. 11.* Christi auditores, *Matth. 13. 54 Marc. 5. 2. Luca 2. 47. & 4. 27.* Christi diſcipuli, *Matth. 19. 25. & 21. 20. Marc. 6. 51. & 10. 32. Luc. 8. 25. & 9. 43* Ieroſolymitani, *Matt. 21. 10.* Phariſæorum diſcipuli & Herodiani, *Matth. 22. 22. Marc. 12. 17. Luc. 20. 26.* Phariſæi quidam, *Marc. 2. 12. Luc. 5. 26.* Scribæ & Phariſæi, *Luc. 5. 26.* Capharnaitæ, *Marc. 1. 27. Luc. 4. 32.* Decapolitani, *Marc. 5. 20.* Puellæ à mortuis excitatæ parentes, *Marc. 5. 42. Luc. 8. 56.* Christvs, *Marc. 6. 6. Luc. 7. 9.* Galilæi, *Marc. 7. 37.* Pilatus, *Marc. 15. v. 5. 44.* Cognati Zachariæ, *Luc. 1. 21. 65.* Ioſeph & Maria, *Luca 2. v. 33. 47.* Petrus & eius condiſcipuli, *Luc. 5. 9.* Pilatus & Phariſæi, *Luca 20. 26.* Iudæi, *Ioan. 7. 15. Actor. 9. 21.* Principes & ſeniores populi, *Actor. 4. 13.* Moſes, *Actor. 7. 31.* Simon Magus 8. *v.* 13. Paulus, 9. 5. *Galat. 1. 6.* Pauli comites, *Actor. 9. 7.* Circumciſi fideles, 10. 45. Qui conuenerant apud matrem Ioannis orationis cauſa, 12. 16. Sergius Proconſul, 13. 12. Fidelium inimici, *Pet. 4. 4.* Omnes incolæ terræ *Ioan. 17. verſicul. 6. Apoc. 13. 3.*

Vide Stuporis Exempla.

Admonitio

Admonitio.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Admonitionum genera.

ADmonitionum duo ſunt genera, alterum acriter obiurgans, alterum leniter curans, argumenta mihi videntur probi principis. Imperandi modum ſingulorum moribus accommodato decenter, cum probis moderatè, cum ſpinis vehementius, cum audacibus acerbè, cum cautioribus denique leniter agens. *Ex Sopatri Epiſt.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ex Comicis Græcis.

Ὁ τηλεβόλλος πρὸς υἱὸν εἰς λῷ νουθετῶν.
Τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις παλιν.
Valdè in monendo ſi quis aſper filio,
Verbis acerbus eſt quidem, ſed re pater.
Ἅπαντες ἐσμὲν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί,
Αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν.
Alios monere ſi quid errent, nouimus,
Errata, at ipſi noſtra non cognoſcimus.
Ἅπλοῦν, πιθέσθαι δ' αὖθις ἐχ ῥᾴδιον.
Alium quidem monere homo facilè poteſt,
Sed ipſe non facilè idem illud fecerit.

Horat. lib. 1. Epiſt.

Feruet auaritia, miſeráque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poſſis, & magnam morbi depellere partem.
Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Nemo adeo ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,
Si modo cultura patienter commodet aurem.

Terentius in Andria, *facilè omnes, cùm valemus, recta conſilia ægrotis damus.*

Ouidius.

Impatiens animus, nec adhuc tractabilis arte,
Reſpuit, atque odio verba monentis habet.

¶ Apophthegmata.

Thales, rogatus quid eſſet facile? Alterum, ait, admonere. Omnes enim, cum valemus, recta conſilia ægrotis damus. *Eraſ. lib. 7. apoph. ex Laërt.*

Zeno Citienſis, quodam in conuiuio immoderatius vorante obſonia, neque quicquam aliis reliquum faciente; piſcem ingentem, qui apponebatur, è patina ſuſtulit, quaſi ſolus illum deuoraturus. Quum alter intuens Zenonem, ſignificaret ſe mirari impudentiam: Quid, inquit, putas, conuictoribus tuis accidere quotidie: ſi meam opſophagiam ferre non potes? *Laërt. lib. 7. c. 1.*

Idem, quidam in conuiuio accumbens Zenoni, eum, qui ſub ipſo ſedebat, pulſabat pede. Zeno autem viciſſim pulſabat illius genua, & ad ipſum conuerſus: Quid (inquit) putas, hunc pati qui infra te accumbit? Ita multi offenduntur, quamuis leui incommodo, quum alios ipſi maioribus afficiant, nec ſentiant. *Laërt. lib. 7. c. 1.*

Diogenes, quidam in publico geſtans longam trabem, per imprudentiam percuſſerat Diogenem, moxque ex more dixit, Caue. At Diogenes. Num, inquit, me vis iterum percutere? Alij ſic narrant: Dicenti caue, baculum, impegit in caput: & poſt ictum adiecit, Caue, par pari referens: nam ante læſionem dicendum erat, Caue. *Laërt. lib. 6.*

Leo Byzantius, quum Philippus adornaret bellum aduerſus Byzantios, Leo adiit illum, percontans hunc in modum: Quid, inquit, accidit tibi, Philippe, vt bellum inſtituas? Vt inquit, tua patria, ciuitatum pulcherrima, huc adducatur, vt intelligat ſe à me diligi, eoque ad fores amaſiorum meorum venio. Ad hæc Leo. At qui redamari cupiunt, haudquaquam cum gladiis venire ſolent ad fores amaſiorum. Amantes enim non egent bellicis inſtrumentis, ſed ciuilibus. Hoc dicto in aduerſum flexo Regis animo, patriam ſuam liberauit. *Philoſt.*

¶ Similitvdines.

Vt equis non in ipſo curſu frænum iniicimus, ſed ante curſum: ſic qui propenſi ſunt ad iram aut libidinem, ante rationibus ac monitis refrænandi ſunt, priuſquam in periculum ventum ſit. *Plut.*

Nutrices pueros lapſos non obiurgant aut puniunt, ſed accurrentes erigunt, deinde obiurgant: ſic amicus, cum affligitur, adiuuandus eſt, & erigendus, poſtea monendus & obiurgandus, & quod ſuo vitio in eam calamitatem inciderit. *Plut.*

Qui dentibus laborant, protinus medicum adeunt, malum exponunt: qui febre tenentur accerſunt: at phreneticus nec accerſit, nec admittit ob morbi vehementiam. Ita qui vitia ſua celant, nec admonentem patiuntur, de his nulla ſalutis ſpes. *Plut.*

Oculo lippienti non eſt admouendum lumen: Nec animus affectu laborans admittit grauem admonitionem, ſed admittenda laus eſt, ac ſic medendum. *Plut.*

Quemadmodum, Telephus, quoniam carebat amico, coactus eſt ab hoſte petere remedium ad medelam vulneris: ita qui non habent liberos amicos, à quibus admoneantur, ſæpenumero ab inimicis audiunt ſua vitia. *Plut.*

Remedia ſtatim mordent vel offendunt, poſtea conferunt ſalutem & voluptatem: Ita ſalubria monita initio ſunt nonnihil amara, poſtea correcta iucundiſſima. *Plut.*

Vt pituita paulatim collecta tum maximè apparet ac vincit, cùm natura vincitur: ſic quidam amici potentes admonere non audent, niſi labantur: ſed ſimulatque commutata fortunæ aura ſunt humiles facti, tum obiurgant. *Plut.*

Sanus fert, ſi exprobres intemperantiam, libidinem, luxum: eadem non ferret ægrotans: Sic admonendus amicus cum deſierit iraſci, aut amare. *Plut.*

Ictum quem præuideris, commodius excipis: ſic præcogitatum malum minùs offendit. *Senec.*

Medici verant admoueri remedia, cùm morbus in acceſſu eſt, ac ſæuit, ſed cùm ſe remittit: ita ad primos illos iræ aut doloris motus non eſt adhibenda conſolatio, vel admonitio, ſed ſi tempore cœperint eſſe leniores. *Senec.*

Helleborum, tumetſi efficax, Medici vetant dari ſenſibus, aut pueris, aut exilibus: Ita admonitio ſic eſt temperanda, vt ferre is poſſit, quem velis emendare, nec ſolùm ſpectandum eſt vitium, ſed natura quoque ejus, cuius vitio ſtudeas mederi. *Idem lib. 5. c. 25.*

Herbæ ſalutares conſuetudine perdunt medendi vim: Ita admonitio, ſi aſſidua ſit, non emendat aſſuetum iam obiurgationibus. *Plin.*

In Narnienſi agro terra imbre fit ſiccior, æſtu humeſcit, vnde Cicero iocatur illic, ex imbre puluerem, ex ſiccitate fieri lutum: Ita quoſdam admonitio reddit deteriores. *Plin. lib. 31. c. 4.*

Quædam gemmæ acero maceratæ immiteſcunt, pleræque melle decoctæ: Ita quoſdam meliores reddit acris obiurgatio, quoſdam admonitio blandior. *Plin.*

Imperatores inſtructa acie ſolent, quanquam paratiſſimos ad præliandum milites videant, eos tamen cohortari: ita iuuenes erecti ad laudem ad litteras ſunt adhorrandi. *Cicero Philippica 4.*

Caprifici ficus nunquam matureſcit, ſed tamen gignit vermiculos, qui deuolantes ad veram ficum, perfoſſo ficorum cortice maturitatem illis tribuunt: ita ſunt ipſi qui nihil queant egregium facere, ſed tamen aliquo pacto ſtimulant alios, vt id faciant. *Plut.*

Vide Diſciplina, Doctrina, Inſtitutio.

Adoleſcentia.

DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ADoleſcentia, Græcè νεότης & νεανίας, ου, ὁ, adoleſcens dicitur, & ſecundùm Ciceronem in Topicis, flos ætatis: vel, vt alij volunt, extrema puerilia, dicta ab adoleo, quod modò ſignificat accreſco: quia creſcentes pueri, cum primùm puberes ſunt, olere hircum incipiunt: propter quod hirquituli ſunt appellati: hinc adoleſco, vnde adoleſcens, cuius diminutiuum eſt adoleſcentulus; & adoleſcentia, cuius prima ætas ephebia dicitur. Vnde ephebus, qui in prima eſt adoleſcentia. Terent. in Andria, nam is, poſtquam exceſſit ex ephebis. Sofia Ephebus dicitur, quòd iam ſit in pube, quæ Græcè ἥβη dicitur, vnde & ἔφηβος, qui iam ad pubertatis annos peruenit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Aufer ergo iram à corde tuo, & amoue vitioſitatem à carne tua. Adoleſcentia enim, & iuuentus vana ſunt. *Eccl. 11.*

Adoleſcens, loquere in tua cauſa vix cum neceſſe fuerit. *Eccl. 32.*

In medio magnatum loqui non præſumas, & vbi ſunt ſenes, non multum loquaris. *Ibid.*

Adoleſcentes, ſubditi eſtote ſenioribus. *1. Pet. 5.*

Adoleſcentum erga ſeniores officium, *1. Petr. 5. 5.* ad mundi contemptum excitantur, *Ioann. 2. 5. 15.* Adoleſcentularum & adoleſcentum officium, *Tit. 2. 4. 5. 6.* Adoleſcentulæ quales eſſe debeant. *verſ. 4. 5.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Sicut ignis in lignis viridibus ſuffocatur: ita ſapientia in adoleſcentia tentationibus & libidine impedita non explicat ſuum fulgorem, niſi labore & ſtudio, & oratione incentiua iuuentutis extra repellantur. *Hieron. ad Nepotian.*

Vicina eſt lapſibus adoleſcentia. Quia variarum æſtus cupiditatum feruore calentis inflammatur ætatis. *Ambroſ. de viduis, lib. 1.*

Honor adoleſcentium eſt timorem Dei habere, parentibus deferre, honorem habere ſenioribus, caſtitatem tueri, humilitatem non aſpernari, diligere clementiam & verecundiam, quæ ornamenta ſunt iuuenili ætati: in ſenibus grauitas, in iuuenibus alacritas, in adoleſcentibus verecundia commendatur. *Ambroſ. lib. 1. de offic.*

Verecundia quum ſit omnibus ætatibus, perſonis, temporibus, & locis apta, tamen adoleſcentes, iuuenileſque annos maximè decet. Vt artifex in materia commodiore meliùs operari ſolet, ſic verecundia in ipſo quoque corporis decore plus eminet. Ita tamen, vt etiam ipſe gis, quàm ornatus, vel cultus, vel expetitus. *Ambroſ. lib. 1. de Officiis.*

non ſit affectatus decor corporis, ſed naturalis, ſimplex, neglectus ma-

Iuuenes

Iuuenes plerumque ſeueritas admonitionis ad profectum dirigit. Senes verò ad meliora opera deprecatio blanda componit. *Gregorius in Paſtorali.*

Pueri ad ſacros ordines nullatenus admittantur, ne tanto periculoſius cadant, quanto citius conſcendere ad altiora feſtinant. *Gregorius Colombo Epiſcopo, & habetur quaſtione prima, Pueri.*

Quid amabilius verecundo adoleſcente? *Bernardus ſuper Cant. ſerm. 86.*

Quam pulchra & quàm ſplendida gemma morum eſt verecundia in vita & vultu adoleſcentis, quàm vera & minimè dubia bonæ ſpei nuntia, bonæ indolis index? virga diſciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, ſpecialis gloria conſcientiæ, famæ cuſtos, vitæ decus, virtutis ſedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, & inſigne totius honeſti. *Ibidem.*

Adoleſcentulum verboſum, & eloquentiæ ſtudentem, cum ſit ſapientiæ inanis, non aliud quam hoſtem iuſtitiæ reputa. *Bernardus ad Eugenium.*

Multos videmus iuniorum ſuper ſenes intendere moribus dies, antiquorum tempora præuenire meritis, & quod deeſt ætati, virtutibus compenſare. Quia iuxta Apoſtolum: Nemo contemnat adoleſcentiam bonæ indolis, ſenectus venerabilis non eſt numero annorum, ſed magis merito morum computata. *Bernardus Theobaldum militem.*

Adoleſcentibus in ludo literarum poſitis non tam placent ſolida, quam picta: quare potius pulchra, quam vtilia ſectantur. Nec tam agentia diligunt, quam ſonantia: magis gaudent foliorum amœnitate conſpergi, quam fructuum vbertate nutriri. *Ioannes Chryſoſt. in prologo ſuper Matth.*

Indignè tranſacta adoleſcentia odioſam efficit ſenectutem: Et honeſtè acta ſuperior ætas, fructus capit authoritatis. Quid enim ſenectus furripere valet, in quo iuuentus reprehenſibilis non fuit? *Caſſiod. in epiſtolis.*

In illa ætate, quando crines flaueſcunt, caro niteſcit eburnea, oculorum gemmis facies roſea decoratur, valetudo corpori ſubminiſtrat, & ætas iuuenilis longioris vitæ ſpatium repromittit. Quando viget ratio, vigent etiam corporis ſenſus, viſus acutior, auditus promptior, inceſſus rectior, vultus iucundior. Qui in hac ætate ſe domant, & Deo ſe ſociant, præmium Ioannis Baptiſtæ expectant. Tales enim offerunt hoſtiam viuentem, Deo placentem & immaculatam, non aure, non pede, non lingua carentem. Audiat hoc ſenum ſera conuerſio: quibus ex defectu ſenectutis aures obturantur, oculi turbantur, vt breuiter cuncta perſtringam, ipſe in ſe per ſe deficiunt. Hi non diſcerunt agnum immaculatum, ſed (vt ita dicam) porcum cruentatum. Sicut enim porcus in immunditiis, ſic ſenex iacuit in vitiis. Et ſicut porcus ſiliquis paſcitur, ſic ſenes fabulis & rumoribus delectantur. *Hugo in libro de clauſtro anima.*

Sicut in ſenibus ſobrietas & morum perfectio requiritur, ita in adoleſcentibus obſequium; & ſubiectio, & obedientia ritè debetur. *Cyprian. de 12. abuſionibus.*

Sicut fructus non inuenitur in arbore, in qua flos prius non apparuit, ſic in ſenectute honorem legitimum conſequi non potuit, qui in adoleſcentia diſciplinæ alicuius exercitatione non laborarit. Diſciplina igitur abſque obedientia qualiter fieri poterit? Adoleſcentia ergo ſine obedientia, adoleſcens ſine diſciplina eſt. *Cyprianus ibidem.*

Plato de anima differens, ex hoc ait poſſe cognoſci, animas eſſe immortales atque diuinas, quòd in pueris mobilia ſunt ingenia, & ad percipiendum facilia, quòd ea, quæ diſcunt, ita celeriter capiant, vt non tunc primùm diſcere videantur illa, ſed recognoſcere atque reminiſci. In quo vir ſapiens poëtis ineptiſſimè credidit. *Lactantius Firmian. diuin. inſtit. lib. 7.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. Aſin.

Adoleſcentem verecundum eſſe decet.

Virg. 3. Georg.

Tu quos ad ſtudium atque vſum formabis agreſtem,
Iam vetulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum facilis animi iuuenum, dum mobilis ætas.

Virg. Ceiri.

Sed quoniam ad tantas non primùm naſcimur artes
Nunc primùm teneros firmamus robore neruos.

Hor. 3. Carm. 24.

——Et tenera nimis
Mentes aſperioribus
Formanda ſtudiis.

Idem 1. Epiſt. 18.

Inter cuncta leges, & percunctabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter auum.

Idem 1. Epiſt. 2.

Fingit equum tenera docilem ceruice magiſter
Ire viam, qua monſtrat eques: venaticus ex quo
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in ſyluis catulus, nunc adhibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus effer.
Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.——

Iuuenal. Satyr. 14.

Gratum eſt, quod patriæ ciuem, populoque dediſti,
Si facis, vt patria ſit idoneus, vtilis agris,
Vtilis & bellorum, & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus inſtituas, ſerpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta:
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.
Vultur iumento, & canibus, cruribuſque relictis
Ad fœtus properat, partem cadaueris affert.
Hic eſt ergo cibus magni quoque vulturis, & ſe
Paſcentis, propria cum iam facit arbore nidos.
Sed leporem, aut capream famulæ Iouis, & generoſa
In ſaltu venantur aues: nunc præda cubili
Ponitur: inde autem cum ſæua natura lauabit
Progenies ſtimulante fame, feſtinat ad illam,
Quam primum prædam rupto geſtauerit ouo.

Sen. Oct.

Regenda magis eſt feruida adoleſcentia.

Terent. Adelph.

——Quæ fert adoleſcentia,
Ea me [illegible] delet, conſueſeci filium.
Nam [illegible] mentiri, aut fallere inſueuerit patrem, aut [illegible] it, tanto magis audebit cæteros.

Plautus in Bacchid.

Iuuenili ætati non conducit mulier, nec latebroſus locus.

Ibidem.

Iſthoc illecebroſius fieri nihil poteſt, nox, mulier, vinum, homini adoleſcentulo.

Horat. in arte Poëtica.

Imberbis iuuenis, tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibuſque, & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus aris:
Sublimis, cupiduſque, & amata relinquere pernix.

Horat. in Epod. Ode penult.

Fugit iuuentus, & verecundus color
Reliquit oſſa pelle amicta lurida.

Ouid. Epiſt. Phædræ ad Hippol.

Sint procul à nobis iuuenes, vt fœmina compti,
Fine coli modico forma virilis amat.

Iuuenal. Satyr 13.

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non aſſurrexerat, & ſi
Barbato cuicunque puer, &c.

Iuuenalis Satyr. 14.

Nam quiſquis magni cenſus præcepit amorem,
Et lauo monitu pueros producit auaros:
Et qui per fraudem patrimonia conduplicarit,
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo: quæ ſi reuoces, conſiſtere neſcit,
Et ſe contempto rapitur, metiſque relictis.

Idem.

Quorum diris iuueni ſtultum, qui donet amico:
Qui paupertatem lenet, attollatque propinqui,
Et ſpoliare doceat, & circumſcribere, & omni
Crimine diuitias acquirere, quarum amor in te eſt.

Idem Satyr. 14.

Plurima ſunt, Fuſcine, & fama digna ſiniſtra,
Et nitidis maculam, ac rugam figentia rebus.
Quæ monſtrant ipſi pueris, traduntque parentes,
Si damnoſa ſenem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.

Seneca Tragœd. 2.

Peiora iuuenes facilè præcepta audiunt.

Idem Tragœd. 9.

Teneris in annis haud ſatis clara eſt fides.

Homer. γ. Iliad.

Αἰεὶ δ' ὀπλέτερος ὠὴθρῶν φρένας ἠερέθοντι.

Id eſt,

Semper autem iuniorum virorum mentes pendent.

Homer. ψ. Iliad.

Οἷόν τ' εἶσι νέος ὠὴλεγὲς ὑπερβασίῃ πολίεσσι,
Κρατερόνοος· ἐδὺ γάρ τε νόος, λεπτὴ δέ τε μήτις.

Id eſt,

Scis quales iuuenis viri operationes ſunt,
Velox quidem mens, ſed tenue conſilium.

Idem η. Odyſſ.

Αἰεὶ γάρ τε νεώτερος ἀφραδίῃσιν.

Id eſt,

Semper enim iuniores deſipiunt.

Comici Græci.

Μίμνησο νέος ὡς ἂν γέρων ἦσθ ποτέ.
Annis iuuenta ſis memor ſenilium.
Ἀκμὴ τὸ σύνολον ἡδέων ἀθέσις διαφέρει.
Iuuenilis ætas floribus ſimillima.
Νέος πέφυκὼς πολλὰ χρηστὰ μάνθανε.
Annis iuuenta multa diſcito bona.
Νέῳ δὲ σιγᾶν μᾶλλον ἢ λαλεῖν πρέπει.
Tacere iuuenem quàm loqui magis decet,

Ὀχλήρες

Ὀχληρὸς ἀνὴρ ἐστιν ὢν νέοις γέρων.
Iuuenum odiosus vir senex in cœtibus.
Νέος ὢν ἀκούειν τ' γεραιτέρων θέλε.
Qui iuuenis es, libenter audias senes.

Vel:

Qui iuuenis es, sis audiens dicto senis.

Quæstio.

QVI MORES IN ADOLESCENTIBVS elucere debent?

QVia principium rectè viuendi est rectè audire, in audiendo tam discentes quàm docentes, opera danda, vt accedatur tanquam ad sacrum conuiuium, placidè scilicet & tranquillè: sit vultus quieta & seria constitutio, quæ non modo nullum contemptus aut indignationis, sed nec altarum curarum & occupationum indicium habeat Deinde, adsit verecundia & modestia in audiendo necesse est. Ita enim quod vtile percipitur, & retinetur, falsum facilius deprehenditur, veritatis studij laus paratur, tum & æquanimitatis reperitur. Qua de causa veteres in dedicandis templis Mercurium Gratiis adiunxerunt, vt ostenderent orationem benignas & placidas aures requirere. Et apud Athenienses in Academia ridere prohibitum fuisse legimus, quòd ab iniuria & ignauia purum ac inaccessum hunc locum esse putarent. *Ælianus 3. var. Hist.*

1 Vitanda quoque sunt vitia in audiendo, ne sit vultus parum iucundus, oculi vagi; declinentur quoque susurrus ad alterum, & subrisio, corporis circumactio, & somnolenta oscitatio, aut vultus demissio: & quidquid tale est, quod vel negligentiam, vel contemptum indicat. Fugiantur denique etiam contraria vitia: in quærendo garrulitas & curiositas, qua attentionis & acuminis aliquando gloria captatur, & simul pudor subrusticus in non interrogando. In curiositate enim, breue quod est, iter longum efficitur: & subsunt similes tales ignauis ac timidis canibus, qui domi pelles mordent, & vellicant villos, in venatione feras non attingunt. Qui autem nunquam interrogant præceptores suos, in perpetuis dubitationibus, mœrore quoque assiduo, versantur. *Plutarchus in lib. de auditione.*

2. In moribus requiritur vt de silentio quoque cogitetur. Est tempus quando nihil, & tempus quando aliquid, nullum autem est tempus in quo omnia dicenda sint. *Hugo de disciplina.* Maximè verò adolescentis est, audire multa, & pauca loqui. *Menander.* Et laudatur Epaminondas, quòd nemo fuerit repertus, qui & plura nosset, & pauciora loqueretur. *Plutarchus de auditione.* Nec sine causa Pythagoras ἐχεμυθίαν & silentium quinquennale à suis discipulis postulauit. *Alexander ab Alexandr. lib. 2. cap. 5. & Laert. lib. 8. cap. 1.* In primis autem vtile est ad silentium adsuefactum esse, tum cum apud eos est agendum, qui vitæ & necis potestatem in linguæ acie portant. *Ammianus Marcellinus lib. 18.* Nec sustinebit magnum officium cum laude & vtilitate, tam publica, quàm priuata, cui tacere graue est. *Curtius lib. 4.*

3 Non negligenda ratio est orationis & sermonis, quandoquidem tacere semper non licet. Danda verò hic opera erit, vt vitetur obscœnitas: quæ turpia factu iudicantur, turpia etiam dictu habeantur. *Isocrates ad Demonicum.* Quod fieri potest quatuor modis. Si periphrasis adhibeatur: pro verbo ponatur integra oratio: appellatio quæratur à re pulchra: excusatio adsit, vel ante, vel post dictum adhibita. *Arist. 3. Rhet.* Sit vicissitudo in sermonibus: in seriis seueritas, iocosis lepos adhibeatur; detur opera ne vitium aliquod inesse moribus videatur, declinetur aberratio, motibus animi nimiis nihil tribuatur. *Cicer. 1. offic.* Vitetur deinde sine causa idioma peregrinum. Facilius enim diuersi generis animalia sociantur, quàm diuersæ linguæ homines. *August. lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 7.* Neque quicquam molestius est, quàm cum eo versari, qui cum potest, tamen lingua nobis cognita vti recusat. Ad cætera porrò quod attinet, vt si oratio clara & suauis sit, nec expressa nimis, nec oppressa, non agrestis & subrústica, non nimia vel celeritate, vel tarditate laborans, è præceptis notum, quæ sunt apud Ciceronem, *3. de oratore; in oratore perfecto, in libris de Claris oratoribus. Ad Herennium lib. 3, & apud Quintilianum l. 1. cap. 10.* tradita.

4 Etiam incessus non est negligendus. Magni corporis, vt dicitur, magnus quoque motus est: vt Massi populi, Hilophagi. *Alexand. l. 2. cap. 21. & 3. Cœlius lib. 1. Antiquar. lect. 3. & 5.* Seruandus ergo incedendi modus est, vt in eo authoritatis species, pondus gravitatis, vestigium tranquillitatis esse videatur. Cauendum ne aut tarditatibus vtamur ingressu mollioribus, vt similes esse videamur pomparum ferculis, aut in festinationibus, suspiciamus nimias celeritates, eo quod inconstantiam tales produnt: faciunt vt anhelitus moueantur, mutentur vultus, ora torqueantur. *Cicero 1. offic.* Nec inter ambulandum quoque histrionici gestus, aut statuarum nutantium motus sint, vt quotiescunque gradum mouemus, quosdam modulos seruare videamur: quia hoc molles notat & plus æquo delicatos. *Regius de educatione liberorum lib. 3. cap. 3.*

5 In congressibus & conuiuiis maxima decori ratio habenda: nec committendum, vt quid inciuiliter fiat. Rem autem totam vndecim complectemur partibus. *Prima* erit illud præceptum. Nemo cœnipeta & mensarum sit assecla: non vocatus in conuiuium se ingerat, nec vmbram duci sese patiatur. Quo morbo laborant Miconij, de quibus in adagiis Erasmi, *Chil. 3. cent. 1. Prouerb. 7.* Et quidam Selius, cuius meminit Martialis lib. 2.

Quod fronte Selium nubila vides Rufe:
Quod ambulator porticum terit serus:
Lugubre quiddam quod tacet piger vultus:
Quod pene terram tangit indicens nasus:
Quod dextra pectus pulsat, & comam vellit:
Non ille amici fata luget, aut fratris:
Mœroris igitur causa qua? DOMI COENAT.

Ratio est: quia nihil sordidum magis, quàm alienos cibos, instar canum aut muscarum, sectari. Deinde, ingrati sunt tales, quia sæpe colloquia impediunt, vt familia, præter obsoniorum fumum, nihil habeat. Interdum tamen licet non vocatum venire, & hunc quasi honorem habere conuiuatori: modo cogitetur primum, à quo quis vmbra ducatur? Deinde qua occasione ducatur? tum solúne, an cum paucis ducatur? postremò ad quem ducatur? & vtrum pari par referre queat? *Athenæus lib. 2. Plut. lib. 7. quæst. Conuiualium, Probl. 7.*

Secunda partis erit illud: Inuitatus ad conuiuium, neque nimis celeriter, neque tardius quàm decet accedat. Nimis enim celeriter qui veniunt, molestia conuiuatorem afficiunt; præcipitantia produnt seipsos turpiter, ostendunt tristi domicœnio sese laborare. Noctícœnæ verò & Remoticœnæ, id est, qui tardius accedunt, suam indicant quoque cupiditatem: quod, licet domi occupati, tamen foris cœnare non dubitent. Sunt deinde conuiuis aliis molesti, qui coguntur expectare & sedes mutare, aut producere conuiuia in concubiam noctem. Tandem sibi ipsis nocent, cùm minùs commodè sedere coguntur. Et laudatur Polychaimus Athenienſis, qui cùm vitæ suæ rationes redderet, inter alia quoque dixit, se nunquam vocatum ad conuiuium serò venisse. *Plut. lib. 7. Conuiualium quæst. Probl. 7.*

Tertia partis illud: Ad conuiuium accedens non sit θυρεκόπος, nec vocaliter ianuam pulset. Quod & ipsum subrusticum & inciuile est, famelicum quoque ventrem indicat. *Stuchkius lib. 2. Antiquit. conuiual. cap. 20.*

Quarta partis præceptum illud: Ad conuiuium vbi est peruentum, ἀλόφως, & ἀδελφῶς, sine fastu & fraternè, cùm reliquis consideat. Primi accubitus affectationem vitet: postremo loco collocatus cogitet non hominem loco, sed locum homine cohonestari, & postremi quoque rationem haberi: persuasum habeat, puluinum honestiorem ac turpiorem neminem reddere, interim crebrò ac seriò admonitus, verecundè obtemperet: nec committat, vt pro ciuili contumax habeatur. *Plutarch. in septem sap. conuiuio. & lib. 1. conuiual. probl. 2. & 3. Senec. lib. 1. de Ira.*

Quinta partis sit de gestibus concinnis. In conuiuiis manus super mensam habeantur, non coniunctim, nec in quadra, vel etiam in gremio: cubito vtroque, vel altero inniti mensæ turpe & rusticum: quemadmodum & pedibus argutari & molestiam exhibere vicino, aut ἀνπαρυσάπω, id est, ei qui è regione sedet. *Erasmus de morum ciuilitate. Stuchk. Antiquit. Conuiualium lib. 2. cap. 34.*

Sexta partis sit illud. Oculis circumactis & emissitiis obseruare, vel cibos, vel alia, inurbanum: vel etiam caput quassare & mouere lepitatis. *Cicer. 1. offic. Clemens Alexand. lib. 2. Pædagog. cap. 7.*

Septima partis est, in potu sobrietati & temperantiæ studeatur, sufficiens enim est homini erudito vinum exiguum: & in dormiendo non laborabit, nec dolorem sentiet, parcè qui biberit. *Eccl. 3.*

Octaua partis sit illud: Vitetur quoque voracitas, & inexplebilis edendi auiditas. Qui enim ἀπεργυαβοὶ, & vtraque oris parte sunt occupati, aut Philoxenum, vel Demium imitantur, in hominum odium incurrunt: vigilias laboriosas experiuntur. *Eccl. 31. Cic. Tusc. 5. Clem. Alexandrinus lib. 2. c. 1. Hippocrates Aphorismorum lib. 17. Athenæus lib. 8. cap. 6. & lib. 10.*

Nona partis istud: Etiam illud cauetur, ne digiti vncti, aut relingantur, aut extergantur ad tunicam: ne digitis aut porrecta quadra accipiatur quod excipiendum: non toto ex disco eligatur quod optimum est: sed quod ante te fortè positum fuit. *Eccles. 31. Erasmus in ciuilitate morum.*

Decima partis sint illa: Detur opera maximè, vt colloquia sint epitrapezia conuiuis accommodata: propter enim sermonis oblectationem conuiuiis maximè homines delectantur: vt cibo corpora, ita animi colloquiis pascuntur. Atque hinc libri sunt scripti sermonum conuiualium à Plutarcho, à Platone, à Macrobio, à Xenophonte, à Francisco Philelpho, à Brastero. Itaque peccant illi, qui in conuiuiis pisce magis muti, aut statua taciturniores sedent, dum alij inter se colloquuntur, ipsi vtraque maxilla laborant: quia signum hoc est voracitatis, aut odij, aut superbiæ, aut insciticæ. Sed & illi delinquunt, qui apertis, quod aiunt, tibiis agunt: sunt admodum garruli, & littore loquaciores, qui à Græcis Ἀπεγλωσσοι & παραζοφτορες appellantur, ad mensam oratores. Tales enim & ipsi sunt ingrati, neque vllus cibus aut potus tam insuauis esse potest, quam sermo intempestiuus, stultus, & loco non conueniens. Et insigne est illud Chrysostomi: lingua nostra regius equus est: si ei frenum immiseris, & gradarium feceris tua doctrina, ascendet in eum rex, & quiescet in eo: sin verò nullo freno domueris, vehiculum Diaboli efficies. Præterea & garrulis eiuscemodi fides derogatur; quia plerumque multa qui loquuntur, multa mentiuntur. *Syracid. cap. 7. Clemens Alexandrinus lib. 1. cap. 7. Plutarch. lib. 7. conuiualium, Problem. 9. & 8. Problem. 1. Chrysostomus Homilia in Matth. 52.*

Sermones

Sermones verò habendi ſunt in conuiuiis non de iis, quæ rixas & contentiones poſſunt mouere, quæque fiunt pomum ἔριδος: aut de iis, quæ canicam facundiam exercent, aliorum nocent famæ & exiſtimationi. Eſt enim vilium hominum & mulierc ularum, non virorum, vitia aliorum in conuiuiis perſtringere, aut temerè detrahere aliis: aut noua, ſed falſa & mendaciunculis condita referre, quo multi hodie vitio laborant, laborauit & Philomuſus quidam, cuius meminit *Mart. lib.* 9.

Artibus his ſemper cœnam Philomuſe mereris,
Plurima dum fingis, ſed quaſi vera refers.

Neque etiam de tortuoſis materiis & anxiis conferendum, ſed iucundis & cum voluptate vtilibus, ex quibus ingenium noſtrum venuſtius & amœnius redditur. Quod ſit, ſi ſermo inſtituatur de iis rebus quæ ad communem vitæ vſum pertinent, de quibus in foro & negotiis loqui homines ſolent. *Plut. lib.* 7. *Conuiual. Probl.* 8. *& lib.* 9. *Probl.* 1. *Macrobius lib* 7. *cap.* 1.

Reliqua adhuc vna pars eſt, quæ ad veſtitum & ornatum corporis pertinet. In quo primùm vitanda eſt peregrinitas, quæ deprehenſa fuit in Alexandro Magno, vt notat *Curtius lib.* 3. *&* 5. Ideóque regula tenenda: cultus procuratio morem ſequatur, & boni Principes ac Reges habitum antiquum conſeruare ſunt conati, Auguſtus, Adrianus, Theodoſius: vt apparet *ex Suetonio, Spartiano l.* 4. *Cod. tit.* 10. & Ephori Spartæ quotidie obire inſpectiones veſtimentorum ſunt ſoliti. *Plut. in Licurgo, Ælianus l.* 4. *c.* 7. *Iuſtin. l.* 3.

Fugienda mutatio crebra & nouitas veſtitus, ſiquidem peſtis hac nulla maior eſt Rerumpub. Et illa temeritas clam ac ſenſim etiam mores commutat, atque efficit, vt & res veteres homines contemnant, & nouas habeant in pretio. *Plat. lib.* 7. *de legibus.*

Luxus quoque & ornatus nimius reprehenditur. Vnde olim Romæ lex veſtiaria lata eſt. *Dion. lib.* 49. *Suet. in Iulio Cæſare, Senec. lib.* 7. *de beneficiis, Plin. lib.* 5. *c.* 17. *Liu. lib.* 37. *Corn. Tacit. lib.* 3. & notum eſt illud Poëtæ Ouid. Epiſt. 4.

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti:
Fine coli modico forma virilis amat.

Sed nec interim ſordities placet: verùm eſt munda veſtis homini appetenda: quia natura eſt elegans homo, & mundum animal. *Senec. lib.* 14. *Epiſt.* 95. Ideóque ridendi ſunt illi qui neglecto veſtitu videri docti & ſapientes volunt. Tenendum iſtud Senecæ: illud te admoneo, ne eorum more, qui non proficere, ſed conſpici volunt, aliqua facias, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ, notabilia ſint. Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quicquid aliud ambitionem peruerſa via ſequitur, deuita. Non ſplendeat toga, ſed nec ſordeat, *lib.* 1. *ep.* 5. Habeatur poſtremò ratio conditionis & dignitatis: ſeruetur mediocritas: ſit munditia non odioſa, aut exquiſita nimis: fugiatur agreſtis & inhumana negligentia. *Cic.* 1. *Offic.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Certè illud expertus ſum, tenaciorem fore eorum memoriam, quæ prima ætate diſcuntur. *Plato in Timæo.*

Nihil differt ætate puer, & moribus puerilis: *Ariſtoteles lib.* 1. *Ethicorum.*

Iuuenes non poſſunt eſſe prudentes; quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore: & multitudo temporis facit experientiam. *Ariſt. lib.* 6. *Ethic.*

Iuuenes non ſunt maligni moris, ſed facilis moris, propterea quod nondum viderunt nequitias. *Ariſt. Rhet. lib.* 2.

Iuuenes maximè ab ebrietate cuſtodire oportet. *Ariſt. lib.* 7. *Politicorum.*

Pueros impuberes non in forum, ſed in agrum duci Lycurgus iuſſit, vt primos annos non in luxuria, ſed in omni opere & labore agerent. Nihil eos cauſa ſomni ſubſternere, & vitam ſine pulmento agere. Neque prius in vrbem redire, quam viri facti eſſent, ſtatuit. *Diog. Laërt. de vita & morib. Philoſophorum.*

Pueros impuberes compertum eſt, ſi plurimo cibo, nimióque vino vtantur, heberiores fieri: itaque hinc elici tarditatem, improceráque fieri corpora eorum, minúſque adoleſcere. *Aul. Gell. Noct. Attic. l.* 4. *c.* 19.

Magnum expecta gaudium, quum puerilem animum depoſueris, & te in virum Philoſophiæ deſcripſeris. Adhuc enim non pueritia, ſed quod grauius eſt, puerilitas remanet. Et hoc quidem peius eſt, quod authoritatem habemus ſenum: vitia verò puerorum, nec puerorum tantùm, ſed infantium. *Senec. Epiſt.* 16.

Facilè enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. *Idem epiſt.* 90.

Eſt enim adoleſcentis, maiores natu vereri, ex his eligere optimos & probatiſſimos, quorum conſilio & authoritate nitatur. *Cic. lib.* 1. *de Offic.*

Maximè hæc ætas à libidinibus eſt tollenda, in labore & patientia animi & corporis exercenda, vt in bellicis, & ciuilibus officiis eorum vigeat induſtria. Caueant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, ſi huiuſmodi rebus maiores natu velint intereſſe. *Ibidem.*

Temeritas eſt videlicet florentis ætatis, prudentia ſenectutis. *Cic. lib. de ſenect.*

Libidinoſa intemperánſque adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti. *Ibidem.*

Qui adoleſcentium peccatis ignoſci putant oportere, falluntur, propterea quod ætas illa non eſt impedimento bonis ſtudiis. At hi ſapienter faciunt, qui adoleſcentes maximè caſtigant, vt quibus virtutibus omnem vitam tueri poſſint, eas in ætate maturiſſima velint comparare. *Cicer. in Rhetor.*

Sic vitam adoleſcentibus vis auferet, ſenibus maturitas. *Idem de Sen. Æute.*

Adoleſcentis officium ſit, maiores natu vereri, atque ex his probatiſſimos eligere, quorum conſilio vtatur. *Cicer. in Rhetor.*

Detur aliquis ludus ætati, ſit adoleſcentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſaperet vera illa & directa ratio: vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodo illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur. *Cic. pro M. Cælio.*

Detur iuuentuti aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiæ cupiditates: reuocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, Reip. vt ea, quæ ratione antea non perſpexerat, ſatietate abieciſſe, experiendo contempſiſſe videatur.

Adoleſcentes citò amicitiam inſtituunt, & citò diriminnt: adoleſcentum enim amicitia voluptatis cauſa omnis conſtituta videtur eſſe. Eorum enim cùm omnis in libidine & perturbatione vita conſumitur, tum ex quo capiant voluptatem, eámque in præſens, id omne vel ſtudioſiſſimè perſequuntur. Et quia mutata ætate alia ſequuntur, quæ delectent, idcirco repentè & amici ſunt, & ab amore deſiſtunt. Nam eorum amor ſæpè vna cum voluptate deponitur, cuius cita eſt & repentina mutatio. Atque etiam adoleſcentes ad fœdum amorem propenſi ſunt: magna enim pars fœdi amoris in perturbatione & voluptate ponitur. Itaque citò diligunt, & ab amore deſiſtunt: ſæpe eodem die mutata ſententia. Hi vnà verſari totos dies cupiunt, & vitæ ſocietate coniungi, quod iſto modo eis adſint omnia, quæ ad amicitiam pertinent. *Ariſt. Ethic. lib.* 8. *cap.* 3.

¶ Similitvdines.

Vinum, quod in dolio placuit, non fert ætatem: quod recens durum eſt & aſperum, poſtea placet: ſic adoleſcentia durior matureſcit, & ad frugem peruenit. *Seneca.*

Poſt hyemem denuò recurrit ver: at poſt ſenectam nulla recurrit iuuenta. *Eraſmus.*

Nouella vitis copioſius gignit vinum, ſed vetuſtior melius: ita plura loquuntur iuuenes, ſed vtiliora ſenes. *Idem.*

Perſica ob idipſum pluris venibant, quod non durarent, niſi in triduum: ita auidius rapiendum, quod citò prætefuolat, vt iuuenta: *Idem.*

Vt gypſum aut argilla, dum eſt vda, in quamuis imaginem facile ſequitur fingentis manum: ita rudes animi ad omnem diſciplinam ſunt idonei. *Idem.*

Vt ager, ſi non colatur, non ſolum infrugiferus manet, verum etiam multa ſyluęſtria producit: ita adoleſcens rationis capax, niſi præceptis honeſtis exerceatur, non ſolum non euadet bonus, ſed ad multa vitia deflectetur.

Vt viti pedamentis quibuſdam ac radicibus opus eſt, ne iaceat: ſic iuuentuti monitis ne cadat. *Ex Dialogo Lipſij de recta pronunciatione.*

Vt imperiti pictores in facie exprimenda, rugam, neruum, verrucam facilè imitantur, indolem negligunt, & ipſum vultum: Sic ſæpè adoleſcentes rara aut exſtantia verba excerpunt, ingenium omittunt, & genium dictionis. *Ex eiuſdem inſtitutione Epiſtolica.*

Vt cœlo tranquillo & mari placido nautæ quæ contra tempeſtatem ſunt, expediunt: ſic in ætate florida, nondum tot curis aut fluctibus expoſita, iure præpares, quæ ſint illis mitigandis, aut tollendis. *Ex manuductione ad Stoïcam Philoſophiam; lib.* 1. *Diſſer.* 1.

Vt aquilegi cùm manè halitum quendam erumpentem è terra vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic de fœcunda ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas diſcendi. *Ex Conſtit. l.* 4. *c.* 5.

Et equum in curſu plauſus, ſic optimam indolem laudes & approbatio iuuant. *Ex Cent.* 2. *Epiſt.* 86.

Pudor in animo, & in vultu rubor, gemmæ pulcherrimæ ſunt in iuuentute. *Ex lib.* 4. *de mil. Rom. Dialog.* 10.

Duo ſunt quæ adoleſcentes inſtruunt, ac formant, delinquentium caſtigatio, & bonorum præmiatio. Ad vtrumque enim horum aſpicientes, illam quidem ob metum fugiunt; hanc ob gloriæ ſtudium concupiſcunt. *Ibid. lib.* 5. *dialog.* 17.

¶ Fabvla.

Pater & Filius literatus.

Reuerſo domum poſt vnum annum filio, qui ſtudiorum bonorum atque artium diſcendarum gratia abfuiſſet: Quid, inquit pater, mi fili, de tanta pecunia factum eſt, quantum tibi miſi? Quanta? inquit adoleſcens, non enim memini. Ter, inquit ſenex, hoc anno à me tibi curata pecunia eſt, bis vno & altero mercatu, ſemel inter hos. Atque priore quidem mercatu dedi noſtro vicino aureos ſexaginta, quos tibi renumeraret, altero totidem, poſtea tabellarius huc nuper miſſus ſexaginta & ipſe attuliſſe tibi debet, tot enim tum petieras. Ita factum eſt, inquit adoleſcens, ſed hoc nihil eſt. Nihilne hoc eſt? inquit ſenex, an nihil videtur, ſumma aureorum centum octoginta? Pro debitis quidem nihil eſt, inquit filius, quæ reliqui foris. Nam tua, mi pater, meis verbis obligata fides eſt in centum alios, & inſuper quadraginta. Hæc, inquit pater, iam ſumma fuerit aureorum, vt opinor, trecentorum & viginti. Fuerit ſane, inquit filius, ſed tu cogita, mi pater, multis mihi apud externos rebus opus fuiſſe, quid enim, quod vno aſſe venire ſolet, gratis datum? At cibo, potu, habitatione commoda, cubili, veſtibus, libris, charta, calamis, atramento, carere certe tua quidem etiam voluntate non debui. At magna, inquit iam iratior pater, iſta ſumma eſt, quanti igitur tibi cibus datus? quanti habitaſti? quanto conducti lectuli fuere? & cætera quanta pecunia ſunt parata? Referam, inquit filius, rationes, ſi poſtulas. Ita enim fieri, inquit ſenex, oportet. Inchoemus igitur à minimis, inquit

filius. Ac pone prò atramento & calamis aureolos decem. [Hoc audito: satis, inquit senex, superque est rationum: nam ad hæc, si, vt alia omittam, chartæ modò æstimatio ponenda sit, iam vltra illos trecentos xx. ego tibi amplius debiturus sim.

Fabula indicat, adolescentiæ leuitatem stolidam, & profusionem esse propriam, præsertim in liberiore vita. Etiam impudentiam notat quorumdam, non solum in rationibus, sed quibuscunque rebus temerè referendis. Memoratur similis eodem sensu de coco, qui à condimentis inchoata relatione rationum, prò petroselinis iussisset in mensem vnum poni decem aureos.

Adoptio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ADoptio. Græcè θέσις, εως, ἡ, & θετὸς, ἡ, ὸ, adoptiuus dicitur; est legitimus actus, per quem, qui filius non est, pro filio habetur, penè naturam imitans.

Adoptio est extraneæ personæ in filium vel neptem, & deinceps legitima assumptio, secundùm B. Th. 4. sent. dist. 42. q. 2. art. 1. Hanc ferè omnes definitionem Canonistæ affirmant. *Iustin. de adopt. in gloss.*

Adoptare est admittere ex gratia ad participandam hæreditatem. *B. Thom. in 3. part. q. 23. art. 1.*

¶ Loci Biblici.

Adoptio per CHRISTVM, *Gal. 4. vers. 5. Ephes. 1. 5.* Adoptio, & electio Dei est gratuita, *Ephes. 1. 4.* à qua hominum salus tanquam ex vero & natiuo fonte promanat, *vers. 7. 13.* commendatur, *1. Ioan. 3. 1.* Adoptio pro extrema instauratione, vel adoptionis fruitione, *Rom. 8. 23.* Adoptionis Spiritus, *v. 15.* vide. SPIRITVS adoptionis. Adoptio Iudæorum, *Rom. 9. 4.*

Adoptionis exempla, Ephraim & Manasse; *Genes. 48. 5.* Moses, *Exod. 2. 10.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De adoptione filij. Dial. LXXIX. Francisc. Petrarch. GAVD.

Adoptaui mihi filium R. Adoptio pedissequa est naturæ, cum sit illa nobilior, hæc cautior, quodque illa sine consilio gignentis casu quodam, hæc adoptantis certo iudicio operatur. G. Adoptione bonum filium quæsiui. R. Debuisti id quidem, si neglectum, non vt genitura, sic electio excusabilis. Nihil habes in coniugem, nihil in fortunam, quod retorqueat. G. Filium adoptaui. R. Opportunum hoc naturæ subsidium ciuili repertum iure, multisque vtile, multis fuisse pestiferum constat. Bonum filium adoptauit Nerua, sed Traianum in sua adoptione deceptum quibusdam scriptoribus visum scio. Nam Augustum in Agrippæ nepotis adoptione circumuentum, mox secuta testatur abdicatio: in Tiberij autem vel adoptione, vel successione non deceptum, sed suorum moribus pene coactum video, quod & sermo eius indicat & præfatio testamenti. Ac Micipsa ille, cuius paulò ante memini, prorsus infelix adoptator fuit, qui non filium, sed funestum draconem regiæ filiisque suis immiserit, quos etsi moriens hortetur ita viuere, ne ipse meliores filios adoptasse videatur, quam genuisse, sæpe tamen meliores adoptantur, quam gignuntur: neque id mirum, cum illud experientia & consilio muniatur, hoc neutro. Sæpe autem contra, non peiores modo, sed pessimi omnium adoptantur. Fusca enim & ambigua merx est homo. G. Priuignum bonum habeo. R. Rarus est priuignus bonus, rarior est vitricus. G. Bonus est priuignus mihi. R. Vt sit bonus, quid ad te? nisi forsan vt coniugis procurator gaudes. Tibi enim quid virtus aliena contulerit, nisi vt tuorum, si quos genueris, pandatur ignauia? G. Priuignus est mihi optimus atque fidissimus, & nulli filio secundus. R. Fieri id quidem potest: Talis Augusto fuit Drusus, sed non Claudio talis Nero.

¶ Similitvdo.

Plutarchi. Vt insaniat, qui fratris imaginem veneretur, corpus pulset ac verberet: Ita stultum sit amare in adoptiuis nomen, verum fratrem abdicare aut odisse. *In Moralibus.*

Adoratio.

DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ADoratio, Græcè προσκύνησις, εως ἡ, & προσκυνέω, adoro. Duplex est, scilicet interior deuotio mentis, & exterior humiliatio corporis: prima est principalior, ad quam, & propter quam secunda fit.

Sententiæ Biblicæ.

Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum; nec eorum quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea, neque coles. *Exod. 20.*

Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies. *Deut. 5. & 10.*

Omnis terra adoret te Deus, & psallat tibi. *Psalm. 65.*

Dominum Deum tuum adorabis. *Matth. 4.*

Adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare, & fontes aquarum. *Apoc. 14.*

Vide ne feceris, (ait Angelus Ioanni adorare volenti) conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, Deum adora. *Idem 19. & 22.*

Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: ideo ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo. *Isai. 29.*

Hippocritæ, bene propherauit de vobis Esaias, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. *Matth. 15.*

Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. *Ioan. 4.*

Tunc (auditis de morte filiorum nunciis) surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit. *Iob. 1.*

Coram illo procident Æthiopes, Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum: omnes gentes seruient ei. *Psal. 71.*

Venite adoremus, & procidamus, & ploremus coram Domino. *Psalm. 94.*

Et procidentes adorauerunt eum. *Matth. 2.*

Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. *Luc. 18.*

Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. *Eccles. 35.*

Exempla Sacra.

Adorationis, seu cultus Dei exempla. Cain, *Genesis 4. 3.* Abel, *vers. 4.* Seth, *vers 26.* Noë, *8. 20.* Abraham, *12. 7. & 21. 33. & 22. 13.* Isaac, *26. 25.* Iacob, *33. vers. 17.* Israëlitæ, *Exod. 4. 31. & 12. 27.* Moses, *17. 15.* Iethro, *18. 19.* Moses, Aaron, & seniores Israël, *24. vers. 1. 5.* Iosue, *Ios. 8. 30.* Ruben, Gad, & dimidia Tribus Manasse, *12. 9.* Manue, *Iudic. 13 19.* Elcana, *1. Sam. 1. 3.* Anna vxor, *vers. 10.* Sam. *1. Sam. 7. vers. 9. 10.* Salomon. *1. Reg. 3. 4. & 8. vers. 22. 23.* Dauid, *2. Sam. 12. 16. 1. Paralipom. 15. 16. Ps. 5. 8. & 138. 2.* Populus è captiuitate redux, *Nehem. 9. 3.* Ezechias & tuba, *2 Paralipom. 29. 27.* Ezechias, *30. 1.* Iosaphat & Ierosolymitani, *20. vers. 18. 19.* Iob. *1. 20.* Daniel, *Dan. 8 10.* Iudith; *Iudith. 9. 1.* Tobias, *Tob. 1.* Magi, *Matth. 2. 11.* Leprosus, *8. 2.* Cæcus natus, *Iob. 9. vers. 35. 36. 37. 38.* Mulieres piæ, *Matth. 28. 9.* Apostoli, *vers. 16. 17.* Paulus & Barnabas, *Actor. 14. 13.* Angelus, *Apoc. 19. 10.*

Profana Exempla.

Apud Persas, Medos & Indos Reges adorari, & in salutando homines toto corpore procidere inuenimus. Quare Thebanus Ismenias iussus Artaxerxem adorare, ne contrà decus faceret, prolapsum annulum sustuliisse, & ita adorantis speciem præbuisse dicitur. *Alex. ab Alex. l. 2. c. 19.*

Cyro Persarum Regi, adorandi cultum primum delatum scribit Arrianus, proximum Diis immortalibus honorem decretum. *Arrianus.*

Apud Romanos, in occursu maioris Magistratus minores summittere fasces consueuerant, vt significarent honori deferendum & imperio parendum. Quare *Valerius Poplicola* in suspicionem regni affectati adductus, dum concionaretur, fasces populo summisit. *Alexan. ab Alex. l. 1. c. 17.*

C. Caligula, cum Cæsares salutarentur prius, adorari se iussit capite velato, vt Deum: mox *Diocletianus* vecordia intolerabili idem exequi ausus fuit. Idem *Alex. l. 2. c. 19.*

Chares Mitylenæus, Alexandrum magnum prædicat in conuiuio quodam, cum bibisset, phialam vni ex amicis porrexisse: illum phiala accepta ad aram versum, assurrexisse, ac cum hausisset, adorasse primum, deinde osculatum Alexandrum in conuiuio mox occubuisse. *Plut. in Alexand.*

Aduentus Domini.

Biblici Loci.

Aduentus Domini expectandus.

VIgilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. *Matthæi 24. 42.*

Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. *Matthæi 25. 13.*

Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Sic non potuistis vnâ horâ vigilare mecum? *Matth. 26. 40.*

Videte, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit. *Marc. 13. 33.*

Et vos, estote parati: quia quâ horâ non putatis, filius hominis veniet. *Luc. 12. 40.*

Attendite autem vobis, ne fortè grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ: & superueniat in vos repentina dies illa. *Luc. 21. 34.*

Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum & induamus arma lucis. *Rom. 13. 12.*

Per

Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu : & in ipso vigilantes in omni instantia,& obsecratione, pro omnibus sanctis. *Eph.* 6. 18.

Domini, quod iustum est & æquum, seruis præstate ; scientes quod & vos Dominum habetis in cœlo. *Coloss.* 4. 1.

Igitur non dormiamus, sicut & cæteri, sed vigilemus & sobrij simus. 1. *Thes.* 5. 6.

Omnium autem finis appropinquauit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. 1. *Petr.* 4. 7.

Sobrij estote, & vigilate : quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. 1. *Petr.* 5. 8.

In mente ergo habe qualiter acceperis, & audieris, & serua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies quâ horâ veniam ad te. *Apoc.* 3. 3.

Ecce, venio sicut fur. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. *Apoc.* 16. 15.

Aduentus Christi ad iudicium signa.

ET respondens Iesus, dixit eis : Videte ne quis vos seducat. *Matth.* 24. 4. &c. vide reliquos vers.

Comparatio.

HOc autem scitote, quoniam si sciret Paterfamilias quâ horâ fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam. *Luc.* 12. 39.

Et sicut factum est in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. *Luc.* 17. 26.

Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. 1. *Thess.* 5. 2.

Aduenier autem dies Domini, vt fur, in quo cœli magno impetu transient,elementa verò calore soluentur, terra autem, & qui in ipsa sunt opera exurentur. 2. *Petr.* 3. 10.

In mente ergo habe qualiter acceperis, & audieris, & serua,& pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur,& nescies quâ horâ veniam ad te. *Apoc.* 3. 3.

Ecce,venio sicut fur. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. *Apoc.* 16. 15.

Curiosa eius inquisitio damnatur.

DE die autem illo,vel horâ,nemo scit,neque Angeli in cœlo, neque Filius,nisi Pater. *Marc.* 13. 32.

¶ SENTENTIÆ. PATRVM.

Nulla causa veniendi Christo Domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos,tolle vulnera,& nulla causa est medicinæ. Venit ergo de cœlo magnus medicus, quia per totum vbique magnus iacebat ægrotus. Genus ergo humanum totum perierat,ex quo peccauit vnus, in quo totum erat,ideo venit vnus sine peccato, qui saluos omnes faceret sine peccato. Non enim eum de cœlo ad terram merita nostra, sed peccata traxerunt. *Aug. super Iob. & in gloss.* 1. *Tim.* 5.

Cornu Ecclesiæ tunc mirabiliter se extulit, cum Dei filius per assumptam humanitatem naturę nostrę participem se fecit. Iam mundi redemptorem venientem recepimus, per cuius gratiam non solùm rectè possumus viuere, sed & ad Paradisi gaudia transire, quia ille iam pro nobis mortuus resurrexit, in cuius morte mors obiit, & Paradisus se eius fidelibus reserauit. *Greg. in* 1. *Reg. c.* 2.

Christus factus est ignominia hominis & nullificamen populi : quatenus ita voluit,vt liuore eius sanaremur;vt dedecore eius salus nostra constaret. Et merito se pro suo homine deposuit ; pro imagine & similitudine sua, non aliena. *Tert. l.* 4. *adu. Mar.*

Christus venit vt imaginem suam diaboli arte fucatam in homine, & per lignum præuaricationis morte damnatam, per passionem crucis & mortem, ad pristinam reuocaret pulchritudinem. *Origenes hom. in pr. Gen.*

Hoc tempus non sine causa Domini aduentus vocatur : ideo enim sancti patres celebrare cœperunt aduentum,vt se vnusquisque præparet fidelis & emendet, vt dignè Dei sui natiuitatem valeat celebrare. *Ambr. super Lucam.*

Ille iustus venit ad nos peccatores : vt ex peccatoribus faceret iustos ; pius venit ad impios, vt nos pios faceret ; humilis venit ad superbos,vt ex superbis faceret humiles. *Amb. ibidem.*

Signum aduentus Dominici est in toto orbe Euangelium prædicari, vt nullus sit excusabilis, quod aut iam completum est, aut in breui credo complendum,non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret. *Hier. super Matth.*

Dignum est,fratres, vt tota deuotione Domini celebremus aduentum,delectari tanta consolatione,stupefacti tanta dignatione,inflammati, tanta dilectione, nec solum cogitemus aduentum quo venit, & quare, quia saluum faceret quod perierat : sed & illum nihilominus quo veniet, & assumet nos ad seipsum, vt circa hos duos aduentus iugi meditatione versemur, ruminantes in cordibus nostris quantum in priore præstiterit, quantum promiserit in secundo. *Bern. in serm. de aduen.*

Venio vt errantes corrigam, & infirmantes adiuuem, & dubitantes in fide confirmem,& bene agentium fructibus perfectis quasi suauissimis pascar,& certantes ab hostium defendam insidiis, & victores hostium perpetuæ visionis meæ corona munerem. *Bed. super Cant. lib.* 3.

Vide Christus. Item, Christi Natiuitas, & Resurrectio.

Aduentus Principis.

SENTENT. PHILOSOPH.

De aduentu Principis, DIAL. CXVI. *Francisc. Petrarch.* GAV.

PRINCIPIS aduentum spero. R. Vt multa timentur quæ optanda, sic multa sperantur quæ timenda sunt : vtramque in partem penuria iudicij multa est. G. Spero Principis aduentum. R. Quanto sperare honestius libertatem ? Nam profecto qui dominum sperat, seruitutem sperat. G. Spero principem venturum. R. Et illius commune omnium malum speras. Fuit enim quando & principes imperium, & principem populi poterant sperare. Nunc imperium principi labor est, princeps populi pernicies. G. Principem venturum ego & respublica speramus. R. Tu verò quid priuatim speres, videris, in quo ipso facilè falli potes, spes hæc reip. stulta est. Qui enim nisi amens speret aut cupiat,quod pestiferum toties sit expertus ? G. Spero principem venturum. R. Et secum simul motus rerum varios, mutationes vrbium, noxas, nouitates,famem, pestem, bella, discordias, hæc vel vniuersa, vel singula modernis cum principibus venire sunt solita. Si hæc placent, Principem spera : vt nil horum formidabile sit, ipsum certè inane iam imperij nomen est plenum famæ & rumorum. Boni autem omnis effœtum & solius vmbræ vetustatis innixum. G. Spero venturum principem. R. Ego te vero monitum velim, vt quotidie aduentantem audieris, credas te tonitru aliquod præambulum fulminis audire, nec sperare incipias, sed timere potiùs,si etiam alterum labi oporter. Timere enim aduersa, etsi contrarium sit virtuti, consentaneum est naturæ. Sperare autem mala, & naturæ est oppositum, & virtuti. G. Spero mox principem affuturum. R. Cùm præsentem videris, scito te infaustum Reipub. sydus aspicere, vel memoriam ipse tuam, vel parentes interroga,tuósque auos & proauos,ita esse reperies, vt dico, idque tu filiis & nepotibus tuis annuntia, ne ipsi quoque aduentum principis stulti sperent. Dic enim quæso, quando vnquam vel minutæ leonis aduentum feræ, vel affuturam aquilam auiculæ sperauerint ? Liceat verum loqui : stultissimum, & mali sui semper auidissimum animal est homo ; cæteris capiendis esca opus est, homo solis famæ sibilis capitur.

Vide Princeps, Rex, Tyrannus.

Aduersitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ADVERSITAS idem quod calamitas, quæ Græcè συμφορὰ ἄτη, ἡ, dicitur, δυσύχημα, ατος, τὸ : vel δυσχερεια, ας, ἡ infortunium & molestia.

Aduersitas est passio, vel ægritudo laboriosa egestatis,vel alterius mali, vel damni accidentis,vel illati,simulque accepti. Cic. 4. Tuscul. Quæst. in dictione ærumna D. August. in lib. Confessionum.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te. *Tobiæ* 12.

Beatus, qui corripitur à Domino. *Iob.* 5.

Vasa figuli probat fornax,& homines iustos tentatio tribulationis *Ecclesiast.* 27.

Tribulatio patientiam operatur,patientia autem probationem,probatio verò spem,spes autem non confundit. *Rom.* 5.

Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Mali autem homines, & seductores proficient in peius, errante, & in errorem mittentes. *Paulus*, 2. *ad Timoth.* 3.

Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris,quem enim diligit Dominus, castigat. Flagellat autem omnem filium, quem recipit. In disciplina perseuerate : tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius quem non corripit pater ? *Hebr.* 12.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei : *Actor.* 14.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Nemo frangitur aduersorum molestia, qui prosperorum delectatione non capitur. *Aug. de verbis Domini, lib.* 2.

Ideò Deus felicitatibus terrenis amaritudines miscet, vt alia quæratur felicitas, cuius dulcedo non est fallax. *Augustin. super Matth. serm.* 18.

Noli admirari frater, si postquam Christianus effectus es, mille te vndique tribulationes vexant. Quoniam Christus nostræ religionis caput est,nósque eius membra sumus. Debemus ergo non solùm eum, sed eius vitam cumulatissimè sequi : vita enim Christi respersa fuit angustiis plurimis : summa paupertate circundata, à Scribis & Pharisæis derisus, tandem propter nos peccatores morti turpissimæ traditus est. Vnde coniectura est, quum te Deus immensis persecutionibus corripit, te in electorum suorum numero deputasse. Nam sine huiusmodi tribulationibus nequaquam ad Deum peruenire possumus. Omnes enim, qui ad Paradisum redire desiderant, oportet transire per ignem & aquam ; siue fuerit Petrus Apostolus, cui datæ sunt claues regni cœlorum, siue Paulus vas electionis : siue Ioannes, cui reuelata sunt secreta cœlestia:necesse est vt omnes dicant;Per multas tribu-

lationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Aug. in serm. ad Lippium.*

Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento positus vreris, secaris, clamas : non audit medicus ad voluntatem, sed ad sanitatem. *Aug. super Psalm. 21.*

In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa in cinerem vertitur, & illud sordibus exuitur. Fornax, mundus: aurum iusti; ignis, tribulatio; artifex, Deus est. Quod vult ergo artifex, facit: vbi punit me artifex, tolero : iubeor ego tolerare, nouit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, & quasi consumendum me: illa quasi in cinerem vertitur, ego sordibus careo. *Aug. super Psalm. 60.*

Sicut sub vno igne aurum rutilat, palea fumat, sub eadem tribula stipula comminuitur, & frumenta purgantur, *Augustinus de ciuitate Dei lib. 1.*

Nullus hominum sic iustitia præditus est, cui non sit necessaria tentatio tribulationis, vel ad perficiendam virtutem, vel confirmandam seu approbandam. *Aug. contra Faustum.*

Quis non tribulari velit? quis se non maledici desideret, vt mereatur Christi voce laudari, & cœlesti copiosâque mercede munerari? *Hier. epist. ad Heliodorum.*

Quid in hac vita non experimur aduersi? Quas non procellas tempestatesque perpetimur? Quibus non exagitamur incommodis? cuius parcitur meritis? *Ambrosius de morte Satyri.*

Paupertas, fames, dolor, quæ putantur mala, non solum impedimenta non sunt ad vitam beatam, sed etiam ad meritum adiuuant. Vnde dicitur, Beati pauperes spiritu: Beati, qui esuriunt. *Idem lib. de Offic.*

Quum quis positus in prosperitate diligitur, incertum valde est, vtrum prosperitas, an persona diligatur. Amissio enim felicitatis interrogat vim dilectionis. Nec prosperitas quippe amicum indicat: nec aduersitas inimicum celat. *Greg. lib. 7. Moral.*

Iustis amplius placet ex aduersitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari. *Ibidem.*

Facilis erit consolatio, si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus ad memoriam delicta reuocamus, atque hæc iam non flagella, sed dona esse conspicimus: si quæ carnis delectatione peccamus, carnis dolore purgamus. *Greg. in Registro.*

Si mens forti intentione in Deum dirigitur, quicquid in hac vita sibi amarum sit, dulce æstimat: omne quod affligit, requiem putat. *Greg. lib. 5. Moralium.*

Dolor flagelli temperatur, quum culpa cognoscitur: quia tanto quisque ferramentum medici patientius tolerat, quanto magis putridum conspicit esse quod secat. *Idem lib. 10. Moralium.*

Mala vitæ præsentis tanto durius animus sentit, quanto pensare bonum, quod sequitur, negligit. Nequaquam nos gratia in aduersitate deserit, quia quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. *Ibidem.*

Nunquam est patientiæ virtus in prosperis. Ille autem verè patiens est, qui & aduersis conteritur, & tamen à spei suæ rectitudine non curuatur. *Greg. lib. 11. Moralium.*

Aurem cordis tribulatio aperit, quam sæpè prosperitas huius mundi claudit. *Idem 26. Moralium.*

Sanctorum mentes æternitatis præmia præstolantes, vires ex aduersitatibus sumunt. Quia crescente pugna, gloriosiorem sibi non ambigunt manere victoriam: Electorum desideria, dum premuntur aduersitate, perficiuntur: sicut ignis flatu premitur vt crescat, & vnde quasi extingui cernitur, inde roboratur. *Ibidem.*

Donis suis Deus flagella permiscet, vt nobis omne, quod nos in seculo delectauit, amarescat: & illud incendium surgat in animo, quod nos semper ad cœleste desiderium inquietet & excitet, atque (vt ita dicam) delectabiliter mordeat, suauiter cruciet, hilariter contristet. *Greg. super Ezechielem.*

De spe æternæ hæreditatis gaudium sumunt, quos aduersitas vitæ temporalis humiliat. Quia non saluandos in perpetuum cerneret, si erudiendo sub disciplinæ regimine dispensatio non frenaret. *Gregor. in Pastorali, cap. 51.*

In omnipotenti Deo tunc certa est fiducia, quando pro bono opere aduersitas additur: in hoc mundo recipitur, vt pulchrior merces in retributione æterna seruetur. *Idem in Registro.*

Multi in hac vita dolores sunt, qui ad amorem cœlestium quotidie impellunt : qui in hoc vehementer solum mihi placent; quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt. *Ibidem.*

Nullus perfectus est, qui inter mala proximorum patiens non est. *Greg. super illud Iob. 39. Frater fui draconum.*

Nihil iniustè patimur. Carmen in nocte, est lætitia in tribulatione. *Gregorius Moralium 26. super illud Iob. 35. Qui dedit carmina in nocte.*

Faciamus de necessitate virtutem, seu voluntatem. Exempli gratia. Proprium quis amisit filium, substantiam alius, omnem & fortunæ bona. Si noueris, quòd semel peractum est, nec deleri amplius, nec solui posse, licebit ex ea insanabili calamitate vtilitatis aliquid comparare, si magno ac virili animo aduersos tuleris fortunæ casus, proque maledictis Domino laudem referas. Hoc pacto, quæ præter spem obuenerint mala, in voluntatis officium commutabis. *Ioan. Chrysost. in serm. 18.*

In aduersitatibus tuis non contristeris, in languoribus tuis Deo gratias age. Valere te magis anima opta, quàm corpore: valere te magis mente opta, quam carne. Aduersa corporis, remedia sunt animæ. Ægritudo carnem vulnerat, mentem curat. Languor vitia excoquit, languor vires libidinis frangit. *Isidor. de summo bono lib. 3.*

Semper Deus hîc hos vulnerat, queis salutem perpetuam præparat. *Isidor. Soliloquiorum lib. 1.*

Omnia aduersa æquo animo tolera. Dum tibi aliena pericula memoras, mitius portas tua. *Isidor. ibid.*

Discat non murmurare, qui mala patitur, etiamsi ignorat cur patiatur. Per hoc quisque se iustè pati arbitretur, quia ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. *Isid. de summo bono lib. 3.*

Ad virtutes spectat, tribulationes fortiter sustinere : ad sapientiam, in tribulationibus gaudere. Confortare cor suum, & sustinere Dominum, virtutis est: gustare, & videre, quoniam suauis est Dominus, sapientiæ est. *Bernardus super Cantica, serm. 85.*

Voluntariè Deo sacrificant, qui inter angustias passionum iugiter gratias agunt. *Cassiodorus super illud Psalm. Voluntariè sacrificabo tibi.*

Nemini mirùm debet videri, si pro nostris delictis sæpè castigamur à Deo. Imò verò, cum vexamur ac premimur, tum maximè gratias agimus indulgentissimo patri, quod corruptelam nostram non patitur longiùs procedere, sed plagis ac verberibus emendat. Ex quo intelligimus, esse nos Deo curæ, quibus, quoniam peccamus, irascitur. *Lactantius lib. 3. cap. 25. diuin. institut.*

Beatus est igitur sapiens in tormentis: sed qui torquetur pro fide, pro iustitia, pro Deo, illa patientia doloris beatissimum facit. *Lactan. lib. 3. diuin. instit.*

Nemo dubitat, quin timidi & imbecillis sit animi, aut dolorem metuere, aut egestatem, aut exilium, aut carcerem, aut mortem. Quæ omnia quisquis non exhorruit, fortissimus iudicatur. Qui autem Deum metuit, illa vniuersa non metuit, ad quod probandum, opus argumentis non est. *Idem lib. 6. diuin. instit.*

¶ Exempla Historica.

In aduersis duo hæc Christianis Principibus suaserim. 1. Vt in pessimo rerum statu ad Deum, veniam pro peccatis peccatoribus resipiscentibus largientem, confugiant. Qui enim salutem suam Deo committunt, præter opinionem è mediis emergunt periculis. 2. Vt amicis, quibus plurimum tribuunt, patefaciant se totos, & quo affliguntur vulnus plurimum denudent. Nam, vt Sophocles ait in Aiace.

Quisquis proprias aspicit oculis
Ærumnas, nec habet partem, in quem
Transfundat mali:
Magnos sustinet ille dolores.

Plinio id non ignotum ad amicum scribenti; mihi autem familiare est, inquit, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdémque te, vel præceptis, vel exemplis monere, quibus ipse me moneo. *Epist. 24. lib. 1.* & D. Ambrosio. *lib. 3. Offic. cap. 16.* Solatium vitæ huius est, vt habeas, cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris: vt colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur.

Demetrius Phalereus nihil sibi videri dicebat infelicius eo, cui nihil in vita vnquam accidisset aduersi, quòd oporteat talem hominem aut sibi ignotum esse; (vt qui nunquam sui periculum fecerit) aut Diis inuisum, vt quem præterierint velut ignauum, nec idoneum ad fortunæ conflictus. *Brison. lib. 3.*

Illuc collimabat primus Vrbis & Imperij Romani Princeps *Romulus*, dicens infelicitatem hominibus maximè prodesse: quòd nimirum in aduersis de rebus antea sibi ignotis doceantur. Multi enim quum ratione futura præuidere non possint, patiendo res demum intelligunt. *Maxim. Serm. 18.*

Gilimer, Rex Vandalorum, quum à Belisario captus, & ad Iustiniani perductus, in Hippodromum peruenisset, & tam imperatorem in solio sedentem, quam vndique vulgus adstans intueretur, subridens Salomonicum apophthegma sublata voce pronunciauit, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Eius oculos operuit afflicta fortuna, quos operuerat prospera. *Paul. Diaconus. lib. 6. histor.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Pindarus in Olymp.

——— ὁ πονήσας οἶδε νόῳ
Καὶ τελευτάσιαν φέρει.
Qui mente laborauit,
Prudentiam inde aufert.

Virgilius Æneid. 1.

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Ouid. lib. vlt. Metamorph.

Nec enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus:
Mitius ista feres.

Ouid. Trist. lib. vlt. eleg. 13.

Contudit ingenium patientia longa malorum:
Et pars antiqui nulla vigoris adest.

Iuuenal. Satyr. 13.

Dicimus autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec iactare iugum vita didicere magistra.

Ter. in Phorm.

Vnum hoc scio:
Quod sors ferret, feremus aquo animo. D. Placet,
Heus, istuc viri officium.

Sil. Ita. in lib. 10. bel. Pun.

Hos mulcens quæstus Fabius, deforme docebat
Cladibus irasci, vulgúmque arcebat ab ira,
Aduersis etenim frangi non esse virorum.

Horat.

Horat. Od. 7. lib. 1.

Qui Martem inscribant genti, non posse dolores
Condere, & expœna solatia poscere luctus,
Albus vt obscuro deterget nubila cœlo
Sapè notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam, vitaque labores.

Ouid. 2. Metam.

Aspera crescit hyems, omnique à parte feroces
Bella gerunt venti, fretáque indignantia miscent.

Idem lib. 3. Fast.

His votis numen adorat:
Vincitur ars vento, nec iam moderator habenis
Vtitur, at votis is quoque poscit opem.

Idem 1. Trist.

Dij maris & cœli (quid enim nisi vota supersunt?)
Parcite quassata soluere membra ratis.

Idem ibidem.

Ipse gubernator tollens ad sydera palmas,
Exposcit votis, immemor artis, opem.
Quocumque aspexit, nihil est nisi mortis imago;
Quam dubia timeo mente timénsque precor.

Lucan. lib. 9. bell. ciuil.

Serpens, sitis, ardor arena,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris:
Latius est, quoties magno sibi constat honestum.

Ouid. 4. de Pont.

Dum mea puppis erat valida fundata carina,
Qui mecum velles currere, primus eras.
Nunc quia contraxit vultum fortuna, recedis;
Auxilio postquam scis opus esse tuo.

Idem 1. Trist.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum;
Tempore sic duro est inspicienda fides,
Dum iuuat & vultu ridet fortuna sereno,
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur vlli,
Agminibus comitum qui modo cinctus erat.

Idem 3. Trist.

O mihi chare quidem semper, sed tempore duro
Cognite, res postquam procubuere meæ.
Vt cecidi, cunctique metu fugere ruinam,
Versáque amicitia terga dedere meæ.

Senec. in Agam.

Fidem secunda poscunt, aduersa exigunt.
Aduersitas improuisa grauior.

Senec. in Herc. fur. tragœd. 1.

Quod durum fuit pati,
Meminisse dulce est.

Seneca tragœd. 6.

Fletus ærumnas leuat.

Seneca ibidem.

Æquior casum tulit, & procellas,
Mille qui Ponto pariter carinas
Obrui vidit, tabulásque littus
Naufraga spargi.

Ter. in Phor.

Incertum est quid agam, quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit. Ita sum irritatus, animum vt nequeam ad cogitandum instituere. Quamobrem omnes cum secunda res maximè: tum maximè meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant, pericla, damna, exilia.

Ouid. 5. Trist.

Scilicet aduersis probitas exercita rebus,
Tristi materiam tempore laudis habet.
Si nihil infesti durus vidisset Vlysses,
Penelope felix, sed sine laude foret.

Idem 1. Trist.

Scire meos casus si quis desideret omnes,
Plus quàm quod fieri res sinit, ipse petit.
Tot mala sum passus, quot in æthere sydera lucent,
Paruaque quot siccus corpora puluis habet.
Multa incredibili tulimus maiora, ratámque,
Quamuis acciderint, non habitura fidem.
Pars etiam quædam mecum moriatur oportet,
Méque velim possint dissimulante tegi.
Si vox infragilis, lectus mihi firmius esset,
Plura pue cum linguis pluribus ora forent;
Non tamen idcirco complecterer omnia verbis,
Materia vires exuperante meas.

Idem 4. Trist.

Méque tot aduersis cumulat, quot littus arenas,
Quotque fretum pisces, ouáque pisces habet.
Vere prius flores, æstu numerabis aristas,
Poma per autumnum, frigoribúsque niues,
Quàm mala, quæ patior, toto iactatus in orbe,
Dum miser Euxini littora sæua peto.

Idem 5. Trist.

Littora quot conchas, quot amœna rosaria flores,
Quotve soporiferum grana papauer habet:

Sylua feras quot alit, quot piscibus vnda natatur,
Et tenerum pennis æra pulsat auis:
Tot premor aduersis, quas si comprendere coner,
Icaria numerum dicere coner aqua.

Mar. lib. 2. Ep. 9.

Rebus in angustis facile est contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Faustus.

Perfer Vlyssæo sortem de more sinistram:
Hac bene duranti sub pede victa iacet.

Idem.

Casibus aduersis fracta qui mente recumbit,
Fortuna ignorat dexteriore frui.

Pictorius Poëta ad Polyxenam.

Sæpe vides alios aliis accedere ventos,
Ingerere & fluctus sese aliis alios.
Rebus in humanis ita duris, dura videmus
Subnecti, didicit qui tolerare, sapit.
Si petis hac quorsum tibi, chara Polyxena, dicam:
Vt quod commune est omnibus, haud doleas.

Boët. lib. 4.

Quisquis composito serenus æuo,
Fatum sub pedibus egit superbum,
Fortunámque tuens vtramque rectus,
Inuictum potuit tenere vultum:
Non illum rabies, minæque Ponti
Versum funditus excitant æstum,
Nec ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumificos Vesæuus ignes,
Aut celsas soliti ferire turres
Ardentis via fulminis mouebit.

Euripides in Medea.

Κεφὰς φέρειν χρὴ θνητὸν ὄντα συμφορὰς.
Leuiter ferre oportet mortalem existentem calamitates.

Archilochus apud Hilæum.

Τοῖς θεοῖς τίθει πάντα· πολλάκις μὲν κακῶν
Ἀνδρῶν ὀρθοῖσι, μελαίνη κεμμόρης, ἐπὶ χθονί.
Πολλάκις δ' ἀναλείπουσι, καὶ μάλ' εὖ βιβηκότας
Ὑπτίους κινέσσ', ἔπεσε πολλὰ γήϊνα κακά,
Καὶ βίᾳ χρήζων πλωτῆρ, καὶ νόος περήορος.
Omnia diis fer accepta, sæpe ex rebus aduersis
Homines erigentibus, in atra iacentes terra:
Sæpe etiam supplantantibus: qui & firmiter stantes
Supinos sternunt, deinde multa eueniunt mala,
Et victus inops oberrat, & mente motus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

In omni aduersitate fortunæ infelicissimum genus infortunij est, fuisse felicem. *Boët. Philosoph. consol. lib. 2. prosa. 4.*

Quis enim est tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cum statu sui qualitate rixetur? Anxia enim res est humanorum conditio bonorum, vt quæ vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetua subsistat. Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hunc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus, mallet esse ignotus. Ille verò vtraque circumfluus, vitam cœlibem deflet: ille nuptiis felix, orbus liberis, alieno censum nutrit hæredi. Alius prole lætatus, filij filiæve delictis mœstus illacrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat. Inest enim singulis, quod inexpertus ignoret, & expertus exhorreat. *Ibidem.*

Adde, quod felicissimi cuiusque delicatissimus sensus est, & nisi ad nutum cuncta suppetant, omnis aduersitatis insolens, minimis quibúsque prosternitur. Adeo perexigua sunt, quæ fortunatissimis summam beatitudinis detrahunt. *Ibidem.*

Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quæ possunt euenire, firmandus: ex illa, tormenta, morbos, bella, naufragia meditare. *Senec. Epist. 93.*

Quis vir est, qui non est erectus ad honesta? qui non est laboris iusti appetens? qui non ad officia cum periculo paratus? *Senec. libro de Prouidentia.*

Nihil infelicius (ait Democritus) eo, cui nil aduenit vnquam aduersi, non licuit illi se experiri, vbi ex voto illi fluxerunt omnia, vt ante votum. Malè tum de illo Dij iudicauerunt. Indignus visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignobilissimum quemque refugit, contumacissimum, id est, fortiter obuiantem quemque, & rectissimum aggreditur, aduersus quem vim suam intendat. Ignem experitur in Mucio, Paupertatem in Fabricio, Exilium in Rutilio, Tormentum in Regulo, Venenum in Socrate, Mortem in Catone. *Idem, ibidem.*

Miserum te esse iudico, qui nunquam fueris miser, traxisti sine aduersario vitam. Nemo scit, quid potueris, neque tu quidem ipse. Opus enim est ad sui notitiam experimento. Quid quisque possit, non nisi tentando didicit. *Ibidem.*

Non omnino Diis exosi sunt, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur: sed sunt arcanæ causæ, ad quas paucorum poterit venire curiositas. *Macrob. lib. 1. Saturnal.*

Neque secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neque aduersis properè debilitari oportet. *Valer. Maxim. lib. 8.*

Omnino fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur, nullique neque homini, neque perturbationi animi, neq; fortunæ succúbere. *Cic. 1. Offic.*

Magnanimi est, neque secundis rebus insolescere, neque deiici aduersis. *Idem.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Darius Xerxis pater dicere solebat, se præliis ac rebus asperis reddi prudentiorem, vt aurum crebris ignibus redditur purius. *Xenophon.*

SIMILITVDINES.

Sicuti cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt; sic in magnis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. *Ex const. lib. 1. cap. 9. Lipsius.*

Vt flumina ad mare feruntur perpeti & prono cursu; sic res omnes humanæ per cladium canalem labuntur ad suam metam. *Ibidem, cap. 16.*

Vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: sic boni in virtute magis comprehendunt, impulsi aliquoties aduersitatum flabris. *Const. lib. 2. cap. 8.*

Clades sunt veluti gymnasium, in quo Deus suos ad robur instituit & virtutem. *Ibidem.*

Vt ignis, aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes, sic cladium ad peccata. *Ibid. lib. 2. cap. 9.*

Vt medici sanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger sit, sed ne ægrescat: sic Deus per clades quædam nobis adimit: materiem aliàs & fomitem vitiorum. *Ibidem.*

Vt ad priuatam cuiusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est; sic ad publicam, illustri aliquo & communi. *Ibidem, lib. 2. cap. 19.*

Vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inserunt, alias excidunt, eáque omnia peritè administrant, & in bonum inque fructum; sic in vasto hoc mundi agro scientissimus ille cultor Deus. *Ibidem lib. 2. cap. 11.*

Vt cruciarij Romano ritu, crucem suam ferebant, ipsi ab ea mox ferendi: sic impiis omnibus conscientiæ crucem Deus imposuit, in qua pœnas luant, priusquam luant. *Ibid. cap. 14.*

Vt nautæ, cùm in tempestate geminos vident spem magnam & alacritatem concipiunt: sic illi quibus post clades apparuit tranquillitas, *Ibid. c. 18.*

Vt medici, postquàm vsseruût & secuerunt satis, non omittunt statim ægrum, aut deponunt, sed benigna fomenta & acopa adhibent doloribus mitigandis: sic Deus illos quos ferro & igne sapientiæ suæ purgasse satis videtur, lenibus quibusdam alloquiis fouet, & tractat manu quod dicitur molliore. *Ibid. c. 18.*

Vt grando tectis magno strepitu illisa, ipsa tamen dissilit: sic clades in firmum animum si accidant, franguntur, non frangunt. *Ibid. c. 19.*

Vt amnium omnium confluxus in Oceanum; sic cladium videtur in hoc æuum. *Ibid. c. 20.*

Quemadmodum quædam hostilia detorta, vt corrigamus, aduri-mus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingeniá vitio praua dolore corporis, animique corrigimus. *Ex lib. contra Dialogistam.*

Vt Caprificus; cùm ipsa maturas ficus non gignat, infecta tamen quædam producere dicitur, quæ veras ficus maturent, scalpendo, mordicando: sic multi nullum gignunt fructum, nisi & mordicatum & duriter cruce exerceantur. *Ex Dialogo de recta pronunciatione.*

Sicut nube ingruente sub tectum confugimus: sic in calamitate ad Sapientiæ aram, quam fortuna nullis machinis euertit. *Ex cent. Epist. ad Disp. & Ital. Epist. 2.*

Vt torrem semiustum è foco qui tollit, non parte arripit, & tractat, quâ incanduit: sic nos deceat non acerba hæc & vrentia casuum tangere, sed magis benigna in iis, aut læta. *Ex cent. 1. ad Belgas, epist. 5.*

Sicut nautis vel eminus conspecta Pharus lucem & solatium adfert: sic nobis afflictis absentium amicorum affatus. *Ex cent. 2. ad Belgas, Epist. 70.*

Sicut Minerua illa apud Homerum, Pandari sagittam arcuit ab interiori corpore Menelai, cutem duntaxat eius passa stringi: sic nobis Salus sit, etsi attritis & afflictis. *Ex eadem centuria. Epist. 64.*

Athenienses de pace non nisi attriti cogitabant: ita plerique nostrum vix de Deo nisi afflicti. *Ex cent. 3. ad Belgas, Epist. 4.*

Ignis aurum probat: aduersitas virum verè fortem.

Vide Afflictio, calamitas, Crux, felicitas, fortuna, infelicitas, fors, tribulatio.

Adulatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ADulatio, Græcè κολακεία, ας, ἡ: & κόλαξ, ακος, ὁ, adulator dicitur. Et est fallaci laude seductio secundum Augustin. super Psalmos. Audulatio est excessus delectandi alios verbis vel factis. *Secundum B. Thom. secunda secundæ, q. 115. art. 1.*

Adulatio est peccatum ex sermone vanæ laudis alicui exhibitæ intentione complacendi. Laudare enim aliquem, de quo non est laudandus, vel plus quàm est laudandus, vel non eo fine, quo fieri debet, peccatum est. *Secundum Alexandrum secunda Secundæ, tractatu de adulatione.*

Adulatio, inquit auctor Etymologici trilinguis, à Lugdunensibus editi, anno 1607. à laudando, per metathesin dicitur. In os enim adulator homines laudare solet. Festum Pompeium astipulari video. Profligandum enim & exterendum apud eum ludendi vocabulum censeo, potius quàm retinendum. Et si à canum adludentium moribus ortum videatur hoc nomen, qui adblandientes Domini voce, gestúque caudæ, imò corporis totius, Græcis dicuntur καίνειν. Sit ergo adulatio, quasi adlaudatio dicta. Hebr. verbum *Calak*, 1. partitus est blandè *Kekalik*, Blanditus est, vnde *Kalaklakkoth*, adulationes, blanditiæ, vocibus Græcis originem dedisse arbitror. Alia obseruatu digna vide in eodem Etymologico.

Adulatio est peruersa laudatio, & videtur nomen sumptum à sono. Canes enim, quorum mira est adulatio, ferè exprimunt hunc sonum. Vel dicatur, quod adulor verbum (quod est voce vel gestu fauorem capio) dicitur quasi adaulor, quod hoc in aulis maximè fieri solear. Sunt tamen, qui hoc à Græco deriuatum arbitrentur, hoc est ἀπὸ τοῦ ἀλίνειν quod est inseruire, & ἄλως, ω, ὁ seruus. Veteres etiam aulas dixere, quas nunc dicimus ollas. Vnde aulicocia vocantur exta, quæ in ollis coquuntur, hoc est elixa. Plautus fabulam suam ab aula, hoc est, olla inuenta, aululariam nominauit. Adulor & Adulo vsurpatum legimus. Valerius Maximus, si Dionysium adulares ista non esses. Imo, inquit, si ista velles, Dionysium non adulares. Et teste Prisciano, datiuo & accusatiuo iungitur, producítque du syllabam. Iuuenalis: Quid! quod adulandi gens prudentissima laudat Sermonem indocti, faciem deformis amici. *Lucretius lib. 5. Longè alio pacto gannitum vocis adulant.*

Adulatio est peccatum ex sermone vanæ laudis alicui exhibitæ, animo ac intentione placendi: vel est excessus delectandi alios verbis & factis: atque dicta παρὰ τὸ ἀλίνειν, quod est inseruire & emereri gratiam, quod censetur seruile & turpe. *Cic. 2. Quæst. Tuscul.*

Assentatio est ars, quæ docet nosse sermones, & proferre accommodos, eaque facere, per quæ in familiaritatem adiungitur, qui semet quàm beneuolentissimum suo alumno esse ostensurus sit.

Κροκιδίζειν verbum adulatoribus congruere videtur, vbi subbadiendo floccos pilósque ex vestibus legunt, quos vocant Græci κροκίδας item γναφάλλας & τύλλας, ex quo elegantissimè Galenus Phrenetidos signa commonstrans, esse in iis, inquit, stultam manuum iactationem, καὶ κερκιδισμὸν καὶ καρφαλογίαν, id est, Crocidismum, & Carphálogiam, id est festucarum collectionem. Scribunt Græci, κιχωρίζειν esse adulatorum verbum item proprium translatione tamen à brutis ducta, quæ cauda motantia, quam dicunt κίρκον, subblandiri assueuerint: id verò nostris literis cercopissare rectè dicetur. Fuisse iuniori Dionysio adulatores legimus plures, quos etiam plerique Dionysiocolacas nominant: hi primum se non acutè admodum videre assimulabant quia sic afficeretur Dionysius. Expuenti quoque faciem obiiciebant, quam is conspueret: nec satis superfluitates oris collambebant, etiam quæ euomuisset, melle dulciora videri asseuerantes. At Apollophanes Antigoni adulator, illius dicebat fortunam ἀλιξανδρίζειν.

Sunt, qui ex adulandi gestu adulatorem nunc Paranchonisten, nunc Schematotechen nuncupent: quoniam sit propemodum Proteus quidam. Et Psomocolax legitur aliquando in veteribus libris. Esse iis videtur, qui panis ac buccellæ gratia, quam vocant Psomon, passim ablanditur. Qui verò etiam plagas pati potest, Psomocolacam, opinor, rectè dixeris. Nam & colax identidem sibi nomen vendicat, quoniam cibum etiam colon vocent, vnde & Bucolos, quin Cœlia quoque, id est, venter, hinc originem ducit.

Cyprias verò mulieres assentandi artificio pernobiles, cum in Syriam transmisissent, Climacedas legimus nuncupatas, quoniam acclinatæ currum inscensuris Regum vxoribus gradum struerent, ac velut scalam arrigerent, quam vocant Climaca Cœlius lib. 7. cap. 53. Basilius Magnus in commentatione quam de Gentilium librorum lectione concinnauit, scitè admodum & doctè Polypum vocat adulatorem, cuius verba mollia feriunt interiora ventris. Nam, vt inquit, polypus ad speciem subiecti soli colorem permutat, consimiliter & assentator ad voluptatem audientium variabit sententiam.

¶ DIVISIO.

ADVLATIO *oppositum amicitiæ vel affabilitati peccatum. B. Thom. secunda secundæ quæst. 95.*

- *Mortale tripliciter*
  - *Quum aliquem laudamus de aliquo peccato mortali. Esaia 5. Væ, qui dicitis malum bonum.*
  - *Quum quis adulatur alicui; vt ei fraudulenter noceat corporaliter, vel spiritualiter. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula blandientis. Prouerb. 27.*
  - *Quum quis adulatione sua alteri occasionem dat mortaliter peccandi.*
- *Veniale tripliciter*
  - *Quum exceditur laudando, sola auiditate placendi vel delectandi.*
  - *Quum exceditur, vt euitetur aliquod malum sine alterius detrimento.*
  - *Quum exceditur, vt consequamur in necessitate aliquod bonum sine alterius detrimento.*

Sententiæ Bibliæ.

Laudatur peccator in desideriis animæ suæ. *Psalm.* 10.

Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. *Psal.* 140.

Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. *Prou.* 1.

Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. 16.

Qui dicunt impio, iustus es, maledicent eis populi. 24.

Qui benedixit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis est. 27.

Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula blandientis. *Ibid.*

Quomodo probatur in conflatorio aurum, & in fornace argentum; sic probatur homo ore laudantis. *Ibid.*

Qui derelinquunt legem, laudabunt impium. 28.

Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum magis quàm ille qui per blandimenta decipit. *Ibid.*

Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulationibus decipi. *Eccles.* 7.

Non laudes virum in specie sua. *Eccles.* 11.

Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. *Ibid.* 19.

Populc meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. *Esa.* 3.

Væ, qui iustificatis impium. *Ibid.* 5.

In ore suo pacem loquitur cum amico suo, & occultè ponit ei insidias. *Ierem.* 9.

In malitia sua lætificauerunt Regem & mendaciis suis principes. *Osea* 7.

An quæro hominibus placere? *Gal.* 1.

Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, 1. *Thess.* 2.

Iuda, osculo filium hominis tradis? *Luca* 22.

Simulator ore decipit amicum suum. *Prouerb.* 11.

Qui dissimulat iniuriam, callidissimus est. *Prouerb.* 12.

¶ Patrvm Sententiæ.

Adulatio est fallaci laude seductio. Duo sunt genera persecutorum, scilicet vituperantium & adulantium: sed plus persequitur lingua adulatoris, quàm manus persequentis. *Auguſt. super Psal.* 59.

Falsa laus adulatoris & simulata dilectio mentes rigore veritatis emollit. *Aug. ibid.*

Sicut sumenda sunt amara salubria, ita semper vitanda est perniciosa dulcedo. *Aug. de doct. Christ.*

Sicut adulantes amici peruertunt, sic inimici litigantes plerumque corrigunt. *Auguſt. 9. l. confessio.*

Adulantium linguæ ligant homines in peccatis, delectat enim ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam laudatur operator. *Aug. super Psal.* 9.

Magis optabo à quolibet reprehendi, quàm ab adulante laudari. Nullus enim reprehensor formidandus est amatori veritatis. Laudator verò errat & confirmat errorem. *Aug. 9. de Trinit.*

Adulatio fallax crudelis est. *Aug. lib.* 2. *con. lit. Retil.*

Emolliri adulationibus non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur. *Amb. lib.* 2. *de offic.*

Beata mens quæ nec adulatur aliquando, nec adulanti credit, quæ nec decipit alterum, nec ipsa decipitur, denique nec malum facit, nec aliquando patitur. *Hier. in epist. ad Demetriadem.*

Nimis peruersè seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat. Quanto enim melius & vtilius vbi ipse errauit, alij non errant, quoniam admoniti errore careant. Vos qui me multum diligitis, si talem me asseritis, vt nunquam me in scriptis meis errasse dicatis, frustra laboratis, non bonam causam suscepistis; facile in eo, me ipso iudice, superamini. Quoniam non mihi placet, cum à charissimis meis talis esse existimor, qualis non sum. Profectò non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum, diligunt. *Auguſt. in Epist. ad Marcellam.*

Leuius non debet putari, quod gladio minante, quàm quod lingua insidiante committitur. *Auguſt. de Baptismo contra Donatistas.*

Mihi videtur omne mendacium esse peccatum. Sed multum interest, quo animo, & de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim sic peccat, qui consulendi, quomodo qui nocendi voluntate mentitur. *Auguſt. in Enchirid. in lib.* 2.

Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas placendi causa hominibus enuntianda est, quanto minus mendacium? quod per seipsum, quia mendacium est, vtique turpe est. *Auguſt. lib. de mendac. & habetur.* 22. *quæst.* 2. *Primum.* §. *Non est.*

Quisquis autem esse aliquod genus mendacij, quod peccatum non sit, putauerit, decipiet semetipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitretur aliorum. *Auguſt. libro de mendacio, & habetur* 28. *q.* 2. *Primam.*

Adulatores sunt hostes, & scintillæ Diaboli. *Hieronymus super illud Prouerbiorum cap.* 4. *Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.*

Notandum est, quod dicuntur verba sapientum pungere, non palpare: nec molli manu attrahere lacrymam: sed errantibus tardis pœnitentiæ dolores, & vulnus infligere. Si cuius igitur sermo non pungit, sed oblectationem facit audientibus, iste sermo non est sapiens. *Hieronymus super illud Ecclesiastici: Verba sapientum quasi stimuli.*

Hæc est conditio veritatis, vt eam semper inimicitiæ persequantur, sicut per adulationem pernicioſæ amicitiæ comparantur. Libenter enim, quod delectat, audimus, & offendit omne, quod nolumus. *Hieronymus super illud Galat.* 4. *Ego inimicus vobis sum factus verum dicens.*

Hoc intelligendum est, quod tantæ paupertatis fuerit Christus, & ita nulli adulatus sit, vt in vrbe maxima nullum hospitem, nullam inueniret mansionem. *Hier. super Matth. lib.* 1.

Nonne vobis videtur in vanitate sensus, & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur, qui Physicus perscrutator, oculos trans cœlos leuat, & vltra profundum terrarum, & abyssi quoddam inane demergitur: qui iambum seruet: qui tantam merorum syluam in suo studiosius corde distinguit & congerit: & (vt ad alteram partem transeam) qui diuitias per fas & nefas quærit: qui adulatur regibus: hæreditates captat alienas, & opes congregat, quas in momento, cui sit relicturus ignorat? *Hieronymus ad Damasum Papum de filio prodigo, & habetur distinct.* 37. *Nonne vobis.*

Isto maximè tempore regnat vitium adulationis: quodque est grauissimum, quia humilitatis ac beneuolentiæ loco ducitur, ita fit vt qui adulari nescit, aut inuidus aut superbus reputetur. *Hier. ad Celantiam.*

Remusculos, & gulosos, & palpantes adulatores, quasi hostes fuge. *Hier. Ibid.*

Natali ducimur malo & adulatoribus nostris libenter fauemus: & quanquam respondeamus nos indignos, & calidus rubor ora perfundat, tamen ad laudem suam anima intrinsecus lætatur. *Hier. in epistolæ* 121. *ad Dabinianum.*

Nihil est quod tam facile corrumpat mentes hominum, sicut adulatio, plus enim nocet lingua adulatoris, quam gladius persecutoris: *Hier. super Psalm.*

Non sic adulandum est principibus, vt sanctarum scripturarum veritas negligatur, nec generalis increpatio vnius personæ iniuria est. *Hier. super Isa. l.* 7.

Ne credas laudatoribus tuis, imo irrisoribus aurem ne libenter accommodes, qui quum te adulationibus fouerint, & quum te impotentem mentis effecerint, si subitò respexeris, deprehendes post te colla incuruari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam. *Hieronymus epist. ad Rusticum.*

Nos ad patriam festinantes, mortiferos Sirenarum cantus surda aure transire debemus. *Hieronymus in quadam epist. ad Gregorium hom.* 12. *super euang.*

Adulatio si ad tempus patienter suscipitur, augetur, & paulisper demulcet animam, vt angore suæ certitudinis inolescat in directione sermonis: sed crescere valens, statim quum fit, sine mora finienda est: *Greg. super Ezech. hom.* 11.

Qui auditis blanditiis in altum se extollit, quid aliud, quàm aurum reprobum fuit, quod fornax igne consumpsit? *Greg. ibidem.*

Qui de amore non venit honor, non honor, sed adulatio est. *Bern. super Cantic.*

Adulator omnis virtutis inimicus est, & quasi clauum figit in oculos illius, cum quo sermonem conserit: eóque magis cauendus est, quo sub amantis specie nocere non desinit: donec rationis obtundat acumen, & modicum illud luminis, quod adesse videbatur, extinguat. *Ioan. Chrys. in Polycratico. lib.* 3.

Sicut finis oratoris est, dictione persuasisse, & Medici, medicina curasse: sic adulatoris est finis, suauiloquio decepisse. *Chrysost.*

Adulari est seductorum. *Idem super Epist. ad Thessalonic. homil.* 2.

Cum aliquis actus moribus populi, vt placeat eis, quibus aures pruriunt, loquitur, quæ gratanter accipiant, loquitur quæ vicina sunt voluptati, talis magister consuit ceruicalia sub omni cubito manus. *Orig.* 1. *hom. super Ezech.*

Quid ad voluntatem meditata deportant, & illa semper inquirunt, quæ delectent potius audientes, quàm conuertant à vitiis, faciunt velamina super caput. *Orig. ibid.*

Ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis ardentibus solet administrare fomentum. *Beda super Lucam lib.* 1.

Adulator est, qui tacet & dat consensum, ne offendat illum, quem credit habere propitium. *Ibidem.*

Adulator amicus in obsequio, hostis in animo, comptus in verbo; turpis in facto, lætus ad prospera, fragilis ad aduersa, inflatus ad obsequia, anxius ad opprobria, immoderatus ad gaudia, facilis ad humana, difficilis ad honesta. *Hugo de Sanct. Victor.*

Oleum peccatoris, est dilectio simulata verborum, quæ adulationibus & blandimentis nostras mentes velut olei pinguedo, libenter ingrediens, rigorem veritatis emollit, & ad noxias cogitationes amoris ficti, vel potius ostentationis perducit. *Cassiod. super illud Psal. oleum peccatoris non imping.*

Ficti adulatores quum cœnas diuitum captant, nihil prius meditantur, quàm illud quod putant gratissimum auditoribus forte nisi quasdam insidias auribus fecerint. *Cassiod. in quadam epistola.*

Adulatio blanda omnibus applaudit, omnibus salue dicit, prodigos vocat liberales: auaros, parcos & sapientes: lasciuos curiales, garrulos affabiles, obstinatos constantes, pigros maturos & graues, hæc sagitta leuiter volat, & cito infigitur. *Ibid.*

Vitiis semper seruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis; virtutibus verò austera & fortia sunt amica. *Pet. Rauen. in quodam sermone.*

Eliminat à palatiis adulatio veritatem, illi soli in magistratuum gratiam admittuntur, qui palpant blanditiis, & aures famæ bibulas calice Babylonis inebriant. Bene cum magistratibus ageretur, si scirent inter adulationem & laudem distinguere. Sed cæca laudis ambitio plus credens aliis de seipso quàm sibi, vtrumque recipit indistinctè. Ampliant eos beneficiis, quos torquere debuerunt, & à præsumptione adulandi suppliciis terrere. Mordacissimus detractor in absentia nihil principaliter proponit, nisi quod placere existimat. Verba oris eius,

iniquitas & dolus. Cùm enim sal correctionis in omni sacrificio accipiatur à Domino, mel in omni sacrificio reprobatur. *Petr. Rau. in quadam epist.*

Sunt nonnulli, qui, dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent, quæ increpare debuerant. Hinc enim per Prophetam dicitur: Væ his, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite vniuersæ ætatis. Ad hoc quippe sub cubito pulvillus, vel cervical sub capite iacentis ponitur, vt molliter quiescat. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, pulvillum sub cubito, vel cervical sub capite iacentis ponit: vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. *Gregor. lib. 18. cap. 3. Moral. & habetur distinct. 46. ut.*

Inter verba laudantium siue vituperantium ad mentem semper recurrendum est: & si in ea non inuenitur bonum, quod de nobis dicitur, magnam tristitiam generare debet. Et rursum, si in ea non inuenitur malum, quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam prosilire. Quid enim si non omnes laudant, & conscientia liberos nos demonstret? habemus Paulum dicentem, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Iob quoque dicit: Ecce in cœlo testis meus. *Idem, & habetur 11. q. 3. Inter verba.*

Sunt plurimi, qui vitam bonorum fortasse amplius, quàm debent, laudant, & ne qua elatio de laude subrepat, permittit omnipotens Deus malos in obtrectationem & obiurgationem prorumpere, vt si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Hinc est, quod doctor gentium se in prædicatione currere testatur, inter infamiam & bonam famam: qui etiam dicit: Vt seductores & veraces, *Idem, & habetur 6. q. 1. Sunt plurimi.*

Huius pestis pestilentia percutiunt principum literales, palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falsitatis. Hi sunt, qui magniloquia commendationis tuba in diuitum auribus citharizant, qui medicæ adulationis fauos foras eructant, qui, vt emungant munera, caput diuitis oleo adulationis inungunt, prælatorum auribus pulueraria laudum subiiciunt, qui ab eorum palliis aut fictitium puluerem excutiunt, aut vestem fictitiè deplumant implumem. *Alanus de complanctu naturæ.*

Isti penes munera laudes: penes dona fauores: penes pretium præconia, famæ blandimentis constituunt. *Ibidem.*

Quid adulationis vnctio, nisi donorum emunctio? Quid commendationis illusio, nisi prælatorum delusio? Quid laudis arrisio, nisi eorundem derisio? *Ibidem.*

Adulatores à voluntate vultum: ab animo verbum: à mente linguam: ab intellectu loquelam amplo dissensionis interuallo diffibulant. Plerumque enim exteriùs plausibiliter applaudendo collaudant, quos interius contradictoria derisione defraudant. Foris vultu applaudunt virgineo: intus scorpionis pungunt aculeo: foris adulationis mellitos compluunt imbres, intus detractionis euomunt tempestates. *Ibidem.*

¶ Poëticæ Sententiæ

Homerus in I. Iliad.

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πυλῆσιν.
ὃς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ φάσθαι.

Id est.

Exosus mihi ille velut inferni porta,
Qui aliud quidem occultum habet in mentibus, aliud
verò ore profert.

Euripides in Hippolyto.

Τάδ' ἔσθ' ὁ θυηλωπόλεις ἓν οἴκοις μόνας,
ὅμως τ' ἀπίλυσ', οἱ κακοὶ λίαν λόγοι.

Id est.

Hoc est quod mortalium ciuitates bene habitatas,
Domúsque destruit, grati valdè sermones.

Idem ibidem.

Οὐ γάρ τι τοῖσιν ὠσὶ τερπνὰ δ' εἰ λέγειν,
ἀλλ' ἐξ ὅσων τις ἐυκλεὴς γενήσεται.

Id est.

Non enim aures qua mulceant loqui oportet;
Sed ea, ex quibus celebris aliquis fieri queat.

Phocylides.

Μὴ δ' ἕτερον κεύθῃς καρδίῃ νόον ἄλλ' ἀγορεύων.

Id est.

Noli aliam occultare in corde sententiam, & aliam proferre.

Plautus in Asinaria.

Pro monstro est; quando qui sudat, tremit.

Martial. Epigram. lib. 2. ad Nasicam.

Inultas tunc me cum scis, Nasica, vocatum.
Excusatum habeas me, rogo: cœno domi.

Martial. Epigram. lib. 1. ad Gargilianum.

Munera quòd senibus viduisque ingentia mittis,
Vis te municipem Gargiliane vocem?
Sordidius nihil est; nihil est te spurcius vno,
Qui potes insidias dona vocare tuas.
Sic auidis fallax indulget piscibus hamus,
Callida sic stultas decipit esca feras.
Quid sit largiri, quid sit donare, docebo,
Si nescis: dona Gargiliane mihi.

Martial. Epigram. lib. 12. in Pontilianum.

Mentiris, credo: recitas mala carmina, laudo:
Cantas, canto: bibis, Pontiliane, bibo.
Pedis, dissimulo: gemma vis ludere, vincor.
Res vna est sine me quam facis, & taces.
Nil tamen omnino præstat mihi mortuus, inquis.
Excipiant bene te, nil volo, sed morere.

Horat. epist. lib. 1. epist. 17.

Tu rectè viuis, si curas esse quod audis,
Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas,
Neue putet alium sapiente bonóque beatum
Neu si te populus sanum rectéque valentem
Dicitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat vnctis,
Stultorum incurata pudor malus vlcera celat.

Iuuenal. Satyr. 3.

Quid, quod adulandi gens prudentissima, laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum inualidi collum ceruicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.

Ibidem.

Rides? maiore cachinno
Concutitur: flet, si lacrymas conspexit amici,
Nec dolet: igniculum bruma si tempore poscas,
Accipit Endromidem: si dixeris, æstuo, sudat.

Iuuenal. Satyr. 1.

Nihil est quod credere de se
Non possit, cum laudatur diis æqua.

Persius Satyr.

Non si quid turbida Roma
Eleuet, accedas examénve improbum in illa
Castiges trutina, nec te quæsiueris extra.

Ibidem.

Sed recti finémque extremúmque esse recuso
Euge tuum, & belle: nam belle hoc excute totum.
Quid non intus habet?

Ibidem.

Et verum, inquis, amo: verum mihi dicito: dic me.

Ibidem.

O Iane, à tergo quem nulla ciconia pinsit;
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,
Nec lingua, quantum sitiat canis Appula, tantum
Vos, ô patricius sanguis, quos viuere fas est,
Occipiti caco postica occurrite sanna.

Eunuch. Terent.

Omnia habeo, nec quicquam habeo: nihil cum est, nihil desit tamen.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt: hos sector, hisce egò non paro me, vt irridcant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quæstus nunc est multo uberrimus.

Ex Eclog. B. Mantuani.

Est & apud reges rudis, inuida, rustica turba,
Mimus, adulator, leno, assentator, adulter,
Histrio, scurra, quibus virtus odiosa, poëtas
Mille modis abigunt: vt quando cadauera corui
Inuenere, fugant alias volucrésque ferásque.

Antholog. sacr. Jacob. Bill.

Lingua assentatrix vitium peccantis acerbat,
Et delectatum crimine laude ligat;
Nulla sit vt lapso reparanda cura salutis.
Blanditur sonti dum male suasus honor.
Libera sit potius vox correctoris amici,
Serpere nec fibris cæca venena sinat:
Nec credens medici verbis fallacibus ager,
Noxia laudata vulnera pestis amet.

Ibidem.

Non inter cicures palpone nocentior vlla est
Bellua, nec qua plus signat in orbe mali.
Vix etenim est vllus, cui non per verba propinet,
Quæ mage sint ipso dulcia melle, necem.
At licet extincto coruus se corpore pascat:
Corporibus viuis abstinet ille tamen.
Sauior at contra palpo nece parcit ademptis:
Ac viuos blandis morsibus vsque petit.

Philosophicæ Sententiæ.

Φόβος κολακίῃ μὲν ἐργάζεται, εὐνοίαν δ' οὐκ ἔχει.

Metus adulationem parit, sed beneuolentiæ expers est. *Democrit.*

Διόρα καὶ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς μετ' εὐνοίας θεραπεύοντας, ἵνα πλεῖον οἱ πονηροὶ τῶν χρηστῶν ἔχωσιν.

Discerne fraudulentos adulatores ab iis, qui per beneuolentiam te colunt: ne mali bonis præferantur. *Isocrat.*

Εὐλογίαν ἐπὶ καλαῖς ἔργμασι καλόν. τὸ γὰρ ἐπὶ φλαύροισι, λίβηλον καὶ ἀπαίδευτον ἔργον.

Rectè facta collaudare, honestum est: mala verò laudibus vehere, adulterini animi ac impostoris est. *Democrit.*

A turba, quantum potes, te separa; ne adulatoribus latus præbeas. Artifices sunt ad capiendos superiores, par illis etiam, si bene caueris, non eris. Sed mihi crede, si capiaris, ipse te trades. Habent hoc in se naturaliter

naturaliter blanditiæ, etiam quum reiiciuntur, placent, sæpe excluſæ nouiſſimè recipiuntur: hoc enim ipſum imputant quod repellunt, & ſubiici quidem nec contumeliæ poſſunt. *Senec. in Epiſt.*

Cito nobis placemus, ſi inuenimus, qui nos bonos viros dicant, qui prudentes, qui ſanctos. Non ſumus modica laudatione contenti, quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus, optimos nos eſſe & ſanctiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus ſæpè illos mentiri. Adeò quoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria tamen maximè facimus. *Senec. 60. epiſt.*

Intus teipſum conſidera, non qualis ſis aliis credas. Plerumque boni inepti & inertes vocantur: mihi contingat iſte deriſus. Æquo animo audienda ſunt imperitorum conuitia, & ad honeſta vadenti continendus eſt iſte contemptus. *Senec. 77. epiſt.*

Adulatio apertis & propitiis auribus recipitur, in præcordia ima deſcendit, venit ad me pro amico blandus inimicus. *Senec. 43. epiſt.*

O te felicem hominem, ſi nihil habes, propter quod quiſquam tibi mentiatur, niſi cum iam etiam cauſa ſublata eſt, mentitur conſuetudinis cauſa, adulator blandus conſilium dabit, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabitur. Caſſæ fidei ſunt, qui iugiter blandiuntur. *Senec. 21. epiſt.*

Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ, non imitatur tantum illam, ſed vincit & præcedit, eo ipſo gratioſos facit, quo lædit. Vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: Temeritas ſub titulo fortitudinis latet, Moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur, in his magno periculo erramus. *Senec. in epiſt.*

Monſtrabo tibi, cuius rei inopia laborant magna faſtidia, & quid omnia poſſidentibus deſit, vnum ſcilicet, qui verum dicat, dum nemo examini ſui ſententia dicit & ſuadet: ſed adulandi certameu, eſt vnum amicorum omnium officium. *Senec. in epiſt.*

Malum hominem blandè loquentem agnoſce tuum laqueum eſſe. Habet enim ſuum venenum blanda oratio. Diogenes cuidam laudanti dixit: Adulator deſine vtrumque facere, nihil proficis, cum te intelligam. *Senec. in epiſt.*

Venena non dantur, niſi melle circumlita. Bonum eſt laudari, ſed præſtantius eſt eſſe laudabilem. *Senec. de benef. & morib.*

Adulationem recipere, & adulari, deteſtabile eſt. Laudare præſentes adulatoris eſt. Omnes blanditores obſequioſi, ſeruiles & humiles ſunt. Amatores adulationis iniuſti ſunt. *Ariſt. lib. Rhetor. & Ethicor.*

Cauendum, ne aſſentatoribus patefaciamus aures, & ne adulari nos ſinamus: in quo falli facile eſt: tales enim nos eſſe putamus, vt iure laudemur: ex quo naſcuntur innumerabilia peccata. *Cic. Officior. libro 1.*

Nec ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum. *Idem.*

Simulatio benignitatis vanitati eſt coniunctior, quàm aut libertati aut honeſtati. *Idem.*

Habet adulatio principia iucunda: eadem exitus amariſſimos habet. *Item.* Nolo eſſe laudator, ne videar adulator. *Idem Rhetor. lib. 2.*

Cuius aures clauſæ ſunt veritati, vt ab amico verum audire nequeat, huius ſalus deſperanda eſt. *Idem lib. de amicitia.*

Adulatio ſimilis eſt ganopliæ pictæ. Delectat enim ſolum: nihil verò vtilitatis præbet. *Item:* Ligna quidem augendo ignem ab ipſo igne conſumuntur: diuitiæ autem, cum nutriunt adulatores, ab his ipſis perduntur. *Item:* Vt corui inuolantes cadauerum oculos effodiunt: ſic adulatores ſuis laudationibus rationem & mentem humanam corrumpunt. *Item:* Lepori canem, amico adulatorem naturâ infeſtum eſſe cogitandum eſt. *Item:* Lætandum magis reprehenſoribus, quam aſſentatoribus: illi enim veluti ſtimulo animos excitant, hi verò gratificantes diſſoluunt & ſubuertunt. *Item:* Nec vxori meretricem, nec amicitiæ adulationem præponere debemus. *Plutarch. in Opuſc.*

Corui mortuorum oculos corrumpunt, quum iam eorum nullus eſt vſus: at adulatores viuorum animos perdunt, & animarum oculos excæcant. *Item:* Simij iræ comparantur adulatorum iræ. *Item:* Approbato eos, qui bene conſulere cupiunt, non etiam eos, qui vbique adulari ſtudent; illi enim vtile in veritate cernunt: hi verò ea, quæ potentibus placent, ſpectant, corporúmque vmbras imitantes, omnibus illorum dictis aſſentiuntur. *Epictetus in Enchirid. & diſſert.*

Delphini, quouſque vnda ſubeſt, comitantur natantes, in litus verò nunquam egrediuntur: ſic adulatores in ſereno rerum ſtatu manent: ſicut qui amicos ad peregrinationem euntes deducunt, dum via plana eſt: cum aſperior incipit, recedunt. *Sotion. lib. de ira; apud Stob.*

Qui delectat emolumenti ſui cauſa, vt inde ſibi proueniat in pecuniis, & iis, quæ pecuniis comparãtur, vtilitas, adulator vocatur θώλαξ, ſeruus, qui in omnibus ita ſe accommodare ſtudet, vt fauorem emereatur quoquo modo, vel voce, vel geſtu, id quod ſane ſeruile eſt, & indignum plane libero ingenio. *Ariſtot. lib. 3. Ethicorum.*

Nulla in amicitiis peſtis eſt maior, quàm aſſentatio, blanditiæ, adulatio. *Cic. in Lælio.*

Simulatio amicitiæ repugnat maximè: delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt. *In Lælio.*

Semper auget aſſentatio id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult eſſe magnum. *In Lælio.*

Cauendum eſt, ne aſſentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos ſinamus, in quo falli facile eſt: tales enim nos eſſe putamus, vt iure laudemur. *In Lælio.*

Aſſentatio, quamuis pernicioſa ſit, nocere tamen nemini poteſt, niſi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur. Ita fit, vt is, aſſentatoribus patefaciat aures ſuas maximè, qui ipſe ſibi aſſentatur, & ſe maximè ipſe delectat. *In Lælio.*

In obſequio comitas adſit, aſſentatio vitiorum adiutrix procul amoueatur, quæ non modo amico, ſed ne libero quidem digna eſt. *In Lælio.*

Turpis eſt aſſentatio. *Ad Attic. lib. 13.*

Blanditia, cum vitioſa ſit, ac turpis in cætera vita tamen in petitione magiſtratus eſt neceſſaria: beneuolentiam tamen ciuium blanditiis & aſſentationibus colligere turpe eſt. *De petition. Conſul.*

Mihi hæreditates non honeſtæ videntur, ſi ſunt blanditiis officiorum, non veritate, ſed ſimulatione acquiſitæ. 3. *Offic.*

Quantum malum adulatio.

Adulationem perpetuum eſſe malum Regum, quorum opes aſſentatio ſæpius, quam hoſtis euerterit, Qu. Curtius ſcribit: Abs quo proditum item ſcimus, id eſſe nationis Siculæ vitium proprium germanúmque. Cynicum Diogenem ſcitè admodum & verè ſolitum dicere accepimus, κρεῖττόν ἐστιν ἢ ἐς κόρακας ἀπολλύεσθαι, ἢ ἐς κόλακας, id eſt, Præſtare ad coruos redigi, quam adulatoribus exponi. Quoniam illi morticina modò conſectentur, hi etiamnum viuos, bonóſque laniatu peſtifero excarnificare non deſinant. Et Anaxilas dixit, adulatores eſſe diuitum σκώληκας, id eſt, vermes. *Ex lib. 20. lect. antiq. Cœlij, c. 33.*

Monet Seneca, adulatoribus non eſſe præbendum latus, qui artifices ſint ad captandos ſuperiores: habere enim hoc in ſe naturale blanditias, vt quum reiiciantur, etiam placeant, ſæpéque excluſas nouiſſimè recipi. Remedium tanti mali eſt, nolle laudari. Et alibi Seneca; Pro ſua quemque portione adulatio infatuat. Vos quidem dicitis, me eſſe prudentem, ego autem video, quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. *Idem.*

Adulatorum guttur dicitur in Pſalmo, ſepulchrum patens. In præceptis ciuilibus Plutarchus ſcribit. Demetrij adulatores indignum putaſſe, quo illum, opinor, arctius illaquearent, ac compeditum tenerent, cæteris regium nomen impertiri. Nam Seleucum Elephanterarchen nuncupabant: Lyſimachum verò Gazophylaca, ac Ptolomæum Nauarchum, Agathoclea Neſiarchen. Idem alibi Plutarchus, nil intentius cauendum, quàm adulatores, monet. Quoniam nullum ſit pernicioſius genus quodque in præcipitium feſtinantius iuuentutem agat: quippe parentes ac liberos radicitus exterunt. *Idem.*

Adulatio eſt morbus amicitiæ, ſiue amicitia morboſa, ex iis feris vna, quæ cùm ſint cicures, earum tamen lethalis eſt morſus. Eius ictu nihil eſt velocius, nihil tam improuiſum. In ictu eſt virus; hinc delirium eius in quem hoc telum intenditur. Adulatio tam ſubdola captatrix eſt, vt nemini apponat niſi aſſumptâ formâ, & aliqua parte veri, vt facilius falſum inducat. Eſt enim vitium illius cuius animus cuicunque ſeruitio expoſitus, ſibi imperauit, omnia ſua dicta & facta fingere ad alienum arbitrium, & inde compendia captare. Illum quem perit à ſe priùs infatuatum, mox perducit ad ignorantiam veri. Bonam alioqui mentem ſubruit & euertit, propemodum vt illa quæ corpore quæſtum facit. Nam amatori ſuo palam omnia bona precatur, præter ſanum ſinciput. Adulatio obtundit acumen ſolertis ingenij, mirificis præſtigiis contra incolumitatẽ ſenſuum, ſua contechnatur. Eſt perfida, eſt proditrix. Nihil ſcit, niſi dolos, fallacias, mendacia. Fidei & fidelitati prorſus eſt inimica. Inter vitia eſt id quod tarandus inter animalia. Vt hic habitum motu vertit, eiúſque rei ad quam proximè accéſſerit, colore inficitur, ſic adulator varias affectuum alternat facies. Et, quod mirere; ipſa virtutum decora ſuas occaſiones facit; vitiorum mancipiis falsò eminentes virtutes attribuit. Qui á probro ac dedecore retrahi, ſi ingenuo iurgio increpitus, non falſa laude ſufflatus fuiſſet, potuit, huic aſſentator tantam indit perſuaſionem ſui, vt ipſe ſe planè pro ſapiente & continente audacter inferat. Quippe perpauci ſunt illi, qui illud Euripidis vſurpare poſſint. Nimis laudari offendit. Omnes hoc agunt, vt laudibus extollantur, non ab amico, eóque laudato viro, quæ eſt vera dulcíſque laus, ſed ab adulatore, qui eſt illi quem ſuis laudibus conſpurcat, inimicus. Vt muſæ diuinis concentibus non ſolùm oblectant, ſed homines ad dignitatem formant, mores componunt, affectus comprimunt, ita amici monitus ſunt ad ſalutem. Contra, vt Sirenarum carmina ſpectant exitium nauigantium, ita ſermo adulatoris venantis blanditiis influit in aures audientium, mox in animos. Eſt quoque adulatio ſtultitiæ fautrix, ac ſtupori adiutrix. Quoſcunque verſat; lautè ludit; è ſtultis inſanos facit. Vſque eo decipi iuuat, & obligari illi qui ſcientem & volentem ſciens & volens decipit, & plus reponere in falſa laude, quàm in propria conſcientia. Vt ſepulchrum hominis nihil habet extra cadauer, ita adulator ex amicitia nihil retinet niſi nomen. Non aliter eſt amico homini ſimilis, quàm vt homini ſimia, aut cani lupus. In hoc vnum intentus eſt vt placeat, nempe vt cui placuit, in hunc truculentius feratur, propemodum vt ſcorpio, qui ante ictum lambit. Medico eſt diſſimilis & remediis. Quippe iis priùs offendit; & hæc priùs illum metu expiant, cui poſtea proſunt. At aſſentator, priuſquam diſplicet, vulnerat. Verus amicus quem offendit, ſeruat. Verùm adulator quem veretur offendere, hunc non dubitat perdere. Nec ſanè aſſentationem aliud eſſe dixeris, quàm mentem prauam ſermone placentem, & officioſæ ſimilem; cùm non ſolùm non ſit officium, ſed veneficium & crimen fœdiſſimæ ſeruitutis. *Paſchal. lib. de virt. & vitiis, cap. 12.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras. Potius gaudendum redarguentibus, quam aſſentantibus dicebat, quos etiam hoſtibus deteriores iudicabat. *Stobæus ſerm. 12.*

Alexander. Ariſtobulus hiſtoricus librum conſcripſerat de rebus ab Alexandro Macedone geſtis, in quo multa ſupra veri fidem adulantiſſimè affinxerat, cum quum illi in nauigatione recitaſſet, Alexander arreptum è manibus librum in fluuium Hydaſpen demerſit, & ad Ariſtobulum conuerſus: Tu, inquit, dignior eras, vt eodem præcipitareris, qui ſolus me ſic pugnantem facis, vt vel vno iaculo interficiam elephantes. *Eraſm. lib. 8. apophtheg.*

Idem,

Idem, validissima quadam rupe capta, quum amici dicerent, illum egregiis gestis Herculem superasse: At ego inquit, meas res gestas in imperio ne verbo quidem cum his, quæ gessit Hercules, arbitror conferendas. Adulabantur illi, sed huius animo nulla satisfaciebat adulatio: *Plutarch. in apophth. Regum & Imperatorum.*

Cicero cuidam nuncianti, Cæsaris amicos esse tristes: Hoc dicis, inquit, illos Cæsari male cogitare? Irrisit adulantem nuntium, quasi Cæsariani rebus suis diffiderent, metuerentque Pompeium. *Plutarch. in Rom. apoph.*

Idem Nolo inquit, esse laudator, ne videar adulator. Et, habet adulatio principia iucunda, sed exitus amarissimos adfert. Item cuius aures clausæ veritati sunt, vt ab amico verum audire nequeat, huius salus desperanda est. *Rhet. lib. 1. & lib. de amicitia.*

Augustus. Tarraconensibus pro læto ostento ei nunciantibus, quod in eius ara palma esset nata. Apparet, inquit, quàm frequenter accendatis. Quod illi Diis tribui volebant, ille tribuit illorum negligentiæ, qui nunquam in ara Cæsaris adolerent incensum. *Erasm. 4. apophth. ex Suetonio.*

Furnius. Antonij partes sequutus fuerat. At posteaquam victoria cessit Augusto, metuens sibi, subornauit filium, qui à victore veniam peteret. Petiit, & impetrauit. Tum Furnius his verbis gratias Cæsari egit: Hæc vna, ô Cæsar, abs te mihi facta est iniuria, effecisti, vt mihi & viuendum & moriendum sit ingrato: significans, tantam esse eius beneficij magnitudinem, vt nulla ex parte esset par referendæ gratiæ, Reprehensionis colore blanditus est principi. *Erasm. 8. apoph.*

Sfortia. Quum quidam apud Sfortiam, vt eius sibi gratiam compararet, Tartaliam accusaret, quod in conuiuio quodam eius famam criminosè laceraisset; Sfortia animaduertens adulatoris improbitatem. Non opus est, inquit, vt hac in re multum persuadendo me labores, quum Tartalia omnibus maledicat. Peracutè delatorem auertens, simul & sua vitia Tartaliæ obiectans. *Paulus Iouius de rebus gestis Sfortiæ, c. 85.*

Idem, ex Sicilia nauigans quum vidisset garrias aues triremem circumuolantes, attentásque, si quis bolus è triremi decideret, certatim arripere: quæque arripuisset, celeriter illam aufugere: conuersus ad suos dixisse fertur: Persimiles sunt his garriis purpurati & curiales aliquot mei. Simulac enim aliquod munus aut beneficium dimicantes inuicem à me acceperint, profugiunt. Notauit autem elegantissimè assentatorum mores, qui vbique præstò sunt, dum quod accipiunt, habent in promptu: quo ablato, fugiunt, nunquam nisi vrgente necessitate rediturí. *Panor. lib. 1. de rebus gestis Alphonsi.*

Aristides, ita est (inquiebat) ingenium hominum, vt facilè admittant eos qui sciunt obsequi ac inseruire studiis cuiusque. Hi enim soli iam benigni, ac verè viri æstimantur. At contra videre est, quam rigidi putentur, qui ab omni assentandi studio alieni, modestiam inducere moliuntur. *Stobæus.*

Aristippus, quum malè audisset à Diogene, quòd Dionysium coleret: Si Diogenes, inquit, sciret vti regibus, non vesceretur crudis in dies oleribus. *Idem.*

Antisthenes, satius esse dicebat, incidere in coruos, quàm in parasitos. Hi enim viuentis animum corrumpunt: illi solum mortui corpus. *Laërt. lib. 6. c. 1. Brus. lib. 1. c. 7. Hoc alij Diogeni adscribunt.*

Idem. Vt meretrices bona omnia præter mentem & prudentiam suis amatoribus imprecantur, eodem modo adulatores iis quibuscum agunt. *Stobæus.*

Democritus, dicere solebat, rectè quidem facta laudare honestum esse: mala verò laudibus euehere adulterini esse animi, & impostoris. *Idem.*

Crates, Parasitos vocabat συλλιχνοσυναγώγους, (quasi quis Latinè conepulones dixerit) quod omnium dictis facilè inter epulas annuant. *Stobæus.*

Idem, ad opulentum adolescentem, quem parasitorum comitabatur turba; Adolescens, ait, miseret me tuæ solitudinis. *Stobæus.*

Idem, eos, qui cum adulatoribus viuerent, aiebat esse desertos, non aliter quàm vituli sunt inter lupos. Neque enim illos adesse quos oportet: neque cum iis qui adsunt, habere societatem, quum sint insidiatores. *Laërt. lib. 6. cap. 5.*

Clearchus Solensis. adulatorum mores dicebat humiles esse atque seruiles: breui tempore artem eorum durare, nemo enim parasitum canum amat. Materia quoque fingendi tempore consenescit. *Athenæus.*

Anaxilaus, adulatores assimilabat vermibus, qui triticum nacti non discedunt, donec vacuum reddiderint: sic illi diuitum substantiam rodunt. *Athen. ex Theophrasto.*

Demaratus, postquam cum ipso colloquium Orontes habuisset asperius, cuidam dicenti: Asperius tecum egit Orontes, ô Demarate: nihil inquit, in me peccauit. Si quidem qui ad gratiam colloquuntur, hi lædunt: non qui durius, cúmque maleuolentia verba faciunt. *Plut. in Lacon.*

Parisatis, præcipere solebat, vt qui Regem conueniret, eum alloquuturus, verbis byssinis vteretur: hoc est, mollibus, talis enim à Regibus expetitur oratio, non austera, & ad viuum resecans. *Plut. in apoph.*

Clitophus, Philippo iacienti in ipsum scommata, & admodum hilari: Ego posthac, inquit, te non alam. Lepidè inuertens rem, nam Reges in hoc alunt parasitos, vt illorum dictis exhilarentur. Quod si ipsi Reges inter se norint ludere, & in alios ridicula dicere, nihil opus sit parasitis, quum ipsi norint parasitos agere, alioqui parasiti magis alunt Reges, quàm Reges parasitos. Quanquam Plutarchus in Symposiacis ita refert, οὐκ ἐγώ σε τρέφω, id est; non ego te alo: notans Regem, quod versa rerum vice pro Rege ageret morionem: Tu me alis, vt ridiculis dictis te exhilarem, non ego te. *Eras. 6. apoph.*

Eudemonicus. Alexander habebat Eudemonicum philosophum, sed quouis parasito adulantiorem. Hic, quum aliquando tonaret vehementer, adeò vt omnes expauescerent, dixit Alexandro: Quin tu tale quippiam facis, Alexander, fili Iouis? At ille non ferens tam abiecti philosophi vocem, ridens ait: Nolo enim formidabilis esse, quemadmodum tu me doces, qui Satraparum ac Regum capita me iubes super cœnam apponere. Sic Athenæus. Plutarchus in vita eius secus aliquanto: Quid mihi succenses, quod pisces apponam in conuiuio, ac non potius Satraparum capita? *Erasm. lib. 6. apoph.*

Alexander Macedo, quum in Hammonis templum venisset, sacerdos grandæuus illum salutauit: Salue fili, & hanc salutationem à Deo habeas. Tum Alexander: Lubens, ô pater, excipiam eam salutatione m, & posthac lubens tuus ero filius, si mihi totius orbis imperium concesseris. Sacerdos autem cum se intro recepisset, quasi Deum consultutus, respondit, Iouem id promittere, quod petiisset. Iterum ab eodem scire cupiebat Alexander, num eorum aliqui superessent, qui patrem Philippum interfeciissent: ad quæ Sacerdos ait: interfectores iamdudum dignas dederunt pœnas, qui Philippum occiderunt, sed patri tuo nemo mortalium potest tendere insidias. Tales sunt hodie adulatores, qui sub prætextu pietatis blandiloquio principes terrarum seducunt, dum eos quasi Deos extollunt, & mira adulatione ad quiduis tentandum extimulant, nullam aliam ob causam, quam vt ita principibus placeant, vt tamen nihil de dignitate, potestate, & authoritate illis decedat. *Vide Plutarchus in Vita Alex. & Quin. Curt.*

Anaxarchus, quum Alexandrum se ob Cliti necem discruciantem videret: Nescis, inquit, ius & fas adsidere Ioui, vt quicquid Rex facit, id iustum fasque sit? *Laërt. lib. 9. cap. 10. Plutarchus in Alexandro*

Cœlius, Cliens quidam cum Cœlio oratori omnia in sermone concederet, ille iam longa assentatione enecatus, die, ait, contra: vt duo videamur. *Seneca.*

Cicero, quum Crassus dixisset, Neminem Crassorum, Romæ vixisse diutius annis sexaginta, deinde pœnitens eius sermonis adderet. Quid mihi accidit, vt hoc dicerem? M. Tullius. Sciebas, inquit, Romanos hoc libenter audituros, & ista via venisti ad remp. gubernandum: duo significans, & Crassorum nomen inuisum esse Romanis, & illum non virtute, sed blandiendo prouectum ad honores. *Erasm. 4. apoph.*

Seneca. Alexander cum in obsidione cuiusdam vrbis circuisset muros ictu sagittæ percussus: quum represso sanguine sicci vulneris dolor crescceret, & crus obstupuisset, coactus absistere: Omnes, inquit, iurant me Iouis esse filium, sed vulnus hoc hominem me esse clamat. Idem nos faciamus: dicamus, vos quidem dicitis me esse prudentem, ego autem video, quod multa inutilia concupiscam, nocitura optem. *Epistola sexagesima ad Lucil.*

Constantinus Imperator, spadonum atque assentatorum in principum aulis tantus erat hostis, vt eos tineas atque sorices palatij appellare crebro sit solitus. *Nicephori interpres & Scholiastes lib. 8. cap. 5. Ecclesiast. histor.*

Sigismundus Imperator, assentatores se veluti pestes odisse cum diceret, Brunenius Neronensis respondit, tamen nullum genus hominum magis amas, quam adulatores. Tum Sigismundus: Vincis sanè, inquit. Ita enim natura comparatum est, vt quum vitandos esse adulatores dicimus, tum maximè illis hæreamus. Nam nec tu mecum tandiu fuisses, nisi meis moribus blandiri assueuisses, *Æneas Siluius de dictis Sigismundi & Friderici Impp.*

Idem. Quum adulatores odio haberet, cuidam supra modum eum laudanti, & Diis similem esse dicenti, alapas dedit, dicentique illi: Cur me cædis Imperator? Cur me, inquit Sigismundus, mordes adulator? *Æneas Sylu. lib. 1. Comment. de rebus gestis Alphonsi.*

Timon Philosophus, cum vidisset Arcesilaum inter assentatores euntem: Quid tu, inquit, venisti huc vbi sumus nos, qui liberi sumus? Sensit vir prudentissimus, libertati nihil magis obstare, quàm assentatores. *Refert Laërt. lib. 9. cap. 12.*

Antigonus. Hermodotus Antigonum in carmine scripserat Iouis filium. Is hoc legens: Istius, inquit, rei nequaquam mihi conscius fuit Lasanophorus ille: perquam facetè ridens poëticam adulationem, modestia sui generis humilitatem agnoscens. Lasanum autem matula fictilis est. Quod si Iouis erat filius, ea res hactenus fefellerat, & seruum matulam in cubiculo ferre solitum, & Antigonum filium. *Plut. in apoph.*

Arcadion. Is odio Philippi Macedonis sponte deseruerat patriam. Euenit autem, vt Philippo Delphis agente, & ipse adesset. Eum ergo rex accersitum rogauit: Quousque fugies, Arcadion? Donec inquit, peruenero, vbi nemo nôrit Philippum. Quis non miretur eam libertatem in adulatore? Sed hac libertate delectatus Rex, vocauit illum ad cœnam, itaque cum eo in gratiam rediit. Quanquam libertati suberat adulatio: subindicans, Philippum nusquam non esse celebrem. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Agis Argiuus, adulator, videns Alexandrum ingentia munera dedisse cuidam ridiculo, exclamauit, O rem vehementer absurdam! Quum Alexander hac voce excitatus, dixisset, Quid tu ais? Fateor, inquit Agis, me pati non posse, quum videam vos è Ioue prognatos, omnes pariter assentatoribus delectari. Siquidem & Iupiter Vulcanum habet pro morione: & Hercules Cercopibus, & Bacchus Silenis delectari consueuit. Tales videmus & apud te magni fieri. Pestilentissimum adulationis genus, sub libertatis imagine blandiri. *Eras. 6. apoph.*

Anonymus. Tiberio Senatum ingrediente, surgens adulator quidam, exclamauit, esse liberè loquendum, nec reticenda, quæ ad Rempublicâ attinerent. Erectis ad hanc vocem omnibus, ipso etiam Tiberio attento: Audi, inquit, Cæsar, in quo te reprehendimus omnes, licet nullus audeat palam fateri. Impendis teipsum nobis, corpus tuũ diurnis nocturnisque laboribus & curis pro Repub. conficiens. Huiusmodi

mul-

multa cum diceret, sub libertatis prætextu turpiter adulans, C. Seuerus subiecisse fertur : Ista tanta libertas hunc hominem dabit exitio. *Eras. lib. 6. apoph. Bruson. lib. 3. c. 10. ex Suetonio & Tacito.*

Tiberius, adulandi studium in primariis Reipub. Romanæ viris detestatus, & indignè ferens, quantumuis tyrannidis amicus, quoties è Senatu egrediebatur, apud se exclamabat, ô homines ad seruitutem paratos. *Tacitus.*

Isocrates, adulatores, vt impostores odio esse habendos suadebat. Creditores enim vtriq; in re quauis sibi credita fallũt. *Stob. Max. ser. 11.*

Philo dicere solebat fraudulentos adulatorum sermones auersandos esse, qui cum animæ rationem non habeant, veritatem in rebus perspicere non sinant. Aut enim laudant vituperanda, aut vituperant sæpe, quæ omnem laudem excellunt. *Anton. in Melis. 52. Max. ser. 11.*

Apollonius rogatus à rege Babylonio, qua ratione quietè Imperio frui posset? respondit, Si paucis credideris. *Brus. lib. 3. cap. 13.*

Crispus Passienus dicebat adulationi non esse claudendum ostium, sed aperiendum, verùm vt solet amicæ : quæ si impulit, grata est : gratior, si effregit. Sensit non probandos eos, qui prorsus non ferunt vllam adulationem : quam vt affectare turpe est, ita ingerentem se non oportet omninò repellere. Prodest enim in hoc, vt homo perspiciat, qualis esse debeat. *Erasm. lib. 8. apoph.*

Phocion, Antipatro petenti, vt in gratiam suam faceret quiddam, quod cum iustitia non conueniret : Non potes, inquit, ô Antipater, Phocione simul amico & adulatore vti : amicus enim non quiduis obsequitur, adulator autem in omnibus obsecundat. *Plut. in Gracorum apoph. Ant. in Meliss. Maxim. serm. 11.*

Bion eos, qui auscultarent adulatoribus, dicebat esse similes amphoris, quæ auribus circumaguntur. *Eras. 8. apoph. & Plut.*

Idem interrogatus, quod esset animal omnium maximè noxium? Si de feris, inquit, percontaris, tyrannus : si de mitibus, adulator. *Laërt. lib. 1. cap. 6. Plut.*

Diogenes, Oratores, qui in summo pretio apud Athenienses habebantur, vocabat turbæ ministros, quòd ad gratiam loqui cogerentur, ac seruiliter adulari stolidæ multitudini. *Laërt. lib. 6.*

Idem, Orationem blandam non ex animo proficiscentem, sed ad gratiam compositam, vocare solebat melleum laqueum, quod blande amplectens hominem iugulet. *Laërt. lib. 6.*

Idem aiebat, in assentatione, veluti sepulchro aut statua quapiam, nomen solùm amicitiæ inscriptum esse. *Stobæus.*

Idem interrogatus, quænam bestia morsum haberet omnium nocentissimum? respondit : Si de feris interrogas, est obtrectator : si de mansuetis, est adulator. Nam obtrectator quidem præ se fert odium, adulator autem sub amici persona multò lædit grauius. *Laërt. lib. 9 Stob. & Bruson. lib. 1. Idem.*

Idem, Græci, si cui precantur exitium, iubent abire ad coruos εἰς κόρακας. At Diogenes dicere solebat, multò periculosius esse incidere in assentatores, quàm in coruos. Dicti iucunditas perit nobis, quæ est in Græcarum vocum affinitate. Nam κόρακας appellant coruos, & vnica literula mutata κόλακας, adulatores. Hoc dictum tribuitur & Antistheni. *Laërt. Erasm.*

Idem interrogatus, ob quæ facta canis nomen vulgò sortitus esset : Quoniam dantibus blandior, inquit, non dantibus oblatro, malos etiam mordeo. *Laërt. lib. 6.*

Idem, Aristippum Philosophum & Socratis discipulum vocabat regium canem, quod Dionysio Siciliæ tyranno adularetur. Est enim canis animal ad adulationem & assentationem promptissimũ. *Laërt. l. 2. c. 8.*

Epictetus, audiens quendam adulatoribus facilè suas aures præbentem, corui, ait, mortuorum cadaueribus oculos euellunt, neque id iniuria, nullus enim. vita functo luminis vsus est. At Adulatores viuentium animos corrumpentes, omnem illis visum adimunt. *Stob. Ant. in Meliss. part. 1. 52. Maximus serm. 52.*

Themistius, quum videret Iouiani Romanorum Imperatoris aulam assentatoribus refertam esse, perfacetè atque luculenter illos irridens, ex moribus deprehendi, ait, purpuram ipsos magis quam Diuum colere : neque aliqua re ab Euripo differre, nunc huc nunc illuc, atque in contrarium adeo momentum refluente. *Nicephorus Callistus lib. 10. c. 42. hist. Eccles.*

Phauorinus. Actæon ab alumnis suis canibus interiit : parasiti eos, à quibus aluntur, pessundant: *Stob. ibid.*

Plato, quum Diogenem offendisset olera lauantem, dixit illi : Si Dionysio morem gessisses, profecto non lauares olera. Diogenes vicissim Platoni: Si tu lauares olera, Dionysio non inseruisses. *Laërt. lib. 6.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Nihil dulcius quàm nulli hominum stipendij gratia adulari, sed vnumquemque sibi ipsi sufficientem ad res necessarias suppeditandas existere. *Xenophon de reb. gest. Grac. lib. 5.*

Ex plebis adulatione omnis tyrannis nascitur. *Dionys. Halicar. libro 6.*

Moribus corruptis adulatio perinde auceps est si nulla, quàm vbi nimia est. *Tacit. Annal. lib. 4.*

Veritati adulatio officit. *lib. 6.*

Laus falsa & precibus expressa, perinde cohibenda quàm malitia, quàm crudelitas. *lib. 15.*

Plura sæpè peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus. *Idem ibid.*

Semper magnæ fortunæ comes adest adulatio. *Velleius Paterc. libro 2.*

Perpetuum malum regum, adulatio. *Q. Curt. lib. 8.*

Adulatio, vitiorum altrix. *Ammian. Marcell. lib. 10.*

Adulationes vetus in Repub. malum. *Tacit. Annal. lib. 2.*

Adulationis, *Adulatoris & Adulatorum characteres.*

Adulationem putet aliquis esse turpem vitæ quotidianæ consuetudinem, sed quæ adulatori conducat. Adulator autem is est, qui si cum aliquo ambulet, ei dicat, viden' vt omnes in te oculos conuertunt? fit hoc nemini ex omnibus ciuibus, præterquam tibi. Heri in porticu magnum bonæ existimationis tuæ fructum capiebas. Nam quum homines ibi plus quam triginta sederent, sermóque incidisset, Ecquis ciuium esset optimus, & orsos ab ipso, & in eiusdem nomen simul omnem recidisse. Hæc ille loquitur, aliáque his similia. Idem ex illius vestimenti cui assentatur, floccos solet eximere. Quod si qua palea vel festuca à vento actá illius capillamento adhæserit, tollit adulator & simul renidens, En, inquit, quia biduo hoc ego te non vidi, vt canitie barba tibi est referta! atqui tu sanè, qui id ætatis homo sis, habes, vt si quis alius, capillos nigros. Iam si loquatur ille, hîc verò adulator silentium omnibus imperare, in os laudare, dicenti voce gestúque applaudere, & vbi finem dicendi fecerit, dictum bene! acclamare. Quod si quem ille sale aliquo perstrinxerit, eundem iste acerbè irridebit, vestémque sibi in os indet, quasi risum tenere non queat. In via si qui fiant obuij, sistere gradum iubet, donec ille transierit, &c. *Theophrast. in characteribus.*

Adulator aulicus ita describitur à Tacito, Egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sæuitiæ principis abrepit, mox clarissimo cuique facessit periculum, potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dans exemplum quod sicuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremo sibi inueniunt. *Annal. lib. 1.*

Quidam adulationi libertatem veluti subausterum condimentum admiscent, quò proteruæ inter pocula loquacitati tædium dimoueant & satietatem, idque consequantur, vt assentientes & concedentes quoties de re graui sermo inciderit, non gratiam captare, sed prudentiá inferiores videantur. *Plutarch. in Antonio.*

Iis omnia Principum honesta atque inhonesta laudare mos est. *Tacit. Annal. lib. 2.*

Cum fortuna Principis potius loquuntur quàm cum ipso. *Idem. Histor. lib. 1.*

Ita compositi, vt ex euentu rerum aduersa abnuant, vel prospera agnoscant. *Hist. lib. 3.*

Veri copiam non faciunt, sed suspensa, & quò ducantur inclinatione naturæ respondent. *Annal. lib. 11.*

Aulæ in perniciem suam alunt laudatores malorum, bonorum iustitiam simulantes. *Nicetus Acom. Andronic. lib. 2.*

¶ Similitvdines.

Veluti lupus animal est cani simile : Ita & adulator, & adulter, & parasitus, amico similis est. Animum igitur aduerte, ne canum custodum vicé pernicioso lupos nescius admittas. *Stob. serm. 3.*

Vt medico carnem secante, manus concinnitatem quandam & elegantiam seruat, abest autem saltatoria gesticulatio : Ita libertas admittit vrbanitatem, seruata grauitate. Adulator risu inepto, scurrilibúsque iocis libertatem veluti malis condimentis edulcat. Item, quasi præceptor puerum de stylo ac tabula obiurget, barbarismum aut solœcismum committentem dissimulat. Item, quasi malus orator, nihil ad argumenta respondens, vocem aut codicillos diligentis scriptoris calumniatur. *Plutarch.*

Perinde ac si quis hominis tuberibus ac fistulis laborantis, medici similibus, pilos & vngues secet : Ita adulator libertate vtitur in iis, in quibus non est opus. *Plut.*

Bene olet vnguentum, bene olet & pharmacum : verum illud ad nihil vtile, nisi vt delectet : hoc præter odorem maiorem habet vtilitatem : sic adulator tantum iucundus, amicus etiam vtilis & necessarius. *Plut.*

Pictura colores habet iucundos, sunt & pharmaca grati coloris : sic amicus ideo delectat, vt iuuet; adulator tantum delectat. *Plut.*

Vbi corpus vitiosis inflatum humoribus, ibi adsunt bubones : sic vbi irascitur, amat, odit amicus, id premit adulator. *Plut.*

Pharmacum non adhibitum in loco, dolet absque fructu : sic obiurgatio non vt debet admota. Atque idem facit amicus cum molestia. quod adulator cum voluptate. Lædit enim vterque. *Plut.*

Mala pictura, fractis vestibus, rugis & angulis rem repræsentat : & adulator sudoribus, clamoribus amicum imitatur, nihil exhibens sincerum. *Plut.*

Simia cum nec domum possit seruare more canis, nec onera gerere, quemadmodum equus, nec arare sicuti boues, parasitatur ac risum mouet : sic adulator cum in seriis ac grauibus rebus nesciat esse vsui, voluptatum minister est. *Plut.*

Quidam malè pinxerat gallos gallinaceos, iussitque pueros vt veros gallinaceos procul abigerent à tabula, ne collatione deprehenderetur : sic adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus. *Plut.*

Puluinaria mulierum, quanquam videntur reniti, ac resistere capitibus, cedunt magis & accommodant sese : sic libertas adulatoris timet quidem, sed in se recepit inclinantem. *Plut.*

Vt difficilè deprehenduntur bestiæ, quæ ad loci similitudinem mutant colorem : sic eos assentatores haud facilè deprehendas, qui ad omne vitæ institutum omnésque affectus sese accommodant. *Plutarchus.*

Adulterina splendorem ac nitorem tantùm auri imitantur : Sic adulator gratiam, obsequium & hilaritatem amici. *Plut.*

Non vt polypus se quibuslibet locis : Ita nos debemus quorumlibet moribus accommodare. *Plut.*

Tragœdiarum

Tragœdiarum hiſtrionibus choro opus eſt, amicis concinentibus, theatroque applaudente: ſic qui gaudent adulatoribus, nihil agunt, niſi ſint qui applaudant. *Plutarch.* 1.

Quemadmodum iuxta mathematicos ſuperficies & lineæ nec inflectuntur, nec producuntur, neque mouentur per ſe, cum res ſint intelligibiles, ſed inflectuntur, producuntur & migrant pariter cum ipſis corporibus. Ita adulator ſuopte quidem affectu non mouetur, ſed cum irato amico iraſcitur, cum gaudente ridet. *Plut.*

Simia dum hominem imitari conatur, ſæpè capitur: ſed adulator idem faciens, alios capit & allicit. *Plut.*

Inſania alendi equos, non conſequitur lenticulam, ſed arua frumentifera: ſic adulatio non infeſtat pauperes, atque humiles, ſed magnarum familiarum ac fortunarum ruina morbúſque eſt. *Plut.*

Pediculi corpora exanima deſerunt, vtpote defecta ſanguine, quo alebantur: ſic adulatores rebus proſperis ac feracibus adſunt, aridas & ſteriles non attingunt. *Plut.*

Vt ſylueſtria ſemina, quæ ſpatio ac magnitudine accedunt ad triticum, haud facilè repurgantur, nam per angusta foramina non excidunt, per ampla ſimul excidunt: ſic adulatio, quæ amicitiam imitatur, non facilè ab amicitia reiicitur ac ſeparatur. *Plut.*

Qui alunt belluam, primum accommodant ſe illius ingenio, & animaduertunt quibus rebus offendatur aut placetur, donec aſſuefacta fiat tractabilis: ſic adulator omnibus amici ſtudiis & affectibus ſeſe accommodat. *Plut.*

Obſoniorum egregij artifices condimentis nonnihil auſteri admiſcent, quo dulcedinis tollant ſatietatem: ſic adulatores fictam quandam libertatem ac ſeueritatem admiſcent, vt nunquam magis adulentur, quàm cum videntur obiurgare ac liberè loqui. *Plut.*

Aqua delabitur vbicunque cauum ac decliuem locum reperit: ſic adulator vehementer vrget, ſi quid lapſus eſt amicus. *Plut.*

Vt pictura eſt tacita poëſis: Ita ſilentio quoque laudat adulator, nempe vultuque & obſequiis. *Plut.*

Qui venantur, facilius fallunt feras, ſi aliud agentes, hoc eſt, iter facientes aut agricolantes, id faciant: Ita maximè laudat adulator, cum non apparet eum laudare. *Plut.*

Vt præterfluens aqua nullo certo colore eſt, ſed ſemper refert colorem ſubiecti ſoli: Ita adulator ſui diſſimilis eſt, pro re nata ſeſe adaptans. *Plut.*

In Menandri Comœdia inducitur falſus Hercules clauam geſtans, non robuſtam, ſed inanem, ac leuem: ſic adulatoris libertas mollis eſt & blanda. *Plut.*

Vt rupturæ & ſpaſmata tum demum mouentur, cum corpus aliquo malo corripitur: ſic amici non ingenui felicibus adulantur, lapſos obiurgant, & illorum infortunio fruuntur. *Plut.*

Speculum quicquid obiicitur, imitatur: ſic adulator. *Plut.*

Vmbra, quicquid agas, reſponder & adeſt: ſic adulator quoquo te vertas ſequitur. *Plut.*

Chamæleon omnem imitatur colorem, præterquam album: ſic adulator in turpibus nihil non imitatur: ſolùm quod honeſtum eſt imitari non poteſt. *Plin. lib. c. 33.*

Imperiti pictores cum pulchra non queant aſſequi, rugis & verrucis exprimunt ſimilitudines: ſic adulator refert intemperantiam, iracundiam amici. *Plut.*

Sunt cibaria, quæ neque ſanguini conferunt, neque ſpiritibus, neque neruis, neque medullis: ſed pudenda tantum mouent, ventrem inflant, corpus turgidum reddunt: Talis eſt adulatoris oratio, vitioſa tantum auget, & irritat, alioquin infrugifera. *Plut.*

Medicus, ſi res poſtulet, aliquando crocum & nardum iniicit, & lauat ſuauiter, & paſcit humaniter: ſi amicus aliquando blandus eſt. *Plutarchus.*

Quidam tauris œſtrum, canibus crotonem in aures immittunt: ſic adulator in aurem admiſſus, haud facilè excutitur; ſed tranſuerſum agit quò lubet. *Plut.*

Pictores illuſtrant lucida appoſitis vmbris & obſcuris: ſic adulator laudans diuerſa vitia in aliis, in amico nutrit, ac fouet, quæ adſunt. *Plutarchus.*

Oratores aliquoties aliam perſonam loquentem faciunt, vel fidei cauſa, vel vt inuidiam fugiant: & adulator narrat, quæ ab aliis de amico audierit, etiamſi non audiit. *Plut.*

Si quis merum, alioqui conferens aduerſus cicutam, admiſceat illi, venenum reddit immedicabile, quod calore vim veneni protinus deuehat ad cor: ita adulator intelligens libertatem eſſe remedium aduerſus adulationem, eam ipſam adulationi admiſcet, quo magis ſit noxia. *Plutarchus.*

Vt monere & moneri eſt veræ amicitiæ, & alterum liberè facere, non aſperè: ſic habendum, nullam in amicitiis peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditias, & aſſentationem. *Cic. in Lælio.*

Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem, quæ ad dulcedinem cantúmque cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum & praua laudantium ſermo diutius hæret quàm auditur: nec facile eſt animo dulcem ſonum excutere: proſequitur enim & durat, & ex interuallo recurrit. *Seneca in Epiſt.*

Quemadmodum Heliotropium herba ſemper in eam ſpectat partem qua Sol eſt, & eo condito florem contrahit: ſic nonnulli ad regis omnes nutus obſecundant: & in quodcunque viderint illum eſſe propenſum, in id feruntur & ipſi. *Plin. lib. 18. c. 27.*

Vitrum mire cryſtallum imitatur, res vtiliſſima rem longè pretioſiſſimam: Ita aſſentatio amicitiam imitatur, res peſſima longè optimam. *Plin. l. 9. c. 29. & lib. 37. c. 2.*

Pardus odoris gratia allectans feras inuadit, atque occidit: Ita quidam blandiloquentia irretitos fallunt, ac perdunt. Sic principum aulæ habent neſcio quid blandum, quod inuitet in perniciem. *Plin. lib. 8. cap. 17.*

Vt ranæ vltra ſolitum vocales tempeſtatem ſignificant imminentem: Ita cum plurimum valet apud principes oratio malorum, bonis tacentibus, tum inſtat rerum perturbatio, *Plin.*

Qui faſcino vtuntur, laudando necant arbores, ſata, pueros: Ita adulator laudando perdit. *Plin.*

Vt nihil inſidioſius melle venenato (nam ſunt quædam huiuſmodi,) ita nihil magis cauendum quàm blandus hoſtis. *Plinius libro 21. cap. 13.*

Hyæna vocem humanam imitatur, & nomen alicuius ediſcit, quem euocatum lacerat: Ita quidam obſequio blandiuntur, donec in perniciem trahant. *Plin. lib. 7. cap. 2.*

Vt canes Melitæi potiſſimum in deliciis ſunt opulentis ac potentibus fœminis: Ita principes effœminati deliciis, plurimi faciunt adulatores, & ad gratiam omnia tum loquentes, tum facientes. *Plin. lib. 3. cap. vlt.*

Chamæleon qui ſubinde mutat colorem, omnem imitatur, præter rubrum & candidum: Ita adulator nihil non imitatur in amico, præter ea quæ honeſta ſunt. *Plin.*

Quod oleum eſt muſcis, formicis, feréque reliquis inſectis, id eſt adulatio ſtultis Principibus. Siquidem oleo peructa moriuntur illa: hi aſſentatione, & obſequio palponum in exitum trahuntur, ipſi trahunt rempublicam. *Plin. lib. 30. & lib. 11. cap. 19.*

Cupreſſo non innaſcuntur ceraſa propter amaritudinem, nec buxo, propter duritiem: Ita peſtis adulationis fugit ſeuera ac triſtia ingenia, mollia captat & facilia. *Plin. lib. 7. cap. 24.*

Vultures triduo futura cadauera præſentiunt, eóque aduolant: Ita quidam captatores multis etiam annis morti diuitum imminent. *Plinius.*

Heliotropium ac lupinum circumaguntur cum Sole, & quocunque ſe mouerit ille, eodem, deflectunt & hæc cacumen: Ita proceres aulici quocunque regis ingenium vertit, eo propendent omnes. *Plin.*

Vt ſuauius eſt antiphonum, quam ſi vox omnino ſit eadem: Sic iucundior amicus ita concors, vt tamen nonnihil diſſideat per omnia obſeruans. *Plin.*

Hyæna, ſicut & Ichneumon, nunc mas eſt, nunc fœmina: Ita quidam ſui diſſimiles, nunc fortia loquuntur, nunc mollia, nunc Philoſophi ſunt, nunc nepotes, nunc amici, nunc inimici. *Plin. lib. 7. cap. 2.*

Vt timidus miles videns hoſtes appropinquantes cogitat de adornanda fuga: Sic adulator, videns imminere periculum ab iis, quorum opibus viuebat, ſtatim retrocedit. *Apud Stob. ſerm. 12.*

Similis eſt adulatio panopliæ pictæ, quæ delectationem quidem, ſed vſum nullum præſtat. *Apud Stob. ſerm. 12. Maxim. ſerm. 11.*

Sotionis, ſicut qui amicos ad peregrinationem euntes, dum via plana eſt, deducunt: dum aſperior eſſe incipit, recedunt: Sic adulatores comitantur eos, qui diuitias & opes paratas in promptu habent, vt exponant liberaliter, verùm ſumptus cum deficit, ſtatim retrocedunt. *Apud Stob. ſerm. 12.*

Quemadmodum Delphini, quouſque vnda ſubeſt, comitantur natantes, in littus verò nunquam egrediuntur: Sic adulatores in ſereno rerum ſtatu ſemper manent. *Apud Stob. ſerm. 12. & Maxim. ſerm. 11. ex Sotionis lib. de ira.*

Ariſtonym. quemadmodum ligna, dum augent ignem, ab ipſo conſumuntur: Ita opes, dum alunt adulatores, ab eis ipſis pereunt. *Apud Stob. ſerm. 12. Anton. in Meliſſ. part. 1. ſerm. 52. Maxim. ſerm. 11.*

Phauorini, quemadmodum Actæon ab alumnis ſuis canibus interiit: Sic paraſiti eos, à quibus aluntur, peſſundant. *Apud Stob. ſerm. 12.*

Vt gutta continuò ſtillans durum etiam ſaxum excauat, & arborum folia erucæ abſumunt: Ita adulatores ad extremum puſillis animis præditos homines deuorant. *Conſtantin. Manaſſ. Annal.*

Quemadmodum lepori canem: ſic amico adulatorem naturâ infeſtum eſſe cogitandum eſt. *Ant. in Meliſſ. p. 1. ſerm. 52.*

Roterodami. Vt canes Melitæi potiſſimum in deliciis ſunt opulentis ac potentibus fœminis: Ita principes effœminati deliciis plurimi faciunt adulatores, & ad gratiam omnia tum loquentes, tum facientes. In prouerbio, Canis Melitæus. *Ex Plin. lib. 3. cap. vlt.*

Vultures triduo futura cadauera præſentiunt, eóque aduolant: Ita quidam captatores multis etiam annis morti diuitum imminent. *In Similitud.*

Non omnem eſcam omnes amant piſces, ſed alius alia delectatur; vnde piſcatores gnari, quam quiſque maximè appetit, fallunt ea potiſſimum obiecta: Ita adulator deprehenſo hominis ingenio, quibus rebus deliniatur, à quibus abhorreat, quod illi gratiſſimum eſſe intellexerit, hoc potiſſimum eum captat. *In ſimilitud.*

Vt heliotropium ac lupinum circumaguntur cum ſole, & quocunque ſe mouerit ille, eodem deflectunt & hæc cacumen: Ita proceres aulici, quocunque regis ingenium vergit, eo propendent omnes. *In ſimilitud.*

Qui faſcino vtuntur, laudando necant arbores, ſata, pueros: Ita adulator laudando perdit. *In ſimilitud.*

Vt ranæ vltra ſolitum vocales tempeſtatem ſignificant imminentem: Ita quum plurimum valet apud principes oratio malorum, bonis tacentibus, tum inſtat rerum perturbatio.

Thriueri, qui alteri innititur, nunquam poteſt rectè incedere, & qui primatis alicuius aut plebeculæ captat officium, nunquam poteſt quicquam liberè dicere. *In apophthegm. §. 113.*

Ventus ſubinde eſt eo peſtilentior, quo ſpirat ſuauior: nec ſemper

fidendum

fidendum est iis, qui blando sermone hominẽ excipiunt, & multa promittunt: ferè enim tales sunt, qui technas & insidias struunt, §. 115.

Non est mirum, quod pueri dulcia apperant, sed est dolendum, quod principes tanti assentatores faciant: Nam hi corrumpunt vniuersum hominem, dulcia verò dumtaxat ventrem. §. 91.

Vt Patroclus in bellum proditurus reliqua quidem Achillis arma sibi sumpsit, solam hastam, vt grauem ac prævalidam, non attigit: Ita adulator omnia veri amici symbola imitatur, præter solam admonendi libertatem. *Plutarch.*

Medicus dat operam, quo sanitatem tueatur & augeat: Ita facit amicus. At adulator laceros as titillat partes *Plutarch.*

¶ Adagia.

Mercenarium præconium *Tullius.*

Laudes non ex animo tributas, sed commodi gratia per adulationem oblatas, M. Tullius actione in Verrem 3. mercenarium præconium appellat.

Saluete æquorum filiæ, Χαίρετ' ἀλλοπόδων θυγατέρες ἴππων, *Apparet ioco vulgari fuisse iactatum in eos, qui emolumenti gratia blandiuntur.*

Verba coquinaria, ὀνομάσατε ἡδύσματα, *venustè dixit Aristoph. in Eq. pro verbis mollibus, blandis ac dulcibus: coquorum enim est edulcare cibum, per se insuauissimum.*

In ostio formosus, ἐν θύρᾳ καλός. *Aristoph. de iis, qui adamantur vulgóque gratiosi habentur.*

Pythion formosus, Πύθων καλός. *Pindar. Conuenit, vbi quis per adulationem falsò laudatur.*

Myosobæ Μυόσοβες. *Athenæus. Dicitur rectè in eos, qui in friuolis cupiam inseruire conantur.*

Haudquaquam difficile Athenienſem Athenis laudare. Οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ἐν Ἀθήναις ἐπαινεῖν. *Dictum est autem propter encomia orationésque panegyricas, quæ Athenis ex more exhibebantur iis, qui fortiter oppetiissent in bello, in quibus quía plurima dicebantur in laudem populi Athenienſis, pronis auribus audiebantur, propterea quod suis quisque laudibus fauet.*

Cura esse quod audis. *Horat. conuenit in diuites, qui ita demum felices fuerint, si id studeant esse, quod audiunt ab adulatoribus.*

Herculana scabies. Ἡρακλέος ψώρα. *De scabie iucunda faciléque sanabili, interprete Suida. Erasmus putat dici in eos, qui blandis adulationibus deliniti, veluti iucunda quadam scabie pruriunt.*

Ficum cupit. σῦκον αἰτεῖ. *In eum dicebatur, qui commoditatis alicuius gratia blandiebatur.*

De fera comedisti. Ἀγρίᾳ βέβρωκας. *Dicebatur olim oscitanti. Venustius erit, si commodè transferatur ad supinos, oscitabundos & negligentes.*

Ἀδελφίζειν. *Dicuntur, qui vocabulis adoptiuis alicui blandiuntur, & fraterculum appellant. Horatius: frater, pater, adde.*

Demulcere caput. *Pro blandiri, sumptum ab adulantium gestu.*

Refutantis laudem immodicam. Οὔτε ἐγὼ θεός εἰμι οὔτε μὲ ἀθανάτοισιν ἐοίκεις, *Nullum ego sum numen: quid me immortalibus aquas? Plutarchus monet, vt hoc Homericum carmen semper habeamus in promptu, tanquam pharmacum aduersus venenum adulationis; aut vbi quis nos magnificentius, quam pro merito laudat.*

Cauda blandiri. κέρκῳ σαίειν *Cauda blandiri dicuntur, qui spe commodi cuipiam adulantur.*

Præstat habere acerbos. *M. Tullius in dial. de Amicitia: Scitum est enim illud prouerbium Catonis: Multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur.*

Benignior pellice vulpe. πολεῖος ἦλαος ἀμύλης ἀλώπηκος. *De eo, qui commodi sui causa simulat beneuolentiam.*

Lethale mulsum. Θανάσιμον μελίκρατον. *Diogen. Lethale mulsum dicitur, quicquid ita iucundum est, vt idem sit perniciosum.*

Χρηστολόγος Χρηστολόγοι. *dicti: qui probè loquuntur, & improbè faciunt. Paulus in epistola ad Romanos huiusmodi blandiloquentium χρηστολογίαν vocat.*

Io Pæan. *Horatius Athemæus sic citat, ἰὴ παιὰν Acclamatio prouerbialis, qua consueuimus vti, re gnauiter & feliciter peracta.*

Policrates matrem pascit. Πολυκράτης μητέρ' νέμει. *Zenodot. Quoties aliquis in commendandis amicis est benignior, officiosiórque.*

Ipsemet canit. αὐτὸς αὐτὸν αὐλεῖ. *Hoc est: Ipso cuiusmodi sit, factis ipsis declarat. Adagium in vtramlibet partem poterit applicari, bonam vel malam.*

Magis ipse Phryx. μᾶλλον ὁ Φρύξ. *Æsopus. Equidem coniicio dictitatum, quoties ea magis probarentur, non quæ veriora sint, sed quæ adulantius dicta.*

Pulchre dixti. Belle narras. καλῶς ἔλεξας. *Plato: Huc pertinere videntur ironia illa prouerbialis, passim in Comœdiis obuia. Dixti pulchrè: Belle narras. De re dicta vehementer absurda. Plato in Euthyd.*

Climacides. Κλιμακίδης. *Plutarchus. Per iocum vocari poterunt, qui se diuitibus ad quiduis obsequij submittunt, etiamsi sordidissimum sit.*

Glossogastores. Γλωσσογάστορες. *Qui linguam habent venalem, ea loquentes, quæ ventri conducunt. Quorum in numero vel primus locus non nullis cauidicis assignandus videtur.*

Ex cohorte Prætoris. *Qui ad omnem nutum præsto sunt, & cum Authoritate delegantur ad hoc, aut ad illud exequendum, ex cohorte Prætoris appellari dicuntur.*

Confessus in ludo talario, vel Confessus talarius

Nec prouerbij specie caret, quod habetur in Epist. ad Attic. lib. 1. Confessus talarius, pro conuentu hominum parum honoratorum.

Adagia Sacra.

Meliora sunt vulnera diligentis, quàm dulcia oscula odio habentis. Dauid, Psalm. 141. vers. 5. & Salomon Prou. 27. 6. vide Plutarch. de discrimine adulatoris, & Ciceronem de Amicitia.

Oscula Ioabi & Iudæ proditoris, describunt adulationem pernicio-

simam. Horum historia extat 2. Sam. 3. 27. & 11. 16. & 18. 14. & 20. 9. 10. & apud Euangelistas, Matth. 26. 25. 49. 50. Marc. 14. 45. Luc. 22. 48.

Paries linitus absque paleis, absque temperamento. Ezech. 13. v. 10. 11. 14. 15. De blandis pseudopastorum sermonibus dictum, qui tractant vulnera Ecclesiæ leni manu. Huc refer Ieremiæ planctum, Lament. cap. 1. vers. 14.

Consuere pulvillos sub cubito manus. Et facere velamina vel ceruicalia super caput omnis staturæ, seu ætatis. Ezech. 14. vers. 18. 22. dictum in Concionatores parasiticos & adulatores, qui suos discipulos in aurem vtramque otiosè dormientes, non modo non excitant à somno peccati, sed & illorum mollitiem suis adulationibus fouent ac suffulciunt. *Vide Plutarchum lib. de Discrimine adulatoris & amici.*

¶ Exempla Biblica.

Adulationis exempla: Core & eius complices, *Num. 16. versic.* 13. Doëg Idumæus, 1. *Sam. 22. versic.* 9. Amalechita, 2. *Samuel. 1. versic.* 10. Rachab & Baana, 4. *versic.* 8. Absalon, 15. *versic.* 3. Siba, 16. *versic.* 2. Sedechias, 1. *Reg. 22. versic.* 11. 2. *Paralipom.* 8. *versic.* 10. Pseudoprophetæ 2. *Reg. 22. versic.* 11. 2. *Paralipom.* 18. *versic.* 11. *Mich.* 3. *versic.* 1. Pseudoprophetæ & Sacerdotes, *Ezech.* 13. *versic.* 12. 18. & 22. *versic.* 28 *Ierem. 6. versic.* 14. & 8. 11. *Thren. 2. vers.* 14. Iuniores Roboami consiliarij, 2. *Paralipom.* 10. *versic.* 10. Princeps Iuda, 24. 17. Hostes Iuda & Benjamin, 1. *Esdr. 4. vers.* 14. Mamucham, *Esth. 1. versic.* 16. Regis Assueri ministri, 3. 4. Amici Aman, eiusque vxor Zares, 5. 14. Præfecti Darij Regis, *Daniel. 6. vers.* 7. Filia Herodiadis, *Matth.* 14. *vers.* 6. Discipuli Pharisæorum & Herodiani, 22. 16. Herodes Agrippa, *Act. 12. vers.* 3. Populus adstans Herodi concionanti, *vers.* 12. 22. Iudæi 17. 7. Accusatores Pauli, 23. 4. Tertullius, 24. 2. Felix adulatur Iudæis, 24. 27. Festus Iudæis. 25. 9. Agrippæ, *versic.* 26. Quidam schismatici in Ecclesia Romana, *Rom. 16. vers.* 18. Adulationis punitæ exempla: Core, Dathan, Abiron, eorúmque complices, *Num. 16. vers.* 31. 32. 33. Amalechita, 2. *Sam.* 1. *vers.* 15. Rachab, Baana, 2. *Sam.* 4. *vers.* 12.

¶ Profana Exempla.

Domitianus à Quintiliano maximus Poëta dicitur, fortassis adulandi causa. Quoniam à Domitiano sororis filiorum institutioni præfectus fuerat. *Cuspinianus.*

Decius Laberius Actor mimorum, inuitatus à Cæsare, vt in scenam prodiret; respondit, se necessariò coactum nihil tanto viro denegare posse, cui & ipsi Dij omnia tribuissent, *Macrobius.*

Dionysius iunior adulatoribus vnicè delectabatur, ab eo nuncupatis Dionysiocolaces: qui subblandiendi causa nihil se eorum, quæ apponerentur, videre, ita mentiebantur, vt ab ipso Dionysio ductari manu gestirent. *Calius lib. 22. cap.* 17.

Alexandrum Magnum, post res in Asia gestas, cum iam Indicam suscepisset expeditionem, cepit in tanto rerum successu gloriæ cupiditas: vt iam non aliter, quam prostratis humi corporibus se salutari pateretur, superábatque abundè adulatio perpetuum regnorum malum. *Sabell. lib. 6. Enn. 4.*

Demadem Oratorem missum ad Alexandrum, quod eum Deum dixisset, x. talentis Athenienses mulctauerunt. Euagoram verò, quod Regem eundem adorauerat, interfecerunt.

Antonius Caracalla Imperator omnem illam pecuniam, quam per continuas exactiones extorsit, partim militibus, partim assentatoribus largitus est. *Dion. & Xiphilin.*

Andromachus Carrenus Crassi adulator, cui ille omnia communicabat, Parthis eum prodidit.

Quamuis esset ad omnes homines *M. Crassus.* assentationibus subigendos peritissimus: idem erat tamen vicissim adulationibus opportunus omnium. *Plut. in Crasso.*

Patroclides item causa fuit, vt Philippus, cuius assentator erat à Romanis vinceretur, vt author est Polybius.

Vespasianus Imper. generis sui ignobilitatem frequenter etiam præ se tulit, eósque irrisit, qui illud in Herculem referre conarentur. *Sueton.*

Clisophus, Philippi Macedonis parasitus, claudum se fingebat, quod Philippus crus fractum haberet: os, oculósque idem contorquebat, quoniam huiusmodi gestibus vti Dominum videbat.

Nicesius, quum Alexandrum Magnum à muscis petitum videret, quantò inquit, hæ cæteris præstant, quæ tuum sanguinem degustant! Cùm vulneratum semel conspiceret, illud Homericum protulit, ἰχὼρ οἷός πέρ τε μακάρεσσι θεοῖσι. Qualis diuorum peracurrit corpora sanguis.

Carisophus, Dionysij parasitus, quum videret eum separatim cum amicis ridentem, ipse procul etiam ridebat, interrogatúsque ab eo, quid rideret: quod, inquit, existimem digna risu, quæ dicitis.

Cassander Antipatri filius, Babylonem veniens, cum Barbaros venerabundos Alexandrum salutantes conspexisset, vir in libertate enutritus Græca, atque huiusmodi spectaculi hactenus insolens, in cachinnum est effusus: ea re exarsit ita Alexander, vt arreptum crinibus caput eius ambabus manibus vehementer contuderit ad parietem. *Plut. in Alex.*

Adulationis vitio infectus etiam fuit Philippus Macedoniæ Rex: siquidem Demetrius eius consiliarius, cum intelligeret eum alienæ vsurpandi teneri cupidine, persuasit illi vt occuparet Græciam, & Italiam. Quod consilium pura adulatione fundatum, sequutus Philippus bellum mouit Athenienſibus. Hi contra Philippum deuinciunt sibi Romanos, qui metuentes audaciam, & potentiam Philippi, cum antea etiam eum odissent, cum ob fœdus cum Hannibale & Carthaginenſibus, tum quod compererant eũ meditari bellum inferre Italiæ succurrũt Athenienſibus, & victo Philippo Macedoniã occupant. Tales certè vt plurimũ, euentus sequuntur adulatorũ consilia, quæ cũ quis excipit,

principia quidem iucunda habent, at eadem exitus amariſſimos habent, vt M. Tullius inquit *Rhet. 2. Quint. Curt. lib. 5. hiſtor.*

Antiochus Rex adeo adulatoribus circumſeptus fuit, vt veritatem nunquam perceperit, niſi à ruſticano quodam viro, apud quem fortè diuerſabatur, dum à miniſtris in venatione aberraſſet. Nam hic ſuper cœnam, facto de Rege ſermone, Regem quidem ait eſſe virum bonum, ſed prauis conſiliariis ſtipatum, quique ſeriâ regni negotia ob inſanum venandi ſtudium poſtponeret. Ibi Rex in præſentia quidem tacuit: at primo diluculo aduolantibus ad tuguriolum miniſtris, tum Rex non diſſimulanter diſſimulatoribus dixit: Ecce autem veritatem heri demum intellexit, nec à quoquam veſtrum, à quo tempore mihi adeſtis, liberiorem vocem audiui. *Plut. in apoph.*

Ab hac etiam adulatione parum ſibi cauit Iuſtinianus ſagax alioqui Imperator. Huic enim Tribonianus Iuriſconſultus, prauè illi adulans, perſuaſit, non moriturum ipſum, ſed vna cùm corpore in cœlum migraturum. Quis non rideat Principis in hac re ſtoliditatem? qui adulatori minus alioqui credidiſſet, ſi Agapeti præcepti recordatus fuiſſet, ſie ad eum ſcribentis? *Amplectere eos ô Imperator, qui bonorum te conſiliorum admonitum volunt; non eos qui adulari ſæpenumero ſtudent.* Illi enim quod expedit reuera perſpiciunt, hi verò ad ea quæ placent potentioribus reſpiciunt, corporúmque vmbras imitantes, ſingulis eorum dictis applaudunt. *Baron. annal. ad annum Chriſti 519.*

Iuſtinianum excipiat C. Caligula, antiquum illud & decantatum portentum. Cùm vbique pro Deo haberi vellet, atque adeo videri rem ſe cum Luna habere, quærens à Vitellio, vidiſſetne ſe cum Dea congredi? Hic Vitellius, quaſi attonitus, oculis in terram demiſſis, Solis, inquit, Domine, vobis diis licet inuicem videre: ô fabrefactum adulatorem, & Senatu illo Romano intolerandum; deterior ſutore illo Gallo, à quo cùm idem Caligula pro Tribunali ſub ſpecie Iouis ſedens quæreret, quidnam ipſi videretur eſſe Magnum, reſpondit ille, deliramentum: monſtrum propius vero dixiſſet. *Dion. l. 59.*

Talia multa paſſim hiſtorias legentibus occurrunt, quibus iam ſuperſederem, niſi iſtud me referre admiratio facti cogeret. Oſtenditur Lutetiæ in foro frumentario os cloacæ, in qua ſepeliri ſe iuſſit quidam ſolicitum, propter anguſtiam rei pecuniariæ. Is quoque vt Regem ſubleuaret, ſuaſit, vt ex minimis etiam rebus quas ruſtici deferunt in vrbem, vnum aut alterum teruncium exigeret, idque in biennium duntaxat, & ex eo cum viderent in vrbe frequentiſſima colligi Pecuniæ vim non modicam, ad hoc exemplum plures exactiones excogitatæ ſunt: qui igitur dederat conſilium, cum videret, ſe non idem auctoritatis habere in diſſuadendo, quam habuerat in ſuadendo, in maximos animi mœrores incidit, adeò vt de ſalute quoque ſua deſperaret, & vt de ſeipſo pœnas ſumeret conſultæ adulationis, ſimúlque moneret alios, ne ad eundem impingerent lapidem teſtamento cauit, vt in ea cloaca, in quàm totius illius fori ſordes confluunt, ſepeliretur, in quo manet etiamnum in hunc vſque diem exactionis exequutio. *Ioan. Chokier Aphoriſ. polit. l. 4. c. 3.*

¶ Hieroglyphica.

Lupus, animal cani ſimile adulatoris eſt Hieroglyphicon. Socrates apud Stobæum *ſerm. 14.* Lupi cum ſint canibus ſimiles, adulatores amicis; diuerſa tamen ſtudia ſequuntur.

Coruus, cadauerum oculos effodit; adulator viuos & mortuos, quorum facultatibus paſcitur, horúmque hæredes peſſundat.

Vmbra, quicquid agas adeſt: adulator quoquo te vertas ſequitur.

Chameleon, omnem imitatur colorem præterquam album: adulator in turpibus nihil non imitatur: ſolum quod eſt honeſtum imitari non poteſt. Ex Plinio & Plutarcho.

Ligna, ignem augent, à quo conſumuntur: diuites adulatorum pabula ab adulatoribus pereunt.

Fiſtula cum ceruo picta pernicioſam indicat *adulationem*, ob hiſtoriam ſcilicet, quæ ſuper ea & ceruo fertur. Animal id eius ſuauitate moduliſque mulceri, & ad ſtuporem vſque delectari dicitur: vnde accidit, vt dum ceruus intentior in eam incumbit, incauto illi abalienatóque mors inferatur. *Pier. Valer. lib. 47.*

Diuitem hominem adulatoribus deditum Thebanus Crates per *ficum arborem* in prærupta aſperáque rupe ſatam deſcribebat: quippe quò tu hominibus difficilis acceſſus: eius vero fructus à Coruis & miluis tantum decerpi: Ita horum opes ab impuris tantum & adulatoribus depaſci. *Pier. lib. 52. pag. 521. B.*

Apem Adulatoris, Hieroglyphicum ponit Eucherius: vt pote quæ mel in ore habeat, in occulto caudæ ſpiculum: atque ita homines, qui lingua blandiuntur, latenter verò feriunt, ſignificare: loquendo enim mellis dulcedinem proponunt, re vero ipſa vulnus inferunt. *Pier. lib. 26.*

Sunt qui *adulatorem* blandiloquum & mordacem ſimul ſcurram, per *Canis* Hieroglyphicum oſtendant: quorum alter in obſequium plus æquo pronus: & alter qualibet in quemuis opprobria fingere ſæuus. Sumptum ex quadam Diogenis Cynici reſponſione. *Val. Pier. lib. 5. pag. 49. B.*

Alphonſus rex adulatores lupis haud abſimiles eſſe dicebat. Nam quemadmodum lupi titillando & ſcalpendo aſinos vorare ſoliti eſſent: ita adulatores ad perniciem principum blanditiis ſimul ac mendaciis intendere. *Anton. Panormitanus de rebus geſtis Alphonſi lib. 3. & Æneas Syluius de eius dictis.*

D. Gregorius, Adulator ſcorpio eſt, qui palpando incedit, ſed cauda ferit. *In Ezech. lib. 1. cap. 9.*

¶ Emblemata.

In Adulatores. Alciat.

Emblema LIII.

Semper hiat, ſemper tenuem, qua veſcitur, auram
Reciprocat Chamaleon:
Et mutat faciem, varios ſumitque colores;
Prater rubrum vel candidum.
Sic & adulator populari veſcitur aura,
Hianſque cuncta deuorat:
Et ſolum mores imitatur principis atros,
Albi & pudici neſcius.

In adulari neſcientem. Alciat.

Emblema XXXV.

Scire cupis dominos toties cur Theſſalis hora
Mutat, & vt varios querat habere duces?
Neſcit adulari, cuiquamve obtrudere palpum:
Regia quem morem principis omnis habet.
Sed veluti ingenuus ſonipes dorſo excutit omnem,
Qui moderari ipſum neſciat Hippocomon.
Nec ſauire tamen domino fas vltio ſola eſt,
Dura ferum vt iubeat ferre lupata magis.

Hadr. Iunius. Embl. XXII.

Adulator Reipubl. grauis.

Vt Leo, quem caci vis lancinat effera morbi,
Sentit opem, ſi ſimiamque edat cilicium.
Palponem & dirum ſycophantam qui eiicit aula
Rex, viru regnum vacuat ita graui.

Anonymus.

Ipſe ſui eſt morbi medicus Leo, vos quoque Reges;
Aſſentatores pellite ſponte malos.

O ſi tandem magni regis vocem audiant, nempe Danidis Pſalm. 101.
Qui clam obtrectat proximo ſuo, eum funditus perdam.

¶ Fabvla.

Paſtor quidam cani oues ſuas dederat cuſtodiendas, optimis illum paſcens cibis, at ille ſæpè ouem aliquam occidebat: quod cum paſtor animaduertiſſet, canem capiens volebat occidere: cui canis: Quid me inquit, perdere cupis? ſum vnus ex domeſticis tuis, interfice potius lupum, qui continuo tuo inſidiatur ouili. Imo, inquit paſtor, te quam lupum morte dignum magis puto: ille enim palam ſe meum hoſtem profitetur: tu verò ſub amicitiæ ſpecie quotidie meum imminuis gregem.

Hæc innuit fabula, longè magis puniendos, qui ſub amicitiæ ſpecie nos lædunt, quàm qui apertos ſe inimicos profitentur.

¶ Scriptores.

De adulatione, *Stob. ſerm. 12.* S. Pater Maximus Anton. Mona. *Meliſſa lib. 1. 52.* Ioan. Carnoten. *l. 3.* Lumen animæ, *Titul. 17. & para. 2. c. 18.* Pontanus *de ſerm. lib. 1. c. 14.*

De adulatoribus quibuſdam & ſcurris, *Leonicen, lib. 3. c. 3.* De paraſitis nobilibus ex Athenæo, *Raph. Volaterran. lib. 28.* Bruſonius *lib. 5. c. 9. Florileg. Gracum lib. 1. c. 42.*

De captatoribus, *Pontan. de ſermone lib. 1. cap. 15.* Guglottogaſtor, Tretzes. *lib. 10. cap. 313.* De Gnathonibus & Thraſonibus, *Ioan. Carnoten. lib. 8.*

Contra Gnathonicos, *Ioan. Carnoten. lib. 6.* Adulationis & pauperratis colloquium, *Ioan. Artopœi.* De adulatione vitanda, *Seneca lib. 2. epiſt. 123. & lib. 4. epiſt. 31.* Adulatio vitanda principi, *Deſid. Eraſ. de inſtitutione principis Chriſtiani ad Carolum V. ſtatim ab initio.* Dicta contra paraſitos & aſſentatores, *Raphael Volater. lib. 28.* De paraſito fruſtrato cœna, *Tret. lib. 8. fol. 160.* Quod Plato adulabatur tyrannis, *Tret. lib. 10. fol. 357.* Dionyſiocolaces & Alexandrocolaces qui, *Caliuslib. 22. c. 17.*

Modus laudis abſque adulatione, *Marſilius lib. 1. c. 9.* Quomodo diſtinguatur amicus ab adulatore, *Maximus Tyrius, ſerm. 14. Plutarch. de diſcrimine adulatoris & amici.*

Adulterium.

¶ Definitio et etymologia.

Adulterium, Hebr. *Huph.* Vide Etymologic. trilingue. Lugduni editum anno 1607. pag. 24. col. 3. Græcè μοιχεία ας, ἡ, vnde & μοιχὸς οῦ, ὁ, adulter: & eſt alieni thori violatio, & dicitur adulterium, quaſi ad alienum thorum acceſſio. *36. q. 1. Lex illa. §. Quum ergo, & 32. q. 5. non mœchaberis.*

Adulterium eſt illicitus concubitus coniugati vel coniugatæ. *B. Th. ſecund. Secund. q. 154. art. 8.*

Adulterinæ claues, & adulterinæ litteræ, quæ vulgo falſæ dicuntur, & alieno annulo ſignatæ, & claues aliarum ad ſimilitudinem factæ dicuntur.

¶ Divisio.

ADVLTERIVM
- Spirituale, —
  - Metaphoricum, quod eſt quodlibet peccatum Chriſtiani, quoniam qualibet anima Chriſtiana eſt Chriſto deſponſata.
  - Abuſus alicuius monialis, qui eſt ſacrilegium per modum adulterij B. Thom. ſecunda ſecunda. q. 154. art. 10.
- Carnale, —
  - Simplex, quum alter tantum eſt coniugatus.
  - Duplex, quum vterque eſt coniugatus.

¶ Biblici

Biblici Loci.

Adulterium, illud duplum, carnale, tum spirituale damnatur, *Deut.* 5.18. & 22. 24. *Iudicum* 19. 23. 2. *Samuel.* 12. 4. & 12. 10. *Iob.* 24. 15. & 21. 1. *Psalm.* 73. 27. *Prouerb.* 5. *v.* 3. 8. 20. & 6. *versic.* 24. 32. *Eccl.* 7. 26. *Esai.* 57. 1. *Ierem.* 2. 36. & 3. 1. & 5. 7. & 13. 36. *Osea* 2. 4. & 4. 2. *Malachiæ* 3. 5. *Matth.* 5. 27. & 14. 4. & 19. 18. *Marc.* 10. 19. *Ioan.* 8. 3. 1. *Cor.* 6. 10. 1. *Thessal.* 4. 3. *Hebr.* 13. 4. *Iacob.* 4. 4. Adulterium committere in corde, est libidinosè aspicere, & concupiscere mulierem nuptam, aut innuptam. *Matth.* 5. 28. Adulterium spirituale, *vide*, Scortatio spiritualis. Adulterium pro idololatria, *Apoc.* 2. 22. Adulterij mala, 2. *Samuelis* 12. 10. & 13. *vers.* 22. 29. Pœna, *Leuit.* 20. 10. *Deuteron.* 22. *versic.* 22. 23. 24. *Ioan.* 8. 5. Adulterij & furti collatio, *Prouerb.* 6. *versic.* 29. 30. Adulterium solum est, quod coniugium dissoluit, *Matth.* 5. 32. Vide *Marc.* 10. 22. *Luc.* 16. 18. Adulterium ex solo intuitu, *Matth.* 5. 27.

Adulteri à regno Dei excludendi, 1. *Cor.* 6. 9. *Hebr.* 13. 4. Adulteroram appellatio, *Iacob.* 2. 4. metaphoricè sumpta, vsitatio sacræ Scripturæ more, pro iis qui Dei amori mundum & suas voluptates anteponunt.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Redde vxorem viro suo: si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris tu, & omnia quæ tua sunt. *Gen.* 20. 3.

Si quis tetigerit hominis vxorem, morte moriatur. *Gen.* 26. 10.

Non mœchaberis. *Exod.* 20. 14.

Cum vxore proximi tui non coibis, nec seminis commistione maculaberis. *Leuit.* 18. 20.

Non desiderabis vxorem proximi tui. *Exod.* 20. 17.

Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera. *Leuit.* 20. 10.

Si concubuisti in adulterio, his maledictionibus subiacebis. Det te Dominus in maledictionem, exemplúmque cunctorum in populo suo, putrescere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus dirumpatur. *Num.* 5. 21. 22.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur, adulter & adultera, & auferes malum de terra. *Deut.* 22. 24.

Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur. *Prouerb.* 6. 32.

Qui tenet adulteram, stultus est & insipiens. 18. 22.

Tria sunt difficilia mihi & quartum penitus ignoro: Viam aquilæ in cœlo, viam colubri super petram, viam nauis in mari, & viam viri in adolescentia. Talis est via mulieris adulteræ quæ comedit, & tergens os suum: dicit: Non sum operata malum. 30. 18. 15.

Omnis homo, qui transgreditur lectum suum, contemnens animam suam & dicens: Quis me videt? tenebræ circumdant me, & nemo circumspicit me, quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus: & non intellexit, quia omnia videt oculus illius, quoniam expellit à se timorem Dei, & non cognouit, quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda, intuentes in absconditas partes. *Eccles.* 23. 21.

Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et siquidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ diræ sunt consummationis. *Sap.* 3. 16.

Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis: & adulterinæ plantationes spuria vitulamina, non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt, & si in ramis in tempore germinauerint infirmiter posita à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. *Ibid.* 4. 3.

Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. *Ibid. v.* 6.

Omnis mulier relinquens virum suum, peccabit, statuens in hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege altissimi incredibilis fuit. Secundò virum suum dereliquit. Tertiò in adulterio fornicata est, & ex alieno viro filios sibi statuit. *Ecclesiast.* 23. 32. 33.

Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum, & relinquetur in maledictionem, & maledicta memoria illius, & dedecus illius non delebitur. *Ibid.* 35.

Saturaui eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, & in genere tali non vlciscetur anima mea? *Ier.* 5. 7.

Ecce, vos confiditis vobis in verbis mendacij, quæ non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baali, & ire post Deos alienos, quos ignoratis. Et veniſtis, & steristis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis, liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. *Ier.* 7. 9.

Derelinquam populum meum, & recedam ab eis, quoniam omnes adulteri sunt. *Ier.* 9. 1.

Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. *Osea* 7. 4.

Audistis, quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. *Matth.* 5. 27.

De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc sunt, quæ coinquinant hominem. *Matth.* 15. 19.

Nolite errare: neque sacrilegi, neque idolis seruientes, neque adulteri regnum Dei possidebunt. *Cor.* 6. 9. 10.

Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens: Non me videbit oculus, & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domus, sicut in die condixerat sibi. *Iob.* 24. 15.

Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum alterius sit vxor mea, & super illam incurruentur alij. Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & eradicans omnia genimina. *Iob.* 31. 9.

Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta sua non ardeant? aut ambulare super prunas, vt non plantæ eius comburantur? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui non erit mundus, cum tetigerit eam. *Proverb.* 6. 27.

Si puellam virginem desponsarit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea: educes vtrumque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur: puella, quia non clamauit, quum esset in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorem proximi sui. *Deuteron.* 22. 23. 24.

Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes, quæ ignorant Deum. 1. *ad Thessal.* 4. 3.

Fugite fornicationem, quoniam fornicatores & adulteros iudicabit Deus. 1. *Cor.* 6. *Hebr.* 13. 4.

Ex locis & sententiis Biblicis suprà citatis colligimus. 1. Adulterij crimen declinandum esse, quia à Deo verbis expressius est interdictum. 2. Vt nullum peccatum, ita nec adulterium Dei faciem latere potest. 3. Grauia iudicia Dei attrahit etiam in hac vita. 4. Est indicium fatuitatis & dementiæ. 5. Punietur exclusione æterna è regno Dei.

¶ Patrvm Sententiæ.

Prima adulteræ tela, sunt oculorum: secunda verborum: sed qui non capitur, oculis, potest verbo resistere. Tertium spiculum adultera interpellandi assiduitate vibrat: sed Ioseph non audiebat eam. Habes post prima verba quid caueas. Non solum lubrica, sed etiam procax, importuna & petulans est libido, nec habet quod vereatur adultera. Quæ dispendia prima non doluit, insidiatur, vt capiat. *Ambros. lib. de Ioseph.*

Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, non me videbit oculus, *Iob.* 24. 15. Hoc etiam iuxta literam nil obstat intelligi: quia qui adulterium perpetrare desiderat, tenebras exquirit. Paulus ait (2. *Cor.* 4.) non sumus sicut plurimi adulterantes Dei verbum. Adulter quippe in carnali, coitu non prolem, sed voluptatem quærit. Et peruersus quisque ac vanæ gloriæ seruiens, rectè adulterare verbum Dei dicitur: quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis quàm generationi operam impendit. *Greg. Rom. exp. in 24. c. Iob. sect.* 28.

Non peccatum illud solum, quod in corpore admittitur, fornicatio & adulterium dicitur: sed & quodlibet aliud flagitium, ac præsertim scelus id quod in diuinum numen perperratur. Vnde id ostendamus, fortasse quæris? fornicati sunt, inquit, in adinuentionibus suis. Vides & impudens fornicationis facinus. Et alio loco: adulterium in ligno committebant. Vides & adulterinum quemdam cultum! Quocirca ne animo adulterium committas, corpore castitatem cole: alioqui perspicuum facies te, quoad carnem attinet, inuitum pudicum esse: quoniam in iis rebus, in quibus scortari tibi licet, pudicitiam non præstas. *Gregor. Nazian. orat.* 31.

Quæ viuit cum adultero, est omni tempore adultera. *Basilius Magn. ep.* 2. *Canonica ad Amphil.* Hunc Canonem ita explicat Balsamon. Mulier quædam quæ adulterata fuerat, & cum adultero vnà viuebat, punita est. Quum autem mortuus esset eius maritus, volebat coniungi cum adultero. Dicit itaque S. Basil quòd ne hoc quidem fiet, sed etiam donec viuit cum adultero, pœnam subire debet, etiamsi xv. anni pœnitentiæ transacti sint. Illi enim demum eas quæ in pœnitentia dantur pœnas subiisse videntur, & veniam adipisci, qui à malo abstinent. Qui autem perseuerant, eidem pœnæ sunt obnoxij, etiam si eam millies subierint. *Item*, lex ciuilis adulteræ nullo modo permittit cum adultero coniungi. *vide ibid. Leges ipsas.*

Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas, quum tanto grauius puniri eos oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. *Aug. de adul. coniug.*

Sicut satius est fame mori, quàm idolothytis vesci: ita sanctius est defungi sine liberis quàm ex illicito concubitu stirpem quærere. *Idem de thoro coniugali.*

Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est: nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore, debetur castimonia. Quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor, commissum fuerit, adulterij crimine damnatur. *Ambros. lib. de Patriarch.*

Qui formam concupiscit, quamuis sine facinore, peccatum sine teste commisit. *Athanas. apud Anton. serm.* 85.

Adulter vel ante gehennam est omnium miserrimus, omnia suspicans, vel ad vmbram contremiscens, ad nullum liberis respiciens oculis, sed omnes pertimescens, & qui sciunt & nesciunt, acutos videns gladios, impendentes lictores, iudicia. In dolore semper est adulter etiam in tenebris. *Chrysost. in Psal.* 7.

Quemadmodum gubernator in portu naufragium faciens haudquaquam vllâ impetraret veniam: sic nec is, qui quum per coniugium concessum sit, quo lapsum effugiat, tamen aliena scrutatur matrimonia,

aut qui quamcumque fœminam curiosis aspicit oculis, habere quicquam potest, quo se excuset, nec apud homines, nec apud Deum, etiamsi decies millies allegarit naturalem voluptatem. Imò quæ possit illic esse voluptas, vbi metus, vbi discrimen, vbi periculum, vbi tantorum malorum expectatio, vbi tribunalia, vbi accusationes, vbi iudicis ira, &c. Omnia pauet metuitque, vmbras, parietes, lapides, famulos, vicinos, hostes, amicos, &c. Sed ponamus nulli notum esse flagitium, præterquam ipsi vni & mulieri, quam adulterauit: quomodo feret conscientiam redarguentem, acerbam & amarulentam accusatricem vbique secum ferens? Quemadmodum enim seipsum nemo potest effugere: ita nec illam eius curiæ sententiam. Hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit, eo quod diuinum est, & à Deo nostris mentibus impositum. Certè adulter per inopiam sensus exitium suæ ipsius animæ conciliat. *Idem de verbis Isaiæ. Vidi Dominum, hom. 3.*

Nihil iniquius est, quàm causa fornicationis dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud: In quo alterum iudicas teipsum condemnas, eadem enim agis, quæ tu iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem suam, prior debet esse à fornicatione purgatus & immunis: quod similiter etiam de fœmina dixerim. *Aug. lib. de serm. Domini in monte, & habetur qu. 6 Nihil.*

Si tu abstines sine vxoria voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam: & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. *Aug. lib. de adult. coniug. & habetur 27. q. 2. Si tu.*

Licitè dimittitur vxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. Propter quod sit reus adulterij, quicunque duxerit dimissam ob causam fornicationis. *Ibid. in l. 2. & habetur 32. q. 7. Licite.*

Interueniente diuortio, non aboletur confœderatio nuptialis, ita vt sibi coniuges sint etiam separati. Cùm illis autem committitur adulterium, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati. *Idem de bono coniug. & hab. 22. q. 7. Interueniente.*

Posse sanè fieri licitas nuptias ex personis illicitè coniunctis, honesto placito subsequente, manifestum est. *Ibid. & hab. 31. quæst. 1. cap. Denique. §. Posse sane.*

Denique mortuo eo, cum quo fuit verum connubium, fieri coniugium, cum qua præcessit adulterium. *Aug. ad Val. de nupt. & concupisc. & hab. ibid.*

Quemadmodum non rectè dici potest, si nescit homo, non peccat (sunt enim peccata ignorantium, quamuis minora quam scientium,) ita etiam non rectè dici potest; Si causa fornicationis dimiserit vxorem vir, & aliam duxerit, non mœchatur. Est enim mœchatio & eorum, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus. Sed vtique minor, quam eorum, qui non propter fornicationem dimittunt. Sunt enim in fornicatione gradus: vt sicut grauius peccat adulter, quam fornicator, sic grauius delinquit, qui nec sua dimissa aliam ducit, eo quod suam dimittens, aliam cognoscit. Grauius quoque, qui vxorem suam habens, ad coniugem proximi sui, accedit, quam qui non habens vxorem, thorum alterius violat: vel vxoratus ad solutam accedens. Sed hos omnes incestuosi transcendunt: quos vincunt contra naturam delinquentes. *Aug. lib. de adult. coniug. lib. 1. & habetur 32. q. 7. Quemadmodum.*

Si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris. Quales vultis eas inuenire, tales & ipsæ inueniant vos. Quis viuens est, qui non castam velit ducere vxorem: & si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? intactam quæris? intactus esto: puram quæris? purus esto. Non enim illa potest, & tu non potes. *Augustin. de verbis Dom. tract. 48. & hab. 23. quæst. 6. Si ducturi.*

Si virgo nupserit nesciens viro alieno, hoc si semper nesciat, nunquam ex hoc adultera erit: si autem sciat, iam ex hoc adultera esse incipit, ex quo sciens cum alieno cubauerit, sicut in iure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: quum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc iustè iniustus possessor vocabitur. *Aug. de fide & operib. & hab. 34. q. 2. Si virgo.*

Apostolus dicit; His qui sunt in coniugio, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro suo non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut reconciliari viro suo. Potest enim fieri, vt discedat ea causa, qua Dominus permisit. At si fœminæ licet virum suum dimittere propter fornicationis causam, quid respondebimus de hoc, quod dicit posterius. Et vir vxorem suam non dimittat? Quare non addit, excepta causa fornicationis, quod Dominus permittit, nisi quod similem formam vult intelligi: vt si dimiserit (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori? & post pauca: Dominus permisit causa fornicationis vxorem dimittere, sed quia permisit, non iussit, *Idem super epist. Paul. 1. ad Corinth. 7. & hab. 32. quæst.*

Non mœchaberis, id est, non ibis ad aliquam aliam, præter vxorem tuam. tu autem exigis hoc ab vxore, & non vis reddere vxori; quum debeas in virtute præcedere vxorem tuam (quoniam castitas virtus est) & tu sub vno impetu libidinis cadis, & vis vxorem tuam victricem esse, & tu victus iaces? & quum tu caput vxoris sis, præcedito ad Deum, cuius caput es. Vis tuam domum capite deorsum pendere? caput enim mulieris vir est, vbi autem melius viuit mulier, quam vir, capite deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debet viuere, quam mulier, & præcedere in omnibus bonis factis vxorem suam. *Idem de decem chordis, & habetur 32. q. 6. Non mœchaberis.*

Sicut satius est fame mori, quam idolothytis vesci: ita sanctius est, defungi sine liberis, quam ex illicito concubitu stirpem quærere. *Idem de bono coniug. & hab. 2. q. 4. Sicut.*

Omnes causationes Apostolus amputans, apertissimè definiuit, viuente viro esse adulteram mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris authoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias, parentum contumelias, damna rei familiaris: quamdiu viuit vir, licet adulter sit, licet Sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus: maritus tamen est reputandus, eius scilicet, cui alterum virum accipere non licet. Non hæc apostolus propria authoritate decernit, sed Christo in se loquente Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio. Qui dimittit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimissam acceperit, adulter est. *Ad Damasc enum presbyterum; & habetur 32. q. 4. Omnes causationes.*

Origo quidem amoris honesta erat, sed magnitudo deformis. Nihil autem interest, ex qua honesta causa quis insaniat. Vnde Xistus Pythagoricus ait in sententiis: Adulter est, inquit, in suam vxorem ardentior amator. In aliena quippe vxore omnis amor turpis, in sua nimius. Sapiens iudicio debet amare coniugem, non affectu. Non regnet in eo voluptatis impetus, nec præceps feratur ad coitum. Nihil enim est fœdius, quam vxorem amare quasi adulteram. Certe qui dicunt, se causa reipublicæ & generis humani vxoribus coniungi, & filios procreare, imitentur saltem pecudes, & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus præbeant, sed maritos. *Hier. contra Iouin. lib. 1. & hab. 32. q. 4. Origo quidem.*

Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est: nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore debetur castimonia. Quidquid in ea, quæ non sit legitima vxor, commissum fuerit, adulterij crimine damnatur. *Ambrosius de Patriarchis, & hab. 32. q. 4. cap. Nemo sibi.*

Nulli licet scire mulierem, præter vxorem. Ideóque coniugij datum est tibi ius, ne in laqueum diaboli incidas, & cum muliere aliena delinquas. Tolerabilior est, si lateat culpa, quam si culpæ vsurpetur authoritas. *Idem: & habetur ibid. c. Nemo. §. Nulli licet.*

Dixit Sara Abrahamo: Ecce conclusit me Dominus, vt non pariam: intra ergo ad ancillam meam, vt filium facias ex ea. Et ita factum est. Sed considera primum, quod Abraham ante legem Moysis, & ante Euangelium fuit. Nondum ergo interdictum adulterium videbatur. Pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit. Nec ante legem vlla est rei damnatio, sed ex lege, non ergo in legem commisit Abraham, sed legem præuenit. Deus autem in paradiso coniugium laudauerat, non adulterium damnauerat. Habes primam Abrahæ defensionem. Secunda illa est, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio coniugalem posthabuit thorum: sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis. *Idem: & habetur ibid. cap. Dixit Sara.*

Obiiciuntur Iacob quatuor vxores: quod, quando mos erat, crimen non erat: sicut Patriarchæ coniugibus excipientibus semen suum misceebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis. Sic Apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis. *Idem: & habetur 32. quæst. 4. cap. Obiiciuntur.*

Quod si in adulterio perseuerare elegerit, patronus turpitudinis, & lenocinij reus maritus habebitur, nisi eam adulterij ream facere voluerit. *Greg. & hab. 32. q. 1. cap. Apud. §. Quod si.*

Si quis vxorem suam inuenerit adulteram, & postea deinceps placuerit habere eam in matrimonio, duobus annis pœniteat. Ideo, quia cum adultera mistus sit, quæ adhuc crimine suo non est purgata. Aut abstineat se à matrimonio eius, donec expleatur satisfactio criminis pœnitentiæ suæ. Ideo, quia post satisfactionem pœnitentiæ non meretur vocari adultera: Similiter, si virum suum vxor inuenerit, adulterum, non ad imparia iudicabitur. *Ioan. Chrysost. & habetur 32. q. 1. cap. Si quis.*

Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius vxores adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt. Et ideo mulieribus prodito crimine earum communio denegatur. Virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinet, qui vtique summouebitur, si eius flagitium detegatur. Quum enim par causa sit, interdum probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit. *Innocentius Papa & habetur 32. quæst. 5. Christiana.*

§ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. in Sticho.

Bonas mulieres æquum est facere, vt absentes viros
Perinde habeant, quasi præsentes sint.

Ouid. in epist. Phædræ ad Hippol.

Peius adulterio turpis adulter obest.

Ouid. lib. 3. Artis.

Nupta virum timeat, rata sit custodia nupta:
Hoc decet, hoc leges, iusque pudorque iubent.

Anonymus.

Cum propria imprudens coniux vxore coiuit,
Quam falso alterius credidit esse viri,
Hec genitum coitu, consulti iuris & aqui,
Legitimè natum dicitis, anne nothum?

Horat. Carm. lib. 3. Od. 6.

Fœcunda culpæ secula nuptias.
Primum inquinauere, & genus & domos,
Hoc fonte deriuata clades
In patriam populúmque fluxit.

Idem in Serm. lib. 1. Satyr. 2.

Audire eſt opera pretium, procedere recte
Qui mœchis non vultis, vt omni parte laborent:
Vtque illis multo corrupta dolore voluptas:
Atque hæc rara cadat dura inter ſæpe pericla.
Hic ſe præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæſus: fugiens hic decidit acrem
Pradonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones. Quin etiam illud
Accidit, vt quidam teſtes caudámque ſalacem
Demeteret ferro.
Idem Serm. lib. 1. Satyr. 2.

Deſine matronas ſectarier: vnde laboris
Plus haurire mali eſt, quam ex re decerpere fructus.
Idem.

Diſcincta tunica fugiendum eſt, ac pede nudo:
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama;
Deprendi miſerum eſt.
Iuuenal. Satyr. 6.

Antiquum & vetus eſt, alienum, Poſthume lectum
Concutere, atque ſacri genium contemnere fulcri:
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea ſæcula mœchos.
Idem Satyr. 11.

Alea turpis.
Turpet adulterium mediocribus, hæc eadem illi
Omnia quam faciant, hilares nitidique vocantur.
Tibull. lib. 3. eleg. 4.

Ah pereat, didicit fallere ſi qua virum.
Homer. lib. 22. Iliad.

Coniux erepto marito
Tanti cauſam mali, & belli reddatur origo
Tyndaris, & quicquid cum pellice vexit adulter.
Plautus in Ciſtellar.

Matrona magis conducibile eſt iſtuc;
Vnum amare, & cum eo ætatem exigere, tui nupta ſemel eſt:
Verum enim meretrix fortunati eſt oppido ſimillima,
Non poteſt rem ſuam obtinere ſola ſine multis viris.
Seneca in Agamemnone.

Vltimum eſt nupta malum,
Palam mariti poſſidens pellex domum.
In adulteros Epigramma. C. C. C.

Vis orbem exſcindi? Subuertito fundituſ vrbes.
Vis vrbes ipſas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac coniuge coniux;
Vanáque ſint ſancti fœdera coniugij.
Ergo perire domos, vrbes, orbémque neceſſe eſt,
Orbe vel expelli quiſquis adulter erit.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Quæ lectos alienos amat, omnia domeſtica odit tum liberos, tum famulos. Huiuſmodi mulier dolos apud maritum fingit, & mendacia aduerſus omnes ei narrat, vt ſola videatur ei maximè beneuola eſſe, & familiam regat. Hæc otium amat, ab hac exitium rebus omnibus naſcitur, quas & ipſa & maritus communes habent. *Perictyones Pythagorica ex libro de mulieris concinnitate.*

Nulli enim tunc ſubſeſſorum matrimoniorum oculi metuebantur, ſed pariter & videre ſancte, & adſpici mutuo pudore cuſtodiebantur. *Val. Max. lib. 2.*

Adulteri multa ob libidinem audacter perpetrant, non tamen fortes ſunt. *Ariſt. lib. 3. Eth. c. 8.*

Adulter, qui lucri cauſa adulterium committit, iniuſtus eſt, & non intemperans: lucri enim cauſa id facit. *Idem lib. 5. c. 2.*

Non debet homo ſanæ mentis vbique & ad quamcumque mulierem mittere ſemen ſuum. *Ariſt. lib. œconomic.*

Vir non debet iniuriari fœminæ, ne fœmina iniurietur ſibi. *Ibidem.*

Iniuriari fœminæ, eſt coire cum extranea muliere, & è conuerſo. *Ibidem.*

Maximus honor eſt ſobriæ mulieri, ſi videt ſibi virum caſtitatem ſeruare, & de nulla alia muliere curare, ſed præ omnibus proprjam fidelem æſtimare. *Ibidem.*

Si mulier cognouerit ſibi iuſtum & fidelem virum, & ipſa etiam iuſta & fidelis erit. *Ibidem.*

Bonum opus eſt aliena muliere abſtinere, propter temperantiam. *Ariſt. lib. 2. Politic.*

Adulteri maximam hominum inuidiam contrahunt, & non modo eos, quos iniuria laceſſunt, in ſe vltores prouocant, verum maritos pene omnes, qui eandem contumeliam & iniuriam formidant. *Franc. Patric. de regno l. 4.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Hebræi libro qui inſcribitur. *Pirke Auoth.* i. Capitula vel Apophthegmata Patrum, referunt ex *Ioſe filio Iochanam.* dictum illud, omni tempore quo homo multiplicat colloquium cum muliere, accerſit malum ſibimet ipſi, & impeditur à ſtudio legis, tandemque deſcendit in gehennam.

Rabbi Abiba. Riſus (inquit) & leuitas capiti aſſuefaciunt hominem ad ſcutationem.

Ben Syra. Propter formoſam mulierem multi perierunt, & ob eam robuſti quique fuerunt interfecti. *Item,* Abſtrahe carnem tuam à muliere venuſta, tanquam à carne prunarum inſtar adurente. Deſumptum eſt apophthegma ex 6. c. prouerb. v. 27. vbi ſapiens, nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ita vt veſtimenta illius non ardeant? nec ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius; ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam.

Idem Rabbi Ben Syra. Dicebat, abſconde oculos à muliere formoſa, ne fortè rete eius te capiat. Alludere videtur ad Salomonis dictum, prouerb. 6. c. 23. & 26. vbi hæc leguntur: ne concupiſcas pulchritudinem mulieris malæ (i. meretricis adulteræ) in corde tuo, neque capiat te ſplendoribus (oculis) ſuis. Quia propter mulierem meretricem veniet homo vſque ad fruſtum panis, & mulier (iſta) viri animam pretioſam venabitur, formidabilis admodum eſt iſta venatrix, quæ capillorum & oculorum ſuorum retibus, amentes amantes miris aſtutiis irretitos, facultatibus, robore corporis, animi viribus ſpoliatos, tradit morti æternæ.

Thales Mileſius adultero ſciſcitanti, an abiuraturus eſſet adulterium? Non eſt, inquit, periurium adulterio peius. Significans, illum ſtulte dubitare de peierando, qui facinus periurio par non dubitaſſet committere. Eoque in atrocibus ſceleribus nihil ponderis habet iuſiurandum. Quiſquis enim audet dare venenum audebit & cum periurio inficiari. *Laërt. lib. 1. Bruſon. lib. 1. cap. 1.*

Socrates adulteros perinde facere dicebat, ac ſi qui nolint ex aquâ ſuperne profluente bibere: ſed ex illa, quæ in fundo ſubſedit, ac deterior eſt. *Stob. ſerm. 6.*

Diogenes. Quum quidam Diogeni referrent, Didymonem mœchum comprehenſum Dignus eſt, inquit, ex ipſo nomine ſuſpendi. Porro didymi Græcis teſticuli dicuntur: ab his igitur, vnde nomen habebat, & quibus peccauerat, voluit eum ſuſpendi. *Laërt. lib. 6.*

Idem eos irridebat, qui cellas promptuarias obſerant vectibus & ſeris, & ſignaculis: corpus autem ſuum multis feneſtris & ianuis aperiunt, per os, pudenda, aures & oculos. *Stob. ſerm. 6.*

Demoſthenes, Demadi oratori dicenti, Sus Mineruam, per ſcomma inſcitiam Demoſthenis exprobrans: At iſta Minerua (inquit) nuper in adulterio deprehenſa eſt. *Bruſon. lib. 1. c. 4. ex Plutarch.*

Geradas. Lycurgi temporibus tanta erat apud omnes vxorum pudicitia, ac tam longe aberant ab ea turpitudine, quæ poſtea inualuit, vt prius eſſet incredibile adulterij crimen apud Spartanos inueniri, ferturque dictum cuiuſdam vetuſtiſſimi Spartani Geradæ, qui rogatus al hoſpite quodam, quid pœnarum darent apud Spartanos adulteri? neque enim videre ſe quicquam ſuper ac re ſancitum à Lycurgo: Nullus, inquit, ô amice, apud nos adulter eſt. Quum ille ſubiecciſſet? Quid igitur, ſi exiſtat? Dabit, inquit, bouem tantum, vt porrecto vltra Taygetum collo, bibat ex Eurota. Cúmque ille ridens dixiſſet; Fieri non poteſt, vt tantus bos inueniatur. Et quo pacto, inquit Geradas, Spartæ exiſtat adulter, in qua diuitiæ, deliciæ, & corporis aſcititius cultus probro habentur: contrà verecundia, modeſtia, ac obedientiæ magiſtratibus debita obſeruatio, decori laudique dantur? Prudenter intellexit Geradas, ibi non poſſe naſci vitia, vbi non admittuntur vitiorum ſeminaria: eaque vbique iacere, quibus pro honore tribuitur ignominia. Atque hæc eſt clementiſſima ratio medendi prauis moribus, excitandique virtutis ſtudium. *Plutarch. in Lacon. apoph. & in Lycurgo.*

Dionyſius Senior, quum intellexiſſet, filium, cui principatū & relicturus erat, ingenui viri coniugem adulteraſſe, iratus interrogauit, an vnquam tale quicquam in patre comperiſſet? Hic adoleſcens: Tu inquit; non habebas patrem regem. Nec te, ſubiecit Dionyſius, filium regem habiturus es, ni talia perpetrare deſinas. Tyrannus in filio dignum exhæredatione crimen iudicabat adulterium, qui hodie magnatum ludus eſt. *Plutarch. in reg. & imp. Apoph.*

Alexander. Quum puella multa nocte ad Alexandrum ducta eſſet, cum eo dormitura, rogauit rex, vbi fuiſſet tam diu illa reſpondente ſe exſpectaſſe donec maritus iſſet cubitum: miniſtros accitos acriter obiurgauit, ac, Reducite, inquit, hanc: parum enim abfuit, quin veſtra culpa fuerim factus adulter. Egregium caſtitatis exemplum, tum in iuuene, tum in rege. Nam apud illos ſimplex ſtuprum pro nullo crimine habebatur. Apparet autem tum fuiſſe morem qui adhuc durat in Italia, vt vxores ſecubarent à viris, niſi ſi quando vocarentur. *Plutarch. reg. & imper. apoph. reg.*

Pontidius. Interrogatus à quodam, qualem exiſtimaret eum qui in adulterio deprehenderetur: Feſtinè; Tardum reſpondit. *Bruſon. lib. 1. c. 4.* Reſpondeamus nos Turpiſſimum & impium nebulonem.

Sylla. Syllæ libertus, cui Fauſte nomen erat, cum intelexiſſet ſororem eodē tempore duos mœchos habere, Fuluium Fullonem videlicet, & Pomponium cognomento Maculam notam perridiculum eius adulterium: Miror, inquit, ſororem meam habere maculam, cum fullonem habeat. *Bruſon. l. 1. c. 4.* Ita ludunt probroſi & ad obſcœna quæque admittenda & patranda nati homines, ſeu potius monſtra hominum.

¶ SIMILITVDINES.

Ego verò ſum in hac opinione, quod ſicut qui adulterium committit in ſolo corde, nondum omnino progreſſus ad opus, ita ſi quis fecerit in corde cætera, quæ prohibita ſunt, verbi cauſa: ſi quis corde tantum ſit furatus, aut corde tantum falſum teſtimonium dixerit, non vt ille qui facto furatus eſt, aut falſum teſtimonium re perpetrarit, ſed tantum vt qui corde ſolo talia fecerit, punietur, idque ſi per ipſum ſtetit, quo minus peruenerit ad prauum facinus. Quod ſi præterquam quod voluit, aggreſſus quidem eſt, ſed non ſucceſſit, punietur vt qui non ſolum corde: verum etiam opere peccauerit. Super hæc quæret aliquis, an adulterium committat aliquis ſolo corde, etiamſi factum adulterij non peregerit, ſed in ſolo corde, fuerit impudicus. Simili modo facies de cæteris laudabilibus. Habet autem hic locus quo probabiliter falli poſſimus, quod hac opinor ratione tollendum eſt. Adulterium quidem in corde peractum, minus eſt peccatum, quam ſi quis adiungat etiam factum. Non poteſt autem fieri vt pudicitia ſit in corde quæ obſtet impudico facto, niſi quis hic quoque in exemplo

sumat virginem, iuxta quod lex dicit, in solitudine violatam. Fingamus enim cor alicuius esse purissimum, cæterum violentam peregisse corruptionem corporis pudicæ, in eo quod lasciuum est. Hæc sanè mihi videtur prorsus esse casta in occulto quidem, corpore verò non esse pura quemadmodum erat ante vim illatam. At non quia non pura, statim impudica. *Chrys.*

Die, quo liberis operam dedisti legitime, quamuis crimen illud non sit, orare tamen non audes, conuiciatus autem & contumeliatus, quod gehennam tibi præparat, antequam te ipsum mundes, manum ad cœlum tollis, dic quæso quomodo non inhorrescis: Quod si ab incontaminato lecto resurgens times ad orandum accedere; quum in diaboli lecto sis, cur tremendum Dei nomen audes inuocare? diaboli quippe lectus est omne conuiciumita, quasi perniciosus quidam adulter occulta voluptate cum animo adulterato, & ex pernicioso spermate, diabolicas inimicitias parit, contraque matrimonium agens omnia eos qui pacis vinculo in vnum coarctantur, in multas dirimit partes. Quum matrimonium in vna duos carne coniungat, nec coniunctos solum disseparat, sed etiam ipsum animum scindit, & lacerat. Quare vt liberè Deum adire possis, coniunctionem hanc atque adulterium furoris, quasi rabidum Canem procul animo tuo extermina. Sic Paulus enim iussit: Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. *Idem.*

Sicut nauclerus in portu naufragium faciens, neutiquam assequitur veniam: Ita vir post nuptialem portum aliena coniugia inuadens, vel mulierem alienam curiosius spectans, nullam habebit defensionem, tam apud Deum quam apud homines, etiamsi sexcenties naturæ voluptatem prætexat. *Serm. 9. de Ozia. Idem Chrys.*

Plinij, Coccyx oua subdit in nidis alienis: Ita quidam alienas vxores faciunt maries. *lib. 10. cap. 9.*

¶ Exempla Sacra.

Adulterij exempla: Ruben, *Genes. 35. 22.* Beniamitæ, *Iudic. 19. 25.* Dauid, *2. Sam. 11. 4.* Herodes, *Matth. 14. 3. Marc. 6. 17. Luc. 3. 19.* mulier quædam, *Ioan. 8. 2.* Corinthius incestuosus, *1 Cor. 5. 1.*

Adulterij puniti exempla: Tribus Beniamin, *Iudic. 20. 46.* Dauid, *2. Sam. 12. 10.* Pharao, *Gen. 12. 17.* Israëlita cum Moabitide, *Num. 25. 8.*

¶ Profana Exempla.

Clytemnestra cum Ægistho adultero in perniciem mariti Agamemnonis coniurauit: quo interempto Orestis furor in matrem concitatus est. *Euripid. Sophocles.*

Euridice Macedonum Regina, Amyntha vxor atque Philippi mater, vt adultero regnum traderet. Alexandrum ac Perdiccam filios veneno sustulit: idemque viro fecisset, nisi filia scelus detexisset. *Fulgos. lib. 9. cap. 1.*

Fabia, Fabrij Fabriciani vxor, dum Petronium Valentium liberali forma adolescentem, quo cum adulterij consuetudinem habebat maxime deperiret: maritum interfecit, vt adultero frueretur securius. *Plut. in pararell.*

Apud Ægyptios si quis sine vi adulterauerat, virgis cædebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. Existimabant enim mulierem sese ad illicitam continentiam exornantem oportere ea parte mutilari qua maxime facies exornatur. *Diodor. lib. 1. c. 9.*

Apud Arabes aliasque nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod plerique philosophi prodidere, qui adulterium periurio grauius crimen censuerunt. *Alex. ab Alex. lib. 4. c. 1.*

Licet Persis & vxorum & pellicum multitudo placeret, adulterium tamen & lecti genialis iniurias vindicasse eos Iosephus indicat. *Iosephus lib. 11. cap. 6.*

Imò & pellices diligenter eosdem obseruasse narrat Plutarchus in Themistoclis vita. *Brisson. de regno Pers. lib. 2.*

Sic & Parthos, licet πολυγάμους, nulla delicta adulterio grauius vindicasse. *Iustinus scribit lib. 12.*

Apud Pisidas adulterij conuictus per vrbem vna cum muliere circonducebatur super asino, ad dies aliquot. *Stob. serm. 42.*

Apud Germanos adulteram abscissis crinibus maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam verbere afficit. *Nicolaus de Gentium morib. Histor.*

Aglaia Romana matrona dispensatori Bonifacio sese prostituit: at sub Diocletiani persecutione ad pœnitudinem ambo conuersi finem pernicioſæ voluptati statuerunt. *Marul. lib. 2. cap. 12.*

¶ Hieroglyphica.

Eum qui coniugem haberet adulteram, veteres per *Caprum* designabant, eratque hoc apud illos hieroglyphicum: atque illud insuper adagium ferebatur in spurios, si de patre quispiam quæritaret: vt τὸν μητρὸς ἀξ respondèrent: Matris quippe vti capra. *Pier. Val. lib. 10.*

Per Fibrum animal Ægyptij Sacerdotes eum pœna sit affectus ob nequitiam, qua fuerit in muliere aliqua petulans, significabant. Proditum enim est hoc animal in venatione deprehensum suos sibi testes abscindere, atque eos proiicere, gnarum, se eorum præcipue assequendorum causa peti. Nam & adulteri eadem affici pœna solent: vt deprehensi præfectis testibus dimittantur. *Pier. Val. lib. 13.*

Basilius ex congressu *Anguis & Murenæ adulterium* interpretari viderur. Admonet enim eos qui nuptiis insidiantur alienis discant cuinam ferè, cui reptili sint similes? quum naturæ quoddam adulterium viperæ Murenæque coniunctio videatur. Atque huc potius respicit Ægyptiorum Hieroglyphicum. *Pier. Val. lib. 29.*

¶ Emblema.

Cuculi.

Emblema LX. Andreæ Alciati.

RVRICOLAS *agreste genus plerique cuculos*
Cur vocitent, quadam prodita causa fuit?
Vere nouo cantat Coccyx, quo tempore vites
Qui non absoluit, iure vocatur iners.
Fert oua in nidos alienos, qualiter ille
Cui thalamum prodit vxor adulterio.

Scriptores.

De custodia & indagatione suspectæ impudicitiæ mulieris 4. 6. 9. *Hieron. Paduan.* Idem de adulterio 4. 6. & 7. *Vincentius Bellnacens.* 2. 3. 9. Mœchorum Epitaphia. *Anthol. Græca, lib. 4.* In adulteros. Lex prima. *Calius* 20. 25. Mœchus cladis multæ propemodum auctor. *Ælian. in Var. Gra. fol. 47.* Quid pateretur Mœchus in Crœta, *Ibidem* 52. Quod fuerit ius marito in adulterio vxorem deprehensam necare. *Gell.* 10. 23. Pellex quid? *Idem Gellius* 4. Qua crudelitate Macrinus imperator in adulteros animaduerteret, *Crinitus* 11. 9. De adulterinis coniugiis. *Aur. August. Tom. 6.*

Vide, Coniugium, Fornicatio, Matrimonium, Scortatio, Sodomia.

Aduocatus.

¶ Definitio et Etymologia.

Aduocatus, Græcè παράκλητος, ὁ, ὁ. Nam παρακαλέω, aduoco, ille qui in iudicio est, qui iurisdictioni præest, desiderium tuum, vel amici exponit, vel alterius desiderio contradicit. Vide Etymolog. trilingue Lugdun. pag. 25. col. 1.

Aduocatus à patrono sic differt: quod aduocatus generalius nomen est. Si quidem quicunque adest alteri officij gratia: aduocatus appellatur, etiamsi nihil dicat, agatque, modo sit paratus defendere. Patronus autem propriè, qui agit causam, sed accusati, non accusantis.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Maledictus, qui peruertit iudicium aduenæ, & pupilli, & viduæ. Et dicat omnis populus, Amen. *Deut. 47.*

Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam aufertis ab eo. *Isaiæ 5.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Non ideo debet iudex vendere iustum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduocatus iustum patrocinium aut peritus verum consilium. Illi enim inter vtramque partem ad examen adhibentur: isti ex vna consistunt. *Aug. in epist. ad Marc.*

Nihil impudentius arrogantia aduocatorum, qui garrulitatem authoritatem putant, & parati ad lites in subiectos tumida intonant. *Aug. in quodam serm.*

Iustè aduocato dicitur: Redde quod accepisti: quoniam contra veritatem fecisti, iniquitati adfuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti. *Ambros. in serm.*

Iustus aduocatus à nullo iniustas causas accipit, nec verba dare pro iustitia sustinet. *Greg. super Ezech.*

Verbosum aduocatum & studentem eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, non aliud quàm iustitiæ hostem reputes. *Bern. de consid.*

Hi sunt, qui docuerunt linguas loqui grandia, cum operantur exigua largissimi promissores, parcissimi exhibitores, diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate; sapientes sunt, vt faciant malum, bene autem facere nesciunt. *Bern. ibid.*

Verbosus aduocatus aut rumpetur, aut loquetur, plenus est sermonibus, coarctatus est spiritus vteri sui, esurit & sitit auditores, quibus iactitet vanitates, & habita opportunitate loquendi, si de literis agitur, noua profert & vetera, volant sententiæ, resonant verba ampullosa, interrogantem præuenit, & quærenti non respondet. *Bern. ibid.*

Miror namque, quomodo religiosæ aures tuæ audire sustinent huiusmodi disputationes aduocatorum, & pugnas verborum, quæ magis ad subuersionem, quàm ad inuentionem proficiunt veritatis. Nihil enim ita absque labore manifestam facit veritatem, sicut breuis & pura narratio. Præscinde ergo linguas vaniloquas, & fabia dolosa claude. Hi sunt, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium, diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate, sapientes sunt, vt faciant malum, eloquentes vt impugnent virum. *Bern. ad Eugenium Papam l. 2. c. 9.*

Ranæ significant clamosas aduocatorum allegationes, quæ inani & inflata modulatione velut ranarum sonis & cantibus mundo deceptionis fabulas intulerunt. Ad nihil enim aliud vtiles, nisi quod sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddunt. *Orig. super illud Exod. 8. Percutiam omnes terminos tuos ranis.*

Antiqui forensem eloquentiam, caninam facundiam nuncupabant, eo quod causidici in certaminibus causarum, omissis quæ agunt, veluti canes alterutrum lacerant. *Isidor. 3. de sum. bon.*

Irritare, à canibus tractum est, quorum latratibus resonat plurimum. *Sidonius.*

Hi sunt, qui causas protendunt allibiti, impediunt prætermissi, fastidiunt admoniti, obliuiscuntur locupletati. Hi sunt qui emunt lites, vendunt intercessiones, deputant arbitros, iudicanda dictant, dictata conuellunt, attrahunt litigaturos, protrahunt audiendos, retrahunt transigentes. *Cass. sup. illud Psal. 73. irritat aduersarius nomen tuum.*

Hi sunt, qui negant ciuitatibus inducias, mercatoribus nundinas, emptoribus mensuras, reuerentiam clericis, originem nobilibus, locum prioribus, cunctis iura, distinctis priuilegia, quibus nullum genus hominum, ordinum, temporum cordi est. *Cass. ibid.*

Hi sunt in conuiuiis furiæ, in exactionibus harpyæ, in collocutionibus bestiæ, in quæstionibus statuæ, ad intelligendum saxei, ad iudicandum lignei, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias vrsi, ad

ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, & ad consumendum minotauri. *Cass. ibid.*

Hi sunt, quorum si nares afflauerit cuiusquam rubiginosi aura marsupii, confestim videbis illic oculos Argi, & manus Briarei, & Sphyngarum vngues, & periuria Laomedontis, Vlyssis argutias, Simonis fallacias, fidem Polymnestoris, & pietatem pigri Leonis adhiberi. *Cass. ibid.*

Quomodo inter armatos, argutos, tumultuosos, virtute, numero, contubernio, poterit ex æquo & bono solui inermis, abiectus, peregrinus & pauper, audiri, vbi est gurges de sutoribus fabularum, de concinnatoribus carminum, de publicatoribus sinistrarum opinionum, qui cum non habeant, opera pro pomis spargunt, verba pro foliis, & cum non adsit medulla sensuum, abundant spuma verborum. *Cass. ibid.*

Apud Caussidicos etiam ipsum silentium venale est, ac lingua eorum damnifica, nisi funibus argenteis ligetur. *Cass. ibid.*

Si quis armatus est pecunia, tanquam loricis argenteis, torrenti; impetum Tulliani, fulgur incursus Hectorei, robur virtutis Herculeæ, versipelles Vlyssis vilipendit astutias. In tantum enim habendi fames incanduit, vt Dialecticæ muta sit subtilitas, Rhetoricæ languescat ciuilitas, vbi nummorum perorat pluralitas. *Alanus de conquestione naturæ.*

Si in aurem iudicis vel aduocati susurret pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis, musa Virgilij, voce pecuniæ suffocantur. Quid plura Vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauescit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura compescuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis. *Alen. ibid.*

Nunquam deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum præsentia fuerit nummorum. *Alan. ibid.*

Sæpè causas tantum differunt, quod litigantibus plus quam totum auferunt: quia maior est expensarum sumptus, quam sententiæ fructus: nec terminantur negotia pauperum cœpta, quousque eorum marsupia sint euacuata, cum tamen scriptum sit: Gratis accepistis, gratis date: ipsi vero nec gratiam gratis dant, nec iustitiam iuste reddunt. Lucrum in arca, damnum in conscientia. Sed quid prodest homini, si totum mundum lucretur? animæ verò suæ detrimentum patiatur? *Innoc. de vilitate conditionis humanæ.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. lib. 1. Amor. eleg. 10.

Turpe reor miseros empta defendere lingua,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

Ouid. epist. Aconti ad Cydippen.

Et mea cum sit
Optima, non vllo causa tuante perit.

Ad Caussidicum.

Si felix, rerum potuit qui noscere causas;
Qui nosti causas dicere: quantus homo es?

Catullus ad M. T. Cic. epist. 46.

Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poëta,
Tanto pessimus omnium poëta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Aduocati Veteres.

Prostatæ dicebantur Athenis, inquilinorum patroni. Necesse enim habebant omnes inquilini civem aliquem Athenienſem adsciscere patronum. *Suidas.*

Athenis in areopago interdicebat præco dicturis in concione, ne vel præfatione vel affectibus vterentur: rem modò proponerent. *Lucianus.*

Romani adolescentes primæ indolis experimenta à causis centumviralibus auspicabantur. Et quum antea ne nobilissimis quidem pateret aditus, nisi à consulari viro, magno fauore producerentur in foro viri præclari magnæque eruditionis; postea deprauato vsu obtentum est, vt ad declamandum transirent pueri extremæ sortis, nullo discrimine aut deiectu, in quibus nec facundia esset, nec eruditio. *Alexand. lib. 3. c. 16.*

Romæ apud columnam Meniam sordidi rei, veluti fures aut serui nequam, apud Triumuiros capitales iudicabantur: & adhibebantur tantum sordidi caussidici. *Eras. in adag.*

¶ Apophthegmata et exempla.

Angelus Rauus. Iurisconsultus Neapolitanus, nudatis vertebris lignea pala grauiter se ab ancilla verberari iussit, graui pœna (ni obtemperasset) ancillæ proposita, quia oblatam sibi a Cliente pecuniam, quod non esset argentea reiudicasset. Pro qua mutanda cum à se Clientem acerbius obiurgatum dimisisset, ille indigne id ferens, statim cum aduersario pactus liti cessit, neque ad aduocatum rediit. *Ioan. Pontan. cap. 7. de Liberalitate.*

Iason Magnus. I. C. clarissimus, consilia sua graui vendebat pretio: ea tamen pactione, vt si causa decidissent consultores, se confestim redditurum polliceretur. *Iouius in elogiis.* Quod ipsum erat fortasse qui bonæ fidei tribuant, cum cuilibet mercem suam quanto libeat pretio addicere liceat. Atqui vt hoc licere videatur, non decere tamen hominem eruditum iustitiæ sacerdotem, cordati facilè perspexerint. Confidentia insignis fuit, quam de sua habebat eruditione: eandem verò pari passu stipabat auaritia.

Aduocatis de quota litis paciſci lege interdicitur. Raphaël Fulgosus, maximi nominis I.C. cum iuuenis esset: à consultore partem litis euictæ salarij nomine acceperat. Cæterum ætate maturior, cùm in l. Sumtus, ff. de pactis incidisset, quo locò disertè pacta ista prohibentur, quæcunque acceperat cum fœnore restituit.

Ludouicus XII. Galliarum Rex, cum per Lutetiam obambulans obuios quosdam haberet qui raptim ad Curiam properarent: an non (inquit) ad nundinas isti properare videntur? Idem olim factitatum à Stratocle & Diocle, qui (teste Plutarcho) ad messem auream sese mutuo inuitabant.

Idem Rex, cum persæpe in Curia interesset, patronosque causarum disertos non illibenter audiret, eos tamen sutoris partes impudenter sibi vendicare dicebat. Namque quod sutoris est proprium, alutam producere dentibus, hoc caussidicos in dilatandis scriptis, prudentum responsis & Cæsarum legibus facere affirmabat. *Hist. Lud. XII.*

Quintilian. Varo & Romanis tribus legionibus ab Arminio cæsis in prælio, in nullum genus hominum Germani victores insolentius insultarunt, quam in caussidicos tabulasque forenses: è quibus plerisque oculos eruerunt, nonnullis manus præsecuerunt; traditur & vni os consutum, recisa prius lingua, quam Germanus quidam manu tenens, Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. *Goltzius in Augusto.*

Galeacius Mediolanensium Dux cum aliquoties audiuisset, vafro ingenio caussidicum esse, qui lites sereret, satas producere, atque etiam alere in liquido iure posset, hominem ad se accersitum affatus; debeo (inquit) pistori meo centum aureos, soluere non lubet: tu ecquid tueri me in iure & rem protrahere pores? Annuit largiter, & Principi prompte se dedit: sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum verbis prius increpitum, laqueo publicè necari iussit. *I. Lipsius in monit. & exempl. Polit.*

¶ Philosophicæ et historicæ Sententiæ.

Hi sunt, qui causas protendunt adhibiti, impediunt prætermissi, fastidiunt admoniti, obliuiscuntur locupletati. Hi sunt, qui emunt lites, vendunt intercessiones, deputant arbitros, iudicanda dictant, dicta conuellunt, attrahunt litigaturos, protrahunt audiendos; retrahunt transigentes. *Sidonius in epist. de iudicibus.*

Postquam commoditas quædam, praua virtutis imitatrix sine rationabili officio dicendi copiam consecuta est, tunc ingenio freta malitia, peruertere vrbes, ac vitas hominum labefactare consueuit. *Cic. in prologo Rhetor.*

Sæpissime vidi in causis aliquid mali facere homines minimè malos. *Cic. lib. de Oratore.*

Veteres oratores famam in posteros præmia eloquentiæ cogitauerunt pulcherrima: alioquin bonarum artium Princeps sordidis ministeriis fœdatur, nec fides integra manet, vbi spectatur magnitudo quæstuum, quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora erunt, nunc inimicitiæ, accusationes, odia & iniuriæ fouentur, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. *Tacit. annal. lib. 2.*

Post veteres oratores Græcos & Romanos excellentissimus omnium Cicero, orationis imperiosæ fulminibus sæpè depressos aliquos iudiciorum eripiens flammis, non defendi homines sine vituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine scelere non posse affirmabat. At nunc videre est per omnes tractus violenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & subsidentium diuites domos, vt Spartanos canes aut Cretas, vestigia sagacius colligendo, ad ipsa cubilia peruenire caussarum.

In his primus est cœtus eorum, qui seminando diuersa iurgia, per vadimonia mille iactantur; viduarum postes & orborum limina deterentes; & auidi inter discordantes amicos aut propinquos, vel ad fines, simultatum ob grauia scrinij receptacula odia struentes infestaria quibus ætatis progressu, non vt aliorum vitia intepescunt, sed magis magisque roborantur inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiendum versutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex iustitia natum est, ficam ingenij distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium sæuitate, vt Tullius adseuerat, nefas est religionem decipi iudicantis. Ait enim, Quum nihil tam incorruptum esse debeat in Republica quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui pecunia corruperit pœnâ dignus sit; qui eloquentia laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione quàm qui pretio iudicem corrumpit, quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.

Secundum genus est eorum qui iuris profesſi scientiam, quam repugnantium sibi legum oboleuere dissidia, velut vinculis ori impositis reticente iugi silentio, vmbrarum sunt similes propriatum. Hi velut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant quod oscitantur. Hi, vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cæsellium, & Alfenum: & Aurancorum Sicanorumque iam diu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc seculis obrutas multis, & si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones recondutas pollicentur, si te nummatum senserint.

Tertius eorum est ordo, qui vt in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam veritatem ore mercenario procedentes, per prostitutas frontes, vilesque latratus, quo velint aditus sibi patefaciant crebros: qui inter solitudines iudicum per multa distinctas, insolubili nexu vincientes negotia, laborant vt omnis quæs litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt: quæ, quum rectè procedunt, delubra sunt æquitatis: quum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exiliet lustra, ad vsque ipsas medullas exastus.

Quartum atque postremum est genus impudens, peruicax,& indoctum, eorum qui quum immaturè à litterariis eruperint ludis, per angulos ciuitatis discurrunt, mimiambos, non causarum remediis congrua, commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborumque aucupantes delicias exquisitas; qui cum semel vmbraticis lucris & inhiandæ vndique pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur, & ad defendendam causam admissi (quod raro contingit) suscepti nomen & vim negotij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumloquutionibus indigestis ita scatentes, vt colluuionis teterrimæ audire existimes vlulabili clamore Thersites: Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati. E quibus ita sunt rudes nonnulli, vt nunquam se codices habuisse meminerint. Et si in circulo doctorum veteris auctoris inciderit nomen, piscis aut edulij, peregrinum esse vocabulum arbitrantur: si verò aduena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum verbo tenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingent.

Nec fas iam vllum præ oculis habent: sed tanquam auaritiæ venundati & vsucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam norunt. Et si quidem semel intra retia ceperint, cassibus mille impedicant, per morborum simulationem vicissim consultò cessantes: vtque promulgati iuris proferatur lectio vna, septem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. Et quum nudatis, litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni tandem, obtrita vetustate controuersia, intromissa ipsa capiat splendoris ingressu, alia secum aduocatorum simulachra inducunt. Quumque intra cancellorum venerint septa, & agi cœperint alicuius fortunæ vel salus, atque laborari debeat vt ab insonte gladius, vel calamitoso detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiisque histrionico gestu formatis, vt concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu. Tandemque ex præmeditato conludio, per eum qui est in verba fidentior, suaue quoddam principium dicendi exseritur pro Cluentio, vel pro Ctesiphonte orationum æmula ornamenta promittens, & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, vt nondum se patroni post speciem litis triennium editum causentur instructos: spatioque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antæo vetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes.

Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt aduocatis incommoda plurima, parum sustinenda rectè victuro. Namque sellulariis quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident, & rupta maledicendi ferocia (vt dictum est) multos offendunt: quam tunc effutiunt, quum commissarum sibi causarum infirmitatem orationibus validis conualere non possunt, iudices patiuntur interdum doctos ex Philistionis aut Æsopi cauillationibus, quàm ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplinâ productos, qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti, opes cuiusque modi fortunæ rimantes alienis gremiis excutiunt prædas.

Ad vltimum, id habet cauſſidicina cum cæteris metuendum & graue, quòd hoc ingenium est penè litigantibus cunctis, vt quum iurgia misse casibus cadant accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum soleant iisdem assignare, & non vitiis rerum antiquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. *Am. Marcel. hist. lib.* 30.

Vide Eloquentia, Iudex, Iudicium, Patronus.

Ædificatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ÆDificatio, Græcè οἰκοδομὴ, ῆς ἡ: & οἰκοδομικὸς ἧ, ὸ, architectus, & οἰκοδόμημα, ατος, τὸ, ædificium, quod ex æde & facio componitur. Dicitur autem ædificium omnis constructio, vt puta quadrigæ, currus, portus, pontes nauium, & aliorum huiusmodi. Ædificij quoque appellatione non solùm superficiem significari, sed solum quoque ipsum, cui ædificium superpositum est. Vlpianus putat.

Ædificatio est actus rei ædificabilis. *Themistius in Phys. Arist. lib.* 3. *cap.* 27. *text.* 11.

Ædilis initio dictus est magistratus, qui ædium non tantùm sacrarum, sed etiam priuatarum curam gerebat. Postea hoc nomen & ad magistratus translatum est. Dictus est autem Ædilis, quod facilis ad eum plebi aditus esset. Sed Ædilatus dicebatur eadem dignitas: sicut Pontificatus. *Pomp. Fest.* Ædilem Budæus & Theodorus Gaza ἀσύνομον vertit. *Plut. & alij* munus Ædilitium ἀγορανομίαν Ædilem ἀγορανόμον appellant.

Sententiæ Philosophicæ.

Ædificatores lapides, quos firmos esse volunt, dulcibus aquis diu madefactos operibus imponunt. *Io. Gra. l.* 2. *de Anima tex.* 121.

Ædes ita parandæ sint, vt rerum possessarum salubritatis & commoditatis rationem habeamus. *Arist. œconom. l.* 1. *c.* 6.

Ædes sacræ idoneum locum in ciuitate habere debent, & esse talis locus qui supereminentiam haberet, & sub hunc locum debet fieri constructio fori, quod debet esse purum ab omni mercatu, & ne opifices, nec agricolæ inde appropinquare, nisi à magistratibus vocarentur: & gratior esset locus, si Gymnasia seniorum in eo constituta sint, & circa ædes sacras decet conuiuia sacerdotum celebrari. *Arist. Politic. lib.* 7. *cap.* 12.

Ædilibus omnia circa forum curæ esse debent, & post templorum visitationem cura ipsorum est in foro, ne quis iniuriam faciat in his quæ ad hominum vsum pertinent, vt petulantiæ, & temperantiæ inspectores sint, & castigent eum qui castigatione opus habet: & ex venalibus consiederent quæ circa externos constituta sint. *Plato de legil.* 8.

Ædiles ex secundis & primis censibus quinque eligantur: fiat autem ipsorum electio vt vrbis curatorum, vt decem eligantur per suffragia, vt ex his quinque sortiantur, & approbatos ipsos, principes pronuntient. Quivis eligat quemlibet, qui noluerit, mulctetur quinquaginta drachmis ad hoc, & pro malo viro habeatur. *Plato de leg. Dial.* 6.

Ædiles gubernationem circa forum à legibus constitutam custodiant & templorum ac fontium in foro curam gerant, vt nemo quicquam iniuria afficiat. Si verò quis iniuria affecerit, puniant plagis & vinculis seruum & peregrinum. At si sit indigena, in ipsorum potestate sit mulctare vsque ad drachmas centum numismatis, & iudicantes in communi cum vrbis curatoribus, duplam huius mulctam exigant: idem de vrbis curatoribus. *Plato de legib. Dial.* 6.

Scriptores.

De origine Architecturæ & ædificiorum *Polydorus Virgilius lib.* 3. *c.* 7. De ædificandi ratione *Brixonius lib.* 1. *c.* 11. De ædificiorum vanitate *Coruinus in apophtheg.* De ædificiis veterum & nouorum. *Raph. Volater. l.* 27. Duodecima hora ædificare quid sit. *Calius Rhod. l.* 12. *c.* 9.

De ædilis officio & munere *Plutarch. in Mario. Liuius lib.* 4. *ab vrbe condita. Vitruuius in præfat. lib.* 10. *Alexand. ab Alex. l.* 4. *c.* 4. *& l.* 6. *c.* 1. Quando primum ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules & qui plebei. *Idem Alex. ab Alex. lib.* 4. *c.* 4. De ædilium edicto. *Gell. lib.* 13. *c.* 13. Loca ædilem metuentia. *Calius Rhod. lib.* 30. *c.* 19.

Vide Architectura, Domus.

Ægritudo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ÆGritudo respectu corporis. Græcè ἀῤῥωστία, ας, ἡ, ἄῤῥωστος ὁ, ægrotus dicitur, est opinio recens magni mali præsentis, cui subiiciuntur inuidentia, obtrectatio, æmulatio, misericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictio, desperatio, &c. *secundum Ciceronem lib.* 4. *Tuscul. quæst.*

Sententiæ Philosophicæ.

¶ Sententiæ Philosophicæ. De ægrotante extra patriam, Dial. cxxiv.

Franciscus Petrarch. Dol.

Aliena in patria ægroto. R. Quid refert cuius sit patriæ ægritudo? vtique tua est. D. Ludis me, ego extra patriam ægroto. R. Qui extra vnam patriam est, intra aliam sit oportet, extra omnem patriam nec ægrotare, nec sanus esse quisquam potest. D. Diuerticula verborum quæris. Extra meam patriam ægroto. R. Vnum hoc bonum huic ineſt malo. Nemo grabatulum tuum premet. Non importuna vxor, aut filius sui vterque solicitus, negligens tui. Quoties putas viro vxor, patri filius, fratri frater, in vltimis laboranti puluinar iniecerint, & mori adiiuuerint, quem alienigenæ vetuissent? Sæpe ibi maior est caritas, vbi minor creditur. Certè nullus astantium morbo tuo gaudebit, nullus tibi mortem optabit, quæris causam? Nullus hæreditatem tuam expectabit, omne in facinus spes & cupiditas impellunt, hæc tranquillitas non facile tibi in patria contigisset. Multi stratum circumsistentes sub officij specie funeri inhiantes, quæ cogitatio ægrotanti ægritudo (nisi fallor) altera est. Obsessum hinc lupis, hinc vulturibus se cernenti, iam cadauer mente captantibus. D. Extra patriam ægroto. R. Qui scis? forsitan nunc in patriam redis. Rectum & breue iter in patriam est mori, D. Extra patriam æger sum. R. O superuacuæ semper & inanes hominum querelæ! Quasi verò ardentior extra patriam febris aut durior sit podagra. Malum hoc omne, quod videtur voluntarium est, atque in vestra positum potestate, vt pestes aliæ, quascumque falsa animis inuexit opinio.

De ægritudine dentium. Dial. cxiv.

Eiusdem Petrarchæ. Dol.

Dentium vexor ægritudine. R. Quantum fidas inteſtinis, vide ossa, te ipsa destituunt. D. Tremere dentes incipiunt. R. Quid mollibus spei est: duri & solidi nutant artus. D. Dentibus æger sum. R. Inualidum & caducum animal est homo, cui etiam quæ prævalida videbantur in- caducum animal est homo, cui etiam quæ prævalida videbantur in- & caducum animal est homo, cui etiam quæ prævalida videbantur in- firma sunt. D. Magnus me dentium dolor habet. R. Et quæ ad decus firma sunt. D. Magnus me dentium dolor habet. R. Et quæ ad decus firma sunt. D. Magnus me dentium dolor habet. R. Et quæ ad decus præcipuumque oris robur obtigerant, doloris in materiam verti vides, præcipuumque oris robur obtigerant, doloris in materiam verti vides, præcipuumque oris robur obtigerant, doloris in materiam verti vides, vt intelligas, quam mansura sit hæc cui tam securus insides, mortalis vt intelligas, quam mansura sit hæc cui tam securus insides, mortalis vt intelligas, quam mansura sit hæc cui tam securus insides, mortalis compago domicilij. D. Iam mihi vnus, alterque dens cecidit. R. Iam ergo vel hinc existima quantum Deo debeas, pro tot tantisque manerigo vel hinc existima quantum Deo debeas, pro tot tantisque manerigo vel hinc existima quantum Deo debeas, pro tot tantisque manerig

modo regum maximus, qui adhuc virenti æuo penè dentibus caruit, etsi iuuenilem hanc iacturam senili postmodum eximio oculorum, (vt ipse aiebat, quodque ipse tacebat) ingenij atque animi vigore solabatur, exemplum vtile omnibus, aliquo vel naturæ, vel ætatis incommodo affectis, ne singula defleant, neve omnem solutum teporem munificentiæ cœlestis iniuriam vocent, sed seruatis perdita mulceant, aspera lenibus, dulcibus acria. D. Dentes mihi rapuit senectus. R. Hos si illa non raperet, raptura mors fuerat: plenam ossium sepulturam inspice, testarum dentes arentium, primùm quidem terrifice albicantes, mox ruptis vulsos radicibus atque effusos videas, non hic numerus, non hic robur, decorque valuerit. Filia Mithridatis, Ponti regis, vtroque gemino ordine dentium fuisse legitur. Prusiæ verò Bythiniæ regis filius pro superno ordine dentium vnum inferioribus cunctis parem, hoc est vnum os ab vna in alteram maxillam, nec inuenustè nec incommodè protentum habuisse. At Zenobia Regina Orientis inter cæteras formæ laudes, tanto dentium nitore describitur, vt inter loquendum, ridendumque non dentibus, sed candidis Margaritis plenum os habere videretur. Horum quoque nunc busta perquire, singulare nihil inuenies, cuncta pridem æqua omnibus sparsit & attriuit mors. Nimis corpus amatis ac membra mortalia, nimis animum immortalem ac virtutem spernitis. O cœci semper, & iniqui rerum æstimatores! D. Iam sine dentibus sum. R. Iam ergo dentium dolor nullus, sed nullum quoque præsidium, nullus vsus sine dentibus, cum labore præmolendus cibus. Et nisi dissimulas cogitandum eo tibi iter instare vbi nil editur, atque vbi solo gaudio cibisque animæ viuitur.

De ægritudine tibiarum. DIAL. XCV.

Eiusdem Petrarchæ. DOL.

Tibiarum vexor ægritudine. R. in omni ædificio periculosissimum est illud vitium, quod fundamentis insidet. Cætera enim vtcunque corrigas, hoc ruinam trahit, qua instante, quid est reliquum nisi vt quamprimùm ex fatiscenti migretur hospitio? D. Tibiarum ægritudine sum affectus. R. Huius ægritudinis, vt multarum, causa ferè omnis non aliunde, quam ex vobis ipsis est. Iure igitur in vos, ex vobis orta reflectitur, obliti enim illud consilium Sapientis, Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos, & illud alterius, primum argumentum compositæ mentis existimo posse consistere, & secum morari, neque consistere potestis, neque gressus vestros attendere, sed vt cœci præcipites, hac illac palpitando discurritis. Quid mirum igitur, si nunc ad lapidem, nunc ad lignum offenditis? Illud plane mirabile est, quod culpas vestras insonti tribuitis naturæ, quin etiam voluptatis mira dementia, equorum vos frementium turbis ingeritis, vnde sæpe ferratorum calcium vestigia reportatis. Nonne tibi videtur quod apud Ciceronem vni dicitur pene omnibus conuenire? Hæc mala, inquit, stultissimæ tota ipsa tibi addidisti. Sic est hercle. Nolite vos fallere, mala, vestra magna ex parte vobis ipsi facitis quæ postea deploratis. Tu si domi perstitisses, hoc est tecum, neque hanc forsan ægritudinem, neque harum querelarum materiam inuenisses. Vaga vita, & instabilis, quod variis afficiatur incommodis non iniustum est D. Tibiæ doloribus agitor. R. Si tu causam doloribus præbuisti, gaude culpam plecti, sin minus, exortem culpæ animum solare. Et si doles molestiam adesse, at abesse culpam gaude. Vtcunque se res habeat, dolorum cuspidi, patientiæ clypeum oppone, perpetuum in omni anxietate documentum, quo nulla vnquam medicina salubrior reperitur. D. Tibiæ doloribus prægrauatus sum. R. Consulent medici vt iaceas, nec te lecto moueas: haud inepte illi quidem, vt post damnum facias quod ante debueras. Ego autem de illorum consiliis nil amplius dicam, sed tu ipse quanti ea sint pretij tuo discces impendio. Idem tamen consulam, quod medici, sed respectu alio, illi enim te iacentem fomentis adhibitis instaurari posse facilius opinantur, dum ad locum dolentem nec spiritus adeo confluunt, nec humores stanti confluerent aut eunti. Ego te in tuo lectulo compositum, quicquid de salute corporea euenturum sit, sepositis interea curis omnibus, tranquillo tantisper accubitu mitigatis angoribus, de sepulchro aliquid cogitare, qualiterve ibi sis iacturus, & præsertim status tui conditionem metiri velim, mortemque ipsam, antequam veniat, tam familiarem tibi efficere vt non horreas venientem. Mors enim sola est, quæ possit mortale corpusculum ab omni ægritudine liberare.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates, Stulti, inquit, curari nequeunt, quando sinistram fortunam experiuntur: nec ægrotantes sanari possunt, si voluptatibus operam dederint. *Stob. serm.* 12.

Antigonus, à graui morbo postquam conualuerat: Nihilo peius est, inquit, siquidem hic morbus submonuit nos, ne animo efferamur, quum simus mortales. *Plutarch. in apopht.* Quis docuerat Ethnicum Regem Philosophiam Christiano dignam animo? Deplorabant amici seu magnum malum, quod tam grauiter ægrotasset: ille interpretatus est, ex morbo plus accessisse boni, quam mali. Corpus extenuarat, sed animum reddidit modestiorem: corporis robori nonnihil detraxerat, sed animo detraxit insolentiam, morbum longe periculosissimum. Proinde non pessimè res habet quum leuior morbus arcet pellitve maiorem. *Eras.* verum hoc idem dictum alij etiam Alexandro adscribunt.

Ion. Sophista dicere solebat, rem morosam esse ægrotationem. Nam ægrotis vxor molesta est, & medicum incusant, & lectulum molestè ferunt. Ex amicis etiam si quis accedit, grauis est, & qui discedit molestus. *Philostratus, & Bruson. lib. 4. & cap. 20. ex Plut. lib. de animi tranquill.*

Itamus, quum apud Antigonum militaret, corporis aduersa valetudine laborans, rogatus à Rege palloris causam, ægritudinem incognitam causatus est. Rex verò animi magnificentia ductus, iubet remedia adhiberi ad eum sanandum. Restitutus igitur sanitati miles postea omnia mortis pericula vitabat. Rogatus verò à Rege mutationis causam ait: ô Rex, tu me minus audacem fecisti, quod iis malis me vindicasti, quibus vita à me mea contemptui habebatur. Sensit miles, ægritudinem hominibus in eo prodesse, vt omnia fortunæ bona, & ipsam etiam vitam miseram & ærumnosam contemnant, qua, cum sani sumus, in nostram perniciem abutimur. *Brusonius libro 4. cap. 15. ex Plutarcho.*

Anaxarchus ridebat Alexandrum, quod se ipsum Deum faceret, cum autem aliquando in morbum incidisset Alexander, & ei medicus sorbitionem imperaret fieri, ridens Anaxarchus, inquit: At nostro Deo spes omnis in sorbillatione patellæ posita est. Irridet Philosophus Alexandrum Regem, qui ob fortunam propitiam, & res tam feliciter gestas, Deum se esse putabat. At ostendunt humanæ vitæ miseriæ & incommoda, quæ in dies nos circumueniunt, nos homines esse fragiles: quo fit, vt admoneamur subinde, ne ex hominibus nos Deos esse fingamus, nullis malis obnoxios. *Ælian. lib. 9. de var. hist.*

Senesa, nihil æquè ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus. *Epist. 76.*

Theodoricus Colonienſis Ecclesiæ Pontifex religiosa vita, tum etiam prudentia & authoritate inter Electores imperij facilè princeps, quærenti Sigismundo Cæsari, quonam pacto felicitatem consequi posset? Inter mortales, ait, frustra requiris. Petenti rursum, ad cœlestem illam quo itinere pergeret? Recta, inquit: instanti, tertiò, quid agens recta videret? Si vitam tuam ita institueris duxerisque, inquit, vt factum te promisisti, dum calculus, aut podagra, siue alia valetudo aduersa acrius te oppressit. Docuit autem morbum monere nos ad capessendam meliorem vitam. *Æneas Syluius lib. 2. comment. de reb. gest. Alphonsi.*

¶ SIMILITVDINES.

Quemadmodum stulti curari nequeunt, cum sinistram fortunam experiuntur: Sic ægrotantes sanari non possunt, si voluptatibus operam dederint. *Socrates apud Stobæum serm. 2. de imprudentia.*

Vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: Simillimè animus intentione sua pressum depellit omnium ponderum remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere, *lib. 2. Tusc. quæst. Cicer.*

Vt fit in prælio, vt ignauus miles ac timidus, simul ac viderit hostem, abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamque causam pereat nonnunquam, etiam integro corpore, cum ei qui steterit, nihil tale euenerit: Sic qui doloris speciem ferre non possunt, abiiciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacent: qui autem restiterint, discedunt sæpissime superiores, *lib. 2. Tusc. quæst.*

Vt in causis non semper vtimur eodem statu, sed ad tempus, ad controuersiæ naturam, ad personam accommodamus: Sic in ægritudine lenienda: nam quam quisque curationem recipere possit, videndum est. *lib. 3. Tusc. quæst.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Exempla ægritudinis: Ægyptij, *Exod. 9. versic.* 10. Pestilentia ob peccatum Dauidis immissa, 2. *Sam. 24. versic.* 15. Giezi, 2. *Reg. 5. vers.* 27. Lepra Oziæ cœlitus inflicta, 15. *vers.* 5. 2. *Paralipomenon*, 26. *vers.* 21. Ioram, 21. *vers.* 18. 19. Vlcera quibus percussus fuit Dauid, *Psalm.* 38. *vers.* 12. Paralyticus, *Matth. 9. vers.* 2. Homo triginta octo annos infirmus, *Ioan. 5. vers.* 5. Corinthij, 1. *Corinth.* 11. *vers.* 30. 39. Extraordinarius morbus Ioram ob idololatriam, 2. *Paralip.* 21. *vers.* 19.

Ægritudinem Hebræi *daaben* appellant, i. tabem, morbum tabificum, à verbo *Daab*, tabuit præ animi mœrore, aut præ senectute elanguit, periit phtysi. Idem significat verbum *Adab*, *& Dob.* Cognationem habent cum *Abad*, periit. Et conuenit eum his vocibus nomen *Tabes*, moribus qui ex animi ægritudine vt plurimum oritur, quo etiam laborantes pereunt.

¶ PROFANA EXEMPLA.

In pestilentia memorat *Thucydides* eos qui vnicè virtutem sectabantur, vna cum affectis amicis interiisse: nam salutis suæ rationem, vt accederent ad necessarios suos, nullam habebant. *Plutarch. de amicorum multitud.*

C. Iulius Cæsar amicos tanta semper facilitate indulgentiaque tractauit, vt C. Oppio comitanti se per syluestre iter, correptoque subita valetudine, & in diuersorio, quod vnum erat, loco cesserit ac ipse humi & sub dio accubuerit. *Sueto. in Cæs.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Sunt, qui *cor dentibus ambesum*, pro homine ponant, qui ægritudinibus afflictetur. *Pierius Valer. lib. 21.*

Veteres Ægyptij, cum aliquem medicina ab aliquo Deorum præmonstrata, à morbo conualuisse ostendere vellent: *Columbam*, vel vt scribunt alij, *Palumbem*, lauri ramusculum rostro gestantem exprimebant. Ales enim ea, quoties ægrotat, lauri folio decerpto, sibi ipsa medetur. *Idem lib. 22.*

Vide Morbus, Sanitas, Valetudo.

Æmulatio.

¶ NOMEN ET DEFINITIO.

ÆMulatio, Hebraicè, *Kineah*, à verbo *kinnea*, Æmulatus est, prouocauit, zelum habuit, vel ex inuidia, vel fauore indignatus est, ægrè tulit. Verbum medium. Inde *ἀγανακτέω*, *ἀγάνακτος*, indignor,

indignor, stomachor: ἀγανάκτησις, indignatio. Ab Hebræo verbo fit nomen *Kanna*, zelotes, æmulator, qui ægrè fert iniurias: vxor etiam media: nempe quæ in bonam vel malam partem sumitur, vt & *kanno*, nomen eiusdem significationis, Græcè ζῆλος, ου, ὁ, & ζηλόω, æmulor est dolor quidam: quoniam bona & honorabilia, quæ æmulus assequi posset, non similibus adesse videantur, non quoniam aliis sunt, sed quoniam non ipsi quoque. *Arist. lib. 2. Rhetor.*

Æmulatio est calcar ad capessenda ardua & difficillima. *M. Ant. Natta de pulchro, lib. 5.*

Æmulari indignos non conuenit, nec miseros, sed misereri. *Plato in Gorg.*

Æmulatio est bona & bonorum virorum: inuidia, & mala & malorum. *Arist. lib. 2. Rhetor.*

Ad æmulationem propensi sunt, qui se bonis dignos censent, quæ non habent: ideo iuuenes & magnanimi tales sunt, & quibus talia bona suppetunt, quæ honoratis viris digna sunt, vt diuitiæ. Et ij, quos alij dignos censent. Et quorum maiores aut cognati, aut propinqui, aut natio, aut ciuitas honore excellunt, qui ea sibi propria esse, & dignos se arbitrantur. *Arist. ibid.*

Æmulabilia sunt, quæ aliis vtilitatem afferunt, & virtutes, & quæ beneficium afferre possunt: & bona quibus frui proximi possunt. *Arist. lib. 1. Rhetor.*

Æmulandi sunt, qui bona æmulabilia possident, vt fortitudinem, sapientiam, magistratum. *Idem, ibid.*

Æmulatio dupliciter dicitur, vt in laude & vitio nomen hoc sit. Nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur, & est æmulatio ægritudo, si eo quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. Cicero ad Attic. 6.

Æmulatio est dolor animi, quum alius potitur ea re, quam tu concupieueris, & tu ea careas. *Franciscus Patric. de Regno. lib. 5. c. 12.*

¶ Divisio.

Æmulatio dicitur dupliciter secundum Ciceronem in Rhetoricis: est enim hoc nomen & in laude & in vitio. Nam imitatio virtutis æmulatio dicitur, & tunc laudis est. Item æmulatio, ægritudo, si eo, quod quis concupierit, alius potiatur.

Æmulatio duplex est, alia cum animi dolore, quando quod alius habet, habere non potes: alia ex similitudine oritur & imitatione, non ex inuidia, quæ laudanda est. *Franc. Patric. de Regno lib. 5. c. 12.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ouid. 3. Art.

Tunc bene fortis equus reserato carcere currit,
Cum quos prætereat, quosve sequatur, habet.

Hesiodus.

Ζηλοῖ δὲ τε γείτονα γείτων. Id est:
Æmulatur autem vicinus vicinum.

¶ Apophthegmata.

Etheocles Lacedamonius dicebat, duos Lysandros Spartam ferre non posse. Et Archestratus Athenienses, duos Alcibiades in ciuitate Athenienses tolerari non posse. Adeo, tametsi diuersi & contrarij, tamen erant intolerabiles. *Ælian. lib. 11. de var. hist. Plutarch. in Lysandro & Alcibiade.*

Aristocles, quum Xenocratis æmulatione aperuisset scholam, hoc carmen vsurpauit:

Ἀρχεῦν σιωπᾶν Ξενοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν.

Id est, Silere turpe, ac Xenocratem pati loqui. *Laert. lib. 1. c. 1.*

Alexander, quum ei datum esset scriniolum, quo nihil inter opes Darij pretiosius pulchriusve repertum est, & quæreretur, in quem vsum destinandum esset: aliis aliud suadentibus dixit: Huic optimè seruandus dabitur Homerus: sentiens, nullum esse thesaurum illo pretiosiorem. Ita visum est iuueni, qui se totum ad exemplar Achillis componebat. *Plut. in Alexand.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi: Vt non est verus amor, qui caret zelotypia: Ita non amat vehementer virtutem, nisi ardet æmulatione rectè factorum ab aliis. *In moralibus.*

Thriueri, Qui ex statuis, aut glorioſis sepulchris positis gloriam aut immortalitatem sperant, similes sunt iis, qui anticipantes messem suam prodigunt: nam & illis ij potius abutuntur viui, quàm mortui. *Apoph. §. 73.*

¶ Adagia.

Adagia de Æmulatione vide sub titulo, Inuidia.

¶ Exempla Biblica.

Exempla æmulationis damnatæ: Iosuë, *Num. 21. vers. 28.* Pharisæi, *Matthæi 9. v. 11.* Apostoli, *Luc. 9. vers 49.* Ioannis discipuli, *Ioan. 3. v. 26.* Exorcistæ Iudæi, *Act. 19. vers. 12.*

¶ Profana Exempla.

Plato, vir summus, & *Xenophon*, aut expertes fuisse æmulationis creduntur, eò quod neuter alterius meminerit vnquam, cum multa vterque scripserit, clari præsertim & inter se noti. *Subell. lib. 6. c. 9.*

Æmulatio quoque non extitit parua inter *Aristotelem* & *Isocratem* oratorem. Vide *Eras. in Adagiis ex Ciceronis Orat.*

Bauius & Mauius, ineptissimi Poëtæ Virgilio suam inuiderunt gloriam, de quibus ipse in Bucol. *Qui Bauium non odit, &c.*

Appelles, præstantissimus pictor æmulantium ambitione sæpe vulgi iudicio superatus, prouocauit inde ad naturæ tribunal, estque ab ea victor iudicatus, in equi figuratione. *Subell. lib. 6. c. 9.*

Alexander Magnus Philippi filius viso Achillis sepulchro, collacrymari cœpit, studio gloriæ & æmulatione virtutis: eumque felicem prædicauit, cui contigisset habere laudum suarum præconem Homerum. *Plut. in Alex.*

¶ Emblema.

Æmulatio impar.

Emblema CXLI.

Altiuolam miluùs comitatur degener harpam,
Et præda partem sæpe cadentis habet.
Nullum persequitur, qui spretas largus ab illo
Præteritasque auidus deuorat ore dapes.
Sic mecum Oenocrates agit: at deserta studentum
Vtitur hoc lippo curia tanquam oculo.

Vide, Inuidia, Liuor.

Ænigma.

¶ Definitio et Etymologia.

Ænigma, obscura & inuoluta est quæstio, *Alciat. ex Gellio lib. 4. pereg. c. 19.* Cuiusmodi fuit illud, quod Homerum interemit, vt legimus apud Plutarchum & Herodotum, à Piscatoribus Ionijs; ὅσ θ' ἕλομεν λιπόμεθα, ὅσσ' οὐχ ἕλομεν φερόμεθα, Quæ cepimus reliquimus, quæ non cepimus ferimus.

Ænigmatis ea est forma, oratio scilicet, quæ ex minimè congreganibus inter se constat, quod per nominum compositionem fieri non potest, per translationem potest. *Arist. de poëtica cap. 21.*

Hebr. verbum *Chodh*, significat ænigma seu problema, proposuit quæstiones difficiles & obscuras, quibus magis ingenij quodam acumine quàm certa indagine explicantur secreta signif. item, proposuit theses arduas acuendi ingenij gratia. Cognationem habet cum *Chadhadh*. i. acutus fuit. Est enim ænigma propositione acuta & arcana. Gr. αἰνίττομαι, obscurè loquor, propono ænigma. Nomen Hebræum singulare *Chidhah*, ænigma, plurale *Chidhoth*, & cum affix. *Chidhotham*. ænigma, vtrumque, verbum nempe & nomen, occurrit in veteri testamento. Numer. 12. 8. Iudic. 14. cap. vers. 13. 14. & sequentib. 1. Ree. 10. & 2. Chron. 9. 1. Psal. 49. 5. & 78. 2. Prouerb. 1. 6. Ezech. 17. 2. Dan. 8. 23. Abac. 2. 6. In nouo, Apostolus 1. Corinth. 13. 12. Videmus nunc per speculum in ænigmate.

¶ Sententiæ Patrvm.

Mare est Scriptura Diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum; in quod niare plurima introierunt flumina. *Ambros. Epist. 44. ad Const. Episc.*

Sic loquitur diuina Scriptura, vt altitudine sua superbos irrideat, magnos profunditate sua terreat, attentos pascat, & sua paruos affabilitate nutriat, Nostri est tarditas ingenij, quòd eam non comprehendimus, & velamen cordi manet impositum; nisi ab eo qui habet clauem Dauid, auferatur, & lux cordibus infundatur. *August.* vide eius *epist. 2. ad Volusianum.*

Quemadmodum Scriptura simplices superficie refouet, ita sapientes mysterio exercet. Habet enim in publico, vnde paruulos nutriat; & seruat in occulto, vnde mentes sublimium in admirationem dulcedinis suæ suspendat; quasi fluuius quidam mirabilis, plenus simul & altus: in quo agnus peditat, & elephas natat. *Gregorius in Moralibus.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Pythagoras Deum ænigmaticè ita descripsit. Est maximi numerorum excessus supra proximos numerós. Ænigma illud ita explicatur. Deus excessus est, nempe quo maximus numerus, denarius videlicet, proximum nonarium superat. Vincit nonarium vnitate denarius. Deus igitur vnitas est, atque adeo denarij vnitas perfectissimi numeri, id est, naturæ omnes omnium perfectionum gradus complexæ.

Quid omnium est antiquissimum? Resp. Thales, Deus. Cur ita? ὅτι ἀγένητος.

Quid robustissimum? Necessitas, siue fatum. Superat enim omnia.

Quid pulcherrimum? Mundus. Est enim opus Dei, quo nihil pulchrius. Vel, Omnes eius partes ordine aptæ sunt.

Quid sapientissimum? Tempus. Id enim alia inuenit, reliqua inueniet.

Quid communissimum? Spes, quibus enim reliqua omnia desunt, hæc adest.

Quid maximum? Locus. Reliqua enim Mundus continet, ab hoc continetur.

Quid vtilissimum? Virtus hæc enim reliqua etiam rectè vtendo vtilia facit.

Quid damnosissimum? Animi vitium, huius enim præsentia plurima bona corrumpuntur.

Quid facillimum? Quod est naturæ consentaneum. Nam voluptates etiam sunt quæ sæpenumero respuantur. *Plutarchus* hæc Thaletis ænigmata refert *in Conuiuio septem sapientum*, vt & alia multa ex veteribus Ægyptiis & Græcis.

Ante illos solemne fuit Hebræis ænigmaticè loqui, vt maximi momenti negotia elegantius exponerent, teste Iothamo, Gedeonis filio, noxia Sichemitarum Magistratuum consilia perstringente, Iudic. 9. cap. à vers. 8. ad 16. & Ioazo Israëlitarum rege stultam Amasiæ Regis Iudæ confidentiam ænigmate sarcastico vellicante. 2. Reg. 14. 9.

Piorum eruditorum & argutorum ænigmatum ex vetteribus & nouis collectas Centurias multas edidit ante annos aliquot Ioannes Heifeldius, quæ omnium manibus teruntur.

Pauca quædam & breuissima ex eodem collecta hîc apponimus.

1. Quod

1. Quod nomen est Dei? Est.
2. *Tres vnum, nec tres tamen vna, at in tribus vnum. Posterius nihil est hic simul atque prius.* Trias S.
3. Deus homo, fides cor human. virgo mater : tria mirabiliss.
4. *Sum quod eram, nec eram quod sum : nunc dicor vtrumque : Emanuel.*
5. Ex vno omnia. Deus.
6. Vnus omnibus omnia. Christus.
7. Cultus diuinus Optimus, Antiquissimus.
8. Magnitudinem Dei qui putat se nosse, minuit.
9. *Quibus in terris tres patet cæli spatium, non amplius; vlnas?* Puteus.
10. *Quibus in terris inscripti nomina regum nascuntur flores?* Argenti & auri fodinæ.
11. *Anguis, & annulus, & superaddita norma, quod vsquam est rerum his vitam tribuunt, augentque tributam.* Sol.
12. *Res vna in pelago & telluris in omnibus oris*
Nascitur, ac oriens est maxima deficiensque.
In medio vita nimium quam parua vigore. Vmbra.
13. Auis { Pia. Ciconia. / Innocentissima. Vultur. / Spurcissima. Vpupa. / Viuacissima. Cornix. / Vates. Gallus. Hirundo.
14. Animalia mortua, toti orbi imperantia. Tria : Ouis, Anser Apis.
15. Animalia quatuor minima in terra sapientibus sapientiora : formica, mures, monani, locusta, aranea.
16. Animalia tria in cœlo, terra, marique : canis, serpens, coruus.
17. Animalium. { velocissimum. Delphinus. / Generosissimum. Leo.
18. Aqua Optima. Baptismatis, quod est sigillum fidei iustitiæ. 2. fusa pro peccatis testimonium est contritæ propter peccatum animæ 3. Lacrymæ puerorum virgis cæsorum, & vitæ emendationem pollicentium. 4. aqua molarum optima, vt quæ ad victum quotidianum sit maximi momenti.
19. Aqua gratissima : quæ manibus paulò ante accubitum ad mensam affunditur.
20. Aqua sancta in cœlum è terris celerrimè ascendens. Lacrymæ piorum afflictorum.
21. Nauigatio amœnissima. Quæ iuxta terram fit.
22. Nauis omnium vetustissima, capacissima, sanctissima, ditissima. Arca Noachi.
23. Quidnam omnium difficillimum { Seipsum nosse.
24. Quid maximè mirum in homine? Conscientia.
25. Quid maximè optandum? Bona Conscientia.
26. Quid in minimo maximum? Anima humana.
27. Quæ res plurimi facienda? Animus sua sorte contentus.
28. Membrum hominis optimum & pessimum. Lingua.
29. Quid fugiendo fugatur? Peccatum.
30. Quodnam onus est omnium suauissimum & iugum leuissimum? Onus & Iugum Christi.

Iulius Cæsar Scaliger, vir nobilissimus scripsit 144. ænigmata, logogryphos 100. Ex his monosticha, districha, & tetrasticha sequentia selegimus.

1. *De me fero galeam; relegat placabilis artem.* Mars.
2. *Tu si in me venies, ne fac quod diceris in me.* Ignis.
3. *Omnia qua perimit nil de se gignere possit.* Mors.
4. *Cornua mi, sed, si caput aufers, dente nocebo.* Caper.
5. *Imbecillis tota est : caput eximе, vis erit illi.* Ouis.
6. *Qua Deus est, vetereque Deum plus quam esse canebant.*
Inque Deo nulla est, hanc tibi me esse puta. Necessitas.
7. *Quod vitare nequis, tamen euitare laboras,*
Orbis sum prisci sumque catena noui. Fatum.
8. *Quod tibi nec fortuna dabit, nec fata dedere,*
Hoc ero : sed quid sim, forte scio nec ego. Casus.
9. *Hæc mensura rei est, in mente vel ore loquentis :*
Esse vlla in toto si tamen ore potest. Veritas.
10. *Quod tollit, premit : ima petens, sursum ara repellit.*
Et somno premitur : nec tamen ipsa capit. Pluma.
11. *Mater consilij, sedes veneranda quietis,*
Obscura est adeo, nihil vt cognoscere possis. Nox.
12. *Qui paucis datus est, omnes sed habere putat se?*
Dimidium tollit quod toto significatur. Intellectus.
13. *Quis queat infinitam anigmate condere lucem?*
Quo maior tamen est, hoc minus ipse patet.
Non capere est, quod vbique manet, non cernere certum,
Non aliis dare, nec retinere sibi. Deus.
14. *Sum, nondum dira confectus morte, sepultus:*
Haud vrna, haud saxum, non humus vlla tegit:
Et loquor, & sapio, & vitalibus abdicor auris,
Méque capit virus, méque vehit tumulus. Ionas.
15. *Durum iter, & variè confectum emense viator,*
Prisca tibi officio patria terra patet.
Hic vbi conuiuas tanto tractabis honore,
Apponi vt non daps carior vlla queat. Sepulchrum.
16. *Mira tibi mater rerum fœcunda nouarum,*
Quin etiam tecum te tibi sæpe parit.
Fœtus tam similis tibi, ne magis esse potis sit:
Attamen illius dextra sinistra tua est. Speculum.
17. *Ore gero gladium, matrisque in pectore condo;*
Vt mox, qua nunc sunt mortua, viua colas,
Dux meus à tergo, caudámque trahens retrahensque
Hasta, non me, vt eam verberat post alios. Aratrum.
18. *Quodnam iter est, quod nemo videt, potuitve videre?*
Qui tamen ignoret est prope nullus homo.
Plenis hospitiis, & blando munere captum
Fallere te tandem fœda ruina docet. Iter ad mortem.
19. *Vnus pes paruis, magnis duo, sæpe quaterni.*
Quale hoc cumque animal pendera certa gerit.
Mira pedum natura : loco non vlla mouetur:
Sed mutare locum, quod gerit, ipsa facit. Rota.
20. *Carcer delicioſus, & vndique dulce venenum*
Ipsa sui fatorum; ac cœli parte priore
Pulsa ruit, tituli notulam si exemeris, inde
Ostendit quidquid sit, nil ni via : tuque viator. Vita.
21. *Plus satis vna quidem : sed si centum addere cures,*
Aptius haud poteris cognoscere, quid ferat intus.
Non frustrà Plautus facit instrumenta culinas.
Omnipotens meritis, ô subdito Iupiter ignes. Aula.

Cicero. Hortensius orator defensionis mercedem à Verre acceperat Sphingem argenteam : is, quum M. Tullio obliquius quiddam & inuolutius loquuto dixisset, Non didici soluere ænigmata : Atqui, inquit Cicero, Sphingem habes domi. Nota est fabula de monstrosa Sphinge, quæ præmiis propositis edebat ænigma : non soluentibus autem, mors erat præmium. *Plut. in Rom. amor. apoph.*

Idem. Orator ænigmate lusit in matrem Pletorij, qui Fonteium accusabat, dicens, eam, dum viueret, ludum, mortuam magistros habuisse, notans, quod, dum viueret, infames ad eam fœminæ commeare solebant : post mortem verò bona eius venibant. Sermo videtur & absurdus & præposterus. Nam qui ludos habent, ipsi magistri sunt, & discipulos habent. Magistri autem dicuntur non solum, qui docent, verum etiam qui regunt. *Eras. lib. 4. apoph.*

Plutarchus. Si quis huiusmodi ænigma componat; Quid sit quod oderit simul & amet, fugiat & persequatur, minetur & supplicet, irascatur & misereatur desinere velit ac nolit, eadem re maximè tum gaudeat tum tristetur? Hic sanè scirpus ægre solui & conciliari posset. Porrò Sphingis ænigma permulta quoque conficta habet. Non enim reuera tripes est senex, si baculo innitatur : neque infans est quadrupes, quia gressus molles & infirmos manibus fulcit. Amantium autem affectus veri sunt : amant, oderunt, eundem absentem desiderant, præsentem metuunt, adulantur, conuitia dicunt, &c. *Stob. serm. 62.*

¶ Exempla Profana.

Ænigmata mittebant olim Reges finitimi alterutris & sophisticas quæstiones, quas si nesciret alter dissoluere, pecunia, aut aliqua parte regni mulctabatur, & qui vincebat sapientior habebatur. Idem Græci, sublatis mensis sibi ipsis gryphos, nodos, & scrupos, vt dicebant, cum pœna & præmio proponebant. *M. Ant. Natta de pulchro lib. 1.*

Vide Argutia, & argutè dicta, Sophistica.

Æqualitas

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

Æqualitas, Hebr. *Ioscher*, à verbo *Iaschar*, rectus fuit, directus est, rectus & planus fuit. Et *Meschor* ab eodem verbo, quod cognationem habet cum *assechar*, beatus fuit, *Casschàr*, congruit. Græcè ἰσότης, ητος ἡ dicitur. Et est proportio habentium vnam quantitatem. *Secundum B. Thom. 2. sent. dist. 19. quæst. 1.*

Μοῖραν πᾶσι νέμειν, ἰσότης δ' ἐν πᾶσιν ἀρίστη.
Partem omnibus tribue, æqualitas sanè in omnibus optima.

Æqualis, Græcè ἴσος, η, ὁ, ἴσιος, η, ὁ dicitur. Et est medium inter defectum & excessum. *Secundum Arist. lib. 1. Ethic.*

Æquale est, quod habet quantitates mensuratis æquales. *Alb. Mag. lib. 3. Phys. tract. 7. c. 5.*

Æquale in iustis, & in amicitia, non similiter se habet. Nam in iustis primo est, quod est ex dignitate : secundo, quod in quantitate est : at in amicitia contra. *Arist. lib. 8. Ethic. Nicom. c. 7.*

Æqualitate existente, stat iustitiæ opus. *D. Thom. Ethic. 8. lib. 7.*

Æquales omnes sunt numero in potestate populari, qui publicæ administrationis participes sunt. *Eustach. 5. Ethicorum c. 6.*

Æqualitas in ciuitate erit, si diuitibus addantur pauperes, & pauperibus diuites; vt si alij decem, alij viginti, dentur autem diuitum sex; pauperum verò quinque, accedunt pauperibus quatuor diuitum, & diuitibus quinque pauperum. *Arist. Politic. 6. c. 3.*

¶ DIVISIO.

Æqualitas duplex, scilicet : { *Quantitatis, quæ requiritur in iustitia commutatiua; vt quisque tantum accipiat, quantum debeat, & conuerso.* / *Proportionis, quæ requiritur in iustitia distributiua, & in merito respectu præmij, ex B. Thom. 4. sentent. dist. 46. q. 1. art. 1.*

Æqualitas est duplex; vna secundum continentiam: & sic locus & locatum sunt æqualia: alia, quæ communi mensura mensuratur. *Alb. Mag. 4. Phys. tract. 1. c. 13.*

Æqualitas duplex, rei secundum qualitatẽ & virtutis similitudinem in intentione: & æqualitas proportionis ad quoddam alterum, rei æqualitas in nullo potest esse commixta: proportionis æqualitas mixtionem ingreditur. *Alb. Mag. primo de generat. & cor. tract. 6. c. 6.*

Æqualitas quandoque vocatur æquitas; sed tunc solùm cùm apparet in rebus; vt æqualitas dici possit æquitas alicui præstita, siue effectus æquitatis; quæ etsi non alibi reperitur quàm apud Deum, tamen & in iis hominibus, qui iustitiam profitentur, quodammodo aspicitur exscripta. Hæc item statera nihil est aliud quam ipsum ius, ad cuius normam instituitur iudicatio, hoc est, distributio & ordinatio iustitiæ. Id quod eo pertinet, vt torum quod præ manu est, negotium sit mansum & remansum, planè cognitum, palamque perspicuum: Cùm ergo æquitatem dicimus, non hoc dicimus, omnia & omnes, quamvis ad vitæ conditionem pari sorte veniant, oportere fieri pares, siue æquales. Nam hac quidem inæqualitate nihil esset inæqualius; sed eum qui Reipub. præest, omnibus pariter consulere debere; neque in hac virtute aliud sibi proponere, nisi ipsam. Quippe vnam æquitatem in rerum tractatione ducem habere, est agere vicem eius, qui quantus quantus est, & bonitas & æquitas est. *Paschalius lib. de virtutibus & vitiis.*

¶ Apophthegmata.

Themistocles. Is facilitate morum multos ciuium sibi conciliauit, atque hinc popularem potentiam est adeptus. Itaque cuidam ipsum admonenti: Bene principatum geres Athenis, si cunctis æqualis & communis esse voles: respondit; Nunquam ei sellæ insederim, vnde nihilo plus à me ferrent amici, quam alieni, *Plutarch.*

Diogenes. Pecunias si quando egeret, eas ab amicis accipiebat. At cum à quibusdam ob id suggillaretur, quod præter Philosophi dignitatem mendicorum more peteret: Imo, inquit, non peto, sed repeto. Repetimus autem mutuum, aut depositum. Amicus autem egenti amico dans non donat; sed reddit potius id quod amico debet; quoniam amicorum omnia debent esse communia. *Laërt. lib. 6.*

Epicurus, mirum in modum Pythagoræ institutum improbabat, qui cum doceret, amicorum omnia esse communia, iubebat vt discipuli, quod quisque habebat, deponerent in commune, dicens id esse diffidentium verius quam amicorum. Nam si quis verus est amicus, nihilominus habeo pro meis, quæ ille possidet, quam si deposuissent. Qui diffidit autem, aut non est verus amicus, aut dubitat de animo alterius. *Eras. lib. 8. apoph.*

Plato, felicem & beatam esse eam ciuitatem inquit, in qua istæ voces, Meum & Non meum, proferri non audiantur: eò quod communibus, quoad fieri potest, rebus quæ quidem alicuius æstimatione sunt, vti ciues debeant. Sed multo magis huiusmodi vox è connubio, eximenda est. *Plutarchus in nuptialibus præceptis, & Stob. serm. 72.*

Idem, serui & domini, inquit, amici nunquam erunt. Nec probi, nec improbi, etiamsi æqualibus afficiantur honoribus. Inæqualibus etiam æqualia inæqualia sunt; nisi mensuram accipiant. Nam propter hæc vtraque seditionibus repletur Respublica. Verus enim priscus ille sermo: Ab æqualitate amicitiam procreari. *Stob. serm. 42.*

Leon, Eurycratidis filius interrogatus, in qua tandem vrbe aliquis possit tuto vitam agere: In ea, inquit, quam qui incolunt, neque plus possident, neque minus: & vbi iustitia viget, iniustitia imbecillis est. Grauiter admonuit, æqualitatem esse pacis & tranquillitatis altricem, inæqualitatem seditionis esse seminarium, nec ibi locum esse iustitiæ, vbi vt quisque potentior est, ita licentiùs opprimit imbecilliorem. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Lycurgus interrogatus, quomodo liceret hostium insultum effugere, Si, inquit, nec alius alio plus requirat. Quo dicto docuit tutiores esse eos ab hostium incursu, inter quos est æqualitas, & inæqualitate concordia. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Idem; quoniam intelligebat æqualitatem & ad frugalitatem, & ad concordiam in primis conducere, fecerat nouam agrorum partitionem, & in singulos ciues æquam portionem distribuerat. Fertur itaque, cum dein ex peregrinatione rediens iter faceret per agrum recens demissum, conspiceretque manipulorum aceruos ordine positos & æquales delectatus eo spectaculo, cum risu dixisse comitibus: Vt tota Lacedæmon videtur multorum esse fratrum; qui nuper inter se diuiserint hæreditatem. Bono principi nihil iucundius est ciuium concordia, rursum tyranno nihil formidabilius. *Plut. in Lycurgo.*

Idem, quum statuisset inuadere delicias, luxumque, & in his quoque tollere diuitiarum admirationem, instituit Syssitia, hoc est, conuiuia publica. Percontanti verò cur ea constituisset sic, vt in singulis conuiuiis pauci cum armis discumberent: Vt, inquit, expediti sint ad parendum imperatis: & si quid tumultus inciderit, penes paucos sit delictum, sitque inter omnes potus ac cibi æqua portio. Denique non solùm in esculentis & poculentis, verum ne in strato quidem aut vasis, aut alia re quacunque plus haberet diues quam pauper. *Plutarchus in Lacon.*

Curius, victis Sabinis, cum ex Senatusconsulto ei ampliaretur agri modius quem consummati milites accipere solent, recusauit, & gregalium portione contentus fuit, dicens: esse malum ciuem, cui non esset satis id quod cæteris esset satis. *Plinius Iunior cap. 33. de viris illust.*

Historicorvm Sententiæ.

Expedit statim ab initio nullam in repub. magnam inæqualitatem admittere; sed vitæ rationib. omnium ad æqualitatem similitudinemque adductis, auaritiæ & iis quæ ab eo vitio proficiscuntur malis occurre re atque præuertere. *Plut. in compar. Lycurgi & Numæ.*

Æqualitatis & nomen est speciosum, & res iustissima, quin eandem naturam acceperunt, ex eadem gente sunt nati, iisdem moribus educati, iisdem legibus instituti, eundem corporum animorúmque vsum patriæ exhibent, qui non iustum sit eos cæterorum quoque omnium communitatem habere? qui non optimum sit neminem alteri nisi virtutis causa præferri? Quin eadem sunt conditione nati æqualitatem appetunt, eáque potiri gaudent, destituti dolent: hominésque quum ex diis sunt orti, & ad eos rediturí, sursum respiciunt, ac neque volunt sub vnius semper esse imperio, neque ferunt se laborum, periculorum, impendiorúmque participes, rerum meliorum communicatione priuari: ideóque si cogantur omnino aliquid huiusmodi tolerare, eum à quo sibi vis facta est odio habent: omnes habere in alios imperium cupiunt, ac propterea ipsi quoque aliquâ ex parte parere aliis dedignantur: nolunt alios se potiores esse ideóque ipsi etiam aliis se vi non præferunt: gaudent honoribus ab æqualis dignitatis hominibus laudant supplicia ex præscripto legum irrogata. Qui si hac ratione respublica administretur, communia & mala & bona ducentes, nihil aduersi ciuium suorum vlli, omnia prospera contingere optant: ac si quis ipsorum virtute aliqua præditus est, eam & ostendit promptè, & exercet studiosè, & libentissimè illustrem facit: sin virtutem aliquam in alio inesse animaduertit, eam & producere in medium paratus est, & omni studio augmenta eius adiuuat, honoréque ei summos defert: ibi si quis improbè quicquam agit, odio eum reliqui omnes; sin aduersam patitur fortunam misericordia prosequuntur: commune totius ciuitatis & damnum & dedecus quod inde accidat existimantes. Hæc fiunt vbi populus in republica principatum obtinet: in vnius principatu diuersa eueniunt omnia. Quæ ne sigillatim persequar, nemo certè & qui summam rerum obtinet, sequitur: verùm huius mores vnusquisque sibi regulam vitæ suæ proponens, ipse etiam ea tantùm exercet unde sine periculo priuatum lucrum sperat: quo fit, vt plerique proprio tantum commodo nitentes, omnes alios oderint, eorúmque felicitatem suum damnum, infortunia suum emolumentum putent. *Dion. lib. 52.*

Æqualitas ipsa inuidiam excitat, nec alios aliis præesse patitur, *B. Facius hist. lib. 10.*

Popularis reipublicæ fundamentum maximò necessarium, æqualitas. *Fr. Guicciard. hist. l. 2.*

¶ Adagia.

Æqua concertatio.

Cum significabimus duos ex æquo paratos ad disceptandum rixandúmve, licebit accommodare carmen illud ex Iliad. 3.

Τὰ μὲν δὴ χεῖρας τε καὶ ἔγχεα ὀξυόεντα,
Ἀντίον ἀλλήλων ἔχεσαν μιμνῶσι μάχεσθαι.
Id est,
Illi inter sese iam pugnare parantes,
Obtendunt paritérque manus, praacutáque pila.

Par pari.

Dicimus vbi quid ex quo moderatum significamus.

Pari iugo. ἴσον ἴσῳ.

Pro eo, quod est pari studio parique conatu.

Pertinax contentio.

Quoties ostendimus obstinatam, ac muliebrem æqualium inter ipsos contentionem, quum neuter altero vult inferior videri, conueniet istud, quod Iliados 4. Iuno dicit ad Ionem.

Καὶ γὰρ ἐγὼ θεός εἰμι, γένος δέ μοι ἔνθεν ὅθεν σύ.
Id est,
Ipsa, etiam Dea sum, genus inde mihi, vnde tibi ortus.

Amicitia, æqualitas, &c.

Amicus alter ipse. *Neque enim quicquam non commune, vbi fortunarum æqualitas: neque dissensio, vbi idem animus: neque diuortium, vbi coagmentatio duorum in vnum.*

Æqualitas non parit bellum.

Æqualitate enim continetur concordia, inæqualitas autem discordiarum est mater.

¶ Hieroglyphica.

Per *hirundinem* in primis Ægyptij, quæ filiis suis cibum subministraret, hominem intelligebant, qui liberis æquas hæreditatis portiones distribuceret. Neque non principem, qui se ciuibus æquaret suis: neque vllo veller ornatu vel apparatu magis quam reliqui sumptuosiore accipi. *Hirundo* siquidem mira filios alit æquitate, singulis cibum parem impartiens: ea adhibita diligentia, ne qui semel acceperit, bis accipiat: atque ita, vt par sit omnium sportula, procuret. *Pier. Valer. lib. 21.*

Vide; Æquitas, Ius, Iustitia, Lex.

Æquanimitas.

¶ Differentia.

Æquanimitas in spectando. Bonitas in probandis his, quæ bona sunt, Æquanimitas in ignoscendis vitiis atque delictis. *Ælianus Donatus Terent. interpr.*

Vt æquaminis dicitur, qui est æqui animi, qui nec prosperis extollitur, nec aduersus frangitur: ita Hebræi æquanimem seu æquanimum nomine *Erech appaiim.* i. hominem longarum narium, id est, patientem & tardum ad iram appellant. Id Deo proprium est, teste Scriptura & experientia perpetua. De hominibus dicitur, pro mensura gratiæ Dei.

¶ Senten

¶ Sententiæ. Patrvm

Recti corde de præceptis Dei & constitutionibus mundi non queruntur: Quia iustum est omnia æquanimiter ferre, quæ iudicaturus voluit tolerare. *August.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Solon in Eleg.

Bonus amicus in re mala dimidium est mali:
Princeps, iniqua & aqua pariter audias.
Sed quem instituerit ciuitas, & parua eum
Audire oportet, & aqua, & his contraria.

Plautus.

In re mala, animo si bono vtare, iuuat:
Fortiter ferendo vincitur malum quod euitari non potest.

Plautus Aulul.

Pol, si est animus æquus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.

Idem de Rudente.

Animus æquus optimum est erumna condimentum.

Antholog. Sacra Iac. Bil.

Dum mutabilium decurrunt tempora rerum,
Dumque suis mundus motibus atteritur;
Rectorum est aduersa pati, & tolerare modesti,
Nec querula in quoquam voce mouere Deum.
Cuius iudicio nulli parcetur iniquo,
Et perpes instos gloria suscipiet.

Sententia.

Longè deterius est præsenti conditioni succumbere, & se continere non posse, doniſque fortunæ non rectè vti, quàm aduersis rebus impulsus aliis iniuriam inferre: hoc enim non faciunt, qui à suis calamitatibus etiam inuiti vtilitatis suæ causa aliquid peccare coguntur: quum illorum impotentia voluntaria sit, ac præter ipsorum quoque commodum ea agant, iam qui nulla æquanimitate sunt præditi, neque moderari oblitis sibi bonis possunt; quomodo eos, putandum est, aut aliis rectè imperaturos, aut res aduersas rectè toleraturos? *Dion. lib. 52.*

¶ Similitvdo.

Si quis absumat absinthij pusillum, & mittat in amphoram mellis non in totum mel exterminabit: & tantum mellis, à modico absynthio disperit & perdit dulcedinem mellis, & iam non habet gratiam apud dominum suum, quoniam vsum suum perdidit. Vide enim quoniam æquanimitas dulcissima est plusquam mel, & vtilis erit domino qui in ipsa commoratur. Si ergo iusta fuerit iracundia, æquanimitati contribulatur animus, & non est vtilis oratio illius. *Chrysost.*

¶ Adagia.

In re mala, animo si bono vtare, adiuuat. *Plautus.*

Fortiter ferendo vincitur malum, quod euitari non potest.

Magistratum gerens, audi & iustè & iniustè ἄρχων ἄκουε ἢ δικαίως ἢ ἀδίκως

Admonet, vt qui in tractandis Reipub. muneribus versatur, patientissimis sit auribus aquissimoq; sit animo, & bene atque male audire consuescat: neque facilè populi vel laudibus vel conuitiis à recto dimoueatur.

Iactare iugum.

Est incommodè ferre seruitutis necessitatem. Translatum à bobus nondum assuetis iugo.

Ad finem vbi peruenieris, ne velis reuerti, μὴ ἐπιστρέφεσθαι ἐπὶ τὸν ὅρον ἐλθόντα.

Finem vita æquo animo feras. Ne Horatianum illud occinas.

O mihi præteritos referat si Iupiter annos.

Æquus & Æquitas.

¶ Definitio et etymolog.

Æquus Græcè ἐπιεικὴς, ἐος, ὁ, ἡ, dicitur, & est æquum, quod præter legem scriptam iustum est. *Aristot. lib. Rhetoric.*

Hebr. *Ieschurum.* 1. rectus, à verbo *Iaschar*, vt æqualis atque æqualitas. Et *Schalem* perfectus fuit, absolutus, pacificus, à verbo *Schalem*, in 1. coniugatione: in 11. *Schillem.* Ab eodem verbo deducitur *Schalem*, Pax, quæ æquitatis fructus est. Et *Schitelum*, persolutio, retributio, quibus iniquitas & iniquus opponuntur.

Æquus vir est, qui non exactè amplectitur ius in peiorem partem, sed de suis commodis detrahi patitur, etsi lege se tueri possit & hic habitus, & hæc bonitas, & æquitas Græcè ἐπιείκεια dicitur, nec aliud est, quam iustitia quædam. *Arist. lib. 5. Ethic.*

Æquus ab aqua deducitur, quia summa est aquæ æqualitas, dum quiescit, ita vt imaginem, tanquam speculum reddat. Significatque æquus planum propriè, & per metaphoram ponitur pro iusto, quia nullam in partem inclinat. Vnde æquitas dicta & æqualis.

Æquitas, Græcè εὐθύτης, ητος, ἴσος, æquus dicitur. Et est iustitia dulcore misericordiæ temperata.

Æquitas est pars iustitiæ; & continetur sub ἐπιεικείᾳ. *Secundum B. Th. secunda secundæ, q. 80.*

Æquus & bonus vir est, qui non est exactus iuris executor in peiorem partem, sed imminuit potius, etiamsi legem ad id adiutricem habet. *Arist. 5. Ethic. cap. 10.*

Æquitas est quod naturalis ratio persuasit. *Boët. in Topic. lect. 3.*

Æquitas est directio iusti legalis. *D. Thom. Ethic. 5. lib. 16.*

Æquus est qui descripta legibus iusta diminuit & moderatur: namque legislator ad vnguem definire non potest, sed in vniuersum loquitur, hic in eisdem intercedens delegit, quæ legislator particulariter quidem definire volebat, verum ei facere non licuit. *Arist. mag. morat. cap. 1.*

Æquitas est iustorum conducentiumque remissio, moderatio in commerciis, ordo rationalis animæ, quoad honesta & turpia. *Speusip. de Plat. definitio.*

Æquitas iustitiæ perpetua comes, id præstat vt se quisque cum aliis coæquet, quæ & æquabilitas dicitur, ne vsus iustitiæ nimia indulgentia vilescat: ne item impensiori atrocitate crudescat. Est enim æquitas regula diuina, nusquam tam rigida & abscissa, vt gratiam cœlestis amabilitatis amittat, huiusque aspectus neque trucis neque atrocis, sed reuerendæ cuiusdam dignitatis maiestate conspicuus est. Æquitas ergo est proprius ille iustitiæ modus, est condimentum, est id quod inter extrema medium est. Extrema (sæpiusculè enim hoc dicendum) voco excessum ac defectum, siue nimium rigorem, & nimiam laxitatem, summum ius & summam iniuriam, inter quæ æquitas nec pendet nec propendet; sed est quædam veluti proportio eius quod satis est: hæc est omnium hominum, omniumque rerum trutina: siue illa statera, cui inter symbola Pythagoræ locus est; quam is Philosophus non transiliendam dixit. Æquitatis quoq; typus esse potest forma quadrangularis, & ipse quaternus numerus, quod est æqualiter æqualis. Certè hæc virtus cui nomen æquitas quandoq; vocatur Æqualitas.

¶ Divisio.

ÆQVITAS qua Græcè ἐπιείκεια dicitur, seruatur. in
- *Legum cõgrua ad opus applicatione, vt scilicet potius legislatoris intentio seruetur, quam eius verba, & habetur. 22. q. 5.*
- *Humana verba deseruire intentioni debent, non intentio verbis.*
- *Rerum iusta & debita commutatione. Leuit. 19.*
- *Statera vt iusta & aqua sint pondera.*
- *Bonorum proportionata participatione, vt in omni collegio æquitas seruetur in laboribus, & emolumentis, pro officiorum proportionata conditione, ex Archiepiscopo, Florent. 4.*

Æquum duplex, vnum numero, alterum dignitate: numero seu multitudine & magnitudine idem, & æquum dignitate id quod est secundum rationem vt 4. ad 2. sic 2. ad 1. ambo enim medietates sunt. *Arist. politic. 5, c. 22.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Æquum & iustum est extra leges scriptas, & accidit partim inuitis legislatoribus quoties latet, partim volentibus quoties distinguere non possunt. *Arist. Rheto. pri.*

Æquum est rebus humanis ignoscere, nec legem sed legislatorem spectare, non verba sed sententiam, non actionem sed prælectionem, nec partem sed totum, nec qualis nunc, sed qualis semper, aut plerumque extitit: & memoria tenere potius commoda quam incommoda, & quæ accepit commoda, quàm quæ attulit, & ad arbitrum, quàm ad iudicem accedere malle: æquum enim arbiter inuenire, iudex legem, & ideo arbiter inuentus est, vt æquum valeat. *Arist. Rhetor. pri.*

Æquitas pacis tempore in iudiciis dominetur oportet, summum ius, summa iniuria. *Franciscus Patric. de regno, lib. 2. c. 17.*

Æquitate, quàm sanguine: causa quàm armis retinere parta maioribus, laudabilius æstimatur. *Cor. Tac.*

Absit iniuria & labor, quibus nulla fructus pars est. *Sallustius.*

Est ita comparatum, vt etiam malorum societas, nisi æquitas atque iustitia fuerit seruata, facillimè infringatur. *Polybius.*

¶ Exempla Sacra.

Exempla Æquitatis & iustitiæ Abraham, *Genes. 13. vers. 8.* Iacob 30. *vers. 31. 32. 33.* Iosue cum principibus, *Ios. 9. vers. 19.* Filiæ Salphaad, *Num. 17. vers. 7.* Adonibesech. *Iudic. 1. vers. 6. 7.* Samuël, 1. *Sam. 15. vers. 32. 33.* Dauid, 1. *Sam. 26. vers. 23. & 30. vers. 32.* 2. *Sam. 24. vers. 23.* Assuerus, *Esth. 7. vers. 9.* Darius. *Dan. 6. vers. 24.* Antiochus, 2. *Mach. 4. 38. & 9. vers. 28.* Iason, 5. 9. 10. Homo regius, *Matth. 18. 34.* Nicodemus, *Ioan. 7. 51.* Tribunus profanus. *Act. 21. 38.*

¶ Adagia Sacra.

Exemplis ex S. Scriptura desumptis adagia quæ sequuntur adiungimus ad æquitatem pertinentia.

1. Æquum est indulgeri annum sponso cum noua vxore sua. *Deut. 24. 25.* Legis vtilitas & necessitas lucet luce sua.

2. Non ligabis os bouis triturantis. *Deut. 25. 4. & 1. Cor. 9. 9.* Æquum est laboris socios pasci fructibus, quibus acquirendis ipsi quoque fuerunt occupati.

3. Dignus est operarius cibo suo, seu mercede sua. *Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. & 1. Tim. 5. 18.* Regula æquitatis ex lege naturæ descripta, operarius pro suo labore mercedem conuenientem & debitam assignat.

4. In eundem sensum dicit Apostolus, 1. *Cor. 9. 7. 8.* Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Ecclesiæ pastores militibus, vinitoribus, opilionibus comparantur, & Ecclesiis commendantur, vt videant pij auditores ne necessaria eis desint.

5. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. 2. *Tim 2. 9.* Eorum fructus aliquot ex æquo & bono esse debent, quorum etiam fuere labores.

¶ Exemplvm Profanvm.

Neque quidem exemplum aliud prætereundum, ex quo æquitatis etiam idem hoc animal seruantissimum esse fatemur. Quidam mensuræ quæ magistro impendebatur, & lapillos, & puluerem immiscebat, quo de pondere aliquid fraudaret: animaduertit Elephas apud illum carnes elixari, accedensque cinerem è foro in ollam paria facturus iniecit. *Pierius Valer. lib. 2.*

Vide Ius, Iustitia, Lex.

Ærarium.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

ÆRarium ab ære appellatum. *Varro de Lingua latina, l.4.* Græcè ὀπισόδομος, ταμεῖον, ab Hebræo *Taman*, i. abscondere, recondere Inde *Natmon*, thesaurus siue ærarium publicum aut priuatum. Vide Etymologicum Trilingue, Lugduni excusum anno 1607. pag. 831. 832. vbi multa de ærario seu thesauro obseruatu digna occurrunt Chaldæis *Thimion*, i. thesaurus; ærarium. Syri vocant ærarium, *Beth-gazza*, domum diuitiarum, seu thesauri. Vide Thesaurus. De Gazophylacio, Euangelistæ, Marcus 12.41.43. Luc. 21.1. & Ioan. 8.20. Ærarium multiplex, Politicum, Ecclesiasticum, Oeconomicum, priuatum.

Antiquissimi nondum auro argentoque inuento, ære vtebantur. Nam prius ærea pecunia in vsu hominum fuit: post argentea: deinde aurea subsecuta: sed ab ea quæ cepit nomen retinuit. Vnde & ærarium dictum, quia prius æs tantum in vsu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro argentoque nondum signato, ex quorum metallis quamvis postea facta fuisset pecunia: nomen tamen ærarij permansit ab eo metallo vnde initium sumpsit. *Isidor. lib. 16. c. 17. Originum.*

Ærarium populi erat, Fiscus principis, donec omnia in fiscum suum transtulit. *Alciat. de verb. sign.*

§ APOPHTHEGMATA.

Traianus Imperator fiscum, lienem vocare solebat, quod eo exsiccante reliqui artus omnes tabescerent. *Langius in Nicophori annotationibus*

Constant. Imperator dicere solebat, opes publicas melius à priuatis plùribus haberi, quàm intra vnum principis claustrum reseruari. *Eutrop.*

Fiscus ab ærario differt: quod in Traiani vita scribit Dion. & significat Plinius, non eadem, inquiens, seueritate fiscum, qua ærarium cohibes. Ac fiscum spectare videntur extraordinarij reditus, qui confiscationes hodie dicuntur. Ærarium tributis constat & vectigalibus. Vectigalia Romæ veteris, vt ex Cicerone liquet pro lege Manilia, trium erant generum: 1. exagricolatione. 2. ex mercibus exportatis vel importatis, vnde Exsagogica & Eisagogica dicebantur. 3. Ex agris pascuis. *Calius lib. 10. c. 2.* Statij. Lect. Hotoman. de verbis iuris. Ærarium populi, fiscum principis esse statuit. Ærarij Hierosolymitani, Dauidis atque Salomonis seculo, & Romani sub Consulibus meminit historia tum Sacra, tum profana.

Vide ciuitas & Respublica.

Ætas.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ÆTas Græcè ἡλικία, ας, ἡ, dicitur, quasi æuitas: vel potius ab αἰών deducitur ætas: ab αἰὼν enim æuum, æuitas, & per syncopen ætas. Ætates ab antiquis variè distinguebantur. Seruius Tullius Romanorum eos pueros appellauit, qui essent infra decimum septimum annum. Indeque ad quadragesimum sextum iuniores dixit, quos bello idoneos elegit: suprà verò sextum & quadragesimum annum seniores nominauit. Varro autem diuisit ætatem in infantiam, adolescentiam iuuentam, & senectam. Quarum singulæ trifariam diuiduntur, vt prima pars viridis, secunda adulta, vltima præceps dicatur Virgilius:

Iam senior, sed cruda Deo viridisque senectus.

Hebræis ætas, *heth*, i. tempus, opportunitas temporis, à verbo *hattah*, tempestiuus fuit, in tempore fuit. Hinc ἔτος annus. Et *Dor*, ætas durabilis, & sæculum à verbo *Dor*. Perdurauit. Hinc ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Diu; & δηρός, diutinus: Latinum item duro, perduro, quod ætatis cursu quodam perficitur.

§ DIVISIO.

Ætatum Diuisio, secundum Varronem & Galenum atque Hippocratem.

Doctissimus Varro quinque ætatis gradus æquabiliter putat esse diuisos, ac vnumquemque, præter extremum, in annos 15. Propterea sectio prima annum quintumdecimum attingens, pueros habet: ex puritatis ratione ita nuncupatos. Secunda ad tricesimum porrecta adolescentes: ab incrementi ratione nomen adeptos. Iuuenes sectionem faciunt tertiam, ad annos quinque & quadraginta, quibus inde appellatio facta, quod in bellicis vsibus Reipub. adiumento forent. Et inde huiusmodi ex catalogo esse dicuntur, sicut vltra catalogum, qui iam militiæ habentur inepti. Ad annorum decada sextam, seniores perueniunt. Reliquum vitæ tempus sectionem habet quintam, in qua qui agunt, iam vocantur senes. Ex hac Varroniana ætatum distributione commoueor scitè admodum, & congruenter vitæ tempora fabulis comparari. Nam & Cicero, qui hisce, inquit, authoritatis præmiis splendidè vsi fuerint, ij mihi sunt visi fabulam ætatis peregisse, nec tanquam inexercitati histriones in extremo actu corruisse. In fabulis verò actus seruari quinque non arbitror esse quem fugiat, quam nec personæ quinquies egressa vltra exire potest. In quo attentè animaduertendum, vbi, & quando scena vacua ab omnibus sit personis, vt in ea chorus, vel tibicen audiri possit: id enim cum viderimus, ibi actum esse finitum debemus agnoscere. Hippocrates (sicuti libro de die natali prodit Censorinus) septem ætatis constituisse gradus deprehenditur. Ac primum quidem anno septimo terminasse: secundum, quartodecimo: tertium duodeuigesimo: quartum; tricesimo quinto: quintum, duodequadragesimo: sextum, sexagesimo primo: septimum, ad vitæ coronidem protendit.

Gal. in lib. cui titul. περὶ ἡλικιῶν, ætates statuit omnino quatuor: ex quibus primam facit τῶν νέων, ideſt, iuuenum, secundam τῶν ἀκμαζόντων, id est, vigentium: tertiam τῶν μέσων, id est, mediorum: postremam τῶν γεγήρακότων, id est, senum *Galenus de definitionibus medicis.*

Iuuenes postmodum esse ait, temperatura calidos humidosque, veri præcipuè assimiles; in vigore constitutos, calere simul, arescereque ætatis modo. Medios pronunciat esse frigidos, ac siccos, perinde ac autumnus est. Sunt verò humecti cum frigiditate senes, τῷ χειμῶνι ἀπεοικότες. Efflorescit in iuuenibus sanguis, in vigentibus ξανθὴ χολή, in mediis μέλαινα in senibus φλέγμα. Et hæc caloris intimi ratione omnia. *Idem.*

§ POETICÆ SENTENTIÆ.

Odysseæ β.

Ἐγὼ δ' ἔτι νήπιος ἦα,
Νῦν δ' ὄπποτε δὴ μέγας εἰμὶ καὶ ἄλλων μῦθον ἀκούω,
Πωυθάνομαί τε δή μοι ἀέξεται ἔνδοθι θυμὸς. Id est.
Eram adhuc puer,
Ast vbi iam sum grandior, & reddit me aliorum oratio doctum;
Ipseque grandescit mihi animus.

Virg. 1. Georg.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quarebant, ipsaque tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.

Ouid. 1. Metamor.

Aurea prima sata est atas, qua vindice nullo;
Sponte sua sine lege fidem, rectumque colebat;
Nondum præcipites cingebant oppida fossa.
Non tuba directi, non aeris cornua flexi,
Non galea, non ensis erat sine militis vsu,
Mollia secura peragebant otia gentes.
Ipsa quoque immunis, rastróque intacta; nec vllo
Saucia muneribus, per se dabat omnia tellus.

Ouid. 1. Fast.

Nondum iustitiam facinus mortale fugarat:
Vltima de superis illa reliquit humum.
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:
Nullus erat iustis reddere iura labor.

1. Metamorph.

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis,
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit legesque dedit. Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris,
Aureaque, vt perhibent, illo sub rege fuêre
Secula: sic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim ac decolor atas,
Et belli rabies & amor successit habendi.

Plaut. in Asin.

Nam in hominum atate multa veniunt huiusmodi:
Capiunt voluptates, mox rursum miserias:
Ira interueniunt, redeunt rursum in gratiam.

Horat. Satyr. 6.

Quid crastina volueret atas;
Scire nefas homini:
Viue memor quàm sis aui breuis.

Idem Epist. 8.

Inter cuncta leges, & percunctabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter auum.

Ex 6. Metamorph. Ouidij Fab. 1.

Non omnia grandior atas,
Quæ fugiamus, habet: seris venit vsus ab annis.

Terent. in Adelph.

Ad omnia atate magis alia rectius sapimus ô Demea,

Ex Metamorph. lib. 14. Fab. 16.

Etenim mihi multa vetustas
Scire dedit.

Ex trinummo Plauti.

Sapientia atas condimentum est, sapiens ætati cibus est
Non atate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

Ex Hippolito Senecæ Tragœdia. 4.

Ætate fruere, mobili cursu fugit.
Optimos vita dies
Effluere prohibe.

Ibidem.

Propria describit Deus
Officia, & auum per suos ducit gradus.
Latitia iuuenem, frons decet tristis senem.

Ouid. lib. 3. de Arte.

Vtendum est atate, cito pede labitur atas.
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

Horat. lib. 2. Carminum, Ode 11.

Quid bellicosus Cantaber, & Scythes
Hyrpine Quincti cogitet, Hadriæ
Diuisus obiecto, remittas
Quærere, nec trepides in vsum.
Poscentis aui pauca, fugit retro
Leuis iuuentus, & decor, & rigida
Pellentis lasciuos amores

Canitiæ

Canitie facilemque ſomnum.

Plautus in Menechra.

Conſitus ſum ſenectute, onuſtum gero
Corpus, vires reliquere, vt ætas mala eſt metx? mala
eſt ergo.
Nam res plurimas peſſimas, cum aduenit, adfert, quas
ſi autumem.
Omnes, nimis longus ſermo eſt.

Idem in Bacchidibus.

Haud ætati optabile feciſti, cum iſthanc nactus es im-
pudentiam.

Ouid. 6. Faſt.

Tempora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis;
Et fugiunt frano non remorante dies.

Corn. Gal.

Diuerſos diuerſa iuuant, non omnibus annis;
Omnia conueniunt, res prius apta nocet.
Exultat leuitate puer, grauitate ſenectus:
Inter vtrumque manens ſtat iuuenile decus.
Huna tacitum, triſtemque decet: ſit clarior ille
Latitia, & lingua garrulitate ſua.
Cuncta trahit ſecum, vertitque volubilis ætas;
Nec patitur certa currere quemque via.

Auſo. in Rom.

Collige virgo roſas, dum flos nouus, & noua pubes;
Et memor eſto auum ſic properare tuum.

Lucretius lib. 5.

Infantiam deſcribit his verſ.

Tum porrò puer, vt ſauis proiectus ab vndis
Nauita, nudus humi iacet, infans indigus omni
Vitai auxilio, cum primum in luminis auras
Nixibus ex aluo matris natura profudit:
Vagituque locum lugubri complet, vt aquum eſt;
Cui tantum in vita reſtet tranſire malorum.

Ouidius

Editus in lucem iacuit ſine viribus infans.
Mox quadrupes, vituque tulit ſua membra ferarum;
Paulatimque tremens, & nondum poplite firmo
Conſtitit, adiutiſque aliquo conamine neruis.

Idem 15. Metam.

Quid non in ſpecies ſecedere quatuor annum
Aſpicis; ætatis peragentem imitamina noſtra?

Pueritia.

Nam tener, & lactens, puerique ſimillimus æuo,
Vere nouo eſt, tunc herba nitens, & roboris expers
Turget, & inſolida eſt, & ſpe delectat agreſtes.
Omnia tunc florent, florumque coloribus almus
Ludit ager, neque adhuc virtus in frondibus vlla eſt.

Iuuentus.

Tranſit in ætatem poſt ver robuſtior annus,
Fitque valens Iuuenis: neque enim robuſtior ætas
Vlla, nec vberior, nec qua magis ardeat, vlla eſt.

Virilis ætas.

Excipit autumnus poſito feruore Iuuenta
Maturus, mitiſque, inter, Iuuenemque ſenemque
Temperie medius, ſparſus quoque tempora canis.

Senectus.

Inde ſenilis hyems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Ouid. 2. Metam.

Verque nouum ſtabat cinctum florente corona;
Stabat nuda æſtas, & ſpicea ſerta gerebat.
Stabat & autumnus calcatis ſordibus uuis;
Et glacialis hyems canos hirſuta capillos.

Terent. in Adelph.

Nunquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit;
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid adportet noui:
Aliquid moneat, vt illa, qua te ſcire credas, neſcias.
Et qua tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Iuuenalis Satyr. 9.

Vtile conſilium modo, ſed commune dediſti.
Nunc mihi quid ſuades, poſt damnum temporis, & ſpes
Deceptas? feſtinat enim decurrere velox
Floſculus angusta miſeraque breuiſſima vita
Portio: dum bibimus, dum ſerta, vnguenta puellas
Poſcimus, obrepit non intellecta ſenectus.

Horat. lib. 1. Ode x 1.

Spatio breui
Spem longam reſeces: dum loquimur, fugerit inuida
Ætas.

Iuuenalis 6.

Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.

Tibullus 2. 3.

Ferrea non Venerem, ſed prædam ſæcula laudant:
Prada tamen multis eſt adoperta malis.
Prada feras acies cinxit diſcordibus armis:
Hinc cruor, hinc cades, mors propiorque venit
Prada vago iuſſit geminare pericula ponto,
Bellica cum dubiis roſtra dedit ratibus.

Iuuenalis 13.

Non ætas agitur, peioraque ſecula ferri
Temporibus, quorum ſcelerî non inuenit ipſa
Nomen, & à nullo poſuit natura metallo.

Horat. Carm. 6.

Ætas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Iuuenalis 2.

Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures: ſicut grex totus in agro
Vnius ſcabie cadit, & porrigine porci.

Seneca Thyeſte.

In nos ætas vltima venit.
O nos dura ſorte creatos?

Sententiæ Philosophicæ.

Virtutis quàm ætatis rurſus celebr.

Ætas vt ſuperior, ſic & poſterior eſſe ſolet. *Cicero Phil. 5.*

Studia quæ ſunt in adoleſcentia tanquam in herbis, ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ. *Cicero pro Ca.*

Romanorum Rex eos pueros appellauit, qui eſſent infra decimum ſeptimum annum: indeque ad ſextum & quadrageſimum iuniores dixit, quos bello idoneos elegit: ſupra verò quadrageſimum ſextum annum, ſeniores dixit. *Liuius.*

Quis vllam vllius boni ſpem habebit in eo, cuius primum tempus ætatis palam fuerit ad omnes libidines diuulgatum? *Cicero ad Sen. poſt reditum.*

Non cani, non rugæ repente autoritatem afferre poſſunt, ſed honeſte acta ſuperior ætas fructus autoritatis præbet extremos. *Cato. Maior.*

De ætate florida, Dialogus 1. Gaudium, & Ratio Franciſcus Petrarcha. Gav.

Ætas florida eſt, multum ſupereſt vitæ. Ra. En prima mortalium vana ſpes, quæ multa hominum millia & fefellit & fallet. Gau. Florida eſt ætas. Ra. Inane gaudium & breue; flos iſte dum loquimur areſcit. Gau. Ætas integra eſt. Ra. Quis integram vocet cui multum deeſt, & quantulum ſit, quod reſtat, incertum eſt? Gau. Atqui lex eſt certa viuendi. Ra. Quis hanc legem tulit, aut quod iſtud legitimum tempus eſt vitæ? Iniquiſſima verò lex quæ non omnibus vna eſt. Immo tam varia vt nihil incertius in hominum vita, quam ipſius vitæ modus ſit. Gau. Eſt tamen & modus aliquis, & vitæ meta, quam ſapientes ſtatuerunt viri. Ra. Metam vitæ ſtatuere, non qui accipit, ſed qui dat illam, Deus poteſt. Intelligo autem ſeptuageſimum, aut ſi natura potentior eſt, octuageſimum cogitatis annum, atque ibi metam figitis, quo prouectos maneat labor & dolor, niſi fortè longius ſpem promouit is, qui ait. Numerus dierum hominum, vt multum centum anni, quò quam rari veniant, videmus: ſed vt ſit omnium, quod paucorum eſt, quantulum tamen nunc etiam id eſt? Gau. Multum ſanè. Eſt enim iuuenum vita ſerior, & à ſenectute remotior & à morte. Ra. Falleris. Et ſi nil tutùm homini, illa tamen periculoſior vitæ pars quam ſecuritas nimia reddit incautam. Nil eſt alteri vicinius, quàm mors vitæ. Cum diſtantiſſimæ videantur contiguæ ſunt ſemper illa præterlabitur. Semper hæc inſtat. Quocumque fugeritis præſto eſt, & ceruicibus imminet. Gau. Iuuenta nunc ſaltem præſens eſt, & ſenectus abſens. Ra. Nil mobilius iuuenta, nihil inſidioſius ſenectute. Illa non ſtat mulcendoque fugiens abit, iſta per tenebras, atque ſilentium pedetentim ſubiens improuidos ferit, & dum longinqua fingitur, in foribus eſt. Gau. Ætas in aſcenſu eſt. Ra. Inſidioſiſſimæ rei fidis. Aſcenſus iſte deſcenſus eſt. Vita breuis, tempus inſtabile furtim nullo pedum ſtrepitu inter ſomnum & iocos effluit, & ô! Si hæc temporum celeritas, vitæque breuitas, vt in fine ſic in principio nota eſſet, nunc intrantibus infinitum quiddam, exeuntibus nihil, & quot ſæcula videbantur, vix totidem ſunt momenta. Sic tum demum fraus noſcitur, dum vitari nequit, inde eſt, quod ſæpè fruſtra huic conſulitur ætati, incredula ſimul & inexperta eſt, & coemptrix alieni conſilij, inops ſui. Itaque iuueniles errores, licet innumerabiles & immenſos, his ipſis tamen occultos, & incognitos, quorum ſunt, nil melius quam ſenectus detegit, & diſſimulantium conniuentiumque luminibus ingerit, nec prius quod eſſe debuiſtis, aduertitis, quam quod eſſe noluiſtis, effecti eſtis, fierique iam aliud non poteſtis. Quod ſi quis in tempore, aut per ſemetipſum intelligere poſſet, aut docenti credere, ille mihi vnus ex millibus præclarus, ac felix ſurgeret adoleſcens, nec tam multis anfractibus ageret vitam, cuius vnica tuta & recta per virtutem via eſt. Gau. Ætas indecerpta eſt. Ra. Quomodo indecerpta eſt, quæ ex quo eſſe cœperit, aſſiduè carpitur, & quæ minutiſſimis portiunculis dum datur, eripitur? Siquidem motu perpetuo cœlum rotat, momenta horas, horæ diem rapiunt. Is alium diem trudit, iſque alium, & nunquam quies. Sic menſes prætereunt, ſic anni, ſic & ætas currit, & properat. Et vt Cicero ait, volat. Quodque ait Maro. *Celeres neque commouet alas.* Ita ceu naui iter agentibus, nec ſentientibus qui vehuntur, ſæpè nec cogitantibus, finis adeſt. Gau. Ætas incipiens ab extremo procul abeſt. Ra. Intra breuis vitæ ſpatium nihil eſt procul. Gau. At nulla pars à fine diſtantior quàm principium. Ra. Nulla quidem, ſed tunc rectè diceretur, quando omnes æquis ſpatiis viuerent. Nunc pluribus viis & ſæpius prima ætas in mortem incidit, quo fit, vt plerumque vicinior ſit extremo, qui remotior videbatur. Gau. Certè florentiſſima eſt. Ætas. Ra. Etſi ad hoc pauci animum aduertant, tamen ex quo loqui cœpimus mutatio aliqua inceſſit, & modo per ſingulos ſyllabarum tractus, vitæ aliquid excidit, aliquid de caduco ætatis flore ſubtrahitur. Quid autem, quæſo, plus habet

hic mollis & nitidus adoleſcens, quàm ille durus & ſquamoſus ſenex, præter hunc quem loquimur, ætatis breuem ſcilicet & caducum, immo aſſiduè cadentem florem ? Vbi quid tam dulce, tam iucundum non inuenio, cum ſciat dicto citius ſe futurum quod ille nunc eſt, vel ſi neſcit inſaniat. Niſi fortè è duobus alias capitali ſimul ſupplicio addictis, ille fœlicior eſt habendus, qui nouiſſimè iuſſus eſt dare colla ſecuribus, qui mihi quodammodo, ipſa dilatione, miſerior videatur : quanquam non eſt par horum conditio, & illorum : huic enim interuenire aliquid poteſt, vnde collegæ ſupplicium euadat, & viuat. Iuuenem ſenio eripere ſola mors poteſt. Ad ſummum, paruo temporis in ſpatio non ſtat magna fœlicitas, & ingentibus animis breue nihil optabile eſt. Expergiſcimini conſopiti : tempus eſt, caligánteſque oculos aperite: Aſſueſcite iam tandem æterna cogitare, & amare, & optare, ſimul autem peritura contemnere. Condiſcite ab his ſponte diſcedere quæ nobiſcum diu eſſe non poſſunt, & animo illa relinquere antequam relinquamur. Gau. Ætas eſt ſtabilis virenſque. Ra Mentiuntur, qui neſcio quam ætatem ſtabilem dicunt. Nihil volubilius tempore, tempus verò eſt vehiculum ætatum omnium : & hoc ſtabile fingitis ? O vanitas ! nihil eſt ſtabile, nunc maximè raperis.

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi, ſicut corpus vſquequo febribus detinetur, & ſubſequentibus ægritudinibus, etſi ſit validum, tamen affligitur : cum autem liberatum fuerit ab obſeſſione morborum, recreat propriam virtutem : Sic etiam anima in iuuentute febribus laborat, & amor gloriæ opprimit eam, & deliciarum, & venerearum rerum, & aliarum multarum imaginationum. Cum autem ſenectus aduenerit omnes has paſſiones effugit, alias per ſatietatem, alias per philoſophiam conſtrictas: has quippe ſuas corpore relegat ſenectus, nec ſi velit anima illis vti, permittit : ſed ſicut hoſtes diuerſos recludens, velut in loco à turbis libero collocat, & multam ei operatur tranquillitatem, & timorem inducit ampliorem. *Homil. 7. in Epiſtolam ad Hebræos.*

Philonis Iudæi ſicuti non eadem diſcunt viri quæ pueri, ſed ſuæ cuique ætati diſciplinæ conueniunt : Sic interdum natura fert vt animæ puériles maneant etiam in ſenilibus corporibus, & contra perfectæ inueniantur in florentibus adhuc & pubeſcentibus. *l. de profugis, fol. 304.*

Sineſij. Quemadmodum viarum diuortia primum quidem paruo interuallo diſtant, quod deinceps quo proceditur longius magis magiſque augeſcit, vt deſinentia illa longiſſimo ſpatio opponantur : Ita cum adoleſcentia animaduertere licet fieri ſimiliter, vt parua diuerſitas multum diſcriminet ætate prouectos. *De prouidentia lib. 1.*

Auguſtini. Noſtra ætas cum rempublicam ſicut picturam accepiſſet egregiam, ſed euaneſcentem vetuſtate, non modo non coloribus iiſdem, quibus fuérat, renouare neglexit, ſed ne id quidem curauit, vt formam ſaltem eius, & extrema tanquam lineamenta ſeruaret. *De ciuit. Dei, lib. 1. cap. 21.*

Sicut in oculo cæci in nocte vitium cæcitatis eſt, ſed non apparet, nec diſcernitur inter videntem & cæcum, niſi luce veniente : Sic in puero vitium eſſe non apparet, donec ætatis prouectionis tempus occurrat. *De verbis Apoſtoli.*

Plutarchi. Vt non qui multum cecinit, aut rhetoricatus eſt, aut gubernauit, laudatur, ſed qui ſcitè : Sic non qui diu vixit, ſed qui bene. *In Moralibus.*

Seneca. Sicut amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento diſſipantur : at quamvis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, vſu creſcunt. Ita ætas noſtra bene diſponenti multum patet. *De breuitate vitæ ad Paulinum, c. 1.*

Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit : Sic in ætate noſtra, quod eſt optimum, primum eſt. *epiſt. 109.*

Illa herba quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, aliam conſtitutionem habet tenera & vix eminens ſulco, aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum conſtitit : aliam cum flauéſcit, & ad aream ſpectat, & ſpica eius induruit : in quam conſtitutionem cum venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia ſic ætas eſt infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis *epiſt. 122.*

Quemadmodum nauigantibus terræque vrbeſque recedunt : Sic rapidiſſimi temporis curſu primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde diuinæ ſenectutis oprimos annos. *Idem.*

Plinij. Vti ciconias nemo aduenire ſentit, ſed adueniſſe : nemo diſcedere, ſed diſceſſiſſe : quod noctu clanculum faciunt vtrumque : Ita iuuentutem nemo intelligit diſcedere, ſed diſceſſiſſe, & ſenectutem non ſentimus aduenire, ſed adueniſſe. *lib. 10. c. 23. Hiſtoria Naturalis.*

Roterodami. Vt à currente flumine tantum habes, quantum hauris : Ita ex animis ſemper euntibus nihil accipis, niſi quod in res duraturas collocaris. *in Simil.*

Sicuti vina, & poma ſubacerba, vetuſtate miteſcunt, dulceſcuntque : Sic ætatis inſolentia longo rerum vſu mitigatur. *In Similibus.*

Vt Apiana vina, & alia quædam initio dulcia, auſteritatem accipiunt ab annis : Ita quidam ætate fiunt inhumaniores. *in Similibus.*

Sicut Aminæa vina ſenio fiunt meliora : Ita quidam in iuuenta ſolutiores aut aſperiores, ætate & vſu rerum fiunt mitiores. *in Similibus.*

¶ Scriptores.

Ætatum gradus ſeptem ex Hippocrate *Pollux enumerat lib. 2.* Vide præterea *Alciat. in l. puer. appell. ff. de verb. ſign.* Proclus in Alcibiade, *c. 36.* ſeptem ætates conſtituit ſeptem planetis congruas. De ætate nuptiis accommoda, *Calius Rhodig. lib. 28. cap. 20.* Quæ firma ætas, *idem lib. 27. c. 20.* Quàm eruditè Pythagoras hominum ætatem in quatuor partes diuiſit : atque inibi de Seruio Tullio, qui Romanorum ciuium tres ætates notauerit, ex Tuberone & Gellio, *Petrus Crinitus l. 5. c. 9.* Ætates humanas planetarum conſequi rationem, *Calius l. 19. c. 22.* De octo hominum generationibus, *Leonicenus lib. 3. c. 32.* Ætatum humanæ vitæ diſtributio, *Calius Rhod. lib. 19. c. 21.* Philoſophorum placita & Auicennæ de ætatibus, *Idem lib. 19. c. 22.* De ætatum finibus, pueritiæ, iuuentæ, ſenectæ, ex Tuberonis hiſtoria ſumptum, *Gellius lib. 10. c. 28.* Fabulam ætatis peragere, ex Cicerone quid ſit. *Cæl. Rhod. lib. 19. c. 21.* Vocabula plura quibus ætates à Græcis diſtinguuntur. *Idem Cæl. l. 19. c. 22.* De ætatum moribus vide Ariſtot. in Rhetoricis. De his ipſis Dialogum dedit Nicol. Leonicem. Thomæus, quem inſcripſit *Phœbum. Dial. Vol. 7.*

Vide Iuuentus, Pueritia, Senectus.

Æternitas.

¶ Definitio et Etymologia.

Æternitas, Græcè αἰωνία, ας, ἡ & αἰώνιος, ε, ὁ. æternus ; eſt interminabilis vitæ, ſimul tota & perfecta poſſeſſio ; *ſecundum Boëtium lib. 5. de conſol.* Diciturque quaſi æternitas : & ſempiternus, quaſi ſemper æternus. Differunt autem æternum & perpetuum, quod æternum ſit id, quod ſine principio eſt, & ſine fine, vt Deus : perpetuum autem quod habuit principium, ſed finem non eſt habiturum, vt anima.

A verbo, *halam*. i. occuluit, occultauit, abſcondit, deducunt Hebr. interpretes, *holam*. i. Seculum, Perpetuum, Æternum, Sempiternum. Et interdum ſignificat tempus longum, aut multum, nonnunquam tempus vitæ alicuius : aliquando ſpatium illud temporis apud Iudæos vſque ad annum Iobel ſeu Iubilæum. In Scriptura S. hoc nomen diuturnitatem temporis ſignificat, homini abſconditam ; vnde & nomen habet, non vt quidam volunt, quod ſeculi duratio quando ſit illud deſiturum, nobis ſit abſcondita. Ac nunc Æternitatem infinitam, qualis in Deo eſt, ſine principio aut fine ; nunc longiſſimum, aut longius tempus ſignificat, vt ab orbe condito, aut ab alio notabili tempore ad aliud tempus notabile & inſigne, vt vſque ad Legem vel Chriſtum, vel mundi conſummationem. Interdum & breuius, vt ad Iubileum vſque : vt Græcis αἰών, quod nunc æuum, nunc æternitatem etiam ſonat. Hæc omnia facilè diſtinguet circunſtantia locorum.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quicquid vrget mouetúrque per ſe ſemper, nec videri, aut tangi poteſt, æternum ſit neceſſe eſt. *Lactant. Firmianus l. de epiſt. vei. c. 17.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Δεῖ ἴσως τῶ αἰθητῶν αἰθητὰς, τῶ δὲ ἀϊδίων ἀϊδίους τῶ δὲ φθαρτῶν φθαρτὰς εἶναι ἀρχάς, ὅλως δὲ ὁμογενεῖς τοῖς ὑποκειμένοις, Oportet fortè ſenſibilium ſenſibilia, æternorum verò æterna, corruptibilium verò corruptibilia eſſe principia, omnino verò homogenea ipſis ſubiectis. *Ariſt. lib. 3. de cœlo, c. 7.*

In æterno nihil, nec præteritum eſt, neque venturum eſt. Exiſtit verè atque in rerum natura eſt. *Philo Iudæus l. de mundo.*

Fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla circumſcriptio temporum metiebatur. Spatio tamen qualis ea fuerit, intelligi non poteſt : Quod ne in cogitationem, quidem cadit, vt fuerit tempus aliquod nullum cùm tempus eſſet. *Cic. 1. de naturâ Deorum.*

Affabilitas.

¶ Definitiones et Etymolog.

Affabilitas, Græcè ἐυπροσηγορία ας, ἡ, ἐυπροσήγορος, ε, ὁ, affabilis dicitur, eſt virtus, qua homo ſe habet ad conuerſationem in dictis & factis delectabiliter ad omnes non æquabiliter. Cuius eſt principaliter conuiuantes delectare ; ſed quando oportet, non veretur eos contriſtare, propter bonum promouendum, vel propter malum vitandum : & eſt media inter adulationem, & litigium.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Congregationi pauperum affabilem te facito. *Eccleſ 4.*

Nonne ardorem ſedabit ros ? Sic melius verbum, quàm donum. *cap. 18. Eccleſ.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Horat. in arte Poët.

Syluestres homines ſacer interpreſque deorum
Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidoſque leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere ſono teſtitudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet.

Vrſinus.

Sic patiens, verax, comis ſermone modeſtus,
Sint tua laudatis ſeria dicta iocis.
Multum quippe placent admixtis dulcia acerbis :
Adde ſales grauibus, tempore gratus eris.
Scilicet extremo nemo laudabit vtrumque,
Serius aut nimium ſiue iocoſus eris.

¶ Apo

¶ APOPHTHEGMATA.

Demonax, cuidam scisciranti, quomodo delegatam sibi prouinciam administrare commodè posset, respondit. Si minimum loquens, plurima audieris. Hoc dicto princeps iubetur, & æqua & iniqua audire. *Erasm. lib.7. apoph.*

Hortensius, ob cultum mundiorem ac gesticulationes in dicendo molliores crebro malè audiebat, in ipsis etiam iudiciis: Sed quum Luc. Torquatus, homo subagrestibus moribus, dum apud consilium de causa Syllæ quæreretur, iam histrionem illum diceret, sed gesticulatricem, Dionysiamque notissimæ saltatriculæ nomine compellaret; tum voce molli demissaque, Hortensius, Dionysia (inquit) Dionysia malim quidem esse, quam quod tu Torquate, ἄμυστος, ἀγροδίαιτος, ἀπαίδευτος, id est, inelegans, aggrestis, aditu difficilis. Periculosè maledicit alteri, cui vel idem, vel simile, vel diuersum, sed deterius vitium potest obiici. *Erasm. lib.6. apoph.*

Titus Vespasianus admonitus ab amicis, quod plura polliceretur interpellantibus quam præstare posset; respondit. Non oportet quenquam à Cæsaris colloquio tristem discedere. *Suet. in eius vita.*

Affabilis, in sermone iucundus, modestus, gratus, comis, lenis, facilis dicitur Affabilitas, Hebr. *Chen*. i. gratia, fauor, comitas, dulcedo, à verbo *Chanan*, gratia affecit, misertus est, benefecit gratuito. Affabilitas vera enim circa consolationes & beneficia versatur: nam misericordiæ panis non est lapidosus. Inde Græcè, γανάω, γάνυμαι, γανόω, aliquem per gratiam præstitam lætifico. Quam suauia sunt piorum & verè affabilium hominum, ad cor amicorum suorum loquentium dicta, norunt innumeri homines. Affabilitas etiam Hebræis *Hanavah* dicitur, à nomine *Hanav*, mitis, modestus, quod cognationem arctissimam habet cum verbo *Hanah*. i. considerauit diligenter & mente tenus: vnde *Hani*, miser, pauper: nam mansuetus is dicitur, qui multis miseriis exercitatus considerat nouitque seipsum & alios. Hinc ἤνεω mansuetudo, quæ hominem docet adfari vt conuenit, atque affabilem seu affabilitatis studiosum reddit.

Adrianus Imp. vt colloquiis etiam humillimorum mirè ciuilis erat, eosque detestari solebat, qui hanc humanitatis voluptatem ipsi inuiderent, hoc prætextu quod dicerent principis maiestatem vbique seruandam. *Dion.*

Aristippus, quum aliquando Dionysium interpellaret pro amico, nec ille preces admitteret, prostratus cœpit amplecti pedes regis, & impetrauit. Id factum quum quidam velut abiectius, quam philosophum deceret, reprehenderet: Non ego, inquit, sum in culpa, sed Dionysius, qui aures habet in pedibus. Ingenium iuxta promptum, & ad faciendum & ad excusandum quidlibet. *Laërt. lib. 2. c. 8.*

Legati Laced. venerunt aliquando Lacedæmonij ad Lygdamin tyrannum, legatione fungentes: sed quum ille variis causationibus frequenter distulisset colloquendi copiam, tandem post omnes excusationes dictum est, illum parum firma esse valetudine, sed languere nonnihil legati responderunt: Per Iouem, non venimus huc cum illo luctaturi, sed colloquuturi. *Plut. in Lacon.*

Græca mulier, Anui cuidam pauperculæ Philippum appellanti, vt cautam ipsius cognosceret cum hac flagitatione frequenter obstrepereret illi, respondit, sibi non esse otium. Cumque anus inclamasset, Proinde ne rex quidem esse velis: Philippus admiratus aniculæ liberam vocem, non illi solum præbuit aures, verum etiam alios audiuit. Hoc idem Latini tribunut Adriano Imperatori: sed Philippo Macedoniæ regi tribuit. *Plut. in apoph. regum & imper.*

Vide Comitas, Facilitas, Humanitas.

Affectatio.

¶ APOPHTHEGMATA.

ANicula Theophrasto licitanti quiddam, idque admodum Atticè Hospes, inquit, non vendo tanti: Notans illum, quasi non esset Atticus natura, qui supra modum affectaret Atticismum. Id enim solent hospites, dum in aliena lingua volunt videri diserti. *Erasf. 6. apopht.*

Fauorinus, ad adolescentem priscarum & iam obsoletarum vocum affectatorem. Curtius, inquit, & Fabricius dilucidè cum suis fabulati sunt: neque Aruncorum, Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi Italiam incoluisse leguntur, sed ætatis suæ verbis locuti sunt: tu verò perinde quasi cum matre Euandri nunc loquaris, verbis iam olim desitis veteris. Quòd si intelligi non vis quæ loqueris non abundè consequeris tacens? *Erasf. lib.6. apoph.*

Molanthus, interrogatus, quid sentiret de tragœdia Dionysij. Non vidi, inquit. Notauit affectationem Dionysij in scribendo, quæ sæpenumero non minima obscuritatis causa est. *Plut. in lib. πῶς τὸ ἀκούειν.*

Pacatus. Oscus Rhetor quidam clarissimus cum adeo loquendo simul & scribendo affectaret, vt nihil absque schemate proferret, Pacatus obuiam ei veniens dixit, Poteram dicere, Aue Osce. Irrisit hominem affectatorem, salutatione affectata. Vsus est enim occupatione affectata, præter omnem necessitatem. *Erasm. l. 8. apopht.*

Plato. Polus sophista cum daret operam vt nimis affectatè loqueretur, neque hinc immodicè gloriaretur: Plato hominem sic taxauit; O Pole, vt te tuo alloquar modo. Polus autem Græcè sonat pullum equinum. Voluit autem taxare hominis affectatè loquentis arrogantiam. *Laert. lib. 3.*

Demonax quum interrogasset quendam, atque is verbis nequaquam vulgaribus respondisset. Ego, inquit, amice, te nunc interrogo: at tu perinde respondes, quasi viueret adhuc Agamemnon. *Erasm. l. 8. apopht.*

Idem. Quendam Rhetorem audiens ita loquentem, Hora nimium iaculatrix aduenies regionem herbis defectam reddidit: Non desines, ait, mecum vt cum turba agere. Notauit autem his verbis sermonem hominis plus satis affectatum. *Plut. in Rom. apopht.*

Idem. Phauorini dictionem vt nimium compositam solebat arguere ridicule, quod cum ille ægrè tulisset, ait, vt philosophum vestis neglectior, ita oratio decet inaffectata. *Erasf. lib.8. apopht.*

Augustus Cæsar Mecœnas cum verbis affectatis scribere soleret, ab Augusto hac valedictione derisus est: Vale mel gentium melcule, ebur ex Hetruria, Laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, Iaspis figulorum, berylle Porsennæ, &c. *Macrob. lib. 2. c. 4. Saturnal.*

Vide, Imitatio.

Affectio & Affectus.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

AFfectio Græcè διάθεσις, εως ἡ, & διατίθημι afficio dicitur, & est raptus & abstractio animæ circa mores, *secundum Arist. lib. 2. Politicor.*

Affectio est animi & corporis, ex tempore, aliqua de causa mutatio, vt sunt gaudium, lætitia, misericordia, cupiditas, metus, molestia, & alia, quæ à nostris modo affectus, modo affectiones dicuntur, Græci πάθος, hoc est, morbum vocant, hinc affectare, quod est nimio affectu, & anxiè quærere.

Virgilius.

Viamque affectat Olympo.

Ouid. lib. 1. Metamor. Fab. 6.

Affectasse ferunt regnum cœleste Gigantes.

Affectus, Græcè πάθη Latinis potest verti perturbatio, quam antiqui fieri putarunt, ægritudine, gaudio, spe & metu. Fuit Stoicorum opinio, hos affectus è mentibus hominum minimè posse euelli, vnde prodit vetus & phanatica ἀπάθεια, quam Augustinus & Hieronymus irridet.

Affectus est (vt Zeno inquit) irrationalis ac redundans animæ commotio, in animi naturam irrumpens.

Alij sic: Affectus est auersa à recta ratione aduersus animi naturam commotio, vt Aristoteles inquit: Ipsam ægrimonia voluptasque comitatur reprehendenda.

Affectus sunt à motibus. Motus, qui Græcis est ἀπάθεια, est primus & improuisus ictus, siue impetus, quo homo perstringitur, sicuti ab inexpectata vi fulguris. Huic ictui natura humana sic patet, vt à nemine mortalium præuideri aut vitari possit. Primi hi motus, nec per se bonis annumerantur, nec malis, sed vtrumque fieri possunt. Si nascentes reputantur, vt nec vllius boni ita nec cuiusquam quidem mali causa sunt. Si non quidem exterminantur; sed sic fouentur, vt rationi obtemperent, tũc vtiliter dicuntur prouenire; tunc excusitant animũ ad præclara. Cetrè videtur natura has homini commotiones ingenerasse, vt posset capere virtutem, quomodo emota terra culturam. Si dum adolescunt, ac præualent, discedunt à præscripto rationis, si sensim tument & efferantur, confestim è primo illo naturali motu fiunt affectus, qui ad hominis perniciem conualescunt. Certè vitium nihil aliud est quàm affectus, hoc est, vehementior animi perturbatio. Ea certè est omnium vitiorũ, omniumque prauitatum scaturigo. Affectus ergò, siue affectiones sunt motus acriores, hoc est, animi perturbationes, ipsissimæ vitiorum matrices. Vt enim ratio & virtus æqua suadent & moderata, ita affectibus nihil est, nec immoderatius, nec iniquius. Quatenus hominem ratio regit, id est, viuum exemplar Dei, statim vt trahitur ab affectibus, eo momento in ipso obliteratur omnis similitudo diuini numinis, nec vlla re censetur quàm illa, quæ est ipsi promiscua cum brutis. Ergo vbi ratio primos animi motus dirigit ad normam virtutis, ibi affectibus omne iter ad hominem vitiandum occluditur. Si è moribus fiunt affectus, excusa ratione, vitium dominatur. Quæ cùm ita sint, planè virtus nihil aliud est quam vacuitas ab affectibus. Vt virtus non est inimica primis motibus, quandoquidem sunt à natura, ita prorsus auersatur affectus, hos coërcet, ne erumpant. Nam vbi semel eruperũt, ex ipsis existunt vitia; è vitiorum concretis sordibus crimina. Nos dicimus tot esse affectus quot cupiditates, quarum tamen ratio triplex est, ira, cupido, libido; quæ sunt illæ tres furiæ poëtarum carminibus tantopere celebratæ. Cæterùm nullam quoque nos affectuum mediocritatem, siue moderationem, agnoscimus: Cùm enim nullus affectus sit absque defectu aut excessu; vbicumq; vtrumque, aut etiam alterutrum est, ibi virtuti nullus locus est, quæ tota siue medietas, siue mediocritas est. Hinc est quòd ij numeri, quos Arithmetici vocant perfectos, quod in singula diuidi possunt, sumuntur pro symbolo virtutis. At ampliores perfecti, qui plus in partibus, quam in seipsis habent: item imperfecti, in quorum partibus minùs quam in ipsis est, sunt veri typi vitiorũ. Virtutis tessera, quod vbique habet comparem rationem æqualitatis, semper est perfecta; Vitiorum inæqualis & imperfecta. Nam vitia aut exsuperant, aut deficiunt, aut antecedunt, aut anteceduntur. Adde quòd affectus in anima hoc sunt quod corrupti humores in corpore. Et qui existimarunt affectus verius esse animi morbos quàm vitia, rem per se indistinctam scrupulosius, quàm verius distinxerunt, nec aduerterunt, animi morbum esse ipsissimum vitium; ac vice versa vitium nihil aliud esse quàm animi morbum, & quidem perpetuum, si est vt sit insanabilis. Vnà cum morbo obliteratur vitium, & in eius locum virtus substituitur. Ergo aliud est moueri, aliud affici.

Móueri est ad oblatam quamcumque speciem excitari. Affici est laxare frænos cupiditati ; effuseque qua hæc aut monstrat, aut præit, sequi. Dura, inquit, atque ardua res est sic affectus excutere, vt non aliquam sui notam in homine relinquant, vel in illo ipso, cui datum est vt sapientiæ thesauros possideat. Certè eorum matrices quisque gestat in præcordiis. Nam profusum & insolens gaudium formatur in splene ; vt libido in iecore, ac timor in corde, & ira in pectore. Quapropter homini conceditur, vt, donec premitur pondere carnis, homo sit, hoc est, vt ad virtutem pleno quidem gradu contendat ; sed eadem suæ imbecillitatis vsque memor, etiam atque etiam circumspiciat, ne qua vitiorum blanditia in fraudem inducatur ; ne quam propter illecebram à recta via deerret ad inuia. Ipsa quidem virtus neque tam dura est, neque tam ferrea, vt non aliquid concedat primis motibus. Sed hos prohibet fieri affectus. Hoc homo assequitur maturè malis principiis obstando, strenuè luctando, animum ab illo leui motu ad rationem reuocando. Nam si semel factus fuerit præda affectus, id postea ne quicquam tentabit ; si quidem è modico & infirmo, vbi ei quidpiam indulseris, grandescit, valescit, furit. Nec item vllus est tam paruus affectus qui non idem sit prauus, ac non ex sese parere posset magnum malum. Et verò quid aliud esse dicas vitium, nisi affectum à ratione discordantem? ipsam, inquam, nequitiam populari intemperantiæ similem, quæ ad prauissima quæque erumpit, si non in primo germinatu conteritur. Distinguo tamen affectum ab appetitu, qui appetitus homini ingeneratur, nempe corpori alendo & vegerando. *Pascal. lib. de virt. & vitiis.*

¶ Divisio.

Cum binas humana anima tam Aristotelis quam Platonis sententia partes sortita sit, rationalem & rationis expertem : sicut ex rationali parte omnis honorabilis ac laudabilis emanat sensus, ita ex irrationali nascitur affectus, quod Græcè πάθος appellant : sed nostri modo affectum, modo affectionem, modo perturbationem, aliquando morbum ; Neoterici passionem & appetitum dicunt.

Constituunt autem genera affectuum, excandescentiam & cupiditatem, & secuti Platonem & Aristotelem rursus excandescentiæ duas tribuunt species : de præteritis rebus dolorem, de futuris metum : totidemque cupiditati : nam de præteritis ei lætitiam deputant, de futuris spem ascribunt. Sunt autem qui pro doloribus ægritudinem, pro spe libidinem ponant. Cæterum his affectibus contrarias & aduersantes Stoici opposuerunt, quas vocant ἀπαθείας. Cicero constantias nominauit, quas aiunt pro tribus perturbationibus siue affectibus in animo esse sapientis : pro spe voluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem : pro ægritudine vel dolore, quam Neoterici tristitiam vocant, negauerint aliquid esse in animo sapientis : stulti quippe aiunt esse, in malis affici opinatis, animosque demittere, & contrahere rationi non obtemperantes. Voluptas porrò, inquiunt, expetit bonum quod facit sapiens, quam ita diffiniunt.

Voluptas est, quæ cuique cum ratione desiderat, siquidem quæ à ratione diuersa est, incitata vehementius, ea libido est, vel cupiditas, quæ effrænis in stultis hominibus inuenitur.

Gaudium, vt aiunt, de bono adepto, quod vbique adipiscitur sapiens, vt cum ratione animus mouetur placidè & clementer atque constanter : quum autem inaniter & effusè animus insurgat, tum ea lætitia, quam diffiniunt, sine ratione animi elationem.

Cautio, deuitat malum, quod debet sapiens deuitare, nam cum bona à natura appetimus, & à malis declinamus, si declinatio cum ratione fiat, cautio appellabitur : quæ autem sine ratione & cum exanimatione humili atque fracta, metus nominatur, vt sit metus à ratione auersa cautio.

Dolor porrò, quia de malo est, quod iam accidit : nullum autem malum existimant posse accidere sapienti, nihil in eius animo pro illo esse dixerunt.

Ægrimonia, vel iuxta quorundam opinionem ægritudo, quæ opinio est recens mali præsentis, in quo demitti, contrahique animo rectum esse falso videatur, est (vt quidam inquiunt) irrationalis motus, omnem ex animo auferens delectationem : Vel, est animi aduersante ratione contractio. Apud Platonem Timæus, qui affectuum bina facit genera : ægritudinem & voluptatem ita diffinit : Ægritudo est bonorum fuga, sicut voluptas malorum omnium esca, atque illecebra, alij : Ægritudo est opinatio recentis mali ; in quo animus substernitur, Græcis nominata ἀῤῥωστία, ἀῤῥωστία, ægroto, ἄῤῥωστος, ægrotus, imbecillis.

Ægrimoniæ species decem & septem ponit Seneca de clementia.

Misericordia est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis. Nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordia ferè commouetur, vel, vt alij : *Misericordia* est ægrimonia, cum animi digna vel indigna passum, aliquem miserantur. Græcis ἔλεος vel ἐλεήμων.

Æmulatio est ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, spe careat : quæ & in laude & in vitio nomen habet, nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur, verum ad hoc nihil attinet, est siquidem laudis.

Inuidentia est ægritudo suscepta propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti, nam si quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere : vt si Hectori Agamemnon. Qui autem cui alterius commoda nihil noceant, tamen quum doleat his frui, hic profecto inuidet. Græcis φθόνος appellatur.

Mœror est ægrimonia quæ cum animo penitus insederit, ipsum vehementer affligit, alij sic : Mœror est ægrimonia flebilis.

Mœrositas est animi quædam displicentia, cum rudi & subrustica asperitate commouetur, quando non ita ad vnguem & ex eius sententia actum est, quod postulabatur. Hinc morosus, peruersis moribus, moratus, bonis moribus. Græcis εὐθάδεια.

Amentia est tam insignis ægrimonia, vt citra omnem rationis cogitationem deducatur atque erumpat, vel secundum Aristotelem, est vitium irrationalis animæ partis malè viuendi causa, atque principium. Ipsius proprium est, res male discernere, male consultare, male consuescere, male præsentibus vti bonis, opinione falli in iis, quæ ad vitæ cultum honesta bonaque pertineant.

Comites Amentiæ } Inscitia, inexperientia, incontinentia.
Exercitatio, Dei contemptus obliuio.

Dementia (sine discrimine enim dici perhibent) est affectio lumine mentis carens.

Obtrectatio, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo quod ipse concupierit, quæ riualitas etiam dici potest. Græcis ζηλοτυπία. Oritur ex amore non patiente consortium in re amata. Vel, secundum Chrysippum est ægritudo animi ex eo proueniens, quod timeas ne adsit aliis, quod cum nemine velis habere commune, qui igitur ita amat, vt sit sollicitus, ne quis amore suo perfruatur, zelotypus est.

Sollicitudo est ægrimonia cum cogitatione, quod Osci, vt Græci, ὅλον vniuersum dixerint, mutata aspiratione in c. & citari, quasi totum commoueri, solicitum dicas, ἀκηδείαν Græcè.

Confusio est ægrimonia mentem tam acri commotione perfundens, vt ob mentis caliginem & vehementem agitationem ne oculis quidem exposita, contra obtueri plerumque ea agitari homines possint. Augustinus, Confusio, inquit, quæ mordet conscientiam, quam Hebræi basum vocant.

Angor est ægrimonia premens.
Luctus est ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo.
Ærumna, ægritudo laboriosa.
Dolor, ægritudo crucians.
Lamentatio, ægritudo cum eiulatu.
Molestia, ægritudo permanens.
Afflictatio, ægritudo cum vexatione corporis.
Desperatio, ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum.

Sententiæ Patrvm.

Passio homonymos dicitur : nam passio dicitur corporis, vt ægritudines, & vulnera : dicitur rursus passio & animæ, vt concupiscentia & ira. Est autem communiter & generaliter animæ passio, quæ est affectus animalis, quam voluptas comitatur aut tristitia. Sequitur etiam passionem tristitia, at non est tristitia ipsa passio : nam cùm insensibilia patiuntur non dolent : non est igitur passio dolor, sed passionis sensus. *Ioan. Damasc. 2. de Orthodox. fide.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Boetius de consolatione Philos. 1.

Nubibus atris / *Sæpe resistit*
Condita nullum / *Rupe soluti*
Fundere possunt / *Obice saxi*
Sidera lumen. / *Tu quoque si vis*
Si mare voluens / *Lumine claro*
Turbidus Auster / *Cernere verum*,
Vitrea dudum / *Tramite recto*
Parque serenis / *Carpere callem*,
Vnda diebus, / *Gaudia pelle*,
Mox resoluto / *Pelle timorem*,
Morbida cœno / *Spemque fugato*,
Visibus obstat : / *Nec color adsit.*
Quique vagatur / *Nubila mens est*,
Mentibus altis / *Vinctaque frænis*
Defluus amnis / *Hac vbi regnant.*

Iacobus Billius Antholog. sacra.

Animi perturbationes ebrietatis speciem præbere.

Ebrietas à me procul est (hoc dicis in horas)
Nec nimio est vnquam mens mea mota mero.
Quid tum ? si pectus tenet insaturata cupido,
Ira si ratio dat tua victa locum :
Si leuibus causis alios incessis, erisne
Sobrius, exigui sis licet ipse meri ?
Sobrius esse potest, ratio quem deserit omnis ?
Nec madida ebrietas, nec mihi sicca placet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Appetitus omnes contrahendi, sedandique sunt, excitandaque est animaduersio & diligentia : vt ne quid temerè ac fortuitò, inconsideratè, negligenterque agamus. *Cic. 1. Offic.*

Efficiendum est vt appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam aut ignauiam deserant : sintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant : ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. *Ibid.*

Si quis hoc robore animi est, atque hac indole virtutis ac continentiæ : vt respuat omnes voluptates, omnemque vitæ suæ cursum in labore corporis, atque in animi contentione conficiat : quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non conuiuia delectent ; nihil in vita expetendum putet nisi quod est cum laude & honore & cum dignitate coniunctum : hunc meâ sententia diuinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. *Pro M. Cœlio.*

Regium est ita viuere, vt non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem vlli seruias : contemnere omnes libidines : non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere : populi vtilitati magis consulere quam voluntati : nemini cedere : multis obsistere. *Pro Sylla.*

Esse abstinentem, continere omnes cupiditates : præclarum magis est, quam difficile. *Ad Quintum Fratrem Epist. 1.*

Quum præcipitur, vt nobismetipsis imperemus : hoc præcipitur, vt ratio coerceat temeritatem. *2. Tusc.*

Cupiditates

Cupiditates sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines, sed vniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant Rempubl. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur, Nec hæ sese foris solum iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt: intus etiam animis inclusæ inter se dissident atque discordant. *Ex lib. de Finibus.*

Moderari & animo & rationi, cum sis iratus: aut etiam tacere & tenere in sua potestate motum animi, & dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ: tamen non est mediocris ingenij. *Ad Quintum Fratrem Epist. 1.*

Animum vincere: iracundiam cohibere; victoriam temperare; aduersarium non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, præclarum est. Hæc qui faciat, non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico. *Pro Marc.*

Gubernatores se ventorum mutationibus accommodant: & viri sapientes animi affectibus. *Stobæus.*

¶ Apophthegmata.

Thales Milesius interrogatus, quisnam felix dicendus esset: Qui corpore, inquit, sanus est: animo verò castus. Sensit vir sapientissimus, affectus esse animi morbos. *Laërt.*

Cato maior, dicebat eum optimum & laude dignum esse imperatorem, qui propriis suis affectibus imperare possit. *Plutarch. in Rom. apoph.*

Alphonsus Arragonum Rex aiebat, si sibi contigisset nasci temporibus quibus Romana Respublica florebat: se constructurum fuisse contra curiam templum Ioui Positorio, in quo priusquam venirent in Senatum Patres conscripti, odium, amorem, ac priuatos affectus omnes deponerent. Alluit ad priscorum morem, qui Iouem multis cognominibus insigniebant, nunc Statorem, nunc Gamelion, nunc Genethlion, nunc Phidium, nunc Xenion appellantes. Ac si tam multa possit Iupiter, illud in primis præstandum erat, vt in synodis, in iudiciis, in senatibus, in quibus de Repub. cõsultatur, nihil haberent momenti affectus priuati. Nam hi sunt qui frequenter & ciuitates & regna bellis committunt, ac pessundant denique. *Panorm. l. 3. de dictis & factis Alphonsi.*

Idem nil inconuenientius esse dicebat, quàm si quis aliis imperaret, qui suis affectibus propriis imperare prius non posset. Sentiens, nil perniciosius esse Reipub. quam si is qui prauos aliorum affectus coërcere debet pœna adhibita, à propriis ipse affectibus vincatur. *Panor. lib. 2. de reb. gest. Alphonsi.*

A. Politianus dicebat, sicut Tarquinius papauerum summa capita, dum in horto ambularet, baculo decussit, sic semper in animo validioribus affectibus atque potentioribus potissimum esse resistendum. *lib. de ira.*

Demonax cuidam seruum suum virgis cædenti, desine, inquit, te seruo tuo similem ostendere. Seruus enim est, qui suis affectibus & cupiditatibus imperare non potest. *Erasm. 8. apoph.*

Megabates quum Agesilaum adisset aliquando salutandi gratia, ac iuxta Persarum morem osculum offerret: Agesilaus auertit vultum, ac refugiens osculum, ait, Præstantius duco, vt quis sibi seruet suam libertatem, quam vt aliis libertatem adimat. Intellexit nimirum vir continentissimus, neminem esse liberum qui cupiditatibus seruiret: nullum imperium esse tam speciosum, quam si quis animo suo posset imperare. *Plutarch. in apoph. Lacon. Erasm. lib. 1. apoph.*

Diogenes iactanti se cuidam, ac dicenti, Viros supero in Pythiis. Ego, inquit, viros, tu verò mancipia. Lusit rursus affinitate vocum quæ est inter ἄνδρας & ἀνδράποδα Mancipia auiem appellabat, quicunque seruirent cupiditatibus: has philosophia vincere pulchrius est, quam in Pythiis ludis vincere viros. *Laërt. lib. 6. Eras. lib. 3. apoph.*

Demosthenes, Sapientis esse dicebat, nunquam animo conniuere, neque affectibus quoquomodo licentius indulgere, ne effrenati rationis imperium deserant. *Stobæus.*

Antonius Pius, quum M. Antoninus fieret educatorem suum mortuum, & adolescens ab aulicis ministris reuocaretur à declaratione pietatis erga nutritium. Permittite, inquit Antonius Pius, illi vt homo sit: neque enim vel philosophia, vel imperium tollit affectus. *Erasm. lib. 6. apoph.*

¶ Similitvdines.

Philonis Iudæi. Quemadmodum in arcam Noë omnes animalium species admisit, paradisus autem nequaquam: Ita corpus humanum omnes affectionum motus pestesque immanes & indomitas admittit, virtutes autem laude dignas respuit. *De plantatione Noë.*

Maximi. Quemadmodum natura bonus existens, & omni carens affectu, omnes pariter ex æquo diligit, veluti suas creaturas; attamen virtute præditum glorificat, vt cum qui cognitionem rectè obseruet: Non secus facit qui animo bono & affectibus vacuo præditus fuerit. *De charitate lib. 2.*

Quemadmodum passerculus pede alligatus, volare incipiens in terram funiculo detrahitur: Sic quoque mens nondum affectibus liberata, & ad rerum cœlestium cognitionem volare contendens: ab affectibus ducitur, & ad terram detrahitur. *lib. 1. de charitate.*

Tertulliani. Multum spiritualibus viribus licet, & inuisibiles & insensibiles in affectu potius quàm in actu suo apparent. Ac si poma, si fruges nescio quod auræ latens vitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate conuulnerat, ac sic cæca ratione tentatus aër pestilens halitus suos effundit: eadem igitur obscuritate contagionis aspiratio dæmonum & angelorum mentes quoque corruptelas agit furoribus & amentiis fœdis, ac sæuis libidinibus cum erroribus variis. *In apoleg. cap. 22.*

Philonis Iudæi. Sicut ciuitates dominantur paucorum, & tyrannidem ferentes seruiunt, oppressæ molesto imperio, contra verò quæ legibus parent, & degunt liberè: Non aliter etiam homines quotquot in concupiscentiæ, aut cuiuscunque vitij perturbationisve insidiosæ potestatem deueniunt, omnes seruitutem seruiunt: Sicut è diuerso liberi sunt; quotquot viuunt sibi legibus ac ratione recta. *Lib. Quod omnis probus liber.*

Quemadmodum vis ignis absumit obiectam materiam: Eodem modo & affectu excandescens abligurit corrumpitque quidquid inuenit obuium. *Lib. de cognit. quaren. erud.*

Chrysostomi. Quemadmodum oculus turbatus aliud pro alio cernit: ita mens prauarum cogitationum confusione perturbata; idem pati consueuit: itidem & qui laborant insania, alias pro aliis rerum species se videre credunt.

Pessimus scopulus vana gloria, qui nimium habet suauitatis, occurrit magis omnium noxius quàm illi scopuli, qui monstruosi à fabularum inducuntur auctoribus. Quemadmodum venti quidem feri atque immanes, cum in serenum irruerint pelagus, ipsum totum à fundo perturbant, adeo vt & arena sæpius vndis misceatur: ita & hæ perturbationes, cum in animam irruperint, cuncta permiscent, & quæ superiora erant ad infima detrahunt; excæcantque mentis clarissimum lumen, atque in primis gloriæ vesana cupido. Nam honoris esse negligentem, laudémque non affectare multorum, maximo labore indigere, magnæ philosophiæ & animæ cuiusdam angelicæ, & quæ ipsum verticem cardinis cœlestis attigerit, certum argumentum est: *Homil. 1. ad Philemonem.*

Marci Eremitæ. Quemadmodum sunt serpentes occurrentes in nemoribus, sunt item & alij in ædibus latenter excubantes. Sic affectus sunt rationaliter formati, sunt item alij latentes in operibus, tametsi ex aliis in alios subinde transmutentur. *De lege spirit.*

Quemadmodum fuga in hyeme & sabbato dolor est corpori & profanatio animæ: Sic affectuum impugnatio senescenti corpore & animæ sanctificatæ. *De lege spirituali.*

D. Bernardi. Quomodo stilla aquæ modica multo infusa vino deficere à se tota videtur, dum & saporem vini induit & colorem: & quomodo ferrum ignitum & candens, igni simillimũ fit, pristina propriáque forma exutum: & quomodo solis luce perfusus aër, in eandem transformatur luminis claritatem, adeo vt non tam illuminatus, quàm ipsum lumen esse videatur: Sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit à semetipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem. *De nat. Ioan. Bapt.*

Epitecti. Inter deambulandum, quemadmodum caues ne clauum calces, aut pedem distorqueas: Ita caue, ne quod in teipso dominatur offendas, & hoc si in quauis re seruemus, toties illam aggrediemur. *In Enchiridio. cap. 53.*

Aristonymi veluti gubernatores se ventorum mutationibus accommodant: Ita viri sapientes animi affectibus. *Apud Stobæum serm. 1. de prudentia.*

Senecæ. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum & domesticum & mite, natura enim illorum est surda suadentis: Sic, non sequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque sint. *lib. 2. epist. 86.*

Vt initia morborum quamuis leuia serpunt: Ita si vitia & affectus vel leuissimos semel admittas, crescunt & augescunt.

Affectus sunt motus animi, improbabiles, subiti & concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum: Sicut distillatio, nec adhuc in morem adducta, tussim fecit assidua, & vetus phthisim. *lib. 2. epist. 76.*

Roterodami. Vt æstum maris, auctus aut decrementa lunæ magis sentiunt imbecilliora corpora: Ita rebus contrariis vehementius commouetur animus minus sibi constans, & affectibus vitiatus. *in Sim.*

Thriueri. Magna est tempestas quæ ex cœlo, sed grauior quæ ipso mari oritur: nec sunt contemnendi tumultus qui ex aliis: verum maximè obseruandi affectus, qui oriuntur ex nobis ipsis. *In Apoph.*

Augustini. Ita inueterascens fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totũ acescat, vasque corrumpat. Quapropter multo melius, ne iustè cuiquam irascamur, quam velut iustè irascendo, in alicuius odium & occulta facilitate delabamur. In recipiendis enim hospitibus ignotis, ista solemus dicere: Multo est melius malum hominem perpeti, quam forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus, Sed in affectibus animi contra est. Nam incomparabiliter salubrius est, etiam iræ iustè pulsanti non aperire penetrale cordis, quam admittere non facile recessuram & peruenturam de farculo ad trabem: studet quippe impudenter etiam crescere quum putatur. *Ad Profut. epist. 149.*

Tyrij Platonici. Quemadmodum accidit, vt subitis procellis crescentes amnes legitimum excedant aluenm, superque vel segetes, vel plantarum culturam præcipites lari, rusticorum operum salutem atque ornamentum euertant: Sic & animus affectionum nimia vi à rectis ratiocinationibus depulsus, falsis nimirum atque improbis opinionibus, præter naturam probam surgentibus corrumpitur, quæ eius menti proebriorum more, quibus nimia crapula interiores concitare ægritudines solet, velut ex latibulis repentia quædam animalia, confundunt mentem, ab iisque cogitur proprias eorum voces personare. Si verò manifestioribus exemplis opus sit, improbitatem animi inconditæ plebis assimilabimus imperio: quod quidem fit, quotiescunque in ciuitate probitas victa multitudinis penitus licentiæ atque audaciæ seruiat. Necesse est enim ciusmodi ciuitatem dissonantem ac multarum partium esse, eandémque innumeris affectionibus ac variis cupiditatibus refertam, in voluptatibus quidem intemperantissimam, in iracundia præcipitem, in tribuendis honoribus immodicam, in felicitatibus elatam, in calamitatibus abiectissimam esse. *Sermone 17.*

Plutarchi. Quemadmodum timidi, & qui nauseæ nauigando obnoxij sint, existimantes se meliusculè habituros, si ex acario in gaulum rursumque si in triremem commigrarint, nihil tamen proficiunt, bilem timiditatémque secum circumferentes. Ita aliud vitæ genus non eximit animo ea quibus grauatur & perturbatur, hoc est, rerum inscitiam & rationis imperfectionem, ac id vitium quod non potest neque callet rectè præsentibus vti. *De tranquillitate animi.*

Vt periculosior est tempestas, quæ non sinit in portum appellere, quam quæ vetat nauigare: Ita grauiores animi motus, qui non sinunt hominem consistere, ratione perturbata, sed præcipitem auferunt in tempestates. *In moralibus.*

Roterodami. Vt hominem vehementer ægrotum, vel lunæ deliquium, vel ventus asperior, vel maris decessus, aut huiusmodi quæpiam leuis rerum commutatio tollit è medio: Ità animos imbecilles & affectibus corruptos quæuis offensa perturbat, cum qui firmis sunt animis istiusmodi non sentiant. *In similibus.*

Philonis Iudæi. Quemadmodum aurigæ subiugalibus nunc remittere habenas, nunc in terga retrahere, quoties plus satis efferuntur impetu, solent: Sic vir prudens affectus & linguam, aliáque quibus constamus, nunc moderari constanter atque fortiter, ac nunc æquanimiter in viam reducit. *In lib. De sacrificio Abelis & Caini.*

Chrysostomi. Vt ardente lampade lux vndique diffunditur, ita extincta occupant tenebræ: ideo ait, Nolite spiritum extinguere. Extinguitur, cum oleum deficit, cum vehementior quædam vis venti perflat, cum comprehenditur, & in arctum cogitur: sic ignis animæ extinguitur. Comprehenditur à curis secularibus, extinguitur malis cupiditatibus. Quando olei defectui aquam frigidam superaddimus, hoc est cupiditatem iniustorum animas perdentem, quomodo iterum potest accendit; vbi hinc migrabimus, cinerem & puluerem referemus atque fumum densiorem, qui nos accusabit. Vbi fumus est, illic necessario ignis extinctus. *Homil. 49. in Ioan.*

Sicut oculorum acies pura & lucida acutè omnia intuetur, neque etiam in tenuissimis deprehendendis corporibus laborat: verum si quis malus à capite humor, vel caligo aliqua ad oculum ascendit, densa quidem ante pupillam nebula obiicitur, quæ ne crassiora quidem corpora videre sinit: Ita animæ vsu venit, cum omnis perturbatio quæ eam offenderat, purgata est, intentè opportuna omnia prospicit: verum cum plurimis turbatur affectibus, vim omnem illam amittit, vt nihil altum valeat intueri: sed quam primum nebula obiecta, & somno atque segnitie, quæ ad virtutem & vitam vtilia sunt, nulla in his capessendis alacritate contemnit. *Homil. in Ioan.*

Sicut planta quidem, nuper humi consita, facilè reuellitur, per multum vero temporis radicibus firmata non itidem. Et vt ædificium recenter fundatum à vexantibus facile subuertitur, bene vero firmatum multa diruere conantibus præbet negotia. Et vt fera, quibus locis multum temporis est conuersata, difficulter expellitur. Et sicut febris ab initio aggressa, non magna siti laborantes exurit; postquam autem inualuerit, & flammam extulerit: iam sitim inducit immedicabilem: etiam si quis eis concesserit, vt potibus impleantur, non extinguit, sed accendit fornacem. Sic & in vitioso accidit affectu, si se circa primordium in animam nostram inferentem non prohibuerimus, neque fores occluserimus, ingressus iam insanabilem morbum susceptoribus infert. *Homil. 80. de pœnitentia.*

Si membrum insanabile metu, ne reliqua corrumpat, incidimus, non quod illud negligamus, sed vt seruemus cætera: quanto magis in iis qui male nobis iuncti sunt, idem faciendum; *Hom. 56. in Ioan.*

Vsquequo veluti in pictura imponat quis colores, vmbra quædam est; cum verò flores ipsos quis colorum iunxerit & imposuerit, tunc imago efficitur: Tale quiddam erit lex. *Hom. 16. ad Hebræos.*

Regem honoramus, & eius purpuram & diadema, quoniam ista sunt signa principatus. Si viderimus eum cum purpura conspui, ab armigeris suis conculcari, præfocari, in custodiam mitti, dissipari, nunquid reueremur tunc purpuram aut diadema? Nunc & ipsum schema deplorabimus. Noli ergo propter canos velle honorari, quando ipse illos iniurias. Nam & ipsi se vlciscí debent, quoniam schema splendidum & honorabile confundis. Rex quidem est senex, si voluerit, & ab eo qui purpuram habet, magis regalis est, dum passiones animi vicerit, & velut armigeros subiicit passiones; Si verò abstrahatur & dejiciatur à solio, & seruus effectus amoris, pecuniæ, ornandi corpus, deliciarum, ebrietatis, iracundiæ & venerearum rerum, quali pœna non sit dignus huiusmodi? *Hom. 17. ad Hebræos.*

Si qui militarem vitam viuunt, omnibus renunciant, & vbicunque bellum vocauerit, ibi adsunt, & vias incedunt, & omnia cum alacritate sustinent; Multo amplius nos Christi milites sic præparatos esse oportet, ac dispositos ad bellum passionum. Non est tunc persecutio, sed bellum cupiditatis, iræ, inuidiæ, aliarumque passionum. Multum bellum per linguam, oculos, &c. *Homil. 5. ad Hebræos.*

Procopij Sophistæ. Quemadmodum qui caput serpentis contudit, reliquum longum corporis syrma negauit: Sic qui primos vitiorum surculos eradicat, etiam cætera quæ inde proueniunt sustulit. Hoc autem nunquam eueniet, nisi postibus nostris affusus fuerit cruor eius qui interfectorem vel occisorem interfecit. Bifariam necantur affectus, scilicet primogenitis perentibus, & nostris ianuis in turum collocatis ob aspersionem sanguinis. *In Exod.*

Marci eremitæ. Quemadmodum fuga in hyeme & sabbato dolor est corpori & profanatio animæ: Sic affectuum impugnatio senescenti corpori & animæ sanctificatæ. *De lege spirituali.*

Maximi monachi. Quemadmodum corpus propter tes peccat: habetque ad disciplinam virtutes corporales, quarum adminiculo resipiscit: Non secus quoque animus per cogitationes affectus in corde generantes, pari ratione ad disciplinam virtutes habet animales, vt pure & sine affectibus res continens ad meliorem mentem redeat. *Libro 2. de charitate.*

Basilii. Vt in pestilentia solet euenire, ij qui corpora curant, sanos quidem & eo morbo liberos adiumentis quibusdam ad sanitatem seruandam facientibus, securos reddunt, illos verò qui iam affecti sunt, minimè attingunt: Sic sermo noster ex parte tantum aliqua proficere poterit, custodiam atque obseruationem contra prauos affectus animi monstrando, hos verò qui iam illis tenentur prætereundo. *De ebrietate.*

Vt feræ bestiæ blanda manu permulsæ, leui certamine superantur: ita libidines, pauores animæ, veneficia mala consuetudine sopita, nec perpetuo irritamento efferata, eluctabiliora deinde vi rationis fiunt. *Ad Gregorium.*

Laurentii Iustiniani patriarchæ. Quemadmodum qui compediti sunt, vt quo illis libuerit, gradiendi habeant potestatem, necesse est vt è vinculis absoluantur: Ita ab immoderato sunt retrahendi affectu quicunque ad Dominum rectis gressibus appropinquare peroptant. *De spirituali animæ resurrectione.*

Plutarchi. In magno fluctu non sistitur nauis, nisi pondus ancoræ retineat alto infixæ vado: Sic in magnis rerum procellis, summa ratio debet animum cohibere, ne ab affectibus auferatur. *In Moral.*

Vt velis vtendum pro nauis magnitudine: Ita cupiditates pro facultate sunt moderandæ.

Vt equi iam mansuefacti, etiamsi auriga non vtatur habenis, tamen suapte sponte rectam pergunt ire viam: Sic affectus à ratione iampridem domiti & assuefacti, nec in somnis, nec in morbis sopita ratione, quicquam tentant turpe.

Vt pueriles querimoniæ facile conquiescunt: Ita leues cupiditates subducta materia facilè sedantur.

Vt corpus assuescit ne conniueant aut lacrymentur oculi, ne palpitet cor: Ita multo magis animus, ne phantasiis commoueatur.

Senecæ. Quemadmodum tempestatis ac pluuiæ ante ipsas notæ veniunt: Ita iræ, amoris, omniumque illarum procellarum animos vexantium sunt quædam prænuncia. Qui comitiali vitio solent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorúmque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remediis incipientem casum occupant, & odore gustuque quicquid est, quod alienat animos, repellitur, aut fomentis contra frigus rigorémque pugnatur: aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & sine teste reciderunt. *Lib. 3. de ira.*

Vt nullum animal nec mite, nec ferum pater rationi, qua caret: Sic nullus affectus.

Angeli Politiani. Quemadmodum Tarquinius papauerum summa capita, virga dum ambularet in horto & baculo decussit: Sic semper in animo validioribus affectibus atque potentioribus potissimum, resistendum. *De ira.*

Anonymi. Vt homini semper adest remedium aduersus serpentum virus, nempe saliua, qua contacti ceu fermenti perfusi aqua, fugiunt, emoriuntur etiam, si in fauces penetrauerit: sic aduersus omnes pestiferas cupiditates præsens remedium semper nobiscum circumferimus, si modò nouerimus vti. Id ab animo petatur oportet. *In similitudinibus.*

Plutarchi. Vt Circes poculis homines subito transformabantur in feras: Sic affectus repente alium reddunt hominem. *In Moralibus.*

Vt multa agrestia subnascentia in agro, mala quidem ipsa sunt, sed tamen signa felicis atque vberis soli, si quis excolat: Sic animi affectus per se mali, arguunt ingenium non malum, si accedat recta institutio.

Vt corpus non est capax voluptatum, nisi benè temperatum: Ita animus non capit veram voluptatem, nisi liber metu, ac cæteris affectibus.

Vt grauiora corporis vitia, quæ in vulnus & in tumorem erumpunt; Ita animi affectus, qui grauibus curis vitam reddunt molestam, vt vitium est ex atomis omnia nata credere, at non animum quemadmodum auaritia.

Vt calceus ad pedis formam torquetur, non contra: Sic vitæ genus cuique est eiusmodi, cuiusmodi sunt affectus.

Vt frustra puro haurias vase è fonte turbido: Ita non potes aliis iucundus esse, aut rebus obeundis accommodus, nisi purgaueris animum malis affectibus.

Qui vinum habet acre, & vapidum, nec vt vinum potest reddere, nec vt acetum: Ita Zenoni τὰ ἀσύμφορα, nec bona sunt, nec mala.

Vt qui lucernam non ferunt, multo minus ferrent solem: Sic qui mediocribus rebus perturbantur, multo magis obstupescunt in magnis.

Vt locus supinus ac mollis, nihil expellit, quod inciderit, nec potest auertere: Sic animus vitiosa præditus verecundia nulli perutis est, nisi turpibus affectibus.

Exempla Sacra.

Affectus carnalis exempla: Moyses filiis Caath propinquis suis nullum dedit plaustrum, &c. *Num.* 7. 8. 9. Moriturus solicitè rogauit Dominum, 27. 15. 16. Iosue tribui suæ paruam dedit portionem, *Iosue* 17. 14. Eli *Samuel.* 4. 17. 18. Septem filiorum mater, 2. *Mach.* 7. *versic.* 27. 28. Christvs, *Matth.* 12. 49. 59. *Ioan.* 19. 26. Mater filiorum Zebedæi, *Matt.* 20. 21. Affectus inter se contrarij, *Matth.* 28. 8. *Ioan.* 21. 18. *Rom.* 7. & 8. *Galat.* 5. 17. 1. *Petr.* 2. 6.

¶ Profana

¶ Profana Exempla.

Suidas Homerum cæcum putat appellatum: quod affectibus non succumberet. *Gul. Canterus.*

Socrates qui Delphico oraculo sapientissimus omnium iudicatus est, nec risit in tota vita, nec fleuit: qui vno semper eodemque vultu visus, adeo vt mirum videri possit quod eximiam illam animi temperiem, neque nuptialis lætitia variare potuit, neque tristitia illius diei quo venenum hausit. *Laërt. lib. 2. cap. 5.*

In Phocione Atheniensi idem oris habitus semper obseruatus est, non ridere, non flere quisquam eum temere vidit, tanta in eo fuit obseruantia decori. *Sabell. lib. 4. c. 10. ex Plutarch.*

Heraclitus Ephesius & Diogenes Cynicus Philosophi nihil vnquam de rigore animi remiserunt, calcatisque turbinibus fortuitorum, aduersus omnem dolorem & miseriam vniformi durauere proposito. *Solinus c. 4. & Laërtius.*

Themistocles Atheniensis, filium suum, quem mater adamabat, atque in deliciis habebat, plurimum omnium Græcorum posse, colligebat hunc in modum, Athenienses, inquit, dominantur Græcis, ego Atheniensibus, mihi mater, matri filius. *Plut. in Græc. Apoph.*

Quum Pyrrhini Elienſi Philosopho obiurganti sororem Philistam, quidam obliceret, quod oblitus esset suæ professionis (docebat enim, omnia esse indifferentia) sic elusit: Non enim, inquit, in muliercula declarabitur indifferentia. *Laërt. lib. 9. cap. 11.*

Cleon, quum reipubl. administrationem capessere destinasset, testatus est, se iam omnium amicitiarum vincula velle soluere, quod amici plerumque obstarent, ne liceret vbique tectum tenere clauum. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Plut.*

Alexander, Quum peritum ex Indis sagittarium cepisset in fuga, qui per annulum sagittam mittere diceretur, voluit vt artis suæ specimen ederet. Recusantem autem iratus occidi iussit. Verùm cum iam duceretur ad mortem, dixit sagittarius, se multis iam annis non exercuisse artem suam, eoque timuisse ne erraret. Id vbi delatum est ad regem, quod ignominiæ metu recusasset, admiratus ingenium ambitiosum, dimisit illum donatum: eo quod mortem oppetere maluisset, quam fama sua videri indignus. Apparet autem ex hac historia nos affectus nostros etiam amare in aliis. Alexander enim cum semper ambitiosus & gloriæ appetens fuerit, similem affectum in sagictario probauit. *Vide Plut. in regum & Imp. apoph.*

Alexandro Macedonum regi pirata quidam captus & ad ipsum adductus, rogatusque, quare auderet infesta reddere maria, paucis respondit: Ego cum vnica nauicula pirata nominor, tu cum idem facias magna classe: rex appellaris. Quo dicto Alexander motus, ipsum statim dimisit. *Plut. in vita Alex.*

Agesilaus, illud sibi cum primis gloriæ ducere solebat, quod rex cum esset, cæterisque consilio prospiceret, nihilo secius in laboribus obeundis nemini cederet, quodque sibi imperaret, suique (vt vita loquar) rex esset, id purchrius esse iudicabat quam quod regnum obtineret in alios, *Plut. in apophthegmatibus Laconicis.*

M. Antoninus Verus: iamiam moriturus, cum suos ad grabatum stare, dolore, atque angi videret: Humanum est, inquit humanis casibus ingemiscere: multóque magis, misericordiam prouocare, quæ oculis vsurpantur. Sensit autem hominem non lignum aut lapidem esse, qui nullis rebus afficiatur, sed animal, quod affectibus misericordiæ tangatur, & compatiatur etiam. *Herodianus lib. 1.*

Socrates, quum post sudorem è palestra collectum videret alios ad potum confugere, vt sitim explerent, ipse bibere solus noluit. Verum interrogatus, cur bibere nollet? Ne consuescam, inquit, obsequi affectibus. *Laërt. in eius vita.*

¶ Hieroglyphica.

Philosophi antiquiores, quique doctrinam eorum secuti sunt, pedes pro contemptissima parte ponunt, esseque in anima pedes affectus voluptarios, venereæ mollitudini mancipatos. *Pier. Valer. lib. 35. pag. 338.*

Affines.

DEFINITIONES, ET ETYMOLOGIA.

Affines sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. Consanguinitatis fit per carnis propagationem. Affinitas verò per coniunctionem, ordinatam à Deo *hæc ex B. Tom.* vbi suprà.

Affinitas causatur ex omni coitu naturali & illicito.

Affinitas, Græcè συγγένεια, ας, ἡ & συγγενὴς, ὁ ἡ affinis dicitur, & est vinculum causatum ex carnis copula consanguineorum. *Hæc ex B. Thom. quart. Sententiarum, dist. 41. art. 1.*

¶ Exempla Sacra.

Affinitas impiorum noxia, *Exod. 34. 16. Deut. 7. vers. 3. 4.* Exemplum Ochosias, *2. Reg. 8. 27.* Affinitatis gradus in Lege prohibiti, *Levit. 18. vers. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.*

Afflictio.

¶ DEFINITIO.

Afflictio, Græcè θλῖψις, εως, ἡ, θλίβω, affligo dicitur, & est ægritudo cum vexatione cordis, secundum Ciceronem lib. 4. Tuscul. quæst.

Afflictio, Hebr. *Honi*, à verbo *Hanach* i. animo seu mente considerauit, & præcepit, deliberauit & cogitauit. Rectè, nam ideo affligimur, vt Deo pacatis mentibus subiiciamur. Hinc Græcis νοέω, ἐννοέω, διανοέω ἐπινοέω, cogito, intelligo, considero, μετανοέω resipisco, redeo ad mentem ad animum, expendendo quæ fecerim. Affligo, compositum verbum Latinis ex Ad, & Fligo verbo antiquo, i. Prostreno, in terram coniicio & deprimo. Huius verbi sunt composita, Confligo, Profligo, &c. Dicitur etiam Hebr. *Hetseb*, mœror, dolor, tristitia, à verbo, *Hatsab*, dolore affecit, contristauit, conturbauit, mœrore affecit. Effecta hæc sunt afflictionum, bona quidem, priorum respectu, quos Deus á tristitia ad lætitiam perducere solet. Græci interpretes voces Hebræas *homi* & *hetseb* interpretantur. κάκωσιν, πατείνωσιν, λύπλω.

¶ Biblici Loci.

Afflictione aliena sapiendum. Exemplum: Tertius Centurio ad Eliam missus, *2. Reg. 1. 13.* Afflictionis causa perpetuo spectanda. *1. Petr. 3. 17.* Afflictiones à Deo quidem sunt, sed proxima earum causa peccatum est, *Gen. 12. 17. & 45. 8. Exod. 23. 28 Levit. 26. v. 15. 16. 17. Num. 11. 33. Deut. 8. 3. & 28. 7. 15. 16. 21. 22. &, 1. 16. 17. & 32. 30. 39. Ios. 24. 20. 1. Sam. 7. 13. 14. 2. Sam. 16. 10. 2. Reg. 1. 14. & 2. 2. 24. & 6. 33. & 15. 5. & 24. 2. 1. Paralip. 5. 26. & 21. 14. 15 Prou. 3. 12. Eccl. 7. 13. Esa. 1. 24. & 3. 1. & 4. 5. 6. & 7. 18. & 10. 5. 6. 13. 16. & 19. 2. & 22. 17. & 24. 1. & 34. 5. 6. & 54. 16. & 60. 10. Ier. 10. 18. & 25. 6. & 32. 28. & 45. 4. Thr. 1. 21. & 2. 2. 17. & 3. 38. 43. 45. & 4. 11. & 5. 22. Ezec. 5. 14. 16. 17. & 6. Dan. 1. 3. Ose. 6. 1. & 13. 7. 8, Amos 2. 6. & 4. 6. 7. 9 10. 11. 12. & 6. 8. 10. 11. 13. 14. 15. & 8. 10. Ion. 1. 4. Nah. 1. 13. Abac. 1. 6. Soph. 1. 17. & 3. 6. Agg. 1. 11. & 2. 18. Zach. 7. 14. & 13. 3 Mam. 4. & 2. 23. Mat. 20. 22. 23. & 26. 53. Marc. 13. 13. Io. 10. 18. & 18. 11. Rom 2. 5. 1. Cor. 4. 9. Phil. 1. 29. 2. Thes. 1. 6. Heb. 32. 6. 1. Petr. 1. 6. 11. & 2. 21. & 3, 17. & 4. 19.*

Afflictiones non metuendæ, *Apoc. 2. 10.* sed patienter, & læto animo ferendæ, *Mat. 5. 10. & 10. 18. Io. 15. 10. & 16. 33. Act. 5. 41. & 16. 25. 2. Cor. 8. Col. 1. 24 He. 10. 34. Ia. 1. 2. 12. & 5. 7. 1. Pet. 4. 12. 16.* Primo, quia pios non reddunt miseros, nec perpetuo iræ Dei testimonia sunt, *Iob. 5. 17. 18. Psal. 41. 1. Prou. 3. 11. 12. Ier. 25. 27. Mat. 5. 4. 10. 11. Luc. 6. 21. 22: Rom. 5. 3. & 8. 36. 1. Corint. 4 11. 2. Cor. 4. 8. 2. Timot. 2. 11. Hebr 12. 6. Iac. 1. 12. & 5. 11. 1. Pet. 2. 1. 9. 20. & 3. 14. & 4. 14. 1. Io. 3. 13. Apoc. 3. 10.* Secundò, quia ipsis piis argumentum sunt magnæ consolationis. *Iac. 1. 2.* & honorificæ sunt. *Ioan. 21. 19. Actor. 5. 41. Gal. 6. 17. Eph. 3. 13. Phil. 1. 20. 1. Petr. 4. 14. 16. Apoc. 14. 13.* Tertiò, quia quamuis à Satana instrumento infligantur, *Apoc. 2. 10.* sunt tamen perutiles piis, *Gen. 3. 3. Num. 21. 6. 7. Deut. 28. 30. & 8. 3. 1. Sam. 6. 19. 20. & 7. 7. 8. & 2. Sam. 24. 16. Matt. 5. 12. Actor. 8. 4. & 14. 22. Ro. 5. 3. & 8. 28. 1. Cor. 11. 32. 2. Cor. 4. 17. Gal. 3. 4. Phil. 1. 12. 13. 28. 1. Thes. 1. 6. 2. Thes. 1. 4 2. Tim. 2. 9. 11. 12. Hebr. 5. 8. & 12. 2. Iac. 1. 3. 12. & 5. 11. 1. Pet. 1. 6. 6. & 4. 13. Apoc. 2. 10.* Quartò, quia Christi & fidelium afflictiones sunt communes. *Matt. 25. 42. 45. Io. 15. 18. 20. Actor. 9. 4. & 22 7. & 9 6. & 22. 8 Rom. 8. 28. 292. Cor. 1. 5. & 4. 10. & 13. 14. Phi. 3. 8. Co. 1. 14. Phil. 23. 1 Pet. 1. 11. & 4. 13. & 5. 9.* Quintò, quia piis prædictæ, ideoque ineuitabiles, & valdè vtiles, *Iob. 2. 10. & 5. 9. Matth. 5. 10. & 10. 17. 38. & 16. 20. 25. 24. & 20. 23. & 24. 9, Mar. 2. 19, & 8: 31. 34. & 13. 9. 13. 37. Luc. 9. 23. & 14. 27. & 18. 31. 32. 33. & 21. 12. & 24. 46. Io. 15. 20. & 16. 2. 20. 33. Act. 9. 16. & 14. 22. 23. & 20. 23. & 21. 11. Ro. 8. 17. 18 Gal. 4. 29. 1. Thes. 1. 6. & 3. 3. 4. 2. Tim. 1. 12. 13. & 2. 3. & 5. 12. Hebr. 12. 6. 7. 1. Petr. 4. 12. 13. 16. & 5. 10. Apoc. 1. 1. 9. & 12. 13.* Sextò, quia piorum afflictiones momentaneæ sunt, illis modum Deus imponit. *Gen. 15. 13. 24. Ex. 3. 7. 8. Esa. 7. 7. & 26. 20. & 28. 28, & 30. 20. & 31. 4. & 43. 2. & 48. 9. 10. & 51. 22. & 53. 7 8. 17. & 57. 16. & 60. 10. Ier. 5. 18. & 30. 11. Thr. 3. 22. Ose. 5. 15. & 6. 1. 2. 3. & 11. 9. Mis. 7. 9. 18. Nah. 1 6. 7. 11. 12. Zach. 8. 12. 13. 14. Matth. 10. 30. Luc. 21. 18. 19. 16. Io. 16. 20. Act. 4. 29. 30. & 12. 7. 17. & 13. 17. & 14. 27. & 18. 9. 10. & 20. 32. & 21. 14. & 23. 11. 1. Cor. 10. 13. 2. Cor. 1. 10. & 4. 17. 2. Th. 1. 1. 1. Ti. 3. 11. & 4. 17. 18. Heb. 2. 1. 2. 5. Pet. 2. 9. Apoc. 2. 10. & 7. 3.*

Per afflictiones experitur nos Dominus, *Iudith. 8. 21. Eccl. 2. 1. & 23. 8. Prou. 17. 3. Sap. 3. 5. 6. 2. Thes. 24. 1. Pet. 1. 7.*

Afflictionibus plectentur ij, qui alios opprimunt, *Gen. 15. 14. Exod. 3. 19. 20. 21. & 23. 23. Psalm. 31. 18. 19. & 63. 8. 9. 10. Prou. 11. 8. Esa. 10. 12. & 13. 11. & 14. 5. 6. & 17. 14. & 21. 2. & 25. 10. 11. 12. & 30. 31. & 31. 8. & 33. 1. & Luc. 18. 7. & 23. 31. Phil. 1. 28. Col. 3. 24. 2. Thes. 1. 6. 2. Tim. 4. 14. 1. Petr. 2. 17. 18. 2. Pet. 2. 9. Apocal. 16. 4.* Exempla: Cain, *Gen. 4. 11. &c.* Sodomitæ, 19. 13. 14. *&c.* fratres Ioseph, 42. 21. Pharao & Ægyptij, *Exo. 7. 20. & 8. 6. 17. 24. & 9. 6. 10. 23. & 10, 13. 14. 22. & 12. 29. & 14. 27. 18* Core, & Dathan, & Abiron, *Num. 16. 30. 31. 32.* Adonibezech, *Iud. 1. 6. 7.* Abimelech, 9. 52. 53. 54. Saul, 1. *Sam. 31. 4.* Achitophel, 2. *Sam. 17. 23.* Absalom, 18. 8. 9. Ioab, 2. *Reg. 2. 33.* Semei, 44. Zambri, 26. 18. Achab. 22. 34. 35. 36. 37. quinquagenarius cum suis, 2. *Reg. 1. 10 11.* alter *vers. 12.* pueri illudentes Elisæo, 2. 23. 24. Benadab Rex Syriæ, 8. 15. Iezabel, 9. 30, 33. Athalia, 11. 15. 16. 20. 2. *Paral. 23. 13. 14. 15.* Ioas Rex Iuda, 2. *Reg. 12. 21. 2. Par. 24. 25.* Sennacherib, *Reg. 19 36. 37.* Manasses, 2. *Paral. 35. 11.* Aman, *Esth. 7. 9. 10* Babylon, *Esa. 14. 3. 4. 5.* Moabitæ, 15. 1. Idumæi, *Ezech. 35. 11. 12. 13. 14.* Tortores trium puerorum, *Dan. 3. 22.* Herodes Ascalonita, *Matth. 2. 19. 20.* Iudæi, 23. *vers 36. 38. Luc. 13. 35.* Iudas Iscariotes, *Matth. 27. vers. 45. Act. 1. 18.* Herodes Agrippa, 12. 23.

¶ Sententiæ Patrvm.

Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent: ipse agricola quando procedit & portat semen, nonne aliquando frigus est, ventus, & imber deterret: Attendit cœlum, videt tristem diem, attendit & expectat diem lætam, ne tempus transeat, & non inueniat quod metat. Seminate & vos in hyeme, seminate bona opera. *Aug. in Psalm. 125.*

Sicut qui seminat per hyemem, non deterretur ab opere, propter hyemem. Sic & nos pressura mundi non debemus à bono

opere

opere deterreri : quia qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. *In Psalm.* 120.

Duos filios habet homo, alterum castigat, alterum dimittit : facit vnus malè, & non corripitur à patre: alter mox vt se mouerit, colaphis cæditur, flagellatur. Vnde ille dimittitur, & ille cæditur; nisi quia huic cæso hæreditas seruatur, ille autem dimissus, exhæredatus est? Videt eum non habere spem, & dimittit eum vt faciat quod vult. Puer autem qui flagellatur, si cor non habuerit, & imprudens fuerit & stultus; gratulatur fratri suo, qui non vapulat, & gemit de se, & dicit in corde suo; Tanta mala facit frater meus, quicquid vult facit contra præcepta patris mei : & nemo illi facit durum verbum : ego mox vt me mouero, cædor. Stultus est & imprudens, attendit quid patitur, & non attendit quid illi seruetur. Ideò ait Prophera in nonagesimo primo Psalmo, Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Quæ sunt, quæ non intelliget stultus & quæ imprudens non cognoscet? cum exorti fuerint peccatores, sicut fœnum. Quid est sicut fœnum? Virent cum hyems est, sed æstate arescent. Attendis florem fœni, quid citius transit; Quid lucidius? quid viridius? Non te delectet viriditas ipsius, sed time ariditatem ipsius. Sed iustus vt palma florebit. Palma in nouissimis pulchra est, vt initium eius à terra ducas, finem ipsius in cacumine, vbi habet totam pulchritudinem : aspera radix videtur in terra, pulchra coma sub cœlo est. Erit & tua, pulchritudo in fine, radix tua fixa sit: sed sursum versus habeamus radicem nostram. Nunquid cum sol exierit arescit palma? Nunquid arescit cedrus? cum autem sol candens aliquandò fuerit, arescit fœnum. Veniet iudicium, vt arescant peccatores, vt virescant fideles. *In Psalm.* 91.

Sicut ab vno igne aurum rutilat, & palea fumat, & sub eadem tribula stipulæ comminuuntur, frumenta purgantur: nec ideo cum oleo amurca confunditur : quia eodem præli pondere exprimitur : Ita vna eadémque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat : malos damnat, vastat & exterminat. Vnde in eadem afflictione, mali Deum detestantur, atque blasphemant, boni autem precantur & laudant. Tantum interest, non qualia, sed qualis quisque patiatur. Nam pari modo exagitatum & exhalat horribiliter cœnum, & suauiter fragrat vnguentum; *De ciuit. Dei, lib.* 1. *c.* 8.

Boni laborant, quia flagellantur vt filij: mali exultant, quia damnantur vt alieni. *Aug. in Psalm.* 93.

Cyprianus. Nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria: cum fuerit in pugnæ congressione victoria, tunc datur vincentibus & corona. Nam gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Delicata iactatio est, cum periculum non est: conflictatio in aduersis, probatio est veritatis. Arbor quæ alta radice fundata est, ventis incúbentibus non mouetur: & nauis quę forti compage solidata est pulsatur fluctibus, nec fertur. Et quando area fruges terit, ventos grana fortia & robusta contemnunt, inanes paleæ flatu portante rapiuntur. Sic & Paulus post naufragia, post flagella, post carnis & corporis grauia tormenta, non vexari, sed emendari se dicit in aduersis. *serm.* 4. *de immortal.*

Nazianzenus. Sol nubibus obtectus lætius postea splendet, & post hyemis tristitiam vel est acceptius, iucundior tranquillitas blanda, & marę quietum post seditiones, ventorum & perturbationes aquarum littoribus allidens : sic post afflictiones nobis vita tranquillior. *In orat. de Cypriano.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virg. 1. Æneid.

O socij (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllaam rabiem, penitúsque sonantes
Accestis scopulos : vos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstúmque timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium : sedes vbi fata quietas
Ostendunt : illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Idem 5. Æneid.

Isque his Æneam solatus vocibus infit.
Nate dea, quo fata trahunt, retrahúntque sequamur;
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Idem 6. Æneid.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna sinet.

Ouid. 15. Met.

———Quoties flenti Theseius heros
Siste modum dixit : nec enim fortuna querenda
Sola tua est, similes aliorum respice casus.
Mitiùs ista feres, vtinámque exempla dolentem
Non mea te possent releuare : sed & mea possunt.

Idem 1. Fast.

Cui genitrix flenti, fortuna viriliter, inquit,
Siste puer lacrymas, ista ferenda tibi est.
Sic erat in fatis.

Infra.

Nec fera tempestas toto tamen errat in anno.
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

4. Pont. 4.

Nulla dies adeo est australibus humida nimbis,
Non intermissis vt fluat imber aquis.
Nec sterilis locus vllus ita est, vt non sit in illo
Mista ferè duris vtilis herba rubis.

3. Amor. 10.

Perfer, & obdura : dolor hoc tibi proderit olim,
Sæpe tulit lassis succus amarus opem.

Ibidem ad laurum.

Scilicet exiguo percussa es fulminis ictu,
Fortior vt possis cladibus esse tuis.

Ibidem.

Imposuit te alto fortuna, locúmque tenere
Iussit honoratum, Liuia, perfer onus, &c.
Alta mane, suprâque tuos exsurge dolores,
Infragilémque animum quo potes vsque, tene.

Horat. 2. Carm. 10.

Rebus angustis animosus, atque
Fortis apparet, sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Iuuenalis 13.

Ponamus nimios gemitus, flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere maior.

Ibidem.

Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam;
Si flectas oculos maiora ad crimina.

Seneca Thyeste.

Pectora longis hebetata malis,
Iam sollicitas ponite curas :
Fugiat mœror, fugiatque pauor;
Fugiat tripidi comes exilij
Tristis egestas, rebúsque grauis
Pudor afflictis, magis vnde cadas,
Quam quo, refert magnum, ex alto
Culmine lapsum, stabilem in plano
Figere gressum : Magnum, ingenti
Strage malorum pressum, fracti
Pondera regni non inflexa
Cervice pati, neque degenerem
Victúmque malis, rectum impositas
Ferre ruinas. sed iam sæui
Nubila fati pelle, ac miseri
Temporis omnes dimitte notas :
Redeant vultus ad læta boni.

Lucret. 3.

Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, & fles?
Cur non vt plenus vitæ conuiua recedis,
Æquo animoque capis securam stulte quietem?

Statius 2. Sil. 1.

Hic finis rapto : quin tu iam vulnera sedas,
Et tollis merum luctu caput? omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctésque diésque,
Astráque, nec solidis prodest sua machina terris.
Num populos mortale genus, plebisque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt.
His amor exitio, furor his, & sæua cupido :
Vt sileam morbos, hos ora rigentia bruma,
Illos implacido lethalis Sirius igni,
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet : ibimus omnes.
Ibimus : immensis vrnam quatit Æacus vmbris.

Idem 5. Sil. 1.

Parce precor lacrymis; sæuo ne concute planctu
Pectora, nec crucia fugientem coniugis vmbram.

Manilius 2.

Quod si solerti circumspicis omnia cura,
Fraudata inuenies amissis sydera membris.
Scorpius in libra cónsumit brachia, Taurus
Succidit in curuo claudus pede, lumina Cancro
Desunt, centauro supereſt, & quæritur vnum :
Sic nostros casus solatur mundus in astris.
Exemplóque docet patienter damna subire.

Senec. Herc. Oet.

Dubiam salutem qui dat, afflictus negat.

Sen. Herc. Oet.

———Mortis habet vices,
Lente cum trahitur vita gementibus.

Ouid. 5. Trist. 11.

Vt sumus in Ponto ter frigore constitit Ister :
Facta est Euxini dura ter vnda maris.
At mihi iam videor patria procul esse tot annis,
Dardano quot Graio Troia sub hoste fuit.
Stare putes, adeo procedunt tempora tarde,
Et peragit lentis passibus annus iter.
Nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
Efficit angustos nec mihi bruma dies :
Scilicet in nobis rerum natura nouata est,
Cúmque meis curis omnia longa facit.
An peragunt solitos communia tempora motus :
Súntque magis vita tempora dura mea?

Iacobus Bill. Anthol. Sacra.

Cur hîc iusti affligantur, ac contra impij floreant.

Cum duris premitur iustus, cum floret iniquus,

Percutit

Percutit anne tui pectoris ima dolor?
Ne te præcipitem trahat hic dolor, athera mente,
Atque adytum, studeas promptus adire Dei.
Illic conspicies, ingentis numinis iras,
Ad mala seruari non moritura malos.
Conspicies sexcenta piis incommoda mittit:
Præmia quæ posthac uberiora ferant.

De afflictionum voluntariarum vtilitate.

Cur timeam causa est, cum sunt mihi cuncta secunda;
Exagitatque meum nulla procella caput.
Namque fauor nimius non est fauor, ira sed ingens:
At fauor in magno sæpè dolore latet.
Ergo cum tanti sit non doluisse pericli,
Atque ferat rursus commoda tanta dolor:
Sedulus inueniam, supplex Pater ore dolorem
Ni mereperiat, vexet & ante dolor.

Verum Christianum aduersas potius quam prosperas res expetere.

Quid mirum est sanctis Domini quod legibus hæres;
Cum fauor, splendens hinc tibi surgit honos?
At mihi magnus eris, dignus mihi laudibus amplis,
Si tua sit duro tempore firma fides.
Vir pius aduersis rerum non frangitur vndis,
Immo etiam flammes prouocat, & gladios.
Non etenim ritu puerili dulcia quærit,
Sed, quæ sunt animæ pabula certa, cruces.

Æquo animo ferendas esse afflictiones.

Quid tibi, cum lata tot sorte peregeris annos,
Nunc animus, pulsa prosperitate, cadit?
An tibi, cum mittat post, prospera multa dolores;
Cum tibi post sudum nubila densa, Deus;
Frangi animo, turpéque decet geminare querelas,
Oraque cum molli dilaniare coma?
An nimio mentem luctu tenebrescere? mundus
Haud secus ac tibi lux, non Deus, ante foret.

Spirituali dolori modum adhibendum esse.

Vtilis est fletu, cum quis sua crimina luget:
Namque animis noxas eximit iste dolor.
Non tamen in luctu semper lachrymisque manendum est,
Ne mens immodico fracta labore cadat.
Post lachrymas, gemitusque graues, clementia Christi
Confestim est oculos ante locanda tuos.
Sic oculus Phœbi radianti lumine lustus,
Ad virides sese postea flectit agros.

Res aduersas prosperis optabiliores esse.

Optio si detur sortis mihi (fœmina princeps
Dicebat) media viuere sorte velim.
Si nequeam media, tum dura viuere malim,
Quam nimia rerum prosperitate frui.
Egregium sanè dictum: ratioque perinde.
Egregia, & clara principe digna fuit.
Non desunt miseris solatia, dixit, at illum
Qui nimis est fœlix, mens bona sæpe fugit.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Disciplina exercitatio est: Nam athletam perficit fortiorem & insuperabilem reddit in certaminibus, & inexpugnabilem declarat. In præliis igitur talis disciplina est omnis, & hæc præsens, vt talis sit, necesse est. Proinde oportet sperare meliora & finem plenum iucunditatis & pacis. Et noli mirari, si cum ipsa amara sit, fructus tamen proferat dulciores. Nam & in arboribus cortex pene semper amarus & asper est, fructus tamen ipsi suauitate iucundi sunt. *Hom. 3. de Ieiunio.*

Podagricos tibi ante oculos pone, qui quando acutis compunguntur dolorum stimulis, & si mille offerres vehementius dolentes, ne respicere quidem dignantur. Non enim patitur intensus dolor, vt quasi otiosi de cæteris cogitent, ac inde consolentur. Minime igitur nos huiusmodi spes alat. Nam qui à malis aliorum originem trahit, in mediocri afflictione locum habet. *Homil. 44. in Matth.*

Multi fluctus & vndæ immanes: sed submergi non vereor, quia supra petram sto. Insaniat licet mare, petram non potest commouere. Insurgant quantumlibet fluctus, &c. *Hom. 20. cum de expulsione sua ageretur.*

Nazianzeni. Quemadmodum sol diu nubibus obtectus lætius postea splendet, & ver post hyemis tristitiam est acceptius, & iucundior tranquillitas blanda, & mare quietum post seditiones ventorum & perturbationem aquarum littoribus allidens: Sic post afflictiones nobis vita tranquillior. *In orat. ad Cyprian.*

Arnobij. Vt medicus, qui desperatis iubet id velle, seruiri, & omnia quæ desiderant, præcipit non negari: quos autem scit posse saluari, iubet eos arctari, amaris potionibus potari, ferro secari, cauteriari: Sic fiet, vt dum saluati fuerint abstinentes, & mortui fuerint desideriis propriis acquiescentes, iustificabitur medicus in sermonibus suis. Dicitur ei: Nos te iniustè culpabamus, dum ligares, dum secares homines bonos, & malos nec secares, nec affligeres: insuper etiam permitteres suis desideriis frui. *In Psal. 150.*

Saluiani Episcopi. Sicut optimi & peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præstant, atque aliis per dulcia medicamina aliis per amara succurrunt: & quosdam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate: aliis adhibent duram ferri sectionem, aliis blandam infundunt olei leuitatem, & tamen diuersissimis licet curis eadem salus quæritur: Ita etiam Deus noster, si quando nos plagis austerioribus coërcet, quasi cauteriis & sectionibus curat: quando autem rebus prosperis refouet, quasi oleo ac malagmatibus consolatur. Per aduersa enim opem, ad vnam nos vult perducere sanitatem. Solent quippe etiam nequissimos seruos, quos supplicia non correxerunt, blandimenta corrigere; & quos dominis suis verbera non submiserint, beneficia submittunt: infantes quoque & omnes ferè paruulos contumaces, quos morigeros minæ ac ferulæ non efficiunt, interdum πώγωνα atque blandiuæ ob obedientiam trahunt. Vnde intelligere debemus, nos & seruis nequissimis nequiores, & insipientibus paruulis stultiores esse, quos ne quasi malos seruos tormenta corrigunt, nec quasi infantulos blandimenta conuertunt. *De vero & prouidentia Dei, lib. 6.*

¶ Exempla Biblica.

Afflictionum exempla, in Eua, *Genes. 3. vers. 14. 15. 16.* Adamo *vers. 17. 18. 19.* Antiquiore mundo, *6. vers. 13.* Pharaone *12. vers. 17.* Abimelech. *20. vers. 3.* Fratribus Ioseph. *42. vers. 21.* Hebræis, *Exod. 32. v. 5 5.* Maria sorore Mosis, *Num. 12. 10.* Mose & Aarone, *Num. 20. v. 12.* Dauide, *2. Sam. 12. v. 14. & 24. vers. 17.* Baasa, *1. Reg. 16. v. 2.* Giezi, *2. Reg. 5. v. 26. 27.* Ozia, *2. Paral. 26. v. 19.* Israëlitis, *Esa. 3. v. 8. 9. & 5. 13. & 24. v. 5. 6. & 30. vers. 13.* Paralytico, *Matth. 9. vers. 2. Ioan. 5. vers. 14.* Iudæis, *Matth. 23. vers 38. Luc. 9. v. 43. 44.* Elyma. *Act. 13. v. 11.* Exempla afflictionum quibus Deus modum imposuit: Loth, *Gen. 19. v. 16.* Iacob. *32. 9. & 33. 18.* Ioseph, *41. 42.* Iacob, *45. 28.* Israëlitæ, *Exod. 3. vers. 7. 8. & 12. & 21. & 22. Iud. 2. vers. 2. 15. 16. Act. 13. vers. 17.* Anna, *1. Sam. 1. v. 18. 19.* Dauid. *2. 4. & 16. v. 9. 10.* Populus Dauidi, *2. Sam. 14. v. 16.* Ioachas, *2. Reg. 13. vers. 4.* Tota Iudæorum gens, *Esth. 2. vers. 14. 15.* Iob. *Iob. 42. vers 12. Iac. v. 11.* Ezechias cum suis, *Esa. 37. vers. 32. 31. 33.* Sidrach, Misach & Abdenago, *Daniel. 3. vers. 17. 24. 25. 26.* Ionas, *Ion. 2. v. 8. 11.* Apostoli, *Act. 4. v. 21. & 5. vers. 19.* Paulus. *9. 25. & 27. 42. 2. Cor. 1. vers. 19.* Petrus, *Act. 12. vers. 7. 8.*

Afflicti ad Deum clamantes exaudiuntur, *Psalm. 50. vers 15.* Exempla: Agar, *Gen. 16. v. 8.* Abraham, *17. vers. 20.* Loth. *19. vers. 18. 19, 20.* Ismaël, *21. 17.* Isaac *25. 21.* Rachel, *30. 22.* Iacob, *32. v. 9. 10, 11.* Israël. *Exod. 2. vers. 23. 24. & 3. vers. 6. 7. 8. 9. Iudic. 2. v. 1. & 10. vers. 11. & 12.* Moses, *Exod. 17. vers. 10. 11. Num. 16. vers. 46. 47. 48.* Moses & Aaron, *5. vers. 6. 7. 8.* Samson, *Iudic. 15. vers. 18. 19.* Anna, *Sam. 1. v. 26. 27.* Samuel *1. Sam. 12. vers 18. 19.* Dauid, *2. Sam. 15. vers. 30. 31. 1. Paral. 21. v. 17. Ps. 30. v. 3. 4. 12. & 54. vers. 9. & 116, vers. 3. 4. 5. Eccl. 47. vers. 5. 6.* Elias, *1. Reg. 17. v. 20. 21. 22. & 18. vers. 37. 38.* Elisæus, *2. Reg. 4. vers. 32. 33. 34. & 6. vers. 8.* Ezechias, *2. Reg. 19. v. 15. & c. Esa. 37. v. 21. 33. 2. Reg. 20. v. 1. 2. Esa. 38. v. 1. 2. 3. 4.* Iosaphat, *2. Paral. 20. v. 6. 23.* Manasses. *33. vers. 12. 13.* Iesus Naue, *Eccl. 46. vers. 6. 7.* Ionas, *Ion. 2. vers. 23.* Tobias, *Tob. 12. v. 12. 13.* Iudas Machabæus, *1. Mach. 4. vers. 6. 7. 8.*

Afflictionum præcipua causa peccatum, quod Deus sapienter, vt iustè in suis reprimit & misericordia motus propter Christum mediatorem clementer supprimit, paulatim, ac finaliter opprimit. In reprobis autem iustè punit, tum in præsenti sæculo tum in inferno: Vide Mosis lib. *Gen. 3. vers. 9. 15. & c. Gen. 12. 17. & 4. 5. 45. 8. Exod. 23. 28. Leuit. 26. 15. 16. 17. Num. 11. 33. Deut. 8. 3. & 28. 7. 15. 16. 21. & 31. 16.*

Iosu. 24. 20. 1. Sam. 7. 13. 14. & 2. Sam. 16. 1. Regum hist. passim, *Iob. c. 1. 25. 33. 36 Ps. 6. 32. 38. 39. 44. 51. 59. 60. 66. 69. 71. 78. 79. 88. 90. 102. 103. 105. 106. 130. 143. Prou. 3. 12. Eccl. 7. 15. Es. Ierem. Ezech. Dan.* & apud alios Prophetas locis innumeris, & in nouo Testamento.

Afflictiones piis non metuendæ. 1. Quia eos non reddunt miseros, nec sunt irati iudicis supplicia, sed benigni patris cœlestis adoptionis filios conseruantis indicia. 2. Ipsis piis sunt argumentum firmissimæ consolationis. 3. Quamuis à Satana & eius asseclis infligantur. *Apoc. 2. 10.* sunt tamen piis perutiles. 4. Christi & verè Christianorum afflictiones sunt communes. 5. Prædictæ ideò ineuitabiles; atque etiam perutiles. 6. Momentaneæ. 7. Honorificæ & gloriosæ. Quæ omnia sexcentis sententiis propheticis & Apostolicis confirmantur. Qui legit hic à riuulis ad fontes ipsos verborum Dei viuentis anhelus confugiat.

Afflictiones æstui solis comparantur: *Matth. 3. 65.* Aquis. *Ps. 18. 69. 124. 144. Apoc. 12. 15.* baptismo, peccato, igni, nimbis, torrentibus, ventis, *Matth. 20. 22. Ps. 11. 6. Matth. 26. 39. Esa. 43. 2. Matth. 7. 25. 27.*

Agricultura.

¶ Definitio et etymologia.

Agricultura Græcè γεωργία, ας, ἡ, & γεωργὸς, ὁ ἡ, agricola dicitur, & agrorum est cultura. Inde agrestis Græcè ἄγριος, α, ον, & ἀγρότης, τητος, ἡ, rusticitas. Est autem agrestis, qui vitam agit syluestrem.

¶ Loci Biblici.

Ager diuerso semine non serendus, *Leuit. 19. v. 19.* Agro proximi nullum inferendum detrimentum. *Exod. 22. v. 5.* Agrorum termini non transferendi, *Prouerb. 22. versic. 28. Deut. 19. vers 14.* Ager sanguinis, *Matt. 27. v. 8. Act. 1. v. 19.* Agri empti à Jeremia, signatio, *Ierem. 32. v. 9. 15.* Agri pro rebus Agrestibus, *Matt. 6. v. 28.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si læserit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit iumentum vt depascatur aliena, quicquid optimum habeat in agro suo vel in vinea, pro damni æstimatione restituet. *Exod. 22.*

Si egressus ignis inuenerit spicas, & comprehenderit aceruos frugum, siue stantes segetes in agris, reddet damnum, qui ignem succenderit. *Ibidem.*

Sex annis seminabis terram tuam, & congregabis fruges eius. Anno autem septimo dimittes eam, & requiescere facies, vt comedant

pauperes

pauperes populi tui: & quicquid reliquum fuerit, edant bestiæ agri. Ita facies in vinea & olueto tuo. *Exod.* 30.

¶ Patrvm Sententiæ.

Cur tu in vsus tuos successura non præparas? vel fiscellam texe iunco: vel canistrum lentis plecte viminibus: sarriatur humus: areolæ æquo limite diuidantur in quibus, cum oleum iactata fuerint semina, vel plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ: hic pulcherrimorum versuum spectator assistas.

Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit: illa cadens raucum per lauia murmur.
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arua.

Hieronymus ad Rusticanum monachum, & habetur de consec. dist. Num.

¶ Poetigæ Sententiæ.

Ouid. 2. Pont.

Tempus in agrorum cultu consumere, dulce est.

Iuuenalis 14.

Viuite contenti casulis, & collibus istis,
O pueri; Marsus dicebat & Hernicus olim
Vestinúsque senex: est parcm quæramus aratro
Qui satis est mensis.

Boët. 25.

Felix nimium prior ætas,
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu:
Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande.

Olympius Nemesianus Eccl. 2.

Forsitan indignum ducis, quod rusticus Alcon
Te rapiam, qui mane boues in pascua ducam.
Dum pecorum pauere greges, formosus Apollo,
Pan doctus, Fauni, vates, & pulcher Adonis.

Seneca Hipp.

Non alia magis est libera, & vitio carens,
Rituque melius vita qua priscos colat,
Quàm qua relictis mœnibus syluas amat.
Non illum auara mentis inflammat furor,
Qui se dicauit montium insontem iugis:
Non aura populi, & vulgus infidum bonis;
Non pestilens inuidia, non fragilis fauor;
Non ille regni seruit, aut regno imminens.
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes.

Virgil. lib. 1. Georgicõn.

Frigoribus parto agricola plerumque fruuntur,
Mutuáque inter se læti conuiuia curant,
Inuitat genialis hyems curásque resoluit.

Idem lib. 2. Georgicõn.

Nec verò terra ferre omnes omnia possunt:
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:
Littora myrtetis latissima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.

Ibidem.

Primus nummum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto,
Postremus mittito.

Ibidem.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.

Ibidem.

Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panáque, Siluanúmque senem, Nimphasque sorores.

Ibidem.

Interea pendent dulces circum vbera nati:
Casta pudicitiam seruat domus: vbera vacca
Lactea demittunt, pinguéque in gramine lato
Inter se aduersis luctantur cornibus hœdi.

Ouid. lib. 1. de remedio amoris.

Rura quoque oblectant animos, studiúmque colendi,
Qualibet huic curæ cedere cura potest.
Colla iube domitos oneri supponere tauros,
Sanciet vt duram vomer aduncus humum.
Obrue versata cerealia semina terra,
Qua tibi cum multo fœnore reddat ager.
Adspice curuatos pomorum pondere ramos,
Vt sua quod peperit vix ferat arbor onus.
Adspice labentes incundo murmure riuos;
Adspice tendentes fertile gramen oues.
Ecce petunt rupes praruptáque saxa capellæ,
Vt referant hœdis vbera plena suis.
Pastor inæquali modulatur arundine carmen.
Nec desunt comites sedula turba canes.

Horat. in Epod. Ode. 2.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore,
Non excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare;
Forumque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Horat. sermonum lib. 2. Satyra 6.

O rus, quando ego te adspiciebam! quandoque licebit
Nunc veterum libris, nunc somno, & inertibus horis
Ducere solicita iucunda oblivia vita?
O quando faba Pythagoræ cognata simulque
Vncta satis pinguis ponentur oluscula lardo?
O noctes, cœnaque Deûm, quibus ipse, meique
Ante larem proprium vescor.

Horat. Epistolarum lib. 1. epist. 10.

Nouistine locum peiorem rure beato?
Est vbi plus tepeant hyemes? vbi gratior aura
Leniat & rabiem canis & momenta leonis,
Quum semel accepit solem furibundus acutum?
Est vbi diuellas somnos minus inuida cura?

Philemonis ex Stobæi Serm. 54.

Δικαιότατον κλῆ μ' ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρὸς,
Ὡν φύσις ἀεί γ' ἐπιμελῶς φέρει,
Πυρὸς, ἔλαιον, οἶνον, ἐκ ἁπάντων μέλη.
Τὰ ἀργυρόμητα δ' ἐστὶν, ἥπερ πορφύρα.
Εἰς τὰς τραγῳδοὺς ἔσθ' ὅτ' οὐκ εἰς τὸ βίον.
Ager hominibus aquissima est possessio.
Nam queis eget natura, fert ea sedulo:
Triticum, oleum, vinum, mel atque caricas,
Argentea adsunt vasa, itémque purpura,
Ipsis tragœdiis apta, non vitæ vsibus.

Euripidis Stob. serm. 55.

Τῶν γεωργῶν ἡδονὴ ἔχει βίον.
πῶς ἐλαίοισιν ταλαίνας παραμυθεῖ' ὄλβος.
Agricolarum vita voluptatem capit;
Dum tristia spe futurorum solatur.

Anaxion. Stob. serm. 25.

Ἐν τοῖς πολεμίοις ὑπερέχειν, τὸ ἄνδρα δεῖ,
τὸ δὲ γεωργεῖν, ἔργον ἐστὶ δικαίου.
Πῶς ἔχεις; ὡς ἱκανὸς εἰς; ἀπόλλυμαι.
τρέφω γὰρ ἐν ἀγρῷ χοίριον.
Virum oportet in bellis eximium esse.
Agricolatio enim opus est seruile.
Vt valeas? quam macilentus es? Pereo!
Colo enim pradium viri.

Ibidem.

Ἀεὶ γεωργὸς, εἰς ἔτος πλουσίος.
Agricola semper in proximum annum dives est.

Philemonis.

Ἔχει τι πικρὸν ἡ γεωργίας γλυκύ.
Agricultura suauitas nonnihil amari mixtum habet.

Aristophan.

Τῆς πάσιν ἀνθρώποισιν εἰρήνης φίλης
μήτηρ τροφὸς παμίσα, συνεργὸς, εὐπότμου
θυγατὴρ, ἀδελφὴ πάντα ταῦτ' ἐχρῆν σ' ὄν μοι
Σοὶ δ' ὄνομα δή τί ἐστιν; ὅπερ γεωργία.
O cunctis hominibus grata pacis
Fida nutrix proma, opifera, procuratrix,
Filia & soror. Hæc omnia me nominabat,
Sed quodnam tibi nomen est; Agricultura.

Eiusdem.

Ὦ πολυετὴ τοῖς δικαίοις καὶ γεωργοῖς ἡμέρα
Ἄσμενός γε τόδ' ἂν πρεσβεύων ἔλθοιμι πὰς ἀμπέλους.
O dies optata bonis viris & agricolis,
Libenter equidem intuitus affari volo vineas.

Eiusdem.

Ἀποβλέπων εἰς τ' ἀγρὸν ἱερώνης ἐρῶν,
Συγὼ μὲν ἄχθ, ὁ δ' ἐμὸν δήπὰ πόθῳ,
Οὓς οὐδὲ πώποτ' εἶπεν ἄνθρακας πρίαι,
ἐκ ὄξος, ὄψον, ἐκ ἔλαιον· ἀλλὰ γὰρ σέ,
Ἀλλ' αὐτὸς ἔφερε πάντα· τρίον ἀπλᾶ.
Dum pacis amans intueor agrum,
Odi ciuitatem, & rus meum desidero,
Quod nunquam mihi dixit: I carbones emptum,
Acetum, obsonium, oleum: non enim opus est.
Sed ipsum omnia producebat: nec emendũ erat quidquã.

Menandri.

Ἀγροῖος εἶναι πρέσπουν πονηρὸς ὤν.
Cum improbus sis, te rusticum esse simulas.

Arati.

Οὔπω λευγαλέῃ ποτὲ νείκεος ἠπείηντο,
ἐδὲ διακρίσιοι πεφιμμφέος, ἐδὲ κυδοιμοῦ.
Ἀπλῶς δ' ἔζων, καλέεσκε δ' ἀπείκετο θάλασσα,
καὶ βίον πᾶσι νῆες ἀπεπρέσθην ἠγίνεσκον
ἀλλὰ βοσοὶ καὶ ἄροτρα καὶ αὐτὴ πότνια λαῶν
μοῦσα πάντα παρεῖχε δίκη δ' ἐυτείρα δικαίων.
Nondum diras nouerant contentiones,
Neque disceptationem querimoniis plenam, neque tumultum aut bellum.
Sed simpliciter viuebant: & procul aberat mare periculosum.
Necdum naues è longinquis regionibus annonam aduehebant.
Sed boues, & aratra, & ipsa domina populorum
Copiosa omnia suppeditabat iustitia largitrix iustorum.

Philoso

§ Philosophicæ Sententiæ.

Omnium rerum ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius, *Cic. 1. de Offic.*

Vita rustica, quam nos agrestem vocamus, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est *Pro Rosc. Amer.*

Vita rustica, maximè disiuncta est à cupiditate, & cum officio coniuncta. *Ibid.*

Agricolæ semper ita viuunt, vt quæstum noscant nullum, fructum autem eum solum, quem labore pepererint. *ibid.*

Hominum generi vniuerso cultura agrorum est salutaris. Nulla vita beatior esse potest, neque solum officio, sed & delectatione & saturitate, copiáque rerum omnium, quæ ad victum hominum & cultum etiam pertinent. *Cato Maior.*

Ipsa ratio arandi, spe magis & iucunditate quadam, quàm fructu atque emolumento tenetur. Etenim ad incertum casum & euentum, certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur. Annona porrò pretium, nisi in calamitate fructum, non habet. Si autem vbertas in percipiendis fructibus fuerit, consequitur vtilitas in vendendis, vt aut malè vendendum intelligas, si processit, aut malè perceptos fructus, si rectè licet vendere. Totæ autem res rusticæ eiusmodi sunt, vt eas non ratio, neque labor, sed res incertissimæ, venti, tempestatésque moderentur. 5. *Act. in Verr.*

Bos pauperibus est pro seruo. *Arist. lib. 1. Politic.*

Agricolæ magis appetunt lucrum, quam honorem. Et ideo delectabilius est ipsis laborare, quam principari. *Idem lib. 6. Politicorum.*

Agricolæ, qui non habent necessaria, circa opera morantur, & aliena non concupiscunt. *Ibid.*

Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit, licet aliàs minore, plerumque maiore cum fœnore. *Cicero de Senectute.*

Ergo in hac vita Marcus Curius, quum de Samnitibus, & Sabinis, & de Pyrrho triumphasset, consumpsit extremum tempus ætatis, *Ibid.*

A villa in senatum accersebantur Curius & cæteri senes: ex quo qui eos accersebant, viatores nominati sunt. Num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agricolatione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio, hac an vlla vita beatior esse possit, neque solum officio (quod hominum generi vniuerso cultura agrorum est salutaris) sed & delectatione, quam dixi, & saturitate copiaque omnium rerum, quæ ad victum hominum, & cultum etiam deorum pertinent. *Idem libro de Senectute.*

Semper boni assiduique Domini referta cella vinaria, olearia, mellaria, & penaria est, villáque tota locuples est: abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellant. Tum conditiora facit hæc & superuacanei operis aucupium atque venatio. *Cicero libro de Senectute.*

Agro benè culto nil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatius, ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam inuitat, atque allectat senectus. Vbi enim potest illa ætas æquè calescere, vel apricatione melius, vel igni, vel vicissim vmbris aquisve salubrius refrigerari? *Idem ibid.*

Illi etiam prædiuites, qui ab aratro accersebantur, vt Consules fierent, voluptatis causa sterile atque æstuosissimum Pupiniæ solum versabant: deliciarúmque ignari, vastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant. Imò vero quos pericula Reipub. Imperatores asserebant; angustæ rei familiaris (quid cesso proprium nomen veritati reddere) bubulcos fieri cogebant. *Valerius Maximus lib. 1. tit. de Paupertate.*

Attilium autem, cui ad eum accersendum à Senatu missi erant, ad imperium populi Romani suscipiendum, semen spargentem viderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt: ingentes hostium copias perfudederunt. Quæque modo arantium boum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit iis roboris eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. Poterit pauperes consolari Attilius, sed multò magis docere locupletes, quam non sit necessaria solidæ laudis cupidini nimis anxia dignitatis comparatio. *Ibid.*

Etenim natus infans sine nutricis lacte non potest ali, neque ad vitæ crescentis gradus perduci: sic ciuitas sine agris & eorum fructibus in mœnibus affluentibus non potest crescere, nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populúmque sine copia tueri. *Vitruuius de Architectura lib. 2.*

Φασὶ δέ τινα παιγνιῶδες ἀναγκάσαι θάνατον ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεωργεῖν, ἀπαγγελθὲν δὲ τοῦτο γράψαντα ἐν γραμματείδιον· ὅτι ἀπέραντόν ἐστι καὶ ἀκατάσχετον, ἡ γεωργία ὦ πάτερ· ἀπείρων ὄντων ἡμῶν διὰ σοῦ ἐσμεν· εἶτα θερίζειν ὅπως ἀπείρωμεν ἄτυπόν τι τὸ χρῆμα τὸ ἄροσθαι· id est, Aiunt amatorem quendam à patre terram colere, coactum, laqueo finiuisse vitam, cum in tabella scripsisset: Agriculturam esse rem infinitam & nunquam absolui. Serendum enim vt metamus: & metendum vt seramus; absurdo rei circuitu. *Fauorinus Philosophus.*

Σκάπτω, καὶ σπείρω, καὶ μικρὸν γήδιον, οὐδὲ ὅλον τοι πονηρόν ἐστι, ἀλλὰ πάντων δικαιότατον· ἤντι γὰρ λάβῃ σπέρμα, καλῶς ἢ δικαίως ἀπιδόμενον αὐτὸ πυκνοῖ τὸν γῆδον· ἢ πολλοὺς ἐπὶ τοῦτ' ἐδωκεν ὧν ἔλαβε. id est, Fodio ac sero perexiguum agellum, non malum tamen, sed omnium iustissimum. Quantumcunque enim seminis acceperit, idem probè iustoque reddit: nec vnquam quod accepit, nisi cum multo fœnore restituit. *Xenophon.*

§ Apophthegmata.

Aristippus, cum ei quidam obiiceret: Tua culpa interiit ager: Atqui melius est, inquit, agrum propter me, quam me propter agrum perire. *Stob. serm. 55.*

Zeno Stoicus Philosophus, cum videret familiarem quendam ex agri laboribus incuruatum & circumflexum: Nisi tu agrum perdideris, inquit, ipse te perdet. *Stob. serm. 55.*

Lycurgus, sciens quantum vtilitatis humanæ vitæ agriculturæ suppeditaret studium, agros omnes ciuibus suis diuisit colendos: vt concordes inter se omnes simultatem ac prauos affectus deponerent, & simili labore omnes victum quærerent. *Plut. in regum apoph.*

Lysander, quum ad Cyrum minorem, Persarum regem, venisset, in hortum ductus, admiratus & proceritates arborum & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, Cyrum interrogauit, à quo essent arbores plantatæ, & cuius solertia tam aptè dimensæ? Cui respondens Cyrus, ait: Atqui ego ipse sum ista dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio, mea enim manu sunt satæ. Tum Lysander purpuram ornatúmque Persicum multo auro intuens, dixisse fertur: Rectè Cyre te beatum ferunt homines, quoniam virtuti tuæ fortuna coniuncta est. *Cic. in Caton.*

Artaxerxes. Miles Artaxerxi Persarum regi malum punicum cum in vanno obtulisset; Rex magnitudinem eius admiratus, interrogauit, è quonam horto depromptum hoc donum afferret? Illo verò respondente, domo sua & ex suis agris, gauisus rex supra modum missis regiis muneribus virum ornauit: & per Solem, inquit (ita enim Persæ iurare solebant) iste homo tali curatione & agriculturæ diligentia, poterit etiam ciuitatem (meo quidem iudicio) ex parua ampliorem reddere. Videtur autem in nuere, non tantem agros, sed omnes res, & cura sufficienti opera, & indefesso labore, contra naturam etiam meliores & præstantiores effici posse. *Ælianus libro de varia historia.*

Gelo Syracusanus suos ad agriculturæ studium adhortabatur, partim vt agri ad vsum hominum meliores redderentur, partim, ne otio torpescerent. *Plutarchus in Regum & Imperatorum apophthegmat.*

Myson. Octeus, quum Mysonem Cheneum se sapientiorem conueniret, eum reperit æstate stiuam aratro aptantem. Dicente autem eo non esse tempus arandi. Satis, ait Myson, tempestiuum est, ad parandum nobis victum. *Brusonius lib. 1. cap. 8.*

Faraotes Indorum rex, Apollonio de eius victu sciscitanti: Ego ait, palmarum fructibus aut oleribus pascor, aut quæ præbent mihi arbores quas ego his manibus colo. *Brusonius lib. 1. c. 8.*

Socrates, Amaltheæ cornu interpretatus est, ad huiusmodi similitudinẽ accommodando: Amaltheam quidem significare illum qui minime μοῦλθω, id est, dissolutus, sed gnauus & operarius esset, bona omnia consequaturum. Per cornu verò bouis, quod animal est laboriosissimum, virum operarium innui. Bouros autem & similia in cornu esse, quoniam omnia quorum egemus, in agricultura insunt: quamobrem gestantes ipsum bonus genius, bonáque fortuna introducuntur. *Stobæus serm. 14.*

Anonymus, pulchrè ille quidem, qui agriculturam aliarum artium parentem atque nutricem appellauit: qua bene habente cætera valeant: neglecta verò, terra marique iacent omnia. *Xenophon in œconom. Stobæus serm. 54.*

Attilius Regulus aiebat, neque fœcundissimis locis agrum insalubrem parandum, neque effœtis saluberrimum. Frustra salubris est locus, vbi peritur fame: & frustra fertilis est, vbi non licet viuere. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Liuio.*

Scipio Nasica candidatus in ædilitatis petitione cum adolescentulo competitore descenderat: cuius quum manum rustico opere duratam terigisset interrogauit. Num manibus ambulare consuesset? Id vt populo cognitum est, repulsam petitionis passus est, eò quod hominem agricolam spreuisse videretur. *Brusonius lib. 1. cap. 8.*

Cato Maior dicebat, fortissimos viros ac strenuissimos milites, ex agricolis gigni miniméque malè cogitantes. *Plut. & Erasm. lib. 5. apoph.*

Idem, dicere solebat ad rusticos, In re rustica operæ parcendum, in agro autem emendo minimè, quod enim malè emptum est, semper pœnitet. *Erasm. lib. 1. apoph.*

Idem, dicere solebat, pecuniam pedibus compensari: sentiens nimirum, satis sumptuosum esse, ad villam procul dissitam crebro proficisci: sed hoc impendij pedibus compensari, si dominus impiger inuisat fundum suum. *Cicero in oratione pro Flacco.*

Domitianus Imperator, iussit excidi vineas: quod studio colendi vineta, negligerentur arua. *Sueton.*

Diocletianus, quum se imperio abdicasset, atque priuatam vitam in villa sua instituisset, ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogatus, tanquam pestem aliquam detestatus, respondit; Vtinam Salonæ possetis visere olera nostris manibus instituta, profectò istud tentandum nunquam iudicaretis. Fuit autem Diocletiani villa haud procul à Salonis, vbi vt priuatus consenuit. *Eutropius & Cuspinianus.*

Vitruuius, natus infans sine nutricis lacte non potest ali, neque ad vitæ crescentis gradus perduci: sic ciuitas sine agris & eorum fructibus in mœnibus affluentibus non potest crescere, nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populúmque sine copia tueri, *lib. 2. de architect.*

Idem, interrogatus, qui esset certissimus agricolæ quæstus? respondit: Si bene pascat, quis proximus? si mediocriter pascat, quis tertius; si bene vestiat, quis quartus? respondit, Arare, & terram bene vertere. *Erasm. lib. 5. apoph.*

Curij Dentati. Manlius Curius, qui Dentatus cognominatus est, non

nonnullis arguentibus, quod ex agris bello partis partem exiguam vnicuique militum distribuisset, magnam verò Reipub. optauit à Diis, ne quando existeret quisquam Romanorum cui ager exiguus videretur, qui posset alere dominum. Sentiens hominem planè ignauum esse qui ex hac agri portione non tantum laboribus se exerceret, vt inde viuere posset. *Plin. c. 33. de viris illustribus.*

Cicero, omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius: *lib. 1. de Offic.*

¶ Similitvdinis.

Philonis Iudæi, quemadmodum futuro Imperatori necessaria sunt exercitia venatoria: Sic admouendis ad curam reipub. propriè pastoralis ars congruit, velut præludium quoddam magistratuũ. *lib. de Iosepho.*

Sicut mulieri & omni fœmellæ fontes lactis sub partum scaturiunt, vt recentes fœtus rigentur alimentis necessariis & conuenientibus: Ita & terrestium animalium matri terræ omnes stirpium attribuit species, vt cognatis, non alienis cibis partus eius vterentur. *Lib. de plantatione Noë.*

¶ Exempla Biblica.

Protoplastus, à Deo creatore in Paradiso voluptatis horto, vt illum excoleret, constitutus: vxoriis illecebris fructu vetito degustato, paradiso pulsus, terram in sudore vultus sui colere iubetur à Deo cum hac imprecatione, vt illa pro fructibus spontes & tribulos ei producat. *Genes. 2. & 3.*

¶ Profana Exempla.

Apud Indos, agricolæ ita sunt à cæteris feriati, vt inter congredientes acies, volantia tela, armorum strepitum, nihilominus omnis expertes curæ iniuncta sibi munia obeant, nec lacessantur vel minimo. *Calius lib. 18. c. 31 A. C.*

Phryges tanto studio agriculturæ incumbunt: vt si quis inter ipsos bouem aratorem occiderit, aut instrumentum quodpiam ad agriculturam aptum furto sustulerit, morte puniatur. *Stob. serm. 42. ex Nicolai de Gentium moribus historia.*

Lex est Athenienſium. Bouem aratorem, qui iugum trahit, vel in aratro vel plaustro, ne mactes: quoniam etiam ille agricola est, & humano generi laborum socius. *Ælianus lib. 5. de varia historia.*

Parij eos Milesios, quorum agri bene culti essent, aliorum dominos constituerunt. *Theat. Zvvingeri.*

Seruilius Vacia vir prætorius, temporis Senecæ nulla re alia notus fuit, quam villæ otio, quam prope Cumas possidebat, in qua consenuerat. *Senec. in epist. 55.*

Pertinax Imperator, quicquid inculti soli vacabat, occupantibus adiudicauit: decemque annorum immunitatem ac perpetuam libertatem agricolis concessit. *Cuspinian.*

Numa Pompilius, ne populus otio marcesceret, agros diuisit: Terminum agrorum fines separantem Deum adiunxit: sigillatim, qui obserarent, quique agros circumirent, statuit, ex operibus ciuium mores coniectans. *Plut. in Numa.*

Musonius. Nemo est saltem non mollis & effœminatus, qui dicere audsit, vllum opus agriculturæ turpe aut indecens esse viro bono. Plantare enim arare, vites colere, quomodo non honesta essent; item serere, metere, triturare, an non omnia hæc studia sunt ingenua, & bonis viris decora?

Certè vt Hesiodo turpe non fuit pastorem agere, nec obfuit ei quo minus Deo charus & musicus esset: ita nec alij cuipiam impedimento erit.

¶ Hieroglyphica.

Porcus Agriculationis est hieroglyphicum, & apud Ægyptios hoc animal erat inuiolabile: propterea quod apud ipsos porci agricolationis vsum præstarent, frumentariamque rem alicubi solis eorum operis adiuuarent. *Pier. Val. lib. 9.*

Falx, vt Cyprianus sentit, rei rusticæ, quam Saturnus docuisse fertur, signum fuit. Nam finis eius industriæ est metere, fructúsque colligere. *Idem lib. 42.*

Legimus etiam veteres agriculturam hieroglyphicè pet *Nili* simulacrum indicasse: Cuiusmodi autem esset effigies, lepida descriptione Philostratus indicauit: quam vide apud *eum l. 46.*

Est etiam *aratrum* agriculturæ & frumentarij prouentus signum: vt in quodam nummo argenteo veteri cernere est, de quo vide eundem *Idem lib. 48.*

¶ Scriptores.

De agricultura & vita rustica, *Brusonius l. 8. & Artemidorus de somniis lib. 2.* Inuitatio ad rusticandum *Marsilius Fic. lib. 7. epist. 7.* Comparatio nauigationis, id est mercaturæ maritimæ, & agriculturæ *apud Theonem in exercitamentis.* Laus agricolarum, *Plinius* 18. 5. Qui agricultura illustres. *Plinius* 18. 3. Agricolarum epitaphia, *Florileg. Græc. lib. 3. sect.* 11. agricultura apud quos turpis, *Ælianus in varia hist.* Vbi mulieres agricolentur *Ibidem* 76. De laudibus agriculturæ, *Albertus Lollius.* Laus vitæ agrestis & commoda ruris, *Æneas Syluius epist. 91. & epist. 5.* De laude agriculturæ, *Stobæus serm. 54.* & in contrarium, *Sermone 55.* Cæsarum leges agrariæ ad Coloniarum iura, in Bobio oppido inuentæ, vt *Raphaël Volaterranus scribit in Geographia sua.* Epistolæ rusticales Græcæ, 18. *Æliani.*

Rei rusticæ scriptores in vtraque lingua enumerantur *à Columella lib. 1. c. 1.* De rustica re selectorum, *lib. 20. Græci Constantino Cæsari inscripti.* Eosdem omnes Ianus Cornarius Latinos fecit: *Andreas à Lacuna ocio tantum posteriores*, qui de animalibus sunt. Eosdem omnes Antonius Petri Nebrissensis in linguam Gallicam transtulit. Petrus Laurus in Italicam, [illegible] *Columella de vniuersa re rustica lib.* Vocabula ad agriculturam pertinentia *apud Ioan. Tortellium* [illegible]

dictione Ager. de re rustica lib. 14. Palladij Rutilij. De agricultura, *C. Plin. l. 18.* De re rustica & terra *Vincentius Bellouac. l. 17. Etym.*

Vide Rusticus.

Alacritas.

¶ definitio et etymolog.

Alacritas est, qua erecti sensus vniuersi vt suo quisque loco degat, quasi minimè lacer, dictus alacer: & honesti tuendi causa sublimis, vultu animum promente. Cuius extrema segnities & proteritas Græcis dicta *φαυλότης.*

Hebr. *Gil. ghilah*, exultatio, reuelatio gaudij externo aliquo gestu corporis à verbo *Ghil*, exultauit, tripudiauit. Cognationem habet cum *Galal*, volutauit, rotauit se, & cum Gillah reuelauit, vt si quis præ gaudio exiliuit, & circumrotationibus; ac tripudiis gaudium suum aperit, Hinc *ἀγαλλιάω ἀγαλλιῶμαι*, &c. exulto, gaudeo. Gall. *Gaillard, gaillardise. se regaillardir.*

¶ Loci Biblici.

Alacritas Deo grata, ideo amplexanda, *Nehem. 11. versic. 2. 1. Corinth. 9. vers. 17. 18. & 19. 2. 2. Corinth. 9. 7. Ephes. 6. versic. 6. Philip. 3. vers 13. & 46. Col. s. 1. 11. & 3. 23. 1. Thess. 2. 11. Timoth. 6. 12. Hebr. 10. 34. & 11. 8. & 12. v. 5. 12. & 13. 17 Iacobi 1. 2. 1. Pet. 4. 9. & 5. 2. 2. Pet. 1. vers. 5. 1. Ioan. 4. 17.*

¶ Exempla Sacra.

Alacritatis exempla: Artifices & operarij Tabernaculi. *Exod. 36. v. 3. &c.* Principes & Populus. *Num. 7. 12. &c.* Principes & populus Dauidis, 1. *Parilip. 29. vers. 9.* Principes & populus Ioas, 2. *Paral. 24. 10.* Principes reduces è captiuitate, 1. *Esd. 2. vers. 68.* Paulus *Actor. 20. vers. 24.* Macedones, 2. *Corinth. 8. vers. 3.*

¶ Profana. Exempla

Alexander adolescens, mox ex pueris excedens, Babylonem ausus est & Susa sperare, atque adeo imperium orbis terræ sibi spondere triginta millibus peditum, quatuor equitum fretus. *Plut.*

Marsias frater Antigoni regis, reus, cum postularent amici de causa vt domi cognosceretur: Imo, inquit cognoscetur in foro omnibúsque audientibus, num quid facinoris conceperimus. *Plut. in regum apoph.*

P. *Scipio* secundo bello punico cum classe à Lilybæo soluit tanta cupiditate in Africam transmittendi, vt nulli ei neque remi, neque venti satisfacerent. Deuectus est paucis diebus ad promontorium Pulchri: atque ibi omnes copias in terram exposuit. *Auctor vita Scipionis*

Alea.

Alea, tessera, ludus tesserarum varia materia & forma variis item nominibus constantium, Græcè *πεττεία, κυβεία.* Hor.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudet. Martialis.

Alea parua nuces, & non damnosa videtur:
Sæpè tamen pueris abstulit illa nates.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De ludo aleæ & calculorum. Dial. xxvi.

Franciscus Petrarcha Gav.

Aleæ ludus, & calculorum placet. R. Damnosum illud, hoc inane, vtroque tamen idem ille Scæuola, quodque altius Augustus Cæsar, a'tero vti solitus fertur. Neque rursus ideo quod ille à ceremoniis deorum, atque hominum legibus, quas excellentissimè calluit, iste à cutis summi imperij, quod diutissimè atque optimè rexit, tale sibi interdum laboris diuerticulum elegisset, hoc in te probauerim. Sunt enim & doctis, ac magnis viris, appetitus quidam peregrini & sui, quorum si vt in doctrinis, sic in moribus imitator fueris facile labi queas: neque enim omnium qui laudantur, laude digna sunt omnia G. Aleæ ludo delector. R. Quis non delectetur super pictam tabulam consignatas numeris ossium quadraturas crispanti cubito iactare, quaque ille direxit trepidantibus digitis rotundas in aciem tabellas mittere? Glorioſum exercitium, & præclarum nomen, & currus, & laureas meriturum. G. Calculis libens ludo. R. O puerile studium! O perditum tempus! O curæ superuacuæ! O ineptissimi clamores, stulta gaudia, iræque ridiculæ, deliros senes impendere tempus alueolo, & pauculis lignis vagis, ac furtim insidiantibus atque latrocinantibus. Vnde latruncularius ludus apud veteres dicebatur, quo lusisse simiam autor est Plinius. Miraris? Atqui propriè ludus est simiæ miscere calculos, ac transferre & post illidere, raptim iactare manus ac trahere, insultare aduersario, & collisis dentibus minari, irasci, altercari, frangues rodere, & ad summum omnia facere quæ prætereuntibus risum excutiant. Nunquid enim horum aliquid, aut vllum penitus amentiæ genus omittis? Nonne ita torqueremini quasi vel vestra vel publica salus in dubio sit? Multi credo prælio vicissent si quam ligneis, aut eburneis impenderunt curam, veris militibus impendissent. Vix rei vllius tam intensum, tamque ineptum studium inueniat. Sed hoc est in regno stultitiæ commune, vt quarum rerum minor est fructus, & cupiditas & delectatio maior sit. G. Alea delector. R. Ostendam tibi, si consilio vti voles, generosam, atque honestam aleam, quã olim Athenis docti homines vsi sunt, vt festis scilicet diebus in concilio amicorum quisque de literis aliquid in medium proferat, non sophisticum [illegible] vt illi, sed solidum pro ingenio proferentis ad virtutem

aut beatam vitam pertinens. Dehinc collatione facta sine inuidia, sinè ira, qui inferiores doctorum iudicio visi erunt, facili quidem mulctentur pecunia. Hoc in philosophicas vertatur cœnas. Sic res vna conuiuio sumptum, exercitium studio, calcar ingenio ministrabit, quod hinc victos excitet, hic victores, hoc aleæ genere quo antiqui saturnalia, vos pia festa, & quo illi Atticas, vos Romanas noctes instruite. Habes ludum, quo & ludere iuuet, & lusisse non pudeat.

De ludo taxillorum prospero, Dial. XXVII. GAV.

Iuuat ad taxillos ludere R. O vorago ingens, inexplebilis! ô patrimoniorum fluxus tristis, ac subitus! ô animi tempestas, & famæ nubes & scelerum stimulus, & ad desperandum via. Superiores vtcunque luti sunt, hic merus est dolor. G. At mihi prosper ludi huius euentus fuit R. Taxillorum nullus euentus prosper, mali omnes, & miseri. Nam & qui perdit affligitur, & qui vincit illicitur, inque insidias protrahitur G. Prosperè lusi R. Præsens sæpè prosperitas futuræ calamitatis augurium fuit, & suas hæc pestis habet illecebras. Si qui taxillis ludunt omnes perderent, nemo vnquam luderet. Nunc lucrantur aliqui, sed lucrum illud arrha est damni. G. Lusi, & vici. R. Bene, nisi in campum redis. Alioqui nullus campus planior, nullo in campo volubilior est fortuna. G. Lusi & vici R. Ludes iterum & perdes. Quod vicisti autem hinc at prope illinc mille diripient, quod perdideris nemo restituet. Adde quod si quid est iustitiæ, quod vincis non sit tuum. At quod perdis, etsi non sit alterius, tuum tamen esse desinit. Multa sunt vndique quæ ab hac insania bonum mentem deterrent, ac retrahant, nisi vos impetus quidam auaritiæ pulsus vrgeret. G. Vici in ludo taxillorum. R. Scito autem te ab exactore impio fœnus centesimum accepisse, restituès quod vicisti, & de tuo adiicies, vt non sit qui repetat, per seipsum euanuerit, tuque in somnis felix esse desieris. G. Vici, & diues factus sum R. Cum nulla sit stabilis pecunia, sed sua potius rotunditate versatilis, tum præcipuè quæ taxillis quæritur. Taxillorum ludus nihil vlli donat eorum maximè qui familiarius illum colunt, sed mutuat aliquid, & extorquet, eo semper inimicior quo blandior visus erat. Nulli enim amarior est iactura, quam lucri dulcedinem degustare orso. G. Lusi & lucratus sum R. Gaudere lucro taxillorum tale est, ac si dulci gaudeas veneno. Vtrumque mox per venas erumpet. G. Ludo prospero delectatus sum R. Peior est delectatio peccati quam peccatum ipsum. Sunt qui mala consuetudine penè coacti peccant, neque post peccatum gaudent, sed tristantur, & si fieri posset, non peccasse maluerint. Quosdam vidimus inter ipsas libidinum flammas, quandam velut glaciem doloris, ac pœnitentiæ sentire, & si dici liceat, velle simul & nolle. Peiorem licet in partem mali vsus quadam vi detortos, quod haud improbè quis speret vsu excusso ad meliorem semitam posse conuerti. At qui de peccato exultant, quid de his oro reliquum spei est? G. Delector taxillorum ludo. R. Spero fore, ne semper, neu diu etiam delecteris, voluitur assiduè fundatarum status vrbium. Tu stabiles talos putas. Credemihi, voluentur, & secum in lachrymas gaudium tuum voluent. Neque enim sic volucntur, vt vidisti, tunc inane tibi gaudium, nunc veros gemitus parabunt. G. Delectat ludere. R. Delectatio funesta & turpis, corruptique animi. Ita enim & conuitio digni estis. Nam quis quæso ingenuus, seu quis homo & non potius trux bellua delectari queat ludi nomine, abundante nequitia, atque impietate fœdissima! Vbi præter hominũ vultus, nil humanum sit, vultúsque ipsi iracundia ac mœrore obsiti, confusisque clamoribus efferati, nec iam sunt humani. Vbi non decor morum, non modestia sit verborum, non amor erga homines; non erga Deum reuerentia, sed iurgia & rancores, & doli, & periuria, & rapinæ, vulnera ad extremum & homicida quoque. Nihil in Deum sæuius potest humana temeritas quàm diuini nominis blasphemias, quibus ante omnes scelerum facies ille ludus infelix scatet. Vbi si quos fortè tacitos pudor tenet, crebro tamen suspectantes quid labiis cordis agant, sciunt ipsi. Quis hunc ludum verus homo, non dicam tractare manibus, sed spectare oculis possit, & non augi prorsus fugarique scelesti spectaculi fœditate? G. Delector tamen hoc ludo. R. Vide ne Cretensium imprecatio in tuum caput inciderit, mala consuetudine delectari, quò nil dictu leuius, nil euentu grauius propiusque exitio est. G. Delector taxillorum ludo. R. Abiicienda est delectatio inhonesta, & si non virtutis: at saltem famæ studio & pudoris cura. Nam vix aliud in actibus hominum inuenias vbi tam clarè mores & vitia detegantur. Vidisti alacriter in prælium descensuros in hoc ludo temere atque orare flebiliter, & suum numerum inuocare. Quosdam alibi magnaminos, ac tranquillos, illic pro praua pecunia, & precari, & irasci, & in finem furere. Quam multa pro paucis nummis sæpè ibi fecerunt viri fortes, quæ pro ingenti thesauro alibi non fecissent? Ibi enim vitiorum omnium, sed impudentis iræ, atque auaritiæ regnum est. Memini, vt Naso in eo libro, quo inhonestam quidem, ac superuacuam artem docet, vtile tamen interdum aliquid interserit. Amatrices monet, vt ob animi vitia celanda, ludo hoc, aut simili abstineant, ne conspectu ira tumidæ aut auaritia exhaustæ amatoribus displiceant suis. Quanto id viris dignius præcipitur, ne non modò hominum, sed Dei oculos omnia videntis & bonos animos, moresque ingenuos amantis, offendant? G. Lusi, vici, gaudeo R. Ludus turpis, damnosa victoria, gaudium inane. G. Vici, gaudeo. R. Omne de suo malo gaudium, stultum est. Proinde Tartareus quispiam ludi huius inuentor fuit: Cuius inscij ludibrio ac noxæ, scientes vero miraculo subiaceant ab stupori. Nam quid mirabilius iam quo Veteri proverbio vulgatum, verumque iugi experientia deprehenditur? Omnes huiusmodi ludi magistros nudos esse, atque inopes, & egenos.

¶ APOPHTHEGMATA.

Plato, adolescentem quod lusisset aleã, grauiter increpuit, qui quum dixisset. Sic obiurgas ob rem paruam? At paruum non est, inquit, assuescere, *Laert. lib. 5.*

Alexander, quosdam ex amicis mulctauit, quod in ludo aleæ sensisset eos non ludere. Siquidem multi sunt qui in hoc ludo velut in re maxi. nè sera versantur, non enim ludunt qui fortunas suas omnes, interdum & liberos, aleæ permittunt arbitrio. *Plut. in regum & Imp. apoph.*

Manius Curius. Accusator eius ad concitandam inuidiam, in spatio, [id est velaminis genus] pinxerat omnibus locis, aut in neruo audum, aut ab amicis redemptum ex alea: hoc agens vt omnibus persuaderet, quam is esset perditè deditus aleæ. Hoc crimen ridiculè inficiatus est Manius: Ego, inquiens, nunquam vici. Alter intélligi volebat, Curium assiduè lusisse alea. Curius eo torsit quasi infelicitas esset exprobrata. Non est verisimile, qui frequenter ludit tesseris, nunquam vincere. *Refert. Fabius.*

Cicero, Memmio cuidam vituperanti Catonem Vticensem, dicentique quod totas noctes ebrius esset: At illud, inquit Cicero, non addis, eum totos dies alea ludere: ciuiliter excusans Catonem, qui totum diem Reipublic. negotiis dabant operam, nocturnas aliquot horas sumebat laxando animo. *Erasm. lib. 4. apoph.*

Omnes damnosissimæ occupationes sedulò sunt vitandæ; eas dico quibus nimiò plures otium suum oblectant. Huius notæ illi sunt, quibus vita dies, noctésque per aleam agitur, qui lucrum deuiis itineribus, ac, propè dixerim, natura oblectante sectantur, perinde ac si nulla seria res adsit, qua honestè & vtiliter occupari possint; sítque accersendum negotium futile, turpidum, damnosum: in quo denique hoc aleator assequitur, vt per frequentia mendacia & periuria sæpius rem suam perdat, quàm alienam auferat. Quæ tamen desidiosissima occupatio non modò rem, sed & spiritus exhaurit, omnique honestæ intentioni, ac studiis seuerioribus inhabiles reddit & impromptos. *Paschal. lib. de virt. & vitiis.*

Vide infrà titulos de Ludo & Recreatione.

Aliena.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Horat. 1. Serm. 3.

——*Egomet mi ignosco, Manius inquit.*
Stultus & improbus hic amor est, dignúsque notari.
Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis:
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Persius 4.

Vt nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed precedenti spectatur mantica tergo.

Plautus Stich.

Sed Curiosi sunt hic quam plures mali,
Alienas res qui curant studio maximo,
Quibus ipsis nulla est res, quam procurent, sua.

Terent. Heaut.

Tantumne ab re tua est otij tibi, Chreme,
Aliena vt cures, eáque nihil qua ad te pertinent?

Ibidem.

Di, vestram fidem! itan, comparatam esse hominum naturam omniũ,
Aliena melius vt videant, & iudicent, quàm sua?

Idem Hæc.

Tua quod nihil refert, percontari desinas.

Catul. 21.

Nimirum idẽ omnes falluntur, neque est quisquam
Quem non in aliqua re videre Suffenum
Possis, suus cuique attributus est error.
Sed non videmus mantica quod in tergo est.

Ouid. 1. Art.

Fertilior seges est alienis semper in agris:
Vicinumque pecus grandius vber habet.

Horat. 1. Serm. 1.

Qui fit, Mecanas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors obiecerit; illa
Contentus viuat: laudet diuersa sequentes?
O fortunati mercatores, grauis annis
Miles ait, multo iam fractus membra labore.
Contra mercator, nauim iactantibus Austris,
Militia est potior; quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria lata.
Agricolam laudat iuris legúmque peritus,
Sub galli cantum consultor vbi ostia pulsat.
Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem est;
Solos felices viuentes clamat in vrbe.

Idem. 1. Epist. 34.

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum.
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus vterque locum immeritum causatur iniquè,
In culpa est animus, qui se non effugit vnquam.

Theognidis.

Νήϊστος, ὃς τ' ἐμὸν φρὴ ἔχει νόον ἐν φυλακῇσι,
Τὸν δ' αὐτὸς ἴδιον οὐδὲν φρονεῖζε.
Stultus [est] qui meam quidem habet mentem in custodiis:
Suam verò ipsius propriam nil curat.

¶ APOPHTHEGMATA.

Cobares Medus, natura mortalium hoc quoque nomina parua & similia

sinistra dici potest (inquit ad Bessum) quod in suo quisque negotio hebetior est quàm in alieno. Turbida sunt consilia eorum qui sibi suadent. Obstat aliis metus, aliis cupiditas, nonnunquam naturalis eorum quæ cogitaueris amor. Expertus est, vnumquemque quod ipse reperierit, aut solum aut optimum dicere. *Curt. lib.7.*

¶ ADAGIA.

Nihil ad versum. οὐδὲν πρὸς ἔπος.

De iis, qua longe discrepant ab iis, qua proposita sint.

Nihil ad fides. οὐδὲν πρὸς τὸν χόρδην.

In eos, quorum vita vehementer est inaqualis, quorumque mores ab oratione dissident. Lucianus.

Nihil ad Bacchum. οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.

Vbi quis ea nugatur, qua ad rem præsentem nihil attinent. Suidas.

Mira de lente *Rudolphus Agrico.*

Quoties res humilis & pusilla magnificis laudibus attolleratur. Opinor. Græcis afferri hunc in modum, οὐδὲν πρὸς ἄλφιτα;

Qui ad farinas? πῶς πρὸς ἄλφιτα;

Quid attinet ad parandas farinas? Id rectè detorquebitur ad artes sterilas.

Alia Menecles, alia Porcellus loquitur. ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ χοιρίδιον.

Vbi quis multum verborum effutit, qua nihil ad rem pertinent.

Neque cœlum neque terram attingit. οὔτε γῆς οὔτε οὐρανοῦ ἅπτεται.

De re vehementer absurda atque aliena, quaque nulla vicinitate pertinet ad id, de quo agitur. Lucianus.

Qui ad Mercurium. πῶς πρὸς τὸν Ἑρμῆν;

Id est, nihil ad rem. Nam Mercurius orationis est autor.

Ego de alliis loquor, tu respondes de cæpis.

Cum aliud respondetur quàm rogaris. Vel contra, cum ineptè respondetur, ineptè sciscitanti.

Falces postulabam, ἅμας ἀπῄτουν.

In eos qui respondent id quod ad rem non attinet. Suid.

Extra chorum saltare. ἐκτὸς χορεῦε ἐρχεῖσθαι.

Dicitur, qui dicit aut facit à re, quam proposuit, alienum aliquid.

Vltra septa transilire. ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν. *Plato.*

Congruit in eos, qui à proposito digrediuntur.

Extra oleas fertur. ἐκτὸς τῶν ἐλαιῶν φέρεται.

Vbi quis terminos præscriptos transgreditur.

Incita equum iuxta nyssam. κίνει τὸν ἵππον πρὸς τὸν νύσσαν.

Dicebatur, vbi sermo loquentis aberraret ab eo quod esset institutum. Gregor. Nazian.

Haud contra ianuam. οὐ κατὰ θύρας.

Haud contra ianuam, pro eo, quod est, non prope ad rem, & ad id de quo agitur. Aristotel.

Nihil ad rem.

In eum, qui dixerit absurdè quidpiam & alienum à re proposita, quadrabit illud Homeri.

Νήπιος εἰ ὦ ξεῖν᾽ ἢ πλόθεν ἠλυθες. Id est,

Hospes stultus es, aut longinquis aduena ab oris

Nuper ades.

Meos corymbos necto. τὰς ἐμὰς κορύμβους πλέκω.

Vbi quis respondet, quod nihil pertinet ad interrogata.

Omissa hypera, pedem insequeris. ἀφεὶς τὸν ὑπέρην τὸν πόδα διώκεις.

Conuenit vbi quis omissis his, qua magis ad rem attinebant, leuicula quapiam curat.

De curru delapsus ἐξημαξομβόλος.

In hodiernum quoque vulgo durat adagium in eum qui oblitus propositi, aliò se transfert, quemadmodum ab asino delapsus.

Quò terrarum raperis?

Qui longius aberrant à vero, ab aliena regione esse dicuntur.

Me mortuo, terra misceatur incendio. *Seneca.*

Significant nihil sua referre, quid posteris accidat: vel boni vel mali, cum ipsi tollantur è vita nequaquam sensuri.

Mihi istic nec feritur nec metitur. *Plautus.*

Ista res nihil ad me pertinet, vt quaneque meo fiat periculo, neque emolumento.

Non luctu sed remedio opus in malis.

In malis non lamentis sed auxiliis vtendum. Ad id conuenit illud Iliad. ω

Οὐ γάρ τις πρῆξις γένεθ᾽ κρυερῆσιν γόοισι.

Quippe nihil misero fletus lamentáque prosunt.

Respublica nihil ad musicum. ἡ δημαγωγία οὐδὲν πρὸς μουσικήν, *Ari.*

Hæc persuasio quemadmodum olim multorum animos occupauit, ita nunc quoque multis inhæret, vt credant, doctos ac probos viros non esse accommodatos ad gubernandam Rempublicam.

Ἐξορχεῖσθαι.

Qui fugiunt, & ab eo quod agitur aliò se vertunt, Græcis ἐξορχεῖσθαι dicuntur, sumpta metaphora à saltationibus, præsertim sacris, vnde subtrahere sese inauspicatum erat.

¶ FABVLA.

De Sue & Mure.

Esuriens sus murem comprehenderat, quo famem sedarer. Hoc conspicati fabri, alter offendens alteri ridebant. Tum mus semianimis: Ridetis inquit, qui non potestis vnum suem enutrire.

Multi sua errata non cernentes, aliena acriter animaduertunt: atque contra hos fabula dicitur. *Ioach. Cam. lib. Fab.*

Alimentum.

¶ DEFINITIO.

ALIMENTVM, Græcè τροφὴ, ἧς ἡ: τρέφω, alo dicitur, est quod præparat operationem nutritiuæ, secundum. *Ar. l.2. de Anima.*

Alimentum corporis sic cum est cibus, humidum est potus. *Platò in Hippico.*

Alimentum à radice cordis, à fonte ventriculi inducatur in corpore. Si plus irrigatur quàm defluit, incrementum dicitur; si minus, imminutio. Vigor autem in horum confinio consistet. *Timæus de animo mundi & natura.*

Alimentum ea ratione sumitur, vt in substantiam eius quod alendum est, transeat. Ideo cibus maximè cognatus esse debet illi quod alendum est, vt in eius substantiam transire possit. *Ficin. in Platon. Theol. lib. 8. c. 1.*

Alimentum omnibus est ex humido & sicco. *Arist. de part. anima.*

Alimentum omne in prima cordis generatione non est extrinsecus, sed vt plantarum seminibus inest aliquid tale primum, quod lacteum vocatur, sic in animalium materia excrementum constitutionis alimentum est. *Arist de gen. ani. 2. c. 4. c. 162.*

Alimentum facit refrigerationem, ieiunia calefaciunt, & sitim faciunt, immotus enim existens aër calefit, alimento autem ingrediente refrigeratur motus, donec assumpserit concoctionem. *Arist. de Iuuent. senecta & vita, & morte, &c.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Si alimentum non capiant, tam animalia quam stirpes, intereunt: se enim ipsa liquefaciunt & conficiunt. *lib. de Diuturnitate. c. 2. Aristot.*

Alit id quod adhibetur, quatenus gustatum mouere potest: propterea quod dulci sapore, vel omnino, vel alio adiuncto & permixto aluntur omnia. *l. de Sens. c. 4.*

Contrarium contrarij alimentum esse dicitur: & re simili omne quod est simile augetur. *l. 8. de Nat. c. 7. T. 55.*

Cibus dum munus suum exequitur, aliquid etiam fert ac patitur. Nam aut calescit aut refrigeratur: aut aliquid aliud simul, in faciendo officio, accipit. *l. 1. de Ortu. c. 7. T. 53.*

Alimenti humidi reliquiæ incoctæ sunt ac crudæ: maximè qualis est, cum omnis materia quæ subsidet, tum ea maximè quæ in vesicam delabitur. *l. 2. Meteor. c. 3.*

Cibus naturam conseruat, eaque vsque ad eum finem est, dum alatur. *l. 2. de anima. c. 4. T. 47.*

Cibus est corpus quod sub tactum cadit: præsertim cum sonus, color, odor, nec alant animantes, nec augeant, nec interimant, *l. 3. de anim. c. 12. T. 63.*

Alimenti ratio duplex est, altera nutriendi, altera augendi: nutriens, est quod esse præbeat & toti & partibus: augens, quod accessionem ad magnitudinem faciat. *lib. 2. de Gen. anim. c. 4.*

De Alimentis multa tradunt Physici.

Vide Medicina.

Ambiguitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

AMBIGVITAS, quæ ἀπορία dicitur, id significat, quod impedimento est ne progrediamur. *Plato in Crat.*

Ambiguitas est, quæ vnumquodque contradictoriorum æqualibus ambit rationibus. *Alb. Mag. E. lib. 7. tract. 1. c. 1.*

Ambiguum est, quod ambit vtramque partem per rationes æquipollentes, *Alber. Mag. Metaph. 2. tract. 2. c. 1.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virgil. 4. Æneid.

Heu quid agat? quo nunc reginam ambiga furentem
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?

Idem 8. Æneid.

Atque animum nunc huc celerem: nunc diuidit illuc?
In partesque rapit varias, perque omnia versat.

Idem Æneid.

Aut pugnam, aut aliquid iamdudum inuadere magnum
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est.

Ouid. Epist. 16. Heroid.

Et libet & timeo, nec adhuc exacta voluntas,
Est satis, in dubio pectora nostra labant.

Idem 3. de Ponto.

Quo pede nunc vtar? dubia est sententia nobis.

Idem 4. de Ponto.

Nec quid agam inuenio, nec quid nolimus, velimus.
Nec satis vtilitas est mea nota mihi;
Crede mihi, nisi eros prudentia prima relinquit.
Et sensus cum re, consiliumque fugit.

Terentius in Phormione.

Incertum est quid agam: quia præter spem, atque incredibile hoc mihi eueniit:
Ita sum irritatus, animum vt nequeam ad cogitandum instituere.

Ouid

Ouid. 3. & 4. de Pont.

Quo pede nunc vtar? dubia est sententia nobis.
Nec quid agam inuenio, nec quid nolimve, velimve;
Nec satis vtilitas est mea nota mihi.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Ambiguitatem eius, quod quærit, amittit, qui inuenit aliquid. *Plato in Phil.*

Ambigunt de rebus inter se amici, contendunt inimici. *Idem in Protagora.*

Ambiguum si aliquid sit, ab eius definitione est incipiendum, alioqui distinguendum est prius æquiuocum. *Dan. Barb. in prior. Rhetor.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes seruum quemdam fugitiuum videns ad puteum sedentem, Vide, inquit, adolescens, ne excidas: ambiguo verbo ludens. Nam excidit, qui in puteum decidit, ἐκπίπτει, id est, excidit, qui de loco pellitur. *Laërt. l. 6. c. 2.*

Idem interrogatus, quamobrem athletæ nihil sentirent: Quoniam inquit, suillis ac bubulis carnibus educati sunt. Nam athletæ crassioribus cibis enutriuntur, qui corpori quidem robur conferunt, sed mentis acumen hebetant. Vocis autem ambiguitas dedit ioco locum. Nam vt Græcis αἰσθάνεσθαι ita Latinis sentire, tam ad animum quam ad corpus pertinet. At percontator ille quærebat, quid esset causæ, cur athletæ, veluti sensu carentes non offenderentur plagis: Diogenes animorum stuporem notare maluit. *Laërt. lib. 6.*

Idem quum mentio fieret de puero stuprato, Diogenes interrogatus cuias esset, lusit ex ambiguo dicens, Tegeates: nam Tegea ciuitas est Arcadiæ. Tegos autem interdum idem est quod lupanar. *Ibidem.*

Ischomachus, quum modica quædam ventris tormina pateretur, ac medicus percontaretur, num haberet in ventre? Qui potest, inquit, quum triduo nihil comederit? Et huius dicti festiuitas iucundior est Græcis, quibus in ventre habere dicitur, quæ fert vterum. Nam id medicus percontabatur, an esset grauida. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Stratonicus musicus, quemdam qui malè cecinerat rogauit, cuius esset cautio? quum ille respondisset, Carcini: multo magis, inquit, quam hominis. Carcinus enim Græcè cancrum sonat. Est autem eadem vox cantoris cuiusdam nomen, quem notant Græcorum prouerbia. *Eraſm. l. 6. apoph.*

Idem quum trabes delapsæ quosdam è conuiuis occidissent, dixit ἄνδρες, δοκῶ, εἰσὶ θεοί, εἰ δὲ μή εἰσι, δοκῶ εἰσί. Id Latinè reddi non potest: iocus est ex amphibologia. δοκῶ sonat trabi, si subscribas iota, & sine hac, sonat opinor: Viri, opinor dij sunt, quod si non sunt, trabi sunt. Nisi fortè δοκώ legendum, acuto accentu: vt intelligas, trabes sunt. *Eraſ. 6. apoph.*

Idem quum Satyrum accepisset apud Ilium peregrinari, festiuiter in illum torsit illud prouerbio iactatum: In Ilio semper mala, ludens ex ambiguo vocis. Aliter enim mala dicuntur, quæ misera tristiaque sunt, aliter homines mali. *Eraſ. 6. apoph.*

Idem Polytæ glorianti, quod discipulus ipsius Philopas canendo vicisset Timotheum: Miror, inquit, si ignoras quod discipulus tuus condit decreta, Timotheus autem leges. Iocum captans ex ambiguo vocis. Nomos enim Græcis & legem sonat, & modulos cantionis. *Eraſ. ex Athenæo.*

Philoxenus, cui cognomen Pternocopis, patria Corinthius, orto sermone quod turdi magno venderentur, quum fortè adesset Coridus: qui malè audiebat, quod corpus suum ad quæstum prostituisset: Atqui ego, inquit, memini fuisse tempus, quo Coridus obolo parabatur: ludens ex ambiguo, nam corydus etiam auiculæ nomen est. *Eraſ. 6. apoph.*

Demonax in Herminum Peripateticum qui semper in ore habebat decem Aristotelis Categorias, ita lusit: Equidem arbitror Hermine, te non indignum decem Categoriis. Iocus est ex ambiguo vocis. Categoriæ Græcis, vel prædicamenta dicuntur, vel accusationes. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Idem quum Athenis quidam Romanus senator filium ad Demonacem adduxisset, eleganti forma, vestitu delicato, ac deliciis effœminatum, dicerétque: Salutat te, ô Demonax, filius meus: Pulcher est, inquit, te dignus, & matri non absimilis. Vtrumque autem poterat dici in laudem. Nunc autem patrem notauit ex filij effœminatis moribus, & matri similem dixit mollem & deliciis curatum. *Ibidem.*

Lais Corinthia cuidam amatori, qui misso sigillo iubebat illam venire: Non possum, inquit, lutum est. Olim terræ genere signabant, at illa lutum esse dixit, quasi ob lutum viarum non posset accedere. Luteum sigillum nihil morabatur, argentum quærebat. *Eraſ. 6. apoph.*

Philippus Macedo. in acie vulneratus circa clauiculam cùm decumberet lecto, & medicus à quo curabatur, subinde præmium efflagitaret: Sume, inquit ter, ipsemet habes enim clauem in tua potestate: ludens aucipiti voce: κλεὶς enim Græcè & clauem sonat, qua aperitur cista, vel ianua domus: & commissuram quoque humeri cum pectore. *Plut. in apoph. regum & imp.*

Clitophus à Philippo donatus equo saucio, vendidit: & ab eo post interrogatus, vbinam esset equus? Ex vulnere, inquit, illo confectus est. Ludens ex ambiguo, nam πέπρακται sonat venditus est, & confectus est. *Eraſm. 6. apoph.*

Plancus in iudicio amici, cum molestum testem destruere vellet, interrogauit sutorem quemdam, quo se artificio tueretur? ille vrbane respondit: Gallam subigo. Habetur autem hoc sutorium instrumentum, quod non infacetè in adulterij exprobrationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Meuia Galla nupta malè audiebat. *Macrob. lib. 2. c. 2. Saturn.*

Vespa Terentius. Titius quidam studiosè pila ludere solebat, sed idem noctu signa sacra frangere putabatur. Hunc quum gregales in campo desiderarent, Vespa Terentius hoc colore excusauit, vt diceret illum fregisse brachium. Nam diuorum imagines brachiis gestabant donaria. Huc alluſit Vesp. *Eraſm. lib. 6. apoph.*

Proculeius, querebatur de filio, quod expectaret mortem patris: quumque filius respondisset, Ego verò non expecto: Imo, inquit, rogo vt expectes. Detorsit verbum in contrarium sensum. Expectat mortem patris, qui inhiat, & expectat, qui non accelerat mortem patris. *Fab. lib. 9.*

Aug. Cæſ. olim magna erat sepulchrorum religio, eaque pars agri quæ sepulchro erat dicata, non proscindebatur aratro. Rectius itaque quum nihil hac religione deterritus patris monumentum exarasset, Augustus facetè iocatus est: Hoc, inquiens, est verè patris monumentum colere. Rursus lusit ancipiti verbo, Colimus ea quæ veneramur, & colitur ager aut illud simile. Gemina fuisset amphibologia, si pro monumento dixisset memoriam, quod ab illo dictum arbitror. Siquidem eorum memoria nobis sacrosancta dicitur, qua vita defunctos veneramur: & memoria, ad Græcorum imitationem, vocamus defunctorum monumenta. *Eraſ. lib. 4. apoph. ex Sueton. Tranquillo.*

Idem quum plerique rei quos Seuerus Cassius accusabat, absoluerentur, & is cui Cæsar forum extruendum locarat, diu traheret illum operis expectatione: Vellem, inquit Cæsar Augustus, vt Cassius & forum meum accusasset. Iocatus est ambiguo verbo, nam absoluitur, quod perficitur, & absoluitur, qui à causa liberatur, absoluit opus architectus, & reum iudex absoluit. *Eraſm. lib. 4. apoph.*

Romani quum ex oratione Neronis, quia in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturos pœnas scelerato, ac breui dignum exitium facturos: exclamatum est ab vniuersis, Tu facies, Auguste. Quæ vox bifariam potest accipi: Tu facies vt dent pœnas, aut, tu dabis pœnas. *Sueton. in Nerone.*

Idem C. Cæsari in senatu enixè defendenti causam filiæ Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti: Remoue, inquit Cicero, isthæc, oro: quoniam notum est quid ille tibi, quid tu illi dederis. Iocus est ex ambiguo verbi. Nam dat, qui confert beneficium: & dat mulier quæ sui facit copiam. Vnde illud Martialis.

Vis dare, nec dare vis.

Malè audiebat Cæsar, quod in Bithynia Nicomedi regi fuisset obsequentior, quam pudicitiæ leges postulant. *Eraſ. 4. apoph.*

Philippus orator in male olentem, Video, inquit, me à te circumueniri, sentiens se malo odore vndique oppleri: quum circumuenire dicatur, qui dolo fallit. *Eraſ. 6. apoph.*

Idem causam agens, quum pusillus testis prodisset, Licetne, inquit, rogare? Quum quæsitor properans dixisset, Licet, modo breuiter: hic Philippus; Non accusabis, perpusillum rogabo. Primum in testem risus obortus est: sed mox in iudicem Lucium aurificem conuersus, qui sedebat, ipso teste breuior. *Eraſ. 6. apoph.*

Curcius eques Romanus deliciis diffluens, quum apud Cæsarem cœnaret, macrum turdum sustulit è patina, eumque tenens, interrogauit Cæsarem, liceretne mittere? cumque is respondisset: Quid ni liceat? ille protinus auem misit per fenestram, iocum arripiens ex ambiguitate verbi: Nam cibus è conuiuio dono mittitur amicis, quod apud Romanos erat solemne: & mittitur, quod abiicitur. *Eraſ. lib. 4. apoph.*

Cicero, quum Cicero in Pompeij castra venisset, dicentibus, Sero venisti: Minimè, inquit, sero: nam nihil hic adhuc parari video: Alluſit ad eos, qui sero veniunt ad conuiuium. Iocus est ex ambiguo. Sero venit qui tarde venit: & sero, qui post tempus. *Plutarch. in Rom. apoph.*

Idem, quum Faustus Syllæ filius ob æris alieni magnitudinem suppellectilem suam proscripsisset: Hanc, inquit, proscriptionem magis approbo, quam paternam. Lusit ambiguo verbo. Proscribitur res, quæ in auctione venum exponitur: & proscribuntur homines, à quovis iugulandi, quo crudelissimo genere Sylla quamplurimos ciues proscripserat. *Plut. in Rom. apoph.*

Idem in Isauricum ita lusit: Miror, quid sit, quod pater tuus, homo constantissimus, te nobis varium reliquerit. Iocus ex ambiguo vocis. Nam varius dicitur, parum animo constans, varius item, qui vestigiis plagarum notatus est. Vulgatum autem erat, hunc Isauricum aliquando à patre cæsum loris: Inde illud M. Cælij prætoris non dictum, sed factum: cuius quum sellam curulem consul Isauricus fregisset, alterum posuit loris intentum, tacitè minitans illi, atque exprobrans, quod à patre loris cæsus esset. *Eraſm. 4. apoph.*

Crassus quum Brutus iunior fundos ædesque paternas luxu prodegisset & in his etiam thermas, & in sermone quodam diceret se frustra sudare: Non mirum, inquit Crassus, nuper enim exiit è balneis. Lusit ex ambiguo. Exit è balneo, qui lauit; & exit, qui vendit, alterique cedit. *Eraſ. 6. apoph.*

L. Galba scurra, cuidam pilam negligenter petenti: Petit, inquit, tanquam Cæsaris candidatus. Huius competitores negligentius ambiebant, vel quia metuebant Cæsarem repulsæ impatientem, vel quia desperabant se assequuturos tali competitore, vel quia sic illi blandiebantur. Iocus est ex ambiguo, petitur pila, quæ repercutitur: & petitur magistratus. *Eraſ. 6. apoph.*

Ambitio.

¶ DEFINITIONES, ET ETYMOLOGIA.

AMbitio Græcè φιλοτιμία, ας, ἡ φιλόπμων, ου, ὁ ambitiosus dicitur, & est appetitus potentiæ, secundum Alexandrum Secunda Secundæ, tractatu de Ambitione. *q.* 2.

Ambitio Hebr. *Ghaon*, elatio, arrogantia, superbia, à verbo *Ghaah*, elatus est, magnificus fuit, nempe in oculis suis. De Deo propriè dicitur quod & verè magnificus, magnificentia dignus, & magnificè omnia peragat. Quid autem habet homo, quod non acceperit? & cur ideo superbit, maiora semper appetens? Hinc Græcè γαίω glorior.

Ambitio est dignitatis appetitus immoderatus ratione honoris: secundum B. Thomam Secunda Secundæ, *quæst.* 131. *art.* 2.

Ambitio venit ab ambio, quod propriè significat circundo, *Virgil.* 6. *Æneid. Quid rapidus flammis ambit torrentibus amnis.* Et per metaphoram, aliquando ambire est blandiri & circumuenire. *Virg. Quo nunc reginam ambire furentem, Audeat affatu.* Et quoniam Romani dum honores & magistratus affectarent, singulos circuire, dextras prensare, rogaréque vt se suffragiis adiuuarent, factum est, vt ambire capiatur pro eo, quod est honores & magistratus quærere. Dicimus autem ambitus & ambitio, sed hoc interesse videtur, quod ambitio propriè est honorum, & laudis immoderata cupiditas: Ambitus verò, quum ad publicos honores & magistratus turpibus ac inhonestis artibus, vt puta blanditiis, precibus, largitione, contendimus, qualis est, quæ nunc vulgo à Simone Mago Simonia dicitur. Quæcunque autem ambitus facit, ambitio facere compellit.

Ambitio est quædam Simia charitatis, charitas enim patiens est pro æternis, ambitio patitur omnia pro caducis. Charitas benigna est pauperibus, ambitio diuitibus. Charitas omnia suffert pro veritate, ambitio pro vanitate: vtraque omnia credit, omnia sperat, sed longè dissimili modo.

Ambitio, quæ est vitiosa cupiditas Gloriæ, cum videlicet expetitur antecellentia inordinatè tentatis actionibus non necessariis, aut iniustis, extra vocationem fiducia propriæ sapientiæ, aut suarum virium. Vt Pompeius volens, ἀεὶν ἀεκατέρων ἡγεῖσθαι ἰσχὺν ἁπάντων, hoc est, Semper tenere principatum, & aliis sublimior esse, & confidens suis viribus (vt iactictabat se supplosione pedis totam Italiam repleturum esse exercitibus) mouet bellum non necessarium, & iniustum.

Antonius volens solus monarcha esse orbis terrarum infert bellum Augusto. Arius appetens gradum Episcopi Alexandrini, & repulsam passus, mouet pernicioſum dogma de filio Dei.

Sapienter autem Plato inquit, πολιτ. α. ἐπεὶ κινδυνεύει πόλις ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐκ πάντων, εἰ γένοιτο, πεμμάχητον ἂν εἶναι τὸ μὴ ἄρχειν ἅπασι μᾶλλον ἄρχειν. hoc est. Si esset aliqua Respublica virorum verè bonorum, haud aliter fugiendi Imperij gratia pugnaretur, quàm nunc certatur imperandi cupiditate. Ideò Alexander Seuerus, vt à Lampridio refertur, præfectum prætorij fecit, qui ne fieret, etiam fugerat; dicens, inuitos, non ambientes; in Rempublicam collocandos esse. Nec tamen propterea laudandi sunt; qui epicureum illud, λάθε βιώσας, amplectuntur, & omnem nocendi ac gubernandi functionem fugiunt: nam Deus, vt non vult inordinatè apperi superiora munera: ita etiam præcipit, vt singuli conscij sibi mediocris industriæ, vocati ad functiones obtèmperent, imò etiam sponte suam operam Ecclesiæ & Reipublicæ deferant. 1. *Timoth.* 3. Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Ammonius quidem Origenis discipulus, cum ad Episcopatum Ecclesiæ Alexandrinæ vocaretur, dexteram aurem sibi abscidit; deinde, cum ab Euagrio quodam fugiente Episcopi functionem: cùm ioco reprehenderetur, quòd aurem sibi amputasset. At tu, inquit, Ammonius multò grauius peccasti, qui linguam tibi ipse excidisti, nec vis conferre eam ad Dei gloriam pia prædicatione Euangelij illustrandam, & ne tibi arrogare videaris, gratia Dei non veteris, *historiam recitat Tripart. lib.* 8. *cap.* 1.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Contentus esto gloria, & sede in domo tua. 2. *Reg.* 14.

Noli quærere ab homine ducatum, neque à Rege cathedram honoris. *Eccl.* 7.

Qui potestatem sibi assumit iniustè, odietur. 20.

Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? *Ier.* 22.

Non adiicies exaltari amplius in monte sancto meo. *Soph.* 3.

Quicũque voluerit inter vos esse primus, erit vester seruus. *Matt.* 10.

Qui se exaltat, humiliabitur. 23.

Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata es, sed vsque ad infernum demergeris. *Luc.* 10.

Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. 16.

IESVS autem cum cognouisset quod venturi erant, vt raperent eum & facerent regem, fugit in montem ipse solus, *Ioan.* 6.

Dilexerunt enim gloriam hominum, magis quam gloriam Dei 12.

Charitas non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt. 1. *Corinth.* 13.

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. *Galat.* 3.

Quorum gloria in confusione. *Phil.* 3.

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. 1. *Tim.* 3.

Non quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. *Hebr.* 3.

Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, &c. *Ibid.*

Moses grandis factus, negauit se esse filium Pharaonis.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Noluit Christus regnum terrenum cum superbia, quæ est cathedra pestilentiæ: ideo rectè dicitur, quia non fere quisquam est, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. *Aug. sup. Psal.*

Quoties hominibus præesse desidero, toties Deo meo præire contendo. *Aug. ibid.*

Ambitio possidet omnium virtutum præmia. *Idem.*

Ærugo mentis est appetentia dignitatum, si in his suprema spes vitæ præsentis locetur. Resipiscat vnusquisque furore secularium dignitatum & cupiditatum, quæ mentem animumque perturbant, vt corpus sui esse non possit. *Ambr. sup. Luc. l.* 3.

Hoc ipso pernicioſior ambitio, quod blanda est conciliatricula dignitatum, & sæpe quos vita nulla delectat, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia subruere, facit ambitio criminosos: habet enim forensem gratiam, domesticum periculum, & vt dominetur, aliis prius seruit, curuatur obsequio, vt honore donetur; & dum vult esse sublimior, fit remissior. *Amb. Ibid.*

Prope omnium criminum fontes hæc tria monstrantur esse genera vitiorum: scilicet Gula, Iactantiâ, & ambitio. Causæ autem cupiditatis sunt carnis delectatio, spes gulæ; & auiditas potentiæ. *Ibidem.*

Ordinatè ad ordines accedendum est, nam casam appetit qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus post abrupta ascensum quærit. *Greg. in moral.*

Quisquis sacerdotium non ad elationis culpam, sed ad vtilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum eo quidem subiturus onere metiatur, vt & impar abstineat, & ad id cum metu cui se sufficere existimat accedat. *Greg. ibid.*

Locus regiminis desiderantibus negandus est; fugientibus offerendus. Virtutibus ergo pollens coactus ad regimen veniat. *Greg. in pastorali.*

Sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita si desit qui præsidet, occupationis onus libenti necesse est animo subire. *Gregor. in reg.*

Multi non tanta fiducia & alacritate currerent ad honores, si & se sentirent onere grauari, nec cum tanto labore & periculo quatumlibet affectarent infulas dignitatum. Nunc verò quia sola attenditur gloria, & non pœna, purum esse clericum, erubescitur in Ecclesia, sese viles æstimant & inquilinos, qui quocumque eminentiori loco non fuerint sublimati *Bern. in epist.*

An non limina Apostolorum amplius ambitio quàm deuotio terit? an non vocibus eius nostrum tota die resultat palatium? an non quæstionibus eius tota legum canonumque disciplina insudat? an nõ spoliis eius tota Italia inhiat inexplebili auiditate? non quod valde Romani curent, quo fine res terminentur, sed quia diligunt munera, i. sequuntur retributiones nudæ: nuda loquor, non detego verenda, sed inuerecunda confuto. *Bern. de consideratione ad Eug. lib.* 5.

O ambitio ambientium crux; quomodo omnes torquens omnibus, places? nil acrius cruciat, nil molestius inquietat; nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis eius. *Idem in eod. op. lib.* 3.

Ambitio subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, ex medicina languorem generans. *Bern. in serm. quadrages.*

Potestatis ambitio angelum felicitate angelica priuauit, scientiæ appetitus hominem immortalitatis gloria spoliauit. Non Euam cibus deflexerat, non mandatorum destituerat obliuio, sed promissi honoris ambitio illecebrosa decepit. *Bern. in quodam serm.*

Ambitio furoris causa. *Bern. epist.* 126.

Omnis adeundi honoris Ecclesiastici abscinderetur ambitio, si se iudicando potius, quam iudicaturos, hi qui præesse volunt populis, cogitarent. *Orig. super epist. ad Rom.*

Ambitio est quædam Simia charitatis: charitas enim patiens est pro æternis, ambitio patitur omnia pro caducis. Charitas benigna est pauperibus, ambitio diuitibus. Charitas omnia suffert pro veritate, ambitio pro vanitate: vtraque omnia credit, omnia sperat, sed longè dissimili modo. *Petr. Rauenn. in serm.*

Sicut is, qui intitatus renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus admouendus: sic qui vltro ambit, vel importunè se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora conscendere, quid agit, nisi vt crescendo decrescat: & ascendendo exterius, interius in profunda descendat? *Greg. in Registro.*

Ambitioſus semper est pauidus, semper attentus, ne dicat quod displiceat, humilitatem simulat, honestatem mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur, & obsequitur, cunctos honorat, vniuersos inclinat, frequentat curias, visitat optimates, assurgit & amplexatur, applaudit & adulatur. Vnde nouit illud poëticum: Et si nullus erit pulvis, tamen excute nullum. *Innocentius de vilitate conditionis humanæ.*

Ambitioſus, promptus & feruidus, vbi placere cognouerit. Remissus & tepidus, vbi putauerit displicere. Improbat mala, detestatur iniqua: sed alia cum aliis probat & improbat, & vt iudicetur idoneus, vt reputetur acceptus, vt laudetur ab omnibus, vt à singulis approbetur. Sed ecce grauem intra se sustinet pugnam difficilémque conflictum; dum iniquitas pulsat animum, ambitio continet manum, & quod illa suggerit, hæc fieri non permittit. Colludunt adinuicem mater & filia, iniquitas & ambitio, hæc vendicat sibi publicum, illa secretum *Ibidem.*

Ambitioſus statim vt est ad honorẽ promotus, in superbiam extollitur, in iactantiã effrænatur, non curat prodesse, sed gloriatur præesse,

præsumit

præsumit se meliorem, qui cernit se superiorem, priores dedignatur amicos, notos ignorat, externos comitatur, contemnit antiquos, vultum auertit, ceruicem erigit, fastum ostendit, grandia loquitur, sublimia meditatur, subesse non patitur, præesse molitur, subditis onerosus, arrogans, grauis & importunus. *Ibidem.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iuuenalis Satyra 10. exempla Seiani & Annibalis.

Errasse fateris
Seianum, nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsa turris tabulata, vnde altior esset
Casus, & impulsa praceps in ane ruina.
Expende Annibalem, quot libras in duce summo
Inuenies? hic est quem non capit Africa magno
Perfusa Oceano, Niloque admota tepenti.
Rursus ad Æthiopum populus, altosque elephantos
Auditur imperiis Hispania, Pyrenæum
Transilit, opposuit natura Alpemque niuemque:
Deduxit scopulos, & montem rupit aceto.
Iam tenet Italiam, tamen vltima pergere tendit.
Et, paucis concludendum est: mors sola fatetur,
Quantula sunt hominum corpuscula.

Claud. 2. Stil.

Trudis auaritiam, cuius fœdissima nutrix
Ambitio, quæ vestibulis foribusque potentum
Excubat, & pretiis commercia poscit honorem
Pulsa simul ——

Virg. 1. Georg.

Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido.

Plaut. in Amph.

Virtute ambire oportet non fautoribus:
Sat habet fautorum semper, qui recte facit.

Claud. de 3. cons. Hono.

Emitur sola virtute potestas.

Euripides in Hippolyto.

ἔνεστι γὰρ θεῶν τοῦτο δὴ
πρόφρονι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο.
Inest enim sane deorum generi hoc,
Honore affici gaudent ab hominibus.

Ouidius Tristium lib. 1. Elegia 1.

Donec eram sospes, tituli tangebar amore,
Quærendique mihi nominis ardor erat.

Horat. serm. lib. 1. Satyra 4.

Quamvis media elige turba,
Aut ob auaritiam, aut misera ambitione laborat.

Idem ser. lib. 1. Satyra 6.

Sed fulgente trahit constrictos gloria currus
Non minus ignotos generosis

Persius Satyra 1.

——Vsque adeone
Scire tuum nihil est; nisi te scire hoc sciat alter?
At pulchrum est digito monstrari, & dicier: hic est.

Ibidem.

——An erit qui velle recusset
Os populi meruisse?

Seneca, Tragœdia 10.

Pauci reges non regna colunt,
Plures fulgor conuocat aulæ,
Cupit hic regi proximus ipsi,
Claruſque latus ire per vrbes.
Vrit miserum gloria pectus:
Cupit hic gazis implere famem.

Ibidem.

Colit hic reges; calcet vt omnes,
Perdatque aliquos, nullumque leuet.
Tantum vt noceat, cupit esse potens.

Seneca Tragœdia 4.

Quisquis secundis rebus exultat nimis;
Fluitque luxu semper insolita appetens,
Tunc illum magna dira fortuna comes
Subit libido.
Quod non potest, vult posse, qui nimium potest.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Timidus patriam, ambitiosus verò substantiam paternam deserit. *Stob. serm. 4.*

Ciuitas in qua ciues ad expetendos magistratus minimè ambitiosi sunt, optimè & procul à seditionibus permanet: contra verò quæ aliter affectos habet ciues. *lib. 7. de legib. Plato.*

Contentio honorum, seu ambitio, oriuntur ex vi irascibilis, quæ cum in excessu fuerit, gignit feritatem. *Stob. serm. 2.*

Non solum ambitio & gloriæ studium expers est senectutis, sed magis quod populare & ciuile est, (quare formicis etiam & apibus) ad finem vsque vitæ perdurat. *Plut. Stob. serm. 4.*

Qui nimia ducitur cupiditate gloriæ, is ambitiosus: qui non satis, vacuus ab honoris cupiditate appellatur: at qui modum tenet, vacat nomine. *lib. 2. Ethic. c. 7. Arist.*

Et ambitiosum vituperamus, & eum qui nulla gloria ducitur. Illum, quia nimio honoris studio trahitur, & iis in rebus gloriam consectatur, quibus quærenda non est: hunc, quoniam ne ex rectè quidem factis instituit gloriam quærere. *lib. 4. Ethic. c. 4.*

Incidunt nonnunquam tempora, cum & ambitiosos, vt viros bonos & honestatis cupidos laudamus: & eos qui nullum honorem expetunt, modestos. *Ibidem.*

Laudatur habitus qui modum adhibet, ita expetenda gloria, etiamsi vacet nomine. *Ibidem.*

Quam rationem liberalitatem ad magnificentiam habere docuimus, paruis differentem, eandem habet ad magnitudinem animi quæ in magnis honoribus versatur, alia quæ in paruo honore cernitur. *Ethic. lib. 2. c. 7.*

Ambitiosa affectio vocatur ambitio. Hinc extremi de vacua regione, quæ intra fines eorum quasi media locata est, iudicio disceptant. Estque cum nos eum qui modum tenet ambitiosum: Est, cum eundem, abhorrentem ab omni honore nominemus. Atque aliàs ambitiosum laudamus: aliàs eum qui nullo honoris studio teneatur. *Ibidem.*

Hoc apparet, si virtus quæ modum adhibet in expetenda gloria, cum ambitione comparetur: fortè, vt vacuitas honoris ambitionis speciem præ se ferat: si autem cum vtraque, vtramque quodammodo imitari videbitur. *lib. 4. Ecl. c. 4.*

Ambitio multos mortales falsos fieri coëgit, aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere, amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimare, magisque vultum quàm ingenium bonum habere. Est autem in hoc genere hoc molestum, quod in magnanimis & munificis sæpius incidit potentiæ cupiditas. *Tullius in Rhetor.*

Quidquid est huiusmodi, in quo non possunt plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, vt difficillimum sit sanctam seruare societatem: difficile est enim, quum præstare cæteris concupieris, seruare æquitatem. 1. *Offic.*

Pestis maior esse nulla in amicitiis potest, quàm in quibusdam honoris certamen & gloriæ, ex quo inimicitiæ maximæ sæpe inter amicissimos extiterunt. *In Lælio.*

Facillimè ad res iniustas impellitur, vt quisque est altissimo animo & gloriæ cupido. 1. *Offic.*

Complures se scelere contaminarunt imperij cupiditate. 3. *Offic.*

In liberis ciuitatibus regnandi cupiditate nihil fœdius excogitari potest. 3. *Offic.*

Cauenda est gloriæ cupiditas: eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. 1. *Offic.*

Timida est ambitio, & solicita cupiditas Magistratus: omnia non modo quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, famulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos sensusque ciuium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam rectè factis sæpè fastidiunt. *Pro Milone.*

Dulcedine gloriæ, glorioſum Alexandri pectus insatiabilis amor accepit, qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris sui innumerabiles mundos esse referenti, Heu me (inquit) miserum, qui ne vno quidem adhuc sum potitus: Angusta homini possessio gloriæ fuit, quæ deorum omnium domicilio sufficit. *Val. Max. lib. 1.*

Grauissimum genus egestatis, in diuitiis inopia. Relinque ambitionem, timida res est, vana, ventosa, nullum habet terminum: tam sollicita ne quemquam ante se videat, quam de se laborat inuidia. Vides autem quam miser sit is, cui inuiderur & inuidet; at acrior est cupiditas, quo illam amplioris rei spes euocat. *Senec. 88. cap. 11.*

Æquè ambitio non patitur quemquam in ea mensura bonorum conquiescere, quia quoddam fuit eius impudens votum; nemo agit de tribunatu gratias, sed conqueritur quod non est ad præturam vsque perductus. Si defit consulatus, nec hoc quidem sufficit, si vnus est vltra; cupiditas enim non vnde venerit respicit: sed quò tendit. *Sen. in epist.*

Nunquam improbæ spei quod datur satis est: omnia meruisse existimat, nec satis pretio æstimatum putant. Maiora enim cupimus quò maiora venerint, intentioque concitatior est Ambitio siue cupiditas in magnarum opum congestu collocata, vt flammæ infinita vis acrior est, quo ex maiore incendio emicuit. *Sen. de benef.*

Sic de ambitione, quomodo de amica conqueruntur homines. Si verum affectum inspicias, non odiunt, sed litigant. Videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod ægrè ferre ipsos & miserè loquuntur, Scortatores conqueruntur de molestiis amicæ, nec tamen dimittunt. *Senec. 23. epist.*

Cupiditas omnis ingrata & nemo eorum, qui in Republica versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, aspicit. *Idem ad Lucilium epist. 48.*

Illud præcipuè nos impedit, quod nobis placemus. Si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, non sumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio siue pudore congessit, tanquam debitum prehendimus. Optimos non esse, sapientissimosque affirmantibus assentimur, quum sciamus, illos sæpè multa mentiri. Adeò quoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria maximè facimus. *Idem epist. 60.*

Quantulum enim est, quod naturæ datur, parua illa pars dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Nos itaque, vt ait Saluſtius, ventri obedientes, animalium loco numerantur, non hominum. Quidam verò non animalium, sed mortuorum. Viuit is, qui se vtitur. *Senec. ad Lucill. epist. 62.*

Nullum habet maius malum cupiditas, quàm quod grata est. Nemo quos vincit, sed à quibus vincatur, aspicit. Et illis non tam iucundum est multos videre post se, quàm graue, aliquem ante se. *Idem epist. 74.*

Cupiditas felicitatem suam intelligit, quia non vnde venerit, respicit, sed quò tendat. *Ibidem.*

Relinque ambitum: timenda res est, vana, ventosa, nullum habens terminum. *Idem epist.* 86.

Quæcunque videntur emineresin rebus humanis, quam pusilla sint in comparatione humillimorum, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigia dignitatum via. *Ibid.*

Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. *Idem epist.* 95.

Dominandi cupiditas rarò bonos habet euentus. *Thucid. lib.* 6.

Quotquot natura ad dominandum propendent, & studio libertatis tenentur, indefinenter inter se dimicant, eo quod indiuulso studio huc contendunt, vt priores partes habeant. *Polyb. l.* 5.

Qui cauere vult gratiam populi, eum quam minimè etiam vindictæ iniuriarum eius cupidum esse decet: nam nimia ob non impetratum honorem indignatio nascitur ex nimia eius honoris cupiditate. *Plut. in comparat. Alcibiadis & Coriolani.*

Aliena concordiæ & fera est ambitionis materia. *Idem in Pyrrho.*

Sapiens fuit Euripides & ciuilium malorum gnarus, qui vitandam ambitionem, & honorum cupidinem præcipit, tanquam pestilentissimum & nocentissimum iis, qui ei obtemperant, genium. *Idem in Sylla.*

Insanum gloriæ amorem atque ambitionem ne senectus quidem extinguit. *Ibid.*

Insatiabilis est illa dominandi cupiditas. *Dion. Halic. l.* 1.

Ægerrimè homines tolerant sibi à suis æqualibus ac familiaribus anteiri. *Dionys. l.* 41.

Ambitio multos mortales falsos fieri subegit: aliud clausum in pectore, aliud promptum in linguâ habere: amicitias, inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimare, magis magisque vultum, quam ingenium bonum habere. *Salust. de coniurat. Catil.*

Natura mortalium auida est imperij, & præceps ad explendam animi cupidinem. *Idem de bello Iugurt.*

Animo cupienti nihil satis festinatur. *Idem ibid.*

Expertus es vnumquemque quod ipse repererit, aut solum, aut optimum ducere. *Curtius lib.* 7.

Gloriæ auaritia & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri finit. *Idem lib.* 9.

Sordent prima cum maiora quæque sperantur. *lib.* 10.

Decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habet ambitio. *Tacit. Annal. lib.* 12.

Cupido regni est frater & filia potior. *Idem ibid.*

Pertinax alieni cupiditas multas sæpius edidit strages. *Amm. Marcell. lib.* 17.

Constat id longè esse præstantius, sua vt quisque securè possideat, quàm dum aliena nimium appetit, vel de necessariis admodum rebus periclitetur. *Procop. de bello Goth. lib.* 1.

Multi Imperatores ad sacras ædes extruendas ambitione quadam sunt impulsi, quæ parum abest à vanitate & superbia. Hæ vbi eminent, actionis honestas vacillat, veluti pomorum elegantiam vermes contaminant. Andronicus verò satius esse iudicauit, iam extructas tueri & exornare, & contra pericula vetustatis munire: quàm eas collabi sinere, & alias è fundamentis ad ostentationem extruere Illic enim non abest inuidiæ suspicio, in structuris veterum abolendis; vt eorum quoque vnà memoria & fama aboleatur, recentes verò earumque structores celebrentur: his verò grauitas & iudicium pollet, nullo prauo affectu delitescente, sed conscientia in Deum intenta. *Nicephor. Gregor. hist. lib.* 7.

Dominandi libido omnia humana ac diuina iura negligit. *B. Fabius hist. lib.* 1.

Ad nefanda scelera dominandi sitis pestifera mortales impellere solet. *Fr. Guicciardin. hist. lib.* 1.

Vt quisque suis finibus contentus viuat, ambitio non permittit. *Idem lib.* 3.

Ambitio fit vt potentiores semper minus potentes opprimere cupiant. *Idem lib.* 9.

Dominandi cupiditas & odium ad quamvis periculosam dominationem homines vehementer impellunt. *Ibid.*

Dignitas atque imperiorum æmulatio vel inter amicissimos gignere odium solet. *Idem lib.* 7.

Tot malorum quæ ex bellis oriuntur causa est principum ambitio & cupiditas, temeritas item nimiaque insolentia. *Idem lib.* 8.

Pontificum Rom. ambitio nullum maius quàm ex se ipsa fomentum habet. *Idem lib.* 13.

Omnium magnorum principum proprium vitium est ambitio, atque ipsorum naturæ insita cupiditas. *Idem lib.* 15.

Potentiæ æmulatio fratres inter se armare & committere solet. *Idem lib.* 16.

Quicunque potentiam affectant, cætera omnia cupiditati suæ postponunt, ita vt amicissimos etiam genereque proximos inimicissimorum loco habeant. *Dion. lib.* 38.

Qui maiora expetunt, de hoc ipso in periculum veniunt. *Idem l.* 40.

Diuersi sunt animi sensus eorum qui imperium affectant, & eorum qui eo iam potiti sunt. *Idem lib.* 42.

Qui propria dignitate aliqua eminent, neque salutationes ab aliis requirunt, neque omissas vitio vertunt, conscij nimirùm sibi, non hoc contemptu sui fieri: at qui adscitiis ornamentis vtuntur, summopere ea, tanquam ad perfectionem suæ dignitatis necessaria desiderant: ac nisi consequantur; tanquam probo iniuriave affecti animis commouentur. Ideo magis huiusmodi homines quàm ipsi ferè imperatores, sunt obseruandi, quod apud hos virturis habetur peccatorum gratiam facere: apud illos quod delinquitur, imbecillitatem suam arguere creditur. Faccreque ad firmandam magnæ potentiæ opinionem, vt ea persequantur vlciscanturque. *Dionys. lib.* 8.

Ambitiosa ingenia, alias ad imperia gerenda non inepta, quod æqualibus gloriæ causa inuident, id non exiguo iis in rebus præclarè gerendis impedimento est: eos enim virtutis suæ aduersarios reddunt, quibus adiutoribus vti poterant. *Plut. in Lysandro.*

Quorum cupiditatem neque mare, neque mons, neque vasta solitudo, non qui Europam ab Asia diuidunt limites definiunt, ij vicinia se attingentes à maleficiis mutuo abstinere minimè poterunt. Imò autem insidiandi studium inuidiamque innatam gerentes, perpetuò inuicem infensi sunt, belli autem & pacis nominibus veluti numismate aliquo, promiscuè non iuris, sed vtilitatis ratione vtuntur: quandoquidem etiam meliores sunt cum apertè bellum gerunt, quam cum vacantem & otiosam iniustitiam iustitiæ & amicitiæ nomine afficiunt. *Idem in Pyrrho.*

Ambitiosi homines in ciuilibus certaminibus modum excedentes plus mali quàm boni habent. *Idem in Agesilao.*

Haud ab re quidam existimant Ixionis fabulam aduersus inanis gloriæ sectatores excogitatam, qui cum nebula concubuisse pro Iunone, atque ita Centauros procreasse dicitur: nam & isti gloriam, veluti quandam virtutis vmbram amplexi, nullum sincerum aut laude constanti dignum, sed adulterina pleraque & exilia facinora edunt, aliis alias æmulationum & cupiditatum impetibus acti. Nam quod illi apud Sophoclem pastores de regibus suis dicunt:

Seruimus hic, domini simus licet, fame
Et hos, taceant quamvis, audire cogimur.

id reuera his accidit, qui in republica versantes cupiditatibus multitudinis obsequuntur atque seruiunt, vt popularium & principum ciuitatis titulum consequantur. Vt enim priores quàm ea quæ ante gubernatores sunt, prospexere, ad illos respiciunt, & eorum iussa perficiunt: sic illi multitudinis ministri sunt, cum principum nomen gerant. Etenim quo omnibus numeris absolutus est bonus vir, ei gloria opus omnino non est, nisi quæ ei fidem conciliet, aditumque ad res gerendas faciat: iuueni & honorum cupido concedendum est, vt præclaris factis nominis etiam se tueatur. Virtutes enim quæ in eiusmodi nascuntur & germinant ingeniis, laudatione (vt ait Theophrastus) confirmantur, augescuntque animis simul ferè efferentibus. Verùm vt vbique id quod modum excedit damnosum est, ita in ambitione ciuili exitium adfert: magnam enim eam potentiam adeptos ad vecordiam manifestamque effert insaniam, cum non honestas actiones glorioſas haberi volunt, sed glorioſum esse boni loco ducunt. Quemadmodum igitur Phocion Antipatro à se aliquid inhonestum petenti, respondit, se non posse ei simul, & amicum esse, & adulatorem: ita, aut simili modo, multitudini dicendum est; Non posse eam eodem, & & duce & assecla vti. Nam quod venisse draconi fabula significat, caudam in dissensione quadam à capite postulasse, vti non semper sequi cogeretur, sed vlterius ipsa quoque præiret: sortitamque dicendi munus, & ipsam malè afflictam fuisse, vtpote cùm ambularet improuidè, & caput contra naturam coactum cæcis surdisque partibus obsequi, grauissimè offendisse: id videmus multis eorum qui in gratiam populi omnia in Republ. agunt, obtigisse, quippè cum se multitudini temerariis impetibus citatæ abripiendos dedissent, neque corrigere postea, neque eam confusionem inhibere voluerunt. Idem in Ægide. Nulla est bellua sæuior homine potestate ad exequendum quod perturbato animo decreuit armato. *Idem in Cicerone.*

Libidinem dominandi causam belli habent: maximam gloriam in maximo imperio putant. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Inuiti, non ambientes, sunt in Republ. collocandi. *Lamprid. in A. seruia.*

Quærit Dæmon ambitioni homines deditos summorum honorum spe deludere, qui præsertim constanti natura seu proposito non sunt. *Procop. de bello Persico. l.* 2.

Ferè omnes in magnis imperiis concupiscunt omnium partes corripere atque complecti. *Æmil. Probus in Eumene.*

Tanta est in ambitiosis imperandi auiditas, vt qui præesse cupit, & ad id fastigium legi, vrbes & prouincias sine discrimine donet. *Pomp. Lætus in Gallo.*

Omnes imperium affectant: nec quisquam est, qui hic iniustus esse vereatur, quamvis in rebus aliis se iustum ac moderatum declaret. *Constant. in Manass. Annal. pag.* 83.

¶ Apophthegmata.

Socrates animaduertens Antisthenem ambitiosius ostentare vestem laceratam & detritam, facere hominem iucrepauit, ὦ πάτερ, inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν; id est, non desines te nobis comere? Significans, eiusdem esse ambitionis vilitatem amictus ostentare, & delicato cultu sese venditare. *Eras. lib.* 8. *apoph.*

Idem, Alcibiades cum Socrati magnifica misisset munera, & Socrates respuere videretur, Xantippe animum illiuasit, & donum magnificum ac indignum vt non acciperetur esse dixit. Tum Socrates, inquit, hæc mittit ambitiosè, & nobis nostra est ambitio. Alij namque, videri & laudari cupiunt, dum alios ornant muneribus, alij verò ex eo laudem sibi parare student, quod præter communem consuetudinem omnia contemnant: & sic omnibus sua innata est ambitio. *Eras. lib.* 18. *apoph.*

Idem quum Antisthenes Cynicus pallium haberet pertusum, idque obuertens fissuram omnibus daret inspiciendam: Per fissuram (inquit Socrates) pallij tui, video tuam inanitatem: eleganter notans, turpiorem esse ambitionem ex vilitate cultus, quam ex amictu splendido. Atque vtinam inter Christianos non sint tam multi Antisthenes, qui sub veste fusca, vili, sordidaque plus celent gloriæ, quam alij diuites habent in holosericis ac byssinis. *Eras. lib.* 3. *apoph.*

Diogenes

Diogenes quum aliquando perfusus esset aqua, staretque toto distillans corpore, circunstantes aliquod vt fit, commiserabantur hominem indigna passum. Quibus Plato (nam & is fortè tùm aderat:) Si vultis, inquit, commisereri Diogenem, abite: notans in Philosopho gloriæ cupiditatem. Hoc igitur spectaculo quoniam delectabatur, felix erat potiùs quam miserandus: at si nullo teste perfusus fuisset, tum verè fuisset miserabilis. *Laërt. lib.6.*

Idem Rhodios quosdam adolescentes elegantiore cultu conspiciens, dixit; τύφος ἔστος, id est, hic fastus est. Rursum, quum vidisset Lacedæmonios substricta tunica parcè sordideque cultos, ἄλλος, inquit, ἔστος τύφος ἐστιν, id est, hic alius fastus est: Significans, non minus peccare eos, qui ad ostentationem sordidè vestiuntur, quàm qui splendido vestitu sese iactant. Vnde scitum est illud diui Hieronymi, Pullas æquè vt candidas deuita. *Erasm. lib.3. apoph.*

Plato frugalis quidem erat, sed tamen amans mundiciei: contra Diogenes, sordidus. Itaque calcans Platonis culcitram, præsentibus aliquot Dionysij amicis, quos Plato inuitarat ad conuiuium, dixit: Calco Platonis ambitionem. Mox Plato: At quanta superbia tumes ipse Diogenes, dum alienam superbiam te calcare putas? Hoc ipsum ab aliis narratur lepidius. Diogeni dicenti, Calco fastum Platonis: Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quod iactabat mundiciei contemptum: & qui sordibus gloriantur, non minus ambitiosi sunt quàm qui splendidè vestiuntur, sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Sotion tamen hoc non adscribit Diogeni, sed Platoni Cynico. *Laërt. lib.6.*

Cato Vticensis quum M. Octauius, duas habens legiones haud procul ab Vtica, Catonem postularet, vt inter ipsos de imperio statueretur: Cato legatis nihil respondit, verum ad amicos conuersus. Quis iam miretur, inquit, rem malè gestam esse, quum in ipsa morte in nostris videatis dominandi cupiditatem? Significans, ambitione ducum bellum infeliciter cessisse. *Plut.*

Alphonsus rex dehortantibus amicis, ne ob imminentia pericula bellum pro Ioanna Neapolitanorum regina, contra Martinum Pontificem, qui regno eam spoliarat, susciperet: Non abhorreo, inquit, periculum, cum sine labore & periculo nemo vnquam gloriam consecutus sit. *Panormit. de rebus gestis Alphonsi lib.1. c.2.*

C. Caninius. Rutilius & Scaurus cum competitores esset in consulatu, Rutilius tandem Scauro cessit. Sed Scaurus ambitu, Rutilium accusabat, quoniam in tabulis Rutilianis scriptum esset, A. F. P. R. atque interpretaretur Scaurus Actum, fide Publij Rutilij: quasi suffragia Rutilius corrupisset, nec potuisset fieri consul Scaurus, nisi ex renunciatione Rutilij. Rutilius rursus interpretabatur: Ante factum, postea relatum. Tunc C. Caninius eques Romanus, quum Ruffo adesset, exclamauit, neutrum illis litteris declarari. Id enim significare: Æmilius fecit: plectitur Rutilius: passus est repulsam. *Brusonius lib.1. cap.15.*

Caius Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat, se operam suam, quod non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire autem iis apud quos optimè poni arbitraretur. *Brus. lib.1. c.15.*

Horatius, quum rediret ad suos, trium Curiatiorum fratrum quos occiderat spolia gestans, quorum vni desponsa fuerat Horatij soror virgo, illa autem agnoscens sponsi paludamentum, quod ipsa manibus suis confecerat, solueret crines, ac fletu sponsum mortuum inclamaret: Horatius sororem gladio transegit, dicens, Abi hinc cum tuo præpostero amore, oblita fratrum mortuorum, viuique, oblita patriæ. Tantum valuit amor laudis, & patriæ gloria. *Liuius & Plin. vir. il.*

Afer Didio Gallo, qui prouinciam ambitiosissimè petierat, deinde impetrata re, tanquam coactus, querebatur vrbanè, Age, inquit, Didi, aliquid & reipub. causa labora. *Brus. lib.1. c.15.*

Cicero, coqui cuiusdam filius ambitiosissimus, cum candidatus in campum descendisset, ac à Cicerone petiisset suffragium, Tullius coquum agnoscens, ait: Ego quoque tibi faueo. Respexit autem Cicero ad officium hominis, cui ideo fauere cuperet, ne sale perderet offam. *Brus. lib.1. cap.15.*

Diogenes de seipso dicere solitus est, se implere & ferre tragicas execrationes. Nam erronem se esse, domo & patria carere, mendicum agere, tenui vestitu vti, & in diem viuere. Nihilominus tamen in his non sibi minus placebat, quàm Alexander in terrarum orbis imperio, cum subactis Indis Babylonem reuerteretur. *Æliani lib.3. de Varia historia.*

Damis. Cum Alexander Magnus per litteras petiisset, vt Lacedæmoniorum decreto, decernerentur ipsi diuini honores, & in deorum numerum referretur: Age, inquit, concedamus Alexandro, si velit appellari Deus. Despectam risit stultam principis ambitionem, qui putaret ab iis posse creari deos, qui ipsi nihil aliud essent quam homines: aut si hoc non putauit, insigni stultitia falsi nominis vmbra gloriaretur. *Plut. in apoph.*

Theopompus, cum Pylij decretum edidissent quo Theopompo tribuebantur summi honores, rescripsit: Mediocres honores ipsum tempus auget, immodicos abolet. Hoc animo quod excellentius, quod alij sibi aut vendicant arroganter, aut ambiunt ineptè, hoc vltro delatum reiecit, simul & suum declarans modestiam, & amicos admonens, in omni re modum esse optimum. Quin & illud acutè perspexit, quæ subito crescunt in altum, non esse diuturna: quod genus sunt betæ & cucurbitæ: cæterum quæ paulatim augescunt, ea facere ætatem, veluti quercum & bubum. *Plut. in Lacon.*

Iulius Cæsar, quum Alpes iam transiisset & præter oppidulum quoddam barbaricum paucis & miseris habitatum hominibus iter faceret, amicis per iocum ex ipso quærentibus, an & hic de magistratibus essent contentiones, ac de principatu certamina, & potentium æmulationes? seriò respondisse, Malle se hic primum, quàm Romæ secundum esse. Rursus cum in Hispania per ocium res Alexandri gestas legeret, diu cogitabundum ad extremum illacrymasse, & amicis causam quærentibus dixisse, an non dolendum vobis videtur, me cum id ætatis sim, qua Alexander tot nationibus imperauit, nihil dum memoratu dignum gessisse? *Plut. in Cæs.*

Agrippa familiaribus suis dicere solebat, hunc esse morem principum, vt nolint habere quemquam se potiorem. Nam ea quidem, quæ facilem & exploratam victoriam esse videntur habitura, ipsi gerere statuunt, pessima verò quæque & difficillima aliis committunt. Quod si eueniat, vt opportuna negotia aliis mandare cogantur, grauiter ferunt, propter laudem & gloriam eorum qui ea gesserunt, sed sibi ipsi rerum benè gestarum gloriam libenter adscribunt. *Xiphilinus in August.*

Themistocles, cum aliquando theatrum peteret, interroganti cuidam cuius vocem esset libentissime auditurus? Eius, inquit, à quo artes meæ quàm optimè canerentur. Ingenuè fassus est, & se magno gloriæ studio teneri. Solebant enim olim Musici, in publico virorum illustrium laudes canere. *Plut. in eius vita.*

Idem, Themistoclem ferunt virtutum stimulis agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem, quærentibus, quid ita eo tempore in publico versaretur, respondisse: Quia me trophæa Miltiadis de somno excitant: Marathon nimirum animum eius, & Arthemisium, & Salamis, naualis gloriæ fertilia nomina illustranda tacitis facibus incitabant. *Plut. in Themist. Val. Max. lib.8. c.13.*

Timon, qui cognomine Misanthropos dictus est, elementa malorum vocabat Auaritiam & Ambitionem: eo quod ex horum vitiorum fonte, cætera vitia omnia prouenire ac manare viderentur. Timonis dicterium recitat. *Stob. serm. de iniustitia.*

Phauorinus, Homines partim esse ridiculos, partim odiosos, partim miserabiles dixit. Ridiculos quidem, qui ambitiosè ad maiora aspirant: Odiosos, qui ea consequuntur. Miserabiles autem, qui spe falluntur. *Stob. serm.2.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, quemadmodum mercenarius malus, qui intra tempus locationis suæ comedit omnes mercedes, quum autem tempore completo recesserit, nudus egreditur: Sic & homo, qui propter homines facit bonum, vacuus vadit ad Deum: *cap.6. Matth.*

Quemadmodum quos diuitiæ iuuant, si quando in paupertatem inciderint, mœrore afficiuntur, & qui deliciis assueuere, tenuem ac simplicem victum tolerare nunquam possunt: Ita qui laudum amore capti sunt, non solùm cùm iniustè vituperant, sed etiam cum ab aliis assiduè non laudantur, quasi fame aliqua animum conficiunt. *lib.5. de Sacerdotio.*

Plutarch. qui dolent, quod non excellant in omnibus etiam diuersissimis, perinde faciunt, ac si quis molestè ferat, quod vinea non ferat ficus, quodque olea non ferat botros. *In Moralibus.*

Qui studeat Plato esse doctrina, dormire cum beata vetula; vt Euphorion, cum Alexandro potare, vt Medius, diues esse vt Ismenias, virtute præcellens, vt Epaminondas, doleatque quod vnus non sit hæc omnia; perinde facit, ac si molestè ferat, quod non sit leo montanus & idem Melitæa catella in sinu viduæ diuitis. *In Moralibus.*

Seneca. Vt æquè mortuus est qui conditus est in odoribus, & qui trahitur vnco: ita æquè sunt infelices, & qui voluptatibus indulgent, & qui ambitiosis negotiis vacant.

Plinij. Vti Chamæleon maximum habet pulmonem, & nihil aliud intus: Ita quidem præter ostentationem & ventosam iactantiam nihil habent. *lib.11. c.32.*

Accius poëta, cùm esset ipse admodum breuis, tamen in æde Camœnarum maxima forma statuam sibi posuit: ita quidam re viles & & humiles, ambitione fucoque dilatant sese. *lib.34. c.5.*

Taurus auis cum sit pusilla, tamen boum vocem imitatur: Ita nonnulli cùm re sint exigui, tamen loquuntur reges ac satrapas. *lib.16 c.42. & c.31. eod. lib.*

Columbæ in volatu petnicitas, sed dum plaudit in aëre, sibi placens, implicatis strepitu pennis, capitur ab insidiante accipitre: Ita multi dum ostentant suas vires magis quàm vtuntur, obliti, præda fiunt inimicis. *lib.10. c.20.*

Pauo non explicat pennas, nisi laudatus: Ita quidam putant se non habere quod habent, nisi sint qui mirentur. *lib.10. c.20.*

Gallus victor illico cantu superiorem sese testatur: ita quidam sua facinora iactant ipsi, & suarum laudum ridiculi sunt tubicines. *lib.8. cap.33.*

Folenoij. Quemadmodum ex vlcere putrido sanies ac putredo ebullit: Sic ex ambitioso ac superbo animo omnia peccata ebulliunt. *In Psalm.72.*

Triueri. Vulgò dicitur, maioris artis esse parta tueri quàm quærere. Et qui de rebus pulcherrimè gestis, insolenter gloriantur, nihilo melius faciunt, quàm qui rem bene comparatam impotenter prodigunt. *Apoph.114.*

Ligna tenuia ac sicca multam quidem flammam edunt, sed parum durant: Ita homines quidem glorioſi possunt apud indoctos gloriam aliquam sibi conquirere, sed nequeunt illam diu retinere. *Apoph.118.*

Nec corporibus idem cibus est idoneus omnibus, sed vnicuique suus ferè peculiariter est gratus, & salubris. Tantò est animus corpore insolentior, qui alienas diuitias & honores sibi appetit. Non enim est minor animorum quàm corporum differentia. *Apoph.138.*

Ambitio est animi magnitudini, tam specie similis, quàm re dissimilis. In hoc possunt videri similes, quod magnanimitas nihil neque sperat, neque audet nisi magnum & arduum. Quid ambitio? Ipsa nihilo secius magna concupiscit; omnia scrutatur, omnibus incontinenter manus admolitur; ad omne discrimen est audaciæ promptæ. In ferrum ac vulnera vecors ruit. In hoc tamen vehementer discrepant, quòd animi magnitudo nihil se dignum spectat. At profunda cupido honoris ac dominationis ideò se totam labori distringit, vt vnam se expleat, nullo decori & honesti respectu. Est enim ambitio libido procedendi & euadendi ad nimia & illicita, nullo ductu rationis, sed impetu temerario, quem Deus, quem homines oderunt. Est insatiabilis cupiditas, & furens auaritia gloriæ. Ambitiosus est is, qui plus æquo, nec vbi & cùm oportet, nec quibus rationibus oportet, honores concupiscit. Dum præceps ad sua vota rapitur quieti ac securitati præponit vitam anxiam, vt nouus Icarus pœnam pro munere poscit. Dum suæ plus æquo studet, alienam gloriam intercipit. Dum auet ea quæ non habet, ea quæ habet negligit. Rabidæ eius cupiditi nihil est neque invium, neque longinquum. O rationem præposteram! Cui non datum est, vt se, aut quempiam saltem reduuia liberet, is summa tentat, suumque os, quod aiunt, cœlo iuserit. Cæterùm, vix fieri potest, vt non illa vasta, semperque hians cupiditas frequentibus iniuriis lasciuiat, non immerentes lacessat, ac terræ cuiusdam impulsu inuidiæ proximum quemque vexet, & quidem nunc palam, nunc cæcis artibus. Est enim ambitio amica pugnacitatis, contentionis & rixarum. Nullo fræno eius impatientia cohiberi: nullo monitu animus furens compesci potest. Cui nihil est extremum, nusquam consistit; semper vlteriora spectat, semper est cæca, vbique cupida & impotens. Hominum ambitio semper exstimulat, non solùm æquales, sed & superiores, postremò suas spes anteire. Quantum ambitiosus in honorum petitione est inuerecundus, quantum in rerum sublimium appetitione immodicus, tantum vbi eas adeptus est, insolens & intolerabilis est. Magno animo omnia imaginantur, omnes leges plaudunt. Ambitio non solum audet certare cum iure, sed omnia iura euertit; omnia consanguinitatis & amicitiæ vincula disrumpit, sacrosanctam Legum authoritatem profanat. Magnanimitatis ministri sunt iudicium & consilium, sibi item hæc ad vitam adsciscit opem omnium virtutum. Ad postremum, nullo cuius nũc nec hominis nec rei ministerio vtitur nisi probo & legitimo. Ambitio, vt est vehemens potentiæ & imperij sitis, vix quicquam perficit, nisi multarum accursu impuritatum; ipsius imprimis interuentu temeritatis. Se enim, vt scarabæus, semper putat volare per inane. Mox aduocat impietatem & crudelitatem. Magnanimitas est ingenua, splendida & generosa. Ambitio est verum specimen ingenij stolidi, seruilis, sordidi. Ecce ni non humiliter supplicat is, qui illa miserè cupit, quæ nonnisi à tot hominibus exprimi & obtineri queunt? Ergo quanta magnanimitati pro libertate contentio, tanta est ambitioni ad humilia quæque propensio. Magnanimitas nulli se indignitati submittit. Quin eminet inter honesta, nec alibi ambulat quam inter præclara. Verùm ambitio vix quemquam trudit ad dignitates nisi per multas animi & corporis ignominias, per multas indignitates, per inaudita genera fœditatum. Quotcunque hoc furiale malum agitat, falsos fieri subigit. Totos simulationum, & dissimulationum inuolucris contegit. Nihil ficto ambitiosi vultu fraudulentius, Verba eius mellita eadem sunt fellita; sunt argumenta ingenij insidiosi, & mentis malæ. Certè ambitiosus quod minimè sentit id potissimum firmat: se componit in mores ingenuos, cùm tamen sit simia nequior, & seruo veteratore versutior. Est latro similis, qui cùm prædæ inhiat, tunc maximè è petra concionatur. Cui bonæ artes desunt, hunc necesse est verti ad dolos & fallacias. Mauult audire probus, quàm esse. Vult haberi seuerus cùm tamen iustitiam asperneturSed enim tandem versutia erumpit, & assumpta impudentia, tota se effundit in omnia detestabilia. Iupiter illum perdat, ait quidam, qui molliter loquutus, mox apparuit quàm sit immanis, & natus in perniciem ceteri, quorum humeris subnixus euasit ad summa. Apud magnanimum nihil non est quietum, compositum, ordinatum. Apud honoripetam omnia sunt ancipitia, incomposita, turbida. Quidni, cùm perpetuis curarum stimulis nunc huc, nunc illuc agatur? Nam etsi valet, tamen ægrotat. Molestia & anxietudo est ei perpetuus morbus. Certè qui aliis tantùm negotij exhibet, vt sæuus scopulus ex omni parte dici possit, sibi ipse sit scalper aut securis cuius ictibus perpetuò conciditur. Vt ambitiosus nemini est amicus, ita ipsi nemo. Hoc semper accidit illi, qui non ex re amicitias æstimat, sed ex proprio commodo. Quicquid illud est quod improbè sperat, ac prauissimè tentat, denique sic habetur, vt non haberi multo sit satius. Dira enim hæc fames, nunquam sanari potest. Magnanimitas si quid adepta est, in eo conquiescit. At ambitio illa ipsa quæ prauè concupiuit, quamvis per se pulcherrima, non intelligit, postremò non intellecta dedignatur ac fastidit. Enim verò, hæc lues omnia decora, quæ vsquam ipsis rebus insunt, ita deterit vt fiant ingrata & inuisa. Magnus animus quicquid sapienter agitat, perseueranter consectatur. In ambitioso pro virili pectoris firmitate leuissima capitis agitatio spectatur. Nec enim vlla perseuerantia vlli vitio comes adest, sed sola pertinacia perseuerantiæ simia. Ergo, quicquid ambitiosus simulet, dissimulet, semper æstuat, totoque vitæ ordine diticonuenit, dum perperam eligit, noxiis manum iniicit, ab vtilibus aberrat. Vbique est peruersus, præposterus, titubans. Cupidas ac præcipites huius cogitationes plerumque alia magnanimitas diiicit. Hæc semper est masculâ, & intrepidâ quâdam patientiâ nixa. Ergo impenetrabili constantia diiicit obstantia. At ambitio, vt subitis terretur, ita inter angusta eliditur, inter continua frangitur, inter diuina vanescit. Magnanimus omnium bonorum animis illicò insinuatur, & procedendo roboratur. Ambitiosis curis exercitum omnes boni auersantur, ita sæpissimè frustratur. Hunc ipsi improbi veluti circulatorem imprudentia abundantem, sibi habent socium. Hunc rerum ambitiosi & nouatores latis légibus ambitus, in Republ. collocari vetant. Illos, vt non extolli, illos honoribus honestari volunt, qui virtute non factionibus ambiunt. Vt magnanimitas est intemperati desiderata ambitio indigens, vix vllo legum, quamvis graui pondere premitur. Quin publica securitate identidem coërceri necesse habet. Vt ambitiosi spes est improba, semper inanis, sæpè infelix, ita ipse ferè deprehenditur ingratus, & sæpè cuipiam beneficii, superbè imputans. Vt magnanimitatem cæteræ virtutes cohonestant, ita in ambitionem omnia vitia, omnes vitiorum imitates aliquid de suo conferunt, quò euadat detestabilior. Qui iam impax est, is planè fit miluius, immundus transformatur in [illegible] acerbus in pantheram, rusticus in petram, leuis & incomitans in tripalam, iracundus in spumantes Oceani fluctus. Vt nulla rerum prosperitate animi magnitudo effertur, sic ambitio, vel minima eius specie infatuatur. O quàm benè agitur cum illo, qui modicis contentus, modestè & inter inferiora versari mauult, quam vt aquila, arduo volatu & nubes verberare, & inter nubes vanescere. In contubernio ambitionis, est μικροφιλοτιμία, inanis gloriolæ cupido. Nam & ipsa pectora angusta, ipsa rustica & metallica, hâc quoque pestilenti aura agitari constat. Nullus est adeò rupex & verux, vt non plus videri ac censeri velit, quam reuera est. Maiorem partem ambitiosi nascuntur. Omnes inter cæteros extare, omnes in admiratione esse, ac monstrari digito præstereuntium cupiunt. Vsque eò & intra ipsa infinita huius mali rabies loci plus, quàm satis est, inuenit.

Paschal. lib. de Virtut. & vitiis.

¶ Exempla Sacra.

Ambitionis exempla: Adam & Eua, *Gen.* 3. *vers.* 5. *&c.* Extructores turris Babylonicæ, 11. Maria & Aaron, *Num* 12. 1. Core, Dathan & Abiron, 16. 3. Abimelech, Gedeonis filius, *Iudic.* 9. *v.* 1. 2. 3. 8. Absalom, 2. *Sam.* 15. *vers* 2. 3. *&* 18. 18. Seba Bochri filius, 20. 1. Adonias 1. *Reg.* 1. 5. *&* 2. 17. Zambri, 16. 9. Athalia, 2. *Reg.* 11. 1. Sallum, 15. 10. Nabuchodonosor, *Iudic.* 2. 2. Affectatores regni. 1. 4. Amon, 3. *vers* 5. 6. *&* 5. 13. *&* 6. *vers.* 6. 7. Sobna, *Esa.* 22. 16. Ezech. 39. 2. Seron, *Machab.* 3. *vers* 13. 14. Alcimus, 7. 7. Ptolemæus Rex Ægypti, 11. 13. Ptolemæus filius Abubi, 16. 13. Iason, 2. *Mach.* 4. 7. Discipuli Christi, *Matth.* 18. 1. *Marc.* 9. *vers.* 34. *Luc.* 9. 46. Filij Zebedæi, *Matth.* 20. 21. *Marc.* 10. 31. Scribæ & Pharisæi *Matt.* 23. 6. *Marc.* 12. 38. *Luc.* 20. 46. Iudæi, *Ioan.* 5. 44. *&* 12. 43. Fratres Christi, *Ioan.* 7. *vers.* 3. 4. Simon Magus, *Act.* 8. *vers.* 18. Pseudo Apostoli, 2. *Cor.* 10. 12. Falsi Doctores, 1. *Tim.* 1. *vers.* 7. Diotrephes, *Io.* 3. *vers.* 9.

¶ Exemplæ Profana.

Rex Persarum omnes existimabat seruos extra coniugem suam, in quam tamen potissimum ei esse ius debebat. *Plutarchus ad principem indoctum.*

C. Iulius Cæsar, non honores modo nimios recepit, vt continuum consulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum; insuper prænomen Imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum in orchestra: sed ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est. *Suetonius.*

C. Caligula Romanorum Imper. in eam prolapsus est insolentiam, vt Deorum vestimenta indueret: in quibus nunc bellicosam virginem, hunc mulierem repræsentabat. In sacrificiis Deorum ornatu inducbatur, in plateis serico & triumphali vestitu incedebat. *Xiphilinus.*

Isaacius Angelus Imper. alternis diebus lauacris se reficiebat: pastillis & vnguentis omnis generis delibutus, instar pauonis superbi se ostentabat. *Idem.*

Franciscus I. Gallorum rex, pacem cum Carolo V. Imper. factam, non diuturnam asseruit. Nam nec ille parem, inquit, nec ego superiorem ferre possum. *Ægidius Corzetus de dictis & factis.*

M. Tullius Cicero, Auebat supra modum celebrari, tenebatque eum perpetuo cupiditas immensæ gloriæ: quæ multa eius præclara consilia frequenter interpellauit. *Plut. in Cicerone.*

Athenienses Doctores Constantini & Iuliani Imp. ætate hoc habebant, vt eum ipsi inter se simultates exercerent: adolescentes aduentantes naui per emissarios suos allicerent, & ad se singulos pertraherent. *Thea. Zuing.*

Menecrates medicus, cum morbos quosdam desperatos sanasset, Iouem Deorum summum seipsum appellauit. *Ælianus lib.* 12.

Empedocles Philosophus Agrigentinus cum Panthiam Agrigentinum in graui morbo curasset, atque ob id se penè pro numine coli animaduerteret: immortalitatis atque famæ studio incensus, vt in numerum Deorum translatus videretur, Ætnam insiliit, atque medios ipsius in ignes se coniecit. *Fulg. lib.* 8. *c.* 15. *&* *Alex. lib.* 6. *c.* 4.

Semiramis virilem sexum mentita amplissimos ductauit exercitus, multos & magnos adiit labores, periculaque immensa, præsertim Iudico bello gloriæ causa. *Sabell. lib.* 5. *c.* 5.

Artemisia Cariæ regina Xerxis commilitium non respuit, gloriæ desiderio, neglecta sexus imbecillitate. *Thea. Zuing. fol.* 2573.

Christina Henrici V. Imperat. F. Vladislao, Boleslai III. Polonorum regis filio nupta, mulier superbissima, Polonos porcorum loco habebat. *Cromer. lib.* 6.

Anaxarchus Philosophus ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos esse referens: Heu! me miserum, inquit, Alexander, quod ne vno quidem adhuc potitus sum: Angusta homini possessio gloriæ fuit, quæ deorum omnium domicilio sufficit. *Iuuenalis satyr.* 10. *Plutarchus de tranquill. ani. Valer. Maxim. lib.* 8. *cap.* 13.

Hipponicus

Hipponicus statuam ponere, sacrosanctum patriæ donarium, in animo habebat. Cùm autem quidam ei consuleret, vt à Polycleto fingendam imaginem curaret: respondit, Non se eiusmodi donarium positurum, cuius gloria non ad consecratorem, sed ad factorem esset reditura. Etenim liquere, spectatores in ea statua magis artem & industriam Polycleti, quam suam liberalitatem & munificentiam admiraturos esse. *Ælian. lib.* 14. *de Var. hist.*

Plato dicitur ter nauigasse in Siciliam, nec sine periculo, nec sine cauillis obtrectantium. Molon itaque, qui gerebat hostilem in Platonem animum, negabat esse mirum, si Dionysius esset Corinthi, sed si Plato in Sicilia. Nam tyrannum expulerat necessitas, Platonem inuitabat ambitio; vt vulgus quidem interpretabatur. Et tamen Dionysium esse Corinthi adeo mirabantur omnes, vt iam abierit in prouerbium de re inexpectata & incredibili. *Laërt. lib.* 3.

Epaminondas, Lacedæmoniis bello victis, ac multo sanguine fuso iam fugatis, cum audiret, illos eius belli calamitatem extenuare; vt palàm fieret omnibus quanta strages edita esset, non quibuslibet permisit cadauera interfectorum tollere, sed vt quæque ciuitas sua auferret: & ita factum est, vt appareret, plusquam 10000. Lacedæmonios interiisse. *Plut. in Apoph.*

Agrippina. Nero, cum primò natus esset, quidam astrologus prædixit eum regnaturum esse & matrem necaturum. Quod cum Agrippina mater intellexisset, subito exclamare cœpit: occidat, dum regnet. Præsagio votóque respondit euentus. *Suet.*

¶ Hieroglyphica.

Pauonis species hominem gloriæ plenum exprimebat. Hæc enim auis eam caudæ pretiosam supellectilem tum plurimùm ostentat, cum plurimos ad se spectandum aduenisse conspexerit. Quod si nullum admirari, adesséve cognouerit, eam recondit, veluti indignata. *Valer. Pier. Hieroglyp. lib.* 26.

Bulla quoque pro gloria fastúque ponitur: vbi quis non aliter gloria turgescere videatur, quam Bullæ ipsæ inturgescentis cuiusdam figuræ speciem præ se ferunt. Vnde dixit Persius:

Non equidem hoc studio; bullatis vt mihi numis.
Pagina turgescat.
Val. Pier. Hieroglyph. lib. 41.

Scriptores.

De ambitione, *Pecanus lib.* 1. *c.* 3. *Hanapus* 303. *Bernardi Flores.*, 3. 24 & 6. 8. & 6. 9. & 4. 1. Item *Rainerius & Flos Theolog. Rampigollus. c.* 6. De multiformi Kenodoxia *Ioan. Scholastic. c.* 21. Ambitio, Superbia, & victoria de inimicis, nimiáque prosperitas exitio sunt, & perdunt quos possident. *Brungelsius Pandect. lib.* 9.

Libido, regnandi, imperandi, dominandi, *Bernardi Flores*, 3. 20. *Pharetra. Brusonius lib.* 1. *cap.* 15. *Coruinus in apophthegm. Lumen anima. p.* 2. *c.* 20. *Ioan. Carnotensis. lib.* 7. Contra Ambitionem, *Des. Erasmus Roterodamus in Milite Christ.* Ambitio maximè vitanda Philosopho, *Marsi. lib.* 7. *cap.* 14. Ambitio Antigoni, *Ælianus in variis Græc.* Ambitio Hipponici, *Ibidem.* Aristotelis Ambitio, *ibid.* Ambitio Lusciniæ, *Cœlius Rhodigin. lib.* 23. *cap.* 14.

Amentia.

¶ Definitio et etymolog.

Amentia, Græcè ἄνοια ας, ἀ-νόη-τος, ος, ον, amens dicitur. Dicitur autem amens quàsi sine mente. Differunt autem amens & demens, quod demens minus est quam amens. Nam demens est, qui non cogitat, quid agat, aut loquatur: Amens verò, qui prorsus insanit.

Amentia, Hebr. *Schiggahon*, Deut. 18. 28. 2. Reg. 9. 20. Zach. 12. 4. à verbo *Schiggeha*, vesanum reddidit, insanum fecit. Cognationem habet cum *Cahasch*, conquassatus est: nam amens & vesanus dicitur is, qui conquassatus, & corruptus est mente, item cum *Schagah*, errauit. Hinc Græc. σκαιὸς siniſter (lat. Scæua) σκαιότης, fatuitas, insania. Cicero libr. 3. q. Tusc. Nec minus illud acutè, quod animi affectionem lumine mentis carentem nominarunt amentiam, eandémque dementiam. Ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse, hoc idem quod à Socrate acceptum Stoici diligenter retinuerunt, omnes insipientes, non sanos. Qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos motus Philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est. Ita fit, vt sapientia sanitas sit animi, insipientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insania, eadémque dementia.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Stultorum infinitus est numerus. *Ecclesiast.* 1.

Homines stulti non apprehendent sapientiam, & non videbunt illam, *Ecclesiast. c.* 15.

Stultus acriter improperabit. *c.* 18.

A facie verbi parturit fatuus, tanquam geminus partus infantis, *cap.* 19.

Sagitta infixa in facie & in ore canis, sic verbum in ore fatui. *Ibidem.*

Datus insipientis non erit vtilis sibi. Oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius infamatio est, *cap.* 20.

Fatuo non erit amicus, & non erit gloria boni illius. *Ibidem.*

Qui edunt panem fatui, falsæ linguæ sunt. *Ibidem.*

Ex ore fatui reprobatur parabola: non enim illam dicet in tempore suo. *Ibidem.*

Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit narratio. *cap.* 21.

Narratio fatui quasi sarcina in via. Compedes in pedibus stulto doctrina, &c. *Ibidem.*

Confusio patris est indisciplinatus filius, *cap.* 22.

Qui docet fatuum, est quasi qui conglutinat testam. *Ibidem.*

Cum stulto ne multum loquaris, & cum insensato ne abieris. *Ibid.*

Præcordia fatui quasi rota carri, & quasi axis versatur, sic cogitatio stulti. *cap.* 33.

Melior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam. *cap.* 41.

Labia insipientium narrabunt stultitiam: verba autem prudentium statera ponderabuntur. *cap.* 21.

Non communices homini indocto, ne malè de progenie tua loquatur. *Ibidem* 8.

Qui stultus est, seruiet sapienti. *Prouerb.* 11.

Qui fatuus est, aperit stultitiam suam, *cap.* 13.

Cor stultorum dissimile erit.

Stultus patcitur imperitia.

Stultitia gaudium stulto, *cap.* 15.

Non decent stultum verba composita, nec principem labia mentientis, *cap.* 17.

Expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi in stultitia sua. *Ibidem.*

Quid prodest habere diuitias stulto, cum sapientiam emere non possit? *Ibidem.*

Stultus, si tacuerit, reputabitur sapiens: & si compresserit labia sua intelligens. *Ibidem.*

Os stulti contritio eius, & labia illius ruina animæ eius. *cap.* 18.

Stultitia hominis supplantat gressus eius, & contra Deum feruet animo suo. *cap.* 19.

Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. *cap.* 26.

Veluti pulchras frustra habet claudus tibias: sic indecens est in ore stultorum parabola. *Ibidem.*

Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. *Ibidem.*

Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. *Ibidem.*

Si contuderis stultum in pila, quasi pistana feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. *cap.* 27.

Qui prius respondet, quàm audiat, stultum se esse demonstrat *cap.* 28.

Qui confidit in cor suum, stultus est. *Ibidem.*

Omnis, qui audit verba mea, & non facit ea, similis est viro stulto. *Matth.* 7.

Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes. *Paul* 1. *Corinth.* 1.

Sustinetis enim insipientes, cum sitis ipsi sapientes. 2. *Cor.* 11.

Stultus fatua loquitur. *Esa.* 32.

¶ Patrvm Sententiæ.

Stultiloquium & scurrilitas non decent Christianum, sed sermonem eius sale conditum esse oportet, vt gratiam apud audientes habeat, quidquid enim amens loquitur, vociferatio & clamor est apellandum. *D. Hieron.*

Quicunque stultus est in culpa, erit sapiens in pœna. *Gregorius in Moralibus.*

Sicut nec auris escas, nec guttur verba agnoscit: ita nec stultus quisque sententiam sapientis intelligit. *Idem.*

Fatuum cum sapientibus in prædicatione non suscipe, nec per eum, qui implere non volet, illi qui præualet, obsistas. *Idem.*

Nihil stultitia pejus, nihil insipientia deterius, nihil ignorantia turpius. *Isidor.*

Ignorantia vitiorum nutrix est. Ignorantia enim, quid sit culpæ indignum, non sentit. *Idem.*

Insipiens quotidiè peccat: indoctus facilè decipitur. Stultus in vitia citò delabitur. *Idem.*

Videamus, vtrumne iustitia fœdus aliquod cum stultitia habere possit, vt Carneades disputauit, cuius, vt concludam disputationem, non posse eundem iustum esse ac stultum: eundem sapientem & iniustum, docet ipsa ratio. Qui enim stultus est, quid sit iustum ac bonum, nescit, & ideo semper peccat. Ducitur enim quasi captiuus à vitiis, nec resistere vllo modo potest; quia caret virtute, quam nescit. Iustus autem ab omni peccato se abstinet, quod aliter facere non potest, quasi habeat recti prauique notitiam. Rectum autem discernere à prauo quis potest, nisi sapiens? Ita fit, vt nunquam possit iustus esse, qui stultus est: neque sapiens, qui fuerit iniustus. Ergo stultus non est, qui ne sibi quidem parcit, dum ne noceat alteri, quod est malum. Quod quidem nobis & ratio & veritas ipsa præscribit. *Lact. lib.* 5. *diuinarum instit. c.* 18.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Omnium malorum stultitia est mater atque materies, ea parit præ cæteris immensas cupiditates: immensæ porrò cupiditates infinitæ & immoderatæ sunt; hæ pariunt auaritiam malitiamque: auaritia porrò hominem ad quodvis maleficium impellit. *Cicero in Nou. Rhetor.*

Quo indignius rem honestissimam & rectissimam violat stultorum & improborum temeritas prò audacia, summò cum Reipub. detrimento, eo studiosius illis resistendum est, & Reipublicæ consulendum. *Cicer. in Veter. Rhetor.*

Si summopere Sapientia petenda est, summopere stultitia fugienda, & vitanda est. *Ibid.*

Qui sepænumerò nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem non habere debemus. Si quid perfidia illorum detrimenti acceperimus, nemo erit propter nosmetipsos, quem iure accusare possimus. Primum decipi quidem incommodum est, iterum stultè, tertiò turpe. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis. *Ibid.*

Stulti scriptoris est non posse omnibus de rebus cauere, quibus velit. *lib.* 2.

Miserius stultitia quid dicere possumus? *Cicer. de nat. Deor.*

Multa sunt incommoda in vita, vt eam sapientes commodorum compensatione leniant. Stulti nec vitare venientia possunt, nec ferre, præsentia. *Cicer. de nat. Deorum.*

Stulti malorum memoria torquentur.

Igitur nec stultorum quisquam beatus, neque non sapientum non beatus *de finibus bonorum & malorum.*

Amentia ab a particula priuatiua, & mente dicta, quasi sine mente, hoc est, consilio animoque quo sapimus, Lucretius Poëta. Consilium quod nos animum mentemque vocamus. Eadem. dementia dicitur: quia (de) est particula minuendi, vt desipio, decresco. *Beroaldus in commentariis in Cicero. Quæst. Tuscul.*

Nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, id est insanitatem, & ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam: Omnes autem perturbationes animi, morbos Philosophi vocant, negantque stultum quenquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: Omnes igitur insipientes insaniunt: sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaque censebant. His rebus mentem vacuam appellarunt insaniam propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. *Eodem præfato loco Cicero.*

Amentes dicuntur qui à natura expertes rationis, solùm sensuum munus exequuntur, immanes quidem, belluarumque similes habendi sunt, vt quædam genera barbarorum procul habitantium. *Arist. 7. Ethic.*

Fortunam quidem laudare stultitia, vituperare verò superbia est. *Ibid.*

Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam tamen se satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. *Cic. lib. 5. Quæst. Tuscul.*

Et quoniam mens nostra est actus, quiescere omnino ab actione sua nequit, nisi potestate valide retinente, hoc est, oppositio obice in instrumentis: velut cum à mole obruitur in locis maternis, à crapula in ebrietate, ab inimicis vaporibus in attonitione: quæ omnia & similia violenta sunt naturæque illius repugnantia. Vnde cum emergit, cessante potestatis violentia, statim reducit se in actum suum: neque eam ad rem externæ vllius opis indiget, sed solùm impedimento submouendo, quod si sit sublatum, non potest mens vllo pacto ociari: necesse est aliquid meditetur, & secum voluat, eamque illius motionem, si quis, conetur sistere (vt sunt qui nihil prorsus volunt cogitare) perinde fecerit, ac si cohibere velit ignem: ne ardeat, conceptus in apta materia: alterutrum profectò sequetur, aut vt ignem extinguat, aut vt vis ignis validior ac violentior erumpat in obice, sic vel corrumpetur vita tam violenta contentione, vel pro vna cogitatione, quam velis opprimere, magna cogitationum & visorum perturbatio coprietur, hoc est planè amentia. *Lud. Viues lib. 2. de animo.*

¶ Poeticæ Sententiæ. Plaut. in Sticho.

Stultitia est venatum ducere inuitos canes.

Ex Bacchidibus.

Stulte fecisse fateor, sed quaso pater,
Ne me in stultitia, si deliqui, deseras.
Ego animo cupido, atque oculis indomitis fui:
Persuasum est facere, cuius me nunc facti pudet;
Prius te cauisse, quam pudere æquum fuit.

Vide, Scurrilitas, Stoliditas, Stultus, Stultitia.

Amicitia.

¶ Definitiones, et etymologia.

Amicitia, Græcè φιλία, as, ἡ. φιλικὸς, ἡ, ὸ, amicus dicitur. Et est amor mutuæ beneuolentiæ: fundatus super aliqua communicatione. Quadruplex est, secundum quadruplicem communicationem mutuam, scilicet, Naturalem, Domesticam, Ciuilem & Diuinam, *hoc ex B. Thom. Secunda Secundæ, q. 23. art. 1.*

Amicitia Hebr. *ahaba*, à verbo Aba, amauit, dilexit: hinc Græcè ἀγαπάω & ἀγάπη. Dicitur etiam *Iedhidhuth*; & cognationem habet cum *Dodh*, cognatus, amicus de cognatione. Hinc ἡδὺς, suauis, iucundus, ἡδύτης, suauitas. Nihil enim amicitia suauius & iucundius. Vide Lexicon trilingue Lugdun. p. 57. & 82.

Amicitia est omnium humanarum, diuinarumque rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio, qua quidem haud scio, an excepta sapientia, quicquam melius homini sit à diis immortalibus datum, *secund. Augustæ Epist. 45. & Cicer. lib. de Amicitia.*

Amicitia est voluntas erga aliquem bonarum rerum illius ipsius causa, quem diligit, cum eius pari voluntate, *secundum Ciceronem 1. de inuentione Rhetor.*

Amicitia est beneuolentia pacis, non latens, *secundum Arist. lib. 8. Ethicorum.*

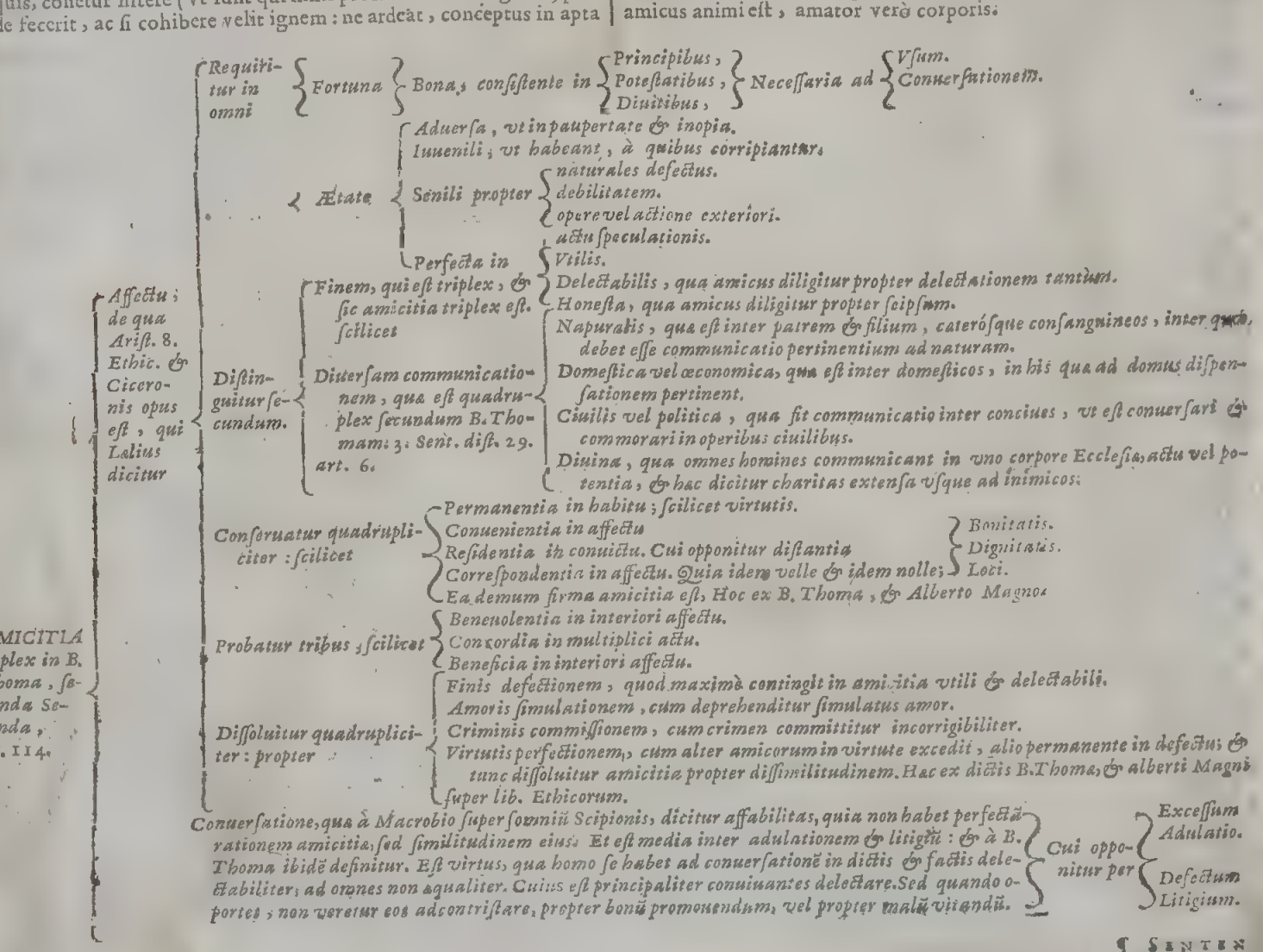
Vel sic:

Amicitia est studiorum omnium, voluntatumque consensus, cuius contrarium inimicitiæ, in plurali, licet etiam in singulari inueniatur. Ennius: Amiciriam atque inimicitiam in fronte promptam gero.

Amicus est, qui amat, & reamatur, *secundum Aristotelem lib. 2. Rhet.*

Sunt enim amici οἱ ἀλλήλοις βούλοντες τἀγάθὰ, μὴ λανθάνοντες, ἢ διὰ ἀγαθὸν, ἢ διὰ χρήσιμον, ἢ δι' ἡδύ.

Amicus & amator, vt placet Donato super Terent. differunt: quod amicus animi est, amator verò corporis.

¶ Senten

§ Sententiæ Biblicæ.

Amicitia Dei.

Infinitus thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati. *Sap.*7.

Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. *Io.*15.

In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, *Actor.*10.

Credidit Abraham Deo, & amicus Dei appellatus est. *Iacob.*4.

Amicitia huius mundi inimica est Dei. *Iacob.*4.

Quicunque ergo voluerit esse amicus seculi huius, inimicus Dei constituetur. *Iacob.*4.

Amicitia fructus.

Amice ascende superius. *Luc.*14.

Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. *Ioan.*15.

Amicitia humana vera, debet esse firma.

Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. *Prouerb.*12.

Omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur. *Ibid.*17.

Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facilè credas ei. *Eccles.*6.

Non agnoscitur in bonis amicus, & non absconditur in malis inimicus. In bonis viri, inimici illius, in tristitia & malitia illius amicus agnitus est proximo. *Eccles.*12.

Fidem posside cum amico in paupertate illius vt in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hæreditate illius coheres sis. *Ibid.*22.

Amicitia debet esse grata.

Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater. *Prouerb.*18.

Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoties & quanti irridebunt eum? *Eccles.*20.

Amicitia debet esse honesta.

Noli fieri pro amico inimicus proximo tuo. *Eccles.*6.

Qui timet Deum, æquè habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus. *Ibid.*

Amicitia debet esse integra in corde.

Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reueles, ne fortè insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset. *Prouerb.*25.

Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. *Eccles.*27.

Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis. *Ibid.*37.

Amicitia debet esse in ore.

Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò, ne postea emendare non possis, cum dehonestaueris amicum tuum. *Prouerb.*15.

Ferrum ferro exacuitur: & homo exacuit faciem amici. *Ibid.*27.

Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono homine abundat. *Eccles.*7.

Mittens lapidem in volatilia, deiiciet illa: sic & qui conuiciatur amico, dissoluit amicitiam. *Ibid.*22.

Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. *Ibid.*27.

Denudare amici mysteria, desperatio est animæ infœlicis. *Ibid.*

Caue ab amicis de sermone improperij: & cum dederis, ne improperes. *Ibid.*45.

Non duplices sermones auditus de reuelatione sermonis absconditi, & eris verè sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu omnium hominum. *Ibid.*42.

Qui tollit ab amico misericordiam, timorem Domini relinquit. *Iob.*6.

Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare. *Prouerb.*3.

Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & ne abscondas illam sub lapide in perditionem. *Eccles.*29.

Amicitia vera conseruatio.

Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. *Prouerb.*3.

Qui despicit amicum suum, indigens corde est. *Ibid.*11.

Amicus, si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis fiducialiter aget. *Eccles.*6.

Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, neque in amicum similiter facias. *Ibid.*7.

Noli prænaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem charissimum in auro spreueris. *Ibid.*

Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicus nouus: veterascet, & cum suauitate bibes illud. *Eccles.*19.

Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te fidens, quoniam non te disrumpet. *Eccles.*19.

Corripe amicum, ne fortè non intelligat te, & dicat: Non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere. *Ibid.*

Est qui præ confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. *Ibid.*20.

Ad amicum & si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, ne timeas: est enim concordatio, excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. *Ibid.*21.

Amicum salutare non confundaris, à facie illius non te abscondas, & si mala tibi obuenerint per illum, sustine. *Ibid.*22.

Amicitia fructificatio.

Frater, qui adiuuatur à fratre, ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbium. *Prouerb.*18.

Gratia & amicitia liberant, quas tibi serua, ne exprobrabilis fias. *Ibid.*25.

Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur. *Ibid.*27.

Melior est vicinus iuxta, quàm frater procul. *Ibid.*

Melius est duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem. *Eccles.*4.

Amicus fidelis protectio fortis, qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. *Eccles.*6.

Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. *Ibid.*

Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis, & qui metuunt dominum, inuenient illum. *Ibid.*

Amicum salutare non confundaris. A facie illius non me abscondam: & si mala mihi euenerint per illum, sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se ab eo. *Ibid.*22.

Beatus qui inuenit amicum verum. *Ibid.*22.

Amicitia ficta lucrum proprium attendit.

Amici diuitum multi. *Prouerb.*4.

Diuitiæ addunt amicos plurimos, pauper verò etiam ab amicis deseritur. *Prouerb.*19.

Multi colunt personam potentis, & amici sunt bona tribuentis. *Ibid.*

Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. *Ibid.*

Multi homines misericordes vocantur: virum fidelem quis inueniet? *Ibid.*20.

Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. *Eccles.*6.

Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. *Ibidem.*

Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. *Ibid.*37.

Amicitia ficta malum proximo intendit.

Quomodo dicis, quod amas me, cum animus tuus non sit mecum? *Iudic.*16.

Simulator ore decepit amicum suum. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fidelis est, amici celat commissum. *Prouerb.*11.

Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem: ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicit, ludens feci. *Ibid.*26.

Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus suis. *Ibid.*29.

Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet, in conspectu oculorum tuorum conculcabit os suum, & super sermones tuos admirabitur. Nouissimè autem peruertet os suum, & in verbis tuis dabit scandalum. Multa audiui, & non coæquaui ei: & Dominus odiet illum. *Eccles.*28.

Occasiones quærit, qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis. *Prou.*18.

Et est amicus, qui conuertitur ad amicitiam, & est amicus, qui odium & rixam & conuitia denudabit. *Eccles.*6.

Equus emissarius, sic & amicus subsannato sub omni subsidente hinnit. *Ibid.*33.

§ Patrvm Sententiæ.

Nescio, vtrum Christianæ amicitiæ putandæ sint, in quibus magis valet vulgare prouerbium: Obsequium amicos, veritas odium parit, quam Ecclesiasticum: Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. *Aug. in epist. ad Hier.*

Si voluntatem Dei quisque nosse desiderat, fiat amicus Deo, quia si voluntatem hominis nosse quisquam vellet, cuius amicus non esset, omnes eius impudentiam deriderent, non autem quisquam efficitur amicus Dei, nisi purgatissimis moribus. *Aug. contra Manich. lib.*1.

Hæc est perfecta amicitia, qua potius potiora & minus minora diligimus. Sapientem animam & perfectam talem diligat, qualem videt. Illam stultam, non talem, sed quæ esse perfecta & sapiens potest: quia nec seipsum debet quis stultum diligere: nam qui se diligit stultum, non proficiet ad sapientiam, nec fiet quisquam, qualis cupit esse, nisi se oderit, qualis est. *Aug. de vera religione.*

Nullius repudianda est amicitia sese ingerentis ad amicitiam copulandam, non vt statim recipiatur, sed vt recipiendus optetur, atque ita tractetur, vt recipi possit. Illum enim in amicitiam recipere debemus, cui omnia nostra consilia refundere audiamus. *Aug.*12. *quæst.*

Nihil sic probat amicum, quemadmodum oneris amici supportatio. Nemo nisi per amicitiam cognoscitur, & ideo amicorum mala firmiter sustinemus, quia bona eorum nos delectant & tenent. *Aug. ibid.*

Sicut amici adulantes peruertunt, sic inimici litigantes plerumque corrigunt. *Aug.*9. *confessionum.*

Non omnis, qui parcit, amicus est: nec omnis qui verberat, inimicus. Melius est cum seueritate diligere, quam cum lenitate decipere. *Aug. ibid.*

Amicitia in malo esse non potest. *Aug. ad Consent.*

Est quidem amici amicitia mala, quæ nec amicitia dicenda est, quia

mala conſcientia facit ; ſunt enim homines qui pariter mala committunt,& ideo videntur ſibi iuncti,quia conſcientia mala ligati ſunt. Excepta iſta nefaria amicitia, eſt quædam amicitia carnalis per ſimilitudinem habitandi, colloquendi, ſimul conuerſandi, vt triſtetur vnus, quum deſeritur ab amico, cum quo ſolet colloqui, & habere coniunctionem, conueniunt duo, ambulant ſimul triduo, & iam noluit à ſe recedere : & iſta quidem amicitia eſt honeſta,ſed eſt conſuetudinis non rationis:habent enim illam & pecora. Duo equi manducant ſimul,deſiderant ſe aliam diem, præcedit vnus,feſtinat alter, deſiderans quaſi amicum ſuum, vix regitur à poſſeſſore, & tandiu ſe impetu ſuo prouocat, quouſque ad alium petueniat. Et eſt alia amicitia ſuperior, non conſuetudinis, ſed rationis, qua diligimus hominem propter fidem, & mutuam beneuolentiam in iſta vita mortali,ac ſuperius quicquid inuenimus diuinum eſſe, incipiat homo amare, & non amabit in homine, niſi Deum. *Aug. in quodam ſerm.*

Non enim propterea debes amare amicum, vt aliquid tibi præſtet vt pecuniam vel aliquid commodi temporalis, non illum amas, ſed id quod tibi præſtat : amicus gratis amandus eſt,propter ſe, non propter aliud. Si autem coarctat te amicitiæ regula, vt gratis diligas, quàm gratis amandus eſt Deus, qui iubet vt hominem diligas ? Nihil delectabilius Deo. *Aug. ibid.*

Solatium huius vitæ eſt, vt habeas cui pectus tuum aperias, cui arcana communices,cui ſecreta tui pectoris committas, vt colloces tibi fidelem virum, qui in proſperis gratuletur tibi, in triſtibus compatiatur, in perſecutionibus adhortetur : facilis vox & communis,tuus ſum totus : ſed paucioris eſt effectus. *Ambr. de offic. lib.* 3.

Virtus eſt amicitia, non quæſtus, quia non pecunia paratur, ſed gratia, nec concertatione beneuolentiæ. Meliores amicitiæ ſunt inopum plerumque, quàm diuitum,& frequenter diuites ſine amicis ſunt, quibus abundant pauperes. *Idem.*

Non eſt vera amicitia, vbi eſt fallax adulatio. *Idem.*

Obiurget amicus amicum, non iactantiæ ſtudio, ſed affectu charitatis,neque admonitio aſpera ſit, nec obiurgatio contumelioſa. *Ambr. de offic. mon. lib.* 1.

Si quid vitij in amico cognoueris, corripe occultè : ſi non audierit, corripe palam : errantem amicum corrige, incorrigentem animo deſeras. *Idem.*

Defer amico, vt æquali : nec te pudeat, ſi præuenias amicum in officio. Amicitia enim ſuperbiam neſcit : Nam ſicut amoris eſt deferre ; ita qui odit quæſtiones mouet ; & qui amat, defert reuerentiam. *Amb. ibid. de offic.*

Amicitia, quæ deſinere potuit, nunquam fuit vera. *Idem.*

Amicitia rerum omnium eſt vinculum. *Idem de fide rer. inuiſ.*

Solem è mundo tollunt, qui tollunt amicitiam. *Idem de amicitia, cap.* 7.

Vera illa amicitia eſt, & Chriſti glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, non præſentia corporum tantùm, non ſubdola & palpans adulatio, ſed Dei timor & diuinarum ſcripturarum conciliant ſtudia. *Hieron. in epiſt. ad Paulinum.*

Amicitia parem aut facit, aut accipit. Vbi inæqualitas & alterius eminentia, alterius ſubiectio, ibi non tam amicitia quam adulatio eſt. Vnde & alibi legimus : Sit amicus eadem anima. Et Lyticus pro amico precans : Serues, inquit, animæ dimidium meæ. *Hieron. ſuper Mich. Proph.*

Delicata eſt amicitia, quæ amicorum felicitatem ſequitur. *Hieron. ibidem.*

Obſecro te, amicum, qui diu quæritur, vix inuenitur, difficilè ſeruatur, pariter cum oculis, mente amittas. *Hier. in epiſt. ad Ruffinum.*

In amicis non res quæritur, ſed voluntas, quia & alterum ab amicis ſæpè præbetur, alterum ſolùm charitas tribuit : eadem velle & eadem nolle, firma amicitia eſt. *Hier. ad Demetriadem.*

De amicitia omnis tollenda eſt ſuſpicio, & ſic cum amico quaſi cum altero eſt loquendum. *Hier. in epiſt.*

Cum incautè malorum amicitiis iungimur, eorum culpis ligamur, ab illo qui ſummè rectus eſt, eo ipſo iam diſcæpat, quo malorum amicitiis vita noſtra concordat. *Greg. in paſtorali.*

Vbi amicitia permanet, nil facilè creditur, nil facilè reperitur,quod diſſidium poſſit operari. Si verò ſemel inimicitiæ occupauerint animos, omnia quæ ſunt, quæ dicuntur, quæ audiuntur ; ita recipiuntur, vt ad maiores proficiant inimicitias. *Io. Sarisbur. in Policratic. lib.* 3. *Chryſ. ſuper Matth.*

Non ſunt fideles in amicitia, quos munus,non gratia copulat : nam citò deſerunt, niſi ſemper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem ſuſpenſo diſſoluitur. *Iſid. l.* 3. *de ſum. bon.*

Nonnunquam accidit, vt inter amicos aliqua redargutionis nutrita diſcordia maiorem poſtea charitatem parturiat, vt pote quum corriguntur ea, quæ diſplicere animo videntur. *Iſid. ibid.*

Amicitia & proſperas res dulciores facit, & aduerſas communione temperat,& leuiores reddit, quia dum in tribulatione amici conſolatio adiungitur, nec amicus frangitur, & minus eadem patitur. *Ibid.*

In proſperitate incerta eſt amicitia : neſcitur enim,vtrum perſona an felicitas diligatur. Sæpè enim per ſimulationem colitur amicitia,vt qui non potuit aperte decipere, fraudulenter inuadat. *Ibid.*

Sæpe propter honorem quorundam mutantur & mores:& quos antè cum humanos charitate habuerunt, poſtquam ad culmen honoris venerint amicos habere deſpiciunt. *Iſid. de ſummo bon.*

Neceſſitas amicum probat, & intimæ charitatis ardorem ſplendor exhibita ſubuentionis elucidat. *Caſſ. in quadam Epiſt.*

Nouæ dignitates veteres ſolent amicitias immutare. Creat enim cor nouum & nouos affectus nouæ dignitatis conſcientia. Diuites facti paupertatis amicos cum paupertate faſtidiunt, ne quid penes eos de veteri videatur inopia reſediſſe. Semper enim apud indignos mores creſcit cum poteſtate ſupercilium. *Ibid.*

Qui verè amicus eſt, omni tempore diligit, nam eum tormentum non ſeparat, labor non laxat, theſaurus non ſeparat, alienus amor non occupat. *Caſſ. in epiſt.*

Amicitia tantò certior eſt, quantò vetuſtior : quia facilè mutari non poteſt, quod perlonga ſæcula cuſtoditur. *Ibid.*

Iuſtum eſt enim, vt qui amicus erat in proſperis, amicitias profiteatur in aduerſis. *Ibid.*

Sine amicis omnis cogitatio eſſet, tædium, omnis operatio labor, omnis terra peregrinatio, omnis vita tormentum, ſine quorum ſoldtio viuere eſſet mori. *Ibid.*

Amicus eſt, qui nobis vſu vitæ ſimilis pio ac fideli iungitur.

Vera amicitia tantùm inter bonos oritur, inter bonos proficit, inter optimos conſummatur. *Caſſ. ſuper Pſal.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Manil. 8.

Idcirco nihil ex ſemet natura creauit
Pectore amicitia maius, nec rarius vnquam ;
Vnus erat Pylades, vnus qui mallet Oreſtes
Ipſe mori, lis vna fuit per ſæcula mortis :
Alter quod raperet fatum, non redderet alter:
Et duo qui potuere ſequi vix noxia pœnis,
Optauitque reum ſponſor non poſſe reuerti:
Sponſoremque reus timuit, ne ſolueret ipſum.

Ouid. 3. Triſt. 4.

Viue ſine inuidia molleſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi iunge pares.

Lucanus ad Piſonem:

——— Dignare tuos aperire penates,
Hoc ſolum petimus : nec enim me diuitis auri
Imperioſa fames, & habendi ſæua libido
Impulerit, ſed laudis amor, iuuat optime tecum
Degere.

Ouid. ex Pont. 1.

Fabula narrata eſt poſtquam vulgaris ab illo,
Laudarunt omnes facta piamque fidem.
Scilicet hic etiam, qua nulla ferocior orta eſt,
Nomen amicitia barbara corda mouet.

Lucanus 8.

Aduerſis non deeſſe decet, ſed læta ſecutos
Nulla fides vnquam miſeros elegit amicos:

1. Triſt. 4.

Vſibus edocto ſi quidquam credis amico,
Viue tibi, & longè nomina magna fuge.

Ibidem.

Non fores Eumenides orbus, ſi filios eius
Stultius Achilleos non adamaſſet equos.
Nec natum in flamma vidiſſet, in arbore natas ;
Cepiſſet genitor ſi Phaëtonta Merops.

Horat. 1. epiſt. 18.

Dulcis inexpertis cultura potentis amici :
Expertus metuit, tu, dum tua nauis in alto eſt ;
Hoc age, ne mutata retrorſum te ferat aura.

Lucanus ad Piſonem.

Sed lateri nullus comitem circumdare quæri,
Quem dat purus amor, ſed quem tulit impia merces.
Nec quiſquam vero pretium largitur amico,
Quem regat ex æquo, vicibuſque regatur ab illo.

Ouid. 2. de Pont.

Turpe erit, in miſeris veteri tibi rebus amico
Auxilium nulla parte tuliſſe tuum.
Turpe reperre pedem, nec paſſu ſtare tenaci:
Turpe laborantem deſeruiſſe ratem.
Turpe ſapi caſum & fortunæ cedere : amicum
Et, niſi ſit felix, eſſe negare ſuum.
Non ita vixerunt Stophio atque Agamemnone nati ;
Non hæc Ægidæ Pirithoique fides.
Quos prior eſt mirata, ſequens mirabitur ætas :
In quorum plauſus tota theatra ſonant.

Plautus Trin.

Ne amicum caſtigare ob meritam mallem noxiam,
Immane eſt facinus : verum in ætate vtile & conducibile.
Nam ego amicum hodie meum concaſtigabo pro commerita noxia
Inuitus, in me id inuitet, vt faciam, fides.

Solon. Auſon.

Clàm coarguas propinquum : propalam laudaueris.

Horat. 1. Serm. 4.

——— Abſentem qui rodis amicum,
Qui non defendit alio culpante, &c.
Hic niger eſt : hunc tu Romane caueto.

Plaut. Moſt.

Bene igitur ratio accepti, atque expenſi inter nos conuenit,
Tu me amas, ego te amo, meritò id fieri vterque exiſtimat.
Hæc qui gauaent gaudeant perpetuo ſuo ſemper bono.

Plaut. Bacchid.

Multi more iſto atque exemplo viuunt, quos cum cenſeas
Eſſe amicos, reperiuntur falſi falſimonis,
Lingua factioſi, inertes operas ſublata fide.

Idem

Idem Pfeud.

Pauci ex multis sunt amici homini, qui certi fiunt.

Silius 1.

——Quæ tanta obliuio recti
Magnam, atque in magnis rebus, populisque, virisque
Aduersam ostentare fidem, nunc tempus inire
Prælia pro Rutulis, nunc signa aciemque mouere,
Dum trepidares, & medicinam vulnera poscunt.
Is locus officio, cum cessant prospera, cumque
Dura ad opem fortuna vocat, nam lata fouere
Haudquaquam magni est animi decus.

Terent. Adelph.

——Nam vetus verbum hoc quidem esse
Communia esse amicorum inter se omnia.

Plaut. Epid.

Is amicus est, qui in re dubia te iuuat,
Vbi re est opus.
Nihil homini amico est opportuno amicius.

Horat. 1. Serm. 3.

At pater vt gnati, sic nos debemus amici,
Si quod sit vitium non fastidior.

Petronius Arbiter.

Cum fortuna manet, vultum seruatis amici:
Cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

Plut. Trin.

Bene si amico feceris, ne pigeat fecisse,
Vt potius pudeat, si non feceris.

Ennius Annal.

Hocce locutus vocat, qui cum bene sapè libenter
Mensam, sermonesque suos, rerumque suarum
Comiter impertit, magna cum lapsa dici
Parte fuisset, de paruis summisque gerendis
Consilio induxero, lecto, sanctoque Senatu,
Cui res audacter magnas, paruasque, iocumque
Eloquerer, qua tincta malis, & qua bona dictis
Enomerem, si quid vellet, tuoque locaret:
Quo cum multa volup', ac gaudia clamque palamque
Ingenium, cur nulla malum sententia suadet,
Vt facinus faceret: lenis, tamen haud malus idem
Doctus, fidelis, suauis homo, facundus, suoque
Contentus, scitus, atque beatus, secunda loquens in
Tempore, commodus, & verborum vir paucorum
Multa tenens antiqua, sepulta & sapè vetustas
Qua facit, & mores, veteresque nouosque tenentem,
Multorum veterum leges, diuúmque hominumque
Prudentem, qui multa loquine, tacereue posset.
Hunc inter pugnas compellat Seruilius sic.

Hesiod. lib. 1.

Τὸν φιλέοντ' ἐπὶ σεῦ πε καλεῖ νὴ, τὸ δ' ἐχθρὸν ἐάσας.
Τὸν δὲ μάλιστε καλεῖν, ὅστις σέθεν ἐγγυθὶ ναίει.
Εἰ γάρ τι κἠμῆμαι ἐγχώριον ἄλλο γένηται
Γείτονες ἄζωστοι ἔκιον, ζώσαντο δὲ παῖδες.
Amicum ad conuiuium voca, inimicum verò sinito.
Eum verò potissimùm voca, qui cumque te propè habitat
Si enim tibi & negotium aliquod domesticum accidat,
Vicini discincti accurrunt, cinguntur autem cognati.

Idem lib. 2.

Δειλὸς τοι ἀνὴρ φίλον ἄλλοτε ἄλλον ποιεῖται.
Miser namque vir alium facit amicum.

Theognid.

Πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε κ' ἀργύρου αἰρεύσαιθαι.
Ἄξιος, εἰ χαλεπῆ κύρσῃ διαπρασίῃ.
Παύρους εὑρήσεις παλυπαίδη ἄνδρας ἑταίρους.
Πιστοὺς οὐ χαλεποῖς πράγμασι γιγνομένους.
Οἵτινες οὐ τολμῶσιν, ὁμόφρονα θυμὸν ἔχοντες,
Ἴσον τ' ἀγαθῶν τῶν τε κακῶν μετέχειν.
Fidelis vir auroque & argento rependi
Dignus (est) in molesta Cyrnè seditione
Paucos inuenies ô Polypeda viros amicos
Fideles in difficilibus rebus persistentes.
Qui ausint concordem animum habentes,
Æquo bonorum malorumque participes esse.

Hesiodus.

Μηδὲ πολύξεινον, μήτ' ἄξεινον καλέεσθαι.
Nec multis, nec paucis dicaris amicus.

Ex Comicis & Tragicis Græcis.

Οὐκ ἔστι κτῆσις κεῖμαι κάλλιον φίλου.
Nulla est amico pulchrior possessio.
Φίλους ἔχων νόμιζε θησαυρους ἔχειν.
Cui sunt amici, esse sibi thesauros putet.
Μακάριος, ὅστις τυγχάνει φίλους.
Generosum amicum possidens, beatus est.
Νόμιζ' ἀδελφοὺς τοὺς ἀληθινοὺς φίλους.
Veros amicos ducito fratrum loco.
Ἴσον θεῷ σὺ φίλους τιμᾶν θέλε.
Honora amicos tanquam honoraves deos.
Ἐν τοῖς δὲ δεινοῖς χρημάτων κρείττων φίλος.
Nummi potior amicus in periculis.
Ἐν σοῖς κακοῖς δὲ πᾶς φίλους εὐεργέτει.
Sis beneficus amico, accidunt cui tristia.

Μὴ φεῦγ' ἑταῖρον ἐν κακοῖσι κείμενον.
Ne fuge sodalem, quum calamitas ingruit.
Φίλον δ' ὀργὴ σὺ κακοῖς μὴ παρείδης.
Amicum ob iram deserere caue in malis.
Ἰδίας νόμιζε τοὺς φίλων τὰς συμφορὰς.
Casus amicorum esse censeas tuos.
Φίλος φίλῳ γὰρ συμπονῶν αὑτῷ πονεῖ.
Sibi laborat ipsi, amico qui suo.
Καλὸν θέαμα, δ' ἐστὶν εὖ πράσσων φίλος.
Est dulce amici res videre prosperas.
Κρίνει φίλους ὁ καιρὸς, ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ.
Vt ignis aurum, tempus ita amicum probat.
Φίλον βέβαιον σὺ κακοῖσι μὴ φοβοῦ.
Ne fidum amicum sorte in aduersa time.
Ἀνθρὼς κακῶς πράσσοντος οὐκ πολλοὶ φίλοι.
Aduersa cui sors, huic amici sunt procul.
Τὰ χρήματ' ἀνθρώποισιν εὑρίσκει φίλους.
Inuenit amicos hominibus pecunia.
Ἐὰν ἔχωμεν χρήματ', ἕξομεν φίλους.
Habebo amicos. si habuero pecuniam
πολλοὶ τραπέζης οὐκ ἀληθείας, φίλοι.
Plerosque amicos mensa habet, non veritas.
Δεῖ τοὺς φιλοῦντας πίστιν, οὐ μόγους ἔχειν.
Habere amicum, haud verba, sed fidem decet.
Πειρῶ φίλοισι μὴ κακὸς εἶναι φίλος.
Conare amicis esse amicus non malus.
Κακὸν φέρουσι καρπὸν οἱ κακοὶ φίλοι.
Fructus amici proferunt mali malos.
Καλὸν τὸ μηδὲν εἰς φίλους ἁμαρτάνειν.
Delinquere in amicos nihil, laudabile.
Ὀργῆς χάριν τὰ κρυπτὰ μὴ σὺ φάνης φίλοις.
Arcana amici ne per iram prodito
Φίλος μὲ βλάπτων οὐδὲν ἐχθρῷ διαφέρει.
Ladens me amicus ab inimico haud discrepat.
Φίλος ἔπαινον μᾶλλον ἢ σοῦ ψόγου.
Dic laudem amici potius ipse quàm tuam.
Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὅστις οὐχ αὑτὸν φιλεῖ.
Homo nullus est, qui non amicus sit sibi.
Φιλεῖ δ' ἑαυτὸν πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα.
Haud vllus alij quam sibi est amicior.
Λίαν φιλῶν ἑαυτὸν οὐχ ἕξεις φίλον.
Tibi te amanti nimis, amicus non erit.
Μηδέποτε πειρῶ δύο φίλων εἶναι κριτής.
Ne sis Amicos inter arbiter duos.
Ἐπαὶ σὺ ἀγαθοῖς ξυνοήμων πως ὦν.
Ζητῇ πρεῖττον, ὧν ἔχει. ζητεῖ κακῶς.
Bona possidere quisquis & amico potest:
Is melius aliquid si petit, malum petit.
Φίλος τρόπους γίνωσκε, μισήσῃς δὲ μή.
Mores amici noueris, non oderis.
Ἄδικον τὸ λυπεῖ τοὺς φίλους σωφρονέων.
Res est iniqua sponte amicos ladere.
Τῶν μὲν τὸ σῶμα διαπεφευγότων κακῶς
Χρεὼ ἐστὶν ἰατροῦ. τῷ δὲ τῶν ψυχῶν φίλῳ.
Λύπου, γὰρ ἔνεστ ὅστις θεραπεύειν λόγῳ.
Quarendus ægro medicus est vt corpori:
Sic est amicus mentis ægritudini.
Nam verba amica sunt medela commoda.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Qui esset tantus fructus in prosperis rebus sublata benignitate? quæ & in amicos extat maximè, & amplissimis laudibus afficitur. *Arist. lib. 8. Ethic. cap. 1.*

Tum vocandi sunt amici maximè, cum leui suscepta molestia ei profuturi sunt plurimum. *Ibid.*

Casus posterorum ac amicorum omnium nihil omnino nos attingere, valde ab amici officio alienum sit; sententiisque omnium repugnare, videntur. *Lib. 1. Ethic. cap. 11.*

Gratificari & opitulari amicis, vel peregrinis, vel sodali, iucundissimum est. *Lib. 2. Mag. Moral. cap. 5.*

Ciuitatibus nihil maius aût melius amicitia dari potest. *lib. 2. de Repub. cap. 2.*

Duæ causæ sunt, quæ hominibus inter ipsos necessitudinem amoremque conciliant: id quod priuatum est, & id in quo est causa diligendi. *Ibidem.*

Morum dissimilitudo dissociat amicos. *Lib. 1. Oeconom. cap. 4.*

Affinitates extiterunt in ciuitatibus & sodalitates, & sacrificia, & rationes vitæ virtusque communis, quod amicitiæ officium est: quandoquidem in coniunctionis vitæ voluntate amicitia cernitur. *Lib. 3. de Repub. cap. 6.*

Quæ amicorum opera fiunt, per nos fiunt quodammodò: quia principium in nobis situm est. *Lib. 3. Ethic. cap. 3.*

Sunt amicitiæ species, sodalitium, familiaritas, propinquitas, & quæcunque eiusmodi, Amicitiam verò efficiunt gratia, & si quid feceris non rogatus, & non significari cum feceris: sic enim ipsius causa videris & non aliud feciſse, *lib. 2. de Rhet. ad Theodect. c. 4.*

Amicorum studiosum esse pulchrius est, quàm pecuniarum. Quare, studia quoque in amicos pecuniarum studio pulchriora sunt. *Lib. 1. Rhet. ad Theodect. c. 7.*

Eos amicos comprobabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem quæ etiam nobis conducant: & quibus magnis in

rebus communis nobiscum fortuna sit. Talis enim amicitia perdurat maximè. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri vàleant potentia: & in proximo habitent. Hostes autem faciemus, qui horum sunt contrarij. *in lib. Rhetor. ad Alexand. c.39.*

Plenæ sunt obiurgationum, plenæ querùlarum & criminationum eæ omnes amicitiæ, quæ fructibus emolumentisque diriguntur. *lib.8. Ethic.c.13.*

Ita definiendus est fortassè numerus amicorum, vt non plures sint, quàm cum quibus vitam licet traducere. *lib.9. Ethic.c.10.*

Amor est veluti quædam excellens ac præstans amicitia, quo vnus tantum cum vno iungitur. *Ibid.*

Amicitia ex iis maximè causis gignitur. Si gratis beneficium dederis, si non rogatus, si postea quam dederis tu illud non euulgaueris. *lib.2. Rhetor. c.4.*

Suauis est amicorum præsentia, & in prosperis rebus & aduersis. Mœrores enim & luctus facit amicitia communicans partiensque leuiores. *lib.9. Ethic. c.11.*

Amici aspectu suauis est, ei præsertim, qui in miseriis luctuque versetur: in eoque ad depellendum dolorem præsidium quoddam est paratum & constitutum. *Ibid.*

Amicus si verus sit & ingenuus, aspectu & sermone consolari potest. *Ibid.*

Vltro ad societatem & communionem prosperitatum amici vocandi sunt: (nam pulchrum est benignitate vti haud grauatè) ad societatem verò calamitatum, timidè ac raro. *Ibid.*

Magnum est ad amicitiam momentum, vnà educatos & æquales esse: quoniam & æqualis æqualem delectat: & vitæ consuetudine fiunt sodales. *lib.8. Ethic.c.12.*

Amicitia, quam morum similitudo bonorum conglutinauit, quoniam propter se est, permanet. Hanc autem talem amicitiam virtus conglutinauit, in qua ex animo & voluntate ponderanda est remuneratio. *lib.9. Ethic.c.1.*

Amicitiam inibi esse dicimus, vbi est amor reciprocus. *l.2. Mag. Mor. cap.11.*

Ab iis, qui amicitias vtilitatibus & suauitate dirigunt; cum hæc quidem non assequuntur; non est alienum discedere. *lib. 9. Ethic. c.3.*

Vt amicis potius gratificari putamus oportere, quam externis: sic veteri amicitiæ aliquid tribuendum est, nisi propter quandam insignem improbitatem facta sit distractio. *Ibid.*

Per se optabilis amabilisque amicus est: & præterea nobis multorum bonorum author esse potest. *lib.1. Rhetor. cap.6.*

Amor quidam est erga inanimata, vt erga vinum, *lib.2. Mag. Mor. cap.15.*

Amicitia nulla est, nec ius vllum cum rebus inanimis: nec cum equo quidem & boue: nec cum seruo, quia seruus est. *lib.8. c.16.*

Amicitiarum fucatarum illa magis nomen videtur obtinere amicitiæ, quæ delectatione & iucunditate vitæ dirigitur. *Ibid.*

Cum in eo magis cernatur amicitia, vt diligamus, iique, quibus chari sunt amici, laudentur, fit vt amicorum virtus sit in amando. Itaque omnes, qui hoc faciunt pro dignitate, amici stabiles constantesque sunt habendi: eorumque firma & stabilis amicitia est. *lib.8. Ethic.8.*

Prouerbium illud rectè; *Amicorum bona communia*: Quandoquidem amicitia in societate consistit. *lib.8. Ethic. c.9.*

In malorum amicitia nihil firmum, nihil stabile est: quippe qui sui similes non permaneant. Ad tempus amicitias colunt: cum interim sua inter se alter alterum improbitate flagitiisque oblectant. *lib.8. Ethic.8.*

Amicitia aut virtus est, aut cum virtute coniuncta. *lib.8. Ethic.c.8.*

Amicitia ad vsum vitæ est necessaria maximè. *Ibid.*

Vt quisque maximè opibus, principatu & potestate excellit ita amicis indiget maximè. *Ibid.*

In paupertate cæterisque asperis rebus omnibus amicorum bonitatem perfugium solum putant commune esse omnium. *Ibid.*

Videtur amicitia Rempub. continere & maiore, quam iustitia, in studio legumlatoribus. *Ibid.*

Amici & beneuolentia inter se apertè colligati debent esse, & se velle vltrò citroque bonis affici. *lib.8. Ethic. c.2.*

Omnis amicitia vel ad fructum dirigitur, vel ad voluptatem idque fit aut simpliciter ac per se, aut eius quocum intercedit amicitia, & omnis quadam inter amicos paritate & similitudine constat, quæ huic per se insunt omnia. *lib.8. Ethic.3.*

Amicitiæ propter voluptatem ac propter vtilitatem, fucatæ sunt, & fortuitæ amicitiæ: quoniam non idcirco qui diligitur, colitur, quia is ipse sit: sed quia vel vtilitatis minister sit vel præbitor voluptatis. Quo circa celeriter hæ tales amicitiæ dirimuntur. *Ibid.*

Perfecta illa amicitia est, qua viri boni pari virtute præditi, inter se coniuncti sunt & copulati. Et qui amicos affici bonis cupiunt: illorum causa maximè amici habendi sunt. *lib.8. Ethic. c.3. & lib. 2. Mag. Mor. cap.11.*

Locorum interualla funditus non tollunt amicitiam, sed officia & actionem. Quod si sit diuturna absentia amicitiam quoque delet ac obruit obliuione. Vnde prouerbium. *Sape periisse amor est per longa silentia, visus lib.8. Eth. c.5.*

Perfecta cum multis amicitia institui non potest: sicut fieri non potest, vt insano amore vna multi colantur. *lib.8. Eth. c.6.*

Est amicitiæ principium & fons beneuolentia: quemadmodum amatoriarum leuitatum est ea voluptas, quæ ex sensu oculorum capitur. *lib.5. Eth. c.9.*

Beneuolentiam tranflato nomine otiosam amicitiam licet dicere ex qua tempore confirmata aucta per consuetudinem amicitia nascitur; non quæ vtilitatis aut suauitatis causa fingitur: quandoquidem eorum causa nemo cum alio beneuolentia coniungitur. *Ibid.*

Beneuolentia quanquam videtur: tamen non est idem quod amicitia, nam beneuolentia cum iis etiam coniuncti sumus, quos ignoramus, eademque occulta esse potest: amicitia secus. *Ibid.*

Qui cum aliis benignè agunt, eorum causa, nulla vtilitate quæsita, eos beneuolos appellant: si idem ab aliis vicissim non fiat. *lib.8. Ethic. cap.2.*

Quadam seueri & tristes homines beneuolentia inter se coniunguntur, cum suos bonis velint affici, & adiumenta præsidiaque suis rebus duris petant: tamen amicitia inter eos locum non habet: quod cum aliis versari nequeant. *lib.8. Eth. c.6.*

Pulchrum est benefacere, non vt gratiam exigas: beneficiis autem affici vtile & fructuosum. Referenda quidem est gratia, si modo possis, idque vltro. *lib.8. Eth. c.13.*

Incidunt huiusmodi tempora, cùm beneficium quo prouocati sumus reddendum non est. *lib.9. Eth. c.2.*

Benefici vehementius eos diligere videntur, in quos beneficia contulerunt, quam ij qui acceperunt, eos qui dederunt. *lib. 9. Ethic. cap.7.*

Ij qui bene meriti sunt, eos diligunt, & charos habent, apud quos beneficia collocarunt, etiamsi in præsens nihil ex iis emolumenti percipiant nec sint percepturi in posterum. *Ibid.*

Qui beneficium accepit; opus beneficiorum est, quod eis carius est quam operi procreator & author. *Ibid.*

Amicos probabis ex calamitate in vita, & communicatione periculorum. Aurum enim igne probamus, amicos aduersa fortuna cognoscimus. Item: Vera amicitia tria requirit maximè, virtutem tanquam honestam & familiaritatem vt iucundam, & vsum tanquam necessarium: nam vbi iudicaris, recipere debes, & congressu lætari; & vti si egeas. *Max. serm. de amicitia. Plura vide apud Isocratem ipsum admonit. ad Nicoclem.*

Amicitia est diuinarum humanarumque rerum summa cum beneuolentia consensio. *Cic. de ami.*

Itaque ciues potiores quàm peregrini, propinqui quàm alieni, cum his enim amicitiam natura ipsa peperit, sed ea non satis habet firmitatis: nam in hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia non potest: Sublata enim beneuolentia, amicitiæ nomen tollitur, sed propinquitas manet. *Ibidem.*

Excepta sapientia nihil melius datum est homini à diis immortalibus amicitia. Quid enim dulcius, quàm habere cum quo omnia audeas sic loqui vt tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi sic loqui vt tecum? Quis esset qui æquè ac tu ipse gauderet? Aduersa etiam haberes amicum, qui illis æquè ac tu ipse gauderet? Aduersa etiam ferre difficile esset, sine eo, qui illa grauius etiam quam tu ferret.

Amicitia res plurimas continet: quocumque te verteris, præsto est; nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igne locis pluribus indigemus, quam amicitia. Nam secundas res splendidiores facit: & aduersas partiens communicansque leuiores.

Non sum amicus, nisi quicquid agitur ad rem pertinens, meum sit. Consortium omnium rerum inter nos facit amicitiæ, nec secundis quicquam singulis, nec aduersis commune viuitur: conuersari cum amicis habentibus licet, & quidem quoties velis, quamdiu velis, amicus animo possidendus est. *Senec. epist.48.*

Non potest quisquam bene degere, qui se tantùm intuetur. Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. Hæc societas diligenter & sanctè obseruata, quæ nos homines hominibus miscet, & indicat aliquod esse commune ius generis humani. *Ibid.*

Nihil æquè agrum reficit, sicut amicorum affectus: non iudico me mori quùm illos superstites relinquo: puto, inquam, me victurum, non illis, sed per illos. *Idem 79. epist.*

Dissimilitudo morum, distantia vitæ, & ingenia contraria soluunt amicitiam. Amicitias probatas enixè pete, constanter retine, perenniter serua: inimicitias indictas exerce honestè, tarde crede, celeriter depone. *Idem in extrema parte epist.*

Omnes amicos habere operosum est: satis est inimicos non habere. *Ibidem.*

Nunquid amici noui anteponendi sunt veteribus: vt equis veteribus teneros anteponere solemus? Hæc indigna homine dubitatio est, vetustissima quæque debent esse suauissima in amicitia. *Ibid.*

Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus quam quod amicos sibi putat, quibus non est, & quod beneficia sua efficacia iudicat ad faciendum amicos, cum quidam quo plus debent, eò magis oderunt. *Ibid.*

Qui se spectat & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat, quemadmodum cœpit, sic desinet: necesse est vt initia inter se & exitus congruant. Qui enim vtilitatis causa assumptus est, tandiù placebit, quamdiu vtilis fuerit, hunc florens amicorum turba circumsedit, circa euersos solitudo est, & veri amici fugiunt, vbi probantur. *Idem 9. epist.*

Negotiatio est non amicitia quæ ad commodum accedit, detrahit enim amicitiæ, qui illam parat ad bonos casus. *Idem in epist.*

Si aliquem amicum existimes, cui non tantum credis quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiæ. *Idem epist. 3.*

Falsi amici pro consilio adulationem adferunt, & est vna eorum contentio, qui blandissimè fallunt. *Idem in extrema part. epist.*

Cum amicis breues [illegible], longas amicitias oportet habere.

Principiũ amicitiæ, bene loqui, grande exordium inimicitiarũ, male-

dicere

dicere amicum prosperitas inuenit, sed aduersitas probat. *Ibid.*

Amicos in secreto mone, palam autem lauda, vires tuas amici magis sentiant beneficiis quàm iniuriis. *Idem de mor.*

Amici vitia si feras, facis tua. Ita amicum habeas, vt inimicum putes, ita crede amico, ne sit inimico locus. *Senec. in prouerb Philosoph.*

Nulla pusilla domus, quæ multos recipit amicos. Talem diligentiam exhibe in amicis comparandis, ne incipias amare, quæ deinceps possis odisse. *Ibid.*

Quanti tales amicos habere voluerunt & ipsi tales esse non possunt. Tu primum exhibe te bonum, & quære alterum similem tibi. *Ibid.*

Amico mutuam roganti me pecuniam si dedero, & amicum & pecuniam perdo. *ibid.*

Coagulum amicitiæ est cum bonis conuiuium. *Ibid.*

Quis est amicior quam frater fratri? Aut quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? *Sallust. in Iugur.*

Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt: verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas: officio & fide parantur. *Idem.*

Cupere eadem, eadem odisse, eadem metuere, homines in vnum cogunt: sed hæc inter bonos amicitia, inter malos factio est. *Idem.*

Idem velle atque idem nolle, ea demum firma est amicitia. *Idem.*

Mihi defunctorum amicorum cogitatio dulcis est: habui enim illos tanquam amissurus: amisi tanquam habeam. *Senec. epist.* 3.

Sunt qui effusius mœrent, quia verentur ne dubium sit an amauerint. Sera iudicia sui affectus quærunt. Si habemus alios amicos, malè de his & meremur & existimamus, quia parum valent in vnius elati solatium. Si non habemus, maiorem iniuriam ipsi nobis facimus, quam à fortuna accepimus, illum vnum abstulit, nos quemque nos facimus: deinde nec vnum quidem nimis amauit, qui plusquam vnum amare non potuit. *Idem epist.* 63.

Πάντων μὲν ὑποστρεῖψαι, λυπηρόν ἐστι καὶ χαλεπὸν, ἄλλως τε κἂν ὑπ' ἐχθρᾶς τὸ τοῦτο συμβαίνῃ, μάλιστα δὲ τὸ παρ' ὑμῶν ἐνοίκους, καὶ φιλανθρωπίας, ὅσαπερ καὶ τὸ τυχεῖν τούτων μίγιστόν ἐστι, οὐκ τοῦ ἀφεῖναι τοῦ δι.

Cum rebus quidem omnibus priuari acerbum & graue sit, præsertim si ab inimico istud eueniat, tum verè maximè beneuolentia vestra & humanitate quanto à vobis ea consequi maximum est. *Demosthen. in orat. de coron.*

Οὐ μεῖζον ἂν ὑμῖν ἐνόησε ἀγαθὸν, ἢ τοῦ πάντων ἐκόντων ἀνυποίπλε τυχεῖν εὐνοίας, οὐκ τοῦ ἀφεῖ τοῦς ἔ ροσ' ἐλίνθ.

Nullum maius bonum vobis contingere potest, quàm omnium beneuolentiam, nulla adiuncta suspicione, summa illorum voluntate consequi. *Demosth. in orat. de lib. Rhodiorum.*

De amicitiis infidelibus Dialog. XXVII.

Franciscus Petrarcha. Dolor.

De amicitia queror. R. Quid hic hostibus faciat, qui de amici querimoniam instituit? D. Amicos experior infideles. R. Impossibilem rem narras. Ne fortè autem amicos credideris, qui non erant, nempè id non modo possibile, sed commune est. D. Infideles sunt amici. R. His querelis plenus est orbis terræ. Verum amicitia infidelitasque non coëunt. Qui infidelis esse incipit, desinit esse amicus, seu (quod potius crediderim) nunquam fuit. Cumque omnis virtus immortalis sit, omnis fictio æui breuis. Non fides est sublata, sed fictio. D. Insidos experior amicos. R. Amici falsò habiti, si nunc primum infidelis animi latebras pandunt, erroris tui finem lætus aspice, & cauero interim ne morbi contagia in te serpant, sed quicunque illi fuerint, tu amicitiæ fidem serua, & si non propter meritos, at propter te meritum aliena peste non infici, quod libentius facies, si quantum tibi displiceant illorum præsidia, ipse tecum acriter excusseris. Sæpè vitij odium calcar ad virtutem fuit. D. Immeritus amicorum odia contraxi. R. Odiosi ciues, odiosi socij, odiosi cognati, odiosi coniuges, odiosi fratres, odiosus demum patri filius, & filio pater. Et ad summam nulla necessitudo est, quæ non odiis esse possit infecta. Sola quidem amicitia sincera mali huius ignara est. Interque hanc, & reliquas, hoc interesse diffiniunt, quod illæ omnes adiuncto odio durant, nomenque suum retinent. Huic vni non modo, si odium accesserit, sed si amor abscesserit, amicitia iam non est neque verò magis odiosus amicus esse potest quam amor etiam odiosus. D. Perfidos patior amicos. R. Si quid spei reliquum perfer, dum in fidem redeant, & ardenter ama. Multi enim repido amore amicitias extinxerunt, aut parum fidendo perfidiam docuere. Si nec ita proficis, spesque omnis intersit, vtere consilio Catonis, qui amicitias quæ non placent, sensim diffluendas censuit, non subito discindendas ne geminum graue damnum simulque & amici perditi videantur, & quæsiti hostes, nisi fortè acrior casus ac moræ impatiens maturo consilio vti vetet, qui si incidat inter ærumnas amicitiarum vltimas numerandus erit, ferendus tamen alto animo, vt reliqua, cedendumque necessitati, & parendum tempori, sed hic casus veræ vix amicitiæ tunc notus est.

De amicitis Regum. Dial. XLIX.

Gavdivm.

Quæsiui mihi Regum amicitias. R. Hominum vera amicitia rara est. Tu tibi Regum fingis amicitias, quos fortunæ splendor tumorque animi omnium imparium contemptores facit. G. Regibus carus sum. A. vilis ergo tibi est anima, virtus, fama, quies, otium, securitas: notus est mos Regum. Vix diligunt, nisi, qui his omnibus neglectis & abiectis illorum se fœtitiæ, ac libidini, & auaritiæ seruum fecit. Si ergo es carus Regibus, non est quod amplius de te quæram, vilis es tibi. G. Ego autem bonitate, ac virtute sum carus regibus. R. Quid respondes Crispo? Nam regibus, inquit, boni quam mali suspectiores sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est. G. Regi meo bonis artibus sum carus. R. Quibus, quæso, aucupio an venatu? Horum enim studiosum in præcedenti te colloquio quodam notaui. An verò militia; de qua proximè disputatum est, quæ nisi largo sanguine magnisque periculis honestetur, non militiæ, sed militaris ignauiæ nomen tenet, non Regum modò iudicio, sed vulgi? G. Bonis artibus regi carus sum. R. Vanitate, an periculo, an criminibus? fortassis homicidio, veneficio, lenocinio, proditione, blanditiis, atque mendaciis, mala peste; sed publica, quanquam vsus excuset, & commendet vrbanitas. Hæ sunt quidem artes promerendis regibus aptiores; quibus inimicius nihil est quam virtus & litteræ. In his igitur nulla spes ad amicitias regum; odij potius causa sunt. Sic inter sapientiam ac fortunam rara est pax. G. Magnus apud regem sum. R. Maiorne quàm apud Alexandrum Lysimachus, apud Tiberium Seianus? vtriusque magnitudinem & ruinam nosti. Etsi de primo varient scriptores, linquo alios, longa est historia. G. Carus sum regi meo. R. Melius esses incognitus, melius forsitan odiosus, fugeres quod nunc sequeris discrimen. Peior est auibus inuitantis aucupis blanda modulatio, quam villici sonitus deterrentis. G. Meo sum carus regi. R. Sunt quorum dubites periculosior ne sit caritas, an odium, peiores, serpentibus, quibus insunt veneni mixta remedia. In his verò nil nisi pestilens ac nociuum inest, seu oderint, seu diligant; prope par malum, nisi quod odium fugat, amor detinet. Et ad summam regum amicitiis præter regna ipsa nil vsquam inquietius, nilque periculosius, & si hoc periculum non ignorem frustra sæpè multis optatum, sæpè magnis emptum, quæsitumque periculis. Sic est vsus hominum, sic periculis emitur periculum, multis vnum, magnis maximum. Mira res: bonum ingens spernitur gratuitum, magnis malis maius malum quæritur. G. Spero me Regi meo carum. R. Id de quo speras, quale sit cogita, fundamentum fragile, tremulum, caducum, crebræ notæque regum indicant ruinæ. Vertex nubilosus, turbidus, inquietus, quod sic esse vita Regum probat, tristis, occupata, difficilis. Vide ergo vbi struxeris, vt fortuna sic voluntas regum varia, & inconstans, ac semper incerta quanquam nec stantibus illis boni aliquid ista res habeat, mali multum. C. Amicitiam regis mei multis periculis ac sudore promerui. R. Heu quanto tutius quantoque facilius Regis omnium amicitiam meruisses.

De amicorum abundantia.

Dialog. L. Gav.

Amicitiis abundo. R. Mirum tibi vni rei huius abundantiam esse, cuius quidem cunctis hominibus penuria tanta sit, vt ex omnibus sæculis vix pauciſſima memorentur amicorum paria. G. Mihi amicitiæ multæ sunt. R. Fucatæ igitur. Veræ enim amicitiæ rarum bonum, vsque adeo, vt qui vnam longa licet in ætate quæsierit negotiator rerum talium sat industrius habeatur. G. Amicitiis fælix sum. R. Hoc scire non potes, nisi rebus aliis sis infelix. Verum enim est illud: *Felix se nescit amari.* G. Amicitiæ certæ sunt. R. Ergo & aduersitas certa est. Verum est enim illud quoque: *Amicus certus in re incerta cernitur.* G. Amicitiæ multæ sunt. R. Huius rei iudicium experientiæ committe, non famæ multa mentiri solitæ. Pauciores erunt fortassis quam reris. G. Amicitiarum nimis magna copia est. R. Mitte superuacua in rebus omnibus qui quod satis est, habet, amplius non requirat. G. Amicorum satis magna copia est. R. At id ipsum neque populo Romano tum cum maximè floreret, neque vlli mortalium contigisse apud illustrem legis historicum. G. Amicitiæ multæ sunt. R. Dixi iam, fictæ igitur, aut equidem perfectæ (vt philosophis placet) quoniam fieri potest vt vno tempore cum altero amicorum sit gaudendum, flendumque cum altero, aut inter illos orto odio, vel hinc fidem, vel illinc vel vtrinque deserere sit necesse. G. Copia est vtilium ac delectabilium amicorum. R. Sentio, ad vulgares amicitias descendas, quæ tamen ipsæ simul plures esse vix possunt, quod multis retribuere familiariterque conuenire operosissimum sit, animo præsertim in executione cuiuspiam difficilis atque ingenui operis occupato. G. Amicos qui prosunt, & delectent habeo. R. Caducæ amicitiæ, quarum delectatio vel vtilitas fundamentum est. Nam & stantibus illis tremunt, & recedentibus ruunt. Id non possibile tantùm, sed perfacilè, immo verò prope necessarium, quod hæc plerunq; vel fortunam sequuntur, vel ætatem formæque gratiam, quibus nihil incertius. At quæ in virtute fundantur, immortales sunt, eo quod virtus ipsa quiddam stabile firmumque sit & (vt verbo vtar Aristotelis) mansurumque, quoniam mori nequit. Ideo quos propter honestum dileximus, diligimus vel extinctos. G. Amicos ni fallor fidos habeo. R. Vide autem ne fallaris, neve experiri cupias. Nam sæpè cuius rei fuerat dulcis opinio, amarum fuit experimentum. G. Amicos puto bonos habeo. R. Vnde id putes etiam atque etiam examina, atque illud imprimis quantum ipse ames. Sunt enim qui non amant & amari putant, quo nihil est stultius: isque communis error est diuitum, amorem pretio emi credunt, qui mutuo quæritur amore. Generosissima res est bonus animus, non herbis neque carminibus magicis mouetur. Non auro aut gemmis, non ad extremum ferro flectitur, amando vincitur colendoque. Estque hoc Hecatonis Græci philosophi amatorium notissimum, quod Senecæ placuit & mihi. Si vis amari ama, quanquam & hoc ipsum sæpè frustra est, tam multæ tamque imperscrutabiles ac profundæ sunt pectorum cauernæ, tam venenosi atque inhumani, & implacabiles quorundam animi, vt & culti spernant & amati oderint, nec contenti nullam pio affectui vicem reddere (quod nec belluis quidem nisi atrocissimis accidit) exasperantur obsequio, & (si credi potest) amore ad odium irritantur, quod periculosissimum & inter vitæ mala grauissimum humana simplicitas experitur. G. Credo me amicos optimos habere. R. Est hoc quidem amicitiæ perpetuum epitheton. quod & si linguæ absit, adest intellectui. Itaque breuius loqui potes. Dic amicos, optimos dixeris. G. Habere amicos credo. R. Caue ne falsum credas,

credas, ne quando aliter credere ipsa res cogit. Abyssum animi meriti non est hominis. Nunc amicos vobis vina conciliant, lachrymæ autem probant, & quod debuit primum esse, nouissimum est. G. Amici in hoc statu rerum multi sunt. R. Rerum credo felicium. Ita enim fermè accidit, vt etsi fortuna omnis amicitiis egeat, illi tamen amicorum copia maior sit, cui rerum cæterarum indigentis minor est, sic inopiam semper inopia, copiamque comitetur copia. Crescat siue adueniat egestas, decrescent seu abibunt, seu verius detegentur amicitiæ, qui amici tui fuerunt, qui fortunæ, illa videbitur abeunte. Te tui sequentur, illam sui, hæc melior, illa densior caterua. Nec est quod mirari debeas vase exhausto illos abscedere, qui solam vini dulcedinem sequebantur, Aduersitas simulatorem abigit, fæx potatorem. G. Innumerabiles habere videor amicos. R. Bene ais, videor. Vnde tibi autem hæc opinio cum omnium veræ amicitiæ raræ sint, innumerabiles tuas esse? Persuasum autem debet esse in primis, nisi inter bonos amicitias non constare, hinc iam certius æstimabis quod non dicam tibi, sed humano generi amicitiæ puræ sint, connumerare cœperis quod sint boni. G. Amicos habeo complures. R. Notos dic, idque quam veraciter sis dicturus, in dubio est. Nullum enim animal, nulla merces difficilior cognitu, quàm homo. G. Amici multi sunt mihi. R. Contubernales forsan, aut conuiuæ. Hi enim nisi epulæ defuerint non deerunt. Amici autem fidiæ delitescunt. G. Supra necessitatem sunt amici. R. Apprimè necessariis ferè omnibus, maximeque potentibus; deest semper qui scilicet inter tot assentatorum mendacia verum loqui audeat & velit, qua in re multis amico vtilior hostis fuit. G. Multos habeo amicos. R. Crede mihi, pluribus indiget, sanctiorque esset orbis terrarum & quietior, si tot essent amicitiæ quot feruntur. G. Amicum habeo. R. Multum est. Nil amico carius, nil rarius.

De amicis incognitis nisi per famam.

DIAL. LI. GAV.

Fama præsens absentes mihi peperit amicos. R. Est id quidem aliquando visum, vt non solùm incognitos, sed hostes quoque fama faceret amicos: facit Masinissam Scipioni, vt qui in omni Carthaginensi re equitatu primas esse consueuerat in omni Romanorum equitatu aduersus Carthaginem primus esset, neque hostes tantum proprios, sed prædones qui publici omnium mortalium hostes sunt, eidem illi famæ splendor attraxit, qui Linterni adeum in exilio habitantem, facto agmine venientes, sic vt primo aspectu terribiles viderentur, vbi se suspectos intellexerunt, positis minis atque armis, & dimissis satellitibus insuetam mansuetudinem induti, soli prædonum principes accesserunt, eumque ceu numen aliquod, domumque eius vt templum deuotissimum venerati, dextra illa victoriosa multis osculis fatigata, affixisque muneribus domus in limine, qualia deorum aris affigi mos tunc erat quasi ingenti lucro aucti quod virum illum conspexissent, & tanquam cœlesti visione alacres abierunt. Hoc illi vni contigit. Quære alium, vbi eum quæso reperies? Vt tamen aliis accidat, & nominis claritas absentem conciliet amicum (multum enim in rebus inferioribus potest fama) nunquid tamen non verendum erit, ne (quod ait quibus potest fama) præsentia famam? quod multi quos absentes stupuedam) minuat præsentia famam? quod multi quos absentes stupuerant, coram positos contempserunt? Tenera res est iudicium humanum, facilè flectitur. G. Fama mihi amicos trans Alpes & trans maria quæsiuit. R. Vestra ferè omnia friuola æquè & inania sunt. Nam quis vsus aut quis fructus fuerit illius à quo nec visus, nec videndus quemve neé videris nec visurus vnquam sis? Vitia vestra præsentes quoque amicitias inutiles faciunt & infidas, quamvis non sint illæ quidem, sed dicantur amicitiæ. Quid nunc igitur de his tuis amicitiis speres? Vide. Obsequium amicos parere, ait Comicus. Immò herclè veri amici vix multis obsequiis pariuntur. Tu credis amicum paucis, fortè, & ne tuis quidem verbis quæsiuisse? bonæ species. G. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicum. R. Fama contraria illum tibi auferet, eóque facilius, quo potentiores malis quàm bonis relatibus aures sunt. G. Fama mihi bonum peperit amicum. R. Vnde scis quàm bonus sit quem nunquam videris, rogo, cùm illi ipsi quos quotidie vides atque alloqueris, quales sint tantò in tempore nondum scias? Sæpè credulitas vestra circumuenit, libenter creditis quod optatis. Multum fidei famæ tribuitis mendaci. Speras eius animum videre cuius nunquam frontem videris, cùm sint inter notissimos quosque tot pictorum diuersoria, tot latebræ? Difficile est enim amicum nisi in magna aduersitate cognoscere, operosius est illum noscere quàm quærere. Vna sæpè hora paucis verbis quæritur, qui vix multis annis atque experimentis agnoscitur. Voco autem amicum vt vulgus. Verus enim non antè quæritur, quam probetur. Nec amicum probant aliorum verba, certè nec propria, sed experta charitas fidesque. G. Amicum mihi de longinquo fecit fama. R. De te aliquid, mentiendo, quispiam tibi amicum dedit. De te vera loquendo vel forsitan mentiendo itidem tibi hunc ipsum alter eripiet. Quibus viis fiunt crescuntque omnia, eisdem facilè resoluuntur. Et natura vult, vt citò aucta, citò desinant.

De amico vnico fideli.

DIAL. LII. GAV.

Amicum vnum fidum & expertum habeo. R. Sæpè in experiendo vestrum errat acumen, & dum vos ipsos peritissimos iudicatis, in hoc ipso ac perinde cæterarum rerum in æstimatione fallimini. G. Scio ego (non existimo) amicum mihi esse fidelissimum. R. Et quos putas idem credentes, immo vt sibi videbantur & scientes, cùm ad arctissimum ventum esset examen, sese lusos inuenerunt? Vnde verò tot quotidie de amicis prodeunt querelæ? nisi quia quos fidissimos habebatis inuisitis infidos. Nullius rei tam difficilis vnquam, quàm humani animi coniectura existimatioque est. G. Nihil coniicio, nihil æstimo vt dixi, sed scio amicum verissimum me habere. R. Habes rem aut optimam, aut pessimum errorem. G. Nullum rei huius errorem habeo, sed amicum multis ac magnis expertum casibus. R. Habes ergo rem dulcissimam, sanctissimamque, quâ vna posit virtutem solam nihil homini melius in hac vita seu natura, seu casus aliquis, seu labor, ac studium dedit. Dulces fateor parentes, dulces filij, dulces fratres: possunt tamen amarescere, nec parentes ideò, nec fratres quidem desierunt esse, nec filij cùm dulces esse desierint: at amicus solus (dum sit verus) dulcis & carus esse non desinit. Chari inquam fuut, parentes, nonne autem Iupiter Saturnum regno patrem expulit? Nicomedes Prusiam Bithyniæ regem suum patrem consilia licet necandi filij agitantem, vita priuauit, & Ptolemæus, hinc Philopater dictus, patre ac matre insuper & fratre occisis, ad vltimum & vxore Eurydice interfecta, regnum Ægypti scortorum sic rexit arbitrio, vt nihil in regno proprium haberet præter nudum & inane regis nomen. Nonne & Orestes Clytemnestram matrem, Agryppinam Nero, Antipater Thessalonicem interfecit? Chare fili: nonne Theseus Hippolytum castissimum, Philippus rex Macedoniæ Demetrium filium adolescentem optimum iussit occidi? Nonne & Ptolemæus alter aduersum pietati nomen & ipse quoque fidissimus rex Ægypti duos? Et Herodes rex Iudææ vnum? Et Constantinus Romanorum Imperator quoque Crispum filium interemit? Nonne Malcus dux Carthaginensium Carthalonem filium crucifixit? Quin & matres, quarum amor hinc intensior, hinc mitior sexus, in suos sæuierunt. Nota omnibus Medea. Quid crudelius Laodice Cappadociæ regina, quæ regnandi cupiditate filios quinque mactauit? Chari inquam parentes (repeto enim) Chari filij, Chari fratres. At (vno exemplo omnis claudatur impietas) Phraates, rex Parthorum, omnium regum sceleratissimus, omniumque mortalium regnandi non cupiditate sed rabie, furiisque actus, Orodem senem & afflictum patrem, ad hæc & triginta fratres suos dicti regis filios, suumque insuper filium occidit, ne quis superesset in Parthia qui regnaret. Sed vetusta hæc. Nunquid non recentiore memoria inter patrem & filium de regno in Britannia certatum audiuimus; & nudiustertius inter fratres in Hispania, decertari vidimus? quanquam talium odiorum, & maximè fraternorum crebra adeo noua, & vetera sint exempla, vt penè laboriosius sit exquirere qui amici fuerint, quàm qui hostes, vtrunque postponimus. Remedia enim nunc, non exempla colligimus. Quid præterea? An non chari coniuges, charæ vxores? Sed interrogabis Agamemnonem & Deiphobum, & de vestris Claudium Cæsarem, ac minorem percontaberis Africanum. Hi tibi quàm chari fuerunt vxoribus suis dicent, contra verò Octauiam scisciteare & Arsinoem, quid illa de Nerone suo, hæc de suo sentiat Ptolemæo. Illa de adoptiuo, hæc de naturali fratre, vtraque de marito, illa quidem in seipsa, hæc in filio experta testabitur. Eminentia vt vides & clara decerpimus, vulgus & vrbes, & communem vitam hominum, his plenam quermoniis præterimus. Quibus ita se habentibus, cùm, in omni genere illorum qui chariissimi videantur odiis sæpè latentibus, sæpè etiam manifestis multa insit amaritudo, sola amicitia odiis vacat. Nemo vnquam non dicam occidit aut perdidit amicum, sed ne læsit quidem volens. Quamobrem si amicum verum qualem prædicas inuenisti, magnas te diuitias inuenisse credito, illud vide ne (vt magna pars hominum rebus dedita vilibus, nobiliumque contemptrix, & agris aut mercibus quam amicitiis ac virtutibus colendis intentior) quod optimum nactus es negligas. Si tantam curam impenditis custodiæ auri & argenti, atque orientalium lapillorum quæ sunt terræ fæces, & pelagi purgamenta, quanta diligentia amici cultui impendenda est rei preciosissimæ ac diuinæ? Ne qua vnquam re offensus, ne quo vnquam verbo alienatus effugiat, serumque audias illud ecclesiasticum, sicut qui dimittit auem de manu sua, sic reliquisti proximum tuum, & non eum capies, non illum assequeris, quoniam longè abest. Effugit enim sicut caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius, vltra dum non poteris colligare. Proinde ingens bonum habes ac suaue, operosum tamen ac difficile, quæsitu inquam operosum & custodia. Magnus thesaurus est amicus, sed magna seruandus curâ, magno si pereat lugendus fletu.

De absentia amicorum.

DIAL. LIII. GAV.

Amicorum torqueor absentia. R. Solet id quidem euenire. Sed qui amici mortem ferre didicerit, aliquanto faciliùs feret absentiam, nec franget abitus, quem non fregerit obitus. D. Abest mihi optatissimus amicus, dextera manus, dexterque oculus meus abest. R. Etsi irredituri absentes, nihil tamen non ferendum viro, dicerem: nunc redibunt, & tua tibi restituetur integritas. D. Abest amicus dimidia mei pars. R. Dimidium animæ suæ, Vergilium vocat Horatius, quod à multis postea vsurpatum iam pridem in prouerbium venit: sed si amicus non naturaliter tantùm, sed ciuiliter possidetur, quid amicitiæ nocet absentia, quominus tecum, vbicumque sit amicus, sedeat, ambulet, colloquatur, vel iocosa, vel seria? Et quod præsens forte non faceret, absens faciat? Nam si nil aliud videretis, nisi quæ sunt ante oculos, & sola vos præsentia delectaret, breuis admodum visio & angusta delectatio vestra foret. D. Amici absentis dulci desiderio laboro. R. Atqui amaris soliti estis laborare, non dulcibus. Accipe verò nunc, quod vulgi aures vix capiant Dici nequit, quàm tenera quamque fastidiens præsentia sit interdum etiam amicorum, sæpè paruis offenditur, vt quos valdè dilexeris, quorumque præsentiam vehementer optaueris, non amicos modò, sed fratres, aut filios, quod fortè sollicitudinis studio, vel occupationibus tuis obstent, abesse nonnunquâ malis. In absentia nil amarum, nil quod pugnat præter desiderium, quod dulce tamen ne tu ipse quide negas. D. Dilecti absentia me affligit. R. Est id fateor commune mulierum, atque omnium muliebriter amantium, quorum delectatio omnis in sensibus est. Nihilominus de his ipsis Poeta loquebatur, vbi ait: *Absentem absens auditi*

vicissim

videtque. Id si ita est, cur non amicus absentem quoque amicum audiet; & videbit, nisi fortè purgatiores ab huiusmodi visione lasciuiæ sunt oculi quam virtuti, aut plus aliquid dignitati insano quàm casto tribuitur amori, cui præter honestos ac volucres cogitatus, quos pro libito vagari,& esse vbi velint nulla distantia, nulla vis prohibet:epistolari quoque remedio consultum est, quo nescio an præsentia vlla sit gratior. Romæ quidem erat Marcus Cic. dum ad Quintum Ciceronem fratrem suum proconsulatum Asiæ administrantem scribens:Cùm tua inquit, lego, te audire: cùm ad te scribo tecum loqui videor, & mox cum ad gloriæ excellentiam exhortans, efficacissimum id dicit in dictis factisque suis omnibus fraternam sibi animo finxisse præsentiam.Nescio,an Athenis,an vbi esset Epicurus, dum amico scribens: Sic fac, inquit, omnia tanquam spectet Epicurus. Certè in Campania erat Annæus, dum Lucilium suum in Sicilia degentem literis alloqueñs, vt secum studeat, secum cœnet,secum ambulet hortatur,quæ facere ille non posset, nisi animo fierent,& non oculorum, neque aurium, non manuum,neque pedum ministerio indigerent. D. Oculi mei absentem amicum anxiè requirunt.R.Non possum negare,quin oculis aliquid per absentiam detrahatur,animo autem nihil,immò nec oculis quodammodo (vt prædixi) si tamen amicitia vera est, vnde & illud apud eundem poëtam,& legimus & laudamus;Pallas, Euander:In ipsis omnia sunt oculis. Et Cicero ipse in epistola quadam Balbum amicum suum in Galliis sub Cæsare militantem, non solùm in animo habere, sed in oculis ferrè se dicit.D.Amicus abest meus. R. Interdum non cognoscitur amicus, nisi abesse cœperit.Sicut,cunctis in rebus,sic in amicitia; copia ingens gustum hebetat, penuria acuit. Quod si magister amorum intermissionem amantibus vtilem dicit, quibus omnibus in præsentia est voluptas,cur non eadem vtilis sit amicis?quorum in virtute iucunditas tota est, quæ absentiæ nullum sentit incommodum, cùm vbilibet præsens sit. Noli ergo desiderio succumbere, sed amicum mente complectere, quem tibi nec discessus eripiat, nec mors ipsa. D. Amici dulcis absentiam amarè fero. R. Perfer modò,& molliores partes animi præsenti virtute consolida. Amariuscula enim hæc quàm desles absentia forsàn in tempore chariorem tibi amicum, & amici præsentiam effecerit dulciorem.

¶ Apophthegmata.

Thales Milesius Philosophus dicebat, amicorum absentium æquè ac præsentium oportere meminisse. Amicitia enim est animorum,coniunctio, quos non dirimit locus. Multi non amant, nisi tantisper dum videant. *Diogenes Laërt. lib.* 1. *c.* 1.

Democritus Probum amicum(dicebat) gaudiis quidem vocatum adesse decere: aduersis autem casibus sua sponte. Item veri amici tùm suaues amicitias fruitione communi, tum calamitates præcipitatione sua reddunt leuiores.Item. Non posse opitulari amicis, inopiæ est:nolle autem,malitiæ est signum. *Max. serm. de amicitia.*

Chilo Spartanus quendam prædicantem se nullos habere inimicos, interrogauit, num vllum haberet amicum? Sentiens, amicitias & inimicitias inuicem se consequi: nec fieri posse,quin qui multos haberet amicos, complures habeat & inimicos. *Plut. in apoph.*

Socrates dicere solitus est,nullam esse possessionem pretiosiorem vero bonoque amico: nec aliunde plus fructus aut voluptatis capi. Itaque præposterè facere multos,qui pecuniæ dispendium grauius ferunt quam amici iacturam: quippe se beneficium perdidisse clamant gratis collocatum, quum eo sibi conciliarint amicum quouis lucro potiorem. *Erasm. lib.* 3. *apoph.*

Idem Cræso interrogato,quid esset maximum & pretiosissimum ex regno consecutus?Cùm ille respondisset,vt hostes vlcisceretur,& amicos beneficio afficeret.Multò,inquit,meliùs fecisses,si illos tibi amicos asciuisses. *Max. serm.6.*

Idem dicebat qui fratribus præteritis alios sibi amicos acquirunt,iis esse similes,qui agro suo relicto colunt alienum. *Ibidem.*

Solon Tyrannorum amicos discebat calculis supputatoriis esse similimos: qui vt arbitrio supputantis ponuntur, interdum valent mulra millia, interdum minimum,interdum nihil. *Laërt. lib.*1. *c.* 4.

Simonides interrogatus quam ob rem,quum esset extremæ senectutis tamen attentus esset ad rem: Quoniam,inquit,malim moriens inimicis relinquere, quàm carere amicis, taxans instabiles hominum amicitias, qui consequuti quod velint,negligunt amicum: eidem dum sperant obseruiunt. *Erasm. lib.* 6. *apoph.*

Diogenes, rogatus, quemadmodum amicis vteretur Dionysius? Vt vasculis ait: dum plena sunt, euacuat,& vacua abiicit. *Bruf. lib.* 1. *c.* 3.

Cato maior, audiens grauissimam de colenda amicitia disputationem ait, Amicitiæ quæ non placent, diuendæ magis quam discindendæ sunt. *Cicero in Catone.*

Xenocrates Lycurgus Rhetor cùm fortè Xenocrati obuiam factus esset, qui à Telone obtorto collo pertrahebatur in metœcium, quo in loco carcer erat Athenis, fustem impegit in caput Telonis, ac Xenocratem liberauit. Telonem verò, tanquam indigna patrantem, in carcerem coniecit. Id Lycurgi factum cùm ab omnibus probaretur, post aliquot dies Xenocrates obuiam Lycurgi filio:Cito, ait,retuli gratiam patri tuo, qui vulgo laudatur,quod mihi amico, in re tam periculosa & difficili tulerit auxilium. *Erasm. lib.*8. *apopl.*

Antigonus,Diis sacrificans precabatur, vt se à simulatis seruarent amicis: cumque percontaretur quispiam, quamobrem tale quid à Diis optaret: Quia,inquit,hostes cùm cognosco,caueo. *Max. serm.de amicit.*

Namertes legatione fungens,quum à quodam eius gentis, ad quam erat missus, beatus prædicaretur, eo quòd multos haberet amicos, interrogauit, quomodo qui multos haberet amicos, periculum faceret an amicum haberet sincerum ac probum? Id quum alter fassus esse nescire cuperet discere: Per aduersam, inquit, fortunam. *Plutarch. in Laton.*

Caro intelligens quendam amicum ab amico reprehensore alienasse,Noli, inquit, indignari amico:apem enim propter aculeum non odisti.sed foues & tueris propter fructum. Cur igitur amici obiurgationem fers adeo iniquè, quam propter beneuolentiam plurimum amare debes? *Max. serm.* 6.

Antalcides, interrogatus,quo pacto quis amicos sibi facere posset? respondit, Si loquatur illis iucundissima, præstet autem vtilissima. Quo dicto innuit, in parandis amicis adhibendam esse primo sermonis comitatem, in officiis autem præstandis vtilitatem. *Plutarchus in Laconicis apoph.*

Anonymus,quidam ambientes amicitiæ fœdus inire cum Lacone, volebant se quocũque vellet vinculo astringere,quo certius esset amicitiam fore sinceram. Quibus ille:Vna est,inquit, de amicitia certitudo, si etiam volentes lædere non possint: nam reliquæ omnes prorsus infirmæ sunt. Conuenit cum illo Chilonis, Sic habendum amicum, vt cogites illum posse fieri inimicum. *Erasm. lib.* 8. *apoph.ex Plutarch.*

Cyrus,quum quidam ad eum misissent ornamenta multa ea distribuit amicis: interrogatus autem cur sibi nihil reliquisset? Quia, inquit, corpus meum his omnibus ornari non potest: amicos autem his ipsis ornatos intuens, maximum mihi ipsi ornatum aptatum esse putabo *Max. serm. de amic.*

Darius rex quum aperuisset prægrande malum punicum, & quidam ab eo scisciteretur, cuius rei tantum numerum habere optaret, quantus illic inesset granorum? respondit, Zopyrorum: is erat vir bonus ac Dario fidus amicus. Significans, regi nihil prius aut charius esse debere probis ac fidis amicis. *Plut. in apoph.*

Alexander, Darij matrem,Vxorem & sorores captiuas inuisens,vna cum Hephæstione, hunc, quòd esset eodem ornatu quo rex, corpore etiam maior, Si sigambis Darij mater pro rege adorauit. Eadem ex nutibus adstantium intelligens errorem,perturbata denuò salutauit Alexandrum. Tum Alexander: Nihil est ô mater, quod turberis, nam & hic Alexander est: Sentiens, amicum esse alterum ipsum. *Plutarch. in Alex.*

Idem,interrogatus à quopiam vbi thesauros haberet, amicos ostendens,In his, inquit. *Max. serm. de amic.*

Idem, inter amicos quos habebat præcipuos ac potentissimos omnium maximè videbatur honorare Craterum,sed omnium maximè diligere Hephæstionem. Craterus enim,inquit,amat regem.Hephæstion amat Alexãdrum.Id Græcè iucundius dicitur, φιλοβασιλεὺς, φιλαλέξανδρος Sentiens,Craterum in his quæ ad regiam dignitatem attinebant, præstare fidum amicum:Hephæstionem,priuato quodam affectu diligere Alexandrum. Pariter itaque, licet dissimiliter amantibus, diuersa ratione persolut præmium: Craterum ornauit dignitate: Hephæstionem ad intimam admisit familiaritatem. *Plut. in apoph. regum.*

Legati Scytharum. Extat sapientissima Scytharum legatorum oratio ad Alexandrum;libro 2.histor. Quint.Curtij dehortatoria à bello. Inter alia autem egregiè dicta & illud occurrit. Quibus bellum non intuleris,bonis amicis poteris vti.Nam & firmissima est inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris,amicos tibi esse caue credas. Inter dominum & seruum nulla amicitia,&c.

Phocion, Antipatro petenti, vt in gratiam suam faceret quiddam pugnans cum iustitia: Non potes, inquit, ô Antipater, Phocione simul & amico & adulatore vti. Amicus obsecundat quousque patitur æquum & honestum. Nec enim amicus ab amico quod iniustum est petere debet. Adulator autem ad quoduis obsequitur. *Plutarchus in apoph.*

Zeno Cittiensis interrogatus,quid reuera esset amicus: respondit, alter ego. *Laërt.l.*7. *cap.* 1.

Diogenes, admonitus à quodam, ab amicis illi tendi insidias, vt caueret. Quid facias, inquit, si & cum amicis & cum inimicis habebimus consuetudinem? Ab inimicis nobis cauemus, amicis fidimus. Quod si pariter ab vtrisque nobis cauebimus, non est suaue viuere. *Laërt. lib.*8.

Pericles, amicè roganti, vt pro se falsum diceret testimonium: Se quidem amicum esse dixit, sed de aras vsque. Sensit vir prudentissimus, eatenus benefaciendum esse amicis, quatenus iustitia, æquitas, & in Deum pietas permittit. *Plutarchus in apoph. Gellius lib.* 1. *cap.* 3. *Bruf. lib.* 1. *cap.* 3.

Xenocrates, quum Platoni Dionysius diceret, Aliquis auferet tibi caput: Xenocrates,qui tum præceptori aderat,Non prius, inquit, quam hoc: suum ostendens caput. *Laert. lib.*4. *cap.*3.

Aristoteles, rogatus quo pacto amici tractandi essent? Non aliter, inquit, quam nos ab illi tractari cuperemus. *Laërt. lib.*5. *c.* 1. *Bruf. lib.* 1. *cap.* 3.

Dion. Sycacusanus, admonitus vt caueret sibi ab Heraclide & Calippo, quorum fidei plurimum credebat: respondit, se malle vita excedere quàm in metu violentæ mortis amicos inimicósque iuxta ponere. *Bruf. lib.*1. *cap.*3. *ex Plut.*

Phocion, Nicocli petenti, vt sibi ante Phocionem venenum haurire liceret. Tametsi durum hoc, inquit Phocion, tamen concedendum est ei cui nihil vnquam in vita negaui. Phocionem Nicocles inter amicos fidissimum vnicè adamarat,eique molestum erat videre illum monentem. Eam molestiam vt vitaret petiit vt ipse prior biberet. Et hac in re Phocion commodauit amico. *Plutarchus in Grac. apoph. & in Phocione.*

Pompeius. Caro cum prædiceret Pompeij potentiam grescentem,nulli bono fore populari ciuitatis gubernationi, sed multo magis ad

tyrannidem tendere. Pompeius ita respondit: Tua (inquit) Cato magis accedunt ad diuinationem, mea autem commodata sunt amicitiæ. Quo dicto indicat, Catonem de rebus loqui planè incertis, se vero ea præcipuè secutum esse, quæ tum temporis amicitia, quæ sibi cum Cæsare intercedebat, postulabat. De amico autem multo humanius est bene sperare, quàm quasi per somnium diuinare peiora. *Plut. in apoph.*

P. Rutilius amico iniusta petenti quum pernegasset suum officium, isque indignabundus diceret, Quid ergo opus est mihi tua amicitia, si quæ abs te peto, non accipio? Imo, ait Rutilius, quid tua mihi opus est amicitia, si quid inhonestæ rei propter te facturus sum? *Val. Max. l. 1. cap. 4. & Eras.*

Antisthenes illud cum primis damnabat in hominum moribus quod in auctionibus vasa diligenter inspicerent, priusquam emerent: vitam eorum non inspicerent, quos sibi in amicitiam astringerent. At maior vtilitas est à fidis amicis, quàm à vasis: & plus damni est, nisi deligas. *Laërt. lib. 8. cap. 2.*

Solon Salaminius, summopere suos admonere solebat ne cito quoslibet amicos sibi pararent: quos autem semel parauissent, ne facilè reiicerent. ¶ *Refertur ex Apollodoro apud Laërt. & Eras. in Prouerb. Ne ciuis dextram ieceris.*

Aristoteles. Illud frequenter habebat in ore, ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος. Sentiens, multos esse amicos nomine, pauciſſimos aut nullos re *Laërt. lib. 5. cap. 1.*

Darius. Zopyrus sibi nares & aures præcidit: itaque dissimulans quis esset, ad Babylonios transfugit, fingens se à Dario crudeliſſimè tractatum. Babylonij persuasi, commiserunt illi præfecturam. Ille nactus occasionem Dario ciuitatem tradidit. Postea Darius sæpenumerò dicere solebat, se malle vnum Zopyrum integrum, quàm centum Babylonas capere. Erat opulentissima ciuitas Babylon: tamen vnum amicum centum Babylonibus antepositi. Ab hoc amico quantum absunt principes quidam, qui Sannionem, aut equum, aut canem pluris faciunt, quàm probum, fidelem ac doctum amicum; *Plutarchus in apoph.*

Scipio minor, Polybij sequens præcepta, dabat operam nequando è foro rediret domum, priusquam sibi quocunque modo quempiam eorum in quos incidisset, familiarem & amicum reddidisset; sentiens, nullam esse homini possessionem meliorem. *Plut. in apoph.*

Alphonsus rex, quum dubitaret, vtrum Franciscum Sfortiam, an Nicolaum Picinium in amicitiam & societatem admissurus esset: (erat autem alterum dumtaxat, propter illorum inter se simultates, admissurus) Matricienſibus legatis regem adeuntibus, & interrogantibus vtrum Sfortiæ an Picinio gratulari deberent: Vtrosque tanquam amicos habendos esse, item ab vtriusque tanquam inimicis cauendum esse respondit. *Antonius Panormit. de rebus gestis Alphonsi, & Æneas Syluius de eius dictis.*

¶. Similitvdines.

Philonis. Quemadmodum equi virtutem in bello exploramus: Sic amicum in calamitate & infortunio. *Apud Maximum serm. 6.*

Maximi monachi. Vt asini vsum arguit asperitas viæ: Sic amicum beneuolum calamitates ostendunt. *Serm. 6.*

Plutarchi. Vt nummum explorás, num sit adulterinus, priusquam eo sit opus: Sic amicus probandus, antequam eo sit opus. *In Moralibus.*

Vt diligenter compingitur nauis, quæ sit in tempestatibus præsidio futura, & ager variis casibus oppositus. Ita diligenter probandus amicus, quo sis vsurus ad omnia. *In Moralibus.*

Vt vas experiamur, aquam, non vinum infundimus: Ita friuolum quiddam aliquando committendum amicis, quo silentij fidem experiamur, vt si effutiant, nihil sit periculi. *In Moralibus.*

Vt rubo spinisque complectentibus nos discussis, ad vitem aut oleam tendimus: Ita non quemuis obuium oportet in amicitiam admittere, sed ad idoneos, reiectis aliis, eundum est. *In Moralibus.*

Erasmi Roterodami. Diligentes agricolæ terram prius notulis quibusdam deprehendunt, & explorant, priusquam illi credant sementem: Ita explorandus amicus antequam committas arcanum. *In Moralibus.*

Multò tutior meliorque solitudo est, quàm societas cum hominibus, nisi absque timore contingat, & participum attentione. Et quemadmodum nauigantibus vtilius est pelagus, quàm terra, si quis in tranquillitate nauiget, & clare norit loca: in pelago enim haud sæpè frangitur nauis, sed apud littora, circaque promontoria videntur naufragia. Quapropter cum tempestas apprehenderit, vnusquisque inexpertorum quidem desiderat terram, gubernator autem quàm longissimè fugit. Quanquam portus quis inueniat tranquillos, quibus facilè naues credere possit, quantuscunque etiam consurgat ventus. Homines autem modestissimi, æstiuis sunt similes stationibus, quæ præsentia spectant: ita & illorum quisque ad vnam quampiam in vita rem mansuetus est, haud æquè etiam alia. *Oratione 74. de lege.*

Plinij. Hirundines sub hominum tectis nidulantur, & tamen non assuescunt, nec fidunt homini: Ita quidam amicos semper habent suspectos, præsertim insulares. *lib. 10. c. 24.*

Thriueri. qui metiuntur amicitiam ex poculis, similes sunt pueris qui animum collocant in stomacho. *Apoph.* 121.

Calidum & frigidum vt se ipsa quidem inuicem conficiunt, sed interim quod temperatum est, violant: Ita & mali in eo solum conueniunt, quod cuncti simul bonos imperant. *Apoph.* 181.

Plutarchi. Non potest quæuis arbor mitescere, neque quælibet fera curari, proinde hæc quoque qua possunt in suum vertunt vsum: Sic qui ad amicitiam adduci non possunt, horum odio ad nostrum commodum abutemur.

Plinij. Ciconia tametsi demigrat, tamen reuersa semper eosdem reperit nidos: Ita non oportet amicorum ob intermissam vitæ consuetudinem obliuisci, sed memoriam illorum semper nobiscum circum ferre. *lib. 10. c. 23.*

Plinolis Iudæi. Vt vasa noua præstantiora sunt veteribus: sic amicitia quo vetustior, eo melior. *Apud Maximum serm. 6.*

Ciceronis. Amici noui non sunt veteribus anteponendi, vt equis vetulis teneros anteponere solemus. Non enim amicitiarum esse debent, sicut alienarum rerum, satietates. Veterrima quæque esse suauissima debent: sunt aliarum rerum satietates, nouitates tamen non repudiandæ: vetustas autem suo loco conseruetur. *In Lælio.*

Plinio: vt adamas si frangi contingat malleis, in minutissimas dissilit crustas, adeo vt vix oculis cerni queant: Ita arctissima necessitudo, si quando contingat dirimi, in summam vertitur simultatem: & ex arctissimis fœderibus, si semel rumpantur, maxima nascuntur dissidia. Aut supra modum incandescit semel victa lenitas. *lib. 37. cap. 4.*

Isocratis. Vt vulgus amicos præsentes duntaxat amat, temeréque mutat animum: Sic boni viri, nec interuallis locorum, nec temporis diuturnitate, suum amorem imminui patiuntur. *In præmio Paraneseos.*

Ciceronis, vt aurum igne: Sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici solet. *lib. 9. Fam. epist.*

Seneca. Poma quædam suauiter acerba sunt, & in vno nimium veteri delectat & ipsa amaritudo: Sic amicorum defunctorum memoria mordet animum, sed non sine voluptate.

Erasmi Roterodami. Vt in diapason tantus est concentus, vt vox eadem esse videatur: Ita veri amici vnus sunt animus. Aut sic adulator per omnia subseruit ad orationem diuitis, vt vnum loquentem dicas, non duos. *In Prou. disdiapason.*

Vt suauius est antiphonum, quàm si vox omnino sit eadem: Sic iucundior amicus, ita concors, vt tamen nonnihil dissideat, quàm adulator per omnia obseruiens. *in simil.*

Animal in intimis vires habet maximè proprias: Sic amicus nihil ostendit, sed dum celat, tum maximè iuuat. *In similit.*

Chrysostomi. Si nostra plerumque membra rescindimus, cum incurabili morbo & ipsa tabescunt, & reliquis officiunt: Multo magis in amicis atque simulatis id faciendum. *Hom. 60. in Matth.*

Philonis Iudæi. Qui ab amico perfido concilium accipit similis est ei qui ex pocùlo aureo venenum bibit. *Apud Maximum serm. 6.*

Plutarchi. Quemadmodum muscæ in popinis non manent, si desit nidor: Ita vulgares diuitum amici non perseuerant, si non adsit vtilitas. *In Moralibus.*

Vt rupturæ & spasmata tum demum mouentur, cum corpus aliquo malo corripitur: Sic amici non ingenui felicibus adulantur, lapsos obiurgant, & illorum infortunio fruuntur. *In Moralibus.*

Vt nandi imperiti, dum volunt succurrere iis qui prætrocantur ac merguntur, vna cum illis merguntur, & nocent magis quàm prosunt: Sic amici qui rebus aduersis tantum collachrymant amico. *In Moral.*

Vt Creon filiam nihil adiuuit, sed eam complexus vnà cum illa periit incendio: Sic quidam felicibus amicis non fruuntur, cum infelicibus pereunt. *In Moralibus.*

Vt cibum nec retinere possis citra noxam, nec reiicere sine molestia. Ita malum amicum, si teneas, lædit, nec tamen absque inimicitia ac tumultu veluti bilem potes abiicere. *In Moralibus.*

Ciceronis. Vt hirundines æstiuo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici, sereno vitæ tempore præsto sunt, simulatque fortunæ hyemem viderint, deuolant omnes. *lib. 4. ad Herennium.*

Plutarchi. Quemadmodum lac coagulo concrescit: Sic homines compinguntur, & vnum fiunt amicitia. *In Moralibus.*

Vt ignis omnium condimentorum est suauissimum, velut (inquit Euenus.) Ita amicitia omnem vitam condulcat, si admisceatur. *ibid.*

Maximi Monachi, quemadmodum ægrotis medicos. Sic miseris amicos esse conuenit. *Serm. 18.*

Philemonis. Quemadmodũ ægrotantes in magno dolore, vbi viderint medicum, non amplius dolent: Ita cum quis tristitia laborat, minus habet mœroris, præsentem intuitus amicum. *Apud Stobæum serm. 111.*

Socratis. Quemadmodum frumentum non ideo bonum est, quod ex pulcherrimo agro natum sit, sed quod commodè nutrit. Sic bonus amicus est, non qui genere clarus, sed qui moribus egregiis fuerit. *Apud Stobæum serm. 48.*

Catonis. Vt apem propter aculeum non odisti, sed propter fructum foues & tueris. Sic amicum propter acerbam obiurgationem ne auerseris, sed propter beneuolentiam ames. *Apud Maximum serm. 6.*

Plutarchi. Vt medicus & non sentientem sanat. Sic amicus etiamsi ignoretur, amicum iuuat. *In Moralibus.*

Lynceus per quercum videt: inimicus etiam per famulum, per amicum perspicit, quid agas. *In Moralibus.*

Vt mel exulcerata mordet ac purgat, alioquin vtile & dulce: Sic amici libertas non mordet, nisi si quid est vitiosum & corrigendum. *In Moralibus.*

Polypus superficiem & colorem dumtaxat mutat: At amicus verè similis esse debet amicis, & moribus, & affectibus, & studiis. *In Moral. Meminit. etiam Plin. l. 9. c. 26.*

Roterodami. Arrodunt hominis cibum mures, viuunt sub eodem tecto, nec tamen assuescunt homini: Ita quidam amici parum sincéri, nec relinquunt cibi commodique causa, nec amant aut fidunt. *In Similibus.*

Thriueri amici qui duntaxat vocantur ad apparatum multum, sunt similes

similes festiuis vestibus, quibus plerunque homines mas vrgentur ac stringuntur, quàm fouentur: nam ij nobis magis molesti, quàm iucundi. *Apoph.* 109.

Plutarchi. Vt arithmeticorum digiti aliquando valent multis millibus, aliquando nihil: Sic regum amici aliquoties quiduis possunt, rursum mutata in fastidium gratia, nihil possunt. *In Moralibus.*

Pij Pontificis, vt oculus parua festuca turbatur: Sic principium gratia, offensiuncula vel minima cadit. Interdum etiam nullo crimine perditur: tantum apud Principes subdola lingua potest. *Lib. Epistolarum, epist.* 166.

Plinij, quemadmodum Luna quo propior est soli, hoc minus habet luminis: ita plus fructus ac dignitatis est iis qui procul absunt à magnis principibus. *Lib.* 2. *cap.* 9.

Vt, periculosum est, dæmones euocare, propterea quod si quid erratum fuerit, magno conantis discrimine fiat: nam aiunt Tullum Hostilium ictum fulmine, quod ex Numæ libris Iouem deuocare conatus, quædam parum ritè fecisset: Ita periculosum est, cum principibus habere commercium, aut cum morosis potentibus, quod offensi re qualibet leui, funditus subuertant hominem. *Lib.* 2. *cap.* 55. & *l.* 28. *cap.* 2.

Plutarchi. Pictores seponunt ad tempus opera sua, tum ex interuallo rectius iudicaturi: nam assiduitas in causa est, quo minus bene iudicent: Sic nos rectius iudicamus amicos, quos ex interuallo reuisimus. Ac de nobis ipsis quoniam adsumus assiduè, minus rectè iudicamus. *In Moralibus.*

Vt quæ glutino commissa sunt, si soluantur, facilè reglutinantur: at si corpus rumpatur, haud facile coit: Sic inter alios amicitia dirupta facile coit: in fratribus semel dirupta, aut non coit, aut cicatricosa coit. *In Moralibus.*

Seneca. Si quis oculum casu excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient, & erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quàm in integro fuit. Sed quæ sibi desunt, non desiderat? Non deesse mauult? Ita sapiens se contentus est, non vt velit esse sine amico, sed vt possit: & hoc quod dico possit, tale est: amissum æquo animo ferre sine amico quidem nunquam erit: in sua potestate habet, quàm cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet. Sic hic faciendarum amicitiarum artifex substituet & alium in locum amissi. *Lib.* 1. *epist.* 9.

Dionis Chrysostomi. Vtilia medicamenta, ægrotantibus quidem sunt vtilia, sanis autem superuacua: amicitia autem non modo sanis opus est, sed & ægrotantibus: & custodit quidem diuitias, suppeditat autem necessaria paupertati, clariorem reddit gloriam, atque obscurat ignominiam: vnum autem hoc difficilia quidem omnia minuit, bona omnia auget. Quæ enim calamitas extra amicitiam non intolerabilis? Et quæ felicitas absque amicis non ingrata? *De regno orat.* 3.

Demosthenis, quemadmodum vinum moribus bibentium attemperatur: Sic amicitia vtentium affectibus. *Apud Maximum serm* 6.

Plutarch. Puella in pratis alium post alium flosculum decerpens, semper nouis arridentibus capitur, priores negligit: Sic qui multas instituit amicitias, ac mox saturatus alias quærit. *In Moralibus.*

Vt mulier impudica, cum multis se commiscens, nullum certum habet amatorem: ita qui multorum appetit amicitiam. *In Moral.*

Vt prima materia quibuslibet formis variatur, cùm propriam non habeat: Ita animus multorum amicitiæ subiectus. *In Moral.*

Seneca. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsque adeo affecit, vt nunquam sine offensa perferantur: Hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo inficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. *lib.* 1. *epist.* 7.

Trueri. Quemadmodum intemperata calida vel frigida possunt quidem copulari, ac sola temperata possunt inter se eleganter vniri: Sic & inter malos potest fieri quædam conspiratio, sed interim inter solos bonos iusta pacis tranquillitas, & firma necessitudo. *Apoph.* 180.

Cypriani. Sicut oculus vnus verti non potest, quò & alius non vertatur: ita & quicquid vnus voluerit, eò & aliorum voluntas vertetur. *De singularit. clericor.*

Maximi monachi. Quemadmodum res splendidæ lucem quandam in circumfusa & vicina loca diffundunt: Sic amici vbicunque versati fuerint, gratiam & suauitatem spirant & emittunt: vt satius sit in tenebris versari, quàm carere amicis. *Serm.* 6.

Menandri. Quemadmodum aurum igni probatur: Sic amici beneuolentia in rebus aduersis. *Apud Stobæum.*

§ Exempla Sacra.

Amicitia stabilium, felicitas temperantium, ὀρθῶς λέγεται, ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αἰτίων ἐστίν.

Amicitia virtute, non pecuniis aut forma concilianda est. Etenim si robus caducis concilietur, caduca sit & ipsa necesse est. Arist.

Ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus, φίλει ὡς μισήσοντα, μίσει δὲ ὡς φιλήσοντα.

Id est: Sic amandum, tanquam sis osurus. Sic oportet odisse, tanquam sis amaturus. Bias.

Amantium iræ. Τῶν φιλούντων ὀργαί.

Vbi qui non ex animo indignantur inuicem, aut de iracundia neutiquam duratura. Mimus.

Discordia sit charior concordia.

Huc referas licet Græcum quoque Senarium.

Ὀργὴ φιλούντων μικρὸν ἰσχύει χρόνον.

Id est.

Amantium ira paruo durant tempore

Mores amici noueris, non oderis, φίλου τρόπους γίνωσκε, μισήσεις δὲ μή.

Admonet in amicorum moribus, quadam vitia dissimulanda, sic vt intelligantur quidem, sed tamen toleruntur.

Nouos parans amicos, ne obliuiscere veterum. νέους φίλους ποιῶν, τῶν παλαιῶν μὴ ἐπιλανθάνου.

Torqueri potest & ad mutata studia, ad qua conuenit nonnunquam respicere, etiam posteaquam diuersa te addixeris disciplina.

Non potest Tethidem simul & Galatheam amare. οὐ δύναται Τεθίδος τε καὶ Γαλατείας ἐρᾶν. *Theocrit.*

Non idem diuersa sequi, veluti literas & pecuniam, voluptatem & gloriam, mundum & Christum.

Vnus Deus, & plures amici. εἷς Θεὸς, καὶ πολλοὶ φίλοι.

Prouerbium monet quam plurimos parandos esse amicos, quod hi secundum Deum plurimum opitulari possint.

Mus non vni fidit antro.

Locus erit adagio, si quem admonebimus, vt sibi plures amicos paret: aut vnà cum opibus studeat philosophia, vt si fortuna quod suum est eripiat, in liberis sit præsidium.

Neque nulli fis amicus, neque multis. μηδὲ πολύξενον, μηδ' ἄξενον κληθῆναι.

Circa vllius amici consuetudinem viuere, ferinum atque iniucundum esse videtur. Rursum nec vehementer amare possumus simul multos, nec pluribus morem gerere.

Nec cuiuis dexteram iniecieris. μὴ παντὶ ἐμβάλλειν δεξιάν.

Hoc est: ne temerè quemlibet in familiaritatem admittas, sed deligas quem diligas.

Amicorum omnia communia. τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά.

Aulus Gell. testatur Pythagoram non solùm huius sententiæ parentem fuisse, verum etiam huiusmodi vitæ ac facultatum communionem induxisse.

De manu in manum. ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα. *Cicero.*

Totum denique hominem tibi trado de manu, vt aiunt, in manum tuam istam, & victoria & fide præstantem. Traduntur & qui commendantur.

Ex sinu illius. ἐκ κόλπου ἀνθρώπου.

Quos ex intima familiaritate volumus intelligi: hos è sinu huius aut illius esse dicimus. Cicero.

Χρήσει καὶ κτήσει.

Qui se totum, alicuius haberi volebat, dicebatur, χρήσει καὶ κτήσει, tuus sum, hoc est, & vsufructu & proprietate. Idem Cicero.

Ipsis & Chiis. αὐτοῖς καὶ Χίοις.

Non obscurum est has voces ex solemni more vulgo iactatas, quoties aliquis sibi bona precabatur, & amicis.

Vultu sæpè læditur pietas.

Marcus Tullius in oratione pro Roscio. Prouerbium admonet pietatem erga parentes adeo religiosè colendam, vt non solùm non offendamus eos verbis, aut factis impiis, sed ne vultu quidem atrociore aut contumaciore.

Sal & mensa.

Apud priscos, hospitij ius fuisse sanctissimum, alias nobis est dictum. Id contrahebatur sali & mensa consortio.

Philotesius crater. κρατὴρ Φιλοτήσιος. *Plutarch.*

Dicitur, quo in conuiuiis conciliantur amicitiæ, qui mos etiamnum durat apud nonnullos Germanos, quibus turpissimum est post acceptum Philotesium poculum, veterum offensarum, quantumuis capitalium, meminisse.

Amicitia æqualitas, amicus alter ipse. ἡ φιλία ἰσότης.

Pythagoras dicebat, amicitiam æqualitatem esse, & eandem animam vt amicum, alterum ipsum.

Amicus amico. Φίλος τῷ φίλῳ.

Quadrabit in eos, qui nullum officium refugiunt, modo vt gratum faciant amicis.

Amicus magis necessarius, quàm ignis & aqua. ἀναγκαιότερος πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος. *Plutarch.*

Hyperbole prouerbialis, admonens, neminem esse tam diuitem, aut potentem, quin opus habeat amicorum officiis.

Naæra & Charmione, Νάαιρα καὶ Χαρμιόνη.

De fidis amicis dici solitum scripsit Zenodorus, quique non dubitarent vel mortis comites esse amicis.

Qui circa salem & fabam φεῦ ἄλα καὶ κύαμον. *Plutarch.*

In eos dicebatur, qui se simularent scire, quod nescirent. Siquidem diuini aliquid responsuri, fabam & salem apponebant.

Salem & mensam ne prætereas. ἄλα καὶ τράπεζαν μὴ παρελαύνειν. *Origen.*

Idem est, nè negligas amicorum consuetudines, aut ne violes amicitiæ iura. Nam his rebus olim conciliabantur amici.

Intempestiua beneuolentia nihil è simultate differt. ἄκαιρος ἔννοια οὐδὲν ἐχθρᾶς διαφέρει. *Suidas.*

Quadrabit in eos, qui dum officiosi studeni esse, non habita temporis ratione, nocent, aut molesti sunt.

Non sunt amici, qui degunt procul. οὐκ εἰσὶ φίλοι οἱ πόρρωθεν φίλοι. *Athen.*

Qui semotus est ab oculis, eundem ab animo quoque semotum esse.

Multas amicitias silentium diremit. πολλὰς φιλίας ἀπρόσκλητος ἀπέλυσε. *Aristot.*

Admonet adagium, assiduo conuictu ac frequentibus alloquiis, necessitudines ali, intermissione & absentia dissolui.

Vbi amici, ibi opes.

Plaut. in Trucu. Sensus est, potiores esse amicos, quàm pecuniam, & vitæ præsidium plus habere momenti amicos citra pecuniam, quàm absque amicis opes.

Vsque ad aras amicus. μέχρι βωμοῦ φίλος εἰμί. *Aulus Gell.*

Admones

Admonet prouerbium: nonnunquam, quo consulamus amicorum commodis, eorumque voluntati morem geramus, fas videri paululùm à recto deflectere. Verùm eatenus ne propter hominem amicum, numinis reuerentiam violemus.

Amicorum est admonere mutuum.

Sententia prouerbialis videtur, quam legimus iliad. λ.

——— Ἀγαθὴ δὲ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρῳ.

Id est.

——— *Bonus est affatus amici admonitoris.*

Hanc licebit vsurpare, si quando dicemus amici munus esse, vt amicum, si quid erret, liberius admoneat.

Animo ægrotanti medicus est oratio. ψυχῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι. *Plutarchus.*

Huc alluſit Horatius; epiſt. lib. 1. epiſt. 1.

Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis; & magnam morbi depellere partem.

Fidus amicus.

Fidus amicus non est posthabendus Germano. Homerus Odyssea θ.

Εἰ πὸς νὸν ἐὺ ἐπιείρας ἀνὴρ κεχαρισμένα εἰδῇ.
Ἐσθλὸς ἑὼν ἑτέῳ ἀκηδεστοτέρῳ χερείων.
Si quis forsan amicus sit gratusque bonusque
Quandoquidem is non inferior vel fratre putandus.

In ære meo est.

Quem nobis officiis obstrictum significamus, ita vt iam totus certoque noster sit, eum in ære nostro dicimus esse Cicero.

Ἀμφιβαλὴς ἔρως.

Id est: Vtrinque florens amor. Olim dicebatur, quoties vterque pariter esset incolumis, ac mutuo responderet amore. Aristoph.

Syncretiſmus. Συνκρητισμὸς,

Cretico prouerbio dicebatur, quoties fieret, vt qui modo videbantur hostes acerrimi, repentè in summam concordiam redigerentur.

Plutarchus:

Conciliant homines mala. συνάγει τὺς ἀνθρώπους κακὰ. *Arist.*

Sententia prouerbialis; qua declarat, quòd vulgò fit: ex hostibus nonnunquam amicos fieri propter malum aliquod incidens, vtrisque commune

Cum amico non certandum æmulatione.

Id innuit Homerus Odyss. θ.

——— Τὶς ἂν φιλέοντι μάχοιτο;

——— *Quis namque benignus cum hospite pugnet?*

Queruli in amicitia.

Οἱ φιλομεμφέστεροι φιλίαι ἂν εὐφυεῖς. *Id est: Qui queruli sunt in amicos, non sunt ad amicitiam idonei. Conniuere ad amicorum vitia: hac res & iungit iunctos, & seruat amicos: Herod.*

Lingua amicus. ὁσὸ γλώττης φίλος.

Id est, Lingua amicus, qui verbis ostendit, non re praestat beneficium. Congruit cum illo: Salute tenus amici. Μέχρι σφραγῖδος φίλοι.

Felicitas multos habet amicos. ἐυτύ χίοι πολύφιλος. *Theognis.*

Notior est sententia, quam vt requirat interpretem. Vide paulò pòst: Felicium multi cognati.

Oculis ferre, in sinu, in capite. *Cicero.*

Prouerbialia sunt & illa: Oculis ferre. In sinu ferre: si quis quem insigniter amat, fouetque. Non dissimile est, quod apud Platonem lib. de Re. 10. ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φέρειν. *Id est: Super capita ferre.*

Felicium multi cognati.

Id hodie vulgò dicunt, locupletum plurimos esse cognatos.

Tempus arguit amicum. χρόνος δείκνυσι τὸ φιλόφρονα.

Id est. Tempus indicat quis verè amet (quod prouerbium citat. Aristot. lib. Mor. Eudem. 7.) Tempestas enim arguit amicitiam. Non abhorret à sententia sequentis Adagij.

Amicus certus in re incerta cernitur. *Tullius.*

Quo significatum est, amici fidem in rebus aduersis explicari.

Olla amicitia. χύτρας φιλία. *Plutarchus.*

In amicos istos vulgares quadrabit, quos patina, non beneuolentia conciliat. Huc referatur & illud: Feruet olla, viuit amicitia. ζεῖ χύτρα ζῇ φιλία.

Viri infortunati procul amici. ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος, ἑκατὸν ὢν φίλοι. *Aristides.*

Id est: Viri siti in malis athici sunt procul. Notat mores amicorum vulgarium, qui hirundinum ritu pro ratione temporum aduolant ac deuolant, aduolant vbi res secunda deuolant, ingruente tempestate.

Plures adorant Solem orientem, quàm occidentem. πλείους σέβουσι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα ἢ δύνοντα. *Plutarchus.*

Iuueni magis adhaeretur, quàm seni.

Ad felicem inflectere parietem. πρὸς τὸ εὖ πράττοντα τοῖχον ῥέπειν. *Aristoph.*

Aristophanis interpres translatum existimat ab iis qui naui vehuntur, qui si quando nauis alterum latus fluctu deprimatur, protinus in alterum latus transcurrunt, quod altius extat ab vndis.

Nudæ gratiæ. αἱ χάριτες γυμναί *Horat.*

Admonet, vt nihil inter amicos fictum aut fucatum sit.

Sapientes tyranni, sapientum congressu. σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Id est: Commercio sapientum princeps sapit. Innuit prouerbium, amicitiam ac familiaritatem doctorum & bonorum virorum magnatibus cum necessariam tum vtilem esse Plato.

Amicitias immortales esse oportet.

Verum eo rediere mores mortalium, vt simultates sint immortales, amicitia plus quàm Vitrea.

Plagæ amici meliores quàm inimici oscula. *Prou. 27. 6.*

Melior est vicinus iuxta, quàm frater procul. *Prou. 27. 10.*

Non sunt amici, qui procul sunt amici. *Athen. lib. 5.*

Nouos amicos parans, memento veterum.

Amici veteres, vina vetera, vetus aurum.

Vitæ pharmacum, fidus amicus. *Eccles. 6. 16.*

¶ Exempla Sacra.

Amicitiæ exempla: Iacob erga Rachelem, *Geneſ. 19. verſ. 18.* Ruben erga Ioseph. 37. *verſ.* 21. 22. Ruth erga Noëmi, *Ruth. verſ.* 16. Ionathæ erga Dauidem, 1. *Sam.* 18. *verſ.* 1. 3. 4. & 20. 42. & 23. 16. Dauidis erga Ionathan. 1. *Sam.* 1. *verſ.* 26. & 9. 7. Abneri & Dauidis 2. *Sam.* 3. *verſ* 12. 13. Chuzi & Dauidis, 17. *verſ.* 6. 14. Hiram & Salomonis, 1. *Reg.* 6. *verſ* 12. Iehu & Ionadab, 2. *Reg.* 10. *verſ.* 15. Iob & Eliphas, *Iob.* 2. *verſ.* 11. Iudæorum erga Demetrium, 1. *Machab.* 10. *verſ.* 25. 26. Christi & Lazari, *Ioan.* 11. *verſ.* . . Christi & & Apostolorum, *Ioan.* 15. *verſ.* 14. 15. Asiæ Principum erga Paulum, *Act.* 19. *verſ.* 30.

¶ Profana Exempla.

Inter vetustissima paria amicorum, numerantur Hercules & Theseus: nam hic illius virtutem & facta semper imitatus est: & ille hunc apud inferos captiuum redimere conatus est. *Plut. in Theseo.*

Fuit mutuus amor inter Herculem & Nesterem. Nam Hercules Messenem dedit Nestori, & Nestor primum instituit iuramentum per Herculem. *Theat. Zuuing.*

Philoctetes summus Herculis amicus, cui moriens suas sagittas & arcum commiserat. Erat enim insignis iaculator. *Eustath. Iliad. B.*

Theseus cum Pirithoo amicitiam iureiurando confirmauit, auctore Plutarcho: quæ nunquam diuelli potuit. Proptereà fingitur à poëtis vnà cum illo ad inferos descendisse, ad rapiendam Proserpinam.

Socrates & Charephon amici intimi fuerunt. Cherephon oraculum consuluit, an quis esset amico suo Socrate prudentior? respondit Apollo, ἀνθρώπων ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος Socrates omnium hominum sapientissimus. *Plinius, Solinus, Laërtius & Plato.*

Achates Perpetuus Æneæ comes & socius fingitur à Virgilio, sicut alter altero semper comitatus erat.

Damon & Pythias Pythagorei tantam inter se amicitiam coluerunt vt cum alterum ex his Dionysius interficere vellet: atque is tempus ab eo, quo domum profectus, res suas prius constitueret, impetrasset: alter se vadem pro reditu eius Tyranno dare non dubitarit. *Val. Max. lib. 4. c. 7.*

L. Lucillus & M. Tullius. Cicero amici fuere summi, & consiliorum in Republica socij: Academiæ studiosus vterque, alter quidem nouæ, Lucillus verò veteris. Ea propter Cicero librum doctum valde pro facta sua scripsit, quem Lucullum inscripsit. *Plutarchus in Lucullo.*

T. Pomponius Atticus tanta beneuolentia iunctus fuit Ciceroni, vt Ciceronis Atticus diceretur. *Theat. Zuuing.*

Horatius Mecœnati amicissimus. Idem cum ex pluribus aliis locis cum *ex eod. 17. lib. 2.* patet.

Lucillus Bruti familiaris, quum Barbaros in Brutum obnixè ruentes cerneret, Brutum se esse assimulauit: captusque & ductus nimis auidè ad Antonium, quum in Antonij esset aspectu, ait, M. Brutum ô Antoni, nemo cepit, absitque vt ipsum quisquam capiat hostis. Exteritis his qui adduxerant, Credo, ait Antonius, vox commilitones hunc errorem grauiter ferre: Sed scitote vos meliorem prædam adeptos: dum enim hostem quæritis, amicum mihi adducitis. Viuo quidem Bruto ignoro per deos, qua in re vterer: his amicis vtinam magis quam hostibus potiar *Plut. in Bruto & Bruſ. lib. 1. c. 3.*

Augustus Cæsar, cum Alexandriam vi cepisset ciuibus omnibus & ciuitati se parcere dixit, propter Arrium ciuem Alexandrinum, & olim sibi summa familiaritate coniunctum. Ratæ profecto clementiæ fuit Cæsar, qui propter vnicum amicum, eam ciuitatem diripere noluit, quæ tam diu pertinacissimè rebellarat. *Plut. in Apopht.*

Neapolitani cùm in honorem & æternam Alphonsi regis clarissimi memoriam arcum triumphalem ædificare vellent, & quo satis spatij haberent. Nicolai Mariæ Busiti magnanimi & strenui equitis domum diruere conarentur: rex stultum ciuium facinus incusauit, dicens, non tanti se facere ædificia ventis & tempestatibus exposita, vt ob id veteris amici (cuius operam strenuam non semel in Bello expertus esset) domum destruere cuperet. Pluris autem fecit rex prudentissimus amicum, quàm nominis sui perpetuum monumentum. *Panormitanus lib. 1. de gestis Alphonsi.*

Philippus. Arato venenum dandum curarat, quòd non repentè occideret, sed lenta tabe consumeret. Id vbi sensit Aratus, ne inueniretur remedium, dissimulauit; & ingressus cubiculum, vni tantum ex familiaribus dixit; O Cephale, hæc sunt præmia regiæ amicitiæ. Non semper tutum regibus dare optima consilia. *Eraſ. lib. 6. apopht.*

Antipater, quum didicisset Parmenionem ab Alexandro interfectum, dixit: Si Parmenio struxit insidias Alexandro, cui fidendum est? Si non struxit, quid agendum? Erat Parmenio velut alter Alexander in rebus militaribus. Si tantus amicus fefellit, non est tutum cuiquam amico fidere? Si Alexander nihil commeritum sustulit, præstat à regum negotiis abstinere. *Plut. in apopht.*

Lacon quidam pridie ab hospite declinans, postridie lectis stratisque conductis liberaliter exceptus, strata ipsa conscendit ac conculcare cœpit, dicens: Propter hæc heri ne in palea quidem Domini *Plut. in Lacon.*

Anaxagoras Philosophus Periclis præceptor fuisse legitur, cui in administranda republica magno fuit vsui. Verum cum Pericles negotiis intentus desiisset agere curam Anaxagoræ, iam ad decrepitam prouectis senectutem, constituit inedia finire vitam id simul vt renunciatum est Pericli, anxius accurrit, & argumentis, precibus & lachrymis conatus.

conatus est hominem à spontaneæ mortis proposito reuocare: idque magis sua ipsius causa quàm Philosophi. Cui Anaxagoras, retecta facie iam moribundus, nihil aliud respondit quàm hæc, O Pericles, & quibus lucerna est opus, infundunt oleum, exprobrans illi neglectum amici, vnde tantam capere poterat vtilitatem. Lucerna curatur ob vsum vulgarem, & talis consiliarius neglectus periit. *Laërt. lib. 2. cap. 3.*

Pisistratus, Athenienſium tyrannus, quum aliquot amici, qui ab ipso defecerant, Rhylen occupassent, venit ad illos stragulas in sarcinam colligatas ipse portans. Cæterum illis quid sibi vellet percontantibus; Vt, inquit, si persuasero, reducam vos: si non persuasero, maneam vobiscum: ob hoc enim veni cum sarcinis. Egregius animus, qui nollet sine amicis nec regnare, nec viuere. *Plut. in apoph.*

Volumnius, M. Lucullum, quod Bruti & Cassij partes sequutus esset, M. Antonius occidit. Huius mortem quum Volumnius, qui viuum familiariter coluerat, sine fine deploraret, ad Antonium pertractus ait, Iube me protinus ad Luculli corpus ductum occidi. Neque enim illi extincto superesse debeo, quum ei infelicis militiæ autor extiterim. *Erasm. 6. apoph.*

Philippus, quum multi bello capti venderentur, Philippus Macedonum rex in auctione sedens, parum decenter vestitus erat. Quidam igitur eorum, qui vendebantur exclamauit: Parce mihi, Philippe, à patre enim sum tibi amicus. Philippus interrogauit, Vndenam hæc amicitia conflata esset? tum ille: Volo, inquit, propius accedens dicere: qui quum admissus esset quasi arcani, nam ad istum modum indecenter sedes. Mox Philippus, hunc, inquit, dimittite liberum: nesciebam enim prius illum mihi verum amicum esse, donec melioribus institutus sum ab ipso. Sensit rex prudentissimus, eos præcipuos amicos esse, qui probè nos instituunt. *Plut. in apoph.*

Psammenitus Ægyptiorum rex, à Cambyse regno pulsus est. Eius filiam ancillari veste indutam, cùm aliquot nobilium virginibus, Cambyses mitti insserat ad hauriendam aquam, vt hoc spectaculo parentum captiuorum animos discruciaret. Cæteris indignè ferentibus, solus Psammenitus demisit oculos. Mos iussit duci filium illius, cum aliis plurimis eiusdem ætatis, vinctis ceruicibus, & ore frænato. Atque hoc etiam spectaculo solus Psammenitus ad lachrymas commotus non est. Idem quum vidisset familiarem quemdam exutum opibus, mendicantem obambulare, hoc spectaculo adeo commotus est, vt ingenti fletu hominem amicum compellans, caput suum barbarico more cæderet. Ea re cognita, quum Cambyses per nuntium causam sciscitaretur, cur in liberorum calamitate tacitus, vnius seniculi calamitatem tam impotenter ferret? respondit: Fili, domestica mala grauiora sunt, quàm vt lachrymas recipiant: at amicus deplorandus erat, qui à multis opibus ad summam inopiam redactus est, idque in extremo senectutis limine. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Epicurus improbabat institutum Pythagoræ, qui quùm doceret amicorum communia esse omnia, iubebat, vt discipuli, quod quisque habebabat deponerent in commune: dicens, id esse diffidentium verius quàm amicorum. Etenim si quis mihi verè sit amicus, nihilominus habeo pro meis quæ ille possidet, quàm si depositsset. Porrò qui diffidit, aut non est ipse verus amicus, aut de alterius animo dubitat. *Erasm. lib. 8. Apoph.*

Anytus, Amicorum Alcibiadis vnus, eum ad cœnam rogarat. Ille recusauit: sed domi benè potus cum famulis comessabundus irrupit, & stans ad ostium cœnaculi, iussit famulos vasa diripere, & ad suas ædes deferre, qui ferè dimidium asportarunt. Aliis autem conuiuis Alcibiadis violentiam accusantibus, Anytus respondit, illum benè egisse, cui cùm totum auferre licuerit, dimidiam tamen adhuc partem ipsi reliquisset. Sensit vir prudentissimus, amicorum merito omnia communia esse debere. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Dionysius Senior, admiratus egregiam fidem Damonis & Pythiæ, Rogo, inquit, vt me quoque in vestram amicitiam recipiatis. Alteri tyrannus destinarat diem necis, quumque is pauculos petiisset dies rerum domesticarum ordinandarum gratia, hac lege impetrauit, vt alter vas amici fieret, ea conditione, vt si ille non rediisset ad diem præscriptum, hic plecteretur. Rediit autem ad diem, mori malens, quam amicum fallere. Ita seruatus est vterque, ac regis amicitia decoratus. Tantum valet egregia virtus, apud tyrannos etiam. *Erasm. lib. 5. apophthegmaton.*

Tarquinius Superbus, iam exul factus, dixisse fertur: Se tum denique cognouisse quos habuisset amicos fidos, quos infidos, cum neutris gratiam referre posset. Qui commodi gratia sunt amici, sublata commodi spe deserunt amicitiam: sed amicos secundæ res parant, aduersæ probant. *Erasm. 6. apoph.*

Alphonsus rex, ex Sicilia nauigans, videns aues marinas circumuolantes triremem, & expectantes cibum à nauigantibus, escam in mare proiecit. Verùm cùm videret à volantibus certatim rapi, quæ deinde cùm præda auolabant, ad suos conuersus ait: Persimiles sunt his garrulis auibus purpurati & curiales aliquot mei. Simulac enim aliquod officium aut beneficium hiantes & dimittantes inuicem à me acceperunt, aufugiunt, nec reuertuntur, donec necessitate premuntur, plura petentes. *Antonius Panormitanus de rebus gestis Alphonsi & Æneas Syluius de eius dictis.*

¶ Hieroglyphica.

Habita fidei ratione, hieroglyphicum pro amicitia plerumque *Canis* ponitur: in ea quidem primum fides expetitur ex Ciceronis & omnium sententia: mox animus, si vsu veniat, ad promerendum promptissimus. *Pierius lib. 5.*

Sal. Amicitiæ symbolum fuit, durationis gratia. Corpora enim solidiora facit & diutissimè conseruat: vnde hospitibus ante alios cibos apponi solitum, quo amicitiæ firmitas ac perseuerantiæ significetur. *Pier. Valer. lib. 31.*

Si quis fructiferam amicitiam Ægyptiorum in morem scribere voluerit, aptè *Coronam myricam malis puniceis ornatam* facier. Coronæ enim ipsius forma, amicitiam, qua quis mutuo deuinctus est: poma illa fructum & vtilitatem inde susceptam indicabunt. Plurimis alioqui modis pingi sculpique potest amicitia hieroglyphicè, vt ostendit. *Pier. Valer. in Palma. in Fœmina, in hedera cum vite: lib. 55.*

Apud aliquos *hirundinem* pro amico poni tum inutili tum ingrato & perdifficili, comperias: quippe qui moribus nostris, & familiaris vitæ rationi difficulter assuescat. *Pier. Valer. lib. 22.*

Pocula vicissim porrecta, inuitationésque ad compotandum, amicitiæ confirmationem esse, tam nostri temporis mos est, quàm antiquorum omnium institutum. *Pier. Valer. lib. 56.*

¶ Emblema.

Amicitia etiam post mortem durans.

Emblema CLIX. Alciati.

Arcentem senio, nudam quoque frondibus vlmum
Complexa est viridi vitis opaca coma:
Agnoscetque vices natura, & grata parenti,
Officij reddit mutua iura suo.
Exemplóque monet, tales nos quærere amicos,
Quos neque dispungat fœdere summa dies.

Fabvlæ.

Turdus & Hirundo.

Dicebat ad matrem Hirundo; ô mea mater, quàm elegantem & commodum amatorem mihi reperi? Quemnam, mea filiola? inquit illa: Turdum, inquit hirundo. Tum mater: mea filia, inquit, non benè ille tecum conueniet, cum qui frigus ferre nequeas, ille calorem: & tu ver sequaris, ille brumam petat.

Monet fabula, vt in amicitia iungenda voluntatem & studiorum atque vitæ similitudinem spectemus.

Ioachim. Camer. lib. Fabul.

Pater & Filius.

Gloriabatur quodam tempore coram patre sene adolescens filius; quod opera & gratificatione sua magnam copiam amicorum sibi comparasset. Senex leuitatis iuuenilis errorem intelligens & cupiens instruere filium constantia & grauitatè, quærit an etiam periculum fecerit voluntatis & fidei amicorum erga se? Maximè, inquit ille, & perspexi quidem omnium esse propensionem animorum erga me mirificam. Sed aliquo certo, inquit senex, casu experienda illa est, quare sic ages. Occisum vitulum indes in saccum, eumque cruentum deferes ad amicum, quem pro singulari & eximio habes, rogabísque vt tibi auxilio esse velit, in celando facto tuo, nam te in rixa hominem occidisse. Paret adolescens monitis paternis, veniturque ad eum quem principem amicorum suorum esse credebat, cum sacco sanguine respersò, & oratione à patre subiecta. Hic verò illum auersari, & verbis etiam asperis repellere, negaréque se socium sceleris illi futurum esse. Redit adolescens igitur ad patrem, & quid acciderit ei refert. Viden' inquit ille, amice istius specie quantopere deceptus fueris. Sed tenta & aliorum animos. Exequitur paterna iussa filius, & ab omnibus amicis destituitur, atque refugitur. Fatetur igitur apud patrem errorem & stultam credulitatem suam. Tum senex: Ego, inquit, in tota vita mea, quæ quanta sit nosti, vix dimidium amici reperire & acquirere potui. Sed & huius animum exploremus. Accedito igitur ad eum (demonstrauitque hominem simul & ædes) ac cuius filius sis indicato, & petito vt in facinore tegendo te adiuuet. Fecit adolescens vt pater præceperat, cúmque ad illum paternum semiamicum veniisset, & rem, vt composita erat, exposuisset: Celeriter, inquit ille, de via intra, nam foris hæc agi neutiquam conuenit: atque ita se in secreta domus parte, ad solum effodiendum vbi interfectus sepeliretur, accingit. Tum adolescens cognita amici fide, rem omnem illi aperit, & gratias agit, seque vt & ipsum tanquam alter parens amore complecti velit, orat, reuersusque ad patrem prædicat vnici atque integri, vt diceret, illius amici fidelitatem, & suam copiam damnat. Audit verò à patre & alia exempla veræ amicitiæ, & fit instructior, atque cautior ad iungendas familiaritates & credendum blandis verbis simulatæ beneuolentiæ.

Docet fabula, amicitiam esse rem neutiquam vulgarem, & subiicit id quod de Menandro contra perfidiam falsorum amicorum adducitur: ἐβχε μὴ πεῖραν λαβεῖν φίλων. Nam secundum notissimos, sed elegantissimos versus Ouidij.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Plutarchus autem in disputationibus suis περὶ πολυφιλίας & φιλαδελφίας, refert etiam sententiam Menandri talem, *Præclarè agi cum eo qui amici vmbram consecutus sit.*

Carbonarius & Fullo.

Conduxerat per quàm spatiosas ædes carbonarius, itaque inuitat fullonem habitantem angustius, ad se vti commigret. Negauit fullo sibi hoc faciendum, neque fieri omnino oportere. Quid enim nobis commercij, inquit, inter nos esse possit, cum, quæ ego fortè eluendo nitida reddidissem, ea tu fuligine & maculis repleres?

Docet fabula, dissimilia non rectè coniungi. Itaque dicitur & prouerbio veteri, Pares cum paribus facilè congregari.

Additamentvm.

Ad cap. de Amicitia.

Aristoteles φίλους à φιλίᾳ verè & ingeniosè distinguit. Amicitiam humanæ vitæ glutinum, inter Beatitudinis publica accidentia idem Philosophus

losophus commemorat. Amor inter animi affectus, & vt plurimum turbatos numeratur.

De primis hominibus narratur, cùm sparsim habitarent, inuento ignis vsu & commoditate, in vnum coire, & amicè viuere cœperunt. Vnde πύργοι primùm cœperunt, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ab igne. Inde Galli dicunt, oppidum frequens constare quingentis, septingentis, vel mille ducentis ignibus, φρατρίαν etiam, quasi φρεατρίαν, ἀπὸ τῶν φρεάτων, à puteis. Et hæc pagorum, qui παρὰ τὰς πηγὰς, à fontibus dicti sunt, item τὰ πυργάρια, burgorum, vicorum, oppidorum origo.

Hebræi amicitiam, amorem sincerum, amicos variis vocibus, obseruatu dignissimis exprimunt. Pleraſque, si non omnes, describemus. Verbum *ahab*, amauit, dilexit, cognationem habet cum *habah* voluit, item cum *Iahab*, & *Tahab*, appetiuit, Græci ἀγαπάω, amo: ἀγάπη, amor, charitas. *Oheb*, amicus, is cuius desiderio afficimur: & *Ahub*, *sadih*, charus, amicus, dilectus, suauis, iucundus. Cognationem habet cum *Dodh*, cognatus, patruus amicus ex cognatione. Amicos enim velut cognatos, & consanguineos diligimus. Hinc *Iedidhuth*, Amicitia, dilectio, suauitas. Et Salomon, Dauidis (amabilis vel amici seu dilecti filius) à Nathane Propheta, *Iedhid. Ja*, i. dilectus Dei, seu dilectus à Deo. *Iadidh* enim, idem est ac dilectus. Leuit. 25. v. 49. Moses de patruo loquens vocat eum *Dodho*. Apud Gallos matres & nutrices ad somnum capiendum infantulos vel alumnulos suos in cunis vagientes, hac voce *Dodho* compellant, ac si dicat, dilecte mi, quiesce. Et Germanis notum est *Eindod*. Dido, vox Phœnicia ab Hebr. deriuata, idem est ac dilecta. Alia voce amicus designatur Hebræis, nempe *Reha*, amicus, socius, sodalis, familiaris, contubernalis, commensalis: & *Reheb*. quæ voces occurrunt, 2. Sam. 13. 3. & 15. vers. vlt. & 16. vers. 16. Psalm. 28. 3. & 88. vers. vlt. Prou. 27. 10. Hæc autem nomina deriuantur tum à verbo *Riha*, fuit amicus seu sodalis, dilexit socios suos, consociauit in amicitiam. Hinc Græcum ἑράω, amo, ἔραμαι, diligo, & ἔρως amor, tum à *Rahab*, simul pauit, conuixit: quod propriè de pastoritijs gregem simul & vna pascentibus dictum, Esai. 40. 12. Psal. 80. 2. & alibi, figuratè ad amicos, commensales, &c. refertur.

Φιλία Græcis, Amicitia, Amor, Charitas. Isocrates φιλίας πολεμίας τε πολεμικῆς meminit: & apud Xenophontem εὐνοίαν & φιλίαν copulatas habemus. Amicitia ab iisdem exprimitur voce φιλότης: frequenter apud Homerum. φιλότητα παρέχειν Beneuolentiam præstare. Amicè excipere, &c. φίλος, amicus; qui amat, vel qui amatur, charus, familiaris, placens, gratus. Hoc nomen alicubi vt adiectum, alibi vt subiectum apud probatos scriptores extat. Composita autem & opposita. Innumera leguntur, quæ in Lexicographis, & æquipollentia, & ad varia genera amicitiæ, dilectionis, familiaritatis, sodalitatis, conuictus, pertinentia studiosis occurrunt.

¶ Sententiæ Biblicæ, seu Regulæ De Amicitia.

Deus amicitia & beneuolentia sua singulari, quos Filio dilecto dedit seruandos, prosequitur. Hinc Abraham amicus Dei dicitur, 2. *Par.* 20. 7. *Isai.* 41. 8. *Iac.* 2, 23. & Pij omnes amici Christi sponsi Ecclesiæ nominantur, *Cant.* 5. 1. *Ioan.* 3. 29.

Christus est amicus Ecclesiæ, *Cant.* 1. 16. & 8. 13.

Christus amat peccatores resipiscentes: Lazarum, discipulos suos & quos amat arguit, variisque modis exercet. *Matth.* 11. 19. *Luc.* 7. 34. *Ioan.* 11. 3. 11. 36. & 15. 1. 4. 15. & 20. 2. & 21. 15. 17. *Apoc.* 3. 19.

Dei & Christi dilecti dicuntur, quos beneficiis variis cumulat, & voce sua ad resipiscentiam, fidem, bona opera compellat. *Deut.* 32. 15. *Psal.* 60. 7. & 127. 2. *Rom.* 1. 7. *Col.* 3. 12. Vide Dilectio: nam ibi plura.

Dilecti à Deo Patre in Christo, Patrem, & dilectum à Patre filium Christum amant. *Ioan.* 3. 29. & 16. 27. & 21. 16 17. 1. *Cor.* 16. 22.

Amicitia inter homines sincera esse debet. 2. *Reg.* 10. 13. *Prouerb.* 15. 17.

Plerumque ex diuitiis nascitur. *Prouerb.* 19. 4.

Amicitiæ vtilitas. *Prouerb.* 18. 24. & 27. 6.

Amicitia mundi inimicitia Dei. *Iac.* 44.

¶ Theologorvm Vetervm *breues quadam de Amicitia Sententiæ.*

Augustini. Amicitia pauperum, certior quam diuitum.
Amicus animæ dimidium.
Amicus vitæ medicamentum.
Amicitiæ venenum, suspicio.
Solus est, qui sine amico est.
Amico laudanti non credendum.

Tertulliani, Dilectio, summum fidei sacramentum.
Christiani nominis thesaurus.
Magnagnimis, benefica, non æmula, non proterua.
Omnia sustinet & tolerat: nunquam excidet.
Patientiæ comes.

Basilij M. Amicitiæ honestas non cadit in prauum affectum.
Ad amicitiæ concinnitatem nihil turpe redigi potest.
Improborum & stultorum nemo est amicus.
Amicorum dicta grauia, toleranda.
Stabilem in Christum charitatem habens, dignus est eius amicitia.
Soli sancti, & Dei sunt, & inter se amici.
Amici sunt inter se & cognati, quotquot secundum Deum viuunt.

Gregorij Nazianz. Amicitia nihil venerabilius.
Amicitia vna est anima, duo còrpora ferens.
Amicitia quæ disiuncta & longinqua sunt, propinqua efficit.
Amicus fidelis, validum monimentum.
Amicus fidelis, thesaurus.
Amicitia patiendo & audiendo nihil non tolerabit.
Inimicitiæ terminos cognoscito: amicitiæ nullos.

Chrysostomi. Quod natura non potest, id amicitia potest.
Optabilius nobis solem extingui, quàm amicis orbari.
Nihil amicitia suauius.
Amicus verus immensis thesauris anteponendus.
Satius est in tenebris versari, quàm carere amicis.
Amicitia est duos non amplius esse diuisos, sed vnum.
Amicitia de dando & accipiendo nascitur.
Amicitia voluptates omnes superat.
Amicitiæ detrimentosæ fugiendæ.
Amicitiæ cælestis dignitas mandatorum tenetur obseruantia.
Amicitiæ diuinæ Christiano promittuntur.
Amicitiæ Christi promissio certo conditionis pendet obsequio.

Ambrosij. Ea amicitia probabilius est, quæ honestatem tuetur.
Amicitia nescit superbiam.
Amicus fidelis vitæ medicamentum & immortalitatis gratia.
Amicitia vitæ adiumentum.
In Amici gratiam toleremus aspera.
Propter amici innocentiam inimicitiæ subeundæ sunt.
Amici vulnera tolerabiliora quam adulantium oscula.
Amicum errantem corripe, innocentem non desere.
Amicitia non est vectigalis, sed decoris plena.
Amicitia virtus est, non quæstus.
Amicus esse homini non potest, qui Deo fuerit inimicus.
Amicitia pietatis custos & æqualitatis magistra.

Hieronymi. Amicus quid? alter ego.
In amicis non res quæritur, sed voluntas.
Idem velle & nolle firmas gignit amicitias.
Amicitia vera quod sentit dissimulare non debet.
Amici veteris arcana pandentem, vt perfidum caue.
Amicitia quæ desinere potest, nunquam vera fuit.

Gregorij M. Amicus animæ custos.
Amicus veritatis est rectæ amator actionis.
Cum amicis omnia tractanda, sed prius de ipsis.
Summa & infima æqualiter amari non possunt.
Plus debemus amare quod sumus, quàm ea quibus vtimur.
Nemo potest amare quòd non crediderit.
Quanta est dignitas hominum esse amicos Dei?
Nullus tibi fidelior consiliarius quàm qui non tua, sed te diligit.

Isidori Peluſiota. Dei amicitia imperiorum robur & firmitas.
Linguâ simplex; animo simplicior, vitâ simplicissimus, rectissima Amicitiæ norma.
Amicitiæ primordium, improbitatis odium.
Amicitia nimia, quoniam suspicione non caret, diuino metu temperetur.
Amicitiam in æs incidere oportet, vt firma & immota perpetuò conseruetur.

Euagrij, Amicitia inflammatas iræ partes sanat.

Gregorij Nisseni, Aromata suo odore circumfusum aërem complent; amici boníque viri præsentia proximos iuuant & oblectant.

Philonis. Eum amicum existimare debemus, qui & auxiliari & vicissim prodesse vult, etiamsi non possit.

Qui ab amico perfido consilium accipit, idem facit quod qui ex aureo poculo venenum bibit.

Vasa noua præstantiora sunt veteribus; sed amicitia quò vetustior, eò melior.

Terræ fruges singulis annis, & amicitiæ fructus omni tempore nascuntur.

Eorum amicitia fugienda, quorum animus ambiguus, & inconstans est.

PHILOSOPHORVM, ORATORVM. Historicorum, Philologorum Sententiæ.

Vtilius est multos amicos possidere, quàm amplam domum comparare; quod contingit ei qui prompto animo beneficia confert *Musonius apud Stob. serm.* 1.

Boni viri vota. Contendere intempestiuè cum amicis, in disputationibus, prudens caueam.
Amicos dissidentes reconciliem.
Amicis si queam, & indigentibus necessaria suppeditem.
Amicos in periculo existentes, si prodesse possunt, nunquam deseram.
Amicorum calamitates, quibuscunque modis id fieri queat, restituere promptus paratúsque sim. *Ex eodem authore & Serm.*

Epitectus. Pro boum armentis studium tibi sit amicorum greges in domo tua congregare. *Stob. serm.* 1.

Vt lupus est animal cani simile, ita & adulator, & adulter, & parasitus; amico similis est. *Ibid.*

Amicitiæ morbus inuidia; quemadmodum rubigo propria est frumenti ægritudo. *Periander apud Stob. Serm.* 27.

Amicorum & sodalium in vitæ consuetudine, summam beneuolentiam consequetur, qui illorum in se obsequia maiora præstantioráque præstabit quàm illi, sua verò in illos beneficia maiora quàm ipsi existimabit. *Plato lib.* 5. *de legib. Stob. Serm.* 41.

Amicos tibi compara, non omnes qui id cupiunt, sed eos qui ingenio tuo digni sunt: neque quibuscum iucundissimè viuas, sed cum quibus optimè ciuitatem administres. *Isocrates apud eundem Stob. Serm.* 44.

Amici multi sceptrum sunt regibus fideliſſimum, maximéque securum. *Xenoph. lib.* 8. *institutionis Cyri.*

Equi bonitatem in bello, amici verò fidem in calamitate iudicamus. *Plut. Anton. & Max. Serm.* 135.

Aurum

Aurum igne probamus : amicos in aduersa fortuna cognoscimus. *Isocrat. ibid.*

Vera amicitia tria requirit maximè : virtutem tanquam honestam, & familiaritatem vt iucundam, & vsum tanquam necessarium. *idem, ibidem.*

Quot amicos paraueris, tot oculos habes, quibus quæ velis videas : tot aures, quibus quæ decet audias : tot consilia, quibus de iis quæ conducunt consultare & prospicere possis. Non enim aliter se habet plurium amicitia, quàm si cui Deus vnum corpus habenti multas daret animas, quæ omnes illi prouiderent & consulerent. *Dion. Chrysost. ibid.*

Facilius calamitates acerbissimas cum amicis feras, quàm solus prosperitates maximas. *Dion. Pisonianus, ibid.*

Idoneus amicitiæ est, qui plurimas ferre potest iniurias. *Aristotel. ibid.*

Acquirendæ sunt facultates propter amicos potius, quàm acquirendi amici propter bona. *idem ibid.*

Amicitiam qui violant, etiamsi hominum supplicium effugerint, Dei vltionem non euadent. *Socr. ibid.*

Qui fratribus præteritis alios sibi amicos acquirunt, iis assimilandi videntur, qui relicto suo agro colunt alienum. *idem, ibid.*

Non posse opitulari amicis, inopiæ est : nolle autem, malitiam indicat. *Democr. ibid.*

Diuitiæ nunquam amicitiam efficient, quemadmodum nec terra Deum : amicitia autem diuitias facilè adipiscitur & parat, quemadmodum & Deus terram. *Cato ibid.*

Qui amicum mœrentem fugerit, dignus non est qui eo gaudente fruatur. *idem, ibid.*

Satius est multis amissis pecuniis amicum vnum acquirere, quàm vno amisso amico multas pecunias comparare. *Idem, ibid.*

Malorum amicitia & bonorum inimicitia fugienda. *ibid.*

Calamitates & necessitates amicos probant atque inimicos arguunt *ibidem.*

Præsentibus amicis benefaciendum, de absentibus benè loquendum. *ibidem.*

A nemine amari se cogitet qui neminem amat. *ibid.*

Et medicus, & amicus, non iucundior, sed vtilior eligendus est. *ib.*

Amicum non diligas vtilitatis gratia. Nam talis amicitia breuis & instabilis est. *Sextus, ibid.*

Amicum ne parato, cui non credis omnia. *idem, ibid.*

Amicus secundum Deum mel & lac veracibus verbis profundit. *Solon. ibid.*

Raro ad amicum ingreditor, ne tui satur te oderit. *idem, ibid.*

Idem fuerit ex aureo poculo remedium bibere, & ab amico benuolo capere consilium. *ibid.*

Erga amicos esto constans, erga inimicos munitus & cautus. *Pittacus, eod. serm. 135.*

Primùm iudicare, dein amare conuenit : non vice versa. *Nicocl, ib.*

Amicis felicibus & infelicibus, idem esto. *Cypsel. ibid.*

Sicut vinum attemperatur ingeniis bibentium, ita & amicitia pro moribus vtentium variat. *Demosth. ibid.*

Inter sapientes amicitia est. Cæteri non magis amici, quàm socij. *Senec. de ben. l. 7. cap. 12.*

Non mihi sic cum amico omnia communia sunt, quomodo cum socio, vt pars mea sit pars illius : sed quomodo patri matrique communes liberi sunt : quibus cum duo sint, non singuli singulos habent, sed singuli binos. *idem ibid.*

Quicquid habet amicus, commune est nobis : sed illius proprium est, qui tenet. *Ibidem.*

Multos tibi dabo qui non amico sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par voluntas trahit. *Senec. epist. 6.*

Sapiens, etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult : si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat *Epist. 9.*

Si propter seipsam amicitia expetenda est, potest ad illam accedere qui seipso contentus est. Accedit autem quomodo ad rem pulcherrimam, non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ suam maiestatem, qui illam parat ad casus. *ibid.*

Consortium omnium rerum inter nos facit amicitia, nec secundi quicquam, singulis est, nec aduersi. In commune viuitur : nec potest quisquam beatè degere, qui se tantùm intuetur, qui omnia ad vtilitates suas conuertit. Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. *Epist. 48.*

Omnia cum amico communia habebit, qui multa cum homine. *Ead. Epist.*

In pectore amicus, non in atrio quæritur. *Senec. lib. 6. de ben. c. 34.*

Errat & ille qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, bonisque suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est.

Tu omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. *ibid.*

Qui sibi amicus est, scito hunc amicum omnibus esse, *Epist. 6.*

Hecaton ait, ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine : Si vis amari, ama. *Epist. 9.*

Conuersari cum amicis absentibus licet, & quidem quoties velis, & quamdiu velis, magis hac voluptate, quæ maxima est, fruimur, dum absumus. *Epist. 55.*

Non sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lacrymandum est, non plorandum. *Epist. 63.*

Non affligitur sapiens amicorum amissione, eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat. *Epist. 74.*

In amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quàm minimè inquinatos assumamus. *De tranquill. animi. c. 7.*

Si dicas, amicum perdidit, resp. Iam te habuisse certum est : alium quære, & ibi eum quæras, vbi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur : quære aliquem frugi, fortem animum habe, si vnum : erubesce, si vnicum : quid tu in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas ? *In excerptis ex Seneca.*

Plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt. *Cæsar, lib. 3. de bel. ciuil.*

Amicorum neque nobis, neque cuiquam hominum satis fuit. *Sallust. de bello Iugurt.*

Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo quæstu : sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. *Tacit. Annal. lib. 1.*

Amicis inest adulatio. *Idem, Annal. lib. 2.*

Nullum maius boni imperij instrumentum, quàm amici. *Hist. lib. 4.*

Amicorum tyranni quantò quis clarior, eò minus fidus. *Hist. lib. 5.*

Amicorum propensio, si commodè fiat, magnum adfert emolumentum : si verè coacta sit, & tarda tandem ac deficiens, vanum habet subsidium. *Polyb. lib. 9.*

Administratio & cura Reipublicæ ad patricios pertinet ; amicitia & pax ad bonos ciues. *Diony. Halicarnass. lib. 6.*

Non magnitudine munerum, sed constantia morum continetur amicitia. *Tacit. hist. lib. 3.*

Firmissima est inter pares amicitia. *Curt. lib. 7.*

Plus in amicitia valet similitudo morum quàm affinitas. *Corn. Nepos in vita Pomp. Attici.*

In prospera fortuna fidem seruare nihil arduum esse videtur : at quum quispiam in amici calamitate constans permanet, id verò in sempiternum memoria tenetur. *Xenoph. de reb. gest. Græcor. 4.*

Ægrè consistit inter principes amicitia, propter diuersitatem eorum quæ singulis propè momentis ad ipsos deferuntur. Caueant igitur, ne præsentes adstent ad alloquium, sed per legatos viros prudentes, qui quod vtrinque peccatum est, sanare possint, sua negotia conficiant. *Ph. Cominaus lib. 2.*

Cùm amicitiæ præsidium sit firmissimum, secundum Ciceronem, lib. 1. de Finib. & rerum omnium nec aptius sit quidquam ad opes tuendas & tenendas quàm amari ac diligi, nec alienius quàm timeri, teste eodem, lib. 2. de Offic. nec sine amicorum beneuolentia, neque in aduersa, neque in secunda fortuna quisquam viuere possit, vt idem habet 4. lib. epist. ad famil. immo cùm nullius opes vnquam tantæ fuerint, aut esse possint, quæ sine multorum amicorum officiis stare queant ; vt idem orator testatur in orat. pro Planco. certè cum Tacito concludimus nullum maius boni imperij instrumentum inueniri quam bonos amicos. Idem testatur Cambyses moriens, vt refert Xenophon in Cyropædia. Et prudentissimè omnes, qui sapientia insignes maximè fuerunt, in amicorum copia magna, sibi & posteris comparanda, diligentiam eximiam adhibuerunt. *Annibal Scotus Comm. ad Tacitum.*

Sinceræ fide amici præcipuè in aduersis rebus cognoscuntur : in quibus quicquid præstatur, totum à constanti beneuolentia proficiscitur. Felicitatis cultus maiore ex parte adulationi quàm charitati erogatus, certè suspectus est, perindè ac si plus semper petat quàm impendat. Accedit huc, quod infractæ fortunæ homines magis animorum studia desiderant, vel præsidij vel solatij gratia. Nam læta quidem & prospera negotia, vtpote cum diuina suffragatione foueantur, humana minus indigent. Tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit, qui aduersos amicorum casus non deseruerunt, quàm qui prosperum vitæ cursum comitati sunt. Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur. Orestes Pylade pene amico, quam Agamemnone patre notior est. Siquidem illorum amicitia in consortio deliciarum & luxuriæ contabuit : horum duræ atque asperæ conditionis solatium ipsarum miseriarum experimento enituit. *Valer. Max. lib. 4. cap. 7.*

Graue damnum est homini fraudem amicis facere. *Xiphilin. Caracall.*

Quos viceris amicos tibi caue credas : nec tibi amico opus est de cuius beneuolentia dubites. Curtius lib. 7. Amicis inest adulatio. *Tac. Anual. lib. 2.*

Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo questu, sed quæ voluerit, meminisse : quæ mandauerit, exequi. *Idem eod. lib. 1.*

Nullum maius boni imperij instrumentum quàm boni amici. *Tacit. hist. lib. 4.*

Qui apud amicos propriè desident, non eos maximè in vno locant sed qui hostes quàm longissimè repellant, ij tutiores amicos reddunt. *Xenoph. de institut. Cyri. lib. 4.*

Qui præsentia interuertere habent in animo, in amicos vehementer causas excitant, quibus enim amicitiæ ius minimè placet, leues & nullius momenti occasiones commentari conantur. *Procop. de bell. Pers. lib. 2.*

Non autem sceptrum est quod regnum principibus conseruat, sed amici fideles regibus & verissimum & tutissimum sceptrum sunt. *Xenoph. de instr. Cyri. lib. 8.*

Principum amici cum se mereri omnia præsumant, si quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. *Sex. Aurel. Vict. Neron.*

Prudentius & facilius consilium est, amicitiam cum eo qui tibi inimicus sit, stabilire, quàm cum eo qui nunquam amicus esse possit

contrahere. *Fr. Guicciardin. hiſtor. lib.* 16.

In felicitate fidem ſeruare nihil arduum eſſe videtur: verum quum quiſpiam in amici calamitate conſtans permanet, id verò in ſempiternum memoria tenetur. *Xen. de reb. geſt. Græc. lib.* 4.

Sæpè mentionem faciebat Vitellus veterum ſodalium, eóſque habebat in honore. Neque enim turpe aut ſe indignum putabat, ſi aliquem ex iis agnoſcere videretur: quod plerique faciunt, qui elati maximis & inſperatis honoribus, oderunt eos à quibus ſe intelligunt humiles antea & abiectos cognitos fuiſſe. *Xiphilin. Vitell.*

Temporis diuturnitas rei fortaſſe faſtidium parit: magnam tamen familiarium animis affectionem imprimit, quæ illo abeunte manet, & recens animis pacatis obuerſatur veterum inimicitiarum abſterſa macula. *Nicephor. Gregor. hiſt. lib.* 10.

Eſt ſanè difficile admodum, vt qui ſunt æquali potentia principes, diuturnam colant amicitiam, niſi maiori alicuius authoritate cohibeantur: Eius rei multa ipſe vidi & cognoui documenta. Sic enim eſt inter homines comparatum, vt facilè ſuſcipiant inimicitias, neque reſpiciant ad eum, qui ferè comitari ſolet, triſtem & luctuoſum exitum. Mea ſic eſt ſententia, vt exiſtimem eum qui ſolus habet in poteſtate decem hominum millia, magis eſſe metuendum quàm decem confœderatos, qui ſinguli ſenis millibus præſunt. Nam quia nullius hic præcipua vel ſingularis authoritas, multa quotidie in diſceptationem incidunt, & antequam aliquid conſtituatur, prætereunt ferè occaſiones. *Ph. Commineus lib.* 2.

Plerique cum aliis pro potentia eorum, aut ſuis ipſorum commodis, amicitias inimicitiaſque ſuſpiciunt. *Dion. lib.* 37.

Pompeius exiſtimabat duas eſſe res quæ amicitias confunderent, metum ſcilicet & inuidiam: idque ibi demum fieri quum vel de gloria vel de potentia certamen initur. Nam quamdiu ea vtrinque æqualia ſint, amicitiam quoque valere: vbi alter alterum excellat, ibi & inferiorem inuidia permotum, odio ſuperiorem proſequi & potentiorem contemptu imbecillioris elatum, contumeliam ei inferre. Ita accidere vt quum alter indignetur ſe inferiores ferre, alter præſtantia ſua ſeſe extollat, ex priſtina amicitia ad diſcordias, ac bella deueniatur. *Idem l.* 39.

Multum inuidiæ atque malitiæ regum tyrannorúmque amicitias comitatur, quas tamen plerique magno amoris fauore appetunt, magnóque amoris feruore contrahunt. *Plut. in Arato.*

Firmior eſt amicus qui dat beneficium, ſtudens retinere benenolentiam apud eum cui benefecerit. Sed qui debet reddere gratiam ſegnior eſt, quia ſcit debitum non exiſtimari beneficium, cum viciſſim benefacit, nec magis mouemur noſtra vtilitate, quàm fide & liberalitate, vt ſine metu aliis benefaciamus. *Thucid. lib.* 2.

Nullus amicus firmus eſſe poteſt ei cui eſt exoſus. *Dionyſ. Halicar. lib.* 3.

Amicus ab hoſte neque ipſis faciei notis, neque nominis impoſitione diſcernitur, ſed vſu & factis. *Idem lib.* 8.

Quicunque ſub amici nomine alterum fallit, is meo iudicio, multo eſt quàm qui fallitur turpior. *Xeno. de expedit. Cyri. lib.* 7.

Amicitiæ vinculum, potens & prævalidum eſt, neque vlla ex parte ſanguinis viribus inferius. Hoc etiam certius & exploratius, quòd illud naſcendi ſors fortuitum opus: hoc vniuſcuiuſque ſolido iudicio incoacta voluntas contrahit. Itaque celerius eſt ſine reprehenſione propinquum aduertere, quàm amicum: quia altera diremptio iniquitatis, altera vtique leuitatis crimini ſubiecta eſt. Cùm enim deſerta ſit futura vita hominis nullius amicitiæ cincta præſidio, tam neceſſarium ſubſidium temerè abſumi non debet, ſemel autem apprehenſum ſperni non conuenit. *Valer. Max. lib.* 4. *c.* 7.

Veterum ſententiis veræ amicitiæ leges adiungere libuit, innumeris ſententiis & exemplis tum ſacris & eccleſiaſticis, tum ſecularibus luculenter confirmatas. Amici item, præſertim eius qui Chriſtum ſincero cordis affectu complectitur & ardenter diligit, ex Ioan. Pico Mirandulano deſcripti characteres ſubiuncti ſunt.

Amicitiæ veræ leges.

1. Amicitia non ineatur, niſi à virtute præditis & ob virtutem.
2. Amicus alter ipſe eſto.
3. Amicorum omnia ſunto communia.
4. Idem velint & nolint amici.
5. Sincera, fida, ab omni fraude aliena amicitia eſto.
6. Amicitia conſtans maneat æquè in aduerſis ac proſperis.
7. Cùm opus eſt, amicus amicum corripere non negligat.
8. Amicis arcana ſua amico patefaciat.
9. Nihil turpe alter ab altero poſtulet.
10. Vterque colat ſilentium; nec ſibi commiſſa reuelet.
11. Externa comitatis & humanitatis officia ſibi mutuò declarent.
12. Amicus eſto paratus pro amico profundere vitam.
13. Amicitia indiſſolubilis & æterna ſit.

Amici ſeu ſincerè amantis Characteres.

1. Amare vnum tantùm & contemnere præ eo omnia.
2. Infelicem ſe putare, quando non eſt cum amato.
3. Omnia pati, vt cum illo ſit, etiam mortem.
4. Ornare ſe, vt illi placeat.
5. Eſſe cum illo quomodo poteſt, ſi non re ipſa, ſaltem cogitatione.
6. Amare omnia quæ ad eum, ſiue ad eius gloriam pertinent, amicos omnes, ædes, expreſſas & viuas imagines, &c.
7. Cupere laudes eius celebrari, nec poſſe ferre vel leuiculam amati nominis ignominiam.
8. De eo credere omnia ſumma, & idem cupere vt omnes credant.
9. Optare pro eo pati aliquod incommodum, illúdque reputare dulce.
10. Flere cum eo ſæpè: vel ſi abſens ſit, ex dolore: vel ſi præſens ex lætitia.
11. Semper languere, ſemper ardere eius deſiderio.
12. Seruire illi, nihil cogitando de præmio vel de mercede.

§ Sententiæ Philosophicæ.

Amicitia quantò vetuſtior, tantò robuſtior: cætera quantò magis ſeneſcunt, tantò debiliora fiunt: quod fit, quia probata fides comprobat amicitiam. *Marcilius Ficinus, epiſt. lib.* 1.

Amicos ita habendos eſſe, vt putemus aliquando fore inimicos; *Franc. Patric. de reg. lib.* 7. *c.* 19.

Amicis, ac viris fidis carere eſt maius ſignum vitij, quod eſſe poteſt: & abundare virtutis ſignum. *Plato epiſt.* 7.

Amicis conſtantibus & ſanis moribus præditis, nihil maius ac potentius homini contingere poteſt, *Idem epiſt.* 6.

Generoſi & excelſi animi eſt, aliorum florenti fortunæ non modo non inuidere: ſed eadem etiam lætari. *Anonymus.*

Quo quiſque generoſior eſt, eò magis ardet ambitione & inexplebili dominandi cupiditate. *Anonymus.*

Durabiles ſunt amicitiæ quarum honeſta ſunt initia. *Anonymus.*

Vix vllæ ſunt dulciores amicitiæ quàm ſcholaſticæ, ſocietatè ſtudiorum contractæ, quæ etiam allatæ ad Rempublicam nonnihil momenti in multis grauiſſimis negotiis adferunt. *Idem.*

Amicitiæ inter inæquales raro ſunt durabiles, & felices. *Idem.*

Inæqualium non eſt firma coniunctio. *Idem.*

Amicitia inter pocula contracta, plerumque ſolet eſſe vitrea. Nonnunquam enim fit, vt inter potandum ſimus amiciſſimi & humaniſſimi: at manè concocto vino humanitas & coniunctio, quæ arctiſſima videbatur, plerumque ſimul cum vino euaneſcit, vel potius ità aceſcit, vt nonnunquam in firmam rabiem vertatur. *Idem.*

Duæ ſunt res, quæ amicitias confundunt, metus ſcilicet & inuidia. Idque ibi demum fit, cum vel de gloria, vel de potentia certamen initur. Nam quamdiu ea vtrinque æqualia ſunt, amicitia quoque valetur. vbi alter alterum excellit, ibi & inferior, inuidiâ permotus, odio ſuperiorem proſequitur: & potentior contemptu imbecillioris elatus contumeliam infert: Ita accidit, vt cum alter indignetur, ſe inferiores ferre, alter præſtantia ſua ſeſe extollat, ex priſtina amicitia ad diſcordias & bella deueniatur. *Idem.*

Cùm cui parti adhærendum in bello ſit, diſputatur, nemini dubium eſt, quin verus amicitia, à quaſi reſp. nullam remunerationem, præmiúmve accepiſſet ſaltem ſæpius & defenſa & conſeruata fuiſſet, potiùs ſit ſequenda, quàm nouæ experiundæ, quæ ſemper infidæ & ſuſpectæ ſunt. *Guicciard. lib.* 10.

Adminiſtratio & cura Reipub. ad Reipub. Patricios pertinet, amicitia & pax ad bonos ciues. *Dionyſius Halic. Roman. Antiq. lib.* 6.

Nullus amicus firmus eſſe poteſt, qui eſt exoſus. *Idem lib.* 3.

Amicus ab hoſte neque ipſis faciei notis neque nominis impoſitione diſcernitur, ſed vſu & factis. *Idem lib.* 9.

Amicitia ciuitates continet, & legiſlatores magis ipſi, qui iuſtitiæ ſtudent. *Ariſt.* 8. *Ethic. cap.* 1.

Amicos in aduerſa, & in proſpera fortuna habere debemus, in proſpera quidem honeſtius eſt, in aduerſa vtilius. *Idem* 9. *Ethic. c.* 11.

Amicis maximè indigere videntur & diuites & principatus & qui poteſtates habent. *Idem* 8. *c.* 1.

Amicitia prodeſt iuuenibus ad id quod non peccent, ſenioribus ad obſequium, & ad defectum actionum, ad quas ob imbecillitatem auxilio indigent, & iis qui in ſtatu ſunt conſtituti, ad honeſtas res capeſſendas: nam ſi bini ſimul ire parent, & ad agendum & intelligendum magis idonei ſunt. *Idem ibid.*

Omnis firmitudo regnorum: non ſolùm in cuiuſque regis viribus conſiſtit, ſed etiam in amicitiis propinquorum, & conciliandis finitimorum Principum animis. *Natalis Comes Hiſt. lib.* 30.

Ex intimis amicis Principis, alij vim, alij ſpeciem in eius amicitia tenent: vim quidem prudentiæ, iidémque magno & acri ingenio præditi homines, quorum conſiliis nituntur: ſpeciem ij, quos aut ob inditi homines, quorum conſiliis nituntur: ſpeciem ij, quos aut ob inditi homines, quorum conſiliis nituntur: ſpeciem ij, quos aut ob indiſignem nobilitatem, & longa familiæ decora, à ſuo latere Princeps vix vnquam abſcedere patitur; illi præſidio, hi ornamento dicuntur eſſe Principi. *Carolus Paſchalius in axiom. polit. lib.* 3.

Qui proſperè vtitur amicitia Principis, eóque adductus eſt, vt aliquid magnum, & ſupra ciuile faſtigium à Principe peteret: is cauſa magna eſt, cur metuat tacita ſuſpicio ipſius Principis. Id quòd periculoſiſſimum eſt, ac præterea vulgi rumorem, & ingruentem haud dubiè inuidiam. *ibid.*

Qui Principis amicitia proſperè vtitur, & ſi ingruentem inuidiam timet, non ideò tamen palam facere debet, de ſua potentia quicquam eſſe diminutum: ideóque nec aſſiduos ſalutantium & ſectantium cœtus arcere, nec deſueto ſplendore quicquam remittere debet. *ibid.*

Aliud eſt amicitiam, & obſequium Principi præſtare, & aliud ei ſeruitutem ſeruire. Bonus Princeps haud dubiè illis eſt contentus: at verò tyrannus ne hoc quidem ſatiari poteſt, quin populos inſuper premat. *ibid.*

Amicus certus is verè dici poteſt, qui amico, tempore ipſius difficilimo, cúmque ab omnibus deſertus eſt, poſt tot alios amicos vnus fidem ſuam tam publicè quàm priuatim, atque adeò in ſummo illius diſcrimine præſtare pergit. Hic verò etſi fortè iniquis grauis eſt, tamen apud bonos ingentem laudem adipiſcitur. *ibid.*

Qui intima Principis amicitia iam potens eſt, is eam & retinebit, & augebit; ſi quibus rebus maximè poterit, dabit operam, vt ad maiores magiſtratus non niſi per ſe vnum aditus ſit. *ibid.*

Argumentum arctæ amicitiæ eſt vetita miſcere: hoc eſt iis de rebus ſermones habere, quæ vſque adeò vetitæ ſunt, vt ſi quid tale emanet, in eo, qui huiuſmodi terminos habuit, ſibi perniciem inueniant. *ibid.*

Inter

Inter cæteras amicitiæ ſuauitates hæc etiam meritò connumerari poteſt, vt amicus ad fideliſſimum ſuos dolores deferat. *ibid.*

Plerumque fit vt intimi amici Principum, cum aditus Principum, & cæteta omnia in ſua manu eſſe vident, cæteros tanquam multum infra deſpectent, ac ſpernant, omnique exuta modeſtia, vt potentiam ita quoque arrogantiam augeant. *ibid.*

Qui non reuerentur homines, fallunt Deos: nec tibi amico opus eſt, de cuius beneuolentia dubites. *Scytharum legati apud Curt.*

Ea inter amicos petitionum debet eſſe conditio, vt præſtantibus prona videantur, quæ ſunt magna poſcentibus. *Symmachus lib. 8. epiſt. 26.*

Reconciliatæ amicitiæ fides ſemper lubrica, atque infirma haberi ſolet. *Franc. patric. lib. 7. de regno.*

Amicorum inconſtantiæ, etſi in quotidiana vita vſitatæ ſunt tamen in diſſenſionibus ciuilibus multò crebriores & grauiores incidunt voluntatum mutationes, & alienationes. Non tantùm deſeruntur amici, ſed etiam è coniunctiſſimis fiunt hoſtes crudeliſſimi. *Anonym.*

Calamitas certiſſima eſt regula, diſcernens veros atque ſinceros amicos, à fucatis & ſimulatis. *Idem.*

Naturæ moroſæ non ſunt idoneæ ad amicitiam, & facilè à ſe animos etiam coniunctiſſimorum alienant, & auertunt. Magna virtus eſt facilitas in admittendis hominibus in communicatione iudiciorum, conſiliorum, ſententiarum. Ita è conuerſo inimica eſt rebus publicis & priuatis iis, præſertim qui ſunt in gubernatione, moroſitas, & toruitas, & difficultas, refugere hominum congreſſus, repellere eos, qui implorant auxilium, & petunt conſilium, & talium omnium communis euentus eſt, vt deſerantur ab amicis: ſicut ipſi deſtituunt amicos, ita ipſi ad extremum deſerantur & relinquantur. *Idem.*

Vt adamas ſi frangi contingat malleis in minutiſſimas diſſilit cruſtas, adeò vt vix oculis cerni queat; ita arctiſſima neceſſitudo, ſi quando contingat dirimi, in ſummam vertitur ſimultatem, & ex arctiſſimis fœderibus, ſi ſemel rumpantur, maxima naſcuntur diſſidia, aut ſupra modum incandeſcit ſemel victa neceſſitas. *Plin. lib. 35. c. 4.*

Vt Cryſtalli fragmenta ſarciri nullo modo poſſunt: ita difficillimum eos reconciliare, qui ex arctiſſima familiaritate in mutuum odium venerunt. *Idem lib. 15. c. 31.*

Vt diligenter compingitur nauis, quæ ſit in tempeſtatibus præſidio futura: ita diligenter probandus amicus, quo ſis vſurus ad omnia. *Plutarch. in Moral.*

Vt vas experiamur, aquam non vinum infundimus: ita friuolum quiddam aliquando committendum amicis, quo ſilentij fidem experiamur, vt ſi effutiant, nihil ſit periculi. *Idem.*

Vt malum cibum nec retinere poſſis circa noxam, nec reiicere ſine moleſtia; ita malum amicum ſi teneas, lædit, nec tamen abſque inimititia ac tumultu, veluti bilem, potes abiicere. *Ibid.*

Rerum omnium nec aptius eſt quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi, nec alienius quàm timeri. *Cic. 2. offic.*

Neſcis an diligat, cuius non habeat experimentum, niſi ſola fœlicitas. *Quintil. declam. 6.*

Plerumque amor ad ea flagitia impellit, quæ aut turpia ſunt, aut authoritatem diminuunt, *Patrit. lib. 4. de regno.*

Apud amicos æquè grata debet eſſe ſimplicitas diſſentientis, quàm probantis authoritas. *Plin. iun. lib. 2.*

Qui præſentia interuertere habent in animo, in amicos vehementer cauſſas excitant. Quibus enim amicitiæ ius minimè placet, leues, & nullius momenti occaſiones commentari conantur. *Procopius de bell. Perſ. lib. 2.*

Haud aliter amicus diſcerni ab hoſte poteſt, niſi ex incidentium rerum euentu, & vtrum rectè an aliter animo ſit affectus. *Agath. lib. 4. hiſtor.*

Cum amicis breues rationes, longas amicitias oportet habere. Principium amicitiæ, bene loqui: grande exordium inimicitiarum maledicere: amicum proſperitas inuenit, ſed aduerſitas probat. *Seneca.*

Qui verè amicus eſt, omni tempore diligit: nam eum tormentum non ſeparat, labor non laxat, theſaurus non ſuperat, alienus amor non occupat. *Caſſ. in epiſt.*

Sine amicis omnis cogitatio eſſet tædium, omnis operatio labor, omnis terra peregrinatio, omnis vita tormentum, ſine quorum ſolatio viuere eſſet mori. *Ibid.*

In proſperitate incerta eſt amicitia, neſcitur etiam vtrum perſona aut felicitas diligatur: nam ſæpè per ſimulationem colitur amicitia, vt qui non potuit apertè decipere, fraudulenter decipiat. *Iſid. de ſum. bono lib. 3.*

Quatuor ſunt vitia: quibus præclarus honor amicitiæ ſæpiùs offuſcatur: ſcilicet, iracundia, inſtabilitas, ſuſpicio, atque garrulitas. *Petrus Bleſenſis in libello de amicitia.*

Diſſimilitudo morum, diſtantia vitæ, & ingenia contraria ſoluunt Amicitiam. Amicitias probatas, enixè expete, conſtanter retine, perenniter ſerua: inimicitias indictas exerce honeſtè, tardè crede, celeriter depone. *Seneca in Epiſt.*

Vera amicitia eodem oculo reſpicit amicum diuitem, & mendicum: fortem ac debilem, ſanum & ægrum, humilem ac ſublimem. *Ibidem.*

Veteris amicitiæ veſtigiis, aliqua reuerentia ſemper impendenda eſt, niſi eam enormitas reatus eliminet. Nullum quippe vitium ita contra naturam eſt, vt naturæ poſſit extrema delere veſtigia. *Ibidem.*

Amicitia eſt diuitibus pro gratia, pauperibus pro cenſu, exulibus pro patria, imbecillibus pro virtute, pro medicina ægrotis, pro vita mortuis. Eſt enim eius ſuauiſſimus fomes ſinceritas affectionum, mutua obſequia rerum honeſtarum, crebra collatio, parilitas voluntatum, vigens & inuiolabilis fides. Vera enim amicitia inter bonos tantum oriri ſolet, inter meliores proficere, inter optimos conſummari. *Ibidem.*

Negotiatio eſt non amicitia, quæ ad commodum accedit, detrahit enim amicitiæ, quæ illam parat ad bonos caſus. *Seneca in epiſtola.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ex Latinis.

Monoſticha.

Plures amicos re fecunda compares,
Paucos amicos rebus aduerſis probes. Auſon.
Amicum optima res parant, triſtes probant. Publ.
Amicus certus in re incerta cernitur. Ennius.
Nullus ad amiſſas ibit amicus opes. Ouidius.
Cum inimico nemo in gratiam citò redit. Publius.
Amici animum quærunt, paraſiti diuitias. Lucil.
Magna inter molles concordia. Iuuenal. Sat. 2.
Dulcis inexpertus cultura potentis amici. Horat.
Par atas animos conciliare ſolet. Corn. Gallus.
Vnus amicitia ſummos tenor ambit & imos. Ouid.
Comes facundus in via pro vehiculo eſt. Publius.
Auxilia humilia firma conſenſus facit.
Diſcordia fit carior concordia.
Triſtia cuncta exupera aut animo aut amico.
Ita crede amico ne ſit inimico locus.
Amici vitia ſi feras, facis tua
Bonus amicus grauius multò iraſcitur.
Cum hominibus pacem, bella cum vitiis habe. Anonym.
Dulcis amicus qui animam paſcit.

Ex Plauto.

———*Hoc tu facito, cogites,*
Vt cuique homini res parata eſt firmi amici ſunt: ſi labant
Res laſſæ, itidem animi collabaſcunt. Amicos res inuenit.
In Sticho, Act. 4. Sc. 4.
Verum eſt verbum quod memoratur: vbi amici,
Ibi ſunt opes. In Trunculato, Act. 4. Sc. 4.
Si quid amicum erga benefeci, aut conſului fideliter,
Non video meruiſſe laudem, culpa caruiſſe arbitror.
Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium erit:
Quod datum vtendum eſt, id repetundi copia eſt quando velis.
In Trinummo, Act. 5. Sc. 2.
Bene ſi animo feceris, ne pigeat feciſſe:
Vt potius pudeat, ſi non feceris. In Trinummo.
Nihil agit, qui diffidentem verbis ſolatur ſuis.
Is Amicus eſt, qui in re dubia iuuat, vbi re eſt opus.
In Epidico, Act. 1. Sc. 2.
Multis modis meditatus egomet mecum ſum, & ita eſſe arbitror.
Homini amico qui eſt amicus, ita vti nomen poſſidet,
Niſi deos nihil præſtare ei. In Bacchide, Act. 3. Sc. 1.
Nimium difficile eſt, reperire amicum, ita vt nomen
Cluet, cui tuam cùm rem credideris, ſine omni cura dormias.
In Trinummo, Act. 5. Sc. 1.
Neque fuit, neque erit, neque eſſe quenquàm hominum in terra dura
Arbitror, cui fides fidelitáſque amicum erga æquiparet ſuum.
Ibid. Sc. 2.
In hominum ætate multa eueniunt huiuſmodi:
Capiunt voluptates, mox rurſum miſerias,
Ira interueniunt redeunt rurſum in gratiam.
Verum ira ſi quæ fortè eueniunt huiuſmodi,
Inter eos, rurſum ſi reuentum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe, quàm prius. In Milite.
Quamquam negotium eſt: Si quid vis Demipho,
Non ſum occupatus vnquam amico operam dare.
In Mercatore.
Nihil homini amico eſt opportuno amicius. In Epidico.
Pauci ex multis ſunt amici homini, qui certi ſient.
In Pſeudolo, Act. 1. Sc. 3.
Multi more icto atque exemplo viuunt quos quum cenſeas
Tibi amicos, reperiuntur falſi teſtimoniis
Lingua factioſi inertes opera, ſubleſta fide.
Nullus eſt qui non inuideat rem ſecundam obtinere.
Sibi ne inuideatur, ignaui cauent rectè.
In Bacch. Act. 3. Scen. 6.

Ex Terenatio.

———*Vetus verbum hoc quidem eſt,*
Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.
In Adelph. Act. 5. Scen. 3.
Solus eſt homo homini amicus.
In Phorm. Act. 5. Sc. 3.
Obſequium amicos, veritas odium parit. In Andria.

Ne recentiores Poëtas omittamus. *Ex Cæſaris Scaligeri Epiderpidum libris,* quindecim Epigrammata de amicis ſubiecimus.

1. *Quem efficia vides perpetuaſſe cum parente,*
Theſaurus erit patruus, innocens amicus:
2. *Non eſt tibi, quiſquis ſibi neſcit eſſe amicus.*
Verum neque fert, qui ſibi vult nimis ſe amicum.
3. *Ne damna tibi fabrices. Cœcias monebit.*
Ita viue, vt amicos facias ex inimicis.
4. *Inquit ſapiens: vna dies pinget amicum.*

Heu heu mihi, quot horula iam pandidit vna?
Vt sit tibi verissima sententia vulgi,
Quot vis, tot amicos numera: experire paucos.
Est prorsus idem, perdere & experiri amicos:
Ita friget amor mutuus: vmbra luce cassa est.
Sic dira fames aurea pectora obstinauit.
5. *Serua fidei pignora patris amicis:*
Vt certa fides integra seruasse parentem.
6. *Veteri socio ne noua compares amici.*
Ignotáne notis dabis incertáque certis?
7. *Nè gratia cum vita adeat suauis amici:*
Verùm officiis affice liberos eorum.
8. *Amissa recuperare stude, ante omnia amicum:*
Nec tu maledictis odium irrigare pergas.
Sed de hoste profiteare animi verba benigni.
9. *Si perdis amicum citò, per leuémque caussam.*
Nihil perdis: amicum neque tum fuisse dicam.
10. *Teipsum in socium transfer, & hac arte propaga.*
Regno vtilior dicitur existere amicus.
11. *Nemo tibi tè maiòr amicus, & vicissim*
Infestior hostis sit: vt in necessitate
Ponas operam sedulus, exigásque pensum.
12. *Erroris amicum moneas volens volentem.*
Si nolit: es illi sibi quod debuit esse.
13. *Furare beneficia dexteritate sodales.*
Fortuna opibúsque omnibus hos præfer amicos.
14. *Fortuna si amici faciem ac pectora mutat:*
Fortuna animique tui sic tempora muta.
15. *Multi ad cyathum faciles, prodigique amici,*
Quos immemores efficit vna vmbra pericli.

¶ Scriptores.

De Amicitia, *Magnus in Sophologio 2.2.7. & 8. Rainerius, Flos Theolog. Rampigellus c.7. Hanapus c.46.* De vtilitate amicitiæ, *Pharetra.* De amicitia vera & fide in ea seruanda, *Brunfels. Pandect. lib. 9.* Amicis non exprobrandum vel maledicendum, nec reuelanda arcana ipsorum, *Ibid.* Quibus amicitia iungi liceat, *Ibid.* Amicitia vera est, quum religio vera conciliauit, *Marc. Fic. 3.26.* De amicitia præcipuè Diuina, *vide Alanum Varen.* De amicitia porrò scribit. *Plato in Lysid. Aristot. in Moral. magnis, & ad Eudamum lib. 8. c.9. Themistius in oratione. Florilegium Gr. Epigr. lib. 1. sect. 85. Lucianus in Toxari. Antonius Monachus Melissa lib. 1. c. 124. Cœlius Rhodig. lib. 23. & 4. Cicero in Lælio.* De amicitia cum multis. *Plutarch.* De discrimine adulatoris & amici. *Martialis Castratus Conrad. Gesn. Tit. 45.* De amicitia immortali, *Marsil. 12. p. 20.* De amicitiis animalium & rerum aliarum, *Constant. Cæsar.* Amicitia illa stabilis quæ à Deo conflatur: *Marsil. l. 1. c. 15.* Amicitia inter homines nisi afflante Deo conflari non potest. *Idem lib. 4. c. 46.*

Vide Charitas, Concordia, Dilectio.

Amissio rerum.

AMittere significat perdere, & iacturam facere Hebr. *Abad* peruersarij Ecclesiæ Christianæ Abbadon, .i. perdens, qui omnia perdit, vastat, & ad nihilum redigere studet. Græcis ἀποβάλλω, ἀπολλύω, perdo. De Abdaddone & Apollyone vide Apocal. 9. vers. 11. De Amissione rerum autem hic occurrunt.

¶ Sententiæ Sacræ.

Qui inuenerit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. *Matth. 10. 39. & 16. 25. Luc. 9. 24. 33.*

Quid proficit homo, si lucretur vniuersum mundum, seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat? *Luc. 9. 25.*

Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam. *Ioan. 12. 25.*

Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. *Matth. 19. 7.*

¶ Exempla Sacra.

Moses, grandis factus, fide negauit se esse filium filiæ Pharaonis, &c. *Hebr. 11. 24. 25. 26. Iob.* amissis rebus omnibus gloriam tribuit Deo *c. 1. & 2.*

Dauid regno suo spoliatus ab Absalone filio suo, palatio pulsus, demisso vultu fugiens, nudis pedibus incedens, dixit summo sacerdoti, Reporta arcam Dei in vrbem: si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum. Si autem dixerit mihi, non places: Præsto sum, faciat mecum quod sibi bonum visum fuerit 2. *Sam. 15. 25. 26.*

Petrus, Andreas, Iacobus & Ioannes, discipuli à Christo vocati relictis retibus & patre, secuti sunt Iesum. *Matth. 4. 20. 22.*

Paulus Apostolus testatur se omnia despexisse, habuisséque pro stercoribus, vt Christum lucrifaceret. *Philip. 3.*

Hebræis Apostolus reddit testimonium, quod propter Christum rapinam facultatum suarum tulerunt, cognoscentes se habere potiorem substantiam in cœlis, ac manentem. *Hebr. 10. 34.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Potes aurum perdere & nolens potes domum, potes honores, potes ipsam carnis salutem: bonum verò quo verè bonus es, nec inuitus accipis, nec inuitus amittis. *Aug. de ver. dem.*

Sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. *Aug. Ench.*

Magna consolatio in rerum amissione est, illa tempora in mentem reducere quibus nos contigit res, quas perdidimus, non habuisse: vt dum vnusquisque intuetur, quod aliquando illa non habuit, dolorem temperet, quod amisit. *Greg. lib. 3. Moral.*

Sine dolore amittitur, quicquid sine amore possidetur. Quæ verò ardenter diligimus habita, grauiter suspiramus ablata. *Greg. 3. Moral.*

Quanto minor in possessione commoditas, tanto minor in amissione dolor. *Idem in hom.*

Cum graui dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur; minus autem carendo dolemus, quæ minus possidendo diligimus. *Isid. 3. de summo bono.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iacob. Billius Antholog. sacra.

Qui bona, qui patriam, qui pignora, quique sodales
Pro Christo metuis linquere, pone metum.
Quicquid enim in mundo pro Christo liqueris, illud
In summo inuenies auctius ipse Deo.
Sic quondam meretrix Ierichuntia, seque suosque
Dum spernit, famulos seruet vt ipsa Dei:
Quicquid perdiderat, recipit cum fœnore rursum;
Semper enim reddit, qua capit, aucta Deus.

Idem.

Hunc vt possideas, qui possidet omnia, cura
Sit tibi possideat pectus vt ante tuum.
Hunc si possessus tantum possederis, ô quam
Diues eris, quam sors lata futura tua est!
Ecquid enim sanctè optatur, petitúrque quod ille
Non habeat, Christum pectore quisquis habet?
At pars vt tibi sit Christus, censúsque beatus,
Prater eum nullas expete vanus opes.

Idem.

Omne bonum mundo concretum, & tempore partum
Quacumque amitti conditione potest.
Et quamuis damnis vigilanter cura resistit;
Sapè tamen propriis dispoliatur homo.
At bono, qua verè bona sunt, nec fine tenentur;
Semper habet Christum, quisquis habere cupit.
Nec vim ferre potest Christo subnixa voluntas,
In quo persistens omnia vincit amor.

Idem.

Ei nihil eripi posse, qui nil præposterè amat.
Vis tibi nil fures rapiant, nil vlla Tyranni
Vis adimat? procul hinc sit tuus omnis amor.
Non pereunte Deo, pereant licet omnia vita
Commoda. vita licet deserat ipsa pios:
Nil perit his. Nam plena manent ea pectora semper;
Diuinam pietas quæ facit esse domum.
Qui nunquam in fluxis rebus defixit amorem,
Omnibus amissis perdidit ille nihil.

H. R.

Nulla ergo flendi meta tam carum caput?
Nec vlla finis lacrymarum, nec pudor?
Sero parentem te fuisse cogitas.
Quem non habere sentiebas te prius
Amissione is carior factus tibi est.
Quod si in dolorem nil amici possumus
Aut alloquendo, aut increpando: at aureus
Flos liberorum, qui superstes mortuo est,
Quotidianam domat agrimoniam.
Gnatos ademptos qui nimis desiderat,
Iniuriosus in relictos est pater.

Ios. Scaliger.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nihil perdit, qui se habet. Circumspice ista, quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: sciens enim non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni pecunia minorem habebis, nempe & molestiam, gratiam minorem, nempe & inuidiam, scilicet minorem habebis. *Seneca 83. epist.*

Solatium est, æquo animo perdere quod periturum est. *epist. 98. Sequens c. 99.* consolationes continet in morte filiorum & amicorum.

Pecuniam perdidisti, & illam, quæ multos habet, perdidisti, fortassis te illa perderet. O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti! Pecuniam perdidisti: antequam tu habere, alius perdiderat. Oculos perdidisti: quàm multis cupiditatibus vita incisa est! Liberos amisisti: stultus est, qui mortem mortalium deflet. Perierunt perituri, habebant illi, cuius magis essent, quàm tui: apud te precariò morabantur, educandos tibi illos fortuna mandauerat: recepit illos, non abstulit. *Seneca de remed. fortuitorum.*

Oculos perdidisti, habet & nox suas voluptates, non intelligis partem esse innocentiæ cœcitatem, huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum, quam concupisceret, huic vrbem. Irritamenta vitiorum, sunt duces scelerum. *ibid.*

Nudus existi, omnia perdidisti, sed cum omnibus perire potuisti. Cogitas, quod perdideris, sed non quod euaseris. *ibid.*

Pecuniam perdidisti, eris nunc in via expeditior. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore posuit loco. Damnum putas, remedium est Deflens, miserum te calamitas, quod opibus excussus es, tuo vitio ista. tibi iactura tam tristis est, Non tam molestè ferres, si tanquam perditurus habuisses. *ibid.*

Vxorem bonam amisisti, vtrum inueneras bonam, an feceras? Si inueneras,

inueneras, habere posse aliam ex hoc intelligas. Si feceras ; bene tibi spera, res periit ; saluus est artifex. *Ibid.*

Amicum perdidisti. Si vnicum, erubesce. Quid in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas ? Alium quære, & cùm eum quæras, vbi inuenias, quære inter liberales artes, inter certa & honesta officia : quære in laboribus : ad mensam res ista non quæritur. *Ibid.*

Multa tibi possum ostendere, quæ acquisita acceptáque libertatem nobis extorserunt. Non essemus nostri, si ista nostra non essent. *Seneca in epist.*

Id agamus, vt iucunda nobis amissorum fiat recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod sine tormento cogitaturus non est. *Ibid.*

Nullius rei amissio facilior est, quàm quæ desiderari amissa non potest. *Ibid.*

Stilpon capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, nunquid omnia perdidisset ? respondit, nihil, inquit, perdidi : omnia mea mecum sunt, iustitia, virtus, prudentia. Nihil bonum putare potuit, quod eripi posset. *ibid.*

Aspicere posses, quod possis perdere : dimissum, quod nescitur, non amittitur. Homo toties moritur, quoties amittit suos. *Seneca in prou.*

¶ Similitvdines.

Vt vulgò amantes nihil æquè auent, ac colloqui : sic puto in vera animorum amicitia esse, qui gaudent affatu se aperire & iungi, aut certè scriptione eius vicem referente. *Lipsius. Ex Cent. 2. ad Belgas epist. 60.*

Vt oculus in quem humor aut phlegma illapsum, parum videt : sic animi acies, quem Amor inumbrat. *iaid. epist. 36.*

Sicut solem quem iucundum habemus, etiam cereum noctu aut candelam ; sic in amicitia, cùm præsertim caussa aliqua subduxit, grata est scriptio, quæ vicem eius refert. *Ex cent. 2. ad Belgas epist. 74.*

Vt aqua igni admota calescit : sic nostrum frigus ad amici ardorem. *ibid. epist. 39.*

Sicut nautis vel eminens conspecta Pharus, lucem & solatium adfert : sic nobis adflictis absentium amicorum affectus. *ibid epist 70.*

Vt ignis sine materia langueseit, aut deficit : sic Amor, sine honesto Alimento. *Ex cent. 3. ad Belgas, epist. 6.*

Sicut facem ad accendendum frustra admoueas, quæ ipsa non accensa ; sic in amore conciliando euenire solet, & frustra eum poscit, qui non adfert. *Ex cent. ad Germ. & Gall. epist. 44.*

Sicut agricola in locum amissæ arboris aliam subserit : sic nos in amicis oportet. *Ex centur. miscell. epist. 35.*

Vt athletis olim munimenta quædam aurium apponi mos (ἀμφώτιδας vocabant) ad vitandos ictus : sic firmum velamentum aurium contra amatoria vulnera, Amatorium nil audire. *Ex cent. 1. epist. 22. ad Philipp. Lanoyum nobilissimum iuuenem.*

Vt pyrites gemma ignem in se habet, sed non nisi attritu exserit : sic apud multos amor, sed tacitus ; literis educitur. *Ex cent. 4. Misc. epist. 50.*

Exemplvm Profanvm.

Bias omnibus amissis : Omnia, inquit, mea bona mecum porto Pectore enim illa gestabat, non humeris, nec oculis videnda, sed animo æstimanda, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec Deorum manibus labefactari queunt. *Valer. Max. lib. 7.*

Amor Dei.

¶ Definitio et etymolog.

Amor Dei, Græcè θεοφιλία, dicitur, qui charitas & pietas erga Deum esse videtur. De qua vide infrà Charitas.

Amor Dei est rectissima animi affectio ; qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. *Secundum D. Augustin. de doctrina Christi.*

Amor est genus, charitas species, Amor ad omnia pertinet, charitas tantùm ad homines.

Amorem, Hebræi *Oheb* dicunt, à verbo *Ahab*, amauit, dilexit, quod cognationem habet cum *Ahab*, voluit, & *Iahab*, appetiuit : quod enim amamus, volumus & appetimus.

Amor erga Deum, est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. A Deo est, *Ierem. 31. 2. Thess. 3. 5. 1. Ioan. 4. 19.* Qualis esse debeat, nempe summus, sincerus, continuus, asserunt Moses, Christus, Apostoli. Quantas promissiones habeat. *Exod. 20. 6. Deut. 4. 1. Amos. 5. 14. Luc. 10. 18. Gal. 3. 12. Iac. 1. 12. 1. Cor. 2. 7. 1. Tim. 4. 7.* Vide *Psal. 119.* passim.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Audi Israël ; Dominus Deus noster, Deus vnus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. *Deut. 6.*

Quærite Dominum & virtutem eius, quærite faciem eius semper. *1. Paralip. lib. 16.*

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Ad Rom. 8.*

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ. *Matth. 22.*

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum tuum sicut teipsum. *Luca 10.*

Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis. *Ad Ephes. 5. c.*

Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. *1. Ioannis 4.*

Misericors sum iis, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. *Exod. 20.*

Quum Dominus Deus tuus petit à te, quam vt timeas eum, & ambules in viis eius, & diligas eum ? *Deut. c. 10.*

Diligite Dominum omnes sancti eius : Quoniam non est inopia timentibus eum. *Dauid. Psalm. 30.*

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. *Luc. 7.*

Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo. *1. Cor. 8.*

Si quis non amat Dominum Iesum Christum, Anathema sit : Maranata. *ibid. 16.*

Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos. *Idem Amos 5.*

In Christo Iesu neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium : sed fides, quæ per charitatem operatur. *Paul. ad Galat. 3.*

In libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carni, sed per charitatem spiritus seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur : Diliges proximum tuum, sicut teipsum fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas. *ibid.*

Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam : factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & si omnem scientiam habuero, omnemque fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum : non gaudet super iniquitate : congaudet autem veritati : omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet : Charitas nunquam excidit : siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Manent nunc fides, spes, charitas, tria hæc : maior autem horum est charitas. *1. ad Corinth. 13.*

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia. *ibid. c. 14.*

Induite ergo vos, sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam : supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis ; si quis aduersus aliquem habet querelam : sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. *Idem ad Colosss. 3. c.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Nihil pretiosius Deo, virtute dilectionis : nihil desiderabilius Diabolo, extinctione charitatis. *D. August.*

Qui diligit Deum, & eius mandata custodit, in illius cor Dominus venit, & mansionem facit. *D. Gregorius.*

Ex tota mente tua dilige Deum, vt in omnibus actibus tuis placeas illi. Deus enim non tantùm vult verbis diligi, sed corde puro, & operibus iustis. Magis ergo omnibus diligamus Deum, qui & nos & parentes nostros propriis manibus finxit : & cuncta nobis bona, quæ erga nos geruntur quotidie, eius beneficiis adscribamus. *Basilius Magnus.*

Christus diligendus est supra parentes. Quia non bonis tribuunt parentes ea, quæ Christus. *idem.*

Quum nobis Deus magna beneficia præstat, nihil exigit : à nobis nisi vt diligamus eum, & templa nostra ei seruemus, vt ille semper in nobis habitet, & nos in illo permaneamus. *idem.*

Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone, Valida est, vt mors dilectio Dei : sicut mors violenter separat animas à corpore : ita dilectio Dei violenter segregat hominem à mundano & carnali amore. *Isidorus.*

Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim regem diligimus, si odio eius leges habemus. *ibid.*

Minus quam inter duos dilectio Dei esse non potest. Et dum rem amore concupiscimus temporalem : amittimus veram Dei dilectionem. *idem.*

Deus dilectio est, & qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo. Cum Deo autem non possunt manere, qui esse in Ecclesia Dei vnanimes noluerunt. *Cyprianus.*

Stultum est, aliquid amare plus quàm Deum. Mentem enim quam repleuerit memoria Dei, maligno in ea non dabitur locus. *Clemens.*

Si quis dilexerit Deum, illius mens non erit in terra, sed semper superiora petet. Desiderabit enim quæ amauit : inde ducitur, inde illuminatur, inde reficitur, tanquàm de dulcissimo fonte. *Effrem.*

Duas ciuitates, duo faciunt amores : Hierusalem facit amor Dei : Babyloniam facit amor sæculi. Interroget igitur se vnusquisque quid amet, & inueniet vbi sit ciuis. *Aug. super Psal. 64.*

Ama amorem illius, qui amore tui descendit in vterum Virginis, & ibi amorem suum amori tuo copulauit humiliando se, sublimando te, coniungendo lumen suæ æternitatis limo tuæ mortalitatis. *Aug. de catechizandis radibus.*

Constans & perfectus debet esse amor noster, vt si necesse fuerit, amore illius moriamur, qui amore nostri placide ac benignè mori dignatus est. *ibid.*

Minus Domine te amat, qui aliquid tecum amat, quod propter te non amat. *Aug. libro confessionum.*

Ad Deum, qui vbique præsens est, vbique totus est, non pedibus licet

licet ire, sed moribus. Mores autem nostri non ex eo, quod quisque nouit, sed ex eo, quod diligit, diuidicari solent: nec faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali sint amores. *Augustinus epistola ad Macedonianum.*

Si voluntatem Dei quisque nosse desiderat, fiat amicus Deo. Quia si voluntatem hominis nosse quisque vellet, cui amicus non esset, omnes eius impudentiam deriderent: non autem quisque efficitur amicus Dei, nisi purgatissimus moribus. *August. contra Manichaos lib. 1.*

Modus diligendi Deum est, vt diligatur quantum potest diligi: & quanto plus diligitur, tanto est dilectio melior. *August. lib. de morib. Eccles.*

Non dubitat etiam Plato hoc esse philosophari, scilicet Deum amare. *August. lib. 8. de ciuitate Dei.*

Qui diligit Deum, non potest contemnere præcipientem, vt diligat proximum, & qui sanctè ac spiritualiter dilexit proximum, quid in eo diligit, nisi Deum? *Aug. super illud. Hoc mandatum de vobis.*

Felix conscientia illa & beata virginitas, in cuius corde, præter amorem Christi, qui est sapientia, castitas, patientia atque uistitia, cæteræque virtutes, nullus alius versatur amor: nec ad recordationem hominis aliquando suspirat: nec videre desiderat, quod cum viderit, nolit dimittere. *Hieron. in epist. ad Demetriadem.*

Qui amicitias petit Iesu, multorum sibi sciat esse inimicitias tolerandas. Nam cùm anima verbo Dei se sociauerit, dubitare non debet, statim se inimicos habituram, & eos, quos ante habuit amicos, in aduersarios esse vertendos. *Hieron. super Iosue homil. 1.*

Cui portio Deus est, nihil debet curare nisi Deum: ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur. Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & quædam alienatio charissimorum, vt suis se abneget qui seruire Deo elegerit. *Ambrosius de fuga saculi.*

Spiritui adhærens anima, deficit ab eo quod est anima, & fit vnus spiritus: quoniam qui adhæret Domino vnus est spiritus. Itaque sanctus & timens Dominum nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Iesus Christus. Illum concipit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effunditur, & solum hoc veretur, illum amittere. Itaque quanto maiore desiderio excitata fuerit animâ cupiens adhærere salutari suo tanto magis deficit. Ergo illa defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur. *Idem in Psalm. 118.*

Dauid dicens Deo, sitiuit in te anima mea; & adhæsit post te anima mea, me suscepit dextera tua, ostendit quod sitiens cupit semper adhærere fonti, nec aliud nisi aquam sibi experere & contingere videtur, vt ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo me Dei dextra, animæ meæ inhians, & de sua virtute impartiens, facit eam esse quod non erat, vt dicat, viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. *Idem ibid.*

Domine, tibi soli amor debetur. Est enim animæ rationalis amor, sicut dicit quidam seruus tuus, motus, vel quieta statio, vel finis vltra quem nihil appetat, vel appetendum iudicet voluntatis appetitus. Vltrà te verò, vel suprà te qui quærit aliquid tanquam melius te, nihil est quod quærit, quia nihil est melius vel dulcius te. Ideo nihil efficitur: recedendo à te qui solus es, amandus es verè, imo & fornicatur & luxuriat in alienis affectibus, aliena nomina habentibus. At verò amor ad te solum est, Domine, in quo solo est quicquid verè est, vbi quieta & secura statio: quia Deum timere timore casto, & mandata eius obseruare, hoc est omnis homo. *Bern. de amore Dei, c. 5.*

Amas nos, in quantum efficis nos tui amatores: & nos amamus te, in quantum à te spiritum tuum accipimus (qui est amor tuus) obtinens & possidens omnes affectionum nostrarum recessus, & perfectè eos conuertens in puritatem veritatis tuæ, & veritatem puritatis tuæ in plenum amoris tui consensum: vbi tanta fit coniunctio, tanta adhæsio, tanta dulcedinis tuæ fruitio, vt vnitas ab ipso Domino nostro filio tuo vocetur, dicente: vt sint ipsi vnum in nobis, tantæ dignitatis, tantæ gloriæ; vt subsequatur & dicat. Sicut ego & tu vnum sumus. O gaudium! ô gloriam! ô diuitias! *Ibid. cap. 7.*

Sed interest, Domine, quomodo quis te amet, multi enim (sicut ait quidam à te illuminatus) amant veritatem lucentem, & non amant redarguentem; iustitiámque multi colunt affectu, à qua procul sunt effectu, approbantes eam, & amantes eam in seipsa, non autem exercentes in seipsis. Numquid isti verè te amant? Philosophi mundi huius olim eam coluerunt ex affectu amoris, vt affectu operis, in tantum vt diceretur de eis ab eis? Oderunt peccare boni virtutis amore. Sed conuincuntur iustitiam non amasse, qui non amauerunt te, à quo est fons & origo, & in quem finis & recursus veræ iustitiæ, & sine quo omnes iustitiæ hominum sunt sicut pannus menstruatæ mulieris. Non enim habebant fidem quæ per dilectionem operatur, licet affectatum quendam amorem, & opera quædam haberent honestatis: quæ quia ex fonte veræ iustitiæ non prodibant, nec in veræ iustitiæ finem ibant, tantò desperatius errabant, quanto fortius extra viam currebant: via enim, Pater Christus tuus, qui dixit, Ego sum via, veritas & vita. *Idem ib. c. 8.*

Solent nonnulli in prosperis Deum diligere, in aduersis autem flagellantem minus amare. *Greg. lib. 2. Mor.*

Tunc plenius in Dei dilectione proficimus, cum in eiusdem dilectionis gremio prius proximi charitate iactamur. *Greg. lib. 5. Moral.*

Amanti Deum dilatio imponitur, vt ex dilato amoris desiderio, meritum retributionis augeatur. *Greg. lib. 16. Moral.*

Certè iam monumentum vacuum viderat, iam sublatum Dominum nunciauerat. Quid est, quod se iterum inclinat; iterum videre desiderat? Sed amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. *Gregorius in homil. Maria stabat ad monumentum.*

Mulier quid ploras? quem quæritis? Interrogatur causa doloris, vt augeatur desiderium quærentis: quatenus eum nominans quem quæreret, in amore eius ardentius æstuaret. *Gregor. in homil. Maria stabat ad monumentum.*

In quantum quisque amat, in tantum ad ingressum regni apptopinquat. In quantum verò amare negligit, in tantum ingredi recusat. *Gregor. super Ezechielem.*

Dilexit nos Deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempe dixerim, quod carnem induit, Sapienter, quia culpam cauit. Fortiter, quia mortem sustinuit. Disce ergo Christiane à Christo, quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, ne illecti: prudenter, ne decepti: fortiter, ne compressi deficiamus. *Bernard. super Cantica serm. 20.*

Toto corde, tota anima, tota virtute diligere, est omne, quod blanditur de carne propria vel aliena, sacrosanctæ carnis Christi amori postponere. *Idem.*

Magna res amor, si ad suum recurrat principium, si suæ origini reddatur, si refusus suo fonti semper ex eo sumat, vnde iugiter fluat. *Idem.*

Sapientia est Deus, & vult amari non solùm dulciter, sed & sapienter, alioquin facillimè zelo tuo spiritus illudet erroris, si scientiam negligas. Non enim habet callidus hostis machinamentum efficacius ad tollendam de corde dilectionem, quam si efficere possit, vt in ea incautè, & non cum ratione ambuletur. *Bernard. super Cantica serm. 30.*

O iugum sancti amoris, quàm dulciter capis, gloriosè laqueas, suauiter premis, delectanter oneras, fortiter stringis, prudenter erudis. O felix amor, ex quo oritur strenuitas morum, puritas affectionum, subtilitas intellectuum, desideriorum sanctitas, operum claritas, virtutum fœcunditas, meritorum dignitas, præmiorum sublimitas. *Bernard. in tract. de diligendo Deo.*

Prior Deus dilexit nos, tantus, tantum, & gratis: tantillos, & tales: *Idem.*

Vultis à me audire, quare, & quomodo diligendus est Deus? Et ego dico, quod causa diligendi Deum, Deus est: modus, sine modo diligere. Ob duplicem causam dico Deum propter se diligendum, vel quia nihil iustius, vel quia nil fructuosius diligi potest. *Idem.*

Ama ergo, ô homo, Deum. Ama totus, vt possis omnia sine labore vincere, & delere peccata. Teneræ militiæ, delicati conflictus est, amore solo de cunctis criminibus reportare victoriam. *Petrus Rauennas super illud; Diliges Dominum Deum tuum, &c.*

Multum quidem vexat hominem, cum calcatur amor sui. Veruntamen multò amplius tamen cruciat, cum calcatur amor sui. Veruntamen super omnia transfigit & penetrat cor hominis, & excoquit desiderium æstibus amoi Dei, vnde est illa vox: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. *Beda sup. Can.*

Qui vult veram dilectionem prægustare, Christum discat suauiter amare: quia Christus amor est. *Basilius in Hexaëmeron.*

Thesaurus indeficiens est amor diuinus: quem qui habet, diues est: quo quicunque caret, pauper est. *Idem.*

Vnguentum suaue & optimum est amor summi boni, quo pestes mentis sanantur, & cordis oculi illuminantur. *Ibidem.*

Qui Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute diligit, locum vitiis non relinquit. Non enim intrat diabolus, cùm Deo totus occupatus est animus. Diabolus enim vacantem desiderat, nudatum perquirit. Sed vbi Deum reperit, sub magna confusione recedit. Vasa cum aliquo liquore plena sunt, superuenientium augmenta non capiunt. Ita nos diuina charitas si totos repleat, non erit quo crimen introcat. *Cassiod. sup. Psalm. 41.*

Inter mundi & Dei amorem hæc est differentia: quia amor mundi à principio dulcis esse videtur, sed finem amarum habet; amor verò Dei ab amaritudine incipit, sed vltima eius, dulcedine plena sunt. *Hugo de Arq. lib. 1.*

Mundi amor & Dei, pariter in vno corde habitare non possunt: quemadmodum oculi pariter & cœlum & terram nequaquam conspiciunt. *Cyprianus de duodecim abusionibus.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Homerus.

ὃς δὲ θεοῖς ἐπιπειθῇ μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ,

Qui Diis paret, ab iis valdè exauditur.

Pythagoras in aureis carminibus, & Stephanus Niger in expositione.

Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς νόμῳ, ὡς διάκειται, τίμα. Id est.

Primum omnium immortales Deos, vti sese habent, legitimè cole. Rectè hæc à diuinarum rerum cultu, id est, religione, sumpsit exordia: nouerat enim vir maximo ingenio, summáque doctrina præditus, beata sanctaque vita fundamentum esse Deorum venerationem. Nam si & omnia, & nos ipsi à Deo immortali ortum duximus, nulli profecto est dubium, quin & nostra omnia, & nosmetipsos Deo debeamus. Caterum cum nihil sit, quod à nobis Deo immortali gratius iucundiúsque præstari possit, quam vt nos gratos esse ostendamus, nostrámque in eum gratitudinem vno demum religionis cultu illi significare valeamus: rectè Pythagoras nos omnium primum Deos esse colendos docuit, idque vt se habet legitimè faciendum admonuit. Vide prænemorato loco Nigrum.

¶ Exempla Sacra.

Iosue obiturus diem supremum, hoc postremum, præceptum reliquit: Tantum confortamini: & estote solliciti, vt cũcta custodiatis, quæ scripta

ſcripta ſunt in volumine legis, & hoc diligentiſſimè præcauete, vt diligatis Dominum Deum veſtrum. *Ioſuë* 23.

Dicitur de Dauide, quod de omni corde laudauerit Deum, & dilexerit eum quod fecerit eum. *Eccleſiaſt. c.*47.

Petrus reſpondit, Domine, tu ſcis, quia amo te. *Ioan.*21.

Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? *Rom.*8.

Omnia exiſtimauit, vt ſtercus, propter Chriſtum. *Phil.*3.

¶ HIEROGLYPHICA.

Appellat Ægyptus feram, quæ exorientem adoret Caniculam. Quod ſi bruta quoque animalia pietatem colere, Deos venerari pro comperto habemus: nonne hominem rationis ac conſilij participem, pudeat nos, nulla ſequi pietatis ac religionis veſtigia, non amare Deum & colere, ſed Scythas ac Galatas imitari? apud quos, vt ait Plutarchus, nulla ſit Deorum mentio, nulla de diuinis rebus hiſtoria memoratur. *Origenes.*

Vide Charitas, Pietas, Religio.

Amor Proximi.

¶ DEFINITIO.

AMor Proximi, Græcè ἔρως γείτονος, idem videtur eſſe cum charitate, qua proximum diligere iubemur.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Aduenam non contriſtabis, neque affligas eum. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus: percutiamque vos gladio. Et erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. *Exod. c.*22.

Si occurreris boui inimici tui aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Peregrino moleſtus non eris. *Exod.*23.

Non decipiet vnuſquiſque proximum ſuum. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane. Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum: ſed timebis Dominum Deum tuum. Non eris criminator nec ſuſurro in populis. Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura. Statera iuſta, & æqua, ſint pondera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius. *Leuit. cap.*19.

Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Non concupiſces vxorem proximi tui, non domum, non agrum, non ſeruum non ancillam, non bouem, non aſinum, & vniuerſa quæ illius ſunt. *Deut. c.*5.

Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, ſed reduces fratri tuo. *Deut.*22.

Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt: ſed eadem die reddes ei pretium laboris ſui ante ſolis occaſum: quia pauper eſt & ex eo ſuſtentat animam ſuam. Ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum. *Deut.*24.

Maledictus, qui clàm percuſſerit proximum ſuum, & dicet omnis populus, Amen. *Deut.*27.

Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquãdo alteri facias. *Tob.*4.

Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt, neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos, qui confixerunt animam eius. *Prou.*22.

Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat viſitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. *Eccleſiaſt.*7.

Audiſtis, quia dictum eſt: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, Benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentib. & calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt: qui oriri facit ſolem ſuum ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. *Matth.*5.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. *Matth.*22.

In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis: & adiicietur vobis. *Marc.*4.

Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet eſcas ſimiliter faciat. *Luc.*3.

Diligite inimicos veſtros: benefacite his, qui vos oderunt. Benefacite & mutuum date, nihil inde ſperantes: & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi. Quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Dimittite, & dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. *Luc.*6.

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. *Ioan. cap.*13. *in Euang.*

Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Hoc mando vobis, vt diligatis inuicem. *Ioan.*15.

Nulli malum pro malo reddentes, & infra; Scriptum eſt enim. Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. *Paul. ad Rom.*12.

Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis, eſt dilectio. *Idem ad Rom. c.*13.

Charitas verò ædificat. *Paul.*1. *ad Cor.*5.

Omnis enim lex in vno ſermone impletur, diliges proximum tuum ſicut teipſum. *Paul. ad Gal.*5.

Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti. *Paul. ad Gal.*6.

Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. *Paul. ad Coloſſ.*3.

Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliuiſci. *Idem ad Hebr.*13.

Ante omnia autem mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operiet multitudinem peccatorum. *Pet. Apoſtolus prima, cap.*4.

Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt vſque adhuc. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt. Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. *Ioannes Apoſt.*1. *cap.*2.

Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt: & ſcitis, quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. *Ioan.*1. *c.*3.

Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. *Ibidem.*

Diligamus nos inuicem, quia Charitas ex Deo eſt. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt & in eo non eſt veritas. *Ioannis Apoſt.*1. *cap.*4.

Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. Qui autem non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? *Ibidem.*

In hoc cognoſcent omnes, quod mei diſcipuli eſtis, ſi inuicem vos dilexeritis. *Ioannis* 13. *in Euang.*

In fraternitatis amore, ſimplici corde inuicem diligite attentius. 1. *Petr.*1.

Ambulate in dilectione, ſicut Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiam Deo, in odorem ſuauitatis. *Eccleſ.*5.

Omni tempore diligit, qui amicus eſt: & frater in anguſtiis comprobatur. *Prouerb.*17.

Dilectio proximi malum non operatur. *D. Paul. ad Rom.*13.

Plenitudo ergo legis, eſt dilectio. *Ibidem.*

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Redire dimiſſa peccata, vbi charitas non eſt ſuperna, Dominus docet in Euangelio apertiſſimè, de illo ſeruo, qui eum deprecanti omnia dimiſit, & ille conſeruo ſuo miſereri noluit, iuſſit eum Dominus reddere omnia quæ dimiſerat. *Aug. lib. de Baptiſmo.*

Vbi charitas non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia: dilectio enim proximi malum non operatur. *Aug. & habetur* 24. *q.*1. *Vbi.*

Sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus ſaluos fieri. *Aug. & habetur* 24. *q.*3. *Corripiantur.*

Charitas eſt aqua, de qua Dominus in Euangelio ait: Qui biberit aquam, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. *Aug. & habetur de pœnit. diſt.*2. *c. Charitas.*

Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo delictorum remiſſionem? *Aug. & habetur de pœnit. diſt.*2. *c. Charitas.*

Non putes te nunc amare ſeruum tuum, quando eum non cædis: aut tunc amare filium tuum, quando ei non das diſciplinam: aut nunc amare vicinum tuum, quando eum non corrigis. Non eſt iſta charitas, ſed, languor. Ferueat. Charitas ad emendandum & corrigendum. Si ſunt boni mores, delectent: ſi autem mali, emendentur. *Aug. ſup. epiſt. Ioan. & hab.* 23. *q.*5. *Non putes.*

Radicata eſt charitas? Securus eſto, nihil mali procedere poteſt. *Ibid. & habetur de pœnit. diſt.*2. *c. Radicata.*

Siquis tantum habuerit charitatis, vt paratus etiam ſit pro fratribus mori, perfecta eſt in illo charitas. *Aug. ſuper epiſt. Ioan. & habetur de pœnit. diſt.*2. *Si quis.*

Sicut ſeta introducit filum; ita timor introducit charitatem. Creſcit charitas, minuitur timor, & è conuerſo. *Aug. ſuper epiſt. Ioan. & habet. de pœnit. diſt.* 2. *Sicut.*

Si non vultis in iſta eremo ſiti mori, bibite charitatem: fons eſt quem voluit Deus ponere, ne deficiamus: & abundantius eum bibemus, cum ad patriam venerimus. *Aug. epiſt. ſup. Ioan. c.*7.

Domine, ecce quem amas, infirmatur. Non dixerunt, Veni: amanti enim tantum nuntiandum fuit. Sufficit vt nouerit. Non enim amat & deſerit. *Aug. ſup. Ioan. ſerm.*69.

Charitas quæ deſeri poteſt, nunquam vera fuit. *Aug. ad Iulianum comitem & habetur de pœnit. diſt.*2. *Charitas.*

Charitas in quibuſdam perfecta, in quibuſdam imperfecta, perfectiſſima autem in hac vita haberi non poteſt. *Aug. ad Hieron. & habetur ibidem.*

Dilectio eſt pacis vnda, ros gratiæ, charitatis imber, ſemen concordiæ, affectus gentium, & amoris fructus, & ad ſumma dilectio Deus eſt. *Auguſt. ad Marcianum.*

Dilige proximum ſicut teipſum. Proximus in hoc loco, non ſanguinis propinquitate, ſed rationis ſocietate perſpectus eſt, quia quod ſocij ſunt, omnes homines. Nam ſi pecuniæ ratio ſocios facit: quanto magis ratio naturæ, non negotiandi, ſed naſcendi lege communi. *Idem ad Marcianum.*

Quia radix omnium malorum eſt cupiditas, & radix omnium bonorum eſt charitas: & ſimul ambæ eſſe non poſſunt, niſi vna penitus euulſa fuerit, alia plantari non poteſt. Sine cauſa conatur aliquis incidere ſa

ramos, si radicem non contendit euellere. *Aug. hom.8. & habetur de pœnit. dist.2. Quis.*

Finis præcepti est charitas. Omne enim præceptum ad charitatem refertur. Quod enim fit timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, & non refertur ad charitatem, nondum fit quemadmodum fieri oportet, quamvis fieri videatur. *Aug. in Enchirid.*

Ecclesiæ charitas, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum, qui participes sui sunt, peccata dimittit: eorum, qui sui non sunt; tenet *Aug. lib. de meritis & remissione peccatorum, & habetur de consecr. dist.4. Eccles.*

Sola charitas est, quæ vincit omnia, & sine qua valent omnia, quæ vbicunque fuerit, trahit ad se omnia. Scientia, si sola sit, inflat. Quia vero charitas ædificat, scientia non permittit inflari. *Aug. lib. de doctrina Christiana.*

Charitas alios parturit, cum aliquis infirmatur, alios curat ædificare, alios contremiscit offendere, ad alios se inclinat, cum aliis blanda, aliis seuera, nulli inimica, omnibus mater. *Aug.8. de catechizandis rudibus.*

Misericordia est animi condolentis affectus, cum additamento beneficij, vt compatiamur proximo, & largiamur de proprio. *Idem lib. de diffinitionibus.*

Longè melius & humanius, & piorum sensibus accommodatius in Cæsaris laude locutus est, vbi ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec grauior misericordia est. *Augustinus lib.9. de ciuitate Dei.*

Multò misericordius operatur quis circa animas infirmorum: qui bonæ famæ seruorum Dei consulit, quam erga corpora ægrotantium, qui panem esurientibus tribuit. *Aug. de oper. Monach.*

Valde longè dirigit is, qui benè audit, & malè operatur. Si potes dare, da: si non potes, affabilem te fac. Coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Nemo dicat, non habeo. Charitas non de sacculo erogatur. *Aug. super Psalm.* 103.

Diues & pauper duo sunt sibi contraria, & sunt sibi necessaria. Nullus indigeret, si se inuicem supportarent: & nemo laboraret, si se ambo iuuarent. Diues propter pauperem factus est, & pauper propter diuitem. Pauperis orare, & diuitis erogare, & Dei est pro paruis magna præstare. *Aug. de verbis Domini, serm.11.*

Vide quantum bonum est charitas: Si ita martyrium fecerimus, vt nostras velimus ab omnibus reliquias honorari, & si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram vsque ad mendicitatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium, quam pœna debetur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quàm corona victoriæ. *Hieron. super epist. ad Galat.*

Non memini me legisse mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit. Habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri. *Hier. epist. ad Nepotianum.*

Qui clementiam non habet, nec indutus est viscere misericordiæ & lachrymarum, quamvis spiritualis sit, non adimplet legem Christi. *Hier. & habetur dist.86. Qui clementiam.*

Ficta charitas est, quæ deserit in aduersitate. *Amb. super epist.2. ad Corinth. & habetur de pœnit. dist.2. Ficta.*

Ille intelligit super pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris. *Amb. super Psalm.* 118. *Beati immaculati.*

Hoc est occidere hominem, vitæ suæ ei subsidia denegare. Caue ne inter loculos tuos includas salutem inopum, & tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum. *Amb. Ibid.*

Duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet, & amor proximi. Per amorem Dei gignitur amor proximi, & per amorem proximi Dei amor nutritur. Nam qui amare Deum negligit, proximum nescit. Et tunc plenius in Dei dilectione proficimus, si in eiusdem dilectionis gremio prius proximi charitatem colligamus. *Greg. Moral. l.7.*

Perfectionis vinculum charitas dicitur: quia omne bonum, quod agitur, nimirum per illam ne pereat, ligatur. A tentatione namque citius quodlibet euellitur opus, cum solutum à vinculo charitatis inuenitur. *Greg. l.28. Moral.*

Sunt namque nonnulli ita districti, vt etiam omnem mansuetudinem benignitatis amittant: & sunt nonnulli ita mansueti, vt perdant districti iura regiminis. Vnde cunctis rectoribus vtraque summopere sunt tenenda, vt nec in disciplinæ vigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtionem deserant disciplinæ, quatenus nec à compassione pietatis obdurescant; cum contumacem corrigunt, nec disciplinæ vigorem molliant, cum infirmiorum animos consolantur. Regat ergo vigor disciplinæ mansuetudinem, & mansuetudo ornet sermone vigorem. Et sic alterum commendetur ex altero, vt nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta. *Greg. Mor. lib.19. c.16. & habetur dist.45. Sunt namque.*

Vera iustitia compassionem habet: falsa verò dedignationem: quamvis & iusti soleant rectè peccatoribus indignari. Sed aliud est, quod agitur typo superbiæ: aliud, quòd zelo disciplinæ. Indignantur etenim, sed non dedignantes sunt. At contra hi, qui de falsa iustitia superbire solent, cæteros quosque despiciunt: nulla infirmantibus misericordia condescendunt: & quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores fiunt. *Idem hom.34.*

Duo quippe sunt præcepta charitatis, amor Dei & proximi. Per actiuam igitur vitam prodesse proximis cupiens Esaias officium prædicationis appetit. Per contemplatiuam vero Ieremias amori conditoris sedulò inhærere desiderans, ne mitti ad prædicandum debeat, contradicit. *Gregor. in Pastor. in Reg. & habet.8. quæst. 1. In scripturis §. Duo.*

Tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit, & quæ benignè descendit ad infima, valenter recurrit ad summa. *Gregor. in Pastor.*

Nihil perfectius ac Deo gratius virtute dilectionis: nihil desiderabilius Diabolo extinctione charitatis. Quisquis igitur seminando iurgia, dilectionem proximorum perimit, Diabolo familiarius seruit. *Idem.*

Adoptio filiorum sola charitate acquiritur, Ioannis 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quid hac potestate altius, quid hac dignitate sublimius dici potest? in quapotestate quisque creatus efficitur filius creatoris? *Idem super Ezech. hom.6.*

Omnes in vnum corpus baptizati sumus. Quid significat in vnum corpus? Ne diuidamur, sed mutuam consuetudinem amicitiamque tanquam vnum corpus seruemus. Nolimus inuicem alter alterum contemnere, ne nos ipsos contemnamus. Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet. *Ioan. Chrys. super illud Paul. 1.Cor.12. Omnes in vnum corpus baptizati sumus.*

Si indifferenter omnibus dederimus, semper miserebimur: si autem discutere cœperimus, nunquam misericordiam præstabimus. *Ioan. Chrysost. super Matth.*

Si hac de causa homines congregati, vt mutuis auxiliis imbecillitatem suam tuerentur; succurrendum est igitur homini, qui egeat auxilio. *Lactant. Firmianus diuinarum institutionum lib.6. c.10.*

Deus enim, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursibus & periculis tutiora genuit: hominem verò, quia nudum fragilemque formauit, vt eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, vt homo hominem tueatur, diligat, foueat, conraque omnia pericula & accipiat & præstet auxilium. Summum igitur inter se hominum vinculum est humanitas: quod qui disrumpit, nefarius & parricida existimandus est. Nam si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes oriundi sumus, cognati consanguinei sumus, & ideo maximum scelus putandum est odisse hominem vel nocentem. *Idem c.10.*

Item, si ab vno Deo inspirati omnes & animati sumus, quid aliud quam fratres sumus? Et quidem coniunctiores animis, quam qui corporibus. Itaque non errat Lucretius, cum dicit: Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi. Omnibus ille idem pater est. Ergo pro belluis immanibus sunt habendi, qui homini nocent, qui contra ius humanitatis & fas omnes spoliant, cruciant, occidunt, exterminant. *Idem.*

Deus enim, quoniam pius est, animal nos vtile voluit esse, sociale item. Itaque in aliis hominibus nos ipsos cogitare debemus. Non meremur in periculo liberari, si non succurrimus. Non meremur auxilium, si negamus. *Idem.*

Nam qui se à præstando auxilio abstinet vel remouet, etiam ab accipiendo se remouere necesse est: quia nullius ope omnimodo indigere se putat, qui alteri suam denegat. Retinendum est igitur vinculum societatis humanæ, quia homo sine homine nullo modo potest viuere. *Idem.*

Conseruanda est igitur humanitas, si homines rectè dici velimus. Id autem ipsum conseruare humanitatem, quid aliud est, quam diligere hominem, quia homo sit, & idem quod nos sumus. *Idem.*

Verùm illud est Ciceronis, quod ait: Hominem naturæ obedientem homini nocere non posse. Ergo si nocere homini contra naturam est, prodesse igitur homini, secundum naturam sit, necesse est, quod qui non facit, hominis se appellatione dispoliat. Quia humanitatis officium est, necessitati hominis ac periculo. *Idem.*

Huius enim operis & officii merces à Deo est expetenda solo. Nam si ab homine expetes, iam non humanitas erit illa, sed beneficij fœneratio. Nec potest videri bene meruisse; qui, quod facit, non alteri, sed sibi præstat. *Idem.*

Panis est famelici, quem tu tenes: nudi tunica, quam in conclaui seruas: discalceati calceus, qui penes te marcescit: indigentis argentum, quod possides. Quocirca tot iniurias agis, quot subuenire valebis. *Basilius hom.1.*

Sic sunt amandi amici, vt affectus amoris erga illos conseruetur: sicut sunt & odiendi, vt & eorum amor nequaquam amori Dei præferatur. *Bernard. de Pass. Dom. c.23.*

Improborum & stultorum nemo est amicus. Nam honestas amicitiæ non cadit in depranatum affectum. Siquidem nihil turpe & indecens ad amicitiæ concinnitatem redigi potest. Quippe malum non bono tantum, sed ipsum etiam sibi aduersatur. *Anton. & Max. serm.135. ex Basilio.*

Amicorum dicta, licet iniuria, toleranda sunt. *Idem ibid.*

Nihil est quod mereatur pro fideli amico permutari, nec potest satis ponderari decus eius. *Ibid.* ex Theologo, nempe Nazianzeno, cuius aurea dicta ex initio Sextæ orat. sequuntur.

Amico fideli nulla est comparatio, & non est ponderatio auri & argenti contra bonitatem illius.

Amicus fidelis protectio fortis & munitum palatium.

Amicus fidelis viuus thesaurus.

Amicus fidelis super aurum & lapidem pretiosum multum: hortus conclusus, fons signatus, qui opportune aperiuntur & communicantur: solarij portus. Quod si prudenti etiam iudicio excellat, quanti hoc faciendum? Si præterea summa doctrina instructus sit, & quidem omnis generis doctrina, hoc est, tam nostra, quam ea quæ quondam nostra erat, quanto tandem istud luculentius? Quòd si ad has quoque dotes id accedat, vt lucis sit filius, aut homo Dei, aut ad Deum propius accedens, aut vir desideriorum bonorum, aut quibusdam id genus nominibus dignus, quibus homines diuinos & excelsos ac supernæ partis exornat Scriptura; id verò Deo iam donum eis meritumque

meritumque nostrum prorsus excedit. Quod si insuper ab amico ad nos veniat, eóque nec virtute, nec amore erga nos inferiori, hoc itaque gratius atque iucundius, vnguentoque illo; Sacerdotis barbam & vestimenti oram decorante, fragrantius.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ex Prospero.

Quod sibi quisque nolit fieri, non inferat vlli.

Lotichius Poëta.

Si conferre cupis cuiquam benefacta benignus,
Tum prius exornet quem tua dextra, vide.
Deuincire bonos meritis, res optima multis,
Nam redit ex illis gratia larga tibi.
Sed si destituat iustorum velle facultas:
Reddet stellifera qui sedet arce pater.

Ex Iesv Syrach. Eccles. cap. 7.

Pauperibus semper clementem porrige dextram,
Te super vt veniat gratia magna Dei:
Vt tibi saluantis benedictio nominis adsit:
Teque probet toto quicquid in orbe viget.

Lotichius,

Corde creatorem de toto dilige summum:
Hunc solum ex omni robore mentis ama.
Cum decet & Domini fidos coluisse ministros:
Esse Deus seruos vult in honore suos.
Qui tibi diuini pandunt mysteria verbi.
Syncero Christum pectore & ore docent:
Primitias illis cum summo defer honore:
His offer, quod habes, mandat vt ipse Deus.

Ouid. lib. 3. de Ponto, eleg. 3.

Mitius est lasso digitum supponere mento,
Mergere quàm liquidis ora natantis aquis.

Ouid. de Ponto. lib. 2. eleg. 9.

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis:
Conuenit & tanto, quantus es ipse, viro.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Hæc tantum præcepti mei summa est. Sic cum inferiore viuas quemadmodum tecum superiorem viuere velis. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in seruum liceat, veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. *Senec. ad Lucil. epist. 47.*

Habet in aduersis auxilia, qui in prosperis commodat. *Seneca in prouerbiis.*

Qui succurrere perituro potest, cùm non succurrit, occidit. *Idem.*

Tacitè danda sunt beneficia, vt nota sint solis, quibus prosunt. Interdum etiam ipse qui iuuat, fallendus est, vt habeat, nec à quo acceperit, sciat. *Seneca lib. de benefic.*

Multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum, quæ à proximis accipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuentis voluntas. *Ibid. lib. 1. c. 5.*

Plerique sunt qui beneficia asperitate verborum & supercilio in odium adducunt; eo sermone vsi, ea superbia vt impetrasse pœniteat. *Ibid.*

Tempore beneficia magna sunt. Beneficium est, vnus in fame panis. Beneficium est, arentibus siti, & vix spiritum per siccas fauces ducentibus, monstrare fontem. Eo animo quidquid debetur, quod datur, nec quantum sit, sed à quali voluntate perpenditur, Maius enim aut minus fit, quamvis idem sit tempore, loco, causa. *Ibid. l. 3. c. 8.*

Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægrè dimittere visus est, & sic dare, tanquam si sibi eriperetur; Gratissima autem sunt beneficia parata, facilè occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. *Ibid. lib. 2. c. 1.*

Optimum est, occupare antequam rogemur. Quia cum homini probo ad rogandum os corruat, suffundatur rubore, quem ob tormentum remittit, multiplicat munus suum *Ibid.*

Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Nulla res carius constat, quàm quæ precibus empta est. Molestum enim verbum est onerosum, & demisso vultu dicendo rogo. *Ibid.*

Nihil charius æstimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vtilius, quàm cum accepimus. Vnum bene positum beneficium, multorum amissorum damna restaurat. *Ibid.*

Quamvis omni petenti dare debeas: tamen in beneficio spectandi sunt mores eius, cui datur, & animus erga nos, & cohabitatio vitæque societas & ad nostras vtilitates officia antè collata. *Ibid.*

Pulchrum sanè prædicandum beneficium, nulla dilatione suspensum, nullis precibus redemptum, nullis meritis comparatum. Gratius est enim donum, quod venit ante preces. *Ibid.*

Quis nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cùm aliquid suspicatus est à se peti, frontem obduxit, vultũ auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & variis artibus necessitates properantes eluit? In angusto verò comprehensus aut distulit idem aut timidè negauit, aut promisit, sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis, & vix exeuntibus verbis? *Ibid. lib. 1. c. 1.*

Deos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur, demus beneficia, non fœneremur. *Idem.*

Succurre paupertati amicorum studio, imo potius occurrere. *Senec. lib. 2. de morib.*

Clementiæ esto cultor, sæuitiæ detestator. *Sen. de formi. vita.*

Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus; ad iram tardus, ad misericordiam pronus, in aduersis firmus, in prosperis cautus & humilis. *Idem.*

Deum amabis, si illum in hoc imitaberis, vt velis omnibus prodesse, nulli nocere. *Idem.*

Beneficium dando accepit, qui digno dedit. *Macrob. lib. 2. Saturnium.*

Fructus ingenij, & virtutis, omnisque præstantiæ tum maximè capitur, cùm in proximum quemque confertur. *Cic. lib. de Amicit.*

Cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? *Cic. lib. 4. Tuscul. Quæst.*

Beneficij magnitudo ex vtilitate atque honestate aut necessitudine demonstratur. *Idem lib. 2. Rhetor. Veter.*

Vide Beneficentia, Beneficium, Beneuolentia, Benignitas, Charita, Liberalitas.

Amor sui.

¶ Definitio et etymolog.

Amor sui. Græcè ἔρως ἑαυτοῦ. Propriè dicitur φιλαυτία. Est sui amans, qui sui ipsius causa cuncta peragit, in quibus quæpiam subest vtilitas. *Arist. lib. 2. Mag. Moral. c. 13.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Hoc autem scito, quòd in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: erunt enim homines seipsos amantes, auari, &c. 2. *Tim. 1. vers. 2.*

Erunt homines immites, minimè amantes bonorum, voluptatum amantes. 2. *Tim. 3. vers. 4.*

Qui amat animam suam perdet eam. *Ioan. 12. vers. 25.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Philautia omnium cogitationum affectus inducentium causa constituitur. Ex hac enim generantur tres concupiscentiæ cogitationes, etiam fortissimæ, nempe crapula, auaritia & inanis gloria. Cæterum ex crapula nascitur scortatio: ex inani gloria, superbia: reliquæ omnes vnamquamque ex tribus consequuntur, nimirum cogitatio iracundiæ, tristitiæ, acceptarum iniuriarum recordatio, socordiæ, inuidentiæ, oblocutionis, & reliquæ. Illi ergo affectus rebus materialibus constringunt animum, eundemque in terram detrahunt instar grauissimi lapidis illi incumbentes, cum natura sua igne sit leuior & celerior. *Maxim. de charitate, centur. 3. 56.*

Omnium affectuum principium est philautia, finis autem superbia. Porro philautia amor est, quo corpus complectimur, rationi non consentaneus. Hanc qui amputauerit, eadem opera omnes affectus ex ea orientes abscidit. *Ibidem.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Periander.

σεαυτὸν μὴ ἀμέλει, id est, Teipsum ne negligas.

Pittaccus & Chilon.

Γνῶθι σεαυτὸν, id est, Cognosce teipsum.

Bias.

Εἰς καλόπτρου ἐμβλέψας θεώρει.
Καὶ εἰ μὲν καλὸς φαίνῃ ἄξια τούτῳ
Πράττειν τ' εἰδὲ αἰσχρὸς τὸ ὄψεως.
Ἐκλειπὲς ὤφελε κυλοκαγαθίας.
In speculum cum inspicias contemplare.
Et si quidem pulcer appares, digna te
Fac. Si verò deformis, faciei
Defectum illustra probitatibus.

Menander.

Ἑαυτὸν δ' εἰδὼς ὁμολογεῖ κακὸν ἕνα.
Se ipsum nullus fatetur esse malum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Quo in genere (inquit de animaduertendis vitiis verba faciens) non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex aliis iudicare: vt si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. Fit enim nescio quomodo, vt magis in aliis cernamus, quàm in nobismetipsis, si quid delinquitur: Itaque facillimè corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur emendandi causa magistri. *Cic. l. 1. de Offic.*

Vt enim pictores, & ij, qui signa fabricantur, & veri etiam Poëtæ, suum quisque opus à vulgo considerari vult, vt si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: hinque & secum & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: Sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda corrigenda sunt. *Ibid. paulò post.*

Amore sui ipsius detineri maximè oportet, cum semper sibi honestum vendicat, & sui præstantissimæ. *Arist. 9. Eth. Nico. c. 8. c. 229.*

Amore sui ipsius qui detinentur in honoribus, pecuniis, voluptatibus corporis, & iis omni studio incumbunt, opprobrio dantur. *Idem ibid.*

Amore proprio detineri bonus vir ipse debet, nam honestè agendo & sibi, & aliis proderit, prauus non debet, eò quòd prauos affectus sequens, & sibi & aliis nocebit. *Ibid.*

Res est omnium pessima, hominem (nempe φιλαύτου) falli à seipso. Cùm enim impostor ipse nè minimum quidem discedat, sed semper adsit, quo pacto non graue foret? *Plato in Cratyl.*

Plerique homines propria peccata defendunt, accusant aliena. *Appollonius.*

Multi cùm seipsos amare videantur, non verè amant. Quare sibimet vbique indulgentes, perperam gratificantes, in maximè contraria desideratis incidunt. *Eusib. apud Stob. serm. 23.*

Plurimi quum velint haberi quàm consultissimi, si qua in re familiarissimi benuoli ipsis homines eos dehortentur, nolunt à confirmato semel intra se proposito recedere: sed nè redarguuntur à

consi

consilio suo tanquam prauo desistere, permanent in proposito, donec tandem inde profecta incommoda sentiant. *Ibid. ibidem.*

Nonnulli non secus sibi philosophari videntur, quàm ebrij homines esse sobrij. *Aristonym. eod. serm.*

Omnium maximum quoddam malum in multorum hominum animis innatum est: cuius quidem cum facile sibi ignoscant, remedium nullum excogitant. Est autem hoc quod dicere solent, quod natura sibi quisque amicus est, rectèque est, ita id se habere. Sed reuera nimius in seipsum amor omnium peccatorum omnibus semper est causa. Occæcatur quippè circa occæcatum, qui amat. Quapropter qui se amat cum seipsum magis quàm veritatem honorandum putet, quid iustum, bonum, & pulchrum sit, malè iudicat. Docet sanè eum qui magnus vir futurus est, neque seipsum, neque sua diligere, sed iusta semper siue à seipso, seu ab aliquo quovis gerantur. Ex hoc ipso dilecto accidit omnibus, vt ignorantiam suam esse sapientiam opinentur. Hinc fit, vt quamvis nihil, vt ita dicam, sciamus, scire tamen omnia arbitremur. Cùm verò nec aliis committamus facultatem agendi quæ ipsi facere ignoramus facientes ipsi errare compellimur. Quamobrem nimium sui ipsius amorem fugere quisque debet, & meliores sequi; nullo rubore verecundiæ impeditus. *Plato lib. 5. legum.*

Quæ volumus & credimus libenter: & quæ sentimus ipsi reliquos sentire speramus. *Cæsar lib. 2. de bell. ciuil.*

Familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil aliis remittere, & inuidiam rerum, non ad causam, sed ad voluntatem personasque dirigere. *Velleius Paterc. l. 2.*

Vnusquisque quod ipse repetit; aut solùm aut optimum ducit. *Curt. lib. 7.*

Naturâ nobis quodammodo charitas erga res nostras est insita quâ deuincti & remollescentes, malis affectibus & actionibus tam nostris quam charissimorum segnius resistemus. Quo fit, vt veluti surdis auribus eorum verba prætereamus, qui nostrorum improba facta commemorant. *Nicet. Isaac. Anhel. lib. 5.*

Si quis omne genus legum proponeret hominibus & optimas sibi consideratis omnibus diligere iuberet, singuli suas recepturi essent. Ita quilibet omnium longè præstantissimas suas leges esse existimant. *Herodotus apud Stob. serm. 13.*

Quare facillimum est omnium seipsum decipere: quod enim quisque cupit, ad id etiam animum inducit, & sibi persuadet. Res autem ipsæ frequenter non ita se habent. *Demosthenes ibid.*

¶ Apophthegmata.

Æsopus, vnumquemque nostrum duas ferre peras aiebat, alteram ante nos, alteram à tergo, in anteriorem quidem alienos errores condere, in posticam verò nostros, ideoque non videri à nobis. *Stob. serm. 23.*

Socrates dicebat, si quis in theatro curiarios surgere iuberet, eos solùm surrecturos, similiter si fabros ærarios, textores, aut alios generatim. Si vero prudentes, aut iustos, hic omnes exurrecturos fore autem hoc imprimis in vita damnosum, quòd quum hominum pars maxima stulta sit, sapere tamen sibi videatur. *Eod. serm.*

Diogenes dixit, hominum aliquos opportunè loquentes non intelligere seipsos: sicuti Lyræ egregiè resonantes non sentiunt. *Ibid.*

¶ Emblemata.

Columella refert equas, conspectâ in aquis forma suâ, agi in rabiem, & quidam nimium admirantes sua redduntur insolentes ad insaniam vsque.

Formica sibi ipsi tantùm laborat; sic nonnulli mortales sibi duntaxat consulunt, suaque modò negotia tractant, de aliis nihil quicquam cogitantes.

Fœtus suos asinus & simia impensiùs amant: indocti suas nugas setiis aliorum laboribus præferunt, & veluti Ixion nubes cupidissimè amplectuntur.

Vide Philautia.

Amor patriæ.

¶ Definitiones et etymolog.

Amor patriæ, Græcè ἔρως πατρίδος, φιλοπατρία, est pietas, quæ debetur patriæ.

¶ Sententiæ Patrvm.

Nolite existimare, maiores nostros armis Rempublicam magnam ex parua fecisse: si ita esset, multò pulcherrimam nos haberemus. Quippe sociorum atque ciuium, præterea armorum & equorum maior copia nobis, quàm illis. Sed alia sunt, quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: Domi, industria: foris, iustum imperium: animus in consulendo liber: neque delicto, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam & auariciam: publicè egestatem, priuatim opulentiam Laudamus diuitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum discrimen, omnia virtutum præmia ambitio possidet. *Aug. lib. 5. de Ciuit. Dei Catonem loquentem inducit.*

Moribus antiquis stat Rex Romana virisque. Versum hunc vel breuitate vel veritate, tanquam ex oraculo quodam assatum esse mihi videtur. Nam neque viri, nisi morata ciuitas fuisset, neque mores, nisi hi viri præfuissent, aut fundare aut tamdiu tenere potuissent tantam & tam longè lateque imperantem Rempublicam. *Aug. lib. 2. de Ciuit. Dei Recitans versum Enni poetæ.*

Non censeo felicem Rempub. stantibus mœnibus, florentibus moribus. *Aug. lib. 2. de Ciuit. Dei loquens de Scipione qui hæc dicebat.*

Aduersa & peruersa cordâ mortalium, felices res humanas putant cùm tectorum splendor aspicitur; & labes non attenditur animarum, cùm theatrorum moles extruitur, & effodiuntur fundamenta virtutum. *Aug. lib. 5.*

Odit valdè patriam, qui sibi benè putat, cùm peregrinatur. *Aug. super Psalm. 93.*

Nostra ætas, cùm Rempub. sicut picturam accepisset egregiam, euanescente vetustate, non modò eam coloribus iisdem quibus fuerat, renouare neglexit, sed nec id quidem curauit. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit Rempub. stare Romanam? quos etiam ignorentur. *August. lib. 1. de ciuit. Dei, Recitans verba Cicer. lib. 3. de Repub.*

Hic Reipublicæ vsus est, leges omnibus esse communes atque obseruari eas deuotione communi, vno omnes teneri vinculo non aliis ius esse, quod alius sibi intelligat non licere, sed quod vni liceat, licere omnibus, & communem reuerentiam, patrum quoque consilio Respublica gubernetur. Commune omnibus vrbis domicilium, communæ conuersationis officium, vnum præscriptum omnibus esse, vnum consilium. *Ambros. hom. 5.*

Nimis dulcis est recordatio patriæ, quæ in hostili terra probatur existere. Nam quanto hæc amara magis sentitur, tantò fit illa suauior: de loco enim peregrinationis, proprij domicilij crescit affectus. *Cassiodorus super illud: Super flumina Babylonis.*

Vnicuique patria sua charior est, dum supra omnia saluam fore quæritur, vbi ab ipsis cunabulis commoratur. Feris datum est agros quærere, vbi ab ipsis cunabulis commoratur. Feris datum est agros sylvasque quærere, hominibus autem fores patrias super cuncta diligere. Aues ipsæ per aëra vagantes, proprios nidos amant, erratiles feræ ad cubilia dumosa festinant: voluptuosi pisces cauernas suas perquirunt, cunctaque animalia ibi se norunt refugere, vbi longissima cupiunt ætate constare. *Cass. 1. epist. 20.*

Interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam quis possit acquirere. *Cass. epist. 39.*

Nobilissimi ciuis est patriæ suæ augmenta cogitare, sed eorum maximè quos Respublica summis honoribus obligauit. *Cassiodor. lib. 9. epist. 10.*

Vtilitatem publicam, diuturna non conuenit ludificatione differri. *Idem lib. 5. epist. 31.*

Constat, felicem Rempublicam quæ multis resplendet ornata conciuibus. *Idem lib. 6. epist. 11.*

Ciuis non habetur; qui vrbis suæ gratiam non tuetur. *Idem lib. 8. epist. 36.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Homerus in *o* Iliados.

ὅτι τοι ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης πεπάλθαι.
Id est,
Non illi indecens pugnanti pro patria mori.

Idem *α* Odysseæ.

ὡς πὰρ ὀδυσσεῦς.
ἱμείρετο καπνὸν ἀποθρῴσκοντα νοῆσαι.
ἦ γαίης, θανέειν ἱμείρετο id est,
Sed Vlysses,
Cupidus saltem fumum cùm egredientem videri
A sua terra, mori cupidè paciscitur.

Idem in 8. Odysseæ.

οὐδ' ἔγωγε.
γαίης δύνομαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι. Id est,
Neque vtique ego.
θνῆσκε ὑπὲρ πατρίδος. id est, Morêre pro patria.

Ouid. de Ponto lib. 1. elegia 4.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Horat. Carminum lib. 3. Ode 2.

Dulce & decorum est pro patria mori,

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nam vt præclarè scriptum est à Platone: Non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat, partem amici. *Cic. lib. 1. de Offic.*

Magna etiam communitas est, quæ conficitur ex beneficiis vltro citroque datis. Et infrà: Omnium societatum nulla est grauior, nulla charior, quam ea, quæ cum Repub. est. *Idem.*

Vt enim tutela, sic procuratio Reipub. ad eorum vtilitatem qui commissi sunt: non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. *Idem.*

Habere enim quæstui Rempub. non modò turpe est, sed & sceleratum & nefarium. *Idem lib. 2. Offic.*

Hæc genera officiorum qui prosequuntur cum summa vtilitate Reipublicæ, magnam ipsi adipiscentur & gratiam & gloriam. *Ibid.*

Neque enim nobis solùm diuites esse cupimus, sed liberis, propinquis, amicis, maximéque Reip. Singulorum enim facultates & copiæ, diuitiæ sunt ciuitatis. *Cic. lib. 3. de Offic.*

Sed si quis, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ: Reddesne depositum? non credo. Facies enim contra Rempub. quæ debet esse charissima. Sic multa quæ honesta natura videntur esse, temporibus fiunt non honesta. *Idem.*

Omnibus bonis expedit saluam esse Rempub. Sed in his, qui fortunati sunt, magis apparet. *Idem lib. 12.*

Fuit quondam in Repub. virtus, vt viri fortes acrioribus suppliciis ciuem pernicio sum, quam acerbissimum hostem quaterent. *Cic. in Catilinam.*

Claræ

Claræ verò mortes pro patria oppetitæ non solum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ videri ſolent. Repetunt ab Erichtheo, cuius etiam filiæ cupidè mortem expetiuerunt pro vita ciuium; Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſtes familiari veſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculum erat datum, ſi rex interfectus eſſet, victrices Athenas fore. Menæceus non prætermittitur qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, vt hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. Veniunt inde ad propria. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. Noſtros non norunt, quos enumerare magnum eſt, ita ſunt multi, quibus videmus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. *Cic. Tuſcul. q. lib. 1. circa finem.*

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. *Cic. Rhetoricorum nouorum lib. 4.*

Cum agetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen ſibi pro fortunis Reipub. fugiendum putabit, & erit in ea ſententia ſemper vt pro patria ſtudioſè agat, quamvis in magnam deſcendat vitæ dimicationem, *Idem.*

Nam ſapiens, qui omnia Reip. cauſa ſuſcipienda putabit, ſæpè ipſe ſecum loquetur: Non mihi ſoli, ſed etiam atque adeo multo potius natus ſum patriæ. *Idem.*

Vita, quæ fato debetur, ſaluti patriæ potiſſimum perſoluatur. Aluit hæc me, tutè atque honeſtè perduxit vſque ad hanc ætatem. Muniuit meas rationes bonis legibus, optimis moribus, honeſtiſſimis diſciplinis. Quid eſt quod à me ei perſolui poſſit ſatis, vnde hæc accepta ſunt? *Idem.*

Quis eſt tam tenui cogitatione præditus, cuius animus tantis inuidiæ anguſtiis continetur? qui non hunc hominem ſtudioſiſſimè laudet, & ſapientiſſimum iudicet, qui pro ſalute patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro Reip. fortunis quamvis magnum atque atrox periculum ſtudioſiſſimè ſuſcipiat, & libenter ſubeat. *Idem.*

Sapiens itaque nullum periculum pro Repub. vitabit. Ideo (quod ſæpè fit) qui pro Repub. perire noluerit, neceſſario cum Repub. pereat. *Idem.*

Æquè enim virtutis eſt, & bona patriæ auxiſſe, & mala in ſe transferri voluiſſe. *Val. Max. lib. 1.*

Adeo magna charitate patriæ Romani tenebantur, vt arcana conſilia patrum conſcriptorum multis ſeculis nemo ſenator enuntiauerit. *Idem lib 2. tit. de inſtitutis antiquis.*

Apud antiquos, qui ad curiæ limen ſtabant, abiecta priuata charitate, publicam induebant. *Idem.*

¶ Exempla Profana.

Pædaretus non electus in numero trecentorum, qui quidem in vrbe cæteris dignitate præſtabat, hilaris ſubridenſque abibat, Gaudere ſe, inquiens, ſiquidem trecentos vrbs haberet ſeſe meliores. *Plutarch. in apoph.*

Mamertinos; quod hoſtium partibus adhæſiſſent, vniuerſos interficere ſtatuerat Cneus Pompeius. At Sthenius eius ciuitatis Princeps Pompeium adiit his verbis: Non æquum facis Pompei qui, propter vnum noxium multos innoxios occidere paras. Atqui ego ipſe ſum ille, & qui amicis perſuaſi, & inimicos coëgi Marianas ſequi partes. Hic Pompeius viri fortem animum admiratus, dixit, ſe ignoſcere Mamertinis à tali perſuaſis viro, qui patriam ſuæ ipſius vitæ antetulerit: ſimul & ciuitatem & Sthenium liberauit. In Sthenio habes exemplum, quem animum erga Remp. gerere principem oporteat, ſi periculum incidat: in Pompeio placabilitatis documentum, qui pietati maluerit habere honorem, quàm indulgere iræ. *Eraſm. lib. 1. apoph.*

Patria parentibuſque poſt Deum magnoperè debemus. Hinc Vlyſſes apud Calypſo patriam prætulit immortalitati, quod vſurpat in orationibus Cicero. At ſi vos quid patria delectat, Quirites, cuius eſt tantus amor, vt Ithacam vir præſtantiſſimus, nidulumque illum affixum ſatis immortalitati prætulerit, *Idem.*

Vide Patria, Reſpublica.

Amor Cupidineus, ſeu Venereus.

¶ Definitio et etymolog.

Amor Cupidineus, Græcè ἔρως, ωτος, ὁ, dicitur. Qui quid ſit, vide infra, vbi deſcribitur à Seneca, vbi dicit; Volucrem eſſe amorem, & reliqua.

Amor eſt animi deuinctio erga aliquid, ſiue id animatum ſit, ſiue inanimatum, honeſti, vtilis, iucundive cauſa excitatus: contrarium eſt odium.

Amor eſt, animi concupiſcentia, quæ celerem habet ingreſſum, tardum verò regreſſum. *Theophraſtus.*

Magnum eſſe Deum amorem comprobat, apud Deos hominesque admirandum, cum propter alia multa, tum propter eius originem. Amor enim omnibus ad omnia eſt ingenitus. *Platonicus Phædrus.*

Amorem ſiue diuinum, ſiue Angelicum, ſiue ſpiritualem, ſeu animalem, aut naturalem dicas, inſitiuam quandam intellige, commiſcentemque virtutem, quæ ſuperiora quidem ad inferiorum prouidentiam prolicit: Æqualia rurſus ad ſocialem ſui inuicem communionem conciliat: ac poſtremo infima quæque prolectat, vt ad ſublimiora potioraque conuertantur, imo veluti fomite quodam igneo amplius ſuccenſa reſiliant. *Dionyſ. Areopagita in lib. de diuin. nom.*

Primo quidem factum cecinit Chaos mos terram & Tartara, deinde prodiiſſe amorem affirmat, eum quidem ſic interpretatur, vt intelligat per hanc inſitam vnicuique eorum; quæ ſunt naturalem vim cauſamque, qua eſſe expedit vnumquodque quidem intellectu, illud autem ſenſu, id eſt, τὸ μὲν νοερῶς, τὸ δὲ αἰσθητικῶς. Idem fabulatur, amorem ex chao & terra natum. *Heſiodus in Theogonia.*

Amor neque nos ſtatim, inquit, nec vehementer ab initio, quemadmodum ira inuadit, neque facilè ingreſſus diſcedit, quamvis alatus: ſed ſenſim ingreditur ac molliter, manetque diu in ſenſibus. Qui; quanquam diſcedit, aut tempore, aut ratione victus, non tamen penitus liberam relinquit animam, remanetque in ea veſtigium, veluti ſyluæ exuſtæ, aut fumantis, neque penitus ex oſſibus efficitur, ignoraturque quid ſit, vnde eueniat quomodo ingreſſus. *Plut.*

Plato in Phædro ſcribit, quoſdam tradidiſſe, amorem dici à mortalibus ἵμερος volatilem; ab immortalibus autem πτέρως, id eſt, alatum quendam, propter volandi neceſſitatem. *Calius l. 23. c. 4.*

¶ Divisio.

Platonici Philoſophi, ex gemina illa vi humanarum animarum, intelligendi vna, generandi altera, duplicem Venerem deprehendere; quas & amores gemini comitentur. Equidem vbi humana ſpecies venuſtius concinnata ingerit ſeſe nobis, mens noſtra, quam eſſe in nobis Venerem vnum ſtatuimus, & quidem ſuperiorem eam tanquam diuini decoris imaginem amplexatur & ſuſpicit, perque huius quandoq; veſtigia ad illud arripit, ſtruitque gradum. Generandi verò facultas, quæ altera dicitur Venus, pulchritudinis illecta radiis, ac permulſa, formam illi perſimilem geſtit effingere: quamobrem vtrobique amorem recognoſcimus. Sed contemplatur vnus, alter generare cupit, atque expingere, quod decentiſſimum animaduertit. Amor vterque honeſtus ac probandus, ſi modo fidei non confringat teſſeram, quando vterque diuinam conſectatur imaginem. *Calius lib. 22. c. 3.*

Amorem Herota dici, forte, quoniam ἀπὸ τῆς ὁράσεως, hoc eſt, à viſione, ſubſtantiam habet: quando & Amor, qui affectio eſt, ab hoc habet inſtinctum. Amorem porro Græci ἵμερος vocant: quia, vt Plato inquit, εἰσρεῖ, id eſt, influit extrinſecus per oculos, quamvis etiam in Phædro ἀπὸ τῆς ῥώμης, id eſt, à robore ac vehementia dici ἵμερος Socrates putat. *Plotinus.*

Plato triplicem ponit amorem diuinum ferinum, & humanum. Primus occurrente pulchro adſpectu ad diuinorum contemplationem animum extollit, ab omni procul labe remotus: ſecundus belluarum more coinquinat: humanus autem inter vtrunque conſiſtens, ſenſus quidem quadantenus oblectat, vitium tamen refugit. In ſympoſio, quo quiſque ex ordine conuiua de amore ſermonem habet, geminam ponit Venerem, cum gemino amore: primam ſine matre cœleſtem & pudicam, quam ſequitur amor pudicus. Secundam, ex vtroq; ſexu procreatam, impudicam, ex Dione: quam item amor ſequitur impudicus.

Sententias Biblicas quære in titulis: Adulterium, Fornicatio, Scortatio.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quid eſt amor, niſi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem, & quod ſcilicet amat, & quod amatur? *Aug.*

Amari non niſi nota poſſunt. *Idem.*

Amare alium non poteſt, qui ſeipſum non amat. *Idem.*

Quæcunque amore poſſeſſa ſunt, non ſine dolore pereunt. *Aug. de vn. Bapt.*

Non amatur, quod propter ſe non amatur. *Cont. Manic.*

Amatur aliquando res bona non bono amore. *De vti cred.*

Sordes animi ſunt, amor quarumlibet rerum præter ipſum Deum; à quibus ſordibus quanto quiſque eſt purgatior, tanto verum facilius intuetur. *Idem.*

Nihil tam durum atque ferreum, quod non amoris igne vincatur. *De mor. Eccleſ.*

Omnis creatura cùm bona ſit, & bene amari poteſt, & male. Bene, ſcilicet ordine conſtituto, male, ordine perturbato. *De ciuit. Dei, lib. 25.*

Duas ciuitates duo faciunt amores Ieruſalem facit amor Dei: Babylonem facit amor ſeculi. Interroget igitur ſe vnuſquiſque, quid amet, & inueniet vnde ſit ciuis. *Sup. Pſal. 64.*

Qui amat, non laborat, omnis enim labor non amantibus grauis eſt. Solum amor eſt, quod nomen difficultatis erubeſcit. *Aug. 13. conſtat.*

Nulla maior eſt ad amorem inuitatio, quàm præuenire amantem, & nimis durus eſt amicus, qui ſi dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. *De catech. rud.*

Nullo modo oneroſi ſunt labores amantium, ſed ipſi delectant: ſicut venantium, aucupantium, piſcantium. In eo enim quod amatur, aut non laboratur, aut labor amatur. *lib. de Sancta Vidu.*

Hoc habet impatiens amor, vt quem deſiderat, ſemper inuenire ſe credat. Ignorat ſiquidem iudicium, & ratione multoties caret, neſcit modum, nec aliud cogitare poteſt, quam quod diligit. Amor non accipit de impoſſibilitate ſolatium, nec ex difficultate remedium, nec conſilio temperatur, nec tempore frænatur, nec rationi ſubiicitur. *Ambr. in ſerm. de aſſum.*

Crebra munuſcula, & ſudariola, & faſciolas, & veſtes ori applicatas, & oblatos ac deguſtatos cibos, blandaſque ac dulces literas ſanctus amor non habet. *in epiſt. ad Nepot.*

Amor formæ, rationis obliuio. *In epist.*

Vehementer claudit oculum cordis amor priuatus, ex quo fit, vt hoc quod agitur, & graue esse non æstimemus plerumque, cum agatur à proximo, & nimis detestabile esse videatur. *Super Ezech. hom.2.*

Vis amoris hoc agere solet in animo, vt quem semper ipse cogitat, nullum alium credat ignorare. *Hom.5.*

In quantum quisque amat, in tantum ad ingressum regioni appropinquat. In quantum verò amare negligit, in tantum ingredi recusat. *Super Ezech.*

Nemo amatorum carnalium, etiamsi sit supra modum insaniens, ita exardescere potest in amorem dilectæ suæ, quemadmodum Deus effunditur in amore animarum nostrarum. *Chrysostom. hom.23. ad Cor.*

§ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. 1. Remed.

Vtile propositum est sanas extinguere flammas,
Nec feruum vitiis pectus habere suum, &c.
Me duce damnosas homines compescite curas:
Rectaque cum sociis me duce nauis eat.

Ibidem.

Dum licet, & modicè tangunt præcordia motus,
Si piget in primo limine siste pedem.
Opprime, dum noua sunt subiti mala semina morbi,
Et tuus incipiens ire resistat equus.
Nam mora dat vires, &c.

Ibidem.

Quale sit id, quod amas, celeri circumspice mente,
Et tua lasuro subtrahe colla iugo.

Ibidem.

Verba dat omnis amans, reperitque alimenta morando:
Optima vindicta est proxima quaque dies.

Ibidem

Sed quia delectat Veneris decerpere flores,
Dicimus assiduè, cras quoque fiet idem.
Interea tacita serpunt in viscera flammæ,
Et mala radices altius arbor agit.

Idem Epist. 16.

Dum nouus est, cœpto potius pugnemus amori:
Flamma recens parua sparsa recedit aqua.

Sen. Hipp.

Compesce amoris impij flammas precor.

Plaut. Trin.

——— *Mille modis amor ignorandu'st.*
Procul adhibendus est, atq: abstinendus, nam qui in amore
Præcipitauit, peius perit, quam si saxo saliat.

Terent. And.

Aliquanto satius est, te id dare operam, qui istum amorem
ex animo dimouens tuo,
Quam id loqui, quo magis libido frustra incendatur tua?

Propert. 2. 9.

Dum licet, iniusto subtrahe colla iugo.

Virg. Eclog. 2.

Me tamen vrit amor, quis enim modus adsit amori?

Idem Æneid.

At regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & caco carpitur igni.

Ibidem.

——— *Est mollis flamma medullas*
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens; qualis conjectâ cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius, illa fuga syluas saltusque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.

Ouid. 1. Met.

Vtque leues stipula demptis adolentur aristis,
Vt facibus sepes ardent, quas forte viator
Vel nimis admouit, vel iam sub luce reliquit:
Sic Deus in flammas abiit, sic pectore toto
Vritur, & sterilem sperando nutrit amorem.

Idem 3. Met.

Sed tamen hæret amor, crescitque dolore repulsa,
Et tenuant vigiles corpus miserabile curæ,
Adducitque cutem macies.

Idem 10. Met.

Noctis erat medium, curasque & corpora somnus
Soluerat, & virgo Cinareia peruigil igne
Carpitur indomito, furiosaque vota retractat:
Et modò desperat, modò vult tentare, pudetque,
Et cupit, & quid agat non inuenit: vtque securi
Saucia trabs ingens, vbi plaga nouissima restat,
Quo cadat in dubio est, omnique à parte timetur:
Sic animus vario labefactus vulnere nutat
Huc leuis, atque illuc, momentaque sumit vtroque.

Idem 2. Remed.

Artibus innumeris mens oppugnatur amantum,
Vt lapis æquoreum vndique pulsus aquis.

Idem Epist. 12.

Fugerat ore color, macieque obduxerat artus,
Sumebant minimos ora coacta cibos,
Nec somni faciles, & nox erat annua nobis,
Et gemitum nullo lassa dolore dabam.

Idem Epist. 13.

Siue latet Phabus, seu terris altior exstat,
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis.

Idem 2. Art.

Quod iuuat exiguum est, plus est quod lædit amantes:
Proponant animo multa ferenda suo.
Quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla,
Carula quot baccas Palladis arbor habet:
Littore quot concha, tot sunt in amore dolores:
Qua patimur, multo spicula felle madent.

Ouid. Epist. 1.

Quid deceat, non videt vllus amans.

Sen. Hipp.

Qua memoras scio,
Vera esse nutrix, sed furor cogit sequi
Peiora: vadit animus in præceps sciens.
Remeatque frustra sana consilia appetens.
Sic cum grauatam nauita aduersa ratem
Propellit vnda, cedit in vanum labor,
Et victa prono puppis aufertur vado,
Quod ratio poscit, vincit: ac regnat furor,
Potensque tota mente dominatur Deus.

Idem Med.

Cæcus est ignis stimulatus ira,
Nec regi curat, patiturve frenos.
Haud timet mortem, cupit ire in ipsos
Obuius enses.

Plaut. Trin.

Scio te sponte non suapte errasse, sed amorem tibi
Pectus obscurasse.

Proper. 2. 14.

Ante pedes cæcis lucebat semita nobis:
Scilicet insano nemo in amore videt.

Ouid. 6. Art.

Quæris Demophoon, cur sim tam mollis in omnes,
Quod quæris, quare non habet vllus amor?

Ouid. 2. Art.

Militia species amor est; discedite segnes,
Nec sunt hæc timidis signa tuenda viris.
Nox & hyems, longaque via, sauique labores
Mollibus his castris, & dolor omnis inest.
Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum:
Frigidus in vda sæpè iacebis humo.

Idem Amor. 3.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido,
Attice crede mihi, militat omnis amans, &c.
Quis nisi vel miles, vel amans & frigora noctis,
Et denso mistas perferet imbre niues?

Virg. Eclog. 10.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

Virg. Cei.

Omnia vincit amor, quid enim non vinceret ille?

Ouid. 1. Met.

Filius huic Veneris, figat tuus omnia Phœbe,
Te meus arcus, ait: quantoque animalia cedunt
Cuncta Deo: tanto minor est tua gloria nostra.

Ouid. Epist. 3.

Quidquid amor iussit, non est contemnere tutum,
Regnat, & in superos ius habet ille Deos.

Idem Epist. 9.

Quem non mille fera, quem non Stheneleius hostis,
Non potuit Iuno vincere, vincit Amor.

Sen. Hipp.

Iste lasciuus puer ære nitens,
Tela quàm certo iaculatur arcus:
Labitur totas furor in medullas,
Igne furtiuo populante venas.
Non habet latam data plaga frontem,
Sed vorat rectas penitus medullas.
Nulla pax isti puero, per orbem
Spargit effusas agilis sagittas.

Prop. 15.

Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti,
Nescit amor priscis cedere imaginibus.

Idem 1. 30.

Quò fugis ah demens! nulla est fuga: tu licet vsque
Ad Tanaim fugias, vsque sequetur Amor.
Non, si Pegaseo vecteris in aëre dorso,
Nec tibi Perseï mouerit ala pedes,
Vel, si te secta rapiant talaribus aura,
Nil tibi Mercuri proderit alta via.
Instat semper Amor supra caput, instat amanti,
Et grauis ipse super libera colla sedet.
Excubat, ille acer custos, & tollere nunquam
Te patietur homo lumina capta semel.

Ouid. 10. Met.

Nec modus & requies, nisi mors, reperitur amoris.

Sen. Hipp.

Ben, Nipp.

Qui blandiendo dulce nutriuit malum ;
Sero recusat ferre quod subiit iugum.

Ouid. 1. Remed.

Tu modo qui quod amas egrè dediscis amare,
Non potes, & velles posse, docendus eris.
Sæpe refer tecum scelerata facta puellæ,
Et pone ante oculos omnia damna tuos.

Terent. Eunuch.

Id vero est, quod mihi puto palmarium ;
Me reperisse quo modo adolescentulus
Meretricum ingenia, & mores posset noscerè.
Maturè vt cum cognorit, perpetuò oderit.
Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum quicquam ; nec magis elegans ;
Quæ cum amatore suo, cum cœnant liguriunt.
Harum videre illuuiem, sordes, inopiam,
Quam inhonesta sola sint domi, atque auida cibi.
Quo pacto exiure hesterno panem atrum vorent :
Nosse omnia hæc salus est adolescentulis.

Ouid. 2. Remed.

Si potes & ceras remoue, quid imagine muta
Carperis ? hoc periit Laodameia modo.

Ibidem.

Scripta caue relegas, blanda seruata puellæ :
Constantes animos scripta relecta mouent.
Omnia pone feros, quamvis inuitus, in ignes,
Et dic, ardoris sit rogus iste mei.

Ouid. 3. Met.

Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur
Maiestas & amor.

Boët. 3. 12.

Quis legem det amantibus ?
Maior lex amor est sibi.

Incertus Author.

Τίς Θεὸὸ εἶπεν ἔρωτα ; Θεῶν κακὸν οὐδὲν ὁρῶμεν.
Ἔργον, ὃ δ' ἀνδρείων ἄνθρωπων μειδιάει, id est :
Quis Deum dixit amorem ? Dei malum nullum videmus,
Opus est hic hominum sanguine ridendo gaudet.

Phocylides

Σεμνὸς ἔρως ἀρετῆς, ὁ δ' κύπριδος αἴσχος ἀφίλητ. idest :
Venerandus amor virtutis, sed Veneris infamiam auget.

Euripides in Medea.

Φεῦ φεῦ. Βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα.
Mortalibus amores quam magnum malum.

Idem ibidem.

Ἔρωτες ὅπερ μὴ ἄγαν
ἔλθοιεν ἐς ἐυδοξίαν
οὐδ' ἀρίστῳ παρέσταν ἀνήρ
ἀνδρῶν εἰδὼς ἄλλη ἄλλοσε
κύπρις, ἐς ἄλλη θεὸς
ἔυχαρις ἐτω.
Amores nimij
Cum accesserint : non bonam famam
Neque virtutem attulerunt
Hominibus : si temperata accesserit
Venus, non alia dea
Adeo gratiosa.

Ouid. 1. Remed.

Ergo vbi visus eris nostra medicabilis arte,
Fac monitis fugias otia prima meis.
Hæc, vt ames, faciunt : hæc, vt fecere, tuentur.
Hæc sunt iucundi causa, cibusque mali.
Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemptaque iacent & sine luce faces.

Idem.

Et in vacuo pectore regnat amor.

Amor. 1. Sen. Oct.

Vis magnâ mentis, blandus atque animi calor,
Amor est : inuenta gignitur luxu, otio
Nutritur inter lata fortuna bona.
Quem si fouere, aut alere desistas, cadit,
Breuique vires perdit extinctas suas.

Proper. 3. 12.

Quicunque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus ?
Hic primum vidit, sine sensu viuere amantes,
Et leuibus curis magna perire bona.
Idem non frustra ventosas addidit alas,
Facit & humano corde volare Deum.
Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda,
Nostraque non vllis permanet aura locis.
Et merito hamatis manus est armata sagittis,
Et pharetra ex humero Cnossia vtroque iacet.
Ante feri quoniam tuti quam cernimus hostem,
Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.

Plaut. Trin.

Amoris artes eloquar, quemadmodum expediant. Nunquam
Amor quemquam nisi cupidum hominem postulat, in plagas
Conticere cupit, eos consectatur, subdole blanditur ab re.

Consulit blandiloquentibus, harpago, mendax, cuppes, auarus
Elegans, dispoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops celati indagator, nam qui ab eo quod amat
Quam extemplo sauis sagittis percussus est, illicò res foras
Labitur, liquitur, da mihi hoc mel meum, me amas, sodes
Ibi ille cucullus : ocelle mi, fiat & istuc : & sic amplius vis dari
Dabitur : ibi illa pendentem ferit, iam amplius orat, non sat
Id est mihi ni amplius etiam quod bibit, quod comest,
Quod facit sumpti, nox datur dicitur familia tota,
Vestipica, vnctor, auri custos, fabellifera, sandaligerula,
Cantrices, cistellatrices, nuncij, renuncij, raptores panis & penii
Fit ipse, dum illis comis est, inops amator.

Sen. Hipp.

Deum esse amorem, turpiter vitio fauens
Finxit libido, quoque liberior foret,
Titulum furori Numinis falsi addidit :
Natum per omnes scilicet terras vagum
Erycina mittit, ille per cœlum volans
Proterua tela molitur manu,
Regnumque tantum minimus in superos habet ;
Vana ista demens animus adsciuit sibi ;
Veneris numen finxit, atque arcus Dei.

Idem Oct.

Volucrum esse amorem fingit immitem Deum
Mortalis, error, armat & telis manus,
Arcusque sacros instruit saua face :
Genitumque credit Venere, Vulcano satum.

Plaut. Amph.

Nam in hominum atate multa eueniunt huiusmodi,
Capiunt voluptates, mox rursum miserias.
Ira veniunt, redeunt rursum in gratiam.
Verum ira, si qua fortè eueniunt huiusmodi
Inter eos, rursum si reuentum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se quàm prius.

Terent. And.

Amantium ira amoris redintegratio est.

Ouid. 1. Art.

Qua modò pugnarunt, iungunt sua rostra columbæ,
Quarum blanditias, verbaque murmur habet.

Ouid. 2. Remed.

Vt pene extinctum cinerem si sulphure tangas,
Viuet : & ex minimo maximus ignis erit :
Sic nisi vitaris, quidquid reuocabit amorem,
Flamma redardescet, quæ modo nulla fuit.

Boëtius l. 4. Met. 6.

Hic est cunctis communis amor,
Repetuntque boni sine teneri,
Quia non aliter durare queant,
Nisi conuerso rursus amore
Refluant causa qua dedit esse.

Propert. 2.

Omnes humanos sanat medicina dolores :
Solus amor morbi non amat artificem.
Tarda Philoctetæ sanauit crura Machaon,
Phœnicis Chiron lumina Phyllyrides.
Et Deus extinctum Cressis Epidaurius herbis,
Restituit patriis Androgeona focis.
Mysus & Æmonia iuuenis, quâ cuspide vulnus
Senserat, hac ipsa cuspide sensit opem.
Hoc si quis vitium potuit mihi demere, solus
Tantaleæ poterit tradere poma manu.
Dolia virgineis idem ille repleuerit vrnis,
Nec tenera assidua colla grauentur aqua.
Idem caucasea soluet de Rupe Promethei
Brachia, & à medio pectore pellet auem.

Prop. 2.

Errat, qui finem vesani quærit amoris ;
Verus amor nullum nouit habere modum.

Plaut. Truc.

Bis perit amator : abs re atque animo simul.

Plaut. Cistell.

——— *Amor & melle & felle est fœcundissimus :*
Gustu qui dat dulce, amarum ad satietatem vsque oggerit.

Ex Antholog. sacra Iac. Bill.

Ei nihil eripi posse, qui nihil præpostèrè amat.

Vis tibi nil fures rapiant, nihil vlla tyranni
Vis adimat ? procul hinc sit tuus omnis amor.
Non pereunte Deo, pereant licet omnia vita
Commoda, vita licet deserat ipsa pios.
Nil perit his : nam plena manent ea pectora semper
Diuinam pietas quæ facit esse domum.
Qui nunquam in fluxis rebus desixit amorem,
Omnibus amissis perdidit ille nihil.

Ex Menandro.

Οὐ δεσπότ' ἀληθὲς ἄδεν κθ' υἱῷ πατὴρ,
Εἴωθεν ἀπειλεῖν, ἃ τ' ἐρῶντ' ἐραστὴς.
Vt irrita parentis in prolem suam :
Sic & in amicam sunt amatoris minæ.
Ἔρωτα παύει λιμὸς, ἢ χαλκῆ σπάνις.
Amorem inopia sedat, aut sedat fames.

Γέρων ἐρασθεὶς, ἐσχάτη κακὴ τύχη.
Senex amore captus, vltimum malum.
Ὀργὴ φιλάντων ὀλίγον ἰσχύει χρόνον.
Est ira nulla amantium durabilis.
Αλλ' ὅταν ἐρῶντα νοῦν ἔχειν τις ἀξιοῖ,
Παρὸ τοῦτ' ἀνόητον ἔστος ὄψεται;
Carere amantes mente si quis non putat,
Quos esse potius mentis expertes putet?
Φύσει πῶς εὐάγωγόν ἐσι τῶν ἀνὴρ ἐρῶν.
Amans prabere se solet tractabilem.
Πολλοῖς ὑπάρχει μ' ἐν ἔρωτος μουσική.
Plerisque fomes est amoris Musica.

§ Sententiæ Philosophicæ.

Amorem, quem φανέντα vocat, principium ponit rerum humanarum. *Orpheus in carminibus.*

Amorem dicit amicitiæ, concordiæ, libertatis quoque instrumentum: ideo ad salutem Reip. plurimum conferre. Sapientes alij (vt ait Athenæus) eum procul ab omni turpitudine iudicarunt, & gymnasiis vnà cum Mercurio & Hercule statuerunt, cui sacrificabant. Nam amorem & honestam voluptatem, quæ ex virtute prouenit, deliciæ corporis infirmauerunt, vt Seneca testatur in epistolis: neque voluptas, inquit, causa virtutis, more Epicuri, sed accessio est. Virtus enim, non quia delectat, placet: sed quia placet delectat. *Zeno Stoicus.*

Amare sic incipe, tanquam non liceat desinere. *Sen. lib. de amor.*

Ames parentem, si æquus est: sin aliter, feras. Amans iratus multa mentitur sibi. *Idem in Proverb.*

Amans quid cupiat, scit, quid sapiat: non videt.
Amans quod suspicatur, vigilans somniat.
Amor extorqueri non potest, sed elabi potest.
Ab amante lacrymis redimas iracundiam.
Amare iuueni fructus est crimen seni.
Amor est otiosæ causa sollicitudinis. *Ibid.*

In Symposio Socrates asserit, se nihil præter amatoria scire.

Phædrus verò maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat; nec se inuenire, quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatorie amatus quam optimus. Et esse quidem duo, quæ à pueritia per omnem vitam abducere illum debeant à rebus turpibus; Verecundiam & honesti studium. Hæc autem nobis neque diuitiæ, neque honores præstare possunt citius, ac melius, quàm amor, neque absque iis duobus aut ciuitas vnquam, aut priuatus homo præclarum aliquid & magnificum perficere poterit. Nec vllus adeo ignauus erit, quem amor non inflammet ad virtutem, diuinumque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam quod Homerus dicit, vim furoremque à Deo quibusdam heroibus inspiratum hoc amor amantibus efficit: Quin etiam pro altero mori amantes soli eligunt, nec viri tantum, sed & mulieres quoque. Παλαιὸς γὰρ ὁ λόγος ἀληθὴς ὢν μᾶλα μὲν ὀρθῶς τε καὶ ἐμμελῶς εἴρηται ὡς, ἰσότης φιλότητα ἀπεργάζεται, id est: Verum est enim vetus illud verbum, rectè atque aptè dictum: Similitudinem amoris authorem esse. *Plato lib. 6. de LL.*

Minimè tibi amandos eligas, qui in reddendis beneficiis, aliisque vitæ officiis fuerint negligentes: nec auaros, qui tantum proprio commodo studeant: nec mendaces, ac subdolos, nec voluptarios, ventri somnoque & Veneri nimium indulgentes. Tales enim nihil boni in commune officium amoris conferre speres, sed eorum potius commercium fugiendum. Nam bonus ignauum, cuius facta minimè probat, nullo pacto eligere poterit. *Xenophon. comment. 2.*

De gratis amoribus. Dialog. LXIX. Francisc. Petrarch. Gavd.

Gratis fruor amoribus. R. Gratis insidiis opprimeris. G. Gratis vror amoribus. R. Bene ais vror. Est enim amor latens ignis, gratum vulnus, sapidum venenum, dulcis amaritudo, delectabilis morbus, iucundum supplicium, blanda mors. G. Amo, & vicissim amor. R. Primum nosse potes, secundum in ambiguo est: nisi fortè nocturnum mulierculæ tuæ murmur in testimonium tuum trahis. G. Amor haud dubie. R. Persuasit (vt video) nec magnum persuadere volentibus, omnis amans cœcus, & credulus. Quod si fidem iuramento amatorio vis inesse, scriptum ab amante chirographum tenera in glacie testibus austris in medium profer. Sed, ô insane, nihil impudicæ præsertim credas fœminæ, sexus, ardor, leuitas, consuetudo mentiendi, fallendi, studium, fructusque fallaciæ, hæc singula, multoque maximè hæc omnia, quicquid illius ore prodierit, suspectum faciunt. G. Amo, quod iure animum delectet, & dulciter ardeo. R. Credis ex me audire, quod ille magister amorum ait, vt feliciter ardens gaudeas, & vento tuo nauiges voluptatis? id quidem non consilij est. Ego vero quo suauius arseris, eò cautiùs ex incendio fugiendum consulo. Tunc sunt mala periculosissima, cum delectant. Sæpè suauitatem hanc duriissimus finis exasperat. G. Amo, amorque. R. Vt sit ita, quid nisi duplex nodus, nexus arctior, graue discrimen: melius de te sperarem, si amares tantum, non etiam amareris: etsi enim facilitatem amoris, atque difficultatem æquè nociuam quidem dicant, quod facilitate animus capiatur, cum difficultate contendat, ego tamen ita sentio nihil ad amandum efficacius, quàm amari, contraque nihil esse quod magis ab amando deterreat, quàm scire se non amari, nec amatū iri credere, quamvis id non facilè creditura sit cœca & cupida mens amantis, qui vnus est ex illo grege, de quo scribitur, quòd qui amant, ipsi sibi omnia fingunt. G. Amo ego cum gaudio. R. Quàm male sibi est, non sentit, obturpuit: qui malo suo gaudet, insanit. G. Apud me fatear delectabile est amare. R. Odiosum mallem ac molestum, quo & fuga mali promptior foret, & propinquior spes salutis, nunc delectatio morbum alit: sanus enim fieri respuit, quem delectat ægrotare Gavd. Vt libet, apud me quidem ingenuum est amare. R. Vt quisque sapit, & loquitur, apud me verò seruile prorsus & languidum, & quod fortissimos etiam viros emolliat eneruetque dicam, quod nemo est qui nesciat, nemo erit, qui audiens non miretur, sic magnarum rerum recordatio vel scientibus admiranda est. Neque omnia sequar, quod nec necessarium puto, nec possibile duatum toto orbe clarissimarum gentium, duos longè præstantissimos duces ad memoriam reuoca. Iulius Cæsar victor in Galliis, in Germania, in Britannia, in Hispaniis, in Italia, Thessalia, in Ægypto, idemque mox in Armenia, in Ponto, in Africa; & rursus in Hispania supremo marte victus. In medio tantarum victoriarum ab amore regio interim apud Alexandrium victus est. Hannibal apud Thrasymenum, apud Cannas victor, ac demum in patria vincendus sua prius apud Salapiam Apuliæ oppidum, quo inexcusabilior sit, meretricio amore subactus est. Quanta tibi videtur mali vis, quæ tam duros animos, tam rigida pectora leni frangat incursu; tam rapidos pedes, tam fortia brachia fragilibus vinclis liget? Linquo fabulosa, & vetera nimis. In belluas transformatum Iouem, ridiculis Martem vinculis implicitum, duris nentem pensa digitis Herculem. Ad hæc & Leandrum fluctibus, Biblida lachrymis, Procryn telis viri, propria cuspide Pyramum, Iphin laqueo pereuntem (quodque est certius atque sonantius (& Græcorum duces de amore certantes, & notis Troiam flaminis ardentem. Absque his omnibus & mille similibus, satis duo illi quos præmisimus ad probandum de quo agitur, vel magnitudine nominum, vel historiæ fide sufficiunt. G. Amo, quid de odio dices si amorem damnas. R. Vt tu accipis, vtrumque damnabo, neque ideo bonum aliquid dicam, quod aduersum malo sit. Duo enim extrema sibi inuicem aduersa, pariterque à medio, hoc est à virtute, distantia pariter mala sunt. G. Ergo malum est amare! hoc ego fateor malo nihil melius inuenio. R. Credo, hercle, vt est animus, sed tua opinio rem mutat. G. Oderint quos delectat, ego amabo. R. Odium atque amorem indifferentia dixerim. Nam vt odisse vitium, & amare virtutem, æquè laudabile est; sic seu virtutis odium, seu vitij amor æquè damnabile. Et ad summam, vix inuenies, quod per seipsum sic laude vel infamia dignum sit, quin paucis additis, laus ac vituperatio altera locum sumat alterius. Tu quid ames videris. G. Quid amem nisi quod cæteri? R. Non omnes idem amant. Fuerunt, qui amarent Deum tam enixè, vt pro amore hoc omnia quidem & seipsos, vitamque suam proiecisse lucrum dicerent. Fuerunt, qui non altius aspirantes, pro nuda virtute, aut pro patria idem facerent, numeratem, nisi innumerabiles essent. G. Ego nec in cœlo fui vnquam, nec virtutem vidi, amo quæ cerni possunt. R. Si nihil amas, nisi quod cerni potest, nihil igitur magnum amas, quid quod directè obuias præcepto illi vulgatissimo: Nolite amare quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna? Vos autem cæci animo, deditique oculis, æternum nihil non dicam amare, sed nec intelligere, nec cogitare quidem: idonei vobiscum peritura sectamini, & pudendos affectus honesto tegentes velo, libidinē dicitis amorem, illū colitis, illum fandi licentia Deum facitis, vt probra vestra, quæ vix cœlum tegit, excuset. Quid enim Deo authore fit perperam? Ite, iam erigite Deo vestro aras, ac thura porrigite, ille vos ad cœlum euehet. Immo vero, cœli Deus illū & vos trudit in tartarum G. Iuueniles ludos in calumniam trahis, amo, da veniam. R. Si ab offenso poscenda est venia, ipse tibi ignosce, neque enim alium, quam te, lædis, & ah miser! quos inter scopulos fragilem cymbam agis? G. Iuuat ita viuere, nec intelligo quidnam vetet. R. Miserum est peccare, miserius delectari, miserrimum excusare atque amare peccatū, & tum demum cōsummata materia est, cum ad studium voluptatis opinio quædā honestatis accesserit. H. Amo nec possum aliter, nec volo. R. Posses nempe, si velles, & forsan adhuc voluentibus annis voles, siquidem cum in multis tunc præcipuè in hoc morbo cuenit, vt sæpè virtuti tentatū frustra remedium vltro dies, longior afferat. G. Nulla me dies nō amantē videbit R. Age igitur, lude insani, somno lætare, experrectus flebis. G. Ego verò, non flebo, sed canā, meq; ipsum more amantiū carminibus cōsolabor. R. Est hoc quidem, de quo multa dici possunt, & quando huc me trahis, insistam, inter multas, fateor, mira hæc amantium amentia, non solum apud vulgus, vbi consuetudine in naturā versa furor omnis excusabilis, sed apud vtriusq; linguæ doctissimos. Nam & poëtas Grajorū & vestros quæda de alienis, multa de suis amoribus plausibiliter conscripsisse cōpertum est, atq; vnde morū infamiam merebantur, eloquentiæ gloriam consecutos. Tolerabilior apud illos Sappho, ætas, sexus, animi leuitas, puellā excusant. Sed quid Anacreonti facias? quid Alceo; quorum vterque non poëta modo insignis, sed vir fortis & rebus gestis in sua Rep. clarus fuit? seu quid ex vestris Ouidio, Catullo, Propertio, Tullo, quorum nullum ferme nisi amatorium est Poëma, quanquam quid Poëtas, quibus nescio, vnde maior licentia data est, & non potius vitæ duces arguam philosophos, vbi hercle gaudeas, grauitatis multo plus vestris fuisse quam Græcis, vix enim occurret horum aliquis tam perditus, qui (non dicam) tale aliquid fecerit, sed non liberè totum hoc vanitatis genus irriserit, atque damnauerit, apud illos tamen non communes quosque, sed seueriissimos philosophorum Stoicos, ipsumque (quod miraberis) Platonem, in hoc errore versatos scimus. Amaturum quidē sapientē volunt Stoici, & sane si de amore conueniat, nō falluntur: Amabit enim Deū sapiens, vt dixi, amabit & proximum, amabit virtutem, sapientiam, patriam, parentes, filios, fratres, & amicos: & si verus sapiens fuerit, etiam inimicos amabit, non propter illos (fateor) sed propter eum, qui hoc iubet. In his omnibus (oro te) qui locus est pulchritudini? Sic enim Ciceronis Tusculano diffinitum legimus, amorem ipsum conatum esse amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis specie. Quis tam cæcus vt non videat, quod sibi velit hæc pulchritudo? recte ergo quærit illic Cicero: Quis est enim, inquit, iste amor amicitiæ? cur nō datur mē adolescentem quisquam amat, neque formosam anum? minimum ætas & forma cum delineamentis suis sunt huius amicitiæ fundamēta,

quæ

quæ honestius fic dicitur? quam libido; quid si tamen apertis saniſque oculis facile cernitur? Itaque tota res eò redeat, vt si sit amor quisquam in rerum natura sine solicitudine, turpique desiderio, sine suspirio, & ardenti cura, sit hic sanè permissus sapienti: vacat enim omni libidini; vt Cicero idem ait, omnique tumultu, atque angore animi, quæ maximè vitanda sunt sapientibus. Cæterùm non vt fando rerum facies velari, sic mutari veritas rerum potest, sermo autem nobis nunc non nisi de libidinoso amore susceptus est, qui his multisque aliis malis vacare nullo potest modo. Et hæc quidem de Stoicis: ad Platonem venio, qui philosophorum princeps, imo (vt aiunt) Philosophorum Deus. Et si in hoc multi litigent, in omni autem quæstione non plurium sed maiorum, meliorumque iudicio standum est. Plato, inquam, vtique summus vir de amoribus suis etiam turpibus, quanquam vero philosopho nulla libido non turpis & inconcessa sit (pace tanti viri dixerim) multa licentius scripsit, quàm quibus Platonicum nomen scribendum esset. Scripsit tamen, & quod nollem, scripta extant: neque tam celebris famæ, notam neque iudicium posteritatis erubuit, curam hanc metumque omnem vincente impetu passionis animum vrgentis, stylique dulcedine calamum excitantis, quæ vel in turpi pudendaque materia tanta illi est, vt Epicureis magis, quam Platonicis in rebus, quasi solis in ludo Platonici radios canas ingenij: & hanc ipsam post Platonem multis video causam fuisse, vt scripta relinquerent, quæ vel honestius non scripsissent, vel consultius deleuissent, multis vt idem faciant, futurum esse coniicio, sed famosiorem attigi. Proinde quod ad reprehensionem attinet insaniæ talis, & aliqua diximus, ac multa & varia dici possunt, quod ad remedium verò, non pauca. Nam ad illam (quam dicis consolationem mali huius) quam tibi de carminibus prouenturam fingis; breuissimum, Flacci carmen, ac percontatio illa pro responso sit:

Hiscine versiculis speras tibi posse dolores;
Atque æstus, curasque graues è pectore pelli?

Loquendo canendoque amor alitur, accenditurque, non extinguitur, nec lenitur, vt quos memoras cantus & carmina tuorum, non, fomenta sed irritamenta sint vulnerum. G. Credere iam tandem admonitus, & expertus incipio: quamobrem si libet omissis aliis, ad remedia stylum verte. R. Multi olim ista conquirere nixi sunt, in quibus Naso mirus medicus, morbi amantior, quàm salutis, cuius quædam leuia, quædam fœda vel inefficacia tamen est aduertere. Scripsere alij, inter quos Cicero breuiter potenterque, ad summam pauca hæc sunt, quæ de multis electa probauerim, loci mutatio, quæ vt corpori, sic animo ægrotanti, salubris interdum est. Euitatio omnium fugaque diligens, quibus amati vultus memoria retraheris, occupatio quoque, traductioque animi ad alias curas, nouasque solicitudines, quibus morbi veteris vestigia deleantur. Cogitatio vehemens & assidua, quam turpe, quam triste, quam miserum! postremò, quam breue, quam labile, quam nihil sit omnino, quod difficultatibus tantis appetitur, quam facile, quantoque melius vel impleri aliter aliisque viis; vel contemni penitus possit atque abiici, interque rerum vilissima deputari. Multos præterea curauit pudor, quod maximè generosis animis accidit, dum obseruetur infamia, irrisioque, dumque se digito signari, vulgique fabulam fieri: dolent, dum sub oculos redit rei fœditas, fructu vacua, plena dedecore, plena periculis, plena doloribus, ac pœnitentiæ causis, ad extremum proderit excusationibus ac falsis opinionibus reiectis veras induere, nihil hic naturam, nihil fatum, nihil stellas agere, nihil denique nisi solam animi leuitatem, atque liberum iudicium. Est enim in ægrotantis arbitrio vt sanus fiat mox, vt bona fide velle cœperit, & blandæ consuetudinis nexus dulces abruperit, laboriosum certè; sed volenti possibile. Est quidem (vt grauissimè ait Cicero) illud, quod in omni perturbatione dicitur demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam: etenim si naturalis amor esset, & amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent, neq; alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Nempè hoc vltimum satietas à quibusdam inter remedia ponitur; ab aliis autem amor nouus, quo vt censent, vetus amor, quasi clauo clauus pellitur, quod quamvis Artaxerxi Persarum Regi, quem Assuerum sacræ vocant literæ, & suggestum ab amicis, & effectum vtile deprehensum, author expressior sit Iosephus, de euentu quidem non litigo; de electione pronuntio. Itaque duo hæc vtilia fortassis interdum, semper certè periculosa crediderim, si neque horum aliquo, neque omnibus conualescas, ad morbi causas animo recurrendum erit. Hæ verò (ni fallor) primæ omnium, ac maximè sunt valetudo & forma elegans; opes, otium, iuuenta. Vt corporis ergo, sic animi morbis contraria optimè medebuntur ægritudo, deformitas, inopia, graue negotium, senectus errorum iuuenilium castigatrix eximia, hæc mihi sunt vltima dura quidem, sed pro magnitudine pestis opranda remedia.

¶ Apophthegmata.

Crates amore laborantibus ostendit remedia. Amori, inquit, medetur fames: sin aliter, tempus: quod si nec his vti possis, laqueus. Luxus ferè alit amorem, tempus omnia aut tollit, aut certè mitigat. Hæc remedia si nihil prosunt, superest laqueus, vt morbus finiatur suspendio. *Laërt. lib. 6.*

Idem sæpenumerò dixisse fertur, amorem inermem quidem incedere, dormire tamen loricatum. Notat autem, amorem subditorum erga suos principes tanti fieri, vt princeps, cui beneuolentia suorum satis perspecta est, non sibi timeat, etsi solus interdiu ambulet. Noctu tamen semper adhiberi corporis custodes. *Ibid.*

Diogenes amorem dixit otiosorum esse negotium, quod hic affectus potissimum occupet otio deditos. Ita fit vt dum otio vacant, in rem negotiosissimam incidant, nec interim tamen quicquam bonæ rei agant. *Laërt. lib. 6.*

Zeno formoso dicenti, sibi non videri futurum vt sapiens amaret: Nihil, inquit, esset vobis formosis infelicius. Quisquis enim docet, admonet, instituitque ad virtutem adolescentes, vtique amat. Atque is demùm verus est amor. Nam qui vulgo dicuntur amare; suum venantur commodum cum incommodo adamati. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Prodicus aiebat, cupiditatem geminatam amorem esse: amorem verò geminarum insaniam fieri. *Stob. serm. 62.*

Appollonius. Eunuchus quidam quum deprehensus esset cum pellice regis Babyloniæ, præsentem Apollonium rex interrogat, quid de eunucho faciendum iudicaret? At ille: Quid, nisi vt viuat? Admiranti autem regi subiecit. Omne supplicium, si viuet, ob amorem patietur. *Bruson. lib. 1. cap. 2.*

Politis rex Thraciæ, Troiani belli tempore, cùm Troiani pariter & Græci legationem ad ipsum misissent, auditis vtrisque pronunciauit, vt Alexander redderet Helenam, & à se pro vna duas formosas abduceret vxores. Sapuisset Paris, si hoc fecisset. Nam vna satis fruitus, habuisset duas nouas, & patriæ consuluisset. Quis autem non miretur Græcorum humanitatem, quibus sat erat futurum, si tantum redderetur, quæ cùm adultero tandiu dormierat? *Plut. in apoph.*

Cato Maior amantis animum dicebat in alieno corpore viuere: quod hodie quoque celebratur. Animam illic potius esse, vbi amat, quàm vbi animat. *Plut. in eius vita.*

Idem affirmabat, insanos prudentibus longe vtiliores esse, quàm insanis sapientes. Quippe qui sapientes, cum stultorum errata, inspicerent, ob id melius vitam mutare solerent. At amantes quum discendi capaces non sint, ex sapientum benefactis fructum percipere nullum possunt. *Fulgos. lib. 5. c. 2.*

Populia Marci filia, miranti cuidam: quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes vellent fieri, respondit: Quia bestiæ sunt. *Macrob. lib. 2. c. 5.*

Iuliæ, Cæsaris Augusti filia, quum conscij flagitiorum admirarentur, quomodo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam frequenter vulgo potestatem corporis sui faceret? respondit: Quia nunquam nisi naue plena vectorem tollo. *Macrob. lib. 2. c. 5. Saturn.*

Anonyma mulier quædam dixerat se deperire amore Vespasiani, ei perducta, quum pro concubitu sestertia quadraginta donasset, roganti dispensatori, quo titulo vellet eam summam rationibus referri, dixit Vespasiano adamato. *Sueton.*

Aristoteles Cyrenaus ab amico quodam percontatus, an amor coitus gratia fieret? Neque eius gratia, neque sine eo, respondit. *Stob. serm. 61.*

Panetius adolescentulo quærenti, an sapiens amaturus esset? De sapiente, inquit, videbimus, Mihi & tibi, qui à sapiente longè absumus; non est committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem sibi. *Brus. l. 1, c. 2.*

Theophrastus interrogatus, quid esset amor? respondit, animæ otiosæ affectus. *Stob. serm. 32.*

Libido est quædam præsumptio voluptatis, siue motus mentis, & propensio ad id quod volupe est. Hoc volupe est occultus quidam igniculus, quo pectus semel afflatum ita æstuat, vt eadem rigetur nescio qua dulcedine, cuius statim vt stillæ, sicuti oleum, in hunc igniculum deciderint, ardere non cessat, donec potiatur eius quod concupiscit. Ille ipse est, quem Cupidineum, quem Amprem vocant, qui est ipso Vulcano ardentior; quippe cuius origo est ignea, siue flammea, processus errans, exitus anceps. Vt verè dici possit libidinem esse amorem nascentem, ac procurrentem, & incurrentem in cupita, hactenus licitum, quatenus intra naturæ terminos coërcetur: hæc, scilicet, libido est propagatrix generis, semper illicita, quoties est instrumentum irritandæ ac perficiendæ voluptatis. Eadem ratione dicimus, Amorem, qui est quidam animæ appetitus, esse medium inter virtutem & vitium, sed prout inclinat, figurari ad similitudinem alterutrius; Virtutis, si ratio est rectrix, si ipse hinc frænatur, si se tradit in disciplinam pudoris, si se rotum temperantiæ submittit. Quòd si solùm voluptatem sectatur, tunc est negotium plenum fœditatis. Voluptas ergo sicuti Domina vtitur ministerio libidinis, vt hami, quo hamo captos ad se trahit. Propius verò est, ipsam huic se hamo escam addere, quam qui semel vorauit, vix dici potest, quod denique intemperiis agatur, quarum exitus est mœsta pœnitentia, ac dolor nullo fine. *Paschalius lib. de virtutibus & vitiis.*

¶ Similitvdines, partim ad purum amorem, partim ad impurum accommodatæ.

Chrysostomi, sicut herbæ ex humore nascuntur & crescunt: sic homines per amorem incipiunt, & augentur, *c. 19. Matth. hom. 32.*

Senecæ, Quemadmodum frondium iactura facilis est, quia renascuntur: Sic istorum, quos amas, quosque oblectamenta vitæ putas esse, damnum, quia reparantur, etiamsi non renascuntur, *lib. 2. epist. 102.*

Philippi Beroaldi, Quemadmodum radius à sole, calor ab igne, frigor, à glacie, candor à niue, nequeunt, separari: Ita ab amore duelli non possunt beneuolentia, societas, necessitudo, concordia. Hic est enim amabilissimus amicitiæ nodus, princepsque ad beneuolentiam conglutinandam. Vnde ab amore amicitiam nuncupatam esse, Sapientes tradiderunt. *In oratione habita in principio enarrationis Properti.*

Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor. Nauigium sine gubernatore labescit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebricosus efficitur: & mortalium vita sine amore vitalis non est. Tolle ex hominibus amorem, solem è mundo sustuliſſe videberis. Hac adde, quod hic Deus à nobis omnem rusticitatem amolitur omnis elegantiæ, omniumque munditiarum pater est. Vnde venustè Plautinus senex amorè Deũ appellat munditiarum tentem, eumque nitidis nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferum atque truculentũ: hunc amor ẽ

Vestigio mollem reddet & mansuetum. Da rudem & rusticanum: statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus. Da incultum, ab amore cultissimus efficietur. Denique segnities omnis, summus lethargicus, marcor, squalor, incuria ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, nitor, commorantur. Atqui (amoris accusator.) Quid tantopere (inquit) hunc laudas & extollis? Qui multos mortalium dementes fecit, qui multos è semita virtutum in viam vitiorum deciiuem præcipitauit, qui multis exitium concinnauit? Huic tam seueto obiurgatori, tamque aspero amoris criminatori, ita breuissimè respondeo, Non est ista amoris culpa, sed hominum, qui amare nesciuerint. Sicut enim est quidam modus in rebus, sunt quidam præscripti fines, quos vltra progredi nefas est: ita in amore est quædam mediocritas adhibenda. *Ibidem.*

Chrysostomi, quemadmodum ignis admotus ceræ facilè mollit eam: Sic & amoris calor, rerum fastum & arrogantiam vehementius quam ignis soluit. *cap. 5. ad Gal.*

Diogenis, quemadmodum venenum mulso commixtum ob dulcedinem bibentibus primum gratum est, paulò post autem inde mortis agonem sentiunt: Sic quoque formosis scortis operam dantes, initio voluptatem sentiunt, quem tamen perpetuus dolor consequitur. *Apud Laërt. lib. 6.*

Tirij Platonici. Sicut in numulariis contingit, vt disquiri scilicet oporteat, vter eorum sagacius à probabili nummo adulterinum dignoscat, eumque, qui probabilis speciem tantum gerentem admittit, longè arceamus ab arte, qui autem veram noram cognoscit, hunc & artem callere fateamur: Eodem pariter modo amatoriam artem pulchri naturæ, veluti nummo cuidam admonere oportet. *Serm. 8.*

Xenophontis. Vt ignis tangentes quidem propeque astantes vrit, Pulchri & formosi non item, procul enim astantes inflammant. *apud Stob. serm. 64.*

Prorli, quemadmodum in contemplatione physica impedimentum est via sophistica, procliuitasque ad illam trahens infirmiorem ab ipsa entium contemplatione, ad imaginationem caducis familiarem: Sic in amatoria eleuatione turba popularium, amatorum impedimentum est, simulans amatorem verum & animam iunioris à bonis cœlestibus in terrena & tenebrosa detorquens. Similiter in sanctissimis quibusque expiationibus atque sacris, antequam ipse Deus adsit, palam occurrunt dæmonum quidam impetus terrenorum, aspectus noui quoque eos qui expiantur, perficiunturque, deturbantes, & à finceris bonis ad materiam deflectentes. *De anima & damone, fol. 383.*

Plutarchi. Vt hedera vndeuis ex se inuenit quo se alliget: Ita amor etiam iis capitur, quæ non amantem offendunt. *In moralib.*

Roterodami. Vt radix, quam medici vulgo Rhabarbarum vocant, cum sit biliosa, tamen peculiari quadam vi bilem pellit: Ita fit nonnumquam, vt amor pellat amorem, ceu clauus clauum, ira iram, & dolor dolorem. *In simil.*

Vt echeneis, licet exiguus piscis nauem velis citatam remoratur: ita animum ad honesta properantem puella quæpiam nonnunquam reuocat, ac retardat affixa. *Ibid.*

¶ Adagia.

Felix Corinthus, at ego sim Teneates. εὐαίμων γὶ Κόρινθος, ἐγὼ δ' εἴην Τενέατης.

Tempestiuum fuerit hoc vti, quoties in contentione duorum, non inficiabimur, alterum quidem præstantius, verum alterum magis arridere placereque animo nostro.

Quot homines, tot sententiæ, ἄλλος ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις, *Item* Suus cuique mos est. *Persius.*

Mille hominum species, & rerum discolor vsus:
Velle suum cuique est, nec, voto viuitur vno.

Item.

Suum cuique pulchrum.

In eos, quibus sua qualiacumque sunt, tamen studio magis, quàm iudicio placent.

Item.

Asinus asino, & sus sui pulcher, ὄνος τ' ὄνῳ κάλλιστον, ὗς δὲ τῷ ὑΐ.

Conueniet, vbi inter honestos similitudo morum & instituti conciliat beneuolentiam.

Balbynum polypus agnæ delectat.

Explicat hoc adagium Horatius, inquiens.

Turpia decipiunt cæcum vitia aut etiam ipsa hæc Delectant, veluti Balbinum polypus agnæ. Est autem polypus vitium narium graueolentium. At Balbino stultè amanti, etiam polypus agnæ amicæ suauè quiddam olere videbatur.

Amor.

Caunius amor. Καύνιος ἔρως.

De fœdo illicitoque amore dicitur. Biblis Caunum fratrem impotenter adamauit, à quo cùm esset repulsa, sibimet necem conscisiuit, Ouidius in Metamorph.

Liberorum amantior quàm Gello. Γελλᾶ παιδοφιλιτέρᾳ.

Dici solitum vel in eos, qui præmatura morte periissent: vel in eos, qui mira quidem charitate filios prosequeretur, sed eosdem indulgentia, deliciisque corrumperent.

Iniuria soluit amorem. ὕβρις ἔρωτας ἔλυσε.

Nam contemptus amor plerumque vertitur in iram, ira in odium.

Mansum ex ore.

Quos tenere amamus, his mansum ex ore dare dicimur, quod à matribus ac nutricibus mutuò sumptum est. Lucilius.

Medullitus amare. *Idem* Oculitus amare.

Intimum affectum nostri magis variis exprimebant. Ex corde.

Ex animo, Toto pectore: Penitùs ex intimis præcordiis: Medullitus: Animitus. Oculitus, &c.

Vt lupus ouem, ὡς λύκος ἄρνα φιλεῖ.

In eos qui sui commodi gratia simulant amorem. Plato.

Vt Phrygius amauit Pierium.

Plutarchus in libro περὶ γυναικῶν ἀρετῶν, ostendit, ad suam vsque ætatem duraße consuetudinem, vt vxores optarent sic amari à viris, ὡς φεύγως ἠράσθη πιέλας.

Certum habet Veneris. τὸν κυπρίδος κεστὸν ἵκει.

In eos, qui nouis modis quemlibet in sui amorem pelliciunt.

Ex aspectu nascitur amor, ἐκ τοῦ εἰσορᾶν γὰρ γίγνεται ἀνθρώποις ἔρως.

Senarius est prouerbialis. Amor ex videndo nascitur mortalibus.

Ammones, oculos amorem potissimum conciliare. Non enim amatur incognitum: & oculis præcipuè sunt ad amandum illices.

Paruus semper tuus pullus, μικρὸς ἀεὶ ὁ σὸς πῶλος.

Conueniet in eos, qui tametsi natu sunt grandiores, tamen verborum deliciis affectant videri iuuenculi, aut cùm ob amorem cascus cascam puppam vocat, & ipse vicissim puppis audit.

E Creta raptus, ὠκ Κρήτης ἁρπασμὸς.

Apparet de furtiuo amore dictum fuisse, quod aliquoties illius virginis à negotiatoribus adueherentur.

Capite gestare. ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φερέσθαι.

Quos, tenerè amamus, capite gestare dicimur.

Iunge trahor. Ἰυγὲ ἕλκομαι ἦτορ.

Hoc est, Iunge trahor animo. De iis dici potest, qui vehementi & impotenti ad rem quampiam desiderio trahuntur.

Musicam docet amor. Μουσικὸν ἔρως διδάσκει, κἂν τις ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν.

Musicam docet Amor, licet quis indoctus fuerit prius. Docet adagium, amorem excitare animum ad industriam.

Qui non zelat, non amat.

Augustinus indicat vulgo hoc iactatum, quod sanè hodie fertur, cum negant illic esse amorem, vbi non est zelotypia.

Vide locum & tit. de Amicitia.

¶ Exempla Biblica.

Amoris tum laudati, tum illaudati, exempla: Isaac amabat Esaum, Rachel Iacobum, *Gen. 25. v. 28.* Iacob Rachelem, 29. *vers. 18. 20. 30.* Sichem Dinam, 49. *vers. 19.* Israël Iosephum, 27. *v. 3.* Samson Dalilam, *Iudic. 16. v. 4.* Dauid Ionathan, & contra, 1. *Sam. 18. v. 1. 2. Samuel. 1. v. 26.* Ammon Thamar Absalonis sororem, 13. *v. 1.* Roboam Maachæ filiam, 2. *Paralip. 11. vers. 21.* Iesvs Lazarum, *Ioan. 11. v. 3. 4. 5. 36.* Ioannem, 20. *v. 2.* Petrus Christvm, 21. *vers. 15. 16. 19.* Paulus Christvm, 1. *Cor. 16. vers. 22. Phil. 1. vers. 23. & 3. vers. 8.*

¶ Profana Exempla.

Bion. In Bucolicis, sub pastoris persona, Amorem carminum suorum præceptorem facit. *Stob. serm. 61.*

Epicurus Philosophus Leontium & Laidem amicas habuit. *Athen. lib. 13. cap. 10.*

Plato Archeanassam Colophoniam deperisse putatur, edito de ea Epigrammate, quod legitur *lib. 3. Anthol. Græc. Epigram. cuius initium.* Ἀρχέαναστον ἔχω, *&c.*

Iosephus Iudæorum Princeps apud Ptolemæum Euergetem Alexandriæ cœnans saltatriculæ in conuiuio amore exarsit. *Iosephi lib. 12. c. 4. Antiq.*

Thespienses Erodita celebrant, sicuti Olympia Lacedæmonij, ante pugnam amori sacrificabant, veluti in amore certantium, vt certa amicitia victoria consisteret. *Cretenses* præliis optimos ac pulcherrimos amore deuinctos secernebant, ac per eos annua sacra fiebant. Apud *Athenienses* sacra cohors appellata, ex amatis ac amantibus consistebat: vt tradit Alexis, in qua summa erat fiducia. *Ex Athenæo Volaterranus, lib. 32. Philologia.*

Ex Pausania monumentis non negligendum illud vtique: Assyrios omnium primos Vraniam Venerem adortos colere, quos sint insecuti in Cypro Paphij, & ad Ascalonem Phœnices, à quibus didicerint mox Cytherij. Sed & Athenis Vraniæ Veneri fuisse erectum templum, idem comprobat Pausanias. *Calius lib. 23. c. 3. & lib. 29. c. 18.*

Pythen genere illustrem, tradunt historici celeberrimi, vxorem duxisse Iaphygiam, exque eo matrimonio natam illi filiam, Pieriam nomine. Erat autem bellum vehemens Myuntiis aduersus Milesios, tantumque rei diuinæ faciendæ causa commeare licebat. Pythes igitur vxor cum filia, Dianæ sacra factura, progressa Miletum ibi tum Phrygius Nelei maximus natu filius, Pieriam conspicatus, eiusque forma incensus, amare vehementer puellam cœpit: quique est amantium affectus, cupiens illi gratificari, quidnam gratissimum ei à se præstare posset, percontatus; Tum puella prudens & pia, id sibi omnium longè gratissimum fore innuit, si Miletum multis sæpè comitibus secure profici sci facultas ab illo daretur. Quod Phrygius de pace rectè illa senserat, intelligens, statim aduocata concione, Milesiis de ineunda cum Myuntiis amicitia, verba fecit: quæ res cum omnibus placuisset, composita est pax: tamque iucundis exorsa initiis apud vtrumque populum nomen Pieriæ tam celebre fuit, adeo vt mulieribus abierit in adagium res, vt in votis illarum id esset antiquissimum: Sic se amari velle veluti Pieriam Phrygius adamasset. *Calius lib. 23. c. 1.*

Pisoniana conspirationis conscius apud Neronem accusatus quidam ciuis Romanus perpetuo exilio mulctatus est. Archona Flagilla vxor, cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ atque opibus exilium cum viro prætulit. *Camillus lib. 6. c. 7. de amore pudico.*

Potuit *Æmilius Paulus* Canensi acie, tametsi vulneratus, vnius tamen

&

& omnis culpæ expertis in tutum euadere, sed legionibus cæsis noluit, repudiato equo, qui illi ad fugam à Lentulo deferebatur, quinimo saxo sedens, Macte, inquit, ista virtute, C. Corneli, abi, nuntia publicè Patribus, vt vrbem Romam muniant, firmentque præsidiis ante hostis aduentum: meque, vt decet finito inter meos, milites expirare. Mirus imperatoris amor, qui non potuit patriæ, quæ superstes erat, non esse memor, paulò post expiraturus. *Sabellicus lib. 5. cap. 2. Liuius belli Punici, secundi.*

Cato amantis animum dicebat in alieno corpore viuere: quod hodie quoque celebratur: animam illic potius esse, vbi amat, quàm vbi animat. *Apopht. Erasm. lib. 5.*

Socrates eos, qui corpus tantum amarent, similes esse aiebat medicis qui semper egerent, semper instarent aliquid flagitantes: rursus qui amici essent potius quàm, amatores, similes esse iis, qui proprium fundum possiderent, quem semper studuissent reddere meliorem. Amator suam quærit explere voluntatem, amicus haudquaquam ad se spectans, hoc sè putat ditiorem, quo meliorem reddiderit amicum. *Idem lib. 3. de dictis Socratis, Erasm.*

¶ Hierogly phica.

Apud Onocritas legere est, *Lucernam ardentem*, esse mulieris signum quæ sit amore capta, propterea quod leuis, inconstans, & infirmus admodum sit earum amor, qui lucernæ instar, minimi flatus impulsu extingui potest. *Pier. Val. lib. 46.*

Ægypti Sacerdotes, qui odium per *aquas* intelligebant, per *ignem* amorem exprimi voluerunt, ideòque *faces* passim Cupidini dedicarunt: *Idem lib. 46.*

Quoniam voluntatum studiorumque consensus atque similitudo amorem parit, celebratur à Platone *Lyra* inter amatoria monumenta, libro de anima. *Pier. Val lib. 47*

Malum quoque amoris est symbolum, quique amorum agmina pingere volunt, lusitare eos malis, & inter arbores, eiusmodi lasciuire, poma decerpere; abrodere, iactareque confingunt. Item cui *Malus arbor* amori potissimum consecrata; vt & symbola amoris mutui, perditi, iniqui, *vide apud Pier. Val. lib. 45.*

¶ Emblemata Andr. Alciati.

Potentissimus affectus, Amor, Embl. cv.

Aspice vt inuictus vires auriga leonis,
Expressus gemma pusio vincat Amor!
Vtque manu hac scuticam tenet, hac vi flectit habenas;
Vtque est in pueri plurimus ore decor.
Dira lues procul esto, feram qui vincere talem
Es potis, à nobis temperet anne manus?

Vis amoris. Embl. cvii.

Aligerum fulmen fregit Deus aliger, igne
Dum demonstrat, vti est fortior ignis Amor.

In studiosum captum amore. Embl. cviii.

Immersus studiis, dicendo & iure peritus,
Et maximus libello,
Helianiram amat, quantum nec Thracius vnquam
Princeps sororis pellicem.
Pallada cur alio superasti iudice Cypri?
Num sat sub Ida est vincere?

Amor, ex Emblemate cxii. Alciati.

Fere simile ex Theocrito. Embl. cxii.

Alueolis dum mella legit, percussit Amorem
Furacem mala apis, & summis spica liquit
In digitis: tumidò gemit at puer anxius vngue.
Et quatit errabundus humum, Venerique dolorem
Indicat, & grauiter queritur, quod apicula paruum
Ipsa inferre animal tam noxia vulnera possit.
Cui ridens Venus, Hanc imitaris tu quoque dixit,
Nate, feram, qui das tot noxia vulnera paruus.

Dulcia quandoque amara fieri. Embl. cxi.

Matre procul licta, paulum secesserat infans
Lydius: hunc dira sed rapuistis apes,
Venerat hic ad vos placidas ratus esse volucres;
Cum nec ita immitis vipera saua foret.
Qua datis ah! dulci stimulos pro munere mellis:
Pro dolor! heu sine te gratia nulla datur!

In statuam Amoris. Embl. cxiii.

Quis sit Amor, plures olim cecinere Poëtæ,
Eius qui vario nomine gesta ferunt.
Conuenit hoc quod veste caret, quod corpore paruus:
Tela alasque ferens, lumina nulla tenet.
Hac ora, hic abitusque Dei est. Sed dicere tantos,
Scilicet in vates falsa subesse veor.
Eccur nudus agat? Diuo quàsi pallia desint,
Qui cunctas domiti possidet orbis opes.
Aut qui quaso niues boreamque euadere nudus
Alpinum potuit, strictaque prata gelu?
Si puer est, puerumne vocas, qui Nestora vincit?
An nosti Aforai carmina docta senis?
Inconstans puer hic obdurans pectora quà tam
Transadiit, nunquam linquere sponte potest.
At pharetras, & tela gerit, quid inutile pondus?
An curuare infans cornua dira valet?
Alas curue tenet quas nescit in æthera ferre?
Inscius in volucrem flectere tela iecur.
Serpit humi semperque virûm mortalia corda
Ladit, & haud alas saxeus inde mouet.

Si cæcus vitamque gerit, quid tenia cæco
Vtilis est, ideo num minus ille videt?
Quisve sagittiferum credat qui lumine captus?
Hic certa, ac caci spicula vana mouet.
Igneus est, aiunt, versatque in pectore flammas.
Cur age viuit adhuc? omnia flamma vorat.
Quinetiam tumidis cur non extinguitur vndis
Naïadum, quoties mollia corda subit?
At tu ne tantis capiare erroribus, audi:
Verus quid sit amor, carmina nostra forent:
Iucundus labor est, lasciua, per otia: signum
Illius est nigro punica glans clypeo.

Potentia amoris. Emblema, cxvi.

Nudus Amor viden' vt ridet placidumque tuetur?
Nec faculas, nec qua cornua flectat, habet:
Altera, sed manuum flores gerit, altera piscem,
Scilicet vt terra iura det atque mari.

Senex puellam amans. Embl. cxvi.

Dum Sophocles (quamvis affecta ætate) puellam
A quæstu Archippen ad sua vota trahit,
Allicit & pretio, tulit ægrè insanâ iuuentus
Ob zelum, & tali carmine vtrumque notat:
Noctua vt in tumulis, superque cadauera bubo;
Talis apud Sophoclem nostra puella sedet.

Fabulæ Seu Apologi.

Senex & Vxor adolescentula.

Duxerat annis quidam grauis adolescentem mulierem, quæ illum auersabatur, neque delectabatur consuetudine ipsius. Quadam nocte fures in domum huius intrauerant, & audiebatur pedum sonitus, neque illi procul è conclaui, in quo cum vxore vir cubabat, abesse sentiebantur. Ibi mulier formidans, ad virum se applicat, & illum etiam, quod nunquam antè fecerat, amplectitur. Hic verò ea re lætus, furibus gratias agere, & iubere impunè auferre quicquid libuisset, quod ipsorum beneficio complexu frueretur vxoris suæ.

Fabula docet, amorem sæpè metu excitari.

Ioach. Camer. lib. Fabul. pag. 387.

¶ Scriptores.

De amore, *Ælianus in Var. Histor. Græc. Aliani Varèni Dialogus. Marsilius Ficinius lib. 1. c. 56. Ioan. Ludouicus Viues; lib. 3. de anima Elisi Calenti Epistola ad Hiaracum, pag. 457. Poëmation Camilli Palæsii. Brusonius l. 1. c. 2. Manipul. Florum, Lumen animæ. Tit. 47. & 48. Andreæ Capellani Regi libri 2. Xenophon in Symposio, Raphaël Volaterranus, lib. 32. Proclus in Alcibiade. Demosthenis oratio amatoria. Plotinus Ennead. 3. Platon. Dialog. de Philosophia. Eiusdem Conuiuium seu de amore. Et Marsili Ficin. comment. in eundem. Raymundus Sebundius, lib. 3. viola Animæ.* De amore naturali; seu storge, *Gellius lib. 12. c. 1, Macr. lib. 5. c. 11. Plutarch. de liberis educandis.*

Angeli, Angelus.

¶ Definitio et etymolog.

Angelus, Græc. ἄγγελος, Hebr. *Maleach.* in multo vsu est frequenterque occurrit in sactis literis & Ecclesia. Significant nonnunquam Angeli ministros potentum præsertim ad perferenda mandata & expedienda quædam negotia longiùs à Domino suo remota missos. De his autem non agimus hoc capite, sed de Angelis bonis & malis, vt loquitur Scriptura & Ecclesia.

Sunt autem *Angeli* Spiritus, hoc est substantiæ incorporeæ, inuisibiles. *Matth. 10. 1. Hebr. 1. 14.* simplices, proprietate tamen naturæ finitæ, *Gen. 28. 12. Col. 1. 16. Luc. 1 26.* simul omnes initio ex nihilo creatæ. *Ps. 104. 4.* incorruptibiles, intelligentia & voluntate præditæ, Dei creatoris sui administræ. *Mar. 1. 13. Matt. 22. 30. Heb. 2. 14.*

Horum alij sunt boni: alij *Mali.* Namque omnes initio ex equo boni & sancti à Deo creati, *Gen. 1. 31.* atque excellentissima facultate intelligendi & iudicandi: cum vi liberè eligendi, & repudiandi vel bonum vel malum præditi essent; factum est, vt quidam sui arbitrij viribus relicti, sponte & vltro à veritate deficientes. *Iud. v. 6. 2. Pet. 1. 4.* in peccatum lapsi sint: alij gratiâ, diuinâ adiuti in veritate constantes, & omnino perstiterint.

Boni ergo Angeli sunt, qui in veritate, hoc est, in beato illo & firmo statu, in quo conditi fuerant, perstiterunt, & dono perseuerantiæ ita confirmati sunt, vt à summo illo bono, cui adhæserunt, ad aliquod malũ minimè deficere possint. *Matth. 18. 10. & 22. 30.* Ac proinde perpetuo promptos se ac paratos præbent ad glorificandum Deum suo obsequio. *Ps. 103. 20. 21.* Vnde & per imagines humanas alatas, quæ Cherubim, ac Seraphim dicuntur, populo Israëlitico, Prophetæ Isaiæ, itemque Ezechieli, repræsentati sunt. *Exod. 25. 18. 1. Reg. 6. 23 29. Esai 2. 6 Ezech. 1. 7.* &c. Item, vt exercitus, milites accincti ad prælium, equites & currus ignei: *Gen. 3. 21. 2. Reg. 6. 17.* Ad notandum videlicet præsentem affectum, & celeritatem atque alacritatem in exequendis Dei mandatis.

Vtitur aũtem eorum ministerio Deus, non solùm ad gloriam suam celebrandam, *Psalm. 103. 20. 21.* sed etiam (vnde nomen illis) ad aliquid hominibus, maximè piis, nunciandum. *Num. 22. 32. Gen. 19. 13. Iud. 13. v. 3. 4. 5. Dan. 8. 16. & 9. 22. Luc. 1. 13.* Ad mundum quoque ipsum gubernandum; *Colos. 1. 16. Eph. 1. 21.* Quatenus nimirum fideles eorumque vitam hãc, quantum ex Dei volũtate vtile ipsis esse intelligunt, ab omnibus diaboli insidiis & vi custodiunt atq; tuentur. *Ps. 9. 11. Matth. 18. 10. 2. Reg. 6. 16. 17. Act. 5. 19.* Eorundem animorũ curam gerunt, vt in

lege Domini erudiantur, & Euangelij veritas propagetur, curant. *Act.* 10. 5. *&* 16. Quatenus denique in afflictionibus, tam ad corporalem quam spiritualem vitam pertinentibus eos consolantur, corroborant, erigunt salutaribus consiliis piisque auxiliis, nonnunquam verò castigant, 2. *Sam.*24.15.16.1. *Reg.*19.5.7.2. *Reg.*1.3. *Act.*27.23.14. *Num.*22.contra impios Ecclesiam oppugnantes reprimunt ac puniunt, *Esa.*37.36. *Act.*12.23. Vnde Throni, Dominatus, Principatus, Virtutes, Potestates & Potentiæ nominantur, *Eph.*1.21. *Col.*1.16.

In mandatorum Dei executione, aut ad aliquid nunciandum, missi, apparuerunt nonnunquã assumptis veris & talibus, qualia ab hominibus rectè sentientibus & iudicantibus esse credebantur, corporibus: vt quemadmodum per illa loquebantur, videbant, audiebant, sic etiam in iis verè corporeas actiones, vitæque opera exercerent, eo vsque sese ad hominum captum, Deo sic iubente, accommodantes, *Gen.*18.2.4. *&* 19.1. *Matt.*28.3. Aliàs apparuerunt quoq; in corporibus igneis; siue humanis, vt in visionib. Esaia & Eze. oblatis, *Es* 6.2. *Eze.*1.7. Siue equorũ & curruum, vt in Eliæ translatione in cœlum, item in Elisæi profectione contra Syros, 2. *Reg.*2.11. *&* 6.17. Apparuerunt autem interdum vigilantibus, *Gen.*18. *&* 19. *c. Luc.*1.11.28. interdum dormientibus; *Matth.*1.20. *Act.*27.23. interdum verò in ecstasin raptis, *Apoc.*1.10. Harum apparitionum primum genus ὀπτασία, secundum & tertium ὅραμα in sacris literis nominatur. *Luc.*1.22. *&* 24.23. *Act* 26.19. *Act.*10.17. 19. quanquam reperitur ὅραμα pro ὀπτασία; *Matt.*17.9. *Act.* 10.3.

Et si autem magna est sanctorum Angelorum excellentia, & illorum opera vtitur Deus in nobis custodiendis, multaque per illos nobis beneficia præstat; *Dan.*10.5.6. *Matt.*18.5. tamen ex ipsorummet dictis, & Apostoli sententia, *Iudic.*13.16. *Colo.*2.18. *Apoc.*19.10. *&* 22.8.9. non sunt adorandi, sed solus Deus à nobis est adorandus, & colendus. Atque pauca hæc de bonis Angelis.

Mali sunt ij, qui per rebellionem contra Deum, ex illa integritate in qua fuerant creati, exciderunt, *Ioan.*8.44.2. *Pet.*2.4. *Iud.v.*6. atque ita ex optimis pessimi euaserunt. Apostatæ miserrimi in peccatis, odio Dei & hominum, vsque adeò obstinatam habent voluntatem, vt non tantùm ipsi à malo non possint velle resipiscere, eoque seruari; sed etiam nihil mali negligant, quod non aduersus hos omnes indefesso studio machinentur: *Gen.*3.5. *Iob.*1.11.1. *Pet.*5.8.

Princeps eorum vocatur in Scriptura Hebraica voce, *Satan.* i. aduersarius, eò quòd Deo Deique filiis aduersatur, 1. *Chron.*21.1. *Iob.*1.6.9. 12. *&* 2.1.3. *&c. Zach.*3.1.2. *&* 2. *Cor.*12.7. *Satanas* pluſquam trigesies nominatur in nouo Testamento, vox est eiusdem significationis, *&.* *Beelzebub*, vel *Beelzebut.* Nec est nomen corruptum à Græcis librariis, sed b, in l, commutarunt Iudæi, in idoli Exronitarum, (2. *Reg.*1.2.3.6. 16.) opprobrium & ignominiam: quod faciendum esse præcipiunt eorum sapientes. Ergo ex Beelzebub (q.d. idolum muscæ, quod crederetur abigere muscas, ac muscæ figuram haberet: vnde Græcorum Herculem, μυίαγρον, muscarum idolum, in cuius sacrificiis & templo nulla musca visa fuit) fecerunt Beelzebut; i. Iupiter seu Dominus stercoris, idolum stercoreum, quo epithero idola insigniuntur sæpius apud Ezechielem, 3. *Belial*, 2. *Cor.*6.15. Quæ concordia Christo cum Belial? quid Christo cum Satana? Hebræis vox *Beliianhal*, idem est ac inutilitas, incommoditas, pernicies; ex *Beli*, sine, absque, non: & *janhal*, præfuit, propriè demonstrat nequam & πονηρὸν illum, qui nemini prodesse, sed tantùm obesse studet, 4. Græcè vocatur, διάβολον, i. Calumniator, cuius trigesies sexies mentio fit in Nouo Testamento. Verba enim factaque Dei ac membrorum Christi calumniatur, traducit falsisque deformat & traducit delationibus, 5. κατήγορον *accusator fratrum*, nempè Christianorum in vita præsenti militantium aduersus carnem & Satanam mundi principem. Contextus verba planè consolatoria & triumphalia hic adscribere non piget. Factum est prælium in cœlo: Michaël & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & Angeli eius. Sed non obtinuerunt, neque locus eorum amplius inuentus est in cœlo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem: proiectus, inquam, est in terram, & Angeli eius cum eo proiecti sunt. Et audiui vocem magnam dicentem in cœlo; Nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia deiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Sed ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter sermonem testimonij sui: & animæ suæ prodigi fuerunt vsque ad mortem. Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis, 6. Dicitur etiam *seductor* ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, qui seducit vniuersum orbem; *Ap.*12.9. quod omnium seculorum ab Adami lapsu historiæ luculenter ostendunt, 7. *Malus*, *malignus*, ὁ πονηρὸς, nequam malitiosus, eo quod fidelibus malitiosè ac nequiter negotium facessit, 8. *Tentator*, πειράζων, qui homines tentat, quando eos in peccatum & exitium inducit, 9. Princeps mundi, nempè principatũ in reprobos ita obtinens, vt tyrannidem in eos perpetuam & horrendam exerceat, 10. Deus huius sæculi, quoniam potenter agit in filiis inobedientiæ. Denique nominatur (*Ap.*12.*v.*9.) Draco magnus & serpens antiquus, eò quòd statim à condito mundo per serpentem decepit Euam primam nostram matrem.

Reliqui mali Angeli nominantur *Angeli diaboli*, *Matth.*25. *vers.*42. Haud dubiè, quia diabolo capiti suo inseruiunt in hominibus seducendis ac perdendis, 2. Spiritus mali, ac impuri, quoniam homines ad impuras libidines instigant: *Marc.*1.*v.*27.3. Δαίμονες quasi δαήμονες, à singulari scientia rerum in natura etiam occultarum, 4. Adhæc nomina eis quoque Principatus, Potestates, domini mundi, reges tenebrarum seculi huius, spiritus malitiæ. *Eph.*6.*v.*12. Quia potenter agunt in hominibus reprobis.

Porrò etsi Satan cũ suis Angelis Deo, filiisque Dei aduersetur, quantùm in ipso est, sine Dei tamen mandato nihil quicquam potest: Deus enim illum ita potentiæ suæ frænò vinctum constrictumque tenet, vt ea modo exequatur quæ ei diuinitùs concessa vel etiam mandata fuerint, 1. *Reg.*22.*v.*20. *Iob*, 1.*v.*6.2.*v.*1. *Matt.*8.*v.*31. Neque verò permittit Diabolo eiusque Angelis Deus, vt electis exitium adferant. *Matth.*24.*v.*24. *Luc.*22.*v.*38. *Ioan.*10.*v.*28. *Rom.*8.*v.*35. Sed tantùm vt eos tentando exerceant. *Matth.*4.*v.*1. *Eph.*6.*v.*12. &c.

Interim tamen potentia Dæmonum tanta est, vt (si Deus illis permittat) multa facere possint quæ, Scriptura etiam teste, illis nominibus vocentur, quibus Dei opera præter ordinem naturæ edita appellantur, *Exod.*7.11.2. *Thess.*2.9. Tamen propter multiplex, quod inter illa & ista reperitur discrimen, verè dici non possunt κακοδαίμονες, ea posse signa ac prodigia edere, quæ miraculorum nomine verè digna sunt. Itaque miracula quæ ab istis impostoribus edi videntur, vel præstigiæ sunt, vel occulta vi naturæ (quæ ipsis notior est quàm vllis hominibus) vel denique alio quovis modo, Deo certis de causis hæc miracula suo fine semper falsa permittente, fiunt. Itaque verorum miraculorum speciem tantùm habent.

Angelos autem omnes malos è cœlesti domicilio in loca, quæ sunt infrà cælestes orbes, in aërem scilicet & infrà, tanquam in carcerem caliginosum, vbi nunc ceu catenis vincti detinentur, detrusos esse ex verbo Dei constat. *Eph.*22. *&* 6.12.2. *Pet.*2.4. *Iud. v.*6. Tantisper dum in abyssum æterno igne; cum omnibus maledictis reprobis; plectendi mittantur. *Matt.*8.29. *&* 25.41. *Luc.*8.31.

Plura qui cupit de Angelis bonis & malis, Theologorum totam illam materiam, accuratâ methodo in locorum communium tractatione & Angelographia explicantium, libros adeat.

¶ Sententiæ Patrvm.

Saluberrimè confitemur, quod rectissimè credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia valdè bona, & mala ex bonis oritura esse præsciit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiã de malis benefacere, quàm mala esse non sinere: sic ordinasse *Angelorum* & hominum vitam, vt in ea priùs ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. *Aug. de correp. & gratia, c.*10.

Non fit nobis religio cultus hominum mortuorum. Quia si piè vixerunt, non sic habentur, vt tales quærant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionẽ. *Postea de Angelis subdit*: Quare honoramus eos caritate, non seruitute: Nec eis templa constituimus. Nolunt enim sic se honorari à nobis: quia nos ipsos cum boni sumus, templa summi Dei esse norunt. Rectè itaque scribitur hominem ab Angelo prohibitum, ne se adoraret: sed vnum Deum sub quo & ille esset conseruus. *Idem lib. de vera religione, c.*15.

Angeli mutationem non patiuntur. Nullus enim apud illos puer, neque adolescens, neque senex, sed in quo ab initio creati sunt statu, in hoc perpetuo remanent: seruata simplici & eadem immutabili propriæ naturæ substantia, *Basil. hom. in Psal.*44.

Omni in Christum credenti Angelus adsistit, nisi illum à nobis per improbas actiones profligauerimus. Velut enim fumus apes fugat; & fœdus odor columbas expellit: Sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit nulla lachrymarum aspergine dignum ac graueolens peccatum. *Idem, hom. in Psal.*33.

Quomodo possent dicere Seraphin, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus*, nisi docti per Spiritum sanctum? siue igitur laudant Deum omnes Angeli eius, siue laudant eum omnes virtutes eius, per Spiritus instinctum fit, siue astant millies mille Angeli, siue centies centum millia Angelorum illi ministrantium, per virtutem spiritus, suum officium citra reprehensionem perficiunt. Itaque tota illa supercœlestis harmonia, tum in cultu Dei, tum in vltra mundanarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam seruari posset, nisi præsit Spiritus. *Idem de Spiritu sancto.*

Quoniam bonitati nequaquam satis erat sua ipsius solùm contemplatione moueri, sed bonum diffundi ac propagari oportebat, vt plura essent, quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonitatis erat) primùm Angelicas & cœlestes virtutes cogitauit: atque illa cogitatio opus erat, quod Verbo conficiebatur, ac spiritu explebatur. Atque ita secundi splendores, procreati sunt, primi splendoris administri: (siue ignem velut materiæ expertem & incorporeum, siue aliam quandam naturam, quàm proximè ad has accedentem, eas existimare oportet) gestit quidem animus dicere ad malum immobiles, atque ad bonum duntaxat agitationem habentes; vtpote Deum circunstantes, ac primario Dei fulgore collucentes: hæc enim inferiora secundariæ illuminationis sunt. *Nazian. orat.*38.

Ac talis Triadis natura est vndique pura.
Ex illa porrò certissima lucis origo.
Cœtibus Angelicis, mortali lumine cerni
Qui nequeunt, sedemque Dei, soliumque beatum
Cingentes (leuiùs nil namque est mentibus illis,
Pneumata sunt etenim, flammæque per aëra purum
Currentes) promptè sublimia iussa capessunt.
His non connubium non cura, agrique dolores,
Non motus turbas miseras in corde cientes:
Non etiam in membris dirimuntur, & adibus omnes
Inter se miro regit concordia nexu.
Idem suisque sibi: natura est omnibus vna,
Vnaque mens, similique Dei rapiuntur amore.
Nec verò gnatis charisque vxoribus illi
Gaudent, ac dulci exercent sua membra labore.
Non illos inflammat opum vesana cupido,

Nec

Nec quacumque mali parit irritamina tellus ;
Non pelagus ſulcant ratibus , nec vomere terram
Proſcindunt ventris causâ , mortalibus agris.
Primigena qui fraude mali genus omne creauit.
Optimus hic cunctis cibus eſt , vt numine ſummo
Exſatient mentem , Triadiſque ex lumine lucem
Immenſam excipiant. Sunt porrò coniugis omnes
Expertes , puri regis purique miniſtri.
His mens & ſimplex natura eſt , atque coruſca.
Non à carne fluunt (Namque omnis carnea moles
Poſtquam concreuit , certa eſt obnoxia morti :)
Nec rurſus carnem ſubeunt , nec corpora craſſa ,
Sed tales remaneut quales ſunt antè creati.
Idem Nazianz. Carm. de laude virginitatis.

Conteſtationem deponit Apoſtolus apud Deum Patrem , & Chriſtum filium eius,& electos Angelos , quos Dominus in Euangelio ſanctos,appellat : Hi ergo ſunt electi,quia ſunt alij reprobi, qui non ſunt Angeli Dei,ſed Diaboli aſſentientes apoſtaſiæ eius. *Ambroſ. in 1. epiſt. ad Tim. c. 5.*

Spiritus S. miſſus dicitur, & (Angelus) Seraphim miſſus ad vnum: Spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in miniſterium : Spiritus operatur myſterium. Seraphim quod iubetur exequitur : Spiritus quod vult diuidit. Seraphim de loco ad locum tranſit : at verò de Spiritu S. hoc non poſſumus æſtimare. *Idem lib. de Spiritu S.*

Eſto Angelus,hoc eſt diuini miniſter imperij, Obſequere mandatis Domini. Cùm fueris Angelus,videbis faciem Dei. *Idem in Pſ. Beati immaculati. tit. 8. v. 2.*

Manifeſtum eſt , quia frequenter multos fallit Saranas,oſtendens ſe illis quaſi Angelum Dei , vt decipiat eos. *Idem.*

Omnes credentes qui fixa mente deuoti ſunt , exeuntes de ſæculo duce dextræ partis Angelo, inducuntur in cœlum. *in Ep. ad Coloſſ. c. 1.*

Lazarus proiectus in veſtibulo diuitis epulonis non erat moroſus , non dicebat conuitia, nec indignabatur : non dicebat , ego hic iaceo, exemplum iis qui me conſpiciunt, probrum ac ludibrium,fame contabeſcens. An hæc ſunt prouidentiæ ? An vlla iuſtitia deſpicit res hominum ? Nihil horum neque dixit neque cogitauit. Vnde hoc liquet ? ex eó quod Angeli ſtipatum illum deduxerunt , inque ſinum Abrahæ delatum depoſuerunt. Quod ſi blaſphemus fuiſſet, nequaquam illi tantùm contigiſſet honoris. *Chryſoſt. concione. 1, in 16. c. Luca.* Præpoſiti ſunt Angeli cœlorum ſuper poteſtates aëreas : vnde procedit verbum, quod fit hic. Intuetur enim legem fixam,legem æternam, iubentem ſicut ſcriptura , ſine ſyllabis , ſine ſtrepitu, fixam ſemper & ſtantem intuentur Angeli corde mundo,& ex illa faciunt quicquid hic fit. *Auguſt. ſupor illud Pſalm.103. Draco iſte,quem feciſti, &c.*

Vtique noſcunt Angeli ſancti, docti de Deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati ſunt , quanti numeri ſupplementum de genere humanos integritas illius ciuitatis expectat. *Idem.*

Magna dignitas fidelium animarum, vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in cuſtodia ſui Angelum deputatum : Imò plures,Pſalm. 34. *Hier. ſuper Matth. 13.*

Superna illa ciuitas ex Angelis & hominibus conſtat, ad quam tantum credimus humanum genus aſcendere , quantos illic contigit electos Angelos remanſiſſe : ſicut ſcriptum eſt,Statuit terminos gentium, iuxta numerum Angelorum Dei. *Greg. hom. 34. ſuper Euang.*

Vnuſquiſque,in quantum ſufficit, ſi à prauitate proximum reuocat , ſi exhortari ad bene operandum curat,ſi æternum regnum vel ſupplicium erranti denuntiat, quum verba ſanctæ annuntiationis impendit , profectò Angelus extitit. *Idem in homil. 6. ſuper Euang.*

Qui parua capiunt ſed tamen hæc eadem parua piè annuntiare fratribus non deſiſtunt , iſti in Angelorum numerum currunt. Qui ſecretorum cœleſtium ſumma capere præualent , & nuntiare , etiam iſti in Archangelorum numerum deputantur. Qui Amando ardent , & loquendo alios accendunt, iſti Seraphim dicuntur. *Ibid.*

Angeli cum ad nos veniunt,ſic exterius implent miniſterium, vt tamen nunquam deſinant interius per contemplationem. Mittuntur igitur & aſſiſtunt, quia etſi circumſcriptus eſt Angelus ſpiritus:ſummus tamen ſpiritus ipſe,qui Deus eſt,circumſcriptus non eſt. Angeli itaque & miſſi ante ipſum, qui à quolibet miſſi veniant , intra ipſum currunt. *Ibid.*

In hoc eſt natura angelica à naturæ noſtræ conditione diſtincta, quòd non & loco circumſcribimur , & cœcitatis ignorantia coarctamur : Angelorum verò ſpiritus loco quidem circumſcribuntur , ſed tamen eorum ſcientiæ longè ſuper nos incomparabiliter dilatantur. Interiùs & exteriùs ſciendo diſtincti ſunt, quoniam ipſum fontem ſcientiæ contemplantur. Quid enim de his, quæ ſcienda ſunt,neſciunt, qui ſcientes omnia ſciunt ? *Idem 2. lib. moralium.*

Nouem Angelorum eſſe ordines,teſtante ſacro eloquio,ſcimus, ſcilicet Angelos,Archangelos,Virtutes,Poteſtates,Principatus, Dominationes , Thronos,Cherubim, æquè Seraphim. *Idem in homil.*

Angelorum vocabulum nomen eſt officij, non naturæ ; nam ſancti illi cœleſtis patriæ ſpiritus ſemper ſunt ſpiritus,ſed ſemper vocari Angeli nequaquam poſſunt. Tunc ſolùm ſunt Angeli, quum per eos aliqua nuntiantur. Vnde Pſalmus. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus. Hi ergo qui minima nuntiant,Angeli : qui verò ſumma nuntiant , Archangeli vocantur. Græca enim lingua Angeli,nuntij. Archangeli verò ſummi nuntij vocantur. Qui idcirco priuatis nominibus cenſentur, vt Michaël,Gabriël,Raphaël, vt ſignetur etiam per vocabula , quid in operatione valeant, *Idem in homil.*

Timet Angelus adorari ab humana natura , quam videt in Deo ſublimatam. *Ibid.*

Angeli ad miniſterium pro noſtra ſalute ſemper mittuntur. *In Paſtor.*

Angelo apoſtatæ ſimilis efficitur homo , qui hominibus eſſe ſimilis dedignatur. *Ibid.*

Simus deuoti, ſimus grati tantis cuſtodibus,redamemus eos , quantùm poſſumus, quantùm debemus affectuosè , ideò Angelos eius tanquam futuros aliquando cohæredes:eos verò interim actores & tutores à patre poſitos & præpoſitos nobis , adhuc enim paruuli ſub tutoribus & actoribus ſumus. *Bern. ſerm. in 12. Pſalm. 91.*

Quoties ergo grauiſſima cernitur vrgere tentatio , & tribulatio vehemens imminere , inuoca Deum cuſtodem tuum , directorem tuum , adiutorem tuum in opportunitatibus , in tribulatione. Inclama eum,& dic , Domine ſalua nos , perimus : in tribulatione verò neque dormitat,neque dormit, etſi quando ad tempus diſſimulat, &c. *Ibid.*

Væ nobis , ſi quando prouocati ſancti Angeli peccatis & negligentiis, indignos nos iudicauerint præſentia & viſitatione ſua, & quorum præſentia protegere nos,& propulſare poterat inimicum. Quod ſi neceſſariam habemus familiaritatem dignationis angelicæ : cauenda eſt nobis eorum offenſa,& in his maximè exercendum , quibus eos nouimus oblectari. Hæc autem placent eis quæ in nobis inuenire delectant,vt eſt ſobrietas, caſtitas, paupertas voluntaria, creber in cœlum gemitus,& ſuper hæc omnia veritatem & pacem à nobis exigunt. *Ibid.*

Benignus es Domine , qui non es contentus noſtra fragilitate multorum,ſed ipſis hominum cuſtodibus Angelicam cuſtodiam ſupponis. *Ibid.*

Tu ergo ſi vis habere miniſterium Angelorum , fuge conſolationes ſæculi, & tentationibus reſiſte Diaboli. *Bern. in ſerm. 50.*

Angelis ſuis mandat de te, &c. O quantam debet tibi hoc verbum inferre reuerentiam , afferre deuotionem, conferre fiduciam, pro præſentia reuerentiam , pro beneuolentia deuotionem , pro cuſtodia fiduciam ! Cautè ergo ambula , vbi ſunt Angeli, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. *Ibid.*

Credimus , Angelos ſanctos adſtare orantibus , offerre Deo vota & preces hominum , ſi ſine deceptione leuari puras manus proſpexerint. *Ibid.*

In quouis diuerſorio , in quouis angulo reuerentiam exhibe tuo Angelo,ne audeas illo præſente, quod me videnté , non auderes. Adſunt igitur tibi non modo præſentes tecum,ſed etiam pro te adſunt, vt protegant,adſunt vt proſint. *Ibid.*

Angelus eſt ſubſtantia intellectualis,ſemper mobilis,arbitrio libera, incorporea , Deo miniſtrans , gratia , & non natura, immortalitatem ſuſcipiens : cuius ſubſtantiæ ſpeciem & terminum ſolus, qui creator eſt , nouit. *Damaſc. lib. 2. cap. 3,*

Boni Angeli ad miniſterium humanæ ſalutis deputati ſunt , vt cuncta adminiſtrent mundi , & regant omnia iuſſu Dei, *Iſidor. de ſummo bono.*

Singulæ gentes præpoſitos Angelos habere creduntur , omnes homines Angelos habere probantur. *Ibid.*

Natura Angelorum mutabilis eſt, quia ineſt illis mutabilitas in natura,ſed fecit eos incorruptos charitas ſempiterna. *Ibid.*

Angeli ſunt natura mutabiles conditi, ſed facti contemplatione immutabiles , animo paſſibiles , mente rationales, ſtirpe æterni & beatitudine perpetui. *Ibid.*

Adeſt vnicuique noſtrûm etiam minimo , qui ſunt in Eccleſia Dei , Angelus bonus,Angelus Domini,qui regat,qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus noſtris corrigendis , & miſerationibus expoſcendis quotidie videat faciem patris,qui in cœlis eſt. *Orig. in Num. hom. 66.*

Agunt Angeli diem feſtum, lætantes ſuper his,qui refugientes conſortia dæmonum , per exercitia virtutum , Angelicis feſtinant ſociari conſortiis. *Ibid.*

Fatendum eſt, neſcire quidem mortuos , quid hic agatur , dum hic agitur : poſtea verò audire ab eis , qui hinc ad eos moriendo pergunt , non quidem omnia,ſed quæ ſinuntur etiam ipſi meminiſſe:& quæ illos, quibus hæc indicantur , oportet audire. Poſſunt & ab Angelis , qui rebus, quæ hic aguntur , præſto ſunt, audire aliquid mortui, quod nunc vnumquemque illorum audire debere iudicat, cui cuncta ſubiecta ſunt, *Aug. lib. de agenda cura pro mortuis,& habetur 13. q. vlt. c. Fatendum.*

¶ Exempla et loci Biblici.

Angeli boni apparuerunt hominibus, Exemplæ: Agar ancillæ Sarai , *Gen. 16.7.* Abrahæ, 18.2.& 22.11. Loth. 19.1. Iacobo, 28.12. & 31. 11. & 32.1. *Oſea.* 12.4. Balaamo, *Num.* 22.22. Iſraëlitis, *Iud.* 2.1. Gedeoni, 6. 12. matri Samſonis, 13.3. patri, *verſ.* 9.10.11. Dauid, 2. *Sam.* 27.17. Eliæ, 1. *Reg.* 19.5.2. *Reg.* 2.3. ſeruo Eliſæi, 2. *Reg.* 6.17. Eſdræ, 4. *Eſd.* 2. *verſic.* 42. 43.44.& 45. Eſaiæ, *Eſa.* 6.6. Tobiæ, *Tob.* 3.26.& 12.15. Sidrach. & ſociis, *Dan.* 3.92. Danieli, *Dan.* 6.22.& 9.21.& 10.8. Zachariæ Prophetæ, *Zach.* 1. *verſic.* 8.9. Macchabæo & ſuis, 2. *Mac.* 11. *verſ.* 7.8. Ioſeph viro Mariæ, *Mat.* 1.20.& 2. *verſi.* 13.19. Chriſto, 4.11. Vtrique Mariæ, *Matt.* 28. *verſ.* 2.5. *Marc.* 16.5. Zachariæ, *Luc.* 1.11. Mariæ Virgini, *verſ.* 28. Paſtoribus, 2.9. Chriſto, 22.43. Mariæ Magdalenæ, *Ioan.* 20.12. Apoſtolis, *Act.* 1.20.& 5.19. Philippo, 8.26. Cornelio Centurioni, 10.3. Petr. 12. *verſ.* 6.7. Paulo, 27.23. Ioanni, *Apocal.* 1.1.& 19.17. & 20.1.& 22.6. Angelus cum Iacob pugnat, *Gen.* 32.24. *Oſe.* 12. *verſ.* 3.4.

Ab Angelis interfectorum exempla , Angelus Domini percutit caſtra Aſſyriorum, 2. *Reg.* 19.35. 2. *Paral.* 32.21. *Eſa* 37.36. Populum Dauidis, 2. *Sam.* 24.10. Herodem, *Act.* 12.23.

Angelorum officium. Angeli boni iræ Dei miniſtri, *Gen.* 18.16. *Exod.* 22.29.2. *Sam.* 24. *verſ.* 26.17. *Act.* 2.23. Angeli meſſoribus ſimiles, *Matt.* 13.39. Angeli viri dicti , *Geneſ.* 18.2.& 19.5. *Luc.* 24.4. *Act.* 1.10. Filij Dei dicuntur, *Iob.* 1.16. Ἀγγελικῶς, vt à filiis hominum diſcernantur: verum humanitus id de Deo dicitur, & ſumpta à regibus terrenis ſimi-

litudine, vt 1. *Reg.* 21. 29. Angeli virtutis Christi, 2. *Thess.* 1. 7. Angeli cum Deo collati mundi non sunt, *Iob.* 14. 18. inuitant ad dandam Deo gloriam, *Psal.* 7. 9. & 103. 20. gloriam Deo tribuunt, *Esa.* 6. 3. *Luc.* 2. 14. Angeli diem iudicij ignorant. *Matth.* 24. 36.

Angelorum nomina, quæ in Sacris literis inueniuntur: Gabriel, *Dan.* 8. 16. & 9. 7. *Luc.* 1. *v.* 11. 26. Michaël, *Dan.* 10. 13. *Iuda vers.* 9. *Apoc.* 12. 7. Raphaël, *Tob.* 5. 5. & 6. 1. & 12. 2. Vriël, 4. *Esdr.* 4. 1. & 5. 20. Angeli pro Angelica natura, *Hebr.* 2. 16. Angelis linguæ tribuuntur à Paulo. 1. *Cor.* 13. per hyperbolem ex hypothesi, maximè emphaseos gratia, ac si diceret: Si neque illis vterer ad commodum proximi, id vero nihil aliud esset, quàm inanis & obstrepera loquacitas. Angeli infantium vident faciem Patris qui in cœlis est, *Matth.* 18. 10.

¶ Historica Exempla.

Vltimo anno imperij sui Heraclius, cùm contra Agarenos ex portis Caspiis eduxisset copias (de gente sæuissima, quam Alexander Magnus ob immanitatem super mare Caspium inclusisse dicitur) Angelus Domini quinquaginta duo millia de exercitu, eius concidit: quæ res tantum mœrorem ei conciliauit, vt eo extingueretur. *Otho Phrysingensis lib. 5. c. 9. & Gothofr. Viterbiensis parte 16. Chronicorum.*

¶ Hieroglyphica.

In diuinis literis Lilium, præcipuè album, nunc Christi, nunc Angelorum hieroglyphicum est; à candore quippe iustitiæ, ad quod respexisse voluit Salomonem, cùm dixit: *Flos campi & lilium conuallium. Pier. Valer. lib. 55. pag 533.*

Neque absurdum est Angelos per stellas intelligi, qui stellarum præsides habeantur. In Moseos etiam traditionibus vt summi viri locum interpretantur, per stellas Angeli significantur. *Idem l. 44. pag. 437.*

¶ Scriptores.

De Angelis, *Damascenus lib. 2. Dionysius Areopagita in Hierarchia cœlesti. Lumen animæ. Tit. 8. Rainerius, Pharetra. Phil. Melanth. in locis. Hulesti. Lumen animæ. Tit. 8. Rainerius, Pharetra. Phil. Melanth. in locis. Hulderichus & Zuinglius epist. 17. Bonicontrius lib. 1. rerum cœlestium. Marsil. Ficinus lib. 2. cap. 82.* An Angeli omnes sint speciei vnius? *Calius Rhodigin. lib. 2. c. 3.* An iidem corruptioni subiiciantur. *Idem lib. 2. c. 8.* De Angelis bonis & malis, *Dionysius Richel. lib. 5. de fide Catholica.* Angelorum numerus Platonis ad id & Aristotelis sententia, *Cal. Rhod. lib. 2. cap. 1.* An Angeli habeant corpus? *Idem Cœlius lib. 2. c. 5. Rampigallus c. 11. Hanapus 31.* De Angelorum creatione & reparatione, *Lombardus 2. 1.* Theologorum de Angelis bonis placita Parangeliarchus, *Cal. lib. 2. c. 11.* De ordinibus Angelorum, *Beluacensis, & Pharetra, Lombard. 29.* Angeli nuntij Dei, *Otho Brunfelsius Pandec. lib. 10. cap. 6.* De Angelorum officiis, *Lombard. 2. 10.* De Angelorum cognitione, *Ægidius de Roma.* De præsidio Angelico, *Ioan. Riuius.*

Anima.

Definitiones et etymolog.

Anima Græcè ψυχή, ῆς, ἡ, & ψυχικὸς, ὴ, ὸ, animalis dicitur. Et est substantia creata, inuisibilis, incorporea, immortali Deo similis, imaginem nullam habens, nisi creatoris sui. *Secundum Aug. lib. diffinitionum.*

Anima est principium, quo viuimus, sentimus, intelligimus, nutrimur, & secundum locum mouemur primùm. *Secundum Aristot. lib. 2. de Anima.*

Anima est actus primus substantialis corporis physici, organici, in potentia vitam habentis. *Secundum Arist. lib. 2. de anima.*

Anima vegetatiua est principium, quo vegetamur primùm.

Anima sensitiua est principium, quo sentimus primùm.

Anima intellectiua est principium, quo intelligimus primùm. *Secundum eundem Arist.*

Anima, vt ait Lactantius libro de opificio Dei, c. 17. quid sit, nondum inter Philosophos conuenit, nec vnquam fortasse conueniet.

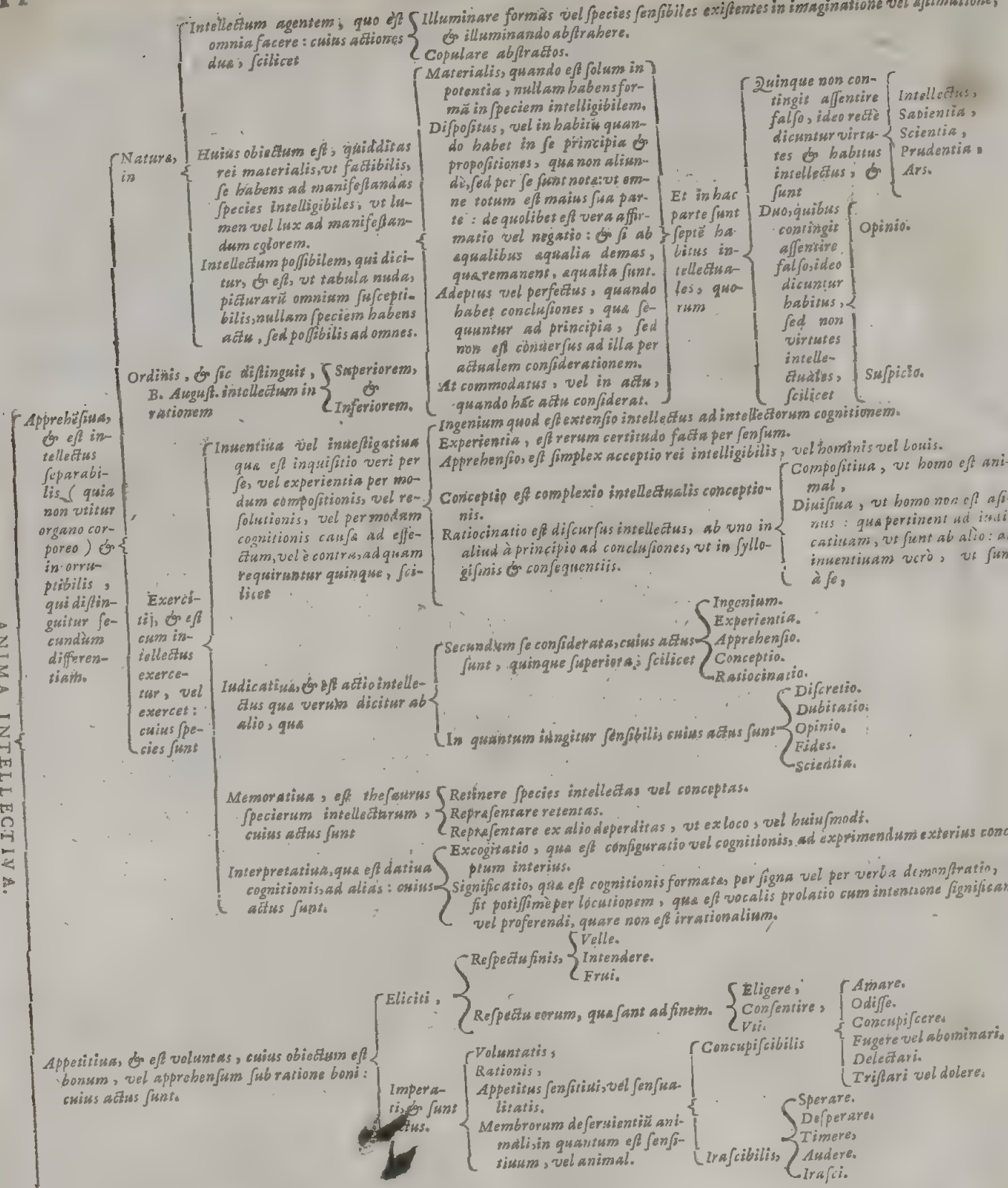
¶ Divisio.

Potentia

Potentia sensitiua. | Organa. | Obiecta. | Actus.

ANIMA SENSITIVA.

- Apprehensiua de intus, secundum B. Thom. & Auerroëm. cuius partes sunt.
  - Sensus communis, virtus, cui reddũtur omnia sensata, & est velut centrum aliorum quinque sensuum, à quo deriuantur sicut rami. — Prima concauitas cerebri maximè humida. — Sensibile sensatum, vt cognoscibile, cuius actus sunt: Distinguere inter propria sensata, vt inter colorem & sonum. Percipere communia sensata, sicut motum, quietem, magnitudinem, figuram, numerum.
  - Phantasia siue imaginatiua, qua secundum Aristot. est motus factus à sensu secundum actum. — Secunda concauitas cerebri, vel pars immediatè sequens minùs humida. — Sensibile sensatum, vt reseruabile: Percipere sensationes exteriores, sicut cùm sentio me sentire, & video me videre.
  - Æstimatiua, qua in hominibus dicitur cogitatiua, virtus apprehendens de sensato, quod non est sensatum, sicut sunt intentio, vt infra. — In brutis posterior pars capitis, in hominibus media cellula cerebri, vel in summo eius, qua dicitur syllogistica. — Intentio bonitatis & maleuolentiæ, conuenientiæ & disconuenientiæ, vtilitatis vel nocumenti vt elicibilia forma imaginata: Retinere speciem vel similitudinem sensibilis, quam accepit à sensu communi in absentia ipsius sensibilis. Apprehendere intentione sensibilium, sicut in oue cognoscente inimicitias lupi, vel gallina vulpis naturaliter.
  - Memoratiua virtus conseruatiua intentionum, quas apprehendit æstimatiua, & in hominibus propriè est reminiscentia. — Postrema concauitas cerebri. — Intentio elicita ab æstimatiua, in quantum reseruabilis: Retinere de intentionibus sensibilium, quod apprehendit æstimatiua.
- Per modum dirigentis, scilicet ostendendo, quid sequendum vel fugiendum, & hoc facit: Phantasia, & sensus communis, ostendendo formas sensibilium sequendorum, vel fugiendorum, vt colorem, saporem, odorem, figuram, numerum, & huiusmodi. Æstimatiua, præsentando intentiones sensibilium sequendorum vel fugiendorum, sicut vtilitatem, & nocumentum, conuenientiam, disconuenientiam, delectabilitatem, vel tristitiam eorum.
- Motiua triplex.
  - Per modum imperantis, & est virtus à Philosophis dicta appetitiua, à Theologis sensualitas, & est duplex scilicet,
    - Concupiscibilis, qua est vis imperans motum, ad ea, quæ æstimantur necessaria & vtilia appetitu delectandi, cuius obiectum est bonum simpliciter & absolutè, cuius actus sunt.
      - Prosequi respectu boni: Concupiscere, Desiderare, Gaudere, Lætari, Amare, Diligere. — Hanc partem perficiunt & moderantur sex virtutes morales, scilicet: Temperantia, Liberalitas, Affabilitas, Veritas, Eutrapelia, Philotimia.
      - Fugere respectu mali: Abominari contra desiderare. Dolere contra gaudere. Tristari contra lætari. Odisse contra amare. Contemnere contra diligere.
    - Per modum imperantis, & est virtus à Philosophis dicta appetitiua, à Theologis sensualitas, & est duplex scilicet,
      - Irascibilis, qua est vis imperans moueri, ad pellendum à se, quod æstimatur nociuũ aut corrumpens appetitu vincendi, cuius obiectũ est bonum arduum & expediens, & est secundum B. Thomam, vt armiger & defensatrix concupiscibilis, secundum duplicem dispositionem, scilices.
        - Corroborantem, qua sequitur cordis & virtutis impetuosam confortationem, ex cuius imperio fiunt actus.
          - In bonum, non quodcunque, sed excellens & honorabile, cuius actus sunt: Ambitio, Spes, Superbia, Contemptus, Dominatio.
          - In malum, non quodcunque, sed excellens, cuius actus sunt: Audacia, Ira, Insurrectio.
        - Debilitatem, qua est dispositio impetuosæ consequẽs disconfortationem cordis, secundum quã per fugam fiunt actus.
          - A bono arduo difficili non excellenti: Desperatio, Humiliatio, Reuerentia, Pœnitentia, Impatientia, Timor.
          - A malo arduo difficili vel excellenti.
    - Per modum exequentis, & est virtus consequens ad affectiuas, diffusa in lacertis, musculis & neruis, contrahens & relaxans ligamenta coniuncta membris, & est duplex: scilicet,
      - Generalis, est virtus motiua consequens, vt supra, cuius sedes est in postremâ parte cerebri, & capitis, vnde oriuntur nerui motiui, sicut ab interiori nerui sensitiui ramificati per totum corpus.
      - Particularis, est in singulis membris vis motiua, per collatam virtutem à generali, cuius partes sunt.
        - Contractiua, ex qua si prouenit motus totius animalis de loco ad locum, sed est quæ animal: Contrahitur, Extenditur, Vt Conchilia & Ostrea.
        - Progressiua, est vis vel principium transeundi de loco ad locum, cuius species sunt: Gressiua pedibus. Volatiua alis. Reptatiua costis & ventre. Natatiua pinnulis solo organo differentia.
        - Optatiua, est principium operandi, cuius organa iuncta sunt in habentibus manus, vel os, vel cornua, vel pedes, vt in apibus & araneis.
        - Vocatiua, est principium emittendi vocem, secundum apprehensionem, indicatiua affectionum, cuius organum est pulmo, & vitalis arteria, quæ est in solis animalibus habentibus pulmonem.

¶ Loci Biblici.

Anima per synecdochen, pro persona, seu homine toto, *Genes.* 14. 21. & 46. 27. *Leui.* 4. 27. & 5. 1. & 11. v. 43. 44. & 17. v. 11. & 15. *Num.* 23. 10. & 30. 3. 1. *Sam.* 18. *vers.* 1. 3. & 19. 11. & 20. 17. & 22. 22. *Ps.* 57. 5. & 88. 15. & 105. 18. & 106. 15. & 119. 20. & 120. 2. *Prou.* 11. 17. & 16. 17. & 19. *vers.* 8. 16. & 22. 25. & 29. v. 10. 24. *Es.* 44. 20. & 46. 2. & 47. 14. & 53. 6. *Io.* 4. 8. *Abac.* 2. 10. *Matt.* 16. 25. *vt ex Luc.* 9. 25. *patet. Act.* 2. 43. & 7. 14. *Rom.* 13. 1. 1. *Pet.* 1. 9. pro parte hominis præstantiore, *Matth* 10. 28. *Luc.* 12. 5. *Es.* 10. 18. pro desiderio, *Psalm.* 27. 12. (per Metalepsin) 41. 3. *Eccl* 6. *vers.* 7. 9. *Es.* 41. 4. & 56. 11. *Ier.* 22. 27. & 34. 16. *Ezech.* 7. 19. & 16. 27. pro facultate, in qua resident affectus, *Heb.* 4. 12. pro sanguine carnem viuificante, *Gen.* 9. 4. *Deut.* 12. 23. pro vita μετωνυμικῶς. *Gen.* 37. 21. *Ex.* 21. *vers.* 23. 30. & 30. 12. *Deut.* 22. 26. *Ios.* 9. 24. *Iud.* 18. 25. 1 *Sam.* 20. 1. & 22. 23 & 23. 17. & 27. 9. 2. *Sam.* 1. 9. & 4. 8. & 16. 11. 2. *Reg.* 19. *vers.* 10. 11. & 20. 31. 2. *Reg.* 1. *vers.* 13. 14. & 7. 1. *Par.* 11. 19. 1 *Par.* 1. 11. *Esth.* 7. 3. *Iob.* 2. *vers.* 4. 6. *Psalm.* 7. *vers.* 3. 6. & 17. 9. & 22. 21. & 54. *ver.* 5. 6. & 55. 19. & 56. 7. & 59. 4. & 86. 14. & 94. 17 & 109. 31. & 119. 25. & 142. *vers.* 5. 8. *Prouerb.* 20. 2. *Es.* 16. 4. *Ier.* 39. 18. *Thre.* 59. *Matth.* 2. 20. & 6. 25 *Luc.* 9. 24. & 12. 23. & 17. 33. pro animali siue animante, Ap. 16. 3. Anima viuens, pro animali vel animante, periphrasis, *Gen.* 2. 20. *Ezech.* 27. 7. Animæ vox tribuitur etiam cadaueri & homini mortuo. *Leu.* 19. 28. & 21. *vers.* 1. 11. *Num.* 5. 2. & 6. 6. & 9. 6. 7. *Osee*, 9. 4. *Ag.* 2. 14. item sepulchro, aut, vt, alij, inferno, *Esa.* 5. 14. 23. Anima Christi turbata, *Ioan.* 12. 27.

Animarum immortalitatis asseritur. *Gen.* 1. 27. & 15. 15. & 25. 8. & 35. 29. & 37. 35. & 49. *vers.* 18. 29. *Ex.* 3. 6. *Num.* 23. 10. 1. *Sa.* 28. M. 1. *Reg.* 17. 21. *Iob.* 4. 18 & 13. *vers.* 15. 16. & 19. *vers.* 25. 26. 27. *Psalm.* 16. *vers.* 10. 11. & 17. 15. & 33. 6. & 69. 29. & 102. 29. 1. *Eccl.* 12. 7. *Es.* 14. 9. & 31. 6. *Ezech.* 37. *vers.* 4. 5. *Dan.* 12. 2. *Matth.* 10. 28. & 12. 32. *Luc.* 12. 5. & 16. *versic.* 9. 22. 23. & 20. 36 & 23. *versic.* 43 46. *Actor.* 7. 19. & 23. 8. *Rom.* 7. 24. 1. *Corinth.* 15. 19. 2. *Corinth.* 5. 1. & 66. *Phil.* 1. 23. *Hebr.* 12. 9. 1. *Pet.* 1. 22. Animas per patientiam possidere. *Luc.* 21. 19. est vita tranquilla & beata perfrui.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. *Ezech.* 8.

Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. *Matth.* 10.

Quid enim proderit homini, si totum mundum lucretur & detrimentum animæ suæ faciat? aut quid commutationis dabit homo pro anima sua? *Marc.* 8.

¶ Patrvm Sententiæ.

Animæ oculus, mens. *Aug.*

Animæ patria est Deus ipse. *Idem.*

Anima iusti est sedes sapientiæ. *Idem.*

Anima hominis aut à Deo, aut à Diabolo regitur. *Idem.*

Animæ medicina est credere in Christum. *Idem.*

Anima etiam pessima melior in optimo corpore. *Idem.*

Animas mortuas multi in corpore viuo habent. *Idem.*

Animæ mortuæ sepulchrum est corpus. *Idem.*

Vis vt animæ tuæ caro tua seruiat? Deo seruiat anima tua: debes regi, vt possis regere. *Idem.*

O anima Christiana, euigila: & si qua in te sit virtus charitatis, quæ omnia sustinet, Domini tui imitare vestigia. Considera, quot millia martyrum tritam tibi fecerint viam, transierunt virgines, transierunt martyres, transierunt pueri & puellæ, & adhuc times? qui docet te, ille est via non errans, veritas non fallens, vita non deficiens: Via in exemplo, veritas in promisso, & vita in præmio. *Idem de doct. Christ.*

Væ animæ audaci, quæ sperauit, si à te recessisset, se aliquid melius habituram, versa & reuersa in tergum, & in latera, & in ventrem: dura sunt omnia, & tu solus requies, & ecce ades. *Idem lib. 6. conf.*

Quid est, quod velis habere malum? dices mihi omnino, non vxorem, non filium, non filiam, non seruum, non ancillam, non tunicam, postremo non caligam: & tu vis habere malam vitam: rogo te, præpone animam tuam caligæ tuæ. *Idem in homil.*

Anima est substantia creata, inuisibilis, incorporea, immortalis, Deo simillima, imaginem habens creatoris sui. *lib. de defin. anima.*

Anima est quædam substantia rationis particeps, regendo corpori accommodata. *De quantitate animæ.*

Sicut Deus omnem creaturam, sic anima omnem creaturam naturæ dignitate præcellit. Omnis autem anima aut Christi sponsa, aut diaboli adultera est. *Super Gen. addit.*

Felix anima, quam Dei pietas respicit, humilitas subiicit, potentia reducit, obedientia conducit, perseuerantia perducit, deuotio introducit, charitas vnit. *De spiritu anima.*

Hæc est animæ nostræ vitalis substantia, quæ alitur & pascitur, & gubernatur, nec quicquam est aliud, quod viuere faciat rationalem animam, quam eloquium Dei. *Amb. in Psal.* 118.

Animus author culpæ, caro vero ministra. *Offic.* 1.

Si magnæ mercedis est à morte eripere carnem, quanquam morituram, quanti est meriti à morte animam liberare, in cœlesti patria sine fine victuram? *Greg. in homil.* 26. *moral.*

Quoquo se verterit anima, si vigilanter intendit, in eisdem ipsis Deum inuenit, per quæ reliquit, eiusque potentiam eorum consideratione cognoscit, quorum amore deseruet: per quæ peruersa cecidit, per hæc conuersa reuocatur. *Idem.*

Tres vitales spiritus creauit omnipotens Deus: Vnum, qui carne non tegitur. Alium, qui carne tegitur, sed non cum carne moritur. Tertium, qui carne tegitur, & cum carne moritur. Primus Angelorum, secundus hominum, tertius brutorum animalium. *lib. dialogorum.*

Sic conditi mirabiliter sumus, vt ratio animam, & anima possideat corpus. *Greg.*

Ad imaginem quippe Dei facta anima rationalis cæteris omnibus occupari potest, repleri omnino non potest: capacem enim Dei quicquid Deo minus est, non implebit. *Bern. in serm. dedicationis.*

Est cœlum sancta anima, habens Solem intellectum, Lunam fidem, astra virtutes, vel certe sol iustitiæ zelus, aut feruens charitas, & luna continentia. *super cantic.*

Animæ desideranti Dominus festinus occurit, cœlesti rore circumfusus, Vnguentis optimis delibutus, animam recreat fatigatam, esurientem reficit, aridam impinguat, terrenorum oblitam, sui ipsius immemorem. *ibid.*

Paupertate, mansuetudine, & fletu renouatur anima, similitudo quædam & imago æternitatis omnia tempora complectens: nam paupertate futura meretur, mansuetudine sibi præsentia vendicat, luctu pœnitentiæ præterita quoque recuperat. *ibid.*

Hæc est animæ suauissima & saluberrima requies, conscientia munda. Quies secura vt beatæ animæ culcitra, conscientiæ puritas; capitale tranquillitas, opertorium securitas, vt in hoc interim strato dormiat delectabiliter, & felicitèr requiescat. *Serm.* 106.

Aduertistis tres esse sanctarum status animarum: primum videlicet in corpore corruptibile: secundum sine corpore: tertium in corpore iam glorificato: primum in militia, secundum in requie, tertium in beatitudine consummata. *Serm.* 107.

Quid indecentius, quam curuum recto corpore gerere animum? *super Cant. serm.* 14.

Tria ista anima, curiosa Dei, non cessat inquirere: scilicet iustitiam, & iudicium, & locum habitationis gloriæ sponsi, tanquam viam, in qua ambulet, vt de forma iustitiæ sit formosa, de iudiciorum notitia cauta, de desiderio præsentiæ seu gloriæ sponsi casta. Talem prorsus decet sponsam pulchram, eruditam, & castam. *In Cantica.*

Cadit asinus, & inuenit qui se subleuet: cadit anima, & non est qui manum apponat. *ibid.*

O anima insignita Dei imagine, decorata similitudine, desponsata in fide, dotata in spiritu, redempta sanguine, deputata cum angelis, capax beatitudinis, hæres bonitatis, rationis particeps, quid tibi cum carne, qua haud aliud vilius terquilium inueniri? *In medic.*

Si animam negligamus, nec corpus saluare poterimus. Non enim anima pro corpore, sed corpus pro anima factum est. Qui ergo, quod primum est, negligit, & quod inferius est, extollit, vtrumque corrumpit. Qui verò ordinem seruat, & quod primum est, colit, etiamsi negligat, quod secundum est, per primi salutem saluabitur & secundum. *Chrysost. de reparatione lapsi.*

Anima, dum viuificat corpus, anima est: dum vult animus est: dum scit, mens: dum recolit, memoria: dum rectum iudicat, ratio: dum spirat, spiritus est, dum aliquid sentit, sensus est. *Isid.* 11. *Etymol.*

O homo, quid miraris syderum altitudines & profunditatem maris? animi tui abyssum intra, & mirare, si potes. *Isidorus lib.* 1. *de. summ.*

Quod si Deus est & incorporalis & inuisibilis, & æternus, ergo non idcirco interire animam credibile est: quia non videtur, postquam recessit à corpore. *Lact. Firm. diuin. l.* 7. *instit. c.* 9.

Majus testimonium requiramus, Polyte: quidam consuluit Apollinem Mylesium; vtrúmne maneat anima post mortem, an resoluatur? Et respondit his versibus:

ψυχὴ μὲν μέχρις ἂν δεσμοῖς πρὸς σῶμα κρατεῖται.
Φθαρτοῖς τοῖσα πάθη, θνητοῖς ἀλγήδοσιν ἐνεῖσα
Ἡνίκα δ' ἀνάλυσιν βροτέιον μετὰ σῶμα μερωνθὸν
Ὠκύτατ' ἔυρη, ἐς ἀνθέρα πᾶσα φορεῖται,
Αἰεν ἀγηράσκουσα, μάθεν δ' ἐς πάμπαν ἀπείρης.
Πρωτογόνου γὰρ τοῦτο θεῶ διέπαξε πρόνοια. Id est,
Anima quidem quod vinculis corporis tenetur,
Corruptibiles passiones sentiens, mortalibus cedis doloribus.
Cum verò humanam solutionem velocissimam,
Post corruptum corpus inuenerit, omnis in æthera fertur
Nunquam senescens, & manet in æternum sine pœna.
Primogenita etenim hoc diuina disposuit prouidentia.

Falsa est igitur Democriti & Epicuri sententia, & Dicæarchi de animi dissolutione, qui profecto non auderent de interitu animarum Mago aliquo præsente differere, qui sciret certis carminibus cieri ab inferis animas, & adesse, præbere se humanis oculis videndas, & loqui, & futura prædicere; & si auderent re ipsa, & documentis præsentibus vincerentur. Sed quia non præuidebant animæ rationem, quæ tam subtilis est, vt oculos humanæ mentis effugiat, interire dixerunt.

Plato de anima differens, ex hoc ait posse cognosci animas esse immortales, atque diuinas, quod in pueris mobilia sunt ingenia, & ad percipiendum facilia, quod ea, quæ discunt, ita celeriter capiant, vti non tunc ea primum discere illi videantur, sed recognoscere atque reminisci. In quo vir sapiens Poëtis ineptissimè credidit. *ibid. c.* 13.

Vbi afforet iustitia Dei, vbi bonorum merces; malorumque, iusta supplicia, si anima mortalis esset? *Orig. super Cant.*

In statu innocentiæ, sicut Deus præsidebat spiritui, sic spiritus præsidebat carni, & ipsa caro iumentum spiritus erat, propterea ad sessorem suum pertinebat, vt iumento suo pabulum prouideret, nec deficeret, & hoc solum fortassis tunc deficere potuisset. Nunc autem præter pabulum etiam freno & calcaribus indiget: Freno, vt furentem & præcipitantem à malo cohibeat: calcaribus autem, vt ad benefaciendum excitet pigrum, *Hugo lib.* 1. *c.* 15.

¶ Poetarvm Sententiæ.

Ouid. 15. Met.

Morte carent animæ, semperque priore relicta
Sede, nouis domibus viuunt, habitantque recepta.
Ipse ego, nam memini, Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram.

Ibidem.

Inque ferinas
Possimus ire domos, pecudumque in corpora condi,
Corpora qua possunt animas habuisse parentum,
Aut fratrum, aut aliquando iunctorum fœdere nobis.
Aut hominum certè.

Tibull. 4.

Quin etiam mea cum tumulus contexerit ossa,
Seu matura dies fato properat mihi mortem,
Longa manens seu vita, tamen mutata figuram,
Seu me finget equum rigidos percurrere campos
Doctum, seu tardi pecoris sim gloria taurus,
Siue ergo per liquidum volucris vehor aëra pennis:
In quemcunque hominem me longa receperit ætas,
Inceptis de te subtexam carmina chartis.

Claud. 1. rapt. Proserp.

Quos vbi per varios annos, per mille figuras
Egit lethæo purgatos flumine, tandem
Rursus ad humana reuocat primordia vita.
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant.
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque nec auras
Respiciunt clausa tenebris, & carcere cæco.
Adiunxit geminas, illæ cum corpore lapsa
Intereunt, hæc sola manet, bustoque superstes
Euolat: hanc alta capitis fundauit in arce
Mandatricem operum, prospecturamque labori,
Illas inferias collo, præceptaque summa
Passuras dominæ digna statione locauit.

Propert. 4. 7.

Sunt aliquid Manes, lethum non omnia finit.
Luridáque euictos effugit vmbra rogos.

Claud. 4. Hon.

Disce orbis, quod quisque sibi cum conderet artus
Nostros athereis miscens, terrena Prometheus,
Sinceram patri mentem furatus Olympo.
Continuit claustris, indignantemque retinxit.
Et cum non aliter possent mortalia fingi.

Lucret. 3.

Lucret. 3.

Præterea gigni pariter cum corpore, & vnà
Creſcere ſentimus, paritérque ſeneſcere mentem;
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore: ſic animi ſequitur ſententia tenuis.
Inde vbi robuſtis adoleuit viribus ætas,
Conſilium quoque maius, & auctior eſt animi vis.
Poſt vbi iam validis quaſſatum eſt viribus aui
Corpus, & obtuſis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque:
Omnia deficiunt, atque vno tempore deſunt.

Ibidem infra.

Quapropter fateare neceſſ' eſt, qua fuit ante
Interiiſſe, & qua nunc eſſe creatam.

Boët. 4. 1.

Quod ſi terrarum placeat tibi
Noctem relictam viſere,
Quos miſeri tóros populi timent:
Cernes tyrannos exules.

Boët. 3. 10.

Hoc quidquid placet, excitatque mentes
Infimis tellus aluit cauernis.
Splendor, quo tegitur, vigetque cœlum;
Vitat obſcuras anima ruinas.

Boët. 3. 6.

Hic clauſit membris animos
Celſa ſede petitos,
Mortales igitur cunctos
Edit nobile garmen.

Boët. 3. 9.

Tu cauſis animas paribus, vitaſque minores
Prouehis, & leuibus ſublimes curribus aptans
In cœlum, terramque ſeris, quas lege benigna
Ad te conuerſas reduci facis igne reuerti.

Virg. 6. Æneid.

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo.

Paulinus Auſonio epiſt. 14.

Mens quippe, lapſis qua ſuperſtes artubus
De ſtirpe durant cœliti,
Senſus neceſſe ſimul & affectus ſuos
Teneat æquè vt vitam ſuam.

Phocylides.

Ψυχὴ δὲ ἀθάνατος καὶ ἄγηρως ἐς ἅπαντας.
Anima autem immortalis & ineneſcibilis viuit per omne tempus.

Menander.

Βέλτιόν ἐστι σῶμα ἢ ψυχὴν νοσεῖν,
Melius eſt, corpus quàm animam agrotare.
Ψυχῆς ἐπιμέλου, καθ' ὅσον δύνῃ.
Animam cura tui ipſius, in quantum potes.

Idem.

Ψυχὴν ἔθιζε πρὸς τὰ χρησὰ πράγματα
Animam aſſuefce ad vtilia opera.

Lucretius.

Cedit enim retro de terra, quod fuit ante
In terra, ſed quod miſſum eſt ex atheris oris,
In rurſum cœli fulgentia templa receptat.

Manilius lib. 4.

An dubium eſt habitare Deum ſub pectore noſtro,
In cœlumque redire animas, cæloque venire?

Iacob. Bil. Anthol. Sacra.

Ancilla inſeruit domina quicumque relicta,
Ecquis eum ſani pectoris eſſe putet?
Non ſani magis eſt animi, qui mollia quærens
Carni, animam lenta tabe perire ſinit.
Ille miſer memori prorſus tollatur ab æuo,
Nec videat quæ ſunt præmia certa piis.
Qui vidua ſuus neglexit commoda verum
Huic omnis ſterilem paſcere cura fuit.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo conſurges. Parem autem Deo te pecunia non facit. Deus nil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. Nemo nouit Deum, licet multi male de illo æſtiment & impunè. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus, potentiſſimúſque ipſe velit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt, nihil horum non patitur vetuſtatem. Quid ergo? animus ſed hic rectus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum, in corpore humano hoſpitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſeruum poteſt cadere. *Seneca ad Lucilium epiſt.* 13.

Surſum animum vocant initia ſua. Erit autem illic etiam, antequam hâc cuſtodia exoluatur, ſi vitia ſua deſeruit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuit. *Seneca ad Lucilium epiſt.* 80.

Nihil magnum eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. *Senec. in Prouerb.*

Ad hoc anima coniuncta eſt corpori, vt fruatur ſcientiis & virtutibus. Si autem cum feruore magno ſe inuenerit, benignè recipietur à ſuo creatore. Sin autem ſecus, relegabitur ad inferna. *Plato in Timæo.*

Ex ſanitate in anima fit ſanitas in corpore. *Ariſtoteles lib. 7. Metaphyſic.*

In quieſcendo & ſedendo anima fit ſciens & prudens. *Idem lib. 7. Phyſicorum.*

Formæ eſt continere, materiæ verò contineri. *Idem lib. 4. de Cœlo & mundo.*

Anima eſt tanquam principium animalium. *Idem lib. 1. de Anim.*

Paſſiones animæ variantur ſecundum variationem ſeu diſpoſitionem corporis. Quidam duris & magnis paſſionibus non mouentur; quidam verò mouentur paruis & debilibus. *Idem.*

Intellectus vel eſt phantaſia, vel non eſt ſine phantaſia. *Idem.*

Dicere animam gaudere vel triſtari, ſimile eſt, ac ſi dicat aliquis eam texere vel ædificare. *Idem.*

Non quælibet anima poteſt intrare quodlibet corpus, ſed quælibet anima habet proprium corpus, quod eſt contra Pythagoram. *Idem.*

Egrediente anima ex corpore, corpus expirat & marceſcit. *Idem.*

Anima eſt ſubſtantia, id eſt, forma ſubſtantialis corporis. *Idem.*

Anima mouet corpus ſecundum omnem differentiam poſitionis, ſcilicet ſurſum, deorſum, antè, retrò, dextrorſum, ſiniſtrorſum. *Idem.*

Quatuor ſunt potentiæ animæ principales; ſcilicet vegetatiua, ſenſitiua, intellectiua, & motiua ſecundum locum. Hæc ſic ſe habent ad inuicem, quod vegetatiua poteſt eſſe ſine ſenſitiua, vt patet in plantis, & non è conuerſo: & ſenſitiua ſine motiua ſecundum locum, vt patet in quibuſdam animalibus conchylibus; & non è conuerſo. Et tam ſenſitiua quam motiua ſecundum locum poſſunt eſſe ſine intellectiua, vt patet in animalibus brutis; & non è conuerſo. *Ariſt. lib. 2. de Anima.*

Creatio corporis & membrorum eſt propter animam. *Ariſt. lib. 2. de Animalib.*

Anima nobilior eſt corpore, & animatum inanimato, & viuum mortuo, & ens non ente. *Idem.*

Anima naturaliter dominatur corpori, ſicut dominus ſeruo. *Ariſt. lib. 1. Politicorum.*

Vtile eſt corpus regi ab anima. *Idem.*

Anima pretioſior eſt corpore, & omni poſſeſſione, & omnibus aliis bonis. *Dem. lib. 7. Politic.*

Bonum animæ pretioſius eſt omnibus bonis. *Idem.*

Anima naturaliter delectatur in muſicis melodiis. *Idem 8. Polit.*

Si veritatem de anima cognouerimus, valdè magnum nobis erit introductorium ad omnem veritatem, & ad omnes partes philoſophiæ inſignes dat occaſiones. *Themiſt. ſuper 1. de Anim.*

Animarum originem manare de cœlo inter rectè philoſophantes indubitatæ conſtat eſſe ſententiæ. Et anima, dum corpore vtitur, hæc eſt perfecta ſapientia, vt vnde orta ſit, de quo fonte venerit, recognoſcat. *Macrob. lib. 1. ſuper ſom. Scipion. c. 9.*

Animas verò ex hac vita cum delictorum ſordibus recedentes æquandas his, qui in abruptum ex alto, præcipitíque dilapſi ſunt, vnde nunquam ſit facultas reſurgendi. Ideo vtendum eſt conceſſis vitæ ſpatiis, vt ſi perfectæ purgationis maior facultas. *Ibid. cap.* 13.

Tria ſunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis: vt viuat, vt decorè viuat, & vt immortalitas illi ſucceſſione quæratur. *Macrob. lib. 7. Saturn.*

Quod autem ex hominum genere conſecratos, ſicut Herculem, & cæteros, coli lex iubet; indicat omnium quidem animos immortales eſſe: ſed fortium, bonorumque diuinos. *Cic. lib. de Legib.*

Ariſtoteles longè omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens. *Cic. lib. 1. Tuſculanarum quæſtion.*

Maximum verò argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ ſunt, & maximè quidem, quæ poſt mortem futura ſunt. Serit arbores, quæ alteri ſeculo proſunt, vt ait Statius in Synephebis: Quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum adſpiciet baccam ipſe nunquam: vir magnus leges, inſtitura Reipublicæ non ſeret? Quid procreatio liberorum, propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulchrorum monumenta, quid elogia ſignant, niſi nos futura etiam cogitare? *Idem.*

Sin autem eſt quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta, primum hæc & Deorum eſt, & animorum. *Idem.*

Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. Nihil enim eſt in animis miſtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut ſtabile, aut igneum. His enim in naturis nihil ineſt, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat: & complecti poſſit præſentia, quæ ſola diuina ſunt. Nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire poſſint, niſi à Deo. *Idem.*

Nihil eſt animis admiſtum, nihil concretum, nihil coagmentatum nihil duplex. Quod cum ita ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur. Eſt enim interitus quaſi diſceſſus & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ antè interitum iunctione aliqua tenebantur. *Idem.*

Humanus autem animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo niſi cum ipſo Deo (ſi hoc fas eſt dictu) comparari poteſt. *Idem lib. vlt. Tuſcul. Quæſt.*

¶ Apophthegmata.

Phocylides anima immortalis eſt, inquit, viuitque perpetuo, nec ſeneſcit vnquam, *in præceptis ſuis.*

Epicharmus, ſi anima bonus es, mors nocere tibi non poteſt: viue

ſpiritus

ſpiritus tuus in cœlo beatus, &c. *Apud Clement. Alex.*

Pythagoras, aurigam animam optimam ſi corpori conſtitueris: vbi derelicto corpore ad liberam æthera perueneris, eris immortalis, &c. *In aurea verſibus.*

Socrates, hominem ipſum animum eſſe dicebat, corpus autem nihil aliud, quam animi organum, vel domicilium, aut vt verius dicam, ſepulchrum, ac carcerem: vnde cum emerſerit, tum demum ſui iuris eſſe, multoque quàm antea felicius viuere. *Eraſm. in Declamat. de Morte.*

Idem quum hora mortis ei immineret, rogatus à Critone, quo modo vellet ſepeliri: Multam, inquit, ô amici, operam fruſtra conſumpſi. Critoni enim noſtro nondum perſuaſi, me hinc auolaturum, neque quicquam mei relicturum. Verum tamen, ô Crito, ſi me aſſequi poteris, aut ſicubi nactus eris, vtcunque tibi videtur, ſepelito. Sed mihi crede, nemo me veſtrum quum hinc exceſſero, conſequetur. Senſit Socrates, animum eſſe hominem: corpus nihil aliud eſſe, quam animi vel organum, vel domicilium. Eóque ſtultè facere illos, qui ſolliciti ſunt, quomodo ſepeliantur. *Bruſ. lib. 4. c. 10.*

Idem, iam damnatus, iudicibus dicebat: Anytus quidem & Melitus (accuſatores enim eius fuerant) interficere me poſſunt, ſed incommodo aut detrimento minimè afficere. Pia hominis ethnici ſententia, ſentientis tyrannos pro ſuo quidem arbitrio in corpora hominum ſæuire poſſe, eſt in animam, quæ immortalis eſt, nullam omnino poteſtatem habere. *Bruſ. lib. 4. c. 10.*

Philiſtio, anima ſapientis (inquit) Deo coniungitur. Animam non mors, ſed mala vita perdit. *Ant. & Max. ſerm. de Anima.*

Ægyptius monachus, quum nuntius veniſſet, qui patris mortem annuntiaret, reſpondiſſe fertur, Deſine blaſphemare, & impiè loqui: pater enim meus immortalis eſt. *Nicephor. lib. 11. cap. 45. Eccleſ. hiſtor. ex Euagrio.*

¶ Similitvdines.

Vt corpus eſt inſtrumentum animæ: Sic anima eſt inſtrumentum Dei. *Plut.*

Vt auis capta, ſi diutius alatur in carcere, etiamſi dimittatur, ſtudet eò redire: ſic animus diu verſatus in hoc corpore, non facilè reuellitur. At puerorum animus lubentius euolat. *Plut.*

Quemadmodum igni ſi extinctam ſubito facem admoueas, ſtatim reaccenditur, ſic animus, ſi ſtatim euolet à corpore, facilè redit in ſuam naturam. *Plut.*

Qui è ſeruitute manumiſſi ſunt, quæ dominis ſolent facere, cum ſeruirent, ea faciunt ſibi ipſis, ſuoque arbitrio & præſidio: Sic nunc anima alit corpus multo labore, multis curis; poſtea facta libera, ſeipſam alet contemplatione veri, nec ab ea poterit auelli. *Plut.*

Vt qui in alieno habitant, multis aguntur incommodis ſemperque de aliqua domicilij parte queruntur: Ita animus nunc de capite, nunc de pedibus, nunc de ſtomacho, nunc aliud de alio queritur, ſignificans ſe eſſe non in ſuo domicilio, ſed vnde breui ſit emigrandum. *Seneca.*

Vt ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis putat ad ſe pertinere, quàm ſecundas ad editum infantem. *Seneca epiſt. 93.*

¶ Exempla Biblica.

Immortalitatis animæ exempla: in Henoch, *Geneſ. 5. verſ. 24.* Abrahamo 25. *verſ. 7. 8.* Iſaaco, 35. *verſ. 29.* Iacobo, 49. *verſic. 29. 30.* Apparitione Dei Moyſi facta. *Exod. 3. verſ. 15. 16.* Quo ipſo probat & Christvs reſurrectionem futuram, & ſanctos mortuos Deo viuere, *Matth. 22. verſ. 31.* Core cum complicibus ſuis, *Num. 16. verſ. 31. 32.* *Pſal. 106. verſ. 16. 17.* Saul, 1. *Sam. 28. verſ. 11.* Nam ſi Saul credidiſſet Samuelem, quoad animam extinctum, non petiuiſſet eum exſuſcitari Dauide, 2. *Sam. 12. verſ. 22. 23. & 18. verſ. 33.* Vnde Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana inquit: Non orbitatem filij doluit Dauid, dum luget Abſalonem filium: ſed quia nouerat, in quas pœnas tam impiè adulteta & parricidalis anima raperetur. In Regibus, qui dormiuiſſe cum patribus ſuis dicuntur: Roboamo. 1. *Regum 14. verſic. 31.* Ioſaphat. 22. *verſ. 51.* Ioram, 2. *Reg. 8. verſ. 24.* Iehu, 20. *verſic. 25.* Ieroboamo, 14. *verſ. 13.* Manahem. 15. *verſ. 22.* Ioatham, *verſ. 38.* Achaz, 10. 20. Ezechia, 20. 21. Manaſſe, 21. 18. Abia, 2. *Reg. 15. 8.* Ozia, 2. *Paralip. 2. v. 23.* Vnde ſequitur, eos viuere poſt mortem corporis, & in vniuerſali iudicio eos tandem reſurrecturos, vt id in dormientibus apparet. Item in reſuſcitatis à mortuis, ab Elia, 1. *Reg. 17. verſ. 22.* Eliſæo, 2. *Reg. 4. verſ 33. & 13. 21.* Christo *Matth. 9. 25. Luc. 7. 15. Ioan. 11. 43.* Petro, *Act. 9. 40.* Paulo 20. 10. Præterea in Elia, 2. *Reg. 2. verſ. 9. 11.* Tobia. *Tob. 2. verſ. 18.* Iobo, *Iob. 13. verſ. 15. & 19. verſ. 25.* In damnatorum verbis, *Sapient. 5. verſic. 1. 23. 4. Vide Sap. 3. verſ. 1.* Nabuchodonoſore, *Eſa. 14. verſ. 8. 9 11. &c.* Eleazaro, 2. *Mach. 6. 20.* Septem fratribus, 2. *Machab. 7. verſ. 9. 14. 36.* Razia, 2. *14. verſ. 46.* Ex dicto Christi, *Matth. 10. 28.* In Christo ipſo reſurrectionis & vitæ æternæ auctore, *Pſal. 31. 6. Matth. 27. 50. Luc. 23. 46.* Lazaro & diuite, *Luc. 16. verſ. 22. 23.* Latrone ad dextram Christi pendente, *Luc. 23. verſ. 42. 43.* Vide 1. *Chorinth. 15. verſ 12. 1. Theſſ. 4. verſ. 13. 14. 1. Tim. 4. verſ. 8. Hebr. 12. 9.*

¶ Profana Exempla.

Alphonſus Rex, maximum argumentum immortalitatis ſibi videri dicebat, quod corpora in hac vita decreſcere, ac per omnia membra ſuos quaſi fines & terminos habere videret: animos verò quanto ad annos accederent, tanto magis intelligentia, virtute & ſapientia creſcere. *Panormitanus lib. 4. de Alphonſi rebus geſtis.*

Fridericus Imperator. In Auſtria cum obiiſſet vnus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui vitam inter voluptatem illecebraſque nulla vnquam valetudine offenſam duxiſſet, ignotaque illi omnis calamitas, omnis mœſtitia fuiſſet, idque Friderico Cæſari narraretur: Et hic, inquit ille, immortales animas cenſere licet. Namque ſi Deus eſt, qui hunc mundum gubernat (vt Philoſophi & Theologi docent) eumque iuſtum eſſe nemo negat: profecto alia loca ſunt, ad quæ poſt mortem animæ migrant, ibique pro factis aut mercedem aut pœnam accipiunt. Nam hic nec bonis ſua præmia, neque malis ſua ſupplicia reddi videmus. *Æneas Syluius.*

Cyrus, moriens filiis ſuis ait, Nullo modo, filij, hoc vnquam mihi perſuaſi, vt animus viuat, donec fuerit in corpore mortali; poſtquam verò ab hoc ſolutus fuerit, moriatur. *Cicero in Catone Maiore, ex Xenophonte.*

Thraſeas. Nero quum non tantum in alios, ſed in matrem etiam, quam occidi fraude curauerat, crudeliſſimè ſæuiret. P. Thraſeas Petus, Romanorum fortiſſimus dicere ſolebat: Nero quidem me occidere poteſt, perdere autem nequaquam innuens quidem, Neronem tyrannum cruentiſſimum poteſtatem habere graſſandi in corpora ſuorum, animam autem (quæ immortalis eſt) nequaquam lædi ab vllo homine poſſe. *Xiphilinus in Nerone.*

Anaxarchus, à Nicocreonte Cypri tyranno captus, & malleis ferreis in ſaxo excauato contuſus: Tunde, inquit, tunde probe Anaxarchi catnes & oſſa, ſiue (vt alij) follem: Anaxarchum nequaquam lædes. Senſit autem Philoſophus clariſſimus, tyrannum quidem poteſtatem habere, vt pro arbitrio crudelitatem ſuam exerceat in corpora hominum animum tamen immortalem ſemper fore, extra omnium tyrannorum imperium. *Philo Iudæus in libro. Quod omnis probus liber, & Bruſonius lib. 2. cap. 1. ex Plut.*

Cercidas Megalopolitanus, quum in morbum periculoſiſſimum incidiſſet, interrogatus, num libenter mori veller? Quidni? ait. Videbo enim poſt mortem viros in omni ſcientiarum genere doctiſſimos, ex Philoſophis Pythagoram; ex hiſtoricis Hecatæum, ex Poëtis Homerum, ex muſicis Olympum, qui ſuis literarum monumentis nomen ſibi immortale pepererunt. *Ælianus lib. 11. de varia hiſtoria.*

Barbara Sigiſmundi Imper. vxor, cum Epicuro ſummum bonum in voluptate ponebat: ſimiliterque atque Sadducæi de immortalitate animæ nihil planè credebat: ſed tam ſuperos quàm inferos ridebat, *Dubrauius lib. 28.*

Demonax Philoſophus: percontanti, qualia putaret eſſe apud inferos? Expecta, inquit: & ſimul atque illuc venero, per literas tibi ſignificabo omnia: impie ſentiens, nullos eſſe inferos. Nec enim credebat animarum immortalitatem. *Eraſm. lib. 8. apoph.*

Ioannes de Canis, Medicus Florentinus multi nominis: cum ex mataeoſophiæ principiis animam mortalem eſſe ſibi certo conſtare ſemper affirmaſſet: morti tamen proximus dubitare cœpit, namque animam agens, inquit: ſit, nec ne, mox ſciam. *Ioan. Bapt. Gellus ſecundo dialogo Chimarico.*

¶ Scriptores.

De anima, *Libri 3. Ariſt. Plato in Tima. Ioan. Ludouici Viuis Libri 3. Gregorius Nyſſenus lib. 2. operis de philoſophia vel homine.* De viribus animæ, *idem lib. 4 eiuſuem operis.* De animæ eſſentia, *libri 2. Plotini. Eiuſdem de anima Enneas quarta. Eiuſdem de anima dubiis lib. 3. Idem de immortalitate animæ liber vnus. Vide præterea Ælianum in variis Græc. Anton. Monach. lib. 1. ſect. 55. Crinitum, lib. 9. c. 11. Auicennam lib. 6. Lucretium lib. 4. Marſilium Fic. lib. 1. c. 106. & lib. 2. c. 82. Speculum animæ Henrici de Haſſia. Calium Rhodig. lib. 20. c. 9 lib. 21. c. 11. Conrad. Agrippam l. 2. c. 28. Plutarchum de placitis philoſophorum 3. 2. & 3.* De origine animarum *Auguſt. libro 4. Tomo 7. operum eius Item epiſt. 27. & 157. Zamolxidis doctrinam de anima medela. Cœl. Rhodig. lib. 7. Plures auctores quare in pandectis Geſneri, Tit. 9. Phyſicor.* De animæ mortalitate & immortalitate. *Lucret. lib. 3. Plin. lib. 7. Ariſtot. in lib. de anima. Plato, in Phœdone, In Phadro, in Epinomide lib. 10. de Repub. Cic. in Dialogo de Senectute 1. Tuſc. Macrob. Comment. in Som. Scip.* Animam propriè & eſſe eam & dici, quæ ratione vtitur, cæteris tantum appellationem cum hoc eſſe communem oſtendit, *Gregorius Nyſſenus c. 15. De opificio hominis* Animas non tres, ſed vnam eſſe in homine. *Idem Nyſſenus eodem lib. p. 153.* De immortalitate animæ vide quoque elegantem Dialogum, *Nicolai Leonici Theomai, qui inſcribitur Bembus.*

Animal.

¶ Definitio et etymologia.

Animal humidum eſt, & calidum, & huius viuere tale eſt. *Ariſt. de long. & bre. vit. cap. 3.*

Animal eſt corpus animatum. *Idem 3. c. 1. tex. 63.*

Animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. *Porph. 5. voc. c. 4.*

Animal eſt corpus nutribile ſenſitiuum ſenſu tacta. *Auer. de partib. anima cap. 3.*

Animal, ab anima. Eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Hebr. *Chaliah*: id eſt, animal viuens, beſtia, fera. Eſt generale nomen omnium viuentium & rarius tribuitur hominibus. A verbo *Chaja*, vixit, reuixit, viguit, naturalem habuit vitæ vigorem: metaphoricè, conualuit, ſanitati reſtitutus eſt: quæ enim conualeſcunt ex graui morbo reuiuiſcere videntur. Idem ſignificat, quod *Chaſai*, viuit; vita potitus eſt naturali: & affinitate alludit ad *Churua*, illuſtrauit, nam res illuſtrata apparet vitæ reſtituta. Nec multum differt ab *Hai*, fuit: nam quemadmodum habet aſpirationem duriorem, ita quoque ſignificationem vegetiorem: non enim ſignificat tantùm aliquid eſſe, ſed & vegetari ſeu viuere in ſuo eſſe. Hinc pro Iod, Græci vſurpant Gamma litteram eiuſdem inſtrumenti, vt ὑγιαίνω, ὑγιάζω, conualeo, ſanus ſum

item ἰάω, ἰάομαι, sano, medeor ad conseruandam vitam, vigeo, &c. *Chaiah* etiam vita appellatur ab Hebræis, à verbo *Chaiiah*: animal verò à verbo *Chaia* deducitur.

Animalia imperfecta sunt quæ nata ex putri materia non indigent sexu, cum non generent, *Alb. Mag. veg. 1. tract. 1. c. 4.*

¶ Divisio.

Plato & Arist. quatuor genera animalium dicunt. Et ipse mundus animal est, terrestria, aquatilia, volatilia, cœlestia. Etenim & stellas animalia esse, & ipse mundus animal rationale immortale.

Omne animalium genus in ferum & mansuetum est distinctum Quæ enim sic natura instituta sunt, vt mansuescere possint, domestica appellata sunt, cætera verò syluestria. *Plat. in Poli.*

Animalia differunt moribus. Nam alia sunt mitia, remissa, & minimè peruicacia, bruta omnino, vt onager. Alia ingeniosa ac timidia, vt cerui, lepores, cuniculi. Alia illiberalia, perfida, insidiosa, vt serpentes. Alia liberalia, fortia, & nobilia, vt leones. Alia generosa, ferocia, insidiosa, vt lupus. Nobile enim id est, quod ex bono prodiit genere: generosum autem quod non à sua natura degenerauit. Et alia astuta, malitiosa, callida, vt vulpes. Alia animosa & amantia, & assentatoria, vt canes. Alia mitia & mansuetudini addicta, vt elephantes.

¶ Loci Biblici.

Animalia omnia à Deo creata, *Genes. 1. 25.* Animalia munda, quæ, *Leuit. 11. 3. Deut. 14. vers. 4. 5. 6.* Immunda quæ, *Léuit. 11. 4. Deut. 14. 7.* Animalia, quæ humanum sanguinem fuderint, punienda, *Genes. 9. 5. Exod. 21. 28.* Animantium esca, *Genes. 1. 29. Psalm. 104. vers. 14. & 147. 8.* Animalia quatuor diuinæ maiestatis gloriam celebrantia. *Apocalyps. 4. 8.* Animalis homo, *Rom. 8. versic. 9. 1. Cor. 2. vers. 14.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Sensus melior in brutis quàm in hominibus. *Augustinus de quanti. animi.*

Beneficiorum Dei animalia etiam partem habent. *Idem.*

Animantia fecit Deus propter hominem: hominem autem propter seipsum. Si ergo animalibus ministrat propter hominem, quomodo hominibus non ministrabit propter seipsum? *Chrysostom. in Genes. hom. 28. idem in Matth.*

Vniuersis animalibus data est ratio, brutis tantùm ad vitam tuendam, homini autem ad propagandam. *Lactantius.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ouid. 1. de Pont. 7.

Qui semel est lasus fallaci piscis ab hamo,
Omnibus vnca cibis ara subesse putat.
Sæpe canem visum longè fugit agna, lupumque
Credit, & ipsa suam nescia vitat opem.

Idem 1. Trist. 1.

Terretur minimo penna stridore columba,
Vnguibus accipiter saucia facta tuis.
Non procul à stabulis audet discedere, si quâ
Excussa est auidi dentibus agna lupi.

Horat. 1. Epist. 16.

Cautus enim metuit foueam lupus accipiterque
Suspectos laqueos & opertum miluius hamum.

Manilius 2.

Ad Lunæ motum variant animalia corpus.

Propert. 2. 5.

Non solum taurus ferit vncis carnibus hostem:
Verum etiam instanti læsa repugnat ouis.

Horat. Epod. 7.

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi indispar feris.

Iuuenalis 15.

Sed iam serpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rapida cum tigride pacem
Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis.

Manilius 2.

Denique sic pecudes, & muta animalia, terris
Cum maneant ignara sui, legisque per auum;
Natura tamen ad mundum reuocante parentem,
Attollunt animos, cœlumque ac sidera seruant,
Corporaque ad Lunæ nascentis cornua lustrant,
Ventosque vident hyemes, reditura ferendo.

Claud. Præf. 3. Honorij.

Partus non aquilis fas est seducere fœtus,
Ante fidem Solis, iudiciumque poli?
Nam pater excusso saliit cum germine proles,
Quaque maternus rupit hiulca tepor:
Protinus implumes conuertit ad æthera nidos,
Et recto flammas imperatore pati.
Consulit ardentes radios, & luce magistra
Natorum vires, ingeniumque probat.
Degeneres refugo torsit qui lumine visus,
Vnguibus hunc sæuis ira paterna ferit.
Exploratores oculis qui pertulit ignes,
Sustinuitque acie nobiliore diem,
Nutritur volucrumque potens & fulminis hæres:
Gestaturus summo tela trisulca Ioui.

Lucret. 5.

At varia crescunt pecudes, armenta, feraque:
Nec crepitacula eis opus est, nec cuique adhibenda est
Alma nutricis blanda, & infracta loquela,
Nec varias quærunt vestes pro tempore cœli:
Denique non armis opus est, non mœnibus altis,
Qui sua tutentur, quando omnibus omnia largè
Tellus ipsa parit, naturaque Dædala rerum.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Animalium duo sunt genera, alterum humanorum, alterum omnium aliorum brutorum. *Plato de regno.*

Animalia pastionis gregariæ, vel aquatilia sunt, vel terrena. Terrena diuiduntur in pedestria & volatilia. Pedestrium mansuetorum alia cornuta sunt, alia pedibus carent, quæ in fissipeda & solidipeda diuidere possumus. *Ibid.*

Animal aliud mansuetum est, aliud ferum. *Ibid.*

Animal pedestre in bipes & quadrupes, bipes in implume & pennigerum. *Ibid.*

Animalia sunt, quæ animam habent. *Plato in Euth.*

Animalia cur amoris & generationis sunt tam appetentia? homines quidem, putari potest ex ratione. Sed cætera animalia ob quid? id omnibus contingit propter immortalitatem. Quum enim sunt mortalia, generatione tantùm id assequi possunt: nam loco veteris nouum oritur. *Idem in Sympos.*

Animal omne circa sanguinem & venas suas caliditatem habet, quæ in ipso velut fons quidam ignis inest. *Idem in Timæo.*

Animal nullum cum tanta & tali intelligentia vnquam nascitur, quantam ipsum perfectum habere conuenit. *Idem 2. de Legib.*

Animal primò mouet pedem dextrum, postea sinistrum, vt super eo sustenteturi & motus pedis sinistri est accidentalis. *Aristotelis lib. de cœlo & mund. lib. de anima, de somno & vig.*

Omne animal habens os, habet aliquem gustum. *Idem.*

Omnia animalia sanguinolenta habent cor. *Idem.*

Animalia multùm cœuntia, cito senescunt: quia semen est nutrimenti superfluitas, & amplius deficcat emissum: & propter hoc mulus longioris est vitæ equâ, & asino, ex quibus genitus est. *Idem.*

Omnia animalia generantia habent oculos, præter talpam: si quis tamen corium super loca oculorum existens scindat, inueniet locum oculorum. *Idem.*

Animal cornutum caret dentibus in superiore mandibula. *Idem lib. 2.*

Omne animal cornutum est quadrupes. *Idem lib. 3.*

Animalia parum se mouentia, ventre pinguescunt.

Omne animal carens pulmone, caret voce. *Idem lib. 4.*

Omnium animalium fœminæ gracilioris sunt vocis quàm masculi, excepta vacca. *Idem.*

Natura staruit singulis animalibus tempora & ætates certas ad coitum, præterquam homini: ipsi enim omnibus temporibus opportunus est coitus. *Idem*

Omne animal carens pedibus, caret testiculis. *Idem.*

Animalia omnia nascuntur cum dentibus, excepto homine, qui incipit dentire septimo mense. *Idem.*

Nullum animal patitur tam vehementissimos dolores in partu, sicut mulier. *Idem.*

Omne animal prægnans, recusat coitum, exceptis muliere & equa *Idem.*

Animalia habentia corpus pilosum, carent cauda, vt patet in vrsis. *Idem.*

Omnia animalia continent cerebrum in parte priori capitis,

Inter animalia homo caput maximè pilosum habet. *Idem.*

Animal magni cordis, naturaliter est pauidum: parui verò est audentius. *Idem.*

Animalibus propter timorem accidit effusio ventris & vrinæ. *Idem.*

Animalium corpus est ex fœmina, anima verò ex mare. *Idem.*

Animalia magni corporis, vnum generant filium, parui autem multos. *Idem.*

¶ Scriptores.

Animalium historiam nemo copiosiùs & doctiùs *Aristotele* conscripsit. *Æliani* de historia animalium libri doctissimi à Petro Gyllio transtati, & luculentis accessionibus aucti. *Oppiani* Poëtæ Græci de aucupio libri 3. *Alberti Magni* de animalibus libri 26. *Historia quadrupedum* Germaniæ nuper edita per Michaëlem Herrum medicum cum picturis, Argentorati, picturæ etiam seorsim in tabula excusæ sunt. *C. Plinij Secundi* de animalibus lib. qui sunt historiæ naturalis supremus 8. 9. 10. 11.

Animalibus vniuersis ad se tuendum aliquid natura est largita. *Gregorius Nyssenus de opif. Hom. p. 81.*

Animus.

¶ Definitio et etymolog.

Animus & anima hoc distant, Animus est, quo sapimus, anima qua viuimus. *Nonius Marcellus cap. 5.*

Animus consilij est, anima vitæ. Vnde dicunt Philosophi, etiam sine animo vitam manere, & sine mente animam durare. *Isidor. lib. 11. c. 1. Originum.*

Animus est qualitas viuentis: anima causa vitæ. *Cornelius Fronto.*

Sapimus

Sapimus animo, fruimur anima: sine animo anima est debilis. *Accius Epigono.*

Animus est, quo homines sumus, sapimus & intelligimus. Duabus vocibus eum Hebræi exprimunt. 1. *Ruach.* spiritus, flatus à verbo *Roach*, spirauit. Græcis πνεῦμα. 2. *Leb*, Cor vitæ fundamentum, à verb. *Labeb*, corde donatus est, refectus est corde per cibos dulces. Hinc λείβω Græcorum. Ἄνεμος Græc. ventus: inde forsitan Animus, nempe à spirando. Est enim animus humanus vitæ spiraculum illud, cuius meminit Moses, Genes. 2.7.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ouid. Trist. 5.

Nam neque sunt vires, nec qui color esse solebat,
Vix habeo tenuem, qua tegat ossa, cutem.
Corpore sed mens est agro magis ægra; malique
In circumspectu stat sine fine sui.

Idem 2. Pont. 7.

Temperie cœli corpúsque animúsque iuuatur.

Ibidem.

Omnia deficiunt: animus tamen omnia vincit,
Ille etiam vires corpus habere facit.

1. Pont. 11.

Vnda locusque nocent, & causa valentior istis
Anxietas animi, qua mihi semper adest.

Ouid. 1. Remed.

Impatiens animus, nec adhuc tractabilis arte
Respuit, atque odio verba monentis habet.

Plaut. Amph.

Amat, sapit, rectè facit: animo quando obsequitur suo,
Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.

Plaut. Mostel.

Nil est miserius, quam animus hominis conscius.

Plaut. Rud.

Animus æquus optimum est aerumna condimentum.

Idem Capt.

In re mala animo si bono vtare, adiuuat.

Idem Pseud.

Bonus animus in re mala, dimidium est mali.

Plaut. Bacch.

Paulisper Lyde est libido.
Homini suo animo obsequi, iam aderit tempus cum se etiam ipse oderit.

Plaut. Trin.

Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,
Virum id itane esse mauelit, vt eum animus æquum censeat:
An ita potius, vt parentes eum esse, & cognati velint,
Sic animus hominem perpulit: actum est, animo seruiunt, non sibi.
Si ipse animum perpulit, dum viuit, victor victorum cluet.
Tu si animum vicisti, potius quam animus te, est quod gaudeas.

Terent. And.

Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur.

Sen. Oet.

An ager animus falsa pro veris videt?

Iacob. Bill. Anthолog. Sacra.

Nulla refluxa animum satiari posse.

Gaudia qui mundi, qui magnos quærit honores,
Et sequitur falsas non benè sanus opes:
Arripit hic vmbram pro corpore, pascitur aura
More lupi, esuriem stultus alitque suam.
Namque adeo est generosa hominis natura caduci,
Vt mentem prorsus nil satiare queat.
Quippe, Deum prater, nil mentem expleuerit vnquam:
Ætherei cum sit numinis ipsa capax.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Opus est te animo valere, vt corpore possis. *Cicero Tyroni. Familiar.* 16.

Ex anima constamus & corpore. 4. *de Finibus.*

Constamus ex animo & corpore. 3. *Tuscul.*

Animus est rationis compos & particeps, quo nihil ab optimo & sapientissimo genitore melius est procreatum. *De vniuersitate.*

Mente nihil homini dedit Deus ipso diuinius. 3. *Offic.*

Nobis Deus, siue mater rerum omnium natura, dedit animum quo nihil est præstantius neque diuinius. *Parad.* 1.

Animus est ingeneratus à Deo. 1. *de Legib.*

Est animus Cœlestis. *Cato maior.*

Humanus animus decerptus ex mente diuina. 5. *Tuscul.*

Animus solus, nec cum adest, nec cum discedit, apparet. *Cato Maior.*

Omnium animi immortales, sed bonorum, fortiúmque diuini. 2. *de Legib.*

Bonorum virorum mentes mihi diuinæ atque externæ videntur, & ex hominum vita ad deorum religionem sanctimoniámque demigrare. *Pro Caio Rabir.*

Sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc, *Som. Scipion.*

Corpus hoc est mortale: animi verò motus sempiterni. *Pro Sest.*

Nil interest, motu animi sublato, inter pecudem & hominem: sed nec inter hominem & saxum, aut truncum, aut quiduis generis eiusdem. *In Lelio.*

Duplex est vis animorum: vna pars in appetitu posita, altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum, fugiendúmve sit: ita fit vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet. 1. *Offic.*

Est animorum ingeniorúmque nostrorum naturale quasi quoddam pabulum, consideratio, contemplatióque naturæ: doctóque homini & erudito, cogitare, est viuere. Sapientis enim cogitatio, non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. 4. *Acad.*

Animus perturbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco vult, consistere omnino. 4. *Tuscul.*

Animi morbi, sunt cupiditates immensæ, inanes diuitiarum gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum, accedunt ægritudines, molestiæ, mœrores, quæ animo, excedunt, conficiuntque curis. 1. *de Finibus.*

Ægris corporibus simillima est animi ægritudo. 1. *de Finib.*

Æquè animo dolemus, dum corpore dolemus. 3. *Offic.*

Errat qui vllum aut corporis, aut fortunæ, vitium, animi vitiis grauius existimat. 3. *Tuscul.*

Morbi pernicioso[illegible]es plurésque sunt animi quam corporis. 3. *Tusc.*

Corpora curari possunt, animorum nulla medicina est. 3. *Tusc.*

Animi lineamenta pulchriora sunt, quam corporis. Rectè solus liber, nec dominationi cuiusquam parens, neque obediens cupiditati. Rectè inuictus, cuius etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula iniici nulla possunt. 3. *de Finib.*

Corpori tantum præstat mentis excellens perfectio, vt vix possit cogitari quid interfit. 5. *de finib.*

Deus & ortu & virtute antiquiorem genuit animum, eumque vt dominum atque imperantem obedienti præfecit corpori. *De vniuers.*

Vt multo maiora sunt opera animi, quam corporis, sic eæ res, quas persequimur ingenio ac ratione gratiores sunt, quam hæ quas viribus. 2. *Offic.*

Quo maior est vis animi, quàm corporis, hoc sunt maiora ea quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. *Philip.* 11.

Maior est animi voluptas, quàm corporis. 1. *de Finib.*

Voluptate animi, nulla esse potest maior. *Cato Maior.*

Corpore nihil nisi præsens & quod adest, sentire possumus: animo autem & præterita & futura. 1. *de Finib.*

Corpus tandiu gaudet, dum præsentem sentit voluptatem: animus & præsentem percipit pariter cum corpore, & prospicit venientem, nec præteritam præterfluere sinit. 5. *Tusc.*

Corpus est quasi vas animi, aut aliquod receptaculum. 1. *Tuscul.*

Deus animum concluſit in corpore. *De vniuersitate.*

Videtur animi cogitatio, cum ad omnem veritatem, tum vel maximè ad naturæ cognitionem magnum afferre adiumentum: quippe cum animantium quasi fons quidam sit, & principium. *Arist. lib.* 1. *de Anima, c.* 1. *T.* 2.

Fieri non potest, vt animus sit concentus, & in orbem feratur: fieri autem potest, vt & fortuito aut per aliud moueatur, & ipse moueat: veluti vt moueatur id in quo ipse inest, idque ab animo agitetur: alio autem modo moueri loco ipse nullo modo potest. *lib.* 1. *de Anima c.* 1. *T.* 61.

Animo aliquid melius esse, eique præesse, non potest. *lib.* 1. *de Anima c.* 5. *T.* 82.

Cognitio animi propria est, & sensa & opinio, ac præterea appetitus & deliberationes, omninoque cupiditates eum attingunt: ac omnino hoc habent animantia, vt loco moueantur, ac præterea vt augescant, & ad suum quoque magnitudinis molisque statum perueniant, ac senescant. *lib.* 1. *de Anima, cap.* 5. *T.* 89.

Animus prima est corporis naturalis, quod vitæ est particeps, perfectio *lib.* 2. *de Anima, cap.* 1. *T.* 6.

Est animus eius corporis, quod viuit causa, & principium. *lib.* 2. *de Anima, cap.* 4. *T.* 36.

Animus is ex quo animantes constant, ex duplici vi ac facultate definitus est, quarum altera est vis iudicandi, quod rationis & sensus munus est: altera etiam, qua mouentur loco. *lib.* 3. *de Anima, cap.* 9. *T.* 40.

Non in extremo oculo animus situs est, nec animi locus & sedes est, nec dubium quin intra nos sit. *Libro de sensu, cap.* 2.

Animus pars est quædam hominis, in qua primum vita continetur. *lib.* 4. *Metaphysic. cap.* 18. *T.* 23.

Substantia corporis alicuius anima est. *lib.* 2. *de Gen. Anima.* 64.

Officium animæ est alere & mouere. *lib.* 2. *de part. Anim. c.* 7.

¶ Sententiæ Historicæ.

Vitæ nostræ saluberrima pars est animi moderatio, quæ mentes nostras impotenti temeritatis incursu transuersas ferri non patitur. *Valer. Max. lib.* 4. *c.* 1.

Animus magnus spernit sceptrum, quod alij per ignes ferrúmque peterent. *Curt. lib.* 4.

Nihil est animo iucundius, quam id videre & audire quod desiderat. *Niceph. Greg. lib.* 9.

Vires corporis consenescunt: sed animi robur probis in viris senectutem pati non potest. *Xenophon. orat. pro Agesilao.*

Salutis corporeis nexibus, animus semper vigens motibus indefessis, ac cogitationibus subiectus & curis, quæ mortalium solicitant mentes, colligit visa nocturna, quæ phantasias nos appellamus. *Am. Marcellin. lib.* 14.

Cuiusuis hominis animus, dum verbis ad ipsas res quasi manu ducitur, & dum non solùm audit quæ dicuntur, verum etiam quæ gerantur videt, voluptate afficitur. *Dionys. Halicarn. lib.* 11.

Nonne animaduertistis, quos terrores illorum animi, qui vim & iniuriam passi sunt, homicidis incutiant? quos scelerum vindices nefariis immittant? Anne duraturos fuisse putatis extinctorum honores, si nihil eorum animis iuris ac potestatis reliquum esset? Equidem nequaquam persuaderi mihi vnquam passus sum, animum quandiu mortal corpore contineatur, viuere posteaquam ab eo diremptus sit, mor[illegible]

Nam animum video his morti obnoxiis corporibus, quandiu in eis degat, vitam impertiri. Ne id quidem perſuaderi poſſum, non ſapere animum, poſteaquam ab hoc inſipiente corpore ſeparatur: ſed quum à corpore ſecreta eſt pura mens & integra, tùm eam ſapientiſſimam eſſe, vero maximè conſentaneum fuerit. Quum diſſoluitur homo, non eſt obſcurum ad res ſui generis ſingula commigrare, extra vnum animum, qui neque dum abeſt, neque dum diſcedit, cernitur. Animaduertiſtis nihil eſſe morti hominis ſimilius ſomno. At per ſomnum maximè hominis animus diuinitatem ſuam declarat, atque etiam futura proſpicit: quippe qui tum (vti quidem apparet) maximè ſit liber. *Xenoph. Cyripad. lib.* 8.

De pace animi ſeparata. Dial. CXXI.

Franciſcus Petrarcha. GAV.

Animi pacem ſpero. R. Quid ſperare mauis, quàm habere pacem? Hanc mox vt bonâ fide velle cœperis inuenies. G. Spero pacem animi. R. Pacem ſperare bellantis eſt. Quis animo tuo bellum infert, niſi vnus tu? quod ipſe tibi abſtuleris, impudenter ab altero poſtules, aut ſperes? G. Spero animi pacem. R. Vnde precor, aut quando ſperes, quod ipſe tibi nunc potes dare? Sic vt illam tibi nemo alius quam tu poſſit eripere? Pone arma cupidinum, atque irarum, plenam animo quæſieris pacem. G. Spero pacem & quietem animi. R. Quid igitur quod agis aduerſum pacì eſt, contraque tuam ſpem tantopere niteris? vix tantum deberent niti homines vt ſalui eſſent, quantum nituntur, vt pereant. Pluris pene bellum iuge animi, laborque emitur, quàm emenda pax eſſet, ac requies. Si pugnant ſpes mortalium, ac vota eum ſtudiis, vt non vnius hominis vnum pectus, ſed multorum eorumque de omnibus diſſidentium videtur. G. Quietem ſpero. R. Mirum vnde vobis hæc libido ſperandi ſemper. O mortale genus? ſi quidem quod ſperatis adepti eſtis, rurſus ſpem longinqua tranſmittitis, & inde rurſus alio, ita ne craſtinus dies hodierno ſit clarior, & meliora ſemper futura petentibus? Sunt nempe quibus nil ſit gratius quàm ſperare, qui ſpem ipſam ſperatarum rerum nullius euentibus permutatam velint, quibus ego quid optauerim, niſi vt procraſtinantes omnia, boniſque ſe ſuis interim ſpoliantes, inter irritas ſpes ſeneſcant, quo vel ſic intelligant inaniter ſe ſperaſſe & in tergum verſi videant fruſtra ſe alibi quæſiuiſſe, quod ſecum erat. G. Spero pacem requiemque animi. R. Magna pars rerum humanarum vmbra eſt, magna pars mortalium vento paſcitur, & inſomniis gaudet. O quam multi hac ſpe ad æternos labores, & bella deſcendunt.

Tutum iter & iucundum eſt, ad quod natura te inſtruit, dedit tibi illa, quæ ſi non deſeruieris, par Deo conſurges. Parem autem Deo te pecunia non facit: Deus nihil habet: Prætexta non faciet, Deus nudus eſt: fama non faciet, nec oſtentatio tui nemo nouit Deum, licet multi malè de illo exiſtiment & impunè. Non turba ſeruorum lecticam tuam portantium. Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe velit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt. Nihil horum non patitur vetuſtatem. Quid ergo? animus, ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in corpore humano hoſpitantem; hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quàm in ſeruum poteſt cadere. *Senec.* 3. *epiſt.*

Surſum animum vocant initia ſua, erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur. Si vitia ſua deſeruit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuit. *Senec.* 80. *epiſt.*

Inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit; inexpugnabilis eſt, quam multis machinis laceſſitam fortuna non tranſit. Nunquam maior eſt, quam vbi alienа diſpoſuit, & fecit ſibi pacem, nil timendo diuitias, nil concupiſcendo.

Nil magnum in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. *In Prouerb.*

Animum cogo ſibi intentum eſſe, nec auocari ad externa, omnia licet foris reſonent, dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriáque non diſſideant, nec altera alteram vexet: bene eſt. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt. *Ep.* 56.

Animus graui ſarcina preſſus explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna eſt, premente illo vrgetur: in vinculis eſt, niſi acceſſit Philoſophia, quæ illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Libertas eius eſt hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ qua tenetur, & cœlo reficitur. *Ep.* 65.

Non deformitate corporis fœdatur animus, ſed pulchritudine animi corpus ornatur. *Ep.* 66.

Animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. Si ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur peruntur que nullum in beata vita habere momentum. *Ep.* 72.

Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, redditus cœlo ſuo fuerit, & cùm receperit locum quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur, cum vitia diſiecerit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. *Ep.* 79.

Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes cum Deo terminos patitur. *Epiſt.* 102.

Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus: rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat & nihil imperat turpe, nihil ſordidum. Vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. *Ep.* 114.

Si nobis animum boni viri licet inſpicere, ô quam pulchram faciem, quàm ſanctam, quam ex magnifico placidóque fulgentem videremus: Hinc iuſtitia, illinc fortitudine, Hinc temperantia prudentiáque lucentibus, &c. *Ep.* 115.

Animus nunquam magis diuinus eſt, quàm vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem vt vita defungatur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue, quod relinquendum eſt. *Epiſt.* 120.

Maximum argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat & anguſta; ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit.

Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolente: quo læſerunt, & oderunt. *lib.* 2. *de ira cap.* 33.

Vt quietus poſſit eſſe animus, non eſt iactandus, nec multarum rerum actu fatigandus, nec magnarum ſupraque vires appetitarum. *lib.* 3. *de ira cap.* 6.

Naturâ contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, ſequitúrque facilius quam ducitur. *l.* 1. *de Cle. c.* 24.

Naturâ humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. Grata omnis illi excitandi ſe materia eſt. *lib. de tranq. animi c.* 2.

Danda eſt remiſſio animis: meliores alacrioreſque requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandum, cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas, ita animorum impetum aſſiduus labor frangit. *Ibid. c.* 15.

Neceſſariis rebus exilia ſufficiunt: ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit. Hic exilio ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cùm quantum ſatis in ſuſtinendo corpori inuenit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia ad animum pertinet, non magis quàm ad Deos immortales omnia iſta quæ imperita ingenia & nimis corporibus ſuis addicta ſuſpiciunt. Lapides, aurum, argentum, & magni leuatique menſurant orbes, terrena ſunt pondera, quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, leuis & ipſe, & quandocunque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus: interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfuſam grauem ſarcinam licet, celeri & volucri cogitatione diuina perluſtrat. Ideóque nec exultate vnquam poteſt liber, & diis cognatus, & omni mundo omníque ævo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum futurúmque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur: In hoc ſupplicia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſit iniici manus. *Conſol. ad Heluiam, cap* 11.

Cùm animus ingentia cœli ſpatia tetigit, alitur, creſcit, at velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Illic demum diſcit quod diu quæſiuit. Illic incipit Deum noſſe. *Præf. lib.* 1. *natural. quæſt.*

Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille, rector Dominúſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet quàm vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quendam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de cæteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat. *Natural. Quæſt lib.* 7. *cap.* 24.

Cogita in te præter animum nihil eſſe mirabile; cui magno nihil magnum eſt. *Epiſt.* 8.

Animadüertiſtis nihil eſſe morti hominis ſimilius ſomno. At per ſomnum maximè hominis animus diuinitatem ſuam declarat, atque etiam futura proſpicit: quippe qui tum, vti quidem apparet, liber ſit. *Idem de Cyripædia, lib.* 8.

An ingenij præclara facinora, vti anima, immortalia ſunt. *Saluſtius in Catilina.*

Alterum nobis cum diis commune eſt, ſcilicet anima, alterum cum belluis, ſcilicet corpus. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Bion dicere ſolebat, formam & venuſtatem bonum eſſe alienum: Sentiens nimirum, animi bona reuera eſſe noſtra, cætera verò omnia, fluxa, & parua duratura tempore. *Laërtius lib.* 4. *cap.* 7.

Stilpo interrogatus, Quid eſſet ſtatua fortius? reſpondit, Homo ſtupidus, & animi cultum negligens. *Stob. ſerm.* 1.

Iamblicus dicere ſolebat, cum anima viuamus, eiuſdem virtute quoque nos viuere dicendum eſſe perinde vt oculis cum cernamus, ipſorum quoque virtute bene cernimus. *Stobæus ſerm.* 1.

Dionyſius ſophiſta, in Heliodorum, quem Adrianus Cæſar vnicè amabat, torſit hoc dictum: Cæſar poteſt honorem ac pecunias largiri, rhetorem facere non poteſt. Cæſar enim Heliodorum, ſtudio verius quàm iudicio, fecerat magiſtrum epiſtolarum. *Dion. in Hadriano.*

Plato, dicere ſolebat, eos qui corpora exercerent, & animum negligerent, nihil aliud facere, quam imperantem relinquere & imperatum curare. *Stob. ſerm.* 1.

Idem, quæ dominantur, inquit, præ illis quæ ſeruiunt ſemper ſunt honoranda. Quapropter merito poſt dominantes deos, eóſque qui illos ſequuntur animum noſtrum colendum, ſecundóque loco habendum iubeo. Nemo autem rectè animum ſuum honorat, niſi qui vitiis fugatis pietatem & iuſtitiam colit. *Stob. ſerm.* 21.

Thales dicebat non eſſe fucandam faciem, ſed animum honeſtis ſtudiis exornandum: quod hæc forma veros conciliet ac perpetuos amicos. *Diogenes Laërtius, lib.* 1. *cap.* 1.

Antiſthenes, admonebat ea eſſe paranda viatica, quæ ſimul cum naufragio enatarent. Sentiens, bonas artes vbique eſſe in pretio, nec poſſe à fortuna

fortuna eripi. Idem ascribitur Aristippo. *Laërt. lib. 6. c.* 1.

Idem, Quidam adolescens, curarat sese ex ære sculpendum, & ad eam imaginem sese conformabat. Huic Antisthenes: Si æs posset vocem edere, qua de re potissimùm gloriaretur? De pulchritudine, inquit adolescens. Non igitur, inquit, erubescis, qui non de animo gloriaris? significans, magis gloriandum de bonis animi, quàm de forma, quam haberet cum statua communem. *Laërt. lib. 6. c.* 1.

Ariston, vulgus hominum Laërti comparabat, qui cum reliqua ruri diligenter omnia curaret, seipsum negligebat: sic & illos studiosissimos quidem esse circa possessiones, animum autem feris obrutum affectibus non excolere aiebat. *Stob. serm.* 4.

Democritus dicebat, potius animæ quàm corporis curam esse habendam. Siquidem anima perfectissima corporis vitia leuat: robur autem corporis, absque ratione, nihilo meliorem reddit animam. *Stob. serm.* 1.

Diogenes, conspicatus adolescentem philosophiæ dantem operam: Euge, inquit: corporeæ formæ spectatores ad animi pulchritudinem auocas. Sentiens, illum hoc agentem, vt animum virtutibus & honestis disciplinis exornaret, hoc consecuturum, vt longè meliores amicos esset habiturus. *Laërt. lib. 6. cap.* 2.

Idem dicebat, homines summa cura quæ faciunt ad viuendum perquirere: sed quæ ad benè viuendum conducant, nihili pendere & negligere. *Stobæus.*

Pythagoras, magis animi vires quàm corporis optandas esse asserebat. Animi enim bona veræ sunt possessiones, cætera omnia instabilia & incerta. Diuitiæ enim aliaque eius generis bona, fortunæ temeritati subiacent: virtus autem stabilis perpetuaque habetur. *Stob. serm.* 1.

Socrates, nihil aliud, inquit, agens circumeo, quàm suadens iunioribus senioribusque vestrum, neque corporum, neque pecuniarum, neque aliarum omnino rerum curam prius vehementiúsque quam animi habendam esse, vt quàm optimus sit docens; non ex pecuniis virtutem, sed ex virtute pecunias, aliáque bona omnia & priuatim, & publicè hominibus prouenire. *Platoin apolog. Socratis. Stob. serm.* 5.

Idem neque, inquit, Achillis arma Thersiti, neque animi bona homini stulto conueniunt. *Stob. serm.* 5.

Idem, quum taxaret vnguentis delibutos, & Charondas, siue (vt aliis placet) Phædon, percontaretur, quis esset ille vnguentis delibutus? Ego, inquit Aristippus, infelix, & me infelicior Persarum Rex. At vide, inquit, vt quemadmodum hac parte nullo cæterorum animalium es superior, ita nec hominum vllo præstantior. Sensit, externis bonis hominem nihilo fieri meliorem: cum & equus balsamo oblitus, idem oleret quod rex: & mendicus vnguento simili delibutus, non minus bene olet quàm summus Pontifex. *Laërt. lib. 2.*

¶ Similitvdines.

Vt in lancea momentum in vtramque partem æquè propensum est, & in neutram afflectitur: Ita dubius animus. *Plut.*

Corpus oneris pondere premitur: at animus ex sese sæpenumero pondus addit rebus. *Plut.*

In corporibus magnæ sunt dissimilitudines: alios enim videmus velocitate ad cursum, alios vilibus ad luctandum valere, itémque in formis, aliis dignitatem inesse, aliis venustatem: sic in animis existunt etiam maiores varietates. *Cic. lib. 1. Officiorum.*

Vt necesse est lancem in libra ponderibus impositis deprimi: sic animum perspicuis cedere. *Cic. lib. 4. Academicarum quæstionum.*

Sicut membra nobis ita data sunt, vt ad quandam rationem viuendi data esse appareant: sic appetitio animi, non ad quoduis genus vitæ, sed ad quandam formam viuendi videtur data, itémque & ratio, & perfecta ratio. *Cic. lib. 3. de finib.*

Plutarchi, quemadmodum cum morbus in corporis partes non suas transfertur, signum est morbi parantis abire: Sic cum offendimur, quibus consueuimus delectari, indicium est futuræ sanitatis. *In Moralibus.*

Senecæ, radij solis etsi contingunt terram, tamen ibi sunt vnde mittuntur: Sic sapientis animus tametsi versatur hic, tamen apud suam originem est.

Ex congiario epulo, aut visceratione, tanto minus redit ad singulos quanto in plures distribuitur: Non idem accidit in bonis animi, quæ tota ad singulos perueniunt, nec communicatione minuuntur.

Ciceronis, quemadmodum lumen lucernæ, luce solis obscuratur & offunditur: Sic rerum corporearum æstimatio, splendore virtutis animique bonis obfuscatur. *lib. 2. Offic.*

Erasmi Roterodami, vt vulgus ineptum magno labore, magnoque impendio remedia ab extremis Indis aut Æthiopibus petit, cum in hortis nobis nascantur, quo morbis mederi possimus. Ita præsidia beatæ vitæ magno molimine foris quærimus, in imperiis, in opibus, in voluptatibus, cum in animo sit, quod nos beatos efficiat. *In simil.*

Vt canes feroces, ad omnem vocem irritantur, ad solam notam ac familiarem mansuescunt: sic animi morbi cum sæuiunt, compesci non possunt, nisi dicta adsint nota familiariáque, quæ commotos corripiant. *Plut.*

Vt corpus ægrotum, nec æstum ferre potest, nec frigus: Ita animus ægrotus prosperis atque aduersis rebus iuxta offenditur. *Plut.*

Qui nauseant inter nauigandum, existimant se melius habituros, si ex scapha in Liburnicam, aut in triremem demigrarint. At nihil agunt: cum secum circumferant timiditatem ac bilem: Ita frustrà vertunt genus vitæ, qui morbos animi secum adferunt. *Plut.*

Qui laborant aduersa valetudine, iis omnia sunt molesta, fastidiunt cibos, incusant medicos, succensent amicis: at restituta sanitas omnia reddit iucunda: sic animo ægroto quæuis vita insuauis animo sano nullum vitæ genus non iucundum. *Plut.*

Qui corporis morbo laborant: quieti se tradunt, medicum accersunt, abstinent: Sed qui ægrotant animo, quo grauius ægrotant, hoc magis abhorrent à quiete & à medico.

Quemadmodum flamma non potest opprimi, nam circa id diffugit, quo vrgetur, quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur; sic animus, qui ex tenuissimo constat deprehendi non potest, nec intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. *Senec. epist.* 5. 5.

Vt ciuitas, in seditione non potest esse beata, nec in discordia dominorum domus: sic animus à se ipse dissidens, secumque discordans, nullam gustare partem liquidæ voluptatis ac liberæ potest. *Cic. lib.* 1. *de finib.*

Quemadmodum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit: specie enim vincuntur, qui patientia restitissent: ita ex his quæ animos nostros subigunt & domant: plus proficiunt, quæ habent quod ostendant. *Senec. epist.* 14.

Sicut nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto aut in aureo colloces: quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert vtrum animus æger in diuitiis, aut in paupertate ponatur: malum suum illum sequitur. *Seneca epist.* 17.

Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem, quotcunque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiseris, ad onus suum perniciémque & occasionem miseriæ facit. *Senec. lib. 5. de beneficiis cap.* 1.

Vt in corporibus morbus segnitie & lassitudine præsentitur: sic infirmus animus, priusquam opprimatur malis, præsumptione quatitur. *Seneca.*

Sicut flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest non magis quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior ac actuosior, quò vehementior fuerit. *Seneca epist.* 39.

Vt qui per febrim aut ephialtem horrent atque æstuant, grauius afficiuntur iis, qui eadem foris patiuntur: sic fortunæ res, quod foris adueniant minus discruciant, quam ea quæ sunt animi. *Plut.*

Vt si fons ipse turbidus, sic quicquid inde fluxerit non potest esse purum: sic animus, si sit infectus malis affectibus, omnia vitiat quæ accedunt, contra si purus & tranquillus. *Plut.*

Quemadmodum admonet Xenophon, vt in rebus prosperis maximè meminerimus honorate deos, quo si quando inciderit necessitas audacter eos possimus accersere, ceu iam benevolos & amicos: si dicta quæ morbis animi queant mederi, multo ante comparanda sunt, vt dum opus est, facilè incurrant, iam familiaria. *Plutarch.*

Chromatij Episcopi, non fit mare tranquillum, nisi cessauerint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendij, spinarúmque sarmenta detraxeris: Sic nec animus erit mitis & quietus, nisi ea quæ excitant & inflammant fuerint abdicata. *De octo beatitudinibus fol.* 413.

Lipsij vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tanquam zabura rationis non stabiliunt. *Ex const. lib. 1. cap. 5.*

Vt oculus qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus qui per opinionis nubem. *Ibid.*

Vt lana priusquam illum vltimum & optimum colorem combibat, succis quibusdam aliis præparanda & imbuenda est: sic animus veritatis purpura seriò est tingendus. *Ibid.*

Vt imbecilli malique oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolore viso dolente. *Ibid. c.* 23.

Vt pictores longa intentione hebetatos oculos ad specula quædam & virores colligunt: sic nos in hortis animum defessum aut aberrantem. *Ibid. lib. 2. cap.* 7.

Vt papiliones, & minuta quædam animalcula, vesperè lucernæ lumen identidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuit circa arcanam mysteriorum flammam. *Ibid. c.* 12.

Vt muscæ & eiusmodi insecta læuibus, politisque locis non diu insident, scabris adhærescunt, sic querula mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. *Ibid. c.* 20.

Vt generosas feras cauea domat & frangit: sic altas mentes vrbicus carcer. *Ex Cent. 1. Epist.* 8.

Vt ij qui phreneſi laborant, stridentaut verberant suos medicos: ita plerique eò stultitiæ venerunt, vt aspirare ad bonam mentem nolint. *Ibid. epist.* 43.

Vt nauis quæ inter fluctus sine clauo iactatur: sic mens quæ in hac vita sine sapientiæ gubernaculo: *ex Cent. 2. epist.* 7.

Vt lignum occulta teredo consumit: sic animum delimat paulatim & exedit ignauus affectus. *Ex Cent. 1. Ep.* 8.

Vt oculi, vbi glaucoma obsidet, puriter non vident: non item mens, vbi affectus. *Ibid. epist.* 97.

Vt oculi, etsi agiles, supra & infera simul non aspiciunt: sic nec nostra mens dat se vno tempore ad diuersa. *Ex Cent. ad Belgas; Epist.* 16.

Sicut terra interiecta luna, lumen à sole amittit: sic animus obnubilatur interuentu viliorum rerum. *Ex Cent. misc. ep.* 49.

Vt oculus, in quem humor illapsus est, parum clarè videt: sic mens, in quam affectus. *Ex cent. sing. ad Ital. & Hisp. ep.* 6.

Vt columna quæ recta stat, imposito magis pondere firmatur sic altas rectásque mentes oportet non cedere oneri, sed obniti. *Ex lib. de cruce, in præfat. ad ord. Brabantiæ.*

Vt is qui iaculari alium docet, satis habet manum oculosque eius dirigere ad certos quosdam scopos: ille deinde arte ea vtitur in quocumque loco aut interuallo: sic animus, qui semel principia firma firmitèr hauserit, facilè ad alia transferet, nec monitorem in singulis requiret. *Ex lib. Politic. in præfat. ad lectorem.*

Vt oculi, qui huc illuc flectuntur, intentè nihil vident: sic mens quæ auocatur. *Ex lib. 4. de Milit. Rom. Dial. 5.*

Vt ij qui vincti & impediti sunt, membra habent ad vsum, nec vtuntur: sic mens, lingua, stylus, adstricta ad morbi catenam. *Ex præfat. Analectorum.*

Vt in magnum conuentum ac Panegyrim qui veniunt, partim emunt, partim vendunt, honestissimi quique spectandi gratia fruuntur: sic animus ingenuus, & altæ originis suæ memor, non emit, aut vendit agellos, pecudes, ædes, magistratus, sed causas, magni Conuentus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis administrat? quæ illa mira in aëre, tonitru, fulmen, venti? qui cœlo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices suas fluendi refluendique habet? in terra quid est quod eam concutit & mouet? &c. *Ex lib. 1. Physiolog. Dissect. 2.*

Sicut oculum non nisi oculus videt, sed in speculo: sic sese animus quodam reflexu. *Ibid. lib. 3. Dissect. 3.*

Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem: sic Animus, qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ, per ipsa, quibus affligitur, erumpit. *Ibid. dissert. 11. ex Seneca.*

Vt solem sæpè cùm se explicuit, alia nubes excipit & intercipit: sic fit menti humanæ. Quædam perrumpit, & clarè videt: ad alia caligat. *Ex lib. 4. de Mil. Rom. Dial. 3.*

Præsens hoc quod in lapsu est, præteritum quod lapsum, futurum quod labetur, totum illud assidui motus agmen animum complectitur. *Ibid. Dissert. 19.*

Vt corporum quidam morbi certis temporibus interueniunt, sic morbus animorum est, vt disputare, & quæstiunculis lasciuire homines malint, quàm pie viuere. *Ex lib. aduersus dialogistam.*

Natura contumax est humanus animus. *Ibid.*

Firmandus ita formandúsque hic animus, vt quies nobis in turbis fit, & pax inter media arma. *Ex const. lib. 1. c. 1.*

Audita mala leuiùs ad animum accidunt, quàm visa. *Ibid.*

Mihi firmam plus mentem quàm manus valere, plus industriam, quam omnes opes. *Ex Cent. Miscel. epist. 94.*

Non verba, sed pectus, & vis mentis est, quæ dissertos facit. *Ibid. epist. 100.*

Compositæ mentis signum est posse consistere, & secum morari. *Ex Cent. 2. ad Belg. epist. 85.*

Bonus animus, & sibi conscius, summum bonum est. *Ex Cent. 2. ad Belg. epist. 85.*

Bona mens in omni lingua promit se & reuelat. *Ex Cent. singulari ad Germ. & Gallos, epist. 22.*

Vera animi quies à Deo primùm, deinde à sapientia & literis est. *Ex lib. 1. epist. quast.*

Mens hominis momento, summa, ima, propinqua, dissita, permeat & peruadit. *Ex admirand. lib. 3. c. 13.*

Alti, æthereique animi, vt ipse æther, gaudent motu. *Ibid. lib. 4. cap. 13.*

A corpore si æger sis, medicum non differas: mentis sanitas neglectui aut procrastinationi erit? *Ex Manud. lib. 1. Dissert. 1.*

Mens hominis copiosa & exuberans sit, sermo temperet & adstringat. *Ibid. Dissert. 15.*

Hic est magnus animus qui se Deo tradidit. *Ibid. lib. 2. Dissert. 16.*

Beatus est qui bonam mentem, & vnà opes habet. *Ibid. Dissert. 24.*

Potest ex casa vir magnus exire: potest, & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. *Ibid. lib. 3. Dissert. 27. ex Seneca.*

Animus momento omnia peruadit, sideribus velocior, cogitatione velocior, temporibus velocior. *Ex lib. 3. Manuduct. Dissert. 29.*

Mali iuris, mali moris ille, quisquis aliam mentem nobis affingeret ex sua mente. *Ex Cent. in præfat. ad Lect.*

Attollit se magis erigitque ad alta iste animus: cùm liber & solutus videt suum cœlum: quàm cùm ædium, aut vrbium carceribus inclusus. *Ex Const. lib. 2. c. 3.*

Ex animo puro siue impuro, liquidum omne, aut turbidum manat humanarum actionum *Ex Cent. 1. epist. 40.*

¶ Profana Exempla.

Damonax vehementer eos coarguebat, qui corpora summo studio curarent, atque sese omnino negligerent. Haud dissimiles eos ratus, quorum omnis solicitudo in extruendis ædificiis versaretur: & hominum, qui ædes habitarent, nullam penitus haberent rationem.

Stilpo, Demetrius Antigoni filius cum Megaram occupasset, Stilponem Philosophum accersitum rogauit, num quis militum aliquid rerum abstulisset? Nullus, inquit: neminem enim vidi, qui scientiam & eruditionem raperet. Sentiens, animi bona non esse bellorum violentiæ obnoxia. *Plutarchus in Demetrio. Seneca.*

Agesilaus, quum Græci, qui Asiam incolebant, Persarum regem ex more Magnum appellarent: Qua, inquit Agesilaus, re ille me maior est, nisi sit iustior, ac temperantior? Contempsit vir egregius externa bona: quæ vulgus præcipuè suspicit ac hominis felicitatem animi bonis metiebatur. Ea sententia Philosophis esse consueuit in ore, sed hanc beluto expressit affectu. *Plutarch.*

Dionysius senior, quum intrà regiam sacrum ex more peragererur præcoque, sicuti assueuerat, precaretur, vt per multa tempora inconcussum duraret imperium. Non tu desines, inquit rex, abominanda nobis imprecari? Sentiens, potius optandam bonam mentem, quàm ea quæ nihil conferunt ad hominis felicitatem? quandoquidem animi bona fortunæ bonis semper præferenda sint. *Eras. lib. 5. apopht.*

Milo Crotoniates, factus iam senex, quum vidisset athletas alios in curriculo sese exercentes, fertur inspexisse lacertos suos, lachrymansque dixisse: At hi iam mortui sunt. Merito fleuit, qui felicitatem corporis viribus metiebatur. Animi vigor seruis senescit, si tamen senescit vnquam. *Erasm. 6. apoph.*

Bias, quum patriam eius Prienem hostes inuasissent, omnibus quos sæuitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis, fugientibus: interrogatus, Quid ita nihil ex bonis suis secum ferret? Ego verò, inquit, omnia bona mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo: quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt, & vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. *Cicer. in Paradoxis Valer. Maxim. lib. 7. c. 2. Verum Seneca lib. cap. 5: de Tranquillitate, & epist. 9. Stilponi hoc ascribit.*

Alexander, Darius rex Persarum, quum numerosissimam exercitum instruxisset aduersus Alexandrum, admonitus Alexander vt considerate contra tantum hostium impetum omnia ageret, nil aliud respondit quàm, Magna animi molestia me Darius liberauit, qui vires suas omnes in vnum contraxit, vt liceat vno die de summa rerum decernere *Plutarch. in Apophtheg.*

Anonymus, Pirata quidam ad Alexandrum Magnum deductus & rogatus cur auderet infestare maria? compendio respondit, Ego, inquit, quoniam id vnica nauicula facio, pirata nominor: cum tu, Alexander, idem facias magna classe, rex appellaris. Alexander hominis animum tam intrepidum admiratus, donauit illum vita. *Plut. in Alexand.*

Agesilaus, quum in Lydia Tissaphernem fugasset, ac multis interfectis in agros regios incursionem fecisset: Rex Persarum per legatos magnifica illi munera obtulit, vt à bello desisteret. Agesilaus autem respondit: Pacis quidem tempore Reipublicæ vigere authoritatem, vt ius habeat decernendi, quod ad tuendam ciuitatis tranquillitatem censuerit conducere: belli autem tempore non item. Vox excellentis animi, qui non aliud virtutis præmium ambiret quàm gloriam, nec pacem hosti venderet fraudato milite. *Plutarch. in apoph. Lacon.*

Pausanias, quibusdam in spoliis barbarorum demirantibus pretiosas vestes: Præstiterat, inquit, ipsos esse multi pretij, quam possidere pretiosa. Correxit suorum admirationem, eosque ad verorum bonorum admirationem reuocauit. *Plut. in Laconicis.*

Aristoteles, illud amicis ac discipulis inter differendum frequenter solebat ingerere: Visum accipere lumen à circumfuso aëre, animum autem à disciplinis liberalibus. Sentiens, ingenium adolescentum disciplinis acui, & ad reliqua & philosophiæ mysteria reddi perspicax. *Laërtius lib. 5. cap. 1.*

Socrates, Xenophontem in angiportu quodam habuit obuium, quumque videret adolescentem rara indole, porrecto baculo vetuit ne præteriret: vbi constitisset rogauit, vbi fierent venderenturque variæ merces, quibus vulgo vtuntur homines? ad id quum promptè respondisset Xenophon, percontatus est vbi homines fierent boni? cum adolescens respondisset, se id nescire: Me igitur sequere, inquit, vt hoc discas: Ex eo Xenophon cœpit esse Socratis auditor. Absurdum est, scire vbi parare queas honestam vestem, aut poculum. & ignorare, vnde tibi comparare possis animi cultum. *Erasm. lib. 3. apoph.*

Isocrates, videns ex discipulis aliquem agri sui colendi studiosum cæterum in exornandis moribus desidem: Vide, inquit, ne argum mitiorem, cultiorémque faciens, tu incultus animo atque agrestis prorsus euadas. *Stob.*

¶ Hieroglyphica.

Equus animi elati ac ferocis hieroglyphicum esse potest. Sic enim Prudentius elationem animi describens ait,

Fortè per effusas inflata superbia turbas
Infreni volitabat equo,

Pier. Valer. lib. 4. pag. 38. F.

Nec ingratum fuerit hierolyphicum, quo animi desponsio & desperatio significetur, vbi quis *Equum cespitantem*, aut prioribus prolapsum pedibus appingat. *Idem lib. 4. pag. 42.*

Animum purum, supra terrenas feces elatum, & diuinarum tantùm rerum meditationi deditum, per *Ciconiam* hieroglyphicè significant sacræ etiam nostrorum literæ. Fastigia enim apicesque rerum semper quæritat *Ciconia*. *Pier. Valer. lib. 17. pag. 160. F.*

Accipitrem sursum versus tendentem si quis pingat, animum qui ad diuina sustollatur intelligemus, quem si quis ad inferna delabentem effinxerit, animum significabit, qui se ea, quæ terræ beneficia sunt examinanda explicauerit. *Pier. Valer. lib. 21. pag. 195*

Hominem, qui animum suum à vitiis affectibúsque cruciabilibus depurgat, quæque se lædant eximat atque depellat, significare si velint, *Scolopendram* effingebant, eam nonnulli centipedam vocant. Rationem vide apud eundem. *Pier. Valer. lib. 30. pag. 280.*

Vas obturatum plerumque animi significatum habere perhibetur. *Pier. Valer. lib. 56. pag. 539.*

Vide Magnanimitas.

Annus.

¶ DEFINITIO.

ANnus Græcè ἔνος ϗ, ὁ & ἔτος, ους, τὸ dicitur. Et teste Festo Græcum est. Sunt tamen, qui velint Latinum æsse, vt Atteius Capito (teste Macrobio lib. 1. Satur.) qui annum ipsum à circuitu temporis dictum putat, ab an, quod est circum, & nonas, & inde annonam deduci manifestum est. Alij ab annulo, quia instar annulli in se redeat. Virgilius,

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Annus lunaris mensis est, quia lunâ paulo minùs quam mensem in Zodiaci circuitione consumit.

Annus solis, dies 365. & quadrantem continet, quibus sol Zodiacum lustrat. Ita vt quarto quoque anno dies intercaletur, hic etiam magnus dictus est lunaris comparatione. Virgil.

Inter ea magnum sed circum voluitur annum.

Annus magnus continet duodecim millia, quingentos, & quinquaginta quatuor annos solares, vt testatur Cicero.

Hebr. Annus *schunah* propter mutationem & reuelationem seu iterationem dicitur: quòd videlicet annus annum perpetua serie sequatur: vtὲκ τοῦ σείωτος Græcorum: à verbo Schana, mutauit, iterauit, secunda vice repetiit. Seculorum sanè reuolutio; iteratio est atque secundaria repetitio annorum, qui in seipsos per solis repetitos labores suaque per vestigia voluuntur. Vide Etymologic. trilingue Lugdun. pag. 70. & 71.

¶ LOCI BIBLICI.

Annus Iubileus, *Leuit.* 45. 12. Anno septimo debita remittebant. *Deut.* 15. 1. *&c.* Annorum Solis & Lunæ cursu facta distinctio, *Genes.* 1. 14. Anni septuaginta captiuitati Babylonicæ præfixi 2. *Paralip* 36. 21. *Ierem.* 25. 11. *&* 29. 10. *Daniel.* 9. 2. Anni quadringenti seruitutis Ægyptiacæ. *Gen.* 15. *v.* 13. eorum initium fieri debet ab initio exorti seminis Abrahæ, id est, à nato Isaaco, ex quo Abraham consecutus est promissionis semen, de quo agitur in illâ prædictione, & præcisè impletur, cum Israëlitæ ex Ægypto educuntur. Annorum verò quadringentorum triginta, quorum fit mentio *Exod.* 12. 40. *Gal.* 3. 17. initium fieri debet ab initio peregrinationis Abrahami. Anni septuaginta vitæ humanæ præfixi, *Psal.* 90. *vers.* 10.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Est annus quem κλιμακτηρικὸν appellant, quasi dicas scalarem. Constat hic ex annis septem, sed nouies repetitis, vel nouem, sed septies multiplicatis. Horum annorum summa fit sexaginta tres. Meminit huius anni, A. Gellius, vt dicat in multa hominum memoria obseruatum, expertumque esse in senioribus plerisque omnibus, sexagesimum tertium vitæ annum cum periculo, & clade aliqua venire, aut corporis morbique grauioris, aut vitæ interitus, aut animi ægritudinis. Allegat hic partem epistolæ Augusti Cæsaris quum ad Caium nepotem suum scripsit. Spero te, inquit, & lætum & beneualentem celebrasse tertium & sexagesimum natalem meum. Nam vt vides κλιμακτῆρος communem seniorum omnium tertium & sexagesimum euasimus.

Vide plura apud Leuinum Lemn. cap. 32. libro 2. de occult. naturæ miracul.

Annum magnum mundi expleri putant plerique quando cœlestia omnia ad eandem prorsus & in se ipsis & inuicem dispositionem quam habent hodie, reuertentur. Hoc spatium alij, 36000. & alij, 39000. annorum solarium, numero, alij aliter metiuntur, alitérve putant, *Fic. in Pia. Enn. 5. l. 7.*

Annorum diuersitas vbi reperitur, fides rerum gestarum ab ea lingua petendâ est: qua translatum est quod habemus. *Ioan. Pic. Mirand. in Astrologiam, lib. cap. 8.*

Antichristus.

¶ DEFINITIO, ET ETYMOLOG.

ANtichristus Græcum vocabulum est, ἀντίχριστος, ου, ὁ, ἀντὶ enim contra est, & Christus, contra Christum.

¶ LOCI BIBLICI.

Antichristus quis, & ejus regnum *Esa.* 14. *Dan.* 7. *v.* 7. 29. 24. *&* 8. *v.* 9. 23. *&* 9. 27. *&* 12. 11. *Zach.* 11. 15. *Matth.* 24. *v.* 24. *Marc.* 13. *Ioan.* 5. 43. *Actor.* 20. 29. 2. *Thessal.* 2. 3. 1. *Tim.* 4. 1. 2. *Tim.* 3. 2. *Ioan.* 2. *v.* 18. 22. *&* 4. 3. 2. *Io. vers.* 7. *Iuda vers.* 10 *Apoc.* 11. 7. *&* 12. 8. *&* 14. 9. *&* 19. 20. *vers.* 2. 8. iam in mundo est, 1. *Iob.* 4. 3. in Deum blasphemus est; 2. *Thessal.* 2. 4. *Apoc.* 13. 6. filius perditionis, & homo peccati vocatur, 2. *Thessal.* 2. 4. seductor est, *Matth.* 24. 5. 2. *Thessal.* 2. *v.* 10. 2. *Ioan. v.* 7. superbia eius, 2. *Thessal.* 2. 4. iniquitatis mysterium iampridem operabatur, *v.* 7. suo tempore reuelandus, *vers.* 6. à reprobis adoratur, *vers.* 8. Antichristi miracula mendacia, quibus eius imperium stabiliri oportuit, *vers* 9. eius imperium caducum *vers.* 9. Antichristi multi, 1. *Io.* 2. 18. è fidelium cœtu exituri, *versic.* 19. Antichristi reuelati certissima τεκμήρια, 1. *Tim.* 4. 1.

Nulli dubium est, Apostolum (2. Thess. 2. 1. 2.) &c. de Antichristo loquutum esse, quem refugam vocat, vtique Domino Deo. Quod si de omnibus impiis merito dici potest, quanto magis de isto? Sed in quo templo Dei, vt Deus sit sessurus incertum est: Vtrum in illa ruina templi quod à Salomone rege constructum est, an verò in Ecclesia. Non enim templum alicuius moli, aut dæmonis, templum Dei Apostolus diceret. Vnde nonnulli, non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, idest, ad eum pertinentem hominum multitudinem, simul cum ipso suo principe hoc loco intelligi Antichristum volunt. *Aug. de ciuit. Dei, lib. 20. c. 19.*

Vnum moneo vos, cauete vobis, Antichristo, malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini: malè erga parietes insanitis: malè sub his pacis nomen ingeritis, anne ambiguum est Antichristum in his, esse sessurum? *Hilar. contra Auxent.*

Iam ergo attendamus quis Christum neget, & non attendamus ad linguam sed ad facta. Non audio quid sonet, sed quid viuat. Opera loquuntur, & verba requirimus: Magis mendax est Antichristus, qui ore profitetur Iesum Christum, & factis negat. *Aug. tom. 3. in 1. epist. Io. Inn.*

Apostolus ostendit, Antichristum non solùm diis, falsò sic dictis, se superiorem nominaturum esse, sed etiam in diuino templo sessurum vt Deum. Diuinum autem templum Ecclesiam appellat, iis sic in memoriam reuocans quæ sæpè docuerat. *Theodoret. in Epitom.*

Antichristus in domo Domini, in sede Christi sedebit. *Amb. in 2. ad Thess.*

Exercitus Antichristi sunt omnes hæreses, præcipuè ista, quæ obtinuit Ecclesiæ locum, & steterit in loco sancto, ita vt videatur, quasi verbum veritatis steriisse, cum non sit verbum veritatis, sed abominatio desolationis, id est, exercitus Antichristi. *Chrysost. homil. 49. in Matth.*

Si quis abominationem desolationis intelligat ipsum Antichristum, qui postmodum venire speratur, & obtinere loca Ecclesiarum sancta, sub specie Christi, & multos fidelium desolati, non irrationabiliter dicet. *Ibid.*

Generaliter vnus est Antichristus, species autem illius multæ. *Orig. in 24. Matth. hom. 12.*

Scire debetis ac pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse & occasum seculi, atque tempus Antichristi appropinquasse, *Cypr. lib. 4. epist 8.*

Pacem nobiscum veraciter habebitis, si nominis profani superbiam declinatis: iuxta quod magister gentium dicit, O Timothèe, depositum custodi, euitans profanas vocum nouitates. Nimis quippe iniquum est, vt qui prædicatores humilitatis facti sunt, de vani nominis elatione glorientur: cum verus prædicator dicat. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Ille ergo verè gloriosus est, qui non de temporali potentia, sed pro Christi nomine de sua passione gloriatur. In hoc itaque vos medullitus amplectimur: in hoc sacerdotes vos esse recognoscimus, si repulsa vanitate verborum, sanctitatis locum cum sancta humilitate teneatis. Ecce enim in nefandi appellatione nominis scandalizati sumus. *Greg. lib. 3. epist. 7.*

Nunquid non cum se Antichristus veniens Deum dixerit, friuolum valde erit, sed tamen nimis pernicioſum? Ego fidenter dico, quia quisquis se vniuersalem episcopum vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Nec dispari superbia ad errorem ducitur. Quia sicut superbus ille Deus videri vult super omnes homines: ita quisquis iste est qui solus sacerdos appellari appetit, super cæteros sacerdotes se extollit. *Idem epist. 32. lib. 7.*

Ecclesiasticæ dignitatis officia in turpem quæstum & tenebrarum negotium transiere: nec in his salus animarum, sed luxus quæritur diuitiarum. Propter hoc tondentur, propter hoc frequentant Ecclesias, missas celebrant, psalmos decantant. Pro episcopatibus, archidiaconatibus, abbatiis, aliisque dignitatibus impudenter hodie decertatur, vt Ecclesiarum reditus in superfluitatis & vanitatis vsus dissipentur. Superest; vt reueletur homo peccati, filius perditionis, dæmonium non modo diurnum, sed & meridianum, quod non solùm transfiguratur in angelum lucis; sed extollitur supra id omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Nimirum insidiatur crudelius calcaneo matris Ecclesiæ, à qua dolet caput suum esse contritum. Hic planè grauissimus erit incursus, sed ab hoc quoque Ecclesiam electorum veritas liberabit, propter eos breuians dies: & dæmonium meridianum destruens illustratione aduentus sui. *Bern. serm. 6. in Psalm. 61. Qui habitat.*

Nunc, quod grauius est, ipsi Christum persequuntur, qui ab eo vtique Christiani dicuntur. Amici tui, Deus, & proximi aduersum te appropinquauerunt & steterunt. Coniurasse contra te videtur vniuersitas populi Christiani à minimo vsque ad maximum, à planta pedis vsque ad verticem non est sanitas vlla: egressa est iniquitas à senioribus iudicibus vicariis tuis, qui videntur regere populum tuum. Heu, heu, Domine Deus, quia ipsi sunt in persecutione tua primi, qui videntur in Ecclesia tua primatum diligere, gerere principatum. Arcem Sion occupauerunt, apprehenderunt munitiones, vniuersam deinceps liberè & potestatiue tradunt incendio ciuitatem. *Idem serm. 1. de conuers. S. Pauli.*

Serpit hodie putrida tabes per omne corpus Ecclesiæ: & quo latius, eo desperatius eoque periculosius, quò intimas. Nam si insurgeret apertus inimicus hæreticus, mitteretur foras, & arceceret, si violentus inimicus, absconderet se forsitan ab eo. Nunc verò quem eiciet, aut à quo absconder se? Omnes amici, & omnes inimici: omnes necessarij, & omnes aduersarij, omnes domestici, & nulli pacifici: omnes proximi, & omnes, quæ sua sunt quærunt. Ministri Christi sunt & seruiunt Antichristo. Honorati incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt. Inde is quem quotidie vides meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus. Superest vt reueletur Antichristus, &c. *Idem serm. 13. in Cantic.*

Alligario Diaboli non permittit exercere totam tentationem, quam potest vel vi, vel dolo ad seducendos homines in partem suam, cogendo violenter, fraudulenterve fallendo. Quod si permitteretur in tam

longo tempore, & tanta infirmitate multorum plures tales, quales Deus id perpeti non vult, & fideles deiiceret; & ne crederent, impediret. Quod ne faceret, alligatus est. Tunc autem soluetur, quando & breue tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur Satanas totis suis viribus sæuiturus. *Aug. lib.20. de ciuitate Dei, c.4.*

Non veniet ad viuos & mortuos iudicandos Christus, nisi prius venerit ad seducendos, in anima mortuos aduersarius eius Antichristus, sed in quo Dei templo sessurus sit, incertum est. *Aug. lib.20. de ciuitate Dei, c.19.*

Helias quippe ante aduentum iudicis Saluatoris non immeritò speratur esse venturus: qui etiam nunc viuere non immeritò creditur. Curru namque igneo raptus est de rebus humanis, quod euidentissimè scriptura sancta testatur. Cùm ergo venerit exponendo legem spiritualiter, quam nunc Iudæi carnaliter sapiunt: conuertet cor patris ad filium, id est, corda patrum ad filios, cum intelligentiam patrum producet ad filiorum intelligentiam. *Ibid.c.29.*

In iudicio vel circa iudicium has res didicimus esse venturas, Helian Thesbiten. fidem Iudæorum; Antichristum persecuturum, Christum venturum, iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque direptionem, mundi, conflagrationem: eiusque renouationem. Quæ omnia quidem ventura esse credendum est; sed quibus modis, & quo ordine venient, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc ad perfectam hominum intelligentiam valet consequi. Existimo tamen eo, quo à me commemorata sunt, ordine esse uentura. *Aug. de ciuit. Dei, lib.20. c. vltimo.*

Qui tenet modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Docet nos Antichristum manifestum futurum, siquidem ipsum viderut aliquando euidentiore significatione tetigisse interficiendum spiritu oris Dei Iesu Christi. Sed post quantum temporis illud tempus erit, nec saltem obscurè locutus est. *Ad Aug. Hesychius epist.79.*

Beatus interfecto Antichristo dies super numerum, præfinitum 45. præstolatur, quibus Dominus & saluator in sua maiestate venturus est. Quare autem post interfectionem Antichristi 45. dierum silentium sit, diuinæ scientiæ est, nisi fortè dicamus, quod dilatio regni sanctorum patientiæ comprobatio est. *Hier. super illud Daniel. Beatus, qui expectat & peruenit vsque ad dies 1335.*

Non prius veniet Christus, quàm regni Romani defectio fiat, & appareat Antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine. *Ambr. sup. Illud 2. ad Thess.2. Nisi venerit discessio primum.*

Quum se noua præsumptione atque superbia patriarcha Constantinopolitanus vniuersalē episcopum appellet, in hac superbia quid aliud nisi propinqua iam Antichristi esse tempora designatur; quia illum videlicet imitatur, qui spretis in sociali gaudio Angelorum legionibus, ad culmen singularitatis conatus, est erumpere. *Greg. Magn. l.4. ep.34.*

Antequam Antichristus appareat virtutes ab Ecclesia magnæ cessabunt. Quatenus eam quasi abiectiorem persequatur audacius, ob hanc enim vtilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula & virtutes, vt per hoc sanctorum clareat patientia, & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequentium audacia ferocior efficiatur. *Isid. de summo bono, c.25.*

Tam mira facturus est prodigia & signa, dum venerit Antichristus, vt etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum, quod cito exuperetur in illis ratio per quam scient in deceptione reproborum & electorum probatione eadem fieri prodigia.

Grauius tunc contra Ecclesiam descendet synagoga, quàm in ipso Saluatoris aduentu Christianos est persecuta, dum in martyres Diabolus iam exercuerit maguam crudelitatem etiam alligatus. Crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si ligatus tanta facere potuit, quanta solutus faciet?

Quanto breue tempus viderit restare Diabolus, vt damnetur tanto in magna persecutionis ira mouebitur, diuina iustitia permittente, vt glorificentur iusti, sordidentur iniqui, & vt Diabolo crescat durior damnationis sententia. *Ibid. c.26.*

Antichristus templum Hierosolymis reparare, & omnes legis cæremonias restaurare tentabit. *Isidorus Etymologiarum octauo.*

¶ Scriptores.

De Antichristo, *Aur. Aug. Tomo 4. liber, quem Erasmus negat esse Augustin. Hippolytus, Ioan. Damascenus lib.4. Effrem. sermone* D. *Bernardus Lutzemburgus in catalog. haref. Ioan. Parisien. Pharetra, Lumen animæ part.2. cap.23. Vincent. Bell.2.2.1. Manipulus florum Ioh. Hildesheim. Hermannus Bodius.*

Apostasia.

¶ Definitiones et etymol.

Apostasia, Græcum vocabulum, ἀποστασις, εως, ἡ; defectio & rebellio est. Et temerarius à statu fidei obedientiæ Ecclesiasticæ, vel religionis recessus, *secundum Alex. secunda Secunda tractatu de Apostasia.*

Apostasia à fide non est species infidelitatis, sed est circumstantia eius, aggrauans eam, *secundum B. Thom. 1.2. art.1.*

Apostata, ἀποστάτης, qui deficit à religione, vt transfuga ab imperio: vnde Iulianus Imper. hoc cognomentum accepit, seductus ambitione, vt Iudas Christi discipulus auaritia, de hoc *Sedul.4.*

Tunc vir Apostolicus nunc vilis apostata factus.

Apostaticus, ἀποστατικὸς, qui digna desertore & proditore facit. *Ibid.*

Formidine rursus.

Plebis Apostatica, Dominum quæ caca negasset.

Geor. Fab. in annotat. in poëtas sacros; p.10.

¶ Divisio.

Apostasia est retrocessio ab his, quibus homo coniungitur Deo, & est triplex, scil.

- *A supererogatione, vt à clericatu, & religionis professione.*
- *Generalis, cum voluntas retrocedit vniuersaliter à mandatis Dei, Ecclesiastici 10. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, initium omnis peccati est superbia.*
- *A fide, quando retrocceditur omnino à fide susceptæ 2. Pet.2. Melius erat ei veritatem non cognoscere, quàm post cognitam retroire.*

Apostata. Nullam fere constituimus differentiam inter hæreticum & Apostatam, quam eam quæ est inter genus & speciem. Hæreticus enim à singularibus fidei articulis deserit: Apostata verò totius religionis desertor est, & ab ea deficit: vnde nomen sortitus est. Per translationem quoque eos Apostatas vocamus, qui abscedunt ab eo quod tuendum susceipere, vt miles qui ab Imperatore ad hostes defecit. *Vide iust. martyr. in Dialog. Anaclet. Epist. 1. Herma. l. 3. Cypriau. Epist 17. & 58.*

Persecutio martyres facit, hæresis apostatas tantum. *Tertul. l. de præscript.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Salua animam tuam, & noli respicere post tergum tuum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, ne & tu simul pereas. *Gen.19.*

Homo apostata vir inutilis, graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & in omni tempore iurgia seminat. *Prou.6.*

Sicut auis transmigrans de nido suo, sic vir, qui relinquit locum suum. *Prou.2.*

Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. *Eccl.10.*

Ne manseris in operibus peccatorum: confide autem in Domino, & mane in loco tuo: facilè enim est in oculis Domini subito honestare pauperem. *Ibid.11.*

Filij mei exierunt à me, & non subsistunt. *Ier.11.*

Conflabitur, indignatio mea super vos, cum ingressi fueritis Ægyptum. *Ibid.42.*

Nolite intrare in Ægyptum. *Ibid.*

Reuersi sunt, vt essent absque iugo, quasi arcus dolosus facti sunt. *Osea 7.*

Visitabo super omnes, qui induti sunt veste peregrina. *Sap.1.*

In quamcumque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. *Luc.9.*

Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. *Ibid.*

Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocauit ad gratiam Christi. *Gal.5.*

Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem, venio tibi. *Apoc.1.*

¶ Similitvdo.

Qui ex balneo calent, vehementius frigescunt, & aqua frigidior esse solet, quæ prius caluit: ita vehementius sese oderunt, qui prius fuerunt amici, & sceleratiores sunt, qui à pia via ad impiam se transtulerunt. *Erasm.*

¶ Exempla Sacra.

Apostasia à fide exitialis, *Hebr.6. vers.6. & 10.26. 2. Pet.2. vers.10. 1. Ioan.5.16.* Prædicta est ab Apostolis, *2. Thessal.2. versicul.3. 1. Timoth.4.1.2. Pet.2. versicul.1.* Exempla Populus Israëliticus & Aaron, *Exod.32. vers.1.2.3.4.* Israëlitæ, *Iudic.2. vers.11.12. 19.2. Reg.17. vers.7.8.9.10.11.12. Ezech.2. vers.3.* Michas, *Iud.17. v.5.6.* Salomon, *1. Reg.11. v.4.5.6.* Iehu, *2. Reg.10.31.* Roboam & Israëlitæ, *2. Paralip.12. v.1.* Principes Iuda, *24. vers.17.18.* Ozias, *26. vers.16.17.* Achaz, *28. vers.22.* Sedechias & Principes Sacerdotum, *36. v.13.14.* Hymenæus & Alexander, *1. Tim.1. vers.19.20.*

¶ Ecclesiastica Exempla.

Ammonius Alexandrinus, præceptor Origenis fuit à puero Christianus. Post verò ad philosophiam se conuertit, deserta fide Ortho-doxa. *Rauisius.*

Aurelianus qui Gallieno succeessit, anno CCLXXIII. tantum abest, vt iniquus is, aut inimicus Christianis fuerit, vt suam etiam, in postrema & frequentissima contra Paulum Samosatenum Synodo Antiochæ, auctoritatem interposuerit: & Samosatenum de Ecclesia cedere nolentem, exire compulerit: vt *Eusebius narrat. lib. 3. cap.30.* Attamen cum natura barbarus & sanguinarius esset, vt *Eusebius* scripsit, adeò vt nec à propriæ sororis filij cæde abstineret: alienus tandem à Christiano factus, persecutionem in eos mouere proposuit. *Eusebius & Platina.*

Ecebolius, Constantinopolitanus sophista. cum Imperatorum se ingeniis accommodaret, vehementer Christianum esse se simulauerat: sub Iuliano verò apostata truculentus gentilis apparuit, ac rursus post Iulianum Christianus esse voluit. Etenim ante portam oratorij se ipse pronum in terram proiiciens, clamauit: Calcate me, salem insipidum. Ad hunc modum leuis & mobilis Ecebolius & ante post Iulianum fuit. *Socrates lib.3. histor. Eccl.c.13. & Suidas.*

Theophilus in Ciliciæ ciuitate quadam Diaconus, Diabolo se remotus ab officio, dato chirographo manciparat: promiseratque insuper se Christum abnegaturum esse. *Marullus lib.2.c.12. & lib.4.c.10.*

Apud

Apud Bulgaros, Filias Trebelli Rex à patre designatus, abiecta religione Christiana, ad malorum dæmonum cultum rediit patris sui pietatem aspernatus. *Sab. Enn. 8. lib. 6.*

Boleslaus Crispus, Polonorum princeps, Borussos omnis ad religionem Christi suscipiendam coëgerat. Illi non multo post ad vomitum reuersi imperata omnia excepta religione, se facturos promisere. *Cromerus lib. 6.*

Apud Orientales Anglos Redualdus res fauens religioni Christianæ, Cantij est baptizatus. Domum rediens, à coniuge, & quibusdam seductoribus persuasus, eam abiecit, & idololatricos cultus recepit, nec multò post obiit. *Beda lib. 2. cap. 15.*

Apostolus.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

APostolus, Græcè, ἀπόστολος, ου, ὁ, dicitur nomen ab actu mittendi generaliter. Theologus tamen hoc nomen Apostolus determinat ad missos nuntios speciales Christi, & adhuc singulariter ad personam Pauli refertur, quando sine adiectione dicitur.

Apostoli nomen sacrum in noua lege, in forensi palæstra pro literis dimissoriis sumitur ab ἀποστέλλω, quod est emitto, vnde. T. Liuius: Apostolos fregit in Senatu, & Modest. de verb. signific. Dimissoriæ, inquit, literæ dicuntur, quæ vulgo Apostoli, quod acta causæ à primo iudice ad secundum dimittantur, vt de causa instrui possit: Nos verò hic tractamus de primis illis sacri Euangelij legatis, cum mandatis Christi per vniuersum orbem missis ad fidem & veritatem propagandam.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Apostolus, Apostoli nomen interdum extenditur ad omnes verbi Dei ministros, *Rom. 16. 7. 2. Corinth. 8. 32. Philip. 2. 25.* interdum ad duodecim restringitur, *Matth. 10. 2. Luc. 6. 31.* interdum etiam Christo tribuitur, *Heb. 3. 1.* Apostoli vocabantur duodecim, etiam tunc cum expuncto Iuda vndecim tantum essent, *1. Cor. 15. 5.* generaliùs pro tota Ecclesia Ierosolymitana, *Act. 15. 3.* pro sapientibus & scribis, *Luc. 11. 49. vt patet ex Matth. 23. 34.*

Apostoli Dei administri, *1. Cor. 3. 9.* Dispensatores mysteriorum Dei 4. 1. mundum iudicare dicuntur, *Matth. 10. 28.* Messores dicuntur, *Ioan. 4. 38.* Sal terræ & lux mundi sunt, *Matth. 5. vers. 13. 14.* Ministri, non domini sunt, *Matth. 20. vers. 26. 27. Marc. 10. vers. 43. 44. Luc. 22. v. 25. 26. 27. 1. Corinth. 3. 5. & 4. 1. 2. Corinth. 1. 24. & 4. 5 Colos. 1. vers. 23. 25.* Apostoli à Christo dilecti, *Ioan. 13. 1.* electi *v. 18.* Apostolorum Christo magis familiares, qui, *Matth. 17. 1. Marc. 9. 2. Luc. 9. 28. Ma. 26. 37. Mar. 14. 33. Luc. 8. 51. Ioan. 13. 24.* linguis igneis Spiritum Sanctum recipiunt. *Act. 2. 3.* populo sunt grati 4. 33. pauperes sunt, 3. 6. testes Christi, *Luc. 24. 48. Ioan. 15. 27. & 21. 24. Actor. 1. vers. 2. 28. & 2. 32. & 3. 15. & 4. 33. & 5. 32. & 10. vers. 39. 42. & 31. 1. Corinth 15. 15. Ioan. 4. 14.* in vniuersum orbem Euangelij prædicandi causa mittuntur, *Matth. 28. 19. Mar. 10. 15. Ioan. 17. 18. & 20. 21. Actor. 1. 8. 1. Corinth. 12. 28. Eph. 4. 11.* Spiritu Sancto donati, *Luc. 24. 49. Ioan. 20. 22. Actor. 1. 8. & 2. vers 2. 3. 4.* In carcerem coniiciuntur, 4. 3. & 5. 18. hinc Angeli ministerio educuntur, *vers. 19. & 12. 7.* docent in templo 5. *vers. 21. 42.* cæduntur ob Euangelium, *vers 40.* ex Spiritu Sancto locuti sunt, *Matth. 10. 20. Luc. 12. 12. 2. Pet. 1. 21.*

Apostolorum conditio, *Matth. 10. v. 16. 23. Luc. 11. 40. Ioan. 15. 8. & 16. 20.* dignitas ac præstantia, *Matth. 11. 11.* doctrina, *Ioan. 17. 20.* Epistola ad Gentes, *Act. 15. 23.* Euangelium, *2. Corinth. 4. 3 Galat. 1. vers 8. 9.* fides, *Matth. 15. 16. Marc. 8. 29. Luc. 9. 20. Ioan. 6. v. 68. 69. & 16. v. 27. 30. & 17. vers. 7. 8.* munus, *Matth. 10. 7. & 28. 19. Marc. 5. 12. & 16. 15. Luc. 9. 2. Ioan. 15. 16.* nomina, *Matth. 10. v. 2. 3. 4. Marc. 3. vers. 16. 17. 18. 19. Luc. 9. vers. 14. 15. 16. Act. 1. 13.* oratio pro regni Christi successu, *Act. 4. 24.* potestas à Christo data, *Matth. 10. 1. & 16. 19. Mar. 3. 15. & 6. v. 7. 13. Luc. 9. 1. Ioan. 20. 23. Act. 3. 12. & 4. v. 10. 30. & c. v. 5. 9. & 9. 34. & 13. 11.* & à Deo data, *Act. 19. 10. 3. Cor. 10. 4.* instituta. *Actor. 15. 29.* obseruanda præcipiuntur, 16. 4. 1. *Thess. 4. 2.* prærogatiua, *Matth. 13. 16.* Apostoli & Prophetæ habuerunt Spiritum Dei. *Exod. 4. 12. 2. Sam. 23. 2. Dan. 9 10. Za. 7. 7. Matth. 10. 20. Marc. 13 11. Ioan. 14. 17. Actor. 1. 5. & 2. 4. & 4. 21. & 9. 17. & 19. 6. 1. Cor. 2. 12. & 12. 3. 2. Cor. 13. 3. 1. Thess. 4. 8. 2. Tim. 3. 16. 1. Pet. 1. 12. Petr. 1. 21.* ab iis accepta tenenda, *Apoc. 2. 25.*

Pseudoapostoli, operarij subdoli, describuntur, *2. Cor. 11. 13. Phil. 3. v. 2. 18. Tit. 1. 10.* ab illis cauendum *Philip. 3. 2.* Pseudoapostoli crucis Christi inimici, *Galat. 6. 12. Phil. 3. 18.*

Pseudoapostolorum erroris præcipuum caput, *Act. 15. 1.* interitus *2. Cor. 11. 25.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Currunt vtique ad metam martyrij, perueniunt ad coronam; non quidem eodem temporis cursu, sed eodem anni reuertentis occursu, cum enim sit in eorum passione anni diuersitas: est tamen in vno die geminata festiuitas. *Aug. in serm. Apost. Petri & Pauli.*

Quis iam non desperet aut de humilitate generis, aut de magnitudine criminis, cum videat sic inundasse cœlestis gratiæ fontem, vt & piscatorem regibus præponeret, & persecutorem Apostolis coæquaret? Ille enim dum pauperiem suam curat, alimenta quotidiani victus quærit in pelago, factus est diues in Christo cui reges & nationes seruiunt in seculo: Paulus verò dum vrget gladiis sanctos, fidei suscipit iugum & magister factus est gentium, forma martyrum, formido dæmonum, indultor criminum, fonsque virtutum. *Idem.*

Dedit Dominus potestatem Apostolis super naturam, vt eam curarent: super dæmones, vt eos euerterent: super elementa, vt ipsa immutarent, super mortem, vt eam contemnerent: super angelos, vt corpus domini consecrarent. Hęc etiam potestas data est eorum successoribus, secundum illud Apocal. 8. hi habent potestatem claudendi cœlum & conuertendi aquam in sanguinem. *Idem in sermone de Apostolo.*

Ex pauciſſimis & imperitiſſimis & abiectiſſimis multiplicantur, nobilitantur, sublimantur copiosissima agmina, clarissima ingenia, cultissima eloquentia doctorum acutorum ac facundorum. *Augst. 2. epist. ad Volusia.*

Christum Iesum, Petrum & Andream, & alios per quos operatus est salutem in medio terræ, non de foro Iustiniani, sed de simplicitate piscatoria legimus absumpsisse. Instat enim sapientia huius mundi, & legum ventosa loquacitas. Elegit non reges, non Senatores, non Philosophos, sed plebeios, pauperes, indoctos piscatores, ineruditos liberalibus disciplinis, non peritos Grammaticæ, non armatos Dialectica, non Rhetorica inflatos, piscatores Christus cum retibus fidei pauciſſimos misit, atque ita ex omni genere tam multos pisces, & tam multo mirabiliores, quanto rariores etiam ipsos Philosophos cepit. *Aug. in serm. de Apost.*

Petrus sequebatur à longè, &c. Fortasse, & in hoc Petrus nobis maxima sit admiratione reuerendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret, metus naturæ est, cura pietatis, suum, quod non fugit, quod sequitur deuotionis, quod negat obreptionis, commune quod labitur, fidei quod pœnitet. *Ambros super Luc. lib. 9.*

Non sine causa factum putemus, quod vna die, vno loco, vnius tyranni Apostoli tolerauerunt sententiam, vna die passi sunt, vt ad Christum pariter peruenirent. Vno loco, ne alteri Roma deesset, sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute. *Amb. in serm. Apostol.*

Paulus non est inferior Petro, quamvis ille Ecclesiæ iecerit fundamenta, iste sapiens architectus sciens vestigia fundare populorum, nec Paulus indignus collegio Apostolorum est. *Amb. lib. 4. de Spirit. sancto.*

Potestatem tribuit Dominus Apostolis, vt sciant qui dominantur, vt à talibus humanam sententiam diuina sententia corroborari. *Ibidem.*

Piscatores illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium virtute humana, sed eloquentia & doctrina Dei fieri putaretur.

Paulus terram simul atque mare, Græciam simul atque Barbariam, omnemque prorsus quanta est sub sole regionem, quasi volitans circumiuit, non simplici labore velut in vacuum itinera percurrens, sed peccatorum spinas pariter euellens, membraque pietatis vbique seminans, errores fugans: veritatem reducens, ex hominibus Angelos faciens quinimo ipsos homines quasi ex dæmonibus Angelos prouehens *Chrys. de laudibus Pauli Hom. 1.*

Mirabiles fluuios nobis genuit Paulus, non secundum Paradisi fontem tantum, sed etiam multo plures ac quotidie fluentes, non terram irrigantes, sed animas hominum ad producenda germina virtutum suscitantes. Quis igitur ad explicanda Pauli merita sermo sufficiet? quæ lingua laudibus eius inuenietur æqualis? cum omnia, quæ sunt in omnibus bona, anima vna possideat, & ea cuncta plenè atque cumulatè, nec solum hominum, sed & quod potius est Angelorum. *Ibidem.*

Paulus, cœli ciuis, Ecclesiarum columna, Angelus terrestris, cœlestis homo. Sicut enim missum in igne ferrum totum profecto ignis efficitur, sic Paulus Charitate succensus totus effectus est charitas. *Ibidem.*

Misit Christus Apostolos quasi sol radios suos, quasi rosa suauitates odoris sui, quasi ignis scintillas suas dispersit, vt sicut Sol in radiis apparet, sicut rosa in odoribus suis sentitur, sicut ignis in scintillis suis aspicitur, sic in illorum virtutibus Christi potentia agnoscitur. Quis enim videns discipulos bene instructos, non scientiam magistri collaudet? Faciebant & discipuli eius & inter mirabilium operationes maior fama virtutum crescebat. *Chrysostom. super Matth.*

Merito Apostolis sanctis attribuitur, quod in sapientiæ libris legitur: Hi sunt viri misericordiæ. Sunt enim planè viri misericordiæ, siue quia misericordiam consecuti, siue quia misericordia pleni, siue quia misericorditer à Deo donati sunt nobis. *Bernard. in Ser. Pet. & Paul. ibid.*

Scimus quod viri isti nec sibi vixere, nec sibi sunt mortui, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, magis autem nobis omnibus propter illum. Pro nobis facit eorum vita, eorum doctrina & etiam mors ipsa: & in conuersione eminentiam, in prædicatione sapientiam, in passione sua patientiam nobis beati Apostoli contulerunt, qui etiam vsque hodie conferre non cessant, misericordia pleni, & sanctarum orationum fructibus. *Ibidem.*

Sententiæ Poeticæ.

Apostoli, ἀπόστολοι, legati, seu duodecim viri, quos Christus Dei filius ex infimo & imperitissimo hominum genere elegit familiares & discipulos, item doctrinæ, miraculorum, mortis atque resurrectionis testes, quibus vniuersis atque singulis tradita est clauis regni cœlorum: à quo quos ipsi excluderent, excluſi in sempiternum essent: quos admitterent eo in æternum cum summa felicitate perfruerentur. De iis legi antiquum Epigramma Honori Romani Episcopi, quod è manuscripto huc adiiciam, agit autem de Christi ad cœlos ascensu.

Luce

Luce videt Christum, quem Petrus nocte negauit,
Et cecinit Dominum pergere ad astra suum.
Territus Andraas orat, miserere magister.
In regnum Patris collige discipulum.
Iacobus expauit hominem per nubila ferri.
Supponit scapulas, dat pia vota Deo.
Haret ab aspectu tremulus per membra Ioannes:
Et turbatus adhuc sic stetit vt placeat.
Quem sequitur te Christe, vocat sine voce Philippus.
Non proiectus ego liber & implicitus.
Bartholomae pedes Christi pendere tremiscis:
Et vis si capias, tendere posse manus.
Thomas ex toto nondum satiatus amore,
Se palpare putat vulnera, membra, latus.
Matthaus muto similis, per scripta locutus:
Nam timor inuasit nota tacere, senem.
Iacobus Alphai pallet, sine morte sepultus,
Dans comites oculos, reddere quod potuit.
Hic stupet attonitus Simon, migrasse Tonantem.
Et fugit affectans fulgura velle pati.
Matthias porta cœli defixus, inharet.
Omnia cum Christo teste abiisse putans.
Iudas è cunctis corpus sine fronte leuatus,
Conspicit occisum viuere in orbe Deum.
Benedictus Arias Montanus in humanæ salutis monument.

Tab. 48. De legatione Apostolorum.

Saclorum ~~veterum~~ præscripto ex ordine finem.
Certa Deo voluentibus annis
Tempora protulerant, hominum quoque magna per orbem.
Strata seges matura iacebat:
Agricolam in cana suum cum terra vocaret,
Et falcem expectaret acutam,
Redderet vt fœtas seruandi farris aristas,
Et culmos quoque rursus inanes:
Tunc Domini messis natus: summusque minister
Orbis imago auctorque nouandi,
Selectorum operi tanto, duodena virorum
Ora tuens, sic fatur amice:
O mihi præclari comites, sociique laborum,
Arcanique sacraria magni
Non vos parua manent discrimina vertere missos
Terrarum moremque modumque.
Queis maris horrisoni fluctus, ac dura viarum
Sunt adeunda pericula sæpe:
Non vt Erythræas gemmas ostrumque superbum,
Nummorumve parcis aceruos:
Sed magis vt nudi atque inopes, patriaque remoti,
Vexati, instabilesque vagique,
Vulpibus infestisque rapacibus, agni
Imbelles blandaque columba
Sitis, lux tenebris nimiumque furentibus agri,
Fomentum medicique fideles,
Ite igitur fortes & me duce & auspice magni
Consilium curate parentis,
Æthereas sperate & opes aternaque sedis
Sceptra mea, & conuiuia mensa.
Venant. Honorius Fortunatus in Carm. de spe & gaud.
Bis duodena senum concursat gloria vatum,
Attonito sensu plaudere, voce manu.
Hic venit Elias, illic in curribus Henoch,
Et nati dono virgo Maria prior.
Legis consulti Pauli comitante volatu,
Princeps Romana currit ab arce Petrus.
Conueniunt ad festa simul sua dona ferentes.
Hi quorum cineres vrbs, caput orbis habet.
Culmen Apostolicum radianti luce coruscum,
Nobilis Andream mittit Achaia suum.
Præcipuum meritis Ephesus veneranda Ioannem,
Dirigit, & Iacobos terra beata sacros.
Lata suis votis Hierapolis alma Philippum,
Producens Thomam munus Edessa pium.
Inde triumphantem fert India Bartholomaum,
Matthaum, eximium Naddafer alta virum.
Hinc Simonem & Iudam, lumen Persea gemellum,
Lata relaxato mittis ad astra sinu.
Et sine rore ferax, Ægyptus torrida, Marcum
Luce Euangelica participante tuba.

2. Quia vult famam & infamiam discernere, homines honestos & inhonestos vult intelligi discrimen virtutum & vitiorum, 3. Quia vult bonam famam aliis exemplo esse, vt inuitentur & ipsi ad virtutem, & ad veri Dei agnitionem & celebrationem, *Matth.* 5. Luceat lux vestra coram hominibus, &c. 4. Non vult suam doctrinam deformari scandalis, nec infamia ac turpitudine morum animos hominum ab Euangelio alienari. Virtus itaque Deo placens & necessaria est, appetere gloriam, quæ verè & propriè definiendo, est approbatio Dei & propriæ conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum bonorum, ac rectè iudicantium celebratio, semper respondens veræ pietati erga Deum, & eximiæ virtuti ac benemeritis erga Ecclesiam & Rempublicam. Pugnantia cum modestia & recta appetitione gloriæ, sunt decem, 1. Superbia, de qua suo loco agitur, 2 Arrogantia plus sibi in opinione tribuens, quam propriæ imbecillitati conuenit, 3. Vanitas & Iactantia immodicè & falsò se prædicans, vt in Thrasone, Pyrgopolynice, &c. de quorum loquacitate dicimus cum Homero:

Commemorare malum est ventosa & inania verba.

4. Æmulatio dolens alterum nobis antecellere, & propterea cupiens eum premere aut tollere, ne nos inferiores ducamur: vt Saul inuidet gloriæ Dauidis, Cain Abelo; Aaron & Maria Moysi, *Num.* 11. Eusebius Episcopus Cæsarienfis inuidet gloriæ Basilij. Demetrius Episcopus Alexandrinus concipit flammas æmulationis aduersus Origenem. Themistocles odit & pellit Aristidem æmulum; Pericles Cimonem; Agesilaus Lysandrum; Sylla Marium; Cæsar Pompeium. Denique exempla innumerabilia sunt, & figulum figulus, sic & fabrum faber odit, mendicum, mendicus, &c. vt ait Hesiodus. Illustre autem exemplum modestiæ & candoris, & repressæ æmulationis est, quod refert Plinius libro 35. his verbis: Appelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit: sordebat ille suis, vt plerumque domestica, percontantique quanti liceretur, opera effecta, parum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis popolcit, famamque dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios, ad intelligendum artificem, 5. Πολυπραγμοσύνη, de qua suo loco, 6. Ambitio, quæ est vitiosa cupiditas gloriæ, cùm videlicet expetitur antecellentia inordinatè tentatis actionibus non necessariis, aut iniustis, extra vocationem, fiducia propriæ sapientiæ, aut suarum virium; vt Pompeius volens semper tenere Principatum, & aliis sublimior esse, & confidens suis viribus, (vt iactabat se suppolosione pedis totam Italiam repleturum esse exercitibus,) mouet bellum non necessarium & iniustum. Antonius volens solus monarcha esse orbis terrarum infert bellum Augusto. Arius appetens gradum Episcopi Alexandrini, & repulsam passus, mouet pernicioſum dogma de filio Dei.

Sapienter autem Plato inquit. Si esset aliqua Respublica virorum verè bonorum, haud aliter fugiendi imperij gratia pugnaretur, quàm nunc certatur, imperandi cupiditate. Ideò Alexander Seuerus, vt à Lampridio refertur, præfectum prætorij fecit, qui ne fieret, etiam fugerat; dicens, inuitos, non ambientes, in Rempublicam collocandos esse. Nec tamen propterea laudandi sunt, qui Epicureum illud, λάθε βιώσας, *1. absconde vitam*, amplectuntur, & omnem docendi ac gubernandi functionem fugiunt. Nam Deus, vt non vult inordinatè appeti superiora munera; Ita etiam præcipit, vt singuli conscij cibi mediocris industriæ, vocati ad functiones obtemperent, imò etiam sponte suam operam Ecclesiæ & Reipublicæ deferant. 1. *Tim.* 3. Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Ammonius quidem Origenis discipulus, cùm ad Episcopatum Ecclesiæ Alexandrinæ vocaretur, dexteram aurem sibi abscidit. Deinde quum ab Euagrio quodam fugiente Episcopi functionem cum ioco reprehenderetur, quòd aurem sibi amputasset: At tu, inquit, Ammonius, multò grauius peccasti, qui linguam tibi ipse excidisti, nec vis conferre eam ad Dei gloriam, pia prædicatione Euangelij illustrandam, & ne tibi arrogare videaris, gratia Dei non veteris: *Historiam recitat Tripartitam, lib. 8. cap. 1. 7.* Leuitas & impudentia, negligens aliorum iudicia, & non metuens veram infamiam, vt Alcibiades, Sphodrias in vita Pelopidæ. Hyperbolus non mouebatur infamia, nec afficiebatur, cùm alij de ipso malè loquerentur: negligebat enim gloriam, &c. Verissimè autem Xenophon inquit, impudentiam esse maximam ducem ad omnem turpitudinem. Custos enim virtutis est timor Dei, & metus iudicij diuini, & aliorum rectè iudicantium. Quo remoto in omnia flagitia facillimè homines præcipitantur, 8. Inciuilitas morum, seu rusticitas, in Grobiano describta, 9. Obscœnitas in sermone & moribus, propriè cum castitate pugnat, 10. Scurrilitas in sermone, gestu, habitu corporis & vestitu, de quo meminerint studiosi dictum Ecclesiastici, Vestitus, Risus & incessus produnt hominis ingenium. Nam vniuersaliter monstrosa vestis character est monstrosi animi.

Atque viro vestis magnum decus addit honesta,
in lib. Regula Vita.

Appetitio gloriæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

APpetitio gloriæ, seu bonæ famæ, virtus est, quam vult nos Deus expetere & tueri, propter quatuor causas, 1. Vt veram ipsius agnitionem, pietatem, benemerita erga Ecclesiam, & Rempublicam, & cæteras virtutes, quæ veræ gloriæ fundamenta sunt, maiori studio & cura complectamur. Nam gloria virtutis comes est, vt corporis vmbra. Et expetere bonam famam est virtutem expetere,

Appetitus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

APpetitus Græcè ὄρεξις ὀρεκτική, dicitur. Estque inclinatio appetentis in aliquod sibi simile & conueniens, *secundum B. Thom. 1. parte q. 8... art. 1.* De appetitu cibi & potus intelligitur. Est appetitus, nempe ὀρμή, nempe impetus, subitus actusque affectus, res varias, tum licitas tum illicitas persequens. Ad nunc affectum referuntur.

¶ SENTEN

SENTENTIÆ POETICÆ.

Lucret. l. 2. de rerum nat. vers. 261.

Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides, etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam, tam de subito quam mens nuet ipsa?
Omnis enim totum per corpus materiei
Copia conquiri debet concita per artus
Omnès, si studium mentis connexà sequatur,
Et videas initium mentis à corde creari.
Ex animique voluntate id procedere primum;
Inde dari porro per totum corpus & artus.

Et paulò post.

Iamne vides igitur, quanquam vis extima multos
Pellat, & inuitos cogat procedere sæpe,
Præcipitesque rapit, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare obstareque possit;
Cuius ad arbitrium quoque copia materiei
Cogitur interdum flecti per membra, per artus;
Et proiecta refrenatur retroque residit.
Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
Esse aliam præter plagas, & pondera causam,
Motibus vnde hæc collis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.

Et paulò post.

Id facit exiguum clinamen principiorum,
Nec regione loci certa, nec tempore certo.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Inuitat vera ratio benè sanos ad iustitiam & æquitatem. Constat autem in eis aliquid aliud esse innatum, quod repugnet, obsistatque rationi. *lib.* 1. *Ethic. c.* 13. *Arist.*

Duplex est vis rationis particeps: alia propriè est in seipsa: alia veluti probus filius obedit parenti. *Ibid.*

Vis expers rationis est duplex: vis enim ea quæ crescendi causa tributa est, nulla ex parte rationis est particeps: concupiscendi autem & appetendi quodammodo ea vtitur, quatenus eis obedit atque paret. *ibid.*

Duæ sunt partes rationis participes: vna qua res contemplamur eas, quarum principia secus euenire non possunt: altera, qua eas quæ possunt. Appelletur autem altera vis sciendi: ratiocinandi colligendique altera, *l.* 6. *Ethic. c.* 1. & *l.* 1. *Magn. Moral. c.* 34.

Appetitus in eas species dissectus est: nempe in concupiscentiam & voluntatem. *l.* 1. *Magn. Moral. c.* 12.

Mentis eius quæ cognitione cernitur, non actione aut effectione, omnis est in falsi verique cognitione posita vitiositas & præstantia. Omnis enim rationis & mentis hoc opus est proprium, *l.* 6. *Ethic. c.* 2.

Cuius mentis omne opus in agendo & ratiocinando est, propria est appetitioni rectæ congruens veritas. *ibid.*

Sublata mente & more, honestè factis & contrariis inter actiones humanas nihil loci relinquitur. *ibid.*

Ea demum recta ratio est, quæ prudentiæ congruat. *l.* 6. *Ethic. c.* 13.

Finem sibi propositum habet omnis appetitus. Cuius enim est appetitio, ab eo agendi principium ducit mens ea, quæ in actione cernitur. *l.* 3. *de Animo, c.* 10. *T.* 49.

Rectè hæc duo appetitus & mens, quæ in actione versantur, mouere loco videntur. *ibid.*

Appetitus cum mouet, non in eo ducem rationem sequitur: cupiditas enim appetitus est quidam. Ac mens quidem omnis certa est: appetitio autem ac visio, tum recta est, tum non recta. *lib.* 3. *de Animo, c.* 10. *T.* 50. & 51.

Appetitus, & id in quod inest vis appetendi, cum motu cietur, impellit ad agendum. *lib. de motu animantium. c.* 5.

Solemus nos laudibus eos perinde atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia ea duce agere pergunt; qui verò absque ratione, tanquam atroces immanesque odimus. *In Epist. Rhetor. ad Alex. c.* 1.

Quoniam virtus, quæ more perficitur habitus est cum electione coniunctus: electio autem appetitio est, quam antegressa est deliberatio; necesse est ob eam causam & veram esse rationem & rectum appetitum: si quidem rectum sit propositum, ac eadem quæ ratio iudicarit, appetitionem persequi. *lib.* 6, *Ethic. c.* 2.

Appetitus omnes contrahendi, sedandique sunt, excitandaque est animaduersio ac diligentia, vt ne quid temerè ac fortuitò, inconsideratè, negligenterque agamus. 1. *Officior. Cic.*

Moderari animo & orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere & tenere in tua potestate motum animi & dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen non est mediocris ingenij; *ad Quint. frat. Ep.* 1.

Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, præclarum est. Hæc qui faciat non ego eum summis viris compato, sed simillimum Deo iudico. *Leo Marc.*

Si quis hoc robore animi est, atque hac indole virtutis ac continentiæ, vt respuat omnes voluptates, omnemque vitæ suæ cursum in labore corporis, atque in animi contentione conficiat, quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non conuiuia, delectent, nihil in vita expetendum putet, nisi quod est cum laude & honore & cum dignitate coniunctum: hunc mea sententia diuinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. *Pro M. Cælio.*

Regium est ita viuere, vt non modo homini, sed ne cupiditati quidem seruias, contemnere omnes libidines: non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere: populi vtilitati magis consulere, quàm voluntati, nemini cedere, multis obsistere. *Pro Syll.*

Esse abstinentem, continere omnes cupiditates præclarum, magis est, quàm difficile. *ad Quint. fratr. epist.* 1.

Quum præcipitur, vt nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coërceat temeritatem. 2. *Tusc.*

Cupiditates sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines, sed vniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant Rempublic. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. Nec hæ sese foris solùm iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt; sed intus etiam animis inclusæ inter se dissident atque discordant. 1. *de Finibus.*

Efficiendum est, vt appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam aut ignauiam deserant, sintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant, ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. 2. *Offic.*

Vide Concupiscentia.

Aqua.

¶ DEFINITIONES, ET ETYMOLOGIA.

AQua, Græcè ὕδωρ, ατος, τὸ, ὑδατος, τὸ, est vnum quatuor elementorum, humidum, & frigidum, graue, & deorsum tendens, ductile, facile, ineffusibile, *secundum Ioan. Dam. lib.* 2. *cap.* 9.

Aqua, Hebræis *Maiim*, Aquæ nomen dualis numeri, quia duplices sunt aquæ, superiores & inferiores, quas expansio seu firmamentum diuidit. Cognationem hæc vox habet cum, *Iam*, i. mare: quia collectionem aquarum Deus vocauit mare. Hinc Græcis ἰμάω, ἰμάσω, haurio aquas; item Latinis meo, meas, meare; vnde meatus aquarum. Aqua torrentis *Apik*, à verbo *Apak*, i. vim intulit, impetum fecit, violenter egit: cognationem habet cum *Abak*, luctatus est: nam aqua torrentis videtur luctari aduersus quæcunque fiunt illi obuia. Græcè πυκάζω, stipo, munio, denso, inuoluo.

LOCI BIBLICI.

Aqua è petra educitur, *Exo.* 17. 6. *Nu.* 20. *versi.* 11. 12. *Psalm.* 105. 41. Aquæ nihil nocumenti aut obstaculi afferunt electis Dei, *Exod.* 14. 22. *Psalm.* 66. 6. *Esai.* 43. 2. *Iona.* 2. 5. Aqua nominatur persecutio *Psalm.* 144. 7. *Prouerb.* 17. 14. *Matth.* 7. 25. *Luc.* 6. 48. *Apoc.* 12. 17. Aquæ assimilantur cognitio Dei & dona Spiritus Sancti, *Esaia.* 11. 9. & 12. 3. 15. & 35. 6. & 43. 20. & 44. 3. *Ezech.* 47. 1. &c. *Zach.* 14. 8. & *Ioan.* 4. 10. & 7. 38. Aquam emunt filij Israël à filiis Esau. *Deut.* 2. 6. Aquæ verbo Dei in vnum locum congregatæ, *Gen.* 1. 10. *Psalm.* 33. 7. Aquæ diluuij, *Gen.* 7. 17. obtinuerunt terram diebus centum quinquaginta, post decrescere incipiunt, *versi.* 24. Aquæ amaræ dulces redduntur, *Exod.* 15. 25. Aquæ contradictionis, 17. 7. *Num.* 20. *versic.* 11. 13. Aquæ Iordanis siccantur, *Ios.* 2. 1. pallio Eliæ diuiduntur, 2. *Reg.* 2. 8. Aquæ mortiferæ, Elisæi ministerio sanantur, 1. *Reg.* 2. 21. Aquæ obediunt Deo, *Psal.* 104. 10. Aquæ è templo manantes *Ezech.* 47. 1. Aquæ vitæ allegoricè, pro immensa illa charitate Dei erga nos in filio, effusa in corda nostra per Spiritum Sanctum in vitam æternam, *Ioan.* 4. 10. cuius fit mentio. *Rom.* 5. 5. pro donis Spiritus Sancti instar aquæ effundendis. *Es.* 44. 3. & 55. 1. *Ioël.* 2. 28. *Ioan.* 7. *v.* 38. 39. *Actor.* 2. 17. Similis est metaphora Hebræis familiaris, *Ierem.* 2. 12 *Ioël.* 3. 18. *Zachar.* 13. 1. Aqua 1. *Ioan.* 5. 5. secundum nonnullos pro ablutione à peccato. Tribuitur etiam Spiritus Sancti gratiæ, vt iam dictum est, *Hebr.* 10. 23. quodque ab effectu, vel ex antithesi externarum purificationum legis comparata. Aquæ pro Gentibus. *Apoc.* 17. 15.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Pyndar. Olymp. od. 1.

Ἀρίστον μὲν ὕδωρ, ὁ δὲ
Χρυσὸς, αἰθόμενον πῦρ.
Optima quidem est aqua, &
Aurum, vel ignis noctu ardens.

Plaut. in Fab. Cassina.

Post id locorum, quando ad illum veneris,
Dabitur tibi amphora vna & semita,
Fons vnus, vnum ahenum & octo dolia.
Quæ nisi erunt semper plena, ego te implebo flagris.
Ita te aggerunda ceruum aqua faciam probes
Vt postilena possit ex te fieri.

Demet. Ha.

Aquam bibens, probum & vtile paries nihil.

Horat. in epist.

Nullas placere diu, neque viuere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus
Fœcundi calices quem non fecere disertum?

Mar.

Possum nil ego sobrius: bibenti
Succurrunt mihi quindecim poëtæ.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Aqua frigida & humida est. *lib.* 2. *de Ortu. c.* 3. *tit.* 16. *Arist.*

Cum aëris calor interit, terræ autem siccitas, aqua oritur: nam & illius humor & illius frigus remanet. *lib.* 2. *de Ortu. c.* 4. *tit.* 27.

Si aqua in minutas partes diuidatur, celerius in aëra se vertit: sin autem cogatur tardius. *lib.* 1. *de Ortu. c.* 2. *tit.* 10.

Aqua vna ex omnibus liquidis minimè densatur: idque fit, quòd vel paululum insit caloris, vel magna humoris qui coërceatur copia. *lib.* 4. *Meteorologicor. c.* 3. *tit.* 21.

Aquæ

Aquæ genera sunt hæc : vrina, serum, & vno nomine ea omnia in quibus nihil aut parum desidet, idque non propter tenacitatem, *lib.4. Meteor. c.5. tit.31.*

Ex altioribus terræ locis, quæ ad Septentriones spectant, maior vis aquæ delabitur. *lib.2. Meteor. cap.1.*

Aquæ quidem natura saporis omnis expers esse vult. *lib. de Sensu, cap.4.*

Quæcunque palustres & stagnantes & lacustres aquæ sunt, has æstate quidem calidas & crassas atque olentes esse necesse est, tanquam eas quæ effluentes non sunt; sed quia pluuia semper noua infertur & sol vrit, quare decolores, malæ & biliosæ, hyeme verò à niue & glacie duræ, frigidæ, ac turbidæ necessariò sunt, adeo vt pituitosissimæ & raucosissimæ sint. Bibentibus verò lienes quidem semper magnos & obstructos ventresque duros, tenues & calidos, humeros vero, clauiculas, & os extenuari: nam carnes in lienem colliquescunt, quamobrem graciles sunt, voraces autem siticulososque tales esse, atque ventres superiores & inferiores siccissimos habere, adeo vt valentioribus medicamentis egeant, & hic quidem morbus ipsis hyeme & æstate peculiaris est: præterea hydropes plurimi & lethalissimi sunt. *Ex Hipp. lib. de de aquis, aëre & locis.*

Optimæ autem sunt quæ è sublimibus regionibus & terrestribus tumulis fluunt; hæ enim & dulces & albæ sunt, viuique parum ferre valent, hyemé verò calidæ, æstate autem frigidæ sunt: sic enim è profundissimis fontibus existunt: maximè autem eæ laudandæ sunt, quæ ad solis ortum præsertim æstiuum fluunt, has namque splendidiores, bene olentes & leues esse necesse est, *idem de aquis salubrioribus.*

Aquæ prius calidæ, velocius recipiunt frigiditatem. *Aristot. 1. Met.* Τὸ σπάνιον ὦ εὐθύδημε, τὸ ἡδὺ ὕδατος ἐνωνόπατον ἄριστον ὂν ὡς ἔφη Πίνδαρος hoc est, quod rarum est, ô Euthydeme, magni pretij est, aqua autem vilissima, cùm sit optimum quiddam. *Plato in Euthy.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes quum videret quendam se religionis causa aspergentem aquis fluuialibus, hoc enim ritu prisco solebant purificari, si quid piaculi commissum crederent: infelix, inquit, multum erras in Grammatica: non absolueris aspersus, multo minus aspersio te liberabit à vitæ criminibus. *Laërt. lib.6.*

Valentinianus nondum imperator, templum Fortunæ ingrediens cum Iuliano, hinc atque hinc stantibus ædituis, qui aquam introeuntibus aspergerent, vbi vidit in Chlamyde purpurea guttam aquæ, pugno percussit ædituum. Hoc, inquit, non est purificare, sed inquinare. Nam illi tales aspersiunculas appellabant purificationes. *Erasmus lib.8. apoph.*

¶ Adagia.

Herculana balnea, ἡρακλεια λεγεῶν.

De impendio feruentibus balneis dicebatur, quales legimus & thermas Neronianas.

Aquam è pumice postulas.

Aquam postulare è pumice, est frustra ab alio petere id, cuius ipse, à quo petas maximè sit indigus, nihil enim pumice lapide siccius.

Aquam infundere cineri.

Ædibus in cinerem redactis, non est infundenda aqua. Vnde illud: Post bellum auxilium.

Scriptores.

De aquis. *L. Annæus Seneca.* De aqua: *Ioan. Damianus, lib.2.* De aquarum loco, *Lombardus 2.14.* Aquarum nomine mortales intelligi. *Calius 26.23.* De aqua & terra disputatio. *Dantis.* De admirandis aquæ naturis, *Agrippa lib.6.* De Clepsydra, Clepsydrio, Hydrologio. *Calius 18.39.* Aquarij, Aquiminarij, *Calius 18.40.* An aquâ sit coloris expers, *Calius 26.9.* De aquarum colore, sapore, odore, *Ge. Agricola lib.1. de fossilium natura.* Aquas naturaliter esse sine colore & sapore. *Pontanus Meteo.41.* Cur aqua in summa parte alba, in fundo verò nigra spectetur? *Plut. causæ naturæ, 39.* Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea sit quàm salsa *Macrobius Saturn.7.13. q.3.* Cur frigidior æstate aqua in puteis, *Lucretius lib.6.* Quomodo aqua sit terræ innexa, *Plinius 2.68.* Mirabilia aquarum & Medicinæ, *C. Plinius, Seneca lib.31. cap.1.2.3. Vide Indicem Plinianum.* De maris mediterranei progressu & fluxu, *Macrobius Satur.7.12. quæstiuncula 13.*

Vide mare.

Aratiõ.

¶ Definitio et etymolog.

Aratio est cultura agri: dicta quia de ære prius exercebant terræ culturam, antequam ferri fuisset vsus repertus. *Isid.17. cap.1. Originum.*

Hebr. aratio, seu arandi actus. *Charisc.1.* prosciscio agri, à verbo *Charasc.* arauit, exarauit, & propriè significat exarando protrahere sulcos seu lineas in agro.

¶ Divisio.

Aratio duplex est, Vernalis & Autumnalis. *Idem, ibid.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Arationes & fossationes in genere quatuor conferunt vtilitates. Prima est terræ apertio: Secunda est adæquatio: Tertia agri commixtio: Quarta continuatio. *Albert. Mag. de veget. & Plaut. lib.7. tract.1. c.4.* Arationi tempus congruum non est tempus siccitatis extremæ: sed cum paulum mollita est terra. *ibid. c.5.*

Arationes quatuor conueniunt terræ forti & glutinosæ, & adulterinis herbis repletæ: Vna porosæ, subtili & mundæ. *Idem ibidem, cap.4.*

Vide Agricultura.

Arbiter, Arbitrium.

¶ Definitio et etymolog.

Arbiter, Græcè κρίνων, οντος, ὁ dici potest, & est ille, qui eligitur, vt iudex, scilicet vt procedat seruato in substantialibus ordine iudicij, *secundum Innocent. in cap. Quintauallis de iureiur.*

Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat, arbitrium & facultatem. *Pomp. Fest. de verb. signific.*

Arbitrium cum adhuc res apud arbitrium geritur. *Idem ibid.*

Arbitrium dicitur sententia, quæ ab arbitrio statuitur. *Idem Pomp. Fest.*

Arbiter, seu iudex Hebr. dicitur *Pelili*, qui in appellatione diiudicat controuersias forenses, Pelilim numero plurali, de quibus vide Exod. 21. 29. Deut. 32. 32. Iob. 31. 11. à verbo *Pillel.* appellauit, in ius compellauit, interpellauit, prouocauit ad iudicem. Hinc latinum appello, compello, &c. Arbitrium seu sententia iudicis. *Pelilla*, Iesai. 16. 3. Appellatio ad iudicem Pelillia, Ies. 28. 7.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Arbiter æquum magis intuetur, iudex legem. *Aristot. Rhet. 2.*

Arbitrium nostrum liberum est in agendo, & in deliberando. *Alex. Aphrod. 2. aui. cap. 26.*

Arbitrio nostro, id est, cuius quoque oppositum eligere contingebat eum qui hoc eligit. *Idem ibid. c.55.*

Arbitrium hominis liberum non in præteritis, nec de præsentibus est, sed de futuris & contingentibus, de quibus etiam deliberatio est. *Idem ibid. c.56.*

Arbitrium liberum esse: pœnitentia post quasdam res gestas facilè ostendit. *Ibid.*

Arbitrium liberum est facultas rationis & voluntatis, Alberto Magno de anima. *tract.4. c.10.*

Arbitrium liberum non est eligentia; sed est ratio, vt arbitrans vtatur arbitrio, quo quidem constituitur ad faciendum, quod vult. *Idem ethic. 3. tract.1. c.16.*

Vide tit. de Iudice.

Arcanum.

¶ Definitio et etymolog.

Arcanum, Secretum, absconsum, occultum, ab arca, in qua quæ recondita sunt, aliis incognita manent. Heb. *Sodh*, quod & Concilium seu senatum significat. Et quia seniorum vel senatorum deliberationes secretæ sunt vel esse debent, *Sodh*, pro arcano mysterio Sacramento sumitur. Cognationem habet cum *Iasad*, fundauit: nam consilium & arcanum est fundamentum rerum rectè agendarum. Vide Ps. 55. 16. Prouerb. 25. 8. Gen. 49. 6. Iob. 15. 8. Ierem. 23. 18. 22. Ezech. 13. 9. Græc. ἄρρητον Arcanum etiam potest ab arce dici, quæ tutissima pars vrbis est: frequens huius vocis apud Poëtas mentio. Homerus de sapiente dicit, cui dicta pennis carere.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Sermonum deposita fidelius, quam pecuniarum custodito. Oportet enim viros bonos in existimatione esse, quod mores & vitam vel iureiurando fideliores constantioresque præstent. *Isoc. ad Demon.*

Arcanum pluribus auribus, quam vni commissum multifariam, erumpit, amissoque arcani nomine fama celebris dici debet. *Nicoph.*

¶ Apophthegmata.

Thales frequenter dicere solebat: Vide ne in ius te vocet sermo contra coniunctos tibi ac socios dictus. *Laërt. l.1. c.1.*

Aristoteles interrogatus, quidnam in vita difficillimum esset? Tacere, inquit, quæ dicenda non sunt. *Idid.*

Euripides quum malè audiret ab hominibus ob oris graueolentiam: Multa, inquit, in illo occulta computruerunt. *Erasm. Rot. l.9. apoph.*

Philippides Comicus Lysimacho cum primis charus fuit, & familiaris: cui cum Lysimachus offerret liberalitatem suam, ac frequenter diceret: quid vis tibi impertiam rerum mearum? quodcunque voles, inquit, modo ne arcani quippiam. *Plutarchus.*

Vide infra sub tit. Taciturnitatis & Silentij.

¶ Profana Exempla.

Persæ arcana regum mira celant fide: non metus, non spes elicit vocem qua prodantur occulta: vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua grauius castigatur, quam vllum probrum: nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere graue sit, quod homini facillimum esse voluerit natura.

Turcæ noctu quendam comprehensum de Baldi Draculæ, qui in castra impetum fecerat, militibus deduxerunt ad Mahumetem II. Imper. qui eum interrogauit: quisnam, & cuias sit, & vnde veniat? Qui vbi ad singula respondit, tandem iussus est dicere se scire vbinam Baldus Draciæ princeps moraretur. Is respondit, se quidem quæ scire expetant, exactè nosse, verum nunquam id enunciaturum, adeò

metuere

metuere se virum illum. Mortem intentantibus, ingeminauit, non audere se quicquam eorum profari. Mahumetes admiratus viri constantiam, eum continuo necauit: dicens. Si vir ille exercitum haberet memorabilem, non dubito quin breui ad magnam claritatem euaderet. *Chalcondylas l.9.*

Vide Mysterium, Silentium, Taciturnitas.

Architectura.

§ DEFINITIONES ET ETYMOL.

ARchitectura est scientia ædificandi: vnde architectones & architecti dicuntur, quæ ædificandi scientiam habent, ab ἀρχὴ, ἧς, ἡ, quod est principium, & τέκτων, ονος, ὁ, faber lignarius.

Architectus dicitur, qui de omnibus præcipit, & statuit. *Aspar. 7. Ethic. cap. 10.*

Architectus est ille cuius præscripto ad domum extruendam faber se accingit. *Arist. moral. c. 32.*

Architectus operationum princeps est; non operatur, & vt iudicauit, singulis operariis demandet quod commodum est, donec commissum absoluerint. *Plut. de regno.*

Architecturam plurimis meritis; ac instrumentis vrentem, ea quæ multam sibi certitudinem exhibent artificiosiorem ipsam multis artibus efficiunt. *Idem in Philebo.*

Architecturæ Ægyptij inuentorem Vulcanum asserunt, qui in regno Mercurio successit, alij Dædalum inuentorem faciunt. *Fr. Patri. de Repub. lib. 1. c. 9.*

Hebræis *Banah* significat, ædificauit, extruxit, instaurauit ædificium. *Rab. Habonim*, magister ædificiorum seu ædificantium. Vide Gen. 11. 5. 1. Chron. 22. 11. Psalm. 122. & Psalm. 118. ædificantes seu architecti vocantur. *Habbonim.* Apud Iesaiam, cap. 3. v. Architectus vocatur. *Rab-Charaschim*, Magister fabrorum, vel vna voce *Charaschim.* q.d. non vulgaris faber lignarius, sed qui artem illam callet, vt plurium fabrorum instar sit. *Charasch.* autem est faber lignarius, artifex, opifex, qui opera sua ordine disponit: à verbo *Charasch*, arauit, protraxit lineas seu sulcos in agro. Quod enim arator in terra, id in ædificiorum structura præstat peritus architectus.

§ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Veneti, Sebastiani Ziani ductis auspicio ex Constantinopolitana vrbe Architectum insignem accersebant, ad extruendam auream D. Marci ædem. Præter amplissima munera etiam marmoream statuam in augustissimo templi loco sibi poni Græcus homo postulabat. Assenserunt patres iam fere absoluto opere, nimia leuitate coram patribus imprudens fassus est, se quidem multo celebrius templum ipsum fuisse extructurum nisi inter ipsum opus occurrissent plura, quæ illum prudentiorem fecissent. Ad quem subridens dux: Ergo nos quoque de statua ponenda prudentiores redlemur. Illi itaque in vestibuli fronte marmoream statuam collocarunt, manu ad os obiecta, quasi illum dicti sui pœniteret. *Ignat. lib 6. c. 5.*

§ SCRIPTORES.

De origine architecturæ *Polydorus* 3. 7. De architectura, *M. Vitruuij l.* 10. *Iacob. Iocundus Vitruuium collatis exemplaribus repurgauit.* In Vitruuij Architecturam, *Gulielmi Philandri annotationes.* In Vitruuium, *Gaudentinus Merula.* Vitruuianæ architecturæ compendium. *Fr. Mauroelicus promittit.* Ratio architecturæ antiquæ *per F. Diegum de Sagredotis graphicè scripta ex Vitruuio & aliis Architectis excerpta. Colinaus Parisiis impressit, Gallicè reddi. am, in 4. chartis 7.* De Architectura *Marlianus, Leo Baptista, Albertus Florentinus, & Rubirufus. Sebast ani Serlij Bononiensis* de Architectura *Tomi duo Italice scripti Roma impressi.* Alias *Sebastiani Bononiens. de architectura volg. regole.* Di. de plura in *Ges. pandect. ti . de artibus illiteratis.*

Argumentatio.

SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

ARgumentatio perspicua est vno modo, qui maximè in ore versatur: cum ita occlusa est, vt iam nulla sit opus interrogatione. Altero, qui etiam crebris vsurpatur sermonibus, cum sumpta sunt ea, ex quibus esse necesse est, quod concluditur: sunt autem ea ex aliis conclusionibus collecta: præterea si quid prætermissum sit, quod valde sit probabile. *l. 8. Topic. Arist. c. 4.*

Falsa autem dicitur quatuor modis: & cum videtur concludere, neque concludit: quod vocatur conclusio & ratiocinatio ad concertationes spectans: & cum efficit illa quidem aliquid: sed quod minus ad rem pertineat: quod iis contingit maxime, quibus incommodò alij vrgentur: aut aliquid concludit, quod ad id quod agitur, pertinet sed non propria accommodataque ratione. *lib. 8. Topic. c. 5.*

Alio modo falsa est argumentio, cum ex falsis concludit cuius generis erit alia falsa, alia vera conclusio. *Ibid.*

Si falsis & valdè absurdis verum concludat argumentatio: multo certè iis deterior est, quæ falsum concludunt. *l. 8. Topic. c. 5.*

Impediri argumentatio potest quatuor modis. Primum id ex quo: falsum est refellendo: Secundò, occurrendo ei qui quæstionem ponit. Sæpè enim explicato & dissoluto argumento, tamen is qui rogat, progredi non potest longius. Tertiò refellendo rogatum. Fit enim interdum, vt ex iis quæ quæruntur, non quòd volumus consequamur: proterea quod vitiosè interrogatum est. Quibusdam tamen oppositis effici potest conclusio. Ac si vltra progredi is qui rogat non potest, occursum erit roganti: sic potest, rogato. *lib. 8. Topic. 4.*

Argumento necessaria in pluribus dicitur, quàm syllogismus: quippe cum ratiocinatio omnis necessaria est: non quicquid necessario concludit, ratiocinatio est. *lib. 1. de prima resolut. c. 33.*

Perspicuum est, argumentationem eam syllogismum non esse, in qua res eadem sæpius dicta non sit, nec enim in ea medium aliquod sumptum est. *Ibid. c. 34.*

Argumentatio quinque modis reprehendi solet. Primò cum ex iis quæ rogata sunt & quæsita, nihil concluditur omnino, nec quod ad rem pertinet: quod falsa sint, vel non probabilia omnia aut certè plurima eorum, ex quibus conclusio efficitur: & quod nec detractis quibusdam, nec additis, nec aliis detractis, aliis additis efficitur conclusio. Secundò si tractetur per ratiocinationem, quæ ad rem non pertineat argumentatio. Tertiò, si additis quibusdam conficiatur ratiocinatio: sed quæ deteriora sint, quàm quæ rogata sunt minusque probabilia conclusione. Quartò, si detractis quibusdam idem contingat. Postremò, si ex minus probabilibus & credibilibus efficiatur, quam sit conclusio: aut si ex veris, sed quæ difficilius & maiore negotio quam id quod quæritur ostendi possunt. *Topic. l. 8. c. 4.*

Fit interdum vt argumentatio etiam quæ concludit, ea quæ non concludit sit deterior: cum illa ex iis quæ minus probantur concludit, cum quæstio proposita in eo genere non sit: hæc autem talia modo requirat, quæ probabilia & vera sint, nec ex iis quæ assumpta sunt argumentatio est. *Ibid.*

Perspicuum est primum videndum esse, an concludat argumentatio: deinde, verumne, an falsum: tum ex quibus. Nam si ex falsis, sed quæ probabilia sunt, probabilis erit & non aspernanda ratio: sin ex veris, sed quæ non probentur, vitiosa: si & falsa & quæ valdè improbentur, profectò vitiosa erit, aut omnino, aut in re, de qua agitur. *l. 8. Topic. c. 5.*

In id quod prætermissum est, omnis semper dirigi debet argumentatio. *Topic. 6. l. c. 4. l. 47.*

In eo magna vis est, vt de re ipsa, non de nomine tractetur argumentatio. *Topic. l. 1. c. 14.*

Argumentationum Dialecticarum est vna, quæ inductio: altera, quæ ratiocinatio nominatur. *l. 1. Topic. c. 10.*

Dilucidam & perspicuam argumentationem facient, exemplum similitudinisque collatio. *l. 8. Topic. c. 2.*

Cui copia non suppetet argumentorum ad propositum confirmandum vel infirmandum, is à definitionibus præsidium sumere debebit, aut quæ rei propriæ sint, aut quæ esse videantur: quod si ab vna non possit, à pluribus petat. Nam iis, qui rem definiendo explicarint, faciliùs erit argumentum ducere: quippe cum facilior sit à definitione ducta argumentatio. *l 2. Topic. c. 2. l. 12.*

Non est vera illa argumentorum distributio qua vtuntur aliqui dicentes, alia ad nomen alia ad sententiam pertinere. Nam existimare diuersa esse argumenta, quæ ad nomen, & quæ ad sententiam pertinent, ac non potius eadem esse, quæ vtroque genere continentur: magna amentia est *lib. 1. de Repreh. Sophist. c. 1.*

Sunt ad differendum quatuor omnino argumentorum genera: vnum est eorum, quæ propriè ad docendum sunt accommodata: alterum eorum, quæ Dialectica vocantur: tertio genere continentur ea, quæ ad probandum & examinandum alterum adhibentur: in quarto genere sunt, quæ contentiosa appellantur. *lib. 1. de repreh. Sophist. c. 1.*

Illa argumenta docendum alterum sunt accommodata, quæ constant ex propriis cuiusque disciplinæ principiis, nec vim habent ab eo, quod, respondenti probatur. *Ibid.*

Dialectica argumenta sunt, quibus vtraque pars contradictionis ex probabilibus concluditur. Illa verò ad tentandum & examinandum apta dicuntur, quæ ei probantur, quo cum disputamus: quæque talia sunt, qualia ignorare non possit, qui sibi alterius scientiam attribuit & arrogat. *Ibid.*

Contentiosa argumenta sunt, quæ ex iis, quæ probabiliora videntur, nec sunt, aut concludunt, aut non concludunt, sed modò videntur. *Ibid.*

Locus captiosus est & fallax, eo loci impellere alterum, vbi magna argumentorum copia nobis suppeteret. *Topic. lib. 2. c. 2. l. 15.*

Rationes quibus magnam ratiocinationum argumentorumque copiam comparabimus, sunt quatuor: quarum vna est in propositionibus eligendis, altera in distinguendo quot modis quidque dicatur: tertia in differentiis inueniendis: quarta in similitudinis cognitione & scientia. *l. Topi. c. 11.*

Argumentationis explicatio, est inuentio vitij quod in ea est; quod facilius facimus cum otiosi & soli consideramus, quam cum ab aliis interrogamur. *Alexand. Aphrod. in Elenchos Arist.*

Argumentatio Sophisticarum illa prima est difficilis, quæ quum tractata est, dubium est rem necne concluserit. Secunda, cuius explicationem in adeptione positam esse perspicuum est; sed dubitatur, num tollendo quæsitam argumentationem explicemus: & ambiguum est an fallacia ex conclusione sit, vel ex quæsitis. *Idem ibid.*

Argumentatio est elocutio & contextio propositionum cum maximis propositionibus, vel extra syllogismos positis, vel in eodem inclusis. *Boët. in Topic. Cic. pr.*

Argumentationis, si syllogismo non indiget, probatio tripartita est, constans ex propositione, assumptione & conclusione. Si vna probanda, est quadripartita: & additur probatio illius propositionis. Si ambæ probandæ sunt, est quadripartita. *Idem in Topic. Cic. 5.*

Argumentatio alia est syllogismus, alia inductio. *Idem, de diff. Topic.*

Argumentatio est logices subiectum. *Alb. Magn. de prædic. c. 2.*

Argumentatio est ratiocinatio mentis arguens & connitens per habitudinem noti ad ignotum, de ignoti scientia. *Idem ibid.*

Argumentatio antecedentis ad consequens, multiplex est. Alia simplex, alia est composita. Simplex, cum ex simplici antecedente infertur simplex consequens. Composita, cum ex vna consequentia infertur alia, & hæc est opposita. *Idem in Elench.*

Argumentatio antecedentis ad consequens composita, duplex est. Alia est in ipso; vt quum ex antecedente infertur consequens, ex opposito antecedentis infertur oppositum consequentis; & hæc est inter contraria. Alia, quæ est consequentia in contrario, est quum ex antecedente sequitur consequens, & ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis. *Idem in eod.*

Argumentatio per affirmatiua procedens, à perfectioribus ad imperfectiora descendit, procedens verò per negatiua, viciſſim. *Proclus in Alcib.*

Argumentationum quatuor generibus Plato vtitur, exemplo, inductione, ratiocinatione & enthymemate. *Marſ. Ficin. Platon. de virtute.*

Qui plurà de argumentorum copia indagare volet, legat 11. 12. *&* 13. *&* 14. *caput lib.* 1. *Topic.*

Argutia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ARgutia, ab argutus: Argutiæ dicunt, acutè dicta vel facta. Est enim argutus acutus, & cum lepore quodam, quæ cupit, dicens, facienſque, quaſi acutè arguens.

¶ APOPHTHEGMATA SACRA.

Marcus, Arethuſiæ Eccleſiæ miniſter quum ab idololatris Ethnicis ſub Iuliani Apoſtatæ Imperio, crudeliter cruciatus, ſporta in altum ſublatus, melle & iuſculo nudus vndique perfuſus, apibus & veſpis, meridiano tempore, pungendus, ardentiſſimo Sole lucente, fuiſſet expoſitus, quamvis ſenio confectus, ad certamina iuuenis inuictà animi conſtantia munitus, cùm corporea omnia terrenaque infrà ſe poſita, mente ad Chriſtum erecta ſeipſum calcaret, in illa ſublimi cruce ſua penderet, contumelias impiorum irridens, arguto apophthegmate & furioſos illos perſtrinxit, dicens: *Signum illud mihi placet admodum, quod ſublimem me perſpicio, vos contrà abiectos atque humi affixos.* Vſque adeò venerabilis ſenex ſuperior iis erat à quibus tenebatur, adeoque à doloribus & moleſtiis remotus, non aliter ac ſi alienis periculis intereſſet, ſuppliciumque ſuum pompam, non calamitatem eſſe duxit. *Nazianz. orat.* 3. *adu. Iulian.*

Vincentius martyr, in equuleum à Dacìano ſublatus, ac per ludibrium roganti, vbinam es? reſpondit, *In ſublimi, vnde te terrena poteſtate tumentem, altior deſpicio.* Vide *Aug. ſerm.* 12. *&* 13. *de* 55.

Chriſtianus Eccleſiæ Antiochenæ miniſter, Ignatius, Romam adductus, & in theatrum productus, vt à Leonibus diſcerperetur, alacri vultu voceque, *frumentum* (ait) *Chriſti ſum, Conterar ferinis dentibus, vt panis mundus inueniar.* Dictum illud refert, *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. lib.* 3. *cap.* 10.

Quum Chriſti martyr Anaſtaſius, è carcere ad aram ductus vt Diis offerret hoſtias, petiit à Præfecto. Quibus? Et reſpondenti, Soli, Lunæ, Igni. Dixit ſubridens, *Adde & montibus, collibus, pecoribus, omnique hominum ſeruituti, quibus me imperatorem, non ſeruum, rerum omnium Conditor conſtituit.* Idololatriæ cenſura frequens *in Eccleſ. hiſt.*

Iuliano Cæſari *Pigmenius* cæcus, Eccleſiæ Romanæ miniſter, factus obuius, Apoſtatæ huic ironicè dicenti, Heus, bone vir, Diis ago gratias quod te videam, conſtanter reſpondit. *Et ego gratias ago Deo meo, quod te non videam.* Tanto animo cœcitatem tulit, quanto tyrannum deſpexit. *Inarius* Chalcedonenſis, eodem reſponſo transfixit iſtius apoſtatæ ſarcaſmum impium. *Hiſt. Eccleſ.*

Thomas Aquinas interrogatus, cur tandiu ſub Alberto magno fuiſſet? *Quoniam, inquit, nondum quid Alberto dignum dicere ſciebam.* Quærenti cuidam, quid iucundiſſimum euenire tibi poteſt? *Si qua legetim*, inquit, *omnia intelligam.* Dicenti cuidam cum ſtomacho, quod non tam doctus eſſet quàm haberetur: *At ideò*, reſpondit, *ſtudeo ne mei diſcipuli decipiantur.* Quod obeſo magis corpore eſſet, quàm ſibi conueniret, admonitus: *Atqui cucurbita*, inquit, *creſcit quoque ſine cibo.* Cùm enim fœnerator quidam incognitus omnino ſalutaſſet odorem ferè diuinitùs ſentiens: *tua*, inquit, *pecunia ſteriles erunt.* Oleas comedebat, quas ſalſas nimium ſodalis dicebat eſſe, ille vero, *obeſum corpus ne putreſcat, bene ſaliendum eſſe*, dixit. A matrona quadam reprehenſus, quod cùm ex fœmina natus eſſet, nimiùm tamen fœminas deuitaret: *hæc*, inquit, *ipſa cauſa eſt, quoniam ex fœmina natus ſum.* Quærenti Sorori, quid, vel vbi Paradiſus eſſet: *vtrumque*, inquit, *ita intelliges ſi Paradiſo te dignum præbueris.* Conſulentibus, qui fieri poſſet, vt non errarent, reſpondit, *ita ſingula agite, vt rationem reddere poſſitis, cur ita faciatis.* S. Bonauenturam, amicitiæ ſtudio inuiſurus, cùm in Franciſci vitâ deſcribenda occupari illum reſciſſet; *Sinamus*, inquit, *Sanctum laborare pro Sancto*, & diſceſſit. *Autor vita.*

¶ APOPHTHEGMATA PROFANA.

Thales, cùm diceret, mortem æquè ſalutarem eſſe ac vitam: audiuit à quodam, Cur igitur non moreris? Argutè reſpondit, ob hoc ipſum, quia nihil refert. Potiùs enim habetur quod accerſitur. *Laërt. l.* 1. *c.* 1.

Socrates admonitus ab amico, quod excepturus hoſpites admodum tenuem feciſſet apparatum. Si boni ſunt, inquit, ſatis erit: ſin minus plus ſatis. *Laërt. in eius vita.*

Ariſtippus Platoni obiurganti, quòd multos piſces emiſſet, reſpondit, Se illos emiſſe obolo: quumque Plato dixiſſet, Tanti & ipſe empturus eram. Vides, inquit, igitur ô Plato, me non eſſe obſoniorum auidum, ſed te pecuniæ amantem. *Ibidem.*

Idem quum aliquando perdicem quinquaginta drachmis iuſſiſſet emi, cuidam dereſtanti luxum in Philoſopho: Et tu, inquit Ariſtippus, ſi obolo venalis eſſet, non emeres? Quum is reſpondiſſet, ſe empturum. Et mihi, inquit, tanti ſunt quinquaginta drachmæ. Quod ille luxus nomine damnabat, hic detorſit in contemptæ pecuniæ laudem. *Laërt. l.* 2. *c.* 8.

Idem quum quidam illi probro daret, quod lautè nimiſque ſplendidè viueret: Id, inquit, ſi vitium eſſet, in Deorum celebritatibus non fieret. In his enim magnificè veſtiri, & lautiſſimè epulari ſolent. *Ibidem.*

Anthiſtenes quum ſalſamenta per forum geſtaret, quibuſdam admirantibus, quod Philoſophus officio tam ſordido fungeretur; idque in publico, ac non potiùs ſeruo id delegaſſet: Quid, inquit, admiramini? hæc mihi porro, non aliis. Sentiens nullum eſſe ſordidum obſequium, quod ſibi quis impenderet. Deinde non eſſe indecorum, eum portare ſalſamenta, qui ſalſamentis veſceretur. *Laërt. l.* 1. *c.* 1.

Diogenes: Narrant, Alexandrum Magnum aſtantem Diogeni Cynico, quæſiiſſe ab eo. Num ipſum metueret? Tum ille, Quid es? bonum, an malum? Alexander reſpondit, Bonum. Quis igitur, inquit Diogenes, timet bonum? Conuicit, regem non eſſe metuendum, niſi ſe malum eſſe profiteretur. *Laërt. lib.* 6. *c.* 2.

Ariſtippus: Polyænus ſophiſta ingreſſus in ædes Ariſtippi, cœpit magnificè iam paratum conuiuium reprehendere. Verum Ariſtippus diſſimulata obiurgatione, cum paulò poſt hominem ad conuiuium inuitaret, nec renueret: Cur quæſo, ait, meam incuſas menſam, cuius iam inuitatus particeps eſſe cupis? Videris mihi non lautiorem menſam, ſed impendium tantum reprehendere. *Ibid.*

Secundus ſophiſta, quum tale declamationis argumentum eſſet propoſitum: Qui ſeditionem mouerit, moriatur: qui ſedauerit, præmium ferat. Quidam & mouerat & ſedauerat, petiitque præmium. Hanc quæſtionem paucis abſoluit. Secundus ſophiſta. Quod eſt prius? inquit, mouiſſe. Itaque priùs da pœnas motæ ſeditionis, ac deinde (ſi potes) accipe præmium rectè factorum. *Philoſtratus in Sophiſtis*

Proclus habebat filium intemperantem, gallis gallinaceis, coturnicibus, catellis & equis alendis indulgentem: quem pater adeò non increpabat, vt vnà cum illo potiùs luderet. Quo nomine cùm ab amicis obiurgaretur: Citius, inquit, diſcit, cum ſenibus colludens, quàm cum æqualibus. *Philoſtratus.*

Spharus ſophiſta, quum diceret opinionem non cadere in ſapientem virum, rex Ptolemæus cupiens hoc paradoxon ipſa re confutare, curauit mala Punica, veris ſimillima, ſed ex cera confecta, apponi in conuiuio. Ad quæ cum Sphærus deceptus porrigeret manus, rex exclamauit, illum falſi ſpecie fuiſſe deceptum. Sed ad hæc dextrè Sphærus: Non ſic, inquit, aſſenſus ſum vt crederem eſſe mala Punica: Sed probabile putaueram eſſe mala punica. *Laërt. lib.* 7. *c.* 1.

Philoxen interrogatus quàm ob cauſam in tragœdiis induceret mulieres malas, cùm Sophocles eas induceret bonas? argutiſſimè reſpondit: Quoniam ille tales inducit quales eſſe deberent; ego verò quales ſunt. *Eraſm. lib.* 6. *apopht.*

Stilpon filiam parum ſecundæ famæ habebat. Cuidam igitur dicenti: Dedecorat te filia. Nihilo magis, inquit, quàm ego illam decoro. Sentiens neminem alienis factis dehoneſtari, ſed ſuis quemque moribus æſtimandum. *Plut. lib. de Tranquillit. an. Laërt. lib.* 2. *c.* 12.

Theopompus hoſpiti cuidam iactanti, quòd apud Theopompi ciues Philolacon, hoc eſt, Laconum amans diceretur: Præſtaret (inquit) φιλοπολίτης, i. ciuium amans vt diceretur potius, quàm Laconum. Perſtrinxit hominem alienæ ciuitatis quàm ſuæ amantiorem. Nam quiſquis alieno nimio ſtudio Rempublicam complectitur, ſuam quodammodo videtur vituperare. *Plut. in Lacon. apopht.* vbi plura de inordinato eiuſmodi affectu, & de argutè dictis, quæ in Apophthegmatum collectaneis Eraſmi & aliorum frequenter occurrunt.

Alphonſi Aragoniæ & Neapoleos regis multa argutè dicta, in libris quos de eo ſcripſit Ant. Panormitanus, leguntur. Pauca quædam offerimus: Dicenti cuipiam, ſapientem virum ſe tandem reperiſſe. Quomodo, inquit, ſapientiam ſtultus dignoſcere poteſt? 2. Quærentibus nonnullis cur podagrici loquaciores eſſent; reſpondit, podagricos pedum vitio afflictos ambulare non poſſe: ideo lingua, velut ambulatione quadam, eos crebrius vti ſolere. 3. Eos maximè inſanire dicebat, qui vxorem à ſe digreſſam fugitiuamque perquirerent. 4. Homines quos vanis ſermonibus impleri & penè diſtendi intuereretur, modò vtres, modò veſicas appellabat. 5. Cùm audiſſet Senenſes, durante bello Italico medios & neutrales extitiſſe, nulli parti adhærentes, ſedatis turbis ciuilibus militum ſparſorum prædam fieri; dixit, Senenſibus euenire, quòd his ſolet, qui mediam domum incolunt, vt ab inferioribus fumo, à ſuperne habitantibus vrina vexentur. 6. Mendacium ex iis potiſſimum emanare dicebat, aut qui multum legiſſent aut multum peragraſſent, aut multum vixiſſent.

Hypocrytarum vitam Friderico III. Cæſari coram accuſabat Gaſpar. Schilich, qui trium Imperatorum fuit Cancellarius, abiturumque ſe aliquando in loca dicebat, hiſce monſtris hominum vacua. Cui Fridericus, vltra Sauromatas ergo, inquit, & glacialem Oceanum tibi eundum eſt. Sed cùm eò veneris, non omninò carebit hypocriſi locus: Si modò & tu homo, non Deus es. *Æn. Syluius, lib.* 2.

Sigismundus Imperator rogatus quem virum regno dignum aptumque æstimaret: eum inquit, quem neque secundæ res extollunt, neque aduersæ deprimunt. *Idem lib.4.*

Cùm beatos quispiam fœneratores coram Sigismundo diceret, qui dormientes rem augerent: tu ergo miser, inquit Sigismundus, qui rem vigilando comminuis. *Idem eod. lib.*

Hebræi, breuem & acutam sententiam, siue argutum dictum, non cuiuslibet, sed illustrium tantùm virorum *Maschal*, à verbo *Masehal* Imperauit, dominatus est. Nam inter reliquas voces apophthegmata, seu argutè & grauiter breuiterque dicta dominium habent. Prouerbia Salomonis regis *Mischlé* dicuntur.

Arithmetica.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOL.

ARithmetica, Scientia est de numeris tractans, *ἀριθμητικὴ* dicta *ἀπὸ τοῦ ἀριθμεῖν*, id est à numerando. Inter disciplinas mathematicas prima esse dicitur, quoniam ipsa nulla alia indiget disciplina: Musica autem, vt & Geometria atque Astronomia istius auxilio, supputationibus, proportionibus, numeris indigent, *ἀριθμὸς*, numerus, Hebr. *Mispar*, à verbo *Saphar*, id est, numerauit ordine, recensuit per gyrum & circulum. *Saphar* numeratio. Siphra, Gallis *Chifre vel Siphre*, inde illis frequentia verba *Chifrer*, *dechifrer*, variè vsurpata. *Sephoroth*, numeri; Siphræ. Psalm.71.15. *Siphra*, libellus, in quo varia recensentur vel scribuntur. Psalm.56.9. Inuentam ab Hebræis arithmeticam Phœnices mercatores excoluerunt, aliisque populis tradiderunt.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

In Arithmetici anima omnium numerorum scientia perfectè inest. *Plato in Theæteto.*

Arithmetica scientia paris omnis & imparis est indagatio. *Ibid.*

Arithmetica circa puros versatur numeros. *Plat de reb. dia.7.*

Arithmetica certior est Geometria. *Arist pr. Metaph. c.2.*

Est disiunctæ per se quantitatis cognitio. *Amm. in porphyr.*

Simplicioribus vtitur, vt vnitate, quæ sine positione est: Geometria puncto qui positionem habet. *Idem ibid. c.23.*

Arithmetica omnes mathematicas scientias præcedit. *1. l. Phys.*

Arithmetica proportio est, cùm tribus, vel pluribus positis terminis, differentia quæ inter ipsos est, æqualitate verò non eadem, vt 4. 3. 2. inter quas est vnitatis differentia, vt 4. ad 3. sesquitertiam habet proportionem 3. ad 2. sesquialteram. *Eusth. Ethic. c.10.*

Arithmetica vulgi differt ab Arithmetica Philosophorum: nam vulgaris vnitates inæquales numerorum numerat: vt duo minima, duo maxima Philosophi verò nunquam eos sequuntur, si non quis nullam vnitatem, ab vnaquaque partium vnitate diuersam ponat. *Plato in Philebo.*

Arithmetica magis differt à Physica quàm Geometria: quia Geometria conuenit cum Physica in subiecto suarum quæstionum, licet differat in prædicato. *Albert. Magnus 2. Phys. tract 1. c.8.*

Arithmetica est certior & prior musica: prior, quia musica vtitur principiis eius ad aliud; certior, quia certitudo proficiscitur per transmutationem materiæ sensibilis: vnde quando magis acceditur ad eam, tanto scientia est minus certa. *D. Thom. post.*

Arithmetica est ex paucioribus, & Geometria cum cernat situm, oportet vt sit ex compositionibus. *Alexand. de Alex. 1. metaph.*

Arithmetica & computatoria differt, quia Arithmetica circa par & impar versatur: computatoria par & impar considerat, quomodo multitudinem, & ad seipsa & inter se habent. *Plat. in Georg.*

Arithmetica maiorem laborem & discendi & tractandi exhibet, quàm aliæ scientiæ. *Idem de rep. dial.2.*

Arithmeticæ omnis ars, & omnis scientia cogitur esse particeps. *Plat. de rep. dial.7.*

Arithmetices disciplina vtilis multis modis est, & egregia si quis cognoscendi gratia & non cauponandi ipsam amplectatur. *Ibidem*

Arithmeticam si quis aufert, omnes artes auferuntur, & nullæ manent, & omnes in totum peribunt: verùm si quis diuinam & immortalem originem inspexerit, in qua pietas erga Deos & numerus cognoscitur, cognoscet quantum numero opus sit: nam & tota musica numeris opus habet in moribus & sonis, & quod maximum est, numeri omnium bonorum causa sunt, ex quo cognosci possit, quod omne malum & omnis motus rationis expers, & indecorus sine rhithmo est & inconcinnus: & omnia quæ cum malo communionem habent, esse absque numero: oportet tandem statuere, cum qui felix futurus est, & qui iustum & bonum, & pulchrum & omnia huiuscemodi ignorat: nemo verò vnquam opinione apprehensa ad se ipsum & alium persuadendum omnibus numeris vtatur. *Plat. in leg. ap.*

Arithmetica musicam præcedit antiquitate, cum & anima ipsa ab opifice prius diuisa sit: deinde rationibus collecta, vt ait Plato. *Proclus in Euclid. lib.1. c.12.*

Arithmetica Geometria certior est, quia eius principia simpliciora sunt, & sic Geometria Sphærica certior est: & Arithmetica itē Musica & Geometria, Mechanica, Perfectiua, & Speculatiua. *Idem in Eucli.2.c.2.*

Arithmeticæ tres sunt partes, linearum, planorum, & solidorum numerorum consideratio. *Procl. in Euclid. 1.c.13.*

Arithmetica est de consonantibus rationibus disputatio. *Ioan. Gram. in 1.c.7.*

Arithmetica est omnium sensibilium, non omnibus sensibus acceptum & commune omnium, sensibilium omne numeratū. *Idem ibid.c.14.*

Arithmetica simplicioribus vtitur, vt vnitate, quæ sine positione est Geometria puncto quæ positionem habet. *Ibid. c.23.*

Arithmetica omnes mathematicas scientias præcedit. *Idem 1. Physic.c.6.*

¶ SCRIPTORES.

Qui primo Arithmeticam inuenerint. *Polydor. Virg. l.1. c.18. Calius Rhodig. l.18. c.34.* Qui primus numeros inuenerit. *Polyd. lib.1. c.10. Cal. l.22.c.15.* De Arithmeticæ vsu. *Vallurius l.2.c.5.* Numerorum rationem non esse contemnendam. *Calius Rhodig. l.22. c.11.*

Arma.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOL.

ARma; Græcè *ὅπλα*, *τὰ*, *ὁπλαὶς*, *ὅς*, *ὁ*, armatus. Sunt arma cuiusque rei instrumenta. Omnia bellica instrumenta, quibus hostes arceri possunt, arma dicuntur, ab arcendo hoste, vt Varroni placet. Quare fustes, saxa, aliaque huiusmodi arma esse Caius Iurisconsultus affirmat, quoties his ad hostes arcendos vtimur. Erunt itaque arma bellica ocreæ, caligæ, lanceæ, loricæ, thoraces, scorpiones, balistæ, aliaque huiusmodi, quibus in bello vtimur. Eraudes insidiantis arma dicuntur. Virg. Et quærere conscius arma. Ita studiorum arma sunt stylus, pugillares, librique. Et arma hæc omnia dici reor, quod armis, idest, humeris oneri sunt, dum geruntur, testibus Pompeio & Seruio.

Arma propriè sunt scuta, inquit Scaliger, not. in Varr. vt Tarpeia necata armis Sabinorum, i. scutis, & ancylia arma, sunt scuta Saliorum; arma itaque ab armo, quod in eo gestarentur. Armus est commissura brachiorum ab humeris, *ἀγμὸς*, articulus, compago: vt est illa brachiorum cōmissura. Generali nomine Hebræis arma, seu quæuis instrumēta: speciatim bellica *Chelim* appellantur. *Cheli* propriè est vas, id est, instrumentum omnis rei. Generale nomen rebus plurimis tributum sæpè venatoriis instrumētis, musicis, pacificis, bellicis. Hinc. *χηλὸς*, *Chely*, testudo *κήλεις*, securus *κόλια*, instrumentum fossorium: & Latinum *Cala*, fustis, *Calones* item, nempe serui, qui militum instrumenta bellica lignea ferebant, vel ipsis ligna, necessariaque alia vitæ ministrabant.

Keli, quodlibet instrumentum. *Num.35.22.* vas figuli. *Psalm.2.9.* Instrumentum ferreum, *Num.35.16.* Venatoria instrumenta, Chelé, *Gen.* 27.3. Vasa aurea, *Esth.1.7.* Vasa ærea, 2. *Chr.4.16.* Instrumenta musica, *Is.22.24.* Arma seu instrumenta bellica, *Deut.1.41.* & alibi frequenter. *Armi* nomine in quo arma gestarentur, non tantum humeros, sed quæ ab humeris pendent brachia & manus, nec non quod manibus arma tractantur, sica, pugio, gladius, telum, hasta, intelligūtur. Verbum Hebr. *Crāram*, id est, interfecit, excidit, sustulit de vita, vnde *χάρμη* Græcis, id est, pugna, prælium, arma Latinis fabricasse videtur, Arma, inquit Isidorus, vel ab armis, ideſt, humeris dicuntur *ἀπὸ τοῦ Ἄρεος* à Marte armorum bellorumque inter Ethnicos perfectore. Generaliter igitur arma omnium rerum instrumenta sunt: vnde & loca vbi reponantur Armaria dicta sunt.

Arma Carealia, quæ ad corporis tutamen pertinent, in genere descripta sunt apud sacros authores, vt *Deut.1.41. Iudic.18,11.1. Sam.* 8.12. & 17.58. & 20.40. & 2.8. & 31.19.20. *Item 2. Samuel 1.27.* & 8. 7.1. *Reg.10.2.* & 21.30.2 *Reg.10.2.* & 11.8.10.11. *Item 1, Chron.10,* 9.10. & 12.33. 37.2. *Chron. 9.24.* & 23.7. & 32.27 *Iob.20.24. Psalm.46.10. Eccles.9.18. Ierem.47.3. Ezech.39.9.10. Luc.11.22. Ioan.18.3.*

Ægyptiorum, Syrorum, Phylisteorum, Assyriorum, Babyloniorum. Persarum, Græcorum, Romanorum, aliorum populorum veterem, & nostri seculi arma bellica, si quis scripto designare conetur, magnum aggredietur volumen, quod Philologis relinquimus, Lazius, Brusonius, Lipsius, alij dudum multa obseruatu digna ediderunt, quæ omnium manibus teruntur. Nunc de armis spiritualibus pauca quædam sunt addenda.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Arma spiritualia congrua.

Iustitia indutus sum, & vestiui me, sicut vestimento diademate iudicio meo. *Iob.29.*

Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. *Sap.5.*

Induet pro thorace iustitiam & accipiet pro galea iudicium certum. Sumet scutum inexpugnabile æquitatem. *Ibid.*

Indutus est iustitia vt lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus vestimentis vltionis, & opertus est quasi pallio zeli. *Esai.59.*

Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. *Rom.6.*

Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. *Ibid.*

State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite; & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. *Ephes 6.*

Nos autem qui diei sumus, sobrij simus; induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis: quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Iesum Christum. *1. Thess.5.*

Arma spiritualia sunt vtilia.

Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes: & omnem altitudinem extol

extollentem se, aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. 2. *Cor.* 10.

De cætero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. *Ephes.* 6.

Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. *Ibid.*

Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. 2. *Item* 2.

Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & omnibus, qui diligunt aduentum eius. *Ibid.*

Arma Deo tribuuntur; *Psalm.* 35. 2. & improbis, *Psalm.* 57. *Prouerb.* 21. 5.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nihil est æquitati tam contrarium atque infestum, quàm conuocati, armatique homines: nihil iuri tam inimicum, quàm vis. *Pro Cæcinna Cicer.*

Nihil est exitiosus ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minùs ciuile & humanum, quàm constituta & composita Republicâ quicquam agi per vim. 3. *de Leg.*

Silent leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei qui expectare velit, ante iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetenda. *Pro Milone.*

Fieri non potest, vt qui vel iniuriam fecerit, vel vim fortè intulerit, in certaminibus ipsis probè se gerat, quandoquidem pro singulorum vitæ conditione regitur & belli fortuna. *Procopius de bello Gothorum, lib.* 3.

Causa eorum Numini est magis accepta, qui fines suos defendunt & hostes nulla lacessierunt iniuria. *Pausan. lib.* 4.

Cæteris in spectaculis luxus ad luxuriam inuitat, animosque intuentium emollit, cum sensuum quasi punctione, & titillatione animus frangitur. At in bello armorum quæ inaurantur vel argento & aliis ornamentis obducuntur, obtutus animum confirmat augetque: sicuti Homerus Achillem inducit propositis ante oculos nouis armis, ardore quodam inflammatum ad vsum eorum se concitare. *Plutarch. in Philopœmene.*

Vide Bellum.

Arrogantia.

DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

ARrogantia, Græcè ἀλαζονεία, & ἀλαζὼν, όνος, ὁ arrogans dicitur. Est autem arrogantia, quædam filia superbiæ, qua quis multùm se existimans, cæteros quos infra se videt, despicit, & quibus non consulendo, loqui, sed vix dominando dignatur; *vt habetur in Decretis dist.* 47. *c.* 1.

vel sic.

Arrogantia, quæ modestiæ contraria est, est per quam temeritas atque impudentia vanam sibi comparat authoritatem.

Arrogans est, qui sibi attribuit, quod non habet, *secundum B. Thom. secund. Secund. q.* 112. *art.* 1.

Ἀλαζονεία, authore Vlpiano, eorum est, qui plura promittunt, quàm præstare possunt. Eique contraria est εἰρωνεία, quæ id, quod potest, minuit.

Sunt qui superbiam distinguunt ab arrogantia. Arrogantiam dicunt esse tumorem verborum, sæuitiam in quotidianis congressionibus & victu communi, insolentiam in gestu. Hinc fieri simiam grauitatis, non sine aliqua nota impietatis. Certè quorundam virtutem amplectimur, quorum, si sunt arrogantes, fastidium ferri non potest. Nos non tres, sed vnam facimus. Neque enim de homine insolente, & arrogante quicquam dici potest, quod non idem superbo conueniat.

Arrogantia Hebr. *Gaon*, quando tribuitur hominibus, vt plurimum in malam partem sumitur. De hac nobis sermo, *Gaab*, verbum signific. Gloriatus est, eminuit, excelluit: & Deo propriè tribuitur. Homo autem peccator gloriam sibi assumit in vanum, stultus est quum se eminere & excellere putat, quinque pedum vermiculus, nihil habens quod non acceperit, & tamen sibi omnia arrogans; Deum hominesque securè contemnens, sibique semper occinens, Deus sum: A *Gaab* גאב, glorior, & גאה lacesso, arroganter irrideo, quod superbis, fastuosis, & insuisis istis nebulonibus solenne est. *Geeh*, arrogans, superbus, tumidus. Isa. 2. 12. Psalm. 94. 2. in plurali Græc. γαιῶν, *Ge* etiam idem ac Geth: Galli voce consimili (*Gay*) vtuntur.

Quoniam verò arrogans & superbus, nihil animo suo inuium & inaccessum, sed omnia sibi facilia dictu factuque putat, quidam eius nomen deducunt à verbo *Lakach*, Accepit, comprehendit. Nihil enim isti frequentius quàm hæc, intelligenti pauca, scio quid velis, capio, & præstantiora noui.

Arrogantia etiam dicitur *So*, fastus, elatio, à verbo *Nasa*, eleuauit, intumuit, vt videre est in fluctibus maris. Vide *Psal.* 89. 10. Ab eodem verbo *Massa*, 1. Onus, pondus ingens, vt Onus Babylonis, *Isa.* 13. 1. Quid enim stultitia & arrogantia grauius? Galli massam, ingens cuiusvis rei (plumbi, ferri, argenti, auri, *vne masse de plomb*, &c.) pondus appellant.

Ἀλαζονεία dici potest inanis bonorum quorundam quæ non adsint, prædicatio. Ostentator autem seu arrogans (ἀλαζὼν) festiuè depingitur ab eruditissimo Theophrasto in characteribus ethicis, qui cum politis doctissimi Casauboni Commentariis editi, doctorum manibus non sine profectu teruntur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Arrogantiam & superbiam ego detestor. *Prou.* 8.

Superbus & arrogans vocatur indoctus. *Ibid.* 21.

Abominatio Domini est omnis arrogans. *Ibid.* 16.

Noli te extollere in faciendo opere tuo. *Eccles.* 10.

Quid est homo? & quid est gloria illius? *Ibid.*

Dies Domini super omnem superbum & excelsum & arrogantem, & humiliabitur. *Esai.* 2.

Arrogantiam fortium humiliabo. *Ibid.* 13.

Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, &c. *Esai.* 40.

Non glorietur sapiens in sapientia sua. *Ier.* 9.

Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui. *Ier.* 49.

Respondit arrogantia eius in faciem eius. *Osee.* 5.

Visitabo super omnem, qui arroganter ingreditur, super limen in illa. *Soph.* 1.

Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. *Luc.* 17.

Non potest homo accipere quicquam, nisi datum fuerit ei de cœlo. *Ioan.* 13.

Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis? *Idem.* 1.

Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. *Idem* 7.

Quid habes quod non accepisti; si autem accepisti, quid gloriaris. 1. *Cor.* 4.

Non est bona gloriatio vestra. 1. *Cor.* 5.

Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est. 2. *Cor.* 10.

¶ Poetarvm Sententiæ.

Metiri se quisque suo modulo ac pede verum est.
Horat.

Oportet iuxta suam quemque conditionem vniuscuiusque rei spectare modum.
Pindar.

Qui sua metitur pondera; ferre potest.
Martial.

Me libertino natum patre, & in tenui re,
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Vt quantum generi demas, virtutibus addas.
Horat.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Ex copia atque rerum omnium affluentia, primo arrogantia nata est. *Delege Agr. ad pop. contra Rullum. Cic.*

Deforme est de seipso prædicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem glorioſum. 1. *Offic.*

Quum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij atque eloquentiæ multo molestissima. *Diuin. in Verr.*

Est minimè inepti hominis, & eiusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsam detrahere, eis tribuere, illudentem, qui eam sibi arrogant, vt apud Platonem, Socrates in cœlum effert laudibus Prothagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, cæteros: se autem omnium rerum inscium fingit & rudem. *De clar. Orat.*

Ex animi habitu, & quia talis est omnis arrogans iudicatur: vt & mendax, qui duplex est: alius mendacio ipso delectatur: alius gloriæ quæstusque causa mentitur. Atque ij quidem qui cupiditate gloriæ aliquid sibi tribuunt, ea sibi sumunt omnia, quæ vel ad laudem, vel ad beatam vitam pertinent. Qui autem spe quæstus ea sibi vendicant, quæ etiam vsui sunt proximis, quæque si minus adsint, celare & occultare licet. *lib.* 4. *Ethic. c.* 7. *Arist.*

Simulatio si in maius progrediatur, arrogantia, & qui eam habet, arrogans appellatur. *l.* 3. *Ethic. c.* 7.

Arrogans appellatur is, qui sibi res magnas & præclaras sumit & vendicat, cum non insunt: vel maiora, quàm quæ insunt. *lib.* 4. *Ethic. cap.* 7.

Qui mentiuntur, vtique sunt illi quidem vituperandi: sed maiore quadam ratione arrogans. *ibid. & l.* 1. *Magn. Mor. c.* 32.

Qui maiora sibi quam quæ insunt, vendicat & sumit, rei nullius causa: est ille quidem improbo similis: & tamen stulti potius quam praui sa: est ille quidem improbo similis; & tamen stulti potius quam praui specie gerere videtur. Qui autem alicuius rei causa id facit, si gloriæ vel honoris, non est ille quidem admodum vituperandus, qualis est arrogans. *l.* 2. *Ethic. c.* 7.

Arrogans quoniam deterior est, veraci videtur opponi. *Ibid.*

De seipso sæpius loqui, prædicare, pollicerique multa: aliena quoque benefacta, asserere, & vendicare sibi, arrogantiæ est. *lib.* 2. *Rhetor. cap.* 6.

Nec vero facultate ac potestate arrogans, sed animo ac voluntate cernitur. *l.* 4. *Ethic. c.* 7.

Arrogans audax videtur esse, sibique fortitudinem vendicare. Itaque quo ille animo in rebus asperis est: eodem hic cupit videri. Quocirca quibuscunque rebus potest, eum imitatur. Ita fit vt plerique eorum ita audaces sint, vt etiam ignaui simul sint. Θρασυδειλους vno verbo Græci vocant. Cum enim hi audaciam præ se ferant: tamen nunquam res formidolosas subeunt. *l.* 3. *Ethic. c.* 7.

Arrogantia victoriam sæpè comitari solet. *Dionys. Halicarn. l.* 6.

Arrogantia solitudinis est socia. *Plut. in Dione.*

Arrogantiæ vacuitas magnum ast ad manſuetudinem ciuilem viaticum : contra arrogantia moleſtia eſt, plurimumque inuidiæ procreat. *Plut. in Com. Ariſtidis & Catonis maioris.*

Plerumque hominibus nimiâ pertinaciâ atque arrogantia accidere ſolet, vt eò recurrant, & cupidiſſimè petant, quod paulò antè contemſerunt. *Cæſar lib.* 1. *de bello ciuili.*

Auaritia & arrogantia ſunt præcipua validiorum vitia. *Tacit. hiſt. lib.* 1.

Deus non ſinit alium præter ſe altum ſapere. *Herodot. l.* 1.

Arrogantis nomen mihi rectè vſurpari videtur in illos qui ſe ſimulant eſſe ditiores & fortiores, quàm ſint, & ea ſe facturos promittunt quæ præſtare nequeunt, idque manifeſtè facere videntur accipiendi quippiam & lucrandi gratia. *Xenoph.* apud *Stob. ſerm.* 22.

Mendacium quoddam duplex eſt, quod committitur, aut leuiora & minora dicendo, aut maiora & ſplendidiora quàm reuera ſint. Hoc quod fit circa minus, diſſimulatio dicitur : illud verò quod circa maius, arrogantia. *Themiſtius apud Stob. Serm.* 12.

¶ Apophthegmata.

Democrates iam ſenex aſcendens in arcem Athen. per quam anheloſus, idem ſe facere dixit, quod Athenienſes ſolerent, nempe ſe magnum quidem ſpirare, parum autem valere. *Stob. Serm.* 22.

Bion arrogantiam dicebat eſſe profectus obſtaculum. Indocilis enim eſt, qui mavult doctus videri, quam eſſe. *Laërt. l.* 4. *c.* 7.

Demonax, ad Agathoclem Peripateticum arroganter iactantem, ſeſe & ſolum & primum eſſe dialecticorum : Si ſolus, inquit, es, qui primus eſſe potes ? ſi primus, qui ſolus ? *Eraſm. l.* 8. *apopht.*

Idem, Cynico cuidam arroganter iactanti pallium, peram & baculum, ac ſubinde vociferanti, ſe Antiſthenis, Crateris ac Diogenis ſectatorem eſſe. Impudenter, inquit, mentiris, quum ſis Hyperidæ diſcipulus. Alluſit ad vocem ὑπερηφανεῖν, quod eſt per arrogantiam deſpicere. Eſt autem & rhetoris nomen Hyperides. *Eraſm. l.* 7. *apopht.*

¶ Similitvdo.

Diogenes. In arrogantia, quemadmodum in armis deauratis, non ſimilia ſunt interiora exterioribus. Item arrogantia tanquam paſtor quoquo libet vulgus hominum ducit. *Stob. ſerm.* 22.

¶ Adagia.

Homo Bombilius. Βομβύλιος ἄνθρωπος.

Dicitur verboſus, multique ſtrepitu, caterum inutilis. Idem.

De pulmone reuellere.

Pro eo, quod eſt, ſtultam & arrogantem opinionem, animo eximere Perſ.

Dum veteres anias tibi de pulmone reuello.

Ipſe dixit, αὐτὸς ἔφα.

Quoties tanquam cuiuſpiam auctoritatem ſignificamus, vt ea vel citra rationem, ad quidvis credendum ſufficiat.

Auro loquente, nihil pollet quævis oratio. χρυσοῦ λαλοῦντος πᾶς ἀπειθὴς λόγος.

Prouerbium indicat munera vbique longè plurimum valere.

Nihil mihi Suffenus eſſem.

Ne mihi ipſe blandirer, ac ſtultè meipſum admirarer. Horat.

Ne ſutor vltra crepidam.

Id eſt : Ne quis de his iudicare conetur, qua ſunt ab ipſius profeſſione aliena. Plin.

Gigantium arrogantia. Γιγάντων ὑπέρνοια.

Gigantum amentia. Vbi quis viribus ſuis fretus, temerè nulloque conſilio res non tentandas moliretur. Zenodorus.

Magis ſibi placet, quam Peleus in Machæra. μείζονα φρονεῖ μᾶλλον, ἢ Πηλεὺς ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ.

In eum competit, qui prater modum in re quapiam inſolens eſt, ac tumet.

Hic Rhodus, hîc Saltus. αὐτῆ Ῥόδος, αὐτῆ πήδημα.

Vulgò iactatum de iis qui ſeſe de negotio iactarent inſolentius, cuius fides non extaret. Conueniet item, vbi quis iubetur te præſtare, quod alibi ſe feciſſe iactat. Æſop.

Atticus in portum, Ἀττικὸς εἰς λιμένα.

In eos dicebatur, qui illic virtutem oſtentare ſolent, vbi tutum eſt, atque vbi nihil opus eſt.

Calliphanes, Καλλιφάνης

Ridicula quadam huius nominis ambitio, prouerbiali loco fecit locum. Aiunt enim huic fuiſſe Poëta morem, vt diuerſorum carminum & orationum initia conſcriberet ad tres, aut quatuor verſus, eaque pronunciaret, oſtentaretque, quo commentum ignorantibus multiſcius, & eruditus videretur. Archelaus.

Bullatæ nugæ.

Ventoſa atque inania, bulla dicuntur. Perſis.

Bullatis vt mihi nugis
Pagina turgeſcat.

Vino vendibili ſuſpenſa hædera nihil eſt opus.

Id eſt : Vera virtus non eget alienis praconiis. Praclara per ſe placent, neque deſiderant exoticam commendationem.

Pſelliſſare. Ψελλίζειν.

Prouerbiali ioco dicebantur gloriosi, faſtuque præturgida. Suidas admonet ſumptum à moribus Pſelli cuiuſpiam qui cum re eſſet per quam tenui, tamen affectabat haberi diues.

Altius Oromedonte. Theocrit. in Thal.

Ὡς μοὶ ἡ τέκτων μέγ' ἀπέχθετος ὅστις ἐρευνᾷ
Γοῦν ὄρεος κορυφᾶς πλεῖσαν ὀρόμεον Ὠρομέδοντος.
Sic mihi magnopere faber eſt inuiſus, in altum
Qui ſtruit, adnitens ſuperare iugum Oromedontis.

Allegoria prouerbialis eſt, deterrens ab inſolentia, ne quis ſe præponat iis, quibus cum nullo pacto eſt conferendus.

Laureolam in muſtaceis quærere.

Hoc eſt, ex friuolis negotiis captare famam haud praclaram, neque magnificam.

Sybaritæ per plateas. Συβαρεῖται διὰ πλατείας.

Contra faſtuoſius ingredientes per viam, ſeſeque velut oſtentantes Sumptum à faſtu, luxuque Sybaritarum. Suid.

Cicadis pleni. τεττίγων ἀνάμεστοι.

In glorioſos ac ſtultos olim dicebatur, aut obſoletis, ac iam deſitis vtentes. Ariſtophanes.

Ex Academia venis. Ἀκαδημίηθεν ἥκεις.

De ſeuero & compoſito ceu docto. Quamquam & per ironiam torqueri poterit in faſtuoſum, & vultu tetrichophiloſophum agentem.

Ingredi Iunonium. βαδίζειν ἡρῷον ἐμπεπλεσμένον.

Dictum apparet in faſtuoſum ac lentum quorundam inceſſum.

Cælum digito attingere.

Dicuntur qui ſupra mortalium conditionem à Diis proximi eſſe videntur cognatum illi. In cœlo eſſe.

Iouis ſandalium. τοῦ Διὸς σάνδαλον.

Per ironiam diceblatur in eum, qui magni quippiam videri vellet, propter Principis alicuius familiaritatem.

Imperitus ſubligaculo indutus, omnibus id oſtentat.

In eum qui propter inſolentiam, etiam ineptiſſimis rebus effertur.

Faſtuoſus Maximus. κόμπος Μάξιμος.

In eum dicebatur, qui ſibi plus ſatis arrogaſſet in ſapientia. Diog.

Tanquam Argiuum clypeum abſtulerit, ita gloriatur. ὡς τὸν τοῦ Ἀργεῖου ἀσπίδα καθελὼν σείοντας.

In faſtuoſos & magnificentius ſeſe gerentes dicebatur.

Siue vt incolumis redeat.

Habet prouerbij ſpeciem, quod eſt apud Theocritum in Hodœporis.

Εἶα λεγ' εἴ τι λέγεις · καὶ τὸν ξένον εἰς πόλιν, αἴνη
Ζῶντ' ἄφις.

Dic age, ſiquid dicis & hoſpes vt vnde profectus.
Viuus eo redeat, permittito.

Sic & hodie dicimus, iis qui verbis & conuitiis ferociunt : Eia ſine hominem viuere.

Arcem ex cloaca facere.

Qui rem, hominemve nihili laudibus magnificis attollunt, dicuntur Arcem ex cloaca facere. Tullianum eſt.

Gallus in ſuo ſterquilinio multum poteſt.

In alieno timidiores ſumus omnes, in ſuo quiſque regno ferocior eſt & animoſior.

Tollere criſtas. Iuuenal.

Tranſlatum ab auibus criſtatis, in quibus criſtæ erectiores, alacritatis, atque animorum indicia ſunt.

Attollere ſupercilium. Ponere ſupercilium.

Plinius, Supercilia, inquit, homini & pariter, & alternè mobilia, & in his pars animi : his negamus, annuimus : hac maximè indicant faſtus. Superbia alibi conceptaculum, ſed hic ſedem habet, in corde naſcitur, hic ſubit, hic pendet.

Tollere cornua.

Pro eo, quod eſt, animo efferri. Tranſlatum à pecoribus quæ cornibus minantur. Ouid.

Tunc pauper cornua ſumit.

Arrogantia non ferenda.

In eos, qui intoleranda ſunt arrogantia, non inſcitè torquebitur illud. Odyſſ. o. ab Eumæo dictum in procos.

Τῶν ὕβρις πρὸ πιδήεσσαν ἱκάνει.

Id eſt.

Horum viſque animuſque ferox contingit Olympum.

Tuo te pede metire. *Horat.*

Monet adagium, ne quis ſe dilatet vltra conditionem ſuam, neve ſeipſum ex aſſentatorum laudibus, aut vulgi opinione, aut fortuna fauore, verum propriis ac veris dotibus animique virtutibus æſtimet.

Vltra peram ſapere, ὑπὲρ τὴν πήραν φρονεῖν. Lucian.

Quadrabit vel in pauperem, vel in philoſophum, ſed præcipuè in Chriſtianum, quem Ieſus vetat cogitare de craſtino.

Videberis, me videns, planè Martem videre, βλέπει γὰρ ἀσπιδοῦς ὁπόταν με Ἄρεα Ariſt.

De his qui ſe ſtrenuè pollicebantur opitulaturos, ac Martem quendam acturos.

¶ Exempla Sacra.

Arrogantia vitanda, *Rom.* 12. 16. Exempla : Cain, *Geneſ.* 4. Simeon, *Leuit.* 34. 30. Pharao, *Exod.* 5. 2. & 15. 9. Goliat, 1. *Sam.* 17. 8. Roboam, 2. *Paral.* 10. 15. Nabuchodonoſor, *Daniel.* 3. 14. Iudæi, *Ioan.* 18. 30. Pilatus, 19. 10. ſummus Sacerdos, *Act.* 5. 28. Herodes, 12. 23. Antichriſtus, 2. *Theſſ.* 2. 4.

¶ Historica Exempla.

Ageſilaus, vt ipſe ſingulari modeſtia præditus erat, ita non tulit in aliis arrogantiam. Menecrates enim medicus, quum deſperatæ quædam curationes ipſi feliciter ceſſiſſent, populari adulatione dictus eſt Iupiter. Hoc cognomento vir arrogantis ingenij delectatus, inſolentius vſus eſt eo titulo. Tandem quum & Ageſilao ſcriberet, nec veritus eſſet hac vti ſalutatione, Menecrates Iupiter Ageſilao regi ſalutem : rex eo offenſus procemio, præterea nihil dignatus eſt legere, ſed reſcripſit in hunc modum, rex Ageſilaus Menecrati ὑγιαίνειν, id eſt, bene valere, ac ſi dixiſſet, ſanam mentem tibi precor. χαίρειν Græci dicunt, quibus bene precantur. ὑγιαίνειν, ambiguum verbum, ferè in malum ſonat, quo ſignificamus abeſſe ſanitatem mentis.

Archidamus Ageſilai, filius poſt conflictum apud Chæroneam cum

à Philippo rege Macedonum literas accepisset acerbius scriptas, hunc in modum rescripsit: Si metiaris vmbram tuam, haudquaquam reperies illam factam maiorem quàm erat ante victoriam. Grauiter admonens, non esse prudentis ob fortunæ successum intumescere, quum ipse sit nihilo maior. Æquum autem est, vt homo se suis & propriis bonis metiatur potius quam externis quæ fortuna cum libet dat, cum visum est eripit. *Plut. in Lacon.*

Lacedæmoniis adeò fuit inuisa arrogantia siue factatio sui, vt Ctesiphontem, virum alioqui facundum ac disertum, qui se prædicare de re quavis vel totum diem posse diceret, apud se viuere passi non sint. Quod boni oratoris esse dicerent: Habere sermonem rebus parem, vt nec breuior sit in dicendo, quàm res postulet, nec prolixior.

Cicero cum ciuitatem Romanam coniuratis sublatis à crimine perduellionis, siue coniurationis liberasset, eique pro iis beneficiis in Rempub. decreti essent honores, sibi istis honoribus ita placuit, seseque admiratus est, vt multorum amor, in quo propter beneficia esset, in odium erga Ciceronem conuerteretur. *Author. Plut. in Cic.*

¶ Apologi. Talpa & mus.

Cæcum quidem esse animal talpam, videtur minimè incertum esse, sed habet tamen quiddam oculorum simile, vel etiam oculos fortasse, quibus tenuissima membrana prætenditur. Huius generis vnum gloriatum de oculorum pulchritudine contra murem accepimus. Cui mus respondisse fertur: ô bellos oculos qui nihil aspiciant.

Reprehendit fabula arrogantiam & inanes ostentationes. *Ioan. Camer. lib. Fabul. p. 221.*

Mulus & Lupus.

Deuoraturus mulum lupus, quis vocaris tu? inquit. Ego nescio, inquit mulus. Ita aio, inquit lupus. At enim, inquit mulus, nescio; nam oppido pusillus parentes amisi meos: audisse tamen ac quasi per nebulam memini, de matre, insculptum nomen meum esse in posterioris pedis dextri vngula. Si videtur, igitur leges, & ad lupum posteriores pedes conuertit. Cui quasi inspecturo scripturam nominis, ictu vehemente caput affigit & effracto vngulam illisit in ossa cerebro. Ille humi sternitur, at vulpes, quæ omnia fieri cognouerat, irridet iacentem, ac: Heus tu literate, istic nunc ludum aperies scilicet, inquit, & mulorum nomina recognosces.

Narratur fabula contra arrogantiam indoctorum; *Ioach. Camer. lib. Fab. p. 200.*

Lupus Piscis.

Lupus piscis robore & magnitudine eximia præditus, fluuij cuiusdam imperium tenebat. Hunc superbia & fastidium præsentis fortunæ ad cupiditatem extulit regni marini. De ostio igitur fluminis in pelagus enatat, atque ibi Delphino regnatori occurrens, cum & forma & mole insueta terreretur, adoriente etiam hunc hostiliter Delphino, fuga se in amnem suum recepit, neque postea vnquam extrà ostium excurrere ausus.

Hæc Fabula docet, ne quis sibi neminem parem reperiri arroganti opinione persuadeat, ac potius vt cogitet, id quod Teutonico prouerbio fertur, etiam trans riuum homines inueniri. *Ioach. Camer. lib. Fabuli p. 255.*

Vide Dementia, Insolentia, Ostentatio, Superbia.

Ars.

¶ Definitio et etymolog.

Ars Græcè τέχνη, ης, ἡ, τεχνικὸς, ἡ, ὸ & artificiosus dicitur, & est principium agendi in alio, *secund. Arist. lib. 12. Metaph.*

Ars est habitus quidam faciendi cum vera ratione, secundum *Arist. lib. 6. Ethic.*

Ars est recta ratio factibilium, & habitus operatiuus, *secundum B. Thom. prima Secund. q. 57. art. 3.*

Ars est operis ratio: omni adiuncta materia. Differt autem ars ab experientia, *secundum Arist. l. 11. Metaphysices:* quod Ars est vniuersalium: Experientia verò singularium.

Ars est rei cuiuscunque scientia, vsu vel traditione vel ratione percepta, tendens ad vsum aliquem vitæ necessarium. *secund. Dion.*

Ars est potestas, viam, id est, ordinem efficiens: vt Cleanthes voluit, *secundum Fabium, lib. 2.*

Ars est habitus quidam faciendi vera cum ratione, *secundum Arist. Ethic. lib. 6.*

Ars dicitur, quod arctis præceptis, & regulis cuncta concludat, vel ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute. Quare veteres autem pro virtute appellarunt, *secund. Dion.*

Ars Hebr. *Melachab*, à verbo *Lachad* comprehendit, apprehendit, assequutus est: nempe artem quam profitetur. *Il a apris son mestier.* Hinc per apocopem λήχω, i. consequor, capio, & λαγχάνω, consequor, nanciscor, capio.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ouid. 6. Met.

Non illa loca, neque origine gentis
Clara, sed arte fuit.

Ibidem.

Lydias tamen illa per vrbes
Quæsierat studio nomen memorabile, quamvis
Orta domo parua, paruis habitabat Hypeis,

Ouid. Pont. 7.

Artibus ingenuis, quarum tibi maxima curæ est.
Pectora mollescunt, asperitasque fugit.
Artibus ingenuis quæsita est gloria multis.

Ouid. 1. Art.

Disce bonas artes, moneo, Romana iuuentus,
Non tantum trepidos vt tueare reos.

Idem 2. Art.

Nec leuis ingenuas pectus coluisse per artes
Cura sit, & linguas edidicisse duas.

Ouid. 1. Art.

Arte cita, veloque rates, remoque reguntur:
Arte leuis currus, arte regendus amor, &c.
Sed tamen & tauri ceruix oneratur aratro,
Frænaque magnanimi dente teruntur equi.

Ouid. Philom.

Psittacus humanas depromit voce querelas,
Atque suo domino χαῖρε sonatque vale.
Pica loquax varias modulatur gutture voces,
Scurriliter strepitu quidquid & audit, alit.

Persius Proœm.

Quis expediuit psittaco suum χαῖρε.
Picasque docuit nostro verba conari?
Magister artis, ingeniique largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Stat. 2. Sil. 4.

Psittace dux volucrum domini facienda voluptas;
Humana solers imitator psittace lingua.

Horat.

Nauèm agere ignarus nauis timet: abrotanum agro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod mediocrum est
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri,
Scribimus indocti doctique poëmata passim.

Idem.

Quam scit vterque libens, censebo exerceat artem.

Verinus.

Altera natura est habitus: quam iunior artem
Perdisces, tollet nulla senecta tibi.

Ouid. 4. Trist. 1.

Sola comes nostra perstitit illa fuga.
Sola nec insidias inter, nec militis ensem,
Nec mare, nec ventos, barbariemque timet.

Ex Comicis Græcis.

Οὐκ ἔστιν ἀτυχίας ἀνθρώπῳ τέχνης
Παρεμύθιον γλυκύτερον ἀνθρώπῳ τέχνης
Ἐπὶ τῷ μαθήματος γὰρ ἐσμὲν, ἐὰν ὦμεν
Αὐτῇ, λέληθε παραπλέων τὰς συμφοράς.
Solamen arte dulcius mortalibus
Non esse possit omnis infortunij.
Mens namque studio haud sentit artis dedita,
Mœroris oram, se sui præteruehi.
Πολὺ γὰρ ἐστὶ κτῆμα τιμιώτατον
Ἅπασι ἀνθρώποισιν εἰς τὸ ζῆν, τέχνη
Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα καὶ πόλεμος καὶ μεταβολὴ
Τύχης ἀναλίσκουσιν, ἡ τέχνη δὲ σώζεται.
Haud vlla precioſior hominibus omnibus
Possessio, Arte: vita & vtilis magis.
Sortis etenim dubiique Mauortis vices,
Vt cætera rapiant, manet salua ars tamen.
Λιμὸν ἀτυχίας ἐστὶν ἀνθρώποις τέχνη.
Ars est hominibus portus infortunij.

Vide reliqua Comicorum Græcorum dicta apud Stobæum Serm. 58.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Rectè verò sé habet quòd secundum artem fit.

Nonne scis, oportere eos qui aliquid docturi sunt, priusquam doceant intelligere. *Plato in Alcib.*

Etsi ingeniis magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quam natura. Aliud enim est, poëtarum more verba fundere, aliud, ea quæ dicas ratione & arte distinguere. *Cic. 4. de fin.*

Quæ bona sunt, meliora fieri possunt arte: & quæ non optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi possunt. *Cic. 1. de Orat.*

Artes & studia quæ ad lucrum conducunt, libentissimè omnes complectuntur, cætera spernunt. Hæc igitur vna causa, cur nec ciues id aut aliud quicquam honestum, bonumque officium curent: sed insatiabili auri & argenti cupiditate, & honesta pariter & inhonesta artificia complectantur: & quodvis agant, seu fas siue nefas id habeatur, vt pecunias cumulent, quibus submiſtrantibus veluti pecora ventri & Veneri seruiant.

Duas verò artes, aut studia duo, diligenter exercere humana natura non potest, *Plato Dial. de Legib.*

Omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habent commune quoddam vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. *Cic. pro Arch. poëta.*

Omnis ingenuarum & humanarum artium doctrina vno quodam societatis vinculo continetur. *Idem 3. de Orat.*

Perfecta ars fortunæ lenocinio defecta, fiducia iusta non exuitur: quamque scit se laudem mereri, eam etsi ab aliis non impetrat, domestico tamen acceptam iudicio refert. *Valer. Max. lib. 3. c. 7.*

Non longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam, tradit: sed continua exercitationis meditatio. *Veget. lib. 2. c. 23.*

Qui

Qui secundos optat euentus, dimicet arte non casu. *Idem lib. 3. præfat.*

Quis dubitat artem bellicam aliis omnibus esse potiorem, per quam libertas retinetur, dignitas propagatur, imperium & prouinciæ conseruantur? *Idem eod. lib. cap. 10.*

Ars oratoria facultas est animos hominum ducendi, maximáque eius pars versatur in ratione ac via affectus humanos cum quietiores tum incitatiores regendi: qui cùm sint tanquam nerui ac soni quidam animi concinnè admodum pulsari tractarique volunt. *Plutarchus in Pericle.*

Arte parendi & imperandi nulla est præstantior. *Id. in Agesilao.*

Artes bonorum fontes esse aiunt. *Xenoph. de institut. Cyri, l. 7.*

Fieri non potest, vt qui multas artes exercet, multa præclarè faciat. *Idem lib. 8.*

Necesse est eum qui opere breuissimo occupatur, etiam id quàm optimè efficere. *Ibid.*

Antiqua est prudensque sententia, Omnes artes in meditatione consistere. *Veget. lib. 2. c. 14.*

Sapientissimi artis suæ professores sunt, à quibus & propria studia verecundè, & aliena callidè æstimantur. *Valer. Max. lib. 8. c. 12.*

Omnium magnarum artium, sicut arborum, magnitudo nos delectat, radices stirpesque non item. *Amm. Marcell. lib. 16. histor.*

Mortalium varia excogitantium artificiosæ manus, parum abest quin ipsa cum natura, res viuas producente, in certamen descendant. *Const. Manasses, Annal. pag. 126.*

Artium ferè omnium species duæ sunt, agricultura, & cuiuslibet corporis mortalis cura, & facultas omnium quæ circa compositum aliquod fictúmve versatur, quæ communiter dicuntur supellectilia, & quæ hæc imitatur: vniuersa, inquam, facultas huiusmodi vno quodam communi nomine nuncupari debet. *Plat. in Sophista.*

Omnes artes aut in acquirendo, aut in efficiendo versantur. *Idem, ibidem.*

Artium alias à principio necessitas constituit: & in hanc vsque diem conseruat. Omnia docuit necessitas: quam enim rem necessariam non inueniret? Artem texendi, ædificandi, medicinam, agriculturam, & quæcunque circa agriculturam versantur necessitas produxit. Alias verò voluptas quædam, quæ occupat artes vnguentariorum, opsonia parentium, & vniuersam ornatui studentem artem, quam καλλωπισμὸν appellant, atque illam quæ floridis coloribus lanas inficit. Nonnullæ verò sunt, quarum probabilem vel exquisitam rationem aut puritatem amplectuntur homines, easque discunt ac excolunt: vt arithmeticen, geometriam, canonicam omnem, & astrologiam, quas Plato ait, quamuis neglectas, vel inuitis nobis per propriam sibi gratiam augeri. *Plut. lib. 1. de diuinat. apud Stob. serm. 58.*

Arithmetica & aliæ artes nonnullæ huius persimiles ab actione liberæ sunt, cognitionem verò tantùm exhibent. Quæ verò ad architecturam & manuum ministerium pertinent, scientiam actionibus innatam sortiuntur: corporáque ab illis effecta, quæ ante non erant, perficiunt. Ita cunctas scientias diuide: agentem vnam, alteram cognoscentem, solummodò nomina. Sint ergo scientiæ species duæ, cùm vna sit scientia tota. *Plato de regno.*

Artes quæ vocantur mechanicæ, abiectæ omnino sunt, ac iure à plerisque improbantur: quippe quæ corpora exercentium atterant, tum assidere homines atque vmbratiles esse cogant, nonnullæ verò ex eis totos dies igni incumbere impellant. Eneruatis deinde labore membris, necesse est animos debilitari, ac quodammodo ægrotare. Præterea huiusmodi viri vix satis commodè cum amicis, tum reipublicæ vacare possunt: videntúrque inepti & ad amicorum familiaritatem, & ad opem patriæ ferendam. Quinetiam in nonnullis ciuitatibus, omnibus ciuibus interdictum est mechanicas artes exercere. *Xenophon. in Oeconomico.*

Literis & doctrinæ laus & fama est, præmia rara. *Ex Cent. sing. ad Ital. ex Hip. Epist. 45. Lipsius.*

Artes non scientiam solùm sed prudentiam, imò & sapientiam donant. *Ibid. epist. 54.*

Serius & fortis amor delectatur quidem fomentis literarum, sed & sine iis viuit. *Ex Cent. 2. epist. 72.*

Literas summum solatium & vtilissimum instrumentum censere licet humanæ vitæ. *Ex cent. 1. ad Belg. epist. 39.*

Scientia litterarum, non modò nihil nocet Religioni atque Iustitiæ, sed etiam prodest plurimum: si is, qui eas didicerit, sit virtutibus instructior, & veritate sapientior. *Contra Dial.*

Artes non ornamenta solùm Reipublicæ sunt, sed etiam auxilia & fulcra. Tollantur: quid, nisi squallor & tenebræ occupant, & ferox quædam, aut vt verius dicam ferina vita? *Ex lib. de Cruce, in Præfat. ad Barb. Ord.*

Artes pacem dirigunt, bellum dirimunt: vitia virtutésque premunt, aut excitant, testes temporum, arbitræ meritorum. *Ibid.*

Liberalium artium consectatio, molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit: & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Et Seneca, *Dissert. 1. Manuductione ad Stoicam Philosophiam.*

Nemo artem profiteatur, quam non didicerit. *Ex lib. 5. de Milit. Ro. Dial. 20.*

Vera animi quies à Deo primùm, deinde à Sapientia & literis est. *Ex lib. 1. epist. quæst.*

Hodie nullus honos artibus; à quibus verus omnis honos. *De Mil. Rom. l. 2.*

Sapientiæ præparare ingenia nostra literæ debent. *Ex Const. lib. 1. cap. 4.*

Litteraria hæc vita, & otiosa tranquillitas, quid non habet commodi? *Ex Cent. 1. Epist. 12.*

Litteræ magnum in paranda virtute adiumentum, vel in parata ornamentum. *Ibid. epist. 16.*

Pax mater artium. *Ex Cent. sing. ad Germ. & Gallos, 3. epist. 96.*

Prouidentia Dei per gentes ætatesque spargit artium flores, & magnum hunc mundi ortum, velut per areolas variè colit. *Ex ipsa notarum dispunct. Mirand. Codicis.*

Doctrina, aut literarum studia quò eant, videmus: in terras certè aliàs: aut fortassis eò denique, quò olim Astræa. *Ex Cens. Miscel. epist. 64.*

¶ Apophthegmata.

Archidamus Zeuxidami filius. Videns Periandrum, qui arte medica excellentissimus fuerat, infeliçia carmina scribentem: Quid (ait) tibi accidit, mi Periander, vt pro insigni medico malus poëta vocari concupiscas? Notauit hominis stultitiam, vt qui se in ea re exercere cuperet, in qua nihil omnino valebat, nec natura nec ingenio. *Plutarch. in Lacon.*

Alcibiades, Zopyrus Physiognomon cum profiteretur se hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultuque cognoscere: conspectum Socratem, stupidum tardumque esse dixit: quod cùm audisset Alcibiades irridens hominem, ait, scilicet, rem acu tetigisti. *Brus. lib. 1. cap. 10.*

Pyrrhus, audiens quendam promittentem, se traditurum ei aciei instruendæ artificium, qui tamen in acie nunquam fuerat, dixit non opus esse sibi imperatore, vel belli duce, cuius aures tubæ sonus nunquam circumierit. *Stob. serm. 32.*

Hannibal, quum ad Antiochum exul Ephesum veniisset, ab hospitibus inuitatus est ad audiendum Phormionem Peripateticum: qui cum copiosius aliquot horas de imperatoris officio loquutus esset, atque de re etiam militari multa disseruisset, delectati vehementer qui audierant, ab Hannibale quæsierunt. Quidnam de Phormione iudicaret? respondisse fertur, Multos se deliros senes sæpè vidisse: sed qui magis quàm Phormio deliraret, se vidisse neminem. *Brus. l. 20.*

Gallus iurisperitus, si quis negotium ad ipsum detulisset, in quo de facto quærebatur, dicere solebat: Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem ito. Sensit Gallus, aliud esse officium iurisconsulti, aliud oratoris. Nec esse necesse, de his quæ ad alienam professionem pertinent respondere. *Tul. in Topicis ad Trebat.*

Apollodorus insignis architectus, cum Romæ præclara aliquot ædificia erigeret, reprehensus ab Hadriano nondum Imperatore, quasi nescio qua in re peccasset, respondit: Abi potius, & cucurbitas pinge, nam tu quidem ædificandi artem planè ignoras. *Dion. Nicæus & Xiphilin. in vita Hadriani.*

Anonymus, Lacedæmonius cuidam percontanti, qui ipsi videretur Tyrteus poëta? Bonus, inquit, ad deprauandos iuuenum animos. *Plut. in Lacon. apoph.*

Philippus, quum audisset filium suum quodam in loco scitè cecinisse, obiurgauit, dicens: Non te tui pudet, qui nôris tam bene canere? *Plut. in apoph.*

Pyrrhus, interrogatus, vter melior tibicen videretur, Pythone an Charisius? Polyperchon, inquit. Is erat egregius dux exercitus: Contempsit omnes artes, quæ cum re militari nil haberent commune.

Nero à Mathematicis audierat fore vt aliquando deiiceretur imperio, eoque Græcum dimetrum idemtidem vsurpabat.

Τὸ πέχυιον πᾶσα γῆ τρέφει.

Id est,

Terra quauis artem alit.

Putans, se tantum profeciisse bonis literis, vt etiam si ab imperio detruderetur, quauis regione, ob insignem scientiam posset haberi in pretio. *Recitat Sueton. in eius vita.*

Lacedæmonij, quoniam seueriores erant, ac moribus incorruptioribus, bellique gloriam potissimum spectabant, contemnebant omnes artes quæ ciuium animos videbantur emaculare, & à vera virtute ad otiosam ostentationem traducere. Nam & Roma cum adhuc spiraret germanam illam austeritatem, Græculos professores vrbe exegit. Hoc genus studiis nulla Græciæ pars corruptior erat, quam Attica, vbi Gorgias, Lysias, Isocrates, Prodicus, aliique innumeri sophistæ magno cum applausu populi, nec mediocri mercede garriebant. *Plutarc. Erasm. lib. 1. apoph.*

Diogenes, cuidam adolescenti, lusum quendam amatorium elegantèr in balneis exhibenti, quod Græci vocant κοττάβιζειν, Quo melius, inquit, hoc deterius, damnans improbitatem artis, qualis est alea: cuius quo quisque est artifex melior, hoc vir est deterior. *Laërt. lib. 6.*

Idem, Euclidis scholam, quod arguta quidem, sed ad rectè viuendum inutilia docere videretur, χολὴν, id est, bilem, ac molestiam appellabat, quum schola Græcis sonet otium: & Platonis, διατριβὴν, id est, exercitationem, κατατριβὴν, id est, contritionem voce deprauata vocabat, quod à communi vita semotus, disputationibus insenesceret, quum Diogenes in publico vjuens mallet Philosophicè viuere, quàm disputare. *Laërt. lib. 6. cap. 1.*

Plato. Anniceris quidam Cyrenæus, aurigandi peritia insignis, & vt egregius artifex, ita glorioſus artis ostentator, venit in Academiam Platonis, atque illic rationes omnes procurrendi, flectendi currum, & per easdem interdum orbitas redeundi ostentabat. Admirantibus igitur aliis, solus Plato negabat sibi videri probabile, eum virum, qui totum animum inutili studio dedisset, ad vllam rem grauem ac frugiferam esse idoneum. *Ælian. 3. de Var. hist.*

Anonymus, Hospes quidam apud Lacedæmonios, quum ipsi stanti, interim altero pede crepida in alterum indueretur, dixit cuidam: Non arbitror te, Lacon, tantum temporis vni pedi posse insistere quantum ego possum. Lacædemonius excipiens, Fateor, inquit: attamen nullus est anserum qui istud non possit. Iure derisit hominem, qui longo vsu didicisset artem, quæ nihil vtilitatis adfert reipublicæ. Huiusmodi sunt artes præstigiatorum, funambulorum, & similium. *Plut. in Laconicis.*

¶ Similitvdines.

Visus accipit lumen suum a circumfuso aëre, animus etiam lumen recipit ex disciplinis liberalibus, vt ad reliqua Philosophiæ mysteria reddatur perspicax. *Laërt. lib. 5. c. 1.*

Vt frequentius conuenitur ad spectaculum, vbi nonnihil theatricæ stipis confertur. Ita disciplinæ à pluribus coluntur, quæ præter voluptatem, ac dignitatem, emolumentum etiam, & commoditatem adferunt. *Plut.*

Arbor suapte natura non nisi vnicum fructum gignit, insitione eadem diuersi generis fructibus oneratur: Ita qui naturam suam sequitur, semper idem est: qui arte ducitur, sui dissimilis est. *Plin. lib. 17. cap. 14.*

Rhombus, & squatina, & rhaia, & pastinaca, cum tardissimi sint piscium, tamen sæpè reperiuntur habentes in ventre mugilem omnium velocissimum, solertia & ingenio capientes: Ita quidam arte superant longè potentiores opibus aut viribus. *Plin. l. c. 42.*

Sicut vina & poma subacerba, vetustate miteſcunt dulceſcuntque: sic ætatis insolentia longo rerum vsu mitigatur.

Plutarchus testatur se vidisse in Africa canes qui lapillos in aquam aggesserint, donec aqua eo surgeret vt contingi posset. Idem narrat de cane coniiciente lapillos in amphoram olearium: Ita nobis quod viribus diminutum erit, arte supplendum est. *Eras.*

Nihil proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: non magis quam proderit arma in conspectu posuisse propiusque admouisse, nisi vsuræ manus expediamur, vt ad præcepta quæ damus possit animus ire. *Sen. epist. 96.*

Quemadmodum folia per se viuere non possunt, tantum desiderant cui inhæreant ex quo trahant succum: sic ista præcepta, si sola sunt, marcent, infigi volunt sectæ, *Senec. epist. 96.*

Vt ingentia pondera, quæ nullis hominum viribus tolli possunt, machinis facilè tolluntur: Ita quod vi nequis efficere, ratione & arte facile efficies. *Anonymus.*

Lipsii: sicut Paris ille apud Homerum, è prælio profugus, cum Helena se oblectat: sic plerique relictis studiorum seriis, voluptaria sectantur. *Ex Manud. ad Stoicam Philos ph. l. 1. Dissert. 1.*

Sicut miles pugnæ per lusoria certamina se præparat; sic nos sapientiæ per artes liberales debemus, *Ibid. Dissert. 2.*

Vt personæ histrionum, etsi pulchræ, vsum non habent, nisi faciei applices: sic litteræ per se inanes, sapientiæ admouendæ sunt. Nam solitariæ illæ, quid nisi leuem oblectatiunculam, aut otij deceptionem habent? cuius errore (ait Seneca) minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iustiorem, quem liberaliorem facient? *Ibid. Dissert. 2.*

Quemadmodum ansæ humorem non continent, vasi tamen necessariæ sunt ad vsum, sic de litteris, sapientiam non habent, sed conferunt ad habendam. *Ibidem.*

Vt ij quos antiquitas delectat, non solidas tantùm statuas, sed & aulæum crus, & fractum brachium cupiunt cernere: idem nobis vsu venit in literis. *Lib. 2. antiq. lect. c. 4* habuit prisca illa & horrida ætas vt verba quædam propria, ita & scribendi peculiarem modum, quæ in libris antiquis & reconditis sincerè inuecta, quidni tanquam vetusta signa, aut nummos miremur? *Ibid. l. 1. cap. 15.*

Vt ex studiis gaudium; sic studia ipsa proueniunt ex gaudio. *Ibid.*

Vt Vinum non desinit esse vinum, si aquæ in eo aliqua pars sit: sic doctorum libri ad probos si labeculæ interspersæ aut errores. *Ex lib. de pronunt.*

Vt stirpe arbores, fundamento ædes; sic literariis elementis ardua doctrinarum nixa, sed vt ista latent, sic etiam illa. *Ibid.*

Sicut bonus architectus, & nouas domos parat, & veteres reparat, vtrumque cum laude: simile literator criticus. *In Dispunct. not. eod. Mirand.*

Sicut floribus alij ad odorem aut adspectum vtuntur tantùm, apes etiam ad mellificium: sic sedulæ mentes dement, in fructum & vsum traducere studia hæc litterarum. *Excent. 4. Miscell. post. epist. 31.*

Languet iam optimarum rerum artiumque amor, vt ipsæ res optimæ: & quilibet in pretio magis est, quam quod pretio nullo. *Ibid.*

Vt enim fruges non bonitas soli tantùm gignit, sed cœli solique fotus & temperies educit atque elicit: sic ingenia & artes, non à natura tantùm velut solo alenda, sed procerum benignitate, & velut cœlesti aurâ foueñda atque attollenda sunt. *Ibid. epist. 73.*

Vt aqua maris dulcior in imo est, quàm in summo: sic suauiora studiosis erunt liberalium artium studia, cùm penetrauerunt, *Ex prafat. ad Tacitum.*

Vt arbores quædam fructum non ferunt, nisi aliis velut maribus adfitæ, sic literæ nisi cum virili sapientiæ robore coniunctæ. *Ex lib. 2. de Constantia, cap. 4.*

Exempla Profana.

Athenienſibus acceptum referunt, auctores celeberrimi lanificium oleum, vini vsum, arandi serendique frumenta, glande vescentibus primo monstratam rationem. Vnde & autochthonas esse cognominatos scribit in Theologumentis Apollodorus, quoniam terram primi colere adorti sunt, *Calius lib. 18. cap. 25. A. L.*

Liuius lib. 33. & 34. sed maxime lib. 39. In Catone, inquit tanta vi, animi ingenique fuit: vt quoquo loco natus esset, forunam sibi ipse facturus fuisse videretur: nulla ars, neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit.

Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magistrum cuique dabant: vt sub legibus & magistratibus, bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis eruditetur. *Alexan. ab Alexan. lib. 2 cap. 25.*

Oricadmus luctæ & pugillationis legislator, Siculum morem pugillandi excogitauit. *Ælianus lib. 1.*

Gothorum iuuenes olim adeo perfectè artem gladiatoriam addiscebant, vt aduersam frontem inexitabili ictu ferirent. Si quis recepto ictu palpebris conueniret, aula eiectus stipendiis defungebatur. *Ioan. Mag. lib. 7. c. 14.*

Nunquam tam occupatus Appelles fuit, vt diem prætermitteret, in quo nihil pingeret, artem exercēs. Vnde subducens se à negotiis dicere solebat: Hodie nullam lineam duxi. Quæ vox abiit in prouerbium.

Artes Mechanicæ.

EX animi boni vltimum locum Mechanicis artibus tribuimus, in quibus non tam animi habitus internus (vt in iis quorum honestus per se spectatur; & ex quibus docti vel indocti boni vel mali nuncupantur) quàm effectio ingeniosa, hominum vitæ quotidianæ vtilis; & iucunda, propter quam periti & industrij ab ope ferenda opifices nomen trahunt commendatur. Quòd si subiectum spectes, siue opera sit illa, siue opus, λαὶ ἔ ποιεῖσθαι ἢ τεχνᾶσθαι mechanicæ & Poëticæ artes meritò appellari debent. Sin verò formam, hoc est habitum ipsum, quo instructi agunt, ingenij, scilicet bonitatem, (cuius merito arteram practicorum habituum Theoricis oppositorum speciem ποιητικὴν ferere πέχνλω, & corporis vigorem, propter quem è numero habituum animi simplicium mechanicas eximere & peculiari classe velut mixtas ex vtrisque complecti voluimus: sic aliæ liberales & ingenuæ, aliæ seruiles & sordidæ dici possunt. Nam quo quæque animi potiùs, quàm corporis nituntur præsidio, sic hominis excellentia dignior censentur. Efficientis quoque conditio artium harum dignitati & addere plurimum potest & detrahere. Ipse alioqui Finis, cùm non tā in habente & exercente perpendatur (quod Theoricis venit & practicis habitibus) quàm in iis, ad quos operis operæve Mechanicæ vtilitas pertingit aut iucunditas: in vniuersum quidem commoditati vitæ humanæ omnes inseruiunt, (eoque nomine. Gnomologus Megarensis πανταχοῦ βιοτῆς παλάμας vocat, & poëtæ ἐγχειρήματος appellarunt) in tolas βιοτῆς παλάμας vocat, & poëtæ ἐγχειρήματος appellarunt) in specie verò tum sibi, vnde cerdones à lucro, tum alijs, quibuscunque tandem modis, commodare consueuerunt. Effectus ipsos numero prosequi indefinitos, siue opera sola, siue opus in considerationem veniat, certis circumscribere limitibus methodi est & artis: sed quàm id difficile, quàm sit operosum, Platonis Politicus & sophista satis ostenderint.

¶ Hieroglyphiça.

Per Vestem, artem humana industria comparatam, quæ naturam longè vincat, indicamus, negotia verò perdifficilia minimo conatu confectâ. *Pier. Valer. 48. pag. 476.*

Artemidorus coniector artes ex *manu*, significari ea de causa dicit, quod earum opera artes exerceantur. Et Cicero ait, Natura dedit homini *manus* multarum artium ministras. *Idem l. 35. p. 328.*

Vasa sterilibus arboribus & inutilibus fructibus oppleta, hieroglyphicè inanes artes vanasque disciplinas ostendunt. Per steriles enim & inutiles fructus in Diuinis literis artes illæ intelliguntur, interprete Philone; quæ contra veritatem iustitiamque comparantur. *Pier. Valer. lib. 56. pag. 543.*

¶ Emblemata.

Ars naturam adiuuans.

Emblema xcviii. And.

Vt sphæra Fortuna, cubo sic insidet Hermes:
Artibus hic variis, casibus illa præst.
Aduersus vim fortuna est ars facta: sed artis
Cum fortuna mala est, sæpe requirit opem.
Disce bonas artes igitur studiosa iuuentus
Quæ certa secum commoda sortis habent.

¶ Apologvs. Cornix.

Sitiens cornix reperit in vna grandiuscula aquæ non multum. Quam cum attingere arido rostro non posset, lapillos quamplurimos in vrnam deiicit, quibus fundum occupantibus, ad labrum vrnæ aqua subiit, & potandam se cornici præbuit. Docet fabula, multas res arte obtineri, quas nullæ vires assequi potuissent. *Io. c. Cam. lib. fab. pag. 210.*

Vide Disciplina, Doctrina, Institutio, Educatio.

Aruspex.

¶ Definitio et etymologia.

ARuspex. Aruspices nuncupati sunt, quasi horarum inspectatores. Dies enim & horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt. *Isid. l. 8. Orig. c. 9.*

Aruspex

Aruſpex, ſeu Háruſpex, Hebr. *Kesem*, è verbo *Kasam*. quod medium eſt: modo enim in bonam, modò & ſæpius in malam partem ſumitur, & ſignificat, diuinauit. Aruſpicina damnatur. *Deut.* 18.10. Exempla. 1. *Sam.* 28.8.1. *Reg.* 17.18. *Ezech.* 13.6.23. & 21.26. *Mich.* 3.11. In bonam partem diuinatio, *Kesem*, accipitur, *Prouerb.* 6.10.

Græci, ἀρνιθεία, οἰωνισμὸν, οἰωνοσκοπίαν, ὀρνιθομαντείαν, nominarunt obſeruationes rerum futura portendentium, interpretationéſque & diuinationes ac reſponſiones aruſpicum: Latini Aruſpicinam & Augurium.

Dionyſius Halicarnaſſ. teſtatur Romanos vocare ſolitos Aruſpices eos, qui omnis generis diuinationum eſſent periti, cùm ex rebus cœleſtibus, tum ex iis quæ in aëre fiunt & terrâ, futura prædicendi. Et aruſpicum nomen ἱερομάντεων appellationi adeo cognatum eſt, vt ex eadem origine ambo tracta videantur.

Apud Romanos, ſi quid inſueti accidiſſet nuntiatúmve eſſet, ad Aruſpices mox veteri more inſtitutôque referebatur, qui docerent quid Dij præmonſtrarent, quídve poſcerent: & de illorum reſponſis ſacra aut nouata ac redintegrata, aut reparata: comitia turbata, vel ſoluta, vel prærogata: tum tractationes, quæ inchoatæ erant, finitas ac ſuſpenſas, & reſciſſa decreta legimus. Veteri lege prodigia & portenta ad Hetruſcos aruſpices, ſi Senatus iuberet, deferebantur, & principes in Republica Hetruriæ diſciplinam diuinatoriam diſcebant. Sed dij gentium cacodæmones, & artes illæ damnatæ atque abominabiles coram Deo pronunciantur. *Deut.* c. 18.

Donatus in Phormionem Terentij, Haruſpex, inquit ab Haruga deriuatur, quæ eſt hoſtia, ab hara, in qua concluditur & ſeruatur. Cicero de diuinatione, lib. 3. Haruſpicinam reipublicæ cauſa communiſque religionis colendam eſſe cenſet. Nonnulli Haruſpicinam, artem diuinandi ex inſpectione extorum κοιλοσκοπίαν appellant, Græc. & Romanis in ſacrificiis familiariſſimam.

Aruſpicinam primus Hetruſcis tradidiſſe dicitur quidam Stages. Hic ſex horis aruſpicinam dictauit: & poſtea non apparuit. Nam dicitur fabulosè arante quodam ruſtico ſubitò ex glebis exiluiſſe, & Aruſpicinam dictaſſe, qua die & mortuus eſt. Quos libros Romani ex Etruſca lingua in propriam mutauerunt. *Idem ibidem.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Franciſcus Petrarch.

De *promiſſis aruſpicum.* DIAL. CXLI. GAV.

Aruſpices mihi multa pollicentur. R. Inueniſti ecce aliud genus hominum cui ſi credas, ſemper pendeas, ſemper ſperes. Nam neque res vnquam aderunt promiſſæ, neque enim vnquam deerunt promiſſores, ſic res hinc profugas captans; hic promiſſis impulſus Ixionio ſemper more rotaberis. G. Spem bonam mihi tribuunt aruſpices. R. Non maius ſpem eſt credulo quam merum pauido inferre, conſtantes animi neutram in partem facile inclinant. G. Multa vndique mihi promittunt mathematici. R. Nihil promptius quàm promiſſis affluere iis qui careant pudore, quos mentiri autem pudet, ad promittendum tardi ſunt. G. Læta ſpondent mathematici. R. Sponſores quære alios ſeu pignus, promiſſi fragile genus eſt: nudo verbo malè creditur. G. Multa promittunt mathematici. R. Quære qui promiſſum impleat, ſatis eſt ſpem dediſſe, non poteſt vnus dare omnia. G. Promiſſis aruſpicum experrectus ſum. R. Conſopieris euentibus, nihil eueniet promiſſorum. G. Magna iubeor ſperare. R. Mirum vt animus hominis qui virtuti contumax eſt, vanitati vero nimis obediens. Vnum aliquid, idque optimum iubeat illa, contemnitur, quicquid hæc iuſſerit, difficile licet ac peſſimum, paretur. G. Mathematici læta pronunciant. R. Miri homines futura ſola qui nouerint, præteritorum, atque præſentium ignari, & quæ in cœlo fiunt ita nuntient, quaſi concilio cœleſtium interfuerint, recentíque nunc inde veniant memoria, cum tamen interim quid in terris, quid in patria, quid in domo, quid in thalamo ſuo fiat neſciant. Sic penitus verum eſt quod apud Tullium legis, quod eſt ante pedes nemo ſpectat, cœli ſcrutantur plagas. G. Magna nunciat mathematicus inſignis, & verax. R. Quo diuinans inſignior & mentiendi libertas maior, & fides pronior mendacio eſt. Sæpe quidem mirari ſoleo, noſterque non immerito miratus eſt Cicero, quid hoc in genere nouum inſuetumque accidit, vt cum in cunctis hominibus multa vera memorabili vno mendacio obſcurentur, & ſuſpecta fides in poſterum loquentis fiat, in his contra grauibus mille mendaciis vna leuis ac fortuita veritas, verum quoddam & mendaci publico fidem quærit, ſi quando vel ſemel (quoniam nemo tam mendax vnquam fuit quin quandoque verum diceret) nolens etiam, aut ignarus vni horum veri forte aliquid affluxerit, actum eſt, ſi caſura hodie de cœlo aſtra denuncient, creditur. Denique ſine vlla ſuſpicione mendacij mentiri poteſt omnia, quiſquis ſemel potuit non mentiri. Vnum enim illud memorat præceps in futurum prominens, & præterit ſic oblita credulitas, ac deceptoribus ſuis fauens. G. Diuinis læta nunciantibus credo. R. Furentibus credere furor eſt. Certe quamuis hic Cicero videatur ſenſiſſe aliter, conuenientius huic rei nomen à Græcis inditum quam à veſtris iudico. Latini enim à diuinis ſeu à diuinitate diuinationem, illi autem quod eſt, manticen à furore dixerunt. Vos fortaſſis ornatius, at illi verius. Hanc ſacri doctores vno omnes ore condemnant, Ambroſius, Auguſtinus, cæterique, qui ſi forte (quando inter multos hic quoque mos peſtifer inualuit, vt inter hos garrulos in quæſtione veri ob ipſum profeſſionis ſuæ nomen ſuſpecti habeantur veræ fidei profeſſores) auditi non erunt, cum omnibus idem ſentientibus, qui ſunt innumeri, & quamuis diuinationem improbent diuini viri quid tandem cauſæ eſt quidve ſuſpicionis vt non audiendus vnus, & in multis primus ac maximus illorum Cicero videatur? Certe is totum hoc illuſionum ac fallaciarum genus damnat, ridet ac deſpicit, & ad ſummam omiſſis, quæ locus iſte non capit, omnis non tantum pia religio, ſed vera quoque philoſophia & quæ illam calle ſuo ſequitur poëſis, nec ſancti modo, ſed etiam docti omnes hanc reſpuunt vanitatem præter illos, qui vel hinc viuunt, vel ab his ſeducti in eorum ridiculas lapſi ſunt, quorum damnis atque erroribus luerum ſibi atque artem faciunt, in qua illud ſummum ac præcipuum obſcuritare fraudem tegere, & ſic biceps ambiguumque reſponſum dare, vt prædictum videri poſſit quicquid euenit, quod omnibus futuri notitiam profeſſis in commune prouiſum eſt, qua in re non ars ipſa quæ nulla eſt, non ingenium, quod ſine literis rerumque notitia nudum eſt, ſed illorum calliditas & audacia, & impudentia ipſa mirabilis, vnde quod feſtiuè admodum ait Cato ille rigidus, mirari ſe quod non rideret aruſpex aruſpicem cum vidiſſet, id ad omnes æquè augures, aruſpices, ſortilegos, coniectores, Chaldæoſque, & mathematicos; ac totam quam dixi manticen trahi poteſt, tam incertum eſt an illorum ſtaus turpior an ridiculoſior veſtra dementia. Illorum tamen argutiis, atque ratiunculis reſpondere facile, ſed prolixum eſt, notumque adeo tamque à notis ac illuſtribus agitatum, vt non ſuperuacua tantum repetitio, ſed temeraria videatur. Veſtræ autem ineptiſſimæ vanitati quid aliud dici, poteſt, niſi dignos vos, qui ab homunculis non terreſtribus modo ſed luteis & nullius niſi qua ſtultos ludant notitiam artis habentibus ſcientiæ inſignis obtentu, & cœlo inſuper authore fallamini G. Perſuaſum eſt mihi proſpera inſtare, quorum expectatio dulcis, læta, tranquilla eſt. R. Immo quidem amara, triſtis, turbida, ſed vos ſenſu perdito de obiecto ſenſuum iudicatis. Perſuaſum ſane nullo negotio crediderint. Promptum eſt perſuadere volentibus, quibuſdam perſuaſor neceſſarius non eſt: ipſi ſunt vates & occurſus animantium, volatuſque auium, & garritus lætum in augurium ducunt. At ſi quoties te iſta fefellerint recogitas, ſi de hac re vicinos interrogas, niſi vel tu vltro te fallis, vel illi participes erroris quærunt facile deprehendes, quorſum his præſtigiis credendum ſit, niſi tres illi ſummi hominum rerumque moderatores Pompeius, Craſſus & Cæſar iurati forte contrarium dicturi ſint, quibus, quod conſtet magnò quidem omniúque familiariſſimo teſte. Marco Tullio, Chaldæi omnes aruſpicesq; promiſerant quod præclaro fine omnes beati ſenes in patria morerentur: idque quam verum fuerit non expectas audire, ferro omnes, duo miſerabilius quam longiſſimè ab Italico Romanoque orbe, ſectis fœdoque ludibrio reconditis veneratis illis totoque diu formidatis orbe capitibus, reliqui inhumati, ferarum & piſcium morſibus, ac volucrum roſtris expoſiti, cœci, & laceri, miſerandum fortunæ ſpectaculum iacuere. I nunc diuinoſque vates nega, qui tam certa prænunciant. G. Gratum augurium notaui. R. O amentiam importunam! miſer homo ſucceſſuum notitiam ſuorum, quæ ſibi nulla eſt à volucribus ſperat! Quid hoc ſtultius fieri poteſt? quia ſi diis placet, & Deiotarum regem viſa aquila impendenti præripuit ruinæ, & Agrippæ Hebræo inſtare carceris exitum, finemque miſeriæ ac proſperitatis initium nunciauit ſupra verticem ſedens, bubo auis alioqui infamis, cuiuſque Virgilij carmine carmen ferale deſcribitur. G. Lætum omen incidit. R. Omen ab homine dictum nomen humanæ dementiæ argumentum eſt, quo aliquid ſemper non externarum modo rerum, ſed earum quoque quæ in vobis ſunt animos in errorem trahat, ne deliramentis anilibus vlla pars rerum vacet. Itaque & ſternutamenta ſeruorum, & natorum fortuito lapſas voces eò trahitis, non quo vis illarum, ſed quò veſtra cupiditas vocat, ſcilicet quia Centurio ille dixit. Hic optimè manebimus, ne mundi caput transferretur cauſa fuit, aut quia Perſiam, periiſſe flens infanticula profecturo in bellum nunciauit patri, vinci Macedonum Regem, conſequens iudicatum eſt. O humana mens ebria, & mirabunda, quam facile impulſu erroris in foueam ruis. G. Læta aderant conſopito. R. Mœſta aderunt experrecto. G. Læta dormiens videbam. R. Mœſta vigilans videbis. G. Felix eram per quietem. R. Miſer eris per laborem. Sæpe nihil ſomnia denuntiant, & ſæpe contrarium. G. Sæpe vera videntur in ſomnis. R. Quanto ſæpius falſa? Par eſt autem huius & reliquarum huiuſmodi vanitatum ratio, vnum caſu incidens verum numeris falſis adſtipulatur, venturoque ſubians præteritum mens non videt. C. Multa nunciant diuini. R. Impoſtores ego hos non miror, qui de more ſuo paſcuntur artificio, ſed vos ſtupeo qui illorum ventri animas & ingenia veſtra ſubmittitis, proinde quid tu teneas videris, ſi me ſequi voles expectabis, æquanimis & tranquillus, non quid aſtra de te, ſed quid aſtrorum creator ac regnator ſanxerit, agens aliquid in dies ardentius, quo illius amore fias dignior. De euentu non tibi veniat in animum ſolicitare iſtos, quibus ignotior eſt veritas quam tibi: denique ſic habebis futura noſſe durum homini, nec licere ſi expediat, nec expedire ſi liceat.

Arx.

¶ Definitio et etymolog.

Arx ab arcendo, quod is locus munitiſſimus Vrbis, à quo facillimè poſſit hoſtis prohiberi. *Varro lib.* 4. *de Lingua Latina*, ἄκρα, ἀκρόπολις. Hebr. *Miſſegab.* Altum præſidium, aſylum, locus propter altitudinem non facile ſuperabilis, à verbo *Sagab*, texit, protexit, muniuit altitudine, altior fuit quàm vt quis tranſcendere poſſit. Hinc Græcum, χίτω, rego, protego, & deriuata. Vide *Pſal.* 9.10. & 18.3. & 46.8.12. & 59.1.17.18. & 62.3.7. & 144.4. *Ieſai.* 25. & 33.6.

Cicero metaphoricè arcem pro validiſſimo præſidio, refugio, capite rei & cauſæ frequenter vſurpat. Et in orat. pro Cn. Plancio, prouerbialiter arcem ex Cloaca facere dixit, pro hominem aut rem nihili nimium laudare.

¶ Sen

¶ Sententiæ Philosophicæ.
Franciscus Petrarch.
De perditis arcibus. Dial. lxxxi i.
dol.

Validis arcibus spoliatus sum. R. Adhuc ergo tyrannidis supererant semina, quæ iam tandem amissis arcibus abiecisti. Non est satis, venenosum stipitem præcidisse, nisi radicem vulseris, qui arcibus fidit tyrannus esse non desiit. D. Mortana arce priuatus sum. R. Vbique arces sunt compedes libertatis. At in montibus nimbi etiam quidam sunt quodammodo, vnde vestra superbia in subiectos tonet, ac fulminet, his priuati non modo non flebile, sed optandum est. Sunt enim aliqua ex his etiam, quæ bona vulgus appellat, quibus boni quoque modestique animi teneantur atque ad illicitum vrgeantur, quibus moribus si obstare virtutis ope non valeas, quidni optanda sit amissio earum rerum, quæ eos pariunt motus? D. Arcem fortissimam amisi. R. Tu fortissimam dicis, fragilem probat euentus. Amisisti potius rem vsu ineptam, difficilemque custodia, rem inutilem tibi, vicinis omnibus odiosam: iam dormire noctibus incipies, & dormire alios sines. D. Tutissima mihi arx diruta est. R. Quomodo esset tuta quæ periit, ipse tecum cogita. Ego autem tibi ostendam munitissimam tutissimamque arcem sine muris, sine turribus, sine vllo prorsus operoso rerum apparatu. Si vis tuto viuere, bene viue, nil virtute securius. Bene autem viuere non hoc dico superbè, lautè, pompaticè, sed iustè, sed sobriè, sed modestè. Nullis opus est arcibus, quæ non tutum te præstiterint, sed sollicitum, formidabilem, ac molestum. Quæ est autem hæc voluptas metui nec amari? An illud Laberij notissimum non audisti? Necesse est multos timeat, quem multi timent: hoc ille dixit in Iulium Cæsarem, quanto id in alios, illo & minores, & formidabiliores rectius dici potest? nescio quidem cur tam multi cupiant timeri. Nemo enim gratis metuitur: vna & metuit, & periculosius vni est multos metuere quam multis vnum. Nonne satius multò est quod nullus te metuat, & te nullum: quàm quod te multi metuant & tu multos? Segregari enim ista nequeunt, semperque metu metus quæritur. Poscis huius dicti causam? Illa profectò est, quam Ouidius Naso ait, Quia quem metuit quisque perire cupit: dictum prius est ab Ennio, Quem metuũt, inquit, oderunt, quem quisque odit, periisse expetit. Eras in tua arce metuendus, sed & metuens, & quos inquies metuebam; Immo verò quis non omnes metuet qui metui cœperit; sed illos imprimis à quibus ipse metuitur. Nam Cicero Ennium secutus: Qui se, inquit, metui volent, à quibus metuentur, eosdem metuãt ipsi necesse est. Sæpe idem repeto, quia ita se res habet; nec aduertitis in hoc cæci, vt in reliquis, dum supra omnes esse nitimini, infra omnes estis, quid est timore depressius, sic conatus omnis vester in aduersum desinit. D. Arcem mihi charissimam amisi. R. Fac tibi cariorem aliam, quam non perdes. Circumualla animum piis intentionibus, honestis vitam actibus, prudentiam, ac fortitudinem ante fores loca, iustitiam, atque modestiam in propugnaculis, humanitatem, ac mansuetudinem vndique in muris spem, fidem, charitatem, arcis in medio, prouidentiam, supremæ turris in vertice, bonam famam in circuitu, Dei atque hominum adsit amor absit metus, dignos cole, cæteros præteri, neque cultos, neque offensos. Ita nec te alius, nec tu alium contemisces, & in domo humili tutius viues quàm in arce vixisti, hanc tibi arcem nemo vsquam inuadet, hanc tibi nemo poterit aut volet eripere, hac malos in stuporem, bonos in amorem mutandique studium excitabis. O quam facile erit tranquillam serenamque vitam agere, ni vos eam inquietam, ac turbidam feceritis: Omnia fermè vestram & proximorum in perniciem conquirentes, ad quid enim artes istæ, nisi ad vestram simul alienamque molestiam? vt neque vos vnquam scilicet quiescatis, & instar aranearum muscas captantium prætereuntibus insultetis. Atque cunctis animantibus lustra sufficiunt, ac nidi, solus homuncio arces quærit, quo nullum animal superbius, nullumque timidius.

Ascensio Christi in Cœlos.

Ascensio in cœlum est, qua Christus secundum humanam naturam 40. Die è terris sursum in tertium illud cœlum virtute diuinitatis suæ verè euectus, vt victor mortis & inferni triumphum egit, & cœlestis regni possessionem adiit. *Marc.* 16. 24. *Act.* 1. 9. *&c. Ephes.* 4. 9.

Locus è quo ascendit, in Iudæa propè Bethaniam, in monte Oliueti, *Luc.* 24. 50. *Act.* 1. 12. Locus, inquam, est supremum cœlum, variis nominibus designatum, nempe tertium cœlum, 2. *Cor.* 12. 2. Cœlum cœlorum, excelsum cœlorum habitaculum, nempe semper alios omnes cœlos: 1. *Reg.* 8. 27. *Psal.* 148. 1. & 68. 19. *Luc.* 2. 14. *Ephes* 4 8. Paradisus: *Luc.* 23. 42. 2. *Cor.* 12. 2. Domus Dei Patris; *Ioan.* 14. 2. Habitaculum Dei; *Psalm.* 68. *cap.* 20. *Apoc.* 13. 6. Sedes Dei: *Esai.* 66. 1. *Psalm.* 11. 4. & 115. 7. & 123. 1. *Matth.* 5. 34. & 23. 22. *Act.* 7. 4. Domicilium & sedes beatorum Angelorum & hominum: cœlestis Patria Sanctorum: Sinus Abrahæ: *Luc.* 16. 23. *Philip.* 3. 20. *Hebr.* 11. v. 12. 14. 16. & 13 14. *Ioan.* 14. 2. & 17. 24. 2. *Cor.* 5. 1. 2. 1. *Thess.* 4. *vers.* 14. 17. *Ioan.* 12. 32. *Apoc.* 14. 4.

¶ Patrum Sententiæ.

Christus tribus diebus à mortuis est restitutus, restituente eum suo patre cœlesti, ad quem cum quadraginta dies esset cum Apostolis conuersatus, assumptus est in sedem paternæ dextræ: vbi tandiu permanet, donec aduersarij subiiciantur pedibus suis. *Ignatius epist.* 2. *ad Trall. & epist.* 7.

Quod autem Christum à mortuis excitatum, Deus pater omnium esset in cœlum abducturus, ibique detenturus, donec dæmones ipsius hostes percusserit, audite verba ista propheræ Dauidis: dixit Dominus, Domino meo, sede à dextris meis. *Iustin. martyr. apol.* 2.

Ascendit in altum efferens & commendans Deo patri eum hominem qui erat inuentus primitias resurrectionis hominis in se ipso faciens, vt quemadmodum caput resurrexit à mortuis, sic & reliquum corpus omnis hominis, qui inuenitur in vita resurgat. *Ireneus lib.* 3. *c.* 21.

Quemadmodum nobis pignus & arrhabonem spiritus reliquit, ita à nobis arrhabonem carnis accepit, & vexit in cœlum, pignus totius summæ illluc quandoque redigendæ. Securi igitur estote caro & sanguis, vsurpastis & cœlum & regnum Dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent & in cœlo Christum qui vobis cœlum negauerint. *Tertul. de resur. carnis.*

In cœlum circumfusa nube sublatus est Christus, vt hominem quem dilexit, quem à morte protexit, ad patrem victor imponeret. *Cyprian. in sex. Symb.*

Nullus ambigit cum ad cœlos Christus ascenderit, quamuis virtute spiritus adfuerit, præsentia carnis tamen abfuisse. *Item.* Credere oportet spiritus adfuerit, præsentia carnis tamen abfuisse. *Item.* Credere oportet fideles, quamuis corpore suo absit Christus, virtute tamen sua omnia & nos gubernare, semperque adesse omnibus qui eum diligunt. *Item.* Etsi corpore absens sit Christus, patri pro nobis apparens, ad dextram ipsius sedens: habitat tamen in sanctis per Spiritum, nec patitur eos orphanos esse. In cœlum ascendens per spiritum immisit: non enim carne cum Apostolis conuersari poterat, cum ad patrem ascenderit. *Cyril. in Ioannem, & in dialog.*

Præbeat vobis omnibus credere in resurgentem, suscipere ascendentem & rursus venturum: venturum autem non de terra, certus sis; homo propter multos seductores qui venturi sunt. *Cyril. Hierosol. in Cath.*

Vbi & quomodo in cœlo sit corpus Dominicum, curiosissimum & superuacaneum est quærere: tantummodo in cœlo esse credendum est. Non enim fragilitatis nostræ est secreta cœlorum discurrere, sed est, nostræ fidei de Dominici corporis dignitate sublimia & honesta sapere. *Aug. lib.* 1. *de fide & Symbolo.*

Secundum hominem in terra erat & non in cœlo, vbi nunc est quando dicebat, Nemo ascendit in cœlum nisi filius hominis, qui est in cœlo: secundum id quod filius Dei erat, esset in Cœlo: secundum id verò quòd erat filius hominis, adhuc esset in terra, nondumque in cœlum ascendisset. Noli itaque dubitare, ibi nunc esse hominem Christum vnde venturus est, secundum Christianam confessionem: Resurrexit à mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Patris, nec aliunde est venturus, in eadem carnis forma & substantia. *Item.* Ascendit ante vos sic venturus, vt eum vidistis abeuntem. Tollitur corpus ob oculis vestris, sed non separatur Deus à cordibus vestris. Videte ascendentem, credite in absentem, sperate venientem, sed tamen per misericordiam occultam etiam sentite præsentem. Ille qui ascendit in cœlum, vt tolleretur ab oculis vestris, promisit vobis, dicens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Meritò & Apostolus sic nos alloquitur: Dominus in proximo est, sedens super cœlos Christus & longè sunt cœli, & ipse qui ibi sedet, prope est. *Item.* Donec seculum finiatur, sursum est Dominus: sed tamen hic etiam nobiscum est veritas Dominus. Corpus enim in quo resurrexit, in vno loco esse oportet: veritas autem eius vbique diffusa est. *Idem.* Prorsus hîc est Dominus noster Iesus Christus. Imò hic erat secundum carnem, modò hic est secundum diuinitatem: ascendit in cœlum, ibi sedet ad dexteram Patris: audiant, & teneant. Respondeat aliquis, Quomodo tenebo absentem? quomodo in cœlum manum mittam, vt ibi sedentem teneam? fidem mitte, & tenuisti. Parentes tui tenuerunt carne: tu tene corde: & præsens & absens est Christus, nisi enim præsens esset, à nobis teneri non posset; & abiit, & hic est. Corpus suum intulit cœlo, maiestatem non abstulit mundo, *Item.* Secundum corporis præsentiam, & carnem, quam verbum assumpsit, ascendit in cœlũ, non est hîc. Ibi sedet ad dexteram Patris, & hîc est: Non enim recessit præsentia maiestatis. *Item.* Semper quidem nobiscum est diuinitate sua: sed nisi corporaliter à nobis abiret Christus, semper corpus ipsius videremus, & nunquam spiritualiter crederemus. *Item.* Ideo absentauit se Dominus corpore suo ab omni Ecclesia, & in cœlum ascendit, vt fides ædificetur. *Item.* Gloriam corpori dedit, naturam non abstulit. *Idem epist. ad Dardan. tr.* 16. 30. 106. 11. *in Ioan. de fide ad Pet. c.* 2. *serm.* 140.

Quorum sepulchra in passione Domini sunt patefacta, horum corpora Christo resurgente de puluere sunt suscitata. Decebat enim vt ille prius resurgeret, deinde illi, sicut dixit Apostolus Paulus, Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Et sicut cum Domino surrexerunt, ita cum eo ascendente etiam ipsi ascendisse creduntur. *Idem. in serm. de resurrect.*

Raptus est Dei filius ab humanitate ad diuinitatem, in transfiguratione: a passibilitate ad immortalitatem in Resurrectione à mortalitate ad patris æqualitatem in Ascensione: quia quantus fuit descensus à sinu patris ad patibulum crucis, tantus fuit ascensus à patibulo crucis vsque ad dexteram patris. *Idem in Apoc.*

Quum audis eleuatum, agnosce militiæ cœlestis obsequium, non auxilium: seruitium, non subsidium: ministerium; non auditorium. *Idem in Act.*

Dominus noster Iesus Christus, dum naturam humanam syderibus importauit, credentibus cœlum patere posse monstrauit: dũ vincentem in cœlestibus eleuauit, victorem mortis, quo sequamur, ostendit. *Ibid.*

Ascensio Dei, catholicæ fidei confirmatio fuit, vt secundum postea non dubitaremus, & miraculi illius donum, cum etiam in præsenti percipere meremur effectum. *Idem in serm. de Ascens.*

Nos Christi mors viuificauit, nos resurrectio erexit, nos Christi ascensio conseruauit. *Ibid.*

Resurrectio Domini spes nostra est, ascensio glorificatio nostra. Si ergo rectè, si fideliter, si deuotè ascensionem Domini celebramus, ascendamus cum illo, & sursum corda habeamus. *Ibid.*

Virtutes ministræ præcedentes Christum in ascensione ad alias virtutes clamant, vt viam Domino venienti aperiant, eique occurrant. Referare (inquiunt) cœlestes aditus, venienti Domino æternalis ingressus pateat, aperiantur æthereæ ianuæ & æternarum ædium valuæ, & introibit rex gloriæ in cœlum, vt ad dexteram patris interpellet pro nobis. Ipsæ enim virtutes angelicæ nouo mysterio carne induti stupefactæ, quærunt cum admiratione. Quis est iste rex gloriæ; quibus respondent aliæ, Dominus virtutum, &c. Licet enim multi scirent ipsum esse hominem: non tamen sciebant humanam naturam supra se exaltandam, *Hieron. super illud, Attollite portas.*

Vultis eius saltus cognoscere? de cœlo venit in vterum, de vtero venit in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cœlum. *Greg. hom. 29. super Euang.*

Saluator noster, qui cum in ea carne quam assumpsit ascendit in cœlum, peregrè profectus est; quia locus carnis propriè terra est, quæ quasi ad peregrina loca deducitur, quum in cœlo collocatur. *Ibid.*

Illò reuertebatur Christus, vbi erat, & inde redibat vbi remanebit: qui cum per humanitatem ascenderet in cœlum, per Deitatem suam, & terram pariter continebat, & cœlum. *Ibid.*

Oportet, fratres charissimi vt illuc sequamur corde, vbi Christum credimus corpore ascendisse, & si adhuc tenemur infirmitate corporis, sequamur tamen eum passibus amoris, quia is qui placidus ascendit, terribilis redibit. *Ibid.*

In hac solennitate deletum est chirographum nostræ damnationis, mutata est sententia nostræ corruptionis. Illa enim natura, cui dictum est: terra es, & in terram ibis, hodie in cœlum ibit. *Idem in ho. 26.*

Ascendimus duobus modis, meditatione & oratione. Meditatio quidem quid desit, docet: oratio, ne desit, obtinet. *Bern. in serm. Ascensionis.*

Ascensionis quatuor dicimus esse gradus, prima ad cor: secunda in corde: tertia de corde: quarta super cor. In prima timetur Dominus: in secunda auditur consiliarius: in tertia desideratur sponsus: in quarta videtur Deus. *super Cant.*

Domino meo datum est singulariter sedere à dextris Patris in gloria coæquali, in essentia consubstantiali, pro generatione consimili, maiestate non dispari, æternitate non posteriori. *Super Psal. 110.*

Natura, cuius causa paradisus à cherubim custodiebatur, hodie super Cherubim cum summo honore suscepta est; natura, cui dictum est, Terra es & in terram reuerteris, hodie in cœlum iuit, & sine termino super cœlos regnat. *Chrysost. in hom. de Ascensio.*

Fit caro verbum, id est, homo Deus, & qui homo est, in cœlis est, qui Deus est, de cœlis est, ascendit descendens: sed descendit non descendens, est qui erat, & quod est, non erat. *Hil. de Trinitate.*

Non solum hodie cœli possessores firmati sumus, sed superna cœlorum in Christo penetrauimus, ampliora recepturi per suam ineffabilem gloriam, quam per Diaboli perdideramus inuidiam: quia quos Diabolus de primi habitaculi felicitate eiecit, hos Dei filius ibi incorporatos ad patris dexteram collocauit. *Leo Papa in serm. Ascensionis.*

Non otioso inter resurrectionem & ascensionem XL. dies transire discursu, sed magna confirmata sunt sacramenta, magna reuelata mysteria. In eis diræ mortis aufertur metus verè simul & carnis immortalitas declaratur. In his sufflatio Spiritus sancti infunditur, in his beato Petro præter cæteros ouilis dominici cura mandatur. *Idem, ibid.*

Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quisquis ergo in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descendit, decet vt in cœlo se vera fidei & dilectionis vnitate coniungat, apertè intelliget, quod nullo alio ordine, nisi per eum, qui de cœlo descendit, in cœlum ascendere possit. *Beda sup. Ioan. 3.*

Refrena iram, expue malitiam, expugna luxuriam, & de peccatis virtutibus fecisti gradum, qui ducit in cœlum. *Chrysost. in Symbol.*

Vnus idémque homo Localis ex homine, qui est Deus immensus ex Patre, vnus idemque secundum substantiam humanam; absens cœlo quum esset in terra, & derelinquens terram, quum ascendit in cœlum: secundum diuinam verò immensámque substantiam, nec cœlum dimittens, quum de cœlo descendit, nec terram deserens, quum ad cœlum ascendit. *Fulgent. lib. 2. ad Thrasim.*

Non substantia humanitatis tollitur, sed gloriæ diuinæ magnitudo monstratur, cùm Christus ad dexteram patris eleuatur. *Hieron.*

Quid est cur trepidem? cur desperem? cum sciam carnem meam sedere ad dexteram patris? Certè is; vt confido, me non auersabitur. *Bernardus.*

Quomodo ascendis, qui vbique semper ades? descendisti quidem filius hominis, nec patri cum descenderes abfuisti; sed descendisti nobis, vt te oculis ac mentibus videremus, & in te crederemus. Ergo & ascende nobis, vt te sequamur mentibus, quem oculis videre non possumus. *Ambrosius, comm. sup. Luc. cap. 10.*

Asperitas.

¶ DEFINITIONES, ET ETYMOLOGIA.

ASperitas, Græcè τραχύτης, σκληρότης, ἡ, & σκληρὸς, ρ̀, ὁ. asper dicitur. Est autem asperum id, in quo hæc pars quidem superat, illa vero est inferior. *Secundum Arist. lib. Predicamentor.*

Asperum est, cuius vna pars supereminet alteri. *Secundum. B. Thom. super 2. de anima lib. 17. principio.*

Hebr. *Keschi*, Durities, asperitas, pertinacia, Deuter. 9. v. antep. à verbo *Kaschach*, durus, difficilis, pertinax, asper, crispus seu perplexus fuit.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ouid. lib. 2. de Art.

Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,
Asperitas odium sæuaque bella mouet.
Odimus accipitrem, quia viuit semper in armis:
Et pauidum solitos in pecus ire lupos.
At caret insidiis hominum, quia mitis hirundo est,
Quasque colat turres Chaonis ales habet.

¶ ADAGIA.

Inexorabilis.

In exorabilem ac præfractum suoque relinquendum ingenio, vel in eum, cuius operam nihil moramur, appositè torquebitur illud Iliad. 1.

Ἀλλ' ἤτοι κεῖνον μὲν ἐάσομεν, ἤπερ ἄνασσι,
Ἦκα μάλ'.

Id est.

Quin magis ipsius hunc animo, ingenioque sinamus.
Siue venire velit, siue hic remanere.

Ferreus, Aheneus.

Ferrea atque ahenea dicuntur, quæ solida firmaque significamus. Hor.

Versatilis Artemon. ὁ περιφερὴς Ἀρτέμων.

Aiunt dici solitum de his, quorum gratia vehementer decertatur. Plutarchus.

Cornea fibra.

Persius. Neque enim cornea fibra. Cornea & durissima sunt, & sensu carent. Vnde qui carent humanis affectibus, robur, adamantem, silicem, ferrum, cornu in pectore gestare dicuntur.

Scytharum oratio. Σκυθῶν ῥῆσις.

Graci quicquid agreste, quicquid barbarum ac sauum intelligi vellent, id Scythicum appellabant. Lucianus.

Pandeletias sententias. Πανδηλητίους γνώμας.

Id est: Pandeletiam sententiam, appellat in deterioribus Cratinus, vt citant, morosam ac molestam. A Pandeleto quopiam Sycophanta.

Durus & implacabilis.

In hominem impendio rigidum, & implacabilem rectè torquebis illud. Homeri Ody. κ.

Σοὶ δ' οὔ πως σήθεσσιν ἀκήλητός γ' ἔνι θυμός.

Id est.

At tibi non vnquam placida in pectore mens est.

Κεραμβόλος.

Plutarchus docet, homines præfractos, & asperis moribus & intractabiles κεραμβόλους vocari solitos.

Scytha malus. σκύθης κακός.

Tanta erat barbaries, & immanitas Scythicæ gentis, vt ipsa etiam appellatio ierit in prouerbium, quemadmodum hodie crudelem hominem appellamus Turcam: & immane facinus Turcicum.

Inexorabilis & durus.

In durum & inexorabilem competet illud ex Odyss. ψ.

Σοὶ δ' αἰεὶ κραδίη στερεωτέρη ἐστὶ λίθοιο.

Id est.

At tibi perpetuo cor saxo durius omni est.
Ita Telemachus ad matrem.

Tymba victitantes, Θαμβεγφάγοι.

Adagio dicebantur, vel qui tutius ac liberius vitam agerent, vel qui moribus essent parum blandis: vel qui hilariter, citraque solicitudinem paruo contenti viuerent, quòd Thymbra herba genus sit.

Scabrosior leberide. κεντεβρεγὴς λιβηρίδος.

Asperior leberide. De vehementer asperis, & insuauibus.

Totus Echinus asper. ὅλος Ἐχῖνος τραχύς.

In morosos & iniuncundis moribus quadrat.

Durus alloquiis. ἄτιλλος ἀνθρώποις προσηνέμενος.

Ductum à cera, qua tractando mollescit. Competet igitur in hominem inexorabilem.

Echino asperior.

In hominem intractabilem, & insuauibus moribus dictum. Plin.

Corinthus & collibus fungit, & vallibus deprimitur. Κόρινθος ὀφρύσι μὲν, καὶ κολώναις.

Adagium vbinam possit esse vsui, non satis video, nisi quis detorqueat ad hominem intractabilem, & aspero praditum ingenio.

Etiam quercus bacchantur. καὶ δρῦς μαινὰς ἐγένετο.

De iis qui vix delinium tur, Ab Orphei fabula, quercus sua cithara demulcentis. Menades sunt mulieres afflatæ Baccho.

Agamemnonis hostia. Ἀγαμέμνονος θυσία.

Quondam in duros, aut persuasu difficiles, dicebatur. Videtur & huc posse referri, quod Agamemnon in Aulide filiam Iphigeniam immolauit, sed admodum inuitus.

Vide Crudelitas, Inhumanitas, & horum Contraria.

Assentatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ASsentatio, Hebraicè numero plurali *Calak Lakkoth*, efferunt, Psal. 35. 6. Ierem. 23. 12. Dan. 11, 2. 1. 34. 1. Lubricitates. blanditiæ. In singulari *Chelkach.* & plu. *Calakkoth.* Psalm. 12. 3. & Psalm. 73.

Psa.72.18.Esa.30.10.Dan.11.32. Lubricus enim, est politus, blandus est assentatorum sermo, à verbo P. *Calak*, Distribuit blandas partes, partitus est blandè. Inde Græcis κολακία, ας, ἡ, & κολακίνω, assentor dicitur. Sunt autem assentatores, qui in vita, atque omni vsu verborum, & actuum placendi studio omnia laudant, nec aliqua in re aduersantur, putantes oportere minimè molestos se cuiquam esse. *secund. Arist. l. 4. Ethic.* Diciturque assentator ab assentor, quod est adulor, & quasi in omnibus consensum præsto, vt est illud Terentianum: Ait quis, aio: negat quis, nego. Differunt autem hæc tria, assentor, adulor, blandior: quod assentari propriè est voce, vel laudando, vel assentiendo captare. Adulari quoquo modo vel voce, vel gestu fauorem quærere. Blandiri propriè tactu: verum ad alios quoque sensus transfertur. Assentire ab assentio, quod & assentior dicitur in actiua significatione. Græcè ὁμολογέω dicitur est, actus intellectus. Consentire autem est actus voluntatis. *secund. B. Thom. 1.2.q.15.art.1.& 3.Sent. dist.* Lepidissima porrò est vocum colacis & Coracis apud Græcos allusio. Quid enim assentator aliud est quàm coruus prædæ inhians?

Assentator est, qui plura quàm sit par, adsintque, cùipiam arrogat. *Arist. mag. moral. l. c.29.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Assentationem autem rectè quis turpe colloquium & obsequium quoddam assentatoris, vtilitatis gratia institutum esse arbitretur. Assentator verò, qui dum tecum vnà proficiscitur, animaduerti, dicat, vt in te ora hominum atque oculi coniecti sunt? quod præter te nemini ciuium euenit. Item, heri in porticu maximè collaudatus es, cum enim plus quam triginta homines eò sedentes conuenissent, ac de te sermo incidisset, quisnam cæteris maximè virtute præstaret, à te ipsius nomen ferebatur, multáque alia his similia dicere consueuit, & à pallio, si quid siue pili, siue pulueris, seu hili fuerit, excutere atque amouere, & si palearum quippiam in crinem ventus abiecerit, ad paleas & fœnum sermonem transferre, atque arridendo dicere: Vides vt duobus diebus, quibus à te abfui, caniciem barba contraxit, etsi mihi præ cæteris, qui hoc ætatis sunt, capillo nigro esse videare: & quum ille aliquid loquitur cæteris silentium imperet, nolentem tiam & inuitum efferat laudibus, & orationem finienti annuat, & salibus vtenti, vehementer arrideat, vestemque in os adigat, quippe qui risum nequeat continere: ac si quis obuiam venerit, eum iubet consistere, quoad ille prætereat, pueris eius mala ac pyra pretio comparata deferens eo spectante tradit, eosque osculatus: O præclaram, ait, optimi patris sobolem: calceos ementi adest, atque pedem longè melius formatum calceis esse dicit. Quumque is ex amicis aliquem adeat, cursu assentator prævolet, eique, qui aditur, ad te proficiscitur amicus, ait: & antequam aderit, reuersus affirmat se nuntiasse. Illa vero, quæ muliebris cœtus sunt, adhibere potest absque negotio, vt si quando in conuiuio versetur, primus omnium vina probet, quumque is interest, qui cõuiuium statuit, quàm molliter ait, & lautè cœnas: quum aliquid ex mensa tollit, statim affirmat esse per optimum; rogat deinde, nunquid frigore sit affectus, ac nunquid amplius indui; & vestibus ab se amiciri velit? atque hæc omnia quum dicit, insusurrat in eius aurem. Tum in illum adspiciens, ad alios adstantes atque audientes loquitur. In theatro verò puluinos ministro erepros ipse substernit: domum artificiosissimè ædificatum, agrum optimè excultum, & plantis consitum esse confirmat, imaginem perire ex illius figuræ imitatione simulatam atque expressam. Et ne omnia complectar, assentatorem inuueri licet, ad eius, cui gratificari se arbitretur, nutum ac voluntatem omnia sua & dicta, & facta referentem. *Theophrasti Characteres*, de adulatore seu assentatore, vide etiam characteres blandientis apud eundem, & Stob. serm. 15.

¶ Apophthegmata.

Diogenes in assentatione, inquiebat, velut sepulchro quopiam, solum amicitiæ nomen inscriptum est. *Stob. ibid.*

Socrates Lupi cum sint canibus similes, assentatores amicis, diuersa tamen studia sequuntur. *Stob. ibid.*

Theophrastus, assentationem rectè quis turpe colloquium, & obsequium quoddam assentatorum vtilitatis gratia institutum esse arbitretur. *Stob. ibid.*

¶ Sententiæ Poetarvm.

Aures superbas atque credulas vafer
Titillat assentator. Huic amor sui
Velis ministrat, suggeritque audaciam.
Impunè quiduis mentiendi splendidè.
Sic pectus impos, nesciúmque viuida
Virtutis, auras dum volucres aucupat.
Famamque inanem, laude veraci cadit.

Sapientiæ moralis & ciuilis præcept. lib. 4.

Est genus hominum, qui esse se primos omnium rerum volunt,
Nec sunt: hos consector, hisce ego non paro me vt rideant,
Sed his vltrò arrideo, & eorum ingenia admiror simul,
Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque.
Negat quis? nego: ait? aio. Postremò imperaui egomet mihi.
Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus.

Terentius assentatorem & parasitum ita graphicè depingit in Eunucho, Act. 2. sc. 2.

¶ Adigivm.

Ad solarium versari.

Dicitur in assentatores, & parasitos, qui curiosè solent vmbram solarij obseruare & tempus cœnæ inde discere, Cic.

¶ Apologi.

De Coruo & Vulpe.

Sustulerat coruus alicunde caseum, & cum illo in altam arborem subuolarat: Vulpecula quæ caseum concupisset, ita illum adorta cal-

lidè ferrur, cum primum formam & nitorem pennarum, & laudes augurij collaudasset: Planè, inquit, te summi Iouis volucrem esse dicam, si audiero etiam vocem & cantum dignum reliquis virtutibus tuis. Cornus laudibus vulpis inflatus, clamorem edidit quàm maximum posset. Ita de aperto rostro delapso caseo potita vulpes, irridens illum: Nihil, inquit, tibi deest corue præter cor.

Fabula docet, assentatores & deridendos & comedendos aliis, vt Terentius ait, exponere eos, qui illis delectentur. *Ioach. Camer. lib. Fabul. p.157.*

Ægrotus & Medicus.

Ægrotus quidam à medico suo interrogatus, quo pacto præteritam noctem peregisset? respondit, se admodum sudasse. Hoc, inquit medicus, bonum est. Postridie reuersus, & similiter percontatus ægrotantem, audiuit, horrore fuisse ipsum vehementi concussum. Hoc medicus bonum, inquit, & ipsum est. Tertiò scisciratus, quomodo haberet, cognouit intercutem effusam affligere hominem. Sed & hoc bonum esse dixit. Digresso medico, accessit ex amicis vnus ægrotum, & quid sit, inquit, & quo in loco sunt res tuæ? Optimo, inquit ægrotus: Nam multitudine bonorum extinguor.

Fabula indicat, non aliis homines magis succensere, quàm iis, quos in suam gratiam mentiri, & à quibus assentationibus se falli animaduerterint. *Ioach. Camer. l. Fabul. p.98.*

Vide, Adulatio, Parasitus.

Assiduitas.

¶ Definitio et etymologia.

Assiduitas, Græcè περοσλιπαρεία, & assiduus, περοσλιπαρῶν. Et est, qui rei cuipiam indefessè adhæret, & quasi affixus est. Quantum autem possit assiduitas, ostendit Hebr. *Tamid.* Continuus, iugis, frequens, sempiternus, & aduerb. semper. Hinc. θαλίζω frequento: θαμὰ, θαμινὰ, frequenter, θαμεῖος frequens.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hesiodus.

Εἰ γάρ κεν ἐπὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρὸν καταθεῖο
καὶ θ' τόμως τὸ θ' ἕρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ σὺ γένοιτο:
Siquidem enim & paruum paruo addideris,
Et frequenter istud feceris, mox quidem magnum & hoc euaserit.

Ouid. lib. 1. de Arte amandi.

Tempore difficiles veniunt ad aratra iuuenci,
Tempore lenta pati frena docentur equi.
Ferreus assiduo consumitur annulus vsu,
Interit assidua vomer aduncus humo.
Quid magis est durum saxo, quid mollius vnda?
Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

Sophocles.

Eamus quàm celerrimè. Non potest enim
Iusta diligentia vnquam reprehendi,
Si quis otiosus respexerit alterum
Locupletem, is festinabit vt aret, plantetque
Et rem domesticam rite disponat, amulatur enim vicinus vicinum
Ditescentem: est autem hæc amulatio mortalibus vtilis.
Operando viri pecuniosi fiunt & diuites.
Atque laborans multò magis amatur à diis.
Non est autem dedecori laborare, sed otiari.
Quod si labores, statim & otiosus aliquis amulabitur te
Ditescentem: diuitias vero virtus & gloria sequuntur.
Pecunia non rapta, sed diuinitus data, plurimum præstant.
Virtus autem per labores incedit.
Boni viri subire labores
Audent, & nusquam vlla in re sunt timidi.
Plures studio boni sunt, quàm natura.
Bona per labores augentur hominibus.

Virg. in Georg.

Labor improbus omnia vincit.

Euripides.

Haud poteris felix absque labore degere.
Et iuuenem laborare nolle turpis res est.

Sophocles.

Nulla res magna sine labore veniet.

Euripides.

Nemo sibi laudem comparauit ex voluptatibus,
Nullus enim socors, celebris vir est,
Sed labores generositatem pariunt.

Sophocles.

Nulla enim ratio prateriti laboris habetur.
Labores cum iam abiere dulces sunt.

Euripides.

Quæ pulchra sunt, infinitis laboribus comparantur.
Nulla in re oportet
Rectè facientem omnino desperare.

Menander.

Comprehendi possunt industria & labore omnia.
Omnia quæ inquiruntur
Indigere cura dicunt sapientes.

Sophocles.

Quod quaritur, comprehendi potest: effugit autem quod negligitur.
Omnia diligentia subiiciuntur.

Antiphan. Democritus

Democritus.

Plures fiunt exercitatione boni, quàm natura.

¶ Apophthegmata.

Menander. si vel modicum modico coniunxeris, idque frequenter feceris, statim fiet hoc quoque magnum. Omnia enim assiduitate conficiunt negotia. *Stob. serm.* 29.

Democritus, vt assiduitatem in opere persequendo commendaret, dicebat perpetuam cunctationem reddere actiones imperfectas: & laborem continuum consuetudine fieri seipso leuiorem. *Stob. ibid.*

¶ Similitvdines.

Vt qui paulum addit paulo, idque frequenter facit, ingentem acerum accumulat: ita assiduitas ad bonam mentem parandam plurimum valet. *Plut.*

Vt stilla cauat assiduitate saxum, vt ferrum contrectatione atteritur; Ita assiduitas etiam durissima vincit. *Plut.*

Gallus Phrygiæ fluuius, si modicè bibas, medetur corpori: si immodicè, lymphatum animum agit: Ita si Philosophiæ litteras modicè attingas, prosunt, sin totum te illi addixeris studio, sanitatem mentis auferunt & inanis gloriæ furore quodam præcipitem agunt. *Erasm. Plin.*

¶ Adagia.

Minutula pluuia imbrem parit. ψεκάδες ὄμβρον γεννῶσι.

Quoties res initio pusilla crescit in maius. Quare in minutis vigilandum, ne paulatim incidamus in maxima incommoda.

Assidua stilla saxum excauat, ῥανὶς συνεχὴς τὸν κοιλαίνει πέτρον.

Admonet, nihil esse tam durum, quod non emolliat, nihil tam arduum, quod non efficiat assiduitas.

Dicendo dicere discunt, ἐκ τοῦ λέγειν τὸ λέγειν ποιεῖν.

Quadrat ad cuiusuis rei peritiam, quam potissimum vsus suppeditat, optimus omnium rerum magister. Proinde prouerbiales omnes erunt id genus, Fabricando fabricam: Canendo Musicam: Scribendo scribere discemus.

Noctésque diésque, νύκτας τε ἡμέρας.

Qua figura assidua & infatigabilis diligentia passim significatur. Horatius.

Nocturna versare manu, versare diurna.

Multis ictibus deiicitur quercus. πολλοῖς πληγαῖς ὁδὸς στρωννύμενος.

De re factu quidem ardua, quatamen assidua industria peruincatur.

Exercitatio potest omnia. μελέτη πάντα δύναται.

Significat autem nihil esse tam arduum, quod diligentia curáque non efficiatur. Virg. in Georg.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Vide Diligentia, Labor.

Assuetudo.

¶ Sententiæ Poetarvm.

Ouid. 3. Pont. 7.

Hoc quoque Naso feres: etenim maiora tulisti:
Iam tibi sentiri sarcina nulla potest.
Ductus ab armento taurus detrectat aratrum,
Subtrahit & duro colla nouella iugo.
Nos quibus assuenit fatum crudeliter vti,
Ad mala iam pridem non sumus vlla rudes.

3. Trist. 1.

Quique fugax rerum, securáque in otia natus,
Mollis, & impatiens ante laboris eram:
Vltima nunc patior, nec me tot portubus orbum
Perdere, diuersa nec potuêre via.
Sufficitque malis animus, num corpus ab illo
Accepit vires, vixque ferenda tulit?

3. Trist. 2.

Pone metum quod valeo: corpúsque, ante laborum
Impatiens nobis inualidúmque fuit.
Sufficit, atque ipso vexatum induruit vsu,
An magis infirmo non vacat esse mihi?

Idem 2. Art.

Nihil assuetudine maius.

Ibidem.

Quod malè fers, assuesce, feres benè, multa vetustas lenit.

Sen. Theyest.

Iam tempus illi fecit arumnas leues.

Idem Oct.

Parcite lachrymis, vrbis festo.
Lætóque die.
Non hoc primum
Pectora vulnus meu senserunt,
Grauiora tuli.

Val. Flaccus 5.

Alcidem Stheneloipse fatus, tamen aspera Regum.
Perpetimur iuga, nec melior parere recuso.

Prop. 2. 3.

Ac veluti primo taurus detrectat aratra,
Post venit assueto mollis ad arua iugo.

Claud. 2. Ruff.

Iam nulli flebile damnum,

Sed cursus solemnis erat, campúsque furori
Expositus, sensúmque malis detraxerat vsus.

¶ Apophthegmata.

Antisthenes rogatus. Quæ disciplina cum primis esset necessaria? respondit, Dediscere mala: id enim non modò primum est, vt mala assuetudine nobis infixa abiiciamus penitus; verùm est longe etiam difficillimum. *Laërt. lib. 6. cap.* 1.

Anonymus: puer quidam apud Platonem educatus, quum ad patrem ex interuallo rediisset, eúmque vidisset effusius ridentem, admiratus dixit: Se tale nihil vnquam apud Platonem vidisse. Tanta res est, inde à teneris virtuti assuescere. *Erasm. lib. 7. apoph.*

Polemon Sophista, quum laboraret morbo articulari, Pergami in templo obdormiuit, cui apparuit Æsculapius iubens, vt à frigido potu abstineret: ad quem Polemon præclarè, inquit, quid autem si bouem curares? subindicans, iam diu assuetum duris, frustra vocari ad delicias. *Philostr. in Sophistis.*

Plato Adolescentem, quod lusisset alea, grauiter increpuit, qui cum dixisset: Sic obiurgas ob rem paruam? At parum non est, inquit, assuescere. *Laërt. lib. 2.*

Herodes Sophista, quum subinde à Proteo Cynico conuiciis aspergeretur, Consenuimus, inquit, tu maledicendo, ego verò malè audiendo, Quo dicto ostendere voluit, immedicabile malum esse, cui ille tam diu assueuerat. *Philostrat. in Soph.*

Socrates Alcibiadi admiranti, quod Xantippen, supra modum rixosam domi ferret: Ego, inquit, etiam pridem his sic assueui, vt non magis offendar, quàm si rotæ, quæ aquam educit, stridorem audiam. Nam hic stridor molestissimus est insuetis: eundem qui quotidie audit, adeò molestè non fert, vt se audire nesciat. *Laërt. in vita Socrat.*

¶ Similitvdines.

Vt qui thus tundunt, etiam si purgentur, tamen odorem in multum tempus referunt: ita animus diu diuersatus in honestis negotiis, diu seruabit iucundam memoriam, qua fretus contemnet eos, qui vitam vt miseriam deplorant. *Plut.*

Qui diu in vinculis fuerunt, cùm soluuntur, tamen claudicant adhuc, nec ingredi possunt. Ita diu vitiis assueti etiam cum ea deserunt, quædam retinent vestigia. *Plut.*

Vt mendum quod indurùit, ac diutiùs inhæsit difficilè tollitur: Ita vitia inueterata non facilè corriguntur. *Plut.*

Vt liber post lituras iterum infectus non facilè emaculatur, quod altius imbiberit atramentum: Ita animus sæpè in eadem relapsus vitia. *Plut.*

Iumenta, quorum in aspero indurata est vngula, quamlibet patiuntur viam, in palustri pascuo sagiuata citò subterunturs; sic animus duris rebus assuetus, minus, offenditur. *Sen.*

Vt caro quæ callo obduruit, non aduertit vibices plagarum. Ita animus à consuetudine peccandi non commouetur correptione licet acri. *Erasm.*

Gypsum etiam si induruit, tamen tundi rursum, & in farinam resolui potest: simulátque semel induruit ingenium adolescentis, ætate vitiisque, non potest refingi. *Erasm.*

Vt Mithridati quotidie sumenti, venenum consuetudine factum est innoxium: Ita mala quibus assueueris non offendunt. *Eras.*

In nassam facilis illapsus est, sed exitus difficilis, sic decliue iter in vitia, reditus ad meliorem frugem non perinde facilis. *Eras.*

¶ Historica Exempla.

Lacedamonij & Cretenses moribus erudiebantur, non verbis, Athenienses verò, & penè omnes alij Græci, quæ quidem oportet agi, præcipiebant suis legibus, assuescere verò ad hæc non valuere. *Ioseph. l. 2. contra Appionem.*

Apud Germanos plus bonos mores, quàm apud alios bonas valere leges, *Tacitus* prædicat.

Theleſius Thebanus cum assueuisset optimis veterum Lyricorum *Chromatibus*: senex iam magno licet studio Timothei & Philoxeni musicam assequi non potuit. *Plut. de musica.*

Apud Romanos munus capere viro ab vxore, aut vxori à viro vetitum fuit: ne muneribus capiendis assuetæ, etiam alienos admitterent. *Plut. in quæst. Rom.*

Cretenses cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt, vt mala consuetudine delectentur, optant: modestoque voti genere efficacissimum vltionis euentum reperiunt. Inutiliter enim aliquid concupiscere, & in eo perseueranter morari, exitio ea dulcedo vicina est. *Valer. lib. 7. c. 2.*

Claudius Imp. Ludis gladiatoriis impensè delectabatur: eorumque consuetudine sanguini & cædibus assuefactus, crudeliter in quosuis leui de causa sæuiit, Messalina instigante. *Zonaras.*

Lycurgus legem tulit, vt Peregrini finibus arcerentur: ne aduenæ alicuius noxæ ciuibus doctores existerent. *Plut.*

Vide mos, consuetudo.

Astrologia.

¶ Definitio, et etymologia.

Astrologia est scientia de astris, & dicitur ab ἄστρον, ου, τὸ, quod est sidus, & λόγος, ου, ὁ, sermo siue lex & norma. Hæc primum inuenta dicitur ab Athlante rege Mauritaniæ, *teste* Pli. *l. 7. Naturalis hist.*

Astrorum seu stellarum mentio fit variis Scripturæ locis, Astrorũ (vt vulgata editio legit) *Deut. 4. 19. & 10. 22. & 28, 62. Iob. 38. 7. Isai. 14. 13.*

Astrologorum (qui cœlorum obseruatores seu speculatores. *Hebr. Schamijan*, necnon contemplatores stellarum, *Hacozim. Coccabim*, eleganter appellantur) meminit Isaias *cap. 47. v. 13.* Contemplantur Astronomi stellas, non vt Astrologi Iudiciarij & Chaldæi à prophera damnati, sed vt ex situ earum, dierum, mensium, annorum stata tempora, solis, & lunæ deliquia, aliáque scitu dignissima & vitæ humanæ vtilissima nobis designent. Astrologiæ iudiciariæ vanitatem, sapientes innumeri olim nostróque sæculo improbarunt. Vide quæ de iis pronunciet Deus per Mosem. *Deut. 18. 10.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, & luceant in firmamento cœli, & illuminent terram *Gen. 1.*

Cunctis diebus terræ sementis & messis, frigus & æstus, hyems & æstas, mox & dies non requiescant. *Gen. 8.*

Ne fortè eleuatis oculis ad cœlum videas solem & lumen, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ Dominus Deus tuus creauit in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt. *Deut. 4.*

Qui fecit luminaria magna, solem in potestatem diei, & lunam in potestatem noctis. *Psal. 135.*

Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à sole? A Domini scientia separati sunt facto sole, & præceptum custodiente per Dei sapientiam diuiduntur. *Eccl. 33. & 34.*

Dicebat autem ad turbas: Cùm videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, nimbus venit & ita fit: & cùm austrum flantem, dicitis, quia æstus erit, & fit. *Luc. 12.*

Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cœlos, solus stabiliens terram, & nullus mecum, irrita faciens signa diuinorum & ariolos in furorem conuertens. Conuertens sapientes retrorsum, & scientiam stultam faciens. *Esa. 44.*

Defecisti in multitudine consiliorum tuorum. Stent & saluent te augures cœli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent ventura tibi. Ecce, facti sunt quasi stipula, ignis comburit eos: Non liberabunt animam suam de manu flammæ. *Ibidem 47.*

Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere quæ timent gentes; quia leges populorum vanæ sunt. *Ier. 10.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Astrologia speculatur substantiam sempiternam sensibilem, quæ est cœlum: aliæ scientiæ mathematicæ de nulla substantia, vt arithmetica, & geometria. *Arist. 12. meta. c. 4.*

Astrologiæ nobilitas est amplior merito suæ naturæ circa quam versatur, demonstrationes imbecilliores sunt aliquantò quàm geometriæ. *Theon. pri. de anim. c. 2.*

Astrologia non differit de stellarum natura, sed ipsarum motus progressusque ac regressus contemplatur. *Alex. Aphr. 5. meta. vel 6.*

Astrologia circa syderum motum ac conuersiones versatur. *Amm. in por. c. 2.*

Astrologia versatur circa quantitatem coniunctam, quæ semper mouetur, quæ est cœlum. *Idem, ibid.*

Astrologia est notitia eorum quæ fiunt in communi hæc est definitio Astrologiæ naturalis & mathematicæ. *Io. Gram. pri. post. c. 10.*

Astrologia multis obseruationibus constat. *Magn. in prior. c. 50.*

Astrologi non dantur ad iudicandum res futuras, nisi quia existimant scire de corporibus cœlestibus causas proprias generationi cuiuslibet indiuidui, modorum, specierum. *Auerr. de som. c. 202.*

Astrologiæ subiecta licet sint mota, scilicet corpora cœlestia: tamen non de eis considerat Astrologus vt sunt mota, sed de figuris & sitibus eorum secundum motuum qualitatem & secundum velocitatem & tarditatem & quantitatem eorum: naturalis vero eorum naturas considerat, vt mobilia sunt & quis motus est possibilis, & quis non. *Idem pri. metaph.*

Astronomia vtilis est non solum agriculturæ, & arti nauticæ, sed etiam militari, cum circa tempora, menses & annos versatur, circa hæc subtiliore sensu præditum est, facit. *Plat. de repub. dial. 7.*

Astronomia aliter perdiscenda est, quàm nunc discant, vt has in cœlo varietates, quandoquidem in loco qui videtur expressæ sunt, optimè & exactissimè se habere putant, à veris verò multum absunt, quibus circumuolutionibus, velocitas quæ est, & tarditas quæ est in vero numero & omnibus veris figuris inter se feruntur, & quæ in ipsis sunt ferunt, quæ sanè ratione & cogitatione comprenendi possunt, visu verò minimè. *Idem, ibid.*

Astronomiæ peritissimus omnium fuit Iulius Cæsar, de qua præclarè libros edidit, fatúmque suum præscire potuit, non autem cauere. *Franc. Pat. de regno, l. 2. c. 16.*

¶ Apophthegmata.

Bion aiebat, maximè ridiculos esse Astronomos, vt quum non videant pisces iuxta se nantes in littore, illos qui in cœlo sunt se videre dicant. *Stob. serm. 78.*

Diogenes, Astrologus quidam in foro stellas in tabella quadam depictas cum demonstraret, atque diceret, En tibi hic stellas errantes, audiens hoc Diogenes, Ne mentiaris, inquit, bone vir: stellæ enim non errant, sed illi, ostensis qui assidebant. *Stob. serm. 78.*

Anonyma: Thaletem, dum cœlum contemplatur, in fossam illapsum, ancilla eius, iure id eum pati dixit, qui cum iuxta pedes posita ignoraret, cœlestia intueretur. *Stob. ibid.*

Ariston. dicebat, eorum quæ Philosophi scrutantur, alia ad nos pertinere, alia nihil: quædam supra nos esse. Sensit autem, disciplinam morum spectare ad nos, Sophisticam nihil ad nos pertinere; eò quòd ad vitæ emendationem non tantum non prosit, seu rixas etiam & contentiones progeneret. Astronomiam autem, Astrologiam, &c. supra nos esse omnino. *Stob. serm. 78.*

Pindarus naturæ speculationibus vacantes imperfectum sapientiæ fructum capere dicebat, *Stob. ibid.*

Anaxagoras quum cœlum intueretur, astrorúmque mi abilem cursum admiraretur, cuidam scisciranti, cur ita libenter ferret subdiuacursum admiraretur, cuidam scisciranti, cur ita libenter ferret subdiuacursum admiraretur, cuidam scisciranti, cur ita libenter ferret subdiua- lia peruigilia: respondit, vt cœli aspectu fruar: cursus & recursus sidera in orbem redeuntes subindicans. *Phil. Iud. in libro, Quod mundus corruptibilis.*

Phauorinus scito dilemmate Astrologos iudiciarios perstringere solitus est. Aut aduersa, inquit, euentura dicunt aut prospera. Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies frustra expectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies, frustra timendo. Si vera respondent, eáque sunt non prospera: iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fias. Si felicia promittunt, eáque euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda: & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam defloraucrit. Nullo igitur pacto vtendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagentibus. *A. Gellius l. 14. c. 1.*

Ælius Poëta nihil, inquit, credo auguribus, qui aures verbis diuitant alienas, suas vt auro locupletent domos. *A. Gellius ibid.*

Anonymus: inter nonnullos quæsitum est, quum in omne hominum genus Alphonsus liberalem ac munificum sese, ostendisset, cur solos astrologos præteriret? neque enim huius scientiæ præceptores, sicut aliarum disciplinarum magistri, in eius curia visi sunt. Vnus, qui magis aliarum disciplinarum magistri, in eius curia visi sunt. Vnus, qui magis sciire videbatur. Sidera, inquit, stultos regunt, impelluntque, sapientes astris imperant. Stultos ergo princeps honorare astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsus obtinet. *Æneas Syluius l. 4. commentariorum de rebus gestis Alphonsi.*

¶ Hieroglyphica.

Per maculosam hinnuli pellem Ægyptij Astrologiam hieroglyphicè significabant. *Pier. Valer. l. 38. pag. 369. A.*

¶ Emblemata.

Andreæ Alciat. Emblema CIII.

Icare, per superos qui raptus & aëra, donec
In mare præcipitem cera liquata daret.
Nunc te cera eadem, feruensque resuscitat ignis.
Exempla vt doceas dogmata certa tuo.
Astrologus caueat quicquam prædicere præceps:
Nam cadet impostor dum super astra volat.

Scyphus Nestoris. Emblema, CI.

Nestoreum geminis cratera hunc accipe fundis,
Quod grauis argentî massa profundit opus.
Clauiculi ex auro, stant circum quatuor ansa,
Vnamquámque superfulua columba sedet.
Solus eum potuit longæuus tollere Nestor,
Mæonide deceas quid sibi Musa velit?
Est cœlum, scyphus ipse: colórque argenteus illi,
Aurea sunt cœlis sydera clauiculi.
Pleiadas esse putant, quas dixerat ille columbas:
Vmbilici gemini magna minórque fera est.
Hac Nestor longo sapiens intelligit vsu:
Bella gerunt fortes: callidus astra tenet.

¶ Scriptores.

Astrologia iudiciaria seu diuinatoria cum suis partibus explodenda: causa reddunt, *Epiphanius disputans aduersus Pharisæos & Manichæos Basilius Hexameri hom. 1. & 6. Chrysostomus in Genesim homo. 5. & 6. in Matthæum hom. 6.* Certè Augustinus qui ipse Astrologiæ operam nauauit, *confession. l. 4. c. 3. l. 5. cap. 3. 7. & l. 7. cap. 6. De doctrina Christiana, lib. 2. cap. 21. 22. 23. & 24. De ciuit. Dei l. 5. initio vsque ad cap. 8. contra Academ. l. 1. cap. 7.* modò quidem grauiter quæritur se deceptum, qui arti illi aliquid tribuisset: modò verò in eam, eiúsque professores acerrimè inuehitur. *Pontificum insuper Canonibus non semel est prohibita. Concilij Toletani primi Canon. 21. Barracensis cap. 9. 10. & 26. quæstion. 2. 3. 4.* Defenditur hæc ex sacris, litteris, & obiectiones præcipuè refutantur. *T. 2. Arg. & obiect. de præcipuis doct. Christ. cap. Christoph. Pezelij cap. de viribus & efficacia stellarum pag. 43. impress. Neostad. apud Matthæum Harnisch. ann. 1580.*

De excellentia Astronomiæ, *Plin. l. 7. cap. 37.* Astronomiæ inuentio *Cœlij Rhodig. l. 20. cap. 7.* Astrologiæ siue Astronomiæ inuentores. *Polydorus Virg. l. 1. cap. 17.* De Astronomiæ vsu ad rem militarem *Vulturius l. 3. cap. 1.* Astronomiæ inuentio. *Cœlius Rhod. l. 18. cap. 34.* De veritate & vtilitate Astronomiæ *Ioan. Dauck de Saxonia.* Defensio Astronomiæ *per Gabrielem Pirouanum.* In Astronomos Anthologia Græcorum *Epigramm. l. 1. sect. 6.* Quæ quis inuenerit in obseruatione cœlesti. *Plin. lib. cap. 12.* Quantum Astronomi metiuntur, tantum Astrologi mentiuntur. *Marsil. Fic. l. 4. cap. 36.*

Vide Mathematica.

Astutia.

¶ DEFINITION. ET ETYMOLOGIA.

Astutia: Græcè πανουργία, ας, ἡ. & πανοῦργος, ος, ον, astutus dicitur. Estque processus ad aliquid communicandum simulatis aut apparentibus viis seu mediis, *secundum B. Thom. secunda Secundæ q. 55. art. 3.*

Astutia mentis est, qua rebus industriis cautum captatur consilium &

& acutè dispicitur atque iudicatur, quid bonum, quid malum, quid vtile, quid incommodum sit. Versutiæ nomen assumit, quum in malum sese contulerit.

Astutia, vt nonnulli volunt, à Græca voce ἄστυ, quod Latinis oppidum sonat, deriuatur. Nam oppidani agrestibus & rusticanis hominibus, vt plurimùm callidiores esse solēt. Astutos (inquit Seruius) propriè malitiosos vocamus, & Cicero, 3. lib. de officiis, astutum, fallacem, malitiosum, aperto, simplici, ingenuo opponit. Astutia, Hebr. *Hormach*, in bonam & malam partem sumitur. *Prouerb.* 1.4. *Iob.* 5. 13. A verbo *haram*, id est, Callidè & concinnè composuit, seu coaceruauit decenter, aptè coagmentauit, vt solent homines prudentes & cauti magno cùm iudicio & astu quodam componere suas deliberationes. Hinc ἁρμόζω ἁρμόττω, coapto, compono congruenter, ἁρμονία, &c.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Plaut. Capt.

Qui cauet nè decipiatur, vix cauet cum etiam cauet;
Etiam cum cauisse ratus est, sæpè is cautor captus est.

Terent. Andr.

Fallacia alia aliam trudit;
Astutum fallere difficile est.

Sen. Troad.

Simulata remoues; non facile est tibi
Decipere Vlyssem.

¶ Apophthegmata.

Lysander, quum probro ei daretur, quod pleráque astutia, dolo simul ac fraude gereret, non palam virtute conficeret, hac parte Hercule generis authore indignus, ridens dixit: Vbi quod veller non assequeretur leonis exuuium, & ibi vulpinum applicandum esse: sentiens, quod honestis rationibus non posset effici, id fraude dolisque perficiendum. *Plut. in Lac. Brus. l. 2. cap. 9.*

Clearmenes Anaxandersi f. septem dierum inducias cum hoste pactus, capta opportunitate, tertia nocte dormientes inuadit, multos interficit, alios in seruitutem redigit. Obiurgatur verò, quòd fœderis fidem non seruasset. Ad iusiurandum ait noctes non additas fuisse. Sed is tandem furiosus factus, à talis se vsque ad virilia membra laniauit, ridénsque & lætabundus animum exhalauit. *Brus. lib. 3. c. 29.*

¶ Exempla Biblica.

Astutiæ & fraudulentæ calliditatis exempla: Satan. *Gen.* 3. 1. 2. *Cor.* 11. 13. Palæstini, *Gen.* 26. *vers.* 14. 15. Rebecca, *Gen.* 27. 15. Laban. 29. 23. Rachel, 31. *v.* 14. 35. Filij Iacobi, 34. *v.* 13. 14. 15. 18. 24. 25. & 37. 31. Iuda, *Gen.* 38. 11. Thamar, *v.* 14. vxor Putifaris, 39. 14. Pharao, *Exod.* 1. *v.* 9. 10. 11. & 5. 6. Gabaonitæ, *Ios.* 9 4. Balach, *Num.* 22. *v.* 4. 5. 6. Balaam, 24. 14. Filij Moabitarum, 25. *v.* 1. 2. & 31 6. Saul, 1. *Sam.* 18. *vers.* 17. 21. 25. Dauid, 2. *Sam.* 11. *vers* 6. 8. 13. 14. 15. Ionadab, 12. 5. Absalom, *v.* 26. 28. & 15. *v.* 2. 3. Siba, 16. *vers* 1. 2. Meretrix, 1. *Reg.* 3. *v.* 19. 20. Ieroboam, 1. *Reg.* 12. *v.* 26. 27. 28. Mulier Thecuitis, 2. *Sam.* 14. *vers.* 4. 6. Respha, 21. *v.* 7. 9. 10. Giczi, 2. *Reg.* 5. 20. Iehu, 10. 19. Athlalia, 11. 1. Iezabel, 21. *v.* 7. 8. 9 Rabsaces, 18. 28. *Esa.* 36. 13. Ieroboam, 2. *Paral.* 13. 13. Hostes Iuda, 1. *Esd.* 4. 2. Sanaballat, & eius contuberniones, *Nehem.* 4 8. Aman, *Esth.* 4. *v.* 8. 9. Strapæ Darij, *Dan.* 6. *v.* 5 6. 7. Herodes, *Matth.* 2. 8. Scribæ & Pharisæi, 15. 5 Discipuli Pharisæorum, & Herodiani, *Matth.* 22. 17. *Marc.* 12. 14. Principes Sacerdotum, *Matth.* 26. 5. & 28. 11. 12. 13. *Marc.* 14 2. Ananias & Zapphira, *Act.* 5. *v.* 1. 2. 3. 4. 5. Simon Magus, 8. *v.* 9. 10. 11. Iudæi, 6. 21. Festus, 25. 9. Pseudoapostoli, *Rom.* 16. 18. Falsi Doctores, 2. *Cor.* 11. 13 5. *Gal.* 6. 12. *Eph.* 6. 11. *Phil.* 3. 19. 2. *Pet.* 2. *v.* 3. 18. Astutiæ prudentis & singularis exempla: Iacob, *Gen.* 36. *v.* 32. 37. 38. 39. Ioseph, 44. 2. Iosua, *Ios* 8 4. Gabaonitæ, 9. *v.* 3. 4. 5. 6. Gedeon, *Iud.* 7. *vers.* 16. 17. 18. Philisthæi, 1. *Sam* 13. 19. Ioab, 2. *Sam.* 14. *v.* 1. 2. Mulier Thecuitis, 2. *Sam.* 14. *vers.* 4 5. Salomon, 1. *Reg.* 3. 25. Ieroboam, 2. *Paral.* 13. 13. Villicus, *Luc.* 16. *vers* 4. 5. 6. Paulus, *Act.* 26. *vers.* 6. 6.

¶ Historica Exempla.

Ægyptios, præsertim verò Alexandrinos astutos esse & fallaces, multis auctoritatibus probat *Celius l.* 16. *A. L. c.* 3. Αἰγυπτιάζειν dicebantur astuti & impostores, *Theocritus ἐν συρακουσίαις*: sicuti pollent acumine & vafritia. Propterea Maternus eos acutos vocat: & Apuleius *lib.* 11. trilingues. Vnde Sicilitare verbum Plautinum, est astutè loqui. *Rauisius.*

Cercopes populi in Epheso notæ fraudulentiæ; qui conati sunt, ipsi etiam Ioui imponere. Hinc adagium, Cercopum cœtus: de improborum conuentu.

Sisyphus Corinthiorum rex, ob astutiam in prouerbium abiit, de eo Homerus.

Σίσυφος, ὃς πέρδιστος ἐπιχθονίων γένετ' ἀνδρῶν.

Id est,

Sisyphus in terris quo non astutiõr alter.

Rursus Iliad. ζ.

Ἔνθάδε σίσυφος ἦεν, ὁ πέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν.

Numa Pompilius, vt populum Romanum sacris obligaret, dicebat: Sibi cum Dea Ægeria congressus esse nocturnos, eiúsque instinctu, & monitu se, quæ accepta diis immortalibus essent, instituere, *Liuius, l.* 1. *Dec.* 1. *Plut. in Numa, Cicer. l.* 1. *de leg. Ouid. l.* 3. *Fasto.* & 15. *Metamorph. Lactant. l.* 1. *c.* 22. *Plinius, c.* 4. *Val. Max. l.* 1. *c.* 3.

Tiberius, contra Libonem per seruorum quæstiones vt inquireret, fraudem legi fecit, quod illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit. *Alex. l.* 3. *c.* 30.

¶ Hieroglyphica.

Astutiæ prauæ hieroglyphicum est *perdix*, quod desumptum ex fabula Mythologorum, qui fingunt Dædali nepotem, ob inuenta artis suæ arma quædam admodum vtilia, per inuidiam, ab Athenarum arce summa præcipitem datum, qui terra vix tacta mutatus sit in perdicem, cuius, figmenti talis fertur interpretatio, Impuri homines cum à sapientiæ arce deciderint, à rectis honestisque studiis alieni facti sunt tametsi astutia freti aliqua suis in rebus excellere videantur, hisque tractandis super alios attolli, sordidis tamen & improbis negationibus impliciti, sublime nihil sapiunt, sed humi volitantes, dolisque & fraudibus omnibus freti, rem quocũque modo facere tantum, studeant, libidinum, & cupiditatum suarum laqueis & retibus impliciti obuolutíque, eò *Perdice* deteriores, quod illis vaferrima est ars ad elabendum, capturámque declinandum, quod Græci dicunt ἀκατοδίζειν: hi neque capti fugam moliuntur, neque si eũadere possint, studium adhibet vllum; vt salui fiant. *Pier. Valer. l.* 24. *pag.* 228.

¶ Apologvs.

De Apollinis tentatore.

Tentaturus Apollinem, Deorum quidam contemptor & callidus, per Sacerdotem fatidicum illius, in templum venit Dei, vbi omnia pro ritu superstitionis illius apparata essent, occultatum manu sua passerculum continens: cúmque ante cortinam, quem τρίποδα Græci vocarunt, astitisset, scisitatus est: Viueret ne an mortuum esset, quicquid in manu teneret, ratus se facilè in vtramque partem datum, responsum refutaturum esse. Tum vates numinis instinctu hæc fertur ceciniisse.

Quicquid id est tectum, tua quod nunc dextera celat,
Vel viuit vel iam moritur, nostrique videbunt.
Alterutrum in prolato oculi, sed te penes huius
Arbitrium factiest, & ad hoc mens nostra recurrit.

Discendum hoc est: In rebus diuinis maximè, sed & erga sapientes non ferè quicquam valere fraudes & astutias improborum.

Vide Deceptio, Dolus, Fallacia.

Atheismus.

¶ Definitiones et etymol.

Pietati inimica impietas est contemptus Religionis, ac proinde scaturigo omnium impuritatum, omnium matrix calamitatum. Est vitium diuini cultus, & iniustitia aduersus Deum, patriam, parentes. Negotium auersum ab omni ratione, omnique timore Dei. Impietas, vt cœpi dicere, aut palam Deum nescit, aut spernit, sicuti rerum humanarum negligentem: aut omnino nullum putat. Hinc cogitationes nefandæ, hinc expuendæ voces illorum, qui pietatis aram calcibus petunt. Non ego fulmen reformido Iouis, nec Iouem fateor esse præstantiorem me Deum ait Cyclops ille immanis, & quisquis feritate Cyclopi similis est. Indidem scelerati illorum mores, qui Dei præceptis pertinacissimè renituntur. Huius prodigij destinata huc pertinent, vt hominem saluti ereptum tradant æternis suppliciis. Nempe impietati proposita mors est, & mors quidem sine vllo fine. Impietatis duo sunt genera. Priori nomen est Atheismus: id est nulla re conuenisse cum Deo; cum eo quod bonum & rectum est, nullum habere commercium, hæc est impurissima illa secta, cui nimiò plures nomen dant. Athenis bona illorum, quorum in Deum cognita esset impietas, hastæ publicæ subiiciebantur. Eaque res columnis insculpebatur, vt vniuersi intelligerent, publica execratione id esse sanctum. In illam alteram, quæ patriæ parentumve maiestatem lædit, omni suppliciorum atrocitate vendicatur. *Pasch. l. de Virt. & vitiis, c.* 15.

Quum ex Dei mandato, Elisæus Samariæ incolis grauissima fame laborantibus infra aliquot horas cibi abundantiam promisisset, respõdit viro Dei Dux ille, cuius manu rex nitebatur: Si Deus faceret Cataractas in cœlis, an posset esse res ista? cui dixit Elisæus, Ecce tu id visurus es oculis tuis, sed ex eo non es esurus. Quod prædixerat ille, euenit: proculcauit autem populus ducem illum in porta (cui præfectus erat à rege) ita vt moreretur, 2. *Reg.* 6. 35. & 7. 18.

Doctis & piis viris in diuersorio quodam cœnantibus accidit, vt profanus Dei contemptor sermones ipsorum de spe cœlestis vitæ deridens subinde ludibrium hoc euomeret, cœlum cœli Domino; terram autem dedit filiis hominum. Illic repentè correptus diris torminibus cœpit vociferari, ô Deus, ô Deus: atque vt erat patulo gutture boatu suo replebat totum cœnaculum. Quidam qui in eum seuerè excanduerat, perrexit suo more stomachosè denuncians, vt tunc saltem sentiret non impunè Deo illud. Vnus ex conuiuis, homo probus ac religiosus, sed tamen facetus, hac opportunitate in alium finem vsus est. *Tune* (ait) *Deum inuocas? an Philosophia tua oblitus es? Cur non in suo cœlo finis Deum quiescere?* Et quoties ille tonabat, ô Deus, hic alter subsannans repetebat, *Vbi nunc est tuum, cœlum cœli Domino?* At tunc quidem leuatus est sed quod reliquum fuit vitæ, in suis impuris sordibus transegit.

Vidè Impietas.

Attentio.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virg. 5. Æn.

Accipitè hæc animis, lataſque aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Idem 10. Æn.

Accipitè ergo animis, atque hæc mea figite dicta.

Idem 11. Æn.

Nunc adeo qua sit dubia sententia menti

Expedium, & paucis (animos adhibete) docebo.

Idem Æneid.

Tu modo ſubtiles animo duce percipe curas,
Occultúmque fidem manifeſtis adſtrue rebus, &c.
Mille ſub exiguo ponent tibi tempore veras
Res, oculique docent: res ipſa credere cogunt.

Ouid. 1. Faſt.

Diſce metu poſito vates operoſe dierum,
Quod petis, & voces percipe mente meas.

Plaut. Capt.

Nunc hoc animaduertite, vt ea quæ ſentio, pariter ſciatis.

Terent. Eun.

Date operam, & cum ſilentio animaduertite.

Silius 15.

Monte fauete pari, aures aduertite veſtras.

Manil. 9.

Hûc adeò ô quicunque meis aduertere cœptis
Aurem oculoſque potes veras & percipe voces,
Non ad iuratos Reges, Troiamque cadentem
Ampendas animum, nec dulcia carmina quæras,
Ornari res ipſa negat, contenta doceri.

Propert. 3. cap. 4.

Nunc mihi, ſi quæ tenes, ab origine dicere prima
Incipe: ſuſpenſis auribus iſta bibam.

¶ Apophthegmata.

Cleanthes differens, adoleſcenti cuidam, quem videbat parum attentum, rogauit, Sentiretne? Illo affirmante, ſe ſentire. Cur igitur ego, inquit, non ſentio te ſentire? Solent enim qui intelligunt, oculi ac geſtu, interdum & verbis ſignificare, ſe quæ dicuntur intelligere. *Laërt. l. 7. c. 2.*

Zeno Citieus, iis quæ rectè dicerentur, negabat eſſe relinquendum locum, velut præclaris artificibus, ad ſpectandum. Contra, auditores dicebat adeò debere eſſe attentos ad ea, quæ diſſeruntur, vt non vacet dare ſignum approbationis. Dum enim applauditur & acclamatur, perit aliquis audiendi fructus. *Laërt. l. 1. c. 1.*

Ariſtoteles, quendam vana loquacitate præter modum garrientem quum aliquandiu audiuiſſet, demum aliud cogitans, eodem manſit loco. Verùm finita oratione, cum is qui perorarat, eum interrogaſſet, num hæc placuiſſent quæ dixiſſet? Hercule, inquit, tibi animum non intendi. *Bruſ. l. 3. c. 25.*

M. Antonij. Alexander ſophiſta legatione fungens pro Seleucia apud M. Antonium, vidénſque illum minus attentum, clariore voce dixit: Auſcultа me Cæſar. Antonius autem acerbitate confidentiáque vocis exaſperatus: Auſculto, inquit, intelligóque te. Tu enim es ille qui coliis comam, qui dentes candidas, qui polis vngues; qui ſemper oles vnguentum. *Philoſt.*

Cicero: quum orante Marco Tullio, quidam creditus Afer genere, diceret, Non audio: hoc ſermone negans ſe probare quod dicebatur: Atqui, inquit Cicero, aurem habes perforatam. Solebat enim ea gens habere perforatas aures, vt inde ſuſpenderet annulos ac gemmas, quæ nunc collo digitíſque geſtamus. *Plut. in Rom. apoph.*

¶ Adagia.

Purgatis auribus.

Pro attentis & vacuis auribus. Sordes enim in auribus collecta, auditum hebetant: exempta autem, ſenſum eum reddunt acriorem.

Mens peregrina. Νοῦς ὁ ξένου.

Dicitur de iis, qui cogitabundi aſſident, nec ſatis ob id attenti ad ea, quæ coram aguntur. In hos eoſdem & illud quadrat.

Præſens abſens, παρὼν ἀπὸ δημεῖ. Ariſtoph.

Auribus arrectis, ὠσὶν ἐστῶσιν.

In eos, qui ſitienter & auidè auſcultant ea quæ dicuntur, aut expectant, quid dicendum ſit.

Erecti. ὀρθοὶ ἀνεσάλφοι. *Athenæus.*

Vſus, vbi ſignificabimus aliquem toto pectore attentum in rem quampiam.

Auſcultа & perpende. ἄκου δή τοι ἐρέω σὺ δ' ἐὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσι.

Imo aliud quoddam (tu mente recondito) dicam.

Vtemur, ſignificaturi nos aliud quiddam dicturos, ad rem quod pertineat, quodque ratum certúmque futurum ſit. Homer.

Conſulendum & Conſiliis parendum.

Accommodum erit vbi ſignificabimus, viciſſim rectum conſilium & dandum & accipiendum: aut rem diligenter conſiderandam: alienámve ſententiam attentis auribus audiendam eſſe. Hom. Iliad. β. inquit.

Ἀλλὰ ἄναξ αὐτὸς δὲ ἐυ μήδεο, πείθεο τ' ἄλλῳ.

Ceram auribus obdis, κηρὸν τοῖς ὠσὶν ἐπαλείφεις.

Vſurpabitur in eos qui recuſant audire vel aqua vel iniqua.

Hoc age.

Iubentes aliquem eſſe attentum, dicimus. Hoc age. Hîc eſto.

Auaritia.

¶ Definition. et etymolog.

Auaritia φιλαργυρία, ας, ἡ, & φιλάργυρος, ου, ὁ, auarus dicitur. Et eſt quarumlibet rerum inſatiabilis & inhoneſta cupido, *ſecundum Aug. lib. 3. de Lib. arbitr. & Theol. in 2. Sent. diſt. 22. præſertim B. Thom. ſecunda Secundæ, q. 118. art. 1. & Albertum Magnum in Compendio Theologiæ, l. 3. c. 19.*

Auaritia, generaliter eſt inordinatus amor habendi, *ſecundum B. Thom. prima parte, quæſt. 63. art. 2.*

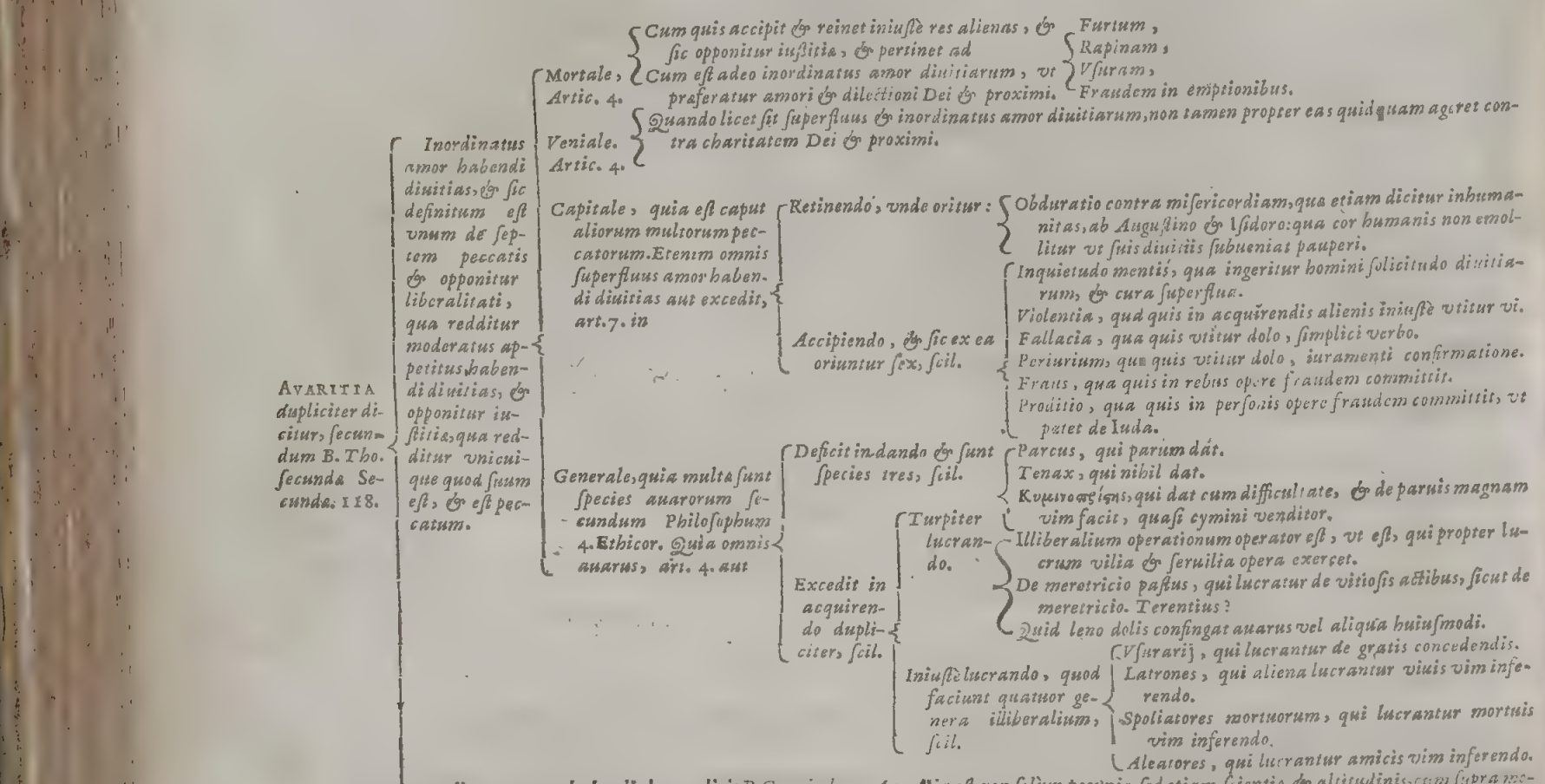
Auaritia eſt opinio vehemens de re non experenda, tanquam valdè experenda ſit, inhærens, & penitus inſita. *ſecundum Cicer. lib. Tuſc. quæſt. 4.*

Auaritia ſuperabundat in amando, acquirendo, & retinendo, ſed deficit in dando.

Auaritia (inquit Ariſtoteles,) eſt animæ auiditas, ob quam omnifariam congerendarum opum creſcit appetitus.

Auaritia, Græcis φιλαργυρία, eſt opinio vehemens de pecunia ſic inhærens, & penitus inſita. Ab ære nomen ſortita eſt. *Ludouicus Viues, l. 3. de Anima.*

DIVISIO.

Tres

Tres ſpecies auaritiæ.

Lucri cupiditdo eſt, qua ad omne lucellum aucupandum addicuntur animi, lucrum cuique pudori præponentes.

Parcitas eſt, qua retinentur animi pecuniarum auiditate, vt qui parciſſimos, etiam vbi decor ſecus poſtulet, ſumptus faciant.

Animi anguſtia eſt, qua impendunt quidem animi, ſed pauxillatim ac frigide & malè adminiſtrantes, atque adeo plus abſumentes, quia non vbi occaſio tulerat, adhibitæ ſunt: & nullum putare opprobrium vtcunque facientibus lucrum. Comitantur auaritiam, ſermonem habere de rebus exiguis, anxietas, puſillanimitas, obiectio, immodeſtia, vtilitas, humanum odium.

Inimicitia eſt ira vlciſcendi tempus obſeruans. Ita enim Cicero: Diſcordia eſt ira acerbior, intimo odio & corde concepta.

Indigentia, inquit Cicero, eſt libido inexplebilis, eſtque rerum ipſarum vt bonorum & pecuniæ.

Deſiderium eſt libido eius, qui nec dum adſit, videndi.

Feritas eſt atrociſſimæ cupiditatis rabies: vis in animo adeo accenſa & tam animo quam corpori imperitans, vt omnem prorſus rationis motum extinguat, feris & beſtiis ſimillima.

Sæuitia eſt ſeueritatem excedens, & feritate minor cupiditas, id efficere geſtiens crudeliter, quod iure fieri poſſe videatur: vel eſt cupiditas ad immanitatem prorumpens.

¶ Loci Biblici.

Auaritia damnatur, *Exod.* 18.22. & 20.17. & 22.25. & 23.8. *Leu.* 19.13. & 25.36. *Deut.* 16.19. & 17.17. & 23.20. & 27.25. *Ioſ.* 7.20. 1. *Sam.* 8.3. & 25. *verſ.* 3.10.1. *Reg.* 21.2.2. *Reg.* 5. *verſ.* 20. 22. *Nehem.* 5.7. *Iob.* 20.15. & 27.8. *Pſal.* 15.5. & 36.4. & 62.10. & 119.36. *Prou.* 1.19. & 8.10. & 11.28. & 12.27. & 14.31. & 15. *v.* 6.16.27. & 17.5. & 22.16. & 23.4. & 28.16. & 29.6 & 30. *v.* 8.15. *Eccl.* 2.26. & 4.8. & 5.9. & 6.12. *Eſ.* 1.23. & 3. *v.* 13.14. & 5. *v.* 8.23. & 30.12. & 32.5. & 33. *ver.* 15.16. & 56.11. & 57.17. & 61.8. *Ier.* 6.13. & 8.10. & 22.17. & 48.7. *Ezech.* 16.49. & 18. *v.* 7.8.9. & 22. *v.* 12.13.27. & 33.31. & 46.8. *Amos* 2.7. & 4.1. & 5. *v.* 11.12. & 8.4. &c. *Mich.* 2.2. & 3. *v.* 5.11.12. *Nahum.* 3.3. *Abac.* 2. *v.* 9.12. *Eccl.* 14.3. & 31.5. & 41.4. *Zach.* 7.10. *Malac.* 1. *ver.* 13.14.2. *Mach.* 4.5. & 10.20. *Mat.* 6. *verſ.* 19.24. & 26. *v.* 14. & 27.3. *Marc.* 6. *verſ.* 22.23. & 8.36. *Luc.* 9.3. & 11.42. & 12.15. & 16.13. *Ioan.* 12.4. *Act.* 5.1. & 8.10. & 20.33. & 24.26. *Rom.* 12.9. 1. *Cor.* 6.10. 2. *Cor.* 9.5. *Eph.* 5. *ver.* 3 5. *Philip.* 4.11. *Coloſſ.* 3.5. 1. *Theſſ* 2.5. & 4.6. 1. *Tim.* 3.3. & 6. *verſ.* 5.9.10. 2. *Tim.* 3.2. *Tit.* 1. *ver.* 7.11. *Hebr.* 13.5 *Iac.* 2.16. 1. *Petr.* 5.2. 2. *Petr.* 2.3. *Apoc.* 4.2. Auaritia Idolorum ſeruitus, *Epheſ.* 5.5. *Coloſ.* 3.5. malorum omnium radix, 1. *Timoth.* 6.10. Auaritiæ mala. *Prou.* 15.27. *Ierem.* 6.13. *Ezech.* 22. *verſ.* 12.13.15. *Mich.* 2. *v.* 2.3. *Matt.* 28. *verſ.* 12.15.

Auari, verbi Dei contemptores, *Matth.* 6.24. & 13.22. *Marc.* 4. *v.* 18.19. *Luc.* 8.14. & 16.14. crudeles *Prou.* 12.10. *Eſa.* 3.23. & 10. *v.* 1.2. *Ierem.* 22.13. *Ezech.* 22. *verſ.* 12.27.19. *Mich.* 2.2. & 3. *v.* 2.3.9.10. *Soph.* 3.3. *Iac.* 2. *v.* 15.16. Idololatræ ſunt. *Eph.* 5.5. & auaritia Idololatria dicitur, *Coloſſ.* 3.5. non tam affectus auarorum reſpectu, qui Deum præ theſauro negligunt, & à ſuis opibus quaſi à ſolo numine toti pendent, alioqui idem etiam de ſcortatoribus, & iis ferè omnibus, qui certæ alicui rei ſunt prorſus addicti, affirmari poſſet, vt ij quorum Deus venter eſt, (*Rom.* 16.18. *Phil.* 3.19.) quam quod auari in ſuis opibus vitam ſuam poſitam eſſe putant, quod de ſcortatoribus & aliis affirmare non licet. Ideóque auaritia apertè dicitur Idololatriæ ſpecies, *Coloſ.* 3.5. Miſeri ſunt, ac vani ſunt, *Iob.* 5.5. & 15.34. & 20. *v.* 19.20. & 27. *v.* 8.13.16.17.18. *Pſalm.* 49. *v.* 17.18. *Prou.* 1.19. & 10.2. & 11. *ver.* 1.4.26.28. & 12. *ver.* 27.28. & 15.27. & 20.21. & 21.6. & 22.26. & 23.5. & 27.20. & 28. *v.* 8.8. *Eccl.* 4.8. & 5. *ver.* 9.10.12.13. *Eſdr.* 10. *v.* 2.3. & 14.4. & 30.13. *Ier.* 5. *ver.* 26.27. & 8.10. & 48.7. *Ezech.* 7.19. & 27. *v.* 33.34. *Amos* 3. *ver.* 10.11. *Abac.* 2. *ver.* 6.9. *Soph.* 1.18. *Matt.* 6.19. & 23.22. *Marc* 4. *verſ.* 18.19. *Luc.* 8.14. *Matth.* 19. *verſ* 22.23. *Marc.* 10. *verſ.* 22.23. *Luc.* 18. *v.* 23.24.23.1. *Cor.* 6.10. *Eph.* 5.5.1. *Tim.* 6.9. *Iac.* 4. *v.* 13.14. & 5. *v.* 1.2.3 *Iuda v. in. Apoc.* 18.15. vitandi ſunt, 1. *Cor.* 5.11. regnum Dei non poſſidebunt, 6.10.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non concupiſces domum proximi tui, *Exod.* 20.

Maledictus qui transfert terminos proximi ſui: & dicet omnis populus: Amen. *Deut.* 27.

Sic ſemitæ omnis auari, animas poſſidentium rapiunt. *Prou.* 1.

Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij rapiunt non ſua & ſemper in egeſtate ſunt.

Qui confidit in diuitiis ſuis, corruet. *Ibid.* 11.

Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. *Ibid.* 13

Conturbat domum ſuam, qui ſectatur auaritiam: qui autem odit munera, viuet. *Ibid.* 15.

Qui congregat theſauros lingua mendacij, vanus & excors eſt, & impinger ad laqueos mortis. *Ibid.* 21.

Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit. *Ibid.* 22.

Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere: quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum. *Ibid.* 23.

Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas. Propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum. *Ibid.*

Infernus & perditio nunquam replentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles. *Ibid.* 27.

Qui odit auaritiam, longi fient dies eius. *Ibid.* 28.

Qui feſtinat ditari non erit innocens. *Ibid.*

Vir qui feſtinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quòd egeſtas ſuperueniet ei. *Ibid.*

Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. *Eccleſ.*

Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. *Ibid.* 5.

Auaro nihil eſt ſceleſtius. *Ibid.* 10.

Nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam. Hic enim & animam ſuam venalem habet, quoniam in vita ſua proiecit intima ſua. *Ibid.*

Qui aceruat ex animo ſuo iniuſtè, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriatur. Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit; Et non iucundabitur in bonis ſuis. *Ibid.* 14.

Qui aurum diligit, non iuſtificabitur.

Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula: & qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia & theſaurus: Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. *Ibid.* 13.

Væ qui prædaris: nonne & ipſe prædaberis?

A minore vſque ad maiorem, omnes auaritiæ ſtudent, & à propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum. *Ieremiæ* 6.

Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hæredibus. Quia è minimo vſque ad maximum omnes auaritiam ſequuntur, à propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt mendacium. *Ibidem* 8.

Væ ei, qui multiplicat, non ſua. Vſquequo & aggrauat contra ſe denſum lutum?

Væ, qui congregat auaritiam malam domui ſuæ: vt ſit in excelſo nidus eius, & liberari ſe putat de manu mali. *Abacuc.* 2.

Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra: vbi ærugo & tinea demolitur: & vbi fures effodiunt, & furantur: theſaurizate autem vobis theſauros in cœlo, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur: vbi nec fures effodiunt, nec furantur. *Matth.* 6.

Filioli, quàm difficile eſt, confidentes in pecuniis in regnum Dei introire. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. *Marc.* 10.

Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt, ex iis quæ poſſidet. *Luca* 12.

Nec enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis. 1. *ad Corinth.* 12.

Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur; his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge. 1. *ad Timoth*

Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus. Ipſe enim dixit: Non te deſeram, neque derelinquam. Ita vt confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. *ad Hebr.* 13.

¶ Sententiæ Patrum.

Non ſolum auarus eſt, qui rapit aliena, ſed ille auarus eſt, qui cupidè ſeruat ſua. *Aug. in ſerm.*

Auarus antequam lucretur, ſeipſum perdit, & antequam aliquid capiat capitur. *Ibid.*

Auarus vir inferno eſt ſimilis. Infernus enim quantoſcunque deuorauerit, numquam dicit: Satis eſt, Sic & ſi omnes theſauri confluxerint in auarum. *In epiſt.*

Quæ eſt iſta auiditas concupiſcentiæ, cum ipſæ belluæ habeant modum? Tunc enim rapiunt, quando eſuriunt, parcunt verò prædæ, quum ſenſerint ſatietatem. Inſatiabilis eſt ſola auaritia diuitum. Semper rapit, & nunquam ſatiatur, nec Deum timet, nec hominem reueretur, nec patri parcit, nec matrem cognoſcit, nec fratri obtemperat, nec amico fidem ſeruat. Viduam opprimit, pupillum inuadit, liberos in ſeruitium reuocat, teſtimonium falſum profert. Res mortui occupantur, quare & qui faciunt non moriuntur? Quæ eſt illa animarum inſania? amittere vitam, appetere mortem, acquirere aurum, & perdere cœlum. *De verbo Domini.*

Auarus eſt cæcus, credendo enim diues eſt, non videndo. Amas pecuniam: ô cæce? quam nunquam videbis, cæcus poſſides, cæcus moriturus es, quod poſſides, hîc relicturus es. *lib. de Doctrina Chriſtiana.*

Auaritia quæ Græcè φιλαργυρία dicitur, non in ſolo argento, vnde nomen duxiſſe reſonat, ſed in omnibus rebus quæ immoderatè cupiuntur, intelligenda eſt. Vbicunque omnino plus vult quiſque quam ſatis, hæc autem auaritia cupiditas eſt, cupiditas verò improba voluntas eſt, ergo propterea voluntas omnium malorum cauſa eſt. *lib. 3. de liber. arbitrio.*

Auarus veluti infernus omnia deuorans, vellet nullum hominem eſſe, vt omnia ſolus poſſideret. *In quodam ſerm.*

Quum auaritia alicui dominatur, ſubiectus malis omnibus demonſtratur, quia de auaritia omnia mala oriuntur, & peccatorum omnium ſpinæ producuntur. *De liber. arbitrio.*

Auaritia non vitium auari, ſed animæ peruerſæ amantis aurum, derelicta iuſtitia, quæ debuit interponi auro. *lib.* 12. *de Ciu. Dei.*

Minus voluptatibus ſtimulatur, qui non eſt vbi frequentia voluptatum: & minus auaritiæ moleſtias patitur, qui diuitias non videt. *De Sing. Cler.*

Cupiditas & auaritia tantum vnum malum ſunt, vt nec auaritia ſine cupiditate, nec cupiditas ſine auaritia poſſit inueniri. *Id. ad quendam.*

Non eſt in carendo difficultas, niſi cum fuerit in poſſidendo cupiditas. *Idem lib. Conf.*

Non minoris eſt criminis habenti tollere, quam cum poſſis & habes indigentibus denegare. Eſurientium panis eſt, quem tu detines: nudorum indumentum, quod tu includis: miſerorum redemptio &

absolutio pecunia, quam tu in terra fodis : tantorum scias te inuadere bona, quantis possis præstare, & nolis. Non sunt bona hominis, quæ secum ferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. *Ambr. in quodam serm.*

Modum non habet auaritia, nec capiendo expletur, sed incitatur, hoc egentior, quò plura quæsiuit. *De interpellatione Iob.*

Venit auaritia, & dicit : Argentum & aurum quod habes, seruitutis tuæ pretium est. Possessio quam tenes, iuris tui emptio est. *sup. Psal.* 18.

Inflammatur lucro auaritia, & non extinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditatis habet, & quò plures ascenderit, eo ad altiora festinat, vnde sit grauis ruina lapsuro. *De Naboth. Iezraëlita.*

Pauperiorem se iudicat omnis abundans : quia sibi abesse arbitratur, quicquid ab aliis possidetur : toto mundo eget, cuius non capit mundus cupiditatem : ei autem qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est, toto mundo fruit, qui considerans conscientiam suam timet deprehendi. *Ibid.*

Auaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Credenti totus mundus diuitiarum est, infidelis autem obolo indiget. *Hieron. ad Paulinum.*

Nos ardemus auaritia, & contra pecunias disputantes, auro sinum expandimus, & illud quod de Megarensibus dicitur, nobis miseris aptari potest. Ædificant quasi semper victuri : Viuunt quasi altera die morituri. *Ad Rusticam.*

Cum cætera vitia senescente homine senescant, sola auaritia iuuenescit. *In quodam serm.*

Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet, quia aut non habita concupiscit, vt habeat, aut habita metuit, ne amittat, & dum in aduersis sperat prospera, in prosperis formidat aduersa. *Ibid.*

Nihil aliud est auarus, quam bursa principum, cellarium latronum, rixa parentum, sibilus hominum. *Ibid.*

Multis nomen pauperum auaritiæ occasio est. *Idem, ibid.*

Auaritia latenter oritur in mente, sed punctiones peccatorum omnium patenter producit in operatione. *Greg. 20. Moral.*

Peccatum auaritiæ, mentem quam infecerit, ita grauem reddit, vt ad appetenda sublimia attolli non possit. *lib.* 14.

Auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur, nam more ignis cum ligno, quæ consumit acceperit, excrescit : & vnde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulò pòst cernitur dilatari : *lib.* 15.

Auarus priùs anhelat concupita congregare, & quum quasi in quodam ventre auaritiæ multa congesserit, satiatus arctatur, quia dum anxiatur, qualiter acquisita custodiat, ipsa eum sua satietas angustat. Mens auari, quod priùs ex abundantia requiem quæsierat, postea ad custodiam grauius laborat. *Idem ibid.*

Omnis auarus ex potu sitim multiplicat : quia quum ea, quæ appetit, adeptus fuerit, ad appetenda alia amplius anhelat. *In Hom.*

Dæmonum habitaculum fit quisque in hoc sæculo, qui propter diuitias & honores laborat : quas postquam assecutus est, tradit se luxuriæ, vt quæ auaritia congregauit, luxuria consumat. *Idem ibid.*

Auarus hic ardet æstu concupiscentiæ, ac multiplici cura custodiæ, & postmodum ardebit igne gehennæ. Si potentiorem videt, timet raptorem : si inferiorem, suspicatur furem. Infelix tanta patitur, quanta pati timet. *Ibidem.*

Magna est securitas cordis, nil habere concupiscentiæ sæcularis. Nam si ad terrena adipiscenda cor inhiat, securum tranquillumque esse nullatenus potest, quia aut non habita concupiscit, vt habeat, aut adepta metuit, ne amittat, & dum in aduersis sperat prospera, in prosperis formidat aduersa, huc illucque quasi quibusdam fluctibus voluitur, ac per modos varios rerum alternantium mutabilitate versatur. Si verò semel in appetitione supernæ patriæ fortis stabilitate animus figitur, minus temporalium rerum perturbatione vexatur. *lib.* 32. *amor.*

Cursum suum quisque consideret, & cognoscat sibi sufficere parua quæ habet : sed fortasse metuit ne in huius vitæ itinere sumptus desit. Longa nostra desideria increpat vita breuis. Incassum multa portantur, quum iuxta est, quò pergitur. *In hom.* 33. *super Euang.*

Diuitiarum amor insatiabilis longè amplius torquet animam, quam refrigeret vsu suo, quorum acquisitio quidem laboris, possessio timoris, amissio plena doloris inuenitur. *Bern. in quodam serm.*

Quod sine miserabili gemitu dicendum non est, Christi opprobria, sputa, flagella, clauos, lanceam, crucem & mortem, hæc omnia in fornace auaritiæ conflant, & profligant in acquisitione turpis quæstus, & pretium vniuersitatis suis marsupiis includere festinant : hoc sanè à Iuda Iscariote differentes, quod ille horum omne emolumentum denariorum numero compensauit, isti voraciori ingluuie lucrorum infinitas exigunt pecunias. *sup. Cant.*

Auarus terrena esurit, vt mendicus : fidelis contemnit, vt dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo seruat. Quære à quouis eorum, qui insatiabili corde lucris temporalibus inhiant, quidnam de his sentiant, qui sua vendentes & pauperibus dantes regnum cœlorum pro terrena mercantur substantia : sapienter agant nec ne ? procul dubio respondent, sapienter. Quære iterum, cur quod approbat ipse, non facit ? Non possum, inquit. Quare ? profectò quia domina auaritia non permittit : quia liber non est, quia non sua sunt, quæ possidere videtur, sed nec ipse sui iuris est. Si verè tua sunt, expende ad lucra, & pro terrenis cœlestia commutato. Si non vales, scias te pecuniæ non dominum esse, sed seruum : custodem, non possessorem. *Ibid. serm.* 20.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus præsidet, habendi ardor. Sola quidem auaritia, quia conducere plures non patitur, vno contenta est seruitore. *Ibid. serm.* 39.

Ne mireris, si pecuniæ milites superauerunt, quæ apud discipulum tantam ostenderunt virtutem. Nihil enim clausum constat, quod auro argentoque non pateat : nihil occultum, quod non pecunia indagante sit cognitum. *Chrysost. sup. Matth.* 28.

Quatuor sunt in rebus possessis obseruanda, scilicet, ne licita iniustè quæramus, aut iniustè acquisitis, illicitè perfruamur : ne multa, quamuis licitè, possideamus, ne licita illicitè defendamus. Male enim acquirere, aut malè vti acquisitis, de licito facit illicitum, multa sibi possidere propinquum est cupiditati. Et fit quandoque quod nimium diligitur, malè defenditur. *Hugo lib. de Clau.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Boëtius de Cons. lib. 1. met. 2.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus verset arenas,
Aut quot stelliferis edita noctibus,
Cœlo sidera fulgent.
Tantas fundat opes nec retrahat manum,
Plena oppida cornu.
Humanum miseras haud ideo genus,
Cesset flere querelas.

Boëtius lib. 2. consol. met. 5.

Sæuior ignibus Ætna
Feruens amor ardet habendi.

Idem lib. 5. met. 3.

Quamuis fluente diues auri gurgite
Non expleturus cogat auarus opes.
Oneretque baccis colla rubri litoris,
Ruraque centeno scindat optima bœue,
Nec cura mordax deserit superstitem.

Iuuenal. Sat. 14.

Lucri bonus est odor ex re
Qualibet, illâ tuo sententia semper in ore
Versetur, diis atque ipso Ioue digna Pœta.

Iuuenal. Sat. 14.

Falsus erit testis, vendet periuria summa
Exigua, Cereris tangens aramque pedemque.

Ibidem.

Tantis parta malis, cura maiore, metuque
Seruatur, misera est magni custodia census.

Ibidem.

Mensura tamen quæ
Sufficiat census si quis me consulat, edam,
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt.

Iuuenal. Sat. 1.

Quid enim saluis infamia nummis.

Ibidem.

Et quanto vberior vitiorum copia ? quanto
Maior auaritia patuit sinus ?

Ibidem.

Inter nos sanctissima diuitiarum
Maiestas, & si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Idem Sat. 3.

Protinus ad censum, de moribus vltima fiet
Quæstio, quot pascit seruos, quod possidet agri
Iugera, quàm multa, magnaque paropside cœnat,
Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Idem Sat. 8.

Modumque
Pone & auaritiæ, miserere inopum sociorum.

Idem Sat. 11.

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio caci propter patrimonia viuunt.

Ibidem.

I nunc & ventis animam committe dolato
Confisus ligno digitis à morte remotus,
Quatuor, aut septem si sit latissima tæda.

Idem Sat. 14.

Sed qua reuerentia legum ?
Quis metus, aut pudor est vnquam properantis auari ?

Ibidem.

Sponte tamen iuuenes imitantur cætera, solam
Inuiti quoque auaritiam exercere iubentur.
Fallit enim vitium specie virtutis & vmbra,
Cum sit triste habitu vultuque & veste seuerum.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus,
Tanquam parcus homo & rerum tutela suarum.

Ibidem.

Et pater ergo animi felicis credit auaros,
Qui mirantur opes, qui nulla exempla beati
Pauperes esse putant, iuuenes hortantur vt illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.

Ibidem.

Sed quò diuitias hac per tormenta coactas ?
Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,
Vt locuples moriaris, egenti viuere fato ?
Interea pleno cum turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et

Et minus hanc optat, qui non habet.
Ibidem.
Curatoris eget, qui nauem mercibus implet
Ad ſummum latus, & tabula diſtinguitur vnde.
Ouid. Amorum, lib. 1. Elegia. 10.
Non habet euentus ſordida præda bonos.
Idem amorum lib. 2. Elegia 10.
Quærat auarus opes & qua laſſarit eundo
Æquora periuro naufragus ore bibat.
Idem Amorum lib. 3. Elegia 7.
Iupiter admonitus nihil eſſe potentius auro,
Corrupta pretium virginis ipſe fuit.
Dum merces aberat, durus pater, ipſa ſeuera;
Ærati poſtes, ferrea turris erat.
Sed poſtquam ſapiens in munera venit adulter;
Prabuit ipſa ſinus, & dare iuſſa dedit.
Ouid. 1. Faſt.
Vix ego Saturno quanquam regnante videbam,
Cuius non animo dulcia lucra forent.
Tempore creuit amor, qui nunc eſt ſummus habendi,
Vix vltra quo iam progrediatur habet.
Creuerunt & opes, & opum furioſa libido;
Et cum poſſideant plurima, plura petunt.
Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant:
Ac ipſe vitiis ſunt alimenta vices.
Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab vnda,
Quo plus ſunt pota, plus ſitiuntur aqua.
In pretio pretium nunc eſt, dat cenſus honores;
Cenſus amicitias: pauper vbique iacet.
Seneca tragœdia quarta.
Rupere fœdus, impius lucri furor;
Et ira præceps, qua ſuccenſas agit
Libido mentes.
Seneca tragœdia ſeptima.
Audax nimium; qui freta primus,
Rate tam fragili perfida rupit,
Terraſque ſuas poſt terga videns,
Animam leuibus credidit auris.
Dubioque ſecans æquora curſu,
Potuit tenui ſidere ligno,
Inter vita mortiſque vias
Nimium gracili limite ducto.
Horat. ſerm. lib. 2. Satyra 5.
Qui nummos aurumque recondit: neſcius vti
Compoſitis, metuenſque velut contingere ſacrum?
Ibidem.
Nimirum inſanus paucis videatur, eò quòd
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Horat. epiſt. lib. 1. epiſt. 1.
Virtus eſt vitium fugere, & ſapientia prima
Stultitia caruiſſe. Vides quæ maxima credis
Eſſe mala, exiguum cenſum turpemque repulſam,
Quanto deuites animi capitiſque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens per ſaxa, per ignes.
Ibidem.
Pars hominum geſtit conducere publica: ſunt qui
Fruſtis & pomis viduas venentur auaras.
Excipiantque ſenes quos in viuaria mittant.
Multis occulto creſcit res fœnore.
Idem epiſt. lib. 1. Epiſt. 2.
Semper auarus eget, certum voto pete finem.
Idem epiſt. 9.
Ne te ſemper inops agitet vexetque cupido:
Ne pauor, & rerum mediocriter vtilium ſpes,
Virtutem doctrina parat.
Horat. carm. lib. 3. Ode 16.
Creſcentem ſequitur cura pecuniam,
Maiorumque fames.
Multa petentibus
Deſunt multa. Bene eſt cui Deus obtulit
Parca, quod ſatis eſt, manu.
Horat. ſerm. lib. 1. Satyra 1.
Paruula (nam exemplo eſt) magni formica laboris,
Ore trahit quodcunque poteſt, atque addit aceruo,
Quem ſtruit haud ignara, ac non incauta futuri,
Quæ, ſimul inuerſum contriſtat Aquarius annum,
Non vſquam prorepit, & illis vtitur ante
Quæſitis patiens, cum te neque feruidus æſtus
Dimoueat lucro, nec hyems, ignis, mare, ferrum,
Nil obſtet tibi, dum ne ſit te ditior alter.
Ibidem.
At bonæ pars hominum decepta cupidine falſo,
Nil ſatis eſt, inquit, quia tanti quantum habeas, ſis.

Ibidem.
Quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic ſolitus: Populus me ſibilat, at mihi plaudo.
Ipſe domi, ſimul ac nummos contemplor in arca.
Ibidem.

Non vxor ſaluum te vult, non filius omnes;
Vicini oderunt, noti, pueri, atque puella.
Miraris? cum argento poſt omnia ponat,
Si nemo præſtet quem non merearis, amorem?

Horat. ſerm. lib. 2. ſat. 2.
Ego vectigalia magna
Diuitiaſque habeo tribus amplas regibus, ergo
Quod ſuperat non eſt melius quam inſumere poſſis?
Cur eget indignus quiſquam te diuite? quare
Templa ruunt antiqua Deum? cur improbe chara,
Non aliquid patria tanto emetiris acerno?
Vni nimirum rectè tibi ſemper erunt res?
Horat. epiſt. 16. lib. 1.
Quo melior ſeruo, quo liberior ſit auarus.
In triuiis fixum cùm ſe dimittit ob aſſem.
Non video. Nam qui cupiet, metuet quoque porrò,
Qui metuens viuet, liber mihi non erit vnquam,
Perdidit arma, locum virtutis deſeruit, qui
Semper in augenda feſtinat & obruitur re.
Horat. lib. 1. Sat. 1.
Quid iuuat immenſum te argenti pondus; & auri
Furtim defoſſa timidum deponere terra?
Quod ſi comminuas; vilem redigatur ad aſſem.
At in id ſit quid habet pulchri conſtructus acerum?
Millia frumenti tui triuerit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus.
Manil. 4. Aſtrono.
Quid tam ſolicitis vitam conſumimus annis?
Torquemurque metu cæcaque cupidine rerum;
Æterniſque ſones curis dum quarimus æuum
Perdimus; vt nullo votorum fine beati.
Manil. 4. Aſtro.
Vt veniant gemmæ, totus tranſibitur orbis.
Nec lapidum pretio pelagus luſtraſſe pigebit.
Euripidis quatuor ſenarij aurei.
Εἰ ἐυτυχῶν τὸς βίον κεκτημένος,
Μηδὲν δέμοις τῶν καλῶν πεφύσεται.
Ἐγὼ μὲν ἔπως αὐτὸν ὄλβιον καλῶ
Φύλακα δὲ μᾶλλον χρημάτων ἐυδαίμονα.
Id eſt.
Si quis vitam in fortunis vixerit,
Neque pulchrum aliquid domi tentauerit:
Ego hunc diuitem aut beatum nullo modo,
Sed cuſtodem pecunia dixero:
Sophocles.
Φιλάργυρόν μὲν τὸ τῶν βαρβάρων γένος.
Id eſt.
Auarum omne genus barbarorum.
Heſiodus.
Χρήματα δ' ἐκ ἁρπαλέα, θεόσδοτα πολλὸν ἀμείνω.
Id eſt.
Non rapta, ſed diuinitus conceſſa pecunia præſtant.
Idem.
Μὴ κακὰ κερδαίνειν κατὰ κέρδεα ἶσ' ἄχεσι. Id eſt.
Turpe lucrum fugias: damni namque inſtar habetur.
Auſonius.
Qui laqueum collo nectebat, reperit aurum.
Theſaurique loco depoſuit, laqueum,
Atqui cenſiderat poſtquam non reperit aurum
Aptauit collo, quem reperit laqueum.
Auſonius.
Quis dives? qui nil cupiat. Quis pauper? auarus.
Petron. Arbit. in Sat.
Nec minor in campo furor eſt; emptique Quirites
Ad prædam ſtrepitumque lucri ſuffragia vertunt.
Venalis populus, venalis curia patrum.
Eſt fauor in pretio, ſenibus quoque libera virtus
Excidérat, ſparſiſque opibus conuerſa poteſtas.
Ipſaque maieſtas auro corrupta iacebat.
Vſque adeo ſolus ferrum mortémque timere.
Diphilus.
Ἆρ' ἔστιν αἰσχρόπατον. αἰσχροκερδείας,
Πρὸς τὸ λαβεῖν γὰρ ὢν ὁ νοῦς, τ' ἄλλ' ἐκ ὁρᾷ.
An non turpiſſima res eſt turpe lucrum?
Non quærit animus occaſiones arripiendi quippiam, hallucinatur ad alia.
Phocylides.
Πλοῦτε μὴ φείδευ, μίμνησ' ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις,
Οὐκ ἔνεσ' ἄδελω ἄλβον ἔχειν, ἠ χρήματ' ἀιδῆ.
Id eſt.
Diuitiis ne parce, recordare quod mortalis es.
Non licet in inferno diuitias habere, & pecunias afferre.
Ex Mænandro.
Πλεονεξίαι μέγιστοι ἀνθρώποις κακόν.
Οἱ γὰρ θέλοντες παραλαβεῖν τὰ τῶν πέλας.
Ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι.
Τὰ δ' ἴδια πρὸς ἐκείνοις τοῖς ἀλλοτρίοις.
Cupido habendi aliena, maximum malum:
Aliena namque qui ſtudent adſciſcere,
Sæpè excidentes ſpe ſuæ, contrà bonis.

Aliis addunt ipſimet tandem ſua.
Αλλὰ χεῖρόν πτὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν.
Ἔστιν οὖν φιλαργυρία πάντ' ἐνιᾳ.
Id nempe dicis omnium quod eſt caput
Malorum auaritiam mihi quum nominas.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Auarus in accipiendo nimius eſt, in dando parcus. *l. 2. Eth. c. 7.*

Illiberalis prodigo contrarius is eſt, qui in quibus opus eſt, quantumcumque ac quando decuerit, non expendit. *libro 1. Magn. Moral. cap. 23.*

Auaritiæ malum inſanabile. Nam ſenectus omniſque imbecillitas auaros efficit. Eademque magis tributa eſt à natura hominibus, quàm prodigalitas. *l. 4. Eth. c. 1.*

Auaritia in duabus rebus cernitur: vt ſi minus largiare, quàm deceat: & ſi modum accipiendo tranſeat. *Idem ibid.*

Qui magna, & à quibus nefas eſt accipiunt, quales ſunt tyranni, qui ciuitates oppugnant, fana deripiunt: ij non auari, ſed ſceleſti potius, impij & iniqui ſunt habendi. *Ibid.*

Aleatores, & fures, & latrones, omnes auari putandi ſunt: quod in turpi quæſtu ſunt occupati. *Ibid.*

Iure liberalitati auaritia oppoſita eſt: quod maius eſt malum quàm prodigalitas: ſæpiuſque ea peccatur, quàm illâ eadem effuſione. *Ibid.*

Inſatiabilis eſt hominum improbitas, quibus primùm ſatis ſunt duo oboli: cum autem eos conſecuti ſunt, tum ſemper plus expetunt, dum infinitas opes congeſſerint. Numquam enim expletur, nunquam ſatiatur cupiditatis ſitis: quam tamen vt expleant plerique viuunt. *lib. 2. de Repub. cap. 5.*

Eſt munus rei alicuius donatio ac honoris ſignum, quapropter tam æris auidi, quàm ambitioſi donare cupiunt: cùm id donatio habeat quod vtrique appetunt. Nam & res eſt, quam auari deſiderant, & honorem affert, quem ambitioſi expetunt. *l. 5. Rhetor. ad Theodect. c. 5.*

Qui his nominibus appellantur, parci, tenaces, auidi, omnes deficiunt & deſunt dando: ſed alienum nec appetunt, nec volunt accipere: quorum alij id faciunt bonitate quadam rerumque turpium fuga. In his cum inſector, & ſi quis talis: qui omnes ex ſingulari quadam auaritia nominati ſunt. Alij autem metu ab alieno manus abſtinent: quod non ſit facile qui ab aliis accipiat, eius res ab aliis non viciſſim accipi. *lib. 4. Ethic. cap. 1.*

Auaritia parum largitur illa quidem: ſed accipiendo niſi in paruis, vltra modum progreditur. *Ibid.*

Duæ res ſunt, quæ maximè homines ad maleficium impellunt, luxuries & auaritia. 2. *ad Heren. Cic.*

Corrupti ſunt, deprauatique mores admiratione diuitiarum. 2. *Offic.*

Nihil eſt tam ſanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia poſſit. 2. *Act. in Verrem.*

Nullum eſt officium ſanctum, atque ſolenne, quod non auaritia comminuere, atque violare ſoleat. *Pro Quintio.*

Nemo tam firmum habuit præſidium, quod auaritia non infregerit atque debilitauerit. *In Vatin.*

Auaritia eſt opinio vehemens de pecunia. 4. *Tuſc.*

Illi morbo qui permanat in venas, & inhæret in viſceribus, nec inueterascus euelli poteſt, nomen eſt auaritia. 4. *Tuſc.*

Magno malo eſt hominibus auaritia, idcirco quod homines magnis, & multis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem. 2. *ad Heren.*

In quibuſdam neque pecuniæ modus eſt, neque cupiditatum, quos nulla præda vnquam improbè parta minuit; ſed auget potius atque inflammat. 1. *de Fin.*

Nunquam expletur nec ſatiatur cupiditatis ſitis: neque ſolum ea quæ habent, libidine augendi cruciantur, ſed etiam amittendi metu. *Parad. 1.*

Auaritia inſatiabilis, immenſa & incredibilia poteſt. Ita enim hominum mentes obſtrictas tenet, vt eas nullo tempore reſpirare permittat. *In Vatin.*

Nullum eſt vitium terrius, quàm auaritia, præſertim in principibus, & Remp. gubernantibus: habere enim quæſtui Remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium. 2. *Offic.*

Quid fœdius auaritia? 1. *de legib.*

Auaritia ſenilis vituperanda ex maximè. Poteſt enim quicquam eſſe abſurdius, quàm quòd minus vitæ reſtat, eò plus viatici quærere? *Cato Maior.*

Pecuniæ imperiique libido, ſunt quaſi materiæ omnium malorum. Namque auaritia fidem, probabitatem, cæteraſque bonas artes ſubuertit: proque his ſuperbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere, edocuit. *Saluſt. in Catilinaria.*

Auaritia ſtudium pecuniæ habet, quod nemo ſapiens concupiuit. Ea quaſi venenis malis imbuta corpus animumque effœminat. Semper infinita & inſatiabilis eſt, neque copia neque inopia minuitur. *Idem.*

Natura mortalium auida eſt imperij, & præceps ad explendam animi cupiditatem. *Idem in Iugurt.*

Animus ægèr auaritia facile conuertitur. *Idem.*

Magnitudo pecunia à bono & honeſto in prauum abſtrahit. *Idem.*

Qui multas poſſidet diuitias, ac cum triſtitia degit, is omnium mihi & præſentium & futurorum infeliciſſimus eſt. *Theop.*

Auaritia gloriæ, & inſatiabilis cupido famæ, nihil inuium, nihil remotum videri finit. Auidi milites ſunt, & pecuniæ & gloriæ ſimul. *Ex nono lib. 2. Curtij.*

Difficile eſt nos contentos eſſe eo, quod offert occaſio: quippe ſordent prima quæque, cum maiora ſperantur. *Quintus Curtius de geſtis Alexandri.*

Diuitiæ non melius in fundis & in fœnore, quàm in ipſo hominis æſtimantur animo. Qui ſi eſt auaritia egenus, & ad omne lucrum inexplebilis, nec montibus auri ſatiatur, ſed ſemper aliquid, ante parta vt augeat, mendicabit, quæ quidem vera eſt confeſſio paupertatis.

Omnis enim cupido acquirendi ex opinione inopiæ venit, nec refert quàm magnum ſit, quod tibi minus eſt. *Lucius Apuleius de Magia. lib 1.*

Auaritia, Temperantiæ, cæteriſque virtutibus quæ ſunt in eius comitatu, planè eſt inimica. Hanc Paulus radicem, Democritus metropolim omnium vitiorum nuncupauit.

Auaritia eſt perturbatio, ſiue commotio ſtatus animi, qui ſtatim vt à rectæ rationis præſcriptione defecit, nullæ rei alienæ appetitiones, nec frænari, nec regi, nec contineri queunt. Hoc deteſtabile vitium, ſiue potiùs crimen, ſi mauis, morbus incurabilis cuicumque menti inhæſit, huic videtur Deus id quod ſatis eſt dediſſe nemini, potiſſimum ſibi. At in quamplurimos id effudiſſe, quod nimis eſt. Prorſus eſt labes mentis imbecillæ, qualis eſt leuium quorundam ſenum; tum animi anguſti, cuiuſmodi eſt multarum mulierculârum, ſæpiſſimè furentis; ſi quidem auaritia dici poteſt mitis quædam furia, quales ſunt Eumenides, cui finis eſt adeptio eius quod quiſque alienum concupiuit. Dici quoque poteſt inexplebilis quædam ſitis, qua perpetuò enecatur is, qui ſemper hiat ad ea quæ non habet. *Paſchalius, lib. de Virtutibus & vitiis,*

Franc. Petrarch. de Auaritia.

Dial. cv.

Dol. Auaritiæ ſtimulis vrgeor. Ratio. Bene ais ſtimulis: Nam & quærendarum opum cupiditates ſtimuli quidam, & quæſitæ opes ſpinæ ſunt. Ita enim illas vocat, qui metum neſcit: præclaræ vero diuitiæ, quæ & quærendæ torqueant, & quæſitæ. At ſi corpuſculum, ſi naturam, ſi vitæ reſpicias breuitatem, videbis te fruſtra ſuperuacuis curis angi, & paucorum egentem multa deſiderare. Inſuperque dum quærendis inhias, parta non cernere, atque ita quodammodo quærenda perdere, quo nihil eſt ſtultitius. Dol. Multa quærendi vrgeor appetitu. Ratio. Nec aduertis, quod inter quærendum tempus & vita, cui illa quærebantur, elabitur. Sic mira perplexitas incidit, dum vita abundare videmini; diuitiis indigeris: dumque indigentia illa præteriit, ſuperuenit altera & diuitiis abundantes, indigeris vita. Non hoc ignorabat ille ſapiens, vbi loquitur de eo parente, qui dicit, Inueniam requiem mihi, & manducabo nunc de bonis meis ſolus: & neſcit, quod tempus prætereat, & relinquet omnia aliis, & morietur. Et idem alibi: qui aceruat iniuſtè, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. O terribile dictum, ſed commune quotidieque ſe oculis ingerens, nec idcirco proficiens in animis auarorum. Idem rurſum: Auaro, inquit, nihil eſt ſceleſtius: & nihil eſt iniquius, quàm amare pecunias. Et vt ſcias, quoniam verò omnia conſonant; vt ait Ariſtoteles: Ecce vt Eccleſiaſtico ſapienti conſonant ſæcularis. Pecuniæ (inquit Cicero) fugienda cupiditas. Nihil eſt enim tam anguſti animi tamque parui, quàm amare diuitias.

Franc. Petrarch. de remed. fort.

Dial. xxvi.

Gav. Inuidioſa & præfulgida eſt ſupplex. Rat. Pro captu oculorum, ſeu forſitan animorũ. Verè autem onerosa rerum colluuies, ac turbida, ſed auaritia nihil vnquam ieiunius, nihilque miſerius, cuius famem & quærenda excitant, & quæſita non ſopiunt, dum quæ ſperata fulgebat, poſſeſſa ſordeſcunt. Itaque ſæpè diuitias dum quæſiſſe putaueris, ſolicitudinem & nauſeam quæſiuiſti. Hæ nunc tibi charæ: ſi vel chariores ſe alias oſtenderint, vel ſtuporem aſſiduitas dempſerit, viles erunt. Eſto autem, charæ ſint, & maneat ſtupor, nonne etiam error manet iſque difficilis atque perpetuus? ſiquidem quærendi ſtudium vnum fuit; ſeruandi labor eſt multiplex. Nunquam deerit quod reuiſas, quod numeres, quod complices, quod excutias, quod abſtergas, quod oculos ſimul & mulceat, & iuxta offendat. Gavd. Supellex immenſa eſt. Rat. O hominem, qui impedimentorum magnitudine delectatur.

De auaritia iam tandem ſcribamus, quæ fomentum auiditatis eſt, atque vrgens ad omne ſcelus calcat. Ab animis enim, in quos ſemel ingreſſa eſt, amicitiam bono. iſque deſiderium pellit. Ac nunquam inde egreditur, quin potiùs cum annis creſcit: & quamuis ſenio ſubeunte corporibus vires decreſcant, habendi cupiditas tempore ipſo augetur. Et quo minus ad viuendum ſpatij ſupereſt, tanto plus ſtruen iis intenta opibus timidius neceſſaria promit. Itaque quicunque auaritia captus laborat, cum neminem amet, à nullo etiam amatur: & cum omnia auro poſtponat, quanto plus auri poſſidet, tanto plus quærendo inhiat. Veluti hydropicus, qui bibendo ſemper magis ſitit, etſi totum aqua perfuſum plenumque corpus habeat. Quæ res effecit, vt non ſine ratione omnium Italorum conſenſu in idem conuenientium nomen, (auaritiæ enim comes ſemper eſt miſeria) auaros omnes miſeros eſſe dicamus. *Baptiſta Fulgoſius in ſuis exemplis, l. 9. c. 4.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Vt nihil eſt magis peſtiferum in exercituum Imperatoribus quàm parſimonia & auaritia, quæ priuatas res alit, publicas deſtruit: ita militum inſolentia omnes rectas leges militares euertit, ſi diutius impunè feratur, atque vt nemo glorioſus Imperator dici poteſt, niſi omni auro gloriam & virtutem præferendam cenſeat: ita inutilis eſt rebus militaribus quod audeat, vel in ipſos Imperatores omni abiecta reuerentia audacter inſurgere. *Natalis Comes. hiſt. lib. 3.*

Patet non modo offenſiones, ſed etiam ſuſpiciones magnorum principum eſſe deuitandas: Neque rurſus auaris & auri cupidis legationes, vel publica munia committenda ſunt ad gratiam, vel per affinitatem; cum priuatis potius quam publicis auara ingenia apta ſint negotiis. Vt

enim priuata parsimonia laudabilis est sine cuiusquam iniuria: sic publicis rebus magnificentia, & splendor & opportuna liberalitas multa publica mala auertit; quas virtutes qui non rectè calluerit, abstinere debet à Magistratibus aut repelli: sin autem, cæteros ciues & patriam in apertam perniciem trahunt. *Idem lib.* 16.

Turpe est homini ob rerum alienarum cupiditatem, bellum non necessarium sustinere, in quo & omnes suas fortunas in periculum sit adducturus. *Dionys. Halicarn. lib.* 8.

Quid prodest cum Tullio orationem rhetoricis stellare syderibus? cum Aristotele Dialecticæ gladio vera à falsis distinguere? Cum Zenone falsitatem probabiliter defendere? unicare sophismata? cum Donato in accentuum congruentia connectere dictiones? cum sapientia nostris temporibus nullius fructus præmietur stipendiis, nullius famæ eam fauoris aura extollat, ipsa vero pecunia honoris titulos & laudis emat præconia. *Alanus de complan. Nat.*

Auaritia est per quam in animis hominum deificatur pecunia, imo diuinæ venerationis exhibetur authoritas: proh pudor! metallorum ad metalli pondera ponderatos, iam non Cæsar, sed nummus & omnia quæ ab induidualibus vsque ad generalissima honores tanquam mediator excurrit.

Homini ad pecuniam omnia referenti, facilè diuina gustu inferiora sunt. *Pausanias in Lacon.*

Misera fames auri nihil sequendum putat, nisi quod ad præsens lucrosum, nihil honestum, quod pecuniæ vacuum. Grauis iam dum inoleuit humanis affectibus quærendi cupido, & mercatura facta est vita hominum, viuo & empto viuitur. *Egesippus l. 5. excidij Hierosolymitani.*

Nimiæ subditorum expilationes præbent causam rebellioni. *Anonymus.*

Auaritia principum & rectorum rerum publicarum sæpe causam dat subuersioni status publici, & principatus. *Idem.*

Quemadmodum hydropicorum desideria nunquam externo humore adhibito saturantur aut tolluntur nisi interna corporis dispositio curetur: sic concupiscentia illa plurima habendi nunquam exsaturatur: nisi vitium, quod in animo est, ratione aliquâ corrigatur. *Pol. lib.* 13.

Multi res suas agunt & augent communium. *Lipsius in centur. Miscell. epist.* 37.

Auaritia in Principe modis omnibus fœdior est & detestabilior quàm in priuato. *Guicciard. in Hypom. polit.*

Auaritia omnis improbitatis est metropolis. *Democritus apud Stobæum.*

Ij penates, ea ciuitas, id regnum æterno in gradu facilè stetterit, vbi minimum virium, Veneris, pecuniæque cupido sibi vendicauerit. *Max. lib.* 3.

Auaritia magis his, qui gubernant parit odium, quàm cætera, & virtutes omnes eneruat, & obscuriores reddit, & sæpè imperia euertit. *Fr. Patrit. de republ. l.* 4.

Auaritia & luxuria omnia regna euertit. *Liu. Dec.* 4. *l.* 4.

Fines habendi nimis constituamus, & quod Naturæ satis est, etiam cupiditati. *Ex centur. Miscell. Epist.* 41. *Lipsius.*

Duæ pestes humani generis Ambitio & auaritia. *Ibid. epist.* 49.

Iasones iam multos videmus, qui palam ad Colchos & Vellus aureum eunt. *Ibid. epist.* 78.

Ambitio aut auaritia multa oppida & regna euertit. *Ibid.*

Ambitio & auaritia sæpè velatur Religionis Mantello. *Contra Dialog.*

Ingenia pluris habendi cupiditati dedita, si à consuetis exercitiis prohibeantur, difficile tolerari possunt. *Dionys. Halic. l.* 8.

Qui vi violantur, læduntur quidem, sed aliis haud iniurij esse videntur: at, qui pecuniis corrumpuntur, Ij & læduntur & infamiam incurrunt. *Xenoph. de rebus gestis Græc. l.* 7.

Auaritia potentiæ innatum malum. *Plut. in Pyrrho.*

Animus æger facilè conuertitur auaritia. *Sallust. de bello Iugurth.*

Ex pecuniæ cupiditate factiones dissensionesque nascuntur. *Cæsar. l.* 6. *de bello Gallico.*

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egerunt. *Tacit. histor. lib.* 1.

Auaritiæ nihil nefas est. *Curt. lib.* 4. Insatiabilis auaritiæ est, adhuc implere velle quod iam circumfluit. *Idem.*

In Imperatore auaritia est acerbissimum malum. *Vulcat. Gall. in Auilio Cassio.*

Auaritia hominum non facilè conquiescit, dum conatibus fortuna respondet. *Niceph. Gregoras hist. lib.* 4.

Lucri cupiditate cæci, tutis rationibus neglectis in pericula ruunt, *G. Pachimer. hist. lib.* 9. Nullum bonum parat auaritia: mater autem omnium malorum consistit. P. *Diacon. in Mauricio.*

Hodie passim plus auri vis quam honesti ratio potest. *Fr. Guicciardinus hist. lib.* 8.

Auaritia fidem, probitatem, cæteraque artes bonas subuertit: pro iis superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit. *Sallust. de conjurat. Catil.*

Maximè fœdum atque detestabile animorum malum auaritia est, vt quæ sacra profanaque in æquo ponat, rapiendi licentiam summum ius ducat, nullum Dei metum, nullum honesti respectum habeat, id demum decere, fasque esse existimans, pacto quouis abundare plurimùm. *Io. Iouian. Pontan. hist. lib.* 4.

Auaritia, bellua fera, immanis intoleranda est: quò intendit, oppida, agros, fana, atque domos vastat: diuina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant, quò minùs visu penetret, famâ, pudicitiâ, liberis, patriâ, atque parentibus cunctos mortales spoliat. Verùm, si pecuniæ decus ademeris, magna illa vis auaritiæ facilè bonis moribus vincetur. *Sallust. in fragm. histor.*

Apud veteres Scythas, argentum, aurum, margaritæ, cæteræque gemmæ, non pluris fiebant, quàm puluis. Nulli inter eos solemnes ludi, nulla ambitiosa spectacula, nullæ disceptationes de naualibus trierarchiis, & legibus agrariis, sed quod ad hæc quidem attinet, pacata omnia, & vita seditionum expers. Vt enim febres; quæ humana corpora infestant, è materiâ oriuntur, ac tandiu vigent, quandiu illa præstò est: cùm verò & media diuturna & potionibus medicorum praui humores consumpti fuerint, statim & febris desinit; & vires corporis paulatim redeunt; sic etiam apud illam gentem, cùm eæ res non essent, è quibus lites & contentiones oriuntur, mutuæque insidiæ & cædes suscipiuntur, neque iudiciis, neque curiis, neque legum recitationibus opus erat: ac ne eloquentia quidem verborumque argutiæ: ac perplexæ inuentiones locum habebant: sed innata quædam iustitia illos regebat, & haud inuidenda libertas. *Niceph. Gregoras, histor. lib.* 2. Chaganus, Scythiarum Septentrionalium Rex, quum Romanorum castella inuasisset, primo impetu quasdam munitas vrbes cepisset, omnem Istro vicinam Regionem populatus fuisset, amnis ipsius flumina sanguine interfectorum tinxisset, suorum hastas & enses cruore abluisset: tandem magna captiuorum multitudine coacta, quæ virorum ad 12. M. contineret, ad Mauricium Imperatorem mittit, vtque captiuos redimat hortatur. Verùm neque Scythicæ crudelitatis extremus furor neque barbari Regis immanitas, neque luctus, eiulationes, lachrymæ captiuorum flectere durum Imperatoris animum poterant, qui ab auaritia totus occupatus erat. Rursus ergo Chaganus, suis ad Mauricium missis, moderatius & æquius agi cum eo iubet, magna de pretio summa deducta. Quum autem Imperator aspidem imitans, aures obduraret, nec vocem excantantium admittere vellet: excandescit Chaganus tigridis instar, morti tot captiuos addicit, tantam (heu) multitudinem gladiis interficit, totam regionis superficiem cadaueribus operit, campos sanguine cruentat aceruis interfectorum ad pinei stipitis altitudinem constratos. O aurum! (auri amor) tyranne crudelis, hominum persequutor, audacissimè, fraudulente, ex malorum omnium, castellum perniciei, vastator vrbium, propugnaculorum euersor, murorum dilacerator, oppidorum oppugnator, ædium successor, qualibus malis mortales diuexas; Nulla res in hominum vita tecum in certamen descendere potest: nulla res terrena tecum potest in comparationem venire: durum emollis, mollem induras: linguam mutam soluis loquacem comprimis: currendo valentem tardum efficis, ac vicissim de tardo volucrem: corda inflammas & voluptate quadam demulces sensus illecebris ineuitabilibus, ceu præstigiis quibusdam excantes: quum interim venustas illa tua non minus veneno suo, quàm vipera noceat; leges & iura proculcas; verecundiam & pudorem abigis, sepulchra violas, parietes perforas: nihil non habes venale, nihil non prodis. Mirum friuolum quiddam est, ac fabula mera, vulgo quod dicitur, adamantem solum sanguine molliri. Quid enim esse te potuit efficacius, etiam in saxis molliendis? *Constat. Manass. Annal. pag.* 94.

¶ Apophthegmata.

Bion, auaritiam dicebat omnis improbitatis esse metropolim. *Stob. Serm.* 10.

Idem, diuites sordidos dicebat ita facultatum suarum curam habere, quasi essent propriæ: rursus, ex iisdem nihil capere vtilitatis, quasi essent alienæ. *Laërt. lib.* 4. *cap.* 7.

Idem in diuitem quendam sordidum ita loquutus est: Hic facultates suas non possidet, sed ipsum possident facultates. *Laërt. lib.* 4. *cap.* 7.

Idem eos deridendos putabat, qui eius generis diuitiis præter modum student, quas fortuna largitur, illiberalitas seruat, benignitas ausert. *Max. serm.* 12.

Chilon, dicere solebat, hominum bonitatem ita auro probari, quemadmodum aurum Lydio lapide. Ostendens permultos, qui aliis vitiis diu restiterint, opum auiditate persæpe à virtute deduci. Et qui aduersus opes constans fuerit, eum de cæteris vitiis facilius victoriam reportaturum. *Fulg. lib.* 7. *c.* 2.

Aristides, auarus quidam & prædiues quum paupertatem ei exprobraret: Mihi, inquit, paupertas nihil mali videndum præbebit, tibi autem, diuitiæ per fas nefasque paratæ turbas non paucas. *Max. serm.* 12.

Anacharsis, quum rogaret quendam, quanta esset spissitudo nauium? respondit. Quatuor digitorum. Tantillum, ait Anacharsi, à morte sunt qui auaritia & lucri cupiditate irritati, pernauigant maria, incerti de reditu. *Laërt. lib.* 1. *cap.* 9.

Aristippus à Dionyso pecunia donatus, Platonis libris: atque ob id à quodam reprehensus, quasi ad rem attentior esset quam Plato: Quid refert, inquit? mihi pecuniis erat opus, Platoni libris: sentiens, neutrum accusandum. *Laërt. lib.* 2.

Idem Platoni obiurganti, quod multos pisces emisset, respondit, se illos emisse obolo, quumque Plato, me non esse obsoniorum auidum, sed re pecuniæ amantem. *Laërt. lib.* 2. *cap.* 8.

Simonides interrogatus, cur in extrema senectute auarus esset? Quoniam, respondit, malim defunctus opes inimicis relinquere, quam viuus amicis egere. *Stob. serm.* 10.

Democritus dicebat, diuitum multos esse procuratores, non autem pecuniarum dominos. Auarus enim non suas possidet diuitias, sed possidetur à diuitiis, quarum non tantùm seruus, sed mancipium merito dici potest. *Max. serm.* 12.

Idem vna (dicebat) cupiditas mortalium extimulat animos, vt opes assequan

assequantur. Atqui videmus, iisdem congestis, discruciari nihilominus cogitationes. Tum illis amissis, relinqui tristitiam, luctumque perpetuum. *Stob.*

Idem, cupiditas plurium, inquit, amittit præsentia, sicut Æsopicus ille canis. *Stob. serm.* 10.

Diogenes interrogatus quid esset in vita optimum? Libertas, inquit. At verè liber non est qui seruit vitiis: nec liber esse potest qui multis eget: plurimis autem eget auarus, ambitiosus, ac deliciis deditus. *Laërt. lib.* 6.

Idem interrogatus, quænam essent feræ pessimæ? respondit in montibus vrsi, & leones, in ciuitatibus autem publicani & sycophantæ. *Anto. in Meliss. part.* 1. *serm.* 34. *Max. serm.* 22.

Idem poscebat aliquid ab homine auaro, quem vbi videret cunctantem, ac negaturo similem: ô homo, inquit, ad cibum te postulo, non ad cyppum: vt qua licet, Græcarum vocum affinitatem reddam. Græcis enim τροφὴ cibus est, & ταφὴ sepultura. *Laërt. lib.* 6.

Idem Anaximenis seruos conspicatus multa vasa ferentes, cuius ea essent interrogauit. Quum autem illi Anaximenis esse respondissent: An non pudet eum, inquit, tam multa habere, seipsum non habens? Voluit autem indicare, hominem auarum esse extra seipsum. *Max. serm.* 12.

Idem intuens quendam opulentas anus amari simulantem: Hac ratione, inquit, non oculum, sed dentes amisit. *Stob. eod. serm.*

Idem auaros hydropicis comparabat. Illos enim argento plenos, hos autem refertos aqua, amplius desiderare, idque vtrosque in magnam sui perniciem dicebat. Affectus enim ipsorum eò magis intenduntur, quò largius desiderata consequuntur. *Stob. serm.* 10. *Ead. similit. vtitur Polyb. hist. lib.* 13.

Archelaus rex. Timotheus musicus, quum ab Archelao minus quàm sperarat accepisset canens subtaxabat Archelai auaritiam. Tu argentum terræ genium laudas. Succinuit illi Archelaus; Tu verò, inquit, postulas. *Busc. lib.* 1. *ex Plut.*

Socrates, interrogatus quinam essent auari? Respondit, qui turpia lucra venantur, & necessarios aut amicos negligunt. *Stob. serm.* 10. *Max. serm.* 8.

Plato ad quempiam accumulandæ pecuniæ semper incumbentem, ô improbe, dixit, ne possessioni augendæ studeas, sed minuendæ cupiditati. *Stob. serm.* 10.

Timon Demosthenes cùm animaduertisset, auarum quendam ad sepulchrum efferri: Iste, inquit, cum vitam non vitalem vixerit, aliis vitam reliquit. Bios autem Græcis & vitam & victum significat. *Max. serm.* 1. *Stob.*

Idem, quibusdam arbitrantibus Demadem iam desiisse malum esse: atenim, inquit Demosthenes, saturum videtis, veluti leones. Erat pecuniarum auidus Demades, leones autem minores sunt saturi *Eras. lib.* 4. *apopht.*

Timon ille cognomento Misanthropos, id est, hominum exosor, elementa malorum esse dixit Auaritiam & Ambitionem: quemadmodum enim ex primis illis & secundis principiis generantur naturaliter omnia, sic ex auaritia & ambitione omnia vitia progenerantur alia. *Stob. serm.* 8. *& Eras. lib.* 6. *apopht.*

Hadriano Sophista miserat quidam pisces in disco argenteo: at ille delectatus vasculo, non remisit, tantum ei qui miserat, respondit, Bene facis, quod etiam pisces: quasi discus esset dono missus, pisces tantum nouitatis gratia additi. Quidam autem dicunt ioco factum, vt castigaret discipuli vitium, qui sordidior esse dicebatur: nam eo admonito, discum reddidit. Quum esset apud Coloniam Agrippinam, senatus honoris gratia misit vinum in cantharis testaceis, nec eos repeti mos est. Id admiratus, rogauit causam. Responsum est, olim vinum solere mitti cantharis argenteis: hoc honoris quum esse habitum cuidam ex eorum numero qui magnam nobilitatis partem existimant rapto viuere; postridie mane profectus est cum argenteis cantharis. Re comperta, misit ad illum senatus, qui cantharos repoſceret. At ille: Vltro, inquit, donò dedistis & ego gratias egi. Hoc casu admoniti, mutarunt consuetudinem. *Verba sunt Eras. in apopht.*

Cleomenes Anaxand. F. dicente quodam illi, delicatus es: At melius est, inquit, quàm iniustum esse. Tu verò pecuniam sortitus multam, nondum contentus es: sed subinde cogitas, qua ratione cumulo adiicias. *Busc. lib.* 1. *cap.* 1.

Hieron, vituperatus, quod cum multos rhetoricari docuisset, ipse egeret: Atqui, inquit, non docui eos ditescere; neque studere pecuniæ. *Max. serm.* 12.

Antigonus in extorquendis pecuniis acer erat ac rigidus. Cuidam itaque dicenti, At non talis fuit Alexander: Meritò, inquit, nam ille metebat Asiam, ego culmos lego. Sentiens, opulentissimam Asiam prius ab illo spoliatam, sibi à spoliatis corradendum quod posset. *Plut. in apopht.*

C. *Fabricius* P. Cornelium, hominem (vt putabatur) auarum & furacem, sed egregiè fortem ac bonum imperatorem, suo suffragio fecerat consulem: Huic quum Cornelius ex more gratias ageret, quod immemor simultatis, ipsum fecisset consulem bello præsertim magno & graui: Nihil est, inquit, quod mihi gratias agas; si malui compilari quàm venire. Compilamur furto, veneunt bello capti. Proinde inimico fauit, cuius dexteritate sperabat fore, ne Romani venirent in manus hostium. *Eras. lib.* 6. *apopht.*

Scæuola, Septimelio Anagnino (quem Plutarchus & Plinius Septimuleium vocant) cui pro C. Gracchi capite erat aurum repensum, roganti, vt se in Asiam præfectum duceret: Quid tibi vis, insane? tanta malorum est multitudo ciuium, vt tibi hoc confirmem, si Romæ māseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum. *Cic. l.* 2. *de Ora.*

Deiotarus. M. Crassus ad Parthicum bellum proficiscens, quum in itinere Deiotarum Galatarum regem, extremo iam senio confectum, nouam vrbem ædificantem offendisset: O rex, inquit, quidnam negotij hoc est? Quid, quum iam duodecima diei hora tibi adsit, nouam vrbem condere incipis? Ad hæc subrideus Deiotarus, Crassique auaritiam subcarpens, Tu verò, inquit, imperator, quum sis haudquaquam (vt videre videor) matutinus (erat enim sexagenarius) in Parthos cum exercitu festinas, prædam amplissimam rapturus. *Busc. lib.* 1. *cap.* 1. *ex Plutarch.*

Cicero, quum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino apposito diceret, Bibe Falernum hoc annorum quadraginta: subtaxans Cicero hominis auaritiam, Bene ætatem fert, mi Damasippe, ait: Veniamque dedit vino, vnde gloriam Damasippus aucupabatur. *Busc. lib.* 1.

Idem Crasso dicente, Stoicorum esse dogma, virum bonum esse diuitem: Vide, inquit, Cicero, ne magis hoc sentiant, sapientis esse omnia: rectè norans Crassi auaritiam, cui nihil esset satis. *Eras. m.* 4. *apopht.*

Vespasianus instituerat vectigal è lotio. Super hoc à filio monitus dissimulauit, donec prima pensio esset soluta. Eam pecuniam admouit ad filij nares, scisciians, num odore offenderetur. Negante illo: Atqui hæc, inquit, è lotio est. *Suet. & Busc. l. c.* 1.

Idem legatis nunciantibus, decretam illi publicè non mediocris summæ statuam, iussit vt eam continuò ponerent, & cauam ostendens manum. Ecce (inquit) parata basis, Significans, vt eam pecuniam, quam in statuam decreuissent impendere mortuo, viuo darent in manum. *Suet. in Vespasian.*

Idem, in itinere quodam mulio desiliit, quasi calceaturus mulas: sed re vera, vt adeundi litigatori spatium moramque præberet. At Cæsar dolum suspicatus, interrogauit mulionem, quanti calceasset? pactusque est lucri partem. Hoc si fecit vt suos corrigeret, ciuilitas fuit: sin vt eo emolumento fieret ditior, sordidum erat. *Suet. in Vespas.*

Idem, quidam è charis ipsius ministris apud ipsum pro quodam, quem fratrem suum esse simulabat, intercedebat, vt illi procuratio committeretur. Id sentiens Cæsar candidatum solum ad se vocauit, exegitque pecuniam quam illi suffragatori suo pepigerat: ea accepta, mox ordinauit. Huius rei ignarus minister, rursus interpellauit pro fratre; cui Vespasianus: Alium, inquit, tibi fratrem quære: hic quem tuum putas meus est. *Suet. in Vespas.*

Anonymus: rusticus quidam, quoniam gratuitam libertatem supplicitèr petens à Cæsare Vespasiano, repulsus esset, non est veritus clarè dicere: Vulpes pilos mutat, non mores: exprobrans illi naturæ rapacitatem: quasi mercede data concessurus fuisset, quod gratuitò negabat. *Suet. & Busc. lib.* 1. *c.* 1.

Alexander Seuerus, Vetronium Thurinum, familiarem, quod his qui petebant aliquid à Cæsare, vendidisset suum patrocinium, mentiens interim multa, conuincendum curauit, & conuictum damnatumque ad stipitem alligari iussit, supposito igne ex humida materia, præconte clamante: fumo punitur, qui fumos vendidit. *Ælius Lampridius.*

Iugurtha cum pecunia Romanos exagitasset, iussusque tandem esse à senatu paucis diebus Italia decedere: postquam Roma egressus est, fertur sæpè tacitus respexisse; & postremo dixisse, O vrbem venalem, & mox perituram si emptorem inuenerit. Quod paulò post euenit; Romani quippe, antea cum inuicti essent, sola auaritia victi sunt, & antiquum nominis decus planè amiserunt. *Busc. lib.* 1. *c.* 1. *ex Sallust.*

Nero nunquam cuiquam munus publicum delegauit, quin hæc adiiceret: Scis quibus mihi est opus: & hoc agamus; ne quis quid habeat. Vox prædone quàm principe dignior. *Suet. & Dion.*

¶ Similitvdines.

Salomonis: sicut nudi egressi sunt ex vtero matris? ita nudi eò reuertentur, vnde prodierunt, neque vlli quicquam eorum hinc secum asportabunt, quæ tantis molestiis conquisierunt. *Eccl. c.* 5.

Chrysostomi: vesana diuitiarum cupiditas est morbus insanabilis, fornax quæ nusquam extinguitur, tyrannis per orbem longè diffusa. Diuitiæ ingratæ sunt, fugitiuæ, homicidæ, crudeles & implacabiles, bestiæ incurabiles, præcipitium vndequaque præruptum, scopulus assiduis plenus fluctibus, mare innumeris ventis agitatum, tyranni acerbè imperantes, nunc quovis barbaro sæuiores, inimicæ, irreconciliabiles, hostes implacabiles, quæque nunquam erga eos à quibus possidentur, remittunt simultatem. *Hom.* 5. *de Auaritia.*

Sicut bestia fiet sæua, more leonum, more pardorum, more vrsorum: qui dum includuntur, coërcenturq; in tenebris, erigunt animos, acuuntque iras; Itidem & diuitiæ dum includuntur, & refodiuntur acrius rugiunt quam leones perturbantque omnia. Quod si eas è tenebris eduxeris, & in egenorum ventres dissemines, ex feris bestiis fiunt oues, quæ fuerant insidiosæ duces: pro scopulis fient portus, pro naufragio tranquillitas. Quandoquidem & hoc in nauigiis videre licet, si quando onus est iusto grauius, demergitque cymbam: rursum cum est moderatum, prospero fertur cursu. Idem vsu venit in nostris ædibus. Quum vltra quam vsus postulat, congeris pecunias, exigui venti procella & quivis rerum inexpectatarum incursus demergit cymbam: ac si tantum reponas, quantum postulat necessitas, etiamsi vehemens turbo ingruat, facile percurris vndas, ne totum amittas. Noli quæ superant vsum congregare, ne perdas etiam necessaria. *Homil.* 5. *de Auaritia.*

Sicut qui metallorum operi traditi sunt, nullum inde emolumentum nullas opes consequuntur, sed periculo magno, atque detrimento suo, aliis laborant, nihil prorsus de sudore, de labore, & morte, quam plerumque obeunt, ad fructum suum inde conuertentes: Ita & illi, qui

non sibi, sed aliis diuitias quærunt, imo & his multo miseriores sunt, quoniam mors doloris finem illis, his quos gehennæ expectatio, veræ afflictionis initium affert. *Homil.* 50.

Sicut igitur eunuchus virginem amplexus ingemiscit: Sic omnes qui diuitiis inhiant. *Homil.* 84.

Amor pecuniæ, vt fera quædam & crudelis domina omnium corda possidet, & tyrannica dominatione deuincit. Sæuit vt barbarus, feruet crudeliter vt tyrannus, debacchatur impudenter vt meretrix, nusquam miseretur, nusquam pudet. Et, cum lupis, vrsis, leonibus ferocius sæuiat, suauis tamen videtur hominibus, & amabilis, melle imo & fauo ipso dulcior. Cumque his qui eam desiderant, & exoptant, gladios acuat, quotidie foueas paret, scopulisque eos mille, & mille naufragiis illidat, experitur tamen ab eis. Volutari in cœno eius tanquam sues delectantur, & vt canthari stercus eius euoluere. Tales quodam modo omnes qui auaritiæ huic manus dederunt, infeliciores & turpiores etiam istis immundissimis animalibus. *Homil.* 30. *Quod nemo lædatur nisi à seipso.*

Auarus cæcus est. Amor namque pecuniarum pupillam mentis tuæ quasi quidam malignus humor influxit, densamque iam nebulam prorsus operatus est: sed & disrumpi atque dispergi hanc nebulam facile est, si scilicet radium doctrinæ Christi volueris exhortantem admittere, dicentem: Nolite thesaurizare vobis, &c. *Hom.* 21. *in Matth.*

Quomodo luxuria corruptus atque petulans, qui ad omnem corporis formam hiscit, à dæmoniaco differt; non videtur nudus ambulare: sed corporeis quidem vestibus amictus est, veris autem vestibus priuatus: non lapidibus seipsum cædit; sed sceleribus, quæ lapidibus duriora asperioraque sunt. Quis hunc iuuare poterit; quo fit, vt nunquam sit in seipso, sed in sepulchris versetur. Sepulchra sunt meretricum diuersoria, cùm multo fœtore, multa putredine sunt repleta. Non minæ, non exhortationes ipsum ligare poterunt, omnia hæc vincula spernit: Sic auarus. *Hom.* 29. *in Matth.*

Æris quidem auidi beneuolos, nisi vtiles sibi sint, inimicos dicunt: & liberum hominem si possent, libenter in seruitutem suam redigerent. Dæmoniaci verò nihil huiusmodi faciunt, sed ipsi soli suo malo laborant, & illi quidem multas domos euertunt, nomenque Dei propter ipsos blasphematur. Communis ærumna ciuitatum atque orbis totius. Dæmonibus autem exagitari lachrymas nobis ita mouent, vt eorum facilè misereamur. Et isti non sentiunt plerumque quod agunt: illi præmeditati omnia faciunt, mediis vrbibus bacchantes, ac nouam insanientes insaniam. Quando enim omnes simul dæmoniaci tantum facinoris committent, quantum Iudas solus commisit. Qui ad extremam iniquitatem turpi pecuniarum ardore ductus est, pariterque omnes qui illius auaritiam imitantur, quasi feræ bestiæ à catenis solutæ cunctos homines nullo resistente perturbant ac lacerant. Vt vincula quidem etiam his vndique iecta sunt, iudicij timor, legum terror, multorum odia, cæteraque huiusmodi: sed his ruptis omnia perturbant: quod si quis hos nexus omnino ab eis auferret, tunc videres peiore hos dæmone quam dæmoniacos, ac fortiore vexari. *Hom.* 30. *in Matth.*

Quemadmodum sine fluctibus mare nunquam conspicitur: Sic animos diuitum auarorum absque sollicitudine, tremore, turbatione, curis, periculis nunquam reperies, sed antequam priora componant, alia inuaserunt. *Hom.* 39. *in Matth.*

Nullum inter auri solicitos collectores, & cœni atque laterum operarios discrimen est. Nam vt tunc Pharao, atrocissimus ille tyrannus, flagellis ad colligendas paleas compellebat Hebræos: Sic etiam nunc diabolus ad officium laterum, flagellis cupiditatum multos incendit: Quid autem aliud aurum, quàm cœnum, & argentum, quàm palea? Sicut ergo palea ignem: Sic pecuniæ cupiditas auaritiæ flammam incendit, & quasi cœnum coinquinat possidentes. *Homil.* 40. *in Matth.*

Quemadmodum si quis febricitans, plenum frigidissima vas aqua rapuerit ab aliquo, & eam pestiferam bibendi cupiditatem expleuerit, ac morte sui sum tradiderit, non eum vnde aqua rapta est, sed eum qui rapuit accusamus, & sibi ipsi iniuriarum censemus: Sic certo de auaris atque rapacibus cogitare debemus. Peiore namque febri isti laborantes; alienarum rerum rapina, habendi cupiditate, inflammantur. Si quis etiam furore concitus, gladio à latere cuiuspiam rapto, seipsum occiderit: nonne qui rapuit sibi ipsi iniuriam intulit, cum is à quo ensis raptus fuit, nulla sit vexatus iniuria? Hoc ipsum quoque in pecuniarum rapina fieri videmus. *Homil.* 52. *in Matth.*

Quemadmodum si quis in limpidum fontem stercus iniiciat, totum immundum reddit: Ita si diuitias auaritia attigerit, omnes fœtore suo corrumpit. *Hom.* 72. *in Ioan.*

Vt in morbis & fistulis, nisi quis prius fluentem humorem, & vulnus sistat, quæcunque imposuerit medicamenta, non amota morbi causa, omnia frustra contendet. Ita & nos nisi manum ab auaritia, & malum hunc amorem cohibuerimus: licet eleemosynam demus, viam incassum laboramus. *Homil.* 82. *in Ioan.*

Sicut quisque, siue regis violaret vxorem, siue pauperis, siue serui, pari ratione adulter est, cum peccatum non ex personarum differentia, verum ex voluntate improba, id scelus admittentis indicetur: Ita & hic, immo illum magis adulterum dixerim, qui quamlibet ex vulgo, quàm qui ipsam reginam violauerit. Illic enim plurima irritamenta sunt, puta opes, elegantia, forma, & eiusmodi, quorum hic nihil inuenitur. Eadem profectò ratione illum magis ebrium dixerim, qui quolibet vino, quam qui optimo inebriatur. Ita & cupidum eum potissimum censeo, qui ne minima quidem rapere omittit. Nam qui maxima, minima fortasse contemnet. Fur igitur magis hic quam ille est. *In* 2. *ad Tim. Homil.* 3.

Quemadmodum aduersi quidam, ac furentes venti si in mare placidum irruant, ipsum funditus vertunt, adeo vt arena profundi superius misceatur vndis: Ita & pecuniæ cupidi omnia penitus miscent: neminem, qui huiusmodi est, amicum noui. *In* 1. *ad Tim. Hom.* 12.

Sicut flamma vehemens, vbi in syluam incidit, peruertit omnia, & desolatur: Ita & ista orbem destruxit vniuersum. *In* 1. *ad Tim. Hom.* 12.

Vrsi & Lupi saturati rapinam relinquunt: Auaris autem nulla satietas est. *Apud Ant. Melis. Serm.* 12. *part.* 1.

Idololatria, deterior est auaritia. Si quidem idololatræ Dei creaturas adorant & venerantur, coluntque creaturam præter creatorem: Auari autem suum ipsius opus adorant. Deus quippe auaritiam non creauit sed insatiabilis & immodica hominum cupiditas eam excogitauit.

Olympiodori. Famulus securam vitam ducens, quocumque demum victu alatur, dulci somno reficitur: At qui pecuniis seruit herum habet importunum, qui dormire eum non sinit, curam scilicet augendi lucri, anxietatibus plenam. *In Eccl.* 5.

D. *Basilij*: quemadmodum si quis in theatro sedilia occupet, ac deinde superuenientes excludat, sibi proprium vendicans quod omnium vsui patet: Ad eum modum se diuites gerunt. Cum enim quod commune est, priores inuaserint, ex præoccupatione id proprium sibi faciunt. *In Lucam.*

Maximi monachi: vita auarorum hominum similis est mortui conuiuio: omnino enim cum habeat, qui delectetur neminem habet. *Ser.* 12.

Quemadmodum qui intercutis morbo laborant, quò magis bibunt, eò magis sitiunt: sic auarus quò magis habet, eò magis etiam sitiens desiderat. *Ibid.*

Quemadmodum à mortuo nullum colloquium: Sic nec ab auaro vllum beneficium quærendum est. *Ibid.*

Antonij monachi: potu restinguitur appetitus bibendi, & cibus desiderio cibi medetur: Auaritia verò non aurum, nec argentum extinguit. *In Melissa part.* 1. *ser.* 34. *ex Plut.*

Socratis: Socrates auaros comparabat auibus, quarum alia deglutit, quicquid inuenerit, & quandoque suffocatur: aliæ verò sequuntur, vt quod habet, ei extorqueant, & ipsæ quoque aliæ post alias suffocantur. *Apud Anton in Melissa part.* 1. *serm.* 35.

Auarorum diuitiæ, vt sol post occasum, neminem mortalium oblectant. *In Melissa Ant. part.* 1. *serm.* 34.

Diogenis: quemadmodum hydropici quò magis bibunt eò magis sitiunt. Ita auarus quò magis habet, eò magis habere cupit. *Apud. Stob. serm.* 8. *De iniustitia.*

Quemadmodum arbores & vires in locis inuiis & præruptis nascentes, non hominibus, sed coruis & aliis animalibus fructus adferunt: Sic diuitiæ si ab homine auaro possidentur, in vsum aliorum hominum nequaquam cedunt, sed adulatoribus & assentatoribus subseruiunt. *Apud Stob. serm.* 90.

Democriti: quemadmodum inter vlcera pessimus est affectus phagedenæ. Ita in pecuniis animus non contentus, & sibi inæqualis. *Apud Stob. serm.* 90.

Aristotelis: quemadmodum Cæcias ventus (quem Plinius media inter aquilonem & exortum regione flare scribit) contra aliorum septentrionalium ventorum naturam nubes non pellit, sed magis ad se trahit: Ita auarus opes ac diuitias.

Polybij: quemadmodum hydropicorum desideria nunquam externo humore adhibito saturantur aut colluntur, nisi interna corporis dispositio curetur. Sic concupiscentia illa pura habendi nunquam exsaturatur, nisi vitium quod in animo est, ratione aliqua corrigatur. *Lib.* 13. *historiarum à principio.*

Plutarchi: vt Chius ille vina optima vendebat aliis, ipse vappam potabat: Sic qui omnia sua deprauant, nec suis ipsorum bonis fruuntur. Huius serui interrogatus quid ageret dominus? Cùm adsint, inquit bona, quærit mala. *In Moral.*

Quemadmodum adulteri alienas vxores adamant, suas contemnunt: Sic quidam aliorum bonis magis delectantur, sua eleuant, aut etiam negligunt. *In Moral.*

Vt ij quos dolentes sopor occuparit, tristia somniant: Ita qui inuidia, superstitione, auaritia laborant. *In Moral.*

Vt membrum scabiosum semper opus, habet fructu: Ita cupiditas animi nunquam satiatur. *In Moral.*

Quemadmodum apes ad mellis: Ita auari ad lucri odorem confluunt. *In Moral. meminit eius etiam Maximus serm.* 12.

Aristonymi. Hominis auari vita si licernio, hoc est, funebri conuiuio similis est. Cùm enim habeat omnia cætera, exhilaraturum non habet. *Apud Stob. serm.* 8. *de iniustitia, & Antonium in Meliss. serm.* 34.

Stobæi, quemadmodum is qui bonum habet equum, imperitus autem equitandi eo nequaquam delectatur: Sic homines prædiuites colligunt quidem opes, harum autem vsum cum nesciant, non voluptatem vllam ex his capiunt. *Serm.* 90.

Ciceronis, vt quidam morbo aliquo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt: Sic auari & facinorosi, veræ laudis gustum non sentiunt. *Philippica* 2.

Lipsij. Vt trutina in eam partem vergit, in qua plus ponderis: sic perfidi in eam vbi plus æris. *Centur.* 1. *epist.* 44.

¶ Adagia.

A mortuo tributum exigere. Ἀπὸ νεκρῶν φορολογεῖν. *Arist.*

Dicebantur, qui per fas nefasque diuitias vndequaque congerunt.

Dici solitum in eos, qui turpiter vndecunque lucrum aucuparentur à rebus minutis ac sordibus.

Vndecunque lucrum captant.

Aptè dicitur in malos causidicos, propolas, caupones, calumniatores, malos medicos, &c. qui captant vndecunque, si quis incidat in casses, quem possint expilare.

Fabarum arrosor. κυαμοτρώξ. *Suidas.*

Dicebatur

Dicebatur, qui in creandis Magistratibus vendebat sua suffragia, eoque quæstus gratia sedulo versabatur in comitiis, vnde fabis dicebantur vēditare, quibus hinc quæstus erat.

Feles terteſſia. γαλὴ τερτησία.

Non inepte dicetur de rapacibus. Huic consine est illud Luciani: ἁρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν, *id est, rapaciores felibus.*

Lacunam explere.

Pro sarcire damnum Cicero: Vide ne qua lacuna sit in auro, hoc est, ne quid desit.

Nullam corporis partem habet otiosam, ne eam quidem qua vocem promit. οὐδὲν ἄπραγμον ἔχει μέρος τοῦ σώματος, οὐδ' ὅθεν τὸν φωνὸν ἀφίεται.

Torquetur in hominem non manibus tantum, sed toto corpore rapacem.

Exigit à statuis farinas. αἴτει γὰρ τὰς ἀνδριάντας ἄλφιτα.

In eum dicendum qui nullius misertus, vndecunque quod potest, auellit, vel ab ipsis mortuorum statuis.

Lucri bonus est odor ex re qualibet.

Iuuenalis.

Lucri bonus est odor ex re qualibet.

Ennius.

Vnde habeas, curat nemo, sed oportet habere.

Lucrum pudori præstat. κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Item. τὸ κέρδος ἡδύ, κἂν δὶ' ψευδῶν εἴη.

Dulce est lucrum, profectum & à mendaciis. Sententia bono viro indigna.

Charybdis, Barathrum.

Hominem maiorem in modum edacem, bibacem, aut rapacem, helluonem, Charybdim, aut Barathrum vocamus. Horat. de lurcone quodam.

Ingluuies & intempestas, Barathrumque macelli.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. *Sueton.*

Hodie vulgo celebratum durat, vbi quis est exactor durior atque instantior. Quid? Num & pellem vis? Quasi conueniat lana contentum esse.

Lauerniones.

Dicuntur homines furaces: quod fures sub tutela Lauernæ Deæ essent, in cuius loco obscuro atque abdito, soliti sunt furto sublata, prædamque defodere.

Nutricum more male. ὥσπερ αἱ τίτθαι γαστίζεις κακῶς.

Conuenit in eos, qui de lucro paululum aliquid impetrant sociis.

Pecuniarum cupiditas Spartam cupiet, præterea nihil.

Ἡ φιλοχρημοσύνη Σπάρτην ἕλοι, ἄλλο δὲ οὐδέν.

Vna fames auri Spartam capiet, subigetque,
Præterea nihil.

De iis qui sola pecunia possunt expugnari, alioqui inuicti.

Inexplebile dolium, ἄπληστος πίθος.

Plautus: Impertusum gerimus dolium, Operam ludimus. In homines prater modum profusos. Congruit etiam in auaros, quorum cupiditatibus nihil est satis.

Larus hians. Λάρος κεχηνὸς.

Dicebatur, vbi quis auidius inhiaret prædæ. Est enim Larus auida, voraxque.

Serpens, nisi edat serpentem, draco non fiet. ὄφις εἰ μὴ φαγῇ ὄφεως γενήσεται.

Potentes aliorum damnis crescunt, & optimatum fortunæ in tantum non augerentur, nisi essent quos exugerent.

Noluit hæc pilæa & Tyriygias. οὐδὲ τὰ πυλαῖα τὰ τύπτε καὶ Τυριγίας.

Hoc velut ænigmate veteres innuebant, opes malis artibus quæsitas, faciunt item huc locutiones istæ prouerbiales, κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκ μιζῶν ἐκπέμποντα τὸ λάχανα.

Id est.

Olitorem odi qui radicitus herbas excidat.

Item.

Malum lucro coniunctum, non est malum. Et
Non sacrificata rapere.

Et.

Communis tanquam Sisapo, &c.

Bona Porsennæ.

Bona Porsennæ dicebantur, quæ velut ab hostibus erepta paruo veneunt. Non inepte dicetur in rem, quæ dono cuipiam aut fortunæ commoditate citra nostram operam contingit.

Vulturis vmbra γυπὸς σκιὰ. *Diogen.*

Quadrare videtur in heredipetas, aut alioqui rapaces, inhiantesque prædæ.

Edax currus. ἀδηφάγον ἅρμα. *Aristoph.*

In gulones & voraces dicebatur. Venustius reddetur, si deflexeris ad animi vitia, vel significaueris, cupiditates inexplebiles, esse quum natura vsus perpauca postulet.

Laudant vt pueri pauonem.

Iuuenalis scripsit in auaros, qui carmina laudant duntaxat, nihil autem largiuntur poëtæ.

Didicit laudator auarus.
Tantum admirari, tantum laudare disertos.
Vt pueri Iunonis auem.

Atticus moriens, porrigit manum. Ἀττικὸς ὑπέχει τὴν χεῖρα ἀποθνήσκων. *Diogen.*

Huic adagio locum fecit Atheniensium in muneribus captandis & aucupandis lucris insatiata cupiditas.

Pamphili furtum. Παμφίλου κλοπισμός.

Conueniet in peculatores, qui è publico suffurantur.

Non curat numerum lupus.

Virgilius.

Hic tantum Borea curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus aut terrentia flumina ripas,
Recte dicetur in hominem impudenter furacem.

Argiui fures, Ἀργεῖοι φῶρες.

De palam improbis. Nam Argiui furacitatis infamia laborabant.

¶ Exempla Biblica.

Auaritiæ & tenacitatis exempla: Pastores Abraham & Loth, *Genes.* 13.*v.*7. Laban, 31. 41. Fratres Ioseph, 37.28. Balaam, *Num.* 22. *v.*7.8. 2. *Pet.* 2.15. *Iudæ, v.* 11. Achan filius Charmi, *Ios.* 7. *versi.* 11. Dalila, *Iudic.* 16. *v.* 5.6. Filij Samuelis, 1. *Sam.* 8.3. Saul, 15.19. Nabal, 25.11. Semei, 1.1. *Reg.* 2.40. Achab, 21.2. Giezi, 2. *Reg.* 5.20. Sennacherib, 18.14. Benadad, 2. *Paral.* 16. *v.* 3.4. Quidam Iudæorum diuites, *Nehem.* 5. *v.* 2.15. Quidam milites, 2. *Machab.* 12.40. Exercitus Iudæ, 1. *Machab.* 4.17.18. Principes Israëlis, *Esa.* 1.23. Pastores Israëlis, 56.11. Iudæi, *Ierem.* 6.13. Ioachin, *Ier.* 22. *v.* 17. Principes Israël, *Ezech.* 22.12. Populus Iudaicus, 33. 31. Ammonitæ, *Amos* 1. *versi.* 13. Scribæ & Pharisæi, *Matth.* 15. *v.* 5. & 23. *v.* 16.23. *Marc.* 7.11. *Luc.* 11. *v.* 42. & 16. *v.* 14. Quidam adolescens, *Marc.* 10.22. *Luc.* 18.23. Sacerdotes, *Matth.* 21. *v.* 12. *Ioan.* 2. *v.* 15. Iudas proditor. *Matth.* 26.15. *Ioan.* 12. *v.* 6. Custodes sepulchri, *Matth.* 28. *v.* 12.15. Quidam de turba, *Luc.* 12.13. Dives quidam, 12. *v.* 16 17. Dives nequam, 16. *v.* 21.22. Ananias & Sapphira, *Act.* 5.2. Simon Magus, 8. *v.* 19.20. Domini puellæ Pythonissæ, 16. *v.* 19. Demetrius, 19. 27. Felix, 24. *v.* 26. Quæstionarij, 1. *Timoth.* 6. *v.* 5. Falsi Doctores, 2. *Pet.* 2. *v.* 3.14. Auarorum crudelium exempla: Pharisæi, *Matth.* 15. *v.* 5. 6. *Marc.* 7. *v.* 11.12. Agricolæ, *Matth.* 21. *v.* 34.35. *Marc.* 12. *versic.* 2.3. 5. *Luc.* 20. *versic.* 10 Pseudopastores, *Act.* 20. *v.* 29.2. *Pet. versi.* 15.

¶ Exempla Profana.

Voces quas auari homines, ac minuti animi, insusurrare filiis solerent, retulit Horatius in satyra prima ad Mecœnatem, qua vitium illud accusauit, & quanta maxima diligentia potuit exagitauit: *at bona pars hominum, decepta cupidine falsi, &c. Victorius lib.* 23. *Var. lect. cap.* 10.

Hispanis olim, vt scribit Philarchus, micrologia propria fuit: qui res vel minimas plurimi faciebant, & auaritiæ studio semel tantum die cibum capiunt. Sunt, inquit, & hydropotæ, & in tam auido ingenio, vestibus tamen amiciuntur pretiosissimis. *Theat. Zuing. fol.* 2390

Vespasianus cum rapacissimum quemque promoueret, vt mox ditatos condemnaret: vulgò dictus est, officiarios suos habere pro spongiis: quod veluti spongias & siccos madefaceret, & humentes exprimeret. Candidatis honores reisque tam innoxiis quàm nocentibus absolutiones venditasse dicitur. *Suetonius & Dion.*

Pertinax, qui Commodo successit, auaritiæ suspicione priuatus non caruit: nam & sordidè se gessit in prouinciis consularibus regendis: & cum paternum patrimonium perexiguum esset, subito factus est diues. *Cuspin.*

Phocas Imp. parricida auarissimè tributa exigit. More Persico cum suis aulicis secreta tractabat, qui magistratus & iudicia vendebant. *Cuspin.*

Negotiatorum genus nihil habet sacrum, præter vnum pecuniæ lucrum: cui se totos, ceu Deo consecrarunt. Hoc pietatem, hoc amicitiam hoc honestum, hoc famam, hoc diuina pariter & humana omnia metiuntur: reliqua nugæ. *Eras. in Adag.*

Simonides iis, qui auaritiam ei obiiciebant, respondit, aliis se voluptatibus ob senectutem orbum, ab vna ætatem suam foueri, quæstuaria. *Plut.*

Numidij auaritiam describit Horatius. *lib.* 1. *Serm. in hac verba:*

Numidius quidam (non longa est fabula) dives, &c.

Semiramis Carum regina, quæ Babylonem condidisse dicitur, monumento, quod sibi pararat, inscripsit: Quisquis rex pecuniis egerit, aperto monumento, quantum voluerit, capiat. Darius potius ea ciuitate titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum: sed ex altero saxi latere hoc inscriptum reperit: Ni vir malus esses, & pecunia inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Quanquam hoc aptius inter stratagemata, siue inter μωρίαι commemorandum erat.

Notatur Simonides Poëta, vt author Ælianus de variis historiis. Is enim rogatus à quodam, vt encomium ei scriberet, gratiamque se loco muneris habiturum. Respondit, Duas se habere arcas, vnam grattarum, alteram argenti: hanc cum aperiret communem plenamque, illam verò vacuam solamque reperire. Idem in vltima senectute, cur auarus esset interrogatus? Quoniam, inquit, malo diuitias inimicis relinquere moriens quàm amicos viuens frustra rogare: detestans plurimorum infidas amicitias.

Dum Brenus Dux Gallorum Senonum obsideret Ephesum, virgo quædam nomine Dæmonica solicitata spe Barbari cum eo pepigit, se Ephesum proditurum mercede monilium, quæ Galli ferebant. Cuius facti fidem Brennus præstitit, iubens omne aurum in se congeri, ita vt viua vsque supprimeretur.

Sergium Galbam, qui Domitio successit Augusto, quanquam alieni non appetentem, iure tamen ætas illa plurimum carpsit quod suæ quidem pecuniæ parcus cum esset, publicæ etiam auarus foret. Neque enim aut sæcula illa, dignitasque senatoria, aut opulentum Galbæ patrimonium eam parcendi, ac conseruandi diligentiam nec aurea sella tantam è publico auaritiam patiebatur. *Pontanus de liberalitate.*

Didij Iuliani, maximi & potentissimi viri sordes quis ferat, qui Porcellum leporemve dono ad se missum in triduanas partiretur cœnas. Sæpe etiam, cum nulla religio, aut abstinendi causa subesset, leguminibus oleribusque solis contentus, cœnaret.

Quo

Quo vt non minus sordidus, sic fortassis magis accusandus. Pertinax Augustus, qui inter priuatum & Imperatorem nihil interesse putauerat, dimidiatas lactucas, carduos etiam dimidiatos apponere conuiuiis solitus: ac si quando ad amicos de cœna mitteret, binas tantùm offulas, paucula poma. Atque vbi oppiparè magis egisse videri vellet, gallinaceos lumbos mitteret. Quid enim principe indignius, quàm vt qui tam latè imperet, animum tam augustum etiam in vilissimis rebus habeat?

Inter recentiora auaritiæ exempla, primo commemorabitur Constantia Constantini Maximi Augusti filia, & Galli Cæsaris, qui Orientem regebat coniux. Quanquam autem in eo sexu plerumque aut prodigalitas insignis, aut tetra auaritia conspici soleat: id tamen, quod ipsa patrauit, tam longè ab officij meta discessit, vt finem vix non inueniat. Quis enim facilè adduci possit, vt credat tam sublimis fortunæ fœminam iussisse Clematium Alexandrinum, virum innocentem in dicta causa interfici? & nihilominus res ita fuit. Gemmato enim monili corrupta à Clematij socru, generi mortem ei vendidit, quem inuisum socrus habebat: quia vir probus stupri ab ea interpellatus, tanta turpitudine abstinuerat. Cuius rei quoties mentionem fieri continget, haud facilè diiudicabitur, quid potentius existimari debeat: effrenane in Clematij socru libido, an Clematij honestas, aut rapacis Constantiæ auaritiæ.

Constans tertius, Phocæ Imperatoris ex Constantio Imperatore maiore natu filio nepos; ex Græcia ad vrbem Romam profectus, omnibus sacris profanisque locis spoliatis, quinque diebus in ea vrbe mansit, tantum statuarum ac reliquorum ornamentorum inde abstulit, quantum antea ex magno numero omnes Barbari, qui vrbem Romam diripuerunt non abstulerunt. Adeoque acerbè populos imperio parentes, atque non in postremis Siculos grauibus tributis pressit, vt multi filios vendere cogerentur. Adeo à primis principibus degenerauit, qui non solùm ornare studebant vrbem Romam, verum etiam victui necessaria populo, atque insuper pecuniam largè præbebant. Id gloriæ ex donationibus quærens, quod in rapiendo Constans sibi propositum fuerat. Cæterum cum in Sicilia à militibus suis interfectus esset, Saraceni, qui per id tempus in Sicilia Panormum vrbem occuparant; in Africam omnes Constantis rapinas deuexerunt. Cui id contigit, quod plerumque auaris solet, vt opum, quas rapinis congesserunt, in possessores fiant, quos minimè arbitrabantur, ac Penes raptorem auarumque infamia ac crimen maneat, cum alij recto Dei iudicio, rapinarum commodo ac voluptate perfruantur.

Sauitiæ immensa iunctam auaritiæ, qua Romani milites (vt ante dictum est) vsi sunt, dum exenteratis Iudæis captiuis, deuoratum ab eis aurum in intestinis perquirunt: exercuerunt etiam Balduini secundi Hierosolymorum regis milites in Turcas, quos deuicta Cæsarea, in ea vrbe ceperunt. In eis enim immensa habendi cupiditas pudorem cum vicit, qui iure in eo bello seruandus erat, quod sub religionis titulo; & non plura habendi cupiditate Balduinus gerebat.

Quo nomine pro rei indignitate appellare poterimus id, quod Petrus Castulonensis rex, aduersus Maomadam Granatæ regem impiè gessit? cùm ad eum opis petendæ gratia, aduersùs alios Mauros venisset. Omne enim aurum, quod secum attulerat rapacissimus rex Petrus ademit: & cum palam iaculari cum suis iussisset, primus fuit, qui eum manu sua iaculo peteret. Hunc ne auarum, an crudelem, aut ignauum nuncupabimus? aut eo solo contenti erimus, quod infelix Maurus rex tunc coram ei obiecit? dicit enim regem turpem; nimis triumphum ducere de rege, qui opis, salutisque gratia in eius fidem se recepisset: violato naturæ fœdere, atque omni humano more neglecto, spoliato atque occiso.

Aggressus Lycurgus res mobiles diuidere, quo inæqualitatem omnem & excellentiam tolleret, quoniam intuebatur eos iniquè ferre manifestam oblationem, alia vsus via è medio sustulit hanc πλεονεξίαν, ideſt, plus habendi cupiditatem. Nam vbi primum nummum omnem aureum & argenteum irritum reddidisset, ferreo solum vtendum imperauit. Fecitque vt ex vasto pondere & magnitudine valeret parum, ita vt minarum instar, & magno domi penu indigeret, iumentisque ad agendum. Hoc autem fuso plurima iniuriarum genera è Lacedæmone sunt eiecta. Quis enim aut furari voluisset, aut corrumpere muneribus, aut alium priuare & rapere, quod neque occultare poterat, neque cum voluntate possidere, neque etiam vtiliter incidere? Aceto enim, vt fertur, igniti ferri aciem extinguens, abstulit ad alias res & vsum & vim, quoniam infirmum & inutile redderetur.

Agide verò regnante influxit Spartam nummus primùm: post nummum verò insatiabilis cupiditas, diuitiarumque desiderium per Alexandrum incessit, atqui per Lysandrum potius: qui, cum ipse pecuniis esset insuperabilis, refersit patriam, & diuitiarum studiis & deliciis. Is enim & aurum & argentum ex bello intulit & Lycurgi leges antiquauit.

Lucianus in Timone, multis verbis elegantèr auarum depingit ingenia, sed quia locus est prolixior, satis fuerit hic indicasse.

Caligula post immensas profusiones, (deliciis etiam animum explere volùit) ad auaritiam atque rapinas conuersus (id quod agere solent, quibus expendendi nullus est modus) testatores, vt ipsum hæredem scriberent, cogebat, quos postea, si superuixissent, veneno tollebat. Ridendos ducens, quod condito testamento superuiuerent. Superante demum cupiditate atque auaritia, fœminarum mariumque lupanar in palatio condidit, ac misit, qui per vrbem cursitantes obuios, vt fructuosum vectigal principi redderent, inuitarent. Coacta igitur ex eo vectigali ingenti pecunia, cum in ea se nudum prouoluereret, auri auiditatem explere contendebat. O ingentem, inexplicabilemque auaritiam, quæ in tanto imperio tantum Principem excæcatum in eam vilitatem abiectionemque deduxisti, vt neque dedecus suum, neque imperij ignominiam agnosceret, cum se veneficum atque lenonem præstaret quod nemo, ne obscuro quidem loco ortus, quamvis inopia pressus vix, quum erubesceret, in occulto agere posset. Tu sanguinem, tu honorem, tu vitam, tu Deum auro parem, quibus nulla vis auri par esse potest, duxisti. A quo si necessarium expendendi vsum ademeris, nulla magis quam è saxo vtilitas sentitur, quin ex eo habendi insatiabilis auiditas prouenit, & eius amittendi perpetuus timor, cui odium atque inuidia comes nunquam desinit esse.

Commodus Imperator, omnium auarissimus alienæ mortis facultatem, cupientibus facilè pecunia permisit, omniumque aliorum criminum impunitatem auro condonauit, palam litium capitaliumque criminum iudicia vendidit, haud secus, quàm si publicis nundinis venundandæ merces essent.

Pygmalion Rex Tyri, Sichæum, Sororis suæ, Didonis nempe, maritum, vt eius potiretur auro, interfecit.

Galba Antequam imperaret, Hispaniarum proconsulatum sub Neróne gerens, cum ei Tarraconensis ciuitas dono coronam auream daret, quam ponderis quindecim librarum dixerunt esse, statim adhibita statera pondus inspexit: & cum inuenisset tribus libris minus, quàm dictum fuerat pondus esse: munere tanquam deberetur, in obligationem conuerso postposito pudore à Tarraconensibus tres libras, quæ coronæ deerant, exegit.

Aurum inexplebiliter sceleratè nimis sitire se ostendit Romanus exercitus, cum Hierosolymas Titus obsideret. Iudæos enim, qui ab vrbe fame compulsi profugiebant, deuorata aurea moneta, vt ita eam ab hoste incolumem seruarent, medios ferro diuidebat, vt in intestinis aurum, quòd deuorauerant, inquirerent. Cum pusillam moram, qua ventrem exonerantes inter stercora aurum effunderent, præ nimia cupiditate ferre non possent: biduo enim duo Iudæorum millia per hunc modum milites interemerunt: pluresque occidissent, nisi Titus graui proposita pœna eam rem interdixisset.

Argyraspide post Magni Alexandri mortem ab Eumene Cardiano conducti, qui vnus Alexandri successorum fuit, cum eo aduersus Antigonum bellum gerebant, qui vt impedimenta recuperarent, paulò antè ab Antigono adempta, nulla fidei atque honoris habita ratione, Eumenem captum Antigono prodiderunt: Sed vt pro perfidia atque auaritia parem gratiam, vt digni erant, acciperent, iterum ipsis impedimentis spoliati omnium egeni, nisi perfidiæ infamia remansserunt. Atque in tanto Antigoni, cui eam operam nauauerant, atque eius militum odio, post id factum fuerunt, vt eorum nullus in patriam viuus redierit.

¶ Hieroglyphica.

Sunt qui per *manus & brachia* hieroglyphicè auaritiam designent, atque interpretamentum huiusmodi ex carmine Theocritiano mutuentur: νικήτρια δ' ὑπὸ κερδοῦς, πᾶς δ' ὑπὸ κόλπον χεῖρ' ἔχων. Neque desunt, qui manum tantum sinistram digitis compressis pro tenacitate & auaritia pingant. Nam & coniectores læuam lucri, & augendæ rei signum ponunt: quippe quæ ad custodiendum magis idonea sit, vtpote segnior, & tenacitati accommodatior. *Pier. Val. lib. 3. f. p. 335.*

¶ Emblemata.

Andreæ Alciati.

In Auaros.

Emblema LXXXV.

Septitius populos inter ditissimus omnes,
Arua senex nullus quo magis ampla tenet:
Defraudans genium que suum, mensasque paratas;
Nihil prater beatas duraque rapa vorat.
Cui similem dicam hunc inopem quem copia reddit?
Anne asino? sic est: instar hic eius habet.
Nãmque asinus dorso pretiosa obsonia gestat,
Seque rubo aut dumis carice pauper alit.

Auaritia.

Emblema LXXXIV.

Heu miser in mediis sitiens stat Tantalus vndis,
Et poma esuriens proxima habere nequit.
Nomine mutato de te id dicetur auare,
Qui quasi non habeas, non fueris quòd habes.

In auaros, vel quibus melior conditio ab extraneis.

Offertur.

Emblema LXXXIX.

Delphini insidens vada carula sulcat Arion.
Hocque aures mulcet, frenat & ora sono.
Quam sit auari hominis, non tam mens dira ferarum est,
Quisque viris rapimur, piscibus eripimur.

¶ Apologi.

Diues.

Cùm essent diuiti cuidam filiæ duæ, deque his altera mortem obiisset, conduxit ille mulieres quæ in funeris pompa deflerent mortuam, quas Latini præfixas dixere. Quarum miserabiles planctus conspicata superstes soror: Quanta est hæc, inquit, infelicitas, id facere posse alienas, vt tam vehementer plorent atque eiulent, cum id nos quarum luctus est proprius nequeamus? Cui mater: Desine, inquit, mirari filia mea, tantopere istas merere: hoc enim pecunia accepta faciunt.

Fabula ostendit inueniri quosdam tam auaros qui non vereantur quæstui habere alienas calamitates. *Ioach. Cammer. lib. Fabul. p. 337.*

Viator.

Itinere quidam longo fatigatus votum fecit, dimidium eius, quod reperisset, se Mercurio consecraturum, cùm autem incidisset in sacculum, refertum palmis & amygdalis, illo sublato, fructus quidem comedit, nucleos autem palmarũ & amygdalarũ testas in aram imposuit, quod

quod se solùere votum diceret, atque inuenta cum Mercurio partiri, de quibus extima & intima illi offerret.

Castigantur hac fabulà auari, qui etiam diuini numinis respectum postponunt cupiditatibus suis. *Ioach. Camm. l. Fab. p.* 100.

Inuidus.

Volens explorare sensus hominum Iupiter, misit Apollinem in terras, qui voluntates humanas cognosceret. Hic primum incidit in auarum vnum, & alterum inuidum. Quibus colloquutus, copiam illis facit petendi quod vellent. Id enim quod vterque petiisset ratum se habiturum, sed ea lege vt quod sibi alter petisset, alteri præstaretur duplum. Nullo igitur pacto induci potuit auarus, quicquam sibi vt peteret; at inuidus erui vnum oculum sibi petiit, vt auarus ambo amitteret.

Describitur hac Fabula auaritiæ & inuidiæ pessimum & teterrimum vitium. *Ioach. Cammer. lib. Fab. p.* 209.

Cerui dimicantes & Vulpes.

Orta inter duos ceruos pugna iam eo vsque processerat, vt sauciis sanguis in terram flueret. Viderat hoc vulpecula, & cupida lingendi illius surrepit dimicantibus, & incautius auiditate liguriendi subiens, à ceruis attrita conquassatis costis, semiuiua in sanguine relinquitur.

Fabula docet, auaros quærendi infinito studio vrgere ipsos exitium suum. *Ioach. Camer. lib. Fabul. p.* 281.

Vide, paulò post, tit. de Auro.

Audacia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

AVdàcia, Græcè τόλμη, ης, ἡ, & τολμίεης, ες, ὁ, audax dicitur: & est fiducia seu confidentia dicens motum irascibilis inæstimatum, non excedere facultatem, & est circa mala. Nam circa bona est spes: *ex B. Thom. 2. Sent. hist. 26. quæst. 1. art. 3.*

Audax nonnullis sapere videtur, quod originis Græcanicæ, αὐθαδιάω, enim Græci vocant audacem & temerarium: αὐθαδία audaciam Festus ab auidè, id est cupidè agendi deflectit. Heb. Audacia *Bétac*, à verbo *Batac* confisus est; fiduciam habuit. In bonam & malam partem sumitur. Audax autem quum suis viribus nitatur, Deo relicto, impiè procedit. *Batthukoth*, confidentiæ, securitates. Iob. 12. 6.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Stat. 10. Theb.

Ille moneti ne frena animo permitte calenti:
Da spatium, tenuemque moram: mala cuncta ministrat
Impetus: hoc oro munus concede parenti.

Idem 10. Theb.

Adde moram sceleri, & motire quod audes.

Ouid. 10. Met.

In audaces non est audacia tuta.

Virg. 6. Æn.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Tibullus 1. 2.

Audendum est, fortes adiuuat ipsa Venus.

Virg. 10. Æn.

Audentes fortuna iuuat.

Claud. ad Probinum.

Fors iuuat audentes prisci sententia vatis.

Ouid. 10. Met.

Audentes Deus ipse iuuat.
Audebimus vltima, dixit.

Ex comicis Græcis:

Εὐτολμῶ· εἶναι χείναι, τολμητὸς δὲ μὴ.
Audens ita esto sit procul vt audacia.
Τὸ πολλὰ τολμᾶν πολλὰ ἁμαρτάνειν ποιεῖ.
Audere multa, multa nos labi facit.
Ἔστιν τὸ τολμᾶν, ἀφίλ' ἀνδρὸς δ' σοφᾶ.
Audacia aliena sapiente est à viro.
Πρόπτωσα πάλλοις ἐστὶν αἰτία κακῶν.
Et temeritate multa nascuntur mala:

Phocylides:

Τόλμα κακῶν ὀλέθρη, μίγ' ὀφελὰ δ' ἐσθλὰ πονεῦται. Id est.
Audacia malorum pernicioſa, multum auget verò bona laborantes.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Qui nullum timet omnino periculum; sed adit, omnia: is audax existit. *l. 2 Ethic. 2. Arist.*

Qui confidentia impulsus modum egreditur, audax appellatur. *lib. 2. Ethic. cap. 7.*

Audaces temeritate prouecti, antè cupiunt adire pericula, quam instent: cùm adsunt, ea defugiunt. *l. 3. Ethic. c. 7.*

Qui nimis confidit iis rebus quæ terrorem afferunt: audax nominatur. *Ethic. l. 3. c. 7.*

Audacia nulli rei vulgari est vsui, nec vsui belli prodest. *lib. 2. de Repub. c. 7.*

Duo sunt quæ victoriam pariunt: aduersus hostes quidem, audacia; aduersus amicos verò, turpis infamiæ timor. *Plat. 1. Dial. de Leg.*

Fortes enim non modo fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio, sed multo magis ratio. *Cic. Tusc. 2.*

Periculo est audacia, si vires non suppetant spiritibus. *Eras. in apoph.*

Expensio periculi reuocat hominem ab audacia. *Idem.*

Assiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, sed temeritas paratur. *Idem.*

Bona est timidas, quæ deterret à turpibus, & reddit hominem circumspectum. *Idem.*

Audacia principium actionis est: fortuna verò dominatur fini. *Democritus.*

¶ SENTENTIÆ HIST.

Illud mihi in mentem venire solet, eos plerumque turpiter ac miserè mori, qui quouis modo, vt viuere liceat, ab hostibus impetrant. Contra verò, quicumque moriendi omnibus communem ac necessariam legem esse animo reputantes, neque certamine, neque periculo vllo proposito, honestam mortem deprecantur, eos ego ad senectutem peruenire video, & quoad viuant, beatioris multò vitæ muneribus fungi. *Xenophon. de Cyri exped. lib. 3.*

Nihil audentibus est inexpugnabile, nihil satis munitum aduersus animosos. *Plut. in Alexandro.*

Omnia certamina cum vicinis, ad tuendam libertatem pertinent: cum his verò qui non tantùm vicinos, sed & remotiores, in seruitutem redigere conantur, cur vel cum extremo periculo dimicare dubitemus. *Thucyd. lib. 4.*

In periculis non par audacia solet esse in iis, qui pro suis fortunis dimicant, & iis qui alienas inuadunt. Nisi enim istis res feliciter succedat, leuem cladem accipiunt: illis verò si rem malè gerant, nihil sit reliqui. Atque hinc potissimùm fit vt sæpè maiores copiæ à minoribus, & præstantiores à deterioribus clade afficiantur. Vehemens enim, est necessitas, & extremum periculum potest audaciam inserere, vel in eo, in quo antea innata non erat. *Dionys. Halic. lib. 8.*

Quanta cuiusque animo audacia natura, aut moribus inest, tanta in bello patere solet, quem neque gloria, neque pericula excitant, nequidquam hortere: timor animi auribus officit. *Salust. de coniur. Catil.*

Vbi audacia priores partes habet, ibi probitatem laborare necesse est. *Dion. lib. 41.*

Insulsa audacia in exitium ducit: prudens verò cunctatio seruare satis est apta. *Procop. de bello Persico lib. 2.*

A fortitudine secernitur audacia: harum altera cuicumque accesserit, dedecus ac discrimen inducit: altera, virtutis opinionem. *Idem de bello Goth. lib. 1.*

Qui de omnibus decertat, vitæ fidem simul cum malis omnibus in exitu belli commemorat. *Idem, de bello Vand. lib. 2.*

Qui humanis rationibus ea inuestigat quæ humani ingenij captum superant, inexpiabili crimine seipsum imprudens obstringit. *G. Pachymer. hist. lib. 6.*

Nimia est eius audacia qui immensum Theologiæ pelagus exigui scapha mentis humanæ transinittere conari non dubitat. *Idem eod. lib.*

Audaciæ vocabulum nonnunquam vsurpatur pro abundantia fiduciæ, fidentiæ, confidentiæ; quibus dictionibus demonstratur illa vis animi, quæ nullis periculis exterretur, nulliſque laboribus conteritur, dum res conficit magnas, ac propè incredibiles. Hoc sensu Audacia non adumbratur vt vitium, sed planè effigiatur vt virtus. Frequentiùs tamen apud eos qui purè & propriè, simulque cogitatè loquuntur, ea virtus quæ excellit inter terribilia, & confidendo exsuperat formidabilia, vocatur audentia, ipsissima fortitudo. Audacia dicitur ab auide, id est, cupidè agendo, notatione nominis rei conuenientissima. Est ergo audacia inconsiderata periculorum susceptio, & gladiatoria quædam laborum perpessio cuius tamen origo, quod mirere, plerumque est μικροθυμία, animus angustus & pusillus. Vocatur quoque temeritas eodem significatu. Est enim temeritas prauitas animi inconsulti, sibique præsidentis, & hinc nunc pessima, nunc periculosissima, suscipientis. Vtro nomine demonstretur, est confidentiæ & fortitudini vsque eò simile vitium, vt apud imperitos & caligantem multitudinem sit ipsa fortitudo. Plures enim iisdem oculis metiuntur animum perditum & magnum nullo discrimine. Vt fortitudini nihil est inuium, ita audaciâ nihil est expeditius, atque ad omne impedimentum transcendendum paratius. Vt si sit virtus, nihil ei videtur arduum, aut insuperabile, omnia perua potiùs ac prona. Audax siue temerarius est is, qui nimiùs animi nimium confidit; & vbi minimè opus est, nimium tentat: hic ipse vt ante periculum est præceps, ita in periculo sæpè tergiuersatur. Contra, confidens & fortis est ante periculum quietus, & metuenti similis, in periculo intrepidus, in omni opere actuosus, acer, alacer. Vetus est verbum. Animus vereri quiescit, scit tuto aggredi. Nec idcircò audax siue temerarius est fortis, quòd audacius, id est, inconsultiùs pugnat: nec enim minùs quàm meticulosus iudicij aculeos amisit. Vterquè versatur circa defectum, cùm sola fortitudo sit aurea illa mediocritas quæ est inter audaciam & ignauiam. Omnibus bonis, re trepidâ, perfugium est in fortitudine, malis in audacia, in cuius confinio est metus & ignauia. Nimirum, eâdem propè ratione homo temerarius & audax simul est timidus, quâ prodigus deprehenditur esse auarus. Quæ in viris bonis, Reique publicæ amantibus sunt recta studia, hæc est in perniciosis ciuibus audacia. Ingenia culta, & ad humanitatem informata nituntur confidentia; pro qua homines agrestes & indolatiles expediunt audaciam ac temeritatem, quæ sæpiùs in periculi formidine deteguntur. Confidentia, siue audentia est aliarum rerum propugnatrix. Vitiis, criminibus flagitiis subsidium ab audacia petitur. Audacia furore cæca, vecors, prodiga sui nihil in hostem meditatur, sed præceps, vtifera, ruit in ferrũ ac vulnera; rerũ momenta solo impetu meritur. At confidentia semper est cauta & circũspecta, nec ideò minùs pugnax ac strenua. Ita victoriã spectat, vt potior & prior sit ei cura salutis corũ, quos protegendos suscipit. Ea re dicta est ἀ προνοίας κακῶν,

siquidem omnem procul à se amouet expectationem mali. Audacia, siue temeritas, sæpè duces vna cum totis exercitibus perdidit, cùm fortitudini propositum sit, vt & Reipublicæ copias & ipsam Rempublicam saluâ præstet. Ergo duce audace ac temerario nihil est vniuersis infestius, nihil profligatius. Quoties iste audaciam promit, toties cunctos in discrimen dat, huic vitio & superbiæ multæ deformitates sunt communes, quæ sese produnt spectando, ambulando, loquendo. In oculis hominis audacis ac temerarij habitat furor, in supercilijs superbia, in gestu dementia. Quod Catonis παῤῥησία benè sentiendi, & bona consulta enunciandi liberras magnis laudibus celebratur, Fauonius eam se æmulari putat, si pro libero & verace præbet se audacem, temerarium & contumeliosum. Si fortè aliqui exiguæ staturæ homines commendantur propter dotes aliquas leporis & ingenioli, ibi cætera pusionum manus exsurgunt in plantas; contrá proceros audent attollere oculos; putant sibi licere caput, quod aiunt, habere super ceruicem, atque adeò μικρὸς μεγίστην ἔχων ἔθνην procati proceram Mineruam. Quilibet temerarius grandia incedendo sese Artis innumerat. Tunc Sybaritæ per plateas. Cornelius Lentulus homo temerarius, vt nefanda cogitat, si despuenda loquitur. Se post Cinnam, & Syllam tertium fore ait, qui Romæ regnum possideat. Audaciam ac temeritatem omnia vitia acuunt, in his hæc potissimum, dolor in rabiem efferatus, cui desperatio nomen opinio sui, despectus aliorum. Mœchos & adulteros libido, fures, raptores, sacrilegos feruens auaritia, sicarios & latrones insignis improbitas, ac sitis humani cruoris in audaciam accingit. Omnia insignis improbitas, ac sitis humani cruoris in audaciam accingit. Omnia consilia inconsulta, turbida, sæua, quæ homines propellunt in vada mortis, audacia inuenit, promouet, exsequitur. Phocica & Phocicæ similis desperatio est ab audacia. Audax ac temerarius in quem feratur, iusta nunquam æstimatione, prosequitur. Quantum ex hominum flagitiosorum hoc se protegit audaciæ muro. Quisquis est melioribus discors sese audacia ac temeritate loricat; prorsusque est imitator Dyadis, cui Pythagoræi, quod se audet disiungere ab vnitate nomen indiderunt audaciæ. Cùm huic vitio soli sint spiritus inconsulti, ignei, intolerabiles, quorum mentes hinc sunt concussæ, hos necesse est esse rapidos ac feruidos. Nullum genus promptius, nullum districtius; contra hos nulla vigilantia est satis experrecta. Hoc monstrum quacumque potest suos ausus extendit; ipsa bonorum studia feruido & effuso impetu vincit; sæpè non suis viribus, sed alieno metu crescit. Ex nec opinato ingruit in illa quæ nullius cura proteguntur. Quocumque manus iniicit, id mirum est, ni facit prædam suam. Audacia & temeritas est negotium inquies, curiosum, auxium & sollicitum, bonæ mentis expers, sibi priùs aculeus, mox eculeus. Non hoc vitium honestas progignit, quæ semper est circumspecta, non opes, quæ cautæ, non potentia suaui nixa, quæ vndique est oculata, sed turpis egestas, & importuna mendicitas, quæ huc illuc improuida truditur arbitratu obuij cuiusque obscuritas, quæ, nullâ subductâ ratione honesti ac decori, quacumque emergere datur, hoc optimum ducit, tum perpetuus quidam & insanabilis furor. Ipsam quoque ignauiam, & inertem quandam trepidationem vltima necessitas quandoque transformat in præcipitem audaciam. Denique nimia libertas, cui nomen licentia, hoc quoque monstrum configurat. Nam licentia nihil est aliud quàm amentia, quæ primò suas opes pessundat, mox futeus ferrur in alienas. Hinc omnes pestes. Si quidem licentia & calamitas se mutuo complexu tenent. Vt prudentia est senectutis, ita temeritas est proprium vitium adolescentis ætatis: hæc enim, quod est incautior, sæpè ea quæ casu iuuit, ducit loco prudentiæ, & prospectum euentum magnificat, vt sapiens consilium. Quapropter μέμνησο ἐαυτὸν memento cedere, nimirùm meliori, hoc est, modestè age; noli efferri supra modum tuum. Si necessitate pugnandum, si periculum periculo superandum; sic esto fidens animi ita audens ito in omnes casus, vt tibi ratio præeat: in hanc cynosuram oculos intende. Rationem assume in deliberando autorem, in deliberando comitem: hac demptâ, nihil quisquam nisi pessimè audet, nihil quicquam nisi præcipitanter & infeliciter exequitur. Inter causas huius teterrimi vitij, iam nominaui desperationem, spei aduersariam, omnium malorum vltimum, omnisque remedij impatiens. Promptè assumit speciem fortitudinis, sed speciem tantum. Et enim desperatio succisi & subrupti animi motus, ac repentinus transitus ad improbum aliquem & improuisum conatum. Est ad quodcumque facinus audendum & patrandum concitatissima rabies. Desperatio est inter anteambulones mortis. Mors hanc præmittit, ac talia sentire cogit ac loqui; Ergo me terra non potuit haurire? non iratum ipsi probitati mare? Cur viuo, cui vita tam amara, tamque infesta est? Cuiuscumque res extremo loco sunt, quisquis comploratus est, ita statuit, sibi præcipiti via eundem esse, vt cui, quàm esse eo loco quo est, accidere deterius nihil possit. Hinc intelligitur, desperationem esse habitum illius, qui omnis bonæ rei spe perdita, & omni respectu ac probitate calcatâ, sese effundit in omne genus nequitiæ. Iste quid se futurum sit, nihil laborat. Bona & mala existimatio ipsi in æquo sunt, quamvis in malam propendeat. Est omnis pudoris ac modestiæ desertor, omnis periurij, spurcitiæ, impudentiæ emissarius. Hunc omnibus probis æquum est esse ignorabilem: huius animus fractus ac debilitatus, semper necesse habet confugere ad nouam spem id est, ab vna spe perdita transita ad aliam nihilo certiorem, certè fallacem ac præcipitem. Nequicquam hunc prehendas ac retineas, quem furor intimè diuexat; qui suæ saluti infensus, suæ personæ iniquus, quærit quomodo malè pereat; cui suum exitium nunc est perfugium, nunc incitamentum quò perditiùs feratur in aliena. Desperati enim hoc est ingenium, vt omnia secum trahere in baratrum cupiat. In hoc omne suæ conditionis momentum ponit: vt sibi ipse sit summum malum. Ergo odio vitæ, lucisque quâ fruitur, infensus in certissimam perniciem sese coniecit.

Fatendum tamen est inter tot rerum humanarum ludibria, ea sæpè desperationem confecisse, quæ nemo fieri posse credidérat, dum & occlusissima resecat, & munitissima perrumpit, & editissima contingit. Sed quæ ratione repugnante fiunt, nequaquam exemplo assumi à viro prudente possunt. Omnia infirma, caduca, perdita habeto, quæ sumunt à desperatione principium. O profligata humani ingenij labes, vtinam istam tuam tam formidabilem duritatem homines aspiciendo & perhorrescant: Certè nullus, ne in mediis quidem desperandi occasionibus, sibi desperandum putabit. Tam odiosa prudentibus desperatio est, vt quandoque post accepta ingentia damna, pro victoribus habiti sint, non qui reuerâ vicerant, sed qui non desperauerant. Scilicet hoc est in spe victoriam gestare, atque id quòd infracta virtus cuique spondet, vt si adesset, præ se ferre. Post cladem Canuensem, vltimum ferè Romani Imperij discrimen. Varroni consuli gratiæ actæ, quòd de Republica non desperasset. Certè, vbi hinc virtus, hinc desperatio hominem circumsistunt, quoties in præcordiis certant, planè mirum est, non à virtute prosterni desperationem. Nullum enim tantum est malum, quod virtus loco prompta non discutiat. *Paschal. lib. de virt. & vitiis.*

¶ Apophthegmata

Chilo dicere solebat. Non esse tentanda quæ fieri non possunt. Quædam honesta sunt ac magnifica: sed magno Reipubl. malo tentantur, si nequeas perficere. Atque hæc est præcipua pars boni consultoris, despicere non solùm quid per se optimum sit, sed quid pro temporum ratione possit obtineri.

Isocrates inter amicos dicere solitus est, se quidem docere decem minis: cæterum qui ipsum docuisset audaciam, mercedis loco daturum decem millia Nam animi timiditas, reddebat Isocratem ad dicendum inutilem. *Erasm. Rother. l. 8. apoph.*

Epaminondas, imminente aduersus Lacedæmonios pugna, cum sella, in qua sedebat, succubuisset, videretque milites hoc prodigio exturbatos: Imò, inquit, sedere prohibentur, militumque animos restituit. *Plut.*

Leopidas obiurgatus à quodam, quod paucis militibus stipatus, cum multis pugnare tentaret: audacter respondit, si ex multis constat victoria, non tota sufficeret Græcia: si in audacia, horum numerus sufficit. *Plut. in Lacon.*

Archidamus, Conspiciens filium suum cum Atheniensibus iuueniliter ac temerè congredientem: Aut viribus, inquit, adde, aut animis adime: docens, periculosam esse audaciam, si vires non supperant spiritibus. *Plut. in Lacon. Stob. serm. 51. Bruf. lib. 2. c. 43.*

Agis Archidami F. audiens quosdam abhorrere ab hostium multitudine, at, non percontandum esse quot sint hostes; sed vbi sint, vt audacter aggrediantur. *Plut. in Lacon.*

Idem, quum apud Mancineam pugnare cum hostibus numero longè superioribus prohiberetur: Fortiter pugnandum est, inquit: cum multis enim pugnare necesse est, qui multorum Dominus esse cupit. *Bruf. lib. 7. cap. 2.*

Idem interrogatus quot haberet milites: Quot sufficiunt, inquit, ad fugandos hostes. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus. Ad Macedonum regem nuntios misit Agesilaus rex, rogans, vtrum per hostium solum irent, aut amicorum? Cum ille respondisset se consulturum: Fiat, inquit, igitur consultatio: nos tamen interim iter faciemus. Rex admiratus hominis audaciam, sibique metuens; satius esse censuit, illum vt amicum suscipere. *Plut. in Lacon. apopht.*

Idem admonitus à suis, ne cum Thebanis, qui numero præstabant, manus consereret: respondit: Qui multis vult imperare, non debet multorum timere congressum. *Plut.*

Padaretus, quum à copiam audiret, magnum hostium esse exercitum, audacissimè respondit: Eo maior erit & gloriosior nostra victoria. *Plut. in Lacon.*

Cleomenes. Pirata quidam populabundus discurrebat per agros Lacedæmoniorum. Is vt captus, est, rogatus cur id ausus esset? Quoniam, inquit, deerat mihi commeatus, quem militibus præberem, ad eos veni, qui & habebant, nec sponte dabant, vi erepturus. Ad id Cleomenes: Compendiosa, inquit, malitia. Detestatus prædonis nefarium scelus probauit tamen orationis expeditâ breuitatẽ. *Plut. in Lac. apopht.*

Epaminondas. Alexander Pheræus, hostis Thebanorum, Athenienfibus, à quibus in amicitiam societatemque ascitus fuerat, polliceri se quum dixisset eis carnes, quæ mina prius vendebantur, semiobolo præbiturum, audiente Epaminonda. At nos, inquit, Thebani liberaliores erimus, quippe qui ligna ad has carnes coquendas gratis exhibebimus, eorum enim agrum exscindemus. *Bruf. l. 1. c. 6. ex Plut.*

Xenocrates. Lycurgus Rhetor fortè fortuna obuiam factus Xenocrati, qui à Theone obtorto collo in carcerem ducebatur, occurrens fustem impegit in caput Telonæ, Xenocratemque liberauit, & Telonem in carcerem coniecit. Quod Lycurgi factum cum ab omnibus probaretur, Xenocrates post aliquot dies obuiam factus Lycurgi filio: Retuli, inquit, gratiam patri tuo, qui ob tam audax facinus merito ab omnibus laudatur. *Erasm.*

Aratus, laudante quopiam virum desperatum & audacem, ac idcirco in bellis eximium: Differre dixit magni facere virtutem, & vitam nihil facere. *Stob. serm. 51.*

Alexander audiens Darium, inuictissimum Persarum Regem, mulas parare militum myriades: respondit, Vnus lupus non multas timet oues. *Anton. in Melissa serm. 37. part. 1. & Max. serm. 71.*

Iulius Cæsar facinora, quæ & periculo obnoxia sunt, & magna, gerenda esse dicebat: de his non consultandum, quod ad hæc perficienda plurimum habeat momenti celeritas: expensio verò periculi reuocat hominum audaciam. *Plut.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, inquiras quanta potes diligentia solarium radiorum originem : non sanè poteris : neque indignaris, neque tuam iniquo fers animo imbecillitatem. Quid igitur in maioribus tam audax es, & temerarius ? *Hom. 6. in Ioan.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ, sicut in rebus sæcularibus audacia fortitudinem : Sic in rebus cœlestibus audacia debilitatem parit, ac timor fortitudinem gignit, vinculaque cupiditatis disrumpit. Similiter timor Dei vitium corrigit. *In libro de ligno vitæ, c. 2.*

Fortes fortuna adiuuat.

Propterea quod id genus hominibus fortuna quasi faueat, infensa iis, qui nihil audent experiri, sed veluti cochleæ perpetuo latent intra testas.

Animus præsens.

Animi præsentia vtilis vbique, propterea quod timiditas vel à conscientia, vel ab animi paruitate videatur proficisci. Huic sententiæ suffragatur Homericum illud ex Odyss. κ.

Θάρσαλέῳ γὰρ ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων
Ἐργοίσιν πελέθει, εἰ καὶ πόθεν ἄλλοθεν ἔλθοι.
Omnibus in rebus potior vir fortis & audax,
Sic licet hospes, & è longinquis venerit oris.

Animus heptaboues. θυμὸς ἑπταβόειος.

De magno fortique & inuicto dictum.

Aqua præterfluit. ὕδωρ παραῤῥεῖ.

Zenodotus & Suidas admonent, dici solitum de eo, qui nihil negotij recusaret, & quidlibet quod mandatum esset, effecturum sese polliceretur, quippe vsque adeo promptus ad quidvis suscipiendum vt nec nauim præterfluentem ingredi grauaretur.

Martis pullus. Ἄρεος νεοττός *Aristoph.*

Martis pullum vocant, ad bella magnopere propensum.

Alter Hercules. ἕτερος ἄλλος Ἡρακλῆς.

Ideſt : Hic alter Hercules. De viro perstrenuo ac laborum tolerantissimo. Arist.

Non abiicis animum.

De eo qui in afflictissimis quidem rebus, spem aut consilium abiicit : de recipiendo se vtrumque cogitat, appositè dicetur, quod de Vlysse dixit Homerus Odyss. ε.

Ἀλλ' οὐδ' ὡς χ' ἱδρὼς ἐπεμήθετο τειρομένοιο περ.
At neque sic licet afflictus obliuio cepit.
Nauigij.

Ne quid moueare verborum strepitu.

Qui monebit aliquem, ne leuis verbis ac minis deterreatur, quo minus experiatur, accommodabit illud Homeri κ. Iliad. υ. ab Appolline dictum Æneæ.

Ἀλλ' ἰθὺς φέρε χαλκὸν ἀτρέα μηδέ σε πάμπαν.
Αἰνομαλὶς ἐπέεσσι δοκησιμάχου κὲ ἄρειῆ.
Quin rigido ferro magis obuius ito, nec vnquam
Te sauis dictis deterreat ille, minisque.

In discrimine apparet, qui vir.

De re periculosa difficilique, & eiusmodi, qua virum cordatum ac strenuum requirat, conueniet illud. υ.

Ἔνθ' ὅς, τε δειλὸς ἀνὴρ, ἄλληκτος ἐξεφαάνθη.
Illic, qui vir iners, qui strenuus, ipsa docet res.

Non cedendum malis.

Si quando admonebis, non oportere cedere vel aduersariis, vel aduersæ fortunæ insultibus, aut non esse certandum cum fugitiuis, non inscitè detorseris illud ex eodem libro.

Οὐκ ἂν ἐν αὐχέν' ὄπιθε πίοι βέλος, ἀλλ' ἐνὶ νώτῳ.
Ἀλλάξειν ἢ στέρνα γηθήσας ἀνορούσας.
Ne feriat iaculum ceruicem aut terga : sed ipsum
Aut ventrem, aut pectus feriat aduersa sagitta.

Achilles.

Insignes fortitudine duces, appellabimus non inuenustè Achilles. Gellius.

Achilleum argumentum.

Rationem & argumentum Achilleum vocabimus, quod sit insuperabile & insolubile.

Qui cum contemptu vitæ inuadunt.

In eos, qui gladiatorio, sicut ait Terentius, animo quempiam impetunt, vt aut perdant, aut pereant, conueniet illud ex Iliad. μ.

Ἀγριοπρόσωποι σύτοσιν ἰκυῖαι.
Id est.

Similes agrestibus apris.

Tradunt enim venatores, hos prouocatos rectà impetere prouocantem, nec lancea vitata.

Neque terræ motus timet, neque fluctus,

Aristotèles libro moralium Nichomachiorum tertio docens eos, qui non habitu virtutis, sed immanitate quadam nihil omnino formidant, nequaquam appellandos esse fortes, sed μωροὺς κὲ ἀναλγήτους, hoc est, insanos & stupidos, sensuque expertes.

¶ Exempla Profana.

Nearchus scribit, ab amicis, qui ægrotantem curabant, Alexandrum Magnum obiurgatum, quod in prima acie dimicaret : militis enim id esse munus, non Imperatoris. Quæ verba molestè non tulit Alexander, quod & vera esse intelligeret, & meritò se reprehendi agnosceret. Et tamen ob id impetum animi in prælijs, & gloriæ cupiditatem : & vt ij qui alia quapiam voluptate vincuntur, pericula vitare noluit. *Suidas.*

Terentius Varro, & C. Flaminius hic ad Thrasymenum, ille ad Cannas : dum Hannibalis artes despiciunt : dum æquales haberent exercitus : denique dum seipsos parum noscunt : nimium viribus suis fidunt, rem Romanam penè funditus subuertere. *Pont. lib. 1. c. 10.*

Ser. Capio consul contra Cimbros in Italiam irruentes temerè pugnans xxc. millia amisit. *Liuius l. 67.*

Gallia Rex Carolus IX. tametsi neque manu neque consilio multum valeret : tamen amplissimis maximi atque opulenti regni viribus innixus : viginti trium annorum adolescens & pacem in Italia euertit, & rem Gallicam armis atque ausu plurimum illustrauit. *Iouius l. 1.*

Perdiccas Macedo Alexandrum secutus in bellis, in speluncam leænæ ingressus, leænam ipsam non deprehendit : sed catulos eius secum exportauit : & magnam hominum admirationem hoc facto meruit. *Ælianus lib. 16.*

¶ Emblema.

Andr. Alciati.

In eos qui supra vires quicquam audent.

Emblema lviii.

Dum dormit, dulci recreat dum corpora somno
Sub pice, & clauam cateraque arma tenet,
Alcidem Pigmæa manus prosternere letho
Posse putat, vires non benè docta suas.
Excitus ipse, velut pulices, sic proterit hostem :
Et sæui implicitum pelle leonis agit.

Auditor, Auditus.

¶ Definitio et etymolog.

AVditor, Discipulus, is qui audit, is apud quem agitur, *Schomeah*, à verbo *Schamah* audiuit, auscultauit, obediuit, ἀκροατὴς auditor. Auditus *Mischmah*, ἀκοή, Sensus audiendi, vis illa qua soni percipiuntur.

¶ Sententiæ Sacræ.

Discite ea & opere complete. *Deut. 5.*

Audientes discant & custodiant. *Ibid. 31.*

Ponite corda vestra in omnia verba mea. *Deut. 32.*

Nonne auris verba diiudicat. *Iob. 12.*

Audiam quid loquatur in me Deus ; quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos. *Psal. 84.*

Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. *Eccles. 32.*

Audite verba pacti huius, & discite illa. *Ier. 11.*

Factum est verbum Domini ad Ieremiam : Noli subtrahere verbum Dei, si fortè audiant, & auertatur vnusquisque à via sua : & pœnitèat me mali, quod cogito facere eis, propter malitiam studiorum eorum. *Ibid. 26.*

Domus Israël nolunt audire te, quia nolunt audire me. *Ezech. 3.*

Audiunt sermones tuos, & non faciunt. *Ibid. 13.*

Omnis qui audit verba mea, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super petram. *Matth. 7.*

Qui habet aures audiendi, audiat. *Matth. 13.*

Vestri beati oculi, quia vident, & aures vestræ quia audiunt. *Ibid.*

Hi sunt, qui audiunt verbum, & faciunt. *Luc. 8.*

Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Ibid. 11.*

Si manseritis in sermone meo ; verè discipuli mei eritis. *Ioan. 8.*

Cunctis sermonibus, qui dicuntur, non accommodes cor tuum, ne forte audias seruum maledicentem tibi. Scit enim conscientia, quia tu crebro male dixisti aliis. *Eccl. 7.*

Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. *Eccli. 28.*

Corrumpunt bonos mores colloquia mala. *1. Cor. 12.*

Athenienses autem omnes & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. *Act. 17.*

¶ Loci Biblici.

Auditores sun gloria Doctorum suorum. *2. Cor. 1. 14.*

Auris seruo perforanda, & quomodo. *Exod. 21. 6. Deut. 15. 17.* in perpetuæ seruitutis signum. *Psal. 40. 7.* auris insatiabilis, *Eccles. 1. 8.* Auris audiendi, *Deut. 29. 4. Matth. 13. 9. Marc. 4. 23. Luc. 8. 8. Apoc. 2. vers. 7. 11. 27. 29. & 3. v. 6. 13. 22.* in auribus aliquorum loqui, *Genes 20. 8. & 40. 4. 18. Exod. 10. 2.* est audientibus aliquibus loqui.

¶ Patrvm Sententiæ.

Tunc auditur veritas, quàm prædicatur : quoniam quum doctrina recipitur, humilitas custoditur. Quum disputatio vel prædicatio placet, vix est vt differentem non pulset, quantulacumque iactantia. *Aug. de doctrina Christi.*

Vidit Apostolus in audiendo facillimum seruari humilitatem quæ difficilis est in docendo : quoniam necesse est, vt Doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere, ne surrepat elatio *super Iac. 1.*

Quum verbi boni auditores esuriunt, pro reficiendis eis maiora doctoribus intelligentiæ dona tribuuntur. Sæpe enim doctori verbum Dominus pro gratia tribuit auditoris : nonnunquam verò propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori. *Greg. in Pastor.*

Nisi Spiritus sanctus auditorum corda repleat, ad aures corporum, vox doctorum incassum sonat. Formare enim vocem magistri exteriùs possunt, sed hanc interius imprimere non valent. *lib. 27. Moral.*

Via Domini ad cor dirigitur ; quum veritatis sermo humiliter auditur. *In hom.*

Multi

Multi legunt, & ab ipsa lectione ieiuni sunt. Multi vocem prædicationis audiunt: sed post vocem vacui recedunt: quorum etsi venter comedit, viscera non replentur, quia etsi mente intellectum sacri verbi percipiunt, obliuiscendo & non seruando quæ audierunt, hæc in cordis visceribus non reponunt. *In Ezech.*

Verba Dei, quæ ore percipitis, mente retinete. Cibus enim mentis est sermo Dei: & quasi acceptus cibus in stomacho languente reiicitur, quando auditus sermo in ventre memoriæ non tenetur. Sed quisquis alimenta non retinet, huius profecto vita desperatur. Æternæ ergo mortis periculum formidare, si cibum quidem sanctæ exhortationis accipitis, sed verba vitæ, id est, alimenta iustitiæ in memoria non tenetis. *super Matth. 3.*

Secundum capacitatem auditorum moderetur lingua doctorum. *lib. 12. Moral.*

Propter bonos auditores malis doctoribus sermo datur: & propter malos auditores bonis doctoribus sermo subtrahitur. *In Ezech.*

Auris bona est quæ libenter audit vtilia, prudenter discernit audita, obedienter operatur intellecta. *Bernardus in quadam Epistola.*

Dele (inquit) literas magis quam scripturas, quas diabolus in tua impressit anima, & fer mihi cor à vitæ huius tumultibus liberum. *Chrys. st. super Matth.*

Frequenter ipsa eadem audire etiam scientibus prodest, quod enim nouimus, si sæpius audiamus, amplius compungimur. *In epist. ad Hebr.*

Auditores benevoli, alacres reddunt prædicatores. *Idem.*

Prudens auditor omnes libenter audit, omnia legit, non personam, non scripturam, non doctrinam spernit, ab omnibus indifferenter quod sibi deest, & quod deesse videt, quærit, non quantum sciat, sed quantum ignoret, considerat. *Hugo de S. Vict. in suo didascal.*

¶ Poetarvm dicta.

Horat. in arte Poët.

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Idem 1. epist. 18.

Nec retinent patula commissa fideliter aures.

Plaut. in Trucul.

Non laudandus est, qui plus credit quæ audiunt,
Quam qua vident: pluris oculatus testis vnus, quàm auriti
Decem: qui audiunt, audita dicunt: qui vident, planè sciunt.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Auditum animantibus natura dedit, vt aliquid sibi ipsa significent. *l. 3. de anim. c. 13. T. 68. Arist.*

Videtur inanis esse aër, qui cum pulsus agitatus est, vnus atque continuatus, facit vt audiamus. *l. 2. de anim. c. 8. T. 81.*

Eius quod audiendi vim habet functio, auditus vel auditio dicitur. *l. 3. de Anim. c. 2. T. 139.*

Auditus sonorum dissimilitudines solum declarat; paucis autem etiam vocis & orationis. *de sens. c. 1.*

Auditus aliena vi ad discendum & percipiendum maximum adfert adiumentum. *Ibidem.*

Oscitantes, aut spiritum reddentes, accipientésve, minus audiunt. *l. 5. de gener. animal. c. 2.*

Quidam veniunt, vt audiant, non vt discant, sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures oratione, vel voce, vel fabulis ducimur, magnam hanc partem auditorum videbis, cui Philosophi schola diuersorium otij sit: non id agunt: vt aliqua illo vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, qua mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui etiam cum pugillaribus veniunt, non vt tè accipiant, sed vt verba, quæ tam sine profectu alieno discunt, quàm sine suo audiunt. *Sen. epist. 20.*

De auditu perdito. Dial. xcvii.

D. Perdidi auditum. R. Iter ecce aliud tædio præclusum est. Multa oculis, multa auribus hauriuntur tædia, multa vtroque calle fastidia in animum penetrant, quibus euitandis ex æquo pene optabiles videantur cæcitas surditasque: habent tamen hæ suas incommoditates, vt reliqua ferè cuncta mortalium, amarumq; aliquid, non nego, sed patientia mollius, ac virtuti impar. Vbi quænam sit has inter proportio, incommodum haud facilè dixerim, nisi quod illa periculosior; ista ridiculosior. Nam quodammodo amentes videri solent, qui surdastri sunt, cæci verò magis miseri iudicantur. Itaque surdos risu, cæcos miseratione prosequimur. Sapiens vtrumque contemnit, nec quid aliis videatur æstimat, sed quid sit. D. Auditum perdidi. R. Adulantium iam susurros, atque obtrectantium iurgia euasisti, diuersimodum sed par malum, nisi quod aliquanto vtilius est iurgiis quam blanditiis adhibere aures. Illis namque medicamentum aliquando, his venenum inest semper. Illud ergò sæpè mordendo sanat, hoc multitudo inquinat, atq; ita peior est falsus amor vero odio. D. Amisi auditum. R. Iam quod ars Vlyssi præstitisse fertur, tibi vel natura præstitit vel casus aliquis, vt sic Sirenum cantus surda tutus aure pertranseas, felicem te si æstimas: quot inde pericula penetrare in animum potuissent, quotque olim inde mendacia, quot errores, quot demum molestiæ subiere? D. Auditum amisi. R. Philomelam credo, vel citharam, tibiasque non audies, sed nec rudentes itidem asellos nec grunientes sues, nec vlulantes lupos, nec latrantes canes, nec sæuientes viros, nec rugientes audies leones, nec gementes pueros, nec altercantes aniculas. Nec postremò his omnibus grauiores vndique personantes stultorum risus ineptissimos & inconditos fletus, & confusas voces, quo nullus vsquam sonus inamœnior. D. Auditu careo. R. Multiplicibus ereptus es fraudibus. Nulla re crebrius falluntur homines, quam verbis. Nihil huic periculi est surdo. D. obtorpuere aures mihi. R. Periculosa pars corporis, præcipuéque principibus, qui per illam adulatorum flatibus tumefacti sæpè cum populorum risu, suaque pernicie crepuere. D. Auditu priuor. R. Si cum aliis loqui prohibitum est tecum loquere. Ciceroniani memor illius? Qui secum loqui potest, sermonem alterius non requiret, quamvis & colloqui surdo quoque permissum, legendo scilicet scribendoque; cum antiquis nempe loquitur, qui legit, at cum posteris qui scribit, ad hæc scelestis philosophiæ libros & qui legit, Deum audit, & qui orat alloquitur. In hoc quidem gemino colloquio, nec lingua, nec auribus opus est, sed oculis, digitisque, ac deuoto animo. Et hic igitur, vt in multis nostri consilium. Ciceronis amplectemur, vt sicut cæcus aurium, sic se surdus oculorum subsidio consoletur. Tu proinde si audire homines non potes, scriptos ab hominibus libros lege, & legendos ab hominibus libros scribe. Cœlum præterea, ac terras, & maria respice, horumque omnium authorem in silentio contemplare. Nihil ad hoc surditas ista nocuerit, multum fortasse profuerit. D. Auditus me destituit. R. Quibus tonis, aut numeris, aut diapente constet, aut diapason, quibusve proportiones aliæ, quæ tractantur à musicis noscere vel surdus potest. Et quamvis humanæ vocis fidiumque, vel organi modos auribus non audiat, si tamen causas animo tenet, delectationem intellectus haud dubiè præfert aurium voluptati. Finge, & hos ipsos musicos numeros surdo ignotos, modo virtutis numeri noti sint, seque in illis exerceat, benè est. Nil hic quoque surditas nocet. Melius enim multum est bonum fieri, quàm doctum, & si abundè doctus ac sapiens, sit quisquis abundè bonus est, at qui malus, idem & insipiens & indoctus, omnium licet, quæ sub cœlo sunt, eruditissimus litterarum. D. Auditus elanguit. R. Benè quod hoc tibi non prius accidit, quam fidem, quæ auditu maximè constat, acciperes, illam habens, quid quæreris? seu quid quæris? Si hominum cantus, aut volucrum non percipis, cantibus cor intende cœlestibus, internamque aurem Deo applica. D. Non audio. R. At cogita, & dic tibi; Si non audio, quid seu ad me, seu de me homines loquantur parùm curo; Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Illi enim sæpe bellum, hic loquitur pacem semper. D. Nil penitus audio. R. Multi silentium appetentes longis peregrinationibus fatigati sunt, vt aliquibus abditis & semotis in locis, quod cuperent, inuenirent. *Petrarch.*

¶ Apophthegmata.

Thales ab amico quodam rogatus, quantum veritas distaret à mendacio? Quantum, inquit oculi, distant ab auribus. Sensit vir sapientissimus, non ea certa esse illico, quæ auribus percipimus ab aliis, qui mendaciter de rebus nugantur: sed ea demum, quæ coram oculis cernimus. *Max. serm. 35.*

Xenocrates dicebat, pueris potius aures muniendas esse follibus, quam athletis: quod plus sit periculi, ne puerorum aures occupentur prauis sermonibus, quam ne athletarum ad aures pateant aditus. *Laërt. lib. 4. c. 2. Plut.*

Stratocles, quum audiuisset partam esse ab hostibus victoriam, rem protinus populo patefecit, & vt publica supplicatio in laudem Deorum institueretur, persuasit. Verum quum paulò post ex alio nuntio intellexisset, suos non victores, sed fugatos fuisse: vana spe lusus, Ecquis (inquit,) vestrum quicquam damni accepit, quod totum hoc triduum mea opera hilares lætique fuistis? *Eras. in l. 6. apopht. ex Plut.*

Pindarus apud Thebanos in contentione imperitis auditoribus vsus, superatus est à Continua quinquies. Redarguens verò ruditatem ipsorum Pindarus, vocauit Cătinnam. *Ælian. l. 13. de var. hist.*

Straroni physico cum quidam obiecisset, quod Menedemus plures haberet auditores. Quid mirum, inquit, si plures reperiuntur, qui lauari cupiunt, quam vngi? nil autem aliud his verbis indicare voluit quàm Menedemi philosophiam esse dilutam: & quamplurimos inueniri, qui audiant quidem de rebus disputantes, sed perpaucos, qui virtutem exercerent. *Eras. Rot. lib. 7. apoph.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi, vt venatores non sinunt canes quidvis olfacere aut mordere, sed integros eos seruant feræ: Sic oportet aures & oculos non sinere quovis vagari, sed rebus necessariis reseruare. *In Mor.*

Vt diligentius seruanda est ea porta, quæ via sit regia: Ita cautius seruandus auditus, quo maximè sit cum rationali animæ parte coniunctus, & quod per eam admittitur, maximè potest vel iuuare, vel lædere. *In Mor.*

Frustra clauduntur, portæ ciuitatis, si vna relinquatur aperta, per quam hostes irrumpant: Ita non satis est in cæteris temperatum esse, si auditus pateat perniciosis sermonibus. *In Mor.*

Iudex in causa nihil tribuens amori, tantùm rem perpendit, ac secundum eam pronunciat: At in audiendis Philosophis multis lapsibus candide fauendum est. Vnde veteres iuxta Mercurij statuam Gratiarum item ponere soliti sunt. *In Mor.*

Cerui, cum arrexere aures, acerrimi sunt auditus: cum remisere, surdi: Ita principes, si quid est, quod placeat, id procul etiam percipiunt: si quid secus, quantumvis clames, non intelligunt. *Rosrod. in Simil.*

Thriueri, multi sunt, qui obiter cupiunt lauari, pauci verò, qui diligenter sustinent vngi: Et multo plures sunt multa malunt obiter audire, quàm pauca funditus inquirere. *In apopht.*

Cyrilli, Canes venaticos imitatur sapiens ac probus auditor huc illucque feras quærentes. Ipse enim non intellectam rem sæpè ac multum inuestigans, interrogansque tandem assequitur. *In Ioan. lib. 1. c. 2.*

Theodoreti, sicut si quis odoris saporisque vinum suauissimum conuiuis suis apponat in phialis poculisque mirus eleganter affabréque insculptis, nihilo secius, qui sitientes accumbunt, vino se imbuunt, neque poculorum materiam, artificiumve inspiciunt, sed vinum laudant, quod cum magna sitis voluptate exhauriunt: Itidem agunt & auditores. *Ser. de Græcorum curatione.*

Vt tragœdi in theatris: ita philosophus in scholis est audiendus, nempè ad finem vsque. *in Mor. Plut.*

Vt ad sacrum epulum, sic ad auditionem oportet placidum ac benevolum accedere, vt benedicta probes, candidè; aut si parum rectè dicat, tacitus notes, quam ob rem errauerit, & animi conatum certè probes. *In Mor.*

Vt œconomicis & amici prosint & inimici, quemadmodum dixit Xenophon: Sic vigilans auditor & cordatus non solum bene dictis, verum etiam erratis aliorum fit eruditior. *In Mor.*

Quemadmodum in iis, quæ ad tibiam canuntur, multa fallunt, ac suffugiunt auditorem errata: Ita in oratione phalerata multa ineptè dicta fallunt auditorem ob phaleras, & fucos orationis. *In Mor.*

Vt multa bella inania, iuxta prouerbium: Ita & auditionis, puta supercilium, acclamatio, strepitus, & id genus alia. *In Mor.*

Vt qui ad conuiuium accessit, vtitur appositis, nec aliud requirit. Ita discentem tacitè audire oportet, donec qui dicit, perorarit, tum si lubeat vtilem aliquam quæstionem proponere. *In Mor.*

Bonus conuiua non existimat hoc tantum suarum esse partium, vt suauiter accipiatur, cura sumptuque alieno: sed debet commodum vicissim exhibere conuiuam: Sic auditor non tantum audit otiosus, dicente solicito: sed vultu, oculis, applausu, fauore, iuuare oportet dicentem. *In Mor.*

Vt non impletur vas, quod semper effundit & nihil accipit: Ita non accipit sapientiam, qui semper loquitur, nunquam auscultat. *In Mor.*

Non conuenit, vt in tonstrina surgens, ad speculum contempleris te ipsum, num rectè sis curatus: ab oratione discedens, non expendas, num melior sis factus, aut deterior ex auditione. *In Mor.*

Non sic ad audiendum est accedendum, vt velis inungi & oblini fucis, quo nitidior fias, sed gratiam habeas, si velut alueare acri fumo sic ipse mordaci sermone purgeris animo: qui cæcutientiæ & lippitudinis est plenus. *In Mor.*

¶ Exempla.

Philoxenus poëta Dithyrambicus, cum Dionysij tyranni poëmata non probaret, vtpote indocta: in lapidicinas ab eo detrusus est; deinde reuocatus illius amicorum precibus: vbi denuò Dionysium sua carmina pronunciantem audisset, surrexit & rogatus à Dionysio, quid esset rei? respondit, satius ac potius esse in lapidicinis vitam degere, quàm illius audire poëmata. *Erasm. in Adag.*

D. Augustinus Roma Mediolanum euocatus ad Rhetoricam docendam, Manichæorum hæresi adhuc implicatus, concionantem tamen Ambrosium Episcopum solius eloquentiæ commendatione audire voluit. *Theat. vitæ.*

D. Augustinus ante conuersionem audiens à Simpliciano sene sanctissimo, quanta constantia Victorinus Rhetor Romanus eloquentissimus, iam senex publicè fidem suam in Ecclesia confessus esset, & baptisma suscepisset: miro desiderio eum imitandi flagrare cœpit. *Testis ipsemet lib. 8. confess. c. 4. & 6.*

Antonius Eremita ex Euangelica lectione, cui casu superuenerat, admonitus, tanquam sibi diceretur: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni sequere me: confestim relictis omnibus in eremum se contulit. *D. August. l. 8. confess. cap. vlt.*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij sacerdotes per *auriculam Tauri pictam*, & auditum, & obsequij sedulitatem indicabant. In Tauro enim ad audiendum promptæ semper aures sunt, atque eo præsertim tempore, quo fœmina pruritu exagitata mugierit: qua audita Taurus, quantumlibet longè abfuerit, statim accurrit. *Pier. Val. l. 1. c. 25. A.*

Arrectas auriculas Cerui auditus acris significatum esse ostendit illud quod ὦσὶ, ἐτῶσι, prouerbium fertur: quod *arrectis auribus* Maro, & *arrigere aures* Terentius interpretatur. Contra verò pro surditate *easdem demissas* pingere moris est: quia tunc cerui acutissimè audiunt, cum surrectas aures protendere: cum verò eas demisere, vix proprium excipiunt sonum. *Pier. Valer. lib. 7.*

Hominem auditu præpollentem Ægyptij hieroglyphicè significare si vellent, *capram* ponere soliti sunt: quam per aures perinde atque per nares spiritum emittere prodidere vnà cum Ægyptiis grauissimi auctores: quamvis reclamante Aristotele, qui humanam diligentiam id adhuc nulla deprehendisse sectione aut sensu aliquo euidentiore fit miter asseuerat. *Pier. Val. 10.*

Plutarchus etiam ex *Leporino simulachro* auditum hieroglyphicè intelligi apud Ægyptios affirmat. *Lepus* enim aures proportione reliqui corporis maximas omnium animalium habet, auritique ideo ob excellentiam vocantur à Poëtis. *Idem lib. 13.*

Nec desunt, qui auditum ex quantumvis remoto loco per *Talpam* significari tradant. Liquidiùs siquidem audiunt Talpæ, terra obrutæ, tam denso atque surdo naturæ elemento. *Idem lib. 13.*

Auis.

¶ Definitio et etymolog.

AVis, volucris omnis quæ ova parit, pennisque decorata est, Heb. *hoph.* volatile, volucris, omne quod volat: nomen collectiuum Genes. 1. 26. & 7. & 14. à verbo *huph*, Volare celeri per aëra alarum agitatione. Cognationem habet cum *iahaph* defessus fuit, defatigatus est: aues enim continuo volatu defatigantur, Græcè ὄρνεον, πτερὸν, ὄρνις.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Carent aues manibus pedibusque prioribus: peculiares inter cætera animalia alas possident. *l. 2. de Histor. c. 12.*

Omnium maximè animalium post hominem literas proferre nonnulla auium genera queunt: videlicet ea præcipue, quibus lingua latior est. *Ibid.*

Volaces aues notantur, quæ vngues habent aduncos: calcarigeræ, quæ præ sua grauitate sint ad volandum ineptiores. *Ibid.*

Nonnullæ aues depedes sunt, quæ ob eam rem apedes à paruitate pedum nuncupantur. Quod genus auiculæ pennis plurimum valet: sicut cætera quoque prope similia, vt pennis præualere, sic pedibus degenerare videntur: vt hirundo & falcula. *l. 1. hist. animal. cap. 1.*

Animal quod volucre tantum sit, vt piscis, natatile solummodo est, nullum nouimus. *Ibid.*

Incommodi auibus anni pluuij sunt, quippe cum auium talis sit natura, vt ne bibere quidem largiùs possint sine detrimento. *l. 8. de hist. animal. c. 18.*

Cum aues ægrotant, plumæ indicium proferunt: turbantur enim nec posituram eandem seruant, quam habent, cum rectè valent. *Ibid.*

Paruæ aues salaces, præfœcundæque. *lib. 3. de Gener. c. 1.*

Nulla auis parit vnum, excepto cuculo, qui & ipse duæ interdum parit. *Ibid.*

In genere auium fœminæ minùs quàm mares Venerem appetunt, quoniam vterum continent iuxta septum: mares contra salaciores sunt, quoniam testes habent intus contractos. *lib. 4. de Generat. c. 4.*

¶ Adagia.

Alba auis, λευκὸς ὄρνις, *pro re noua atque auspicata.*

Bonis, malis auibus: *quum rem feliciter, aut infeliciter cedere significamus, ab augurum obseruatione sumptum.*

Aues ex auibus, *vir nobilis, bonus ex bonis prognatus.* Ironicè effertur *ab Aristoph.*

Musarum aues, *non absque prouerbij specie Theocritus ita* Poëtas *appellat, quod assiduè lusciniarum in more sua poëmata canant.*

Meliores nancisci aues, *dicuntur, quibus post res aduersas succedunt prosperiora.*

Nisi si qua vidit auis: ἀλλ' εἴ τις εἶδεν ὄρνις. *Prouerbialis hyperbole, de re valdè occulta. Aristoph. in auibus. Nemomeum vidit Thesaurum, nisi forsan si qua auis vsquam.*

Augurium.

¶ Definitio et etymolog.

AVgurium, Græcè οἰωνοσκοπία, ας, ἡ, οἰωνοσκοπέω; augoror dicitur. Et est diuinatio ab auium garritu sumpta, ficut auspicium à motu auium. *secund. Secund. B. Thom. q. 95. art. 3.*

Augurium est, quod fit in consideratione malorum angelorum, *vt habetur in Decret. 26. q. 2. Quid sine.*

Augurium, quasi auigerium, vel Auigurium, aut auigarium, dicitur, q.d. auium garritus, pro quo antiquissimi etiam Augurum, trissyllabum, vel Augarum dixerunt. Vide Nonium Marcell. Hebr. *Nasachasch*, à verbo *Nichesch*, auguratus est, augurium fecit, diuinauit, ominatus est, certas coniecturas habuit. Vide Num. 23. & 24. 1. & *Kesem*, generali significatione à verbo *Kasam*, diuinauit: quod modò in bonam, modò in malam partem accipitur. Tria autem apud profanos extant augurij genera. Nam auium, aliæ volatu, aliæ cantu futura prædicebant: & illæ quidem Præpetes, istæ Oscines dicebantur. Erat & tertium genus ex illarum pastu, quum pullis gallinaceis è cauea depromptis esca porrigebatur. De ista Ethnicorum curiositate prolixè Alexander ab Alexandro, Budæus in pandect. Peucerus comm. de variis diuinationum generibus, & alij. Sumitur etiam latius Augurij nomen pro quavis diuinatione siue Coniectura. Cicero 4. Philip. O mea semper frustra verissima auguria rerum futurarum.

Augur generali voce, nec non speciali designatur ab Hebræis quemvis diuinatorem & futurorum præscium ex auium volatu, garritu, strepitu motuque vario; ex inspectione partium corporis humani, ex creatis rebus & artificialibus variis coniicientem, sanctis Prophetis oppositum, nec ex prudenti rerum naturalium, vel politicarum consideratione iudicantem, *Iidhoni*, id est diuinum (Gall. *deuin*) diuinatorem nominant. Græcè προγνώστην, *pronostiqueur*, Gall. hariolum, futurorum coniectorem & præsagum à verbo *Iadhah*, id est, nouit, cognouit, comprehendit, vi mentis atque intellectus quæ postea proferret. Hinc οἶδα, εἰδέω &c. scio, conspicio: item δυείω, δυέω, scio, cognosco: δυείμων quasi δυείμων sapiens: δῖδα, noui, Lat. Video. Specialis designatio multiplex est, teste Peucero. Verbum *Nichesch* cognationem habet cum *Lachasch*. mussitauit, susurrauit. Augures enim, diuinatores, incantatores, harioli, atque eiusmodi impostores capitalibus digni suppliciis, siue per aues, serpentes aliáve instrumenta Spiritibus immundis & Apostatis inseruiant, susurris & obscurorum verborum mussitationibus sibi suisque consultatoribus & discipulis turpiter illudunt. Vide *Etymolog. Trilingue, Lugduni editum.*

Loci Biblici.

Auguria damnantur, *Leuit. 19. 26. Deut. 18. 19.* reprehenduntur Israëlitæ, quòd augures audierint, *2. Regum 17. 16. & 21. 6. Esaia. 2. 6.*

¶ Apophthegmata.

Misonianus, quum expectantem & stantem equitum turmam inspiceret, in qua ipse cum Romanis militibus erat, & more causam intelligerer

geret esse, quod augur prius inspicere vellet, quid augurij capiendum esset, ab aue, quam fortè in via offenderat: Misonianus aliud à se agi fingens, arcum tetendit, primáque sagitta confossam auem in terràm deiecit, atque rideńs ad comites conuersus dixit? Parum consilij atque opis ab irrationalibus animatis posse quenquam sperare posteaquam pateat, ea nescire, quæ ad seipsa pertineant. Et re & verbo auguria vana esse, stultéque eis credi ostendens. *Fulgos. l. 7. c. 2.*

P. Claudius bello punico primo, cùm prælium nauale committere vellet, auspiciaque more maiorum petisset, & pullarius non exire cauea pullos nunciasset, abiici eos in mare iussit, dicens, Quia esse nolunt, bibant. Et L. Iunius P. Claudij collega, neglectis auspiciis, classem tempestate amisit. Horum ille populi iudicio concidit, damnationisque hic ignominiamque voluntaria morte præuenit. *Valer. Maxim. lib. 1. cap. 4. vbi alia exempla occurrunt.*

Augustus Cæsar, quum sublimis ex Actiaca victoria reuerteretur, occurrit inter gratulantes quidam tenens coruum hæc verba sonantem; Aue Cæsar victor. Hac salutatione delectatus Augustus, auem sex millibus nummûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex ea liberalitate peruenerat, indicauit Cæsari eundem & alium habere coruum, quem vt adferre cogeretur rogauit, allatus, verba, quæ didicerat expressit; Aue victor imperator Antoni. Augustus nihil exasperatus, tantum iussit, vt munus cum delatore partiretur. *Brus. lib. 2. c. 3. Macrob. lib. 2. c. 4. Saturn.*

Idem salutatus similiter à psitaco, & hunc emi iussit. Idem miratus in pica, & hanc mercatus est. Hoc exẽplum tenuem quendam sutorem solicitauit, vt coruum instrueret ad huiusmodi salutationem. Qui quum impendio exhauriretur, subinde ad auem non respondentem dicere solebat; Opera & impensa periit. Tandem peruicit assiduitate, vt coruus sonaret dictatam salutationem. Ea quum Augustum præteruntem salutasset; Cæsar: Satis, inquit, istiusmodi salutatorum habeo domi. Tum coruus, memor & illorum verborum, quæ toties audierat, subtexuit: Opera & impensa periit. Ad hoc arridens Augustus, iussit emi; quanti nullam adhuc emerat: *Macrob. l. 2. c. 4. Saturn.*

Vide Aruspex.

Aula, Aulici.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

AVla, Atrium, Basilica. Regia, Palatium: Regum & Principum ædes excelsæ, ventis perflatiles, vt annotauit Athenæus. C. Rhodiginus lib. 7. cap. 5. aulam, locum perflatilem interpretatur. Hoc nomine semper apud Homerum. Ὑπαίθρους, id est subdialia intelliguntur. Aulas porrò nunc pro Regum palatiis vsurpamus, quòd ante loca habent subdialia & ampla. Heb. *vlam*, id est, porticulus, seu vestibulum (pars pro toto) à verbo *Alam*, colligauit: quòd lapides palatiorum simul colligati videantur. Item dicitur *Bithan*, vel *Batith*, id est, domus, nempe regia. Vide Estheræ c. 1. v. 5. & 7. c. 7. & 8. vers. Gr. αὐλή, Aula regis occurrit, Gen. 45. 16. 2. Reg. 7. 9. Esth. 4. 2. Dan. 4. 26. & 5. 5.

¶ PHILOSOPHORVM ET HISTORICORVM SENTENTIÆ.

Siquis in nauis gubernatione à census æstimatione gubernatores eligat, pauperem verò, licet gubernandi peritiorem haudquaquã admittat; quid ex hoc sequuturum censes aliud quàm vt malè nauis ducatur? atqui eodem pacto in quouis alio principatu. *Plato, de Iusto, dial. 8.*

Exigua planè tempora homines quidem omnes valdè exaltant, rursusque humiliant, sed aulicos maximè. Reuera enim hi similes sunt abaculorum calculis. Isti enim secundum computantis arbitrium, modò ærei sunt, modò aurei: & aulici ad nutum regis nunc beati sunt, nunc miseri. *Polyb. lib. 5.*

Petentes à diis aurum, vel argentum, aut imperandi aliis potestatem, aut aliud quid huiusmodi, Socrates nihil aliud petere existimabat, quàm si ludum aleæ, vel prælium, vel aliud quid orarent, cuius planè incertus esset exitus. *Xenoph. lib. 1. de dict. & fact. Socratis.*

Illic (nempe in aulis magnatum) ad reprehendenda aliena dicta & facta ardet omnibus animus, vix satis apertum os aut lingua prompta videtur. *Salust. ad Cæsar.*

Secretis criminationibus infamant ignarum, & (quo incautiòr decipiatur) palam laudatum. *Tacit. 1. hist.*

Speciem magis in amicitia Principis, quam vim retinent aulici. *Idem 3. Annal.*

Is omnia Principum honesta atque inhonesta laudare mos est. *Ibid.*

Libentius cum fortuna Principis quàm cum Principe loquuntur. *Idem hist. lib. 1.*

Puniendi sunt rerum atrocium ministri, vbi pretia scelerum adepti scelera ipsa aliis delegant. *Idem, Annal. lib. 13.*

Ita est compositus (aulicus callidus) vt ex euentu rerum aduersa annuat, vel prospera agnoscat. *Hist. lib. 3.*

Bene Agrippa admonebat virum, qui in aula saluus viuere cuperet; id est vt difficultatem rerum ipse amoliretur & susciperet, & vt gloriam summæ manus aulicis relinqueret. *Dion. lib. 49.*

Notissima vox est eius, qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset senectutem? Iniurias (inquit) accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. *Senec. lib. 2. de ira, cap. 34.*

Quàm parua temporis interualla homines in excelsò fastigio collocant: & eosdem rursus ad extremam miseriam & calamitatem redigunt? eos autem maximè qui in aulis Principum agunt vitam: hi enim similes sunt suffragiis quæ in publicis consiliis dari solent. Nam vt illic, pro eorum qui consulunt voluntate, quæ modò ænea fuerunt, mox aurea dantur: ita qui Principum aulas sequuntur, pro Principis voluntate nunc beati, mox miseri fiunt. *Polyb. lib. 5.*

Qui umquè enormibus tyrannorum atque immensis largitionibus indulserunt, si frugaliùs paulò aut continentiùs ex pecuniæ inopia agere instituas, non tam ij moderatæ cuidam dispensationi prudentique attribuunt, quam auaritiam continuo tibi & sordes exprobrant; neque autem cogitant, neminem posse cuius magna dilargiri, qui se à vi atque rapinis abstineat. *Herod. in Pertinac.*

Mihi si quis esset apud aliquem principem amicus aut propinquus, huic suaserim ita se comparet, vt diligatur, non autem vt metuatur. Nam qui diuersam rationem ingrediuntur, vt periculum tandem & calamitatem euadant, fieri non potest, eiusque rei multa proferre liceat documenta, non ex Galliis modò, verùm etiam ex Hispaniis & Anglia: ferè autem fit, vt qui bonam & fidelem operam præstiterunt arbitrentur sibi aliquanto plus quam aliis licere. Principes contra longè aliter sentiunt, & æquius esse ducunt, vt qui seipsorum clientelæ & ministerio tradiderunt, officio fungantur. Memini, quo tempore in hanc sententiam Ludouicus XI. Rex mecum loqueretur, affirmasse fieri aliquando, vt egregiæ operæ minùs liberaliter remunerentur, idque non tam ingratitudine Principum, quàm eorum vitio, qui operam præstiterunt: dum elati quadam confidentia propter rem bene administratam, insolenter & proterue multa faciunt. Aiebat præterea, feliciter agi (sua quidẽ sententia,) cum eo, cui nullo suo magno merito Princeps benefacit: & vt quis beneficio sit obstrictus Principi, id multò præstare, quàm vt Princeps clienti aut famulo alicui suo multum debeat; eóque se ingenio esse dicebat, vt qui sibi ob aliquam beneficentiam deberent, eos plus diligeret quàm alios, quibus debere se aliquid ipse putaret. Tam est difficile in omni genere vitæ accommodare se, & ita gerere, ne quid ertes. Magnum igitur est Dei beneficium, valere sensu communi, & iudicio naturali. *Phil. Cominaus, lib. 5.*

Aulicus callidus ita est compositus, vt ex euentu rerum aduersa abnuat, vel prospera agnoscat. *Tacit. hist. lib. 3.*

Iniquum est publicis possessionibus multorum præstantium virorum sudoribus, & sanguine partis vnum spadonem perfrui. *Zonar. in Ioan. Zinisc. tom. 3.*

Sæpe aulici priuatis odiis incendunt Principes. Quidam Aulici qui Principum mores corrumpunt, vel autores & ministri sunt iniustarum cupiditatum Principum. Illi vel in proprio corpore, vel in posteritate puniuntur, ita vt illorum posteritas diuturna non sit: sed mox post illos intercidat. *Anonym.*

Bonum aulicum nec tempus immutat, nec rumpit necessitas, nec insolentia exulcerat, nec improbitas malorum hominum defatigat: sed cum Socrate idem semper manet, *Durus de Pascholo in Aulico Polit.*

Quicquid humani generis floris est, habere curiam decet. *Lipsius in administrand. lib. 4. cap. 2.*

Sub malis virtus odio est, & qui grati aptique Aulæ esse volunt, eiurant probitatem. *Idem in com.* C. Plinij *Paneg.*

Mare qui intrat & nauigat, fluctus expectat: qui aulam, motus. *Idem in Cent. 4. Miscel. epist. 33.*

Etsi aula initio blanda est, & melleum gustum Aulicis præbet, tamen paulò post hanc dulcedinem infuso aceto corrumpit. *Anonym.*

Aulæ sunt ingratæ erga bene meritos; aliis enim carcer, aliis exilium redditur. *Idem.*

In aulis lenta sunt beneficia, præcipites iniuriæ. *Idem.*

Aulicus vir bonus etiam optimè de Principe meritus, vix potest inuidiam & euersionem effugere, carceres & alias calamitates, tum & minimum vicissitudines Aulicas. *Idem.*

Nulla est Aula, quæ vacat inuidia, in qua non desideretur amicitiæ fides, vbi voluntatum mutatio, & subita ruina metuenda non sit. Nam Principes & ipsi homines sunt. *Idem.*

Libertas monendi ab aulis plerumque exulat. *Idem.*

Sæpè in aulis maximorũ malorum causæ sunt ignorantia, & suspicio.

Aulæ sunt fœcundæ crudelibus consultoribus.

Non possunt architecti prauorum consiliorum efficere, quod volunt, nisi animum Principis calumnia præparauerint, & occupauerint.

Aulæ plerumque comica facie agunt tragœdias, & ore aliud loquuntur, tacitóque aliud sub pectore claudunt.

Etsi tota vita plena est simulationum, tamen aularum exempla sunt conspectiora. Ibi enim frons, vultus, oculi persæpè mentiuntur. Oratio verò sæpissimè. Nam maxima pars Aulicorum coram blandiuntur, clam verò si occasio est, frigidam suffundunt.

Semper in Aulis sunt factiones, est vnus aliquis præcipuus, cui se cæteri adfingunt, & pendent ex eo. Posteà est alius, qui habet oppositam factionem. Istæ factiones inter se certant malis artibus. Iam vna factio dominatur, paulò post alia.

Aulicis nihil est vsitatius, quàm quouis modo æmulos premere, & exagitare, & si id fiat cum clade & ruina publica Principum & regnorum: sicut apparet quando exardescunt odia in Aulicos, quantis studiis dent operam, vt alterum perdat.

Plerumque ministri impotentius sæuiunt, quàm ipsi Imperatores, volunt impensius coli, quam Reges ipsi.

In Aulis sæpè assentatio est periculosa, præsertim nimis aperta, & impudens.

Etsi Aula plerumque amat adulatores ; tandem impudens adulatio nocet ipsis adulatoribus. Nisi enim rex aut princeps sit Midas, habens aures asininas ; non potest aliter facere, quin acerrimè oderit, maximéque detestetur scurrilem impudentiam.

Hoc est vniuersale, & perpetuum, mutatâ fortunâ Principum, mutantur voluntates, non tantùm subditorum, sed multò magis ministrorum in Aula.

Ministeria præsertim in Aulis sunt periculosa, sæpe enim famulis, ac ministris iniunguntur, quæ comparant ipsis exitium.

Habet assentatio iucundissima principia, sed exitus amarissimos affert.

Ita in Aulis plerumque comparatum est vt honor imperij penes Principem, vis & potestas penes ministrum aliquem quantiuis pretij sit. *Durus de Pascole in Aulico. Polit.*

Adulatio in aulis etsi multa procreat commoda, tamen semper est fœdissima, & inimicissima existimationi, & tractu temporis infamiam affert. *Ibid.*

Turpe est aulico omnium regionum, in quibus ipsi versandum est, ignorare conditionem, statum principum, potentiam, scientiam, consiliariorum, familiarum originem, insignia imprimis nosse debet. *Ibid.*

Quemadmodum medicus in infirmitate curanda vel membro sanando diligenter prospicit, ne adhibitis medicamentis aliud membrum lædatur, sic Aulicus Autor sit Principi, vt ita curet rempub. ne conseruando vnam partem, alteram destruat. Io primis in exigendis & congerendis pecuniis. *Ibid.*

Nullis Aulicis à bono Principe nimis credendum, quàm iis qui contra famam publicam susurros, illi de aliquo malos etiam instillant. Melius enim omnibus id est, famæ quàm singulis, id est, istis creditur. *Aphor. Polit. Sylua ex Plin.*

Aulicorum affectantium gubernacula reipublicæ sunt artes, vt Principes à rebus publicis cognoscendis auertant, illisque voluptates pro huiusmodi tædio obiiciant : aut in secessus aliquos, & peregrinationes procul à concilio publico abducant. Tunc enim ipsi rerum omnium arbitri sunt. *Ex Tacito lib. 4. ann.*

Repentina Aulicorum, qui consilia & mores Principis improbant, & postea eosdem laudant, mutatio animi semper & Principi, & aliis Aulicis vti insidiosa suspecta esse debet. *Idem 14. ann.*

Aulicum prudentem, vbi animum Principis erga se mutatum, & crescere qui sibi inuideant, agnoscit, oportet discendi ex Aula honestam veniam maturè petere, honoribus cedere, quàm pati vt ex ea eiiciatur à Principe. *Idem 14.*

Aulici auari aut ambitiosi, qui sunt gratiosi regibus, semper reges ipsos, aut regnum aliquibus difficultatibus implicant. Item bonos & fideles consiliarios vexant, vel suspectos habent : strenuos duces ipsi ignaui apud Regem perpetuò accusant, vel in suspicionem adducunt, vt in his turbis, vel soli regnent, vel præcipuè præ ceteris. *ex Polyb. lib. 5.*

Nimium potentes & regibus suis formidolosi proceres, aut Aulici miserum & tragicum tandem vitæ exitum ab ipsismet regibus à quibus se formidari, & metui voluerunt, consequuntur. *Idem.*

Nihil in aula Principum periculosius est magnatibus & proceribus regni : quàm sunt calumniatores bonorum. *Idem.*

Princeps prudens sibi à quouis aulico magnate ambitioso caueat, néve illi multum tribuat, aut tum crescere sinat, quantumuis apparet regis amans. Nam tandem hic ipse in regem conspirat, si quæ ambitiosè cupit, consequi aliter non possit. *Ibid.*

Is autem Aulicus Ambitiosus esse procul dubio est censendus, qui prætextu regiæ dignitatis amplificandæ omnia pro animi libito administrat : veteres regni officiarios, & iam probatos mutat, alios autem fauentes in eorum locum constituit. *Ibid.*

In Aula principum non tantùm vituperando, sed etiam laudando sæpè fit bonis calumnia, & eorum famæ & bonis aulici insidiantur. *Idem lib. 4.*

In Principum curiis per pericula, ad grandius periculum peruenitur. *Aug. lib. 8. conf.*

Vt in mare flumina, sic in magnas Aulas vitia influunt. *Apud Platinã.*

Aulici varia prædandi vocabula adinuenerunt in perniciem subditorum ; quæ admittere fisci, vel ærarij causa non debent Principes, fiscus enim nunquam malè habuit, nisi sub bono Principe. *Durus de Pascolo. in Aulico Politico.*

Is Aulicus artifex in politicis censendus est, qui variarum rerum & linguarum cognitione, religionis, historiarum, iuris, politices, consilio firmo, lingua diserta, & calamo expedito instructus est, sit sermone blando, stilo grauis, calamo excellens, arte politicus, vestitu splendidus, conuiuis magnificus. *Ibid.*

Miseræ Aulæ Principum, in quibus nemo probitate, & industria neque doctrina certare, sed iter solum ad potentiam & dignitatem accipere quilibet conspicitur. *Ibid.*

Prudens Aulicus non semper externis fauorem, aut odium Principis coniectare debet, cum vtrumque non illicò apertum proferatur, sed sæpissimè recondatur : sed ad occultiora signa præuenire debet, quæ nunquam sunt fallacia, sed pro certissimis haberi possunt. *Carolus Paschal. in Axiomat. Polit.*

Callidi & astuti Aulici vel eos quibus non bene cupiunt, colunt, aut se colere egregiè simulant, nempe vt hac ratione quò volunt, perueniant, ac tandem hos ipsos per quos factum est, vt sibi optata contigerint, pariter euertant. *Ibid.*

Persæpè falluntur aulici, qui nihil non agunt dummodo amicitiâ illius digni censeantur, qui apud tyrannum plurimum potest, quippe cum is, multis de causis, ingenti hominum multitudini odio sit, atque haud dubiè grauis eum exitus maneat, meritò eius amicitia infausta dici potest : nam quicumque casus illum manet, idem quoque amicos, & sectatores complectitur. *Ibidem.*

Sæpè Principes inter amicos & inimicos non discernunt : & sinceros monitores habent pro inimicis : rursumque illos euehunt, qui postea eos excoriant, & deuorant. *Anonym.*

In Aulis bene merentes personæ negliguntur : sed sycophantæ crescunt, & donantur prædiis amplissimis, ac fundis : omnia obtinent assentando.

Plerumque in Aulis pluris fiunt adulatores, & sycophantæ, quàm viri fortes, & benè de Republ. meriti : Princeps magis amant Placentinos, quam Veronenses.

Triplex est genus hominum, è quibus Reges ac Principes miserè vexantur. Primi generis sunt adulatores, seu assentatores : qui blandiendo & mentiendo illorum animos occupant, & quasi excæcant. Secundi sunt delatores seu calumniatores ; quorum tanta est improbitas, vt fidelissimos quosque, & de Republ. optimè merentes illis inuisos reddant. Tertij verò generis sunt, fœneratores, qui oppida, vectigalia, & portoria illorum tenent oppignorata. Hoc triplex hominum genus per tres illas Harpyas intelligitur, quas poëtæ fingunt insidere mensæ Phinei, oculis capti, & coinquinare omnia, ipsasque dapes præripere misero & calamitoso Regi. Tales enim homines inquinant Reges ac Principes, oculis animi captos, earúmque facultates, & alimenta ad se rapiunt. *Sabinus in 7. Metamorph. Ouid.*

Verè grati sunt in Aulis, qui adulantur Principibus, & accommodant se ad affectus Principum : reliqui qui salutaria monent, negliguntur aut tanti non fiunt quanti debebant. *Anonym.*

Hoc est vitium Aularum communissimum : quod in iis omnia sunt plena assentationibus : vbi primates quoque & consiliarij huc præcipuè ingenium intendunt suum, vt asserant quod regibus arrident, non seruilibus tantum blanditiis, sed lenociniis quoque dediti.

Pestes Aularum sunt, inuidia, & calumnia, obtrectationes præsertim erga peregrinos, ignobiles, fortunatos.

Maxima Aularum pestis est, quòd aut veritas rarò dicitur, aut ita occultatur, atque obtegitur, vt difficillima sit cognitu.

Adulator amicus in obsequio, hostis in animo, comptus verbo, turpis in facto, lætus ad prospera, fragilis ad aduersa, inflatus ad obsequia, anxius ad opprobria ; immoderatus ad gaudia, facilis ad humana, difficilis ad honesta. *Hugo de S. Vict.*

Adulatio blanda omnibus applaudit, omnibus Salue dicit, prodigos vocat liberales, auaros parcos, & sapientes : lasciuos curiales, garrulos affabiles, obstinatos constantes, pigros maturos & graues : hæc sagitta leuiter volat, & citò infigitur. *Cass. in epist.*

Huius pestis pestilentia percutiunt principum laterales, Palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falsitatis. Hi sunt qui magniloquâ commendationis tubâ in diuitum auribus citharizant, qui mellitæ adulationis fauos foras eructant, qui vt emungant munera caput diuitis oleo adulationis inungunt, prælatorum auribus puluinaria laudum subiiciunt, qui ab eorum palliis aut fictitium aut puluerem excutiunt, aut vestem fictitiè deplumant, implumem. *Alanus de com. Nat.*

Adulatores à voluntate vultum, ab animo verbum, à mente linguam ab intellectu loquelam amplo dissensionis interuallo diffibulant. Plerumque enim exterius plausibiliter applaudendo collaudant, quos interiùs contradictoria derisione defraudant ; foris vultu applaudunt virgineo, intus scorpionis pungunt aculeo, foris adulationis mellitos compluunt imbres, intus detractionis euomunt tempestates. *Ibidem.*

Adulatio quàm similis est amicitiæ ; non imitatur tantùm illam, sed vincit & præcedit : eo ipsos gratiosos facit, quos lædit. Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt, temeritas sub titulo fortitudinis latet, moderatio vocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur, in hoc magno periculo erramus. *Senec. lib. epist.*

Valde hoc vsitatum est in aulis, vt in iis plures (sicut de Pompeio dictum est) adorent solem orientem, quàm occidentem. Plerúmque ministri omnes studiosè inclinant ad efflorescentem fortunam eius, cuius nomen & gloria crescit, & deserunt eum, cuius gloria minuitur. Et nihil est instabilius voluntatibus in aulis. *Anonym.*

Adulatio ad tempus est grata, sed tandem veritas est gratior, in fine veritas non odium, sed gratiam conciliat.

Plenæ sunt Aulæ Principum exploratorum, qui omnia dicta factáque & Regum, & procerum aucupantur, ac rimantur propter occultum lucrum, *Natalis Comes hist. lib. 3.*

Est morbus quidam propè natiuus, & certè communis omnium ferè illorum, qui principum, Regum, aut Imperatorum greges, gratiámque sectantur. Neminem, vt æquo animo ferant sibi esse parem, nedum superiorem, gratiâ & consuetudine apud Principem ; quæ pestis per liberas etiam ciuitates, & respublicas, & multorum administrationes latè peruagatur, cum semper æmulatio & inuidia, & odium occultum sit inter pares, & illud præsertim si ad primarios honores honorificentioresque magistratus aspirent. His enim cæterorum parium contumeliæ & dedecora, & turpitudines, & infortunia propria felicitas existimatur neque tamen vlla est vrbs, tam parua, nullum oppidum, nullus pagus, in quo nemo sit, qui sibi Principatum expetat, primúmque locum non aucupetur : nam semper præclarum fuit habitum, vel sine virtute insigniri ornamentis virtutis, quæ sunt imperia, in cæteros homines potentia, Magistratus, autoritas, existimatio. *Idem lib. 11.*

Miserrimi sunt qui agenti gratia improbis adulantur. *Xenoph. lib. 1. de Rep.*

Qui semper corrumpunt Principes, Reges, ac tyrannos : nempe delatores

delatores, criminatores, & adulatores, ab omnibus exiguntur, puniuntúrque; vt qui non in vnum calicem lethale venenum mittant, sed in fontem publicitus scatentem ex quo vident omnes vti, *Plutarc. lib. cum Princip. Philosoph. debere disputare.*

Adulatio perpetuum malum Regum, quorum opes sæpius assentatio, quàm hostis euertit. *Cur. lib. 8.*

Quæ mala non sequuntur, quando Principi suadet adulator, quòd vti liceat plenitudine potestatis, quòd sit Dominus omnium, quòd vectigalia, tributa, & id genus alia imponere possit, prout libitum fuerit, quòd generosum sit bello se vindicare, bello virium suarum ostentationem facere. *Franc. Sannius lib. 5. de mon. relig.*

Avlæ Graphica Delineatio.

Cum quidam ex Dionysij Syracusanorum tyranni assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum atque beatiorem alium vnquam fuisse negaret: Visne igitur, inquit, ô Damocles, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare & fortunam experiri meam? Cùm ille se cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacósque complures ornauit argento auróque cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant vnguenta, coronæ, incendebantur odores, mensæ conquisitissimis epulis extruebantur. Fortunatissimus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem ensem è lacunari sera equina appensum demitti iussit, vt impenderet beati illius ceruicibus: itaque nec pulchros illos administratores adspiciebat, nec plenum arcis argentum, nec manum porrigebat in mensam: iam ipsæ defluebant coronæ: denique exorauit Tyrannum, vt abire liceret, quod iam beatus nollet esse. *Cic. lib. 5. Tusc.*

Pingatur Vestibulum sublime atque inauratum, neque id humi situm & in solo, verum procul à terra in edito collis fastigio: præterea inaccessum fermè & abruptum lubricóque aditu: ita vt plerumque qui se iam ad summum vsque verticem penetrasse sperant, lapso pede præcipitati frãgant ceruicem. Intus autem *Opulentia* sedeat, tota (sicuti videtur) aurea maiorem in modum formosa atque amabilis. Porro amator vbi vix tandem conscendit, iamque ad fores accesserit, obstupescat, oculis in aurum defixis: deinde *Spes*, quæ & ipsa speciosò vultu est, ac versicoloribus amicta, manu prehensa introducat, mirè iam ipso ingressu attonitum. Atque ab eo quidem tempore spes vsque illum antecedat, ducátque, tum aliæ mulieres illum excipientes, puta *Fallacia, Seruitusque* tradant labori: At is miserum penitus defatigatũ tandem *Senecta* tradat iam morbidum, coloréque commutato. Postremo *Contumelia* arreptum illum ad *Desperationẽ* pertrahat. Ex hoc quidem tempore *Spes* auolans euanescat. Tum ille non per aureum illud atrium, per quod ingressus fuerat, sed per posticum quoddam & occultũ exitum extrudatur nudus, ventricosus, pallidus, senex, læua quidem pudorem occultans, dextra verò seipsum strangulans. Occurrat autem exeunti *Pœnitudo*, frustra lachrymans, & mulierum bis etiã conficiens. Atque hic quidẽ esto picturæ finis. *Lucian. de mercede conductis.*

Avlica Præcepta.

1. Illud tecum statuito, ne quid cui credas, quantumuis in speciem amico, quantumuis arridenti, complexanti, pollicenti, deieranti, nec quemquam existimes tibi ex animo amicum, nec tu sis cuiquam amicus ex animo; tamen perinde, quasi neminem non ames, ita blandus & comis esto singulis. 2. Esto largissimus eorum officiorum, quæ tibi nihil afferunt impendij. 3. Saluta blandè, complectere, cede viam, aperi caput, subinde repete honoris & claritatis titulos, lauda affatim, pollicère benigniter. 4. Prius igitur domi vultum componito, vt is tibi paratus sit ad omnem fabulæ partem, ne quid veri affectus in facie subluceat. Meditanda domi est actio, vt oratio vultui, vt vultus ac totius corporis gestus orationi fucatæ subseruiat. Hæc sunt aulicæ Philosophiæ rudimenta, ad quæ nullus erit idoneus, nisi prius omnem pudorem abiterserit, ac vultu natiuo domi relicto, quasi personam sumpserit. 5. Proximum erit, vt factiones totius Aulæ subodoreris: sed ita ne cui te facilè admisceas. Si quos, aut si quas videris, nihil non posse apud Principem, vide vt te semper inflectas ad latus nauis felicius. 6. Nec pudeat aut pigeat assentari Morionibus etiam, quos animaduerteris gratos esse Ioui. 7. Sed hunc ipsum theatris omnibus captabis. 8. Quoties in illius conspectu consistes, arte præ te feres simplicẽ quandam alacritatem, quasi gaudio gestias, quoties illi datur adesse: & posteaquam comperisti, quibus rebus offendatur, quibus oblectetur, non multum erit negotij apud illum quamuis magnam inire gratiam. 9. Commodè subseruies, ad orationem arridebis: si loqui non dabitur, applaudes velut admirabundus. Sed apud alios plenis, vt aiunt, tibiis, illius laudes decantabis. Aliqui certè perferent; si passim prædicaueris. 10. Nunc hic, nunc ille tibi captandus erit munusculo, sed eleganti, & apto magis quàm precioso, ne videaris aureo piscari hamo, precium addes orationi. Excusabis tenuitatem fortunæ, vbi illa contigerit opulentior, polliceberis montes aureos. 11. Si qua præda affulserit, caue quisquam hominum vel Deorum tibi tam charus sit, vt illi cedas. 12. Semper tibi proximus esto. Quoties de re agitur, vel patri verba danda sunt. 13. Non semper in Aula spirant venti secundi, vbi spirant, arripienda est occasio. Nullius iurisiurandi tam sancta sit tibi religio, vt huius gratia patiaris optimã prædam elabi de manibus. 14. Si quis Principem senserit vehementer offensum ac diuersam factionem gestire victoria, emper accommoda te felicioribus: sed ita, vt alteram partem non lædas capitaliter, nisi id fiat tuo magno certóque bono. Solẽt enim Principum fauores, ventorum in morem, subinde reflare in diuersum. 15. In summa, vbique venare commodum tuum. 16. Ne quem aperte lædas. 17. Caue mensam habeas domi: ea res exhauriet te sumptibus. Longè præstat conuiuam esse, quàm conuiuatorem. Noli supputare quanti constet vna cœna domi data, sed subducito rationem ad quantam summam post annum ea res tibi sit reditura. 18. Proceres aliquot cole: horum mensis te adiungito: sed ita, ne crebriùs ad eundem. Hic comis & commodus esto conuiua, sed festiuus ac lepidus, vt ne quem offendas. 19. Si quid in te dictum sit petulantius, in lusum iocúmque vertito, etiamsi seria res sit. 20. Ab omnibus tanquam ab hostibus caueto. 21. Ne cui concredas vnde te possit lædere. 22. Si quos senseris tibi parum amicos, fac artificio summo dissimiles, & communibus officiis hoc magis apud illos amicum agas. 23. Lauda apud eos quos suspicaris renunciaturos: hac arte aut fient amici, aut mitius erunt inimici. Tantum caue ne qua detur ansa lædendi. 24. In cæteris nugis Aulicorum esto lepidus congerro. 25. Tantum ab alea temperato, si quidem ad hunc scopulum multi fecere naufragium, sic vt vix licuerit enatare nudos. 26. Da operam vt quam minimum inquineris. 27. Ad rem augendam & constabiliendam vbique vigila. 28. Vbi satis pinguescueris, excogitanda ratio, vt quod paucis contigit, feliciter ab Aula te subducas, tibíque viuas. 29. Neque perpetuus adsis Principi, neque nimium diu absis: quorum alterum parit tædium & satietatem, alterum obliuionem. 30. Vt autem etiam commodo tuo absis, ambi legationes, sed fauorabiles, minimique negotij: ita subinde redibis nouus ad Principem tuum. 31. Semper esto querulus ac petax, & quemadmodum callidæ meretrices, variis nominibus ac modis semper aliquid auferunt ab amatoribus, ita tibi studio sit semper aliquid auferre à Principe. 32. Sed ea potissimum petenda, quæ ille sine suo sumptu largiri potest. Quod genus sunt Sacerdotia, Præposituræ, Abbatiæ. 33. Si quid erit tale cuius tu capax non sis, suborna qui petant suo nomine, sed tuo commodo. Hæc arbitror esse satis pro primis elementis: posthac, vbi te profeciße videro, abstrusiora quædam impertiam. Vale. *Desiderius. Ex ep. penult. libri. 27.*

Avla et Avlici.

Delictum summum habendum censeo, ne Princeps quoslibet in familiaritatem admittat, Nam sunt quidam qui etsi prima fronte grauitatem, eruditionem, ac morum vrbanitatem præ se ferant, attamen adulationis venenum sub speciosis virtutum imaginibus tegunt: Siquidem inter cæteras non paucas aulicæ Philosophiæ pestes, vna est omnium perniciosissima adulatio, malum haud quaquam simplex, sed omnium calamitatum Iliada trahens, adeo vt maximos Monarchas, & alioqui ferocissimos gentium domitores ἀγιθὰ καὶ φίλιθα. atque vna cum amplissimis regnis in exitium pertractos sæpè compertum sit. Quòd malum nusquam validius quàm in aulis Principum regnat, & in magnis ac præpotentum familiis, non aliter quam quòd Liuius ait de inuidia, quæ sicut ignis alta petit, imo in aulis nata videtur, vnde Grammaticis quasi Adulatio, dicta videtur, Quò alluisse Ouidium apparet canentem,

Agmen adulantum media procedit ab aula.

Hic velut in sua arena se exercet adulator chamæleontem aut polypũ mutabilitate vincens. Perennius adulatione & perfidia sua potentiam augens. Commodum Imperatorem perdidit. Magna ex parte pueri siue Principes seu priuati, eos complectuntur iuuenilibus annis, qui sunt ipsorum affectibus magis accommodi, & cupiditatum ministri: continuò igitur præmunlendus oneri animus est aduersus horum contagium, atque ab ipsis statim crepundiis prospiciendum, ne in consuetudinem atque adeo famulitium Principis puelli irrepat lues: procul hinc procul hinc este colaces. Nam si recens testula semel blanditiis huius mali capiatur, periculum est ne in totam vitam macula proserpat, ac radices agat & inescatus prædulcato veneno eos odisse incipiat, qui se reuocare studeant. In plerisque morbis vulgo notum est, quid possit contagio, verum quid prosit aut obsit consuetudo eorum, cum quibus versetur puer (quando sensim ac minutis accessionibus serpit vtilitas ac noxa) non æquè ab omnibus sentitur. Non sentitur irrepere, sed iam ex interuallo irrepsisse.

Iam verò, vt de adulatione suspectos diximus, diligenti cautione propellendos à consortio pueri, ita præmuniendum quoque censemus antidotis puerum aduersus hoc venenum. Ac prius quidem quo à φιλαυτίᾳ deterreatur (qui morbus est pestilentissimus, maximè in principibus, qui sibi licere omnia putant) procurandum est, vt seipsum nosse discat, iuxta Sapientis sententiam, cogitétque num tale quippiam in eo sit, quòd prædicat adulator, num æquũ quod suadet, nũ decorum, num pium, an verum, an conducibile, an è Principis dignitate, an è Reip. vtilitate. Deinde vt omnes suspectos habeat. Qui vbique student esse plausibiles, omnibus sententiis assentientur, semper parati vel laudare vel vituperare ad alterius gratiam captandam: qui in honorum exhibitione, in salutationibus, in operâ pollicenda ac similibus officiis vulgaribus, sunt plus satis prodigi, qui quibuslibet prompti dexterã ad sex vlnas vsque porrigunt, altera videlicet panem ostendentes, altera lapidem abscondentes. Qui nusquam non corpus facultates ac sanguinem offerunt, qui secreta omnia rimantur expiscantúrque & simulatâ quadam simplicitate factiones subodorantur, potentioribus se adiungunt, suos in procerum ac Heroinarum numero patronos captant, ad omnes fauorem immereri studentes non habitâ ratione, siue id virtute an scelere fiat: qui minores quidem Deos venerantur, sed vt apud Iouem ipsũ patrocinẽtur. Huc omnia artis suæ specimina dirigũt, adeo vt etiam morionibus ac catellis, quæ illis in deliciis sunt, non dubitent adulari: si videant Principem venationibus, aucupiis deditum, nihil præter venationes, canes, accipitres arripiunt, identidem visam à se ingentem feram clamitantes. Si luxum aut splendorem, nihil præter gemmas, bracteatâsque vestes ingerunt, hæc Principe, inquam, digna vestis. Si crapulis poculisque delectari sentiant, subinde comessa-

tiones

tiones adornant, quin & ipsi quoque ebrietati vacant. Nunc Episcopi cuiusdam strenui potatoris pateram exhauriet Princeps: ô dignum Principe Sanctum succlamasse. Si erga eos quos vocant Euangelicos, Princeps sit propensior, in promptu sunt in Pontifices & Ecclesiasticos conuitia. Si rursum Pontifici faueat, mox Euangelicos lacerari audias, eosque vt seditiosos tollendos, vt Hæreticos cremando. Neque est hoc tempore in Ecclesia pestilentior morbus, qui pietatem ac religionis constituendæ rationem plus impediat quam adulatio. Sic Dionysij crudelitatem adulatores iustitiam appellabant. Assueri assentatores acclamabant, iusta est Regis indignatio. Breuiter, ad omnem ventum palliũ vt dicitur, subducunt, huic arti vacantes. Quam tamen plerique sic attemperare callent, vt quemadmodum Quintilianus ait, præcipuum artis esse ipsum artificium celare, ita vt nihil minus quam adulari videantur. Apud cordatiores Principes de virtutibus grauiter disserunt, sed tamen fucati. Nonnullos sic impudenter adulari videas, vt amoris atque affectuum pari simulatione in periculum se coniiciant. Qualem fuisse referunt eum, qui ad gratiam eius quam captabat, vxorem repudiabat, quod sciebat illi cui adulabatur, coniugẽ parum gratam. Quosdam accepimus nostro tempore apud Maximum Monarcham morbum simulasse, at vna cum principe in periculosorum remediorum societatem descendisse: ita Dionysij adulatores pocula patinásque in mensa subuertebant, simulantes se eodem cum Rege caliginis vitio teneri, atque ita tandem in magnum Principum exitum perduxerunt palpones, vt ante quoque diximus de Galba. Quò non perpulerunt Antonium? De Commodo traditur, eum huc perductum ab adulatoribus & calumniatoribus, vt nulli non calumniæ fidem adhiberet. Neminem amicum adiungebat, cui virtus aliqua adesset, sed à cunctis rectis studiis animum auocabat, neminémque non à limine tanquam inuidiatorem submouebat, quem aut probitas aut disciplina illustraret. Scurras verò, & qui turpissima repræsentabant, quasi addictos sibi habebat, Alexander Magnus præclaris alioquin virtutibus insignis à Palponibus immortalem se fore, persuasus, ac pro Deo adorari se passus, tandem eorundem commercio eò raptus est, vt eximios ac fidelissimos amicos sustulerit. Et nos principem vnum atque alterum nouimus, qui adulatorum consiliis obsequuti, tandem è principatu exacti sunt. *Cl. Heresbachius de educandis Principum liberis.*

¶ Sententiæ Philosophicæ et Historicæ.

Multi bonitate Principum & honore qui in eos collatus est, abusi sunt, in superbiam & non solùm subiectos Regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliuntur insidias. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare; sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. Et ih tantùm vesaniæ proruperunt, vt eos, qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt, vt omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuertere, dum aures Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt: Quæ res & veteribus probatur historiis, & ex his quæ geruntur quotidie; quomodo malis quorundam suggestionibus Regum studia depraeuentur. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum, nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri vetinciarum, nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri veter

quærunt vt in matriculam aulicorum inscribantur. Idque illis vel sine stipendio satis est: siquidem sola inscriptio etiam absque solatio quæstuosa est, & suam prædã habet. Deinde potentes quoscumque capta-re non diffidunt, quos tunc solicitant blanditiis, instant obsequiis, & se muneribus ingerunt ratione consortij aut alia quauis arte: & quæcunque ab aliis aut periculorum metu, aut laborum intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, isti auidissimè quærunt, vigilant dies & noctes, peregrinantur, & susceptas ferunt referúntque legationes & litteras, labores immensos aggrediuntur, & perferunt, & audent quid breuibus Gyaris, & carcere dignum, donec iis meritis, aut scriniis præficiantur aut consignandi suscipiant officium, aut ærarij custodiam obtineant, aut census varia ratiocinia illis committantur, iamque egressi laborum angustias, nullum obsequium eorum ampliùs gratuitum est. Sed omnia deinceps ad precium venialia habent, & cum nouo honore, mutatis moribus omnium quæ retro sunt obliti, in anteriora tendentes, priora sua contemnunt, vlteriora concupiscunt, auaritiaque contracti ad prædam strepitúmque lucri omnia vertunt, fide parci, verborúmque prodigi, blandi pariter & insidiosi, sermone obscuri, & oraculorum instar ambigui, quicquid vident, quicquid audiunt, quicquid agitur, quicquid agitat, coniectant omnia in peiorem partem, sibi soli fidunt, se solos amant, sibi soli sapiunt, nullus fidei aut amicitiæ credunt, sodalitatem nullam nisi lucri causa colunt, commodum proprium omnibus præferunt, amicos, hospites, propinquos, socios, quicunque lutrum non adferunt, tanquam steriles arbores, despiciunt, pristinos sodales si quis eorum occurrat, prætereunt, quasi ne norint quidem: si quis illorum implorat opem, hunc verbis & promissis abundè pascunt, plúsque promittunt quam præstant, si nihil attulerint, auxilio destituunt, & vel causa spoliant, gratiam omnem venalem habent, virtutem omnem contemnunt, aliorumque laudes diuersis sententiis frangunt, & post terga artificiosè cuilibet detrahunt, ipsi neminem sine exceptione laudant quemadmodum orator ille Iulium fortunatum (aiebat) fateor virum fortem, & quem constat strenuè egisse quamplurima; quo tamen pacto iudicium repetundarum apud iudices iustos euaserit, mirarer quidem, si vis eloquij eius mihi esset incognita. Et alius,

Fœlix & nato, fœlix coniuge Protheus,
Et cui si demas iugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant.

Præterea aulici muneribus, Vulturum instar semper inhiant, vndecunque venantur prædam, eamque quibus possunt, veluti Phineo obsonium, vel ipsis è faucibus Harpyarum instar, præripiunt. Æmulorũ calamitatibus gaudent, nullius malo compatiuntur, nulli promissa se debere putant nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indignos iudicant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant, sed in odio gratiam fingunt & dissimulant iram: præter Principem aut regem nullum alium obseruant aut verentur, sed ne hos quidem nisi aut metu, aut pro compendio. Cúmque iam ad canos vsque in proditionibus, in fraudibus, in ærumnis & laboribus versari, anxiis his sordibus ingentes opes sublimésque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, vt filios non ram honoris quàm rapinæ simul & iniquitatis relinquant hæredes.

Sic serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Sic leporem, aut capream famula Iouis & generosa
In saltu venantur aues, tunc præda cubili
Ponitur, inde autem cum se matura louabit
Progenies stimulante fame festinat ad illam,
Quam primum rupto prædam gustauerit ouo.

Atque hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fæce ad amplissima munera, quæsturas, dignitatesque conscendunt, proximamque apud Reges & principes suos authoritatem adepti, diuitias Principibus pares conflant, Regiáque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in conuiuia, in pompas, in vestes, in fastum profundunt, terras, castra, possessiones, patrimonia decoquentes: quæ tunc plebeij isti emunt, in nobilium locum his suis sceleratissimis artibus succedentes.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat. l. 2. Carm. Od. 10.

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius Aula.

Ouid. Trist. l. 3. Eleg. 4.

Vsibus edocto si quidquam credis amico,
Viue tibi & longè nomina magna fuge.
Viue tibi, quantumque potes prælustria vita
Sæuum prælustri fulmen ab Arce venit.

Seneca in Agamemnone.

——Iura pudorque
Et coniugij sancta fides,
Fugiunt Aulas.

In Hippolito.

Fraus sublimi regnat in aula.

In Hercule OEtheo.

Tu quicumque es, qui sceptra tenes,
Licet omne vulgus in Aula,
Centum pariter limina pulset,
Cum tot populis stipatus eas.
In tot populis vix una fides.

In Thyeste.

Sciet, quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies,
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

Lucanus lib. 8.

——Exeat Aula
Qui volet esse pius: virtus & summa potestas
Non coëunt.

Martialis Epigram. lib. 9.

Nemo suos (hæc est Aulæ natura potentis)
Sed Domini mores Cæsareanus habet.

Ausonius in Epigram.

Fortunam reuerenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Alphabetum Aulicum.

A ula profanata sedes aptissima menti,
B allatis gaudens titulis, spe diues inani,
C onsiliis inimica bonis, contraria vero.
D elicijs pragnans, hamatâ fertilis esca.
E rrorum speciosa domus, fraudisque maligna.
F ortunatorum speciem mentitu locorum.
G loria ventosis quam tollit in æthera pennis.
H umanos simulans confecto lumine vultus.
I nuidia atque odij diro suffusa veneno,
K ντιβόρων δ' ανιάσις ὀμόγυιος ἄιλο δ' ἐρεμνῶν.
L udorum quarens varias ignaua latebras.
M uneribus dextras obuertens, semper apertas.
N omina falsa gerens fucosa subdola laudis.
O mnia lætifica referens ad gaudia vitæ.
P rincipijs vt blanda suis, ità fine molesta.
Q uarta tribus Furijs soror addita Terpsiepia.
R egnorum ostentans elatâ insignia dextra.
S orte potens, vera nulli ratione benigna.
T emporibus confusa, sine ordine, mobilis, exlex.
V irtutem simulans, vitiorum immersa profundo.
X υσόβιός τε καὶ ὀιδόφλυξ πεθαλυῖά τ' ἀλοιφῆ.
Y λομανὴς καὶ θηρομανὴς τε καὶ ἱππομολγία.
Z ωὴς τ' ὀρχαλίης μεθόδος, καὶ παντάλυ ἄλγος.

Aliud.

A ula eadem est omnino fides, qua mobilis aura.
B landitur, sed post mordet, ceu Scorpius, Aula.
C onsiliis rarò melioribus vtitur Aula.
D issimulet, regnare diu qui posçit in Aula.
E xulat integritas, Probitas, & Candor ab aula.
F erre moras, iram frenare, docemur in aula.
G rande decus, ridere bonos, censetur in aula.
H orrent vera loqui, cupiunt qui crescere in aula.
I nuidiam quiferre nequit, discedat ab aula.
K yrie, qui senuere, canant Eleison in aula.
L anguent virtutes, regnat scelus omne per aulam.
M uneribus mentes hominum capiuntur in aula.
N ugas Aula leues, & fumos vendit inanes.
O sia quisquis honesta cupit, discedat ab aula.
P orta Erebi in terris aula, & tua Tantale pœna est.
Q uæstus adulari, & mentiri primus in aula.
R ara auis in toto vere plus Aulicus orbe.
S inceris, & simplicibus, va semper in aula.
T urpe senex & inops, quando incolit aulicus aulam.
V ita difficilis methodus bene dicitur aula.
X anthe retro ibis, erit quando constantia in aula.
Y dra Aula est, capitum multorum, horrenda venenis.
Z enones fatui sunt atque Thrasones in aula.

Anonymus.

Ferre moram, moderari iram, contemnere risus,
Dura pati, cunctos Aulica vita docet.

Idem.

Regum sollicita quicunque senescit in aula,
Aut fuit, aut semper postulat esse miser.

P. Melissus.

Splendida magnificis paupertas regnat in Aulis,
Ista domi nostra subditur, Aula vale.

Idem ibidem.

Promptius è silicis venis expressero lymphas
Aut liquidum è durâ mulsero lacte petra:
Debita quàm molli prece discutiantur ab Aulæ
Æra, catenatis Petre ligata seris.

Iul. Cæs. Scaliger l. 1. Epidor.

Aulam reperit qui bonam, & vtilem, & fidelem.
Me authore sequatur, duce mêque sequente:
Si quis quæritur, nec fugit, huius miserebor.

N. Nesenius.

Æolus Æolia quisnam dicatur in Aula,
Claudere nunc ventis, nunc reserare fores,
Dicere, Prisce, iuuat dicentem sedulus audi,
Hoc quoque ne pereas naufragus ipse mari.
Æolus hic vera est Regum procerúmque figura,
Est quibus in toto vanius orbe nihil.

Æolia aula quid est, nisi quas nos cernimus aulas?
Nempè aliud rediens rursus in orbe Chaos.
Hinc Euri, Corique ruunt, hinc nubilus Auster,
Hinc Aquilo rigido iussus ab Axe volat.
Hinc mundi pelagus vertuntque ruuntque procellæ,
Rarus vt his currat nauita tutus aquis.
Hæc sunt Æolides, loca fœta furentibus Austris;
Aspice disruptas vndique Prisce rates.
Et si fortè sapis, cursum in contraria flecte,
Stultus ab hac vitam qui sibi morte petit.
A. Ellinger.

Aula nisi olla quid est? parasitos vtraque nutrit:
Inuidâ sinceros non amat Aula viros.
Caula pecus simplex balantes sordida pascit,
Splendida raptores educat aula lupos.
Sunt tamen & caulis quidam communia & Aulis:
Odere Aonidas vtraque regna Deas.
Myrtylon Aula nitens, te pinguis causa Melanthi;
Perniciem Domini fouit vtrumque sui.
Io. Iac. Boissart.

Risit Iuppiter diuitum furores,
Et deliria Principum, deditque
Loquaces Simiósque Psitacósque
Turbam blandiloquentium Gnathorum,
Qui musca vocitantur ad patellas.
His primum est ciere risum
Ex re qualibet, & leues cachinnos
Mouere, & recitatione ficti.
Longas nobilium excitare laudes
Norunt scommatibus placere salsis
Et mordacibus irritare dictis;
Si quem simpliciòribus notarint
Vita moribus esse, & institutis:
Aptant denique punctum ad omne frontem;
Personas sibi congruenti naso
Concinnant, sinuosa semper aura
Dantes carbasa non nisi secunda.
Horum quale sit hoc genus requiris?
Non sunt plebeiis amice tantùm
Nati stemmatibus, sed & celebre
Multi de medio genus Senatu
Traxerunt: alij scholis relictis
(Quos sancta pudet eruditionis.)
Nunc pro militibus volunt haberi:
Quamuis bella prius geri, nec vnquam
Confertas tulerint simul cohortes.
Vidi mancipiis vbique & hisce
Aulas nobilium scatere muscis.
Omnes ferculà farta, ius, placentas
Sectantur; Simiaque Psitacique
Fiunt, (venter enim imperat Magister)
O seruum pecus, & mollis dicandum:
Peiores Domini, parata qui istis
Non nectunt animalibus capistra.
L. Masurius.

V. Quo Masuri? M. Feror exul. V. Opes cur linquis & Aulam?
V. Sit profugo tandem Christus vt alta quies.
V. Nilne refers? M. Odium. V. Quid contulit Aula? M. Dolores:
Seruat inexhaustas, at mihi Christus opes.
P. Laterman.

Clementium quot iam fauore Principum
En excidunt? Quot Aulici optatissimis
Honoribus, quos obtinebant antea,
Priuantur, interrimisque sordibus
Cogantur auum sordidum traducere;
Sed pax in Aula Regis vsque cœlici
Floret perennis, atque plena gaudiis,
Ibique querela nulla, nulla lachrymæ:
Vllum nec vllus occupat locum dolor.

¶ Apophthegmata.

Diogenes Callisthenem quum quispiam, audiente Diogene Cynico, beatũ dixisset; quod Alexandri aulicus esset: At, inquit Diogenes, infelix est, qui tum prandet ac cœnat, cum Alexandro videtur. *Brus. l. 1. c. 5.*

Dionysius, quum Polyxenus Dialecticus Dionysio diceret: Ego te conuinco: nimirum verbis, inquit: at ego te reipsa conuinco, qui tuis relictis, me meáque colas: Significans, illum à schola ad aulam, à Philosophis ad tyrannum transiisse: non facturum, nisi hanc vitam illa iudicasset beatiorem. *Plut. in apoph.*

Omulius iudicabat ad regni administrationem potius admittendum eum, qui per se malus bonos haberet aulicos amicos: quam bonum principem malos aulicos habentem. Putans facilius vnum malum à multis bonis, quam malos innumeros ab vnico bono, à malitia ac erroribus pernicioſis auerti posse. *Ful. 7. c. 2.*

Agrippa rerum gestarum gloria sub Octauiano Augusto imprimis clarus, sæpè cohortabatur eos, si salui & incolumes esse vellent, darent operam, vt principes liberarentur omnium rerum difficultate & molestia: sed tamen eis rerum gloriam reseruarent, nequaquam sibi. *Xiphilinus Dionis abbreuiator, in Augusto.*

Constantius Romanorum Imperator, cum principum aulas vbique spadonum atque aulicorum improbitate refertas videret, eorum non tantùm vehemens domitor fuit, sed tineas etiam atque sorices palatij appellare solitus est. *Nicephor. interpres & scholiastes. lib. 8. c. 14. Eccles. Histor.*

Alexander Seuerus negabat se passurum, vt ipsius dispositiones ab aulicis venderentur: id quod fieri solet aliorum principum libertis & Eunuchis. Eóque nunquam illum fefellit, quod proposuerat. *Ælius Lampridius in Al. Seuero.*

Idem, & vrbem, & prouincias, & aulam suam purgauit hominibus non necessariis, dicens: Malum pupillum esse Imperatorem, qui ex visceribus prouincialium homines non necessarios, nec Reipublicæ vtiles aleret. *Ibid.*

Aulicus quidam iniuriarum Palatinarum patientissimus, cum à quodam rogaretur, quomodo rarissimam rem in aula consequutus esset? Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. *Brus. lib. 1. cap. 5.*

Sigismundus Imperator Reges ac Principes in terris, beatos esse aiebat, si exclusus superbis, mansuetudinis humanitatisque cultores in curiam ascisceret. *Æneas Syluius lib. 2. Commentariorum de rebus gestis Alphonsi.*

Syluester Episcop. aulicos, qui otij gratia curiam sequerentur, semper in negotio futuros aiebat, nisi se tandem vel cum periculo capitis inde amouerent. Innuit autem, quam difficulter ab aula diuelli possint; qui nihil aliud quàm otium & luxum sectantur. *Æneas Syluius lib. eod.*

Alphonsus Rex, quum ex Sicilia nauigaret, vidit aues triremem circumuolantes, & bolos à nauigantibus proiectos statim arripientes ac auolantes. Has cùm amicis secum nauigantibus digito ostendisset: Persimiles sunt his garriis, inquit, aulici aliquot mei, qui simularque concertantes beneficium à me accipiunt, statim aufugiunt. Notauit autem aulicorum ferè omnium mores, qui fidos se seruos principibus præstant, dum prædam, luxum, munera, &c. hiantes expectant: & voti compotes facti à principum conspectu ad priuatos fugiunt. *Panorm. l. 1. de reb. ab Alphonso gestis.*

Æneas Syluius eos sibi aulicos plurimùm sapere videri dicere solebat, qui accepto aliquo beneficio, vel mediocri, curiæ valedicerent. Ostendunt enim animum suum expletum esse & periculo se subtrahunt, in quod curiales frequenter incidunt: qui veluti sues, vbi saginati sunt, in cœnam domini mactantur. Cæterum, qui opes adepti magnas, apud reges perseuerant, non quidem id agunt, vt gratias resignent, sed vt multò ditiores principum liberalitate ac munificentia reddantur. *Æneas Syluius l. 1. comment. de rebus gestis Alphonsi.*

¶ Similitydines.

Poggij Florentini. Illos qui astant principibus, qui latus circundant, qui aures occupant, qui vendunt, aliqua ex parte dixerim forsan felices, cum hi soli laborum principum fructus percipiant. Ad hos enim solicitudo, curæ, timores, anxietates, pericula descendunt: illi quæstui vacant, & voluptatibus, ad contrahendas opes & diuitias intenti, & tanquam muscæ ad mel aduolant: ita isti ad explendas varias cupiditates, ad aulas regum ac principum concurrunt. Rari homines, plurimi fortunã sequuntur. Felices itaque videtur ac beatos alios reddere, qui ipse præ cæteris est infelix. Nam si qua iucunditas, si qua oblectatio, si qua quies, si qua voluptas, si qua remissio inest principatui, eum illi discerpunt maximè, qui sunt principibus grati. Quicquid verò laborum, molestiarum, dolorum, angoris, & principatus affert, id solum principibus hæret: & voluptates, raræ, & quæ etiam ab animis curarum mole depressis minimè degustentur. *In disp. de infelicit. princip. fol. 392.*

Formicis, inquit Cos. de Medicis, vt aiunt, similes esse principes dicis, quæ suo labore aurum ex arena effodientes aliis percipiendum atque vtendum tradunt, ipsæ omni vsu fructúque auri destitutæ: Ridiculum quippe videtur, eos, qui imperant, infelices: qui verò seruiunt, felices putare: equidem si mihi detur optio, mallem illo pacto infelix, quam hoc (vt putas) felix esse. Nam si qua est in nobis felicitas, ea magis principum quam reliquorum videtur familiaris. *In disputatione de infelicit. Princ.*

Poggij Florentini. Quemadmodum Luna quo propior est Soli, hoc minùs habet luminis: ita plus fructus ac dignitatis est iis, qui procul absunt à magnis principibus. *Plin.*

Est apud Indos herba quædam præcipui odoris, referta minuti, serpentibus, quarum ictu protinus moriendum sit: Ita habent principum quorumdam aulæ, quod allectet, sed occultant lethale venenum ni caueas. *Plin.*

Apud eosdem est spina, cuius succus insperſus oculis cæcitatem adfert omnibus, magis autem excæcat homines, si quid aspergas de puluere auri in oculos. *Plin.*

Sunt arbores aliquot, quæ post solstitium inuertunt sua folia, vt vlmus, tilia, olea, populus, alba, salix; ita vulgus procerum, simulátque princeps vitæ genus in diuersum commutarit, vertunt & ipsi vultum, cultum, orationem & omnia. *Idem.*

Formicæ triticum arrodunt ea parte, qua germinare incipit, ne sibi reddatur inutile: Sic potentes, quò ministris perpetuò vtantur, premunt, ne si emerserit, tædio seruitutis relinquat aulam. *Idem.*

Vt halcyones videre rarissimum est, sed quoties apparent, tranquillitatem vel faciunt, vel denunciant: Ita Abbates & Episcopi rarò deberent prodire in principum aulas, sed rerum motus, & bellorum tempestates auctoritate sua composituri. *Erasm.*

Gracea leguminis genus est adeo gratum columbis, vt ea semel gustata, negent illos postea ab eo loco profugere: Ita qui semel aulæ mel & honorẽ degustarint, nunquam ab aula possunt auelli. *Plin. l. 16. c. 16.*

Mulus

Mulus ex equo & asina conflatus, nec equus est, nec asinus: Ita quidam dum & aulici esse volunt, & Ecclesiastici, neutrum sunt. *Erasm.*

Indicæ testudines meridiano tempore blandiente, gaudent toto dorso per tranquilla fluitare, donec oblitis sui solis vapore siccetur cortex, vt mergi nequeant, támque inuitæ natent opportunæ venantium prædæ: ita quidam spe magnarum rerum allecti, in principum aulas sese conficiunt, & adeò deliniuntur aulæ delitiis, donec imprudentes eó redigantur, vt non possint, etiamsi velint, in suum otium sese recipere. *Plin. l. 9. c. 10.*

Vt Heliotropium ac lupinum circumaguntur cum sole, & quocumque se mouerit ille, eodem deflectunt & hæc cacumen: Ita proceres Aulici, quocunque regis ingenium vergit, eò propendent omnes. *Plin. l. 18. c. 14. & 27. eod. l. 11.*

Roteredami, Crocodilus anceps animal, nunc in terris agit, nunc in aquis; in terra ponit oua, in aqua prædatur & insidiatur: Ita quidam simul & aulici sunt, & Ecclesiastici, vtrobique pestilentes. *In simil.*

Antonij Monachi: quemadmodum qui valdè febricitant, appetitum & robur amittunt: Sic qui principum aulas inhabitant, mentem & bonos mores perdere solent, nisi frequenter animo reperant hoc dictum; Nosce teipsum. *Serm. 59. sententiarum siue locorum communium.*

Sub malis virtus odio est, & qui grati aptíque Aulæ esse volunt, eiurant probitatem. *Idem Comment. in C. Plinij Panegyr.*

Quicquid humani generis floris est, habere Curiam decet. *Idem Admirand. lib. 4. c. 4.*

Exempla Profana.

Aulicos variis casibus ac mutationibus esse obnoxios.

Macrinus sub Commodo fuit vitæ sordidæ, & prostibulum appellatus, gladiator, venator, tabellióque. Sub Seuero remotus ab officiis, eriant miserrimus: & relegatur in Africam, vbi lectioni operam dedit, & declamauit, vt infamiam damnationis tegeret. Sub Antonino verò aduocatus fisci factus, patrocinante sibi Festo liberto, inde præfectus prætorij, ablegato collega, Antonium Caracallam Imperatorem suum dolo interimi curauit, & sic imperium inuasit. *Cuspin.*

Ablabius humili genere ortus, ad dignitatem prætorio præfecti sub Constantino Magno euectus, tanquam pila quædam & ludus fortunæ, plus imperatore posse visus est: At mortuo Constantino, Cæsar Constantinus imperium adeptus, ac sortem cuique fratrum suam partitus, obtinuit quicquid ab Illyrico ad Nisibin vsque extenditur: mox Ablabium imperio exuit, aliosque administratores subrogauit. *Eutropius.*

Theodosius Magnus Ruffinum multis honoribus extulit, imprimis vero cum Arcadio Augusto filio in insequentem annum consulem declarauit, licet Promoti magistri militiæ clarissimi nece vulgo infamem: quem iussu Theodosij in Thraciam contendentem, per barbaros quosdam in insidiis constitutos dicebatur interfeciisse. *Sidon. l. 9.*

Petrus Vinea Campanus obscuro natus loco, sed doctrina atque eloquentia, quantum ætas illa tulit, insignis, Frederici II. Imperatoris arcanorum omnium particeps ac moderator. Cæterum per inuidiam, quæ in aula & oritur, & nutrimenta habet, atque virtutis perpetua est insectatrix, in suspicionem adductus, tanquam cum Pontifice Alexandro III. sentiret (quocum Fredericus bellum gerebat) luminibus est priuatus. Cuius rei impatiens, atque ob id in furorem conuersus, ad sanctum Miniatum, quod Etruriæ oppidum est, sibi ipsi mortem conscíuit. *Ful. l. 6. c. 11.*

¶ Emblema.

In aulicos.

Emblemata LXXXV. And. Alciati.

Vana Palatinos, quos educat aula clientes,
Dicitur auratis nectere compedibus.

Emblema CXIV.

Heroum genitos, & magnum fertur Achillem
In stabulis Chiron eruditisse suis:
Semiferum doctorem, & semiuirum Centaurum,
Assiduat quisquis Regibus, esse decet.
Est fera dum violat socios, dum proterit hostes,
Estque homo dum simulat se populo esse pium.

¶ Scriptores.

De re aulica *lib. 2. August. Niphi. Dial. Hutteni.* De patientia aulica *Æneas Syluius epist. 42.* De miseriis curialium *Eiusdem epist. 116.* Extat etiam libellus, in quo plures auctores cum hac Æneæ Siluij epistola coniuncti habentur, qui de hac materia scripserunt. *Iac. Pont. Dial. Volum. 1. progymnasmate 86. pag. 369.* Qui aulici variis sint casibus agitati.

Vide Theatrum vitæ humanæ lib. 1. volum. 22.

Aurum.

¶ Definitio et Etymolog.

AVrum verò ab aura dicitur, hoc est, à splendore. Aura enim pro splendore aliquando sumitur.

Aurum, Hebr. *Zahab*, à colore flauo seu fuluo dictum. Verbum *Tsazab*, significat flauus seu fuluus fuit. Vide Etymolog. trilingue Lugdun. pag. 103. 104. 105. &c. Vbi multa obseruatu digna de auro explicantur.

Horatius.

Tua ne retardet
Aura maritos.

Aurea verò est præmium assentiale respondens charitati. *secund. B. Thom. quarto sent. dist. 40. quæst. 5. art. 2.*

Hippocrates aurum ab authore, vel inuentore dictum affirmat, qui ἀὼς ἄτος vocatus sit. *Plin. 7. naturalis historiæ*, scribit, aurum dictum ab ὄρειν, id est accumulare, vel custodire, quia scilicet præcipuè custodiatur. Græcè χρυσὸς.

Pecuniam à Cadmo Phœnice apud Pangæum montem inuentam esse *Polydor. Virg. l. 2. c. 19. asserit.*

¶ Loci Biblici.

Aurum vbi nascatur. *Gen. 2. 11.* abundat Ierosolymis tempore Salomonis, *2. Paral. 1. 15.* ex Ophir, Salomoni affertur, *8. 18.* quantitas eius, *9. 13.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Balbus Poëta.

Aurum cuncta amouet, superi flectuntur ab auro;
Gaudet & aurato Iuppiter ipse thoro.
Templa micant auro, radiatque altaribus aurum:
Auro certa fides, perpetuumque decus,
Aurum pace iuuat, nec bello spernitur aurum.
Aurum pugnaces mittit in arma viros.
Auro Romulei redimunt Capitolia patres:
Parent victa auro sicera, terra, fretum.
Nomina quid colimus procul ô cum Pallade Iuno?
Mars procul, & nitida casta Diana coma.
Sola habites omni diuina pecunia templo,
Et cadat ante tuos victima larga focos.
Aurum quisquis habet, superos mercatur & astra;
Captiuosque tenet sub ditione deos.

Idem.

Aurum bella gerit; mucronibus imperat aurum,
Aurum ventosis vela dat aquoribus.
Euertitque vrbes, & mœnia diruit aurum,
Delet & extructis oppida celsa rogis.
Tolle aurum, nulla vitiantur in orbe puella:
Tolle aurum, nullus peccat in orbe puer.
Aurum igitur si quis nobis Simo maxime donet,
Carminibus nostris aurea vena foret.

Eccles. cap. 10.

Perdidit innumeras vis atque iniuria gentes,
Atque auri nimij non moderata sitis.
Detestabilius nil terra creauit auaro,
Et nimio lucri peius amore nihil.
Munera diuendit pretio dulcissima vitæ,
Exiguo in quæstu iura bonumque putat.

Horat. lib. 3. Carm.

Ode 3.

Aurum irrepertum & sic melius situm
Quum terra celat spernere fortior,
Quam cogere humanos in vsus,
Omne sacrum rapiente dextra.

Ode 16. Eiusd. lib.

Aurum per medicos ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo.

Ode 24.

——aurum & inutile,
Summi materiem mali
Mittamus.

Epist. 1. ep. 1.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Virgil. lib. 3. Æneid.

Fas omnes obrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ouid. Metamorph. lib. 1. fab. 4.

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamque nocens ferrum, ferróque nocentius aurum
Prodierat: prodit bellum quod pugnat vtroque.

Idem Fast. 1.

Melius nunc omen in auro est.

Horat. epist. lib. 1. Epist. 1.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum,
O ciues, ciues! quærenda pecunia primùm,
Virtus post nummos. Hac Ianus summus ab imo
Perdocet.

Ex 2. serm. sat. 3.

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanáque pulchris
Diuitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & rex,
Et quidquid volet.

Ex epistolis.

Non domus & fundus, non aris aceruus & auri
Ægroto domini deducunt corpore febres.
Non animo curas.

Ex Tibullo.

Sæpè solent auro multa subesse mala.

Ex Propertio.

Aurum omnes victa iam pietate colunt.
Auro pulsa fides, auro venalia iura.
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Aurum ex Iacobo Philomuſo.

Aurum deſtructor vitæ princepſque malorum,
O quam difficiles nectis vbique dolos.
O vtinam vatum nunquam mortalibus eſſet,
Dulcia ſuppeditas quæ nocumenta viris.
Te propter pugnæ fiunt, & bella mouentur,
Ad prædam & cædes corpora noſtra trahis,
Tu facis ingratus patrem quod filius odit:
Inter & agnatos iurgia ſæpè mouet.
Proſternis gentes, & totum deſtruis orbem,
Nulla fides hominis te duce ſtare poteſt.
Fœdera tu regum, tu falſos iungis amicos:
Imperio ſeruit & genus omne tuo.
Scrutamur montes, atque ima viſcera terræ,
Nec tutum poteris ſubtus habere locum.
Felix ille tamen medico qui viuit in agro,
Vincula nam mortis hunc leuiora manent.
Et liquit poſt ſe nullas in funere lites,
Dat mentem ſuperis, oſſáque condit humo.

Rectè ab Heſiodo τὸν ἀφροδίτην χρυσὸν eſſe.
appellatam auream.

Heſiodus pulchrè quod ſit Venus aurea luſit:
Et peream ſi quid rectius eſſe poteſt.
Nunc auro ſolo quia conciliantur amores,
Vtque puto à turpi eſt fœnore dicta Venus.
Senſerat hoc magnus ſiquidem Saturnius olim,
Quum Deus humano captus amore fuit.
Atque per impluuium tecti delapſus auaros
Impleuit Danaes virginis imbre ſinus.
Huius ad exemplum, quoque nunc, dum munera mittet,
Tantiſper dominæ gratius amator eris.
At nihil attulerit cum pauper, ſæpe recluſas
(Eſt opus infelix) excubet ante fores.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Imus in viſcera terræ, & in ſede manium opes quærimus: illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit illa, quæ non naſcuntur, vt repente mens ad inane euolans reputet, quis deinde futurus finis eſt? ſacculis exhauriendis, ea quouſque penetret auaritia? Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud de ea, niſi quid ſupra terras concupiſceret, haberétque non niſi quid ſecum eſt? Vtinam autem, vt è vita in totum abdicari aurum ſacra fames, vt celeberrimi authores dixere proſciſſum conuitiis ab optimis quibuſque, & ad vitæ perniciem repertum, quantum feliciore ævo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe: ſicut & Troianis temporibus factitatum Homero credimus, &c. *Plin. l. 33. c. 1.*

¶ Apophthegmata.

Chilo Lacedæmonius dicebat, quod Lydius lapis eſt auro, id aurum eſſe homini. Lapis enim aurum, aurum etiam hominis ingenium prodit.

Phyſicus quidam interrogauit Diogenem, cur aurum palleret? Quoniam, inquit, plurimos habet ſibi inſidiantes: Pallent autem, qui metuunt.

Philippus Macedo, quum arcem capere deſtinaſſet, idque impoſſibile eſſe intellexiſſet: percontatus eſt, num vſque adeò difficile eſſet, vt aſinus auro onuſtus poſſet accedere, ſignificans, nihil eſſe tam munitum, quod auro non expugnetur.

Idem, quod plura dando perfeciſſet, quam bellando, iactatum eſt in illum: non Philippum, ſed Philippi aurum ſubegiſſe Græciam.

Fabricius Epirotarum legato magnam auri vim dono offerenti recuſauit accipere, dicens, ſe malle aurum habentibus imperare, quàm aurum habere.

¶ Adagia.

Aureos montes polliceri, *Terent. in Phorm.*
Is ſenem per epiſtolam pellexit, modo non montes auri pollicens.
Maria montéſque polliceri cœpit.
Conſule locum de Diuitiis & Pecunia.

Autarkeia, vide ſecuritas, ſufficientia.

Authoritas.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

AVthoritas ſine c & cum th ſcribi debet, Græcè enim dicitur αὐθεντία, ας, ἡ. Sic & author ſcribitur, quem Græci αὐθέντην dicunt, αὐθέντημα, authoramentum, nec non αὐθεντάσαι authorare, & αὐθεντικὸν authoratum, quod aliqui more Græco authenticum dicunt.

Dicitur & Græc. τὸ κύρος, ἡ ἰσχὺς, τὸ ἀξίωματικὸν. Hebr. *iecholeth*, à *Iachol*, potuit, potens fuit, præualuit robore. Et *Schilton, Eccl. 8. v. 4.* à verbo *Schalat*, poteſtatem habuit, poteſtatem exercuit, dominatus eſt.

Authoritas autem eſt grauitas & eminentia quædam, vitæ probitate, ſcientia, meritis, potentia vel honoribus parta, cuius gratia cuiuſpiam dictis factiſque plurimum deferimus.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Homerus in 2. Iliad.

Αὐτὰρ ὁ πολλῶν λαῶν ἶσιν ἀνὴρ, ὃν Ζεὺς κῦδος φιλήσῃ. id eſt.
Pro multis populis eſt, quem Iupiter corde amat.

Euripides, verba Hecubæ ad Vlyſſem.

Τὸ σὸν ἀξίωμα, καὶ πρακτὸς λέγῃ, τὸ σὸν

Πειθὼ λόγος γὰρ ὧν τ' ἀδοξήσαντ' ἰὼν,
Κἀν τ' ἀδικήσαντ' αὐτὸς, ἃ τοιοῦτον θέλῃ. id eſt.
Authoritas vero, & ſi malè dicat, tua
Perſuadebit. Nam ab inexiſtimatis proficiſcens oratio.
Ex ab exiſtimatis eadem, haudquaquam tantundem valet.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Apex autem ſenectutis eſt authoritas. *Cic. l. de Sen.*

Habet ſenectus honorata præſertim, tantam authoritatem, vt ea pluris ſit, quam omnes adoleſcentiæ voluptates. *Idem.*

Non cani, non rugæ, repentè authoritatem afferre poſſunt, ſed honeſtè acta ſuperior ætas fructus capit auctoritatis extremos. *Ibid.*

Hæc enim ipſa ſunt honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, conſuli, quæ etiam apud nos, & in aliis ciuitatibus, vt quæque optimè moratæ ſunt, ita diligentiſſimè obſeruantur. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Perieles à populo frequenter vocatus, ἀσύναυλός εἰμι, inquit, ſentiens ſe non eſſe cogendum in ordinem, nec pro quolibet è media plebe habendum. *Plut. in Græc. apoph.*

Idem, quum in comitiis accuſaretur ob res malè geſtas, grauiter reſpondit, ſcilicet mihi quidem vos iraſcimini, ei viro, qui nemini veſtrum cedo vel peritia rerum, vel elocutione intellectorum, vel amore patriæ, vel pecuniæ deſpicientia. Non crimen modo arrogantiæ, vanitatis, ambitionis affugit tunc, magnificè de ſe loquendo: ſed & altitudinem animi, & virtutis declarauit magnitudinem, eo ipſo inuidiam opprimentis, quod deiici ſe & frangi non eſt paſſa. *Plut. lib. Qua ratione quis circa inuidiam ſeipſum laudare poſſit.*

Pelopidam à principibus Reipublicæ accuſatum, quod exacto Bœotarchiæ tempore, non ſtatim domum rediiſſet, ſed bellum feliciter continuaſſet, ſubmittentem ſe & deprecantem Thebani ægrè abſoluerunt. At contra *Epaminondam*, qui eius tum fuerat collega, multa de rebus ſuis geſtis magnificè prædicantem ac dicentem: Paratus ſum mori, ſi fateri velitis, ô ciues, me vobis inuitis Laconiam vaſtaſſe, Meſſenem inſtauraſſe, & Arcades in vnum corpus conduxiſſe: non ſuſtinuerunt iidem ire in ſuffragia, ſed admiratione viri gaudio ſimul risúque oborto diſceſſerunt. *Plut. eod. lib.*

Scipio Africanus. Romani ægrè tulerunt Ciceronem crebrò res ſuas contra Catilinam geſtas prædicantem: iidem tamen Scipionem dicentem; Non debetis vos ſententiam de Scipione ferre, qui vobis poteſtatem decernendi de omnibus hominibus parauit, coronati in Capitolium deduxerunt, ſacrificióque eius interfuerunt. *Plut.*

Lycurgus Athenienſ. quum ei publicè exprobraretur, quod argento dato calumniatorem placaſſet, & qualis tandem, inquit, vobis videor ciuis, qui apud vos tanto tempore rem gerens publicam, dare potius quam accipere iniuſtè deprehenſus ſim? *Plut.*

M. Scaurus, pro roſtris accuſatus, quod à Rege Mithridate ad prodendam Remp. pecuniam accepiſſet, ita cauſam ſuam egit: Iniquum eſt, Quirites, quum inter alios me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare: Varius Sucronenſis ait, M. Æmilium Scaurum mercede corruptum, populum prodidiſſe: A. Æmilius Scaurus huic culpæ ſe affinem eſſe negat: vtri creditis? Nominato tantùm auctore & reo, populus accuſationem repulit. *Eraſ. lib. 6. apoph. ex Plin. c. 72. de viris illuſtrib.*

Cato Vticenſis in forum veniens cùm Thermo, ac conſpicatus Caſtoris templum armatis occupatum, omnéſque fori aditus à gladiatoribus obſideri, ipſúmque Metellum vna cum Cæſareo: ô timidum, inquit, hominem, qui aduerſus vnum tantam armauit multitudinem. *Plut. in eius vita.*

Auguſtus indignè ferebat, aliquid de ſe componi niſi ſeriò & à præſtantiſſimis: admonebátque prætores, ne paterentur nomen ſuum commiſſionibus mimorum aut hiſtrionum obſolefieri: hac quidem in parte Alexandrum Magnum referens, Decet enim vbique principis authoritatem ſartam tectam præſtare. *Eraſ. l. 4. apoph. ex Suet.*

Idem, cum iuuenes nobiles ac dignitate claros inter ſe tumultuantes vellet compeſcere, nec auſcultarent illi, ſed tumultuari, pergerent: Audite, inquit, iuuenes ſenem, quem iuuenem ſenes audierunt. Auguſtus enim adoleſcens ad Remp. admotus eſt, ſummáque fuit authoritate: hac ſola voce illos coërcuit, nec aliud ſupplicium ob concitatum tumultum exegit. *Plut. Rom. apoph.*

Cicero. Metello obiicienti, plures ipſo teſtimonium contra eos dicente damnatos, quam defendente abſolutos eſſe: Quis verò, inquit, non hoc dicit, plus in me fidei eſſe, quam eloquentiæ? *Plut.*

Seuerus Imp. quum milites Baſſianum Seueri filium (qui poſt Antoninus Caracalla dictus eſt) Auguſtum conſalutaſſent, eo quod pater pedibus æger bellum moraretur: iuſſit ſe deferri ad tribunal, ſimúlque adeſſe omnes tribunos, centuriones, duces & cohortes, quibus authoribus hoc acciderat, ſiſti deinde & filium, qui Auguſti nomen non recuſarat. Hi quum in omnes eius facti authores iuſſiſſet animaduerti, excepto filio, omnéſque ante tribunal proſtrati rogarent veniam: Seuerus manu caput contingens; Tandem (inquit) ſentitis caput imperare, non pedes. *Ælian. Spart.*

¶ Similitvdo.

Auguſtini, ſicut in ipſa rerum natura maior eſt authoritas vnius ad vnum omnia redigentis: nec in genere humano multitudinis vlla potentia eſt, niſi conſentientis, id eſt, vnum ſentientis: Ita in religione, qui ad vnum vocant, eorum maior & fide dignior eſſe debet authoritas. *De vera religione.*

Vide ſupra, acceptio perſonarum.

Auxilium.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOL.

AVxilium, Græcè βοήθεια, ας, ἡ: & βοηθέω, auxilior dicitur. Hebr. *hezer*, adiutorium, adiuuamen firmum, auxilium, à verbo *hazar*. Iuuit, adiuuit, auxiliatus est, adiumento fuit, opitulatus est. Cognationem habet cum *hazar*, firmus fuit: & zeroha dicitur brachium, nam in brachiis est potentia & fortitudo auxilij.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Menander.

Ἀνὴρ γὰρ ἄνδρα, καὶ πόλις σώζει πόλιν.
Vir enim virum, & ciuitas saluat ciuitatem.
Χεὶρ θεῖ χέρν' νίπτει, καὶ δάκτυλός τε δάκτυλόν.
Manus manum lauat, & digitus digitum.

Ouid. 4. Met.

Ad opem breuis hora ferenda est.

2. Pont. 6.

Brachia da lasso potius prendenda natanti;
Nec pigeat mento supposuisse manum.

Virg. 2. Æneid.

Iuppiter omnipotens precibus si flecteris vllis,
Adspice nos, hoc tantum: & si pietate meremur;
Da deinde auxilium pater, atque hac omnia firma.

Virg. 1. Æneid.

Ad te confugio, supplex tua numina posco.

Virg. 2. Æneid.

Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Ouid. Epist. 1.

Victa precor, genibusque tuis regalia tendo
Brachia.

2. Trist. 4.

Quo magis ô pauci, rebus succurrite lassis;
Et date naufragio littora tuta meo.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Qui auxilium ferre debent, non ponunt spem præsidij in beneuolentia eorum à quibus accersuntur: sed in virium robore, quibus illi ad aliquid gerendum instructi sunt. *Thucid. lib. 5.*

A bonis qui procul habitant, frigidum quoddam fuerit eis auxilium: non priusquam nostrum quisquam audiat, possunt occupati ab hostibus sæpè expugnari. *Herod. lib. 6.*

Facilè est petere defensionem ab illis qui antèa beneficium acceperunt, aut cum quibus est vetus societas. Sed hæc vbi desunt, ostendendum est societatem fore vtilem iis à quibus defensio petitur, aut certè nam damnosam. Deinde defensos etiam firmam gratiam habituros esse. Hæc si quis non demonstret, non grauiter ferat, si nihil impetrat. *Thuc. l. 1.*

Auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Diuinum auxilium præsto est illis qui fortiter pugnant, & iis qui totas suas vires omni animi alacritate exerunt vt victoriam adipiscantur: non iis qui pericula fugiunt, sed iis qui pro salute sua quæuis mala perpeti non dubitant. *Dionys. Halic. l 6.*

Nihil interest spectata quemquam esse virtute, si eius consiliis fortuna non respondeat. *Pausan. lib. 1.*

Dei auxilio omnia bona conficiuntur. *Zonar. in Alex. Comm. tom. 3.*

Omne corporum robur, omnis equitatus, armorúmque apparatus, Deo non adiuuante, ab agmine formicarum prorsus nihil differt. *Nicoph. Greg. hist. l. 3.*

Gigas immenso robore salutem suam non tuetur, non princeps potentis populi, viribus se defendit. Nam si Deus ædium fundamenta non iecerit, si valido septo domus non obduxerit, omnes artis machinationes, atque labores inutiles sunt. *Constant. Manass. Ann. pag. 101.*

Vana sunt hominum consilia, ni Deus animet & iuuet. *Idem pag. 102.*

Ni Deus munitam turribus firmis ciuitatem custodiat, frustra laborat custos murorum eius. *Idem pag. 110.*

Quisquis manibus Dei custoditur, gigantes non formidabit, belluas non metuet, non fertum, non obardentis camini flammas timebit. Magis enim habet opitulatorem Deum, quàm pautarbes lapis, vel ferarum ad Trigidem persecutor ille Midas. *Idem pag. 164.*

¶ SIMILITVDO.

Plutarchi. In tempestate qui confugiunt sub arborem, serenitate facta, ramos illius vellunt fugientes: Sic in rebus afflictis vtimur præsidio quorundam, quos eosdem per inuidiam affligimus in rebus prosperis. *In Moral.*

¶ ADAGIA.

Lunæ radiis non maturescit botrus. μίλας γὰρ οὐ πάνυ ἀκτῖσιν ὁ πυκάζων βότρυς.
Neque enim his niger maturus efficitur botrus. Conuenit in eos, qui conantur, quod ob defectum virium non queunt perficere.

Per fluuium traducere. διαβιβάζειν τὸν ποταμόν.
Dicebantur, qui difficultatem explicabant rei, quam ineruditiores & inualidiores explicare non poterant.

Sacer manipulus, ἱερὸς λόγος.
Olim dicebatur, quemadmodum dicimus Sacram ancoram iaciendam aurem ad triarios rediisse.

Coriaceum auxilium. σκυτίνη ἐπικουρία.
Apud Atticos infirmum & imbecille dicebatur.

Ficulneum auxilium. συκίνη ἐπικουρία.
Pro inualido atque inutili.

Multæ manus onus leuius reddunt.
Significat difficilia facile confici, si quis non ipse solus negotium aggrediatur, sed in plures adiutores & auxiliares manus partiatur.

Re opitulandum, non verbis.
Quum re opus est, nil prosunt verba. Homer. Iliad. μ.
Ἐν γὰρ μῆτις ἔλαν πολέμῳ, ἐπέων δὲ τε βουλή.
Verbum in concilio valet, in certamine robur.

Si Deus voluerit.
De re futura, cuius exitus pendeat à Dei fauore. Atque ita nos loqui Iacobus Apostolus docet. c. 4. vers. 15. Epistola sua.

Meis auspiciis.
Meis auspiciis, pro meo arbitrio, meisque præsidiis, dixit Maro Æneid. 4.

Porrigere manus.
Porrigere manus, pro auxilio esse, vulgatissimum est, sed elegans.

Sine canibus & retibus. ἄνευ κυνῶν τε καὶ λίνων.
Dicetur in eos, qui non alienis præsidiis, sed proprio marte rem gerunt.

Summa vi defendere.
Si quis alterum summa vi tuebitur, quadrabit illud Hom. Iliad. ε.
Περὶ δὲ οἱ δέρυ τ' ἔχε καὶ ἀσπίδα πάντοσε ἴσην.
Vndique texit eum lancea clypeóque rotundo.

Tanquam heros in clypeo excipere. ἀλλ' ὥσπερ ἥρως ἐν ἀσπίδι ξενισαίτην βάλωμαι.
Dici solitum, vbi quis suis ipsius artibus ac benefactis fretus, de amicis bene mereri conaretur.

Frater viro adsit. ἀδελφὸς ἀνδρὶ παρείη.
De fido auxilio dici solitum, propterea, quod in rebus periculosis vix vnquam frater solet fieri deesse.

Sine ope diuina nihil valemus.
Manca est omnium mortalium industria, omnisque conatus, nisi fauor aspiret diuinus. Ad id accommodabitur illud Homeri. Odyss. γ.
Πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι.
Mortalis diuûm auxilium desiderat omnis.

Ne gladium tollas mulier. μὴ μάχαιραν οἷς θῆλυ.
Id est: Ne suscipias negotij molem, cum nequeas auxiliari.

Non absque Theseo. οὐκ ἄνευ Θησέως.
Quum significamus rem alieno auxilio confici. Aut cum significamus rerum omnium communitatem ac societatem.

Duobus pariter euntibus. σὺν δύω ἐρχομένω.
Id est: Si duo coniuncti veniant. Locus est apud Homer. Iliad. κ.
Vbi Diomedes iturus exploratum, quid agant Troiani, comitem postulabat. Id enim fore tum iucundius, tum tutius.

Nihil profuerit bulbus. οὐδέν σ' ὠφέσει βολβὸς αὖ μὴ νευρακίης.
Neruis carentem iuuerit bulbus nihil. Martialis.
Nil aliud, bulbis quam satur esse potes.
Bulbus autem ad irritandam Venerem valet. Licebit ad verecundiorem vsum trahere: Nihil prodesse studium, ni vis adsit ingenij.

Tradunt mutuas operas.
Translatum videtur ab agricolis vicinis, qui mutuam inter se operam commodare solent. Terentius.

Alieno auxilio potentes.
Qui alienis præsidiis freti, facinus aliquod egregium, aut qui alieni pretextu nominis aliquid faciunt: in eos appositè torquebitur illud Homeri. Iliad. θ.
Στῆ δ' ἄρ' ὑπ' ἀσπίδος σάκος Τελαμωνιάδαο.
Constitit Aiacis clypeo septemplice tectus.

Titanas imploras, Τιτᾶνας καλεῖς.
Vbi quis suis diffisus viribus alienum implorat auxilium.

Ancora domus.
Ancoram Græci pro refugio prouerbialiter vsurpare solebant.
Denique quicquid illud est, cui innitimur, cuiusque fulcimur fiducia, ancoram vocant. Metaphora à nautis sumpta. Terentius.

Nostro Marte.
Quoties nullius auxiliis adiuti, nostroptè ingenio propriisque viribus rem peragimus.

¶ HIEROGLYPHICA.

Inuenies apud Xenophontem (quisquis ille fuerit) eo libello qui titulo de æquiuocis circumfertur, per *Hirundines in nido ore patente pictas*, populos auxilium implorantes hieroglyphicè significari. Nidus enim patriam, os verò adapertum clamorem & implorationem ostendit. Hinc illud in Ezechiæ cantico: *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo. Pier. lib. 22.*

¶ Emblema Alciati.

Mutuum auxilium.

Emblema CLX.

Loripedem ſublatum humeris fert lumine captus,
Et ſocij hac oculis munera retribuit.
Quo caret alteruter, concors ſic præſtat vterque,
Mutuat hic oculos, mutuat ille pedes.
Bina pericla vnis effugit ſedulus armis,
Cum premererque ſolo, cum premererque ſalo.
Incolumem ex acie clypeus me præſtitit: idem
Naufragium apprehenſus littora ad vſque tulit.

Vnum nihil, duos plurimum poſſe.

Emblema XLI.

Laërte genitum, genitum quoque Tydeos vna
Has cera expreſſit Zenalis apta manus.
Viribus hic præſtat, hic pollet acumine mentis,
Nec tamen alterius non eget alter ope,
Cum duo coniuncti veniunt, victoria certa eſt,
Solum mens hominem, dextraue deſtituit.

¶ Apologvs.

Vulpes & Sentes.

Inſilierat fortè in ſpinoſas vepres vulpecula, eumque laberetur ſentes apprehendit, in quibus inniteretur, ab his fauciata, cum cruentis pedibus & magno dolore; Siccine, inquit, ſceleratæ ſentes accipitis ſupplicem veſtram? Cui ſentes reſponderunt; Valde eam deceptam fuiſſe, quæ vellet ſeſe apprehendere, cum ipſæ apprehendere & retinere alia omnia conſueuiſſent.

Oſtendit fabula, ſtulte facere eos, qui opem & auxilium ab illis ſperant, quibus inſita ſit malefaciendi & iniuriarum voluntas.

FINIS.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER SECVNDVS.

B

Balneum.

BALNEI Etymologias varias & descriptiones continent Etymologicum trilingue Lugduni editũ. pag. 124. & 125.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Homer. Odyss. θ. de voluptatibus ac deliciis Phæacensium.

Αιὲι δ' ἡμῖν δαῖς τε φίλη, κιθαρίς τε χοροί τε,
Εἵματά τ' ἐξημοιβὰ, λοετρά τε θερμὰ καὶ εὐναί.

Id est.

Aï semper cordi nobis epulaque chorique,
Cantusque & variæ vestes, & balnea calda,
Concubitusque.

Ex antholog. Græcorum Epigram. lib. 4. Tit. In Balnea. Agathiæ Scholastici.

Νῦν ἔγνων κυθέρεια πόθεν νικήσα ἀγῶνα,
Τὴν περὶ Ἀλεξάνδρε ψῆφον ἀφαρπαμένη,
Ἔνθαδε γὰρ πέμψασα θεὸν ἐλέγχεα. ἔνδεις ἐλέγξας.
Ἡρῴη ἰναχίοις χεύμασι λουσαμένη.
Νίκησεν τὸ λουτρὸν ἔοικε καὶ Ἴδηθεν βαίνη,
Παλλὰς ἰνιχῆθεν ἴθασιν ἐς Παφίην. Hoc est.

Iudice sub Phrygio quare Cytherea quondam
Viceris, & qua sors fraude parata, scio.
Vos corpus roratis aqua, reginaque cœli
Arguitur lymphis Inachè loca tuis.
Ergo lauacra ferunt palmam, Pallasque videtur
Dicere, non Paphia, sed retulisse aqua.

Plura vide eodem tit. lib. 4. antholog. Græc. Epigram.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Balneæ calidæ cur sacræ habentur? quia sulfure atque fulmine rebus ingenuè sacris proueniunt, *Arist. problem sect. 24. q. 19.*

Balneum cur alij sitibundi ingressi extincta siti egrediuntur, alij contra? qui sunt habitu ficciori, siti balneo humefacti absoluuntur, maximè si non habeant penitus siccitatem: at qui humidiores sunt, & siti omni vacantes, iis humor per sudorem absumitur, itaque sitis creatur, quæ siccitate oriri solet. *Alex. Aphor. probl. pri. q. 41.*

Balneum cur non præcipimus iis, qui febre continua iam laborare desinunt? Quoniam materiæ noxiæ, crudæ crassæque adhuc constant, & corpore absolui nondum patiuntur, quantum materiæ vtilis sit, id tenue & liquidum subsilat, ne igitur balnei calor prius vtilem partem trahat & tenuem, abstinendum à balneo, nec per id tempus tantum, quo morbus minuitur, verum etiam quo incipit, & omnino quo materia minus concocta est. *Ibid. problem. 2. q. 84.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes ingressus aliquando sordidum balneum, dicebat; Qui hic lauant, vbi lauantur; Significabat: illic homines puros sordidari, & ibi lotis opus esse alio balneo quo mundarentur, *Laërt. l. 4.*

Stratonicus, quum videret sacellum, malo sordidoque balneo vicinum, anathematibus pulchrè exornatum, posteaquam è balneo exiit malè lotus; Non miror, inquit, multas pendere tabulas. Quisquis enim hic lauit illic suspendit tabulam, veluti seruatus. Indicans magnum esse, si quis è tali balneo exisset incolumis. *Athenæus.*

Idem, quum in Arcadia malam terram ac salsam aquam balneator exhiberet, iocatus est, se terra marique obsideri. Apparet in balneis terræ fuisse vsum, qui nunc est fullonibus. *Lib. 6. apoph.*

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Memoriæ proditum est ab Ibyco, calida lauacra inuenta ab Hercule, quibus ille diuturno labore defessus plurimum vteretur, quæ sibi à Vulcano fuerint indicata. At alij, inter quos Pisander, ea Mineruæ benignitate Herculi monstrata diuinant. *Natal. Comes Mythol. l. 7. c. 1.*

Micœnas, Romæ primus aquæ calidæ balneum construxisse fertur vsum populi Roman. *Dion. in Aug.*

M. Agrippa, vt populo placeret, CLXX. balnea seu lacus in prouinciarum formam Romæ gratuita præbuit: in quibus etsi calida prius abluerent, postea vt à balneis corpora multa frigida stringerent, constitutum ferunt. *Alex. lib. 4. c. 10.*

M. Antonius Imp. ob popularem gratiam balneum sine mercede exhibuit, cum antea singuli quadrantem exprömerent. *Lampridius.*

Alexander Seuerus Imperator, ne quid populo incommodaretur, nocturna balnea, oleo pro luminibus præbito, concessit. *Idem.*

Antonius Caracalla thermas suo insignes nomine struxit, quarum cellam solearem, id est, in qua forent balneo destinata solia, negant Architectonicæ consulti, vlla posse exprimi imitatione. Nam ex ære vel cupro cancelli fuere superpositi, quibus concamerato concredebatur tota. *Cœlius lib. 30. c. 17. Antiquit. lect.*

Tacitus Imp. domum suam est demolitus, vt thermas illic publicas priuato sumptu extrueret. *Cuspinianus.*

Diocletianus Romæ, Maximianus Carthagine thermas instituerunt. Romanorum admiranda in hunc vsque diem vestigia immensam animi Diocletiani vastitatẽ quandã ostendunt. Maximianus suas ita curauit perficiendas, vt propterea Christianos miserè admodũ habuerit: cum eos & lapides cædere: & arenas eruere opertis eius causa cõgerit. Quod in veteris S. Marcelli vita scriptum inuenitur. Maximianus item alteras Mediolani thermas constituxit, quæ Herculeæ Thermæ, siue lauacrum Herculeum dictæ sunt. Quarum meminit Ausonius. *lib. 1. Occid. Imp. 7.*

Theodorus Ostrogothorum Rex, in Italia Aponi balnea quæ sunt in agro Paduano, muro clausit, ædesque balneis apposuit, vt commodius frequentarentur. *Cassiodorus.*

Tanta Romanæ verecundiæ obseruatio & morum exempla fuere, vt nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lauaret, nudosque conspicere parentes ducerent nefas. *Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. & Val. lib. 2. c. 1.*

Consuetum illud veteribus Rom. fuit, vt vel nobilissimi ædiles eo fungerentur officio, vt loca balneorum intrarent, quæ populum recipiebant, exigerentque munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam: non hanc (inquit Seneca) quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem vt coniectum in aliquo scelere seruum inuitum lauari oporteat: nihil enim iam videtur interesse, ardeat balneum an caleat. *Cœlius lib. 30. c. 9.*

Carolus Magnus, delectabatur vaporibus aquarum naturaliter calentium frequenti natatu se exercens, cuius adeo peritus fuit vt nullus cum illo certaret. Ob hanc etiam Aquisgrani regiam extruxit, ibique extremos vitæ annos clausit. *Cranzius lib. 2. Saxoniæ cap. 8.*

Lacones perpetuo agebant sine tunica, squallidi corpore à balneis & vnctionibus ferè abstinentes præterquam paucis diebus, per annum *Plut. in Lac.*

Dardanenses Illyrides ter solummodo per vniuersam vitam lauantur: post partum, cum nuptias ineunt, & cum mortem obierunt. *Ælian. de var. hist.*

Baptismus.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOL.

BAptismus. Græcè βαπτισμὸς, οῦ, ὁ, dicitur, à βάπτω, immergo Hebr. *Tabal* verbum signif. tinxit; immersit ex parte aliqua. Et est ablutio hominis aliqualiter consentientis, facta ab alio in aqua, simul verba, certa cum intentione debita proferente, significans efficaciter ex institutione diuina ablutionem animæ à peccato; *secundum Ioan. Scotum in 4. sent. d. 3. q. 1.*

Baptismus est ablutio corporis exterior, facta sub forma præscriptã verborum. *secundum Magist. Sen. in 4. dist. 3.*

Baptismus est quoddam principium sanctissimorum mandatorum, sacrarum actionum, & aliorum diuinorum eloquiorum, ad susceptiuam opportunitatem formans nostros animales habitus, ad susceptæ quietis anagogem iter nostrum faciens, sacræ & diuinissimæ nostræ regenerationis traditio. *Secundum Dionys. c. 2. Eccles. Hierarchia.*

Baptismus est, per quem primitias spiritus accipimus, & principium alterius vitæ, vt sit nobis regeneratio & sigillum & custodia & illuminatio, *secundum Ioannem Damascenum 4. Sen. & B. Thom. 4. Sent. dist. 4. quæst. 1. art. 1.*

Baptisma dicitur à βαπτίζω quod est immergo.

¶ LOCI BIBLICI.

Baptismus est tessera, siue exemplar nostræ regenerationis, *Rom. 6. 3.* est signum spiritualis resurrectionis; *vers. 4. 5.* symbolum sanctificationis, *Ephes. 5. 26.* Baptisma sacramentum est, *Ephes. 4. 5.* figuratum per arcam Noë, *1. Pet. 3. vers. 29. 21.* à Christo institutum & præceptum, *Matth. 28. 19. Marc. 16. vers. 16. Ioan. 3. 22.* Pœnitentiæ symbolum, est, *Luc. 3. vers. 3.* & lauacrum regenerationis, à fine, quia eo nos

ducit, & hiè eius finis eſt, *Tit.* 3.5. fidei ſigillum. *Matth.* 28. 19. *Marc.* 16. *verſ.* 16. *Act.* 2.41. & 8. *verſ.* 37.38. & 10. *verſ.* 47.48. & 16. *verſ.* 14. 15.30.31.32.33.34. & 18.8. adumbrat mortificationem noſtram, *Rom.* 6.3. peractam Chriſti mortem & reſurrectionem, *verſ.* 7. Stipulatio bonę conſcientiæ dicitur, 1. *Petr.* 3.21. id eſt, obligatio mutua Dei & hominis Baptizati: Dei quidem, teſtantis ſe recipere perſonam Baptizatam in gratiam, perſonæ verò baptizatæ, dantis fidem Deo, quod rite eum colere velit.

Baptiſmatis fructus, ſeu finis duplex: Remiſſio peccatorum, *Act.* 2. 28. *Coloſſ.* 2. 12. Et Renouatio, ſeu Regeneratio, *Act.* 2.38. *Coloſſ.* 2. 11. Eò pertinent hæ phraſes: Baptizari in mortem Chriſti, pro percipere mortis Chriſti vim, extinguendo peccatum, *Rom.* 6. 3. Baptizari in Chriſto vel Chriſtum, pro, cum Chriſto coaleſcere, aut baptizari, vt cum Chriſto per baptiſmum coaleſcentes, vim ipſius percipiamus extinguendo peccatum, & creando nouo homine, *Rom.* 6.3. *Galat.* 3. 27. Baptizari in nomine, vel nomen Ieſu Chriſti, eſt Chriſto per baptiſmum nomen dare, Chriſtoque nos conſecrare, cuius mortis ſepulturæ, ac reſurrectionis ſimus participes in baptiſmo, cum peccatorum remiſſione, *Act.* 2.38. & 8.16. & 19. 5.

Baptiſma infantibus minimè negandum, *Geneſ.* 17.14. *Exod.* 4. *v.* 24. 25.26. *Matt.* 11.28. & 18.14. & 19.13. *Marc.* 10.14. *Luc.* 18.15. *Ioan.* 3. 5. *Act.* 2. *v.* 39.41. & 16. *v.* 15.33. & 18.8. 1. *Cor.* 1.16. & 7.14. & 10.2. & 15.22. 1. *Tim.* 2.4. *Hebr.* 6.2. Baptizata integra domus, 1. *Cor.* 1. 16. *Act.* 26. *verſ.* 15.33. & 18. 8.

Baptiſmatis forma, *Matt.* 28.19. Baptiſma non iterandum, *Epheſ.* 4.5. *Hebr.* 6.4. & 10.25. idem Circumciſionis quoque ſacramentum declarat, cui baptiſmus ſucceſſit, *Gen.* 17 41.1. *Cor.* 10.2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Et conuertit me ad portam domus, & ecce, aquæ egrediebantur ſubter limen domus ad orientem. *Ezech.* 47.

Et ſanabuntur & viuent omnia, ad quæ venerit torrens. *ibid.*

Laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te. *Ezech.* 16.

Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris, & ab idolis veſtris mundabo vos. *Ibid.* 36.

Omnis anima viuens, quæ ſerpit, quocumque venerit torrens, viuet. *Ibid.* 47.

Fons egredietur de domo Domini, & irrigabit torrentem ſpinarum. *Ioël.* 3.

Erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. *Zach.* 13.

Baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata ſua. *Matt.* 3.

Ego Baptizo vos aqua in pœnitentiam (*& infrà*) ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igne. *ibid.*

Euntes in mundum vniuerſum, docete omnes gentes, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. *Matth. vlt.*

Qui crediderit & Baptizatus fuerit, ſaluus erit. *Marc.* 16.

Factum eſt autem cum Baptizaretur omnis populus, Ieſu Baptizato & orante, apertum eſt cœlum, & deſcendens Spiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt, tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi. *Luc.* 3.

Quicunque Baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius Baptizati ſumus, conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, &c. *Rom.* 6.

Omnes in Moſe Baptizati ſunt in nube & mari. 1. *Cor.* 10.

In vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus Baptizati ſumus. *ibid.* 2.

Quicunque in Chriſto Ieſu Baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. *Galat.* 3.

Vna fides, vnum baptiſma. *Epheſ.* 4.

Dilexit Eccleſiam mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. *ibidem* 5.

Conſepulti ei in Baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. *Coloſſ.* 2.

Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. *Tit.* 3.

Abluti corpus aqua munda, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem. *Hebr.* 10.

Pœnitentiam agite, & Baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. *Actor.* 2.

In arca pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Cui rei nunc correſpondens exemplar Baptiſmi nos quoque ſeruat (non quo carnis ſordes abiiciuntur, ſed ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud Deum) per reſurrectionem Ieſu Chriſti. 1. *Petr.* 3. 20. 21.

Baptiſmi vox, quæ Græca origine merſionem in aquam, ablutionem, vel abluendi actum denotat, in S. Scriptura ſumitur aut pro afflictione & martyrio, quem *Baptiſmum ſanguinis* vocant, aut pro viſibilibus Spiritus ſancti donis, quibus inſtructi erant Apoſtoli, quem *Baptiſmum flaminis* appellant, aut pro noui fœderis Sacramento, quem *Baptiſmum fluminis* nominant: quem ſic definimus: Baptiſmus eſt primum noui fœderis Sacramentum, quo Chriſtus fidelibus, quos miniſtri Eccleſiæ in nomine Dei Patris, Filij & Spiritus ſancti aqua tingunt, obſignat omnium peccatorum remiſſionem, inſitionem in Eccleſiam, & regenerationem in ſpem vitæ æternæ, pro quâ viciſſim veram gratitudinem ab ipſis ſtipulatur, Ideò verò in nomine Patris, & Filij & Spiritus ſancti Baptizamur, quòd in hac ſacra actione per quam ſolum Dei nomen ſuper nos inuocari debet, Deo etiam ſoli conſecramur, eique nomen damus cuius ſolius virtute beneficia in Baptiſmo exhibita nobis particulariter applicantur. Baptiſmus ratione cauſarum diſtinguitur in internum & externum. Vtriuſque *Efficiens principalis* eſt Chriſtus per Spiritum Sanctum; *Inſtrumentalis proxima* eſt in Baptiſmo externo Miniſter Eccleſiæ; in interno fides, aut fidei principium. Externi *cauſa materialis* eſt verbum & aqua tantùm, non alius aliquot, non etiam ignis, vt exiſtimant quidam Æthiopes: interni *materia ex qua* (quæ cum forma conſtituit Baptiſmi eſſentiam) eſt Chriſtus cum omnibus ſuis beneficiis. Sicut autem in Baptiſmo duplex aqua eſt: externa & elementaris, & interna inuiſibilis, quæ eſt ſanguis & Spiritus Chriſti; ita etiam duplex eſt *forma* Baptiſmi: *Externa* viſibilis, ſcilicet illa ablutio quæ in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti facta perpetuam analogiam habet cum iis, quæ hac ablutione figurantur: *Interna*, quæ Baptiſmum propriè informat, & eſt myſtica collatio omnium beneficiorum Chriſti. Quoniam verò in omni Sacramento eſt realis quædam relatio ſigni externi ad rem internam ac ſpiritalem, viſibili elemento repræſentatam, ideò etiam hoc reſpectu *Forma* huius Sacramenti eſt vnio relatiua, ſeu relatio ſigni ad rem ſignatam: quæ non efficit aliquam mutationem phyſicam aut ſupernaturalem, ſed tantùm eſt χοτικη, & familiari Sacræ Scripturæ metonymia exprimitur, cùm nimirùm id ſigno tribuitur, quod eſt ſignati proprium. *Finis* Baptiſmi *remotior & præcipuus* eſt confirmatio fœderis noui initi, & fidei illius. Subordinati ſunt varij, in quibus excellit quod eo adſciſcamur in Eccleſiam viſibilem, & ab impiis, per ſanctam cum piis conuerſationem ſeiungamur. *Effecta* Baptiſmi videre eſt in Scriptura ſacra, cùm dicitur Eccleſia lauacro aquæ purgari, lauari à peccatis, ſeruari denique. Effecta autem Baptiſmi non ſunt ſublatio inhærentis peccati Originalis, & ſimilia, quæ aut interno, aut externo à nonnullis aſſignantur. *Subiectum* Baptiſmi, (baptizandi videlicet) ſunt omnes, ac ſoli quos probabile eſt eſſe in fœdere Dei, nempè Chriſtianorum infantes, Baptiſmus eſt Sacramentum nouæ vitæ, ac ſalutis æternæ: quem multi habent, non ad vitam æternam, ſed pœnam æternam, non benè vtentes tanto bono. *Auguſt. lib.* 2. *contra Creſcon. c.* 13.

¶ Sententiæ Patrvm.

Detrahe verbum ab aqua, quid erit niſi aqua? Accedat verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Vnde iſta tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente verbo? non quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſitus, aliud eſt virtus manens. *Aug. in hom.* 80. *& habetur.* 1. *q.* 1. *Detrahe.*

Si quem fortè coëgerit extrema neceſſitas, & vbi catholicum, per quem accipiat, non inuenerit, & in animo pacem catholicam cuſtodiens, per aliquem extra vnitatem catholicam poſitum acceperit, quod in ipſa erat catholica vnitate percepturus, ſi ſtatim de hac vita migrauerit, non eum niſi catholicum deputamus. Si autem fuerit à corporali morte liberatus, cùm ſe catholicæ congregationi etiam corporali præſentia reddiderit, vnde nunquam corde diſceſſerat, non ſolum non improbamus quod fecit, ſed & ſecuriſſimè, veriſſiméque laudamus: quoniam præſentem Deum credidit corde ſuo, vbi vnitatem ſeruabat & ſine ſancti Baptiſmatis ſacramento, quod vbicunque inuenit, non hominum, ſed Dei eſſe cognouit: noluit ex hac vita migrare, *Idem l.* 1. *de vnico bapt. & habetur* 24. *q.* 1. *Si quem.*

Oſtenditur illos impiè facere, qui rebaptizare conantur. *Ibid. l.* 2. *& hab. conſe. diſt.* 4. *Oſtenditur.*

Nunc autem non ſicut hæreſis hæreticorum eſt, ſic error ipſorum eſt: ſicut etiam ſacrilegium diſſenſionis eſt eorum, ſic etiam Baptiſma, quod Chriſti eſt, non debet dici ipſorum. *Ibid. lib.* 3. *habetur ibid. Nunc autem.*

Satis oſtendimus ad Baptiſmum, quod verbis Euangelicis conſecratur, non pertinere cuiuſquam dantis, vel accipientis errorem, ſiue de Patre, ſiue de Filio, ſiue de Spiritu ſancto aliter ſentiat, quàm cœleſtis doctrina inſinuat. *ibid. lib.* 4. *& hab. ibid. Satis.*

Baptiſmi vicem aliquando implere paſſionem de latrone illo, qui non Baptizato dictum eſt: Hodie mecum eris in paradiſo, Beatus Cyprianus non leue documentum aſſumpſit: quod etiam atque etiam conſiderans inuenio, non tantum paſſionem pro nomine Chriſti, id quod Baptiſmo deerat poſſe ſupplere, ſed & fidem confeſſionémque cordis: ſi forte ad celebrandum myſterium Baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt. Neque etiam latro ille pro nomine Chriſti crucifixus eſt ſed pro meritis facinorum ſuorum. Neque, quia credidit paſſus eſt, ſed dum pateretur, credidit. Quantum itaque valeat, etiam ſine viſibili ſacramento Baptiſmi, quod ait Apoſtolus: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem: in illo latrone declaratum eſt. *Idem idem, Baptiſmi vicem.*

Cum tantùm valeat Baptiſmus per hominem contemptibilem, quantum per Apoſtolum datus: ita nec illius, ſed Chriſti eſſe cognoſcitur, *Aug. de vnico baptiſ. & hab. de Conſe. diſt.* 4. *Cum tantum.*

Non eſt aqua profana & adultera, ſupra quam nomen Dei inuocatur, etiam ſi à profanis & adulteris inuocetur: quia nec ipſa creatura adultera eſt, nec ipſum nomen adulterum eſt. *Aug. ibidem lib.* 9. *& habetur ibidem, Non eſt.*

Illa certa verba Euangelica, ſine quibus non poteſt Baptiſmus conſecrari, tantum valent, vt per illa ſic euacuentur, quæcunque in prece vitioſa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Chriſti nomine excluditur. *Aug. ibidem. & hab. ibidem, Si non.*

Solet etiam quæri, vtrum approbandum ſit Baptiſma, quod ab eo, qui non accepit, accipitur: ſi forte hoc aliqua curioſitate didicit, quo modo dandum ſit: & vtrum nihil interſit, quo animo accipiat ille cui datur: an cum ſimulatione, aut ſine ſimulatione. Si cum ſimulatione, vtrum fallens ſicut in Eccleſia, vel in ea, quæ putatur Eccleſia: an iocans, ſicut in mimo, Veruntamen ſi quis me fortè in eo conſilio conſtitutum, vbi talium rerũ quæſtio verſaretur, non præcedentibus meritis quorum ſententias ſequi mallem, vrgeret, vt dicerem, quid ipſe ſentirem: Si eo modo affectus eſſem, quo eram dum ea dictarem, nequaquam dubitarem, habere Baptiſmum eos, qui vbicunque, & à quocunque illud

illud verbis Euangelicis conſecratum ſine ſui ſimulatione, & cum aliqua fide accepiſſent: quanquam ad ſalutem ſpiritualem eis non prodeſſet: ſcilicet ſi charitate caruiſſent, qua Catholicæ inſeruntur Eccleſiæ. Si enim habeam fidem vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. *Aug. ibidem lib.8. & habetur de Conſ. diſt.4. Solet etiam.*

Nullus autem negat habere baptiſmum etiam apoſtatas: quibus vtique redeuntibus & per pœnitentiam conuerſis non redditur: qui amitti non poſſe iudicatur: ſicut & illi, qui in ſacrilegium ſchiſmatis ab Eccleſiæ communione diſcedunt, habent vtique baptiſmum, quem priuſquam diſcederent, acceperant. *Idem lib. de bapt. & habetur, de Conſ. diſt.4. Nullus.*

Quomodo exaudit Deus homicidam deprecantem vel ſuper aquam baptiſmi, vel ſuper oleum, vel ſuper Euchariſtiam, vel ſuper capita eorum, quibus manus imponitur: quæ tamen omnia & fiunt, & valent etiam per homicidas, aut per eos, qui fratres oderunt, etiam in ipſa intus Eccleſia, cum nemo dare poſſit, quod non habet, quomodo homicida dat Spiritum ſanctum, & tamen intus etiam ipſe baptizat? Deus ergo dat etiam in ipſo baptiſmate Spiritum ſanctum. Quapropter ſacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos: ipſam verò gratiam non niſi per ſeipſum, vel per ſanctos ſuos. Et ideo remiſſionem peccatorum vel per ſeipſum facit: vel per eius columbæ membra, quibus ait: Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur; & ſi cui retinueritis, retenta erant. *Idem cap. ſequenti, Quomodo.*

Eſt vnitas Eccleſiæ, quæ latè patet, in ſacramentorum videlicet ſocietate & communione, quæ complectitur cum granis etiam paleas: quando eas corporaliter miſtas ita patitur, vt neque illas iuſti vitent neque ab illis iuſtè vitentur. Sic ſunt in Eccleſia homines mali, vt in corpore humano humores mali, qui interdum exeunt ex corpore. *Idem ibid. Eſt vnitas.*

Cum pro paruulis alij reſpondent, vt impleatur erga eos celebratio ſacramenti, valet vtique, ad eorum conſecrationem: quia ipſi pro ſe reſpondere non poſſunt: ſi pro eo qui reſpondere poteſt, alius reſpondeat, non itidem valet. Ex qua regula illud Euangelij dictum eſt, quod omnes, cum legitur, naturaliter monet, Ætatem habet, ipſe pro ſe loquatur. *Idem ibidem, Cum pro.*

Non intereſt cum de ſacramenti integritate tractatur & ſanctitate quid credat, aut quali fide imbutus ſit ille, qui accipit ſacramentum. Intereſt quidem plurimum, ſed ad ſalutis viam: ſed nihil intereſt ad ſacramenti quæſtionem. *Idem ibidem, & habetur de Conſ. diſt.4. Sicut in Sacramentis. §. Non intereſt.*

Si poſſet, fieri, vt ſinguli diligenter interrogarentur, tot diuerſitates opinionum forſitan inuenirentur quot homines numerarentur: animalis enim homo, non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, nunquid tamen non ideo ſacramentum integrum accipiunt: aut nunquid ideo ſi profecerint, & opinionum carnalium vanitatem emendauerint, denuò, quod acceperant, repetendum eſt? Accipit quiſque ſecundum fidem ſuam, ſed quantum capit gubernante miſericordia Dei. *Idem ibidem, §. Si poſſet.*

Per Baptiſmum Chriſti id agitur, vt caro peccati euacuetur. Non autem ſic euacuatur, vt in carne concupiſcentia innata non ſit, ſed ne obſit. Nam ſi poſt baptiſmum ad ætatem naturalem perueniunt, ibi habent cum qua pugnent, eamque adiuuante Domino ſuperent: ſi non gratiam in vacuum ſuſceperint. *Idem ibid. per baptiſmum.*

Filius Dei carnem peccati ſuſcepit, & pœnam ſine culpa, vt in carne peccati & culpa ſolueretur & pœna. Per fidem ergo & baptiſmum eius, à peccato homo per iuſtificationem, & à morte liberatur per reſurrectionem. Paruuli etiam baptizati inter credentes reputantur per ſacramenti virtutem, & offerentium reſponſionem. Qui verò non ſunt baptizati, inter non credentes iudicantur ex Euangelio Ioannis: Niſi qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto non poteſt introire in regnum Dei. *Idem ibidem, Filius.*

Si baptizata eſt caro Chriſti, quæ ſine peccato erat, propter exemplum imitationis: quanto magis baptizanda eſt caro mortis, propter euitandum iudicium damnationis? *ibidem & habetur de conſe. diſt.4. Si baptizata.*

Regenerante autem carne, tantummodo contrahitur peccatum originale, regenerante autem Spiritu ſancto non ſolum originalium, ſed etiam voluntariorum fit remiſſio peccatorum. Proindè rectè poteſt dici paruulos ſine baptiſmo decedentes mitiſſimam omnium futuros ſuſtinere pœnam. Fallit enim & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicente Apoſtolo, Per vnius delictum omnes homines in condemnationem, &c. *Idem ibid. Regenerante.*

Quiſquis ex concupiſcentia carnis & lege peccati & mortis carnaliter generatur, regenerari ſpiritualiter habet opus: vt non ſolum ad regnum Dei perducatur, ſed etiam à damnatione peccati liberetur. Sicut enim per primum hominem in peccato & morte naſcuntur: ſic etiam per Chriſtum in iuſtitia & vita æterna in baptiſmo renaſcuntur. *Idem ibidem quiſquis.*

Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites: omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum originali peccato naſci impietati ſubditum mortique ſubiectum. Et ob hoc naturaliter iræ naſci filium, de qua dicit Apoſtolus: Eramus enim natura filij iræ, ſicut & cæteri, à qua ira nullus liberabitur, niſi per fidem mediatoris hominis Ieſu Chriſti. Firmiſſimè, tene, non ſolum homines ratione vtentes, verum etiam paruulos, qui ſiue in vteris maternis viuere incipiunt, & ibi moriuntur, ſiue iam de maribus nati ſine ſacramento baptiſmi, quod datur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, de hoc ſeculo tranſeunt: ſempiterno igne puniendos, quia etſi peccatum propriæ actionis nullum habent, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione ex natiuitate traxerunt. *Aug. ad Petrum Diaconum, & hab. de Conſ. diſt.4. Firmiſſimè.*

Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, extra Eccleſiam baptizatis ſi ad Eccleſiam non redierint baptiſmo cumulari perniciem. Tantum enim valet Eccleſiaſticæ ſocietatis communio ad ſalutem, vt baptiſmo non ſaluetur, cum ibi non datur, vbi oportet vt detur: *Ibidem, & habetur, 1. q.1. Firmiſſimè.*

In neceſſitate cum Epiſcopi, aut presbyteri, aut quilibet miniſtrorum non inueniuntur, & vrget periculum eius qui petit, ne ſine illo ſacramento hanc vitam finiat, etiam laicos ſolere dare ſacramentum, quod accepetunt, ſolemus audire. *Aug. in Fortunatum, & habetur de Conſ. diſt.4. In neceſſitate.*

Sanctum eſt baptiſma per ſe ipſum, quod datum eſt in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti. Ita vt in eodem ſacramento ſit etiam authoritas traditionis; per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad Apoſtolos: per illos autem ad Epiſcopos & alios ſacerdotes, etiam laicos Chriſtianos ab eadem origine & ſtirpe venientes. *Idem ibid. cap. Sanctum.*

Catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum vitam habere non credimus, excepto duntaxat, niſi martyrij compleat ſacramentum. *Aug. ibid. cap. Catechumenum.*

Quamvis vnum baptiſma ſit & hæreticorum, eorum ſcilicet, qui in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti baptizant, & Eccleſiæ catholicæ: tamen qui foris Eccleſiam baptizantur, non ſumunt baptiſmum ad ſalutem, ſed ad perniciem, habentes nimirum formam ſacramenti, virtutem autem eius abnegantes. *Aug. ad Oroſium lib.2. & habetur ibid. cap. Quamvis.*

Non illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptiſmum percipiendum paruulos offerunt vt gratia ſpirituali ad vitam regenerentur æternam: ſed hoc eos putant remedio temporalem retinere vel recipere ſanitatem. Non enim propterea illa non regenerantur; quia non ab iſtis hac intentione efferuntur. *Aug. in epiſt. ad Bonifacium, & ibid. cap. Non illud.*

Nulli eſt aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque fidelium corporis ſanguiniſque Domini participem fieri, quando in baptiſmate membrum Chriſti corporis efficitur. *Aug. ibidem & hab. ibid. cap. Nulli.*

Non dubito catechumenum catholicum diuina charitate flagrantem hæretico baptizato anteponere. *Idem lib. de baptiſmo & hab. de Conſ. diſt.4. Non dubito.*

Rebaptizare hæreticum hominem, qui hæc ſanctæ Trinitatis ſigna ſuſceperit, quæ Chriſtiana tradidit diſciplina omnino peccatum eſt. Rebaptizare autem Catholicum, immaniſſimum ſcelus eſt. *Idem in epiſt. ad Max. & hab. de Conſ. diſt.4. Rebaptizare.*

Ex quo inſtituta eſt circumciſio in populo Dei: quod erat tunc ſignaculum fidei, iuſtitiæ Dei: ad ſanctificationem purgationis valebat paruulis, originalis veteriſque peccati, ſicut & baptiſmus ex illo valere cœpit ad innouationem hominis, ex quo conſtitutus eſt. *Aug. ad Valerium contra Iulianum, & habetur de conſ. diſt.4. Ex quo.*

Si inter bonos miniſtros, cum ſit alius alio melior, non eſt melior baptiſmus, qui per meliorem datur, quando idem baptiſmus datur: nullo modo malus eſt, qui etiam per malum datur, quando idem baptiſmus datur. Et ideo per miniſtros diſpares, Dei munus æquale eſt, quia non illorum: ſed eius eſt. *Aug. contra Creſcentium Grammaticum, & hab. de Conſ. diſt.4. Si inter.*

Sicut noſtis fratres chariſſimi, paruuli exſufflantur & exorcizantur, vt pellatur ab eis Diaboli poteſtas inimica, quæ decepit hominem, vt poſſideret homines. Non ergo creatura in infantibus exorcizatur aut exſufflatur: ſed ille ſub quo ſunt, qui ſub peccato naſcuntur. *Aug. de ſymbolo, & hab. de Conſ. diſt. 4. Sicut noſtis.*

A paruulo recenter nato, vſque ad decrepitum ſenem, ſicut nullus prohibendus eſt à baptiſmo: ita nullus eſt qui non peccato moriatur in baptiſmo: ſed paruuli tantum originali, maiores autem omnibus etiam moriuntur peccatis, quæ malè viuendo, addiderunt originali. *Aug. in Enchirid. & hab. de Conſ. diſt.4. A paruulo.*

Non regenerabantur vel renaſcebantur, qui baptizabantur baptiſmo Ioannis, ſed quodam præcurſorio illius miniſterio qui dicebat: Parate viam Domino Chriſto, in quo ſolo renaſci poterant qui parabantur. Huius enim baptiſma eſt, non in aqua tantum (vt fuit Ioannis) verum in Spiritu ſancto, vt de illo regeneraretur, ſi quis in Chriſtum crediderit, de iſto Chriſtus regeneratur, qui regenerationem non cognouit, in aqua baptizari voluit, non vt eius iniquitas dilueretur, ſed humanitas commendaretur. Ita baptiſma in eo nihil habuit, quod humanitas commendaretur. Ita baptiſma in eo nihil habuit, quod ablueretur, ſicut mors nihil inuenit quod puniret. *Aug. in Enchirid. & hab. de Conſ. diſt.4. Non regenerabantur.*

Verus baptiſmus conſtat non tam ablutione corporis, quam fide cordis, ſicut Apoſtolica doctrina tradidit, dicens? Fide mundans corda eorum. Et alibi: Saluos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordidum, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum. *Idem lib. ſententiarum Proſper. & habetur ibidem: Verus.*

Vos ante omnia tam mulieres, quàm viros qui filios in baptiſmate ſuſcepiſtis, moneo, vt vos cognoſcatis fideiuſſores apud Deum extitiſſe pro illis, quos viſi eſtis de ſacro fonte ſuſcipere: ideoque ſemper eos admonete, vt caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant. Ante omnia Symbolum & orationem Dominicam, & vos ipſi tenete: & illis, quos ſuſcepiſtis de ſacro fonte, oſtendite. *Aug. in ſermone poſt paſcha: qui incipit, Hodiernus dies, & hab. ibid. Vos ante.*

Veniſti ad fontem, ingreſſus es conſidera quid videris, quid locutus ſis diligenter, repente occurrit tibi Leuita: occurrit tibi Presbyter, vnctus es quaſi athleta Dei, vt ad baptiſmum catechumenus accedas. *Ambroſ. lib. de Sacramentis, & habetur, Ibidem. Veniſti.*

Per aquam baptiſmi, tranſitus eſt de terrenis ad cœleſtia. Ideo paſcha tranſitus dicitur: hic tranſitus eſt de peccato ad vitam, de culpa ad gratiam, de inquinamento ad ſanctificationem. Qui per hanc aquam tranſit non moritur, ſed exurgit. *Idem lib. de Sacramentis, & habetur, de Conſ. diſt. 4. Per aquam.*

Venit ſacerdos ad fontem, dicit preces, inuocat nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti, vtitur, verbis cœleſtibus: cœleſtia ſunt verba, quæ Chriſti ſunt: præſentia Trinitatis adeſt, operatur ſermo æternus, vbi deſcendit Spiritus ſanctus, primo quaſi columba deſcendit, vt increduli vocarentur ad fidem. In principio ſignum debuit eſſe: in poſterioribus perfectio. Apoſtolis enim Spiritus ſanctus datus eſt in igneis linguis, propter incredulos: nobis autem iam in plenitudine Eccleſiæ non per ſigna, ſed per fidem veritas colligenda. *Idem ibid. Venit.*

Emerſiſti, veniſti ad ſacerdotem: quid tibi dixit? Deus (inquit tibi) Pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & Spiritu ſancto, conceſſitque peccatorum tuorum veniam, ipſe te inungat in vitam æternam: Vide vbi inunctus es, in vitam æternam, inquit. *Idem ibid. can. Emerſiſti.*

Acceptiſti poſt baptiſmum veſtimenta candida, vt eſſet indicium, quod exueris voluptatem peccatorum, vt indueris innocentiæ caſta velamina. *Idem ibid. Acceptiſti poſt.*

Non ſanat baptiſmus perfidorum, non mundat, ſed polluit. Qui in diluuio aquarum ad dominum non approximabunt, quia vt per Apoſtolum dicit: Quicquid non ex fide eſt, peccatum eſt, & ipſis qui faciunt, & quibus faciunt, non ſolum non prodeſt, ſed & ad iudicium eſt. *Ambr. de initiandis rudibus, & habetur 1. q. 1. Non ſanat.*

Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei, quia gratia Dei in baptiſmate non requirit gemitum, non requirit planctum, vel opus aliquod, ſed ſolam fidem: & omnia gratis condonat, *Ambr. ſuper epiſt. ad Rom. & habetur de Conſ. diſt. 4. Sine pœnitentia.*

Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, ſi periculo mortis vrgetur, vel ipſa eadem hora qua gignit, vel eadem etiam qua natum eſt id quod gignitur, nullo modo prohibetur: Ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis myſterium quæritur, interueniente paululum moræ, inueniri non valeat qui redimatur. *Greg. in quæſt. 10. Aug. Canthuar. & hab. diſt. 5. Baptizari.*

De trina immerſione baptiſmatis nil reſponderi verius poteſt, quam quod ipſi ſenſiſtis: quia in vna fide nil officit ſanctæ Eccleſiæ conſuetudo diuerſa. Nos autem qui tertio mergimus, triduanæ ſepulturæ ſacramenta ſignificamus: & dum tertio infans ab aquis educitur, reſurrectio triduani temporis exprimitur. *Gregor. Leonardo Epiſc. & hab. de Conſ. diſt. 4. De trina.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Iacob. Billius in Anthолog. Sacra.

Si mundo moritur diuino fonte renaſcens,
Fitque nouus vita, qui ſepelitur aqua.
Non ſunt fraudati ſacro baptiſmate Chriſti,
Fons quibus ipſa ſui ſanguinis vnda fuit.
Et quidquid ſacri fert myſtica forma lauacri,
Id totum impleuit gloria martyrij.

Aurel. Prudentius Hym. 6. Cathime.

Hic prapotens cruenti.
Extinctor Antichriſti,
Qui de furente monſtro.
Pulchrum refert trophæum.
Quam beſtiam rapacem
Populoſque deuorantem,
Quam ſanguinis chaxybdim,
Ioannes exerceatur.
Hac nempe, qua ſacratum
Præferre nomen auſa,
Imam petit gehennam
Chriſto perempta viro.

Idem Ibidem.

Cultor Dei memento,
Te fontis & lauacri.
Rorem ſubiiſſe ſanctum,
Te Chriſmate innouatum.

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi: ſicut pictores in tabulis pingendis, primo albas circumducere lineas omni libertate ſolent, repingunt, corrigunt, priuſquam colores ſuperinducant: Ita in eo qui ex paganiſmo ad Chriſtianiſmum Iudæus venit, antequam adhibeatur vera ſpiritus tinctura (quæ fit per baptiſmum) male inſitas conſuetudines oportet delere. *Homil. 21. ad populum Antioch.*

Impoſſibile omnino erat, per mare rubrum pertranſire, niſi miraculo facta via fuiſſet: Sic à priore vita ad cœlos conſcendere, ſine medicatione baptiſmi non poſſumus. *Hom. 4 in Matth.*

Quemadmodum ignis ſi metallorum terram attigerit, eam quamprimum aurum reddit: Sic & longè magis pro luteis aureos eos baptiſma facit, quos abluerit, cum Spiritus ſanctus tanquam ignis ipſa hora animos noſtros ingrediatur, & terrena abſumpta ſimilitudine, cœleſtem illam nouam & claram, tanquam ex fornace fulgentem referat. *Homil. l 9. in Ioan.*

Arbores quæ inſtitutæ ſunt, & cæteram habuerunt diligentiam agricolarum adhibitam manibus atque laboribus, ſi nullam referant laborum viciſſitudinem, radicitus euulſæ, igni tradentur: Tale quiddam in cauſa contigit baptiſmatis. Cum Chriſtus nos inſtituerit, & irrigatione ſpirituali potiti fuerimus, ſi deinde fructum nullum afferamus, ignis nos expectauit gehennæ, & flamma inextinguibilis. *Homil. 20. ad Hebræos.*

Damaſcens: quemadmodum circumciſio non vtile membrum amputat corporis, ſed ſuperfluitatem inutilem: Sic per baptiſma ſanctum à peccato circumcidimus. Manifeſtum autem, quod peccatum ſuperfluitas concupiſcentiæ eſt, & non neceſſaria concupiſcentia. *Lib. 5. c. 26. Orthod. fid.*

Baſilij quemadmodum mare baptiſmi typum gerens ſeparat à Pharaone, ſic & lauacrum hoc à diabolica tyrannide. Illud quidem occidit hoſtem in ſeſe, moritur & inimicitia, quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illæſus: aſcendamus & nos ab aquis tanquam ex mortuis viui, ſeruati per gratiam eius qui vocauit nos. At vmbra quam fecit nubes, figura eſt de vi proficiſcente à Spiritu ſancto, quæ flammas cupiditatum mortificando membra refrigerat. *De Spiritu S.*

Theophylacti quemadmodum argentum ſoli obiectum, ex ſolis occurſu micantes radios in ſolem ipſum reflectit: Sic & nos baptiſmo accepto purgati per ſpiritum, & huius ſplendore denique illuſtrati, fulgorem & ipſi ſpiritualem quendam ex aduerſo remittimus, eandemque imaginem à Spiritus gloria in gloriam noſtram, & claritatem transferimus & talem inquam imaginem, qualem decens eſt vt is ſortiatur, qui à ſpiritu Domini nulli rei obnoxio lucem acceperit. Dominus enim ille cum ſit, & regium habet ſplendorem, fideles autem omnes baptiſmi gratia Spiritu ſancto opplentur, & illorum eſt fulgentior anima, quandoquidem & Moyſes Dei gloriæ fulgore inſpecto, in eius gloriæ imaginem eſt transformatus; hoc eſt, & ipſe diuinæ gloriæ & ſplendoris participauit. Huius & facies reſplendebat, cum ipſe noſtri præferret figuram. *In 2. ad Corinth. cap. 3.*

Cypriani, quod ſi aliquis in illo mouetur, quod quidam qui ægrè baptizantur, ſpiritibus adhuc immundis tentantur, ſciat diaboli nequitiam pertinacem vſque ad aquam ſalutarem valere: in baptiſmo verò omne nequitiæ ſuæ virus amittere. Quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus, ac in perfidia ſua demoratus, tam diu reſiſtere potuit, & prævalere, donec ad aquam veniret, quo cum veniſſet, & victus eſt, & extinctus. *Epiſt. ad Maximum.*

Vt in ſicco prævalent ſcorpij & ſerpentes; in aquam præcipitati, prævalere non poſſunt, aut ſua venena retinere: Sic & ſpiritus nequam, qui ſcorpij ac ſerpentes appellantur, & tamen per nos data à Domino teſtate calcati, permanere vltra non poſſunt in hominum corpore, in quo baptizato & ſanctificato incipit Spiritus ſanctus habitare. Hoc denique & rebus ipſis experimur, vt neceſſitate vrgente in ægritudine baptizati, & gratiam conſecuti careant in mundo, quo antea mouebantur, & laudabiles in Eccleſia viuant. *Lib. 4. epiſt. 7.*

D. *Hieronymi*, cruenta infantium: corpora ſtatim vt emittuntur ex vtero, lauari ſolent: Ita & generatio ſpiritualis lauacro indiget ſalutari. Nullus enim mundus à ſorde, nec ſi vnius quidem diei fuerit vita eius. *Lib. 4. Ezechiel. cap. 16.*

Comparat in baptiſmate renaſcentes, herbis virentibus & ſalici quæ iuxta fluentes aquas oritur, & contra rerum naturam affert fructus, quæ prius ſterilis erat, vel cuius ſemen in cibo ſumptum ſteriles facit. *In cap. 44. Iſaiæ.*

De arca coruus emittitur, & non rediit, & poſtea pacem terræ noſtræ columba Spiritus ſancti nunciat: Ita & in baptiſmate Eccleſiæ, deterrimo alite expulſo, id eſt, diabolo, pacem terræ noſtræ columba Spiritus ſancti nunciant. *Contra Luciferianos.*

D. *Auguſtini*, Ita fit, vt quum paradiſi aqua ſit extra paradiſum, beatitudo tamen non ſit niſi intra paradiſum. Sic ergo baptiſmus Eccleſiæ poteſt eſſe extra Eccleſiam; munus autem bonæ vitæ & beatæ, non niſi intra Eccleſiam reperitur. *Lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas c. 1.*

Præceſſit fidei iuſtitia in Abraham & acceſſit circumciſio, ſignaculum iuſtitiæ fidei. Ita in Cornelio præceſſit ſanctificatio ſpiritalis in domo Spiritus S. & acceſſit Sacramentum regenerationis in lauacro baptiſmi. Et ſicut in Iſaac, qui octauo ſuæ natiuitatis die circumciſus eſt, præceſſit ſignaculum fidei iuſtitiæ: & quoniam patris fidem imitatus eſt, & ſequuta eſt increſcente ipſa iuſtitia: Ita & in baptizatis infantibus præcedit regenerationis ſacramentum, & ſi Chriſtianam tenuerint pietatem, ſequitur etiam in corde conuerſio, cuius myſterium præceſſit in corpore. *Lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 24.*

An ſolis, vel etiam lucernæ lux, quum per cœnoſa diffunditur, nihil inde ſordium contrahit: Et baptiſmus Chriſti poteſt cuiuſquam ſceleribus inquinari. *Lib. 3. contra Donatiſtas de Baptiſ. c. 20.*

Vt Sordes corporeas aqua, ita ſpiritus animam abluit à peccatis. Et mox ibidem: Ait ergo Dominus ad Nicodemum ſuadendo illi: Spiritus vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis: ſed neſcis vnde venit, aut quò vadat: Sic eſt omnis qui renaſcitur ex aqua & Spiritu S. vt quomodo vox aduenientis ſpiritus, id eſt, venti auditur quidem, non autem videtur, ſicut dictum eſt: Sic & ratio baptiſmi. Auditur quod dicitur, tamen quomodo per ſpiritum fit, non videtur, auditur tamen cum quid futurum eſt, ab eo qui verbo inſinuat, prædicatur: vt fieri credatur, quod auditur, non tamen ratio facti reddatur. *Lib. Quæſtionum veteris & noui Teſtamenti, quæſt. 59.*

Theoduli Cœla-Syriæ presbyteri, quemadmodum Chriſti crucifixi corpus tumulatum, adeoque in terram ſepultum, ſalutem mundo protulit: Sic & noſtrum corpus per baptiſma ſepultum, iuſtitiam produxit ipſis. *In ſextum caput epiſt. Pauli ad Romanos.*

¶ Exempla Biblica.

Baptiſmatis exempla: Chriſtus. *Ioan. 4 verſ 1. 2.* Petrus. *Act. 10. 48.* Ioannes Baptiſta, *Matth. 3. v. 3. 6. 13. 14. Marc. 1. 4. Ioan. 1. 33. & 3. 23. & 10. 40. Act. 19. 4.* Diſcipuli, *Ioan. 3. 22. & 4. v. 1. 1.* Petrus, *Actor. 2. v. 38. 41. & 10. 47.* Philippus, *4. v. 12. 37. 38.* Ananias, *9. 17.* Paulus & Silas, *16. v. 15. 33.* Paulus, *18. 8. & 19. 4. 1. Cor. 1. 16.* Baptizati accipiunt

Spiritum

Spiritum Sanctum. *Act.*2.38. *&* 19.3. induunt Christum. *Galat.*3.27. Baptizatur Simon Magus, *Act.*8.13. Eunuchus, *vers.*38. Cornelius, 10. 47. Baptisma Ioannis vnde, *Matth.*21.25. *Marc.*11.30. *Luc.*20.4. Baptizare se missum esse quo sensu neget Paulus, 1. *Corinth.*1.17.

¶ Exempla Historica.

Victor PP. quavis materia baptismum posse ministrari statuit. *Platina.*

In primitiua Ecclesia adulti, dum dies baptismo statutos expectabant, de mysteriis religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur quod κατηχεῖν Græcè, sit voce erudire.

Piriſſa ciuitatis Pomeraniæ incolas, qui de vera se doceri expetebant religione, Otho Bambergensis Episcopus cum sacerdotibus & clericis ad eam rem idoneis, septem diebus catechizauit, & in fide Christi instituit: tandem indicto trium dierum ieiunio, iussit vt corpora sua balneis mundarent, sicque loti, albisque vestibus induti, mundo corpore & casto corde ad sanctum se baptismi sacramentum præpararent. *Hist. Bambergensis.*

Ætiani haretici caput ad pectus vsque semel in aquam intingebant. *Euseb.*

Lituani Iagellonis regis Polonorum studio ad religionem traducti dum baptizarentur, per turmas diuisis nomina populariter imposita fuere viris & mulieribus. *Crantzius lib.*10. *Vandalia cap.*32.

Apud Indos Christiani pueri infantes nullo modo ante quadragesimum diem, nisi periculum aliquod impendere eorum vitæ perspectum fuerit, sacris aquis expiantur. *Orosius lib.*3. *rerum Em.*

¶ Scriptores.

De Baptismo vel Baptismate, *Basil. Mag. lib.*2. *Aurelius. Aug. contra Donatistas. Lumen animæ, parte* 2. *c.*2.6. *Rampigellus c.*21. *Pechanus l.*4. *c.*82. *Gortensij Tranquilli concio. Damasc. l.*4. *Lombard.*4.2. De forma Baptismi, *Idem ibidem. Item*, 44. De Baptizatis apud Hæreticos. *Cyrianus Carthag. epist.*1.12. *&* 2.1. *Eiusdem de baptizandis hareticis Epist. tres ad Iubaianum, Pompeium, & Quintinum.* De Matrimonio post Baptismum, *Hieron. Trid. Tom.*2. De Vnctione Baptizatorum, *Eutrop. Episc. Polydor. Virgil.*5. *c.*3. De causa institutionis baptismi, *Lombar.*4.3.

Barba.

¶ Definitio et etymolog.

BArba, γενειάς, Græcis Barbatium est: sed & appellatione eadem Trœzeniorum portus. Vnde per iocum barba rariore hominibus insusurrabatur. *εἰς τραῖζῆνα δεῖ βαθίζειν Cal. Rhod. Antiqua. lect. l.*3. *c.*25.

Barba à veteri voce Baro, quæ virum significat, dicta est. *vet. Glossarium.* Hinc *Isidorus lib.*11. *orig. cap.*1. inquit: barbam veteres vocauerunt, quod virorum sit, non mulierum. Et in singulari quidem numero hominum, plurali vero quadrupedum dicitur. *Sernius Honor. Verg. interpres.*

Barba Hebr. *Zakan*, à verbo *Zaken*, senuit, senex fuit. Cognationem habet cum *Zimnek*, i. prosiliit: nam senes dicendi sunt, qui in dies multos prosilierunt; senium verò barbam producit. Vide Etymolog. trilingue Lug.

Barba & capillorum canities in script. S. dignitatem, auctoritatem ac reuerentiam præfert & probat. *Apocal.*14.

1. Ornamentum est humani corporis, oris videlicet decus & virilitatis argumentum, quæ composita dignitatem indicat. *Psal.*113.

2. Aliquo modo corrupta luctum præfert, vel quamobrem in luctibus grauissimis barba diuulsa, vel rasa, inter magni doloris habitus numeratur. *Leuit.*19.27. *&* 21.5. *Esai.*14.3. *Ierem.*4. *&* 41.5. *&* 48.47. Mishibosef. 5.2. *Sam.*19. exemplo est.

3. Contumeliæ exemplum præbet barba rasa, vt 2. *Sam.*10.4. In historia Anonis, legatos regios cũm probro dimittentis.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. lib.13. Metamorph.

Nec mea quod rigidis horrent denſiſſima ſetis
Corpora, turpe puta: turpis ſine frondibus arbor,
Turpis equus niſi colla iuba pendentia velent.
Pluma tegit volucres, quibus ſua lana decori eſt,
Barba viros hirtaque decent in corpore ſeta.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Barba non pari modo omnibus effunditur, nam aliis tam maxillæ, quam mistax, & mentum pilorum frequentia integuntur, aliis mentum leue, & mistax maxillæ pilosæ cernuntur. *Aristot. de hist. anim.*3. *cap.*11.

Barbam cum primo cœperint iuuenes emittere, principio fit rufa propter humiditatis paruitatem, quæ in ipsis deficcatur. *Idem de color. cap.*6.

Barba quæ est in corpore est resolutio calidi, quod est in corpore. *Auer. poster.*2. *cap.*6.154.

¶ Apophthegmata.

Aristippus. Dionysij quæstor, nomine Simus, natione Phryx, ostendit. Aristippo suas ædes, vndequaque splendidas, etiam pauimento pretiosis tessellis constrato. Itaque omnibus circumspectis Aristippus sputum oris reiecit in barbam Simi, & ob id indignanti, hoc colore se excusauit: quod in tota domo nihil videret ad excipiendum oris recrementum opportunius. Inuenis in tota domo nihil esse fœdius, aut immundius, barbati facie, cum eam hominis partem oportuerit esse mundissimam. Quanquam hoc dictum magis quadrat in Cynicum aliquem, quàm in Aristippum, vtcunque illi asscribatur. *Laërt. lib.*2. *c.*8.

Anonymus Lacon quidam senex interrogatus, cur barbam gestaret syluosam ac promissam: Vt, inquit, intuens canos pilos, nihil committam illis indignum. Vir bonus vndecunque venatur stimulos ad virtutem. *Plut. in Lacon.*

Lycurgus. Spartanis studio est, alere comam, & super ea quoque re narrant Lycurgum reddidisse rationem: Quoniam, inquit, coma formosis addit decorem, deformes verò reddit hostibus terribiliores. Vt enim decet coma speciosos, ita minus felici specie præditis horrorem ac ferinum quiddam conciliat. Capillitium naturalis est ornatus, minimoque constans, hoc genus non damnauit Lycurgus: vt quod nec operosis artibus constaret, nec pro frugalitate luxum induceret. Adscititium cultum magnoque paranda lenocinia, non probauit. Quo magis detestanda est quorundam præpostera cura, qui corporis eas partes vellunt raduntque, quibus natura pilos dedit non tantum ad decorem aut verecundiam, verum etiam ad tuendam valetudinem: contra illic eliciunt syluam artificio, vbi natura voluit esse glabriciem. *Plut. in Lacon.*

Nicander Spartanus percontanti, quare Lacedæmonij barbam alerent? Quoniam, ait, hic ornatus cum sit homini omnium pulcherrimus ac proprius, nullo omnino constat impendio. *Plut. in apoph. Lacon.*

Demonax cuidam percontanti, quam philosophiæ sectam potissimum amplecteretur? Quis, inquit, tibi indicauit me esse philosophum? Moxque vehementer secum ridens, abiit. Interrogatus quid rideret? An non magnopere ridiculum, inquit, si tu me ex barba iudicas philosophum, ipse barbam non habens? *Eras. l.*8. *apoph.*

Dionysius, Epidauri Æsculapio auream detraxit barbam: quod negaret decorum, patrem Apollinem imberbem, ipsum vero tam horrida barba vestitum conspici. Æsculapius fingitur Apollinis filius: Apollinem autem semper imberbem finxit Theologia poëtica, per Æsculapium barbarum significans, multarum rerum vsum & experientiam in medio considerari. *Meminit Valer. Max. lib.*1. *c.*1.

Alexander, quodam tempore cum omnibus ad prælium paratis interrogaretur: Nunquid aliud præter hæc fieri vellet? Nihil, inquit, nisi vt Macedonum barbæ radantur. Hoc dictum quid sibi vellet admirante Parmenione: An nescis, inquit, in prælio nullam ansam meliorem esse, quam barbæ? significabat, cominus esse pugnandum: in quo genere certaminis barbæ officiunt: quod his milites facillimè possunt apprehendi. *Plut.*

Hieronymus Rhetus, Gymnasij Basilienſis ante paucos annos professor, interrogatus, cur tam promissam aleret barbam? respondit, vt intuens hos capillos, me non mulierem, sed virum esse intelligam. Barba enim ornat virum: & admonet, vt virilia quoque facinora fortius aggrediamur. *Lycosth.*

¶ Hieroglyphica.

Vnum atque id præcipuum est barbæ hieroglyphicum, vt virilitatis indicium sit: nam etsi alia sunt signa quæ marem à fœmina secernunt, quia tamen plerique viri dicuntur effœminescere, mulieresque identidem virum induere: barba viri illius signum apud veteres habitum, qui non sexu, sed virtute ipsa longè alius à fœmina reperitur. Nam & mulieres, si quæ virtutem hanc consequutæ sint, viriliter agere dicuntur. Vnde Horatius de Cleopatræ animis, ait: *Nec muliebriter expauit enſem.* Quod verò virum barba significet, multa sapientum dicta testantur. Nam barbam se ideo gestare Diogenes dicebat, vt se virum esse subinde recordaretur. Haliabas & plerique Philosophi admodum clari barbam dixere viris à natura ornamenti dignitatisque causa contributam. Inde Artemidorus, filios tantùm ornamenti patribus afferre dicit, quantum ori barba decoris addit. Cynicus apud Lucianum, tam deforme putat esse ornatum barbæ auferre viris, quàm leoni iubas attondere. Thesea perhibent tondere barbam nunquam voluisse, vt virtutem sese suam profiteretur indicio, qui tamen omnium primus anteriorem capitis comam Apollini Deliaco dedicauit. Sed hæc tam multa sunt, vt si omnia complecti velim, nunquam habitura sint finem. Ad nostra igitur reuertamur. *Sed nec radetis barbam*, inquit, *qui Dominus eſt*: vel vt Septuaginta, *non corrumpetis barba faciem: quia perfectionis noſtra ſignum eſt barba.* Hierosolymitanus ait Hesychius. Neque enim est congruum, virtutes quarum barba symbolum gerit, corrumpere, agentes nos non sub vero, sed sub falso & ficto habitu. Theologi veteres, quos imitatus Eucherius, eo loco Regum, vbi Hanno Ammonita nunciis Dauidicis, qui de patris obitu Regem consolatum aduenerant, barbas abtulit ad ignominiam, historiam ad mysticum sensum deducentes: Hannonem iniurioſum diabolum esse dicunt, qui subinde benefacere volentibus barbam abradit, hoc est, fortitudinem adimit. Ita apud eos barba erat fortitudinis hieroglyphicum, quia scilicet virum indicat. Atque vbi Dominus 21. Leuitici cap. repetit ad sacerdotes filios Aaron: *Non radent caput* neque barbam 1. Caput. & barba sapientiæ est & perfectionis nostræ signum. *Io. Pierius Valer. lib.*32. *c.*50.

¶ Historica Exempla.

Taxatur apud Aristophanem in concionatricibus Epicratis oratoris cuiusdam barba, cui ob id ipsum vulgari ioco cognomen inditum σακεσφόρῳ teste senario, quem Aristophanis interpretes ex Platone comico, Ἄναξ ἀσπὶς ἐπικρατὴς σακεσφόρε Rex barbæ, Epicrates scutifer. Barbam ob similitudinem scutum vocat, & alibi. ἅπασα ἡ μίσει σακὸν πρὸς πᾶν γνάθοιν ἔχουσα. Aristophanes in eundem, πώγων ἐπικρατὴς ὦν ὀλίγῳ καλλίονα. Mihi barba multo pulchrior atque Epicratis. *Eras. in Adag.*

Philosophi olim barbas alebant. Hinc prouerbium, Pallio & barba tenus philosophus. Barbatum hoc crede magistrum dicere, sorbitio quem sustulit atra cicutæ, inquit de Socrate Satyricus. Lucianus passim hoc genus hominum insectatur. Extat epigramma Græcum.

Εἰ τὸ τρέφειν πώγωνα δοκεῖ σοφίας μεμοιρῆσθαι,
Καὶ τράγος ἐστὶ πώγωνι ἔνυλος ἐπὶ πλάτων.

Iulianus Apostata ab Antiochenis ob hirsutiam & raritatem fugillatus, quasi barba minimè philosopharetur, ad petulantiam illorum coërcendam scripsit librum μισοπώγωνα dictum.

Adrianus Imperator, vt vulnera, quæ in facie erant naturalia regeret, primus Cæsarum, *Dione teste*, barbam nutriuit.

Barbarus, Barbaries.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

BArbarum nomen esse dicimus, cum non cognoscimus vnde veniat, sic nomina prima propter vetustatem sæpè sunt ignota, vnde veniant cum permutentur. *Plut. in Grat.*

Barbaras omnes alias nationes appellabant Græci. *Idem in Dial. de regno.* Barbari omnes populi nominantur, præter Græcos. *Idem in Menex.*

Barbarorum nationes magis aptæ sunt ad seruiendum, quam Græcorum; & qui Asiam incolunt, quàm eorum qui Europam. *Arist. polit. 3. cap. 10.*

Barbari dicuntur, qui nec lege, nec ciuitate, nec alicuius disciplinæ ordine disponuntur ad virtutem. *Alb. Mag. Ethic. 7. tract. 1. c. 1.*

Barbarus est omni homini, ille qui linguam eius non intelligit. *D. Th. prim. polit. l. 9.* Barbarus hoc signo declaratur, quod homines non vtuntur legibus irrationalibus. *Idem ibid.*

Barbar, Arabica lingua, murmurare, seu vti vocis inculto sono, fortasse à *Dabar* (1. verbum prolatum) Hebræorum *Barbar* Arabicum originem sumpsit; vltima syllaba *Bar* duplicata. Barbarus quid significet declarat Strabo lib. 14. his verbis. Arbitror ab initio conficto nomine eos barbaros appellatos, qui difficulter, asperè ac duriter loquerentur: vt blesos balbosque dicimus, Paulus Apostolus Barbaros à Græcis distinguit. Rom. 1. 14. Alibi autem nomine Barbari eum intelligit qui loquens ab alio non intelligitur: vt Græcus Hebræo est Barbarus: 1. Cor. 14. 11. Iterum Coloss. 3. 11. Barbari tanquam nominis generalis, dein Scythæ, ceu specialis, meminit. Vide Etymolog. triling. Lug. pag. 127. Ex quorundam sententia Barbarus, est quasi dicas Bardus, ex Hebræo nomine Bahar, brutus, & verbo Bahar, furenter egit; vt bruta solent furioso impetu ferri ad ea quæ appetunt.

¶ Sentent. Hist.

Barbaris præter auri copiam, nihil adest boni. *Plut. in Lysandro.* Imperum Barbarorum, vel magnitudinem corporum, clamoremque reformidare non debemus. Nunquam enim vox hominem interfecit: *Dion. l. 38* Barbaris, pro legibus semper Dominorum imperia fuerunt, *Liuius Decad. 4. l. 7.* Barbaris fluxa est fides, *Tacit. hist. l. 3.* Barbaris quantò quis audacia promptus, tantò magis fidus rebusque motis potior habetur. *Tacit. Annal lib. 1.* Nihil tam ignarum Barbaris quàm machinamenta & astus oppugnationum. *Tacit. Annal. lib. 12.* Omnis Barbarus auarus est, & pecuniæ causa pleraque, ne dicam omnia, & dicit & facit. *Nicet. Isa. Angel. l. 2.* A rebus naturæ contrariis Barbari nulla reuerentia; nullo metu deterrentur. *Idem in Baldui.*

¶ Apophthegmata.

Anacharsis, cuidam obiicienti, quod esset Barbarus: Certè, inquit, apud Athenienses, sed vicissim, Athenienses barbari sunt, apud Scythas. Græci, sed in primis Attici (quoniam apud ipsos florebant disciplinæ liberales, ac leges politicæ) reliquas nationes contumeliæ causa nominabant barbaras: cum barbarum dicatur, quicquid est peregrinum atque inusitatum. *Laërt. lib. 1. cap. 9.*

Stratonicus interrogatus, vtri essent barbariores, Bœoti, an Thessali? nominauit Eleos: significans, hos vtrisque barbariores, cum illi haberentur barbarissimi. Hoc erat lepidius: si ab Eleo fuisset propositum, vt forte fuit. *Eras. 6. apoph.*

Seneca, cum barbarorum animos species iniuriæ perculit, aguntur statim; & qua dolor traxit, ruinæ modo, regionibus incidunt incompositi, interriti, incauti, pericula appetentes sua: gaudent feriri, & inhare ferro, & tela corpore vrgere, & per sinum vulnus exire. *Lib. 3. de ira cap. 3.*

¶ Similitvdines.

Camelus non gaudet potu, nisi prius obturbata conculcatione aqua: Ita quibusdam nihil placet in literis nisi barbarie conspurcatum. *Plin. l. 8. cap. 17.*

Vt ignaui canes omnibus ignotis allatrant: Ita barbari quicquid non intelligunt, carpunt ac damnant. *Plut.*

¶ Exempla Biblica.

Barbari, pro rudibus & ineruditis. *Rom. 1. 14. 1. Corinth. 14. 11.*

Barbari humaniter Paulum excipiunt. *Actor. 28. 2.*

¶ Historica Exempla.

Ammonis Sacerdos, quum adeuntem Alexandrum Græcè cuperet salutare, ac παῖδιον, id est, filiole, vellet dicere, per barbariem inquit, παῖδιον, id est, Iouis fili. Vnde cœlestis originis captata creditur gratia, cui initia error dederit. *Calius lib. 22. c. 10. A. L.*

Chrysippo Stoico, qui plurima scripsit, solœcissimus familiaris fuit. *teste Galeno l. 2. de Hipp. & Plat. decretis, c. 5.*

Martialis in primo Epigrammatum Cœcilianum solœcizantem, sic inlectatur.

Cum dixi Ficus, rides, quasi barbara verba:
Et dici Ficos, Caciliane iubes.
Dicemus ficus quia scimus in arbore nasci,
Dicamus ficos, Caciliane, tuos.

De *Rufo* rhetore Pictauiense imperito, sic scripsit Ausonius,

Qui Reminisco putat se dicere posse Latine,
Hic vbi conscriptum est, legeret Cor, si cor haberet.

Demosthenes Valentis Imper. legatus missus ad Basilium magnum, cum in eum vehementer debaccharetur, barbarismo quodam fortè lapsus est. Ad quod risu Basilius exclamauit, vidimus & nos Demosthenem sine literis. At cum importunius oblateraret: ita obiurgauit, Tuum est de pulmentariis cogitare, & non diuina dogmata decoquere. *Sozom. l. 6. c. 16.*

Bartolus Iureconsultorum neotericorum princeps, vti cætera benè, ita hoc malè cum summo tamen applausu dixit, de verbis non curat Iureconsultus. *Lud. Viues l. 1. corrupt. disciplinarum.*

Lacones litteras vsus gratia addiscebant: cæterarum disciplinarum vrbe interdicebant non magis doctoribus quam artibus. Disciplina verò erat iis vna ad bene parendum, ad tolerandum labores, & ad vincendum in pugna aut occumbendum. *Plut. in institutis Laconicis.*

Cum sub Alexandri successoribus Athenienses pecunia egerent, & quidam peregrinus se mutuam illis daturum, δανεῖν barbarè promisisset: tumultuari benignitatem eius repudiarunt, sed cum errore correcto δανείζω dixisset; tum demum liberalitate eius vsi hominem collaudarunt. *Suid. in voce δανεῖν.*

Franciscus primus Gallorum rex morem illum à Canonistis acceptum, Arresta curiæ lingua Latinâ publicandi, An. sal. 1539. è medio sustulit, & patria lingua deinceps vti suos voluit: offensus, vt aiunt, barbarie cuiusdam edicti, in quo inter cætera eiusdem farinæ hæc quoque legebantur: Nos debotauimus & debotamus.

¶ Apologvs, Sev Fabvla.

Luscinia & Accipiter.

Luscinia accipitrem, à quo comprehensa fuerat, orabat, se vt dimitteret, neque id eum gratuitò facturum esse aiebat. Pretium quodnam futurum esset roganti accipitri, respondit, suauissimi carminis sonos. At ego, inquit ille, non aures meas, sed ventrem expleri cupio.

Fabula potest ad duos sensus eosque dissimiles accommodari. Primum, vt intelligamus, imperitos homines liberalibus studiis atque artibus non capi. Alterum, necessaria iucundis anteferri oportere. *Ioach. Camer. lib. Fabul.*

Beatitudo.

Definitiones.

BEare est, beatum facere.

Beatitudo, Græcè, μακαρισμὸς, οῦ, ὁ & μακάριος, α, ὁ beatus; & μακαρίζω beatifico dicitur.

Beatus Hebræi *Aschré*, plurali numero dicitur: cuius rei rationem hanc adferunt, quòd nemo ab vno aut altero bono beatus vocari & esse possit: sed si quis pluribus affluat bonis, tum felicis & beati nomen meritò retineat. Μακάριος, quorundam iudicio, idem significat, ac si dicas, mortis expers, κὴρ enim mors est, teste Phauorino, quo nomine miseriæ, mala & incommoda omnia designantur. Ita duæ illæ etymologiæ definitionem beatitudinis perfectè conficient, nempè vt beatus ille dicatur qui liber est ab omnibus malis, bonisque omnibus affluit. Vide Etymol. trilingue Lugduni editum anno 1607. pag. 130. 131. Et est status omnium bonorum aggregatione perfectus. *Secund. Boët. lib. 3. de philosoph. consolat.*

Beatitudo est summum bonum, & vltimus finis rationalis naturæ tantum. *secundum B. Thom. 4. sent. dist. 49. art. 2.*

Beatitudo est bonum naturæ intellectualis, apprehensum per intellectum. *secundum eundem prima parte, q. 26. art. 1. & 2.*

Beatitudo est vltima perfectio hominis. *secundum eundem prima secundæ, q. 3. art. 2.*

Beatus vir, dicitur omnibus virtutibus instructus & ornatus. *secund. Cicer. lib. 5. Tuscul. Quæst.*

Beatus dicendus est, qui sit in bonis, nullo adiuncto malo. Beata autem vita virtute conficitur. *secundum eundem, ibid.*

Beatus propriè dicitur, qui rebus omnibus ad vitæ vsum ornatumque spectantibus abundat. Dictus, vt quidam volunt, quasi benè actus. Ideò locupletes viros aliquando beatos vocamus. *Iuuen. Vetula vesica beata.*

Vide plura infra in Sententiis Philosophorum.

¶ Patrvm Sententiæ.

Infelix, qui omnia nouit, & te nescit, qui autem te & illa nouit, non propter illa beatus, sed propter te solum. *Aug. super Ioan. 17.*

Tam potentem Deus fecit animam, vt de eius plenissima beatitudine, quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet in inferiorem naturam, quæ est corpus, non beatitudo intelligentis & fruentis propria, sed plenitudo sanitatis quæ est incorruptionis vigor. *In epist. ad Diacon.*

Beati immaculati in via, tanquam diceret, scio quid velis, quæris beatitudinem. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. *Idem super Psalm. 118.*

Quando dicis; beatè viuere volo, bonam rem quæris, sed non hic: si habuit hic istud Christus, habe & tu in regione mortis tuæ. Quid ille inuenit, attende. Veniens de alia regione, quid inuenit, nisi quod hic abundauit? labores, dolores, mortem. Ecce quod hic habes & quod hic abundat, manducauit tecum. Quod hic in cella miseriæ tuæ abundauit acetum hic bibit, sed hic bibit, ecce quod in cella tua inuenit, & ad magnam mensam te inuitauit, mensam cœli, mensam Angelorum, vbi ipse panis est. *Idem super Ioan. 3.*

Beatitudo vera non est, de cuius æternitate dubitatur. *Idem lib. 2. de ciuit. Dei.*

Beatus ex se ipso nemo esse potest. *Idem lib. 12.*

Beatus non est, qui quæ vult habet, si mala velit. *Idem ep. ad Probum.*

Ille beatus est qui omnia quæ vult habet, nèc aliquid vult, quod non decet. *Idem de spiritu & lite.*

Quid hoc bono melius? quid hac felicitate felicius viuere Deo, viuere de Deo. *Amb. de Off.*

Dico beatam vitam consistere in altitudine sapientiæ, suauitate conscientiæ, virtutis sublimitate, non sine passione esse, sed victorem passionis esse, beatum est. *Ibid.*

Beatus quem sapientia deuorauit, quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. *Ibid.*

Beatum nihil, nisi quod caret peccato. *Ibid.*

Beatus vir, qui non cogitauit, nec fecit, nec docuit mala: non stetit, non perseuerauit in delicto: sed per pœnitentiam ad meliora conuersus est. *Hieron. super Psal. 1.*

Beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant, an non satis ea cum honore spernis, quæ cum dolore perdis? *Ber. in ep.*

Tripliciter in æterna illa & perfecta beatitudine fruemur Deo videntes eum in omnibus creaturis, habentes eum in nobis ipsis, & quod his omnibus ineffabiliter iucundius sit atque beatius, ipsam quoque cognoscentes semetipsam Trinitatem. *Bern. in serm.*

Vna cunctis erit beatitudo lætitiæ, quanuis non vna sit omnibus sublimitas vitæ: & in illa beatitudine erit culpæ memoriæ, non quæ mentem polluat, sed quæ nos lætitiæ arctiùs astringat. *Bern. ibidem in serm.*

Beatus dictus, quasi benè habitus, scilicet ab habendo quod vellet, & nihil patiendo quod nollet. Ille enim verè beatus, qui habet omnia quæ vult: & nihil vult malè. *Isidor. Ety.*

Beatus est, de cuius culmine amicis datur lætitia, liuidis pœna posteris gloria, vegetis & alacribus exemplum, pigris & desidiosis incitamentum. *Cassiod. ep.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Anthologia sacra Iacob. Bill.

Cœlestem ad patriam tendens cognosce vocantem,
Cuius proueheris, si bene curris, ope.
Nam si te virtute tua ad cœlestia credis
Scandere, de superis pulsus ad ima cades.

Boët. 3. 10.

Huc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbos catenis
Terrenas habitans libido mentes.
Hic erit vobis requies laborum:
Hic portus placida manens quiete:
Hoc patens vnum miseris asylum.

Horat. 2. Epist. 16.

Tu rectè viuis, si curas esse, quod audis.
Iactamus iam pridem omnes te Roma beatum.
Sed vereor ne cui de te plus quam tibi, credas,
Neue putes alium sapiente bonoque beatum.

Ouid. 3. Met.

——— Scilicet vltima semper
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Solon. Auson.

Dico tunc vitam beatam, cum peracta fata sunt.

Terent. Phorm.

Beatus es, ni vnum desit: animus, qui modestè istæc ferat.

Horat. Ode 9. lib. 4.

Non possidentem multa vocaueris
Rectè beatum: rectius occupat.
Numen beati, qui deorum
Muneribus sapienter vti,
Duramque callet pauperiem pati,
Peiusque letho flagitium timet.
Non ille pro charis amicis,
Aut patria timidus perire.

Horat. in Od.

Nil est ab omni
Parte beatum.

Clearchus apud Athenæum.

Felix per omnia nullus est mortalium:
Nihil vsquam est hominem carpere quod nequeas.

Pin. in Isth.

Seculum voluendis diebus nunc huc, nunc illuc se flectit. Caterum dij extra telorum iactum sunt.

Idem in Pyth.

Aiunt sanè sit vere stabilem florere fœlicitatem, si hæc & hæc ferat, id est, si ferat tum prospera, tum aduersa.

Lucanus l. 9.

Non illuc auro positi, nec thure sepulti
Perueniunt, illic postquam se lumine vero
Impleuit, stellasque vagas miratur, & astra
Fixa polis: vidit quanta sub nocte iaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.

Valer. Flaccus 1.

Ast aliam (scilicet portam) tentare nefas: & tendere contra
Rara, & sponte patet, si quando pectore ductor
Vulnera nata gerens galeis prafixa rotisque.
Cui domus aut studium mortales pellere curas,
Culta fides, longaque meta, atque ignota cupido:
Seu venit in vitiis, castaque in veste sacerdos.
Quos omnes lenis plantis, & lampada quassant
Progenies Atlantis agit: lucet via latè
Igne Dei, donec siluus, & amœna piorum
Deueniant, camposque vbi Sol totumque per annum
Durat aprica dies, thysiaque, chorique virorum,
Carminaque & quorum populis iam nulla cupido.

Claud. 2. de raptu Proserp.

Amissum ne crede diem, sunt altera nobis
Sidera, sunt orbes alij lumenque videbis
Purius: Elysiosque magis mirabere campos,
Cultoresque pios, illic pretiosior atas:
Aurea progenies habitat, semperque tenemus,
Quod superi meruere semel: nec mollia desunt
Parata tibi: Zephiris illic melioribus halant,
Perpetui flores, quos nec tua protulit Ætna.
Est etiam lucis arbor pradiues opacis.
Fulgentes viridi ramos curuata metallo.
Hac tibi sacra datur, fortunatumque tenebit
Autumnum, & fuluis semper ditabere pennis.

Ex Comicis & Tragicis Græcis.

Εὕροις δ' ἂν οὐδὲν τ̃ πάντων, ὦ Δημία,
Ἀγαθὸν ὃ μ̃ τι μὴ πρόσεστι κ̃ κακόν.
Bonum inuenire Demea nullum potes,
Admixta cui non aliqua portio mali.
Εὐζωΐαν εἶσιν οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖς,
Τὰ δ' ἔνδον εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἴσα.
Foris beati quos beatos credimus,
Nihil sed intus differunt à cæteris.
Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ.
Εἴσαι δ' ὑπολαβὼν καί σε τ̃ πολλῶν ἴσα.
Beatus omni ex parte nullus vspiam.
Vnum esse de multis putato te quoque.

¶ Philosophicæ Et Historicæ Sententiæ.

Ad summum bonum omnes humanas actiones atque passiones referri constat. Quod etsi alij aliud statuunt, in eo tamen omnes consentiunt, εὐδαιμονίας, siue Beatitudinis nomine illud dignantur. De quibus cùm disertè Philosophi. Ethnici disputent, nobis rudi minerua differentiam eorum delineare satis erit. Beatitudo igitur alia perfecta esse videtur, alia imperfecta. Perfecta veluti cumulus quidam bonorum omnium. Animi dico, Corporis, & fortunæ, ab Aristotele sedulò quidem inuestigata, at nondum reperta, sola reuelatione sacrarum literarum docetur, atque discitur, cuius rude simulachrum terrestris vitæ curriculum exhibet, exactam verò ideam vita cœlestis, Christi optimi maximi merito parta, continet: cuius exempla aliquod sub Reuelatione Beatitudinis propriæ vel alienæ occurrunt: Imperfecta verò Beatitudo, seu potiùs fœlicitas, partem tantùm bonorum complectitur. Sic alij ex internis animi bonis, virtutibus nimirum qualibuscunque beati censentur: Alij verò ex bonis externis, quæ corporis & fortunæ propriè dicuntur, à quibus εὐτυχεῖς & ὄλβιοι. Latinis propriè felices appellantur: Quorum exempla ex singulis corporis, fortunæque bonorum locis mutuanda erunt. Etenim Pulchri, Sani, Robusti, Diuites, Potentes, Honorati, πολύφιλοι, quatenus tales sunt, respectu ipsius subiecti, iis in locis explicantur. At respectu finis, ad quem bona ista collineant, huius erunt loci: præsertim quando disertè propter ea ipsa μακαρίζονται & ἐνδαιμονίζονται, hoc est fœlices & beati prædicantur. Idem Iudicium esto de malis totidem generum, ex quibus infelices atque miseri nuncupantur.

Sit fœlicitatis definitio hæc: prosperitas cum virtute coniuncta vel fortuna rerum cum virtute administratio actionum: vel ratio per se sufficiens ad bene viuendum: vel vita plenissima voluptatis summa securitate & præsidio nixa: vel abundantia copiarum, & absolutissima incolumitas corporis cum potestate huiusmodi, atque vi, quæ ad paranda illa & consequanda sufficiat. *l. 1. Rhetor. c. 5. Arist.*

Nil beata vita desiderat, nil requirit, nullo eget: sed seipsa contenta est. *l. 10. Ethic. c. 6.*

Non voluptuosæ in vitæ degendæ rationibus beata vita, sed in virtuti consentaneis actionibus officiisque cernitur. *Ibid.*

Beatitudinem sitam esse necesse est in parte optima: siue ea quidem mens est, siue alia pars aliqua: quæ natura lege imperare debet ac regere, notitiamque in se rerum honestarum ac diuinarum continere, seu diuina quædam res est, seu in nobis nihil est diuinius. *lib. 10. Ethic. cap. 7.*

Vndique perfectam beatitudinem hominis esse necesse est: si perfectæ & absolutæ vitæ vsura accesserit. Nihil enim in beata vita non perfectum potest existere. Quæ talis vita profecto melior est, quam vt eam attribuere sibi homo debeat. Eam enim agat, non qua homo est, sed qua in eo diuinum quiddam inclusum est. *Ibid.*

Omnis est Deorum beata vita, hominum autem, quatenus in ea lucet, quoddam eius actionis exemplar. *lib. 10. Ethic. c. 8.*

Nemo beatum dicat eum, in quo particula nulla sit fortitudinis: nulla temperantiæ, nulla iustitiæ, nulla denique prudentiæ: quique circumuolantes muscas extimescat: neque ab vlla re se abstineat, si summa edendi bibendive cupiditate inflammetur: summos autem amicos ob quadrantem interficiat, sitque mente ita insana, & à vero aliena præditus, vt puer est, & amens. *lib. 7. de Republ. c. 1.*

Beata

Beata vita, siue in voluptate, siue in virtute ponenda sit, siue in vtroque, iis adest potius, qui summis voluntatis animique ornamentis instructi sunt, & modica adiumenta externa & aduentitia habent, quam iis, qui magnis copiis, illi quidem abundant rerum externarum, sed his veris bonis carent. *Ibid.*

Omnia habere, & re nulla egere, id demum est seipso esse contentum, satisque præsidij in se habere. *lib. 7. de Repub. c. 5.*

Quoniam in beatâ vita summum bonum est, eaque in virtutis actione vsque perfecto consistit: ità fit, vt quidam eius fieri possint compotes: alij aut parum, aut nihil. *lib. 7. de Repub. c. 8.*

Qui adeo secunda fortuna vsus sit in tota vita, ad extremum aut miserè è vita migrauerit, hunc nemo duxerit in beatis. *lib. 1. Ethic. cap. 9.*

Non beatus sit quidem, si qui in Priami calamitates incidat. *lib. 1. Ethic. cap. 10.*

Ex misero iterum beatus non fiet exiguo tempore, sed si quo modo id eueniat, eo fiet, quo longo quodam peracto temporis spatio, interim res magnas ac præclaras rursus sit consecutus. *Ibid.*

Absurdum sit, cùm bona omnia beatis attribuamus & concedamus, amicos non concedere: quibus nihil in bonis externis maius, neque melius inueniri potest. *lib. 9. Ethic. cap. 9. & lib. 2. magn. mor. cap. 15.*

Illud quidem perspicuum est, bene beatequè viuendi cupiditate incensos esse omnes, quæ aliis assequi licet, aliis per quandam fortunam aut naturam non licet. *lib. 7. de repub. c. 13.*

Beatam vitam, si cum cæteris bonis non coniungatur, ducimus anteponendam esse omnibus. Sin coniungatur perspicuum est, pluris eam esse cum minimo bono coniunctam quam separatam. *Ethic. l. 10. c. 7.*

Si bene vis audire, disce bene loqui, & cum bene loqui didiceris, rectè facere conator, hoc enim modo bonam famam acquires. Examina te ipsum, vtrum ditescere malis, an beari.

Quod si diuitias velis, rem bonam esse scias, nec omnino in te sitam. Si vero beari, id & bonum est, & penes te. Opes enim fortuna ad tempus commodato dat. Beatitudo autem à nostra voluntate procedit. *Epictetus.*

Scito eum non bonum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & mirabilia calcantem, qui neminem videt, cum quo se commutatum velit, qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est, qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit, cui bona sua nulla vis excutit, qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus, quem si aliqua vis mouet, nulla perturbat, in quem fortuna cum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat. *Senec. epist. 43.*

Beatus esse sine virtute nemo potest. *Cic. de nat. Deor.*

Is est beatus, cui nihil humanarum rerum, aut intolerabile ad demittendum animum, aut minus lætabile ad efferendum videri potest. *4. Tuscul.*

Beari dicuntur, qui sunt in bonis nullo adiuncto malo. *5. Tusc.*

Beati sunt, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines excedunt, nullæ libidines cruciant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. *5. Tusc.*

Vir temperans, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, is est beatus. *5. Tusc.*

Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se vno sua ponit omnia. Cui autem spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna: huic nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat, permansurum sibi, ne vnum quidem diem. *In Parad.*

Nisi stabili & fixo & permanente bono beatus esse nemo potest: nihil enim inueterascere, nihil extingui, nil cadere debet eorum, quæ in vita beata consistunt. Nam qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. *5. Tusc.*

Qui beatus est, non intelligo, quid requirat, vt sit beatior: si est enim quiddam, quod desit, ne beatus quidem est. *3. Tusc.*

Beatus esse in maximarum rerum timore nemo potest. Nemo igitur esse beatus potest, neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis vita beata duci solet. Nec appellatur omnino vita beata, nisi confecta atque absoluta: nec enim potest aliàs quisquam beatus esse, aliàs miser. Qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit. Nam cum semel est suscepta beata vita, tam permanet, quàm ipsa illa effectrix beatæ vitæ sapientia: non expectat vltimum tempus ætatis, quod Crœso scribit Herodotus præceptum esse à Solone. *De Finib. 2.*

Est verè fortunatus ille, cuius ex salute non minor pene ad omnes quàm ad illum, cui ventura sit, lætitia peruenerit. *Pro M. Mar.*

Omne beatum est, cui nihil deest: & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, idque virtutis est proprium. *5. Tusc.*

Non beatior est qui magnis opibus præditus est, eo qui viuit in diem; nisi eidem omnibus bonis prædito fortuna concesserit benè vitâ defungi. Etenim complures homines sunt perquam locupletes, minimè tamen beati, complures item mediocria habentes patrimonia, fortunati. Quorum is qui diuitiis affluit, sed non beatus est, duabus tantum rebus antecellit fortunatum: at hic illum pluribus. Ille ad cupiditates implendas, & ad grandem quæ incidat offensam superandam validior est: hic, etsi illo inferior est in his duobus, quæ benè illi à fortuna dentur, tamen excellit, quòd illorum inexpertus est, quòd propterà fruitur valetudine, quòd malorum expers, quòd felix sobole & formosus est. Quòd si præter hæc diem quoque suum rectè obierit, is dignus est qui vocetur beatus; priùs tamen quàm ad obitum peruenerit, nequaquam beatus appellandus, sed fortunatus. Sed hæc omnia consequi hominem impossibile est; sicut nec vna Regio cuncta sibiipsi suppeditat; sed aliud habens, alio indiget: quæ tamen habet plurima, ea est, optima: quemadmodum etiam hominis corpus vnum aliquod non est consummatum, quia aliud habet, alio caret. Sed quisquis horum plurima constanter habuerit, & postea placido animo vità excesserit, is dignus est, qui nomen illud ferat. Omnis autem rei oportet inspicere exitum, quò sit euasura: quoniam multos Deus quibus fortuna suppeditauerat, radicitus euertit. *Herodotus lib. 1.*

§ Apophthegmata.

Solon à Crœso interrogatus, an quem vidisset ipso beatiorem? Tellum nominauit Atheniensem, priuatum hominem: sed qui relictis liberis ac nepotibus bene institutis, fœliciter obiisset diem. Interrogatus dein, cui post illum tribueret felicitatis elogium? Cleobin & Bitum Argiuos fratres nominauit, qui cum summa pietatis laude defuncti fuerant. Indignatus rex; Nullo igitur loco me ponis? Ego, inquit Solon, facilè confiteor te regem opibus & imperio florentem: beatum non appellarim, priusquam feliciter hanc vitam absolueris. *Herod. in 1. & Laërt. lib. 1. c. 1. & Erasm. lib. 7. Apopht. Val. Max. lib. 7. c. 2.*

Agesilaus. Cum quidam apud Agesilaum admiraretur regis Persarum fœlicitatem, quod admodum iuuenis esset: Ne Priamus quidem, inquit, cum huius esset ætatis, erat infœlix, indicans neminem appellandum beatum, nisi ad supremum vitæ diem peruenisset, quod nec Priamo, nec Crœso contigit. *Plut.*

Epaminondas percontatus, quisnam inter omnes duces omnium esset fortissimus: ipsene, an Chabrias, an Iphicrates? Respondit, hoc iudicare satis arduum est, dum viuimus. Indicare autem voluit Solonis sententiam esse verissimam, qui neminem ante mortem beatum iudicabat. Quandiu enim viuit homo, variis fortunæ casibus ita inuoluitur, vt nunc eleuetur, nunc deprimatur. Sola igitur mors ostendet, qualis fuerit vnusquisque, dum vixerit. *Plut. in Grac.*

Chilon interrogatus qua re docti præcellerent indoctos? Bona, inquit, spe. Doctos autem appellabat, honestis legibus ac moribus institutos, & iuxta rectam institutionem vitam agentes. Hi cæteris rebus pares, hoc vno superant improbos, quod post hanc vitam sperant rectè factorum præmia. Nam Lacones existimabant egregios viros, post obitum in vitam beatam translatos, fieri diuos. *Diogen. Laërt.*

Socrates interrogatus de Archelao Perdiccæ filio, qui tum fortissimus habebatur, num eum beatum iudicaret? Nescio, inquit, nunquam enim cum eo collocutus sum. Subiicienti, Eadem opera de rege Persarum dubitare potes, an sit beatus. Quid ni, inquit, cum nesciam, quam sit doctus, aut quam vir bonus? Socrates hominis beatitudinem veris animi bonis metiebatur. *Cic. lib. Tusc. q. 5. ex Gorgia Platonis.*

Diogenes. Athenienses hortabantur Diogenem, vt mysteriis initiaretur: addentes, quod initiati apud inferos principatum tenerent. Ad quæ Diogenes, Per quam ridiculum est, inquit, si Agesilaus & Epaminondas in cœno degunt: & Patetion fur ac vilissimi quique homines, quod initiati sint, in Beatorum insulis erunt. Grauiter taxauit sacrificulorum errores, qui quæstus gratia blandiebantur hominum imperitorum superstitioni, persuadentes initiationem conferre felicitatem post hanc vitam. *Erasm. lib. 3. apopht. ex Diog. Laërt. lib. 6.*

Anthistenes, quum Orphicis mysteriis initiaretur, ac sacerdos diceret illum bonis plurimis fruiturum apud inferos, post hanc vitam: Cur, inquit, ergo tu non abrumpis vitam? *Erasm. Roter. lib. 7. apopht. ex Laërt. lib. 6. cap. 1.*

Plato, eum demum beatum in vita pronuntiari dicit, cui in senectute contigit, vt sapientiam verasque opiniones assequi possit. *Cic. lib. de Finib.*

Anaxagoras interroganti cuidam, quisnam esset beatus? Nemo, inquit, ex iis, quos tu fœlices existimas: sed eum in eo numero reperies, qui à te ex miseriis constare creditur. Non erit ille diuitiis & honoribus abundans, sed aut exigui æris, aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis ac pertinax cultor in secessu, quàm fronte beatior. *Val. Max. lib. 2 c..... Brusoni. lib. 2. c. 36.*

§ Similitvdines.

Nazianzeni. Quemadmodum inter homines multæ sunt differentiæ viarum ac electionum instituta, tam maiorum, quam minorum, splendidorum, ac periculosorum: Ita & in diuinis, non vnica solum virtutis est via, per quam saluamur, sed plures: & quod plures solùm non apud Deum, hoc vbique diuulgatum est, ac omnium celebratum ac cognitum linguis, ob nullam aliam causam, quam quod multæ sint viæ, quæ illac ferunt: quædam periculosiores, clariores tamen: aliæ vero humiliores, sed tutiores. Cur igitur securiores relinquimus? & ad hanc vnam nos conuertimus, quum sit lubrica ac perniciosa, & quonam ferat, ignoremus? siquidem non omnibus idem conuenit cibus, sed aliis alius, iuxta varietatem ætatis ac habitus. *De modestia in disputation.*

Quemadmodum sunt variæ viuendi rationes: Ita multæ sunt apud Deum sedes, pro sua cuique dignitate distributæ & assignatæ. Proinde vnus quidem hanc virturem exerceat, alius aliam: hic plures, ille omnes, si fieri potest: modo progrediatur, ad idque, quod est ante, contendat, & pro viribus sequatur egregium itineris ducem, qui per viæ portæque angustias ad beatitudinis perniciem perducit. *In orat. de pauperib. amand.*

Roterodami, Vt vulgus ineptum magno labore, magnoque impendio remedia ab extremis Indis aut Æthiopibus petunt, cùm in hortis nobis nascatur, quo morbis mederi possimus: Ita præsidia beatæ vitæ magno molimine foris quærimus, in imperiis, in opibus, in voluptatibus cùm in animo sit, quod nos beatos faciat. *In similitud.*

Thriueri. Hoc virtuti vt proprium est, vt quam quisque virtutem amat, communem esse omnibus velit; Ita hoc magnum est eius, qui in cœlo est, concentus exemplum; vbi nullus in alio maiorem gloriam virtutum indignatur, sed congratulatur. *In apoph.*

¶ Exempla Biblica.

Beati qui, *Psal.* 1. *v.* 1. & 32. *vers.* 1. 2. & 106 3. & 112. *v.* 1. 2. & 119. *v.* 1. 2. & 128. 1. & 144. 15. & 145. 5. *Prouer.* 3. 13. & 8. *v.* 32. 34. & 16. 20. & 28. 14. & 29. 18. *Es.* 30. 18. & 56. *v.* 1. 2. *Ier.* 17. 7. *Mat.* 5. *v.* 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12. *Luc.* 6. *v.* 20. 21. 22. & 7. 23. & 11. 28. & 14. *v.* 13. 14. *Ioan.* 20. 29. *Rom.* 4. *ver.* 7. 8. *Iac.* 1. *v.* 12. 26. & 5. 11. 1. *Petr.* 4. 14. *Apoc.* 1. 3. & 14. 13. & 16. 15. & 19. 9. & 20. 6. & 22. *v.* 7. 14. Beati oculi, *Luc.* 10. 23. Beatius dare, quam accipere, *Actor.* 20. 35. Beati, qui Domini causa moriuntur, *Apoc.* 14. 13. Beati, qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt, 19. 9.

¶ Apologvs.

Musca & Formica.

Præferens se formicæ musca, illam abiicere verbis, & se extolliere. Vide, inquit, quanta sit humilitas tua: Caua loca terrarum incolis, & perpetuo humi reptas, magno cum labore tenuem victum quærens. At me alæ in sublime ferunt, & accipiunt mensæ regiæ, auro & argento ego eadem bibo, delicatissimis cibis vescor, purpuræ incumbo. Quin etiam mollissimas sæpè genas formosarum deosculor. Fastidiosæ & inflatæ opinione felicitatis respondit formica: Etiam hoc adde, improbitatem tuam inuisam & odiosam esse omnibus, contra te flabella & venena parari. Idémque hoc, modica anni parte durare hanc beatam vitam tuam, dum sol feruet, hyeme & frigore statim occidere. At ego æstate mediocri labore exerceor, vt hyeme quietam & securam vitam possim degere.

Fabula hoc ait: Qui quæ vult dicit, ea quæ non vult audit. Et hoc: Non esse in paruis commodis, sed sine magnis incommodis vitam beatam. *Ioach. Camer. lib. Fabul.*

Vide infra Locum de fœlicitate. Idem de Prosperitate.

Bellum.

¶ Definitiones et etymol.

Bellum, Græcè πόλεμος, ε, ὁ, & πολεμικὸς ἕ, ὁ, bellicosus dicitur, & est propriè dissensio, per quam arma mouentur, hinc sociale bellum dicimus, bellum Romanorum cum Hetruscis vel Samnitibus.

Bellum & prælium ita differunt, quod bellum est tum ipsa pugna, tũ totum tempus, quo in militia sumus, quod illiterati guerram dicunt: Prælium verò est ipsum tantummodo armorum certamen. Nam pugna & certamen etiam citra arma fit, interdum etiam nudis verbis.

Bellum Hebr. *Lathem*, vbi fit concisio & dissectio hominum, Iudic. 1. 8. *Milchamah*, cædes, incisio quæ fit ore seu acie gladij in bello, Deut. 2. 15. 1 Sam. 8. 10. & 18 17. Psal. 140. 3. & 144. 1. In Plurali *Milchamoth*, prælia, bella, & in Samuelis historia *Milchemeth*, prælium, vbi homines se inuicem cædendo, deuorant & absumunt, à verbo *Lacham*, Incidit dentibus, vel ore gladij, procidit, comedit, exedit mandendo & concidendo, Metaphoricè significat bellum gerere, præliari. Nam in bello gladius videtur homines deuorare. 2. Sam. 11. v. antepenult. Hinc Græc. λαιμῶ λαιμάζω, λαιμάσσω intemperanter comedo, deuoro, ingurgito: λιχμάω, λιχμάζω, Lambo, ligurio, deuoro. *Lechem*, panis omnis cibus quem dentes incidunt. Psalm. 136. vers. penult. num. 14. 9.

Bellum Latinis ita dictum fuisse per antiphrasin, vult Priscianus, quòd minimè bellum sit. Alij à bono deducunt, non tamen ἀντιφράσεως sed quod boni gratia bella olim susciperentur, nec ad inferendam, sed ad propulsandam iniuriam, pacémque parandam. Bella certè res, & magistratibus ac principibus gladio iusto armatis, pro salute populorum fidei suæ commissorum vim iniustam vi iusta repellere. Alij à duello deriuant, prima syllaba in b, conuersa. Festus à belluis, quod belluarum sit mutuo se laniatu conficere.

Prælium autem est conflictus ipse, & hostium congressio, pugna, & certamen; quamuis hoc etiam nudis verbis peragi possit, vt in verborum rixis pugnantes sententiæ certant. *Leuius* discrimen belli & prælij attingit, dicens, Populum Romanum nullo bello, multis verò prælijs fuisse superatum. Et Virgil. Æn. 11 *Infantem fugiens media inter prædia belli Extulit exilio comitem.* Aliquando tamen bellum capitur pro prælio. *Salustius.* In eo bello trecenti milites desiderati.

Prælium, Hebr. *Kerab*, Psal. 55. 22. & 144. 1. Et plurali numero *Kerabeth.* Psalm. 68. 31. à verbo *Karab*, appropinquauit, congressus est propius, pugnauit, congressus est in bello. Qui prælium priores aggrediuntur, hodie Galli equites Sclopetarij *Karabins* appellantur. Græcè, μάχη, ἀψιμαχία, ab Hebræo verbo *Lacham*, inuersis literis deriuata voce. In prælijs enim corpora pugnantium gladiis (veluti præda dentibus belluarum inciditur & in frusta secatur) concisa & in partes miserè dissecta iacent.

Pugnam à pugno, seu manu clausa, & in condylos contracta dictam vult Donatus. Nam veteres ante vsum ferri & armorum pugnis, calcibus, morsibus, corporúmque luctatione certabant: vel pugnis tela, lapides iacula vibrabant. Et certè prælia pugnis conficiuntur, nec enim hastæ & enses extensa manu, sed clausa tractãtur. Lib. *Nepini* à verbo *Patiai*, dittorsit se, vertauit se, vt colluctantes fecerunt. In pugnis etenim agilitas & summa solertia requiritur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Hostes vos sentient Madianitæ: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos. *Num.* 24.

Dixit autem Dauid ad Philisthæum: Tu venis ad me cum gladio & hasta & clypeo; ego autem veniò ad te in nomine Domini exercituum, cui exprobrasti hodie, & dabit te Dominus in manu mea. 1. *Reg.* 17.

Pro iustitia agonizare pro anima tua: & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. *Ecclesiast.* 4.

Pro eo, quod plausisti manu, & percussisti pede, & gauisa es ex toto affectu super Israël: idcirco ego extendam manum meam super te, & tradam te in direptionem gentium. *Ezech.* 25.

Pro eo, quod fecit Idumæa vltionem, vt se vindicaret de filiis Iuda peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis, extendam manum meam super Idumæam *Ibid.*

Quod ad prosecutionem in Deum sit fiducia.

Moses autem, & Aaron, & Hur ascenderunt super verticem collis, Cúmque leuaret Moses manus, vincebat Israel. *Exod.* 17.

Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. *Num.* 20.

Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorem quàm tui exercitus multitudinem, non timebis eos; quia Dominus Deus tecum est. *Deut.* 20.

Filij Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manasse habentes fiduciam in Domino vicerunt inimicos. 1. *Par.* 5.

Et conuocauit vniuersos in platea portæ ciuitatis, & locutus ad eos, dicens, Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, nec paueatis Regem Assyriorum, & vniuersam multitudinem, quæ est cum eo. Multò enim plures nobiscum sunt, quam cum illo. Cùm illo enim est brachium carneum, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnátque pro nobis. 2. *Par.* 32.

Facile est (ait Iudas) concludi multos in manu paucorum, & non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis & in paucis: quoniam non in multitudine belli, sed de cœlo fortitudo est. 1. *Macch.* 3.

Bellum fiat cum consilio & sapientia.

Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. *Deut.* 20.

Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, vt expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus debes per circuitum vastare regionem, quoniam lignum est, non homo, nec potes bellantium contra te augere numerum, *Ibid.*

Gubernaculis tractanda sunt bella. *Prouerb.* 21.

Vir sapiens & fortis est, & vir doctus robustus & validus, quia cum dispositione vnitur bellum: & erit salus, vbi multa consilia sunt. *Ibid.* 24.

Hanc sub sole vidi sapientiam, & probaui maximam. Ciuitas parua, & pauci in ea viri. Venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum & perfecta est obsidio. Inuentúsque est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam: & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. *Eccles.* 9.

Melior est sapientia quàm arma bellica. *Ibid.*

Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris. *Luc.* 3.

Bellum vtiliter vitatur.

Quando egressus fueris aduersus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. *Deut.* 23.

Varius euentus est belli, & nunc hunc & nunc illum consumit gladius. 2. *Reg.* 11.

Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. *Eccl.* 8.

Abstine te à lite, & minues peccata. *Ibid.* 28.

Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo. *Matth.* 5.

Bellum frequenter oritur ex diuina offensione, & Dominus transgressoribus legis hostilem minatur persecutionem.

Si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, &c. ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus vestris, & subiicientur his, qui oderunt vos. *Leuit.* 26.

O mucro Domini vsquequo non requiesces? ingredere in vaginam tuam, retrigerare & tace. Quomodo quiescet, cum Dominus præceperit ei? *Ierem.* 47

Fugite, saluate animas vestras, & eritis quasi myricæ in deserto. Pro eo quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris. *Ibid.* 48.

Cessabit Moab esse populus, quoniam contra Dominum gloriatus est. *Ibid.*

Quid gloriaris in vallibus, ecce ego inducam super te ericem, ait Dominus. *Ibid.* 49.

Arrogantia tua, decepitte. *Ibid.*

Cum exaltaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. *Ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Donabit certanti victoriam, qui certandi dedit audaciam. Non ego no hostium turba, non bellantium forma, non quasi fulgens virtus terrena armatura. Gigantem magnum, robustum, armis terribilem, ingentique turba munitum, David solus, paruus atque inermis, vno lapidis ictu prostrauit, totá que Assyriorum castra turbauit atque fugauit. *Aug. contra quinque haeres. in prolog.*

O homo nihil de virtute tua de tuo præsumpsisti. Qui præsumit de viribus suis, antequam pugnet, prosternitur. *De verbis Apost.*

Si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius consilium salutis petentibus in Euangelio daretur, vt abiicerent arma, séque militiæ omnino subtraherent. Dictum autem est eis: Neminem concutiatis: estote contenti stipendiis vestris, quibus proprium stipendium sufficere præcipit, militare non prohibuit. *In sermone puer. Cent.*

Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit: suscipiendi belli authoritas atque consilium penes principes sit. *Gorn. Fau.*

Iusta bella soleut definiri, quæ vlciscuntur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel iudicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniuriam ablatum est. *In lib. quæstionum.*

Apud veros Dei cultores etiam bella parata sunt quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, mali coërcentur, & boni subleuantur. *in lib. de verb. Dom.*

Non quæritur pax, vt bellum exerceatur: sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. *ibid.*

Quum iustum bellum suscipitur, vtrùm apertè pugnet quis, an ex insidiis, nihil ad iustitiam interest. Dominus enim Iosue mandauit, vt habitatoribus Hai insidias poneret. *In lib. quæst.*

Noli existimare, neminem Deo placere posse, qui armis bellicis ministrat, in his erat sanctus Dauid, cui dominus magnum testimonium perhibuit. *Ad Bonif.*

Fortitudo, quæ per bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendi infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitia est. *Ambros. de Offic.*

Incassum contra exteriores inimicorum in campo bellum geritur, si intra vrbis mœnia ius insidiaas habetur. *ibid.*

Vtilior est in conflictu lorica ferrea, quam stola linea, licet oneri illa sit. In minimis probare conflictibus, quam viriliter in maiori certamine stare possitis. *ibid.*

Si bona fuerit causa pugnantis, pugnæ exitus malus esse non potest: sicut nec bonus iudicabitur finis, nisi causa non bona, & intentio non recta præcesserit. *Bern. de nona militia*

In prœliis concitatis gloria vincentis semper appetet: nam virtus probatur latere, quæ non fuerit exploratæ certaminis. *Cassiod. super Psalm. 26.*

Ars bellandi si non præluditur, quum fuerit necessaria, non habetur. Discat ergo miles otio quod perficere possit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos præmissa exercitatione disponunt: gestiuno vituli certamina, quæ impleto ætate robusta, catuli in nouellis venationibus ludunt: sic animi hominum, nisi prius leuiter fuerint imbuti ad hoc quo tendit, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida sunt, & aliter timiditas non tollitur, nisi quum rebus necessariis nouitas abrogatur. *Cassiod. lib. 1. epist. 39.*

Terribilis est hominibus conflictus, si non sit assiduus, & nisi vsus præmuniatur, concertandi subitò fiducia non habetur: nam quod in iuuentute non discitur, in matura ætate nescitur. *lib. 3. epist. 3.*

Viri fortes semper in pace modesti sunt, & iustitiam nimis diligunt, qui frequenter prælia tractauerunt. *lib. 5. Epist. 3.*

Sapientis non est velle certare, & periculo se velle committere, quoniam & vincere non est in nostra potestate, & est anceps omne certamen. *Lact. lib. 6.*

Non dat tot pugna socios, quot solet mensa conuiuas. *Sidon. lib. 3. epist. 3.*

Quemadmodum certantibus ventis mare concutitur: sic regibus sibi aduersantibus populus regni vexatur. *Chrys. in Matth.*

Aduersariorum pugna constanter aliquando appetenda est, & prudenter aliquando declinanda. *Greg. in mor.*

De cubiculo ad aciem, de vmbra egrediens ad solem corpus assuetum tunica loricæ onus non sustinet. Caput opertum linteo galeam recusat. Mollem otio manum durus exasperat capulus. Fortior autem miles ex conuiuio venit. *Hiero. in epist. ad Theodorum Monachum.*

Quid culpatur in bello; An quia moriuntur quandoque morituri, vt dominentur in pace victuri: Hoc reprehendisse timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ similia, hæc sunt, quæ in bellis iure culpantur. *August. contra Manichæos & habetur. ibid. Quid culpatur.*

Militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est nec Remp. regere criminosum est, sed ideò regere Remp. vt diuitias augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim quadam prouidentia militantibus sunt stipendia constituta ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. *Idem de verbis Dom. tract. 19. & habetur. 23. quæst. 1. Militare.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virg. lib. 1. Georg.

Quippe vbi fas versum, atque nefas: tot bella per orbem
Tam multa scelerum facies: non vllus aratro
Dignus honos, squallent abductis arua colonis:
Et curua rigidum falces conflantur in ensem
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum
Vicina ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt; sauit toto Mare impius orbe:
Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Lucan. lib. 1. de Bello Pharsalico.

Tu causa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vnquam
In turbam missi fœdera regni.

Idem. lib. 1.

Vsque adeo solus ferrum mortemque timere
Auri nescit amor? pereunt discrimine nullo
Amissæ leges & pars vilissima rerum
Certamen mouistis opes.

Ciuilis belli detestatio, ex Horat. in lib. Epod. Ode. 7.

Quo quo scelesti ruitis, aut cur dextris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.
Furorne cœcus an rapit vis acrior?
An culpa? Responsum dote.
Tacent, & ora pallor albus inficit,
Mentésque perculsa stupent.

Ex 10. Eleg. lib. 1. Tibull.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit!
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata:
Tunc breuiter diræ mortis aperta via est.
Annihil ille miser meruit, nos ad mala nostra
Vertimus in sauas quod dedit ille feras.
Diuitis hoc vitium est auri nec bella fuerunt,
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.
Non arces, non vallus erat, somnumque petebat
Securus varias dux gregis inter oues.
Quis furor est, atram bellis accersere mortem?
Immineat & tacito clam veniat illa pede.

Virgil. lib. 10. Æneid.

Hic magnus sedet Æneas, cumque volutus
Euentus belli varios.

Homer. in α. Iliad.

Α' φίτατ' ἀθεμίστος, ἀνέστιός τ' ἠδ' ἀκοίτης,
Ος πολέμου ἔρατε) ἐπιδήμιος ὀμφυλίοιο. Id est.
Insociabilis, scelestus, priuatis domo est ille,
Qui bellum amat, in populo mortiferum.

Homer. in 4. Iliad.

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ.
In manibus enim finis belli, verborum autem in consiliis.

Ibidem in 4. Iliad.

Κοινὸς Ἐνυάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα δαΐζει.
Communis Mars est, & interfectorem interficit.

Virg. 2. Æneid.

Pulchrumque mori succurrit in armis.

Ibidem.

Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Terentius.

Omnia prius experiri verbis quàm armis sapientem decet.

Ouid. Metamorph. lib. 5. Fab. 5.

Turpe quidem contendere erat, sed cedere visum
Turpius.

Idem lib. 9. fab. 1. Ibidem.

Quis enim sua prælia victus
Commemorare velit? Ibidem.
Melior mihi dextera lingua est,
Dum modo pugnando superem, tu vince loquendo.

Idem lib. 12. fab. 6.

Quis enim laudauerit hostem?

Idem lib. 13. fab. 1.

Tutius est igitur fictis contendere verbis,
Quam pugnare manu.

Ouid. epist. Paridis ad Helenam.

Certamen præmia magna mouent.

Lucan. lib. 2. Pharsaliæ.

Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur.

Idem lib. 10.

Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur.

Lucan. lib. 4 Phars.

Heu miseri, qui bella gerunt.

Iuuenal. Satyr. vlt.

Solis præterea testandi militibus ius,
Viuo patre, datur, nam qua sunt parta labore
Militia, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

Senec. in Herc. fur. tragœd. 1.

Omnis in ferro est salus.

Ibidem.

Arma non seruant modum,
Nec temperari facilè, nec reprimi potest
Stricti ensis ira: bella delectat cruor.

Ibidem.

Quæritur belli exitus.
Non causa.

Idem in Thyest. tragœd. 2.

Pejor est bello timor ipse belli.

Ouid. lib. 8. Metamorph.

Sexta resurgebant oriantis cornua Lunæ,
Et pendebat adhuc belli fortuna, diuque
Inter vtrumque volat dubiis victoria pennis.

Silius

Silius lib. 3. de bello Italico.

Et pace & bello cunctis stat terminus aui :
Extremumque diem primus tulit, ire per ora
Nomen in aternum paucis mens ignea donat ;
Quos Pater athereis cœlestum destinat oris.

Ex 11. Æneid. lib.

Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes.

Faustus Andrelinus in Distichis.

Perfurit, & totum miscet Mars impius orbem,
Heu diro inuenta est ab Ioue tanta lues.

Euripides ἐκ πηλεΐδων.

φιλεῖ τοι πόλεμος ἅ πάντ' ἐυτυχεῖν,
Ἐσθλῶν δὲ χαίρει πτώμασιν ναυτίλος.
Κακὸς δὲ μισεῖ τὴν πόλει μὴ ἓν νόσος.
Τὸ δ' ἐσθλὸν, τίς δὲ κατ' ἠπείρους ἐυκλεὴς.
Solet ferè bellum non per omnia fœliciter succedere.
Sed fortium gaudet casu iuuenum.
Odit autem timidos, quod ciuitati quidem calamitosum
Extitit, at ipsis defunctis glorioſum.

Aratus in Phænomenis.

Χαλκείη γενεὴ πρώτερον ὀλέσσαντο ἄνδρες,
Πρῶτοι χαλκείην ἐκάλεσσαντο μάχαιραν. Id est.
Æneum olim sæculum vires habuit pernicioſos.
Æneum qui primi fabricauere gladium.

Pindarus in Hipochematis.

Γλυκὺ δὲ πόλεμος ἀπείροισιν, ἐμπείρων δὲ νιν τρέμει φρένες καρδία σφόδρα. Id est.
Dulce bellum inexpertis, expertus vero accedens & animo vehementer horret.

¶ Sententiæ Philosophicæ, & historicæ.

Bella gerimus ob eam causam, vt in pace viuamus : & negotia suscipimus, vt in otio simus. *lib.* 10. *Ethic. c.* 7.

Nemo bellum, quia bellum est, gerere instituit, neque bellum parare. Crudelis enim videatur omnino, si quis contra amicos bellum instruat, vt pugna edatur, fiantque cædes. *Ibid.*

Ars bellica quæstuaria est quodammodo, vi sua & natura. *lib.* 1. *de Repub. c.* 5.

Ad bellicam virtutem, quæ pars virtutis est, quæque ad vincendũ valet, omnis legũ descriptio dirigitur. Itaque qui bello salutẽ adepti sũt, in imperio conciderunt, propterea quod pace & otio vti nesciant : neque vllã ætatem aliam bellica meliorem excoluerant: *lib.* 2. *de Rep. c.* 7.

Vt modestia est quiescere, si non afficiaris iniuria : ita iustitia est, cum iniuria afficimur, bellum paci anteferre, & repressa iniuria post bellum rursus pacem facere, nec aut successu in bellis elatos plura appetere, nec pati iniurias mollitie & amore ocij. *Tucyd. lib.* 1.

Contra hostes quorum terra longius distat, qui exercitatissimi sunt in mari & aliis rebus omnibus, optimè instructi pecunia publica & priuata nauibus, equis, armis, copiis militum, & qui socios multos habent multos tributarios, non est facilè gerere bellum. *Eod. lib.*

Cùm sint incerti exitus belli, prius considerare quid agendum sit quam bellum inferatis. Nam postquam illatum est, diuturnitas efficit varias vices, à quibus vicibus vtrique adhuc absumus, & nondum prospicimus exitum. Inferentes verò bellum ante iudicia, vi rem agunt : postea detrimentis acceptis, quærunt tractationes, & iudicia. *Idẽ eod. lib.*

Accusationes publicæ & priuatæ extingui possunt. Bellum verò motũ ab vniuersis, cuius exitus incertus est, non facilè deponi potest. *Ibid.*

Stultum est mouere bellum, si florente statu liceat retinere pacem, Si autem necesse est aut cedentes imperata facere, aut pericula adire libertatis retinendæ causa, magis reprehendendus est is qui fugit periculum quàm qui sustinet. *Idem lib.* 2.

Non opus est longa ratione apud sapientes commemorare, quàm calamitosa res sit bellum. *Idem lib.* 4.

Anceps conditio est bellorum, & ex paruo fiunt multa, & cum indignatione confligitur. Ac sæpè minor manus dum metuit, maiorem præ contemptu parum instructam profligauit. *Idem lib.* 2.

Bella plerumque pecuniarum copia sustentantur. *Dion. Halic. lib.* 6.

Facillimum cuiuis est verbis bella administrare. *Idem lib.* 9.

Sapientis est à bello abstinere etiam si graues belli causas habeat. *Xenophon de bell. Græc. lib.* 6.

Omne bellum sumitur facilè, cæterum ægerrimè desinit; non in eiusdem potestate initium eius & finis est. Incipere cuiuis, etiam ignauo, licet : deponi, cùm victores velint. *Salust. de bell. Iugurth.*

Sæpè in bello paruis momentis magni casus intercedunt. *Cæsar. lib.* 1. *bel. ciuil.*

In bello paruæ res magnum in vtramque partem momentum habent. *lib.* 3.

In nouo genere belli nouæ ab vtrisque bellandi rationes, reperiuntur. *Idem ibid.*

Errant quicumque in bello omnes secundos expectant euentus. *Idem lib.* 7. *de bell. Gall.*

Belli necessitates nõ, expectant humana consilia. *Liuius Decad.* 1. *l.* 4.

Sunt & belli, sicut pacis, iura. *Idem lib.* 5.

Plurimum in bello pollere videntur militum copia & virtus, ingenia Imperatorum, fortuna, per omnia, humana, maximè in res bellicas, potens. *Idem lib.* 9.

Iustum est bellum, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes. *Eod. lib.*

Stultitia est, sedendo aut votis debellari credere posse : armari copias oportet, deducendas in equũ, vt vir cũ viro congrediaris. *Decad.* 3. *lib.* 2.

In secundis rebus bellum segniter otioseque geritur. *lib.* 3.

Plus animi est inferenti periculum, quam propulsanti, *lib.* 8.

Turpe est in re militari dicere, non putabã ; videlicet quia explorato & excusso cõsilio quæ ferro aguntur administrari oportet, In emẽdabile enim est error, qui violentia Martis cõmittitur. *Valer. Max. lib.* 7. *c.* 2.

Belli fortuna ita plerumque anceps est & dubia, vt magnus numerus à pauciſſimis, & qui potentiores creduntur, ab imbecillioribus superentur. *Herod. in Maxim.*

Virtute faciendum est quicquid in bellicis rebus est gerendum. *Vopisc. in Aurelio.*

Præceptum illud in omnium animis esse debet, Nihil in bello oportere contemni. *Æm. Probus in Thrasyb.*

In pace causſæ & merita spectantur : vbi bellum ingruit, innocentes, ac noxij iuxta cadunt: *Tacitus, Annal. lib.* 1.

Bellorũ egregij fines sunt, quoties ignoscendo transigũtur. *An. l.* 12.

Boni malique causis diuersis, studio, pari, bellum omnes cupiunt. *Pent. Hist. l.* 2.

Sumitur bellum etiam ab ignauis : strenuissimi cuiusque periculo geritur. *lib.* 4.

Aurum & opes præcipuæ bellorum causæ. *Idem eod. lib.*

Iniquissima hæc bellorum conditio est : prospera omnes sibi vindicant : aduersa vni imputantur. *Tacit. in vita Agric.*

Arma ciuilia neque parari possunt, neque haberi per bonas artes. *Idem Annal. lib.* 1.

Ciuilibus bellis plus militibus quam ducibus licet. *Hist. lib.* 2.

Publicæ priuatæque opes & immensa pecunia inter ciuiles discordias ferro validor. *Idem eod. lib.*

Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda : victoria consiliis & ratione perficitur. *Hist. lib.* 3.

Præclarum est etiam cum periculo profligare bellum alienæ & barbaræ gentis, quæ cum victoriæ finem statuit, vt ignis in morem victos aboleat. *Plut. in Camil.*

In bellis ciuilibus vtrimque, seu vincentes, seu victi, patriam iniuria afficiunt, cui damno est victoris bonum. *Idem in Otthone.*

Ferro bella geruntur, non auro : viris, non vrbium tectis : omnia sequentur armatos. *Curtius lib.* 5.

Rarò permittitur in bello tempora eligere. *Idem. lib.* 7.

Belli fortuna artem victos quoque docet. *Eod. lib.*

Naturæ iura bellum in contrarium mutat. *Idem, lib.* 9.

Spem gratiæ ciuibus citò abrumpere, ad bellum ciuile properantium est. *lib.* 10.

Quò sæpius Cæsar vicisset, hoc minus experiundos casus opinabatur, nihilque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset. *Sueton. in Iul. cap.* 60.

Familiari re pauperes belli duces, exercere bella grauissima, gloria locupletes. *Amm. Marcellin. l.* 24.

Quid magis infidum quàm vicinus hostis ? aut quid barbarico bello periculosius : *Polyb. lib.* 4 Idem, *lib.* 9. & 17. belli gerendi quasdam rationes prolixè describit, ducibus summè necessarias.

De bello ciuil. Dial. lxxiv.

Francisc. Petrarch. Dol.

Bello quatimur ciuili. R. Nomen hoc à ciuibus tractum, & tu vnus es ciuium : vide ergo, ne & tu vnus sis huic malo fomenta præbentium, & vtili parte culpæ non carens. Hic enim est mos, alterum inflammat, donec singuli furorem publicum exciuerint. Tum demum furor, publicus singulos vrget, ac præcipitat, nec vnquam publicum malum à se incipit, quauis accessione auctum totam infecerit, siue etiam euerterit ciuitatem, si primam tamen quæris originem singulorum, in erroribus radicatũ est, hoc est autem, quod cauendum moneo : ne tu quoque vnus fueris ex his, qui vel materia, vel flatu ciuile incendium aluerint.

Multi enim faciunt, vnde mox querantur, & quasi ab altero inflictũ vulnus suis manibus factum lugent. Multi iam suo incendio periere. Quod si tibi nihil es conscius, pius est dolor boni ciuis in calamitate publica, sed quem soletur innocentia. Humanis enim malis nullum flebilius culpa est, immo quidem, vt quibusdam maximis viris placet, nullum aliud est malum. D. Ciuili vexamur bello. R. In furore ciuili te sequestrum pacis exhibe, si id frustra est, at tu saltem pro libertate, vel solus pro iustitia partes fac, quod etsi patriæ fortassis inutile, at tibi certè laudabile vtriusque rei exemplum vna tibi vrbs dabit Menenium Agrippam, & Portium Catonem hunc nouissimum. D. Implacabile ciuibus bellum est. R. Si nihil opis in te est, ambi alios, increpa, deprecare, obsta, castiga, obsecra, ingere, quibus potes, publicam ruinam, quæ priuatas in se continet, & quum nullius propria videatur, est omnium. Denique hinc pietate, hinc terroribus animos placa. Si nil apud homines proficis, Deum ora. Opta ciuium resipiscentiam, & salutem patriæ, modisque omnibus boni ciuis officium imple. D. Bello ciuili Respub. in extremo est. R. Ne quid vel ciuilibus, vel externis bellis inopinum accidat, ne quis imparatum casus opprimat, semper hoc vnum volue animo, non homines modo, sed præter animos humana omnia esse mortalia, & vt hominibus, sic vrbibus, & magnis imperiis suos morbos, nunc extrinsecus obrepentes, nunc ipsum intra corpus exortos, in quibus sunt successiones, & simultates, & discordiæ, & bella ciuilia, esse omnibus constitutum terminum, qui præteriri non potest, suum finem cunctis, quæ videntur instare, & si paululum differatur, affuturum tamen. Vbi sunt vrbes clarissimæ, fuisse syluas asperrimas, & futuras esse. Stultè de se sperare vrbem aliquam, quod assequi regina vrbium Roma nequiuerit. Hoc inter fata hominum atque vrbium interesse propter innumerabilem, infinitamque frequentiam & vitæ breuitatem quotidie in oculis sunt. Hæc propter raritatem atque æuum longius vix semel multis in sæculis, & cum stupore cernuntur. Hæc

te cogitatio firmiorem contra omnes casus tam publicos,quàm priuatos faciet. Hæc tibi demùm, & si non amœnam, at vtcunque tolerabilem viam sternet ad inopiam, ad exilium, & ad mortem, docebitque hoc proprium patriæ tuæ malum, quod omnibus est commune.

De infausto prælio. DIAL. LXXIII.
Francisci. Petrarch. DOL.

At prælio victus sum. R. Iam timor euanuit,sperare incipies,hæc est horum series affectuum. Nam cum spes & metus de futuro sint, iam vt futurum potest esse,quod speres, sic futurum esse desiit, quod timebas. D. Magno prælio victus sum. R. Tantum ne animo victus sis. Nempe ille si cecidit,actum est. Meministi, vt Marcellus prælio victus die proximo in aciem rediit, victoremque suum, maiore quam ab illo pridie victus erat, prælio vicit. Et Iulius Cæsar ad Dyrrachium inferior,ad Pharsaliã mox ingenti prælio victor fuit. Multi prælio victi bello fuere victores. Non cadunt animi virorũ fortium vnius lucis euẽtu, non magnanimi tantum,sed longanimes sunt. Victus hodie, cras pugnabis cautius, Ducis artem infausta prælia, quasi tristes, fidique edocent magistri. Atque vbi sit erratum, plagis admonent. Sic Agricolam sterilitas,architectum lapsus ædium,equitem casus crebri,nautam graues acuunt procellæ. Errando discitur. D. Victus sum. R. Non est victus, nisi qui se victum credit, cuius spes obruta & extincta est, cuius animus amata deposuit. Aspice Romanos animo, cum semper tum præsertim bello Punico secundo: non tam defectione sociorum, non conspiratione regum,ac gentium,non tot infœlicibus præliis,ac ruinis pene vltimis victi sunt. Nulla vnquam apud illos mentio pacis,nullum diffidentiæ vestigium. Nulla denique nisi alta prorsus & inuicta consilia. Hoc sanè quid est aliud,quam virtute animi fortunæ duritiem mollire,atque illam in pudorem sui, & amorem tui cogere? Tandem igitur,vt dignum erat, emersere, & millies strati surrexere altius, vt non hostes tantùm suos modo tam formidabiles, sed totum mox ex ordine terrarum orbem virtus illis ac fortuna subiiceret. D. Victus sum,fateor. & Nunc demum incipis nosse fortunam,& hoc saltem boni fugiẽs inueniſti. Nemo fermè res magnas gratis discit. Multos docet experientia, quos schola non docuit, & præceptoribus surdum caput hausit oculis, quod auribus non valebat. Nulla rerum humanarum certior magistra,quam aduersitas. Nulla discutiendis erroribus aptior. DOL. Magno fortunæ vulnere corrui. RAT. Surge,ne iaceas: Nusquã clarius, quam inter fortunæ vulnera prominet animi magnitudo. Nunc nosce teipsum,quantarumque sis virium, valdè ictus intellige. D. Speratam victoriam amisi. R. Si insperatam prudentiam quæ fuisti,non speranda rerũ permutatio videri debet. D. Victus sũ bello. R. Bello victus, libertatẽ retinet ac vitã. Vitio autem victus, vtramque amittit,quisquis igitur illi succumbit,verè vincitur. D. Victus sum. R. Quid scis,an illud magno Pompeio à Thessalico dictum, dicere & tibi conueniat, *vincere peius erat*, vt damni plus, sic peccati minus solet habere, qui vincitur. Lucrum ingens, quod optantes quidam non vinci modò, sed mori etiã elegerunt. Et profecto mercantur egregiè, qui morte corporis quærunt animæ salutem,sed plerique malis suis gaudent,bonis anguntur. Tanta hominum mentes habet cæcitas. D. Victus sum. R. Potest id quidem tibi non scientiæ militaris inopia,sed fortuito contigisse. Nusquam enim fortunatior (vt ita dixerim) fortuna,quàm in prælio,cum multa alibi, illic omnia posse illam perhibent. D. Prælio victus excessi. R. At non continuo nudus. Possunt arma victis auferri. Vera autem bona, quæ sunt arma animi,etiam qui videntur victi, retinent. Ea enim vt ex incendio,ac naufragio, sic aduerso ex prælio efferuntur,nec illa tantum, quæ in animis abdita ferro tangi nequeunt, sed illa quoque, quæ maximè periclitari in præliis,ac ferro exposita videntur. Itaque non quisquis bello vincitur,bellicis simul spoliatur laudibus,licèt armis amissis ex acie fugientem, quodque est maius in acie pereuntem secum ducis eximij nomen ferre. Nam & ad Thermopylas Leonidam non tam victũ, quàm vincendo fatigatũ inter ingentes stratorum hostiũ cumulos occidisse cum suis,Græcæ memorant historię quam Deiphobo famam Maro applicat,& in campis Æmathiis (si Lucano creditur) stetit ordine certo infœlix acies,& nouissimo prælio, quod in Africa cum Annibale gestum est,nec melius instrui aciem,nec acrius potuisse pugnari, vt de victore victus, sic & de victo itidem victor ipse confessus est vterque ingens rerum talium æstimator. Quid amisit autem qui veram artis suæ gloriam,& bene gestæ rei conscientiam non amisit?

Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facilè metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est, quàm rudis & indocta multitudo,exposita semper ad cædem. *Veget. de re milit. lib.* 1, *cap.* 1.

Constat quidem, in omnibus locis ignauos & strenuos nasci. Sed tamen gens gentem præcedit in bello, & plaga cœli ad robur, non tantùm corporum, sed etiam animorum plurimum valet, & omnes nationes,quæ vicinæ sunt soli,nimio calore siccantur,amplius quidem sapere,sed minus sanguinis habere dicuntur: ac propterea constantiam & fiduciam cominus non habere pugnandi,quia metuunt vulnera, qui exiguum sanguinem se habere nouerunt. E contra,Septentrionales populi remoti à solis ardoribus,inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundante, sunt ad bella promptissimi. Tyrones igitur de temperatioribus eligendi sunt plagis, quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisque contemptum, & non possit deesse prudentia: quæ & modestiam seruat in castris, & non parum prodest in dimicationibus vti consiliis. *Idem cap.* 2.

Nunquam credo potuisse dubitari, aptiorem armis rusticam plebem,quæ sub dio & in labore nutritur, Solis patiens, vmbræ negligẽs, balneorum nescia,deliciarum ignara,simplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris: cui gestare ferrum, fossas ducere, onus ferre, consuetudo de rure est, & solem puluerem que ferre non timeat. Ex agris ergo supplendum robur præcipuè videtur exercitus: nescio enim, quo modo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vita. *Idem cap.* 3.

Ex vultu,ex oculis,ex omni conformatione membrorum eos eligãt qui implere valeant officium bellatoris. Namque non tantum in hominibus,sed etiam in equis & canibus, virtus multis declaratur indiciis. Sit ergo adolescens Martis operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta ceruice,lato pectore, humeris musculosis; valentibus digitis, longioribus brachiis,ventre modicus,exilior cruribus,suris & pedibus, non superflua carne distentis,sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone signa deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres. Vtilis est enim,fortes milites esse,quam grandes. *Ibid. cap.* 6.

Nihil magis,prodesse constat in pugna, quàm vt assiduo exercitio milites in acie dispositos ordines indesinenter seruent. Nam & constipati perdunt spatia pugnandi, & sibi inuicem impedimento sunt: & rariores atque intercludentes, aditum prorumpendi hostibus præstant. Institutionis igitur lex est. Nam apud veteres singuli armati in directum trinos pedes inter se occupare consueuerunt,hoc est,in mille passibus mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinantur in locum, vt nec acies interluceat,& spatium sit arma tractandi. Inter ordinem autem & ordinem à tergo in latum sex pedibus distare voluerunt, vt haberent pugnantes spatium accedendi atque recedendi. Vehementius enim cum saltu cursuque tela mittuntur. *Ibid. c.* 26.

In omni prælio non tam multitudo & virtus indocta, quam ars & exercitium solent præstare victoriam. Non enim longitudo ætatis vt annorum numerus artem bellicam tradit, sed potiùs exercitatio. Nam in pugna solet vsus amplius prodesse quàm vires. Nam si doctrina esset armorum, nil villanus distat à milite, cum antiqua sit prudensque prudentia: Omnes artes in meditatione consistere. *Veget. de re milit. lib.* 1. *cap.* 23.

Plerique rei militaris ignari pleniorem victoriam credunt, si aduersarios, aut locorum angustiis, aut armatorum multitudine circumdederint, vt aditum non inueniant recedendi. Sed contra clausis ex desperatione crescit audacia, & cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori,qui sine dubio scit se esse moriturum. Ideoque Scipionis laudata sententia est,qui dixit: Viam hostibus, qua fugerent, inueniendam. *Idem.*

Magna dispositio est,hostem fame magis vrgere, quàm ferro. *Ibid.*

Qui desiderat pacem,præparet bellum: qui victoriam cupit, milites imbuat diligenter: qui secundos optat euentus, dimicet arte, non casu. Nemo prouocare, nemo audet offendere, quem intelligit superiorem esse, si pugner. *Idem in prolog. lib.* 3.

Diuitiarum non est secura possessio, nisi armorum defensione seruetur. *Ibid. c.* 3.

Boni duces non aperto prælio, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, vt integris suis quantum possint, hostes interimant,certè vel terreant. Nam pauciores numero,& inferiores viribus superuentos,& insidiantes,ac insidias facientes sub bonis ducibus reportaueiunt sæpè victoriam. *Ibid. c.* 9.

Inter hostes discordiarum serere causas sapientis est ducis, Nulla enim, quamuis minima sit natio, citò potest ab aduersariis deleri, nisi propriis simultatibus seipsam consumpserit. Nam ciuili odio ad inimicorum perniciem nihil efficacius. *Idem l.* 3. *c.* 10.

Male vicit,quem pœnitet victoriæ. Melius est enim ignoscere, quàm post victoriam pœnitere. *Seneca epist.* 15.

Dih apparandum est bellum, vt vincas celerius: quia longa belli præparatio celerem facit victoriam. *Ibid.*

In Republica maximè cõseruanda sunt iura belli. Nam cum sint duo genera decertandi vnum per disceptationem, alterum per vim. Cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore. *Cic. lib. de Offic.*

Suscipienda quidem bella sunt ad hanc causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Parta autem victoria conseruandi sunt hi, qui non crudeles in bello,non immanes fuerunt. *Idem.*

Nullum bellum est iustum, nisi aut pro rebus petitis geratur, aut certè denunciatum sit & indictum. *Idem.*

In omnibus negotiis,priusquam aggrediare,adhibenda est præparatio diligens. Parua enim sunt foris arma,nisi sit consilium domi. Bellum autem ita suscipitur,vt nihil aliud nisi pax quæsita videatur. Item, temerè in acie versari,& manus cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est: sed cum tempus necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors seruituti turpitudinique anteponenda,nam occidi pulchrum est, si ignominiosè seruis. *Idem.*

In euertendis autem vrbibus diripiendisque, valde illud considerandum est, ne quid temerè,ne quid crudeliter fiat. *Idem.*

Nihil est crudelius,quàm vrbes diruere. *Cicero Rhetoric. veter. lib.* 1.

Armis Italia non potest vinci, nec Græcia disciplinis. *Idem Rhetor. lib.* 4.

Concedo incertos exitus esse belli, Martemque communem. *Cic. in Philip.*

Ego enim existimo,in summo Imperatore quatuor has res esse oportere,scilicet scientiam rei militaris,virtutem,authoritatem,& fœlicitatem. *Cic. in orat. de laudib. Magni Pompeij.*

Imperatori res aduersæ minuunt authoritatem. *Cæsar lib.* 6. *de bello Gallico.*

In prælio qui maximè timent,maximum periculum est. *Salustius in Catilin.*

In prælio quanto sibi quisque minus parcit, tanto magis tutus. *Salust. in Iugurtha.*

Omne bellum sumitur facilè, cæterùm ægerrimè definit. Non cuius

cuius potestate initium, eius & finis est. *Idem.*

Vinculo quodam patientiæ obligandi sunt impetus belli. *Macrob. l. 1. Saturn.*

Nihil magis magno Duci conuenit, quàm pro omnibus cogitare. *Macrob. Saturn. l. 2.*

Bellorum necessitates non expectant humana consilia. *T. Liuius l. 4. ab vrbe condita.*

Virorum prudentium est, si non lacessantur iniuria, quiescere: bonorum autem, si iniuria afficiantur, pacem bello mutare: ac si bene cesserit, iterum pro bello pacem inire: & neque belli successu efferri, neque pacis tranquillitate captos, iniuriam pati eos decet. Nam tum ille, qui voluptatis causa cunctatur, illico priuari potest oblectatione tranquillitatis, cuius gratia segnis est, si quieuerit: tum qui in bello prosperitate abundat, non cogitat se incerta temeritate efferri. Multa enim malè consultata, eò quòd hostes inconsultiores fuerint, feliciter euenerunt: & plura, quæ rectè instituta videbantur, turpiter in contrarium euentum relapsa sunt. Nullus enim eadem factis præstat, quæ inter deliberandum sibi promittit. Nam consultamus securi, in opere autem cum timore deficimus. *Thucydides libr. 1. in Concione Corinthiorum. tertia.*

Belligeratur assiduè, gens cum gente colliditur, regnum cum regno, ciuitas cum ciuitate, princeps cum principe, populus cum populo, & quod Ethnici quoque fatentur impium, affinis cum affini, cognatus cũ cognato, frater cum fratre, filius cum patre: denique, quod ego sanè puto his omnibus atrocius, Christianus cum Christiano. Et ô cæcitatem mentis humanæ, hæc nemo miratur, nemo detestatur. Sunt qui applaudant, qui vehant laudibus, qui rem plusquam tartaream, sanctam appellant, ac principes vltro furentes instigant, oleum (quod aiunt) camino addentes. *Eras. Roter. 4. Centuria 1. Dulce bell. inexpert.*

Iocus & ludus sunt in militia, domos diripere, fana spoliare, virgines rapere, solidas vrbes atque oppida incendere: Magna propterea dementia, corrumpere quod retinere non valeas. *Ibid.*

Hæc sunt belli decora; profuisse nemini, nocuisse quàm plurimis: nullo respectu aut recordatione præsidentis mundo Dei. Ita gerunt in pollutis corporibus cæcos animos, vt Dei iustitiam non videant, & admoneri indignè ferant. Qui dicunt Deo: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, At qui insolentia, & ore quàm importunè diuinas leges negligunt, humanas aspernantur? *Ibid.*

Vt hoc demum videtur esse, verè ac germanè militare, nihil arbitrari æqui ac boni propter se esse sancitum, nullo se iuri esse subditum, se in vagina leges omnes cum ferro gestare: quicquid conscelerato animo collibuerit, id solum jus atque æquum esse. *Ludos. Vineo in epist. ad Henr. 8. Angl. Reg.*

Quam hominum plerique pacem vocant, nihil aliud præter nomen existere, reipsa verò omnibus ciuitatibus aduersus omnes bellum irreconciliabile perpetuò natura insitum esse animaduertimus. Et ferè, si animaduerteris, ita affectum fuisse Cretensium legislatorem deprehendes, vt bellum respiciens, leges omnes tum publicas, tum priuatas condiderit, & hoc modo institutas tradiderit obseruandas, quasi aliarum rerum nullà planè foret vtilitas, neque opum, neque studiorum, nisi quis bello superior euaderet. Omnia enim bona illorum qui victi, sunt victoribus accedere. *Plat. l. 1. de Legibus.*

Sunt nonnulli docti homines, qui proximi & probati principibus, magnáque apud illos auctoritate, cum de bello consuluntur, ita de iusto & iniusto bello differunt, vt facilè ex eorum oratione ansam principes aliqui, in suos affectus proni & præcipites, arripiant, existimandi quodlibet bellum, modò placeat, iustum esse. Prætextus & colores nunquam desunt, dum non desit facultas & occasio. Qui si aliter censerent ac disputarent, iniecta in principum animos religione, cohiberent, ac reuocarent homines ad arma procliues, & affectionibus impulsos. *Vives ad Adrianum Papam.*

Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati; pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium pacis est, nos tributa dependimus, ne bella patiamur. *Orosius l. 5. de Ormesta.*

Discordia infœliciter exagitante, nulla vnquam tempora, vel foris prospera, vel domi quieta ducuntur. *Ibid. l. 4.*

Bellum non est facilè suscipiendum, nec certa pax sperata victoria permutanda. De nullare magis aut crebrius deliberandum est, quàm de bello, in quo non licet bis peccare, & ad quod princeps descendere vix debet, etiam ineuitabili necessitate pressus, omnibus primo remediis tentatis, & frustra consumptis. Nullum est tam fœlis bellum, quo non potior sit iniqua pax, siue curas, siue sumptus, siue discrimina consideres, & contempleris! Itaque de iure suo citius decedat princeps, quàm de summa periclitetur, & tãtam fortunæ plagam leui lateris inflexione declinet. Varij sunt belli casus, & exiguo momento maximas res voluit. Vnde Mauortem veteres nominauerunt bellum, in cuius manus est suscipere, non deponere. Initia belli penes principes sunt, exitus penes fortunam, seu verius Deum, cuius voluntatem erga nos, non sine causa ignoramus: videlicet nescij, quàm apud eum gratiosi simus. Itaque non secus, quàm pecunia nostro arbitrio aleæ exposita, illico alieni fit iuris, incertum cui cessura sit: Ita princeps & tota ditio in sortem euentus coniicitur, moto bello. Quam multos pœnituit belli vel prosperè cœpti? Nec vlla Respublica instabilior est, quàm quæ sæpè vouet arma. Quoties in extremum discrimen Athenæ venerunt? à Persis exustæ, à Lacedæmoniis oppressæ, ac spoliatæ mœnibus; à Philippo fractæ, ab altero Philippo afflictæ; à Mithridate occisæ, à Sylla propemodum deletæ. Bellatrix illa Roma à Tatio capta est, à Porsẽna obsessa, à Gallis incensa, à Pyrrho territa, ab Annibale concussa, suis denique armis dilacerata. Dicet aliquis: Armis & bello crescunt regna. Sed & eisdem quoque pereunt. Minus forsan est in pace splendoris & gloriæ, falsæ illius quidem, sed plus quieris, minus controuersiæ ac periculi, & proinde firmitatis plurimum. Non laboro, inquit Theopompus Rex sapientissimus, quàm amplum filiis regnum tradam, sed quàm mansurum ac stabile. Nil ab aliis repetis, sed nec abs te alij: in quorum vtroque est periculum, siue cum fortiore congrediaris, siue cum debiliore; quippe nihil est tam infirmum, cui suæ ad nocendum vires desint: destitutáque facultate omni iuuandi ac benefaciendi, multum adhuc ad lædendum supereſt, tantò videlicet promptius est, malefacere, seu robore sui seu imbecillitate nostra. *Vives in epist. ad Henric. octauum Anglia regem.*

Nullum bellum per se ipsum optandum est: sed pacis tantùm causa suscipiendum. *Plat. lib. 1. de Leg.*

Sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otij sustentant. *Sallust. in fragmentis.*

Tunc solum vtile est concurrere ad arma, cùm locum apud hostem inuenire non potest iustitia. *Cassiod. lib. 3. epist. 1.*

Bellum deber esse necessitatis; vt liberet Deus à necessitate: & conseruet in pace. Magno incommodo cum iis, qui quod amittant non habent, bellum geritur. *Guicciardinus lib. 5. hist.*

Non omnia est operæ pretium credere fortunæ, neque bella putare cuncta benè succedere, quum nihil omnino inter res humanas, præterquam hominis propositum calamitate careat. Cuncta enim sibi prospera futura pollicentes, spes non ex voto posteà succedens, magis exulcerat. *Proc. de bello Pers. lib. 1.*

Non magis corporis robore, quàm consilio & prudentiâ bella geruntur. *Agath. lib. 2.*

Vbi magni esse videntur, & non impares aut dubij potentatus, ibidem, & necessarium est omnino & multis de causis, vt animi fiant inflatiores, honorúmque & priuatæ cupiditates, aliique infiniti affectus animorum, vt perturbationis, ita & seditionum pleniſſimi suboriantur. *Agath. lib. 5.*

Bellum præter cætera sana diligenti consultatione administratum, fœliciter succedere solet. *Idem lib. 3.*

Non pro hostium voluntate bella gerere homines consueuerunt, sed sua quisque lege disponit, quæ optimè factu illi sunt visa. *Idem de bello Goth. 1.*

Bellum non temeraria solet celeritate geri, sed optimè consulendo ac prouidendo, temporum momenta metimur. *Idem, lib. 2.*

Rei bellicæ ars ipsa deposcit, vt qui militum numero præstat ex aperto & interdiu gerat bellum. *Idem lib. 3.*

Hominum multitudo non ex lege, sed per iniustitiam, & scelus congregata strenuè quicquam in bello agere non potest, quum nullo modo virtus cum iniquitate congredi, aut conuenire valeat. Verùm à necessariis absistens, eos secundum ordinem rei militaris aut disciplinam agere non sinit. *Idem de bello Vand. 2.*

Belli fortuna non in tuto semper consistit: nam & multos spes ea fefellit, quod ad se esset victoria peruentura; & qui rem malè gessissent, plerúmque sunt visi, superasse ex insperato hostem postea contigit. *Idem de bello Goth. 2.*

Plerique dum belli euentum operiuntur, elusi sunt, demum in rebus maximis. *Idem lib. 1.*

In incerto positus est belli euentus, nec mortalium quispiam fortunæ prænosse queat sententiam. *Idem lib. 2.*

Quis ignorat belli vicissitudines non certa necessitate accidere, nec eos qui nunc fortè falluntur, eandem semper sortiri fortunam? sed aliter longè, vt pleráque euenire, siquidem compertum est, ad victos sæpè redire victoriam, & calamitosos plerumque fortuna iuuari. *Agath. lib. 3.*

Nihil in bello oportere contemni; nec sine causa dici, matrem timidi flere non solere. *Æmilius Probus in vita Thrasybuli.*

Nusquam minus quàm in bello euentus rerum respondent. *Annibal apud Liuium.*

Nullum ius plus potest, quàm arma: vt enim potentissimus est, ita iustissimè dicere omnia & facere videtur. *Nero apud Dionem.*

Sciendum est in pugna vsum ampliùs prodesse, quàm vires. *Vegetius.*

Omnis belli gerendi & administrandi ratio difficilis est, capiendarum arcium & ciuitatum difficillima. *Chryst. Vers. apud Alex. Guaguinum in Hist. Polon.*

Belli momenta aut Ducis virtute, aut fortunæ felicitate constant. *Procop. de bell. Vand.*

Plerumque illi qui introducunt peregrinos exercitus, veniunt in odium. *Anonymus.*

Tunc tempestiuè bellum hosti infertur, cùm eius proceres inter se dissident. *In aphor. Polit. Syl. ex Tacito 1. ann.*

Optimus est exercitus, qui parere Duci didicit, ordines seruare, sequi signa confertim, non autem per cateruas vagè pugnare, & sic collocatur, vt subsidiis mutuis firmentur omnes acies. *Idem lib. 2.*

In malum finem fauorem exercitus sibi conciliat, qui licentiam in castris, & desidiam concedit, seueros tribunos dimouet, vagum & lasciuientem per agros militem sinit, & largitione milites corrumpit. *Idem lib. 2.*

In præliis fama etiam falsa occisi Ducis, sub credita illius partes terret. *Idem lib. 6.*

Præstat arduum ac difficile bellum euitare honestis conditionibus hosti concessis, quàm se cupiditate vindictæ in incertum Martis euentum coniicere. *Idem lib. 12.*

Cùm sumus imbecilliores, vel imparati, præstat honesto pacis, & amicitiæ nomine cum potentiore hoste pasci, si quâ fieri potest quàm obstinatione, aut superbia animi in armis perstare, in quibus vel

nostram imbecillitatem: vel metum prodamus. *Idem* 15.

Nil magis prodesse constat in pugna, quàm vt assiduo exercitio milites in acie dispositos seruent ordines, necubi contra quã expedit, aut conglobent agmen, aut laxent: nam vt constipati perdunt spatia pugnandi, & sibi inuicem impedimento sunt, ita rariores, atque interlucentes aditum perrumpendi hostibus præstant. *Veg. lib.* 1. *cap.* 26. 1.

Acies si sapienter disponitur, plurimùm iuuat, sin imperitè, quamuis optimi bellatores, mala tamen dispositione franguntur. *Idem lib.* 3. *cap.* 14.

Quemadmodum in ædificiis vbi recto & vno vinculo comprehenduntur ædes, id quod consutum est magis durat: sic & in exercitu vbi viritim & secundum manipulos cuncta diligenter procurantur, vniuersus exercitus firmus constituitur. *Polyb. lib.* 10.

In bellis ciuilibus nihil festinatione tutius, nam ibi facto magis, quàm consilio est opus: itaque qui cunctantur, vel trepidant, statim inuadendi. *Anonym. in aphor. Polit. Sylua ex Tacito l.* 1. *Hip.*

In bellis ciuilibus sollicitandæ semper in nostras partes, vrbes, exercitus, & prouinciæ vel dubiæ & adhuc nutantes, vel etiam aduersariæ, *Idem lib.* 2.

Magna militaris scientiæ pars est obseruare hostis imprudentiam ac temeritatem, eáque ad tuum commodum & victoriam vti. *Ibid.*

Is fouere bellum meritò creditur, qui hostem quem semel delere potuit, sæpius velut è manibus dimisit. *Idem lib.* 4.

Prima in bello ex hostibus præda militibus data, maximè eos in reliquum bellum acuit & animat. *Idem ex Liuio lib.* 6.

Continuata etiam sub hyeme militia, & hostem terret, & nostros magis militares reddit. *Idem l.* 5.

Aut bellum à Rep. non suscipiendum, aut pro dignitate gerendum, alioquin in contemptum apud hostes adducitur. *Ibid.*

Acriùs pugnant quibus nulla spes pacis cum hostibus, aut veniæ reliqua. *lib.* 3.

Multi magni exercitus à minoribus aliàs propter imperitiam, aliàs propter timiditatem deleti sunt. *Tuc. lib.* 2.

Exercitus licèt exiguus, à prudenti tamen, & strenuo Imperatore ductus, longè fortior est, quantumuis magna multitudine confusa aut ab imprudente Duce gubernata. *Polyb. lib.* 1.

Infirmi ingenij est lapsu aliquo summæ rei diffidere, cùm exiguis momentis subitò inclinentur omnia quæ in bello geruntur. *Egesip.* 4.

Non tam numerus plurium conficit pugnam, quàm virtus paucorum: multitudo enim disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento in prosperis ad victoriam, in aduersis ad fugam. *Idem lib.* 3. *cap.* 24.

Arma benè constituere est salutem velle omnium custodire, quia prima facie ipsis terretur inimicus, & incipit animo cadere si se cognoscit similia non habere. *Cassiod. in epist.*

Is qui in bello ob res secundas exultat, non cogitat quàm infida fiducia se extollat. *Thuc. lib.*

Euentus plurium præliorum inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur. *Vegetius lib.* 3. *cap.* 25.

Nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat. *Cæsar bell. ciuil.*

Ordinatus exercitus, iucundissimus aspici amicis, molestissimus hostibus. *Xenophon. Oecon.*

In omni conflictu non tam prodest multitudo, quàm virtus. *Vegetius.*

Etiam in multis legionibus pauci sunt qui prælia profligant. *Tac.* 14. *ann.*

Nihil tam capax malignitatis, sermonúmque quàm bellum. *Quint. Declam* 54.

Bello malè instituto necesse Principes malè audire & culpari ob damna. *Thuc.* 5.

Incertæ res bellicæ & multa ex parato & aggregationes per impetum fiunt, sæpè enim vel minor multitudo maiorem propulsauit, ac vicit cum metu incedens, quoniam hæc ob contemptum imparatior. *Idem lib.* 11.

Nullum bellum à ciuitate optima suscipitur, nisi aut pro fide, aut pro salute. *Cicero.*

Vna & ea vetus causa bellandi est, profunda cupido imperij & diuitiarum. *Sallust.*

Rarò aut nunquam tota summa rerum est prælio committenda, in quo qui victus erit, statim spectet & exequatur quidpiam quo suorum animos erigat. *Anonym. in aphor. Polit. Sylua ex Cominæ.*

Offensiones Principum vicinorum quantúmuis ab initio leues, tollendæ, aut mitigandæ: quia tandem bella grauissima pariunt. *Ibidem.*

Bella quærentibus & fauentibus multa semper infortunia accidunt multæque clades. *Ibidem.*

Bella militum armis, & Ducum consilio geruntur, in acie pugnando, non figuris, quæ ab hominibus rei bellicæ imperitis in cartis notantur, vel digito seu virga in puluere describuntur. *Guicciard. lib.* 10.

Bellorum quæ à multis Principibus contra vnum geruntur, terrorem periculo maiorem esse solere, citò primos impetus deferuere, citò sententiarum varietate inter eos exorta fidem debilitari constat, *Idem lib.* 8.

Magno incommodo cum iis, qui quod amittant, non habent, bellum geritur. *Idem lib.* 5.

Ab armis omnia pendent, qui præualet, eius legibus omnes necessariò obtemperant. *Dion. lib.* 3.

Bellorum res benè disponuntur, cùm in pace tractantur. *Cassiod. in epist.*

Desperatis & iam extrema quæque optantibus, & sperantibus, nequaquam certamen aut prælium est offerendum, sed mora tantum & impedimenta obiicienda, ne amissa recipere, vel denuò sese erigere possint, statim enim diffluent & dilabentur. *Anonymus in aphor. Polit. Sylua ex Herod. lib.* 8.

In rebus omnibus quæ ex compacto in bellis geruntur, temporis loci, modi, & personarum non obseruata exacta ratio, & constitutio totum cœptum reddit inutile, imò iis etiam ipsis, qui nobis fauent noxium & periculosum. *Idem ex Polyb. lib.* 10.

Vbi iustus exercitus deest, qui hostibus opponi, aut satis nostra curare possit, tunc iniuriis hostium paremus & direptionibus, cladésque accipimus: denique fit bellum latrocinium potius, quàm bellum. Itaque maximè prospiciendum est, vt bello suscepto nunquam nobis iustus desit exercitus: nam quod auaritia seruare, & parere studet, hostis erit. *Lib.* 5.

Bellum in hostile solum transferre, quantum possumus, debemus. Nam eâ ratione magis terretur hostis, & ad sua tutanda reuocatur *Lib.* 1.

Eadem alea belli sæpiùs tentanda, vbi vires Reip. ferre possunt, nam quæ semel feliciter non successit posteà succedere potest, *Idem lib.* 1.

Cum Reip. vires non patiuntur aleam belli ampliùs tentari, maturè & prudenter cum hostibus, vel per se, vel per socios de fœdere agendum, priusquam id hostes ipsi penitus nosse possint, dissimulato & prudenter celato ruinæ nostræ metu. *Ibid.*

Diuturna bella tandem alterutrius partis calamitas finit, etiam quæ prius neque ratio, neque æquitas terminare poterat. *Ibid.*

In bellis qui prius instructus & paratus prodit, magnas hostium commoditates eripit, & metum iniicit, *Idem ex Thuc. lib.* 5.

Cùm de quouis bello suscipiendo prudenter, & diu deliberandum est, Tum verò præsertim de eo, quod est & longinquum, & periculosum: id est, quod aduersus validum, ac bellicosum hostem, & à nobis procul remotum gerendum est. *Lib.* 6.

Amentia est eos adoriri, quos neque victor in officio retinere possis, & ad quos posteà ab iis semel victus regredi non possis. *Idem lib.* 6.

Et si belli initia feliciter non succedunt, propterea tamen non est animo statim despondendum & languescendum. *Idem lib. Octauio.*

Iniquum certamen esse oportet, in quo victorem quidem priuatum esse licet, victum autem regem. *Alex. apud Plut. de fortuna Romã.*

In magna paucitate contra magnam vim hostium artificio magis, quàm viribus decertandum est. *Cæs. de bello Afri.*

Bellum non suscipiendum nisi cùm maius emolumentum spei, quàm damni metus ostenditur. *Cæs. Aug. apud Tranq.*

Qui foris bellum gesturus sit, operam det, vt domi omnia in tuto sint. *Demost.*

Raræ felicitatis est multa prælia, eáque prosperè gerere. *Idem.*

Exorta bellorum incendia non facilè restinguntur, & ferè semper ex vno tumultu longi temporis bella, & orbis mutationes sequuntur. *Quidam.*

Facillimum cuiuis est verbis bella administrare. *Dionysius Halicarn. lib.* 9.

Qui nunquam experti sunt calamitates bellorum ciuilium, mirum non est, si nec in præteritis malis offendantur, nec futura multò antè prouideant. *Idem lib.* 7.

Nihil ciuili bello est peius, in quo victos sequitur miseria, victores iniustè faciunt, & accidit illis quidem, vt ab amicissimis perdantur, istis verò vt amicissimos perdant. *Idem lib.* 6.

Plus pecuniæ in bellis ciuilibus quàm in externis impenditur, quòd milites duplo sunt redimendi, ne ad hostes nostros deficiant. *Anonymus in Aphor. Polit. Sylua ex Plin.*

In bellis ciuilibus sunt quicunque publicis exercitibus præsunt, in nostras partes præmiis, pecunia, & honoribus traducendi. *Ibid.*

In bellis ciuilibus metropolis regni in primis, si fieri potest, occupanda, aut conseruanda. *Idem.*

In bellis ciuilibus partes aduersarias paulatim crescere minimè sinendum est, sed maximè tunc militibus concedendum, vt è suis seiungeratos, vel qui alios ad defectionem sollicitant, ipsimet puniant. *Ibidem.*

Discordiæ ex rebus leuissimis sæpè nascuntur, quæ veluti scintillæ flammas excitant, ac postremò bellorum ciuilium incendia maxima totam ciuitatem peruadunt. *Bodinus de rep. l.* 4. *c.* 1.

Bellorum quale est principium, talis solet esse finis. Finis bellorum plerumque est consentaneus principio. *Anonym.*

Bella suscepta cæca cupiditate, & ita plerumque procedunt, & desinunt infeliciter: prudentiâ suscepta tandem cum multa lau le administrantur & successus habent prosperos & euentus, cupiditas raro habet euentus fœlices, & prudentia plerumque felix est.

Bella sunt pœnæ vtriusque partis, ideò variæ sunt bellorum vices, nunc his, nunc illis vincentibus, tandem verò grauioribus pœnis opprimuntur ij, qui iniusta bella mouerunt.

Sæpè fit in bellis, quod adagio dicitur, vt victor fleat, & victus interear: id est, vt bella sint pœnæ tam victori, quàm victo.

Bella nihil aliud sunt, quàm scopæ asperrimæ quibus hic mundus sordido excrementorum, ac purgamentorum cumulo liberatur.

Bella cum desperatis, & redactis ad extremas angustias, plerumque sunt infelicia.

Hostes audaciores facit victoriæ desperatio. *Ioseph. lib.* 1. *de bell. Iud.*

Constat nullos desperatis ciuibus in primo impetu ferociores hostes reperiri: nec vllum bellum iustius videri quam quod necessarium sit. *Bodinus lib.* 3. *de Rep. c.* 7.

Vltima necessitas in rabiem vertit, atque eos plerumque, qui penitus de vita desperãt, ex timidis longè fortissimos facit. *Paul. Iouius. l.* 2. *hist.*

Armo

Armorum tractatio reddit homines audaciores & crudeliores ad nouanda negotia, & turbandam quietem promptiores. *P. Greg. Tolos. lib. 9. de Rep. cap. 1.*

Non expedit prolongare cum subditis bellum, quia inde exasperantur. *ibid.*

Bellorum ciuilium ij semper exitus sunt, vt non ea solum fiant quæ velit victor, sed etiam vt iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit victoria. *Anonym.*

Ars bellandi, si non præluditur, cùm fuerit necessaria, non habetur. Discat ergo miles otio, quod perficere possit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos præmissa exercitatione disponunt: gestiunt vituli certamina, quæ implent, ætate robusta, catuli in nouellis venationibus eludunt: sic animi hominum nisi prius leuiter fuerint imbuti, ad hoc, quò tendis, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida sunt, & aliter timiditas non tollitur, nisi quum rebus necessariis nouitas abrogatur. *Cassiod. in epist.*

Terribilis est hominibus conflictus, si non sit assiduus, & nisi vsu præmuniatur, concertandi subito fiducia non habetur: nam quod in iuuentute non dicitur, in matura ætate nescitur. *Idem.*

Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo enim facilè metuit, quod se bene didicisse confidit, & in certamine bellorum excitata paucitas ad victoriam promptior est. Ruralis ergo & incocta multitudo exposita est ad cædem. *Veg. de re Mil. l. 1. c. 6.*

Euidenter apparet nimium copiosos exercitus magis propria multitudine, quàm hostium virtute depressos. Nam pluribus casibus subiacet amplior multitudo: in itineribus pro mole sua semper est tardior, in longiore autē agmine etiam à paucis superuentū assolet pati. Quod si in casu acies verterit tergum, necesse est multos cadere de multis, & ideò veteres, qui remedia difficultatum experimento didicerunt, non tam numerosos, quàm eruditos exercitus habere voluerunt. *Idem ibid.*

Omnia sunt misera in bellis ciuilibus, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ferociores reddit *Cic. 1. Offic.*

Sæuius finiuntur, quàm inchoantur bella: nec vt initium illorum, ita & exitus in mortalium manu reponitur. *Paulus Æmilius de rebus gestis Franc. lib. 1.*

Non semper bella suscipiuntur proferendi Imperij gratia, aut dignum ob præmium, id est, Quod operæpretium sit ea suscipi, sed studio abolendæ infamiæ, quæ causa iustissima est, & grauissima. Infamia autem censenda est, si cladem accipias ab eo, qui nec fama, nec opibus, neque copiis tecum comparari potest. *Carolus Paschal. in axiomat. Polit.*

Stultissimus, & rerum humanarum imperitissimus meritò ille censeri debet, qui bellum facilè suscipit, & nisi grauissimis, maximéque necessariis causis compulsus, aut suæ defensionis gratia: quia tam sunt incerti exitus bellorum, vt toties de suo principatu, atque imperio quisque periculum faciat, quoties exit ad pugnam: vt enim omnes propè grauissimæ diuturnæque ægritudines paulatim incipiunt, mox succrescentes inualescunt per moram, atque toties de vita contenditur, quoties de recuperanda sanitate: ita res Principum se habent, quæ cum prosperè, vel contra, alicui succedere cœperint, tanquam rapidissimus fluuius omnia secum trahūt, atque reliqua spes est in sola fortunæ volubilitate collocanda, & in diuina voluntate. *Natalis Comes hist. lib. 8.*

Belli primos impetus sustinere est res non parua, & quasi acuti gladij aciem ludificare. *Franc. Patrit. de rep. lib. 9. cap. 2.*

Bellum si suscipiendum est, imprimis cogitandum est, cui habenas imperij permittamus. *Idem cap. 3.*

¶ Apophthegmata.

Archidamus, in bello Peloponnesiaco sociis rogantibus, quanta pecunia futura esset satis? ac postulantibus, vt tributorum certum modum præscriberet: Bellum, inquit, non quærit definita. Significans, eos qui bellum susceperant: oportere per omnia seruire belli necessitatibus, quarum nullus est certus modus, quod variæ sunt bellorum præter expectationem occasiones. *Plut. in apoph.*

Pausanias, post victoriam à Medis apud Plateas reportatam, præcepit suis, vt apponerent cœnam Persicam, quam sibi barbari prius apparauerant. Ea cum esset opipara ac sumptuosa: Lucro, inquit, erras ô Persa, qui cum tantas haberes delicias, ad nostram veneris mazam, id erat panis genus contemptum ac vulgare. Admonuit stultissimum esse, locupletes pugnare cum his, quibus non multum est, quod eripiatur. Etenim si feliciter cadat Martis alea, exile lucrum est: sin secus, ingens est damnum. *Erasm. l. 4. apoph.*

Q. Flaminius, in Philopœmenem Achæorum ducem, qui multos haberet equites & pedites armatos, sed pecuniarum indigus, Q. Flaminius ita ludebat: Philopœmen, inquiens, manus habet & crura, ventrem non habet. Ac tali quidem specie corporis erat Philopœmen. Quintius autem equites ac pedites armatos manus & crura appellabat: sed quoniam non habebat quo aleret militem, negabat illum habere ventrem. *Plut. in Rom. apoph.*

C. *Marius* mille Camerinos, qui se in bello aduersus Cimbros, strenuos viros præstitissent, honore Romanis æquauit, idque præter omne ius. Ad eos verò qui factum hoc reprehendebant, respondit, se ob armorum strepitum, legum vocem non potuisse exaudire. Nihil aliud nimirum innuit, quàm leges semper silere inter arma. *Plutarchus in Rom. apoph.*

C. *Cæsar*, Metello obsistenti, ne pecunias ab ærario tolleret, ac leges id fieri verantes proferenti: Non idem, inquit, armorum, & legum tempus est. Quod si hæc pati non potes, nunc quidem hinc abscede, ac postea quàm peractis fœderibus arma deposuerimus, tunc si videbitur, & plebis patronum age. *Plut. in Rom. apoth.*

Antisthenes, quum quidam dixisset: pauperes interire in bello: Imò plures tum fiunt respondit. *Stob. Serm. 48.*

Diogenes, Philippo cum Græcis pugnaturo, in eius castra peruenit: perductus igitur ad Philippum, ac rogatus num speculator esset? Stultitiæ, inquit Diogenes, vanitatisque tuæ sum verus speculator, qui cogente nullo, de vita & regno, vel vt ad casum aleæ periclitaturus venis. Vtinam hodie audirent Diogenem ita loquentem terrarum principes: qui sæpenumero nulla vrgente necessitate propriis stimulati affectibus bella cruentissima & plusquam ciuilia suscipiunt, in magnam suorum perniciem. *Brusonius lib. 3. cap. 15.*

Antigonus, Sophistæ cuidam librum de iustitia conscriptum porrigenti, Desipis, inquit, qui cum me videas alienas vrbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia disseris. Sensit eos qui ditionis ampliandæ, gloriæve causa bellum inferunt alienis ciuitatibus, non posse tueri iustitiæ leges. *Eras. lib. 4. Apoph. ex Plut.*

Antigonus olim hostibus ingruentibus cedens, dixit non fugere, sed vtilitatem retrò sitam persequi. *Stob. serm. 52.*

Lamachus præfectum quendam manipuli peccantem reprehendebat: & cum ille diceret, posthac se nunquam similiter peccaturum. Non licet, inquit, in bello bis delinquere. *Plut. & Stob.*

Antigonus interrogatus, quomodo hostes aggrediendi essent, respondit aut dolo, aut vi, aut apertè, aut per insidias. *Stob.*

Themistocles in Eretrienses ira cauillari solebat, vt diceret eos similes piscium, qui gladioli vocantur: quippe qui gladium quidem haberent cor autem non haberent. Notans illorum ignauiam, quòd armatis non esset animus.

Epaminondas, quum ei quidam dixisset, Athenienses habere nouum instructum exercitum: Quid? inquit, num igitur gemit Antigenidas, si Tellia nouas habet tibias? Tellia autem erat tibicen pessimus, Antigenidas autem optimus, significabat Athenienses frustra esse nouis armis instructos, quum his nescirent vti. *Plut. in apoph.*

Idem, magno & instructo exercitu conspecto, sed sine duce; Quanta bellua, dixit, sed absque capite! *Stob.*

Eudamidas, cùm quidam commemorando laudem ac trophæa, quæ Lacedæmonii ex rebus cum Persis præclarè gestis retulissent, hortaretur ad bellum cum Macedonibus suscipiendum. Ignorare mihi videris, inquit Eudamidas istum idem esse, ac si quis deuictis mille ouibus pugnaret cum quinquaginta lupis, significans, Persas, vt deliciis effœminatos, & ob id imbelles, non fuisse difficile vincere: sed aliud esse cum Macedonibus bellacissima gente, rem habere. Proinde qui ob victorias à Persis reportatas censeret cum Macedonibus bellum idem suscipiendum, nihil probabilius diceret, quam si quis ei, qui vicisset mille oues diceret: Aude cum quinquaginta lupis congredi, qui tot oues deuiceris. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem, Cuidam percontanti, cur ciuibus bellum aduersus Macedones suscipere volentibus ipse auctor esset quiescendi? Quoniam, inquit, nolo illos mendacij arguere. Rectè significans, Spartanos gloriosè magis quàm seriò bellum poscere. Eos prodidisset Eudamidas, si ipse quoque bellum approbasset. Tum enim fore putabat, vt ciues bellum detrectarent. Nunc effecit, vt per ipsum stetisse videretur, quominus bellum susceptum esset, ac ciuibus fortitudinis gloriam reliquit integram, quasi promptos haberent ad bellandum animos. *Plut. in Lacon.*

Idem, percontanti cuidam quamobrem omnium Deorum statuæ apud Lacedæmonios ponerentur armatæ? Ne, inquit, probra, quæ ob ignauiam iaciuntur in homines, ad Deos referamus, néve iuuenes, nisi armati Deos comprecentur. Eo commento ciuium animis hanc opinionem infigere studebat, Diis gratam esse fortitudinem, inuisam ignauiam: simulque iuuentutem armis ferendis debere assuescere, quo simul, & minus indulgerent deliciis, & vtiliores bello euaderent, siue religionis quidem causa fas esset arma ponere, cuius obtentu ferè solet otium & luxus in ciuitates irrepere. *Plut. in Lacon.*

Archidamus Zeuxidami F. cum in bello vidisset iaculum catapulta mittendum, eo tempore primum ex Sicilia aduectum, exclamasse dicitur; Hercules, periit viri virtus. Quo dicto innuere voluit, fortem virum vix ab ignauo in strage posse dignosci, si tormentis bellicis, non manu, res geritur. *Plut. in Lacon. apoph. Stob. serm. 49.*

¶ Similitvdines.

Plinij, Dracones exsugentes sanguinem elephantorum, occidunt eos, & ipsi vicissim inebriati opprimuntur ac commoriuntur: Ita sæpenumero in bello pars vtraque & perimit & perit, damnum dat & accipit. *lib. 8. cap. 12.*

Demosthenis. Vt in corporibus nostris etiamsi pars aliqua male sit affecta, tamen non dolet, donec alioqui rectè valemus: vbi verò acciderit ægrotatio aliqua, singulæ partes cientur, siue ruptura, siue luxatio, siue earum, quæ vitiatæ sunt, aliqua fuerit: sic se habentes ciuitatum & tyrannorum, donec foris bellum gerunt, domestica vitia non sunt multitudini conspicua: quum verò finitimum bellum gerendum est, priuata omnia vitia patefiunt. *Olympiaca 2. & in Oratione ad Philippū ep.*

Aristotelis. Cybindus auis bellum interecinum gerit cum aquila, adeò vt cohærentes sæpenumero prehendantur: Ita fit aliquoties, vt dum mutuum in se odium pertinaciter exercent principes, vtrique subuertantur, tertio quopiam inuadente.

Vt in admirandis operibus, sed inutilibus maior est laus artificis, cuius arte res confecta est, quam regi, cuius impendio: Ita belli gloria maxima ex parte penes militem est conductitium, quorum industria geritur res: minima pars ad reges redit, qui aliena etiam pecunia militem conducunt. *Erasm.*

Polybij: Quemadmodum si quis syluam semel accenderit, non amplius ad ipsius arbitrium fortuna incendium, sed depascitur, quicquid deprehenderit, ventoque regitur, & subiecta syluæ consumptione, ac

sæpenumero ipsum incensorem cum primis præter expectationem corripit : Ad eum modum & bellum si semel à nonnullis excitatum exarserit, tum quidem illos primum perdit, postea verò fertur iniustè, singula, quæ incidunt, perdens agitatum temeritate, & ab ignorantia accedentium, veluti à ventis inflatum. *lib.* 10. *hist.*

Roterodamus: Arator nisi incuruus sit, præuaricatur, vt dicebant antiqui: Ita miles, nisi impius sit, parum est miles. *In simil.*

Vt Diana Ephesia templum viginti annis à tota Asia tot Regum impendio, tot artificum ingeniis confectum, Horostratus obscurus homo rectè poterat exurere: Ita facillimum est, vrbes egregias bello demoliri; & ædificare difficillimum. *In similib.*

Thriueri: Belli & ludi ferè eadem est alea, eadem conditio & fortuna: neutro enim in loco victor beatur, sed victus depauperatur *in ap.* 108.

Demetrij: Quemadmodum in ædificiis, vbi vno tecto, & vno vinculo comprehenduntur ædes, id quod consutum est, magis durat: sic & in exercitu, vbi viritim & secundum manipulos cuncta diligenter procurantur, vniuersus exercitus firmus constituitur. *apod. Polib. lib.* 10.

Ciceronis: Vt grauius ægrotant ij, qui cum leuati morbo videntur, in eum de integro inciderunt: Sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello, ac penè sublato, renouatum bellum gerere conamur. *lib.* 12. *famil. epist. ad Cornific.*

QVÆSTIONES POLITICÆ.

De Bello.

An bellum gerendum?

Inter ea de quibus consilia tractari solent. *Arist. in libris Rhetoricis*, etiam bellum recenset. Est vtique deliberatio illa longè grauissima magnæque indigens sapientiæ. Hodiè verò comprimis & vtilis & necessaria, vbi sæuus Mars vbique dominatur, gaudens Bellona cruentis colitur. Vt feræ in syluis, in fluminibus pisces, in aëre volucres à robustioribus deuorantur: ita potentum iniuriis inferiores sunt expositi: ideóque requiritur, vt quod in Cretensium Repub. Plato commendat de bello semper sint homines solliciti, obseruent quod sapientes flagitant, vt in bello de pace, in pace de bello cogitetur: simul etiam illud considerent, eò maiorem sollicitudinem postulari, quod, *vt Vegetius scribit*, præliorum delicta emendationem non admittunt, nec in bello bis peccare licet. Et verò, hoc nomine de bello vt agatur necesse est quod sint, qui vel imperitia quadam, vel ambitione stulta bella ex bellis serunt: canéque (quod aiunt) anguéque peius oderunt pacem, comprimendi verò sunt, vt discant intélligere quod sit & bellum, & quot ac quantis cum periculis coniunctum.

Et quidem, quod non gerendum bellum, probare illa argumenta videntur: quod quærere sacris in literis iubemur pacem, & pro ea ad Dominum orare. *Ier.* 20. Sapientes monét à bello abstinendum esse, etiamsi graues causæ se offerant belli gerendi. *Xenophon lib.* 6. *de rebus gestis Græcorum.* Beatissimæ iudicantur Respub. quæ plurimo tempore in pace fuerunt. *Idem de vectigalibus.* Est dulce nomen pacis: res verò ipsa cùm iucunda tum salutaris. *Cic. Phil.* 13. Bellum à belluis dictum. *Festus Grammat.* Imò bella etiam suo generi bestiæ non gerunt. *Aug. in lib.* 22. *de ciuitate Dei.* Repugnat humanæ naturæ arma tractare, vt quæ est mitis & placida, à Deo creata diuinæ naturæ proxima: non munita cornibus, vt tauri: non instructa dentibus, vt apri, non ab vnguibus parata, vt leones. *Senec. l.* 1. *cõtrouersiarum, cent.* 1. *Eras. in adagiis Chiliad.* 4. *cent.* 1. *pr.* 1. *Dulce bellum inexpertis.* Et vt pacis commoda multa: ita incommoda plura ex bello oriuntur. In pace enim causæ & merita spectantur: vbi bellum ingruit, innocentes ac noxij iuxta cadunt. *Cornel. Tacit.* 1. *Annalium.* In pace filij parentes suos, in bello contra patres filios suos sepeliunt. *Herod. l.* 1. Ac vt dracones exugentes sanguinem, Elephantorum perdunt Elephantos, sed & ipsi pereunt: ita in bello vtraque pars damno afficitur, perimit & perit, *Plin. l.* 8. *c.* 12. Et qui victorias petunt armis, aut his cupiunt ditescere: similes sunt iis, qui hamo aureo piscantur, cuius abrupti & amissi detrimentum nullo capturæ lucro pensari potest. *Aurelianus Victor in Augusto.* Sumptus enim hic ingentes requiruntur, & definita bellum non quærit. *Plut. in Laconicis apophthegmatibus.* Nec enim diuturna possessio est, in quã gladio inducimur. *Curtius lib.* 8. Accedit huc, quod bellum facilè suspicitur, at non ita deponitur: non in eadem est potestate initium & finis: incipere cuiuis etiam ignauo licet? deponere, cum victores volunt. *Salustius in bello Iugurthino.* Et vt syluam si quis accenderit, non amplius ad ipsius arbitrium incendium fertur, sed ventis regitur, obuia quæque perdit & consumit: ita bellum, quod vĕtis accersunt, excitatum audacia vel ignorantia non amplius in authorum est manu, sed à fortuna regitur. *Polybius l.* 11. Et hæc ipsa fortuna admodum est anceps & lubrica. *Thucid. l.* 2. Leuissimus sæpè casus ex victo victorem, ex victore victum exercitum reddit: *Iouianus lib. de bello Neapolitano*: & nunquam minus, quàm in hoc euentus respondet. *Liuius decad.* 3. *lib.* 10. *Herodianus in Maximino. Polybius lib.* 11. *Cæsar lib.* 7. *de bello Gallico. Procopius l.* 2. *de bello Gallico.* Priuatim quoque multis bellum nocet: quia iudicia hic libera & parum commoda plerumque oriuntur: cuiusvis est verbis bella administrare. *Dionysius Halicarnassæus lib.* 9. Quæ sunt fœliciter gesta, omnes sibi vendicant, aduersa vni Imperatori imputantur. *Corn. Tacit. in vita Agricolæ.* Et denique magna facinora magnis periculis emuntur. *Dionysius Halicarnass. lib.* 9. Mors optimum quemque ex acie ignorari solet. *Cic.* 14. *Philippica.* Sunt hæ orationes contra bellum.

Contrà, Bellvm esse gerendvm euincunt, quæ sequuntur, rationes 1. Plena iustitia est fortitudo, quæ patriam, otios, congressus alios tuetur ac defendit. *lib.* 10. *C. tit.* 19. 2. Pax non nisi bello paratur. Et quo hac vti diuturna nolunt, in bello exercitari cogunt 2. *Æmylius Probus in Epaminonda. Arist. Pol.* 8. 6, 7. *Cic.* 1. *Off.* Neque 3. verbis, sed armis hostes vincuntur: neque sine viribus tuta sapientia est. *Plat. epist.* 2. 4. Et fortunæ nullibi melius quàm in bello parantur: siquidem quæ bello capta iure nostra fiunt. *lib.* 2. *instit. tit.* 1. *Thucyd. lib.* 5. *Xenophon lib.* 3 *de reb. gest. Græcorum. Cæsar lib.* 1. *de bello Gallico. Plutarchus in Alexandro Magno. Sallustius in Iugurtha.* Ad depellendas iniurias necessariò arma sumuntur: & quemadmodum est modestiæ conquiescere, nisi iniuria affectus fueris: ita stultitia est & improbitas, illatas iniurias non vlcisci. *Plato* 5. *de Repub. Arist. Polit.* 7. *c.* 8. *& in Rhetoricis ad Alexandrum. Thucydid. l.* 1. *Liuius l.* 2. *decad.* 3 6. Laus hinc & gloria magna paratur: quicquid enim in pugna patiuntur homines, illud omne vitorum est. *Quintil. declamatione* 3. Inter officia omnia maximum & splendidissimum est illud quod magno animo & elato fit. *Cic.* 1. *Offic.* Et sunt duæ artes, quæ possunt locare homines in amplissimo dignitatis gradu: vna Imperatoris; altera Oratoris: quod ab hoc pacis ornamenta retinentur, ab illo belli pericula repelluntur. *Cic. pro Mur. Plut. in libello, Bellona an pace clariores Athenienses fuerint?* Neque vlla re alia 7. populus Romanus orbem subegisse terrarum videtur, nisi armorum exercitio, disciplina castrorum, vsu militiæ. *Veget. lib.* 1. *de re militari. cap.* 1. Et sunt præterea alia commoda bellorum. Cogunt enim homines esse iustos ac temperatos. *Arist. Polit.* 7. *cap.* 9. Continent alios, in officio, quia nemo audet prouocare eum, aut iniuria afficere, quem intelligit promptum & expeditum esse ad defendendum. *Liuius decad.* 3. *l.* 5 Auocant Vasallos à vitiis, rusticorum insolentiam corrigunt, mercatorum constringunt arrogãtiam, inutili turba & ignaua liberant Resp. quę non secus, atque vitiosi humores in corporibus dant damna. *Bodin. de Rep. l.* 5. *c.* 6. Prohibent seditiones, excitant ad officium: ideóque Scipio, cum in senatu Romano deliberaretur, an Carthago esset delenda? hoc dissuasit illo argumento, quod vtile esset relinqui hostes quosdam, quibuscum de virtute ciues certarent. *Polybius l.* 6. Et Devs quibusque populis & nationibus aduersarios suos dedit, vt periculorum metu in officio continerentur: quemadmodum Israëlitici populi exempla hoc abundè testantur, *Bodin. de Republ. l.* 7. *c.* 5. Quamobrem sapientes adolescentes & liberos suos voluerunt etiam armorum tractandorum rationem discere. *Plato in Lachete, & 5. de Rep.* Fuerunt hac in re diligentes Spartani. *Plut. in Lycurgo*, & Persæ *Herod. l.* 1. *& Strabo l.* 5. Etiam germanis nostris laus hæc tribuitur: quod molestum illis fuerit, quiescere domi, non arma capescere. *Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Cæsar. lib.* 4. *de bello Gallico. Æmilius in vita Caroli Magni*: Neque postremò negligendum est illud, quod sacris in literis Devs minatur se ablaturum hominem bellatorem. *Esa.* 3. ac de Cyro affirmat: Apprehendi dexteram eius, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum veram. *Isa.* 45.

QVÆSTIO.

Quando bellum gerendum.

Non satis est scire, esse gerendum bellum; verum etiam illud considerandum, hoc maximè tempore, quomodo scilicet sit bellum gerendum? & ob quas causas. Sunt enim qui belli semina conquirunt, vt strenui videantur, qui muscas imitari videntur, quæ tantum in locis scabris consistere possunt, specula polita oderunt. *Bodin. lib.* 1. *de Repub. cap.* 5. Sunt, quibus aurum placet, propositæ sunt diuitiæ & facultates; domi consistere per egestatem nequeunt. *Tacit. lib.* 4. Sunt, quibus cupiditas nocendi aliis aut imperandi est proposita. *Sallust. in fragm. Cominaus lib.* 3. *Historiarum.* Habent causas leniculas alij armorum induendorum. Ab Æduis & Arcadibus sunt bella gesta propter apri caput: à Pyrrhis & Scotis propter canes erectos; à multis propter mulierculas abductas, aut iniuriã affectas. *Athen. l.* 3. *c.* 4. Melius & rectius Romani, qui dicũtur propterea fœlicia bella gessisse, quia iusta gesserunt & glorioſa, non tam exitu quàm principiis, quia non sine causa graui suscepta. *Liuius lib.* 5. *decad.* 3. Etiam laudantur in Historiis Lucullus & Scipio, qui dixerunt malle se vnum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. *Plut. in Lucullo. Iulius Capitolinus in Antonino Pio.* Neque enim Imperatori arma capienda, dum pacem agere licet. *Zonaras in Marciano*: neque temerè in acie versari, & manu cum hoste confligere oportet: quod immane hoc & belluarum simile. *Cic.* 1. *Offic.* Ideoque tum demum bellum gerendum, cum primum est causa iusta: quod hac, Imperatoria stat acies. *Theodosius ad Valentinianum in Cæsarum vita.*

Iusta verò causa est: propulsatio iniuriarum: defensio legum diuinarum: propugnatio finium, sed conueniens & iusta. *Demost. in Oratione de Rhod. libertate.* Et disciplinæ honestæ conseruatio: vt qui parere magistratui recusant, in officio contineantur. *Arist. Polit. 7. c.* 3 *Tacit. l.* 1. Secundò, quando pax non est pax, sed pactio seruitutis, & nimio pretio empta: potentem reddit hostem. *Sosymus in vita Arcadij & Honorij Cic.* 12. *Philipp.* Tertiò, cum res sunt ante repetitæ, impetrari verò non potuerunt. *Thucyd. l.* 1. *Cic.* 1. *Off.* Quarto, cum omnia illa rentata, quibus declinari bellum potest, nec amplius nisi in armis spes relinquitur; sapientes enim viri magis finem quàm initium spectare, & priusquam ad arma prorumpunt experiri omnia consilia solent. *Plut. in Annibale.* Postremò, quando bellum ante denunciatum & indictum est: id quod Romæ olim per Fæciales fieri solebat, qui nonnullis adhibitis testibus hastam in terram coniiciebant, cui bellum illaturi erant. *Liuius l.* 1. *decad.* 1. *Plut. in vita Camilli, Gellius l.* 16. *c.* 4. *Blondus l.* 4. *Pompon. Latus c.* 9. *Fenestella c.* 16. *Plinius de Viris illustribus, c.* 5. *Alexander ab Alexandro lib.* 5. *cap.* 3.

QVÆSTIO.

Per quos bellum gerendum? Quinam in militiam legendi?

Latius quæstio hæc patet: per quos scilicet bellum gerendum? Qui accersendi vt opem nobis in bello ferat. Est enim hic iudicio magno ac delectu opus: oportet diligenter legere milites, & enucleatim ascri-

ber-

bere, non temere: quia non vires, sed pondus habent, sine iudicio milites lecti, *Seneca l.6.de beneficentia, c.31.* & impedimento magis sunt quam auxilio, qui vel necessitate quadam, vel imprudentia, vel auaritia, promiscuè & confusè in malitiam cooptantur. *Liuius lib.9. Lipsius lib.5. cap.8.polit.*

Est verò hic spectanda primò ætas: & legendi adolescentes, qui non minore sunt septem & decem annis, nec maiores sex & quadraginta *Liuius decad. 2.l. 2. Polybius l. 6. Salustius in Iugurtha. Suet. in August. Cælius, l.10. cap.38. Vegetius de re militari l.1. c.4.* Rationes istæ sunt: quia primum iuuenes inde dicti, quod in re militari iuuare Rempubl. possint. Deinde parendo maturè imperare rectè discunt. Tertiò, melius est, vt exercitatus iuuenis causetur, ætatem nondum venisse pugnandi, quam doleat præteriisse. Quartò, discendi spacium habeatur: necesse est: quia non parua aut leuis ars est armorum. *Veget. de re militari lib. 1. cap.4.* Quod, si impuberes olim aut milites aut tribuni facti Imperatorum licentia, non magis Reipubl. commodo fuerunt: quemadmodum senes, necessitate ita flagitante, aliquando ita pugnarunt. *Plut. in Scipione, Alexander ab Alexandro l.1. c.20.*

Secundò, Natio consideranda: vbi quæstio se offert nobilis: Vtrum melius sit, milites peregrinos & mercenarios, an verò domesticos & indigenas esse; Pro peregrinis faciunt argumenta, quæ sequuntur. Quod primùm non esse tutum videtur, Principibus & magistratibus aliis subditos armari, propterea quod arma semel sumpta, non facilè deponunt, sed contra ipsos magistratus sæpè vsurpant. Secundo experientia ipsa testatur, non omnes æquè ad arma tractanda esse idoneos, sed nationem, nationem aliam hac in re superare: suppeditare hanc bonos equites: aliam bonos pedites. Tertiò, sunt meticulosi & timidi plerumque indigenæ: dum de vxoribus, liberis, ædibus & villulis suis cogitant: Quartò, Cyrus sapientissimus longinquos & peregrinos, vt equos, ita milites quoque oportere quæri censuit. Alexandrini nullos milites nisi peregrinos admiserunt: prudentissimi quique viri in ea fuerunt sententia, nihil mercatura illa nobilius esse, quam viri rei militaris periti parantur. *Plin.l.37. Veget. l.1.c.2. Xenoph.l.1.padia Cyri. Alex.ab. Alex.l.1. c.30. Iouius in vita Galeacij. Lipsius l.1.c.9.& 10.*

Verùm sunt plures rationes contra peregrinos pro indigenis. Et quidem 1. quod vilius constat erudire armis suos, quàm alienos mercede conducere. *Veget.l.1.cap.* 18. 2. Minus fidi sunt externi, mercede maiore fas & ius exuunt. *Corn. Tacit.* 3. Sunt contumaces & petulantes, regi se nolunt, ex libidine cuncta agunt. *Idem lib.* 4. 4 Facilè mouent seditiones ac tumultus, maximè cum ad prælium iam eundum. *Idem.l* 3.5. Quia non pro suis pugnant rebus, sed alienis cum est ad pugnam peruentum, fugiunt. *Idem l.*86. Graues & molesti sunt incolis: sunt deuoratores & populatores terræ, quam defendere debebant *Curt lib.* 3. 7. Imò sæpè regna & imperia ad se trahunt: deprehenditur verum, quod ille canit: Fraus fidem in paruis sibi præstruit: vt cum operæ pretium sit, cum magna mercede fallar. l 38. Testantur exempla Saladini in Ægypto, Longobardorum in Italia, Francorum in Gallia, Anglorum in Angua, Saxonum in Britannia: qui conducti mercede, electis incolis, ipsi regna occuparunt. Quemadmodum & Turcæ dominari cœperunt, cum à dissidentibus principibus Græcorum in auxilium sunt accersiti. *Bodin. l. 5. c. 5.* 8. Cum sunt peregrini & externi milites inter nationes varias, dissensiones magnæ, etiam rixæ de principatu & imperio oriri solent: vbi idem accidit, quod illis qui nauigant, dum inter se nauclerj de gubernatione contendunt. 9. Soluendis quoque stipendiis ærarium exhauritur; ad alienos pecunia transfertur. *Bodin.l. 5.c.5. de Rep.* 10. Verisimile est promptiores homines ad sua propugnanda, quam aliena esse. Probant hoc ipsum exempla plurimorum, qui freti exterorum auxiliis, defectiones magnas sunt experti: vt Scipiones in Hispania. *Liu.* 35. Siphax rex *apud eundem lib.* 30. & Pompeiani in bello Pharsalico. *Appianus.* Et Galli ad Mediolanum. *Guicciardinus. lib.* 10. Et Carolus Galliæ Rex octauus. *Arnold. lib.2. Gallicarum Historiarum* Etsi nihil esset aliud, contemni saltem ab his inquilini videntur: idque ægrè molestéque ferunt. Quod si verò omnino hi necessarij, danda opera, vt plus roboris nostri quàm externi militis in castris dux habeat. *Liuius lib.* 35. Et Romani diligenter illud obseruarunt, vt totius exercitus robur Romano ciue & Italo homine constaret. *Fulgos.lib.2.cap.1.* nec numerus amplior auxiliariorum ex peregrinis copiis, quàm ciuium esset. *Alexand.l.1.c.5.& 20.*

Cum autem externa auxilia accersenda, non inuriliter illud quæritur. Ex quibus nationibus maximè accersenda illa sint? Etsi verò in omnibus locis ignaui sint, sicut & strenui: tamen gens gentem in bello præcedit. Probantur maximè milites, qui ex locis & plagis temperatis veniunt, quia nationes soli vicinæ plus quidem sapiunt, sed minus sanguinis habent, ideóque constantia in his ac fiducia cominus pugnandi non deprehenditur. Contra Septentrionales populi remoti à solis ardore, sanguine largo redundant, ideóque nimis præcipites sunt in vulnera. Medium temperatæ plagæ homines tenent, mortem contemnunt, non destituuntur prudentia, seruant modestiam: quæ non solùm in consiliis, sed etiam dimicatione prodest. *Vegetius de re militari l.1.c.1.*

Tertiò, delectus quoque habendus in arte & conditione vitæ: nec malè quæritur, meliores ne ad militiam agricolæ & vinitores, an opifices sint: Pro agricolis plures faciunt: quia sub laboribus & odio tales nutriuntur: solis sunt patientes, deliciarum ignari, simplices & erecti animi, paucis contenti, mortem quoque minus timent, quia deliciarum in vita minus norunt. *Plin.l.18.c.5. Plato 2. de Repul. Plut. in vita Coriolani. Cato in principio de re rustica. Varro l.1.c.2. Veget.l.1 de re militari c.3.*

Verum nec opifices omnes excludendi: sed minus placent piscatores, aucupes, dulciarij, qui aliquid tractant ad gynæcea pertinens: conueniunt iis, qui, *vt Plautus in captiuis ait*, calceatis dentibus milites ad pugnam eunt. Probantur fabri ferrarij, carpentarij, macellarij, venatores, sed non omnium animalium & fugacium lepusculorum, sed ceruorum & aprorum. *Veget.l.1.c.7. Et in hunc Strencgius.*

Quartò morum quoque requiritur & vitæ probitas. Dici solet, in bello malum neminem esse, nisi qui malus non exiterit, sed contra prudentes sentiunt, qui 1. honestas idoneum militem reddit. 2. victorem facit virum, dum verecundia fugere prohibet. 3. ignarus aut improbus frustra, aut exercetur, aut in officio continetur. 4. ab omni virtute degenerat voluptatum assuetudine miles *Tacit.lib.2. Veget.lib.1. c.7.* Et experientia testatur. 5. Tum ab hostibus clades inferri, cum seruantur; per gratiam aut dissimulationem indicti tyrones: sunt qui in scortis & conuiuiis quàm armis & militaribus equis libidinem maiorem habent. *Salustius in coniuratione Catilinaria*: quibus ad populandos finitimorum agros, capienda pecora magna vis: nulla in acie ac signis collatis. *Liu.lib.* 39. Nec sine causa leges, quę de re militari agunt, vetant, admittendos in bello eos esse, qui status controuersiam sunt passi, criminosi, adulteri iudicio aliquo publico damnati.

Neque illud etiam inutiliter mouetur, vtrum melius sit pedites multos an equites habere? Pro equitibus ista faciunt: quod in campis & pugnis cito parant hi victoriam: sicut ad fugandum parati atque prompti: pedites contra in locis angustis, in fossis, paludibus, arboribus impeditis, montuosis valent, vt etiam propugnandis aut expugnandis ciuitatibus. *Tacit. de moribus Germanorum, Polyb. lib. 3. Veget. lib. 3. cap. 9. Iouius lib. 2. Historiarum. Machiauellus lib. 2. discuss cap. 18. Lipsius lib. 5. cap. 7.* Et quod rationes hæ bonæ, exempla testantur Persarum ad Thermopylas & in Heluetia, vbi in locis montuosis nullius fuerunt momenti equites; coacti prælium inire pedites sunt. Collatione ergo facta, magis Reipubl. necessarij pedites esse videntur; quod vbique possunt prodesse; deinde sumptibus & impensis minoribus & comparari & nutriri, quàm equites. *Vegetius lib. 2. cap.1.*

QVÆSTIO.

Quænam in belli Duce obseruanda?

Quemadmodum in belli materia rectè paranda, rati militum habendi: ita non sunt negligendi Duces & imperatores belli, quandoquidem sine Duce militaris turba, est corpus sine spiritu *Curt. lib.* 10. Et ferunt, Philippum Macedonum, Regem reprehendisse hoc nomine Athenienses, quod temerè & singulis annis nouos Deos creare: cum per totam vitam ipse non nisi vnicum bonum ducem, Phormionem scilicet, habuerit. *Patr. lib.7. de Republ. tit.2.* Et sunt hac ipsa in re controuersa & dubia non pauca, quæ agitari hodie solent.

Quæritur enim primo de genere, an in eligendo Duce familiæ splendor sit spectandus? Et sanè hoc optandum est illustres ac nobiles potissimum deligantur: quia prodest hoc plurimum ad authoritatem comparandam & conseruandam. Deinde parit amorem ac beneuolentiam apud milites. *Sesellius lib.2. de Rep. Gallia & regum officio.* Tertio, veri quoque simile est, fortes à fortibus creari, simile sibi simile gignere. *Aristot. polit. 1.c.4.* Quarto commodat plurimum æmulatio & memoria *Diodorus lib.* 44 Turpe dicitur ab his degenerare: *Plato in Menexeno.* At contra cætera si defuerint, quæ Duci necessaria, genus solum non spectandum videtur. Quemadmodum enim in nauigando gubernatio nauis non illi committitur, qui natalibus opibus aut fortuna cæteris antecedit, sed qui gubernandi peritia & vigilantia alios superat: ita belli administratio ei maximè committenda, qui reliquis fortitudine & sapientia antecellit. *Patr. lib. 9. de Rep. t.1.* Et virtutis est, non dignitatis ratio habenda in officiis mandandis. *Plut. in vita Sillæ, Sallustius in bello Iugurthino.* Neque tam homines considerandi, quam hominum actiones spectandæ. *Arist. Polit. 3.c.8.*

Itaque sic concludendum: vt tum habetur ratio dignitatis ac splendoris familiæ, cum moderato quis est primum ingenio præditus: deinde libenter, audit rei militaris peritos: tum iudicio, vt disceptata causa quod est optimum eligat: præterea non destituatur animi alacritate & promptitudine: postremò ferat ac patiatur adiungi sibi ciues prudentes, qui suppleant id, quod in eo forte desideratur. *Sesellius l.2. de Republ. Gallia.* Ita Themistocles obscurioribus ad gloriam natalibus fuit. *Plut. in eius vita* Et Iphicrates Athenienſis, vir militari scientia insignis, sed patre sutore natus. Quod cum quidam ei obiiceret: Meum, inquit, genus à me ipso sumit initium: tuum autem in te definit. Et Phocion, cuius pater cochlearia conficere, indéque victum quærere est solicitus. *Plut. in vita.*

Secundo, etiam Patria in Duce consideranda: vbi quæritur non incommodè, vtrum peregrinis sit hoc officium committendum? In negantem sententiam istæ sunt rationes: quod 1. Duces peregrini magnis stipendiis & præmiis conducuntur 2. Cum veniunt pleraque innouare conantur. 3. Non ita atque indigenæ, militi grati sunt: vnde factiones & seditiones oriuntur. 4. Adducunt secum suæ nationis homines, qui non secus, atque locustæ segeti indigenis dant damnũ. Postremo, non habent perfecta hominum ingenia, aut etiam cognitam & exploratã regionũ conditionem. *Arist. Polit. 5.c.3 Comminaus lib.* Melius itaque esse videtur: indigenam aliquem quàm peregrinum habere Ducẽ. Sed si hic desit, aliunde erit accersendus. Quemadmodum Carthaginenses Xantippum Spartanum Ducem elegerunt: qui ingenti præmio Romanos vicit. Et Athenienses elegerunt ducem Heraclitum Clazomenium *Ælianus l.14. Patricius de Republ. 9. c.2.* Et Artaxerxes Persarum Rex. Ægypto bellum illaturus, Iphicratem Athenienſem Ducem quæsiit. *Plut.* Nec ita male: quia maior sæpè auctoritas peregrinorum, quam domesticorum. Magis honoratur extra patriam, quam in illa, homines. D. Thomas in Matthæum, Minor est ibi inuidia, & æmulatio, vnde factiones & conventiones oriuntur *Bodin.lib. 6. de Repub. c.8.* Tertio, neque ætas negligenda, & quæri posse vtiliter videtur, sanus ne sit senex an iuuenes bellò præficere? Pro senibus faciunt quæ sequuntur: quod maius mens est & intellectus *Arist. Polit. 7.c.16.* ætate homines

prudẽ-

prudentiores, vsu tutiores euadere affirmat. Habent tertium quasi oculum experientiam, qua rerum principia & euentus facilè percipiunt. *Plut. l. 3. de Republ.* Maior quoque in Senibus authoritas est. *Plut. in libello, An seni Respub. gerenda.* Contra ab Adolescentum stant partibus ista: quod senes sint meticulosi, ac timide gelidéque omnia administrant. *Plato in Antiocho. Arist. Rhet. 2. c. 12.* Sunt deinde morbis variis obnoxij, imo senectus, vt ille ait, ipsa morbus est: fortes contra adolescentes. *Arist. ibid.* 3. Ab excellenti quoque & eximia virtute ætatis progressus non est expectandus. *Cic. 5. Phil.* 4. Et, si expectanda sempet ætas, sæpe magna indoles virtutis extincta prius fuisset, quam Reipub. prodesse potuisset. *Cic. ibid.* Nec (postremo) exempla desunt illorum, qui adolescentes res magnas gesserunt: vt P. Scipionis Africani, Cn. Pompeij, Alexandri Magni, Annibalis, Augusti Cæsaris, qui adolescens, penè puer interfecto Cæsare, Rempub. defendit. *Cic. 5. Philip. Plin. de viris illustrib. Plut. in vitis Illustrium Græcorum & Romanorum.*

Quartò, est & illud coniunctum cum dubitatione, & controuersum inter Aristotelem & alios. Vtrum rei militaris peritia potius, quam virtus in Duce spectanda. Pro rei militaris peritia faciunt: quod primum Ducis officium melius scientia quam virtute perfici videtur. 2. hac ipsa victoria comparatur. 3. Quemadmodum Leo est fortis & tamen rapax: ita Dux peritus etiam non bonus esse potest. Exempla hæc testantur Syllæ, Marij, Antiochi, aliorum. *Arist. Pol. 5. c. 9. 4.* Peritia illa dimicandi audaciam nutrit. Neque facere quisquam metuit id, quod bene sese didicisse nouit. *Veget. l. 1. c. 1.* Postremo imperitia cladium magnarum sæpè causa est. Exemplo sit Xantippus *lib. 1. apud Polyb.* cladis Cannensis autor.

Contra, pro virtute afferri possunt: quod vbi virtus est ac morum probitas, conciliatur reuerentia & amor Ducibus. Deinde ad imitationem excitantur plurimi. Tum longè plus effici potest consilio, quam sola scientia virtute destituta. Quod in Alexandro, Scipione, aliis multis videre licet. *Sesellius l 2. de Repub. Gallia.* Præsentem denique opem Dei probitas habet: qui neque gladio neque hasta præliantes seruat. 1. *Regum.* 12.

Sit ergo in Duce commendata maximè virtus. Sit hic primò prudens, quando quidem vnicum rectum consilium magnam militum multitudinem vincit: maiora in bello animi, quam corporis viribus peraguntur. *Xenophon. lib. 1. Padia Cyri.* Ideoque solos prudentes esse fortes Agesilaus dixit; mandauit suis, vt in prælio vnicum Epaminondam Ducem sapientem obseruarent & interficerent, quod hoc sublato, reliquam turbam superari facilè posse statueret. *Plut. in apoph. Laconicis.* Neque quicquam est pulchrum quam vt miles strenuè factis, ductor, prudenter consultis exultet. *Ammianus Marcellinus lib.* 17. Et hæc virtus in Pericle, Iphicrate, Arato, Annibale prædicatur.

Secundò, sit diligens, vigilans, laboriosus, eo quòd publica videtur iniuria, cum ipsius culpa aliquid in bello euenit. *Veget. lib. 3. cap.* 16. Hostium consilia sentiat, propterea quod magna iactura conditiones & consilia hostium ignorantur. Neque vlla pecunia rectius collocatur, quàm quæ in exploratores collocatur. *Polyb. lib. 3. Xenophon, lib. 6. Plut. in Aristide & Themistocle.*

Tertiò seuerus sit, & omnes culpas militares legibus vindicet: nulli errantium ignoscere credatur. *Veget. lib. 3. cap.* 10. Ita enim primò autoritas conciliatur: deinde melius res militares geruntur parendo imperio Ducum quàm sciscitando. *Cornel. Tacit. in Ottone.* Nec malè tria boni militis officia constituuntur: corpus habere validum, animum ad imperia paratum, arma apta. *Liuius l. 44.* Vbi seueritas abest, tumultuosè ac perturbatè omnia fiunt: disciplina eneruatur: res hostium augentur. Claruit hac virtute M. Curius, *Valer. Max. lib. 6. cap. 53.* Papyrius Cursor, *Eutro. lib. 2.* Alexander Seuerus Imp. *Lamprid. in Seuer. Maximi* Scipio, qui in castris Hispanicis mercatores, meretrices, diuinatores eiecit: nihil, nisi quod necessarium in castra importari, in his non nisi paucos lixas ac calones esse voluit. *Appianus de bello Hispanico*, Paulus *Diaconus Histor. 3. Liuius 57. Florus lib. 2. cap.* 18.

Verùm danda hic opera est, ne quid nimis. Parum enim fidos nimis acerbi Duces inueniunt milites. Quemadmodum hoc Lucullo accidit, qui à militibus suis hac de causa est desertus. *Plut. in vita.* Et Caio Carboni, qui interfectus est à suis. *Val. Max. l. 9. c. 7.* Et Quintillo Varo à Gallis occiso. *Dion. in Augusto* Et Alexandro Mammææ filio imperatori, qui hanc ipsam ob causam interemptus à suis est. *Iustinianinus in Cæsaribus.*

Quartò, si taciturnus, occultet sua consilia. Vinculum enim optimum est rerum gerendarum publicarum Taciturnitas. *Valer. Max. l. 1. cap. 1.* Tutissimum creditur in expeditionibus, facienda nesciri. *Veget. de re militari, lib. 3. cap. 7.* Claruit hac virtute Iason, Pyrrhus, Aratus, Q. Metellus Pius: & parentum nostrorum tempore Mauritius Saxoniæ Elector, qui ne pileum quidem suum se retenturum dixit, si nosset arcana illum sua scire.

Quintò, continens sit & Temperans. Neque enim potest exercitum is continere Imperator, qui seipsum non continet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse Iudices non vult. *Cic. pro Lege Manil.* Neque etiam meditari aut agere fortia possunt, qui voluptates admittunt. *Ælianus lib. 4. variarum histor.* Commendati propter hanc virtutem fuerunt Agesilaus, Agis, C. Fabricius, M. Cato, P. Scipio Africanus. *Plut. in Agide, Catone & Pyrrho Val. Max. lib. 4. cap. 3. Florus l. 4. c. 3. Frontinus l 4. c. 1. Eutropius l. 4. c. 7.*

Sextò, & fortis sit Dux, necesse est: quia melior est exercitus ceruorum, Duce Leone, quàm Leonum, Duce ceruo. Et cùm exemplo non minùs quàm legibus homines ducantur, animosi & fortes reddantur milites, cum Duces suos fortes conspiciunt. Exemplo sunt Cyrus Persarum Rex, Alexander Magnus, Demetrius Poliorceres, Pyrrhus, Romanorum & Athenienſium Duces plurimi.

BELLI GERENDI RATIONES, quædam prolixius descripta.

Admodum necesse est, vt quæ circa belli gerendi studium accidunt diligenter inspiciantur: potest autem fieri vt in singulis circumstantiis recte collimetur, si quis animo præsenti quod proponitur faciat. Quòd verò in bellicis rebus minoris sint momenti, quæ manifestè & cum violentia perficiuntur; quam quæ cum dolo & opportunè fiunt, facilè, potest, si quisquam velit ex illis quæ iam facta sunt cognosci. Deinde quòd in illis quæ opportunè geruntur plura sint per errorem quàm rectè facta, ne id quidem ex his quæ contingunt, difficilè fuerit intelligere. Etenim nemo dubitat plurima errata per Imperatorum committi ignorantiam & socordiam. Itaque quis sit eiusce constitutionis modus iam est considerandum. Quæ sine certo proposito in rebus bellicis fiunt, haudquaquam cõuenit vt gesta dicantur, sed magis fortuiti euentus & casus. Illa propterea quod certa ratione non nituntur, relinquenda sunt: declaranda verò quæ destinato geruntur proposito. De his nũc loquimur. Quoniam verò quodcumque factum determinatum habet tempus, spatium & locum, egétque occultatione & certis constitutionibus: denique refert per quos, cum quibus, & quo pacto fiat. Manifestum est, quod qui singula hæc considerat, à scopo non aberrat: si verò ex illis aliquid neglexerit, vniuerso proposito fraudatur. Sic enim natura, ad infortunium consiliorum causandum, ex singulis partibus vnam, eámque vulgarem & quamlibet, si negligatur, efficacem reddit: ad hóc verò vt quid rectè perficiatur, vix cunctæ illius partes adhibitæ sufficiunt. Quapropter non debent Imperatores aliquid ex huiusmodi conatibus, & consiliis negligere. Principium autẽ eorum quæ diximus, silentium est: vt neque propter gaudium, si spes quædam inopina affulgeat, neque propter metum, neque ex consuetudine, vel amico affecto, cuipiam extero, sed solis illis de conatu suo communicent, sine quibus quòd propositum est, ad finem perducere non poterunt: & his quoque nonnisi dum vniuscuiusque necessitas cogit. Silendum autem est non lingua tantùm, sed multo magis & animo. Etenim multis hoc accidit, vt consilia sua, quæ voce celarunt aliquando demonstratione indiciorum, nonnunquam & factis aperuerint. Deinde necesse est, vt nocturna & diurna itinera, & quomodo illa non modo per terras, sed & per mare conficiantur, non ignorent. Tertium & maximum est, vt *opportunitatem temporis*, ex circumstantiis cognoscant, possuntq; illam iudiciosè coniicere. Quin neque *modus agendi*, modici faciendus est, per hunc enim plerumque accidit, vt quæ impossibilia videntur, possibilia; & quæ possibilia esse solent, impossibilia fiant. Postremò contemni non debent *pacta*, & quæ pactis sunt annexa, & *dilectus*, per quæ & cum quibus quod decretum est perficitur.

Prædictorum verò alia exercitio, alia ex historiis, alia per experientiam rectè dispositam considerantur. Optimum quoque fuerit & *vias*, & *locum*, quo proficiscendum sit, denique & loci naturam non ignorare. Præterea *per quos*, & *cum quibus* sit *agendum*, deinde & accuratè *rem ipsam* videre, nec quibuslibet credere. Hi verò qui ducuntur ac reguntur, in eiusmodi negotiis semper illis fidem adhibere debent, à quibus ducuntur. Opus est item cognitione mathematum ac theorematum, maximè verò Astrologiæ & Geometriæ: quarum opus quidem haud multum ad hunc vsum confert: vsus verò magnoperè & magnificè ad prædictas rerum mutationes cooperari potest.

Summa autem illius necessitas, circa nocturnas & diurnas meditationes versatur. Etenim si illas perpetuo pares esse contigisset, nihil prorsus negotij res ista postularet, sed omnibus communis esset illius scientia. Verùm quoniam prædicta non modò inter se, sed & in se ipsis differentiam habent necessarium esse liquet, vt vtrimque quæ sint incrementa, & quæ diminutiones cognoscatur. Etenim quomodo profectiones, & tam nocturnæ, quàm diurnæ adimpletiones cognosci poterunt, nisi prædictorum differentia consideretur? Atqui nihil ex his quę temporis momenta concernunt quisquam assequi poterit, sine horum experientia: sed necesse est, vt iam tardius, iam citius quàm par sit agat. Maiorem autem defectum habet in hisce duntaxat rebus citius quam tardius rem aggredi. Etenim qui determinatum tempus excedit, spe quidem sua fraudatur: at quod factum est, post aliquod interuallum agnoscens, adhibita cautione resarcire potest: qui verò tempus opportunum præuenit accedens & innotescens, non solum non consequitur quod volebat, sed & de tota rei summa periclitatur. Dominatur quidem occasio in cunctis rebus humanis, maximè verò in bellicis. Debet igitur dux exercitus perspicuè cognoscere solstitium æstiuale, æquinoctia, & intermedias dierum ac noctium tam auctiones quàm diminutiones. Sic enim duntaxat secundum rationem commensurare potest, quæ tam mari quàm terræ perficienda veniunt, &c. *Pol. hist. lib. 9.*

Alexandri successores & horum posteri ad Pyrrhum vsque hoc vsi sunt proposito, vt contra hostes manifesta dimicatione alacriter pugnarent, & cuncta facerent, quæ pertinerent ad armorum conflictum: ciuitatibus verò peperciſſe, propterea quòd expugnatores & victores illarum potius victi essent: & quod hac benignitate apud victos in pretio haberentur. Etenim ea disperdere quorum gratia bellum instituitur, ipsúm relinquere, incurabilis est insaniæ opus. *Pol. hist. lib.* 17.

Plurima in bellis gesta experientiam rerum; rursus imperitiam generant. Magnum quidem est eum qui victoriæ principium nactus est illud in consequentes euentus extendere: multo autem maius est, eum cui priores conatus non successerunt: apud se manere & considerare infelicium vecordiam, illorúmque errata diligenter obseruare. Videmus enim sæpenumero eos qui primas consequuti videntur, paulò post omnibus in vniuersum frustrari, rursus qui initio prolapsi iudicabantur,

cabantur, vice versa cuncta ibi propria restituisse industria. *Polyb. hist. libro* 11.

¶ ADAGIA.

Dulce bellum inexpertis.

Sunt quadam in mortalium rebus, quæ quantum habeant discriminis malorum, non intelligas, nisi facto periculo.

Multa in bellis inania.

De inani suspicione aut pauore sine causa orto, quem Græci, ματαιόδοξον vocant.

Non licet bis in bello peccare.

In rebus periculosis non tutum est labi. Nam si semel erretur, actum est de summa rei, nec est secundo errori locus.

Initium Belli.

Vbi quis prior lacessit iniuria, seu conuitio.

Talia gignit bellum.

Nihil profert bellum præterquam mala omnis generis.

Bello parta.

Vbi quis immodicè insumit. Solent enim bellatores celerius ac si sit ereptum mere profundere, si quid hostibus sit ereptum.

Æqua concertatio.

Quum significabimus duos ex æquo paratos ad disceptandum ῥιπάνως, licebit accommodare carmen illud:

Τῷ μὲν δὴ χεῖράς τε καὶ ἔγχεα ὀξύεντα,
Αντίον ἀλλήλων ἔχετην, μεμαῶτε μάχεσθαι.

Id est.

Illi inter se iamiam pugnare parantes,
Obtendunt paritérque manus præacutáque tela.

Imperator bonus & idem robustus miles.

Refert Plut. *in Comment. de fortuna Alexandri (si modo is liber illius est) cum in conuiuio propositum esset, quinam inter versus Homericos maxime probandus videretur, aliis præferentibus, Alexander huic carmini palmam tribuit, quod extat Iliad. γ.*

Αμφότερον βασιλῆα τ' ἀγαθὸν κρατερόν τ' αἰχμητήν,
Dux bonus ac miles strapollens viribus idem.

Omni certaminis genere.

Cum innuemus omni certaminis genere congressum (velut si quis dicat in omni disciplina disputatum acriter) conuenit illud:

Πύξαι, παλαμοσύνη τε καὶ ἅλμασιν, ἠδὲ πόδεσσιν.
Et pugnis pedibusque & saltibus atque palæstra.

Item, vbi quis ostendit, se nullum detrectare certamen, sed ad quodui, ingenij experimentum paratum esse, conuenit illud:

Δεῦρ' ἄγε πειρηθῶμεν, ἐπεὶ μ' ἐχολώσατο θυμῷ,
Ἠὲ πόλῃ, ἢ καὶ πεδίοιο μετ' ἀσπίδος ἠὲ καὶ ἔγχεος.

Id est.

Huc age quandoquidem grauiter mihi conscia mens est,
Qui volet experiatur pugnis sine palæstra,
Sine pedum cursu malit, nihil ipse recuso

Cedendum multitudini.

Qui suadebit, non esse pugnandum, vni cum multis & vbique multitudini morigerendum, adducet illud.

Ἀλλάων αὐτὸς ἀεικέα πότμον ἐπισπῇ.
Εἰ πλεόνεσσι μάχεσθε.
Accerset mox ipse sibi crudelia fata,
Si multis pugnare velit
Ἀργαλέον δὲ.
Ἀνδράσιν ἢ πλεόνεσσι μαχήσασθαι θεὸν ἄλλον.
Cumpluribus arduum est
Depugnare viris inter conuiuia solos.

Apud Homerum Iliad. χ.

Οὐ μὲν μὴ φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πῆξαι,
Ἀλλ' ἰθὺς μεμαῶτα εἰς στῆθος ἕλκεσον.

Hoc licebit usurpare, cum quis non detrectat apertum certamen.

Bellum Archidamicum

De bello sano & crudeli, & in quo funditus omnia tolluntur, accipi potest.

Omnibus armis præsidiisque destitutus.

Hominem inermem, & omnibus destitutum præsidiis indicamus hoc versu, qui est Iliad. φ.

Γυμνὸς, ἄτερ κορυθός τε καὶ ἀσπίδος, οὐδ' ἐχεένηχος. *Id est.*
Et clypeo, simul & galea nudatus, & hasta.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Bellum à Deo mittitur propter peccata populi, ideóque pœna peccati est, *Leuit.* 26. *versic.* 24. 25. *Deut.* 28. *versic.* 36. 49. *Iudic.* 2. *versic.* 13. & 3. *versu.* 1. 8. & 4. *versu.* 1. & 6. & *versu.* 10. *versu.* 1. & 13. *versu.* 1. 1. *Regum* 8. § 3. *Esa.* 3. 25. *Ierem.* 5. 15. Bellum quomodo gerendum. *Deut.* 20. *versu.* 10. 11. 12. & 23. *versu.* 9. Deo authore & consulto suspiciendum est: Exempla, Israëlitæ, *Iudic.* 1. *versic.* 2. & 20. *versic.* 18. Saul, 1. *Sam.* 14. 37. & 28. *versu.* 5. 6. *Dauid*, 2. 5. 2 & 30. & 8. 2. *Samuelis* 5. 19. 1. *Paral.* 14. 10. Bella improbante Deo suscepta non succedunt. Exempla: ab Israelitis. *Numer.* 14. *versic.* 34. 44. 45. *Deuter.* 1. *versic.* 33. 44. Achab. 1. *Reg* 22. *versic.* 17. 35. Bellorum à fidelibus susceptorum & diuina virtute confectorum exempla: Ab Abrahamo, *Genes.* 14. *versicul.* 14. 15. 16. Hebræis. *Exod.* 17. *versic.* 9. 10. 11. *Num.* 31. *versu.* 7. *Iesu.* 6. *versu.* 20. & 7. *versic.* 4. & 8. *versu.* 4. 24. & 10. *versu.* 11. 42. Iuda, *Iudic.* 1. *versic.* 4. Iuda & Simeone fratre eius, *versu.* 16. Barac. 4. *versu.* 14. Gedeone, 7. *ver.* 7. 16. Abimelech, 9. *versic.* 42. 43. 45. 52 Iephte, 11. *versic.* 32. Samsone 14. *ver.* 19. & 15. *versic.* Familia Dan. 18. *versic.* 11. Beniamitis, 20. *versu* 21. 25. Israëlitis, *versic.* 35. Philisthæis, 1. *Sam.* 4. *versic.* 10. Israëlitis, 7. *versu.* 8. Saule, 1. *Sam.* 11. *versic.* 11. & 15. *ver.* 5. 6. Ionata, 14. *versu.* 11. 12. 13. 14. Dauide, 17. *versic.* 48. 2. *Samuel.* 5. 17. 25. Iuuenibus Beniamitis, 2. 15. Famulis Dauidis, *versu.* 31. Ioabo, 10. *versu.* 9. 13. & 18. *versu* 14. Achabo. 1. *Regum* 20. *versic.* 20. 29. Ioram, Iosaphat & Edom, 2. *Regum* 3. *ver.* 6. 7. 9. 24. Samana, 6. *versu.* 24. & 7. *versu.* 6. &c. Ioas, 14. *versu.* 3. Ieroboam 16. 17. Ezechia, 18. *versu.* 8. Abia, 1. *Paralip.* 13. *versu.* 17. Asa, 14. *versu.* 12. Iosaphat, 20. *versu.* 23. 24. 25. Phacee, 28. *versu.* 6. Iudith, *Iudith.* 16. *versu.* 7. 8. 9. 10. Iuda Machabæo, 1. *Machab.* 3. *versu.* 10. 11. & 4. *versu.* 13. 14. 15. & 5. *versu.* 7. 3. Ionatha, 9. *versu.* 49.

Bellare, Bellandi dexteritas à Deo, *Psal.* 18. 2. 5. 144. 2. Bellum spirituale, *Rom.* 13. 12. 2. *Cor.* 10. 4. *Ephes.* 6. 11. *Gal.* 5. 17.

¶ PROFANA EXEMPLA.

Quantis oculis, quam varia fortuna bello Peloponnesiaco per XXVII. annos Athenienses & Lacedæmonij inter se ob Græciæ dominatum concertarint, & suis discordiis omnem reliquam Græciam implicauerint, *leges apud Diodor. Sicul. lib.* 12. & *Thucydidem.* Tandem Lysandro duce victi Athenienses vrbem dedere.

Thessali æterni Phocensium hostes, quos vt sacro bello grauissimè afflixerunt: ita ab iisdem multo ante magnis affecti sunt sæpè cladibus. *Pausanias in Phocicis.*

Lacedæmonij cum Messeniis vicinis bella gesserunt. *Pausanias in Messeniis.*

Eo bello, quo Hierosolyma orientis olim clarissima excisa sunt, nihil magis funestum ciuitati fuit & exitiale; quàm Eleazari & cæterorum Ducum discordia: Horum dissidium non minùs obsessam malorum dirum intus attulit, quam foris Romanus hostis, qui mœnibus hærebat. *Ios. l.* 7. *cap.* 2.

Germani veteres nunquam vel ad consilium, vel ad diem festum nisi armati conuenisbant: in consiliis assensum, suum armorum crepitu declarabant. *Tacit. l.* 2. *c.* 1.

C. Iulius Cæsar à nulla belli occasione, ne iniusti quidem ac periculosi, abstinuit, tam fœderatis, quam infestis ac feris gentibus vitio tacentibus. *Sueton.*

Bellum Naxij & Milesij, Neæræ causa vxoris Hypsicreontis gessere. *Plutarchus.*

Bella, vtriper fœtiales indicta fuerint apud Romanos, consule. *Alex. ab Alex. l.* 3. *c.* 3.

Antiquitus bellum suscepturi Fecialem mittebant, qui arietem adductum in hostium fines immitteret hoc significans pacto, currentem & agros illorum hostibus compascuos fore. *Diogenianus Erasmus in adagiis.*

Veteres Poëtæ, qui rerum vim ac naturam sagaciſſimè perspexerunt & aptissimis figmentis adaptauerunt adumbrarúntque, tradidere bellum ab inferis immitti, idque Furiarum ministerio; neque quamlibet Furiam ad hoc negotij conficiendum esse idoneam. Diligitur omnium pestilentissima, cui nomina mille, mille nocendi artes. Hæc innumeris armata colubris, tartarea buccina præcinit. Pari insano tumultu complet vniuersa. Bellona furiosum quatit flagellum. Furor impius, ruptis omnibus vinculorum nodis, euolat horridus ore cruento. Grammatici bellum κατ' ἀντίφρασιν dictum volunt, quòd nihil habeat neque bonum, neque bellum: nec alia ratione bellum esse bellum, quàm Furiæ sunt Eumenides. Alij malunt à bellua deductum, quòd belluarum sit, non hominum, in mutuum exitium congredi. *Erasmus Roterod. in prouerbio: Dulce bellum inexpertis. Chil. 1. ad. 4. cent.* 1.

Epho. ait, quum Lacædæmoniorum rex polliceretur, se funditus euersurum quandam ciuitatem, quæ sæpenumero Lacedæmoniis exhibuerat negotium: non permiserunt dicentes: nequaquam abolebis, neque subuertes iuuenum cotem. Vrbem infestam appellabant cotem iuuentutis quod per eam iuuentus acueretur ad bellandi peritiam. *Plut. in Lacon. Brus. l.* 3. *c.* 15.

Alphonsus rex, Aliquot ei ciuitates quum ab Eugenio pontifice oblatæ essent dono, eo quod Picenum armis suis sedi Romanæ recuperatum esset, Alphonsus cum has repudiasset, respondit, se nequaquam quæstus aut prædæ, sed Ecclesiæ gratia hanc expeditionem suscepisse. Innuit, autem, non alia ob causam, quàm pro aris & focis, hoc est pro salute patriæ, & religione conseruanda, bellandum esse. *Panor. l.* 3. *de reb. gestis Alphonsi.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Primum omnium *Equi* Hieroglyphicum belli signum est charissimo Virgilij testimonio, dicentis: *Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.* Et duellicam equorum prolem Lucretius appellat. *Pier. Valer. lib.* 4.

Bellum etiam hieroglyphicè significat *Aries*, qui tantum ferocitatis habet, vt simul ac cornua accreuerunt, pugnacissimus fiat: neque alios tantùm sui generis lacessit, sed homines etiam impetit atque in bellum prouocat. Olim inducturi bellum cupiam *Arietem* per Fecialem præmittebant, quem in hostium fines immitterent. *Pier. Valer.* 10.

Sagum quoque, cum militare omnino sit indumentum; cuius scientia est vsus expeditiorem ad itinera & negotia hominem reddit, pro bello poni solitum est. *Pier. Val. l.* 40.

Apud Carthaginenses, genus intractabile bello, *Hasta*, belli erat indicium. Hinc quum bellum velle se cum Romanis professuri essent, Romam ad eos hastam suæ voluntatis signum miserunt. *Pier. Valer. lib.* 42.

Lacones Venerem, quam vocant μορφὰν, armatam colunt; quin omnes etiam deos deásque hac figura fingunt, vt lanceá teneant; hac imagine significantes, omnes esse bellicâ virtute præditos. Quoniam nihil ducebant turpius ignauia, nihil bellica virtute pulchrius, tali specie proponebant Deos suos, quales cupiebant esse ciues. Ac cæterorum

Græcorum

Græcorum Theologia faciebãt Deos, otiosos & quietos, eosque fingebant gestu recumbentium. Porrò quum archetypus omnis honesti petendus sit à numine, periculosum est Reipublicæ tales facere Deos, quales si quis imitetur, inutilis aut pernicios⁹ sit Reipub. futurus *Plut in La.on.*

¶ Scriptores.

De re militari. *Ælianus Græcè & Latinè, Theodoro Gaza interprete. Arrij Menandri l.4. Cato Censor. M.T.Cic: Æmilian. Macer. Tarẽtini Paterni l.4. Frõtinus, Modestus, Fl. Vegetius Latinè qui Germanicè à quodã redditus est, & à Tizodi profi. Caietano l. talicè Iacobi Comit. Purlili l.2. Roberti Valturij lib.12. Maphæus Vegius. Cornazanicuiusdam l.7. metris Italicis conscripti. Ioan. Carnotensis l.6. Isidorus l.18. Etymologiarum* De re militari & instrumentis bellicis, *Leonardus Fortius Græco fermone vulgari Militare enchiridium Io. Surgeti.* De disciplina Turcicæ militiæ *Paulus Iouius Italicè & Latinè, Fr. Nigro interprete.* De bello. *Stobæus serm.48. Flori leg. Grac.169. Vincent. Bell.3.5.12. Octau. Mirand. Ge. Maior ex poëtis. Coruin. in Apoph. Petr. Lagnerius ex Sic. Sarcerius ex Augustino, Rainerius Lumen animæ par.2.c.27. Iacob. Mag. in Sophil.3.3.22.*

De bello & militia, militúmque generibus, aliisque huc pertinentibus lege, *Alexandrum ab Alexandro lib.6. cap.22. Seruium Honor. lib.8. Æneid. Budæum l.1.§.1. ff. depositi Blondum l.1. Triumphantis Roma. Platonem de leg. l.* 1. De ratione veterum belli indicendi *Liuius l.1. Dec.* 1. *Plutarchus in Numa & Camillo. Item Problemate* 62. *Dionys. Halicarn. l.2. A Gellius l.16.c.4. Seruius Honor. l.*10. *Æneid. Fenestalla c.9. &* 10. *de Sacerdotiis Romanis, Pompon. Latus cap. 9. eodem titulo. Alexand. ab Alex. l.5. cap.4. Blondus l.4. Triumph Rom. Volaterranus Philog. cap.* 30. *de more antiqua militia.*

Belli ciuilis inter Pompeium & Cæsarem historiam breui compendio expos⁹erunt *L. Florus l.4.c.2. Suetonius in Cæsar. cap.8. Xiphilinus Dion. abbreuiator in Cæsare & Pompeio. Eutropius lib.6. Vberius verò & fusius Plut. in vita Pom. & Cæs. Appian. Alexand. l.1. bellorum ciuilium. Lucanus poëta lib.* 10. *Pharsalia.*

Bellum sociale ex professo scribunt *Appian. l.1. Abbreuiart. Epit.* 71. *Florus l.3.c.*10. *Eutrop. l.5.c.2. Orosius l.4. c.*18. *Sabellic. l.1. Ennead.* 6. *Ferculphus T.1.l.6. cap.*12. Meminerunt *Plut. aliquoties in Sylla. in Sertorio. Plin. de viris illustribus in Metello Pio & in Sylla. Val. Max. l.8.c.6. De Q. Vario Trib. Plin. natur. hist. l.33.c.*1. Scribit, originem belli socialis cepisse ex inimicitia Cepionis & Drusi ex annulo in auctione venali. Meminit etiam *Aurel. August.* inter grauior. Rom. calam. *l.3.c.*7. atque rursus *cap.26. lib. eius.* vbi exemplis docet concordiæ templum seditiones superioribus grauiores ferè fuisse secutas.

Bellum pyraticum gestum est eo anno, quo Cicero ædilis fuit, Anno vrbis conditæ 685. *Scribitur à Plutarcho in vita Pompeij, Floro l.3. c.6. Abbreuiator. Epit.* 99. *Velleio Paterculo volumine posteriore. Orosio l.6. c.*4 *Eutropio lib.6.c.*4. *Plinio de viris illustribus cap. vltim. Sabellico Enn.* 6. *lib.* 4. *Cicero attingit in orat. pro lege Manilia. Plin. l.*7. *c.*25. *&* 26. *& l.*37. *cap.*2. *Valerius Maximus lib.*18. *c.*16.

De bello, quo exercitus Romanus in Caudinis furcis sub iugum missus est præter *Liuium* scribit quoque *Sabellicus aliquot libris Enneadis quartæ. Florus, l.1.c.*16. *Orosius l.3.c.*15. *Eutrop. l.2.c.2. Plinius de viris illust. in Ponticis.* Memnerunt autem deditionis, qua deditus fuit Postumius, *D. Aug. l.3. ciuit. Dei, cap.*17. *Valerius lib.5. cap.* 1. *Gellius l.* 17. *Plut. cap. vl. cap.6. par.*

Consule etiam locum de Pace.

Benedictio.

BIBLICI LOCI.

Benedictio, Græcè *εὐλογία, εὐφημία*, Hebraicè *Baracha* Genes. 33. 11. Psalm. 37. Prouerb. 10. 6. 22. à verbo *Barac*, precatus est, benedixit, beatum prædicauit, flexit genu. Hinc *βέχω*, flecto: & Latinum precor. *Berec*, genu, quod flectitur in salutando & valedicendo.

Benedico, beneloquor, duas habet separatas dictiones, & construitur cum tertio casu *Cicero pro Sestio*, cui benedixit vnquam bono? benedixit? imò & quem, &c. Nonnunquam vna est dictio, quæ in sacris literis varias significationes obtinet. Bene dico sumitur aliquoties, pro scienter, peritè & ornatè differo. Bene dicere (*inquit Cicero*) est atticè dicere. Benedicta, bona verba, placida, beneuolentiæ plena, quibus opponuntur, Maledicta. *Terent. in Phorm.* Benedictus si certasset, audisset bene. Benedicta etiam diuisis dictionibus dicuntur, quæ commodè, prudenter & appositè efferuntur. *Cicero, de claris oratoribus*, Philosophia mater est omnium bene dictorum, beneque factorum.

Benedicere, pro gratias agere, *Genes.* 14. 20. *&* 24. *versic.*27.48. *Exod.*18.10. *Deut.*8.10. *Iudic.*5. *versic.*2.9. *Ruth.*4.14.1. *Sam.*9.13. *&* 25. *versic.*32.39.2. *Sam.*13 25. *&* 18.28. *&* 22.47.1. *Reg.*1.48. *&* 5.7. *&* 8.15. *&* 10.9.1. *Paralip* 16.36. *&* 29. *versic* 10.20.21. *Paralip.* 2. 12. *&* 6.4. *&* 9.8. *&* 20.26. *&* 31 8.1 *Esr.* 7.27. *Nehem.*8.6. *&* 9.5. *Iob.*1 21. *Psal.*6.7. *&* 26.12. *&* 34.1. *&* 41 14. *&* 63.5 *&* 66. *versic.*8.26. *&* 68. 20. *&* 72. *ver.*18.19. *&* 96.2. *&* 103. *versic.*1.2.20. *&* 103. *versic.*20. 21.22. *&* 104. *versic.*1.35. *&* 106.48. *&* 113.2. *&* 115.18. *&* 119. 12. *&* 124.6. *&* 134.1. *&* 135. *versic.*19.20.21. *&* 144. 1. *Ezechiel.* 3. 12. *Daniel.*2. *versic.*19.20. *&* 3.95. *&* 4.31. *Zachar.*11. *Matt.*14.19. *&* 26. 26. *Marc.*6.41. *&* 8.7. *&* 14.22. *Luc.*1. *versic.*64.68. *&* 2.28. *&* 9.16 *&* 24. *versic.*30.53. *Rom.*1.25. *&* 9.5.1. *Corinth.* 13.16.2. Cor. 11.13. *Ephes.* 1. 3. *Iacob.* 3. 9.1. *Petr.*1.3. *Apoc.*4. *&* 5.12. *&* 7.12. pro benefacere indigentibus. *Prouerbiorum* 11.25. Benedicere sibi ipsi, pro sibi applaudere & gratificari, *Deuteron.*29.19. *Ps.*49.19. *Esaia* 65.16. benedicere calici, pro sanctificare & consecrare, 1. *Cor.* 10.16. Benedicere, pro bene precari, *Genes.*47. *vers.*7.10 1. *Samuel* 25.14.2. *Sam.*13.25.1. *Regum* 2. 47.2. *Reg.*10.15. *Matth.* 5.33. *Rom.*12.14.1. *Petri* 3.9. Pro execrari seu maledicere, per antiphrasim, 1. *Reg.*21. *ver.*10.13. *Iob.*1. *vers.*22. 28. *&* 9.1. *&* 12.2. *&* 17.20. *&* 24.35. *&* 26.12. *&* 28.1. pro laudare & extollere, *Matth.*21.9. *Marc.*11.9. Dicuntur enim homines Deo benedicere, cum eius laudes prædicant: contra verò, Deus benedicit hominibus, cum illos beat.

Benedictio, pro munere, oblatione, seu dono & beneficentia, (nam benedicendi verbum non solùm bene precari, sed etiam beneficium conferre significat) *Genes.*33.11. *Ios.*15.19. *&* 22.7. *Iudic.*1.15.1. *Sam.* 25.27. *&* 30.26.2. *Regum* 5.15.2. *Corinth.*9.5. pro felicitate, *Deut.* 11. 26. *Psalm.*24.5. *Prou.*24.25. *Esd.*19.24. pro bouis à Deo receptis, *Deut.* 12.15. *&* 16. *versic.*10.17. *&* 30. *ver.*1.19. *Ioel.*2.14. *Mal.*2.2. *&* 3.10. pro adoptionis beneficio, *Gal.* 3.14. Benedictionem iubere, pro benedicere, *Leu.*25.21. *Deut.*28.18. *Psal.*133.3. Benedictionem esse, pro laudare, *Gen.*12.2. *Zach.*8.13. *Ps.*37.26. Benedictionem facere cum aliquo, id est, conditiones quas proponit recipere. *Esaia* 36.16. Benedictio Dei pro eius fauore, *Ps.*3.9. *Prouerb.*10. *vers.*9.21. *Esaia* 44.3. Benedictio Dei semper necessaria, 1. *Tim.*6.17.1. *Pet.*3.9. Benedictio Dei erga timentes se. *Exodi* 23.25 *Leuit.*25.21. *Deut.*7.13. *&* 11.27. *&* 15. *ver.*5. 9. *&* 28. *vers.*1.2.3.1. *Par.*17.27.2. *Par.*31.10.1. *Esd.*8.22. *Ps.*24. 5. *&* 29 11. *&* 34.9. *&* 128. *vers.*5.6. *&* 132.16.133.3. *Prouerb.* 3.33. *&* 10. 6. *Esd.* 61.90. *Ierem.*31.12. *Malach.*3. 10. Benedictio Dei erga piorum amicos, *Genes.*12.3. *&* 30.27. erga beneficios, *Prouerb.*3. *v.*9.10. *&* 22. 9.2. *Cor.* 9. 10. *Galat.*6. *versic.*7.8. & erga proprio labore victum sibi comparantes, *Prou.*6.11. Benedictio Dei quam efficax, 1. *Paral.*17.27. *Prou.* 10.22.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi. *Genes.*22.

Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quòd obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta mea & cæremonias legésque seruauerit. *Ibid.*26.

Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham. *ibid.*

Quoniam tu benedices iusto. *Ps.* 5.

Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam. Hic accipiet benedictionem à Domino 23.

Benedictio Domini super caput iusti: os autem impiorum operit iniquitas. *Prou.*10.

Qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. *Eccl.*32.

Deus iustos in finali benedicet iudicio.

Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. *Matth.*25.

Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. *Gal.* 3.

In singulos vtiliter.

Habitacula iustorum benedicentur. *Prou.* 3.

Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. *Eccl.* 11.

Benedictio illius quasi fluuius inundabit. 39.

Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit vobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. *Ephes.* 1.

Et nunc in omni corde & ore collaudate & benedicite nomen Domini. *Eccles.*39.

Benedic anima mea Domino, & omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius. *Ps.*102.

Benedic anima mea Domino, & noli obliuiscì omnes retributiones eius. *ibid.*

Humiliter.

Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus, quia fecit nobiscum misericordiam. *Tob.*11.

Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. *Iob.*1.

Benedicta gloria Domini de loco sancto suo. *Ezech.* 3.

Perseuerantes.

Omni tempore benedic Domino. *Tob.* 4.

Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. *Ps.* 33.

Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis: maior est enim omni laude. *Eccl.*43.

Exaltantes illum replebimini virtute. Qui videbit eum & narrabit, & magnificabit eum, sicut est ab initio. *idem.*

¶ Exempla Biblica.

Benedictionis diuinæ *exempla.* Erga mutas creaturas, *Genes.* 1. 22. virum & fœminam, *versic.*28. diem septimum. 2.3. *Exodi* 20. 11. eius humanum, *Genes.*5.2. Noë & familiam eius, 9 1. Abrahamum, 12.2. *&* 22.17. *&* 24.1. *Esdræ* 51.2. *Hebr.*16.14. Saram. *Genes* 17.16. Ismaelem *vers.*20. Isaac, *Genes.*25.11. *&* 26. *vers.*3.12.24. Iacobum, 28. *vers.* 13. 14. *&* 32.29. *&* 35.9. *&* 48.3. Laban, *Gen.* 30. *vers.* 29. 30. domum Putipharis, 39.5. Iosephum, 49.25. Ismaëlitas, *Exod.*20.24. *&* 23.25. *Numer.*6.27. *Deut.*2.7. *&* 7.13. *&* 12.7. *&* 15. *versic.*4.6. *&* 16. 10. *&* 23.20. *&* 30.5. *Ios.*40.10. Samsonem, *Iudic.* 13.24 Obed. Edom, 2. *Samuelis* 6.11.1. *Par.*13.14. *&* 26.5. Iudes. 2. *Samuelis* 2. *vers.*5.6.1. *Paral.*4.10. Iob, *Iob.* 1.10. *&* 42.12. Iudith, *Iudith.* 13. *versicul.* 25.34. Fideles, *Psalm.* 3.9. *&* 5.13. *&* 29.11. *&* 67.1. *&* 108.38. *&* 109. 28. *&*

28.& 115.*verſ.*11.13.16.& 128.5.*Eſaiæ* 19.25.& 61.9.*Ierem.* 31.23. *Matth.* 25.34.50. *Luc.* 24. *Epheſ.*....

Benedictionis, qua homo homini benedicit, *exempla* : Melchiſedech Abrahamo, *Geneſ.* 14.19. *Hebr.* 7. *verſ.* 6.7. Iſaac Iacob; *Geneſ.* 27. *verſ.* 4. 25.& 28.1. Iſaac Eſau, *Geneſ.* 27. *verſicul.* 39.40. Laban filiis & filiabus, 31.55. Iacob Pharaoni, 47. *verſicul.* 7.10. Ephraim & Manaſſe filiis Ioſeph, 48. *verſicul.* 9.15. Filiis ſuis omnibus peculiaribus benedictionibus, 49. *verſicul.* 1.2.& c. Moſes & Aaron Iſraëlitis, *Leuit.* 9.23. *Num.* 6. *v.* 23.24. Balaam Iſraëli, *Num.* 23.7.& 24.9. Moyſes Iſraëlitis, *Deut.* 33. *verſic.* 2.1. Ioſue Iſraëlitis. *Ioſ.* 8.33. Calebo, 14.13. Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe, 22. *verſicul.* 6.7. Debora ac Barac Iaëli. *Iudic.* 5. 24. Noëmi Boozo, *Ruth.* 2. *verſicul.* 4.20. Booz Ruth. *Ruth.* 3.10. Eli Elcanæ & Annæ, 1. *Sam.* 2.20. Saul Ziphæis, 23.21. Dauid Abigail, 25.32. Galaaditis, 2. *Samuelis* 2.5. Abſalon. 13.25. Berzellai, 19.39. populo, 1. *Paralip.* 16. *verſicul.* 2.3. Ioab Dauid. 2. *Samuelis* 14.22. Serui Regis Dauidi, 1. *Regum* 1.47. Salomon Eccleſiæ Iſraël, 8.55. populus Salomoni, *verſicul.* 66. Iehu Ionadabo, 2. *Regum.* 10.15. Leuitæ populo, 2. *Paral.* 30.27. Raguel Tobiæ, & Saræ filiæ, *Tobiæ* 7.15. Gabelus Tobiæ 9.9. Ozias Iudith. *Iudith.* 13.23. Achior Iudith, *verſicul.* 31. Ioachin & Leuitæ, *Iudith.* 15.11. Elizabeth Mariæ, *Luc.* 1.42. Simeon Ioſepho & Mariæ, 2.34.

Benedictionis, qua homo Deo benedicit, *exempla* : Noë, *Geneſ.* 9.26. Melchiſedech, 14.20. Seruus Abrahæ, 24.27. Iethro, *Exoaũ* 18.10. Barac. & Debora, *Iudicum* 5.2. Mulieres, *Ruth.* 4.14. Dauid, 1. *Samuel* 25. *v.* 31. 39. 2. *Samuel.* 22.47. Achimaas, 2. *Samuel.* 18.28. Dauid, 1. *Reg.* 1.48. 1. *Paral.* 39.10. Hiran. 1. *Reg.* 5.7. 2. *Paralip.* 2.12. Salomon. 1. *Reg.* 8.15. Aſaph, 5. *Paralip.* 16.36. Eſdras, 1. *Eſd.* 7.27. *Nehem.* 8.6. Leuitæ, 9.5. Fratres in Babylonia, 5. *Eſdr.* 4.62. Sacerdotes, Leuitæ, & omnis populus, 5.60. Eſdras, 8.28.& 9.4. Sara, *Tobiæ* 3. *verſ.* 12.13. Tobias ſenior, 4.6. Raguel & Anna, *verſ.* 17. 18.19. Gabelus, 8.9. Tobas, 21. *verſ.* 16.17.& 13.12. Iob. *Iob.* 1.21. Dauid. *Pſalm.* 26.7.& 18.47.& 26.12.& 28.6.& 31.22.& 34.5.& 41.14.& 63. *verſic.* 4.5.& 66.8.& 72. *verſ.* 57, 18.19.& 51.& 103. *verſ.* 1.2.& 104. *verſic.* 1.2.& 113. *verſ.* 1.2.& 119.12.& 124.6.& 135. *verſ.* 19.20.21.& 144.1.& 145.2. & Syrach. *Eccl.* 51.17. Daniel, *Dan.* 2.20. Sidrach, Miſach, Abdenago, 3.26. Azarias, *v.* 52. Nabuchodonoſor, *v.* 95. populus, 13.60. Iudas Machabæus, & populus Iudaicus, 1. *Machabæor.* 4.10. 2. *Machabæor*, 1.17. Turba, *Matth.* 21.15. *Luca* 19.38. Zacharias, *Luc.* 1.68. Simeon, 2.28. Apoſtoli, 24.53. Paulus, *Rom.* 9.5. 2. *Corinth.* 1.3. *Epheſ.* 1.3. Petrus, *Pet.* 1.3.

Benedictionis, qua creaturæ conſecrantur & ſanctificantur, vt Sacerdotum veſtium, altarium, templorum, cereorum aquæ luſtralis, campanæ, ſalis, &c. conſecratio ſtabilitur ex Exod. 28.2.& 20. *verſ.* 6.27. *Leuit.* 21.10.22.2.& 27. *verſ.* 28.29.30. *Num.* 5.17.& 31.6. *Ioſ.* 6.24. *Iud.* 17.3. 1. *Sam.* 21.5. 1. *Paralip.* 18.11.13. *Eſdr.* 1.41. *Timoth.* 45.

Benedictionis varia ſunt acceptiones in Sacra Scriptura.

1. Benedicere ſignificat bene de aliquo dicere aut loqui, ſeu ipſum laudare prædicare, celebrare, gratias ei agere.

2. Benedicere in nomine Domini, eſt inuocato Domino bene precari.

3. Quia piorum iuſtæ preces ſunt efficaces, ideò benedicere ſæpe ſignificat etiam ipſa quaſi bona largiri, vt cum Patriarchæ benedicunt ſuis liberis.

4. Quoniam bene precando, nomen Dei celebrando, atque celebrando res ipſas quaſi ſanctificamus, auguſtiores Deóque commendatiores reddimus: ideò poculum illûd quod benedicimus in menſa myſtica, 1. *Cor.* 10. conſecratum aut ſanctificatum ſignificat, quòd recitatis verbis mandati, conſecratur in hunc vſum, vt ſit ſanguis Chriſti, quo nouum Teſtamentum ſanciatur: vicinum huic ſignificationi eſt quod Apoſtolus (1. *Tom.* 4.) dicit cibos per verbum & precationem Sanctificari.

5. Benedicere idem eſt ac Benefacere, ſi ad Deum referatur. Is Abrahamo dicit, In ſemine tuo benedicentur (id eſt beatæ fient) omnes gentes: *Geneſ.* 12.22.26. quorum locorum conſideratio luculenta ſtudioſis viris occurrit in epiſt. Pauli ad Galatas, Dauidis ad Iſraëlitas & Hebræos.

6. Significat munera offerre, vt ex verbis Iacobi Eſaum fratrem, *Geneſ.* 31. Abigailæ ad Dauidem. 1 *Sam.* 25. & Dauidis ad Iſraëlitas. 1. *Sam.* 30. Eodem ſenſu vſurpat Apoſtolus benedictionem pro eleemoſyna, & remunerationem copioſam promittit iis, qui ſeminant in benedictionibus.

7. Benedicere ſibi, in corde, aut in anima, dicendo, Pax erit mihi; eſt ſibimet blandiri, ſibi bona quæuis polliceri: quòd vt plurimum proprium eſt illis qui de Deo peſſimè ſentiunt.

8. Benedicit Deus tum hominibus, tum aliis animalibus, dum potentia & efficacia reddit in ſuo genere, tum ad procreationem, tum ad alia ſua opera & officia. *Geneſ.* 1. &c.

9. Denique per antiphraſin benedicere ſignificat maledicere, blaſphemare, execrari. 1. *Reg.* 21. *Iob.* 1.& 2.

Thomas Aquin. Nos benedicimus Deum, & Deus benedicit nos: ſed aliter & aliter. Nam dicere Dei eſt facere. *Pſalm.* 33. Dixit, & facta ſunt. Vnde *Benedicere Dei* eſt, bonum facere, & bonum infundere. Et ſic habet rationem cauſalitatis: vt *Geneſ.* 1.& 22. Benedicens benedicam tibi, &c. *Benedicere* autem *noſtrum* non eſt cauſale, ſed recognoſcitiuum, ſeu expreſſiuum. Vnde Benedicere noſtrum, id eſt quòd bonum recognoſcere. Cùm ergo gratias agimus Deo, benedicimus illi: id eſt recognoſcimus eum bonum datorem omnium bonorum. *Tob.* 12. Benedicite Deum cœli, &c. *Dan.* 3. Benedicite omnia opera, &c. Hæc Thomas, *annot. in* 2. *ad Corinth. cap.* 1.

Beneficentia & Beneficium.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

BENEFICENTIA, Græcè ἐυεργεσία, ας, ἡ, dicitur. Et eſt exterior amicitiæ vel charitatis actus, ſecundum rationem communem; ſicut beneuolentia eſt actus interior præſuppoſitus à beneficentia.

Beneficentia, à benefacio, Benignitas, liberalitas, beneficiorum collatio. *Cicero. de nat. Deor. l.* 1. Quid eſt melius aut præſtãtius bonitate vel beneficentia, Gr. ἐυεργεσία: Beneficus, Liberalis qui beneficium præſtat, ἐυεργέτης, Hebr. Beneficentia *Nedabah*, à verbo *Nadab*, munificum & ſpontaneum fecit, promptum & vltronem reddidit, liberè inſumpſit, ſumptus liberales fecit. Cognationem habet cum *Nadaph*, impulit, propulit: Ille enim dicitur munificus, quem animus ſuus impellit ad liberalitatem. Hinc, per metathefim litterarum, δαπανάω, inſumo, expendo liberaliter, & Gall. *Deſpendre.*

Beneficium, Hebr. *Cheſedh*, pietas, miſericordia, charitatis affectus, vnde beneficium. Oſe. 6.6. Geneſ. 32. 11. *Chaſidha* vocatur Ciconia, i. beneficia, à στοργὴ naturali & charitate quadam mirifica erga parentes, quos ſenectute confectos humeris geſtare dicitur. Iob. 39.13. *Pſal.* 104. 18. Ierem. 8.7. *Chaſidh*, ſacer, pius, beneficus, miſericors. Vtraque vox fluit à verbo *Chaſſa*, ſacrauit, conſecrauit, quod eſt mediæ ſignificationis, vt ſacer apud Latinos. Hinc Græci pro κατάρασθαι vſurparunt γ, vt ἀπόστασιν ἀφίστασιν, conſecro, ſacro. Beneficium apud Iuriſc. pro iure quodam præcipuo alicui conceſſo, quòd & priuilegium dicitur.

Beneficentia eſt, qua mitis animus ad cuiuis benefaciendum, nulli malefaciendum commouetur. Contrarium eſt Maleuolentia. Vel eſt exterior amicitiæ vel charitatis actus, ſecundùm rationem communem.

Beneficium Græcè ἐυεργέτημα, ατος, τὸ ἐυεργέτης, ου, ὁ, beneficus dicitur. Eſt autem beneficium quædam beneuola actio, gaudium tribuens capienti. *In lib. feu. c.* 1. *ex qui. cau. feu.& Pa. in c. vnic. de com.& in c. ad audientiam. de præſcript.*

Beneficij æſtimationem accipientis & non dantis eſſe, oſtendit libro 9. Ethicorum, cap. 1. Ariſtoteles. Æſtimationem autem iſtam faciendam non aliundè, niſi ex vtilitate accipientis, ab eodem diſputatum eſt *lib.* 8. *Ethicor. cap.* 13.& *lib.* 9. *c.* 1. de beneficiorum æſtimatione verba faciens: θεῖον (inquit) ἴσως τοσοῦτο τιμᾶν, ὅσου ἔχουσι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου κρίνει ἕκαστος ἐπιεικής. Accipientis officium proprium oſtendit. *Ariſt. lib.* 2. *c.* 2. Dantis autem *eod. lib. c.* 7.

Beneficium eſt beneuola actio tribuens capiẽtiſque gaudium tribuendo id quod agit. *Aug. de definit.*

¶ DIVISIO.

Beneficium {
- *Electionem ſolam ſine ſpe* ἀπὸ ἐσόδου.
- *Præſtatur aut ob* {
  - *Spem* {
    - *Vtilitatis* {
      - *& iſtis ex dignitate*
      - *ſi ſe non* ἀξίως *reddendum beneficium.*
    - *Voluptatis.*

¶ LOCI BIBLICI.

Beneficentia in pauperes commendatur. *Exod.* 13.11. *Leuit.* 19.10. *Deut.* 15.8. *Pſal.* 112, *verſ.* 5.6.7. *Prou.* 3 *verſ.* 9.27.& 11. *verſ.* 11.25.& 19. *v.* 21.13. *Eſa.* 58. *v.* 7.10. *Dan.* 4.14. *Matt.* 10.42.& 19.21.& 25. *v.* 34.25. *Marc.* 9.41.& 10.21. *Luc.* 18.22.& 11.41.& 12.33.& 14. *v.* 13.14.& 16.9. *Galat.* 6.& 9.10. *Philip.* 4.14. *Epheſ.* 1.15.& 4.28. 1. *Tim.* 6.18. *Tit.* 3. 1. *Hebr.* 13.6. *Iac.* 1.27.& 2.13. 1. *Ioan.* 3. *verſ.* 9.17.18.

Beneficentia erga inimicos colenda, *Prouerb.* 25.21. *Rom.* 12.20. Beneficentia erga, omnes communis, *Matth.* 5.44. *Roman.* 12.20. *Galat.* 6.10. 1. *Theſſ* 5.13. 2. *Theſſ.* 3.12. Beneficentiæ bona, *Prouerb.* 11.24.& 22. *v.* 9.10.& 28.27. *Matth.* 6.4. *Luc.* 11.41. 2. *Cor.* 9.8.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Ante Dei oculos non eſt vacua manus à munere, ſi arca cordis plena eſt bona voluntate. *Aug. hom. in Ioan.*

Dandum eſt, quod nec tibi, nec alteri noceat. *Greg. in hom.*

Nemo inuitus benefacit, etiamſi bonum eſt, quod facit. *de ſermon. Domini.*

Neſcit virtus menſuram gratiæ: nec contenta referre, quod acceperit, ſed vult cumulare, quod ſumpſit, nec inferior fit beneficio, licet æquetur officio. *Aug. l.* 1. *Conf. c.* 11.

In beneficio conferendo plus animus, quam ſenſus operatur: magis præponderat beneuolentia, quàm poſſibilitas reddendi muneris. *de Offic.*

Gratiam principis voluntas nuda non aſſerit. Nec beneficium dici poteſt, quod nulla vtilitate ſentitur. *Caſſiod.* 2. *epiſt.* 28.

Pietate plenum eſt peregrinam gentem publicis beneficiis obligare, & non tantùm compatriotas ad ſubſtantiæ lucra admittere, quantum ipſos quoque aduenas inuitare. *lib.* 5. *epiſt.* 9.

Imperiti & omnino inutiles elegantioribus beneficiis & officiis ampliantur, diuitiæ accumulantur diuitibus, nec eſt qui reſpiciat pauperem & mendicum. Euſæus vaſa vacua implebat, & deficientibus oleum dedit. Hodie verò contemnuntur vaſa vacua, & plena ſuperimplentur: ligna in ſylua, & aquæ in maria deferuntur; arenti terræ aqua ſubtrahitur, & flumina, quæ non indigent, irrigantur. *Pet. Rau. in quodam ſerm.*

Beneficia Dei omnibus horis conſideranda ſunt. *Chryſoſtom in Gen. hom.* 9.

Beneficiorum Dei memoria sufficiens est ad virtutum laborem. *hom.* 67.

Officiorum assiduitate hostes conciliandi sunt. *hom.* 56.

Benefacere homini est, beneficium magnum apud Deum deponere. *hom.* 27.

Benefacta non sunt reuelanda, nisi cogat necessitas. *Ibi. de Isa.*

§ Sententiæ Poeticæ.

Martial. 5.

Quæ mihi præstiteris, memini, sempérque tenebo
Cur igitur taceo, Posthume, tu loqueris?
Incipio quoties alicui tua dona referre?
Protinus exclamat, dixerat ipse mihi.
Non belle quadam faciunt duo: sufficit vnus
Huic operi, si vis vt loquar, ipse tace.
Crede mihi, quamuis ingentia, Posthume, dones,
Auctoris pereunt garrulitate sui.

Chilon per Auson.

Tu bene si quid facias, non meminisse fas est.

Cleobulus.

Τὰς ἀγαθὰς ἀγαθὰ ποιεῖ.
Bonos beneficio affice.

Lucinus.

Ὡραία χάρις γλυκυτέρα ἡ δὲ βραδύτης.
Πᾶσα χάρις κενή, μηδὲ λέγοιτο χάρις.
Celeres gratia dulciores: si autem tardauerit,
Omnis gratia vana, neque dicetur gratia.

Ausonius ita vertit.

Gratia quæ tarda est, ingrata est: gratia namque
Cum fieri properat, gratia grata magis.

Idem aliter.

Si bene quid facias: facias cito: nam cito factum
Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

Phocylides.

Μὴ κακὸν ἐν κακῷ ἔρξῃς, σπείρειν ἴσον ἐς ἐνὶ πόντῳ. id est,
Noli in malum virum beneficium conferre, est ac si in mari semines.

Terent. in Andr.

Si tibi quid feci, aut facio; quod placet Simo:
Et id gratum fuisse aduersum te, habeo, gratiam.
Sed hoc mihi molestum est. Nam isthac commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris beneficij.

Plaut. in Trinum.

Nullum benefium
Esse duco id, quod cui facias non placet.
Malo si benefacias, id beneficium interit?
Bono si malefacias atatem expetit.

Idem in Rud.

Quod bene fit bonis, haud perit:
Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Ter. Adelph. 2 3.

Abs quouis homine, cum opus est, beneficium accipere gaudeas.
Verum enimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit.

Plautus.

Ita sunt omnes isti nostri ciues,
Si quid benefacias, leuior pluma gratia est:
Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Publ. Mim.

Bis est gratum, quod opus est vltro si offeras,
Beneficium accipere, libertatem vendere est.

Idem.

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Beneficium sæpe dare, docere est reddere.
Beneficium dignis vbi das, omnes obligas.
Beneficium qui dare nescit, iniustè petit.
Beneficia plura recepit, qui scit reddere.

Virg. 4. Æn.

Et bene apud memores veteris stat gratia facti.

Martialis.

Dedecus est semper sumere, nilque dare.
Beneficium se dedisse qui dicit petit.

Pub. Mim.

Bis dat, qui cito dat.

Euripid. in Rhesо.

Beneficium inopibus dat, qui dat celeriter.

Plaut. Capr.

At scire tum memento, quando hic quod voles habebis,
Nam ferè maxima pars morem hunc homines habent, quod sibi volunt.
Dum id impetrant, boni sunt: sed in vbi iam penes se habent,
Ex bonis pessimi, & fraudulentissimi sunt.

Ex Trinum Plaut.

Bene si amicis feceris,
Ne pigeat fecisse: at potius pudeat, si non feceris.
Amicum deserere, & non iuuare in rebus aduersis, pudor.

§ Philosophicæ Sententiæ.

Equidem censeo, eum, qui beneficium accepit, oportere omni tempore meminisse: eum autem, qui dedit, continuo obliuisci, siquidem illum oportet boni, hunc verò pusilli & liberalis hominis officium facere: nam beneficia sua commemorare ac referre, exprobrationi ferè simile est ex. *Orat. Demosth.*

Omnes profectò mutuam gratiam recipere digni sunt, qui in bene merendo de vobis priores partes occupant, præsertim verò, qui in extrema necessitate id faciunt. *ex Orat. ad Leptinem.*

Quæ est lex tantæ iniustitiæ, & inhumanitatis plena, vt eum qui de suo nonnihil donauit, & rem perhumanam liberalémque fecit, gratia priuet, & in calumniatorum manus coniiciat; eosque iudiciis rationum reddendorum eorum, quæ dedit, præficiat? nulla est profecto. *Ex Orat. de Corona.*

Qui indignum aliquem honore afficiunt, simplicitatis ac stultitiæ opinionem aliquam habent: qui verò de se benemeritis paria non referunt, malitiæ suspicionem incurrunt. *ex Orat. ad Leptinem.*

Plures quàm par est honorare, est multos ad bene merendum prouocare. *ex Orat. ad Leptinem.*

Apud omnes homines inualuit consuetudo propter multos benemeritos, etiam de aliis quibusdam sceleratis potius benemereri, quam propter perditos & flagitiosos auferre, quæ data fuerunt iis, qui fine controuersia digni sunt beneficio. *Orat. ad Leptinem.*

Non est minus regium, atque adeo humanum, paruula accipere, quam largiri magna. Et in loco hoc confirmat exemplo Artaxerxis persarum regis, qui aquam à rustico oblatam æquissimo animo acceperit. *Plut. in apoph.*

Odiosum genus hominum officia exprobrantium. *Cic.*

Beneficium nec in iuuenem, nec in senem conferendum est: in hunc, quia perit, antequam gratiæ referendæ detur opportunitas: in illum quia non meminit. *Idem.*

Ingratus, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit: ingratus, inquam, qui dissimulat: rursum ingratus, qui non reddit, at omnium ingratissimus qui oblitus est. *Idem.*

Qui largiuntur indignis ea, quæ dignis conferri debebant, tria committunt absurda: nam & ipsi iacturam faciunt & in bonos contumelioſi sunt, & malos roborant, materia vitiorum suppeditata. *Anton. ex Max. serm. de benef.*

Benefactorum recordatio iucundissima est, & vtilitatum, non ferè, aut minus certè. *Arist. l. 9. Eth.*

Quemadmodum liberi chariores sunt matribus, quod partus sit difficilior, & quod suos esse sciant certius: sic beneficiis proprium illud videtur. Accipere enim beneficium nullius est negotij, dare autem arduum est ac difficile. *Ibid.*

Si ea, quæ vtenda accepimus, maiore mensura reddimus: quid beneficio prouocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus adferunt, quam acceperunt? *Cic. primo Officior.*

Beneficia eo vsque læta sunt, dum videntur exolui posse, vbi multum ante venere, pro gratia odium redditur. *Cornelius Tacitus lib. 4.*

Nullum est aliud impiorum beneficium, nisi vt commemorare possint, iis se vitam dedisse, quibus non ademerint. *Cic. Philipp. 2.*

Liberale officium est, ferere beneficium, vt metere possis fructum. *Cic. anteq. iret. in exil.*

Fidei conducit in loco debitum retribuere. Illic enim animi voluntas propensa comprobatur, hic memoria collaudatur. *Idem.*

Si quæ beneficia singulis ciuibus priuatimque dantur, ea solent iis esse fructuosa, à quibus sunt profecta. *Idem.*

Etenim iniuriæ vlciscendæ facilior ratio est, quam beneficij remunerandi, propterea quod superiorem esse contra improbos minus est negotij, quàm bonis exæquari. Tum etiam nec tam necessarium quidem est, malè meritis, quàm optimè meritis, referre quid debeas; Odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus Reipubl. communique vtilitate deponi, vel vetustate sedari. *Cic. in Orat. ad Quirit. post. redit.*

Benemeritos quin colas, nec exorati fas est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. *Idem.*

Sunt enim quidam minus grati, qui aliquid incommodi præstare solent his, quibus obligati sunt, vt probent effectum beneficij memorem. Horum animus similis est prauo amore flagrantibus. Illi enim amicæ suæ optant exilium, vt fugientem comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt assideant: & quicquid optaret inimicus, amantes vouent. Ferè idem exitus est odij, & amoris insani. Sed nequitia est, vt extrahas, emergere: euertere, vt suscites: includere, vt emitas. Non enim beneficium iniuriæ finis, nec vnquam id detraxisse meritum est, quod ipse, qui detraxit, intulerat. *Senec. de benef.*

Multum interest, vtrum quis beneficium nobis det sua causa, an sua & nostra: ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, qui aliter sibi prodesse non potest, eo mihi loco habendus videtur, quo quis pecori suo pabulum prospicit: si me in consortium admisit. Si duos cogitauit, ingratus sum, & iniustus: nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summæ malignitatis est non vocare beneficium, nisi quod dantem aliquo beneficio afficit. *lib. de benef.*

Francisc. Petrarch.

De Beneficiis in multos collatis. Dial. xciii.

Gavd.

Beneficia in multos contulisse gaudeo. R. Multos ingratos experiens dolebis. Gav. Beneficia in multos effudi. R. Rectè ais: Nam si accipientium animos intueare, beneficiorum magna pars perditur. Gavd. Multi meis beneficiis sunt obstricti. Rat. Quidam se obliuione relaxabũt, alij forsan iniuriis beneficia pensabunt, vt cessent iniuriæ, non cessabunt querimoniæ, quàm multi de benefactoribus queruntur suis? Iniquum fateor, sed commune adeo, vt non tam crebræ de hostibus sint querelæ. Audisti apud Lucanum de Pompeio querentem Photinum,

apud

apud Senecam verò Sabinum de Augusto? Quid verò te ad litteras aut antiquitatem voco? Vrbes medias contemplare: vici omnes lamentis talibus pleni sunt. Omnis autem ingratitudinis triplex (ni fallor) causa est. Inuidia scilicet, quæ dum impensa aliis beneficia suas ducit iniurias, in se collata non adspicit. Superbia, quæ vel se maioribus dignam censet, vel præferri sibi aliquem indignatur. Cupiditas, quæ muneribus nõ lenitur, sed accenditur, & dum quærendis inhiat, quæsita nõ meminit. Possem breuius totius mali causam stultitiam dicere. Ea verò non huius tantum, sed malorum omnium causa est, ignorantia veri boni, opinionúmque peruersitas, hinc nimirum pestes animi prodeunt, superbia in primis, & cupiditas, quibus nullum obsequium non contumax, nulla largitas non angusta est. GAVD. Beneficus fui in multos. RAT. Aristotelica quædam magnanimitas fertur meminisse collati, accepti autem beneficij obliuisci, quæ sententia etsi colore non careat, apud me tamẽ verus magnanimus contemptor mediocriũ atque humilium est rerum, atque ideò quæcũque egerit, magna quamuis iudicio plurimorum parua sunt, animo maiora quædam & rariora volenti, contra si quid acceperit, quo alteri fiat obnoxius, quamuis exiguũ, graue est liberalitatẽ amanti, atque ad excellentiam adspiranti, quóve quamprimum solui leuarique velit. De hac igitur re Annæi Senecæ dictum probo: Beneficium, inquit, qui dedit, taceat: narret, qui accepit. Eleganter nempe, duo beneficentiæ seu venena seu vulnera sunt, hinc exprobratio largientis, hinc recipiẽtis obliuio, vtraque mater ingratitudinis, ac beneficij nouerca. Illa ingratitudinem parit in altero, hæc in se illa quoque beneficium in se extinguit, hæc in altero, bis tot malis aptissimè illo Senecæ consilio medeare. GAVD. Multis benefici. RAT. At pluribus non feciſti; qui se spretos & contemptos dolent. Est autem nescio quid vnde firmior offensarum quàm beneficiorum, tenaciórque memoria. Sæpe singulis beneficiis aut nullos aut singulos amicos obliuiosos & tepidos, hostes autem tibi multos feceris memores ac feruentes. GAVD. Multis multa ac magna contuli. RAT. Sunt multi, quibus profuisse periculum sit, quidam paruo amicum, magno hostem beneficio quæsiere, quod & exigui debitum, leue, retributio prona est, magna autẽ & debere pudet & piget reddere, & nihil est tertium, nisi vt desinat esse, cui debeat, qui inuitus debet. Ita dum debentem pudor beneficij, expertos dolor agitat, inter Scyllam & Charybdin fertur cymba beneficij, effectúmque, vt multos qui parce atque illiberaliter tuti vixissent, liberalitas insignis, in discrimen traxerit. Siquidem inter malos impunè bonum esse non licet, durum dictu, sed dicendum. Animal ingratius homine nullum est. GAVD. Latè me beneficum præbui. RAT. Quidã sunt benefici, nec tamen beneuoli, quos magnitudo fiatus atque hominum necessitas multa largiri cogit, his etiam, quos non modo; non diligunt, sed ne noscunt quidem, quibus si se ob beneficia charos sperant, valde eos fallit opinio. Nemo facilè non armantem amat, Mutuus nexus animorum ac reciprocus est amor. Munera sæpè necessitati, amor verò iudicio tribuitur: vt ergo beneficia bene collata & læta fronte, pióque animo dignis exhibita nunquam gloriosa negauerim, sic multa, immò verò partẽ maximam, seu hæc dantium seu accipientiũ culpa est, perdi ac proiici, nemo vsque est, qui dubiter. Et est facilior, breuiórque ac rectior, quàm supra tibi ostendimus, amando scilicet ad amorem via, qua pergenti verum quoque si beneficii nomen accesserit, clarum te supráque idem multis amabilem efficit. GAVD. Multa & magna contuli. R. In rebus non quid, sed qualiter, quóve animo fiat, refert, apud Deum atque homines, & magna sæpè inuisa & modica grata sunt nudũ præ omnibus cor attẽdi, & sacrificio pauperis probatur & munere.

Si inimicum ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum, quàm inhumanius si ei optas, cui beneficium debes? *Senec. lib. de benef.*

Sapiens est bene debere, beneficia bene soluere. Interdum autem solutio est ipsa confessio. 83. *epist.*

Post malam segetem serendum est, sæpè quicquid perierat infœlicis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non sæpè fallatur. *Ibid.*

Sæpè enim hoc non potuere diuitiæ in Dominum infusæ, quod opportunè dati mille denarij. Multum enim interest, an donaueris, an succurreris, an seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpè quod datur, exiguum est, quod sequitur ex eo, magnum. *Ibid.*

Errat, si quis beneficium accipit libentius, quam reddit. Hilarior esse esse debet, qui soluit, quàm qui mutuat, & lætior esse debet, qui ære alieno accepti beneficij exoneratur, quàm qui obligatur. *Ibid.*

Si reddere beneficium non aliter quam per speciem iniuriæ potero, nequissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. *Ibid.*

Non potest dari beneficium sapienti, cui, quidquid datur, de suo datur. Quædam amicis dantur, quædam ignotis, & plus est, quamuis idem datur. Si enim datur, quod à beneficio tuo nosse incipis, ille tribuit auxilia, iste ornamenta. *lib. 3. de benef.*

Beneficium est, quod alienus dat: alicuius enim est, qui potuit sine reprehensione cessare, ideo beneficium est, quod quis dedit cum illi liceret etiam non dare. *Ibid.*

Pœna est, quod non audet ab vllo beneficium accipere, quod non audet vlli dare. *Ibid.*

In beneficio tempus, locum, personam quisque obseruet, quia momentis quædam grata & ingrata sunt. Quanto enim acceptius est, si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat? & quod diu quærit, quam quod vbique visurus est? Illa quoque non erunt sine honore, quæ aut illi nemo alter dedit, aut nulli alij. *Ibid.*

Non ab omnibus accipiendum. *Senec. 2. de benef.* 18.

Non delicatè accipiendum, nec submissè, nec humiliter. 2. *de benef.* 24.

Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. 4. *de benef.* 49.

Quod pudet debere, ne acceperis, 2. *de benef.* 22.

Qui gratè beneficium accepit, primam eius pensionem soluit. *Ibid.*

Beneficium est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. 3. *de benef.* 19.

Beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. 6. *de benef.* 41.

Nulli legi beneficium subiectum est. 6. *de benef.* 6.

Turpissima vox in beneficio, redde. 3. *de benef.* 14.

Non est beneficium, quod in quæstum mittitur. 4. *de benef.* 14.

Nullum beneficium tam angustum, quòd non bonus interpres extendat. 2. *de benef.* 28.

Nullum est tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas possit. *Ibid.*

Beneficium nunquam datur, nisi à volente. 5. *de benef.* 19.

Beneficiorum sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. 2. *de ben.* 18.

Quo quis plura beneficia dedit beneficentior est. 3. *de benef.* 9.

Beneficia quædam magnitudo non patitur excedere: quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa, effluunt. 3. *de benef.* 5.

Alacrior pietas est, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. 3. *de benef.* 36.

Quisquis tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, viscata beneficia deuitet. *epist.* 8.

Qui libenter beneficium accepit, reddit. 2. *de benef.* 31.

Qui dedit beneficium, taceat: narret qui accepit. 2. *de benef.* 11.

Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara nec sordida: sed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentibus vetera. 4. *de benef.* 14.

Non videtur dedisse beneficium, qui malo animo profuit. 2. *de benef.* 18.

In beneficio dando, nihil magis vitandum, quàm superbia. 2. *de benef.* 11.

Multum è beneficio distat negotiatio, 6. *de benef.* 12.

Beneficium non res est, sed actio. 6. *de benef.* 22.

Beneficium est vnus in fame panis, & arentibus fauc. & vix spiritum per siccas fauces ducentibus, monstrare fontem. 3. *de benef.* 8.

Reddit beneficium qui libenter debet. 1. *benef.*

Eodem animo beneficium debetur, quo datur: ideò non est negligenter dandum. *Ibid.*

Qui beneficium non reddit, magis peccat quàm qui non dat, citius. *Ib.*

Turpis fœneratio est beneficium expensum ferre. 1. *de benef.* 2.

Non debet memoria beneficiorum senescere. *Eiusd. l. 1. c. 3.*

Nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ a proximis accipiuntur, beneficium est; sed ipsa tribuentis voluntas. *Ibid. c. 5.*

Beneficium non in eo quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. *Ibid. c. 6.*

Nonnunquam magis nos obligat qui dedit parua magnificè; qui Regum opes æquauit animo; qui exiguum tribuit, sed libenter: qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, sed cupiditatem: qui accipere se putauit, beneficium cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset: qui occasionem, qua prodesset, & occupauit & quæsiuit. 1. *de benef* 7.

Beneficia, necessaria primùm, deinde vtilia, deinde iucunda, vtique mensura, danda sunt. *Ibid.* 11.

Sic demus quomodo vellemus accipere: ante omnia libenter, citò sine vlla dubitatione. 2. *de benef.* 1.

Nulla res carius constat, quàm quæ precibus empta est. *eod. cap.*

Sero beneficium dedit, qui roganti dedit. 2. *de benef.* 2.

Maior est beneficij gratia, quo minùs diu pependit. 2. *de benef.* 5.

Omnis beneficentia properat: & proprium est libenter facientis cito facere. *Ibid.*

Aduersus Impios.

Non dat, inquit impius, beneficia Deus. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aures, animum mulcentia? vnde illa luxuriam quoque instruens copia? neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est: vsque in delicias amamur. Si pauca quis tibi donasset iugera, centum libras auri, ferri, argenti pondera multa, te beneficium accepisse dicentem domum amplissimam, ornatissimam, beneficium fatereris. Et quid mundi compages tibi est, hominum ingratissime? vnde tibi istum quem trahis spiritum: vnde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis, atque ordinas, lucem? vnde sanguinem, cuius cultu continetur calor? vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis vltra satietatem lacessentia? vnde hæc irritamenta iam lassæ voluptatis? vnde quies ista, in qua putrescis ac marces? Nonne, si gratus es, dices, *Deus nobis hæc otia fecit: namque erit ille mihi semper Deus*, &c. Ille Deus est, non qui paucas vrbes, sed qui per totum orbem armenta dimisit, qui gregibus vtique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiua substituit, qui non calamo tantùm cantare, & agreste atque inconditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit; sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritũ nostro, alios extrerno, cantus edituros commentus est. Natura, inquis, hæc mihi præstat: non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inserta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum nostrarum compellare. *Senec. 3. de benef. 6. & 7.*

Officium tempore præstitum ingratorum nomen mutare consueuit. *Procop. de bello Vandalico, lib. 11.*

Beneficentia est inexhausta opulentia. *G. Pachymer. hist. lib. 4.*

Qui calamitosorum vicem ex animo dolet, idem etiam illis quoad potest, ex animo fert opem. *Idem hist. lib.* 11.

Qui amicos beneficiis afficere conituntur: nullo pacto sunt per hos incusandi: vel si per ea, quæ nonnunquam iniucunda forsitan sunt, his gratiam facere videantur. *Procop. de bello Goth. lib.* 3.

Beneficia non sunt exprobranda apud memores. *Liu. decad.* 1. *l.* 3.

Beneficiorum gratia sempiterna est. *Cur. lib.* 8.

Beneficia à malis hominibus profecta sapientes grata non habent. *Dion. lib.* 37.

Diuerso modo à plerisque mortalium iniuriæ atque beneficia accipiuntur. Nam iniuriæ quidem vel inuiti memoriam retinent, memoriam autem beneficiorum vltro proiiciunt: hoc, quod ij videri nolunt, qui tanquam inbecilliores ab aliis sint adiuti: illud quia nolunt suspicionem timiditatis de se præbere, si quidem iniurias sibi illatas non vlciscantur. *Idem lib.* 46.

Vt tenax est iniuriarum memoria (quod enim offendit nunquam obliteratur) sic beneficia in ipso excidunt vsu. *Herodianus in Pertinace.*

Arduum imprimis est, magis acceptis beneficiis paria referre. Nam in beneficiorum vicissitudine si magnam gratiam referat cui paruam debuerat, non tam facilitas remunerandi expenditur, quàm in ipso grati animi argumentum commendatur. Sed quum prior quispiam exim a in te contulerit, tum si illum parùm amplè demerearis, non tam deesse quod reponas, quàm ipse inops sensuum ac planè ingratissimus videare. *Idem ibid.*

Beneficia in eos collata qui se innumeras iniurias à benefactore accepisse existimant, ex tam malè affectis & exulceratis animis, offensionum memoriam, præsertim cum beneficium eiusmodi tempore fit, vt magis vi expressum quàm à libera voluntate profectum videatur, delere non possunt. *Fr. Guicciard. hist. l.* 16.

Homines suaptè natura ciuium suorum beneficiis ornati, sese in iis ostentant. *Dion. lib.* 36.

Beneficium hominibus ex eadem impensa nullum est gratius, quàm cibi potúsque communicatio. *Xenoph. de instit. Cyri. l.* 8.

Non numero, quantum quis det vel accipiat, sed hominis ipsius facultate metiendum est. *Idem de expedit. Cyr. lib.* 7.

Postremum beneficium opportunè collatum, etiam si minus, talem abolere priorem potest offensionem. *Thucyd. lib.* 1.

Est profectò magnum Dei beneficium agnoscere quod vitiosum est, ac mentem ad meliora conuertere. *Ph. Cominaus lib.* 1.

Solent impatientes dilationis esse, qui sperant in se aliquid muneris conferendum, *Symmach. lib.* 1. *ep.* 3.

Non decet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum, *Cassiod. in epist.*

In beneficiorum vicissitudine si magnam gratiam referat, qui paruam debuerit, non tam facilitas remunerandi expenditur, quam in ipso argumentum grati animi commendatur: sed cùm prior quispiam eximia in te quædam contulerit, tum si illum parum amplè demerearis, non tam deest, quod reponas, quàm ipse inops sensuum ac planè ingratissimus videare. *Pertinax apud Herod. lib.* 11.

Quantum præterita odimus, tantùm de futuris benè speremus, & vt tenax est iniuriarum memoria, (quod enim offendit, nunquam obliteratur) sic beneficia in ipso excidunt vsu. *Idem.*

Non accipiendis, sed dandis beneficiis, amicos acquirimus. Firmior autem est amicus, qui dat beneficium, studens retinere beneuolentiam apud eum, cui benefecerit, sed qui debet reddere gratiam, segnior est, qui scit debitam non existimari beneficium, cùm vicissim benefacit, *Pericles. lib.* 2. *apud Thuc.*

Est natura comparatum, vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules; nam quamlibet sæpè diligatis, si quid vnum neges, hoc solùm meminerunt quod negatum est. *Plin. lib.* 3. *epist.* 4.

Beneficia à magnis imperiis accepta etiam leuiora, sunt tamen ab iisdem agnoscenda apud minores populos, vt eos semper in obsequium paratos, & sibi beneuolos habeant. *Quidam in aphor. Polit. Sylua ex Liuio.*

Iis maximæ laudis est benefacere, quos nemo sperauit esse facturos. *Lact. lib.* 6.

Mirum quàm tenax sit memoria offensæ hominibus, & quàm beneficiorum profunda obliuio. *Quidam.*

Beneficia non sunt exprobranda apud memores *Liu. Decad.* 1. *lib.* 9.

Quod vi datum est, non putes beneficium, sed prædam. *Saxo in histor.*

Officio fungitur suo, qui tantum dat, quantum per fortunam licet. *Idem.*

Principum dona sunt autoramenta seruitutis. *Demost.*

Vt post malam etiam segetem serendum, vt post naufragium tentantur maria, vt fœneratorem à foro non fugat coactor, Ita beneficum denuo collocandum, etiam si semel inciderís in hominem ingratum. *Senec. de benef. l.* 2. *c.* 14.

Quod merenti datur ius est, non beneficium. *Quidam.*

Lubentius homines iniurias, quàm beneficia meminimus, & vltioni quàm græciæ parati sumus. *Lip. in Saturn.*

Animum in muneribus spectemus: nec pretium iis vnquam à se faciamus, sed ab effectu. *Idem in Cent.* 1. *ep.* 4.

Sicut parentes magis magisque in dies venetamur, & amamus, fratres etsi æquales, leuius: ita beneficia antiqua sanctiora sunt, etsi præsentia suauiora. *Idem in ep. dedic. l.* 1. *Physiol.*

Non in beneficiis, vt in pecunia: redditione, aut re opus, vt soluaris: sed agnitione & grato animo. *Idem in Cent. Miscell. epist.* 62.

Par est, vt qui priores beneficia contulere, vel gratiam premi; vt referant benefactorum vicissitudinem. *Procop. de bello Goth. lib.* 3.

Vsitatissimum est in mundo, reddere pro beneficiis iniurias multiplices, sequuntur tamen plerumque iusto Dei iudicio pœnæ vltrices ingratitudinis. *Quidam.*

Multi acceptorum beneficiorum obliti illis ipsis, tanquam instrumentis quibusdam vtuntur ad nocendum benefactoribus suis. *Quidam.*

Pietate plenum est, peregrinam gentem publicis beneficiis obligare, & non tantum compatriotas ad substantiæ lucra admittere, quantum ipsos quoque aduenas inuitare. *Idem.*

Beneficium illius commodum expectat, cui præstatur, non nostrum, alioquin nobis illuc damus, itaque multa quæ summam humanitatem afferunt, pretio gratiam perdunt, mercator vrbibus prodest, medicus ægrotis, mango venalibus: omnes isti, qui ad aliorum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus prosunt. *Senec. lib.* 4. *de benef.*

Optimum est accusare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum os concurrat, & diffundat rubor, qui ob tormentum remittit, multiplicat munus suum. *Ibid.*

Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit: quod quis ægrè dimittere visus est, & sic dare tanquam sibi eriperetur. Gratissima autem sunt beneficia, parata, facilia, occurrentia, vbi nulla mora fuit nisi in accipientis verecundia. *Ibid.*

Lacerat animum & premit frequens beneficiorum commemoratio: Demus beneficia, non fœneremur: Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit cùm daret. *Ibid.*

Nihil cariùs existimamus, quàm beneficium, quod diu petimus: nihil vilius quàm cum accepimus: vnum benè positum beneficium, multorum amissorum damna restaurat *Ibid.*

Pulchrum sanè prædicandum beneficium nulla dilatione suspensum, nullis precibus redemptum, nullis meritis comparatum: gratius est enim donum, quod venit ante preces.

Nihil beneficiorum acceptorum memoria suaptè natura breuius: nihil citiùs interit, & quò maiora sunt beneficia, eò (vt communi prouerbio fertur) maiori maleficio compensantur. Nam qui ea remunerando delere, aut non potest, aut non vult: sæpè vel obliuione, vel ea non tanta fuisse sibi persuadendo, delere conatur: & quos eò redactos fuisse, vt beneficio opus habuerint, pudet, iisdem se illud accepisse indignantur: adeo vt plus in eis odium ob eam, in quam ceciderant, necessitatis memoriam, quam beneficij accepti ratio possit, *Guicc. in Hypom. Polit.*

¶ Apophthegmata.

Chilon dicere solebat: Dati beneficij debere obliuiscí, accepti autem meminisse. Quo vituperauit eorum hominum insaniam, qui beneficia in amicos collata non solùm exprobrant priuatim, sed publicè etiam coram omnibus. *Laërt. lib.* 1. *c.* 5.

T. Vespasianus dicebat, non licere quenquam à vultu Imperatoris tristem discedere. *Brus. lib.* 3. 1.

Idem, inter cœnandum aliquo die recordatus, quod nihil cuiquam præstitisset: memorandam illam vocem edidit; Amici diem perdidi. Laudanda sanè principis beneficentia tam peculiaris, qui omne tempus se perdidisse putabat, quo amicis bene meritis suum non præstitisset officium. *Suet.*

Alexander Seuerus descriptum habebat, quid cui præstitisset; qui nihil aut minimum petiisset, eos appellabat, dicens: Quid est, cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris. Agnoscebat, principem debere rectè suo fungentibus officio: nec æquum iudicabat, vt probe suo defunctus officio priuatus egeret. *Ælius Lampridius.*

Idem rogatus, quis esset rex optimus? Qui, inquit, amicos muneribus retinet, & inimicos beneficiis ambit, & sibi conciliat. *Maxim. serm.* 9. *de magistrat.*

Pythagoras interrogatus, qua ratione homines Diis similes haberi possent? Respondit: Si veritatem amplecterentur, & cunctis benefacerent. *Ælian. lib.* 12. *de var. hist.*

Alexander vrbem dono dedit cuidam, qui seipsum mensus, tanti muneris inuidiam refugiens, dicebat illud non conuenire fortunæ suæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare, *Senec. lib.* 5. *de benef. c.* 16.

Socrates Archelao regi roganti, vt ad se veniret, respondit, nolle se ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Timuit fortasse, ne cogererur accipere, quæ nollet. Negotium enim illi erat cum rege omnia sua magno æstimari volente. *Senec. lib.* 5. *de benef. c.* 6.

Theophrastus interrogatus, quidnam vitam conseruaret humanam? respondit, Beneficentia. *Stob. serm.* 41.

Democritus, Homo (inquiebat) ad largiendum, quam promittendum, promptior esse debet. Donum enim licet exiguum: prodest egenti, verba autem ac magnifica promissa, nulli sunt vtilia. *Stob.*

Idem, Si bene, inquit, mereri de aliquo voles, citissimè aliquid in illum beneficij conferas. Mora enim ingratum redditur, & parum amabile, quicquid dederis. *Stob.*

Crispus Passienus dicere solebat, se quorundam hominum iudicium malle quam beneficium: quorundam libentius admittere beneficium, quam iudicium: quo dicto Seneca asseruit, nihil se subtilius atque insignius in distinguendis maximè & curandis vitiis cognouisse. Quis enim bonorum virorum iudicio & consilio stare malit, quam malorum cadere beneficiis? E regione, quis malorum hominum bono iudicio fidere malit, quàm bonorum beneficiis, ex quibus periculum tibi imminere possit? *Seneca de benef. lib.* 2. *c.* 1.

Democritus, quum animaduertisset, quendam quibusdibet promptè largien

largientem, & temerè ſuppeditantem : Malè, inquit, pereas, qui Gratias virgines meretrices effeciſti. *Maxim. ſerm.* 8.

Alexander regium eſſe affirmabat, à quibus malè audias, in eos & ſæpe & multum conferre. Quo innuere voluit, liberalitatem aliquando etiam erga indignos exercendam eſſe. *Pontan. c.* 30. *de Liberalitate, ex Plutarcho.*

Fridericus Cæſar ſæpenumero dicere ſolebat, ſe ex iis, quos extuliſſet, quàm pauciſſimos gratos vidiſſe : idque ex muneribus ſuis datum eſſe, vt ex fidelibus infideles fierent. *Æn. Syluius lib.* 2. *commen. de rebus geſtis Alphonſi.*

Alphonſus rex, oblatrantibus canibus & rebellantibus, offulam obiiciendam, dictitabat: Intelligens, maleuolos homines beneficiis vincendos eſſe. *Pontan. c.* 30. *de liberalitate.*

Anaxilaus interrogatus, quid eſſet in regno beatiſſimum? reſpondit, nunquam vinci beneficiis. *Phauorinus.*

Diogenes à quodam rogatus, quam ob cauſam homines mendicis darent, philoſophis verò nihil largirentur : Quia, inquit, ſe claudos & cæcos fore ſperare poſſunt, philoſophos autem minimè. *Ant. & Max. ſerm. de Beneficentia.*

Idem, quum diſcum oſſibus refertum Alexander ei dono miſiſſet. Eſt quidem, inquit, cibus Cynicus, ſed donum minimè regium. *Ibid.*

Socrates quodam tempore foro reuerſus inter amicos dixit : Emiſſem pallium, ſi nummos habuiſſem. Nihil poſtulauit, tantum verecundè admonuit egeſtatis. Mox inter amicos ambitus erat, à quo Socrates acciperet. Et tamen poſt eam vocem quiſquis properauit, vt ait Seneca (*lib.* 7. *de benefic. c.* 24.) ſero dedit.

Idem, ei cum multa multi offerrent, Æſchines pauper auditor, Nihil inquit, te dignum, quod dare tibi poſſim, inuenio, & hoc modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi, quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo, qualecumque eſt, boni conſulas, cogitéſque, alios, cum multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates : Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas ? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam, quàm accepi. *Senec. lib.* 1. *de benefic.*

Diogenes, quibuſdam prædicantibus eius benignitatem, qui Diogeni quiddam donarat : Quin & me, inquit Diogenes, laudaris, qui accipere merui : Plus enim eſt meruiſſe beneficium, quam dediſſe, iuxta illud Publij Mimi : Beneficium dando accepit, qui digno dedit. *Laërt. lib.* 6.

Archelaus, Ab Archelao in conuiuio familiaris quidam, ſed parum humanus, petiit ſibi dari poculum. Archelaus autem illico mandauit puero, vt hoc poculum daret Euripidi. Id factum admiranti poſtulatori : Tu quidem, inquit, dignus eras, qui peteres, ne acciperes, vel non petens. Significans, alteri hoc tribuiſſe regiam familiaritatem, vt auderet quidquis petere : at Euripidis boni viri pudorem hoc mereri, vt vltro ei daretur aliquid. *Plut. in apoph.*

Antigonus, Thraſillo Cynico drachmam petenti : Non eſt, inquit, munus regium. Cynico ſubiiciente. Talentum igitur da : At non eſt, inquit, idem Antigonus, Cynicum, ſi tale munus accipias. Quo dicto vtroque cornu poſtulatoris improbitatem repulit ! & docuit interim, dignis tantùm beneficium eſſe præſtandum. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi, quemadmodum diuitum filij ornatus gratia aureum monile geſtant in collo, nec id vnquam deponunt, veluti nobilitatis ſignum circumferentes & oſtentantes : Itidem & nos oportet ſemper beneficentiâ indutos eſſe, declarantes, quod filij ſumus eius, qui miſericors eſt, eius qui ſolem ſuum exoriri facit ſuper bonos ac malos. *Homil.* 1. *ad Philippenſes.*

Gregorij Nyſſæi Epiſcopi. Quemadmodum illi, qui ſtultitiæ certaminibus præmia proponunt, tuba liberalitatem ſuam ſignificantes, omnibus in palæſtra decertantibus pecuniæ largitionem pollicentur atque denunciant : Sic ipſa beneficentia omnes in miſeriis & calamitatibus poſitos ad ſe vocat, non vulnerum & plagarum præmia, ſed ærumnarum & incommodorum remedia & curationem accedentibus impertiens. Hæc eſt omnium laudatarum præſtantiſſima. Hæc eſt feliciratis comes. Hæc aſſidet Deo, & magna eſt cum ipſo neceſſitudine coniuncta. *In orat. de pauperibus amandis, & benignitate comp.*

Epicteti. Quemadmodum faces in portu ſublatæ, magna flamma in paucis cremiis excitata, nauibus per mare errabundis multum auxilij ferunt : Sic & vir egregius in vrbe periclitante pauciſ rebus contentus, magnis beneficiis ciues afficit. *Apud Stob. ſerm.* 43.

Quemadmodum ſol non expectat preces & præſtigias, vt exoriatur, ſed illico fulget, ac ſalutatur ab omnibus : Ita neque tu expectaueris plauſus, ſtrepitus & laudes, vt benefacias, ſed ſponte confer beneficia, & æquè ac ſol amaberis. *Apud Stob. ſerm.* 44. *de Magiſtratu.*

Seneca. Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt quæ trahit pœnam, & miſericordiæ genus eſt, cito occidere, quia tormentũ vltimum finem ſui ſecum affert : quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicij pars eſt : Ita maior eſt muneris gratia, quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſollicita expectatio, *Lib.* 1. *de benef. c.* 5.

Sicut in telis eadem ferri vis eſt, ſed in infinitum intereſt, vtrum excuſſo lacerto excutiantur, an remiſſa manu effluant. Gladius idem & ſtringit, & transforat, quam preſſo articulo venerit, refert : Idem eſt, quod datur, ſed intereſt, quomodo detur. *Lib.* 2. *de benef. c.* 6.

Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, etiam inuitos nolenteſque ſeruare. Ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. *Ibid. cap.* 14.

Quomodo mundi officium eſt, circumagere rerum ordinem : quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio : Ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. *Lib.* 4. *c.* 13. *de benef.*

Quemadmodum aliud eſt munus, aliud ipſa donatio : aliud qui nauigat, aliud ipſa nauigatio : & quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus ; Ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumquemque noſtrum beneficium peruenit. *Lib.* 6. *cap.* 1. *de benef.*

Quomodo multos fortuita ſanant, & in flumen alicui cecidiſſe frigore magna cauſa ſanitatis fuit : quomodo, quorumdã flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum in aliam curam auertendo ſuſpectas horas fefellit : nec ideo quicquam horum, etiam ſi ſaluti fuit, ſalutare eſt : Sic quidam nobis proſunt, dum volunt, imò, qui nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. *lib.* 6. *de benef. c.* 8.

Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt ; & aquæ tempeſtiuè data remedij locum obtinuit : Ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit, ſi præſto fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adiicit, gratiámque precioſi, licet leuis cogitati muneris vincit. *l.* 2. *de benef. c.* 2.

Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere & non credidit, nihil debeo : Ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. *lib.* 6. *de benef. c.* 11.

More optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arridemus, non ceſſant Dij beneficia congerere, de beneficiorum authore dubitantibus, ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hyemeſque ætateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiamſi multa in irritum data ſint. Demus nihilominùs aliis, demus ipſis apud quos iactura facta eſt. *l.* 7. *de benef. c* 33.

Plinij. Ficus non floret, cum fructus habeat dulciſſimos : Ita quidam benefaciunt, nihil pollicitantes. *l.* 11. *c.* 26.

Thriueri. Vt calcem accenſam oleo extingues, ignem verò accendes : Ita hominem iratum beneficiis placabis, inuidum verò magis excitabis. *In apoph.*

Multam ac flatulentam aëris tempeſtatem ſæpe nimia pluuia mitigat : Sæpe etiam minimum beneficium inimicitias diſſipat. *In apophthcg.* 116.

Vt adamas lapis duriſſimus incude rumpitur : ſed ſanguine hircino adhibito mollitur : Ita homo quoque iracundus diſceptationibus accenditur ac diſſoluitur, beneficiis verò affectus placatur. *In apoph.*

¶ Adagia.

Perdidiſti vinum infuſa aqua. ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἀκρήτου ὕδατος. *Hom.*

Verba ſunt Polyphemi. Sic enim increpat Vlyſſem vinum aqua temperantem. In eos quadrabit, qui beneficium in aliquem conferentes incommodũ aliquod adiungunt, quo dati beneficij fructus voluptaſque imminuitur.

Capra Scyria αἴξ Σκυρία.

Conuenit in eos ; qui beneficium maleficio corrumpunt, aut qui virtutes aduentiis vitiis contaminant atque obſcurant ; qui ve recte inſtituta non rectè finiunt.

Panis lapidoſus. *Seneca lib.* 2. *de benef. c.* 7.

Fabius Verrucoſus appellabat beneficium ab homine duro aſpere datum, panem lapidoſum, quem eſurienti neceſſarium ſit accipere durum & acerbum eſſe.

Ne quod beneficium collocatis in ſenem. *Eraſmus.*

In Chiliadibus γέροντι μηδὲ πότε μηδὲν πῆσον ποιεῖν. *Refertur nominatim prouerbij vice ab Ariſtotele in lib.* 2. *Rhetor.* χ. ὅσις συμβουλεύει μὴ πιστεῖος φίλον γέροντα, ἢ ἅτερ μαρτυρεῖ ἢ παροιμία μηπόλ' ἐν ἥδεσιν γέροντι, *id eſt. Qui conſulit, ne quis cum ſene ineat amicitium, huic teſtimonij loco eſt prouerbium. Ne quando benè mereàris de ſene. Dicitur hodiéque vulgo. Neque in ſenem neque in puerum collocandum eſſe beneficium propterea quod alter non refert, alter non meminit. Extat & huiuſmodi quiddam apud Diogenianum adagium :* μὴ, πρὸς ἐν ἥδεσιν γέροντας, μηδὲ γυναῖκα, μηδὲ παῖδα, μηδὲ κύνα πνὸς, μηδὲ κόλαν κατηλάτῳ, *id eſt. Ne quid beneficij colloces, neque in ſenes, neque in mulierem, neque in puerum, neque in canem cuiuſpiam, neque in garrulam remigem : propterea quod perire videatur, quidquid in eiuſmodi genus hominum inſumitur.*

Beneficentia eſt virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione ciuili, ſed naturali ſeu diuina, vbi & quandò decet : & mediocritatem afficit inter profuſionem & ſordidam tenacitatem. Sunt autem debita iure naturæ omnia officia aliis neceſſaria, quæ nos ſine incommodo præſtare poſſumus. Beneficentia verſatur in educatione, inſtitutione, doctrina, gubernatione, conſilio, & eloquentia, famæ vel corporum defenſione iuſta, liberali facultatum & prudenti diſtributione. Cauſæ *Efficientes* ſunt I. *Spiritus ſanctus* accendens in mente fidem agnoſcentem non caſu contingere nobis bona, ſed à Deo dari, & præcipi vt aliorum incommoda noſtris commodis ſubleuemus. Deinde mouens & impellens voluntatem, vt mandato Dei mentiſque iudicio tandem obtemperet, libenter, & ſponte, conſilio, doctrina, opera, & aliis pus officiis proximos adiuuet : memor dicti Galat. 5. Fructus Spiritus eſt benignitas, &c. II. Verbum ſeu mandatum *Dei* : Prouerb. 5. 15. Fontes tui deriuentur foras. Eſai. 58. 7. Frange eſurienti panem tuum. Luc. 6. 38. Date, & dabitur vobis. Rom. 12. 13. Necessitatibus Sanctorũ communicate. Hebr. 13. 16. Beneficentiæ & Communicationis nolite obliuiſci : talibus enim ſacrificiis delectatur Deus III. *Mens hominis* iudicans bona diuinitus data eſſe, vt in aliorum vtilitatem, quantum ſine notabili detrimento fieri poteſt, conferantur, & voluntas obtemperans iudicio mentis, liberè, prompto & alacri animo proximis benefaciens, vt 2. Corinth. 9. Dicitur, vnuſquiſque ex cordis propoſito conferat, non grauatim vel coactè : Hilarem enim datorem diligit Deus.

Materia ex qua Beneficentiæ, pingitur, *Luc.* 8. vbi ſcribit Euangeliſta

pias mulieres administrasse Christo de facultatibus suis. Sunt autem duplicia bona & officia quæ aliis communicantur. I. *Quædam* enim non percunt, nec consumuntur vsu & communicatione: vt, de suo lumine alteri accendere lumen, monstrare viam erranti; dare fidelo consilium, liberaliter communicare rerum bonarum doctrinam, cuius tractatione & propagatione nostra eruditio non imminuitur, sed alitur & augetur. II. Quædam bona nobis ἀναφαίρετα, vsu & communicatione absumuntur, vt pecuniæ, obsonia, operæ priuatæ. In his beneficentiæ modus esto, quem dulcissima imagine Salomon depingit, Prouerb. 5. 15. Fontes tui foras deriuentur, & riui effluant in plateas. At tu Dominus illorum maneto, & non alieni tecum. Significat facultates & hæreditates nostras bona conscientia conseruari posse, propter familiam & Rempublicam: verumtamen ex fructibus benigne iuuandos esse paupères, quantum sine nostro, nostrorumque detrimento notabili, iuuare possumus; sic Apostolus vult. 2. Cor. 8. iuuo modum in largiendo seruari, ne aliis ignauia, nobis autem afflictio noceat, sed vt nostra copia illorum succurrat inopiæ.

Materia circa quam, seu Beneficentiæ nostræ obiecta, sunt quotquot nostra ope indigent: & quibus sine notabili detrimento opem ferre possumus, in eum sensum Christi seruus, Galat. 6. 9. 10. Benefaciamus, inquit, omnibus; maximè autem domesticis fidei. Gradus autem *Obiectorum* sunt, I. Dei Ecclesia, ministerium sanctum, studiaque doctrinæ à Deo traditæ. Vult enim Deus omnes homines pro suis facultatibus aliquid operæ & pecuniæ ad hunc vsum conferre, vt vera salutis æternæ notitia, ministerium Euangelij, studia sacrarum literarum in scholis conseruentur. Ideò quotannis singulos Israëlitas viritim oportebat pendere templo dimidium Sicli, Exod. 30. 13. id est, semiunciam argenti. Et ad hunc vsum oblationes primitiarum, decimarum, pretij, pro primogenitis, & alia quædam sacrificia pertinebant. II. Patria & Respublica, quæ Ecclesiæ Dei & nobis singulis tranquillum præbet hospitium. Singuli igitur ad defensionem pacis, iudiciorum, legum, honestæ disciplinæ, & ad conseruationem Imperiorū nonnihil de facultatibus nostris libenter conferamus. Ideò collationes tributorum mandato diuino magistratibus debentur. III. Nos ipsi, nostri parentes, liberi, benè conuenientes propinqui, quos sine luxu alere & iuuare debemus: iuxta Pauli sententiam, 1. Tim. 5. 8. Si quis suorum, maximè domesticorum curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. IV. Amici: de quibus vulgatum proverbium, amicorum omnia sunt communia; scilicet quæ iure probatisque legibus communia esse possunt. Gratificandum enim est amicis, dum sine impietate id exequi licet: sed aliud prouerbium huic occurrat, amicus vsque ad aras. V. Alij nostra ope indigentes, qui nobis vel societate Ecclesiæ, vel eiusdem ciuitatis, vel studij, vel nationis, vel gentis, vel linguæ coniuncti sunt.

Forma beneficentiæ, est ipse habitus voluntatis, quo iuxta rectam rationem aliis benefacere studemus. *Fines & Effectus* sunt, I. Vt mandato Dei obtemperemus. II. Vt mutua beneficentia hominum vita conseruetur. Nisi enim benefacerent parentes liberis, magistratus subditis, subditi magistratibus, amici amicis, &c. hæc ciuilis hominum societas cito dissiparetur & interiret. III. Vt retineamus fidem & alia dona spiritualia, quæ per maleficia excutiuntur. IV. Vt amplissima præmia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, quæ Deus beneficis promisit, consequamur. Matth. 10. 42. Qui dederis haustum aquæ frigidæ vni ex minimis istis propter doctrinam, non perdet mercedem suam. Luc. 6. 38. Date & dabitur vobis. Matth. 25. 34. 35. Venite benedicti Patris mei, possidete regnum vobis à condito mundo paratum. Esurui enim, & dedistis mihi cibum: sitiui & potastis me. 2. Cor. 9. 6. Qui benignè serit, benignè metet.

Exempla Beneficentiæ illustria præbens Deus ipse, fons & author omnium bonorum, omnibus benefaciens, Psal. 103. 104. 105. 106. 107. 145. Christus Emmanuel noster. Sancti Patriarchæ: omnes Sancti Reges & Principes, nutritij Ecclesiæ Dei, piarum familiarum, & Scholarum: ij vt Ioseph, Dauid, Iosaphat, Iosias, Constantinus, Theodosius, Carolus Magnus, &c. Job beneficus describitur, cap. 29. 15. 16. & 31. 16. 17. 18. &c. Booz, Ruth. 2. 8. 15. Vidua Sareptana, 1. Reg. 17. 15. Abdias regius Oeconomus, 1. Reg. 18. 24. Sunamitis, 2. Reg 3. 8. Piæ mulieres, Luc. 8. 3. Samaritanus, Luc. 10. 34. Zachæus, Luc. 19. 8. Cornelius Centurio, Act. 10. 2. Antiocheni, Act. 11. 29. Macedones, Rom. 15. 26. & 2. Cor. 8. 2. 3. Hebræi, Hebr. 6. 10. Gaius, Joan. 3. v. 5. *Exempla profana.* Apud Ethnicos celebratur multorum insignis beneficentia. Cyrus apud Xenophontem iurat se maiori voluptate affici cùm alios beneficiis locupletat, quam cum seipsum ditat. Testatur Plutarchus Cimonem opes coacerualse, vt iis vteretur, iis vsum vt afficeretur honore. Idem author multa refert de Alexandri magni beneficentia.

Pugnantia cum hac virtute, sunt primo Maleficia, quibus aliorum mentes, corpora, famam, facultates, vel fraude, vi, desertione, vel aliis modis lædimus. II. Profusiones, immodicæ, præsertim in Luxum, aut alias res vel inhonestas, vel non necessarias, quæ nunc omnes aulas exhauriunt. Caligula vno anno 675. tonnas auri profudit. Aliorum insanias silentio obruimus. III. Cupiditas illa turpissima, quam Græci φιλαργυρίαν appellant. Hæc nemini benefacit, sed cum defraudatione sui & aliorum, quocumque prætextu, opes cumulare studet. Dehortentur autem nos ab hoc vitio omnium terrimo. 1. Mandatum Dei. 2. Ortus noster. 3. Educatio. 4. Auaritiæ crimen multiplex, idololatria, impietas, iniustitia, atheismus. 5. Eiusdem pericula luctuosúsque exitus. 6. Pœnæ horrendæ.

VERSVS IAMBICI, SCALIGERORVM

De Beneficentia, Beneficiis & Benefici.

Senioris.

1. *Ab ab miseros ne fuge, pauperúm que vultus,*
Tibi qui speciem fronte ferunt tui, ac tuorúm;
Sècúmque gerunt prænia cælestia regna.
Vbi Roma potens? eius et hoc putrescit auèn.
Sceptrum quoque nos gessimus, et unde sumus quidé
Aulam peregrinam carpimus, precariámque,
Mitis Domini munere, Regis Optimi, almi.
2. *Thesaurus erit gratia, quam debet amicus.*
Dando nihil amittitur aut redibit illud,
Si non redeat, tum tua magnitudo vincit.
3. *Sine iudicio ne bona collocaris tentes.*
Benefacta malis quæ data sunt, sunt malefacta.
4. *Prisce proba sententia collucet in auo:*
Sortis, dare quam accipere, est eminentioris.
Nam qui dat emit, qui accipit, is se & sua vendit.
5. *Benefac malefactoribus: hoc Deo supremo*
Fies similis, qui reficit bonos, malósque.
6. *Auctaria uiris sunt benefacta ruentis:*
Nam viuimus in posteritatis ore, mente.
7. *Non est accipere lucrum, aut semper dare damnum:*
Sed temporis atque loci vultus ista mutat,
8. *Reges beneficiis bene, non procacitate.*
Nam virtutibus homines ferunt libenter,
Formidabilis animi magnitudine alti,
Non horrore supercilij, malísque factis.

Iunioris.

9. *Statim obligatur, qui facit digno bene.*
Quidquid merenti das mihi, imputo tibi.
10. *Quidquid benignè fecimus perit, nisi id*
Bonum admonentes, exprimentes à malo
Recipimus, aurem grata non rarò sibi
Velli voluntas patitur, à malo exige
Plus quam satis, sit vt feras quantum sat est.
11. *Non adficit me, si quid expressit rubor,*
Nec qui pudore, sponte quod non vult, facit.
Sequi trahentem, cui reniti te piget,
Non est voluntas, frontis est infirmitas.
12. *Qui dat libenter, & statim, bis obligat:*
Deliberator quod dat, hoc capit sibi:
Et qui moratur, est neganti proximus.
13. *Si qua benignè amicus in te fecerit,*
Sic gratum eorum te geras interpretem,
Vt dignus aliis, ista dum accipis fias.
14. *Est quem rogare vetuit infirmus pudor:*
Est quem rogare compulit necessitas.
Quid huic, quid illi facere te munem addocet?
Explendus ille est, huic eundum est obuiam.
Vota hunc rubere, precibus illius fauc.
In promerenda gratia primus gradus
Est, occupare vota, proximus sequi.

¶ Exempla Profana.

Ludouicus XI. Francorum rex, cum precibus piorum vitæ diuturnitatem sibi conciliari posse persuadere, sacros homines quosuis maximis affecit beneficiis, præsertim eos, qui vel vitæ sanctimonia, vel etiam miraculorum dono præstarent. *Claudius Seisselius.*

Apud Persas rex, in principio dominatus, quodcumque optaret à populo donum, ferebat. *Alex. l. 4. c. 23.*

Porsenna rex Hetruscorum discedens ab Janiculo, ex fœderis lege castra opulenta, conuecto ex propinquis ac fertilibus Hetruriæ aruis commeatu, Romanis dono dedit, inopi tunc vrbe à longinqua obsidione. *Liuius.*

Telegoras apud Naxios prædiues quispiam ac præpotens erat, cui quod quotidie multa à Naxiis mitterentur, vulgato sermone receptum est vt venditores paruo licitantibus dicerent: μᾶλλον θέλω αὐτὰ τὰ τελεγόρᾳ δοῦναι id est, malim Telegoræ dare. *Athenæus l. Deipnosophistarum 8. ex Aristot.*

Adrian Imp. in balneo veteranum quempiam seruuli penuria, sese marmoribus affricantem conspicatus, eum & seruulis aliquot, & sumptibus donauit. Quod reliqui veterani fœliciter cessisse videntes, cuperunt & ipsi complures sub oculis Imperatoris sese marmoribus affricare: vt hoc modo principis elicerent benignitatem. At ille eudcatis senibus, iussit vt alius alium vicissim defricarent, atque ita pueris nihil opus fore. Is jocus postea in vulgi fabulam cessit. *Spartianus*

Anacreon, quum auri talentum à Polycrate tyranno accepisse, aliis id distribuit, inquiens, Odimurus quod vigilare cogit. *Anton. Max. sermone de benefitent.*

Lacedæmonij, quum Smyrneis egentibus commeatum misissent, atque illi beneficium verbis attollerent, Lacedæmonij sermonem interrumpentes: Nil magni est, inquiunt: Hæc enim collegimus, vnius diei prandio, nobis & iumentis detracto. Gratius est beneficium, quod extenuatur ab eo qui confert. Nam qui quod largiuntur exaggerant (qui plerisque mos est) bonam gratiæ partem amittunt. *Plutarchus in Lacon.*

Epaminondas cuidam egeno mandauit, vt à quodam ex amicis ipsius talentum peteret: petiit, & accepit. Amico percontanti cur id iussisset; Quoniam, inquit ille, cum vir sit probus, inopia premitur: tu vero dives es, multa de publico depeculatus. Epaminondas ipse pauper hac ratione subuenit egenti. Bonorum enim proborum est, virum probum egere necessariis. *Erasil. 5. apoph.*

Agesilaus iis qui clanculam aduersarentur, palam quidem non exhibebat negotium sed efficiebat vt ipsum in militiam sequerentur, atque ex his nonnullos duces exercitus ac magistratus factos euehebat, qui cum

cum se in magistratu improbè & auarè gessissent, eóque in ius vocati periclitarentur, rursus Agesilaus illis patrocinabatur, & ab ipsis stabat, atque hac arte reddebat eos ex clanculariis hostibus amicos, & ad se reuocabat. Quibus rebus factum est, vt tandem neminem haberet aduersarium. Quid hac prudentia ciuilius, quæ mederi maluit quam vlcisci? *Plut. in Laco.*

Artaxerxes, quum sibi malum punicum insignis magnitudinis à paupere datum esse: Per solem, inquit, ciuitatem ex parua magnam quàm celerrimè facere posset, si eius fidei credatur: Laudauit autem hominis beneficentiam, qui pro fortunæ conditione obtulit regi quod habebat, & gratum putabat. *Brus. l. 3. c. 13.*

Philippus, quum Thebis obses esset, Philonis Thebani hospitio vsus est, multisque insuper ab eo beneficiis affectus. Is quum vicissim à Philippo nihil muneris vellet accipere. Ne me, inquit Philippus, beneficentia superatum hac laude spolies, quod hactenus à nemine beneficiis victus fuerim. O animum imperio dignum! Pulchrius existimauit, benefaciendo, quàm potentia vincere. *Plut. in apoph.*

Alexander. Taxiles, vnus è numero regum Indiæ, occurrens Alexandro sic illum affatus est: Prouoco te, inquit, non ad pugnam, neque ad bellum, sed ad aliud certaminis genus. Si inferior es, è nobis accipe beneficium: sin superior, nobis benefacito. Cui Alexander: atqui, inquit, ob hoc ipsum inter nos certandum est, vter benefaciendo superet alterum. Et humanissimè complexus illum non solum non spoliauit ditione, sed auxit etiam. *Plut. in apoph.*

Alphonsus Rex audiens ab amicis, frustra in Alnarum, hominem param gratum, tam infinita beneficia collata esse: dixisse fertur ingenti beneficio non nisi ingenti ingratitudine satis fieri, & propterea plures quidem esse qui darent: sed qui dare scirent, esse perpaucos. At non ob id pigrius dandum, aut benefaciendum esse. *Pan. lib. 2. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, quum intellexisset quosdam esse qui acceptis beneficiis planè ingrati essent, inquit: ingratos nequaquam effecturos, quo minus ipse & humanus & beneficus perstaret. Innuit autem nequaquam prudentis esse, ita moueri malorum ingratitudine, vt in bonos nil beneficium porro conferat. *Pan. lib. 1. de Alph. rebus gestis.*

Idem, suppliciter à Ioannæ Neapolitanorum reginæ, omni ope destitutæ, oratoribus vt contra Martinum V. Pontificem (qui eam indignam, quæ regnum Ecclesiæ Romanæ feudatarium teneret, iudicarat, & Ludouicum Andegauensem Siciliæ regem declarauerat) auxilium ferret, rogatus, dissuadentibus consiliariis, vt qui durum & per quam anceps fore bellum dictitarent: respondit, Herculem etiam non rogatum laborantibus subuenire consueuisse, dignum igitur esse, vt ipse quoque fœminæ afflictæ, & tantopere roganti opem ferret. *Pan. lib. 1. de rebus gestis Alphonsi.*

Fl. Vespasianus admonitus ab amicis, vt caueret à Meio Pomposiano, quod de hoc rumor increbuerat, fore vt aliquando regnaret: non solùm sibi non metuit ab illo, sed & consulem fecit. Id admirantibus amicis: Erit, inquit olim memor tanti beneficij. *Eras. lib. 8. apop.*

Fabricius, quum bellaret contra Pyrrhum regem, medicus Pyrrhi scripsit ad Fabricium, se regem veneno necaturum: id autem ne fieret, admonuit Pyrrhum vt sibi caueret: Pyrrhus, ne frustra hoc beneficium accepisse videretur, Fabricij captiuos gratis remisit. Fabricius gratis recipere noluit, sed parem captiuorum numerum etiam dedit, ne mercedem proditi veneni accipere diceretur. *Plut. in Rom. apoph.*

¶ Hieroglyphica.

Sunt qui beneuolum hominem per *Asclapaga*, quam *Gallinaginem* Latini appellant, pictam intelligant: quod auium nullam maiore erga hominem studio affici compertum sit. Magnitudo volucri, quanta gallinæ est, rostrum longum, Attagenæ color. *Pier. lib. 24. pag. 25. A.*

¶ Apologi.

Cerua & Vitis.

Cum fugeret cerua insequentes venatores, occuluit se sub vite: venatoribus autem paululum prætergressis, quod putaret se ceruam iam esse in tuto, secura animi carpere pampinos & mandere cœpit. Quorum motus atque strepitus venatores conuertit. Atque illi, quod res erat, arbitrati sub vite bestiam aliquam latere, accurrunt, & visam ceruam iaculis configunt. Quæ moriens: Merito, inquit, hoc mihi euenit, quæ violare non dubitarim seruatricem meam.

Docet fabula vltionem numinis non effugere eos, qui pro beneficiis malefacta rependant. *Ioach. Camer. lib. fab.*

Canis senex.

Bona & laudabili opera canis perstitit vsus aliquantisper venator fuerat. Deficientibus autem iam viribus, & debilitatis membris, nihilo secius ille tamen ab hoc alacritatem & cursus pristinos requirebat, & verbis atque verberibus cessantem vrgebat. Cui canis: Quam citò oblitus meritorum meorum, ita in me sæuus es. Neque mihi prodest quicquam quod benefecerim cum facere posse desierim.

Fabula reprehendit hominum prauitatem, in beneficiis obliuiscendis; Dicitque idem, quod versus Homericus:

Οὐ ἔτι χάρις μετόπιθεν ἐοεργότος, id est,
Beneficij gratia rara est.
Ioach. Camer. lib. fabul.

Luporum & Ouium pax.

Cum lupis bellum gerebant oues, atque illis aduersa auxilio canum semper pares, sæpe etiam superiores erant. Lupi, victoria desperata, ad oues legatos mittunt; qui pacem petant. Conditiones ferebantur, canes lupis vt obsides darentur ab ouibus, ipsæ catulos luporum acciperent. Cùm de omnibus conuenisset, pax iurisiurandi religione firmatur. Paulo post securis ouibus, cum fortè vlularent catuli luporum; illi in miseras & destitutas omni ope, quasi violatores pacis, qui iniuria obsides acceptos affecissent, irruunt, & ita vt prius impune illas rapiunt atque vorant.

Monet fabula, vt eos, à quibus defendi nos sciamus, diligenter colere velimus. *Ioach. Camer. lib. fab.*

Canis & Cocus.

In domo quadam ingens conuiuium apparabatur. Inuitat igitur canis domesticus externum, secum vt epuletur. Deductus externus in culinam videt omnium rerum ad victum necessariarum summam adesse copiam, magnas etiam vbique lauritias animaduertit. Itaque gaudio plenus: Papæ! quam opiparè, inquit, hic nunc conuiuabor: tanto scilicet me cibo ingurgitare potero, vt saturitas postridie etiam duratura esse videatur. Hæc ille secum lætus murmurans, caudam quasi adulans coco quassat, ille vt ab externo mersens, arreptum de fenestrâ eum proiicit in viam. Qui cum clamore maximo aufugiens, habuit obuium sibi notum alterum canem. Hic igitur qui fuisse eum inuitatum foris sciret, quomodo acceptus esset, interrogat. Cui alter: Ira, inquit, multum potani, vt ebrius vnde exierim ignorem.

Fabula docet, fidem non habendam illis, qui de aliorum facultatibus beneficos se futuros esse polliceantur. *Io. Cam. lib. fab.*

Vide, Amor proximi, Liberalitas.

Beneuolentia.

Definitio et etymolog.

Beneuolentia, Græcè, εὐνοια. ας ἡ, εὐνοικὸς, ὁ, beneuolus dicitur. Et est bonorum erga proximum voluntas cuius oppositum sunt odium & inuidia. *Plut. l. de inuidia & odio.*

Beneuolentia, dicitur, εὐνοια, id est, bona voluntas. Ita & maleuolentia dicitur κακόνοια. ας ἡ, quasi mala voluntas: & κακόνοος, ὁ, maleuolus.

Hebr. *Chephts*, à verbo *Chapheti*, voluptatem habuit, voluit, amore complexus est. Hinc Græcè, ἀγαπάζω, amo, amplector, bene cupio, ἀγάπησις, cupio, desidero.

Quid inter φιλίαν & εὐνοιαν interfit, disputat *Arist. lib. 7. Ethic. cap. 2. Cicero lib. 2. offic.* vbi de vtilitate cum eius speciebus disputat, late beneuolentiæ causas prosequitur: ostendens illas aut esse beneuolentiam, aut honorem, aut merum, aut expectationem beneficij, aut pretium & mercedem.

Beneuolentia est animi nostri sincerus affectus, quo etiam ignoto & absenti, bene esse volumus, bona procuramus & largimur, tum propter nostram communem in omnes homines charitatem, tum propter Dei erga absentem eximia quædam dona, quæ nobis innotuerunt, & in quibus glorificatur.

Dei erga suos beneuolentia scriptura S. variis synonymis, quæ εὐδοκίας vocula designantur, nobis consignauit.

¶ Loci Biblici.

Psalm. 68. 17. Mons (Sionis) is est, in quo beneplacitum est Deo inhabitare.

Psalm. 69. 14 Ego verò orationem meam conuerto ad te Domine, tempus est beneplaciti, Deus.

Psal. 89. 18. In beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Psal. 106. 4. 5. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo: vt videam bonum electorum tuorum: vt exultem in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæreditate tua.

Psal. 119. 108. Voluntaria oris mei beneplacita fac (tibi) Domine.

Psal. 147. 11. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & sperantes in misericordia eius.

Psal. 149. 4. Beneplacitum est Domino in populo suo.

Matth. 11. 25. 26. Confiteor tibi, pater, domine cœli ac terræ, quod absconderis (hæc nempe salutis æternæ mysteria) à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus. Etiam, Pater, quoniam ita placuit tibi.

Luc. 2. 14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax erga homines beneplaciti, id est, quos Deus sua beneuolentia amplectitur: quibus benè vult.

Ephes. 1. 5. Prædestinauit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro beneuolo affectu voluntatis suæ.

Ibid. v. 9. Patefacto nobis mysterio voluntatis suæ, secundum gratuitam suam beneuolentiam quam propositerat in sese.

Philip. 2. 13. Deus is est, qui efficit vt velitis, & vt efficiatis, pro atuita sua beneuolentiâ.

2. *Thessal.* 1. 11. Precamur semper pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione Deus noster, & compleat omnem suæ bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus fidei potenter.

¶ Sententiæ Hist.

Quibus rebus amicitia violatur? nempè his maximè duabus: si socios meos pro hostibus habeas: si cum hostibus tè conjungas. *Liuius Decad. 4. lib. 4.*

Proni studij certius indicium est supra vires niti, quàm viribus ex facili vti. Alter enim quod præstat potest, alter etiam plus quam potest. *Valer. Maxim. lib. 4. cap. 8.*

Violentiæ præstat beneuolentia. G. *Pachymer. hist. lib. 9.*

Hominibus princeps imperat, non bellis: nec alio pacto verè potest eorum animo ad beneuolentiam allicere, atque id pariter omnibus persuadere, quam si nemini volens inuitúsve iniuriam fecerit. Et si enim vt alterum metuat, cogi aliquis potest, tamen vt amet id ei

persuaderi necesse est. Quum igitur videt in se, atque in alios beneficia cõferri, facile persuadetur: quũ verò quempiã nõ iure cæsum esse: mox ne idem sibi eueniat, timet cogitúrque eum qui id fecerit penitus odisse. Odio autem esse subditis præterquam quod bonum non est, damnũ quoque affert & detrimentum maximum. Nam plerique arbitrantur necesse esse reliquis hominibus eos vlcisci, à quibus vel minimã iniuriam acceperint, ne contemni aut superari videantur, principes oportere tantùm in eos animaduertere, qui contra Rempublicam committunt, eos verò qui in se peccant toleranter ferre. Non enim eis iniuriam fieri, propterea quod contempti atque abiecti sunt: si quidem sunt magnis multisque præsidiis & custodiis muniti. *Xiphilin. Cas. Aug.*

Quibus rationibus cæteri reges hominum beneuolentiã venentur, pecuniæ scilicet & munerum corruptela, eas & iniustas & artis vacuas Cleomenes censebat, pulcherrimum autẽ & maximè regium iudicabat eos quibus cum ageret oratione ac consuetudine grata, & fide digna deuincere: idque vnum inter amicum & mercenarium interesse, quod ille moribus & sermone, hic pecunia paratur. *Plut. in Cleon.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Hippolyt.

Par odio importuna beneuolentia.

Phæd.

Cum nocet amicus, nihil ab hoste discrepat.

Horat. in Epist.

Nil moror officium, quod me grauat.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De beneuolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, vt ei plurimũ tribuamus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam non adolescentulorum more ardore quodam amoris, sed stabilitate potiùs, & constantia iudicemus. *Cic. 1. de offic.*

Sæpè nihil interest inter amicorum munera, & hostium vota. Quicquid illi accidere optant, in id horum intempestiua indulgentia impellit atque instruit. Quid autem turpius, quàm quòd euenit frequentissimè, vt nihil intersit inter odium & beneuolentiam? *Sen. l. 2. de beneficiis.*

Amantes suorum beneuolentia decipiuntur. *Polybius lib. 1.*

Memento igitur, necessariam esse ad res agendas hominum beneuolentiam: austeritas verò solitudinem amicorum parit. *Plat. Dion. Epist. 4.*

Beneuolentia in principes veluti parentes, nos affectos esse decet, obediente; ac venerantes ipsos. Qui aliter senserit, mali consilij pœnam dabit dæmonibus, qui indigetes & patroni ciuitatis sunt. Nam etiam principes, patroni & domini sunt ciuitatis. *Chorondus.*

Mansuetudine potiùs & beneficentia, quàm timore elicienda est beneuolentia. *Plutarch.*

¶ Apophthegmata.

Antigonus, amicis suadentibus, vt si Athenas caperet, validis illam præsidiis communiret, ne quando deficeret: respondit se semper in ea fuisse opinione, vt crederet nullum esse regni præsidium firmius, quam ciuium beneuolentiam. *Eras. 4. apoph.*

Plutarchus, mansuetudine potiùs & beneficentia, quàm ratione elicienda est beneuolentia. *de amicit. apud Stob. serm. 46.*

Socrates vestes (inquit) corporis in concinnitatem, beneuolentia verò peccatum obtegit. *Stob.*

Alphonsus rex, quum argueretur, quod pro more nullis stipatus armis, solus obambularet, regiæ maiestatis immemor respondit, non opus esse, vt is sibi timeat, qui ciuium suorum beneuolentiam satis perspectam habeat. *Pan. lib. 2. de Alphon. reb. gestis*

¶ Similitvdines.

Laurentij Iustiniani Patriarchæ, quemadmodum materialis ignis incendiũ pedetentim, nisi vnde nutriri valet, frequenter superadiiciatur minuitur: Ita & mutuus mortalium amor, si non crebris beneuolentiæ exerceatur officiis. *In sermo. de Christi corpore seu de Eucharistia.*

Plutarchi, vt fluuius in multos diductus riuos, fluit tenuis ac languidus: Sic beneuolentia in multos distracta languescit, & euanescit. *In Moralibus.*

Vt animantia quæ vnicum pariunt fœtum, vehementiùs amant: Sic erga vnum ardentior est beneuolentia. *In Moralibus.*

Quemadmodum adamas aduersus omnia inuictus, hircino sanguine eóque calido ac recenti maceratus, & malleo frangitur. Ita quædam ingenia nulla vi peruincas, blanditia emollienda sunt. *Plin. lib. 37. c. 4.*

Quædam gemmæ aceto maceratæ nitescunt, pleræque melle decoctæ, ita quosdam meliores reddit acris obiurgatio, quosdam admonitio blandior.

Quemadmodum quod in tesseris cecidit, id arte & ratione quam potest optimè, disponendum: Ita quod in vita accidit, in optimam vertendum partem. *Plin. lib. 37. c. 12. & lib. 10. c. 12.*

¶ Historica Exempla.

Philippus Alexandrum filium suum obiurgabat, quod largitionibus beneuolentiam Macedonum sibi conciliaret. Quæ te malum (inquit) rario in istam spem induxit, vt eos tibi putes fore fideles, quos pecunia corruperis? an id agis vt Macedones te non regem sunm, sed creditorem putent? *Plut. in apoph.*

Vide Amicitia, Benignitas.

Benignitas.

Definitio et Etymolog.

Benignitas, Græcè ἀγαθότης, ητος, dicitur. Et est habitus voluntariè benefactiuus, & ad loquendum dulciter *secundum B. Thom secunda quæst. 80.* Hebr. *Chesedh. & Nodhabah*, de quibus supra in voce Beneficentia & Beneficium.

Benignus Græcè χρηστὸς, ὴ, est sponte ad benẽfaciendum paratus dulcis ad eloquium. *secundum Isidorum lib. Etymolog.*

A bonus fit benignus, id est, liberalis, beneficus, clemens.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Non ità claudenda res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit; nec ita referenda, vt pareat omnibus. *Cic. lib. 2. de officiis.*

Benigni oculi summam animi pulchritudinem comitantur, & contingit, vt qui non excandescit, irascitur, aut bile mouetur, faciem splendidam serenámque habeat. *Nicostratus de nuptiis.*

¶ Apophthegmata.

Aiebat Diogenes, manus non esse porrigendas amicis, digitis complicatis: Innuens non satis esse, si comes nos præbeamus amicis, sed comitati adiungendam benignitatem *Plut.*

Si quando pecuniis egebat Diogenes, eas ab amicis accipiebat: at suggillantibus eum, quod præter Philosophi dignitatem peteret, quod esset mendicorum: Imò, inquit, non peto, sed repeto. Repetimus enim mutuum aut depositum. *Idem.*

Amicus autem egenti amico dans, non donat, sed reddit quod debebat. Qui enim egenti amico pecuniam non suggerit, rem alienam detinet. *Idem.*

¶ Exempla Biblica.

Benignitatis diuinæ erga homines *Exempla*: Erga Abrahamum, ad quem benignissimè respondet, *Gen. 18. v. 23. 26. &c.* Loth. vxorem, & filias eius, *19. 16.* Iacobum, quem ab Esau, Labau & aliis benignè defendit. *48. 16.* Israelitas, quos benignè protexit; *Exod. 13. vers. 21. 22. & 24. vers. 21. 22. & 16. v. 13. 14. & 17. 6. Deut. 29. 5. Ios. 3. v. 15. 16. Num. 24. 9.* Mosen, *Exod. 33. 11. Num. 12. 8. Deut. 34. 7.* Iosuam, *Ios. 10. 12.* Gedeonem *Iud. 6. 37.* Eliam, *1. Reg. 17. 6.* Tobiam & filium eius, *Tob. 5. v. 5. & 6. 7. 8. 11. capitibus.* Ieremiam, *Ierem. 7. vers. 15. 16.* Sirac, & Misach, Abdenago *Dan. 8. v. 91.* Susannam, *Dan. 13. 44.* Danielem. *Dan. 14. v. 33. 34.* Languidos & morbidos, *Mat. 4. 23.* Petrum. *Mat. 14. 31.* Mariam Magdalenã, quam Christus piè defendit contra Pharisæorum turbam malè de ea cogitantem. *Luc. 7. 39.* contra fororem de illa conquerentem, *10. 38.* contra Discipulos, *Marc. 14. 3.* erga filium prodigum, *Luc. 15. 20.* cæcũ natum è synagoga eiectum, & à Christo receptum, *Ioan. 9. v. 35. 36.* Zachæum, *Luc. 19. 5. &c.* Latronem, *Luc. 23. 43.* Petrum ter Christum negantem, *Luc. 22. 61.* Thomam antea incredulum, *Ioan. 20. 28.* Paulum in ipso persecutionis actu conuersum, *Act. 9. 4.* Ioannem Antiochum multiplici reuelatione ornatum. *Apoc. 17. &c.*

¶ Historica Exempla.

Antiochus, cum Hierosolymam obsideret, Iudæis ad maximum illud festum celebrandum septem dies petentibus, non solùm concessit, verùm etiam tauros auratis cornibus adornatos, magnámque aromatum vim, ad portas vsque vrbis, cum solenni pompa deduci iussit, traditaque sacerdotibus hostia, ipse in castra redit, Regis benignitatem Iudæi admirati: festo peracto, se in illius fidem dederunt. *Ioseph. in Antiq.*

Vespasianus filius, super cœnam aliquando recordatus, quod eo die nemini quicquam præstitisset, memorandam illam meritoque laudatam vocem edidit: Amici diem perdidi.

Ptolemæus Philadelphus Ægypti rex, non tantorum populorum Rex, sed tamen non minus benignus fuit Ptolemæus Philadelphus Ægyptius rex. Nam quod Iudæorum legem in Græciam ex Hebraica lingua transferri per Eleazarum Principem sacerdotum curauerat, vt huius operæ gratiam interpreti ferret, vltra ingentem vim auri dono Hierosolymorum templo datam, Iudæorum, quoque gentis captiuos omnes per totam Ægyptum conquisitos sub prioribus Regibus bello captos (quanquam centum millium numerum æquarent) pecunia sua à dominis omnes redemit, ac libertate donauit, vt sine populorum iactura (quod ab omnibus Regibus fit, ipsius benignitas exerceretur. Magnum profectò benignitatis argumentum, & Ptolemæo Rege dignum: etsi tanta res in longè quoque potentiore plusquam ingens videri debuit. *Bap. Fulg. lib. 4.*

Vide, Beneficentia, Liberalitas.

Bibacitas.

¶ Apophthegmata.

Quidam Lacon quum audisset quosdam à cœna cogi ad bibendum. Num, inquit, coguntur etiam ad edendum? Notauit eos, qui cum non esuriant, ad escas compelluntur.

Aristippus, iactanti cuidam, quod multum biberet, nec inebriaretur, Quid, inquit, magni narras, quum idem faciat mulus?

Post Mutinensem fugam percontantibus quid ageret Antonius, quidam ex familiaribus eius respondisse fertur, id quod canis in Nilo: bibit, & fugit. Bibacitas, propensio ad largius bibendum, φιλοποσία. Heb. *Scheti*, à verbo *Scathah*, bibit sitiens, apponendo poculum ori. hinc Latinum Sitio.

¶ Adagia.

Vinaria angina οἰνάγχη.

Festus Pompeius indicat, ioco iactatum in eos, qui vino præfocantur. laborare vinaria angina.

Medusa. *Plautus.*

De temulentis & ebriosis.

Καρβαρῶντες.

Dicuntur, qui crapula grauatum caput habent. Iactabitur in temulentos & somnolentos.

Ranarum more. βατράχων τρόπον.

Dicitur in eos, qui semper sunt in poculis: parum interim comedentes, versus est apud Athenaeum.

Οἱ πίνουσι μόνον βατράχων τρόπον, ἐδὲν ἐσθίοντες.

Qui absque cibo viuunt, ranarum more bibentes.

Nec Elephantus obiberet. οὐδ' ἂν ἐλέφας ἐκπίοι. *Athenaeus.*

Dicitur de poculo pragrandi & supra modum capaci.

Καθωνίζειν & καθωνίζεσθαι.

Athenaeus lib. 11. *ostendit Cothonem esse poculi genus, vnde dicatur καθωνίζεσθαι. pro inebriari. Iactatur in largius bibentes.*

Calicum remiges. καλίκων ἐρέται.

Dicuntur Calicum remiges, qui assiduè perpotarent, vinum pro remo ducentes.

Κυαθίζειν.

Quasi dicas Cyathissare.

In eos qui parce quidem, sed sapè bibentes, non grandibus poculis, sed Cyathis subinde repetitis, tamen inebriantur.

Argenteus puteus φρέαρ ἀργυροῦν.

Dicitur de poculis argenteis pragrandibus. Et Athenaus lib. 11. *testatur olim ingens poculum dici solitum, Puteum argenteum.*

Aut quinque bibe, aut tres, aut ne quatuor. ἢ πίνε πέντε, ἢ τρία, ἢ μὴ τέσσαρα.

Praescribit modum diluendi vini.

Bibacitas.

Gula & bibacitas vitia sunt vsque eo affinia, vt vix vllus gulo non idem sit bibo. Quod vitium quam sit lutulentum liquidò constabit, vbi dixerimus, tria esse bibendi genera, necessarium, hilarans fœdum & furens. Necessitate quisquis bibit, is vtitur potu modico ac temperato. Is potus facilem cibo transitum aperit, eúmque æqualiter diuidit. Ex eo cibo manat lenis quædam & suauis aspergo cerebrum irrigans. Hinc somnus, musis, omnibusque numinibus amicum numen. Est enim somnus institutum labori lenimen, solatium curarũ, quotidianus vitæ portus. Somnus omnium vitæ partium facit, vnam, eandémque sensibilem voluptatem, dũ eas omnes pariter recreat, pariter lætificat & roborat. Hoc præstant pocula sobrietatis, in quibus, quòd mensura definitè seruatur, nulla menti iniuria fit. Et hic quidem iis omnibus est bibendi modus, apud quos est, potissima sanitatis & honestatis ratio. Alterum bibendi genus est paulò liberius & laxiùs: quod tamen intra cõtinentiæ terminos coërcitum, nequaquam excurrit ad ea dehonestamenta, quæ sunt famosæ vinolentiæ congenita. Nam & robustiori ætati, tum verò prouectiori vinũ mirificè conducit. Hinc iuuenes hilarantur, seniorum morositas lenitur, vires intenduntur. Vtrúmque Bacchi loquitur effigies, qui ideò & adolescens & senex fingitur. Vtríque ætati is gratiam addit, vnde dictus Χαιτοδότης, dum omnem tetricitatẽ ab animis expellit. Nullus paulò se hilariùs in cœna inuitat, qui non cõfestim, posito tunc quidem ad exiguum tempus onere paupertatis aut mœstitiæ; ab his traducatur ad gaudia. Nam omnis vitæ hæ sunt vices, dolor, & gaudium. Pauci in medio consistunt, hoc est animi sedatione. Cæterùm, vt mandragora sopit dolores, ita vinũ finit mœrores, & quicquid mœrori causam dedit. Quippe vinũ est illud pharmacum, quod animo sollicito curam eximit. Nemo tunc perdit litem: neminem non spes adiuuat; nemo non se sua simplicitate inuoluit. Nihil tunc vetat in mensa nasci argutiolas, sententiolas, cõsultatiũculas, omnia bellula. Ipsi Stoici, tetrica secta, vt de Zenone eius principe traditum, fiunt placidiores. Ille ipse tã toruus, támque vastus Cyclops, ibi mitia verba profari, ibi cantillare, & Galatheã inuitare incipit. Hoc liberaliori potu omnibus calor internus excitatur. Hinc se naturales dotes faciliùs ac fœliciùs produnt. Ipsum potantis os nescio quid incipit fari fatidicum. Ea re in Liberi certaminibus præmium victori dari solitum tripos. Nam fatidicos è tripode loqui aiunt. Et apud Euripidem pleni Baccho dicuntur diuinare. In modico vino argutus est argutior, benignus, benignior, facundus haud dubiè euadit facundior. Quale est hominis ingeniũ, tale est & vinum; quod verè Cheremon dicebat misceri moribus bibẽtium. Persæ, gens quamplurimis virtutibus cõmendata, vbi plusculum bibissent, tunc consultabant. Poëtæ, diuinum genus, vino ingenium acuunt. Nec erubescit Æschylus eò quòd sibi Sophocles obiecit nonnisi potũ ad scribẽdas tragœdias accedere, qui quidem solo Bacchi nutu repente prodiit Poëta. Ac ne Ennium quidem, alios que non paucos huius probri pudeat. Hæc bibendi ratio principio fuit resecatior; ac propè dixerim, nescio quid venerabile præ se tulit. Nec ferè vini repertores alibi eo vsos constat, quàm in sacrificiis. Vetustissimo more eæ pateræ, quibus in re diuina Diis libabant, in ædè sacra suspendebantur. Neque cuiquã priuato fas fuit iis ad priuatum ministerium abuti, quòd in priuato nullus vini vsus esset. Sequutis temporibus, vt prisca fabularum figmenta docent, heroës cœperunt vti vino. Ipse Hercules Ioue editus perhibetur fuisse custos & gerulus vini odorati. Huius florem ex aperto cado cùm in proximo Cẽtauri naribus hausissent, cõcursu ad antrũ, in quo is cadus erat, facto, eum asportarunt. Hercules re comperta, impetu in raptores iit, eósque interimit. Ergo ab altaribus Deorum temetum ad epulas hominum præclarissimorum sensim transferri cœptum; eiúsque vsus, blandiente dulcedine, sensim vulgatus, in solemnibus potissimùm conuiuiis, hospitúmque susceptionibus. Et hoc quoque, vt plurima alia, Deorum imitatione. Et verò apud summum Poëtarum omnia numina Iunoni assurgentia eam poculis excipiũt. Huius generis est priscum illud, primum craterem esse Iouis Olympij, Deorumque Olympicorum, alterum Heroum, tertium Iouis seruatoris. Indidẽ fluxit mos venerandi honoratissimum quẽque & maiores amicos poculis capacioribus. Ratio est, quòd qui ex ampliori patera bibunt, hos minus inebriari doctorum secta tradit, Siue quod ea poculi magnitudine potor admonetur moderationis, & modestiæ, qui in media facultate ampliter bibendi, tamen parciùs bibat; siue, quod hoc veluti præmio donantur ij, quorum virtus suo quodammodo iure poscit, vt ipsorũ extra ordinem ratio habeatur, ne vnà cum multitudine censeri existimentur. Aliis, Idomenæo inquit Agamemnon, datur vinum cum modo & mensura. At mihi, ac tibi quantum vterque concupiscit. Hæc quoque consuetudo honestandi eos, qui amplissimis honoribus digni habẽtur, aliquo maiori paulo, vsurpata est ab ipsis diis antequam ab hominibus. Iupiter Alcumenam trinoctiali concubitu prægnantem factam donauit carchesio, hoc est, aureo poculo. Iis omnibus, in quorũ virtute vniuersi nituntur, magnum poculum porrigebatur, primùm vt ob res fœliciter gestas inde Diis litarent. Deinde, vt si liberet, ea qualicunque vini copia pondera curarum consopire possent. Erat ergo in talibus poculis prærogatiua illi haudquaquam absimilis, qnæ quorundam Regũ Indiorum propria fuit. Scilicet istis Regibus fiebat vasculum vnde biberẽt, ex eo cornu, quæ erat cuspis in fronte quorundam asinorum agrestiũ, qui hoc cornu, sicuti tauri haud quaquam degeneres, contra alias feras hostiabant. Quippe ex eo corneo poculo qui biberet, huic nec illo die malè esse, nec eum è vulnere dolere, ac ne vllo quidẽ veneno intercipi posse aiebant. Tanta dignitate poculum vni Regi seponebatur; hæc vni Regi fera capiebatur. Apud columen Poëtarum aduerti sanè potest, eximium quemque virum honorari sede, carnibus, poculis maioribus. Amphytrio se à Rege Pterela aurea patera donatum dicit ob virtutem. Nestori Hecamede apponit insignem pateram. Alcinous Vlyssi donat poculum ad libandum Ioui. Priamus poculo vtraque manu sublato, Memnonem excipit. Fuit cyathus aureus, opus Vulcani, quod Deus Dardano dedit; à quo multas ætates, perque multos successores peruenit ad Priamum. Telemacho Menelaus dicit se ei daturum donum, quod apud se κάλλιστον καὶ τιμιώτατόν ἐστι, optimum & honoratissimũ est, nempe craterem, Vulcani opus, quod ipse à Rege Sidoniorũ acceperat. Soloni in conuiuio Sapientum magnũ poculum sponi video. Ipse Hercules capacibus poculis gauisus dicitur. Vnde orta Poëtarum facetia, qui eum in poculo, veluti in cymba, nauigasse memorant. Nec verò in hisce poculis, vt sequenti ætate celabantur libidines, non per obscœnitates bibebatur. Sed hoc totũ, negotium non tam erat voluptatis, quàm præcipui cuiusdam amoris respectus, honoris argumentum. Non ergo honestioris notæ hominibus denegatum erat, vt interdum vino liberaliùs indulgerent. Atque adeò credibile est, eius mentis, quæ suâ firmitate niteretur, hoc fuisse experimentum indubitabile. Nulla vnquam tam censoria, obstinata, & seuera sobrietas extitit, quæ non hinc aliquid licitè voluptatis humanæ sorti permiserit. Socrates, summum illud virtutis exẽplar, in Platonis conuiuio & vino & sermonibus sufficit. Tertius bibendi vsus; seu potiùs abusus est ab intemperia & immodestia potus, quam vocant ebrietatem. *Carol. Paschal in Ethicis, c.* 67.

Vacillans Ebrietas siue temulentia est nefas iucundum, & blanditia mali genij, qui se tam nequiter propitiari vult, dum in vino reperit dulcedinem venenatam, & perniciem voluntariam, quam homini affert hic terrerimus hostis, & quidem quæsitus, inuitatus, præcordiis penitissimis exceptus. Hæc enim primò efferantur; posteà totus homo brutescit. Statuæ Bacchi addita cornua, vim vini demonstrabant. Et verò dolium vini circulis constrictum quercinis, atque adeò ferreis feruente huius laticis æstu rumpitur? nulla vi, vinum coerceri quin inde erumpat, potest. Quicquid in imo abditum est, in summum eiectatur. Et cerebrum rem tenerrimam, num suo loco moueat? Quin & solo odore ei vim affert, hoc est, aura illa mustulenta, quam emittunt cellæ vinariæ. Nec etiam noua aut inaudita res est, odore homines inebriari. E Massagetis, quæ gens nihil potat nisi aquam, qui cupiebant mentem hilarem, fortè & lasciuientem capere, in ignem luculentum coniiciebant herbas odoratas, eásque flammas circumsistebant: Hinc hausto naribus odore, inebriabantur, atque ibi multos orbes cantilenis & omni saltationum genere peragebant. Si vinum odore nocet, quid strenuè poratũ, ac præcordiis traditum, indéque, vt è proximo, in ipsam arcem admissum? Qua re factum putas, vt Liber effœminatus ac mulierosus Lydiam, Tmolum, Thracas, Indos, gentes acerrimas suæ ditionis fecerit? Nimirum, impletis crateribus, atque ante hos populos statutis; vt qui nulla armorum vi vinci poterant, hos vnus vini furor prosterneret. Et iste quidem Liber circumfunditur baccis hederatis, in quibus eminent quatuor, quæ aliis præunt. Primæ nomen est οἶνος, quâ voce signatur ipsa bacchandi, furendique materia, illa quæ omnem mentis calorem obruit. Alteram vocant Autonoem, quæ est obliuio sui, ipsissima insania. Tertia est Semele, quasi dicas quippiam σωμάλυσιν, quod corpus dissoluit, ac totum hominem euirat, mancipátque libidini & impudicitiæ. Quarto loco est Agaue, & ipsa Mœnas, & quasi altera mater Pentheu, quæ hominem è vinolento facit crudelem. Quorum obscuritate vocabulorum, quod res per se manifestæ velantur, nos eas in apertum proferemus. *Carol. Paschal. in Ethicis, cap.* 67.

§ Scriptores.

Bibaces qui, *Ælian. in variis*, *Gra. fol.* 14 Bibendi ratio, *Brus. l.* 1. *c.* 19. Græcorum in Bibendo leges de Iouis Olympij cratere, item heroum, & Soteris Iouis ac Mercurij: quod modiperator, bonus Deus qui intelligendus, *Calius* 28. 6. Bibendi leges, *Cal.* 7. 26. Amystissare. *Ibidem.* De variis bibendi consuetudinibus apud Græcos, vbi & diuersorum generũ calicibus agitur, *Leonicen.* 3. 93. Quod Plato in libris, quos de legibus composuit, largiores, lætioresque in conuiuiis inuitatiunculis vini

nem

non inutiles ẽſſe eximauerit. *Gell.* 15.2. De helluonibus & bibacibus. *Stephanus Niger in libro de nimio vitæ luxu, quem ex Athenæo tranſtulit.* Qui bene poti ad ſcribendum acceſſerint. *Cœlius.* 28. 6. De viris claris qui vino dediti fuere. *Raphael. Volater. lib.* 32. Vinoſitas multorum. *Ælian. de var. hiſt.*

Plura quære ſub titulo: Ebrietas, Intemperantia.

Blaſphemia.

¶ DEFINITIONES.

BLASPHEMIA Græca dictio eſt, & βλασφημία, ας, ἡ βλάφημος, ου ὁ, blaſphemus dicitur. Et eſt quando aliquis attribuit Deo, quod ei non conuenit, vel de eo negatur, vel detrahitur, quod ei conuenit, *ſecundum Auguſtinum, & S. Thom. ſecunda Secundæ, q.* 13. *art.* 3.

Blaſphemia eſt contumelia vel conuicium in iniuriam creatoris.

Blaſphemare pro impiè loqui, *Matth.* 9. 3. *Marc.* 2. 7. *Luc.* 5. 21.

Blaſphemia, pro obtrectatione, calumnia, & ſermone, quo aliena fama læditur, *Matth.* 15. 19. Blaſphemia in Spiritum Sanctum non remittitur, *Matt.* 12. 32. *Marc.* 3. 29. *Luc.* 12. 10. *Hebr.* 4. 10, & 26. 1. *Ioan.* 5. 16. 2. *Pet.* 2. 20. Blaſphemia damnatur, *Exod.* 20. 7. *Deut.* 5. 11. 1. *Tim.* 3. 2. 1. *Pet.* 4. 4. Blaſphemiæ nomina *Apoc.* 13. 1.

Blaſphemia eſt verbum in contumeliam Dei prolatum.

Blaſphemia eſt, per quam de Deo falſa dicuntur.

Blaſphemia eſt, cum quadam probroſa irreligioſitate conuitiorum iaculata in alterum maledictio. *Hugo de ſanct. Vict.*

Blaſphemia, execratio, maledicto, vituperatio, conuitium, nocens dictum, nefaria obtrectatio, infamatio ſacrilega, famam bonam lædens. Βλάπτω Lædo, noceo. φήμη, fama. Βλασφημέω, famam lædo, obtrecto, Hebr. *Neatſah*, à verbo *Naats*. Irritauit aliquem conuitiis, execratus eſt, reſpuit, ſpreuit deteſtando, inceſſit maledictis, blaſphemauit, ſub ſannauit. Et in ſecunda coniugatione, *Niets* exaſperauit, irritauit. Dicitur item *Geddupha*, à verbo *Giddeph*, vituperauit, conuitiatus eſt, blaſphemauit, inuectus eſt in aliquem verbis atrocibus. Vide Iſai. 37. 6. 23. Ezech. 20. 27. Pſalm. 44. 16.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum (quanto minus ad blaſphemandum?) *Exod.* 20.

Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes qui audierunt, manus ſuper caput eius; & lapidet eum omnis populus. *Leu.* 24.

Qui blaſphemauerit nomen Domini morte moriatur. *Ibid.*

Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt Deus: ſi autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo? 2. *Reg.* 2.

Veruntamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini propter verbum hoc, filius, qui natus eſt tibi, morte morietur, 2 *Reg.* 12.

Quia dixerunt Syri, Deus montium eſt Dominus eorum, & non eſt Deus vallium, dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua. 3. *Reg.* 20.

Cui exprobraſti & quem blaſphemaſti? Contra quem exaltaſti vocem tuam, & eleuaſti in excelſum oculos tuos? Contra ſanctum Iſraël. 4. *Reg.* 14.

Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium, condemnabit te os tuum, & non ego. *Iob.* 15.

Ne deſinas ab homine iniquitatis, qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiam. *Ibid.* 34.

Vir multum iurans replebitur multa iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. *Eccleſ.* 23.

Omnia quæ loquitur populus iſte, coniuratio eſt (vt videtur) *Eſai.* 8.

Ideo dico vobis, omne peccatum & blaphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur: Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. *Matth.* 12.

Amen dico vobis, quoniam omnia remittentur filiis hominum peccata & blaſphemiæ, quibus blaſphemauerunt. At qui blaſphemauerit in Spiritum Sanctum, non habet remiſſionem in æternum. *Marc.* 3.

Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur ei: ei verò qui in Spiritum Sanctum blaſphemauerit non remittetur. *Luc.* 12.

Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes. *Rom.* 2.

Ideo notum vobis facio, quod nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema IESV 1. *Cor.* 12.

Nunc autem deponite & vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blaſphemian, turpem ſermonem de ore veſtro. *Coloſſ.* 3.

Sit ſermo veſter, eſt, eſt; non, non (non, per Dominum aut alia membra ſua.) *Iacob.* 5.

Cum Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moſis corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: imperet tibi Deus. *Iud.* 5.

Aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos, qui in cœlo habitant. *Apoc.* 13.

Blaſphemauerunt Deum cœli præ vulneribus & doloribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam. *Ibid.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Non minus peccant, qui blaſphemant Chriſtum regnantem in cœlis, quàm qui crucifixerunt ambulantem in terris. *Auguſtinus ſuper illud Matthæi blaſphemauit.*

Quando vult Deus concitare poteſtatem aduerſus hæreticos, aduerſus ſchiſmaticos, aduerſus diſſipatores Eccleſiæ, aduerſus exufflatores Chriſti, aduerſus blaſphematores Chriſti: blaſphemi non mirentur, quia Deus concitat, vt à Sara verberetur Agar. Cognoſcat ſe Agar ſupponat ceruicem, quæ cum humiliata diſcederet à domina ſua, occurrit ei Angelus, & dixit: Quid tibi eſt Agar ancilla Saræ? Cum conqueſta eſſet de domina quid audiuit ab Angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur, vt reuertatur, atque vtinam reuertatur, quia proles eius, ſicut proles Iacob, cum fratribus hæreditatem tenebit. *Idem ſuper Ioan. & habetur* 23. 9. 4. *Quando vult.*

Cum caput mulieris ſit vir, caput autem viri Chriſtus, quæcunque vxor non ſubiicitur viro, hoc eſt, capiti ſuo, eiuſdem criminis rea eſt, cuius & vir, ſi non ſubiiciatur capiti ſuo, Chriſto. Verbum autem Domini blaſphematur, vel cum contemnitur Dei prima ſententia, & pro nihilo ducitur: vel cum Chriſti infamatur Euangelium, dum contra legem fidemque naturæ, ea, quæ Chriſtiana eſt, & ex lege Dei ſubiecta eſt viro, imperare deſiderat: cum etiam gentiles fœminæ viris ſuis ſeruiant communi lege naturæ. *Hier. ad Titum & habetur* 33. q. 5. *can. Cum cap.*

Sententias veſtras prodidiſſe, ſuperaſſe eſt, patet prima fronte blaſphemia. Non neceſſe habet conuinci, quod ſua ſtatim profeſſione blaſphemum eſt. *Hier. ad Cteſiphontem de libero arbitrio contra Pelagianos hæreticos.*

Blaſphemia veniam non meretur. *Idem, epiſt.* 32.

Mos erat Iudæis, cum aliquid blaſphemiæ audiebant, ſcindere veſtes; ſicut Paulus & Barnabas, cum cultu diuino honorarentur, ſciderunt veſtes ſuas. *Rabanus ſuper Matth.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Si quis lupum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoſcet illum, niſi aut per vocem, aut per actum? Ouis inclinata deorſum balat, lupus in aera conuertit caput ſuum contra cœlum, & ſic vlulat. Qui ergo ſecundum Deum vocem humilitatis & confeſſionis emittit, ouis eſt: qui vero aduerſus veritatem turpiter blaſphemiis vlulat contra Deum, lupus eſt. *In 7. Matth. Homil.* 19.

Thriueri. Quemadmodum filius, qui à patris præceptis inſolenter atque neglectim deuiat, minus peccat; quàm qui præſenti parenti proteruè repugnat: Ita contra Deum quoque grauius peccat, qui blaſphemiam vel ſacrilegium committit, quam qui humaniter delinquit. *In apoph.* 117.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Blaſphemiæ in Deum exempla: in Satana, *Gen.* 3. *verſ.* 4. 5. *Matth.* 4. 9. *Luc.* 4. 7. Pharaone, *Exodi.* 5. 2. filio Salumith Iſraëlitidis, *Leuitic.* 24. 11. familiaribus Regis Syriæ, 1. *Regum* 20. 23. Sedecia, 22. 24. 2. *Paral.* 18. 23. Rabſace, 2. *Reg.* 18. *verſ.* 30. 35. & 19. *verſ.* 10. 22. 23. 28. Sennacherib, 2. *Paralip.* 32. 11. *Eſa.* 36. *verſ.* 15. 13. 20. & 37. *verſ.* 6. 10. 17. Rege Tyri, *Ezechiel* 28. 2. Nabuchodonoſor, *Dan.* 3. *verſ.* 14. 15. Holopherne, *Iudith* 6. 2. Iudæis. 1. *Machab.* 1. *verſ.* 12. 45. *Eſa.* 1. 4. & 5. 24. *Matth.* 9 34. *Ioan.* 7. 20. & 9. *verſ.* 16. 24. & 10. 20. quibuſdam Gentibus. 2. *Machab.* 12. 14. Nicanore. 15. *verſ.* 1. 2. 3. 4. 5. Scribis & Phariſæis, *Matth.* 9. 31. & 12. 24. *Marc.* 3. 22. *Luc.* 11. 15. *Ioan.* 7. 20. & 9. *verſ.* 16. 24. & 10. 20. ſummis Sacerdotibus Principibus populi, Scribis & Phariſæis. *Matth.* 27. 39. *Marc.* 15. 31. *Luc.* 22. *verſ.* 64. 65. & 23. 37. latrone, *verſ.* 38. Pauli hoſtibus, *Actor.* 13. 4. & 19. 6. 19 8. *Romam.* 3. 8. Antichriſto, 2. *Theſſal.* 2. 4. *Apocal.* 13. *verſ.* 5. 6. & 16. 11. Pauło ante conuerſionem, 2. *Corinth.* 15. *verſicul.* 9. 1. *Timoth.* 1. 13.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Iulianus Apoſtata, in ipſo Perſici belli medio arbore, ſeptem libros contra Chriſtum euomuiſſe proditur: cum & antea contra Chriſtianos libris editis pugnare conſueuiſſet. *Eutrop.*

Idem ſuſcepto aduerſus Perſas bello, cum in ipſo prælio ab incognito, inter coſtas lethale vulnus accepiſſet, ſanguinem ſuum manu in cœlum iaculatus, in hæc verba prorupit: vicisti Galilæe: ita enim Chriſtum appellare conſueuerat. *Sozomenus, Ruffinus, Eutropius.*

Elpidius Iuliani Imp. domus præfectus, blaſphemus in Chriſtum affectatæ tyrannidis ſuſpicione bonis exutus & carceri incluſus periit. *Nicephorus lib.* 10. *c.* 29.

Olympius Epiſcopus Arianus. Carthagine in Elyanenſum balneo lauans, cum Trinitatẽ publicè blaſphemaret, tribus ictibus iaculis, tanquam fulminibus, conſumptus eſt: Anno Chriſti 510. *Paulus Diaconus l.* 15. *in Anaſtaſio. Sabellicus Ennead.* 8. *l.* 2. *Marullus l.* 2. *cap.* 11. *Matthæus Palmerius in chronico. Sigebertus.*

Simon Thuridius Angelus. Pariſienſis ſcholæ profectus, dialecticus acutiſſimus, & artibus liberalibus peritus: cum ſenex in Moſem & Chriſtum plurimus euomeret blaſphemias, repente obmutuit, & cum horrendo mugitu pœnas blaſphemiarum morte luit. *Polydorus l.* 5. *anno* 1101. *Balæus Cent.* 3. *c.* 41.

Cum in conuiuio quodam Bononiæ mira arte Gallus aſſatus diſſectus fuiſſet, vnus conuiuarum dixit: D. Petro hunc gallum in integrum reſtituere impoſſibile eſſe: alius vero: nec ipſe Chriſtus id præſtare poſſet. Ad has voces ſtatim gallus ipſe proſiliit, & aliis colliſis iuſculum in diſcumbentium ora effudit. Blaſphemi lepra ſtatim hæreditaria puniti ſunt. *Vincentius lib.* 25. *c.* 64.

Vide Iuramentum, Iuſiurandum, Impietas.

Blatero.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

BLatero, as, & Blatio, is, veteres Latini dicebant pro inconditè & inaniter loquor, quod accidit iis qui extra propositum loquuntur, vel voces immoderatas effutiunt, & quorum lingua (vt ait Gellius lib. 1. c. 15.) tam prodiga infirmáque sit, vt fluat semper & æstuet colluuionem verborum teterrimam. Hoc hominum genus Locutuleios, Garrulos, Loquaces, Blaterones, Linguaces, Fabulatores, Nugatores appellarunt.

De Blaterone Plautus *in Amph.* Qui malum, intelligere, quisquam potis est, ita nugas blatis: Idem in Aulul. Vbi tu es, quæ blaterauisti iam vicinis omnibus, me meæ filiæ daturum dotem? Quidam à Græco deducunt, apud nos Βλάξ dicitur fatuus, qui se inaniter iactat. Autor Carminis de Philomela, Ouidio adscripti, Blaterat hinc acies, & pia balat ouis. Horat. serm. lib. 2. Satyra 7. ridens, miluium parasitum, cum magno (inquit) blateras clamore, &c.

Hebræi blaterare exprimunt verbo inusitato *Thsaphah* (à quo Sophista, merus blatero) & in 2. coniug. *Tsiphseph*, garriuit more auicularium, mussitauit, stridula voce. Quid enim Sophistarum in Ecclesia, in Curia, in Aula, vaniloquium aliud est quam garritus, stridor & clamor importunus, vel omnium absurdissima mussitatio?

Blateronem, viris coloribus depictum, supereſt vt intueamur in tabula præstantissimi artificis manu eruditæ posteritati consecrata.

Blatero immodicè, imprudenter, impudenter verba fundendo illi propter quem stat, est morbo grauior & molestior. Si nauigat, est proximis nauta insuauior; si fortè id agit vt laudet, est ipso contumeliosio intolerabilio. Hunc Apollo, Musæ, Gratiæ prorsus auersantur. Mirũ & ipsũ tam multa loqui, ac tam pauca dicere. Delphinum Apollinem vetustas vocauit λοξίαν obliquè vitantẽ. Nimirum insulsi alicuius futilitatẽ, cui vt lingua est ambulacrũ, ita prælongæ & asininæ aures, & vltra modũ arrectæ sunt indubitabile argumentum futilitatis. Futilis est is, qui tacenda silere nescit, prorsus similis vasis futilibus, à fundendo nuncupatis. Et futilitas est ea vitiositas, quæ continenda retinere nequit, prorsus vt cimba malè consuta hac illac perfluens. In futilem conuenit illud Diogenis, Ne mihi quicquam occulti dicas. Repagulum apud me, quominùs euolet, nullum. Accensus carbo super lingua futili, inquit Socrates, faciliùs retineri potest quàm seruo arcanus. Quos leuitas & incogitantia impellit in hanc fœditatem, horum similiter audiuntur verba perpetua, infinita obtundentia, muto tinnitu, rebus paucissimis Frequẽs adolescentiæ morbus; quum tamen hanc ætatem multò magis deceant virtus promptam & manus strenua, quàm lingua acuminata frequentior stultorum senum, à Sileno correptorum, frequentissimus fœminarum quarum propria est ineptissima loquitandi licentia, & perpetuus pruritus deblaterandi ea quæ sciunt, quæ nesciunt. Has siue picas, siue corniculas Phidias modestiæ seriò admonuit, cuius effigiata Venus, testudinem pedibus calcans hoc loquebatur, domi sese mulieres contineant, silere discant, sint lanificæ, sint frugi, & viro deuotæ. Quos importunitas, temeritas, imprudentia, ostentatio & venditatio sui cogit esse molestos alieni sermonis interpellatores, hi nunquam fauent alienis laudibus, semper de se dicunt, sua narrant & magnificant, vix vnquã sine damno & contumelia meliorum, prorsus poëticis Corybantibus similes, dum multa dicacitate primùm sua vulnera contegunt; mox de suis peregrinationibus, periculis, rebus gestis, honoribus, longos sermones texunt. Quos mirum est tam multa loqui, cum ipsis tacere sit in promptu. Omnes loquutuleij multam sibi comparant verborũ copiam, vnde alienas aures delassent: potissimùm si quis balbutit. Hic enim dum affectat laudes diserti, reperitur infantissimus. Quod si adest linguæ volubilitas, hinc verò isti promptè mutuantur quicquid confert ad hanc ipsam volaticam verbositatem, quæ aliena decora sibi, propria decora potioribus adscribit; alienis virtutibus obstrepit, in prædicandis mendaciis semper occupatur. Omnes blateriones improba curiositas inquietat. Semper inquirunt in aliena facta, negotia, facultates. Quidquid Iunoni Iupiter in aurem susurrauit, sciũt. Quid cuique in mentem venerit, venturúmve sit, atque adeò id quod nec est, nec futurum est, id quoque sciunt: Ab istis aliena facta lacerãtur, vita describitur. Quarum artium sunt imperiti, in his se immodicè iactant. Prorsus sunt illi Megabyso similes, magno alioqui viro, quem pueri Zeuxis quædã absurda de pictura loquentem meritò deriserunt. Isti plerumque, dũ rebus alienis student, proprij negotij sunt indiligentes, suæ famæ incurioſi, alienæ vituperones & captores audaculi. De Republica, de Regum & Principum ingeniis & factis, de Regnorum administratione nemo promptiùs & maiori temeritate loquitur. Vt omnia se scire ostendant, vltrò quærunt apud quos omnia sua expectorent: prorsus vt Arabici tubicines, aut noui Batri, eadem identidem inculcantes. Nec desunt qui citra omnem honestas nitorẽ consistere amant: qui, inquam, intemperantia dissolutæ & fœdæ orationis castas aures vulnerant: Id quod est certissimum documentum animi ignobilis, mẽtis inquinatæ, conscientiæ sordidatæ. Nam ea quæ ne cogitare quidẽ, nedũ eloqui licet, illa sunt in quæ isti excurrunt. Hinc, scilicet, talium mores pellucent; si quidem oratio est vmbra vitæ & operum cuiusque. Certè frequentiùs euenit, vt is cuius sermo est grauius & probus, sit vita & moribus deprauatis, quàm vt is, qui è longinquo sermones accersit, aut turpiculis vtitur, non delabatur ad aliquam turpitudinem vitæ. Quapropter hominĩ pudenti & prudenti idem est loquendi catalogus qui pudoris & prudentiæ. *C. Paschal. in Ethicis. c. 33.*

Vide famigeratio, garrulitas, loquacitas, lingua, Nugæ.

Bona. Boni. Bonum. Bonitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

BOnum, Græcè ἀγαθὸν ὅ τὸ, & χρηστὸν. ὅ, τὸ, dicitur. Et est id quod opponitur malo: estque nomen generale, & honesta simul, atque vtilia complectens, vt bonum animi, bonum corporis, bonum fortunæ. Hinc si bonum virum dicimus, probum significamus: si bonum militem, fortem: si bonum imperatorem, prudentem: si bonum grammaticum, literatum: si bonum oratorem, facundum: si bonum iudicem, iustum: si bonum mercatorem, diuitem: si bonam faciem, pulchram. Sic è conuerso malum generale nomen est, & turpia simul, & detrimentosa complectens. Vnde malum virum dicimus, flagitiosum: malum militem, imbecillum: malum imperatorem, imprudentem: malum grammaticum, rudem: malum oratorem, infacundum: malum iudicem, iniquum: malum mercatorem, inopem: malam faciem, deformem.

Bonum summum, est animi operatio secundum virtutem optimam & perfectissimam in vita perfecta, *secundum Aristotelem lib. 3. Rhetoricorum.*

Bonum est, quod suiipsius gratia est expetendum. *Secundmm Arist. lib. 1. Rhethoricorum.*

Bonitas Græcè ἀγαθοσύνη, ἡ, ἀγαθότης, τητος, ἡ & ἀγαθὸς, ὴ, ὸν, bonus, vnde benignus dicitur, id est, liberalis, beneficus, clemens: Quare benignam terram appellamus, fructus abundè ferentem. Plinius de Ægypto: Nulla est benignior tellus, nullus ager feracior. Inde benignitas, liberalitas atque clementia.

Bonitas, bonum est, quo mentes nulla quatiuntur perturbatione, ita a natura instructæ, vt mali nihil cogitent, aut etiam nolint, confingere nesciunt: Cuius contrarium malitia, vel vt Græco vtar verbo, κάκωσις.

Bonorum appellatio aut ciuilis, aut naturalis est bona ex naturali significatione, omnia comprehendunt, quæ prosunt. Ex ciuili ad facultates tantum referuntur. Hinc distinctio bonorum corporis, & animi, apud Philosophos. *Alciatus tit. de Verb. signif. L. Bonum appellatione.*

Bonum Hebr. *Tob*: Bonitas, *Tib.* & *Tobah*, à verbo *Tob*, Bonus, pulcher, iucundus, vtilis, amabilis, suauis, deliciosus fuit. Nomine *Tob* autem Hebræi intelligunt, quicquid bonum, pulchrum, lætum, vtile & beatum est, & quidem perfectè bonum, si de Deo vero intelligitur. Gr. ἀγαθὸν à Tob fluxisse videtur. *Bon, Bonté*, Galli dicunt a *Tob*, literis innersis, *Bot. Bon.* Vide Etymologicon trilingue Lugduni editum anno 1607. apud Antonium de Harly, pag. 138. & 139. vbi multa obseruatu digna de Bono & Bonitate.

¶ Loci Biblici.

Summum bonum, *Psal.* 16. 11. Bonum sectandum. *Psalm.* 34. 14. & 37. 27. *Esa.* 1. 18. *Amos.* 5. *v.* 14. 15. *Rom.* 12. 9. *Gal.* 4. 18. 1. *Thess.* 5. *vers.* 15. 21. *Luc.* 4. 17. 1. *Pet.* 3. 11. 3 *Ioan. vers.* 11. Bonum non semper opponitur vitio, vt patet ex 1. *Corinth.* 7. 1. vbi significat idem quod commodum & expediens, vt declarat, *vers.* 35. Bonum non habitat in carne nostra, *Rom.* 7. 18. 2. *Cor.* 3. 5. Boni interdum ob malos plectuntur, *Ios.* 7. 12. Boni pro malis non puniendi. *Deut.* 24 10. *Ezech.* 18. 26. Bonus Deus solus *Matth.* 19. 17. *Marc.* 10. 18. *Luc.* 18. 19.

Bonorum ordo triplex: sunt enim bona
1. *Animi.*
2. *Corporis.*
3. *Fortunæ.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Amen dico vobis, nisi conuertamini, & fiatis tanquam pueri, non ingrediemini in regnum cœlum. *Matt. c. 18. Luc. 9.*

Videte, ne cuiquam quis malum pro malo reddat, sed semper quod bonum est persequamini. *Paul. 1. ad Thess. 5.*

Simplex credit omni dicto: quamdiu simplices iustitiæ adhærebunt, non afficientur pudore. *Prou. 14.*

Condona iniuriam proximo tuo, & tum peccata tua, te precante, dissoluentur. *Eccl. 28.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Virtutes quibus viuitur rectè, magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum, sine quibus rectè viui potest, media bona sunt. *Augustin. de lib. Arb.*

Neque accepta Deo sunt bona, quæ ante oculos eius malorum admistione maculantur. *Greg. in Moral.*

Illa est vera innocentia, quæ nec inimico nocet. Quis est innocens? qui cum aliis non nocet, nec sibi nocet. Qui enim & sibi nocet, non est innocens. *Aug. super Psalmos.*

Innocens inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ bono, & inter malignantes, cum de pœna metuit, de innocentia gloriatur. *Ambr. ad Demetriadem.*

Gaude de innocentia & exulta, grande, inquam, quia vbique illæsa est, vbique secura. Si tentaris, proficis: si humiliaris, erigeris: si pugnas, vincis: si occideris, coronaris. Tu in seruitute libera es; in periculo tuta, in custodia lata: tibi omnis reatus abiicitur, tibi vniuersa militia subiugatur: te potentes honorant, suspiciunt principes, magnates exquirunt, & illi nonnunquam te desiderant, qui impugnant: tibi boni parent, mali inuident, zelant æmuli, inimici succumbunt, nec vnquam puteris victrix non esse, etiam si inter homines iustus defuerit. *Chrys. in Homiliis.*

Sim

Simplicitas minimè omnium ſuſpicax eſt malorum. *Baſil.*

Malum quam citiſſimè condemnat bonum: Bonus autem ne malum quidem facilè: nam qui ad mala non eſt promptus, ne ad ſuſpicionem quidem facilis eſt. *Ex vitis Patrum.*

Ingenium expers malitiæ, tardius quoque ſuſpicatur. Si videris inimicum in manus tuas incidiſſe, noli putare tempus eſſe vindicationis, ſed ſalutis: itaque tum maximè parcendum eſt inimicis, cum in noſtra fuerint poteſtate. Si tibi quis moleſtus fuerit, vt viciſſim ne ſis moleſtus, alioquin illi ſimilis fueris. Nemo malum malo ſanat, ſed bono malum. *Chryſoſtomus.*

Puritas innocentiæ conſeruata, fons eſt origo omnis ſcientiæ & virtutis. *Hugo.*

¶ Poetarvm Sententiæ.

Οὐδ' εἰς πονηρὸν ἄνδρα χρηστὸς ὢν πάρει.
Nullus bonus exiſtens malum facinus committit.
Idem.

Ως ἡδὺ συνέσει χρηστότης κεκραμένη.
Quam iucunda res eſt, bonitas prudentia coniuncta.
Theognis.

Κύρν' ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμην ἔχει ἔμπεδον ἀεί,
Τολμᾷ δ' ἐν τ' ἀγαθοῖς κεἰ μέρος, ἐν τε κακοῖς,
O Cyrne, vir quidem bonus animum ſemper habet conſtantem,
Et animoſus eſt tum in malis, tum in bonis conſtitutus.
Sophocles in Electra.

Οὐδεὶς τ' ἀγαθῶν ζῶν κακῶς εὐκλειαν αἰσχύνην θέλει,
Nullus bonorum malè viuendo bonam de ſe famam dehonneſtare vult.
Menander.

Ο χρηστὸς ἐσθλὸ πολλαχοῦ σωτήριος.
Vir bonus multis in locis ſalutaris.
Idem in Pallade.

Κἂν πᾶσ ἀπορίαισ ἦ δ' ὁ χρηστὸς χρήσιμος.
Et in rebus perplexis vir bonus vtilis eſt.
Idem in Homopatriis.

Τῶν χρηστῶν ἔχει τιὼ ἐπιμέλειαν ἡ θεός.
Εἰς πάντα καιρὸν, ἡ τύχης ῥοπὴν πάσαν,
In omni tempore, & quauis inclinatione fortuna,
Bonorum curam ſuſcipit etiam Deus.
Νὴ τιὼ Ἀθηνᾶν, μακάριον ἡ χρηστότης
Πρὸς πάντα, ἡ θαυμαστὸν ἐφόδιον βίῳ.
Beata res eſt bonitas, per Mineruam,
Vbique & mirum vita viaticum.
Pindarus.

Alienis aperire noli,
Qui ſinam laboris nos exerceat.
Hoc te admonitum volo Bonarum quidem rerum
Sortem & iucundarum, coram oportet:
Toti populo declarare:
At ſi qua diuinitus grauior contigerit
Hominibus fortuna,
Eam abſcondere conuenit.
Sophocles.

Ne multis euulges præſentem fortunam:
Nam ſi tacetur, lugeri poteſt amplius.
Euripides.

Palam enim ſortem ſuam teſtari,
Apud omnes, imperiti hominis eſt: colare vero ſapientis
Dolorificum eſt quidem, in turpe damnum aliquod incidere.
At ſi fiat, comprimendum eſt ſcitè,
Abſcondendo, nec omnibus enunciandum.
Huiuſmodi enim gaudium hoſtibus, & riſum mouent.
Sapientes ſua celant mala.
Bonus eſt, qui leges, & patrum ſtatuta ſeruat.
Horat. lib. 1. Epiſt.

Vir bonus eſt quis?
Qui conſulta patrum qui leges iuraque ſeruat.
Terent. Hæc.

Namque eo pacto maxime apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa quæ nunc in me iniqua eſt, æqua de me dixeris.
Martialis 10.

Ampliat ætatis ſpatium ſibi vir bonus, hoc eſt
Viuere bis, vita poſſe priore frui.
Horat. Epiſt. 16.

Tu rectè viuis, ſi curas eſſe, quod audis.
Iactamus iam pridem omnes te Roma beatum.
Idem. ibidem.

Vir bonus & ſapiens audebit dicere Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? adimam bona, nempe pecus, rem,
Lectos, argentum, tollas licet in manicis, &
Compedibus ſæuo te ſub cuſtode tenebo.
Ipſe Deus ſimul atque volam, me ſoluet opinor.
Hoc ſentit, moriar, mors vltima linea rerum eſt.
Martialis 11.

Tanta tibi eſt recti reuerentia, Cæſar, & æqui,
Quanta Numæ fuerat: ſed Numa pauper erat.
Ardua res hæc eſt opibus non tradere mores:
Et cum tot Cræſos viceris eſſe Numam.
Hor. 1. Epiſt. 16.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Horat. 1. Serm. 4.
Sulcius acer.

Ambulat & Caprius, rauci male, cumque libellis,
Magnus vterque timor latronibus, at bene ſi quis
Et viuat puris manibus, contemnat vtrumque.
Plaut. Capt.

Bene merenti bene profuerit: male merenti, par erit.
Plaut. Trin.

Boni ſibi hæc expetunt: rem, fidem, honorem,
Gloriam & gratiam: hoc probis pretium eſt.
Auſon. Idyll. 2.

Vir bonus & ſapiens, qualem vix repperit vllum,
Millibus è multis hominum, conſultus Apollo.
Iuuenal. 13.

Rari quippe boni, numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ vel diuitis oſtia Nili.
Sen. Herc.

Sontibus parent boni.
Ius eſt in armis, opprimit leges timor.
Ouid. 1. Faſt.

Laudamus veteres: ſed noſtris vtimur annis.
Auſon. Idyll. 12.

Iudex ipſe ſui, totum ſe explorat ad vnguem,
Quid proceres, vanique ferat quid opinio vulgi
Securus: mundi inſtar habens, teres atque rotundus,
Externa ne quid labis per læuia ſidat.
Ille dies quam longus erit ſub ſidere Cancri,
Quantaque nox tropico ſe porrigit in Capricorno,
Cogitat, & iuſto trutina ſe examine penſat,
Ne quid hiet, ne quid protuberet, angulus æquis
Partibus vt coeat: nil deliret vt amuſſis:
Si ſolidum quodcunque ſubeſt: nec inania ſubtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina ſomnum,
Omnia quum longe reputauerit acta diei,
Quo prætergreſſus? quid geſtum in tempore? quid non?
Cur iſti facto decus abfuit, aut ratio illi:
Quid mihi prætermiſſum? cur hæc ſententia ſedit?
Quam meliùs mutare fuit? miſeratus egentem:
Cur aliquem fracta perſenſi mente dolorem?
Quid voluit, quod nolle bonum foret: vtile honeſto
Cur malus antetuli: nam dicto, aut denique vultu
Perſtrictus qui quam? cur me natura magis, quam
Diſciplina trahit? ſic dicta & facta per omnia:
Ingrediens, ortoque à veſpere cuncta reuoluens,
Offenſus prauis, dat palmam & præmia rectis.
Boët. 3. 12.

Vos hæc fabula reſpicit,
Quicunque in ſuperum diem
Mentem ducere quæritis.
Nam qui tartareum inſpecus
Victus lumina flexerit,
Quidquid præcipuum trahit,
Perdit, dum videt infero,
Paul. Auſon. Epiſt. 11.

Quid enim timere vel bonum? aut verum queant,
Qui non tenent ſummum caput
Veri, bonique fomitem, & fontem Deum?
Bias per Auſon.

Quanam ſumma boni? mens, qua ſibi conſcia recti eſt.
Plaut. Capt.

Tum denique homines noſtra intelligimus bona,
Cum, quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.
Ouid. 2. Amor 6.

Optima prima ferè manibus rapiuntur auaris,
Implentur numeris deteriora ſuis.
Ouid. 7. Met.

Di meliora velint: quanquam non iſta precanda,
Sed facienda mihi.
Tibul. 1. 4.

At ſi tardus eris, errabis, tranſiet ætas,
Quam cito, non ſegnis ſtat, remeatque dies.
Quam cito purpureos deperdit terra colores,
Quam cito formoſas populus alta comas, &c.
Vidi iam iuuenem premeret cum ſerior ætas,
Mœrentem ſtultos præteriiſſe dies.
Martial. 2.

Non bene diſtuleris, Videas quod poſſe negari,
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.
Expectant curaque catenatique labores,
Gaudia non remanent, ſed fugitiua volant.
Hæc vtraque manu, complexuque aſſere toto:
Sæpe fluunt imo ſic quoque lapſa ſinu.
Non eſt, crede mihi, ſapientis dicere vitam.
Sera nimis vita eſt craſtina: viue hodie.
Iuuenal. 10.

Omnibus in terris, quæ ſunt à Gadibus vſque
Auroram & Gangem, pauci diſcernere poſſunt
Vera bona atque illis multum diuerſa, remota
Erroris nebula, quid enim ratione timemus,

Aut cupimus? quid tam dextro pede contigis, vt te
Conatus non pœniteat, votique peracti?
Horat. 1. Epist. 11.

Tu quamcumque Deus tibi fortunauerit horam,
Grata sume manu: nec dulcia differ in annum:
Vt, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas.
Iacob. Bill. in Anth. sacr.

Cum Deus exerta peccantes verberat ira,
Vt norint homines, quid mereantur, agit.
Nam dum mortalis peraguntur tempora carnis,
Auxilium miseris ipsa flagella ferunt.
Et vindicta breuis sic noxia crimina finit,
Ne sine fine habeat debita pœna reos.
Menander.

Ἀνὴρ δὲ χρηστὸς χρηστὸν οὐ μισεῖ ποτε. Id est:
Vir autem bonus bonum non odit vnquam.
Γνώμης γὰρ ἐσθλῆς ἔργα χρηστὰ γίγνεται.
Mentis enim bonæ vir opera bona facit.
Ζήλου τ' ἐσθλὸν ἄνδρα καὶ τὸ σώφρονα.
Imitare bonum virum & sapientem.
Leonides.

Αἰεὶ δ' ἀγαθὸς ἐὼν ἀγαθός
Semper autem bonus, est bonus.
Ex 3. Epigramma:

Τῶν ἀγαθῶν οὐ δεχόμεθα κόρον.
Bonorum non capimus satietatem.
Hor. Ode 22. l. 1.

Integer vitæ scelerisque purus
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis grauida sagittis,
Fusce, pharetra,
Siue per Syrtes iter æstuosas,
Siue facturus per inhospitalem
Caucasum, vel qua loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Ouid. l. 5. Trist. eleg. 5.

Nec fore perpetuum sperat sibi numinis iram,
Conscius in culpa non sceleris esse sua.
Ouid. 4. Fast.

Conscia mens recti famæ mendacia ridet;
Sed nos in vitium, credula turba sumus.
Terent. in Heauton.

Hæc perinde sunt vt illius animus qui ea possidet:
Qui vti scit, ei bona: illi qui non rectè vtitur, mala.

¶ Philosophicæ. Sententiæ

Bonum dicimus quod non alterius, sed sui ipsius gratia est expetibile: & quod appetunt omnes: & quod quæcumque mentem & prudentiã habent, experterent: & efficiens, & conseruans, vel id ad quod hæc consequuntur. *Arist. lib. 1. Rhetoric. ad Theodect. c. 7.*

Bonum & malum qualitatem in iis quæ animata sunt, maximè indicat: atque eorum in iis maximè quæ sui iudicij gerit quodammodo. *Ibidem.*

Malum recens, & exiguum contemnitur: cum autem conualuit vireſque sumpsit, videtur ab omnibus. *lib. 6. de Republ. cap. 4.*

Sit bonum quod sui ipsius gratia est expetendum: & id cuius gratia aliud quiddam appetimus: & quod omnia appetunt: vel quæ sensum habent omnia, vel quæ intellectum habent, aut si haberent. Et quicquid intellectus vnicuique tribuerit: & quicquid de singulis est intellectus tribuit: id vnicuique bonum est, & id quod cum adsit, bene afficitur cui adest: satisque habet & sufficiens per seipsum: præterea quod hæc efficit aut conseruat, & id quod hæc consequuntur contraria: & quæ corrumpunt. *l. 1. Rhet. ad Theod. c. 6.*

Multorum & cognitionis & motus principium bonum est malum. *lib. 4. Metaph. c. T 1.*

Ea quidem per se bona quiuis ponat, quæ sola & seiuncta à cæteris sequatur: vt sapere, vt videre, vt sunt nonnullæ voluptates, vt honores Etsi enim hæc ipsa propter aliquid aliud sequimur: tamen in his quæ per se bona sunt licet ponere: aut nihil præter Ideam sit in bonis. *l. 1. Ethic. c. 6.*

Bonum & in substantia dicitur, & in qualitate, & in iis quæ cum aliquo conferuntur, quæque per se ipsa sunt: & substantia iis sunt quæ cum aliquo comparantur naturæ ordine priora, *Ethic. lib. 1. c. 6.*

Quoniam id quod mouet, duplex est, quorum vnum immobile est, alterum quod mouet & mouetur: bonum quidem quod agendum est, immobile permanet. *lib. 3. de Animo cap. 10. T. 54.*

Mala quorum fortuna est causa, hæc sunt: si neminem habeas amicum, aut quàm pauciſſimos: quare diuelli quoque à sociis atque amicis miserabile est. *lib. 2. Rhet. ad Theodect. cap. 8.*

Id mouet semper quod appetendum est, idque ipsum vel bonum est, vel quod bonum videtur: nec omne bonum, sed quod agendum est. Agendum porro bonum est, id est, quod secus etiam cadere potest. *l. 3. de Animo, c. 10. T. 51.*

Bonum omnis originis & ortus finis est; *Metaph. lib. α 1. maiore. cap. 3.*

Bonum dicitur quod opportunè fit & in tempore. *Tob. lib. 1. c. 13.*

Si quod vnum est bonum, quod communiter dicatur, aut si quod est seiunctum ipsum per se: perspicuum est id, nec agi ab homine posse, nec haberi. *l. 1. Ethic. c. 6.*

Duo sunt bonorum genera: aliud propter se: aliud propter illa: *lib 1. Ethic. cap. 6.*

Quod propter se expetitur, id confirmamus, eò quod propter aliud expetitur perfectius, & quod nunquam alio refertur, iis omnibus quæ propter se, & propter hoc expetuntur. *Ethic. lib. 1. cap. 7.*

Quod bonum vndique perfectum est, omne satis esse, & sufficere videtur. *Ibidem.*

Bonorum præstantia, accessione eius quod additur ad aliquid, existit: & maximum quodque bonum semper expetendum est maximè. *Ibidem.*

Duplex bonum est: alterum quod absolutè & per se bonum sit; alterum quod alicui bono sit & vsui. *Ethic. l. 7. c. 12.*

Bonorum aliud est actio: aliud habitus est. *Ibid.*

In omnibus bonum principium est maximè. *Metaphor. lib. λ. 11. t. 10. T. 54.*

Probe veteres summum bonum definierunt id, ad quod omnia referuntur. *Ethic. l. 1. c. 1.*

Vbi est melius & deterius: semper id quod præstat, primas tenet. *Metaph. lib. β. 2. c. 3. T. 11.*

Potest illud ipsum quod bonum est, falsa ratione collectum obtineri: & ad id quod faciendum est, non qua ratione æquum est, sed falsa; via media peruenire. *Ethic. l. 6. c. 9.*

Dicitur vnum genus bonorum quæ per se expetuntur & amantur. Conficientia verò eorum aut aliquo modo tuentia; aut etiam contrariorum prohibentia, propter illa, aliqua ratione bona nominantur. *Ethic. l. 11. c. 6.*

Leuius malum speciem quandam fert boni, si cum maiore conferatur. Est enim minus malum potius quam maius eligendum. Quod autem eligendum est, id bonum est: quod potius eligendum est, id etiam maius bonum. *Ethic. l. 5. c. 3.*

Peccare licet multis modis: quoniam vt Pythagorei coniiciebant; malum infinitum incertumque est: bonum certum atque finitum. At verò rectè facere vno modo licet. Itaque illud facile: hoc difficile. Nam & à signo discedere facile est: & ipsum attingere magni negotij. *Ethic. l. 2. c. 6.*

Malum etiam non habere iucundum est: *lib. 1. Rhetor. ad Theodect. cap. 11.*

Malum pro malo reddere iustum est: & iustum omne laudabile: *l. 1. Rhetor. ad Theodect. c. 9.*

Et Deus potest, & vir bonus quæ mala sunt efficere: cum interim non sint eiusmodi. *Top. l. 4. c. 5. l. 55.*

Cuius contrarium malum, est cuius contrarium inimicis conduxit; id bonum est. *lib. 1. Rhetor. ad Theodectem. cap. 6.*

Diuturniora quidem anteponenda sunt breuioribus: & quæ prudentes anteponant ij, qui in aliqua re excellunt: hoc ipso quod tales sunt; aut quæ ij qui vno quoque genere scientes sunt, aut quæ plures, aut etiam omnes. *lib. 3. Topicor. c. 1. l. 102.*

Ea quæ per se sunt causæ malorum postponuntur iis quæ casu & fortuitò: vt vitium fugiendum est potius, quam fortuna: Illud enim per se malum est, hæc casu. *Ibid. lib. 7.*

Et quæ omnino bona sunt, iis anteponuntur quæ alicui bona sunt: vt valere quàm secari magis optandum est: quoniam illud omnino bonum est, hoc alicui qui sectione egeat. Et innata ac insita bona assumptis & aduentitiis, vt iustitia virò iusto, quoniam illa insita est & innata: illud aduentitium. Et quæ in re meliore insunt: & quæ iustiorem habent venerationem, iis quæ in deteriore: vt bona Dei, hominis bonis: & animi, corporis bonis sunt anteponenda: & quæ propria sunt melioris rei, iis quæ deterioris: vt Dei quam hominis. *Ibid. l. 9 & seqq.*

Cum per se malum omne labefactat: tum si integrum sit intolerabile existit *l. 4. Ethic. c. 5.*

Malum multiplex est: bonum contra simplex. *lib. 1. Mag. Mor. c. 24.*

Adeptionem bonorum euitatio comitatur malorum: & euitationem malorum consequitur vicissim adeptio boni. *lib. 1. Rhet. c. 6.*

Aliqui bona appetunt homines, ac persequuntur, nec debent: sed optare debent potius, quæ verè bona sunt: ea sibi salutaria esse: ea autem sequi quæ sibi bona sint. *Ethic. lib. 5. c. 1.*

Quod ei contrarium est quod fugiendum sit, quia fugiendum est atque malum: omne id bonum. *lib. 7. Ethic. 13.*

In eo vis maxima est ad virtutem, quæ more perficitur, si quis bonis rebus lætetur, doleátque contrariis, *lib. 10. Ethic. c. 2.*

Quicquid bonum est, omne coniunctum cum alio, optabilius est, & magis expetendum, quam ipsum separatum. *l. 10. Ethic. c. 2.*

Omnes ad id quod bonum videtur, omnes suas actiones referunt. *l. 1. de Repub. c. 1.*

Bonum semper in actione cernitur: pulchrum autem etiam in iis quæ ab omni motu libera sunt. *lib. μ. Metaphysic. c. 3.*

Quod rectum & honestum, & cum virtute est, id solum opinor bonum. *Parad. 1. Cic.*

Tria sunt genera bonorum: maxima animi: secunda corporis: externa tertia. *3. Tusc.*

Alia sunt in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes; diuitiæ, cæteraque quæ fortuna dat, aut extrinsecus, vt corpori, non habent in se veram laudem; quæ deberi vni soli virtuti putantur, sed tantùm quod ipsa virtus in earum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur. *2. de Orat.*

Nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe *Cic. At. l. 10.*

Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbatis, id gratum acceptumque habendum. *5. Tusc.*

Non esse dicenda bona illa, quibus abundantem licet esse miserrimum. *Parad.* 1.

Bona non sunt, quæ quis habeat, & miserrimus esse possit. 5. *Tusc.*

Nec bonum est aliud, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas insolenter. 4. *Tusc.*

Neque pecuniæ, neque recta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eæ, quibus maximè astricti sint, voluptates in bonis rebus expetendis numerandæ sunt: quippe homines iis rebus affluentes, eâ desiderant maximè quibus abundant. *Par.* 1.

Non nascitur ex bono malum, non magis quam ex ficu olea, ad semen nata respondent, bona denegare non potest. *Sen. in epist.*

Bonarum rerum etsi successus non fuerit, conatus ipse honestus est, bona nemini est hora, si non alicui sit mala. *Senec. in pre.*

Non est bonitas, pessimis esse meliorem. *Senec.* 21.

Boni paucis legibus indigent: non enim res ponuntur ad leges: sed contra, leges secundum res ipsas feruntur. *Theophrast.*

Probum esse, res est multis pecuniis vtilior. *Demosth.*

Bonum aut esse oportet aut simulare. *Democritus.*

Qui mala pro bonis rependit, ex eius domo non eiicientur mala. *N lus.*

At vero, si quis velit complicatam animi sui notionem euoluere, iam se ipse docebit, eum bonum virum esse, qui prosit quibus possit, noceat nemini nisi lacessitus iniuria. *Cic. lib. 3. de Off.*

Οἱ ἀγαθοὶ ἀνευρήτου χρῆμα, καὶ παρὰ πολλὲ ἐκλέλοιπεν ἐν τῷ βίῳ ὥστε ἂν δὲ ὁ λυγκεὺς ἂν ἐξεύροι ῥᾳδίως, ἀμαυρὸν οὕτω καὶ μικρὸν ὄν, καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ ὀλίγοι εἰσὶν

Boni possessio est, quæ haud facile inueniri potest, vt quæ iamdudum è vita concesserit. Adeo obscura atque pusilla, vt illam vel Lynceus vix dum inueniat. Sunt enim boni perpauci. *Lucianus in Timone.*

Vir bonus cito nec fieri nec intelligi potest, nam ille alter fortasse tanquam Phœnix anno quingentesimo nascitur. Nec est mirum, ex interuallo magna generat: mediocria, & in turbam nascentia sæpe fortuna producit, sed qui sciret, quid esset vir bonus, nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse desperaret. *Sen.* 42. *epist.*

Bonarum rerum etsi successus non fuerit, conatus ipse honestus est, bona nemini est hora, si non alicui sit malè. *Idem in Prouerb.*

A bonis bona perdisces. Quod si mâlis adhæseris, quam habes mentem proculdubio perdes.

Mulieres quoque, ô Meno, bonos viros diuinos nuncupant. Et Laconici quoties bonum quendam virum commendare volunt, Diuinus hic vir, aiunt. *Plato in Men.*

Bonum virum decet sacrificare Diis, interesse diuinis: nempe illos prosequi orationibus, muneribus, alioque cultu diuino, pulcherrimum, optimum, commodissimum ad vitam beatam: idque præ cæteris est decorum. Malo contra contingunt omnia. Impurus enim mali est animus, boni autem purus: ab impuro autem capere munera, neque bonum virum, neque Deum decet. *Dial.* 4. *de leg.*

Voluptates magnæ & ingentia bona, non nisi obedientia, tolerantia & opportunis laboribus periculisque proficiscuntur. *Xenoph. de instit. Cyri. lib.* 3.

Vti genus hominum compositum è corpore & anima est; ita res cunctæ omniaque studia nostra, corporis alia, alia animi, naturam, sequuntur. Igitur præclara facies, magnæ diuitiæ, vis corporis, & alia huiuscemodi omnia breui dilabuntur. At ingenij egregia facinora, sicuti anima immortalia sunt. Postremò, corporis & fortunæ bonorum, vti initium, sic finis est, omniáque orta occidunt, & aucta senescunt: animus incorruptus, æternus, rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur, quo magis prauitas eorum admiranda est, qui dediti corporeis gaudiis per luxum atque ignauiam ætatem agunt: cæterum ingenium, quo neque melius, neque amplius aliud in natura mortalium est, cultu atque socordia torpescere sinunt, cum præsertim tam multæ & variæ sint artes animi, quibus summma claritudo paratur. *Sallust. de bello Iugurth.*

Quæ domicilio mentis bona inclusa sunt, nec mortalium, nec Deorum manibus labefactari queunt: & vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. *Valer. Max. l. 7. c. 2.*

Fides, libertas, amicitia, præcipua animi bona constantia retinentur, obsequio & adulatione eliminantur. *Tacit. l. histor.* 1.

Caduca hæc & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis sunt, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subitò, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo flatu fortunæ huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso cursu destitutos in profundum cladium miserabiliter immergunt. Ideo neque existimari, neque dici debent bona, quæ vt inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicent, propensiore fauore primo delinitos, maiore postea malorum cumulo opprimere solent. *Valer. Max. l. 6. cap. 9.*

Vera bona in virtutibus sita sunt. *Tacit. in vita Agric.*

In plerisque negotiis bonum publicum à priuato gratia deuincitur. *Sallust. de bello Iugurth.*

Vbi bonum publicum etiam priuatum vsui est, ibi vero dubitare aggredi, socordiæ atque ignauiæ duco. *Sallust. in fragm.*

Priuato vsui bonum publicum postponitur. *Tacit. Annal. lib.* 6.

¶ Apophthegmata.

Pittacus, perdifficile (inquit) est bonum esse. Dicente autem Phocaico, quærendum esse studiosum ac frugi virum. Etiam, inquit, si valde quæsieris, non inuenies. *Bruf. lib. 1. c. 18.*

Solon, probitatem morum habere debes, quæ plus fidei mereatur quam iusiurandum. *Stob. serm.* 35.

Socrates dicebat, ad gloriam compendiaria via peruenire posse eos qui tales essent, quales videri vellent. *Brus. l. 1. cap. 18.*

Antisthenes, dicebat satius esse cum paucis bonis pugnare aduersus omnes malos, quam cum multis malis aduersus paucos bonos. Præstat enim de numero bonorum esse quorum vbique raritas est, quam de grege malorum, quorum vbique plena sunt omnia, *Laërt. lib. 6. c. 2.*

Idem dicere solebat, bonum virum molestam esse sarcinam. Nam sicut insipientia bene fertur, & leuiter: sic prudentia grauiter incumbens, premit vehementer suopte pondere, nec facile potest excuti. *Philo Iudæus, libro quod omnis probus liber.*

Diogenes, bonos viros dicebat esse deorum simulachra. Deorum, quum sint optimi, naturæ proprium est benefacere omnibus, nocere nemini. Hæc imago melius relucet in sapientibus ac bonis viris, quam in statuis, cum Dij sint incorporei. *Laërt. lib. 6.*

Idem cuidam percontanti in qua parte Græciæ vidisset bonos viros? Viros, ait, nusquam, sed Lacedæmone vidi pueros. Notans totius Græciæ corruptissimos mores, adeo vt apud Lacedæmonios gentem incorruptissimam tantùm in pueris resideret prisca integritas. Simul illud innuit, in reliqua Græcia ne pueros quidem esse bonos, tum illud, viros esse pueris deteriores, quum ab his oporteat pueros ad probitatem instituí. *Diogenes Laërt.* 16. *Brus. l. c. 18.*

Idem peregrinum quendam conspiciens, sese studiose ad festum diem componentem: Quid facis, inquit? an non quilibet dies viro bono festus est? Sensit vir prudentissimus, hunc mundum esse fanum Deo dignum, in quo vir bonus constitutus semper bene, honeste & piè, quasi in conspectu numinis, viuit. *Laërt. lib. 6. Plut.*

Aristippus interrogatus, quid esset admirandum in vita? Vir probus (respondit) & moderatus; quoniam etsi inter multos improbos agat, non tamen peruertitur. *Stob. serm.* 35.

Themistocles prædium vendens, præconem diuulgare iussit, quod vicinum quoque bonum haberet, non parum enim refert, quod bonum virum tibi vicinum habeas. *Stob. serm.* 35.

Phocion centum talenta Alexander quum ei dono misisset, adferentes interrogauit: Quam ob rem ex tanto Athenienſium numero sibi soli ea mitteret? Illi responderunt: Quoniam solum ipsum rex existimaret bonum esse virum. Quin igitur, dixit, me posthac quoque bonum esse permittat, pecuniam remisit. Sensit autem non boni viri esse subire famæ periculum ob accepta munera. *Stob. serm.* 35.

Lycurgus, dicebat dignitatem quidem istam, qua mouemur ad facilius mutuo dandum aliquid, in opibus hominum sitam esse. Illam verò, quæ nos ad facilius fidem habendam inducit, in moribus. Vir enim bonus vbique nouit quid deceat, quidque expediat, quid vtile, quid sit honestum. *Stob. serm.* 35.

Aristoteles, rogatus à quodam improbo, aliquid pecuniæ ei dedit, propter quod reprehensus à quodam, vt qui homini nequaquam dedisset: non homini, dixit, sed humanitati. *Stob. ibid.*

Anonymus, scurra quidam cum vidisset principum indigna & nefanda facinora, dixit: In vno annulo bonos principes omnes sculpi posse. Sentiens esse quidem magnum imperatorum humerum, sed in his perpaucos esse bonos. *Recitat Vopis. in Aurelio.*

¶ Similitvdines.

Sicut nec in victimis quidem, licet optimæ sint, auroque præfulgeat, Deorum est honos, sed pia ac recta voluntate venerantium: ita boni etiam farre ac fictili religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem quamuis aras multo sanguine cruentauerint. *Stob. l. 1. de benef. c. 6.*

Vt scarabei ac vultures offenduntur vnguentis, & Scytha iurauit se malle equum hinnientem audire quam Citharœdum canentem: Ita non omnibus placent optima. *Plut.*

Vt Phœnix non nisi quingentesimo anno nascitur: Ita insignium virorum rarus est prouentus. *Sen.*

Qui sibi comparatione deteriorum bonus videtur, perinde est ac si quis claudos respiciens, suam miretur velocitatem. *Sen.*

Vt Zeuxis pictumus Iunonem, Agrigentinis omnibus virginibus inspectis, quinque præcipuas elegit, ex quibus, quod esset in vnaquaque præcipuum, imitaretur: ita è plurimis optimis bonis ad exemplum vitæ aut dicendi proponendi sunt, nec in his tamen reddenda sunt omnia, sed optima. *Erasm.*

Non continuo melior gubernator, cui pulchrius aut maius sit nauigium: ita non est melior vir, cui fortuna splendidior. *Sen.*

Vt histrio non est fœlicior, quod in scenis adornatus, rex aut Deus videatur: sic nec homo fortunæ bonis, quandoquidem suis bonis æstimatus, nihil est. *Idem.*

Vt radij Solis in sordes & caligantia loca coniecti illustrant non inquinantur: sic boni inter feros squalentesque animos resplendent nihilominus vera virtutis suæ laude. *Lipsius ex lib. Saturn. in præfatione.*

Culpare non potes aliquod malum aut acerbum in eo, & ab eo qui Bonitas, & Benignitas totus. *Idem Cent. 1. Epist. 61.*

¶ Exempla Biblica.

Bonorum inter malos latentium exempla: Noë cum domo sua inter filios Dei à filiabus hominum corruptos, & diluuio absorptos *Gen. 6. 9.* & 7. 7. Loth inter Sodomitas pessimos 13. *v.* 11. 13. Abrahã inter Chananæos. *v.* 12. Ioseph inter Ægyptios. 3. 9. *vers.* 7. 8. Samuel inter peruersos & impios Heli filios. 1. *Sam. 2. v. 25. 26.* Elias cum septem millibus virorum inter Israëlitas idololatras 1. *Reg.* 19. *v.* 9. 10. 8. *Rom.* 11. *v.* 45. Tobias inter captiuos sub regno Samariæ; *Tob.* 1. *v.* 2. 3. Mardochæus inter seruos Assueri. *Esth.* 3. 2. Iob inter gentiles *Iob.* 1. 1. Ieremias inter concaptiuos. *Ierem.* 43. *vers.* 1. 2. 3. 4. Ezechiel inter Scorpiones, *Ezech.* 26. Daniel, Sidrach, Misach, Abdenago inter idolola

Idololatras, *Dan.* 3. *verſ.* 17. & 6.10. Mathathias & filij eius inter Apoſtatas & idololatras 1. *Machab.* 2. *verſ.* 19.20. Centurio inter Iſraëlitas, *Matth.* 8.10. Ioſeph Arimathæus inter Iudæos, *Marc.* 15.34. Nicodemus inter Phariſæos, *Ioan.* 3. *verſ.* 12. & 19.39. Cornelius centurio inter gentes, *Act.* 10. *verſ.* 1.2.

Bona opera pietaſque in Deum vera commendatur, *Exod.* 19. 5. & 30.11. &c. & 23. *verſ.* 19.25. *Deut.* 5. *verſic.* 6.11.16. & 30.12. *Ioſ.* 22.5.1. *Sam.* 15.22. *Pſalm.* 2.10. & 40.7. & 50.14. *Prouerb.* 3.1. & 14.31. *Eſaia* 1.16. & 58.6. *Ierem.* 22.3. *Ezech.* 18.6. *Oſ.* 6.11. *Mich.* 6.8. *Zac.* 7.9. & 8. 16. *Eccleſ.* 35.12. *Matth.* 5. *verſic.* 24.29.39. *Luc.* 1.75. & 3.11. *Ioan.* 12.26. *Rom.* 12.1. &c. & 14.17. *Phil.* 3.3. *Iac.* 1.27. Bona opera glorificant Patrem cœleſtem, *Matth.* 16. Bonis operibus teſtanda eſt vitæ nouitas 1. *Ioan.* 3.7. Bonus & malus theſaurus, *Luc.* 6.45. Bonitas Dei commemoratur, 2. *Pet.* 1.3.

¶ Exempla Profana.

Scythæ moderatiſſimi, & abſtinentes & ſuapte natura probi: quod Romani ac Græci vix præceptis ac diſciplinis philoſophorum, id natura ipſi conſequi potuerunt: plus enim his profuit ignoratio vitiorum quam illis cognitio virtutis. *Bonfin. l.* 1. *Decad.* 1.

Apud Germanos plus boni mores valent, quàm alibi bonæ leges *Corn. Tacit. de morib. German.*

Quotquot nouere Socratem, qualis fuerit (*inquit Xenophon. l.* 4. *Memorabilium*) ex iis qui virtutis cupidi ſunt, etiam nunc eum perpetuo deſiderio exoptant: vt qui ad virtutis ſtudium vtiliſſimus fuerit. *Theat. Zuing.*

Xenocrates, cariſſimus Platoni magiſtro diſcipulus, ei fuit comes in Siciliam tranſmittendi, hebeti ingenio, ſed ſeuero, ſanctiſque moribus Plato hunc calcaribus, Ariſtotelem condiſcipulum freno dicebat indigere. L. *Viues in lib.* 8. *Auguſt. de Ciuit. Dei, cap.* 12.

Theſeus, Athenienſium ciuitatem, quæ prius ſparſim & vicatim habitabatur in vnum locum congregatam Græcarum vrbium ampliſſimam fecit. *Iſocr. in Helen.*

Cyrus Perſarum rex, non iuſtitiæ ſolum, ſed omnium etiam regiarum virtutum exemplum fuit, ſi modo Xenophontis Pædiæ vera eſt narratio. *Theat. Zuing.*

Ageſilaus Spartanorum rex, omni bellica vrbanaque virtute Græcorum longè princeps ſua tempeſtate. *Sabell. l.* 2. *Enneadis* 4.

Philippum Alexandri genitorem memoriæ prodidit Theophraſtus non maieſtate modo cæteros reges: ſeu fortuna quoque & ingenij modeſtia antecelluiſſe. *Plut. in apoph.*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij Sacerdotes hominem ea modeſtia præditum, vt facilè eum queas à perperam factis auertere, ſi indicare vellent, *Taurum genu dextro alligatum pingebant.* Hunc enim ſi dextro alligaueris genu, mãſuetum & vincula conſequentem inuenies. *Pier. Valer. l.* 3.

Roſa ſimulachrum *Bonum* ſignificat, quod vndique circunſeptum in malis: ac perinde voluptates noſtras amaritudinis & aſperitatis plenas, *Pier. Val. lib.* 55. *p.* 530. *D.*

Fuerunt etiam qui ætatis florem, vel vnum quodque bonum quod celerrimè deficere videretur, atque adeo humanæ ipſius vitæ imbecillitatem per *decerptum Perſicum* & in lance poſitum, non ineptum dicerent hieroglyphicum. Pomum enim nullum aliud fugacius, longiſſimaque decerpto bidui mora ſit, cogatque ſe quam primum venundari. *Pier. Valer. lib.* 54.

¶ Apologi seu Fabulæ.

Grus & pauo.

Pauo contra gruem aſſiſtens, explicatis pennis ſuis: Quanta eſt, inquit, formoſitas mea, & deformitas tua? At grus ſubuolans: Quanta eſt inquit, leuitas mea & tua tarditas?

Monet fabula, non eſſe ob aliquod bonum naturale ſuperbiendum, neque contemnendum alterum, fortaſſe cui multo maiora collata ſunt. *Ioach. Camer. l. fab.*

Origo Murorum.

Ea tempeſtate qua Dij & homines vna promiſcueque in terris vixere, vt tradit Heſiodus, Humanum genus defenſum & tutum ope præſidioque Deorum, neque intra mœnia ſeſe includebat, neque aliam protectionem quærebat. Pulſis Diis hominum ſcelere, muris & foſſis hi circundari, nunquam tamen muniti ſatis eſſe potuere. Ita quantum boni à præſentibus Diis accepiſſent recordati, mœnia ſancta de memoria Deorum & nominarunt & haberi voluerunt, ac ritus inſuper ceremoniaſque varias cultus diuini inſtituerunt: non tamen ita placatos reddere potuerunt, vt tam benignis vterentur quam antea vſi fuiſſent.

Fabula docet, quod ſine impenſa interdum bonum obtineatur, id amiſſum nullarũ rerum impendio recuperari poſſe. *Ioach. Cam. lib. Fab.*

Bona. Bonvm.

Bonum, de Bono mirari propriè dicitur. Illud autem eſt eſſentialis integritas imaginis Dei, i. intellectus & voluntatis, atque conformitas omnium qualitatum aut virtutum, cogitationum, conatuum, & actionum, ſiue internarum, ſiue etiam externarum, cum norma diuinæ bonitatis, & decalogo. Tale creatum bonum, licet non amplius in ſua prima integritate exiſtat, ſed in adoptiuis filiis aliquo modo inſtauretur per Spiritum ſanctum & regenerationem, celebratur ſuo loco & ordine in S. literis: vt vir bonus, bonus theſaurus, arbor bona. Boni viri frequens mentio in prouerbiis Salomonis. Sic Act. 11. Barnabas vir bonus dicitur. Boni mores, bona opera. Quoties in Deo celebratur bonitas tum potiſſimum laudatur eius benefica paternáque eius voluntas erga nos, (qua nos maximè indigemus, plúſque cum ea, quàm cum aliis eius virtutibus commercij habemus) contrà, quum hominis morale bonum prædicatur, tum ſignificat omnes virtutes, quas Deus flagitat præſertim ipſius cordis rectitudinem.

Aliquando bonum, quaſi extra hominem, ſignificat id quod decens iuſtum ac rectum eſt, vt non eſt qui faciat bonum; declina à malo, & fac bonum; Adhærere Deo bonum eſt; confiteri Domino bonum eſt; Bonum eſt confidere in Domino; Non eſt bonum nos relicto verbo miniſtrare menſis, hic dicitur, nomen bonum, & bonum certamen. De bono vtili ſunt innumera dicta, Bona res, quies, bonum Ægypti, terra bona, bonus nuncius, dies boni, ſal bonum, bona terræ & tritum illud Iobi, ſi bona ſuſcepimus de Domini manu. Videtur etiam bonum ſæpe idem valere quòd ſalutare: vt, bona doctrina dabit gratiam, & Bonus odor Chriſti ſumus; Item ſermo bonus & ædificans, qui Epiſcopatum deſiderat, is bonum opus deſiderat; bonus Chriſti miniſter; bonum depoſitum cuſtodi, bonum Dei verbum guſtare, opera cooperantur in bonum iis qui Deum diligunt.

Bonum, idem ac ſuaue gratúmque ſignificat, vt, vidit mulier quod fructus eſſet bonus ad veſcendum. Micheas non prophetat mihi bonum, impij ducunt in bonis dies ſuos, comede mel, fili mi, quia bonum eſt. Vicina huic ſignificatio eſt, cum idem valet quod formoſum: vt de Moſe puello dicitur, quod erat bonus: & filias hominum Moſes appellat bonas, i. formoſas. Nonnunquam hæc vox idem eſt ac ſi dicas, ſufficiens, aut ſatis grande, ſicut & à Latinis aliquando ſumitur. Tu ſepelieris in ſenectute bona. 1.2. & chron. 30. Leuitæ dicuntur habuiſſe intelligentiam bonam, id eſt ſufficientem. Sumitur etiam bonum pro ſolemni & læto. Hoc ſenſu milites Dauidis ad Nabalem, 1. *Sam.* 25. In die bona, id eſt, læta & ſolenni venimus ad te. In Eſtheræ hiſtoria, *cap.* 5. Haman dicitur fuiſſe corde bono, i. læto. Obſeruet autem lector candidus, voces illas Bona & Bonum, apud Francos & alios populos eaſdem ſignificationes retinere, quas apud Hebræos obtinent.

Præterea bonum ſignificat etiam licitum: vt 1. *Timoth.* 4. Omnis creatura Dei bona eſt: cuius vſus licitus eſt, nec coinquinat conſcientiam. *Sic* 1. *Corith.* 7. Dicit Apoſtolus, Bonum eſt mulierem non attingere, ſed cælibem viuere; id eſt, licitum & commodum eſſe. Ibidem coniugium & cælibatum dicit eſſe bonum. Exiſtimo igitur, (inquit *v.* 26.) hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, bonum hoc (inquam) homini ita eſſe. Alligatus es vxori, ne quæres diſſolutionem: ſolutus es ab vxore? ne quæras vxorem. Poteſt id exponi de bono licito; quod vtrumque ſit licitum, tum à Deo, tum ab hominibus probatum. Confirmat mox ipſe Paulus hanc interpretationem, dum negat nuptias eſſe peccatum, ſed tamen habere ſuam afflictionem. Quare etiam vtile bonum includit, ſicut infra ſubiicit, Hoc dico (*v.* 33.) ad veſtrum *εὐπρέπεια*, i. commodum. Huius vocis eadem vis eſt, *verſ.* 37. & 38. Si quis ſeruat ſuam virginem bene facit, itaque qui dat nuptum, bene facit, qui verò non dat nuptum, melius facit. Meliorem dicit eſſe cælibatum, quia (vt ipſe exponit) minus habet afflictionem in carne.

Habet hæc vox quaſdam phraſes, paucis ve. bis deſignandas, vt facere bonum, *Gal.* 6. id eſt, piè viuere. Bonum eſt æmulari in bono ſemper, i. ſequi recta ac pia. Aliquam rem facere bonam. Bonas facere vias ſuas, i. emendare. Vincere in bono malum, eſt beneficiis iniurias ſuperare Rom. 12. *Opera bona* dicuntur ea, quæ in fide ac ſecundum verbum, in gloriam Dei & vtilitatem proximi fiunt. Bonum eſſe aliquid in alicuius facie vel oculis, eſt eius iudicio placere. Bonum fuit in oculis Pharaonis quod fratres Ioſephi venerant; *Gen.* 45. Bona prouidere non ſolum coram Deo ſed etiam coram hominibus, i. non tantùm ea quæ Dei iudicio probantur, ſed etiam hominum honeſtorum, facere aliquid in facientis bonum: vt (*Deut.* 6. & 10.) Timete Deum & cuſtodire eius præcepta vobis in bonum. Sic Paulus dicit, *Rom.* 13. Magiſtratus eſt tibi miniſter in bonum.

Bonus oculus ſumitur pro beneficio. *Prouerb* 22. contra malus pro crudeli & inuido. *Matth.* 20. Oculus nequam inuidum denotat. *Geneſ.* 1. Vidit Deus quod omnia quæ fecerat erant valdè bona, i. præſtantiſſima, vnumquodque in ſuo genere, alia, valde venuſta, honeſta, vtilia commoda, ſuauia. Diuitiæ bonitatis, & ſapientiæ, i. dines, bonitas & ſapientia. In bonitate Dei permanere, *Rom.* 11. Conſidera Dei bonitatem, 1. beneficentiæ diuinæ ſenſum; ſiquidem in ea permanſeris. Bonum veſtrum non blaſphemetur, *Rom.* 14. id eſt, ne bonam doctrinam, aut religionem veram, in infamiam male viuendo adduxeritis. Bonum & Bona nonnunquam dicuntur ſancti Spiritus beneficia, tum in temporali, tum in ſpirituali & cœleſti vita. *Pſam.* 27. Credo me viſurum bona Domini in terra viuentium.

Bona Ecclesiastica.

Quomodo veteris Eccleſiæ bona, vel in pecunia, vel in fundis adminiſtrata ſint, ex quorundam Patrum teſtimoniis declarare liber. Pauca quædam exordij loco ſubiicimus. Quoniam æquum eſt. Denique lege quædam exordij loco ſubiicimus. Quoniam æquum eſt. Denique lege quædam ſancitum, vt qui ſuam Eccleſiæ operam impendunt, publicis Eccleſiæ ſumptibus alantur, & nonnulli etiam bonis illis ſeculis Presbyteri, patrimoniis ſuis Deo conſecratis, voluntarij pauperes facti ſunt; talis erat diſtributio, vt nec Eccleſiæ ſeruis deeſſent alimenta, nec pauperes negligerentur. Cauebatur tamen interim, ne ſerui ipſi, qui frugalitatis exemplum aliis dare debent, facultates haberent vnde ad luxum & delicias abuterentur: ſed duntaxat quo ſuam inopiam ſuſtinerent. Principio autem libera fuit adminiſtratio, quum ſponte fideles eſſent Epiſcopi ac Diaconi, & conſcientiæ integritas, vitæque innocẽtia pro legibus foret, deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis ſtudiis naſcerentur mala exempla; ad hæc vitia corrigenda conſiti ſunt Canones, qui Eccleſiæ reditus in quatuor partes diuiſerunt, quarum vnam aſſignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam ſacris ædibus & aliis æneficiis ſartis tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus.

Quod hanc poſtremam Epiſcopo tribuunt alij Canones, id nihil variat ab illa quadruplici partitione. Neque enim propriam eius eſſe volunt, vt vel ſolus ipſe ingurgiter, vel quo libuerit profundat; ſed vt hoſpitalitati, quam ab Epiſcopis exigit Apoſtolus, (1. Tim. 3.) ſufficiat.

Atque ita interpretatur Gelasius & Gregorius: si non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiam tum Gregorius, Mos est, inquit (causa 12. quæst. 2. cap. 30.) Apostolicæ sedis ordinatis Episcopis præceptum tradere, vt de omni stipendio, quod accedit, quatuos fieri debeant portiones; vna videlicet Episcopo & familiæ eius propter hospitalitatem, & susceptionem; alia clero; tertia verò pauperibus; quarta Ecclesiis reparandis. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémque victum ac vestitum satis esset. Quod si quis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur. Reliqua quædam veterum Theologorum testimonia sequuntur.

Præsident probati quique seniores honorem istum, non pretio, sed testimonio adepti: neque enim pretio vlla res Dei constat, etiamsi quod arcæ genus est, non de ordinaria summa quasi redemptæ religionis congregatur: modicam vniuscuiusque stipem menstrua die, vel cùm velit, & si modo velit & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed spontè confert. Hæc quasi depositа pietatis sunt; nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis humandisque, & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, iamque domesticis senibus: item naufragis & qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis, duntaxat ex causa Dei sectæ alumni confessionis fiunt. *Tertullianus in Apologetico aduersus gentes, c. 39.*

Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nonne melius conflat Sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus contaminata asportet hostis? Nonne dictutus est Dominus, cur passus es tot inopes fame emori? Et certè habebas aurũ, vt ministrasses alimoniam: cur tot captiui deducti in cõmercium sunt, nec redempti? cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares, quam metallorum; his non posset responsum referri: quid enim diceres? Timui ne templo Domini ornatus deesset? Responderet: Aurum Sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus Sacramentorum, redemptio captiuorum est. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas à morte. Ille verus est thesaurus Domini, qui operatur quod eius sãguis operatus est. Tũc vas Dominici sanguinis agnosco, cum in vtróque videro redemptionem, vt calix ab hoste redimat quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrum vt cum agmina captiuorum ab Ecclesia redimuntur, dicatur: Hos Christus redemit. Ecce aurum quòd probari potest. Ecce aurum vtile; Ecce aurum Christi, quod à morte liberat. Ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ego malui vobis liberos tradere, quàm aurum reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo præstantior est, quàm species poculorum. Huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, vt redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi non solùm irrutilasse, verùm etiam diuinæ operationis impressisse virtutem redemptionis munere. Tale aurum S. Martyr Laurentius Domino reseruauit, à quo cùm quærerentur thesauri Ecclesiæ, promisit demonstraturum se. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus vbi essent thesauri quos promiserat, ostendit pauperes dicens, hi sunt thesauri Ecclesiæ, & verè thesauri in quibus Christus est, in quibus Christus fide est. Denique Apostolus ait: Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Quos meliores thesauros habet Christus, quam eos in buibus se esse dixit? Sic enim scriptum est. Esuriui & dedistis mihi manducare: sitiui & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me. Et infra: Quod enim vni horum feciſtis, mihi feciſtis. Quos meliores Iesus habet thesauros, quam eos in quibus amat videri? Hos thesauros demonstranit Laurentius, & vicit, quòd eos nec persecutor potuit auferre. Itaque Ioachim qui aurum in obsidione seruabat, nec dispensabat alimoniæ comparandæ: & aurum vidit diripi, & se in captiuitatem deduci. Laurentius qui aurum Ecclesiæ maluit erogare pauperibus quam persecutori reseruare, pro singulari interpretationis viuacitate sacram martyrij accepit coronam. Numquid dictum est S. Laurentio: Non debuisti erogare thesauros Ecclesiæ, vasa Sacramentorum vendere? Opus est vt quis fide syncera & perspicaci prouidentia munus hoc impleat. Snnè si in sua deriuat aliquis emolumenta, crimen est: Sin verò pauperibus erogat, captiuum redimit, misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper viuit? Nemo potest queri, quia captiui redempti sunt. Nemo potest accusare, quia templum Dei ædificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia taxata sunt. Nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet. Opus est vt de Ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad vsus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo intra Ecclesiam primùm quæsita sunt vasa quæ non initiata essent: deinde comminuta postremo conflata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captiuorum quoque pretiis profecerunt. Quod si desunt noua, & quæ nequaquam initiata videantur; in huiusmodi vsus quos supra diximus, arbitror omnia piè posse conuerti. *Ambr. lib. 2. de officiis, c. 28.*

Gloria Episcopi est, pauperum inopiæ prouidere; ignominia Sacerdotis est propriis studere diuitiis. Natus in paupere domo, & in tugurio rusticano qui vix milio & cibario pane rugientem saturare ventrem poteram, nunc similam & mella fastidio. *Item paulo inferius.* Multi ædificant parietes & columnas Ecclesiæ subtrahunt, marmore nitent, auro splendent laquearia, gemmis altarè distinguitur & ministrorum Christi nulla electio est. Neque verò mihi aliquis apponat dives in Iudæa templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cætera ex auro fabrefacta. Tunc hæc probabantur à Domino, quando Sacerdotes hostias immolabant, & sanguis pecudum erat remissio peccatorum: quanquam hæc omnia præcesserint in figura: scripta autem sunt propter nos, in quos fines sæculorum deuenerunt. Nunc verò cùm sunt propter nos, in quos fines sæculorum deuenerunt. Nunc verò cùm paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicarit, portemus crucem, & diuitias lutum putabimus. *Idem ibidem in extremo*: Amico quidpiam rapere, furtum est: Ecclesiam fraudare, sacrilegium est: & accepisse, quod pauperibus erogandum sit, & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidùm, aut quod apertissimi sceleris plenum est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. *Item eiusdem ad Paulinum de institutione Monachi.* Crates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cùm od Philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit: neque putauit se simul posse & virtutes & diuitias possidere. Nos suffarcinati auro Christum pauperem sequimur, & sub prætextu eleemosynæ pristinis opibus incubantes, quomode possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timidè reseruamus? Plenus venter facilè de ieiuniis disputat. Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis benè vixisse, laudandum est. *Hieronymus ad Nepotianum de vita Clericorum, epist. 2.*

Et certè non erat ex argento illa mensa, nec ex auro ille calix, quo Christus discipulus sanguinem præbuit suum: pretiosa tamen erant omnia, & venerationis plena: quia spiritu abundabant. *Et paulo post.* Ita eum (*nempe Christum Dominum*) honora, vt ipse vult, expone diuitias tuas pauperibus. Non est opus vasis, sed animis aureis. *Chrysostomus in Matthæi cap. 14. Homil. 51.*

Concesso vobis, quem petistis, antistite, fratre Iam & coepiscopo meo Iuliano, &c. Reditus, & oblationes fidelium in quatuor partes diuidat: quarum vnam sibi ipse retineat: alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuat: fabricis tertiam, quartam pauperibus & peregrinis habeat fideliter erogandam: quarum rationem diuino est redditurus examini. *Gelasius, Cicero & ordini & plebi Brundusij.*

Quatuor autem tam de reditu, quàm de oblatione fidelium, prout cuiuslibet Ecclesiæ facultas admittit (sicut dudum rationabiliter est decretum) conuenit fieri portiones: quarum sit vna pontificis, altera Clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda. De quibus si aut sacerdos intererit, integram ministris Ecclesiæ memoratam dependere quantitatem; sic clerus vltra delegatam sibi summam nihil insolenter nouerit expetendum. Ea verò, quæ Ecclesiasticis ædificiis attributa sunt; huic operi veraciter prærogata; locorum doceat instauratio manifesta sanctorum: quia nefas est, si sacris ædibus destitutis, in lucrum suum præsul impendia his deputata conuertat, ipsam nihilominus ascriptam pauperibus portionem, quamquam diuinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur, tamen iuxta quod scriptum est [videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est] oportet etiam in præsenti testificatione prædicari; & bona famæ præconiis non taceri. Quapropter nec clericorum quispiam; &c. *Idem in Epistola ad Episcopos per Lucaniam, & Brutios, c. 29.*

De reditibus Ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quod deceat nescienti nihil licere permittat: sed sola Episcopo ex his vna portio remittatur: duæ Ecclesiasticis fabricis & erogationi peregrinorum, & pauperum profuturæ, à Bonagro presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur: vltima inter se clericos pro singulorum meritis diuidatur. *Et infra* cui, *id est*, *Gaudentio*, hoc specialiter præcipimus, vt tres portiones, quas triennio dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat. *Simplicius Papa Florentio*, &c.

Cognouimus de reditibus Ecclesiæ nouiter acquisitis canonicam dispositionem quartarum minimè prouenire, sed Episcopos locorum distribuere tantummodo quartam antiquorum redituum, nunc verò quæsita suis vsibus retinere, quam rem prauam subintroductámque consuetudinem fraternitas tua viuacitet emendare festinet: vt siue de præteritis reditibus, siue de his, quæ obuenient vel obuenientibus quartæ secundùm dispensationem canonicam dispensentur. Incongruum namque est vnam eandémque Ecclesiæ substantiam duplici quodammodo iure censeri, id est, vsurpationis, & canonum. *Gregorius Maximiano, Episcopo Syracusano lib. 3. epist. 11.*

Peruenit ad nos fama siniſtra, quod quidam Episcoporum non Sacerdotibus propriæ diœcesis decimas atque Christianorum oblationes conferant: sed potius laicalibus personis, militum videlicet, siue seruitorum vel (quod grauius est) consanguineis. Vnde si quis amodo Episcopus inuentus fuerit huius diuini præcepti transgressor, inter maximos hæreticos, & inter Antichristos non minimus habeatur: & sicut Nicæna synodus de Simoniacis censuit, & cui dat Episcopus & qui recipiunt ab eo laici siue precio, siue beneficio, æterni incendij ignibus deputentur. *Gregorius VII. Citatur in iure Canonico causâ primâ. Quæstione tertiâ, cap. Peruenit. Et causa 16. q. 7. c. 3. Peruenit.*

Vasa in quibus sacrosancta conficiuntur mysteria, calices sunt & patenæ: de quibus Bonifacius martyr & Episcopus interrogatus si liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit, quodam Sacerdotes aurei ligneis calicibus vtebatur: nunc è contrario igitur sacerdotes aureis vtuntur calicibus, Zepherinus decimus septimus. Romanus Episcopus patinis virreis Missas celebrari constituit. Tum deinde Vrbanus Papa omnia ministeria Sacra fecit argentea. *Concilium Tiburiense, cap. 18. Citatur in iure Canonico, de consecratione, distinctione prima, Vasa.*

¶ Scriptores.

Aduersus illos qui affirmant eorum Bonorum quæ in altera vita expectamus fruitionem, non nisi in cibo, ac potu fore: idque propterea, quod sacris in literis proditum, initio mundi hominem rebus iisdem in paradiso vitam sustentasse. *leg. Gregor. Nyss. de opific. hominis, cap. 19. pag. 197.*

Vide tit. Malitia, Virtus, Probitas, Vir bonus.

Breuiloquium. Breuitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

BReuiloquium, Græcè βραχυλογία, ας, ἡ· & βραχυλόγος, ος, ον, breuiloquens. Et oppositum est multiloquio.

Breuitas, quæ Græcè Βραχύτης, ητος, ἡ· βραχὺς, εῖα, ύ, breuis. Est autem breue propriè, quod longo opponitur. Hebr. *Kotser*, breuitas à verbo *Katsar*, decurtauit, abbreuiauit, demessuit cultro seu falce, abscidit. Hinc ξυρέω abscindo, ξυρὶς gladiolus quo aliquid abscinditur, ξυρὸς nouacula.

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Horat. de arte Poëtica.

Quicquid præcipies, esto breuis, vt cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Terent. in Andr.

Quintu vno verbo dic, quid est quod me velis.

Ausonius in Paulino.

Etsi etenim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cum multa loquaces
Ambiguis ferirent verbis: contra omnia solum
Est, respondebat, vel non ô certa loquendi
Regula. Nam breuius nihil est nec plenius istis,
Quæ firmata probant aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Horat. in Art. Poët.

Decipimur specie recti: breuis esse laboro,
Obscurus fio sectantem leuia nerui
Deficiunt, animique professus grandia turget.

Mich. Verinus.

Nostra leges, quisquis fuerit breuitatis amator.
Inuenies lepidos, sed sine felle iocos.

Euripides.

O pueri, istud sapientis est viri, paucis
Plurima posse verba bene complecti.

Menander.

Impudentes sermones hoc solo iuuantur,
Si fiant breues & opportunè proferantur.
Orationi breui multum inest sapientiæ.

Martial. 2.

Non sunt longa quibus nihil est, quod demere possis.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

In omni negotio nihil adeo prospicere debes quam vt tutum securumque sit, quod agis: Est autem tutius tacere, quam loqui. Cæterum iis dicendis quæ mente & ratione carent, supersedebis. Absit quoque nimietas in dicendo: & propriorum facinorum aut periculorum commemoratio. Non enim similiter, vt tibi mentionem de tuis periculis facere, sic & aliis, quæ tibi contigerunt, audire iucundum est. *Epictetus.*

Ne multis verbis pauca comprehendas: sed paucis multa. *Stobæus serm. 33.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Pedaretus Lacon vir bonus, cum in numerum trecentorum non esset electus, abiit, fronte serena, Diis agens gratias hunc in modum: Gratias habeo vobis Dij, quod tot homines meliores me huic ciuitati dedisti. *Brus. lib. 1. c. 18. ex Plut.*

Iamblichus, cum demum hominem bonum existimandum putabat, qui perfectissimam actionem iuxta mentem separabilem conseruat, & participationem intelligibilis pulchritudinis suscipit, ac essentiæ potentiæque Dei particeps est. *Est. Stob. serm. 35.*

Apollonius Thyaneus, quum in iudicium ad Domitianum adduceretur, apud quem accusatus fuerat, nec esset facilis à viro crudeli elapsus: tantum vir bonus virtuti confidebat, vt cum ductori dixisset, Quò duceret; Ac dicente illo, Ad iudicium: Contra quem (subiecit) dicturus *Brus. lib. 1. c. 18.*

Zeno Citiæus, ad quendam dicentem, breues esse philosophorum sententias: Vera prædicas, inquit, oportet enim & syllabas eorum quantum fieri possit esse breues. Veritas multis verbis non eget: & firmius tenemus paucis verbis comprehensas. *Laërt. lib. 1.*

Epictetus. Philosophiæ summam Epitectus duobus verbis comprehendere solitus est: ἀνέχου καὶ ἀπέχου: id est, sustine & abstine, quorum prius admonet, vt mala quæ incurrunt æquo animo toleremus: posterius, vt à voluptatibus temperemus. Ita enim fiet vt nec aduersis deiiciamur, nec prosperis corrumpamur. *Refert. Gell. 17. c. 19.*

Plato Antisthenem, qui differendo fuerat prolixior, sic admonuit: ignoras quod orationis modus sit, non penes dicentem, sed penes audientem. *Laërt. lib. 3.*

Isæus Pythonis proditoris accusationem Isæus sophista, tribus dictis absoluit: Coarguam Pythonem, inquit, proditionis: oraculo à Deo reddito, populo qui vinxit, Philippo qui dimisit. Neque enim Deus pronuntiasset oraculo nisi talis esset: nec populus vinxisset, nisi talis fuisset: neque rex abiisset, nisi eum cuius gratia venerat, non reperisset, aut è castris illum non dimisisset, *Philostrat. in sophistis.*

Phocion in concione sedens seorsim, accessit quidam qui diceret, Videris cogitabundus, ô Phocion: Rectè quidem coniectas, respondit: Cogito enim, si quidquam detrahere his quæ dicturus sum apud Athenienses. Alij solliciti sunt, vt quam plurima dicant, quo videantur eloquentes esse, atque diserti. Illi diuersa erat cura, nimirum vt quæ ad rem faciebant, verbis quam paucissimis complecteretur. *Plut. in apoph.*

Demosthenes, de Phocione, quoties in concione dicturus assurgeret, ad amicos proximos dicere solebat, rationum ipsius securim surgere. Nam Phocion erat in dicendo breuis, sed acutus. Solebat autem rerè à Demosthene dissentire. *Plut. in Demosth.*

Apollodorus dicebat optimos homines in dicendo breuissimos esse; linguaces autem, si tantum molestiæ caperent, quanta reliquos officiunt, haud sanè longos sermones habituros esse. *Stob. serm. 34.*

Epaminondas, in Spartanos, qui multa magnaque crimina Thebanis obiiciebant: Hi nimirum fecerunt, inquit, vt breuiloquentia vti desiteritis, Solebant & Lacedæmonij de breuiloquentia gloriari, sed à Thebanis multis affecti calamitatibus, multa dicere coacti sunt, de illis conquerentes. *Plut. in apoph.*

Archidamus cum irrupisset in Arcadiam audito quod hostibus Elei ferrent auxilium scripsit illis in hunc modum, Archidamus Eleis, Quies bona. Non potuit breuius & suadere quod erat illis commodum: & minari malum, si quid perperam aggrederentur. Decet hæc breuiloquentia & ducem, & Laconem. *Plut.*

Cleomenes, pirata quidam cum prædam per Lacedæmoniorum regionem fecisset, captus, & interrogatus cur id fecisset: Quoniam ait, deerat mihi vnde viuerem, & aliis quoque darem, ad eos venire coactus sum, qui haberent: quæ nec sponte dabant, vi erepturus. Cui Cleomenes ait: Compendiosa tibi inest malitia. Eóque dicto detestabatur hominis improbitatem, & laudabat expeditam orationis breuitatem. *Plut. in Laërt.*

Leo Euricratidis F. cuidam de rebus haudquáquam inutilibus intempestiuè loquenti. O hospes, inquit, re opportuna non opportunè vteris. Nihil oratione melius, si parce promas linguæ thesaurum. *Plut. in Lacon.*

Lycurgus, interroganti, quamobrem Lacedæmonij breuiloquium vsurparent? Quoniam silentio est finitimum, inquit. *Stob. serm. 33. Anton. in Melissa parte 1. serm. 71. Max. serm. 26.*

Lacedæmonij factis magis quam eloquentia polluerunt. Ideò breuiloquentia λακωνισμὸς id est, Lacedæmoniorum seu Spartanorum sermo, dicta est: quod Lacones seu Lacedæmonij in apophthegmatis præcipuè valerent. Horum autem lepos in eo præcipuè consistit, vt paucissimis verbis plurimum sententiæ complectantur. Cuiusmodi sunt illa εἴκω, i. Sic, responsum prolixæ orationi legati: & οὐκ. i. non, totam occupans epistolam & ἢ ταύτῃ ἢ ἐπὶ ταύτῃ id est, aut hunc, aut super hunc. *Eras. adag. Plut. in apoph. vbi innumera extant breuiloquentiæ Laconicæ exempla, ad suos locos hoc apop. opere relata.*

I. Cæsar, quum in bello ciuili Pharnacem primo congressu vicisset, Laconica breuitate ad suos scripsit: Veni, vidi, vici. *Plut. in apoph.*

Augustus Cæsar in Sicilia pro Theodoro Arium præfectum instituit, sed cum Cæsari quidam libellum porrexisset, in quo scriptum erat, Caluus Theodorus Tarsensis fur est, quid tibi videtur? lecto eo, nihil aliud subscripsit quam, videtur. *Plut. in apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi. Imò potiùs iam silendum est, quod necesse sit in immensum historiarum pelagus orationem soluere. Qui verò per tale mare sunt iter facturi, necesse est non fatigatis, sed integris remigibus viam capessant. Nam hanc ob causam passim per mare portus insulæque positæ sunt, vt & Gubernator, & vector refocillentur, hic quidem remo deposito, ille verò exurgens à clauo. His de causis diuersoria & cauponæ vbique per vias excogitatæ sunt, vt iumenta simul cum viatoribus à labore recreentur. Eóque & doctrinæ sermoni, silentij tempus præfinitum est, vt neque nos ipsos deteramus verborum multitudine, neque nos delassemus. *Hom. 3. in Isaiam.*

Plutarchi. Sicut matres faciunt, quando in gremium pueri poma, vel secundarum mensarum tale aliquid mittunt, sinus eius vndique zona constringunt, & securos faciunt: ita & nos faciamus sermonem proliorem in arctum contrahentes, & in memoriæ promptuario deponentes. *In serm. 1. in Ozian.*

Celtiberi ita ferrum temperant ac durant, vt infosso in terram quod est terreum, auferatur, ac repurgetur: Sic Laconicus sermo sublatione superuacui fit penetratior. *In Moral.*

Thriuer. Congestas cumulatim merces nunquam simul dispicias, sed semper reliquum est quod admireris: Ita in iis qui multam literarum supellectilem in vnum breuiter contrahunt, semper restat quod intelligas. *In Apoph.*

¶ ADAGIA.

Grata breuitas χάριες βαρεῖαν ἐκτρέφει.

Quædam mole placent ac magnitudine. Sunt, quæ ob id grata sunt quod minuta: Veluti gemmæ quædam ac sculpturæ. Idem vsu venit in epistolis ac libris, qui non raro ipsa breuitate reddunitur commendatiores, præsertim apud fastidiosos & occupatos.

Ἐν ἐπιτομῇ.

M. Tullius epist. ad Atticum l. 5. ἐν ἐπιτομῇ dixit, pro eo, quod erat δι' βραχέων, summatim & compendio recisis iis, qua minus ad rem pertinent.

Laconismus. Λακωνισμὸς.

Laconismum veluti prouerbio breuiloquentiam vocant, pro eo quod est paucis & compendio dicere.

Tribus bolis.

Plautus in Curcu. Tribus locis dixit, pro compendio, quasi tribus verbis.

Pauciloquus, sed eruditus. *Homer.*

In eum qui pauca quidem, sed tamen auditu digna loquitur, conueniet illud ex lib. 3. Iliad. Menelao breuiloquo:

Παῦρα μέν, ἀλλὰ μάλα λιγέως:
Ἦ οἱ ὀλίγον πολύυνθος. Id est.

Non, is multa quidem, verum argutissima: quippe.

Pauciloquus.

Minore finire pomœrio.

Prouerbij rationem sapiunt huiusmodi ferme Metaphoræ: Finire pomœrio præfinire metam. Circumscribere cancellis, & si quæ sunt similes.

Numeros dicis.

Plautus in Casina dixit, pro eo, quod est, facilè & compendio: factus exponit pro citò ac celeriter. Idem in Amphitryone: Numero mihi venit in mentem.

Vno fasce complecti.

Apud Plinium, pro eo quod est: Eadem opera & coniunctim agere, non separatim.

Tribus verbis.

Tribus verbis, pro paucissimis dicere, prouerbiale est.

Contemnentis dicterium.

Si quando significabimus, nos scommate, seu contumelia leuiter commoueri, altius in animum demittere, congruet illud ex Iliad.

Οὐκ ὀϊστὸν κουλεόν δὲ πάγη βάλεν, ἀλλὰ πάρος περ
Εἰεύσατο ζωστῆρα παναίολος, ἠδὲ τιτύσθην
Σῶμά τε καὶ μίτρην, καὶ χαλκείης κάμον ἄψιδες. Id est:
At missum non transiit ad vitalia telum:
Sed summa in cute baltheus arcuit, impositaque
Laminea squama, quas huic faber addidit arte.

In clamosos.

Ingentem inter litandum aut disputandum vociferandum indicabimus eo versiculo, quem de Neptuno scripsit Homerus:

Ὅσσον τ' ὀτρυντύς τε μάχη τε δηϊοτῆτος
Ἀνέρας ἐν πολέμῳ ἔρεθε ξυνάγουσα Ἄρηος,
Id est,
Tantum vociferans, quantum nouies decies ve
Mille viri clamare solent, qui prælia miscent.

Idem carmen habetur Iliad. 5. de Marte.

Iubentis apertè loqui.

Si quem admonebimus vt proferat doloris aut odij causas, neque celet in animo, non illepidè dixerimus illud ex primo Iliad. lib.

Ἐξαῦδα, μὴ κεῦθε: ἵνα εἰδομεν ἄμφω.
Id est:
Eloquitur, nec celato: quo norimus ambo.

Absit clamor in colloquio aut lusu.

Qui iubebit, in conuiuio colloquióve temperari à vociferatione, accommodabit illud Homericum:

Νῦν μὲν δαιτύμονες πεπάμεθα μενοῖ τε βοητὸς
Ἔστω. Id est:
Nunc hilares cœnemus, & omnis clamor abesto.

Qui obticescit.

In eum qui metu attonitus aut stupefactus admiratione tacet, aut cui non est quod respondeat, quadrabit illud ex Iliad. ε.

Δῖον δὲ μιν ἀλφησίη ἐπέων λάβε.
Illud corripuit stupor atque infantia linguæ.

Lupus in fabula.

Quoties præter expectationem interuenit is, de quo fuerat mentio.

Qui parle du loup en void la queuë. *Huc referatur ex Iliad. κ.*

Οὔπω πᾶν εἴρητο ἔπος ὅτ' ἄρ' ἦλθον αὐτοὶ.
Iamque aderant ipsi, nondum sermone peracto.

Apertè simplicitérque loqui.

Simpliciter & apertè dicturos nos citraque ambages, significabimus hoc carmine.

Οὐκ ἂν ἔγωγε,
Ἀλλά παρὲξ εἴπασα παραφλίδην, ὡδὶ ἀπατήσω.
Id est.
Non fucis te dissimulans decepero fictis
Festiuus sermo.

Vbi quis in conuiuio sermonem inducit admodùm hilarem ac festiuum qui discutiat omnem tristitiam, conuenit illud ex eodem libro, quod Homerus finxit de Helena, pharmacum immittente in conuiuarum cyathos quod omnium anteactorum induceret obliuionem.

Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθὲς, τ' ἄχολόν σε, κακῶν τ' ἐπίληθον ἁπάντων.
Id est.
In vinum immisit mox pharmacon. Vnde biberunt
Luctúsque bilisque malique obliuia cuncti.

¶ Historica Exempla.

Λακωνισμὸς, veluti pro verbo breuiloquentiam vocant, siue quòd Lacedæmonij factis magis, quàm eloquentia præcelluerunt: siue quod in Apophthegmatis præcipuè valuerunt. Horum autem præcipua gratia, vt paucissimis verbis plurimum sententiæ complectantur. *Erasm. in Adagiis.*

Homerus Menelao ceu Lacedæmonio argutam breuiloquentiam affingit: πάντα μὲν μοι, ἀλλὰ μάλα λιγέως, id est Pauca quidem, verum planè argutissima.

Laërtius, ex auctoritate Aristagoræ Milesij refert: Chiloni vni è septem peculiarem fuisse breuiloquentiam: vnde genus hoc dicendi Chilonium appellat.

Interpres Pindari breuiloquentiam tribuit quoque Argiuis, citans illud ex Vlysse furente Sophoclis, μύθοις γὰρ ὀργολιστὴ συλλήμνᾳ Λακαινὸν, id est: Argiua paucis multa fert oratio.

De Pythagora breuiloquentia hæc refert *Ausonius epist. 12. ad Paulinum.*

Est etenim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, &c.
Nemo silens placuit, mihi breuitate loquendi.

FINIS LIBRI SECVNDI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER TETRTIVS.

C

Cæcitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CÆCITAS, Græcè τυφλότης, ητος, ἡ & τυφλὸς, ὁ, cæcus dicitur. Et est tã corporis, quam animi orbitas. Estque cæcum, quod non habet visum, cum natum sit habere, secundum Arist. lib. 6. Top. Dicitur autem cæcum, quasi oculis captum, vel quod sit oculis concisum, vel quod oculis careat. Est autem cæcus, qui caret lumine; vt diximus. Item insidiosus, occultè malus, latens, tacitus, qui videri non potest. *hiuuer.* cæcus à verbo Hebr. eiusdem soni, quod significat excæcauit, exoculauit item obduxit oculis pellem quæ *hor* dicitur. Hinc *vau in π* mutato fit πόω excæco, πήρωσις cæcitas. *Virg. lib. 6. Æneid.*

Cæca regens filo vestigia.

Hinc est verbum Cæcutio, quod propriè significat parum video.

¶ LOCI BIBLICI.

Cæcitas tum corporis, tum animi *Gen.* 19. 11. *Deut.* 27. 28. 2. *Reg.* 6. 18. & 25. 7. *Psal.* 69. 24. & 14. 6. 8. *Esa.* 6. 10. & 29. 18. & 35. 5. & 42. v. 7. 16. 18. & 43. 8. & 56. 10. & 59. 10. *Sap.* 2. 21, *Tob.* 2. 11. 12. *Mach.* 10. 30. *Marc.* 15. 14. *Marc.* 8. 18. *Luc.* 4. 19. *Ioan.* 6. v. 1. 4. & 12. 40. *Act.* 9. v. 8. 8. & 13. 11. *Rom.* 1. 21. & 11. 10. 2. *Cor.* 4. 4. *Ephes.* 4. 18. 2. *Pet.* 1. 9. 1. *Io.* 2. 11. *Apoc.* 3 17. Cæcitas corporalis à Deo, *Exod.* 4. 11.

Cæco non nocendum, *Leuit.* 19. 14. *Deut.* 27. 28. Cæci cæcum ducentis conditio, *Matt.* 15. 14. *Luc.* 6. 39. Cæci illuminantur. Vide Miracula.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Cæcitas naturalis in pœnam datur.

Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? *Tob.* 5.

Ipsius illuminatio miraculosa per Angelum.

Et fel valèt ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. *Tob.* 6.

Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam, & cœpit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab eius oculis, statímque visum recepit. 11.

Per Christum.

Et ttanseunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundùm fidem vestram fiat vobis. *Matt.* 9.

Et egredientibus illis ab Hiericho, ecce duo cæci clamauerunt, dicentes: Miserere nostri fili Dauid 20.

Et veniunt Bethsaidam & adducunt ei cæcum. *Marc.* 8.

Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate. *Ioan.* 9.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Lucret. lib. 2. de Nat. rerum.

O miseras hominum mentes! ô pectora caca!
Qualibus in tenebris vitæ: quantisque periclis
Degitur hoc aui quodcunque est.

Ouid. 6. Met.

Proh superi? quantum mortalia pectora cæcâ
Noctis habent?

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Francisci Petrarchæ.

De Cæcitate. DIAL. XCVI. DOL.

Oculos perdidi. R. O quot simul vitæ fastidia perdidisti, quot fœda spectaculorum ludibria non videbis! D. Amisi oculos. R. Frontis fortasse, non pectoris. Hi si superant, bene habet, salua res est. D. Cæcus sum. R. Non videbis solem amplius, sed vidisti, & qualis sit animo tenes, aut si non vidisti, vt in parte sors durior, sic desiderium leuius ignotæ rei. D. Oculis careo. R. Cœlum terrámque non aspicies, sed cœli terræque dominum spectandi facultas non eripitur. Multum illa clarior est visio. D. Cæcitate perpetua damnatus sum, R. Non videbis frondosas valles, aëreos montes, floreos cespites, vmbrosas specus, lucidos fontes vaga flumina, prata virentia, quódque pulcherrimum visu dicunt, humanioris effigiem. Sed nec cœni cumulos, nec vndantes cloacas, nec laniatas cadauera, & quicquid aspectu fœdo stomachum lædit. D. Oculorum luce priuatus sum. R. Vt malo huic nil aliud boni insit, quàm quod hos ludos enormium penitusque deformium habitum non spectabis, optanda cæcitas, quam & si optabilem fuisse sæpe olim fatear, æque vnquam nego, quandoquidem spes fugæ nulla est, quocũque terrarum verteris par insaniæ, regnum, par virtutis exilium: hoc in statu perdidisse oculos, fugæ & solatij genus est. D. Visum perdidi. R. Et fœminei vultus aspectum. Gaude igitur: clausæ vnde mors intrabat sunt senestræ, multúmque vitiis obstructum iter, auaritia, gula, luxuria, pestísque aliæ suos ministros, ac satellites amisere: quantum animæ tuæ hostibus demptum est, tantum accreuisse tibi credito. D. Perdidi oculos, R. Perdidisti duces malos, qui in præcipitiũ te ducebant. Mirum dictu, sæpè quidem lucidissima pars corporis totam animam in tenebras trahit, iam vocantem ad meliora spiritum sequi incipe, & veritati præbe aures clamanti; Nolite quærere quæ videntur. Quæ enim videntur tẽporalia sunt; quæ autem non videntur æterna. D. Luminibus careo. R, Culpis tu careres plurimis, si his perpetuò caruisses, nunc venturis malis occurrant virtus ac cæcitas, præterita deleant dolor ac pœnitentia: neu lugeas cæcitatem, mentis oculos aperturam, lugendam forsitan quod dilata est. D. Lumen oculorum perdidi. R. Lumen animæ verum serua. Solent qui alterum oculum amiserunt (vt aiunt) acutius videre. Id si ita est, quid reor, nisi vt duobus perditis duobus aliis acutissime videas, & tuũ facias illud Tyresiæ cæci vatis, sed famosi: *Obruit ora Deus, totamque in pectore lucem Detulit.* Infœlicem te verèque cæcum & prorsus exoculatum, si hanc etiam perdidisti, quod vt suspicer, tuæ si pergis, facient querelæ: perditur nempè flebilius, quod vnicum est habenti. D. Oculos mei capitis perdidi. R. Purga igitur, & absterge quos non perdas, & externis pereuntibus ad interna reflectere. Illic mihi crede, non in oculis habitat fælicitas illa quam quæris. D. Lumen oculis nõ video. R. Disce vel in tenebris gaudere. An tibi Antipatri Philosophi responsum excidit lasciuum fortasse, sed proprium? cuius cęcitatẽ cum amicæ mulierculæ deplorarent iocans? Nullane, inquit, vobis videtur voluptas esse nocturna? facetè ille quidem, breuiterque. Multa enim sunt in obscuro gaudia, sicut & in luce dolor multus. Ego autem tibi honesti Solius hortator sum. D. Amissos oculos quæro, R. Si vsurus malè, gaudendum potiùs, prærepta tibi nequitiæ instrumenta. Sin benè nec sic quidẽ est quod doleas, rem decorã visu, sed pietati, ac sancto proposito minimè necessariam amisisti, non membra, sed animum quærit Deus: Parum illi totúmque ei offer, quem vbi acceperit, quicquid est reliqui acceptũ feret, nil sibi retinuit, qui animũ dedit. D. Corporeos amisi oculos. R. Si ad cœlũ niteris, consolare tè cum Didymo, quem cæcum ab infantia inque hac cæcitate vsque ad exitum summo virtutum exercitio insignem facer Antonius senem visens, nil moueri decere ait, eo quod oculos amisisset, cõmunes sibi cum muscis, & muribus, & lacertis: sed gaudere, quod oculi communes illi cum Angelis salui essent. Antonianum verè, cœlestísque magistri discipulo dignum verbum. Sin ad liberalium studiorũ decus aspiras, Homerum ac Democritum contemplare, quorum alter (vt fama est) dũ mira illa ac diuina dictaret, oculis non videbat, animo lynceus. Alter sibi oculos eruit, ne videret multa, quæ vt ipse arbitrabatur veri visus aciem impedirent, cuius factum quam vel laude, vel vituperio dignum fuerit non disputo, sed inuenit imitatores. Quod si picturam fortè sculpturámve Apellis, aut Phidiæ artẽ tibi mente delegeras, amisisse te aliquid non negem, nisi hoc ipsum lucrum est, ab incepto humili retractũ cogi altius. D. Cæcitate inops & inutilis sum. R. Quid te ipsum ecce deseris? Nam Tiresias de quo supra diximus, cæcus visu, vaticiniis clarus fuit. Nam Diodorus Stoicus, sed familiaritate Cic. quam lectã notior sua, visum perditũ auditus solatio leniebat, cum ei, vt Cicer. ibidem ait, libri per noctes & dies legerentur, quibus in studiis oculis nõ egebat. Hic & philosophiæ simul & fidibus, quodque sine oculis fieri posse vix crederes, geometricis quoque descriptionibus operam dabat, & alienis manibus lineas protrahi iubens suo de illis ingenio differebat. Caius Drusus absq; oculis, sed iuris ciuilis notitia tanta fuit, vt domus eius consultorum frequentia quotidie repleretur. Et videbant illi qua iretur ad forum rectius, qua iretur ad causæ victoriam non videbant, atque ideo cæci ducis patrocinium implorabant. Sed clarissimus omnium quos famosos cæcitas habuit. Appius Claudius; & re cæcus, & nomine, qui cæcitate prosus ac senio, non priuatis modo consiliis à populo noscebatur, quisquis in iure vel in facto scrupulus incidisset, sed auctoritate, ac sententia senatum regebat, vniuersámque Remp. gubernabat. Tu confestim vno destitutus sensu reliquos

quos omnes, atque insuper mẽtem ipsam abiicis, haud aliter quàm qui vnius damni leuis impatientia, & vitam, & vitæ instrumenta proiiciunt desperatione præcipiti D. Cæcus sum, nec quò pergam video. R. At dux tuus videt, siue is est animus, siue vnus aliquis ex more cæci gressum dirigens, cuius ductu non modo rectum iter inuenias, sed ad contemptum vitæ nobilem, & præclaræ virtutis actus vltimos ad fastigia summa peruenias, neque nisi vis animi defuerit generosum facinus lux amissa præpediet. Meministi quid sacris Samson in literis, quid ciuili bello apud Lucanum Massiliæ Thyrrhenus agat in æquore, de quo quidem, si poëticæ tubæ minus est fidei, illud certius atque recentius recordare, quod ætate tua videre oculis potuisti. Vt Ioannes Rex Bohemus, duorum sine medio Romanorum principum alterius filius, alterius patet oculis semper infirmus, multos ad extremum annos cæcus, bello hoc quod inter Gallum, cui ille fauit, ac Britannum regem, sex iam lustris agitur, dum pugna illa omnium asperrima, cui ambo reges intererant, inclinare fortunam suæ partis intelligeret, duces suos clara voce compellans: Dirigite me inquit ocyus in eam partem, vbi rex hostium est, atque omne robur exercitus sui, quod cum mœsti, ac trepidi fecissent, ille equo stimulis adacto, eo se præcipitem dedit, quò spectare alij, cæcũmque oculis prosequi vix audebant: vbi confertissima hostium in acie, non fortiter modo sed honorificè pugnans ruit, ipsis mirantibus & laudantibus qui vincebant. Rem narro notam omnibus, sed nisi mandata si literis obliuione perituram, & quid oro gloriæ viri fortis obfuit visu caruisse? nisi vt quem virtus & natura mirabilem fecerant, stupendum cæcitas faceret. D. Cæcus sum R. Iocari incipiam ni desistas queri. Nam quid aliud, si vires attulisse tibi cæcitas queruit, quam quod de seipso cæcus effectus Asclepiades ait, vno scilicet vt puero comitatior gradiare.

Sapiens semper beatus est, etiamsi sensibus careat oculorum, siue aurium: nam & ista ipsa contemnit. Primùm enim, horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? Cùm quidam etiam disputent, cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem adspectu percipiantur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate: vt ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, vbi sentimus parte versentur, in oculis tale nihil sit: animus accipit quæ videmus Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiamsi non adhibeatur adspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere, est cogitare; sapientis enim cogitatio non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam ille Antipatri Syrenaici est quidem paulò obscœnius, sed nõ absurda sententia est: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur. Quid agitis? inquit, an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu, nec priuato, nec publico muneri defuisse. Drusi autem domum compleri consultoribus solitam accepimus: cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Ausidius Prætorius & in Senatus sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in literis. Diodorus Stoicus cæcus, multos annos nostræ domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in Philosophia, multò etiam magis assiduè, quàm antea versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more veteretur, cúmque ei libri nocte & die legerentur, quibus in studiis oculis non egebat, tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus? vnde, quo, quamque lineam scriberent; Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum Philosophum, cùm quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset? rẽspondisse, Vt puero vno esset comitatior. Vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facilè possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis, alba scilicet & atra discernere non poterat: at verò bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia; vtilia, inutilia: magna, parua poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè: sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur: & cùm alij sæpè, quod esset ante pedes, non viderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At eius picturam non Poësim videmus. Quæ Regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita depictus est, vt quæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedidissent? Itaque augurem Tiresiam, quem Sapientem fingunt Poëtæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus, cùm immanem, ferúmque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusque laudare fortunas, quòd, quà vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Rectè hic quidem, nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. *Cicer. lib. 5. Tusculanarum Quæstionum.*

Oculos perdidi. 1. Habet & nox suas voluptates. 2. Quam multis rebus carebis, quas ne videres vel eruendi erant. 3. Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem. 4. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic vrbem & mala omnia. 5. Certè oculi irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum. *Senec. de Ro. fort.*

Cæcus sum. 1. Pauciores habiturus es inimicos, inuidum neminem. 2. Præferes speciem boni viri, multíque te dignum existimabunt qui in tenebris mices 3. Vnum te facies beatiorem, & alienis veteris oculis, sicut alienis quoque auribus magni quondam Persarum Reges. 4. Augebit familiam tuam cæcitas, & vno puero comitatior incedes.

5. Dolebit hoc, fateor, quod libros ipse non leges amplius; sed quanti æstimas non legere malos, ne bilem tibi moueant? non leges pictas tabulas, nec sacra: & in carcere iussu magistratus non bibes Ophiusam, de qua *Plin. lib. 24 c. 17.*

Cæcus sum. 1. Tanto fortior. Minus cassas torriculas, vmbras volatiles, & lemures nocturnos pertimesces. Non formidat periculum qui non videt: quia, vt amor, sic & timor per oculos influit in animum: eáque de causa leæna fœta, cum pro catulis dimicat, oculorum aciem in terram dirigit, ne venabula expauescat: Plinio teste, *lib. 26. c. 2.* Cæcus, nomen est laudis, non probri; vnde præclarum & insigne nomen Scipionum. *Macrob. cap. 6. l. 1. Saturna.* 3. Antiquum illud Chaos, & rerum omnium principium cæcitas fuit. 4. Cæcitas Philosophos Academicos à Platone ad modestiam erudiit, cum ἀποχὴν καὶ ἀκαταληψίαν induxit, vt eos ab assentiendi & affirmandi temeritate reuocaret. 5. Cæcitas Iudicibus persuasit, vt in causis maioribus pronuntiarent, *Non liquet*, & *Amplius* quærendum esse.

Cæcitatem otio inertiæque tuæ prætexere poteris, cum laboris & operæ tædebit: si non dabitur in luce versari, quiesces in vmbra. 2. Tutaberis te exemplo & responso ducis fortissimi, (Leonidæ Spartani) qui Solem non visurus præ sagittarum multitudine, vt hostes minabantur, hoc se εἰρωνικῶς consolatus est, quod in vmbra pugnaturus esset. 3. Cæcitas, vt in rebus cæteris molesta sit: hoc saltem iuuabit in literis, quod acuet industriam. Acrius enim intendendus animus cæco, & diligentius erit excolenda memoria, quod semper dicendum ex tempore, adempta facultate dicendi de scripto. 4. Non postremum & hoc ad te perueniet ex cæcitate commodum, quod si quid deliqueris, deliqueris impune, quis dicturus est diem cæco? 5. Si quem incusaueris, si quid offenderis; si pede, si lingua, si mente titubaueris, præsto erit patrona cæcitas, errauit, lapsus est, parum cauit, non vidit, cæco ignoscite. *Ex orat. Io. Passeratij de cæcitate.*

¶ Adagia.

Cæcus cæco dux τυφλὸς τυφλῷ ὁδηγός. *Vn aueugle meine l'autre.*

Euangelicis literis celebratum adagium. Vtemur, quoties indoctus in loctum ducere, inconsultus imprudenti consilium dare conabitur.

Neque cæcum ducem, neque amentem consultorem. μήτε τυφλὸν ὁδηγὸν, μήτε ἀνόητον σύμβουλον

Subaudi, adhibeas. Vtemur, quoties monebimus discendum, sed à doctis: consilium petendum, sed à consultis ac prudentibus.

Lolio vicitant.

In luscitosos & cacutientes. Plautus.

Talpa cæcior. τυφλόπερ ἀσπάλακος.

De iis qui supra modum cacutiunt, aut minimè iudicare de rebus possunt. Plus aueugle qu'une taulpe.

Cæcior leberide. τυφλότερος λεβηρίδος.

In eosdem hebetes. Est autem leueris pellis illa, quam serpentes exuunt cũ inuentam reparant: in qua non oculi, sed oculorum tantum effigies, & tenuissima quædam membrana aparet.

Palpare in tenebris. ψηλαφᾶν ἐν τῷ σκότῳ.

De iis qui rem obscuris vestigant coniecturis. Aristoph.

Ex duobus tria vides, ὐκ δυοῖν τρία βλέπεις.

In eos, qui ætate, vel ebrietate, vel alio quodã oculorum vitio, cacutiunt.

Puluerem oculis suffundere. *Ietter de la poudre aux yeux.*

In eum, qui de industria rẽ obscurat, & aduersario iudicũ eripit. Hieron.

Saturniæ lemæ. κρονικοὶ λῆμοι.

In stupidos & cacutientes, maximè vero eos, qui ætatis vitio desipiunt.

Quid cæco cum speculo?

Non opus est libris illiterato. Iuuenis stultus ineptus est ad functiones publicas & domesticas exercendas. Diuitiæ sunt auaro & prodigo inutiles.

Cucurbitas lippire. Κολοκύνθας λημᾶν.

Ad præcidentis proximi adagij formam pertinet etiam hoc: stupidos & cæcos notamus, & cucurbitas lippire dicimus, id est, planè nihil videre: tantas in oculis lemas habere quanta sunt cucurbitæ.

Ollas lippire, χύτρας λημᾶν.

Similis priori Hyperbole. Lucianus aduersus inerudituin & multos coëmentem libros vsurpauit. Nos eleganter dicemus de hominibus crassi iudicij ac vehementer hebetibus, vel turpiter etiam errantibus.

Hypsea cœcior. *Horatius.*

In cæcos & stupidos, tale etiam illud, Tiresia cacior, à fabula notissima Tiresia.

In canis podicem inspicere. ἐς κυνὸς πυγὴν ἐρᾶν.

Interpres eius admonet, vulgo dici solere in cacutientes.

Cimmeriæ tenebræ. νὺξ κιμμερίη. *Lactantius.*

Multam animi caliginem & obscuritatem hoc adagio significamus.

Cæca speculatio. ἀλαοσκοπιὴ.

Suidas prouerbialem esse dictionem admonet, quoties aut conniuent, quibus datum est negotium, aut ipsi nihil vident, quibus obseruandi partes sunt delegatæ.

Cæci præscriptio. τυφλῆς παραγράψεως.

Planè quadrat in hominem insigniter caligantem: aut in eos qui aliis præscribunt, quod ipsi non intelligunt.

¶ Exempla Biblica.

Cæcitatis & excæcationis externæ exempla: Sedechias, 2. *Regum* 25. *vers.* 7. *Ierem.* 39. *vers.* 7. Tobias, *Tob.* 2. *vers.* 10. 11. Duo cæci, *Matth.* 9. *vers.* 27. & 20. 30. Cæcus, *Matth.* 12. 22. Bartimæus, *Marc.* 10. 46. Cæcus natus, *Io.* 9 *v.* 1. Elymas, *Act.* 13. *v.* 11. Cæcitas cordis, pœna peccati, *Deut.* 28. *v.* 28. 29. Damnatur, *Marc.* 3. *v.* 5. *Ioan.* 3. *v.* 19. & 9. *v.* 39. & 12. 40. *Rom.* 11.

Rom. 11.25. *Ep.* 4. *verſ.* 18. 2. *Tim.* 3. *v.* 8. 2. *Pet.* 1. *verſ.* 9. Cæcitatis internæ exempla: Phariſæi, *Matth.* 12. 13. 14. *Marc.* 3. *verſ.* 5. 6. Iudæi. *Luc.* 23. *v.* 18. *Ioan.* 11. *verſ.* 37. 1. *Cor.* 4. *verſ.* 3. 4.

¶ Profana Exempla.

Seſoris, vel (vt alij appellant) Seſoſtris. Ægyptiorum rex potentiſſimus & bellicoſiſſimus, poſt multas res egregiè geſtas, viſum amiſit. *Diod. Sic.*

Anyſis rex Ægyptiorum cæcus fuit, ex vrbe Anyſi. *Herod. lib.* 2.

Lycurgus à Thracibus (quibus imperabat) excæcatus eſt: quod fœminas quaſdam ſequentes Bacchum, ſimulata cum Deo amicitia interfeciſſet. *Diodorus.*

Ioannes Boëmorum rex cæcus, pro Gallis aduerſus Anglos pugnans, fortiter occubuit. *Theat. Zung.*

Beliſarius præfectus Iuſtiniani Imp. deletis Vandalis, acto de Perſis triumpho, Italia à Barbaris non ſemel liberata, propter proſperos ſucceſſus, Imperatori formidoloſus & ſuſpectus factus eſt: ac propterea ab eodem oculis priuatus. *Procopius & Crinitus lib.* 9. *c.* 6. *Volater. lib.* 23. *Anthrop. Fulg. & Egnat. lib.* 5. *c.* 3.

Appius Claudius, Cacus cognomine, mentis oculis pacem cum Pyrrho patriæ inhoneſtam fore præuidens, eam magno animo & fœlici euentu diſſuaſit. *Cic. de Senect.*

Cn. Auffidius Oratorius, in cæcitate ſententiam in ſenatu dicebat, nec amicis deliberantibus deerat: Græcam ſcribebat hiſtoriam & videbat in literis. *Pontan. lib.* 2. *c.* 8.

C. Druſus cæcus fuit: tamen domus eius implebatur conſultoribus, qui in ſuis cauſis cæcum adhibebant ducem. *Valerius de ſtudio.*

Nicolaum quendam cæcum deſcribit *Pontan. lib.* 2. *c.* 7. *de Fort. domeſtica*, qui feſtis diebus, Etruſcis numeris, aut ſacras hiſtorias aut annales rerum antiquarum è ſuggeſtu decantare ſolitus erat, ad quem doctorum hominum, qui Florentiæ tum multi erant, concurſus fiebat.

Lippus Florentinus, oculis orbatus, animo acutiſſimè vidit cum aſſiduè Rhetorum & Philoſophorum auditoria non paruo cum fructu frequentaret. *Pontan. lib.* 2. *c.* 8. *de Fortitud. domeſtica.*

In Lepidorum familia Romæ tres intermiſſo ordine obducta membrana geniti ſunt. *Plin. l.* 7. *cap.* 12.

Xenarchus è Seleucia Niciæ Peripateticus, qui Alexandriæ docuit, Arrij primum Philoſophi, deinde Cæſaris Auguſti vſus amicitia, paulò ante mortem viſu orbatus eſt. *Strabo lib.* 14.

Diodorus Stocius poſt viſum amiſſum, vt Cicero refert, multo etiam magis aſſiduè, quàm antea in Philoſophia verſatus eſt, cum & fidibus Pythagoreorum more vteretur, & quod vix fieri poſſe videbatur, Geometriæ munus tueretur. *Ponta. lib.* 7. *c.* 6. *De Fortitud. domeſtica.*

Cælebs.

¶ Definitio et Etymolog.

Cælebs, Græcè ἄγαμος, ὁ, ἡ, & ἀγαμία, ας, ἡ, cælibatus dicitur. Et is propriè dicitur cælebs, qui caret, ſempérque caruit vxore. Abuſiuè tamen pro eo ponitur qui vxorem non habet, etiam ſi alias habuerit. Hinc cælibatus eſt vita, quæ agitur ſine vxore. *Suet.* Verùm amiſſa vxore Lepida, duobúſque ex ea liberis manſit in cælibatu. Horatius: *Martis cœlebs quid agam Kalendis.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Plutarchus in Lycurgo, author eſt, apud Lacedæmonios tantum habitum fuiſſe honorem coniugio, vt ſi qui eſſent, qui cælibem agerent vitam, eos iuberent magiſtratus per hyemem in vrbe nudos forum circumire, vbi etiam carmen in ſe compoſitum canere cogebantur, in quo erat: Iure optimo eos publica iſta ignominia affici, quoniam legibus Spartanorum non parerent. Deinde etiam honorum & obſeruationum qua iuuenes ſeniores proſequebantur, ipſi expertes erant.

Inter reliqua capita, quæ lex Pompeia, vt veteres, ſiue Papia, vt recentiores vocant, hoc quoque vnum erat ad augendas cœlibum pœnas, vt qui coniuges filios non haberent, quod alter alteri legaſſet, decima parte Fiſco applicaretur. Cui Tiberius Cæſar & illud poſtea adiecit: Sexagenarius vxorem ne ducito. Eo, quod generandis filiis ætas illa penitus inutilis ſit viſa. Quod legis caput primum Claudius Cæſar, authore Tranquillo, deinde *Iuſtinianus noſter in l. Sancimus, C. de nuptiis, abrogarunt.* Cùm etiam illa grandæua ætate nonnullos procreaſſe hiſtoriæ tradunt.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quis neſciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam? Sed quando ambæ ſunt obedientes præceptis Dei, ita ne trepidabit ſanctam virginitatem etiam caſtis nuptiis, & continentiam præferre connubio? Hic tamen vel hæc virgo obediens & Deum timens, illi vel huic mulieri obedienti & Deum timenti ſe anteferre non audeat, alioqui non erit humilis, & Deus ſuperbis reſiſtit. *Auguſt. de virginit. cap.* 44.

Fidenter, dico, faciliùs ſequuntur agnum, ſi non quocunque ierit, certè quouſque potuerint, coniugati humiles, quam ſuperbientes virgines. *Idem cap.* 51.

Cælibes ſunt à paſtoribus admonendi, vt ſi tentationum procellas cum difficultate ſalutis tolerant, coniugij petant portum. *Gregor. magn. de cura Paſtorali. p.* 3. *c.* 29.

Vtinam qui continere non valent, cœlibatui dare nomina vereantur: ſumptuoſa enim turris eſt, & verbum grande, quod omnes capere non poſſint. *Bernard. de contemptu mundi.*

Multi, non quidem omnes, ſed tamen multi, certum eſt, nec latere poſſunt præ multitudine, nec præ impudentia quærunt; multi vtique libertatem in occaſionem carnis dediſſe videntur, abſtinentes remedio nuptiali, & in omne deinceps flagitium effluentes. Vtinam qui continere non valent, cœlibatui nomina dare verearentur. Eſſet ſine dubio melius nubere quam vri, & ſaluari in humili gradu fidelis populi, quam in Cleri ſublimitate, & deterius viuere, & diſtrictiùs iudicari. *Idem, Serm. de conuerſione ad Clericos, c.* 29.

Si iuxta Ezechielis Prophetiam, parietem fodiamus, vt in domo Dei videamus horrendum, peſſima forte apparebit inter parietes abominatio. Siquidem poſt fornicationes, adulteria, poſt inceſtus, nec ipſæ quidē apud aliquos ignominiæ paſſiones & turpitudinis opera deſunt. Vtinā nec Apoſtolum hæc ſcribere, nec nos dicere oporteret, vt nec dicentibus crederetur, quòd humanum aliquando animum occupauerit tam abominanda cupido, heu execrabilis Sodomorum cinere inimicus hominum Eccleſiæ corpus aſperſit, & ipſorum etiam miniſtrorum eius nonnullo ſanie fœdiſſima & ſpurciſſima reſperſit, &c. *Idem, ibid.*

Vide tit. Coniugium, Matrimonium, Nuptiæ, Virginitas.

¶ Similitvdines.

D. Auguſtini, ſicut non eſt impar meritum patientiæ in Petro qui paſſus, & in Ioanne qui paſſus non eſt: Sic non eſt impar meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus eſt nuptias, & in Abraham qui filios genuit. Nam illius cœlibatus, & iuſtius connubium, pro temporum diſtributione Chriſto militauerunt. *De coniugat.* 21.

¶ Historica Exempla.

Heliam neque Heliſæum vxores habuiſſe, aut liberos genuiſſe, vſquam legimus: & à nemine ante Euangelij tempora præterquam ab iis mortuos ad vitam excitatos: vt miraculi raritas ac magnitudo ſeruatæ caſtimoniæ, teſtetur meritum. *Sab. l.* 5. *cap.* 7.

Malchus monachus captus à Saracenis, cùm à domino ſuo cogeretur ſeruam Chriſtianam matrimonio ſibi iungere: mortem ſibi ipſi conſciuiſſet, niſi ab illa voto communi caſtitatis ſuſcepto ſeruatus fuiſſet. *Hier. in vita Malchi.*

Marſilas Phryx, ingenio prudentiáque mirabili fuiſſe dicitur coniecturam ingenij ſumunt, quod vocis ſonum multiplicis fiſtulæ imitatus, ad tibias eam harmoniam traduxit: prudentiæ, quod vſque ad extremum vitæ finem cælebs vixit. *Diodorus lib.* 3. *c.* 5.

Epaminondas Dux Thebanus cælebs. *Probus in Epaminonda.*

Iaſo Maynus, I. C. cum Ticini doceret, à Ludouico XII. Gallorum rege (qui Genua ſubacta de Liguribus triumpharat & fama Mayni motus, eum profitentem nobiliſſimorum principum choro ſtipatus audierat) rogatus cur nunquam duxiſſet vxorem? vt te commendante, reſpondit, Iulius Pontifex ad purpureum galerum geſtandum me habilem faciat. *Iouius in Eleg.*

¶ Scriptores.

De cælibatu Eccleſiaſticorum, *Vide Roberti Bellarmini diſputat. T.* 2 *Controu. v.* 2. *lib.* 1. *de clericis à c.* 18. *ad* 24. *Col.* 346. Io. *Gerſon, Tom.* 2 *Clericorum. Ioann. Eccl. Scripta aduerſaria B. Laton.*

Vide tit. de Coniugio, Virginitate, Caſtitate, &c.

Calamitas.

¶ Definitio et Etymol.

Calamitas propriè ſignificat calamorum fractionem à grandine aut alia aëris intemperie. Dicta etiam eſt grando (Donato interprete) calamitas, quòd calamos comminuat. Hæc vox fluit ab Hebræo verbo *Kamal*, calamitoſus fuit, ſucciſus eſt in calamo ſeu culmo. Cognationem habet cum *Calam*, calumniis proſciſſus eſt. Et quidem ſegetes grandinis impetu & fragore conteruntur. Hinc κάλαμος, καλάμη: Calamus, culmus, calamitas: vide Iſai. 19. 6. & 33. 9. & Aliis vocibus calamitatem deſignant Hebræi, quarum prima eſt *Edh*, pernicies, exitiū, nocumentum: Iob. 18. 12. Prou. 1. 2. 6. Ierem. 48. 16. Altera *Raham*, id eſt impetus, fragor, cōmotio, vt fit in iſtiuſmodi calamitatibus à verbo *Raham*, Turbatus eſt impetuosè, concitatus eſt magno impetu. Vide Iſai. 29. 6. Tertia, *Schoab*, deſolatio, à verbo *Scho*, deſolatus eſt, ad nihilum eſt reductus. Quarta *Shemamah, Schimomah, Schimmamon*, deſolatio tam ſtupenda, vt quiſquis eam videt non poſſit gemere & halitum efflare præ dolore cordis: Iſai. 62. 4. Ezech. 4. verſ. penult. & 35. 7. à verbo *Schamam* deſolatus eſt, cum ſtupore. Nam ad horrendas illas calamitates omnes propter ſubitam deſolationem atque vaſtitatem animis conſternuntur & obſtupeſcunt. Metaphoricè autem calamitas (Græc. χάλαζα, grando) pro omni miſeria & pernicie ponitur. Cicero ad Atticum. Nemo maiorem calamitatem morte Panſæ accepit. De homine calamitoſo, morbis grauiſſimis & turpibus afflicto, & miſeriis dicunt Galli *Il eſt greſlé*, grandine percuſſus, confractus eſt.

¶ Sententiæ Historicæ.

Incerta calamitas aliquando etiam non immeritis accidit. *Thucid. lib.* 3.

Ipſa calamitas omniſque laudis conuenientis priuatio, quamuis nihil aliud accedat præterea, belli Ducibus eſt magna & grauis mulcta. *Dionyſ. Halicarn. lib.* 9.

Sæpè calamitatis ſolatium eſt, noſſe ſortem ſuam. *Curt. lib.* 4.

Calamitas querula eſt, & ſuperba felicitas, *lib.* 5.

Magna calamitas & verè noxia, quum quis acquiſcit ſuo ſupplicio, pro alio cruciatus. *lib.* 6.

ſur-

Sunt molles in calamitate mortalium animi. *Tacit. Annal. lib. 4.*

Recordatio propriarum calamitatum, quasi irritatio quædam est ad odio prosequendum illarum authores. *Polyb. hist. lib. 9.*

Scimus magnas calamitates audaciam primum adferre attonitis, quam procedente tempore seruire subigat necessitas. *Appian. de bello Punico.*

Si diuina prouidentia (quæ sicut bona, ita pia & iusta est) agitur mundus & homo; hominem autem qui conuertibilitate naturæ & libertate licentiæ infirmus & contumax est, sicut piè gubernari egenum opis oportet, ita iuste corripi immoderatum libertatis necesse est: iura ab initio hominis per bona maláque alternantia, exerceri hunc mundum sentit quisquis per se atque in se humanum genus videt. *P. Orosius hist. 1. cap. 1.*

Parua domus haud temerè magnam, nec magna paruam calamitatem capit. *G. Pachymer. hist. lib. 3.*

Afflictis in rebus & ad extremam penè desperationem redactis homines ad ea remedia confugiunt, quibus periculi potiùs magnitudinem omnibus notam faciunt quam fructum aliquem consequantur. *Pr. Guichard. hist. lib. 4.*

Quòd domesticam' calamitatem, nempè filiæ mortem deflendam mulieribus Demosthenes reliquit, ipse ea quæ è Republica esse crederet agenda suscipiens, id laudo, profectúmque à forti animo, ciuilíque iudicio arbitror, cuius officium est Reipublicæ semper intentum esse, eíque res casúsque domesticos postponere, sempérque dignitatem suã tueri, multò magis quàm in scenis histriones faciunt, regis aut tyranni personam agentes: quod ipsos videmus, non vt ipsis libitum est ridere vel plorare, sed vt ratio propositi ad agendum argumenti requirit. Iam si contra officium est, ictum aliquem infortunio relinquere, patique vt is omnis expers consolationis mœrore suo se conficiat: sed & verbis leuandus dolor eius est, & abducendus ad rerum lætiorum cogitationem animus, (quomodo ex oculis laborantes à contuitu rerum splendidarum suóque fulgore eos ferientium deflectere aspectum in virides & molles colores iubemus) quod tandẽ patriæ lugenti meliùs consolandi genus adhibeat aliquis, quàm si domesticas calamitates cum publicis temperans, deteriora melioribus obscurat? *Plutarchus in Demosthene.*

Frangunt animos res subitæ, & inexpectatæ, & quæ præter opinionem accidunt. *Thucyd. lib. 2.*

Dixisse Æneam Virgilius refert, quum post pericula sua suorúmque naufragia residuos socios ægrè solaretur, *forsan & hæc olim meminisse iuuabit.* Hæc sententia semel aptè ficta, semper vim iis triplicem diuersissimis affectibus refert: quum & *præterita* tantò gratiora habentur in verbis, quantò grauiora referuntur in gestis: & *futura* dum desiderabilia fastidio præsentium fiunt, semper meliora creduntur: ipsis autem *præsentibus* ob hoc nulla in parte miseriarum iusta comparatio adhiberi potest; quia multo maiore dolore afficiunt, quantulacumque sint ista quæ sunt, quàm illa quæ, siue transacta, siue ventura, & si magna dicuntur) interim tunc non sunt. Veluti si quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigiliis anxius, alias fortasse, quas ex ardentissimis febribus sustinuit, vigilias recordetur; proculdubio impatientius ferret istarum inquietudinem, quam illarum recordationem. Sed quamuis apud omnium sensus, pro captu temporum, ita videri queat, nunquid tamen aliquis existet, qui vel in ipsa anxietate pronuntiet grauiores esse pulices quam febres? aut acerbius accipiat se vigilare sanum, quam dormire non potuisse moriturum?

Hæc cùm ita sint, delicatis istis & querulis nostris vtcunque concedo, vt hæc quibus nunc (quia sic expedit) interdum admonemur, sentiendo grauia putent. Non tamen cohibeo, vt etiam afferant grauiora comparando. Quemadmodum si quis mollissimis è stratis cubiculóque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu lacunarium dorsa obriguisse herbásque incanuisse prospiceret, & inopinato visu monitus diceret, frigus est hodie, hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia vel communi vsu vel proprio sensu locutus esset. At si trepidus in cubiculum recurrens, stratisque se adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantùm omnino frigus esse, quantum nec in Apennino aliquando fuerit, quum Annibal elephantos, equos, plurimáque exercitus sui partem, niuibus clausus atque oppressus amisit; hunc ego puerilibus licentiis nauseantem non modo ista dicentem non ferrem, sed etiam ab ipsis stratis otij sui testibus, in populum publicúmque protraherem, eique foras producto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, iucundantes, sudantéque monstrarem, vt verbosa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis, non in tempore violentiam, sed in se esse segnitiem doceretur: & in comparatione rerum diiudicanda, non maiores parua toleraſſe: sed nec se parua tolerare posse probaretur. *P. Orosius, hist. lib. 4. in præfat.*

Res secundæ in libidinem mortalibus exundant, vt nullum cupiditatibus statuant modum: contra calamitatibus pressos sensus malorum exagitat; vt quum non confestim perierint, vlciſci eos à quibus afflicti sunt, concupiscant, donec animum suum exsatient. *Dion. l. 44.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Iacob. Bill. Antholog. Sac.

Magno piorum bono calamitates ipsis à Deo immitti.

Est bonus ille obolus qui nummum seruat, vt aiunt:
Quaque caput seruans vulnera palma capit.
Est bonus hic medicus, qui noxia doctus ab imis
Partibus ad summam pertrahit arte cutim.
Ergo caue melior ne spes te deserat vnquam,
Sæpe liret casus experiare graues:
Nam ne forte tumens agitet pia pectora fastus;
Vexari patitur corpora sæpe Deus.

Calamitates nobis à Deo vtilitatis nostræ causa immitti.

Cum nimium paribus cernit colludere natum,
Quanam vti genitor callidus arte solet?
Protinus horribilem seruos assumere laruam;
Verbaque terroris fundere plena iubet.
Sic sibi præferri Christus cum gaudia mundi
Perspicit, horrendis vtitur ipse minis.
Non vibrare sui cupiat quod tela furoris:
Verum ad eum vt redeat mens tremefacta metu.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Calamitas virtutis sæpe occasio est. *Seneca.*

Calamitas plerumque illustris ad gloriam, voluptas nunquam, *Polydorus.*

Foris si quas accepta fuerit calamitas, emendari potest: quæ domi accipiuntur clades exitiales habentur. *Æneas Syluius.*

Si comparatum est, vt cum calamitosi hominis erratum reprehenditur, miseria illi potius videatur exprobrari quam culpa. *Plut.*

Vide Locum de Miseria, Aduersitate, Afflictione, Tribulatione.

Calliditas.

¶ Definitio et etymolog.

Calliditas, Græcè πανουργία, ας, ἡ & πανοῦργος, callidus dicitur. Hebraïcè *Hormach.* Vide Astutia. Et est callidus is, cui quemadmodum manus opere, si animus vsu concalluit, dicitúrque à callus calli. Est autem callus cutis labore viæ, pedibus, aut alio opere in manibus, vel parte alia corporis densior facta: à quo fit calleo verbum, quod est callum facio, quod ad animum nonnunquam transfertur: & callere est callidè scire. Iuuen. *Ostrea callebat primò deprehendere morsu.* Horatius: *Legitimúmque sonum digitis callemus & aure,* id est, scimus & nouimus. Nam ficut pes longo labore callum facit, ita mens longa experientia facit quendam habitum in his rebus, in quibus versatur: vnde callidus, astutus, & calliditas astutia, per ll, geminatum. Verum per simplex l. venit à calor caloris, estque calidum frigido oppositum, habétque primam breuem. Virg. *Ferrum calido in pulmone tepescit.* Differt callidus à versuto, quod callidus is sit cuius animus vsu, vt manus opera externa callum obduxit, versutus, cuius mens celeriter versetur, Cicero, 1. Off. Scientia, quæ remota est à iustitia, calliditas, potius quam Sapientia est appellanda.

¶ Apophthegmata.

Simonides interrogatus, quam ob rem, cum esset iam homo senex, & morti proximus: tamen adeo esset attentus ad rem? Quoniam, inquit, malim moriens inimicis relinquere, quàm viuus carere amicis. Callidè autem taxauit hominum mores, qui dum sperant bona se olim consequuturos, obseruiunt: non securi, negligunt: *Eras. Rot. lib. 6.*

Phryne Praxitelem, à quo deamabatur, rogauit, vt ex operibus quod haberet pulcherrimum, sibi donaret. Promisit quidem amans: sed illa intellexit artificem dissimulare, quod esset domi suæ optimum. Clam igitur subornauit seruum, qui Praxiteli in foro sua vendenti diceret, domum suam maximo flagrare incendio & pleraque iam incendio consumpta esse, Praxiteles igitur statim interrogat, an Satyrus & Cupido supersesset? Quod cum meretrix audiuisset, ait, salua esse omnia, & Cupidinem sibi dari iussit.

Demosthenes, ancilla quædam depositi nomine pecuniam acceperat à duobus hospitibus: ea tamen conditione, vt eam vtrisquẽ simul redderet. Horum alter post tempus aliquod lugubri veste & squalidus, socij mortem simulans, decepta muliere pecuniam abstulit. Post menses aliquot venit demum alter, depositum efflagitans. Verùm cùm ferè iam desperaret delusa mulier, Demosthenes ei patronus adfuit, qui cum in aduocationem venisset, sic negotium absoluit. Parata est mulier, vt fidem depositi soluat: non tamen fieri id poterit nisi socius quoque adductus fuerit: quoniam ab ipso modo audiuimus, hanc legem dictam esse: Ne deposita pecunia alteri sine altero numeretur. Hac calliditate seruauit mulierculam, & eluſit nebulonum depositum improbè efflagitantium conspirationem. *Plut. in Demost.*

¶ Similitvdo.

Seneca. Quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum sic alligantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille, qui implicuit, nec vllo negotio separat, quia commissuras eorum & moras nouit: nihilominus illa habent aliquam voluptatem, tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: Ita hæc quæ videntur callida, & insidiosa securitatem, torpotem ac segnitiem ingeniis auferunt; quibus modo campus in quo vagentur, sternendus est, modo recti aliquid & confragosi obiiciendum, per quod crepant, & sollicitè vestigium faciant. *Lib. 5. de Beneficiis.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Calliditas morbus est animæ voluntarius, qui ægrè vel nunquam sanatur & repellitur. *Philo. Iudaic. de sacrific. Abelis & Caini.*

Calliditas est huiusmodi facultas, quæ ad suppositum scopum ducit ea quæ agit, & assequitur propositum, si honestum sit, est laudabilis: si prauum, versutia dicitur. *Aristot. in Ethic.*

Quantum ad rationem spectat, Calliditas est prudentiæ proxima: quantum ad electionem, diuersa. *Pers.*

In eo à prudentia differt, quod ipsa eorum quæ ad finem aliquem absolutè spectant & ducunt inuentrix est: prudentia verò ea quæ ad rectum accedunt prouidet. *Idem.*

Callidum

Callidum imperatorem, mercatorem, oratorem appellare solemus, tibicinem & histrionem, minimè: quia tibicinis & histrionis facultas sine cupiditate est; tantum enim ad delectationem contendit: at aliorum ad plus sibi acquirendum nititur. Et Calliditas in acquirendo maximè sita est. *Arist. problem. sect.* 11.

Calliditas est vis quædam atque aptitudo à natura in rationali animæ nostræ parte insita. *Eustath. in 6. Ethic. c.* 12.

Calliditas in actione & consilio plerumque ponitur: versutia vero in verbis potius quàm in actione. *Fr. Patric. in regno, lib. 6. cap.* 16.

Qui sponte volénsque errat, id quod iucundum est honesto anteponens, propter incontinentiam vituperio dignus est. At qui per ignorantiam præfert iucundum honesto, veniam potius quam vituperium meretur. Illic erratum spontaneum appetitus rectæ rationi reluctantis improbitatem indicat. Hic erratum inuitum non tam appetitus improbitatem quàm rationis imbecillitatem coarguit, quòd ipsum etiam in virtutibus ethicis locum habet: nimirum vt is, qui sponte agit intemperanter, deterior fit eo qui inuitus agit. Ergo qui imprudenter agit sciens volensque (id Calliditas, versutia, astutia dicitur) deterior est eo qui nolens imprudenter agit. Est enim mente simul & moribus peruersis. Vitium est in excessu Prudentiæ. Acumine quidem vtitur, verùm absque iustitia & virtute morali. *Th. Zuinger. in 6. Ethic. c.* 5.

Prudentiam sequitur vitium in excessu, eò periculosius, quò prudentiæ similius existit. An verò potest quis nimium prudens esse? Potest certè, si iustitiæ limites egrediatur. Iustitia enim ea est, quæ veram prudentiam à simulata prudentia, seu potiùs à calliditate separat. Quare ratio eadem est generatim in prudente & in callido: specie differt, quòd ille iustitiæ terminos obseruat, rectáque ratione, quæ honestatem solam spectat, nititur; hic verò peruersa ratione inductus, lucrum, voluptatem, honores, honestati præponit. Peruersio autem ista rationis non defectum arguit, sed excessum: quoniam in illis ingenij sui acumen exercet: quæ extra veræ prudentiæ limites posita sunt videlicet extra honestatem. Vt enim virtutes duæ sunt omnium communissimæ, Prudentia & Iustitia: ita quoque mutuas operas sibi inuicem tradunt, vt vnam absque alia reperire non liceat: id quod Aristoteles circa finem sexti Ethicorum manifestè declarat. Porrò vitium hoc Calliditatem Latini nominant, Græcorum imitatione, qui δεξιὸν πρὸς ἅπαν, callidè factum, dicunt. Caloris est, omnes actiones corporis humani promouere, atque etiam, si vehementior fuerit, præcipitare. Hoc in calida cerebri temperatura videre est, quæ teste Philosopho, id secundo Rhetor. ingenia εὐφυῆ parit, hoc est, acuta & subtilia: & si magis intendatur, in ἀγχίνοιαν καὶ μανικὰ degenerare facit. Prudentes ferè τάσεως habent ingenia, aut εὐφυῆ: at callidi, μανικά, quoniam consilia sua propter nimium fic præcipitant, vt iustitiæ limites egrediantur. Sed & à falso fallacia dicitur, suoque ambitu mendacium comprehendit, quatenus mentiendo alios decipit. Quod ipsum propter veritatis defectum ad locum veritatis referendum est. Et sanè pleraque mendacij exempla ad calliditatem & vicissim calliditatis ad mendacium referri possunt, atque debent diuerso respectu. Idem iudicium esto de suspicione, idem de calumnia, obtrectatione, delatione, quatenus his ipsis alios circumuenire student callidè. Iam verò hoc idem vitium Astutiam & Astum ἀπὸ τοῦ ἅπτω appellant, cùm apud vrbanos veteratores potius quam apud simplices agricolas reperiantur. Dolum Græci simul & Latini nuncupant: illi tamen magis generali significatione. Δόλον enim ἀπὸ τοῦ δέλεαρ, seu δελεάζειν, ab inescando, dici opinantur: eúmque duplicem faciunt, alterum cum iustitia, (qui ἀγαθὸς δόλος dicitur) quandoquidem, si prouerbio credimus, ἀπάτης ἀγαθῆς ἡδὺ τὸ κέρδος. Hoc doli genere Vlyssem extollit Homerus, & in omni bellica actione non referre inquit, ἢ δόλῳ ἢ βίηφι armis, an stratagemate vincantur hostes: alterum absque iustitia, quem Latini propriè Fraudem appellasse videntur: & fortasse etiam dolum κατ' ἐξοχὴν, Homerus κακὸν δόλον frequenter appellat. Dolus bonus præsentis non est instituti, sed malus quo alij iniustè quocumque genere fraudis circumueniuntur. Hunc in contractibus C. Aquilius, rogante Cicerone, esse definiuit, cùm aliud esset, actum, aliud simulatum. Constat igitur calliditatem, astum, fraudem, dolum malum, fallaciam, fraudulentiam, seu quocumque tandem nomine appelletur, Prudentiæ excessum esse: eò deteriorem, quò longiùs à iustitia recedit; exemplis actiuologiam obseruare difficile est. Nam propter personarum, loci, temporis varietatem, actiones sæpenumerò vsque adeò perplexæ dantur, vt quam prudentiam alij statuunt, alij calliditatem esse interpretentur.

Vide Argutia, Astutia, Prudentia.

Calor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CAlor; Caliditas, Hebr. *Chom*, à verbo *Chamach*, Incaluit, exarsit, æstuauit. Græcè θέρμη, ἄλεα. calere dicitur res per translationem, metaphora sumpta à fabris ferrariis, qui ferrum candens, simul ac igni exemerunt, statim cudunt, ne mora interposita durum fiat & intractabile. Transfertur & ad animum.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Cùm cibus omnis eiusmodi esse debeat, vt concoqui possit, & calor concoctionem efficiat; calor in naturis animatis omnibus insit necesse est. *Arist. l. 2. de Anima cap.* 4.

Calor quidem auget conficitque cibum, atque id quod leuitate præstat, ad se trahit & allicit: id autem quod salsum est & amarum, propter grauitatem respuit. *lib. 2. de sensu, cap.* 4. *& lib. de adolesc. c.* 2.

Omnes partes omneque corpus animantium, calorem quendam cognitum & naturalem habent: itaque dum viuunt, calida sunt: cum moriuntur, & priuata sunt vita, contra frigida. *lib. de Adolesc. cap.* 2.

Principium vitæ tum denique ea quibus datum est deficit, cum calor vitalis non refrigeratur. *lib. de respir. cap.* 7.

Calor est qui vim obtinet augendi. *Arist. de partib. animal. 3. lib. cap.* 6.

Calor est accidens naturale, & proprietas naturalis ignis. *Alb. M. in prædicamen.*

Calor qui fit à corporibus cœlestibus est quasi insensibilis, ad rationem caloris qui fit à sole. *D. Tho. in 1. Meteor. lib.* 5.

Caloris ex corporibus cœlestibus in hæc inferiora duplex est causa, motus & lumen. *Idem 2. de cœlo, lib.* 10.

Calor ad omnes dolores, vel ad plures est adiumento. *Arist. in problem.*

Calor inest igni per naturam non suam, sed ignis. *Alb. M. in prædicamen.*

Calor in sicco acutior est quàm in humido, etsi non maior, *Idem 2. de anim.*

Calor adurens non generat vapores. *Idem de pass. aëris.*

Calor in pueris & iuuenibus est æqualis in essentia, sed in pueris maior est in quantitate, in iuuenibus secundum qualitatem. *Idem lib. 12. de animal. lib. 1. c.* 5.

Caloris materia est sanguis cordis. *Auerr. de part. animal. 3. c.* 4.

Calor generans fit ex terra, aqua, & calore admixto cum calore aliarum stellarum. *Idem 12. metaph.*

Caloris causa lumen dupliciter est, & per vicinitatem, & per reflexionem radiorum. *Alb. M. in 2. de cœlo.*

Calor maximus in terra est, vbi Sol cadens super terram facit angulum rectum. *D. Thom. in 1. meteor.*

Duo efficiunt calorem in hæc inferiora, velocitas & propinquitas mobilis. *Idem in 2. de generatione & corr.*

Calor & frigus sunt elementorum formæ. *Alex. aphrod. de sensu & sensili.*

Calor quum non vincit humidum, sed corrumpit, inducit pestiferas corruptiones. *Alb. M. de nat. locor. lib. 1. cap.* 13.

Calor est causa incrementi & magnitudinis. *Idem; de anim. lib. 13. Tract. 1. cap.* 6.

Calor ex humido necessariò generat Spiritum. *Alb. M. de spir. & respir. lib. 1. Tract. 1. cap.* 9.

Calor naturalis est primum quod mouet in homine. *Auerr. 7. physici.*

Calor naturalis idem facit in animalibus & plantis, quod facit calor Solis in corporibus exterioribus. *D. Thom. de sensu & sensili lib.* 5.

PLATONICORVM.

Calor non est ignis aduentitius, sed materiæ ignis ineft. *Plotin. Enn. 4. lib. 7. cap.* 11.

Caloris opus est penetrare & dissoluere. *M. Ficin. Tho. Platon. lib. 7. cap.* 8.

Caloris pabulum est humor aëreus & pinguis quasi oleum, qui siue deficiat, siue excedat, vel inquinetur, calor naturalis statim debilitatus extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur, & perditus extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur, & perditus extinguitur, mors resolutione contingit: si potius obruitur humoris excessu, vel vitio, vita suffocatione perit. *Idem, de vita produc. lib. 2. cap.* 2.

Calore fouente singula viuunt: non fouente non viuunt. *Idem, in Plotin.*

Calor natalis fomitem habet in corde, ibidem Spiritus; id est, sanguineus vapor ab ipso corde ex subtilissimo sanguine procreatus; vterque mira cum efficacia, tum etiam tenuitate corpus totum penetrat. *Idem in Platon. Tim.*

Caloris intimi nostri cessante fomento virtus omnium rerum cessat, *Io. Picus in Astrol. lib. 3. cap.* 4.

Vide, Ignis, Mors, Vita.

Calumnia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CAlumnia, Græcè διαβολή, ῆς, ἡ & διαβάλλω, calumnior, dicitur. Calumniam Hebræi variis vocibus exprimunt, id est, *Dibbah* fumus, fama latè dispersa instar fumi, infamia, calumnia, à verbo *Dabah*, exhalauit, fumus tenuem ex ore emisit. Nihil est enim calumnia, quam fumus in alicuius nomen sparsus. Et vox Græca διαβολὴ Hebrææ alludere videtur. *Kelimma*, contumelia, è verbo *Calam*, contumeliosis verbis exagitatus est, propius Latinum nomen designare videtur. 3. *Hoschek*, à verbo, *haschak*. decepit, sycophantam egit ad euertendum aliquem. 4. *Dophi*, Offensio, offendiculum: *Psalm.* 50. 20. Quæ omnia calumniæ ingenium aperiunt.

Calumnia Latinis dicta est à caluendo, quod prisco verbo frustra habere & decipere significabat. Omnis enim calumnia mentitur & fallit, & mendacium aut fucum auctorem habet. Græci διαβολὴν dixerunt appositè, quod quasi traiiciat ac penetret, & noxio linguæ suæ telo defigat: finis scilicet illi primus fallere, quod latini considerarunt: lædere quod Græci: sed irrito conatu. Et est criminis impositio falsa & malitiosa, *secundum B. Thom. 2. secundæ. quæst.* 68. *art.* 3.

Calumnia est falsi criminis impositio.

Calumnia est alicuius in litibus per fraudem & frustrationem vexatio, diciturque à caluo, quod est decipio & frustror, tractum à militibus caluis, qui omnibus solent esse derisui.

Calumnia

Calumnia est secundum Lucianum, delatio mentita odio, clanculum calumniatori credita, delato respondendum ac refellendum non admisso. Constat autem à tribus personis, perinde atque comicum argumentum: scilicet, delatore, delato, & auditore calumniæ. Vide Lipsij & Luciani orationes de calumnia.

Calumnia est accusatio instituta aduersus absentem, & totius rei ignarum, quum fides temere adhibetur, non prius audita alterius partis defensione: vel quæ prætextu iuris aliorum famæ, vitæ, facultatibus insidiatur, rectè dicta factaque malitiosè deprauat, clanculum de amicis innocentibus suspiciones, & falsa crimina serit; vt diabolus qui à Calumnia nomen habet, apud primos parentes verbum Dei deprauat, & de voluntate Creatoris falsam opinionem ipsis instillat, quod inuidens hominibus ampliorem sapientiam, prohibuerit esum de fructu arboris scientiæ boni & mali.

Christum innocentem Iudæi falso prætextu iuris accusant blasphemiæ, seditionis, violati Sabbati, intemperantiæ & aliorum criminum. Ita omnes Apostoli, Martyres & confessores à Iudæorum & Pharisæorum Discipulis, prætextu pietatis crudeliter trucidantur.

Calumnia vitanda est, vt quæ à Deo damnetur, *Exod.* 20. 16. *Leu.* 19 16. *Deuter.* 5. 20. *Psalm,* 15. 3. Calumniatores damnantur. 2. *Tim.* 3. 3. occasio illis est amputanda: 2. *Cor.* 11. 12. 1. *Petr.* 2. 12. sancta conuersatione sunt conuincendi. 1. *Petr.* 3. 16.

¶ Divisio.

Duplex est calumniæ genus, quorum alterum vituperando, alterum laudando, famæ ac commodis hominum insidiatur: quorum postremum tanquam proprias sedes principum aulas sibi delegit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Introducti sumus, vt deuoluat in nos calumniam, violenter subiiciat seruituti. *Gen.* 43. 18.

Non facies calumniam proximo tuo. *Leuit.* 19. 13.

Omni tempore calumniam sustineas, ne habeas qui liberet te. *Deut.* 28. 29.

Si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu munus accepi, & contemnam illud hodie, restituamque vobis. 1. *Sam.* 12.

Feci iudicium & iustitiam, non tradas me calumniantibus me. *Ps.* 114. 134.

Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam. *Prouerb.* 28. 16.

Vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem. *Eccles.* 4. 1.

Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris. *ibid.* 5. 7.

A tribus timuit cor meum, & à quarto facies mea metuit, delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem. *Eccles.* 26. 5. 6. 7.

Qui proiicit auaritiam ex calumnia, in excelsis habitabit. *Esai.* 33. 15.

Recedes procul à calumnia. *Esai.* 54. 14.

Hæc est ciuitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. *Ierem.* 6. 6.

Aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, & habitabo vobiscum. *Ibid.* 7. 6.

Eruite vi oppressum de manu calumniantis. *Ibid.* 22. 12.

Quia calumniatus est, & vim fecit fratri suo, ecce mortuus est in iniquitate sua. *Ezech.* 18. 18.

Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter, egenum & pauperem afflixerunt, & opprimebant calumnia absque iudicio. *ibid.* 22. 1. 9.

Congregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius. *Amos.* 3. 9.

Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, qui calumniam facitis egenis. *Idem* 4. 1.

Viduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari. *Zach.* 7. 10.

Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maledicis, adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij. *Mal.* 3. 5.

Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris. *Luc.* 3. 14.

Quare non magis iniuriam accipitis; quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. 1. *Cor.* 6. 7.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ad calumnias tacendum non est, non vt contradicendo nos vlciscamur: sed ne mendacio inoffensum progressum permittamus: aut eos qui seducti sunt damno inhærere finamus. *Basil. epist.* 65.

Qui lapide ictus est, quærit medicum: ictus autem calumniæ grauius quam lapides feriunt. Est enim calumnia, claua & gladius & iaculum incurabile, vt ait Salom. Sed his veritas mederi potest, quæ vbi negligitur, vulnera acerbiora fiunt. *Athan. Apolog.*

¶ Poetarvm Sententiæ.

Menander.

Νικᾷ γὰρ ἀεὶ διαβολὴ τὰ κρείττονα.
Vincit enim semper calumnia præstantiora.

Cleanthes.

Καινοτέρην γὰρ διαβολῆς ἐγὼ οὐκ οἶδ',
Λάτριν γὰρ ἀπιστοῦσιν ἡ πειθομένην.
Μισῶ γὰρ ἀπλάτου θεὸς ἡδονὴν αἴτιον.
Nihil fere tam est malignum, quam calumnia.
Hæc enim vbi clam aliquem à se persuasum decepit,
Odium excitat aduersus eum, qui nihil est commeritus.

Euripides in Alexandr.

Ἀναξ, διαβολαὶ σθένουσιν ἀνθρώποις κακαὶ,
Εὐγλωσσίαι δὲ πολλάκις ληφθεῖσ' ἀνὴρ
Λίκμια λέξας, ὅσον ἀγλώσσου φέρει.
Domine vehemens est malum, inter homines calumnia,
Sæpe autem alius eloquentia superatus,
Licet iusta dixerit, post habetur non eloquenti.

Menander.

Οὐδὲν διαβολῆς ἐστὶν ἐπιπονώτερον.
Τῷ γὰρ ἑτέρῳ γὰρ κακῷ πλείω ἁμαρτίαν
Αεὶ μέμψιν ἰδέαν. αὐτὸν ἐπάναγκες λαβεῖν,
Τὸ δοκεῖν διαβολὴν ἔχειν μείζω τοῦ ποιεῖν.
Nihil est grauius quam calumnia.
Nam quod alteri inest peccatum,
Illuminet, qui calumniam patitur, vt pote proprium crimen suscipere necessarium est.
Suspiciones maiorem pariunt calumniam, quàm ipsa facta.

Ex eodem.

Οὐ σπεῖ διαβολῆς καταφρονεῖν ὅσθ' ὡς σφοδρᾷ
Ψευδὴς ἐπίσαυτ' ἄνοξ αἰσχυντίλοι τινες.
Διὸ ὃς φυλάττεσθαι τὸ τυχὸν ὀρθῶς ἔχει.
Spernenda non est vel minima calumnia,
Nam plurimi artem illius augendæ tenent,
Quos propter illam qui cauet, recte facit.
Οστις δὲ διαβολαῖσι πείθεται ταχύ,
Ηττι πονηρὸς αὐτὸς ἐστὶ τοὺς τρόπους,
Η παιτώσασι κωφὰ ἀκοὴν γνώμῃ ἔχει.
Qui præbet aurem credulam calumniis,
Vel ingenio est præditus vir improbo,
Vel mentis haud plus quam puer quiuis habet.
Ηδὺν οὐδὲν, οὐδὲ μοσικώτερον
Ες', ἢ δύναται λοιδορούμενον φέρειν.
Ο λοιδορῶν γὰρ, ἂν ὁ λοιδορούμενος
Μὴ πάσχοντος, λοιδορεῖσθ' ὁ λοιδορῶν.
Iucundior res nulla, nec concinnior,
Conuitiantem posse quam nobis pati.
Conuitia etenim si tibi quis fecerit.
Id dissimula: & ille ipse tum qui fecerit
Tibi, facta sentiet sibi conuitia.

Monastica varia ex Græcis.

Calumnia solet opprimere quod eminet. Menard.
Malum est defunctis conuiciari. Archiloc.
Hodie quosdam alit obtrectatio. Stob. serm. 38.
Vt corpus ensis, verba mentem sauciant. Monost.
Damnum reportant plerumque conuitiatores. Pinda.
Nihil ferè tam malignum est quam calumnia. Cleanth.
Nihil grauius calumnia. Menander.
Vehemens est malum inter homines, calumnia. Euripid.
Infortunatus esto potius quàm maledicus. Monost.

Ex Latinis.

———*Lingua mali pars pessima serui.* Iuuenal.
Qui alium maledicit, sibi conuitium facit. Incert.
Falsum maledictum, maleuolum mendacium est. Publ.
Maledictum interpretando facies acrius. Idem.
Inimici famam, non ita vt nata est, ferunt. Plaut.
Indignis si maledicitur, indignum id esse dico. Idem.
Isthic est thesaurus in lingua situs.
Vt quæstui, habeant maliloqui melioribus. Plautus.
———*Nihil est, Antipho,*
Quin malè narrando possit deprauarier.
Tu id quod boni est excerpis, dicis quod mali est.

Terent. Phorm.

Rectè faciens effugies calumniam omnem,
Nil pertinet ad se quod is efficit suum esse.

Iul. Cæs. Scaliger, Epidor. lib. 1.

Calumniam qui pingere expresse volet,
Pingat cum ab illa se petitum sentiet.
Felicitati cuius hac pepercerit,
Vix credat ista quantum Erynnis sæuiat.
Non illa tractus aëris volubiles
Nec subter vndas, nec per vmbrosum nemus
Habitas. Sed aures Regum vt ædes possidet:
Et inde pressa illudit innocentia.
Si forsitan nos implicauerit semel
Vis illa monstri, tum suos scit fortiter
Nodare cirros, vt, licet te liberes,
Impressa restent semper hinc vestigia.

Ex Vidi Fabri Tetrastis.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Mala res, Athenienses, mala res est perpetuo calumniator, & vndique res inuidiosa & contentiosa. *Ex orat. de Cor. Demost.*

Ea est calumniatoris natura, in crimen vocare omnia, probare vero nihil. *Ex appellat. contra Eubulidem.*

Periurum aliquem & perfidum appellare, neque rem ita se habere ostendere, inane conuitium esse quis iure dixerit? *Olynth.* 2.

Neminem vnquam vestrûm fortasse vipera momordit, neque phalangium, & absit vt mordeat vnquam: sed tamen omnia eiusmodi animalia vbi conspexeritis, mox interficitis: itidem & cum delatorem & crudelem hominem videritis viperinam habere naturam, ne expectate dum

donec aliquem vestrum mordeat; sed tum primum occurrerit puniatur. *Ex orat. 1. contra Aristog.*

Nullus eorum profecto, qui in belli periculis fugiunt seipsum accusat, sed vel ducem, vel propinquos, vel omnes potius quam sese: victi sunt tamen culpa nimirum eorum omnium qui fugerunt, manere enim decebat eum, qui alios accusat: quod si istud feciſſent singuli, vicissent. *Olynth. 3.*

Διαβολὰς δ' σῶφρον ἄντε λέγειν πρὸς ἀλλήλους ἄντε ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι.

Non decet calumnias aliis narrare, vel audiendo suscipere. *Thucidides.*

Διαβολὴ καιρὸν μὲν ἰσχυρὸν ἐργάζεται τοῖς ἀκούουσι τὴν ὑποληψιν, χρόνῳ δὲ πάντων ἀσθενεστέρα γίνεται.

Calumnia aliquantisper quidem audientium opinionem confirmat, progressu vero temporis nihil ipsa imbecillius est. *Demosthenes.*

Πολλοὶ γοῦν ἤδη μείζω κακὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τῆς διαβολῆς, ἢ τῆς πολεμίων καὶ πολλοὶ ἤδη μείζω δίκαιοι ὑπὸ τῆς τῶν ἀσθενείας, ἢ ὑπὸ τῆς ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς.

Multi hactenus plus mali per calumnias, quam per hostes acceperunt. Et multis iam iniuria maior facta est, propter aurum infirmitatem, est quàm inimicorum insidias. *Rhegin. de amicitia.*

Ἀ ἐξόμεται δὲ λύπης μάλιστα ὠφελῆσθαι δίκαιον, εἴη δ' ἄν τοῦτο ἐπιτίμησις διαβολῆς. διαβολὴ γὰρ κακόν καὶ ἐπιβουλότατον.

Faciemus autem initium ab eo, quod in primis vtile est familiæ: id autem increpatio calumniæ. Est enim calumnia malum, idque insidiosissimum. *Dion. in Oeconomico.*

Πελόπιδας ἀνομρεῖς στρατιώτης διαβληθέντος αὐτῷ, ὡς βλασφημήσαντος αὐτὸν ἐγὼ τὰ μὲν ἔργα (ἔφη) οὐκ ἐβλέπω, τῶν δὲ λόγων οὐκ ἤκουσα.

Pelopidas, cum fortis quidam miles per calumniam apud ipsum deferretur, vt qui ei conuitiatus esset: Equidem, dixit, facta eius respicio, verba autem non audiui. *Idem.*

Διαβολὴ γάρ ἐστι δίκαιον οὐδὲν δύο μὲν εἰσὶν οἱ ἀδικοῦντες εἷς δὲ ἀδικούμενος ὁμοῦ γὰρ διαβάλλων ἀδικεῖ καὶ πείθοντι κατηγορῶν. καὶ ἀδικεῖ ἀναπειθόμενος. ποιεῖ δ' ἀτοπώτατον σημάδη· ὁ δὲ ἀκούων τῶν λόγων τάδε οὐκ αὐτοῖς ἀδικεῖται διαβληθεὶς γε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ νομισθεὶς πρὸς σοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι.

Calumnia res est grauissima, in qua duo sunt, qui iniuriam faciunt, vnus qui afficitur. Calumniator enim iniuriam facit, non præsentem accusans: & similiter, qui accusanti fidem habet, antequam verè rem cognoscat. Qui autem abest, iniuriam patitur tum ab illo calumniatore, tum ab eo, qui ipsum, aures calumnianti præbens, pro malo reputat. *Herodot. lib. 7.*

Εὐλαβοῦ τὰς διαβολὰς, κἂν ψευδεῖς ὦσιν, οἱ μὲν πολλοὶ τὸν μὲν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσιν.

Caue tibi à Calumniis, & si falsæ sunt, plerique enim veritatem ignorant, respiciunt autem opinionem. *Isocrates ad Demonicum.*

Ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν διαβολὴ, καὶ φθόνος ἤδη πολλοὺς, καὶ ἄλλους καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἤρκεσε, οἶμαι εἰρήσει.

Atqui vulgi calumnia & inuidia multos & alios viros bonos è medio sustulit, & me quoque (opinor) tollet. *Socrates in Apol. apud Platon.*

Quorundam comperi studio calumniæ adeo suauiter titillari auriculus, vt si pennis confrices: proinde talibus adiuti sociis calumniatores cum irruerint, cuncta pro viribus euertunt: nec magno emitur victoria, vbi nemo repugnat, nemo vim tormentorum sustinet, aut iaculis iacula mutat: sed qui auscultat, ipse sese sponte sua in manus hostium dedit, interim insidiarum ignarus, & qui accusatur. Nam haud aliter qui deferuntur, atque qui captis vrbibus pereunt, dormientes trucidantur: & quod est in primis miserabile, nescius se reum haberi, neque cuiusquam sibi sceleris conscius, amico candide congreditur, familiariter compellat, facitque pro more; iam ante vndique circumuentus insidiis, miser, tum ille si homo ingenuus est & liber confidensque, frangit iram, effundit animum, defensionem recipit, agnoscitque se frustra aduersus amicum exacerbatum fuisse. *Lucanus.*

Locus calumniandi non relinquitur, cùm longi temporis obscuritas præteritur. *Cassiodor. in epist.*

Pro salute deliberantem simul & consilium dantem minimè fas est calumniam timere. *Procop. de bello Vand. lib. 1.*

Calumniator tribus personis eadem opera nocet; nam delatum iniuria afficit, auditores veritate priuat, & conscientiam suam atrociter sauciat. *Anonym.*

Delatores hominum genus pestilentissimum, & insidiosissimum à bono Principe sunt tollendi, non tantum coërcendi. *Anonym. in aphor. Polit. Sylua. ex Plin.*

Vilium satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios viles facere, quia alterius vituperatione se laudari putant: & qui suo merito placere non possunt, placere volunt in comparatione malorum. *Hier. in epist. ad Nepot.*

Sicut sagitta, si mittatur contra duram materiam, nonnunquam in mittentem reuertitur, & vulnerat vulnerantem: ita detractor cum tristem faciem videri audientis, imò non audientis, sed obturantis aures suas, ne audiat sanguinem, illicò conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliua siccatur. *Idem in epist. ad Ruf.*

Nulla tam molesta felicitas est, vt malignitatis dentes vitare possit, qui alienis malis sicut suis bonis lætantur, diuites sunt alienis iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus. *Seneca in epist.*

Id ex omni parte calumniator molitur, vt cum furore ac vecordia hominis coram quo res agitur indefensum reũ committat, defensorum partes suas clancularia sectione arceat. Adeò enim hoc hominum genus obnoxium est formidini, adeò nihil audet palam, sed perinde atque qui ex insidiis transuersi hostem inuadunt, ex abdito aliunde specu iaculatur, vt non sit qui contra vel mittere telum, vel manu contendere possit, hostisque ignarus aduersarij, fraudisque insciis pereat. Quod profectò minimè fallax indicium est in calumnia nihil ineſſe veri, nihil sani prorsum. Nam qui accusaturus quempiam sibi conscius est veri, procul dubio, & palam audet aduersarium incessere, corrigere, purgante crimen ferro. Vt in bello qui iusta acie vincere hostem palam potest, turpe dicit, astu, & insidiis certare. At hoc genus, homines in Aulis regiis spectare plurimos datur. Optimatum fauorem hisce artibus ambientes, vbi scilicet inuidia crebra, & variæ suspiciones, & assentandi, criminandique occasio multiplex in promptu est, si quidem ibi quò pluribus plura spes ostendat, eò necesse est maiore inuidia, sæuioribus odiis, æmulatione callidiore certari. Illic videat licèt, quàm acres alter in alterum oculos defigat, qua cura obseruet, veluti singulari certamine compressus si quid vsquam in alterius corpore fortè fortuna nudum, aut malè munitum conspiciat, quod ferire feliciter possit. Ita studium cuique est cum ipse primus esse cupit; vti proximum deiiciat, exturbet, conuellat, propulset. Hic si quis est vir frugi, temerè euertitur, illuditur, denique ignominiosè exterminatur: contra qui assentandi paulò peritior est, & habiliore ad mentiendum ingenio, probatur & superat. *Lucianus in orat. de Calumn.*

Iam vti probabilem & dignam fide calumniam faciant; non quòd fortuitò casus ostendit, prehensant, sed in hoc toti sunt, vt accurato delectu obseruent, ne quid absonum, aut alienum à causæ fide incidat. Adeò rationes eius quem criminantur vniuersas, in peiorem partem trahunt, suspectas reddunt, quò fidem addant accusationi. Medicum insimulant veneficij, Magnificum ciuem affectatæ tyrannidis, tyrannum proditionis. Interdum auditoris affectus sua calumniis discrimina suppeditat, cum quo si veteratores isti & nugiuendi suas technas comparent, aptè illuditur. Quod si auditorem zelotypum norint, annuit, inquiunt, ille vxori tuæ inter-epulas & defixis in eam oculis alto suspitia pectore duxit. Vxor vicissim suaue quiddam & amatorium, alia item quæ ad suspicionem adulterij faciunt. Sin Poëticę studiosus, ea sibi arte præter modum placeat, Philoxeno, aiunt, carmen tùum non probatur, hiulcum, lege solutum censetur. At religiosum, en ille de pietate, deque Diis malè sentit, sacra detestatur, prouidentiam vniuersi gubernatricem pernegat. Tum auditor ceu œstro in auriculam immisso excandescit, vt pro re coniicere licet, amicum ab se impos animi se ipsa nondum cõtentè cognita missum facit. Talia ferè sunt, quæ ab impuris istis confinguntur, videlicet ad irritandos audientium animos maximè accommoda. Tum, qua parte singuli præstant, eam potissimùm iaculis suis obnoxiam ij faciunt, ne quid auditor subita interturbatus ira, verò cognoscendo collocet otium: deinde sese purgaturo non fiat hominis copia, quem criminis admiratio speciésque veri occuparunt. Etenim dici non potest, quàm instructa sit, quantúmque valeat calumniæ facies, si quando cum cupiditatibus auditoris obnfligatur. *Ibid.*

Congregat paulatim minima, vt post longum silentium cuncta simul abiecta plus noceant, quæ minus opinionem læderent, si per se singula prolata fuissent. *Hugo de S. Victor.*

Detractores quodam simulatæ verecundiæ fuco conceptam malitiam, quàm retinere non possunt adumbrare conantur. Videas à detractore alta præmitti suspiria; ficque cum quadam grauitate & tarditate, vultu mœsto, demissis supercilijs, & voce plangenti egredi maledictionem, & quidem tantò perfidiosiorem, quantò creditur ab his qui audiunt, corde non inuido, sed magis condolenti affectu quàm malitiosè proferri. Doleo, inquit, vehementer pro eo, quod diligo eum satis, & nunquam potui de hac re corrigere eum, & aliàs mihi quidem bene compertum fuerat de eo istud: sed per me nunquam innotuisset: at quoniam per alterum patefacta res, veritatem negare non possum, reuera ita est. *Ber. sup. Cant. serm. 24.*

Peior est detractio in magni nominis viris quàm in plebeiis. *Gregor.*

Scorpius venenum in cauda gerit & obliquè ferit: ita quidam in fine virus effundunt suum, & dissimulanter lædunt. *Plin.*

Vt noctuæ aues inauspicatæ noctu gementes (nam hæc illis vox est) mortalium quieti inuident: ita virulenta lingua semper aliquid spargit, quò concordiam hominum disturbet. *Idem lib. 11. c. 25.*

Vt amici detestantur saxum, aut canem incurrentem, qui eos dirimat: sic execrari deberent homines caninos, qui maledicentia sua dirimunt necessitudinem mutuámque beneuolentiam. *Idem.*

Vt iniustitia ita progignit iniuriam, vt hæc nihil sit nisi operatrix iniustitiæ, sic iniuria ex sese edit calumniam, quæ propemodum nihil aliud est quàm inuidia loquens, & sese aliqua insidiatrice actione producẽs: nã eã sic definimus. *Calumnia* est aculeus inuidiæ, hoc est, mendax & malitiosa infamatio virtutis aut fœlicitatis alienæ, & scelere exquisito in aliquem conflata versutia. In calũnia duo sunt iniurij. Priores partes assignamus auctori calumniæ. Nimirum iste nequaquã præsenti alicui exprobrata sua vitia; nam si coram & falsò faceret, contumelioſus esset, non calumniator: aut in absentem ambigua quædam iacit, aut eum falsò rei turpis insimulat. Alter est is, apud quem calumnia promitur, si priùs illi, qui detrahendi causa loquitur, quam rem compertam habeat, credit. Vterque absentis famam collutulat, ille dum malum indicat eum qui bonus est, hic dum sua stulta, aut maligna credulitate dictum probat. Ille fator calumniæ est, alienæ famæ depeculator improbus: hic aut est homo nequã, & ipsa tippula leuior, & puello bimulo imbecillior, in cuius animo vanitas facilè locum inuenit. Interdum calumniator impudenter mendax est, nempe quoties id quod credi vult palam loquitur, nullis nebulis, nullâ circuitione, dum in integros primò spargit haud sanè bellos rumores, è quibus conflatur nescio quid malæ famæ. Nonnunquam subdolè agit; & hoc triplici ratione. Aut enim nihil audenter promit, sed velitatur clandestinis, verùm mordacibus susurris. Aut laudes alicuius edit, sed guttatim, & malignè, vt modicæ laudis præfatione sibi dein in magnis vituperiis fidem præstruat. Videri, inquam, vult se alienis laudibus

fauere,sed ab re destitui,nec plus reperire quod illi tribuat quem cupit esse laudatissimum.Ille prior comminiscitur probra:hic detrahendo id quod virtuti debetur, sæuit in eum cuius decora detexit; pauculas ac minores laudes promit, plures ac maiores premit.

Hæc inter omnes aulicas prauitates restim ducit & est similis Hippocentauris, misto generi ac dubio. Ipsa enim est anceps inter veritatem & mendacium,laudem & vituperium,Semper tamen & dedecus & perniciem spectat eius, de quo sermo est. Proxima huic est illa, quæ edentata mordet, ac tacendo obtrectat. Paucula verisimilia vbi sycophanta loquutus fuerit,insperato imperat sibi reticentiam, vt plura relinquat suspicanda. Quippe sub solo suspicionis velo sæpissimè plus latet virulentiæ, quàm in ipsa explanatione criminis. Veluti si quis, dum sermones hinc inde sparguntur,hæc iaciat; Ille castitatem palam ostentat,qui nuper ex hac vicinia matronam. Non plura dico, ne cùm illo digna dixero,non illum indicasse, sed potiùs aliquid non satis hoc consessu dignum dixisse videar. Talis vtique sermo audientem sæua suspicione pulsat, eaque sæpè insontem deprimit. Qualiscumque calumnia tam atroci specie est, vt grauiorum calamitatum auctor, sæuientisque gladij ministra sit. Vix quoque hoc monstrum suum virus euomit obscura, humilia & contempta. Id agit vt ipsas claritudines obscuret,ipsa rerum culmina inclinet,ipsam magnitudinem proterat,Bono cuique facto praua interpres adest.Nihil probat nisi cum aliqua improba appositione exceptionis. Calumnia quælibet purgata,& omni ratione confutata, tamen vbi semel aculeum fixit, nonnihil relinquit næui indelebilis, quomodo vulnus cicatricem. Non tam est aculeus,quàm cuspis quædam feralis, quæ quicquid vbique decoris, à se contractum momento obliterat,sine præsidio,& firmitate conscientiæ. Conscientia omnes calumniæ ictus reiicit in ipsum sycophantam, quo homine nihil tetra sustinet magis exetrandum.Cùm enim vel mediocris virtutis videatur esse, bene audire si quid benefecerit, cæteris præstare, eminere,hoc demum illud est,quod calumnia corrodendum ac disiiciendum suscipit. Amaram, vt sic loquar, homini præstanti suam virtutem reddit. Nam quid acerbiùs,quàm obiici calumniæ telis? Quapropter etsi calumnia sæpiùs est inepta, absurda, apertè mendax, seque ipsam confutans, nihilominus tamen eam nemo prudens vnquam neglexit.Potiùs ei scutum innocentiæ suæ maturè,palam,& fortiter opposuit, ne vt hydra altior, atrocior, multiplicata insurgat; ne quibusdam Exonibus sua mordacitas, & falsiloquia diu voluptati sint, ac bono viro tormentum.

Nimirum præter illa tria quæ memoraui calumniæ genera, adest in iudiciis quarta.Hæc est accusatio quædam,absente,& ignorante reo, à malo iudice admissa, vna tantùm parte auditâ, contradicente nemine. Et hæc quidem dicta creditur à caluendo,quod valet decipiendo. Hinc factum, vt actor & reus in ipso litis exordio teneantur iurare de calumnia. Quo iureiurando continetur,vtrumque putare se bonam causam habere. Se nihil nec dedisse,nec fecisse,nec daturos facturósve, vt secundùm se iudicetur. Priscis temporibus nulla fuit in calumniam constituta pœna, quòd nulla visa est satis grauis. Nisi quòd prudentes censuerunt, vnicuique licitum esse in sycophantam statim vindicare, prorsus vt is qui ab araneo aut serpente ictus est, illico in eum fertur, & si potest, interimit. In huius calumniæ reos plures extant sanctiones. Nam hodie iudicium calumniæ redditur in eos, qui inuidiosis criminationibus accusationes implere non verentur;qui aliis falsas notas affigunt, vnde cuiusque maculari existimatio possit.

Calumniam sic Apelles effinxit:ipsa eximiè compta aspicitur: sed in solo eius aspectu iniuria; in toto vultu eminet, illa toto pectore concepta rabies, sinistrâ facem retinet flammiuomam, dextrâ adolescentem hominem coma prehensum rapit,oculos & manus in cœlum tendentem, ac fidem deorum immortalium aduocantem. Ei adest quidam anteambulo,multo pallore,homo, vt è vultu coniici potest, impurus, nulla oculorum acie,nullo vigore,sed ea forma,quæ est eorum propria qui morbo sontico contabescunt. Hinc facilè dicas esse ipsissimum liuorem.Ei ad dexteram assidet quidam nõ minùs, auritus, quam Midas. Is propiùs accedenti calumniæ manum porrigit:hanc quoque circumstant mulierculæ duæ, quarum alteri nomen est ignorantia, alteri suspicio, quod est vitium animi imbecillis, indocti, exulcerati. Est falsa opinio, qua bonitas, veritas, sinceritas læduntur.Et suspiciosus est is qui propter animi sui impotentiam omnia accipit ad contumeliam. Huic contra luculentam veritatem nunquam deest argumentatio: crimine innocentiã aspergit,huic bonitas est reatus,quicquid alij sentiunt, occasio falsæ existimationis. Hic est improbus,nimiúmque subtilis & argutus sanctitatis violator, dum huic aut illi verisimiles culpas concinnat, dum quæ non sunt comminiscitur, cui vita est anxietas, cogitatio nutans, oculi peruersi, pectus sinuosum,vigilantia praua. Haud longè à calumnia stat aliud par mulierculari, insidiæ & fallacia multis instructæ malitiis,atque,vt ille ait, fallaciloquentiis.Pone calumniam,est lugubri & lacero quodam centumculo pœnitentia. Hæc capite in pectus reclinato, cum lachrymis & pudore. Veritatẽ procul aduenientem,sed serò & post Occasionem præcipit. Vnde sciri potest,vitia adolescentiæ seris virtutibus vix emendari posse. *Carol Paschal.in Ethicis,c.24.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Apelles aulicus insignis Arati seculo Tauromenem,qui nec Peloponnesiacis rebus præfectus fuerat, magistratu deiecit, non incusans eum, sed laudans,ac dicens aptissimum esse, qui cum rege Philippo in castris versaretur, volens ipse alium Peloponnesiis præficere. Nouus quippe modus calumniæ inuentus est, non vituperando, sed laudando, famæ ac commodis hominum insidiari. Quod vitium in aulis principum ortum adeo inoleuit, vt ea loca tanquam proprias quasdam sedes sibi selegisse videatur. *Polyb.lib.4.*

Nihil tam sanctum est,quod calumnia tentare non audeat,& omnes ad nocendum procliuiores esse constat, *Nicetas in Manu.Comnen.lib.2.*

Pro salute deliberantem, simul & consilium dantem, minimè fas est calumniam timere *Procop. de bell.Vandal. lib.1.*

Non decet homines prudentes & modestos calumnias inter se dicere,vel cum dicuntur libenter accipere,sed hoc magis decet, considerare ea quæ nuntiantur, vt pro se quisque ciuium priuatim, & tota ciuitas publicè ita parati simus, vt hostem,nos inuadentem quàm facillimè depellere possimus. *Thucyd.lib. 6.*

Dici non potest quam infirmas ac tenues plerumque sui mœroris causas principes & reges habeant. Magna enim ex parte nituntur suspicionibus & calumniis. Atque hic est morbus occultus,qui in familiis principum regnat, & plurimis incommodis materiam subministrat, in Gallia quidem adeo frequens,vt à Carolo Magno vix pauci Galliæ reges annum ætatis sexagesimum excesserint, collecta sæpe ægritudine ex suspicionibus & iis quæ clanculum ac falso essent delata. Ludouicus vndecimus paulò antequam decederet,cum suspicionibus nimium indulgeret, nulli prorsus homini fidebat, & omnes insidiari sibi parabat,Eius pater cum decumberet ægrotus,persuasum habebat, paratum sibi esse venenum, ideoque ab omni cibo abstinuit. Caroli sexti eo deterior fuit conditio,quòd deliraret,ac mente captus esset, dum iis quæ deferebantur, plusquam oportebat, crederet. Prudenter ergo facturi sunt principes, cum aliquid ad ipsos occultè defertur, si delatorem sistant, & fidem sibi fieri iubeant, eius quod sit delatum: hac enim ratione multò viuent tranquillius, quando nullus eò sit progressus amentiæ, vt quod probare non possit, de eo sit alicui, facturus calumniam. Sed sunt ex ipsis nonnulli adeo stolidi & ignari; vt etiam iureiurando promittant,se nihil enunciaturos,atque interim anguntur in animis & ab impuris sæpè hominibus persuasi, incipiunt illos odisse, quos pro eorum virtute & merito debebant amore ac beneuolentia summa complecti. *Ph.Comin.lib.5. de bell. Neapol.*

Multi sunt qui dedita opera meliores crebris ac vanis dictis proscindunt, vt eos ad contentionem stimulent, vtque hi eiusmodi regerentes opprobria, ipsorum similes habeantur. *Diod. l.38.*

Homines inuidia impellente, vltro mendaciis aliorum famam contaminant. G.P*achymer.histor.lib.8.*

¶ Apophthegmata.

Hippias, grauissimam rem calumniam esse dicebat, eo quod nulla pœna lege sancita sit calumniatoribus, vt furibus, quamuis amiciriam (quæ optima est possessio) furentur. Quamobrem contumelia, licet malefica sit, iustior tamen est quàm calumnia:quæ, quia latet,nocentior est. *Stob.serm.40. ex Plut.*

Democritus, gladius quidem secat, calumnia autem separat amicos *Anton.& Max.serm.de vituperatione.*

Idem dicebat calumnias esse vitandas: multi enim (inquit) veritatem ignorantes, existimationis & opinionis rationem tantùm habent. *Anton.serm.de obloquutoribus.*

Cleanthes, nihil ferè tam malignum esse dicebat, quàm calumniam. Hæc enim vbi clam aliquem à se persuasum decipit,odium excitat aduersus eum qui nihil est commeritus. *Stob.serm.40.*

Socrates, calumniatorem nequaquam admittendum esse suadebat, non enim ex beneuolentia tecum,sed maleuolentia loquitur.Et quemadmodum aliorum arcana tibi detexit; similiter etiam quæ tu dixeris exponet aliis. *Antonius in Melissa,part.1.serm.53.Max.serm.10.*

Diogenes,audiens aliquando hominem moribus peruersis,calumniis incessere Platonem, Ohe! desine, inquit: neque enim tu male de illo dicendo fidem merebere, neque ille in te laudando. *Stob.*

Aristoteles,quum iudiciorum metu Athenis profugisset, interroganti cuidam qualis est ciuitas Athentensium?respondit, Pulcherrima:sed in ea pyrus super pyrum, & ficus super ficum consenescit. Quo dicterio notauit Athenienſium sycophantas & calumniatores pernicioſiſſimos bonis viris. *Æl.lib.3.de var.hist.*

Thearidas. cum gladium cote acueret,rogatus à quopiam, num esset acutus:Acutior,inquit,calumnia, grauiter innueris, rem omnium rerũ nocentissimam esse calumniam. *Eras.lib.1.apoph.*

¶ Similitvdines.

D.Chrysostomi. Sicut Ioseph dimisit pallium in manu meretricis, & fugit cum meliore pallio castitatis: Ita & tu proiice pallium in manus calumniatoris, & fuge cum meliore velamento iustitiæ: ne fortè dum vis vindicare vestem corporis,pretiosissimum animæ vestimentum perdas. *In c.1. Matth. Homil. 1.*

Siquis Pernicioſis humoribus plenus, ægrotationis laborem non effugiet: multò magis qui hanc omni cholera amariorem malignitatem in seipso recondit atque conseruat, vltimi atque perpetui doloribus morbi laborabit:quod planum à verbis suis est,qui cum aliis dolorem inferant, quanto magis animam prorumpentis interimunt? Nam insidiator & calumniator,non aliter seipsum prius interficit,quàm qui accendit ignem prius concalescit, vt qui duros silices manu cædit ipse, non lapides vapulat:qui ad stimulos calcitrat, seipsum ferit:contra verò qui magno animo iniuriam perfert, ceu silex, ignis & stimulus aduersarium vlciscitur, præsertim cum nullas vires iniuriantes habeant: sed ceu lutum facilè dissoluuntur. Non ergò iniuriam pati, sed iniuriam facere,& nescire pati, malum est. *Hom.34.in Matth.*

Si quis te pauperem vt diuitem appellaret, laudarétque, nihil ad te illæ laudes, sed potius in risum verterentur. Ita si quis falsò calumniaretur, nihil id ad te. Quod si te conscientia reprehendit, nulla verba perturbent, sed vitam emenda: hoc in veris reprehensionibus duco. *Hom.82. in Ioan.*

Antonij monachi: Quemadmodum Æsopica illa gallina cum ægrotaret,ad felem interrogantem eam,tanquam ex beneuolentia, quomodo valeret; Rectè dixit, si tu discedas: Sic ad eiusmodi homi em qui

ſuper diſſenſione ſermonem vouet & interrogat,& ſecreta aliqua ſuffodit, dicendum eſt. Atqui nihil ego in fratre deſidero, ſi nec ipſe calumniantes audiam, nec ille. *In Meliſſa parte* 1. *ſerm.* 55.

Plutarchi, Primum homines inuaſerunt animalia noxia,poſt & oues & boues,poſtremo à nullo genere temperatum eſt: & Athenis primum calumniator aliquis ſupplicio affectus eſt, & rectè: poſt hunc vnus, & alter: poſtremò nec à bonis eſt temperatum: Ita cum aperitur ius in malos, cauendum ne poſtea in bonos recidat. *In moralibus.*

Vt morbus, in corpore non admittente quod proprium eſt, multarum noxiarum & abſurdarum rerum gignit appetentiam:Ita calumnia ſuſpicióque aduerſus cognatos & domeſticos,malas & noxias aliorum neceſſitudines inducit *In moralibus.*

Vt Sarpedon ille apud Homerum, haſtâ petens Patroclum, equum eius iugalem interfecit: ſic calumniatores generoſum pectus non tangunt, licet quandoque impetum & velut ardorem illum animi quò ad honeſta vehebatur, proſternant. *Ex cent. Miſcell. epiſt.* 36. *Lipſius.*

Vt corporibus in præceps iactis nullum vltrà ſui arbitrium eſt, nec eunt,ſed feruntur: ſic calumniator qui ſemel ad calumniandum conuiciandúmque ſe proiecit, abit extra omnem honeſti metam. *Ex lib. de vna relig.*

Vt ſcopulus aſſilientes vndas ſine motu vllo ſuo frangit: ſic nos conuiciatores ſine acerbitate vlla, aut ira *Ibid.*

Vt tela quædam in cœlum emiſſa, ire eò videntur,non eunt: ſic malitioſorum calumniæ bonos non tangunt. *Ibid.*

Vt ignis paleam exurit, aurum verò nitidius reddit: ſic calumniæ vanum aut vacuum abſumunt, vera virtute grauem illuſtrant. *Ex lectiuncula cuiuſdam Batani.*

Vt in naui nemo victorem ferat qui nautas moneat, identidem aut culpet, ipſe interea imperitus manum non dicam clauo admouere, ſed remo: ita meritò importuna nobis & moleſta vaſcula hæc inania, (*De Calumniatoribus loquitur*) quæ maximè tinniant,& liquoris minimum habent. *Ex orat. de Calumn.*

Vt conuallium ille ſonus, quem Echo dicimus, prò vna voce accepta, duo tréſque reddit: ſic Calumniator geminat viſa & audita. *Ibid.*

Quod medici de cucurbitis dicunt, quas corpori affigunt, non niſi prauum eas vitioſúmque ſanguinem educere: verius de Calumniatore ego, qui attrahit ad ſe non niſi mala. *Ibid.*

Sicut araneæ caſſes & filamenta mira arte è ſuo corpore gignunt: ſic Calumniator fraudum argutos laqueos ſuopte ingenio nectit. *Ibid.*

Athletæ in curſu non eos reſpiciunt quos reliquerunt, ſed intendunt ſaltum in priores: ſic Calumnia dirigitur in meliores. *Ibid.*

In ludis olim & arenâ obſeruatum fuit, tauros purpura & rubore maximè concitari,qui tamen pulcherrimi ſunt colorum: ſimile in Calumniatoribus licet dicas, quorum virus prouocat ipſa virtus. *Ibid.*

Vt fulminis ſubtilis illa vis omnia peruadit: ſic Calumnia quamuis ſepoſita & clauſa perurit. *Ibid.*

Tempeſtatem nobis nubes denuntiant, incendium fumus, hoſtem explorator: at ſubita & improuiſa pernicies eſt à calumniante. *Ibid.*

Vt ſcorpium ſi manu teneas, ludere pauliſper videtur, mox ferit te obliqua caudâ: tale imò amplius in calumniatore eſt, à quo cum lædi nihil timeas, iam læſit. *Ibid.*

Vt ij quî ruere ædificia volunt,columnas primò ſubtrahunt: ſic Calumnia cui perdere humanum genus libido ſit, perdit eos quibus innixus publicus hic ſtatus. *Ibid.*

Vt locis leuibus & politis ægrè ſordidum aliquid adhæreſcit: ſic maledictum, ſedem vix inuenit in vita puriore *Ibid.*

Vt bonus & animoſus miles leuia & circa galeas crepitantia tela contemnit: ſic vir robuſtus & ſapiens dicteria. *Ibid.*

Vt in via,ſi canis aut equus luto me aſpergat, non extandeſco ſtatim,& viciſſim in illum regero; ſed potius me purgo: ita cum calumniatoribus faciendum, & pro caniculis aut equuleis habendi,qui non iudicio,ſed impetu & proteruia lædunt. *Ibid.*

Vt ferrum ignitum tangere ſine noxa non eſt; non item aſſiſtere amburentibus hiſce linguis. *Ibid.*

Morbo Calumniæ id quoque proprium, vt ſi in alienos dicere nihil habeant, in ſuos dicant,atque adeò in ſeſe. Vt in longa fame, corpora noſtra alimento defecta, ipſa ſe depaſcuntur: ſimile euenit in iſtis. *Ibid.*

Calumnia in occaſione apud audientes valet, tempore infirmatur, *Ex Demoſthen. Cent.* 2. *ad Bel. epiſt.* 6.

Solet hoc euenire vt miſeriæ maledicentia plerumque ſit adiuncta. *Ibid. epiſt.* 5.

Nihil magis crebrum inter literatos, quàm digladiari & cónuitiari. *Ex cent. ſingul. ad Germ. & Gall. epiſt.* 10.

Princeps qui Calumniatores non caſtigat,irritat, *Cent. ad Germanos & Gallos, epiſt.* 68.

Calumniam vitare melius, quàm deprecari. *Ex Cent. Miſcell. epiſt.* 1.

Nihil quidquam tam probè aut prouidè dici poteſt, quod non vellicare malignitas poſſit. *Ex lib. de vna relig.*

Æquo animo audienda ſunt imperitorum conuitia, & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. *Ibid.*

Prima ſcintilla & fomes Calumniæ otium eſt: nec vnquam aut vacabit aut lubebit in alienas res inquirere, quem ſuæ detinebunt. *Ex orat. de Calumnia.*

In rebus diuinis & religioſis Calumnia inuenit iam quod exagitet, per quod nos, imò Deum lædat. *ibid.*

Quidquid fraudium,oppreſſionum,ſcelerum vſquam aut vnquam in aulis fuit, id manauit à Calumnia. *Ibid.*

Orbem terræ Calumnia inundauit, hæret & habitat in peſſimæ huius naturæ medullis; nec iam inter culpas cenſetur, ſed mores. *Ibid.*

Architecti Calumniæ præcipui & quaſi parentes ſunt, Mendacium & Inuidia: Curioſitas autem nutrix. *Ibid.*

¶ Adagia.

Sycophanta. Συκοφάντης.

Conuitium prouerbiale in calumniatores & quauis puſilla de cauſa; litem mouentes.

Theocrines Tragicus. Τραγικὸς Θεοκρίνης.

Theocrines primum Tragœdiarum actor fuit, deinde calumniator & ſycophanta. Vnde Demoſthenes in oratione pro Cteſiphonte Æſchinem, Tragicum Theocrinem vocat.

Falſum probrum.

Sententia prouerbialis eſt apud Æſchinem in oratione περὶ παραπρεσβείας. Τὸ δὲ ψευδὲς ὄνειδος ἐ περιγίγνεται τῆς ἀκοῆς ἀφικνεῖται. *Id eſt: Falſum probrum non peruenit vltra aures. Qui audit conuitium, cuius ſibi conſcius eſt, grauiter animo vulneratur. At qui falſo probro aſpergitur, non perinde commouetur.*

Hoc municeps, aut vicinus nunciauit.

M. Tullius in oratione pro Roſcio: ſoletis cùm aliquid huiuſcemodi auditis, Iudices, continuo dicere, neceſſe eſt aliquem municipem, aut vicinũ dixiſſe, Solent enim à vicinis ac municipibus, vicinorum ac municipum ſcelera potiſſimum prodi.

Albo reti alterna captant bona.

Rete Plautus accipit pro calumnia quadruplatorum & paraſitorum. Album dixit, alludens ad codicillos & dicas, ſyngraphásque, quibus lis intenditur, peragitúrque.

Non eſt remedium aduerſus ſycophantæ morſum. Οὐκ ἔστιν συκοφάντου δήγματος.

Dictum eſt in calumniam, cuius morſus non ſolum perniciosiſſimus, verùm etiam inculabilis, quod clanculatius plerumque.

Argiua calumnia. Ἀργεία φορά.

De calumnioſis, & adulatoribus dici ſolitum.

Boli pœnam. Βολίτῃ δίκην.

Beleti pœnam dicunt, vbi quis de re friuola nihilique plectitur.

Cydi pœnam debet. Κύδου δίκην ὀφείλει.

Κύδος, prima correpta, conuitium ſignificat. Κυδάζειν, pro eo quod eſt conuitiari. *Proinde cum quis ob rem friuolam, velut verbum aliquod temerè dictum, deferretur, vexaretúrque, eum prouerbio dicebant Cydi pœnam debere.*

Clitus. Κλεῖτος ἀπεπατῶν.

Ariſtophanis interpres indicat, prouerbium inflatum in eos, qui contaminarent, conſpurcarentque ciuitatem.

Patrecione calumnioſior. Πατρεικίωνος συκοφαντικώτερος.

Ab euentu natum. Nam Patrecion quiſpiam infamis calumniator, cui cum mos eſſet, bonis viris calumniam ſtruere, atque hoc tam fœdo quæſtu parare rem, tandem deprehenſus, conuictúſque, pœnas dedit capite.

Crater litium κρατὴρ κακῶν.

De re permoleſta, de homine litium autore.

Fruſtra Herculi. εἰκῇ τῷ Ἡρακλεῖ.

Subaudi calumniam ſtruxeris: De his dici conſueuit, qui ſic omnia ſua negotia gerunt, vt nemo queat aut audeat calumniari. Conueniet aut in vehementer laudatum, probatúmque, aut in prapotentem, quem inſimulare tutum non ſit.

Samij mores. Σαμιακὸς τρόπος.

Quadrabit in eos, qui ſuos quodam habent mores, à caterorum moribus diſſidentes.

Abydus, Abydenus.

Abydenorum mores in prouerbium abierunt. Nam Abydeni dicti ſunt ſycophantæ, ſeu molles & effœminati.

¶ Exempla Profana.

Proſelini dicuntur Arcades apud Lycophronis interpretem, hoc eſt contumelioſi, & in probra procliues: nam προσιλεῖν, conuiciari eſt. Sunt tamen qui fatuos interpretentur, tanquam antiquos dicas & luna quoque vetuſtiores. *Caelius l.* 16. *c.* 7. *Al.*

Moſchi natura ſua ad contumelias & calumnias mutuas etiam chariſſimorum propenſi: ſæpè etiam in domos alienas res quaſuis clam inferunt,quas tanquam furto ereptas repetunt. Qui ſemel apud principem delatus eſt, morte vel falſam luit calumniam. *Alex. Graginus in Moſcouia.*

Druſus Tribunus plebis traditur caprinum bibiſſe,cùm pallore & inuidia veneni ſibi dati, inſimulare Q. Cepionem inimicum veller. *Plut. lib.* 28. *c.* 9.

Lege Papia delatoribus præmia certa conſtituta ſunt. Nam cùm facinoroſi & perditi homines clandeſtina facinora admitterẽt quæ ad alienam perniciem communi tendebant exitio, vtiléque videretur, plures delatores eſſe,qui offenſas ſpecularentur,in principem,ne quid impunè perditiſſimi homines moliri poſſent, delatoribus certa præmia conſtituit, eáque cum dimidium illatæ mulctæ fuiſſent. Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere,eadem præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti,quod quartam partem de proſcriptorum bonis,quos detulerunt,cõſequerentur. Tybetius verò Cæſar cauſa præcipui quæſtus,tantum delatoribus tribuit,vt nemini fidem abrogaret,ſiue quid veri,ſiue vani referrent: Nam ebriorum ſermo excipiebatur, ſimplicitas iocantiũ,& quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, adeo vt capitale eſſet, circa Auguſti ſimulachrum ſeruum cecidiſſe, veſtẽ mutaſſe,effigiémque impreſſam nummo vel annulo latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum factumque eius aliqua æſtimatione læſiſſe: ita vt primores ſenatus,& magna hominum vis,infima delationes

exercerent, cúmque senatus de præmiis accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dictitans, iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis postulati ante iudicium, supplicium præuenerint.

Vitellius Imperator, Mathematicos delatos inauditos capite puniuit.

Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, vt nihil cuiquam tutum esset, delatórque delatorem timeret, & causidici, causarum actionibus posthabitis, ad delatores se conferrent Quod de Constantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eiúsque ingenti studio foueret: non sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos insectati fuerunt, & odio prosequuti, veluti publico exitio destinatos, vt flagellis cæsos per amphitheatri arenam spectandos traducerent, vt pœnis coërciti à noxiis deferendis abstinerent.

Pius verò Antonius delatores, si non probarent, capitali pœnas affecit: si probarent, oblato præmio dimisit infames.

Idem factum memoratur de Opilio Macrino Imperatore, vt delatores minimè admitteret, sed vndique conquisitos pœnis & damno mulctaret: fuitque veteri sanctione constitutum, vt neque mulieri, neque damnatio criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clarissimis ob dignitatem criminosam deferenti licitum esset.

Dionysius Tyrannus, cum in ciues nullo placatiore animo esset, prosagogidas dispositos habuisse, qui singulorum dicta factáque referrent *Alexander Neapolitanus lib. 4. c. 22. Genialium dierum. Blondus l. 4. Triũphantis Romæ.* Ex Plutarcho.

Qualiter accusatores internoscantur, docet Martianus Iureconsultus ad S. C. Turpilianum, inquiens, Accusatorum temeritas tribus modis deregitur, & tribus pœnis subiicitur, aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

Calumniari, est falsa crimina intendere.

Præuaricari, est vera crimina abscondere.

Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. *Blondus lib. 4. Triumphantis Romæ de accusationibus.*

Domitianus fiscales calumnias magna calumniantium pœna repressit, ferebatúrque vox eius: Princeps qui delatores non castigat, irritat.

Quodam apud Ptolomæum, cui Dionysio cognomen fuit, quispiam Demetrium Platonicum accusauerat, quod in Bacchanalibus aquam biberet, solúsque omnium muliebribus non vestiretur, de quo nisi accersitus ad regem mane palam vino libasset, & vestitu mulliebri amictus ad numeros Dithyrambicos cymbalorúmque modos saliisset, planè actum erat, quod & regium exemplar non esset imitatus, & aspernaretur Dionysiorum mollitiem.

¶ Hieroglyphica.

Basiliſci vis, quæ sine morsu pernicioſa sit, argumentũ hieroglyphici dedit Ægyptiis sacerdotibus: vt si hominem à calumniatoribus male acceptum & mortiferis delationibus afflictarum significare vellent, *Basilicum* apponerent. Non enim alia ratione calumniatores homines conficiunt, quam faciat *Basiliscus*. Clam siquidem illi principum auribus insusurrant: nullo palam morsu infixo, quo diluendi ansa præripiatur: atque ita plerique falso delati, extrema quæque pertulere. *Pier. Valer. lib.* 14.

Theologi per *amputatam aurem* accipiunt eum quoque qui detractionibus & calumniis in alios aggestis delectatur, & turpium impudicorúmque sermonum lasciuia capitur: proba verò consilia, & admonitiones de honesta & homine digna ratione viuendi, cane peius & angue protinus auersatur. *Pier. Valer. lib.* 33.

¶ Scriptores.

De calumnia vide *Platonem in Apologia, & lib. 6. de Repub. Brusson. 2. 8.* In calumniatorẽ Platonis, *Bessarionis lib. 4.* Contra mendaces & impios detractores Marsil. 1. 12. De non temerè credendo delationibus seu calumniis, *Luciani lib. 1.* Nemini detrahendum *Marsil. 1. 36.* De Calumnia: *Pechanus lib. 28.* Flos Theologiæ, *Rampigollus c. 40.* Aduersus mendacium & obtrectationem admonitio. *Des. Eras. Tom. 9. operum.*

Vide locum de Liuore, Mendacio, Maledicentia, Obtrectatione.

Candor.

Definitio et etymolog.

Candor est virtus, quæ sine simulatione & fucis animi sententiam apertè ostendit, & aliorum voluntates, dicta & facta approbat, nec de aliorũ voluntatibus sinistrè suspicatur aut loquitur, sine probabili ratione, vult bonis benè esse, & lætatur eorum rebus secundis, vt ille apud Ennium vir heroicus loquitur: Eo ingenio natus sum, amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero. Et Capaneus apud Euripidem, cuius *ἀφανὴς ἥδ' ὁ, ἐνπροσήγορος σῶμα*, &c.

Cicero omnes doctos viros suo tempore viuentes, vt Varronem, Brutum, Hortensiũ, & alios magnis laudibus erexit, nec quiquam eorum, vt inter doctos etiam vsitatissimum est, obtrectauit. Traianus Imperator cum Sura Licinius Trib. Mil. accusatus esset insidiarum aduersus Imperatorem non voluit de summo ac fidelissimo amico, cuius fides ei perspecta erat, sinistrè suspicari, sed non vocatus in domum Suræ ibi cœnaturus accessit, & mentum tonsori Suræ radendum dedit. Historia extat apud Dionem Cassium, in vita Traiani. Alexander magnus cùm medicus Philippus, qui in summa apud eum gratia erat, diceretur à Dario corruptus esse, vt Alexandro venenum daret, non credidit eum insidiari, nec postea ei diffidere voluit, historiam recitat Plutarchus in vita Alexandri Paulus verè & ex animo lætatur. Romanos & alios, quibus scribit, ad veram agnitionem Dei & societatem æternæ & beatæ Ecclesiæ adductos esse. Hæc exempla illustrant definitionem candoris, quæ ex quatuor partibus constat. *Pugnantia* cum candore sunt *suspicio* & *diffidentia*, quæ sine probabili ratione de alterius animo malè sentit, & omnibus diffidit quadam naturæ maleuolentiâ, vt Dionysius Tyrannus, Euclio Plautinus. Omnes autem naturæ suspicaces sunt calumniosæ, maleuolæ, & maledicæ. Alterum extremum est, *stulta credulitas*, quæ sine probabili ratione omnibus credit, omnes putat amicos fideles esse. Sed hic meminerimus *ἐπιχαρμείου* illud: Neruos atque artus esse Sententiæ, non temerè credere. Et aucupi, qui auiculam captam ex manibus dimiserat, cùm promisisset, se ei pretiosissimum margaritum monstraturum esse, auicula sedens in arbore hunc versum occinit: *Crede de parum, tua ferua, & quæ periere relinque.*

Euripides: *Σώφρονος δ' ἀπιστία κ' ἐστὶν οὐδὲν χρηματωφελοῦν βροτοῖς.*
hoc est, Sapiente diffidentia
Vtilius vllum est non aliud mortalibus.

Regulæ vitæ.

Canis.

Animal comm. gen. domesticum, satis notum, *Keleb* Heb. Cognationem habet cum *Kebel*, 1. copulatorum, vinculum: vnde modi loquendi, *chien en leſſe, chien de couple, chien d'attache*, Gall. Nam canes assuescunt loris, vinculisque constringuntur. Vox ipsa Hebræa alludit ad verbum *Kalam* seu *Niklam*, in 1. coniug. Passiua, ignominia affectus est: & in tertia, *Hiklin*, ignominia affecit. Canis est animal vile, contemptum, deinde molestum & importunum, latratibus & insultibus variis, homini nocens. Propriè Scriptura sacra de canibus frequenter figuratè verò frequentissimè prouerbialiter loquitur; vt sequentia testimonia demonstrant.

¶ Loci Biblici.

1. *Psal. 22. 27. 21.* signif. atroces hostes, crudelissimos.
2. *Deut. 21. 18.* turpissimorum turpissimos.
3. 1. *Sam. 17. 43* hominem nullius pretij, 1. *Sam. 24. 15. & 2. Sam. 3. 8. & 9. 8. & 16. 9. & 2. Reg. 8. 13.* eodem sensu sumitur.
4. *Esa. 56.* Pseudopastores, mercenarij, mali operarij ventres.
5. *Matth. 7.* *Apocal. 22. 15.* Impij execrabiles.
6. *Prou. 26. 11.* *2. Pet. 2. 21.* Apostatæ, Stulti.
7. *Matth. 15. 26.* Gentiles nondum ad Christum conuersi.
8. *Prou. 26. 17.* Curiosus, alienis rixis se immiscens.

Hæc & similia de canibus prolata testimonia, commodè ad Adagia & Hieroglyphica, vt & ferè innumera quæ in libris Propheticis & Apostolicis occurrunt, commodè referri possunt à Physiologiæ studiosis. Ex aliis scriptoribus subiiciuntur de Canibus.

¶ Adagia.

1. Canis ad cibum.
   De iis qui in suum properant exitium. Qui canem occidere cogitant, cibo ostenso alliciunt.
2. Te ipsum non alens, canes alis.
   In parum nobiles, sed multum pauperes, festiue torqueri potest.
3. Cum cane simul & lorum.
   Quando de damno irreparabili agitur.
5. Cani paleas, ossa das asino.
   De præpostera & absurda distributione rerum.
5. Digna canis pabulo.
   Operarius non est, fraudandus mercede sua.
6. Canem excoriatum excoriare.
   Afflictum hominem affligere.
7. Canis festinans cæcos parit catulos.
   Lentè festina. Sat cito, si sat bene.
8. Canis in præsepi.
   In inuidos, auaros, indoctos Sophistas.
9. Obiicis canibus agnos.
   Quoties rabulis forensibus, militibus violentis, turpissimis lenonibus placidam viduam, imbellem plebem, honestam matronam custodiendam committis.
10. Canis arrodens lapidem.
    In impios à Dei prouidentia nullo modo pendentes, Sophistas calumniis veritatem oppugnantes; & eos qui mali sui culpam & pœnam non sui conuenit, tribuant, dictum.
11. Inuitis canibus vænari.
    Non sat fœliciter succedit quod à nolentibus extorquetur.
12. Canis vindicta.
    Tarditatem supplicij grauitate pœnarum compensat iustus iudex, vt varia de canibus historia declarat.
13. Canem decollare.
    Sub lege Mosaica ceremoniali significabat rem detestabilem committere. Sub Euangelio qui tenuem opprimit, canem decollat, 1. idem exequitur, ac si sub lege Mosaica constitutus, canem animal immundum Deo in sacrificium obtulisset.

Portiçvm Canis Elogium.

Inter quadrupedes canis fidelis.
Inter quadrupedes canis voluptas.
Inter quadrupedes canis patronum
Cognoscit, veneratur & tuetur.
Hic quæ tu iubeas facit libenter.
Hunc si tu ferias, dolet, gemitque.

Sed parcit tibi protinus reuertens:
Hunc tu, si expuleris, redit benignus,
Et caudam mouet ille blandiendo.
Hunc si tu meritis loquendo laudes;
Sentit quod loqueris suásque laudes:
Et gestit tibi grátias referre.
Hic, te si mare nauiges, sequetur;
Hic, tu si mare pernates, nabit.
Non te per medios relinquet æstus,
Non te deseret humidos per imbres:
Non te deseret asperas per alpes.
Non te deseret ille vel per hostes.
Te tutabitur ille vel per hostes;
Te nam diligit ille diligentes.
Non te deserit ille vel diebus,
Non te deserit ille vel tenebris,
Te non diligit ille non amantes.
Si venaberis, ille per labores
Conatur tibi complacere semper,
Et pradam tibi vincit aut triumphos;
Illæsum lepórem tibi reportans.
Pro te non rabidos recusat vrsos,
Et dentes patitur furentis apri.
Ceruos, capreolos, vafráque vulpes;
Et sternit genus omnium ferarum,
Certè non sibi, sed tibi laborans.
Si soluis, iacet ille sic solutus;
Et iussus incet ille sub catenis,
Non audens querulas mouere voces:
Hic custos pecorum tuaque villæ.
Fures exigit arduos, lupósque,
Nec non arcibus ille præsidentes
Tutos insidiis facit latratu.
Non te pocula delicata pascit,
Non obsonia sobrius requirit,
Contentus latices bibisse lymphas;
Nec non reliquiis tuisque frustris
Qui tantos sibi sustinet labores,
Hos contendimus esse non habendos?
Hos contendimus esse non alendos?
Et non dulcis esse posse quicquam?
Inter quadrupedes canis fidelis,
Inter quadrupedes canis voluptas.

Iac. Micyllus.

Nonnulli volunt canem, à canendo dici, quod noctu in custodia & in venando signum vocedet. Columella *lib. 7. cap.* 12. De cane loquens;

Quis hominum (inquit) clarius, aut tanta vociferatione bestiam vel furem prædicat, quàm ille latratu? quis famulus amantior Domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor inuenîri potest vigilantior? quis denique vltor aut vindex constantior.

Socrates per canem iurare, solitus est, denotans (teste Platone) incomparabilem canûm fidelitatem. Vnde etiam inde *Plato* naturam huius animalis admiratione, propter genuinum atque expeditum naturæ impetum & verè sagacem, dignam censet; quod in eum, quem incognitum videt, excandescat, etiam si nihil antea mali ab eo perpessum sit: sin cognitum conspicatur, ei adblandiatur, quamuis ab eo boni quicquam prius minimè perceperit.

Ex animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimúsque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non recessisse volucres, & feras abigentem. Ab alio in Epyro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantûm Regem canes ducenti ab exilio reduxere, prælîati contra resistentes. Propter bella Colophonij, itemque Castabulenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie, nunquam detrectantes. Hæc erant fidelissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris cæsis domus eorum palustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediáque consumptus est. Is verò, cui nomen Hircani reddidit Duris, accenso Regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similiterque Hieronis Regis, Memorat & Pyrrum Gelonis tyranni canem Phylistus. Memoratur & Nicomedis Bythiniæ Regis, vxore eius Confingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Ceselium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec prius ille vulneratus est, quam cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo, actis populi Romani testarum, Appio Iunio & P. Cilio Consulibus, cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum, & seruitia eius, vnius ex his canem nec carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus Gemoniis mœstos edentem vlulatus, magnâ populi Romani coronâ circumstante: ex qua, cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innarauit idem, cadauere in Tyberim abiecto, sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandam animalis fidem.

Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamuis longa meminere. Nec vlli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine confidente humi. Plurima alia in his quoque vita inuenit. Sed in venatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad ferâ inquisitorem loro trahens: qua vîa, quam silens & occulta, quàm significans demonstratio est, caudâ primum, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos, cæcosque ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes prodentésque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertiò demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Námque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexándro Magno, Rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnũ: cuius specie delectatus, iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili iacente. Eáque segnitie tanti corporis offensus Imperator, generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama Regi. Itaque alterum mittens, addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantóve. Duos sibi fuisse; hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonémque fractùm protinus vidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: mox ingruit assultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, qua maximè opus esset, infestans, atque euitáns; donec assidua rotarum vertigine affixit, ad casum eius tellúre concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt vterum sexaginta diebus. Gignunt cæcos; & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Ideóque in singulos adiicit, totidémque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, faunos cerni: Optimus in fœtu, qui nouissimè cernere incipit, aut quem primùm fert in cubile fœta. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, vt diximus; ita morsis lethali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per ios eos dies, gallinaceo maximè fimo mixto canum cibis; aut si præuenerit morbus, veratro. *Plinius; Natur. Hist. lib. 8. cap.* 40.

¶ HIEROGLYPHICA ET ¶ SIMILITVDINES.

Canes feroces ad omnem vocem irritantur; ad solam notam ac familiarem mansuescunt: Sic animi morbi cùm sæuiunt, compesci non possunt, nisi dicta adsint nota & familiaria quæ commotos corripiant. *Plutarch.*

Dimittuntur canes à venatoribus post prædam, quam possunt assequi, non semper, nec omnibus momentis, sed certo quodam modo & tempore: ita retrænanda est animi curiositas, ne in immensum excurrat, sed tantum necessaria & conuenientia persequatur. *Anonym.*

Physiologi omnes in hoc consentiunt, Canibus Indicis natura præ aliis esse inditum, vt spretis animalibus minoribus leones imprimis inuadant, atque ita obstinatè retineant, vt non cedant cæsi, sed sibi cruta potius, nullo clamore edito abscindi patiantur, quàm feras dimittant. Ita viri sortes & virtute præstantes nihil, nisi quod honestum ac laudabile est, constanter sibi imitandum & conseruandum statuant, atque ideo pro patria pietate, & honestæ suæ vocationis dignitate pugnare constanter studeant. *Idem.*

Græcis κύων canis dicitur à verbo κύω, osculor, suauior. Canis enim blandus est, adulator, & fidelis amici typus, qui constanti fidelitate beneuolentiam domini sui conseruare studet. In eam rem plura apud Plinium, Plutarchum, Ælianum occurrunt exempla. *Idem.*

Canis mensæ adstans, si viderit hominem vescentem, subinde aliquid eorum quæ in mensa sunt ipsi proiicientem, manet assiduè, quod si semel atque iterum sic adsticit, vt discesserit nihil adeptus, protinus abstinet; velut qui iam frustra & incassum adstiterit: Itidem & Satan iugiter nobis inhiat, si quod blasphemum verbum ipsi ceu cani proiiciamus: quo accepto rursus aggreditur. Quod si perseueraueris gratias agere, iugulaueris illum fame, celeritérque abegeris, & coëgeris aufugere. *Chrysost. Serm. 3. de Lazaro.*

Sicut canis ad suũ vomitum reuertitur, sic stultus iterat stultitiam suam. *Prouerb. 21. 11.* Eorum item qui postquam inquinamenta mundi per agnitionem Domini & seruatoris Iesu Christi effugerunt, his rursum implicati superantur, vltima conditio fit deterior priore. Satius enim fuisset eis non cognouisse viam iustitiæ, quàm cognita illa regredi à sancto mandato sibi tradito. Sed accidit eis quod vero proverbio dici solet, canis reuersus est ad suum ipsius vomitum, &c. *2. Petr. 2. 20. 21. 22.* Hieroglyphica notas habemus in illis stultitiam suam iterantibus & ad inquinamenta mundi reuertentibus. 1. Perfidorum & transfugarum, qui agnitam Christi veritatem deserunt. 2. Hypocritarum & improborum, de quibus Chrysostomus, homil. 5. in 1. Timoth. c. 2. scribit, Homo qui auersus fuerit à peccato suo, & rursus pergens eadem fecerit, instar est canis ad vomitum suum reuersi. 3. Scurrarum, qui nihil nisi inania verba, dicteria obscœna, sycophantias & sarcasmos euomunt, hauriunt, & perpetuò meditantur. 4. Voluptuosorum & Epicureorũ, qui turpissimis sceleribus, sanniś & profana mente Dei longanimitatem toto miserrimæ vitæ curriculo pedibus conculcant, subinde vetera crimina criminibus atrocioribus cumulates. *Anonymus.*

Ægyptij sacrorum mysteriorum deprauatores miri, suis hieroglyphicis ad veritatis cœlestis adyta viam sibi aliisque occluserunt, dum circa varia commenta vagari sunt. Hebræi tria verba retinent, ex quibus Ægyptij veteres Anubidis sui tabellam postea sculpsisse videntur. *Primum* est *Naba*, i. prophetauit, vaticinatus est, prædixit ventura, prædicauit. Anubis igitur hieroglyphicon est doctoris, prophetæ, vatis, qui

tum in Ecclesia, tum in politica rerum administratione de rebus futuris homines admonet, quos in officio tot prædictionibus continere cupit. Sed cur caninum caput Anubidi tributum est. *Alterum* verbum igitur & significatum attendamus. *Nabac*, i. Latrauit, allatrauit; clamauit: & de canibus maximè dicitur. Seruius in Virgil. Anubis lingua Ægyptiaca canis dicitur; sub cuius forma colebatur Mercurius. Virgilius Anubidem cognominat latratorem, Diodorus Siculus lib. 4. Canis cum venationi, tum ad custodiam prodest: propterea Deum, qui apud Ægyptios vocatur Anubis, capite fingunt canino: *Tertium* verbum est *Nabbar*, i. intuitus est, vidit, aspexit, conspexit. Hæc tria doctoris & doctoris officium depingunt. *Idem.*

Ioannes Pierius Valerianus, *Hieroglyph. toto libro quinto*, quod Ægyptij per canem significauerint ostendit: nempe hominem Theologiæ professorem, prophetam, custodem, *arbitrum*, vespilonem gratum, memorem, fidelem, amicum, philosophiæ familiarem magistrum, principem, militem, adulatorem, scurram, fame pressum, contemptum, fugacem, cladis & victoriæ præsagum, amasium, spleneticum, sensualem, leuem, impudentem & iuuenaliter petulantem.

Canticum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CANTICVM, Græcè, ᾆσμα, ᾠδή, τό, ᾠδή. Heb. *Schir.* Psal. 96. 1. & 137. 4. à verbo *Schar*, cecinit, cantauit. Hinc σύριγξ fistula cano, σύριγξ fistula, & est exultatio mentis de æternis habita prorumpens in vocem: & differt ab hymno, quia hymnus est laus Dei cum cantico, *Hoc ex B. Thoma Psal. prolo. col. 1. fin.*

Græci canticum, hymnum vocant: Item Psalmum: Sed propriè hymnus dicitur, qui voce naturali fit: Psalmus, cum aliquo musico instrumento. Vnde psalmodia deducitur, canticum mistum, vt cum aliquis ad citharam, siue aliud musicum instrumentum canit. Hinc etiam Psalterium, instrumentum musicum. Psalmus autem ἀπὸ τοῦ ψάλλω deriuatur, quod significat canto.

Cantus est inflexio vocis; nam sonus directus est. Præcedit autem sonus cantum: *Isidorus l. 2. Orig. cap. 9.*

Canticum est vox cantantis in lætitiam. Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse Propheram Dauid in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam Psalmorum titulis iuxta Musicam artem alternatim sibi apponuntur. Nam canticũ psalmi est, id quod cùm organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò canticum quod humana vox præloquitur: ars organi modulantis imitatur. *Idem Isidor. l. 6. Orig. cap. 19.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ouid. 4. Trist. 1.

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum graue mollit opus.
Cantat & innitens limosa pronus arena.
Aduerso tardam qui vehit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus vt incubuit baculo, saxóque resedit.
Pastor arundineo carmine mulcet oues.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ decipitúrque labor.
Fertur & abducta Lyrnesside tristis Achilles
Æmonia curas attenuasse lyra.
Cùm traheret syluas Orpheus, & dura canendo
Saxa, bis amissa coniuge mœstus erat.

1. de Arte amandi.

Si vox est, canta: si mollia brachia, salta:
Et quacunque potes dote placere, place.

Horat. lib. 1. Satyr. 3.

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant.

¶ SIMILITVDO.

Chrysostomi, Sicut sordes & limus aures corporis obstruere solent: Sic meretrici cantus, fabulæ huius sæculi, aures mentis solent obstruere, atque immundas facere: quasi enim stercus auribus vestris immittunt huiusmodi colloquia, & quod barbarus ille minabatur dicens: Comedetis stercus vestrum: Id nunc multi non verbo, sed re in vobis faciunt, imò verò multò peius atque fœdius. *Hom. 38. in Matth.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Cantandum spiritu & intelligentia, 1. Corinth. 14. 15. Laudes Dei cantandæ, Psalm. 30. 5. & 33. v. 1. 2. 3. & 34. 4. & 47. 7. & 66. 1. & 68. v. 5. 33. 34. & 69. 35. & 95. v. 1. 2. & 96. v. 12. & 97. 12. & 98. v. 1. 4. & 99. v. 5. 9. & 110. v. 1. 4. & 105. v. 1. 2. & 106 1. & 107. 1. & 113. 1. & 117. 1. & 118. v. 1. 29. & 134. 1. & 135. v. 13. 19. & 136. v. 1. 2. & 145. v. 10. 22. & 147. v. 1. 7. & 148. 1. & 149. 1. & 150. 1. Esai. 12. 4. & 42. 10. Ierem. 20. 13. 33. 11. Apoc. 1. 9. vers. 4. 5.

Canticum nouum, Apoc 5. 9. & 14. 3. Canticum Mosis, Exod. 15. vers. 1. 2. 3. alterum eiusdem, Deut. 32. vers. 1. 2. 3 Deboræ ac Barac. Iudic. 5. vers. 1. 2. Annæ Samuelis in 1. Sam. 2. &c. Dauidis pro liberatione ab hostibus, 2. 22. vers. 1. 2. 3. 4. Esaiæ, Esa. 5. 2. Mariæ virginis, Luc. 1. vers. 46. 47. 48. Zac. 1. v. 68. 69. Angelorum, 2. 13. Esa. 6. 3. Apoc. 4. 9. Simeonis, Luc. 2. vers. 28. &c. Cantica spiritualia à piis canenda, Psal. 119. vers. 54. 171. Ephes. 5. 19. Col. 3. 16.

Dauid dulcis cantor, 2. Sam. 23. 1. Cantores à Dauide in certos ordines distributi, 1. Paralip. 6. 31. & 15. 16. & 25. 1. 2. Paral. 29. 25. & 35. 15. Nehem. 12. 46.

Psallendum Deo; & quomodo, Ephes. 5. 19. Col. 3. 16. spiritu, & mente, id est, gratiæ agendæ. Iud. 5. 3. 1. Corinth. 14. 15. Psallendum in tempore, Iac. 5. 13.

Psaltes egregius Dauid 2. Sam. 23. vers. 1.

¶ SCRIPTORES.

De canticorum origine vide *Ioan. Gerson. Tom. 3. operum eius.* Cantandi studium apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum non fuisse. *Macrob. Saturn. l. 3. 13.* Cani remigibus solitum. *Cœlius lib. 9. c. 10.* Item quid sit intùs canere. *Ibid.* De vocis moderatione. *Seneca lib. 2. epist. 15.* De concentibus. 1. *Problemata Aristotelis, sectione 51.*

Templorum cantum Patres non magnificecerunt; plerique ignorarunt. Nam Athanasij temporibus Flauianus & Theodorus apud Antiochiam, canendi ritum primi in oriente (*vti ex Cassiodori Historia Tri. part. lib. 5. cap. 32. accepimus*) induxerunt, Augustinus memine sua tate sub Ambrosio in Ecclesia Mediolanensi modulationem recept

Captiuitas. Carcer.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CAPTIVITAS, Græcè αἰχμαλωσία, ας, ἡ: & αἰχμαλω captiuus est. Hebr. *Sthebi*, Iud. 5. 12. Esth. 3. 8. Ier. 15. 2. à verbo *Schabà* captiuauit, in captiuitatem abduxit. Carcer autem locus in quo captiui & noxij seruantur, quasi Carc do, quòd in eo detenti probibeantur exire. Hebr. verbo *Kala*, clausit, concluſit, cohibuit. Hinc κλείω claudo κλεῖς clauis. Carcer autem Græc. δεσμωτήριον, vinctorum φυλακὴ custodia dicitur. Dicitur autem à capio: quod est occupo meum facio. Varro. *Quid hic venator cepit?* Cicero. *Nauem quandam piratarum prada onustam capere.* Inde captiuo verbum, quo quidam iuniores vsi sunt.

A. Prudentius.

Carcer Christicolis gradui corona est:
Carcer nos prouehit ad superna cœli.
Carcer conciliat Deum beatis.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ

De Carcere. DIAL. LXIV.

Francisci Petrarchæ. DOL.

Carcere claudor indigno. R. Melior est indignus carcer quàm indigna libertas: multoque satius immeritum quo iustitia mala pari quàm per scelus bonis affluere. quamuis nec mala illa dici debeant, neque hæc bona, sed loquor vt vulgus quod dolorem, malum ingens, voluptatem summum bonum iudicat. D. Carcere clausus sum. R. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digreditur, nisi dum moritur? vetus hæc tua omniumque sors est. Vnde propriæ, vnde nouæ igitur querelæ? Ita enim scito, ex quo die natus es, & antequam nascereris, in carcerem atque in vincula missum te illius imperio, cui omnis cœli ambitus, exigua domus est; & si quid summo creditur Poëtæ, tenebrosum vtique carcerem, & cæcum illius carceris exitum si fœlicem cupis, huius angustias non horrebis, sicut nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid ad quorum patientiam & contemptum nisi præparatus, armatusque erit animus in quacumque fortuna, calle creditur ancipiti. D. Turpi carcere claudor, atque angusto. R. Nullus carcer turpior, & angustior nullus, quàm iste corporeus, quo vsque adeo delectaris, atque vnde tantopere solui times? D. Carcere detineor importuno. R. Multos periculo instanti atque hostium manibus carcer eripuit. Multis limen carceris, pro clypeo fuit, & quò intrasse profuerat, exisse nocuit, vt exitu admoniti, quod horruerat vtile, quod optauerant miserum faterentur. D. Carceri mancipatus sum. R. Quid scis, an fortasse non carcer, sed vt dicitur custodia sit. Quoties vinclis explicitos hostilis mucro, siue hoste seuior paupertas inuasit: quoties euasisse pœnituit, & carcerem, quem diuturnũ queri cœperant, non fuisse perpetuum questi sunt? Vidimus in carcere quosdam lautè viuentes, mox inde digressos, tenuem ac difficilem vitam mœsto fine clausisse. D. Miseram in carcere vitam dego R. Quidam libros in carcere texuerunt, tu querelas texis inutiles. Quidam literas in carcere didicere, tu patientiam dedisci. D. Carcerali custodia vinctus teneor. R. Plerique cauernis ac speluncis, alij se murorum angustiis incluſere, carcerem spontaneum, vel Dei amore, vel mundi odio, vulgique fastidio eligentes. Tu si hoc animo non es, tuique carceris finem cupis, expecta. Aut te hinc homo eruet, aut mors quæ clauem carceris alteram habet, vnus quidem introitus, exitus multi sunt. Alium misericordia, alium vis eruit, alius innocentia sua, alius custodum negligentia euasit, alius pretio, alius ingenio, vel subterraneis cuniculis, vel per tenebras amicæ noctis elapsus est, quibusdam parrum memoria terræ motus & ruina, carceris viam fecit. Ad postremum quos nihil emiserit, mors absoluit. Nec minus váriis euadentium euentus, Marium consulatui carcer dedit. Iulium Cæsarem piratarum custodia summum misit ad imperium, hæc ætate quidam de limine carceris ad dominium transiuere, & catenam sibi excussam iniecere aliis. Denique Regulum, & Socratem multosque alios non tam carcer extinxit, vt visus est, quam carceri clarus finis eripuit. Et ad summam quosdam carcer ad insignem gloriam, ad eximiam fortunam, ad regnum alios, multos ad cœlum misit, ad sepulchrum omnes, nullum cepit, quem non redderet.

De carceris exitu. DIAL. LXXIX.

G AV.

Iuuat carcerem euasisse. R. Est & hæc (fateor) intermissa grauior libertas

libertas ac reddita quàm ſeruata, ſed non omnia quæ delectant, proſunt, & ſæpe nociua ſunt dulcia, & amara ſalubria, ſæpe non carcer modo ſed mors vtilis fuit, ſæpe vita & libertas inutilis. G. Carcerem euaſiſſe gaudeo. R. Atqui modo gaudebas portum apprehendiſſe, nunc gaudes portum euaſiſſe. Carcer multis, portus, multis refugium & ara fuit, & in libertate perituros ſeruauit, in vinculis ligata & clauſa diligentius aſſeruantur. Neſciunt mortales cæci quid expediat, & idcirco mala ſua concupiſcunt, & aſſecuti gaudent, vnde mox doleant. Néve longius exemplum quæras. Vidiſti nuper virum illum animoſi & magni potius quam conſtantis incepti, qui aduerſo tempore ſe patronum Romanæ Reipublicæ profiteri auſus ipſe ſibi tribuni nomen aſſumpſerat, dehinc variante fortuna, Vrbe depulſus, Romanique primum principis poſt pontificis lapſus in carcerem vtrobique bene habitus atque honeſtè tandem læua alite emiſſus, gladiiſque hoſtium non occiſus tantummodo, ſed diſcerptus, puto moriens carcerem ſuſpirauit. G. E. carcere lætus erupi. R. Ibis per roſtra turbida litibus, per plateas vrbium tumultúſque negotiorum & tempeſtatum libertatem putans gratulaberis, dum quem clauis vna concluſerat, mille ſtringent laquei. Cúmque læti omnes è procellis portum petant, vnus tu natura mirabilis è portu lætus in procellas tendis. G. E. carcere digreſſus gaudeo. R. Bonum in hoc vt in reliquis conſilium erat, neque nimium gaudere, neque nimium dolere, ſed æquanimitatem omni in ſtatu ſeu vitæ gubernaculum tenere, in tanta præſertim caligine futurorum. Neque tam miſerum eſt (vt ferunt) intraſſe, neque tam fauſtum carcerem exiuiſſe, quoties carcer libertati hoſtis, propitius eſt ſaluti, quoties optata votis omnibus libertas in perniciem & in mortem verſa eſt? G. Exiui è carcere. R. Latiori de carcere multi hominem caſus eripiunt, ex angu ſtiori autem ſola mors eruit. G. Moleſto de carcere diſceſſi. R. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum cum ſemel exieris non redibis hoc in tempore.

¶ Exempla Biblica.

Captiuorum hominum exempla: Loth, Gen. 14. verſic. 12. 13. 14. Madianitarum vxores & paruuli, Num. 31. verſ. 9. Iſraëlitæ, Iudic. 2. verſ. 14. & 2. Reg. 5. verſ. 2. Equites mille ſeptingenti, & duo millia militum, 2. 3. Sam. 8. verſ. 4 Amaſias, 2. Regum. 14. verſ. 1. Sacerdotes 17. verſ. 72. Vxores Dauidis, filij & filiæ, 1. Sam. 30. verſ. 3. 4. 5. Beata, 1. Paralip. 5. verſ. 6. Ieſana, Ephron, 2. Paralip. 13. verſ. 19. Decem millia virorum, 2. Paralip. 25. verſic. 11. 12. Achas, 28. verſ. 5. Iudæi, eorumque mulieres & paruuli, verſ. 8. Manaſſes. 33. 11. Tobias, Tob. 1. verſic. 2. Sedechias, Ierem. 39. verſ. 5. Reliquæ populi & filiæ Regis in Maſph, Ier. 41. verſ. 10. Iechonia & Principes eius, Baruch. 1. verſ. 9. Captiuarum ciuitatum & regionum exempla: Villæ ſeu viculi Iacer, Num. 21. verſic. 32. Iericho, Ioſ. 6. verſic. 20. 2. Machab. 12. verſ. 15. Ai, Ioſ. 8. verſ. 19, Maceda, Ioſ. 10. verſ. 28. Gazer. verſic. 33. 1. Reg. 9. verſ. 16. Lachis, Ioſ. 10. verſ. 33. Dabir, verſ. 38. 39. Goſen. verſic. 41. Canat, Sephor, Ioſ. 15. verſ. 17. Leſem, 19. verſ. 47. Ieruſalem, Iudic. 1. verſ. 8. Baruch. 1. verſ. 24. Ieremias, 38. verſicul. 28. Gaza. Iudic. 1. verſ. 18. Roma, 9. verſ. 45. Sion, 2. Samuel. 5. verſ. 7. Syria, 8. verſicul. 13. Rabbah, 12. verſ. 29. Geth, 2. Reg. 12. verſic. 17. Aion, &c. 15. verſ. 29. Samaria, 28. verſ. 10. 11. Ciuitates Iuda, 18. verſ. 13. Geſſur & Aram. 2. Paralip. 2. verſ. 23. Bethel. 13. verſ. 19. Ciuitates Ephraim, 17. verſ. 2. Béthſames, Aialon. &c. 28. v. 18. Azotum, Eſa. 20. verſic. 1. Corinth. Ierem. 48. verſ. 1. Meſpa, 41. Machab. 5. verſic. 35.

In carcerem coniectorum exempla: Ioſeph, Geneſ. 39. verſ. 20. Pſal. 105. verſ. 18. Pincerna & Piſtor Pharaonis, Geneſ. 40. verſ. 1. Filius Salumith Iſraëlitidis blaſphemus, Leuit. 24. verſ. 12. Colligens ligna in Sabbatho, Num. 15. verſic. 34. Samſon, Iudic. 16. verſ. 21. Michæas. 1. Reg 22. verſ. 27. 2. Paralip. 18. verſicul. 26. Oſeas, 2. Reg. 17. verſ. 4. Ioachin. 25. verſ. 27. 28. 29. Ieremias, Ierem. 32. verſ. 2. & 37. verſ. 15. Sedechias, 39 verſ. 7. & 52. verſ. 21. Ioas. Ezech. 19. verſ. 9. Ioannes Baptiſta, Marh. 14. verſ. 3. Marc. 6. verſ. 17. Luc. 3. verſ. 20. Conſeruus, Matth. 18. v. 30. Barrabas, Luc. 23. verſ. 18. Apoſtoli, Act. 5. v. 18. Petrus. 12. verſ. 4. Paulus, & Silas, 16. verſ. 24. Multi Sanctorum, 26. v. 10. Paulus, 2. Corinth. 11. v. 23.

Captiui in Babyſonia iubentur orare pro pace ciuitatis, Ierem. 20. v. 7. pro vita Nabuchodonoſor Regis, & eius filij Balthaſaris, Baruch. 1. verſ. 11. Captiua mulier quomodo ducenda in vxorem, Deut. 21. verſ. 18. 12. 13. Captiuos inuiſere bonum & pium eſt, Gen. 11. verſ. 14. 1. Sam. 30. verſ. 9. Tob. 1. verſ. 15. Ierem. 38. verſ. 9. Matth. 25. verſ. 37. Act. 12. verſ. 52. Timoth. 1. verſ. 16. Hebr. 13. verſ. 3. Captiuos non deſerit Deus, Gen. 39. verſ. 21. Pſal. 105. verſ. 17. 18. 19. Sap. 10. verſ. 13. Iſai. 42. verſ. 7. Act. 5. verſ. 18. & 11. verſ. 17. & 16. verſ. 25.

¶ Historica Exempla.

Leo. III. Romanus Pontifex, Carolo Magno regnante, dum ſupplicationes agit à Gregorio inſtitutas, apud ædem Sylueſtri captus, & Paſchalis Primicerij ac Campuli presbyteri fraudibus ferè ad mortem cæſus, in cœnobium S. Eraſmi relegatus eſt. *Volat. lib. 22. Anthrop.*

Anaſtaſius. III. Benedicto III. depoſito, cum Pontificatum inuaſiſſet, ab Imperatoris legatis deiectus, & in carcerem coniectus eſt. *Sigebertus in Chronicis.*

Rogerij F. Guilielmus, Apulia & Calabria dux, Innocentium II. Pontificem bello cepit. *Theat.*

Agathocles, Lysimachi Thracia regis F. à patre contra Dromichætem Getarum regem miſſus, captus eſt. Lyſimachus filiam Dromichæti deſpondit: & ea parte Thraciæ ceſſit: quæ trans Iſtrum eſt. *Pauſanias.*

Cræſes Lydorum Rex, qui tẽpla oraculorum omnium quæ tum fuere multis magnis in locis ornauit, quique aurum & argentum in lateres fudit, a Cyro Perſarum rege captus: quod reliquum ætatis ſuperfuit, in ſeruitute vixit. *Herodotus.*

Peſcennius Niger à Ducibus Seueri Imp. per Æmilianum ſuperatus, apud Cyzicum ſauciatus, captus, & ad Seuerum deductus eſt. Caput eius ſuffixum, Romam miſſum. *Spartianus.*

Æmilianus Mauritianus Imp. ab exercitu nominatus, à Duce Galieni Theodor. captus, ad Galienum miſſus eſt. *Trebellius Pollio.*

Vide, Aduerſitas, Afflictio: Fortuna, Miſeria. Item Fortitudo & Conſtantia.

Caro.

¶ Definitio et etymologia.

Caro, σὰρξ, κὸς, ἡ, Eſt materialis pars influens per nutrimentum, effluens per conuenientem calorem: ideò quouis modo abſcindatur, citò creſcit. *Albert. Magn. de ani. l. 3. tract. 2. c. 5.*

Alias ſignificationes huius vocis quære in ſequentibus authorum locis.

¶ Loci Biblici.

Caro, Hebræorum more. I. pro toto homine, Gen. 6. 3. Pſal. 64. 2. Eccleſiaſtic. 45. 5. Eſa. 40. 6. Ioël. 2. 28. Matth. 24. 22. Luc. 3. 6. Ioan. 1. 14. & 17. 2. Act. 2. 17. Rom. 3. 20. 1. Cor. 1. 29. Gal. 2. 16. qua appellatione imbecillitas humana ſignificatur, quam ob cauſam carnis nomen, cuiuis tribuitur. Eſa. 31. 3. III. pro humana natura 1. Timoth. 3. 16. IV. pro humanitate ſeu humana Chriſti natura, Ioan. 6. 51. Act. 2. 30. Roman. 1. 3. 1. Pet. 3. 18. & 4. 1. ſicut Spiritus pro diuina, Rom. 1. 3. V. pro craſſa & impura hominis natura: hoc eſt, non pro carnea illa corporis mole, ſed pro ánimi & corporis humani natura, peccato & morti addicta. Ioan. 1. 13. & 3. 6. Rom. 7. 5. Ephes. 2. 3. quæ ſpiritui opponitur in Scriptura, præſertim autem Ioan. 3. 6. Sic autem vſurpari carnis vocabulum, vt non corporis ſolum, ſed & animi humani naturam peccato & morti addictam comprehendat, liquet, vel ex eo, quod carni huic Paulus tribuit φρόνημα, Rom. 8. 7. & 7. & ἔνν. Coloſſ. 2. 18. Caro igitur pro carnali ponitur, Hebraica phraſi non ſecus ac Latinis ſceleſus dicitur pro ſcelerato: & deſignat miſeriam totius hominis conditionem, Pſal. 56. 5. & 78. 39 vt ſupra dictum eſt. VI. Pro parte hominis non regenerata, Rom. 7. 18. & 8. 3. Galat. 5. verſ. 18. 29. 24. Col. 2. 11. 2. Corinth. 12. 7. 1. Ioan. 2. 16. VII. Pro vitioſitate, quæ in hominibus regnat, 2. Pet. 4. 6. VIII. Pro ingenio vel naturæ inclinatione, Epheſ. 2. 3. IX. pro corruptis hominibus, Rom. 7. 14. X. pro imbecillitate naturæ humanæ, 2. Corinth. 10. 2. 1. Pet. 1. 24. XI. Pro huius vitæ præſentis ſtatu, Philipp. 1. 24. XII. Pro corpore mortali. 4. Corint. 7. 1. Galat. 2. 20. XIII. Pro vita præſenti, & omnibus iis, quæ ad vitam præſentem ſpectant. 1. Corinth. 7. 28. XIV. pro externo aſpectu, Gal. 4. 13. XV. Pro vita naturæ ordinaria, verſic. 29. XVI. Pro vita corporali. Galat. 2. 20. Hebr. 5. 7. 1. Pet. 4. 2. XVII. Pro externis ceremoniis. 6. 12. & externis operibus ceremonialibus, quibus opponitur Spiritus 3. 3. XVIII. Pro omni eo quod eſt extra Chriſtum, Philip. 3. 3. XIX. Pro ſanguinis coniunctione, Rom. 9. 3. XX. pro membro genitali; Geneſ. 11. 13. &c. Rom. 2. 28. Eph. 2. 11. Col. 2. 13. XXI. Pro illa corporis animalis parte, quæ eſt ſimplex, mollis, rubicunda, fibras muſculorum complectens; Geneſ. 2. 15. & 9. 4. Exod. 4. 7. Leuitic. 4. 11. Num. 8. 6. Deut. 12. 15. 20. 23. 27. Iudic. 6. 19. 20. 21. Pſam. 50. 13. & 109. 21. Luc. 24. 39. XXII. Proximitatem deſignat; Eſai. 9. 20. & 58. 7. Zach. 11. 9. XXIII. Sumitur etiam pro cute, Pſalm. 102. 6. XXIV. Iudæos ſignificat, Rom. 9. 8. 1. Cor. 10. 18. XXV. Typus eſt noſtræ inſtaurationis. Ezech. 59. 6. 8. XXVI. Caro aliena, 2. Petr. 2. 10. Iud. v. 7. 8.

Caro & ſanguis, in nouo Teſtamento aliquoties totam humanam naturam συνεκδοχικῶς ſignificant, eamque interdum ita vt eſt corrupta & infirma, Matth. 1. 6. verſ. 17. 1. Cor. 15. v. 50. vel ſimpliciter qualis eſt in ſeſe, vt à ſpirituali videlicet & excellentiore natura diſtinguatur Galat. 1. verſ. 16. Epheſ. 6. verſ. 12. Præterea nomine carnis. Rom. 7. verſ. 5. Epheſ. 2. verſ. 2. membrorum, Coloſ. 3. verſ. 5. exterioris hominis, Rom. 7. v. 22. & alibi ſæpe intelligit Paulus, quicquid eſt in homine, vel intus, vel foris à capite ad calcem quatenus quidem homo non eſt gratia Dei regeneratus, id quod vel ex eo liquet, quod diſertè Apoſtolus inter corruptiſſimas partes mentem numerat, Rom. 1. verſ. 28. 1. Timoth. 6. verſic. 5. 2. Timoth. 3. 8. Tit. 1. verſic. 15. Item. Epheſ. 4. verſic. 24. vult renouationẽ ad ſpiritum vſque mentis pertingere. Vnde illud quoque liquet, quid vocabulum ſpiritus carni oppoſitum, ſeu interior ac nouus homo declarent, Cum carne & ſanguine, Galat. 1. verſ. 16. pro, cum quoquam mortalium, vt Eph. 6. verſic. 12. Huc pertinent illæ phraſes: Secundum carnem eſſe. Rom. 8. verſ. 8. de iis dicitur, qui cum non ſint Spiritu donati, ſeſe cupiditatibus carnis immergunt: Viuere autem in carne, Philip. 1. verſic. 22. vel ambulare in carne 2. Corinth. 10. verſic. 3. nihil aliud declarat, quam in hoc caduco corpore vitam degere tantiſper, dum cœleſti & æterna vita potiamur, vt Galat. 2. v. 20. 1. Pet. 4. verſ. 1. Carni ſerere, Galat 6. verſicul. 8. pro fluxis iſtis & caducis bonis accumulandis opes impendere.

In carne eſſe; Rom. 7. 5. & 8. 8. ſignificat prioris coniugij conditionem, quæ, verſ. 6. vetuſtas literæ. Carnem igitur appellat hominem ψυχικὸν id eſt, qualis ex Adamo procreatur natura peccato omni ex parte penitus obnoxia, cui opponitur eſſe in ſpiritu. 8. 9. Secundũ carnẽ naſci, Gal. 4. v. 23. 29. eſt conſueto hominum more naſci damnatus carne, 2. Pet. 4. verſic. 6. dicitur is, in cuius carne damnatum eſt, hoc eſt, abditum & extinctum eſt peccatum, quæ prior pars eſt Sanctificationis, vt diſertè loquitur Paulus, Rom. 8. verſic. 3. adeo vt locus ille Petri non poſſit planius explicari, quam ex 1. Corinth. 3. verſ. 5. vbi dicit Paulus; Ad interitum

ritum carnis. Carnem suam crucifigere quomodo quisque debeat, Eccl. 19. 1 Roman. 6. 12. & 8. vers. 12. 13. 14. Galat. 5. 16, Ephes. 4. 22. & 5. 3. Tit. 2. 12. 1. Petr. 2. 1. & 4. versic. 2. 6. Heb. 2. 1. Caro & sanguis, pro naturali homine, Matth. 16. 17. Gal. 1. 16. Ephes. 6, 12. pro corpore hoc animali ita vt est nunc. 1. Corinth. 15. 50.

Caro vna: vir & vxor, Gen. 2. 24. Matth. 19. 5. Mar. 10. 8. 1. Corinth. 6. 16. Ephes. 5. 31. Hebraismus, hoc est, vnum corpus. Caro cum sanguine non edenda, Gen. 9. 4. Leuit. 19. 26. Caro à bestiis laniata non comedenda Iudæis Exod. 22. 31, Carnis cura quatenus habenda, Rom 13. 14. Carnis gloriatio vana, 1. Cor. 1. vers. 29. Carnis infirmitas magna, Matth. 26. versic. 41. Roman. 8. vers. 7. Carnis & spiritus lucta. Rom. 7. vers. 21. Carnis opera. Gal. 5. v. 19. &c. Prudētia carnis dānatur, Ro. 8. 6. & 12. 16.

Carnale dicitur id, quod infirma & caduca præcipit. *Hebr.* 7. 16.

Quod potens & validum est, mundi ferocientis respectu. 2. *Cor.* 10. 4.

Quod spirituali opponitur, & vitam hanc tantum spectat. *Rom.* 15. 27. 1. *Cor.* 9. 11.

Carnalis homo; *Rom.* 7. 14. 1. *Cor.* 3. 1.

Carnalis, carneus, mollis, lapideo oppositus; 2. *Cor.* 3. 3.

Carnatus tunica, *Iud. vers.* 23.

Carnales, 1. Seculares & temporarij; *Ephes.* 6. 5. *Col.* 3. 21.

Carnales, non regeniti ad meliorem & æternam vitam, homines Deo non placentes; *Rom.* 8. 5. 8.

Carnales, qui sunt quidem à Deo vocati, sed adhuc nouitij, & quasi teneri infantes. 1. *Cor.* 3. 1. Obnoxij infirmitatibus iudicij humani; quod quidem aliquatenus in eos etiam cadit, qui alioqui sunt spirituales, cùm omnes ex parte cognoscamus; 31. *Cor.* 13. 12.

Carnalia bona, pro temporalibus; 1. *Cor.* 9. 11. Carneus, imbecillis 2. *Cor.* 32. 8. Flexilis item & docilis; *Ezech.* 11. 19. & 36. 26.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fratres, debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus. *Rom.* 8. 12.

Carnis curam ne feceritis in desideriis. 13. 14.

Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. *Cor.* 15. 50.

Charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore spiritus. 2. *Corint.* 7. 1.

In carne ambulantes, secundùm carnem militamus. 2. *Cor.* 10. 3.

Qui in carne sunt, Deo placere non possunt vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. *Rom.* 8. 5.

Cùm sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? 1. *Cor.* 3. 3.

Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. *Gal.* 5. 17.

Charissimi obsecro vos tanquam aduenas, abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam. 1. *Pet.* 2. 11.

Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. *Genes.* 6. 3.

Nihil damnationis est iis, qui in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant. Qui enim secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt. *Rom.* 8. 1.

Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: sin autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis *Ibid. v.* 13.

Dico in Christo: spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. *Gal.* 5. 16.

Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, venefieia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. *Ibid.* 19.

Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet: quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem. *cap.* 6. 8.

¶ Patrvm Sententiæ.

Carnis afflictio est, per quam lasciuæ mentis feminaria castigatione discreta comprimuntur. *Aug. de fin.*

Spiritus deficit, vbi caro requiescit. Etenim caro mollibus, sic anima duris nutritur. Illam blanda refouent, hanc aspera exercent. *sup. Ioan.*

Vis vt seruiat caro tua animæ tuæ; Deo seruiat anima tua: debes regi vt possis regere. *In Ioan.*

Caro mala non est, si malo careat. *de Cont. c.* 8.

Corporis debilitas nimia, etiam vires animæ frangit: mentis quoque ingeniū marcescere facit: quicquid cum modo, & temperatè fit, salutare est: optimus in omni re modus, laudabilis vbique mensura. *Hier. in epist.*

Dum carnalis vita corrigitur, & vsque ad abstinentiæ atque orationis studium à proficientibus peruenitur, quasi iam in altari caro incenditur, vt inde omnipotentis Dei sacrificium redoleat: vnde prius culpa displicebat. *Gregor. in Moral.*

Nos gestamus laqueum nostrum nobiscum, circumferimus inimicū carnem nostram loquor, de peccato natam, in peccato nutritam, corruptam nimis ipsa origine: sed multo amplius praua consuetudine vitiatam. Hinc est, quòd tam acriter aduersus spiritum concupiscit, quod assiduè murmurat, & impatiens est disciplinæ: quod illicitè suggerit, quo nec rationi obtemperat, nec vllo timore inhibetur. *Ibid.*

Quia iniquus carnem suam Deo præposuit, iudicante Deo alitur, vt ex ea amplius in igne crucietur. Hic itaque eam relinquere non vult, & quum ab ea abstrahitur, illic eam relinquere appetit, & tamen in ea propter supplicia reseruatur. *Ibid.*

Sic conditi mirabiliter sumus, vt ratio animam, & anima possideat corpus. Ius verò animæ, corporis possessione repellitur, si non prius anima à ratione possidetur. *Ibid.*

Hi frequenter maiores tribulationes ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. *ibid.*

Magna cura pensare debemus, vtrum noster spiritus impetu carnis ducatur, transitoria æternis præponere, ista mundana ad voluptatem, non ad necessitatem quærere. *Ibid.*

In hoc mundo cum nostris tentationibus nascimur, & caro nobis aliquando adiutrix est in bono opere, aliquando autem seductrix in malo. Si igitur ei plus quàm debemus tribuimus, hostem nutrimus: & si necessitati eius quæ debemus, non reddimus, eiusdem necamus. Satianda est itaque caro; sed ad hoc vsque, vt in bono nobis sufficiat. Nam quisquis ei tantum tribuit, vt superbiat, satiari penitus ignorat. Ars itaque magna est, satiari, ne vnusquisque per satietatem carnis, ad iniquitatem prorumpat turpitudinis. *Hom. 3. secunda parte Ezech.*

Iram, merum, cupiditatem, & gaudium, velut quendam animi currum auriga regit, & in captiuitatem redigit omnem carnalem affectū; & carnis sensum nutu rationis in obsequium virtutis. *Bern. sup. Can.*

Cur carnem tuam pretiosis rebus impinguas & adornas, quam postpaucos dies vermes deuoraturi sunt in sepulchro: & animam tuam bonis operibus non adornas, quæ Deo & Angelis eius præsentanda est in iudicio? Cur ergo animam tuam vilipendis, & ei carnem præponis? dominam ancillari, ancillam dominari, magna abusio est. *in ser. & Hug. de claust. anim.*

Primum impedimentum nostrum, & occupatio grauis ipsa est necessitas miseri huius corporis, quod dum modo somnum, modo cibum, modo vestem, cæteráque similia quærit; haud dubium, quin frequenter impediat nos ab exercitio spirituali. *Bern. in serm.*

Nihil aliud est caro cum qua tanta est societas, nisi spuna caro facta, fragili decore vestita: sed erit quandoque cadauer miserum & putridum, & cibus vermium. Si diligenter consideres quid per os & nares & ceteros corporis meatus egreditur, vilius sterquilinium nunquam vidisti. Si singulas eius miserias enumerare velis, quam sit onerata peccatis, irretita vitiis, pruriens concupiscentiis, occupata passionibus, polluta illusionibus; prona semper in malum, & in omne vitium procliuis, plenam confusione & ignominia inuenies. *Hug. de claustro anim. lib. 1. cap. 31.*

Attende homo, quid fuisti ante ortum, & quid es ab ortu vsque ad occasum, atque quid eris post hanc vitam. Profecto fuit, quando non eras: postea de vili materia factus, & in vilissimo panno inuolutus, menstruali sanguine in vtero materno fuisti nutritus. Tunica tua fuit pellis secundina. Sic indutus & ornatus venisti, nec memor es quam vilis sit origo tua. Forma, fauor iuuenilis, opesque surripuere tibi, nosce, quid sit homo. Nihil enim aliud est homo, quam sperma fœtidum, saccus stercorum, cibus vermium: *Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror: Sic in non hominem vertitur omnis homo. Cum fex, cum limus, cum res vilissima simus: Vnde superbimus? ad terram terra redimus. Ibid.*

Quodammodo exire carne est in corpore commorantem, & vltra naturam est in fragili carne aculeos non sentire. *Cassian. de institut. monach. lib.* 6.

Paulus Apostolus heris ac seruis leges statuit, præfectis & subditis, viris & mulieribus, parentibus & liberis, matrimonio & cælibatui, delitiis & continentiæ, sapientiæ & insciticæ, circumcisioni & præputio, Christo & mundo, carni & spiritui. Nazianzen. *Apologetic. seu orat.* 1.

Loco horum verborum, his qui Christi sunt, & his qui mundi, hoc est qui Christum, & qui mundum sequuntur; Dixit, carni & spiritui. Quibus omnibus communia præcepta communésque admonitiones in plerisque Apostoli verbis reperies, nunc quidem dicentis, Qui Christi sunt carnem crucifixerunt cum concupiscentiis & desideriis: nunc autem qui viuunt secundùm carnem, Deo placere non possunt. Ac rursum; Dico autem vobis, in spiritu ambulate, & desideria carnis ne perfeceritis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. *Elias Nazianzeni interpres in eundem locum orat.*

Caro non in arbitrio suo est, sed in malo: vendita sub peccato, & non potest bonum velle. *Chrysost. homil. 12. ex 5. c. Matth.*

Caro (i. natura corrupta, necdum regenita) inimicum suum diligere non potest; quemadmodum nec possibile est vt iniuriam non sentiat sibi illatam. Anima autem (i. pars regenita) inimicum diligere potest: quia dilectio vel odium carnis est in sensu, animæ autem in intellectu. Propterea anima quidem secundùm rationem vertitur: caro autem inuertibilis in passione tenetur: quoniam anima libera est: & sub Dei principatu, caro autem captiua est: & sub principatu diaboli, sicut & mundus qui in maligno positus est, quòniam & caro ipsa de mundo est. *Idem Homil. 13. ex eod. 5. cap. Matthæi.*

Caro quum subdita fuerit animæ, tunc iam non quasi mortua iacet in sepulchro suo conditio humana, sed resuscitatur per gratiam Christi. *Ambros. epist. 16. lib. 5.*

Non caro in vitio est, siue natura, sed ea quæ carnem corruptibilem esse fecerunt. *Idem, tract. sup. Psal.* 43.

Omnes intra retia eramus: imo adhuc intra retia sumus: quia nemo sine peccato, nisi solus Iesvs; quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater. *Idem in Esa.* 118. *l.* 6. *v.* 3.

Carnis vocabulum bifariam in scriptura vsurpatur. Quandoque enim de natura intelligitur: quandoque autem de affectu ac labe, Prioris significationis exemplum hoc est, spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere: *Luc.* 24. Posterioris, caro & sanguis regnum Dei hæreditare & possidere non possunt. Quocirca is, qui labem & corruptelam atque affectum coërcere studet, carnis igniculos & incitamenta debilitat, ideóque etiamnum corporis vinculis cōstrictus placet, atque cum corpore, tanquam à corporea mole secretus, regni ipsius hæreditatem consequitur. *Isidorus Peluſiota. lib.* 1. *epiſt.* 477.

Quemad-

Quemadmodum grammatici pueros quos sordidos acceperunt in disciplinam, mundatos remittunt, non quidem linguas eorum iterum iuuenescere facientes (quod fieri non potest per naturam) sed artem ipsis inferentes, neque animas eorum immutantes. sed ignauiam exterminantes: ita etiam diuina sapientia improbitatem ignorantiamque expellens, & velut exilio damnans, intelligentiam & scientiam in animos inducit. *Idem lib. 4. epist.* 160.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Fateor nos gerere corporis nostri tutelam. Non indulgendum illi, seruiendum nego. Multis seruiet, qui corpori seruit: qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert, honestum ei vile est, cui corpus suum nimis charum est huius nimius amor nos timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, & contumeliis obiicit. Agatur eius diligentissima cura, ita tamen vt quum exigit ratio, quum dignitas, quum fides, mittendum in ignem sit. Sic nos gerere debemus, vt non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore, corpori tantum indulgeamus, quantum bonæ valetudini satis est. *Sen.* 15. *epist.*

Maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. Circumscribere corpus tuum, & animo locum laxa, multa sequuntur incommoda deditos huic curæ, bibere & sudare, vita cardiaci est. *Ibid.*

Maior sum & ad maiora genitus quam vt mancipium sim corporis mei. Contemptus corporis sui, certa libertas est. *epist.* 66.

Sapiens itaque multum cum meliore ac diuina sui parte versatur, cum hac querula ac fragili, quantum necesse est. *Idem.* 75.

Multa nos incommoda exagitant quàm malè conueniat nobis hoc corpus, nunc de capite, nunc de ventre, nunc de pectore aut de faucibus conquerimur. Aliquando nerui nos, aliquando pedes vexant, nunc detractio, nunc distillatio, aliquando supersit sanguinis, aliquando deest; hinc atque illinc tentamur, hoc euenire solet in alieno habitantibus; hoc enim corpus non domus, sed hospitium, & quidem breue hospitium, quod relinquendum, vbi te grauem esse hospiti videas *In Epist.*

Corpus hoc animi pœna ac pondus est, premendo illo vrgetur, in vinculis est. *Epist.* 66.

Vis aduersus hoc corpus liber esse? præpone tibi quãdoque hoc contubernio carendum, & fortior eris ad necessitatem exeundi. *Epist.* 71.

Iam qui bona corporis præ se ferunt, quàm exigua, quàm fragili possessione vtuntur. Formæ verò nitor, vt rapidus est, & velox, & vernalium florum mutabilitate fugacior, quod (vt ait Aristoteles) Si lynceis oculis homines vterentur, vt eorum, visus obstantia penetraret: nonne introspectis visceribus illud Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? ideò te pulchrum videri non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. *Boët.* 3. *de consolation.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, quomodo inter cœlum & terram aër melius constitutus, separat creaturam vtramque, vt ostendat qua inter cœlestia & terrena nulla potest esse commixtio: Ita nec inter spiritualia & carnalia, nulla esse coniunctio potest: *In cap.* 4. *Homil.* 7.

Sicut qui graues oculos habet, si ponas eum in aliquo obscuro tenebrosóque loco, melius videt: si autem ponas eum in sole, nihil videt, quia oculus eius non suffert solis candorem: Sic homo mundialis, qui oculum, id est, mentem terrenis desideriis sordidam habet, & turbulentam, si ponas eum in rebus mundialibus, sapit, & astutus est: si autem trahas eum ad res spirituales, tenebrescit, ac nihil sapit, quia mens illius desideriis corrupta terrenis, iustitiæ bonum non sentit. *In cap.* 6. *Matth.*

Quemadmodum diues peregrè profectus, si in hospitio applicuerit pauperis alicuius, quamuis non potest in domo iubere quod vult, quia hospes est, tamen magnam sibi fiduciam agendi aliquid vendicat, quia potens: Sic & anima peregrina in hoc regnum carnis ingressa, quamuis non omnia spiritualiter agere potest secundum se, quia extranea est in hoc mundo, tamen aliquid spirituale vendicat & in carne, quia nimium potens est. *In Matth.* 22. *Hom.* 42.

Sicut peregrinus pauper, nihil in hospitio diuitis potest, primo quia peregrinus & hospes est, deinde quia mendicus & pauper est: Sic & caro quum in illud seculum resuscitata migrauerit, nihil omnino poterit sibi carnale defendere: primum, quia extranea in illo seculo spirituali: secundo, quia infirma est carnis natura. *In Matth.* 22. *Hom.* 41.

Cypriani. Carnis incommoda sunt nobis communia cum humano genere. Sic cum flatu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat: sic cum incursione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas vastat. Et quando imbres nubila serena longa suspendunt, omnibus siccitas vna est. Et cum nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus sine exceptione commune periculum est. Et oculorum dolor, & impetus febrium, & omnium valetudo membrorum cum cæteris bonis communis est. *Serm.* 4. *De immortal.*

Corpore sic vtitur anima, sicut faber malleo, vel incude, in qua format omnium turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcunque voluptatum simulachra. Non est caro dictatrix peccati, nec inuentrix malitiæ, nec cogitatus format nec disponit agenda: sed officina est spiritus, qui in ea, per eam quæcumque affectauerit peragit & consummat. *De operib. Christi.*

Basilij. Perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert supperias, facit vt alter vincatur: Ita qui carni sese adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. *De ieiunio.*

Theophylacti. Quæret aliquis: Quomodo id inquit Apostolus: Non in me habitat, hoc est, in mea carne, bonum? dicam equidem: Cum constat, hominem ex duobus esse compositum, anima scilicet & corpore horum sane, alterum cæteris dominatur & præsidet, alterum verò, id est, caro, vt serua obsequitur.

Non igitur inhabitat in carne quod bonum est, hoc est, non residet in corporis potestate, sed animæ: quodcumque itaque destinauerit anima faciendum, & corpus faciat necesse est, neque id secus se habet, quàm si dixerit quispiam, non in cithara esse, sed in citharœdo, vt pulcher aliquis & concinnus edatur sonus: neque id, inquiens, citharam ille insimulabit, sed organo illum & citharæ præstare monstrabit, qui hanc arte oppulset. *In cap.* 7. *ad Roman.*

Absolonis quidam vir nobilis, & eius seruus tibi in custodiam dati sunt, ea lege, vt seruum pane & aqua more serui, nobilem secundum dignitatem natalium suorum procurares splendidè. Tu verò contrarium, nobilem fame & siti, & multis iniuriis confeciſti: seruum verò delicatè nutristi, omni genere deliciarum insolentem feciſti, rebellem Domino suo: cui insurgens vulnerat inultus: occidit tandèm. Quid respondebis ei, qui vtrumque tibi commisit? Tu homo, crudelis homo fuisti, qui nobilem virum, spiritum, & animam, nullis deliciis virtutum nulla pinguedine deuotionis refecisti, seruum contumacem nutriuisti delicatè, qui carnem gula, ebrietatibus, voluptatibúsque huius vitæ inescasti. Caro insurgit in spiritum: eum vitiis seruire cogit, vulnerat, occidit. *Serm. de annunciatione B. Mariæ.*

D. Chrysostomi. si quid in modo voluetis reponere, necesse est vt cadat deorsum ad inferiora eius, & tenebrosa. Sic homini carnali, & mundiali, & vacuo, si dixeris quod est Dei, non illud tenet in superiore parte mentis suæ, aut cordis, nec portat illud in ore, sed confestim cadet de mente eius, & condet deorsum in terrena & tenebrosa, vt nec illi prosit, nec aliis. *In cap.* 5. *Matth.*

Sicut quantò acutiùs viderimus, tantò magis discimus, quàm longè à cœli regione distamus: Sic etiam quantò superiùs ad virtutis ascendimus excelsum, tantò ampliùs docemur, quàm sit inter nos & Deum grande discrimen. *Hom.* 16. *in Matth.*

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, scortatio, adulterium, immundicies, lasciuia, veneficium, simulachrorum cultus, inimicitiæ, contentio, æmulationes, iræ, concertationes, seditiones, hæreses, inuidiæ, cædes, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quòd qui talia faciunt, non erunt hæredes regni Dei. Hic iam mihi dicito tu, qui carnis accusatores, & arbitraris hæc ob simultatem & discordiam esse dicta: Si adulterium & scortatio carnis, iuxta vestram opinionem: inimicitiæ, contentio, æmulationes, concertationes, hæreses, veneficia, cuius erunt? Nam hæc tantummodo sunt corruptæ voluntatis, nimirum: vt cætera: quomodo igitur erunt carnis? vides igitur quòd hæc non loquitur de carne, sed de terrestri cogitatione, quæ humi serpit, eóque terrorem ingerit dicens: Qui talia faciunt, regni Dei non erunt hæredes. Quod si hæc essent naturæ malæ, non voluntatis praua, superfluè dixisset, Faciunt: faciunt, non patiuntur. Huius autem rei gratia etiam exulant a regno cœlorum. Neque enim ad ea quæ sunt naturæ, sed ad ea quæ sunt voluntatis pertinent: vel coronæ, vel supplicia. Quapropter etiam hæc minatur Paulus. *In cap.* 5. *ad Gal.*

Veluti vermes quidam è terra in terram, & iterum ex ipsa in ipsam conuertuntur: sic & nos penitus, nec modicum recipere volumus, nec auferre nos à causis hominum: sed veluti quadam satietate & ebrietate demersi ac percussi obstupuimus imaginantes. *Hom.* 24.

Basilij. Quemadmodum incola qui alienæ inquilinus est domus, ad domini arbitrium eam colit atque exercet: Ita & nobis carnis diligentia traditur, vt congruè eam exercentes, fructum ex ea bonum præbenti reddamus. Si enim Deo digna fuerit, fiet eius tabernaculum. *In Psal.* 14.

Cyprian. Habes tunc carnem tuam, quam superes semper. Quid tibi vis alteram velle conducere? Nemo super vnam febrem cupit adhibere peiorem: ne incipiat hemitritæo insanabili laborare, cui nullus, valeat medicus subuenire: Neque aliquis super onus proprium tollit alienum, ne oneribus duobus vsque ad inferos demergatur. *De singular. Clericorum.*

D. Bernardi. Vt Adæ indignamur meritò omnes, quod vxori suæ potius obedierit quàm Deo: Ita & nobis ipsis displiceamus, quod carni nostræ aut quibuslibet aliis creaturis magis quam Deo placere studeamus. *Ser.* 1. *De omnibus Sanct.*

Quis nostrum exteriorem hanc vestem qua tegitur, si repentè obscœnis vndique sputis illitam, & fœdissimis quibusque sordibus inquinatam consideret, non vehementer exhorreat, non velociter exuat, non indignanter abiiciat? Itaque qui non vestem, sed semetipsum intus sub veste talem reperit, eò amplius doleat, & animo consternetur oportet quo propius tolerat, quod exhorret. Quid est caro ista, nisi corruptibilis quædam tunica qua vestimur? *Lib. de dili. Deum.*

Venantij Honorij Clementiniani. Sicut Spiritus qui de cœlis cœlestia cogitat: Ita caro quæ de terra est, terrena curat. *In expositione orationis Dominicæ*

Vide Homo, Mundus.

Castitas.

¶ Definitio et etymolog.

Castitas, Græcè ἁγνεία, ας, ἡ, & ἁγνὸς, ὲ, ὁ, castus dicitur. Est autè castitas virtus specialis circa Venerea, si strictè sumatur, sicut abstinen

abstinentia circa cibos: largè sumpta, est essentialiter omnis virtus, *secundum B. Thom. secunda secundæ, quæst.* 151. *art.* 11.

Castitas, Castimonia, virginitas Hebr. *Thorah*, purificatio, mundatio, à verbo *Tahor*, mundus fuit, purus, emundatus, expurgatus à sordibus. Hinc Gr. καθαρσις, purgatio, mundatio.

Castitas virtus dicta est à castigatione concupiscentiæ tanquam pueri. *secund. B. Thom.*

Castum propriè dicimus publicum, & immaculatum quasi castratum. Nam castrare propriè est pudenda amputare. Qui verò pudendis caret, necessariò castus est. Metaphoricè, castum pro honesto ponimus, vt cantum castum, in quo nihil est lasciuiæ: & castam manum, à furtis & rapinis se continentem. *Vir. in Geor. Casta pudicitiam seruat domus.* Item castus pro pio & religioso ponitur. *Vir. Quique sacerdotes casti, dum vita manebat.*

Castus & continens sic differunt, quod castus dicitur ante experientiam rei Venereæ: continens verò post eam, *secundum B. Tho. 2. 2. q.* 160. *art.* 1.

Castitas differt à pudicitia, quia pudicitia est præcipuè circa signa Venereorum, vt sunt tactus, oscula, & huiusmodi: castitas verò circa Venereum commistionem. *secundùm B. Thom.* 143.

¶ Loci Biblici.

Castitas vera & Deo accepta.

Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. 1. *Cor.* 7. 34.

Has ergo promissiones habentes charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2. *Cor.* 7. 1.

Fructus spiritus est continentia, castitas. *Galat.* 5. 23.

Deus pacis sanctificet vos per omnia: vt integer spiritus vester, & anima, & corporis, inculpatè in aduentu Domini nostri Iesu Christi, seruetur. 1. *Thess.* 5. 23.

Teipsum castum custodi. 1. *Tim.* 5. 22.

Mulieres ætatis prouectæ sint prudentes, castæ, &c. *Tit.* 2. 5.

Mulier saluabitur per filiorum generationem, si permanserit in fide, dilectione, & sanctificatione cum castitate. 1. *Timoth.* 2. 15.

Mulieres sint in amictu modesto, cum verecundia & castitate. 1. *Tim.* 2. 9.

Castitas Spiritalis.

Despondi vos vni viro, vt virginem Castam Christo sisterem. 2. *Cor.* 11. 2.

Animas vestras castificate in obedientia charitatis. 1. *Petr.* 1. 22.

Castitatis Laus.

A mulieribus abstinuimus heri & nudius tertius, quando egrediebamur, &c. 1. *Sam.* 41. 5.

Adducentur regi virgines post eam. *Psal.* 44. 15.

Qui diligit munditiam cordis propter gratiam labiorum suorum, habebit amicum regem. *Prou.* 22. 11.

Virgo concipiet, & pariet filium. *Esai.* 7. 14.

Hæc dicit Dominus Eunuchis. Qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum; dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius quam filiis & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. *Esai.* 56. 4 5.

Quanta (est) Domini Dei bonitas, & quanta pulchritudo eius? frumentum iuuenes, & mustum cantare faciet virgines. *Zachar.* 9. 17.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Matth.* 5. 8.

Quicunque aspexerit vxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. *Matt.* 5. 28.

Sunt Eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. *Matth.* 19. 12.

In resurrectione neque nubent, neque dabuntur nuptui, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo. *Matth.* 22. 30.

Simile fiet regnum cælorum decem virginibus. *Matth.* 25. 1.

Missus est Angelus Gabriel, ad virginem desponsatam viro. *Luc.* 1. 26. 27.

Disputante Paulo de iustitia, castitate & de iudicio futuro, tremefactus Fœlix, respondit, in præsentia, abi. *Act.* 24. 25.

Iis qui gloriam, honorem, & incorruptionem quærunt, viam æternem reddet Deus. *Rom.* 2. 7.

Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit melius facit. 1. *Corinth.* 7. 38.

In castitate, in scientia, in longanimitate, 2. *Corinth.* 6. 6.

Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum. 1. *Tim.* 3. 2.

Adhortare iuuenculas & sorores, in omni castitate. 1. *Timoth.* 5. 2.

Oportet Episcopum esse sobrium, iustum, sanctum, continentem. *Tit.* 1. 8.

Iuuenes adhortare, vt casti sint. *Tit.* 2. 6.

Honorabile est inter omnes coniugium, & cubile impollutum. Scortatores autem & adulteros iudicabit Deus, *Hebr.* 13. 4.

Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. *Apoc.* 14. 4.

Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra; vt abstineatis vos ab omni scortatione. Et sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij sicut & gentes quæ ignorant Deum. 1. *Thessal.* 4. 3. *&c.*

Castitas in genere est virtus retinens munditiem animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas. *Species* castitatis sunt duæ, *prima* est Puritas vitæ cælibis, quæ est munditiem animi & corporis, sine vllo seminis abusu, sine commixtione & contaminatione corporum, sine impudicis cogitationibus, & sine vllis incendiis libidinum, retinere. Qualis est puritas in Angelicis naturis, & ætate immaturâ, & aliquibus singulari dono præditis. Cùm autem hæc mundities cœlibis vitæ inter homines, qui mirabili consilio Dei ita conditi sunt, vt fœcundi essent, aut vlla sit, aut certè rarissima: sciamus voluntatem Dei esse, vt ordinem Coniugij diuinitus sancitum amplectamur. Et si enim in cœlibe vita commixtiones corporum vitantur: tamen perpetuæ sunt libidinum flammæ. Accedunt etiam non volentibus crebræ contaminationes corporum, spurcæ cogitationes, & leuissima occasione coniiciuntur à diabolo cœlibes incauti in fœdos lapsus: qui in omni vita deinceps conscientiam vulneratam exagitant, & plurimos in æternum exitium præcipitant.

Aduersus hæc pericula, & ad hæc tanta mala vitanda, coniugium institutum est, & castitatis coniugalis leges à Deo ordinatæ sunt, quas reuerenter amplectantur & seruent, quicumque ad puritatem vitæ cælibis se non idoneos esse agnoscunt, vt seuerissimè præcipiunt mandata Diuina. Et extat grauissimum Ignatij dictum, Virginitatis iugum nemini imponito; Periculosa est enim eius possessio & difficulter custodiri potest, quando coactis imperatur. Iunioribus concede coniugium, priusquam corrumpantur consuetudine meretricum. Quod si ante coniugium adolescentes in fide & inuocatione Dei vitant commixtiones, & repugnant incendiis libidinum, & honestis laboribus, temperantia, vitandis occasionibus, errantes flammas coërcent, & petunt hos næuos sibi propter Christum remitti, tum fiunt hæc peccata venialia, & personæ Deo placent, & acceptæ sunt, non propter continentiæ dignitatem, sed propter Christum, qui sua puritate & munditie, nostras sordes & immunditiem tegit.

Secunda Castitatis Coniugalis Species, est in Coniugio seruare ordinem mirando Dei consilio institutum. Quod enim & Societas Coniugalis sit castitas, manifestè testatur Deus: Primum, quod miranda Sapientia Coniugium instituit & sanciuit, *Gen.* 2. Dixit Dominus &c. Non instituit autem Deus nec approbat peccata pugnantia cum castitate. Deinde, hæc dicta illustria sunt, *Hebr.* 34. Honorabile coniugium inter omnes & thorus castus, seu impollutus: Scortatores autem & adulteros puniet Deus. 1. *Thessl.* 43. Hæc est voluntas Dei, castitas, seu sanctificatio vestra, vt abstineatis à scortatione, & vnusquisque suum corpus vni coniugi castum & sanctum seruet. Hæc enim vis est verborum Pauli. *Tit.* 1. 2. Paulus admonet Episcopos & adolescentulas mulieres coniuges, vt sint casti & puri.

Causæ efficientes castitatis in Ecclesia, vt in Ioseph abstinente ab herili coniuge, quatuor sunt. 1. Spiritus Sanctus, accendens in mentibus cogitationem verbi, & mandati Diuini, quod præcipit castitatem, & prohibet omnes vagas libidines, & causarum finalium. Deinde mouens & adiuuans voluntatem, vt obediat verbo Dei, & regat cogitationes, appetitiones, amores, & externa membra, vt congruant cum ordine castitatis diuinitùs sancito. 2. Verbum, & mandatum Dei, 1. *Thessal.* 4. 3. Hæc est voluntas Dei castitas vestra. Item octo causæ finales, quas iam recitabimus. 3. Mens humana cogitans mandatum Dei, & intenta ad vitandas lapsuum occasiones, & voluntas obtemperans Spiritui sancto monenti, petens auxilium Dei, & suo etiam conatu reprimens libidinum incendia, & casti pudoris decus retinens. 4. Σωφροσυναι sunt honesti labores, Temperantia, Diligentia in vitandis occasionibus, &c.

Materia, circa quam, sunt nostri & aliorum animi & corpora. *Forma*, in definitione expressa est.

Fines octo sunt, 1. Vt Deo præcipienti castitatem obtemperemus. 2. Vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & in quotidiana inuocatione castum Deum casta & impollutâ mente compellamus, & attributione castitatis, insigniter à diabolis, spurcis & immundis discernamur. Hinc finis sequenti disticho venustè expressus est:

Casta Deus mens est, casta vult mente vocari,
Et castas iussit pondus habere preces.

3. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum Sanctum, & hæreditatem vitæ æternæ. Nam hæc bona amittuntur ab his, qui se scientes, & volentes polluunt. 1. *Cor.* 6. 10. Omnis scortator & immundus non habebit hæreditatem in regno Dei. *Hebr.* 12. 14. Sectamini castitatem, sine qua nemo Deum videbit.

4. Quia castitas per sese omnium cæterarum virtutum & donorum ingens ac necessarium ornamentum est, quo sublato omnia cætera ingenij, doctrinæ & virtutum decora deformantur. Ammianus Marcellinus *lib.* 25. citat Bachylidis Lyrici Poëtæ dictum, quod Iulianus crebro vsurpare solitus sit. Vt egregius pictor vultum speciosum effingit: Ira pudicitia celsiùs consurgentem vitam exornat. Congruit cum hac Sententia Tetrastichon.

Vt cùm de statua facies formosa reuulsa est,
Non decus in reliquo corpore truncus habet.
Sic reliqui mores spreti sine honore iacebunt.
Ni sint ornati laude pudicitia.

5. Vt æternas & præsentes pœnas, quibus immutabiliter libidines Deus punit, *effugiamus.* Manet enim regula æterna, & immota, *Heb.* 13. 4. *Scortatores, & adulteros punier Deus.* Exempla Diluuij, *Genes.* 6. 7. Conflagrationis Sodomorum, *Genes.* 19. Interfectorum ciuium Sichem, *Genes.* 34. Trucidatorum 23000. in deserto *Num.* 25. Tribus Benjamin deletæ, *Iud.* 20. Exilij Dauidis, 2. *Regum* 11. 15. Captiuitatis Babylonicæ, &c. nota sunt. Apud Ethnicos, & in quotidiana vita vbique exempla obuia sunt. Historia de stupratis filiabus Scedasi, in Leucticho Bœotiæ & cæsis ibidem Lacedæmoniis ab Epaminonda extat apud Pausaniã in Bœoticis & Plutarchum in vita Pelopidæ. Plerumque autem libidines parentum Deus punit infœlicitate, calamitatibus, & turpitudine natorum. Seruat enim regulam *Sapient.* 11. *Per quæ quis peccat, per eadem punitur.*

punitur. Exempla huius regulæ illustria sunt in Tragœdia Dauidis, Augusti, & sequentium aliquot Imperatorum.

6. Vt retineamus lucem veræ agnitionis Dei, nec puniamur cœcitate spirituali, errante in opinionibus, consiliis, negotiis, &c. *Matth.* 5. 8. Beati mundo corde, quia Deum videbunt. *Osee* 4. 11. Scortatio & vinum auferunt cor. *Ephes.* 4. 18. 19. Alieni sunt à Deo propter cæcitatem cordis, qui tradiderunt se lasciuiæ.

7. Ne nostram confessionem, doctrinam de Deo, & Ecclesiam, in qua viuimus, scandalis deformemus, vt Dauid, sua libidine, occasionem præbuit vicinis gentibus maledicendi veræ doctrinæ de Deo, quam Dauid profitebatur.

8. Ne publicas pœnas cumulemus, quarum proximæ causſæ, & quasi αὐθοπαιρέλκυσαι sæpissimè fuerunt libidines. Vt adulterium Paridis, toti regno Traiano exitium accersiuit.

Effectus congruunt cum finibus.

Exempla Castitatis apud Ethnicos illustria hæc sunt: Peleus abstinet à Crethoide Acasti Regis Magnetum vxore, à quâ, vt Ioseph ab herili coniuge, ad stuprum solicitabatur, historiam recitat Pindarus, *Oda.* 5. Nemæorum Bellerophontes cohibet se ab Antea, Præti vxore, apud Homerum, λ. 3. Cyrus non vult aspicere Pantheã Susianam Abradati coniugem, apud Xenophontem, *lib.* 5. παιδείας Κύρ. Pausanias abstinet à captiua Coa, apud Herodotum, *lib.* 9. Alexander Magnus, Darij Regis vxorem & sorores captas non vult aspicere, nec de earum forma quicquam audire, ne flammis illegitimi amoris accendatur, apud Plutarchum, in vita Alexandri. Scipio continet se captiua Albucij sponsa. Hæc historia quæ sæpissimè citatur, extat apud Liuium, *Dec.* 3. *lib.* 6. in fine. Iuliani Imp. castitas à Marcellino celebratur.

Pugnantia cum castitate, seu pudicitia decem sunt.

1. *Vaga libidines & scortationes* extra coniugium, quas esse peccata mortalia, hoc est, accersere iram Dei & æternas pœnas, testantur dicta diuina, sæpe repetita? Scortatores & adulteri non possidebunt regnum Dei. Quanquam autem apud Ethnicos impunè libidines vagæ concessæ sunt, tamen semper aliqui honestiores eas improbarunt, vt Plato νόμων η. ait: Non audeat vllam attingere, præter legitimam suã vxorem. Demosthenes Orator, cum Lais meretrix μυρίας δραχμὰς, hoc est, 1000. coronatos posceret, Ego, inquit, Pœnitere tanti non emo. Recitatur à Gellico, *c.* 8. *lib.* 1.

2. *Aldulteria*, quibus coniugij fœdus rumpitur. Horum pœna in plerisque honestis politiis fuit capitalis. In Romano iure coërcet adulteria Lex Iulia, quæ extat. *lib.* 48. Pandectarum. Macrinus Imp. adulterij reos semper viuos, simul iunctis corporibus, cremauit.

3. *Diuortia* Vulgaria, quæ apud Romanos, Iudæos & alias gentes vsitata fuerunt, Christus *Matth.* 19. in vno casu adulterij diuortium concedit. Et Plutarchus narrat Romulũ propter duas tantum causſas diuortia concessisse, ob adulteria, ἢ φαρμακείαν πίνων ac primum diuortium anno vrbis 230. factum esse. Græcorum & sequentium Romanorum maior lenitas fuit. Pericles priorem vxorem alteri tradit, & ducit Aspasiam, quæ vna fax fuit belli Peloponnesiaci. Cato vxorem Martiam concedit Hortensio petenti, deinde mortuo Hortensio eam reducit. Cicero dimittit Terentiam. Augusto Imper. petenti Liuia grauida à priori marito, Druso conceditur, quæ cùm tres menses apud Augustum fuisset, Drusum peperit, vnde jocus ortus: τῆς ἐυτυχέστι ἢ τρίμηνα παίδα. Postea nihil ex ea liberorum tulit Augustus.

4. Stupra, cùm vel virginis, vel viduæ honestè viuentis pudicitia violatur.

5. *Incesti concubitus*, à quibus natura abhorret, cum parentibus, liberis, vel propinquitate sanguinis coniunctis, vt Loth *Gen* 19. Ruben, *Genes.* 36. Absalon. 2. *Regum* 16. Oedipi, Cambysis, cui consilia respondent, se nullam legem inuenire, quæ concedat coniugium cum Sorore, sed se aliam Legem inuenire, Quod Regi Persarum liceat facere quicquid velit. Item Ptolemæorum, Seleuci, qui Stratonicem vxorem Antiocho filio concedit. Neronis. Caracallæ, cui recusanti incestum, dicit nouerca, si libet, licet. Execremur autem hæc horrenda turpitudinum exempla, à quibus etiam bruta quædam animantia abhorrent, vt de camelis Aristoteles scribit, eos οὐκ ἐπιβαίνειν τὴν μήτερα

6. Impudicæ & spurcæ *cogitationes*, quas prohibet Christus, *Matth.* 27. 28.

7. *Spurci*, & obscœni sermones.

8. Prohibitiones, & vituperationes Coniugij & sexus muliebris, quas Paulus 1. *Timoth.* 4. expressè à Diabolo authore proficisci affirmat.

9. *Incendia libidinum* & omnes illicitæ flammæ amorum, & effusiones seminis extra coniugium.

10. *Simulata* castitas, vt in Origene, qui sibi ipsi pudenda excidit, teste Eusebio, *lib.* 9. *Regula vita.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Castitas est virtus sub iugo rationis imperium libidinis refrenans, *Aug. de fin.*

Castitas est peredomitas vitiorum furias munda & honesta totius corporis habitudo. *Idem.*

Proposito animi permanente, per quod & corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori aufert sanctitatem violentia libidinis alienæ, quam seruat perseuerantia continentiæ sanctæ, *lib. de bono coniugali.*

In coniugali vinculo si pudicitia conseruatur, damnatio non timetur. Sed in virginali ac viduali continentia, excellentia muneris amplioris expetitur: qua expetita & electa, & voti debito obligata, iam non solùm nuptias capessere: sed etiam si non nubat, nubere velle damnabile *de continen. vidual.*

Sicut bonum erat quod Martha faciebat occupata circa ministerium sanctorum, sed melius quod Maria, audiens verbum Dei; etiam bonum Susannæ in castitate coniugali laudamus: sed bonum viduæ Annæ & magis Mariæ Virginis anteponimus: *de bono coniugali.*

Pudicitia res est animæ, virginitas corporis, denique illa integra in anima permanente, potest ista de corpore sibi violenter auferri, & quum ista integra manet corpori, potest illa in animo lasciuæ voluntate corrumpi. *cont. Iul. lib.* 4.

Non dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuncius. *de communi vita cleri.*

Audeo dicere superbis continentibus, expedit cadere, vt in eo ipso in quo se extollunt, humilientur. Quid enim prodest, cui est continentia, si dominetur superbia? *Serm.* 57. *sup. Matth.*

Inter omnia certamina Christianorum duriora sunt prælia castitatis, nam ibi continua pugna, & rarior victoria. Rara enim concordia formæ atque pudicitiæ. Rara auis in terris nigróque simillima cygno. *In serm.*

Vbi necessitas imponitur castitati, authoritas datur libidini, itaque nec casta est, quæ metu cogitur, nec honesta quæ mercede conducitur. *Idem.*

Pudicitia, virtus animæ est, & comitem habet fortitudinem *lib. de Ciuitat. Dei.*

Pudicitia vi nec in carne, nec in animo violari potest. *epist.* 22.

Quacumque virtute polleas, quibuscumque operibus niteas, si cingulo castitatis careas, omnia per terram trahes. *Hieronym. in epistol.*

Quum de ipsa continentia mens elatione tangitur, plerumque omnipotens Deus, superbiam deserens, hanc in immunditiam operis cadere permittit. Nulla enim est castitas carnis, quam non commendat humilitas mentis. *Gre. in mor.*

Qui de castimonia carnis superbiunt, in immunditiam carnis cadere permittuntur. *Ibid.*

Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur, & tunc eligunt seruire castitati, quando libido eos seruos habere contempsit. Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt: tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerunt gloriosa certamina. *Isid. l. 2. de summ. bon. c.* 31.

Prudicitia est ornamentum nobilium, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulchritudo vilium, solamen mœrentium, augmentum omnis pulchritudinis, decus religionis, minoratio criminum, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica. *Cypr. de 12. abusion.* 2.

Expertis vitiorum illecebris, difficilius quàm incognitis caremus: & minoris laboris est incognitam carnis cauere voluptatem, quàm reiicere iam cognitam. *Beda sup. Esd. lib.* 4.

Maius miraculum est de carne propria fomitem eradicare luxuriæ, quam expellere immundos spiritus de corporibus alienis. *in collationibus patr.*

Maior est virtus ac sublimior gratia internam libidinem carnis extinguere, quàm nequitias dæmonum extrinsecus irruentes iugo Domini, ac virtutis altissimæ potentiæ subiugare. *Ibid.*

Considerandum pueris est, vt casti & pudici permaneant, & frequentius ad Ecclesias sciant conuenire debere, quia frequentius sunt armandi, quibus adhuc propter ætatem, minus stabilem, pugna diaboli futura sit grauior. Obseruanda illis omnia cum timore, & ante omnes cauendum à fornicatione, quæ initium ad idololatriam habet, & necesse est vt vtrumque nouerit qui secutus est alterum. *Hieronym. ad Damas. Papam.*

Sed quoniam castus timor est Dei, & est castitas species continentiæ, de continentia & eius virtutibus nunc videtur tractandum. Est autem continentia appetitus omnium rerum malarum refrenatio: malarum addunt, dicens, definitionem istam communem esse in rebus bonis & malis. Nam qui se à bonis retinet, non bene continens, sed à malis rectè. *Idem.*

Dicam & ego nuptiatoribus meis, qui post castitatem & diuturnam continentiam sudant ad coitum, & pecudum more lasciuiunt, sic insipientes estis, at cum cœperitis spiritu, nunc carne consumemini? Tanta passi estis sine causa? Apostolus quod continentiæ quibusdam modos relaxat, & dimitti fræna currentibus, propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur dicens: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersum carnem. *Idem ad Dam. Pap. epist.* 5. *cap.* 23.

Hoc docuit dormitantibus, libidini fræna permittens & naturalem carnis ardorem, qui in adolescentia plerumque feruescit, suis hortatibus duplicans, immo extinguens coitum fœminarum, vt nihil sit, quo distemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis, de quibus scriptum est: Equi insanientes in fœminas facti sunt mihi, vnusquisque in vxorem proximi sui hinniebat. Hoc est quod per Dauid loquitur Spiritus sanctus. Nolite fieri sicut equus & mulus in quibus non est intellectus. *Hier. contra Vigil.*

Alia peccata extrinseca sunt, scilicet auaritia & alia: sola libido insita est a Deo, ob liberorum procreationem: si fines suos egressa fuerit, redundat in vitium, & quadam lege naturæ in coitum gestit erumpere. Grandis igitur virtutis est & sollicitæ diligentiæ superare quod nata sis, in carne non carnaliter viuere, tecum pugnare quotidie, & inclusum hostem Argi (vt fabulæ ferunt) centum oculis obseruari.

Quidquid seminarium voluptatis facit, venenum puta, parcus cibus & venter semper esuriens triduanis ieiuniis præfertur. *Idem ad Furium epist.* 24.

Non

Non est casta, quæ metu cogitur: nec honesta, quæ mercede conducitur. *Amb. lib. de Virgin.*

Vt munda mens in operatione seruetur, à lasciuia voluptatis deprimendi sunt oculi quasi, quidam raptores ad culpam. *Gregor. Moralium 21. super illud Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis.*

Nullus debet ad altaris ministerium accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. *Gregorius Pato subdiacono Sicil. & hab. dist. 31. Ante triennium. §. Nullus.*

Oculi nostri etsi iactantur in aliquam fœminam, in nullam figantur. Nec enim quando proceditis fœminas videre prohibemini. Sed appetere, & ab ipsis appeti vellè, criminosum est. *Greg. in Regist.*

Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita & iustitia ex opere non consummatur, nisi & voluntas affuerit. Multi enim corpore quidem castitati studeut, adulterium tamen voluntate committunt, cum Dominus dicat: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo iam mœchatus est eam: ergo voluntas sine opere peccat frequenter. Illa est gloriosa continentia, non quam transgredi non potest necessitas debilitati corporis, sed quam complectitur voluntas sancti propositi. *Ioan. Chrysost. sup. Matth. & habetur 32. quast. 5. Sicut enim.*

Castitas sine comitibus suis, Ieiunio videlicet & Temperantia, cito labascit: quod si his quasi adminiculis roborata fuerit, perfacile coronabitur, *Ioan. Chrys. sup. Psal. hom. 50.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. lib. 3. Amor.

Si qua metu dempto casta est, ea denique casta est,
Nec custodiri, ni velit, vlla potest.

Tibullus l. 2. Epist. 3.

Vos quoque abesse procul iubeo, discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Sen. Herc. Fer.

Meg. *Grauent catena corpus, & longa fame*
Mors protrahatur lenta, non vincet fidem
Vis vlla nostram: maior Alcidè tua.

Plaut. Pers.

Persa. *Tua isthac potestas est, pater, verum tamen*
Quanquam res nostra sunt, pater, paupercula,
Modica, & modesta, melius est, tamen ita viuere:
Nam vbi ad paupertatem accessit infamia,
Grauior paupertas sit, fides subtilior.

Sen. tragœdia 4.

Fera ipsa quoque Veneris euitant nefas;
Generis leges inscius seruat pudor.

Virg. 3. Æneid.

Hac casti maneant in religione nepotes.

Hor. 3. Carm. 24.

Dos est magna parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

Iuuenal. Sat. 4.

Incestus, cum quo nuper vitiata iacebat,
Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos.

Ouid. l. 6. Fast.

Nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos
Hoc duce; nec viua defodietur humo.
Sic incesta perit: quia quam violauit, in illa
Conditur: & Tellus, Vestaque numen idem est.

¶ Sententiæ. Philosophicæ.

Castitas amittitur, & rebus quatuor (dicebat quidam vir pius olim) scortatio excitatur, cibi & potionis expletione, sermonis satietate, otio & lusu, inanique garrulitate, & vestitus exornatione. *Anton. & Max. scr. de Castitate & temperant.*

Atque si considerare volumus, quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas, intelligimus, quam sit turpe, diffluere luxuria, & delicatè ac molliter viuere, quamque honestum, parce, continenter, seuere ac sobriè. *Cic. de Offic.*

Ad Dinos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. *Idem lib. 2. de legib.*

Castè iubet lex adire ad Deos, animos videlicet, in quo sunt omnia, nec tollit castimoniam corporis, sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori præstet, obseruetúrque vt casta corpora adhibeantur, multò esse in animis id seruandum magis. Nam incestum vel aspersione aquæ, vel dierum numero tollitur animi labes: nec diuturnitate vanescere, nec manibus vllis elui potest. *Ibid.*

Nullum corpus est castum, cui inest mens adultera. Cæterùm hæc virtus castitatis vocabulo frequentissimè demonstratur. Sed qui pressiùs rem spectat, repetit castitatis laude non solùm ab omni libidine custodiam corporis contineri, verum etiam temperantiam, siue abstinentiam ab omni re nefaria, cuiuscumque modi illa sit. Certè sæpe castitas signat cumulum omnium virtutum. Est enim castitas animi & corporis simul incorrupti non fucatus, sed verus quidam nitor. Est abstinentia omnium animi corporísque sordium. Qui significatus multo latiùs patet quam pudicitiæ: etsi frequentissimè confunduntur; illúdque vtrinque demonstratur quo pudor violari, & morum honestas maculari potest. Hoc monuisse contentus, dein vtramque vocem impromiscuè vsurpabo. Quocunque nomine censeatur, huius tantæ virtutis decus, tanti sanè est, vt nihil Deo placeat, quod non idem castitatis laude commendetur. Castitas est quicquid in moribus defæcatum & optimum est, quicquid illud est quod humanum corpus honestat. Est gloria vtriúsque sexus, est dignitas sanguinis & carnis, pignus veri germinis, verum specimen sanctitatis. Cunctus hic virtutum consessus, si castitas absit, suo decore viduetur. Nihil hisce augustissimis sedibus excipitur, quod non idem si ex omni parte castum, id est, ab omni mundanæ fæcis contagione purgatum. Vt enim Dei summa & perfecta castitas est, ita quicquid est in sensu cælesti eadem castitate censeatur necesse est. Qui cultui diuino in terris præsunt, ab his potissimùm exigitur, vt sint impolluti, hoc est & animis & corporibus castis; & in suas personas fidem faciant hanc virtutem cœlo delapsam. Et verò Monasterium Antiquitas vocauit σεμνεῖον, quasi dicas honestatis grauitatísque & addictum pudicitiæ locum. Eadè est ratio regalis fastigij, cuius præcipuum decus & solidamentum castitas est. Verùm vbi aulicis & regiis adulteriis omnia loca fœtent, ibi totis regnis funestissimæ tragœdiæ excitantur. Nec iis qui rerum culmina insident hæc virtus contenta, vt quisque Regiæ sublimitati proximus est, ab hoc maximè excipi se & coli æquũ censet. Quid hos dico? Nullus omninò mortaliũ est, à quo Deus non hanc virtutem scrupulosè exigat. Cuiuscumque persona non hoc niueo puróque tegmine amicitur, hunc Deus ignorat. Hoc ideo si loquor, quod maiorem partem hanc virtutem nihil ad se pertinere, sed fœminis tantùm delegatam putant. Hæc æquum censent esse perpetua domicilia pudoris & pudicitiæ, quam ipsi non sibi, non vxori, nõ Deo præstant, domi quidem nomine coniuges, verùm destinatione, & in alienis cubiculis adulteri. Quid? eò ventum est, vt fas suspicere genialem suum, & alienum torum vereri, denique appetitum naturalem intra coniugis charitatem clausum tenere, eius esse ducant cui parum vir sit. Quò fit, vt pauciſſimi dici possint verè pudici, omnibúsque corporis partibus puri. Plerique nec proposito, nec re casti callidè suas impuritates obtegunt iis rationibus, quarum nonnullas supra memorauimus nec paruiùs peccant, sed callidius & occultiùs. Hos omnes sacrosanctum pudicitiæ numen à suis sacris procul arcet. Falsò alias virtutes Deo offert, quisquis non huic egregiè litauerit. At hæc vbicũque conspicua est, consurgentia vitæ decora, celsius extollit; eà propemodum ratione, quâ egregius pictor pulchram faciem puris coloribus, & arte quæsitiore reddit effectiorem. *Car. Paschalius, in Ethicis, c. 72.*

Castitatis proprium est, alta & seria cogitare. Lipsius, *ex monit. & exempl. cap. 6.*

Castitas sedem & basim habet in pudore. *Ex centur. 3. ad Belgas, epist. 40.*

¶ Apophthegmata.

Isocrates conspiciens Sophoclem tragœdiarum scriptorem, sequi puerum quendam, forma illius captum: oportet, inquit, ô Sophocles, hominem non manus tantum apud se continere, verum & oculos. *Erasm. & Apoph. ex Cic.*

Antigonus quum filius eius adolescens institisset, vt hospitium nanciscereturapud viduam tres habentem forma decentes filias. Hospitiis designandis præfecto: Non expelles, inquit, filium meum ex loci angustia? Non prodidit adolescentis affectum, quem sciebat captare quod amaret: sed excusauit ædium angustiam: in quibus vidua cum tribus filiabus ageret. *Plut. in Apoph.*

Scipio posteaquam Carthaginem nouam, quæ erat Hispanorum armis ceperat, milites quidem virginem eleganti forma captam adduxerunt, eique tradiderunt. Hic ille, libenter acciperem, inquit, si priuatus essem, non Imperator. Iuuenem insignis puellæ forma non corrupit, quominus meminisset quid decet Imperatorem. At multi sunt hodie qui ob hoc ipsum sibi credunt tum licere, tum decora esse omnia quod sunt Imperatores. *Plut. in Rom. apoph.*

Liuia Cæsaris Augusti vxor, cum nudos homines qui sibi facti erant obuiam, qui eam ob turpitudinem damnabantur, vidisset, dixit, eos matronis quidem honestis & continentibus nihil à statuis differre. Cor enim hominis pudicum rerum impudicarum aspectu nequaquam malis cogitationibus tangitur. *Dion. in Tiberio.*

Cum quidam stolidus audiente Pythagora diceret, malle se cum mulieribus esse, quam cum Philosophis conuersari: Et sues, inquit Pythagoras, libentius in cœno, quam in aqua versantur. *Laërt. Diog. de vita & moribus Philos.*

¶ Similitvdines.

Origenis, quomodo quasdam illecebras escarum aucupes proponunt vt facilius aues capiant, per oblectamentum gulæ: Sic est quædam castitas diaboli (id est) decipula humanæ animæ, vt per istiusmodi castitatem & mansuetudinem, & iustitiam possit facilius capere, & falsis sermonibus irretire. *In Ezech.*

¶ Exempla Biblica.

Castitatis exempla: Abimelech, Genes. 26. 10. filij Iacob, Genes. 34. v. 7. 25. 26. 27. Ioseph. 39. vers. 8. 9. 12. Iuda, qui etsi castus nõ esset, detestatus tamen est fornicationem Thamar, Gen. 38. 24. Iob. 31. 1. Moses, Num. 31. v. 17. 18. Booz, Ruth. 3. v. 78. Abimelech Sacerdos 1. Sam. 21. 4. Iob, Iob. 31. 1. Sara Raguelis filia, Tob. 3, vers. 16. 17. 18. Iudit. Iudith. 3. v. 5. Susanna, Dan. 13. 23. Ioseph Mariæ Deiparæ vir, Matth. 1. 19. Deipara virgo Maria, Luc. 1. 34.

¶ Historica Exempla.

Aiunt *Melanionem* quendam odio mulierum in solitudinem demigrasse: perque auia montium, cane, quo vno comitatore vtebatur, feras insectari solitum; nec vnquam domum reuocari potuisse. Hinc prouerbium Melanione castior.

Demosthenes excitatus ad Laïdis Corinthiæ famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur, accessit, vt & ipse famoso amore potiretur: qui vbi dimidium talentum vnius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto, ἐκ μετανοίας τοσούτου μετανοήσαι. *pœnitere tanti non emo. Macrob. lib. 2. cap. 2.*

Ictis Tarentinus athleta nobilis, quum certò sciret corporis vires eneruari libidine, toto vitæ tempore duranit expers Veneris, vt Palæstricis ludis esset accommodatior. *Volaterr.*

Asbylus Croioniates athleta, perpetua castitatè præditus fuit, ob cursus studium. *Plato de Repub.*

Clitomachus athleta, surgebat & abscedebat, si quis sermones iniecisset amatorios. *Plut. l. 7. Quæst. conf. 7.*

D. Bernardo nocte quadam puella nuda iniecta est in lectum dormienti ad latus. Et quamuis impudica ipsum irritaret suis illecebris, tamen se continuit. Eodem modo cum iter faceret, & apud matronam quandam diuerteret, illa ad lectum eius venit. Sed ille ter clamitans, Latrones: ab se eam repulit, cumque postero die socij arguerent, quod toties ea nocte latrones somniasset, eorúmque somnum interturbasset, respondit: verè latro aderat. Nam hospita castitatem, irreparabilem thesaurum, mihi ablatura interuenit. *Autor. vitæ l. 1. c. 3.*

Eusebius Episcopus & Martyr, quam virginitatem ab ineunte ætate sollicitè custodierat, Deo protegente nullius insidiis amittere potuit. Mulier quædam forma illius capta, cum ad ipsum impudenter irrumpere vellet, cubiculum aditu aperto intrare non potuit: & culpæ conscia, ac terrore simul percussa, ante ianuam excitò Episcopo, crimen confitendo, veniam impetrauit. *Marullus l. 4. c. 7.*

Columbam virginem apud Senones passam, cum inter meretriculas vitiandam pertraxissent, vrsus ab iniuria tutatus est. *Marullus libro 4 cap. 8.*

Alexander cum puella excubita iam nocte, venisset cum eò dormitura, rogauit rex, cur tam sero venisset? Illa respondente, se expectasse, donec maritus cubitum isset: Alexander ministros acriter obiurgauit, quod aditum dedissent. Reducite, inquirens, hanc ne adulterij ansam mihi præbeatis. Egregium sanè castitatis exemplum, tum in iuuene, tum in rege. *Plu. in apoph.*

Cyrus abstinebat à conspectu Pantheæ: & Araspo dicenti mulierem esse insigni forma dignam regis oculis. Ob isthuc ipsum, inquit, magis est illa abstinendum. Etenim si nunc tuo obtemperans consilio illam adiero, quum vacat, fortassis illa mihi persuasura est, vt ad ipsam frequenter eam, etiam quum non vacabit, eique assideam, neglectis seriis negotiis. Scitè retorsit argumentum regiæ functionis memor. *Erasm. lib. 5. Apoph.*

Quum Philoxenus classis præfectus Alexandro scripsisset, Tarentinum quendam Theodorum esse apud se pueros habentem insigni forma venales, si vellet emere, indignè tulit apud æquales subinde clamitans: quid in me Philoxenus tam obscænum animaduertit, vt mihi tantum probri conciliaret? *Plut. in Alex.*

Antiochus tertius quum Dianæ sacerdotem vidisset supra modum eleganti forma, continuo soluit Epheso: veritus, ne vis amoris aliquid ipsum facere compellerer quod fas non esset. *Plut. in apoph.* Immane quantum absunt ab huius Ethnici principis religione Christiani milites; qui Deo dicatas virgines constuprare pro ludo ducunt.

¶ Hieroglyphica.

Palumbes castitatis hieroglyphicum est. *Palumbes* enim parcissimi coitus sunt: ideóque quod parcant lumbis, Albertus existimat appellatos. *Pier. Val. lib. 22.*

Incorruptam virginitatem & castum animi propositum, per *apem* significari id argumento: est quod ipsæ homines à coitu olidos acriter oderunt: vt Plutarchus in præceptis coniugalibus ait. *Ided lib. 26.*

Quod nonnulli aiunt *Salicem* castitatis indicium esse, tametsi de ea nihil Ægyptij: non incongruè tamen confictum est: siue sit propter vinculi significatum: quod eius materia sit plurimum apta vinculis, atque adeo coërcitionis indicium sit: & castitatis ipsa modo *Zona*, modo *campestri*, modo alio atque alio vinculo coërcenda præcipitur. Siue sumptum *ab Amerina salice*, quæ lectis accubitísque imposita, castitatem inducit. Siue ab eo, quod plerique auctores tradunt, folia huius arboris contrita & pota intemperantiam libidinis efficaciter frænare; sæpius vero sumpta, vsum in totum auferre. *Idem Pier. Val. lib. 52.*

¶ Scriptores.

De castitate *Vincentius Beluacensis. l. 3. 95. Sabellicus 5. 5. Lumen animæ Tit. 34. Bernardinus Scardoneus, Manipul. Florum: Iacobus Magnus in Sophilogio 2. 4. 24.* De castitate Lucretiæ *Declamatio Collutij Natis Florent.* Apollonij castitas, *Calius l. 14. c. 6.* De Galete formoso iuuene, sed casto, *Idem Calius l. 14. c. 15.* De pudicitia Gradij *Gell. lib. 15. c. 12.* Chiorũ castitas eximia, *Calius l. 13. c. 7.* Cur moris est, vt qui castimoniam colunt leguminibus abstineant? *Plutarchus problem. Rom. 95.* In laudem pudicitiæ & castitatis, *Ioan. Lamola oratio. Vide etiam Plinium lib. 7. cap. 35. Arist. lib. 7. Ethicorum.*

Casus.

¶ Definitio et etymolog.

Casvs quando significat calamitatem, seu infortunium, Græcè συμφορά, ἡ, & συμφορὰ, ᾶς, ἡ. dicitur, est autem casus causa per accidens, eorum quæ fiunt propter finem, & in minori parte. Et sic capitur generaliter. Casus si capitur specialiter, est causa per accidens, eorum, quæ non fiunt secundum propositum, secundùm finem in minori parte *Secundum Arist. lib. 2. Physic.*

Casus & fortuna sic differunt, quia fortuna est causa per accidens secundùm propositum extra semper & frequenter eorum, quæ propter hæc sunt. Quare infans inanimatum, & bestia nihil faciunt à fortuna. Casus autem in plus se habet, quam fortuna.

Casus ab Hebræis variè designatur. 1. *Mappéleth*, à verbo *Naphal*, cecidit, lapsus est; corruit, 2. *Keri*, accidens, contingens, Gal. *Accident, cas d'aduenture*, à verbo *Karah*, euenit accidit, 3. *Edh*, infortuniũ *aduentura*.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Terent. in Hecyra.

Sæpe fortè temerè
Euentant quæ non ausis sperare.

Ouid. de arte.

Casus vbique valet, semper tibi pendeat hamus:
Quo minimè credis gurgite piscis erit.

Sen. in Troad.

Æquior casum tulit & procellas,
Mille qui ponto parier carinas
Obrui videt.

Ouid. de Art. lib. 2.

Non minor est virtus quam quærere parta tueri;
Casus inest illic, hic erit artis opus.

¶ Sententiæ. Philosophicæ

Casus & natura in bonis dominatur. *Seru. Sulp. lib. 4. ep. fam.*

Casu fiunt, id est, per putrefactionem, quorum materia à se ipsa moueri potest: at quorum non potest moueri à seipsa, impossibile est fieri aliter quam ex ipsis. *Arist. 7 Metaph. c. 10. tex. 40.*

Casu dicitur illud, quod fit ex rebus quæ sunt propter aliquid, quando ex his fit aliud per accidens. *Idem. 1. Physic. sup. 3. cap. 2. tex. 50.*

Casus & fortuna causæ sunt secundum accidens in iis quæ possunt fieri, non similiter nec frequenter, & horum quæcunque sunt in his, quæ propter aliquid sunt: differunt verò quia casu quæ fiunt, simplicius fiunt, quàm quæ fiunt à fortuna, quia quod fortuna est, casu, & quod casu est, non est à fortuna. *Idem 2. Phys. sup. 3. cap. 2. tex. 57.*

Casus in animalibus accidit, ac inanimatis multis. *Idem 2. Phys. 3. c. 2. tex. 60.*

Casu fiunt quæ simpliciter propter aliquid fiunt, cum eius quod euenit gratia fiunt, cuius extra est causa à fortuna quæcunque causa fiunt eligibilium in habentibus electionẽ. *Idem 2. Phys. sup. 3. c. 2. tex. 61.*

Casu omnia esse absurdum est: & figmento simile, & non est in iis quæ sunt natura id quod fit, vt accidit; neque id quod vbique, & in omnibus est, sit à fortuna. *Idem 2. de cœlo, sup. 3, c. 2 tex. 45.*

Casus singulos generali sermone comprehendere facile non est. *Idem polit. 3. c. 7.*

Casus aliquando solet, & in iis quæ à formis fiunt prædicari, sed potius in naturalibus. *Alex. Aphrod. in 2. de anim. 57.*

Casus est, quod vltro, & frustra fit. *Alex. & Eust. in 2. post.*

Casus non per similitudinem, ac translationem, sed peculiariter ad inanimata pertinet, & ad animantia ea, quæ ratione carent. *Thom. 2. Phys. tex. 68.*

Casus ab eo quod fit temerè differt, sicut finis à causa efficienti. *Idem ibid. tex. 65.*

Casu fiant, quæ sine aliqua præelectione fiunt, vt concussa terra nasci aquæ fons. *Amm. in l. inter. q. 79.*

Casu & fortuna quod fit, non oportet intrinsecam, & apertam causam existentem sequi, sed externam & manifestam. *Sim. in 2. Phys. c. 1. tex. 65.*

Casus consideratur in iis, quæ fiunt à natura præter intentionem. *Ioan. Gram. in 2. post. c. 11.*

Casus esse non potest in rebus quæ sunt ab intelligentia, id est, non artificialibus, & eligibilibus, sed in solis naturalibus. *Idem, ibid.*

Casus est eorum quæ fiunt alicuius gratia: in his quæ natura, & raro eueniunt, causa per accidens. *Idem in 2. phys.*

Casu quæ fiunt non habent ordinem, nec sunt intenta à natura. *Auer. in 12. metaph. tex. col. 13.*

Casus consideratio non est propria philosophiæ naturalis. *Idem in phys. 2. text. 46.*

Casus non est in contingenti. *Idem. ibid. tex. 48.*

Casu quod notum est existere, non est notum existere per intentionem. *Idem ibid. text. 79.*

Casu quod fit, semper est oppositum ei quod natura. *Idem phys. 8. text. 46.*

Casus non inuenitur nisi in possibilibus. *Idem 2. de cœlo, text 44.*

Casus non est in cœlo, cum non sit illic materia. *Idem ibid. tex. 45.*

Casus est aliquid de mundo, sed est permixtum ordini, & necessitati. *Alb. Mag. in 1. de cœlo, tract. 1. c. 2.*

Casu quæ sunt, habent causam intrinsecam, vt eorum quæ sunt à natura: eorum autem quæ sunt à fortuna, causa extrinseca, vt eorum quæ sunt à proposito. *D. Thom. in 2. phys. l. 10. text. 66.*

Casus est natura agens præter intentionem, & non assimilantur sicis agentibus quæ à casu sunt. *Idem. 2. Metaph. l. 3. text 13.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Humanum est humanis casibus ingemiscere: multóque magis misericordiam prouocant quæ oculis vsurpantur. *Herod. in Commodo.*

Mirum fortassis non est, si infinito temporis cursu tantaque fortunæ inconstantia, iidem sæpenumero casus reuoluuntur. Nam siue infinitæ sunt ei subiectæ res, ipsa materiæ copia satis causa esse potest, cur similes aliquãdo effectus producantur siue certo numero res naturales adstrictæ sunt, necesse est sæpè ab iisdem causis eosdẽ effectus proficiscei. Sunt qui hac euentuũ similitudine oblectari, ex historiis & fama exempla eorum colligant, quæ ita fortuitò acciderunt, vt consiliũ, vel prouidentiam causam habuisse videantur. Verbi gratia, duo Atties illustres cùm fuerint, vnus Syrus, alter Arcas, vterque ab Apro est interfectus. Ex duobus Acteonibus vnus à canibus est, alter ab amatoribus discerptus. Duo Scipiones fuerunt, quorum prior Carthaginenses debellauit, posterior excidit. Ilium captũ est primùm ab Hercule; ob Laomedontis

equos; deinde ab Agamemnone lignei equi opera: tertiò à Charidemo, quum equus portæ illapsus, eam celeriter claudendi impedimento ciuibus fuit. De duarum Vrbium quæ à suaueolentissimis plantis, viola & myrrha nomen habent, Ios nimirum & Smyrna, altera natales, altera mortem Homeri suscepisse dicitur. Ex præstantissimis belli ducibus, & qui maximas res dolo & calliditate gesserunt, altero oculo caruerunt Antigonus, Annibal, & Sertorius. *Plutarch. in Sertorio.*

¶ Apophthegmata.

Scipio, quum in amicorum agris haberet exercitum, nihilominus tamen & vallum iaceret, & fossam foderet accuratè, cuidam dicenti: Quid metuimus? Respondit pessimam esse ducis vocem, haud quaquam putaram. Significans in tranquillissimis rebus interdum existere periculum, quod nullus expectasset. Itaque aduersus inopinatos casus suis copiis prospexit, ne si quid accidisset, dicere cogeretur, non putaram. *Plut.*

Audace quodam milite vulnus suum ostendente: & me, inquit Timotheus, puduit, quod quum in Samo dux vester essem, catapultæ telum prope me ceciderat. Significans, hoc vulnus non illi fuisse factum in prælio quominus pugnanti, sed procul. At bono duci adeo cauendum vt ne propè quidem iaculum possit accedere *Idem.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt pictor ille spumam equi, quam arte nequibat exprimere, impacta in os equi spongia variis imbuta coloribus, casu expressit: Sic quædam casus confecit, quæ prouidentia, curáque nostra non possunt effici. *In Moral.*

Chrysostomi, sicut nihil potest sine radice nasci: Sic nihil potest fieri sine causa. *In c. 7. Matth. hom. 19.*

Erasmi Roterodami. Vt æra Corinthia casus fecit, & pictoribus illis equi & canis spumam, quas ars assequi non potuit, casus expressit: Ita multa fortè obtingunt, quæ nullo consilio poteris efficere. *In Sim.*

CAVILLATIO.

CAuillatio est cùm factorum, tum dictorum in deteriùs fictio, (si quis rudi definitione complecti velit.) Homo autem cauillator talis est, qui ad inimicos suos adeat, quasi alloqui eos velit, non ampliùs odisse: quique illos quibus clàm struit insidias, præsentes laudet, & si victi fuerint, eorum vicem doleat. Si quis ipsi maledicat, ei ignoscit; iactáque inse conuitia negligit; cum iis etiam, qui quod iniuriam ab ipso passi sint, quiritant: blandè, benignéque loquitur. Eos qui ipsum confestim conuentum velint, iubebit redire iterum. Quicquid agit, clam id habet, & se adhuc deliberare dicit. Idem se modò aduenisse fingit: aut sub vesperam venisse, & è via languere. Pecuniam mutuò rogantibus, aut eranum ab ipso exigentibus; Nihil vendò, inquit: è contrario quũ nihil vendat, tum vendere se affirmabit. Quum quid audierit, videri volet animum non aduertisse. Quum quid viderit, negabit vidisse. Pactus aliquid, negabit se meminisse. De aliis dicit se cogitaturum, alia nescire, mirari alia: de quibusdam se quoque iam ante similiter cogitasse. Denique frequens omnino in eius ore huiusmodi est oratio: Non credo: Non puto: Obrupesco. Sese etiam alium fuisse dicet. Item, Atqui non hæc erat ipsius apud me oratio? Res mihi videtur mira, & fidem omnem superare: quære alium cui ista narres: tibíne credam, an illius damnem fidem nescio. At tu caues is vocibus istiusmodi & inuolucris simulationis recantatis dictis credas: quare deterior nulla queat reperiri. Enimuerò mores huiusmodi hominum, non simplicium, sed insidiosorum magis quàm viperas fugere debemus. *Theophrasti Characteres.*

Cauillatio gloss. κακοήθεια, εἰρωνεία. Sic accipitur verbum Cauillari apud Liuium aliósque. Plutarchus hominem cauillatorem, qualis hic describitur à Theophrasto, vafrum & mendacem appellat in comparatione Alcibiadis cum Coriolano. Sic in Dione Synesius cauillationem & veritatem opponit. Quod ita intelligendum videtur; nempe si ad facultatem quiduis simulandi & dissimulandi praua voluntas accesserit. Solitus olim gloriari Titus Imperator, se vel maximum falsarium esse potuisse: imitari enim poterat omnium manus & Chirographa, nemo tamen propterea eum falsarium dixerit. Sic Sophistam non iure dixeris eum qui omnia Sophistarum περιέργασται, omnes τετρεπάς & prestigias nosci t, sed qui nouit simul & vtitur. *Ex commentario Casaub. in Theophrasti Charact.*

Cauillatio est irrisione tolerabilior. Est enim cauillatio lepos & iocus falsus, qui facetè belléque ridenda ridet. Si mauis, est iocatio è qua oritur risus pudens & liberalis. Hæc sunt Æsopica, Sybaritica, ridicula dicta: sed quæ nisi diligenter caueris, facilè prolabuntur in scurrilitatem, quod omnia ioca deuenustat, & (si mauis) amara est atque mordax cauillatio, eo grauior quod putatur esse meditata & accersita. C. *Paschal. Ethicor. cap. 71.*

Causa.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CAvsa, Græcè αἰτία, ας, ἡ, dicitur. Variè à Theologis, Medicis, Iurisconsultis, Philologis hæc vox consideratur. Et est aliquid, à quo aliquid dependet, vel dependebat, in esse, fieri vel conseruari simpliciter, vel in esse tali vel tanto commissiuè, siue priuatiuè, mediatè vel immediatè, positiuè vel aliquid amatum, vel desideratum: propter quod amatum vel desiderium agens, aliquid producit. *Secundum Arist. lib. 2. Phys.*

Causa est id, ex quo vel per quod, vel à quo, vel propter quod aliquod fit. Vnde quatuor genera causarum scribit Aristot. Materialem ex qua aliquid fit: Formalem per quam aliquid tale fit. Efficientem, à qua aliquid fit: & finalem, cuius gratia aliquid fit.

Causa dicitur à καύω, as, ὁ, quod ardorem siue incendium significat, quoniam causa accendimur ad aliquid agendum: vel à Chao, quia confusa illa materia prima omnium rerum causa fuerit, vel à casu, quoniam origines rerum casu veniant.

Causa causarum, est ipse rerum omnium opifex.

¶ Divisio.

Causa à ratione ita differt, quod causa est ipse impulsus ad aliquid agendum. Ratio verò est ordo gerendorum ex causa venientium.

Causa est quadruplex, scilicet materialis, formalis, efficiens & finalis.

¶ Sententiæ. Poeticæ.

Ouid. lib. 1. Met.

Quippe vbi temperiem sumsere humorque calórque,
Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque sit ignis aqua pugnax, vapor humidus omnes
Res creat: & discors concordia fœtibus apta est.

Virg. in Ætna.

Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus.

Boëtius Metro. 2. l. 5.

Puro clarum lumine Phœbum
Melliflui canit oris Homerus:
Qui tamen intima viscera terra
Non valet, aut pelagi radiorum
Infirma perrumpere luce.

Virgil. 2. Georgicon.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Virg. in Ætna.

Nam qua mortali spes est, qua amentia maior
In Iouis errantem regno perquirere velle?

Ouid. l. 3. Fasto.

Emissi laqueis quid agant, qua carmina dicant,
Quaque trahant superis sedibus arte Iouem?
Scire nefas homini est, nobis concessa canentur.

Virg. in Ætna.

Sed prior hæc hominum, cura est cognoscere terram,
Et qua nunc miranda tulit natura notare:
Hæc nobis magna affinis cœlestibus astris.

Ibidem.

Tantum opus ante pedes transire & perdere, segnes
Torquemur miseri in paruis.

Ibidem.

Leues cruciant animos & corpora causas.

Propert. 4. 6.

Frangit, & attollit vires in milite causa:
Qui nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Ouid. 1. Remed.

Discite sanari, per quem didicistis amare:
Vna manus vobis vulnus, opémque feret.
Terra salutiferas herbas eadémque nocentes
Nutrit: & vrtica proxima sæpe rosa est.
Vulnus Achilleo, qua quondam fecerat hosti
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.

Idem 4. Pont. 4.

Nulla dies adeo est Australibus humida nimbis,
Non intermissis vt fluat imber aquis:
Nec sterilis locus vllus ita est, vt non sit in illo
Mista ferè duris vtilis herba rubis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Causæ omnes principia sunt. *Arist. lib. 5. Metaphys. 10. 1. text. 1.*

Causæ aliæ sunt in essendo & cognoscendo simul: aliæ in cognoscendo tantum. *Thom. de vi. in post.*

Causa tria significat: primò rem illam cuius est causa: secundò modum, quo rem illam accusat: tertiò relationem ad causatum. *Idem, ibid.*

Causa diuinior est ea quæ magis comprehensibilis est, & magis se extendit. *Simpl in 2. Metaph.*

Causæ infinitæ non possunt reduci ad principium æternum. *Auerr. de gen. anim. 2. c. 3.*

Causa est medium per quod scimus, quod verè scimus. *Albert. Mag. in 2. Metaph.*

Causa quanto superior est: tanto vniuersalior est. *Alex. de Alex. in prim. Metaph.*

Causa illa putanda est prima, vnde motus principium. *Arist. Meteor. 1. c. 3. T. 1.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Sine causa nihil eorum quæ ratione fiunt, aut eorum quæ præter rationem agi videntur, perfici potest. *Polyb. lib. 2.* Causæ æquitatem multum in bello valere compertum est. *Bonifacius lib. 2.* Vnusquisque dum audit res nouas & inauditas, causam scire cupit, & in hac sola fidem suam collocat. *D. Halicarn. l. 7.* Quemadmodum Medici nihil prodesse suam collocat. *D. Halicarn. l. 7.* Quemadmodum Medici nihil prodesse

vltima causarum. Existimo principia dici primas hominum actiones, in rebus quæ iudicatæ ac deliberatæ sunt: causas verò quæ iudicium deliberationémque præcedunt, quæque efficiunt, vt ita iudicemus, deliberemúsve, vt cogitationes, consilia, ratiocinationes, cæteráque huiusmodi. *Idem, ibid.*

Celeritas.

¶ Apophthegmata.

SOcrates qui fructus præcoces magno emerent, eos aiebat desperare, quod ad tempus maturitatis essent peruenturi. Aliqui fructum est, & pluris & deterius emere, quum paulò post liceat & minoris, & melioris. Ita nusquam nòn reuocabat hominum cupiditates rationis expertes, ad sobrium iudicium. *Erasm. lib. 3. apoph.*

Apelles pictori imperito de celeritate glorianti, & ostensa tabula dicenti, Hanc modo pinxi. Etiamsi taceres, inquit Apelles, res ipsa loquitur, quod eam ex tempore subito pinxeris. *Erasm. lib. 6. apopn.*

Agatharchus sese iactabat de pingendi celeritate, quum Zeuxis diutius immoraretur operi. At Zeuxis respondit, ea quæ cito fiunt, cito perire: contra, quæ paulatim exacta cura absoluerentur, ætatem ferre. Iuxta Valerium ita respondit: Diu pingo, quia pingo æternitati. Cito nata, cito pereunt: diu elaborata, ferunt ætatem. Beta cito nascitur, buxus paulatim. *Erasm. lib. 6. apopn.*

Augustus Cæsar dicere solebat, nihil minus in perfectum Ducem conuenire, quam festinationem ac temeritatem, crebróque illud iactabat, σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὲς γὰρ ἢ ταχὺ ἁμεινον ἢ θρασὺς κυβερνήτης. Suetonius. Vide præterea prouerbium apud Erasmum, Festina lente.

Iulius Cæsar, ea facinora quæ periculo obnoxia sunt, & magna, gerenda esse dicebat: at de his non consultandum, eo quòd ad hæc perficienda plurimum habeat momenti celeritas. *Plut. in Apoph.*

Idem, quum Pharnacē primo congressu vicisset, amicis scriplit, Veni, vidi, vici: summam rei bene gestæ celeritatem indicans. *Plut. in apopn.*

Reliqua vide in tit. Velocitas.

Cerebrum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

CErebrum partium omnium corporis frigidissimum est *lib. 2. de Partib. cap. 8.* Hebr. *Muach* Medulla in ossibus, a verbo *Moach*, Medulla plenus fuit, scatuit Medulla: quod proprium est cerebri, Græc. ἐγκέφαλος. Medulla capitis. Hic habet sensus arcem, hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. *Cic. 1. Tusc.*

Omnium maxime humorem corporis, sanguine caret cerebrum: quippe quod nihil sanguinis habeat, squaloréque obsitum sit, atque horridum. *Ibid.*

Aduersus cordis sedem & calorem, cerebrum natura molita est. *Ibid.*

Nec sensus vllius causam cerebrum obtinet, quod quidem expers omnino sensus non aliter, quam quoduis excrementum est. *lib. 2. de part. c. 10. lib. 10. de hist. c. 10.*

Frigidum est cerebrum natura sua: isque sanguis qui in ipso continetur, in minutis venis melt: tenuis ille quidem & purus, sed frigoris incommodi opportunus *lib. de sensu c. 5.*

Cerebrum humidissimum & maximum omnium animalium homines habent: cuius rei causa est, quod calorem etiam cordis purissimum obtinent. *l. 2. de Gener. animal. c. 4. & l. 2. de part. c. 14.*

Cerebrum omnibus priuatum sanguine est, nec venam intra se vllam continet, *lib. 1. de hist. c. 16.*

Cerebrum capitis priorem obtinet situm, non modo in homine, verum in cæteris animalibus, quibus ea pars data est. *Ibid.*

Cerebrum inter humani corporis partes principem locum obtinere nemini dubium esse debet, vt situs ostendit, quod illud in altissima corporis parte Deus opifex collocauit, quasi in munitissima arce, vt minus esset iniuriis obnoxium. *Reald. Columb. de re anatom. lib. 8. cap. 1.*

Cerebri vsus mirificus est, quod scilicet tum sensus, tum motus principium existit: absque vsu enim cerebri homo esset instar statuæ cuiusdam, motus sensúsque expers. Præterea sedes est animæ rationæ præditæ. A cerebro visus, auditus, gustus, odoratus, & locutio proficiscuntur. His enim actionibus quantam cerebrum vtilitatem afferat, vel Idiotæ ipsi norunt. *Idem, ibid.*

Ceremonia.

¶ Definitio et etymolog.

CEremoniæ sunt opera exteriora ad cultum Dei pertinentia. *B. Th. 1. Secunda q. 99. art. 3.*

Ceremoniæ dicuntur apud Latinos generaliter omnes ritus sacrificiorum: à Cerite oppido dictæ, vt placet *Valerio Maximo*, vel à charitate.

¶ Loci Biblici.

Ceremoniæ citra Dei timorem obseruatæ reiiciuntur. *Psal. 5. vers. 8. 9. & 15. 18. Esaiæ 1. 11. & 66. 3. Amos 5. v. 21. 28. Mich. 6. 7.* Ceremoniæ seu ritus certi in orando obseruati. *1. Reg. 8. v. 22. 54. & 17. 21. & 18. 42. 2. Paralip. 5. v. 12. 13. Matth. 2. 11. & 26. & 39. Marc. 14. 35. Luc. 22. 41. 1 Cor. 11. 4. 5. 6. 1. Tim. 2. 8.* Ceremoniæ vmbris similes. *Coloss. 2. 17. Heb 1. 1. & 8. 5. & 10. 1.* Vmbras autem intellige dici legales ceremonias, non vt res vacuas & inanes, qualis est corporum vmbra (erant enim vera & pro ratione ac modo Sacramentorum efficacia σημεῖα, id est, signa, ac etiam σφραγῖδες, hoc hoc, sigilla in recto ipsorum vsu spirituali per fidem in Christum venturum,) sed cum ipso Christo exhibito comparatas, qui dicitur earum vmbrarum corpus *Coloss 2.* quod illum, velut vmbra corpus, à quo efformatur, sacramentaliter adumbrarent. Ceremoniæ legales vocantur Mortis chirographum, *Coloss. 2. 14.* eo quod illis tanquam chirographo quodam ipsi nostra manu reatum nostrum aduersum nos obsignabamus. Ritus enim ceremoniales, quatenus erant non euangelij Sacramenta, sed legis non arguentis appendices, quid aliud erant, quam publica miseræ hominum conditionis professio, & solemnis quædam obligatio? Circumcisio quidem ita vsurpata natiuam pollutionem: Ablutiones, peccatorum sordes: Victimæ denique, capitalem reatum publicè testantur. Lex ceremonialis vocatur ab Apostolo pædagogus, *Gal. 3. 24.* non quatenus opponit ea Christo, vt Chirographum mortis, sed quatenus Christum expectatum adumbrabat. Ceremoniæ per Christum abolitæ. *Gal. 5. vers. 1. 2. Eph. 2. 15. Coloss. 2. 14. 13.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni, Quamobrem pædagogorum medicorumque more, ex patria religione, dum aliud abrogat, aliud vero concedit, nonnihil pristini ritus, quod voluptati sit, ipsis permittit: non aliter atque medici ægrotantibus facere solent, huc spectantes, vt medicina alioqui acerba, dulciore aliquo ad artis præscriptum temperata, æquioribus animis recipiatur. *lib. 5. de Theolog.*

Thrieri, vt condimentum non est necessarium, sed in gratiam cibi comparatum, nec citra hunc confert quicquam, sed obest magis: Ita neque ceremoniæ pleræque quicquam per se conducunt, sed ab ipsis legitimis vim suam & alacritatem accipiunt. *In apoph. fol. 44.*

Vt in gratiam fastidientium comparata condimenta sunt. Sic ad prouocandos segnes quædam ceremoniæ. *In apoph.*

Non sunt auolenda tantùm quæ in se continent mala semina, sed & quæ speciem mali exhibent: Ita & alibi ritus quidam seruandi: qui licet negligenter obeuntur, tamen homines sua vmbra ad pietatem ac meliora inuitant. *In apoph. 66.*

Vulgus inania tormenta vocat, quæ sonum quidem edunt, se nullam vim exigunt: tales mihi videntur qui multis ceremoniis se ostendant, sed diuitias, & honores captant, aut qui strepitu & copia verborum tonant, sed copia verbòrum laborant. *In apoph. 90.*

Charitas.

¶ Definitiones et etymolog.

CHaritas Græcè ἀγάπη ης, ἠ, ἀγαπητὸς, ἡ, ὁ, charus seu dilectus dicitur. Et est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. *Secund. August. & in 13. Sen. dist. 22.*

Charitas est actio rectitudinis oculos semper habens in Deum, *Secund. Aug. de doctr. Christ.*

Charitas est mutuus amor hominis ad Deum vel amicitia quædam hominis ad Deum: & è contra fundata super communicatione beatitudini. Cuius obiectum est Deus propter se dilectus, & proximus propter Deum *Secundum B. Thom. secunda Secundæ, q. 23. art. 1.*

Charitas dicitur à χάρις, τος, ἡ quod est gratia. Differt autem ita ab amore, quod amor genus est, charitas species. Amor ad omnia pertinet, charitas tantùm ad homines, & quidem pro dignitate & qualitate personarum. Maior enim charitas debetur parentibus, proxima liberis, & deinceps reliquis.

Carum præterea est, quod vili contrarium est. Vnde caritas pro penuria accipitur. Quidam tamen sic caritatem à penuria separant, vt caritas sit annonæ: penuria autem cæterarum rerum, vt vini, mellis, olei, pomorum & huiusmodi. Et eo modo, quo caritas venit à careo, id est, non habeo, sine aspiratione scribitur: è contra charitas, quæ à χάρις deducitur, cum aspiratione scribenda videtur.

Charitatis præcepta duo sunt, scilicet amor Dei, & amor proximi. *8. q. 1. In scripturis ante finem.*

Charitas perfectissima in hac vita haberi non potest. *de pœn. dist. 1. c. 2. Charitas gloss. in Clem. ad nostrum, de har.*

Charitas bene ordinata incipit à seipsa. *cano. qui vult. ordinat. de pœnit. dist. 3.*

Charitas finis est præcepti. *Aug. lib. 7. Confess.*

Charitas optimum amoris genus. *Chrysost. serm. de char.*

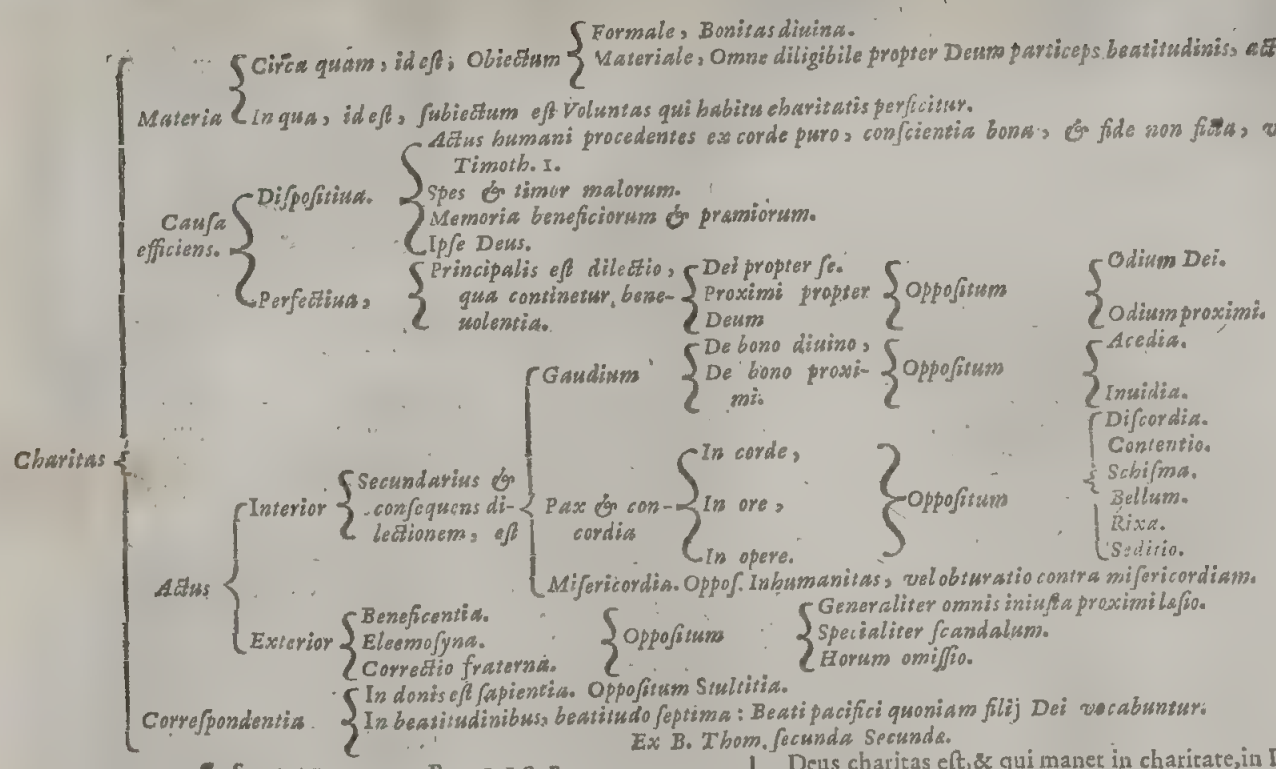
Charitas via Dei ad homines est, & via hominis ad Deum. *August. de Spirit. & litt.*

Charitas est radix, fructus sunt opera. *Idem supr. Psalm. 41.*

Charitas latum mandatum est. *Idem supr. Psalm. 118.*

Charitas Hebr. *ahab, ahaba, cheb*, dilectio, amor, à verbo, *ahab*, dilexit, amauit, quod cognationem habet cum *abah*, voluit, & cum *iaab*, ac *taab* appetiuit, item cum *hab*, attulit. Hinc Græc. ἀγαπάω amo, diligo, ἀγάπη, charitas. Hebr. item carus, charus, preciosus, *iakar*, charitas dignitas, res preciosa *iehar*, & *iikkoreth*. Dicitur, à verbo *iackar*, Charus, preciosus fuit, charus æstimatus est. Quos enim charitate multa complectimur, magnifacimus, & in magno pretio habemus. Nunc de charitate, cuius mentio frequens in scriptis Euangelistarum & Apostolorum agimus.

¶ DIVISIO.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vniuersa delicta operit charitas. *Prou.* 10. 12.

Ordinauit in me charitatem. *Cant.* 2. 4.

Fortis est vt mors, dilectio: dura sicut infernus æmulatio. 8. 6.

Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem: nec flumina obruent illam. *Ibid.*

In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. *Matth.* 22. 37. 39.

Quoniam abundabit iniquitas, réfrigescet charitas multorum. *Matth.* 24. 12.

Bene magister cum veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum, vt diligatur Deus ex toto corde. *Marc.* 12. 33.

Diligere proximum tanquam se, malus est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. *Ibid.*

Maiorem charitatem nemo habet; quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. *Ioan.* 15. 13.

Qui manet in me (per charitatem) & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. *ibid.*

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. *Rom.* 5. 5.

Charitate fraternitatis inuicem diligentes. *Rom.* 12. 10.

Necessitatibus sanctorum communicantes, per charitatem seruite inuicem. *ibid.*

Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. 1. *Cor.* 13. 4. *&c.*

Si linguis hominum loquar & Angelorum: charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans. Et si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuerò, nihil sum: & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, nihil mihi prodest. *ibid.*

Etsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. *ibid.*

Charitas nunquam excidit. *ibid.*

Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. *ibid.*

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia. 14. 1.

Omnia opera vestra in charitate fiant. 16. 14.

Fructus spiritus est charitas. *Gal.* 5. 22.

Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. 6. 2.

Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. *ibid.* 1.

Suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. 1. *Thess.* 5. 14.

In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & sublimitas, & profundum, &c. *Ephes.* 3. 17.

In charitate crescamus, in illo per omnia. 4. 15.

Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. 5. 2.

Oro, vt charitas vestra mahis ac magis abundet. *Phil.* 1. 9.

Super omnia autem charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. *Coloss.* 3. 14.

Finis autem præcepti est charitas, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. 1. *Tim.* 1. 5.

Consideremus inuicem in prouocationem chariratis, & bonorum operum. *Heb.* 10. 24.

Charitas fraternitatis maneat in vobis. 13. 1.

Ante omnia, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. 1. *Petr.* 4. 8.

Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 1. *Ioan.* 4. 8.

In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animam ponere. *ib.* 9.

Diligamus non inuicem, quia charitas ex Deo est. *ibid.*

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. *ibid.* 18.

Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius custodiamus. 5. 3.

Et hæc est charitas, vt ambulemus secundùm mandata eius. 1. *Ioan.* 5. 6.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias. *Apoc.* 3. 18.

¶ Loci Biblici.

Charitas erga proximum præcipitur. Exod. 32. 4. Leuit. 19. 18. Deut. 22. 1. Prou. 15. 17. & 24. 11. & 31. 8. Esa. 1. 17. & 58. 6. Matt. 5. 42. & 19. 19. & 22. 39. Mar. 12. 31. Luc. 11. 24. Ioan. 13. 34. & 15. vers. 12. 17. Rom. 12. v. 9. 10. & 13. 8. 1. Corinth. 13. 1 & 14. 1. & 16. 14. &. Corinth. 2. 8. & v. 6. Gal. 5. v. 6. 13. 14. 22. & 6. 2. Eph. 3. 17. & 4. v. 2. 15. 32. & 5. 2. Philip 1. 9. & 2. 2. & 3. vers. 13. 14. 2. Thes. 3. v. 11. & 4. 9. & 5. 8. 1. Tim. 1. 5. & 2. 15. & 4. 12. & 6. 11. 2. Tim. 1. 13. & 2. 22. & 3. 10. Tit. 2. 2. Heb. 10. 24. & 13. 1. Iac. 1. v. 27. 1. Pet. 1. 22. & 2. 17. & 3. 8. & 4. 8. & 5. 14. 2. Pet. 1. 7. 1. Ioan. 2. 10. & 3. vers. 11. 14. 16. 19. 23. & 4. vers. 7. 11. 21. 2 Ioan. versic. 5. Iudæ 21. Etiam inimici diligendi, Exodi 23. 4. 1. Sam. 24. vers. 5. 7. & 26. 5. & 30. 11. 2. Sam. 19. 19. 2. Reg. 6. 21. Iób. 31. 29. Prouerb. 25. 12. Matth. 5. 34. Lucæ 6. vers. 27. 35. & 23. 34. Act. 7. 60. Rom. 12. 20. Charitas vera quæ, Rom. 12. 9. 1. Tim. 1. 5. 1. Pet. 1. 22. 1. Ioan. 3. 18. & 5. vers. 1. 2. Charitas in mundo rara; Matth. 24. 12. Charitas ædificat, 1. Cor. 8. 1. donum Dei est, Ephes. 1. vers. 15. 19. & 6. 23. Phil. 1. 9 Coloss. 1. vers. 3. 4. 1. Thess. 1. vers. 2. 3. & 3 12. 2. Thess. 1. Tim. 1. 7. 1. Ioan. 4. 7. Charitas fide & spe maior, 1. Corinth. 13. 13. Charitas suspicax non est, 1. Corint. 13. 7. peccata tegit. Prouerb. 10. 12. 1. Pet. 4. 8. Charitas perfecta timorem pellit. 1. Ioan. 4. 18. Testimonium est electionis, Rom. 8. 14. 2. Pet. 1. 10. Hebr. 6. 11. Vinculum perfectionis, Coloss. 3. 14. hoc est vinculum, quo omnia hominum inter se officia continentur, & cohærent Charitas fidelium qualis, 1. Cor. 13. 4. Charitas in senibus, Tit. 2. 2. Charitas dicitur Deus, 1. 10. 4. 8. hoc est, summopere atque adeò infinitè nos in Christo amare, sed illud multo ὑμφατικώτερον est. Charitas Christi, Ephes. 3. 19. id est, quam exhibuit nobis Deus in Christo, Ioan. 3, 16. Rom. 5. 6. vel quia Christus ipse Filius Dei nos complexus est, Ioan. 15. 13. vrget nos Charitas Christi, 2. Cor. 5. 14. hoc est, amor ille, quo Christus prosecutus est vel quo nos vicissim redamamus illum. Charitas Dei passiuè, Rom. 5. 5. qua diligimur, est fundamentum nostræ electionis, Ephes. 3. 18. ad quod vbique nos reuocat Apostolus, vt Ephes. 1. 4. & alibi passim. Charitas Dei actiuè 1. Ioan. 2. vers. 5. 15. qua Deum diligimus. Charitas Spiritus, Rom. 15. 30. dicitur mutua illa coniunctio, qua Spiritus sanctus animos deuinxit: quæ Philip. 2. 1. dicitur communio Spiritus: vnde Christiana illa συμπάθεια, charitatis Christianæ effectrix, cum vno Spiritu omnia membra reguntur.

Charitatis fructus, 1. Pet. 4. 8. 1. Ioan. 2. 10. & 3. 14. & 4. 12. gradus, Rom. 12. v. 9. 10. Galat. 6. 10. Ephes. 1. 15. & 6. 18. Col. 1. 4. Philem. vers. 5. Hebr. 6. 10. 1. Petr. 1. 22. & 2. 17. 1. Ioan. 5. 1. lorica, 1. Thess. 5. 8.

¶ Patrvm Sententiæ.

In charitate pauper est diues, sine charitate omnis diues est pauper. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus tẽperat, in duris passionibus fortis est, in bonis operibus hilaris est, in temporalibus ditissima: in hospitalitate latissima, inter bonos fratres lætissima, inter falsos sapientissima: in Abel per sacrificium læta, in Noë per diluuium lesos sapientissima: in Abel per sacrificium læta, in Noë per diluuium lesos sapientissima: in Abrahæ peregrinatione fidelissima: in Moyse inter iniurias secura: in Abrahæ peregrinatione fidelissima: in Moyse inter iniurias securissima: in Dauid tribulationibus mitissima. In tribus pueris blandos ignes fortiter tolerat, casta in Susanna super virum, in Anna po st virũ

In Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum: humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum: diuina in Christo ad ignoscendum. Quid dicam de charitate? Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, nihil sum. Ipsa enim est anima literarum, prophetiæ virtus sacramentorum salus, sapientiæ stabilimentum, fidei fructus, diuitiæ pauperum, vita morientium. *Aug. de laude charitatis.*

Radix omnium bonorum est Charitas, & radix omnium malorum est cupiditas: & simul ambæ esse non possunt, quia nisi vna radicitus, euulsa fuerit, alia plantari non potest. Sine causa aliquis conatur ramos incidere, si radicem non contendit euellere. *Hom. 7. super Ioan.*

Habere omnia sacramenta, & malus esse potest: habere autem charitatem, & malus esse non potest. *De laud. char.*

Non numerositas operum, non diuturnitas temporum, sed maior charitas meliorque voluntas auget meritum. Nam quod patet & quod latet in diuinis codicibus, tenet, qui charitatem seruat in moribus. *Ibid.*

Sola charitas est, quæ vincit omnia, & sine quâ nil valent omnia, & quæ vbicunque fuerit, trahit ad se omnia. Scientia si sola sit, inflat, quia verò charitas ædificat: scientiam non permittit inflari. *De Doctrina Christiana.*

Charitas est actio rectitudinis, oculos semper habens ad Deum, glutinum animarum, societas fidelium, otio non fracta, non fugax, non audax, non præceps. *Idem.*

Si non vultis in isto eremo siti mori, bibite charitatem, fons est quem voluit Deus ponere, ne deficiamus, & abundantius eum bibamus, quam ad patriam venerimus. *Super Epistol. Ioan. cap. 7.*

Pascit esurientes charitas, pascit & superbia. Charitas, vt Deus laudetur: superbia, vt ipsa laudetur. Vestit nudos charitas; vestit & superbia. Ieiunat charitas, ieiunat & superbia. *Ibid.*

Charitas alios parturit, quum aliquis infirmatur, alios curat ædificare: alios contimescit offendere: ad alios se inclinat, cum aliis erigit: aliis blanda, aliis serua, nulli inimica, omnibus mater. *De catech. rudib.*

Semper habet vnde det, cui plenum est pectus charitatis. *In Psalm. 36.*

Vide quantum bonum est charitas: si ita martyrium fecerimus, vt nostras velimus ab omnibus reliquias venerari, & si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram vique ad mendicitatem propriam dederimus: huic operi non tam præmium, quàm pœna debetur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quam corona victoriæ. *Hier. super Epist. ad Galat.*

Non memini me legisse mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit, habet enim multos intercessores: Et impossibile est multorum preces non exaudiri. *Idem.*

Tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, quum ad ima proximorum se misericorditer attrahit, & quæ benignè descendit ad infima, valenter incurrit ad summa. *Gregor. in pastorali.*

Charitatis & pietatis miracula amare, quæ tanto securiora sunt, quanto & occultiora; de quibus apud Deum eo maior fit retributio, quo apud homines minor est gloria. *Ibid.*

Charitas, quæ diuisa venire consueuit, cor iusti diuidi per multa compellit, quod tamen tanto arctius in Deo colligit, quanto latius per sancta desideria spargit. *Ibid.*

Charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur, quæ à duobus præceptis incipit, sed se ad innumera extendit. Huius charitatis initium est dilectio Dei & proximi; quia per amorem Dei, amor proximi gignitur, & per amorem proximi, amor Dei nutritur: nam qui Deum amare negligit, profecto proximum diligere nescit. *Gregor. lib. 10. moralium.*

Fortis est vt mors dilectio: quia sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum temporalium æternæ vitæ charitas occidit; nam quem perfectè absorbuerit, ad terrena fortis desideria velut insensibilem reddit, neque sanctus quisquam mori pro Domino potuisset in corpore, si prius à terrenis desideriis mortuus non fuisset in mente. *Homil. 11.*

Vt multi arboris rami ex vna radice prodeunt: sic multæ virtutes ex vna charitate generantur: nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice charitatis. *In Homil.*

Charitatis cum sit proprium nutrire concordiam, seruare composita, coniungere dissociata, dirigere prauа, & virtutes cæteras perfectionis suæ munimine solidare, quisquis in eius radice se insetit, nec à veritate deficit, nec à fructu inanescit. *In Homil.*

Cibus indigestus corpus corrumpit, inflatum & hydropicum reddit: si digestus fuerit, nutrit: sic scientia in stomacho animæ indigesta, si non fuerit igni charitatis decocta, multos humores generat. Nunquid non mali mores mali humores sint? *Super illud, Scientia inflat.*

Mens, quam semel affecerit charitas, sui iuris esse non sinit, metuit quod nescit, dolet quod non oportet. Sollicitatur plusquam voluerit: compatitur nolens, miseretur inuita. *In Epistol.*

Obstinatio non permittit nos alterius cor ingredi: nec suspicio patitur credere nos ab aliis amari: huic duplici morbo duplex charitas medetur, illa scilicet quæ non sua quærit: & iterum illa quæ omnia credit. *In quodam serm.*

Charitas est mors criminum, virtus pugnantium, palma vitiorum, concordia mentium, societas electorum, quam fides concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium bonorum seruit. *Cassiod. super Psal.*

Charitas robur est fidei: fides fortitudo est charitatis, & tunc verum nomen est, ac verus est fructus ambarum, quarum insolubilis manet vtriusque connexio. Vbi enim non simul fuerint, simul desunt: quia inuicem sibi & iuuamen, & lumen sunt, donec desiderium credulitatis impleat remuneratio visionis, & incommutabiliter videatur, & ametur, quod tunc & sine fide non diligitur, & sine dilectione non creditur. *Leo de ieiunio.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Iacob. Bill. Anthолog. Sacra.

Charitatem certissimam notam esse, qua veri Christiani à fictis internoscuntur.

Serica cum spectas indutum pallia regem,
Quà regem agnoscas, non tamen inde liquet.
At caput eximio cinctum diademate cernens,
Regis habes, certum iam, diadema, decus.
Non mihi Christicolas ieiunia longa, labórque
Non mihi cum lacrymis vota precésque notant.
Christicolam est aliud signum quod prodat aperte;
Christicolas veros exprimit vnus amor.

De Charitate.

Legis amor sancta caput est, pia pectora certo
Indicio à pravis separat vnus amor.
Clauicula vitem stringunt, vt surgat in altum;
Vt mens alta petat, nos quoque stringit amor.
Legibus est sancti quiuis subiectus amoris:
Nullus ab his liber legibus esse potest.
Cætera soluisti cum debita, liber abire
Iam potes: exigitur semper at vnus amor.

Oratio ad Deum pro obtinenda Charitate.

Sancta Agape, gelida non cedens robore morti,
Sanctam in me quaeso confice sancta necem.
Liuorem, ingluiémque & amorem interfice mundi,
Mollia cum studio fac iugulentur opum.
O Deus, ô qui perpetuis amor ignibus ardes.
Fac caleant flammis pectora nostra tuis.
Fac mea meni, ferro qua nunc est durior omni,
Flexilis in rectum fiat ab igne tuo.

Charitatis perfectionem in hoc sitam esse, vt iudicij diem desideremus.

Dum vir abest, vxor quonam sit adultera, quonam
Sit proba, perspicuis nos iuuat indiciis.
Casta etenim plena est lachrymis absente marito,
Illius, at longas optat iniqua moras.
Sic, pia mens superi reditum sitit vsque mariti:
Ac desiderio nocte diéque gemit.
At qua iam thalami sanctissima iura resoluit,
Eius mens reditum perfidiosa timet.

Apud profanos Authores de Charitate & humilitate nil reperi.

Qui cœlum varios cœlique volubilis orbes,
Et vagacum fixis sidera nosse cupis,
Vnde etiam existant venti, nubésque niuesque,
Fluminaque, & terra prodeat vnde tremor.
Quid virtus quóque sit, qua partes illius: & qua
Ars verbis laqueos decipulasque paret.
Hac & Aristoteles docet & Plato: non tamen vt sis
Aut humile, aut ardens pectus amore Dei.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut in regali prætexta, illi flores & colores pretiosi sunt, qui hanc conficiunt chlamydem: Itidem & hic illæ sunt pretiosæ virtutes, quæ charitatem contineant. *Homil. 51. de diuersis.*

Maximi Monachi. Quemadmodum ignis recordatio, corpus non calefacit: Sic fides sine charitate non operatur in anima cognitionis illuminationem. *lib. 1. de charitate.*

Quemadmodum solis lumen sanum oculum ad seipsum trahit: Sic Dei cogitatio sanam mentem per charitatem naturaliter ad seipsam pertrahit. *lib. 1. de charitate.*

D. Augustini. Hac locutione dictum est, Scientia inflat, quid est, Scientia inflat; scientia damnata est; sed quoniam adiunxit, Charitas verò ædificat: quomodo ibi adiunxit, Spiritus viuificat? sic intellige, litera sine spiritu occidit, Spiritus viuificat, & impleri literam facit: sic scientia sine charitate inflat: charitas cum scientia ædificat. *In serm. de Pascha.*

D. Ambrosij. Charitas est fortis vt mors: quia sicut mors est finis peccatorum; ita & charitas: quoniam qui diligit Deum, peccare desinit. *lib. de Isaac & anima.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Sicut qui videre vult, necessarium ei est, vt illustretur lumine. Ita qui saluari desiderat, eum oportet habere charitatem. Nam charitas est bonorum principium, quia est à Deo, & quia mouet hominem. *Lib. de ligno vitæ, capite secundo de charitate.*

Quemadmodum oleum supernatat aliis liquoribus: Sic charitas cæteris virtutibus. *Lib. de ligno vitæ, c. 3.*

Merito igni comparatur charitas. Quia sicut ignis imperiosè ferrum quasi ignem efficit: Ita charitas ignitam reddit animam quam possidet. *lib. de ligno vitæ, c. 3.*

Quemadmodum in rebus temporalibus ille creditur locupletior, qui plura possidet. Sic in spiritualibus, qui plus charitatis habet, ille ditior comprobatur. *De charitate c. 4. in ligno vitæ.*

Charitas impenetrabilis est lorica, respuit gladium, iacula excutit, periculum insultat, mortem irridet: postremo vincit omnia. *Ibid.*

Sicut pater erga filios semper est sollicitus, vt proficiant, ac bonis abundent ac mala deuitent: Sic & beata charitas semper ad bona prouocat, quos replet, & ad Deum trahit. *Ibid. c. 6.*

Volentes domos aut palatia construere, primo student in imo supra petram, vel super stabile solum fundamenta locare, & postmodum reliquas ædificiorum partes suis locis & temporibus ordinare: quatenus firmato fundamento cætera ædificanda seruentur. Quale enim fuerit cuiusque rei fundamentum, talis erit eiusdem perseuerantia, & status. Hoc in materialibus, hoc in secularibus, humanisque negociis, contingit, minus in spiritualibus iudicandum est. Proinde quicumque in congregationibus militantium Christo cupiunt absque sui detrimento, & proximorum scandalo fratrum & domesticorum habere consortia: prius vetæ charitatis conuenit in seipsum fundamenta jactare, atque demum poterunt seruatis congrui modis & temporibus vtiliter conseruari. *De disciplina & perfectione monastica, c.* 22.

Idiota viri sanctissimi, quemadmodum naturalis fulgor ardet splendétque in facie intuentium: Sic amor verus ardet in mente per desiderium, ac splendet in facie per exemplum. *De contemplatione amoris diuini.* §. 1.

Fons veri amoris velut lachrymæ quæ ab oculis cadunt in pectus: quiá ab intellectu amor oritur, ac cadit in cor per fidem. *Ibid.* §. 2.

Amorem animæ thesaurus nullus superat: nescit enim homo precium eius quia omne aurum in comparatione amoris, arena est exigua. Sine amore dies pauper est: ac cum illo pauper dies est. *Ibid.* §. 1.

Thriueri. Vt calcem aqua accendis, extinguis oleo: Sic hominis iracundi animum nulla vi franges, sed charitate placabis. *In apop.* 112.

Oleum nunquam penitus excidit, semper enim aliquid manet: Sic possunt aliæ virtutes, castitas & humilitas penitus tolli, sed charitas quauis alia virtute magis constans est, certè nunquam tota expirat. *Ibid.* 114.

Chrysostomi. Mater amans quotiens lactentem habet puerum, non potest illi largiter præbere lactis fontem: attamen quanquam lacte careat, mammam tamen dat: Ille vero acceptam trahit, fugitque, ore vexatam papillam calefaciens, plus quam erat elicit alimenti: mater verò dolet quidem dum ipsius distenduntur vbera, nec tamen repellit puerum: mater enim est, & omnia præoptat perpeti potius, quàm vt partum suum contristet. Itaque si matres erga fœtus tanta charitate afficiuntur: multo magis oportet nos erga vestram charitatem similiter affectos esse. Nam spiritus nixus calidiores vehementioréque sunt, quam naturæ, *Serm. 2. in Esaiam.*

¶ Exempla Biblica.

Charitatis & dilectionis mutuæ exempla: Abraham, Gen. 14. 24. & 18. v. 2. 24. & 22. 2. Isaac, Rebeca, 25. 28. Iac. 26. 18. Israël 37. 3. & 44. 20. Ioseph & fratres eius, 45. 15. Moses, Exod. 32. 32. n. 14. 19. Israël. Iud. 21. v. 2. 3. Debora & Barac. 5. 9. Elc. 1. Sam. 15. Saul. 16. 21. Ionathas, 18. 1. & 19. 1. 20. 17. Israël & Iuda, 18. 16. Michol. v. 20. Dauid, 2. Sam. 1. v. 24. & 25. & 18. 33. Roboam, 2. Paral. 11. v. 21 Ioseph vir Mariæ, Mat. 1. 19. qui pro socru Petri orant, Lucæ, 4. 38. Samaritanus, Lucæ 10. v. 34. 35. Stephanus, Actor. 7. 60. Fideles Ephesij, Actor. 29. 37. Ephes. 1. 15. Paulus, Rom. 9. v. 3. 1. Corinth. 4. vers. 14. 21. & 3. v. 1. 2. 2. Corinth. 11. 29. & 12. 15. Galat. 4. 16. 1. Thes. 2. 8. Philip. 1. 24. & 1. 1. Timoth. 1. 2. Tit. 1. 3. Phile. v. 1. 19. Galatæ, Gal. 4. v. 14. 15. Ministri Evangelij, Philip. 1. 5. Colossenses, Colos. 1. v. 3. v. 4. Thessalonicenses. 1. Thes. 1. 3. & 4. 10. 2. Thes. 1. 3. Philemon. Philem. v. 5. 19. Hebr. 6. 10. Ioannes Euangelista, 1. Ioan. 3. vers. 18. & 4. vers. 7. 11. Pastores Thæatirenses, Apoc. 2. vers. 19.

¶ Hieroglyphicvm.

Quod mutuis sese oculis *columba* suauientur, ansam dedit vt charitatem, amoris quippe pij virtutem, hieroglyphicè per *columbam* nonnulli interpretentur. Et Apostolum citat Origenes, qui de charitáte locuturus, *columbam* protulerit. *Pier. lib.* 22.

Vide, Amor Dei, Amor proximi. Dilectio.

Charitas Dei erga suos.

De Charitate erga Deum & proximum superiori sectione actum est. Hæc autem, de Dei Patris, Filij, Spiritus Sancti erga suos immensa charitate aliquid subiiciendum necessariò videtur.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CHaritas, Amor, Dilectio qua Deus suos amplectitur, charósque habet in suo dilecto, nempe filio æterno, frequenter in sacris Scripturis occurrit *Ahal*, *Abohab*, *Oheb*, Amor, dilectio, à verbo *Ahab*, Amauit, dilexit. Cognationem habet cum *Ahau*, voluit, & cum *Inhab* & *Caab* appetiuit. Hinc Græci pro ב substituunt, γ, & dicunt ἀγαπάω amo, ἀγάπη, charitas, dilectio, quæ vox passim in nouo Testamento legitur, vbi etiam de φιλανθρωπίᾳ Dei mentio fit. *Tit.* 3. 4. Et viscerum misericordiæ seu charitatis Diuinæ meminit, *Isai. c.* 63. *ver.* 15. *& Zach. Luc.* 1. 78.

Charitas in Deo nullam denotat passionem vel affectionem, sicut in hominibus, qui in affectibus multum impuritatis admixtum sentiunt & demonstrant: sed tres res omnino perfectas in Deo significat. 1. Æternam beneuolentiam erga aliquem. 2. Beneficentiam actualem, id est, ipsa charitatis effecta, siue temporaria sint, siue æterna & ad meliorem illam beatissimámque vitam pertinentia. 3. εὐδοκίαν, seu complacentiam & oblectationem in aliqua re: quoniam qui amat aliquid, eo etiam oblectatur, illudque gratum & charum habet.

Priores duas charitatis significationes verbi φιλεῖν confirmat definitio, quam Aristoteles, Cicero & alij tradunt. Elt (inquiunt) alicui velle, quod putes illi esse bonum & pro virili bonum istud illi præstare: idque non tua, sed illius duntaxat causa. Hæc omnia Deo perfectissimè conueniunt.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Rom.* 5. 5.

Commendat suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est. *Rom.* 5. 8.

Charitas Dei sit cum omnibus vobis: 2. *Corinth.* 13. 13.

Deus propter multam charitatem suam qua dilexit nos, vnà viuificauit nos per Christum, *Eph.* 2. 4. 6.

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus. 1. *Ioan.* 3. 1.

Deus est charitas, In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quòd filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. 1. *Ioan.* 4. 8. 9.

In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit filium suum, vt esset propitiatio pro peccatis nostris. 1. *Ioan.* 4. 10.

Charitas Dei expleta est in nobis. 1. *Ioan.* 4. 12.

Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 1. *Ioan.* 4. 10.

Charitas Filij Dei erga suos.

Introduxit me rex in cellam vinariam: ordinauit in me charitatem, *Cantic.* 2. 4.

Mediam lectuli partem rex charitate constrauit, propter filias Ierusalem. *Cant.* 3. 10.

Aquæ multæ non poterunt extinguere eius charitatem, nec flumina obruent illam, *Cant.* 8. 7.

Recordatus sum tui & charitatis sponsaliorum tuorum, *Ierem.* 2. 2.

In charitate perpetua dilexi te. *Ierem.* 31. 3.

Traham eos vinculis charitatis. *Ose* 11. 4.

Qui nos separabit à charitate Christi? *Rom.* 8. 35.

Charitas Christi constringit nos. 2. *Cor.* 5. 14.

Cognoscere charitatem Christi omni cognitione superiorem. *Eph.* 3. 19.

Charitas Spiritus sancti.

Precor vos per charitatem Spiritus, vt adiuuetis me. *Rom.* 15. 16.

¶ Exempla Sacra.

Adamus & Eua, *Genes.* 3. erecti post lapsum.

Ex filiis eorundem quotquot vitæ æternæ per & propter filium Dei θεάνθρωπον fiunt participes. Conclusit Deus omnes sub peccato, vt omnium misereatur. *Rom.* 11. 32.

Dauid 2. *Sam.* 12. 13. *Psal.* 51. 19.

Manasses rex, 2. *Chron.* 33. 13. 19.

Mulier peccatrix, *Luc.* 7. 48.

Latro in cruce, *Luc.* 23. 43.

Saulus Ecclesiæ persecutor, postea factus ouis, pastor, doctor & Apostolus Gentium. *Act. Rom.* 1. *Galat.* 1. 2. *&c.*

Adde typos, parabolas, seu hieroglyphica dulcissima filij prodigi, ouiculæ & drachmæ perditæ, charitatem suam in his depingit Christus. Similitudines item non omittendæ videntur, quæ idem tradunt, puta pastoris, nutricis, aquilæ pullutiem suam portantis, gallinæ, Leonis, &c.

¶ Sententiæ Patrvm.

Nos si quis roget quodnam sit quod colamus atque adoremus, promptum est respondere, quòd sit charitas. Etenim, vt à Spiritu sancto pronuntiatum est, Deus noster Charitas est, eoque nomine magis, quàm quouis alio delectatur. *Nazian. orat.* 14.

Quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quid enim hac potestate altius, quid hac altitudine sublimius dici potest, in qua creatus quisque efficitur filius Creatoris? *Greg. Magn. in Ezech. hom.* 6.

Nullus supernæ adoptionis gratiam, nisi per vnigeniti cognitionem accepit. *Idem in Iob. c.* 31.

Nihil apud Deum tanto in pretio est, quàm charitas, ob quã & homo factus est, & ad mortem vsque obediens. *Isid. Peluſiota lib.* 1. *ep.* 10.

Charitas est diuina in Christo ad ignoscendum, *August. de laude charitatis.*

Magnitudo Charitatis diuinæ nusquam non sese extendit, *Chrysost. in 3. cap. epist. ad Ephes. hom.* 7. Hoc curemus dilecti, vt charitatem Dei cognoscamus: nempe quæ sit illius latitudo, longitudo, profunditas & sublimitas. Magnum hoc est. Nihil quippe nobis ita proderit: nihil ita compunget, &c. *Ibid.*

Christi charitas magna est profectò, atque inenarrabilis, latuit seipsum pro inimicis, pro his eum oderant, pro auersis à se. Id quod neque pro amicis, neque pro filiis, neque pro fratribus faceret quispiam, hoc fecit pro seruis Dominus, pro hominibus Deus, pro mortalibus immortalis, pro temporalibus sempiternus, pro inimicis denique Dei filius. Nam si illi antea conuersationis merito ac virtute placuissent, minus mirabilis charitas illa videri potuisset. Et certè ad illam nulla humana dilectio accedere potest. *Idem in epist.* 1. *ad Tim. c.* 2. *hom.* 7.

O bona mater Charitas, quæ siue foueat infirmos, siue exerceat proiectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibēs, sicut filios diligit

vniuer

vniuersos ! Quando te terruit, mitis est : quum blanditur, simplex est: piè solet seruire, sine dolore mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari. Charitas, hominum mater & Angelorum, non solùm quæ in terris, sed etiam quæ in cælo sunt pacificauit. Ipsa est quæ Deum homini placauit, & homi nem Deo reconciliauit. *Bern. in epist.*

Charitas Dei, quædam vitalis est pluuia virtutum, sub qua & beata voluptas germinat, & operatio sancta fructificat. *Cassiod. in Psalm.* 13.

Nescio si quid maius in laudem tuam dicere possum, ô charitas ! quàm vt Deum de cœlo traheres, & hominem de terra ad cælum eleuares. Magna vis tua tua, vt per te vsque ad inferos humiliaretur Deus, & vsque ad sua mos cælos eleuaretur homo.

¶ Sententiæ. Poetarvm.

I.

Charitas nostra erga Deum, non est causa charitatis Dei erga nos.

Omnibus, inquit Apostolus, qui sunt Romæ, dilectis Dei vocatis, sanctis etiam hic significauit benignitatem Dei potiùs, quàm meritum illorum. Non enim ait, diligentibus Deum, sed dilectis Dei. Prior enim dilexit nos ante omnia merita, vt & nos eum dilecti diligeremus. *Aug. in Epist. ad Rom. Idem tract.* 102. *in Euang. Ioannis, ad illa verba Christi* Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis : (*sic ait,*) Ideò amat ille, quia nos amamus, an verò quia ille amat, ideo nos amemus? Ex Epistola sua Euangelista idem ipse respondeat : Nos diligimus, inquit, quia prior ipse dilexit nos : hinc ergo factum est, vt diligeremus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est diligere Deum, quoniam ipse, vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Displicentes amati sumus, vt esset in nobis vnde placeremus : non enim amaremus filium, nisi amaremus & Patrem. Amat nos Pater, quia nos amamus filium, cum à Patre & filio acceperimus, vt & Patrem & filium amemus : diffundit enim charitatem in cordibus nostris amborum Spiritus, per quem Spiritum & Patrem amamus & filium : & quem Spiritum amamus cum Patre, & filio. Amorem itaque nostrum pium quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est ; ideo quippe amauit, ipse quod fecit, sed in nobis non faceret quod amaret, nisi amaremus id faceret nos amaret.

Non possemus illum diligere, nisi prior ille diligeret. Si pigri eramus ad amandum, non simus pigri ad redamandum : prior amauit nos. *Idem tract. 7. in Epist. Ioannis, & paulò post, ibid.* Non illum dileximus priùs nam ad hoc nos dilexit, vt diligamus.

Hoc quod ipsum amamus, signum est quod ipse nos amet, *Prouerb.* 8. Ego diligentes me diligo, Non quasi nos primò dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, vt dicitur, 1. *Ioan.* 4. *Thomas Aquinas in Explan. Epistolæ Pauli, ad Roman. lect.* 1. *cap.* 5.

II.

Charitas nostra erga Deum & proximum nunquam in hac vita est perfecta.

Virtus est charitas, quâ id quod diligendum est diligitur. Hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Plenissima verò quæ iam nõ possit augeri, quamdiu hic homo viuit, est in nemine : quamdiu autem augeri potest, profectò illud quod minus est quàm debet, ex vitio est. Ex quo vitio, non est iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Ex quo vitio, non iustificabitur in cõspectu Dei omnis viuẽs. Propter quod vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Propter quod etiam quamtũlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere : Dimitte nobis debita nostra, cùm iam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint. Quid itaque qui rectè videt, vnde, quando & vbi speranda sit illa perfectio, cui non sit quod abiici possit? *Aug. Epist. 29. qua scripta est Hieronymo. Idem l. de spir. & lit. c. vltimo, perspicuè docet charitatem nostram in hac vita esse perfectam,* vt ad illam vitam iã immortalem pertineat, Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &c.

Est charitas in actu, est & in affectu. Et de illa quidem quæ operis est, puto datam esse legem hominibus, mandatúmque formatum. Nam in affectu, quis ita habeat, vt mandatur ? Ergo illa mandatur ad meritum : ista in præmium datur. Cuius initium quidam, profectúmque, vitam quoque præsentem experiri diuina posse gratiâ non negamus : Sed planè consummationem deffendimus futuræ fœlicitati. Quomodo ergo iubenda fuit, quæ implenda nullo modo erat ? Aut si placet tibi magis, de affectuali datum fuisse mandatum, non inde contendo, dummodo acquiescas & tu mihi, quod minimè in vita ista ab aliquo hominum possit, vel potuerit adimpleri. Quis enim sibi arrogare id audeat, quod se Paulus ipse fatetur non comprehendisse ? Nec latuit præceptorem, præcepti, pondus hominum excedere vires : Sed iudicauit vtile ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admoneri, & vt scirent sanè ad quem iustitiæ finem niti pro viribus oporteret. Ergo mandando impossibilia, non præuaricatores homines fecit, sed humiles, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. *Bern. super Cantica, serm.* 50.

III.

Charitas infusa seiungi nequit à fide iustificante, seu saluifica.

Pia fides sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur fidelis homo debet credere *quod nondum* videt, vt visionem, & speret & amet : *August. Epist.* 85. *ad Consentium.*

Qui non habet vitam æternam, in Christum non credit. In Christum verò credit, qui charitatem habet. In Christum quippe credere, est amando ad ipsum tendere. Hæc est fides, vt definit Apostolus, quæ per dilectionem operatur : huic duntaxat remissio delictorum promittitur. Quod si charitas à fide Christianorum seiungi nequit, cui scilicet soli venia promittitur, quomodo, qui charitatem non habuerit, fidem Christianorum habuit, id est, in Christum credidit ? *Gratianus, in iure Canon. Causa* 33. *q.* 3. *de Pœnit. Dist.* 2. *Can. charitas est à qua supradicta.*

Charitas rectæ fidei debet iugiter adhærere, quæ studio atque efficaciâ bonorum operum cooperit multitudinem peccatorum. *Fulgent. lib. de incarnatione & Gratia. D. N. Iesu Christi ad Petrum Diac. sub init.*

Sicut corporis huius vitam ex motu suo dignoscimus : ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam mouetur & sentit : fidei verò charitas est, quia per illam operatur. *Bernardus, in tempor. Resurr. serm.* 2.

IV.

Charitas vera erga Deum & proximum, ex animis Regeneratorum euelli nunquam potest.

Charitas, quæ deseri potest, nunquam fuit. *Augustinus ad Iulian. Commentar.*

Charitas est, vt mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis, ac præsentibus prorsus auersa, iuncta Deo inseparabiliter, & vnita, igne quodam Sancti Spiritus, à quo est, & ad quem refertur, incensa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, supra omnia, quæ carnaliter diliguntur, excelsa, affectionum omnium potentissima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, &c. *Prosper. in lib. 3. de vita contemplatiua, c.* 13. *vt ibidem citatur c.* 5 *&* 7. *ex Apostolo Paulo.* Charitas numquam excidit.

Vnctionis Sacramentum, est virtus ipsa inuisibilis, vnctio inuisibilis Spiritus Sanctus, vnctio inuisibilis charitas illa est, quæ in quocumque fuerit, tanquam radix illi erit, quamuis ardente sole arescere non potest. Omne quod radicatum est, nutritur calore solis, non exarescit. *Aug. Tra. 3. in Epist. 1. Ioannis. Citatur in Iure Canonico, Dist. 2. de Pœnitentia, Can. Vnctio.*

Vide Dilectio.

Choreæ.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Chorvs, χορὸς propriè est multitudo canentium aut saltantium. Nam multorum vocibus aut concentu constat, vt Seneca & Macrobius tradunt. Secundum Platonem lib. 2. de legibus à χαρᾷ, id est, lætitia, deducitur. Festus à corona derivat. A Choro & tibiis seu fistulis dicti sunt, qui modulantur ad choros, vel qui in choro fistulas aut tibias inflant, Choraulæ : χορὸς namque chorum & tripudium significat, αὐλὸς verò fistulam seu tibiam. Chorea, χορεία, à χορεύω Salto, Hebr. *Mecholah* : à verbo *Chalal*, fistulauit, tibia cecinit, quod in Choreis fistulæ seu tibiæ adhiberentur. *cholelim*, fistulatores seu tibicines, *Psalm.* 87. *vltim. v.* Chorus Chorea, *Exod.* 15. 20. & 32. 19. Pro tibia, instrumento musico sumitur. *Psal.* 149. 3. & 150. 4. Pro turma, *Nehem.* 12. 31. 37. *Can.* 6. 12.

Chorearum seu saltationum genera duo, in sacris scripturis occurrunt, I. Aliæ enim honestæ fuerunt. *Exempla* existunt, *Exod.* 15. 20. 1. *Samuel.* 18. 7. & 2. *Samuel.* 6. 14. 16. *Psal.* 68. 26. *Iudic.* 11. 34. II. Aliæ verò turpes, *Exempla* leguntur, *Gen.* 34. 12. &c. *Exod.* 32. 6. *Iudic. vlt. c. Esai.* 3. *cap. Matth.* 14. 6. *Marc.* 6. 22.

Choreæ seu saltationes Iudaicæ temporibus Mosis & Dauidis diuisæ fuerunt pro ratione sexus. Aliæ enim fuerunt virorum, aliæ mulierum Choreæ : Nam Dauid solus saltat coram arca Domini, non cum matronis aut puellis : Mosis soror Maria inter mulieres & cum mulieribus saltat ad tympana, Deique laudes celebrat, atque canticis sacris Israëlitarum virorum Mosis canticum personantium, respondet, cum singulari pietatis affectu. Mulieres Dauidi pæana, ob reportatam de immani hoste populi sancti victoriam honestis gestibus, & sacris vocibus ac instrumentis celebrant. Quid istæ Choreæ cum profanarum gentium insaniis commune habent ?

¶ Patrvm Sententiæ.

Fœminæ lasciuæ, Dei timoris oblitæ, ignis æterni minas nihili pendentes, abiecto seruitutis Christi iugo, capita honestis operta velaminibus impudicè retegentes, Deum & eius Angelos despicientes ad marium adspectum impudentes, diffusæ comas, tunicarum luxum ostentantes, pedibus gestientes, oculo petulco, risu lasciuo, ad saltationem insanientes, iuuentutis intemperantiam in se prouocantes, aërem meretriciis cantibus, terram verò pedibus lasciuè saltando contaminauerunt, instar theatri cuiusdam adolescentium cateruas sibi circumsistentes. Vinum profecto harum stragem animarum nobis fecit. *Basil. Magnus Serm. de ebrietate & luxu.* Vbi multa alia lectu digna, de saltationum & saltantium furoribus occurrunt.

Basilio magno, Si quis adiungat Chrysostomi homilias in Genesim de nuptiis Isaaci & Iacobi homil. 49. in Matth. homil. postr. in Epist. ad Coloss. Ambrosium item lib. 3. de virginib. Augustinum contra lit. Petiliani, cap. 6. & in Psal. 32. Præterea Concilij Laodicẽi decretum adu-

Choreas & saltationes in celebratione nuptiarum Christianarum, anno Christi 364. editum, ab aliis Conciliis postea confirmatum, luculenta aduersus nostri seculi deplorandas corruptelas habebit testimonia & indicia.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Egressa est Dina filia Liæ, vt videret mulieres regionis illius, quam cum vidisset Sichem filius Emor, adamauit eam, & rapuit, dormiuitque cum illa, vi opprimens virginem. *Gen.* 33.

Qui polluerit sabbatum meum (quod faciunt tales tunc maximè ducentes choreas) morte morietur, *Exod.* 23.

Vt vidit Moses choreas, iratus est valdè, proiecit tabulas & confregit eas. 32.

Rapuerunt ex his, quæ ducebant choreas vxores singulas. *Iud. vltim.*

Ab omni via mala prohibui pedes meos. *Psal.* 119.

Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. *Iob.* 13.

Auerte pedem tuum à malo; vias enim, quæ à dextris sunt, nouit Dominus, peruersæ verò quæ à sinistris sunt. *Prouerb.* 4.

Pedes eius descendunt in mortem, sæpe & ad inferos gressus illius penetrant, per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus illius & inuestigabiles. *Ibid.* 5.

Feci mihi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, & vidi in omnibus vanitatem. *Eccl.* 2.

Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. *Eccl.* 9.

Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & pedibus suis composito gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. *Esai.* 2.

Sanctuaria mea spreuistis (Ecclesias & cœmiteria, ibi ducendo choreas) & sabbata mea polluistis. *Ezech.* 22.

Pro eo quod plausisti manu, & percussisti pede, & gauisa es ex toto affectu; idcirco extendam manum meam super te, & interficiam te. 25.

Propter saltatricem occisus est Ioannes. *Matth.* 14.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Francisci Petrarch.

De Choreis DIALOG. XXIV.

GAV.

Choreis gaudeo. R. Mirabar nisi fidium cantus & tibiæ choreas suscitarent, & præscripto de more vanitatem vanitas sequeretur, verum maior, multóque deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua, & sæpe vtilis, ac sancta percipitur, ex choreis nihil vnquam nisi libidinosum, ac inane spectaculum, honestis inuisum oculis, viro indignum. G. Choreis cupidè interfum. R. Corpus animum tegit ac detegit, manuum iactatio, pes mobilis, oculus vagus, ac petulans tale aliquid arguunt in animo esse, qui non cernitur. Itaque cauendum valde est modestiæ cultoribus, ne quid effœminatum agant, aut loquantur. Occulti enim affectus, & pectorũ latebræ sæpè paruis indiciis patescunt motus, sessio, accubitus, gestus, risus, incessus, sermo, signa sunt animi. G. Dulcedinem quandam ex choreis capto. R. O dulcedo ridicula, finge enim te choream ducere, vel cernere, neque ita stultas mulierculas, & viros mulierculis molliores in silentio circumferri, ridere, ineptire, quid quæso vnquam absurdius, aut deliratius vidisti? Nunc motus inconditos, lyræ sonus, aut tibias, hoc est, amentia vna aliam tegit. G. Choreis delector. R. Non tã ibi delectatio præsens est, quam speratæ delectationis auspicium. Veneris præludiũ illud quidem sono stupidas ac miseIlas circumducere, atque vrgere, & stringere, ac specie vrbanitatis atterere, liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ volant voces, pedũ strepitus, & multorum cantus dissoni, & tubarũ clangor, concursatio & puluis, & quæ sæpè ludis additur hostis pudicitiæ, & amica scelerũ nox ipsa. Hæc sunt quæ timorem ac pudorem pellunt, hi sunt libidinum stimuli, hæc laxamẽta licentiæ. Et hæc est, ne me falli facilem putes, illa delectatio quam simpliciter, & velut innocua chorearum appellatione profitemini, & ludi regmine crimẽ obnubilatis. Etsi enim solos inter viros, seu solas inter fœminas hæc nonnunquam fiant, illic tamen separatim exercentur. Quîdve congressi iterum acturi sint simul discũt, ceu discipuli qui magistro absente quid eo reuerso loqui debeant meditantur. Tolle radicitus hanc speciem ingeniosam atque improbam, tolle libidinem; fustuleris & choream. Crede mihi, cum Dauid rege nemo ante Dominum saltabit, ne quem fortè sua vxor irrideat, cum tamen nullus irrideatur ante dominam saltans, siue etiam pandurizans. G. Delectabiles sunt choreæ. R. Sententiam meam tenes. Si delectent, propter aliud delectant, per se enim tota quidem insulsa res est, & plus tædij allatura quàm gaudij. Nam quid omnino est aliud in gyrũ volui, quàm excire vertiginem, sineque termino viam ire: Inter locales septem motus, quos Plato dinumerat. Hos scilicet, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, ac circuitum solus septimus infinitus est. Atque hũc ideò, quæ perpetua sũt, hoc est, cœlum seruat & sydera, hunc in terris perpetuus hominũ agit furor in cunctis ferè actibus, atque consiliis. Nec vllus Orpheus Ixioniã rotam sistit, sed visibilibus in choreis vbi animorũ volubilitas corpora secum voluit. Et idcircò cum de omnibus dici possit, de his perpropriè dicitur quod scriptum est: In circuitu impij ambulant. Hic ludus multorum dedecorum causa fuit. Sæpè ibi matrona diu seruatum decus perdidit. Sæpe infœlix virguncula ipso nuptiali die didicit quod melius ignorasset. G. Honesto tripudio libenter exerceor. R. Vellem aliud genus exercitij delegisses. Sed quo pergas, & quid velis video, interdictum tolli, veniam dari, normámque præscribi. Quando igitur sic affectus es, seu is morbus, seu cõsuetudo est, qua mala nihil peius, bona nihil est melius, ea tibi in his omnibus lex erit, vt quibus carere pẽnitus non potes, molestissimè vtaris rarissimè. Ne quid vlla in re. Inolle vel fœmineum agas, sed vbique non suis etiam in finibus virilis rigor eminear, sitque tripudium, vel quisquis erit is ludus fatigati animi relaxatio & exercitium corporis, non voluptas eneruatrix mentium. Exemplo libentius abstinuissem, summorum virorum imitatio non omnibus tuta est. Non omne pennatũ animal aquilam sequi potest. Imitatorũ alij contrarium faciunt, alij vero aliud, nonnulli idem aliter. Pauci ad plenum quod imitantur effingunt. Cato hic vltimus Reipublicæ curis pressum animum vino leuare solitus fertur. Fecit idem apud Græcos Solon. Hos aliquis sequi volens vnum semper officium aget, bibet: quódque illis modicũ ac rarum, huic immensum & continuum: quod illi remedium, huic erit ebrietas. Facilè idẽ in rebus aliis posset ostendi, sed hoc vnum intelligis quid est, quod nunc tecum verear. Ex quo tamen damnatæ non sequaris, vel non mutes accipe his ipsis, quibus apud Senecam est inverbis in eo libro, in quo tranquillitatẽ animi stylo inquirit: Scipio, inquit, triũphale illud, & militare corpus mouet ad numeros, nõ molliter se infringens: vt nunc mos est etiam in incessu ipso vkra muliebrem molliciem fluẽtibus, sed vt antiqui illi viri solebant inter lusum, ac festa tempora virilem in modum tripudiare; non factum detrimentum etiam si ab hostibus suis spectarentur. Quibus in verbis quid de sua iam tunc ætate sentiret perspicis. Fœlix quia non vidit tuam. Quamuis autem ille, & tripudij & vini remissionẽ probet, veniendúmque nonnunquam vsque ad ebrietatem dicat; quod à tam rigido ingenio dictum miror, si fideli consilio vti vis; vino parcè vtere, tripudio abstine. Alia sunt honestiora remissionum genera, quibus fastidienti, fessóque animo medeare, in omnibus tamen optimum fuerit quod hîc vltimum dixit attendere, & quæcunque ages ita agere, tanquam te hostes tui videant atque obseruent. Multò quidem est satius sic viuere, vt abstinentiam & grauitatem inimici stupeant, quam vt lasciuiam amici excusent. Clarior fama est, cui nec verum crimen obiicere quispiam potest, nec falsum audet, quam cui obiicitur; sed purgatur. Accusatorem perfecta virtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cæsari similem, quem vini parcissimum esse ne inimici quidem negauerint (vt Tranquillus ait) quam Catoni, non Censorium illum senem loquor, de cuius ebrietate iã diximus, sed hunc vltimum cui obiectam ebrietatem Seneca sic refellit, vt dicat facilius effecturum quisquis obiecit crimen honestum, quam turpẽ Catonem. Quod ad id verò de quo agitur, nullo modo tripudies malim, quàm vt Scipio. Quod si te illud vrget animus quo nolim, his te saltem ducibus vti velim, vt si penitus tibi insedit illud lyricum. *Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus.* Sic vinum bibas vt Cato, sic terram pede pulses vt Scipio.

Vide, Saltatio.

Christus.

¶ Definitio et etymologia.

Christvs Græca dictio est: nam χειστὸς, ὁ, ὁ, vnctus dicitur adiectiuè & χείω, vngo, χεῖσις, ἰος, ἡ, vnctio. Quod nomen filio Mariæ Iesu optimè conuenit, tum quia in humanitate est vnctus oleo gratiæ præ aliis, tum quia hoc nomen exprimit vnitatem personæ in duabus naturis: exprimit enim dignitatem regiam & sacerdotalem. Ipse enim est Rex, Propheta, & Sacerdos summus in æternum, secundum ordinem Melchisedech. *Psalm.* 110. 4.

Heb. *Masschiach*, id est, vnxit oleo. Hinc *Masschiach*, nobis Messias, χειστὸς, Christus. Sub lege olim vngebantur Sacerdotes & Reges. Christi nostri seruatoris prophetia etiam in Sacerdotio eius comprehenditur.

¶ Loci Biblici.

Christi diuinitas & humanitas in vna Christi persona constituenda vniuntur, & coalescunt, Esaiæ 7. 14. & 9. 6. Matth. 1. 23. Ioan. 1. 14. Rom. 9. 5. Philip. 2. v. 6. 7. 1. Tim. 3. 16. non confunduntur, Ioann. 1. 18. & 2. 19. Rom. 1. v. 3. 4. 5. Col. 1. 19. & 2. 9. 1. Tim. 3 v. 16. Hebr. 9. 14. ad vnionem earum demonstrandam vni in persona, alterius proprietas per idiomatum communicationem tribuitur, Ioan. 3. 13. Actor. 20. 28. 1. Cor. 2. 8. 1. Ioan. 1. 1. & 3. 16. Christi persona vna est a Patre distincta. Ioan. 8. v. 16. 18. 1. Cor. 8. 6. 1. Tim. 2. vers. 6. Christus & Messias idem, Ioan. 1. 42.

Christi personæ attributa officia significant, Ioan. v. 4. 25. Hoc titulo, tria Filij Dei officia significantur: *Primo*, Regnũ cui inauguratur à Deo, Psal. 2. v. 6. & 45. v. 7. 8. Hebr. 1. 9. & ob id appellatur Rex, Ier. 23. vers. 5. Ezech. 21. v. 26. 27. Zac. 9. 9. Matth. 21. 5. & 25. 34. Luc. 1. 32. Ioan. 18. 36. 1. Cor. 19. 25. Rex æternus, 1. Paral. 17. v. 12. 14. Ps. 45. 8. & 89. v. 5. 35. 36. 37. 38. Esa. 9. 7. Dan. 22. 44. Luc. 1. 33. Heb. 1. v. 8. Rex. Israël & Iudæorũ, Matth. 2. 2. & 27. 37. Marc. 15. 2. 26. Luc. 23. 3. Ioan. 1. 50. & 19. 14. Rex iustitiæ, Heb. 7. 2. Magnus, Apoc. 12. vers. 5. Pacificus, Esa 9. 7. & 11. 6. & 65. 25. Ezech. 34. 25. & 37. 26. Heb. 7. 2. Rex Regum. Apoc. 17. 5. & 17. 14. & 19. 16. *Secundo*, Filius Dei, Christus dicitur, quia propheta & Doctor vngitur, Esa 61. 1. Luc. 4. v. 18. Actor. 10. 38. eius prophetia describitur, Deut. 18. 15. Matth. 21. v. 11. 46. Luc. 7. 16. & 24. 19. Ioan. 4. 19. & 6. 14. & 7. 40. & 9. 17. Actor. 3. 22. & 7. vers. 37. eo pertinet, quod Ecclesiæ suæ Doctorem agit. Psalm. 2. vers. 6. 7. & 22. 23 & 40. 11. Esa. 55. 4. Matth. 11. vers. 29. & 17. 5. & 22. 16. & 23. vers. 8. 10. Marc. 13. 14. Luc. 6. 40. & 9. 35. & 10. vers. 22. & 17. 13. & 21. 15. & 12. 11. & 24. 32. Ioan. 1. versic. 18. 38. 39. & 3. 2. & 4. 25. & 11. 28. & 13. 13. & 17. 6. & 20. versic. 16. & pastor dicitur, Esa. 40. 11. Ezech. 24. 23. Mich. 5. 2. Zachar. 13. 7. Matth. 26. 31. Ioan. 10. versic. 11. 14. Hebr. 13. 20. 1. Petr. 2. vers. 25. & Euangelij præco,

Esai.60.1.&61.1.Matt.11.5.Luc.4.v.18.Eph.2.17. Heb.2.3. pacis annunciator,Zachar.9.10.Ephes.2.17. & Dei fidelissimus testis, Ioan. 3. 32. Apocal. 1.5.& 3.14.Tertio,Filius Dei Christus, dicitur,quia sacerdos ordinatur, Psalm. 110.4.Zach.6.13.Hebr.2.17.& 3.1.& 4.14.& 5. vers.1.5.6 & 6.20.& 7.vers.17.21.26 & 8.1.& 9. vers. 24. vers.26. & 10.vers.11.14.21. Christus vnicum pro nobis sacrificium seipsum offert, Psalm. 40. versic.20.28. Matth.20.28. Rom.4.25. Galat. 2. 20. Ephes.5.versicul.2.1.Timoth.2. vers.6. Tito 2. vers. 14.Heb.1.3.&7. 27.& 9.vers.14.26,28.& 10.versic.3.vers.5.6.7.10.12.14. ob id Agnus dicitur.

Christus Deus. *Quinque* sunt præcipui fontes demonstrationum, quibus vera & æterna Christi Deitas aduersus blasphemos & impuros hæreticos asserenda est.

Primo à manifestis Scripturæ testimoniis, in quibus Christus Deus & Iehoua dicitur: non titularis autem Deus (vt hærerici blasphemè nugantur) sed verè & natura Deus. Deus ergo est Christus: Primo, quia aperte Deus dicitur, Genes.32.28. Psalm.45.7.Hebr.1.8. Esai. 7. vers.14.& 9.vers.6.& 25.9.& 43.vers.11.12. & 35.vers.4.5. Matth. 1. 23.& 11.vers.4.5.& 15.30. Esa. 40.3. Matth.3.3.Marc.1.3. Luc.3. 4. Ioan.1.versic.23. Esa.45.vers.15.21.22.23.24.Rom.14. 11. Matth.1. versicul. 21. 23. Actor. 4. 12. Ierem. 33. vers. 15. 16. Ose. 1. 7. Zachar. 2. vers.8.9. Malach.3. vers.1.5.Luc.1. vers. 16.17. Actor. 2. 28. Rom.9.5.1.Corinth.2.vers.8. Galat.1.12. Philip.2.6. Col. 1. vers. 15. 19. & 2. vers.9.1.Timoth.3.16. Tit.1.vers.3.4. & 2.versic.13. 2.Petr. 1.1.Ioan.5.20.Apoc.21.vers.7.22.quia Iehoua dicitur,Esa 45. vers.24. 25.Oseæ 1. 7. Zacnar.2. vers. 8.9. Malach. 3.1. & alibi sæpe, vt ex diligenti horum veteris & noui Testamenti locorum, qui mutuo sese explicant, inter se collatione & συζυγια, liquido patet. Exod. 3. 2. & 13.4 & 14.24 & 20.2.Actor.7.versic.Ioan.32.1. Corinth. 10. vers. 4.9. &c.Deut.30.20.Actor.17.28.Ioan.14.6.1.Ioan 5.20. Iohue.1.1. & 24. 19. Deut. 6. 16 1. Corinth. 1. vers.9. Psalm. 24. 10. 1. Corinth. 2. 1. Psalm.89.21.Actor.4.25.Matth.22.43 Mar.12.vers.35.36.37. Luc.20. 44. Actor. 2. 34. Psalm.102.versic.1.26.27.28. Hebræor. 1.versic.10. vers.11.Psalm.130.vers.7.8.Tit.2.14.Esa.6. vers.1.9.10. Ioan 12.ver sic.39.40.41. Esa.1.versic.13.24. Matth.21.42. Luc.2. vers. 34. Rom. 9.33.1.Petr.2.versic.7.Esaiæ 29.versic.10.Ioan.8.39 Esa.40.vers.3.10. Matth.3.vers.3.Marc.3.Luc.3.4.Ioan.1.23.Esa.41.vers.4.& 44. versic. 6.&48.12.Apoc.1.versic.5.7.1.11.17.& 2.16.& 22.13. Esa.43.11.Ioan. 25. Esa.44.9. Apoc.1.8. vers.7.& 22.vers.13. Esa.45.21.Matth. 1. 2. Ioan. 4. vers.42. Actor.4.12. Tit.1.versic.3.1. Ioan.4.14.2. Petr. 1. 1. Esa.45.vers. 1. 23. Rom.13. versic.11.Philip.2.10.Esa.35.vers.12 18. Ioan. 1. 2. Colos. 1.16. Hebr.1.versic.2.10. Esa.54.5. Matth. 10. 15. Marc.9.19.Luc.5.34.Ioan.3.29.2.Corinth.11.2. Ephes. 5. 24. Apocal. 19.7.& 21.2.Ierem.9.vers.23.24. Galat.6.vers.14. Ierem. 23. 64.Corinth. 1.30.Ezech.16.versic.60.62 Hebr.9.versic.15.19. Apud Oseam, Oseæ 1.7. dicitur Iehouam seruaturum domum Iehudam in Iehoua Deo suo:Atqui nemo nisi in Christo,& per Christum seruatur, Matth. 1.21.Io.4.42. Act.4.12.Tit.1.versic.3.1.Ioan.4.ver.14.2.Pet.1.1.Oseæ 2.19.Ioan.3.29.2.Corinth.11.2.Ephes.5.32.Apoc.19 7.& 21. vers.2,9. Vide & Psal.45.vers.11.12.Ezech.16.8.Matth.9.14. Oseæ 6.vers. 1. 2. Ephes.2.6.Colos.3.1,Oseæ 13.versic.4.14.Ioan.5. 21. 1. Corinth. 15. vers.55.56.57.2.Timot.2.vers.6.2.Tim.1.10.Hebr.2.14.Oseæ 14.v.2. 3.Ioan;1.29.Ioël.2.vers.27.28. Ioan.15. 26. Actor.2. 33. Abdiæ vers. 21. Psal 2.6.Apoc.2.vers.27. Luc.1. vers. 33. Micheæ 2.vers. 12. Ioan. 10.16 & 11.vers.51.52.Mich.2.vers.13 Ioan.2.vers.11 & 3.v.36.& 6. v.29.35.vers.40.vers.47.& 9 v.35.& 14.vers.1.6. & 17. vers.3. Actor. 16.vers.31.& 23 vers.19.& 24.vers.24. Galat.2. vers.26. Ephes.1.vers. 15.Colos.1.vers.4.& 2.vers.5.1.Timoth.3.veis.13.2. Timoth 3. vers 15. Quia omnipotens,Ioan.3 vers.31.& 10.versic.18 & 14.versic.14. Philipp.3. vers.21. Hebr.1.vers.3. Apocal.1.vers.18. & 3.vers.7. & 4. v.8.&17.14 & 19.v.15.16, Quia peccata remittendi auctoritatem habet.Matth.9.versic.6.Marc.2.versic.5.vers.7. vers. 9.Lucæ 5. vers. 20. & 7.versic.48.Atqui peccata remittere est solius Dei, Esa. 43. vers.25. Marci 2. vers.7.Luc.5.vers.21. Remittunt & ministri peccata, sed tanquam testes, & De instrumenta, & hanc authoritatem à Christo acceptam habent, Matth. 16. vers.19.Ioan.20. vers.23. Quia plures locos eodem tempore occupat.Matth.18.vers.20.& 28. vers.20. Ioan.1. vers.18.8.& 3.vers.13.& 14.vers.23.Atqui id solius Dei est, 1. Reg. 8. vers.2.Paralip.2.versic.5.& 6.versic,18.Iob 11.vers.8. Psal.139. vers.7. 8.9.10.Esa.6.3. & 66.1. Ierem.23.v.24.Amos 9. vers.2. Sap.v. Matth. 5.v.35. Act.7. vers.48.& 17.vers.24. Quia potestate eadem qua Pater pollet,Ioan.5.vers.17.19.& 16. 15.

Quia potestatem miracula edendi confert, Matth.10. vers.8. Marc. 6. vers.7.& 16.vers.17 Luc.10.ver.19.Ioan.14.vers.12.Actor.3.vers 6. 12.16.& 13.versic.3.Quia resurrectionis autor est, Ioan. 5. vers. 21. 25. & 6.vers. 39. 40.44. 54. & 11.versicul.25.1. Corinth.15. vers.21. Quia Rex Regum, & Dominus dominantium, Apoc.16.vers.19. Quod Paulus Patri tribuit, 1. Tim. 5. vers.15. Eiusdem ergo potentiæ Christus cum patre. Quia Seruator est,& dicitur. Matth. 1.vers.21. Act 4. vers. 12. 1. Ioan. 4. vers.14.Tit.1.vers.3.4.& 2.vers.13. Atqui hoc non nisi vero Iehouæ competit. Esa.44. v.11. & 45.vers.22. Quod autem hæc appellatio Ministris etiam verbi tribuitur, Abd. vers.21.Timot.4. vers. 16. Iacob.5. vers. 20. eo fit,quia illi sunt administri salutis per Euangelicam doctrinam, 1.Corinth. 3.9. & 5. vers. 11. Quia Euangelium, quod testimonium Dei dicitur, 1. Cor. 2. vers.1. dicitur Christi testimonium,1.Corinth.1.vers.6. Quia sperare dicuntur gentes in eo, Esa.11. versicul.10.Paulo interprete, Rom.15. vers. 12. & beati dicuntur,qui sperant in eum.Psal.2.ver.12. Atqui maledictus,qui spem suam locat in homine,Ierem.17 v.5.7.beatus contra,qui fidit Deo, Psal.84. versic.13. Quia suscitauit seipsum, Rom.1.versic.4.Ioan.10.18. Quia Spiritum Sanctum mittit,Zachar.12.10.Ioan.16. versic.7.& 20. 5. 23. Mich.4. vers.7. Luc.2.versic.33. Mich.5.versic.3. Matth.2. 6.Rom.9. versic. 5. Mich.7.versic.18.Ioan.1.vers.26.Esaiæ 53. versic.6 1. Petr.2. v.24.Agg.v.7.Hebr.12.v.25.26. Zach.2.v.15. duo introducuntur sub nomine Iehoua mittens & missus, quorum vterque Iehoua dicitur. Non sunt autem duo Iehouæ, sed vnus, Deut. 6. versic.4.Plures ergo sunt in Deo personæ.

Secundo à relatis, quia μονογενης, id est, vnigenitus Dei Filius est, Ioan. 1. 18. & 3.v.14.16.18.1.Ioan.4.9.Idem fatemur & in Symbolo Apostolico. Vide & Rom.1. vers. 34. quia imago Patris, Ioan.14. vers. 7.8.9.2. Corinth. 4. vers.4.Colos.1.15.Hebr.1.vers. Atqui imago aut similitudo, non est diuersarum inter se rerum sed similium & parium.

Tertio ab Epithetis soli diuinæ naturæ congruentibus:Quia æqualis Deo Patri, Philip.2. vers.6. Quia æternus,Prouerb.8.v.12. Mich.5. versic.2.Ioan.1.ver.1.& 8.58.Colos.1.vers.17.18.1.Ioan.1. vers. 1.& 2.13.Apoc.1. vers.7.17.& 21.6. & 22. ver. 13. Quia author electionis est,Ioan.13.vers.18.Quia omnia ipsaque cordis arcana nouit, Matt.9. versic.4.5.& 12.versic.15.25.& 16.8.& 17. vers.17. & 22.18. Marc.2. vers.8.& 14.vers.13. Luc.5.22.6.8.& 9.47.& 11.vers.17.39. & 22.10. Ioan.1.48 & 2.vers.24.25.& 5.42.& 6. vers.15.61.64. & 11.v.14. & 13.vers.11.19.& 14.vers.29. & 16.vers.4.19.30. & 18.vers.4. Apoc.2. versic.9.13.19.23.& 3.versic.1.15.quod solius Dei est, 1. Reg.8.v.39. 2. Paral. 9. v. 20. Quia credendum est in eum, vt in Deum, Ioan. 14. vers.1. Quia donat æterna præmia, Ioan. 5. vers.24.& 60. Quia eductor populi Israëlitici ex Ægypto,quem tentauerunt in deserto,1.Corinth. 10. versic.4.9. (Vide Exod.23. versic.20. 21.22.) Atqui eductio populi,vero & æterno Deo tribuitur,Exod.20.vers.1.2. & alibi passim. Quia exaudit inuocantes,se, Ioan.14.vers.14. Quia in forma Dei est. Philipp.2.6.Atqui sicut in forma hominis esse,Philip.2.versic.5.versic. 6. 7. est esse verum hominem: ita in forma Dei esse, est Deum verum esse. Quia gloria illa, eius æterna,Ioan.17.versic.5. Quia gloria illa, quam Esaias vidit, Esa. 6. 1. fuit Christi gloria.Ioan.12.vers.14. Quia gratiæ & pacis largitor, id quod patet ex precibus Pauli,in quibus Filium cum Patre coniungit, Rom. 1.Corinth.1. versic.3. & 16. 24. 2. Corinth.1 2.& 13.14,Gal.1.3.Ephes.1.2.Philip.1.2.Colos.1.2. 1.Thes. 1.2.1.Timoth.1.vers.2.2.Timoth.1.2.Tit.1.4.Quia illuminat,Joan.1. 9.quod solius Dei proprium, Exod. 4. 11. Quia iudicat viuos & mortuos,Ioan. 5. vers. 22.27. quod & in Symbolo Apostolico fateri tenemur. Quia est obiectum fidei, Esa.8.14.Luc.2.vers.34. Rom.9.versic. Petr.2.8.Esa.28.16.Psalm.2.12. Matth. 28.19 Marc. 19 vers. 16. 22. Quia virtus eius diuinos effectus habet, Rom. 15. vers.19. 2. Corinth. 12. 9. Hebr.1.v.3.Quia vita fuisse in Christo dicitur, Joan.1.4. Atqui in solo Deo viuunt, mouentur, & subsistunt, Actor.17.v.28. Rom.11. 36. 1. Cor.8.6 Quia vnus essentia cum patre, Joan.1.18. & 5.18. & 8. 38.& 14.10.20. Philip.2.6.

Quarto,ab effectu vniuersali,videlicet ἀπὸ πάσης κτίσεως ἢ δημιουργίας creatione & conseruatione rerum omnium: quia creator. Ioan. ver. 3. & 5.v.17.Colos.1.v.16.Hebr.1.vers.2.3.10. Apoc. 3. 14.

Quinto, à cultu, quem omnes fideles inde vsque ab orbe condito Filio Dei Christo, vt vero & natura Deo exhibuerunt: Quia adorandus,Psalm.97.7.Heb.1.6.Luc.24.vers.52.Joan.23 Philip.2.10.Apoc.4. v.8.9.10.11. Atqui Deus solus adorandus, Deut.6.13.10.20. Matth.4. 10.Luc.4.8. Actor.14.v.15. Apoc.14.7. Quia baptizandum in nomine Christi,Matth.18.19.Quia idem cultus & honor debetur Filio, qui & Patri Joan.5 23.1.vers.Joan.2.22.23.Atqui clamat Deus, Esa. 42.8.se gloriam suam alteri non daturum.Ergo Filius cum Patre idem in essentia Deus. Quia curuabitur ipsi omne genu, Rom.14.11. Philipp.2.v.1. Atqui id est solius veri Jehouæ,Esa.45.23.Quia inuocandus,2.Esa.11. 10.Rom.15.12.Matth.18.20.Luc.24.54.Act.7.59.& 9.v.13.14. & 20. 16.Rom.1.v.7.1.Cor.1.v.2 2.Corinth.1.1.Gal.1.vers.3.Ephes.1 2.Philip.1.2.Colos.1.2.Thess.1.1.& 3.11.2.Thess.2.16.1. Timot. 1.vers.2. 2. Timoth. 1. 2. Tit.1.4. Philem. versic.3.25.1. Petr. 5.14. Apoc. 22. vers. 20. 21. Quia iuratur in eius nomine, Esa.45. vers. 23. Rom. 14. versic. 11.

Christvs, ratione substantiæ cum Patre idem, maiestatis æqualitate par, Filius Dei,& filiationisque respectu à Patre reuera distinctus,2.Sam.7.14,1.Paral.17.13.Psal.2.7.& 89.v.27.28.Matth.3.17. &14.33.& 16.16.& 17.5.& 26.64.& 27.54.Marc.1.vers.1.11.& 3.11. & 14. 62.& 15. 39. Luc.1. v. 32.35. & 3.versic.22. 38. & 9. 35. Ioh.1. vers.14.18.34.49.& 3.versic.16.17.18.& 8.18.& 10.36.& 11.versic.4. 27.& 17.1.& 20.31. Actorum. 3.13. & 8.37. & 9.20,& 13. 33. Rom. 1. versic.3.4.9.& 8.vers.3.28.32.1.Corinth.1.19.Galat.4.4.1. Ephes. 6.1. Thess.1.10.Hebræor.1.versic.2. 56.36.& 3.14.& 5. vers.5.8. & 6. 6. & 7.28 & 10.29.2.Petr.1.17.1. Ioan. 1. vers. 3. 7. & 3.8.& 4. vers.9.10. 14.15.& 5.v.5.9.10.11.12.13.20.2. Ioan.vers.3.Apoc.1.6.& 2.versic. 18.28.

Porrò, quemadmodum salus æterna nemini mortalium contingit, nisi firma fide credat Christum Iesum Dei Filium verum illum Messiam, verum & natura Deum esse,vt iam abundè demonstratum est:ita certo statuat oportet quicunque saluari cupit, eundem Dei Filium, statim post lapsum in Paradiso promissum,Sanctis Patriarchis identidem promulgatum & repetitum,promissionibus certis confirmatum,sacrificiis Mosaicis præfiguratum,& certissimo Prophetarum præconio prænuntiatum & prædictum tandem verò in temporis plenitudine verè exhibitum,esse verum hominem,carnem de carne nostra, os es ossibus nostris, iisdem infirmitatibus,quibus nos,excepto peccato, obnoxium.

Sed antequam solida & aperta,de vera, & minimè phantastica humanitate Christi adducantur testimonia, vt fides nostra in Christo Iesu quem verũ Messiã agnoscimus,ac in ipso omnes Dei promissiones Etiam & Amen esse,persuasum habemus.2.Corinth.1.20. magis confir-

metur,

metur,& Iudæi cæcitatis apertæque blasphemiæ rei teneantur, *duodecim* quæstiones ad hanc doctrinam: in qua salus nostra fundata est,solidiùs & exactius intelligendam multum momenti allaturas pertractabimus, idque ex fontibus Israëlis.

I. Quæ sint promissiones diuinæ de nascituro & exhibendo Messia, per totam sacram Scripturam passim proditæ & promulgatæ? Genesis 3.15.& 12.3.& 26.4.& 49.10.Immolatio Isaaci,Genesis 22.9. exaltatio ænei Serpentis, Numer.21.8. (Ioh.3.14.) omnia denique sacrificia Mosaica,Leuit.1.2.3.&c.capitibus:Ionas item tribus diebus in ventre piscis delitescens,Ionæ 2.1.Matth.16.4.Luc.11.29.) fuerunt typus sacrificij, passionis, mortis & resurrectionis Messiæ. Eodem spectant, Deut.18.18.2.Sam.7.12.Psalm.2.vers.6.12.& 19.6.& 72.11.& 110.v. 12.4.& 118.22.(Matt.21.42.Mar.12.10.Luc.20.17.Actor.4.11.Ro.9. 33.1.Petr.2.7.) Esaiæ 2.vers.2.3.& 7.14.& 9.vers.6.7. & 11.vers.1.10. & 25.vers.6.7.8.9.& 35.vers.4.5.6.& 40. vers.9.10. & 53. vers.1.2.3. &c. Ierem.23.vers.5.6. & 31.vers.21.32.&c.& 33.v.14.15.16.Ezech. 34.vers.23.24.& 37.26.Dan.9.vers.24.26.Ose.1.11. & 13.14.& Ioël, 2.23.& 3.18.Amos 9.11.Abdiæ,versic.17.Mich.4.versic.1.2.7. & 5.2. Nahum 1.15. Abac.2.3.& 3.vers.18.9.Sophon.3. vers.14.15. Agg. 2. v.7.8.Zach.9. vers.9.10.11.& 13.v.1.2. Malach.1.11. & 3.v.12. & 45. Matth.11.14.Marc.9.11.Lucæ 1.16. Vide infra, Christvs ante mundum conditum,&c. promissus.

II. Qualis Messias à Deo promissus? qui nimirum pro peccatis nostris sufficiens λύτρον esse,& iram Dei Patris nulli mortalium ferendam contra peccatum accensam sustinere posset, id quod solius Dei & naturæ Omnipotentis est,Psal.1.6.& 72. & 11.& 89. v.27.28.& 110.1. &c. Esaiæ 7.14.& 25.9.& 35.v.4.5.6.& 40.v.5.9.10.Ier.23.6. Mich.5. 2.Abac.3.18.Zach.14.16.Addantur his illa quoque testimonia,quæ ad probandam Christi Deitatem suprà sunt allata.

III. Ex qua gente oriundus Messias?nempe ex gente Iudaica, quam hanc potissimum ob causam, vt est custos diuinarum promissionum, & quasi bibliotheca,certis rituum & ceremoniarum generibus ab aliis gentibus,segregari voluit,Deut.18.18.Psalm.2.6. & 132.v.13.14. 17. Esa.3.v.2.3. & 25.v.6.8. &28.16.& 40.v.9.10.Oseæ.1.11. Ioël,2.23. Abd.v.17.Mich.4.7.Nahum.1.15.Sophon.3.14.Zach.9.ver.9.10.& 13. vers.12.

IV. Ex qua familia Iudaici populi nasciturus Messias?nempe ex semine Abrahæ & Dauidis. Nam non certam tantum gentem præsciri voluit Deus;ex qua nasciturus esset Saluator mundi, Christus, sed ob rei certitudinem & fidem confirmandam,certam etiam eius gentis stirpem seu familiam prædixit Abrahæ nimirum & Dauidis,Genes.12.3.& 26.4.& 28.14.2.Sam.7.12.Psalm.89.v.4.5.& 132.11. Esai.9.v.6.7.& 11. v.12.10.ser.23.v.5.6.Ezec.34.v.23.24.Amos 9. 11. Zac.13.v.1.2.

V. Vbi, & quo in loco Iudææ nasci debuerit Messias; nempe in Bethleem Iudææ ciuitate, quæ huic salutifero partui diuinitus assignata & destinata fuit,Mich.5.2. Matth.2.5.

VI. Qualis natiuitas Messiæ futura! miraculosa videlicet,& prorsus stupenda,Esaiæ 7.14.non ex commixtione virilis seminis & ex natura immunda,peccatique labe infecta, qualis omnium hominum est, Psal.51.7. Ephes.2. 3. sed ex sanctificata superuentu Spiritus Sancti, & obumbratione Altissimi, sanguinis Mariæ massa: Lucæ 1.35.

VII. Quo tempore Messias in mundum venturus?Genes.49.10.Esa. 2.2.& 11.1.Dan.2.v.44.45.& 9.24.26.& Mich.7.8. Agg.2. vers.7.8.9. 10.Ex quorum locorum circumstantiis probe expensis, quod nimirum Messias,stante adhuc politia Mosaïca,& nondum sublato Tribus Iehudæ ab aliis Tribubus discrimine, regnoque Dei nondum ab ea ad alias gentes deriuato, quo nouissimis diebus,hoc est, non temporibus Patrum, aut regum, aut Prophetarum, sed postrema mundi parte, quia Deus per Prophetas loqui cessasset: quod ex radice Iesse, hoc est, stante quidem adhuc Mosis politia, sed regio trunco quasi emortuo & desperato in terris:quod post septuaginta hebdomadas,hoc est, (computando singulos annos pro singulis hebdomadæ diebus, non secus ac Num.14.34.Ezech.4.6. post annos quadringentos nonaginta (490.) à captiuitate Babylonica,id est,in quarta & postrema mundi Monarchia, quam Romani habituri sint, quod tempus incidebat præcisè in gubernationē Augusti Cæsaris II. Monarchiæ in imperio Romanorum:quòd denique ante vastationem & euersionem Iudaici populi & subuersam politiam Mosaicam, stante adhuc Templo secundo, gloriosiore quam priùs, ob spiritualem videlicet ornatum, pacem nempe, æternamque prosperitatem (vt ibidem explicatur) futuro, Messias in mundum sit venturus, & nasciturus:Ex his,inquam, circunstantiis diligenter consideratis, & ritè expensis, cùm iam & Tribuum facta inter sese sit confusio, & radix Iesse nunc ignoretur, & septuaginta hebdomadæ ante mille & vltra annos expletæ sint,& miserabilis illa populi Iudaici vastatio facta sit,& denique Templū secundum dirutum & vastatum penitus sit, atque omnes quotquot sunt factæ, Dei promissiones in Christo sint Etiam & Amen, 2. Corinth.1.20.manifestè euincitur, Messiam iam. venisse,nec amplius vt faciunt cæci Iudæi, expectandum esse, nisi ad iudicium illud terribile, Matthæi 25. versic.30.31.Luc.21.vers.27. 28. 1.Thess. 4.v.15.16.Hebr.9. 28.

VIII. Quod officium Messiæ futurum, contra blasphemos Iudæos, qui eum mundano more regnaturum,& posteros Abrahæ amplissimis cumulaturum opibus & voluptatibus somniant,qua in crassa opinione Apostolos etiam olim fuisse,ex Act.16.aliisque locis plurimis constat. Contra hunc, inquam, errorem, notentur hi loci, qui officium Messiæ quale fuerit ad viuum depingunt,Gen.3.15.& 12.3.& 49.Psalm.2.12. Esai.6. v.67.& 25.8.& 35.10.& 40.v.10.11.& 53.v.45.Ierem.23.6. & 3.v.31.32.& 33.8.& 50.20.Ezech.32.v.23.24.& 37.26.Daniel.9. 24. Oseæ.13.14.Abd.v.17.Mich.5.2.Nah.1.15.Abach.3.v.18.19. Agg.2,8. Zachar.9.v.9. 10.11.& 13. vers.1.2. Malac.3.1. Vide Christvm ante mundum conditum præordinatus, &c. à Deo missus, & quorsum.

IX. Quibus promissus & exhibitus Messias! nempe quod ad participationem gratiæ, seu æternæ liberationis per Messiam consequendæ,non vni aut familiæ, aut genti, sed omnibus nationibus & gentibus,quæ sub cœlo sunt,tam Iudæis,quam Gentibus,Genes.3.15.& 12. 3.& 26.4.& 28.14.& 49.10.Ps.2.12.& 72.11.Esa.11. vers.1.10.Aggæi 2.8.Malach.1.11.quamuis hanc Iudæi præ reliquis gentibus habuerint prærogatiuam, quòd apud ipsos depositæ fuerint singulariter Dei promissiones de Semine benedicto, inter ipsos instituta sit politia pulcherrima,promissionibus seruiens,& ex ipsorum familia ortus sit Messias secundùm carnem: vt explicat Apostolus,Rom.9.vers.4.5.

X. Quo pacto messias,antequam venit,promulgatus;nempe *primùm* ipsius Dei voce immediatè Gen.3.15. *Deinde* per sanctos Patriarchas, qui ante & post diluuium fuerunt longo tempore & ordine custodes & propagatores promissionis diuinæ de venturo Messia. *Tertiò*, constituto iam regno in populo Dei,per Prophetas Spiritu Dei afflatos, 2. Pet. 1.21.*Quartò*,postquam Deus nullos amplius mitteret Prophetas, ob maximam sui populi ingratitudinem, præconum suorum necem, idololatriam,&c.vt prædictum fuerat,Esa.3.vers.1.2.Amos 8.11. per pios quosdam viros, custodes ac Doctores Legis, ac veræ doctrinæ vsque ad Messiæ aduentum in cane, quales fuerunt Esdras, Nehemias, Iesvs Syrach.Mathathias,Heli,Simeon,Zacharias, & alij multi. *Quintò*, & postremo, laus Deo, illuxit felicissimum illud Noui Testamenti seculum, in quo præmisso Ioanne Baptista præcursore, Elia in spiritu,Malachiæ 4.5.Matthæi 11.14.Luc.1.17.non autem in persona,Ioannis 1. 21.statim apparuit Filius Dei. Malachæ 3.1. Dominus noster Iesvs Christvs Concionator dulcissimus, Mediator, Redemptor, Iustificator, & Saluator generis humani. Ac peracto sacrificio propitiatorio, emisit Apostolos in vniuersum terrarum orbem, ad prædicandum pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine suo. Matth.28 versic.19.20. Marc. 16.15.Luc.24.47. ascendensque in cœlos Luc.21.51.Ephes.4.8.Psalm.68.19. regnat in cœlestibus, conseruans ministerium in hac vita, donā dans hominibus, Euangelistas, Pastores,Doctores, Diaconos, ad instaurationem Sanctorum, donec veniat in nouissimo die Iudex viuorum & mortuorum, Ephes. 4. vers. 10.11.12.

XI. Quomodo à mundo & in mundo excipiendus & tractandus Genes.3.15. Num.21.8. (Ioan.3.14. eodem spectat & Isaaci immolatio, Genes. 22. 9.) Psalm.22.17.& 89.39.& 118 22. (Matth.21.42. 42.Marc.12.10.Luc.20.17.Esa.28.16.Actor.4.11.Rom.9.13.1.Pet.2.7. Vide & Ioan.1.vers.10.11.) Esa.53.vers.4.8.10.Zach.11. 12.Matth.26. 15.Dan.9.26.

XII. An, & in quo impleta sit veritas promissionis?Impletam eam esse,& quidem in Domino nostro Iesv Christo, nato & exhibito in carne,septem præcipua noui testamenti testimonia conuincunt.*Primū*, testimonium de Saluatore mundi, Messia,est Angelorum, quorum ministerio placuit primùm Deo, vti ad reuelandum & deprædicandum hoc immensum reparationis generis humani opus. Ante conceptionem Messiæ,Luc.1.ver.17.30.31.&c.1.Imprægnata iam Maria matre Messiæ,Matt.1.v.20.21.Nato iam Messia,Luc.2.v.10.11. λύτρον in Ara crucis peccatis nostris debito persoluto,& tertia die resuscitato a mortuis, Matth.28. versicul.5.6. Marc.16. vers.5.6. Luc.24. vers.4.5. Ioan.20. 12. & in cœlos ad dexteram Patris eleuato, Actor.1. versicul. 10. 11. *Secundùm*,est multorum piorum & sanctorum hominum, quales fuerunt Zacharias,Luc.1.ver.67.68.Elizabeth,ver.42.43.44. Maria Virgo vers.46,47.& Ioseph vir eius:Pastores,Luc.2.vers.15.&c.Simeon.vers. 28.29. Anna prophetissa.vers.36.37.38.Magi,Matth.2. vers.1.2.Martha Lazari soror,Ioan.11.27.*Tertium*,Ioānis Baptistæ,Io.1.29. *Quartum*, grauissimum, & veneratione dignissimum, omnique exceptione maius est ipsiusmet Dei patris testimonium; cœlitus redditum,Matth. 3.17.& 17.5.Marc.9.7.Luc.3.5.*Quintum*,sunt inusitata & stupenda facta & miracula à Christo edita quæ per Messiam venturum edenda Prophetæ prædixerant,ad quæ ipse quoque Christus remittit,Ioan.10. 25.& 5.36.Matth.11. vers. 4.5.6.& alibi sæpe, iuxta vaticinium Esa. 5. vers. 5.6. Vide Miracvla. *Sextum*,est Euangelistarum & Apostolorum Christi: Petri, Matth. 16.16. Actor.2.36 & 3.vers. 17.18. & 4. vers.11.12.& 10.43.1.Petr.1.vers.19.20.Stephani Protomartyris,Act.7. 7.52.Philippi,Actor.8.32.ex Esa.53.7. Pauli, Actor. 9. 22. & 13.versic. 23.32.Rom. 15.8.2. Cor.1.20.2.Tim.2.8.Ioannis Apostoli, 1.Ioan.2. 22.& 5.versic.2.15.

Addantur his alij etiam infiniti loci, in quibus Euangelistæ & Apostoli, omnes Prophetias earumque circumstantias in Christo vere impletas esse,nec desiderari iam quicquā,abunde explicant.*Primum* enim affirmant,hunc Iesvm Christvm non tantùm verum & naturalē hominem pro nobis factum, conceptum & natum,sicut alij homines excepta originali labe:sed etiam esse in vna persona Deum, & Dei Patris verum & æternum filium,Luc 1.ver.31.32.33.Matth.3.17.Ioan.1.v.1. 18.30.& 3.16.Actor.3.13.1.Ioan.1.7.& 5.5. Rom.1.3. & 8.3. Gal.4. 4. Hebr. 13.8. Vide Christvs Deus. *Deinde* affirmant, hunc Christum Messiam Dei filium,natum esse verum ac naturalem hominem ex gente Iudaica,& quidē ex familia Abrahæ & Dauidis, secundùm promissionem. Luc.1.v.32.33.68.Matth.1.v.16.& 2.2.Marc.10.47.Rom.1.3. Act.v.30.&c.2.Tim.2.8.Faciāt *præterea* mentionē loci in quo hic Messias Iesvs Christvs natus sit:in Bethlehem Iudææ scilicet,secundùm Scripturā,Mich.5.2.Mat.2.v.5.9.10.11.Luc.2.v.6.10.16. *Quartò*,Messiæ natiuitatem non cōmuni seu naturali, sed mirando modo factā esse describunt,Matth.1.20.de Spiritu Sancto,1.18.priusquam conuenirent, ex Maria tantummodò desponsata natum esse,Luc.2.15.quam non cognouerit vir eius Ioseph.Matt.1.15. ideóque Ioseph putatiuus tantùm pater Christi dicitur, Luc.3. 23. *Quintò*, addunt & tempus natiuitatis

Messiæ,

Messiæ, Luc. 2. vers. 1. 2. 46. 7. quo significatur Christum Messiam exactis septuaginta hebdomadibus, Dan. 9. 24. in quarta monarchia Romanorum, cum populus iam seruituti subiiceretur, natum esse, *Sextò* officium etiam Messiæ adeò luculenter applicant, secundùm omnia sacrarum literarum vaticinia. Item quomodo à populo suo, & mundo peruersissimo exceptus fuerit, vt non sit opus hic pluribus repetere. Vide CHRISTVS ratione triplicis officij, &c.

Septimum testimonium est pius veræ & Catholicæ Ecclesiæ consensus inde ab Apostolorum & omnium sanctorum Patrum & doctorum temporibus, qui singulis ætatibus à Messiæ natiuitate vixerunt. Item omnium orthodoxorum Conciliorum, sicut tria Symbola Ecclesiæ, Apostolicum, Nicænum & Athanasianum istud probè testatur. Et constat ex Historiis Ecclesiasticis, propter confessionem huius de Filio Dei Messia doctrinæ, multas myriadas Martyrum cum lætissimo beatissimóque vitæ exitu mortem pertulisse. Hæc testimonia breuiter commemorata adeò firma & certa sunt, vt eis portæ inferorum non præualeant. Conuincunt etiam indubiè cæcos & blasphemos Iudæos, aliũ Messiam, hoc Christo IESV reiecto, adhuc expectantes: pios vero, cùm euentum prophetiis planè congruere vident, corroborant, vt hunc Christum IESVM, Verum Messiam diuinitus missum agnoscant & amplectantur, Deóque pro tanto beneficio Saluatoris exhibiti grati sint: quem in aduentu suo altero glorioso, secundum Scripturam iam instante, firma fide cum gaudio & lætitia Iudicem viuorum & mortuorum expectent.

Nunc sequitur, vt de altera Messiæ & Saluatoris nostri IESV CHRISTI *natura, nempe humana dicatur.*

CHRISTVS verus homo dicitur, Luc. 23. 47. Ioan. 1. 14. Rom. 1. 3. & 9. 5. Coloss. 1. 22. 1. Tim. 2. 5. & 3. 16. Hebr. 2. vers. 11. 14. 1. Ioan. 4. 2. Christus verus homo, quia filius Abrahæ, & semen eius, Matth. 1. 1. Gal. 3. 16. Heb. 2. 16. Quia ex Tribu Iuda, Genes. 49. 10. Heb. 7 14. Apoc. 5. 5. Quia Filius & fructus ventris Dauidis, 2. Sam. 7. 12. Psalm. 89. vers. 36. 37. & 132. 11. Matth. 1. 1. Luc. 1. 32. & 20. 41 Actor. 13. 23. Rom. 1. 3. 2. Timoth. 2. 8. Apoc. 5. 5. & 22. 16. Quia radix Iesse, Psal. 11. vers. 1. 10. Rom. 15. 12. Quia ex Iudæis, 9. 5. Quia semen mulieris, Genes. 3. 15. Quia Filius Virginis Mariæ, & ex ea genitus, Esa. 7. 14. Matt. 1. v. 16. 20. 21. 23. 25. & 2. vers. 11. 20. 21. & 11. 46. Luc. 1. 31. & 2. 48. & 8. 20. Ioan. 2. 3. & 19. 25. Actor. 1. 14. Gal. 4. 4. Quia anima rationali & vero corpore constat: Anima Christi, Matt. 26. 38. & 27. 50 Marc. 14. 34. Luc. 23. v. 43. 45. Quia corpore vero & nostris, excepto peccato, per omnia simili, Luc. 24. 39. Hebr. 2. vers. 14. 17. Quia nostris infirmitatibus, secundum carnem obnoxius, Esa. 53. 4. Hebr. 4. 15 Quia natus est, Matth. 2. 2. Luc. 2. 7. Quia creuit, vers. 52. Quia parentibus subditus fuit, vers. 51. Quia esuriit, Matth. 4. 2. & 21. 18. Marc. 11. 12. Quia fatigatus est, Ioan. 4. 6 Quia fleuit, Luc. 19. 41. Ioan. 11. 35. Quia loco certo & definito continetur, Matth. 28. 9. Luc. 24. 6. Act. 3 21. Quia mortuus est. Matth. 27. 50. Luc. 23. 46. Quia à mortuis excitatus est, Matth. 28. v. 5. 6. Marc. 16. 6. Luc. 24. 6. Ioan. 21. 14. Actor. 2. vers. 24. 32. & 3. vers. 15. 16. 1. Cor. 15. vers. 4. 20. 1. Petr. 3. 21. Quia vt ad cœlos ascenderet, eum locum mutare oportuit, Ioan. 12. 8. & 16. 28. vt re ipsa fecit, Luc. 24. 51. Actor. 1. 9.

CHRISTI diuinitas & humanitas in vna Christi persona constituenda vniuntur, & coalescunt, Esa. 7. 14. & 9. 6. Matth. 1. 12. Ioan. 1. 14. Rom. 9. 5. Philip. 2. vers. 6. 7. 1. Timoth. 3. 16. non confunduntur, Ioan. 1. 18. & 2. 19. Rom. 1. vers. 3. 4. 5. Coloss. 1. 19. & 9. 1. Tim. 3. 10. Hebr. 9. 14. ad vnionem earum demonstrandam, vni in persona alterius proprietas, per idiomatum communicationem tribuitur. Ioan. 3. 13. Act. 20. 18, 1. Corinth. 2. 8. 1. Ioan. 1. 1. & 3. 16. Christi persona vna est, à Patre distincta, Ioan. 8. vers. 16. 18. 1. Corinth. 8. 6. 1. Tim. 2. 6. Christus & Messias idem Ioan. 1. 41.

CHRISTI personæ attributa, officia significant. Ioan. 4. 25. Hoc titulo, tria Dei officia significantur.

Primò, Regnum cui inauguratur à Deo, Psalm. 2. 6. & 45. v. 7. Hebr. 10. 9. & ob id appellatur Rex, Ierem. 23. 5. Ezech. 21. versic. 26. 27. Zachar. 9. 9. Matth. 21. 5. & 25. 34. Luc. 1. 32. Ioan. 18. 35. 1. Corinth. 15. 25. Rex æternus, 1. Paral. 17. vers. 12. 14 Ps. 45. 8. & 89. vers. 5. 35. 36. 37. 38. Esa. 9. 7. Dan. 2. 44. Luc. 1. 33. Hebr. 1. 8. Rex Israël & Iudæorũ, Matth. 2. 2 & 27. 37. Marc. 15. vers. 2. 26. Luc. 23. 3. Ioan. 1. 49. & 19. 14. Rex iustitiæ, Hebr. 7. 2. Magnus. Apoc. 12. 5. Pacificus, Esa. 9. 7. & 11. 6. & 65. 25. Ezech. 43. 25. & 37. 26. Hebr. 7. 2. Rex Regum. Apoc. 1. 5. 17. 14. & 19. 16.

Secundò, Filius Dei Christus dicitur. quia prophera & Doctor vngitur, Esa. 61. 1. Luc. 4. 18. Actor. 10. 38. eius propheria describitur, Deuter. 18. 15. Matth. 21. versic. 11. 46. Luc 7. 16. & 24. 19. Ioan. 4. 19, & 6. 14. & 7. 40. & 9. 17. Actor. 3. 22. & 7. 37. cò pertinet quod Ecclesiæ suæ Doctorem agit, Psalm. 2. versic. 6. 7. & 22. 23. & 40. 11. Esa. 55. 4. Matth. 11. 29. & 17. 5. & 22. 16. & 23. vers. 8. 10. Marc. 13. 14. Luc. 6. 40. & 9. 35. & 10. 21. & 17. 13. & 21. 15. & 22. 11 & 24. 32. Ioan. v. 18. 38. 39. & 3. 2. & 4. 25. & 11. 28. & 13. 13. & 17. 6. & 20. 16. & Pastor dicitur Esa. 40. 11. Ezech. 34. 23. Mich. 5. 2. Zach. 13. 7. Matth. 26. 31. Ioan. 10. vers. 11. 14. Hebr. 13. 20. 1. Petr. 2. 25. & Euangelij præco, Esa. 60. 1. & 61. 1. Matth. 15. 5. Luc. 4. 18. Ephes. 2. 17. Hebr. 2. 3. pacis annunciator, Zach. 9. 10. Ephes. 2. 17. & Dei fidelissimus testis, Ioan. 3. 32. Apoc. 15. & 3. 14.

Tertiò, Filius Dei Christus dicitur, quia Sacerdos ordinatur. Psal. 110. 4. Zach. 6. 13. Hebræor. 2. 17. & 3. 1. & 4. 14. & 5. versic. 1. 5. & 6. 20. & 7. versic. 17. 21. 26. & 8. 1. & 9. vers. 24. 26. & 10. vers. 1. 14. 21. Christus vnicum pro nobis sacrificium seipsum offert, Psalm. 40. vers. 7. 8. Matth. 20. 28. Rom. 4. 25. Galat. 2. 20. Ephes. 5. 2. 1. Timoth. 2. 6. Tit. 2. 14. Hebr. 13. & 7. 27. & 9. vers. 14. 26. 28. & 10. versic. 3. 5. 6. 7. 10. 12. 14. ob id Agnus dicitur. Vide infrà. SERVATOR, quia tulit peccata nostra.

CHRISTVS ratione triplicis officij, regij nempe, Prophetici & Sacerdotalis (vt exprimitur hoc triplex eius officium, Hebr. 2. 10. adducendi quidem vocabulo, propheticum munus: Principis verò, Regiũ. consecrandi, Sacerdotale) Mediator, id est *Intercessor* est, Genes. 28. 12. Abac. 3. 3. Matth. 1. 23. & 21. 22. Marc. 11. 24. Luc. 22. 32. Ioan. 1. 52. & 14. vers. 2. 6. 13. 14. & 16. vers. 23. 26. & 17. 5. & 20. 31. Actorum 2. 33. & 4. 12. & 10. 43. Rom. 3. 25. & 8. 34. 2. Corinth. 5. versic. 18. 19. Galat. 3. 20. Ephes. 2. vers. 13. 14. 15. 16. 18. & 3. 12. Coloss. 1. vers. 20. 22. 1. Tim. 2. 5. Tit. 3. 6. Hebr. 4. vers. 15. 16. & 5. vers. 1. 5. & 7. vers. 22. 25. & 8. 6. & 9. vers. 14. 15. 24. & 13. 15. 1. Petr. 1. vers. 3. 21. & 2. & 4. 11. 1. Ioan. 2. vers. 1. 2. & 4. 10. *Redemptor*. Matth. 20. 28. 1. Corinth. 1. 30. Gal. 3. 13. & 4. 5. 1. Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. 1. Petr. 1. 19. Apoc. 5. 9. Eo pertinet, quòd *Saluator* dicitur, Esa. 25. vers. 8. 9. & 62. 11. Zach. 9. 9. Ioan. 3. 17. & 4. 42. & 12. 47. Actor. 5. 31. & 1. 23. Philip. 3. 20. 1. Tim. 1. 15. 2. Tim. 1. 10. Tit. 1. vers. 3. 4. & 2. 13. & 3. 6. Hebr. 2. 10. & 5. 9. & 7. 25. Seruator, quia tulit peccata nostra, Esa. 53. v. 4. 5. 6. 1. Petr. 2. 24. & ob id Agnus dicitur, Esa. 53. 7. Ioan. 1. v. 29. 36. Actor. 8. 32. 1. Pet. 1. 19. Apoc. 5. vers. 6. 12. & 6. 1. & 7. vers. 9. 14. 17. & 13. 8. & 14. 1. & 15. 3. & 17. 14. & 19. versic. 7. 9. & 21. versic. 14. 22. 23. & 22. vers. 1. 14. Vide AGNVS.

CHRISTVS non tentandus, Matth. 22. 18. Marc. 12. 15. Luc. 20. 23. Corinth. 10. 9. Christus nostræ libertatis vindex. Ioan. 8. 36. Dei virtus, 1. Corinth. 1. 24. vita, 1. 4. & 24. 6. 1. Ioan. 5. 20.

CHRISTVS ante mundum conditum præordinatus, 1. Petr. 1. 20. occisus, Apoc. 13. 8. Ecclesiæ promissus, Genes. 3. 15. & 12. 3. & 18. 18. & 22. vers. 18. 19. & 26. 4. & 18. 14. & 49. 10. Num. 24. 17. Deut. 18. 15. 1. Sam. 7. vers. 12. 14. Psalm. 2. 7. & 72. 17. & 89. vers. 4. 5. & 132. 11. Esa. 4. 2. & 7. 14. & 9. 6. 11. 10. & 40. 10. & 49. 1. & 53. vers. 1. 2. Ierem. 23. 5. Dan. 9. 24. Mich. 5. 2. Agg. 2. 8. Zach. 3. 8. & 6. 12. & 9. 9. Malach. 3. 1. & 4. 2. Vide supra primam ex duodecim quæstionibus. Quæ sint promissiones diuinæ, &c. subiectam titulo, Christus ratione substantiæ, &c.

Officium Christi generatim definitur, Munus Mediatoris filio demandatum à Patre, à filio autem voluntariè receptum, & in vtraque natura perfectè adimpletum, vt nos Deo, Deum nobis vniret & reconciliaret in æternum.

CHRISTVS a Deo missus & quorsum, Esa. 42. vers. 6. & 49. v. 8. 9. & 61. versic. 1. 2. Matth. 10. 40. & 11. vers. 5. 28. & 16. 24. 24. & 21. 37. Marc. 1. 38. & 2. 17 & 9. 37. & 12. 6. Luc. v. 4. 18. 43. & 5. 32. & 9. v. 48. 56. & 10. 16. & 19. 10. & 20 13. Ioan. 3. vers. 17. 34. & 4. 34. & 5. v. 23. 24. 30. 36. 37. 38. & 6. vers. 29. 38. 39. 40. 44. 57. & 7. ver. 16. 18. 28. 29. & 8. v. 16. 18. 26. 29. 42. & 8. 4. & 10. 36. & 11. 42. & 12. v. 44. 45. 46. 47. 49. & 13. 20. & 14. 24. & 15. 21. & 16. 6. & 17. v. 3. 4. 8. 18. 21. & 17. v. 23. 25. & 18. 30. & 20. 21. Actor. 3. 26. Rom. 8. 3. & 15. 8. Galat. 3. 4. 1. Tim. 1. 15. 1. Ioan. 3. vers. 5. 8. & 4. v. 9. 10. 14. Vide CHRISTVS ratione substantiæ, &c. quæstionem octavam.

CHRISTVS ex Spiritu Sancto concipitur, Matth. 1. vers. 18. 20. Luc. 1. 35 nascitur ex virgine, Matth. 1. versic. 16. 23. 25. Luc. 1. vers. 30. 31. & 27. in Bethlehem, Mich. 5. 2. vers. 6. Luc. 2. vers. 4. 5. 6. Vide supra quæstiones, quintam, sextam & septimam. Circumciditur, Luc. 2. 21. Domino sistitur, vers. 22. 23. à Magis adoratur, Matth. 2. 11. à Ioanne baptizatur, Matth. 3. v. 15. 16. Marc. 19. Luc 3. 21. ieiunat in deserto quadraginta diebus ac noctibus, illicque tentatur à Satana, Matth. 4. vers. 23. Marc. 1. 13. Luc. 4. 2. Regnum Dei annuntiat, Matth. 4. vers. 17. 23. & 5. 2. & 9. 35 & 11. 1. & 13. 54. & 21. 23. Marc. 1. vers. 14. 2. 19. & 2. vers. 2. 13. & 4. 1. & 6. v. 2. 6. & 9. 31. & 10. 1. & 12. 35. Luc. 4. versic. 15. 31. 44. & 5. vers. 3. 17. & 13. vers. 10. 22. & 19. 47. & 20. 1. & 21. 37. Io. 6. 59. & 7. v. 14. 28. & 8. vers. 2. 20. baptizat, Ioan. 3. 22. & 4. v. 1. 2. Filius Ioseph habetur. Matth. 13. 55. Luc 3. 13. & 4. 22. Ioan. 6. 42. fugit honores huius mundi Ioan. 6. 15. iurat. Matt. 5. v. 18. 26. & 6. 2. Lauat pedes Discipulorum, Ioan. 13. 5. legit in synagoga Luc. 4. 16. in prouerbiis loquitur, & quare, Matth. 13 vers. 3. 13. & 23. 37. Marc. 4. vers. 11. 33. 34. Ioan. 16. 25. maledicit ficui, Matth. 20. 19. Marc. 1. 14. orat. Patrem, Esa. 53. 12. Matt. 14. 23. & 26. 39. Marc. 1. 35. & 6. 46. & 14. 35. Luc. 3. 21. & 16. & 6. 12. & 9. 18. & 11. 1. & 22. 42. & 23. 34. Ioan. 11. 41. & 17. vers. 1. 9. 20. tributum Cæsari pendit, Matth. 17. 27.

Afflictiones suis ab initio prædicit, & quare, Ioan. 16. 4. mortem & resurrectionem, Matthæi 11. 40. & 16. 21. & 17. v. 9. 23. & 20. 19. & 26. v. 2. 32. Marc. 8. 31. & 9. vers. 9. 12. 31. & 10. v. 43. 34. & 4. 28. Lucæ 9. v. 22. 44. & 17. 25. & 18. 33. Ioan. 2. 19. & 3. 14. & 8. 28. & 8. 12. v. 24. 32. pullo asinæ insidet. Zach. 9. 9. Matth. 21. 7. Marc. 11. 7. Lucæ 19. 35. Ioan. 12. 14. à populo liberaliter exceptus, Matth. 21. vers. 8. 9. Marc. 11. v. 8. 9. Lucæ 19. v. 37. 38. Ioan. 12. 13. cõram tribus Discipulis transfiguratur. 17. 2. Marci 9. 2. Lucæ 9. v. 28. 29. seipsum turbat. Ioan. 11. 33. & 13. 21. verbo suo hostes vincit, Esai. 11. 4. 2. Thessal. 2. 8. *Exempla*: Satanam, Matt. 4. v. 4. 7. 10. Scribæ & Pharisæi Matt. 22. v. 20. 21. 22. 23. 29. 30. 31. 32. Marci 12. 22. Lucæ 20. v. 24. 26. Sadducæi, Lucæ 20. 17. Pharisæi. Ioann. 10. 34. Matth. 22. v. 42. 43. 44. Marci 12. 18. &c. Lucæ 20. 17. &c. Principes Sacerdotum, & Seniores populi. Matth. 21. 42. Antichristum etiam spiritu oris sui confice re dicitur. 2. Thes. 2. 8. Vide SACRÆ SCRIPTVRÆ lectio, &c. Vetat hostium furorem. Matth. 12. 15. Marc. 3. 7. Luc. 4. 30. & 6. 12. Ioan. 8. 59. & 11. 54.

Vltrò ad mortem se accingit Esaiæ, 53. 7. Marr. 20. 28. & 26. 46. Marc. 10. 45. & 14. 42. Lucæ 18. 32. Ioan. 10. v. 12. 18. & 12. 27. & 13. 27. & 18. 4. venditur triginta argenteis æstimatus, Zachar. 11. 12. Matth. 17. 3. in hostium manus venit, Matth. 26. 50. Marci. 14. 46. Lucæ 22. 54. Ioan. 18. 12. ad Annam adductus Cayphæ remittitur, Ioan. 18. 13 de doctrina interrogatur. v. 19. cæditur à ministro Pontificis 2. 22. Filium Dei se esse fatetur, Matth. 26. 64. Marci 14. 62. Lucæ 22. 70. ob id conspuitur, & illuditur, Matth. 26. 67. Marci 14. 65. Luc. 22. v. 63. 64. à Caypha in Prætorium. Ioann. 18. 28. Pilato sistitur, Matth. 27. 2. Marc. 15. 1. Luc. 23. 1. coram eo tacet, Matth. 27. 12. Ioan. 19. 9. eius iussu flagellatur, ac morte damnatur, Matthæi 27. 26. Marci 15. 15. Lucæ 23. vers. 24. 24. 25.

Ioan.

Ioan.19.v.1.18.crucem ſuam fert, Io.19.17. Crucifigitur extra portam inter latrones, Matth.27.38.Marc.15.27.Luc.23.33.Io.19. 18. 2. Cor. 13.4.Hebr.13.12.Eſa.53.12.quare ſe à Deo derelictum queritur. Pſal. 22.1.Matt.27.46.Marci.15.34.felle & aceto potatur, Pſ. 69. 11. Matt. 27.v. 34.48. Marc.15.v. 23.36. Luc.23.36.Ioan.19. 29. ſpiritum Patri commendat, Luc. 23.46. clamans voce magna expirat, Matth.27.50. Marc.15.37.Lucæ 23.46. Ioan.19 30.

CHRISTVS quorſum mortuus. Eſai.53.12.Matt. 20.28.Marc.10. 45.Ioan.15.52.& 12.v.24.32.Actor.20.28.Rom.4.25.& 5.8.& 14.v.9. 15.1.Corinth.5.7.& 15.3.2.Corinth.5.v.14.15.Galat.1.4.& 2.20.& 3. 13.Epheſ.2.16.& 2.5.v.25, Colo.2.13.1. Theſſal.5.10.1.Timoth.2.6. Tit.2.14.Heb.2.v.9.14.& 5.8.& 9.v.26.28.1.Petri.2.24.1.Ioan. 1. 7.& 2.2.& 3.16.Apoc.1.5.& 5.9.& 7.14.peccato mortuus dicitur, Rom. 6. 10. non vt peccare deſineret, ſed vt peccatum deſtrueret. Dolus enim non eſt inuentus in ore eius, Eſa. 53.9. ſemel oblatus Roman. 6.10.Heb. 7.27.& 6.verſ.12.26.4.& 10.verſ.50.12.14.1.Petri 3.18.ſepelitur, Matt. 27.v.59.60.Marci.15.46.Lucæ 23.53.Ioan.19. verſ.41.42.Act.13.29. 1. Corinth.15.4. reſurrexit, Matth.28.v.5.6.Marc.16.6.Lucæ 24.v. 6. 34.46.Ioan.21.14.Actor.2.v.24.32.& 3.verſ.15.26.& 4.10.5.30.& 10. 40.& 13.verſ.30.33.34.37.& 17.31.Rom.1.4.& 4.verſic. 24. 25. & 6. 4.& 8.11.& 10.9.1.Corinth.16. 14.& 5.verſic.20.2. Corinth. 4.14.& 5.15.Gal.1.1.Eph.1.20.Ph.2.9.Coloſſ.2.12.& 31.1.Theſſ.10.& 4. 14. Hebr. 13.20. 1. Petr. 1.21. propria virtute, Ioan.2, 19.& 10. verſicul. 17. 18.

Reſurrectionis eius finis & fructus, Roman. 4.25. 1. Petr. 3.21. poſt reſurrectionem Diſcipulis apparet, Matth.28.v,9.17.18.Marci 16.v.9. 12.14.Lucæ 24.v.15.34.36.Ioan.20.v.19.26.& 21.v.14. Actor.1.2.& 10.v.40.41. & 13.31. 1.Cor.15.v.5.6.7.Vide Aſcendere, cœlo receptus, ſedet ad dexteram patris, Pſ.68.19.& 110.1.Matth.22.44.Marc.12. v.36.&16.19.Luc.20.42.&22.69.&24.51.Ioan.6.62.&14.2.Act.1.9.& 2.v.33.34.& 3.21.& 5.31.& 7.55.Rom.8.24.Epheſ.1.20.& 2.6.& 4.10. Coloſſ.3.1.1.Timoth.3.16.Hebr.1.v.3.13.& 4.14.& 9,24.& 10. 12. & 12.2.1.Pet.3.22.Chriſtus in cœlo quærendus, Coloſſ.3.1.Chriſtus corpore à nobis abeſt, Matth.29.11.Marc.14.7.Ioan.12.8.&14.v.3. 28. & 19.verſ.5.7.16.& 17 v.11.12.2.Cor.5.v.8,9.Philip.1.23.1. Pet.1.8. abſentia eius non inutilis. Io.16.7.Spiritus ſui præſentia, Eccleſiæ perpetuo affuturus,& corpori in vniuerſum,& priuatim ſingulis membris, Matth.18.20.& 28.20.Iob.6.6 5.& 14.v.3.18.20.23.& 15.4.& 17.23. Rom. 8. v. 10. 11. Galat.2.20.Epheſ.3.13 & 4.10. CHRISTVS ſemper viuens : Rom.6.v.9.10.Hebr.7.25.Eccleſiam viuificat vt caput membra, Oſeæ 1.11.Epheſ.1.22.&4.15.& 5.23.Coloſſ.1.18.& 3.verſ.10.19. Hebr.3.6. Παράκλητος dicitur, ſed alia prorſus ratione, quàm Spiritus Sànctus. Vide Παράκλητος.

CHRISTVS pro tota Eccleſia. Vide CHRISTI nomen. Chriſtus pro principe & liberatore populi ſumitur, nempe Cyro, Eſai.45. 5. pro ſeruis Dei, 1. Paral. 17.22.Pſalm. 105. 14.Cyrus nominatur Chriſtus *Iehoua*, 1. conſecratus à Deo in eum finem vt Iudæos liberaret. Serui Dei ſunt Chriſti inuncti & ordinati vt Deo ſeruiant in ſanctitate & iuſtitia.

CHRISTI aduentus duplex : Prior in carnem, Eſa.11.10.Io.1.14. Roman. 1. 3.& 9. 5. & 15. 12.Gal.3.16. Epheſ.4.10.Hebr.5.& 10.5.1, Petr.1.20.2.Petr.1.16.1.Ioan.1.2.& 4.2.& 4.2 2.Ioan.v.7. Prior ipſius aduentus, abiectus & crucis ignominia humilis, Eſa.53.v.2.3.7.&62. 11.Zach.9.9. Matth. 2. 13. & 8.20. & 20. 28. Marc.3.2.Luc.9.5.8. & 22.27.Ioan.6.51.& 7.10.& 11.& 13,3.Actor.8.32. Rom.5.6.Phil.2.v. 7.8. Hebr.1.9.

Poſterior aduentus Chriſti ad iudicium magnificus & glorioſus, Matth.16. 27. & 24.30.& 25.31.& 26.64.Marc.13.26.& 14.62.Luc.9. 26.& 12.v.36.40.& 17.24.& 21.27.& 22.69.Actor.1.11.&3.21.& 10. 42.&17.31.Rom.2.16.&14.10.1.Cor.1.verſ.7.8.& 11.26.2.Cor.5.10. Gal.4.4.Philip.2.10.& 3.20.Col.3.4.1.Theſſ.1.10.& 2.19.& 4.16.& 5. 23.2.Theſſ.1.v.7.8.9.10.&21.1.Tim.6.14.2.Timoth.4.v.18.Tit.2.13. Heb.9.28.10.v.25.37.Iac.5.v.7.8.9.1.Petr.1.7.&4.v.5.7.& 5.4.2. Petr. 3.v.4.10.12.1.Ioan.2.28.& 3.2. Iudæ v.24.Apoc.1.7.& 2.25.& 16.15. & 22.v.7.12.20.

CHRISTI *Amici* qui. Luc.12.4.Ioan.3.29.&11.verſ.5.11.&13.v. 1.23.& 14. verſ.21.23.& 15.v.9.12.14.15.& 21.verſ.7.15.amor erga ſuos, Matth.8.verſic.14.15.& 9.36.& 14.14.&15.32.& 23.37. Marc.8. v.2.3.Luc.13.34.Ioan.10.15.& 13.1.Rom.8.37.Gal.2.20.Epheſ.3.19. & 5. v.2. 25.Apoc.1.5. *Baptiſma*, Matth.3.11.Luc.3.16.Ioan.1.33. benignitas, Tit.3.4.*Caro*, cibus ſpiritualis, Ioan.6.verſ.51.53.54.55. caro, velamen, Hebræor.10.20.cognitio, Matt.16.17.Epheſ.1.17.quàtopere neceſſaria, Ioan.17.3. Vide COGNITIO. Confeſſio, bona, 1.Tim.6. 13.contemptus, Eſa.53.3.Matth.13.verſ.55.56.Marc.6.3.Luc.4.22.& 23.11.Ioan.3.34.& 6.42.Chriſti contemptus quam exitialis, Ioan. 12. 18. Heb. 6.v.5.6.& 10.29.& 12.25.1.Petri 2.verſ.4.8. Vide Abnegatio Chriſti. Chriſti corpus, Templum dicitur, Ioan.2.21. corrumpi non poterat, Pſal.16.10.Actor 2.27.& 13.verſ.35.37. Chriſti corpus pro tota Eccleſia, Epheſ.4. 1.

CHRISTI *deſcriptio* in viſione Ioanni oſtenſa, Apoc.1.13. Chriſti dies. Phil.2 17. *dignitas* ac præſtantia, Matth.3.11.& 4.11.&12.v.6.41. 42. & 16.27.& 27.53.Marc.1.v.7 22.& 2.12.& 12.36.Luc.11.v.31. 42. & 22.43.Ioan.1. 26.Col.1.18.Hebr. 1.v.4. 9.3.3.& 7.27.dilectio, in quo ſita, Io. 14.v.15.21.23.&15.10 & 21.v.15.16.17. *Diſcipuli* qui, Luc.14. v.26.33.Io.6.45.&8.31.&13.35.&15.8.Epheſ.4.v.20.21. *diuina* potẽtia non eſt in eius perſona incluſa, ſed per totum Eccleſiæ corpus diffuſa. Ioan.18.12. *diuitiæ*, in Euangelio comprehenſæ, Epheſ.3.8.& *doctrina* planè diuina ac cæleſtis, Matt.7.28.Marc.1.22.&11.18.Ioan.3.34.&7. 16 &8.38.&10.30.&14.v.10.24.& 17.14.omnibus communis, Matth. 19.27.& 13.37. irreprehenſibilis, Ion.8.46.& 18.v.20.21.

CHRISTI *facilitas*, Matth.8. 7. & 9.10.Marc.5.24.Luc.7.36. & 11.37.& 16.6. *fides*, Rom. 3.22. pro ea, quæ Chriſto habetur, vel quæ Chriſto nititur. *Fratres*, pro cognatis, Matth.12.46.Marc.6.3.Luc.8. 19. Ioan.21.2.& 7.3.Actor.1.14.Galat.1.19.Fratres & ſorores ſpiritual. 8, Matth.12.verſ.49.50.& 25.40.& 28.10.Marc.3.33.Luc.8.21.Ioan. 20. Rom.8.29.Hebr.2.11.Pſalm..22.23. *gaudium*, Matt.11.25. Luc. 10.21. Ioan.11.13.&15.11.& 17.13.Heb.12.2. *generatio* tẽporalis, Matt.1.1. Luc.3.v.23.24. *gloria* ac maieſtas, Eſa.53.8.Matth.25.31.&26.62.Marc. 12.36.Lucæ 1.32.&3.16.&4.32.& 9.26.Ioannis 1.14.1.Petri 3.2.&5. 1.2. Petr.1. 11. *gratia*, Galat. 1.6. pro ſalute gratis in Chriſto oblata. *Hora*, Matth.26.45.Marc.12.verſ.35.41.Ioan.2.4.& 7.30. & 20.& 12. verſ.23.27.&13.1.&17.1. *Hoſtes*, perituri, Pſalm.110.1.Matth.21.v.40. 41.&22.13.Marc.12.36.Luc.19.27.&20.43.Actor.2.35.Hebr.1.13.& 10.13.1.Corinth.15.16.Apoc.17. 14.

CHRISTI *Ignoratio*, perſecutionum cauſa eſt, Ioan.16.3 indulgentia, Matth.4.23.& 8.v.3.7.& 9.10.& 14.verſ.16.31.& 26.v.10.49. 50.Marc.2.v.19.20.&14.6.Luc.5.verſ.29.34.& 7.44.& 10.42.&19 5. Ioan.6.20.& 9.35.& 12.7.& 13.26. & 16.4. & 18.8.& 20. verſ.16.19. 27.& 21.15.Apoc.1.1. *Ira*, Vide IRASCI dicitur Chriſtus *Iudicium*, verum eſt. Ioan.8.16. *Iugum*, leue, Matth.11.30. *Laudes*, neceſſariò prædicandæ. Matth.1.16.Luc.19.40. *Liuor*, piorum medicina, Eſa.53.5. 1. Petr.2.24. *Mandatum*, ſiue lex, Ioan.13.34.& 15.verſ.12.17.Galat 6. 2. 1.Ioan.2.23. *Mandata*, ſeruanda, Ioan.14.verſ.15.21.& 15. 10. Chriſti *miracula*, Vide MIRACVLA. Mors figurata Geneſ.22.9.Exod.12.5.Leuit. 6.30.& 16.11.&17.6.Numer.21.8.Ionæ 2.1.prædicta, Dan.9.26.Luc.9. 31.Actor.3.18.1.Petr.1.11.Mors Chriſti eſt tranſitus ad Patrem, Ioan. 8.21.& 13.verſ. 1.3.& 14.28.1.& 6.verſ.5.16.28.&17.11.fructus mortis eius, Vide CHRISTVS mortuus & quorſum. Chriſti mors totius noſtræ ſalutis complementum, Ioan.19.30.Chriſti mortificatio, 2.Cor. 4.10.1.Petr.3.18.mortuus dicitur peccato, Rom.6.10. non vt peccare deſineret, quo ſenſu fideles mortui peccato dicuntur, ſed vt peccatum deſtrueret.

CHRISTI *Nomen* pro tota Eccleſia collectiuè capiti ſuo adiuncta, 1. Cor.12.12. Gal.3.16. Is enim eſt Chriſti in Eccleſiam amor, vt cum omnia omnibus ad plenum præſtet, tamen ſeſe veluti mancum & membris mutilum caput exiſtimet, niſi Eccleſiam habeat ſibi inſtar corporis adiunctam, vt apparet ex Epheſ.1.verſ.22. 23. vbi fit mentio complementi. Hinc eſt, quòd toties repetitur phraſis illa à Paulo, In Chriſto. Hinc factum, vt diceret Apoſtolus, ſe in Chriſto & Chriſtum in ſe viuere, Gal. 2.20. Hinc illa Chriſti vox. Actor.9.4. Saule, Saule, quid me perſequeris? quo etiam pertinet quod ſcriptum eſt Col.2. 14. Hinc denique noſtra ſpes omnis & conſolatio proficiſcitur Chriſti nomen ſalutare, Actor.4.14.

CHRISTI *obedientia*, Pſalm.40.9.Eſa.50.5.Rom.5. 19. Phil. 2. 8. & Hebr.5.8.& 10.7. Vide OBEDIENTIÆ *exempla Officium*, Vide CHRISTVS ad quid miſſus. *Opera* admiranda, Matth.9.33.& 11. verſ. 21. 23. Marc.2.12.& 7.37.Luc.5.26.Ioan.2.23.& 32.& 7.31.& 9.32.& 10.25. & 15.24. perfecta. Luc.4.39.& 7.15.&8.55.11.& 19.Io.11.44.& 12. 2. Dei opera ſunt, Matth.12.28.Ioan.9.8.& 10.25.&14.10.de ipſo teſtantur. Matth.11.21.Ioh.5.36.&15.v.25.38. *Opprobrium*. Hebr. 11. 26.& 13.13.

CHRISTI oues *Paſtorem* ſuum agnoſcunt. Ioh. 10.14. *Patientia*, Eſa.53.7.Matth.26.63.1.Timoth.1.36. *pax*, piis relicta, Ioan. 14. 29. Coloſſ.3.15. *patientia* inuicta & mirabilis, Pſalm.29.Eſa.9.7.11.& 42.1. Ierem.23.5.Dan.2.44.&.7.27.Zachar.9.10 Matth.8.3.&9.v.6.22.25. & 11.27.& 12. 29.& 28.18. Marc.1.27.& 2.v. 10.11.& 11.6.Luc.4.36. & 5.13 & 8.25.& 10.22.Io.3.35.& 4.50.& 5.21.&6.v.11.12.& 9.7.& 11.v.44.& 12.1.& 13.3.& 15.25.& 16.15.& 17.v.2.10.&18. verſ.6.8. Actor.3.v.6.7.&16.17.Rom.5.15.&14.9.1.Cor.15.27.Epheſ. 1.v. 21. 22.Philip. 2.9.&3.21.Hebr.2.8.1. Petr. 3. 22. Apoc.1.18.& 3.7.&17. 14 Præſentia, quam neceſſaria, Vide CHRISTVS præſens. Chriſti præſentia ſecuritatem adfert, Matth.14.27.& 28.10.Marc.6.50.Luc.24.36. Ion.6.20.& 12.v.15. 35.

CHRISTI *Regnum*, Vide CHRISTVS Rex. Chriſti regnum, pro vita æterna. Luc 23.42.Epheſ.5.5.2.Tim.4.12.Petr.1.11.Ap.11.15. Chriſti Regnum ſpirituale, Eſa.62.3.Zach.9.9.Ioh.18. 36. Chriſti reſurrectio, Vide Chriſtus reſurrexit.

CHRISTI *Sanguis*, & eius vis, Math.26.28.Marc. 14.24. Luc. 22. 20.Ioan.6.55.Rom.3.25.&5.9.Epheſ.1.7.&2.13.Col.1.20 Hebr.9.14. 1.Ioan.17.Apoc.1. 6. & 5.9. & 7.14.præſtantiora loquitur Abelis ſanguine, Hebr.12.24. conſperſio eius. Hebr.9.14.& 19.19.&12.24.1. Petr. 1. 2. ſanguine Chriſti empti ſumus, 1. Corinth. 6; 20.& 7.23. Acto. 20.28. 1.Petri. 1. 18. Apocal.5.9. *Sapientia*, Matth.7.verſicul.28 -9. & 13.54.& 21.24.& 22.46.1.22.& 6.2.Luc.2.40.&4.verſ.22.32.& 11. 31.& 20.39.Coloſſ.2. 3.

CHRISTI *Tempus*, Vide CHRISTI hora. *Teſtimonium*, verum Io.8.14. *Triumphus*, Col.2.15.Chriſti *thronus* æternus. Vide CHRISTVS Rex. & THRONVS gratiæ Chriſti *titulus*, Marc. 27. 37. Marc. 15. 26. Luc.23.38.Io.19.19. *Verbum*, gladio ancipiti ſimile, Apoc.1.16.Hebr.4. 12. Verbi vis & efficacia Eſa.11.4. Ioan.5.25.& 7.46.& 8.5.1.2.Theſſ. 2.8. Vide DEI vis & efficacia. Item, VERBVM Dei Chriſti verba, vitæ æternæ verba, Io.6.58.non ſtatim à ſuis intellecta. Matth.13.36.& 15. 16.&16.11.Marc.7.v.17.18.Luc.9.45.Io.2.v.19.20.21.22.&3.v.9. 10. & 4.v.32.33.34.& 6.v.52.60.61.62.63.& 14.v.5.9.26. *Veſtes*, diuiduntur, Matth.27.37.Pſal.22.19.Marc.15.34.Luc.23.34.Io.19.23. *Victoria* de hoſtibus inſignis. Pſal.110.v.1.5.Eſa.11.4.Dan.2.44.Matth.22.44. Ioan.16.33.Epheſ.4.8.Coloſſ.2.15.Apoc.17.14. Chriſti erga Eccleſiam *Zelus*, Pſalm.79.10.Ioan.2.17.

CHRISTO omnia poſtponenda, Matth.10.37.Luc.9 verſ. 24. 25. 60.61. Chriſto nullus ſimilis, Marc.2.12.Ioan.7.46. Chriſtum iterum crucifigere,

crucifigere, Hebr. 6 6. est Christum quasi rursus crucifixum ludibrio exponere, Cum Christo crucifigi verus homo dicitur, Rom. 6.6. hoc est, mori cum Christo, ipsi peccato, aut peccatum esse mortuum, nisi quòd priori phrasi mortis genus explicatur. Christum induere, Rom. 13.14. Galat. c. 27. metaphora sumpta ex Hebræorum idiotismo, dicuntur fideles, eò quòd Ecclesiam Christo tanquam veste quadam operiri oporteat, & sub eo delitescere, vt sancta sit prorsus & irreprehensibilis, Eph. 5.27. Ideóque Apostolus, 3.26. semen Abrahæ vnò Christi nomine significavit, quod idem explicatur, vt 28. Christum lucrifacere, Phil. 3.8. est Christum loco omnium nanciscì, eóque potiri. Christum mori oportuit. Vide CHRISTI mors.

Cum Christo mori & resurgere, Rom. 6.8. Col. 3.1. est mortis Christi participatione mortificari peccato, mundo, Legis denique elementis, atque adeò toti Legi: & resurrectionis Christi participatione viuificari Deo, vt pluribus explicatur. Rom. 6. cap. Christum negare coram hominibus, quam exitiale, Matth. 10.33. Marc. 8.38. Luc. 9.26. & 12. 9.2. Timoth. 2.12.1. Ioan. 2.23. Vide ABNEGATIO Christi. Christum nobis exemplar proponere debemus, Matth. 20.28. Marc. 10.45. Ioan. 13.v.14. 15. Rom. 15. vers. 3.7.2. Cor. 8.9. Ephes. 4.32. & 5.2. Philip. 2.5. Col. 3.13. Hebr. 12.2.1. Pet. 2.21. & 4. versic. 1.2.1. Ioan. 2.6. & 3.16. Christum recipere honorificum, Ioan. 1.12. & 13.20. sequi vtile, Matth. 8.22. & 19. vers. 21.28. Marc. 10.21. Luc. 9.v.59. 60. & 18.22. Ioan. 8.12. & 10.v.4. 28. Hebr. 13.13. *Exempla.* Petrus & Andræas, Matth. 4.v. 19.20. Iudæi & Ierosolymitani, Marc. 1. 5. Iacobus & Ioānes, Matth. 4.v.21.22. Turbæ, v.25. Discipuli, 8.23. Matthæus, Matt. 9.9. Marc. 2.14. Petrus, Matth. 19. 27. Luc. 18. 28.

Christo *συμπάσχειν*, & reliquias afflictionum eius replere in carne nostra dicimur, Col. 1. 24. hoc est, Christum habere nos ærumnarum nostrum socium, ac proinde vindicem, Act. 9. 4. Reliquæ autem afflictionum Christi non sic accipi debent, quasi non plenè pro nobis satisfeciſſet, & pœnam peccatis nostris debitam non abunde luisset & expiasset, sed membrorum Christi respectu id dicitur, vt sit sensus: Reliquias afflict. &c. hoc est, quòd supereſt afflictionum Christi. Christo autem passo in sese (cuius vnius liuore sanati sumus, Esa. 53. 5.) supereſt vt in suis etiam membris affligatur, non vt Ecclesiam redimat, quam sanguine suo iam acquisiuit, Actor. 20.28. & semel vna oblatione in æternum sanctificauit, Actor. 10. 14. sed vt virtutem suam in quotidiana suorum infirmitate exerat; denique pro totius corporis consolatione ac salute, vt mox ibidem additur. Quod autem dicit Apostolus, Pro corpore, &c. hoc quomodo sit accipiendum, ipsemet explicat, 2. Cor. 1. vers. 5.6. & 4. vers. 8.9. 10. &c.

CHRISTVM tentare, 1. Corinth. 10. 9. est Christum velut ad certamen prouocare, vt ibidem explicatur, vers. 22. In Christo esse, Rom. 16.7. est Christo per fidem insitum esse, idem declarat phrasis; In Christo inueniri, Philip. 3. 9.

A CHRISTO multa fiunt præter scopum eius ad nos aduentus, impiorum culpa, & eorum rebellionis occasione: sic aduentitia dissidiorum causa dicitur, Matth. 10.34. Luc. 12.9. Sic in casum & ruinam multorum positus dicitur, Luc. 2.34. Sic lapis offensionis, Esa. 8.14. Rom. 9. vers. 32.33. 1. Petr. 2. vers. 7. 9.

A CHRISTO multa præter eius naturam susceptam, vnà cum vadis generis humani persona sunt: Quale est illum, quod maledictio, Galat. 3. 13. & peccatum dicitur. Rom. 8.3. 2. Cor. 5. 21. Sic vermis & opprobrium hominum, Psal. 22. 6.

A CHRISTO eadem ratione Deus Pater ipso maior agnoscitur, Ioan. 14. 28. eò referendum est, quòd Christus dicitur Angelus Testamenti, Malach. 3. 1. & Apostolus, Heb. 3. 1. quòd Deus Pater, Deus Christi vocatur, Ioan. 20. 17. 1. Corinth. 3.23. Ephes. 1. 17. Sic obedientiam didicisse dicitur Christus, Heb. 5. 8. Sic ministrer Circumcisionis, Rom. 15. 8. & seruus Patris, Esa. 42. 1. & 53. 11.

CHRISTVS, Quæcunque de Christo dicta occurrunt in Scripturis canonicis, ad hæc duo capita referri possunt. I. Aut enim dicuntur de Christi persona, II. Aut de Officiis eius.

In Christi *persona* sunt duæ *natura* distinctæ, sed non separatæ, nequæ confusæ: Diuina scilicet & humana. Est igitur *Christus, Verus* DEVS; quod sequentibus demonstrationibus probatur.

I. Deus nominatur, Genes. 32.28. Psal. 45.7. Heb. 1.8. Esa. 7.14. Mat. 1.23. Esa. 96. & 25.9. & 42. vers. 11.12. & 45. v. 23.24. Ierem. 33. v. 15.16. Hos. 1.7. Zach. 2.8.9. Ma. 3.1. Luc. 1.16.17. Actor. 20.28. Rom. 9.5. Galat. 1.12. Philipp. 2.6. Coloss. 1. v. 15.19. & 2.9. 1. Tim. 3.16. Tit. 2.13. 2. Pet. 1. 3.1. Ioan. 5.20. Apoc. 21. vers. 7.22. 1.

II. Est Deus, quia cultu diuino *adorandus*; Psalm. 97. 7. Hebr. 1.6. Ioan. 5.23. Philipp. 2.10. Apoc. 4. vers. 8.9.10.11.

III. Quia *æternus*, Prouerb. 8.22. Mich. 5.2. Ioan. 1.1. & 8.58. Coloss. 1.17.18. 1. Ioan. 1.1. & 2.13. Apoc. 1.8.17. & 21.6.22. 17.

IV. Omnia ipsáque cordis *Arcana* nouit, Matth. 9. vers. 4.26. & 12. 25. & 16.8. & 17.17. & 22.18. & 14.13. Luc. 5.22. & 6.8. & 9.47. & 11. vers. 17.31. & 22.10. Ioan. 1.47. & 2. v. 24.25. & 5.42. & 6. v. 15. 61.64. & 11. 14. & 13. v. 11.19. & 14.29. & 16. v. 4.19.30. & 18.4. Apoc. 2. v. 2.9.13. 19.23. & 3. v. 1.15.

V. Est *Creator*, Ioan. 1.2. Col. 1.16. Heb. 1. v. 2.3. Apoc. 1.14.

VI. *In sinu patris*, Ioan. 1.14. vers. 7.8.9.2. Corinth. 4.4. Coloss. 1.15. Hebr. 1. 3.

VII. Est inuocandus, & à piis inuocatur, Esa. 11. Matth. 18.20. Act. 7.59. & 9. v. 13.14. & 22.16. Rom. 1.7. & 15.12. 1. Cor. 1.2.2. Cor. 1. v. 2. 3. Ephes. 1.2. Gal. 1.3. Phil. 1.2. Col. 1.2.1. Thess. 1.1. & 3.11.2. Thess. 2.16. 1. Timoth. 2.2.2. Tim. 1.2. Tit. 1.4. Philem. v. 3.2.5.1. Petr. 5.14. Apoc. 22. vers. 20. 2. 1.

VIII. *Obiectum fidei*, Esa. 8.14. & 28.16. Matth. 28.19. Ioan 2.11. & 3.16.36. & 6. vers. 29.35.40.47. & 9.35. & 14. v. 1.6. & 17.3. Actor. 16.31. 22.19 & 24.24. Rom. 9.33. Galat. 2.16. Eph. 1.16. Coloss. 1.4. & 2.5. 1 Timoth. 1.3. 2.2. Tim. 3.15.

IX. *Omnipotens*, Ioan. 3.31. & 18.18. Apoc. 1.8. & 3.7. & 4.8. & 17.13. & 19. vers. 15.16.

X. *Peccata remittendi authoritatem habet*, Matth. 9.6. Marc. 2. v. 5.7. 9. Luc. 5. 20. & 7.48.

XI. *Plures locos eodem tempore occupat*, Matth. 18.20. & 28.10. Ioan. 1.18. & 3.13. & 14.23.

XII. *Potestate pollet eadem quæ Pater*, Ioan. 5. v. 17.19. & 16.15.

XIII. *Potestatem miracula edendi confert.* Matt. 10.8. & Marc. 6.7. & 16.17. Luc. 10.19. Ioh. 14.12. Act. 3. v. 6, 12.16. & 14. 3.

XIV. *Resurrectionis est author*, Ioan. 6. vers. 39.44. 54. & 11.25. 1. Corinth. 15.21. & *Suscitauit seipsum*, Rom. 1. 4.

XV. *Spiritum sanctum mittit*, Ioan. 16.7. & 20.20.

XVI. *Virtus eius planè diuinos effectus habet.* Rom. 15. vers. 18.19. 2. Corinth. 12.9. Heb. 1.3.

XVII. *Vnus est essentia cum Patre*, Ioan. 1.18. & 5.17. & 8. 38. & 14. 10. 20. & Philipp. 2. 6.

Vt Christus verus Deus est, ita etiam *æterni Patris æternus Filius* est agnoscendus, sicut ex sequentibus testimoniis colligimus. Ratione substantiæ cum Patre idem, maiestatis æqualitate par, vnitionis respectu à Patre reipsa distinctus 2. Sam. 7. 14. 1. Paral. 17. 13. Psalm. 2. 7. & 89. vers. 27.28. Ex Nouo Testamento, Matth. 3. 17. & 14.33. & 16. 16. & 17.5. & 26.64. & 27.54. Marc. 1. vers. 1.11. & 3.11. & 14.62. & 15.39. Luc. 1. v. 32.35. & 3.22. & 9.35. Ioan. 1. vers. 24.18.34.49. & 3. vers. 16.17.18. & 9.18. & 10.36. & 11.4.17. & 17. vers. 1.20.31. Actor. 3.13. & 8.37. & 9. 20. & 13.33. Rom. 1. versic. 3.4.5. Rom. 8. vers. 3.29.32. 2. Corinth. 1 19. Gal. 4.4. Ephes. 1.6.1. Thess. 1.10. Hebr. 1. versic. 2.5.6. & 3.6. & 4. 14. & 5. v. 5.8. & 6.6. & 7.28. & 10.29. 2. Petr. 1.17. 1. Ioh. 1. vers. 3.6. & 3.8. & 4. v. 9.10.14.15. & 5. vers. 5.9.10.11.12. Ioan. 13.20. 2. Ioan. 3. Apoc. 1. 6. & 2. vers. 18. 28.

Est etiam CHRISTVS *verus* HOMO, *vero corpore, & vera anima rationali constans: Conceptus de Spiritu sancto, Natus ex Maria virgine, sine labe peccati, tota vita iustus, sanctus, innocens, obediens Patri vsque ad mortem Crucis, quid ita demonstratur.*

I. Nominatur est verus HOMO, Luc. 23. 47. Ioan. 1.14. Rom. 1.3. & 9.5. Coloss. 1.22.1. Timoth. 2.5. & 3.16. Hebr. 2. versic. 11.14 1. Ioan. 4.2. *Ratio* 1. est *Filius* & semen *Abraha*, Matth. 1.1. Galat. 3.16. Hebr. 2. 16. *Ex tribu Iuda.* Genes. 49.10. Hebr. 7.14. Apoc. 5.5. Fructus ventris & *Filius Dauidis*, 2. Sam. 7.12. Psalm. 89. vers. 36.37. & 132.11. Luc. 1.32. & 20.41. Actor. 3.23. Roman. 13.2. Timoth. 2.8. Apocal. 5.6. & 22.16. *radix Iesse*, Esa. 11.10. Roman. 15.12. *Ex Iudæi*, Roman. 9.5. *semen mulieris*, Genes. 3.15. *Filius mulieris virginis*, Esa. 7.14. Matth. 1. vers. 16. 20. 21.23. & 2. versic. 11.21.23. & 12.46. Luc. 1. 31. & 2.48. Ioan. 2.3. & 19. 25. Actorum. 1.14. Galat. 4.4. *Ratio* 2. Anima rationali & verò corpore constat. *Anima.* Matth. 26.38. & 27.50. Luc. 23.43.46. *Corpore*, Luc. 24. 39. Hebræor. 2. versicul. 14. 17. nostris infirmitatibus secundùm carnem obnoxius, Esa. 53.4. Hebræor. 4.15. Natus est, Matth. 2.2. Luc. 2.7. Creuit, Luc. 2.52. parentibus fuit subditus, Lucæ 2.51. Esuriuit. Matth. 4. 2. & 21. 18. Marc. 11. 12. fatigatus est, Ioan. 4.6. fleuit, Lucæ 14. 41. Ioan. 11.35. loco certo & definito continetur. Matth. 28. 6. Lucæ 24.7. Actorum 3.21. Mortuus est, Matth. 27. 10. Lucæ 23.46. Resurrexit à mortuis, Matth. 28. versic. 5.6. Marc. 16.6. Lucæ. 24.6. Io. 21. 24. Actor. 2. versic. 24.32. & 3. versicul. 15.26. 1. Corinth. 15. versicul. 4. 20. 1. Petr. 3.21. Ascendit ad cœlos. Ioan. 12. 8. & 16. 28. Lucæ 24. 51. Actor. 1. 9.

Hactenus de duabus Christi Naturis, de *Persona* verò ex naturis constante agendum. *Naturarum vnio & distinctio* demonstratur in vna persona. Esai 7.14. & 9.6. Matt. 1.23. Ioan. 1.14. Rom. 9.5. Philipp. 2. v. 6. 7. 1. Timoth. 3.16. *Non confunduntur natura*, Ioan. 1.18. & 2.19. Rom. 1. versic. 3. 4.5. Coloss. 1.19. & 2.9. 1. Timoth. 3.16. Hebr. 9.14. Ad vnionem illam demonstrandam, *toti persona alterius naturæ proprietas*, per idiomatum communicationem tribuitur, Ioan. 3.13. Actor. 20.28. 1. Corinth. 2.8. 1. Ioan. 1. & 3. 16.

Nunc agendum est *de Christi Officiis*, nempe Regio Prophetico & Sacerdotali.

I. De regno Christi.

I. Inauguratur Rex à Deo Patre, Psal. 2.6. & 45. v. 5.9. Hebr. 1.9. Ob id Rex appellatur, Ierem. 23.5. Ezech. 21. v. 26.27. Zach. 9.9. Matth. 21. 5. & 15.34. Luc. 1.32. Ioan. 18.36. 1. Corinth. 15.25. Rex æternus, 1. Paralip. 17. vers. 12.14. & 45.8. & 89. v. 4.35.36.37. Esai. 9.7. Daniel, 2.44. Luc. 1.33. Hebr. 1.8. Rex Israël & Iudæorum, Matth. 2.2. & 27.37. Luc. 23.3. Ioan. 1.39. & 19.16. Rex iustitiæ, Hebr. 7.2. Magnus, Apoc. 12. 5. Pacificus, Esai. 97. & 11.6. 65.25. Ezech. 34.25. & 37.26. Hebr. 7.2. Rex regum, Apocal. 1.5. & 17.14. & 19. 16.

II. De Prophetia Christi.

Propheta & Doctor vngitur, Esai 61.1. Luc. 4.18. Act. 10.38. Describitur eius prophetia, Deut. 18.15. Matth. 11.11.46. Luc. 3. 16. & 24. 9. Ioan. 4.19. & 6.14. & 8.4. & 9.17. Act. 3. 3. 22. & 7.37. Eò pertinet quod Ecclesiæ suæ Doctorem agit, Psal. 2.6. & 22.23 & 40.12. & 55.4. Matth. 11.2. & 17.5. & 22.16. & 23. v. 8. 10. Marc. 13.14. Luc. 10.22. & 16.13. & 21.15. & 22.11. & 24.32. Ioan. 1. v. 18.38. & 3.2. & 4.25. & 11.28. & 13. 13. & 17.6. & 20.16. Pastor dicitur, Esai. 40.11. Ezech. 34.23. Mich. 5.2. Matth. 2.7. Zachar. 13.7. Matth. 26.31. Ioan. 10. v. 11.14. Hebr. 13.20. 1. Petr. 2.25. & 5.4. Euangelij præco, Matth. 11.5. Lucæ 4.18. Ephes. 4. 17. Hebr. 2.3. Pacis annunciator, Zachar. 9.10. Ephes. 2.17. Dei fidelissimus testis, Ioan. 3.32. Apoc. 1.5. & 3. 14.

III. De sacerdotio Christi.

Sacerdos æternus ordinatur, Psal. 110.3. Zachar. 6.13. Tit. 2. vers. 6. Hebr. 2.17. & 3.1. & 4.14. & 5. v. 1.5.6. & 6.20. & 7. vers. 17.21.26. & 7.1. & 9. vers.

& 9.vers.11.14.26.28.& 10.21. Vnicum pro nobis sacrificium,nempe seipsum,offert. Psal.40.10.Matth.20.24.Rom 4.25.Galat.2.20.Ephes. 5.2.1.Timoth.2.6.Tit.2.14.Hebr.1.3.& 7.17.&9.vers.14.26.28.&10. vers.3.5.6.7.20.14.Ob id agnus (nempe Dei, mysticus) dicitur, Esai. 53.7.Ioan.1.vers.29.36.Actor.8.32.1.Petr.1.19.Apocal.5.v.6.12.&6.1. &7.v.9.12.17.&14.1.&15.3.& 17.14.&19.vers.7.9.& 21.v.14.22.23. & 22. vers.1.3.

Ratione autem triplicis huius Officij Christus est Dei & hominum

MEDIATOR *Redemptionis & Intercessionis.*

Genes. 3.15.& 28.12.Matth.1.23.& 20.28.& 21. 22.Marc.11. 24. Luc.22.36.Ioan.1.51.&14.v.1.6.13.15.&16.v.23.26.&17.9.&20.31. Act.2.33.& 4.12.&10.43.Rom.3.25.& 8.34.1.Corinth.1.30.2.Cor.5. v.18.19. Gal.3.v.13.20.& 45;Eph.2.v.13.14.15.16.18.& 3.12.Col.1. 20.22.1.Tim.2.v.5.6.Tit.2.14.& 3.6.Heb.4.v.15.16.& 5.v.1.5.& 7. vers.22.25.&8.6.&9.v.14.15.24.&13.15.1.Pet.1.v.3.19.21.&2.5.&4. 11.1.Ioan.2.v.1.2.& 4.10.Apoc.5.9.Eò pertinet quod Seruator noster dicitur, & verè est,Esai. 25.vers.8.9. & 53.v.4.5.6.& 62.11.Zach.9.9. Matth.2.21.& 18.11.Luc.1.v.21.30.&9.56.&19.10.Ioan.3. 17.& 12. 47.Act.5.31.&13.23.Philip.2.20.1.Tim.2.15.2.Tim.1.10.Tit.1.v.3.4. & 2.13.&3.6.Heb.2.10.&5.9.& 7.25.Vide quæ in Sect. de Sacerdotio Christi, de Agno dicta sunt.

De duplici Statu Christi, nempe *Humiliationis & Exaltationis.*

I. Christi *Officium Sacerdotale* in statu humiliationis fuit, tum satisfaciendo, tum intercedendo pro Ecclesia Dei. Satisfaciendo,videlicet ab articulo conceptionis & natiuitatis vsque ad mortem crucis: Intercedendo, Ioan.17.9.Luc.22.32.&c.

II. Officium *Propheticum* in eodem humiliationis statu executus est,dum ipse voce sua docuit,quantum quidem docere & scire fas erat, & præsenti statui conueniebat. Itaque de die extremo secundùm humanam naturam nec sciuit,nec docuit,Marc.13.32.quia vt sciret& doceret non postulabat præsens status & officij executio. Docuit autem primùm extraordinariè, deinde ordinariè. Extraordinariè in adolescentia ante solemnem inaugurationem,anno ætatis 12.vt futuri ministerij quoddam esset quasi præludium,Lu.2.17. Ordinariè,postquam cœlitùs à Patre inauguratus est.Matt.3.17.anno ætatis tricesimo,Luc. 3.23.Ac sic docuit annis quatuor, cum authoritate, non vt Scribæ, Matth.7.29.& Luc.4.32.docuit legem, ita vt eam interpretaretur,& à corruptelis purgaret, Matth.5.vers.21.22.&c.Euangelium docuit ita, nempe vt de opere redemptionis,de beneficiis Messiæ in genus humanum, & omnibus rebus ad salutem necessariis explicaret, ac non solùm promiscuè auditorum sensus feriret, sed etiam animos electorum peculiariter illuminaret. Ita docuit Euangelium in ministerio verbi & Sacramentorum.In ministerio verbi,sicut passim in historia Euangelica commemoratur. In ministerio sacramentorum, vt quod corpus suum panem vitæ,& panem mysticum corpus suum appellauit,Ioan.6.v.48. 50.51.&c.Matth. 26.26.

III. Officium *Regium* in statu humiliationis executus est modicè, dum gloriam suam, quantum temporis illius & muneris sacerdotalis humiliter obeundi ratio ferebat, patefecit. Nam officium regium hic cedere officio sacerdotali debuit: quia officium sacerdotale plenè in his terris exequendum erat.Hanc obedientiam& satisfactionem Christi officium eis Regium minimè impedire debuit; impediuisset autem si plenè perfectéque,vt nunc officium illud administratum fuisset.Nam si Dominum gloriæ cognouissent, nunquam crucifixissent.1.Cor.2.8. Itaque sic vtrunque officium,Sacerdotale & Regium Christus administrauit,& sic veluti temperauit, vt Sacerdotis partes perfectè impleret in his terris,& se non hominem tantùm sed simul verum Deum,& dominum omnium,ac regem esse,satis pro isto tempore ostenderet,præsertim in miraculis,atque adeò id faceret; quod tum electis ad cognoscendum Messiam satis esset, tum reprobos inexcusabiles redderet. Atque hæc causa fuit, cur publicari interdũ miracula à se edita vetuerit,ne si ante iustum tempus innotesceret; officij Sacerdotalis executio hoc modo impediretur. Hinc etiam est, quòd Christus formam serui accepisse dicitur, Philip.2.7.quia cum gloriam & maiestatem suam diuinam exerere à momento natiuitatis plenè perfectéque potuisset, tamen non exeruit vsque ad tempus exaltationis, sed magis vt seruum se gessit.

Porrò Officij regij opera, quæ fecit Christus in hoc statu,fecit secundùm diuinam quidem naturam,vt suam gloriam ac maiestatem diuinam in humana naturaquamuis infirmitatibus adhuc obnoxia,patefaceret:secundùm humanam verò naturam,vt sicut à Deitate illuminabatur & ducebatur,& sicut statui isti conueniebat,ageret. Etsi enim secundùm diuinam naturam semper operatus est vnà cũ Patre in rerum omnium conseruatione & gubernatione, sicut ipse de se testatur,Ioan. 5.17.tamen in humana assumpta natura,non semper nec plenè exeruit maiestatem suam diuinam, sed modicè, prout statui isti conueniebat. Itaque multa supernaturaliter sciebat, quando volebat, & officij ratio postulabat, Ioan. 2.25.& 6.64. At rursus vt non semper,nec plenè,sed modicè faciebat opera huius officij regij, ita non omnia sciebat, sed quædam naturaliter ignorabat, secundùm humanam naturam, quæ si voluisset vi Deitatis suæ scire,sanè potuisset.Marc. 11.13.Ioan.11. 34.

Opera autem officij regij fecit, alia externa, alia interna. Externa, nempe miracula,eaque tum in vita, tum in morte sua. In vita, vt quod aquam in vinum conuertit, quòd ambulauit super aquas, quòd subitò transfiguratus est in monte, quòd sanauit ægrotos, excitauit mortuos, &c. In morte sua, vt quod velum templi à summo ad imum discrupit, terram concussit,eclipsim,solis & tenebras super vniuersam terram induxit,non in coniunctione Solis & Lunæ,seu in nouilunio, quod naturale est:sed in oppositione Solis & Lunæ,id est,in plenilunio, quod est contra omnem naturam: denique mortuos è sepulcris excitauit.Quæ omnia prolixè ab Euangelistis describuntur.

Interna opera officij regij fecit,vt quod Apostolos & alios efficaciter vocauit, vt relictis omnibus vocantem statim sequerentur,Ioan. 1.41. Matth. 4.17. quòd in ministerio verbi magis ac magis in eis efficax fuit, & sibi ceu viti palmites vniuit, Ioan.15.5.quòd generatim omnes qui crederent iustificauit voce sua:qui non crederent damnauit, Ioan. 3.18.36. quòd latronem conuersum in paradisum transtulit, & salute æterna donauit, Luc.23.43. quòd Pharisæos, Scribas, & alios propter antecedentem ingratitudinem, incredulitatem, & contumaciam vt iustus iudex iusto suo iudicio excæcauit & indurauit, Ioan 12.40. 41. quòd Iudam proditorem, vt iustus iudex grauiter puniuit,& à se desertum Sathanæ tradidit, Ioan. 13. 2. & 17.12. Matth. 27.5. Actor. 1.16.

Gradus humiliationis Christi sunt. 1. Obedientia à conceptione doloribus grauissimis ad mortem crucis vsque comitata. 2. Sepultura. 3. Descensus ad inferos: De his supra. Nunc de altero statu, nempe *Exaltationis*,agendum.Hic autem tres gradus oppositos continet.

1. Primus gradus exaltationis Christi est *Resurrectio* à mortuis, & mansio 40. dierum in his terris. Hoc gradu,secundùm humanam naturam,virtute Deitatis ipse reuiuiscens tertia die, victor mortis gloriosè exiit è sepulchro testibus Euangelistis.Matth.28.Marc.6.Luc.24.Ioan. 20.Rom.1.4.1.Cor.15.v.1.2.&c.1.Pet.3.18. Tribus personis tribuitur hæc resuscitatio, Rom.6.4. Col.2.12.Ephes.20.Filio nempe,vt intelligatur eum propria virtute,non aliena resurrexisse.Ioan.2.19.& 10.18. Nam illud mortuum & etiam ab anima separatum corpus, filio Dei vnitum manebat, & filij Dei corpus erat Patri & Spiritui Sancto etiam tribuitur,quia potentia illa & virtus,qua resuscitatus est Christus, tribus personis essentialiter est communis. Vide Act.2.v.24.36.& 3.v.13. 15.26.& 5.v.30.31.& 13.v.30.33. 37.

In resurrectione igitur vtriusque naturæ actiones vnitè quidem, sed tamen distinctè, concurrebant ad vnum effectum commune producendum. Nam secundùm diuinam naturam Christus effecit resurrectionem,id est resuscitauit: secundùm humanam naturam propriè resurrexit, Deitati corpus resuscitanti obsequens, & pro eius voluntate & virtute sese mouens: vnde effectum commune extitit, nempe victoria, 1. Cor. 15. 54.

Tempus resurrectionis passim in Scriptura notatur, nempe tertius à morte & sepultura dies,Matth.27.57.& 28.1.Marc.16.9.1. &c. Partes duæ sunt viuificatio & exitus è sepulchro:illa morti,hæc sepulturæ opponitur & respondet *Viuificatio* est, qua CHRISTVS anima ad corpus redeunte, reuiuiscit: vel est animæ & corporis quæ antea per mortem disiuncta fuerunt,à Deitate iterum facta coniunctio. Atque hîc Christus non tantùm secundùm diuinam naturam sciens & volens effecit hanc animæ & corporis coniunctionem, sed etiam anima ipsa ad corpus,à quo aliquandiu seiuncta fuerat, sciens & volens rediit, imò cum corpore iterum coniungi gestiuit, Ioan.2.19.& 10.18. *Exitus* è sepulchro, est, quo Christus iam rediuiuus lapide & obstaculis omnibus ad nutum & imperium ipsius cedentibus, secundùm humanam, naturam gloriosè è sepulchro prodiit; Matth. 28. 1. &c.

Hæc de resurrectione. *Mansio* illa 40. *dierum*,est,qua Christus à resurrectione sua 40. diebus in his terris,repressis adhuc radiis claritatis & fulgoris sui, cum fidelibus conuersatus est.Conuersatio illa fuit tum in apparitionibus, quibus se rediuiuum discipulis suis & aliis fidelibus ostendit, tum in repressione radiorum maiestatis & gloriæ suæ. Ipso die resurrectionis quinquies apparuit, 1. Mariæ Magdalenæ, Marc. 16.9.2. Eidem & alteri Mariæ in via, Ioan.20.14.Matth. 28.9. 3.Duobus discipulis,Lucæ 24.vers.13.31.4.Simoni Petro soli,Luc. 24. 34.5. Apostolis omnibus collectis in Ierusalem, Marc. 16.14. Luc.24. 16. Ioan. 20. 19.&c. Octauo die à resurrectione apparuit 11. Discipulis, Thoma præsente, Ioan.10.26.2.Septẽ discipulis piscantibus,Ioan.21. 1.2.3.Vndecim simul discipulis in monte quodam Galileæ, Matth. 28. 16.Plusquam quingentis fratribus simul, 1. Corinth. 15.64.5. Iacobo seorsim; ibid. versicul. 7. 46. Ipso ascensionis die, in monte Oliueti, Luc.24.50. Actor.1.versicul.16.2.Variis modis autem resurrectionem suam illis testatam fecit,Lucæ 24.vers.40.41.&c.Ioan 20.27.& 21.12. Actor. 10. 41.

Repressio radiorum talis fuit, vt non plenè manifestaret gloriam suam, sed radios fulgoris sui, quo iam splendere poterat, ad tempus quasi cohiberet, vt discipulorum infirmitati inseruiret. Nam si statim omnem fulgorem glorioſi corporis sui in his terris exhibuisset, cuius in monte aliquem gustum præbuit, Matth. 17. Discipuli nec ferre hanc lucem & claritatem, nec per eam videre veritatem corporis & certitudinem resurrectionis potuissent. Itaque hic quasi medius status inter mortalis vitæ cursum & cœlestis vitæ metam fuit,quod Christus significat, Ioan.20. 17.

2. *Ascensio in cœlum* est,qua Christus secundùm humanam naturam 40.die è terris sursum in tertiũ illud cœlũ virtute diuinitatis suæ verè euectus, vt victor mortis & inferni triumphum egit, & cælestis regni possessionẽ adiit.Marc.16.24.Act.1.9.&c.Eph.4.9 *Locus* è quo ascẽdit, in Iudæa,prope Bethaniã in monte Oliueti, Luc 24.50.Act.1.12. *Locus in quem*,est supremum cœlum,variis nominibus designatum,nẽpe tertiũ cœlũ,2.Cor.12.2.Cœlum cœlorũ,& excelsum cœlorũ habitaculũ, quia est supra alios omnes cœlos, 1. Reg.8.27.Psal.248.1.& 68. 5.19. Luc.2.14.Eph.4.8.Paradisus,Luc.23.43.2. Cor 12.2. Domus Dei Patris Io.14.2.Habitaculũ Dei,Psal.68.6.20.Apoc.13.6.Sedes Dei,Esa 66. 1. Ps.11.4 & 115.16.&123.1.Mat.5.34.&23.22.Act.7.47. Domicilium & sedes beatorum Angelorum & hominum,&cœlestis patria sanctorum, item sinus Abrahæ,Luc.16.23.Phil.3.20.Heb.11.v.10.14.16.&13.14. Ioan.14.2.& 17.24.2.Cor.5.1.2.1.Thes.4.v.14.17.Io.12.32. Ap[illegible]

Po[illegible]

Porrò,ita Christus ascendit è terra in cœlum, vt secundùm diuinam quidem naturam,seu omnipotentiam sua virtute efficeret hanc ascensionem,seu migrationem humanæ naturæ in cœlum,i.humanam naturam eueheret & cœlo inferret. Quæ causa est,cur euectio illa & translatio Christi in cœlum Patri tribuitur:quia videlicet vna diuina potentia est Patris & Filij,qua hæc translatio Christi in cœlum, vt & resuscitatio à mortuis,facta est,Act.2.vers.32.33.& 5.31.Secundùm humanam verò naturam,ad Deitatis natum sese mouens sursum proficisceretur,ac propriè veréque ascenderet, idque tum localiter, tum visibiliter, Luc.24 51. Mar.16.19.Act.1.v.9.11.Eph.4.8.Heb.4.14. E cœlis dein suo tempore descendet & apparebit.1.Thess.4.16.&c.

3. *Sessio Christi* ad dexteram Patris est supremus exaltationis gradus. Dextra,vt & sinistra,propriè est hominum.nõ Dei,qui est incorporeus. Vide SESSIO & DEXTRA. Ad dextram Dei Patris,& ad dexteram throni Dei Christus esse,sedere, stare dicitur.Psal.110.1.Mar.16.19.Act.7. 55. Rom.8.34.Col.3.1.Heb.1.3.&2.7.Mat.28.18.Act.2.34.37.Eph.1. 22. Phil.2.9.Tempus sessionis post resurrectionem & ascensionem, Marc. 16.19.Luc.24.26.Eph.1.v.20.22.Heb.1.3.& 12.22.Apoc.3.21. Manebit in tertio illo cœlo,in quo liberè versatur,vsque ad extremum iudicium,Act.3 21.Eph.1.20.1.Pet.3.22,Heb.1.3.& 7.26.&8.1. &c. Col.3. 1. Veniet è cœlo ad iudicandum viuos & mortuos, visibiliter in nubibus, Mat.24.30.&26.64.Act.1.11.Phil.3,20.1.Th.1.4.10.16.2. Th.1. 7.Post vniuersale iudicium iterum in cœlos redibit, 1. Thess.4.17.Io. 17.24.vbi ipsum sedentem ad dexteram Patris in omnem æternitatem videbimus,quia cum ipso semper erimus,Io.14.3.&17.24.1. Th.4.17.

Sedere igitur ad dexteram Patris significat diuina & humana gloria refulgere perfectè,vt regem & dominum ius & potestatem in res omnes habentem,Act 7.v.55.56.Matth.26.64.Psal.110.1.Matth.28 18.1. Cor.15.25.Act.2.34.Eph.1.20.Hebr. 1. 13. 1. Petr. 3. 12. Talis sessio Christi ad dexteram Patris solius Christi *διανθρώπου* sic est propria, vt nulli meræ creaturæ sit propria. Nulli enim præterquam Christo Domino nostro dictum est à Patre, Sede à dextris meis.

1. Officium *Prophetarum* in statu *Exaltationis* executus est Christus, primùm in illa 40.dierum schola,quam post resurrectionem suam habuit,priusquàm cœlum ascenderet, vt quod de veritate resurrectionis suæ,& de rebus ad regnum Dei pertinentibus voce sua docuit, Matth. 28.18.Marc.16.Luc.24.v.44.45.&c.Actor.1.3. Et quod instituit ministerium verbi,id est,ablegauit discipulos ad docendum Euangelium in toto orbe terrarũ, Matth. 28.19.Marc.16.15.Ioan.20.v.22.23.Deinde post ascensionem in cœlum, misso Spiritu sancto, vt necessariis donis Apostolos ornaret ad Ecclesiæ ædificationem, Act. 2.3.&c.tum quòd mentes electorum illustrauit &adhuc illustrat per ministerium verbi, vt ea quæ docentur intelligant, Act.16.14.

2. Officium *Sacerdotale* exequitur nunc in cœlo, non quidem seipsum offerens amplius : id enim fecit semel Hebr.7.27. & 10.4.sed apparens pro nobis in conspectu Dei cum perfecta sua obedientia vsque ad mortem crucis & sui ipsius oblatione, pro nobis apud Patrem interpellans, vt aduocatus noster & obedientia illa sua,quæ viget,valetque perpetuò,nos gratos & acceptos Deo Patri faciens, Rom. 8. 34. Hebr.7.v.25.26.& 9.24.1.Ioan.2. vers.1.Tim.2.5.

3. Officium *Regium* executus est primùm in resurrectione à mortuis, dum obstaculis omnibus ad nutum ipsius cedentibus, propria virtute resurrexit, 1. Petr.3.18. Deinde in conuersatione illa 40. dierum cum discipulis, cùm ad eos ianuis clausis ingressus est,Luc.24.26. Ioan. 20. 19. Tertiò,in ascensione, dum propria virtute sursum in cœlum profectus, locum nobis parauit. Ioan.14.2.& 16.10. Actor.1. 9. Denique in sessione ad dextram, officium regium executus est,& etiamnum exequitur,dum summè glorioſus,seu diuina & humana gloria perfectè refulgens, implet omnia,Ephes.4.10.id est,in toto mundo,atque in primis in Ecclesia regnat & potenter omnia administrat. Quæ officij regij executio etiam sessio ad dexteram Patris quandoque nominatur.

Rursus officium regium hîc exequitur & omnia potenter administrat,tum in hoc,tum in futuro seculo.In hoc seculo, tum in collectione, tum in gubernatione Ecclesiæ. Colligit Ecclesiam per ministerium verbi & Sacramentorum operans in electis & efficaciter eos vocans, id est, voluntates eorum mouens, vt iis, quæ ipso docente didicerunt, & intelligunt, assentiantur & obtemperent, vt speciatim in Paulo & Lydia purpuraria apparet, Act.9 & 16.cap.

In gubernatione Ecclesiæ,tum interna & spirituali, tum externa & corporali.In gubernatione spirituali & interna, quòd fideles sibi magis ac magis vnit, secundùm vtramque naturam, sciens & volens : secundùm diuinam autem naturam, vt est immensus, ad omnes fideles vbiuis locorum existentes in toto terrarum orbe pertingens, & in eis per gratiam suam specialiter inhabitans,&efficaciter agens atque operans, & per hanc Deitatem suam in humana natura personaliter, & in eis *ἐνεργητικῶς* effectiuè inhabitantẽ,eos humanæ suæ naturæ,seu corpori suo,membra capiti & palmites viti coniungens, inserens atque conformans:vt cum ipso communionem habeant,id est, vt eo ad vitam & æternam salutem perfruantur,Ioan.15.1.Ioan.3.34.quia videlicet Deitatis propria est omnipræsentia & omnipotentia,qua Pater,Filius,Spiritus sanctus, vbique sunt & agunt. Ac similiter in baptismo & mensa domini præsens est Christus, videlicet iis qui sacramentis legitimè vtuntur, & corpus ac sanguinem ipsius in verbo promissionis oblatum fide apprehendunt, vt benignus Rex per gratiam suam clementer operans, eóque operante & mediante Deitate sua corpori suo, iam olim in mortem tradito,& nunc in cœlo visibiliter existenti, tanquam membra viuens, sicut dicitur, Galat.3.27.& 1.Cor.10.6.In iis autem, qui sacramentis abutuntur,vt rex & iudex iratus,abusum grauiter puniens, vt in Simone Mago,Act.8.cap.20.21.& in Corinthiis,1. Cor.11. vers. 30. &c.

In gubernatione Ecclesiæ externa,tum quòd conseruat ministerium verbi & Ecclesiam,dans ei hospitia,atque eam in periculis conseruans & consolans Apertis cœlis Stephanum martyrem erigit, Act.7.v. 55. 56.In visione Paulo apparuit,& eum eo locurus est, Act. 22. 17. ei adstiti in castris,Act.23.11.tum etiam quòd hostes Ecclesiæ debellat, & conatus eorum infringit, Psalm.2.9.& 110.v.1.5.6.Apoc.2.12.& 12.5. & 17.14.

In futuro sæculo officium regium exequetur, in extremo illo die,& postea in æternitatem, dum videlicet è cælo visibiliter & localiter rediturus,sicut antea ascenderat, iudicium vniuersale secundùm vtramque naturam sciens & volens exercebit, id est, homines vniuersos velut ad tribunal citabit, de omnibus cognoscet, & sententiam simul feret, latámque statim exequetur, ac fideles quidem in cælum traductos glorificabit, infideles autem in infernum detrusos ignominia & pœnis afficiet in æternum.Act.17.v.24.25.31.Luc.21.27.&22.69.Mat. 24.30.& 25.v.31.41. 16.

CHRISTIANI appellantur fideles Antiocheni, Act. 11.26.& 26.28. 2.Cor.17.7.Sancti dicuntur,quia sanctitati student,& profitentur,professionémque suam vitæ sanctimonia ornare contendunt,& sanctificati à Deo sunt,Act.9.41.Roman.1.7.&12.13.& 15.16.&16.v.2.15.1.Cor. 1.2.&6.1.& 14.33.2 Corinth.1.1.& 9.v.1.12.& 13.12. Ephes.1.v.1.15. & 3.v.8. 18.& 4.12.& 6.18.Philip.1.1. & 4.21.Col.1.v.2. 4.Thess. 5. 27.1.Tim.5.10.Hebr.6.10.&13.14.Christianis viuẽdum sicut Christus vixit,'Galat.2.20.1.Ioan.1.7.& 2.6.& 3.3.erunt cum Christo,Ioan.12. 26.& 14.3.& 17.10. Christiani per contemptum Nazareni dicti, Act. 24.5.pro Christiano affligi bonum, 1.Pet.4. 16.

¶ PATRVM ORTHODOXORVM SENTENTIÆ.

Esuriuit Christus, qui omnes pascit : sitiuit,per quæ creatur omnis potus : qui spiritualiter panis est esurientium tousque sitientium : ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis viam fecit in cœlum obmutuit & obsurduit coram conuitiantibus,per quem mutus locutus est,& surdus audiuit. Vinctus est qui de infirmitatum vinculis nos soluit,flagellatus est, qui omnia flagella dolorum de omnium corporibus expulit. Crucifixus est,qui cruciatus nostros finiuit. Mortuus est,qui mortuos suscitauit, sed & resurrexit nunquam morituus, ne ab ipso quisquam sic discederet;mortem contemneret:quasi nunquam futurus. *Aug. de catechizand. rud.*

Iacebat Christus, quantum ad carnem mortuus in sepulchro, mortuos suscitans in inferno, vitam tribuens vniuersis in cœlo, non mundum dimittens ad cœlum ascendit, nec cœlum deserens venit ad nos, sed vno atque eodem tempore totum totus impleuit. *Sup. Matth. c. 5. & cont. Fœlic.*

Ego sum via, veritas,& vita, tanquam diceret,quã vis ire ? ego sum via;quò vis ire?ego sum veritas?vbi vis permanere ?ego sum vita.*Ibid.*

Ideo permittitur inimicus iuxta viam ponere laqueos : ne securitate exultationis via deseratur, & in insidias incidatur. Via Christus humilis,Christus veritas & vita Christus excelsus & Deus, si ambules in humili,peruenies ad excelsum. *Ibid.*

Ambulare vis ? ego sum via : falli non vis ? ego sum veritas : mori non vis ? ego sum vita. *Sup. Ioan.*

Tota vita Christi in terris per hominem quem gessit, disciplina morum fuit.Omnia enim bona mundi Christus contempsit, quæ contemnenda docuit : & omnia mala sustinuit,quæ sustinenda præcepit,vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in istis infœlicitas timeretur. *de vera relig.*

Attulit Christus veritatem,vt rector :mansuetudinem, vt liberatori iustitiam, vt cognitor. *sup. Ioan.*

Erat Christus vno atque eodem tempore totus in inferno : totus in cœlo,illic patiens iniuriam carnis, hic non relinquens gloriam Deitatis,erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat apud cœlos vita viuentium. *Contr.Fœlic.*

Aut cum Christo, aut cum diabolo nos esse oportet : nec est locus medius. *De Gra. Chr.*

Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus,diues diuitibus; flens flentibus, esurientibus esuriens, sitiens sitientibus,profluus abundantibus : in carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit, in deserto esurit, vt cibus primi hominis quem præuaricatione gustauerat,ieiunio Domini solueretur. *Ambr.sup. Luc.lib.4.*

Nemo tibi Christum potest auferre,nisi te illi auferas. *Ib. lib. 5.*

Omnia habemus in Christo,& omnia in nobis Christus.Si à vulnere curari desideras medicus est: si febribus æstuas,fons est:si grauaris iniquitate, iustitia est:si indiges auxilio : virtus est : si mortem times,vita est:si tenebras fugis,lux est:si cœlum desideras,via est:si cibum quæris, alimentum est. *Ambr. in quodam serm.*

Hoc intelligendum est,quod tantæ paupertatis fuerit Christus,& ità nulli adulatus sit, vt in vrbe maxima nullum hospitem, nullam inueniret mansionem. *Hier. sup. Matth. lib. 1.*

Christus Sanctificatio est, sine qua nemo videbit filium Dei,seu faciem Dei Christus redemptio, ib est, redemptor & pretium, Christus omnia, vt qui omnia propter Christum dimiserit ; vnum inueniat pro omnibus & possit liberè clamare: Pars mea Dominus.*Idem ad Pau.*

Redemptor noster homo nascendo, vitulus moriendo,leo resurgendo, & ad cœlos ascendendo aquila factus est. *Greg. Homil. 4.*

Iustus quisque per rationem homo, per Sacrificium mortificationis seu vitulus,per fortitudinem securitatis suæ leo,per contemplationem verè efficitur aquila. *Ibid.*

Mors Christi à morte, vita ab errore, à peccato gratia liberauit. Et quidem non per iustitiã suam peregit victoriam, quia iustus exsoluẽdo quæ non rapuit,vita per sapientiã documentum disciplinæ adimpleuit,

gratis ex illa potestate peccata remisit, qui omnia quæcunque voluit fecit. *Bern. de noua militia.*

Non consolatur Christi infantia garrulos: non consolantur Christi lachrymæ cachinnantes: non consolantur panni eius ambulantes in stolis: non consolantur stabulum & præsepe amantes primas cathedras in synagogis. *In Epist.*

Aliud sequi Iesum, aliud tenere, aliud manducare. Sequi salubre consilium; tenere & amplecti, gaudium solenne, manducare, vita beata. *In serm.*

Gemina dulcedo suauitatis exuberat in pectore Domini Iesu: longanimitas in expectando, & facilitas in donando. Nomen Iesu quam charum, quam vtile, & salubre: si vtile non esset, mihi non effunderetur: si salubre non esset, me non lucraretur. Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. *sup. Cant.*

Putasne filium Dei reputet Iesum quisquis ille est homo, qui ipsius nec terretur comminationibus, neque attrahitur promissionibus, nec præceptis obtemperat, nec consiliis acquiescit? *Bern. in serm.*

Nomen Iesu lucet prædicatum, pascit recogitatum, lenit & vngit inuocatum, qui ita exercitatos reparat sensus, virtutes roborat, vegetat bonos mores atque honestos, castas fouet affectiones. *Sup. Cant.*

Nihil ita sicut hoc nomen Iesu iræ impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, liuoris vulnus sanat, luxuriæ fluxum restringit, libidinis flammam extinguit, sitim auaritiæ temperat, ac totius dedecoris pruriginem fugat. *Ibid.*

Dignus planè est morte, qui tibi Christe recusat viuere, & qui tibi non sapit desipit, & qui curat esse, nisi propter te, pro nihilo est, & nihil est. Propter te ipsum Deus fecisti omnia, & qui esse vult sibi & non tibi, nil esse incipit inter omnia. *Ibid.*

Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abducaris, dulcescat tibi pro his sapientia Christus: ne seducaris spiritu mendacij & erroris: luceseat tibi veritas Christus: ne aduersitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. *Ibid.*

Quis non post illum libenter atque alacriter currat, qui & ab errore liberat, & errata dissimulat? qui deinde merita viuendo tradit, & præmia moriendo conquirit: *Ibid.*

Habemus Christum Iesum ex patre nascentem, in patre cubantem cum patre sedentem, sub patre pendentem, à patre ambulantem, pro patre stantem, sine patre morientem. *ibid.*

Sub Christi scapulis quatuor nobis beneficia conferuntur, sub his enim abscondimur: sub his ab incursu accipitrum & miluorum protegimur: sub his vmbraculum salubre nos refrigerat; & nimium solis feruorem repellit, sub his quoque alimur & fouemur. *In quodam sermone.*

Prudentia vera in Christi doctrina, iustitia in Christi misericordia, temperantia in Christi vita, fortitudo in eiusdem passione reperiuntur. *Sup. Cant. serm. 2.*

Christus factus est nobis sapientia in prædicatione: iustitia, in peccatorum absolutione: sanctificatio, in conuersatione: redemptio, in passione. *Serm. 22.*

In cassum laborat in acquisitione virtutum, qui eas alibi quàm in Christo quærit. *Ibid.*

Christus humanitatem ab Ecclesia subtraxit: vt daret locum fidei. *Serm. 57.*

Nomen Christi exprimit vnitatem personæ in duabus naturis, exprimit etiam dignitatem regiam, & sacerdotalem & gratiæ plenitudinem propter vnctionis prærogatiuam. *Damas. in Matth. 16.*

Passio tua, Domine Iesu, vltimum est refugium, singulare remedium. Deficiente sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis illa succurrit. Cum enim defecerit virtus mea, non conturbor, non diffido, scio quid faciam. Calicem salutaris accipiam Scio quod merita mea nihil sunt. Ego verò fideliter, quando ex me nihil deest, vsurpo ex visceribus Domini, quoniam misericordiæ affluunt: nec desunt foramina, per quæ foderunt manus meas & pedes, latúsque lancea foraverunt. Per has rimas licet mihi sugere mel de petra, oleum de saxo, & gustare quàm suauis est Dominus. *Bern. in Cant.*

Sicut ligat diabolus, qui peccata connectit ita soluit Christus qui delicta dimittit. *Sup. Psal. 46.*

Refugium formidat fortitudo. Quid sibi vult Euangelista? Deuoti militis est, regis sui tacere fugam, narrare constantiam, aperire fortia, tacere infirma, & sequi alta. Quod fugit autem Christus non fugit timoris, sed mysterij causa. Bellicosus enim si in bello fugit, artis est, non timoris? insequentem non timet, sed producit, vt palam vincat: *Petr. Rauen.*

Quid iugo Christi suauius? Quid onere leuius? probabilem fieri, scelere abstinere, bonum velle, amare omnes, odisse malum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod sibi perpeti sit molestum. *Hil. in Matth.*

¶ Sententiæ. Poeticæ.

Claud. de laud. Christi.

Proles veræ Dei, cunctisque antiquior annis,
Nunc genitus, qui semper eras, lucisque repertor,
Ante tua matrisque parens, quem misit ab astris
Æquaeus genitor, verbique in semina fusum
Virgineos habitare sinus, & corporis arcti
Iussit inire vias, paruáque in sede morari:
Quem sedes non vlla capit, qui lumine primo
Vidisti, quidquid mundo nascente crearas
Ipse opifex opus ipse sui dignatus iniquas
Ætatis sentire vices, & corporis huius
Dissimiles perferre modos, hominemque subire.
Vt possis monstrare Deum, ne lubricus error,
Et decepta diu varij solertia mundi
Pectora tam multis sinerent mortalia saclis
Autorem nescire suam.

Claud. de Christo Seruatore.

Christe potens rerum redeuntis conditor aui,
Vox summi sensusque Dei, quem fudit ab alta
Mente pater tantique dedit consortia regni.
Impia tu nostra domuisti crimina vita,
Passus corporea mundum vestire figura.
Affarique palam populos, hominemque fateri.

Ibidem.

Quin & supplicij nomen, nexusque subisti,
Vt nos subriperes letho, mortemque fugares
Morte tua.

Claud. de Miraculis Christi.

Angelus alloquitur Mariam, quo præscia verbo
Concipiat, salua virginitate, Deum.
Dant tibi Chaldæi pranuntia munera reges.
Myrrham homo, rex aurum, suscipe thura Deus.
Permutat lymphas in vina liquentia Christus,
Quo primum facto se probat esse Deum.
Quinque explent panes, pisces duo millia quinque,
Et Deus ex paruo plus superesse iubet.
Editus ex vtero cæcus noua lumina sensit,
Et stupet ignotum se meruisse diem.
Lazarus è tumulo, Christo inclamante, resurgit,
Et dura mortis lex resoluta perit.
Nutantem quatit vnda Petrum, cui Christus in alto
Ex dextera gressus firmat, & ore fidem.
Ex sanguis Christi contingit fœmina vestem:
Stat cruor in venis, fit medicina fides.
Iussus post multos graditur paralyticus annos,
Mirandum! lecti portitor ipse sui.

Antholog. Sacra.

Orans cum sudore sanguineo Dominus noster Iesus Christus significabat de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones, *Augus.*

Ferre parat Christus pœnam mortemque propinquam,
Inuictamque suis ingenerare fidem.
Cum prece sanguineas fundebat corpore guttas,
Et pretium mundi sudor erat Domini.
Nec crucis asperitas poterat terrere volentem,
Qua regnatura gloria carnis erat.
Sed cruor ille pares sanctis spondebat honores
Orturis toto corpore martyribus.
Nam cum sacra seges terrarum impleuerit orbem,
Omnis ab hoc vno semine messis erit.

Ibidem.

Quisquis consilio æterno contraria sentis,
Et verbum in nostra carne manere negas.
Diuina pietatis opus dissoluere quaris,
Speque sua mundum dispoliare cupis.
Nam quis ventura quenquam saluabit ab ira?
Quisve hominis primi crimine liber erit?
Si Deitas verbi non nostra est insita carni,
Aut Christus falsi corporis vmbra fuit.
Quis genitus puer est intacta virginis aluo?
Qua natura annis creuit, & aucta cibis?
In qua prole, patrem mundi se credit Abraham
Quæve eius stirps est omnia sanctificans?
Quod regale genus, simul est & pontificale?
Quisve idem Dauid filius & Dominus?
Peccati seruis, & mortis compede vinctis,
Vnam est dignatus ferre redemptor opem.
Quid nostri generis carnem cum morte receptant
Nostra, hosti, vt nobis vinceret, opposuit?
Et carne exuta dominantem perculit hostem,
Vt caperet palmam præda vetusta nouam.

¶ Similitvdines.

Gregorij Episcopi Nisseni. Descendit non nudum verbum, sed caro factum: non Dei forma, sed forma serui. Is est ergo qui dixit, se non posse ex se aliquid facere. Non posse enim est imbecillitatis. Sicut enim luci tenebræ, & mors vitæ: ita potentiæ vt contraria imbecillitas opponitur. Atqui Christus est Dei potentia. Non est ergo omnino imbecilla & impotens potentia. Si enim imbecilla est potentia, quid est potens? Quando ergo verbum pronunciat quod non potest facere clarum est quod non vnigeniti diuinitati potentiam tribuit, sed nostræ imbecillitatis impotentiam suo testimonio comprobat. Est enim caro infirma, sicut scriptum est; Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. *Ser. de Abrah. Meminit Theod. Dialog.*

Instini Martyris. E diuersis materiis domum ædificamus: nemo tamen dixerit, domum idem esse quod materias ex quibus constructa est, nec enim domus est simpliciter lapides & ligna & reliqua. Nam si hoc esset; ante ædificationem ipsas separatas materias domum vocare licuisset, nunc postquam sibi inuicem coaptatæ sunt domum absoluunt atque etiam hac diruta, nihilo secius materiæ permanent sui similes. Cæterum demũ periisse dicimus, quam absoluebat huiusmodi cõpositio materiarum: Id quod & in homine accidit. Nam etsi constet ex anima & corpore, non tamen idem est cum eis, sed diuersum: vt

homo

homo constet ex copulà corporis cum ànima,& existat tertium quiddam aliud. Atqui hoc liquet ex eorum seiunctione, postquam corpus sui simile permanet: quandoquidem vel mortuum tres dimensiones retinet. Anima quoque æquè rationalis post seiunctionem, manet vt antea. Cæterum homo periit, qui constabat ex coniunctione vtriusque. At Christus non ex Deitate humanitatéque Christus factus est: cùm non sit diuersus ab his duobus, sed vtrumque & Homo & Deus. Deum intelligimus ex miraculis, Hominem ex natura nostræ simili: alioquin anima plerumque ante corpus occupatur passione, & prior patitur, cum ipso verò nunquam non afficitur, & sæpe ante sectionem eius anxia, priusquam illud alteratur, atque post sectionem nihilominus dolorem admittit, quod quidem de Deitate Christi orthodoxus nemo, modo sanæ mentis sit ausit dicere & cogitare. Itaque hominis exemplum partim recipiendum, partim fugiendum est. *De recta confessione siue de sancta & coessentiali Trinitate.*

Sicut post vnitionem primigenij luminis cum solari corpore nemo hæc potest ab inuicem diuellere: neque alterum solem seorsim vocabit, alterum vero lumen, sed vnus sol hoc lumen dicitur: Sic de illa vera luce & sanctissimo corpore post vnitionem nullus dixerit: alterum seorsim filium verbum Dei, alterum vero filium, hominem: sed vtraque vnum & eundem intelliget, sicut vnum lumen & vnum solem, tum comprehensum lumen, tum corpus quod id continet. Rursus sicut vnum lumen & vnus sol, naturæ vero duæ, altera luminis, altera corporis solaris. Sic & hîc, vnus filius & Dominus & Christus & vnigenitus: naturæ vero duæ, altera nostra, altera nobis superior. Rursum sicut huic lumini lumen inest actu, quod nemo separare possit à corpore, conceptaculo suo, ratione tamen quiuis discernat naturam, cuius est hæc vis propria, sicut in vno filio Dei vniuersam vim nemo separauerit ab vnica filiatione, naturæ tamen eius proprietatem ratione quiuis discreuerit. Hoc exemplo diuinæ vnitionis adducto nos ad magis piam cogitationem confugimus, si non omnino ipsam veritatem assequuti, certè quamdam eius similitudinem, quæ piè scrutantibus sufficiat. *De recta Confessione, siue de sancta & coessentiali Trinitate.*

Chrysostomi. Et erit requies eius honor, licet diuerso modo in rebus humanis contingere solet. Nam cum hi qui hic in magna gloria, rebusque florentibus agunt, moriuntur, pereunt cum eis simul alia omnia, id quod non solum in diuite, sed & in principe atque adeo id & in regibus ipsis quis videt. Nam leges eorum irritantur, statuæ obscurantur, memoria extinguitur, nomen eorum in obliuionem venit, à cognatis despiciuntur: licet pridem mouerint arma, concitarint seditiones populorum & vrbium, reuocarint proscriptos, occiderint dominos, simul tamen conciderunt hæc omnia, quamuis glorioſa prius fuerint. At secus in cruce euenit. Ante crucem in luctu res erant. Iudas prodidit, Petrus negauit, reliqui profugerunt, Iesus solus inter inimicos comprehensus est, multi qui crediderant, retrorsum abierunt. Cæterum vbi occisus est mortuus, vt discas, quod non sit paruus homo, non solum res eius non intercideruntt, sed multò clariores illustrioresque, & sublimiores sunt redditæ. *Contra Gentiles, quod Christus sit Deus.*

Sicut nullus est locus, vbi non appareat sol, aut non sentiatur calor eius: Sic nullus erit locus vbi non cognoscatur Christus, aut intelligatur diuinitas eius. *in* 10. *Matth. homil.* 25.

Athanasij, sicut anima rationalis & caro vnus est homo: Ita Deus & homo vnus est Christus. *Apud Maximum.*

Non res quæpiam extrinsecus adinuenta, est filij substantia, neque ex nihilo inducta est, sed ex patris substantia nata est, quemadmodum à luce splendor, quemadmodum ab aqua vapor. Neque enim splendor, neque vapor est ipsa aqua, aut ipse sol, neque res aliena, sed defluxus ex patris substantia, ita vt patris substantia non perpessa sit partitionem. Nam quemadmodum sol idem manens non minuitur radiis ab ipso effusis: ita nec substantia patris mutationem perpessa est, quum habeat suam ipsius imaginem filius. *In epistola contra Eusebium.*

Damasceni. Quemadmodum sole arborem superillucente, si securis incidat arborem, incisus, & impassibilis perseuerat sol: Multo magis impassibilis verbis diuinitas, secundum hypostasin carni copulata carne patiente impassibilis perseuerabit. *lib.* 3. 26. *Orthod. fidei.*

Origenis. Saluator noster splendor est gloriæ: splendor autem non semel nascitur, & deinceps desinit nasci. Quotiescumque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties oritur splendor gloriæ. Saluator noster sapientia est Dei. Sapientia verò splendor est lucis æternæ. Sic igitur Saluator semper nascitur. Et ideo dicit: Ante omnes colles generat me: non (vt quidam malè legunt) genera uit. Si semper ex patre nascitur Dominus, etiam tu in similitudinem eius, tantum adoptionis spiritum habens, semper generaris à Deo per singulos intellectus, per singula opera, & efficeris filius Dei, in Christo Iesu. *Homil.* 6. *in Hieremiam.*

Basilij Episcopi. Ego in forma Dei esse perinde existimo, ac esse in Dei substantia. Sicut enim formam serui accepisse, in humanitatis substantia Dominum fuisse significat: ita cum dicit, in forma Dei esse, diuinæ substantiæ proprietatem constituit. *Aduersus Eunomium.*

Iustini Martyris. Quemadmodum Deus totus est vbique, & totus in vnoquoque, & totus in seipso, & huius fidem habemus: Sic & eius simplicitas tota est filius, & tota est habens filium, & tota consilium est, & tota est habens consilium. *In Responsionibus ad Orthodoxos, responsione ad Quæstionem* 144. *fol.* 337.

S. Hippolyti, Episcopi & Martyris. Arca ex lignis quæ putrescere non poterant, erat ipse Seruator. Eius enim tabernaculum nulli putredini obnoxium, & ab interitu alienum ideo prædicabatur, quòd nullam peccati putredinem produxisset. Qui enim peccauit, confitetur, & dicit: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Dominus autem erat à peccato alienus, vt qui ex lignis putrefactioni minimè obnoxiis, quod ad humanitatem attinet, nempe ex virginis & spiritus Dei verbis, veluti auro purissimo, intra & extra esset contectus. *In oratione quam fecit in Illud: Dominus pascit me. Meminit Theodoretus dialog.* 1.

Apollinaris. Si ignis cum ferro commixtio, quæ ferrum ita ostendit, vt etiam ea faciat quæ sunt ignis, eius naturam non mutat: nec Dei cum corpore vnio, est mutatio corporis: Atqui corpore diuinas præbente operationes iis qui possunt attingere; eis rursus coniungit. Si homo habet ànimam & corpus, eaque manent in vnione: Multo magis Christus habens diuinitatem cum corpore, habet vtraque permanentia, & non confusa. *lib. Compendiario Meminit Theodoretus dialog.* 2. *fol.* 166.

Olympiodori. Sicut qui solem hunc sensibilem vident, per ipsius lumen visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos variis officiis intendunt, qui verò solem non vident, in tenebris desident ociosi, eo quod non videant quæ solis lumine illustrantur, Ita pari ratione & qui intelligibilem contuentur solem, lumen in mente sua recipiunt, per quod planè vident atque cognoscunt, quæ ad eiusdem solis voluntatem sibi agenda sunt, quæue etiam omittenda. *In Ecclesiast. c.* 11.

Chrysostomi. Quemadmodum si in vno tempore lux cum lucifero oriatur, gratiam luciferi celat: Ita si viuo Ioanne prædicare cœpisset Christus, sine dubio vilem fecisset Ioannem, & inuenta fuisset prædicatio eius superflua, quantum ad illius doctrinam. *in c.* 4. *Matth. Homil.* 6.

Quemadmodum si magister militum videat dominantem tyrannum, & det consilium regi, dicens: Exi obuiam illi, quia tota perit prouincia: nam fortior est tua fama, quam mea virtus, & ecce rex à magistro militum ducitur, & tamen non est minor eo qui ducit. Ita Iesus ductus est à spiritu in desertum, &c. *In c.* 4. *Matth. Hom.* 5.

Quemadmodum qui artem natandi docent: principio multa diligentia discipulos gestant; post vnum autem & alterum, & tertium diem subtracta illis dextera præcipiunt, vt seipsos iuuent, & nonnunquam illos parumper mergi sinunt, ita vt & multum salsuginis sorbeant: Ita & cũ discipulis suis Christus faciebat, nam initio nihil eos pati sinebat, vel paruum vel magnum, sed vbique aderat muniens & circumuallans eos, faciensque vt omnia vbertim eis affluerent: cum verò tempus esset, vt virilitatem suam ipsi declararent, subtraxit aliquandiu beneficium, præcipiens eis, vt etiam per seipsos multa perficerent. *Homilia in Priscillam & Aquilam.*

Sicut cautus venator, bestiam comprehendere volens, quum viderit præcipitem locum, ex vna parte illius, ex altera parte erigit retia, vt ex quacunque parte exilierit, aut in retia incidat, aut in præcipitium cadat: Sic & Dominus Iudæis simplici interrogatione laqueum posuit: videlicet vnde esset baptisma Ioannis, ex Deo, an ex hominibus? vt si quidem de cœlo dicerent, in laqueum reprehensionis inciderent: Quare ergo non creditis ei? Si autem de terra dicerent, quasi in præcipitium, sic in periculum mortis incurrerent apud populum, vt lapidarentur. *in Matth.* 21. *Hom.* 39.

Quonam pacto, qui regem aliquando preciosissimo cultu ornatum, pretiosisque vndique fulgentibus lapidibus conspicati, aliis speciem illam, ac maiestatem enarrare volunt, purpureum florem, gemmarum magnitudinem, albas mulas, auratos currus, solium adstantium, oculos nimio fulgore perstringere pro viribus enarrant. Cum verò & his, & aliis collectis cultum illum omnem maiestatemque verbis comprehendisse sibi non videantur, continuò addunt: Quid multis opus est? vno verbo dicam, Quasi rex. Cum ex hoc verbo (Quasi) non regi similem, sed ipsum regem velint significare: Ita hoc in loco Euangelista, Quasi, inquit, ad gloriæ maiestatem, & incomparabilem excellentiam significandam. *Homil.* 11. *in Ioan.*

Bernardi. Lex Christi onus est alleuians aut iugum liberans, similis pennis auium, quæ corpulentiorem reddunt substantiam agiliorem: processit inde natura, vnde sarcina alleuiatur: & quantum crescit in massa, tantum decrescit de pondere. Item & quadrigæ comparatur, quæ admota iumento sarcina, quæ ab ipso moueri non poterat; auget quidem, sed portabiliorem facit: onus oneri additur, & minus onerat. *Epist.* 17.

Christi Aduentus.

¶ DEFINITIO ET DIVISIO.

CHRISTI Aduentus, Græcè χειροπαγούλα, & παρέρχομαι aduento dicitur.

Christi aduentus triplex; in carne, per incarnationem, de qua infra *in Christi incarnatione*: in mente per gratiam, & ad iudicium, de quo infra, *in Iudicium finale. Ex B. Thom. super Isaiæ prol.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem filium asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuarum pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. *Gen.* 49.

Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemprionem pro multis. *S. Matthæus in Euangelio cap.* 20.

Sicut fulgor exit ab oriente, & apparet vsque in occidentem. Ita erit aduentus filij hominis. *Matth.* 24.

Sed sicut erant dies Noë: Ita erit aduentus filij hominis. *Matth.* 24.

¶ LOCI BIBLICI.

Christi aduentus duplex: Prior in carnem, Esa. 11. 10. Ioan. 1. 14.

Rom. 1. 3. & 9. 5. & 15. 12. Gal. 3. 16. Eph. 4. 10. Hebr. 1. 5. & 10. 5. 1. Petr. 2. 2. 20. 2. Pet. 1. 16. 1. Ioan. 1. 2. & 4. 2. 2. Ioan. v. 7. Prior ipsius aduentus abiectus, & crucis ignominia humilis, Esa. 53. 2. 3. 7. & 62. 11. Zach. 9. 9. Matth. 2. 13. & 8. 20. & 20. 18. Mar. 3. 2. Luc. 9. 58. & 22. 27. Io. 6. 51. & 7. 10. & 10. 11. & 13. 3. Act. 8. 32. Rom. 5. 6. Phil. 2. v. 7. Hebræor. 2. 9. Posterior aduentus Christi ad iudicium, magnificus & gloriosus, Matth. 16. 27. & 24. 30. & 25. 31. & 26. 64. Marc. 13. 26. & 14. 62. Luc. 9. 26. & 12. v. 36. 40. & 17. 24. & 21. 27. & 22. 69. Actor. 1. 11. & 3. 21. & 10. 42. & 17. 31. Rom. 2. 17. & 14. 10. 1. Corinth. 1. v. 7. 8. & 11. 26. 2. Corinth. 5. 10. Galat. 4. 4. Philipp. 2. 20. & 3. 20. Colos. 3. 4. 1. Thessal. 1. 10. & 2. 19. & 4. 16. & 5. 23. 2. Thessal. 1. v. 7. 8. 10. & 2. 1. 1. Timoth. 6. 14. 2. Timoth. v. 1. 8. Tit. 2. 13. Heb. 9. 28. & 10. v. 25. 37. Iac. 5. vers. 7. 8. 9. 1. Pet. 1. 7. & 4. vers. 5. 8. & 5. 4. 2. Pet. 3. vers. 4. 10. 12. 1. Ioan. 2. 28. & 3. 2. Iudæ vers. 24. Apoc. 1. 7. & 2. 25. & 16. 15. & 22. vers. 7. 12. 20.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nulla causa nisi veniente Christo Domino peccatores saluos facere potest. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ. Venit ergo de cœlo magnus medicus, quia per totum vbique iacebat ægrotus. Genus ergo humanum totum perierat, ex quo peccauit vnus, in quo totum erat. Ideo venit vnus sine peccato, qui saluos faceret omnes sine peccato. Non enim eum de cœlo ad terram merita nostra, sed peccata traxerunt. *August. super Ioan. & in gloss. 1. Timoth. c. 1.*

Pater & Filius & Spiritus veniunt ad nos, dum venimus ad eos: Veniunt subueniendo, veniunt illuminando, veniunt obediendo, veniunt metuendo, veniunt implendo, veniunt capiendo. *August. super Ioan.*

Signum aduentus dominici est, in toto orbe Euangelium prædicari, vt nullus sit excusabilis: quod aut iam completum est, aut breuiter credo complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignorer. *Hieronym. super Matth.*

Hoc tempus non sine causa Domini aduentus vocatur. Ideo enim sancti patres celebrare cœperunt aduentus, vt se vnusquisque præparet fidelis & emendet, vt dignè Dei sui natiuitatem valeat celebrare. Ille iustus venit ad nos peccatores, vt ex peccatoribus faceret iustos. Pius venit ad impios, vt pios: humilis venit ad superbos, vt ex superbis faceret humiles. *Ambr. super Lucam.*

Dignum est, fratres, vt tota deuotione, Domini celebremus aduentum: delectati tanta consolatione, stupefacti tanta dignatione, inflammati tanta dilectione. Nec solum cogitemus aduentum, quo venit quærere & saluum facere quod perierat: sed & illum nihilominus quo veniet, & assumet nos ad seipsum. Vt circa hos duos aduentus iugi meditatione versemur, ruminantes in cordibus nostris, quantum in priore præstiterit, quantum promiserit in secundo. *Bern. in serm. 4. de Adu.*

Si deuotè celebramus Aduentum Domini, id facimus quod oportet. Siquidem non modò ad nos, sed propter nos venit, qui bonorum nostrorum non eget. Verùm, nostræ quidem indigentiæ quantitatem manifestiùs ipsa dignationis eius indicat magnitudo. Nec modò periculum ægritudinis ex ipso pretio medicaminis innotescit: sed & valetudinum numerus ex multitudine remediorum. Vtquid enim diuisiones gratiarum sunt, si non videtur necessitatum vlla diuersitas? Et quidem difficile est, vniuersas vno sermone prosequi indigentias quas experimur: sed occurrunt mihi interim tres communes omnibus, & quodammodo principales. Nemo enim reperitur in nobis, qui non interim & consilij, & auxilij & præsidij indigus videatur. Nimirum, generalis est humano generi miseria triplex: & quotquot degimus in regione vmbræ mortis, in infirmitate corporis, in loco tentationis, si diligenter aduertimus, triplici hoc incommodo miserabiliter laboramus. Nam & faciles sumus ad seducendum, & debiles ad operandum, & fragiles ad resistendum. Si discernere volumus inter bonum & malum, decipimur: si tentamus facere bonum, deficimus: si conamur resistere malo, deiicimur, & superamur. Necessarius proinde Saluatoris aduentus: necessaria sic præoccupatis hominibus præsentia Christi. Atque vtinam sic veniat, vt copiosissima dignatione sua, & in nobis per fidem habitans illuminet cæcitatem nostram, & nobiscum manès adiuuet infirmitatem nostram, & pro nobis stans fragilitatem nostram protegat & propugnet. Si enim ille in nobis, quis iam decipiat nos? Si ille nobiscum, quid de cætero non possumus in eo qui confortat nos? Si ille pro nobis quis contra nos? fidelis Consiliarius est, qui neque falli omninò, nec fallere queat, fortis auxiliarius qui non lassescat, patronus efficax, qui & ipsum Satanam sub pedibus nostris velociter conterat, & omnia eius machinamenta confringat. Nimirum ipse est Dei sapientia, cui semper in promptu sit instruere ignorantes: ipse Dei virtus, cui facilè sit & deficientes reficere, & eripere periclitantes. Ad hunc ergo tantum eruditorem, fratres mei, in omni deliberatione curramus: hunc tam strenuum adiutorem, in omni operatione inuocemus, huic tam fido propugnatori in omni colluctatione committamus animas nostras: qui ad hoc ipsum venit in mundum, vt habitans in hominibus, cum hominibus, pro hominibus, & tenebras nostras illuminaret, labores leuaret, & pericula propulsaret. *D. Bernardus. de Aduentu Christi, Serm. 7.*

Sex circunstantias in doctrina de Christi aduentu priore, annotat idem D. Bern. Sermon 1. 1. Quis sit ille qui venit. 2. Cur venit. 3. Vnde. 4. Quò. 5. Ad quid. 6. Quâ

1. Est altissimi filius, ac proinde altissimus ipse. Neque enim fas est Dei filium degenerem suspicari, sed æqualis fateri necesse est altitudinis, & eiusdem penitus dignitatis. Quid sibi vult autem, quod è tribus personis, quas in summa Trinitate credimus, confitemur, & adoramus, non Pater, non Spiritus Sanctus aduenit, sed Filius? Minimè id quidem factum arbitror sine causa, sed quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? sine enim altissimo Trinitatis consilio id factum est. Et si consideramus exilij nostri causam, fortassis aduertere possumus, vel ex parte, quàm congruum fuerit à filio nos maximè liberari? Lucifer enim ille qui manè oriebatur pro eo quod Altissimi similitudinem vsurpare tentauit, & rapinam non arbitratus est esse se æqualem Deo (quod vtique filij est) præcipitatus illicò corruit. Ille protinus inuidens homini, quam conceperat in semetipso, in homine peperit iniquitatem, suadens, vt lignum vetitum gustans fieret sicut Deus sciens bonum & malum.

2. & 3. Venit filius de corde Dei patris in vterum Virginis matris. Venit à summo cœlo in inferiores partes terræ, & ad ipsum quoque descendit infernum, non tanquam vinctus, sed tanquam inter mortuos liber; sicut lux quæ in tenebris lucet.

4. Porrò quò veniat, intuentibus apparuit inæstimabilis dignatio & penitùs inexcogitabilis, quòd in carceris huius horrorem tanta descendere dignata est celsitudo. Iam quis dubitet magnum aliquid in causa fuisse, vt maiestas tanta de tam longinquo in locum tam indignum descendere dignaretur? Planè magnum aliquid, quia misericordia magna, quia miseratio multa, quia charitas copiosa. Ad quærendam quippè ouem centesimam, quæ errauerat de montibus, properauit. Vt confiteantur manifestiùs Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, propter nos venit. Mira quærentis Dei dignatio, magna dignitas hominis sic quæsiti, in qua si gloriari voluerit, non erit insipiens: non quod aliquid esse videatur tanquam à seipso, sed quod tanti eum fecerit ipse qui fecit.

5. Quando venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. *Galat.* 4. Nimirum plenitudo & abundantia temporalium obliuionem & inopiam fecerat æternorum. Opportunè ergo tunc aduenit æternitas, quando magis temporalitas prævalebat. Nam, vt cætera sileam, ipsa quoque pax temporalis illo in tempore tanta fuit, vt ad hominis vnius edictum describeretur vniuersus orbis.

Habetis iam & personam venientis, & locum: vtrumque, id est à quo & ad quem venit: causam quoque & tempus non ignoratis.

6. Vnum restat, vita scilicet per quam venit: & hæc quoque diligenter requirenda, vt possimus (sicut æquum est) ei occurrere. Veruntamen sicut ad operandam salutem in medio terræ venit semel in carne visibilis: ita quotidie ad saluandas animas singulorum in spiritu, venit & inuisibilis. Si non valet infirmus in occursum tanti medici procedere longiùs, saltem conetur erigere caput, & aliquatenus assurgere venienti. Non te oporteat, ô homo, maria transfretare, non penetrare nubes, non transalpinare necesse est. Non grandis, inquam, tibi ostenditur via, vsque ad temetipsum occurrere Deo tuo: propè est enim verbum, in ore tuo & in corde tuo. Vsque ad cordis compunctionem, & oris confessionem occurrere; vt saltem exeas de sterquilinio miseræ conscientiæ: quoniàm indignum est illuc authorem puritatis intrare.

Venio vt errantes corrigam, & infirmantes adiuuem & dubitantes in fide confirmem, & bene agentium fructibus perfectis, quasi suauissimis dapibus pascar, & certantes ab hostium defendam insidiis, & victores hostium, perpetuæ visionis meæ corona remunerem. *Beda sup. Cant. lib. 4. super illud: Veni in hortum meum.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sol appropinquans ad processum, antequam appareat, mittit radios suos, & facit albescere orientem, vt procedens aurora diei aduentum demonstrat: Sic Dominus natus in mundo, antequã appareat, spiritus sui fulgore transmisso illuminauit Ioannem vt præcedens ille, aduentum Saluatoris annunciet, ne forte subito veniens & dicens se esse filium Dei, propter ipsam magnam atque terribilem indicarionem rei ipsius, magis se incredibilem ostenderet *in c. 3 Matth.*

Epiphanij, Sicut res profecturus in regionem, præmittit ante se in equis præparatores, prænuncios. Et quantò magis aduentus regis appropinquat, tantò plures præcones aduentum anticipantes, & in vrbibus aduentum denunciantes. Vbi verò venerit iam rex in vrbem quæ amplius est vtilitas præconum? Quod opus est equitibus, aut aliis denunciantibus regis aduentum, quando ipse rex intus est? Sic etiam lex & Prophetæ vtique ad Ioannem: vbi verò Ioannes prædicauit vocem in deserto, & ostendit. Hic est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi: non amplius Prophetis opus est, qui veniant & prædicent nobis Christi ex Virgine aduentum. Opus autem fuit his, qui nunciauerunt aduentum, ad aduentus ipsius confirmationem, quoniam præannunciatus fuit. *Lib. 2. Tom. 2.*

Quemadmodum si quis pædagogum haberet, velut etiam Apostolus dicit, quòd pædagogus noster est lex ad Domini aduentum, vbi peruenerit ad ætatem, & acceperit præceptorem, non omnino reiicit pædagogum, velut inimicum: Sic & nos deducti sumus in lege & prophetis vsque ad aduentum præceptoris. Reperto autem præceptore, non reprobamus pædagogum, sed etiam ipsi gratiam confitemur, quod pueritiam nostram deduxit, & ad perfectiores disciplinas nos dimisit. *Lib. 2. Tom. 2.*

Vide supra, Aduentus Domini.

Christi Incarnatio.

¶ Definitio et etymolog.

Christi Incarnatio. Græcè χριστοῦ σάρκωσις. Christi Incarnatio est principium omnium meritorum humanorum. *Ex B. Thoma 3. Sententiarum, dist. 4. q. 3. art. 1.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Dominus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed saluetur mundus per ipsum. *Ioan.* 3.

Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. *Ioan.* 8.

Finis enim legis Christus, ad iustitiam omnis credenti. *Ad Rom. c.* 10.

Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, *Ioan. c.* 1. Vide Luc. c. 1. v. 32. 33. 68. Matth. 1. 1. 16. 20. & 2. 2. Rom. 1, 3. Luc. 2. 1. &c. & 3. 23.

1. Vt *caro* hominem, sic *incarnatio* integræ naturæ humanæ assumptionem, synecdochicè notat.

2. *Incarnatio* filij Dei, est Naturæ humanæ copulatio in vnitatem personæ, quâ filius Dei factus est filius hominis.

3. *Efficiens* incarnationis, vt operis ad extra, est tota Trinitas, seruato tamen agendi ordine œconomico: Patri enim ascribitur missio Filij, Spiritui Sancto conceptionis immediata operatio.

4. At *terminus* incarnationis soli filio competit, qui nobis filiorum ius peperit, non enim Pater, nec Spiritus sanctus incarnatus est, sed Filius.

5. Conceptio è Spiritu Sancto non ad materiam, sed ad causam efficientem pertinet: & tria in primis designat.

1. Naturæ humanæ miraculosam efformationem, sine interuentu viri.

2. Sanctificationem à peccato originis, cui omnes redduntur obnoxij, qui communi propagationis lege nascuntur.

3. Vnionem personalem in ipso conceptionis momento.

6. Filius, vt æternus cum Patre, & Spiritu Sancto Deus, verum fuit ὑφιστάμενον, antequam sibi vniret carnem.

7. *Materia* ex qua, est substantia ipsa Virginis, è qua caro Christi coaluit.

8. Christus assumpsit naturam humanam, non in specie, sed in ἀτόμῳ, quæ tamen persona non est, quia per se non subsistit, sed à λόγῳ sustentata; & pars est personæ mediatoris.

9. Corpus Christi verum fuit corpus, non phantasma.

10. Diuinitas animæ vice non fuit, sed corpus Christi, anima verè humana, intellectu & voluntate propria prædita informatum.

11. Christus infirmitates nostras, tum animæ, tum corporis suscepit excepto peccato.

12. Forma in vnione hypostatica consistit, quæ incarnationem ab apparitionibus Christi in carne, sub V. T. distinguit.

13. Per hanc personæ diuinæ cum natura humana vnionem, etiam natura diuina, in persona filij vnitur, naturæ humanæ, suas vtraque seruante proprietates, ἀσυγχύτως ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως.

14. Hinc phrasis, *communicatio idiomatum* dicta, oritur, qua vnius naturæ proprietates, de tota persona, quamuis ab altera natura denominata, enunciantur.

15. Beata Virgo Θεοτόκος rectè indigitatur.

16. *Finis* denique Incarnationis est illustratio gloriæ Dei in suis seruandis, puer *nobis* natus est, *nobis* datus. Vnde & *necessitas* elucet; in eadem enim natura peccatum expiari iustitia Dei postulabat, in qua perpetratum,

¶ Patrvm Sententiæ.

Tota vita Christi in terris per hominem, quem gessit, disciplina morum fuit. *Aug. lib. de vera relig.*

Omnia bona terrena contempsit homo Christus, vt ea contemnenda monstraret, & omnia terrena mala sustinuit, quæ sustinenda præcipiebat: vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in istis timeretur infœlicitas. In ciuitate vili est natus, cuius patria erat cœlestis. Pauper est Christus factus, cuius sunt omnia, ne de terrenis diuitiis quisque extolleretur. Noluit res ab hominibus fieri, quia humilitatis viam ostendebat miseris. Esuriuit, qui omnes pascit, sitiuit, qui est fons sitientium; fatigatus est ex itinere, qui viam facit nobis in cœlum; obmutuit & obsurduit, per quem mutus locutus est, & surdus audiuit, vinctus est, qui infirmitatum vincula soluit; mortuus est, qui mortuos suscitauit. Amore itaque eius similia patiamur, vt clamat Paulus ad Philippenses. *Aug. lib. de catechis. rudibus.*

Iacebat Christus quantum ad carnem, mortuus sepulchro mortuos suscitans in inferno, vitam tribuens vniuersis in cœlo: non mundum dimittens ad cœlum ascendit, nec cœlum deserens venit ad nos: sed vno atque eodem tempore totum totus impleuit. *Augusti. super Matth. c. 55. & contra Felicianum.*

Ego sum via, veritas, & vita: tanquam diceret, quà vis ire? Ego sum via: quò vis ire? Ego sum veritas: vbi vis permanere? Ego sum vita, &c. Ideo permittitur inimicus iuxta viam ponere laqueos, ne securæ exultationis via deseratur, & in insidias incidatur. Via Christus humilis: Christus veritas & vita: Christus excelsus & Deus: Si ambulas in humili, peruenies ad excelsum. *Aug. sup. Matth. cap. 55.*

Non liberaretur humanum genus, nisi sermo Dei dignaretur esse humanus: Nam & ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet hominem, & maxime hospitio suscipit hominem. Si ergo humanus dicitur, qui in domo sua suscipit hominem: quàm humanus est, qui in se ipso suscipit hominem? Si ergo homo non periisset, filius hominis non venisset. *Aug. de verbis Apostoli.*

O Iudæe, citharam respice, vt musicum melos sonis dulcibus reddat, Tria pariter adesse videntur, ars, manus, chorda, & tamen vnus sonus auditur: ars dictat, manus tangit, chorda resonat. Tria pariter operatur, sed sola chorda resonat, nec ars, nec manus sonum reddunt, sed cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater, nec Spiritus sanctus suscepernnt carnem; & tamen cum filio pariter operantur: sonum sola chorda excutit; carnem solus Christus accepit; operatio in tribus constat. Sed quomodo pertinet ad solam chordam soni redditio; sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio. Dicat mihi Iudæus incredulus, quemadmodum arida virga fronduit & floruit, & nuces protulit; & ego dicam illi, Quo modo Virgo concepit, & peperit. Sed profecto Iudæus nec virgæ poterit explicare conceptum, nec ego virginis partum. *Aug. de incarnatione Domini, contra Iudæos.*

Formam viri assumendo, & de fœmina nascendo vtrumque sexum hoc modo honorandum indicauit. *Aug. cont. Faust.*

Si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus; Deum aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse, in talibus rebus tota ratio facti est potentia. *Aug. epist. 2. ad Volusianum.*

Deus pater vnicum Filium suum in vtero virginis, humanæ naturæ coniungens, Deum ante secula sibi coæternum fieri voluit, hominem in fine sæculorum: & quem sine tempore genuit, saluandis hominibus cum tempore ostendit. *Gregor. lib. 2. & 6. Moralium.*

Mediator Dei & hominum, vt culpas nostræ transgressionis extingueret, venit mortalitatis nostræ flagella tolerare. Et qui patri æqualis est per diuinitatem, propter nos venit ad flagella per carnem. Quæ nimirum flagella non susciperet, nisi formam hominis damnati redimendo sumpsisset. Et nisi primus homo delinqueret, secundus ad passionum probra minime veniret. Christus in carne natus de Virgine, contagio culpæ inquinatus non est; & tamen vltione culpæ depressus est, admissa propria non habuit, & tamen pœnam carnalium sine culpa suscepit. *Greg. lib. 3. Moralium.*

Scio, quod caro verbum factum est, & quomodo factum sit nescio: miraris, quia ego nescio, omnis creatura ignorat. *Ioan. Chrysostom. hom. 5.*

Tria opera, tres misturas fecit omnipotens illa maiestas in assumptione nostræ carnis: ita mirabiliter singularia, & singulariter mirabilia, vt talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Coniuncta quippe sint adinuicem Deus & homo, mater & virgo, fides & cor humanum: verbum enim, anima, & caro in vnam conuertere personam, & hæc tria vnum, & hoc vnum tria sunt: nec in confusione substantiæ: sed in vnitate personæ. Hæc est prima & superexcellens mistura. Secunda, est virgo & mater vtique & admirabilis, & singularis; à seculo non est auditum, quod virgo esset quæ peperit, & mater esset quæ virgo permansit. Tertia, est fides & cor humanum, & hæc quidem inferior, sed non minus forsitan fortis. Mirum enim quomodo cor humanum his duobus fidem accommodauit: quomodo credi potuit: quod Deus homo esset, quòd virgo manserit, quæ peperisset? Sicut ferrum & testa iungi non possunt: sic hæc duo nequeunt commisceri, si non misceat glutinum, spiritus scilicet Dei. Et hæc quidem mistura excellens, secunda excellentior, sed tertia excellentissima. *Bern. serm. 3. in vigilia Natiuit.*

Quanti te fecit Deus ex his, quæ pro te factus est, agnosce, vt appareat tibi benignitas eius ex humanitate. Quanto enim minorem se fecit in humilitate, tanto maiorem exhibuit in bonitate: & quanto pro me vilior, tanto mihi charior. Aduerte homo, quia limus es, & non sis superbus: & quia Deus iunctus es, non sis ingratus. *Bern. serm. 1. de Epiphania.*

Nulla causa veniendi fuit Christo, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ. *Hugo l. de Sacram.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, sicut in nocte rerum facies non apparet, sed & gemma quasi lapis videtur, & lapis quasi gemma existimatur: Sic & ante aduentum Christi, humanorum cordium non apparebat differentia, sed & mali quasi boni sustentabantur, & boni quasi mali condemnabantur. *In Matth. 25. hom. 54.*

Qui diues à paupere diuitias quærit? Magis autem pauper à diuite diuitias quæritur. Omne bonum de cœlo descendit in terram, non de terra ascendit in cœlum. *In c. 4. Matth.*

Christus suo descensu naturam suam nihilo inferiorem reddit, nos autem cum ignominia ante in tenebris essemus, erexit ad supernam gloriam: non aliter quam cum rex inopem mendicumque studio & beneuolentia quadam alloquitur, nihil se indignum facit, illum verò omnibus admirandum reddit. *Hom. 16. in Ioan.*

Quemadmodum optimus architectus domum situ & vetustate labentem: ita communi hominum natura accepta, eius perditas restituit partes, disiuncta & abscissa copulauit, & quæ prorsus ceciderant, erexit. *Homil. 11. in Ioann.*

Foris eramus sicut qui sunt extra regales aulas, in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpis aliquibus offensam, huiusmodi quippe à regali aula foris excluſi sunt: qui verò voluerit istis veniam impetrare, non primum ipsos in aulam regis introducit, sed ipse foras egreditur, ibique commiscet cum eis sermocinandi negotium, vsque dum eos correctos & dignos efficiat, qui regis vultui repræsentari mereantur. Sic & Christus effecit. Egressus quippe ad nos, id est, carnem sumens, & collocutus nobiscum, præcepta nobis regis innotuit, & sic nos à peccatis emundans, & ad Deum conuertens, in aulam regalem, velut mediator optimus introduxit. Ideò incarnationis suæ aduentum vocat exitum, Paulus introitum. *Hom. 3. ad Hebr.*

Damasceni. In ignito gladio sicut naturæ saluantur ignis & ferri, sic & hîc actiones & perfectiones eorum: ferrũ habet virtutem incidendi, ignis vrendi. Incisio perfectio operis ferri, ignis combustio: Sic in Christo diuinitas & diuina opera humanitas & eius opera. *Lib. Orth. fid. c. 15.*

Vrit ignitum ferrum, non naturali ratione vstiuam possidens actionem, sed ex vnione ignis ad ferrum, illud obtinet: Ita humanitas diuinitati sociata. *Lib. 3. Orth. fid. c. 27.*

Quemadmodum si quis ignito ferro superinfundat aquam, quod quidem natum est pati ab aqua (ignis dico) extinguitur, incolume verò manet ferreum; non natum enim est ab aqua corrumpi: Multò magis carne passa, sola impassibilis diuinitas passionem non admit, inseparabilis ab ipsa permanens. *Lib. 3. c. 26. Orth. fidei.*

D. Basilij. Quomodo ergo inquit corporali infirmitate Deus verbum repletus non est? Hoc modo, inquam, quo neque ignis ferri proprietates in se traiicit. Nigredinem habet ferrum & frigus, ignescens tamen speciem ignis induit: & candescens ignem non infuscat, & vt ipsum flammescit, ita flammam ignis suo frigore non restinguit. Pari ratione humana Domini caro diuinitatis particeps facta, diuinitati suas infirmitates non impertit. *In Serm. de Christi natiuitate.*

Vt remedia salutaria vbi corpori accommodata fuerunt euincunt noxia, & vt tenebræ in domum allatis luminibus resoluuntur: Ita mors quæ in humana natura tyrannidem exercuerat Deitatis aduentu profligata est, vt in aqua glacies quamdiu nox & tenebræ sunt, liquores sub sua potestate tenet, ad solis vero incalescentis radios eliquescit: Ita vsque ad aduentum Christi mors regnauit: vbi vero apparuisset gratia Dei saluifica illa, & exortus esset ille sol iustitiæ, absorpta est mors in victoriam, veræ vitæ accessum non ferens. *In sermone de Christi natiuitate.*

Saluiani, sicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt, quæ ferro propius admotæ, durissimum licet chalybem, affectu quasi spirante suspendunt: Ita etiam ille, id est summa & clarissima negotiorum cœlestium gemma hoc scilicet voluit: vt dum se licet durissimis nobis, descendens de cœlo proprius adiungeret, affectu suo nos quasi amoris sui manibus admoueret, vt agnoscentes vtique dona sua ac beneficia intelligeremus, quid nos pro domino tam bono facere conueniret; cum ille pro malis seruis tanta fecisse comperiretur. *De vero iudicio & prouidentia Dei lib. 4. fol. 22.*

Theodoreti. Decebat Deum hominem liberare, propter quem lunam, solem, stellas & terram creauit: potuit loqui de cœlo, vt omnes audirent: sed maluit flere in præsepio: non Angelum misit. Atqui medicos illos maxime laudare soletis, non quidem qui nos ministris suis curandos ægros committunt: sed qui pallium deponunt, linteolumque succincti, suis ipsi manibus ferrum accipiunt, vlcusque, si sit opus, incidunt: neque fœtorem vlceris auersantur, imo autem profluentem saniem excipiunt, atque vnguenta compingunt. Neque verò illos etiam reges admirari, & laudibus ornare soliti estis, qui regalibus in thalamis enutriti molliter, omni deliciarum genere perfrui solent, sed quibus graue non est pro subditis hominibus caput periculis obiectare, quique armis obiecti, in prima acie cum hoste fortiter pugnant. *De Græc. cura serm. 6.*

Quemadmodum non quod ipse maledictum factus, sed quod pro nobis maledictum suscepit, maledictum factus est: Ita non quod conuersus sit in carnem, sed quod carnem susceperit, dicitur factus caro. *Dialog. 1. fol. 47.*

D. August. Solem radiis per cloacam fœtores, & quæque horribilia vsquequaque diffundi videmus, & in his operari secundùm naturam suam, nec tamen inde aliqua contaminatione sordescere, cùm visibilis lux, visibilibus sordibus sit natura coniunctior: quanto minùs poterat pollui verbum Dei, non corporeum, neque visibile, de fœminæ corpore, vbi humanam carnem suscepit cum anima & spiritu: quibus interuenientibus, habitat majestas verbis, ad humani corporis fragilitatem secretius? *Lib. de fide & symbolo, cap. 4.*

Veluti si quis nostrum aut purpuram, aut regale diadema iaciens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? quum verò ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege adorare contempserit: Ita enim in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed diuinitati suæ vnitam, vnum Dei filium, Deum verum, & hominem verùm qui adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur. *De verbis Domini secundùm Ioan. serm. 58.*

Hilarij. Vnigenitus Deus hominem verum secundùm similitudinem nostri hominis non deficiens, à se Deo sumpsit. In quo quamuis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut modi concurrerent, aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen passionis dolorem inferrent, vt telum aliquod aliquem perforans, vel ignem compungens vel aëra vulnerans. *De Trin. lib. 11.*

Bernardi. Campus sine omni humano floret adminiculo, non seminatus ab aliquo, non defossus sarculo, non impinguatus fimo: Sic omnino virginis aluus floruit, sic inuiolata, integra & casta Mariæ viscera, tanquam pascua æterni nitoris floruerunt, cuius pulchritudo non vidit corruptionem, flos in perpetuum non marcescat. *De Christi aduent. 11.*

Cassiani. Sicut vir & mulier verum corpus sunt: Ita maiestas diuinitatis & caro hominis vniuntur, & facti sunt ij idem Deus & anima in carne vna. Qua sicut caro illa habitatorem in se habuit Deum, ita animam quoque incohabitantem Deo. *Lib. 5. de incarnatione.*

Venantij Honorij Clementiani. In Christo saluatore humani generis sicut in sanctificatione Spiritus, nulla fragilitas extitit? Sic nec in partu eiusdem, causa corruptionis apparuit. Qui in cœlis vnus in terris vnicus, per portam virginis ingredi mundum dignatus est. *In enarratione fidei.*

Ruperti. An extrahere poteris Leuiathan hamo? & fune ligabis linguam eius? generatio Christi ab Abraham vsque ad Ioseph virum Mariæ de qua natus est Iesvs, quasi longa piscantis linea est: cui lineæ fœreus hamus subligatus carne adoperitur, ob hoc vt piscis edulio prouocatus quod foris patet, ferro seipsum strangulat, quod intus latet diuinitas Christi quasi ferrum diabolo extitit: hoc ferro captus & extractus foras mittetur, sicut factum credimus: Iste est circulus, quem Deus in naribus diaboli posuit, ista est armilla, qua maxillam eius perforauit. Iunxit se initium fini, id est, Deus homini: & ita hæc, scilicet initium & finis, occurrerunt sibi in vtero virginis, vt nares suas transfixas tenere firmiter circulus inflexibilis, & armillam suam voracem perforaret, talis armilla, armilla gloriæ & honoris: vnde nunc vsque saruus trahetur: & quod auidè momorderat, tenere non poteris, per maxillæ foramen emittis. *lib. 1. in Matth.*

Iacobi de Valentia. Vnicornis siue monoceros eius virtutis est, vt suo cornu attacta aqua etiam aliquo veneno corrupta reddatur salutaris: vnde traditur à naturalibus: prius attingere aquam cornu quam bibat. Ita Christus sua humanitate aquas pestiferas reddit salubres, ad peccatorum remissionem. *In Psal. 24.*

Basilij. Vt lumen per crystallinas bracteas: Ita per humanum corpus diuinitas his relucet, illustrans eos qui puros habent mentis oculos. *In serm. de Christi natiuitate.*

Quomodo per vnum, inquit, in omnes deuenit lumen, aut quo pacto in carne diuinitas esse possit: eodem, inquam modo, quo ignis in ferro, non transitione, sed communicatione. Non enim ad ferrum ignis excurrit, sed in suo loco permanens, vim suam ei impertit, nec impertiendo id minuitur, quanquam id quod ipsum recipit, totum compleat. Hoc modo verbum Dei non dimotum à sese, habitauit in nobis sine vlla immutatione. *In serm. de Christi natiuit.*

Nazianzeni. Quatenus serui forma est, seruis ac conseruis sese accommodat, & alienæ formæ conformat, totum me vnà cum meis in seipso gerens: vt quemadmodum vel ignis ceram, vel terræ vaporem sol, si quod in me vilius est, in se ipso consumat, ex quo commercio bonorum illius & ipse fiam particeps. *lib. 4. de Theolog.*

Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: ac propterea ab homine adimunt quod est pulcherrimum: perinde ac ij qui pinguiora auferunt cum pellibus, quo Deum prohibeat à carne: tempus est vt illi dicatur, Deum solum carnis esse Deum, & non etiam animarum, secundùm quod scriptum est: Quemadmodum dedisti ipsi potestatem vniuersæ carnis, & ad te omnis caro veniet. Et benedicat omnis caro nomen eius sanctum, hoc est omnis homó. *In Orat. post reditum ex agro.*

Theophylacti. Quemadmodum peritissimi medici, febre adhuc in præcordiis permanente, & ægrori corpus acrius diuexante & ægritudinis fomentis adaucta magis, incensaque, nullam afferunt languenti medelam, quæ languoris causas tollat, sed ne morbus increscat, operiuntur: Sic & vobiscum agit animarum medicus ille: expectat enim vt prorsus omnis retegatur nequitia, vt nihil maneat ex his quæ recondita sunt, incuratum: sic demum retectis ille & patentibus malis medebitur. *In epist. ad Hebr. c. 9.*

Sicut medici sinunt in sæui morbi vlceribus humorem colligi, & deinde remedia apponunt: Ita & peccatum oportebat omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et propter ea expectauit Christvs, donec Diabolus malitiæ mensuram impleret: & tunc demum incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam vitam suam sanauit. *In Luc. c. 14.*

Non aliam Christvs præter humanam hanc carnem assumpsit, quam & sanctificauit assumptam, & coronauit condemnato peccato, quod carni inesset, quam suscepisset: hanc ipsam ostendit nequaquam esse natura peccatis addictam: nec secus Christvs effecit, quam faceret quispiam, qui muliere aliqua in foro vapulante conspecta, vt eam à verberantium manibus eruat, feminæ illius se vel priuatæ & infimæ sortis filium fateatur, cum regius sit. *In c. 8. ad Rom.*

Athanasij. Sicuti mens, cum in toto diffusa sit homine, ex parte tamen corporis, id est, lingua signatur, neque tamen ideo quisquam mentis substantiam dicit imminui: Ita & verbum cum per omnia sit indignum, aut indecens, minimè videri debet, si humano vti voluerit, ad se ac patrem indicandum, instrumento. Nam si indecens est, corporis vti instrumento: indecens erit ipsum & in toto esse. *Lib. 2. de verbi incarnat.*

Quemadmodum non liberati essemus à peccato & maledicto, nisi natura humana caro esset, quam verbum induit, nihil enim nobis fuisset commune cum alieno: Ita nec homo Deus factus esset, nisi natura ex Patre, & verum & proprium esset eius verbum quæ caro factus est. Propterea enim talis facta est coniunctio, vt diuinitati, quæ est secundum naturam, hominem coniungeret, firmaque ac stabilis esset eius salus & Deificatio. Qui ergo ex Patre natura esse negant, & proprium eiusdem substantiæ Filium: negent etiam eum carnem veram & humanam assumpsisse ex Maria Virgine. *Lib. 2.*

Christi Natiuitas.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CHRISTI Natiuitas, Græcè χριστοῦ γενέτη, ης, vel γένεσις, εως ἡ, dicitur. Natiuitas est exitus à generante coniuncto, à quo habet principia sufficientia. Et dicitur oriri ratione primi, nasci ratione secundi, & gigni ratione tertij. *Ex B. Thom. 1. parte, quæst. 27. art. 2. & 3. Sent. dist. 8. q. 1.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Dixit pastoribus Angelus: Nolite timere, ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus in ciuitate Dauid. *Luc. cap. 2.*

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Aurum igitur soluitur, quasi regi magno: Thus adoletur vt Deo, Myrrha

Myrrha præbetur tanquam pro salute omnium morituro. Habuit enim prædicatores Angelos narrantes cœlos, adorantes magos. *Aug. in serm. de Epip.*

Nobilitas fuit Christi nascentis, in virginitate parientis; nobilitas parientis, in diuinitate nascentis. *Aug. super Ioan.*

Mihi enim impossibile est generationis scire secretum: mens deficit, vox silet? non mea tantùm, sed & angelorum: supra potestates, supra Cherubim, & supra Seraphim, & supra omnem sensum est: quia scriptum est: Pax Christi supra omnem sensum est. Quomodo non est supra omnẽ sensum tanta generatio? Tu ergo ori magnum pone, scrutari non licet superna mysteria. Licet scire, quòd natus sit, non licet, scire, quomodo natus sit. Hoc enim quærere metus est; ineffabilis enim est illa generatio. Vnde Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? Hæc humanum sensum, & intelligentiam mundi excedit: hoc non capit humanæ intelligentiæ ratio, sed prudentiæ fidelis professio. *Ambros. contra haret.*

Nato regi aurum offerimus, si in conspectu illius, claritate supernæ sapientiæ resplendèmus. Thus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationum studia in ara cordis incendimus, vt suaui odore per cœleste desiderium redolere valeamus Myrrham offerimus, si carnis desideria per abstinentiam mortificamus. *Gregorius homil. 10. super illud Matth. 2. Cum natus esset* IESVS *in Bethlehem.*

Cœli Rege nato, angelorum chori in eius annunciatione prodeunt: hymnum dicunt, & deuicta prauæ vitæ discordia, nos, quos dudum despexerant, ciues agnoscunt, consono ore prædicantes: Gloria in excelsis Deo, &c. ac si dicant, Quos à nobis malitia disiunxerat, iam nunc in terra bonitas coniungat. *Greg. Moral. lib. 27.*

Nunquid inuenerunt palatium marmoribus splendidum? Nunquid aulam regiam diuersis populis personantem? Nunquid hastatas siue clypeatas militum cateruas? Nunquid equos regalibus phaleris insignes Nunquid currus auro ostróque fulgentes? Nunquid matrem eius diademate coronatam, aut in lecto eburneo recumbentem? Nunquid puerum byssо & purpura inuolutum: Vtique non: sed potius angustum & humile tugurium, vile squalidúmque præsepium, & magis animalibus, quàm hominibus aptum, puerum vilibus pannis inuolutum, matrem vix tunicam habentem vnam, non ad ornatum corporis sed ad tegumentum nuditatis. *Ioan. Chrysost. sup. Matth. 2. intrantes domum inuenerunt puerum.*

Non illius est fabri filius, quem putatis, sed fabricatoris omnium, qui fabricatus est Auroram & Solem. Nonne Dauid filius fuit agricolæ, & tamen radix fuit stirpis regiæ? Cur ergo Christum propter parentum ignobilitatem contemnunt? *Ioan. Chrysost. super Matth. 13. Nonne hic est fabri filius?*

Fratres, generationem istam quis enarrabit? Angelus nuntiat, virtus obumbrat, subuenit spiritus, virgo credit virgo parturit, virgo permanet. Quis non miretur? Nascitur verbum infans & agnoscitur longitudo breuis, latitudo angusta, altitudo subdita profunditas plana. Ibi agnoscitur lux non lucens, verbum infans, aqua sitiens. *Ber. sup. Cantica*

Cœternitatem suæ maiestatis ostendit. Hodie enim apud Deum nullo initio incepit, nullo fine concluditur: non enim ibi fuit, vel erit, sed semper manet, semper est, & quidquid dixeris illi, hodie est. *Cassiod. sup. illud* Psalm. 2. *Ego hodie genui te.*

Licet Deus cunctos dies creauerit, singulariter tamen hunc fecisse dicitur, qui Christi Domini natiuitate sacratus est: in quo merito exultare conuenit & lætari quoniam in eo & diabolus ius perdidit, & salutem mundus accepit. *Cassiod sup. illud* Psal. 11:7. *Hæc est dies, quam fecit Dominus.*

Adorant Magi in carne verbum, in infantia sapientiam, in infirmitate virtutem, & in hominis veritate Dominum maiestatis: vt sacramenta fidei suæ, intelligentiæque manifestent: quod cordibus credunt, muneribus protestantur: thus Deo, myrrham homini aurum offerunt regi. *Leo Papa in serm. de Apparitione.*

Non mediocre hoc tibi fidei videatur exemplum: non vilis persona pastorum: certe quò vilior ad prudentiam, eò pretiosior ad fidem Non sapientes, sed simplices, qui fucata audita nescirent, Dominus sui præcones elegit non rhetores, sed piscatores ad euangelizandum destinauit. *Beda sup. Luc. l. 1.*

Generationem eius quis enarrabit? Fratres, generatio Christi sic enarrari non potest, si lingua deficit, fides proficit. Magnus enim profectus est fidei: cum tantum de Deo suo potest concipere, quantum sermo non potest parturire. *Max. Epis. in serm. de Natali.*

Quemadmodum hæc Symboli Apostolici verba, *conceptus à Spiritu sancto*, seminis virginei purificationem, ac Christi corpus purum formandum, notant; sic ista, *natus à virgine Maria*, eiusdem virginis in lucem Christum emittentis, partum indicant, atque adeo ipsius Christi natiuitatem Natum enim Christum dicimus, quum completo legitimo & reliquis hominibus, commmuni partus tempore, Christum verbum illud Patris, & Filum Dauidis Virgo est enixa. Qui enim conceptus, is & natus est. Igitur Maria meritò dicta est θεοτόκος quamuis non sit Deitatis mater. Et iure damnatus est Nestorius, inane discrimen constituẽs inter θεοτόκον & χεμοτόκον quasi inter se oppositа. Ex natiuitatis huius certa persuasione, duplex redit ad nos vtilitas: vna quod hinc discamus ἁ λόγον, (citra tamen vllam diuinæ naturæ depositionem, conuersionem, aut mixtionem) assumpta carne nostra & anima, & mente, vt fratribus suis per omnia, (excepto peccato) fierer æqualis cœpisse, θεάνθρωπον esse. Damnantur igitur & Arriani, qui humanã animam & Apollinaristæ qui humanam mentẽ Christum habuisse negant. Altera, quod ita certi fiamus Christum esse secundum carnem ex iis Patribus, ex quibus est Maria, ideſt, ex, Adamo Abrahamo & Dauide, qibus promissus fuit peculiariter Messias, ex ipsorum semine.

Natus autem est, (sicut ex propheratum vaticiniis erat necesse,) ex virgine vero, intacta, quoniam alioqui purus homo nasci non potuisset, ac proinde ipsemet alio mediatore indiguisset. Damnantur itaque Iudæi, qui contra Christianos afferunt non fuisse necesse Messiam nasci ex virgine, sed fore filium alicuius aut Regis, aut Prophetæ. Virginitas Mariæ post partum, id est, quod sicut ante partum, certum est illam fuisse viro intactam, sic etiam quòd post partum ad obitum vsque suum permanserit, piè creditur. Nihil tamen de ea re disertè in sacris libri habetur, neque hoc ad salutis nostræ mysterium pertinet, Spurcas, & tam sacro partui minimè omnium conuenientes quæstiones, non modò repudiamus, sed etiam execramur.

Christus infans in cunis vagit sicut & lac verè suxit, fasciis more cæterorum hominum nascentium obligatus; eiusque & corpus & prudentiam humanam (quamuis maiores progressus facientem quam in aliis hominibus,) & experientiam adolescere cum ætate oportuit. Ita vt in his leges naturæ Deus violatus noluerit. Habuit igitur iam tum Christus corpus puerile; & postea virile, finitum, suisque organicis partibus, ac proinde loco circumscriptum, quas qualitates viri corporis essentiales nunquam abiecit, neque abiiciet. Errant igitur, qui corpus Christi citra veræ humanitatis labefactationem docent vbique esse posse; neque inde sequitur separari naturas: Corpus illud fuit vsque ad mortem ipsam obnoxium humanis infirmitatibus, atque adeo παθήμασι in sese corruptibile, quamuis nunquam senserit corruptionem sepulchri, & post resurrectionem omnes illius infirmitates per [illegible] in carnem humanam inuectas, ipsamque adeo animalem vi[illegible]rit. Vnde conuincitur Manes cum Marcione, & cum Δοκήταις, qui docuerunt Christum nihil reuera vnquam passum, nec pati potuisse; tantùm hominibus imposuisse; vt eum existimarent pati. Fuit hæc Natiuitas initium apertæ exinanitionis Christi, quum videlicet verè in mundum venit, assumpta serui forma, sicut mors & sepultura fuit vltimus eiusdem exinanitionis actus.

Vide Tit. præcedentem de Incarnatione Christi.

Christi Crux, & Passio.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

CHRISTI CRVX, Græcè χριστὸς σταυρὸς: σταυρόω, crucifigo dicitur. Quid autem sit crux, & vnde dicatur, vide infr. in *Crux*

Christi passio, Græcè χριστὸς πάθημα, à πάσχω, patior dicitur. In Christi passione quatuor cogitanda sunt: scilicet delictio eius, reamando: amaritudo eius, compatiendo: fortitudo eius, aduersa patienter sustinendo: & vtilitas eius gratias agendo. *Ex B. Thom. in Opusculo de venerabili Sacramento altaris*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. *Psalm. 2. de vario consensu populorum.*

Foderunt manus meas, & pedes meos. Dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & inspexerunt me. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem *Psal. 21. de perforatione manuum*

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. *Psal. 34. de falsa accusatione.*

Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem *Psal. 40. de discipuli proditione.*

Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. *Psal. 68. de amara potatione.*

Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. *Isaia 50. de corporis flagellatione.*

Non est species ei neque decor. Et vidimus eum, & non erat adspectus, & desiderauimus eũ, despectum, nouissimum virorum, virũ dolorum, & scientẽ infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius & despectus: vnde nec reputauimus eũ. Verè languores nostros ipse tulit, dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eũ quasi leprosũ, & percussum à Deo, & humiliatũ. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: Disciplina pacis nostræ super eũ, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues erauimus, vnusquisque in viã suã declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatẽ omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit: & non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ducetur & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & nõ aperiet os suum. *Isa. 53. de morte voluntaria.*

Propter scelus populi mei percussi eum. Et cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit: & pro transgressoribus rogauit *Isaia 53. Quod propter peccata nostra.*

Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia cogitauerunt super me consilia, dicentes: mutamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. *Ierem. 11.*

Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, & nón erit eius populus, qui eum negaturus est *Dan. 9.*

Appenderunt mercedem meam triginta argenteos, *Zach. 11.*

Percute pastorem & dispergentur oues. *Zach. 13.*

Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites effetis. *2. ad Cor. 8.*

Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quantomagis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti? *Ad Hebr.* 9.

Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesv Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? *Paul. ad Galat. cap.* 6.

Quatuor S. Euangelistæ historiam mortis & passionem Christi luculenter describunt,

Christi passio, est pœna causa humani generis filio Dei imposita, qua horribilissimum iræ paternæ pondus exhausit, legis maledictionẽ à nobis abstulit, mortẽ, Satanæque vim moriendo vicit, dum ipse insons, hostia pro sontibus factus est. Ad hanc porrò passionem promouendam triplices concurrunt personæ: Deus scilicet, homo & Satan. Nam hi omnes quidem agunt, sed diuerso modo & respectu. Agit enim Deus Pater, vt implementum promissionum suarum de hominum Redemptione adferret: Agit Christus Deus & homo respiciens λύτρωσιν nostrámque salutem: Agit Satan, & impij eius satellites respicientes Christi interitum. In Dei persona aliud consideratur, vt *causa* absoluta, aliud vt causa adiuuans: aliud, vt causa organica: Absoluta causa, est ordinatio diuina negotium hoc ab æterno sic disponens ac regens. Nõ enim Christus casu aut fortuitò in hanc tam acerbã & ignominiosam mortẽ incidit, aut coactus fatali necessitate, sed ex Dei Patris decreto. Adiuuans causa, est ius Redemptionis ad solum Deum conditorẽ pertinens; sumus enim opus manuum Dei: huc etiã spectat ius debiti; nam promiserat Deus Adamo reliquisque Patribus, elapsa temporis periodo, se hoc ius exequuturum. Organica causa est Christus διάθηκης aptissimum nostræ salutis instrumentũ: sic tamen vt organica hæc eius passio causa sic salutis nostræ meritoria. Satan verò nõ postrema causa est passionis Christi, quoniam is est qui hostili odio insequitur semen mulieris. Huic accedunt instrumenta Satanæ, vt Iudas Sacerdotes, Annas, Caiphas, Pilatus, & promiscua plebs cupiens eum tolli.

Materia circa quam tota occupatur actio, est Christus filius Dei & hominis. Materia verò propter, quam est homo, qui peccato suo diuinam maiestatem & iustitiam læsit, cui cum ipse ob peccati magnitudinem satisfacere non posset, solus Christus hanc puram & mundam hostiam Deo Patri exhibere & voluit & potuit *forma* ea quæ testatur hanc passionem horrendam, horrendo Dei iudicio respondere: nam apud iudicis tribunal damnatus, & supplicio Crucis affectus, magna cum ignominia in duo latrones medius pendet: vbi Deus pater eum execratus est, quod ei imputata essent omnia omnium electorum peccata. Maledictioni iam subiectus, præ immensæ iræ diuinæ sensu apud Patrem questus est se derelinqui. His peractis, cum effusione sanguinis mortuus est.

In huius itaque mortis consideratione primum obseruanda est eius agonia, quæ fuit vehemens animi angor, de irati Patris iudicio placando. Deinde, hic ante omnia eius sacrificium nobis pro merito æstimandum, quod est actio Christi se Deo Patri vltro sistentis ad luendas pœnas electorum peccatis debitas. In quo Sacrificio Christus & victima &: Sacerdos fuit: victima, quatenus homo, Sacerdos, quatenus mediator. In illis autem extremæ humiliationis binis partibus, exinanitione & execratione, Christus totus agit secundum vtranque naturam, quod vtrique naturæ proprium est. Non enim naturarum diuulsio in hac passione facta est, sed vt talia, & tanta humanitas pati posset, à diuinitate ad tempus quasi deserta fuit, quiescente λόγῳ (teste Irenæo) humanam naturam sustentante.

Execratio verò est duplex, interna & externa. Interna est horrendæ iræ Dei in Cruce sensus, qui spiritum eius adeo turbauit, vt excuteret ei precationem ad Patrem de transferendo. (Si voluisset) calice & hinc est, quod mortem adeò horruit, quam multi martyres tantoperé exoptarunt, quia Christus iram Dei aduersus peccata corpore & anima sensit, passúsque est, vt Patri sufficiens λύτρον, pro peccatis hominum præstaret. Ad extremam execrationem pertinent illa quæ hanc passionem & mortem Christi coram mundo ignominiosam reddiderunt. Mortem autem veram fuisse, ex eo colligi potest, quia spiritum Patri commendans emisit. Huc accedunt quod ex transfixo (vt quidam volunt pericardio, aqua cum sanguine fluxit, & sepultus fuerit. Hinc refelluntur Marcion & Nestorius: Ille quidem, quod negabat Christum verè mortuum esse: hic, quod hominem seorsum à Deo.

¶ Patrvm Sententiæ.

Crux non ad impotentiæ documentum, sed ad exemplum patientiæ susceptа est, Ibi tua vulnera curauit, vbi sua pertulit. Ibi a morte sempiterna te seruauit, vbi temporaliter moti diguatus est. *Augst. sup. Ioan serm.* 5.

Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est: hæc nos à cæcitate liberauit erroris: hæc à tenebris reddidit luci: hæc debellatos reddidit quieti, hæc alienos Deo coniunxit: longè constitutos proximos præsentauit: hæc peregrinantes ciues ostendit, hæc discordiæ amputatio est: hæc pacis firmamentum; hæc donorum omnium abunda largitio. Hodie crux fixa est, & sęculum sanctificatum est. Hodie crux fixa est, & Dæmones dispersi sunt. Hodie crux fixa est, & mors subuersa est. Hodie crux vicit, & mors victa est. Hodie Diabolus vinctus est, homo solutus est & Deus glorificatus est. *Aug. in serm. de Paraseeue.*

Crucem, vt in ea glorientur, Dominus suo gestans humero pro virga regni nobis commendauit: quod est grande ludibrium impijs; grande mysterium piis: & vnde mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria. *Augst. supr. illud. ad Galat. 6. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri* Iesv Christi

Signum crucis à nobis expellit exterminatorem, si tamen cor nostrum Christvm habeat inhabitatorem *Aug. supr. Ioan.*

Author pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens Apostolis persecutionem; Iudæis corpus, Patri spiritum, Virgini paranymphum, latroni paradisum, peccatori infernum, Christianis verè pœnitentibus crucem commendauit. *Ambros. in serm. de Passion. Domini.*

Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. *Gregor. in homil. 32. Si quis vult venire post me.*

Crucem reliquit Christus in terra, sed secum eam leuabit ad cœlum. Tanta autem erit gloria crucis, vt Solis lumen reddatur obscurum, & sicut imperatorem regalis pompa præcedit, & militaris ordo præeundo vexilla humeris portare consueuit; & his eius declaratur aduentus: sic Domino de cœlo veniente, angelorum cœtus signum illud humeris portatum, è cœlis regalem nobis aduentum annunciat. *Ioan. Chrys. in hom. de Cruce.*

Christvs in passione patientiam exhibet, humilitatem commendat, obedientiam implet, charitatem perficit. His virtutum gemmis quatuor cornua crucis ornantur, & est supereminentior charitas, à dextris obedientia, à sinistris patientia, in profundo radix virtutum humilitas. *Bern. in serm. 2. in die Paschæ.*

Circumire possum Domine cœlum & terram, mare & aërem; & nusquam te inueniam, nisi in cruce: ibi dormis, ibi pascis, ibi cubas in meridie. Crux enim tua fides est, cuius latitudo charitas, longitudo longanimitas, altitudo spes, profundum timor. In hac cruce te inuenit, quicumque inuenit: in hac cruce suspenditur anima, & dulcia poma de ligno decerpit. *Bern. in floribus.*

Crux est humilium tuitio inuicta, superborum deiectio, victoria Christi, perditio Diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita iustorum. De qua Ioannes Chrysostomus, Crux est Christianorum spes; crux Romanorum victoria, mortuorum resurrectio, cæcorum dux, conuersorum via, claudorum baculus, pauperum consolatio, arbor resurrectionis, lignum vitæ æternæ. *Cassiodorus super illud Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus.*

Crux Christi clauis est Paradisi: hæc infirmorum baculus, pastorum virga, conuertentium manuductio, proficientium perfectio. Animæ salus & corporis, omnium malorum auersio, bonorum omnium datrix. *Damascenus lib. 4.*

Tu sancta crux peccatorum es remissio, pietatis exhibitio, meritorum argumentum, infirmorum remedium, lassorum refugium, sanorum incolumitas, desperatorum securitas, infortunatorum felicitas. *Rabanus de laude Crucis.*

Tanta vis est crucis & mortis Christi, quod ad sanitatem & remedium non solum præsentis & futuri, sed etiam præteritorum sæculorum, & solum non huic modo ordini, sed etiam cœlestibus virtutibus sufficit. *Orosius: super epist. ad Rom. lib. 5.*

Tanta est vis crucis vt si ante oculos ponatur, & in mente fidelium habeatur, ita ipsam mortem Christi intentis oculis mentis aspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit inuidia: sed continuo ad eius præsentiam totius ille peccati & carnis fugatur exercitus. *Orosius super epist. ad Rom. lib. 6.*

Quid est, quod Christus in morte turbatus est, nisi quia infirmos suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est, aut si qui suorũ adhuc imminente morte turbantur, ne hoc ipsi se putantes reprobos peiore desperationis morte absorbeantur? *Aug. lib. prouostic.*

Vbi Iesvs non respondebat, ibi & quis silebat: hoc est, sicut agnus innocens non aperuit os suum: vbi vero respondebat, ibi sicut pastor docebat. Fratres, vt in peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur. Quomodo qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum: sic qui intuentur fide Christi mortem, sanantur a morsibus peccatorum. *Aug. super Ioan.*

Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sunt cogitate, hæc in statera vestri cordis appendite, vt totus vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce. *Aug. lib. de Virginitate.*

Homo factus est hominis factor, vt surgeret vbera regens fidera; vt esuriret panis, vt sitiret fons, dormiret lux: ab itinere via fatigaretur, falsis testibus veritas occultaretur: Iudex viuorum & mortuorum, à iudice mortali iudicaretur, ab iniustis iustitia damnaretur, flagellis disciplina cæderetur, spinis botrus coronaretur, in ligno fundamentum suspenderetur, virtus infirmaretur, saluus vulneraretur, vita moreretur. *Aug. in serm. de Natali Domini.*

Congruit nostræ deuotioni, vt qui Domini crucifixi passionem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsis etiam faciamus. *Aug. in serm. de Quadragesima.*

Christo crucifixo velum templi scissum est, quia per ipsius passionem omnium mysteriorum secreta patuerunt. *Augustinus super Psam. 70.*

Fusus est sanguis medici, & factum est medicamentum phrenitici. *Augst. lib. 5. contra hæreses.*

Quem vis contemnere, precium eius attende, & cum morte Christi totum mundum appende. *Aug. de verbis Domini.*

Nulla res officiorum laborem ad portanda onera aliorum, facit libenter impendi, nisi cum cogitamus, quanta pro nobis pertulit Dominus. *Aug. de verbis Apostoli.*

Filius Dei ad crucem ducitur, expalmatur, qui est vera palma victoriæ, spinis coronatur, qui peccatorũ spinas venit constringere: ligatur, qui

qui soluit compeditos: lignō suspenditur, qui erigit elisos: aceto potatur fons vitæ, disciplina cæditur, salus vulneratur, vita moritur, occidit ad tempus vitam mors vt in perpetuum à vita occideretur mors. *Aug. lib. de octo virtutibus charitatis.*

Fraudulenta Sacerdotum promissio: maius fecit surgens de sepulchro, & non creditis: nec si de cruce descenderet, credereris: *Hieronymus super illud Matth. 27. Descendat de cruce, & credemus ei.*

Omnis creatura compatitur Christo morienti: Sol obscuratur: terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur: solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur *Hieron. super Matth.*

Traditus est Iesvs militibus verberandus, & illud sacratissimum corpus, pectus Dei capax flagella consumpserunt: *Ibid. in fine.*

Noli tamtum amittere beneficium, ô homo. Propterea Christus damnationi mortis se subdidit vt te à iugo damnationis erueret: ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. *Ambr. super Psal. 118. Beati immaculati.*

Stultum est cum gladiis quærere eum, qui vltro se offert: & in nocte proditorem inuestigare, quasi latentem, qui quotidie in templo docet. Sed factum congruit tempori, & personis, quia cum essent tenebræ in tenebroso tempore tenebrosum opus exercebant. *Ambros. super illud Matth. 26. Cum gladiis & fustibus.*

O stulte & cæce grex Sacerdotum, numquid impossibile erat ei de paruo stipite ligni descendere, qui descendit à cœlorum altitudine? Nunquid tua vincula possent illum tenere, quem cœli non possunt capere? Non venit, vt se liberaret, qui sub seruitute non erat: sed vt nos de seruitute redimeret. *Ambrosius super illud Matth. 27. Si rex Israël est, descendat, &c.*

Clamauit Iesvs voce magna: Deus, Deus meus, &c. Clamauit homo diuinitatis separatione morituru. Nam cum diuinitas mortis libera sit, vtique mors esse non poterat, nisi vita descenderet, qui diuinitas est. *Ambr. super Lucam lib. 5.*

Doles, Domine non tua vulnera, sed mea: non tuam mortem, sed nostram infirmitatem, *Ambr. super Lucam.*

Cum enim posset nobis etiam non moriendo succurrere, voluit tamen hominibus moriendo subuenire: quia nos videlicet minus amasse nec vim suæ dilectionis nobis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. *Gregor. lib. 20. mor.*

Verè deserta erat Iudæa, vacua iustitia, plena peccatis, quam Deus plantauerat, omnes prophetæ coluerant. Illa autem nullum fructum produxerat, nisi spinas acerrimas, quibus Dominum suum coronauit. *Ioan. Chrysost. super Matth. c. 3.*

Quæ nobis erit contumelia, postquam Christus hæc passus est? neque enim vna particula, sed totum corpus iniurias patiebatur. Caput per Coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies inspuebatur, genæ velabantur, & tandem totum corpus in cruce extenditur & perforatur. *Ioan. Chrysost. super Matth. c. 27.*

Quam dulciter, Domine Iesv, cum hominibus versatus es? quàm abundanter multa & magna bona hominibus largitus es? quam fortiter tam indigna, tam aspera & dura pro hominibus passus es? dura verba, duriora verbera, durissima supplicia. O duri & indurati, & obdurati filij Adam, quos non emollit tanta flamma, tanta benignitas, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amator, qui pro vilibus sarcinulis, tam pretiosas merces expendit. *Bern. super Cant. sem. 15*

Dilexit nos Deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempe dixerim, quod carnem induit: sapienter, quod culpam vitauit: fortiter, quod mortem sustinuit. Sed super omnia reddit te mihi amabilem, bone Iesv; calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis: hoc enim omnino amorem nostrum sibi vindicat. Hoc (inquam) nostram deuotionem blandius allicit, iustius exigit, arctius stringit, & vehementius afficit, *Bern. super Cant. serm. 20.*

Passio tua, Domine Iesv, vltimum est refugium, singulare remedium Deficiente sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis illa succurrit. Cum enim defecerit virtus mea non conturbor, non diffido, scio quid faciam, Calicem salutaris accipiam: scio quod merita mea non sufficiunt. Ego verò fideliter, quando ex me nihil deest, vsurpo ex visceribus Domini, quoniam misericordia affluor, nec desunt foramina, per quæ fodierunt manus meas & pedes? latusque lancea foramerunt. Et per has rimas licet mihi sugere mel de petra, oleum de saxo, & gustare, & videre, quam suauis est Dominus. *Bern. super Cant. serm. 22.*

Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Christus flagellis cæsus, spinis coronatus, clauis confossus, patibulo affixus, opprobriis saturatus: omnium tamen dolorum immemor ait: Ignosce illis. Hinc multæ miseriæ corporis, hinc dolores, hinc miserationes, hinc oleum exultationis, hinc guttæ sanguinis decurrentis in terram. *Ibid.*

Quid tam efficax ad curanda conscientiæ vulnera, necnon ad purgandam mentis aciem, quàm Christis vulnerum sedula meditatio? *Bern. super Cant. serm. 62.*

In passione Domini tria specialiter conuenit intueri, opus, mundum causam: nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur: patientia singularis? humilitas admirabilis, sed charitas inæstimabilis. *Bern. in serm. de passione Domini.*

Ex nobis assumpsit, quæ pro nobis sustinuit, nasci, lactari, mori sepeliri: mea est mortalitas, nati: mea infirmitas, paruuli: mea expiratio, crucifixi: mea dormitio, sepulti. *Bern. serm. 76.*

Effusio proinsustis sanguinis iustis, tam potens fuit ad priuilegium, tam diues ad pretium, vt si vniuersitas captiuorum in redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent. *Leo Papa in serm. 7. mensis.*

Vbi princeps tanta afflictione plangebat, quis illo flente non fleret? quis illo dolente non gemeret? Quando pro geminato diademate, rex cinerem gestabat in capite, canus puluere, non ætate. *Cassiod. super Psalm. 50.*

Si sole super lucente in ligno, securis incideret lignum, sol impassibilis permaneret, multo magis diuinitas secundum hypostasim carni vnita, carne patiente manet impassibilis. Et quemadmodum si quis ignito ferro superfundit aquam, quod quidem aptum natum est pati ab aqua, ignis extinguitur, innocuum autem permanet ferrum: sic carne passa, impassibilis diuinitas mansit. *Damascenus lib. 3. c. 26.*

Passio Christi cælum sustentat, mundum regit, tartarum perfodit, in ea confirmantur angeli, redimuntur populi, conteruntur inimici, stabiliuntur subsistentia, animantur viuentia, consentiunt sentientia, illustrantur intelligentia. *Rabanus de laude Crucis.*

¶ Similitvdines.

Christi Saluatoris. Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto: Ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. *Ioan. 3.*

Chrysostomi, vt semper pretiosior thesaurus in vasis melioribus includitur: Sic Christus Apostolis tantummodo mortis suæ annunciatur mysterium. *In c. 20. Matth. Homil. 35.*

Si rex terrenus videret, quòd ciuitatem illius occupatam teneat hostis, quid facere potest? nisi vt ponat arietes, circumducat exercitum, destruat mœnia, quæ fortè ipse ædificauit, vt tantummodo hostem expellat. Sed videamus sapientiam nostri regis. Postquam vidit castra sua occupari à spiritu alieno: sic hostem expulit, vt castra sua non læderet. *In cap. 20. Matth. Homil. 35.*

Patrefamilias moriente, tota domus eius turbatur, omnis familia plangit, & conscissis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis: Sic & humano genere, propter quod fuerant omnia creata, circa exitum constituto totus cõtristatur mundus, vniuersa cœli mi steria lugent, & candore depositio, pro vestibus luctuosis tenebris vestiuntur. *In Matth. 24. homil. 49.*

Quemadmodum si quis liquefacto auro manũ, vel linguam iniiciat quam primum deauratur? Ita hæc nobis proposita animam auream reddunt. Resurgit enim vehementius igne fluuius, neq; incendit, sed abluit tamen quicquid comprehenderit. Hic sanguis præfiguratus est semper in altaribus, in iustorum cædibus: hic orbis terrarum decus est, hic est quo christus emit, quo vniuersam ornauit Ecclesiam. Vt enim homo seruos auro emit: Ita nos sanguine suo Christus. *Homil. 45. in Ioan.*

Christus pro omnibus gustauit mortem. Non dixit vt moriatur. Reuerâ sicuti qui gustat, sic breue interuallum in illa facieris, confestim surrexit. Sicut medicus non habens necessitatem ex cibis, quæ ægroto præparantur degustare; sed illi consulens primus ex illius cibo degustat, vt persuadeat ægroto promptius illos cibos accipere: Sic & Dominus, quoniam omnes homines mortem timebant, persuadens eis, vt fiducialiter ad mortem accederent & ipse gustauit mortem, nullam habens necessitatem. Venit enim princeps mundi, & in eo nõ habet quicquam illi qui per omnem vitam sub timore mortis agebant, & serui erant, iidem ab eadem liberati, & deridentes eam quam illi horrescunt. Tale est nec, quale si vinctum aliquam producendum ad mortem, & sæpe hoc expectantem, quisquam pinguem reddat ex multis deliciis: tale aliquid erat mors, antiquo tempore. Nunc autem veluti si quisquam illum timorem excludens, cum deliciis agens pronuncietur pugnaturus, & proponat agonem, vt iam non ad mortem, sed ad regnũ adducatur: ex quibus esse nolebat? Ex his qui in custodia pinguescerent, quotidianis diebus sententiam sui interitus expectantes: an ex illis, pugnaturis quidem multis, & laboraturis vltronea voluntate, vt diadema tantum regni suscipiant. *Hom. 4. in epist. ad Hebraos.*

Seruum empturus, prius interrogat num seruire sibi velit, ac num futurus sit vtilis despicimus, inutilem recusaturi: At Christus maximum & excellentissimum precium sanguinem suum erogauit pro omnibus nobis, etiam priusquam non vellemus seruire illi, & quantumuis improbos recipit, sine obsidibus, sine chirographo, sola voce contentus, Abrenuncio Satanæ, *lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ.*

Athanasij. Quocirca non sibi ipsi deligit mortem, sed aliorum insidiis intactam tulit: vt quam ipsi intulerant necem, ipse aboleret. Atque mortem Gnosij luctatoris, prudentiáque & fortitudine præstantis, qui non sibi ipse comparem eligit, ne formidare quempiam existimetur, sed id spectantium permittit arbitrio, maximéque si illi inimici sint, vt eo in humum elisso, quem illi aduersum se ad certamen elegerit cunctis præstare credatur. *lib. 2. de incarnato Dei verbo.*

Si & sol ab ipso conditus, nobisque conspicuus, cursus sui lineam in cœlo tenens, cùm terrestria tangit, nulla sordè inquinatur, nulliusque obtegitur tenebris, sed ipse potius omnia illustrat, & mundat: Multò sanè dignius sanctissimum illud Dei verbum (cuius est sol & opus, & famulus) in corpore quidem nulla tangi potuit labe, sed cum esset incorruptibile, mortale viuificabat corpus, atque mundabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *lib. 2. de incarnato Dei verbo.*

Vita non moritur, sed mortuos viuificat. Sicut enim lux in loco tenebricoso non læditur: Ita nec vita pati potest, quæ mortalem naturam inuisit: est enim immutabilis, & nec verti, nec diuersa & altera esse potest verbi diuinitas. Sicut enim in prophetia dicit de seipso Dominus: Videte me, quod ego sum, & non sum immutatus. *lib. maiore de fide, fol. 213.*

Neque quis ex hoc medicus esse cognoscitur, si rectè valeat ipse, nisi & alios morbos curationibus ostendat artem, neque sol si radios in

sese

sese contrahat cognoscitur esse lumen, nisi eos in orbem hunc proferat, eiusque tenebras sua luce discutiat: Ita seruator non seruat semetipsum. Siquidem ipse quum esset Seruator, non opus habebat salute: sed ex eo, quod cæteris benefaceret, velut ab omnibus agnosci voluit Seruator omnium. *De Passione Domini.*

Perinde ac si quis aduersarium suum videns trepidantem, metúque fugientem, simularet imbecillitatem, quo illum prouocet: mox ille qui fugiebat, respiciens ad illius imbecillitatem, sumpta fiducia aggrediatur: deinde præclarus ille luctator, qui imbecillitate prouocarat, propria virtute vinceret: Sic Dominus humana infirmitate prouocans aduersarium sua virtute corroborauit hominem aduersus hostem. *De passione Domini.*

Quemadmodum infestum animalculum, cui nomen vespa, quam impetit petram, non eam lædit incursu, sed potius perdit aculeum: Sic & mors vehementer falsa est, incurrens vitam, quæ est Christus Iesvs. Non enim potuit eum tenere mors, sed ipsa potius aculeum perdidit, adeo vt quos prius terrebat aculeus, nunc insultent ac dicant: Vbi tuus mors aculeus, vbi tua contentio tartare? Ac rursus deuorauit mors inualescens. Et iterum: Abstulit Deus omnem lachrymam ab oculis omnium: *De Christi passione.*

Damascens. Sicut ex sole radius & splendor (ipse enim fons est, & radij & splendoris) & per radium nobis splendor tribuitur, & ipse est qui illuminat nos. *l.* 1. *c.* 11. *Orthod. fidei.*

Eodem modo, quo rex & nudus adoratur & indutus, & purpura vt nuda purpura & conculcatur & proiicitur, facta autem regis amictus honoratur & glorificatur, & si quis illam proterere præsumpserit, per sæpe morte mulctatur. Et quemadmodum lignum nudum non est tactui inaccessibile, atqui igni coniunctum, & carbo factum, non propter seipsum, sed propter coniunctum ignem inaccessibile fit, & non vt ligni natura tactu inaccessibile est, sed vt carbo, id est, quantum ignitum est lignum: Sic & caro Christi secundum suam naturam non est adorabilis, adoratur autem incarnato Dei verbo: non propter seipsum, sed propter coniunctum sibi secundum hypostasin, Deum verbum: & non dicimus carnem nudam, sed carnem Dei, id est, incarnatum Deum. *lib.* 4. *c.* 3. *Orthod. fid.*

Eusthatij Episcopi. Si sol, cùm sit corpus, quod cadit sub visum, qui sensu potest comprehendi, tot & tantas vbique terrarum iniurias & probra ferens, non mutat ordinem, nec paruum vel magnum ictum sentit: incorpoream sapientiam pollui existimas, & mutare naturam si eius templum cruci affigitur, vel solutionem suscipit, vel vulnera perpetitur, vel corruptionem aut interitum admittit? Sed templum quidem patitur, substantia autem immaculata, & omni exparte impolluta remanet. *In Oratione habitâ super illud*: Dominus creauit me initium viarum suarum. *Meminit Theodoretus in Dialogo* 2. *fol.* 228.

Didymi Alexandrini. Vt vnguentum quod vase continetur, habet quidem odoris substantiam, sed prohibetur longius spargi; quia vase intrinsecus clauditur: quum autem vas foris fuerit effusum, emittit procul beneolentiam suam: Ita Christi nomen bene olens ante aduentum eius in solo Israëlis populo versabatur quasi Iudææ vasi inclusum. Notus enim, ait in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Quando autem coruscans in carne Saluator, in vniuersam terram, quin potius in omnem creaturam extendit vocabulum suum, impleto eo quod scriptum est: Quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quibus consequenter Apostolus loquitur: Non enim aliud nomen datum est sub cœlo, in quo oporteat saluari nos: vt Psalmista ad Dominum loquitur: Magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Tunc completum est: Vnguentum effusum nomen tuum *lib.* 1. *de Spiritu sancto.*

Procopij. Quemadmodum olim populus occubuit, accessitque Aaron, & se medium inter mortuos ac viuos statuit, & à reliquis mortem depulit: Ita verus pontifex inter mortuos & viuos, inter eos qui aduentum eius vsque Iudaismum conseruarunt, eosque qui eum non receperunt, seque ipsos quam Iesvm necare maluerunt, eò quod sanguinem Iesv in se transferre ausi sint: in quo idcirco omnis iustorum sanguis recidit. Cùm intercessisset itaque, mortem à nobis abstulit: cùm mortui Iudæi sub legè separati nullum amplius veritatis opus edant. Apud nos enim verum est templum, quod viuis lapidibus constat, verius item Iesvs. *In Iud. fol.* 496.

Quemadmodum Iosephus, quantum ad fratres, penitus perierat? Sic Christus quantum ad Iudæos, ad quos venerat, plane mortuus, vt vltimo supplicio affectus, credebatur. Sic enim opinabantur: sed ascendit ad patrem, virtute Deitatis resurgens: quare suum conspicuum factum est genus. *In Genes. c.* 49. *fol.* 197.

Quemadmodum leo non solum vigilans, sed & dormiens terribilis est: Sic Christus non ante Crucem, sed etiam in cruce terribilis erat, magnáque designabat miracula. *In Genes. c.* 49. *fol.* 205.

Theodoreti. Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: Sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: Ita etiam per obedientiam vnius, iusti constituentur multi. *Dialog.* 3.

Sicut vnita erat & esurienti, & sitienti, & defatigatæ humanitati diuinitas, quin etiam dormienti, & de passione subeunda tristitia ac mœrore confectæ, nihil horum quidem suscipiens, sed ei permittens, vt naturæ affectiones & passiones susciperet: Ita etiam ei coniuncta erat dum crucifigeretur, & concessit vt perageretur passio, vt passione mortem solueret, dolorem quidem ex passione non suscipiens, passionem autem sibi adaptans & accomodans, vtpotè templi sui & carnis coniunctæ: per quam etiam membra Christi appellantur, qui crediderunt, & eorum qui crediderunt, ipse caput appellatus est. *Dialogo* 3. *titulo, Quod diuinitas Seruatoris est impassibilis.*

Epiphanij. Non apparentia erat aduentus ipsius in carne, sed instar magni regis bellorum gerentis aduersus inferiorem, & noscentis, quem inimicus eius, si viderit in potentia venientem, ac multo robore, recusabit, & vertetur ad fugam, & multas subditorum regiones dissipabit; & propria sapientia prætextus fingentis, & terga dantis ac fugientis, donec inimicus audacia sumpta expetat regem, velut timidum & impotentem & persequatur ipsum Rex verò conuersus derepente cum sua potentia, totum subditum capiet infirmum & aduersarium. Sic etiam Dominus non timuit mortem: qui antequam veniret ad hoc, vt pateretur, significauit in itinere, quod filius hominis futurum esset vt traderetur & crucifigeretur, & tertia die resurgeret. *libro Ancorato folio* 549.

D. August. Fratres, vt à peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur. Quomodo qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum: Sic qui intuentur fidem Christi mortem, sanantur morsibus peccatorum. *In Ioan.*

D. Hieronymi. Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur: solisque radios tam munda loca excipiant quam immunda, & sic in floribus quomodo in stercore luceant, nec tamen solis radij polluuntur: Sic & Christi bonus odor, qui nunquam mutari potest, nec suam naturam amittere, credentibus vita est, incredulis mors. *Quæst.* 11. *ad Hedibiam.*

Cypriani. Cùm maleficus quispiam condemnatur quod filium regis aut principis iugulauerit: & tu interim velut innocens securè cantares ac luderes, donec terrificè comprehensus conuinceris, quod homicidium subornasses. Vbi reuera tibi latissimus terrarum orbis in angustiam contrahi deberet, præsertim si conscientiæ quoque testimonium te destineret. Ità longè pauidior fieri debes, cum Christi passionem animo recenses. *De sing. cleric.*

Sicut tibi (si modò sanæ mentis homo es) dolet te spiritualiter à morte peccati & spiritu maligno cruciari: Ita dolet, & vehementer dolet id Christo propter te in sua passione. *De sing. cleric.*

Quòd si aliquis dicit: captiuum teneo aduersarium meum, cui semper insultem: videat ne forte aduersus eum captiuus incipiat prævalere. Nunquam securus cum thesauro latro teneatur inclusus: nec intra vnam caueam habitans cum lupo, tutus est agnus. Ipse se volu it superari, qui hostem proprium in suas portas induxit: & intestinum gladium sibi ipse suppositit, qui locum habitationis suæ aduersari) ingressibus referauit: & qui fretus est conuersari cum scandalo, sine causa dicit: Pacatus volo esse cum diabolo, contra Apostolum dicentem: Nolite locum dare diabolo. Omni ergo modo muniendus est locus, vbi fuerit thesaurus absconditus: ne per vnam cauernam, totum parietem latro suffodiat. *singularitate clericè.*

Velut si quis rex pergat ad gentem; in quâ propriòs habeat captiuitatis vinculo allegatos, deuictáque, carcerem intret, in quo vincti detinebantur; soluat catenis vincula, & claustra comminuat, & vinctos in remissionem educat, & eos qui sedent in tenebris & in vmbra mortis, luci ac vitæ restituat. Ergo dicitur rex fuisse quidam in carcere; non tamè ea conditione qua cæteriqui tenebantur inclusi, sed illi quidem vt pœnas soluerent, hic verò vt absolueret pœnas: Ita diuina natura in mortem per carnem descendit, non vt lege mortalium deineretur à morte, sed vt per se resurrecturus, ianuas mortis aperiret. *In Symbolum Apostolorum.*

Sicuti hamum esca conseptum, si piscis rapiat, non solùm escam cum hamo non remouet, sed & ipse de profundo esca aliis futurus educitur: Ita & is qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in mortem corpus Iesv, non sentiens in eo hamum diuinitatis inclusum: sed vbi deuorauit, hæsit ipse continuo; & diruptis inferni claustris, velut de profundo tractatus traditur, vt esca cæteris fiat. *In Symb. Apost.*

Bernardi: vt in paradiso terrestri quatuor fuêre fontes, qui vniuersam irrigarent terram: Ita in Christo, qui noster est paradisus, quatuor est reperire fontes. Primus fons misericordiæ, ad diluendas culpas aquis remissionis. Secundus fons sapientiæ ad potandum sitim nostram aquis discretionis. Tertius fons grátiæ, ad irrigandas plantas bonorum operum aquis deuotionis. Quartus fons ad condiendum & decoquendum nostras affectiones aquis æmulationis. Et de istis intelligi potest illud Isaiæ: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. *Serm.* 1. *de Natiuitate Christi.*

Remigij: Moysi virgâ comparatur Christo mortuo. Serpenti enim opus fuit mors in Adam & Eva: quod Moyses inde perterritus fuit signat timorem discipulorum in morte eius: & quod iussus fuit caudam serpentis accipere; vt verteretur in virgam: rursus denotat, quod sequentia in Christo post mortem; puta Resurrectio & Ascensio ipsius ab Apostolis amplexa, corde credenda fuerunt, & quem mortuum lugebant & desperabant, iam viuum adorarent. *In Psal.* 73.

Quia primi hominis vniuersa posteritas vno simul vulnere sauciata corruerat, nec vlla sanctorum merita conditionè poterant illatæ mortis euincere, venit è cœlo medicus singularis, multis sæpe significationibus nuntiatus, & prophetica diu pollicitatione promissus, qui manens in forma Dei, & nihil propriæ maiestatis amittès, in carnis nostræ, animæque natura, sine cogitatione antiquæ præuaricationis oriretur. Solus enim B. Virginis natus est Filius absque delicto, non extraneus ab hominum genere, sed alienus à crimine in quo illius ad imaginem & similitudinem Dei conditi, & perfecta esset innocentia & vera natura, cùm de Adæ propagine vnus existeret, in quo diabolus, quod suum diceret, non haberet. Qui dum in eum sæuit, quem sub peccati lege non tenuit, ius impiæ dominationis amisit. Effusio enim pro iniustis sanguinis iusti, tam potens fuit ad priuilegium, tam dives ad pretiũ, vt si vniuersitas captiuorum in redemptorem suũ crederet, nullum tyrannica vincula retinerent. Quoniam sicut ait Apostolus, vbi abundauit peccatum,

peccatum, superabundauit & gratia. Et cum sibi peccati præiudicio nati potestatem acceperint ad iustitiam renascendi, validius donum factum est libertatis quàm debitum seruitutis. *Leo Papa serm. 12. de passione Domini.*

Quam itaque sibi in huius sacramenti præsidio spem relinquunt, qui saluatoris nostri corpori negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sint redempti? Quis est, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suauitatis? At quod vnquam sacrificium sacratius fuit quam quod Pontifex verus altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamuis enim in conspectu Domini multorum sanctorum pretiosa fuerit mors, vnius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo munere soluit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Iesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati. *Ibid.*

CHRISTI CRVCIFIXI CHRISTIANA CONTEMPLATIO.

Libet hîc animos pios excitare, atque ad Christi crucifixi contemplationem adducere: vt fidei oculis videamus seruatorem nostrum in ligno pendentem, peccata nostra portantem, ignem furoris diuini inter cruciatus inenarrabiles & horrentia tormenta sustinentem, singulis in eum credentibus iter ad cœlos reserantem, & cœlestia dona conferentem: vt ex illo velut speculo illustri eruditamur, moneamur, in diuinæ charitatis amorem pertrahamur, ad virtutum omnium in toto autorem vitæ curriculo, ad ipsam denique mortem expectandam instruamur. Vnde ergo, Christiana anima.

I. *Qua sit patientis dignitas.*
II. *Quanta passionum varietas & acerbitas.*
III. *Quanta dolentis æquanimitas & humilitas.*
IV. *Quæ Crucis tanta necessitas & vtilitas.*

I

Qua sit Patientis dignitas.

Cogitationem mentémque subeat. Quisnam ille sit, quem vinctum quondam, flagellis cæsum, spinea Corona probrosè coronatum, vulneribus conscissum, tot humoribus deformatum, tot sanguinis riuis aspersum, Præses ille gentilis in totius populi conspectum produxit, clamás, *Ecce Hòmo.* Certè non homo, sed vermis; *Psalm.* 22.7. Cui non erat aspectus neque decor; *Esai.* 53.3. Idem tamen speciosior omnibus filiis hominum; *Psal.* 45.3. Idem maior omni homine; *Matth.* 11.11. Primogenitus omnis creaturæ. 1. *Col.* 15. Nec homo tantùm, sed & Dominus gloriæ; 1. *Cor.* 8.2. Vnigenitus Dei filius, missus in mundum, vt viuamus per eum *Ioan.* 3. 16. & 1. *Ioan.* 4. 9. Quem oportuit hominem esse, vt pateretur humiliter; Deum, vt triumpharet sublimiter.

Deus igitur redemit Ecclesiam sanguine suo, *Act.* 20. 28. Non Angelus, non ex prophetis aut sanctis (qui nos nesciunt, *Esaia* 63.16.) quispiam Deus impassibilis patitur, & in carne nostra mortali moritur ac sepelitur immortalis Dei filius. Inde Redimentis misericordia, pretij magnitudo & sufficientia æstimari; humanorum verò meritorum iactantia omnis & fiducia damnari debet. Recedat etiam omnis infidelitas, quæ Deum hominem non recognoscit. Nam sicut diabolus est qui de paradiso expulit; ita Deus est, qui in paradisum reducit: *Augustin. Serm. 20. de temp.*

Cogita (inquit *Thomas de Kempis*) dignitatem personæ, & contristare vehementer; quia Deus in carne tam contumeliosè tractatur. Ecce,

Altissimus super omnes, infra omnes deprimitur.
Nobilissimus dehonestatur.
Speciosissimus foris inquinatur.
Sapientissimus derideatur.
Potentissimus ligatur.
Innocentissimus flagellatur.
Sanctissimus spinis coronatur.
Misericors colaphizatur.
Ditissimus despoliatur.
Largissimus spoliatur.
Castissimus denudatur.
Dignissimus blasphematur.
Optimus vituperatur.
Amantissimus odio habetur.
Scientissimus fatuus reputatur.
Veracissimus accusatur.
Innoxius condemnatur.
Mediator irridetur.
Dei filius crucifigitur.
Immortalis interficitur.
Dominus pro seruo ingrato moritur.

II.

Quanta passionum varietas, & acerbitas.

Cùm alia multa, tum maximè quæ in sacra passionis historia contigisse referunt Euangelistæ, quantos sustinuerit cruciatus non expendere conuenit. Horum magnitudinem totius mundi dolores in vnum conflati nunquam æquare possent. Cuiuscemodi enim existimabis sanguineum illum sudorem? peccatorum nostrorum grauissima massa, quæ Dei pondus, Ecclesiæ tribulationes, labes, clades: Impiorum audacia, excidium, seruatorem nostrum eò adegerant. Saturata fuit doloribus eius anima, vitáque innocentis ad amarissimam mortem peruenit. *Psalm.* 84.4.

Non plagis hominum percutiebatur, vt nos, 2. *Sam.* 7. 14. Sed Dei irati, cuius manum sentiebat, *Esai.* 53.4. Ita vt cor doleret in medio eius & terrores mortis ipsum apprehenderent. *Psalm.* 18.5.6. & 55.5.6. Expressit ergo ille animi angor in Christo sanguineos ἱδρῶτας. Ne autem fatisceret sub inexplicabilium illorum dolorum pondere, missus est Angelus è cœlo, qui eum corroboraret: *Luc.* 22.43. Creator equidè non eget creaturæ suæ subsidio. Sed filius Dei pro nobis homo factus, sicut propter nos est tristis, ita propter nos corroboratur. Causa in causa nos simus tot dolorum: vulneratus enim est Christus propter iniquitates nostras, & propter scelera nostra attritus est. *Esai.* 53. 3.

Duodecim grauissimi cruciatus Christi notari queunt ex Euangelica historia. 1. Ἀγωνία illa tristis & cruenta: quo spectaculo, ab orbe condito, nihil quicquam accidisse magis admirandum credimus. 2. quòd tam vili pretio à discipulo proprio tam barbaris & nefariis hostibus venditus est & traditus. 3. quòd tam diu ligatis manibus captiuus per publicas plateas circumductus. 4. quòd instar mancipij immaniter flagellatur. 5. quòd spinis transfixus. 6. quòd summis opprobriis & iniuriis affectus: accesserunt sputa, pugni, colaphi, irrisio, percussio, extrusio, vestes variæ, ad publicum locum pertractio. 7. quòd vilior & indignior sicario Barraba habitus. 8. quòd humeris suis quanquã fessis iam fractisque propriæ mortis machinam baiulare adactus est. 9. quòd cruce, tormenti specie crudelissima, lẽta prolixáque morte interemptus: 10. quòd cùm esset omnium dolorum quasi pelagus, adhuc tamen ab inimicis sarcasticè irrisus est. 11. quòd innocentissimam matrem toto supplicij tempore præsentem vidit. 12. quòd vbi sanctissimum corpus iam in aëre inque Solis æstu meridiano, cruentum totum penderet, fontibus venarum exsiccatis, aridisque visceribus omnibus, pauxillum aquæ postulanti, fel & acetum est oblatum. Quis audiuit talia? Quis passus vnquam similia. Ecce Homo, clamans in cordibus nostri.

Vide Homo, qua pro te pàtior,
Vide clauos, quibus confodior,
Vide pœnas, quibus afficior:
Quum sit tantus dolor exterior;
Interior planctus est gràuior,
Dum ingratum sic te experior.

Bonauentura, Sermone 60. de tempore, ex decem hisce colligit Christi pœnam fuisse maximam. 1. ex Domini nobilitate. 2. membrorum patientium sensibilitate. 3. supplicij atrocitate. 4. inferentium crudelitate. 5. iudicantiũ iniquitate. 6. tormentorum multiplicitate. 7. loci vilitate. 8. abiecta societate. 9. pœnæ diuturnitate. 10. opprobrij varietate. Tormentorum multiplicitatem & vniuersalitatem, ne de aliis agamus, sic inducit. *Quia*, inquit, *afflictus fuit in toto corpore, in sui adcolumnam alligatione, inque totius corporis aspera flagellatione.* Deinde, passus est in quolibet membro per se, in capite arundinis percussione, & spinarum coronatione: Oculis in obuelatione frequentique lachrymatione: *auribus*, turbarum acclamatione & blasphemiis. *facie*, alapaṽ cæsione & fœdatione: *gustu*, in aceti, myrrhæ & fellis potatione: *manibus & pedibus*, in crucifixione. Breuiter, *in omnibus aliis membris*, totius corporis spoliatione. Quæ omnia nos piè ac seriò, velut animalia munda ruminare, meditarique par est, vt mens nostra à doloris & compassionis affectu incipiens miro modo in redemptoris amorem exardescat.

III.

Quæ dolentis æquanimitas & humanitas.

Quid verò magis mirabimur, dolorumque multitudinem, an patientis tolerantiam & mansuetudinem? Sciuerat nempe euentura sibi omnia aduersa, & hostibus tamen obuiam procedens, vinciri se trahíque patitur: iniustè, atque iniquissimè accusatus, erat tanquam *surdus non audiens, & tanquam mutus non aperiens os suum, tanquam homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones*, Psal. 38. v. 14. & 15.

Cum à sordido mancipio præter meritum omne, grauissimam tulisset alapam, vbi creaturæ omnes Creationis ignominiam ad nutum vlcisci poterant, patienter sustinet: non solùm vt doceret iniuriam, quandóque & contumeliam perferendam: sed nostram quoque in se derivaret ignominiam. *Non enim*, ait quidam ex veteribus, *percussisset seruus ille Christum, nisi nostra peccata armassent manum illius: hanc à nobis ignominiam suscepit in se, vt nos ab æterna ignominia liberaret. Quid turpius; quid contumeliosius, quàm expui in faciem speciosissimam? in quam desiderant Angeli prospicere: & talibus tamen sputaminibus*, exponente Hieronymo, faciem ánimæ nostræ lauare? *clamine* faciei velamen cordium nostrorum auferre, *colaphis*, quibus percussus est in capite, primũ caput hominum, nempe Adamum, sanare, nostráque omnia patienter in se transferre voluit. Ita ipse, *corpus*, inquit, *meum dedi percutientibus genas meas vellentibus, faciem meam non abscondi ab ignominiis & sputo.* Esa. 50. vers. 6.

Quanta Christi benignitas erga Iudam, amoris pignoré vulnus inferentem & pacis instrumento mortem irrogantem; cuius oscula impuris non repulit, sed suscepit, quem & amicum incredibili mansuetudinis exemplo nominauit? *Quanta* erga Petrum ter se abnegantẽ pietas; quem misericordiæ oculis, vtrò veniã largitur, respexit? *Quanta* erga Iudæos charitatis, cui nihil minus gehennam merito, cœlum promittit? *Quanta* erga mortis autores humanitas, quibus veniam scelerum à Deo Patre exorat, quos etiam ob ignorantiam excusat? O fons dulcoris; quanta nobis patientiæ reliquisti exempla? nos terra & cinis, in his, quæ iustè patimur, vltionem petimus: tu occidentibus te vitam, persequentibus pacem, maledictionem imprecantibus, benedictionẽ petis.

Non inter spinas ita flores, quàm inter dolores Christi elucent virtutes: profundissima humilitas, stupenda charitas, perfecta obedientia, & admirabilis illa mãsuetudo, cuius in singulis actionibus singularia nobis dedit documenta, ductus tanquam ouis ad macellum, & tanquam

agnus coram tondente, non aperiens os suum. Esaiæ 53.7. O *qualis est hic*, ait Anselmus in stimulo amoris, *qui in omnibus pressuris suis nec os suum semel aperuit, vt aut querela, aut excusationis, aut comminationis aut maledicti verbum aduersus maledictos illos canes proferret, sed nouissimè verbum benedictionis, quale non est auditum à seculo, sape in inimicos suos effunderet. Quid ergo hoc viro est mansuetius? ô anima mea, quid benignius vidisti?* hæc ille.

Quanta charitas spontè tot & tanta in se suscipientis? *Quicquid enim Domino illusionis & contumelia, quicquid vexationis & pœnæ intulit furor impiorum, non de necessitate toleratum, sed de voluntate susceptum est. Ecce veni* inquit ipse, *in volumine libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam* DEVS *mi, volui.* Psalm. 40. 9.

Christus passus est pro nobis relinquens nobis præscriptum, vt insequeremini vestigia ipsius: qui peccatum non fecerat: nec inuentus est dolus in ore ipsius: qui conuitiis affectus, non vicissim conuiciabatur, cum malis afficeretur, non minabatur: sed commisit vindictam ei, qui iustè iudicat ipse: qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus: cuius vibice sanati fuistis. 1. Petri, 2. 21. à 22. 23. & 24.

Et sic de cruce sua Christus.

Huc me sidereo descendere fecit Olympo,
Hic me crudeli vulnere fixit Amor.
Langueo, nec nostro quisquam illacrymatur amori;
Quem nequeunt dirafrangere iura necis,
Pungentem caput & cerebrum, gestare coronam
Cogit amor, cogit vulnera tanta pati:
Felle sitim nostram & mixto satiauit aceto,
Mi pectus lata cuspide rupit Amor.
De me solus Amor, de Regum Rege triumphat:
Ille pedes clauis fixit, & ille manus.
Si cupis ergo animi mihi signa rependere grati;
Dilige pro cunctis: sat mihi solus Amor.

IV.

Qua crucis tanta necessitas & vtilitas.

Ignorare verò haud debet quisquam Redemptorem generis humani crucem quidem adiisse suam nulla necessitate, sola voluntate: necessariam tamen fuisse crucem istam. 1. & quia aliter subueniri miseris mortalibus non poterat. 2. quia sic decretum in Consilio Sacrosanctæ Triados. 1. & quia sic in scripturis omnibus prædictum.

1. Cùm enim iustitiæ & veritati diuinæ, post transgressionem primam, satisfieri oportuit, aut hominis, Aut Angeli, aut Dei ipsius postulabatur medicina. Homo medicus humani vulneris existere non poterat, cùm omnes in radice vitiata communio circumplecteretur morbi naturalis & medelam vulneratis nunquam afferret, cuius, ortus teneretur in vulnere. Sed nec Angelico poterat reparationis munus acquiri subsidio, cùm Angelica natura propriæ stabilitati non sufficeret, & ipsa iuuaminis egena esset. Inquirendus ergo fuit vnus, cuius creatura reformanda esset munere, informanda lumine, confirmanda virtute, vi æqualitas æterna iustificaret impiam, veritas instrueret insciam, virtus firmaret inualidam. Et oportebat illum non solùm esse Deum, sed & verum hominem: *quomodo enim transiret homo in Deum, si non Deus in hominem* si quidem tali auxilio & natura nostra indigebat, & causa, vt reparare genus humanum, nec sine maiestate posset humilitas, nec sine humilitate posset maiestas. *Aug. Serm. 33. de tempore.* Omninò homo reconciliari non potest Deo ob peccatum, cùm & ipse peccato sit obnoxius: & quid tantum inuenire potest homo quod det pro redemptione sui? *Basil. in Psal. 8.*

2. Decretum erat æternum, vt Filius, qui de redimendo genere humano dederat consilium, idem afferret auxilium. Per hunc enim placuit reconciliari omnia, & placari per sanguinem crucis eius, tum quæ in terra, tum quæ in cœlis. *Col.* 1. 10. ob quam causam Agnus ille mactatus dicitur iam inde à iactis mundi fundamentis: *Apoc.* 13. 8. nec nisi definito consilio & prouidentia Dei deditus & traditus est gentibus, vt facerent, quæcumque manus & consilium Dei priùs definierat faciendа: *Act.* 2. 23. & 4. 28.

3. Quia prænunciauerat Deus per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum, *Act.* 3. 18. fieri aliter non poterat, quin prædictioni infallibili responderet euentus. Vnde Saluator ipse ad discipulos: *Nonne* inquit, *hæc oportuit pati Christum, & ita introire in gloriam suam exaltari oportet filium hominis.* Et Apostolus, *Tradidi vobis quod & acceperã, quòd Christus mortuus sit pro peccatis nostris, secundùm Scripturas.* Ideircò te Paulus ad Scripturas remittit, vt discas nõ simpliciter, nec temerè ac fortuitò euenisse ista omnia: Chrysostomus *Homil.* 38. in illud caput. Vide Athanas. *tom.* 1. *Orat pass. Domini.* Et si ergo *nullam necessitatem patitur Deus, neque necessitate facit qua facit, sed summa ac ineffabili voluntate ac potestate.* inquit August. lib. *de fide contra Manichæum, cap.* 28. necessariò tamen dicimus Christum passum: & quia iustitiæ, & quia veritati diuinæ satisfieri aliter non poterat: & illa non propriæ conditionis necessitas, sed nostræ *captiuitatis redemptio fuit.* iuxta Leon. Ser. 16. & Hugonem, p. 8. de Sacram. c. 10. quòd Deus aliter potuisset redimere hominem, si voluisset.

Vtilitas, vel fructus crucis Christi, & verba excedit omnia & æstimationem ingeniorum humanorum. Quem enim fateri non oportet magnũ aliquod & ingens fuisse negotium, propter quod summa illa sapientia subire mortem dignata est? nec posse nisi summum esse beneficium, quod tantis impendiis pacatum fuit? Cogitandum ergo hic, non Angelis conferre Christi mortem, vt veterum nonnulli, ex dicto, Apostoli ad *Col.* 1. 21. & 2. 10. perperam intellecto, malè opinati: multò minùs dæmonibus, vt Origenistæ quondam somniarant: sed nobis, quod τῆ ἀρχαίᾳ malitiæ, ab innocentia in miseriam, à libertate in seruitutem, è patria in exilium, è vita denique in mortem præcipites egerat. Nostra causa Dei filius: Homo nascitur, nobis moritur, & pro nobis, nec pro vno duntaxat, & altero, sed pro vniuersis: nec minus pro vno & singulis, quam pro omnibus, *Rom.* 4. 15. 2. *Cor.* 5. 14. 15. 1. *Timoth.* 2. 6. per hunc mala nostra sublata, per hunc bona omnia nobis collata sunt, id est: Hic per totum mundum redemit, plus dedit quàm totus mundus valeret: *huius sanguinis tam potens ad priuilegium, tam diues ad pretiũ, vt si vniuersitas captiuorum in Redemptorem suum crederet, nullum planè tyrannica vincula retinerent.*

Veteres septem consignarunt effecta passionis Christi, videlicet; 1. Culparum omnium delectionem. 2. à diabolica potestate liberationem: 3. Vulnerum nostrorum sanationem: 4. nostræ charitatis accensionem: 5. pacis nostræ reformationem: 6. ad bonum omne prouocationem: 7. & Regni cœlestis apertionem.

Verè sustulit passione sua Christus peccatum omne, & chirographum eius cruci affixit, fusóque sanguine obliterauit; *Coloss.* 2. 14. quo sublato, cætera etiam, quæ inde pullulant mala, quis neget sublata? 2. Idem nos liberauit à tyrannide tortuosi Leuiathan, *Esa* 27. 11. & subiecit eum pedibus nostris, *Rom.* 16. 20. Idem, animæ nostræ vulnera vulneribus suis sanauit, *Esa.* 53. 5. 1. *Petr* 2. 24. & lethiferam pro ægris nobis hausit potionem, fusus est sanguis medici, & factum est medicamentum phrenetici.

4. Amoris etiam sui igne corda nostra accendit: nullius enim cor ita tepidum est, si ponatur in fornace amoris Christi, quin intueatur quantum in passione nos amarit, & accendatur ad amandũ Deum & proximum, O duri tamen, indurati, & obdurati filij Adæ, quos non emollit tanta flamma, tanta benignitas, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amor, qui pro vilibus sarcinulis tam pretiosas merces expendit.

5. Pacem etiam nobis cum Deo conciliauit, *Rom.* 5. 1. pacificans per sanguinem crucis suæ, quæ in cœlis, & quæ in terris, *Coloss.* 1. 20. pacem è tumulo secum tulit, & eam quæ temporis, & eam quæ pectoris, & eam quæ æternitatis.

6. Ad bonum omne nos excitauit: siquidem nulla res officium, laborem, ad portanda onera aliorum facie libentiùs impendi: nisi cùm cogitamus; quanta pro nobis tulerit Dominus. Vnde Bernardus, *hoc est*, inquit, *quod plus me mouet, me vrget, plus accendit, calix tuus, quem bibisti.* Postremò, Regnum nobis aperuit cœleste: vt habeamus libertatem ingrediendi sacrarium per sanguinem Iesu: ea vita quam dedicauit nobis recentem & viam, *Hebr.* 10. 19. Vnde Crux ipsa nominatur *Clauis Paradisi*: clauis quæ aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit. *Apocal.* 3. 7.

Confert tota Christi passio, ex sententia Dionysij, *ad imitandũ, ad compatiendum, ad admirandũ, ad contemplandum, ad inflammandum, & ad gratias agendum.* Iuxta Thomam à Kempis est *incentiuum* diuini amoris est *doctrina* patientiæ, est *solatium* in tribulatione, est *fuga* dissolutionis, est *materia* sacræ compunctionis, est *exercitium* internæ deuotionis, est *exclusio* desperationis, est *certa spes* remissionis, est *sustentatio* duræ increpationis, est *expulsio* peruersæ cogitationis; est *repressio* carnalis tentationis: est *consolatio* corporalis ægritudinis, est *vituperatio* abundantiæ temporalis, est *abdicatio* propriæ voluntatis, *refrenatio* superfluæ necessitatis, est *exercitatio* tepidæ conuersationis est *inflammatio* feruidæ emendationis; est *inductio* cœlestis consolationis. *Commutatio* fraternæ passionis; *reparatio* diuinæ contemplationis; *argumentatio* futuræ beatitudinis, *allenatio* pœnæ præsentis, & *purgatio* ignis sequentis; est magna *satisfactio* pro peccatis quotidianis.

Breuiter, Christi passio est piæ animæ speculum, vitæ gubernaculum, viæ ad cælos signaculum, tempestatum omnium vmbraculum, & animarum in ipsa morte sustentaculum.

Christi Resurrectio.

EXPLICATIS iis quæ ad humiliationem Iesu Christi Seruatoris nostri pertinent, sequitur nunc, vt iuxta ordinem Symboli de exaltatione, cuius primus gradus est Christi Resurrectio; agamus. Ad cuius expositionem hæc tria nobis perpendenda sunt: 1. *Quid sit Resurrectio, & quot illius in Sacris Scripturis species.* 2. *Num Christus verè eodem suo corpore, quod fuit crucifixum, resurrexit.* 3. *Quis ad nos Resurrectione Christi fructus redeat.*

Ad primum quod attinet; 1. vox Resurrectionis propriè significat eius quod cecidit erectionem. Corpus autem tantùm cecidit: propriè igitur corpori, non autem animæ, competit; vnde & carnis Resurrectio in Symbolo expresè nominatur, quia corpus reditu animæ ad illud surgit. 2. significat vocabulum Resurrectionis μεταφορικῶς restaurationem imaginis Dei in homine; seu, quod idem est, regenerationem hominis in peccato mortui ad nouam vitam. 3. Atque hæc Resurrectionis species, resurrectio prima dicitur in sacris literis, competítque solis credentibus. *Apocal.* 20. 5.

Altera autem dicitur secunda, éstque fidelibus & infidelibus communis, cuius tamen longè est dispar exitus, illi enim ad vitam, hi ad condemnationem resurgunt. Sicut enim duplex est vita & mors, sic Resurrectio à morte: Altera namque vita, hæc præsens est, *Animalis*, Apostolo dicta. Secunda est vita *Spiritualis, Cœlestis, Supernaturalis*, quæ hîc fide & conuersione ad Deum inchoatur, in futura perficietur. Cui duplici vitæ opponitur *duplex mors*; alia itidem *prima*, quæ separatio est, animæ à corpore, communis omnibus hominibus; alia secunda, quæ separatio hominis est à summo bono, éaque competit solis damnandis.

Videamus nunc quid sit *Resurrectio Christi.* 1. Itaque dicimus illam

referendam propriè non ad eius Deitatem in se infinitam, vbique præsentem; non etiam ad eius animam, quippe immortalem; sed ad ipsius corpus, cum quo animam, quæ triduo à corpore fuit separata, propria potentia Deitatis suæ, hac tandem resurrectione rursum vniuit Christus, licet per communicationem Idiomatum totus Christus, dicatur resurrexisse. 5. Ex quibus patet *in Christi Resurrectione* quædam nostræ Resurrectioni esse *communia*; quædam verò esse *propria*.

Communia sunt, 1. quòd quemadmodum secundùm corpus, absque reunione, vt ita loquar, animæ cum corpore non potuit fieri; sic nostra non fiet absque animæ cum corpore coniunctione; 2. Quòd à resurrectione omnes infirmitates corporis sui deposuit, & corpus suum ἄφθαρτον & glorioſum reddiderit, corporis tamen veritate nihilominus remanente. *Resurrectio* námque (vt inquit ille,) *gloriam dedit, veritatem autem corporis non abstulit.* Sic extremus hostis, mors videlicet corporalis, destruetur, omnibúsque infirmitatibus animæ & corporis depositis, omnes lachrymæ ab oculis abstergentur, & gloria ineffabili coronabitur fidelis homo, resurrectione facta.

Propria ipsi sunt, 1. Quod diuina sua potentia, non alia extrinsecus adueniente, corpus suum in terra sepultum resuscitauit. Nostra autem corpora virtute illius resurgunt, Hinc primogenitus, & primitiæ resurgentium dicitur. 2. Resurrectionem ipsius secuta gloria, per Ascensionem in cœlos, qua ad dextram Dei Patris collocatus, secundùm etiam humanam naturam supérat omnium Angelorum & fidelium hominum gloriam.

Ad secundum veniamus, *Christum verè*, non apparenter, sed secundum eandem suam carnem: atque idem suum corpus, quod in cruce pependit *resurrexisse* probatur; 1. Ex ipsius Christi verbis, Luc. 24. *Contrectate me, & videte, nam spiritus carnem & ossa non habet, sicut videtis me habere.* Ergo Corpus Christi à Resurrectione, remanſit idem verum corpus, súisque dimensionibus præditum.

2. Euincitur hoc ex Angelorum testimonio, dicentium, *Matth.* 28. 6. Non est hic, videte locum, &c. Ergo corpus Christi idem quod ceciderit resurrexit, nec inuisibile factum est. ἄφαντον ἐγένετο Hac phrasi *subitus discessus Christi notatur, non autem inuisibilitas corporis ipsius*; discipulorum oculi tenebantur, ne ipsum cognoscerent.

3. Accedit & his testimonium mulierum, Apostolorum, quingentorum discipulorum, & Pauli ipsius, 1. *Cor.* 15. 6. qui testes fuerunt αὐτόπται, & Christum rediuiuum conspexerunt, palparunt, & cum eo locuti, ac dies totos 40. sunt conuersati.

4. Confirmatur idem Argumento firmissimo: Quodcunque corpus verè accedit ad locum, discedit à loco, est in loco, est palpábile & visibile, carne & ossibus præditum, cui post mortuorum resurrectionem, corpora nostra futura sunt conformia; eiusmodi inquàm corpus est verum & humanum corpus, súisque dimensionibus circumscriptum. At corpus Christi etiam post resurrectionem est eiusmodi, vt patet ex hisce locis, *Luc.* 24. *Act.* 1. 12. 1. *Thess.* 4. *Coloss.* 3. *Matth.* 28. *Philip.* 3.

5. Hoc ipsum circumstantiæ resurrectionis non parum quoque illustrant, quæ maximè hæ duæ sunt, Locus & tempus. *Locus* est monumentum illud nouum ex lapide excisum, in quo nondum quisquam fuerat positus, *né aduersarii habuerent quod ipsius resurrectionem*, (vt ait Theophylactus,) *tanquam falsam traduceret, quasi* alius ex eo sepulchro resurrexisset.

Tempus. Cuius signum in historia Ionæ conspicitur, est post triduum: vt enim idem Ionas verè post triduum in terram à cete ejectus fuit; sic & idem Christi corpus verè post triduum resuscitatum est. Ex quibus omnibus liquet, quàm grauiter illi hallucinentur, qui Christo post resurrectionem inuisibile, atque phantásticum corpus attribuunt.

Ad tertium partitionis nostræ caput veniamus, *Fructus videlicet quos fideles ex hac resurrectione Christi capiunt.* Quorum primus est *Confirmatio fidei* plenissima, tum de perfecto Christi *merito*; tum de Iustitiæ suæ applicatione. *De merito*, hinc enim certi sumus, pro omnibus nostris peccatis plenissimè esse satis factum: nam si vel vnicum peccatum remansisset, à morte detentus fuisset: In talem enim carcerem detrusus erat, ex quo nisi extremum quadrantem persolueret, in æternum non fuisset dimissus. At dimissus est, *Actor.* 2. Erat enim impossibile à morte teneri: Ergo persoluit, &c. *De Iustitiæ suæ applicatione*; quia hanc conferre non potuisset, si morti ipse succubuisset: nunc autem resurrexit propter iustificationem nostri, hoc est, propter iustitiam nobis conferendam & applicandam.

Secundus fructus est *viuificatio nostri*, ad vitam cœlestem: nam per S. Spiritum suum efficit in nobis fidem veram, & amorem Dei & proximi, studium placendi Deo, & vitam totam ad eius voluntatem componendi. Hunc fructum Paulus, Roman. 6. 5. 9. exponit. *Philip.* 3, 10. 11. 12.

Tertius Resurrectionis fructus, est *Certitudo* Resurrectionis carnis nostræ; nam corpora fidelium cùm Templa sint Spiritus Sancti, & membra Christi, non manebunt in putredine, sed ab omni vanitate liberabúntur pleniſſimè, & corpora nostra resuscitabuntur, reddentúrque pro modo suo Christi glorioso corpori conformia. Quod Paulus inculcat, 2 *Cor.* 15. vt ex Resurrectione Christi omnium fidelium salutarem, & gloriosam resurrectionem demonstret. Idem *Rom.* 8. 11. 1. *Petri.* 1. 3. *Ioh.* 5. & 11. v. 25. Ego sum Resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.

Accedit etiam his & alius fructus non temerè prætereundus, nimirum *declaratio deitatis* Christi, propria potentia resurgentis à mortuis; sic enim Apostolus, *Rom.* 1. vers. 4. In ipsa Resurrectione declaratus fuit potenter Filius Dei. *Theſſ. Theologic.*

Christi Ascensio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOGIA.

CHRISTI Ascensio, χριστοῦ ἀνάβασις, ab ἀναβαίνω, ascendo dicitur. Christi ascensio fuit secundùm vtramque naturam. *Ex B. Thom. 3. part. q. 57. art. 1. & 3. Sentent. dist. 22. q. 3. art. 1.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. *Marc. Euang. in cap. vltimo. Vide Luc. cap. 24. & Act. 1. cap.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Ascensio Dei, Catholicæ fidei confirmatio fuit, vt securi in posterum credamus & miraculi illius donum, cuius etiam in præsenti percipiemus effectum. Nos Christi mors viuificauit; nos resurrectio erexit, nos Christi ascensio consecrauit. Resurrectio Domini spes nostra est: ascensio glorificatio nostra. Si ergo rectè, si fideliter, si deuote ascensionem Domini celebramus, ascendamus cum illo, & sursum corda habeamus. *Aug. in serm. de Ascensio.*

Vbi, & quo modo sit in cœlo corpus Dominicum, curiosissimum & superuacuum est quærere. *Aug. de fide & symbolo.*

Corpus non ascendit, sed leuatum est in cœlum, illo leuante qui ascendit. Si enim quisque descendat (verbi gratia) nudus de monte: cum autem ascendat, vestiat se, & iterum ascendat vestitus. Ratione vtique dicimus: Nemo ascendit, nisi qui descendit. *Idem de agone Christiano.*

Quorum sepulchra in passione Domini sunt patefacta, horum corpora Christo resurgente, de puluere sunt suscitata. Decebat enim, vt ille prius resurgeret, deinde illi: Sicut dicit Apostolus Paulus: Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Et sicut cum Domino surrexerunt, ita cum eo ascendente, etiam ipsi ascendisse creduntur. *Aug. in serm. de Resurrectione.*

Raptus est Dei filius ab humanitate ad diuinitatem, in Transfiguratione: à passibilitate ad immortalitatem, in Resurrectione: à mortalitate ad patris æqualitatem, in ascensione: quia quantus fuit descensus à sinu patris ad patibulum crucis, tantus fuit ascensus à patibulo crucis vsque ad dextram patris. *Aug. & est in glossa Apocal. 12. sup. illud. Raptus est filius eius ad thronum eius.*

Cum audis eleuatum, agnosce militiæ cœlestis obsequium, non auxilium, non subsidium: ministerium, non adiutorium. *Aug. tractans illud Actorum, 1. Eleuatus est in cœlum.*

Virtutes ministræ præcedentes Christum in Ascensione ad alias virtutes clamant, vt viam Domino venienti aperiant, eique occurrant. Reserate (inquiunt) cœlestes aditus: venienti Domino æternalis ingressus pateat: aperiantur æthereæ ianuæ, & æternarum ædium valuæ, & introibit rex gloriæ in cœlum, vt ad dextram patris interpellet pro nobis. Ipsæ enim virtutes angelicæ nouo mysterio carne inuisti stupefactæ, quærunt cum admiratione, Quis est iste rex gloriæ? Quibus respondent aliæ: Dominus virtutum, &c. Licet enim multi scirent ipsum esse hominem, non tamen sciebant humanam naturam supra se exaltandam. *Hier super illud Psal. 23. Attollite portas principes vestras.*

Vultis eius saltus cognoscere? de cœlo venit in vterum, de vtero venit in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cœlum. *Greg. hom. 29. super Euangelium, tractans Cant. 2. Ecce iste venit saliens in montibus.*

Saluator noster, qui cum in ea carne, quam assumpsit, ascenderit in cœlum, peregrè profectus est. Quia locus carnis propriùs terra est, quæ quasi ad peregrina loca deducitur, cum per redemptorem nostrum in cœlo collocatur. *Idem in hom. 9.*

Illò reuertebatur Christus, vbi erat: & inde redibat, vbi remanebat: quia cum per humanitatem ascenderet in cœlum, per Deitatem suam terram pariter continebat & cœlum. Oportet, fratres chariſſimi, vt illuc sequamur corde, vbi Christum credimus corpore ascendisse. Etsi adhuc hic tenemur infirmitate corporis, sequamur tamen eum passibus amoris. Quia is, qui placidus ascendit, terribilis redibit. In hac solennitate deletum est chirographum nostræ damnationis: mutata est sententia nostræ corruptionis. Illa enim natura, cui dictum est: Terra es, & in terram ibis, hodie in cœlum iuit. *Idem Hom. 29.*

Natura, cuius causa paradisus à Cherubin custodiebatur, hodie super Cherubin cum summo honore suscepta est. Ea natura, cui dictum est, Terra es, & in terram reuerteris: hodie in cœlum iuit, & sine termino super cœlos regat. *Ioan. Chrysost. in homilia hodierna.*

Domino meo datum est singulariter sedere à dextris patris in gloria coæquali, in essentia consubstantiali, pro generatione consimili, maiestate non dispari, æternitate non posteriori. *Ber. tractans illud Psal. 109. Dixit Dominus, &c.*

Non solùm hodie cœli possessores firmati sumus, sed superna cœlorum in Christo penetramus, ampliora recepturi per suam ineffabilem gloriam, quam per Diaboli perdideramus inuidiam. Quia quos Diabolus de primi habitaculi fælicitate eiecit, hos Dei filius comparatos ad patris dextram collocauit. Non otiosè inter resurrectionem & ascensionem quadraginta dies transiêre discursu: sed magna confirmata sunt sacramenta magna reuelata mysteria. In eis diræ mortis auferetur morsus, verbi simul & carnis immortalitas declaratur. In his insufflatio Spiritus sancti infunditur. In his B. Petro, super cæteros ouilis Dominici cura mandatur. *Leo Papa in serm. hodierno.*

Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quisquis ergo

in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descendit, & est in cœlo, se vera fidei & dilectionis vnitate coniungat: apertè intelligens, quod nullo alio ordine, nisi per eum, qui de cœlo descendit, in cœlum ascendere possit. *Beda tractans illud Ioan. 3. Fuit homo ex Phariseis.*

Fit caro verbum, id est, homo Deus: & qui homo est, in cœlis est: qui Deus est, de cœlis est. Ascendit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. *Hilarius 10. de Trinitate.*

Christi Ascensio, & Sessio.

CHRISTVS nobis restituit salutem, tum quia assumendo serui formam exinaniuit se, & ad nos venit in hunc mundum, vt in natura nostra, passione & morte sua, debitum nostrum persoluere, deque illa persolutione nos certos redderet sua resurrectione à morte; tum quia perfunctus omnibus, quæ erant ipsi iniuncta à Patre; deseruit hunc mundum, & ingressus est in gloriam, obedientia Deo Patri præstita, partam.

Christus itaque mediator noster, deiectis ostibus suis & superatis omnibus impedimentis, quæ aduersabantur saluti nostræ; visibiliter ac gloriosè ascendit ex hoc mundo in cœlum, vbi consedit ad dextram Patris, & mansurus est, donec redeat ad iudicandum viuos & mortuos. *Subiectum* huius ascẽsionis Christus est, sed cum persona sit constans duabus naturis, quarum vnaquæque suas habet proprietates, synecdochicem esse dicimus locutionem de Christo sic pronunciatam, (ascendit in cœlos) quia toti personæ tribuitur, quod vni naturæ est proprium. Nam secundum humanam naturam tantùm mutatione locorum ascendit Christus, quæ sicuti virtute deitatis resurrexit à mortuis: sic eiusdem deitatis virtute traducta est in cœlos.

Forma huius Ascensionis depingitur nobis in historia Euangelij per circumstantias. Sublatis enim manibus ex monte Olueti, quadraginta diebus post resurrectionem à mortuis, præsentibus discipulis, in eúmque defigentibus oculos, nec auertentibus, donec nubes interuenisset, sublatus est Christus in cœlum, locorum spatia mutando visibiliter. Atque ad hanc veritatem cõfirmandam emissi sunt Angeli ad Apostolos, qui dixerunt: Viri Galilæi, quid statis, intuentes in cœlum? hîc Iesus, qui sursum est receptus à vobis, in cœlum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum. Atqui cœlum hoc in quod receptus est Christus, non esse vbiquarium, sed esse locum altissimum supra omnes cœlos aspectabiles, ibique Christi gloriosum corpus contineri, esse, manere, mansurúmque ad extremum iudicium, & Scriptura, & Natura euincit. Illa enim Actor. 3. plenissimis verbis sic dicit: Quem oportet quidem cœlum accipere vsque in tempora restaurationis omnium: hæc omne corpus circumscriptum loco contineri docet. Scitè Augustinus; Spacia locorum tolle à corporibus, & nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt. Finis huius Ascensionis partim electos Dei, partim Christum ipsum spectat. Primum in gratiam electorum ascendit vt aperiret illis viam eò, ibíque pararet locum, vt iam in Christo per indubitatam spem certi essent de possessione cœli, quod in ipso capite suo occuparunt: deinde, vt dona Spiritus sancti in totam Ecclesiam profunderet, ad instaurationem Sanctorum, vt inquit Apostolus, in opus administrationis, in ædificationem sui corporis, vt varia membra variis ornata donis & ministeriis ex variis locis & gentibus in vnitate doctrinæ & charitatis in vnum corpus coalescerent. Finis verò, qui Christum spectat, bifariam se dispescit tum ad eius beatitudinem, tum ad eius maiestatem. Nam ex multis perpessionibus, ex probrosa morte; ex calamitoso mundo pertransit, triumphans de hostibus suis, in beatissimam vitam, & fœlicissimam quietem, vt corpore simul & anima esset beatus. Majestas eius nobis declaratur per Sessionem ad dextram Patris, in qua sessione notanda, tria. 1. quid sit. 2. quomodo Christo tribuatur. 3. quem fructum ex ea percipiant fideles. Quod ad primum attinet, metaphoricum est hoc loquendi genus, sumpta similitudine à rebus humanis. Nam sic fit inter homines, vt eum, cui delegant suas in Imperio administrando vices, à dextris suis constituant: sic quoque hac loquendi formula significatur Christum διάνθρωπον in cœlis altissimis accepisse à Patre plenitudinem gloriæ, & plenitudinem potestatis, ac Imperij, vt supra Angelos, omnésque creaturas emineret, vt per eius manum Pater mundum gubernaret; vt denique coram eo flecteretur omne genu. Hanc Sessionem tribuimus toti personæ Christi, non alteri naturæ seorsim. Nam pertinet illa ad officiũ mediatoris διανθρώπου Regis, Sacerdotis, & eius, qui est caput Ecclesiæ. Igitur non licebit dicere in abstracto, quòd Christi humana natura habeat æqualem cum Deo Patre gloriã, aut quod Diuina natura acceperit æqualem gloriam cum Patre. Sed rectè sic dicemus de tota persona, de Christo διανθρώπῳ, qui habuit quidem hanc gloriam ab æterno, quà Deus, sed accepit, quà ἀνθρωπος. Ideircò referri debet hæc sessio Christi ad dexteram patris, ad vtrámque naturam suo modò, & ad λόγον, quatenus patefacit summam illam gloriam, quam ab æterno quidem habuit, sed ad tempus non exercuit propter exinanitionem, & ad humanam naturam, quatenus declarat summam perfectissimámque ipsius glorificatæ illustrationem tum beatitudinis, tum imperij in omnes res creatas. Quippe sic statutum est à Deo, vt æternus Dei filius in ipsa humana natura quam assumpsit, summum in res omnes creatas Imperium exerceat.

Denique ex hac sessione Christi ad dextrã Patris duplicem fructum consequuntur *fideles*, quod Christus excelsior cœlis factus, ad dexteram Patris Sacerdotem & Regem agat in ipsorum salutem. Primùm enim pro iis intercedit, id est, suo corpore; quod ad expianda peccata nostra semel pro nobis in ara crucis obtulit, conspectu Patris apparet, & vult vt pater eos propter hoc Sacrificium in filios Gratiæ adoptet, & facit, vt sua merita semper in recenti apud Patrem memoria sint, ac electis Dei applicentur. Deinde, in salutem quoque eorum, hostiúmque suorum perniciem exercet Regalia, quòd illos colligat ex hoc mundo, tueatur, ac conseruet, hosce verò compescat, ac iusto tandem iudicio perdat.

Augustin. Ipsam dexteram intelligite potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, vt veniat iudicaturus, qui priùs venerat iudicandus. *Lib. 2. de Symbolo. c. 7.*

Chrysost. Locus ille, idest consessus dexteræ inuius est omnibus non solùm hominibus, sed etiam Angelis, sicut enim præcipuum vnigeniti ponit Paulus dicens: Ad quem autem Angelorum dixit vnquam: Sed à dextris meis? *Hom. 66. in Matth.*

¶ SIMILITVDINES.

Chromatij. Sicut tunc populo ad terram promissionis eunti per Iordanem via fuit, Domino præcedente. Ita nunc per easdem aquas fluuij Iordanis, primum iter viæ cœlestis apertum est, per quòd ad beatam illam terram promissionis, id est, promissionem regni cælestis deducimur. Illis Iesus filius Naue in Iordane dux fuit: nobis verus Iesus Christus Dominus per baptismum dux extitit salutis æternæ, vnigenitus Dei filius. *In cap. 3. Matth. fol.* 437.

Venantij Honorii Clementiani. Quemadmodum Iesus Naue populum Dei è deserto in terram promissionis induxit: Ita Christus vera lux mundi, de tenebris ac terra ignorantiæ sequentes se ad cælos duxit. *In explicatione fidei.*

Christianismus.

CHristianismus est Religio, qua per Christum ad salutem peruenitur; quaque adeò homines, qui in Christi verba & numen iurarunt, ad Deum in Christo colendum fidei sinceritate, & vitæ sanctitate religantur: *Partes* Christianismi essentiales sunt, Christiana fides, & Christiana vita: vtraque secundùm verbi diuini præscriptum. Seu saluaris sapientia, & sancta Iustitia. Vel, vt non nemo loquitur; Rectus de Deo sensus, & rectus Dei cultus. Illa rectè ex verbo Dei credendis, hac ex fide sanctè faciendis est occupata.

Fœderis gratiæ natura, quòd Deus cum homine, de vita æterna, certa fidei & resipiscentiæ conditione obtinenda, pepigit, harum partium necessariam veritatem palam demonstrat. Fœderis enim diuini, in genere partes duæ sunt, Dei spõsio, & hominis restipulatio. *Sponsio* Dei est, qua Deus ipse promittit se homini fore in Deum, si datam conditionẽ impleuerit. *Restipulatio* hominis est, qua homo spõdet, se Deo domino suo fore obsequentem seruum, ad conditionem datam implendam. Speciatim in fœdere gratiæ (vnde rectè *Christianismus*, & officium nostrum æstimatur) *Sponsio* Dei est, qua Deus promittit suis Christianis, remissionem peccatorum, & inscriptionem Legis suæ in cordibus eorum.

Restipulatio hominis est, qua Deo illa promittenti vicissim repromittimus fidem & obedientiã, id est, nos in eum erecturos, & sanctè secũdum verbum ipsius victuros esse. Deus quidem illa sua promittit nobis ex mera gratia, sed tamen propter meritum Iesu Christi mediatoris. Nostra verò repromissio, non nititur viribus nostris naturalibus, sed viribus nouis, quas Deus ipse per Spiritũ suum Sanctum nobis ex gratia fuerit largitus. Ex parte itaque nostra ratione nostri Christianismi & Religionis, qua Deo nobis vitam promittenti religamur & obligamur, vi repromissionis nostræ, nos, quà Christiani sumus, Deo nostro, qui nobiscum hoc pacis & gratiæ fœdus pepigit, sub conditione fidei & obedientiæ, omninò debemus sinceram fidem, & sanctam obedientiam.

Proinde tot sunt partes Christianismi & Christiani officij nostri, quod Deus noster à Christianis in fœdere gratiæ, ad se colendum requirit, & vicissim, Deus verò noster in fœdere gratiæ & pacis verbo & symbolis sacris, vitam & salutem promittens, offerens: & obsignans, à nobis Christianis Euangelium Iesu Christi profitentibus, vicissim deo, videlicet fidem & obedientiam exigit, & pactum hoc violantibus pœnam mortis & damnationis denuntiat.

Certum Dei verbum, quo fœdus hoc gratia est comprehensum, priora confirmat.

1. Ante exhibitum Christum, exstat promissio Gen. 3. v. 15. Inimicitiã pono inter te & mulierem hanc, similitérque inter semen tuum, & semen huius: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum. Gen. 17. v. 1. 2. 7. Ego sum Deus fortis & omniporens, indefluenter ambula coram me, & esto integer: & disponam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te quàm plurimum. Stabilio autem fœdus meum inter me, & te, ac semen tuum post te, per ætates suas, vt fœdus sit perpetuum, me scilicet esse tibi Deum, & semini tuo post te, &c.

2. Post Christum exhibitum, promulgatio eius exstat Matth. 3. v. 17. Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare, & dicere: Resipiscite; Appropinquauit enim Regnum cælorum. Matth. 17. v. 5. Ecce vox è nube clamat: hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco, illum audite. Luc. 22. 29. Ego igitur paciscor, prout pactus est mihi pater meus Regnum Act. 2. 38. 39. Petrus autem ait ad eos; Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus Sancti. Vobis enim facta est promissio, & liberis vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque adtocauerit Dominus Deus noster. *Coloss. 1. v. 19. &c.*

Quoniam in eo placuit Patri, vt omnis plenitudo in eo inhabitaret:

& pace, per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum, inquam, tum quæ in terris, tum quæ in cœlis. Itaque vos quondam abalienatos & hostes, mente operibus malis intenta, nunc sanè reconciliauit in corpore illo carnis suæ per mortem, vt sisteret vos sanctos, & irreprehensos, & inculpatos coram se. Hebr. 8. v. &c. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, cùm pangam cum domo Israël, & cum domo Iuda fœdus nouum, non secundùm fœdus, quod fecit cum Patribus ipsorum, quo deprehendi manum ipsorum, vt educerem eos ex Ægypto. Nam ipsi non perstiterunt in illo meo fœdere, & ego despexi eos, dicit Dominus: Quamobrem hoc est fœdus meum quod paciscar domui Israël, post dies illos, dicit Dominus. Indam leges meas, menti eorum, & cordi eorum inscribam, & ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Vide reliqua.

Symbola, quibus fœdus Euangelicum hoc est obsignatum, 1. ante exhibitum Christum fuerunt partim Primaria, partim Secundaria. Primaria fuerunt, 1. Circumcisio, quæ propterea etiam fœdus appellatur, Genes. 17. v. 10. quia eius signum & sigillum fuit, Genes. 17 11. Rom. 4. v. 11. 2. Pascha, de quo videre est, Exod. 12. v. 13. Secundaria fuerunt sacrificia ab Adamo vsque ad Abrahamum, de quibus Genes. 4. vers. 3. 5. Baptismus item diluuij, suo modo, vt dicitur, 1. Petr. 3. vers. 21. nubis & maris, & cœna, manna atque aquæ ex petra profluentes. 1. Corinth 10. v. 2. 3. 4. 2. Post exhibitum Christum sigilla fœderis huius nobis sunt, 1. Baptismus Marc. 16. v. 16. Actor. 2. v. 38. Petr. 3. 21. 2. Cœna Domini, de qua Matth. 28 Marc. 14. Luc. 22. 1. Corinth. 11.

3. In hoc fœdere, verbo & symbolis, Deus nobis promittit, offert & obsignat vitam & salutem æternam, seu in specie, Remissionem peccatorum, & inscriptionem legis in cordibus nostris ad vitam æternam. *Ezech.* 36. v. 25. *&c.* Et aspergens vos aquis mundis, vt mundemini ab omnibus impuritatibus vestris, & ab omnibus stercoreis diis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum & spiritum nouum ponam in medio vestri, & amouens cor lapideum è carne vestra, indam vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, quo faciam vt in statutis meis ambuletis, & iura mea obseruetis facientes ea.

Ezech. 37. v. 26. Cùm pepigerò cum ipsis fœdus pacis, fœdus perpetuum futurũ cum ipsis, & disponens ipsos multiplicabo ipsos, ponámque sanctuarium meum in medio ipsarum in seculum, vt existente tabernaculo meo apud ipsos, sim ipsis Deus, & ipsi sint mihi populus. *Ier.* 31. v. 34. Hoc illud est fœdus, quod pangã cum domo Israëlis, post dies hos, dictum Iehouæ: Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Non autem (solum) docebunt amplius quisque amicum suum, dicendo, cognoscite Iehouam; nam quotquot erunt cognoscent me, à minimo eorum, vsque ad maximum eorum: Dictum Iehouæ, me nempe condonare peccata ipsorum, & iniquitatis ipsorum non recordari ampliùs.

4. Promittit autem hæc Deus, 1. Cum conditione fidei, *Ioh.* 1. 12. quotquot autem λόγον illum receperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent nempe his qui credunt in nomen eius. *Ioh.* 3. v. 16. Ita enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. v. 36. Qui credit in filium habet vitam æternam: qui verò non credit Filio nõ videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. *Rom.* 10. v. 9. Quod si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit à mortuis, seruaberis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit enim Scriptura. Quisquis credit in eum, nõ pudefiet. *Ephe.* 2. *vers.* 8 Gratia enim estis seruati per fidem, idque non ex vobis; Dei donum est.

2. Cum conditione obedientiæ & vitæ nouitatis. *Ioan.* 3. v. 5. Amen, Amen, dico tibi, nisi quis fuerit renatus ex aqua, & spiritu, non potest introire in Regnum Dei, *Act.* 2. v. 38. Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu, in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus sancti, *Rom.* 6. v. 4. Sepulti sumus igitur vnà cum eo per baptismum in mortem, vt sicut excitatus est Christus ex mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Tit. 2. Illuxit gratia illa Dei salutifera omnibus, hominibus erudiens nos, vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter & iustè & piè viuamus in præsenti seculo: Expectantes beatam illam spem, & illustrem illum aduentum gloriæ magnæ illius Dei ac seruatoris nostri Iesu Christi. Qui dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum: Ergo duæ sunt partes Christianissimum nostrum constituentes, sincera fides; & fidei obedientia ad præcepta & exemplum Christi informata.

Christianvs

Homo *Christianus* is est, qui à spiritu Dei in Christo regenitus, carni repugnans, & per fidem filij Dei sanctam agens vitam, in dies magis ac magis instauratur ad vitam æternam. *Ioan.* 3. 3. *Rom.* 8. 9. 14. *Gal.* 5. 17. 2. *Cor.* 4. 16 *Eph.* 3 16. *Gal.* 2. 20. 1. *Petr.* 3. 4. Dicitur. *Spiritualis*, nempe à Dei spiritu regenitus ad Dei imaginem reformatus, actus, instructus, qui sapit ea quæ sunt spiritus Dei, spiritúsque præstat opera. Huic opponitur carnalis & animalis homo. 2. *Cor.* 2. 14. 15. *Eph.* 4. 17. 18. Appellatur etiam *Nouus Eph.* 2. 15. *&* 4. 24. *&* 2. *Corinth.* 5. 17. nominatur noua creatura: item *Gal.* 6. 15 Præterea homo, *interior*, ab eodem Apostolo. *Eph.* 3. 16. 2. *Cor.* 4. 16. *Rom.* 7. 22.

Pater hominis spiritualis seu Christiani est Deus Pater, Filius & Spiritus sanctus, Pater incipit eam à se per Filium & Spiritum sanctum hominem ad suam imaginem instaurando, *Esai.* 66. 9. *Ezech.* 11. 19. 20. *Ioan.* 1. 12. 13. *&* 1. *Ioan.* 3. 9. *Ech.* 2. 4. *&* c. *Petr.* 1. 3. *Iac.* 1. 18. Deinde filius Dei Iesus Christus, Emmanuel noster, qui à Deo patre nobis factus est sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio, hominis Christiani parens dici potest. Vide 1. *Cor.* 8. 6. *Gal.* 2. 20. *Eph.* 4. 7. 15. *Col.* 2. 10. *Io.* 1. 3. 4. 5. *&* 11. 25. *&* 14. 6. *&* 15. 5. 6. Denique Spiritus sanctus qui dicitur Spiritus sanctificationis & gratiæ; quem Deus in fœderis formula promisit se effusurum super nos, & positurum in medio nostri, vt in præceptis eius ambulemus, ipse à Deo Patre per & propter filium Iesvm Christum nobis missus, in corda nostra effusus; vt omnipotens, opifex & creator nos regenerat, adeoque nouam mentem radiis suis collustrando nouam voluntatẽ flectendo & ducendo, nouum cor purgando, nouas vires, nouósque motus sanctificando creat, adeoque nouum, spiritualem & Christianum hominem procreat, regenerationem absoluens & perficiens agendo à Patre & Filio.

Mater hominis Christiani idem Deus dicendus est, diuersis tamen rationibus, nempe dum matris obit munera, nempe concipiẽs, nutriẽs fœtum & infantem tenellum gestans, curans, dilectione multa complectens. Vide *Deuteron.* 1. 31. *Esai.* 46. 3. 4. 14. *&* 49. 15. *&* 66. 9. 13. 1. *Cor.* 15. 10 *Eph.* 2. 8. *Tit.* 2. 4. 5. Parens administer, exterior, seu humanus Christiani hominis, is est, qui sui vsum & ministerium Deo propriè regeneranti & sanctificanti exhibet, quique Dei iussu vel singulari cura subministrat causas & instrumenta, per quæ Deus efficax est ad hominis conuersionem & regenerationem. Hi sunt præcipuè doctores, administri verbi Christi ministri, dispensatores mysteriorum Dei, qui pro Christo legatione funguntur, Deo tanquam precante per eos, qui Christi nomine discipulis suis dicunt, Oramus vos vt reconciliemini Deo, qui reconciliationis sermonem in eis posuit. 1. *Cor.* 5. 19. 20. Vide præterea *Luc.* 1. 16. 17. *Act.* 10. 44. *Rom.* 15. 15. 16. 1. *Corinth.* 3 2. 5. 9. 10. *&* 4. 14. 15. *&* 2. *Corinth.* c. 3. *Gal.* 4. 16. 1. *Tim.* 4. 16. 1. *Ioan.* 2. 1. *&* c. Antiquis nonnullis scriptoribus Ecclesiam videmus Christianorum matrem esse appellatam: Vide Tertullian. lib. de anima Cyprian. in epistolis. Leonem Serm. 9. & alios: quorum dicta eò recidunt, vt is non possit Deum habere patrem, qui Ecclesiam matrem non habet, Cuius sententiæ sensum genuinum tradunt Theologi.

Semen ex quo Christianus gignitur, est verbum Dei viui, & permanentis in æternum. 1. *Petr.* 1. 23, vers. autem 25. *eiusdem* c. subiicit, verbum illud manere in æternum, & tandem iis euangelizatum fuisse qui Christo crediderunt. Spiritus sanctus à quo verbum veritatis fœcundatur semen Dei vocatur 31. *Ioa.* 3. 9. *Ioan.* 3. 9. *Iac.* 17. 18. 1. *Petr.* 1. *Ioan.* 15. 3. *&* 17. 17. 20. Hoc Dei verbum conuertit animas; *Psalm.* 19. 8. verbum vitæ æternæ dicitur; *Ioan.* 6. 68. *&* *Act.* 13. 26. Sermo salutis; & *Psal.* 119. 50. viuificus. Paulus quidem plantat, Apollo rigat: sed neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid: Deus est, qui dat incrementum: 1. *Cor.* 3. 6. 7. Sic itaque Christianus progignitur è semine verbi Dei viuentis quòd ab anima susceptum, Spiritúsque sancti calore fotum, vim habet ad eam disponendum, vt tandem inde nouus homo generetur. Hinc Christus in parabola zizaniorum verbum Dei prædicatum appellat. Semen.

Hinc si accedit diuinæ virtutis fœcunditas, viuifica motio, afflatus quasi quidam spiritus, eius efficacitate veteris hominis affectiones frangũntur, & noui hominis qualitates paulatim introducuntur, vt tãdem veteris hominis forma peccato corrupta, pulsa noui hominis forma, spiritualis nouitas, iustitia, & sanctitas introducatur. Quo fit etiam vt Christianus non ex sanguinibus, sed ex Deo natus dicatur: *Ioan.* 1. 13. Etenim ex intimis visceribus diuini huius seminis fœcunditas promitur, & cordi nostrõ, dum super eo virtute sua quiescit Spiritus sanctus infunditur. Cognitione semen illud excipitur, consensu retinetur, quo fœcundatum & apte dispositum cor immutatur, & ita paulatim generatur homo Christianus.

Lauacrum regenerationis sequitur, nempe Baptismus, qui dicitur lauacrum aquæ per verbum, quod fit secundùm Christi institutionem in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: *Matth.* 28. 19. atque adeo est lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, *Tit.* 3. 5. est insuper stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Iesu Christi à mortuis: 1. *Petr.* 3. 21. Quemadmodum igitur Spiritus Dei descendit sicut columba & venit super Christum qui in Iordane baptizabatur, & vox de cœlis dixit. Hic est filius meus dilectus: *Matth.* 3. 17. Ita cùm Christus mandarit nos baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nos quoque paulatim regenerandos, saluos facit Deus Pater, per lauacrum sanctificantis huius regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effundit in nos abundè, per Christum Iesum seruatorem nostrum. *Tit.* 3. 5.

Hic Spiritus inde ab Ezechiele (*cap.* 37. *vers.* 13.) appellatur *Aqua*, quod eos quibus datur, ab omnibus peccatis per sanguinem Christi abluat. Ignis ducitur, *Luc.* 3. 16. quoniam vitia conscientiæ, tanquam flamma consumens exurat, vt corda fideliũ Dei amore inflammet, studióque pietatis incendat. *Vnctio* nominatur. 1. *Ioan.* 2. 20. quia gratiæ Dei viuifico liquore Christianorum animos perfundit, & in vitæ vigorem restituit. *Fontis* elogio insuper insignitur, *Ioan.* 4. 14. *&* 7. 38. ideo quod ex Spiritus sancti gratia & operatione, tanquam ex viuo & inexhausto fonte omnes cælestes opes in omnes Christianos defluant, adeo vt postea ab eis in alios deriuentur. *Vita* etiam nomine ornatur, quoniam non tantum in Christianis viuit & viget, verumetiam illos suo vigore viuificat, donec mortalem carnem extinguat, illósque tandem renouet & arcana sua irrigatione eos ad germina iustitiæ proferenda fœcundet, atque ita vitam æternam in illis inchoet.

Christiani *conceptio prima* in Deo est hominis prætogniti, & ex Dei proposito vocãdi, iustificãdi & glorificandi prædestinatio in Dei mente gratiosa ad conformitatem imaginis filij Dei (*Rom.* 8. 28.) adeoque hominis saluãdi in Christo Iesv, pro beneuolo diuinæ voluntatis effectu, antè iacta mundi fundamenta, facta electio, vt sit adoptatus Dei filius per Iesvm Christum, sanctus & inculpatus coram Deo in charitate, ad laudem gloriosæ suæ gratiæ. *Ephes* 1. 4. *&* c. Vide, 1. *Corinth.* 2. 15. *Ephes.* 3. 10. 11. 1. *Thessal.* 5. 9. *Tit.* 1. 2. 2. *Thessal.* 2. 11. 1 *Petr.* 1. 2. 20.

Ephes. 1. 10. *Coloss.* 1. 26. *Matth.* 25. 34.

Primæ illi Christiani hominis conceptioni succedit seminis salutiferi in eiusdem corde conceptio, per gratiam efficacis vocationis, qua semen Dei, nempe verbum salutis & veritatis cum gratia & efficacia Spiritus sancti in corde hominis concipitur. Efficaci illa vocatione homo, peccator separatus à mundo, recipitur vt filius, in Dei familiam. Quos enim prædestinauit, hos etiam vocauit. *Rom.* 8. 29. Vocatio hæc fit. 1. Separatione peccatoris ex perdita massa generis humani: *Ioann.* 15. 29. 2. fit donatione Patris, qua hominem saluandum Pater Christo, Christúmque vicissim peccatori donat: *Esai* 9. 5. *Ioan.* 3. 16. & 17. 2. 6. 3. fit insitione in Christum, & cum eodem coalitione, vt Christus speciali ratione sit caput, Christianus membrum corporis Christi, *Ioan.* 17. 20. 21. *Ephes.* 2. 20. 21. 22. & 5. 30.

Hæc autem Seminis Saluifici conceptio in corde hominis perficitur. 1. Salutari auditione verbi, quod est semen quoddam. Hac homini conuertendo extrinsecus annunciatur verbum Dei, & quidem Lex primo ostendens peccatum, & pœnam peccati, damnationem denuncians; tum Euangelium ostendens salutem in Christo, cum fidei conditione, atque intus Spiritu sancto efficaciter operante oculi illuminantur, aures & cor aperiuntur, vt homo audiat & verè intelligat verbum Dei, *Esai.* 55. 1. *Io.* 1. 12. *Rom.* 7. 7 1. *Ioan.* 2. 27. *Ioan.* 6. 44. *Act.* 16. 14. 22. Emollitur cor hominis, penitúsque cõteritur, vt idoneum reddatur ad recipiendum semen salutiferæ gratiæ. *Ezech.* 11. 19. Huic autem emollitioni inseruiunt, Cognitio legis Dei; Cognitio peccati & pœnarum eius; Compunctio cordis seu sensus iræ diuinæ ob peccata; Sancta de propriis viribus quoad salutem attinet, desperatio. Exemplo sunt filius prodigus, *Luc.* 15. & Iudæi ad Christum, Petri prædicatione conuersi, *Act.* 2. 37.

2. Creatur in corde *fides*, miranda illa & supernaturalis facultas cordis Christum à Spiritu sancto per auditionem verbi applicatum apprehendentis, & in se recipientis. Hac fide homo sibi speciatim applicat Christum eiúsque merita per internam cordis persuasionem, quæ non aliunde existit quam ex efficaci persuasione Spiritus sancti de misericordia Dei in Christo Iesu *Zachar.* 12. 10. *Ioan.* 6. 35. 1. *Corinth.* 2. 18. *Ephes.* 1. 13. Vt autem fides in cordis accẽdatur, primum necesse est adesse notitiam Euangelij per Sancti Spiritus illuminationem. Cui annexa est in illuminatis attenta consideratio promissionum Euangelij, ex intimo inopiæ suæ sensu. Hanc sequitur fides illa generalis, quæ assensum præbet Euangelio. Hæc si plenior est appellatur. πληροφορία & συνέσεως. de qua Paulus. *Coloss.* 2. 2.

Hinc oritur *spes veniæ*, qua homo, etsi nondum sentit remissum peccatum, remissibile tamen esse statuit. Spem veniæ, insequitur *esuries* & vehemens expetitio gratiæ in Christo Iesu oblatæ. Esuriem excipit *accessus* ad thronum gratiæ, vt apprehenso ibidem Christo, inueniamus misericordiam apud Deum. In quo accessu præmittitur humillima peccatorum *confessio*. Subsequitur *deprecatio* pro remissione peccatorum cum gemitibus inexplicabilibus, & cum perseuerantia. Tandem imprimitur cordi à Spiritu sancto specialis *persuasio* & fiducia, qua promissiones Euangelij Christianus sibi applicat. Hic igitur primùm assensio præbetur verbo Dei; resistitúrque dubitationi & diffidentiæ: postea demum sequitur experientia & sensus lætitiæ.

Formatio sequitur, qua homo vocatus, semine Dei iam concepto, per spiritum & fidem ad imaginem Dei, nempe iustitiam & sanctitatem reformatur. Hæc formatio fit tum per gratiam iustificationis, tum per gratiam sanctificationis, quæ hic propriam sedem figit. Gratia iustificationis homo vocatus & credens, coram Deo iustus per obedientiam Christi Iesu acceptatur. Gratia sanctificationis transferuntur peccata Christiani in Christum, & vicissim iustitia Christi in Christianum transfertur per imputationem. *Rom.* 5. 17. 18. 19. 2. *Corinth.* 5. 21. In hac igitur fornicatione per iustificationem. Primò, remittuntur peccata Christiano per & propter Christi obedientiam vsque ad mortem crucis: *Philipp.* 2. 8. *Coloss.* 1. 22. 1. *Petr.* 2. 24. Deinde per Christi iustitiam Christianus abiecta peccati culpa iustus censetur. *Psal.* 32. 1. *Philipp.* 3. 9. Christianus ita iustificatus, censetur filius Dei per Christum *Ephes.* 1. 5. adoptatus filius fit hæres Dei & cohæres Christi *Roman.* 8. 17. vnde fit vt Christiani afflictiones omnes ac etiam defectus tantùm sint castigationes paternæ ad bonorum illorum *Rom.* 8. 27. *Psalm.* 89. 33. 34. 35 2. *Corinth.* 12. 7. Christianus insuper dominium obtinet in omnes creaturas, angelósque beatos habet ministros in suum commodum. 1. *Corinth.* 3. 21. 22. *Hebr.* 1. 14.

Christianus iustificatus, sanctificationis gratia formari incipit ad Dei imaginem in sanctitate & iustitia. Nam à tyrannide peccati liberatus paulatim intrinsecus renouatur per Spiritum sanctificationis qui se in eum insinuat, & in eo creat sanctitatem. *Roman.* 8. 1. *&c.* 1. *Ioan.* 3. 9. Perficitur autem hæc sanctificatio, 1. Mortificatione carnis, qua peccati vis paulatim in Christiano, qui sanctificari incipit, debilitatur & interimitur. *Roman.* 6. 2. 3. *&c.* *Galat.* 5. 24. 2. viuificatione Spiritus, qua sanctitas in nobis à Spiritu inchoata inhærens, paulatim & perpetuò sua capit incrementa. Primum enim accipimus primitias Spiritus: deinde earum continuam auctionem. *Ephes.* 2. 5 & 4. 22. 23 *Galat.* 2. 20. *Rom.* 8. 22. 1. *Corinth.* 13. 45.

Fines propter quos Christianus regeneratur, & fit spiritualis, duo sunt, 1. Deum, 2. hominem spectat. *Finis Deum spectans* est gloria Dei, quæ celebratur & amplificatur per peccati abolitionem, & Diuinæ imaginis in homine reparationem. Hominem non modo fecit, sed & iterum fecit propter semetipsum. In hoc nouæ creationis opere lucet maximè Dei gloria, dum Deus hominem vitiorum innumerorum mole grauissima pressum, liberare & miseris modis deformatum ad suam imaginem reformare non dedignatur. Christianus pro tanto beneficio Dei gloriam concelebrans, postea perductus in vitam æternam, Christi seruatoris sui gloriam intuens, eáque fruens indefinenter in omnem seculorum æternitatem Deum glorificabit.

Finis spectans hominem, aut regeneratum, aut regenerari proximum respicit. 1. Christianum, vt in ipso peccatum aboleatur; & imago Dei reparetur, vt sit sanctus & inculpatus in conspectu Dei per charitatem. 2. Proximum renati, & sancta, iusta & casta viuendi ratione hominis Christiani. Christo proximus lucrifiat & adducatur. Dum ita mortificatur caro & Spiritus viuificatur; noua mens, nouus intellectus, vera Dei & sui ipsius cognitione illustratus. 2. Voluntas sincera redditur ad bonum approbandum & malum culpæ repudiandum. 3. Cor nouum creatur, Dei amore & proximi dilectione inflammatur. 4. Noui effectus & sensus puriores sensim gignuntur: illorum enim prauitas nonnihil frangitur & debilitatur. 5. Spes certior in Dei Patris misericordia recumbit & acquiescit. 6. Rectum & serium piè rectéque viuendi studium, sincerus Dei gloriæ propagandæ & salutis proximi promouendæ conatus, vtriusque vehemens desiderium accenditur ac fouetur. 7. Bonæ denique & tranquillæ conscientiæ testimonium confirmatur. Ex regenitorum enim cordibus damnationis metus & horror ignis æterni tollitur: cordáque pia amore & pace Dei imbuuntur: vnde bonæ conscientiæ pacata tranquillitas.

Christiani faciem nobis depingunt eius nomina & elogia in scripturis Sacris proposita, de quibus alibi; Christo duce. Ex horum numero, XVI. tantùm hic apponimus, reliqua ordine alphabetico testimoniis propheticis & Apostolicis & ornata descripturi. 1. Homo Christianus igitur spiritualis dicitur. 2. Nouus homo. 3. filius Dei. 4. Hæres Dei. 5. frater Iesu Christi. 6. Cohæres Christi 7. Hæres mundi. 8. Domesticus Dei. 9. Conciuis sanctorum. 10. Fidelis. 11. Iustus. 12. Sanctus. 13. Beatus. 14. ouis Christi pastoris. 15. Templum Dei. 16. Vas misericordiæ.

Partes hominis Christiani sunt anima & corpus eius, seu animæ & corporis regeniti sanctitas. Anima sanctificata est Christiani spiritus, Dei Spiritu regenitus, qui vitiis mori, iustitiæ autem Deóque viuere incipit, & in dies fatagit. 1. 1. *Thess.* 3. 23. Animæ regenitæ; & sanctificatæ sunt facultates & vires quoque renouatæ, quæ paulatim Dei manu reformantur, & efficacia Spiritus sancti repurgantur. Et quidem tum sunt propria homini, tunc communes facultates aliis animalibus, non quia sanctificatæ, sed qua vires potentiæque agendi.

Animæ humanæ facultates propriæ, quæ hominem à brutis discernunt, Primariæ vel secundariæ dicuntur. *Primaria* seu superiores sunt, mens & voluntas, vtriusque in Christiano spectatur sanctitas. Intellectus regenitus est, quo homo spiritualis, spiritualiter intelligit ac sanctè ratiocinatur. Hæc facultas vt in naturali homine est nobilior, ita & in Christiano præstantior, toti regenito regendo & moderando inseruiens. Sanctitas mentis est eius illuminatio in agnitionem voluntatis Dei. *Coloss.* 1. 9. 1. *Corinth.* 12. 8.

Sanctitas mentis, vel est Intellectus Theoriti, vel Intellectus Practici in Christiano. Theoricus consistit in contemplatione ac cognitione veri & falsi. Huius sanctitas est salutaris scientia, seu spiritualis & Christiana sapientia, quæ est peculiari dono infusa scientia, qua noua luce perfunditur mens, vt Deum norit, & eius voluntatem intelligat. Christi Beneficio, qui est sapientia Patris, à quo verbis factus sapientia Christi Beneficio, qui est sapientia Patris, à quo verbis factus sapientia regni cœlorum pandit suis mysteria. Hinc à spiritu Christi postea regitur homo, & deducitur in viam rectam, proficiendo in dies, ac flectitur ad omnia pietatis officia, quantum in imbecillitate huius vitæ fieri potest, donec ad perfectam scientiam in vita æterna aspiremus. Hæc sapientia nos facit scire in terris ea, quorum cognitio manabit & augebitur in cœlis, perque hanc notam verbi Dei veritatem agnoscimus, priùs exuta veteris hominis ignorantia & stultitia.

Sanctificamus cogitationes mentis nostræ per malarum abnegationem & bonarum formationem. Abnegandæ sunt malæ ferè quatuor. 1. *Otiosæ*. Si enim peccatum est otiosũ verbum, cur non otiosa cogitatio? 2. *Violentè*, magis & fortiùs adhærentes, quæ ex eodem assumptæ limo, de quo nos facti sumus, naturam nimium sectantur: & si paululum insederint, auelli nequeunt sine læsione. 3. *Immunda*, quas malignus offert hostis. 4. *Curiosa* cogitationes rerum absconditarum tam Dei, quàm humanorum arcanorum percontationes, occultorum scelerum inuestigationes, quæ solent esse multorum peccatorum seminaria. At vitanda nobis hic incuria nos ipsos indagandi: reflectenda in nos cogitatio. Custodiendi sunt oculi, vt custodiatur cor internis sensibus, phantasiæ præsertim frænum iniiciendum, quæ tantam imaginum turbam menti offert. Ora & labora. Malas vincendo, bonas formabis cogitationes.

Intellectus Christiani practicus in consideratione & inspectione omnium particularium actionum occupatur. Huius sanctitas potissimum consistit in spirituali prudentia & regenerata cõscientia. *Prudentia* spiritualis est, qua scientia & eadem perspecta veritas ad res & actiones particulares rectè ac sanctè administrantes, pro circumstatiis, personarum, locorum & temporum applicatur. *Gradus* tres habet. 1. Sanctum consilium de re agenda, vel non agenda. Huius consilij quinque regulæ constituuntur. *Prima*, Lex Dei, ad quam cogitatio & deliberatio omnis dirigenda est. *Secunda*, Oratio ad Deum. *Tertia*, Diligens inquisitio & meditatio eorum, de quibus consilium capitur. *Quarta*, sibi suisque cogitatis non multum tribuere. *Quinta*, in rebus arduis alij in consilium accersendi.

Gradus 2. est rectè de iis omnibus quæ in consilium allata fuerint, diiudicatio seu discretio vera à falsis separãs, certa à dubiis, inutilia ab vtilibus intempestiua ab opportunis, bona à malis, & inter hæc quæ magis minúsve bona quæ loco, tempori, personæ, rei agendæ magis minúsve conueniant: nec quid solum, sed quantũ & quatenus in vna quaque re statuendum & quo vsque progrediendum sit. 3. Gradus dicitur Præceptio, siue Imperium, quo magna vi & efficacitate animus impe-

rat

rat sibi, intellectus autem voluntati ad ea complectenda & perficienda, quæ post consilium, ad rem agendam necessaria & opportuna censentur.

Effecta sapientiæ & prudentiæ spiritualis sunt. 1. Meditationes crebræ de verbo & operibus Dei. 2. Boni & mali discretio. 3. Diiudicatio spirituum, *Psal.* 1. 2. & 119. *Hebr.* 5. *Philip.* 1. *Thess.* 5. *Act.* 17. vbi agitur de Thessalonicensium pio studio. 1. *Ioan.* 4. 1.

Conscientia renouatur in Electis Dei & purgatur fide in Christum per sanguinem, eius? *Act.* 5. *Hebr.* 9. Sanctitas conscientiæ est vis excusandi hominem de peccatis omnibus in Christo remissis & de vita cum integritate acta. *Act.* 23. 1. & 24. 16. 1. *Cor.* 4. 4. 1. *Tim.* 1. 5. 19. Sanctificata testatur & excusat. *Testatur* nobis particulariter, quod simus filij Dei ordinati ad vitam æternã. *Rom.* 8. 16. 1. *Ioan.* 5. 10. 1. *Cor.* 2. 12. Testatur & conscientiæ de certa quadam iustitiæ specie, quæ est constans firmũque propositum cum pari conatu non peccandi amplius, sed in omnibus placendi Deo, secundùm eius voluntatem. 2. *Cor.* 1. 13. *Hebr.* 13. 18. Christianum excusat coràm Deo, purgat atque defendit aduersus omnes hostes spirituales & corporales. Conscientia autẽ regenerata excusat ita in præsenti vita, vt ex parte etiam accuset: quia totus homo, ideo etiam ipsius conscientia, ex parte tantùm regenerata est, proinde ex parte adhuc vitiata. Ne mirere: diuersum potius attende respectum.

Voluntas sanctificata est spiritualis facultas animi, quia hic incipit bonum sanctè velle, eligere, appetere: malum verò sanctè nolle, fugere, auersari. In hac itaque temporali vita, imperfectionis multum habente, voluntas regenita partim à peccati seruitute liberata est, partim verò sub peccatum quasi venundata est; & sub lege peccati captiuatur. *Philip.* 2. 13. *Rom.* 7. 18. Propriæ igitur voluntatis carnalis abnegationi strenuè est incumbendum, qua enim seipsam quærit, seipsa delectatur, & neglectis aliis omnibus, amore sui rapta, tota in proprium commodum intenta est. Non quæramus igitur illam voluntatem, sed eius qui nos adoptauit in filios, Christi exemplo: *Ioan.* 5. 30. *Luc.* 2. 2. 42.

Supersunt alia multa de Christiano dicenda, de quibus vide titul. *fides. filius, loquendi facultas & libertas. Homo spiritualis. Nomen.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Ille verè Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui nulla omnino mouetur iniuria, qui alienum dolorem tanquam proprium sentit, cuius mensam nullus pauper ignorat: qui coram hominibus inglorius habetur: vt coram Deo & angelis glorietur, qui terrena contemnit, vt possit habere cœlestia: qui opprimi pauperem se præsente non patitur, qui miseris subuenit: qui ad fletum fletibus prouocatur alienis: quod bene faciebat Paulus, Quis infirmatur, & ego non infirmor? *August. de vita Christian.*

Christiani nomen ille frustra sortitur, qui Christum minimè imitatur. Quid enim tibi prodest vocari quod non es: & nomen vsurpare alienum? sed si Christianum te esse delectat, quæ Christianitatis sunt gere, & merito tibi nomen Christiani assume. *Ibid.*

Ipse est Christianus, qui & in domo sua peregrinum se esse cognoscit Patria nostra sursum est; ibi hospites non erimus. *super Psal.* 32.

Nec captiuitas Christianis nocet: quoniam illic Deum suum inueniunt. *Lib. de ciu. Dei.*

Non quæritur in Christianis initium, sed finis. *Greg. l.* 28. *mo.*

O Christiane, delicatus es, miles, si putas sine pugna te posse vincere: sine certamine triumphare, fortiter dimica, atrociter in prælio concerta, considera pactum, conditionem attende, militiam nosce, pactum quod spopondisti, conditionem ad quam accessisti, militiam cui nomen dedisti; hoc enim pacto quos miraris, omnes pugnauerunt, hac conditione vniuersi vicerunt, hac malitia triumpharunt. *Chrys. in hom.*

Christianus nemo dicitur rectè, nisi qui Christo moribus, prout valet, coæquatur. *Max. in serm. Donatã Dom.*

Tota vita Christiani hominis, si secundùm Euangelium viuat, est crux, atque martyrium. *Idem.*

Cibus.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui: vt sint vobis in escam. *Genes.* 1.

Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt: & omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. 9.

Mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem. 1. *Reg.* 17

Mittite panem eis, qui non præparauerunt sibi. *Neh.* 8.

Diuidebat vnicuique prout poterat. *Tob.* 1.

Vnde & addut aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. 2.

Panem tuum cum esurientibus comede. 4.

Non remansit de cibo eius. *Iob.* 20.

Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem. 22.

Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, *Ibid.* 33.

Et panis cor hominis confirmet. *Psal.* 103.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. *Prouerb.* 25.

Animam esurientem ne despexeris. *Eccles.* 4.

Viri iusti sint tibi conuiuæ. *Ibid.* 9.

Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. *Ibid.* 31.

Occurrentes sitienti ferte aquam. *Esa.* 21.

Hæc est requies meá reficite lassum. *Ibid.* 28.

Frange esurienti panem tuum. *Ibid.* 58.

Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret. *Thren.* 4.

Si panem esurienti dederit, vitá viuet. *Ezech.* 18.

Qui autem potum dederit vni ex minimis meis aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: Amen dicò vobis, non perdet mercedẽ suã. *Mat.* 10.

Esuriui, & non dedistis mihi manducare. *Idem* 25.

Qui habet escas, det non habenti. *Luc.* 3.

Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles. *Ibid.* 14.

Pauperes ac debiles, cœcos & claudos introduc. *Ibid.*

Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus, & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. *Ibid.* 22.

Operamini non cibum qui perit: sed qui permanet in vitam æternam, quam filius dabit hominis vobis. *Ioan.* 6.

Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. *Ibid.*

Vbi manducauerant panem gratias agentes. *Ibid.*

Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent. 1. *Cor.* 11.

Cibi delectus ob præceptum & scandalum habendus.

Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundùm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est: non ergo blasphemetur bonum nomen vestrum. Non enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. *Rom.* 14.

Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. *Ibid.*

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius tedigar potestate. 1. *Cor.* 6.

Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed iniquinatæ sunt eorum, & mens & conscientia. *Tit.* 1.

Visum est Spiritui sanctõ, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos, bene agetis. *Act.* 15.

¶ Loci Biblici.

Cibum Deus dat omnibus animantibus tempore opportuno, Psal. 145. 15. Cibus immundus, Leuit. 11. 31. Cibus quomodo sanctificatur, 1. Tim. 4. 4. Cibus Iudæis vetitus, Exod. 21. 28. & 22. 31. Leuit. 3. 17. & 7. 23. & 11. 4. & 17. vers. 10. 13. & 19. 26. Deut. 12. vers. 16. 23. & 14. vers. 7. 10. 1. Sam. 14. 32. Ciborum & potus in conuiuijs luxus. Esa. 5. 12. Ezech. 16. 39. Luc. 16. 19. & 21. 34. Rom. 13. vers. 13. Cibus animi quærendus. Ioan. 6. 27. Cibus Christi quis Ioan. 4. 32. De ciborum abstinentia. Coloss. 2. 16.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Hor. 2. Serm. 2.

Nam varia res
Vt noceant hominis credis memor illius esca,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis:
Dulcia se in bilem vertent, stomachóque tumultum
Lenta feret pituita, vides, vt pallidus omnis
Cœna desurgat dubia quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Ibidem.

Alter vbi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.

Val. Flaccus.

Hæc vbi dicta dedit, Cereris tum munere sessas
Restituunt vires, & parco corpora Baccho.

Cibum natura homini facilem præbet & parabilem, vt omnia necessaria. Necessitati subuentum dicimus, non tantùm cùm homo ab interitu vindicatur, verùm etiam quoties ad valetudinem, ad robur, ad alacritatem promouetur, hic vnus primarum ætatum hominibus fuit vsus cibi. Satis erat illis, si qualicunque re, quæ modo cibus esse posset, edẽdi amorem obturarent. Rebus animatis abstinebant, & inanimis vescebantur. Et qui sequenti ætate, cùm iam deliciæ pollerent, hanc sectam, rationémque vitæ amplexi sunt, qui, videlicet, intelligebant, virtutem non esse in ventre, sed in animo, ij in summa apud omnes admiratione fuerunt, vt de Hypolito traditum est. Syluestrium arborum glandibus, arbustorum baccis, spoliis campestribus, & crudis oleribus affatim quisque rumen implebat. Hic illis pastus. Sitim, aut aqua fluuiatili, aut fontana sedabant. Dura, inquis, & aspera pabula, & potus insipidus. Fateor sæculis corruptis, qualia sunt hodierna; contra quàm fuit simplicibus illis & innocentibus. Tunc enim cibi non tam gustabantur, quàm mandebantur, nec tam consulebatur erudito palato, quàm stomacho ieiuno, hoc est, vitæ quocunque victu propagandæ.

Proxima huic ætas cœpit nosse si quid mitioris cibatus terra sua sponte, aut subacta suppeditaret, nempe hoc illúdve genus frugis, & si quid frugi proximum aut simile. Nam igne reperto eóque monitore, multi congreges & comessatores facti, escarum duriries molliri cœpta, panes cocti, polenta excitata, mensæ qualibuscunque ferculis oneratæ, licentiùs epulæ structæ. Vitæ etiam repertâ, non vltra inuinij esse, sed temeto panes madefacere, nulla tamen adhuc escarum abundantia & varietate, nondum delectu ac fastidio peccare. Certè Herculi puero, quamuis Ioue prognato, tunc quidem satis fuit comesse magnũ panem. Mansuetioribus animalibus iã consuescebant pabula congerere; horũ velle-

ribus obtegi;iam penora & penarios habere;iam sese lacte ac caseo saturare, hos,vt mortalium frugalissimos,Homerus vocauit γαλακτοφάγους lacte victitantes. Saltus quoque cœperunt pererrare ; cum obuiis feris colluctari, victarum carnes assare & mandere ; quod fuit solatium laboris , vltio superati discriminis , præmium victoriæ.

Latiùs deinde ventris imperium extendere, aërem iaculo verberare, sagittarum aucupio vitam propagare, flumina ingredi , ipsa terræ viscera audere perscrutari ; sensim discedere ab horrida illa & inculta vita; mundiorem & cultiorem amplecti,aspera & ferina pabula mitioribus commutare;iam oculos in cœlum tollere; temporum vicissitudines,& anni curricula intelligere;victimas mactare;hinc epulas instaurare dapticas,solennes,anniuersarias ; non esse incallidi, neque tamen vsque adhuc primæve illius simplicitatis & innocentiæ plane desertores fieri,sed eam qualibuscumque moribus repræsentare; honestum ab vtili, vtile ab vtiliori discernere;amplecti ius æquabile;pueritiam docere,senectutem reuereri;necessariis contentum esse, superflua emittere : noxia vitare, turpia odisse. Exin humana corpora priùs cornea ab illo primo robore longiùs recesserunt, factáque sunt infirmiora , languidiora,delicatiora. Ergo leniores cibos reperiri necesse fuit , ac stomacho obsequentiores ; sed eosdem , vt inuentu rariores , ita paratu difficiliores, tum mistura & varietate artificiosiores. Pauca necessitati data,multa voluptati, plura fastidio indulta.Prisca illa eduliorum simplicitas multa confusione illico obliterata. Acria dulcibus,acuta hebetibus, frigida calidis commiscerí cœpta ? Quotidiana & exposita longinquorum affinitatibus nobilitata. Hinc esuries mediocriter sedata veriùs quam extincta,sæpè quoque excitata,sæpè languescens irritata. Ad has res coquorum secta,& quidem solertior, inducta. Ab istis coquis omnia gulosius condita,luxuriosius instructa , sumptuosiùs ingesta. Apud luxuriosos isti coqui in dies pluris esse;eorúmque pluris emi obsonia,quàm acer ille & bellator equus. Denique eò ventum,vt iam homines viuere non possint sine ingeniosis istis gulæ ministris , nouarumdeliciarum repertoribus, quorum,vt de musica, ac de arte medendi,extant de re culinaria commentarij,vt Simi,Apicij,aliorum,hinc tot salsamentorum, iusculorum, liquamentorum officinæ iamdiu apertæ. Quod malum è focis & lare familiari cuiusque ganeonis prodiit in publicum; vbi se ostentat,vt populare. Ergo omnia hodie sunt plena popinonum,catillonum, lurconum.Vix cuiquam illud est satis quod domi paratur. Non estur, si non hianti ingluuiei aliquid vnctius apponitur. Novi vbique existunt Melanthij, noui Eicadistæ, noui Apicij, Nerones, Rufi, nepotum omnium altissimi gurgites, repertores earum escarum quas vocant Helenas , quarum se ipsi Parides esse profitentur. Iam verò cana & peritior gula iuniores erudit iis omnibus quibus luxuria ali & instrui potest. Certè adolescentes , deficiente crumena & crescente ingluuie,parentes paulò parciores ac tenaciores argento audacter emungunt , vt sit vnde huic generi sumptuum suppeditari possit.Nam receptantur in cauponis,luxuriæ & gulæ diuersoriis. In locis tenebricosioribus statuuntur clandestinæ mensæ , vbi homines saginæ mancipati receptantur ; vbi sedent noui Batulei, phagones, mihui glutientes, vrsi vorantes, harpiæ ex ore Phinei,& ex ipso igne cibum eripientes , certè curiosius & intentius in patinas inspicientes,quàm vlla formosa in speculum , vllus amator in dominam,vllus literatus in libros , vllus auarus in acervos auri & argenti.

Propemodum præterij quatonas,in gula plorante, vultu renidente , ore hiante , qui diuitis fatui & insolentis conuitium sustinere possunt. Quibus annumero Aulicos τριχοδείπνους , qui vnius prandij aut cœnæ gratia totam vrbem peruenantur. Qui si non plagas , vt olim parasitastri , certè coguntur pati scommata & contumelias. Alij ad cauponam matutini aut pomeridiani aduenium , sæpè immemores vxorum ac liberorum, quos interim domi fames enecat. Prandij principiũ quidem, sed finis nullus. Sæpè isti gulones malè feriati, deficiunt,sæpè redintegrantur. Hos nulla quidem Thalia lætificat, sed noua aliqua Circe ; quamuis occulta,miris modis agitat, dũ totas vrbes facit haras suum. Vnus tantùm deest Cambletes voracitatis exemplar vnicum , qui noctu dictus est vxorem in frusta dissectam voraſse ; aut Ægon ille Theocriti, qui solus glutiebat octoginta placentas ; aut Briareus is qui centum manibus suppeditabat cibum quinquaginta ventribus.

Omnes isti sunt prorsus digni, qui insigniantur infulis sacerdotalibus, in sacris voracitatis,cui ædes fuit in Sicilia dedicata. Vtinam numen tam fœdum nusquam alibi coleretur:Nam quotidie hæc propudia aspiciuntur hic illic, vt in aliqua cruenta pugna , à propria edacitate prosterni. Talium symbolum potest esse noctua piscis,qui in sua voracitate exitium inuenit. Et verò cùm plerumque morbi sint à putredine,& nimium cibum constet putrescere , nequaquam mirum est edacitatem multis esse causam mórborum & mortis.Et plebem quidem hodierna cibi & potus intemperantia sic habet, nullis vt legibus coërceri possit,quomodo ne illa quidem quæ inibi oriuntur, scommata mordentia,iurgia petulantia,conuicia infamia, ioci turpiculi, strepitus minaces,audacia plusquam gladiatoria. Ergo scitè Græci,vt θαλιάζειν dicant modestè comessari,& vino haud immodestè,sed hilarius, vti , cui rei nomen est θαλία.una è musis, ita vocabulo ἀπαθαλίας,signant improbitatem , scelus , flagitium, propria Centaurorum & Lapitharum ; quod ἐν ταῖς θαλίαις,in conuiuis,nata est audacia,& effrænis quædam licentia nunc opponendi cubitum proximo conuiuæ, nunc præcipiendi illi obsonium ; vnde cruenta sæpè certamina & cædes.

At qui se honestiores profitentur, quique propter diuitias sunt loco eminentiore , domi instituunt vitam novo quodam modo luxuriosam Et quasi Regibus æmuli adhibent apparatũ singularem & epulas quæsitiores. Nihil sibi apponi volunt quod non idem excedat omnẽ caritatem. Istis quoque patent suæ cauponæ,solis locupletibus & prodigis instructæ,in quibus singula prandia,aut cœnæ neminí stant minùs decem nummis aureis. Istis omnia sunt vilia, præter delicias, per omnia elementa partas.Nulla res est suo secreto, suáque raritate tuta.Vbicúque latet, huc penetrat gula lurconis. Ipsa natura portentosis artibus cogitur fructuum præcoces partus , an abortus ederet ? Nam solita iacent,patria sordent, exposita ridentur. Ibi portentosa gula ad omnes prope cibos fastidit,nisi fortè imitatione vetcrum gulonũ,ad calcanea camelorum, ad cristas viuis gallinaceis demptas, ad linguas pauonum & luscíniarum,ad cerebrum Iouis & Regis, ad inexpectatas eduliorum formas;ad inusitatas ferculorum pompas.Nefas est ibi quicquam conspici non peregrinum. Id simulátque est cupidè edi cœptum , subducitur. Pro eo aliud quidpiam vnctius ac recentiùs succenturiatur. Ad talium scitamentorum conspectum illa subinde deficiens , idemtidem excitatur Orexis, cui isti Philoxeni non explendæ, sed extendendæ optant sibi gulam tricubitalem. Hinc quoque quidam non Principes , sed ventres collatiui,intolerabilibus populorum tributis saginantur. Quid moror?ad summum improbitatis omnis loci homines , à gulæ improbitate perduci constat. *Car.Paschalius in Ethicis c. 66.*

¶ Apophthegmata.

Diogenis. Sicut vnctio non commendatur dulcedine & acerbitate,sed si sana sit:Ita non admodum curandum est,multum alimenti, aut edulia suauia accipiamus,dummodo conuehiant valetudini. *Apud Stobæum.*

Thriueri. Qui in distinctione ciborum ingratius obsonium multis condimentis dissimulant,nihilo plus legibus obtemperant,quam præceptoribus pueri , qui podicem, sed tectum , verberibus obiectent. *In apoph. 104.*

Vide supra , Alimentum.

Circumstantia.

¶ Definitio et etymolog.

Circumstantia, Græcè περίστασις, εως, ἡ, dicitur , & est accidens actus humani, attingens eum extrinsece, *secundùm B.Thom. primæ Secundæ ; quæst. 7. art. 1.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Sæpe tempore fit, vt quod plerumque turpe haberi soleat ; inueniatur non esse turpe. *Cic. 3. Offic.*

Tempore commutatur officium,vt non semper sit idem. *1. Offic.*

Temporis quibusdam , aut officiis debitis , aut rerum necessitatibus sæpe euenit,vt & voluptates repudiandæ sint,& molestiæ non recusandæ. Itaque earum sic tenetur à sapiente delectus, aut vt reiiciendis voluptatibus maiores alias consequatur , aut perferendis doloribus asperiora repellat. *1. de Finib.*

Debemus considerare in omni re quid aptum sit , & consentaneum tempori & personæ , tum quid in dictis factisque deceat. Quod si poëta fugit vt maximum vitium : qui peccat etiam, cum probant orationem affingit improbo,stultóve sapientis : si denique pictor ille vidit cum immolanda Iphigenia,tristis Calchas esset,mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniã summum illum luctum penicillo non posset imitari:si denique histrio quid deceat, quærit, quid faciendum oratori putemus ? *Orat. ad Brut.*

In omnibus quid tempora ferant,aut quid personis dignum sit , semper considerandum est. *2. de Inuent.*

Habenda est ratio hominum , rei & temporis. *2. de Orat.*

Turpe est valdéque vitiosum, in re seuera conuiuio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem , *1. Offic.*

Tanta vis est loci & temporis, vt si quis cum causam sit acturus, in itinere,aut ambulatione secum ipse meditetur : aut si quid aliud attentius cogitet,non reprehendatur inscitia temporis. *1. Offic.*

Alia fori vis est,alia triclinij,alia subselliorum ratio, alia lectorum; non idem iudicum , comessatorúmque conspectus:lux denique longè alia est solis & lychnorum. *Pro M. Cælio.*

Nec iisdem de rebus,nec in omni tempore,nec similiter omnes delectantur , *1. Offic.*

Non omnis fortuna,non omnis honos,non omnis authoritas , non omnis ætas,nec verò locus,aut tempus, aut auditor omnis , eodem aut verborum genere tractandus est,aut sententiarum:sempérque in omni parte orationis, vt vitæ , quid decear est considerandum,quod & in rei de qua agitur,positum est, & in personis eorum qui dicunt , & eorum , qui audiunt. *Oratio ad Brutum.*

Inconstantis non puto, sententiam aliquam tanquam aliquod naufragium ex Reipublicæ tempestate moderari. *Pro Cor. Balbo.*

Nunquam præstantibus in Republ. gubernanda viris laudata est, in vna sententia perpetua permansio. *M. Cic. Lent. Familiar. 1.*

Tempori cedere, (id est necessitati parêre) semper sapientis habitum est. *Cic. Mar. Fam.*

Temporibus parêre omnes politici præcipiunt. *Cic. Att. 12.*

Est non modo liberale , paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. *2. Offic.*

Epistolæ offendunt non loco redditæ. *Cic. Brut. Fam. 11.*

Multa quæ rectè cõmitti seruis fidelibus possunt,tamen sermonis & vituperationis vitandæ causa committẽda non sunt.*Cic. ad Quint. frat.*

Plurima ad alieni sensus coniecturam , non ad suum iudicium scribuntur. *Catin. Cic. Fam. 6.*

Qui aut tempus quid postulet non vider, aut plura loquitur , aut se ostentat,aut eorum,quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet , aut denique in aliquo genere,aut inconcinnus , aut multus est , is ineptus dicitur. *2. de Orat.*

Ciui

Ciuitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CIuitas Græcè πόλις, ιος, ἡ, & πολίτης, ου, ὁ, ciuis dicitur Est autem ciuitas societas, quæ conficitur ex pluribus pagis, quæ est ex his quæ natura sunt: *secundùm Aristotelem lib.* 1. *Politicorum.*

Ciuitas est multitudo ciuium, quæ per se sufficiens est ad vivendum, *secundùm eundem lib.* 1. *Politicor.*

Ciuitas est generum pagorúmque societas vitæ perfectæ, ac per se sufficientis, & hoc est bene ac beate vivere, *secundùm eundem lib.* 4. *Politicor.*

Ciuitas est populus vel Respublica, in qua sorte magistratus declarantur: *secundùm eundem lib.* 1. *Rhetoric.*

Ciuitas est multitudo domorum, agro & pecuniis sufficienter abundans ad bene viuendum, *secundum eundem libro Oeconomicorum.* Differt autem ab vrbe, quia ciuitas propriè sunt ciues, vrbs vero mœnia & ædificia.

Ciuitas est societas, multis viciniis constans atque perfecta, cui præposita est, tanquam extrema ac finis rerum omnium, satis magna abundantia: cuius & origo ad viuendum, & institutio ad bene viuendum refertur. *Arist.* 1. *Politic.*

Ciuitas est veluti quædam natura animata, & sicut animal bene dispositum secundùm naturam, componitur ex quibusdã proportionatis partibus inuicem ordinatis, suáque opera sibi mutuo cõmunicantibus & ad totum: sic ciuitas ex quibusdam talibus constituitur, cum bene disposita & instituta fuerit secundùm rationem. *Arist.* 1. & 5. *Politic. c.* 2. & 3. *Marsil. Patauinus in defensorio pacis pro Ludouico Bauaro Imp.*

Congregati sunt homines propter acquirenda necessaria quædam, vicissitudinaria communicatione inter se. Nam bene viuere volentibus plura exiguntur, quæ tamen per homines vnius ordinis procurari omnia non possunt. Atque hi ordines diuersi seu officiorum communicationes multiplices, pro conseruatione vitæ factæ, nihil aliud sunt, quàm pluralitas, & distinctio partium ciuitatis.

Viuere bene, hominibus est admodum conueniens *Arist.* 1. *Politic. c.* 2. *Cic.* 1. *Offic.* Ob hoc omnes homines feruntur ad ciuitatem quasi impetu quodam naturæ.

Ciuitas vocatur quædam congregatio perfecta, & terminum habens per se sufficientiæ. *Marsilius Patauinus c.* 4. *de defensore pacis.* Est autem hæc communitas instituta propter viuere hominum in ea.

Ciuitatis partes seu officia.

1. Agricultura, qua ea, quæ ad vitam necessaria sunt, parentur. 2. Artificium. 3. Ars militaris. 4. Mercatura. 5. Sacerdotium. 6. Ars iudicandi.

¶ LOCI BIBLICI.

Ciuitatis primus author Cain, Genes. 4. 17. Ciuitas à Deo abducta, delenda, Deut. 13. versic. 15. 16. Ciuitas Dauidis dicta arx Sionis, 2. Sam. 5. vers. 7. 9. 1. Paralip. 11. 7. Bethlehem, Luc. 2. 4. Ciuitas cœlestis à Deo fundata, Hebr. 11. vers. 10. 16. & 12. 22. & 13. 14. Apoc. 2. 12. & 21. 2. Ciuitas refugij, Num. 35. 6. Deut. 4. 42. & 19. versical. 1. 2. 3. Iosue 20. 9. Ciuitas à Deo seruatur, Psal. 46. versic. 5. 6. 7. & 127. 1. Esaia 37. 35. Ciuitatem hîc sitam non habemus, Hebr. 13. 14. Vide 2. Cor. 5. 6. Hebr. 11. versic. 13. 14.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Plaut. in Mercatore.

Ego mihi alios penates deos persequar, alium larem,
Aliam vrbem, aliam ciuitatem, ab Atticis abhorreo,
Nam vbi mores deteriores increbrescunt indies.
Vbique amici qui infideles sint, nequeas pernoscere
Vbique eripiatur animo tuo, quod placeat maxime.
Ibi quidem si regnum detur, non est cupida ciuitas.

Euripides.

Εἰ γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅπ᾽ ἠώαιτό τις,
Χρηστὸς φίλθοι, τοῦτο κ᾽ εἰς κοινὸν φέρων
Πατρίδι, κακῶν αἱ πόλεις ἐλάσσονων
Πεφύρθησαν, τὸ λοιπὸν εὐτυχοῦσιν ἄν.
Si vnusquisque accepto quantum posset
Bono accederet idque in commune conferret
Patriæ, pauciora malâ ciuitates
Experientes, in posterum fortunata forent.

Idem in Phaëtont.

Ἐν τοῖσι μωροῖς τοῦτον ἐγὼ κεἶναι βροτῶν
Οἵτις τὸ πατέρων παισὶ μὴ φρονεῖν ἔα.
Ἡ γὰρ πολίτεις παρεδίδου ἐξουσίαν.
Νοῦν τοι μ᾽ ἄγκυρ᾽ ἁβροῖσιν σώζειν ἐφιλεῖ,
Ὡς τἀεὶ ἀφέντι φροντίστης θ᾽ ἁπλοῦς πόλει
Σφαλερὸς, ὑπὲν δὲ γ᾽ ἄλλος ἢ κακὸν πόλει.
Stultum equidem illum esse iudico,
Cum vel pater filiis vel non sapientibus aliquis
Ciuibus tradit potestatem.
Anchora vnica nequaquam ita seruat nauem,
Vt tres demissæ: & vnus princeps vrbi
Periculosus est, adiungi verò & alium, non malum est ciuitati.

Idem in Phrixo.

Αἱ γὰρ πόλεις εἰσ᾽ ἄνδρες οὐκ ἐρημίαι.
Ciuitates enim viri sunt non solitudines.

Sophocles in Pædra.

Οὐ γὰρ ποτ᾽ ἂν γένοιτ᾽ ἀσφαλὴς πόλις,
Ἐν ᾗ τὰ μὲν δίκαια κἀτὰ σώφρονα
Λάγχοι᾽ ἂν παῖς, κοὐ πόλει σοί᾽ ἀνὴρ λαβὼν
Ῥᾳδίαν χειρῶν κίνησιν κηδεύει πόλιν
Nunquam sanè tuta & secura potest esse ciuitas,
In qua ius & modestia omnis
Pedibus calcantur, & loquax aliquis accipiens
Malignos manibus stimulos, regit ciuitatem, vel vrbem.

Idem in Aleadis.

Κ᾽ οἶδ᾽ ὅτι χρὴ πρὸς πῶτε λίγειν·
Ὡ τὸν οἵ τ᾽ ἀγαθοὶ πρὸς τ᾽ ἀγεννῶν κατανικῶνται,
ποῖα τὸ ἂν πρὸς᾽ εὐείκοι;
Haud scio, quid ad hæc dicendum sit.
Nam cum boni ab ignobilibus superantur,
Quanam ciuitas id ferre posset?

Eupolis Comicus Athenienſis.

Καὶ μὰν ἐγὼ πολλῶν παρόντων οὐκ ἔχω τί λέξω,
Οὕτω σφόδρ᾽ ἀλγῶ τὴν πολιτείαν ὁρῶν παρ᾽ ἡμῖν,
Ἡμεῖς γὰρ οὐχ ἅπαντες ἴσμεν οἰκεῖν πόλιν, ὦ γέροντες,
Ἀλλ᾽ ἥσπερ ὑμεῖς τὴν πόλιν πρῶτοι μὲν οἱ στρατηγοὶ
Ἐκ τῶν μεγίστων οἰκιῶν, πλούτῳ γένεσθε πρῶτοι,
Οἷς ὥσπερ εἰ θεοῖσιν ηὐχόμεθα, κἀγὼ δοῦναι
Ὡς᾽ ἀσφαλῶς ἐπεράπομεν, νυνὶ δ᾽ ἅπερ τύχοιμεν.
Στρατευόμεθα αἰσχίστοις καὶ θάμασι στρατηγοῖς.
Ego quidem de plurimis non habeo, quod potissimum dicam.
Tanto cum dolore Rempublicam nostram aspicio.
Hactenus enim, ô senes, nequaquam sic habitamus:
Sed erant in vrbe nostra primum quidem Imperatores
Ex præcipuis familiis, opibus & genere præstantes,
Quibus quamquam Diis vota faciebamus, erant enim digni
Itaque securè degebamus, nunc verò quoslibet
Duces improbos eligentes militamus.

Euripides in Supplicibus.

Τρεῖς γὰρ πολιτῶν μοῖρίδες οἱ μὲν ἄλβιοι,
Ἀναφελεῖς τε πλεῖστ᾽ ἐρῶσ᾽ ἀεί.
Οἱ δ᾽ ἐ ἔχοντες κἀπανίζοντες βίᾳ,
Δεινοὶ, νέμοντες τὴν φθόνῳ πλεῖον μέρος.
Εἰς τοὺς ἔχοντας κέντρ᾽ ἀφίασι κακά·
Γλώσσῃ, πενήτων ὠφελοῦσι πολλὰ μέρη.
Τελῶν δὲ μοίρᾳ κἀμέσῃ σώζει πόλιν
Κόσμον φυλάσσων, ὃν πάρ᾽ ἐς δόξαν πόλις.
Ὅταν γὰρ οἱ φυλάσσοντες ἰσχυῶσι πένητες,
Οὐκ ἔστιν ὅπου σωφρόνων ἀνδρῶν πόλις.
Tria sunt genera ciuium, quidam diuites sunt;
Inutilesque, & plura semper appetunt:
Alij verò nihil possidentes inopesque victus,
Miseri, nimium tribuentes inuidiæ;
Malos aculeos in ditiores emittunt
Lingua, improbis chari ducibus.
Cæterum è tribus, quod medium genus est, vrbem seruat;
Modum illum custodiens, quem ciuitas approbauerit:
Nam vbi custodes à pueris vincuntur,
Non est sapientium virorum ciuitas.

Euripides in Hecuba.

Ἐν τῷ δὲ γὰρ κάμνουσιν αἱ πολλαὶ πόλεις
Ὅταν ἐς ἐσθλὸς κἀσσεβὴς ἀνὴρ κτίσῃ
Μηδὲν φέρειν τε κοινὸν πλέον.
In hoc multæ ciuitates laborant,
Cum qui bonus & strenuus vir est,
Nihilo plus quam deteriores accipit.

Sophocles in Aiace.

Οὕτω δ᾽ ὑβρίζειν, δεῖν᾽ ἀνὴρ βλέπει πάρα.
Τοιγὰρ νόμιζε τὴν πόλιν χρείᾳ ποτὲ.
Ἐξερέως δ᾽ ἁμαρτῶσιν εἰς βύθον πεσεῖν.
Ἀλλ᾽ ἐσάπαν μὲν θεὸς τ᾽ ἀμείλιξ,
Καὶ μὴν δυκῶμεν, σεσωσμένοι δ᾽ ἂν ἡδόμεθα·
Οὐκ ἄν τίσειαν αὖθις ἂν λυπούμεθα·
Ἕρπει παραλλὰξ ταῦτα.
Vbi iniuriari & quauis pro libidine facere licet,
Illam ciuitatem existimandum est tandem
Ex bono statu recedentem in profundum ruituram.
At mihi tempestiuus aliquis metus constituatur:
Et ne putemus si quid libentes fecerimus,
Non luituros nos pœnam olim dolentes.
Est in his rebus vicissitudo.
πρὸς γὰρ τ᾽ ἔχοντ᾽ ὁ φθόνος ἕρπει.
Καὶ τοι σμικροὶ μεγάλων χωρὶς
Σφαλερὸν πύργος ῥύμα πέλονται·
Μετὰ γὰρ μεγάλων βαὸς ἄρης᾽ ἂν,
Δεῖσαι, καὶ μέγας ὀρθοῖθ᾽ ὑπὸ μικροῖς ἐρεισθείς·
Ἀλλ᾽ ὅ δύναται τὰς ἀνοίας
Τῶν γνώμας᾽ ἀφελδάσκειν.
Ad habentem enim repit inuidia.
Atqui parui sine magnis
Imbecilla turris munimentum sunt:
Paruus enim cum magnis opsime
Agit, & magnus à minoribus prouehi poterit.
Sed non fieri potest, vt stolidi
Illorum animi hæc edoceantur.

Euripides in Æolo.

Λοκεῖτ᾽ αὖ εἰκεῖν, εἰ πένης ἄνευ

Δαὸς πολιτεύοιτο πλησίαν ἄτερ;
Οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλὰ κἀγαθά.
Αλλ' ἔστι σύγκρασις, ἅτ' ἔχθη καλῶς.
Α μὴ γάρ ἐστι ἓν πένθ' ὁ πλείστων.
Δίδωσιν ἃ δ' οἱ πλουτοῦντες ἐκτώμεθα.

Putàtis ne vos terram habitare posse, si totus
Pauper populus Remp. absque diuitibus institueret?
Haud quaquam seorsum bona & mala subsistere possent.
Sed est aliquod temperamentum, quo rectè coniunguntur;
Nam eâ, quibus pauper caret, diues
Largitur: qua verò nos diuites non possidemus;
Illorum gratia pauperibus vtentes colimus.

Sophocles in Aiace.

Οὐ γὰρ ποτ' οὔτ' ἂν σὺ πόλει νόμοι καλῶς
Φέροιντ' ἂν ἔνθα μὴ καθεστήκῃ δέος.
Οὔτ' ἂν στρατὸς γε σωφρόνως ἔχοιτ' ἀρχοιθ', ὅστις
Μηδὲν φόβῳ προβλημα μηδ' αἰδῶς ἔχων.
Nunquam enim aut leges in ciuitate bene
Se habebunt vbi metus abest.
Aut exercitus cum moderatione persistet,
Qui nullum timoris aut reverentiæ obstaculum habet.

Euripides in Antigon.

Οἰκεῖος ἀνθρώποισι γίγνεσθαι φιλεῖ
Πόλεμος σὺν ἀστοῖς, ὧδ' διχοστατῆ πόλις.
Intestinum oboriri solet hominibus
Bellum inter ciues si ciuitas dissenserit.

Idem in Alcmene.

Ἀτρεκεια σ' ἄριστον ἀνδρὸς σὺν πόλει δικαίᾳ πέλει.
Optimum est veritas iniusti viri ciuitate.

Idem.

Παῦσαι τὸ μὲν γὰρ σαυτὸν ἀνθρώπων πόλει,
Τῆδ' ἐσθ' ὅπου σῇς τοὺς αὐλοὺς σώζῃ καλῶς.
Desine: tum enim salua sunt ciuitates,
Quum leges, vt decet, obseruantur.

Menander.

Εἵλκυσ' ἀδικοῦντα μὲν εἰς ἡμέτερο
Ἑκάστος ἡμῶν, κ' συναγωνίσαλο,
Ισως νομίζων ἴδιον εἶναι τὸ γεγενὸς
Ἀδίκημα, κ' συμπράττειαν ἀλλήλοις πικρῶς.
Οὐκ ἂν ἐπὶ πλεῖον τὸ κακὸν ἡμῖν ἤρχαλο.
Καὶ τυγχάνοντες ὧν ἔσθ' ἕκαστος ἐλεύθεροι,
Ἦλθ' ἂν ἅπαντες σφοδρ' ἂν ἦσαν, ἢ πεπαυμένοι.
Si injuriarum authorem vltisceretur
Vnusquisque nostrum & una propugnaret,
Æquè ac si propria sibi esset facta
Injuria: & cives vehementi studio mutuam iungerent operam,
Non amplius nobis calamitas inciperet
Improbum hominum, sed obseruati,
Et meritam pœnam luentes,
Vel admodùm essent rari, vel prorsus desinerent.

QVÆSTIO,

De verbis seu ciuitatis alicuius partibus, cur agendum: Et vnde ista oriantur.

VSum hic locus insignem omnibus in causarum generibus habet: cum in Deliberatiuo, quinam admittendi in ciuium numerum, aut ab hoc excludendi consulatur: inuestigatur, quodnam ciuium sit munus & officium: de eorumdem cum præmiis, tum pœnis deliberatur. Neque enim maior in vrbe, seu ciuitate aliqua, frequentiæ ciuium, quam nobilitatis aut probitatis ratio habenda. Et apud Herodotum laudantur ab Historicis Ægyptij, qui Pacis in templo omnium ciuium nomina publicis conscripta in tabulis, ac suspensa habuerunt: celebrantur Atenienses, qui suas ἀναιδείας & excussiones ciuium obseruarunt; quinam veri ac legitimi, an adulterini essent. Commendatur hoc in Augusto Cæsare, quod in iure ciuitatis dando parcissimus extiterit; Liuiæ quoque vxori suæ, pro quodam intercedenti, responderit: ferre sese facilius posse, vt paucitate ciuium fisco aliquid detrahatur; quam multitudine Romanæ ciuitatis bonos vulgetur. Memorabile denique est, quod de Venetis Sabellicus scribit, eos cum in condenda vrbe occupati essent, & multi confluerent: neminem admisisse, vel seruilis fortunæ, vel famæ parum commodæ, nascentem ciuitatem polluerent. In Demonstratiuo deinde valet, quando bonorum ciuium virtutes collaudandæ, vituperanda improborum vitia sunt. In Iudiciali denique prodest, quoties hi accusandi, illi defendendi: occurrendum iis, qui ciuium nomine & titulo insolenter ad petulantiam, contemptum aliorum, omnis generis scelera abutuntur, aut etiam pro ciuibus falso sese gerunt. Quin & priuatim idem plurimum commodat; quandoquidem nemo reperitur, qui ἄπολις & nullius Reipublicæ ciuis esse cupiat; vt ita res rationésque suas cunctas quisque instituat, quo charus sit ciuis, laudetur, colatur, diligatur, non odio laboret & inuidia: aut sit natura quidem ciuis, voluntate vero hostis; semper memor illius definitionis, quæ in Vatiniana oratione legitur: Ciuis est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos & incolumes desiderat.

Et quidē ad partes seu ordines vrbis alicuius quod attinet: necessarium omnino est, vt hi cognoscantur; quod præ quantitate & numero, qualitate deinde & moribus ciuium Respub. omnis constituenda, conseruanda, augenda, amplificanda: secus si fiat, leges ferri, ordo instituì, vrbis negotia tractari, bella geri hostes propulsari non possunt. *Aristoteles Politic. 3. c. 2. & 4. c. 12* Et difficilè factu Hippodamus Milesius existimauit, vt colluuio quædam hominum, vnius manibus collecta quietem degat: nisi distinguatur. *Patricius de Republ. l. 6. tit. 1.* Quia verè ciuitatis origo est χρεία, vsus ac necessitas vitæ: hæc propterea instituta, vt mutua communicatione sese homines iuuent, & diuersis muneribus in vnam quandam harmoniam conspirent. *Plato 2. de Republ.*

Hinc tanquam ex fonte, manarunt partes & ordines ciuium varij apud varias nationes. Indi in septem genera suos distribuerunt: vnum Philosophorū, qui ab omni opere immunes & præstantissimi sunt habiti, secundum agricolarum: tertium pastorum & venatorum: quartum opificum: quintum militum: sextum ephororum & præsidum: postremum consiliariorum & accessorū regiorum *Strab. l. 15.* Ægyptij septem habuerunt ordines: quorum primus suis sacerdotum; alter pugnatorum; tertius bonū pastorum; quartus subulcorum: quintus rusticorum; sextus interpretum; postremus gubernatorum naualium. *Herodot. lib. 2.* Arabes trifariam partiti sunt Rempublicam; in sacerdotes, agricolas & milites *Diodorus l. 6. c. 10.* Galli, Iulij Cæsaris tempore, diuisi omnes in duo fuerunt genera; Druidum & equitum: quorum illi rebus diuinis ac religioni operam dabant: hi bellis gerendis districti tenebantur. *Iulius Cæsar l. 6.* Apud Athenienses tres fuerunt gradus: primus nobilium & doctrinæ deditorum ἐυπατριδῶν: alter illorum, quibus agri erant assignati: tertius plebis & artificum. *Diodorus l. 1. c. 2. Plutarch. in vita Thesei.* Et inter hos illud erat discrimen; quod primi nobiles seniores & docti, dignitate; secundi & milites vsu; postremi, opifices & artifices, multitudine præstarent in ciuitate. *Plut. ibid. Sigonius de Republ. Athen. l. 2. c. 2.* Romani tres quoque ordines ciuitatis constituerunt; vnum Senatorum; alterum equestrem; tertium plebeium *Liuius lib. 1. à condita vrbe.* Totidem constituit ordines & Plato, sed diuersa ratione: vt enim primus agricolarum, opificum, mercatorum, qui cæteris ciuibus vsui horum ministri, ad vitam necessaria compararent: alter militum, qui ciuitatem tuerentur: tertius custodum, quorum authoritate & consilio res tum pacis, tum belli tempore gererentur *li. 1. de Repub.* Aristoteles sex ad ciuitatem esse necessarios ordines contendit; secundum res, quæ necessario in vrbe requiruntur: & constituit agricolas primum terræ glebæ addictos & pastores propter victum: secundò opifices, propter instrumenta varia, tertiò milites, propter arma: quarto diuites, propter pecuniam: quintò sacerdotes, propter rerum diuinarum procurationem: postremò iudices & Senatores, propter iudicationes & consultationes: *Politic. 7. c. 9.* Et hos ordines qui non obseruat, non primum animaduertit; confusione & perturbatione nihil aspectu fœdius ac deformius esse. Non attendit deinde id, quod veteres affirmarunt, in tota rerum vniuersitate nihil maius ac melius reperiri, quàm quod certo ordine materiæ quæque discretæ, inque suis collocatæ sedibus sunt. Non tertiò perpendit, eos qui ciues omnes sic æquare conantur omnibus vt nihil primum in ciuitate, nihil postremum, nihil medium sit; perinde facere, atque ij, qui hordeum, frumentum, milium, legumina alia in vnum aceruum accumulant: quæ ex re & singulorum seminum & vniuersi acerui vsum amittunt. *Bodinus de Repub. lib. 2. c. 3.*

QVÆSTIO.

Quamobrem ciues olim peregrini, spurij, mendici, serui, non fiebant?

VT ordines ac partes ciuitatis cognitu & vtiles & necessariæ sunt ita & illud prodest nosse, quinam in ciuium numerum admittendi aut reiiciendi sint. Et quidem ad peregrinos quod attinet, quos Albinos nonnulli vocant, quasi alibi natos; Spartani esse ciues noluerunt, ne in vrbem irrepentes, simul introducerent diuitiarum amorem ac & studium, luxum, mollitiem, vitia alia: *Xenophon de Spartana Repub. Plutarchus in Laconicis institutis & in vita Lycurgi.* Apud Athenienses illi solùm Athenienses habebantur: qui ex duobus nati Athenensibus essent. *Plutarchus in Pericle.* Et propter morum dissimilitudinem contrariaque studia, grauibus inter se factionibus, peregrinis admissis, laborant. Testis Syracusana Respub. *Diod. li. 11.* Testis Londinensis ciuitas. *Polydorus lib. 27.* Testis vrbs Buda. *Bonfinius lib. 4 Decad 3.* Vnde & conuersiones sæpe Rerumpub. nascuntur. *Arist. Polit. 5. c. 3.* Etiam elati qui sunt ac superbi, assueti bellis, facilè manentes opprimunt: qui mali & molles, alios corrumpunt. *Idem Polit. 3. c. 1.*

Secundò habenda ratio generis, ortus, familiæ: nothi ac Spurij ciues fieri non poterant. Et Hebræi ex mandato DOMINI Spurios in ciuitatem non recipiebant ad decimam vsque progeniem. *Deut. 23. cap.* Eiusque in promptu ratio: quia bene constituta in Repub. propterea instituta matrimonia sunt, vt certa proles nascatur. Deinde ciuitas est societas tantum liberorum hominum. Tum & exempla illa nocent plurimum: latam non modo fenestram, sed etiam portam aperiunt ad libidines & scortationes. Huc accedit, quod illegitimo thoro incertóque patre prognati, plerumque turbulenti, aliisque deteriores sunt, propter mala principia & institutionem minus diligentem. Postremò, si spuriis & nothis hereditas rectè negatur & successio multo magis deneganda his ciuitas videtur. *Arist. Polit. 4. c. 6. & in hunc Casus.*

Tertiò beneficiorum aut maleficiorum habita quoque ratio est: & Israëlitis Moses præcepit, ne Ammonitas aut Moabitas in ciuitatem suam admitterent, ne quidem decimam in progeniem: eo quòd non suppeditassent illis cibum & potum, cum ex Ægypto progressi essent. Admiserunt contra Ægyptios, memores beneficiorum, quod aliquando in Ægypto peregrinati essent *Deut. 23. c.*

Quartò, sunt qui inter ciues non esse numerandos censent opifices. Fuerunt in ea sententia Paleas & Diophantus, Secutus horum opinionem est Epidamus, sed ineptè, malè, iniquè. Id quod his mōstrari rationibus potest. Quia primum etiam opifices liberi sunt. Deinde; sublatis opificibus, ad paucitatem ciuitas redigitur. Tertiò, iniquum est, excludere eos velle, qui maxima ex parte Reipub. pareant. Quarto non minus bene merentur de ciuitate, quam milites, qui nō excluduntur. Postremò, in

nter partes ciuitatis numerati ante opifices fuerũt;de Platonis & aliorum ſententia.Nec hîc obſtat Ariſtotelis authoritas;qui *Polit.3.c.5.* optimam Rempub. non facere ciues opifices affirmat,Loquitur enim ille de ſordidis & illiberalibus & mercenariis, qui in excrementis ciuitatis verſantur, & proximi ſeruis habentur : & loquitur maximè de Ariſtocratia , non de reliquis Rerumpũb. formis. *Ariſt.2. Polit.6.& 3. c.5.*

Sed non negligendæ facultates ſunt & opes : ideóque Romæ cenſus fuit ratio habita : & optima lege iudicabatur ciuis factus, qui domicilium,qui tribum,qui honorum poteſtatem eſſet adeptus.*Sigonius de antiquo iure ciuium Rom.l.1.c.1.* Et mendici atque ſupra modum pauperes non videntur in ciuitate ferendi, aut huius iure donandi:ſiquidẽ rationi difficulter obediunt.*Ariſt Polit.4.c.11.* Sunt plerumque leues & petulantes.*Idem ibid.* Et lex eſt Platonis: Nemo noſtra in ciuitate mendicus eſto quiquis id tentauerit & miſerabilibus precibus ſtipem victumque collegerit,eum præfecti è foro,ædiles tota vrbe,agrorum præfecti tota regione exterminent.*lib.11.de Leg.* Rationes iſtæ ſunt:quia miſerabilis & comiſeratione dignus non is, qui fame aut ſiti laborat,aut tale quid patitur,ſed is qui virtute præditus,in miſeriis & calamitatibus per aliquam occaſionem verſatur.*Idem ibid.* Deinde qui è diuite pauper eſtremerè factus & bona ſua diuendidit nulla amplius ciuitatis pars eſt,non mercator,non opifex,non miles,ſedtantùm pauper & egenus vocatur, *Idem lib.8.de Rep.* Tertiò,bonorum talis decoctor , quemadmodum fucus in foro naſcẽs,examinis eſt morbus:ita in domo ſua naſcitur veluti morbus Reipublicæ;pernicioſus ſibi & toti ciuitati eſt. *Ibid.* Quartò, inde in ea ciuitate, in qua mendici conſpiciuntur multi,multi quoque reperiuntur fures,lanibula ꝓximentes.&*βαλανοτόμοι*,ſectores crumenarum,ſacrilegi,aliorum ſceleru artifices. *Ibid.* Et hoc obſeruandũ diligenter eſt propter mendicos,diſſolutos, prodigos & vagabundos,qui nuſquam & tamen vbique manent:non laborant,& tamen manducant Nõ enim Philoſophi de illis loquuntur, qui orphani,qui decrepiti, qui ægroti, qui infortunati & exules & propterea commiſeratione digni.

Poſtremò, etiam ſerui apud pleraſque nationes ex albo ſunt ciuium exempti : propterea quod tales deformare Rempub. videntur. Quanquam hanc ſententiam quidam oppugnant,& ſeruos æquè atque liberos ciuitate eſſe donandos autumant his argumentis : Quod primum diuinum animal inſtar pecudis habere, arrogantis ſit hominis. Deinde in humano quoque corpore membra reperiantur nonnulla,ita pudenda , vt nemo verecundè ea nominare aut reuelare debeat : nec tamen propterea corporis eſſe membra deſinant.*Bodinus lib.3.de Repub.c.8.*

QVÆSTIO.

Quinam fieri ciues & retineri in vrbe poſſint aut debeant ?

Sequitur de illis vt agatur, qui ciuium numero & loco habendi,vrbis agnoſcendi partes ſunt : vbi breuitati ſtudendum & oſtendendum erit,quare cum literati tum illiterati ſint in ciuium album conferendi ; vt & reprehenſionibus occurratur:commendentur illi,qui Rebuſpublicis,& ornamento & emolumento ſunt : etiamſi à nonnullis vix quintæ, quod aiunt , claſſis eſſe iudicentur.

Et quidem ad facultates ſuperiores quod attinet:ſunt in Republica neceſſaria.Primò Theologi , ſacrorum,pietatis & religionis antiſtites, cuius præcipua cura in Republica eſt ſuſcipienda. *Plato 2. de Repub.* Quia finis vitæ noſtræ primarius, & meta,ad quam collimandum,Dei cultus & honos eſt. *Plato 4. de legibus.* Reipublicæ fundamentum ac propugnaculum religio. *Idem 4. de Republ.* vera ſapientia ac virtus, Dei cognitio, inſcitia contra ac improbitas, ſumma ignoratio.*Idem in Theateto.* Fundamentum legum & virtutum omnium,Dei metus & cognitio. *Cic.2.de legib.& in oratione pro Planco.* Fons fœlicitatis publicæ Vnde illud Sibaritis oraculum redditum.

Semper eris fœlix , venerans gens numina Diuûm .
Donec plus ſapieris ſueris venerata virum quem,
Iuſtima ſeditio tunc ꝛc tibi prælia ſurgent .

Athenæus l.b.12.c.6 Et Romani non numero Hiſpanos, non robore Gallos,nõ calliditate Pœnos,nõ artibus Græcos,non denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuóque ſenſu Italos ipſos,ac Latinos,ſed pietate & religione atque hac vna ſapientia, quod Deorũ immortaliũ minimè omnia regi gubernarique perſpexerunt, omnes gentes,ac nationes ſuperarunt.*Cic.de Aruſpicum reſpõſis.* Priuatim quoque religio plurimum commodat:quia minus illis inſidiæ ſtruuntur,qui ob pietatis & religionis ſtudium Devm defenſorem habent. *Ariſt. 2. Rhetor.de confidentia.* Neque vlla ſine Deo mens bona eſſe poteſt *Seneca in Epiſt.41.ad Lucinium.* Quod in naui eſt gubernator , in curru auriga,in choro choragus,lex in ciuitate, dux in exercitu : id Devs in mundo eſt *Ariſt.in lib.de Mundo.* Et facilius vrbs condi poteſt ſine ſolo , quam ciuitas coïre aut conſtare opinione penitus de Diis ſublata. *Plutarchus aduerſus Colotem.* Itaque legimus trãſlata eſſe & mutata & vaſtata regna & imperia propter vnicum contemptum religionis.*Deut.28.* Et hic idem contemptus contemptum magiſtratus parit.*Plato 4.de Rep.* Et ingentis pœnæ loco Propheta minatur,fore vt multi in Iſraël dies abſque Deo vero, abſque ſacerdote, abſque doctore,abſque lege abeant. *Paralip.2.c.15.* Æſchines quoque,in oratione de falſa legatione,audiẽdos eos eſſe monet, qui patriis de ritibus docere alios cupiunt. Et Iureconſulti ac leges de ſacroſanctis Eccleſiis & earumdem priuilegiis, de Epiſcopis & clericis præclara multa habent. *Cod.lib.1.text.1. & 3.* Hinc quoque Galli commendantur à Cæſare,quod iuuentutem prius de his doceret, quæ ad religionem facerent,deinde quæ prodeſſent ad Rempubl.capeſſendam *lib.6.comment.de bello Gallico.* Laudantur Romani,qui ſingulis annis aliquot principum filios Hetruſcis tradiderunt in diſciplinam,vt ſacra diſcerẽt ante omnia,negotiorũ vrbe poſt directores futuri.Et primas ſemper in deliberationibus religioni tribuerunt.*Valer.Max.lib.1.*

Poſt interpretes religionis,ad antiſtites legũ Iureconſultos vt veniatur, neceſſe eſt. Videtur hos improbare Plato,cum *lib.de Repub.3.* turpe eſſe docet , & magnum argumentum imperitiæ,in eas anguſtias adduci, vt cogantur vti iure quodam adueꝛtitio & mutuato ab aliis propria iuris penuriâ. Indicium idem eſſe affirmat malè conſtitutæ Reipub. ſi multi Iurèconſulti in ea inueniãtur.*Ibid.* Qui totum tẽpus vitæ in foro & controuerſiis conſumant.*Ibid.* Et multi non ſine iure quidem,ſed tamen Iureconſultis viuere volunt : quod de Vngaris refert Viues.*l.7.de cauſis corruptarum artium.* Et Cuſpinianus,Fridericum III.Iureconſultos mediocriter dilexiſſe refert : quod diceret, Iuris æquitatem ab illis inuerti, fœdari iuſtitiam.Quod tamen non de Iureconſultis veris? ſed fori tintinnabulis & tabulis intelligendum, qui aliquot iuris formulis memoriæ mãdatis dominari in foro conãtur, clientulos ſuos erubeſcãt & exhauriunt,dum lites ſerunt & alunt, non tollunt. Iureconſulti veri iuris ſacerdotes meritò appellantur, Iuſtitiam namque colunt : boni & æqui profitentur notitiam:æquum ab iniquo ſeparant:licitum ab illicito diſcernunt:bonos non ſolum metũ pœnarum,verumetiam præmiorum exhortatione efficere cupiunt;Philoſophiam veram?non ſimulatã ſectantur. *1.Digeſt.tit.1.* Similes ſunt Scholarum magiſtris,qui diſcipulis ſuis literas quaſdam præſcribunt, quas ipſi exprimant.*Plato in Protagora.* Vnde horũ domus Cicero ciuitatis oracula vocat.Ad Iureconſultos enim olim ſic veteres adibant;vt non ſolum de omni iure ciuili verumetiam de omni officio& negotio referretur. *3.de Orat.* Et ſine iureconſultis rectè Ariſtoteles affirmat; ciuitatem rectè felicitérque habitari non poſſe : propterea quod de commodis & iuſtis iudicium reddendum Iureconſultis.*Polit.5.c.8.* Ac ſanè,ſicut morbi corporum medicorum inuentis curantur:ita immanitas animorum legumlatorum exterminatur prudentia.*Demoſt.Orat.2.contra Ariſtogitonem.* Leges ſunt. Rerumpublicarum vincula. *Plato 1. de Legibus.* Fundamenta libertatis *Cic.pro Cluentio.* Vitæ humanæ ſolatia *Caſſiodori.li.3.variarum* Veluti muri magiſtratuum contra vulgi importunitatem. *Leo Imperator in proœmio Conſtit.nouell.* Non excludendi & exterminandi è ciuitate Iureconſulti erunt, qui legum cuſtodes & interpretes. Atque hanc ob cauſam Plato annum agens 86.iuris ciuilis peritiam ſibi acquiſiuit. *Valer. Max.lib.8.c.7.* Alexander Seuerus Imperatòr ſine Iureconſultis magnũ aliquid non decreuit. *Pontanus de magnanimitate.* Iuſtinianus Tribonianum,Theophilum,Dorotheum amauit & coluit *Cuſpinianus.*

Ad Medicos quod attinet , inuenti ſunt quidam qui his non vſque adeo honorẽ magnum tribuerunt aut locum conceſſerunt in vrbe.De Græcis queritur Cato,quod omnia corrũpant,Romæ maximè,cũ Græcos medicos eos mittunt *Plin.lib.29.c.1.* Et ibidem Æſculapij templum fuit extra vrbem extructũ , vt inde colligeretur neceſſitate non voluntate aliquid Medicinæ Romanos tribuere.*Plin.eod.in loco.* Ac notum illud Adriani Imperatoris : qui moriturus dixit,Multorum medicorum turba me perdidit.*Dion. in Adriano.* Ac ſentit ita Plato, profligatæ & turpis educationis,proſtitutæ diſciplinæ in Repub.argumentum eſſe,ſi cuiuſuis ordinis homines medicorum opera indigeant. Abſurdum idem eſſe contendit,homines medicorũ auxilio opus habere, non vulnerum ſanandorum,aut popularium tantùm morborũ cauſa, qui æris intemperie pro anni conſtitutione naſcuntur:ſed illorum morborum gratia; qui propter deſidiam & diſſolutum victum oriuntur.*3.de Repub.* Sed vt non malè hoc à Platone adfertur:ita non Medicorum interim authoritatem eleuat.A Deo enim eſt omnis medela : altiſſimus de terra medicinam,& medicũ creauit *Eccleſiaſt.38.* Scriptura eadẽ medicum honorare iubet propter neceſſitatem *Ibid.* Affectionibus enim variis corpus noſtrũ obnoxium,non impatibile eſt,vt adamas:duplices corruptionis habet cauſas:alteras internas,alteras extrinſecus incidẽtes:vbi medendi ſcientia requiritur,ſunt medici neceſſarij.*Galen. l.1.de ſanitate tuenda,c.4.& 7.* Imo ægrotare incipimus mox vbi naſcimur. *Auguſt. ſuper Pſ.11.* Quod magis eſt;tota hominis vita nihil , niſi morbus perpetuus eſt. *Idem ſer.74.* Et hi mõrbi non per ſe curantur, aut valetudo ſolũ ſuſtentatur corporis notitia& obſeruatione eorum,quæ aut prodeſſe,aut obeſſe ſolẽt,& continentia in victu atque cultu corporis,& prætermittendis voluptatibus:verumetiam arte eorum,quorum ad ſciẽtiam hæc pertinent. Hanc ob cauſam,qui rẽ familiarem adminiſtrant& præſunt Reipub.magiſtratus;curare ſuorum valetudinem iubentur. *Ariſt.Polit.1.c.10.* ſed ita,vt nõ quoſuis Medicos in vrbe admittant,ſed tantùm ante exploratos & probatos.*Plato 3.de Repub.* Et laudatur Iulius Cæſar,qui eos,qui veram Romę medicinam profitebantur,ciuitate donauit.*Suetonius in eius vita.* Et Græci commẽdantur,qui Hippocrati eoſdem in quos Herculi,honores decreuerunt : quod peſtem venientem prædixiſſet,& diſcipulos ad auxiliandum circa vrbes miſiſſet.*Plin.lib.7.cap.37.* Refert quoque Philippus Comminæus Ludouicũ Vndecimũ Galiorum regem, medico ſuo Cotterio ſingulis menſibus decem millia aureorũ dediſſe, vt viram prorogaret.Et denique commendatũ omnibus eſſe, illud Iſocratis debet,qui diſcipulos ſuos monuit,vt valetudinis ante omnia curã haberẽt:ac partim à peritis,quæ poſſent,diſcerẽt:partim per omnẽ vitã ſeipſis obſeruarẽt:quinã cibus,qui potus,quilabor ipſis cõduceret&quo pacto his vſi quã optima,valetudine vterentur.*Xenophon memorab.lib.4.*

Quemamodum verò facultatũ ſuperiorum eſt magnus in Republ. ac ciuili ſocietate vſus ita non negligendi illi ſunt, qui in Philoſophia excellunt. Sunt plures quidem Domitiani tempore partim interfecti; partim pulſi vrbe totâque Italia,quod operam Philoſophiæ darẽt. *Xiphilinus in Domitiano.* Ariſtotelici ſunt libri combuſti Alexandriæ.*Idem in Antonio Caracall.1.* Et Socrates eos,qui in Philoſophiæ ſtudiis longo ſunt tempore verſati,affirmat ridiculos eſſe, vbi ad forum venerint:eo quod otio diuturno ac ſumma in tranquillitate vixerunt.*Plato in Theateto.* Perſonarum à muneribus Valens Imperator immunes atq; liberos nõ vult eſſe Philoſophos.Reddatur,inquit,vnuſquiſque patriæ ſuæ,qui Philoſophiæ habitũ indebitè & inſolenter vſurpare cogòſcitur:addita hac ratione,quia turpe eſt,vt patriæ functiones ferre non poſſit,qui

etiam fortunæ vim se posse profitetur. *Cod. lib. 10. tit. 52. de Professoribus ac Medicis.* Reipsa deprehenditur eos, qui ad philosophiam animum appulerũt, & diutiùs in hoc studio versati sunt, moribus peregrinis & importunis præditos esse, aut reddi inutiles ad Remp. capessendã *Plato 6. de Repub.* Sed non quia indebitè & insolenter Philosophiæ habitũ vsurpãt, sunt barba & pallio sapientes: idcirco & veri Philosophi excludendi: nec illorũ studium contemnẽdum; qui sapientiæ dant operã: etiamsi multitudo imperita de his minus dextrè sentiat: iudiciũ peruersum adhibeat, huic occasionẽ illi præbeãt, qui falsò Philosophiã sibi vendicãt. Nã & ille ipse Plato non prius affirmat finem malorũ futurũ in Rebus publicis, quã Philosophi in illis summã rerum obtineant *6. de Rep.* Vel qui reges sũt & optimates, germana quadã ratione philosophẽtur. *5. de Rep.* Et sunt Philosophi Pẽtathli, Quinquertiones, quia omniũ artium generales rationes intelligunt *Plato in Dialogo, qui amatorius, seu Philosophia inscribitur.* Estque magnum reuera illud, quod qui verè philosophantur, suaſponte agunt, quæ cæteri legum metu faciunt *Pl. de amore virtutum.* Neque quicquam Philosophia est aliud, quam vitæ lex. *Seneca epist. 95.* & gubernaculũ per ancipitia fluctuantium dirigẽs cursum, monens, vt casum quisque aduersum commodè ferat *In epist. 16.* Extrahens vitia radicitus, ad status accipiẽdos animos præparãs. *Cic. 2. Tusc.* Atque hãc ob causam Aristoteles pacis tempore esse Philosophiæ operã dandam scribit: quia omnis societas ciuilis ad bellũ & pacem est accõmodanda. Ad bellũ duo requirũtur: Fortitudo & constantia: ad pacẽ Philosophia, ad vtrumq; tẽperantia & iustitia. *Polit. 7. c. 15.* Et pulchrè ratio redditur, quare artes liberales & studia Philosophica negligantur à Plinio. Cum postquam, inquit, senator sensu lectus, iudex fieri censu, nihil magis exornare magistratũ ac ducẽ cœpit omnes artes, quæ à maximo bono liberales sunt dictæ, in contrarium cecidere. *lib. 4. in Proœm.*

Quemadmodum verò sunt politia & vrbe digni verè Philosophi, non insolentes & indocti Sophistæ: ita Oratorum quoque diligens ratio habenda, etsi apud quosdam etiam ipsi minus commodè audiant. Videntur enim vti ea lege, vt omnia mendacio ac simulatione tegant: populorũ motus, legum abrogationes, mutationes religionum, rerum publicarũ conuersiones & interitus: mala alia his accepta ferantur. Deinde oratio etiam quo magis ad splendorem & ornatum accedit, eo à veritate recedit longius. *Plato in Axiocho.* Tum & Lacedæmonij parum oratoribus tribuerunt. Accedit huc & illud quod iudcia Oratores corrumpere videntur; & plus his nocent, quã qui largitionibus vruntur: quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest. *Amian Marcellin lib. 10.* Verùm hæc omnia non impediunt, quò minus Oratoribus in Repub. locus concedatur. Est enim omnium rerum & quidem præstantissimarum ea conditio, vt his perperam homines vtantur. *Arist. Rhetor. 1. c. 1. Quintilian. lib. 2. c. 17. Cic. 1. de Inuentione* Nec sunt Oratores habẽdi; quorum orationes verborum tantùm splendorem habent & ornatum? sententiis prudentibus erant. Lacedæmonij vero etiam alia studia & liberales artes contempserũt, vtpote toti armis dediti. Et sunt amandi ac colendi oratores: quia nullæ principũ opes ac legiones plus valent, quàm admirabilis dicendi vis & facultas eius, qui populorum animos languentes erigere, & ad bellum inflammare, & ad vim paratos exarmare, & ardentes ad virtutem cohortari, à vitiis acriter reuocare, & ad mores hominum accommodare orationem; à beneuolentia ad odium, ab odio ad beneuolentiam deducere potest. *Bodinus de Repub. lib. 4. c. vlt.* Est sceleratis exitio, innocẽtibus præsidio, improbis terrori, ornamento probis. *Idem ibid.* Et est necessarius vsus Oratorũ in veritate ac iustitia defendenda. *Aristot. Rhetor. 1. c. 1.* constituenda arca salutis. *Idem in præfatione Rhet. ad Alexandrũ:* in vertẽda senatus grauitate in ferendo auxilio supplicibus, in excitandis afflictis. *Cic. 1. de Orat.* Neque alia ratione regi multitudo, inque potestate haberi potest, nisi orationis præsidiũ adhibeatur *Plutarchus in præceptis Reipub. gerendæ.* Quẽadmodum enim serpentes verborum quibusdam illecebris capiuntur: ita hominum ferocissimorum barbaries atque feritas, Eloquentiæ dulcedine ac suauitate mitescit. *Bodin. lib. 4. c. vlt.* Et si seditiones tũ in castris, tum in ciuitatibus sunt crebræ & summè perniciosæ: compesci nulla alia ratione istæ possunt, quam si Oratores adsint, qui sapienter dicendo eas compescunt ac sedant. Idem faciunt, quod Medici; qui morbos & vulnera periculosa à putredine conseruant. *Aristo. Polit. 5. c. 5.* Vt nihil dicamus de legationibus Est legatorum nomen apud omnes nationes sanctũ. *Cæsar. lib. 3. de bello Gallico. Tacitus lib. 3.* Sunt legati oculi ac aures regnorum. *Guicciardinus lib. 3. historiar.* At suam hi autoritatem non tuentur, nisi eloquentes & oratores boni extiterint: oportet enim tales lingua esse instructos ab omni parte: vt quouis disputationum genere possint palmam obtinere, nec aliena lingua vti cogantur. *Gregor. lib. 6. historiarum.* Et refert *in Pyrrho* Plutarchus, quod Pyrrhus ipse fassus fuerit, plures à Cynea Oratore ac legato suo orationes vrbes, quàm à se armis expugnatas esse.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Illa non est ciuitas, cum leges in ea nihil valent, cum iudicia iacent, cum mos occidit patrius. *4. Paradox. Cic.*

Habemusne vllum perniciosius ciuitati malum, quam quod eam diuidit, & ex vna plures facit: Ponamus item legem hanc custodibus, vt ne que dissipent agros, neque igne leges absumant. *Plat. 5. dial. de iusto.*

Ciuitas profecto, in qua ciues ad expetendos magistratus minime ambitiosi sunt, optimè & procul à seditionibus permanet: contra vero, quæ aliter affectos habet ciues. *Idem de 7. dial. de iust.*

Neque poterit in ciuitate excellentes cuiquam conferre honores quia diuitiis præstet, aut quia velox, aut formosus, aut robustus sit? Ih virtute careat; sed neque etiamsi virtutem aliam habeat quandam, temperantiam verò non habeat. At vero iustitia sine temperantia, originem habere nullam potest. *Idem 3. de Legib.*

Nihil bono vero & quieto, bono ciui magis conuenit, quàm abesse à ciuilibus controuersiis. *Ad Att. l. 9. epist.*

Prima ciuitas est Respub. legesque optimæ, vbi quam maxime per vniuersam ciuitatem priscum illud prouerbium locum habet, quo fertur, verè amicorum omnia esse communia. *Ibid.*

Enim vero ea demum ciuitas fœlix nominanda est, non quæ ex promiscua hominum colluuie multos ciues temerè colligit, sed quæ antiquissimas & primas familias maximè conseruare studet. Hi etiã viri in præclaris habendi sunt, non qui potiti imperiis sæuitiã in ciues exercent, aut maiores opes aç potentiam quam par & æquum est, habẽt sed qui maximis honoribus digni sunt, & illis tamen contenti viuunt, qui populi voluntate ipsis contigerunt. Nam tali authoritate nemo siue priuatus, siue magistratus, neque honestiorem, neque tutiorem, neque pretij maioris, aut magis expetendam suscipere queat. *Isocrates de pace.*

Communis est etiam societas quædam eorum, quorum pars est causa optimæ vitæ degendæ, quod eius fieri poterit, gratia constituta. *Arist. l. 7. Politic. c. 8.*

Ciuis officium est considerare ciuitatem, tanquam animal vnum ex ciuibus, tanquam partibus, ac partem toti, non totum parti seruire debere: quando enim partis tãtum commodum quæritur, vtriusque, scilicet tam partis, quam totius commodũ prorsus omittitur: quando verò totius quæritur, bonum vtriusque seruatur. Igitur meminisse debet ciuis, nihil siue boni siue mali, alicui ciuitatis membro posse contingere, quin propter connexionem quandam ad cætera membra pertineat: atque totum nihil rursus toti ciuitatis corpori euenire posse, quin mox ad singula animalia huius membra pertineat. Nemo igitur in hac vrbana familia dicat, Meum hoc, & illud tuum: omnia enim in hoc ingenti animali quodammodo communia sunt, sed dicat: Meum hoc & illud; non possessione quidem propria, sed affectu potiùs atque cura. Patriam quisque tanquam parentum parentem amet & colat. Priuatus antiquis probatisque legibus obediat, tanquam Deo: Non enim absque Deo huiusmodi leges constituuntur. Magistratus meminerit non aliter se legibus quàm priuatum magistratibus esse subiectum, intelligat se cum iudicat, iudicari. Platonis præceptum semper ante oculos habeat, vt non seipsum, sed ciuitatem: non partem ciuitatis aliquam, sed vniuersum respiciat. Sciat denique optimum in cœlesti patria huic fruari locum, qui terrenam patriam ad cœlestis exemplar pro viribus, dilexerit: communi enim mundi regi nihil gratius, quam commune bonum *Marsilius Ficin. lib. 1. epist. ad Petrum.*

Sic habeto, omnibus qui patriam conseruauerint adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil enim principi illi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm consilia, cœtusque hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. *Cic. de somnio Scipionis.*

Bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna omnibus enim bonis expedit saluam esse Rempublicam. *Cic. Philip. 13.*

Bonorum ciuium est, interludere omnes seditionum vias, munere præsidia Reipublicæ; summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare: ea qui secutus sit, laude potius, quam pœna & supplicio dignum iudicari. *Pro C. Fabricio.*

Ego verò cum omnes orationes probo, quarum quantulacunque tandem vtilitas esse potest: tum verò pulcherrimas & legibus dignissimas & mihi maximè conuenientes iudico, quæ de honestis actionibus, & gerendæ Reipubl. ratione præcipiunt: atque inter illas ipsas excellere censeo, quæ & principes docent, quomodo sit tractanda multitudo & homines priuatis quomodo erga Principes affecti esse debeant. Hæc enim quædam velut instrumenta esse video, vt vrbes & fœlicissimæ & amplissimæ fiant. *Isocrates in Nicocle orat. 3.*

Verba mea pro legibus habere, operámque date vt illis obtẽperetis scientes quod his, qui maxime voluntati meæ satisfacere studuerint, viuere licebit si ipsi volunt. Caput vero est omnium quæ diximus: Quales existimatis vestros erga vos esse oportere, tales vos erga meum imperium esse debetis. Quæ si feceritis, quorsum attinet multa dicere, quid inde sit euenturum? Nam si & ego me deinceps ita gessero, vt superiori tempore & mihi vos eodem modo inseruientis: quam primum videbitis & vestras opes priuatim creuisse, & meum imperium auctum: & ciuitatem felicem esse factam. Operæ pretium igitur est, tantis bonis propositis omnia facere, ac labores & pericula ignauis perferre. Est autem in potestate vestra situm, vt sine vllo negotio & malo, si fidi & saltem iusti fueritis, hæc omnia perficiatis. *Officium erga Reges, Ibid.*

At dicet aliquis, Ciues illi erant: Ego vero id nego, Quirites. At hic eranti nati: quasi verò referat, vbi sit quisque natus, magis quàm quo animo se ac mente gerat. Ego potiùs ciues credam, Quirites, eos qui in extrema Scythia nati, bene de hac communi patria nostra cogitant, quam qui ad carinas aut ad pila Horatia, aut in hoc ipso foro, vel ipso Capitolio genitus & educatus, locum, libertatẽ, gloriam, in qua natus est, per summum scelus perdere & velit, & conetur, ciues tu mihi putas eos, qui hanc suam esse ciuitatem ipsi non putant? *Ciues veri qui Viues in. 3. Declamatione Syllana.*

Et quis omnium ignorat, fœlicitate neque magnificis murorum structuris, neque, ciuium numerosa multitudine vel quæri, vel contineri, sed sapientibus ac moderatis Reipublicæ gubernatoribus? Est enim anima ciuitatis nihil aliud, quàm administratio illius, quæ non minor est, quam in corpore anima; videlicet hæc est, quæ de omnibus consulit, simul conseruans profectum, simul nociuum deuitans. Huic oportet & leges & oratores, & priuatos homines esse similes, & sic vnumquemque agere, provt illam sit nactus: hac deprauata, nos nihil habemus sensi, nec soliciti sumus, quemadmodum redintegretur, *Isocrates in Areopagitica oratione, seu de vetere Atheniensium Republica.*

Qui periculum non timet, proposita inuidia, morte, qui nihilo se segnius Rempub. defẽdit, is vir verè, & ciuis putandus est. *Cic. pro Milone.*

Ciuis

Ciuis est is, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos, incolumesque desiderat. *In Ver.*

Ab omnibus huiusmodi ciuis laudandus ac diligendus est, qui non solum Reipublicæ ciuem improbum remouet, verumetiam seipsum eiusmodi fore profitetur ac præstat, vt sibi non modo communi voluntate virtutis atque officij, sed etiam, vt quadam magis necessaria ratione, recte sit honesteque viuendum. 5. *Act. in Verr.*

Ciuem oportet æquo & pari cum ciuibus iure viuere, neque summissum & abiectum neque sese efferentem: tum in Rep. ea velle, quæ tranquilla & honesta sint. 1. *Off.*

Nihil viro bono & quieto & bono ciui magis conuenit, quàm abesse à ciuilibus controuersiis. *Ad Attic.* 9. *lib. Epist.*

Ciuis non est habendus, si ciuile bellum concupiscit. *Philip.* 13.

Ingratus est, iniustusque ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum. *Pro Marc.*

Ciuem ab hoste non natura ac loco, sed animo factisque distinguimus, *Parad.* 4.

His & audaces & mali & pernicioſi ciues putantur, qui incitant populi animos ad seditionem, aut qui largitione cæcant mentes imperitorum, aut qui fortes & claros viros, & benè de Repub. meritos, in aliquam vocant inuidiam. Qui verò sceleratorum impetus & conatus represserunt, qui authoritate, qui fide, qui magnitudine animi, consiliis audacium restiterunt, ij boni ciues semper habiti sunt. *Pro Sest.*

Solent vrbes fieri insolentiores cum exiguo labore insperata fœlicitas contigit. *Clem. ad Thusc. lib.* 3.

Bene morata ciuitas augeat potentiam eius, cuius consilia sæpius præstata sunt. Sed etiam præsenti dignitate eum non spoliet, & alios quorum consiliá sæpè reiecta sunt, neque ignominia, neque supplicio afficiat. *Diodorus apud eundem. lib.* 3.

Cum crassiora corpora grauiores morbi inuadant; sic quanto populosior, frequentiórque est quæque ciuitas, tanto maiores difficultates per res turbulentas concipit. *Natalis Comes hist. lib.* 27.

Habet vnaquæque ciuitas suos priuatos etiam tyrannos, qui vel per caritatem annonæ vel certarum mercium, immineant facultatibus cæterorum ciuium, nitanturque multam vim pecuniæ è manibus debiliorum extorquere; nisi potentior & iustior Princeps sit illis impedimento, ac tantum ad eorum libidinem obdormiat. *Idem lib.* 10.

Sine concordia, neque ciuitas bene gubernabitur, neque domus bene habitabitur. *Xenoph. lib.* 4. *de fac. & dict. Socrat.*

Ciuitas in qua maximè ciues legibus pareant, & in pace beata & bello inuicta est. *Ibid.*

Difficile est bene constitutam ciuitatem è suo statu moueri: verum cum omne, quod genitum corruptioni sit obnoxium, talis etiam constitutio semper manere non poterit. *Plato* 8. *de reptub.*

In ciuitate partibus infecta, omnis quantumuis exiguus motus periculosissimus est. *Guicciard. lib.* 1. *hist.*

Sæpenumero perquam facile munitissimæ ciuitates propter oppidanorum iniuriam, in manus hostium venire, solent, dum munitionibus vel naturalibus, vel manu factis confisi, securi redduntur & prorsus socordes. *Polyb. lib.* 5.

Pessimè regitur ea ciuitas; in qua non leges præsunt, sed voluntas magistratuum, optimè vero illa in qua leges dominantur ipsis Magistratibus. *Quidam in Aphor. Polit. Sylua ex Plat.*

Ciuitas nimium populosa in colonias exoneranda est. *Idem.*

In singulis rebuspublicis vnam esse metropolim vrbem necesse est, quæ sit summæ auctoritatis, facilius enim ciues exemplo cæteræ parent, & continentur in officio. *Idem ex Cominæo.*

Vrbs Metropolis, vt sit maximæ in toto regno auctoritatis, constituatur præcipuum pietatis exemplum & sacrarium, item vltimus iuris administrandi, & dicundi foris, & gradus, denique honoratissima maiestatis regiæ sedes. *Idem.*

Obsessæ vrbi maturè succurrendum, præsertim vbi qui Dux strenuus in ea esse censebatur, vrbémque tuebatur, extinctus est. *Idem.*

Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenier. *Luc. lib.* 3.

Stabilis firmáque protectio ciuitatum, neutiquam consistit in lapidibus, lignis & mœnium ambitu, sed in prudentia & sagacitate eas incolentium. *Chrysost. in* 3. *Isaiæ.*

Ciuitatibus illa sunt bona optanda, maximè pax, libertas, feracitas, cum agrorum, tum verò hominum, postremo concordia. *Plut. in Polit.*

Vt nauis multis actibus compingitur, clauis, paxillis, deinde ad tempus aliquantum relinquitur, donec cohæresçant claui, commissuræque, deinde tuto sulcat maria: Sic ciuitas multis sudoribus conditur, donec aucta tempore tutam, ac tranquillam vitam præbeat ciuibus. *Idem in Marcell.*

Infœlicem eam ciuitatem non rectè dixerimus, quæ postquam multis sæculis floruit, de gradu suo deiicitur. Hic enim omnium rerum humanarum finis est, nec infœlicitas æstimanda est subiectum esse legi omnibus cõmuni. Verũ infœlices ij ciues sunt, quibus potius patria sua ruente quàm stante, seu florente nasci contingit. *Guicc. in Hypom. Polit.*

Metropolis regni quemadmodum est ab hoste in primis tentanda, & oppugnanda: sic à nobis turanda ac defendenda. *Quidam in aphor. Polit. Sylua, ex Liv.*

Quæ regni Metropolis in nouis regnis, & imperiis designatur, ampla condenda, & condita munitionibus firmanda & ne illa vrbis amplitudo vana sit, adiicienda multitudo, vel victorum populorum multitudine, vel proceribus in eam translatis, vel vicinis ad eandem ex multa benignitate, & priuilegiorum prærogatiua inuitatis. *Idem ex lib.* 1.

Cauendum ne præsidiariæ vrbes, vel vacationibus militi præsidiario concessis tandem absque iusto præsidio relinquantur, vel non commerciorum, & mercandi prætextu intercipiantur. *Idem ex lib.* 25.

Quibus in vrbibus multa mercatura viget, suntque frequentia gymnasia, ludi, theatra, & fora, in iisdem ferè solent esse imbelles homines, miniméque militares. *Idem ex Herodoto lib.* 1.

Maximè ciuitatem amplificat hominum frequentia, in eam ex aliis oppidis captis, vel euersis facta. *Idem lib.* 6.

In ciuitatibus maritimis, & mercaturam nauticã exercentibus, nihil ferè solet esse, & censeri turpe, quod ad lucrum faciat. *Idem Polyb. lib.* 6.

In recipiendis ciuitatibus, quæ defecerant, iis præcipuè clemens ac benignus sit princeps, quæ diutius ac constantius in eum fideles permanserunt. *Idem lib.* 5.

Ea maximè oppida sunt quocunque modo retrahenda, & capienda, quæ hostibus aditum ad nostra inuadenda præbent, suntque velut arx nostris ceruicibus impositа. *Idem lib.* 5.

Maritima ciuitas in ostiis maris, per quæ res inuehuntur, sita, est amica habenda, & à tota vicinia aduersus hostes defendenda. *Idem lib.* 4.

Coloniæ in agrum deuictum nunquam absque magno ipsorum incolarum dolore, ac metu deducuntur, itaque vallis, & muris, & præsidio firmandæ: nam insidijs, vel armis primo quoque tempore ab indigenis petuntur, & exsciduntur. *Idem lib.* 3.

Omnem ciuitatem, quæ ex multis famulis constat, verisimile est tunc florere, quum priuatorum res florent: & contra magnis tempestatibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati se malè habent, & oportet eum qui mente sit præditus, peritusque reipublicæ administrandæ, siue is sit legislator, siue rex, eas leges ferre, quæ iustam, & temperantem priuatorum vitam efficiant. *Dionys. Halicarn. lib.* 2.

Pudor, modestia, Iustitia, quibus omnis ciuilis societas conseruatur, à ciuitate exulant, in qua paupertas & necessitas ab vna parte regnant, altera satietas, & superbia. *Idem lib* 6.

Optimè administratur ciuitas, quæ se pro rerum statu fortunæ accommodat. *Idem lib.* 10.

In armorum vi sita est ciuitatum potentia: hæc autem multorum hominum beneficio comparatur. *Idem lib.* 3.

Si quis populorum ciuitatum veterem maiorem repetat, profecto comperiet, aut cum hostibus, aut cum ciuibus sempiternum bellum gessisse, & quandiu floruerunt, non populari, sed sapientissimi ciuisdam ciuis imperio, nutu, consiliis, quasi regia quadam potestate moderatas fuisse. *Ioan. Bodinus lib.* 6. *de repub. c.* 4.

Ciuitatibus graue imminet periculum, cum peregrinis omnibus patet aditus in vrbem, in qua sensim opes, & incrementa accipiunt, & cum opibus ac potentia ciuibus pares esse cœperint, ab honoribus & imperiis prohiberi se grauiter ferunt. Quò fit, vt si ab optimatibus iniuriam acceperint, aut tributorum pondere grauati fuerint, ad vim & ad arma concurrant: ac decidentes inter ipsos optimates de imperio deiiciant. *Idem lib.* 4. *c* 1.

Munitæ ciuitates hostium deuictorum relictæ integræ, victoribus victoriam reddunt infructuosam. *Tholosanus lib.* 2. *de rep.*

Exteri plerumque eorum fiunt domini, à quibus potestatem condendi ciuitatem precibus obtinuerunt. *ibid.*

Nouæ ciuitates sæpè subuertunt eas ipsas respublicas, quibus illæ debebant esse subditæ. *ibid.*

Tam viri boni officium est, seipsum patriæ vtibus conseruare, cauereque ne temerè pereat, quam officio suo neque dicendo deesse, neque agendo, neque mortem etiam pro salute eius detrectare. *Cic. apud Dion. lib.* 53.

Habet has vices cõditio mortalium, vt aduersa ex secũdis, ex aduersis secunda nascantur, occultat vtrorumque semina Deus, & plerumque bonorum, malorúmque causæ sub diuersa specie latent. *Plin. in Paneg.*

Melius omnibus, quàm singulis creditur. *idem.*

Oportet bonum ciuem non deterrere alios, sed ex pari loco videri meliora suadere. *Diod. apud Thuc. lib.* 3.

Probitate & honore suadentibus viris nihil addit aliena oratio; sua enim luce conspicui, precariis testimoniis non iuuantur. *Symmachus lib. ep.* 91.

Facilè omnes apperunt, quod pro cunctorum vtilitate tentatur. *Iornand. lib. de rebb. Get.*

Homines graues magis offenduntur conuitiis, quàm veris iniuriis. *Quidam.*

Ciues in alias sedes traducti, facilè degenerant, & mores eius regionis, quam colunt. *Quidam.*

Plerumque homines eò recurrunt, & id cupidissimè petunt, quod paulo ante nimia pertinacia atque arrogantia contempserunt. *Quidam.*

Ea est hominum natura, vt vnò extremo in quo nolentes detenti fuerunt, declinato, in aliud extremum medio præteructo, sine cunctatione volentes decurrant. *Guicciar. lib.* 2.

Homines inquieti, & turbulenti nec ipsi quiescere possunt, nec alios quiescere sinunt. *Quidam.*

Vsitatum est inquieta ingenia subinde nouas turbas excitare, & sibi & aliis negotium facere, & simul impedire res meliores. *Quidam.*

Etiam clari & præstantes virtute viri, sæpe splendidam seruiunt seruitutem, magnificamque viuunt miseriam, dum non parum abest, quin sint in extrema constituti mediocritate. *Quidam.*

Solent homines vel odisse, vel superbè contemnere, quæ non intelligunt. *Quidam.*

Heroici & fortissimi viri sæpe leuibus momentis oppressi, indigna morte pereunt. *Quidam.*

Præstantes viri plerumque hæserunt in magnis calamitatibus: Pauciſsimi enim seruant modum in rebus secundis. *Quidam.*

Præstantes viri elati successibus, fiunt aut negligentiores, aut insolen-

inſolentiores & tragicos exitus habent. *Quidam.*

Heroicæ naturæ rebus aliorum præclare fortiterque geſtis, ad virtutem exſtimulantur. *Quidam.*

Qui magno ſunt & acuto ingenio, animoque excelſo, & ad ſublimia cogitanda, ac ſuſcipienda erecto, & parato, ij ſunt ad ambitionem aliis procliuiores. *Quidam.*

Quicumque præditi ſunt heroico & generoſo animo, literas & viros doctos non faſtidiunt, quin potius in pretio habent, amant, & venerantur. *Quidam.*

Bonus ciuis eſt, qui non poteſt pati eam in ſua ciuitate potentiam, quæ ſupra leges eſſe velit, *Quidam in aphor. Polit. Sylua ex Cicerone.*

Difficile eſt eundem virum, & pulchritudine corporis, & tolerantia cæteris præſtare, eundemque & corpore eſſe validiſſimo, & animo prudentiſſimo: difficilius etiam eundem, & ſermone, & actionibus pollere. *M. Anton. apud Dionem.*

Humanus affectus eſt memoria fortunæ priſtinæ ſperare ad eam reditum, remedium autem aduerſus calamitates eſt obliuio. *Cato Cenſorinus apud Appianum Alex. lib. de Pun. bel.*

Diſtractione ciuium elangueſcit bonum proprium ciuitatis, atque ægrotare incipit, & conſeneſcere. *M. Varro lib. 1. de vita pop. Rom.*

Qui magiſtratum malos punientem adiuuat, is omnino magni eſt in rep. momenti bonuſque ciuis. *Quidam in aphor. Polit. Syl. ex Platone lib. 5. de leg.*

Ita ſe habent vota hominum ad credulitatem feſtinantium, cum quod optant, verum eſſe deſiderant. *Ælius Lampridius in Anton. Heliogabal.*

Cum quis magni iam apud populum nominis eſt deprimendus & deiiciendus, maximè debet, vel religionis prætextu, vel alterius iam commendati, notique viri oppoſitis laudibus, & cooptatione, (vt abſque ſeditione aut murmure id fiat) ſenſim excuti, ac dimoueri. *Quidam in Aphor. Polit. Sylua ex Herodoto lib. 5.*

Qui plurimum in Repub. ſapit, eum adminiſtratione non præfici eſt iniquiſſimum, & ipſi Reip. detrimentoſum. *Idem lib. 7.*

In iis qui inſigniter præſtantes ſunt futuri, ſtatim illuſtres indolis eorum ſcintillæ plerumque apparent. *Idem ex Polyb. lib. 11.*

Duobus maximè modis homines ſolent in melius ſententiam mutare, vel propriis calamitatibus edocti, vel cladium alienarum exemplo admoniti. *Idem l. 1.*

Decet quidem cunctos patriæ ſuæ augmenta cogitare, ſed eos maximè quos reſpublica ſibi ſummis honoribus obligauit, quia ratio rerum eſt, vt eum neceſſe ſit plus debere, qui viſus eſt maiora ſuſcipere. *Caſſiod. in ep.*

Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet ſine pecunia: ſi laborioſum erit, faciet etiamſi damnoſum ſit: faciet etiamſi periculoſum erit: rurſus quod turpe erit, non faciet, etiamſi pecuniam afferat, etiamſi voluptatem, etiamſi potentiam, ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. *Senec. in epiſt.*

Vir bonus cito nec fieri, nec intelligi poteſt, nam ille fortaſſe tanquam Phœnix anno quingenteſimo naſcitur. Nec eſt mirum, ex interuallo magna generat, mediocria, & in turbam naſcentia ſæpe fortuna producit. Sed qui ſciret, quid eſſet vir bonus, nondum ſe crederet, fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. *Ibid.*

Non decet priuatim ciuem, Principum & Magiſtratum gerentium res, & munus paulò curioſius diſquirere, & ſcrutari, & hoc minimè adminiſtrationem aliis rite traditam ad ſe conari transferre. *Plut. in Polit.*

Ciuem oportet æquo & pari iure cum ciuibus viuere, neque ſummiſſum & abiectum, neque ſeſe efferentem: tum in rep. ea velle quæ tranquilla, & honeſta ſunt. *Cic. 1. Offic.*

Quemadmodum cunctis nautis nauigationi ſalus propoſita eſt, hanc enim expetit eorum quiſque: eadem ratione ciuibus eſt omnibus communitatis ſalus propoſita, communitas autem eſt reſpub. quo fit vt neceſſariò ciuis virtus ad rempub. accommodetur. *Ariſt. lib. 3. Polit. cap. 3.*

Boni ciuis prima laus eſt parere rectoribus, contra nihil & ciue tetrius, nihil pernicioſius, qui ſuperbiam proteruitatémque ſuam illis opponat: hinc ſeditionum ſemina labeſque rerumpubl. ex magiſtratuum enim contemptu, legum oritur deſpicatio, quæ res ciuilem omnem tranquillitatem perturbat, labefactátque publicam vtilitatem. *Iouianus Pontanus lib. 5. de ob.*

Quin neglecta virtute boni viri nomen affectat, fruſtra eſt: niſi enim virturi ſerio ſtudeat, fieri non poteſt, vt diu bonus audiat, *Guicciar. in Hypom. Polit.*

Quædam magnis viris ob præclara in rempubl. merita tribuuntur, quæ tamen in perniciem ciuium verti minimè debent: hinc regula generalis colligi poteſt, hoc modo; quicquid in perniciem ciuium vertitur, id Principi honorificum eſſe, nec poteſt; nec debet. *Carolus Paſch. in Axiomat. Polit.*

¶ Apophthegmata.

Solon illam ciuitatem optimè habitari dixit, in qua viros bonos honoribus affici: contra autem, improbos pœnis, mos fuerit.

Pythagoras, dixit, primùm luxuriam ciuitates ingredi, deinde ſaturitatem, poſtea contumeliam, poſtremo exilium.

Alphonſus Aragonum rex interrogatus, quos è ciuibus haberet chariſſimos? Qui magis, inquit, pro me metuunt, quam me. Sentiens illos eſſe ex animo amicos, qui principem magis amant quam timent.

Antiſthenes interrogatus, quomodo ad Remp. eſſet accedendum? reſpondit; Vt ad ignem, neque nimis prope, ne vraris: neque longius, ne frigeas.

Solon, rogatus quomodo ciuitas in optimo ſtatu degeret; dixit: Si ciues quidem magiſtratui obediant, magiſtratus autem legibus.

Demoſthenes, leges ciuitatis animam eſſe dixit. Vt enim exanime corpus procumbit, ſimiliter ciuitas, ſi leges abſint, non conſiſtit.

Euſebius. In ciuitate ſtudioſa fœlicitatis nunquam opes anteponi debent virtuti, ne hanc ob cauſam omnibus diuitiarum deſiderio captis, contemptus & neglectio virtutis innaſcatur animis in Republica.

Ciuitatis decus cuſtoditur & conſeruatur, cum magiſtratus reuerentia & honores debiti integri manent.

Lycurgus, cuidam percontanti, cur Sparta mœnibus non cingeretur? oſtendit ciues armatos: Hi, inquit, ſunt Spartanæ ciuitatis muri. Significans Reſpub. nullo munimento tutiores eſſe, quàm virtute ciuium.

Cùm alius illi cuiuſdam ciuitatis muros tutos admodum oſtendiſſet, rogauit, num pulchri viderentur? Reſpondit Lycurgus, Pulchri per Iouem, ſed mulierum cauſa, non virorum extructi ſunt. Sentiens non aliis mœnibus muniendam eſſe ciuitatem, quam ciuibus ſtrenuis.

Dicente quodam apud Theopompum ideo ſeruari Rempubl. Spartanam, quod Reges ſcirent imperare: Imo, inquit, potius quod ciues ſciant parere. Multum enim habet momenti principis integritas: ſed multo plus ciuium recta inſtitutio & obſequium.

Panthoidas legatus in Aſiam miſſus, oſtendentibus murum probè munitum: Per Deos, inquit, bellum conclaue mulierum.

¶ Similitvdines.

Epictetus. Quemadmodum faces in portu ſublatæ, magna flamma in paucis cremiis excitata, nauibus per mare errabundis multum auxilij ferunt: ſic & vir egregius in ciuitate periclitante paucis rebus contentus, magnis beneficiis ciues afficit. Zaleucus Locrenſium legiſlator, leges aiebat aranearum telis, ſimiles eſſe. Nam ſi muſca aut culex incideriit, retinetur: ſi verò veſpa aut apes, diſrupta tela auolant: ita ſe res habet in legibus.

Nobilis, animoſus, placidus, & ciuilis iuuenis, conſiderat domum vitamque perfectam conſiſtere non aliter poſſe, quàm cum vxore & liberis: ſecus enim mutila foret, quemadmodum ciuitas non illa modo quæ mulieribus ſolis, ſed etiam quæ viris ſolis conſtat, imperfecta eſt. Certè vt greges & armenta vtcunque pinguia & læta ſine fœturis pulchra non ſunt: ſic neque ciuitas & familia, idque minus.

Diogenetus. Quemadmodum Deus ad mundum, ita ſe rex ad ciuitatem habet, & vt ciuitas ad mundum, ita rex ad Deum, ciuitas enim ex diuerſis multíſque concinnata, mundi ſtructuram & harmoniam imitatur. Rex autem imperium gerens nulli obnoxium, & lex viua exiſtens, Dei figuram repræſentat inter homines.

Quemadmodum nauis in medio pelago die nocteque cuſtodibus indiget: ita quoque ciuitas in medio aliarum ciuitatum fluctu poſita, variis ſubiecta ſeditionibus, ac ſemper captiuitatis periculo proxima, perpetua eget cuſtodia. *Plat. 3. de leg.*

¶ Scriptores.

De ciuilibus præceptis *Plutarchi* liber extat, quem tranſtulit *Nicolaus Saguntinus.* De Regimine ciuitatis *Franciſcus Lucius.* De ciuitatis rectà inſtitutione, Reipublic. tranquillitate & gloria ſeruanda, cum Lugdunenſis ciuitatis laudibus. *Ioann. Rainerus.* De vrbibus conditis *Tit. Lucretius lib. 5.* ciuitas. *In Anthol. Græcorum Epigrammatum l. 1. Tit. 70.* Epitaphia ciuitatum; *Ibid. lib. 3. Tit. 27.* Ciuitatum imaginem. *Ibid. l. 4. tit. 27.* Qui primi condiderint, oppidum, muros, turres. *Polydor. Virgil. lib. 3. cap. 9.* Ciuis inſtitutio non vulgaris, *apud Marſil. Ficin. 6. 59.* Vide *eund. l. c. 77. & l. 3. c. 11.* ciues qui ſecundùm legem Perielis, *Ælian. in varia Hiſt. Græc.*

Vide Reſpublica.

Ciuilitas morum.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ouid. l. 1. de Arte Am.

Munditia placeant, fuſcentur corpora campo:
Sit bene conueniens, & ſine labe toga.
Linguaque nec rigeat, careant rubigine dentes,
Ne vagus in laxa pes tibi pelle natet.
Quid ſi præcipiam, neſuſcet inertia dentes,
Oraque ſuſcepta mane lauentur aqua?
Nec male deformet rigidos tonſura capillos.
Sit coma, ſit docta barba reſecta manu.
Et nihil emineant & ſint ſine ſordibus vngues,
Inque caua nullus ſtet tibi nare pilus.
Nec male odorati ſit triſtis anhelitus oris,
Nec ladat nares virque paterque gregis.
Sint modici riſus, paruaque vtrinque lacuna,
Et ſummos dentes ima labella tegant.
Nec ſita perpetuo contendant ilia riſu,
Sed leue neſcio quid fœmineumque ſonet.
Eſt & in inceſſu pars non temnenda decoris:
Allicit ignotos illa fugatque viros.
Carpe cibos digitis: eſt certus geſtus edendi,
Ora nec immunda tota perunge manu.
Neue domi præſume dapes, ſed deſine citra,
Quam cupias, paulo quam potes eſſe minus.
Nec coram miſtas cerua ſumpſiſſe medullas,
Nec coram dentes perfricuiſſe probem.
Iſta dabunt faciem, ſed erunt deformia viſu,
Multaque dum fiunt turpia, facta placent.
Certa tibi à nobis dabitur menſura bibendi.

Officium præstent mensque pedesque suum.
Iurgia præcipuè vino stimulata caueto,
Et nimium faciles adfera bella manus.
Occidit Euricien stultè data vina bibendo,
Aptior est dulci mensa merumque ioco.
Parua monere pudet, talorum discere iactus,
Vt sciat & vires tessera missa tuas.
Tunc sumus incauti, studioque operimur in ipso,
Nudáque per lusus pectora nostra patent.
Ira subit deforme malum, lucrique cupido,
Iurgiaque & rixa sollicitusque dolor.
Carmina dicuntur, resonat clamoribus æther:
Inuocat iratos & sibi quisque Deos.
Pertinet ad faciem, rabidos compescere mores.
Candida pax homines, trux decet ira feras.
Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ,
Lumina Gorgonio sauius angue micant.
Odimus immodicos (experto credito) fastus.
Sæpe tacens odij semina vultus habet.
Spectantem specta, ridenti mollia ride:
Innuet, acceptas tu quoque redde notas.
Rara tamen menda facies caret: occule mendas,
Quodque potes, vitium corporis abde tui.
Plaut. in Pœn.
Liberos homines per vrbem modico magis par est gradu
Ire: seruile esse duco festinantem currere:
Risu inepto res ineptior nulla est.

De hac materia porrò habes, vbi Societas, infrà.

¶ Apophthegmata.

Pericles, Ariphroni volenti publico præconio quæri Alcibiadem, qui adolescens clam domo egressus ad amicum Democratem se contulerat, obstitit, dicens: Si forte nobis insciis perijt, præconio nil aliud agetur, quam vt vnò tantùm die citius manifestum fiat, illum interijsse. Sin saluus, ne per omnem quidem vitam saluus esse poterit. Ciuiliter eluſit Pericles adolescentis infamiam, quam nunquam potuisset eluere *Plut. in Græc. apoph.*

Æschines cum Rhodi recitasset orationem suam contra Demosthenem, Rhodi demirati sunt, quod tali oratione defendi non potuisset. At desineretis admirari, inquit Æschines, si audissetis quæ ad hæc respondit Demosthenes. Mira ciuilitate se eximit à crimine, & iudices excusauit, damnationis iniustæ causam reiiciens in orationem Demosthenicam. *Erasm. Rot. lib. 8. Apoph.*

Aristoteles cùm iam natus annos 62. adeo laboraret, vt nulla planè spes vitæ superesset, conuenerunt ad eum discipuli, rogantes vt ex ipsis successorem eligeret. Erant autem duo inter auditores præcipui, Theophrastus Lesbius & Menedemus Rhodius. Iussit igitur Aristot. vinum exoticum sibi, Rhodium scilicet & Lesbium adferri, vt extremum biberet Vale, & gustato vino primum Rhodio: dixit. Firmum hercle vinum, & iucundum. Mox gustato Lesbio, Vtrumque, inquit, egregiè bonum, sed Lesbium suauius est. Id vbi dixit, nulli dubium fuit, qui ciuiliter Theophrastum Lesbium successorem sibi fecerit. *Laërt. lib. 5. cap. 1.*

Alexander in hyeme quum diceret exercitum assidens igni, recognoscere prætereuntes copias cœpit. Cúmque videret militem quendam horrentem frigore, & ad ignem stantem considere loco iussit, dicens: Si in Perside natus esses, in regia sella sedere tibi capitale foret, in Macedonia nato conceditur. *Q. Curtius.*

Archelaus. Erupides quùm in conuiuio Agathonem deoscularetur, Archelaus amicis dixit, Ne miremini: nam pulchrorum etiam autumnus pulcher est. Ciuiliter excusauit amicum apud amicos. *l. 5. apoph.*

Eudamidas, die quodam cum Xenocrates argumentum quod tractabat, disserendo absoluisset, iamque non finem dicendi fecisset, superuenit Eudamidas, cui cum comitum quispiam dixisset: Posteaquam nos adsumus, tum ille desiit dicere: Rectè, inquit, si quidem ea dixit, quæ voluit. Rursus altero dicente, Bonũ erat audire, putans fore vt sua causa iuberet Xenocratem eadem de integro disserere: Quid, inquit Eudamidas, si venissemus ad te iam cœnatum, num postularemus vt cœnares iterum? ciuilitas erat, quod philosophum ad iteranda disputationem perpellere noluit, quod ea res non caruisset tædio dicentis. Laconicæ virtutis erat, quod magis admirabatur præclara facinora designantes, quàm de virtute disserentes. *Plut. in Lacon.*

Alexander Maced. cum è Macedonum numero ad mare remitteret valetudinarios, mutilos & debiles, productus est quidam qui se ægrotare finxerat. Is cũ ad Regem duceretur, vt ostenderet, cuius rei gratia morbum simulasset: fassus est, hoc factum esse ob amorem Telesippæ, quæ ad mare fuerat profecta. Verum cum sciret eam virginem esse liberam, ait: Persuadeamus Telesippæ, vt ad nos veniat sua sponte, nam manus liberæ virgini admouere nequaquã decet. Et sic ciuiliter indulsit amori strenui militis, quem in exercitu retinere cupiebat, & ingenuam tamen virginem non vi adegit vt adesset sponso futuro. *Plut. in apoph.*

Cato, multis Publij Scipionis ingratitudinem incusantibus, quod se Catoni de se optimè merito oppositorem competitorem: Cato sic excusauit, dicens; minimè mirandum, si quod quis maximum bonum duceret, id alteri nollet concedere. *Plut. in Cato.*

Augustus Cæs. cum nulli ferè ad conuiuium inuitanti suum denegaret officium, exceptus à quodam cœna perpauca, ac pene quotidiana, cum à conuiuatore dimitteretur, hoc illi tantùm insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem esse. Alius tam ieiunum apparatum tantumne iam fuisset interpretatus, ille ciuiliter etiam pudori consuluit: inuitatoris familiaritati tribuens, idque in aurem, ne cæteri putarent exprobratam parsimoniam. *Plut. in apoph.*

Vide Educatio, Disciplina, Modestia.

Clamor.

¶ Definitio et etymolog.

Clamor, Græcè, βοὴ, ῆς, dicitur: & βοάω, clamor. Est autem clamor filia iræ, quá quis clamat contra aliquem confusè & inordinatè, aut furiosè loquens. *Secundùm B. Thom. secunda secundæ, q. 158. art. 7.*

Estque clamor propriè clamorum sonus, quasi calamor. Arundines enim ventò agitatæ, magnum emittunt sonum. Inde clamantem dicimus eum, qui vociferando obstrepit.

¶ Loci Biblici.

Clamor damnatur, Ephes. 4. 31. clamor peccatorum: Sodomitarum, Genes. 18. 20. & 19. & 13. Philistinorum, 1. Sam. 5. 12. Mercenariorum, Deut. 24. 15. Iac. 5. 4. Sanguinis Abel, Gen. 4. 10. Heb. 12. 24.

¶ Adagia.

Clamosior lauro ardente. *Μείζων βοᾶ δάφνης χλωρῶς καιομένης Diogen.*

Iactabitur in clamatores & garrulos.

Vsque ad rauim. *Ἄχρι κόρου.*

Id est: Vsque ad satietatem. In eos, qui molesto clamore subinde rem eandem inculcant.

Apertis tibiis.

De iis qui clariore voce aliquid proferunt: Metaphorà ducta est à tibicinibus, qui apertis tibiarum foraminibus, acriore sono canunt.

Septem conuiuium, nouum conuitium.

Elegantè hac ob παρονομασίαν sententia significatum est, in conuiuium paucos adhibendo; alioqui fore tumultuosum & insuaue.

Claudiana tonitrua.

Dicitur in homines immodicè clamosos & odiosè obstreperos.

Cyclobori vox Κυκλοβόρου φωνὴ.

De clamosis & vehementer ostreperis, aut quibus vox est rauca & vitiosa.

Sarpedonium littus. *Σαρπηδονία ἀκτὴ.*

De re turbulenta: aut vehementer clamosis; rectè dicimus.

Stentore clamosior. Iuuen.

Vt Stentora vincere possit: De Stentore vide Homer. Iliad. 5. Vbi ferream illi vocem attribuit Poëta. Iactabitur etiam in Vehementer clamosos & vociferantes.

Abydena illatio. *Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα. Zenodoti.*

Solitum dici, vbi quis obstrepit aut conuiuantibus, aut aliud quippiam agentibus: & tumultu molestiam affert. Huc referri quoque commodè posse videntur duo loci prouerbiales Homeri. Alter Iliad. ξ. quo inter litigandum aut disputandum ingentem vociferationem indicabimus.

Οσσον τ' ἐντάχιλοι ἐπίαχον ἢ ὀλεκάχιλοι
Ἀνέρες πολέμῳ ἐρίδα ξυνάγοντες ἄρηος. Id est;
Tantum vociferans, quantum nonies decies ve
Mille viri clamare solent, qui prælia miscent.

Alter ex Odyss. λ. Quo iubebimus, conuiuio colloquione temperari à vociferatione.

Νῶϊ μὲν ἀκτίνβολοι περιπάμεθα, μήδε βοητὺς
Ἔστω. Id est.
Nunc hilares cœnemus, & omnis clamor absit.

Columnas rumpere.

In clamosos & improbe loquaces.

Calamoboas. *καλαμοβόας.*

In eos qui non lingua quidem & opere clamitant: sed stylo & scriptis maledicis tumultuantur, & quasi vociferantur: vt Antipater ille Stoicus, qui Carneadi contradicebat, editis aliquot libris maledicis & ineptis, vnde καλαμοβόας, quasi calamo vociferans, appellatus est.

Λαρυγγίζειν.

Dicuntur Græcis, qui non loquuntur naturali modo, sed gutture dilatato, effundunt immanem vocem.

Vide Auditus, Vox, Silentium.

Claudicatio.

¶ Apophthegmata.

Demonax in Ruffinum quendam claudum, multo tempore familiarem Peripateticis, dicit, nihil esse turpius Peripatetico claudo. Allusit huc, quod Peripatetici dicuntur ab inambulatione, quæ non conuenit claudo. *Erasm. in apoph.*

Androclidas claudicans, cum se in ordinem bellantium coniecisset, malè audiuit à quibusdam, quod pede læsus in aciem prorupisset, pugnatutús contrà sanos ac agiles, respondit: Non fugientem, sed manentem, cum hostibus, pugnare oportet. Quod vitio dabatur, ad animi fortitudinem retorsit. *Plutarch. in Lacon.*

Anonymus alius, Lacon claudus, ad bellum proficiscens, cum ab aliis militibus derideretur: Non opus est, inquit, fugientibus, sed qui subsistant & ictus hostium fortiter propellant, *Plut. in Lacon.*

Lacæna quædam filium claudum in aciem proficiscentem: Fili, inquit, fac vt singulo quoque gradu virtutis memineris. Aliis claudicationis

vitium solę formidinem incutere. At hæc monuit, vt ipso vitio sumeret animos ad rem fortiter gerendam, ita cogitans, nihil esse in fuga præsidij claudo, aut vincendum, aut moriendum esse. *Plut. in apoph. Lacanarum.*

Antianira Amazonum regina, demirantibus, quod nupsisset viro claudo, satis cynicè respondit, ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ id est, claudus optimè virum agit. Sensit maritum adhibendum non ob oculorum oblectamenta, sed vsum coniugij. Feruntur autem claudi salaciores esse cæteris, & ob id ad gignendam prolem magis accommodi. *Erasmus Roterodam. lib. 8. apoph.*

Alexander. Philippus à Triballis in prælio vulneratus est, femore lancea traiecto, iamque opera chirurgi liberatus periculo mortis, dolebat claudicationis deformitatem contractam manere. Cui Alexander: Ne verearis, inquit in publicum prodire: sed gradum mouens, virtuti tuæ potius memineris. *Plutarch. in vita Alexand.*

Anonymus de Caluino Glaucia claudicante dixit: Non claudicat, sed clodicat. Veteres clodium dixere pro claudio. Hinc iocus in eum qui clodio fauebat. *Eras. lib. 6. apoph.*

Caruilij mater. Spurio Caruilio grauiter claudicanti, ex vulnere ob Rempub. accepto, & ob claudicationis vitium in publicum prodire verecundanti, mater dixit: Quin prodis, mi Spuri, quotiescunque gradum facis, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem? *Eras. Rot. in apoph.*

Seuerus Imp. cum ob claudicationem podagra laborans, ad imperium inutilis iudicaretur, contemptores suos in ius vocauit, atque capite damnauit: qui cum veniam delicti à Cæsare petiissent. Non feci vobis iniuriam, inquit, lata sententia. Nunc enim sentietis; non pedes, sed caput imperare in homines sceleratos. *Dion. Nicæus & Xiphilinus in vita Seueri.*

Clementia.

§ DEFINITIO. ET ETYMOLOG.

CLEMENTIA, Græcè, ἀνεξικακία; ἀς, ἡ, & ἀνεξίκακος, ε, ὁ, ἡ, Clemens. Et est, per quam animus temerè in odium alicuius concitati, comitate retinetur, & est pars temperantiæ. *secundum Cic. in Rhetor.*

Clementia & lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis. *secund. Senecam lib. de clementia.*

Clementia est animi temperantia in constituendis pœnis.

Clementia est virtus moderatiua pœnarum secundùm legem, *secundùm B. Thom. 2. 2. quæst. 158. art. 1.*

Clementia est lenitas superioris ad inferiorem: sed mansuetudo est cuiuslibet ad quemlibet. *secund. B. Thom. 2. 2. quæst. 175.*

Clementia est virtus humana, ideo ei directè opponitur crudelitas: non autem feritas, aut seueritas sub bestialitate, sed virtuti heroicæ, vel dono pietatis *secundùm eundem, 2. 2. q. 159. art. 2.*

Clemens dicitur à claritate mentis.

Clementia & mansuetudo conueniunt cum temperantia in modo, non autem in materia B. *Thom. 2. 2. quæst. 157. art. 3.*

Clementia differt ab ἐπιεικείᾳ quod clementia moderatur affectum in pœnis infligendis secundùm legem communem ex dulcedine affectus. Sed ἐπιείκεια secundum intentionem legis. *B. Thom. 2. q. 157. artic. 2.*

§ PATRVM SENTENTIÆ.

Nulla de virtutibus sic solet sapientiam parere, vt clementia. *Basil. apud Anton.*

Clementia egeo, qua euertitur princeps huius seculi diabolus *Ignatius. ibidem.*

Exemplum omnium summæ clementiæ ipsum habemus omnium seruatorem Christum, quem ponè sequi debemus, & alij aliorum iniuriam necessariò ferre: nam de illo scriptum est, cum contumelia vexaretur, non vicissim contumelia & conuitio affeciisse: dum pateretur, non minitatum, sed ei qui iustè iudicat, causam commisisse, *Cyrill. ibid.*

Paratus esse debet homo iustus & pius, patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos optat: vt potius numerus crescat bonorũ, non vt pari malitia se quisque numero addat malorum. *Aug. in serm. de puero Centur.*

Primum iustitiæ officium est coniungi cum Deo. Secundum cum homine. Sed illud primum religio dicitur, hoc secundum misericordia vel humanitas nominatur, quæ virtus propria est iustorum & cultorum Dei: quod ea sola vitæ communis in se continet rationem. *Lactant. lib. 6.*

Clemens dicitur animus, quando est tener ad compatiendum, facilis ad remittendum, promptus ad subueniendum. *Hugo de S. Victore*

Summum igitur inter se hominum vinculum est humanitas: quod qui disruperit, nefarius & parricida extimandus est. Nam si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes sumus oriundi, certè consanguinei sumus: & ideo maximum scelus putandum est, odisse hominem vel nocentem, propterea Deus præcipit inimicitias per nos nunquam faciendas, sed semper esse tollendas: vt scilicet eos, qui sint nobis inimici, necessitudinis admonitos mitigemus. Item, si ab vno Deo inspirati omnes & animati sumus, quid aliud quam fratres sumus? & quidem coniunctiores sumus animis, quam corporibus. Itaque non errat Lucretius Poëta vetustissimus, cum dicit.

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est

Ergo pro belluis immanibus sunt habendi, qui homini nocent, qui contra ius humanitatis, & fas omne spoliant, cruciant, occidunt, exterminant. Ob hanc necessitudinem germanitatis, docet nos Deus, mala nunquam facere, Bonum autem semper. Id autem ipsum benefacere, quid sit, idem ipse præscribit: Præstare auxilium depressis, & laborantibus, impartiri victum non habentibus. Deus enim quoniam pius est, animal nos voluit esse sociale. Itaque in aliis hominibus nos ipsos cogitare debemus. Non meremur in periculo liberari, si non succurrimus: non meremur auxilium, si negamus. Nam qui se à præstando auxilio remouet, etiam ab accipiendo se remouerat necesse est. Quia nullus ope indigere se putat, qui alteri suam denegat. Retinendum igitur est omnino vinculum societatis humanæ: quia homo sine homine nullo modo poterit viuere. Retentio autem societatis est cõmunitas, id est, auxilium præstare, vt possimus accipere. Si verò, vt aliqui disputant, humanitatis ipsius causa est hominum congregatio homo certè hominem debet agnoscere. Quod si fecerunt illi rudes in primæua ætate nõdum constituta loquendi ratione: quid putemus, hominibus expolitis sermone, omniumque rerum commercio inter se copulati esse faciendum, qui assueti hominibus solitudinem ferre non possunt? Conseruanda est igitur humanitas, si homines recte dici velimus. Id autem ipsum conseruare, quid aliud est, quàm diligere hominem, quia homo sit, & idem quod nos sumus. Discordia igitur & dissensio non secundùm hominis rationẽ est. Verũmque est illud Ciceronis, quod ait, Hominẽ naturę obedientem, homini nocere non posse: ergo si nocere homini, contra naturam est, prodesse igitur homini, secundùm naturam sit, necesse est. Quod qui non facit hominis se appellatione dispoliat: quia humanitatis officium est, necessitati hominis ac periculo subuenire. Atque huius operis & officij merces, à Deo expetenda solo. Nam si ab homine expetes, iam non humanitas erit illa, sed beneficij fœneratio: nec potest videri bene meruisse, qui quod fecit, non alterit, sed sibi præstet. Nam & ipse Deus præcepit hoc, vt si quandò cœnam parauerimus, in conuictum eos adhibeamus, qui nos reuocare non possunt, & vicem reddere: vt omnis actus vitæ nostræ non careat misericordiæ munere. Rectè, inquit, Cicero, à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim, vt mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus. *Lactant. lib. 6. Diuin. Instit.*

§ SENTENTIÆ POETICÆ.

Seneca in Hercule furente.

Quisquis est placide potens;
Dominúsque vitæ, seruat innocuas manus.
Et incruentum mitis imperium regit.
Animóque parcit, longa permensus diu
Felicis ævi spatia, vel cœlum petit,
Vel lata fœlix nemoris Elysij loca.

Sophocles in Tyrõ.

Οὐ γὰρ κακὸς ἐγὼν οἶκτος, ἀλλὰ τἄ δίκης.
Misereri oportet iustorum, non improborum.

Euripides in Auge.

Οὐ γὰρ κακὸς ἐγὼν οἶκτος, ἀλλὰ τἄ δίκης.
Ἐστὶ τὸ καλοῖς τοῖς κακοῖς καλάζεσθαι,
Misericordia digni sunt non malefici, sed probi homines.
Malos homines castigare bonum est.

Idem in Scirone.

Ἡ τῶν νέων τίνος χρηστότης καλεμβρύη,
Μεθῆκε τ' ὄλον εἰς ἀπειλέαν βίον,
Οὐθεὶς γὰρ ἀδικῶν τυγχάνει πειθοῦς.
Quæ nunc à quibusdam benignitas nominatur
Vitam omnem remisit ad improbitatem.
Nullus enim iniuriam faciens, pœnam luit.

Iuuenalis Sat. 1.

——Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorúmque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce.
Cuius egent prona, & terram spectantia mundi.
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus vt nos
Affectus peteret auxilium, & præstare iuberet.

Claudianus.

Si pius imprimis. Nam cum vincamur ab omni.
Munere, sola deos aquat clementia nobis.
Nec tibi quid liceat, sed quid feciisse decebit,
Occurrat, mentémque domet respectus honesti.

Claud. in consul. Manlij Theod.

Se iactent alij, studeant feritate timeri,
Abductóque hominum cumulent araria censu:
Lene fluit Nilus, sed cunctis amnibus extat.
Vtilior nullas consessus murmure vires
Acrior, at rapidus tacitas pratermeat ingens
Danibius ripas, eadem Clementia sæui
Gurgitis, immensum deducit in ostia Gangen.

Idem lib. 2.

Hæc & amicitias longo post tempore firmat,
Mansuetóque adamante ligat, nec mobile mutat
Ingenium paruo strepitu, nec vincula noxa
Dissoluit patitur, nec fastidire priorem.
Allicitur veniente nouo, bene facta tenere,
Respuere offensas facilis, paritérque minoris.
Officij magnique memor, superare laborat.

Vtque

Vtque hostes armis, meritis sic vincit amicos;
Hac fouet absentes, hac longe sola remotis
Consulit, hac nullis auidam rumoribus aurem
Pandit, vt ignauum nunquam lasura clientem;
Insidiosa tuos alienent murmura sensus.
Ouid. lib. 2. de Art.

Flectitur obsequio curuatus ab arbore ramus;
Frangas, si vires experiere tuas.
Obsequium tigresque domat, timidosque leones:
Rustica paulatim taurus aratra subit.
Claud. lib. 2.

Huic diua germana fides, eademque sororis
Corde tuo delubra tenens, sese omnibus actis
Inserit.
Hac docuit nullo liuescere fuco;
Nunquam falsa loqui, nunquam promissa morari.
Terent. Comedia 4.

Re ipsa reperi
Facilitate nihil esse homini melius atque clementia.
Ouid. Trist. 3. Elegia 5.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira;
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus vrsi,
Et quacunque minor nobilitate fera est.
Ouid. de Ponto lib. 2. Eleg. 9.

Regia (crede mihi) res est, succurrere lapsis;
Conuenit & tanto, quantus es ipse, viro.
Ouid. ibid. & paulò post.

Hoc tecum commune Diis quod vtrique rogati
Supplicibus vestris ferre soletis opem
Ibidem.

Nam quid erit, quare solito dignemur honore
Numina, si demas velle iuuare Deos?
Iuppiter oranti surdas si prabeat aures,
Victima pro templo cur cadet icta Iouis?
Si pacem nullam Pontus mihi prastet euntí;
Irrita Neptuno cur ego thura feram?
Vana laborantis si fiant vota colóni,
Accipiet grauida cur Suis exta Ceres?
Nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho;
Musta sub inducto si pede nulla fluant.
Vtilitas igitur magnos hominésque Deósque
Efficit, auxiliis quoque fauente suis.
Ouid. epist. Medeæ ad Iasonem.

Pendere posse sat est, si quem iuuat ipsa potestas:
Iuuenal. Satyr. penult.

Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur;
Qua lacrymas dedit, hac nostri pars optima sensus;
Plorare ergo iubet causam lugentis amici,
Squalorémque rei, pupillum ad iura vocantem
Circumscriptorem, cuius manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta catilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adulta
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans.
Claud. in laudes Stiliconis panegy. 3.

Principiò magni custos Clementia mundi,
Qua Iouis incoluit zonam qua temperat æthram
Frigoris & flammæ mediam, quamaxima natu
Cœlicolum, nam prima chaos Clementia soluit;
Congeriem miserata rudem, vultúque sereno
Discussis tenebris in lucem sæcula fudit,
Hac Dea pro templis & thura calentibus aris
Tefruitur, posuítque suas hoc pectore sedes.
Hac docet vt pœnis hominum, vel sanguine pasci
Turpe ferúmque putes: vt ferrum Marte cruentum
Sic cum pace premas, vt non infensus alendis
Materiam prastes odiis, vt fontibus vltro
Ignouisse velis, deponas ocyus iram,
Quam moueas, precibus nunquam implacabilis obstes
Obuia prosternas, prostrátaque more leonum
Despicias, alacres ardent cum sternere tauros.
Transiliunt prædas humiles, hac iste magistra
Dat veniam victis, hac exhortante calores
Horrificos, & qua nunquam nocitura timentur
Iurgia, contentus solo terrore coercet,
Ætherei Patris exemplo qui cuncta sonoro
Concutiens tonitru Cyclopum spicula defert
In scopulo, & monstra maris, nostrique cruoris
Parcus, in Oethæis exercet fulmina siluis.
Ouid. 2. de Ponto ad Cotim.

Conueniens hominum est, hominem seruare voluptas:
Et melior nulla quaritur arte fauor
Idem lib. 3. de Ponto, ad Amic. innominatum.

Credo mihi miseris cælestia numina parcunt,
Nec semper lapsos, & sine fine premunt,
Principe nec nostro Deus est moderatior vllus,
Iustitia vires temperat ille suas.

Seneca in Octauia.

Magnum timoris remedium est Clementia.
Ibidem Senec. loquitur.

Pulchrum est eminere inter illustres viros.
Consulere patria, parcere afflictis, fera
Cade abstinere, tempus atque ira dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hac summa virtus, petitur hac cœlum via,
Sic ille patria primus Augustus parens
Complexus astra est, colitur & templis Deus.
Ouid. lib. 1. de Art. Amandi.

Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,
Asperitas odium sauáque bella mouet.
Odimus accipitrem, quia viuit semper in armis,
Et pauidum solitos in pecus ire lupos.
At caret insidiis hominum, quia mitis hirundo est;
Quáque cólet turres Chaonis ales habet.
Este procul lites, & amara prælia linguæ,
Dulcibus est verbis mollis alendus amor.
B. Mantuanus de fortuna Honzagæ Marchionis Mantuæ.

O diuinum hominem: quis te laudauerit vnquam,
Vt tua luadari debet Clementia? verè
Illud opus cœleste fuit, te gloria sæcli
Non moritura tui: facinus narrabitur istud,
Dum vaga perpetuo lucebunt sidera cœlo:
Per genus omne hominum tu vera exempla dediſti
Regibus, vt memores viuant pietatis & æqui.
Sic quoque Pompeius quondam Tigrane subacto
Mente agitans, quid sit subito descendere regem;
Qui solitus dominari aliis mortalibus, ima
Vsque ad victoris vultu vestigia prono
Condoluit, mentem pietas cito mitigat altam,
Vili animo nulla est pietas: crudescit in horas;
Amplius & cilio victis insultat atroci:
At Deus ad veniam pronus placabilis ira est.
Regi igitur sua regna dedit, regália verba
Adijciens regali operi; nam talia fatus:
Res præclara quidem reges depellere regno,
Non præclara minus regnum dare, dignius istâ
Voce nihil, facto nil magnificentius isto.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Eum qui modum in ira tenet clementem: & mediocritatem, clementiam mansuetudinémque nominamus. *l. 2. Ethic. c. 7.*

Mansuetudo est interstes mediáque iracundiæ & iræ vacuitatis. *lib. 1. Magnor. Moral. c. 22.*

Vult clemens omni animi vacare perturbatione, non à perturbatione rapi & distrahi. *lib. 4. Ethic. c. 5.*

Irasci & mansuetum esse contraria sunt: & ira mansuetudini contrarium. *lib. 2. Rhetor. ad Theol. cap. 3.*

Sit mansuetudo depressio iræ atque sedatio. Si ergo contemnentibus irascuntur, contemptúsque voluntarius est: manifestũ est iis qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmodi videntur mansuetos esse ac mites, & iis qui contra vellent, quam fecerint: & omnibus qui in seipsos etiam huiusmodi sunt: cum nemo seipsum contemnere videatur & iis quos pœnitet, & fatentur. *Idem.*

In ira exuperanda est, defectio & mediocritas: cumque eorum non ferè extent nomina; eum, qui modum tenet clementem: & mediocritatem, clementiam, mansuetudinémque nominamus. Extremorum is, qui vltra modum progreditur, iracundus: & vitium, lentitudo dicitur. *Arist. 2. Ethic. lib.*

Mansuetudo seu clementia, mediocritas quædam iræ, sed quoniam medium vacat nomine, ac ferè etiam extrema: ad medium clementiam retulimus, quæ ad id, quod parum est, deflectit, quod nomine vacet.

Exuperantia autem iracundia appellatur, ira enim ipsa perturbatio est, quæ ex multis rebus, variisque gignitur. Atque is quidem, qui quibus de rebus, quibusque hominibus decet irascitur: quippe id facit, quemadmodum, quando, & quamdiu decet, is laudibus afficitur: quem eundem & clementem, & mansuetum appellare licet. Siquidem in laude clementia est: vult enim clemens omni animi vacare perturbatione, non à perturbatione rapi, & distrahi, quin etiam vt ratio præscripserit sic & his de causis, & tamdiu vult succensere. Peccare autem in eam partem videtur, qui modum deserit: neque enim vlcisci cupit clemens: sed ignoscere: at verò defectio siue lentitudo, siue alio quouis nomine appellare licet, est in vitio. Qui enim minus succensens ob eas causas, ob quas decet succensere, ij stulti videntur, & qui non quo modo, quando, quibus irascendum est: sunt enim omni sensu doloris expertes, qui irasci nequeunt, nec propulsant iniuriam. Atqui contumeliam & conuitia æquo animo ferre, ac in suis negligere, seruorum simile est. Conueniunt clementia & mansuetudo cum temperantia, in modo, non autem in materia. Græcis dicta clementia, ἀνεξικακία Mansuetudo πραότης. *Idem lib. 4 Ethic.*

Clementia est, quæ alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini non esse prodige vtendum. *Senec. de Clementia ad Neronem.*

Nullum magis decet clementia quam principem. *Ibid.* vide ibi præclara multa de Clementia Principum.

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilita

bilitate atque clementia. *Cic. lib. 1. de Offic.* 1.

Videndum est enim primum, ne obsit benignitas & his ipsis, quibus videbitur benigne fieri, & cæteris; deinde, ne maior sit benignitas, quam facultates. Qua ex re satis præcepit, vt quidquid sine detrimento cõmodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere. *Ibidem initio lib.* 1.

Qui opera, id est virtute, & industria benefici, & liberales erunt, primum, quo pluribus profuerint, eò plures ad benefaciendum adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiæ, parátiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. *Cic. lib. 2. de Offic. sub finem.*

Omnino meminisse debemus id, quod à nostris hominibus vsurpatum sæpissimè, iamque in prouerbij consuetudinem venit: Largitionem fundum non habere. Etenim quis modus potest esse, cum idem & qui consueuerunt, & idem illud, alij desiderent? Liberales autem sunt, & qui facultatibus suis, aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum causa, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda, vel augenda. *Ibid.*

Nam est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. *Cic. l. 3. Tusc. Quæst.*

Liberalitati, quas aptiores comites, quam humanitatem, & clementiam dederim? Quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima, inopia: proxima, occupatione: tertia, ancipiti fortuna præstantur. Humanitatis enim dulcedo etiam efferata barbarorum ingenia penetrat, orbesque & truces hostium mollit oculos, ac victoriæ insolentissimos spiritus flectit. Nec illi arduum atque difficile est, inter arma contraria, inter districtos cominus mucrones, placidum iter reperire: vincit iram, prosternit odium, hostilemque sanguinem hostilibus lachrymis miscet. *Val. Max. l. 5. c.* 1.

Benignitate atque clementia hostem vincere, quam armis præstat. *Polybius l.* 3.

Clementiæ sunt multa indicia in leonibus. Prostratis parcunt, in viros potius, quam in fœminas sæuiunt, in fauces non nisi in magna fame perimunt, nec à misericordia separantur. *Solinus lib. 4. c. 8.*

Illud annotandum, quoniam affectus sunt animorum motus, vel actu, vel potestate ac vi, non haberi pro affectibus æquanimitatem & tranquillitatem cordis, vt mansuetudinem, securitatem: quippe quæ sint motus, nec opera affectus nuncupari, nec nasci ex iudicio contra quam Stoicis placuit: sed esse naturalia, prout quisque est animo habitus: vt fletum in mœrore, exanimationem in metu, exultationem & gesticulationem in lætitia immodica. *Lud. Viues l. 3. de anima. in c. de enumeratione affectuum.*

Fuerunt in Græcia sapientes habiti, qui dicerent: Nimias amicitias fugiendas, rationem afferentes: quod innumeris & incuitabilibus nos laboribus ac curis oneratos stultum sit alienis inuolui, & vnius humeros multorum fasce prægrauari, satis sub proprio fatigatos: fundamentum beatæ vitæ ac securitatem hoc velut ariete conuelli, si externa pro amicis solicitudo animum impellat: &, vt ait Cicero, tanquam parturiat vnus pro pluribus, sed hoc à Cicerone in Lælio reprobatur; nec immerito: tollit enim omnem bene institutæ mentis affectum, quo sublato (vt idem ait) quid interest, non dico inter hominem & pecudem, sed inter hominem & truncum, aut saxum, aut quiduis generis eiusdem? Aufert igitur humanitatem, cuius est proprium, & gaudere bonis rebus, & dolere contrariis. *Francisc. Petrarch. l. 3. c. 9.*

Eximè ciuibus formidinem, neque horribilis esse velis nihil delinquentibus. Nam qualis tu in alios fueris, tales illi vicissim erga te erunt: multosque timeat necesse est, quem multi metuunt. *Isocr. de regno.*

Difficiles mores molestos esse video, tum iis, qui eos habent, tum iis qui eorum consuetudine vtuntur: mansuetudinem verò non in animantibus solum, & hominibus, & cæteris rebus omnibus, sed in diis quoque celebrari. Nam qui nobis benefaciunt, olympij cœlitesque dicuntur? Qui vero calamitatibus & pœnis præsunt, atrociora enim nomina habẽnt, quorum alteri & priuatim & publicè templis arisque honorantur, alteros neque precibus, neque sacrificiis coli, sed abominabiles esse constat. *Idem in oratione ad Phil.*

Iudicandum est secundùm scientiam, non multitudinem, quidquid rectè iudicari debet. *Plato in Lachete.*

Equidem puto, & me ac te, cæteroſque omnes existimare, iniuriam facere: quem pati, deterius esse: & pœnam non dare, quàm dare. Nullus enim punit eos, qui deliquerunt, huc respiciens, huiusque rei gratia, quia deliquerunt, nisi instar bestiæ citra rationem pœnam exigat. Qui vero cum ratione castigare vult, ille non præteriti causa criminis pœnam sumit: nec enim quod factum est, infectum reddiderit: sed futuri gratia, ne denuò delinquat, vel hic ipse, vel alius, qui castigari ipsum vid rit. *Idem in Protagora.*

Non infœlix, sed malus semper castigandus est, vt fiat melior. *Idem leg. 2. libr.*

Iustitia modò se per seueritatem, modò per clementiam ostendit; tantùm abest, vt clementia seueritati obsit, seueritas Clementiæ. Cùm vtraque sit magna, nobilisque virtus, nunquam nisi egregiè concordes agunt, vnus vtique scopus est, id præstare, ne homines à Iustitia deerrent. Sed diuersis itineribus huc tendunt, seueritas puniendo, clementia parcendo. Vtraque hominis innocentia mollitur, seueritas dum duris, verùm salutaribus exemplis deterret à peccando; clementia, dum homini indit verecundiam peccandi. Ergo seueritas desperatæ sortis homines tollit; Clementia errantes, sed non infanabiles emendat. In eo quoque sunt pares, quod vtraque adhæret rationi: vtraque cautè & feliciter vitat id quod nimium, & id quod plus æquo parũ est. Neutra fortem spectat aut conditionem hominis, vtraque causam, seueritas vt bonã inueniat, clementia, vt faciat. Clementia est animus temperatus, & ad lenitatem vergens, vel in mediis occasionibus, & summa potestate, & ad lenitatem vergens, vel in alieno dolore indolentia, non in testate puniendi. Non tamen est in alieno dolore indolentia, non in testate puniendi. Non item est solutior aliqua lenitas. Non aliena calamitate securitas. Non item est solutior aliqua lenitas. Non est impunitas, qua quidem impunitate nihil est in Republica perniciosius, quòd vitia nunc prouocat, nunc proseminat, quæ clementia loco prompta promptè eliminat. Nec enim clementia magis quam seueritas peccato fauet. Verùm seueritas vindicando est Iudex necessarius, clementia condonando voluntarius. Clementia nequaquam tabella absolutoria obliterat seueritatis tabellam damnatoriam; sed suam profert, quæ ignoscit. Ad illius mentionem homines trepidant; in huius admirationem consurgunt. Nimirum ignoscentia delictum expungit, lapsum erigit, errantem ab errorum labyrinthis reducit in viam innocentiæ. Seueritas pœnam exigit, clementia contecta est pœnitentia. Nullæ preces seueritatem frangunt, clementia facilè vergit in spem probitatis. Seueritas nullam puniendi causam omittit; clementia nullam seruandi occasionem amittit. Vtraque auersatur crudelitatem. Quàm cæca & præceps crudelitas, quàm oculata, rigida, & indeflexa seueritas est, tam lenis, ac tam circumspecta clementia est. Clementia non prorsus abstinet à causæ cognitione, sed rem omnem ita aestimat, vt eadem hominem suæ bonitati reddat. Seueritas suis exemplis terrorem animis iniicit; clementia lenissimis monitis eos à peccando retrahit. Seueritas improborum temeritatem compescit; clementia generosissimum quemque acuit. Seueritas vbi fuit vulnus cicatricem relinquit; clementia vnum peccandi pudorem. Ergo seueritas non respicit humanam fragilitatem; At clementia huic potissimum consulit. Seueritas pronunciat è formula legis; clementia suasu æquitatis prostratum absque vllo legis ministerio subleuat. Seueritas vel vnicum delectum punit more Persico; clementia condonando abstinet ab omni æstimatione litis, & ab omni pœna, & eum qui peccauit non solùm vitæ reddit, sed honestati. Certè, illa omnium præclarissima potentia est, quæ homines ad innocentiam pellicit, & apud quam sæpè locus est clementiæ, rarò vltioni. Est ergo clementia virtus seruatrix, interquè diuini numinis præpotentias excellentésque dotes meritò collocata. Dioscuri illi, hoc est, Iouis filij proprio & excellentissimo epitheto donati sunt. Hos enim Eos Saluatores antiquitas vocauit, vt hinc cæteri Dioscuri, hoc est, Reges, & quantum est summorum hominum intelligant se seruandis hominibus inuentos, non affligendis. Si in cœlo tamen huic virtuti est honos, perspicue patet quales in terris, quam delectabiles & salutares fructus edat. Enim verò, cum humana imbecillitate pessimè ageretur, si non ei cœlestis hæc virtus impensè opitularetur. Quantum homo clemens quantum aliis condonauerit, tantùm tibi ipse remiserit. Nam quicquid ille cui ignoscitur, admisit, potest is qui parcit, aut aliquid peius committere, Clementer quidpiam facere, est sui ipsius misereri. Hic fuit priscus ille monitus, Misererè quisquis aspicis miseranda. Quisquis aliorum miseretur, hic omnia clementia & propitia experitur. In hac tanta rerum varietate, ecquis tam iustus, tamque rectus est, quis periculosè & iustus & rectus sit? Ecquis ille tam firmus qui non steterit in lubrico? Non prius ille lapsus est, quem cadentem adspexisti, quàm tu ibi esses vbi cadere posses. Ergo & ipsa humana innocentia ita sibi fidit, vt eadem clementiæ opem sæpè aduocet, nimirùm inter tot fallacia lubrica, præcipitia loca. Innocentiam cum dico, eandem humanam infirmitatem cogito. Nec enim clementia vlli immo probitati protegendæ est obuia, sed infirmitati subleuandæ parata. Nihil quam nisi benevolè cogitat: nihil agit nisi fauorabili quodam humanitatis instituto. Nulla ergo est in mundo venia, quæ non sit à clementia, quæ tamen multo latius patet quàm venia. Et quidem venia pœnam peccato debitam remittit, pœnæ causam non aufert. At clementia personæ notam demit ipsamque infamiæ memoriam abolet; Denique illum, cui subuenit, ita pœnæ eximit, vt nulla pœna dignum iudicet. Porrò, quod dixi, clementia ipsam persæpè innocentiam subleuari, verum esse perspicitur, quoties probitas impia vitiorum conspiratione oppugnatur. Sæpè niueum innocentiæ decus, criminum suspicione aspergitur. Nonnunquam accusatrice calumnia, ei causa dicenda est, vt legitimè oppressa discutur. Sæpè innocens id omne expectare necesse habet quod inimicæ hominibus, impiæq; criminationi complacitum fuerit, sæpe falsis testimoniis circumuenitur. Tunc verò ad curam regnantis, ac summi prouidentiam Magistratus maximè pertinet, has machinas fortiter euertere, & obiectu clementiæ illam aduersariorum malignitatem repellere; idque præstare, vt illa composita fabula, quæ specie summi iuris inducta est, iaceat consopita, eaque stirpitus euulsa in eius locum substituatur innocentiæ decus nitidum, purum, conspicuum. Quid multa? boni viri nota est esse clementem. Et cùm Iris illa Homerica Neptuno dicit, bonorum mentes esse πτερόεντας plicatiles, siue flexiles, non hoc dicit, esse leues & inconstantes, sed ad miserationem veniámque pronas. O amica humano generi, patronáque virtus, laborantibus subsidium, afflictis solatium, ægris medicina, errantibus viæ monstratrix, indefensis patrocinium, innocentibus præsidium, ne desere genus humanum. Omnes tuam opem aduocant, cùm peccare tam sit pronum, & innocentem euerti tam sit consuetum. Vt Iustitiæ & seueritatis vocabulis infirmitas humana terreatur, certè ad vnam clementiæ mentionem prostrati eriguntur, iniuriæ metu collapsi subleuantur. Ne vim ne iniuriam timeto; Nulli vos subiti atrocésque casus perterrere tacant, quos hæc tanta virtus suis æquissimis oculis aspicit. Hæc illa est quæ pro vestra incolumitate excubat. Hinc quoque perspicuè verum est, hanc tam præsentis opis virtutem illis potissimùm conuenire, qui modum virium in sua potestate positum habent. Cùm enim horum præcipuum munus sit, ad sanctam æquitatis Regulam omnia sua exæquare, & cùm clementia nihil aliud sit quàm ipsa æquitas, certè rerum potentes tunc potissimum æquitate dicuntur

tur adhærere, cum clementiæ sint cultores assidui. Eò quoque seueritas & clementia discriminantur, quod illius causæ plerumque sunt in propatulo: clemẽtiæ momenta librantur in vna mẽte summi magistratus, aut ipsius regnantis. Et ergo clementia Principum & potentium propria virtus, Vt enim verum sit, omnibus eam hominibus esse congenitam, tamen sua admirabilia & suspicienda opera potissimùm per eos edit, qui & rerum domini, & hominum sunt; quibusque in summa potestate, summa est malè, summa bene faciendi licentia. Certè, quoties is, cui in manu est ad seueritatem propendere, pronus est ad lenitatem, tunc verò omnia sui iuris fecisse, omnia in sua potestate habere dicitur. Est ergo clementia summus Imperij character, ipsorúmque regnantium decus altissimum, atque adeò vt præsens vniuersorum tutela, ita totius regni certissima salus. Exemplaria priscæ clementiæ toto orbe sunt clarissima & celeberrima. Inter recentia eminet Henricus ille quartus Gallorum Rex cognomento Magnus, non magis ob fortia facta, quàm propter huius virtutis frequentissima experimenta futurus apud posteritatem celebratissimus. *C. Paschalius in Ethic. 2 1.*

Ea vera clementia est, consulere ne immeritò ciues patria expellantur, retinere à stultitia & falsis voluptatibus, pacem concordiámque stabilire: non si flagitiis obsecutus magistratus, delicta perpessus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesserit. *Sallust. in fragm.*

Regum ducúmque clementia, non in ipsorum modo, sed in illorum qui parent ingeniis sita est. *Curt. lib. 8.*

Ea virtus non in eo conspicitur, si quis bonis & amicis se æquum præbeat: sed si quis iniuria affectus placabilem se & benignum peccantibus exhibeat. *Plut. in Dione.*

Nouum imperium inchoantibus, vtilis clementiæ fama; *Tacit. Hist. lib. 4.*

Imperatorem mitissimi animi legibus præstare cæteris decet. *Ammian. Marcell. lib. 16.*

Ignosci interdum debes armis, superato rectori, quàm iustum quid sit ignoranti. *Idem lib. 10.*

Æquius esse mortem subire, Nerua dicebat, quam authoritatem Imperij fœdare, proditis potentiæ sumendæ auctoribus. *Sex. Aurel. Victorinus.*

Antonius Pius Scipionis sententiam repetebat, malle se vnum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. *Iul. Capitol.*

Nihil est, quod Imperatorem melius commendet gentibus, quam clementia. *Videat. Gallic. in Auidio Cassio.*

Piè mansuétque geri admodum lætamur: exilio autem proscriptionis, atque etiam suppliciis & cædibus modum heri. *Sex. Aurel. Vict. Diocl.*

Clementia & liberalitas potissima dos in principe. *Pomp. Latus in Diocl.*

Præteritorum pœnitentia his qui errauerunt, clementes reddere solet iniuriam passos, *Procopius de bello Vandalico, lib. 1.*

Alexander & Cæsar in iniuriis condonandis liberales fuerunt, at non tamen vt seipsi in eas difficultates & pericula quæ iam superauerant, rursum inducerent præcipites. *Fr. Guicciard. hist. lib. 16.*

Vt omnem hominem, ita & quidem maximè Principem reputare decet, gladium non esse omnia sibi confecturam. Etenim magna esset eius vtilitas, atque commoditas, si is posset homines prudentes facere, persuadere, cogereque vt verè aliquem diligant: At is profectò dum corpus alicuius occidit, à nobis reliquorum animos alienat, nec sunt homines amiciores cuiquam, propter aliorum supplicia; sed quod timent, infesti, atque inimici fiunt, idque certum est & exploratum. Si autem homines veniam consequuti sint, pœnitentia, atque pudore adducti, non modò non audent iis à quibus beneficium acceperunt, iniuriam facere, sed etiam plerunque beneficium remunerantur, quod speraut se multo maiora accepturos. Etenim qui est saluus & incolumis seruatus ab eo, cui ipse iniuriam intulit, putat eundem accepto se beneficiò nihil omnino sibi esse negaturum. *Xiphilin. Cæsar. August.*

Multum est profecto magnificentius atque glorionus multos ciues conseruare posse quàm occidere. Quamobrem ij sunt instituendi continendíque legibus, beneficiis, admonitionibus, vt modesti sint & prudentes, tum verò vsque adeò diligenter obseruandi & custodiendi, vt si maximè iniusti esse cupiant, tamen non possint: qui verò infirmi sunt atque imbecilles, sanari debent quodammodo & restitui, ne omninò corrumpantur. *Xiphil. Cæsar. August.*

Magnificus triumphus (*dicta Theodorici ad Clodoueum*) ac dignus re est multitudinem insontem, cui fortuna belli ac numen pepercit, tibi supplicare, teque illi salutẽ ac incolumitatem concedere, vt secundùm superos nullus sit cui plus se acceptum referre ipsi prædicent. Tu quoque cæteras virtutes tuas, hac clementiæ palma, ac condonandæ vitæ laudem cumulare statuas, qua vnare quàm proximè potes ad Deũ optimum maximum accedere, vt te, & sibi natum & regnare sæculum nostrũ lætetur, gloriétúrque se cum veterũ fœlicitate certare. *P. Æmil. 1.*

§ APOPHTHEGMATA.

Tyrrenium. Pittaci filium, Cumis in tonstrina sedentem, faber quidam ærarius impacta securi, occidit. Cumani homicidam vinctum miserunt ad Pittacum, vt de eo supplicium sumeret. At ille cognita causa, dimisit hominem dicens, Ignoscentiam esse poriorem pœnitentia. Sentiens, vtilius esse condonare quàm meminisse iniuriæ, & vlcisci. Sunt qui referant homicidam ab Alcæo fuisse demissum cum hoccelogio, Melius est ignoscere, quàm punire. *Laërt. lib. 1.*

Socrates, cuidam percontanti cur Xantippem morosissimam vxorem domi aleret, dicebat, sic cũ eius notæ vxoribus habendam consuetudinem, quemadmodum qui se ad stadium equestre exercent, parant equos in enij ferocioris, quos si subegerint, cæteris vtuntur commodius. *Laërt. in eius vita.*

Diogenes; cum Plato laudasset quendam qui erga omnes lenissimus & mansuetissimus esset, respondit, nil quicquam huic homini tribuendum esse, qui homines doloré, si res postularet, non afficeret. Sensit vir prudentissimus, lenitatem & mansuetudinem nimiam plurimum in Republ. obesse. *Laërt. lib. 6.*

Quirinus Sophista, ab Asianis castigatus, quod in accusando mitior ac leuior esset, quam ipsi docerent: Multo, ait, melius est, vt vos meam sentiatis lenitatem, quam ego vestram crudelitatem. *Philost. in Soph.*

Dion Syracusanus, extimulatus assiduis à militibus vociferationibus, vt Heraclidem factionum auctorem, & in Syracusanos conspirantem, è medio tolleret: respondit. Si ob inuidiam Heraclidès perfidus nefariusque est, haud propterea opus est vt Dion neglecta virtute, iræ obtemperet, vitamque corrumpat. *Brus. l. c. 4. ex Plutarch.*

Demaratus. Persa quidam à rege defecerat, is suasu Demarati mutatus quum reuertisset ad suos: tentarétque eum rex interficere: Turpe, inquit, fuerit, ô rex, si cum hostis fuerit, non potius ab eo defectionis pœnas sumere, nunc amicum factum velis occidere. Hoc prudentissimo dicto & regis indignationem temperauit, & eius, cui reditum persuaserat incolumitati consuluit. Vtrique consultor vtilis; alteri, ne quid indignum regia mansuetudine committeret, alteri ne pœniteret ab errore reuocanti paruisse. *Plut. in Lac. apoph.*

Agesipolis Cleombroti F. Quidam quum apud ipsum ceu rem magnificam prædicaret, quod Philippus Macedonum Rex intra pauculos dies subuertisset Olynthum: Atqui per Deos, inquit, talem ciuitatem longe maiore temporis spatio non extincturus est. Significans, multos melius esse singulari clementia seruare ciuitates, quam conditas exscindere *Plut. in Lac.*

Cleomenes; quum ex quodam audisset, bonum magistratum omnino erga omnes mitem & placidum esse oportere: respondit. Bene quidem mita tamen ne sit contemptui. Significans, clementiam nimiam perniciosam esse ciuitati. *Plut. in Lac. Apoph. Brus lib. 1. c. 3.*

Demonax dicebat, nequaquam hominibus nascendum esse, si delinquerent, sed corrigenda vitia: nimirum exemplo medicorum, qui non indignantur ægrotis, sed morbo medentur. Nam hominis est peccare: Dei vero, aut hominis Deo proximi emendare peccata *lib. 8. apoph.*

Pisistratus, comessatores quidam in Pisistrati vxorem inciderant multáque lasciuè in illam tum fecerant, tum dixerant. Postero vero die, iam decocta temulentia, Pisistratum adierunt cum lachrymis, orantes veniam. Tum Pisistratus: Vos quidem in posterum date operam vt sitis sobrij; vxor vero mea heri nequaquam vsque prodit ex ædibus, humanitatis erat, quod ignouit adolescentibus: pietatis, quod vxoris honori consuluit, negans tale quicquam in illam factum esse. *Plut. in grac. apoph.*

Darius Xerxis pater, quum tributum indixisset subditis, accersitos prouinciarum præfectos percontatus est, cum aliis de rebus, tum etiam an grauia essent populo tributa. Quum illi respondissent, esse modica: edixit, vt singuli dimidiam tantum partem exigerent, qua beneuolentia & clementia admodum conciliauit sibi subditorum animos, vt merito ab omnibus diligeretur, *Plut. in apoph.*

Agesilaus. Fœliciter pugnatum erat ab Agesilao rege apud Corinthum: in eo prælio quanquam accepisset, Spartanorum admodum paucos desideratos, cæterum è Corinthijs & Athenienſibus aliisque sociis ingentem numerum interfectum, adeò non gauisus est, nec elatus ex victoria, vt grauiter ingemiscens, deploraret Græciæ vicem: Heu inquiens, Græciam, quæ tot viros intestino bello perdidit, quot vniuersis barbaris debellandis satis esse poterant. Viro magnanimo victoria erat optabilis, sed clarior erat sociorum incolumitas. Quo animo tulisset ille, si plurimorum ciuium interitu fuisset empta victoria? Non parum laudis promeretur hic affectus in duce Lacedæmonio, tum natura bellaci, tũ ethnico: At Christiano principi nulla non debet esse lugubris victoria, quæ plurimorum etiam hostium exitio contingat. *Plut. in Lacon. apoph.*

Antigonus rex Macedonum, amicis suadentibus, vt si Athenas caperet, validis illam præsidijs communiret, ne quando deficeret: respondit, semper in ea fuisse sententia, vt crederet, clementiam plus posse, quàm violentiam. *Plut. in apoph.*

Idem, quum ab initio regni durior esset, & nex iam factus, clementer & placide regnum administrauit. Hanc morum mutationem quum mirarentur subditi, respondit: Prius opus erat regno, nunc & gloria & beneuolentia, quia regnum recuperatum seruatur. *Plut. in apoph.*

Anonymus. Ptolemæus Lagi filius, quum Grammaticum notasset insolitiæ, quærens ab eo quis esset Pelei pater? vicissimque audisset: Dic tu prius quis sit Lagi pater: amicis inuitantibus ad tantæ improbitatis vindictam: Si regium est, inquit, non pati vt à quoquam dicto attingatur: nec illud regium est, quemquam dicto lacessere. Iniquè petit vindictam, qui prior lacessiuit, cuiuscunque dignitatis fuerit. Nec suæ dignitatis meminisse debet qui refertur, quum eius prærogatiuam lacessendo deposuerit. *Lib. 5. apoph. ex Plut archo.*

Philippus. Athenienses legationem ad Philippum miserant, Ea benigne audita, vt humaniter dimitteret, iussit illos dicere, qua in re gratũ facere posset Athenienſibus, hoc Democharis excipiens. Si teipsum, inquit, suspendas. Is Democharis vnus fuit è legatorum numero ob linguæ procaciam dictus Parthesiastes. Ob tam inhumanum responsum indignantibus regis amicis, Philippus compescuit eos, iussitque vt Therſitem, illum incolumem dimitterent. Tum ad cæteros legatos conuersus, Renuntiate, inquit, Athenienſibus, multo superbiores esse, qui ista dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Tales demum animi regno digni sunt. *Plut. in apoph.*

Idem, indignantibus Philippi amicis, quod Peloponenſij, in Olympiaco ipsum

ipsum sibilis deriderent, præsertim beneficiis à rege affecti, hoc sermone Philippum extimulantibus ad vindictam: quid igitur, inquit, futurum est, si quid illis faciamus mali? Vrbanissime amicorum argumentum vertit in diuersum. Si tam prauo ingenio sunt, vt eos irrideant, qui de ipsis bene meriti sunt, grauius nocebunt, si quis illos malefactis prouocet. Hoc non solum moderationis & clementiæ, verum etiam eximiæ cuiusdam magnanimitatis, documentum fuit ingratorum sibilos regem negligere. *Plut. in apoph.*

Idem. Quibusdam Philippo Maced. consulentibus, vt cum Atheniensibus asperius ageret: respondit, illos absurdè facere, qui homini cuncta ad gloriam tum agenti, tum patienti suaderent, vt gloriæ suæ theatrum abiiceret: significans, sese hoc agere, non vt Athenas euerteret, sed vt ciuitati celeberrimæ doctissimorum virorum copia florenti suas virtutes probaret. *Plut. in apoph.*

Alexander, cùm Poro Indorum regi victo obtulisset, se daturum quicquid peteret, & Porus vt regaliter tractaretur petiisset, subridens, Faciam hoc, ait, non tua, sed mea causa. Non ignorauit autem rex bellicosissimus, nil adeo decere ac ornare principem, quem si clementia vtatur erga eos etiam quos nouit hostes fuisse atrocissimos. *Brus. l. c. 3.*

Darius, Idem Alexander tantæ fuit clementiæ, vt Darius precaretur à Diis, vt aut superare posset clementia Alexandrum, aut si is regno spoliaretur, solus Alexander in Persarum regno imperaret. *Brusoni l. 3. c. 13. ex Plut. & Curtio, & aliis.*

Porsena, demiratus egregium animum Mutij Scæuolæ, qui iratus dextræ suæ, quod in stringendo ferro errasset, foculo impositam eam exuri passus est, dixit illi: Reuertere ad tuos Muti, eisque refer, te cum vitam meam petieris, à me vita donatum. *Liui.*

M. Liuius, fuso Hasdrubale, nonnullis suadentibus vt hostes ad internecionem insequeretur: oportet, inquit vt supersint aliqui, qui de victoria nuntium hostibus perferant. *Eras. 6. apoph.*

Scipio Maior, dicere solebat, hosti non solum dandam viam fugiendi, verumetiam muniendam. Docens, nequaquam sæuiendum esse in eos, qui ferre arma destitissent. *Ex Plut.*

M. Bibulus, cum in Syria duos egregiæ indolis filios amisisset, à Gabinianis militibus occisos, & horum interfectores Cleopatra ad illum vinctos misisset, vt in filiorum interfectores pro arbitratu suo animaduerteret, ille protinus intactos remisit ad Cleopatram. *Eras. l. 6. apophtheg.*

M. Brutus, quum inter coniuratos deliberaretur, an vnà cum Cæsare occidendus esset Antonius, dissuasit, dicens: Hoc negotium, quod pro legibus ac iure susciperetur, oportere omni carere iniuria. Noluit vir optimus cædem in plures proferri. *Plut. in Brut.*

Cato Maior admonebat eos, qui potentes essent, vt parcè vterentur sua potestate, quo semper vti possent, sentiens, potentiam clementia & comitate fieri diuturnam, ferocia breuem. *Plut. in apoph.*

Cicero, Cum Cæsar rerum potitus Pompeij statuas deiectas honorificè reposuisset: Cæsar, inquit Cicero, dum Pompeij statuas reponit, suas stabilit. Sentiens, illum hoc non in Pompeij gratiam facere, sed vt sibi clementiæ simulatione fauorem apud ciues conciliaret, atque hoc pacto suum regnum constabiliret. *Plut. in apoph.*

Iul. Cæs. tanta clementia erga hostes & rebelles vsus est, vt Marius non semel dixerit; Cæsar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem & clementiam. *Brus. lib. 3. cap. 13.*

Augustus Cæsar. Timagenes historiarum scriptor multa petulanter in Cæsarem, multa in vxorem, multa in totam illius domum dixerat. Cæsar illum admonuit, vt moderatius lingua vteretur. Cum perseueraret malè loqui, nihil aliud quam domo sua illi interdixit. Timagenes autem libros, quos scripserat, acta Cæsaris continentes, recitauit, & combussit in odium Cæsaris, quasi rerum ab illo gestarum memoriam abolere cupiens. Hunc tamen palam & pertinaciter inimicitias exercentem cum Cæsare, nemo ciuium Romanorum ab ædibus suis exclusit: nam in domo Pollionis Asinij conuenit: nunquam tamen Augustus cum hospite inimici expostulauit, nisi quod quodam tempore ille dixit ἥμερος ἔφυς, id est, alis bestiam siue viperam. Mox Polionem parantem excusare se, interpellauit dicens; Fruere mi Pollio, fruere. At cum Pollio nondum securus diceret; Si iubes Cæsar, protinus illi interdicam domo meâ. An istud, inquit Augustus, me facturum putas, qui vos redegerim in gratiam? Fuerat antea Timageni iratus Pollio, nec aliam habebat desinendi causam, nisi quod illi Cæsar irasci cœperat. Vtriusque maleuolentiam boni consuluit Principis elementia. *Ex Suet.*

Idem. Lex erat vt qui patrem occidisset, culeo insueretur: nec hæc pœna sumebatur, nisi de confesso. Ab huius pœnæ atrocitate Cæsar vt liberaret manifesti parricidij reum, sic interrogauit; Certè patrem tuum non occidisti; ansam porrigens inficiandi. Tanta erat principis in iudicando lenitas. *Eras. 4. apoph.*

Iul. Cæs. Quidam è turba statuæ Cæsaris coronam lauream imposuerat, candida fascia præligatam: at quum Tribuni, detracta fascia, hominem in vincula duci iussissent. Cæsar grauiter increpatos eos potestate priuauit: idque, ne regnum affectare videretur, causatus est, per illos sibi recusandi gloriam fuisse ademptam. *lib. 4. apoph.*

Augustus. Alexandriam vrbem munitissimam quum vi cepisset, suggestum ascendit, & adiuncto sibi Ario Alexandrino, ad ciues desperantes dixit, se ciuitati parcere, primum propter ipsius magnitudinem, deinde propter Alexandrum Magnum conditorem eius vrbis, deinde propter Arium amicum optimum, cuius hæc patria esset. Raræ profecto clementiæ fuit, non deripere ciuitatem, quæ tam pertinaciter rebellarat. *Eras. in apoth.*

Idem, In villa quadam inquietas noctes agebat interrumpente somnos ipsius noctua cantu. Miles aucupij peritus curauit apprehendendam noctuam, spequè ingentis præmij ad augustum pertulit; laudato Imperator mille nummos dari iussit: ille autem ausus est dicere; Malo viuant, auemque dimisit. Quis non miretur hanc contumaciam impunè cessisse militi? *Ex Suetonio.*

Idem Augustus, quum iam quadragesimum excessisset annum, agerétque in Gallia, delatum est ad illum, L. Cinnam adolescentem nobilem, ac Pompeij nepotem, insidias illi struere: dictum est, vbi quando, & quomodo aggredi vellet; Decreuerat enim sacrificantem interficere. Dictabatur proscriptionis sententia, sed Augusto interim varias edente voces, ingressa Liuia vxor: Fac, inquit, quod medici solent, qui, vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria; Seueritate nihil adhuc profecisti, ignosce. Cinna deprehensus vitæ tuæ nocere non potest, famæ tuæ prodesse potest. Protinus iussit accersiri solum ad colloquium: venienti alteram cathedram poni iussit. Hoc, inquit Cinna primum abs te peto; ne me loquentem interpelles: dabitur tibi loquendi tempus. Hic commemoratis pluribus in Cinnam beneficiis, quod seruasset repertum in castris hostium, quod patrimonium omne concessisset, quod insuper ornasset Sacerdotio; rogauit; quare putasset ipsum occidendum; perturbato Cinna, sic finiit obiurgationem: Vitam tibi Cinna iterum do prius, hosti, nunc insidiatori ac parricidæ: Ex hodierno die inter nos incipiat amicitia: contendamus, vtrum ego meliori fide vitam tibi dederim, an tu mihi debeas. Et consulatum obtulit. Vis exitum? Cinnam habuit perpetuo amicissimum, solus ille fuit hæres, nulli amplius insidiis ab illo petitus est. *Suet. in eius vita.*

Idem, Æmilius Ælianus cum accusatus esset, quod male loqueretur de Cæsare, Augustus respondit nil aliud quam; Si male loquitur, sciat me quoque linguam habere; plura enim loquar de eo vicissim. Mira Cæsaris clementia, qui maledictum pro suo iure immaniter tractare potuisset. *Erasm. l. 4. apop.*

Idem. Tiberius, cum ad eum scripsisset, quàm malè à quibusdam hominibus lingua infectaretur, respondit: Satis est: si hoc habemus, modo ne malefaciant nobis. *Idem ex Suet.*

Nero. Quum ex more cuiusdam capite damnati causæ subscripturus esset Nero: Vtinam, inquit, literas nescirem. Vox parsimoniam humani sanguinis promittens, si ex animo prodiisset. *Senecil. 1. de clement.*

Traianus, quum sua clementia & humanitate anteressores suos omnes superaret, amicis aliquando culpantibus, quod nimis clemens erga suos esset, respondit; Talem se Imperatorem esse priuatis, quales esse sibi Imperator priuatos optaret. *Brus. §. 3. c. 4.*

T. Vespasian. fratrem Domitianum insidias molientem non est vltus; sed his verbis admonuit: Quid opus te parricidio petere, quod me volente obuenturum est, imo quod iam habes; imperij particeps? In Christiano vix reperias tantum mansuetudinis. *Eras. l. 8. apoph.*

Antonius Pius, Cassium senatorium virum occidi passus est, non iussit occidi, post etiam extinctum doluit, dicens; Voluisse se fine senatorio sanguine imperium transigere. Mira clementia in affectatorem imperij. *Iulius Capit.*

Hadrianus, adeò contempsit inimicos, vt vni, quem habuerat capitalem, forte obuio dixerit, Euasisti. Principibus in priuatis, offensis debet esse satis, potuisse vlcisci. *Dion.*

Theodosius iunior rogatus, cur neminem eorum à quibus lædebatur, supplicio capitis afficeret? respondit; Vtinam mihi liceret, & mortuos ad vitam reuocare. *Spieg in l. 2. c. 47. Panor. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem, quum in Amphitheatro Constantinopoleos sederet spectator, & populus damnatos efflagitans clamaret; Crudeli bestiæ artifex obiectus pugnet; compescuit immitem turbæ vocem, dicens; Nescitis, inquit, quod nos consueuimus clementer spectare: Innuens, vbicumque adest princeps, illic oportere omnia mitius geri. *Eras. l. 8. apoph*

Aurelianus Cæsar, quum Tianam venisset, eamque occlusam reperisset, iratus dixit, Canem in hoc oppido non relinquam. Hac voce milites erecti sunt in spem prædæ. Vrbe autem capta, militibusque ex Cæsaris promisso direptionem oppidi flagitantibus respondit: Agite, canem me negauit relicturum, canes omnes occidite. Et sic promissis satis fecit, & clementer hostes suos tractauit. *Flauius Vopiscus.*

Galienus. Quidam vxori Galieni iunioris gemmas vitreas pro veris vendiderat: re comperta mulier flagitauit vindictam. Cæsar iussit hominem corripi, quasi leoni obiecturus. Dein in caueam, dum impostor & populus, expectant terribilem leonem, prosiliit caper. Cunctis rem tam ridiculam mirantibus, per præconem dici iussit: Impostoram fecit, & passus est. Eadem opera fefellit impostorem, & irrisit vxorem. *Trebell. Pollio.*

Alexander Seuerus. Amici eius improbantes humanitatem & clementiam, Mammea, mater, vtroque Memmia, sæpe dicerent, Molliorem tibi potestatem, & contemptibiliorem imperij fecisti: respondit sed securiorem & diuturniorem. *Brus. l. 3. c. 13.*

Idem. Ouinius Camillus antiquæ familiæ senator, cùm rebellionem moliretur, & tyrannidem affectaret, hominis fraude intellecta, ad se vocari iussit, & egit gratias, quod Reipub. curam sua sponte susciperet tentaret. Mox ad senatum processit, ac tanti sceleris conscientia trepidum, consortem imperij appellauit, in palatium recepit, ornamentis imperialibus & melioribus, quam vtebatur ipse, decorauit, profectionisque comitem adhibuit. Quumque Imperator ipse pedibus iter faceret, inuitauit Ouinium, & equo sedere iussit; denique mori paratum dimisit. *Ælius Lampridius.*

Rodulphus Imp. Cùm post morum mutationem clementior suis fuisset, quam ab initio imperij, obiurgabatur ob id: Seuerum, inquit, & immitem fuisse me aliquando pœnituit, lenem & placabilem nunquam. *Æn. Syl. l. 2. commen. de reb. Alphonsi.*

Sigismundus Cæs. eos reges demum in tetris beatos esse dicere solebat, qui eiectis ex aula sua hominibus superbis, viros mansuetudinis & miseri

misericordiæ cultores in curia assessores haberent. *Æneas Siluius de dictis Sigismundi Imp.*

Alphonsus Rex, cum argueretur aliquando, quod nimis mitis ac lenis esset erga suos, vt qui nonnunquam etiam iis, qui vel grauiter in ipsum deliquissent, ignosceret: Malo, inquit, multos mea clementia & mansuetudine seruare, quàm paucos mea seueritate perdere. *Panor. l. 2. de Alphonsi Reg. gest.*

Idem, cuidam dicenti, caue ne tua hæc clementia ac lenitudo in perniciem cedat: Imò verò respondit, multa mihi perferenda sunt, ne in inuidiam cadam. *Pan. lib. 2. de reb. Alphons. Regis.*

Idem dicere solebat. Qui nimis lenem & mansuetum principem quererentur, expectandum iis esse, vt vrsi ac leones quandoque regnarent. Hominis sanè clementiam esse, belluarum autem feritatē *Panor. lib. 2. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem ab amico admonitus, ne malis & facinorosis hominibus adeo mitis esset. Malos benevolentia & clementia interdum citius, quam seueritate in viam virtutis reuocari posse respondit. Cogitandum tamen, ad priuatas iniurias principem facilem ad ignoscendum, in iis autem, quæ lædunt Rempubl. seuerum esse oportere, ita tamē, vt non hominē, sed crimen ipsum insectari ac punire videatur. *Pan. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem interrogatus cur erga omnes etiam malè meritos tam humanus ac mansuetus esset? respondit: se quidem iustitia bonis grātum esse, malis autem clementia. *Panor. lib. 2. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem frequenter etiam dicebat, nihil magis aduersariorum animos flectere, quàm placabilitatis & mansuetudinis nomen. *Panor. lib. 3. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem, quum in obsidione Caietæ, susceptis impuberibus, senibus omnique sexu bellis haudquaquam vtili, quos Caietani ob annonæ penuriam ciuitate expulerant: quidam Alphonso Regi dixisset si tu hos non admisisses, Caietani paucis post diebus sese reddidissent. At ego, respondit Rex, pluris facio eorum vitas, quàm Caietas centum. Facinus profecto regium & memorabile, ac Deo imprimis gratum acceptūmque. Quum enim vrbem per id tempus quadraginta fermè millium conatu capere nequisset, postea soluto ac diu desita iam obsidione, sine vi, sine armis ea gratitudine in ditionem redegit. *Pan. lib. 1. de rebus gest. Alphonsi.*

Idem, quum aduersus Venetos ac Florentinos, potentissimos Italiæ populos, haud equidem iniuria bellum suscepisset, & iam Neapolitani aduersus eos magna animi fiducia contendissent; Florentini primùm, mox Veneti oratores in agro Pelignensium obuiam facti sunt, pacem ab armato perhumiliter postulantes, cuius conditiones cùm audire cuperent, Alphonsus dixisse fertur: se nullum aliud pacis dare pretium existimasse, quàm hostibus humiliter parentibus pacem dedisse. O clementiam omnibus principibus imitandam; & nostro hoc sæculo inter potentes rarissimam. *Pan. lib. 1. de reb. gest. Alphonsi.*

§ Similitvdines.

Senec. (Sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos horror est: Ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. *lib. 1. de Clementia cap. 2.*

Quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: Ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis exagitetur, non prosiliit, qui intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impunè læso. *lib. 1. de Clementia, cap. 20.*

Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: Ita clementiam mansuetudinémque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem aliorum malorum succidentis. *De Clementia lib. 1. c. 5.*

Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantùm rectas bonasque arbores colunt, sed illas quoquē, quas aliqua deprauauit, causa, adminicula, quibus reguntur, administrant. Alias circumcidūt ne proceritatem rami premant: quasdam infirmas vitio loci nutriunt: quibusdam aliena vmbra laborantibus cœlum aperiunt: Secundum hæc videbit præfectus sapiens, quod ingenium, qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur. *De Clementia lib. 2. cap. 7.*

Anonymi, Medici quemadmodum vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria: Sic debent Principes, qui seueritate populum gubernare non possunt, tentare contrarium, vt clementia & benevolentia populi morbis occurrant.

Vide Facilitas, Crudelitas, Humanitas, Tyrannis, Tyrannus.

Clericus.

§ Sententiæ Patrvm.

Omnes qui in Ecclesiastici ministerij gradibus sunt ordinati, generaliter Cleri nominantur. Cleros autem, aut Clericos, hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiarum Principes ordinabant, sorte eligebant; nam Cleros sors interpretatur. *Isid. lib. 2. de offic. Eccles.* Sumpsit hæc ex August. (*In Psalm. 67.*) Augustini enim verba sunt; Nam & Cleros, & Clericos hinc appellatos, puto qui sūt in Ecclesiastici Ministerij gradibus ordinati, qua Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum.

Cùm laicos hoc deceat, ne aut extraneas blasphemandi occasiones, aut opportunitatem fornicationis ostendāt, maximè tamen hæc necessitas clericos vehementer cōstrigit, quibus religio blasphemata, aut fraternitas perdita duplices pœnas irrogabit. *Aug. de singularitat. Clericorū.*

Clericus mercimonia exercens, intercessiones vendens, viduarum munera amplectens, negotiator magis quàm clericus est. *In serm. 20.*

Contemnitur clericus, qui sæpè inuitatur ad prandium, & non recusat: nunquam pereutes, rarò accipiamus rogati. Beatius est dare, quam accipere. *Hier. ad Nepotian.*

Negotiatorem clericum, ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. *Ibid.*

Clericos illos conuenit Ecclesiæ stipendiis sustentari, quibus parentum & propinquorum nulli suffragantur, qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt, si, quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium incurrunt. *In epist. ad Damasum.*

Clericus, qui de bonis suis sustentari potest, si accipit, quod pauperum est, sacrilegium profecto committit, atque per abusionem talium iudicium sibi manducat & bibit. Si eges, & accipias, das potius, quàm accipis: si autem non eges, & accipis, rapis. *In alia epist.*

Vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse quàm clericos. *Sup. epist. ad Tit.*

Miror cuius ordinis sint nostri clerici, nam in congregatione temporalium se habent, vt laici: in apparatu nobili, vt milites in acquisitione reditruum, vt clerici: sed non laborant vt laici, neque pugnant vt milites, neque Euangelizant vt clerici, & cùm vtriusque ordinis esse cupiunt, vtrumque defetunt, vtrumque confundunt. Vnusquisque in ordine suo resurget. Isti ergo cùm Deus sit summè sapiens, veraciter creditur à summo vsque deorsum nihil inordinatum relinquere: vereor, ne alibi ordinandos, quàm vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. *Bern. lib. 3. de consi. ad Eugenium.*

Cùm cuncti status hominum aliquid habeant laboris, & aliquid voluptatis, clerici inter hæc nouo quodam artificio discernentes totum, quod delectat, in quolibet elegerunt. & totum quod molestat, respuerunt: a militibus acceperunt superbiæ fastum, amplam familiam, equorum phaleras, & nobiles apparatus: à mulieribus dependentes collo pelles rubricatas, vinum, mollitiem, balneum, & gloriam, à rusticis fructus agrorum, horrea plena. Sed benè cauent militaris loricæ pondus, muliebrem declinant verecundiam. Omnes rustici & agricolæ victum sibi labore acquirunt, hi deliciis affluunt, & tamen aduenientē fructuū tempore, promptuaria eorum plena triticio & vinum bibunt vuæ meracissimum, & inde incrassantur, impinguantur & dilatantur. Quum ergo resurgere cœperint homines, quilibet in ordine suo, isti cum quibus resurgent? Si diuertere voluerint ad milites, ipsos exufflabunt. Sic eos cuncti homines à suis finibus arcebunt: & isti qui in nullo fuerint ordine, vbi putas collocabuntur? Restat ergo, vt illum locum sortiantur, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: & sint in laboribus Dæmonum, qui in laboribus hominum non fuerunt, *Bern. super Psalm. 73.*

Ministri Christi sunt, & seruiunt Antichristo: honorati Domini, cui honorem non deferunt. Inde quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus. Inde aurum in frænis, in sellis, in calcaribus: plus calcaria quam altaria fulgent. Inde mensæ splendidæ scyphis & cibis. Inde comessationes & ebrietates. Inde cithara & lyra, inde torcularia redundantia, promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud, pro huiusmodi volūnt esse, & fiunt Ecclesiarum Præpositi, Decani, Archidiaconi, Episcopi, Archiepiscopi. *super Cantica serm. 73.*

Olim prædictum est, & nunc tempus impletionis aduenit: Ecce in pace amaritudo mea amarissima amara prius, in nece martyrum, amarior pòst in conflictu hæreticorū, amarissima nunc in moribus domesticorum. Non fugare, non fugere eos potes, ita inualuerūt, & multiplicati sunt super numerum, intestina & insanabilis est plaga Ecclesiæ: & ideo in pace amaritudo eius amarissima. Sed in qua pace? & pax est, & non pax. Pax à paganis, pax ab hæreticis, sed non profecto à filiis. Vox plangentis Ecclesiæ in templo isto: Filios enutrini & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, spreuerunt, & maculauerūt me à turpi vita, à turpi quæstu, à turpi commercio, à negotio denique perambulante in tenebris. Supereſt vt iam de medio fiat dæmonium meridianū. *Idem ibid.*

Vnde Clericis exuberare existimas rerum affluentiam, vestium splēdorem, mensarum luxuriam, congeriem vasorum argenteorum & aureorum, nisi de bonis Ecclesiæ? Inde est, quod illa pauper & inops, & nuda relinquitur, facie miseranda, inculta, hispida, propter quod non est hodie Ecclesiam ornare, sed spoliare: non est custodire, sed perdere: non est defendere, sed exponere: non est instruere, sed prostituere: non est pascere gregem, sed mactare & deuorare, dicente Domino de illis: Deuorant plebem meam sicut escam panis. *serm. 78.*

Curritur in Clero passim ab omni ætate & ordine, à doctis pariter & indoctis ad Ecclesiasticas curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, quum ad curas peruenerit. *In quodam sermone.*

Si insurgeret apertus hæreticus, mitteretur foras, & arescceret: si violentus inimicus, absconderet se forsitan abeo nunc verò quid eiicier, à quo absconder le? omnes amici, & omnes inimici; omnes necessarij & omnes aduersarij omnes domestici, & nulli pacifici: omnes proximi, & omnes, quæ sua sunt, quærunt, *super Cant. serm. 35.*

Clericis conceditur, vt benè viuentes, & altari seruientes, viuant quidem, non luxurientur. *In epist.*

Peccata populi mei comedunt, sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, accipiunt: ita possessores non alimenta quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. *Prosp. l. 1. de vita contemplatiua.*

§ Scriptores.

De Clericis vide. *Lumen animæ, part. 1. cap. 32. De vita Clericorum, Hieron. Strid. to. 4. Ioann. Gerson. tom. 2.* De vita Clericorū Curialiū. *Pet. Blesens.*

Bleſenſ. De inſtructione Cleri, *Durand.* Abſolutè autem de Clericis videtur diſputare *Robert. Bellarminus tom. contr. 2. l. 1. col. 285. & ſeq.*

Vide infrà, Sacerdos.

Cœlum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COELVM, Græcè οὐρανὸς, ου, ὁ, & οὐρανία, ας ἡ cœleſtis dicitur, & eſt continentia viſibilium & inuiſibilium creaturarum, *ſecundùm Ioan. Damaſcen. l. 2. cap. 6.* dicitúrque ſecundùm Varronem & Plinium, quòd variis ſyderibus ſit cælatum, id eſt, ſculptum & inſignitum.

¶ LOCI BIBLICI.

Cœlum à Deo creatur, Gen. 1. verſic. 1. Pſalm. 33. verſ. 6. & 102. 26. & 136. v. 5. Actor. 4. v. 24. ſedes Dei eſt, Eſ. 66. v. 1. Matth. 5. v. 34. & 23. v. 22. Actor. 7. verſ. 49. inſtar pellis extenſum, Pſalm. 104. verſ. 2. Cœlum pro quauis maxima altitudine, hyperbole, Geneſ. 14. v. 4. Deut. 1. verſ. 27. pro Deo ex Syrorum idiotiſmo Matthæi 2. v. 25. quòd & antitheſis ipſa declarat. Pro cœlitibus, Iob. 15. v. 15. Metonymia, pro aëre, Matth. 6. v. 27. Cœlum æreum & ferreũ peccatoribus, Leuit. 26. v. 19. Deuter. 28. v. 23. Cœli militiam adorantes lapidandi, Deut. 17. v. 5. Cœli coram Deo immũdi, Iob. 15. v. 15. Cœli aperti Chriſto baptizato, Matth. 3. v. 16. Mar. 1. v. 10. Luc. 3. v. 21. Ioan. 1. v. 52. Stephano morituro, Actor. 7. v. 56. Cœli gloriam prædicant, Pſal. 18. verſic. 4. & 19. v. 1. & 89. verſ. 6. mutationi obnoxij ſunt, Pſal. 102. v. 27. Matth. 24. v. 35. Mar. 13. v. 31. Luc. 21. v. 33. Rom. 8. verſ. 20. Hebr. 1. v. 11. 1. Petr. 1v. 2 5. 2. Pet. 3. v. 7. 12. 13. Apoc. 6. v. 14. & 21. v. 1. Cœlum & terra donec tranſeant, Matth. 5. v. 18. periphraſis eſt perpetuitatis, non diſſimilis illi, quæ habetur Gen. 49. v. 26. Pſal. 72. verſ. 5. 7. 17. & 87. verſ. 37. 38. Cœlũ terrámque Deus teſtatur, Deut. 30. v. 19. & 31. v. 28.

Cœli tertij nomine, 2. Cor. 12. v. 2. intelligendum eſt ſublimiſſimum cœlum, quaſi dicat, in cœlum ſublimiſſimum. Fit autem in ſacris litteris mentio trium cœlorum, aëris, cœleſtium orbium, & beatarum ſedium, in quas Chriſtus aſcendit, inde etiam venturus, vt cum ipſo ibi ſimus in æternum.

Cœlorum poteſtates, Matth. 24. verſicul. 29. pro ; potentes cœli; Hebraiſmus.

Cœleſtia quærenda, Col. 3. verſ. 1.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ouid. 5. Triſt.

Ipſe quoque athereas meritis inuectus es arces;
Quo non exiguo facta labore via eſt.

Sen. Herc. fur.

Non eſt ad aſtra mollis è terris via.

Valer. Flacc. 1.

Tendite in aſtra viri, mea primum regia mundo
Iapeti poſt bella truces Phlegraque labores,
Impoſuit durum vobis iter, & graue cœli
Inſtituit, ſic ecce meus ſic orbe peracto
Liber & expertus terras remeauit Apollo.
Neu regia foret vlla ſuis animalibus orba:
Aſtra tenent cœleſte ſolum, formaque Deorum.

Ouid. 1. Met.

Eſt via ſublimis cœlo manifeſta ſereno;
Lactea nomen habet, candore notabilis, ipſo.
Hac iter eſt ſuperis ad magni tecta tonantis,
Regalemque domum: dextra lauáque Deorum
Atria nobilium valuis celebrantur apertis.
Plebs habitat diuerſa locis, à fronte potentes
Cælicolæ clarique ſuos poſuere Penates,
Hic locus eſt, quem, ſi verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixiſſe palatia cœli.

Ibidem.

Hæc ſuperimpoſuit liquidum, & grauitate carentem
Æthera; nec quicquam terrena facis habentem.

Virg. opuſc.

Primus adeſt Aries, Taurus inſignibus auro
Cornibus, & Fratres, & cancer aquatile ſignum;
Tum Leo terribilis Nemeos, aque innuba Virgo.
Libra ſubit, caudáque Animal quod dirigit ictum.
Armatúſque arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fuſor aqua ſimul, & fulgenti lumine Piſces.

Manil. 1.

Aurato princeps aries in vellere fulgens
Reſpicit admirans aduerſum ſurgere Taurum,
Submiſſo vultu Geminos & fronte vocantem:
Quos ſequitur Cancer, Cancrum Leo, Virgo Leonem.
Æquato tum Libra die cum tempore noctis,
At trahit ardenti fulgentem Scorpion aſtro.
In cuius caudam contentum dirigit arcum
Mixtus equo, volucrem miſſurus iamque ſagittam,
Tum venit Auguſto Capricornus ſydere flexus;
Poſt hunc inflexam diffundit Aquarius vrnam
Piſcibus aſſuetas auidè ſubeuntibus vndas:
Quo Aries tangit claudentibus vltima ſigna.

Verinus.

Itur ad athereas per magna pericula ſedes:
At nullo inferni prona labore via eſt.

Orat. 3. Carm. 2.

Virtus recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via.
Cœtuſque vulgares, & vdam
Spernit humum fugiente penna.

Sen. Oët.

Pulchrum emimere eſt inter illuſtres viros,
Conſulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cade abſtinere, tempus atque ira dare,
Orbi quietem, ſæculo patem ſuo:
Hæc ſumma virtus, petitur hac cœlum via.
Sic ille patriæ primus Auguſtus parens
Complexus aſtra eſt, colitur & templis Deus.

Idem Herc. Oët.

Sed locum virtus habet inter aſtra.
Nulla cœlum reparabile gaza.

Val. Flac. 6.

Audendo bella expedias, pigra extulit aſtris.
Haud vnquam ſeſe virtus.

¶ SIMILITVDINES.

Dionis Chryſoſtomi: Neque negociator à longinquo mercès importans, vehementem ventorum incurſum, vndarumque exorientium procellas ſuſtinens, fruſtra & incaſſum ſuſciperet eiuſmodi labores; verùm ideo maria plena ſunt, & audax eſt aduerſus pericula locráque locùm ideo maria peragrat, totaſque noctes ducit inſomnes, vt eis commutet, maria peragrat, totaſque noctes ducit inſomnes, vt negotiatione diteſcat. Quod ſi non contingat, ſed cũ lucro etiam ſortis iacturam faciat, ne ſoluere quidem ancoram poterit, nec illa varia perferre diſcrimina. Hoc itaque ſcientes, cum decente circumſpectione huc accedamus, ne pro peccatorum remiſſione etiam acceſſionem peccatis adiunctam domum referamus. *I. ſerm. 1. in Iſaiam.*

Agricola quum non ſine labore quidem ſemina diſpoſuit; ſed videt terram feracem, ſegetémque prouentu exuberantem, ſuperiorum laborum obliuiſcitur, atque ad reliquum operæ, conſuetudinemque lucri expectatione excitatur. Verùm hæc agricolatio quanto feracior, quantoque lucroſior eſt? Nam illa quidem frugum ſenſibilium copiam adferens corporibus reponit alimoniam. Hæc verò, dum ſermonem deponit doctrinam, ſpiritualiúmque donorum abundantiam adfert, animi diuitias recondit: alimoniam, quæ nec conſumi, nec vitiari poteſt; reditus, qui neque pereunt, neque corrumpuntur, ſed arcana quadam prouidentia conſeruantur, quorum vſuſtructus mente percipitur. *Hom. 1. in Iſaiam.*

Vt vniones tametſi in mari naſcuntur, tamen plus habent cognationis cum cœlo, cuius faciem reddunt: ita pius ac generoſus animus magis à cœlo pendet, vnde ducit originem, quàm à terra, in qua viuit.

Chryſoſtomi: An non videtis frequenter, quod qui in vrbibus verſantur, pueros nuper à lacte depulſos faciunt thallophoros, aut agonothetas, aut certaminum præfectos, aut chorearũ magiſtros faciunt? Idem & nos faciamus, à primis ſtatim annis indicamus eos ad diſciplinam Reipubl. cœleſtis. Siquidem hæc terrena, quum impendium adferat, fructum tamen nullum habet. Nam quæſo te, quis fructus eſſe poſſit è populári applauſu? Simul vt veſpera nos occuparit; illico plauſus illic totuſque tumulus emarceſcit, ac feſto peracto perinde quaſi in ſomnis fuerint delicati, ita omni voluptate deſtituti conſiſtunt, dum nec à corona, nec à magnifica veſte, nec à reliquo faſtu vniuerſo conceptam voluptatem, ſi quærant, inuenire valeant, quod omnia illa quouis vento celerius prætercurrant: cæterum in cœleſti politia, omnia ſecus habent, citra impendium lucrum adferunt, & copioſum & ſtabile. *Hom. 8. de Anna & Samuele.*

Vbi ſemen eſt, ibi etiam multiplicatio fructuum conſequitur. Tu verò terram quidem pinguem ac fertilem coleres, & quæ plurimum eſſet opportuna ſeminibus, non tantum illam propriam hortum ſeminando vacuares, ſed etiam mutuares aliunde, quod ſereres: maximum namque detrimentum putares, ſi in re tali diligeres parcitatem. In cælo verò operans, atque ibi fructum requirens, vbi nulla aëris inæqualitas, corruptio nulla ventorum, ſed plurimo vbique cum fœnore ſemina iacta proueniunt; cunctaris atque diſſimulas? nec intelligis quia poſſimus & parcendo perdere, & ſpargendo colligere. Sparge ergo ne perdas; noli retinere, vt magis congreges. *Hom. 5. in Matth.*

Qui theſaurum ſuum terræ defodiunt, ne illum defodiendo transferant in cœlum, tale quiddam faciunt; quale ſi agricolæ accipiens frumentum terra fertili ſeminando, vberem quidem agrum relinquat, in lacum verò frumentum omne demergat, vt eo nec ipſe potiatur, & frumentum ſui corruptione depereat. *Hom. 9. in Matth.*

Nazianzeni. Quemadmodum inter Ægyptios & Hebræos olim nubes: Sic & nunc inter Deum & nos corporalis hæc caligo interſtat, hac gratia, vt dum purgatiores maiorique cum ſudore deſiderij noſtri ſcopum contendimus; induſtriæ noſtræ lucidæque viræ præmium quoque magnificentius contingat. *lib. 2. de Theologia.*

Quemadmodum fieri non poteſt, vt vel tuam ipſius vmbram quantumuis etiam feſtines, præcurras (ſemper enim quantum tu vrgendo proceſſeris, tantum ipſa ſequendo occupat) vel in colores oculorum radios, nullo aut lumine, aut aëre deueniente defigas; vel denique extra aquas natatilis illa piſcium natura ſua ſe lubricitate promoueat: Ita nulla eſt via, cuius ductu hi, qui in corpore ſunt, ad intellectilem naturam omnino ſine corporalium rerum interuentu pertingere queat. *Ibid.*

Quemadmodũ cibo immodico obruti, ſtomachum habent languidiorem aut lumine ſolati ſupra facultatem ſemel onerati, amplius obſcuriorem oculorum aciem experiuntur: Ita & illi de vinibus ſuis pericli-

clitantur,ſed vt paulatim alio poſt aliud additamento facto, ac, ſicut Dauid inquit, gradibus, & gloria in gloriam proceſſibus profectibuſque Trinitatis lux illuſtrioribus, affulgeat. *lib. 5. de Theologia.*

Olympiodori. Sicut aliquis acuto præditus viſu, eadem oculorum vi, modo ad honeſta & neceſſaria vtitur, modo & laſcivè abutitur, nulla quidem oculorum culpa & cauſa, ſed affectu & intentione peccante: Ita & is, cui Deus mentẽ ſapientia exornauit, ſiquidem, vt decet, dono Dei vtatur, res diuinas commode contemplatur: ſin verò ad terrena deprimatur, elangueſcit ac degenerat: in Dei dono optimè tamen ac perſpicaciſſimè terrena quoque percipit, ac intellectu conſequitur: neque vero mentis acies, ſed animi intentio, provt vel bene vel male Dei dono vtatur, digna laude vel viruperatione cenſetur. *In Eccleſiaſticis.*

Caput eminentia quædam eſt, & ſuprema totius corporis pars, pedes verò infimi ſunt, terrámque contingentes. Quando itaque præſidens intellectus purgatus fuerit, ſuperna ſpeculatur, non quæ ſunt ſuper terram: at tunc in capite oculos verè habet. Quando verò mens ad terrena conuertitur tunc in pedibus habere oculos videtur, circa limum terræ occupata. Aliter: caput Eccleſiæ Chriſtus eſt, ad quem ſi ſapiens dum ambulat, oculos intendit, ſicut & Chriſtus præambulauit, oculos habet in capite. Stultus autem ambulat in tenebris, ſemper declinans in terram tenebricoſoque intellectu. *In Eccleſ. c. 2.*

Clementis Alexandrini: ſicut teſta ouorum, quamuis pulchrè facta, & diligenter formata videatur, neceſſe eſt tamen eam frangi & reſolui, vt inde pullus procedat, & illud, pro quo totius oui forma expreſſa videtur, appareat; Ita ergo & huius mundi neceſſe eſt tranſire ſtatum, vt ſtatus ille ſublimior regni cœleſtis effulgeat. *Lib. 3. de recognit.*

Chromantij: Dominus ac Saluator noſter frequenter admonet nos terreſtria de cœleſtibus, cum dicit: Simile eſt regnum cœlorum reti miſſo in mare. Vel certè: ſimile eſt regnum cœlorum homini negotianti, quærenti bonam margaritam. Si ergo mercatus hanc ipſe continet rationem, vt vnuſquiſque pro vtilitate ſua aut vendat, quæ ſibi ſuperflua ſunt, aut emat quæ deſunt, non inhondite & ego proponam mercem, quam mihi commiſit Dominus, prædicationem vtique cœleſtem: ſiquidem me minimum quoque, etſi indignum: tamen de ſeruis quibus Dominus talenta diſtribuit ad negotiandum, lucrumque faciendum elegit. *De octo beatitudinibus, fol. 312.*

Bernardi: Quod ſi copiæ aquarum ſecretis ſubterraneiſque recurſibus inceſſanter æquora repetunt, vt inde rurſus ad viſus, vſuſque noſtros iugi & infatigabili erumpant obſequio: cur non etiam ſpirituales riui, vt arua mentium rigare non deſinant, proprio fonti ſine fraude & intermiſſione reddantur? Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertantur gratiarum, vt iterum fluant. Remittatur ad ſuum principium cœleſte profluuium, quo vberius terræ refundatur, *In Cantic. ſerm. 3.*

Polybij. Quemadmodum viſu vtentes, faciem perpetuo ad id conuertere ſolemus, quod demonſtrationis gratia oſtenditur. Sic & animus in ea loca propendere debet, quæ inter narrandum proponuntur. *lib. 3. hiſt. fol. 85.*

Coitus.

¶ Locі Biblіcі.

Coitus illiciti, *Leuit. 28. verſ. 6. 7. 8. & ſeq.* Coitus illiciti ſupplicium, *Levit. 20. verſ. 11. & ſeqq.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras, rogatus à quodam, quando eſſet congrediendum cum fœmina? Cùm voles, inquit, te ipſo fieri debilior. Multa Venus eneruat hominem. *Laërt. l. 8. c. 1.*

Idem, dicere ſolebat? Ne ſæpe homo ab homine. Hoc ænigmate frequente venereorum vſu interdicens. *Stob. ſer. 15.*

Ariſtoteles Cyrenaus, interrogatus, an amor coitus gratia fieret? Neque eius gratia, dixit, neque ſine eo. *Stob. ſerm. 61.*

Lycurgus, quodam admirante, quamobrem vetuiſſet ſponſum cum ſponſa ſimul dormire; ſed ſtatuiſſet, vt vterque cum ſuis æqualibus maximam diei partem verſaretur, cumque his totas noctes quieſceret, cum ſponſa verò furtim ac verecundè congrederetur. Primùm, inquit, quod vt corporibus eſſent validi; ſi non vterentur congreſſu ad fatietatem; dein vt illis amor mutuus ſemper maneret recens ac vigens: denique vt fœtus ederent robuſtiores. *Plut. in Lacon.*

Alexander, duabus potiſſimum rebus, cum Deus à multis prædicaretur, ſe, quod mortalis eſſet, deprehendere dicebat, ſomno & coitu: quod hæc præcipuè proderent humani corporis imbecillitatem, Somnus enim mortis imago eſt, & coitus ſpecies eſt morbi comitialis. *Plut. in Alexand.*

¶ Similitvdo.

Chryſoſtomi. Quemadmodum quum manducas & bibis, non anima manducat, ſed corpus: res enim incorporalis corporali cibo non paſcitur: Sic quum vir mulieri, aut mulier viro coniungitur, non anima copulatur, ſed corpus. *In Matth. 24. Homil. 52.*

Vide Amor Venereus, Scortatio, Fornicatio, Venus.

Cogitatio.

¶ Definitio et etymolog.

Cogitatio, Græcè λογισμὸς, ὁ, & λογίζομαι, cogito, dicitur. Eſtautem cogitatio, ſecundùm Richardum, inquiſitio veritatis per diſcurſum ex multis; licet ſecundum Auguſtinum quandoque ſumatur pro quacunque operatione intellectus. *Hæc ex S. Thom. ſecunda Secundæ, q. 180. art. 3.*

Differúntque Cogitatio, Meditatio, Contemplatio, & Conſideratio hoc modo; quod Cogitatio eſt reſpectus animi ad euagationem pronus. Meditatio eſt intuitus occupatus in inquiſitione veritatis. Contemplatio eſt liber animi contuitus in res. Conſideratio eſt omnis operatio intellectus, vel proceſſus rationis ex principiis pertingentibus ad contemplationem veritatis, ſicut meditatio *ſecundùm B. Thomam ſecundæ Secundæ, q. 180. art. 3.*

Cogitatiua potentia eſt ratio particularis, collatiua intentionum indiuidualium. *ſecund. B. Thom. 1. parte, q. 78. art. 4.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cogitatio bona.

Egreſſus fuerat (Iſaac) ad meditandum in agro, inclinata iam die *Geneſ. 24.*

Cogitationes iuſtorum, iudicia: conſilia impiorum fraudulenta *Prouerb. 12.*

Mens iuſti meditabitur ſapientiam: Os impiorum redundat malis. *Ibid. 15.*

Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. *Prouerb. 16.*

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè aſſiduus eſto, ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi. *Eccl. 6.*

Cogitatus ſenſati in omni tempore vel metu non deprauabitur, 22.

Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. 2. *Cor. 3.*

Deus eſt enim, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. *Philip. 2.*

De cætero fratres, quæcumque ſunt vera, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ: ſi qua virtus eſt, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate. *Philip. 4.*

Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. *Matth. 5.*

Cogitatio mala.

Videns autem Deus, quod multa malitia eſſet in terra: & cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem feciſſet in terra. Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinſecus, delebo, inquit, hominem, quem creaui à facie terræ: *Geneſ 6.*

Dolus in corde cogitantium mala. *Prouerb. 12.*

Abominatio Domini cogitationes malæ. *Prouerb. 25.*

Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labium ſum perficiet malum. 16.

Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur. Cogitatio ſtulti peccatum eſt; & abominatio hominum detractor. 24.

Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo. *Sap. 1.*

In cogitationibus interrogatio erit. *Ibid.*

Impij, ſecundum quæ cogitauerunt, correptionem habebunt 3.

Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem. Non eſt cogitatus impiorum prudentia 9.

Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne fortè elidatur virtus tua per ſtultitiam. *Eccleſ. 6.*

Qui minoratur corde, cogitat inania: & vir imprudens, & errans cogitat ſtulta. 16.

Sicut in percuſſura cribri remanebit puluis: ſic aporia hominis in cogitatu illius. 27.

Cogitationes eorum, cogitationes inutiles. *Eſa. 59.*

De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia & blaſphemiæ, hæc ſunt, quæ coinquinant hominem. *Matth. 15.*

Auferte præputia cordium veſtrorum, viri Iuda, ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat propter Malitiam cogitationum veſtrarum. *Ier. 4.*

Laua à malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias: vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? *Ibid.*

Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? *Matth. 9.*

¶ Locі Biblіcі.

Cogitatio pro ratione, Epheſ. 2. 3. Cogitationes bonæ à Deo. 2. Cor. 2. 5. malæ hominem inficiunt, Matth. 15. v. 19. 20. damnantur. Zac. 8. v. 10. 17. Prou. 6. 14. Mat. 15. 19. Marc. 7. 21. cogitationes cordis nouit Deus, 1. Reg. 8. 39. 2. Par. 6. 30. Io. 2. 25. & nulla eum latet. Iob. [illegible] Eccl. 42. 19. Eſa. 19. v. 15. Matt. 9. 4. Hebr. 4. 32. cogitationes impiorũ peruerſæ, Iob. 15. 35. Pſ. 10. v. 7. 13. 15. & 14. 1. & 36. 4. & 53. & 73. 8. & 83. 4. & 140. 2. Prou. 15. 5. & 24. 9. Eſa. 59. 7. Ier. 6. 18. & 18. 18. Mich. 2. 1. & Zac. 1. 4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Cogitationes noſtræ ſunt in poteſtate noſtra. *Auguſt. lib. 4. conf. Peti.*

Quicquid pudet dicere, pudet & cogitare, eſt tutiſſimum atque perfectum, vt aſſueſcat animus ſollicita ſemper & peruigili cuſtodia diſcernere cogitationes ſuas, ad primum animi motum, vel probare vel reprobare, quod cogitat: vel bonas cogitationes alat, vel ſtatim malas extinguat. Hinc namque ſunt & boni, & origo peccandi. Ibi maximè oportet obſeruare peccatum, vbi naſci ſolet, ſtatimque ad primam tentationis faciem, & malum antequam creſcat, reſtinguere, dum adhuc eſt in cogitatione. *Hier. in epiſt. ad Demetriad.*

In

In illa tantùm cogitatione peccatur, quæ ſuggeſtioni conſenſum mentis dedit: quæ malum ſuum blandè fouet, quæ in factum geſtit irrumpere. Huius cogitatio eſt, ſi ex aliquo impedita caſu non impleat voluntatem: nihilominus actione criminis condemnatur à Domino; vt illud in Euangelio legimus: Qui viderit mulierem ad concupiſcendum. *Idem ibid.*

Ad peccandum, quod opere perpetratur, nequaquam peruenies, ſi incentiua vitiorum ſtatim in mente iugulabis, & paruulos Babylonis allides ad petram, in qua ſerpentis veſtigia non reperiuntur, & cautè Domino promittes, ſi mei non fuerint dominati, &c. *Idem ibid.*

Tunc ad perfectionis ſummam pertingimus; quum ſic exteriora vitia vincimus, vt cogitationes ſuperfluas à mente reſecemus. Nam tanto longius mens à neceſſariis ceſſat, quanto inania latius cogitat. *Gregor. l. 2. moral.*

Peccata operis tanto citius cognoſcuntur, quanto exterius videntur, peccata verò cogitationis eo ad intelligendum ſunt difficilia, quo inuiſibiliter perpetrantur, & tanto latius cogitationes defluunt, quanto ſe eſſe ſecurius æſtimant, qui foris à reprehenſoribus non videntur. *lib.* 11.

Magno ſtudio ſuperfluæ cogitationes amputandæ ſunt. Sed tamen amputari funditus nequaquam poſſunt. Semper enim caro ſuperflua generat, quæ ſemper ſpiritus ferro ſollicitudinis reſcindat, *lib.* 3.

Electorum mentes, ſi quas in ſe carnales cogitationes inuenìunt, pœnitentiæ ardore conſumunt, nec cogitationes ſuas dilatari carnali voluptate permittunt, quia eo ſemetipſos iudicantes ſubtilius feriunt, quo diſtrictum iudicem præſtolantur vicinum. *lib.* 12.

Quum reproborum mentibus occaſio perpetrandi peccati deeſt, deſideriorum cogitationes eorum cordibus nullatenus deſunt, & quum non ſemper Diabolum ſequuntur in opere, valde tamen ſe illi obligant in cogitatione. *lib.* 4.

Ante Dei oculos vacuæ non tranſuolant cogitationes noſtræ, & nulla momenta temporis per annum tranſeunt ſine ſtatu retributionis. *libro* 20.

Sæpe miſericors Deus eo citius peccata cordis abluit, quo hæc exire ad opera non permittit, & cognita nequitia tanto citius ſoluitur, quanto effectu operis non ligatur. *In paſtor. c.* 53.

Si á domo mentis ad monumentum ratio diſcedat, quaſi abſente domina, cogitationum clamore velut garrula ancillarum turba multiplicat. Vt autem ratio ad mentem redierit, mox ſe confuſio tumultuoſa compeſcit, & quaſi ancillæ ſe ad iniunctum opus tacitè reprimunt, dum cogitationes protinus ſe cauſis propriis ad vtilitatem ſubdunt. *In Mor.*

Cogitatio eſt improuidus animi reſpectus ad euagationem pronus. *Caſſ. ſup. Pſal.* 30.

Quocumque tempore non cogitaueris Deum, puta tempus illud amiſiſſe. *Cæſarius monitione* 2. *c.* 3.

Incipiamus bonas cogitationes diligere, & ſtatim ab illis, quæ malæ ſunt, dignabitur Dominus liberare. *In Coll. patr. coll.*

Mentem non interpellari cogitationibus impoſſibile eſt, ſuſcipere verò eas ſiue reſpuere, omni ſtudenti per gratiam Dei poſſibile eſt. Quemadmodum igitur ortus earum non omnimodè pendet à nobis, ita reprobatio vel electio conſiſtit in nobis. *Moyſi.*

§ Sententiæ Poeticæ.

Auſon. de ludo Sapient.

Μελέτη τὸ πᾶν qui dixit & dictum probo,
Meditationem id eſſe, recti quod geras.

Ibidem.

Is quippe ſolus rei gerendæ eſt efficax,
Meditatur omne qui prius negotium.

Terent. in Adelph.

O Demea, iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt
Videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt
Proſpicere.

Auſon. de ludo 7. Sapient.

Aduerſa rerum, vel ſecunda prædicat
Meditanda cunctis comicus Terentius:
Locare pedes, bellum gerere, aut ponere
Magnas, modicaſque res etiam, paruas quoque
Agere volentem, ſemper meditari decet.
Nam ſegniores omnes inceptis nouis,
Meditatio ſi rei gerendæ defuit.

Ibidem.

Nihil eſt, quod ampliorem curam poſtulet,
Quam cogitare quid gerendum ſit: dehinc
Incogitantes ſors, non conſilium regit.

§ Similitvdines.

Chryſoſtomi. Sicut irrationabilis terra, quæ ſecus viam poſita eſt, ſemper conculcatur: & dura eſt, & ſemina doctrinæ in ſulcos ſenſus ſui non recipit, ſed volatiles ſpiritus rapiunt ea: ſic & omnis arbor rationabilis iuxta viam poſita non poteſt eſſe fructifera, id eſt, homo ſecundùm mundum viuens nunquam poteſt euadere à peccato, vt ſit iuſtus. *In* 21. *Mat. homil.* 36.

Sicut de gemmis, flores: ita de bonis cogitationibus naſcuntur bonæ voluntates, ſicut autem flores non poſſunt procedere, niſi fuerit gemma: Sic bona voluntas naſci non poteſt, niſi præceſſerit in homine cogitatio bona. Bona ſunt opera iuſtitiæ. Sicut ante pomum flos: ità ante opus bonum voluntas bona. Arbor non profert fructum, quæ iuxta viam eſt: Ita qui ih mundo viuunt. *Hom.* 38. *in Matth.*

Talis eſt cogitationũ natura, labyrintho cuipiam ac gryphis ſimilis eſt; nullum vſquam finem habens, neque concedens cogitationem ſtare ſupra petram, originem ab arrogantia, ac nimia ſui opinione aſſumens: cùm enim quoſdam pudeat ad fidei ſuſceptionem accedere, vt ne videantur cœleſtia ignorare, ipſi ſeſe in cogitationum veluti quiſquilias ac minutias coniiciunt. *Homil.* 2. *in epiſt. ad Rom.*

Origenis. Sicut qui adulterium committit in ſolo corde, nondũ omnino progreſſus ad opus: Ita ſi quis fecerit in corde cætera, quæ prohibita ſunt; verbi cauſa; ſi quis corde tantum ſit furatus, aut corde tantùm falſum teſtimonium dixerit, non vt ille, qui facto furatus eſt, aut falſum teſtimonium re perpetrarit: ſed tantùm vt qui corde ſolo talia fecerit, punietur; idque ſi per ipſum ſteterit, quo minus peruenerit ad prauum facinus. Quod ſi præterquam quod voluit, aggreſſus quidem eſt, ſed non ſucceſſit, punietur: vt qui non ſolum corde, verumetiam opere peccauerit. Super hæc quærat aliquis, an adulterium committat aliquis ſolo corde, etiamſi factum adulterij non peregerit, ſed in ſolo corde fuerit impudicus. Simili modo facies de cæteris laudabilibus. Habet autem hic locus, quo probabiliter falli poſſimus: quod hac opinor ratione tollendum eſt. Adulterium quidem in corde peractum minus eſt peccatum, quàm ſi quis adiungat etiam factum. Non poteſt autem fieri, vt pudicitia ſit in corde, quæ obſtet impudico facto: niſi quis hic quoque in exemplo ſumat virginem, iuxta quod lex dicit in ſolitudine violatam. Fingamus enim cor alicuius eſſe puriſſimum, cæterum violentiam peregiſſe corruptionem corporis pudicæ, in eo quòd laſciuum eſt. Hæc ſanè mihi videtur prorſus eſſe caſta in occulto quidem, corpore verò non eſſe pura: quemadmodum erat ante vim illatam: at non quia non pura, ſtatim impudica. *In cap.* 10. *Matt.*

Maximi Monachi, Quemadmodum parentes corporum compatiuntur natis ex ſe liberis: Sic etiam animus naturaliter indulget rationibus & cogitationibus. Et quanquam omnium & per omnia liberi fuerint ridiculoſi & turpiſſimi, omnium tamen videntur ſuauiſſimi & formoſiſſimi. Sic etiam amenti animo ſuæ cogitationes & rationes, tametſi ex omnibus fuerint peſſimæ, ſapientiſſimæ tamen eſſe videntur. *Lib.* 3. *de Charitate.*

Quemadmodum corpus habet mundum res ipſas; Sic etiam animus habet mundum ipſas cogitationes. *Ibid.*

Sicut corpus ſcortatur cum corpore mulieris: ſic etiam animus ſcortatur cogitatione mulieris per proprij corporis imaginationem. *ibid.*

Vt figuli vaſa probat fornax: Sic diſtrahitur homo in cogitatione ſua. *ibid.*

Quemadmodum rerum humanarum cogitatio non cogit animum res diuinas contemnere: Sic neque nuda cogitatio rerum diuinarum eundem adigit, vt res humanas prorſus reſpuat. *Lib.* 3. *de Charitate.*

Marci Eremitæ. Quemadmodum in aquis ignis durare non poteſt: Ita neque turpis cogitatio in corde Dei amante. *De lege ſpirituali.*

Quemadmodum vnicuique rerum, quæ videntur, Deus promptitudinem tribuit: ſic humanis quoque cogitationibus: ſiue velimus, ſiue nolimus. *De lege ſpirituali.*

Auguſtini. Ne quæſo permittamus in nobis cogitationes prauas, ne tanquam minima negligamus, quia qui minima ſpernit, paulatim defluit. Non ſpernamus morſum ſerpentis, ne venenum eius aſpergatur in corda noſtra: quia quamuis venenum vita ſit ſerpentis, tamen mors eſt hominis. Abſcindamus virgulta ſpinarum de agro cordis noſtri, né defigant in nobis altas radices. Cor noſtrum ager eſt Domini Ieſu Chriſti: excolamus eum cœleſtibus diſciplinis, & non ſinamus in agro tãti Imperatoris ſeminari zizania: ſed cunctis floribus virtutum decoremus, quia his delectatur. *Libro de ſalutaribus documentis, cap.* 34.

Hilarij. Humanæ mentis natura eſt; vt ſi cogitatione aliquid contemplemur, talem ſe nobis vnaquæque ſpecies exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis noſtræ oculos intenderimus, id ipſum, in quo defixi ſunt, referunt ad ſenſum. Et vt planius intelligi id quod dictum eſt, poſſit, afferemus exemplum: Si quis hyemali die ver cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inſpexerit, oblitera ta hyeme, in qua ſit, atque algeat, totum ei in ſenſu ſuo ver cum habitu ſui ornatuque conſiſtet: adeo mentis oculis corporis præſtant, vt ineunte in eos obliuione præſentium totos nos obtineat quidam quaſi animo præſumptus vſus abſentium. *In Pſalm.* 120.

Tertulliani. Perit ille ſimul in tua forma, ſi concupierit, & admiſit iam in animo quod concupiuit, & facta es tu gladius illi: vt etſi à culpa vaces, ab inuidia non liberaberis. Vt cùm in alicuius agro latrocinium geſtum eſt, crimen quidem dominum non conſtringit, dum res tamen eius ignominia notatur, ipſe quoque infamia aſpergitur. *De cultu fœminarum.*

Seneca. Quemadmodum quæ in vſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, nunquam periculum ſitus adeunt: illa, quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſationem vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate. Ita quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod ſæpe non reſpexit. *Lib.* 3. *de benef. c.* 2.

Anonymi. Porphyrius ſerpens venenum habet, ſed quoniam edentulus eſt, ſibi habet: ita quidam male cogitant, ſed quod deſit facultas, nemini nocent. *In ſim.*

Anonymi. In concuſſione cribri permanent ſtercora: ſic ſpolia hominis in cogitatione illius. Vaſa figuli probat fornax, & tentatio hominis in cogitatione illius. Culturam ligni oſtendit fructus illius, Sic loquutio cogitationis in corde hominis. Leo venationi inſidiatur: ſic peccatum operantibus iniquitatem.

§ Exempla Sacra.

Cogitationum peruerſarum exempla: Fratres Ioſeph, Geneſ. 50. 20. Scribæ & Phariſæi, Mat. 9. 3. & 12. 24. Mar. 2. 6. Luc. 5. 21. & 70. 30. Phariſæus quidam, Lucæ 11. 38. Coloni, 20. 14. Principes Sacerdotum, Io. 12. 10. Sacerdotes Iudaici, Act. 5. 33. Simon Magus 8. 22.

§ Exempla

¶ Exempla Historica.

D. Augustinus Hipponensis Episcopus, dum sanctæ Trinitatis mysterium solus in cubiculo sedens contemplatur, ita à seipso abscesserat, vt à muliere, quæ illum consulere cupiebat, sæpiùs interpellatus nihil responderet, imo ne respiceret quidem mulier denique, quia se contempsum putauit, abiret tristis. Postero autem die, cum eum in Ecclesia audiret, in spiritu rapta, vidit de Trinitate disputantem, atque audiuit: idcirco se illum die hesterno frustra quidem adiisse: quod eiusmodi meditatione occupatus, ipsam neque videret, neque omnino sentire potuisset, ac proinde ne redire dubitaret, Rediit, & quod petierat, consilium sine cunctatione accepit. *Marull lib. 2. cap. 4. & Sab. lib. 2. cap. 6.*

D. Thomas Aquinas, Parisiis cum Philippo, aut (vt Campanus scribit) Ludouico Gallorum rege cœnans, animo alienatus, cum ne oculis quidem connueret, tandem percussa manu mensa exclamauit; aduersus Manichæos conclusum est, quod factum cum Rex admiraretur, Thomas cum rubore respondit argumentum sibi in mentem venisse, quo Manichæorum dogma penitus euerteret. *Fulgos. lib. 8. c. 7.*

Atlantem Libycum tanta cœlestis cursus cognoscendi voluptas incessit: vt spreto hominum commercio, in altissimum Africæ occidentalis montem secesserit solus. Itaque & monti nomen indidit, & ob singularem cœlestium rerum cognitionem cœlum suis humeris fulcire dictus est. *Theatrum Zuingeri.*

Indorum Gymnosophistæ ab exortu solis ad occasum vtique eodem in loco perstans: alternis sæpè pedibus toto die feruentissimis arenis insistunt, solémque immobilibus oculi contuentur: vt hac ratione & animum contemplatione, & corpus laborum tolerantia exerceant. *Plut. lib. 7. c. 2.*

Archimedes, qui machinationibus suis multum ac diu victoriam Marci Marcelli Syracusas obsidentis inhibuerat, quum capta vrbe, animo & oculis in terram defixis, formas describit militi, qui prædandi gratia domum irruperat, strictóque super caput gladio, quisnam esset, interrogabat? propter nimiam cupiditatem inuestigàndi, quod requirebat, nomen suum indicare non potuit: sed protecto manibus puluere, noli (inquit) obsecro, istum circulum disturbare, ac perinde quasi negligens imperij victoris obtruncatus, sanguine suo artis suæ lineamenta confudit. *Valer. lib. 8. c. 7.*

P. Scipio Africanus, antelucanis horis in Capitolium ascendens, in templo Iouis Opt. Max. prius contemplabundus sedebat, quam in senatum descenderet; vt ea, quæ Reipub. salutaria essent Deorum prius precibus implorata, inuenire & patribus proponere posset. *Gell. l. 7. c. 1. ex Iunio Higino, & Caio Oppio referre eoque Ouis filium creditum.*

Carolus Magnus ceruicale pennam & encaustum cum pergameno noctu reponebat, vt si quid in lecto cogitanti vtile occurreret, signare posset, ne è memoria laberetur. Vicinus etiam lecto erat paries cera illitus, cui, si quid in tenebris occurrisset, inscriberet. *Æginardus in vita Caroli & Henricus Erphordensis.*

Carolus V. Imp. antequam quicquam aggrederetur, diu multumque prius deliberabat, in publicum non prodibat, neminem ad se intromittebat, sæpe quin etiam morbum simulabat. Quo ipso effecit, vt non prius eius consilia deprehenderentur, quam in opus deducta essent. *Theat. vitæ.*

¶ Scriptores.

De apprehensione scripsit *Albertus Magnus*. De animo & cogitatione agit *Lucretius lib. 4.* De cogitandi ratione *Brusonius libro 2. c. 16.* cur in cogitatione fœcundiore somnus obrepat, ostendit *Cœlius Rhodiginus lib. 6. c. 3.* Sæpè altero cogitante idem cogitat alter. *Marsil. Ficin. 4. 38.* De primis motibus & de consensu. *Gersin. 2.* Cur quomodocunque volueri mus, statim cogitamus, *Lucret. lib. 4.* De cogitatione etiam, *Lumen animæ, parte 2. c. 3. Vincent. Belua, 3. 1. 2. Idē de consideratione T. 1. 3. 37. De cogitationibus, Efrem: Iacob. Carthus. Erford.*

Vide Animus, Contemplatio, Consideratio, Mens, Ratio.

Cognitio.

¶ Definitio et etymolog.

Cognitio, γνῶσις, ιος, ἡ, & γνωστὴς, ἥτος, ὁ, cognitor dicitur, propriè autem cognitor dicitur, qui litem alterius suscipit coram ab eo cui datus est, sicut procurator, qui absentis nomine author fit. Cognitor à cognosco venit: vnde etiam recognosco, quod est opus compositum emendandi, aut limandi, aut reprehendendi causa reuideo. Actus verò ipse recognitio dicitur.

¶ Sententiæ Biblicæ

Cognitio Dei super omnes.

Homo enim videt ea quæ patent: Deus autem intuetur cor. 1. *Reg* 16.

Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat? *Iob.* 31

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. *Prouerb.* 15.

Infernus & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum? *Ibid.*

Omnes vitæ hominum patent oculi eius, spirituum ponderator est Dominus. 16.

Non præterit Dominum omni cogitatus: & non abscondit se ab eo vllus sermo. *Eccles.* 42.

Bonos singulariter Deus cognoscit

Et respexit Dominus filios Israël, & cognouit eos. *Exod.* 2.

Quoniam nouit Dominus viam iustorum. *Psal.* 1.

Priusquam te formarem in vtero noui te. *Ier.* 1.

Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognouit Dominus qui sunt sui. 2. *Tim.* 2.

Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. *Hebr.* 14.

Malos non agnoscit.

Multi dicent mihi in illa, Domine, Domine: Et nunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. *Matth.* 7.

Amen dico vobis, nescio vos. 25.

Si quis autem ignorat, ignorabitur. 1. *Cor.* 14.

Firmiter exigitur.

Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum. *Psal.* 9.

Vacate & videte quoniam ego sum Deus. 45.

Deus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum. 52.

Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. *Sap.* 13.

Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem non me cognouit, & populus meus non intellexit. *Isaiæ* 1.

Quia stultus populus meus me non cognouit: filij insipientes sunt, & vecordes. *Ier.* 4.

Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me non cognouerunt, dicit Dominus. 9.

Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis; sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me: quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium & iustitiam in terra. *Ibidem.*

Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plus quam holocausta. *Osee.* 6.

Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notum est Dei: manifestum est in illis: Deus enim illis, manifestauit. *Rom.* 1.

Multipliciter acquiritur, scilicet diuina illustratione.

Qui dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. *Iob.* 21.

Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. *Psal.* 4.

Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa; quia ego ipse, qui lòquebar, ecce adsum. *Isa.* 52.

Confitebor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. *Matth.* 1.

Nemo venit ad me, nisi pater meus qui misit me, traxerit eum. Non quia patrem vidit quisquam, nisi is quia Deo est, hic vidit patrem. *Ioan.* 6.

Et scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus, & simus in vero filio eius. Hic verus Deus, & vita æterna. 1. *Ioan.* 6.

Creaturarum consideratione.

Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit? *Iob.* 11

Cœli enarrant gloriam Dei, *Psal.* 18.

Vani sunt omnes homines in quibus non est scientia Dei, & de his, quæ videntur bono, non potuerũt intelligere eum, qui est nec operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex. Quorum etsi specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto his dominator speciosior est. Speciei enim generator hæc constituit, aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui fecit hæc, fortior est illis *Sap.* 3.

A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Creauit illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorum. *ibid.*

Multa abscondita sunt maiora his pauca vidimus operum eius. *Eccles.* 33.

Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. *Rom.* 1.

Ex parte enim cognoscimus. 1. *Cor.* 13.

Scripturarum declaratione.

Scrutamini scripturas: quia vos putatis in illis vitam æternam habere. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. *Ioan.* 6.

Si crederetis Moysi, crederetis forsan & mihi: de me enim ille scripsit. *Ibid.*

Salubriter perquiritur.

Nosse enim te consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis. *Sap.* 15.

Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes: *Isa.* 11. v. 9.

Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, sciemus, sequemúrque, vt cognoscamus Dominum. *Osea.* 6.

Hæc est autem vita æterna: vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. *Ioan.* 17.

Et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum, quia Deus charitas est. *Ioan.* 4.

Cognoscit homo differenter.

Homo videt ea, quæ patent, 1.Reg. 16.

Sicut aqua profunda sic consilium in corde viri sed homo sapiens exhauriet illud. *Prouerb.* 20.

Vestigium cordis boni, & faciem bonam difficilè inuenies, & cum labore. *Eccles.* 13.

Quis scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in ipso est? 1. *Cor.* 2.

Cognoscitur homo ex facie.

In facie prudentis lucet sapientia. *Prouerb.* 17.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus faciem illius commutabit. *Eccles.* 8.

Cor hominis immutat faciem, illius, siue in bono, siue in malo, *Eccles.* 17.

Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. 19.

Astatu.

Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. *Prouerb.* 27.

Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius: sic verbum cogitatu cordis hominis. *Eccles.* 27.

Gestu.

Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius *Prouerb.* 20.

Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. *Eccles.* 19.

¶ Loci Biblici.

Cognoscere, Hebræis honestè significat congressum viri cum muliere, Gen. 4. vers. 1. 17. 25. & 38. 26. 1. Reg. 4. Luc. 1. vers. 32. dicitur, & de masculorum concubitoribus, Gen. 19. 5.

Cognitio dilectionis Christi quàm necessaria Ephes. 3. 19. Cognitio Christi quàm necessaria, Ioan. 17. 3. non est secundùm carnem, 2. Cor. 5. 19. donum cœleste est, Matth. 16. 17. Ephes. 1. 17. Coloss. 1. vers. 26. 27. in quo sita, Ioan. 7. 17. & 4. 7. Ephes. 4. 21. 1. Ioan. 2. 3. & 3. 6. quibus concessa, Matth. 11. 27. suos progressus habet, Actor. 8. 35. Ephes. 4. vers. 11. 12. 13. Cognitio Dei, & dona Spiritus sancti aquis assimilantur. Cognitio Dei mentibus hominum insculpta est, Rom. 1. 21. quam necessaria, Ierem. 9. vers. 23. 24. 1. Corinth. 1. 31. 2. Corinth. 10. 17. Ose 6. 6 Ioan. 17. 3. Ephes 18. in quo sita, 1. Ioan. 2. 3. ea sub regno Christi amplissima, Esaiæ, 11. 9. Ierem. 31. 34. cognitio Dei per Christum sola vera est, & valida, Matth. 11. 27. Ioan. 14. vers. 7. 9. 2. Corinth. 4. 6. Hebr. 1. 3. quibus concessa, Matth. 11. 27. & 13. 11. 1. Ioan. 5. 20. humilitatem parit, 1. Cor. 8. 1. & 14. 25. fructus eius, 2. Pet. 1. 3

Cognosci Deus humana sapientia non potest, nisi ipse reuelet parvulis & humilibus, Matth. 11. 25. & 16. 17. Luc. 10. 21. Ioan. 7. 28. & 8. v. 19. 27. & 10. 14. & 14. 4. & 15. 1. & 17. 6. Actor. 17. 23. 1. Cor. 1. vers. 17. 18. & 2. v. 6. 10. & 3. 19. Col. 2. 16.

Cognoscere licet subinde homines ex verbis & factis, Eccles. 19. 7. & 27. 9. Matth. 7. 16. & 12. 33. Luc. 6. 44.

¶ Patrvm Sententiæ.

Basilius: memor, inquit naturæ, nunquam superbies, Memor autem eris ipsius, si teipsum obserues. *Anton. & Max. serm. de cognit. sui.*

Idem, accurata cognitio tui ipsius sufficienter te veluti manu deducet ad notionem Dei. *Ibid.*

Didymus nosse, inquit, ignarum se esse, sapientiæ est: & scire se iniustitiam fecisse, iustitiæ. *Ibid.*

Chrysostomus is máximè se nouit, qui se nihil putat. *Ibid.*

¶ Sententiæ Poeticæ

Persius.

Vt nemo in se tentat descendere nemo:
Sed procedenti spectatur manticat tergo.

Hor. 1. serm. 3.

Mauius absentem Neuium cum carperet heus tu,
Quidam ait, ignoras te, an, vt ignotum, dare nobis
Verba putas? egomet mi ignosco, Neuius inquit,
Stultus & improbus hic amor est, dignusque notari.

Ter. Heaut.

Dij vestram fidem itan' comparatam esse hominum naturam omnium.
Aliena melius vt videant & iudicent, quàm sua.
An eo fit quia in re nostra, aut gaudio sumus prapediti nimio, aut agritudine?

Hor. 1. Serm. 3.

——Denique te ipsum
Concute num tibi quid vitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namque
Neglectis vrenda filix innascitur agris,
Nec te quaesiueris extra.

Persius. Id. 3.

Discitéque ô miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Qui datus, aut meta, quam mollis flexus, & vnde
Quis modus argento, quid fas optare, quid asper
Vtile nummus habet: patria, carisque propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit & humana qua parte locatus es in re,
Disce.

Idem 4.

Respue quòd non es, tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & noris, quàm sit tibi curta supellex.

Iuuenalis 11.

——Illum ego iure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus, hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus, è cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν,
Figendum, & memori tractandum pectore, siue
Coniugium quaeras vel sacri in parte senatus
Esse velis nec enim loricam portit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Vlysses
Ancipitem, seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas: te consule, dic tibi quis sit
Orator vehemens, an Curtius, an Maro, bucca
Noscenda est mensura tua spectandáque rebus
In sumptis mixtisque: etiam cum pisce timetur.

¶ Apophthegmata.

Chilon dicere solitus est: caue tibi ipsi, siue à te ipso, siue observa te ipsum. Nam græcè est φυλάσσεαυτόν: vt admoneat sibi quemque debere suspectum esse. Omnes sibi cauent ab aliis: at frequenter, nemo magis hostis est homini, quàm homo sibi, dum libidinem, dum iram, dum ambitionem aliásque cupiditates adhibet in consilium. *Laert. l. 1. c. 4. Stob. serm. 19. Max. serm. 56.*

Idem volebat, Nosse se ipsum quemque debere: atque idcirco Apollini aureis litteris sacratum eius dictum fuit. Nam qui se rectè nosset, animam atque corpus vt æquum est diligeret: neque quod vni est impertiendum, alteri præberet. Quo cùm plerique perperam faciant, id nullius alterius culpæ est adscribendum, nisi quod nos ipsos, id est, humanam compactionem agnoscere nolimus. *Fulg. l. 4. c. 2.*

Socrates dicebat, sese nihil scire præter hoc vnicum, quòd nihil sciret: reliquos verò ne hoc quidem scire. *Anton. in Meliss. part. 1. serm. 59.*

Thales, Difficile est se nosse, inquit: sed beatum. Et hæc est secundùm naturam vita. *Anton. & Max. serm. de cognit. sui.*

Plato, qui nihil, inquit, propemodum scimus, arbitramur nos omnia scire, non permittentes autem alios, quæ ipsi nescimus, agere, peccare cogimur ipsi cum agimus. *Anton. & Max. serm. de cognit. sui.*

Philemon dicere solebat, homo cùm sis, id fac semper intelligas, & semper eris homo. *Anton. & Max. de cognit. sui.*

Thales, cuidam percontanti quid esset difficile? Seipsum, inquit, nosse. Atqui hoc vulgus putat esse facillimum. Aliena rectius perspicimus quàm nostra, & sibi quisque adulator est. *Laërt. lib. 1.*

Socrates, roganti cur nihil scriptum ederet, respondit: Quia video chartam multo pretiosiorem, quàm ea quæ scribenda forent. *Stob.*

Demonax interrogatus, quando cœpisset philosophari, tum dixit, cum cognoscere me ipsum incepi *Stob. serm. 21.*

Heraclitus, iuuenis. adhuc omnium sapientissimus esse inde iudicabatur, quod rogatus quid sciret, respondisset: Sat scio, quod nihil scio. *Ex Aristonymi scriptis recitat Stob. serm. 21. Anton. in Melissa part. 1. serm. 59. Max. serm. 56.*

Diogenes interrogatus, quonam modo quis sùimet præceptor fieri posset, respondit, si seipsum eis, quibus alios increpat, increpuerit. *Stob. serm. 1.*

Theocritus, quidam quærenti quare libros non scriberet? respondit: Quoniam, vt libet, non possum: vt vero possum, non libet. *Stob. serm. 21. ex Aristonymo.*

¶ Similitvdines.

Quemadmodum oculus alia videns, seipsum tamen non cernit: Sic etiam mens nostra corrupta, aliena vitia magis spectat quam sua. *Apud Maximum serm. 56.*

Quemadmodum solis lumen sanum oculum ad se ipsum trahit: sic Dei cognitio sanam mentem per charitatem naturaliter ad se ipsam pertrahit.

Qemadmodum rerum visibilium pulchritudo sensibilem oculum: sic mentem quoque puram rerum inuisibilium cognitio ad se pertrahit, inuisibilia dico ea quæ sunt incorporea.

¶ Historica Exempla.

Philippus Maced. cùm ad Chæroneam Athenienses vicisset, animum elatum ratione compescuit, & ne quid post hac per contumeliam & factum committeret, hoc instituit, vt quotidie mane excitaretur è somno, his verbis: Surge rex, & hominem te esse cogita. *Stob. serm. 21. ex Æliano.*

Alexander, posteaquam è diuturno morbo conualuit, nihilo se deterius affectum dixit. Admonuit enim nos (inquit) ægritudo, ne altum saperemus, vtpote mortales. *Stob. serm. 21.*

Placilla Theodosij Imperatoris vxor pientissima, subinde maritum admonere solebat, iam in Cæsarem euectum, vt se olim priuatum hominem fuisse cogitaret. Quem putabat: præ cæteris ad Romanæ Reipublicæ gubernacula assumptum, non vt ferocius superbiret, atque iam Deum se factum existimaret, vt alij: sed vt hominem se esse cogitans, variis cum subditis fragilitatibus obnoxium, ritè gubernaret imperium, tanquam Dei seruus. *Nicephorus Callistus lib. 12. cap. 42.*

Simonides, conuiuio quodam exceptus, in quo Pausanias etiam erat, iussus aliquid à sapientiæ præceptis depromere, statim dixisse ad Pausaniam fertur: Memento te hominem esse. Id autem Pausanias tunc temporis non magnoperè curauit, captus iam superbia, eo quod ad Medorum partes sese applicuisset, & elatus ob hospitij ius, quod ei cũ rege interdicebat: forsitan etiam vino depulsus à sede rectæ rationis: cùm verò iam esset captiuus, & cum fame luctaretur, iamque calamitosissimam omnium mortem ante oculos cerneret, tunc in mentem ei venit Simonides, & magna voce exclamauit: O Care hospes, magnum quiddam in tuo sermone inerat. Ego verò inani persuasione sum adductus vt cum

vt eum nullius momenti, putarem, *Ælian. lib. 9. de Var. histor.*

Bias, vt homines ad sui cognitionem duceret, iubebat vt in speculo vnusquisque suas actiones contemplaretur, vt honestas magis ornaret turpes verò emendaret. *Stob. serm. 21.*

¶ Scriptores.

De cognitione Dei & nostra. *Pharetra.* De cognoscendo Deo & laudando, *Raymundus Sebundius in viola anima.* Nosce teipsum, vt Deum noscas, *Marsil. 6. 8.* De sapiente & cognoscente seipsũ, & huius contrario scripsit *Carolus Bouillus.* De cognitione sui, *Octauianus Mirandula.* Vide prouerb. *Nosce teipsum.* De sui agnitione, *Stobæus, Ant. Monachus. Melissa, lib. 1. tit. 59. Raphal Volaterranus lib. 28. Cæl. Rodiginus, l. 3. c. 2.*

Color.

¶ Etymolog. et divisio.

Color, Græcè, χρόα, ἡ vel χρῶμα, ατος, τὸ, & χρωμάτιζω coloro dicitur. Est autem color, extremitas perspicui in corpore terminato. *Secundùm Aristotelem libro de sensu & sensato.*

Color est motiuus diaphani, secundùm actum. *Secund. Aristot. l. 2. de anima.*

Color est passio corporis opaci, alteratiua visus de potentia ad actũ.

Color est qualitas secunda, ex commistione quatuor qualitatum primarum derelicta, alteratiua visus de potentia ad actum.

Color est lux incorporea, in extremitate diaphani terminati. *secund. B. Thom. 1. 1. sent. dist. 17. q. 1. q. art. 1.*

A color venit coloro verbum & discolor diuersi coloris, & concolor eiusdẽ coloris. Colores præterea apud Rhetores dicuntur orationis ornamenta, hoc est, figuræ, quæ à Græcis σχήματα, dicuntur.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Color est rei pellucidæ in corpore certo & terminato extremitas. *lib. de sensu, cap. 3.*

Omnis color vim habet id mouendi, quod re ipsa perlucidum est, eâque illis natura est, l. 2. *de Anima, c 7. T. 67.*

Color in naturam coloris expertem cadere potest. *Ibid. T. 71.*

Color lumini, lumen aspectui continuatum est. *lib. 7. de Nat. c. 2. T. 12.*

Ex coloribus hi simplices sunt, quicumque elementorum naturam consequuntur, ignis puta aëris, aquæ terræ *lib de Color. cap. 1.*

Niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. *Ibid.*

Est proprium colorum munus, non simpliciter, sed ad aliquam mistrorum rationem habere. *lib. de Color. c. 2.*

Nos nullum colorem purum spectamus, qualis planè est, sed omnes permistos, atque aliis confusos. *lib. de Color. c. 3.*

¶ Emblema.

Andreæ Alciati.

Emblema. CXVII.

Index mœstitiæ est pullus color: vtimur omnes
Hoc habitu, tumulis cum damus inferias.
At sinceri animi, & mentis stola candida puræ:
Hinc Sindon sacris linea grata viris:
Nos sperare docet viridis. Spes dicitur esse
In viride, quoties irrita retro cadit.
Est cupidis flauus color, est & amantibus aptus.
Et scortis, & quicis spes sua certa fuit.
At ruber armatos equites exornat amictus,
Indicet & pueros erubuisse pudor
Caruleus nautas, & qui cælestia vates.
Attoniti nimia religione petunt.
Vilia sunt syluis, natiuáque vellera burrhis:
Qualia lignipedes stragula habere solent.
Quem cura ingentes cruciant, vel zelus amoris,
Creditur hic fulua non male veste tegi.
Quisquis sorte sua contentus, iantina gestet:
Fortuna æquanimis tadia quique ferat.
Vt varia est natura coloribus in gignendis.
Sic aliis aliud, sed sua cuique placent.

¶ Scriptores.

De coloribus, natiuis & factitiis, *Plinius lib. 33. c. 6.* Et qui colores vdo non inducantur, *Ibid 7.* De coloribus libellus *Ant. Thylesij & Aristotelis, & apud plerósque, qui de Vrinis scribunt.* Vide etiam *Problemata Aristot. sed. 10. eius librum de coloribus ex translatione Cœl. Calagnini. Plut. de Placit. lib. 15. Cœl. Rhodig. lib. 17. c. 7. lib. 26. c. 16.*

Collega.

¶ Definitio et etymolog.

Collega, æ, à colligatione societatis, & complexu amicitiæ dictus. *Isid. lib. 10. Etymol. lit. c.*

Collegæ apud Iurisperitos recentiores dicuntur, qui simul habitant; quasi vna se colligant. At veteres ab eligendo collegas dici volunt: quasi in idem munus collectos diceremus. Hinc & collegia vocantur, in quibus qui dent nomen eliguntur: dum tribus pauciores non sint. *Alc. de verborum significat. Iacob. Spiegelexico Iuris, lit. C.*

Collegarum appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem potestatis, *Author. Vlpian. Ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Franciscus Petrarch.

De stulto & temerario collega Dial. LXXI.

Dol.

Stultum habeo ac temerarium collegam. Rat. Est aliquid causæ, fateor, vt timeas, si ex diuerso aliquid est, vt speres, hoc enim vt quibusdam calamitatis, sic aliis gloriæ præbuit materiam. Temeritas Terentij Varronis Æmilio Paulo mortem peperit. At L. Furij & Minutij temeritas M. Furio Camillo & Qu. Fabio Maximo singularem gloriam quæsiuit, notæ sunt historiæ. Dol. Est mihi collega præceps & inconstans. Rat. Esto tu constans & modestus nusquam virtus clarior eminet, quam suo admota contrario. Cur non tu potius illum regas, quam te ille præcipiter? Dol. Est insolentissimus collega. Rat. An tibi excidit, vt ipsi, de quo nũc diximus, Camillo tribuno militum consulari potestate, quinque simul collegæ imperio pares vltro se submisere? Habet hoc virtus excellens possessoribus suis authoritatem, miratoribus reuerentiam ac pudorem confert, nullo melius modo collegæ insolentiam represseris, quam industria ac virtute. Sic efficies, vt illam tibi parem dici pudeat, sicut puduit Minutium, & aut se sponte subiiciat honestiore suffragio, quàm si cum tibi populus subiecisset, aut omnes intelligant illum tibi parem nomine, rebus imparem, & quidquid bene obtigit, ac peruersus. Rat. Quædam per contraria discuntur. Solent magistri tardiusculis discipulis incertum aliquid proponere, quod cum respuerit discentis ingenium, ad vera facilius retrahatur. Redit ad memoriam obscuri hominis clarum verbum ante non magnum tempus, cum Florentia ciuitas statum mutasset, quod crebro nimis ac libenter facit, atque ad imam plebem fræna Reipublicæ peruenissent. Vnus ex insolenti grege, qui diu tenuerat illã, & mœstus amiserat, vicini inopis Mechanici humilitatem spernens. Et tu, inquit, qui neque litteras noueris, neque vnquam patrios fines excesseris, vili semper artificio vitam trahens, cum paribus tuis, qualiter hanc tantam & tam nobilem vrbem reges? Ille autem nihil motus: Ecquid negotij inquit? Quid vos egeritis nullus ignorat. Si per omnia contrarium agimus, aberrare non possumus. O verbum dignum docti hominis ex ingenio prodiisse. Tu nunc igitur in collega tuo contrarium tibi statuas exemplar, cui dissimillimus fieri velis.

¶ Apophthegmata.

Scipio Æmilianus creatus Censor, addito collega Mummio, viro magnæ quidem nobilitatis, sed vitæ dissolutioris, pro rostris dixit, se ex maiestate Reipublicæ omnia gesturum, siue ciues sibi dedissent collegã, siue non dedissent, innuens satius fuisse non habere collegam censuræ, quàm talem collegam. *Valerius Maximus lib. cap. 4. Plin. de Viris illustribus 58. & Brusson. lib. 4. cap. 5.*

Comedere, Comessat.

¶ Definitiones et etymolog.

Comedere, Græcè φάγειν. Nam φάγω & ἐσθίω & ἔδω Poëticè, comedo dicitur. Et est cibum sumere per potentiam naturalem sumentis conuertibilem in naturam eius *ex B. Thoma prima part. quæst. 51. ar. 3.*

Comessatio, Græcè κῶμος, ου, ὁ, κωμαστὴς, οῦ, ὁ, comestor dicitur. Est autem comessatio propriè cibus post cœnã sumptus, sicut Merenda cibus qui sumitur ante cœnam, & Ientaculum cibus, qui sumitur ante prandium, quod ab Iento verbo, de quo vide infra in Ientaculum. Dicitúrque comessatio à vicis, quos Græci κώμας, vocant, & esum supino, de edo: quoniam ante oppidorum constructionem veteres in vicis habitantes alij alios, conuictus gratia, inuitabant.

¶ Loci Biblici.

Comessationes damnantur, Prouerb. 21. 17. & 23. vers. 20. 21. & 78. 7. Luc. 21. 34. Rom. 13. 13. Gal. 5. 21. Vnde ebrietas dãnatur. Comessationis & ebrietatis exempla: Adam & Eua. Genes. 3. 6. Noë, 9. 21. Loth. 16. 33. Abrahã, 21. 8. Esau, 21. 33. Iacobi & Laban, 31. 54. Ioseph & fratres eius, 43. 34. Israëlitæ, Exod. 16. 3. & 17. 3. & 42. 6. Num. 11. 4. Iudic. 6. 7. Samson, 16. 25. Filij Heli, 1. Sam. 2. 15. Ionathas. 14 27. Amnon, 2. Sam. 13. vers 23. 28. Vtias, 11. 13. Esa. 1. Reg. 16. vers. 8. 9. Israëlitæ, Nehem. 9. 25. Holofernes, Iudith. 12. v, 17. 18. & 13. 2. Aman. Esth. 6. 9. Assuerus & Aman, Est. 7. vers. 3. 2. Filij Iob, Iob. 1. 5. Iudæi, Esa. 22. 13. Sacerdotes & Prophetæ, 28. 7. Prolomæus, 1. Mach. 16. 16. Herodes, Matth. 14. 6. Marc. 6. 21. Dies, Luc. 16. 19. *Vide Conuiuiorum cum à bonis, tum à malis celebratorum exempla.*

¶ Scriptores.

De comessationum apud Græcos origine. *Arist. l. Polit. c. 10.*

De variis conuiuiorum vocabulis. *Cœlius lib. 17. c. 57.*

Vide Conuiuium, Luxus, Intemperantia, Ebrietas.

Comitas.

¶ Definitio et etymolog.

Comitas est ornamentum humanitatis, mansuetudinis, Beneficentiæ & veritatis, & est virtus inclinans nos, vt in familiaribus colloquiis; in aliis compellandis, in audiendo, in respondendo,

in officiis præstandis, siue morositate, siue fastidio & superbiam, nostrã erga alios beneuolentiam; tempestiuis sermonibus, & vultu etiam ac gestibus, cum quadam suauitate declaremus. Comis & affabilis existes si neque ad rixam concitus, neque morosus eris neque de omnibus rebus contendes, neque iratis duriter respondebis, etiamsi iniustè irascantur, sed ardentibus animis cedes, cum autem resederit ita, eos castigabis, neque in nugis seria, neque in seriis rebus nugàs ages. Quod enim intempestiuum est, vbique molestum est, neque beneficia difficulter præstabis, neque ad carpendos alios, aut obiurgandos procliuus eris, &c.

Species Comitatis discernuntur iuxta obiecta, quæ in sex genera distribuam. 1. familiares congressus, & colloquia, quæ inter eruditos præcipuè, placida, iucunda, suauia, & candido sale tincta esse decet. Ideò, vt Plutarchus refert. τὸ ἐρμῆ ταῖς χάρισιν οἱ πάλαιοι συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τὸ λόγε τὸ συγκεχαρισμένον, καὶ προφιλὲς ἐπαίτιον ὄντος, id est, veteres Mercurium & Gratias simul collocarunt, quia maximè sermones suauitate & beneuolentia conditos esse decet. 2. προσηγορία, seu compellationes aliorum hominum honestorum, vt in versu Erypidis Capaneus laudatur, cuius fuit, ἀψευδὲς ἦθος· εὐγενοῦς τρόπου σάμα id est, verax & candidus animus & os affabile. 3. Comitas est non fastidiosè sed placidè audire eos, qui non compellant, & vel de doctrinis aliquid scisciantur vel causas exponunt, quas officij ratione Magistratus & iudices cognoscere oportet, vt Alexander Magnus audito accusatore, inquit, se alteram aurem integram audiendo reo seruaturum esse. 4. Responsiones. 5. Beneficia; quæ non difficulter, sed prompto animo & hilari vultu aliis tribuenda sunt, ne vt Isocrates loquitur: τὰς χαρὶν τὰς ἐχαρίσας χαριζώμεθα, Nam beneficium ab inuito datum est simile lapidoso pani. E contra comitate maiorem interdum gratiam init, qui negat, quam alter, qui morosò & toruo vultu exhibet beneficium. 6. Dolores, tristitia, nimium exultans lætitia, ira & similes affectus, qui comitate leniendi sunt, vt Abigail Dauidem iratum placat. Causæ Efficientes, seu Aitia sunt mens, iudicans nos ad Societatem & amicitiam & communicationem sermonis, & officiorum conditos esse, & animos aliorum imprimis comitate conciliari. Et voluntas obtemperans iudicio mentis, & regens linguam, vultum & gestus externus, vt benevolentiam nostram erga alios cum quadam suauitate declaret. Sunaitia, seu causæ adiuuantes sunt.

1. Naturalis dexteritas, qua destituti similes sunt Asino illo Æsopico qui caniculæ blanditias imitari conabatur. 2. Prudentia considerans qui sermones, quo loco, quo tẽpore, apud quas personas sint vsurpandi. 3. Doctrina bonarum artium. 4. Imitatio prudentium. 5. Assuefactio & exercitatio, forma in definitione expressa est. Finis seu effectus præcipuus est mirifica vis conciliandi, & ad sui amorem inflammandi alios homines, qua præcipuè Principes & gubernatores animos populorum sibi adiungere, & firmis beneuolentiæ, fidei, & promptæ ac voluntariæ obedientiæ nexibus deuincire possunt, vt Scipionis, Cyri, Alexandri magni, Augusti, Trajani, & cæterorum exempla demonstrant, *Liuius lib. 7. dec. 3.* Tanta inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenij dexteritas, vt non Syphacem modo barbarum, consuetúmque moribus Romanis, sed hostem etiam infestissimum facundè alloquendo sibi conciliaret, mirabiliorémque eum sibi congressu corã visum præ se ferebat, quàm bello rebus gestis. Nec dubitare quin Syphax, regnúmque êius in Romanorum esset potestate. Eam autem illi viro ad conciliandos animos esse. Cyri, Alexandri, Augusti mentio supra in descriptione humanitatis facta est. Adrianus Imp. cùm mulieri cuidam transeunti & roganti vt se audiret, respondisset otium sibi non esse, & illa deinde clamasset, Noli ergo imperare: cum conuersus Imperator, mulieris querelam audiuit. *Dion. Cassius in vita Adriani.* Trajanus imperator, amicis eum culpantibus, quod nimium erga omnes comi esset, respondit, Talem se imperatorem priuatis esse, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. *Eutropius libro octauo.* Alexander Seuerus, teste Lampridio, tanta comitate fuit, vt omnibus se blandum affabilémque præberet, & amicos etiam inferiores ægrotantes inuiseret, & sibi ab omnibus liberè, quæ sentiebant dici cuperet: & cùm dictum esset, audiret, & cùm audisset, ita vt res poscebat, emendaret & corrigeret. Gratiani Imperatoris Comitas ab Ausonio suauissimè celebratur. *Pugnantia* cum Comitate sunt *Aulica* leuitas, & *morositas*, seu toruitas, quæ duriter alloquitur, & fastidiosè audit alios, difficulter officia præstat, & quanquam interdum benefacit aliis, tamen in sermone, vultu, vel gestibus, nullã suauitatis aut beneuolentiæ significationem erga alium ostendit. Exempla passim in communi vita, eorum cum quibus viximus, obuia sunt Plutarchus scribit Demetrium Regem fuisse φύσει ἱλεον καὶ φιλοπρόσωπον, ὁ δὲ πρόσχαρες καὶ φιλόφρονα, καὶ ξαχὺ δὲ συγχώρησιν. Athenienfium sociorum legatores, aulam sequi iussit duos annos priusquam eos audiret. Ità Absalon queritur Dauidẽ Regẽ esse negligentiorem in audiendis causis subditorum, & similes querelæ in omnium Principum ditionibus vsitatæ sunt. Sed in Demetrio Rege, insignis non modo negligentiæ & fastidij in audiendis subditis, verum etiam leuitatis & malitiæ exemplum conspicitur. Cùm enim in via aliquando magnam copiam libellorum supplicum hilari vultu à suis subditis accepisset, & hi optima spe læti, certam sibi opem à Regis clementia promittentes, sequerentur: Rex transiens flumen Axium, cùm ad medium Pontem venisset, omnes supplicationes non lectas, in flumen affudit, & supplices à suo comitatu depelli iussit.

Regula vitæ.

Commendatio.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COMMENDATIO, Græcè σύστασις, ιος, ἡ, & συνίστημι, commendo dicitur. Estque commendatio modò laudatio, modò commissio. Quia commendo iunctum dativo, significat committo, vt commendo te regi. quando verò iungitur accusatiuo cum. Apud vel ablativo cùm in, significat laudo: vt commendabo te apud principem vel regem, vel in senatu. Inde literæ commeuatitiæ dicuntur, quibus aliquis commmendatur.

¶ APOPHTHEGMATA.

Quidam petiit ab Agesilao, vt se scriptis ad hospites & amicos suos, Asiaticos literis commendaret, quo apud illos ius suum consequeretur, respondit: Nihil esse opus literis commendatitiis: Nam mei, inquit, hospites sua sponte quæ iusta sunt faciunt, etiamsi illis non scripsero. Apud bonos & in bona causa superuacua est commendatio, quum ipsa res impetret quod precibus exoraretur. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Augustus Cæsar filios suos nunquam populo commendauit, nisi cum hac exceptione: Si merebuntur. Honorem non authoritati, sed meritis tribui volens. *Erasm. lib. 4. apoph. ex Suet.*

Antoninus Pius rogatus cui filium commendaret: vobis, inquit, si promeretur, & Diis immortalibus. Fauorem noluit suæ authoritati tribui, sed filij meritis. *Iulius Capitolinus.*

Vide Affabilitas, Beneuolentia, Humanitas.

Commiseratio.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

COMMISERATIO, Græcè, οἰκτιρμὸς: & οἰκτίρμων, ονος, ὁ, misericors dicitur. Et est commiseratio, dolor quidam ex apparenti malo corruptiuo, ac dolorem inferentem non dignum pati, quod vel ipse putabit posse pati, vel suorum aliquem, idque sic, vt propinquum videatur. *secundùm Aristot. libr. 2. Rhetoricorum.*

Commiseratio est, cum vel aspectu alicuius, vel oratione, vel etiam cogitatione adducitur, vt commiseremur.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Commiserationis exempla: Abraham, Genes. 14. vers. 24. Melchisedech. vers. 18. Ruben, 37. 2. Ioseph, 43. vers. 30. & 45. vers. 1. Obstetrices, Exod. 1. vers. 17. Filia Pharaonis, Exod. 2. versic. 6. Moyses. vers. 12. 17. & 3. v. 32. Num. 11. ver. 13. Gedeon, Iudic. 8. versic. 5. Israelitæ, 21. vers. 5. Booz. Ruth. 2. vers. 8. 9. Samuel, 1. Samuel. 16. 1. Dauid 30. versic. 32. 25. Sobi & Machir, 2. Sam. 17. versic. 27. 28. 29. Pueri mater, 1. Reg. 3. versic. 26. Abdias. 18. 4. Elias. 17. v. 19. Elisæus, 2. Reg. 4. versic. 2. & 6. versicul. 23 & 8. 12. Ioiada. 2. Paralip. 24. vers. 11. Azarias Barachias, &c. 2. Paralip. 28. v. 15. Nehemias, Nehem. 1. vers. 4. & 23. Amici Iob, Iob. 2. varsic. 11. Iob, Iob. 29. verficul. 11. 12. 13. 14. 15. 16. & 30. versic. 25. Esther, Esther. 7. ver. 3. Iobias Tob. 1. 10. Esaias, Esaiæ 22. vers. 3. & 22. versic. 4. Ieremias, Ierem. 4. versic. 19. 31. & 19. versic. 1. Thren. 2. 11. Abdemelech, Ierem. 38. 7. 9. Baruch. 4. versic. 4. Dominus, 48. versic. 32. Amos, 7. versic. 3. Ezechiel, Ezech. 3. versic. 14. & 5. 4. Darius, Daniel. 6. 18. Onias, 2. Marc. 3. versic. 16. 17. Antiochus. 4. versicul. 27. Discipuli, Matth. 15. versic. 23. IESVS-CHRISTVS, Matth. 8. 3. & 9. versic. 2. 36. & 14. versic. 14. & 15. versic. 32. & 20. 34. 23. 37. Marc. 1. versicul. 41. & 6. versic. 17. & 8. versic. 2. Luc. 7. versic. 13. & 19. versic. 41. Ioan. 3. versic. 6. 9. & 11. vers. 33. 35. & 16. 26. Paterfamilias. Matth. 19. v. 27. Samaritanus, Luc. 10. 33. Viduæ, Actor. 9. versic. 39. Paulus 17. v. 16. Rom. 9. 2. 3. 2. Corinth. 2. versic. 7. 8. & 12. 21. Galat. 4. versic. 19. Philip. 3. 18. Philem. vers. 10. Custos carceris Actor. 16. versic. 33. Fideles Thessalonienses. 29. 37. Fideles Cæsarienses, 21. 12. Barbari, 28. versic. 2. Hebræi, Hebr. 10. versic. 33.

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Heraclitus Ephesius Philosophus. ad omnem hominum occursum fleuisse dicitur. Dolebat ille, quod nihil sani esset in vita, nihil in homine non caducum, fluxum, & deceptibile. Fleuit ille itaque hominum mala, meliore haud dubio affectu, quam Democritus, qui hæc eadem ridebat. Nam hic contemptum arguit & stultitiam: ille iustitiam & charitatem. *Sabellitus libr. 2. cap. 2.*

Dionysius Sicilia tyrannus, cum mercenarij ad eum interficiendum impetum fecissent, miserabili veste amictus prodiit, cinerumque puluere respersit & potestati militum suam vitam permisit. Mercenarij eius miserti, saluum & incolumem dimiserunt. Dionysius eos non ita multo post in vrbe Leontinorum circumuentos ad vnũ trucidauit. *Polyæn. l. 5.*

Seleucus Antiochi F. Syriæ rex, Asiaticas ciuitates ingenti classe aggrediebatur, ob auxilia Berenicæ nouercæ suæ, & fratri ex ea nato exhibita. Sed subita tempestate naues omnes amisit. Quæ res Seleuco hoc boni peperit, vt Asiatici omnes, ita in misericordiam verta, sponte sua in fidem infensissimi hostis redierint. *Sabel. l. 9. cap. 4.*

Athenienfibus, naues conscendentibus commiserationis campus amplissimus. *Theat. Zuing.*

Antiochus Syriæ rex, qui nobilis appellabatur, audiens Oniam summum sacerdotem inique occisum, flexus ad misericordiam, lachrymas fudit. 2. *Mach.* 4.

Plura exempla vide, *in Theatro vitæ humanæ, Tom. 1. pag. 197. 862. Tom. 3. p. 2884. T. 4. p. 5298. & 3308.*

Vide, Misericordia, & paulo post Compassio.

Commodatio.

¶ DEFINITIO. ET ETYMOLOG.

COmmodatio, à verbo commodo venit, quod χρήζω, dicitur. Et est alicuius rei ad alienum speciale vsum gratuito facta concessio, secundum gloss. in capit. vnic. de Commo. Itaque commodare, est alicuius rei vsum ad tempus concedere. *Cicero. Dando & accipiendo, mutuandisque facultatibus accommodandis, nulla re egeremus.* Differt autem hoc verbum à mutuo: quod mutuamus vt Paulus Iurisconsultus inquit, non eandem speciem recepturi. Mutui datio in his rebus est, quæ pondere, numero, mensuráve dari solent, quoniam earum rerum datione possumus in creditum ire, quia magis in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam per speciem. Nam in cæteris rebus ideo ire in creditum non possumus: quia aliud pro alio, inuito creditore solui non potest.

¶ ADAGIA.

Alij sementem faciunt, alij metent. ἄλλοι μὲν σπείρουσιν, ἄλλοι δὲ ἀμήσουσιν.

Alij laborant, alij percipiunt emolumentum.

Mazam pinsuit à me pistam. μᾶζάν γε μεμαχὼς τὴν ὑπ' ἐμοῦ μεμαγμένην.

De iis dici solitum, qui sibi aliena industria laudem vindicant, & magnam gloriam alieno labore partam, verbis in se transmouent.

Tunica pallio propior est. *Plautus.* La chemise est plus pres que la robbe.

Quo significatum est, ex amicis non aliis atque aliis magis esse deuinctos, neque parem omnium habendam esse rationem.

Intus canere. Aspendius citharœdus.

Qui priuati commodi impendio studiosi essent, ac ferè quicquid agerent id omne ad domesticam referretur vtilitatem, ij prouerbio. Intus canere, iidem Græcos ἀσπένδιος κιθαριστὴς, id est, aspendij citharista dicebantur.

Nequicquam sapit, qui sibi non sapit. μιτῶ σοφιστὴς, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Sapientem eum odi, qui sibi ipsi non sapit. Sensus patet.

Ad suum quemque quæstum equum est esse callidum.

Quisque aduigilat ad id, quod expetit.

Decora te ipsum. γέραιρε σαυτὸν.

Iocus prouerbialis in eum, qui se magnificentius gereret.

Anguillas captare. ἐγχέλεις θηρᾶσθαι. Pescher en eau trouble.

Dicuntur, qui priuati commodi causa cient tumultus. Quadrabit in eos, quibus tranquillo Reip. statu nihil est emolumenti: proinde seditiones gaudent exoriri, quo ciuitatis publicum malum in suum priuatum vertant commodum.

Vna lauabor. πᾶσχε ξύμμαχος.

Dici consueuit, vbi quis insinuat se in societatem alterius, aut vbi quis admittit aliquem in societatem, vti qui pauperior est, sumptum effugiat.

Manum admouere. τῷ χεῖρα ἐπιβάλλειν.

Dicebantur, qui se insinuarent in rei cuiuspiam egregiæ cõmunionem.

Vndecunque lucrum capiunt. Prendre à toutes mains.

In aduocatos, improbos, calumniatores, in malos medicos, qui captant vndecúmque, si quis incidit in casses, quem possent expilare; congruit illud Homeri ex Odyss. δ.

Αἰεὶ γὰρ τοῖσιν νῆσον ἁλάμενοι ἰχθυάασκον.
Γναπτοῖς ἀγκίστρουσι, ἔτειρε δὲ γαστέρα λιμός.
Semper enim, quaqua patet insula, piscibus hamo
Insidiabantur, ventrem fames enecat atra.

Genu supra propriùs. γόνυ κνήμης ἔγγυον.

Hoc adagium ex euentu quodam est natum. Cum in prælio quidam conspiceret duos amicos pariter de vita periclitantes, fratrem & consobrinum, neque posset vtrique simul ferre suppetias, omisso consobrino fratrem defendit, atque hanc interim sententiam pronuntiauit.

Omnes sibi melius esse malunt, quam alteri.

Terent. in Andria. Idem in eadem fabula: Heus proximus sum egomet mihi. Nemo se ipso diligit quemquam magis. Affine sibi quisque amicus est.

Simonis cantilena. Σιμωνίδου μέλη.

De vafris ac subdolis dictum est. Hunc Simonidem tradunt primum astutiam & quæstum in artem induxisse.

Mihi ipsi balneum ministrabo. ἐμαυτῷ βαλανύσω.

Vbi quis suis inseruit commodis, aut vbi quis non expectato alieno officio, ipse suum agit negotium.

Sibi canere. ἑαυτῷ ψάλλειν.

Dicitur, qui non ad alienum arbitrium facit quippiam, sed animo obsequens suo.

Astutior Coccyce. μηχανικώτερος κόκκυγος.

Dicebatur qui astu sibi consuleret.

Opto vicino vt habeat, magis autem ollæ.

Potissimum est habere domi, quibus est opus, proximum vicinum habere diuitem à quo possis petere.

Veniat hospes, quisquis profuturus est. ξεῖνος ἐλθοι, ὅστις ὀνήσει.

Id est: Veniat qui proderit hospes. Admonet adagium eorum demum aduentum esse gratum, qui commodi quippiam adferunt. Ouidius.

Ipse licet venias, musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Suam quisque homo rem meminit.

Qui in alieno negotio dormitat, in suo vigilat.

Mercatorem se esse simulat. ἔμπορός ἐστι σκηπτόμενος.

Dicendum in eum, qui ob timiditatem causas commentitias prætexit, ne cogatur subire discrimen.

Ciuitates ludimus. πόλεις παίζομεν. Zenodot.

Quadraturum videtur, quoties suum quisque commodum quacunque sectatur via, & æmulo competitori modis omnibus tendit insidias. Zenodot.

Communitas.

SENTENTIÆ PATRVM.

QVidquid sceleris & iniquitatis inebriat multitudinem, amittit in examine veritatem. *Augustinus contra Parmenianum, lib. 3.*

In solicitudine cito subrepit superbia, dormit quando voluerit, tu autem qui in communitate viuis, non facies quod vis, comedes quod iuberis, subiicieris cui non vis, servies fratribus. *Hier. ad Rusticum.*

Plenissima peccatorum obtinetur ablutio, quando totius Ecclesiæ vna est oratio, & vna confessio. Si enim duorum vel trium sanctorum pio consensui omnia, quæ poposcerint, dominus præstanda promittit, quid negabitur multorum millium plebi, vnam obseruantiam pariter exequenti, & per vnum spiritum concorditer supplicanti. *Leo Papa serm.*

Publica præferenda sunt propriis: & ibi intelligenda est præcipua ratio vtilitatis, vbi vigilat cura communis.

Prouide decreuit antiquitas communitatem edictis generalibus admoneri, per quæ & debitum omne corrigitur, & excedens verecundia non grauatur. Cuncti enim æstimant dici, vbi nullum constat exponi: & similis fit innocenti, quem contigerit, sub communione purgari. *Cassiod. lib. 3. Epist. 18.*

Nam si disparibus calamis conuenit vnum melos edicere: multo magis viris prudentibus aptum est iustum concordi voce suadere. *Ibid. Epist. 9.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Hor. 2. Sermon. 2.

Nam propria telluris herum natura neque illum,
Nec me, nec quemquam statuit, nos expulit ille:
Illum nequities, aut vafri inscitia iuris,
Postremum expellet certè viuacior hæres.

Senec. Hip.

Hoc equidem reor
Vixisse vitu, prima quos mistos dies
Profudit: nulla his auri fuit
Cœca cupido: nullos in campo sacer
Diuisit agros arbiter populis lapis,
Nondum secabant credula pontum rates.

Virgil. 2. Georg.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, &c.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemque discernit, nec quicquam suum esse credit, quod est publicum: at sapiens nihil iudicat suum magis, quam illius, cui cum humano genere consortium est. Nulla essent communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. *Senec. 29. epist.*

¶ SIMILI-TVDO.

Xisti Pythagorici. Quorum communis est Deus, idemque pater: horum nisi & possessio communis sit impij sunt. *in Enchirid.*

Huc refer ea: quæ de Amicitia vera, ac Charitate in proximum, annotata sunt.

Compassio.

¶ DEFINITIO.

COmpassio, Græcè. ὁμοπάθεια, ας, ἡ, quæ & à nostris cordolium dicitur, à dolore cordis. *De qua vide infra in Misericordia.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Auris audiens beatificat me, oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non erat adiutor, benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. *Iob. 29.*

Omnia quæcumque vultis bona, vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Hæc est enim lex, & Prophetæ. *Matth. 7.*

Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. *Rom. 12.*

Non solùm iustis in afflictionibus compatiendum est, sed etiam peccatoribus & iniustis.

Propter destructionem Babylonis repleti sunt lumbi mei dolore, sicut angustia parturientis. *Esa. 21. 3.*

Recedite à me (dicebat Esaias, videns spiritualem calamitatem superuenientem populo suo) amarè flebo, nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei. *22. 4.*

Tristitia est mihi magna (dicebat Paulus, compatiens fratribus, & cognatis suis pereuntibus) & continuus dolor cordi meo. *Rom. 9. 1.*

Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati, secundùm carnem, qui sunt Israëlitæ, quorum adoptio est, & gloria. *Ibidem.*

Quis infirmatur,& ego non infirmor?quis scandalizatur,& ego non vror ? 2. *Corinth.* 11.

Filioli mei, quos iterum parturio. *Galat.* 4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Pia est ista tristitia(si dici potest)bona miseria, vitiis alienis tribulari, non implicari : mœrere,non hærere:dolore contrahi,non attrahi. *Augustin. in epist. ad Sela.*

Quum alienæ infirmitati compatimur, valentius à nostra roboramur, vt amore futurorum mens ad præsentia aduersa se præparet : & cruciatus corporis, quos timebat, expectet. *Greg. lib.* 7. *Moral.*

Tunc plena cordis nostri compassio est,quum mala inopiæ pro proximo susc ipere non metuimus,vt illum passione liberemus.Plus est aliquando compati ex corde, quàm dare:quia quisquis indigenti perfectè compatitur,minus æstimat omne,quod dat:& rem quamlibet plerumque dat, qui non comparitur. *lib.* 20.

Tanto quisque perfectior est, quanto perfectius sentit dolores alienos. *lib.* 19.

Sic mens per compassionem doleat, vt etiam larga manus affectum doloris ostendat. *In homil.*

Sicut pura veritas non nisi puro corde videtur : sic miseria fratris misero corde verius sentitur. *Ibid.*

Compassio est, quum malum inopiæ pro proximo non metuimus, vt eum à passione liberemus. *Ibid.*

Magnæ actum pietatis dispensatione cognoscimus,vt is qui futurus erat pastor Ecclesiæ,& in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset, vt in sua infirmitate cognosceret, quam misericorditer alienam infirmitatem toleraret. *In hom. Pasch.*

Si doles, condoleo, si non doleo tantum, & maximè sciens à salute longius absistere membrum, quod obstupuit, & ægrum sese non sentientem periculosius laborare. *Bern. de Conf. ad Eug.*

Nonnulli dura ceruice & attrita sunt fronte : vt quo magis eis compatimur,tanto magis nostra compassione & patientia abutantur. *In ser.*

Deuotius miles non sentit sua,cum benigni ducis contuetur vulnera. *Idem ibidem.*

Impossibile est scire afflictiones afflictorum ei, qui experimentum afflictionis non habuit. *Chrys. in epist. ad Hebr. serm.* 30.

Religiosa tristitia aut alienum peccatum luget, aut proprium, nec de hoc dolet, quod diuina iustitia agitur : sed de eo mœret, quod humana iniquitate committitur, vbi magis plangendus est faciens maligna, quàm patiens. *Leo Papa.*

Triplex est modus compassionis,est quippe compassio alia ex vitio, alia ex natura,alia ex virtute. Compassio ex vitio est, quando affectus illic reprehensibili dolore tangitur, vbi illicito prius amore tenebatur. Compassio ex natura est,quando ex insito sibi pietatis affectu animus alienis condolet,quoties contra pietatis,vel inhumanitatis mensuram, naturam premi siue affligi videt. Compassio ex virtute est,quando propter Deum alienis doloribus compatimur,quum scilicet iustitiam premi,vel innocentiam affligi videmus.Compassio ex vitio,culpabilis est. Compassio ex natura irreprehensibilis est.Compassio ex virtute,laudabilis est. Prima reprehenditur,tertia laudatur, secunda nec culpam habet,quia ex natura est,nec præmium, quia ex virtute non est. *Hugo de tribus voluntatibus in Christo.*

Tria sunt,per quæ probatur vera compassio, scilicet occulta beneficia,paupertas & mors.Beneficium enim,si impendatur occultæ humanæ laudis extinguit fauorem:quando autem pauperis miseretur aliquis, temporalis remouet spem retributionis:quum pro proximo pati mortem non renuit, amorem mundi non præponit. Hæc sunt enim tria illa, quæ solent enarrare compassionis membra,humanus scilicet fauor, temporalis retributio, & amor mundi. *De claustr. anim. cap.* 5.

Longitudine temporis tentatio augetur, per triduum enim crescentibus curis paterna viscera cruciantur, & prolixo spatio pater filium intuetur, cibum cum eo sumit, tot noctibus pendet puer in amplexu patris, cubat in gremio,& per singula momenta in paterno affectu dolor occidendi filij cumulatur. *Alcuinus de immol. Abrahæ.*

Cuius pectus tam ferreum, cuius cor tam lapideum,vt gemitus non exprimat, lacrymas non effundat, quum proximi vel amici morbum vel interitum intuetur?vt patienti non compatiatur,& dolentibus non condoleat ? Ipse Iesus, cum vidisset Mariam & Iudæos plorantes, infremuit spiritu, turbauit semetipsum, & lacrymatus est. *Iun. de vilit. cond. hum.*

¶ Similitvdines.

*Chrysostomi.*Sicut pes libenter seruit oculo,quasi sibi seruienti,sciens quia nisi oculus suo ministerio fuerit vsus, nec ipse suo poterit vti : & oculus libenter seruit pedi,quasi sibi seruienti,sciens, quia nisi pes suo officio fuerit usus, nec ipse suo poterit vti : Sic & sancti inuicem sibi debent esse subiecti, vt minor maiori non inuideat quasi maiori, sed libenter obsequatur ei, quasi sibi seruienti, in eo ipso quod maior, & maior non contemnat minorem, quia maior est, sed libenter ei obsequatur, quasi sibi seruienti. *In c.* 20. *Matth. homil.* 35.

D. Basilij. Quemadmodum ij,qui sunt in littore constituti:erga eos, qui in mari naufragium patiuntur, misericordia mouentur,non tamen ob hanc curam & misericordiam propriam amittunt securitatem : Sic & illi,qui proximorum peccata lugent,& queruntur, propriam vitæ ac conscientiæ puritatis lætitiam non amittunt : quin potius ob has pro fratribus lacrymas effusas lætitiam augent,gratiámque Dei ac Domini nostri Iesu Christi magis promerentur. *De Deo.*

Augustini. Considerate,& videte,quomodo quid fiat in nobis carnaliter,quando sanum est caput,quomodo congaudent omnia membra,& placent sibi de singulis illis membra cætera.E contrario autem,quando patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra.Ecce spinam calcat pes : quid tam longè ab oculis,quam pes?longè est è loco,proximus charitatis affectu. Modicum pungit spina,perpetuum locum tenet in pede, vide quomodo illuc conuertuntur omnia membra. Primo ipsa spina dorsi incuruat se, & deponunt se omnia membra. Nunquid oculi cessant quærere ? Nunquid aures cessant audire ? fortè alij,qui vident vbi sit,dicunt:Ecce,ibi est,statim hoc audiunt aures, & sequuntur consilium : ibi & oculi quærunt, & manus operantur, & vt dixi, totum corpus illuc incuruatur, & nihil vacat in homine ad subueniendum, Et solum in pede factum est vulnus : & totum, quod est in homine, operatur. Sana sunt omnia membra, pes dolet,& omnia simul. *Homil. decima quinta,de* 50. *popular.*

De ceruis nonnullis talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt,pascuarum gratia,sic se ordinant,vt onera capitum suorum,quæ gestant in cornibus,super inuicem portent:ita vt posterior super anteriorem cervice caput collocet. Et quia necesse est, vnum esse,qui præcedens cæteros,ante se non habeat, cui caput inclinet,vicibus id agere dicuntur,vt lassatus sui capitis onere, & ei succedat,cui ferebat caput,cum ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes,fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse ceruorum naturam intenderat Salomon, cùm ait : Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum colloquatur tecum. Nihil sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. *lib.* 83. *quæst.* 71.

Vide paulò ante Commiseratio, & infrà, Misericordia.

Conatus.

¶ Definitio et etymologia.

Conatus, incumbens in aliquod studium vel animi vel corporis impetus. *lib.* 1. *in fin. ff. Quod quisque iur. Iac. Spieg. Lexico iuris lit. C.*

Conari,hoc est,niti,& dare operam,vt aliquid fiat, leuius est, quam facere,Donato authore.Est tamen,vbi conatus instar facti habetur,atque punitur Qua de re Felinus disserit singulari tractatu, à nemine non magnopere probato. *Idem ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Quærendi defatigatio turpis est : cum id, quod quæritur,si pulcherrimum. *Cic.* 2. *de Finib.*

Non est consentaneum, vllam honestam rem,actionémve,ne sollicitus sis,aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus,virtus fugienda est:quæ necesse est, vt cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit:vt bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiam fortitudo. *Lælius.*

Sine studio & ardore quodam amoris in vita nihil quidquam fit egregium. 1. *de Orat.*

Diligentia in omnibus rebus plurimum valet : hæc præcipuè colenda est nobis,hæc semper adhibenda:hæc nihil est quod non assequatur: qua vna virtute omnes reliquæ virtutes continentur. 2. *Orat.*

Parum valet doctrina,nisi industria,studio, labore, diligentia comprobetur. 3. *ad Heren.*

Nihil est in natura rerum omnium, quod se in vniuersum profundat, & quod totum repentè volet : sic omnia quæ fiunt,quæque agunrur acerrimè, leuioribus principiis natura ipsa prætexit. 2. *de Orat.*

Omnium rerum principia parua sunt : sed suis progressionibus vsu augentur. 5. *de Finib.*

Nihil in simplici genere omni ex parte perfectum atque beatum natura expoliuit : tanquam cæteris non sit habitura quod largiatur, si vni omnia concesserit. 1. *de Inuent.*

In omni disciplina, infirma est artis præceptio, sine summa assiduitate exercitationis. 3. *ad Heren.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Qui boue venatur leporem,& aratro iaculatur,& sagena captat seruos,si non assequitur,non potest accusare fortunam,sed suam ipsius stultitiam : Sic qui conantur,quod non queant efficere, non debent incusare fortunam, sed suam dementiam. *In Moral.*

Lactantij. Sicut in itinere celerando nihil prodest viam nosse, nisi conatus ac vires suppeditent ambulandi : Ita scientia nihil prodest, si virtus propria deficiat. *lib.* 6. *de veroculto, cap.* 5.

¶ Adagia.

Miscebis sacra profanis.

Qui nihil habent pensi,quique nihil non audent:miscèt sacra profanis. Horatius.

Aut terra, aut mari.

Plautus in Pseudolo, dixit, pro quacumque ratione.

Commouere sacra.

Plautus ibidem dixit, pro eo, quod est extrema experiri præsidia.

Mare cœlo miscere.

Prouerbialis hyperbole est, pro eo, quod est,omnia perturbare,nihilque non facere. T. Liuius.

Terra marique.

Quoties extremum conatum studiúmque significamus.

Frustratus conatus.

Qui spe frustratus suæ, non assequitur id quod ambiebat, in hunc non incongruè torquebitur illud Homer. Iliad. 8.

Βαλέειν δὲ ὁ ἱετο θυμὸς.
Καὶ τῶ μὲν ῥ ἀφάμαρτε.

Animus cupit hunc configere telo.
Verum illum fallente manu non attigit.

Inanis conatus.

Vbi sentiemus, frustra sumi operam, neque quicquam promoueri diuinis laboribus, non inepte quadrauerit illud ex eodem libro.

Ἀ᾽ρηκτον πόλεμον πολεμίζειν, ἠδὲ μάχεσθαι. id est.

Pugnam infrugiferamque & inutile ducere bellum.

Pro mea virili.

Quum pollicemur, nos operam nostram præstituros, Pro mea virili, dicimus.

Remis velisque.

Inde translatum, quod cum nauis simul & remigio & velo impellitur, summus est nautarum conatus.

Ancoras tollere.

Pro eo, quod est, moliri discessum. Quod genus & illud: Triaria nectere. Oras soluere.

Omni pede standum. ὅλῳ ποδὶ.

Pro eo, quod est summa vi, summoque nisu. Quintilianus ab agricolis profectum esse testatur.

Omni conatu inuadere.

Si quem significabimus totis viribus in quempiam tendere oppugnandum conuenit illud Homeri.

Αἰνείας δ᾽ ἐπίεσσι σὺν ὰσπίδι δύσεῖτε μαχεῶ. Id est.

Obuius Æneas clypeoque insurgit, & hasta.

Toto pectore.

Quum syncerum & absolutum amorem significamus, Toto pectore dicimus, & toto animo: prius etiam ad studium diligentiamque referri potest.

Premenda occasio.

Qui significabit modis omnibus instandum esse, nec mittendum è manibus semel oblatam occasionem, accommodauerit illud ex Odyss. θ.

Υ᾽μεῖς δ᾽ ἀστεμφέως ἔχεσθε, μᾶλλόν τε πιέζετε. id est;

Vos premite, & vinclis magis arcte stringite captum.

Quod quidem detorquere licebit ad id, quam dicemus, impetus animi hoc magis ac magis esse coërcendos rationis moderamine, quo magis efferuescunt, & ad malum sollicitant.

Cùm hasta, cùm scuto, σὺν δορὶ, σὺν ἀσπίδι.

Vbi quis omni conatu rem aggreditur.

Cominus atque eminus. ἐγγυθὲν καὶ πόρρωθεν.

Id est: Cominus atque eminus. Translatum à bello, in quo nunc conserti pugnant gladiis, nunc machinis procul tela in hostem torquent.

Omissis nugis rem experiamur.

Quis conuitiis omissis iubebit ipsa re periculum fieri vter vincat aut vincatur: non temperauiter accommodauerit illud.

Βέλτερον αὖτ᾽ ἐρίδι ξυνελάσσομεν, ὅττι τάχιστα
Εἰδομεν ὁππότεροι κεν ὁλύμπιοι εὖχος ὀρέξῃ.

Sed præstat pugnam committere omnibus vt mox

Viri Iupiter esse velit laudémque decusque;

Perspicuum fiat.

Omni certaminis genere:

Cùm innuimus omni certaminis genere congressum esse veluti si quis dicat: In omni disciplina disputatum acriter, conueniet illud ex Odyss. θ.

Πύξ τε παλαισμοσύνη τε καὶ ἅλμασιν ἠδὲ πόδεσσιν.

Et pugnis pedibusque & saltibus atque palæstra.

Item: Vbi quis ostendit se nullum detrectare certamen, sed ad quoduis ingenii experimentum paratum esse.

Sursum ac deorsum.

Prouerbium accommodabitur vel ad omnia tentantem, vel ad omnia confundentem: vel ad diligentiam omni ex parte negotium circumspicientis. Terentius in Eunuch.

Rem nouam aggredior.

Si quando significabis, te rem arduam, ac nouam moliturum & aliis adhuc intentatam, accommodabis illud ex Odyss. ξ.

Νῦν αὖτε ὀισσάμενον ἄλλον, ὃν οὔπω τις βάλεν ἀνήρ.

Εἰσομὲν ἤν τε τύχωμι.

Nunc alium tentabo scopum si attingere possim,

Quem nondum quisquam tetigit.

Summis vti veris, ἀκροτάτοις χεῖσθαι τοῖς ἐσχάτοις.

Ineptè, qui maximo conatu admittuntur atque incumbunt, aut qui omnem captant occasionem.

In magnis, voluisse sat est.

Etiam Angelus Politianus non insciè vertit Græcè. Ἀ᾽ρκεῖ δ᾽ ἐν μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μόνον. *Conuenit, vbi quis maiora viribus conatur, tametsi rei susceptæ magnitudini non satisfacit; tamen hoc ipso nomine laudem promeretur, quod rem pulcherrimam tentauerit.*

Sine operâ diuina nihil valemus.

Manca est omnis mortalium industria omnisque conatus, nisi fauor aspiret diuinus, ad illa accommodare licebit Homericum illud.

πάντες δὲ θεῶν χατέουσ᾽ ἄνθρωποι.

Mortalis diuum auxilium dejuerat omnis.

Omnis neruis.

Id est, summa vi summoque studio.

Omnibus neruis.

Quum inuenimus in negotio quoniam omnes expromendas vires, omnes nervos intendendos, conueniet illud Homeri.

Καὶ δέτ᾽ ἔπειτ᾽ ἐμὶν μελέτω κάρθος τε βίητε.

Dein vobis curæ sunto viréque vigorque.

Ad simili specie Dionarus dixit Olymp. 10.

Τίς δὲ πλάτιον ἔλαχε τέφαν ν.
Χείρεσι ποσὶν τε καὶ ἁρμασιν ἀγών ν.

Quis tandem assecutus desiderabilem coronam manibus pedibusque & curribus?

Omnem vocem emittere. πᾶσαν φωνὴν ἱέσθαι.

Omnem vocem mittere dicebantur, qui nil omittebant, quo persuaderent. Ciceroni adscribitur.

Omni telorum genere oppugnare.

Pro eo, quod est modis omnibus, insectari. Cui finitimum est Cæsim ac punctim.

Manibus pedibusque.

Extremum conatum significantes dicimus: Manibus pedibusque.

Pro virili.

Quum pollicebimur, nos operam nostram præstituros pro nostra virili, conueniet illud Veneris ad Iunonem.

Εἰ δυνάμην, καὶ εἰ ἐπιπλόμβον ἔσσι.

Si præstare queam, & fieri res ipsa potesit:

Idem versus habetur Odysseæ 1. & Iliad. σ.

Vsurpat veluti prouerbij vice Plutarchus in libello de dignoscendo adulatore ab amico. Εἰ γὰρ εἴρηκε τοῖς πρὸ ὑμῶν, φίλε μὲν ἐκείνην εἶναι χλιδὼ ἐπαγγελίαν. Εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ ἐπιπλόμβον ἔσσαν, Κόλακος δὲ τοῦτο ἄνδρα, ὃ, π φρονίσεις. *Id est:* Nam recte dictum est illud a maioribus nostris, amicum sic promittere:

Si præstare queam, & fieri res ipsa potesit.

Adulatorem vero ad hunc modum.

Dicito; quidquid habes in pectore.

Vide, Actio, Exercitatio, Studium, Labor.

Conceptio.

¶ DEFINITIO.

COnceptio, Græcè σύλληψις, ιος, ἡ, συλλαμβάνω. concipio dicitur. Est autem concipi, procedere à generante, distinctum esse ab eo, & esse clausum intra terminos eius. *Soc. B. Thom. 3. sent. dist.* 8. 1. Hebr. *Heron*, ab *harah*, concepit.

Conceptio viri, secundum Aristotelem completur in 40. diebus, *Sed. Aug. in* 30. *mulieris vero, in* 60. Versus:

Sex in lacte dies, ter sunt in sanguine trini,
Bis seni carnem, ter seni membra figurant.

Conceptio transfertur ad animum: vt Tantum Scelus animo concipere non potuit, Conceptus mentis ἔννοια. verba Concepta: conceptis verbis iurare.

¶ SIMILITVDO.

Dionis Chrysostomi, omne animal conceptionis suæ seruat honorem & tempus: homo autem solus contemnit. *In cap.* 10. *Matth. homil.* 33.

Vide Homo, Natura, &c.

Conceptio Christi.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COnceptionis nomine intelligimus id quod effectum est intra ipsam virginem, nempe vt in vtero verè & essentialiter gestare inciperet Filium illum Dei, verum Deum & verum hominem. Nec enim aliquo temporis interuallo homo ille fuit formatus, cui demum persona verbi sese vniret; sed vno & eodem momento homo ille simul existere cœpit, cùm à verbo æterno hypostaticè assumeretur. Vera & perfecta est, & erit in æternum hæc humanitas, & secundùm corpus & secundùm animam tunc demum creata quum in virginis vtero conciperetur. Vera quoque est illa æterna, & patri ὁμοούσιος, verbi sive filij Dei hypostasis. In hac conceptione, quæ est hypostaticæ istius vnitionis initium temporale, non natura naturam simpliciter, sed persona filij naturam humanam in individuo illo assumpsit, & ad hypostasēs diuinæ dignitatem euexit: manentibus distinctis, citra vllam confusionem aut separationem, tum ipsis naturis, tum proprietatibus, quibus id sunt quod sunt.

Quod igitur, nonnulli Christi personam ὅλως consideratam vocant σύνθετον πρόσωπον quod nimirum sit Deus & homo, dextrè intelligendum est. Partes enim ad tertium aliquid quod antea non existebat, cōstituendum concurrentes (vt anima & corpus ad hominem efficiendū) per se prius existunt. At in Christi persona Deitas verbi non tantùm alterius naturæ, sed totius personæ rationem sustinet, hoc videlicet illi homini tribuens, vt in ipso Dei filio subsistat, & per se solum non sit homo. Nam alioqui duæ essent personæ, vna videlicet Filius Dei, altera filius hominis, quarum neutra per se mediatrix esse potest. Præterea partes propriè integrantes componuntur: at Deitas compositionem nullam admittit, quum sit perfectissima. Itaque ad hypostasin quidem suam in hac conceptione hominem illum euexit: sed ita vt nihil propterea accesserit. Verbo, sed à Verbo hanc dignitatem hypostaticam homo ille acceperit: qua fit vt supra ipsos etiam Angelos sit exaltatus, distinctis, vt dictum est manentibus naturis. Idcircò, rectè dicitur à Patribus Christus esse, *seipso maior, & se ipso minor.*

¶ Est autem hoc assumptū corpus, formatū ex substantia Mariæ virginis, secundum promissiones, per Prophetas editas, qua ratione idem ille qui est filius coæternus & ὁμοούσιος. Patri, est verè filius Adami ex Abrahami & Dauidis stirpe, matri quoque suæ ὁμοούσιος. Hæc conceptio (cuius effectum est hypostatica Verbi, & illius hominis vnio) nulla cuiusquam rei creatæ virtute effici potuit. Propterea secundùm Scripturas dicitur Christus conceptus à Spiritu sancto, qui est, interprete Angelo Gabriele, virtus Altissimi, & tertia in diuinis persona. Nec

tamen propterea Christus dici potest filius Spiritus sancti, vt qui in huius conceptioni mysterio, non Patris ex sua substantia generantis, sed causæ ex aliunde assumpta materia carnem formantis, rationem sustineat. Est tamen totius Trinitatis opus hæc conceptio, sed distinctè consideranda. Pater enim mittit Filium in hanc carnem: Filius concipitur in hac carne: Spiritus Sanctus hanc carnem efformat ex virginis substantia.

Quamuis illa Virgo benedicta supra omnes mulieres fuerit Adami filia; nihilominus tamen caro illa Christi nunquam fuit vllo vitio minimùm polluta: sed Angelo teste, ab ipso exortu conceptionis, purissimum extitit æterni filij consubsistens domicilium. Etenim Spiritus ille Sanctus, quum illam virgineam substantiam decideret, illam plenissimè ab omni macula repurgauit, priusquam illam in semen humanæ carnis transformaret. Huic carnis purissimæ indita est anima quoque sanctissima, & lucidissima, vt sit Christus vnus verus, ille sanctus Domini, suos omnes sanctificans in æternum, cuius typus duntaxat fuit Leuiticus Pontifex.

Concio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COncio, Græcè ἀγορή, ῆς, ἡ: ἀγορεύω, concionor dicitur. Est autem concio, populi multitudo congregata ad audiendum aliquem orantem pro communi vtilitate. Et tum ipsa oratio, tum locus ipse concio appellatur. Diciturque à concio, quò modo significat conuoco, modo perturbo & commoueo. Idemque qui orat, concionari dicitur. Concionis triplex est acceptio.

1. Suggestum, vnde verba fiunt, Hebr. *Migdaleheth*, βῆμα ἀνεγαλήθιον. Liuius lib. 1. Vocato ad Concilium populo, summissis fascibus in concionem ascendit.

2. Multitudo populi assistentis conuocata. Cicero in Læl. Concio, quæ ex imperitissimis constat, tamen iudicare solet Hebr. *Kahal*. Græc. πρόσοδος.

3. Oratio, quæ ad populum habetur. Hebr. *Debarim*, verba Græc. δημηγορία. *Harangue, Sermon, Predication.* Concionator. *Koheleth.* δημηγορος, ἐκκλησιάστης.

¶ Loci Biblici.

Concionatores mittuntur à Iosaphat Rege, per vniuersam Iudæam, 2. Paralip. 17. vers. 7. Concionatorum, Pastorum, & Prophetarum officium, 1. Sam. 12. v. 13. Esaiæ 58. v. 1. & 61. v. 1. Ier. 1. v. 5. Ezech. 3. v. 1. 9. 12. & 33. v. 27. Act. 3. 18.

Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum agricola vbertim seminat, sic vbi viderit agrum repurgatum, & ab herbarum nocumentis liberum: Ita & concionator spirituale aruum videns, sublatis iisque impediunt, semen verbi Dei faciat. *Homil. 1. in Genesim.*

Sicut qui corporali morbo laborant, quamuis sexcenties medicus remedia adferat, & valetudinarius medicinæ curam respuit, & medicus imponens pharmacum infirmus patiens doloris illud reiiciat, nulla inde vtilitate suscepta: Ita nihil effecerit Ecclesiastes, nisi obtemperent auditores. *Hom. 1, in Genes.*

Medici primum imponunt cataplasmata magis efficacia, & dein rupto vulnere, ea quæ leniunt: Sic & patres filios suos videntes incompositis moribus prius verberibus corripiunt, deinde admonent & solantur: Ita & concionator post increpationem consolatur auditores. *Hom. l. 6. in Genes.*

Sicut messores falces acuunt, aream parant, boues nutriunt, &c. Sic ferè omnes artifices prius apparatum faciunt eorum, quæ rei gerendæ tempus exquirit, vt facilè conficiant peragenda. Sic & concionator. *Ib.*

Nemo prudens arguerit medicum, qui suum egit officium: Ita concionator medicamentum ex spirituali doctrina confectum imponit: auditorum posthac erit curam adhibere vt emendentur. *Homil. 13. in Genes.*

Vt si quis puerum suum quotidie, in ludum ire videns, & nihil lucri facientem, multo tempore impatienter ferret: Ita & concionator, auditores spirituales habens filios in Schola Dei, qua conueniunt, si non profecerint: Si autem magister pueri egisset quod suri est officij, ignauia autem pueri esset causa omnium: nónne omnem culpam in puerum transferres? *Ibid.*

Si ij qui pretiosos lapides & gemmas quærunt, in mari molestiam & laborem ferentes, quod desideratis potiantur, Multò magis nostrum fuerit animum intendere, vt qui in profundo latent, lapides pretiosos comprehendamus. *Ibid.*

Quemadmodum si agricola crassum & pinguem agrum inueniat: nihil sui officij intermittit, sulcos secat, aratrum ducit, sentes excindit, largiter seminat, spe pascitur, quotidie agri fertilitatem considerans sementis geminæ segetem & messem expectat: Ita & similiter concionatores, cum viderint alacritatem auditorum increscere, desiderium vrgere, ipsi quoque maiori studio, promptitudine, quantum vires suppetunt, in ædificationem auditorum, & gloriam Dei aliquid adferre debent. *Homil. 30. in Genes.*

Ægrotum ferunt medici calcibus ferientem incessentem contumeliis & conuitiis, nec offenduntur; quia nihil aliud quam salutem hominis ægroti quærentes, licet facientis indecora (quoniam sæpè lacerant medicorum vestes) nec ideo à cura desistunt: Sic concionator licet mala perpetiatur ab auditoribus, &c. *Ibid.*

Sicut medicus, infirmum videns suis mandatis non obtemperantem, sed vacantem iis quæ morbum faciunt increscere, sæpenumero infirmum relinquit in sua ægritudine: ita & nos. *Homil. 31. in Genes.*

Quemadmodum pictores modos hos, modo illos colores, abtatis prioribus imponunt, factuti formosam imaginem: Sic & concionator, nunc de cœlo, gehenna, &c. *Ibid.*

Sicut medici, qui non vno curationis modo vtuntur, sed cum viderint primis remediis non esse depressum morbum alia atque alia rursus excogitant: Ita multis medendi generibus vtatur animarum medicus. *Homil. 31. in Genes.*

Sicut moris est medicorum, quamuis vident morbos esse grauiores, quam vt arte tolli possint, non omittunt tamen officium suum: sed omnem suam artem proferunt, an forte possint ægrum vel longo tempore reparare, vt si tamen nil profecerint, maiorem habeant excusationem. Itidem concionator nil prætermittit quod sui officij est, &c. *Homil. 40. in Genes.*

Sicut quum magna sumptuosaque fercula apponuntur, conuiuarum, satietas facit, vt aliquid splendori decedat appositorum, & magna nonnunquam nullius videantur momenti, eo quod conuiuæ absque edendi auiditate aduenerunt. *Homil. 44. in Genes.*

Sicut homo vbicumque fuerit, cæteris animantibus præstat: Ita doctorem decet siue loquatur, siue sileat, siue vbicumque locorum fuerit, omnibus aliis hominibus excellere, adeo vt aspectu, incessu, habitu, & aliis, cæteris præstantior videatur. *Homil. 37. in Genes.*

Sicut paterfamilias mittens messores, metit festucas de agro, & comportat eas in aream, vt illic triturent & ventilet, & discernat triticum à paleis: Sic & Dominus mittens Apostolos, cæteroque doctores, quasi messores præcidit omnes gentes de mundo, & in aream Ecclesiæ congregat, *In cap. 3. Matth.*

Sicut qui retia iactat in aquam nescit quos pisces comprehensurus est, sed quod Deus illi transmiserit; illi intrant in retia. Sic & doctor quando diuini sermonis retia super populum iactat, nescit qui sunt accessuri ad Deum, sed quoscumque Deus excitauerit, illi adhærent doctrinæ. *In cap. 4. Matth. Homil. 7.*

Omnis artifex secundùm professionem suam opportunitatem operis videns gaudet. Carpentarius si viderit arborem bonam, concupiscit præscindere eam ad opus artificij sui. Agricola si viderit terram pinguem, desiderat eam arare. Et quid dico de rationalibus hominibus? Ipse irrationalis equus de stabulo exiliens, si viderit campos patentes, rapit frenum, & excitatur ad cursum: Sic & Dominus videns magnam congregationem populi, excitatus est ad docendum: Sic & omnis sacerdos, si viderit Ecclesiam plenam, gaudet animus eius, & delectatur vt doceat. *In Matth. Homil. 9.*

Si medico opprobrium est, qui nec alterius habet sanitatem in manu, nec suam: si velit alios curare, & ipse debilis sit, quasi testimonium imperitiæ suæ, portat in corpore suo propriam passionem: Quomodo doctori sit opprobrium, alios velle eruere à peccato, & ipsum in maioribus esse peccatis, dum possit amplius seipsum eruere à peccatis, quam alios? *In c. 7. Matth.*

Quemadmodum paterfamilias studiosus scit in domo sua, quid vnusquisque necessarium habet. Ita & sacerdos singulorum mores & actus & conuersationem debet discere, vt quale quibusque medicamentum necessarium fuerit, submiuistret: qui consolatio consolationem: cui increpatio, increpationem. *In cap. 9. Matth. Hom. 8.*

Testimonium studiosi agricolæ, est messis fœcunda: assidui autem doctoris documentum, Ecclesia plena. *In 20. c. Matth. Homil. 36.*

Sicut ædificatores, nodosos lapides, & habentes torturas, ferro dolant, postea vero ponunt eos in ædificio, alioqui non dolati lapides lapidibus non cohærent: Sic & Ecclesiæ doctores vitia hominum, quasi nodos acutis increpationibus primum circumcidere debent, & sic in Ecclesiæ ædificatione collocare: alioquin vitiis manentibus Christiani Christianis concordare non possunt. *In Matth. Hom. 40.*

Sicut gaudet medicus, quando eum ægrotantium multitudo prosequitur, sicut lætatur rex, quando eum magni exercitus manus armata circumdat. Sic exultat sacerdos, quando eum audientium populus magnus auscultat. *Hom. 31. in Matth.*

Sicut pulli gallinarum pastum suum quærentes, per diuersa vagantur, matenis vocibus congregantur ad ipsam, & iterum simpliciter pascentes disperguntur, & iterum maternis vocibus congregantur: sic & populus Dei carnalem voluptatem, & mundialem concupiscentiam sequentes, per diversos vagantur errores, quos Ecclesia mater per sacerdotes modo increpationibus, modo blandimentis, quasi quibusdam vocibus congregare & allectare festinat. *In Matth. 23. Hom. 46.*

Quemadmodum gallina habens pullos, vocando illos non cessat, vt assidua voce vagositatem corrigat pullorum suorum: sic & sacerdotes in doctrina cessare non debent, vt studio suo, & assiduitate doctrinarum suarum negligentiam populi errantis emendent. *In 23. Matth. Homil. 46.*

Sicut nauis tunc præcipuè gubernatorem necessarium habet, quàm tempestatem patitur: quando autem prosperata est, ipsa se dirigit, & miles tunc præcipuè necessariam habet annonam de rege, quando bellum & periculum instat; quando autem pax, vndecumque possunt se milites sustentare: sic Ecclesiæ præcipuè in tempore persequutionis, doctrinam sacerdotis necessariam habent, quasi spirituales milites spiritualem annonam: quando autem securitas est, vnicuique naturalis sufficit intellectus. *In Matth. 24. Hom. 50.*

In charta vbi nihil scriptum est, facillimè scribitur: literis, verò plena, non similiter certè: necesse enim est priora delere: & medicus qui nihil offert, & qui ædificat illicò ruitura, peior eo est qui nunquam ædificauit. Et terra facilius aratro proscinditur, quæ nihil habet, quam quæ vepribus refertissima. Nequaquã igitur cuncta scire velimus, sed patiamur etiam nonnulla ignorare, vt si iurgium inueniremus, duplicem ei

laborem

laborem non præbeamus, imo verò ne vt multi semper ægrotemus, qui falsis opinionibus occupati, emendari ac corrigi numquam potuerunt. Non autem æqualis labor est seminare, posteaquam radicitus priora euulseris, & in agro nudo serere. Illi enim euertere multa prius necesse est, & tunc illa inculcare; sic verò præparatum rus præbet aditus. *Homil. 75. in Matth.*

Theodoreti Episcopi. Si corporibus mederi scires, multi autem circonsistentes rogarem vt mederetis, & diuersas affectiones ostenderent, vt verbi gratia, oculorum suffusiones, & aurium vlcera, & dolorem dentium: & hi quidem neruorum extensionem, illi resolutionem ac paralysin: & hi quidem bilis inundationem, & repletionē, illi verò, pituitæ: dic mihi quid faceres; vnumne omnibus medicamentum componeres, an vnicuique morbo id quod conuenit? E R. Id scilicet quod vnicuique morbo conuenit & ad morbum propulsandum est appositum. OR. Ergo calidas quidem affectiones refrigerans, frigidas autem calefaciens, & intensa quidem remittens, resoluta autem corroborantibus medicamentis confirmans, & humida quidem exsiccans, sicca verò humectans, morbos quidem expellere, ab iis verò omissam sanitatem reduceres. ER. Ita curare præcipit lex artis medicæ: Contraria enim, inquiunt contrariis curantur. OR. Sin autem plantandi arbores artem teneres, iisdemne arboribus eandem exculturam adhiberes, an malo quidem punico eam, quæ ei conuenit: & ficui, quæ est ei accommodata: & piro, & malo similiter, & viti, quæ est ei apposita & congrua, & eam vt semel dicam, arbori quæ conuenit. E R. Clarum est, quod vnaquæque arbor, propria cultura opus habet. O R. Sin autem fabricandarum nauium artem exerceres, videres autem mali receptaculum tui artificij opera indigere: eamne quæ clauo conuenit, curationem adhiberes, an eam quæ mali receptaculo? E R. Hæc quidem sunt extra omnem controuersiam. Vnumquodque enim propriam curam & studium requirit, & arbor, & pars corporis, & instrumenta, & partes nauis. O R. Quomodo ergo, non est miserum, corporibus quidem & rebus inanimatis conuenientes curationes adhibere: in animis autem hanc medendi regulam non seruare? *Dialog. 2. fol. 81.*

Olympiodori, sicut stimuli boues pũgunt, vrgentque aratro sulcum proscindere: ita Theologorum verba excitant nos, qui spe bona aramus, proscindere sulcum spiritualem, vt cùm purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis surculos conseramus. Similia quoque sunt clauis ignitis atque candentibus, qui altiùs ac faciliùs, lignis infiguntur: ita & sapientium verba Theologorum, in penitissimos sinus intellectus nostris altiùs figuntur, *In commentariis in Ecclesiasticum cap. 12.*

Gregorij Nysseni Pontificis, quemadmodum hi pueros è parentum manibus susceptos adhuc infantes & balbutientes, non protinus abditis disciplinarum præceptionibus onerant, sed primò litterarum formas insculpunt in ceris earũmque nomina declarant, & ipsorum manus per impressos illos litterarum ductus agunt, & exercent, mox eos ad syllabarum cognitionem prouehunt, atque ita deinceps ad verborum expressionem perducunt: Sic etiam Ecclesiæ duces initio documenta quædam, quæ sint instar elementorum auditoribus proponunt: deinceps gradatim ea quæ perfectiora, magnisque recondita sunt, patefaciũt. *In orat. de Pauperibus amandis, & benignitate complectendis. fol. 31.*

Clementis, videtur mihi ij qui loquuntur verbum veritatis, & qui illuminant animas hominum, similes esse radiis solis: qui vt processerint, & apparuerint mundo, cælari vltra, aut occultari nullatenus possunt dum non tam videntur ab hominibus, quàm videre omnibus præstant. *lib. 8. Recog.*

Iusti. Episcopi. Dentes prædicatores dicit, qui ea quæ susceperunt, salubriter comminuendo, in corpus Christi traiiciunt. Hi deronsarum gregibus comparantur: quia exposito vetere homine, in nouitate spiritus processerunt. Ascenderunt quoque de lauacro cum accepta per baptismata remissione peccatorum profecerunt in Christo. *In Cantica Canticorum.*

Nazianzeni. Magnum quid, est docere, verum discere periculo caret: cur te ipsum facis pastorem, quum sis ouis? cur caput esse contendis, quum pes existas; cur exercitum ducere quæris, quum inter milites adhuc censearis? cur magnũ, sed neutiquam tutum lucrũ maris sectaris quum sine periculo terram colere possis? Sanè si vires secundùm Christum, sensusque habeas exercitatos, tibique lumen splendeat cognitionis: loquere sapienti ã quæ profertur inter perfectos, necnon abscondita in mysterio, & illam quum tempus ceperis, & tibi concredita fuerit. Quid enim apud teipsum habẽs, quod tibi datum non sit, aut quod nequaquã acceperis? Si verò adhuc paruulus es, & humi reptans intellectu, nec sufficiens, vt cum sublimioribus progrediaris, fias Corinthius: lac te alat, cur cibum quæris solidiorem, quem membra non concoquunt, ac nutrimentum faciunt per imbecillitatem; loquitur quidem; si quid melius habes quam quod taceatur: si quidem ordinem labiis ornare opus esse laudabile nosti: vbi verò silentium melius est sermone, ibi quietem dilige; decet enim quædam dicere, alia audite: nonnulla laudare, alia verò amarulenter reiicere. *In oratione de moaestia indisputationibus.*

Quemadmodum in submersione aquarum, quædam penitus in profundo celantur: quædam verò impulsa ebulliunt, auditusque electionem promittunt, differunt tamen: quædam verò resorbentur; Ita ij, qui de Deo philosophantur, ne dicam qui penitus sunt ingrati. Hi enim omnino occultam & latentem in se habent pietatem. Alij enim parturiunt, qui quidem quod impium est fugiunt, quod autem pium est, nequaquam liberè profitentur: siue quod domestica quadam dispensatione vtantur in sermonibus, siue quia ob timiditatem illac fugiant; & mente quidem rectè valent, aiunt, populum autẽ nequaquam sanant, tanquam suam & non aliorum administrent præsidentiam, quidam autem publicant Thesaurum, cum nequaquam dolorem in pietatis partu tolerant, neque vt soli seruentur salutem putant, si non & aliis quod bonum est, impertiantur. *In Oratio. post reditum suum ex agro.*

Theophylact. Quemadmodum qui ductare exercitum velit, vt optimum militem antea egerit necesse est: sic & præceptorem oportet his esse virtutibus præditum, quas posmodum sit à discipulis exactus, inde namque edisc imus, etsi docendi officio fungimur, quemadmodum instruere alios debeamus, *in 1. Timoth. 1.*

Originis. Sicut Pontifices cum offerebant, necessariò eis erat prouidendum ne macula inesset hostiæ, ne vituperationis vitium, vt posset accepta Deo esse & grata: Ita & qui Euangelium sanctificat, & verbum Dei annunciat, curare omnino debet, ne qua in prædicando macula, ne quod in docendo vitium, ne quà in magisterio culpa nascatur: sed vt ita dixerim) si fieri potest, semetipsum primò immolet, se primum vitiis iugulet, & sua prius peccato membra mortificet: vt non solùm doctrina, sed & vitæ exemplo, discipulorum salutem oblationem suam acceptam faciat Deo. *Lib. 10. epistola. ad Rom.*

D. Hieronymi. Sicut acetum dentibus, & fumus contrariis est oculis: Ita Sacerdos in Ecclesia Prauus per acredinem peccati, fidelium sensus obtundere facit atque erroris ignorantia, oculos cordis eorum ab intuitu fidei seu intellectu rectitudinis, dum caligant velut fumus excæcat. Sicut hæreticorum perfidia bonis doctoribus perfidiam generat, & lacrymas: Sic malè viuens Catholicus, eis qui se fidem suam ex operibus ostendere iusserunt, per inertiam grauis est. Oculi quippe & dentes prædicatores sunt sanctæ Ecclesiæ, qui ei & recta itinera præuidere, & alimenta spiritualia suggerere solent. Porro acetum quod à vino degenerat & fumus qui ab igne ascendens euanescit, eos qui ab Ecclesiastica suauitate & charitate per superbiam vel socordiam recedentes hanc etiam verbis impugnant, figuratè denuntiant, de quibus dicit Ioannes: Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis. *Libr. 2. Commentar. in Prouerb. cap. 11.*

Augustini. Sicut malignus suasor peccati, etiamsi non persuaserit, merito pœnam deceptoris incurrit: Ita fidelis iustitiæ prædicator, etiam si ab hominibus respuatur, absit vt apud Deũ sui officij mercede fraudetur. Rex enim certa sit ad incertum. Incertum dico non præmium facientis, sed animum audientis. Incertum est nobis, vtrùm assensurus sit cui prædicauit veritas: sed certum est talibus etiam veritatem prædicari oportere: at certum est, fideliter tamen eam prædicantibus retributionem manere siue suscipiatur, siue spernatur, siue etiam propterea quælibet temporaliter aduersa pãtiantur. Dominus non suos certos fecit Apostolos, an essent eorum pacem susceptur i, quibus eam prædicarent: certos tamen fecit, vt eam sine cunctatione prædicarent. *contra Cresconium lib. 1. c. 5.*

Seminant triticum, & spinas metunt, qui bona præcipiunt, & mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant & faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant vuas; sed per spinas de vite legebant vuas: tanquam si manum aliquis per sepem mittat, vt certè de vite quæ sepi fuerit inuoluta vnam legat, non spinarum est fructus iste, sed vitis. *Libro secundo de serm. Domini in monte.*

Paulini. O verè salterræ quo præcordia nostra ne possint seculi vanescere errore, condiuntur: O lucerna dignè super candelabrum Ecclesiæ posita, quę latè Catholicis orbibus de sepiformi ligno pastum oleo lætitiæ lucem effundens, dẽsam licet hæreticorum caliginem discutis, & lumen veritatis à confusione tenebrarum splendore clarfici sermonis enubilas. Os tuum, fistulam aquæ viuæ, & venam fontis æterni merito, dixerim: quia fons viuæ aquæ sãlientis in vitam æternam, Christus effectus est, cuius desiderio sitiuit in te anima mea, & vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. *Ad August epist. 11.*

Gregorij Gallo similis est prædicatio, qui inter tenebras vitæ præsentis studet venturam lucem, prædicando quasi cantando nunciare. Dicit enim. Nox præcessit, &c. Intelligentiam gallus accepit, vt prius nocturni temporis horas discutiat, & tunc demum voces excitationis emittat: quia sanctus prædicator in auditoribus suis prius qualitatem vitæ considerat, & tunc demum ad audiendum congruam vocem prædicationis formet. Quasi enim noctis horas discernere est, peccatorum merita diiudicare. Quasi noctis horas discernere, factionum tenebras, aperta increpationis voce corrigere. Gallo intelligentia datur, quia doctori veritatis, virtus discretionis, vt nouerit quibus, quid, quando, quomodo inferat, diuinitus ministratur: non enim vna eademque omnibus exhortatio conuenit. Sæpè enim quæ aliis officiunt, aliis prosunt. Pleumque herbæ, quæ hæc animalia reficiunt, alia occidunt: & leuis sibilus equos mitigat, catulos instigat. Et medicina quæ huic morbum imminuit, alteri vires iungit. Et panis, qui vitam fortium roborat, paruulorum necat. Pro qualitate igitur audientium, formari debet sermo doctorum. *Moralium lib. 38. cap. 5.*

Quid sunt intentæ mentes auditorum, nisi quasi quædam in cithara tensiones stratæ chordarum, quas tangendi artifex, vt non sibimet ipsis dissimile canticum faciant, pulsat: & idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia vno quidem, plectro, sed non vno impulsu feriuntur. Vnde & doctor quisque vt in vna cunctos virtute charitatis ædificet, ex vna doctrina, non vna eademque exhortatione tangere corda audientium debet. *Moralium lib 29. cap. 5.*

Gallus cum edere cantus parat, prius alas solerter excutit, & semetipsum feriens vigilantiorem reddit: Ita prædicatores cum verbum Prædicationis mouent, prius se in sanctis actionibus exercent, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce: sed ante se per sublimia facta excutiunt, & tunc ad bene agendum alios solicitos reddunt: Prius sua punire fletibus curant, & tunc quæ aliorum sunt punienda, denuncrant. Prius alis insonant, quàm cantus amittant: quando anteqũam verba exhortationis proferant, omne quod locuturi sunt operibus clamant. *Moral. l. 30. c. 5.*

Vsurpauit

Vsurpaui mihi cotis officium, quæ ferrum reddit acutum, quum sit inutilis ad secandum. Pulchrum depinxi hominem, pictor, fœtus, aliosque ad perfectionis littus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus versor. *In pastoral.*

Vide Episcopus, Pastor.

Concordia.

¶ DEFINITIO

CONCORDIA, Græcè ὁμόνοια, ας ἡ & ὁμοφωνία, concordo dicitur. Et est ad alterum, in quantum scilicet diuersorum cordium voluntates simul in vnum consensum conueniunt vnde, concordia est vnio appetituum diuersorum appetentium: Pax verò est vnio appetituum vnius appetentis. *ex B. Thom. secunda Secundæ, q. 29. artic. 1.* Hinc concordo verbum, quod est, conuenio: & concors eiusdem cordis, id est, mentis, & animi. Et discors, qui corde & animo dissidet. Concordia, Hebraic. *Schalom*, id est, pax: & *Ratson*, beneuolentia. Gal. *Accord.* quasi idem Cor.

¶ LOCI BIBLICI.

Concordia fratrum commendatur, *Psal. 133. 1. Prou. 18, 19. Ecc. 35. 2. Matt. 5. 9. Rom. 12. 6. & 15. 6. 1. Cor. 1. ver. 10. 1. Cor. 13. 11. Ephes. 4. 3. Philip. 1. 27. & 2. 2. 4. 2. 2. Thess. 3. 16. Tit. 3. 2. Heb. 10. 24. & 12. 14. 1. Petr. 3. 8.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Nazianzeni. Ordo in Ecclesia ita statuit, vt alij sint oues, alij vero pastores: ita vt hi imperent, illi verò obediant, sitque homo tanquam caput. illud pedes, illud manus, hoc oculi, illud verò aliud corporis membrũ, quo omnia rectè inter se conueniant, commodúmque tam ad præfectos quàm ad subditos redundet, quemadmodum in corporibus membra nequàquam à se dissident, sed cuncta corpus vnum ex diuersis sunt composita, nec idem omnium est officium ac vsus, ad mutuam necessitatis beneuolentiam: neque oculus graditur, sed ducit quemadmodum nec cernit, sed vadit: nec lingua excipit voces, id enim ad auditum pertinet: sicut nec auditus loquitur, nam linguæ id est officium: nasus verò odoris est instrumentum: at guttur cibum gustat, inquit Iob: manus autem dandi & accipiendi est instrumentum: mens verò cunctis omnibus dux est, penes quam & sentire, ac inquam est sensus: Ita & apud nos, qui commune corpus Christi sumus: omnes enim corpus vnum in Christo, ac per vnum Christum inter nos membra sumus, hoc enim imperat ac præsidet, istud verò obedit, & dirigitur; nec amborum idem est officium, quemadmodum nequaquam eorumdem est imperare & subesse, sed ambo vnum fiunt in vnum Christum ab eodem composita & conglutinata spiritu, licèt imperantes à subditis, rursus tanquam medium, & doctrina & exercitatione, & te distent. *In Orat. de modest. in disput.*

D. Augustini. Cùm Scipio in secundi libri fine dixisset, vt in fidibus ac tibiis, atque cantu ipso, ac voce concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum aut discrepantẽ, aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillimarum vocum moderatione, concors tamen efficitur & congruens: Sic ex summis & mediis, & infimis interiectis ordinibus, vt sonis moderatam ratione ciuitatem consensu dissimillimorum concinere, & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum in Republica vinculum incolumitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posse. *Lib. 1. de Ciu. Dei, c. 21.*

¶ SENTENTIÆ PHIL. ET HIST.

Concordia est conuenientia, siue consensus duorum, siue plurium, qui pergunt vno animo, quibusque vnus & idẽ finis est propositus, nempe communis vtilitas, decus, salus. Concordes illi sunt, qui cùm, huc spectent, eadem eligũt, & in iisdem actionibus versantur, inita rerum omnium societate, & communione. Quapropter consentire in his, quæ ad communem vitæ vtilitatẽ nihil pertinent, sed solùm sunt in intellectu & in opinione, nulla sequente actione, nequaquam est esse cõcordem. Nam concordia versatur circa res concordibus propositas, eásque omnium maximas. De cultu Dei, de statu Reipublicæ, de Imperio & obsequio, de vniuersorum commodis eadem sentire, omni ope in ea quæ cunctis conducunt, pariter incumbere, noxia pari studio amouere, hæc illa est, quam concordiam voco; illam ipsam, quam Chorus apud Æschylum ciuitati optat; nimirũ vt vniuersi consensu gaudeant, consensu doleant, consensu oderint. Hæc est illa, musica symphonia, illud tẽperamentum, sine quo nulla respublica stare potest. Ergo concordes voco illos, qui mutua se charitate obstrinxerunt, & quidẽ nulla impulsi priuata vtilitate, sed publica, ad quam ipsi vniter omnes curas, cogitationésque conferunt. Hæc ita est concordia vt etiam sit amicitia. Nos eas sic distinguimus, vt concordia progeneret amicitiam, non contra.

Et qui sunt concordes, hos ita necesse est esse amicos, vt ipsorũ nullus quidpiam sibi priuatim seponat, sed omnia cum aliis communicet, singuli in commune sua conferant. Vsque eò concordia & amicitia reciprocantur. Amicitia quoque est duorum, aut certè pauciſſimorum. At concordia veriùs est multorum, qui hoc tenaciſſimo vinculo constringuntur, sicuti consortes eiusdem vtilitatis, damníque. In publica re cõcordia est consensus imperantium, & obedientium: Certè cœtibus, ciuitatibus, regnis concordibus omnia prosperè feliciterquè eueniunt; ibi firmum imperium manet: vbi imperantes & vniuersi discordes agunt, ibi verò omnia sũt imbecilla, & mutationibus obnoxia. Vt in periculo spelũca est suffragium feræ, seruo ara, ira homini homo, ciuitati ciuitas. Itaque cõcordia est illa συμφωνὴ ἀρετὴ collata virtus vel ipsorũ infirmorũ propter multiplicem æmulationem, discordi similis, sed proposito, intuitu, fine cõcors, & publicè vtilis. Huic salutari discordiæ Principes palam fauere æquum esset, non regnare inter verè discordes, ac animis dissidẽtes, & vitia primorum ponere fundamentum suæ potentiæ. Hos verè dixeris esse similes Agamemnonis, qui apud summum Poëtam lætatur proceribus discordibus. Cæterùm, quæ in rebus est naturalis appetitio. eadem inter homines est concordia, cui sæpè sola natura author est. Huius exemplum dici possũt Polystratus & Hippoclides Philosophi eodem die nati, eadem sectam professi, alendæ scholæ communione coniuncti, eodem momento vltima senectute extincti. Hinc naturæ alij affectus effectus accedũt, nimirum similitudo ingenij & morum, & cuncta similium cum similibus conueniẽtia. Nullus enim est bonus, qui non amet omnes bonos; quãdoquidem bonitas bonitati virtus virtuti facillimè copulatur. Quæ sanè copula quodãmado transit in pignus sanguinis. Nec errabit quisquis dicet, huius tantæ virtutis originem esse bonam mentem, quæ nonnisi in iis esse potest qui boni sunt. Isti illi sunt quos dixi, eadẽ velle, eadem nolle; eadẽ habere sacra & profana, prospera & aduersa, damna, & cõpendia. Isti æqualiter partiuntur curas & gaudia; eodem spectant; easdem viuendi rationes habent, quas vna dirigit æquario iuris. Atque adeò dici potest, vix ibi Iustitiæ locũ esse, vbi concordia dominatur, quæ iustitiæ partes agit. Nã iustum esse & concordem esse, vna eadémque res est. Quapropter his eripere, quod aliis condones, hos deprimere, vt alios extollas, nihil est aliud quam concordiam conuellere, & Reipublicæ fundamẽta labefactare. At vbicũque quod cuique contigit, id ipsi satis est, vbi luxuriãtes cupiditates rescinduntur, vbi seuerè aduertitur, in istos tot Possidonios, Possidippos, Possifundos, Possidoros, quorũ propria professio est ab infimis sordibus euehi ad summas opes, ibi verò optimus Reipublicæ status est. Hinc perspicuè palam est, non alibi, quàm inter bonos esse concordiam, nec nisi alicuius boni adipiscendi gratia hanc virtutem hominibus esse cõcessam. Nullus enim bonus vnquam litigat, cum suo corde, sed habet voluntatem constantem. Verùm destinata improborum trans fluunt sicut Euripus. Ratio est, quod boni iusta volunt, eáque quæ cõmuniter prosunt. At aleatorum, nebulonum, latronum, improborũ illa in flagitiis, & sceleribus, conspiratio, qualis fuit funestissimi illius Triumviratus, non est concordia, sed coniuratio. Ne illæ quidẽ mercatorum & fœneratorum societates, concordiæ nomen obtinent, sed negotiationis. Omnes istos quos dixi, proprij instinctus ad hanc, aut ad illã cupiditatem impellunt. Et ideò quicquid eligunt, sibi eligunt, hinc rixæ & certamina, quæ nunquam existunt inter bonos. Nequitiæ & iniuriæ cum concordia nullum est neque consortium, neque commercium, Communis salus, & commune decus, est vltimus & vnicus cõcordię finis. Ergo concordia dici potest parens vtilitatis publicæ, fundamẽtum altrix, radix pacis, lætissimæ prænuncia segetis; quam quisquis dirimit, hic omnis humanitatis hostis est. Porrò etsi sapiens in se abũdè reperit quo contentus esse possit; tamen quod intelligit humanam vitam concordia cõstare, quod est vinculum omnium fortissimum, quo quicquid non constringitur, collabascit, eòs quoque sibi libenter ascisit quos sibi æquet, quibuscum sua bona communicet, quorum societate gaudeat Scilicet hac firmitate nixus, & hac suauitate perfusus vberius fruitur suis bonis. Et verò ad concordiam, præter naturalem irritationem, cõmunis quoque indigentia ducit, Ideòque concordia humanæ imbecillitatis, simul & excellentiæ specimẽ est. Imbecillitatis, quod nemo tam altè positus est, vt sit extra omnem ictum, ac non aliquãdo alienæ opis indigeat. Væ illi, qui sibi vnus est consiliarius sibi vnus auxiliarius Nãque singula quamlibet valida, facilè deturbãtur. & proteruntur, cõiuncta per concordiam conualescunt, redduntúrque inconcussa, & impenetrabilia. Quin è pluribus infirmis inuicẽ cõsibulatis existit illa sanè firmitas, quæ vnitatis propria est. Et hoc est illud quod dico humanæ excellentiæ specimen, quod eminet in concordia, quæ est omnium vtilitatum auxiliatrix; cuius vi parua crescunt, magna stabiliuntur, firma solidantur. Hac dempta, frustra spes quicquam concipit, nequicquam sapiẽtiæ meditatur, frustra prudentia disponit, frustra animi alacritas, & magnitudo rẽ institutam perficit. Denique quicquid fœlicitas amplectitur illico diffluat; ne vllam lætitiæ occasionem cuiquam præbeat. At concordia est illa vis contra quam nullæ insidiæ sunt opportunæ, nulla callidi tas satis experrecta, nulla vis satis valida. Cõcordia omnes eos metus ac terrores, qui homines plerunque circunsistunt, proturbat; omnia pericula propellit; quicquid inimicũ est, profligat; in tuto cuncta sistit. Illa ipsa quæ in mutuam pernicié colliderentur, salutari cõsẽsione cogit seruire vtilitati publicæ. Hæc illa est, quæ stionẽ ex hominum cœtu depulit agrestem feritatem; legitimas & irruptas cõiugum copulas instituit & protegit; vrbes ædificauit, ciuitates auxit prouincias finiuit, rerum publicarum formas inuenit; ac commodam & salutarem illam regnorum potentiam stabiliuit. Quibus tot, tantisque vtilitatibus adducti homines, templa huic virtuti ædificarunt, eique dies festos instituerũt, vt numini potẽtissimo; cuius ope homines ea sperare audent quæ & consilio & labore obtineri possunt; ea adsequuntur quæ honestè & vtiliter suscipiuntur, iis feliciter fruuntur, quæ omnibus expediunt. Nec enim quicquam cuiquam expedit, quod non idem sit publicum commodum, præ quo omnes probi omnia post putant. Cùm omnis humana vita constet ratione & fide, vtraque ducit ad concordiã hæc ad felicitatẽ. Hi sunt alterni illi ac dimidiati Dij Castor & Pollux, à Poëtis ficti & celebrati, cõsociatis dotibus potẽtissimi. Hæ sunt illæ sonoræ fides, quibus intenta est Lyra Mercurij, qui eius inuentor fuisse dicitur, hoc est author symphoniæ & concordiæ. Hoc signat ille musarũ cõcentus, quæ sese in cœlo & in hisce locis excipiũt vocib. diuinis. Hæc est expressa effigies cõcordis illius discordiæ, per quã Heraclitus omnia fieri tradidit; quæ denique illa elementorũ connexio, illa omnium principiorum colligatio; illud æquilibrium, quo leuia cum

grauibus,

grauibus,calida cum frigidis confunguntur,omnia opposita suis oppositis adæquantur. Hic est inter homines veluti alter Zodiacus,qui à sinistra parte pergit ad dextram; hæc est imitatio cœli quod à dextra tendit ad sinistram.Hæc est quædã cœlestis harmonia,ad quam omnes humanæ aures hebescunt; eius tantùm intelligentes illi sunt, qui degunt in his locis. Hoc ipsum significarunt illa celebrata tot amicorum paria cuiusmodi Achilles & Patroclus, Theseus & Pirithous, Agathocles & Dinias,Eustrydicus,& Damon,Aretæus & Eudamidas,Zenothemus & Menocrates,Amizocas & Dandamides,Beletra & Bastes, Abarchas & Gyndanes,denique Orestes & Pylades, quorum res gestas Scythæ, ob admirationem,in aurea columna in templo Orestis erecta describi curarunt, suis liberis documentum & exemplum. Ipsis feris natura hanc ipsam consensionem indidit? cuius typus esse potest grex gruum, quarum se nulla alijs præponit, nulla se necessario labori subducit;vigilant in vices; alternis pascuntur;nulla sibi priuatim consulit,omnes incommune quærunt. Quæ contensio Pygmeis & formidabiles & lethales reddit.

In externis bellis ipsa armorum potentia, quæ audacia & exercitatione comparatur, vires seruat,& magnas ex paruis facit. At in ciuilibus perturbationibus,ciuium concordia. *Dionys. Halic. l.2.*

Concordia est infirmis potentiæ causa. *Idem lib. 4.*

Regnum vobis trado firmum, (inquit *Micipsa ad filios*) si boni eritis, sin mali, imbecillum.Nam concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Sallust. de bello Iugurth.*

Concordia res coalescere possunt. *Liuius, Decad. 1. lib. 1.*

Equitem, sagittas, saltus impeditos,auia commeantibus loca, grauis armis miles timere potest.Mille acies grauiores quam Macedonum atque Alexandri auertit,auertétque modo sit perpetuus pacis amor;& ciuilis cura concordiæ. *Liuius Decad. 1. l. 9.*

T. Tatius & Romulus in cuius vrbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Non modò simultates,sed bella quoque finiuntur. Ex festis in hostibus plerumque socij fideles,interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt: Latini,Sabini, in ciuitatem accepti. Vulgatum illud,quia verum erat,in prouerbium venit, Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. *Liuius decad. 4. lib. 10.*

Sociabilis consorcio inter binos Lacedæmoniorum Reges,salutaris per multa secula ipsis, patriæque extitit. *Idem eodem libro.*

Rerum acerbitates iam conclamatas & perditas,concordia vicissim sibi cedentium principum meliorem reuocauit in statam. Studendum est concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ coalescunt *Amm. Marcell. lib. 26.*

Imperia difficilè concordiam custodiunt. *Aurel. Vict. hist. Aug. & P. Diaconus, hist. lib. 11. in Constantino.*

Nulla prævalida armis gens, inter se consentiens, vinci ab externo hoste,quamuis feroci,opibúsque præstante,potest. *P. Æmil. l. 1.*

Difficillimum est ea concordia cui discordia atque ambitio permixta est, ad optatum finem peruenire. *Fr. Guicc. histor. lib. 15.*

Athenienses suis malis edocti,concordia item minimas res crescere, discordia maximas labi,cunctáque vel bona vel etiam mala quæ foris geruntur, internis esse radicata & emissa principiis. domi absterscre odia, & foris bella presserunt reliquerunrque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione consilium: si tamen ob infirmissimam humanæ mentis mutabilitatem,quod in afflictis rebus consulitur,in prosperis rebus seruaretur P. *Orosius, hist. lib. 2. cap. 17.*

Est consentaneum concordibus animis in pugna substitutos eos,qui mutuò sibi fidunt: qui verò diffidunt, hos necesse est consultare, quo pacto singuli quamprimum sese possint subducere. *Xenophon. de instit. Cyri. lib. 6.*

Si membra Regni: partésque inter se consentient, constabúntque, corpus vniuersum salubre erit.Publica salus priuatorum res ægras sustentat. Moribunda & affecta Respublica priuatas res vel validissimas secum trahit in excidium Si communis omnium res suum vnum sensum consiliúmque, ac vnum animum haberet, non indicerentur Gentium conuentus. Concordia aureum est, ac adamantinum vitæ vinculum.Regina,heráque;omnia in pace,vita,festiuitate tenet. *Æmilius. l. 3.*

Existimabat Aratus vrbes singulatim,imbecilles mutuo seruari. tanquam illigatas publico commodo, ac quemadmodum membra corporis viuentia, & conspirantia, propterea quòd inuicem innata sibi hærent, si quod eorum auellatur & à cæteris separetur,non aliter ampliùs, sed tabescit:ita vrbes censebat ab iis quæ Rempub. diuellerent, perdi: augeri autem vnam ab alia & omnes mutuò, cùm veluti magni alicuius corporis partes communem haberent procurationem. *Plut. Arato. Morum Historica Philosophia.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Siluius 9.

Velle ac nolle ambobus idem, sociatáque lato
Mens auo, ac paruis diues concordia rebus.

Calpul. Ecl. 2.

Este pares, & ob hoc concordes vinite; nam vos
Et decor, & cantus, & amor sociauit, & ætas.

Claud. Epit. Palladij ac Seren.

Viuite concordes, & nostrum discite munus.

Ouid 8. Metam.

Sed pia Baucis anus parilique ætate Philemon
Illa sunt annis iuncti iuuenibus, illa
Consenuere casa paupertatemque ferendo
Æquo sere lenem nec iniqua mente ferendam.
Nec refert dominos illic, famulósne requiras.
Tota domus duo sunt, iidémque parentque iubentque.

¶ Apophthegmata.

Anthisthenes. Fratrum inter se concordiam,dixit quouis muro firmius munimentum. Id dictum & ad ciuium concordiam accommodari potest. *Laërt. lib. 6. c. 1.*

Musonius dicebat, nullas nuptias sine concordia esse honestas: nec vllam societatem vtilem. Improbos verò inter se concordiam alere non posse. Sicuti lignum rectum cum curuo, aut duo ligna curua inter se conuenire nequeunt. *Stob. serm. 78.*

Leo Byzantius. Leo Bizantius sophista venit Athenas, populo dissidiis tumultuanti concordiam suasurus: vbi prodisset in suggestum,corpore admodum pusillo,omnium risus obortus est. Ille fortunam occasionem vertens in procœmium:Quid,inquit, ô viri,Athenienses, si conspiceretis vxorem meam? quæ tam pusilla est, vt vix pertingat ad genua mea. Ad hanc vocem quum maior etiam populi risus,sublatus esset,subiecit: At nos tam pusillos si quando dissidemus, vix ciuitas Byzantinũ capere potest. Ita fermè Plutarchus in præceptis politicis. Sed eandem fabulam multo aliter narrat Philostratus in Sophistis. Nempe quum prodisset ad populum, dicturus de concordia ipsa statim specie risum mouit populo, quod obesus esset ac ventre prægrandi. At ille nihil turbatus risu multitudinis:Quid,inquit,ridetis, viri Athenienses? Vxor mihi est me multo obesior: & tamen concordes vnus capit lecticulus, discordes, ne tota quidem domus. *Quod refert Philostratus, & probabilius est & festiuius.*

Iæus sophista. Lacedæmonij cum periclitarentur,ac de ciuitate mœnibus cingenda consultarent, Homericum carmen recitauit Iæus sophista.

Scutum hasit scuto, galea galea atque viro vir.

Et adiecit. Sic mihi state Lacedæmonij, & muris cincti simus. *Philostrat. in sophistis.*

Archidamus, à duobus inter se dissidentibus delectus arbiter, ambos duxit in lucum Mineruæ, cognomento Chalcioecæ sacrum, ibi exigit ab illis iusiurandum,vt starent arbitri iudicio,id vbi iurassent: Pronuncio,inquit, ne prius hunc locum exeatis, quam quod inter vos est discidij ponatur, & inuicem reconciliemini. Repetit vir ingeniosus, quo pacto fieret,vt ambos ostenderet recusato arbitrio:nec alterum è duobus alienaret, si pro altero contra alterum tulisset sententiam. Apud Lacedæmonios autem nefas erat fallere, quicquid Mineruæ templo promissum esset. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus, à quodam percontatus quam ob causam Sparta mœnibus non cingeretur,ostendit ciues armatos & vnanimes: Hi,inquiens,sunt Spartanæ ciuitatis mœnia: significans Respublicas nullo munimento tutiores esse quam virtute ciuium consentientium. *Plut. in aphoh. Lacon. Erasm. lib. 1. aphoh.*

Idem, similiter cum alius quidam interrogasset hoc ipsum: Ciuitatem non saxis ligniſve,sed pro vallis ac mœnibus, incolentium virtute muniri oportere,ait; hos si iungit concordia,nullus potest esse murus inexpugnabilior. *Plut. in Lacon. apoph.*

Callicratidas, Quum ad Cyrum regem mitteretur, vt pecunias belli exigeret, & ter à rege bibulo non admitteretur, discessit, iurauitque, apud comites, vt primum Spartam rediisset, nihil non facturum, vt Græcos inter se conciliaret, quo barbaris fierent magis formidabiles; desinerentque illius regis viribus inter se pugnantes egere. Singularis profecto fuit prudentiæ vir quod perspexit. Græcos non alia magis ratione posse reddi barbaris formidabiles, quam si depositis intestinis simultatibus, mutuam inter se concordiam sancirent. *Plutarch. in Lacon. apoph.*

Agesipolus Pausaniæ F. quum Athenienses querimoniarum quas cum ipso mutuas habebant, arbitram delegissent Megarensium Ciuitatem, quæ controuersiam inter eos componeret: Turpe,inquit,si Megarenses melius norunt quid iustum sit, quam hi qui se Græcorum duces ac rectores præstitissent,Megarenses apud Græcos malè audiebant, de quibus iactatum est:quod neque primi essent, neque secundi, neque tertij, neque quarti,neque vllo in numero:cum Athenienses plerumque Græciæ imperarent. Ab ipsis igitur quibus cum litem habebat, rex nolebat finiri dissidium simul declarans, & quam suæ fideret causæ, & quam aduersariis non diffideret: malens clarissimæ ciuitatis iudicio vinci, quam Megarensium arbitrio vincere. *Plut. in Lacon. apophth.*

Lycurgus, quum agros inter ciues diuisisset, & post longum tempus ex peregrinatione veniens, in agris Lacedæmoniorum forte, manipulorum aceruos in messe conspexisset ordine positos:ridens ad eos, qui aderant,dixisse fertur: vt tota Lacedæmon videretur multorum esse fratrum nuper inter se diuiserunt hæreditatem. Bono principi nil iucundius erat quam suorum ciuium concordia. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem, ad ciues suos qui scripserant, quo pacto hostium impetum repellere possent:Si pauperes,ait, manseritis & contentiones mutuas deposueritis. Complexus est autem vnico quasi verbo, vir sapientissimus, quid ciuitatibus exitium potissimum pariat: immodicæ videlicet diuitiæ ac omnis concordiæ neglectus. *Brus. l. 2. c. 4.*

Demetrius, cum aliquando à venatione rediret,ad patrem legationem iam audientẽ, succinctus vt erat telis, accessit, eúmque osculatus consedit:Hæc,inquiens, concordia regni nostri tutissimum erit præsidium. Discedentibus itaque legatis, Renunciate,inquit Antigonus, ô viri talẽ amorem, animíque pietatem, qualem vidistis. *Brus. lib. 2. c. ex Plut.*

Scilurus octoginta liberos masculos habens,cùm esset moriturus fasciculum iaculorum singulis porrexit, iussitque rumpere. Id cum singuli recusassent, eo quòd videretur impossibile, ipse singula iacula exemit, atque ita facilè confregit omnia.filios admonens his verbis.Si concordes eritis, validi inuictique manebitis: contra si dissidiis & seditione distrahemini, imbecilles eritis:& expugnatu faciles. Non potuit Scytha magis scitè rem ob oculos ponere. *Plut. in apoph. Stob. serm. 83.*

Themi

Themistocles: cùm Xerxes expugnatis Thermopylis crudeliter tractasset Astum,& hac fama perterriti classiarij cogitarent de reperenda domo, idque plerique suaderent, solus Themistocles obstitit, dicens eos vniuersos hostibus fore pares,dispersos vero perituros,*Æmilius Probus.*

Anonymus. Chij aliquando cum grauissimo seditionis morbo laborantes, tumultum inter se excitarent:quidam inter illos homo natura ciuilis & pacis amans, ad eos qui omnes amicorum suorum aduersarios ex vrbe volebant eiicere: Nequaquam,inquit, sed cum victoriam obtinuerimus, relinquamus aliquos, ne procedente tempore non habentes aduersarios,nobis ipsis bellum inferamus. Atque hoc dicto persuasit,vnitatem & concordiam in Republicaret inendam esse. *Ælianus l.14.de varia hist. Plut.*

Tyresius: Scipio Africanus quum Numantinos sæpè victores iam fregisset,obsessosque tandem expugnasset:Tyresium Principem Celticum rogauit,qua de causa Numantia aut prius inuicta,aut post euersa fuisset: respondit Tyresius; concordia victoriam, discordia exitum præbuit. *Brus.l.2.c.4.*

Mycipsa Rex iam iam moriturus, filios suos paterno monet affectu vt concordes sint, aureis semper litteris scribendam sententiam addens: Concordia paruæ res crescunt, discordia autem maximæ dilabuntur *Salust. de bello Iugurthino.*

*Seuerus Imp.*in grauissimum morbum incidens,posteaquam vitæ suæ finem instare animaduertit, ad se vocauit Marcum Antonium & Getam filios, à quibus quid vellet percontatus :Facite, inquit, vt conueniat inter vos,locupletate milites, cæteros omnes contemnite.Sciebat enim, filios regni cupidissimos post mortem de successione disceptaturos:& nisi militum animos pecunia flecteret, penitus interituros esse.*Dion Nicius, & Xiphil. in vita Seueri.*

Iouianus Imp. Cùm solicitaretur vt responsum daret Macedonianis supplicantibus;Odi, respondit,omne contentionis genus : concordiam autem vnicè amplector & amo. *Niceph. Callist.l.10.c.40. Eccl.hist.*

Melanthius: quum Gorgias Sophista recitaret in Olympiacis ludis apud Græcos orationem de concordia, Melanthus, Hic inquit, de concordia totius Græciæ differit, qui sibi,vxori,& ancillæ,tribus duntaxat,vt concorditer viuant, nondum persuasit. *Eras.6.apoph.*

¶ Similitvdines.

Dionis. Quemadmodum se res habet in corporibus : sano enim vtilis est magnitudo, carniúmque copia,ægroto autem & male affecto, periculosissimus est talis habitus, & acutissimum periculum adducit. Similiter autem & nauis, quæ si cum concordia gubernatoris & naturarum nauiget, & ipsa saluatur, saluátque pariter vectores: sin minus quanto plura fuerint vela,tanto vehementiorem tempestatem,perturbationemque maiorẽ accedere necesse est.Idipsum etiã sit circa currũ: siquidem auriga rectè imperare sciat, & equi consentiant dictóque sint audientes: spes est in certamine talem currum victorem euadere: in bello autem saluari Præsente autẽ seditione,turbationeque,tanto maius periculum est, quanto equi sunt fortiores atque velociores. Simili ferè modo & concordi ciuitati omnia talia sunt, abundantia pecuniarum atque hominum multitudo, & honores,& gloria,& potentia: sin non concordet, inutilia & grauia. Vt si eodem loco versentur multæ feræ: aut pecora,vno inclusa septo,atque se mutuo cornibus inuadãt, & conculcent,insultentque. *Orat.30.de conc.cum Apamen.fol.229.*

Plutarchi. Vt in corpore ex humidi, frigidi, calidi,sicci temperatura optima fit constitutio:Sic ex fratrum concordia maximè floret genus. *In Moral.*

Vt singula hastilia facilè frangas,coniuncta non possis. Ita dissidentes facilè superantur, concordes haud facilè. *In Moral.*

Duabus vocibus simul consonantibus gratior fit concentus,Ita quicquid fit in familia, fit quidem vtriusque consensu, sed tamen arbitrio mariti. *In Moral.*

Seneca. Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari totius interest:Ita homines singulis parcent,quia ad cœtum geniti sumus. *Lib.2.De ira c.51.*

Plinij. Tyrrhenus lapis quamuis grandis innatat, comminutus sidit: Ita concordia sustinemur,discordia pessum imus. *Lib.2.c.106.& Arist. De natur.c.12.*

Vt lapis è Scyro fluctuat integer, sidit comminutus:Sic res discordia pessum eunt,concordia sustinentur. *Lib,26.c.17.*

Roterodami. Salamandra non nisi magnis imbribus prouenit, serenitate deficit: Ita quidam non apparent, nisi statu ciuitatis bello aut seditione turbato: iidem rebus pace compositis emoriuntur. *In Similib.*

¶ Adagia.

Concordia fulciuntur opes, etiam exiguæ:
Sententia est prouerbialis in li.Iliad.1. huiusmodi.
Συμφέρτη ἀρετῇ πίλεει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν.
Coniuncti pollent etiam vehementer inertes.
Hoc conueniet vti si quando significabimus non esse contemnendam amicitiam aut simultatem multorum, etiamsi fuerint alioquin imbecilles, & quorum singulos quiuis facilè contemnat.

Concordia.
In absolutam concordiam; omniumque rerum consensum conueniet illud ex Homero Odyss.7.
Οὔτι πάτ' ἐν ἀγορῇ δὲ κ' ἐβάζομεν, οὔτ' ἐνὶ βηλῇ,
Αλλ' ἕνα θύμον ἔχοντε, νόῳ ἐπιφρονέοντε βηλῇ
Θρῴζήμεθ' ἀργεϊόισιν ὅπως ὄχ' ἄριστα γένηται.
Haud vnquam neque concio nos, neque curia dictis
Audiuit pugnare, animo sed semper eodem,
Et sentire eadem atque eadem decernere vidit.

Concinere. τὼ ξυναυλέων κλάειν. Id est
Iisdem de rebus similiter queri. Apud Aristoph. in Equis.
Doricè concinere. Δωριστὶ ἁρμόζεσθαι.
Qui dissentiunt dicuntur non concinere harmonia Dorica.
Pariter remum ducere.
Qui simul remigant, certis numeris impellunt remos, vt inter se consentiant, alioqui nihil acturi. Hinc Aristophan. in auibus dixit, ὁμοῤῥοθῶ pro assentior, & eodem nitor quo tu.
Veluti in cratere. ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ.
Quo significabimus res antea turbulentas componi, sedarique,& prius inter se inimicos in gratiam redigi.
In idem conspirare. εἰς ταυτὸν ξυμφῦσαι.
In vnum conspirare,seu coalescere. Plato de Legib. l. 4.
Tradunt operas mutuas.
De adolescentibus, qui se vicissim in peccatis defenderent.
Vt in velabro olearij.
Proverbialis similitudo de iis, qui conspirarunt, remque gerunt ex composito.

¶ Exempla Biblica.

Concordiæ exempla: Abraham & Loth,Genes.13.v.8.Apostoli,Act.1.v.14. Fideles,Act.2. v.44. 46. & 4.v. 32.

¶ Hieroglyphica.

Romani veteres per *Lyra* hieroglyphicum concordiam figurarunt. *Pier. Val.* 47.

Rei familiaris concordiam in consortibus,per *duas perdices* incubantes exprimere plerique voluerunt: propterea quod *Perdices* interdum remisso ardore illo,quo supra modum in libidinem efferascunt, vnanimi concordia mas & fœmina rem familiarem curent:quippe bina quotũ faciant receptacula, in quorum altero mas,in altero fœmina incubet,oua inter se partiti, excludátque sua,atque educet.*Pier.Val.lib.24.*

Mercurij caduceus angues illo circumolutos habens; quos ipse, vt poëtæ narrant,pugnantes cum inuenisset diremit:Ita ut ambo caduceo eius adhæreant,concordiæ symbolum est, ut in antiquis numismatis apparet. *Eruditus quidam lib.1. Hierog.*

¶ Emblema.

Andreæ Alciati.

Emblema xxxix.

In bellum ciuile duces cum Roma pararet,
Viribus & caderet Martia terra suis
Mos fuit in partes turmis coëuntibus easdem,
Coniunctas dextras mutua dona dare.
Fœderis hæc species: id habet concordia signum,
Vt quos iungit amor, iungat & ipsa manus.

Concordiæ symbolum.

Emblema xxxviii.

Cornicum mira inter se concordia vita est,
Mutua fitque illis intemerata fides.
Hinc volucres hac sceptra gerunt, quod scilicet omnes
Consensu populi stantque cadunteque duces:
Quem si de medio tollas,discordia praceps
Aduolat, & secum regia fata trahit.

Concordia inseparabilis.

Emblema xi.

Tergeminos inter fuerat concordia fratres,
Tanta simul pietas mutua, & unus amor:
Inuicti humanis vt viribus ampla tenerent
Regna, uno dicti nomine Geryonis.

¶ Apologvs Sev Fabvla.

Boues & Leo.

Pascebantur vná tres boves opimi in maxima concordia,itaque facilè ab omni incursione ferarum tuti erant,ac ne leones quidẽ aggredi illos audébant. Tandem dissidio inter illos nato & soluta amicita,singuli validioribus bestiis direptioni & prædæ fuere.

Fabula docet, tantum inesse mali in dissensione, quantum boni in concordia reperiatur. *Ioach. Camer. lib. Fab.*

Vide, Amicitia, fœdus.

Concupiscentia.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Concvpiscentia, Græcè ἐπιθυμία, ας, ab ἐπιθυμέω,concupisco. Hebr. *Taauah.* à *Taab*, desiderauit, expetiit. Cognationem habet cum *Daab*, extabuit præ nimio desiderio. Hinc per metathesim πόθημα, desiderium, & Latinum Opto. Et est appetitus delectabilis sensitiuæ: & est subiectivè in appetitu sensitiuo. *B.Thom. prima secundæ q. 3. art. 1.*

Concupiscibilitas est appetitus sensitiuæ, qui communiter dicitur sensualitas. Cuius obiectum est bonum apprehensum. *Secunda secundæ B. Thom.3. Sent. 26. q. 1.*

Concupiscentia est tam malarum,quàm bonarum rerum appetitus; à concupisco veniens, quod est opto & desidero.

Concupiscibilis vis quid sit,vide supra in arbore animæ sensitiuæ.

Concupiscentia dicit, intentionem desiderij, Zelus amoris, Abominatio odij, Acedia tristitiæ, Præsumptio spei, Audacia confidentiæ, Furor iræ. *hæc ex B. Thom. 3.Sent.dist.26. q.1.art.3.*

¶ Loci Biblici.

Concupiscentia pro fonte omnium malorum appetituum. Iac.1.15.

damnatur,

damnatur, Exod.20.17. Deut.5.21. Proverb.23.5. Matth.5.28. Rom.7. 7.1.Corinth.10.6.Col.3.5. partes. 1.Joan.2.16. mala ejus,Marc.4. verſ. 19. Jac.1.5. Concupiſcentiæ peccatum per legem cognoſcitur, Rom.7. v.7.8. pœna,1.Cor.10. verſ.5.6. Concupiſcentiam crucifigere, frænare & mortificare jubemur. Eccleſ.18.30. Rom.6.12.& 8.v.8.12.& 13.verſ. 14.Gal.5.v.16 Epheſ.4.22.& 5.3.Col.3.5. Tit.1.12. 1.Pet.2.1.& 4.v.5. 6.Heb.12. 1. eam in ſanctis etiam & baptizatis, atque adeo in verè renatis hominibus, quatenus adhuc ſunt caro, peccati rationem habere ſuo exemplo docet Apoſtolus, Rom.7.17.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ne ſequatur cogitationes ſuas, & oculos ſuos per res varias fornicantes. *Num.*15.

Oculus malus ad mala non ſatiabitur pane indigens, & triſtitia erit ſuper menſam ſuam. *Eccleſ.*14.

In ore impudentis conculcabitur inopia, & in ventre ejus ignis ardebit. *Eccl.* 40.

Dilatavit infernus animam ſuam, & operuit os ſuum abſque ullo termino. *Eſaia* 5.

Animam ſuam non ſaturabunt, & ventres eorum non ſaturabuntur. *Ezech.*7.

Dilatavit quaſi infernus animam ſuam, & ipſe quaſi mors non adimpletur. *Abac.*2.

Concupiſcentia mala peccatum operatur.

Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. *Gen.*8.

Scio enim, quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum, non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malum,hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Invenio legem volenti mihi facere bonum,quoniam mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. *Rom.*7.

Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum eſt. Ipſe autem neminem tentat. Unuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cum conceperit, parit peccatum: Peccatum verò cum conſummatum fuerit, generat mortem. *Jacob.*1.

Cum fructu frenatur.

Nonne ſi bene egeris, recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? Sed ſub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illi. *Gen.*4.

Aufer iram à corde tuo, & amove malitiam à carne tua: Adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt. *Eccl.*11.

Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cordis tui. *Eccl.*5.

Virginem ne conſpicias,ne fortè ſcandalizeris in decore illius. *Ibid.*9.

Averte faciem à mulierę compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. *Ibid.*

Propter ſpeciem mulieris, multi perierunt, & ex hoc concupiſcentia, quaſi ignis exardeſcit. *Ibid.*

Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & ne concupiſcas mulierem à ſpecie, *Ibid.*

Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua avertere, Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis. *Eccleſ.*18.

Aufer à me vanas concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me 23,

Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit. *Matth.*6.

Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. 1.*Corinth.*2.

Efficiamini divinæ naturæ conſortes, fugientes ejus, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem. 2. *Pet.*1.

Concupiſcentia rei alienæ prohibetur.

Non concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis uxorem ejus, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. *Exod.*20. *Deut.*5.

Non zeles gloriam & opes peccatoris: non enim ſcis, quæ futura ſit illi ſubverſio. *Eccl.* 9.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, id eſt, hoc fine & hoc animo attenderit, ut eam concupiſcat, quod jam non eſt delectatio carnis, ſed planè conſentire libidini, ita ut non refrenetur illicitus appetitus, ſed ſi facultas fuerit, ſatietur: hic mœchatus eſt. *Aug. de ſer. Domini lib.*1.

Neſcio quomodo hoc ipſum, quod concupiſcitur, ſit jucundius dum veratur. *De ſpir. & littera.*

Concupiſcentia minui poteſt: conſumi non poteſt in hac vita. *lib. cont. Iul.*

Qui viderit mulierem,&c. Inter paſſionem & propaſſionem hoc intereſt, quod paſſio reputatur in vitium, propaſſio licet initij culpam habeat, tamen non tenetur in crimine: ergo qui viderit mulierem, & animo ejus fuerit titillata, hic propaſſione percuſſus eſt. Si verò conſenſerit & de cogitatione affectum fecerit, ſicut ſcriptum eſt in David: tranſierunt in affectum cordis, de propaſſione tranſivit ad paſſionem, huic voluntas peccati non deeſt, ſed occaſio. Quicumque ergo viderit,id eſt, ſic aſpexerit, ut concupiſcat, ut facere diſponat, iſte rectè mœchatus dicitur eam in corde ſuo. *Hier. ſuper Matth lib.*1. *c.*14.

Caro quum concupiſcitur, penſetur quid ſit exanimis, & intelligatur quid ametur. Nil quippe ſic ad edomandum deſideriorum carnalium appetitum valet, quam ut quiſque hoc, quod vivum diligit, quale ſit mortuum penſet, *Gregor. lib.*18. *moralium.*

Viſus quidam pravi deſiderij, delectationis terrenæ animam volare non patitur, & citius retrahit mentem, ſi fortè aliquando ſublevatur, *Ber. in ſer. ſup. Cant.*

Concupiſcentia carnis, eſt motus animæ in affectu ſordidæ cogitationis. *Iſid. lib.*2. *de ſummo bon.*

¶ Similitudines.

Chryſoſtom. Sicut ignis mox ut calamum apprehenderit, non expectans aliquanto tempore, attractam materiam ſua flamma accendit: Ita & concupiſcentiæ ignis ut primum formoſitatem & venuſtatem viſu attigerit, animam ſtatim accendit. *Serm. in Ozia.*

Quemadmodum cerva telum corpore fixum ferens, licet venatorum manus effugiat, perit tamen tandem: Sic & anima telo concupiſcentiæ, ob intemperatum & curioſum viſum, ſaucia, tametſi diſcedat, perit tamen & corrumpitur. Nam rejecto telo, ubique videt impugnantem, & gerit ſe comitantem. *Ibid.*

Vt corporis oculi fumum denſiſſimum inſpicientes, dolorem concipiunt: Sic mentis quoque oculi ſecularium curarum & cupiditatis nebulis depravantur. *Hom.*2. *Matth.*

Sicut ignis iſte communis, ubi humidam corripit conſperſamque materiam, plurimum ſine dubio fumum ſuſcitat: Sic etiam, concupiſcentia vehemens illa prorſus ac flammea, quum humentem alicujus ac paluſtrem ſuccendit animam, multum in ea fumum gignit ac nutrit. *Hom* 2. *in Matth.*

Quemadmodum ignis aqua pluviali per ventorum flatum extinguitur; Sic quoque imber Spiritus ſancti, & potentis illius auræ flatu ignem concupiſcentiæ in cordibus hominum extinguit, omnémque fumum diſpergit. *Hom.*2. *in Matth.*

Arnobij. Pacifica res eſt concupiſcentiæ fructus. Sed ſuper eam doloſa cogitant. Sicut in hamo eſca dulcis in aſpectu, lethalis in guſtu. *In Pſal.*34.

D. Auguſtini, Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam. Sed dum ad quietem ſatietatis ex indigentiæ moleſtia tranſeo, in ipſo tranſitu inſidiatur mihi laqueus concupiſcentiæ. Ipſe enim tranſitus voluptas eſt, non eſt alius qua tranſeatur, quam quo tranſire cogit neceſſitas. Et cum ſalus ſit cauſa edendi & bibendi, adjungit ſe tanquam pediſſequa periculoſa jucunditas, & plerumque præire conatur: ut ejus cauſa fiat, quod ſalutis cauſa me facere vel dico, vel volo; nec idem modus utriuſque eſt. Nam quod ſaluti ſatis eſt, delectationi parum eſt. *libro decimo confeſſionum, cap.*31.

¶ Hieroglyphica.

Exciſus umbilicus apud divinarum literarum interpretes *caſtimoniam* ſignificat: eo enim modo, quo præciſum præputium circumciſionis illius eſt ſignum, qua libidinem atque nequitiam à corde reſecare debemus: ita in fœminis umbilici amputatio caſtimoniam indicat: virtus enim ejus in umbilico eſt, *Job.* 40. *verſ.* 16. Et fortitudo ejus in nodis ventris ejus. Hinc de profanatis proſtitutiſque Hieroſolymis, Ezechiel *c.* 16. *verſ.* 4. ita lamentatur: In qua die nata es, non eſt exciſus umbilicus tuus,vulvæ igitur matris adhæreſcit: Hoc eſt,nihil quicquam anima ab originatione ſeparatur, ſed patriæ coalita eſt, & applicata mollitudini, ut minimè mox mirum ſit eam quæ omnia ſubſequuntur, turpia perpetrare: Nam quod ex Jobo dicebamus, virtus ejus eſt in umbilico, verius legere videtur Eucherius, ut per hoc fœminæ ſignificet genitalia, ſicut in viro lumbos dicimus: Nam umbilicus dubio procul eſt concupiſcentiæ ſignum. *Pier. lib.*34.

Manſuetus & domeſticus vitulus, vel bos, concupiſcendi appetendique vim, quæ in nobis eſt, denotat, quia conſtat, nullum animal æquè appetitui obedire, & veneręum eſſe, atque vitulum ſive taurum *Erudit quidam lib.*2. *Hier.*

¶ Scriptores.

Concupiſcentia carnis an peccatum ſit, vide *Roberti Bellarmini Diſputat. Tom.*2. *Col* 236. *cap.d.*1. *&* 539. *à & ſequent. &* 753. *diſt.*3. Concupiſcentia & membrorum inobedientia ex peccato nata eſt, *Idem Tom.* 2. *Col,*444. *diſt.*2. Edomatur jejunio, 600. *d. &* 601. *a.*2.Concupiſcentiæ motibus non conſentiendum, *Tom.*2.*Col.*444. *cap.*2. Item illius motus involuntarij pœnæ ſunt. *Tom.* 2. 478. *a.* 2. Concupiſcentia ex actu conjugali accenditur potius,quam extinguitur, *Idem Bellarm. Tom.*3.*Col.* 1696. *diſt.* 1679. *a.* De concupiſcentia præterea plurima apud eundem *Vide Tom.*4. *per totum fere.* De hac etiam *Pharetra, Reinerius, Manipulus florum. Bernardi flores,* 6.5. *Hanap.* 94. *Pedianus* 3.31.

Vide quoque infra, tit. de Cupiditate.

Confeſſio.

¶ Definitio et etymolog.

Confeſſio, Græcè ὁμολογία, ας, ἡ ἐξομολόγησις. Heb. *Todhah*, à verbo, *hodach*, profeſſus ſum, confeſſus ſum. & ὁμολογητὴς, confeſſor dicitur. Eſt autem confeſſio triplex, ſcilicet actus exterior fidei, vel juſtitiæ: actus latriæ, ſcilicet gratiarum actio, & laudatio Dei: & actus pœnitentiæ, ſcilicet confeſſio peccatorum. *B. Tom. ſecunda ſecundæ, q.*3. *art.*1. *&* 4. *Sent. diſt.*17. *art.*2.

Confeſſio ſacramentalis, eſt legitima coram ſacerdote peccatorum ſuorum declaratio. *Secund. Hoſt. & dicitur quaſi ſimul, vel ex toto, vel undique faſſio.*

Confeſſio ſacramentalis eſt, per quam morbus latens ſpe veniæ aperitur. *Vt habetur* 4. *Senten. diſt.*12. *quæſt.*9. *art.*2, *ſec. Auguſt.*

Confessio sacramentalis est delinquentis accusatio ex erubescentia, & per claves Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad pœnitentiam peragendam injunctam.

Confessio sacramentalis debet habere sexdecim conditiones infra scriptis versibus contentas. *Sec. B. Tom.4. Sent. dist.17. q.3. art.4.*

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & se punire parata.

Idem.

Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando.

¶ Loci Biblici.

Confiteri Christum, necessarium, utile, honorificum, Matth.10.32. Marc.8.38. Luc.9.28. non omnibus credentibus datum, Joan. 12. 24. Confessionis Christi exempla: Zacharias, Luc.1.68. Simeon, 2.vers.27. 28. Magi, Matth 11. Joannes Baptista, Joann. 1. 29. Andreas, vers. 42. Philippus, versic. 46. Nathanaël. vers. 50. Petrus, Matth. 16. 16. Samaritana, Joann.4. versic.11. Samaritani, vers.24. Nicodemus, Joan.3. 1. Petrus & cæteri Apostoli, Actor.2. versic.22. 23. & 10.42. Petrus & Joannes, 5. vers.13.14.15. & 4. versic 8.9.10.12. & 5. vers.29.30. Stephanus, Actorum 6.10. & 7.vers.51.52. Paulus, Act.13. vers.22 23. & 17.versic.2.3.& 24.24.& 26.versic.22.23. Author Epistolæ ad Hebræos, Hebr.4. vers.14. 15. Apollo, Act.18.28. Joannes Apostolus, 1.Joann.1. vers. 1.

Confiteri peccata sua Hebræis dicuntur, qui se modis omnibus peccatores esse profitentur, & veniam à Dei misericordia petunt Matth.3. vers.16. apparet ex Psal.32. vers.5.6. Dan.9. vers.3. &c.

Confessio peccati, totius Ecclesiæ nomine concepta, commendatur, Levit.16.21. 1.Reg.8.46. 47. 2. Paralip.6. versic.36.27. Fit mentio hujus confessionis etiam Hebræ. 10. 13. quæ erat anniversaria & publica professio, deinde quantumvis antiqua & vetusta repetebantur peccata, id est reum esse, ac majores suos omnes populus agnoscebat: Aaron, Num.12. 11. Israëlitæ.21.7.Judic.2.4.& 10.11.1.Sam.7.6. & 12.vers.18. 19.2.Par.12.6.Esdr.9. vers.6.7. Nehem.1.6. & 9.vers.2. 33. Psalm. 166. 6. Dan.9. 5. Confessio peccati à singulari aliquo commissi præcipitur, Num.5.7. Confessio privata commendatur, Job. 13. 15. Psal. 32. 5. 6. Proverb.28. 13. 1.Joann.1.8.9.

Confessio, pro fidei doctrina, Heb. 3. 1. & 4. 14. Confessio fidei, & externa Spei nostræ professio, necessaria, Psal.116. vers. 10. Rom. 10. 9. 10. 2. Corinth. 4. 13. 1. Tim. 6. 12. 2. Tim. 2. 12.13. Heb.10. 23. 1 Pet.3. 15.1. Joan.4. 15.

Confessio mutua, Jac.5. 16. Confessio peccati fratri offenso. Gen.41. 9 2.Sam.19. 19.

Confiteri, pro gratias agere, laudare & sanctificare, Gen.29. 35.1.Paralip.16.vers.8.34.35. & 29.13.2. Paralip. 5. 13. Psal. 6. 5. & 7.18. & 9. 2. & 33.2.& 35.18.& 42. 6. & 43. 5. & 49. 19. & 52.11. & 67.6. & 71. 22. & 86. 12. & 89. 6.& 92.1. & 100.vers.4. & 106. vers.46.48.Esaiæ 12. vers.1.4.& 25.1.Daniel.3.8.9. Luc.2. 38. & 10. 21.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata (excusationes in peccatis.) *Genes.3.*

Sanctifica eos hodie & cras, & lavent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. *Exod.19*

Leprosus adducetur ad sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus. *Levit.13.*

Radet homo omnes pilos corporis sui, & lavabitur aqua, purificatúsque ingredietur castra (unitatem Ecclesiæ,) 4.

Ore autem confessio fit ad salutem, *Rom.10.*

Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova consperso. *1.Corinth. 6.*

Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur à Domino. 11.

Confitemini alterutrum peccata vestra. *Jac. 5.*

Si dixerimus; Quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. *1. Joan.1.*

Si confiteamur peccata nostra, Deus fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, verbum ejus non est in nobis. *Ibid.*

Quod etsi de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum; & propter peccata patrum suorum & sua affligentur, donec confiteantur iniquitates suas, & malorum suorum recordentur, quibus prævaricati sunt in me, 26.

Vir sive mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandata Domini, atque deliquerint, peccatum suum confitebuntur. *Num.5.*

Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, & adjudicatus morti, appensus fuerit in patibulo; non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur. *Deut.21.*

Fili mi, da gloriam Domino Deo Israël, & confitere atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas: & dixit, Verè ergo peccavi. *Josue 7.*

Confessio (peccatorum) & magnificentia (bonorum operum) coram illo. 1. *Par.6.*

Ex voluntate mea (non timore compulsus) confitebor illi. *Psal.28.*

Beati quorum tecta sunt peccata (ne appareant in judicio.) 32.

Delictum meum cognitum tibi feci. *Ibid.*

Dixi: confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. *Ibid.*

Iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo 38.

Effundite coram illo corda vestra 62.

Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. 74.

Præoccupemus faciem ejus in confessione. 95.

Confessio & pulchritudo (sequens) in conspectu ejus. 96.

Confitebor tibi in toto corde meo. 112.

Os meum aperui (ad confessionem) & attraxi spiritum meum. 119.

Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. 141.

Revela Domino opera tua, & diriget cogitationes tuas. *Proverb.16.*

Justus prior est accusator sui. 18.

Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. 28.

Pro anima tua non confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam. *Eccles.* 4.

Non confundaris confiteri peccata tua: & ne subjicias te omni homini pro peccato. *Ibid.*

De negligentia tua purga te cum paucis. 7.

In fine hominis denudatio operum ejus. 11.

A mortuo quasi nihil petit confessio, confiteberis vivens, vivus & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius 17.

Averte à delicto, dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. 38.

Reduc me in memoriam, ut judicemur, simul narra, si quid habes, ut justificeris. *Esaiæ 43.*

Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, & qui prope, dixit Dominus, & sanavi eum. 57.

Dissolve cogitationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. 58.

Invocabis, & Dominus exaudiet, si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum tuum, & loqui, quod non prodest. *ibid.*

Vade & ostende te sacerdoti, & offer munus tuum. *Matth.8.*

Confitentes peccata sua. 3.

Quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis. 16.

Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlis. 18.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. *Joan.20.*

¶ Patrum Sententiæ.

Nemo dicat occultè; Ego pœnitentiam apud Deum ago: novit Deus qui me agnoscit, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est; Quæ solveritis in terra, erunt soluta in cœlo. Ergo sine causa datæ sunt claves Ecclesiæ. *Augustinus in tract. de cura militia.*

Verum de remissione peccatorum sufficere debet sola credulitas. Quis enim causas aut rationem requirat, ubi indulgentia principalis est causa? Cum terreni regis liberalitas discussioni non sit obnoxia ab humana temeritate discutitur divina largitio. Solent enim cum irrisione adversus nos dicere pagani, quod ipsi nos decipiamus qui putemus crimina, quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari, & aiunt: Nunquid potest, qui homicidium fecit, homicida non esse; & adulter non videri, qui adulterium perpetravit? Quando ergo hujuscemodi criminum reus, sanctus vobis effici subito videtur? Sed ad hæc, ut dixi, melius fide quam ratione respondeo. Rex enim est omnium, qui promisit, terræ cœlique Dominus est, qui hæc pollicetur. Non vis, ut ei, qui me ex terra hominem fecit, credam, quod ex criminoso me faciat innocentem? Et qui me, cum essem cœcus, fecit videre; vel cum essem surdus, audire? qui mihi claudo gressum reddidit, innocentiam mihi perditam non poterit recuperare? Et ut veniamus ad ipsius naturæ testimonium. Occidere hominem, non semper criminosum est; sed malitia non legibus occidere, criminosum est: Non ergo factum me in talibus, quia interdum & rectè fit; sed animus malè consulens damnat. Si ergo animus in me, qui criminosus est effectus, & in quo fuit origo vitij, corrigatur, cur tibi videar non posse innocens effici, qui prius fueram criminosus: Si enim, ut supra ostendi, constat, quod non in facto, sed in voluntate sit crimen, sicut mala voluntas, authore malo Dæmone, peccatorem me & morti me fecit obnoxium: Ita in bonum voluntas mutata, authore bono Deo, innocentiæ reddidit & vitæ. Similis causa & in cæteris est criminibus, hoc modo: fides nostra invenitur naturalibus rationibus adversari, dum remissio peccatorum non gestis, quæ mutari non possunt, sed animo, quem de malo in bonum converti certum est, deputetur. *Aug. in Symbolo Ruffini & tome 4. habetur.*

Quem pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lachrymis ostendat. Repræsentet vitam suam Deo per sacerdotes, præveniat judicium Dei per confessionem. Præcepit enim Dominus mundandis, ut ostenderent ora sacerdotibus, docens corporali præsentia confitenda esse peccata, non per nuntium, non per scripta manifestanda, dixit enim: Ora monstrate: & omnes, non unus pro omnibus, non alium statuatis nuntium, qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum: sed qui per vos peccatis, per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hæc præcepit Dominus, ut neminem pœniteret in occulto. In hoc enim, quod per seipsum dicit sacerdoti, & erubescentiam vincit timore offensi; venia fit criminis. Fit enim veniale per confessionem, quod criminale erat operatione. Etsi non statim purgatur, fit tamen vitale, quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentiæ dominans, nihil eorum quæ commiserit, nuntio Dei denegavit. *August. lib. de pœn. & habetur de pœnit. dist. 1. Quem pœnitet.*

Non operui, sed aperui; ut operires. Non cælavi, ut tegeres. Nam quando homo detegit, Deus tegit. Cum homo celat, Deus nudat: Cum homo agnoscit, Deus ignoscit. *August. super Psalm. Delictum meum cognitum tibi feci.*

Gautus

Cautus sit pœnitens ; ne verecundia ductus dividat apud se confessionem , ut diversa velit diversis sacerdotibus manifestare ; quædam enim uni celat , quæ aliis manifestanda reservat : quod est se laudare, & ad hypocrisim tendere , & semper venia carere , ad quam per frusta totam putat pervenire. *Aug. lib. de pœn. & habetur de pœn. dist. 5. Consideret. §. Cautus.*

Qui vult confiteri peccata sua, ut inveniat gratiam , quærat sacerdotem scientem ligare, & solvere ; ne cum negligens circa se exiterit, negligatur ab illo , qui eum misericorditer monet , & petit , ne ambo in foveam cadant , quam stultus evitare noluit, *Aug. lib. de pœn. & habetur de pœn. dist. 6. Qui vult.*

Discretio confessori valdè necessaria est. Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseverantia, in veritate personæ , cujus fuerit ætatis , cujus sapientiæ , & ordinis , & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius multiplici executione. *Aug. lib. de pœnit.*

Spiritus sanctus in sancta Ecclesia (etiam in isto tempore, quo velut granum atteritur cum palea) sic operatur, ut nullius veram confessionem aspernetur : nullius simulatione fallatur , atque ita reprobos fugiat, ut etiam per illorum ministerium improbos colligat. *Aug. lib. de blasph. Spir. sanct & hab. 1. q. 1. Spir. sanct.*

O homo , quid times confiteri ? Illud quod per confessionem scio, minus scio , quam illud , quod nescio. Cur confiteri erubescis peccata tua? peccator sum, sicut & tu : homo sum, humani à me nihil alienum. Confitere homo homini, homo peccator, homini peccatori. Elige quod vis : Si non confessus lates, inconfessus damnaberis. Ad hoc Deus exigit confessionem , ut liberet hominem humilem. Ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum. *Aug sup. Psalm.*

Sacerdos ante omnia caveat , ne de his, qui ei confitentur peccata sua, alicui recitet , quod ea confessus est : non propinquis , non extraneis : neque (quod absit) pro aliquo scandalo : nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat. *Greg. & hab. de pœn. dist. 6. Sacerd.*

Qui promereri vult, quod expedit , debet malum confiteri , quod fecit. Valde enim facile est, ut peccatorem se quisque fateatur, cum nihil pro peccato suo patitur. *Greg. 8. Moralium.*

Mirentur in domo Job, qui volunt castitatis continentiam, mirentur integritatem justitiæ , mirentur viscera pietatis : ego in eo non minus admiror confessionem humillimam peccatorum , quam tot sublimia gesta virtutum. *Greg. lib. 22. Moral. super illud Job. 13. Si celavi in sinu meo iniquitatem meam.*

Hæc sunt veræ humilitatis insignia , & iniquitatem suam quemque cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire. Peccatores nos in tranquillitate loquimur , sed cum de peccatis ipsis flagello interveniente corripimur, murmuramus ; pœna ergo nos interrogat, si culpam veraciter cognoscimus. Plerumque gravioris certaminis est commissa peccata prodere, quam non admissa vitare. Plurimi homines confitentur culpam , sed humiles non sunt. Nam multos novimus, qui arguente nullo , peccatores se esse confitentur : cum vero de culpa sua fuerint fortassis correpti defensionis patrocinium quærunt , ne peccatores esse videantur. Qui si tunc, cum id sponte dicunt , peccatores se esse veraci humilitate cognoscerent, cum ab aliis arguuntur, esse se quod confessi fuerant, non negarent. Qua in re veræ confessionis indicia sunt, si cum quisque peccatorem se dicit , illud de se dicenti etiam alteri non contradicit. *Greg. lib 22. Moral.*

Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum , & frequenter in conspectu Dei pronunties , & pro eis clementiam ejus depreceris , citius illa delebis. Si autem nunc obliviscaris peccatorum tuorum , tunc eorum recordaberis nolens, cum in toto mundo publicabuntur, & in conspectu proferentur omnium , tam amicorum , quam inimicorum tuorum, & sanctorum angelorum , & cœlestium virtutum. Non enim ad David solum dicebat : Tu in secreto fecisti , ego cunctis manifestabo : sed etiam ad omnes nos hoc dicitur. *Joan. Chrysost. & habetur de pœn. dist. can. Quis aliquando §, Nunc autem.*

Peccata tua dicito, ut deleas. Illa si confunderis dicere alicui , quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua : non dico, ut confitearis ea servo, ut exprobret : dico Deo , qui curat ea : nec enim , si non dixeris, ignorat Deus. Dicito ea in hac vita , ut requiem in alia habeas. *Idem, sup. Levit. hom. 2.*

Confessio sanat , confessio justificat, confessio peccatis veniam donat. Omnis spes in confessione consistit. In confessione locus misericordiæ est. Nulla tam gravis est culpa , quæ per confessionem non habeat veniam. *Isidor. lib. 1. c. 12.*

Frequenter peccans & lugens vix veniam meretur, *Ibid. c. 16.*

Quantum displicet Deo imprudentia peccatoris , tantum placet verecundia confitentis. *Bern. sup. Cant. serm. 3.*

Absque confessione justus judicatur ingratus , & peccator mortuus reputatur : confessio igitur peccatoris est via, justi gloria : & necessaria est peccatori, & istum nihilominus decet. *Bern. epist. cap. 14.*

Indicia veræ confessionis sunt , si ut unusquisque se peccatorem dicit , id de se dicenti alteri non contradicat. Nam non peccator , sed justus videri appetit , cum peccatorem se quisque nullo arguente confitetur. Superbiæ quippe vitium est , ut quod de se fateri quis sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur. *Bern. de duodec. grad. hum.*

Sufficit pœnitenti confessio , quæ primùm Domino offertur , deinde sacerdoti, qui pro delictis pœnitentiam peccator accedit. *Leo Papa , & habetur de pœn. dist. 1. Sufficit.*

Si veniret Dæmon ad capitulum confessionis; impetrare posset indulgentiam remissionis. Satan expulsus est à capitulo cœli ; Adam à capitulo paradisi ; Judas à capitulo Christi. In primo capitulo fuit culpa superbiæ ; In secundo culpa obedientiæ ; In tertio culpa avaritiæ. *Hugo de claust. anima.*

Mira compensatio , stupenda vicissitudo, Domino suo propria mala dicere , & ab eodem præmia salutis accipere. Quis non incitaretur illi ad præmium confiteri, cui non possis negare, quod feceris ? *Cassiod. super illud Psalm. 118. Vias meas annunt.*

O ingeniosa simplicitas ; & mille tergiversationibus cautior putritas, manifestare delictum : illis non judex, sed advocatus est Christus , qui se propria confessione damnarunt. *Cassiod. super illud Psal. 13. Beati quorum remissæ sunt iniq.*

O beata confessio, quæ æternum tollit opprobrium ! Nam quicquid reatum invenerit pœnitentia, perpetuis sæculis reddit absolutum. *Cass. sup. Psal. 77.*

Si operam medicantis expectas , oportet ut vulnus tuum detegas. *Boëtius lib. 1. de Phil. conf.*

Medicus ægroto confitenti suam infirmitatem , medicinam negare non debet, ut persuadeat animæ, in quæ mala se præcipitavit. Et ideò etiam, ut ex difficultate sanationis magis sibi caveat. Quod enim facilè sanatur, non multum cavetur. *Anselmus sup. Psal. 6.*

Non potest quisquam à peccato justificari , nisi peccatum ante fuerit confessus. *Ambr. lib. de paradiso, & habet. de pœnit. dist. 1. Non potest quisquam.*

Ecce nunc tempus acceptabile adest ; in quo confessio animam à morte liberat : confessio aperit paradisum : confessio spem salvandi tribuit. Unde scriptura dicit ; Dic tu iniquitates tuas, ut justificeris. His verbis ostenditur, quia non meretur justificari, qui in vita peccata noluit confiteri. Illa ergo confessio nos liberat à morte, quæ fit cum pœnitentia. *Ambr. in serm. quod & habetur de pœn. dist. 1. Ecce.*

Plurimum suffragatur Deo verecunda confessio , & pœnam , quam defensione evitare non possimus, pudore revelamus *Ambr. de Josepho lib. 3 6.*

Qui se accusat, etsi peccator sit, justus esse incipit, quia nec sibi parcit, & Dei justitias confitetur. Cessat enim vindicta divina , si confessio præcurrat humana. Si accusaverit se justus , vocem parat accusationis : excludit, qui solet accusare peccata, uniuscujusque est aggregare flagitia : excusat reum pudor suus , accusat eum authorem , qui cum sua delicta non tacuit, videtur in se doluisse, quod fecit ; in diabolo perdidisse, quod sua sit. *Ambr. sup. Beati immaculati.*

Cùm omnes homines qui sub ditione Romana sunt , vobis militent Imperatoribus terrarum , atque Principibus , tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacræ fidei militatis. Aliter enim salus tuta esse non poterit, nisi unusquisque Deum verum , hoc est Deum Christianorum , à quo cuncta reguntur , veraciter colat. Ipse enim solus verus est Deus , qui intima mente veneretur. Dij enim Gentium dæmonia , sicut Scriptura dicit. Huic igitur Deo vero quisquis militat , & qui intimo colendum recipit affectu, non dissimulationem , non conniventiam , sed fidei studium & devotionis impendit. Postremò , si non ista , consensum saltem aliquem non debet colendis idolis , & profanis ceremoniarum cultibus exhibere. Nemo enim Deum fallit , cui omnia etiam cordis occulta manifesta sunt. *Ambros. lib. 5. epist. 30. ad Valentinianum Imperat.*

Non modò ne inimicos quidem oppugnamus, verùm etiam (ut non mentiamur ; neque inquisitores nostros fallamus) per libenter Christum confitentes, mortem quoque adimus. *Justinus Martyr. Apol. 2. pro Christianis.*

Nos quidem neque expavescimus , neque pertimescimus ea quæ ab ignorantibus patimur : cùm ad hanc sectam, utique suscepta conditione ejus , pacti venerimus , ut etiam animas nostras authoritati in has pugnas accedamus , ea quæ Deus repromittit consequi optantes , & ea quæ diversæ vitæ comminatur , pati timentes. Denique , cum omni sæ vitia vestra concertamus , etiam ultrò erumpentes ; magisque damnati , quàm absoluti gaudemus. *Tertullianus , libro ad Scapulam ; capite primo.*

Nolo in suspicione hæreseôs, quenquam esse patientem, ne apud eos qui ignorant innocentiam ejus, dissimulatio conscientia judicetur, si taceat. *Hieron. 2. tomo. Ep. ad Symmach. adu. err. Ioh. Ieros.*

Oramus, petimus, obsecramus, ut aut simpliciter nostra fateatur, aut apertè defendat aliena. Nolo verborum ambiguitates ; nolo mihi dici, quod & aliter possit intelligi. Revelata facie gloriam Domini contemplemur. Claudicabat quondam & Israëliticus populus in utroque pede, sed Elias, qui interpretatur fortis Domini : usquequo (ait) claudicatis in utroque vestigio ? Si Dominus est Deus, ambulate post eum : si autem Baal, sequimini eum. Et ipse Dominus de Judæis : Filij alieni mentiti sunt mihi : filij alieni inveteraverunt , & claudicaverunt à semitis suis. Certè si hæreseôs nulla suspicio est, (ut cupio, & credo) cur non verbis meis meum sensum loquitur ? Quam ille simplicitatem vocat, ergo malitiam interpretor. Persuadere mihi vult, quod purè credat, purè ergo & loquatur. Et si quidem unum verbum, vel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres, ignorantiæ veniam tribuerem, nec ea quæ aut obscura, vel dubia sunt, de certis & perspicuis æstimarem. Nunc verò, quæ ista simplicitas est, quasi super ova & aristas, intertheatrales præstigias pendenti gradu incedere : ubique dubium , ubique suspectum? Putes enim non expositionem fidei , sed figuratam controversiam scribere. Etiamsi benè credit , & circumspectè & timidè loquitur , suspicionem mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Stultum est, frustra infamiam sustinere. Objicitur ei crimen, cujus non habet conscientiam. Ergo crimen quod totum pendet in verbo neget confidenter , ac liberè faciat invidiam adversario suo. Eadem audacia, qua ille insimulat, hic defendat. *Hieronymus 2. tota Epist. ad Pammach. adverſ. errores Joh. Hieroſol.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Jacob. Bill. in Anthol. Sacra.

Peccáti remedium dolorem esse, ac peccati Confessionem.

Cum quadam immodicum fundit pars ægra cruorem,
Vt medeare malo, vena secanda tibi est.
Sic tibi cum celerem minitantur crimina mortem,
Numinis inque tuum jam cadit ira caput:
Te ferias tuáque in te ipsum desævat ira:
Sic etenim magni concidet ira Dei.
Nam sese excusat, quicumque accusat: inultum
Et sinit hunc, qui se non sinit, esse Deus.

Hor. Sat. 3. Lib. 1.

Qui ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat: ignoscet verrucis illius: æquum est
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.

Claud. in Epigr. satisfactionis.

En adsum, & veniam confessus crimina posco,
Manibus Hectoreis atrox ignovit Achilles:
Victrices furias matris placavit Orestes.
Reddidit Alcides Priamo quas ceperat arces:
Pelleum juvenem regum flexere ruinæ,
Darium faculis manibus doluisse peremptum
Fertur, & ingenti sclatus fata sepulchro,
Tradita captivo speciosior India Poro.

Ovid. Metamorph. lib. 10. fab. 9.

Numen confessis aliquod patet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Ubi est confessio, ibi remissio. *Seneca lib. de moribus.*

Initium est salutis, notitia peccati. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Ideo quantum potes, te ipsum coargue: inquire in te, accusatoris primum partibus fungere; deinde, judicis; novissimè, deprecatoris. *Seneca ad Luc. epist. 28.*

Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est; & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus. *Idem ad Luc. epist. 54.*

Omnia vitia in aperto leviora sunt, morbi quoque ad sanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et avaritiam itaque, & ambitionem, & cætera mala mentis humanæ tunc perniciosa scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. *Idem, epist. 57.*

Apophthegmata.

Pythagoras dicebat, peccata non esse verbis tegenda, sed tentandum, ut reprehensionibus curarentur. *Ant. & Max. sermon. de injust. peccat. & confess.*

Aristoteles non multum ab impeccabili discedere dicebat, qui peccatum ut decet fateretur. *Ibid.*

Lysander, in Samothracia oraculum petens, jussus est à sacerdote dicere, quid deterrimum in vita egisset. Ipse quoque sacerdotem rogavit: utrum jussu suo, an Deorum, id facere oporteret? At illo dicente, Deorum: Tu igitur, inquit, mihi concede, ut illis, si percontentur, dicam, *Brusson. libro secundo, cap. 13. Plut. in Laconicis.*

Antalcidas interrogatus à sacrorum ministerio, quibus rebus per omnem ætatem operam dedisset? Non opus est, inquit, ut tibi hoc dicam: sed si quid male egi, Diis nequaquam incognitum est. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Sacerdos quidam Laconem initiaturus, rogabat, in quibus ab ineunte ætate potissimum peccasset. At ille: Hoc, inquit, Deos nequaquam later. Verum cum magis urgeret responsum, Lacon rogavit etiam: Num hoc Sacerdoti vel Diis ipsis dicendum esset? Quum respondisset, Diis. Tu igitur secede parum, inquit, ne audias; Diis dicturus eram. *Plut. in Lacon.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Quemadmodum naucleri, athletæ, & cursores, ubi ad finem veniunt, magis enituntur & vigilant: Eodem modo & nos facere oportet, quia in magnam hanc hebdomadam pervenimus, Dei gratia, nunc maximè & jejunij cursus intendendus, ac magis continuandæ sunt preces: faciendáque est diligentiùs pura peccatorum confessio. *Hom. 29. in Gen.*

Sicut infirmus, qui ipse venit ad medicum, ex parte jam sanus est: Sic & ipse peccator, qui venit ad sacerdotem, & doctrinæ aut pœnitentiæ medicinam quærit, ex parte jam justus est. *In cap. 4. Matth. Hom. 8.*

Origenis, Sicut ij, qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter & molestè imminentia; si vomuerint, relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate, vel humore peccati: si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum, & confitetur, simul evomit & delictum, atque omnem morbi dirimit causam. *In Psalm. 37. Hom. 2.*

Theophylacti. Ut quandiu opertum est vulnus, medicationem nullam admittit: Sic & delictum cum fuerit detectum, in lucem convertitur; non enim peccatum dixerim, sed peccata patrantem; nam castigatus cum fuerit delinquens, & acrioribus verbis increpitus & pœnitudine veniam consequitur: nónne hujus omnes purgatæ sunt & abolitæ, quas antea peccatorum mole obduxerat, tenebræ? *In cap. 1. ad Ephes.*

D. Basilij. Quemadmodum apes fumo fugantur, & columbas fœtor expellit: Sic vitæ nostræ custodem angelum lugubre (Græcè πολύδακρυς, sequitur enim ἁμαρτία) ac putens abigit peccatum; Sed & delicti cujuspiam reticentia, latens est animi morbus, ἀλλὰ καὶ κακία σιωπηθεῖσα νόσος ἐστὶν ἀνωλὸς ἐν τῇ ψυχῇ. *In Gordianum mart.*

Primasij. Sicut fumus præcedit incendium: sic flammam fidei & charitatis præcedit confessio peccatorum. *In Apocal.*

Beda Presbyteri. In eadem similitudine natum Beati Joannis Baptistæ possumus intelligere: quia sicut per ejus Prophetiam legis veteris consummatio monstrabatur, & initium novæ: Sic veteris consuetudinis malitiam debemus pleniter consummare in nobis per confessionem, & pœnitentiam veram, ut incipiamus iterum novi esse, & boni in sanctificatione. *De verbis Hieremiæ.*

Prius extirpanda vitia, & ita virtutibus locus præparatur in homine.

Laurentij Justiniani Patriarchæ. Confessionis Sacramentum velut sinus pacatissimus est, in quo hominum conscientiæ religantur, amissa reparantur, & quicquid immunditiæ inundantibus tentationum tempestatibus, aut operante malitia in navim conscientiæ perfusum est, rejicitur & purgatur. *De disciplina & perfectione Monast. c. 19.*

Gulielmi paral. Machab. 4. Judas Machabæus dixit: Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mandare sancta, & renovare. Ita spiritus contritus est de peccatis, cordis compunctione, antequam mundetur per confessionem nostræ conscientiæ, & per satisfactionem renovetur. *In summa virtutum & vitiorum.*

¶ Exempla Biblica.

Confessionis privatæ exempla: Adam & Eva, Genes. 3. vers. 12. 13. Judas, 38. 26. Filij Jacob. 24. 21. Pharao, Exodi 9. vers. 27. & 10. 17. Balaam, Numer. 22. 34. Achan, Jos. 7. 20. Saul, 1. Samuel. 15. vers. 24. 30. & 26. 21. David, 2. Samuel. 12. 13. 1. Paralip. 21. vers. 8. 17. Psal. 32. 5. & 41. 5. & 51. 6. Esaias, Esaiæ 6. 5. Jeremias. Jeremiæ 14. 20. Nehemias, Neh. vers. 6. Esdras, Esdr. 8. vers. 76. 92. Jechonias, vers. 93. Achab, 1. Reg. 21. 27. Bethuliani, Jud. 7. vers. 18. 19. Esther regina, Esther 14. vers. 6. 7. Job, Job 7. 20. Baruch & Israëlitæ, Baruch. 1. vers. 13. 17. 18. & 2. vers. 5. 12. & 3. 12. Azarias, Daniel 3. vers. 29. 30. Daniel, Daniel 9. 5. Jonas, Jonæ 1. 12. Jerosolymitani, Matth. 3. 6. Marc. 15. Judas, Matthæi 27. 4. Prodigus filius, Lucæ 15. vers. 17. 21. Publicanus; 18. 13. Zachæus, 19. 8. Latro, 23. 41. Credentes, Actorum. 2. 37. Paulus, 22. 4. & 26. 10. 1. Corinth. 15. 9. Galat. 1. 13. 1. Timoth. 1. vers. 13. 15. Confessionis fidei exempla: Jethro, Exod. 18. 11. Danielis Socij, Danielis 3. 17. Petrus, Matthæi 16. 16. Apostoli, Joan. 6. 69. Martha, Joan. 11. vers. 27. Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum, Actor. 8. 37.

¶ Exempla Profana.

Apud Lacedæmonios, si quis in peccato deprehensus fuisset, is cogebatur arcam quandam, quæ erat in urbe, circumire, ac vituperationem interim in se ab arte compositam canere: quod nihil aliud erat, quam seipsum sua voce objurgare. Ingenui pudore, & laudis amore melius ducuntur ad honesta: virgis aut flagris cædi, servile est. *Plut. in Lacon.*

Claudius Cæsar, iræ atque iracundiæ conscius sibi, utrumque excusavit edicto distinxítque; pollicitus alteram quidem brevem & innoxiam, alteram non injustam fore. *Suet.*

Attila Hunnorum Rex, à pugna Catalaunica veniens, eversurus reliquas Galliæ civitates, interrogatus à D. Lupo Troiæ antistite, quisnam esset, qui tot regibus devictis, cuncta vi sibi subderet? Ego, inquit, sum rex Hunnorum, flagellum Dei. *N. Oleus c. 9. in Attila.*

Agathocles Siciliæ tyrannus ignobilitatem generis apertè fatebatur, abacúmque suum fictilibus tantum instruebat. *Teste Ausonio.*

Creusa apud Euripidem in Ione, ut flagellantis conscientiæ stimulos confessione mitiget, detegit occultum suum stuprum, quod filium habuerit ex compressu Apollinis, & illum exposuerit;

Οὐκ ἔστι κρύψαι λέχος ὃς τέτευκεν
Ἀπαινὶ ψαφίδι· ῥάων ἔσται.

Vide Conscientia, Correctio, Correptio, Damnum, Pœnitentia.

Confidentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Confidentia, Græcè θαῤῥαλεότης, τητος, ἡ, θαῤῥέω, confido dicitur. Et est, per quam magnis & honestis rebus animus multum in se fidentiæ collocat. *Secundum Ciceronem Lib. 2. Rhetoricorum.*

Confidentia & fiducia sic differunt, ut placet Donato super Terentio, quod confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala: Fiducia verò semper in malâ. Sed utrumque modo in malam. modo in bonam partem accipitur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Confidendum in Deo.

In Domino confido, *Psal. 1.*

In te confidit anima mea. 57.

Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. 118.

Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. 125.

Qui confidunt in Domino, intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquiescent illi. *Sap. 3.*

Qui confidit in Domino, non minorabitur. *Eccles. 32.*

Habe fiduciam in Domino Deo tuo. *Proverb. 3.*

Ne paveas repentino timore, & irruentes tibi potentias impiorum. *Ibid.*

Dominus erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum, ne capiaris *Ibid.*

Confide quia ego sum. *Marc. 6.*

Confidite, ego vici mundum. *Joan.*

Si Deus pro nobis, quis contra nos? *Rom. 8.*

Confidentia vana & ſtulta.

Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor ejus. *Ierem.* 17.

Qui confidit in cogitationibus ſuis, impiè agit. *Prov.* 12.

Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit & confidit. 14.

Qui confidit in corde ſuo ſtultus eſt. 28.

Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Iſraël. *Amos* 6.

Qui confidunt in ſculptili, confundantur in confuſione. *Eſaiæ* 42.

Non eſt, qui invocet juſtitiam, neque eſt, qui judicet verè, ſed confidunt in nihili, & loquuntur vanitates: conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. 59.

Ecce vos confiditis vobis in ſermonibus mendacij, qui non proderunt vobis. *Ierem.* 7.

¶ Patrum Sententiæ.

Adverſaria eſt confidentia, quæ periculis vitam ſuam pro certo commendat: & lubrica ſpes eſt, quæ inter fomenta peccati ſalvari ſe ſperat, incerta victoria eſt inter hoſtilia arma pugnare, & impoſſibilis liberatio eſt flammis circundari, & non ardere. *Auguſt. de ſingul. cleric.*

Expedit multò bene timere, quàm malè fidere: & utilius eſt, ut infirmum ſe homo cognoſcat, ut fortis exiſtit, quam fortis videri velit, infirmus ut emergat.

Nemo de ſuo corde præſumat, quando profert ſermonem, nemo de ſuis viribus confidat, quando ſuffert tentationem: quia ut & bona prudenter loquamur à Deo eſt, non noſtra ſapientia: & ut mala fortiter perferamus, ab illo eſt, non noſtra patientia. *In ſermo.* 8. *Vincent.*

Tria confidero in quibus tota ſpes mea conſiſtit, Charitatem adoptionis, Veritatem promiſſionis, Poteſtatem redditionis. Murmuret jam, quantum voluerit, inſipiens mea cogitatio; dicens: Quis es tu, & quantâ eſt illa gloria, quibúſve meritis hanc obtinere ſperas? Et ego fiducialiter ſcio cui credidi, & certus ſum, quia in charitate nimia adoptavit me, quia verax eſt in promiſſione, potens in exhibitione. Hic eſt funiculus triplex, qui difficulter rumpitur, quem nobis è patria noſtra, in hunc carcerem uſque demiſſum fortiter quæſo teneamus, ut ipſe nos ſublevet, ipſe nos trahat uſque ad conſpectum gloriæ magni Dei. *Bern. de fragm. ſep. hom.* 3.

Non confidat prædicator vel auditor verbi divini de acumine ingenij, de utilitate ſcrutinij, de ſedulitate ſtudij: ſed magis confidat de bonitate Dei, & de pietate oraculi, de humilitate cordis intimi. *Hugo de S. Vict.*

Confidentia eſt, ex virtutum conſcientia immotam mentem inter adverſa ſibi conſtare. *Ibid.*

¶ Sententiæ Philoſophicæ.

Confidentia eſt certa ſpes animi perducendi ad finem rem inchoatam. *Cicero.*

Confidentia eſt, per quam non magnis & honeſtis rebus multum ipſe animus in ſe fiduciæ collocavit. *Idem.*

Confidens & fortis eſt ante periculum quietus, & metuenti ſimilis, in periculo intrepidus, in omni opere actuoſus, acer, alacer. Vetus eſt verbum: Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi. Nec idcircò audax, ſive temerarius eſt fortis, quòd audacius, id eſt inconſultiùs pugnat. Nec enim minùs quàm meticuloſus judicij aculeos amiſit. Uterque verſatur circa defectum, cùm ſola fortitudo ſit aurea illa mediocritas, quæ eſt inter audaciam & ignaviam. Omnibus bonis, re trepida, perfugium eſt in fortitudine, malis in audacia, in cujus confinio eſt metus & ignavia. Nimirum, eadem propè ratione homo temerarius & audax ſimul eſt timidus, qua prodigus deprehenditur eſſe avarus. Quæ in viris bonis, Reíque publicæ amantibus ſunt recta ſtudia, hæc eſt in pernicioſis civibus audacia. Ingenia culta, & ad humanitatem informata nituntur confidentia; pro qua homines agreſtes, & indolatiles expediunt audaciam ac temeritatem, quæ ſæpiùs in periculis formidine deteguntur. Confidentia ſive audentia eſt aliarum virtutum propugnatrix. Vitiis, criminibus, flagitiis ſubſidium ab audacia petitur. Audacia fúnore cæca, vecors, prodiga ſui, nihil in hoſtem meditatur, ſed præceps, ut fera, ruit in ferrum, ac vulnera; rerum momenta ſolo impetu metitur. At confidentia ſemper eſt cauta & circumſpecta, nec ideò minus pugnax, ac ſtrenua. Ita victoriam ſpectat, ut potior & prior ſit ei cura ſalutis eorum, quos protegendos ſuſcipit. Ea re dicta eſt ἀσφαλὴς θράσος κακῶν ſiquidem omnem procul à ſe amovet expectationem mali. *Paſchalius in Ethnicis.*

Vide infra titul. Fiducia, Fides, Præſumptio, Securitas.

Conjectura.

¶ Definitio et Etymolog.

Conjectura, Græcè τεκμήριον, ὅ, τὸ, & τεκμαίρομαι conjecto dicitur. Eſt autem conjectura, per aliqua ſigna alicujus rei cognitio imperfecta tamen. *Sec. B. Thom. prima Sec. q.* 112. *art.* 5. Conjectura, σκοπισμὸς, Hebr. *Keſem*, à verbo Caſam, Conjeci, divina via.

Conjectus eſt directio quædam rationis ad veritatem, à quo dicta eſt conjectura, quo apud Rhetores dictus eſt ſtatus conjecturalis.

¶ Philoſophicæ Sententiæ.

Perinde ut eſt opinio de cujuſque moribus: ita quid ab eo factum ſit & non factum, exiſtimari poteſt. *Cic. pro Cluent.*

De futuris rebus etſi difficilè eſt dicere, tamen interdum poſſis conjectura propius accedere, cum res eſt ejuſmodi, cujus exitus prævideri poteſt. *Cic. Torq. Fam.* 6.

¶ Adagia.

Leonem ex unguibus æſtimare. ἐκ τῶν ὀνύχων τὸν λέοντα γινώσκειν.

Ex vera quapiam conjectura negotium univerſum perpendere: ex paucis multa, ex minimis maxima conjicere.

E fimbria de texto judico, ἐκ τοῦ κροσπέδου τὸ ὕφασμα γινώσκω. Hoc eſt: *Ex uno aliquo puſillo reliquorum facio conjecturam.*

E nævo cognoſcere.

E nævo cognoſcere, eſt ex re quapiam minima totum hominis ingenium æſtimare.

De guſtu cognoſco, ἐκ γεύματος γινώσκω. *Theophraſtus.*

Ex deguſtatione judico, hoc eſt, ex minima experientia.

Æthiopem ex vultu judico. Αἰθίοπα ἐκ τοῦ ὄψεως γινώσκω.

Pra ſe fert quiſque alieno ſigno, cujuſmodi ſit moribus. Pra ſe fert enim Æthiops nigrore vultus, intortis capillis, labris tumentibus, dentium candore, patriam ſuam.

De fructu arborem cognoſco. ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκω. *Tullius.*

E factis hominem judico. Qua parœmia etiam in Evangelicis literis extat.

De facie noſſe.

Eſt leviter cognitum habere. Id ſi transferatur ad res animi, fiat venuſtius.

Cauda de vulpe teſtatur. ἡ κέρκος τῇ ἀλώπεκι μαρτυρεῖ.

In eos, qui puſilla in re, cujuſmodi ſint declarant.

Ex fronte perſpicere. ἐπιδηλον τοῖς προσώποις ποιεῖν. *Tullius.*

Ex fronte perſpicere dicimur, quod ſtatim & velut ipſo protinus ecurſu percipimus.

Ex habitu bonum virum præ ſe fert.

Qui dicit ex ipſa oris figurâ videri probum hominem, citabit illud Homeri ex Odyſſ. α.

Οὐ μὰν κάκ' τ κομιδῇ εἰς ὦπα ἐοικώς.
Ex ſpecie minus improbus ipſa
Eſſe videbatur.

Ex ſtipula cognoſcere. ἐκ τῆς καλάμης γινώσκειν.

Quoties è veſtigiis quibuſdam in ſenecta reliquis conjecturam facimus, cujuſmodi quis fuerit in adoleſcentia.

E culmo ſpicam conjicere.

Euſtathius Odyſſ. τ.

Ἐκ καλάμης δηλός ἐστιν ὁ πεθερισμένος στάχυς.
Ex culmo perſpicitur ſpica demeſſa.

Etiam in ſene apparet, cujuſmodi fuerit juvenis.

E cantu dignoſcitur avis. οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ λόγος.

Qualis vir, talis oratio. Iactatur vulgo ſimillimum huic: è plumis avem dignoſci, id eſt, è cultu ſpectari vitam & ingenium hominis.

Effœminatorum etiam oratio effœminata: ἔνεσιν οἱ θηλοῦσι ἀνανδροι λόγοι. *Zenodot.*

Inertibus viris iners oratio, ut quiſque eſt, ita & loquitur.

Vanæ conjecturæ.

In eis, qui de eventu negotij ſolent augurari, competit illud Hom.

Ὀρνίθων δέ τε πολλοὶ ὑπ' ἀνγὰς ἠελίοιο,
Φοιτῶσ', ἃ δέ τε ἰναισίμα.

Id eſt:

Aſt permulta avium verſatur in æthere turba,
Quarum non quævis portendere idonea fatum.

Ex uno omnia ſpecta. ἐξ ἑνὸς τὰ πάντ' ὄρα.

Admonet adagium, ex unius eventus experimento reliquorum ſimilium conjecturam oportere facere.

Domi conjecturam facere: οἴκοθεν ἀκριζειν.

Quod non aliunde petitur, id domi fieri, proverbio dicitur.

Prima facie, prima fronte. *Quintil.*

Sapiunt hæc quoque proverbium, maximè quum ad res incorporeas referuntur. Prima facie, prima fronte, pro eo quod eſt, primo obtutu, & priuſquam preſſius ac diligentius conſideres.

Cribro divinare. κοσκίνῳ μαντεύεσθαι. *Lucianus.*

Eſt conjectura ſagaci rem deprehendere, aut ſtultè de rebus occultis divinare.

Signum bonum aut malum. σύμβολον ἀγαθὸς ἢ κὴ φαῦλον.

Vbi quis de re incognita divinat incertus.

Stellis obſignare, obelo notare. ἀστρίσκειν σημειοῦσθαι, ἢ ἀστρίσκειν τηκμηρίεσθαι. *Euſtath.*

Dictum de his, qui longam aut deſertam viam peragunt, adeo ut neceſſum habeant regionum ſitum ſtellarum obſervatione ſignare.

Una hirundo non facit ver. μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ.

Vnus dies non ſat eſt ad parandam virtutem, aut eruditionem. Eodem pertinent & iſta, πόλις οὐκ ἐσθ', ἥτις ἀνδρὸς ἐστὶν ἑνός. Vnus homo non facit civitatem. Item, Vnus nummus non facit divitem.

Omnibus veſtigiis inquirere. πᾶσιν ἴχνεσι ζητεῖν.

Omnibus veſtigiis inquirere dicitur, qui ſumma cura ſummáque diligentia rem perveſtigat.

Qui benè conjiciet, hunc vatem. *Tullius.*

Admonet adagium, futurorum præſcientiam non è ſortibus aut auguriis petendam eſſe, ſed à prudentia.

Certum proſpicio.

Qui ſe negabit temerè, malè, ſecuſve de exitu rei cujuſpiam ſentire, ſed certis adductum argumentis & pluribus experimentis obſervaſſe, accommodabit illud Homeri. ι.

Οὐ γάρ ἀπειρήτως μαντεύσομαι ἀλλὰ δὴ οἶδα.
Nam neque inexpertus jam divinavero, verum
Egregiè callens.

Rem acu tetigiſti. *Plautus.*

Pro eo quod est: Rem ipsam divinasti nihil aberrans.

Scopum attingere τυγχάνειν τῦ σκοπῦ.

Est voti compotem fieri, à conjectura rem ipsam assequi. Aberrare à scopo, atque id genus aliis figura omnes proverbium sapiunt.

Crépitu probabis. πλατωγῆ δοκιμάσεις.

Deiis, qui ridiculè explorant alterius in se animum.

Qualis vir, talis oratio. οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτος ἐστι καὶ ὁ λόγος.

Senec. in epist. Apud Græcos, inquit, in proverbium cessit, Talis hominibus fuit ratio, qualis vita.

Quamquam non dixeris, tamen apparet è pelle. εἰ μὴ λέγεις δῆλα τῷ δέρματι φαίνει.

Res ipsa redarguit mendacem, & oris habitus. Vnde illud Ciceronis; Nisi fingeres, non sic diceres.

Protinus apparet, quæ plantæ frugiferæ futuræ. αὐτίκα καὶ φυτὰ, δῆλα, ἀμέλει καρπίμα ἔσεσθαι.

Et in pueris elucet indoles futura probitatis.

Leonem videre, hostium prælia portendit. λέοντας ἰδεῖν δυσμενῶν δηλοῖ μάχας.

Translatum vel à somniorum conjecturis, vel ab observantibus auguria.

Mortuos videns. νεκροὺς ὁρῶν, πράγματα ἔχειν πραγμάτων.

Refertur à Suida, tanquam vulgo jactatum de divinatione, quæ sumitur ab insomnij superstitione omnium vanissima. Id tamen ita dictum, quod mors finis sit omnium hujus vitæ malorum.

Mortuus per somnum, vacabis curis. θανὼν καθ' ὕπνους, φροντίδων ἔση δίκαι.

Versiculus vulgo jactatus apud Græcos. Existimabant enim eum, qui se mori somniasset, à curis molestiisque liberatum iri, quod mors finem doloribus imponere videatur.

¶ Fabula.

Pater & Materfamilias.

Erat nupta cum quodam mulier iracunda & morositate intolerabilis toti familiæ. Hic cognoscendi cupidus, utrum sua ne tantummodo, an etiam paterna domus ferre illam nequiret, bona cum gratia, quasi magna res agatur, ad patrem eam remittit. Post dies non multos revocatam interrogat, quam rectè sibi cum familia paterna convenisset? Bubulci, inquit illa, & pastores mihi visi sunt offendi mea præsentia. Ibi vir, mulier, exclamans, inquit, si gravis & invisa iis fuisti, qui prima luce de domo egrediuntur, & eadem postrema revertuntur: quid de aliis suspicandum, cum quibus totos dies versata es?

Intelligendum, sæpenumero magna de parvis rescisci, & incerta de certis explorari solere. *Ioach. Camer. Fab. Æsop.*

Vidè, Opinio.

Conjugium.

¶ Definitio et etymolog.

Conjugium sive Matrimonium est viri & mulieris conjunctio, individuam vitæ consuetudinem continens, cum divini & humani juris communicatione, *In Sum. 27. quæst. 2. §. sanè. C. illud extr. de præsumpt.*

Conjux & conjugium à communi jugo dicuntur: metaphora ducta à bobus, eodem assuetis jugo: qui, posteaquam concordes reddidit assuetudo, commodè ferunt jugum. *Iacob. Spiegel. in Lexico juris, lit. C.*

Conjugium, συζυγία, duorum in unam carnem conjunctio. Sub uno jugo conjuncti dicuntur maritus & uxor, Hebr. *Chatumach*, à *Chatan*, affinitatem contraxit, propinquitatem inivit per desponsationem. Comprehendit omnes gradus affinitatis.

¶ Loci Biblici.

Conjugium instituitur, Genes. 2. vers. 24. confirmatur & sancitur: 9. vers. 1. omnibus honorabile est, Hebr. 13. 4. continere se non valentibus, necessarium, 1. Corinth. 7. v. 2. 9. itaque non spernendum, Matth. 9. 12. *Vnde Matrimonium*, Conjugij arctissimum indissolubile vinculum, Genes. 2. 24. Matth. 5. 32. & 19. 5. Marc. 10. 11. Luc. 16. 18. 2. Corinth. 7. 10. quod nemo præter Deum solvere potest. Matth. 29. 6. Relinquere dicitur homo propter conjugem suam patrem & matrem. Gen. 2. vers. 24. Matth. 19. 5. non simpliciter, sed κολλᾶται, comparativè intelligendo, id est, illud potius faciat, quam ut uxorem deserat. Conjugatorum mutua obligatio, 1. Corinth. 7. vers. 3. 4. solicitudo, vers. 33. Conjuges primo anno à belli exercitio immunes, Deut. 24. vers. 5. Conjugij prohibitio diabolica, 1. Timoth. 4. 3. Conjugum officia, Ephes. 5. 22. & 1. Pet. 3. v. 6. 7. 8. Conjugium spirituale inter Deum & Ecclesiam suam, Cantic. 1. 2. 3. &c. cap. Esa. 50. 1. Jer. 3. 1. 22. Ezech. 16. v. 7. 8. Ose. 2. v. 2. 20. Matt. 8. 15. & 22. 2. & 25 5. Marc. 2. 19. 2. Corinth. 11. 2. Apocal. 19. 7. & 21. v. 2. 9. juramento sancitum, Ezech. 16. 8. Vide Ephes. 5. v. 26. 27.

Conjugium per se non est virtus vel peccatum, sed multarum virtutum ἐργαστήριον, & quasi officina est. Ac quod castitas conjugalis sit virtus Deo placens, initio monui. Extant autem de conjugio libelli eruditissimi, in omnium studiosorum manibus, & multa eruditè & piè de conjugio collecta sunt in 4. libro magistri Sententiarum, à dist. 26. usque ad 42. Brevissimè igitur definitionem, & causas conjugij, sicut in his Ecclesiis traduntur, recitabo.

Conjugium est legitima & indissolubilis conjunctio unius maris & unius fœminæ, ordinata, sancita & approbata à Deo, ad procreationem, & ad vitandas libidinum confusiones, ut agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate serviamus, & hoc modo genus humanum conservetur & propagetur, ut ex eo æterna Ecclesia Deo colligatur.

Causa efficiens Conjugij est Deus, amans castitatem, & inserens mentibus humanis Notitias castitatis & sanciens hunc ordinem, ut unus mas & una fœmina certo fœdere, cujus leges ipse tradidit, jungantur. Gen. 2. Dixit Dominus, Non est bonum homini esse solum. Erunt duo in carne una. Ad causam efficientem pertinet consensus personarum, quæ jungi debent, & Parentum, & Sponsalia. Causa materialis conjugij, sunt duæ personæ, quæ legitimè jungi possunt, videlicet unus mas, & una fœmina. Huc gradus consanguinitatis & affinitatis referri possunt. Forma est legitima & indissolubilis conjunctio, quæ & officium conjugale complectitur. Fines conjugij sunt sex, 1. Ut obtemperemus mandato Dei, qui instituit conjugium, & severissimè præcipit omnibus hominibus, qui non habent donum continentiæ, ut casti conjugij leges servent. 2. Ut commonefiamus de eo, quod sit mens pura & casta, & horribili odio prosequatur omnes libidinum confusiones. Nam Deus sicut aliarum virtutum, Justitiæ, Veritatis, beneficentiæ, notitiam nobis indidit, ut ipsum agnoscamus esse justum, veracem, beneficum: Ita Castitatis quoque Notitiam nobis tradidit, & certis legibus conjugij sanxit, ut ipsum castum Deum agnoscentes, castitatis cultu & observatione in conjugio celebremus. 3. Ut genus humanum certa lege, atque ordine propagetur & conservetur, propter hunc summum finem, ut ex eo per ministerium Evangelij colligatur ampla Ecclesia, quæ & in hac vita & in omni æternitate Deum rectè agnoscat, invocet, & celebret. In hanc Sententiam Plato inquit, lib. 6. de legibus. In conjugio hæc consolatio proposita sit. Quod conjuges oporteat naturæ humanæ perpetuitati studere, ut liberos liberorum relinquentes, semper Deo cultores in suum locum substituant. Et paulò post inquit. Oportet parentes gignere & educare liberos, qui vitam tamquam lampadem posteris tradant, ut semper sint aliqui colentes Deum, juxta ipsius legem. Quid quæso religiosius & sanctius dici de conjugio ab homine Ethnico potuit? 4. Ut Conjugium sit remedium adversus vagas libidines, 1. Corinth. 7. Vitandæ scortationis causa unusquisque habeat uxorem suam, & unaquæque habeat virum suum. Et ut pœnæ vitentur, quæ immutabili ordine vagas libidines comitantur.

5. Ut homo, tum procreationis, tum in tota vita, educationis liberorum, parandæ ac tuendæ rei familiaris, & aliorum studiorum ac laborum fidelem adjutorem ac socium habeat. Ethnici dixerunt uxorem esse impedimentum philosophantibus, seu in studiis doctrinæ versantibus. Sed Spiritus sanctus in sacris literis βοηθῷ appellationem uxori tribuit, Genes. 2. Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adjutorium. 6. Ut amor mutuus inter maritum & uxorem sit imago amoris mutui & fœderis, quod est inter Christum & Ecclesiam. Ephes. 5. Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, &c. Mysterium hoc magnum; Ego autem dico de Christo & Ecclesia.

Conjugum officia, à Paulo, Ephes. 5. Coloss. 3. 1. Tim. 2. 1. Petri, 3. recitata, ferè hoc ordine comprehendi possunt. 1. Amor mutuus, ardens sine simulatione & coactione. Suavis, sine morositate & fastidio. Sincerus, sine suspicionibus & pleonexia, qualis est inter Isaac & Rebeccam, inter Jacob & Rachel, inter Admetum & Alcestidem, inter Sulpitiam, & Fulvium Flaccum, &c. 2. Fides conjugalis, qua in mutuo amore acquiescant, non apperant alios vel alias, ut Lucretia uni marito corpus castum servare cupit. 3. Societas, seu communicatio bonorum, & ærumnarum, ut conjux Christiani Danorum Regis, maluit marito exilij socia esse, quam sine marito domi in Regno florere. Sulpitia sequitur maritum Lentulum Crustelionem, exulem in Siciliam. Uxores Guelfi & nobilium obsessorum in Arce Vvinsberg, cùm eis concessum esset, ut salvæ abirent, ferentes quantum quæque suis humeris gestare possent, ipsæ maritos & liberos asportant: historia extat apud Nauclerum. Nota est historia de uxoribus Miniarum, quam Herodotus lib. 4. recenset. 4. Generatio, seu officium conjugale, 1. Corinth. 7. Vir debitam benevolentiam præstet uxori. 5. Defensio, maritus promittit ei defensionem, quia ducit eam abara tanquam supplicem. 6. ἐπιείκειαν condonans inter sese mutuò aliquas infirmitates & nævos, communis concordiæ causa: quod enim vulgò dicitur, Amici mores noveris, non oderis: id in conjugio, quod summus est amicitiæ gradus, præcipuè valere debet. Omnes enim piæ matronæ virtutes Paulus 1. Tim. 2. complectitur: Sanctificatur mulier per filiorum generationem, si manserit in fide, dilectione, castitate, modestia. Continet autem modestia temperantiam in cibo & potu, moderationem in cultu corporis, vestitu, gestu, sermone, &c. Sedulitatem in officiis œconomicis. *Regula vitæ.*

¶ Patrum Sententiæ.

Quia ægritudini semper consulendum est, propterea si contigerit primo privari conjugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè servavit, & si fuerit aliquis conjugalis excessus, qui tamen legitimum non violet thorum, habet nonnullum, sed veniale peccatum. *Aug. de fide ad Petrum.*

Matrimonium non est, ubi datur opera ne fœmina pariat. *Aug. lib. 2. de mor. Mani.*

Bene utitur malo concupiscentiam restringens connubio. *Aug. de pueror. bapt.*

Conjugum dissensio, totius domus est perturbatio. *In Psalm. 35.*

Conjugium humile melius est virginitate superba. *In Ps. 99.*

Propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere conjugio, quod aliquando delectaverit, quam conjugij oblectamenta nescire. Copula nuptialis non est quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. *Ambros. de viduit.*

Tolle, quod pejus, & per se non erit bonum nubere. Vide qualia sunt matrimonia, quæ lupanaribus præferuntur. *Hier. in ep. quadam.*

Sicut boni filij adulterorum nulla est defensio: sic mali filij conjugatorum nullum crimen est matrimonij: quia non in nuptiis, sed in

volun

voluntate naſcentis cauſa vitiorum eſt atque virtutum. *In epiſt. ad Ruſſinum.*

Bonum eſt conjugium, ſed mala ſunt, quæ circa illud ex hujus mundi cura ſuccreſcunt. Dum ergo tenetur, quod non nocet ex rebus juxta poſitis, committitur plerumque quod nocet.

Sicut ſæpe rectum mundumque iter pergimus, & tamen ortis juxta viam vepribus per veſtimenta retinemur. In via quidem munda non offendimur, ſed à latere naſcitur, quo pungamur. *Greg. in Mor.*

Qui tentationum procellas cum difficultate tolerant, conjugij portum petant: Melius eſt nubere, quam uri. Sine culpa enim ad conjugium veniunt, ſi tamen nec dum meliora devoverunt. *Ibidem.*

Quos Deus conjunxit, homo non ſeparet, ſubaudi violenter ſine lege, abſque ratione. Non enim homo ſeparat, quos pœna damnat, quos reatus accuſat, quos maleficium coarctat. *Iſidorus ſuper Matth. 19.*

Quemadmodum ſi vides hominum aſſiduè amicitiæ medicorum colentem, ex hoc ſtatim intelligis, quod infirmus eſt: ſic cum videas ſive virum, ſive mulierem de dimittendis uxoribus aut viris legem interrogantes, cognoſce, quia vir ille laſcivus eſt, & mulier illa meretrix eſt. *Chryſoſt. ſup. Matth. 19.*

Omnis cauſa, per quas naſcitur per ipſas abſolvitur cauſas: matrimonium enim non facit coitus, ſed voluntas: & ideo non illud ſolvit ſeparatio corporis, ſed ſeparatio voluntatis. *Ibid.*

Sicut crudelis eſt, & iniquus, qui caſtam dimittit: ſic fatuus eſt & injuſtus, qui retinet meretricem. *Ibid.*

Conjugibus Chriſtianis Dominus præcepit, ne quiſquam dimittat uxorem, excepta cauſa fornicationis. Ubi autem quælibet ex eis perſona infidelis eſt, conſilium Apoſtoli attendatur, ut ſi infidelis conſentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat uxorem. Similiter & uxor fidelis virum, ſi cum illa habitare conſenſerit. Quod infidelis, inquit, diſcedit, diſcedentis non eſt ſervituti ſubjectus frater aut ſoror in hujuſmodi: Id eſt, ſi infidelis noluerit eſſe cum conjuge fideli, hic agnoſcat fidelis ſuam libertatem, ne ita ſe ſubjectum deputat ſervituti, ut ipſam dimittat fidem, ne conjugem amittat infidelem. *Auguſt. epiſt. 89*

Utriuſque ſexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis rectè excipitur honeſtate nuptiarum, ut quod ſanis poſſit eſſe officium, ſit ægrotis remedium. Neque enim, quia incontinentia malum eſt, ideo connubium, vel quo incontinentes copulantur, non eſt bonum: imo vero non propter illud malum culpabile eſt hoc bonum: ſed propter hoc bonum veniale eſt illud malum: quoniam id, quod bonum habent nuptiæ, & quod bonæ ſunt nuptiæ, peccatum nunquam eſſe poteſt. *Idem de Geneſi ad lit. cap. 7.*

Quum initio viri ſorores ſuas conjuges acceperunt, profecto id, quanto eſt antiquius, compellente neceſſitate, tanto poſtea factum eſt damnabilius, religione prohibente. Habita eſt enim ratio rectiſſima charitatis, ut homines, quibus eſſet utilis & honeſta concordia, diverſarum neceſſitudinum vinculis necterentur: nec unus in una multas haberet, ſed ſingulæ ſpargerentur in ſingulos: ac ſic ad ſocialem vitam diligentius colligandam, plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe & ſocer duarum ſunt neceſſitudinum nomina. Ut ergo alium quiſque habeat patrem, alium ſocerum, numeroſius ſe charitas porrigit. *Lib. 15. de Civitate Dei, cap 16.*

Etiamſi continentia conjugio præferatur, melior eſt tamen fidelis conjugatus, quam continens infidelis. Sed continens infidelis homo non ſolùm minus laudandus eſt; quia ſe continet, dum non credat: verum etiam multo magis vituperandus, quia non credit, cum ſe contineat. Conſtituamus ergo ambos bonos: etiam ſi profecto melior eſt conjugatus fideliſſimus & obedientiſſimus Deo, quam continens minoris fidei, minoriſque obedientiæ. Si vero paria ſint cætera, continentem conjugato præferre quis ambigat? *Lib. 16 de Civit. Dei.*

Bonum conjugij Dominus in Evangelio confirmavit, non ſolum quia prohibuit dimittere uxorem, niſi ex cauſa fornicationis, ſed etiam quia venit invitatus ad nuptias. *Lib. de bono conjug.*

Conjugium mihi bonum videtur, non propter ſolam filiorum procreationem, ſed propter ipſam etiam naturalem in diverſo ſexu ſocietatem. Habet etiam id bonum, quod carnalis vel juvenilis incontinentia, etiamſi vitioſa eſt, ad propagandæ prolis redigitur honeſtatem, ut ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio conjugalis. *Ibid.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat. 1. Carm. 13.

Felices ter, & amplius
Quos irrupta tenet copula: nec malis
Divulſus querimoniis
Suprema citius ſolvet amor die.

Prop. 2. 15.

Exemplo juncta tibi ſint in amore columbæ
Maſculus, & totum fœmina conjugium.

¶ Philoſophicæ Sententiæ.

Habent locum maledicti crebræ nuptiæ, quæ multis nubit, multis non placet. *Sen. in proverb.*

Vitium uxoris, aut tollendum aut ferendum eſt: qui tollit vitium uxoris, commodiorem præſtat: qui fert, ſeſe meliorem facit. *Gell. lib. 1.*

Nulla tam bona eſt uxor, in qua non invenias quod conqueraris. Sicut nihil ſuavius benigna conjuge: ita nihil infeſta muliere crudelius: quanto enim ſapiens vitam ſuam pro viri ſalute opponit, tanto maligna ad mariti mortem etiam vitam ſuam reputat. Nihil ergo muliere moleſtius, quæ quantum in re conjunctior, tantum diſjunctior morum dulcedine, aut felle malitiæ. Mulier ſpecioſa templum eſt ædificatum ſuper cloacam. *Dioge. Phil.*

Duo genera lacrymarum habentur in oculis fœminarum, veri doloris unum, inſidiarum alterum. *Pyth. Philo.*

De conjugij claritate. Dial. lxv.

Franciſci Petrarchiæ,

G A V.

Uxorem duxi nobilem. R. Mallem tibi non tantùm picas ac pſitacos ſed bubones, ſtrigeſque domi eſſe, illi canerent, iſta jurgabitur, illi aliquid nuntiarent, hæc peraget, illos excludere licet, hanc non liceret. G. Claro conjugio ornatus ſum. R. Specioſa vinctus es catena unde te ſola mors liberet. G. Claro conjugio fœlix ſum. R. Caſto fœlicior, fœliciſſimus cœlibatu. G. Pulchro conjugio illuſtratus ſum. R. Anceps uxoris electio, deformis facilè faſtiditur; Formoſa difficile cuſtoditur, ea lege, qua inter formam corporis atque animi caſtitatem, lis prope perpetua eſt. Sed ut, quod rariſſimum eſt, contingat & formæ pudicitia juncta ſit, uberius tecum agam: accedant & fœminæ dotes aliæ, nobilitas, cenſus, opulentia, fœcunditas, atque facundia, famæ integritas, morum candor, ſcito tuum limen his immixtam ſubintraſſe ſuperbiam, ut jure Satyricus videatur malle Venuſinam, quàm Corneliam, Gracchorum matrê Africani filiam, paternis triumphis ac gloria inſolentem. G. Nobile conjugium & honeſtum obtigit. R. Quid de faſtu faſtidioque ais? Parumne fœminei mores noti? Diſce ſervire, diſce pati, diſce caros pellere, uni conjugio vacandum eſt. Amicitiarum ſcopulus uxor imperioſa, & viri affectuum moderatrix. G. Generoſa mihi uxor obvenit. R. Gravis ſarcina, duræ compedes: liberos humeros, atque olim liberos pedes prement. Dutum dictu, durius cogitatu, duriſſimum perpeſſu, non unius lucis, ſed totius vitæ hoſpes forſitanque hoſtis, vacuam præſidiis invaſit domum, unde illam (ut dixi) veteris repudii ſpe ſublata, ſola ſcilicet mors excludat. G. Conjugem gratam duxi. R. Erras, illa te duxit, diu nimium fuerat tuus, acceſſit ſponſo domina, carnifex privignis, æmula ſocrui, familiæ jugum, coquinæ labor, onus penui, ſumptus arculæ, ornamentum aulæ, diurnum ſpectaculum feneſtræ, lis nocturna cubiculo. G. Uxor mihi venit amantiſſima. R. Cum amore ſi neſcis zelus & ſuſpiciones & querelæ ſubeunt, immortale duellum domi habes, ipſis ex voluptatibus & jocis inimicitiæ erumpent, nec ad menſam, nec in thalamo tutus eris: nullum tempus litigio vacabit, media nocte pugnabitur. G. Exoptatas nuptias contraxi. R. Cum conjuge nuptias, cum pace divortium. G. Uxor contigit, cui unice placeo. R. Melius forſitan diſplices, non te amando premeret atque attereret, & cogitare, & res tuas agere, & ſomnum carpere ſineret, nunc uxori placens nil quod tibi placeat præter illam ſperes, totum ſibi te vindicat, nec ſufficies totus. Si quo fortè ire velis, fugere te, fugæquè cauſas fingere, ſi quid agas oblitum ſui, ſi quid cogites iratum ſibi, ſi cibo abſtineas ſordere res ſuas tibi, ſi ſomno ceſſeris, externa te venere feſſum dicet. Denique ut uxori placidus, tibi atque aliis inutilis ſis oportet. G. Uxorem habeo, quæ me ardenter amat. R. Melius amaret caſtè, piè, & ſobriè, ac verecunde; ardens enim amor quid niſi incendium eſt animæ? qua ardente quiſnam tibi modeſtiæ, quis reverentiæ conjugali; quis tranquillitati locus, aut quieti? Ardenter te amat uxor, niſi viciſſim ſe amare ſenſerit tepeſcet, amorémque odio mutabit, ſin æquandus tibi amor, & tu ardeas neceſſe eſt unicuique deditus ſi amanti Zelotypæ conjugis, vir in ſomnis nunc blanditiis, nunc querelis fictiſque criminibus excitandus exercendúſque per noctem ſeu licentius oculum deflexeris, ſeu ridentis lentiùs arriſeris: ſeu vicinam ſalutaveris; ſeu formam alterius laudaveris, ſeu domum ſeriùs redieris, poſtremo aliquid feceris, aut dixeris quo ſuſpectus læſique reus ſis amoris, quæ ſi vita dici debet, quænam mors dicenda ſit neſcio. Et hæc equidem de ardenti tuo amore ſententia noſtra eſt. G. Eſt mihi perpetua thori conſors, R. Et ſomni perpetuum exilium. Maritalis lecti rarus ac tenuis ſopor eſt, hinc voluptas, hinc jurgia, quies nuſquam. G. Habeo uxorem fideliſſimam. R. Fuiſſe fideles aliquas non nego uſque etiam ad mortem. Et profectò homini qui hoc vitæ genus elegerit, magnæ divitiæ conjux bona & fidelis, major tamen eſt acies diverſa. Nempe etiam illuſtrium multi dolo conjugum periere. Sileo Danai truces & cruentas nuptias, & infamem noctem, miſerámque tot ſimul juvenum ſtragem. Non hoc illi quorum ſupra meminimus gravis Agamemnon, non Phryx Deiphobus neget: non eſt veſtris Africanus minor, non poſtremò recentior Alboinus rex, cujus ab impudica & ſæva fuſus conjuge nitidi, Atheſis tiampam ſanguis infecit. G. Uxorem nobilem, caſtam, manſuetam, humilem, & obſequioſam, piam, fidam, reperi. R. Mirus anceps, cornicem candidam inveniſti. Vix eſt tamen qui inveniſſe ſeu fuſcam putet.

De raptu conjugij. Dial. xx.

Franciſci Petrar. D o l.

Uxor mihi præripitur. R. Violentum omne moleſtum patienti fateor. At res ipſa ſi per te illam æſtimes, quam quæſo tantæ moleſtiæ cauſam habet? Cum profecto ſi importuna eſt uxor, ejus amiſſio magni oneris ſit levamen. D. Rapta eſt conjunx. R. Si incommodum corporis curanti præmium debetur, quid non levanti animi languores, ac moleſtias debeatur? Si quis tibi medicus tertianam febrem abſtuliſſet, & gratiam illi haberes, & pretium dares, quid nunc facias continuam auferenti? D. Rapta eſt uxor. R. Neſcis quid raptori debeas, cura ingens indeciſumque litigium una cum conjuge forſitan & grave periculum tuæ domus limen exceſſerit. Multi perierunt, qui vixiſſent ſi vel raptu vel aliter conjugibus caruiſſent, inter vitæ mala nihil peius quam inteſtina diſcrimina. D. Rapta uxor abiit. R. Si coacta ivit ignoſcito. At ſi volens, uno actu duplex tibi quæritur vindicta. Nam & adultera ſuum ad raptorem abiit, & illic tuum virus ſuam tranſtulit in domum. Qualem enim mœcho ſperet quæ talis fuerit marito? D. Uxor cum raptore libens abiit. R. Sine paululum. Alteri quidem alterius faſtidium non longa dies attulerit. Si ante flagitium cogitarent homines, non eo uſque præcipites ad peccandum eſſent. Nunc fervidos appetitus ſera damnat pœnitentia. Nil niſi poſt factum cernitis, à tergo oculos habetis, cæca frons eſt. D. Rapta eſt

uxor mihi. R. Hoc genus injuriæ nec reges evadere potuere, & Siphaci Massiniſſa, & Philippo Herodes ſuam abſtulit. D. Rapta eſt mihi conjunx. R. Quod ſemel tibi, bis accidit Menelao.

¶ Apophtegmata.

Theſea Dionyſij ſoror, nupta Polyxeno, poſtquam maritus metu tyranni profugiſſet, & rex ſororem accuſaret, quod conſcia fugæ mariti non indicaſſet: Adeone, inquit, Dionyſi, me vilem abjectique animi fœminam judicas, ut ſi ſenſiſſem illum moliri fugam, non me illi navigationis & omnium fortunarum comitem additura fuerim? *Eraſ. 5. apoph. ex Plutar.*

Portia Bruti uxor, Catonis filia, poſteaquam ſenſit conſpiratum de Cæſare interficiendo, ea nocte quæ præceſſit diem in quo Cæſar occiſus eſt, egreſſo cubiculum Bruto cultellum tonſorium velut unguium reſecandorum gratia popoſcit, eóque quaſi fortè de manibus elapſo, ſeipſam graviter vulneravit. Mox Brutus clamore ancillarum in cubiculum revocatus, objurgare eam cœpit, quod tonſoris præripuiſſet officium. Sed illa clam marito; Non hoc, inquit, temere feci: nam experiri volui, ſi quod conſtitutum eſt, parum ceſſerit ex ſententia, quam æquo animo me ferro ſim peremptura. *Plut. in Bruto.*

Iulius Cæſar, Pompeiam uxorem, quod ſiniſtra fama laboraret, quaſi cum Clodio rem habuiſſet, repudiavit quidem. Cæterum cum Clodius hoc nomine reus peragereturr Cæſar citatus teſtis nihil mali de uxore dixit. At cum accuſator diceret, cur igitur cum illa feciſti divortium? Quoniam oportet, inquit, Cæſaris uxorem etiam à calumnia puram eſſe. Præter argutiam reſponſi, laudari poteſt & civilitas: quod repudiatæ conjugis famæ pepercit. *Plut. in Ro. apoph.*

P. Syrus, eum improbe Neptunum accuſare dicebat, qui ſemel ex naufragio liberatus, iterum mari ſe credit. Transfertur autem ad eum, qui ſecundam duxit uxorem, *Bruſ. l.4. c.25.*

Dionyſius, matri ſuæ præter ætatem nubere cupienti, Civilia, inquit, ô mater, jura violari poſſunt, naturæ jus nequaquam. Significans, contra naturam eſſe, ſi vetula quæ jam parere non poteſt, nubat. At hodie nubunt ſeptuagenariæ. *Plut. in Reg. apoph. & Bruſ. l.4. c. 1.*

Annia, ab amicis admonita, ut poſt defunctum priorem maritum, alteri nuberet, cum ætas eſſet & integra, & forma præſtantiſſima adhuc: quorum alterum præberet ſpem prolis, alterum promitteret amorem mutuum: nullo, inquit, pacto hoc factura ſum: ſi enim bono viro nupſero, nolo poſthac timere ne amittam: ſin verò malo, quæ me caperet dementia, ut poſt optimum talem admitterem? *Eraſm. lib. 8. apoph.*

Valeria, à quodam rogata quam ob rem defuncto Servio marito, nulli poſthac nubere vellet? Ideo, inquit, hoc facio, quia Servius meus, licet aliis defunctus ſit, apud me vivit, vivetque ſemper. *Eraſm. lib. 8. apoph.*

Martia Catonis F. interrogata, quam ob cauſam poſt mariti mortem, alio ſe copulare viro renueret: Reſpondit, quia non virum facile invenero, qui me magis velit, quam mea. Noluit probare caſtiſſima matrona hoc conjugium, quod mutuo careret amore. Quæ dotis enim cauſa nubit viro, concubinum verius quam maritum habebit. *Eraſ. 8. apoph.*

Portia, cum laudaretur apud eam múlier quædam út bene morata, quæ tamen iterarat matrimonium: Fœlix, inquit, ac pudica matrona non nubit niſi ſemel. Non paſſa eſt illam inter bene moratas numerari, quæ citra neceſſitatem aſciſcerer alterum virum. Nam multas huc cogit egeſtas. Porrò coitus gratia nubere, eſt non verè pudicarum. Eoque dixit, Fœlix, excuſans neceſſitatem. *Eraſm. lib. 8. apoph.*

Eadem, quum diutius lugeret maritum, rogata quem eſſet habitura diem luctus ultimum: reſpondit, Quem & vitæ. Sic illa Ethnica, magno ſane cum dedecore plurimarum Chriſtianarum, quæ viro nondum elato iam nupſerunt. *Idem.*

Barbara Imperatrix Sigiſmundi Cæſaris uxor, eo fatis functo vidua ſuperſtitit: ei autem cum diceret aliquis, imitandum turturis exemplum, quæ mortuo marito, perpetuam caſtitatem ſervaret: Si me, inquit, ratione carentes imitari volucres jubes; cur non columbas potius paſſereſque proponis? *Æneas Sylv. de dictis Sigiſmundi & Friderici Imper.*

Pittacus, expertus dicebat, Æqualem ducito: quum ipſe domi haberet opulentiorem, ac proinde moroſam & imperioſam; *id latius explicat in Chiliadibus Eraſ.*

Antiſthenes, adoleſcenti conſulenti, cujuſmodi uxorem ducere expediret? ſi formoſam duxeris, inquit, habebis communem: ſin deformem, habebis pœnam. Suaſit ducendam eſſe uxorem, quæ nec faſtidium viro moveret, ob deformitatem: nec ob inſignem formam pateretur ab adulteris. Tribuit autem Gellius hoc dictum Bianti, *ſed Laër. lib.6. c.1.* Antiſtheni.

Demonax, Epicteto Cynico ſuadenti, ut uxore ducta daret operam liberis: neque enim id indignum eſſe Philoſopho: Da mihi, inquit, igitur unam è filiabus tuis. Notans illum ineptè ſuadere alteri, quod ipſe non faceret. *Eraſ. l.8. apoph.*

Cato. Narratur illud Catonis dictum, Si ſine uxoribus mundus eſſe poſſit, vita noſtra non eſſet abſque Diis. Senſit fœliciſſimam hominum vitam fore, ſi datum eſſet à conjugio liberos vivere. Sed, ut idem ait apud A. Gellium, cum illis incommodè vivitur, ſed ſine illis omnino non vivitur, ut merito dici poſſit uxor neceſſarium malum. *Eraſ. l.8. apoph.* At cœleſtis veritas, uxorem bonum neceſſarium eſſe aſſerit.

Alphonſus dicere ſolebat, ita demum matrimonium tranquille, citraque querimonia exigi poſſe, ſi maritus ſurdus fiat, uxor cæca: innuens, opinor, fœmineum genus obnoxium eſſe zelotypiæ, atque hinc oriri rixas & querimonias: rurſum maritis permoleſtam eſſe uxorum garrulitatem: qua moleſtia carituros ſit, ſi fiat ſurdus: nec illa vexabitur adulterij ſuſpicione, ſi careat oculis. *Eraſ. lib.8. apoph.*

Pittacus interrogabat quendam, quamobrem uxorem ducere nollet? qui cum reſpondiſſet, Quoniam ſi formoſam duxero, habiturus ſum communem, ſin deformem, pœnam: haudquaquam, dixit Pittacus: Sed ſi pulchram duxeris, non erit tibi pœna: ſin deformem, non habebis communem. *Stobæus, ſerm. 65.*

Antiſthenes, Quidam cenſebat ſapienti non eſſe ducendam uxorem, ſed Antiſthenes contrà, cenſebat ducendam eſſe, at non voluptatis, ſed liberorum gratia. Debetur hoc naturæ, & patriæ. Sed cum optima indole præditis congredietur, ut ex bonis naſcantur boni. Quin & amabit maritus uxorem, non vulgari more, ſed judicio; is enim verè & conſtanter amat, qui judicio amat. At ſapiens optimè dijudicabit, quæ ſint amore dignæ: adverſus eos qui uxores ſe jactant habere pro matulis. *Reciat. Eraſ. Rot. l.7. apoph. ex Laërt. l.6. c.1.*

Charilaus, percontanti quamobrem Lacedæmonij virgines nudas producerent in publicum, uxores vero tectas: Quoniam, inquit, virginibus mariti ſunt inveniendi, uxores verò ſervandæ iis qui eas nacti ſunt. Huc ſpectabat ea conſuetudo, ut nec puellis deeſſent mariti, nec contaminarentur matrimonia præter aliarum gentium conſuetudinem, ubi virgines videri nefas eſt, uxores oculis hominum exponuntur. *Plutarch.*

Anonymus, Cives qui à nuptiis abhorrerent, cœlibeſque vivere mallent, à ſpectaculis quibus nudi pueri incedebant, arcebat Lycurgus, aliáſque addebát ignominias, hac arte providens diligenter, ut cives creandis liberis operam darent. Quum enim mos eſſet apud Lacedæmonios, ut juniores ſenioribus multum honorem cultumque præſtarent, hoc honoris ademit iis, qui conjugibus ductis nollent augere civium numerum. Vnde nec illud in Dercilidam dictum reprehendit quiſquam, quúm tamen belli dux eſſet probatiſſimus. Cùm enim advenienti juvenis quidam non aſſurgeret, atque ille diceret: Non mihi aſſurgens ceſſiſti? Nec tu, inquit, mihi ceſſurum genuiſti. Tam procax juvenis dictum in ſeniorem, eumque bellica laude celebrem, nunquam tuliſſet populus Spartanus, niſi pro peſſimis civibus habuiſſet eos, qui ſponte ſteriles eſſe ſtatuiſſent, nec agnoſcerent quid patriæ deberent. Nam rem propius intuentibus, non ita magnum diſcrimen eſt inter eum qui civem occidit, & qui civem Reipublicæ dare, quum poſſit, recuſat. *Plut. in Lacon.*

Lycurgus, quum certum tempus præſcripſiſſet, quo puellæ nubere, juvenes ducere deberent; interrogatus cur id ſtatuendum putaſſet? Ut inquit, ſoboles ex adultis perfectæque ætatis parentibus nata, valida ſit & vegeta. Et coitu præpropero non ſolùm læduntur corpora gignentium, verùm etiam proles naſcitur imbecilla. Tum qui ante tempus dant operam liberis, carent apud illos auctoritate quam ætas conciliat: rurſus qui urgente jam ætate, nec fruuntur liberis ſuis, nec eos poſſunt ad perfectam inſtitutionem perducere, morte ſenioque prævenïente. *Plut. in Lacon.*

Leonidas, Anaxandridæ filius, & Cleomenis frater, cum ad bellum contra Perſas proficiſceretur, Gorgoni uxori ſuæ interroganti, quidnam mandare vellet? Nihil aliud quam ut nubas, inquit: & bonos liberos parias. Quo dicto primum oſtendit, in eo prælio ſe periturum: deinde ſuadet uxori ne vidua maneat, ſed nubat, filios educet Reip. *Plut. in Lacon. apoph.*

Demoſthenes; dicebat, homines ſui ſeculi meretrices habere ad voluptatem explendam, concubinas ad quotidianam corporis curam: uxores verò (ſubjiciebat) ducendæ ſunt: ut liberos legitimos gignamus, & familiæ fidam cuſtodem præficiamus. *Stob. ſerm. 65.*

Antianira Amazonum Regina, demirantibus quòd nupſiſſet claudo: ſatis Cynicè reſpondit, ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ, id eſt, claudus optimè virum agit. Senſit, maritum adhibendum non ad oculorum oblectamenta, ſed ad uſum conjugij. Feruntur autem claudi ſalaciores eſſe cæteris, & ob id ad gignendam prolem magis accommodi. *Eraſ. 9. apoph.*

Socrates, ab adoleſcentulo quodam conſultus, utrum uxorem duceret, an ſe omni matrimonio abſtineret? reſpondit, utrum eorum feciſſet, acturum pœnitentiam. Hinc te (inquit) ſolitudo; hinc orbitas, hinc gravis interitus, hinc hæres alienus excipiet, illinc perpetua ſolicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium ſupercilium grave, garrula ſocrus lingua, ſubſeſſor alieni matrimonij, incertus liberorum eventus. *Val. Max. l.7.*

Socrates, cum quidam ex ejus doctrina bene meriti diſcipuli ad eum deſcenderent, rogantes eum, ut aliquod præceptum ordinandæ ſuſciperent vitæ, in ſuum eos diverſorium ſecum venire fecit, uxorémque ſuam Xantippen in ſuperbioribus conſtitutam vocavit: juſſitque vaſa oleo & melle plena ut ejiceret: admirantibuſque diſcipulis ait: ſi hanc in domibus veſtris rerum poteſtatem habueritis, beatam vitam ponetis. *In Proverb. Philoſop.*

¶ Similitudines.

D. Hieronymi. Ut ſi quis ſe incontinentem non erubuerit confiteri, in languorem incontinentiæ reclamanti non denegetur remedium nuptiarum. Quomodo ſi peritus medicus inquieto ægro, & neganti ſe poſſe à pomis omnibus abſtinere, concedat aliquantum, ne illa pernicioſa præſumat. *In c.7. prioris, ad Corinthios.*

D. Auguſtini. Juſtus quamvis cupiat diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, tamen ſumit alimentum, non cupiditate vivendi, ſed officio conſulendi, ut maneat: quod neceſſarium eſt propter alios. Sic miſceri fœminis jure nuptiarum, officioſum fuit ſanctis viris, non libidinoſum. Quod enim eſt cibus ad ſalutem hominis, hoc eſt concubitus ad ſalutem humani generis. *Libr. De bono conjuga. cap. 15. & libro De virginitate.*

Plutarchi, quæ malunt dominari dementibus maritis, quam ſanis ac prudentibus parêre: perinde faciunt, ac ſi quis in itinere malit ducere cœcum quam ſequi videntem, & viæ gnarum. *In Moral.*

Ut Paſiphaë maluit tauri congreſſum, cum uxor eſſet Minois. Sic quædam nuptæ moderatis ac ſeveris viris, ad intemperantium amorem devergunt. *In Moral.*

Ut vincula ex commiſſura vires accipiunt: Sic ex conſenſu viri & mulieris familiæ ſtatus. *In Moral.*

Ut humida miſcentur omnibus partibus: Sic inter conjugatos omnia debent eſſe communia. *In Moral.*

Ut vinum appellatur, etiam ſi major aquæ pars ſit admixta: Ita domus mariti dicetur, etiamſi mulier plus contulerit. *In Moral.*

Ut corpus nihil poteſt abſque animo, nec animus rectè valet, niſi corpore incolumi: Sic inter uxorem & maritum omnia ſunt communia. *In Moral.*

Ut qui in equum inſilire non poſſunt ob imbecillitatem, docent ipſum inflectere genua; Sic quidam generoſas ac potentes nacti uxores, non dant operam ut ipſi meliores fiant, ſed illas deprimunt. *In Moral.*

Qui veniens piſcatur, facilè interimit, & tollit piſcem: ſed corruptum & malum: Sic quæ philtris captant maritos, ſtupidos habent & inutiles. *In Moral.*

Pro equi magnitudine temperamus fræna: Ita pro uxoris dignitate, moderanda gubernatio. *In Moral.*

Ut Circe non fruebatur iis, quos verterat in ſues, aut leones, ſed Ulyſſem ſanum ultra omnes dilexit: Ita quæ veneficiis nactæ ſunt maritos, inſuavem cum illis vitam agunt ob dementiam. *In Moral.*

Cœlij Rhodigin. Quemadmodum ignis palea vel leporinis facilè ſuccenditur pilis, atque ocyus item reſtinguitur, contabeſcitque, niſi robuſtior firmóque materia fuerit admota, qua conſóveri aliqua poſſit, ita momento evaneſcere novorum conjugum amorem, forma ſolum corporis conciliatum, niſi bonis præfultus moribus, ac prudentia coalitus radices miſerit altius. *Lib.* 28. *c.*21.

Sicuti Geometræ ferunt, lineas & ſuperficies non per ſe, verum unà cum corpore moveri: Sic uxorem affectum nullum habere proprium convenit: ſed ſtudia, curas, riſum, communia habere cum viro. *Lib.*28. *c.*21.

Luna quidem, cum abeſt à ſole, lucidam eſſe videmus, clarámque: at eidem admotam obſcurari, hebeſceréque occultatam: Sic è diverſo modeſtam oportet eſſe uxorem, addecétque aſſiſtente viro, ſeſe viſendam præcipuè exhibere, *Lib.*28. *c.*21.

Ut vini, & ſic matronæ auſteritas, utilitatis plurimum, amarulenti nihil interfuſum congruenter habere debet. *Ibid.*

Ut medici aſtruunt in ſiniſtra parte exiſtentes plagas ad dextram ſenſum referre: Sic uxorem viri, & virum uxoris ſentire doloris convenit irritamenta. *Lib.*28. *c.*21.

¶ Emblema.

Nupta contagioſo.
Andreæ Alciati.
Emblema CXCVII.

Dii *melièra piis, Mezenti, cur age ſic me,*
Compellas? emptus quod tibi dote gener,
Gallica quem ſcabies dira, & mentagra perurit.
Hoc quidnam eſt aliud, dic mihi ſave pater,
Corpora corporibus auàm jungere mortua vivis,
Efferáque Etruſci facta novare ducis?

Vide plura infra tit. Matrimonium, & ſupra Caſtitas. Item Mulier, Virgo & Virginitas.

Conjuratio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Conjuratio, Græcè συωμοσία, ας, ἡ, & συωμοτὸς, ὴ, ὸ, conjuratus dicitur: & συωμοσῶ conjuro. Et eſt quando aliqui rebelles auctoritati in unum ſe colligendo, juramenta inter ſe dederunt; *ut habetur.* 11. *quæſt.* 1. Conjurationem. Unde conjurare, eſt ſimul & in unum jurare. Hebr. *Keſcher*, à verbo *Kaſchar*, ligavit, colligavit, conſpiravit. Gall. *Ligue.*

Conjuratio & conſpiratio pro uno & eodem crimine accipiuntur, 11. *q.* 1. Conjurationum. Conſpirare, eſt ſimul, vel in idem ſpirare. *ſecundùm gl. in c. Conſtitutionum, de ſent. ex lib.* 6.

Conjuro propriè eſt, in alicujus perniciem juro. Unde conjuratio. Capiuntur nonnunquam conjuratio & conſpiratio in bonam partem. Licet ratò. *Horat. Conjurat. amicè.*

Conjurati ſunt hi qui conjuraverunt, & conſpirationem fecerunt.

¶ Exempla Biblica.

Conjurationis exempla: Abſalom, 2. Samuel. 15. verſ. 10. Adonias, 1. Reg. 1. verſicul 5. Zambri, 16. 9. Jehu 2. Reg. 9. verſic. 14. Oſeæ filius Eſa, 15. 30. Jeroſolymitani, 14. 19. Sallum. 15. verſ. 10. Phace, verſic. 25. Amonis ſervi, 21. 23 Judæi, Jerem. 11. 19. & 18. 18. Act. 23. 12.

¶ Exempla Historica.

Marc. Brutus, & C. Caſſius in C. Cæſaris cædem conjurarunt, alioſque hujus conſilij ſocios ſibi adjunxerunt. *Vide Plut. in Bruto.*

Maria concubina Commodi Imp. cum Q. Ælio Læto prætorij præfecto, & electo cubiculi cuſtode, conjuratione facta redeunti ex balneo Imperatori venenum, in vino ſuaviſſimo obtulit. *Vide Sabellicum lib.* 5. *Enn.* 7. *& Herod. an. in Commodo.*

Carolus junior Ludovici Germanorum regis filius, à Dæmonio graviter in præſentia patris & optimatum ejus vexatus eſt: & in ipſa vexatione confeſſus, hoc ſibi ideo contigiſſe, quod contra partem ſuum conſpirationem facere moliebatur. *Sigebertus in Chron.*

Turquinij legati, Aquiliorum & Vitelliorum familias muneribus corruperant, duos item Bruti Coſ. filios: viſum eſt autem proditoribus omnibus, hominis jugulati ſanguine libato & viſceribus tactis, magnum & dirum jusjurandum concipere. *Plutarch. in Valerio.*

Darius Rex deſignatus à Patre Artaxerxe Mnemone, cum Aſpaſim pellicem à patre impetrare non poſſet, inſtinctu Teribazi contra patrem conjuravit. *Plut. in Artaxerxe.*

Cùm *Alexander Magnus*, in Aſia eſſet, Dynimus quidam ex Caleſtra Macedoniæ oppido, cum pleriſque aliis regi inſidiatus eſt *Diod. lib.* 17.

L. Catilina, E nobili Sergiorum familia, valido corpore, malo pravóque ingenio, Syllanæ proſcriptionis nefariíque dominatus imitator, peſſimo exemplo captus: animum adjecit ad Rempublicam per fraudem & ſcelus occupandam. *Sabellic. l.* 5. *Enn.* 6.

Vide Seditio.

Conſcientia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Conſcientia Græcè, συνείδησις, ιος. & ἡ συνειδὼς, ότος, ὁ, conſcius dicitur. Et non eſt potentia, nec habitus: ſed eſt actus, ſcilicet applicatio ſcientiæ, quandoque ponitur pro Synteresi, quia eſt actus ejus. *B. Th.* 1. *parte, q.*79. *art.* 13.

Conſcientia eſt regula in ratione. Synteresis verò eſt in voluntate, inſtigando eam ad bonum & honeſtum. *Ex Alex. in* 3. *parte Summæ.*

Conſcientia modo de pluribus eſt, modo de uno. De pluribus Saluſtius, Tum ſcelerum ſuorum imprimíſque conſpirationis conſcientia ſoliciti, quò ſe verterent, non videbant. *De uno.*

Conſcientia, propriè ab Hebræis *Leb*, id eſt, cor, dicitur. In bonam & malam partem vox ea ſumitur.

¶ Loci Biblici.

Conſcientia quanti æſtimanda, 2. Corinth. 1. verſic. 12. & 12. 19. 1. Timoth. 1. 19. Hebræor. 10. 22. & 13. 18. 1. Pet. 3. ver. 13. 13. 16. 17 21. 1. Joan. 1. 7. & 3. verſic. 19. 20. Conſcientiæ, ſolius Dei imperio ſubjectæ. Roman. 6. 17. & 14. verſ. 4. 8. 9. 10. ſua illis conſervanda libertas, 1. Corinth. 5. 35. & 14. 2. Corinth. 1. 24. Galat. 5. 13. Coloſſ. 2. verſic. 16. 20. 2. Theſſal. 3. 4 1. Timoth. 4. verſic. 1. Tit. 1. 15. Jacob. 4. 12. quomodo ſtabilienda, Hebræ. 13. 9. Conſcientia cauteriata, 1. Timoth. 4. 2. Conſcientia dubia nihil aggrediendum. Rom. 14. 23. Conſcientia idoli, ſuo quodam dicendi genere dicitur à Paulo, 1. Cor. 8. 7. tacitum eorum judicium, qui immunda eſſe putabant, quæ idolis fuerant oblata, ideóque bona conſcientia illis veſci non poterant. Conſcientiæ malæ perturbatio, Sapient. 17. v. 10. 11. Conſcientia mala, hæreſeωn mater 1. Timoth. 1. 19. Semper pavida eſt, Proverb. 28. 1. tamquam carnifex impios excruciat, Geneſ. 4. verſic. 6. 7. Eſa. 66. 24. Rom. 2. 15. & 6. 21. Epheſ. 4. 19. 1. Tim. 4. 2. & 6. 10. Tit. 3. 11. Hebr. 10. 27. Jacob. 2. 4. Pet. 1. 14. 1. Joan. 1. 6. & 4. 18. Conſcientia infidelium impura, Tit. 1. 15. Conſcientiæ malæ merces, 1. Timoth. 1. 19.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Veritatem dico in Chriſto Jeſu, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto. *D. Paulus ad Romanos cap.* 9.

Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum. *Idem* 1. *ad Cor.* 4.

Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei converſati ſumus in hoc mundo. *Idem* 2. *ad Corinth.* 1.

Abdicamus occulta dedecoris non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei, ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo, nemini dantes ullam offenſionem, ut non vituperetur miniſterium noſtrum. *Idem* 4. *c.*2. *Epiſt.*

Hoc præceptum tibi commendo, fili Timothee: ſecundùm præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt. 1. *ad Tim.* 1.

Gratiam habeo Deo, cui ſervio à majoribus cum pura conſcientia. 2. *ad Tim.* 1.

Ego omni conſcientia bona converſatus ſum coram Deo, uſque in hodiernum diem. *Act. c.* 23.

In hoc & ipſe ſtudeo ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper, *Eadem c.* 24.

Loquamini de ea, quæ in vobis eſt, ſpe cum manſuetudine & reverentia, conſcientiam habentes bonam, ut in hoc, quod vobis detrahunt tanquam ſceleroſis, pudefiant hi, qui inceſſunt veſtram bonam converſationem in Chriſto. 1. *Pet. c.*3.

Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, ſed opera & veritate. In hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus, & in conſpectu ejus ſuadebimus corda noſtra. Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum, major eſt Deus corde noſtro, & novit omnia. 1. *Ioan.* 3.

Secura mens quaſi juge convivium. *Prov.* 15.

Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eodem. 1. *Ioan.* 3.

Frequenter enim præoccupant peſſima, redarguente conſcientia. Cum enim ſit timenda nequitia, dat teſtimonium condemnationis condemnata; ſemper enim præſumit ſæva perturbata conſcientia. *Sap.* 13.

¶ Patrum

¶ Patrum Sententiæ.

Præſtat teipſum cognoſcere, quàm ſi te neglecto ſiderum curſus,vim herbarum, hominúmque ac omnium terreſtrium pariter & cœleſtium naturas tenueris : redde igitur te tibi, corrige greſſus, ſtatue ante te, tanquam alium. *D. Bernardus in Meditationibus.*

Quid dulcius aut quietius bonâ conſcientiâ, quæ nec damna, nec verborum contumelias, nec quidquam aliud formidat ? *Idem in libro de Conſcientia.*

Bona conſcientia quotidie vireſcit, laboribus non affligitur:denique afficit gaudio viventem, conſolatur morientem, æternúmque durat. *Idem in eodem libro.*

In ipſo autem homine nunc lætitia, quidam bonæ conſcientiæ Paradiſus eſt. *D. Auguſt. ſuper Geneſin.*

Tu qui veram requiem, quæ poſt hanc vitam Chriſtianis promittitur,quæris : eam inter amariſſimas hujus vitæ moleſtias deguſtabis,jucundiuſque ex bona conſcientia inter ærumnas lætaberis,quam ex mala inter delicias. *Idem de Catechum.*

Quid obeſt illi, ſi de illa tabula eum humana vult delere ignorantia? ſi eundem de libro viventium nunquam propria deleat conſcientia?nam & ſi bonum, quod de nobis dicitur, in mente non invenitur, magnam debet in nobis triſtitiam generare : & è contra, ſi malum quod de nobis dicitur, in nobis non invenitur,in magnam debemus lætitiam proſilire. *Aug in ſerm.*

Conſcientia mala bene ſperare non poteſt. *In Pſalm.* 31.

Conſcientiam malam laudantis præconium non ſanat, nec bonam vulnerat convitium. *Con. lit. Petil.*

Bene ſibi conſcius falſis non debet moveri convitiis,nec æſtimare plus ponderis in alieno eſſe convitio quam in ſuo teſtimonio. *Amb.de off.*

Unuſquiſque non intermittat opus probabile, ſive à pluribus videatur,ſive ſine arbitrio ſit. Abundat enim ſibi locuples teſtis conſcientiæ: fugat etiam mala & opprobria, etiam ſi ſe credat non poſſe convinci : nam etſi clauſis parietibus ſit coopertus tenebris,ſine teſte,ſine conſcio, habet tamen facti arbitrum,quem nihil fallit : ad quem facta clamant omnia : denique clamavit & vox ſanguinis. Seipſum unuſquiſque & animum ſuum ſeverum judicem, ſui ultorem ſceleris, & vindicem criminis habet. *In epiſt. ad Conſtantin.*

Duo ſunt tibi neceſſaria, conſcientia & fama : conſcientia propter Deum : fama propter proximum. *Idem.*

In omni quod dicitur, ſemper tacitè recurrere debemus ad mentem & interiorem teſtem & judicem requirere. Quid enim prodeſt, ſi omnes laudent, & conſcientia accuſet ? Aut poterit obeſſe, ſi omnes derogent, & ſola conſcientia defendat ? *Greg. ſuper Ezechiel. Hom.6.*

Bonum parat habitaculum Deo, cujus nec ratio decepta, nec voluntas perverſa, nec memoria fuerit inquinata. *Bernardus in ſerm.*

Bona conſolatio, quum & blaſphemamur à malis benefacientes, ſi recti diligant nos : omnino ſufficit adverſum nos loquentium iniqua, opinio bonorum cum teſtimonio conſcientiæ, *ſuper Cant.*

Fortitudo tua, fiducia fidelis conſcientiæ : decor tuus, ſplendor bonæ opinionis. 3. *de conſider.*

Senſum ex integro recuperaſſe te ſcias,ſi tuam conſcientiam quadruplici compunctione ſentis morderi, pudore gemino, & gemino motu. Nam vitam ad perficiendum ſeptenárium triplex confuſionis ſpecies atteſtatur : Deum cogita factorem tuum, cogita & benefactorem, cogita patrem, cogita Deum. Ad omnia reus es, plange per ſingula, ad primum & ultimum reſpondeat timor tuus, ad duo media pudor. Ideo omne quod remordet conſcientiam confitere humiliter, purè, fideliter, & has ſeptem vices adimpleſti. *ſuper cant.*

Conſcientia peccati formidinis mater. *Chryſ. in Pſalm.*

Conſcientia eſt codex, in quo quotidiana peccata conſcribuntur. *Ibid.* 50.

Conſcientia impiorum, magna pœna eſt : piorum vero gaudium magnum. *Anſel. ad Cor.*

Semper conſcientia ſervi Dei humilis eſſe debet, & triſtis:ut per humilitatem non ſuperbiat ; & per utilem mœrorem cor ad laſciviam non feratur. *Iſidor. lib.3. de ſumma bono.*

Nulla pœna gravior, pœna conſcientiæ. Vis autem nunquam eſſe triſtis ? bene vive. Secura mens triſtitiam leviter ſuſtinet, Bona vita gaudium ſemper habet, conſcientia autem rei ſemper in pœna eſt:nunquam ſecurus eſt reus animus : mens enim mala conſcientiæ propriis agitatur ſtimulis. *Iſid. l.2. ſoliloquiorum.*

Conſcientia munda eſt,quæ nec de præterito injuſtè accuſatur,nec de præſenti injuſtè delectatur. *Ibid.*

Numiſma autem Cæſaris eſt : numiſma Dei,homo : in ſolidis Cæſar videtur, in hominibus autem Deus agnoſcitur. Ideo divitias veſtras Cæſari date,Deo autem conſcientiæ veſtræ ſolam memoriam reſervate. *Chryſ. ſup. Matth.12.*

Sub ovina pelle vulpinam conſcientiam abſcondebam.Vulpina planè conſcientia, tepida converſatio, animalis cogitatio, ficta confeſſio, brevis,rara compunctio, obedientia ſine devotione, oratio ſine intentióne, lectio ſine ædificatione, ſermo ſine circumſcriptione. O quam dura ſunt mihi iſta quæ loquor, quoniam meipſum loquendo ferio. Verùm tamen quia non me peccatorem nego, ſed peccatum meum cognoſco, erit fortaſſè apud Deum judicem impetratio veniæ, ipſa cognitio culpæ. *Hug. l.2. de anima. c.15.*

Tranquilla conſcientia eſt, quæ omnibus eſt dulcis, nulli gravis.: utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam : cunctis ad benevolentiam : quibus poteſt ad beneficentiam : cui Deus nec ſua peccata imputat : quia non fecit, nec aliena, quia non approbavit : nec negligentiam, quia non tacuit : nec ſuperbiam, quia in unitate permanſit. *Hug. lib.2. de amic. c.9.*

Conſcientia bona, titulus eſt religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aureum declinatorium, gaudium Angelorum, arca fœderis, theſaurus regis, aula Dei, habitaculum ſpiritus ſancti, liber ſignatus & clauſus : & in die judicij aperiendus. *Ibidem.*

Conſcientia eſt cordis ſcientia, cor enim & ſe novit ſua ſcientia, & multa alia : quando novit ſe, appellatur Conſcientia, quando præter ſe alia, nominatur ſcientia. *Idem c.* 12.

Quid acquiri putatur, ubi bona conſcientia prædicatur ? aut in qua parte poſſit homo proficere, ſi innocentiam probatus fuerit amiſiſſe : *Caſſ. l.4. epiſt.* 8.

Arborem quam florere vides, quam ſumma conſpicis viriditate,lætari, ſubterraneo ſucco fœcunditatis animatur, reddens in ſuperficie, quod continetur in radice. Hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, ſi viſceribus ſanis gravamen nullius ſentiat læſionis. *Caſſ. l.2. epiſt.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 4. Faſt.

Conſcia mens recti fama mendacia ridet :
Sed nos in vitium credula turba ſumus.

Plaut in Amph.

Qui non deliquit, decet
Audacem eſſe, & conſidenter pro ſe & proterve loqui.

Ovid. 1. Faſt.

Conſcia mens ut cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro facto ſpemque metumque ſuo.

Horatius.

Vir bonus, & ſapiens audebit dicere ; Penthen
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges ? adimam bona, nempe pecus, rem.

Ex Pictorij Epigram.

Iſtud habet damni vitium inter cætera, quod mens
Palpitat aſſiduo flagitioſa metu.
Semper enim, vel ſi non deprendatur, in ipſo
Seſe deprendi poſſe putat ſcelere :
Deque ſuo alterius quoties de crimine ſermo eſt,
Cogitat, & credit ſe magis eſſe reum.
Inque dies timor hinc creſcit : de moribus ergo
Cura ſit, intrepidos nos bona cura facit.

Ovid. 1. Pont. 1.

Eſtur ut occulta vitiata teredine navis,
Æquoreos ſcopulos ut cavat unda ſalis :
Roditur ut ſcabra poſitum rubigine ferrum,
Conditus ut tineæ carpitur ore liber.
Sic mea perpetuos curarum pectora morſus,
Fine quibus nullo conficiantur, habent.
Nec prius hi mentem ſtimuli, quam vita relinquent :
Quique dolet, citius, quam dolor ipſe, cadet.

Lucanus 7.

Nocte diéque ſuum geſtare in pectore teſtem,
Hunc omnes gladij, quos, aut Pharſalia vidit,
Aut ultrix viſura dies ſtringente ſenatu,
Illa nocte premunt : hunc infera monſtra flagellant.
Heu quantum miſero pœna mens conſcia donat.

Sen. Hipp.

Quid pœna præſens conſcia mentis pavor,
Animuſque culpa plenus, & ſemet timens?

Plaut.in Milite.

At hoc me facinus miſerum mœrat,
Meum cor corpúſque cruciat.

Statius l. 3. Thebaidos.

Invigilant animo ſceleriſque parati
Supplicium exercent curæ, tunc plurima verſas
Peſſimus in dubiis augur timor.

Ovid. l. 1. de Ponto eleg. 1.

Vaticinor, moneoque locum date ſacra ferenti,
Non mihi, ſed magno poſcitur ille Deo.
Talia cœleſtes fieri præconia gaudent,
Vt ſua quid valeant numina, teſte probent.
Sæpe levant pœnas ereptáque lumina reddunt,
Quum bene peccati pœnituiſſe vident.

Horat, in epiſt. in prima ad Mœcenatem.

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Eſt animus tibi, ſunt mores & lingua fideſque.
Plebs eris : at pueri ludentes, rex eris, aiunt.
Si rectè facies, hic murus aheneus eſto,
Nihil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa,
Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum
Nænia ? quæ rectè regnum facientibus offert,
Et maribus Curris, & decantata Camillis ?

Ovid. l. 1. de Pont. ad Brutum.

Pœnitet ô ſi quid miſerorum creditur ulli,
Pœnitet, & facto torqueor ipſe meo.
Cumque ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori,
Eſtque pati pœnam quam meruiſſe minus.
Vt mihi Dij faveant quibus eſt manifeſtior ipſe,
Pœna poteſt demi, culpa perennis erit :
Mors faciet certè, ne ſim cum venerit exul :
Ne non peccarim, mors quoque non faciet.
Non igitur mirum eſt, ſi mens mea tabida facta,
De nive manantis, more liqueſcit aquæ.

Horat. l. 1. Epiſt. 11. ad Bellarium.

——— Nam ſi ratio & prudentia curas,
Non locus effuſi latè maris arbiter, aufert;
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus benè vivere, quod petis, hic eſt:
Eſt Ulubris, animus ſi te non deficit æquus.

Juvenalis in Sat. 13.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſis
Diſplicet authori, prima eſt hæc ultio, quod ſe
Judice, nemo nocens abſolvitur, improba quamvis
Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.
Quid ſentire putas omnes Calvine recenti
De ſcelere, & fidei violatæ crimine?

Idem Sat. eadem.

——— Cur tamen hos tu
Evaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit?
Pœna autem vehemens, ac multo ſævior illis,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Quas & Caditius gravis invenit, & Rhadamanthus,
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Idem Satyricus, eadem Satyra.

Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet,
Nocte brevem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et teto verſata thoro jam membra quieſcunt,
Continuo templum, & violati numinis aras:
Et quod præcipuis mentem ſudoribus urget,
Te videt in ſomnis, tua ſacra, & major imago,
Humana turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cum tonat exanimes primo quoque murmure cœli,
Non quaſi fortuitu, nec ventorum rabie, ſed
Iratus cadat in terras & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, cura graviore timetur
Proxima tempeſtas, velut hoc dilata ſereno.

Perſius in Sat. 5.

Stat contra ratio, & ſecretam gannit in aurem,
Ne licent facere id, quod quis vitiabit agendo.
Publica lex hominum, naturaque continet hoc fas,
Ut teneat vetitos inſcitia debilis actus.
Diluis Helleborum, certo compeſcere puncto
Neſcius, examen vetat hoc natura medendi.

Plaut. in Captivis.

Quòd mala feci orucior modo, ſi infectum fieri poſſit.
Nihil eſt miſerius, quam hominis animus conſcius.

Diphilus Comicus.

Ὅτις γὰρ αὐτὸς αὑτὸν ἐν αἰσχύνῃ τιθῇ,
Συνειδὼς αὐτῷ φαῦλα διαπεφυκυίᾳ,
Πῶς τὸν γε μηδὲν, οὐδ' αἰσχυνθησεται;
Quiſquis enim ipſe non ſeipſum veretur,
Conſcium ſibi, quod mala commiſerit,
Quo modo apud neſcientem pudefieret?

Pythagoras.

Πάντων μάλιστα αἰδοῦ σαυτόν.
In primis autem reverere teipſum.

Menander.

Ὁ συνειδὼς αὐτῷ πολὺν ἢ θρασύτατος
Ἡ σύνεσις αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ.
Qui aliquid ſibi conſcius eſt etiamſi fuerit audaciſſimus,
Conſcientia tamen facit ipſum timidiſſimum.

Sophocles Tragicus.

Κλέπτων δ' ὅταν τις ἐμφανὴς ἐφωρᾶθῃ,
Σιγᾶν ἀνάγκη, κἂν ἢ δεινὸν φέρη τόμα.
Si quis in furto palam deprehendatur,
Illum tacere neceſſum eſt, licet eloquentiſſimum.

Euripides in Oreſte.

Οἰέσθ' ὅτῳ, τίς σ' ὀνόμαι νόσῳ;
Ἡ σύνεσις, ὅτ' σύνοιδα δειν' εἰργασμένος.
O miſer Oreſta, quid morbi te perdit?
Or. Conſcientia: ſum enim mihi conſcius de malis perpetratis.

Sophocles.

Ἡ δεινὸν ἆρ' ἦν ἡνίκ' ἄν τις ἰθλιὸς ὢν
Αὑτῷ συνείδῃ.
Magna profecto res eſt, ſi quis de innocentia ſua
Sibi conſcius ſit.

Antiphon Comicus.

Τὸ μὲν συνειδὸς γὰρ αὐτῷ τῷ βίῳ
Ἀδίκημα μηδὲν ἡδονὴν πολλὴν ἔχει.
Conſcium eſſe ſibi in vita ſua
Nullius criminis, multum voluptatis parit.

Menander.

Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός.
Mortalibus omnibus conſcientia Deus.

Philosophorum Dicta.

Conſcientia grave pondus, *Cic. 3. de nat. Deo.*

Conſcientia rectæ voluntatis maxima conſolatio eſt rerum incommodarum. Vacare culpa maximum ſolatium eſt. *Idem Torq. fam. 6.*

Ego ſemper hac opinione tractus fui, ut eum qui nihil commiſerit ſibi nullam pœnam timere exiſtimarem. *In Vaticinium.*

Conſcientia mille teſtes. Magna vis eſt conſcientiæ in utramque partem: illa eſt virtutum noſtrarum & innocentiæ trutinatrix: illa eſt vitiorum inſectatrix & carnifex, quia judice nemo nocens abſolvitur, & qui probus eſt teſte conſcientia, vitam degit ſecuram & beatam: ſontis vero & ſcelerati mens habet neſcio quos carnifices internos. *Philippus Beroaldus, in commentariis in eundem Cic.*

Κακῶς μείζω πάσχει διὰ τὴν συνειδότα· ὁ ἀδίκως βασανιζόμενος, ἢ ὁ τὰ σώματι καὶ ταῖς πληγαῖς μισγόμενος.

Vir iniquus & afflictus conſcientia, plus mali patitur, quam ille, qui in corpore caſtigatur, & flagris cæditur. *Pithag. Samius.*

Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας, ἐλπίζε λήσειν, κἂν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἄλλους λήσῃς, σαυτὸν συνειδήσει. id eſt.

Numquam ſperare debes, ſi quid turpe feceris, te latitaturum: quamvis enim lateas alios, tute tamen tibi conſcius eris. *Iſocr. ad Demonicum.*

Μηδὲν ἀποκρύπτεσθε, μηδ' ὧν κέκτησθε, μηδ' ὧν ποιεῖτε, μηδ' ὧν μέλλετε πράττειν εἰδέναι, ὅτι περὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν πραγμάτων, ἀναγκαῖον ἐστι πολλὰς φόβους γίνεσθαι.

Nihil celandum eſt prorſus illorum, quæ quis poſſidet, aut facit, aut facturus eſt. Siquidem circa res latentes, neceſſario multum timoris & metus contingit. *Idem in Nicocle ſeu Cypriis.*

Conſcientia benè actæ vitæ, multo rúmque benefactorum recordatio jucundiſſima eſt. *Cic. in Catone majore.*

Neque ad ſui notitiam, neque ad animi veram voluptatem quis niſi per conſcientiæ puritatem pervenire poterit, quam Græci συνείδησιν, & item aliam, quam συντήρησιν, id eſt, judicij conſervationem, & integritatem in rebus benefactis vocant, quæ eſt naturalis intellectus: altera vero voluntatis. *Volaterranus lib. 28. Philologiæ.*

Magnam vim habet conſcientia in utramque partem, ut ſemper pœnam ante oculos verſari putent, qui peccaverint: & nihil timeant, qui nihil admiſerint. *M. Cicer. in orat. pro Milone.*

Quin etiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia quæ ſine venditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quòd fugiendus ſit, omnia enim benefacta in luce ſe collocari volunt, ſed tamen nullum theatrum virtuti conſcientia majus eſt. *Idem in Qu. Tuſ. lib. 2.*

Conſcientia benefactorum magnum & in vitia munimentum eſt, & in morte ſolatium: nec illa, quæ benè actæ vitæ teſtis eſt, hominem miſerum eſſe unquam ſinit, ſicut nec ſcelerum arbitra fœlicem. *Vive. in tertia declamatione.*

Conſcientiæ ſignum eſt, refugere cætus, & libera judicia: nec exiſtimare ſe tutum fore, ſi de meliore rerum ſtatu conſulatur. Idcirco multi ſignum malæ conſcientiæ interpretantur, etiam ubi culpa nulla ſubeſt, ſi indiſpoſitionem prodire non audeant. *Vices epiſtola ad Adrianum 6. Pontificem Max. de indicendo Concilio libero.*

Rem dicam, ex qua mores æſtimas noſtros. Vix quempiam invenies, qui poſſit aperto oſtio vivere, janitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit, ſic vivimus, ut deprehendi ſit ſubito aſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam advocat, mala autem in ſolitudine anxia atque ſollicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facies, omnes ſcient; ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem! *Sen. 96. epiſt.*

Nemo plus videtur æſtimare virtutem, nemo magis illi eſſe devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet, *Sen. 72. epiſt.*

Sic vivendum eſt tanquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis pectus intimum proſpicere poſſit. *Lib. de moribus.*

Conſcientiam magis, quam famam attende. Falli namque ſæpe poterit fama, conſcientia nunquam. *Ibid.*

Mala conſcientia ſæpe tuta eſt ſecura nunquam. Itaque nihil ei commiſeris, niſi quod amico committere poſſis: plerique famam, conſcientiam autem pauci vereantur. *Ibid.*

Nullum conſcium peccatorum tuorum magis timueris, quam temetipſum: alium enim potes effugere, te autem nunquam: nequitia enim ipſa eſt ſui pœna. *Ibid.*

Superet conſcientia, quicquid mali finxerit lingua. *Ibid.*

Ex ignorantia multi errores naſcuntur, cum ex illis univerſalibus ad ſpecies, & rerum ſingula judicium deducimus: ſed reſtant nihilominus in nobis reliquiæ illius tanti boni, quia ſatis teſtantur, quantum id fuerit, quod amiſimus. Synteresis nominatur, quaſi conſervatio: D. Hieronymo eſt conſcientia, Baſilio naturale judicatorium: Damaſcenus lucem mentis noſtræ vocat. Philoſophi quiddam tale ſunt procul intuiti, qui anticipationes tradunt, & naturales informationes, quas non didicimus à magiſtris, vel uſu; ſed hauſimus, & accepimus à natura: tametſi alij aliis pro magnitudine ingenij plures certioreſque ſunt has regulas ſortiti: tum excoluntur, elimanturque uſu, experimentis, diſciplina, meditatione. Hæc mentis noſtræ ſive lux, ſive cenſura, quæ rectè, quæ obliquè ſemper tum ad bonum & verum devergit, & fertur prona, unde exiſtit approbatio virtutum & improbatio vitiorum: atque hinc leges & præcepta morum, & intus in unoquoque conſcientia, quæ delicta ipſa ſua arguat, reprehendat, damnet niſi penitus ſenſu humano careat, & degeneret in brutum. *Lud. Vives 2. de Animo.*

¶ Apophthegmata.

Chilon ſæpenumero in ore habebat, damnum turpi lucro ſemper præferendum eſſe. Illud enim ſemel dolere, hoc ſemper. Res amiſſa exiguo tempore dolet, ſceleris autem conſcientia ſemper cruciat animum. *Laërt. l. 1. c. 4.*

Bion frequenter dicere ſolebat, impietatem malam eſſe contubernalem fiduciæ, & adjecit verſiculum Euripidis:

Sit vana

Servum facit, quamvis feroculum virum.

Senſit vir ſapientiſſimus, ibi libertatem non habere locum, ubi mala & inquieta ſit conſcientia: nec eum hominem frui animi tranquillitate, qui ſcit ſibi iratum & infenſum eſſe numen divinum. *Laërt. l. 4. c. 7.*

Diogenes, neminem à timiditate liberum & revera animoſum eſſe dicebat, quam illum, qui nullius mali ſibi conſcius eſſet. *Stob ſerm. 24.*

Pythagoras, neminem tam audacem eſſe dicebat, quem mala conſcientia non facit timidiſſimum. Non quieſcit enim animus malè conſcius, ſed ab omni etiam vento abhorret. *Stob. ſerm 24.*

Idem dicere ſolebat, virum iniquum plus mali pati, afflictum conſcientia, quam eum qui corpore caſtigatur, & cæditur: multo quippe graviores ſunt animi malè ſani, quam corporis morbi. *Stob. ſerm. 4.*

Plutarchus, facinoroſa conſcientia, inſtar ulceris in corpore, pœnitentiam relinquit in anima lancinantem jugiter ac pervellentem, *lib. de animi tranquillitate.*

Anonymus. Pythagoricus quidam Philoſophus coëmens ſibi à ſutore calceos, non promptam habens pecuniam orat, ut in craſtinum expectet diem: quo cum veniſſet, ſatisfacturus, audit ſutorem jamjam defunctum eſſe. Non faciens igitur mentionem pecuniæ, nummos non invita manu domum, gratulabundus de facto lucro, retulit. Verum cum ſceleris conſcientia ſubinde torqueretur, arrepta pecunia ad ſutoris tabernam regreditur, & pecuniam in ſutoris domum projiciens, ait: Tibi vivit, aliis qui defunctus: ac ſic animum à conſcientia facti liberavit. *Recitat Eraſ. lib. 9. apoph. ex Senecâ.*

Seneca, facinorum mala flagellantur à conſcientia, cui pluſimum tormentorum eſt, eo quod perpetua illam ſolicitudo urget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. *Epiſt. 97. ad Lucill.*

Idem: conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas quiſquis expectat: quiſquis autem metuit, expectat: Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. *Epiſt. 105.*

Chilon, jam grandævus dicebat, ſe ſibi nullius facti conſcium eſſe, cujus pœniteret, uno excepto, quod cum eſſet aſcitus arbiter, ut inter duos amicos finiret controverſiam, nec quicquam vellet adverſus leges facere, perſuaſit alteri amico, ut ad alios deferret arbitrium. Hoc pacto & legem ſervavit, & amicum. Hic ſcrupulus nonnihil movebat ſenis amicum, quod perfectæ virtutis fuiſſet, nullo metu à regula legum deflectere, nec illius amicitiam magnificare, qui ob ſententiam ſecundum leges, non ſecundùm ipſum datam defineret amicus eſſe. Quid illa ſanctius anima, quæ per omnem vitam, quæ illi longa contigit, hoc tantùm criminis ad niſit? *Laërt.*

Bias, interrogatus, quænam res in vita metu careret? Bona conſcientia, reſpondit *Stobæus ſerm. n 24. Antonius in Meliſſa, part. 1. ſermon. 66. Max. ſerm. 24.*

Periander, percontatus, quid in minimo eſſet maximum? Reſpondit, Bona mens in corpore humano. *Stob ſermon. 1 de Prudentia.*

Idem Interrogatus, quid eſſet libertas? Recta conſcientia, dixit. *Stob. ſerm. 24.*

Socrates, rogatus, quinam tranquillè viverent? illi, inquit, qui nullius abſurditatis ſibi conſcij ſunt. *Stob. ſermon. 24. Anton. in Meliſſ. part. 2. ſerm. 77.*

Pericles, moriturus hoc nomine ſibi gratulabatur, quod ipſius cauſa nullus Athenienſium pullam veſtem induiſſet: ſignificans ſe nulli cauſam mœroris fuiſſe, nec ulli diem ab ipſo capitis dictum. Pullati ſunt, qui mortuum lugent: & olim capitis rerum amici pullati pullatum comitabantur. *Plut. in Grac. apoph.*

Iſocrates, dicebat, omnino non ſperandum eſſe, ſi quid turpe feceris, te latiturum. Quamvis enim lateas alios, tutè tamen tibi malè conſcius eris. *Stob. ſerm. 24.*

Idem, dicebat nihil celandum eſſe prorſus illorum, quæ quis poſſidet, aut facit, aut factum eſt. Si quidem circa res latentes neceſſario multum timoris & metus contingit. 1. *Stob. ſerm. 24.*

Idem, Æmulemini (inquiebat) opulentiſſimos, ſed de nullo crimine ſibi conſcios. Cùm hac enim fortuna ſuaviſſimè quis vitam agere poſſit. *Ibid.*

Agis, ab Ephoro interrogatus, num etiam pœniteret eorum quæ geſſiſſet? impavidè reſpondit: Nequaquam pœnitet: eum ſciam me prudentiam cum honeſtate ſemper conjunxiſſe, nullam enim aliam ob cauſam, nunc ad ſupplicium mortis ducor. Quo dicto oſtendere voluit ſuam innocentiam, & benefacti conſcientiam, etiam in ipſa morte. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem, cum captus & damnatus ab Ephoris, duceretur ad mortis ſupplicium, vidit quemdam miſericordia motum ejus fortunam flere, cui ait: Noli flere propter me, quia præter jus & æquum, ad dirum hoc ſupplicium ducor, meliorque ſum iis qui ad mortem me damnarunt. Quo dicto oſtendit, eos bene mori, & honeſte qui contra fas & omne jus ſuppliciis afficiuntur. *Plut. in Lacon. apoph.*

Epictetus, parentes (inquiebat) pueros nos pædagogo tradiderant, qui ubique obſervaret, ne læderemur. Deus autem jam viros inſitæ conſcientiæ cuſtodiendos tradit, quæ quidem cuſtodia & conſervatio nequaquam contemnenda eſt, quoniam & Deo diſpliceret, & conſcientiæ ipſi noſtræ hoſtes eſſemus. *Stob. ſerm. de conſcientia.*

Seneca, bona conſcientia prodire vult & conſpici. *Epiſt. 97. ad Lucil.*

Julius Druſus, ejus ædes pluribus ex partibus patebant vicinorum proſpectui. Hoc incommodum faber ſe quinque talentis correcturum pollicebatur, effecturúmque ne pars aliqua eſſet obnoxia proſpectui. Tum Druſus, Decem, inquit, dabo ſi talem reddas domum meam, ut undequaque pateat omnium oculis, quo non vicini tantùm ſed omnes cives perſpicere poſſint, quomodo domi meæ vivatur. *lib. 6. apoph.*

Pertinax Imperator, ab amicis admonitus, ut prætorianorum militum inſidias effugeret, qui jam conabantur imperatorem de vita tollere: Reſpondit, ſe nequaquam malè ſibi conſcium eſſe, ideoque non opus eſſe, ut contra imperatoriam majeſtatem, atque anteactam vitam, latebris aut fuga conſuleret vitæ ſuæ. *Herod. l. 2.*

Virginius, Cluvius hiſtoriographus ſic affatus eſt Virginium; cujus res geſtas attigerat: Scis Virgini, quæ fides hiſtoriæ debeatur. Proinde ſi quid in hiſtoriis meis aliter legis ac vides, rogo ignoſcas. Ad hæc Virginius: At, ô Cluvi, num ignoras ideo me feciſſe quod feci, ut eſſet liberum vobis ſcribere quæ libuiſſet? Vox excelſi animi teſtis, & rectè factorum conſcientia contenti. 8. *apoph.*

Anonymus, nihil eſt quod ſic nos delectare ſoleat, ut conſcientia pura & ſpes bona. Item, Conſcientia læta & exultans, ſibi etiam vultum hilarem reddit, ac genas rigat animi bona valetudo. Nec ſine cauſa dictum eſt à ſapiente, læti cordis os floreſcit. *Anton. ſermon. de puro corde.*

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi. Sicut ſi brevem ſcintillam in magnum dejeceris profundum, ſtatim extinxeris; itidem & omnis triſtitiæ ſuperabundantia in bonam miſſa conſcientiam, extinguitur facilè, *Homil. 25. de vita recta.*

Marci eremitæ. Non effunditur ſine nubibus pluvia: Neque ſine bona conſcientia Deo placere poſſibile eſt. *De lege ſpirituali.*

Plutarchi. Ut verus amor erga mulierem non deſiderat teſtem, ſed ſat habet ſi clam eâ potiatur: Ita vir ſapiens, recti conſcientia contentus. At qui fictè amant, oſtentant & jactant. *In Moral.*

Ut nepenthes herba, ab Homero prædicata, addita poculis, omnem convivij triſtitiam diſcutit: Ita bona mens inſita nobis, omnem vitæ ſolitudinem abolet. *In Moral.*

Senecæ. Ut loca gravia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant. Ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & convaleſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. *Lib. 2. epiſt. 28. c. 9.*

Ioannis Ludovici Vivis. Conſcientia verum & ſolidum, & duraturum reddit teſtimonium, plurimum in illo Dei judicio valiturum: vitæ hujus magna eſt magiſtra: & quemadmodum ſcitè ille dixit, murus aheneus, quo & tuti agimus inter innumera vitæ pericula, & ſecuri: nec ullus eſt tantus terror, qui illum commoveat, eſt enim mente defixus, Deo, illique fidit uni, ac ei ſe novit peculiari eſſe curæ, qui ſcit parere univerſa. *Introductione ad Sap. c. 1.*

Chryſoſtomi, ſicut flagriones, & ingrati quidem famuli, cum non poſſunt à domino ſuo occultari, huc & illuc in angulos domus currere ſolent, metu illorum conſcientia concutiente: Ita & hi nullum invenientes effugium in ipſa domo, paradiſo, inquam verſantur. *Hom. 6. in Gen.*

Ut homines ægri cùm multis febribus aguntur, ſi in aquas ſemetipſos frigidas immerſerunt, ad præſens quidem aliquid videntur ſibi quæſiſſe ſolatij, multiplicatas verò corpori ſuo flammas febrium reparant: Ita & nos agimus, cùm conſcientia ſtimulamur peccatorum, & in Eurypum nos, vel lacus contritos pravæ intelligentiæ præcipitamus *lib. 1. de compunctione cordis, & hom. 15. ad Hebræos.*

Sicut qui carcerem habitant, capitis damnationem operientes & mortem, vel ſi deliciis abundè fruantur, vitam longè agunt moleſtiorem & anxiam: Sic qui improba conſcientia moleſtantur. *Hom. 12. de nequitia repulſa.*

Pater ubi ſemel, iterum, ac tertiò, decieſve filium increpaverit, ſi viderit incorrigibilem permanere, deſperans abdicat, expellit familia, à cognatione reſecat. At non eodem modo conſcientia: ſed licet ſemel, licet iterum, licet ter, licet millies admonuerit, túque non obtemperes, monebit iterum, nec deſiſtet uſque ad ſupremum habitum, ſive domi, ſive in biviis, ſive in menſa, ſive in foro, ſive in itinere, frequenter, & in ſomniis peccatorum nobis ſimulachra, ſpectráque repræſentat. *Serm. 4. de Lazaro.*

Quemadmodum qui nocte illuni ambulant, tremunt, etiamſi nemo ſit qui terreat: Sic & qui peccant, non poſſunt confidente animo eſſe, etiamſi nemo ſit qui redarguat. *Apud Maximum ſerm. 26.*

Pamphyli martyris. Ego arbitror, quod ſicut in corpore eſcæ abundantia & qualitas vel quantitas tibi contraria, febres generat, & febres diverſi vel modi, vel temporis, ſecundum eam menſuram, qua intemperies collecta materiam ſuggerit, ac fomitem febrium; quæ materiæ qualitas ex diverſa temperie congregata cauſa vel acerbioris morbi, vel prolixioris exiſtit: Ita anima cum multitudinem malorum operum, & abundantiam in ſe congregaverit peccatorum, competenti tempore omnis illa malorum congregatio concitatur ad ſupplicium, adflammatur ad pœnas, cum mens ipſa vel conſcientia per divinam virtutem omnia in memoriam recipiens, quorum in ſe ſigna quædam, ac formas cum peccaret, & ſingulorum geſtorum ſuorum, quæ vel fœdè, ac turpiter geſſerat, vel etiam impiè commiſerat hiſtoriam quandam ſcelerum ſuorum ante oculos ſuos videbit expoſitam. Tunc & ipſa conſcientia propriis ſtimulis agitatur, atque compungitur, & ſui ipſa efficitur accuſatrix & teſtis. Quod ita ſenſiſſe etiam Apoſtolum Paulum puto, cùm dicit: Inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die cum judicabit Deus occulta hominum, ſecundum Evangelium meum per Jeſum Chriſtum. *In epiſt. de Origine.*

Baſilij. Quemadmodum umbræ corpora, ſic peccata ſequuntur animas, & manifeſtas facinorum repræſentant imagines. *Apud Anton. in Meliſſ. par. 1. ſerm. 16.*

D. Hieronymi. Vermis qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, à pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſuppliciis conſtitutos: quare vitio ſuo, atque peccato caruerint electorum

bono

bono juxta illud quod dicitur, Verſatus ſum in miſeria, dum infigitur mihi ſpina: & in proverbiis. Tinea oſſium cor intelligens. Et, ſicut tinea veſtimentum, & vermis lignum: ſic mœror excruciat cor viri. *in cap. 66. Eſaiæ.*

D. Bernardi. Rivus quà fluit, terram cavat: ſic decurſus temporalium conſcientiam rodit. Si poteſt torrens in agros excurrere ſine læſione ſatorum: & tutè poſſe iſta ſine mentis vulnere tractare confidis? Quotidianas expenſas quotidiano reciprocamus ſcrutinio, & innumera Dominici gregis detrimenta neſcimus: de pretio eſcarum, & numero panum, cum miniſtris quotidiana diſcuſſio eſt: rara admodum celebratur collatio cum presbyteris, de peccatis populorum. Cadit aſina, & eſt qui ſublevet eam: perit anima, & nemo qui reputet. Sic optimi æſtimatores rerum, qui magnam de minimis, parvam vel nullam de maximis curam gerant. *lib. 4. de conſid. ad Eugenium.*

Plutarchi. Quemadmodum ulcus, vel vulnus cicatricem relinquit in corpore doloris indicium: Sic conſcientia malefacti, notas facti in animo relinquit. *De animi tranquillitate. Stob. ſerm. 22.*

Thriveri. Ut qui ulceribus horrent, moroſiſſimè omnem tactum reformidant, ac refugiunt: ſic qui ſibi malè conſci ſunt, ubi prompta laborant ſuſpicione. *In apoph. 231.*

Error non attenditur in morbis ſalubribus: Neque admodum conſcientia redarguitur in rebus felicibus. *In apoph. 74.*

¶ Adagia.

Plures clamorem.

Sed audiendum ſententiam ſeniores.

Οἱ πλείους τὸν ψόφον.

Qui ſapit in ſe, cui ſibi conſci, metuunt ne deprehendantur.

Lepus aquilam fugit. λαγὸς ἀετὸν φεύγει.

Vbi periculum imminens evitari non poteſt.

Lupus ante clamorem feſtinat, λύκος πρὸ τῆς βοῆς τρέχει.

Vbi quis admiſſi conſcius, ultro timet, priuſquam accuſetur.

Conſcientia mille teſtes.

Semita non recti interpres, ſic Poëta.

Heu quàm difficile eſt crimen non prodere vultu.

¶ Exempla Biblica.

Conſcientiæ malæ, ejuſque perturbationum exempla: Adam, Geneſ. 3 verſic. 10 fratres Joſephi, 50. 17 filij Sennacherib 2. Reg. 19. 37. Herodes, Matth. 2 verſic. 3. Scribæ & Phariſæi, Joan. 8. verſ. 9. Felix, Act. 24. verſ. 26. Hymenæus & Alexander. 2. Tim. 1. 20.

Conſcientiæ bonæ exempla: Virgo Maria, Luc. 1. 46. Zachæus, 19. 8. Paulus, Actor. 18. 6. 23. 1. & 24. 16. 1. Corinth. 4. 4. 2. Cor. 1. 12. & 2. 17. 2. & 4. & 7. 2. 1. Theſſ. 2. verſic. 3. 4. Hebr. 13. 18. Fructus, Proverb. 15. 14 & 28. 1.

¶ Exempla Hiſtorica.

Commendatus fuit, *Julius Druſus tribunus plebis*: quod cum ædes ejus multis locis paterent vicinorum oculis, & opifex quidam eas ſe mercede quinque talentorum oſtenderet averſurum & mutaturum: decem, inquit, dabo ſi totam domum meam conſpicuam effeceris: quo cives omnes, quemadmodum vitam inſtituam contemplentur. Quippe vir fuit temperans & moderatus. *Plutarch.*

Titus Imp. Sabinos petens, cum ſacrificanti hoſtia aufugiſſet, & tempeſtate ſerena tonuiſſet, ſubtriſtior, ad primam ſtatim manſionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, ſuſpexiſſe dicitur diuturnis plagulis cœlum, multúmque conqueſtus eripi ſibi vitam innocenti: neque enim extare ullum ſuum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno. *Suet.*

Nero, occiſa matre Agrippina per Anicetem, nec ſceleris conſcientiam, quamquam & militum & ſenatus populíque gratulationibus confirmatur, aut ſtatim, aut numquam poſtea exire potuit: ſæpe confeſſus, exagitari ſe materna ſpecie, verberibus furiarum, ac telis ardentibus. *Dion. in Nerone.*

Ab Arianis, Sicarius quidam conductus fuit ad Gregorium Nazianzenum tollendum ad quem ægrotantem cum introiſſet, conſcientia ſceleris ductus flens ſeſe ad pedes ejus abjecit, ac facinoris veniam ab eo conſecutus eſt. *Greg. Nyſſenus.*

Hieroglyphica.

Cibanus, apud Latinos eſt præfurnium: per ejus figuram interpretes eos homines intelligunt. Nam quædam Deus apud majores noſtros, veteres inquam Prophetas, apponi ſibi vult, *cibano* cocta, hoc eſt tacita mentis agitatione examinata, cum ſcilicet nos erroris pœnitet; & conſcientia noſtra ardore quo lam occulto intra ſe ſuccenditur, vitiumque ipſa ſuum paulatim exurere contendit, *Pier. Valer. 34. lib.*

Vide Confeſſio, Fama, Converſatio, Virtus.

Conſideratio.

¶ Definitio et etymolog.

Conſideratio. Græcè, σκέψις, ſcepſis, ἡ, & σκέπτομαι, conſidero, dicitur. Et eſt omnis operatio intellectus, vel proceſſus rationis ex principiis pertingentibus ad contemplationem veritatis *B. Thomas ſecunda ſecundæ q. 180. art. 3.*

Conſideratio, circumſpectio, animadverſio, judicium, inſpectio, attenta cogitatio. Hebr. *Keſ. heb.* à *Keſchach*, attendit, intendit cogitationem, auſcultavit, quæ omnia conſiderantis perſonam depingunt.

Conſidero à cæteris contemplatione dicitur: à quo conſideratus qui agenda conſiderat. Et conſideratio, contemplatio. Quid differant.

Conſideratio, cogitatio, contemplatio, & meditatio. *Vide ſupra in cogitati.*

¶ Sententiæ Patrum.

Remotis obſtaculis inſanæ opinionis ſcelerata nuda judicentur, nuda penſentur, nuda inſpiciantur; fallaciæ tegmina, & vanæ laudes gloriæ auferantur, & apparebunt miſeriæ peccatorum. *Auguſt. lib. 3. de Civit. Dei.*

Eunt homines mirari alta montium, ingentes fluctus maris & altitudines montium, & altiſſimos lapſus fluminum: & Oceani ambitum, & gyros ſyderum, relinquunt ſeipſos, nec mirantur. *Lib. Confeſſ.*

Magis cogitare debetis quid nobis deſit, quam quid nobis adſit. Quod habes, cave ne perdas. Quod nondum habes, ſupplica ut habeas. In quantis ſis minor, eſt conſiderandum, non in quantis ſis major. Si enim cogitas quantum præceſſiſti alterum, time rumorem: ſi vero cogitas quantum tibi deeſt, ingemiſcis, convaris; ſi humilis eris, tutior ambulabis, non præcipitaberis, non laberis. *ſup. Matth. ſerm. 50.*

Supra te Deus, infra te pecora. Agnoſce eum qui ſupra te eſt, ut agnoſcant te qui infra te ſunt: Ideóque dum Daniel agnoviſſet ſupra ſe Deum, agnoverunt eum ſupra ſe leones. *ſup. epiſt. Joan. cap. 1.*

Laudabilior eſt animus, cui nota eſt infirmitas propria, quàm cui ea non perſpecta, mœnia mundi vias ſyderum, fundamenta terrarum, & faſtigia cœlorum ſcrutatur.

O homo, ſi conſidere, quid per os, quid per nares, cæteroſque meatus egrediatur, nunquam vilius ſterquilinium inveniſti. *In ſermon.*

Vix aliquis ab hoc vitio invenitur alienus; quia unuſquiſque ſuis favens, aliena facilè reprehendit, ſumens auctoritatem arguendi ſine exemplo ſuæ emendationis. *Hier. in gl. ſup. Matth. 7. Quid vides feſtucam, &c.*

Quum bona, fratres, agitis, ſemper ad memoriam mala acta revocate, ut dum ante culpa conſpicitur, nunquam de bono opere incautè animus lætetur. *Greg. in hom.*

Quanto quis minus ſe videt, tanto minus ſibi diſplicet: & quanto majoris gratiæ lumen percipit, tanto amplius ſe reprehenſibilem eſſe cognoſcit. *25. mor.*

Conſiderata infirmitas, propria mala mollit, excuſat aliena. *5. moral.*

Qui pleniſſimè appetit intelligere qualis eſt, talis nimirum debet conſpicere, qualis non eſt, ut ex bonorum forma metiatur ipſe, quanto deſerto bono deformis eſt: Lucem namque debet conſpicere, qui vultè de tenebris judicare. Lumen intelligentiæ humilitas aperit, ſuperbia abſcondit. *Ibid.*

Quatuor ſunt qualitates, quibus juſti viri anima in compunctione vehemente afficitur, quum aut malorum ſuorum reminiſcitur: conſiderans ubi fuit, aut judiciorum Dei ſententiam metuens, & ſecum quærens conſiderat ubi erit, aut quum mala vitæ præſentis attendens ſolerter mœrens conſiderat ubi eſt: quum bona ſupernæ patriæ contemplatur: quia quæ necdum aſpicitur, languens conſpicit ubi non eſt. *ibid. 23.*

Poſito proſperæ fortitudinis fundamento, quum fabrica in altum ducitur, neceſſe eſt, ut unuſquiſque proficiens vires cautè metiatur: ut quum divina conſtructione magnus jam eſſe cœperit, ſemetipſum reſpiciat ſine ceſſatione, quid fuit: quatenus attendens humiliter, quod præter meritum inventus eſt; nequaquam arroget, quod per gratiam factus eſt. *28. moral.*

Cordis ſui oculum per elationis tenebras extinguit, qui cum recta ait, conſideratæ aliorum merita negligit. At contra magno humilitatis radio ſua opera illuſtrat, qui illorum bona ſubtiliter penſat, quia dum ea quæ ipſe feliciter facta foris ab aliis conſpicit, eum qui de ſingularitate intus erumpere nititur, ſuperbiæ tumorem premit. *31. mor.*

Scio neminem abſque ſui cognitione ſalvari, de qua nimirum matet ſalutis humilitas oritur, & timor Domini, qui & ipſe ſicut initium ſapientiæ, ita & ſalutis eſt. *Bern. ſuper cant. ſermon. 37.*

Primum ipſum fontem ſuum, id eſt mentem, de qua oritur conſideratio purificat: deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit exceſſus, componit mores, vitam honeſtat & ordinat; poſtremo divinarum pariter, & humanarum rerum ſcientiam confert. *de conſiderat.*

Conſideratio eſt, quæ confuſa diſcriminat, ſparſa colligit, ſecreta rimatur, verum inveſtigat, veriſimile examinat, ficta, & fucata explorat: Hæc eſt, quæ agenda præordinat, acta recogitat, in adverſis proſperat, præſentia in adverſis non ſentit. *Ibid.*

Spiritualis homo omne opus ſuum terna quadam conſideratione præveniet; prius quidem an liceat, deinde an deceat, poſtremò an expediat. *Ibid.*

Conſideratio tui in tria quædam dividatur. Si conſideres quid, quis, qualis ſis: quid in natura, quis in perſona, qualis in vita. *Ibid.*

Aliter alterius culpam citò intelligit, ſuam autem difficilè: quia homo in cauſa alterius tranquillum habet cor, in ſua autem turbatur, perturbatio autem cordis non permittit hominem conſiderare quod bonum eſt. *Chryſ. in Matth.*

Eſt primum hominis ſapientiam affectantis contemplari; quid ipſe ſit, quid intra ſe, quid infra, quid ſupra, quid contra, quid ante, quid poſtea ſit. Hæc conſideratio quadripartitum parit fructum, utilitatem ſui, charitatem proximi, contemptum mundi, amorem Dei. *In tractatu de ſymbolo, l. 3.*

Qualiter in alienis vides tam parva & in tuis tam magna tranſcurris. Si te magis amas, quàm proximum, quare ipſum procuras, & non te ipſum contemnis? manifeſtum eſt, quod jam non procuratio eſt, ſed detractio potius. Cum enim diligentia inveſtigare oportet, quæ tua ſunt, & ita ea quæ proximi ſunt decernes. *In Matth. 7.*

O nimis gravis anguſtia! ſi me inſpicio, non tolero meipſum; ſi non inſpicio,

inspicio, nescio meipsum. Si me non considero, terret me facies mea: si me non considero, fallit me damnatio mea. Si me video, horror est intolerabilis: si non video, mors inevitabilis. *Anselm. in suis medit.*

Tandiu quis peccata sua, quæ nosse & flere debet, ignorat, quamdiu curiosè aliena considerat. Quod si mores suos ad seipsum conversus aspiciat, non requirit, quod in aliis reprehendat, sed in seipso quod lugeat. *Prosper. de vita contempla. l. 2.*

Revera omnium causarum difficillimum est seipsum cognoscere. Non enim solus oculus ea quæ extrinsecus habentur, inspiciens seipsum non valet intueri, sed etiam mens ipsa satis acutè aliena delicta contemplans, tardior est erga suorum cognitionem vitiorum. *Basil. in Hexam. l. 2.*

Frustra cordis oculum erigit ad videndum Deum, qui nondum idoneus est ad videndum seipsum. Prius enim est, ut cognoscas invisibilia spiritus tui, quam possis esse idoneus ad cognoscendum invisibilia Dei: & si non potes te cognoscere, non præsumas apprehendere ea, quæ sunt supra te. Præcipuum & principale est speculum ad videndum Deum animus rationalis intuens seipsum. *Hug. l. 3, de anima.*

Redi ergo ad cor tuum, & subtiliter discute teipsum, considera unde venis, quo tendis, quomodo vivis, quid agis, quid amittis, quantum quotidie proficis, vel quantum deficis, quibus cogitationibus magis incusaris, quibus affectibus tangeris, vel quibus tentationum machinis à maligno spiritu acrius impugnaris, & quum totum interioris & exterioris hominis statum, & habitum, & quantum possibile est, plenè cognoveris, non solum qualis sis, verumetiam qualis esse debeas, de cognitione tui poteris sublevari ad contemplationem Dei. *Ibid.*

Melior es, si teipsum cognoscas quàm si te neglecto cursus syderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, cœlestium omnium & terrestrium scientiam haberes. Multi enim multa sciunt, & seipsos nesciunt, cum tamen summa philosophia sit cognitio sui. *Ibid.*

Discite ex tuo spiritu cognoscere, quid debeas de aliis spiritibus æstimare, hæc porta, hæc schola, hic introitus, iste ascensus, hac intratur ad intima, hac elevatur ad summa: ex hac si quidem proficiscaris ad cognitionem omnem cœlestium, terrestrium & infernorum. *Ibid.*

Magnus accessus ad Deum est cognitio infirmitatis suæ. Locis corpora continentur, animi autem locus est affectio sua. Magna est utilitas servo Dei propriam infirmitatem recognoscere, atque in suis viribus aut meritis nullam fiduciam habere. Tunc etiam incipit adesse virtus divina, quando deficere incipit præsumptio humana. *Cassiod. suprà Psalm. 6.*

Humanæ naturæ ista conditio est, ut tantum cæteris rebus, cum se cognoscat excellat: eadem tamen infra bestias redigatur, (si) se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare natura est, hominibus vitio venit. *Boëtius lib. 2. de consol.*

Sententiæ Philosophicæ.

In omnibus quibus homines afficiuntur, quo quis se peius habet, minus sentit, gravis sopor etiam somnia extinguit, animam alterius mergit, quod uti nullo intellectu possit. *Senec. epist. 54.*

Animus quotidie ad rationem reddendam est vocandus: Faciebat Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? desinet ira vel moderatior erit, qui sciet sibi quotidie ad judicem veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, quàm altus ac liber? *l. 3. de ira.*

Maximum argumentum est animi ab altiori sede venientis, si hæc in quibus versatur, humilia judicat, & angusta: si exire non metuit; scit enim quod exiturus sit: qui unde venit, meminit. *In epistol.*

Etiam oblivisci quid sis, interdum expedit. Nisi æstimatis viribus aggrediaris sarcinam, subjacet bis. *In pro.*

Ad rem gerendam qui accedit, caveat ne id modo consideret quàm illa res honesta sit, sed etiam ut habeat efficiendi facultatem, in quo considerandum est illi, ne aut temerè desperet propter ignaviam, aut nimis confidat propter cupiditatem; in quibus autem negotiis priusquam aggrediare adhibenda est præparatio diligens. *Cic. 1. Off.*

In omnibus, quid tempora petant, aut personis dignum sit semper considerandum. *Cic. 2. de invent.*

Vide supra, Cogitatio, Cognitio sui, Contemplatio: item Animus, & infra, Mens, Ratio.

Consilium.

¶ Definitio et Etymolog.

Consilium, Græcè, βέλευμα, αἶσα, νὸς, & βουλεύω, do consilium, dicitur. Est autem consilium, appetitus inquisitivus de rebus utilibus, *secundùm Damasc. lib. 3. cap. 33.* Hebr. *Hetsah*, à verbo *Jahats*, consilium dedit.

Consilium est appetitus faciendi excogitata ratione. *Secund. Cic. lib. 1. Rheto.*

Consilium est inquisitio eorum tantùm, quæ sunt ad finem operabilium à nobis non minimorum, nec determinatorum. *B. Thom. Secunda Secund. quæst. 52. art. 2.*

Fit autem consilium à con & salio, quod in unam sententiam plures rationes consaliant, id est, simul saliant & conveniant. Hinc fit consilio, quod accusativo junctum significat consilium peto. Juvenalis: *Consulit aut phalas delphinorumque columnas.* Si vero dativo, significat consilium do. Aliquando consulo ponitur pro delibero, & tunc casum nullum requirit, ut consulunt Senatores.

¶ Loci Biblici.

Impiorum consilia fraudulenta, Prou. 22. 5. Impiorum consilia everruntur, Job. 5. 12. & 18. 7. Psal. 2. 1. & 21. 12. Esa. 8. 10. & 16. 3. & 29. 7. 33. 11. Jer. 19. 7. 2. Cor. 10. 4. Exempla Saulis 1. Sam. 19. vers. 1. 2. 11. 12. Achitophel, 2. Sam. 17. vers. 14. 23. Adoniæ, 1. Reg. 49. Osorum populi reducis, Neh. 4. 15. Aman, Esth. 5. 14. & 7. 10. Juda, & Jerusalem, Jerem. 19. 7. Joachim. 36. 26. & 27. 32. Gentium malignantium, Job. 5. 12. Psal. 21. 12. & 33. 10. hostium Ecclesiæ, Esa. 8. 10. & 33. 11. Antiochi, 2. Mich. 9. vers. 4. 5. Herodis, Matth. 2. 16. Judæorum, Act. 9. vers. 23. 24. 25. & 23. 14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Consilium Dei imperscrutabile.

Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? *Sap. 9.*

Sicut, qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloria. *Prou. 25.*

Quis audivit spiritum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit consilium, & instruxit eum. *Esa. 40.*

Quis enim affuit in consilio Domini? *Jer. 23.*

Fortissime, magne & potens, Dominus exercituum nomen tibi, Magnus consilio & incomprehensibilis cogitatu. *Ibid. 32.*

Quis cognovit sensum Domini aut quis prior dedit illi & retribuetur illi? *Rom. 11.*

Ita & quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi spiritus Dei. *2. Corinth. 2.*

Qui cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum. *Ibid.*

Insuperabile.

Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. *Prou. 21.*

Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. *Esa. 46.*

Et nunc itaque dico vobis, abstinete ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium aut opus hoc, dissolvetur. Sin ex Deo est, non potestis dissolvere, ne quando & Deo repugnare reperiamini. *Act. 5.*

Irreprehensibile.

Consilium autem Domini in æternum manet. *Psal. 32.*

Terribilis in consiliis super filios hominum. 56.

Cum venerit repentina calamitas, & interitus vester ut tempestas ingruerit, cum venerit super vos tribulatio & angustia, tunc invocabunt me, & non audiam: mane consurgent, & non invenient me: eo quod exosam habuerint disciplinam: & timorem Domini non susceperint, nec acquieverint consilio meo, & derraxerint universæ correptioni meæ. *Prou. 1.*

Consilium bonum.

Audi verba mea atque consilia, & erit Dominus tecum. *Exod. 18.*

State, ut consulam quid præcipiat Dominus de vobis (de immundis super anima hominis.) *Num. 9.*

Gens absque consilio & sine prudentia: utinam saperent, & intelligerent, ac novissima providerent. *Deut.*

Orate ut firmum faciat consilium meum Deus. *Iudic. 8.*

In corde meo Domine consilium corrobora, ut domus tua in sanctificatione permaneat. 9.

Det tibi Deus gratiam: & omne consilium cordis tui virtute sua corroboret. *Iud. 10.*

Conservasti animam tuam, eo quod tale reperisti consilium, ut descenderes ad Dominum Deum nostrum (hic in bono.) *Ibid.*

Quamdiu ponam consilia in anima mea, & dolorem in corde meo per diem? *Psal. 12.*

Tribuat tibi Deus secundum cor tuum, & omne consilium tuum firmet. 19.

Obliti sunt operum ejus, & non sustinuerunt consilium ejus, 105.

Exacerbaverunt eloquia Dei, ac consilium Altissimi irritaverunt. 107.

Despexisti omne consilium meum, & increpationes meas neglexisti. *Prou. 1.*

Consilium custodiet te. 2.

Custodi legem meam atque consilium meum, & erit vita animæ tuæ. 3.

Ego sapientia habito in consilio, & eruditis interfum cogitationibus. 8.

Meum est consilium & æquitas. *Ibid.*

Qui agunt omnia cum consilio; reguntur sapientia.

Astutus omnia agit cum consilio. *Ibid.*

In novissimis diebus intelligetis consilium ejus (quo modo contemnitis.) *Jerem. 23.*

Si consilium dedero tibi, non me audies (sæpe fit.) 38.

Simon frater vester scio quod vir consilij est, ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. 1. *Mach. 2.*

Providimus animabus nostris errore vestro compulsi, & hoc consilium innuimus. *Rom 9.*

Consilium bonum bonus attendit à quo habeat.

Qui sapiens est, audit consilia. *Proverb. 12.*

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri. 20.

Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi unus de mille. *Eccl. 6.*

Cum fatuis consilium non habeas, non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placent. Coram extraneo non facias consilium; nescis enim quid pariet. Non omni homini cor tuum manifestes, ne fortè inferat tibi gratiam falsam, & convicietur tibi, 8.

Cùm

Cum sapientibus & prudentibus tracta. 9.

Non omnem hominem inducas in domum tuam, multæ enim sunt insidiæ dolosi. Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caveam, & ut caprea in laqueum: sic & cor superborum, & sicut prospectator videns casum proximi sui: Bona enim in mala convertens insidiatur, & in electis imponet maculam. 11.

Scientia sapientis quasi inundatio abundabit, & consilium ejus sicut fons vitæ permanet. *Eccles.* 21.

Cum viro irreligioso ne tracta de sanctitate, & cum injusto de justitia. Sed cum viro sancto esto, quemcumque cognoveris observantem timorem Dei, cujus anima est secundùm animam tuam. *Eccles.* 37.

Cor boni consilii statue tecum. *Ibid.*

Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excelso. Et sic, in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate vitam tuam. *Ibid.*

Omni tempore consilia tua in ipso permaneant. *Tob.* 4.

Et consilium tuum justificationes tuæ. *Eccl.* 21.

Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. *Eccles.* 21.

Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile. 32.

¶ Patrum Sententiæ.

Consilium omne à Deo est, à quo quæcumque proficiscuntur, *Aug. l.1. de doct. Christi.*

Consilium Dei nemo nisi spiritualis intelligit. *Ibid.*

Advertendum, quod in acquirendis consiliis plurimum valet vitæ probitas, virtutum prærogativa, benevolentiæ usus, facilitatis gratia. Quis enim in cœno fontem requirat, quis de turbida aqua potum petat? Itaque ubi luxuria est, ubi intemperantia, ubi vitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? quis utilem judicet causæ alienæ, quem videt inutilem vitæ suæ? Quomodo enim potero eum judicare consilio superiorem, quem videro moribus inferiorem? Supra me debet esse, cui me committere paro. Anne eum idoneum putabo, qui mihi det consilium, quod non dedit sibi? & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacat? cujus animum voluptates occupant, libido devincit, avaritia subjugat, cupiditas perturbat? *Ambr. de Off. l.2.*

Necesse est, ut præstantior sit à quo consilium petitur, quàm ille sit, qui petit. Qui enim consulas hominem, quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quàm ipse intelligis? *Ibid.*

Talis esse debet qui consilium dat: ut seipsum formam aliis ad exemplum bonorum operum exhibeat in doctrina, in integritate, in gravitate, ut si ejus sermo salubris atque irreprehensibilis, consilium utile, vita honesta, sententia decora. *Ibid.*

Quantò utiliùs regem Pharaonem Joseph consilio providentiæ juvit, quàm si pecuniam contulisset. Pecunia enim unius civitatis uberratem non redimeret, ac prospicientia Jòseph, totius Ægypti per septennium famem repulit. Facilè autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt, hæc usu augentur, pecunia minuitur & cito deficit; ut quo pluribus largiri volueris, eo pauciores adjuves. & sæpe tibi desit, quod alij conferendum putaveris. Consilij opisque collatio, quo in plures diffunditur, eo redundantior manat, & in suum fontem recurrit. *Ibid.*

Quid tibi prodest, habere sapientiam, si consilium neges? Si consulenti copiam includas, clausisti fontem: ut nec aliis influat, nec tibi prosit. *Ibid.*

Consilium bonis datur, correctio errantibus. *Ambros.*

Valde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur: quia quo plus se posse conspicit, eo virtus sine moderatione deterius in præceps fuit, mens quæ intus sedem consilij perdidit, foras per se desideria innumerabiliter spargit. *Greg. in Moral.*

Dare stulto consilium, charitatis est: dare sapienti, ostentationis: dare verò tempore perversitatis, sapientiæ. *Ibid.*

Juvenes dici solent, qui nulla consilij gravitate deprimunt. Senes verò non eos sacra Scriptura vocare consuevit, qui sola temporum quantitate, sed qui morum gravitate maturi sunt. Unde in libro Sapientiæ, Senectus honorabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata. *Greg. lib.30. Moral*

Nullus fidelior tibi ad consilium potest esse, quam qui non tua, sed te diligit, *Greg. lib. Registri.*

Omnis providens consilium quærit. *Cassiod. 6. epist. 29.*

¶ Sententiæ Poeticæ

Hom. 1. Iliad. verba sunt Ulyssis ad Achillem.

Οὐδὲ π μῆχος.
Ρηϊδίνη ὅπως ἔσ' ἄκος ἐυρεῖν, ἀλλὰ πολὺ πρὶν φράζειν.
Neque ullus modus.
Facti est remedium invenire. Igitur multo prius consilium cape.

Periander.

Συμβόλαιε ἀναιτίῳ. Id est: *Consule sine damno.*

Menander.

Βελὴς γὰρ ὀρθῆς οὐδὲν ἀσφαλέστερον.
Consilio enim recto nihil tutius.
Βάλλ' παντὸς φεύγων ὠφελάμβανε.
Consilium ante omnem rem cape.
Ιερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβολία.
Sacrum quid verè est consilium.

Virg. Æneid. lib. 12.

——— *Quantum ipse feroci*
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

Ovid. de Ponto l. 4. Eleg. 12.

Crede mihi miseros prudentia prima reliquit,
Et sensu cum re consiliúmque fugit.

Hor. carm. l. 3. Ode 4.

Vis consilij expers, mole ruit sua.

Plato ad Perseam.

Res est profecto sacra consultatio,
Consilium improbi, in extremum incidit malum,
Inanium inania consilia,
Fatuus fatua loquitur.

Sophoc.

Cursus haud est finis idem & consilij.
Consilium ne adeas priusquam voceris.

Verinus.

Consilio utilius, quam viribus arma geruntur:
Militis est robur, consiliúmque ducis.

Terent. in Heaut.

Te ne isthuc loqui?
Nonne flagitium est te aliis consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse te auxiliarier?

Plaut. in Epidi.

Quid faciam? me rogas? tu quidem
Ante hac alius solebas dare consilia mutua.

Ter. in And.

Facilè omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus
Tu si hic sis, aliter sentias.

Ovid. 1. Amo.

Consilium nobis resque locúsque dabunt.

Ovid. l. 2. de Pont.

Cum poturam recto transire Ceraunia velo,
Vt fera vitarem saxa, monendus eram.
Nunc mihi naufragio quid prodest dicere facto,
Qua meo debuerit currere cymba via?

Ter. in Eunuch.

Omnia prius consilio experiri quam armis sapientem decet.

Claud. lib. 1. in Eutrop.

Quam bene dispositum terris, ut dignus iniqui
Fructus consilij, primis autoribus instet.
Sic multos fluvio vates arente per annos,
Hospite qui caso monuit placare tonantem,
Inventas primum Busiridis imbuit aras:
Et cecidit savi quo dixerat, hostia sacri.
Sic opifex tauri, tormentorúmque repertor.
Qui funesta novo fabricaverat æra dolori.
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno
Sensit opus, docuitque suum mugire juvencum.

Ex Comicis Græc.

Σοφῶ παρ' ἀνδρὸς πρόσδεχε συμβουλίαν
Σοφὸς σοφῶν γὰρ γίγνεται συμβουλία.
Consultor ille sit tibi vir qui sapit,
Sapientis etenim consilia sapientia.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Electio appetitio sit necesse est eorum quæ in nostra sunt potestate, cum antegressa est deliberatio, *l. 3. Ethic. cap.3. Arist.*

Electio est illa quidem voluntaria: sed non idem quod voluntarium. *lib.3. Ethic. cap.2.*

Electio in iis consistit, quæ sub actionem cadunt: iisque ipsis, quæ est in nobis positum agere & non agere: itémque sic, ac aljter: denique in quibus sumere est propter quid *lib. 1. Mag. Mor. cap.17.*

Belluæ & pueri consilij non sunt participes, nec electionis, *lib. 3. Ethic. cap.2.*

Consilio contraria cupiditas est: cupiditas cupiditati non est. *Ibid.*

Omnino iis in rebus versatur consilium quæ sunt in nostra potestate. *Ibid.*

Institutum ac consilium non est eorum quæ fieri nequeunt: quod si quis hæc se eligere dicat, insanus esse videatur. *Ibid.*

Ex bonorum & malorum electione tales, hoc est, boni vel mali dicimur. *Ibid.*

Institutum laudatur quod sit ejus rei quæ magis honesta est, vel quod rectum sit. Atqui ea diligimus, quæ scimus optima. *Ibid.*

Ex genere voluntariorum est electio: nec tamen quicquid voluntarium est, id etiam omne diligendum: sed cum antegressa est deliberatio. *Ibid.*

Est actionis omnis principium electio, ut ex quo motio nascitur: non ut finis & extremum: Eligendi autem principium ab appetitione petendum est, eaque ratione quæ ad finem pertinet. *lib. 6. Ethic. 2. & l.1. Magno. Mor. cap.1.*

Bonum consilium quiddam est rectum, non scientiæ quidem, nec opinionis: quoniam in scientia non spectatur quid rectum, cum ne peccatum quidem: & opinionis quod rectum est, appellatur veritas. *l.6. Ethic. c.9.*

Delectum quidem & electionem virtus rectam efficit: quod autem illius causa effici solet, hoc jam in virtute non est: sed in alia vi positum *l.6. Ethic. c.12.*

Quæ sponte facimus, non omnia eligimus: quæ autem eligimus, omnia cognoscimus. Nemo enim ignorat quæ eligit *lib. 1. Rhetor. ad Theod. c.10.*

Non mihi quidem rectè dicere videntur ij, qui consilium sive electionem vel cupiditatem aiunt esse, aut iram, vel voluntatem, vel quandam opinionem *l.3. Ethic.c.2.*

Illud quidem apparet institutum & consilium ex genere voluntariorum esse, nec tamen quidquid voluntarium est, id etiam omne diligendum: sed cum antegressa est deliberatio. Nam cum ratione & mente conjunctum omne consilium est: est enim αἵρετον quasi μετὰ ἑτέρων αἱρετῶν. *ibid.*

Quod eligendum est, id bonum est: quod potius eligendum est, id est majus bonum. *lib.5. Eth. c.3.*

Non omne quod ratione tractatur sub electionem cadit: sed id demum quod rerum agendarum extremum est, *de motu animalium c.4.*

Sine ratione consilium bonum stare non potest. *l.6 Ethic. cap.9.*

Electio appetitio est quam antegressa est deliberatio. *lib.5. Eth.c.2.*

Parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. *Cic. de offic.1.*

Melius accurantur, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur. *Cic. lib.1. Rhet. veterum.*

Suo quemque officio consulere oportet. *Idem l.2.*

Dij non sunt auxilio his, qui se inconsultò in periculum mittunt. *Idem l.5. Rhet. novorum.*

Consilio, non impetu opus est. *Q. Curtius de gestis Alex. l.7.*

Neque cæcum ducem, neque amentem consultorem adhibeas. *Plut.*

Priusquam incipias consulito: & ubi consulueris, maturè facto opus est. *Salust. in Catilin.*

Malum est consilium quod mutari non potest. *Aulus Gellus l.18. Noct. um Atticarum.*

Consilium est, examinandarum gubernandarúmque causarum subtilis animi prospectus. *Tul. 2. Rhet.*

Non viribus, non velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, sed consilio antiquorum & scientia: quibus non orbari, sed etiam augeri solet senectus. *Idem l. de Senect.*

Diu delibera, cito facito: nihil curare hoc est insanum esse: nihil posse, hoc est, mortuum vivere. *Senec. in proverb.*

Sepultus sit sermo apud te, quem tu solus audieris: Consilio melius vinces, quàm iracundia. *Item ibid. 1.*

Non minorem utilitatem adferunt, qui Reipub. præsunt quàm qui bellum gerunt: itaque eorum consilio sæpè, aut suscepta, aut confecta bella sunt. Quare expetenda magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: temere enim in acie versari, cum hoste confligere, immane quiddam est, & belluarum simile. *Cic.1. Offic.*

Considerati hominis est, jure decertare, armis non contendere. *Idem pro Cecin.*

Maximæ Respubl. per adolescentulos labefactatæ, à senibus sustentatæ & restitutæ sunt. Cum enim ad gubernacula Reip. temerarij atque audaces homines accedunt, maxima ac miserrima naufragia fiunt. *Cato major.*

Nulla consilia meliora sunt, quàm illa quæ ignoraverit adversarius antequam facias. Quum igitur consilium tuum cognoveris adversariis proditum, dispositionem mutare te convenit. Quid fieri debeat, tractato cum multis: quid verò facturus sis, cum paucissimis ac fidelissimis, vel potius ipse tecum. *Veget. de re milit.*

Negotium consilio prævenire oportet: decidentem verò post factum pœnitere, stultissimum. *Procopius de Bello Vand. lib.2.*

Sæpè sibi, semper autem populis perniciosa sunt male considerata consilia eorum, qui dominantur; cùm nihil aliud, quàm aut vanos errores, aut præsentes cupiditates ob oculos habentes fortunæ crebras mutationes non recordantur: potestatemque sibi ad communem salutem concessam, in aliorum perniciem convertentes, se ipsi sive prudentia destituti, sive animi ambitione derenti, novarum perturbationum auctores constituunt. *Guicciard. lib.1. hist.*

Stultum admodum est, si quis se perpetuò exponat periculo, adjumentis minimè perpetuis innixus, spéque incertissima, cum hoste infinito potentiore, certum bellum suscipiat. *Ibid.*

Nihil profectò magis necessarium in rebus arduis quam consilium petere; nihil rursum periculosius, quàm ex alterius pendere consilio; Nec cuiquam est dubium alieno consilio minus egere prudentes, quàm imprudentes, & tamen fructum majorem ex consilio capiendo sapientes percipiunt; quis enim tanta præditus est sapientia, qui per se percipiat, & cognoscat, atque in contrariis sententiis, quæ sit potior, dijudicare valeat? Verùm quis alium consulens, certò scit, se fidele consilium auditurum? Nam qui dat consilium, ni valde sit fidelis, aut benè erga eum, qui petit, affectus, non modo insigni utilitate impulsus, verum exiguo quovis proposito commodo quavis levi cupiditate, sæpè consilium in eum dirigit finem, qui maximè sibi accommodatus esse videatur, cúmque hi fines non rarò ab eo qui consilium capit ignorentur, consilij infidelitatem, nisi prudens sit, non animadvertit. *Ibid.*

Ut corpori malè affecto, & noxiis humoribus redundanti, medicinæ non tantum prosunt, quantum evacuato & purgato: ita etiam inveterata consuetudine sæpenumero communi utilitati repugnante, haud sanè multum prodesse civitati sana consilia possunt. *Ibid. lib.2.*

In omnibus humanis rebus, ac bellicis præsertim consilia ex necessitate capienda sunt: nec ejus partes obtinendæ, quæ vel difficillimè fieri, vel fieri ne posse quidem cupiditate omnia in extremum apertúmque discrimen adducenda: nec minus est boni Imperatoris sapienter, quàm fortiter agere. *Ibid.*

Subdita, dubiáque consilia iis conveniunt, quibus aut res difficiles, aut adversæ admodum objiciuntur, aut etiam iis, qui ambitione, sui que nominis illustrandi cupiditate impulsi, ne ad id tempus fortè dent, verentur; non ei Reipublicæ quæ in sublimi potentiæ, dignitatis, auctoritatis gradu collocata, opportunitatis temporum, occasionúmque maturitates facillime præstolari potest. *Idem lib.3.*

Itaque dum in deliberando non minus spem, quàm formidinem in consilium accersunt, nec incertos eventus pro certis habent, haud enim facilè, atque illi, occasiones quæ secum utilitatem cum dignitate afferunt, respuunt. *Ibid.*

Eorum qui res infœliciter gestas reprehendunt auctoritas fortasse minor sæpiùs esset, si eodem tempore, quid si quidem secus actum fuisset, eventurum erat, sciri posset. *lib.6.*

Nova & inusitata consilia, primo quidem intuitu magis glorioſa generosáque videri possunt: sed ea procul dubio magis periculosos & ancipites exitus habent, quàm quæ semper apud cunctos mortales ratio ususquè comprobavit. *Ibid.*

Consilia quæ necessario capiuntur, excusationibus non indigent, *lib.5.*

Temeraria dici non possunt ea consilia, ad quæ extrema necessitate compellimur. *lib.20.*

Consilia magis res dant hominibus, quàm homines rebus. *Fabius Max. apud Tit. Liu.*

Consilia statim non minus sunt suspecta, quàm mala, unde fit ut etiam optimè suasurus, cogatur arte sibi fidem facere, cum sit impossibile propter suspiciones urbi benè consulere apertè sine deceptione. *Diodorus Thucyd. lib.3.*

Est omninò iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia, vel turpia, prout malè vel prosperè cedunt, ita vel probentur vel reprehendantur. Inde plerumque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modo furoris nomen accipiant. *Plin.5. epist.*

In certis atque difficilibus deliberationibus altera pars casui, & fortunæ judicio necessariò permittenda est, in gravibus enim causis difficillimum est res perfectè ponderare, & consilium quod periculis prorsus careat, invenire. *Guicciard. lib.14.*

Consiliarij mali, aut Principis ipsius judicium imminutum est magnum Dei in regnum judicium. *Quidam in Aphor. Polit. Sylv. ex Comineo.*

Cavendum principibus, ne nimia & inexpectata prosperitate inflari bona consilia, quæ priùs omnino conducere sciebant, repudient, aut mutent. *Idem.*

Hostium nota consilia etiam prudentissima fiunt inutilia. Itaque exploratoribus, qui ea verè referunt, magna præmia sunt danda. *Idem ex Livio. lib.9.*

Est prudentum Consiliariorum irritatum Principis animum lenire, non accendere, & detractorum ac delatorum fraudibus obviam ire, *Idem ex Tac. 13. annal.*

Infœlicia sunt consilia, quæ capiuntur tunc cum eorum tempus effugit. *Idem 1. hist.*

Nullus cunctationi locus est in eo consilio exequendo, quod non potest laudari, nisi peractum. *Ibid.*

Eorum consilia solent esse tutiora, qui sese periculo & consilio socios nobis adjungunt. *Idem lib.2.*

Neque proditoris, neque hostis consilio temerè utendum. *Ibid. l.4.*

Vel consiliarij unius perfidia in regio publicôve consilio potentis maximas iterum pulcherrimè gerendarum occasiones Reipub. eripit, ac proinde fidi in publicum consilium solum admittendi: & si qui perfidè consuluisse deprehendantur, gravissimè sunt ad cæterorum exemplum puniendi. *Idem ex lib.*

Rempublicam prudentem oportet in consiliis capiendis non tantùm præsentia spectare, sed etiam futura prospicere, itaque non contentum esse rebus prosperè ad tempus fluentibus, sed quis exitus inde sit futurus perpendere. *Idem lib.1.*

Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur. *Cæsar lib.5. comment.*

Celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè. *Arist. 6. Ethic. cap.8.*

Vir ea ratione fiat optimus, si in deliberando quidem cunctetur, & pertimeat quicquid potest contingere; in agendo autem confidat: *Thuc. lib.6.*

Stulti inconsideratique est temerè in vulgus consilium promere, & multitudini arcanum intempestivè committere. Improbi enim & qui de Rep. malè sentiunt ejusmodi observant occasiones: quas nacti ad hostes confestim transfugiunt, cùm nuncium allaturi unde sibi honores & præmia consequi posse rentur: Nec fuit unquam ullus exercitus, de quo pleráque ob causas tum liberi, tum servi in hostes haud commigrent: ubi præsertim arcanum aliquod atque serium tractari sentiunt: vel conferendi manum & præliandi tempus adventare animadvertunt. *Onoscander. in strata.*

Non aliorum consilia duntaxat otiosè audienda sunt, sed ipsi quoque diligentissimè de rebus cogitare debemus. *Isocrat. orat. de Pace.*

Sapientis est examinare consilia, & non citò facili credulitate ad falsa prolabi. *Senec. epist.24.*

Consueverunt peritiores architecti sublimioribus columnis firmas bases, solidáque subjicere, ut ingentium ædificiorum gravia pondera sufferre valeant. Cùm igitur nulli magis, quàm principes urbiumque rectores inter mortales emineant, oneráque majora sustineant; æquum est, optimos illis consiliarios adhiberi, quibus haud aliter, quàm stabili fundamento nitantur; causasque tam ad regnum, quàm ad religionem pertinentes æquissimè disponant. *Ioan. Petrus Cermenatus de recta Reg. ac rer. pub. cap.18.*

Sæpè per cunctationis ambages ducta consilia, priusquam ardua esse desierunt, detecta sunt. *Erycius Puteanus lib.2. hist. Cisalpin.*

In primis necesse est ut regis consiliarij sint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum usu periti, in historiis diligentissimè versati: neque præsentia tantùm sagaciter odorantes, sed longè in posterum quod utile futurum reipubl. sit conjectura providentes *Osorius lib.7. de regis inst.*

Ex

Ex bona prudentique deliberatione prudens solet nasci consilium, quod præcipuum est ad benè res gerendas fundamentum. *Grimalius lib. 2. de opt. Senat.*

Quanto aliquid est magis terminatum, tanto minus eget consilio, nec debet fieri consultatio de rebus minimis, nec unus deliberare debet solus, sed alios adhibere in consilium. Demum consilia debent esse arcana, & veracia addo etiam libera, & absque adulatione, & sine respectu personarum, denique justa & sancta. *Ægidius de regimine Princ.*

Judices & Principum consiliarij privatam utilitatem & affectionem abjicere debent, & assumere publicam. *Martinus Laudensis tractatu de consiliariis Princ.*

Ubi consiliis impiis jura prætenduntur, & leges; ibi capitalis vertitur pernicies, & abrupta. *Ammianus Marc. lib. 26.*

Ex omni genere curiositatis signa colligis instantis tempestatis, at multo magis conveniebat hac uti diligentia in consultationibus, ut observatis experimentis conjiciant qui malorum ex unoquoque perperam instituto consequatur. *Plutarch. in Moral.*

Si fœmina inter aves saliat fœminam, nascuntur quidem ova, sed ex quibus nihil nascatur: ita consilium, quod animo conceperis, non accedente ratione frivolum est, & inutile. *Ibid.*

Ut Perillus qui Phalaridi taurum donavit æneum, suo periit invento, sic aliquoties malum consilium in caput autoris redundat. *Plinius lib. 37. cap. 6.*

Optimè administratur civitas, quæ se pro rerum statu fortunæ accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non privatis inimicitiis impulsus, aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam dicit, & optimè de futuris consultat, qui rerum futurarum exempla ex præteritis sumit. *Dionys. Halicarn. lib. 10.*

Ars magna est imperij consilium, quod qui de Rep. tollat, quasi ex animo rationem tollit. *Henr. Barnesius l. 1. c. 2. de simulac. Reip.*

In suo quisque negotio hebetior est, quam in alieno, turbida enim sunt consilia eorum qui sibi suadent. *Curt. lib. 7.*

Consilia callida & audacia, prima specie læta, tractu dura, eventu tristia sunt, & omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio langueſcunt. *Tacitus lib. 2. hist.*

Consulendum cunctanter est, mox celeriter agendum, puerile enim est, & summæ lenitatis indicium, in sententia non persistere, & facilè verbis moveri. *Franc. Patrit. de regno, lib. 4. c. 6.*

Plurimum laudis juvenes moribus suis applicant, quoties de negotiorum meritis ambigentes, ad peritorum consilia decurrunt. *Cassiodorus in epist.*

In magnorum discriminum angustiis ubi domestica consilia remedium non invenerunt, eorum suffragia implorantur, quorum prudentiam in altioribus negotiis experientia diuturnior approbavit. *Rabanus in quadam epist.*

Ubi publica jactura est, & commune dispendium, sicut dolor in universitatem se porrigit, ita communi consilio & auxilio est utendum. *Ibid.*

Consilium peritorum ex apertis obscura existimat; ex parvulis magna: ex proximis remota, ex partibus tota: his enim qua via aggredi debeat, & citò singula, & distinctè videt. *Ibid.*

Deliberandum est diu, quicquid statuendum est semel, deliberare utilia mora est tutissima, mora omnis odio est, sed facit sapientiam. *Senec.*

Respublicæ tam diu florent & vigent, quàm diu ibi regnat, & floret sapientia & consilium. *Quidam.*

Multi in qualibet gubernatione sunt, qui impediunt bona consilia, & pauci qui adjuvant & multa vasa iræ, pauca vasa misericordiæ. *Quidam.*

Bonum consilium Principem admirabilem & formidabilem efficit. *Idem.*

Haud dubiè Princeps quem fama tulerit sanis consiliis morem gerere, apud exteros admirationem sui, apud hostes formidinem movebit: neque inimicis ex se crescendi potestatem unquam facit. *Quidam.*

Quemadmodum primum Mobile tanta incitatione fertur, ut etiam secunda Mobilia, hoc est stellas fixas, & Planetas secum rapiat, ita consiliariorum impetus, sæpè abripiunt bonos, & moderatos Principes, ut aliquid durius decernant. *Quidam.*

Fit sæpiùs, ut qui pericula ratione solerter expendunt, ac ob id de rerum exitu timidè deliberant, fortiores plerumque pugnacibus sententias dicant: cùm alienæ temeritatis comites esse, vel ad non dubiam mortem: quàm ab ignobili decreto minus fortes videri malint. *Paulus Iovius hist. lib. 43.*

Non desunt ulli ætati exempla, quæ ostendunt in Principibus crescere furorem mortuis aut remotis bonis, & præstantibus consiliariis. Itaque à Deo petendum est, ut adjungat Principibus consiliarios excellentes, eruditione & pietate, quorum moderatio placidè occurrens rapiditati dominorum multa mitigat. *Quidam.*

Consiliariorum culpæ quamvis mediocres fuerint, magnorum solent esse malorum causæ. *Ioannes Iovianus lib. 4. de obedientia.*

Publica consilia regi nunquam tanta cura, aut fide possunt, quin aliquid afferant quod noceat conscientiæ. Nil enim flagitiosius est plerisque qui corrumpunt aliorum sana consilia. *Quidam.*

Nulla consilia magnarum rerum vacant periculis, quæ cum ingens aliqua utilitas petitur, non semper recusanda sunt; & pleraque ratione regi, ac mitigari possunt. *Quidam.*

Præcipitantia consiliis est inimica, & prudentia adversa. Præcipitantia parit errores: quos magnæ pœnæ, magnæ calamitates comitantur. In cunctatione autem multa insunt bona: quæ etiamsi non prima fronte apparent, tamen progressu temporis percipiuntur. *Quidam.*

Consilia quò secretiora, eò securiora. *Quidam.*

Salutaria consilia sæpè sunt ingrata. *Quidam.*

Præsagium Principum ruinæ nullum certius, quàm ubi Deus mentem illis ita imminuit, ut sapientum consiliis repudiatis, provehant homines novos, stolidos, vecordes, & assentatores: qui omnia ad ipsorum gratiam faciant, & loquantur. Nam simul atque hæc eveniunt Principi; ipsi à Deo ruinam & perniciem imminere, certò statuere possimus. *Quidam.*

Prava & temerè susceptа consilia, duri & infausti rerum exitus plerúmque vestigio consequuntur. *Quidam.*

Pernicioſa consilia plerumque in authores redundant, à quibus profecta sunt. *Quidam.*

Etsi res imperij nullius omni tempore firmæ & immotæ esse possint, facilè tamen illæ diu certo & stabili loco servantur, si incerta casuum prudenter declinemus, & maturo consilio hos, à quibus aliquod est periculum aut præveniamus, aut circumveniamus. Enimvero consilij tanta vis est, ut qui illud adhibent, omnem propè humanam vim eludere, & cum Reip. salute quídvis agere, & tentare possint. *Autor. Sermon. Polit.*

Princeps sibi persuadet, consiliariis æquè ac sibi pane, quo vescitur opus esse, idque ut veritatis adeundæ sibi copia sit. *Fridericus Furius de consiliis & consiliariis Principum.*

Primò judicium quod de Principis virtute fit, ex habilitate & integritate Consiliariorum ejus sumitur. Nam si sint prudentes atque idonei, Princeps prudens creditur, ut qui perspiciat quales idonei ac apti, & iidem commodo in officio ac fide retinendi sint, sed si tales non inveniantur, nec aliqua Principis prudentiæ existimatio esse potest; quandoquidem in re principali errat, qui autem in ea delinquit, ut quoque in aliis erret necesse est. Nam quemadmodum si scaturigo fontis corrupta sit, aqua omnis quæ inde fluit necessariò quoque depravata est; sic sacro consilio malè constituto; universam gubernationem errore duci oportet. *Ibid.*

Princeps animadvertat, ne in adoptione consiliariorum contentus sit his quos in aula fovet, vel quos visu atque auditu cognitos habet, quacumque etiam excellentia vel prudentia præditi sint, sed diligenter inquirat de quo poterit, & præcipuè vicariis omnium suarum provinciarum injungat diligentem inquisitionem de optimis, ac præstantissimis quibusque, & neminem quæ ipsis sint, transmissionem: quibus acceptis atque perlectis accersantur, qui omnium maximè idonei existimabuntur, præsertim autem qui in Aula incogniti erunt. *Ibid.*

Non magis mens & ratio in corpore humano necessaria, quàm consilium in Principe. *Hipp. à eo lib. de conf.*

Ingenio Portiano in rebus civilibus tractandis versatili & indefesso Consiliarium esse convenit, qui tanquam odorari cuncta, eaque cernere, ac seligere valeat, qui consilium secundùm circumstantias aptare sciat. *Ibid.*

Magnum judicium adhibendum non solùm in eligendis consiliariis, an scilicet iis de quibus ante, præsidiis instructi sint, an magistratum aliquem gesserint, & an in eo rectè administrando operam, fidem, prudentiam, diligentiámque præstiterint, an alicujus factionis principes sint, ne justitiæ specie privatam vindictam armis publicis quærant; sed etiam in sequendo consilio. *Ibid.*

In rebus asperis & tenui spe fortissima quæque consilia tutissima sunt. *Veget. l. 3. c. 9.*

Omnia consilia cunctis præsentibus tractari sæpè ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur. *Otho, apud Tacit. hist. 1.*

Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reipub. utile, ipsis glorioſum, aut promptum effectu aut certè non arduum sit: simul is qui suadet considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: etsi fortuna cœptis affuerit; cui summum decus acquiratur. *Idem lib. 2.*

Laudabile est consilium quod sincerum sit, & sapiens alioquin danti, & capienti periculoſum, Reges insidiarum ignari, optimóque animo, inutilia tamen accipiunt consilia, & non necessaria propter familiaritatem & credulitatem. *Natalis Comes libro hist. 16.*

¶ Apophthegmata.

Phocion. Athenienses cum invito Phocione bellum cum Antipatro suscepissent, eúmque Athenas irruentem audissent, Phocioni detulerunt ut pacem cum Antipatro expostulet. At Phocion: Tunc ait, quum otiosis vobis consulebam, si mihi creditum esset, haud nunc profecto tumultuantes consuleretis, cui potissimùm vos vestraque credere deberetis. *Brus. l. 2. cap. 33. ex Plutarch.*

Scipio Africanus, turpe esse aiebat in re militari dicere. Non putabam. Videlicet quia explorato & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. *Valer. Maxim. lib. 7. cap. 2.*

Demosthenes, summus orator Athenienſibus flagitantibus ut consuleret, obstitit, dicens, ὁ σωτὴρ ναγκη: id est, Non sum coactus in ordinem: significans, se non servire populi affectibus, sed suo arbitratu facere quod faciendum judicasset. *Eras. 4. apoph.*

Idem, populus Athenienſium à Demosthene flagitabat, ut quemdam accusaret: id cum recusaret: cœpit populus in illum, ut solet vociferari. Tum surgens: Vos me, viri Athenienses consultorem habebitis vel inviti: calumniatorem autem non habebitis, etiamsi velitis. *Plut.*

Themistocles, in concione dixit, se reperisse consilium, quod summoperè pertineret ad dignitatem Athenienſium: sed id ejus esse generis, ut proferri non expediret, populus censuit, ut uni Aristidi indicaret: si is probaret, probaturos omnes. Cùm igitur Themistocles indicasset Aristidi, se de incendenda Græcorum navali statione cogitare (sic enim fore, ut Athenienses toti Græciæ dominarentur) Aristides ad populum

Populum progrediens, dixit Themistoclis consilio nihil esse utilius, sed eodem nihil inhonestius. Hac audita voce populus vetuit ne super ea re in posterum verba faceret Themistocles. Hic certè populus quidam philosophicum præstitit, repudians utilitatem cum turpitudine conjunctam: simúlque declaravit, quanta sit spectatæ virtutis authoritas, qui non dubitarit Reipub. fortunam unius judicio committere. *Plutarch. in Aristide.*

Livius Salinator, in consilio primus rogatus sententiam, neminem fidelius dare posse consilium dixit, quam eum qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit. *Liv. 4. lib. 7. Decad. 7.*

Licurgus, rogatus aliquando, quam ob rem vetuisset frequenter adversus eosdem expeditiones agere: Ne inquit, dum crebro sese defendunt, bellandi peritiam usu colligant. Unde & Agesilaus graviter accusatus est, quod crebris in Bœotiam expeditionibus ac bellis Thebanos Lacedæmoniorum hostes ad repugnandum induxisset. Nam cum Anchalcidas vidisset illum saucium, exprobravit quod Thebanos præliandi artem docuisset, cum ante nec scirent bellare, nec vellent. Præclaram, inquit, doctrinæ tuæ mercedem habes; qui Thebanos nec animatos ad bellandum, nec exercitatos, vel invitos consuefeceris, docueriſque bellum gerere. Hoc stratagema latius etiam patet, videlicet ne sæpius cum iisdem litigemus aut contendamus, ne tandem assueti, vel contemnant nos vel superent. *Plutarchus in Lacon.*

Diogenes, probabat eos qui uxores ducturi, non ducerent, qui navigaturi non navigarent: qui pueros alituri, non alerent: qui ad Rempubl. accessuri, non accederent: qui se ad convivendum præpotentibus componerent, nec tamen accederent: significans, ab iis omnibus abstinendum: eoque prudentes videri, qui ad ea solicitati tempestativè vertissent sententiam; quod semel aggressis, non sit integrum mutare consilium, etiamsi pœniteat instituti. Qui duxit uxorem, jam sui juris non est: qui se mari commisit, ventorum arbitrio feratur oportet: qui semel accessit ad Remp. scenæ serviat oportet: & ut cupiat, tutum non est ad privatam redire vitam. *Laërt. lib 6.*

Alphonsus, cum senex quidam, & natura & ætate audacior, ex patrum numero eum argueret, quod contra patrum ferè omnes sententias bellum capesseret: Respondit, Regum consiliarios, aut Reges esse aut Regum animos habere oportere. Plurima enim interdum consiliariis & privatis convenire, quæ regem non decerent. Sic pecuniam cudere Parmenioni licuit, Alexandro verò non licuit. *Anton. Panorm. lib. 1. de reb. Alphons. & Æn. Sylv. de ejus dictis.*

Idem, interrogatus, quibus consiliariis maximè delectaretur? Libris, respondit: à quibus sine metu, sine gratia, quæ nosse cuperet fideliter audiret. *Panormitanus lib. 3. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, perabsurdum sibi videri dicebat, reges ab aliis regi, & duces ab aliis duci. Notavit autem principes & magnates, qui quum imperij & principatus titulos sibi vendicent, alieno tamen consilio regantur, etiam nolentes, quo fit; ut sæpe numero cum magno Reipublicæ incommodo alienis oculis videant, alienis auribus audiant, alienis linguis loquantur. Et sic nihil minus sunt quàm Imperatores, qui à consiliariorum arbitrio ita pendent, ut planè horum sint mancipia. *Panorm. lib. 2. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, Cathalanis optimum factu fore censentibus, si Alphonso adhuc adolescentulo septem viri ad gubernandas Respublicas adjungerentur, qui Deum timerent, justitiam colerent, cupiditates tenerent sub fræno, neque donis, neque muneribus tangerentur: Alphonsum laudasse consilium, at ita respondisse ferunt: Si horum non dico septem, sed unum tantùm dederitis, continuò illi & regimen & regnum ipsum facilè concessero. Pulchrè autem innuit, paucos bonos Regum esse consiliarios. *Ibidem.*

Homulius, optare solebat potius malum Principem, qui bonos haberet consiliarios ac amicos, quàm bonum, qui malos haberet, quibus rerum administrationem committeret. Putabat enim facilius fore, ut à multis bonis unus malus ad saniora duceretur, quàm ab uno bono multi à malitia averterentur. *Fulgos. lib. 7. c. 2.*

Idem, cùm à Trajano Romanorum Imperatore audivisset, Domitianum pessimum fuisse Imperatorem, amicos tamen optimos habuisse: atque illum magis odio fuisse qui Rempublicam peioris vitæ hominibus commendasset: dixisse fertur, Melius erat unum malum pati, quàm multos. Multi enim mali non possunt ab uno, quamvis bono, ulla ratione superari. *Ælius Lamprid. in Alexandro.*

Marius Maximus, meliorem esse Rempublicam & prope tutiorem referebat, in qua princeps malus esset, quam in qua amici Principis pravi existerent. Quandoquidem unus malus possit à pluribus bonis corrigi, multi autem ab uno nequaquam. *Cuspianus in Consulibus.*

Agesilaus. Cùm vita defunctus esset Lysander, Agesilaus numerosam soliditatem aggregatam comperit, quam ille ex Asia domum reversus, statim adversus Agesilaum instituerat. Id indignè ferens Agesilaus, destinabat omnibus palam facere, cujusmodi civis fuisset Lysander dum viveret, ac prælecta quadam oratione, quam Lysander in libro descriptam reliquerat, compositam quidem à Creonte Halicarnasseo, sed in hoc ut hanc Lysander ediscceret, atque apud popularem multitudinem recitaret (tractabat autem oratio de novandis rebus deque mutando Reip. statu) hanc quoniam arguebat Lysandrum fuisse civem perniciosum, ac seditionis avidum, Agesilaus voluit evulgare. Cæterùm ubi senex quidam Ephorus orationem perlegisset, metuens dictionis gravitatem ac vehementiam, ne lecta alios quoque multos ad rerum novarum studium excitaret: consuluit Agesilao, ne Lysandrum sepultum refoderet, sed orationem premeret. Senis consilio paruit, & à cœptis conquievit Agesilaus: doctus non solùm obtemperare publicis legibus ac magistratui, verùm etiam privato senioris consilio. Vir excelsi animi, plus apud se valere potuit publicam utilitatem, quàm privatum odium, simulque perspexit, indecorum esse, simultatem exercere cum sepulto. Hac moderatione usus est adversus manifestum inimicum. *Plut.*

Paulus Æmilius, sæpenumero dicebat, Imperatorem si minus ætate, certè moribus senem esse oportere: sentiens, non esse præcipitanda consilia, quod solent juvenes, sed moribus utendum senilibus. *Erasm.*

Sertorius, cum Pompeij milites disperſos superasset, multis occisis, audissetque adventare Metellum cum aliis copiis, diremit prælium, revocatisque suis dixit: Ego puerum hunc, nisi superveniſſet anus illa, verberibus castigatum, domum remisissem: Pompeium pueri nomine, signans, Metellum vetulæ anus. *Plut. in Sert.*

Bias interrogatus, quis esset optimus consiliarius: Tempus, inquit *Stob.*

Solon, Consule (inquiebat) non quæ jucundissima, sed quæ sunt optima. *Idem.*

Antigonus, Zenone defuncto, quem unum ex Philosophis maximè susciſiebat, dicere solebat, gestorum suorum theatrum esse sublatum, quod ad illius viri judicium potissimum componeret suas actiones, unum pro multis hominum millibus habebat. *Plut. in apoph.*

Euripidis, dictum memorabile celebratur: Unicum consilium rectum magnam militum manum vincere. Quo prudenter admonuit, non perinde referre, quam numerosum educas exercitum, sed quantum belli rectores polleant consilio. In bello siquidem plus habere momenti prudens consilium, & solertia, quàm vires consilij expertes. *Eras. lib. 6. apoph.*

Antigonus, filio Philippo multis præsentibus percontanti, ac dicenti, Quando castra movebimus? Quid inquit, num metuis ne solus tubam non audias? Notans adolescentis imperitiam, qui hoc patrem multis præsentibus interrogaret, quum in bello celanda sint principum consilia: sed quoties castra movenda sunt, omnibus tuba dat signum. *Plut. in apoph. Cel. Rhod. l. 13. c. 5.*

Simile ferè dictum legimus *Metelli Macedonici*, qui cum omnia proprio & subito consilio ageret: amico cuidam roganti, quidnam acturus esset? Tunicam, inquit, meam exuerem, si eam consilium meum scire existimarem. *Plin. cap. 61. de viris illustr. Plutarch.*

¶ Similitudines.

Antonij Monachi. Qualis civitas est, cujus diruta sunt mœnia: Talis est vir qui non omnia cum consilio agit. *In Melissa part. 1. serm. 11. ex Salem.*

Plutarchi, Velut quis laborat hepatis vitio, medico ostendat ungues exulceratos, ineptè facit: Ita qui gravibus laborans malis, de nugis consulit amicum. *In Moralib.*

Aristotelis, Ova quædam Hypenemia, hoc est, subventanea vocant dicuntur & Zephyria, quæ vento concipiuntur. Sic evanidum est quicquid imaginationis non certo judicio instituitur. *lib. c. 2. de nat. animal. & Plin. lib. 10. c. 38.*

Eras. Roterodami. Ut Apion Homerum ab inferis evocatum, nihil aliud interrogavit, quam quibus parentibus genitus esset: Sic quidam graviſſimorum virorum consilio convocato, de meris nugis consulunt. *In Similibus.*

Vt lamiæ, domi cæcutientes foris nihil non vident: Ita quidam in alienis negotiis plus satis oculati, in suis parum perspiciunt. *Ibid.*

Ex omni genere curiositas hominum signa collegit instantis tempestatis? At multo magis conveniebat hac uti diligentia in consultationibus, ut observatis experimentis conjiciant, quid malorum ex unoquoque perperam instituto consequatur. *In Simil.*

Si fœmina inter aves saliat fœminam: nascuntur quidem ova, sed ex quibus nihil nascitur: Ita consilium quod animo conceperis, non accedente ratione frivolum est & inutile. *In Simil.*

Sunt qui propius admota non cernunt, quæ longius absunt, vident. Ita nonnulli plus sapiunt in rebus alienis, quam in his quæ ad se pertinent. *In Simil.*

Sicut Aquilo initio vehemens, definit lenior: contra, Auster initio lenior, definit vehementior. Ita qui præcipites magno impetu rem aggrediuntur, frigescunt in processu: contra qui consilio suscipit magis ac magis accenditur operis progressu. *In Simil.*

Plinij, uti sæpenumero polypus dum conchæ carnem captat ipse capitur ac tenetur: Ita sæpius dum aliis nocere studemus, nos ipsos in periculum adducimus. *lib. 9. c. 29.*

Ut Perillus, qui Phalaridi taurum donavit æneum, suo periit invento: Sic aliquoties malum consilium in caput authoris redundat. *lib. 34. cap. 8.*

Plutarch. Ibi aiunt, ubi consenuit, jámque quod erat turbidum expiravit, magis aromaticè olere: Sic gloria senum tranquillior, & consilia sedatiora. *In Moralib.*

¶ Adagia.

Res sacra consultor. σύμβελος ἱερὸν χρῆμα.

Sensus est adagij, plurimum utilitatis adferre benè consulentem, aut religiosè ac purè dandum consilium iis, quibus est opus.

Suadeo quod ipse facturus essem.

Quum alteri damus consilium, quo non gravemur ipsi uti in simili causa conveniet illud Calypsas, Odyss. 1.

Αὐτὰρ ἐγὼ νόον αὖ φρεσὶν ἐμβάλομαι ὅσσα οἱ αὐτῷ.
Αὐτῇ μυθοίμην, ὅτι μὴ κέαται τόσον ἴκελ.
Sentio, suadebóque tibi quibus haud graver uti
Ipsa mihi similis si quando occurreret usus.

Consilium in melius commutandum.

Si quando jubebimus mutare consilium, utpote fœdum ac stultum aut reprehendemus quippiam ut inconsultè factum, usui fuerit illud.

Τίς τοίσι θεῶν νηκεδέα βυλὴν
Ἐν στήθεσιν ἔκθηκε καὶ ἔξέλετο φρένας ἐσθλάς;
Qui tibi consilium submisit inutile tandem
Divorum, sanámque exemit pectore mentem?

¶ Exempla Biblica.

Consilij boni

Exempla.

Abraham, Genesis 13. versiculo nono, Loth, 19. versiculo 14. Rebecca, 27. versiculo quadragesimo tertio, Ruben. 37. versiculo 21. Joseph, 41. versiculo 35. & 46. versiculis 33. 34. Servi Pharaonis, Exodi, 10. versiculo 9. Jethro, 18. versiculo 19. Moses, Numerorum 14. versiculis 5. 41. 42. Rahab, Josue 2. versiculo 16. Israëlitæ, Judicum 20. versiculo 13. Ruth, Ruth 2. versiculo 2. & 3. versiculo 1. Heli. 1. Samuelis 3. vers. 9. Samuël. 12. versiculis. 14. 20. Saul. 15. vers. 6. Joab, 2. Samuëlis 19. versiculo 7 Mulier prudens, 1. Samuëlis 20. versiculo 22. Joab, 24. versiculo 31. Paralipomenon 21. versiculo 3. Nathan, 1. Regum 1. versiculis 12. 13. Seniores, 12. versiculo 7. Puella captiva, 2. Regum 5. versiculo 3. Naaman servi, versiculo 12. Elisæus, 6. versiculo 9. Servus, 7. versiculo 13. Godolias 25 versiculo 24. Jeremiæ 40. vers. 9. Josaphat, 2. Paralipomenon 20. versiculo 20. Joiada, 13. versiculo 4. Homo Dei, 25. versiculo 7. Obed. 28. versiculo 9 Ezechias, 30. versiculo 6. Nechao Rex Ægypti, 35. versiculo 21. Esdras, 1 Esdræ 10. versiculo 11. Nehemias, Nehemiæ 2. versiculo 17. & 5. versiculis 10. 11 Mardochæus, Esther. 4. versiculo 14. Elathan, Dalaias, & Gamarias, Jeremiæ 36. versiculo 25. Jeremias, 38. versiculis 17. 20. & 42. versic. 10. Principes exercitus, versiculo 14. Daniel, Danielis 4. versiculo 24. Michæas. Michææ 6. versiculo 8. Pilati uxor, Matthæi 20. versiculo 19. Christus, Lucæ 3. v. 11. & 12. vers. 58. Christi mater. Joannis 2. vers 2. Petrus, Actorum 2 versiculo 38. & 9. versiculo 34. Apostoli. 6. vers. 3. Discipuli, versiculo 38. & 21. versiculo 20. & 27. versiculis 10. 22. 31. Paulus & Silas, 16. versiculis 31. & 31. & 20. versiculis 3. & 27. versiculis 10. 22. 31. Paulus, Romanorum 13. versiculo 3. 1. Corinthiorum 7. vers 5. 2. Corinthiorum 8. versic. 10.

Consilij mali

Exempla.

Eva, Genesis 3. versic. 6. Sarai, 16. versiculo 2. Filia major Loth 19. versiculo 31. Fratres Joseph, 37. versiculo 20. Uxor Putiphar, 39. versiculo 7. Pharao, Exodi 1. versiculo 10. Israëlitæ, 32. versiculo 1. Actorum 17. versiculo 40. Balaam, Numerorum, 24. versiculo 14. & 31. versiculo 16. Davidis, 1. Samuëlis 24. versiculo 5. Principes filiorum Ammon, 2. Samuëlis 10. versiculo 3. 1. Paralipomenon 19. versiculo 3. Jonadab, 2. Samuëlis 13. versiculo 5. Achitophel. 16. versiculo 21. Juvenes consiliarij Roboam, 1. Regum 12. versiculo 10. Jeroboam, 1. Regum 18. versiculis 27. 28. & 14. versiculo 2. Regis Syriæ servi, 20. versiculo 24. Jezabel, 21. versiculis 7. 10. Nuncius Achab, 12. versiculo 13. 2. Paralipomenon 18. versiculo 52. Rabsaces, 2. Regum. 18. versiculis 31. 32. David, 1 Paralipomenon 21. versiculo 2. Athalia, 2. Paralipomenon 22. versiculis 3. 2. Semeia, Nehemiæ 6. versic. 10. Zares uxor Aman, Esther 5. versiculo 14 Uxor Job, Jobi 2. versiculo 9. Principes Regis Sedeciæ, Jeremiæ 38. versiculo 4. Principes Darij, Danielis 6. versiculo 7. Filia Herodiadis, Matthæi 14. versiculo 8. Marci 6. versiculo 25. Petrus, Matthæi 16 vers. 22. Principes Sacerdotum, & Seniores populi, 26 versiculo 4. & 27. versiculo 1. Joannis 11. vers. 47. & 12. versiculis 10. 40. Pontifices, Marci 15. versiculo 11. Diabolus, Lucæ 4. versiculo 3. Coloni. 20. versiculo 14. Caïphas, Joannis 11. versiculis 49. 19. 51. Judæi, Actorum 13. versiculo 50. & 21. versiculo 15. Milites 27. versic. 42.

Consilij astuti

Exempla.

Rebecca Genesis 27. versiculis 9. 10. Gabaonitæ, Josue 9. versiculis 3. 4. Majores natu inter Israëlitas, Judicum 21. versiculo 20. Manucham, Esther 1. versiculo 19 Pharisæi, Lucæ 13. versiculo 31. Discipuli, Actor. 21. vers. 4. Fideles, vers. 12.

Consilij carnalis

Exempla.

Petrus, Matthæi 16. versic. 22. & 17. v. 4. Marci 9. vers. 5. Luc. 9. v. 33. Mater filiorum Zebedæi 20. versiculo 21. Jacobus & Joannes, Lucæ 7. vers. 54. Fratres Christi, Joannis 7. vers. 3. Discipuli. 11. vers. 8. Caïphas, versiculo 30. & 18. versiculo 14. Gamaliel. Actorum 5. versiculo 35.

Consilij mutati

Exempla.

Judas, Genesis 37. versiculo 26. Nathan, 2. Paralipomenon 17. versiculis 2. 34.

Inferiorum consilio non sunt contemnenda.

Exempla.

Uxoris Naaman pedisequa, 2. Regum 5. versicul. 3. Servi Naaman, versiculo 13. Abigail 1 Samuele 25. versiculo 25. Joab, 1. Paralipomenon 21. versiculo 3.

¶ Exempla Historica.

Nero Romanorum Imp. natura crudelis, consiliariorum suorum insuper instinctu, multa contra dignitatem fecit, cum crebro ab illis audiret: tu hæc pateris? tu hoc times; Ignoras te Cæsarem esse? teque illorum potestatem habere, non illos tui? *Xphilinus in Nerone.*

Diodorus Mercurium scribit fuisse Isidi & Osiridi in consilio: cumque in expeditionem Osiris iret, Mercurium ceu consiliarium Isidis conjugis domi reliquisse: hominémque fuisse insigni prudentia domi, multásque tradidisse mortalibus artes ac scientias. *L. Vives lib. 8. Aug. de civit. Dei, cap. 26.*

Sigebertus Occidentalium Saxonum in Angliarex; cum suos non libenter audiret consiliarios, unum ex iis Cumbranum interfecit. Qua re indignati reliqui, facta conjuratione, eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigebertus sese in loca sylvestria abdidit, & ibi à vilissimo Cumbrani servo, qui porcos pascebat, trucidatus est. *Polyb. lib. 4.*

Baiazethes, VI. Turcarum rex, adeò præfractus & temerarius erat, ut neminem monentem sequeretur, sed sibi soli confideret, quando eundum erat in hostes. *Chalcondylas, lib. 3.*

Justinianus II. imp. sexdecim natus annos, imperium adeptus, propriis consiliis usus, maxima incommoda Romano nomini attulit. *Cuspinianus.*

Lacones, si quando stratagemate, hoc est, callido consilio superassent hostem, Marti bovem immolabant: sin aperto prælio gallum: hoc pacto consuefacientes belli duces, ut non solum fortes essent ad prælium, verum etiam callidis consiliis adversus hostem instructi. Præclarius enim existimabant, hostem ingenio citra sanguinem dejicere, quam pugna plerumque utrinque cruenta. *Plut. in Lacon.*

Antonius Pius nihil solitus est agere in bellicis negotiis, aut in civilibus, de quo non prius conferret cum gravibus viris, dicens: Æquius est ut ego tot taliúmque amicorum consilium sequar, quam ut tot talésque amici meam unius sequantur voluntatem. *Jul. Capitol.*

Qui Scipionis gloriæ invidebant, dicere solebant, illum esse egregiorum facinorum histrionem, Lælium verò collegam illius gestorem. Alludentes huc, quod alius est actor fabulæ, alius author. Sentiebant, Scipionem præclaras res gerere, sed Lælij consiliis. *Evasl. lib. 7. apoph.*

Fertur hoc Chilonis nomine, In via non properandum. Ex incessu colligitur animus: præceps arguit præcipitem, nimium lentus ignavum. Decet autem in publico compositis esse moribus. Fortasse deterruit à præcipiti consilio *Laërt.*

Athenienses, cum adversus Alexandrum fœliciter pugnassent, ac Diis jam gratias agerent, rogatus Phocion, an hæc ita gesta noller. Hæc quidem, inquit, gesta vellem, sed illa decreta. Sentiens, etiam inconsulta consilia nonnumquam fœliciter cedere, id quoties accidit gratulandum quidem esse Reipub. non tamen ideo non semper utendum optimis consiliis. Fortassis & illud sensit Phocion, non esse protinus fidendum primis successibus, sed totius negotij eventum declaraturum, quale fuisset ipsius consilium. *Plut. in apoph.*

Rumor incerto authore obortus erat de morte Alexandri, moxque rhetores prósilierunt, hortantes, cunctarentur, sed illico bellum susciperent. Phocion expectare jussit donec certius aliquid cognosceretur. Nam si, inquit, hodie mortuus est, & cras & perinde mortuus erit. Graviter oratorum præcipitem temeritatem coërcuit. *Ibid.*

Artabanus, Xerxi expeditionem in Græciam paranti, ait, Iterum, atque iterum, dum tibi videbitur, re apud teipsum probè considerata, edicito quod optimum arbitraberis. Benè enim & præmeditatè, consultare comperio maximum esse lucrum. Nam etsi quid è contrario eventurum est, nihil tamen minus benè consultum est, superavítque fortuna consilium. *Brus. lib. 2. cap. 15.*

Democritus Ætolus nullam rem esse tam inimicam consiliis dicebat quàm celeritatem. Præcipitata enim consilia si in transversum agantur, nulla revocari pœnitentia possunt in melius. *Brus. l. 1. c. 15. ex Livio.*

Julius Cæsar ea facinora plurimum probare solitus erat, quæ sine longo consilio & consultatione prolixa gererentur. *Plutarch.*

August. Cæsar dicebat, se Romanis eum imperij successorem relicturum, qui nunquam eadem de re bis consultasset de Tiberio loquens, quem consiliis plurimum valuisse præsentibus ferunt. *Plut. in apoph.*

Fridericus Cæsar, consiliariis suis in curiam, vocatis, Utinam inquit, consiliarij mei in palatij vestibulo dúas res deponerent. Sic enim & ipsi rectè consulerent & mihi etiam inter consilia dijudicare facillimum esset. Interrogatus autem, quænam res illæ essent, Simulatio, & dissimulatio respondit: Docuit autem, principes commodis publicis non rectè consulere posse, propter consiliariorum privatos affectus. *Æn. Sylvius lib. 3 commentariorum de rebus gestis Alphonsi regis.*

Idem, Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ regem adhuc puerum, cum educaret, sanguine sibi conjunctum, non defuerunt ex consiliariis, qui puerum, clam perdendum Cæsari persuaderent, cujus mors opes maximas, plurimáque regna allatura esset. At Imperator: Qui fit (inquit) quod me divitem potius quam pium erga meos esse cupitis? Ego sanè divitias non ita amo, ut impiis consiliis persuasus, propter eas indignum facinus perpetrare velim. Quo dicto docere voluit consilium pessimum cumque crudelitate conjunctum, à principibus rejiciendum esse, nihilque consiliariorum persuasione faciendum, quod principis majestatem lædere, ejusque nomen bonámque famam obscurare apud subditos possit. *Æneas Sylvius, lib. 3. comment. de reb. gest. Alphonsi.*

Hieroglyphica.

Bulla quadam cordis figuram habens puerilis ingenuitatis insigne fuit apud veteres. Ea enim figura admonitos volebant pueros, ut frugalia semper consilia secuti, *corde* præstare conarentur. *Corculum* enim veteres pro solerti & acuto dicebant. Et animæ partem rationis participem. *Cor* appellari solere dicit Adamantius. *Cor* igitur *Consilij* hieroglyphicum esse, ex hisce satis manifestum est. *Pierius Valerius libr. 34. pagin. 316.* E. De bulla illa vide eundem *Pierium hieroglyphicorum lib. 41. pagin. 395. B.*

Veteres cum *Consilia & cogitationes occultas* esse debere significare volebant, *Plutonem* pingebant *galeatum*, *& Proserpinam rapientem* tum quod subterranea, quorum Deus dicitur *Pluto*, lateant absconditáque sint: tum quia raptus clam fiunt, tum denique, quod cum in capite consilij sedes esse putetur, galea illud tegens aptè consiliorum occultationem significet. Eruditus quidam *lib. 1. Hieroglyph.*

¶ Emblemata.

Consiliarij Principum.

Andreæ Alciati.

Emblema CXLV.

Heroum genitos, & magnum fertur Achillem
In stabulis Chiron eruditisse suis,
Semiferum doctorem, & semivirum Centaurum,
Assideat quisquis Regibus, esse decet.
Est fera, dum violat socios, dum proterit hostes.
Estque homo, dum simulat se populo esse pium.
Consilio & virtute Chimæram superari, hoc est, fortiores & deceptores.

Emblema XIV.

Bellerophon ut fortis eques superare Chimæram,
Et Lycij potuit sternere monstra soli:
Sic tu Pegaseis victus petis æthera pennis,
Consilióque animi monstra superba domus.
Non vulganda consilia.

Emblema XII.

Limine quod cæco, obscura & caligine monstrum,
Gnosiacis clausit Dædalus in latebris,
Depictum Romana phalanx in prælia gestat,
Semiviróque nitent signa superba bove.
Nósque monent, debere ducum secreta latere
Consilia, auctori cognita techna nocet.
Parem delinquentis & suasoris culpam esse.

Emblema CLXXXIII.

Præconem lituo perflantem classica, victrix
Captivum in tetro carcere turba tenet.
Queis ille excusat, quod nec sic strenuus armis,
Ullius aut sævo laserit ense latus.
Hic illi: Quin ipse magis timidissime peccas,
Qui clangore alios æris in arma cies?

Apologi seu Fabulæ.

Hirundo & Avicula.

Cùm linum sereretur; monuit reliquas aviculas hirundo, secum ut eruerent semina, de quibus relictis exoritura esset herba nocentissima avium generi. Sed hoc illis cum non probaret, rursum enatam primum & teneram herbam ut evellerent hortatur. Cùm verò neque hoc facere vellent, ipsa de silvis & solitudinibus, ad hominum consuetudinem & in oppida se contulit. Paulò post maturum linum carpitur, & retia nectuntur, & capiuntur aviculæ, sero deplorantes neglectionem salutaris consilij.

Fabula ostendit, verum esse quod dici solet, qui consilium bonum respuat, eum accersere sibi perniciem.

Vulpes & Formica.

Quærens materiam vulpes ad domum extruendam, ubi habitaret in luce & aperto aëre, redarguitur à formica, quæ quidem perquam esse jucundum aspectum lucis, fateretur, sed vulpi tamen cogitandum quid ageret, quæ esset in tanto odio rusticorum propter rapinas, & cujus pelles magnopere ad vestitus hiemales expeterentur.

Fabula docet, nullam rem inconsulte aggrediendam esse.

Vulpecula.

Elapsa vulpes de laqueo, sed mutila, nam caudam amiserat, non vivendum in tanta deformitate sibi esse existimans, cœpit in commune suadere omnibus, ut & ipsæ præcidi caudas sibi paterentur: cupiebat enim in turba & societate turpitudinis suum vitium quasi occultare. Quid enim, inquit, has & indecoras & supervacaneum onus gestamus, vel potius attrahentes defatigamur? Aut cuinam, obsecro, rei utiles sunt, nisi forte ad verrendum solum conduximus? Parantem dicere plura, una de multitudine juvencula fertur interpellasse his verbis: Heus, tu mea matercula, num hoc fueras suasura etiam, si non tibi emolumento futurum esse sperares?

Significat hæc fabula, neque aliorum commoda, deliberationibus malorum proposita esse, neque libenter homines ea consilia admittere, quæ non eorum quibus dantur, commoda spectare atque procurare videantur.

¶ Scriptores.

De non temerè judicando, *Aurel. August. Epist.* 137. *Tom.* 2. *operum ejus.* Consilium *Octavian. Mirandula. S. pater Maximus Corvinus in apoph. Hierem. Pad.* 3.2.4. *Index in proverbia Erasm. secundùm locos. Lumen animæ, part.* 2. *cap.* 42. *Manip. florum. Vincent. Bell.* 1. 44. Consilia, *Brisson.* 2. 15. De consultatione, *lib.* 1. 10. *Lud. Vivis.* De consilio & inconsulto. *Anton. mon. in Melissa* 1. 10. De consultore & eum admittentibus & contra. *Ibid.* 2. 59. De consulto *Demodocus Platonis dialogus nothus.*

In singulis expertum consule, *Marsilius*, 4. 14. Consilij rationem esse præstantissimam: Eubulia, id est, bona consultatio, quid sit: Eustochi collimatio, collineatio, *Calius* 1.9. De consilio & quod non præcurrere debeat, *Petrus Lauuerius ex Cic.* Consultare in convivio, non minus Græcanicum quàm Persicum. *Plut. Sympos.* 7, 9. *An recte id fiat.* 7. 10.

Consolatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Consolatio Græcè, παραμυθία, ας, ἡ: & παραμυθητὸς, ὴ, ὸν, consolator dicitur. Compositum ex con & solor; quod est quasi solidum redintegro: à quo solatium & solamen, quo poëtæ frequenter utuntur. Virgilius: *Solaménque mali de collo fistula pendet.* Solamen à consolatione quidam sic distinguunt, quod Solamen re fit, consolatio verbis. Unde carmen consolatorium dicimus.

Consolatio, παραμυθία, Levamen, doloris levatio, Hebr. *Nichum*, à *Nicham*, consolatus est. Convenit cum verbo *Chamam*, incaluit: nam in consolationibus inflammationes quædam viscerum sentiuntur.

¶ Loci Biblici.

Consolatio, pars prophetiæ, 1. Corinth. 14. 3. Consolatio vera; in Ecclesia quærenda, Esa. 66. 11. Consolatio æterna à Deo fidelibus data, 2. Thess. 2. Consolatio mutua piis necessaria, 1. Thess. 4. 18. & 5. 11. Hebr. 10. 25. Consolatio in rebus adversis, Matt. ver. 3. 10. 24. 2. Cor. 4. versic. 8. 9. ex Dei verbo petenda, Esa. 50. 11. Rom. 15. 4. 1. Thessal. 4. 18. Hebr. 6. 18. Consolatio vita per Christum, 2. Cor. 1 5. Phil. 2. 1. Consolatio erga pusillanimes, 1. Thess. 5. 14. Consolatio omnibus sperantibus in Deum, Psalm. 31. 25. Consolatio fidelibus proposita, 1. Joan. 3. versic. 1. 13.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Consolatio divina.

Consolamini, consolamini populo meus. *Esa.* 40.

Ego ego ipse consolabor vos. 51.

Et convertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, lætificabo à dolore suo. *Jer.* 31.

Bonus Dominus & confortans in die tribulationis. *Nahum* 1.

Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari, supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere, 1. *Cor.* 10.

Benedictus Deus & pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. 1. *Cor.* 1.

Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra: sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. *Ibidem.*

In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. 4.

Foris pugnæ, intus timores: sed qui consolatur humiles, consolatus est & nos. 7.

Noli timere, sed loquere, (inquit Dominus per visionem nocte Paulo cum prædicaret Corinthi) ne taceas propterea quod ego sum tecum, & nemo opponetur tibi, ut noceat, *Act.* 18.

Consolatio humana. Ibid.

Consolatores onerosi omnes estis. *Job.* 26.

Consolarer & ego vos sermonibus, & moverem caput meum super vos. *Ibid.*

Ut possimus & ipsi consolari eos, qui in omni pressura istis. 2. *Cor.* 1.

Consolamini pusillanimes. 1. *Thess.* 5.

Dixi ego in corde meo: Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset Vanitas. *Eccl.* 2.

¶ Patrum Sententiæ.

Hoc est quod nos & lætificat in omnibus laboribus & periculis vitæ hujus: amor noster in Deum, & pium studium, & certa spes, & fervor spiritus. *Aug. super Joannem.*

Si paupertas angit, si luctus mœstificat, si dolor corporis inquietat, si ulla calamitas vexat, adsunt boni homines, qui non solum gaudere cum gaudentibus, sed flere cum flentibus norunt, leniuntur aspera, relevantur gravia, & superantur adversa. *Idem Ibid.*

Consolatio mitis debet esse, non aspera, quæ magis dolorem leniat, favorem mitiget, quam commotionem excitet. *Ambr. in lib. de Josepho.*

Paupertatem times, sed bonos pauperes Christus appellat. Labore terreris, nemo athleta sine sudoribus coronatur. De cibo cogitas, Dei fides famam non timet. Deus ipse omnium rector ac dominus cum omni Angelorum militia certamen tuum expectat: tibi contra Diabolum dimicanti parat æternitatis coronam. *Hier. in epist.*

Non plangam cum Jacob & David filios in lege morituros, sed cum Christo in Evangelio suscipiam resurgentes. Judæorum luctus, Christianorum gaudium. Unde Moyses moriens plangitur: Jesus absque funere & lachrymis in monte non sepelitur. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. *Idem ad Heliodorum.*

Quum volumus afflictum quempiam à mœrore suspendere, ordo consolationis est, ut studeamus prius mœrendo ejus luctui concordare. Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori: quia eo ipso quod à mœrentis afflictione discrepat, minus ab illo recipitur, qui mentis qualitate separatur. Sed emolliri prius debet animus, ut afflicto congruat: congruens inhæreat: inhærens trahat: nec ferrum ferro conjungitur, si non utrinque exustione ignis liquetur. Durum molli non adhæret, nisi prius ejus duritia mollescat. Sic nec jacentem erigimus, nisi à rigore nostri status inclinemur, quia dum rectitudo dantis à jacente discrepat, eum, cui condescendere negligit, nequaquam levat. *Greg. in mor.*

Magna consolatio tribulationum est, Authoris nostri dona ad memoriam revocare. *Ibid.*

Magna est consolatio in eo quod displicet, quod ordinante illo erga nos agitur, cui non nisi justum placet. *Ibid.*

Festinat consolatio bonorum consideratus finis malorum, dum enim ex eorum interitu malum conspiciunt quod evadunt, leve æstimant quicquid adversum in vita patiuntur. *Ibid.*

Facilior erit consolatio, si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus, ad memoriam delicta revocamus, atque hæc jam non flagella, sed dona esse conspicimus, si quæ carnis delectatione peccamus, carnis dolore purgamus. *Idem in Registro.*

¶ Sen

¶ Sententiæ Poeticæ.

Simonides.

Τὸ μὲν θανόντι, οὐκ ἂν εὐθυμοίμεθα,
Εἴ τι φρονοῖμεν πλέον ἡμέρας μίας.
De homine defuncto non cogitamus,
Si quid sapiamus, amplius uno die.

Menander.

Ἐπὶ τοῦτ' ἐλήλυθεν πάντες μέντοι λήξομεν,
Ἀνθρώπινος χρὴ τὰς τύχας φέρειν, ξένε.
Τὰ κοινὰ κοινῶς δεῖ φέρειν συμπλώμενα.
Omnes illuc pervenerunt, ubi nos desinemus,
Ferenda est fortuna humaniter, ô hospes,
Communes eventus ferre communiter oportet.

Euripides in Ione.

Γίγνωσκε τ' ἀνθρώπεια, μηδ' ὑπερμέτρως
Ἄλγει κακοῖς γὰρ ἐν σὺ πεφύκεισαι μόνη.
Agnosce res humanas, neque supra modum
Dole, non sola enim male affligeris.

Idem Protesilao.

Πέπυσθαι, εἰσὶ καί σε, κἀμὲ πάντες μένει.
Hoc ei accidit, quod etiam tibi, & omnibus eventurum est.

Theognides Poëta.

Τέλλεο θυμὲ κακοῖσιν ὁμῶς ἄτλητα πεπονθώς,
Δειλῶν τοι κραδίη γίνεται ὀξυτέρη.
Μηδὲ σύγ' ἀσχεύκωσιν ἐπ' ἔμμασιν ἄλγεα ἄνυξον,
Αὔχει μηδ' αἴσχεα μηδὲ φίλους ὠνία,
Μηδ' ἐχθρὸς ὑφραίνε, θεῶν δ' ἀμαρδέα δῶρα.
Οὐκ ἄν ῥιδίως θνητὸς ἀνὴρ πεφύγοι.
Sustineas anime in malis, quamvis intolerabilia passus,
Timidorum sanè cor magis est præceps, ac impatiens.
Neque vanis negotiis dolorem tibi augens,
Odio, aut modestia afficiaris: neque amicos tristitia,
Neque inimicos gaudio perfundas, Deorum enim fatalia dona sunt,
Quæ mortalis homo non facilè effugerit.

Philetas in Pægniis, id est, jocis.

Ἐκ θυμῶ κλαῦσαι μέγα μέτρια, καί τι πεφόλωις
Εἰπεῖν μέμνησθαι τ' ἐκ τοῦτο ὄμως.
Ex animo lugeas omnino mediocriter, & aliquid jucundi.
Dicas, nihilo secius memor defuncti.

Euripidis in Alexand.

Παλαιὰ καινοῖς δακρύοις οὐ χρὴ στένειν.
Casus veteres non deplorandi sunt novis lachrymis.

Phileas in Epigrammatibus.

Οὐ κλαίω ξείνον σε φιλάπατε πολλὰ γὰρ ἔγνως
Καλὰ κακῶν δ' αὖ σοι μοῖραν νέμει θεός.
Non lugeo te charissime hospes, multa enim percepisti
Bona, nunc verò malorum tibi sortem Deus dedit.

Sophocles in Scyriis.

Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν κλαίουσιν ἐλθὼν κακοὶ,
Καὶ τὸν θανόντα δακρύοις ἀνίσασιν,
Ὁ χρυσὸς ἡμῖν κτῆμα τῶ κλαίειν ἂν εἴη.
Νῦν δ' ὦ μάταιε τοῦτ' ἀκινήτως ἔχει,
Τὸν μὲν πάρος κεκρυφθέντα πρὸς τὸ φῶς ἄγειν,
Καί μοι γὰρ ἂν παῖς τι δακρύων χάρειν
Ἀνῆκτ' ἂν εἰς φῶς.
Quod si posses lugendo mederi malis,
Et mortuum lachrymis revocare,
Aurum sanè vilius foret fletu.
Nunc autem, ô senex, fieri nequaquam potest,
Vt qui sepulchro conditus in lucem reducatur
Nam & mihi pater, si quid lachryma proficerent,
In lucem redisset.

Philemon in Sardio.

Εἰ τοῖς δάκρυ' ἡμῖν τῶν κακῶν ἦν φάρμακον,
Αἰεὶ δ' κλαύσας τοῦ πονεῖν, ἐπαύετο
Ἡμαρτρεῖ δ' ἂν δάκρυα δύπτες χρυσίον.
Si lachryma nobis remedium essent malorum,
Et qui lugeret, dolore semper levaretur,
Aurum sanè pro lachrymis permutaremus.

Homerus in ω. Iliados.

Οὐ γάρ πω περῆξις πέλεται κεδεσῆσι γένοιο.
Ὡς γὰρ ἐπικλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι
Σώειν ἀχνυμένους αὐτοὶ δέ τ' ἀκηδέες εἰσί.
Non enim aliquis effectus est frigidi luctus,
Sic sanè decreverunt Dij miseros mortales.
Vivere tristitia affectos: ipsi verò sunt sine tristitia.

Idem Ibidem.

Καὶ γὰρ τ' ἠύκομος Νιόβη ἐκ ἐμνήσατο σίτου.
Τῇ ὡς δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο.
Etenim pulchricoma Niobe non recordata est cibi.
Quamvis ipsi duodecim filij in domibus perierint.

Homerus in 1. Odysseæ.

Ἀλλ' ἐ γάρ πω περῆξις ἐγίνετο μυρομένοισιν.
Sed nullus effectus fit lugentibus.

Phocylides.

Μηδὲ παροιχομένοισι κακοῖς ἐπιθρόει τὸν σὸν ἦτορ.
Οὐκέτι γὰρ δύναται τὸ πεπυγμένον εἶναι ἄπυκτον.
Neque præteritis malis affligas tuum cor,
Non amplius enim potest factum, esse non factum.

Pallada.

Περσεδικὸν θανάτου πολυώδυνός ἐστιν ἀνίη,
Τοῦτο δ' κερδαίνει θνητὸς ἀποφθίμενος.
Μὴ τοίνυν κλάυσης τὸν ἀποιχόμενον βιότοιο,
Οὐδὲν γὰρ θανάτου δύστερόν ἐστι πάθος.
Expectatio mortis multi doloris est tristitia.
Hoc autem lucratur mortalis mortuus.
Ne igitur fleas defunctum vita,
Nulla enim mortis secunda est passio.
Ῥίπτε γόους μὴ κάμνε πόσον χρόνον ὧδέ μίμνεις.
Ὡς πρὸς σὺκέτ' ὄλον τὸ μὴ παῦσε βίον.
Πέλε τοίνυν σκάληκα βοηλεῖν, τύμβοις τε ῥιφῆναι,
Μὴ δμηθῇς ψυχῶ ζῶν κενεμβύλῳ.
Abjice luctus, ne labora quantum tempus hic maneas,
Si respicias ad illam totam post hac vitam.
Antequam igitur ad vermes projiciaris, sepulchrisque imponaris,
Ne domes animam vivere etiam addictam.

Euripides in Medea.

Κέφας φέρειν θνητὸν τ' ὄντα συμφορᾶς.
Leviter ferre oportet mortalem existentem calamitates.

Euphorio Poëta.

Καὶ τάκα μίτρια μὲν πε ἐπὶ φθιμένῳ ἀκήχοιτο,
Μίτρια καὶ κλάυσειν, ἐπεὶ καὶ παίμπαν ἄδακρυα
Μοῖρα ἐπεμύναντο.
Et tum quispiam moderate defuncti nomine tristetur,
Et moderate lugeat. Nam omnino à lachrymis alienum
Parca laserunt.

Euripides in Endromach.

Παῦσαι δὲ λύπης τ' πεθνηκότων ὑπὲρ.
Πᾶσιν γὰρ ἀνθρώποισιν ἥδε πρὸς θεῶν
Ψῆφος κέκραται, κοιρανεῖν τ' ὀφείλεται.
Desine tristari pro defunctis:
Nam cunctis hoc hominibus à diis
Suffragij datum est, vi mortis imposita necessitas.

Jacob. Bill. Antholog. Sacr.

Tædia quem mundi teneant, reperire quietem
Si velit, in solo nomine quærat eam.
Vera quies cœlo fixa est, ac fallitur, illi
Sedibus in nostris qui putat esse locum.
Qui mundi curas mundi medicamine curat,
Hunc album Æthiopem reddere velle reor.
Namque novas sordes trahit hic, qui tædia mentis
Vt pellat, mundi gaudia vana cupit.

Idem.

Ei qui spiritalium consolationum cupiditate tenetur,
abjiciendas prius esse corporeas consolationes.
Æthereo tibi vis surgat de pneumate proles,
Exhilarans pectus tempus in omne tuum?
Conficienda prius tibi sunt tua membra labore:
Corpore mens risum nam moriente parit.
Hoc pater Abrahamus veteri signabat in ævo,
Cui vegeto soboles corpore nulla fuit.
Viribus at senio fractis, tum denique risum
(Isaacus risus nam sonat) ipse tulit.

Ovid. 4. Pont. 11.

Temporis officium solatia ducere certi est,
Dum dolor in cursu est, dum petit æger opem.
At cum longa dies sedavit vulnera mentis,
Intempestivè qui movet illa, novat.

Ovid. 3. Pont. 5.

Nec scelus admittas, si consoleris amicum,
Mollibus & verbis aspera fata tenes.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Non sis miser ante tempus, quum illa quæ velut imminentia expavisti, fortasse nunquam ventura sint, certè non venerunt. Quædam ergo nos magis torquent, quàm deberent, quædam aptè torquent, quum debent: quædam autem torquent, cum omnino non debeant: aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præoccupamus. Si enim futurum est, quid juvat dolori suo occurrere? Satis cito dolebis, quum venerit. Interim tibi meliora promitte. Aliquando gladius ab ipsa cervice revocatus est, & aliquis carnifici suo superstes fuit sæpè enim nullis apparentibus signis, quæ mali aliquid prænuntient, animus sibi falsas imagines fingit: aut verbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius: aut majorem sibi offensam proponit alicujus, quam est: & cogitat non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. *Sen. 3. epist.*

Quicquid fieri potest quasi futurum cogitemus: circumspicienda duo sunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me amplius non perveniet, illud nondum. Grata superveniet, quæ non sperabitur hora. *Idem 79. epist.*

Noli mala tua facere tibi graviora, & te querelis onerare. Levis dolor est, si nihil opinio adjecerit: è contra si te exhortari cœperis, ac dicere, nihil est, aut certè exiguum est, duremus, jam definet; levem illum dum putas, facies, omnia ex opinione suspensa sunt, tam miser est quisque, quam credit. *Idem 88. epist.*

Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, si tanto tempore repararentur cuncta, quanto finiuntur. *Sen. epist. 92.*

Hæc sunt officia consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare: nec pati manere longiùs, aut ad aliam traducere. *Cic. 3. Tusc.*

Sunt qui consolationem respuant: sed refert quomodo adhibeatur: ut enim

enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt, non quo quisque incommodo prædicandum est. *Ibid.*

Consolationum multæ sunt viæ: sed illa rectissima, impetret ratio quod dies impetratura est. *Cic. ad At.*

Οὐ θλιπτέον, οἷον φίλων ἐστερῆσθαι, ἀλλὰ μνημονευτέον, ὅτι μὴ τῶν φίλων τοιοῦτοι κατέστημεν βιοτὴν βιώσαμεν.

Non oportet ea deflere, quibus privati sumus: sed meminisse, quod optimam vitam cum amicis egerimus. *Apoll. ad Nument.*

Ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι μὴ λυπεῖν ἀναγκαῖον· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς αἰσχρῶς πλουτοῦσιν.

Propter morientes ne tristeris: est enim necessarium; sed propter turpiter è vita discedentes. *Polyænus Sardanus.*

Τὸ λυπήμονον ἀποτρέπειν κακοῖς παρακινδυνεύειν.

Quæ molesta sunt, alienis malis consolari oportet. *Apollonius ad Pheætetum.*

Ἀνιᾶσθαι τοῦ πραττομένου ἔπειτα χαλεπαίνειν τοῖς θεοῖς μᾶλλον κακὸν ἐστὶ ζητεῖν.

Qui cùm molestum aliquid incidit, Diis irascitur, is majus sibi malum quærit. *Eusebius.*

Ἀνιᾶσθαι τοῦ πραττομένου, ἐστὶ τῷ παρὰ Σώτῳ ἐστὶν εὑρεῖν μεῖζον ἐπιλύπημα ἢ εὑρεῖν ὅτι μὴ ὀκεῖνο, ἀλλὰ τὸ μεῖον ἔχει, ἀπαλλάξεσθαι.

Quum molestum aliquid ingruit, quære, num quid aliud præsenti molestia gravius usquam appareat: quod si apparuerit; gaudeto, præsente tanquam minori malo. *Idem Eusebius.*

Τοῖς δὲ ἀντιτασσομένοις ἢ κατακλινομένοις, κουφότερα, μᾶλλον τὰ κακά.

Illis qui resistunt, & non collabuntur, leviora sunt mala. *Dionys. Halicarnassæus.*

Res est forsan difficilis, illos consolari, qui hujusmodi affectibus laborant. Luctus enim neque ratione, neque lege sopiuntur, verùm natura cujusque & amicitia erga defunctum, lugendi terminum continet. Animo tamen erigi oportet ac tristitiam, quoad fieri potest, minuere: atque meminisse non solùm funeris defectorum, sed etiam virtutis, quam reliquerint. Non enim lachrymis digna passi sunt, sed magis laudibus celebranda facta ediderunt. Quod si mortalem senectam non attigerunt, immortalem tamen gloriam consecuti sunt, & per omnia fœlices evaserunt. Nam quotquot ipsorum sine liberis decesserunt, Græciæ laudes veluti liberos immortales habebunt. Illis verò, qui prolem reliquerunt, patriæ benevolentia instar. Tutoris erit erga liberos. Ad hæc si mori, & natum non esse similia sunt; immunes posthac erunt à morbis, dolore, aliisque humanæ vitæ casibus. Sin etiam à morte sensus aliquis est, & numinis providentia, ut arbitramur, nimirum illi, qui Deorum honores ope sua promoverunt, maximam divinitus beatitudinem assequentur. *Hyperides Orator Athenienſis æmulus Demosthenis.*

Non decet tanto luctu prosequi mortem, cum scias, quod humanæ vitæ principium generatio, finis autem mors existimanda sit. Mortuus enim est, quod cuivis etiam invito contigit. Benè autem mori hominis voluntarij, & ut convenit, instituti opus est. Beatus igitur Gryllus est, & quicunque non longissimam, sed virtuti conjunctam vitam diligit, etsi breve tempus ætatis Deus ei concesserit. *Xenophon ex epist. ad Sotiram.*

Scio irrisos à Tyberio Principe Ilienſium Legatos, quibus cum ad eum consolandum in morte filij aliquando seriùs venissent, mandatis expositis, respondit: Et se illorum vicem dolere: quod egregium civem Hectorem amisissent. Ingratus est, qui ablati memor, oblivisci tur accepti. Proinde ubi animum pupugit acerba illa cogitatio. Heu qualem fratrem amisi: leniat illa jucundior: O quantum fratrem habeo, & in æternum habebo? Licet ille donec sibi simul & mihi, & patriæ & mundo necessarium fuit, brevem hic moram traxerit. Dum verò sibi uni expedientius esse cœpit, iis malis separari, eripuerit illum Deus, ei scilicet consulens, & non nobis, imò forsan & nobis. Quis enim sufficit abditas, & imperscrutabiles divinæ providentiæ causas, aut exitus contemplari? dicente Apostolo. Sensum Domini quis novit, aut quis consiliarius ejus fuit? Quisnam hominum judicare audeat: an quique mortem deploranti, non satis propriè dici possit, quod in tabellis reddito responso, patri olim in morte filij dictum est tribus his versiculis.

Ignaris homines in vitæ mentibus errant,
Eurynome potitur fatorum nomine lato:
Sic fuit utilius extingui ipsique tibique.

Calcitrat adversus stimulum humana temeritas, & implenti fato superbiæ suæ cornibus obluctatur nequicquam, nisi ut gravius victa succumbat. Quid enim ego nunc de votis inanibus, de gaudio, aut querelis hominum loquar? Latet alte veritas abscondita, caligino sa nube circumcludimur, casu regimur, cæci cæcis ducibus innitimur; nec quid optandum, metuendúmque nobis sit, per umbram carnis agnoscimus. Bonis nostris ingemiscimus, miseriis exultamus, sine delectu flemus ac ridemus: suam quisque sententiam sequimur. Mihi error maximus videtur, quod non liberè nos, & nostra Deo committimus quod aliquam in consiliis spem habemus totis decepti: Quod tanto hujus caduci corporis amore detinemur, ut vix aut æquanimiter exire hinc valeamus aut nostros exeuntes adspicere: quasi ad nihil aliud nati simus, quam ut inter mundi fluctus, & ludibria fortunæ perpetuo turbine jactandæ carnis nostræ tenacissimo limo ac sordibus hæreamus, &c. *Petrarch. l. 4. epist. 60. de reb. fam.*

¶ Apophthegmata.

Amasis ad quendam filio privatum dixit: Si non tristatus es, cum nondum esset in mundo, ne nunc quidem dolere debes, cum non amplius est, scilicet in hac vita. *Stob.*

Socrates iis qui res adversas, & amicorum mortem ægrè ferebant, dicere solebat, Aleæ ludo similem esse vitam, & quicquid evenit veluti quandam tesseram disponere, oportere. Nec enim (inquiebat) denuo jacere licet, neque tesseram aliter ponere. *Idem.*

Diogenes, Antisthenem morbo decumbentem invisens dixit, Nunquid amico est opus? Significans, in rebus afflictis potissimum fidis amicis utendum, qui vel re opitulentur, vel consolando molestiam mitigent. *Laërt. 6. apoph.*

Idem dicere solitus est, sæpius in vita parandum λόγον ἀλεξίχειρα, id est, sermonem quam laqueum. Quid responderunt animum, ad laqueum confugiunt: cum ad consolatorium sermonem potius sit confugiendum, nam animo ægrotanti medicus est oratio. *Laërt. l. 6.*

Demetrius Phalereus; quum apud Thebanos exul, inglorius & humilis viveret, & intellexisset Cratem Philosophum se videndi gratia adventasse ad se vocavit, quem ut de fortiter & moderatè ferendo exilio disputantem audivisset; Malè sit, inquit, omnibus negotiis & occupationibus, per quas hactenus talem virum non licuit cognoscere. Ostendit hoc dicto, multum ægritudinis ex Philosophi disputatione oblatum esse. *Laërt. l. 5. c. 4.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi, quemadmodum morbi ipsa impatientia effugiunt medelam. Sic supremæ calamitatis passiones omne solatium fomentúmque repellunt. *Serm. 4. in Jobum.*

Sicut semper pluvia bona est, maximè tamen grata est tempore siccitatis: & visitatio amicorum semper quidem suavis est, multo tamen suavior in tempore luctus: Sic & consolatio Sacerdotis & doctrina, semper opportuna est; maximè autem in tempore persecutionis. *In Matth. 24. Hom. 50.*

D. Hieronymi, Sanato vulneri, & in cicatricem superductæ cuti, si medicina colorem reddere voluerit, dum pulchritudinem corporis quærit, plagam doloris instaurat: Ita & ego servus consolator, qui importunè per biennium tacui, vereor ne nunc importunis loquar: & attrectans vulnus pectoris tui, quod tempore & ratione curatum est commemoratione exulcerem. *Ad Pammachium.*

Plutarchi. Ut medici in vehementi fluxu pituitæ non statim succurrunt pharmacis, sed foris admovent, quod tempore concoquat humorem, ac tum medentur: Ita in recenti dolore tacendum, donec tempore mitior admittat consolationem. *In Mor.*

Ut unguentum non solum delectat olfactum, verumetiam remedio est adversus malè olentia: Sic in malis bonorum memoria consolatur. *In Mor.*

Seneca. Ut medici vetant admoveri remedia, cum morbus in accessu est, ac sævit, sed cum se remittit: Ita ad primos illos iræ aut doloris motus, non est adhibenda consolatio, vel admonitio, sed ubi tempore cœperint esse leviores.

¶ Exempla Biblica.

Consolationis exempla: Dei ergo primos parentes, Gen. 3. 15. Abrahamum, 12. ver. 2. 7. & 15. ver. 1. 16. & 18. 17. Jacobum, 28. 13. erga populum Israëliticum, Exod. 3. ver. 3. 8. & 16. 12. & 17. 5. 6. ergo Josuam. Jos. 1. 5. 6. erga Eliam, 1. Reg. 17. 4. erga Sidrach, Misach, & Abdenago, Dan. 3. 11. erga Danielem, 6 22. Joseph erga fratres suos, Gen. 45. 4. 5. & 50. 21. Jonathæ erga Davidem, 1. Sam. 22. 16. 17. Davidis erga Hanonem, 2. Sam. 10. 2. 1. Par. 19. 2. erga Bethsabee, 2. Sam. 12. 24. Joabi erga Davidem, 9. 7. Elisæi erga ministrum suum, 2. Reg. 6. 16. Esaiæ erga Ezechiam, 19. 6. 32. Esa. 37. 6. Baladan erga Ezechiam, 2. Reg. 20. 12. Nehemiæ erga Israëlitas, Nehem. 8. 10. Cognatorum Job. erga Jobum, Job. 42. 11. Angeli erga Eliam, 1. Reg. 19. 5. erga mulieres, Matth. 28. 5. Marc. 16. 6. erga Zachariam, Luc. 1. 13. erga Mariam, v. 30. erga Pastores, 2. 10 erga Jesum, 22. 23. erga Petrum, Acto. 12. 7. Christi Domini erga Apostolos, Matth. 14. 27. Marc. 6. 50. Luc. 24. 36. Joan. 2. 20. & 14. v. 1. 18. & 15. vers. 18. 21. & 16. ver. 3. 4. erga Petrum, Luc. 5. 10. erga Petrum, Jacobum & Joannem, Matth. 17. 7. erga viduam, Luc. 7. 13. erga Synagogæ Principem, 8. v. 50. 52. erga Ecclesiam, 12. ver. 47. 32. & 21. 28. erga latronem fidelem, 43. erga Paulum, Act. 18. 9. & 23. 11. 2. Corinth. 1. 5. & 7. 6. erga Joannem, Apocalyp. 1. 17. Judæorum erga Martham & Mariam, Joan. 11. 19. Petri erga pœnitentes, Actor. 2. 38. & 8. 17. Ananiæ ad Paulum, 9. 17. Spiritus sancti erga Ecclesiam, v. 31. Pauli & Barnabæ erga Ecclesiam. 16. 40. Fidelium Romanorum erga Paulum, 28. 15. Pauli erga Ecclesiam, 20. v. 10. 12. erga eos quibus cum navigabat 27. vers. 9. 22. 23. 24. 33. 34. erga Thessalonicenses, 2. Thess. 11. erga seipsum, 3. 7. erga Philemon, v. 7. Apostoli erga Hebræos, 12. 3.

¶ Exempla Historica.

Paula Romana, matrona sanctissima in mœrore cantabat: quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus. *Hieronymus in Epitaph.*

M. Tul. Cicero, Tulliolæ suæ quæ defuncto Pisone priore marito Dolabellæ nupserat, & ex partu decesserat, mortem indignissimè tulit: Itaque ad eum consolandum undique concurrerunt Philosophi. *Plut. in Cic.*

Æneas, apud Virg. 1. Æneid. naufragos suos socios appositа consolatione sublevans introducitur,

O *socij* (*neque enim ignari sumus ante malorum*)
O *passi graviora, dabit Deus his quoque finem.*

L. Paulus Æmilius, amissis duobus filiis optimæ indolis tempore triumphi Macedonici, in concionem progressus; gravissima oratione populum, infortunium suum dolentem, consolatus est. *Plut in ejus vita.*

Alfonsus Arragonius, Neapolitanorum Rex, amisso Petro fratre, quod ab aliis expectare debuerat, ipse aliis præstitit, & Petri amicos litteris consolatus est, exercitum verò oratione. *Panorm. l. 3. de rebus gestis Alphonsi.*

Horatius l. 2. Ode 9. Consolatur Valgium amicum suum, virum consularem, impatienter ferentem mortem Mystæ pueri charissimi.

¶ Scripto

¶. Scriptores.

De consolat. Philoso. Boëtius de consolatione libri tres. Hieronymi Dardani Fr. Philelphus, Senecæ liber ad Martianam,de quo aliqui dubitant an Senecæ sit. De eadem Seneca ad Albinam.Manip.florum Lumen animæ part.1.c.43. Consolatoria, Strobæus sermone 121.Consolatio in adversis, Aurel. Augustinus Thom.2. epist.83.& 87.Deploratio & consolatio. Huldrici Hurteni. Consolationes D. Hieronymi 4. Consolatorius ad amicum liber Philelphi. Consolatio in rebus adversis Hieron. Stridonei. Tom.1. Rulphi de Venrandi, Consolatio ad Imp. Græcorum Bessarionis.Consolatio malorum seculi, Jacobi Carth.Erdford.In penuria rerum omnium quomodo se ipsum consolatus sit Diogenes. Ælian. in Var. Græ. fol.28.64.58. Consolatoria ad infirmum, & cui tempestas prædia infestaverat, Antonius Guevara, Epistola 36. Consolatoria ad Nicostratam Zelotypam. Epistol. Theanus Græca.

Vide, Adversitas.

Consolationes.

COnsolatio est beneficium Dei quo adversus perturbationem, tristitiam, & dolores, quos miseria nostra profert in vita præsenti subjicimur, potenter corroborat; malo cuique quod vel patimur, vel formidamus, bonum aliquod opponendo; ut nos illius boni consideratione dolorem vel metum mitigantes, animas nostras per patientiam in silentio & spe possideamus. Unde quælibet consolatio constat Syllogismo seu ratiocinatione, in cujus propositione majore, bonum à Deo ostensum, & vel collatum jam, vel promissum, & certo conferendum, opponitur malo quo affligimur. In assumptione autem bonum illud nobis accommodamus per fidem veram: unde & conclusio sequitur, quæ nos malum quod molestat invicta patientia perferre & superare, aut metuere non debere statuit. De hoc beneficio agunt dicta, *Psal.*86. 17.& 44.19.& 119. 76.77.*Esa.*51.12.& 52 9.& 66.13. *Item* 2. *Cor.* 1. 3.& 3. *Cor.* 10. 13. Consolatio hæc nostra redundat per Christum, 2.*Cor.* 1. 5. Et comparatur aquis bene fluentibus, ad quas Christus pastor noster, nos ducit. *Psal.*23. 2.

Argumenta, consolationis communiter in omni miseria suppeditant tum attributa Dei, tum opera ejus in creatione, redemptione, sanctificatione, & conservatione. Ut autem miseria nostra duplex est, peccatum nempe, & afflictio peccatum consequuta: ita etiam consolatione distincta nobis opus est, tum adversus peccatum, quod tentationes & angores animi ingentes parere solet, eò quod Deum offenderimus; in mortem æternam, & potestatem Satanæ nos præcipitaverimus, æternam condemnationem simus meriti: tum adversus quamvis aliam afflictionem.

Consolationes septem efficacissimas adversus peccatum, ac proinde mortem æternam, & Satanam, sacra scriptura suppeditat.

I. Magna gratia, misericordia & dilectio Dei Patris priorem locum obtinet. Cui enim Deus pater est gratiosus & misericors, in eum peccatum, mors æterna, Satan nihil juris habent. Atqui nobis in Christum credentibus Deus pater est gratiosus & misericors,ut sequentia testimonia demonstrant. Exod.34.6.7. Ps.103. 1.2. &c. & 145.8.9. Esai.18. & 43.12.& 44. 17. Ezech.18.21.22.23. Joël.2.13.Mich.7.18.19. Luc.7.1. &c. Joan 3.16. & 1.Joan.4.8.9.10.16. Tit. 3. 4.5. &c. Hinc colligimus, peccatum, mortem æternam, & diabolum nihil juris habere in nos, qui credimus in Jesum Christum.

II. Consolationem nobis præbet certissimam filius Dei Dominus noster Jesus Christus,Nam quorum mediator est apud Deum filius Dei, Dominus noster Jesus Christus, quibus ille datus,natus,legi subjectus, passus,crucifixus,mortuus & sepultus est: quorum bono ad inferos descendit,ex mortuis tertia die resurrexit, ad cœlos ascendit, sedet ad dexteram Patris omnipotentis,ad judicandum vivos & mortuos,inde venturus est; nulla condemnatio propter peccatum est metuenda,nec æterna mors, ac Satanæ tyrannis formidanda. Atqui mediator noster apud Deum est filius Dei Dominus noster Jesus Christus: nobis ille datus est, nobis natus, &c. Hoc ex subjectis S. Scripturæ locis constat: Genes.3.15.Esai.42.53.& 63. cap.Jerem.23. 5.6. Matth.1.21.& 9.12.13.& 11.28.29.30.& 17.& 20.28. Joan.1.12.13.16.17.29.& 3.14.15.16.17.& 4.14 & 5.24 & 6.35.37.39.40.50.51.54.55.56.57. & 8.36 51.& 19 9. 23.28.29.30.& 11.25.26 & 12.46.47.& 24.4.& 17.2.3. Act.4 12. & 13. 38.39. & 16. 31. Rom.3.22.26.& 4.5.6.7. & 5.& 5.1.&c.& 8.1.2. &c. & 10.9. & 14.7.8.9.& 1.Corint.1.30.31.& 15.22.55.56.57.Galat.1.4. & 4.4 Eph.1.7.& 2.8.Col.1.14.19.20.& 1.Timoth.1.15.& 2.5.6.Tit.2. 14.Hebr 9. 14.15.26.27.28.& 10.12. &1.Petr.1.18.19.20. & 2.6.7.24. 25. & 3.18. & 1 Joan.1.7.& 2.1.2.& 4.9.10.Apocal.1.5.& 5.9.& 7.14. Ex tot locis colligimus, credentibus in Christum nullam esse à peccato condemnationem metuendam, nec mortem æternam,& Satanæ potentiam formidandam.

III. Spiritus sancti,per quem fide donati sumus,& obsignati in diem ultimæ,& plenæ redemptionis obsignatio. Quibus enim Spiritus S. datus est,illi anxietatem omnem, quam conscientia peccati, metusque mortis æternæ,atque diaboli potest, & solet afferre,ex animis suis excutere debent.Atqui credentibus in Christum datus est Spiritus sanctus, per quem fidem donati sunt, & obsignati in diem plenæ redemptionis: quod sequentia dicta confirmant:Rom.8.14.15.16.17.1.Cor.2.16.6.& 11.

IV. Fœdus gratiæ,quod nobiscum Deus iniit,nos adoptans in filios, & hæredes, promittens nobis, atque præstans gratiam remissionis peccatorum. Carnis resurrectionem,& vitam æternam. Qui sunt in fœdere gratiæ cum Deo, qui beneficio fœderis illius fruuntur, & fruentur, illi ob peccatum non angi, nec mortem æternam, nec Satanæ tyrannidem formidare debent. At Christiani credentes in Christum sunt in fœdere gratiæ, cùm Deo fruuntur,& fruentur fœderis illius beneficiis, Genes. 17.7. Jerem.31.31. & seq.

V. Obsignatio fœderis gratiæ, per Sacramenta Baptismi, & Eucharistiæ à Christo ipso instituta, Marc.16.16. Qui crediderit, & baptisatus fuerit, salvus erit. Matth.26.28. Hic calix est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Christianus ita argumentatur. Sum baptisatus,& credens: igitur servabor. In mensa Dominica, calix sacer mihi fuit sanguinis Novi Testamenti, pro me effusi in remissionem peccatorum. Ergo vitæ æternæ, quam Christus sua obedientia, & satisfactione mihi acquisivit, fiam particeps.

VI. Donum perseverantiæ in Christo, Joan.10.28. 29. Oves meæ (inquit Christus) vocem meam audiunt:ego eas cognosco,& sequuntur me,& ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea. Pater meus, qui eas dedit mihi, maior est omnibus,neque quisquam potest eas rapere de manu mea.Rom.8.35. ad finem capitis. Quis nos separabit à charitate Christi?num oppressio, num angustia, num persecutio, num funus, num nuditas? num periculum, num gladius? imò in his omnibus plusquam victores sumus per eum qui dilexit nos, &c.

VII. Exempla magnorum peccatorum, qui gratiam, & remissionem iniquitatum suarum à Deo obtinuerunt.

David. 2. Sam.12.13.
Manasse,2. Chron.33.1. &c.
Mulier peccatrix, Luc. 7. 47. 48. 50.
Filius perditus, Luc.15. 12. 13. &c.
Publicanus in Templo, Luc.18. 10. 13.
Zachæus Publicanorum princeps, Luc.19. 2.8.
Paralyticus, qui per annos 38. lecto fuit affixus, Joan.5. 14.
Mulier adultera, Joan. 8. 11.
Petrus Christi Discipulus, Luc.22.32.
Latro in Cruce conversus, Luc.23. 41. 42. 43.
Judæi qui Christum crucifixerunt, Act.2.37.
Paulus persecutor, dein Apostolus, 1.Timoth.12.13. &c.

Hæc de consolatione adversus peccatum, peccati auctorem,& damnationem æternam.

Consolatio communis in omni afflictione est multiplex: crux enim, seu afflictio quæcunque nobis est patienter ferenda, varias ob causas, ordine adscriptas.

1. A manu clementissimi Patris cœlestis crux,seu afflictio proficiscitur, & nobis imponitur. Deuter.32.39.Ruth.1.13.20.21.1.Sam.2.6.7.2. Sam.16.10. Job.1.21. & 24.& 9.5. Psal.39.10.& toto 139. Esai.45.6.7. Thren. Jerem. vers.37.38. Amos. 3.6. Matth.10.29.30

2. Eam promeriti sumus peccatis nostris. Job.4. 17. 18.19. Psal.19. 13. 14.& 107.17.18. & 119.25. 135. Thren.Jerem.3.39.40.

3 Ad gloriam Dei facit. Testatur id liber Exodi in historia populi Israëlitici in Ægypto gravissima quæque patientis. Idem historia Judæorum, post reditum ex Babylone, apud Esdram, Nehemiam, Aggæum, Zachariam, & Malachiam.

4. Confert ad electorum bonum, & salutem, Job.5.17. 18. 19. 20. Ps.89.31.35.& 94.12.& 103.8.17.& 119.50.71.Prov.3.11.12.Lament.3. 27.28.Act.14.22.Rom.8.18.28.35. &c. 1. Cor.11.31. 32. Heb.12.5.12. Apoc.3.19.20.21.22.

5. Patientiam parit, Jacob.1.v.2.3.Rom.5.6.

6. Est momentanea, Psalm.30.6. & 135. 4 Joan.16.2. Corint.4.17. 1.Petr.1. 16.

7. Deus ipse modum cruci imponit. 1.Cor.10.10.Rom.8.18.

8. Nos non potest separare à charitate Dei, Rom 8. 39.

9. Non est testimonium iræ Dei sempiternæ adversus electos.Heb. 12.5. 1.Petr.5.10.

10. Contra testimonium est amoris Dei erga nos. Prov.3.11. 12.1. Petr.2.19. 20.

11. Cruce probatus accipiet coronam vitæ,quam Deus promisit diligentibus se Matth.5.12.2.Timoth.2.11.Jacob.1.12.Apoc 2.10.

12. Non potest evertere electos, Psalm.34.21. & 129.1.4. Matth.18. Sicut,rubus ardens, Exod.3.2. non consumebatur, ita etiam non potest, consumi Ecclesia in catino Crucis probata.

13. Læta erit Crucis catastrophe,Matth.5.4.Luc.6.21.Joan.16 20.2. Cor.1.7.1.Petr.16.7.

14 Alij quoque Sancti variis afflictionibus probati sunt.Matth.5.12. Jacob.2.11.

15. Super afflictis pro Christo quiescit Spiritus Dei,1.Pet.4.14.

16. Ad perferendas afflictiones constituti sumus 1.Thess.3.3.

17. Per multas oppressiones oportet nos intrare in regnum Dei,act. 14.22. Quemadmodum Christus ex afflictionum abysso gloriam cœlestem ingressus est. Luc.24.16.

18. Per crucem oportet nos conformes fieri imagini filij Dei Rom.8. 28.1.Petr.4.13.Hinc insignis consolatio ad Christianos redit, in rebus asperis, quæ adversæ dicuntur, nos Christi passionibus communicare. Quis afflictionem vocet, suæ cum Christo societatis confirmationem?

19. Crucē perferentes non dānabuntur cum hoc mundo 1.Cor.11.32.

20. Christus ipse crucem sustinuit. Hebr.5.8.& 12. 2. Deus pater à Christo primogenito suo exorsus crucem ei imposuit: erga suos filios, filiasque omnes hunc ordinem prosequitur. Quamquam enim esset ille filius dilectus præ aliis,& in quo uno Pater acquiescebat; videmus tamen,quàm non indulgenter,ac molliter habitus fuerit,ut verè dici queat non modò cruce perpetua exercitatum fuisse,quamdiu terram incoluit, sed totam ejus vitam nihil aliud fuisse, quam perpetuam crucis speciem. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum

caput

caput nostrum oportuit; præsertim quum nostra causa subierit, ut nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet?

21. Crucis in hac vita dolorem superabit multis partibus gaudium æternum, quod in regno Dei percipiemus. Joan. 6. 22.

22. Afflictiones piorum non sunt perpetuæ, sed præfinitum tempus habent, quo impleto cessant. Psalm. 30. 6. Esaiæ 9. & 40. 2.

23. Per afflictiones Pater cœlestis certum de suis experimentum capere constituit. 1. Petr. 1. 6. 7.

24. Per crucem assiduam de nostra imbecillitate, & fragilitate convicti, humiliamur: & sic humiliati discimus implorare Dei auxilium. Psal. 1. 19. 67. 71. 75.

25. Sub cruce gratiosam præsentiam, & benevolentiam Dei experimur. Psalm. 34. 19. & 40. 18.

26. Crux judicium adipiscendæ hæreditatis æternæ. 2. Thessal. 1. 5. 6. 7.

28. Cruce spes nostra confirmatur, Rom. 5. 4. 5.

28. Discimus sub cruce obedientiam reddere Deo debitam, docemur ut bonæ arbores fiamus, fructúmque feramus justitiæ & pacis. *Psalm.* 119. 67. 71. *Esai.* 61. 3. *Hebr.* 12. 21. *Jacob.* 3. 18. 1. *Petr.* 3. 10. 11.

29. Schola Crucis est schola Lucis. Castigatio qua Deus utitur in nobis coërcendis & gymnasium in qua Deus nos erudit & instituit ad justitiam & temperantiam.

30. Gignit in nobis contemptum & fastidium vitæ præsentis. 1. *Reg.* 19. 4.

31. Admonet nos de vitæ præsentis Vanitate. *Psalm.* 39.

32. Nos invitat ad vitæ melioris seriam meditationem. *Psalm.* 90.

33. Cum ipsa crescit in nobis consolatio. 2. *Cor.* 1. 5.

34. Quum acceperimus à Deo admodum multa bona seu beneficia corporalia & spiritualia, (Sumus enim electi in Christo ad vitam æternam, redempti per Christum à peccato & morte æterna, justificati, sanctificati, &c. 1. *Petr.* 1. 2.) ergo etiam mala patienter ferre debemus *Job.* 2. 10. *Lament.* 3. 22. 28.

25. Accepturi sumus à Deo majora bona, ut carnis resurrectionem, vitam & beatitudinem æternam.

36. Longè minora patimur, quàm meriti eramus. *Psalm.* 103. 10.

37. Crux nobis tam necessaria est, quàm Panis quotidianus: alioquin à Deo Patre cœlesti neutiquam nobis imponeretur. Ipse omnium optimè novit quod nobis expediat.

38. Tantùm nunc, id est, in præsenti vita præferenda est. 1 *Petr.* 1. 6. Qui post hanc vitam mala patientur, sunt hominum miserrimi, habéntque de quo lugeant, ut dives epulo, *Luc.* 15. Sed qui tantùm in hac vita patiuntur, beati sunt, habéntque quo se solentur cum Lazaro, mendico.

39. Crucem etiam in hac vita, quum Deo visum est, excipit lætus status & illustris gloria. *Psalm.* 68. 14.

40. Tandem Deus nos ab omni malo liberabit, atque in regno suo cœlesti salvos faciet. *Psal.* 34. 20. 23. 2. *Tim.* 4. 18.

Consolationes Peculiares.

I.

Adversus hæreses & Schismata.

I. Providentiæ divinæ meditatio, Matth. 24. 10 11. Deuter. 13. 1. 3. 1. Corinth 11. 19.

II. Fines propter quos Deus hæreses & Schismata esse permittit: nimirum 1. Ut fides habendo tentationem, habeat & probationem; ut qui probati sunt manifesti fiant. 1. *Cor.* 11. 19. 1. Ut in nobis excitetur studium diligens & pia meditatio Scripturæ Sanctæ ad analogiam fidei reductæ.

III. Effecta & consequentia. Nam Deus è tenebris lucem educit, è malo bonum elicit, & salvificam suam veritatem magis illustrat.

IV. Firmitas consilij divini de salute membrorum Christi. Marc. 13. 22. 2. Timoth. 2. 19 2. Petr. 3. 16. Jud. v 4. Apoc. 7. 3. & 9. 4.

V. Hæreses & Schismata prænuntiat Apostolus, *Act.* 20. 29. 30.

II.

Adversus scandala quibus Ecclesia Dei contaminatur, & Peccata publicè grassantia, ut apostasiæ, dissidia, invidia, odia, cædes, luxus, commessationes, scortationes, &c. Quibus pij aguntur, nos erigit & in fide confirmat.

1. Consilij divini consideratio: quia necesse est ut eveniant offendicula. *Matth.* 16. 7.

2. Sapientiæ divinæ, tot scandala permittentis, meditatio.

3. Finis propter quem Deus scandala illa permittit, nempè ut in aliorum etiam exemplis nobis ostendat, nullum hominum quicquam facere posse, & ut nos excitet ad implorandam seriò Dei gratiam, qua gubernemur.

4. Scandala & peccata illa non latent Deum, qui suo tempore judex justus & vindex apparebit. *Psal.* 14. 5 7. & 94 1. 2. 10. 23.

5. Ecclesia Dei inde ab initio scandalis & peccatis profanorum hominum contaminata fuit. Testes sunto protoplastæ, Cain, filij hominum & gigantes ante diluvium, Cham, Ismaël, Esau, rebelles & innumeri profani in deserto, & in Judæa sub judicibus, Regibus & ducibus. Judæi multi; quorum mentio in Scriptis Evangelicis & Apostolicis. Vide Joan. 6. 41. 42. 52. 60. 66. Actor. 15. 1. Romanor. 14. 15. & 16. cap. 1. Cor. 1. 11. & 5. 1. & 6. 1. 9. 5. & 8. 1. & 10. 21. 32 & 11. 4. 18. & 12. 13. 14. 15. Galat. 1. 2. 3. 4. 5. 6. cap. Jacobi, & Petri, Joannis & Judæ Catholicas epist. & Apocal. 1. 2. 3. cap.

6. Eadem aliis sanctis quæ nobis acciderunt. Quem luctum putamus percepisse Adamum, Evam, Sethum, aliósque Patriarchas ante diluvium, ex Caïni & Caïnitarum malitia? De Noachi & Loth justi cruciatibus mentio fit. 2. *Petr.* 5. 7. 8. Mosis, Eliæ, Jeremiæ planctum legimus, *Exod.* 32. 19. 1. *Reg.* 19. 4. 10. 14. *Ierem.* 9. 2. &c. Davidis, Esaiæ, Ezechielis, Danielis aliorumque Prophetarum querelas omitto. Quid Christus ipse, & Apostolus de sui seculi hominibus dixerint, voces extant in libris Novi Testamenti.

7. Sed nos tandem Deus eripiet, ne impia & scelerata facta Atheorum & Epicureorum amplius audiamus & videamus. 2. *Petr.* 2. 9.

III.

Adversus seductiones Pseudoprophetarum.

1. Christiani convincunt eos, 1. *Joan.* 4. 4.

2. Ex Deo sunt Christiani, id est regeniti, non ex semine intereunte, sed non intereunte, nempè per sermonem Dei vivum, & manentem in æternum. 1. *Petr.* 1. 23.

3. Habent in se Christiani habitantem eum qui potentior est Satana mundi istius principe. 1. *Joan.* 4. 4.

4. Soli illi seducuntur, qui ex Deo non sunt, sed ex mundo, 1. *Joan.* 4. 5.

5. Semper aliqui erunt, qui Apostolicæ doctrinæ veritatem amplectentur. 1. *Joan.* 4. 6.

6. Electi in Christo ad vitam æternam seduci non possunt. *Matth.* 24 24. 2. Tim. 2. 18. 19.

IV.

Adversus contemptum cœlestis veritatis.

1. Exemplum Christi, veritatem illam prædicantis, & tamen à multis audientibus contempti. *Joan.* 1. 5. & 3. 11. 19. 31. 32. Imò & fratres, 1. cognati ejus secundùm carnem, in ipsum aliquando non credebant; *Joan.* 7. 5. Quamplurimi Judæi sermones ejus pio & spirituali sensu enuntiatos accipiebant carnaliter, exagitabant, deridebant. *Joan.* 7. 35. 36.

2. Exemplum Prophetarum & Apostolorum, quorum cœlestibus verbis attendere noluerunt impij per tot sæcula: sicut ex libris V. & N. Testamenti colligere facile est.

V.

Adversus publicas patriæ calamitates.

1. Consideratio Dei. Is enim omnia fecit, fundavit, excoluit, ornavit, ac proinde non potest non affici misericordia erga Rempublicam, nostram. Sed quum tanta sit communis improbitas, ut velut invitus (attamen justus judex) cogatur petulantiam improborum potenter coërcere: nos homunciones miseros decet supra Deum efferri, quasi pusilla esset ejus misericordia erga Respublicas omnes præ nostra; aut nobis ipsis, vel aliis majore studio prospicere possemus in publicis damnis, quàm Deus ipse. Hoc argumento Deus solatur Baruchum, *cap.* 45. *Ierem.*

2. Exempla aliorum fidelium, qui calamitatum publicarum patriæ spectatores fuerunt. Noachus spectavit interitum totius primi mundi: Jeremias totius regni Judaïci: & Christus excidium Jerosolymorum deploravit.

VI.

Adversus scandalum natum ab externa piorum infelicitate, & impiorum felicitate imaginaria.

1. Sic Deus providentia sua res temperat. *Eccles.* 7. 13.

2. Similia piis olim videnda, & ferenda fuerunt, ut Salomon de se testatur, *Eccles.* 7. 15. Jeremias item c. 12. 1. 2.

3. Vana, incertáque est impiorum prosperitas: opulentia, potentia, gloria eorum brevi evanescet. *Psal.* 49. 17. 18.

4. Isti quoad personas ipsorum attinet, sunt mortales, & interitui vicini. *Psal.* 37. 1. 2. 10. & *Psal.* 49. à 15. *vers. ad finem.*

VII.

Adversus dolores in morbis.

1. Deus sapiens, justus, misericors nos morbis afficit.

2. Illis paternè castigamur propter peccata nostra.

3. Sunt salutares probationes fidei nostræ in Deum.

4. Leviores sunt, præ delictorum nostrorum gravitate, cruciatusque longè majores eramus promeriti. *Psalm.* 103. 10.

5. Diuturniores, & ineffabiliter graviores Jesus Christus servator noster pertulit *Psal.* 22. & *Isaiæ* 53. Sanctorum multorum morbi & cruciatus nostros omnibus modis superarunt. Exemplo sint Jobus, David. *Psal.* 6. 32. 38. 41. &c. Mulieres quædam à Christo sanatæ. *Luc.* 8. & 13. *cap.* Lazarus mendicus. *Luc.* 16. Paralytici, dæmoniaci multi, cæci, claudi, aliique magno numero miseris modis afflicti.

6. Deus adoptatos suos prædestinavit, conformandos imagini filij sui; nimirum etiam in passione, & tolerantia dolorum. *Roman.* 8. 29.

7. Summæ benignitatis est Jehovæ, quod non sumus absumpti, quod non finiantur miserationes ejus, imò singulis matutinis renovantur: ampliſſima fides ejus. *Lament.* 33 22. 23.

8. Morbi corporis sunt animæ medicamina. Quod medicina corpori, hoc est corporeus morbus animæ. Christiani anima contagione peccati ægrotat, laborat imbecillitate fidei, spei, charitatis: qua de causa fit ut inter cætera remedia Deus eam morbis corporalibus curare dignetur. Verùm, ut medicamenta ægrotanti solent esse ingrata, nihilominus tamen necessaria, atque utilia: ita morbi corporis sunt nobis ingrati quidem, sed necessarij, & utiles.

9. A Deo non immitterentur, nisi nobis opus esset illis, ad nos deducendos in cogitationem de morborum causis, nempe peccatis & sceleribus; de seria resipiscentia, de quærendo animæ medico Christo. Nonnunquam nobis multùm inserviunt, ad frænandos carnis impetus, abrumpendámque peccati licentiam.

10. Deus ista cruciatuum mole suos haud gravaret, nisi expediret eos ita premi. Efficit hic labor, ut patientes sint, parati ad graviora, & quodammodo adversus impendentia pericula obfirmati. Morborum doloribus instruuntur ad tolerantiam quorumlibet cruciatuum, si qui sunt perferendi pro Christo. Discunt præterea firmam valetudinem tanquam

tanquam eximium Dei donum rectè æstimare, magnificare, & ejus conservationi attendere, quantùm fieri potest.

11. Idem Christianis accidit, quod Jobo, & Davidi, qui gravissimos cruciatus persenserunt, tum in corporibus, tum in animis.

12. Non soli ægrotamus: alij nobis præstantiores lectulis affixi, carceribus, tortaris, patibulis, supplicijs horrendis discerpti; Alij per singula vitæ momenta tormentis, morte ipsa gravioribus vexantur.

13. Meritò castigamur morbis: cùm enim nos ipsos non dijudicemus, æquum est ut à Deo judicemur. 1. *Cor.* 11. 31.

14. Tum nos ipsi, tum alij, morbis emendamur, atque ad resipiscentiam, & ad preces stimulamur.

15. Per Christum redempti sumus à doloribus inferni.

16. Christus nostra causa inenarrabiles sustinuit dolores, ut dolores nostrorum morborum nullum nobis nocumentum æternæ salutis adferrent. *Esai.* 53. 4.

17. Oportet terrestris hujus domus nostræ tabernaculum paulatim per morbos dissolvi, ut ædificationem ex Deo habeamus, domicilium videlicet non manufactum, æternum in cœlis. 2. *Cor.* 5. 1.

18. Dolores in morbis nihil sunt, si conferantur cum gaudiis in vita æterna percipiendis.

19. Per morbos, velut in schola celebri erudimur, ut evadamus idonei ad participationem futurorum bonorum in cœlis.

20. Nullus morbus, nullus dolor est tantus, à quo Deus non possit, quos voluerit liberare. *Exod.* 15. 26. *Psal.* 34. 20. & 37 39. & 68. 21. & 107. 13. 14. &c. *Esai.* 15. & 50. 2. & 59. 1. 2. *Petr.* 2. 9.

21. Plura Deus non imponet nobis quàm perferre possimus. 1. *Corint.* 10. 13.

22. Nostrarum infirmitatum sensu summus Pontifex noster Christus afficitur. *Hebr.* 4 15.

23. Morbi nobis immittuntur pro gloria Dei. *Ioan.* 9. 3. & 11. 4.

24. Per passiones & cruciatus necesse est nos ingredi in gloriam æternam; sicut Christus exemplo suo præivit. *Luc.* 24. 26.

VIII.

Adversus morbos corporis diuturnos, & interdum usque ad finem temporalis hujus vitæ durantes.

1. Suorum animas Christus à morbis peccatorum liberavit, per gratuitam remissionem peccatorum. Anima potior pars Christiani, si sanata sit, quid de corpore fiat, non debet nimium esse sollicitus.

2. Fide viva donatus es à Deo? firmam corporis constitutionem animæ saluti ne præferas. Quid prodest animæ mortuæ sanitas corporis?

3. Morbi corporis non possunt diutius durare, quàm hæc vita brevis, qua finita morbi finiuntur.

4. Si corporis sanitas tibi prodesset, illam Deus tibi largiretur. Ablatæ restitutionem à sapientissimo & optimo Patre cœlesti te expectare docet. Hoc age, ut cor tuum sanum sit à peccatis. Morbi diuturni sæpius ad hoc prosunt; ut Christianos à peccando impediant, à via prava avertant, innocentes conservent.

IX.

Adversus mundi inimicitias, & varios insultus.

1. Christus Dominus noster plurimos inimicos, & hostes infensissimos habuit. *Psal.* 69. 5. *Ioan.* 15. 18.

2. Deus ipse, qui omnibus benefacit, inimicos, & osores plurimos habet. *Psal.* 14. 53. & 139. *Iud.* 5. 31. *Ioan.* 15. 19. 23. 24. *Rom.* 1. 30.

3. Omnes hostes nostri sunt coram Deo, cujus manum ultricem evitare nequeunt. *Psal.* 69. 20.

4. Non soli nos habemus hostes & osores, sed tota Ecclesia inde ab initio habuit. *Psal.* 129. 1. 2. Singuli pij etiam, ut David, *Psal.* 3. 1. 2.

5 Nobis bono non esset, si nullos in præsenti vitæ militia haberemus inimicos Imò odia mundi nobis prosunt.

6. Habemus Deum, & Christum Dominum nobis amicum, & defensorem. Sic Abrahamus appellatus est Dei amicus. 2. *Chron.* 20. 7. *Esai.* 41. 8 *Iacob.* 2. 23. & Israëli, nempe puris corde, Deus est bonus; *Psal.* 73. 1. Christus item fideles suos appellat amicos; *Cant.* 5. 2. *Luc.* 12. 4. *Ioann.* 15. 14. 15. Qui amicus Dei est, inimicitias mundi despicit. *Psal.* 3. *v.* 4. 5. 6

7. Nostris hostibus Deus adversatur. *Genes.* 12. 3. *Psalm.* 3. 8. *Esai.* 49. 25. 26.

8. Punit & perdit hostes non desinentes Ecclesiam, aut fidelium aliquem hostiliter persequi: sic perdidit Pharaonem & Ægyptios, *Exod.* 14. 22. *&c.* 15. 1. 4. *&c.* Sic perdidit Nabucadnezaris satellites, *Dan.* 3. 22. & Darij Satrapas; *Dan.* 6. 25.

9. Causæ propter quas mundus Christianos odit, sunt illis honori. Quatuor numerantur. I. Mundus odit veritatem, veritatisque vindicem, ac testem Christum Deum auctorem veritatis; *Ioan.* 8. 40. 45. & 15. 23. 24. II. Non novit Deum; *Ioan.* 15. 21. III. Opera mundi mala esse testantur Christiani, quod & Christus fecit. *Ioan.* 7. 7. IV. Mundus molestissimè fert Christianos non concurrere cum ipso ad eandem scelerum & flagitiorum societatem. 1. *Petr.* 4. 4.

X.

Adversus bella rumoresque bellorum, qua in Christianos concitantur.

1. Bella illa sunt prædicta ideóne turbaremur. *Psal.* 2. 1. 2. *Matth.* 24. 6.

2. Oportet hæc omnia fieri. *Matth.* 24. 6.

3. Pacem habemus cum Deo per Christum Jesum Dominum nostrum. *Rom.* 5. 1.

XI.

Contra Tyrannidem publicam aut privatam.

1. Hoc cedit gratiæ, si quis propter conscientiam Dei suffert molestias injustè afflictus, 1. *Petr.* 2. 19.

2. Subditorum solamen & gloria in eo consistit, ut sint Dominis suis obedientes. *Ibidem.*

3. Quod principes & magistratus multa sæpe vel per errorem, vel per violentiam faciunt, non fit sine Dei providentia, ut docet Salomon, *Eccles.* 8 9. &c.

4. Oppressiones subditorum Deus observat, *Eccles.* 5. 8.

5. Christiani parati sunt ad injurias ferendas, hominum improborum nequitiæ ludibriisque expositi; neque id modo, sed omnium eorum malorum tolerantes esse oportet, hoc est, sic totis animis compositos, ut suscepta una offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes, quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Christum audiunt edocentem, Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui devovent vos, benefacite iis qui oderunt vos, & precamini pro iis qui vos infestant & persequuntur vos. *Matt.* 5. 44. & Paulum, *Rom.* 12. 14. 17. 19. 21. Benedicite iis qui vos infectantur; benedicite, inquam, & ne imprecamini. Nemini malum pro malo reddentes, non vosmetipsos ulciscentes. Ne vincitor ab eo quod malum est: sed vince bonitate malitiam.

6. Subditi cogitent, quod ipsis nonnunquam Deus magistratum acerbe gubernantem præfecerit, ut ob peccata castigentur & vocentur ad pœnitentiam. *Irem.* 27. 5.

7. Tyranni tandem puniuntur, & malè pereunt, teste Pharaone, Saule, Herode, &c.

XII.

Contra neglectum, desertionem, crudelitatem & subsannationes consanguineorum & propinquorum.

I. Christus & sancti eandem desertionem patienter tolerarunt. *Psal.* 22. 8. 9. 12. & 25. 16. & 38. 12. & 69. 21. 22. *Matth.* 56. 26.

II. Deus te non negligit, non deserit. *Psal.* 12. 26. & 27. 10.

III. Feritatem suorum persenserunt iidem innocentissimi viri *Psal.* 6. 9. 21. & 12. 2.

IV. Deus misericors adest suis in tempore opportuno.

V. Christus Dominus, homo dolorum à Judæis & Gentibus irrisus, repudiatus, pro nihilo habitus, *Psal* 27. 7. *Esai* 53. *Luc.* 23. 11.

VI. Afficitur Christus sensu infirmitatum & calamitatum nostrarum. *Hebr.* 4. 15.

VII. Deus te elegit & gratiosè respicit: cur ergo te crucies impiis exosus? Audi Davidem, *Psal.* 4. 4. & Esaiam, 66. 2.

VIII. Te Deus ex singulari charitate sua in filium adoptavit. *Ioan.* 3. 1.

IX. Non te tantùm contemnunt improbi, sed etiam Deum ipsum. 1. *Sam.* 8. 7. *Esai.* 7. 13. *Zach.* 2. 8. *Luc.* 10. 16.

X. Tempore destinato manifestum fiet quod eris; nempe similis Deo, videbis eum, sicut est. 2. *Ioan.* 3. 2.

XIII.

Contra metum periculorum & injustitiam adversariorum.

1. Deus est nobiscum. *Psal.* 3. 6. 7. & 9. 10 11. *Esai.* 43. 2. 5.

2. Omnipotens Sapientissimus nos curat & regit speciali peculiarique quadam providentia. *Matth.* 10. 30. *Luc.* 21. 18. *Actor.* 27. 34. Danielis socij in medio flammarum ardentissimarum conservati sunt illæsi, ita ut pilus capitis eorum non fuerit adustus.

3. Hostium nostrorum consilia dissipantur, conatus fiunt irriti. *Psal.* 9. 4. 7.

4. Homines nos audire dedignantur: & Deus exaudit.

XIV.

Contra exilij, conditionis lautæ in tenuem mutatæ, fucatorum amicorum, ingratorum incommoda multiplicia.

I. Deus est nobis habitaculum, *Psal.* 91 1.

II. Patriarchæ exules multi fuere, *Genes.* 12. 1. *Hebr.* 11. 8.

III. Mutationum boni status in malum experti sunt etiam alij fideles, ut Jobus, Jeremias, discipuli Christi, *Luc.* 22. 35. 36.

IV. Nihil est in terris stabile, firmum & perpetuum: omnia sunt mutationibus obnoxia, sicut demonstrat Salomon in Eccles.

V. Qui aliquid à discipulis, propinquis & consanguineis mali patitur, nequaquam propterea turbari debet, quasi peregrini aut novi quippiam accideret: eamdem enim sortem Christus, alij quoque sancti experti sunt, *Ioan.* 6. 66. & 7 3. 4. A quo discipulo suo proditus est. Abel, Noë, Isaac, Jacob, Joseph, David, & innumeri alij idem testantur.

VI. Si proximi tui in te ingrati sunt, memineris te ingratum sæpius fuisse erga Dei bonitatem, fer igitur æquo animo quod in te hominem homines ingrati sunt.

VII. Adde quod in Deum ipsum omnes prope homines sunt ingrati.

VIII. Alij de aliis optimè meriti, ingratos eos experti sunt: teste Josepho, *Gen.* 40. 23.

XV.

Contra temerarias reprehensiones & laboris justi frustrationes.

1. Multi pij viri reprehensi fuerunt ab imperitis, & quidem immerito: tamen temerarias censuras patienter tulerunt.

2. Ipsiusmet Dei opera ab imperitis incusantur, & reprehenduntur.

3. Christus à Petro contra officium culpatus est. *Matth.* 16 23.

4. Ipse Christus non lucrifecit omnes Judæos docendo, imò & miraculis tot, tantisque stertentes excitando, sicut dixerat Esaias *cap.* 49. *v.* 4. Ac ne quidem consanguineos suos lucrifecit, saltem ad tempus. *Iob.* 7. 5.

5. Et si vires, ut operam in aliis informandis frustrà consumamus, attamen Deus officium nostrum agnoscit, nec erit labor noster inanis in Domino. *Esaia* 49. 4.

XVI.

Contra varias machinationes, persecutiones, afflictiones, expilationes, calumnias, convicia, maledicentias, Christi causa.

1. Hæc omnia sunt prædicta; ne turbemur ergo si accidunt. 2. Sunt

v ana terriculamenta. *Psal.*2.4. Sedens in cœlis ridet, Dominus subsannat eos 3. Machinantibus hæ molitiones sunt exitiosæ. 4. Adversus Christum etiam initæ sunt. 5. Persecutiones nobis non eveniunt, Deo ignorante, & nos non curante, sed voluntate Dei. 1.*Petr.*3.37. & 4.19. 6. Ad eas subeundas sumus constituti. 1.*Thess.*3. 3. 7. Justi judicij futuri sunt certum testimonium, 2 *Thess.*1.7.8. Patimur pro regno Dei 2.*Thess.* 2.5.9. Nostrum est regnum cœlorum; *Matth.*5.10. 2. *Thess.*1.5. 10. Id novum non est nam Prophetæ pro veritate passi sunt, & communem nobiscum conditionem alij pij habuerunt, habent, & in posterum habebunt. *Matth.*5.12.1.*Thess.*2.14. *Hebr.* 10. 32. & 11. 36. 37. 38. 11. Cum Christo patimur ejus exemplum sequuti; *Rom.*8.17. Passiones istas excipiet gloria, cui passiones vitæ temporalis planè sunt impares. *Rom.*8. 18. 12. Quæ hostes veritatis eripiunt, abundantissimè restituuntur afflictis in cœlo. *Matth.*5.11.12. & 19.29.13. Persecutores licet corpus occidunt, animam occidere nequeunt. *Matth.*10.28.14. Afflictiones & persecutiones, quas Christi causa Christiani perferunt, quales reputandi sint, luculenter demonstrant. 15. Christiani justa lance ponderant, quid sit Confiteri, & abnegare Christum: non nesciunt quid sit terror Domini, & quàm horrendum sit incidere in manus Dei viventis: & fidem adhibeat Servatori suo dicenti: Qui perdiderit animam suam mea causa, inveniet eam. *Matth.*10.39. 16. Licet quis in exilio versetur, Deus tamen ei sanctùarium est, ubicunque exuler. *Exech.*11.16.17. Prædictæ sunt persecutiones, ut ad eas patienter ferendas nos præparemus. *Psal.*2. 1.2.1.*Thess.*3.4. 18. Deus justus judex persecutiones vindicabit. *Luc.*11. 50.51.19. Patientes pro Christo non confundentur: pro illis Christus oravit, ne erubescant. *Ps.* 69. 7 Promissum est illis, quod non evertentur, *Ps.*125. 1. *Matth.* 16. 18 20. Persecutiones non sinet Deus esse nimis diuturnas, ne patientes iis fracti à Christo deficiant. *Psal.* 125. 3. *Matth.*24.22.24.

21. Affatim dives est qui cum Christo pauper habitat. 22. Christian sciunt se habere apud se potiorem & permanentem substantiam in cœlis; *Hebr.*10. 34.23. Non sine Dei providentia, justaque voluntate pij ab impiis affliguntur. 2.*Sam.*16.10.11. 1.*Petr.*4. 12. 24. Consortes fiunt afflictionum Christi. 1. *Petr.* 4. 13. Is autem calumniis oneratus fuit. *Ps.*69. 8. 10. Prophetæ viam eandem anteà calcaverant: Apostoli post eos, teste Luca in actis & Paulo, 2.*Cor.*6.8.25. Beati sunt qui convitiis afficiuntur propter Christum; *Matth.*5.11. 1. *Petr.*4. 14. 26. Tandem patefiet Christianos esse Dei filios. *Rom.*8.v.19.27. Quum Christus apparebit in gloria, gaudebunt exultantes, 1.*Petr.*4.13 28. Per probra experimentum capit Dominus fidei, charitatis & spei suorum. 1 *Petr.*4.12. 29. Non afficiuntur probris ut malefici, aut alienarum rerum inspectores, sed ut Christiani, 1.*Petr.*4.15. 16. 30. Tempus est ut judicium incipiat à domo Dei, cujus domesticos castigat Paterfamilias, & sub cruce erudit, ne post hanc vitam eos perdat cum impiis & peccatoribus, qui Evangelio Christi non obediunt. 1.*Petr.*4.17.18.

31. Nondum ad sanguinem usque restitimus adversus peccatum decertando; *Hebr.*12.4.32. Deus nos prædestinavit conformandos imagini filij sui, etiam in conviciis, & probris perferendis. *Rom.*8.29.33 Innocentia Christianorum Deo est cognita; *Ps.*69.89.34. Propter Deum sustinent opprobria. *Psal.*69.8.35. Illis bono non esset, si tantùm laudatores haberent. 36. Gerant in cordibus suis bonæ conscientiæ testimonium, quod insontes sint in causa, illa, ob quam conviciis deformantur; *Ps.*18.11. & *c.* 37. Oppressores justorum brevi puniuntur, *Psal.*37. 13. 2.38. Deus suis concedet quæ postulant: producet justitiam eorum, sicut lucem; *Psal.*37 45. 6.38. Deus innumeris bonis abundat, quibus suos locupletare dignatur: *Psal.* 36. 6.7.8. 40. Christus oppressionem passus est, iniquè damnatus à Pontifice maximo & à Pontio Pilato, iniquissimè habitus à militibus, vestibus spoliatus.

XVII.

Adversus incommoda paupertatis.

1. Deo placet paupertate quosdam exercere. Acquiescamus ejus voluntati.

2. Christus fuit pauper, Jobus, David & alij item. Multi Christiani pauperes fuerunt aut facti sunt. 1.*Cor.*4.11.*Hebr.*37. & 10. 34. Posteri Davidis regis, ex quibus Maria & Joseph, ad maximam paupertatem redacti sunt.

3. Paupertas neminem damnat, teste Lazaro mendico.

4. Pauxillum justi melius est opulentia multorum improborum. *Psal.*37.v.16. *Prov.*16. 8.

5. Vita hominis non consistit in abundantia bonorum terrenorum. *Luc.*12. 15.

6. Pauperes pij longe superant divites impios.

7. Quorum pater Deus est, iis nihil deerit. *Psal.* 23. 1.

8. Pauperes pij majoribus bonis fruuntur & fruentur in Christo. *Ps* 8.3.2.3. *&c. Jacob.*2.5.

9. Deus gerit curam pauperum. *Matth.*5.25.26.33. *Prov.*10.3. Christus curam gessit pauperum in Cana. *Joan.*2.6 7 8.

10. Peculiari quadam ratione Dei gratia pauperibus adest & providet. *Psal.*33.18.19. *Joan.*2.4.8.11.

11. Pauper non est cui sufficit paulatim. Dives est cui cum paupertate bene convenit. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est.

XVIII.

Consolationes lugentis super defuncto propinquo, aut amico.

1. Illum Deus sustulit: ita tulit voluntas Dei sancta, cui nos decet patienter subjectos esse. Quicquid est à Deo, humiliter est ferendum. Mors nostra & propinquorum est à Deo. *Psal.* 90. *versic.* 3. *Ezech.*24. 15. 16.

2. Defunctus est in fide Christi, ex hac misera vita in meliorem est translatus. A peccato liberatus est, ne amplius peccet & Deum offendat. *Rom.* 6. 7.

3. Excitabitur à mortuis ad vitam in æternum beatissimam. *Rom.*8. 11. 1. *Thess.*4. 13. 14.

4. Ad tempus tibi datus à Deo fuit: non igitur molestè ferendum quod à Deo sit revocatus. Quod suum est à te repetit. Nihil interest utrum abjures depositum, an doleas restitutionem. In utroque fidei periculum ambiguum est.

5. Bene ipsi apud Deum prospectum est, nec invidenda ei quies & beatitas, in quam ex inquiete & miseria hujus vitæ est translatus. Restituetur tibi corpore glorificato, & tecum in meliore illa vita conjungetur.

6. Non est mortuus. Anima vivit in sinu beato Dei nostri. Caro requiescit in spe, & dormit in Domino. Beati autem mortui quia in Domino moriuntur. *Luc.*16. 22. *Psal.*16.5. *Apoc.*14. 13.

7. Per mortem ab exilio revocatus est, ut patriam, & quidem patriam cœlestem incoleret. Vita sanctorum non hic est in terris, sed in cœlo. Exemptus est à vanitate, à qua inanimes ipsæ creaturæ liberari expetunt. *Rom.*8. 20. &c.

9. Bene illi est, qui tot malis & periculis novissimi seculi à Domino prædictis est ereptus. In morte Christianorum proximum est regnum cœlorum. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem vita est propter justitiam. *Rom.*8. 10.

9. Per mortem propius unitus est cum summo bono, quod est Deus. Quo quis remotior à peccato est, eò magis cum Deo conjunctus est. Non amittuntur, sed præmittuntur, quos non absumptura mors, sed æternitas receptura est.

10. Alij Sancti dura suorum funera patienter tulerunt. Quæ nobis communia sunt cum sanctis, etiam si acerba sint, patienter ferenda sunt. Adamus & Eva viderunt funus Abelis filij sui à Caïno fratre natu majore crudeliter interfecti: *Genes.* 4. Noë ejus diluvium horrendum, Loth incendium Sodomæ propriámque uxorem ad statuam salis transformatam.

11. Dura quidem funera videmus: sed stabat Sancta Maria juxta crucem filij, & spectabat virgo unigeniti sui passionem. Stantem illam, non flentem, lego. David moriturum filium flebat, mortuum non dolebat: 2. *Sam.*12. flebat, ne sibi eriperetur. Sed flere desiit ereptum, quem sciebat esse cum Christo: Incestuosum Amnonem filium flevit occisum: parricidam Absalonem doluit interemptum; innocentem filiolum non putavit esse lugendum: quia putavit illos periisse pro scelere; hunc pro innocentia credidit esse victurum. Crimina doluit, non exitum filiorum.

12. Homo natus erat: humanæ fuit obnoxius fragilitati. Nemo se redimere potest à morte, non divites, non ipsi reges. *Job.*15. *Psal.*49. & 90. Nobiscum alij pij dolent & gemunt & si corpore mortuus sit, anima tamen vivit in beata illa vita, & nunquam morte secunda morietur. *Ioan.*11. 25. 26.

XIX.

Adversus mortem corporalem.

1. Per mortem corporalem Deus reposcit animam quam dederat, nemo enim fortuitò moritur, sed Deo mandante *Psal.* 90. 3. & *Eccles.* 12.11. Resolvitur quidem corpus in pulverem unde sumptum fuit, sed non redigitur plane in nihilum, imò glorioſum, incorruptibile & immortale resurget.

2. Per mortem pervenit Christiana anima ad Patriarcharum consilium, ad Abrahamum patrem fidelium, ad Sanctorum glorioſum cœtum, ad conventum justorum, & charos nostros parentes, fratres, sorores, consanguineos, affines, amicos, proximos, qui nos in cœlum præiverunt.

3. Per mortem pervenimus ad Jesum Christum Dominum & Redemptorem nostrum, in domum Patris cœlestis, in qua nobis ille locum paravit, præcursor pro nobis ingressus, *Hebr.*6. 20. In morte piorum finiunt ærumnæ, solicitudines, molestiæ, lacrymæ, quibus in mundo sumus obnoxij. Ideo *Eccles.* 4. 1. mortuorum sors præfertur conditioni viventium.

4. Solvit nos à vinculis tentationum, à laqueis peccati, liberatosque malis innumeris transmittit ad Christum in regno libertatis glorioſæ. *Rom.*6.7. Non detrimentum igitur, sed lucrum piis adfert. Terrerima reliquerunt, ut ad dulcissima gaudia transirent. Mors illorum sanctificata est per mortem Christi, sic ut nequaquam par sit impiorum morti maledictæ.

5. Mors sanctorum pretioſa est in conspectu Dei. *Psal.*116.15. Pretioſa planè, tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ janua: & perfectæ securitatis ingressus. Hanc sequitur bona vita, nempe triumphans devictis peccato, mundo, carne, Satana, inferis: bona vita, in qua pura requies, lex immortalis, gratia perpetua animarum perennis hæreditas, fida tranquillitas: vita sine morte, gaudium sine luctu, exultatio sine fletu, cantus sine lacrymis, nullus lapsus, nullus supplicij motus, ubi viget stabilis, firma, perpetua securitas. Non est hæc vita nostra, sed alia quæ nobis reposita & custodita est in cœlis.

6. Mortem corporalem sequetur resurrectio carnis ad vitam æternam. *Psal.*49.16. *Ioan.*39. 40. *Roman.* 8.11. Per mortem culpa deficit, per mortem natura perpetuatur. Quod illa mors animæ nocere nequeat, docet Christus: *Matth.* 10.28. Est portus ad stationem quietam, & beatam, transitus à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Est sepultura vitiorum, virtutum resuscitatio, somnus placidus, stipendiorum plenitudo, summa mercedis.

7. Belli periculosissimi finis certus, prælij cruenti cessatio, victoria læta, triumphus glorioſissimus, dignitas æterna, excelsa laus, merces ampliſſima. Mortem corporalem expetiverunt Simeon & Paulus. *Luc.* 2.29.

*Philipp.*1.23. Pij omnes per os Apostoli.2.*Cor.*3.2.Mors illa liberat nos ab innumeris malis præsentibus & futuris, de quibus olim servator noster suos admonuit. *Matth.* 34. 4. 13. *& vers.*4.13. *& v.*24. *ad* 30. *Item.* 2.*Tim.*3.1.9. *&* 4.3.4 2. *Petr.*2.1.2.3. *Apocal.*4. *c.ad* 20.

8. In morte fideles ab infidelibus & impiis discernuntur. Infidelitatis nostræ reliquias abolet omnes, fidem lucidiorem, spem latiorem, charitatem ardentiorem ostendit. Nec possumus sine morte ad vitam & immortalitatem pervenire. 1.*Cor.*5.1. Mundi amorem penitus adimit mors corporalis, terminat peregrinationem laboriosam, *Hebr.* 11. 14. *Psalm.* 39. 13. 2. *Chron.* 29. 15. *Psalm.* 119. 19. *Hebr.*11. 14.15. 16. 2. *Cor.* 5.9.

X X.

Contra ignominiam morborum & Sepulchri, terrorémque diei extremi, & Judicij universalis.

1. Christianorum corpora resurgent ex mortuis induta benedictione cœlesti, gloria nova ac sempiterna. 1. *Cor.*15. 35. *&c.*

2. Christus ea transfigurabit, ut conformia fiant corpori ipsius glorioso, pro vi illa efficace qua potest etiam omnia sibi subjicere. *Philip.*3. 21.

3. Carne nostra visuri sumus Deum, & oculi nostri eum aspicient, visione gloriæ ejus nos quoque gloriossimos. *Job.*19.25.26.27.

4. In extremo die plenam redemptionem consequemur. *Luc.*21. 18.

5. Christus Servator noster erit toties mundi judex, qui nequaquam damnabit eos quos sanguine suo redemit, justificavit & sanctificavit.

Constantia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COnstantia, Græcè βεβαίωσις, ὁ, ἡ, & βέβαιος, ὁ, constans dicitur. Est autem constantia virtus faciens firmiter persistere in bono contra difficultatem, quæ provenit quibuscunque impedimentis exterioribus, aliis ab impedimento diuturnitatis, quia contra hoc est perseverantia. *Ex B. Thom. secun. Secunda q.* 173. *art.* 3. Constantia Heb. *Chezkah*, Græc. ἀσφάλεια, à firmitudine & immoto animi proposito desumitur levitati opposita.

Constantia est stabilitas animi firmi, & in proposito perseverans. A consto, i. firmus sto, in statu permaneo.

Constantia & firmitas sic differunt: Quod firmitas est virtus faciens permanentiam in opere, sed constantia in proposito. *Ex B.Thom.* 3. *Sent.dist.*33. *quæst.art.*13.

Constare aliquando significat compositum esse, aliquando convenire, aliquando manifestum esse, nonnumquam suppeditare. Item consistere & firmum esse. Inde constans, hoc est, firmus & tenax propositi, & constantia animi firmitudo dicitur.

Constantia est per quam animi stabiles in proposito nulla in parte titubant. Hujus contrarium vacillatio, ut quidam vero, vanitas. Vel, est stabilitas animi firma, & in proposito perseverans. Græcè dicitur βεβαίωσις.

¶ Loci Biblici.

Constantia in verbis & factis commendatur, Matth. 5. vers. 37. 2. Cor. 1. 17. Ephes. 4. 14. Jacob. 1. 4 & 5. 12. 1. Petr. 3. 15. 2. Petr. 1. 12. 1. Joan. 2. 24. Judæ vers. 3. Donum Dei est, Act. 4. 29. 1. Cor. 8. 6. Ephes. 6. 11. Philipp. 1. vers. 29. 30. itaque à Deo petenda, Act. 4. 29. Ephes. 6. 18.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Claud. 2. Stil.

Constantia, futile ne quid,
Infirmúmque geras.

Virg. 4. Æneid.

Mens immota manet, lacryma volvuntur inanes.

Ovid. 8. Met.

Flamma Meleagrus ab illa
Vritur, & cacis torreri viscera sentit
Ignibus, ac magnos superat virtute dolores.

Idem 9. Met.

Ne tadia cœpti
Vlla mei capiam dum spiritus iste manebit.

Idem 13. Met.

Fortis, & infœlix, & plus quam fœmina, virgo
Ducitur ad tumulum, diróque fit hostia busto.
Vtere jam dudum generoso sanguine, dixit.
Mors tantùm vellem matrem mea fallere posset.

Idem Epist. 15.

Nec piget aut unquam stulte elegisse videbor:
Permanet in voto mens mea firma suo,

Idem 5. Trist. 5.

Fert tamen, ut debet casus patienter amaros,
More nec indomiti frena recusat equi.
Nec fore perpetuam sperat sibi Numinis iram,
Conscius in culpa non scelus esse sua.

Hor. 4. Carm. 9.

Est animus tibi
Rerúmque prudens, & secundis
Temporibus, dubiísque rectus.

Lucanus 5.

Intrepidus quacúnque datis mihi Numina mortem
Accipiam.

Idem 9.

Ille Deo plenus tacita quem mente gerebat
Effudit dignas adytis è pectore voces.
Quid quari Labiene jubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil, sed longa, an differat ætas?
An noceat vis ulla bono, fortunáque perdat
Oppositá virtute minas laudandáque velle
Sit satis, & numquam successu crescat hônestum?
Scimus & hoc nobis non altius inseret Hammon.

Silius 1.

At Pœni succensa ira, turbatáque luctu,
Et savis gens lata, ruunt tormentáque portant.
Non ignes, candensque chalybs, non verbera passim
Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
Carnificisve manus, penitúsve infusa medullis
Pestis, & in medio lucentes vulnere flamma
Cessavere, ferum visu dictúque per artem
Savitia extenti, quantum tormenta jubebant,
Creverunt artus, atque omni sanguine rupto
Ossa liquefactis fumarunt fervida membris:
Mens intacta manet, superat, ridétque dolores,
Spectanti similis fessóque labore ministros
Increpitat, dominique crucem clamore reposcit.

Stat. 2. Sil. 1.

Ast hic, quem geminus, fœlix hominésque deósque,
Et dubios casus, & cæca lubrica vitæ
Effugit, immunis fati non ille rogavit.
Non timuit, metuitve mori.

Idem 5. Sil. 1.

Nec tamen hic mutata quies, probitásve secundis
Intumuit: tenor idem, animo, morésque modesti
Fortuna crescente manent.

Sil. 3. Hannibal. oratio.

An Romana juga, & famulas Carthaginis arces,
Perpetiar? stimulant Manes noctísque per umbras
Increpans genitor, stant ara atque horrida sacra
Ante oculos, brevitásque vetat mutabilis horæ
Prolatare diem, sedeámne, ut noverit una
Me tantum Carthago? & qui sim nesciat omnis
Gens hominum, lethique metu decora alta relinquam?
Quantum etenim distans à morte silentia vitæ?

Hor. 3. Carm. 5. de Reguli Constantia.

Fertur pudica conjugis osculum,
Parvósque natos ut capitis minor,
A se removisse, & virilem
Torvus humi posuisse vultum.
Donec labenteis consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,
Interque mœrenteis amicos
Egregius properaret exul.
Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet, non aliter tamen
Dimovit obstantes amicos,
Et populum reditus morantem,
Quam si clientem longa negotia
Dijudicata lite relinquerent,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedemonium Tarentum.

Sil. 6. Reguli oratio.

Tum palmas simul attollens, ac lumina cœlo:
Justitia, rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi diva fides, Serranáque Juno,
Quos reditus testes jurata mente vocavi.
Sit mihi fas me digna loqui, Latiósque tueri
Voce fores: ibo ad Tyrios non segnior, inquit,
Stante fide, editus, & salvo fœdere pœna.
Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere: tot bellis, tótque annis fregimus ævum
Nunc etiam vinclis, & longo carcere torpent
Captivo in senio vires, fuit ille, nec unquam
Dum fuit à duro cessavit munere Martis
Regulus, exsangui spectatis corpore nomen:
At non Carthago fraudum domus, insciа quantum
E nobis restet juvenes parat aspera ferro
Pectora captivos nostra pensare senecta.
Ite dolos contra gensque actu fallere lata,
Discat me capto, quantum tibi Roma supersit.
Nec vero placeat nisi qua de mente parentum
Pax erit, exposcunt Libyci: nobisque dedere
Hac referenda pari lubeat si pendere bellum
Fœdere, & ex æquo geminas conscribere leges,
Sed mihi sit Stygios ante intravisse penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus Tyriæ sese jam reddidit iræ.

Martialis 1.

Dum peteret regem decepta satellite dextra
Injecit sacris se peritura focis.
Sed jam sæva pius miracula non tulit hostis,
Et raptum flammis jussit abire virum
Vrere quam potuit contempto Mucius igne,
Hanc spectare manum Porsena non potuit.

Major decepta fama est & gloria dextra:
Si non errasset, fecerat illa minas.
Silius 13. Scipionis constantia.
Tam juvenis, quacumque datur sors durior ævi,
Obtinemur, ait, culpa modo pectora cessent.
Sil. 7. Camilli constantia.
Quantus, qualisque fuisti,
Cum pulsus lare & exterris, Capitolia curru
Intrares exsul, tibi corpora casa Camille
Damnata quot sunt dextra? pacata fuissent
Ni consulta viro, mensque impenetrabilis ira,
Mutassentque solum sceptris Æneia regna,
Nullaque tunc stares terrarum vertice Roma.
Silius 13. Coclitis constantia, & fortitudo.
Tulit ille ruentem
Tybridis in ripas regem, solúsque revulso
Pone ferox ponte excluſit redeuntia regna.
Hor. 2. Carm. 10.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus.
Virg. 3. Georg.
Non umbra altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum.
Hor. l. 3. Carm.
Justum & tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida, neque auster
Dux inquieti turbidus Adriæ:
Nec fulminantis magna manus Jovis.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

¶ Philosophorum Sententiæ.

In doloribus, qui ad tactum gustatúmque obtinent, qui ita animo affectus sit, ut ab iis vincatur quæ etiam plerique superant, mollis & delicatus nominatur: qui verò ea vincit à quibus plerique vincuntur, is constans & patiens. *l. 7. Ethic. c. 7.*

Qui à ratione deficit iis in rebus, quibus plerique & obsistere possunt, & obsistunt: is mollis & delicatus habendus est. *lib. 7. Ethic c. 7. & l. 2. Magnor. Mor. c. 6.*

Deliciæ quædam animi est mollities, ut si quis vestem trahat, ne quam in veste tollenda suscipiat molestiam & dolorem. Et qui imitatur ac fingit ægrum, non se miserum esse putat: cum sit misero par ac similis. *Ibidem*

Contrarius est continens impotenti: & molli ac delicato constans & patiens. Constantia etiam & patientia in resistendo est: in vincendo continentia. *Ibidem.*

Si quis iis voluptatibus succumbat, quibus plerique possunt obsistere, id denique sit mirum: præsertim si neque natura totius generis, neque morbo impeditus non possit obsistere. *Ibidem.*

Intemperans videtur si quis est ad ludum propensior, qui tamen mollis dicitur: ludus enim levamentum est, siquidem requies. *Ibidem.*

Si labores non feras quos aut seniores, aut qui in deliciis vivunt, aut qui majore sunt in potestate ac universaliter imbecilliores: omnia hæc mollitiei sunt signa. *Lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 6.*

Constantia est perseverantia in veritate, seu est virtus, quæ vera, justa & necessaria, in officiis suæ vocationis, in docendo, in moribus, in consiliis, in actionibus, in officiis amicitiæ debitis constanter, seu æqualiter, perpetuò eligit, dicit & facit: & mediocritatem servat inter levitatem, & injustam pertinaciam. Cognatæ virtutes, sunt Perseverantia, Cognatio, fortitudo rogata, & gravitas, & 1. 2. 4. & 5. præcepto, supra utrumque explicatæ. Inde igitur causæ, & effectus petantur. Objecta constantiæ, sunt omnes reliquæ virtutes, & imprimis, Veritas. Exempla illustria, sunt omnes Prophetæ, Apostoli & Martyres, qui confessionem veritatis, suæ vitæ & omnibus humanis rebus antepositurunt. M. Anton. Imperator similis sibi ipsi semper fuit, nec mutatus est ulla in re unquam. Erat autem bonus, & nihil habebat simulatum. Hoc Elogium ex Dione citatur à Suida in Dictione εὐάγορας. Evagoras apud Isocrat. Illustre Exemplum constantiæ & æquabilitatis sermonum, gestuum & morum Socratis in omni vita, in libro Platonis, cui titulus est Crito, expressum est. De Constantia in Amicitiæ officiis debitis præstanda, studiosi hos Euripidis versiculos meminerint, qui in Iphigenia extant: πλάσμα γὰρ φρενῶν, &c. Pugnantia sunt. 1. Levitas, seu Inconstantia non perseverans in honesto proposito, aut officiis rectè susceptis, sed nullâ pietatis & virtutis ratione habita, subinde mutans sententiam, consilia & actiones, ad voluntatem aliorum, à quibus commoda aut pericula sibi proposita esse judicat. Ut Ecebolus sub Constant. Imper. Christianam Religionem profitetur: sub Juliano apostata Ethnicas superstitiones amplexus est; sub Joviano rursus ad Christianos redit.

Tales Vertumni in omnium Regum aulis inveniuntur. Celebrata est à Plutarcho Alcibiadis levitas, qui primum ab Athenienſibus ad Spartanos, ab his ad Persas, inde rursus ad Athenienses, postea ad Thraces, & tandem iterum ad Persas defecit, & tantùm constans in levitate fuit.

Cùm autem, salvâ Religione & honestate, mutari consilia & sententiæ, ac ad Reipub. & nostram salutem flecti possunt, non est inconstantis servire tempori; sicut Cicero inquit pro Plantio. Neque enim inconstantis puto sententiam, tanquam aliquod navigium atque cursum ex Reipubl. tempestate moderari. Sic Demades, cùm inconstantiæ in dicendis sententiis argueretur, respondit: se sibi ipsi quidem contraria sæpè, sed nunquam contraria Reipubl. dixisse. Narratur D. Plutarcho in vita Demosthenis. 2. Alterum extremum est Pertinacia, quæ perseverat in falsis opinionibus, aut injustis, aut inutilibus actionibus, etiamsi de errore, turpitudine, aut inutilitate convincitur. *Sophocles.*

Si quis putat prodesse pertinaciam,
Is fallitur, nec rem probè considerat.
Regula Vitæ.

¶ Apophthegmata.

Aristides, quum se unam è filiabus Dionysio tyranno matrimonio copulasse indoleret, dixissétque, se potius mortem filiæ imprecari, quàm à tyranno eam detineri: re intellecta Dionysius illum morti destinat. Sed interrogatus ab illo, num de filiæ collatione, quemadmodum prius, ita nunc sentiret? Respondit rerum à se gestarum mœstitia affici quidem, dictorum autem nulla pœnitentia detineri. *Brus. l. 2. c. 1.*

Pelopidas ab Alexandro Phæreo captus, tyranno nuntiavit, absurdum esse, miseros cives (Phæreos autem intelligebat) insontes occidi quotidie, sibi autem soli parci: quem si servet, cognoscat ulturum. Admirans igitur Alexander constantiam capti, Quid, inquit, mortem acceleras Pelopidas? Tu autem Diis invisus, inquit ille, perquam celeriter optes. *Brus. l. 2. c. 1. ex Plutarch.*

Agis quum in carcere rogaretur ab Ephoro, num pœniteret eorum quæ gessisset? impavidè respondit: Se nulla tangi pœnitentia consilij cum prudentia honestóque conjuncti: tametsi non ignoraret, se mortem præmij loco relaturum: sciens ipsam virtutem abundè magnum esse sui præmium quicumque sequatur eventus, *Plut. & Brus. 12. 1.*

Socrates morti jam adjudicatus propter philosophiæ sinceram professionem, ad judices conversus ait: Equidem vos omnes singulari quadam benevolentia complector: parendum tamen, & potius duco Deo immortali quam vobis. Itaque quamdiu & spirabo, & potero, nunquam philosophiæ curam abjiciam, nec vestri admonendi, moréque ac modo meo adhortandi ad virtutem, quemcumque fuero ex vobis nactus. *Plato in Apolog.*

Diogenes, cuidam monenti ut jam senex quiesceret à laboribus. Quid, inquit, si in stadio currerem, utrum oporteret jam metæ vicinum cursum remittere, an magis intendere? Rectè sensit, virtutis studium hoc magis & constanter intendendum, quo minus superest vitæ, quod turpe sit, tum ab honesto instituto refrigescere. *Laërt. l. 6.*

Eteocles. Antipater quum à Lacedæmoniis obsides quinquaginta peteret, Eteocles Ephorus, vir omnium constantissimus, respondit, se pueros quidem non daturum, ne paterna privati educatione malis moribus imbuerentur, qua carentes, ne cives quidem essent: sed senes mulieréſque, duplo, si velit, plures daturum. Ille verò cum multo gravius, nisi obsides acciperet, minitaretur, respondit Eteocles: Non curamus minas, nam si graviora morte nobis imperas, facilius moriemur. *Brus. l. 2. c. 1. ex Plutarch.*

Manlius, quum oblatum à Quiritibus consulatum adversæ oculorum valetudinis excusatione denegaret, instantibus cunctis immobili animo ac vultu: Alium (inquit) Quirites quærite, ad quem hunc transferatis honorem: nam ego vestros mores nec ferre possum, nec vos meum imperium perpeti. *Liv. lib. 6. Dec. 1. Valer. Max. lib. 6. cap. 4. Plinius de viris illustribus, c. 28.*

Cyanenses. Decius Brutus, Marci Bruti patruelis, quum contra Antonium in Hispaniam exercitum duxisset, totámque Lusitaniam subegisset, excepta Cyania urbe, quæ magna constantia arma retinebat, redemptionem tentavit. Sed cives urbis omnes uno ore Bruti legati constantissime responderunt, se à parentibus ferrum bellicáque instrumenta accepisse, quibus urbem tuerentur: non aurum, vel quicquam aliud, quo libertatem ab aliis emerent, *Brus. l. 2. c. 1.*

Cato Vticensis. Quum deploratis rebus amici hortarentur Catonem, ut ad Cæsaris clementiam confugeret, respondit; Victorum esse, & eorum qui deliquissent, supplicare: Catonem nec victum nec captum esse, qui se per omnem vitam invictum præstitisset, ac Cæsarem honestate justitiáque longè superasset. Cæsarem potius victum captúmque esse, qui bellum, quod diu negasset se moliri adversus patriam, nunc id egisse convictus esset. Proinde pro se Cæsarem orarent, qui vellent, pro Catone nemiuem orare debere. *Plut. in Cat.*

Idem quum in domo Drusi avunculi, tribuni tunc plebis, educaretur, ad eumque Drusum Latini de Civitate impetranda convenissent, à Q. Popedio Latinorum principe rogatus, ut socios apud avunculum adjuvaret, constanti vultu, Non facturum se, respondit. Iterum deinde sæpiusque interpellatus, in proposito vultu eodem perstitit. Tunc Popedius, in excelsam ædium partem elevatum, abjecturum se eum inde, ni precibus obtemperaret, minatus est. Nec hac re Cato puer ab incepto moveri potuit. Expressa est igitur illa vox hominum: Gratulemur Latini nobis nunc esse tam parvum, quo senatore, ne sperare quidem civitatem licuisset. *Plut. in Catone, ubi Pompeium Sylonem non Popedium vocat, Brus. l. 2. c. 1. ex Plut.*

C. Mævius, Augusti centurio, captus, & ad Antonium perductus, quum interrogaretur, quid de se statui juberet? Jugulari me, inquit, jube: quia non salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, ut aut Cæsaris miles esse desinam, aut tuus esse incipiam. *Brus. l. 2. c. 1. ex hist. Rom.*

T. Vespasianus, cum deprehendisset eos qui in ipsum conspiraverant, deduxit illos in spectaculum, atque inter illos medius consedit: ac petitis de industria mirmillonum gladiis, veluti exploraturus aciem, unum uni, & alterum alteri commisit, tanquam provocans ad id quod moliebantur. Verum his perculsis, Videtisne (inquit) principatum fato dari, frustráque tentari facinus potiundi spe? *Eras. l. 8. apoph.*

Ludovicus Bavarus. Ludovicum seniorem Bavariæ ducem Stephani ducis

ducis filium, cum captivum haberet Albertus Marchio Brandeburgensis, non pauca ab eo petiit. quæ cum ille negasset, tradere eum in manus duri & inimicissimi sibi principis minabatur. Tum Ludovicus: Quæ poteris ex me, inquit, libero impetrare, eodem modo ex capto petito. Si quid amplius voles corpus meum in tua potestate, animum mihi, non tibi obnoxium, invenies. *Æneas Sylv. l. 3. comment. in res gest. Alphons.*

¶ Similitudines.

B. Anselmi Quadratus lapis sex æqualia habet latera: in quod horum ceciderit firmiter jacebit. Sic providendum est viro justo, ut in suo persistat proposito. Hujus autem latera sex hæc sunt, prosperitas, adversitas sui libertas, subjectio, in secreto esse, & in publico: in quibus singulis si à diabolo impulsetur, stet, nec à proposito moveatur. *In simil. c.* 173.

Socratis. Ut statua basi, ita vir bonus institutо innixus honesto, nullatenus dimoveri debet. *Apud Stob. ser. 1. De prudentia.*

Chrysostomi. Veluti milites, priusquam veniat pugnandi tempus, & thoracem abstergunt, & scutum si quid desit, circumspiciunt, & frænos apparant, & equos omni diligentia nutriunt, cæteráque omnia rectè diligentérque curant. Sic Christiani constantia & vera fide sunt probè muniendi, qui in negotio fidei habent hostes nunquam non insidiantes.

Cypriani. Graves viros, semel super petram robustam, solida stabilitate fundatos, non dico aura levi, sed nec vento, sed nec turbine commoveri, ne animus dubius & incertus, variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter agitetur à proposito suo quadam levitatis reprehensione mutetur. *Lib. 4. epist. 2.*

D. Ambrosij. Fertur coluber cum urgetur periculo caput semper abscondere, & in orbem se colligens, objecta reliqua parte corporis, hoc solum tueri: quod illæsa feratur membra cætera, salvo capitis vigore, reputare. Hoc & tu moraliter serva caput, hoc servato mysticè, hoc caput, quod Christus est, etiamsi omnia membra cædantur, totum uratur corpus incendiis, mergatur profundo, eviscereturà bestiis: hoc tamen capite custodito, vitæ salus integra. *Serm. 2.*

Chrysostomi. Athleta ad coronas ex certaminibus meritas certandi laborem non fugit, ut in otio vivat, mercator qui transmarinarum mercium lucra gustavit, desidiosè vivere non patitur. Et nos si spirituales fructus degustabimus, præsentia omnia vilipendemus futurorum cupiditate quasi optima quadam ebrietate capti. *Hom. 75. in Matth.*

Finge gubernatorem quendam per mille maria incolumem navigasse, deinde posteaquam magnas tempestates & procellas horribiles, & fluctus insanos, arte sagaci evaserit, cum in ipso portus ostio mergeretur, vix inde nudum effugisse. Quem animum ad mare, & navigationes, hujusmodique labores ille habebit? putásne quod nunquam voluerit, nisi animi sit ficti, vel ad littus ipsum, aut navem aliquid aut portum aspicere. Non equidem arbitror: imò seipsum occultans, spe omni ad navigandum destitutus, mallet mendicus vitam agere, quam ad primos labores periculáque redire: Sed non fuit similis ille David: verum magno naufragio post multos labores, majores iterum accumulavit pecunias: non desperavit, sed navis sursum in pelagus deducta, dare vela ventis, post naufragium ausus & clavo, &c. Quod semper stare, & nunquam cecidisse divinum est, atque mirabile. *Homil. 77. in Matth.*

Nazianzeni. Si quis id quod bonum est, alicujus rei gratia exercet, non tamen planè virtutis gratia, ad bonum tamen illud aliquando pervenit, idque assequitur: quemadmodum is, qui lucri causa navigat, eo pervenit quo tendit, etiamsi non lucretur, qui enim bonum propter seipsum honorat ac fovet, quoniam rem amat stabilem, firmam etiam circa illud habet animi propensionem, ita ut divini quid patiatur, & Dei illum dicere possit: Ego ille idem sum, nec immutor, nequaquam igitur transmutabitur, nec transponetur, neque unà cum temporibus ac rebus concidet, alius ex alio factus, multos assumens colores, quemadmodum polypi à petris, quibus adhærent: manet tamen ille idem solidus indissolubilis, & invertibilis, in vertibilibus: Petra, ut arbitror, contra ventorum impètum, & undarum, quia non concutitur, neque absumitur ab iis, quæ illam oppugnant. *In Oratione de seipso.*

D. Hieronymi. Credas mihi, frater, non sic tempestate jactatus, portum natura prospectat: non sic sitientia imbres arva desiderant, non curvo assidens littori anxia filium mater expectat: postquam me à tuo latere subiens turbo convulsit: postquam glutino charitatis hærentem impia distraxit evulsio.

Tunc mihi cæruleus supra caput astitit imber,
Tunc maria undique & undique cælum.

In epistola ad Ruffinum.

Lipsij, Ut Ulysses donec Leucothea velum ei suppositit, natat nigrum pontum: sic Philosophiæ, aut artium bonarum candidati, hoc vitæ salum, donec pectus eis præcinxerit candida illa diva constantia. *Ex Cent. 2. Epist. 12.*

Ut miles si cecidit, surgit alacrior, & animos, irásque sumit à casu: idem nobis sit, & constanter pergamus ad illum tranquillitatis portum, qui verè efficit beatos. *Idem epist. 19.*

Ut columna, quæ recta stat, imposito magis pondere firmatur: sic altas rectásque mentes, oportet, non cedere oneri, sed obniti. *Ex præfat. in lib. de Cruce.*

Non ut pulvis aut paleæ ab omni vento, sic nos rapi à perturbatione debemus: sed hanc coërcere, & animum pondere illo rationis & sapientiæ stabilire. *Ex Cent. Miscel. epist. 93.*

Constantia est rectum & immotum animi robur, non elati externis, aut fortuitis non depressi. *Ex lib. 1. de Const. cap. 4.*

Constantiæ vera mater, Patientia & Demissio animi est. *Ibid.*

Lenitas, & Constantia maximè illustria sidera sunt in choro virtutum. *Ex præfat. ad militiam Romanam.*

Fluctuatio & timor abjicienda sunt: genus vitæ sumendum, & in sumpto firmiter hærendum. *Ex Cent. 1. ad Belgas epist. 38.*

Tiro aliquis miles ad primum vulnus collabitur, veteranus sine motu sanguinem suum spectat. *Ex Cent. 5. Miscell. epist. 68.*

Maximum judicium est malæ mentis fluctuatio, & inter simulationem virtutum amoremque vitiorum, assidua jactatio.

Profice igitur, & ante omnia hoc cura, ut constes tibi.

Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, observa an eadem velis hodie quæ heri mutatio voluntatis indicat animum natare alicubi, atque alicubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur quod est fixum & fundatum. *Ex Seneca & lib. 2. mand. Stoicam Philosoph. Dissert. 15.*

¶ Adagia.

Incus maxima non metuit strepitum. Ἄκμων μέγιστος ὢν φοβεῖται τὰς ψόφους.

Excelsus animus non commovetur minis, aut fortuna sævientis procellis.

Aquila non captat muscas. Ἀετὸς ὢν θηρεύει τὰς μύας.

Summi viri negligunt minutula quapiam. Animus excelsus res humiles despicit.

Elephantus non capit murem. Ἐλέφας μὺν οὐχ' ἁλίσκει.

Generosus & excelsus animus negligit prædas viles, ac lucella minuta.

¶ Exempla Biblica.

Constantiæ & perseverantiæ exempla: Noë, Gen. 6. 9. Abraham, 19. 27. Joseph, 39. 8. Moses, Exod. 8. 26. & 19. v. 6. 24. 25. David, 1. Sam 17. v. 33. 14. Jonathas, 19. 4. Joab, 2. Sam. 19 5. Michæas, 2. Paralip. 18. 27. Daniel Dan. 1. vers. 11. 12. & 6 10. Sidrach, Abdenago, 3. versic 16. 17. Susanna 13. vers. 42. 43. Mardochæus, Esth. 5. 9 Matthathias, & filij ejus 1. Machab. 2. 19. Eleazar ob non gustatam carnem suillam interfectus, 2 Machab. 6. vers. 18. 19. Mater cum septem filiis, 7. vers. 1. 2. &c. Discipuli Joannis, Matth. 54 12. Marc. 6. 29. Joannes Baptista, Matth. 14. 12. Marc. 6. 18. Joseph Arimathæensis, Marci 15 43. Lucæ 23. 52 Joan. 19. 38. Pilatus, 19. 22. Petrus & Joannes, Act. 4 vers. 13. 13. 19. 13. Apostoli, 5. vers. 21. 41. & 8. 1. Antiochenses, 11. 20. Paulus & Barrabas, 13. 46. & 14. 21. Paulus, 18. 18. & 20. 24. & 21. 13. 1. & 24. vers. 10. 24. & 28. 31. 2. Corinth. 1. 17. & 4. ver. 1. 16. & 10 11. Galat. 2. 5. 1. Thess. 2. 1. Apollos, Act. 18. versic. 26. 27. Epaphroditus, Philip. 2. 30. Petrus, 2. Petr 1. 12. Ephesinus Pastor, Apoc. 2. vers. 3. Pergamensis Pastor, vers. 13. Philadelphensis, Pastor, 3. 8. Martyres 12. 11.

Sententiæ Historicæ.

Præstantissima virtus est privatim & publicè in rebus adversis, nec dolori succumbere animo, & factis ipsis fortiter contra niti. *Thucid. l. 2.*

Non convenit, cùm non sis prorsus consilio superatus, & habeas excusationem prorsus frangi animo propter eventum: sed cogitandum est adversa posse fortuito casu etiam benè paratis accipere. Interea tamen rectè deliberata viro forti non abjicienda sunt. *Idem, eodem libro.*

Animo deficere in periculis non oportet, neque id pati quod accidit bellorum imperitissimis, qui primis præliis frustrati, postea metu similium calamitatum spem omnem abjiciunt. *Thucyd. lib. 7.*

Sæpe minus est constantiæ in rubore, quàm in culpa. *Curtius lib 9.*

Post Cannensem cladem nuncius Romam ex Gallia pervenit, L. Posthumium Prætorem, qui exercitui præerat, in insidias lapsum una cum exercitu interiisse. Senatus tamen tot undique circumventus malis dignitatem suam servare, hortari populum, munire præsidiis urbem, de rebus præsentibus magno ac forti animo consultare cœpit. Quod paulò post successit fœliciter. Nam, qui modò victi à Carthaginensibus fuerant, & rerum bellicarum gloria cessisse illis videbantur, non multo interjecto tempore, virtute ac constantia Reipublicæ, & consilio, sapientiáque Senatus, in id evasere, ut victis, profligatísque Carthaginensibus, non modò Italiæ, sed totius orbis Imperio potirentur. *Polybius, lib. 3.*

Judicia, ubi non à ratione & Philosophia robur ad agendum accipiunt, concutiuntur, ac facilè quavis vel laude, vel vituperatione in præceps aguntur, suis consiliis & rationibus excussa. Oportet enim non solùm ipsam actionem justam, honestámque, sed etiam consilium, quo inducti, eam suscipimus, constans esse ac immobile, agendúmque est cum delectu, ne quemadmodum helluones summo appetitu cum appetant cibos gulæ satiandæ idoneos, iis repleti statim satietate molestantur: ita nos quoque re confecta, animo langueamus, emarcescente propter imbecillitatem animi honestatis concepta specie. Nam pœnitentia id quoque, quod est præclarè factum, turpe efficit: at propositum quod scientia & consilio proficiscitur, nunquam mutatur, ne si successu quidem careat. Unde Phocion Athenienſis, cùm instituto Demosthenis adversatus esset, atque hic rem fœliciter egisse videretur, cernens propter eam victoriam Athenienses exultare, & sacra facere. Nollem profecto, inquit, eum non usum fuisse illo successu: sed meum tamen consilium secutum vellem. Majoris est roboris & constantiæ Aristidis Locrensis factum, qui unus de Platonis amicis fuit. Hic Dionysio seniori filiam ipsius in matrimonium petenti, respondit, mortuam se, quàm Tyranni uxorem videre filiam suam malle: paulò post Dionysius liberos ejus, necavit, interrogavítque per contumeliam. An adhuc in sententia de elocandis filiabus perstaret? respondit, factum quidem sibi dolere, dicti non pœnitere. Verùm hoc à majori est & perfectiore profectum virtute. *Plutarchus in Timoleonte.*

Ferunt Corneliam Gracchorum matrem maximam sui admirationem viris eruditis & dignitate pollentibus movisse, quod absque lachrymis & luctu filiorum suorum (in seditione & tumultu à civibus suis interfectorum) actiones casúsque, veluti priscorum hominum referens. Itaque & nonnulli eam propter senium vel magnitudinem calamitatum, à mente desertam, sensúsque malorum privatam putaverunt. Stupidi profecto ipsi, qui non sentirent quantum bona indoles, rectáque educa

educatio hominibus ad vacuitatem dolorum conferat momenti; & quòd in retinendis quidem bonis sæpenumerò fortuna virtutem superat, amissis verò iis prudenter casus nostros moderatéque ferendi facultatem ei non adimit. *Plutarch. in C. Graccho.*

Consentaneum est, neque ita ad subditas nos calamitates animo corruere, ut omnem spem projiciamus: neque lætis impræsentiarum rebus usque adeò efferri, ut providentiam etiam perdamus: sed spem futuri in medio utriusque fortunæ collocatam habere, & tutò in utramque partem consilium capere. *Dion. lib.47.*

Non omnes belli duces tam firmi & constantis animi, contra adversum rumorem esse possunt, quàm Fabius fuit, qui suum Imperium minui per voluntatem populi maluit, quàm secunda fama rem malè gerere. *Livius Dec. 5. lib.4.*

Natura comparatum est, ut quisquis se aliquid ordine ac rectè complexum mente confidit, vel jam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur: vel nondum editum, si interpelletur, sine ulla cunctatione ad effectum perducat. *Valerius Maximus, lib.3. c.8.*

Quæcumque infausta fortuna tulit generosè feres, omnia reputando quæ homini possunt necessaria contingere. Si autem illa mala, hæc aliquo modo tibi compensare parata est, id suscipere omninò dedignaberis? an non similiter à fortuna mala nobis atque fortuna computanda? *Procoptus de bello Vandalico. lib.2.*

Rebus prosperè succedentibus, majoris dementiæ fuerit prægnita velle iteratò perdiscere: rebus verò adversa fortuna delatis, inutile dixerim non protinus se casibus coaptare. Est námque firmitas omnis in his judicanda, quæ ratione nitantur; præsentibus verò insistere haud quaquam semper est laudabile, nisi accedat cum rebus ipsis sapientia. Quum autem illud contigerit, ea ut nos contemnamus, quæ opus est meminisse, & minus decentibus inhærendum ducamus, qui ad priora accesserit, & semel contenta, magis est incusandus, quàm qui se ad alia transferat. *Agath. hist. lib.3. Philosophica Historica.*

¶ Exempla Historica.

Gorgias Leontinus Isocratis Magister, centum & septem vixit annos: nec tamen tam longævus ab opere & studio cessavit unquam. *Sab. l.1. cap 7.*

Plato octogenario maior, & dormiens & moriens Sophronis Mimographi numeros sub capite habuisse traditur, vitæque simul & scribendi finem fecit. *Laërt. l.3.*

Cato Vticensis ita doctrinæ cupiditate flagravit, ut ne in curia quidem, dum senatus cogeretur, temperaret sibi, quo minus Græcos libros lectitaret. *Valer. lib.8. c.7. Et Cic. lib.2. de Finib.*

Portius Latro, Hispanus, condiscipulus Senecæ, quicquid cœpit, non defit quin perfecisset. Rursus cum se remissioni traderet, in omnes luxus & iocos resolvebatur *Theat. Zuing.*

D. Aur. Augustinus, Hipponensis Episcopus, quamvis nonagenarius, semper tamen aliquid vel legebat, vel scribebat. *Sab. l.1.8. Fulg. l.8. c.7. Et Egnat. eod.*

M. Horatio Pulvillo Cos. Capitolini Jovis templum dedicanti, ab æmulis falsus affertur nuntius, filium in prælio periisse. Tum ille; ego luctum non accipio, inquiens, vos cadaver ubi vultis efferte; institutum constanter peregit. *Sab. lib. 9. cap.2.*

Capta ab Alarico urbe Roma; Gothus quidam cum mulierem forma excellentem vidisset, amore percitus ad sui obsequium invitavit. Ubi verò studio pudicitiæ libidini reluctari suæ conspexit, strictum gladium jugulo intentavit, ac demum etiam fecit. Cum virgo tota perfusa cruore, ne ita quidem de sententia cederet: tum constantiam admiratus, ad basilicam S. Petri adduxit, ac datis sex alimoniæ causa nummis aureis, eam templi custodibus commendavit. *Sigonius lib.10. Imper. Occident.*

Agesilaus, quum audisset maleficum quendam hominem, ac scelestum, summa constantia se in omnibus tormentis opposuisse, ac forti animo dolorem omnem pertulisse: Quam miser, inquit, homo est, qui constantiam in res tam flagitiosas ac turpes collocat? Dolebat egregio duci, tantum animi robur ac naturæ vim in re turpi consumptam esse: quam si ad res honestas tulisset, magno usui poterat esse Reipublicæ. *Plut. in Lacon. Erasm. l.1.*

Zeno dicere solebat: facilius esse utrem inflatum mergere, quam quemvis probum virum invitum ad aliquid agendum cogere. Nam invictus animus rationis rectæ placitis confirmatus, cedit nemini. *Philo Judeus lib. Quod omnis probus liber.*

Anaxarchus, cum à Nicocreonte Cypri tyranno in saxo concavo tunderetur, philosophus animo infractus: Tunde, tunde Anaxarchi vasculum, ait, Anaxarchi constantiam non teris, *Brus. l.2. c.2. ex Plut.*

Xantippe de Socrate merito prædicare solebat, quod semper vidisset illum eodem vultu revertentem domum, quo exierat. Argumentum verè constantis animi: cum alij domo egressi si quid accidit triste, redeant turbidi: si quid læti, gestientes. *Laërt.*

Philoxenus quum Dionysij tyranni poëmata, utpote indocta, una litura exploderet, in latumias detrusus est: sed inde amicorum precibus revocatus, ubi denuò Dionysium sua carmina recitantem audivit, surrexit, & rogatus à Dionysio, quid ita faceret? constantissimè respondit: Satius suaviúsque esse in latumiis vitam agere, quam ejus audire poëmata. *Brus. l.2. c.1. ex Plut.*

Theodorus Lysimacho Macedoni mortem crudelissimam minitanti, respondisse fertur: Minitare hæc purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine an sublimè in cruce putrescat. *Cic. l.1 Tusc. q.*

¶ Hieroglyphica.

Erat legio (militum Romanorum) quæ *rutilem aquum* in cærulea parma gestabat, in medio viridis o bis constitutus, cui quadrupes toto inniti pectore videbatur, ea constantia nuncupatur, quæ sub magistro peditum merebat, Constantino quippe principe instituta. *Pier. Val. l.4.*

Nazianzenus pro Constantia *Salamandram* ponit, dum animal id in igni medio, qui omnia domat, solum lætari dicit ac vivere, & eum omnino extinguere. Ita se cum Basilio, Athenis in igne perfidiæ Deum colendo incolumes versatos gloriatur, quin etiam eum professione sua atque constantia suppressisse. *Pier. Val. l.16.*

Vide, Fortitudo, Perseverantia.

Consuetudo.

¶ Definitio et etymolog.

Consuetudo, Græcè, ἔθος, ἦθος, ἐθίζω, consuesco, dicitur. Venit autem à consuo, id est, simul suo. Consuesco enim dicitur quasi applicor atque describor ad aliquid agendum, ita ut consuetudinem faciam. Inde consuetudo, & consuefactio. *Plautus quoque consuetionem, pro consuetudine usurpat.*

Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, *c. Consuetudo, dist. 1.*

Consuetudo, lex non scripta, optimi legislatoris inscriptum nomen habens, videlicet omnium comprobationem: fortassis autem & naturali justitiæ proxima fuerit patriæ consuetudo. *Hierocles.*

Consuetudo, mos, institutum, usus, συνήθεια, Hebr. *Limmud*, disciplina, assuefactio, à *Lamad*, didicit, assuefactus est.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Lapides excavant aquæ. *Job. 14.*

Proverbium est, adolescens juxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. *Prou. 22.*

Ego sum Dominus Deus vester: juxta consuetudinem Ægypti, in qua habitastis, non facietis *Lev. 18.*

Quoniam puer centum annorum morietur. *Esa. 65.*

Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. *Thr. 3.*

Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum dilexeritis malum. *Jer. 13.*

Qui nocet, noceat adhuc. *Apoc.22.*

Modicum fermentum totam massam corrumpit. *1. Cor.5. Gal.5.*

¶ Patrum Sententiæ.

Consuetudo quasi secunda & quasi affabricata natura dicitur. *Aug. l.6. de Mus.*

Solet recta opinio pravam corrigere consuetudinem, & prava opinio rectam depravare naturam. *de Doct. Christ.*

In dolore paries filios. Verum est sacramentum hujus sententiæ, quod nulla abstinentia sit à voluntate carnali, quæ non habeat in exordio dolorem, donec in meliorem partem consuetudo flectatur: quo quum pervenerit, quasi natus est filius, id est, ad bonum opus paratus affectus per consuetudinem bonam: quæ consuetudo ut nasceretur, cum dolore reluctandum est consuetudini malæ *de Gen. contra Manich.*

Frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis opponunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non fuerit in spiritualibus sequendum, si melius fuerit à S. Spiritu revelatum. *Cyprian. ad Jubaian.*

Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum. Ex his enim ferè consuetudo, initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur: & ita adversus veritatem vindicatur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit, quodcumque adversus veritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam vetus consuetudo. *Tertull de virgin. veland.*

Lex peccat violentia consuetudinis: qua traditur etiam invitus animus eo merito quo in eam volens illabitur. *Aug. l.8. confess.*

Ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ utilitate adjuvat, tamen novitate perturbat, quapropter quæ utilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est. *Epist. ad Januar.*

Peccata, quamvis magna & horrenda, quum in consuetudinem venerint, aut parva esse, aut nulla creduntur: usque adeo ut non solum non occultanda, verum etiam prædicanda diffamandáque videantur. *in Enchir. c.82.*

Vincere consuetudinem dura est pugna, *sup. Psal. 30.*

Moles imposita sepulchro, ipsa est vis dura consuetudinis, qua premitur anima: nec resurgere, nec respirare permittitur, dictum est autem. Quatriduanus est. Revera ad istam consuetudinem de qua loquor, quodam progressu pervenit anima. Prima est quasi titulatio delectationis in corde; secunda consensio: tertia factum: quarta consuetudo. *Super Matth. hom.45.*

Nolite, fratres mei, contemnere peccata, in quibus forte consuetudinem jam feciſtis. Omne enim peccatum consuetudinis vilescit: & fit homini quasi nullum sit, obduruit jam, dolorem perdidit, & valdè putre est: nec dolet, quod non dolet, non pro sano habendum est, sed pro mortuo computandum est. Quando aliquid pungitur & dolet, aut sanum est: aut est in illo spes aliqua sanitatis. Quando autem tangitur, pungitur, calcatur, nec dolet, pro mortuo habendum, ac de corpore præcidendum. *in ser.4. dominica de adventu.*

In his rebus, de quibus nihil certi divina statuit Scriptura, nobis populi Dei & olim justi, statuta majorum pro lege tenenda sunt: & sicut prævaricatores legum divinarum, ita contemptores consuetudinum Ecclesiasticarum coërcendi sunt. *Aug. in epist. ad Casulanum.*

Mos est simul habitantium consensus, qui inveteratus consuetudinem facit. *Idem de fin.*

Asperam nobis & insuavem virtutum viam nimia facit vitiorum consuetudo: quæ si in alteram partem transferatur, invenitur semita justitiæ levis. *Hieron. in Epist. ad Celantiam.*

Quum

Quum culpa in usum venerit, etiam animus, etiamsi apperat debilius resistit: quia quot vicibus pravæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis ad mentem ligatur. *Greg. l.4. mor.*

Usitata culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad rectitudinem: conatur, & labitur: quia ubi diu sponte perstitit & ibi quum noluerit, coacta cedit. *super Evangelia Hom.31.*

Sæpè nonnulli exire à pravis actibus cupiunt: sed quia eorundem actuum pondere premuntur: in malæ consuetudinis carcere inclusi, à semetipsis exire non possunt. *lib. 11. moral.*

Tenent pravæ consuetudines quem semel ceperunt, atque quotidie duriores existunt, & non nisi cum peccatoris vita finiuntur. *l.15. mor.*

Antiquus hostis, prius quasi consulens, blanda ad animum loquitur: sed quum semel dentem delectationis infixerit, violentia post consuetudinem pene insolubiliter innodatur. *Ibid.*

Abscindatur ferro acutæ compunctionis ulcus inveteratæ consuetudinis: si est acerbus dolor, leniatur unguento devotionis. *Ber. sup. Cant.*

Usus facit virtutes, non natura, tuum est autem abutendo facere vitia: aut benè utendo virtutes. *De Conf. l.2.*

Consuetudo est jus quoddam moribus constitutum, quod pro lege: suscipitur & tenetur, quum ea deficit. *Isid. l.2. Etymol.*

Consuetudo auctoritati cedat: pravum usum lex & ratio vincat; quum verò nec sacris canonibus, nec humanis legibus consuetudo obviare monstratur, inconcussa servanda est. *Isid. in Synonimis l.2.*

Difficile est peccati consuetudinem vincere: pravus usus vix aboletur: assidua consuetudo vitium in naturam convertit. Animus sceleribus astrictus, vix ab eis divelli potest. *Isid. l.1. soliloquiorum.*

Græca narrat historia Alexandrum potentissimum Regem orbisque dominatorem in moribus & incessu Leonidæ pedagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus parvulus adhuc fuerat imbutus. *Beda de templo Salom. l. 2.*

Non parvus est labor, ut se aliquis à priori non bona consuetudine reflectat, ac revocet: quoniam quidem mos longo tempore confirmatus, vim quodammodo obtinet naturæ. *Basil. in regul.*

Quidam de sapientibus dixit, Bene consuetos pudebit dissuescere, & iterum, Bona loquamur, transibit sermo in affectum, juxta illud: Qui non assuescit virtuti, dum juvenescit, à vitiis nescit discedere, quando senescit. Et è contra: Quod in juventute addiscitur, in matura ætate servatur. *Max. in serm. de Io. Bap.*

Consuetudo, quæ apud quosdam irrepserat, impedire non debet quominus veritas prævaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est, propter quod relicto errore sequamur veritatem: scientes quod veritas vincit, veritas valet, & invalescit in æternum; & vivit, & obtinet in sæcula sæculorum. *Cyprian. ad Pomp.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virgil. Georg. l.2.

Adeo à teneris assuescere multum est.

Virg. Æneid. l.8.

Tua cernere facta
Assuescat, primis & te miretur ab annis.

Ovid. Metamorph. l.2. fab.2.

Nam morem fecerat usus.

Idem l.10. fab. 5.

Longáque alit assuetudine flammas.

Ovid. Epist. Didonis ad Æneam.

Dum freta miteſcunt, & amor dum temperat usum,
Fortiter ediſco tristia posse pati.

Ovid. Artis l.2.

Fac tibi consuescat. Nil consuetudine majus.
Quam tu dum capias, tadia nulla fuge.

Ovid. Trist. l.1. Elegia 5.

Fœmina seu princeps omnes tibi culta per annos.
Te docet exemplum conjugis esse bona.
Assimilémque sui longa assuetudine fecit,
Grandia si parvis assimilare licet.

Item Trist. l.5. eleg.13.

Adde quod ingenium longa rubigine læsum,
Torpet, & est multo quam fuit ante minus.

Idem de Pont. l.4. Eleg.10.

Gutta cavat lapidem, consumitur annulus usu,
Et teritur pressa vomer aduncus humo.

Catullus Eleg.74.

Difficile est longum subito deponere amorem.
Difficile est, verum hoc, qua libet, efficies,

Horat. l.1. epist. 2.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Juvenalis Satyra 2.

Nemo repente fit turpissimus.

Idem sat. 7.

Laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali.

Juvenal. sat.2.

Dedit hæc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit & porrigine porci,
Vnaque conspecta livorem ducit ab vua.

Philosoph. Et Histor. Sententiæ.

Maxima est vis vetustatis & consuetudinis; non modo in hoc quod est animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanimata consuetudo valet, cum locis etiam ipsis montosis delectemur & sylvestribus, in quibus durius commorati sumus. *In Lælio Ciceronis.*

Magna est illecebra peccandi impunitatis spes. *Pro Mil.*

Consuetudo peccandi, maleficij suspiciendi removet dubitationem 2. *ad Herenn.*

Quotusquisque reperitur, qui impunitate & ignoratione omnium proposita, abstinere possit injuria. 3. *Off.*

Omnes religione moventur, & Deos patrios quos à majoribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur. 6. *act. in Verr*

Qui multa sunt sæpè perpessi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruisséque sese contra fortunas arbitrantur. Ut ille apud Euripidem.

Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,
Nec tam arumnoso navigassem salo,
Esset dolendi causa, ut injecto equulei
Frano, repentè tactu exagitantur novo.
Sed jam subjectus miseriis obstupui. 3. *Tusc.*

Corruptela malæ consuetudinis igniculis extinguuntur à natura dati, exoriuntúrque & confirmantur vitia contraria. 1. *de Leg.*

Non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis & seminis quàm ex iis rebus quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur. *De Leg. Agrar. ad popul. contra Rul.*

Sic fit ubi homines majorem vitæ partem in tenebris agunt, ut novissimè solem quasi supervacuum fastidiant. *Seneca Epist.*

Tunc autem consummata est infœlicitas, ubi turpia non solùm delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus: ubi quæ fuerant vitia, mors sunt. *Epist.28.*

Diu in istis vitiis jacuimus, evelli difficile est. Non enim inquinati sumus, sed infecti. Non est morbus inter vitia contemnendus: potest adolescentia injurias ferre, & se adversus morbos contumaciter gerere: ubi verò senectus incubuit, facilius est morborum vitia prohibere, quàm impetum regere. *Epist. 58.*

Inter causas malorum nostrorum quod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nolumus imitari; quum plures facere cœperunt, quasi honestius sit: quia frequentius sequimur, & recti apud nos locum tenet terror, ubi publicus factus est. *In extrema part. Epist.*

Educatio & disciplina mores facit: & id sapit unusquisque, quod didicit. Itaque bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit, benè docet loqui, benè docet facere. *In libro de moribus.*

Gravissimum est imperium consuetudinis. *In Pro.*

Quicquid in excelso fastigio positum est humili & certa consuetudine quo sit venerabilius, vacuum esse convenit. *Val. Max. l.2.*

Consuetudinis magna vis est: pernoctant venatores in nive, in montibus uri se patiuntur. *Cic.2. Tusc.*

Consuetudo laborum perpessionem efficit faciliorem. Nam ferre calorem, contemnere vulnus, consuetudo docet. *Cic.2. Tusc.*

Benefacere ex consuetudine, in naturam vertitur. *Salustius in Iugurtha.*

Perpetuò in vita sua tranquillitatum, & deliciarum sereno assuefacti, ad omne vel modicum obductæ solicitudinis nubilium commoventur. *Paulus Orosius de Ormesta l.1.*

Consuetum semper noxius est. Quantam vim habeat, quod consuetum est, leges ostendunt, in quibus fabulosa & puerilia magis valent veritate propter consuetudinem. *Arist. lib.2. Metaph.*

Suave est homini, quod consuevit tota vita sua. *Commentator. super 1. Poëtices.*

Quidam homines tantum assueti erant comedere venenum, quod venenum erat eis cibus. *Commentator sup. 3. Phys.*

Quidam per consuetudinem audiendi falsa negant principia vera per se nota: ut, Ex nihilo nihil fit. *Idem.*

Consuetudinem secundùm naturam pronunciavit usu. *Macrob. l. 7. Saturnal.*

Consuetudo naturâ potentior. *Curt. lib. 5.*

Consuetudo tempore confirmata, plus oratione & Religione valet. *Nicet. Ioann. Comment.*

Consuetudinem Legislatores instar legis se habere pronunciant. *Zonar. in Basil. Porph tom.3.*

In controversiis de Provinciarum nominibus & terminis, semper præsens consuetudo spectatur. *Fr. Guicc. Hist.c.5.*

Nulla pejor est consuetudo, aut ipsis Rebuspublicis, aut familiis, quàm si unusquisque semper pro sua libidine vivat, & si omnia à potentioribus concedantur inferioribus, sive id sponte, sive coacti faciant. *Dionys. Halic. l.5*

Ferunt Abrahamum Patriarcham dixisse, magnum esse discrimen inter veritatem & consuetudinem. Veritas si quidem, etiàm cùm probè investigatur, ægrè invenitur. Consuetudo qualiscumque ea, sive verax, sive sit fallax, ultrò sine examine sese offert. Tum neque ex consuetudine à majoribus sibi tradita, si recta sit, lætitiam, neque si fallax sit, molestiam homo percipit: non enim proprio animi judicio, sed præjudicio & majorum sententiæ credit, quo fit, ut cùm spem suam in incertis eventibus reposuerit, non facilè paternum exuere possit amictum; quamquam id quod à majoribus accepit, ei planè stolidum & ridiculum esse liquidò demonstretur. *Cedrenus histor. compend. pag.25.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes, dicere solebat, Omnia mala habenda pro peregrinis. Vulgus hominum ea tantum probat, quibus assuevit: ab exoticis abhorret, non quia per se mala sint, sed quia peregrina. At sapienti nihil pere-

grinum esse debet, nisi quod cum vitio conjunctum: neque enim ideo temulentia detestanda, quod alicubi non sit in usu, sed quod per se turpis. Nunc ex usu regionum de rebus judicat Populus, *Laert. l. 6. cap. 1.*

Polyænus, consuetudinem dicebat initium exiguum capere, neglectam autem vires maximas sumere. *Ant. & Max. serm. de consuet.*

Chrysostomus dicebat, Nihil tam firmum est in rebus humanis, quàm veteris consuetudinis tyrannis. Item, Ethnici, consuetudinem alteram naturam esse dixerunt. Item, mirè efficax est consuetudo ad se retinendum, quæ non patitur, ut ad pristinum virtutis habitum aliquis revertatur. *Ibid.*

Philo, non rus (inquiebat) improbos, non urbs bonos efficit, sed similium congressus & consuetudo. *Anton. serm. 22.*

M. Pomponius Marcellus, cùm ex oratione Tiberij Cæsaris quiddam reprehendisset, contra affirmante Atteio Capitone id esse Latinum, & si non esset, futurum certè: Jam inde, inquit, mentitur Capito. Tu enim Cæsar civitatem dare potes hominibus, verbis non potes. Hominibus datur civitas, qui recipiuntur in jus civium, verbis datur civitas, quæ recipiuntur in consuetudinem sermonis Romani. Quemadmodum multæ voces non Græcæ tantum, sed & Britannicæ, & Gallicæ, & Persicæ civitate Romana donatæ sunt. Id publicus usus potest, Cæsar non potest. *Eras. 8. apoh.*

¶ Similitudines.

Socratis, Quemadmodum ventus ignem: Sic consuetudo amorem accendit. *Apud Max. ser. 3.*

Dionis, nunquam malarum quicquam consuetudinum invenietis stabile atque firmum, donec undequaque prohibeatur. Eo enim quod in dies appositionem suscipit: ferméque caret redarguitione, nemóque facilè cernit, quanto hoc illo sit deterius, ad omnia procedit: quemadmodum (opinor) & ulcera quædam & morbi, qui in dies naturaliter incrementum capiunt. *Oratione 31. Rhodiaca.*

Plinij. Ut in loco pestilenti quoque qui assuevêre durant. Ita incommoda parum lædunt assuetos. *lib. 18. c. 5.*

Ut callus tempore factus adimit sensum: Ita diutina mala consuetudo facit ut levius feramus. *Lib. 25. c. 2.*

Erasmi Roterodami. Ut Mithridati quotidie sumenti venenum, consuetudine factum est innoxium: ita mala quibus assueveris, non offendunt. *In Sim.*

Vina non modo soli sui referunt saporem, verùm etiam arborum, aut fruticum vicinarum: Ita non solùm exprimimus eos unde progeniti sumus, sed & eos quorum consuetudine sumus usi. *In Sim.*

Ut quorumdam hominum etiam aspectus fascinum habet: Ita sunt quorum omnis vitæ consuetudo mores inficit. *Ibid.*

¶ Hieroglyphica.

Consuetudinis perniciosæ hominem judicaturus quispiam, *caprimulgum* avem pingat: ea enim inter capras familiariter versatur, appetitque earum ubera fugere, quod cum fecerit, uber extinguitur; capra, ut aiunt, excæcatur. *Pier. Val. l. 25. pag. 238. E*

¶ Apologi Seu Fabulæ.

Vulpes & Leo.

Quæ nunquam Leonem vulpes viderat, cum huic fortè occurrisset, ita fertur exterrita ut penè moreretur formidine. Eundem conspicata iterum extimuit quidem, sed nequaquam ut dudum. Tertiò illi obviam facta, tam firmo animo fuit, ut accedere propius, & compellare illum auderet.

Ostendit fabula, etiam gravissima & difficillima negotia usu & consuetudine tractabilia reddi. Itémque hoc inopinata omnia vehementius animos perturbare consuevisse.

Mulier & Maritus ebriosus.

Vixerat aliquot annis mulier cum viro ebrioso, & illius molestias atque tractationem malam pertulerat. Tandem verò statuit experiri, an ulla ratione tanto malo vir ipsius liberari posset. Ergo eum temulentum & obrutum vino accuratè consopit ac mox oppressum profundissimo somno, neque magis sentientem quàm mortui solent humeris suis sublatum deportat in sepulcrum vetus, & in illo deponit atque abit. Paulò post de præteriti temporis ratione, cùm conjiceret, crapulam & ebrietatem edormisse hominem, revertitur & monumento pulsato, si quis intus sit progredi eum jubet. Vir qui adhuc sanè esset somniculosus, quid velit, interrogat. At illa: cibum ait, se mortuis circumferre. Tum ebriosus vir: Ne tu mihi quisquis es, cibum, sed potum afferto. Est enim hoc mihi contrarium, te cibi ac non etiam potus mentionem facere. Hic mulier tristitia affecta, manibus pectus plangens suum: nulla, inquit, arte meliorem te fieri posse vir intelligo, ita consuetudine confirmatum, & in naturam abiisse morbum video. Fabula monet, non esse assuescendum vitiosis actionibus, quod ea, quæ sæpè multúmque fiant, etiam nolentes prosequantur.

Contemplatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COntemplatio, Græcè θεώρησις, ος, ἡ θεωρία, contemplor, dicitur. Et est liber animi contuitus in res *B. Thom. secund. Secundæ q. 101. art. 3.* Contemplatio, ἀναγωγὴ θεωρία οπίψις, à templis seu locis sacris, ut nonnulli volunt, seu à templo summo, i. Cœlo, quod homines meditabundi frequenter, vox intuentur desumpta. Meditatio est rerum superarum & arcanarum.

Contemplativi dicuntur: non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputent. *B. Thom. secund. Secund. q. 81. art. 1.*

Quomodo contemplatio, cogitatio, meditatio & consideratio differant. *V. de sup. in Cogitatio.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

In meditatione mea exardescet ignis. *Psal. 39.*

Memor fui Dei, & delectatus sum, meditatus sum nocte cum corde meo & excitabar. 77.

Audiam quid loquatur in me Dominus Deus 84.

Mens mea contemplata est multa sapienter. *Eccl. 1.*

Ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam meam, donec ipsa velit. *Cant. 2.*

Egò dormio, & cor meum vigilat. *Ibid.*

Cogitare de illa (sapientia increata) sensus est consummatus: & qui vigilaverit propter illam, cito securus erit. *Sap. 6.*

Præcurre prior in domum tuam, & illic advocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. *Eccl. 32.*

Sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab altissimo immissa fuerit visitatio, ne dederis illis cor tuum. 34.

Vade populus meus, intra in cubiculum tuum, & claude ostia tua super te. 26.

Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti. *Ierem. 31.*

Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium. *Dan. 10.*

Abducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus. *Ose. 2.*

Beati vestri oculi, quia vident, & aures vestræ, quia audiunt. Amen, quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & justi cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt. *Matth. 13.*

Invisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus & virtus & divinitas. *Rom. 1.*

Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu, 2. *Cor. 3.*

Nostra autem conversatio in cœlis est. *Phil. 3.*

Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. *Heb. 12.*

¶ Patrum Sententiæ.

Contemplatio est illa species, quæ rapit omnem animam desiderio sui tanto ardentiorem, quanto mundiorem: & tanto mundiorem, quanto ad spiritualia surgentem, quanto carnalibus desideriis & terrenis affectibus morientem. *Aug. de Trinit.*

Qui didicerunt à Domino Jesu Christo mites esse & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt, quàm legendo & audiendo *Epist. ad Paulinum.*

Tuta vita est, in qua nihil sit, quod timeas, quæ compensatur mentis placiditate, levatur usu, sustentatur otio, non occupatur alienis molestijs, non urgetur urbanis discursibus. *Ambr. in epist.*

Hæc in Judæa usque hodie perseverat consuetudo non solùm apud nos, sed etiam apud Hebræos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra, nisi solum Deum, totius orbis foveantur ministeriis. *Hier. contra Vigilantium.*

Mens nostra ad contemplanda interna non perducitur nisi ab his, quæ exterius implicant, studiosè subtrahatur. Mens nostra nullo modo ad vitam intimæ contemplationis rapitur, nisi studiosè prius à terrenorum desideriorum tumultu sopiatur. *Greg. lib. 5. mor.*

Nunquam commotioni contemplatio jungitur, nec prævalet mens perturbata conspicere, ad quod vix tranquilla valet inhiare: quia nec solis radius cernitur, cùm commotæ nubes cœli faciem obducunt; nec turbatus fons respicientis imaginem reddit, quam tranquillus propriè ostendit, quia quo ejus unda palpitat, eo in se speciem similitudinis obscurat. *Ibid.*

Contemplari Dei sapientiam non possunt, qui sibi videntur esse sapientes: quia tanto ab ejus luce longè sunt, quanto apud semetipsos humiles non sunt: quia in eorum mentibus, dum tumor elationis crescit, aciem contemplationis claudit, & unde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lumine virtutis privant. *l. 8. moral.*

Perfectus prædicator non est, qui propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit. *sup. Ezech.*

Contemplativa vita est, charitatem Dei & proximi retinere & ab exteriori actione quiescere: soli desiderio conditoris inhærere, ut nihil jam habere liceat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui creatoris animus inardescat. *Ibid.*

Contemplativa vita merito major est quàm activa: quia hæc in usu præsentis operis laborat, illa verò sapore intimo, venturam requiem degustat. *Ibid.*

Sunt nonnulli, qui magnis muneribus dilati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum prædicatione refugium, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt, de quo si strictè judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. *In quadam epist.*

Sæpe enim qui contemplari Deum quieti poterant, occupationibus pressi ceciderunt: & sæpè qui occupati humanis usibus viverent, gladio suæ quietis extincti sunt. *lib. 6. moralium.*

Sæpè misericors Deus, quo suos tenerè diligit, eò solicitè ab externis actionibus abscondit. Nam & plerumque paterfamilias ad eum laborem filios dirigit, à quo servos suspendit: & inde filij vexatione decori sunt, unde servi in pulvere fœdantur. *l. 25. mor.*

Omnis qui uno pede claudicat: soli illi pedi innititur, quem sanum habet: quia & tui desiderium terrenum jam arefactum fuerit, in solo pede

pede amoris Dei tota virtute se sustinet, & in ipso stat, quia pedem amoris seculi, quem ponere in terra consueverat, jam à terra suspensum poterat, *super Ezech.*

Quum contemplationis arcem aliqui tenere desiderant, prius se in campo per exercitium operis probent, ut sollicitè sciant, si nulla jam mala proximis irrogant, si irrogata à proximis æquanimiter portant, si objectis bonis temporalibus nequaquam mens lætitia solvitur, si subtractis non nimio mœrore sauciantur, aut deinde perpendant, si quum ad semetipsos introrsus redeunt, in eo quod spiritualia rimantur, nequaquam secum rerum corporalium umbras trahunt, vel fortasse tractas manu discretionis abigunt. *l.6.moral.*

Sine contemplativa vita intrare possunt ad cœlestem patriam, qui bona quæ possunt operari non negligunt: sine activa autem intrare non possunt, si negligunt bona operari quæ possunt. *Sup. Ezech.*

Contemplatio divinæ suavitatis & gloriæ solis mente & corpore prius conceditur. *Bern. in Cant. serm.* 67.

Contemplationis accessus duo sunt, unus in intellectu, alter in affectu: unus in lumine, alter in fervore: unus in acquisitione, alter in devotione. *Idem serm.* 46.

Contemplationis quies pro lucro animarum libenter intermittenda est, *ibid. serm.* 55.

Noli nimis insistere oculis contemplationis, quia meliora sunt verba prædicationis, nam etsi Rachel formosior, Lia tamen fœcundior est, *Idem serm.* 7.

Fœlix domus & beata semper congregatio, ubi de Maria Martha semper conqueritur; nam Mariam Marthæ æmulari indignum prorsus est. *In quadam epist.*

Tria sunt, quæ oculum intelligentiæ confundunt, atque contemplatione veri luminis excludunt, scilicet tenebræ peccatorum, recordatio eorundem peccatorum & cura terrenorum actuum. Contra triplicem morbum triplex remedium est. Nam primus ejicitur per confessionem: secundus per orationem: tertius per quietem. *de consid. ad Eugen.*

Utilius est per simplicem actionem ire ad vitam æternam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam. Multos enim Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium elevat: multósque à contemplatione justo judicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit. Loth enim persona in civitate justus fuit, & in monte peccavit. *Isid. de bono, l.* 3.

Qui prius in activa vita proficit, bene ad contemplationem conscendit: merito enim in ista extollitur, quia in illa utilis invenitur. *Ibid.*

Activa vita est panem esurienti tribuere, verba sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum revocare, confirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant dispensare, & commissis nobis, qualiter subsistere valeant, providere. *Beda in Luc.*

Nemo potest eorum qui delectantur præsentibus, & caducis, cœlestia ac spiritualia contemplari: qui verò ista contempserit, & velut umbram hæc ac pulverem duxerit, velocius ad illam pervenier. Nam & apud homines hic mos est, ut tunc thesauros suos reconditásque divitias patefaciant filiis suis, quum eos adultos jam viderint, & puerilis lasciviæ vitia respuisse. *Chrys. in lib. de compunctione cordis.*

Habet activa profectum, & contemplativa fastigium, hæc facit sanctum, illa perfectum: hujus vitæ est nulli prorsus injurias irrogare; illius irrogatas æquanimiter sustinere. *Prosp. lib.* 1. *de vita contemplat.*

Iste activus, qui suscipiendo peregrinum, vestiendo nudum, gubernando subjectum, redimendo captivum, tuendo violenter oppressum, jugiter se ab omnibus iniquitatibus suis emaculat & vitam suam bonorum operum fructibus ditat. *Ibid.*

Ille contemplativus, qui facultatibus suis in usus pauperum distributis, simul se expoliavit mundo, & totis viribus adhæret cœlo, res mundi mundo projecit, & se ipsum Christo devota mente restituit. *Ibidem.*

Activa vita habet sollicitum cursum: contemplativa gaudium sempiternum. In hac acquiritur regnum, in illa percipitur. Hæc facit pulsare bonorum operum velut quibusdam manibus januam: ista vocat consummandos in patriam. In hac contemnitur mundus, in illa videbitur Deus. *Ibid.*

Quis enim nescit, quod sicut otium studiosum à carnalibus, ineffabilem suavitatem sapientiæ cœlestis intendit otioso, ita spiritualis occupatio laborum sanctorum multiplices affert fructus humanæ societatis occupatio? Itineribus quidem diversis incedunt, sed ad unam patriam tendunt, & ad unum regnum disparibus militantes ōfficiis, Christo rege omnium vacante perveniunt. *Idem lib.* 3.

Tria sunt genera meditationum. Unum in creaturis: unum in scripturis: unum in moribus; primum surgit ex admiratione, secundùm ex lectione, tertium ex circumspectione. Admiratio generat quæstionem, quæstio investigationem investigatio inventionem. Lectio ad cognoscendam veritatem materiam ministrat, meditatio coaptat, oratio sublevat, operatio componit, & contemplatio in ipsa exultat. *Hug. in med tationib. suis.*

Circumspectio in moribus duplici consideratione discurrit intus & foris: foris ad famam, intus ad conscientiam: ut quid expediat & quid deceat ad exemplum, expediat ad meritum, nobis ad vitium, proximis ad exemplum. *Hug. ibid.*

Cogitatio vaga incessu semper huc & illuc divertit: sed meditatio destinata promotione semper in ulteriora tendit, contemplatio autem est libera mentis perspicacia, in sapientiæ speculo cum admonitione suspensa. Meditationis est perscrutari occulta: contemplationis est, admirari perspicua. *Hug. in lib. de arca mystica.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Naturæ quidem ratio & scientia in corporibus ac magnitudinibus, eorúmque affectionibus & moribus, & præterea in principiis quæ hujus talis naturæ essentiæque sunt, fere tota cernitur. *lib.* 1. *de cœlo, cap.* 1. *T.* 1. *Arist.*

Scientia quæ est de naturæ obscuritate, quædam pars est eorum, quæ in contemplatione versantur: sed in contemplatione ejus quod est ejusmodi, quod moveri potest, & essentiæ quæ ratione plerumque solum se jungi separarique non potest. *lib.* 1. 5. *Metaph. c. Tim.* 1. *& lib. n.* 10. *Metaph. c.* 6.

Physicus in iis omnibus versatur, quæ sunt hujus, vel illius corporis, & hujus vel illius materiæ officia, & consequentia. *lib.* 1. *de anima, c.* 1. *Tim.* 17.

Physici est valetudinis ac morbi primas causas animadvertere, *l. de Sensu c.* 1. *& l. de Respira. c* 8.

Omnis Physicorum ratio in iis cernitur, quæ in se motus & status principium continent. *l. x.* 10. *Metaph. c.* 1. *& c.* 6.

Accidentia principiáque eorum quæ sunt, quatenus moventur; non quatenus sunt, Physica cognoscit. *l. x.* 10. *Metaph. c.* 3.

Hominis sanæ naturæ studioso est de anima & differere & scire: & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, qua tale animal est, & quidnam anima aut certè pars ista animæ sit: atque etiam de iis, quæ tali substantiæ accidant. *lib.* 1. *de Part. animali, c.* 1 *de animo c.* 1. *Tim.* 15.

Rem à materia abstractam nulla potest scientia naturalis contemplari, *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Hannibal, cum adesset dies quo primam pensionem exigebant à Pœnis Romani, totus populus ad tributi mentionem ingemuit: at Hannibal interim effusè risit. Ea de re increpatus ab Hasdrubale Hedo, negavit eum risum fuisse gaudentis, sed aliorum feras & inanes lachrymas deridentis, quæ nunc in leviore malo manarent, cum antea potius manare debuerint, quo tempore Romani classes, arma & amplissimarum victoriarum spolia Pœnis detraherent, ac leges victis imponerent. *Plutarch.*

Nero, cum desperatis rebus jam mortem sibi ipsi inferret, destitutus omni auxilio: ingressus ad eum Centurio, semianimem reperit, itaque penula ad vulnus apposita, simulans se venisse in auxilium, nihil aliud respondit quam, Serò: &, Hæc est fides. Sermo ambiguus est: potest enim intelligi, Sero venisse, qui jam ad morientem venerat, & sero venit, qui in hoc venit ut vivum attraheret. Item hæc est fides, potest esse expostulantis de fide amicorum. At Nero sensit, se nihil illius verbis credere, ejusque rei argumentum esse vulnus in jugulo lethale. *Sueton. & Erasm.*

Similitudines.

Philonis Judæi, lumen animæ, solari simillimum est scientia. Nam sicut oculi splendore, sic mens illustratur sapientia, & usque acutius cernere assuescit injuncta, novis semper contemplationibus. *Lib. de cognit.*

Plutarch. Heraclitus dixit, vigilantibus unum communem esse mundum, sopitos in suum quemque discedere. At superstitiosus, ne vigilans quidem communi cum aliis mundo fruitur, semper somniante cogitatione. *In Moral.*

Seneca. Quemadmodum artifices ex alicujus rei subtilioris intentione quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi ocium dedicata; oculos libera luce delectant: Sic animus in hac tristi & obscuro domicilio conclusus, quoties potest apertum petit & in rerum naturæ contemplatione requiescit. *Lib.* 2. *epist.* 66.

Vt qui ex claro sole redierunt in umbram, his caligant oculi. Ita qui à divinorum contemplatione, ad humana recidunt.

¶ Emblema.

Qui alta contemplantur, cadere.

Andreæ Alciat.

Emblema CIII.

Dum turdos visco, pedica dum fallit alaudas,
Et jacta altivolam figit arundo gruem,
Dipsada non prudens auceps pede perculit, ultrix
Illa mali emissum virus ab ore jacit.
Sic obit, extento qui sydera respicit arcu,
Securus fati quod jacet ante pedes.

Vide Cogitatio, Consideratio.

Contemptus.

DEFINITIO.

Contemptus, Græcè καταφρόνησις, ὑ, & καταφρονία, contemno, & καταφρονήτης, ὃ, ὁ, contemptor dicitur. Estque transgressio legis, ex hoc, quod voluntas renuit subjici legi, vel regulæ. *D. Thom. sec. Secund. q.* 186. *& art.* 9.

Contemno compositum, à con & temno, idémque est, quod sperno, τέμνω Græcum incido & reseco, quia quæ spernimus, amputare & resecare consuevimus. Sunt qui ita distinguant contemno à despicio, ut despicere gravius sit, quam contemnere. Item spretus sit, qui refutatus est. Contemptus vero qui inutilis reputatus est. Terentius, *Quot modis contemptus, spretus? facta transacta omnia.*

Hebr. *Bazach*, Contempsit, sprevit, abjecit: Inde *Bizzaion*, contemptus, & nomen *Bas*, Gall. quem contemnimus eum abjicimus, & longe infra nos substernimus.

¶ Loci

¶ Locī Biblici.

Contemptus aliorum damnatur, *Prov.*11.12.*Matth.*5.22 & 18.10. & 20.26.*Luc.*18.*vers.*11.13.14.*Rom.*11.18.& 14.*v.*3.10.1.*Cor.*4 7. & 12.21.*Gal.*6.1.

¶ Patrum Sententiæ.

Sedulo monendi sunt scholastici, ut humilitate induti Christiana discant non contemnere,quos cognoverint morum vitia,quam verborum amplius devitare, quia licet per ignorantiam grammaticæ artis aliquid vitiosum proferant Presbyteri vel Episcopi, non tamen ideo à scholasticis sunt despiciendi, sed corde casto Prælatorum linguam exercitatam scholastici præferre non audeant, quam etiam proferre consueverant. Morum enim vitia magis, quam verborum sunt præcavenda. *Aug. de catechizand.rud.*

Omnia contemnit,qui non solùm quantum potuit,sed etiam quantum voluit habere contemnit. *Ibid.*

Sicut solet generari ex assiduitate contemptus:sic attenditur ex ipsa raritate devotio. *Amb. in quodam serm.*

Non sunt contemnenda quasi prava sine quibus magna constare non possunt. *Hier.in epist.ad Latam.*

Facile est viro opes contemnere, pecuniam dissipare, & projicere, quæ in mométo & perdi & inveniri potest.Nam facile abjicitur,quod extrinsecus hæret. Hoc fecit Socrates, hoc Antistenes, hoc fecerunt plurimi philosophi, quos vitiosissimos legimus, *In Epist.ad Pa.*

Quod enim sumus hodie novimus: quid autem post paululum esse possimus,nescimus: hi vero,quos fortasse despicimus,& tarde possunt incipere, & tamen vitam nostram ferventioribus studiis anteire. Timendum itaque est,ne etiam nobis cadentibus surgat qui nobis stantibus irridetur: quamvis stare jam non novit, qui non stantem novit irridere. *Greg.lib* 15.*Moral.*

Super altitudines terræ sustollitur etiam ipsa,quæ gloriosæ præsentis seculi per mentis despectum calcat. *In registro.*

Pulchre à conditis amorem subtrahunt, qui in ipsum autorem pulchritudinis cordis passibus tendunt. *In Moral.*

Si reum regiæ majestatis quamvis humanæ humanis legibus capite plecti sancitum est,quis finis contemnentium divinam omnipotentiam erit? *Bern.sup.Cant.*

Qui terrena contempsimus, necesse est ut flagrante desiderio cœlestia requiramus. *Pern.in Parv.serm.*

Contemne divitias,& eris locuples: contemne gloriam,& eris gloriosus:contemne supplicia inimicorum,& tunc eos superabis:contemne remissionem & quietem,& tunc eam recipies.*Chrys.in epist.ad Heb.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Intolerabilis res poscere nummos,& contemnere. Indixisti pecuniæ odium,hoc professus es: hanc personam induisti,agenda est. Iniquissimum est,te pecuniam sub gloria egestatis acquirere.*Sen.lib.*2.*de benef.*

Paupertati domum aperire,voluptates tenere sub fræno,meditari vel lætari de dolorum patientia, hæc qui apud se versat,in magno gaudio est, parum blando. *Epist.*22.

Facile contemnit omnia,qui ad contemptum sui venit,vis ergo habere omnia? contemne omnia. *Epist.*85.

Insuperabili loco stat animus qui externa deseruit. Inexpugnabilis est,quem multis machinis lacessitum fortuna non transfixit, nunquam major est, quam ubi alicna disposuit & fecit sibi pacem, nil timendo divitias, nil concupiscendo. *Epist.*33.

Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, majúsque regno judicavit regias opes posse contemnere.*lib.*3.*de benef.*

Nondum fœlix es, si non te turba deriserit. Si beatus vis esse,cogita hoc,primum contemnere,& ab aliis contemni. *Libr.de Morib.*

Gravius est contemni, quam stultitia percuti. *In Prov.*

Sunt plurimi, qui multa verbis non re contemnunt, sed ipsa quæ spernunt, clam furentur. *Ibid.*

De contemptu. Dial. xxxvi.

Francisci Petrarchæ. Dol.

Sed contemnor. R. Si injustè quidem,est(non inficior)quod doleas: feras tamen,alioqui est quod rideas.Nihil est enim ridiculosius,sed nil crebrius quam contemni Sapientem ab insanis.D.Spernor.R.Circa hoc vérbum unum,quatuor bona esse dixere aliqui:Spernere mundũ,Spernere nullum,Spernere sese,Spernere se sperni.Hoc tibi ultimo opus:D. Spernor à multis. Si à majoribus fer,si à paribus patere. Illi suo jure utuntur. Fere namque contemptui sunt minora majoribus.Hi se contemptui offerunt & majores fieri quando aliter non possunt, hac tentant via sine minoribus;sine illos insanire,neque magni facias contemptũ,qui illis infamiæ sit:tibi gloriæ Sprevit Achillem Thersites,de quibus modo diximus,Homerum Zoilus,Augustum Antonius, Virgilium Evangelus,Ciceronem Calvus,Et(quod ex Evãgelio dicimus,quodque est maximum) Herodes pessimus, miserrimúsque hominum Christum sprevit.Qui vel contemptis hic nocuit,vel contemptoribus profuit?D. Spernor & irrideor.R.Irrisivum nescio quid & histrionicum etiam esse animis solet, eóque magis,quo minoribus, quid minus est opus.Alter alterum ridet.D Spernor ab aliis. R. Recordare an tu alios aut spernas aut spreveris.Hic est mos humanus, spernere & sperni:mutuo vos vicissim odio,mutuóque premitis cõtemptu & vultis aliis esse venerabiles neminẽ venerantes?placere vultis Deo,cujus operum nullum nobis placet, eo quod placere debet modo, in quo præclare quidem noster Cicero, si præclarum aliquid sub duorum nomine dici posset. Minimè inquit convenit, cum ipsi inter nos viles neglectíque simus, postulare ut Diis immortalibus chari simus, ab his diligamur. Illud ergo præclarius Malachiæ Prophetæ. Nunquid non pater unus Deus creavit nos? Quare ergo despicit unusquisque vestrûm fratrem suum?D.Sperni graviter fero.R.Et si nemo sperni velit,multi cupiant timeri,multo tamen est sperni securius, quam metui. Itaque quod ait Annæus in Epistola quadam:Non minus contemni quam suspici nocet:non admitto. Illud ab eodem alibi dici rectius æstimo. Periculosius timeri esse quam despici. Proinde cum veteri Sapientum edicto tria hæc vitanda didiceris, de quibus totidem continuis tractatibus egimus, & sint mala omnia, haud dubiè tamen malum minus hoc ultimum quamvis ignobilibus, nec deest suum cuique remedium. Odium obsequio lenitur, livor molestia, contemptus amicitiis illustrium & honestis artibus, ac virtute. Nemo primum Bruto contemptior Romæ fuit. Nemo minus postea. Age & tu bonum magnúmque aliquid,quod contemni nequeas.

¶ Similitudines.

Plinij Bucephalus Alexandri Magni equus,quoties nudus esset,equisonem in tergum admittebat, ornatus regiis phaleris neminem ferebat nisi regem ipsum, in reliquos omnes ferociebat: Ita quidam tenues quamvis ferunt, divites facti despiciunt vulgares. *lib.*8.*c.*24.

*Lipsij.*Ut ij qui cum Rege aut Principe in aula versantur viliores res hominésque fastidiunt:sic qui animam ad divina applicant, tenuia hæc & humana. *Cent.*2. *ad Belg.epist.*2.

Falsa gemmula puero aut rusticulo potest imponere, gemmarum mangoni nunquam: tale est in humanis. *Ibid.*

Ut flores quosdam esse scimus, qui non nisi ad Solem sese vertunt; sic nos mentem à turbidis avertamus ad divina. *Ibid epist.*11.

Ut in scena partes qui peregit;personam vestémque ponit,& libens domum abit: sic noster hic animus à temporario theatro in ætheream illam sedem. *Idem epist.*69.

Sicut Ulysses illos blandientes, sed insidiantes scopulos, surda aure prætervexit,oculos tantùm habuit apertos; sic multa nobis in hac vita obiter videnda tantùm sunt, non in aures, minus in animum admittenda. *Cent.sing.ad Germ.& Gallos,ep.*48.

Sicut Solem istum assiduè vel nubes aliqua subducit;vel nox condit, talis omnis hic splendor & fœlicitas,rapitur,aut evanescit.*In præfat.de magn.Rom.*

Humiles & plebeiæ animæ,domi residẽt & adfixæ sunt suæ terræ: illa divinior est,quæ cœlum imitatur,& gaudet motu.*Cent.*1.*Epist.*22.

Humana omnia nil nisi jactationes & fluctus, in quibus nihil firmum, nisi ad anchoram veræ pietatis ea alliges. *Ibid.Epist.*52.

Nihil hominis tam proprium quàm erigi & spectare alta,id est,quæ ad ætheream partem pertinent cœlitus immissam nobis mèntem.*Cent.*2.*epist.*7.

Incerta sunt omnia rerum humanarum.*Cent.*2.ad Belgas,*Epist.*29.

Nihil liquidi in rebus humanis: in alto hoc erit. *Cent.sing.ad Italos & Hispanos epist.*82.

Quid sumus nos omnes qui aliquid esse videmur? homuli, & in quibus ætherea illius partis aliquid emicat fortasse, sed non sine adjuncta terrena sua fæce. Itaque caligo, hæsitatio, error, agnata sunt nobis: & nihil tam eximium ab homine eximio, in quo non ea deprehendas. *Ibid.epist.*23.

Assyrij,Persæ,Græci,Romani, quid nunc,aut ubi sunt? abierunt.Ubi supra fidem cumulatæ opes? defluxerunt. Ubi cœlo certantia opera? non apparent. *Ibid.*

Heu res mortalium vel maximorum parvæ! heu validissimorum instabiles! imo omnia illa somnium, umbra, nihil, si cum Æterno & Æternitate comparentur. *Ex præfat.in admir.Rom.*

Terra penè est nihilum, universi comparatione, & velut punctum! O miseri, cœlum aspicite, & terram despicite! Punctum est illud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis. *Lib.*2. *Physiol. Stoic. Differt.*18.

¶ Adagia.

Contemptus & Utilitatis.

Tineas pascere.

Translatum à vestibus aut libris,diu reconditis & intactis.

Homo tressis.

Tertius tressem Agasonem appellat contemptissimum homuncionem.Idem. Et Græcos curto centusse licetur.

Semissis homo.

*Marcus Tullius Cicero lib.*5.*ad Atticum. Vatinium semissem hominem vocat vilissimum & contemptissimum.*

Ne crepitu quidem digiti dignum, οὐκ ἄξια ὄντα ψόφου δακτύλων.

Et gestus ut, & proverbium in hodiernum usque diem manet apud nostrates.

Concha dignus κόγχης ἄξιος.

Rem nullius pretij concham dicunt Græci, quemadmodum Latini nauci, & flocceum.

Ne ligula quidem dignus. χορδύλης οὐκ ἄξιος.

Dicebatur homo nequam & nullius pretij.

Semper me tales hostes insequantur. ἀεὶ τοιοῦτοι μοὶ πολέμιοι διώκοιεν.

Vbi quosdam libenter odimus ac simultatem eorum contemnimus. Potest accommodari & in eos, qui desciscunt ab amicitia: sed ut inimici nihil queant nocere.

Aquila thripas aspiciens. ἀετὸς θρίπας ὁρῶν.

De magno, qui pusilla negligunt.

Aquilam cornix provocat, ἀετὸν κορώνη ἐρεσχηλεῖ.

Locus adagio fuerit, si quando leviu sculus quispiam homuncio, qui neque prodesse queat, neque ladere, maximis viris oblatrat.

Asinus compluitur. ὄνος ὕεται. Suidas.

Dictum apparet in eos, qui maledictis nihil omnino commovere ntur.

Súsque deque.

Apud Plautum atque alios autores invenitur: Súsque deque fero, & Súsque deque habeo, pro eo, quod est: nihil mea refert, nihil laboro.

Manum

Manum non verterim. *Apuleius.*

Pro eo, quod eſt, nihil omnino laboro. Mea nihil refert, nihil enim facilius, quam manum vertere.

Quod non eſt opus, aſſe charior eſt.

Poteſt ad complures accommodari ſententias, ut ſi quis dicat artem quampiam minimo negotio poſſe diſci, qua tamen nihil frugis ſit allatura.

Vapula papyrea!

Dici ſolitum, ſi quando volebant ſignificare, ſe negligere minas aliquorum.

Aſinus eſuriens fuſtem negligit. ὄνος πεινῶν ῥοπάλου ἀμελεῖ.

In eos congruit, qui ventris compendiique gratia quamvis contumeliam perferunt. Ariſtot.

Pili non facio, & Ne pilo quidem melior.

Quum minimum quiddam momenti ſignificatur.

Quam curat teſtudo muſcas. ὅσον μελεῖ τῇ χελώνῃ μυίων,

Teſtudini nihil nocere poſſunt muſca propter teſtam, qua munita eſt.

Nauci non facio. Nauci facio.

Pro eo quod eſt, nihil facere.

Flocci non facio. Flocci facio.

Pro eo quod eſt, ne tantilli quidem facere.

Ne teruncium quidem ſumpſit.

Accipitur pro re viliſſima.

Fruſto panis. *Gellius.*

Pro re quantumlibet puſilla ac vili.

Nec uno dignus. ἄξιος ὐδὲ μόνου.

De viliſſimo. Tranſlata metaphora à jactu telorum.

Cœnum Barbaricum. βόρβορος Βαρβαρικός.

Pro vehementi ſtupore mentis, apud Platonem lib. de Republica ſecundo ponitur.

Diobolares.

Quum minimi pretij rem, vel hominem viliſſimum volumus intelligi: Diobolarem rectè dicemus. Feſt. Pomp.

Mithragyrtes, non daduchus. Μιθραγύρτης, ὐ δαδοῦχος.

Is qui in functione quapiam ſordidas contemptáſque partes agit, Mithragyrtes dicetur, daduchus eſſe negabitur. Mithragyrta dicebantur, qui ſimulatis myſteriis obambulabant, ac ſimplicioribus imponebant.

Nummo addicere.

Apud Iuriſconſultos proverbiale eſt, nummo addicere, pro eo, quod eſt minimo vendere. Cicero in orat. pro C. Rab. Poſth. dixit: Nummo ſeſtertio addicere.

Non magis quam canem.

Odium & contemptum vulgo declarant canis vocabulo. Horatius: Odit tane pejus & angue.

Obolo dignus. ἄξιος ὀβολοῦ.

Id eſt dignus obolo, pro eo per jocum dicebatur, qui in aliquo numero vellet haberi.

Ut luti bajuli. ὥσπερ πηλοφορεῖντες.

Apte torquetur in eos, qui functionibus honeſtis ad abjectum quæſtum abutuntur.

Titivillitium.

Titivillitium vox erat olim, nullam quidam rem certam declarans, ſed velut interjectio, contemptum extremum indicabat, qualis eſt apud Græcos πεπαλὰ. Plautus, Non ego iſtud verbum emptitem titivillitio.

Ne nummus quidem plumbeus.

Nummum plumbeum hyperbole proverbiali pro minima pecunia ponunt.

Ne umbram quidem ejus novit.

Adagium videtur ductum ab antiqua pictura, qua rem duntaxat umbris ruditer repræſentabat.

Nihil ſacri es. οὐδὲν ἱερὸν ὑπάρχεις.

Accommodatur ad quamvis rem deſpectu habitam.

Nil ſanum.

Summam morum corruptionem & nullum honeſti reſpectum, his verbis Græci ſignificant. οὐδὲν ὑγιὲς.

Homo trioboli.

Pro homine nequiſſimo, planéque nullius pretij.

E circulo, & trivio.

Hominem è trivio, plumbeum & contemptum appellamus.

Exiguum oboli pretium. μικρὸν τοῦ ὀβολοῦ πρίον.

Convenit in homines, nequam, nihilique. Quanquam nihil obſtat, quo minus ad rem contemptam transferatur.

Διηλίζειν *Galenus.*

Quo rejicitur ac nihili fit, tranſlatum à ſummis hordei ſpicis, quas ceu cuſpides habent.

Multa Syrorum olera. πολλὰ Σύρων λάχανα.

Dicatur aut in magica artis peritos, & herbis maleficis eam exercentes: aut in eos qui rebus abundant.

Hujus non facio.

Donatus admonet eſſe demonſtrantis, aut floccum, aut ſtipulam, aut ſummum digitum, aut hujuſmodi quippiam: Germani eundem geſtum retinent dicendo.

Quatuor obolis non æſtimo. τεττάρων ὀβολῶν οὐκ οἶδα.

Simile illis: Aſſis te non facit, & dupondij non facio, & teruncij non facio, &c.

Tricæ. Apinæ.

Tricas & Apinas, vulgo res faciles & nugatorias dicebant.

Nebula in pariete.

Pro re nihili, ſomnique ſimillima.

Trium litterarum homo.

Per Ironiam dici poteſt in eum, qui generoſus ac ingenuus videri cupiat.

Vitioſa nuce non emam.

Apud Plautum eſt: Vitam tuam vitioſa nuce non emam, pro eo, quod eſt, ne minimo quidem.

Caſſa glande.

Simillimo tropo Plautus in Rud. dixit caſſam glandem pro vitioſa glande, & inani putamine.

Dici ſolitum in homines nullius pretij, qui tamen in numero aliquo ſtudeant haberi.

Mandare laqueum.

Mandare laqueum dicimur iis, quos uſque adeo negligi à nobis ſignificamus, ut ſi vel ſuſpendant ſeſe, nihil ad nos attineat.

Medium oſtendere digitum.

Medio item digito oſtenſo, ſupremum contemptum ſignificabant. Martialis. Atque illi digitum porrigeret medium.

Minimo provocare.

Eſt contemptum ad certamen provocare, ſumptum à geſtu provocantium ad pugnam, minimo digito porrecto.

In Barbarum quempiam ac vilem homuncionem dicebatur, Zenodot.

De lapide emptus.

In viliſſimum, & vehementer obſcurum dicebatur.

Siculus miles. Σικελὸς στρατιώτης.

Conveniet in hominem lucri gratia nullum miniſterij genus recuſantem. Zenodot.

Imi ſubſellij. *Gellius.*

Imi ſubſellij vini appellantur paraſiti, qui ita in convivium admittuntur, ut imo ſedeant loco. Quadrabit etiam in tenues convivas, quos recipiunt divites, ſed infimo loco.

Servorum civitas. δούλων πόλις.

De cœtu convictúque hominum improborum, furacium aut ignobilium dici poteſt. Suidas.

De fæce haurire.

Pro eo quod eſt, ſordida quapiam ac plebeia, nimiſque humilia proſequi. Cicero.

Pomatius Hercules. μαλὶς Ηρακλῆς.

Per contemptum dicebatur in eum, qui nomen quidem magnificum gereret, cæterum opibus nullis, nulláque potentia pollens.

Malum Herculis. μῆλον Ηρακλέους.

Dici conveniet, ubi quis munuſcula quantumvis puſilla boni conſulit.

Munus levidenſe.

Cicero vocat munus vile, minimique pretij.

Cicernus Bacchus. Ερεβίνθεος Διόνυσος.

De re vehementer contempta. Sumptum à potu ex leguminibus confecto, qui vinum imitatur.

Ollaris Deus. χυτρεῖος Θεὸς.

Dicebatur in hominem humilem, & contempta ſortis. Zenodotus.

Sorterici lecti.

De re vili priſcaque, & minimè ambitioſa, rudis artificij.

Cenidis & Buphoniorum. τὰ κληνίδια καὶ βυφωνίων.

De magnopere priſca, & ob vetuſtatem jam pridem obſoleta deſuetáque ideo contempta.

Ficulneus.

Virum ficulneum appellant, mollem atque inutilem.

Ficulneus gladius. συκίνη μάχαιρα.

De frivola cauſa dici poteſt, quæque minimo negotio queat refelli. Theocritus.

In foribus urceum. ἐπὶ κύρβεις τὸν ὑδρίαν.

Significat rem contemptam ac vilem. Negliguntur enim quæ paſſim ſunt obvia, quæque facilè quibuſlibet contingunt.

Merx ultronea putet. Id eſt.

Ingrata ſunt, quæ ultro non petentibus afferuntur.

Numen ἀριθμὸς.

Homines nullius bonæ rei, numerus proverbio dicuntur, etiam idiotis. Horatius.

Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Telluris onus. γῆς βάρος.

De homine vehementer inutili, qui nihil aliud quàm terram ſuo pondere gravat.

Abominandus ſcarabœus. μύσης καὶ θαρὴλ.

De viliſſimo homine dicebatur. In ſacris quoque literis vermis abiit in proverbium contemptus: Ego ſum vermis & non homo.

Ætnæus ſcarabœus.

De magno & fœdis.

¶ Exempla Biblica.

Contemptus beneficiorum Dei & ejus punitionis exempla: Eſau, Gen. 25. verſ. 32. 34. Hebr. 12. v. 6. 17. Contemptus verbi Dei, ejus punitio, 2. Paral. 30. v. 10. Proverb. 1. 25. 26. Exempla: Pharao, Exod. 5. v. 2. & 15. v. 3. 4. 5. Saül, 1. Sam. 15. v. 10. 11. 26. & 31. v. 4. Salomon, 1. Reg. 11. v. 4. 5. 6. Achaz, 2. Paralip. 28. v. 11. 12. Iſraëlitæ, Pſal. 106. v. 21. 22. Eſai. 1. v. 2, & 65. v. 2. Jerem. 15. v. 6. Oſeæ 6. v. 7. & 15. v. 5. 6. Ephraim, Oſeæ 11. 3. Impij, Job. 21. 14. 15.

¶ Exempla Historica.

Capto Helleſponto, & Lacedæmoniis profligatis in tantum animos ſuſtulere Alcibiadis milites, tantóſque ſumpſerunt ſpiritus, ut dedignarentur aliis militibus ſubinde victis, ſe invictos ubique commiſcere. *Plut. in Alcibiade.*

Mecœnatem Horatius lib. 1. Satyr. 6. laudat, quod quamvis regio natus eſſet ſanguine: neminem tamen juxta ſe contemneret, intor cætera ſic inquiens:

——— *Perſuades hoc tibi vere:*
Ante poteſtatem Tulli, atque ignobile regnum,

Mulsos

Multos ſæpe viros, nullis majoribus ortos
Et vixiſſe probes, amplis & honoribus auctos,
Contra Levinum, Valeri genus: unde ſuperbus
Tarquinius regno pulſus fuit, unius aſſis
Non unquam pretio pluris licuiſſe.

Diogenes. Quidam glorioſum titulum inſcripſerat ædibus ſuis, Jovis filius Callinicus Hercules hic habitat, ne quid introeat mali. Diogenes ex inſcriptione ſtultitiam hominis deprehendens, adjecit μετὰ πόλεμον ἡ συμαχία: id eſt, Poſt bellum auxilium, indicans, ſeram malorum omnium deprecationem, poſtquam talis immigraſſet. Colebatur enim Hercules ἀλεξίκακος, malorum depulſor. Eum oportuit in ædes immigrare priuſquam immigraſſet dominus ædium, qui ipſe erat magnum malum. *Laërt. l 6.*

¶ Apologi Seu Fabulæ.

Aquila & Cuniculus.

Aquila raptos pullos cuniculi detulerat in nidum ſuum, quem in altiſſima arbore fixerat. At mœſta mater, ut ſuis parcat per omnes illam deos miſerorum curatores obteſtatur, ſed aquila cuniculi precibus contemptis, & deſpecta humilitate dilacerat pullos cuniculi, & ſuis præbet diſcerpta membra. Hic vero dolore & ira commotus, ſuo cum genere conqueritur aquilæ vim, ut quiſque ſibi idem, quod ipſe pertulerit, accidere poſſe cogitet, neque illud facinus impunè ferre aquilam ſinant, hortatur. Ita concordi illi ſtudio, ad eruendam arborem, in qua nidularetur aquila, conveniunt, & egeſta à radicibus illius terra omnique circum ſolo ſpecubus excavato, ita impulſa arbor levi flatu paulo poſt in terram proſternitur. At pulli aquilini partim ruina, partim raptu terreſtrium ferarum, interire, orbitati cuniculi gratiſſimum ſpectaculum præbuere.

Docet fabula, ne quis potentia, aut viribus fretus alium quemlibet deſpiciat: nam & infirmitatem ſæpe acceptas injurias ulciſci.

Luſcinia & accipiter.

Cantantem ut conſueverat, ab arbore procera luſciniam rapuit eſuriens accipiter. Quæ cum intelligeret ſibi mortem impendere, ad preces converſa orat accipitrem, ne ſe perdat ſine cauſa. Non enim ſuam exilitatem avidiſſimum ventrem illius poſſe explere, itaque ſuadere, ut grandiores alias volucres venetur. Cui accipiter: Inſanirem, inquit, ſi partam prædam emittere, & ſequi vellem ea, quæ nuſquam apparent.

Intelligendum ſimiliter & homines incogitantes quoſdam reperiri, qui ſpe majorum præſentem copiam deſpiciant atque negligant.

Vide titulos de Contumelia, Cupiditate, Gloria, Nobilitate, Honore.

Contentio.

¶ Definitio et Etymolog.

Contentio, Græcè, ἔρις, ιδος, ἡ & ἐρίζω, contendo dicitur. Eſt autem contentio propriè, impugnatio veritatis cum confidentia clamoris *ſecundùm Ambroſium*. Largè autem eſt etiam ſine impugnatione veritatis, de qua dicitur 46. *diſt. in princip.* Nihil eſt impudentiùs arrogantia ruſticorum, qui garrulitatem authoritatem putant.

Contentio in verbis, Rixa eſt in factis, de qua differentia vide infra Rixa.

A contentione, quæ certatio eſt, venit contentioſus, plenus rixæ. Contentio & intentio vehementiam quandam ſignificant, ab arcu tracta ſimilitudine, vel cithara. Nam quanto illius nervi vehementius intenduntur, tanto vehementiorem ſonum efficiunt. Ut variæ ſunt contentionis facies, ita variis vocibus ab Hebræis ille animi vehemens affectus deſignatur, quæ habitum & illius effecta plurima tum interna tum externa produnt.

¶ Loci Biblici.

Contentioſi merito ſpernendi, 1. Corinth. 14. 18. Contentioſi non ſunt fideles & Eccleſiæ Dei, 1. Corinth. 11. 16.

Contendendum non eſſe cum Deo, 2. Sam. 19. 10. Eſaiæ 45. 9. Rom. 9. 10.

Contentiones ex pugnis verborum, & quæſtionibus, 1. Tim. 6. 4. vitandæ ſunt, Proverb. 3. 30. & 17. 1. & 20. 3 & 22. 10. & 24. 19. & 29. v 9. Rom. 1. 29. & 13. 13. & 14. 1. 1. Cor. 1. 10. & 6. & 11. 16. & 14. 33. 2. Cor. 12. 20. Gal. 5. v. 15. 20. Philip. 2. v. 1. 3. 14. 1. Ttmoth. 2. 8. & 6. 4. 2. Tim. 2. v. 14. 16. 23. 24. Tit. 3. 9. 6. Jac. 1. 19. & 3. verſ. 14. 17. & 4. 1. 2. Petr. 3. 16. Contentionis mala, Jac. 1. 30. & 3. 16.

Contentio malignè operatur.

Vir ſapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur ſive rideat, non inveniet requiem. *Proverb.* 29.

Non litiges cum homine linguato, & non ſtrues in ignem illius ligna. *Eccl.* 8.

Objurgatio & injuriæ annullabunt ſubſtantiam, 21.

Pungens oculum educit lachrymas, & qui pungit cor, profert ſenſum. 22.

Cum ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? *Cor.* 3.

Noli contendere verbis, ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium. 2. *Tim.* 2.

Contendi è devitatur.

Ne, quæſo, ſit jurgium inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos (ait Abraham Loth) fratres enim ſumus. *Geneſ.* 13.

Reſpondere obſecro abſque contentione. *Job.* 6.

Non contendas adverſus hominem fruſtra, cum ipſe nihil tibi mali fecerit. *Prov.* 3.

Inter ſuperbos ſemper jurgia ſunt, ſemper jurgia quærit malus. 13. & 17.

Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus. 20.

Ne contendas cum peſſimis. 24.

Ne contendas cum viro locuplete, ne fortè contra te conſtituat litem: Multos enim perdidit aurum, & uſque ad cor regum extendit & convertit. *Eccl.* 8.

Abſtine te à lite, & minues peccata. 28.

Quid tecum vult contendere in judicio, & tunicam tollere, dimitte ei & pallium. *Matth.* 5.

Nil per contentionem, neque per inanem gloriam. *Phil.* 2.

Servum autem Domini non oportet litigare. 2. *Tim.* 2.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ex Græcis Comicis.

Γαστρὸς ἡ πιέζω πᾶσαν ἡνίαν κρατεῖν.
Franis reprimere nititor ventrem omnibus.
Ἡ χιλία τὴ πολλὰ χωρεῖ κ' ὀλίγα.
Vt multa venter accipit, ſic paucula.

Philosoph. et Histor. Sententiæ.

Gratæ ſunt cognitiones hominibus & contradicendo quacumque re propoſita vincendi deſiderium præter omnem rationem inexplebile. Itaque multi intempeſtivè, præter decorum, in rebus graviſſimis, in quibus deteriorem ſententiam ſuperare non convenit, victoriam Cadmeam, ut dici meretur, auferunt. *Stob. ibid.*

Juſtus mavult amicum quam veritatem offendere: & ſolus ille bonus dicendus qui mavult ex bonis excidere, quam pro illis cum amico contendere. *In apoph. 65.*

Contentio intempeſtiva eſt miſeris. *Appian. l. de bello punico.*

Contentio eſt perniciоſiſſima omnium humanarum ægritudinum. *Dionyſ. Halic. lib. 6.*

Mihi planè ſordidum rhetoriculorúmque proprium videtur de dictione aliis obtrectare aut contendere: ſtupidi autem hominis, velle cum iis certare, quos imitando aſſequi non poſſis. *Plutarch. in Nicia.*

Quum viderent Ephori Ageſilaum Spartanorum in ſe ſtudia convertere, potentiámque ejus metuerent, mulctam irrogaverunt, cauſati publicos eum cives privatim ſuos efficere. Quemadmodum enim Phyſici exiſtimant lite & contentione ex rerum natura ſublatis, fore ut cœleſtium corporum motibus, ceſſantibus, rerum omnium mutationes, ortúſque, quòd ea ab illis pendent, nullos futuros: ita Lacedæmonius Legumlator videtur in Rempublicam quaſi fomitem virtutis immiſiſſe ſtudium contendendi, ut ſemper aliquid inter bonos certaminis diſſidiúque eſſet: eam verò gratiam, qua cives non exploratis prius per mutuas contentiones animis ultro alter alteri concedunt, ut ocioſam & deſidem, concordiæ nomen non mereri ſtatuit. Atque hoc nimirum etiam ab Homero animadverſum fuiſſe putant aliqui: neque enim finxiſſet Agamemnonem rixa Ulyſſis & Achillis gaudentem, niſi is præſtantiſſimorum heroum æmulationem & diſceptationem magno Reipublicæ bono eſſe duxiſſet. Verum hæc haud ita ſimpliciter puto quiſpiam conceſſerit: quippe nimiæ contentiones civitatum in gravia diſcrimina adducuntur, *Plut. in Ageſilao.*

¶ Apophthegmata.

Democritus omnem contentionem imprudentem eſſe dicebat: dum enim hoſtem quo pacto lædat reſpicit, propriam negligit utilitatem. *Stob. ſerm.* 20.

Epitectus contendere, inquiebat, cum ubique indecorum eſt, tum inter pocula maximè. Nam neque ebrius aliquis docere ſobrium poteſt, neque ſobrius ab ebrio perſuaderi: Ubicunque igitur non adfuerit ſobrietas, tandem ne quicquam te contendiſſe apparebit, *In enchiridio.*

Anonymus. Contendere intempeſtivè cum amicis, & in diſputationibus, prudens cavebo: nè contra quam ſentio, ſtudio vincendi contentionem foveam amplexerque: ne quando cum jactura veritatis, etiam ſecus quam ipſe credo, falſa argumentatione contra diſputantes decipiam, aut ſaltem ad contendendum extimulet. *Stob. ſerm.* 1.

Euſebius philoſophus dicebat homines multa potius ſcire videri cupere, quàm vere dicere ſtudio teneri: Proinde multos dum contrarias veteribus opiniones probant, veri cognitionem de rebus maxime neceſſariis dubiam efficere. *Stob. ſerm.* 4.

Idem, multi homines, inquit, diſputando de rebus haud ſecus quàm animantia bruta pugnando, ſolam ſibi victoriam proponunt: ac veritatis amore & ſtudio relicto, nihil præter ſuam utilitatem curant. *Eodem ſermon.*

Vide Diſcordia, Iurgium, Lis, Litigium, Ira.

Continentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Continentia, Græcè ἐγκράτεια, ας, ἡ, & ἐγκρατέω contineo, ἐγκρατὴς, ὁ, ἡ, continens dicitur. Et eſt continentia, appetitus omnium rerum malarum refrænatio. *Sec. Hier. in epiſt. ad Dam. Papam.*

Continentia eſt, per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur ac gubernatur. *Sec. Cic. in Rhet. & eſt pars temper.*

Continentia eſt habitus invictus à declaratione. *Sec. Andron.*

Continentia eſt cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, avaritiæ; ambitioniſque & ſuperbiæ. In genere, Temperantia.

Conti

Continentia propriè est tantum circa concupiscentias tactus. *Sec. B.Thom. sec.Sec.q.*143.

Continentia dicitur à contineo, quod est quasi invitum & repugnantem teneo. Cujus contrarium est incontinentia, sicut temperantiæ intemperantia.

Continens ita differt à temperante, quod continens pravas quidem cupiditates habere potest,à quibus tamen vinci non finit : Temperans vero hujusmodi cupiditates habere non potest,quia in eo habitus quidam est refrenans & abigens illas qui in continente non est.

Continens ab obstinato sic differt,quod obstinatus est ille qui persistit in ratione perversa, abstinens à bonis. Continens vero propriè est, qui persistit in ratione recta, à pravis concupiscentiis abstinens. *B. Thom.sec.Secund.q.*155.*art.*1.

¶ Loci Biblici.

Continentia speciale donum, *Matth.*19.11.1. *Cor.*7. *vers.*5.7. commendatur, *Gal.*5.22.23.*Tit.*1.8.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. epist.16.

Est virtus placitis abstinuisse bonis.

Sopho.

Inhonesta factu ne dictu quidem honesta sunt,
Quicunque philosophicis se dedunt laboribus,
Addiscunt per vitam compescere ventrem,
Videlicet, frugalitas est magistra
Sapientium optimorumque consiliorum.

Chrysostomus.

Ἐγκράτειαν ἄσκει, id est, continentiam exerce.

Sophocles.

Turpe est honesto loco natis turpiter vivere,
Quippe non decet animi generosi virum
Gaudiis non licitis delectarier.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Constantia & patientia in resistendo est, in vincendo continentia, Aliud est autem resistere, aliud vincere : ut aliud non vinci,aliud vincere. Quare expetenda quidem est magis continendi ratio, quam resistendi fortitudo. *Arist.lib.*7.*Ethic.c.*7.

Continentes judicio & ratione dicuntur ad agendum, non cupiditate ac libidine. *lib.*3.*Ethic.cap.*2.

Si in eo continens sit positus, quod cupiditatibus constrictus sit, & vehementibus, & malis : profecto temperatus nemo futurus est continens : neque continens ullus moderatus : neque enim cupiditates malæ & vehementes solent existere in temperante : quod quidem necesse esset. *lib.*7.*Ethic.c.*2.

Quoniam est aliquis ejusmodi, qui minorem quam sat sit,voluptatem corpore percipiat, quique cum sit hujusmodi non permanet in sententia : fit ut inter hunc & impotentem, medium locum obtineat continens. *lib.eod.c.*9.

Continentia non virtus est : sed mediæ ac mixtæ naturæ. *lib.*4.*Eth. c.*9.*& lib.*2.*Magn. Moral.c.*4.

Continens, quoniam malas esse cupiditates intelligit, eas ratione ductus non sequitur. *lib.*7.*Ethic.c.*1.*& l.*2.*Magn. Moral.c.*6.

Illud quidem perspicuum est continentiam & constantiam in bonis esse & laudabilibus : impotentiam & mollitiem in malo & vitio.eundémque continentem & eum qui permaneat in suscepto consilio:eundem impotentem & eum qui desistat à sententia. *lib.*7.*Ethic.c.*1.

Qui in perturbatione aut cupiditate non abducitur à sententia, is continens dicitur : quandoquidem si ita res ferat, desisteret facilè à sententia continens. *Ethic.c.*9.

Quoniam multa dicuntur per similitudinem : continentia quoque temperantem similitudine quadam consecuta est. Ut enim continens, sic temperans ejusmodi est, qui nihil aliud quod rationi sit contrarium faciat, propter eas, quasi ad corpus pertinent voluptates. Sed hoc interest, quod in illo insunt, in hoc nullæ sunt pravæ cupiditates, & quod hic ejusmodi est, qui nulla contra præscriptum rationis capiatur voluptate : capitur ille quidem sed non rapitur. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras dicebat, nihil egregium comparari, quod non continentiæ labor præcederet. *Stob.serm.de continentia.*

Idem admonebat, ne sæpe homo ab homine : hoc ænigmate, frequenter venereorum usu interdicens. *Eod.serm.*

Idem jubebat ut unusquisque continentiam sibi tanquam robur ingens opésque pararet. *Eod. serm.*

Apollonius. Commendabat frugalitatem & continentiam non quod (inquit) tanti res viles ac minimè sumptuosas faciamus, sed ut hoc pacto animi magnitudinem augeamus. *ibid.*

Socrates. In festo quodam Athenis ostentandi causa,Alcibiades multa dona Socrati transmisit. Admirata Xantippe donorum magnificentiam, maritum ut acciperet, rogavit, ad quam ille : Imo detrectando munera, cum ambitiosa, inquit, viri ambitione certabimus. Tanta fuit hujus viri continentia. *Eod.serm.*

Idem rogatus, quónam à cæteris hominibus differret? respondit: Alij quidem vivunt, ut edant : ego edo, ut vivam. *Eod.serm.*

Idem interrogatus, quo quis pacto opulentus evaderet? Si continens inquit, & cupiditatum fuerit inops. *Eod.serm.*

Democritus dicebat bene compositum esse animum, qui de rebus absentibus non tristatur, præsentibus autem lætatur. *ibid.*

Pericles, collegam sortitus Sophoclem poëtam, cum simul navigarent, ac Sophocles conspecto formoso puero dixisset : En quam speciosus puer : Decet inquit ille, ô Sophocles, prætorem non modo manus, sed & linguam habere continentem. *Plut.in apoph.*

Zeno simul & Cleanthes assidebant Cheremondæ, cumque sentiret affectum amoris, surrexit. Hoc admirante Cleanthe : etiam à bonis, inquit, medicis audio, adversus inflatione optimum esse remedium quietem. Subduxit se vir integerrimus imminenti periculo. *Laërt.lib.*6. *cap.*1.

Anacharsis statuis atque imaginibus suis inscribi jussit, linguæ, ventri, & pudendis temperandum. Quod maximorum malorum causa sit lingua effrenis, luxu nil turpius, libido pecudem ex homine reddat, *Laërt.l.*1.*c.*9

Isæus Sophista, à quodam, qui formosissimam ostendebat mulierem interrogatus, Num formosa videretur? πέπαυμαι, inquit, ὀφθαλμῶν, id est, desij laborare ab oculis. *Phil. in soph.*

Archidamus,ei cum quis promisisset suavissimum vini genus.Quorsum, inquit, opus est, quandoquidem quo melius est, eo plus absumeretur : & quæ fortes decent viros,ea reddent inutiliora.O verè masculum animum, & omnium deliciarum contemptorem? *Plut.in Lac.*

Idem quodam die cum castra tumultuosius essent movenda, adolescentem, cujus amore tenebatur relinquebat ægrotum, cumque is & blandis precibus & lachrymis illum remorari conaretur, versus ad suos, Quam difficile est (inquit) simul & misereri & sapere : malens sequi quod id temporis expediebat, quam quod dictabat in amicum affectus, His enim dotibus cæteris præcellebat Agesilaus. *Plut.in Lac.*

Alcamenes, Cum quidam Alcameni Talecri filio objecisset, cur tam sordidè viveret, cum tamen amplas possideret opes? Decet, inquit, eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine vivere.Significans, pernicioſas esse opes, nisi adsit animus ipsis superior. *Plut.in Lac.*

Alexander invitatus, ut Darij filias inviseret (prædicabantur enim puellæ admirabili esse forma) noluit ire, dicens : Sibi non committendum, ut cum viros vicisset, à mulieribus vinceretur. *Erasm. lib.*8. *apoph. Max. serm.*3.

Idem apud Antipatrum cœnans formosa psaltreia inducta, Alexander aspectu motus in illam exarsit.Mox rogavit Antipatrum,nunquid ei mulieris amore teneretur? Illo confitente, ô sceleste, inquit, num ea protinus abduces è convivio mulierem? Quantum ille animus abest à constupranda aliena uxore qui tantopere sibi metuit ab amica hospitis? *Plut. in apoph.*

Idem, cùm Cassander Pythenem Evij tibicinis amasiam per vim osculari vellet, idque Evium ægrè ferentem sensisset Alexander, iratus exiliit in Cassandrum,clamans : Ita ne per nos ne amare quidem quicquam licebit? Non satis erat regi, si seipsum præstaret continentem, nisi & perfectos haberet sui similes Quando autem passus fuisset à suis per vim constuprari filiam aut uxorem honesti civis, qui tibicini suos amores etiam ab osculo voluit esse inviolatos? Denique quod duces peccarent arbitratus est ad se pertinere. *Plut. in apoph.*

Idem cum in Illyricos perveniſset, ac in Jovis ara animadvertisset mulierem forma præstantem,pulchritudinem admiratus diu spectavit, cumque Hephæstion diceret, Æquum esse ut ipse amatam caperet: An non, inquit, hoc indignissimum esset ut qui in aliorum incontinentiam animadvertere velimus, ipsi incontinentiæ servire ab exteris deprehendamur? *Max. serm.*3.

Menedemus, adolescente quodam dicente, magnum esse si quis quæ concupiscat, assequeretur : Multo, inquit, majus est, nihil eorum quæ non decet concupiscere. *Max. serm.*3.

Basilius Verè continens est (inquit) qui omni perturbatione superior est, & nullum voluptatis irritamentum admittit:sed animo sobrio & nusquam cedente ad omnem fruitionem noxiam afficitur. *Anton. serm.de jejunio & continentia.*

Philo. Continentiæ (inquit) proprium est sanitas & robur : incontinentiæ autem imbecillitas & ægritudo morti vicina. *Eod. serm.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Sicut quidem in pugna cadentes non exanimant cæteros, sed dicunt illis sic datum fuisse : rem non applicant pugnæ, sed homini. Quanto magis nos à proposito continentiæ cadentium negligentiæ imputare debemus, non difficultati virginitatis? *In* 19. *cap.*4. *Matth.*

Thalasij, Sicut concupiscentiæ & iræ peccata multiplicant : Ita continentia & humilitas easdem exinanivit, *Ad Paul.Presb.*

Ciceronis. Ut cupiditatibus principum & vitiis infici solet civitas sic emendari & corrigi continentia. *lib.*1.*de leg.*

Thriveri. Quemadmodum pulcherrima est ea victoria, ubi periculosissima, ac durissima fuit pugna : Ita elegantissima quoque virtus est continentia, si pravas animi affectiones, atrocissimos hostes evicerit. *In apoph.*146.

¶ Exempla Historica.

Plato sæpius siti laborans, è puteo hauriebat aquam, iterúmque effundebat, ut ita cupiditatem castigaret.

Agesilaus, cum admoneretur, ut aliquid de vitæ rigore remitteret, causam addente quodam, eam vitæ volubilitatem eventuram, ut tempus aliam vivendi rationem exigeret : At ego, inquit, me consuefacio, ut quæcumque inciderit fortunæ mutatio, ne quæram ipse mutationem. Mira animi continentia, qui nec in austeriore vita delicias requireret, nec inter delicias agens, ab illis corrumpi posset. *Plut. in Lacon. apoph.*

Xenocrates si quando vini cadum repleviſset,in vappam convertebatur, antequam consumeretur : sæpe & obsonia pridiana jam corrupta ejecit, hinc natum est proverbium, Xenocratis caseolus, de rebus diu durantibus, quæ non facilè absumuntur.

Vide Abstinentia, Castitas, Sobrietas, Temperantia, Virtus.

Contritio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CONtritio, Græcè, συντριμμα, ατος, το συντρίβω, contero dicitur. Est autem dolor voluntariè assumptus pro peccatis cum proposito confitendi, & satisfaciendi. *Secundum S. Bon. in 4. Sent. dist. 16. q. 1. art. 1. prima partis.*

Contritio rei materialis est alicujus duri & integri comminutio. *Ex B. Thom. 4. Sentent. dist. 27 q. 7. art. 1.*

Contritio spiritualis, est dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi & satisfaciendi. *Scholiast.*

Contritio est dolor cordis, & animæ amaritudo pro peccatis, quæ quis commisit.

SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Cum esset Anna amaro animo, oravit Dominũ flens largiter. 1. *Reg.* 1.

Circumdederunt me contritiones mortis, 2. *Reg.* 22.

In spiritu contrito & humiliato serviamus illi. *Iud.* 8.

Nemo loquebatur ei verum, videbant enim dolorem ejus esse vehementem. *Iob* 2.

In memetipso marcescit anima mea, & possidet me dies afflictionis. 30.

In cubilibus vestris compungimini. *Psalm* 4.

Laboravi in gemitu meo. 6.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens. 22.

Defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. 31.

Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. 34.

Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. 51.

Commovisti terram & conturbasti eam: (& infra) potasti nos vino compunctionis. 60.

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. 126.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. 147.

Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus. *Proverb.* 14.

Date vinum his qui amaro sunt animo: 31.

Vado ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. *Can.* 4.

Omne cor hominis tabescet & conteretur, torsiones & dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt. *Esa.* 13.

A timore tuo (vel facie pendentis in cruce) concepimus, & quasi parturivimus & peperimus spiritum salutis. 26.

Ecce in pace (reformanda) amaritudo mea (pro consensu amara, pro opere amarior, pro consuetudine amarissima.)

Spiritus Domini ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem. 61.

Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, contritum spiritu, & timentem sermones meos? 66.

Anima quæ tristis est super magnitudinem mali, & incidit ea va & infirma, & oculi deficientes, (lachrymis & vigiliis) & anima esuriens dabit tibi gloriam, & justitiam Domino.

Spiritus quoque levavit me (à terrenis) & assumpsit me & abij amarus in indignatione spiritus mei (contra me.) *Ezech.* 3.

Signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. 9.

Omnem autem super quem videritis, Thau, ne accedatis. *ibidem.*

In animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur. *Dan.* 3.

Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & convertimini ad Dominum Deum vestrum. *Ioël.* 2.

Dole (contritio) & satage (satisfactio) filia Sion, quasi parturiens. *Mich.* 4.

Deponet omnes iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. 7.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Rectè pœnitentem, quidquid post purificationem contraxit sordis, oportet ut abluat saltem lachrymis mentis. Sciat se culpabiliter durum, qui deflet mortem amici, vel damna rei temporalis, & dolorem peccati non ostendit in lachrymis. Non est ergo, ut quis se excuset, se non habere fontem lachrymarum, qui lachrymis ostendit dolorem temporalium. *Aug. lib. de Pœnit.*

Ad pœnitentiam agendam non sufficit mores immutare in melius, & à factis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfaciat per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. *Idem.*

Sicut pœnitentiæ comes dolor est, ita lachrymæ testes sunt doloris. *Idem.*

O humilis lachryma, tuum est regnum, tua est potentia. Aspectum judicis non vereris. Inimicis accusantibus silentium imponis. Sola intras ad regem, sed sola non recedis, vincis invincibilem, & ligas omnipotentem. *Idem.*

Quanto est quilibet sanctior, & desiderij sancti plenior, tanto est in orando fletus uberior. *Aug. de civ. Dei lib.* 20.

Sine charitate quomodo quis veram cordis contritionem habere poterit? quomodo ergo delictorum remissionem? *Aug. lib. de Pœnit. & hab. de pœnit. dist.* 2. *Char.* §. *Quia apud Deum.*

Petrus doluit & flevit: qui erravit ut homo. Non invenio quid dixerit, Scio quod flevit, lachrymas ejus lego, satisfactionem non lego. Haud plura in distinct. de pœnit. citantur. Sed quod defendi non potest, lachrymæ veniam non postulant, sed merentur. *Ambr. sup. Luc. & hab. ibid. can. Petr.*

Alia est compunctio sive contritio quæ per amorem nascitur: alia quæ per timorem: Quia aliud est supplicia fugere, aliud præmia desiderare. Sæpe quod torpentes latuit, flentibus innotescit, & afflicta mens certius invenit malum quod fecerat, & reatum suum, cujus secura non meminit, hunc in se commota deprehendit. *Greg. lib* 8. *Moral.*

Quo uberius culpa fletur, eo altior cognitio veritatis attingitur. Quia ad vivendum, internum lumen polluta dudum conscientia lachrymis baptizata renovatur. *Greg. l.* 21. *Moral.*

Qui nescit lugere quod gravat, non valet proferre, quod sublevat. Vis compunctionis poros cordis aperit, & pennas virtutum fundit. Cumque se studiosè mens de pigra vetustate redarguit, alacri novitate juvenescit. *Greg. l.* 21. *Moral.*

Compunctionis duo sunt genera, quibus anima Deum sitiens prius timore compungitur, post amore. Prius enim in lamentis sese afficit. Quia dum malorum suorum memoriam recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cum longa amoris amaritudine fuerit formido consumpta: quædam jam de præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postea amarissimè flere incipit quia differtur à regno. *Greg. lib.* 3. *Dialog.*

Quatuor sunt qualitates, quibus justi viri anima in compunctione vehementer afficitur. Cum autem malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit, aut judiciorum Dei sententiam metuens, & secum quærens considerat, ubi erit; aut cum mala vitæ præsentis attendens solerter, mœrens considerat ubi est: aut cum bona supernæ patriæ contemplatur: quæ quia nec dum adipiscitur, lugens conspicit ubi non est. *Greg. l.* 23. *Moral.*

Quisquis ergo verbum confessionis in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est, aut vanus. Qui verò in corde, & non in ore, aut superbus est, aut timidus. *Bern. de nov. mil.*

Unguentum contritionis, est unguentum devotionis, est unguentum pietatis. Primum pungitivum, dolorem faciens: secundum temperativum, dolorem leniens; tertium sanativum morbum expellens *Bern sup. serm.* 10.

Sola compunctio est, quæ facit animam horrescere purpuram, desiderare cilicium, amare lachrymas, fugere risum. Sicut impossibile est, ut ignis inflammetur in aqua: ita impossibile est, compunctionem cordis vigere in deliciis. Contraria enim hæc sibi sunt invicem & peremptoria. Illa enim mater fletus, hæc mater est risus. Illa constringit, ista dissolvit. *Ioan. Chrysostom in lib de Comp. cordu.*

Non dolere, quia peccaveris, magis indignari atque irasci facit Deum quam idipsum, quod ante peccaveris. *Ioan. Chrysost. sup. Matth. hom.*

Gemitus dictus geminatus luctus, quem merito fideles appetunt, quoniam diligentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum effugat. Christo conciliat: amaritudo dulcis, lachrymæ fœlices, salutaris afflictio. *Cass. sup. Psalm.* 6. *Laboravi in gemitu meo.*

¶ PHILOSOPHORUM SENTENTIÆ.

Argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio est, quum ipsi ægros se esse sensere. *Sen. epist.* 8.

Vide Pœnitentia, Peccatum, Conversio.

Contumelia.

SENTENTIÆ BIBLICÆ.

EJice derisorem, & exibit cum eo jurgium, cessabúntque causæ & contumeliæ. *Proverb.* 22.

Est correptio mendax in ira contumelioso. *Eccl.* 20.

Ante ignem camini vapor, & fumus ignis exaltatur: sic & ante sanguinem maledicta, contumeliæ & minæ. 22.

Homo assuetus in verbis improperij, in omnibus diebus suis non erudietur. 23.

Qui profert contumeliam insipiens est. *Prov.* 10.

Quæ viderunt oculi tui ne proferas in jurgio cito, ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum 25.

Nec contra faciem stes contumelioso, ne sedeat quasi insidiator ori tuo. *Eccl.* 8.

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes, calvo cuidam contumeliis eum afficienti respondit: Tibi contumeliam non dico, sed capillos tuos laudo, quod malam effugerint calvam. *Ant. & Max. serm. de vituper.*

Aristippus, contumelia à quodam affectus secedebat: maledico autem persequente ac dicente, fugis? Etiam, inquit: nam tu malè dicendi potestatem habes, ego verò non audiendi. *Eod. serm.*

Spartani, Chij quondam Spartæ peregrinantes, à cœna vomuerant in Ephororum curia: dein etiam in sedes, in quibus sedere solebant Ephori ventris onus dejecerant. Ac primum quidem acris inquisitio facta est, quinam hoc designassent, ne forte cives essent. Ut verò compertum est fuisse Chios, edixerunt, se Chiis permittere; ut agerent intemperantius. Excellentium virorum est negligere contumeliam, quæ à palam improbis proficiscitur à quibus etiam laudari turpe est. *Plut. in Lacon.*

Scipio Æmilianus, apud Numantiam iratus C. Metello dixit: si quintum

quintum pareret mater ejus,asinum fuisse pariturum. Tarditatem mentis illi fratribúsque ejus exprobrans. *Eras.l.apoph.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Indignationem irritat illata homini contumelia. *Herodotus libro septimo.*

Qui favori populari aliquid dat, studiisque multitudinis gratificatur, minùs eo culpandus est, qui ne talis videatur, omninò contumelioſus in populum apparet. Nam ut turpe est potentiæ parandæ causa populum adulari; ita eo quòd terrori sis tuis, velle multum posse, civésque vexare & premere, præterquam quod turpe etiam injustum est. *Plutar.in compar. Alcib.& Coriolani.*

¶ Similitudines.

Thriveri, Glorioſi milites nihil aliud quam cicatricem ostendunt, ac vulnera jactant: Multo est nobilius, contumeliæ vel calumniæ studio Christi acceptæ signa præ se ferre. *In apophtheg.fol.61.*

Sicuti nec Ægyptus ob calorem, nec Scythia ob rigorem sentit fulmina. Ita vel ingens potentia vel extrema fortunæ humilitas, tutum reddit à contumeliis. *Plin.*

Adiantum herbam etiam si perfundas aqua, aut immergas, tamen siccæ similis est: Ita in virum bonum non hæret contumelia,aut infamia, etiam si quis infamare conetur. *Plin.lib.22.cap.21.*

¶ Exempla Biblica.

Contumeliæ exempla: Principis Hanonis,2.*Sam.*10.*versit.*3. Israëlitæ, 4. *Esdr.*20.*vers.*22. Turba, *Ioan.*7.20.Judæi, 8.*vers.*48.52. Pharisæi, 9. *vers.*24.

Vide, Injuria, vis, Convitium, & Maledicentia.

Conversatio.

¶ Loci Biblici.

Conversatio, Sanctorum imitanda, *Hebr.*13.7.qualis ea sit,*Matth.*5. *vers.*3.4.5.6.7. *Philip.*2.*vers.*14.15.15.& 3.20.& 4.6.1. *Pet.*2. 12.2. *Pet.*3.11. Vide societas.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. *Psalm.*17.

Qui cum sapientibus gradìtur,sapiens erit.Amicus stultorum similis efficietur. *Proverb.*13.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: qui communicaverit superbo, induet superbiam. *Eccl.*13.

Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. *Matth.*13.

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. 1. *ad Corinth.*5.

¶ Patrum Sententiæ.

In diversis observationibus nulla disciplina melior gravi & prudenti Christiano, nisi ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit ad discendum quod opus est. *August. lib.de doctr.Christ.*

Semper in comitatu tuo graves fœminas habeas,mores enim & studia dominarum, plerumque ex ancillarum & comitantium moribus judicantur. Qualis enim quæque sit,talium consortio delectatur. *Hier. ad Demet.*

Non valde laudabile est bonum esse cum bonis:sed bonum esse cum malis.Sicut enim gravioris culpæ est inter bonos bonum non esse:ita immènsi est præconij, bonum etiam inter malos extitisse. *Greg. lib.*1. *Mor. super illud,Iob.*1. *Vir erat in terra.*

Philosophus sic inter hostes vivendum censuit,tanquam inter amicos: & inter amicos,ac si in mediis hostibus viveretur. *Ioan.Chrysost. lib.*3. *de vestigiis Phil.*

Sancta conversatio confundit inimicum, ædificat proximum,glorificat Deum. *Isido.Soliloq.lib.*3.

Disciplina est conversatio bona & honesta,cui parum est,non malum facere: sed studet etiam in his, quæ benè agit, irreprehensibilis apparere. *Hugo de discip. Monach.*

Disciplina honestæ conversationis ex quatuor perpendi potest, ex gestu,motu,affatu,& convictu. Gestus autem reprehensibilis est, si est aut mollis,aut dissolutus,aut tardus,aut citatus.Mollis significat lasciviam, dissolutus negligentiam, tardus pigritiam,citatus sive impetuosus inconstantiam. *Idem.*

Gestus hominis in omni actu debet esse gratioſus, sine mollitie quietus,sine dissolutione gravis,sine tarditate alacer,sine inquietudine maturus,sine protervia, & sine turbulentia severus. *Idem.*

Temperanda est etiam facies & modificanda in gestu suo.Ita ut nec protervè exasperetur, nec molliter dissolvatur:sed semper habeat rigidam dulcedinem, & dulcem rigorem,secundùm illud Ecclesiastici 16. ex visu cognoscitur vir,& ab occursu faciei cognoscitur sensatus.Amictus corporis, & risus dentium, & incessus hominis enunciant de illo scilicet qualis sit:quia per illud, quod foris sive benè,sive malè agitur interior animi qualitas intuentium oculis parenter indicatur. *Idem.*

In motu corporis cavendum est, ne in tardationibus adeo molli gressu utamur, ut pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus non suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fuerint anhelitus moventur, ora torquentur,quæ signa sunt inconstantis animi. *Ibid.& pon.in lib.Prob.*

Quod potest redimi, non timetur. Esse jam inter nocentes innoxium crimen est. Malos quisquis non imitatur offendit. Consentire jura peccatis, & cœpit licitum esse, quod publicum est. *Cyprianus epist.*2.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menander.

Σοφοῖς ὁμιλῶν καὶτὸν, ἐκβήσῃ σοφὸν. id est.
Cum sapientibus consuetudinem habens,& ipse evadet sapiens.
Ομιλίας δ' τὰς γεραιτέρας φίλει. id est,
Consuetudines autem seniores ama.
Κακοῖς ὁμιλῶν καὶτος ἐκβήσῃ κακὸς, id est,
Cum malis consuetudinem habens & ipse evadet malus.
Φθείρουσιν ἤθη χρῆθ' ὁμιλίαι κακαὶ, id est,
Corrumpunt mores bonos consuetudines malæ.

Ovid.epist. Canaces ad Macareum.

Scilicet est aliquid cum sævis vivere ventis.

Juvenalis Satyra 2.

Dedit hæc contagio labem,
Et dabit in plures sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine porci,
Vnâque contacta vivorem ducit ab una.

Ibidem.

Aspice quid faciant commercia.

¶ Dicta Philosophorum.

Id agamus,ut meliorem vitam sequamur,quam vulgus,non ut contrariam. Alioqui quos emendare volumus, fugamus à nobis,& avertimus. *Seneca ad Luc.epist.*5.

Nulla res magis animos inquit honestos,& in pravum inclinabiles revocat ad rectum quam bonorum conversatio. Paulatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet frequenter aspici,frequenter audiri. *Idem ad Luc.epist.*6.

Avarior redeo, ambitioſior,luxurioſior,immo crudelior & inhumanior,quia inter homines fui. *Idem.*

Nil damnosius bonis moribus, quàm in spectaculo desidere: quia tunc facilius vitia surrepunt. *Idem epist.*7.

Si quid in aliquibus ex sordida conversatione servile est, honestorum convictus excutiet. *Idem ad Luc.epist.*35.

Salutare est,non conversari dissimilibus,& diversa cupientibus.Turba etsi non mutat te, impedit tamen. Multum autem nocet etiam, qui mutatur. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem revocari possint ad salutem,quos nemo retinet,populus impellit? *Idem epist.*82.

Sic cum inferiore vivas, quemadmodum superiorem tecum vivere velis. *Idem epist.*97.

Omnes tibi pares facies,sed inferiores superbiendo non contemnes: superiores rectè vivendo non timeas. In reddenda officio sitate,neque exactor,neque negligens appareas.Cunctis esto benignus,nemini blãdus, paucis familiaris, omnibus æquus. Severior esto judicio, quàm sermone: & vita,quam vultu:clementiæ cultor,clemens ultor,sævitiæ detestator. Famæ bonæ, neque tuæ seminator, neque alienæ invidus. Rumoribus, criminibus,suspicionibus minimè credulus,vel malignus, sed potius his,qui per se speciem simplicitatis ad nocendum aliquibus surrepunt,oppositissimus. Ad iram tardus:ad misericordiam pronus,in adversis firmus,in prosperis cautus & humilis,occultator virtutum,sicuti alij vitiorum.Vanæ gloriæ contemptor,& bonorum, quibus præditus es, non acerbus exactor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse,sed loquentium patiens.Severus non sævus,sed hilarem non aspernans. *Sen.quæst.virt.tit.de Cont.*

Si ergo jocos exigis, hos quoque cum dignitate sapientiæ gere, ut nec te gravent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vilem. Non erit tibi scurrilitas, sed grata urbanitas. Sales tui sine dente sint, joci sine vilitate,risus sine cachinno,vox sine clamore,incessus sine tumultu,quies tibi non desidia erit, & cum ab aliis luditur,ut sancti honestique aliquid tractabis. *Senec.lib.de quat.virt.eod.tit.de Cont.*

Feras bestias captas & inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mitigat. *Curt.de Alex.gest.lib.*6.

Conversatio perpetua contemptum parit. Raritas autem admirationem conciliat. *Fucius Apul. de Deo. Socr.*

Argumentum est in melius translati animi quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio est,cum ipsi ægros se esse sensere. *Seneca ad Luc.epist.*8.

Magna pars bonitatis est,velle fieri bonum. *Senec 53.epist.*

Omnia omnium rerum si benè observentur indicia,sunt & argumentum morum, ex minimis poteris cognoscere impudicum, & incessus ostendit & manus mota, & interdum responsum, & relatus ad caput digitus & flexus oculorum. *Senec.53.epist.*

Improbum & insanum risus, vultus, habitúsque monstrat. *Idem.*

Non magis utilitati est ager cum redditibus amplis, quam vicinus æqualis cum moribus bonis. Sit tibi erga singulos, salsi libera sermonis, ut te blandum pueri, comitem juvenes, graves senem metiantur. *ibid.*

Ita vive, ut nihil committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis. *Idem epist.*3.

Sic certè vivendum est, tanquam in conspectu vivamus; sic cogitandum tanquam aliquis in pectus intuitum trahere possit Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum,cum nihil Deo clausum est? *Idem* 28.*epist.*

Si cum inferiore vivas, quemadmodum superiorem tecum vivere velis. *Idem* 97.*epist.*

Plena victoria est,à clamatione tacere,& non respondere provocanti. Habes enim mercedem & de tua patientia, & de fratris medela, si oblivioni detur injuria. Quemadmodum nihil deformius est, quàm respondere furioſis: ita nihil utilius quàm tacere provocatis. Nullus

eſt finis inimicitiis,niſi ad tempus obtemperemus iratis. *Val. Max. lib. 7. de mem. dict.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes, Adoleſcenti formoſo ad convivium eunti:deterior,inquit, redibis. Reverſus verò à convivio adoleſcens,cum Diogeni dixiſſet,fui nec redij deterior : inquit,Deterior igitur : indicans fieri non poſſe,ut adoleſcens ex convictu improborum non fiat deterior. *Laërt lib. 6.*

Epictetus, hominem, cum quo converſamur, tribus modis conſiderandum eſſe ſuadebat : nempe aut præſtantiorem nobis, aut inferiorem, aut æqualem. Præſtantiori quidem auſcultare & obtemperare convenit, minorem modeſte perſuadere, æquali autem conſentire. Et hoc ſanè modo in converſatione hominum nunquam in contentionem incides. *Stobæus ſerm. 3. de Temperantia.*

Ageſilaus : Argivo cuidam dicenti, Lacedæmonios peregrinationibus reddi deteriores, quod interim degenerent à majorum legibus & inſtitutis : At vos,inquit,cum Spartam venitis,non deteriores,ſed meliores evaditis. Dictum retorſit in Argivum. Nam hoc dicens, magis ſuam gentem vituperavit, quàm Lacedæmoniorum : ſimul indicavit, quantopere referat inter quos vivas. *Plut. in Lac. apoph.*

Hippocratides, ei quum aliquando fuiſſet obvius adoleſcens, quem amator ſequebatur,erubeſcenti adoleſcentulo : Cum his, inquit, oportet ambulare, cum quibus conſpectus non mutes colorem. Docuit,ex improbis convictoribus nihil capi fructus niſi probrum & ignominiam. *Plut. in Lac. apoph.*

Iulia Auguſti, In ſpectaculo gladiatorum converterant in ſe populi oculos Livia & Julia, comitatus diſſimilitudine. Liviam cingebant viri graves. Juliam juvenes luxurioſi comitabantur. Pater itaque Auguſtus Juliam admonuit ſcripto videret quantum inter duas principes fœminas intereſſet:illa reſcripſit : Et hi mecum ſenes fient. Hoc commodè interpretando lepide : incommodè procaciter dictum videri poteſt. *ex Suet.*

S. Ioannes Apoſtolus, Joannes Apoſtolus & diſcipulus Jeſu Chriſti, lavandi gratia balneum ingreſſus cum vidiſſet ibi Cerinthum, continuo exiliens,non lotus diſceſſit, dicens : Fugiamus hinc, ne & ipſæ balenæ corruant, in quibus Cerinthus lavatur : Quo dicto:& ipſo etiam facto oſtendit malorum conſortium ubique eſſe fugiendum, erat enim Cerinthus, ut non ſolum ſimpliciter malus, ſed apertus veritatis atque omnium piorum hoſtis, *Euſeb. l. 4. Eccleſ. hiſt. c. 4.*

¶ Similitudines.

Ut qui in ſolem venit,licet non in hoc venerit,coloratur:& qui in unguentaria taberna reſederunt,& paulo diutius commorati ſunt,odorem loci ſecum ferunt : Ita qui cum ſapiente conſuetudinem habent, etiam ſi non hoc agant : tamen redduntur meliores. *Sen.*

Ut minuta quædam animalia, cum mordent,non ſentiuntur : tumor indicat morſum : & in ipſo tumore nullum vulnus apparet : Ita bonorum conſuetudinem prodeſſe non deprehendis,ſed profuiſſe. *Sen.*

Ut morbi ad vicinum ſerpit contagio, ſanitas ad ægrotantem non item : Ita ex conſuetudine malorum facilè boni corrumpuntur, at non contra.

Torpido, piſcis haud nocet, niſi contactu, ſed virus ſuum etiam ab ære per linum, & arundinis internodia ad piſcatoris manum mire tranſmittit : ſic improbi ac peſtilentes haud nocent, ſi nihil cum illis habeas commercij, rerum quacumque conſuetudine contacti morum venena affluent. *Plut. lib. 32. c.*

Ut in re ruſtica non ſatis eſt teipſum bonum eſſe colonũ,ſed magni refert cujuſmodi habeas & vicinũ:ſic in vita non ſatis eſt,teipſum integrum virum præſtes, ſed refert cum quibus habeas conſuetudinem.

Aconitum etiam contactu necat : Ita quorundam convictus protinus inficit ; aut ſi vel tantillum cum illis inceptes commercij. *Plin. lib. 29. c. 2.*

Ut pyrites gemma non aperit vim igneam, niſi atteras : tum enim digitos adurit : Ita quorundam malitiam non ſentias niſi cum illis conſuetudinem aut commercium habueris : aut non ſentias philoſophiæ vim, niſi exercueris. Ita ſuccina attritu vim attrahendi & odorem produnt.

Ut non ipſe ſolum magnes attrahit,verum etiam aliud ferrum ad ſe trahit ferrum magneti affrictum : Ita contagio vis virtutis,aut improbitatis pernicies ab alio in alium tranſit.

Ut qui ante venenum ſumunt antidotum,non læduntur veneno : ſic qui ſalubribus opinionibus ac decretis confirmarint animam, non inficiuntur oratione malorum, ſi fortè in eos inciderint.

Vina non modo ſoli ſui referunt ſaporem, verum etiam arborum aut fruticum vicinorum : Ita non ſolum exprimimus eos unde progeniti ſumus, ſed & eos, quorum conſuetudine ſumus uſi.

Ut qui à cane rabido morſi ſunt,non ſolum rabiunt ipſi,verumetiam alios contagio inficiunt : Ita qui peſtilentem alicundè imbiberint opinionem, & alios ſuis inficiunt colloquiis.

Lipſij, ut flumina per ſe dulcia, cùm in mare venerint,ſaleſcunt : ſic homines haud mali, ex agris in urbem redacti, tactu inquinantur & mixtione. *Ex Cent. 1. epiſt. 8.*

Peſtes animorum ſodales mali. *ibid.*

Roſis ſuæ ſpinæ adhærent,atque illas legere licet,& ab his non lædi. *Ex Cent. ſingul. ad Ital. & Hiſp. epiſt. 75.*

Nulla res magis animos honeſta induit dubioſque & in pravum inclinantes revocat ad rectum,quam bonorum virorum converſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet,frequẽter audiri, aſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientum juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel Tacente proficias. Quid imò juvabit ille vel ipſe cogitatus. Nam & Senecæ hoc monitum admittes; Aliquis vir bonus eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut tanquam illo ſpectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus, *Ex lib. 4. Manud. ad Stoicam philoſoph. Diſſert. 24.*

Vide, Amicitia, Societas.

Converſio.

¶ Loci Biblici.

Converſio, vera quæ, 1. *Cor.* 6 11. in manu Dei eſt, 21. 19. *Thren.* 5. 21. *Eſa.* 22. 17. 2. *Tim.* 2. 25. reſurrectionis quædam ſpecies eſt, *Luca* 15. 32. *Luc.* 5. 25.

¶ Exempla Biblica.

Converſionis *exempla* : Paulus *Act.* 9. 6. Theſſalonicenſes, 1. *Theſſ.* 1. 9. Vide pœnitentiæ *exempla*. Et totum locum de pœnitentia & de Confeſſione.

¶ Sententiæ Biblicæ.

In toto corde & in tota anima veſtra Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete. *Deut.* 23.

Si in toto corde veſtro revertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio veſtri. 2. *Reg* 7.

Si reverſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. *Iob.* 22.

Niſi converſi fueritis, gladium ſuum vibrabit, arcum ſuum tetendit, & paravit illum. *Pſal.* 7.

Deus converte nos,& oſtende faciem tuam & ſalvi erimus. 80.

Revertentur Ægyptij ad Dominum,& placabitur eis,& ſanabit eos. *Eſaiæ* 19.

Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die converſus fuerit ab impietate ſua. *Ezech.* 53.

Venite & revertamur ad Dominum, quoniam ipſe cepit,& ſanabit, nos, percutiet & curabit nos. *Oſee* 6.

Convertam eos & miſerebor eorum, & erunt ſicut fuerunt, quando non projeceram eos. *Zach.* 10.

Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. *Heb.* 4.

Accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei aſperſi corda à conſcientia mala,& abluti corpus aqua munda. 10.

Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ,ſalvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum. *Iac. c.* 5.

Eratis ſicut oves errantes, ſed converſi eſtis nunc ad paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarum. 1. *Pet.* 2.

Dominus patienter agit,propter nos,nolens aliquem perire,ſed omnes ad pœnitentiam reverti. 2. *Pet.* 3.

Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima (à peccato :) in his ſecunda mors non tenet poteſtatem. *Apoc.* 20.

Converſionis ortus per inſpirationem.

Deus virtutum converte nos. *Pſal.* 79.

Revertere ad me, quoniam exaudivi te. *Eſa.* 44.

Converte me & convertar, quia tu Dominus Deus meus es. Poſtquam enim convertiſti me, egi pœnitentiam. *Ier.* 31.

Converte nos Domine ad te,& convertemur. *Thren.* 3.

Convertimini ad me, ait Dominus exercituum,& convertar ad vos, *Zach.* 1.

Convertimini de viis veſtris. *ibid.*

Revertimini ad me & revertar ad vos. *Malac.* 3.

Omne quod dat mihi pater ad me veniet, & eum, qui venit ad me, non ejiciam foras. *Ioan.* 6.

Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum. *ibid.*

Omnis qui audivit à patre,& didicit venit ad me. *ibid.*

Ego ſum via,veritas,& vita : nemo venit ad patrem niſi per me, 14.

Quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in uno ſpiritu ad patrem. *Epheſ.* 2.

Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. *Iac.*

Per tribulationem.

Imple facies eorum ignominia, & quærant te Domine. *Pſal.* 82.

Domine in anguſtia requiſierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Eſa.* 26.

Vulgo dicitur,Si dimiſerit vir uxorem ſuam ; & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid revertetur ad eam ultra ? Numquid non polluta erit, & contaminata mulier illa ? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, dicit Dominus (& ego ſuſcipiam te.) Leva oculos tuos in directum, & vide ubi nunc proſtrata ſis. *Ierem.* 3.

Convertere Iſraël ad Dominum Deum tuum, quoniam corruiſti in iniquitate tua. Tollite vobiſcum verba,& convertimini ad Dominum, & dicite ei : Omnem aufer iniquitatem & accipe bonum : & reddemus vitulos labiorum noſtrorum. *Oſea* 14.

In ſe autem reverſus dixit : Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, & ego hic fame pereo ? Surgam & ibo ad patrem meum. *Luc.* 15.

Modus requirit, ut converſio hæc ſit ex corde & cum affectu.

Si in corde veſtro revertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri, & præparate corda veſtra, & ſervite ei ſoli. 1. *Reg.* 2.

In veritate reliquiæ convertentur. *Eſai.* 10.

Convertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſraël. 31.

Revertentur ad me in toto corde. *Ierem.* 24.

Quid murmuravit homo vivens pro peccatis ſuis ? ſcrutemur vias noſtras,

noſtras, & quæramus, & revertamur ad Dominum: Levemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cœlos. *Thren.*3.

Nunc ergo dicit Dominus, convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio, in fletu & planctu. *Ioël* 2.

Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus, & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. *Eſa.*55.

Si converteris convertam te, & ante faciem meam ſtabis, & ſi ſeparaveris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. *Ierem.*15.

Noli ſubtrahere(verbum ſi fortè audiant, &,convertatur unuſquiſque à via ſua mala, & pœniteat me mali quod cogitavi facere eis propter malitiam ſtudiorum eorum.) 26.

Convertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris,& non erit vobis in ruinã iniquitas.Projicite à vobis omnes iniquitates veſtras,in quibus prævaricati eſtis,& facite vobis cor novum, & ſpiritum novum.Et quare moriemini domini Iſraël?quia nolo mortem morientis: dicit Dominus Deus, revertimini & vivite.*Ezech.*18.

Vivo ego, dicit Dominus,nolo mortem impij,ſed ut convertatur à via ſua, & vivat.Convertimini à viis veſtris peſſimis.Et quare moriemini domini Iſraël? Juſtitia juſti non liberabit eum,in quacunque die peccaverit: & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die converſus fuerit ab impietate ſua. *Ibid.*33.

Conſecutione boni.

Si reverſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Dabit pro terra ſilicem, & pro ſiliee torrentes aureos, eritque omnipotens contra hoſtes tuos. Tunc ſuper Omnipotentem deliriis affluesi& elevabis ad Deum faciem tuam.Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. Decernes rem & veniet tibi, & in viis tuis ſplendebit lumen. *Iob.*22.

Convertere ad Dominum, & relinque peccata tua. Precare ante faciem Domini, & minue offendicula. Revertere ad Dominum,& avertere ab injuſtitia tua. *Eccl.* 17.

Si revertimini & quieſcatis,ſalvi eritis: in ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. *Eſaya* 30.

Convertimini ad me, & ſalvi eritis omnes fines terræ.41.

¶ Patrum Sententiæ.

Ut ſit homo aliquid, convertat ſe ad illum à quo creatus eſt, recedendo enim frigeſcit, aſcendendo ferveſcit, recedendo tenebreſcit, accedendo clareſcit: à quo enim habet ut ſit;apud illum habet,ut benè ſit.Ergo qui vult ſimul eſſe cum Deo, non ab illo recedat,ſed ad illum accedat. *Aug. ſup.Pſalm.*70.

Converſio noſtra ſemper inveniet Deum paratum. *In Pſalm.*6.

Converſio ad bonum non homini,ſed Deo adſcribenda.*In epiſt.*130.

Cùm inhæſero tibi ex omni me,nuſquam erit dolor & labor,& viva erit vita mea tota plena te,nunc autem quem tui imples, ſublevas eum, & quia tui plenus non ſum,ideo mihi oneri ſum.*lib.confeſſ.*10.

Scio quia malè mihi eſt præter te, non ſolùm extra me, ſed in meipſo, & omnis copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas mihi eſt. *lib. confeſſ.*14.

Conferamus nos ad te,& benè nobis erit de te.Malum eſt nobis de nobis: & quia dimiſimus te, dimiſiſti nos nobis. *De verbis Domini, ſerm.*4.

Ovis perdita nunquam reverteretur, niſi pij paſtoris miſericordiam conſequeretur. *In ſerm.*

Quæramus lapidem quo percutiatur incredulus & percuſſus quaſſetur, quaſſatus comminuatur, comminutus in pulverem convertatur, converſus in pulverem compluatur, complutus ſeratur, ſatus faciat fructum, non quod igne conſumatur, ſed quod horreo condatur.*Cont. quinque Hære.*

Nunquam eſt ſera converſio, latro de cruce tranſit ad paradiſum. *Hier. in epiſt.ad Latam.*

Tres modi ſunt converſorum, inchoatio, medietas,atque perfectio. In inchoatione autem inveniuntur blandimenta dulcedinis, in medio tempore certamina tentationis, ad extremum verò perfectio plenitudinis. Prius ergo illos dulcia ſuſcipiunt quæ conſolentur: poſtmodùm amara quæ exerceant, & tunc demum ſuavia atque ſublimia quæ confirment. *Greg.*24.*Moral.*

Vitam uniuſcujuſque converſi & inchoatio blanda permulcet, & aſpera medietas probat, & plena poſt perfectio roborat. *ibid.*

Cùm Pharao dimiſiſſet populum,non eos duxit Dominus per viam terræ Philiſtiim,quæ vicina eſt,reputans ne fortè pœniteret eum,ſi vidiſſet adverſum ſe bella conſurgere, & reverterentur in Ægyptum. Ex Ægypto itaque exeuntibus è vicino bello ſubtrahuntur,quia derelinquentibus ſeculum, quædam prius tranquillitas oſtenditur,ne ipſa ſua teneritudine atque inchoatione turbati atque territi redeant ad id,quod evaſerunt. Prius ergo ſuavitatem ſentiunt, ſecuri prius pacis quiete nutriuntur, poſt cognitam verò dulcedinem tantò jam tolerabilius, tentationum certamina ſuſtinent, quantò altius in Deo cognovere quod amant. *ibid.*

Plerumque converſus quiſque talibus tentationum ſtimulis agitatur, qualibus ante converſionis gratiam, nunquam pulſatum ſe eſſe reminiſcitur: non quia tunc hæc eadem tentationis radix deerat, ſed quia non apparebat. *ibid.*

Ferrum de terra tollitur, quum fortis pugnator Eccleſiæ à terrena ſua converſatione ſeparatur. Non ergo in eo debet deſpici quicquid fuit, qui jam cœperit eſſe, quod non fuit. *lib.*6.*Moral.*

Lapis ſolutus calore in æs vertitur:quando dura mens ſuperni amoris igne liquefacta, ad veram fortitudinem commutatur, ut peccator qui prius inſenſibilis extiterat, poſtmodum per authoritatem fortis,& per prædicationem ſonorus fiat. *ibidem.*

A regione noſtra ſuperbiendo, inobediendo, viſibilia ſequendo, cibum veritum guſtando diſceſſimus: ſed ad eam neceſſe eſt flendo,obediendo, viſibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrænando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem noſtram regredimur, quoniam qui à Paradiſi gaudiis per delectationem receſſimus, ad hæc per lamenta revocamur. *Hom.*16.*ſup.Matth.*

Majus de peccatore converſo quàm de juſto ſtante gaudium ſit in cœlo: quia & dux in prælio plus eum militem diligit,qui poſt fugam reverſus hoſtem fortiter peremit, quàm illum qui nunquam terga præbuit: & nunquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ poſt ſpinas uberes fruges profert, quàm eam quæ nunquam ſpinas habuit, & nunquam fertilem meſſem produxit. *Hom.* 34. *ſup.Evang.*

Prima vigilia eſt pueritia, ſecunda adoleſcentia,tertia ſenectus. Qui ergo in prima vigilia vigilare noluit, ſecundam cuſtodiat:ut qui converti à pravitatibus ſuis in pueritia neglexit, ad vias vitæ ſaltem tempore juventutis evigilet: & qui ad vias vitæ juventutis tempore non evigilat, ſaltem in ſenectute reſipiſcat;nam quos diu,ut convertantur tolerat, non converſos durius damnat. *In Matt.*

Convertimini ad me in toto corde veſtro. Corporis converſio ſi ſola fuerit, erit nulla: forma ſiquidem converſionis eſt, non veritas, vacuam virtutem gerens, & ſpeciem pietatis. *Bern.ſup.Cantic.*

Dico omnes ignorare Deum, qui nolunt converti ad eum. Neque enim ob aliud procul dubio renuunt, niſi quia gravem & ſeverum imaginantur: quod plus eſt, durum & implacabilem, qui miſericors eſt: ferum & terribilem, qui amabilis eſt, & mentitur iniquitas ſibi, formans ſibi idolum pro eo quod non eſt. *ibid.*

Solet inter primordia converſionis acrius inſurgere tentatio pravæ conſuetudinis; ut vix poſſint extingui jacula. *ibid.*

Primordia converſorum blandis refovenda ſunt modis, ne ſi ab aſperitate incipiant, exterriti ad priores lapſus recurrant.Qui enim converſum ſine lenitate erudit, exaſperare potius quàm corrigere novit. *Iſid.*1.*de ſum.bon.cap* 8.

Vitia ante converſionem quaſi pacem in homine habent, quando autem expelluntur, arctiores virtutes conſurgunt. *ibidem cap.*9.

Utile eſt Dei ſervo poſt converſionem tentari, quatenus à corpore negligentiæ ſollicitantibus vitiis ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum. *ibid.*

Multos remiſſa converſio in priſtinos errores reducit, ac vivendi tempore reſolvit. *cap.*10.

Valet interdum converſis pro animæ ſalute mutatio loci, plerumque enim dum mutatur locus, mutatur mentis affectus. Congruum eſt enim inde etiam corporaliter evelli, ubi quiſque illecebris deſervivit. Nam locus ubi quiſque pravè vixit, hic aſpectui mentis opponit, quod ſemper ibi vel cogitavit vel geſſit. *ibid.*

In illa ætate quando flaveſcunt crines,caro niteſcit eburnea,oculorum gemma, facies roſea decoratur, valetudo corporis vires ſubminiſtrat,juvenilis ætas longioris vitæ ſpatium repromittit: quando viget ratio, vigent etiam corporis ſenſus, viſus acutior, auditus promptior, inceſſus rectior, vultus jucundior, qui in hac ætate ſe domant & Deo ſe ſociant, præmium Joannis expectant. *Hugo de clauſt. animæ lib.*3. *cap.*10.

Tales offerunt hoſtiam viventem, Deo placentem, immaculatam, non aure,non oculo, non pede,non cauda carentem. Audiat hoc ſenum ſera converſio, quibus ex defectu ſenectutis aures obturantur; oculi turbantur, & ut cuncta breviter peſtringam, ipſi in ſe per ſe deficiunt. Hi non offerunt agnum immaculatum:ſed ut ita dicam porcum curatum.Sicut enim porcus in immunditiis,ſic ſenex jacens in vitiis:& ſicut porcus ſiliquis paſcitur, ſic ſenex fabulis & tumoribus delectatur. *ibid.*

Non locorum mutatio, ſed converſio ſenſuum adverſa depellit, mœrores fugat, deſperationes abjicit, excludit anguſtias, & intra domicilium ſynceri pectoris lætitiæ divinæ æternam præparat manſionem. *Pet.Ran ſer.*46.

Interim cum Hieroſolymitanis habitat Jebuſæus: interim in horto patrisfamilias ſimul ſunt ſaliunca & abies, urtica & myrtus. In grege Jacob animalia alba & nigra,agni & hœdi.In reti Petri piſces boni & mali. In arca Noë animalia munda & immunda. In agro Domini lilia inter ſpinas, zizania inter ſpicas. In area Domini granum cum palea. In cella Chriſti vinum cum agreſta, oleum cum amurca. Noſtrum non eſt quemquam judicare. Novit enim Dominus, qui ſunt ejus, quique futuri ſunt. Primi noviſſimi, & noviſſimi primi. Nos enim præcedere poteſt ad vitam, quem noviſſimum reputamus. *Idem in quadam epiſt.*

Convitium.

¶ Definitio et etymolog.

Convitium, Græcè, λοιδορία, ας, ἡ, & λοιδόρημα, convitior, aris, dicitur. Eſt autem convitium, maledictum cum contumelia. Cicero: Maledictum autem nihil habet propoſiti, præter contumeliam, quæ ſi petulantius jactatur convitium: ſin facetius, urbanitas nominatur. Nec Labeoni Juriſconſulto aſſentiendum puto, qui convitium putat à vocum concitatione, vel conventu derivatum: & id eſſe, quod cum clamore publicè fiat. *Vt dicit tex.in l.Item apud Labeonem §.Convitium, ff. de injur.* Quid autem à contumelia differat convitium, *vide infra in Suſurratio.*

¶ Patrum Sententiæ.

Si utilitate proximi moveor in laudibus meis,cur minus moveor, ſi quiſquam ab aliis injuſtè vituperetur,quam ſi ego? cur ea contumelia magis

magis mordeor, quæ in me, quàm in alium eadem iniquitate coram me jacitur? *Aug.lib.10.confeſſ.*

Si non aurem ſolam percutit iracundia criminantis, verùm etiam conſcientiam mordet veritas criminis: quid mihi prodeſt, ſi me continuis laudibus mundus attollat? Ita nec malam conſcientiam ſanat laudantis præconium, non convulnerat, convitiantis opprobrium. *Contr. Petil.lib 3.*

Levis quidem ſermo, quia leviter volat, ſed graviter vulnerat: leviter tranſit, ſed graviter urit: leviter animum penetrat, ſed non leviter exit: leviter profertur, ſed non leviter revocatur. Facilè volat, ideo facilè charitatem violat. Tenerum membrum lingua, attamen vix teneri poteſt, ſubſtantia quidem infirmum atque exiguum, ſed uſu magnum & validum invenitur: tenuis eſt & lata, ideo potiſſimum evacuandis ſordibus inſtrumentum. *Bern.in quodam ſerm.*

Convitia quis facilè tolerat; cum in ſecreto mentis ad mala perpetranda recurrit? *Greg.lib.3.Moral.*

Nihil ſævius, nihil violentius amaris aſperiſque ſermonibus, quorum vulnera tanto difficilius curantur, quanto faciliùs proferuntur. *Valer.Epiſc. in quodam ſerm.*

Invenimus multos aliquoties uno atque eodem ſermone dulcibus verbis venena miſcere, & fictis pacis blanditiis, litium pugnas introire. Quid iſtis infelicius? quid periculoſius eſſe poteſt, qui fallacis linguæ ſtudio vitæ inſidiantur alienæ? *ibid.*

Videmus frequenter verborum facta in crimen venire, & nimia facultate verborum amicitiis odia ſuccedere: quando autem poteſt fieri, ut homo aut magniloquus, aut maliloquus, non habeatur ingratus. *ibid.*

Quamvis quis vitam fide muniat, ſcientia regat, caſtitate & ſobrietate componat: nihil eſt quod in homine placeat, ſi in toto corpore lingua diſpliceat. *ibid.*

Plena victoria eſt à clamatione tacere, & non reſpondere provocanti. Habet enim mercedem, & de tua patientia, & de fratris medela, ſi oblivioni detur injuria. Sicut nihil eſt deformius quàm reſpondere furioſis: ita nihil utilius quam tacere provocatis. Nullus eſt finis inimicitiis: niſi ad finem obtemperemus iratis. *ibid.*

¶ Philoſophicæ et Hiſtoricæ Sententiæ.

Malis diſplicere, laudari eſt: nullam authoritatem habet, ubi qui damnatus eſt damnat. Malè de me loquuntur homines, quia benè loqui neſciunt: faciunt, non quod mereor: ſed quod ſolent. *Senec.76.epiſt.*

Æquo animo audienda ſunt imperitorum convitia, & ad honeſta vadenti contemnendus eſt ipſe contemptus. *Ibid.*

Multi cum aliis maledicunt, ſibi ipſis convitium faciunt, *idem de moribus.*

Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor rerum per verba dediſcitur. *Ibid.*

Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. *De ſententiis orat.*

Si meritò, objurgaverit te aliquis, ſcitò quia profuit: ſi immeritò, ſcito quia prodeſſe voluit. *Senec.in epiſt.*

Convitia.

Miſeros convitia non decent. *Iuſtin. hiſt.l.14.*

Prohibuit Solon viris obtrectare in Templis, Judiciis, & Curiâ, & cùm ſpectacula ederentur, qui contra feciſſet, tres ei cui convitium dixiſſet, drachmas, duas ærario ſolvere cogebatur. Pravè enim educatorum & incontinentium hominum eſt nuſquam poſſe iræ moderari: ubique autem eam reprimere pauci poſſunt, quidam omninò nequeunt. At qui legem ſancit, id quod fieri poteſt reſpicere debet, ſiquidem paucos utiliter, non multos abſque emolumento punire velit. *Plutarch.in Silone.*

Icetam Siciliæ tyrannum, & filium ejus Eupolemum, equitatuíque Præfectum Euthymum viros captos, & à militibus vinctos recipit Timoleon. Icetes cum filio, ut tyranni ac proditores, morte ſtatim affecti ſunt. Euthymus quoque, vir bello ſtrenuus, & audacia præſtans, veniam non eſt conſecutus, quod convitium Corinthiis ab eo factum deferebatur. Corinthiis in Siciliam moventibus pro concione ad Leontinos dixiſſe eum rumor erat, nihil formidabile, neque terribilius eveniſſe, ſi Corinthiæ mulieres exiſſent domo. Adeò plerique maledictis, quàm malefactis graviùs læduntur, difficiliúſque contumeliam perferunt, quàm damnum: quod facto ſe defendere hoſtibus, propter neceſſitatem conceſſum videtur, in convitiis nimium quidam ineſſe odij vel malitiæ creditur. *Plutarch.in Timoleonte.*

Non in omnes jactantia uti oportet, neque proximos probris nullo modo ad rem pertinentibus ſemper inceſſere. *Procop. de bello Perſ.libro primo.*

¶ Apophthegmata.

Demoſthenes à quodam convitiis laceſſitus, Committor, inquit, in certamen, in quo qui ſuperior evaſerit, inferior eſt: & qui vicerit, victus eſt. *Eraſ.Rot.lib.4.apoph.*

Chryſippus à quodam improbo multis affectus convitiis: Optimè, inquit, feciſti, quod nihil eorum, quæ in te ſunt prætermiſeris. *Anton. & Max. ſer. de vitup.*

Idem, audiens quoſdam ipſi convitiari & obloqui, atqui ego, inquit, Sic vitam degam, ut illis nemo ſit creditурus. *Eod.ſer.*

Cleobulus dicebat convitiorum reprehenſionem illos non attingere, qui ſecundùm virtutem vivunt. *ibid.*

Plato, quum reprehenderis convitiosè, inquit, vide nunquid à te convitio dignum deſignatum ſit: ſi nihil tale actum eſt, futurum eſſe illud convitium exiſtimato. *Cani.de ſer.obloquut.*

Anonymus. Sapienti cuidam quum aliquis diceret, me præſente tibi à certo quodam convitium factum eſt: tum ille. Niſi tu, inquit, libenter audiviſſes, nunquam ille mihi eſſet convitiatus. *Eodem ſerm.*

Scopelianus eos qui convitiis agerent, exiſtimantes ſeſe hoc pacto declarare animi magnitudinem, aniculas appellare ſolebat, non tantùm ebrias, ſed & rabidas. *Philoſt.*

Demades tibiis ſimiles eſſe dicebat Athenienſes, quod adempta lingua nihil reſiduæ rationis haberent. *Stob.ſer.de Imp.*

Anonymus. Philippus Macedonum rex, cum judicaret vino madidus, & perperam ſententiam contra mulierem tuliſſet: illa intelligens errorem eſſe vini, non regis: Provoca, inquit, ad Philippum, ſed ſobrium. *Eraſm lib.8, apoph.*

Philippus Athenienſes comparat ſtatuis quibuſdam, quæ nihil aliud quam os haberent & magna pudenda. *Stob.ſer.de imprudentia.*

Idem Eum convitiis afficiebat quidam effreni lingua præditus: cúmque amici hortarentur, ut convitiatorem perſequeretur. Abſit, inquit ille, ne amplius affectus & implicatus plura in nos jaciat maledicta. *Anton.ſerm.de contumelia.*

Idem dicebat ſe ſuis convitiatoribus gratiam habere, quod ab iis melior redderetur. Ego enim, inquit, ſtudens illos mendacij convincere, ſi quid improbè fecerim, muto conſilium, & pœnitentia factum emendo. *ibid.*

Diogenes cuidam convitiatori. At nec mihi (inquit) credit quiſpiam te laudanti, nec tibi me vituperanti. *ibid.*

Cicero, cum Pompeius, Gallum quendam, qui ad ſe à Cæſare transfugerat, civitâte Romana donaſſet: O hominem bellum, qui Gallis civitatem promittit alienam, cum noſtram nobis non poſſit reddere. *Plutarch.*

Adoleſcens quidam accuſatus, quod patrem placenta venenata ſuſtuliſſet, cum ſtomachabundus minaretur ſe probris laceraturum Ciceronem: Hoc, inquit ille, malim quàm placentam, ancipiti dicto parricidium illi objiciens. *Eraſm.lib 4.apoph.ex Plut.*

C. Memmius, cum accuſaret Beſtiam reum, cui patronus erat Scaurus, ac fortè funus quoddam duceretur: Vide (inquit) Scaure, mortuus rapitur, ſi potes eſſe poſſeſſor notans Scaurum qui malè audiebat quod Phrygionis Pompeij bona ſine teſtamento poſſideret. *Eraſ.6.apoph.*

Caſſius, Julio Cæſare jam per inſidias interfecto, ſedatóque tumultu populi, cum Brutus ad Lepidum propinquum ſuum, Craſſus verò ad Antonium proficiſceretur, inter cœnandum cum ſermonem (ut fit) de multis rebus haberent: tum verò Caſſium Antonius interrogavit, An nunc etiam (inquit) pugionem ſub axilla geris reconditum? Certè, inquit, longè maximum: ſiquidem tu quoque regnum affectabis. *Xiphil.Dion. abbreviator in Iulio.*

Anonymus. Cæſar Auguſtus cum vidiſſet adoleſcentem oris ſimilitudine ſibi ſimilem, interrogavit, num aliquando mater ejus Romæ fuiſſet: Negavit ille, ſed ſentiens convitium, ſtatim retorſit in authorem, adjiciens: Sed pater meus ſæpè Romæ fuit. Auguſtus ludens, ſuſpicionem intendebat in matrem adoleſcentis, velut ab ipſo ſtupratam, & adoleſcens protinus eam ſuſpicionem retorſit in matrem Cæſaris, aut in ſororem. Nam oris ſimilitudo non magis arguebat illum eſſe Cæſaris filium, quàm fratrem aut nepotem. *Eraſm.lib.4.apoph.ex Suet.*

Anacharſis, exprobranti cuidam Attico, quod natus eſſet in Scythia: inquit, probro eſt patria, tu patriæ. *Laërt.l.1.c.6.*

Diogenes Ariſtippus philoſophus, & Socratis diſcipulus, cum vidiſſet Diogenem olera lavantem acceſſit: Si Diogenes, inquiens, ſciret uti regibus: non veſceretur crudis oleribus. Contra Diogenes: Si Ariſtippus didiciſſet eſſe contentus oleribus, non eſſet canis regius, hoc eſt non adularetur Dionyſio regi, ut cibum ex aula ejus caperet. *Laërt. lib.2.cap.8.*

Idem, Diogenem quidam amentem vocabat, cui ille: Amens quidem non ſum, non tamen eandem quam vos mentem habeo. *Stob. ſerm. de Prudentia.*

Idem. Quidam probri gratia objicienti egeſtatem, quum ipſe eſſet homo ſceleroſiſſimus: Ob rerum egeſtatem, inquit, neminem vidi torqueri, ob malitiam autem quamplurimos. *Eraſm.lib.3. apoph.in fine.*

Idem, Platone de quibuſdam diſſerente, Diogenes præſens, non attentè animadvertebat. Quamobrem indignatione commotus Plato: Quin, inquit, ſermones meos diligenter auſcultas, canis? Qui nihil perturbatus, At ego, inquit, nunquam eò ſum reverſus unde veni, quod canes ſolent. Obſcurè taxans ipſius in Siciliam profectionem. *Ælian. lib.14.de varia hiſtor.*

Quidam ei objiciebat quod olim falſam monetam ſignaſſet: Fateor, inquit Diogenes fuiſſe tempus quo eram talis qualis tu nunc es: qualis autem ego nunc ſum tu profecto futurus es nunquam. *Laërt.lib.6.*

Philoſophi vulgò nomine manè audiebant, quod Deos aut non crederent eſſe, aut contemnerent. Hoc innuens Lyſias, interrogabat Diogenem, crederetne eſſe Deos? Cui Diogenes; Qui convenit, inquit, ut non credam, quum perſuaſum habeam, te Diis inviſum eſſe? Hoc dictum quidam attribuunt Theodoro. Non reſpondit ad quæſtionem, ſed in contumeliosè interrogantem retorſit ſermonem. *Laërt.lib 6*

Socrates, acriùs objurganti familiarem quempiam in convivio. Plato dixit: Non ſatius erat hæc illi dixiſſe ſeorſum? Qui Socrates. Et an non tu quoque rectius feciſſes, ſi hæc mihi ſeorſum dixiſſes? *Eraſm. lib.3.apoph.ex Plut.*

Stilpo: Quum olim omnium hominum oculi in ſolum Stilponem conjecti eſſent quidam ad Stilponem: Iſti (inquit) omnes te admirantur ut belluam: Nequaquam, ait, ſed ut verum hominem admirantur me beſtiæ. *Laërt.l.2.c.12.*

Gnathana, reprehenſa à Stilpone Philoſopho, quod adoleſcentes corrumperet: Tu, inquit, egóque Stilpon in eodem hæremus crimine, qui adoleſcentes tecum verſantes inutilia quædam & amatoria ſophiſmata doces, ut nihil referat, cum Philoſopho verſentur, an cum meretrice. *Eraſm.lib.6.apoph.*

¶ Simili

¶ Similitudines.

D. Chryſoſt. Quemadmodum ſi infles in ſcintillam ignis, excitas incendium, contra verò ſi inſpuas, extinguis: & utrumque tibi in manu eſt, quoniam utrumque ex ore tuo proficiſcitur Idem fit ſi convitiis aſperſeris proximum: ſi inflatos ac vecordes ingeras ſermones, excitas ignem illius, & accendis carbones: ſin mites ac moderatos admoveas ſermones, priuſquam excandeſcat, iram omnem extinxeris. *Homil.* 3. *Pericul. eſſe audire ſpectac.*

Antonij Monachi. Ut Cætias ventus nubes: ſic improborum vita in ſe convitia attrahit. *Part.* 2. *Meliſſa, ſerm.* 53.

Polybij. Sicut qui mente præditi ſunt, quando hoſtes ulciſci ſtatuunt, non in primum ſpectant, quid merito patiatur proximus, ſed magis quid ipſos facere deceat: Ita & de convitiatoribus ſentiendum eſt. *Lib. de Hiſt.*

Plutarchi. Ut ille Theſſalum Prometheum volens occidere, gladio diſſecuit tuber, ac ſanavit: Ita ſæpenumero convitium per iracundiam dictum ab inimico, vitium animi vel ignotum nobis, vel neglectum ſanat. *In Moral.*

Jaculum ſi in ſolidum aliquid inciderit, nonnunquam in mittentem retorquetur: Ita convitium in fortem & conſtantem virum tortum recidit in convitium facientem. *In Moral.*

Abſurdum exiſtimant opprobrare cuipiam corporis vitium, à quo non ſis ipſe immunis. At multò magis ridiculum, animi vitium in alterum conjicere, quod in te recidat. *In Moral.*

Ut qui luctantur, non abſtergunt ſuum pulverem, ſed ſe mutuo contaminant, ut mutuo cadant: ſic quidam accepto convitio, non id purgant, ſed obſervant quid viciſſim in illos poſſit torqueri. *In Moral.*

Ut Thelephus non reſpexit hoſtem, cujus erat haſta, ſed ſalutem quam adferebat: Ita non oportet offendi inimici convitio, ſed ſi verum admonet, vertendum eſt ad vitæ correctionem. *In Moral.*

Ut ſi vel inimicus oſtendat lutum adhærens veſti, non rejicis in illum, ſed abſtergis. Ita ſi quis oſtendat maculam vitæ, non retegendum eſt convitium, ſed abſtergenda labes. *In Moral.*

Plinij. Ut Olympiæ porticus vocem acceptam arte ſeptiesreddit, unde heptaphonon oppidani vocant: Ita quoſdam ſi uno tangas convitio, ſexcenta regerunt: aut ſi paucis ad loquendum provoces, garriendi finem non faciunt. *Lib.* 46. *c.* 15.

Leo cunctis formidatum animal, cantum ac criſtam galli formidat: Ita ſummi principes infirmorum convitia nonnunquam timère coguntur. *Lib.* 8. *c.* 16.

Ut laſcivia ſimiarum febrim excutit leoni: Ita inimici convitium aut contumelia, nonnunquam excuſſa deſidia, veternoque ad honeſti ſtudium nos acuit. *Lib.* 8. *c.* 10.

Eraſmi, ſicut echo non ſonat, niſi cum reddit acceptam vocem: Ita nonnulli quicquid in ipſos dicitur, in alterum regerunt: at non habent quod dicant, niſi dicta referant aliena. *In Sim.*

Muræna fulte non poteſt interimi, ferula protinus: Ita quoſdam leve incommodum exanimat, ut convitium qui graviſſimas fortunæ procellas infracto tulerunt animo. *In Sim.*

¶ Historica Exempla.

Antiſthenes, cuidam dicenti ſibi, maledixit tibi ille, reſpondit non mihi (inquit) ſed illi, qui in ſe, quod ille culpat agnoſcit? ſed etſi mihi maledicere curet, non curo: quia auditus lingua debet eſſe robuſtior: cum ſingulis hominibus linguæ ſint ſingulæ, ſed aures binæ, aliquatenus tamen curo: quia eo ipſo me fateor eſſe ſuperiorem: quia ſuperioris perſonæ uſus eſt hoc pati, inferioris facere: gauderem itaque niſi urgente humanitate homini comparerer infelici. *Val. Max. l.* 1.

Plato, cum quidam ei retulit eſſe nonnullos, qui ipſum convitiis & maledictis inſectarentur. At ego, inquit, ita mores componam; ut illis fides nulla habeatur. *Anton. ſerm. de contumelia.*

Pitheas Demoſthenem objecit, quod ipſius enthymemata lucernam olerent: ſignificans illum non niſi de ſcripto, & ad lucernam elucubrata dicere. Quod dictum ita retorſit Demoſthenes, ut diceret: Non eodem pretio ſibi & illi conſtare lucernam: notans quod ille nocturnis conviviis indulgeret, plus impendens luxui, quam ipſe ſtudio. *Plut. in Demoſth.*

Adverſus Demadem clamantem, Demoſthenes me corrigere vult, ſus Minervam: At iſta (inquit Demoſthenes) Minerva anno ſuperiore in adulterio deprehenſa fuit. Adulterium objecit Demadi, quum Minervam poëtæ faciant virginem. *Ex Plutarch.*

Adverſus quendam, Phæreum nomine, de ſtupro ſuſpectum quum Phæreus Demoſtheni vigilias lucubrationéſque objiceret: Scio, inquit, tibi moleſtum fuiſſe, quod lucernam per noctem habuerim. *Bruſ. l. c* 4.

Helvius Manci, L. Libonem apud Pompeium accuſabat: in quo certamine Pompeius, Liboni favès, Helvio & generis humilitatem & ſenium exprobrans, dixit, illum ab inferis remiſſum, ut claros viros accuſaret. Hoc convitium is conſtanter retorſit hoc modo: Non mentiris, inquit, Pompei: plane ab inferis reverſus ſum. Sed dum illic moror, vidi Cn. Domitium Ænobàrdum deplorantem, quod ſummo genere natus, vitæ inculpatiſſimæ, patriæ amantiſſimus, in ipſo juventutis flore, tuo juſſu eſſet occiſus. Vid pari claritate conſp cuũ Brutum ferro laceratum, querentem id ſibi prius perfidia, deinde etiam crudelitate tua accidiſſe. Vide Cn. Carbonem acerrimum pueritiæ tuæ, bonorúmque patris tui defenſorem, cum tertiùm conſul eſſet, catenis, quas tu illi injici juſſeras, vinctum, obteſtantem te, adverſus omne fas & nefas, cuſn in ſummo eſſet imperio, à te equite Romano trucidatum. Vidi eodem habitu & quiritatu, prætorium virum Perpennam, ſævitiam tuam execrantem: atque hos omnes eadem voce indignantes, quod indemnati ſub te adoleſcentulo carnifice cecidiſſent. Has Manciæ voces, fortaſſis aliquis temeritatem appellet citius quam libertatem. Scitum eſt, quod ſubnectic Valerius: Eo tempore & fortiſſimum erat Pompeio maledicere, & tutiſſimum. Fortiſſimum, ob ſummam potentiam, tutiſſimum, ob revocatam veterum facinorum invidiam. *Valer. Max. l.* 6. *c.* 2.

Quintus Optimius, conſularis in adoleſcentia malè audivit, Is Ægilio homini feſtivo, qui videbatur mollior, nec erat, ſic exprobravit mollitiè: Quid tu Ægilia mea, quando ad me venies cum tua lana & colu? Lepidè retorſit Ægilius: Non pol, inquit, audeo: nam me ad famoſas vetuit mater accedere. Alter ſimulabat orationem velut ad fœminam, alter accepta perſona ſimulationem vertit in irriſionem. *Eraſ. lib.* 6. *apoph.*

Catullus Philippo, oratori dicenti, Quid latras? reſpondit, Furem video, convitium latrandi in ipſum retorquens, notavit hominis rapacitatem. *Bruſ.* 2. *c* 40.

Catullus, cum audiret quoſdam ex judicibus quos pecunia Clodius corruperat, præſidium petentes, ac ſi in periculo forent conſtituti: perſtringens iſtorum prædonum avaritiam: Quid vos (inquit) à nobis præſidium poſtulabatis? an ne nummi vobis eriperentur timebatis? *Cic. ad Att. lib.* 1. *Plut.*

Cn. Domitius, L. Craſſo collegæ exprobravit, quod cenſor tanti habitaret, eo quod in porticu domus haberet columnas Hymettias, pro domo ejus millia nummum identidem promittens. Craſſus erat præſenti ac feſtivo ingenio, rogavítque collegam, Quanti ipſe domum ſuam æſtimaret. Is reſpondit, Sexagies ſeſtertium. Rurſum Craſſus: Quanto igitur, inquit, eam minoris æſtimas, ſi decem arbuſculas ſuccidero? Eæ fuerunt loti, patula ramorum opacitate laſcivæ. Cùm Domitius reſpondiſſet tricies ſeſtertium. Uter, inquit Craſſus, noſtrum luxurioſior? egone, qui decem columnas centum millibus nummûm emi? an tu, qui decem arbuſcularum umbram tricies ſeſtertium æſtimas? Ita eſt ingenium hominum ad aliena vitia perſpicax, ad ſua cæcum. *Eraſ. l.* 6. *apoph.*

M. Craſſus, in Parthos proficiſcens, cum Deiotarum extremæ jam ſenectutis, novam urbem condere videret: Quid eſt, inquit, ô rex, hoc rei, quod cum hora diei jam adſit duodecima, novam urbem extruere inſtitueris? Ad hæc arridens Deiotarus: Imò quid tibi in mentem venit, Imperator, ut cum haud quaquam ſis, (ut videtur) matutinus, tamen in Parthos cum exercitu properas? Nam id temporis Craſſus ſexageſimum agebat annum. Hora quæ nobis duodecima eſt in meridie olim erat extrema diei. *Plut. in M. Craſſo.*

L. Craſſus cenſor, Cn. Domitio collegæ exprobranti, quod ob murenam in vivario mortuam lacrymaſſet: At tu, inquit, cum uxores tres extuleris, nullam emiſiſti lacrymam. Scitè retorſit convitium. Notavit illum, quaſi non curaſſet uxorum mortem. Et alioqui turpius eſt in uxoris funere non flere, quàm ob murenam emittere lacrymas. *Eraſ. l.* 9. *apoph. ex Plut.*

Longus Sulpitius, inſigniter ipſe fœdus, eum contra quem in judicio aderat, dixit ne faciem quidem habere liberi hominis. Cui reſpondens Domitius Afer: Næ tu ex animi mei ſententia, Longe: Qui malam faciem habet, liber non eſt. Si ideo liber non erat cujus agebatur cauſſa, quod deformis eſſet: nec ipſe Sulpitius habendus erat pro libero, cum eſſet fœdiſſimus, *Eraſ. l.* 9. *apoph.*

Cùm quidam Catoni dixiſſet, Eamus deambulatum: & adoleſcens quidam interpellaſſet, dicens: Quid opus erat de? Imò, inquit Cato, quid opus erat te? una literula mutata, ſignificavit ipſum potius eſſe ſupervacaneum in vita, quam de in verbo. *Eraſ. l.* 5. *apoph.*

C. Lælius, ei quidam obſcuro genere natus dicebat, Indignus es tuis majoribus, reſpondit: At tu hercule tuis ſatis dignus es. *Cic. l.* 2. *de Orat. & in Lælio.*

Cicero, cum ad Pompeium veniſſet, ac pœniteret, rogatus ubi Piſonem generum reliquiſſet? Apud tuum, inquit, ſocerum: Cæſarem deſignans. Perinde quaſi notatus eſſet Cicero, quod à genero ſuo diſjunctus eſſet, perſtrinxerit illum quod ipſe cum ſocero bellum gereret *Plut. in apoph.*

Idem, Metello percontanti, quis ipſius eſſet pater, nimirum ignobilitatem exprobrans: Ad iſtam, inquit, percontationem, ut reſpondere ſit difficilius, mater effecit tua: nam Metelli mater audiebat parum pudica. Quin & ipſe Metellus matrem referens levior erat, & inconſtans, & affectibus ſerviens. Cicero convitium à patre ad matrem tranſtulit. Tum enim incertus eſt pater, cum mater non cum uno conſuetudinem habet. *Plut. in Rom. apoph.*

Verres, qui filium habebat parum pudice flore ætatis utentem, Ciceronem ut parvum virum, ac cinædum inceſſebat convitiis. At Cicero: Ignoras, inquit, quod liberis intra fores ita convitiandum ſit. Significans hoc convitium non in ipſum competere, ſed in convitiatoris filium. Parentum eſt autem objurgare liberos: ſed intra domeſticos parietes, nec turpia convitia ſunt eliminanda. Eliminat autem, qui aliis impingit, quod ipſius committunt liberi. *Plut. in Rom. apoph.*

Plancus cum in cauſa quadam adeſſet amico, vellétque teſtem moleſtum perturbare interrogavit, quo ſe artificio tueretur? Sciebat enim illum eſſe ſutorem. At ille lepidè retorquens in Plancum: Gallam, inquit, ſubigo. Id quidem ſutorium haberetur inſtrumentum: ſed tectè exprobrabat illi adulterium cum Mævia Galla, quo nomine Plancus male audiebat. *Eraſ. Socer.* 6. *apoph.*

¶ Hieroglyphica.

Nonnulli ſignificaturi hieroglyphicè convitiorum contemptorum, *Aquilam* figurarunt ſi tu immobili conſidentem; nulla pennarum aſperitate terribilem, neque hiatu noſtri minacem, juxta hanc *Cornicem* ſummittere eo geſtu, ut laceſſere & convitia facere videatur. *Pier. Val. lib.* 9. *pag.* 178. C

Vide Contumelia, Magnificentia.

Convivium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COnvivium, Græcè, *συμπόσιον*, ἢ τὸ, & *συμπόσιασμὸς*, convivæ dicuntur. Et est accubatio epularum, *secundum Ciceronem, qui in lib. qui Cato major dicitur, vel de senectute, dicit:* Benè enim majores nostri accubationem epularum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominaverunt, melius quàm Græci, qui hoc ipsum modo compotationem, hoc est *συμπόσιον*: modo concœnationem, quam *σύνδειπνον*, ὃ, ὁ, vocant. Ab hoc convivor, quod est convivium facio, & conviva, qui ad convivium vocatur: convivones verò, hoc est compotatores, non à convivendo, vel conveniendo, sed à combibendo dicti sunt, quasi combibones. Convivium, Hebr. *Mischtech*, potatio, à verbo *Schtah* bibit sitiens. Conviva, Epularum socius, compotor, Heb. *Karu*, *συνδεῖπνος*.

Convivium laudatur, dummodo detractionibus, & fabulis, & plausibus turpibus non misceatur. 44. *dist. Con. & c. seq.*

Convivium clericorum debet præcedere mensæ benedictio, infra mensam lectio, post mensam gratiarum actio. 44. *distinct. Quando autem.*

In convivio non cibus, sed cibi aviditas reprobatur. *De Con. dist. 5. Sint. tibi.*

Convivia hæreticorum & schismaticorum præcipuè clerici debent vitare 24. *q.* 3. *Cler.*

Convivia prohibentur, cum sacerdotalis census tenuis esse debeat, ne pinguis venter grossam mentem generet. 44. *dist. Can. ultimo & seqq.* 33. *dist. Presbyteri.*

Convivia nec Episcopus, nec clericus absque necessitate in Ecclesia facere debet. 41. *dist. Non oportet cler. & c. sequ.*

Convivium triplex est, scilicet animæ, & Ecclesiæ; & beatorum, & quodlibet eorum habet tres epulas. *B. Thom. sup. Esa. 25. fin.*

¶ LOCI BIBLICI.

Convivia impiorum qualia. *Esa.* 3. 12. *Osee.* 4. 13. 2. *Pet.* 2. 13. damnantur. *Prou.* 23. 20. *Jer.* 16. 8.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Melius est vocari ad olera cum gaudio, quam ad vitulum saginatum cum odio. *Prou.* 16.

Noli esse in conviviis peccatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio. 23.

Noli avidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. *Eccl.* 37.

In multis enim escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram. *Ibid.*

(Super mensam) non extendas manum tuam prior, ne invidia contaminatus erubescas. *Eccl.* 31.

Si in medio multorum sedisti, tu prior illis, ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. *Ibid.*

Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. *Ibid.*

In convivio vini non arguas proximum, & non despicias eum in jucunditate illius. *ibid.*

Vir respiciens in mensam alienam, non est via ejus in cogitatione victus; alit enim animam suam cibis alienis. 40.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Rogandi sunt parentes & vicini, sed rarius rogandi sunt. Et non nimis sumptuosa & delicioſa, sed tam parca & sobria, vel honesta illis debent convivia præparari, ut remaneat unde possint pauperes refici. *Aug. serm. 2. de tem. dom. 2. Advent.*

Utilius est ad exequias funeris, quàm ad domum ire convivij, quia ibi recordatione conditionis nostræ & fragilitatis humanæ, ex præsenti cadavere commonemur. In convivij autem lætitia, etiam si quid timoris habere videbamur, amittimus. *Hieron. in Eccl. sup. illa verba: Melius est ire ad dom. luct. &c.*

Convivium quod à precatione cœptum, in precationem desinit, nunquam deficiet, sed quovis fonte uberius nobis omnia adfert bona, *Joan. Chrys. hom. de fide Anna.*

Convivium honestate honoretur, lætitia mensæ pertingat ad pauperes Christi, familia innocentiæ tripudiet disciplina. Absit ebrietas, luxus absistat, fugetur effusio saltatricum pestis, lenocinia cantorum, voluptatum fomenta, ventris onera, naufragium mentis cum Herodiadis convivio abscindantur, ut præsens gaudium vestrum ad lætitiam perveniat sempiternam. *Idem hom. 16. in decollat. Ioan. Baptista.*

Non est hoc parvum signum virtutis, non parva via correctionis, ejusmodi fugere convivia, & tales cœtus, & neque revereri amicitiam, neque ventri servientes, robur & constantiam animi dissolvere. Dum multi reverentur amicitiam, in ebrietatis fluctus devoluti sunt à fornicatione & ignem voluptatis accenderunt, dum secuti sunt convivia, habentia multum iniquitatis. *Idem in Psalm.* 140.

Nulla fiunt convivia, ubi non mortalia committuntur peccata. *Greg. in 5. c. Job.*

Festa mundanorum sunt in epulis & deliciis corporum, sed festa spiritualium sunt in delectatione spiritus. *B. Thom. super Ioan. 7. lect. 1. in fin.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Hesiodus.

Τὸν φιλέοντ' ἐπὶ δαῖτα καλεῖν, τὸν δ' ἐχθρὸν ἐᾶσαι
Τόνδε μάλιστα καλεῖν ὅς τις σέθεν ἐγγύθι ναίει.

Id est.

Amicum ad convivium voca, inimicum dimitte:
Sed hunc maximè voca qui te prope habitat.

Μὴ δὲ πολυξείνε δαιτὸς δυσπέμφελος εἶναι,
Ἐκ κοινῆ πλείστη δὲ χάρις, δαπάνη τ' ὀλίζιστη,

Id est.

Neque multorum sociorum convivij perturbator sis.
Ex communi plurima gratia, sumptus autem pauciſſimus.

Menander.

Εὔτακτον εἶναι τ' ἀλλότρια διατιθέντα δεῖ.

Id est.

Benè compositum esse, aliena convivantem oportet.

Homerus Odyss. 1.

Οὐ γάρ ἐγὼ γέ τι φημὶ τέλος χαλέπτερον εἶναι,
Ἢ ὅτις ἐυφροσύνη μὲν ἔχῃ κῆ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώμαθ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
Ἡμὲν οἱ ἑξείης παρὰ δ' πλήθωσι τραπέζαι.
Σῖτε καὶ κρειῶν μέθυ δ' οἰνοχόος κρητῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος φορέῃσι καὶ ἐγχείῃ δεπάτεσσιν.
Τοῦτο τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

Id est.

Illa quidem longè est finis gravissima rerum,
Perpetuò vacuam curis traducere vitam,
Vt si cum populi convivia lata frequentent,
Auscultent citharæ lusus, juvenésque canentes,
Sténtque cibis, juxta mensa dapibusque repleta:
Insuper afferret pleno & cratere minister,
Infundat pateris dulcissima munera Bacchi:
Hoc mihi nil quicquam jucundius esse videtur.

Incertus Author.

Αὐτοφιλὲς ἥδιστον ἀεὶ πότον ὃς δίκ' ἀνάγκη
Ὑβρίσεις οἶνῳ τ' ἐσι κῆ οἰνοποτῆ
Τὸ μὲν γὰρ γαίη πεφυκέι κρύφα, τὸν δ' ὑπὸ γαίης
Πολλάκι πέμπει λήθης ἥιμα πικρὸν ὕδωρ.
Πλυμιδίης, χαίρεττε, τὸ δ' ἀκρήτοιο πάθοιμι
Μέτρον ἐμοὶ πάσης ἄρκιον ἐυφροσύνης.
Sunt sponte exhausti latissima pocula potus,
Baccho & potori vina coacta nocent.
Hunc quia clam tellus venis effundit, at illum
Fert ad letheas immoderatus aquas.
Vinosi dira pereatis morte bibones.
Latus ego saltem vina modesta bibam.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ

Francisci Petrarchæ.

De conviviis. Dialogus XIX.

GAV.

Conviviis glorior. R. Lautus victus voluptatis, convivia sunt furoris. Quid enim nisi pompaticus furor est multos divites à negotiis honestioribus fortassis abstractos honorifico tædio unum in locum cogere, & multos ventres aut vacuos melius mansuros, aut suo gratius implendos arbitrio, exquisitis & nocivis cibis infarcire, ubi ut uni morem gesseris palato, multis tædio fueris atque fastidio? Ratio enim inter convivas convenit, verúmque deprehenditur quod ait ille. *Tres mihi conviva propè dissentire videntur. Poscentes vario multum diversa palato.* Quid dem, quid non dem. Quid des Flacce seu quid facias? nisi ut penitus nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus nulla cura altior est. Agant quidliber, qui agere nil aliud sciunt. Nam si tres discordant, quid centum facient, aut mille? Vix sine tacitis saltem abeunt lamentis. Hoc malè sapuit Illud malè oluit. Hoc præferendum fuit. Illud gelidum. Illud intempestivum. Hoc mœsto oblatum. Hoc irato vultu. Crudum illud, hoc lacerum. Ille famulus segnis. Hic præceps. Hic surdaster. Hic contumax. Hic clamore offendit. Hic silentio. Ille illotis vasis aquam tepidam. Hic vinum molle porrexit. His querelis non tam aulæ, quam viæ resonant, & plateæ, nec immerito. Nam quid attinet jucundius domui suæ pransuros precibus fatigare, aut quorsum & sumptus inutilis, & supervacuus labor, atque unum in atrium turba conveniens, nisi ut te viciniæ ostentes, & quasi de conviviis tuis pedester agas voluptuarium triumphum; Sic tubis cymbala concrepant, utque appareat pompæ omnia tribui, charitati nihil. Finge postridie unum aliquem convivarum tantulo egere, quanti nihil. Finge postridie unum aliquem convivarum tantulo egere, quanti sua constitit paropsis, nunquam id à convivij domino impetrabit. Nempe non id illi præstitum, sed sibi. Quæ quamvis ita esse non sit dubium, solent tamen ubi ad mensam ebrij deierant affirmantque aliquid percussis epulis, his ferme verbis uti, per hanc inquiunt quam simul facimus charitatem, quibus rite respondeatur: Imo verò per hanc ebrietatem, & hanc crapulam. Vera enim charitas demum esset, si jejuni & sicci, quæ in vestram perniciem effunditis in usum pauperum verteretis, tunc charitatem non impropriè juraretis, nunc ad vestra convivia fastidiosi divites coguntur, famelici pauperes excluduntur. Vobis scilicet animantibus glorioſum claris hospitibus abundare. Nec deest præter vulgus (fontem omnis erroris) author insignis. Est enim ut mihi videtur, ait Cicero, valde decorum patere domus hominum illustrium hospitibus illustribus. Plane vir egregie, qui referre vicem valeant, sed egentibus clausas esse. Quain re haud indignè forsitan notatum à Lactantio Ciceronem novimus, qui profecto illud melius aliqui, sed eodem libro. Hoc maximè, inquit, officium est, ut quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. Quod contra fit à pleriisque, à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tum ei potissimum inserviunt. Benè nunc ais, Cicero & verè; nam & ita fieri debet, & à plurimis contra fit. Sed (ut ad rem redeam) si querelis, ac fastidio convivarum vis carere, conviviis abstine. Habent utcunque fortassis, qui convivio interfue-

re

re quod arguant, quod graventur, qui hoc ipsum arguit quod convivio non interfit, non jam ille conviva est, sed impudentissimus parasitus, cujus lingua non pluris existimanda quam gula est, quæ non modo non metuenda est, sed optanda nonnunquam, dicente Satyrico: *Nam qua comœdia, Mimus, quis melior plorante gula?* Tales aliqui apud comicos describuntur lætique risum excitant, quid nisi coram auditi queant facere? Hæc denique summa est, convivalem censuram. Nam convivendo evaseris, parasiticos morsus ac rabiem ridendo, & contemnendo fugaveris, non est alia ad quietem vita. G. Conviviis vaco. R. Pulchrum tibi studium elegisti, quid huic gustui conveniat, quid illi, quibus aut compescenda fames ferculis, aut irritanda salsamentis. En præclaram utilemque philosophiæ partem, quis primus, quis secundus, & quis tertius ingratum stomachum cibus premat, quis vini fumus cerebro gratiores nebulas offundat, G. Conviviis delector, R. Si sic accipiatur ut verbum sonat, & ut senseruut majores nostri nominis hujus authores, non modo non arguam, sed laudabo. Dulce est enim & optabile, & honestum amicis convivere, sed comessationem convivium appellatis, turpissimæque rei pulchertimum nomen comedendo & bibendo non melius cogitando, & loquendo, cum & docto homini & erudito (ut ait Cicero ipse) vivere sit cogitare, & nihil profecto sit dulcius noto ac fido colloquio amicorum. Noli te ergo rem fœdam pulchro velo tegere? Transluceat enim & quod convivium dicitur comessatio esse cognoscitur. Audite potius Apostolum Paulum clara voce à malis nos inter cætera comessationibus, & ebrietatibus dehortantem, & videte ne ad turpia nominum splendore rapiamini, G. Convivia me delectant. R. Dic quod est, Comestiones, potationes, epulationes, viscerationes. Hæc si delectat accipere, vilis tu vilis rei debitor, ac si dare stultus tu stultæ sollicitudinis servus es G. Conviviis gloriam quæro. R. Mos est vester quærere, ibi ubi quod quæris non est. G. Spero gloriam conviviis. R. Falsa est gloria, verus error. Alexandrum Macedonem conviviis indulsisse usque ad funestam ebrietatem legimus. Lucium Verum usque ad profluvium amentis impensæ, flebilemque Imperij jacturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum principem, quem sobrium regem his inrentum dabis? Nam philosophos ac poëtas egregios memorare necessarium non est, multóque minus sanctos viros, & omnino omnes grande aliquid piumve animo agitantes, quibus omnibus haud dubie tota ea res infamis, & invisa est, G. Gloria mihi apud vulgus, & multorum gratia ex conviviis parta est. Vilissimæ mercis ingens pretium, coquum fieri ut gulæ complaceas alienæ. Credo autem, sunt quos gula urget, frænat inopia, his nihil est gratius quam aliena cura, & impensa fræno illo absolvi, quodque per se nequeunt per alios adipisci. Qui hoceis præstant clari apud illos dum id faciant & famosi sunt. Finge desinere, simul desinent clari esse. Tandem, ut ego quoque jam desinam, hæc summa est Convivarum conditio: delicata est, & querula longéque difficilis. De parasitis brevem accipe regulam, dum illos affatim paveris rodent, arridebunt, plaudent manibus, laudabunt virum optimum liberalémque, Patriæ patrem dicent. Nihil ad ultimum Gratiæ adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens adulandi gentem prudentissimam, & commodam nationem asseruit, & reliqua pueris quoque notissima: sin aliquando cessaveris & quidem sponte, avarum, sordidum, miserum diffamabunt. Sin inopia, homunculum non malum certe, sed stolidum, & ineptum, teque, tuamque domum fugient ut scopulum. Tunc intelliges illud Flacci, *Diffugiunt cadis cum fœce siccatis amici.* De his quidem loquitur amicis. Veri enim maxime in adversis hærent, & illas domos avidius frequentant quas fortuna deseruit. His ineptiis, hisque difficultatibus, ut occurras in tempore & convivas tumidos, & scurras aridos, horumque omnium voces, & sententias dicte contemnere, & sic habeto, nihil loci recto esse judicio, ubi totum voluptati tribuitur, nil virtuti caducum, denique malis artibus partum nomen, eamque vulgo quæ gloria dicitur, apud doctos infamiam esse, non gloriam.

Benè majores nostri accubationem epularum, quod amicorum & vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt, melius quam Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concœnationem vocant, ut quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur. *Cicero de Senectute.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes, adolescenti formoso ad convivium eunti: Deterior, inquit, redibis. Reversus è convivio adolescens, quum Diogeni dixisset, ivi nec redij deterior, inquit: χείρων μὲν οὔ, deterior igitur, indicans, fieri non posse, quin adolescens è luxurioso temulentóque convivio redeat deterior, *Laërt. lib. 6.*

Idem rogatus, quanam hora prandere oporteret; si dives, inquit, est, quando vult: si pauper, quum potest. *Laërtius in ejus vita. Brus. lib. 2. cap. 14.*

Idem, invitatus apud Platonem, oleas, ex omni apparatu tantum gustantem: Quid, inquit, sapiens vir in Siciliam hujusmodi mensarum gratia profectus, appositis modo non frueris? *Ibidem.*

Zeno, rogatus cur in convivio tam hilaris esset, qui alioqui severior videbatur? urbanissime respondit, Lupini (inquit) quàm sunt amari, perfusi tamen aqua dulcescunt. *Brus. lib. 2. ex Plutarch.*

Aristarchus, vocatus ad cœnam, non prius se venturum pollicitus est, quàm nomenclaturam eorum qui simul vocati erant didicisset. Dicebat enim, Cui navigandum est, aut in expeditione militandum, contubernium utcumque ferat commorantium necesse est, cæterum citra delectum sese potatorum turbæ immiscere, hominis est imprudentis, & parum cordati. *Stob.*

Aristides, semper suo unius præsidio fretus, Rempubl. administrabat, à sodalitatibus abhorrebat, velut ab amicorum potentia, quæ ad injuriam aliis inferendam adderet animum. Quantum ille vir abhorruit ab omni factione, qui non ob aliud vitabat amicitias, quàm ne per illas adigeretur ad aliquid faciendum, quod justum non esset, aut cogeretur abstinere, ab eo, quod judicasset Reipubl. conducere? Nunc mundus undique plenus est sodalitatibus, sed titulis plausibilibus, ac religionis lenocinio commendatis. Nec his fortasse dedisse nomen expedit viris insigni virtute præditis, eo quod major pars, quæ ferè deterior est, sæpe cogit facere quod nollent, aut absistere ab eo quod erat factu optimum. *Erasm.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Paulus Æmilius dicebat ejusdem artis esse: & aciem bene instruere, & convivium exhibere; illam ut hostibus sit quàm maximè formidabilis: hoc, ut amicis sit jucundissimum. *In Rom. apoph.*

Qui in eadem vehuntur navi; & in iisdem militant tentoriis, sese mutuo ferant oportet: Sic qui versantur in Republ. At in conviviis non idem est necesse: nam illic periculum est commune, hic non item, *In Morali.*

¶ Adagia.

Septem convivium, Novem convitium.

Innuit proverbium: paucos in convivium adhibendos esse, alioqui fore tumultuosum & insuave. Elegans est, propter, παιγνιμοσύνην.

Marcus Varro dicit convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero & progredi ad Musarum: id est, proficisci à tribus, & consistere in novem, ut cum pauciſſimi conviva sunt, non pauciores sint, quàm tres, cum plurimi, non plures quàm novem. Nam multos, inquit, esse non convenit, quod turba plerumque est turbulenta.

Opholi Stoici hujusmodi de Affabilitate est præceptum.

Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, & cum
Acclivus falsis animus meliora recusat:
Verum hæc impransi mecum disquirite, &c.

Convivium tribus constare debere, ex Menalippa Varronis adducitur, lectis viris, lecto loco, lecto tempore.

Martialis.

Μισῶ μνάμονα συμπότην.
Odi memorem compotorem.

Tyberius ad eum modum, & in hanc sententiam pro Cotta Messalina, qui ob verba quædam inconsideratius per prandium effusa prehensus ad Imperatorem provocaverat, rescripsit postulans, ne ei verba prave detorta neve convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, ut est author Tacitus lib. 5.

¶ Exempla Biblica.

Convivia tum boni tum mali celebrant: Exempla: Abraham, Genes. 18. vers. 3. & 19. v. 2. 3. & 21. 8. Isaac, 26. 30. Laban, 29. 22. Pharao, 40. 20. Joseph, 43. 16. Pater Samsonis, Judic. 14. 10. Princeps Philisthæorum, 16. v. 22. 23. 24. Senex apud Gabaonitas, 19. 21. Saul. 1. Sam. 20. 5. Nabal, 25. 36. David, 2. Sam. 3. 20. Absalom, 13. v. 20. 28. Adonias, 1. Reg. 1. 9. Salomon, 3. 17. Tobias, Tob. 2. v. 1. 2. Raguel. 7. 8. & 9. 12. Ozias, 1. 9. Judic. 4. 19. Holofernes, 12. 1. Assuerus, Esth. 1. 3. & 2. 18. Vasthi, vers. 9. Esther. 5. 4. & 7. 1. Judæi, 8. 17. Esa. 5. 11. Filij Job, Job. 1. 4. Balthasar. Daniel. 5. 1. Matthæus Levi, Matth. 9. 10. Marc 2. 15. Luc. 5. 29. Homo quidam, 14. 16. Zachæus, 19. 5. Convivium nuptiarum, *Joa.* 2. 1. Lazarus, 12. 2.

¶ Profana Exempla.

Macedones in more habent, ut nullus discumbat inter convivas, nisi extra retia aprum interfecerit: tunc enim sedere inter convivantes licebat. *Athenæus lib c. 21.*

Epulæ, Legionibus victricibus ante fores exhiberi solebant. *Alexander ab Alexandro lib. 6. c. 6.*

Apud *Gothos* honorificum, regiæ mensæ adhiberi. *Paulus Diaconus lib. 1. c. 23.*

Brachmanes convivia vasis epulisque apparatissima struere, Apollonius Thyaneus affirmavit: cum tamen, qui apparando convivio, ferendis mutandisque ferculis ministrarent, nulli conspicerentur. *Philostratus.*

Fertur Numa aliquando frequentes cives invitasse ad epulum, sordidaque vasa, & cœnam plane frugalem plebeiamque apposuisse. Cœpta cœna intulisse sermonem, Deam sibi familiarem adesse, ac repente domum ostendisse; poculis instructissimam pretiosissimis, mensasque epulis variis, atque apparatu magnifico affluentes. *Plut. in Numa.*

Reges Persarum quotannis regiam cœnam instruunt, quam sua lingua Tyctam, hoc est τέλειον sive perfectam vocant: in qua Rex solum caput ornatur. Persas strenis donat, & quicquid oratus fuerit concedere cogitur: Celebratur autem quotannis eo die quo Rex creatus est. *Herod. lib. 9.*

L. Sylla, deposita Dictatura, universi patrimonij sui consecrans Herculi decimam, præbuit splendidum epulum populo per multos dies tantoque exuberantior usu apparatus fuit, ut quotidie magna copia cibariorum in amnem projiceretur: vinum diffunderet quadraginta annis vetustius. *Plut. in Sylla.*

Magnificum epulum *C. Iul. Cæsar*, in Libyco triumpho populo Romano dedit, in quo duobus & viginti millibus triclinionum est accubitum. Civibus viritim denos frumenti modios, totidemque olei libras, trecentosque nummos divisit. *Sueton.*

Persæ laute cœnant, integra & multa & varia apponentes: lecti & poculorum ornatus splendidissimus, auro & argento, refulget. *Strab. l. 15.*

Athenæus lib 4. tradidit ex Herodoto. Apud Persas diebus natalitiis fuisse morem, ut divites bovem, cervum, agnum, asinum, equum, & camelum apponerent, totos in clibano aut camino coctos. *Theat. Zung.*

Hecateus Abderitus memorat, eos qui uxores ducunt, ad solemne con

Convivium complures invitare : quo ingenuos se esse, & ingenuorum parentum filiam ducere uxorem, multi sciant. *Plutarch. lib. 5. Quæst. convivalium 3.*

Otho. 1. *Imp.* singulis septimanis in cibum aulicum mille porcis, viginti octo tauris, mille modiis frumenti, octo plaustris vini, decem plaustris cervisiæ utebatur : exceptis oleribus, piscibus, ovis, gallinis, carnibus ferinis, butyro, adipe, & caseo. *Ernestus Brotuffus lib. 2. Chron. Merso cap. 1.*

Paulus Æmilius, cum devicto Perseo epulum exhiberet victoriale admirantibus Græcis, quod in magno splendidoque apparatu curiosus esset, dicere solebat, Ejusdem esse animi, & aciem & convivium bene struere : Illam quidem : ut formidolosus hostibus : hoc, ut amicis gratus esset. *Plut. in Rom. apop. & Brus. l. 2., c. 2.*

Sertorius admonere solebat suos, ne quid in convivio præter decorum vel fieret, vel diceretur : præsertim, à jurgiis & obscœnitate temperaretur. Nec ipse quicquam tale sustinebat vel audire, vel videre. *Plut.*

Cor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COr Græcè καρδία, ας, ἡ, dicitur, Quod pro mente sæpe ponitur : unde recordor, quasi in corde, hoc est in mente, revoco : unde recordatio fit : Et socors, quasi sine corde, & socordia, ignavia. Et concors, qui unius mentis & animi est. Et concordia, de qua supra in Concordia.

Cor primo generatur *secund. B. Thom. secund. Sec, q. 122. art. 2.*

Cor est primum principium motus in animali. *prima Secundæ. q. 17. art. 9.*

Cor est primum principium membrorum & virium vitalium quantum ad esse. Sed caput est principium sensuum & motus. *secundum. B. Thom. 3. part. quæst. 90. art. 3.*

¶ Loci Biblici.

Cor, pro serio & syncero affectu, Rom. 10. versicul. 10. pro anima, seu mente, 1. Petr. 3. versic. 4. pro conscientia, 1. Thess. 3. 13. pro intellectu, Rom. 2. versic. 15. pro media & intima parte alicujus. Exod. 15. vers. 8. Psalm. 46. vers. 3. Prov. 23. vers. 23. Ezech. 27. vers. 4. & 38. versic. 2. 8. Jonæ. 1. versic. 4. Sic accipitur secundum quosdam, & 2. Sam. 18. versic. 14. *bis in eodem versiculo.* Cor intelligens à Deo, Deut. 26. vers. 41. Reg. 3. versic. 9. & 8. vers. 58. Cor novum à Deo, Ezech. 11. 19. & 30 26. Cor pavidum non custodientibus Dei præcepta, Deut. 29. vers. 66. 1. Paral. 29. v. 19. 2. Paral. 30. vers. 12. Cor hominis pravum, Genes. 6. vers. 5. 12. & 8. 21. Jerem. 17. vers. 9. Cor terræ pro sepulchro, Matth. 12. vers. 40. Cor hominis, thesaurus ipsius, 2. vers. 35. Cordis cæcitas, Joan. 3. 39. Cordis simplicitas Deo grata, 1. Paral. 28. vers. 7. Psal. 101. vers. 2. Ephes. 6. vers. 5. Coloss. 3. vers. 22. Cor unum, & anima una, pro summa tum in doctrina, tum in voluntate consensione, Act. 5. v. 32. Cordi inscriptum habere opus legis, Rom. 2. vers. 15. est habere turpis & honesti, justi, & injusti discrimen, quod est æquitatis omnis ; rectarum legum norma hominis menti insculpta. In corde psallere Domino, Eph. 5. vers. 19. pro, ex animo, vel serio cordis affectu. Cordis lapidei nomine, Ezech. 11. vers. 19. & 36. vers. 26. summa ingenij & cordis humani duritiei denotatur, quam adumbrant Tabulæ lapideæ, ad quas alludit Paulus, 2. Cor. 3. vers. 3. Cordi autem lapideo opponitur cor carneum, non quod in carne versatur (ut accipi solet hoc epitheton ; quando caro spiritui opponitur) sed è contrario, quod vi spiritus Dei factum est mollius : ut in eo tanquam novis Tabulis possit Evangelij gratia insculpi, sicut prædictum est, Jerem. 31. vers. 31.

Cor & cor habere, dicitur Hebr. sicut Græcis δίψυχος, Jac. 1. v. 8. vir duplici animo, vel simulator, ut qui aliud ore loquatur, aliud intus sentiat : (Vel is potius) præsertim autem apud Jacobum qui animi incertus, modo in hanc, modo in illam partem inclinat, neque dat operam ut in vera religione stabiliatur. Corde creditur ad justitiam. Rom. 10. vers. 10.

¶ Patrum Sententiæ.

Væ duplici corde. De suo partem faciunt Deo, & partem faciunt diabolo. Iratus Deus, quia sit ibi pars diabolo, discedit, & totum diabolus possidet. *Aug. super Ioan.*

Beati mundo corde, non exterioribus oculis, sed corde videbitur Deus. *De verbis Domini.*

Cor habet in ventre gulosus, lascivus in libidine, cupidus in lucris. *Ibid.*

Omnipotens Deus humanum cor destruit, quum relinquit : ædificat, quum replet : neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit sibi demissa. *Hieron. super Matth. 5.*

Quid est cor durum ? ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, non movetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur, ingratum est ad beneficia, infidum ad consilia, sævum ad judicia, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad divina, præteritorum oblivisceńs, præsentium negligens, futura non providens, ipsum est, cui præteritorum præter solas injurias, nihil omnino non præterit, futurorum nulla, nisi forte ad ulciscendum, prospectio est. *Bern. quinto de consideratione.*

Elatum cor, durum & expers pietatis, ingratum compunctionis, siccum ab omni rore gratiæ spiritualis. *Bern. in serm.*

Non discordet cor tuum à facie tua : non habeat faciem sursum, & cor deorsum. *super Cant*

Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde. *Ibid.*

Semper in robusto & vegeto corpore animus mollior jacet atque tepidum cor, & rursum in corpore debili & infirmo fortior viget, promptiorque spiritus. *Idem in Apologetico.*

Puritas cordis in duobus consistit ; in quærenda gloria Dei, & utilitate proximi. *Ibid.*

An non confunderis sursum caput habere, qui sursum cor non habes : corpore rectus stare, qui corde repis super terram ? *In serm. 2.*

Cor in quatuor affectibus est, quid diligas, quid metuas, unde gaudeas, seu contristeris. *De jejun. serm. 2.*

In omni namque creatura, quæ sub sole vanitatibus mundanis occupatur, nihil humano corde sublimius, nihil nobilius, nihilque Deo similius reperitur ; quapropter nihil aliud quærit à te, nisi cor tuum. *Hug. lib. 1. de anima.*

Plura machinatur cor meum uno momento, quam omnes homines perficere possent uno anno. *Ibid.*

Solus is regnat, qui depositio cordis imperio legibus rationis ordinat totam familiam motuum interiorum & exteriorum. Si consurgat leonina rabies, punitur per patientiam : si petulantia hirci, per abstinentiam ; si ferocitas apri, per mansuetudinem : si superbia unicornis, per humilitatem : Non invenitur autem inter cæteras artes liberales aris ista præ aliis liberalis, qua tenetur cor, quod omni mobili mobilius est, quod omni lubrico lubricosius est. *lib. 3. de anima.*

Cor parvum est, magna cupit : vix ad unius milui refectionem sufficere posset, & totus mundus ei non sufficit. *Ibid.*

Vis scire de fratre tuo quale cor habeat, attende, unde libentius & frequentius loquatur. Ex abundantia enim cordis os loquitur. *Cassiod. in Psalm.*

Vide Animus, Mens, Ratio.

Corpus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COrpus, Græcè σῶμα, ατος, τὸ, σωματικὸς, ἡ, ὸ, corporalis dicitur. Est autem corpus, quod omni quaque divisibile est. *secundum Arist. l. 1. de Cœlo & Mundo.*

Corpus est magnitudo, quæ ad tria dividitur. *ut ibid.*

Corpus est omne id, quod habet trinam dimensionem, scilicet, longum, latum & profundum. *secundum Albertum Magnum in principio suæ philosophiæ, super lib 1. Physicor.*

Corpus est, in quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersecantes se ad angulos rectos, & tertiam lineam intersecantem ambas illas ad angulos rectos. *secund. Algazelem & Avicennam.*

Corpus à Græcis sic describitur, τὸ τριχῇ διαστατὸν, id est, triplici dimensione distans.

Corpus à Lucretio hoc versu describitur.

Tangere enim aut tangi nisi corpus, nulla potest res :

Corpus simplex est, quodcumque habet principium motus secundum naturam, puta ignis, & huic cognata. *Secund. Arist. lib. 1. de Cœlo & mund.*

Corporum tria genera esse affirmat Pomp. unum, quod una specie continetur, ut homo, lignum, lapis. Alterum, quod ex contingentibus, hoc est, pluribus inter se cohærentibus constat, ut ædificium navis. Tertium, quod ex distantibus compactum est, ut puta ex pluribus corporibus uni homini subjectis, ut populus, legio, grex.

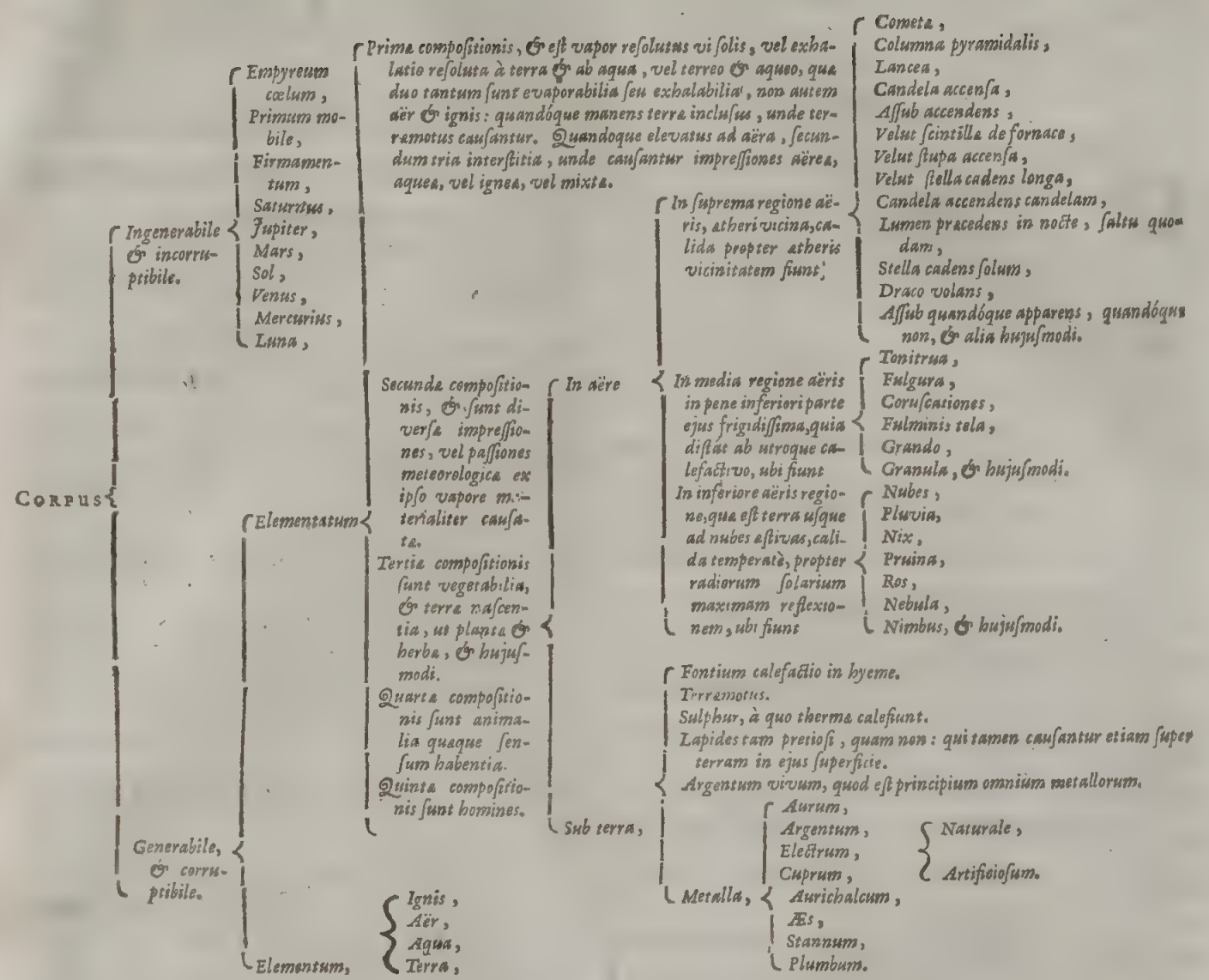
Corpus generaliter dicitur, quicquid tactu percipitur. Hebr. *Guph. Gaph, Gevitah*, à verbo, *Goph*, Clausit : corpus enim quod compactum & veluti clausum videtur. Nonnunquam pro totius animalis massa tum ex similaribus, tum ex organicis compacta quæ unà cum anima totum constituit animal. Sumitur aliquando pro sola carne. Utramque significationem distinctionis complexus est Martialis.

Vivebam, laceri membris stillantibus actus ;
Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Corpora inanimata, metalla : animata arbor, Leo. Vegetativa, sensibilia, rationalia. Corpus, pro opere aliquo scripto seu volumine : pro parte seu multitudine quapiam corpus civitatis, collegiorum.

¶ DIVISIO

DIVISIO.

LOCI PUBLICI.

Corpus pro hominis parte non regenerata, Rom. 8. 10. 1. Cor. 9. 27. hoc est pro veteri homine spiritui repugnante. Pro toto homine synecdochicos, Rom. 12. 1. ubi alludit Apostolus ad veterem ritum, ut ex epithetis sequentibus apparet, & ex 1. Thess. 5. 23. Corpus animale, 1. Cor. 15. 43. dicitur, cui anima vitales facultates præbet: imbecillas tamen illas & temporarias, unde fit, ut sit corruptioni obnoxium & sordidum, præsertim quum ab anima destitutum feritur, id est, conditur humo, quod ψυχικὸν erat: Sicut contra, Corpus spirituale dicitur, quod divinæ illius virtutis particeps, tanto excellentiorem vitam vivit, quanto Deus animæ præstat: unde fit, ut ejusmodi corpus sit æternum, gloria & splendore insigne, ab omni denique imbecillitate liberum. Corpus carnis, pro humana natura; Coloss. 1. 22. pro massa ex omnibus vitiis conflata, 2. 11. Corpus Christi mysticum, nempe Ecclesia. Rom. 12. 5. 1. Cor. 6. 15. & 10. 17. & 12. 13. 27. Ephes. 1. 23. & 4. 14. 12. 16. & 5. 23. 30. Coloss. 1. 18. 24. & 2. 19. & 3. 15. Corpus, pro veritate umbris legalibus figurata: Coloss. 2. 17. Corporis Domini reus teneri dicitur, 1. Cor. 11. 27. qui illud est aspernatus, ut Apostolus ipse explicat, vers. 29. Corpus Domini discernere dicitur, 1. Cor. cap. 11. vers. 29. qui dignitatis illius habet rationem, ut à cæteris rebus distinguat: ac proinde cum summa reverentia ad sacram Eucharistiam, non tanquam ad profanos cibos, sed tanquam ad mysteria rei omnium pretiosissima tremens accedat. Corpus mortis, 1. Rom. 7. 24. Hebraismus; pro morti obnoxium, Corpus peccati, 6. vers. 6. prô, caro, in qua peccatum ipsum hæret, ut eleganter explicatur, 1. Petr. 4. vers. 1. 2. Corpus lucidum, Matt 6. vers. 22. 23. in Scripturis dicitur luce oculorum, id est, recto cernentis judicio illustratum: Corpus tenebricosum contra dicitur, quod in tenebris positum est, vitiosis scilicet affectibus, luminibus mentis officientibus. Corpus non minus quàm anima Deo subjectum, 1 Cor. 6. 20.

Corporis quatenus habenda cura sit, Coloss. 2. 23. Corpora nostra membra Christi, 1. Cor. 6. 15. Corporalis exercitatio commendatur, 1. Tim. 4. 8. Sic vocat Paulus, non illam immodicam, ac multo etiam minus superstitiosam aliquam, aut impiam potius, sed rigidam, & domandæ carni utilem victus rationem

¶ PHILOSOPHORUM SENTENTIÆ.

Justa mensura humani corporis quatuor cubitis definitur, vel sex pedibas: cubitus enim uno pede & dimidio constat. Pes autem quatuor palmis, palmus quatuor digitis secundum latitudinem inter se junctis. Quantum autem spatium hominis à vestigio ad verticem, tantum esse passis manibus inter longissimos digitos, observatum est, ut tradit *Plin. lib. 7. cap.* 17. Totius autem longitudinis humani corporis facies ab imo mento, usque ad summam frontem, vel imam radicem capillorum, est pars decima, eandemque rationem habet habitus totius frontis. Dividitur autem facies in tres partes æquales, unam ab imo mento; ad imas nares, alteram inde usque ad supercilia: tertiam inde usque ad summam frontem. Longitudo oculi, ab uno angulo ad alterum oppositum, pars est quadragesima quinta, & itidem se habet intervallum & distantia inter utrumque oculum. Nasi longitudo est trigesima pars, ejusque foramen est centesima octogesima. Ambitus oris & auris, est decimaquinta. Totum caput ab imo mento usque ad verticem, est octava pars. Colli magnitudo est decimaquarta. Longitudo pectoris proprie dicti, itemque latitudo ferè sexta pars est. Umbilicus dimidium corporis locum tenens, ipsum in duas partes æquales dividit: tota longitudo femorum & crurum usque ad pedum vestigia, paulò minor est dimidia parte. Longitudo pedis sexta pars est, sicut prope etiam brachij usque ad cubitum, & cubiti usque ad manum. Manus vero decima pars est. *Lege Vitruvium initio lib. 13. & interpretes ejus Philandrum & Danielem Barbarum, Cardanum item extremo lib. 11. de subtilitate.*

Omnis enim coagmentatio corporis, vel caloris, vel frigoris, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos senectutémque compellit. *Cic. lib. de creatione cœli & mundi.*

Si primum impetum, quem fervido ingenio & cæca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine membra labant arma: mollia corpora, molles (ubi ira concedit) animos, sol, pulvis, sitis, ut servum non admoveas, prosternunt. *Livius, Decad 4. lib. 4.*

Ægrum corpus quassari etiam solet levibus offensis. *Amm. Marcell. lib. 14.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Plotinus Philosophus Platonicus Æmilio pictori roganti, ut corporis formam pateretur effingi, non passus est, inquiens: Quid? non satis est nos hanc imaginem circumferre, nisi & imaginem relinquamus posteris ostentandam? Judicavit cum Pythagora corpus esse thecam mentis utcunque eam exprimentem. Minimum autem homines videre eum, qui nihil aliud videt quam corpus.

Diogenes eos irridebat, qui cellas promptuarias observant vectibus, seris & signaculis: corpus autem suum multis fenestris & januis, nempe per os, pudenda, aures, & oculos, aperiunt. *Stob. serm. 6.*

¶ SIMILITUDINES.

Ut ferrum crebris immersionibus consumitur: ita corpus crebris permutationibus vitiatur: hoc est, si nunc immodicis laboribus intendatur, nunc volatilibus liquefiat, ac molliatur. *Erasm.*

Ut sceleste mulieres abortum provocant, ut rursus impleantur, ac voluptuentur: ita quidam hoc ipsum corpus evacuant pharmacis & clysteribus, ut denuo liceat ingurgitare. *Idem.*

Ut qui se meminerunt inquilinos esse, & in conducto habitare, & modestius se gerunt, & minus gravatim exeunt: ita qui intelligunt domicilium

domicilium corporis ad breve tempus à natura commodatum esse, & vivunt temperantius, & libentius moriuntur. *Senec.*

Vide homo.

Correctio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

COrrectio, Græcè ἐπανόρθωσις, ως, ἡ, & ἐπανορθόω corrigo dicitur, Hebr. *Masor*, *Mosar* Disciplina, castigatio, à verbo *Jusar*, Castigavit, corripuit, correxit, plerumque de reali correctione intelligitur. Cognationem habet cùm verbo *Asar*, ligavit, vinxit, & cum *Masar*, tradidit: item cum *Sor*, recessit; nam vinculis & carceribus castigantur rebelles ad suscipiendum doctrinas & traditiones bonas, ut recedant à malo. *Moserim*, Vincula, quibus 22. & 52. 2. *Moseroth*, Lora: Jerem. 27. 2. Psal. 2. 3. & 107. Job. 39. 8. Est autem correctio fraterna, admonitio charitativa fratris, de emendatione peccatorum, ex fraterna charitate procedens. *Secund. B. Thom. 4. Sent. dist. 19. q. 2. art. 1. Diciturque à corrigo, quod est emendo.*

Correctio est errorem innatum, vel consuetudine factum, fræno rationis inhibere. *Augustin.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. *Eccl. 7.*

Si peccaverit in te frater tuus: corripe eum inter te & ipsum solum. *Matth. 18.*

Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum. *Levit. 19.*

Corripe amicum, ne fortè non intellexerit, & dicat non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere. *Eccles. 19.*

Corripe proximum, ne fortè non dixerit: & si dixerit, ne fortè iteret. Corripe amicum: sæpè enim fit commissio. *Idem.*

Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. 1. *Cor. 4.*

Peccantes coram omnibus argue ut & cæteri timorem habeant. 1. *Timoth. 5.*

Abigail virum suum Nabal in convivio non arguit, sed post, 1 *Reg. 25.*

Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis. *Eccles. 7.*

Probata virtus corripit insipientes. *Sapient. 1.*

Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum *Eccles. 8.*

Priusquam interroges, ne vituperes quemquam, & cum interrogaveris, corripe juste, 11.

Quàm bonum est arguere, quàm irasci, & confitentem in oratione non prohibere, 20.

In convivio vini non arguas proximum, 31.

Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis: considerans teipsum, ne & tu tenteris. *Galat. 6.*

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote erga omnes. 1. *Th. 5.*

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem: juvenes, ut fratres: anus, ut matres: juvenculas, ut sorores in omni castitate. 1. *Tim. 5.*

Servum autem Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati. 2. *Tim. 2*

Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. *Ibid. 4.*

Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me. *Ps. 144.*

Convertimini ad correptionem meam. *Proverb. 1.*

Plus profuit correctio apud prudentem; quàm centum plagæ apud stultum. 17.

Vir impius procaciter obfirmat vultum suum: qui autem rectus est, corrigit viam suam. 21.

Inauris aurea, & margarita fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem, 25.

Et vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & insscius non honorabitur. *Eccl. 10.*

Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam: sic enim effugies voluntarium peccatum. 20.

Si peccaverit anima, & audierit vocem jurantis, testisque fuerit, aut quod ipse vidit, aut conscius est: nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam. *Levit. 5.*

Argue sapientem, & diliget te. *Proverb. 9.*

Qui dicunt impio, justus es: maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus. Qui arguunt eum, laudabuntur, & super eos veniet benedictio. 24.

Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum, magis quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit. 28.

Qui custodit increpationes, astutior fit. *Proverb. 15.*

Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum cõmorabitur.

Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. *Ibid.*

Melior est manifesta correptio quam amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. *Ibid. 27.*

Virga aut correctio tribuit sapientiam. 29.

Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla: sic risus stulti. *Eccl. 7.*

Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. *Matth. 18.*

Fratres mei, si quis erraverit ex vobis à veritate, & converterit quis eum, scire debet: quoniam, qui converti fecerit peccatorem de errore viæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum. *Jacob. 5.*

Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis: & in ventum verba profertis. Super pupillum irruitis, & subvertere nitimini amicum vestrum. *Job. 6.*

In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientum custodiunt eos. *Proverb. 14.*

Est correptio mendax in ira calumniosi. *Eccles. 20.*

Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, Frater sine ejiciam festucam de oculo tuo? Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo: & perspicies festucam ejicere de oculo fratris tui. *Matth. 7.*

¶ Patrum Sententiæ.

Nunquam alieni peccati objurgandi suscipiendum est negotium: nisi quum internis interrogationibus conscientiam nostram liquidò nobis coram Deo responderimus dilectione nos facere. *Ibid.*

Quicquid lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis: dilige, & dic quicquid voles. *Ibid.*

Raro & magna necessitate objurgationes adhibendæ sunt, ita tamen ut in his etiam ipsis, non nobis, sed Deo serviatur, intestinus. *lib. 2. de serm. Dom. 1.*

Molestus est medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio: ille in ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem istos negligant, & perire permittant: ista potius falsa mansuetudo crudelis est. *Ad Bonif.*

Non vos judicetis malevolos esse, quando alterius crimen judicatis: magis quippe nocentes estis, si fratres vestros, quos judicando corrigere potest s, tacendo perire permittitis. Si enim frater tuus vulnus habet in corpore, quod velit occultari, dum timet secari, nonne à te crudeliter sileretur, & misericorditer indicaretur? quanto ergo potius debes manifestare, ne deterius putrescat in corde? *De communi vita vel regula clericorum.*

Quæ peccantur coram omnibus, coram omnibus corripienda sunt, ut omnes timeant. Qui secreto peccavit in te, secreto corripe; nam si solus nosti, & eum vis coram aliis arguere, non es corrector, sed proditor. *Aug. de verbis Domini.*

Foris terribilis personet increpatio: intus lenitatis teneatur dilectio, neque consentientes sitis malis, ut approbetis: neque negligentes, ut non arguatis, neque superbientes, ut insultanter arguatis: hoc est exire inde: hoc est immundum non tangere, & voluntate non consentire, & omnino non parcere. *Ibid.*

Magis amat objurgator sanans, quam adulator dissimulans. *In epist. ad Marc.*

Fidelis dispensator Paulus veritatis, non falsitatis, Petrum arguendo Petrus vero benigna pietate suscepit: atque tam rarius atque sanctius exemplum posteris præbuit, quo non dedignentur, sicubi forte recti tramitem reliquissent, & à posteris corrigi: Laudabilius (inquit) est accipere corripientem, quam audacter corrigere ita deviantem. *epist. ad Hieron.*

Non putes te amare servum, quando eum non cædis: aut tunc amare filium, quando ei non das disciplinam: aut tunc amare filium tuum, quando eum non corripis: non est ista charitas, sed languor. *De charitate, serm. 7.*

Nam si propterea objurgandis & corripiendis male agentibus quis parcit, quia opportunum sibi tempus inquirit: vel eisdem ipse metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ab bonam vitam & piam erudiendos impediant, aliosque infirmos premant, atque avertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis, *lib. 1. de civitate Dei.*

Plerumque ab eis admonendis, objurgandis, & corripiendis male dissimulatur: ne vel eos offendamus, vel ut eorum inimicitias devitemus: ne impediant & noceant in istis temporalibus rebus, quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, sive quas amittere formidat infirmitas. *Ibid.*

Accusare vitia, officium est bonum, quod cum mali faciunt, alienas partes agunt. Cogitemus ergo, quum aliquem reprehendere nos necessitas coëgerit, utrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, vel quod tale habuimus, & jam non habemus: & nunc tangat memoriam communis fragilitas, ut illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem invenerimus nos in eodem vitio esse, non objurgemus, sed ingemiscamus, & ad æqualiter deponendum invitemus. *In serm. Domini in mont.*

Juste alios reprehendit, qui non habet, quod in se alius reprehendat. *in Psalm. 5.*

Qui cordis sui domum excolere non valet: quomodo plurimorum adhibebit diligentiam? & qui peccati trabem ex suo non potest eruere oculo, quomodo ex alterius oculo poterit amputare festucam? *Ambr. in lib. de dignitate sacerdotali.*

Peccatum unius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat; Imo omnes, qui nolunt, & non devitant, aut cum possunt arguere, dissimulant: non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur vel vitiatur. *In epist. 1. ad Corinth.*

Non osculatur pater filium, sed quando castigat: ergo quando castigatur, qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas, quæ dulciores sunt, quum amatius inferuntur. Dulcior enim

est

est religiosa castigatio, quam blanda remissio. *In serm. ad vincul. Petr.*

Plus proficit amica correctio, quam accusatio turbulenta: illa pudorem incutit, hæc indignationem movet *In Lucam.*

Inter cætera mandata peccantes posse arguere maximæ libertatis est: sed ille potest facere, qui non meretur audire: hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo. *In Epist. ad Ephes.*

Quid necesse est his pungere non recalcitrantem, per se satis erubescentem confundere amplius, cui sua ratio magister est: cui propria conscientia virga & ingeminata verecundia lex disciplinæ est. *Hier. in epist. ad Ocea.*

Phineæ austeritatem, Eliæ zelum, Petri sevetitatem, Ananiam & Sapphiram trucidantis, Paulique constantiam, qui Elimam magum viis Domini resistentem, æterna cæcitate damnavit, non est crudelitas, sed pro Deo pietas. Unde & in lege dicitur: Si frater tuus, & amicus, & uxor, quæ est in sinu tuo, depravare te voluerit, sit manus super eos, effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israël. *Hier. in epist. de austera correctione.*

Quomodo potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus, qui in delictum simile corruerit, aut qua libertate corripere peccantem potest, cùm tacitus ipse sibi respondeat, eadem se admisisse, quæ corripit? *In Epist. ad Titum.*

Quæ est ista justitiæ inimica bonitas? Palpare criminosos, & vulnera eorum usque ad diem judicij incurata servare: quod si eos durissimam pœnitentiam per plures annos viderimus agere: tunc nos & saluti eorum possemus consulere, & statura canonum deberemus temperare. Cùm verò aliquibus non compunctio humilitatis, nec instantia operandi appareat, nec beatum David imitetur, qui dicit, lavabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum, &c. Et illud, cinerem tanquam panem manducabam, & potum, &c. nec eos jejuniis & lectionibus vacare videmus: possumus agnoscere, si ad primos gradus vel honores redirent, cum quanta negligentia, & cum quanto corpore & inimica animæ suæ securitate permanerent. *Inopi.*

Regat disciplinæ vigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet vigorem: & sic alterum commendetur ex altero: ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta. *Gregor. lib. 5 moral.*

In correctione quippe vitiorum subesse debet iracundia, non præesse: ut executionem justitiæ non dominando præveniat: sed simulando subsequatur, & notum judicium possessa impleat & præcurrat. *lib. 6. in Moral.*

Si quis est Domini, jungatur mihi si ille Dei dicitur, qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur: profecto se esse Dei denegat, qui in quantum sufficit vitam carnalium corrigere recusat. Fit plerumque Deo gratior amore ardens post culpam vita: quàm securitate torpens innocentia. *In pag. c. 69.*

Paulus arguit Petrum: Petrus verò laudavit Paulum. Amicus ergo veritatis laudavit, quod reprehensus est, &c. *Sup. Ez. part. 2. hom. 6.*

Qui non corrigit resecanda, committit: & facientis culpam habet, qui quod potest corrigere negligit emendare. *In Registro.*

Manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda: sed palam sunt arguendi, qui palam nocent, ut dum aperta objurgatione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerant, corrigantur. Dum enim unus corripitur, plurimi emendantur: & melius est, ut pro multorum salute unus condemnetur, quàm ut per unius licentiam multi periclitentur. *Idem.*

Verba sapientum quasi stimuli, &c. Clavis atque stimulis verba sapientum comparantur: quia culpas delinquentium nesciunt calcare, sed pungere. *Super Evang. homil. 6.*

Tunc protervos melius corrigimus, quum ea quæ benè egisse credunt, malè acta monstramus, ut unde adepta gloria creditur, inde utilis confessio subsequatur. *In past.*

Major culpa, quo citiùs, quia culpa est, agnoscitur: eo etiam celerius emendatur. Minor verò dum quasi nulla creditur, eo pejus, quo & securius, in usu tenetur. *Ibid.*

Juvenes plerumque severitas admonitionis ad profectum dirigit: senes verò ad meliora opera deprecatio blanda componit. *Ibid.*

Si is qui corrigere nititur, ita superatur, opprimit antequam corrigat: nam dum plus quàm debet accendit, sub justæ ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrænatur. *lib. 26. Moral.*

Mundus esse à vitiis debet, qui aliena corrigere curat: quatenus tanto perspicacius in aliis fugienda videt, quanto hoc ipse per scientiam, & vitam celerius declinat, quia nequaquam purè in membro maculam considerat oculus, quem pulvis obtenebrat & superjectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *lib. 6. Moral.*

Si ab increpatione idcirco reticemus, quia contra nos insurgere derisionis odia formidamus, non jam lucra Dei, sed nostra quærimus. *lib. 25. Moral.*

Nonnunquam qui inter flagellorum duritiem remanent incorrecti, dulci sunt admonitione mulcendi, nam plerumque quos cruciamenta non coarguunt, ab iniquis actibus lenia blandimenta compescunt: quia & ægros, quos fortis pigmentorum portio curare non valuit, ad salutem, pristinam tepens aqua revocavit. *In pag. c. 38.*

Sæpè hoc magnis doctoribus, mirandisque contingit, ut quo alta charitate fervent, modum correctionis exaggerent, ut lingua aliquid quod non debet, dicat: quia mentem dilectio, quantum debet inflammat. *In pag. & in Moral.*

Sicut laudabile decretumque est, reverentiam & honorem debitum exhibere majoribus, ita rectitudinis & Dei timoris est, si quid in eis correctione indigeret, nulla dissimulatione postponere: ne totum corpus (quod absit) incipiat motibus invadere: si languor non fuerit curatus capite. *In reg.*

Qui potest emendare, & negligit, participem proculdubio se constituit: qui alterius bonum juvat, suum facit. *lib. 33. Moral.*

Difficilius malum corrigitur, quod perfectiore etiam prosperitate fulcitur. *Bern. lib. 3. de consid.*

Impunitas, incuriæ soboles, insolentiæ mater: radix impudicitiæ, transgressionum nutrix est. *Ibid.*

Magna crimina & tardè credenda sunt, quum audiuntur, & citius punienda, quum veraciter agnoscuntur. *Super cant.*

Quum carpuntur vitia, & inde scandalum oritur, ipse sibi scandali causa est, qui fecit, quod argui debeat: non ille qui arguit. Non ergo timeas contra charitatem esse, si unius scandalum multorum recompensaveris pace. Melius est enim ut pereat unus quam unitas. *Ibid.*

Prælati nostri culicem linquunt, & camelum deglutiunt, dum majora permittentes minora discutiunt. Optimi rerum æstimatores qui magnam in minimis, & parvam aut nullam in maximis adhibent diligentiam. *In Matth. 23.*

Circa vitam tuam esto austerus: circa aliorum benignus. Audiant te homines parva mandantem, gravia facientem. *Chr. in Matth. homil. 18.*

Correctio igne & ferro vehementius operatur. *In epist. ad Hebr. homil. 31.*

Qui delinquentem superbo vel odioso animo corrigit, non emendat: sed percutit. Quicquid enim protervus vel indignans animus protulerit, objurgantis furor est, non dilectio corrigenda. *Isid. lib. 3. de somno, cap. 92.*

Qui blando verbo castigatus non corrigitur, acrius necesse est arguatur, cùm dolore sunt abscindenda, quæ leniter sanari non possunt. *Isid. cap. 46.*

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est, ut vulnus, quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari. *lib. 3. cap. 96.*

Facilius reprehendimus vitia aliena, quàm nostra: nam sæpè quæ perversa in aliis judicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus. *Ibid.*

Non debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus fuerit involutus. Improbum enim est, arguere quicquam in alio, quod adhuc reprehendit in seipso. Qui enim veraciter fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ utilitati studeat, ut eum, quem corripere cupit, humili corde admoneat. Sicut enim viri spirituales alieni peccati emendationem expectant: ita protervi delinquentibus deridendo insultant, & quantum in ipsis est, insanabiles putant. *lib. 3. cap. 31.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Jac. Bill. Anthol. Sacr.

Horrendi sceleris pœnas tribus una pependit,
Dum reliqua sumunt arma, jubente Deo.
Ante tamen, meritas quam possent sumere pœnas
Victores, pugna bis cecidere gravi.
Quid sibi vult, quod dum sanctissima jussa Tonantis
Exequitur populus, bis tamen ipse cadit?
Nempe quod ille alios qui tentat plectere, debet
Ipse prius vindex criminis esse sui.

Plaut. in Circulione.

Qui monet, quasi adjuvat.

Plaut. in Trinum.

Sed tu ex amicis certis mihi certissimus,
Si quid me scu fec sse insciè aut improbe,
Si id non accusas, tu ipse objurgandus es.

Terent. in Andria.

Pro peccato magno paululum supplicij satis est pati.

Terent. in Comœd. 3.

Deteriores nos omnes simus licentia.

Ovid. Metamorp. lib. 1. fab. 8.

Cuncta prius tentanda: sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Ovid. Metamorph. lib. 2. fab. 1.

Dum resque sinit, tua corrige vota.

Idem lib. 3. de Pont. Eleg. ult.

Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Magnus Aristarcho major Homerus erat.

Horat. Sermon. lib. 1. Satyr. l. 4.

Stultus & improbus hic amor est, dignúsque notari:
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitus tam cernis acutum,
Quam aut aliqua, aut serpens Epidaurius.

Ibidem.

——— *Adsit*
Regula peccatis, qua pœnas irroget aquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Horat. Epistolar. lib. 1. epist. 1.

Fervet avaritia, miseraque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, qua te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeò ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo cultura patientem commodet aurem.

Menander.

Απαντες ἱκανοὶ εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί.

Αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες ἐ γιγνώσκομεν.
Omnes sumus in admonendo sapientes,
Nos vero ipsos aberrantes non cognoscimus.
Ῥᾷον παραινεῖν ἢ πάσχοντα καρτερεῖν.
Facilius admonere quam monentem tolerare.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Ulciſci malè meritos oportet. *Cic. Rhetor. novor. lib.3.*

Qui adoleſcentium peccatis ignoſci putant oportere, falluntur, propterea quod illa ætas non eſt impedimento bonis ſtudiis. At hi ſapienter faciunt, qui adoleſcentes maximè caſtigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri poſſint, eas in ætate maturiſſima velint computare. *Cic. Rhetor. novor. lib.4.*

Hortor ne ignoſcendo malis, bonos perditum eamus. *Saluſt. In Jugurtha.*

Bonus tantummodo fit ſegnior, ubi negligas, malus vero improbior. *Idem.*

Imperator prohibendo à delictis, magis quam vindicando, melius exercitum confirmat. *Idem.*

Aſpero & abſciſſo caſtigationis genere militaris diſciplina indiget *Valer. Max. lib.2 tit. de diſciplina militari.*

Audebo peccanti mala ſua oſtendere: vitia ejus ſi non excidero, inhibebo. Non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. *Senec. epiſt.40.*

Puniendis peccatis tres eſſe cauſas exiſtimatum eſt. 1. Cùm adhibetur pœna, caſtigandi atque emendandi gratia; ut is qui deliquit attentior fiat correctiórque. 2. Quum dignitas ejus authoritaſque, in quem peccatur, tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſione contemptum ei pariat. 3. Propter exemplum, ut cæteri metu pœnæ terreantur. *Gell. lib.6.*

Injuſti judicis eſt bene agentem non remunerare, & negligentem non corripere, *Seneca lib. de benefic.*

Amici vitia ſi feras, facis tua. *Seneca in proverb.*

Cum his converſare, qui te corrigant. *Idem.*

Secreto admone amicos, palam lauda. *Idem.*

Vitia tranſmittit ad poſteros, qui præſentibus culpis ignoſcit. *Seneca lib. de Moribus.*

Bonis nocet, qui malis parcit. *Idem.*

Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Res enim optima eſt, non ſceleratos extirpare, ſed ſcelera. *Idem.*

Nobilis equus umbra virgæ regitur, ignavus nec calcaribus concitari poteſt. *Idem.*

Vulgi imperitiam ad res juſtas ſola conſtringit neceſſitas. *Idem.*

In judicando ſive corrigendo hæc tertia lex ſecuta eſt, quam princeps quoque ſequi debet: ut aut eum, quem punit, emendet: aut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant. *Senec. lib. de Clement. ad Neronem.*

Qui non vetat peccare, cum poſſit, jubet. *Senec. in tragœd. 6.*

Bonum eſt, quod parentes corrigant filios otioſos, ut res otioſas à ſe ejiciant. Et ideo rectores apum otioſos à ſe ejiciunt. *Ariſt. lib.6. de Animalibus.*

Oportet bonos provocare ad virtutes per præmia, malos autem per pœnam, inſanabiles autem exterminare. *Ariſt. l.10. Eth.*

Non ſolum oportet pueritiam à principio inſtruere, ſed etiam ipſam oportet corrigere. *Ariſt. lib 4. Politic.*

¶ Apophthegmata.

Zeno cuidam dicenti. Cur me unum omnium non corrigis? Non enim, inquit, tibi credo. Subindicans, ſibi non eſſe ſpem, illum, ſi corriperetur, fore meliorem. *Laert. lib.7. c.1.*

Gallus, Quum *Gallus*, qui teſtimonium ferebat contra Piſonem, dixiſſet, innumerabilem pecuniam Magio præfecto datam, idque Scaurus tenuitate Magij redargueret: Erras, inquit, Scaure. Ego enim Magium non conſervaſſe dico, ſed tanquam nudus nuces legeret, in ventrem abſtuliſſe. Correxit ſermonem ſuum Gallus, ſed ita, ut crimini corruptelæ crimen adderet luxus. *lib.6. apophtheg.*

¶ Similitudines.

Philonis Judæi. Conandum eſt, ut etiam certo perdendos à ſuis vitiis, ſervemus, quantum poſſumus, imitando bonos medicos, qui quamvis videant haud poſſe ægrum à ſe ſervari, tamen libenter omnem curationem admovent, ne per ipſorum negligentiam videatur res non ſucceſſiſſe ex ſententia. *In lib. de ſacrific. Abelis & Caini.*

Chryſoſtomi. Medelam ſi appoſuerit medicus, neque priori te depurgaverit, num eam ruſus die altera non ponet? Eſt quiſpiam querni vel roboris cæſor, is quercum ſi velit cædere, ſecurim accipiat, incidat radicem: ſi plaga una percuſſerit, neque ceciderit infructuoſa arbor, non ſecundam dederit? non quartam? non quintam? non decimam? Sic & fac tu. Quercus eſt fornicatio, glandes ferens, irrationalium animalium eſcam, multo tempore tua in mente radicata, in arborum circuitú tuam dejecit conſcientiam: meus ſermo ſecuris eſt: audiſti uno die, quomodo uno die cadat, quæ tanto tempore radices immiſit? Si enim bis, ſi ter, ſi centies, ſi decies millies, non jam mirum modo inciderem malam & fortem, conſuetudinem malam. *De pœnitent. ſerm.3.*

Plutarchi. Ut mendum, quod induruit, ac diutius inhæſit, difficile tollitur: Ita vitia inveterata non facilè corriguntur. *In Moral.*

Remedia ſtatim mordent vel offendunt, poſtea conferunt ſalutem & voluptatem: Ita ſalubria monita initio ſunt nonnihil amara, poſtea correcta jucundiſſima. *In Moral.*

Ut eſt initium ſanitatis, ſenſus morbi: Ita correctioni initium, agnoſcere culpam. *In Moral.*

Thriveri. Flamma ſemper incalefacit proxima: Parum ergo ſpiritus Dei habent, qui magis ſua, quam aliena corrigunt vitia. *In apoph. 124.*

Pythagoræ. Quemadmodum morbi interdum amarulentis potionibus ac pharmacis potius ſanantur, quam ſi dulciora adhibeas: Sic hominum vita facilius emendatur acerbioribus caſtigationibus, quam lenioribus ac gravioribus nobis. *Apud Stob.*

Ut corporis morbus ſi abſconditur, laudatúrve, non ſanatur: Ita animi vitium, cui vel patrocinaris, vel abſcondis, non emendatur. *Apud Stob. ſerm. 11.*

Plutarch. Qui in levibus nugis objurgat amicum, in gravibus rebus tacet: Idem facit quod aliptes, ſinens athletam inebriari & libidinari, circa lecythum duntaxat difficilis & moroſus. *In Mor.*

Nutrices, ſæpius extergentes ſordes puerorum, aliquando carnem evellunt: Ita dum quædam vitia nimis anxiè conamur emendare, lædimus. *In Moral.*

Ut qui demoliuntur ædes templis vicinas, quæ contigua ſunt, ea ſinunt, ne quid ſacri quoque demoliantur: Sic quædam vitia cautè ſunt corrigenda, quæ cum virtutibus proximè cohærent. *In Moral.*

Thriveri. Ut ægram corporis partem durioribus ac acrioribus medicaminibus caſtigamus, ne omnino pereat totum corpus: Ita & caſtiganda ſunt proximi vitia, ne totus pereat damnandus. *In apoph. 92.*

Pars cauterio inuſta licet ſtupida, non facilè à quibuſvis rebus leviſſimis offenditur: Ita homines quidam licet craſſæ religionis licet maximis vitiis obnoxij, non anguntur ſubinde rebus parvis & indifferentibus. *In apoph. 113.*

Plutarch. Nutrices vagientibus pueris rurſum apponunt papillam: Sic diſcipulus offenſus correptione, rurſum eſt laude ſublevandus, ne deficiat. *In Mor.*

Qui correptus ſtatim fugit, exoſus admonitionem; perinde facit ac ſi ſectus à medico, continuo offenſus aufugiat, non expectans, ut obligetur, & oblinatur vulnus, ac mitigetur. Nam is quod dolet, jam paſſus, quod confert, non vult experiri. *In Mor.*

Ut caro quæ callo obduruit, non accipit vibices plagarum. Ita animus aſſuetudine peccandi non commovetur correptione, licet acri. *In Mor.*

D. Baſilij, quemadmodum in corpora mollia, cedentiáque non poſſis egregiam plagam impingere, eo quod obſiſtere, contraque niti non queant: Ita eos qui palam inſaniunt, non poſſis forti juvenilíque redargutione percellere. *De Spiritu ſancto.*

Medicus ſi labores & dolores addit, cum morbo, non cum ægroto dimicat: Sic bonus Deus ſalutem omnibus per caſtigationem ac pœnam diſtribuens. Tu nequaquam medico iraſci debes, ſi ex membris hæc incidit, illa urit, illa verò corpore omnino ſeparat. Sed valdè lucrifacis, & ſervatorem eum vocas, quod in parvi corporis parte, morbum curet, priuſquam ad totum corpus morbus perveniat. Quando civitatem videris terræ motu concuſſam, colonis privari, aut navigium mercibus plenum in mari diſſolvi: contra verum judicem & ſervatorem armare linguam non dubitas: quum te intelligere oporteat, quemadmodum moderari labores medicina ſunt hominum. Nam ex diligentia utilitas provenit. Quando verò dolor ob curam minimè lenitur, neceſſaria eſt inutilis membri alienatio: ne morbi ejus continuatio, cætera corporis vitalia percurrat. Ex quo non inciſio, aut cauterium, non medicus cauſa, ſed morbus. *Quod Deus non ſit author mali.*

Marci Eremita. Quemadmodum ij qui in mari navigant, ſolis æſtum libenter perferunt: Sic illi quibus odio ſunt vitia, reprehenſionem diligunt. Ille enim ventis adverſatur, hæc verò affectibus. *Delege ſpirituali.*

D. Chryſoſtomi. Non videtis medicos quando urunt, vel ſecant aliquos, cum quanta lenitate opus curationis exercent? Multo amplius corripientem oportet agere. Etenim correptio & igne & ferro vehementius operatur, & reſilire facit eos quibus offertur. Hæc circa ægrum medici etiam ſtudent primum, quatenus poſſint ægrum facere, ſectionem æquanimiter tolerare: quantum poſſunt leniter agunt, & aliquantulum requieſcentes, ægrum faciunt recreari. Sic ergo oportet correptiones efficere, ut & qui corripiunt, non reſiliant, ac ſi eos injuriari proveniat, ac ſi percuti, non debent abhorrere. Nam qui ſecantur adverſus eos, à quibus ſecantur, multa reclamant, ſed illi nihil impediuntur, ſed tantùm ægrotantium conſulunt utilitati & ſuſpitati. Sic etiam hic cuncta gerenda ſunt. *Hom. 30. ad Hebr.*

Nazianzeni: ſed quo pacto reformaretur, & rurſus aliquid fieret? id quod vehementer medelam rejiceret tanquam inobediens, & quod minimè propter longi temporis ſuperbiam corrigi poſſet. Nempè ut manſueto & humano curationis modo ad correctionem induceretur, cum neque ramus incurvus, ſubitam inflexionem, & producentis manus violenter ferret, citiuſque frangeretur, quàm dirigeretur. Neque equus ferox & adultus, abſque affentatione & demulſione, fræni ſuſciperet tyrannidem. *In Orat. de Paſcha.*

D. Auguſtini: in corripiendo filio, quamlibet aſpere, nunquam profecto paternus amor amittitur: fit tamen quod nolit, & doleat, qui etiam invitus, videtur dolore ſanandus: cujus utilitati conſulendum magis quàm voluntati. *Epiſt. ad Marcellin.*

Moleſtus eſt medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio, ille ligando, iſte cædendo, ſed ambo diligendo. Si autem iſtos negligant, & perire permittant, iſta potius manſuetudo falſa crudelitas eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus morſibus, calcibus, reſiſtunt hominibus à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces ſæpè homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamen eos deſerunt, donec per dolores & moleſtias medicinales revocent ad ſalutem. Quanto magis homo ab homine, frater à fratre, ne in æternum pereat, non eſt deſerendus, qui correctus intelligere poteſt, quantum ſibi præſtabatur beneficium, quando perſecutionem perpeti querebatur. *Epiſt. ad Beneficium comitem.*

Noli perdere, paternam diligentiam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando

quando tantorum ſcelerum confeſſionem,non extento aculeo,non ſultantibus ungulis, non urentibus flammis : ſed virgarum verberibus eruiſti. Qui modus coërcitionis, & à magiſtris artium liberalium, & ab ipſis parentibus, & ſæpè etiam in judicibus ſolet ab Epiſcopis haberi. *Epiſt.159. ad Marcell.*

D. Hieronymi, quomodo nux ſive amygdalum amariſſimum habet corticem, & teſta duriſſima cingitur, ac detractis auſterioribus & duris, fructus dulciſſimus reperiatur : Sic omnis correptio & labor continentiæ amara quidem videtur ad præſens, ſed fructus parit dulciſſimos. Unde & vetus illa ſententia eſt : Literarum radices amaræ, fructus dulces. *In cap.1. Hieremiæ.*

Quod ſi tibi, tacita cogitatio ſcrupulum moverit : cur monitor ipſe non talis ſim, qualem te eſſe deſidero, & nonnullos videris in medio itinere corruiſſe ? illud breviter reſpondebo : Non mea eſſe quæ dico, ſed Domini Salvatoris. Non monere quod ipſe poſſum, ſed quid debeat velle, qui ſervus futurus eſt Chriſti. Et athletæ ſuis incitatoribus fortiores ſunt, & tamen monet debilior, ut pugnet ille qui fortior eſt. *Ad Iulianum.*

¶ Exempla Biblica.

Correptionis exempla Loth,Geneſ.19.7.Ruben,37.verſ.22.Moſes, Exod.2. verſ.11. Actor.7.26. Jethro,18.verſ.13.14 Phinees Joſ.22.16. Iſraëlitæ,Judic.20.12.Jonathas,1.Samuel.19 verſ.4.5.6. & 20.32. David,24 verſ.15.16. Abigail,25.37 Abner,2. Samuel,2. verſ.21.22. Nathan,12.verſ 2.7.Prophetа quidam,1.Reg.20.verſ.42. Elias,1.Reg.18. 21.Eliſæus.1 Reg 3.v.13.14.Hanani Prophetа,2.Paralip.16 9.Azarias, & reliqui Sacerdotes,26.18.Eſdras,1.Eſdr.10.10,Nehemias,Nehem.5.7. Tobias,Tob 2.v.15.16.Judith.Judith.8.v.9 10.11.12.Daniel,Dan.5.22. Joannes Baptiſta,Matth.3.7.& 14.4.Marc.6.18 Chriſtus,Matth.16.22. & 17.18.Luc.9 55.alter Latronum,23 40. Cæcus natus,Joan 9.30. Petrus,Actor.3.12.& 5.verſ.3.4.9.Stephanus,cap.7.verſ.51.Paulus,Actor. 10.16.1. Corinth.3.4. & 11.verſ.8.19 20. & 15.verſ.12. & Gal.3.1.2. Theſſ.3.15.

¶ Exempla Profana.

Lacones Cephiſontem, qui poſſe oſtenderat ſe de re qualibet totum diem dicere, exegerunt : bonum declamatorem, dicentes, reſpondentem rebus habere orationem debere. *Plat. in inſtitutis Laconicis.*

Si quis perplexam,aliquid in canticis adhiberet,δυσκολογοῦντας ᾠδὰς, cujuſmodi ſunt Phrynidis intricatæ ambages, multis verberibus afficiebatur, ut qui Muſas aboleret. *Suidas.*

Ariſto, Poëta,quod Athenienſium laudes inepto carmine proſecutus eſſet,fame ab iiſdem fuit necatus. *Theat.Zuing.*

Chœrilus Poëta, propter ignorantiam, ab Alexandro Magno inedia necatus dicitur. *Theat.Zuing* 3397.

L.Sylla, Poëtæ indocto interdixit, ne quid amplius ſcriberet. *Cicer. pro Arabia.*

Apud Indos, ſi quem præſagia ter fruſtrentur,ſilentij perpetua mulcta irrogatur *Cælius l.17 c.31. A.L.*

Romani duces, qui temeritate vel inſcitia exercitus amiſiſſent, aut fugæ aut pavoris inſimulati eſſent, pecunia & exilio ſæpè mulctati ſunt. *Alex. ab Alex. l.4.c.6.*

Vide Diſciplina, Inſtitutio. Pœna, Punitio,Pœnitentia.

Creatio.

¶ Definitio et Etymolog.

CReatio, Græcè,κτίσις,εως,ἡ,κτησις,εως,ὁ,creator dicitur : & eſt creatio, emanatio univerſalis entis ex nihilo. *Secund. Thom. 2. Sent. dist.1. quæſt.1. art.2.*

Creatio,Hebr. *Bereah*,δημιουργία; Creandi actus:à verbo *Bara*,creavit, id eſt,ex nihilo aliquid paravit,cui formam indidit,& hoc verè ac propriè de uno vero Deo dicitur, Gen 1.1. Item,ex materia exiſtente aliquid conſulto condit, quod purum bonum pulchrum eſt atque apparet. id etiam de Deo dicitur à Moyſe, quando opus Dei ſex diebus abſolutum, oſtendit. *Gen.1.cap.*

Creatio differt à generatione:quia Creatio nihil præſupponit. Generatio autem præſupponit materiam,& ab omni alia mutatione, quia præſupponit ſubjectum. *B.Thom.ibid.*

Creatio à verbo creo dicitur,quod venit ab hoc nomine caro,quod Græcè κρέας,κρεως,τὸ dicitur. Eſt autem creare producere, quaſi carnem facere. Dicitur autem caro, non tantum de cæteris animalibus, ſed etiam de piſcibus,pomis,& aliis ſimilibus. Cujus diminutivum eſt caruncula, & carnicula, quæ Græcè κρεάδιον,ου,τὸ dicitur.

¶ Loci Biblici.

Creatio cœli,& terræ,Gen.1.1.Creatio nova,Eſaiæ 43.19.2. Cor.5. 17.Galat.6.verſ.15.Epheſ.2.10.Jac.1.18.1.Petr.1.23.Apocal.21.5.

Creatura, κτίσις: interdum ſignificat creationem & conditionem mundi, Marc.10.6. interdum res creatas, 13.19. Rom.8.21. interdum omnes conditos homines, ſeu,quod idem eſt,totum genus humanum, Marc.16.15. aut omnes gentes, ut habetur, Matth.28.19. Luc.24.47. Creaturæ omnes à Deo conditæ,Gen.1.1. Deo ſubditæ, 24.22. Job 38. 8.Prov.20.12. Creaturæ mutæ,teſtes à Deo citantur, Geneſ.31. v.48. 51 Deut.4.26.& 30.19.Joſ.24.27. Eſaiæ 1.2. Mich.6.2, ad audiendum Dei verbum excitantur Jerem.22.29.ad exultationem & gratam beneficiorum Dei agnitionem invitantur, Pſal.96.11.& 98.8. Eſa.44.23. & 49.13.Apoc.22.verſ.12.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Creatura à Deo potenter creantur.

In principio creavit Deus cœlum & terram. *Gen.1.*

Verbo Domini cœli firmati ſunt, quoniam ipſe dixit, & facta ſunt. *Pſalm.33.*

Tuus eſt dies,& tua eſt nox, tu feciſti omnes terminos terræ.73.

Initio tu Domine terram fundaſti.101.

Quam magnificata ſunt opera tua Domine : omnia in ſapientia feciſti.104.

Per quem fecit & ſecula. *Hebr.1.*

Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei 11.

Sapienter gubernantur.

Ordinatione tua perſeverat dies. *Pſal.119.*

Diligis omnia quæ ſunt,& nihil odiſti eorum quæ feciſti:nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti. Quomodo autem poſſet aliquid permanere,niſi tu voluiſſes,aut quod à te vocatum non eſſet,conſervaretur?Parcis autem omnibus,quoniam tua ſunt Domine,qui amas animas. *Sap.11.*

Cum ſis juſtus, juſtè omnia diſponis 12.

Vtiliter ordinantur.

Viditque Deus cuncta,quæ fecerat,& erant valde bona.*Gen.1.*

Cunctis diebus terræ ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas, & hyems, nox & dies non requieſcent 8.

Opera Domini univerſa bona valde. *Eccl.39.*

Bona bonis creata ſunt ab initio, ſic nequiſſimis bona & mala. *ibid.*

Initium neceſſariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum,ſal,lac & panis ſimilagineus,& mel & botrus uvæ,& oleum,& veſtimentum. Hæc omnia ſanctis in bona;ſic & impiis & peccatoribus in mala convertentur. Omnia opera Domini bona. *ibid.*

Non eſt dicere, hoc eſt illo nequius : Omnia enim in tempore ſuo comprobantur. *ibid.*

Omnis creatura Dei bona eſt. 1.*Tim.4.*

¶ Patrum Sententiæ.

Tria quædam maximè ſcienda de creatura, nobis oportet intimari quis eam fecerit,quod fecerit, cur fecerit. Si ergo quærimus quis fecerit;Deus eſt. Si per quod dixit,fiat,& facta ſunt.Si quare fecerit,quia bonus eſt.Nec enim author eſt excellentior Deo,nec ars efficacior Dei verbo, nec cauſa melior,quam ut bonum crearetur à Deo bono. Hanc etiam cauſam condendi mundum Plato juſtiſſimam dicit,ut à Deo bono opera fierent. *Aug.l.11.de Civ.Dei,c.21.*

Intelligat, qui poteſt,judicet qui poteſt : majus ne ſit juſtos creare, quam impios juſtificare.Certè enim & ſi æqualis eſt utraque potentia; hæc majoris eſt miſericordiæ. *In Ioannem.*

Ex perpetuitate creaturarum intelligitur creator æternus,ex magnitudine omnipotens, ex ordine & diſpoſitione ſapiens, ex gubernatione bonus. *ibid.*

Non eſt fas,angelos ſive bonos,ſive malos,putare creatores;*lib.2.de Tri.c.7.*

In creaturis ſi quid erratum cogitamus,inde eſt;quod non congruis ſedibus ea quærimus:*lib.3.de lib.arb.c.1.*

Conſidera ſeptem in beneficio creationis; quòd creavit te commodo tuo;cui ait,bonorum meorum non eges,David,ſine merito tuo:quia nihil ante promeruit, qui penitus nihil fuit. Cogita qualem fecit, ſecundum corpus egregiam creaturam, ſecundum animam magis egregiam,utpote imagine Creatoris inſignem,rationis participem,beatitudinis ſempiternæ capacem.Conſidera & dominationis poteſtatem.Terror enim hominis ſuper cuncta animantia immittere decernitur.Conſidera etiam largitatis demonſtrationem, quanta tibi largitus eſt ad ſuſtentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad conſolationem,quanta ad correctionem, quanta ad delectationem, quid ni gratias agas ? *Ber.in quodam ſerm.*

Si totum me debeo pro me facto, quid addam jam pro me refecto hoc modo ? nec enim tam facilè refectus quam factus.In primo opere me mihi dedit,in ſecundo ſe, & mihi ſe dedit.mèque mihi reddidit,datus ergo & redditus me pro me debeo,& bis debeo. Sed quid Domino pro ſe retribuam ? nam & ſi me millies rependere poſſim, quid ſum ad Dominum meum ? *Bern. de diligendo Deo.*

Juſtum eſt,ut creatura laudet Deum creatorem.Ipſe enim ad laudandum ſe creavit,quis noſtris non indiget laudibus. Eſt autem virtus incomprehenſibilis,nullius indigens,ipſi ſibi ſufficiens,magnus enim Dominus noſter,& laudabilis valdè.Hunc itaque mens diligat,lingua canat, ſcribat manus, atque in his ſanctis ſtudiis fidelis animus ſe exerceat. *Aug lib.Supportationum part.3.c.1.*

Plus videtur in Deo creatura, quam in ſe ipſa videatur.Plus in arte qua facta eſt, quàm in ſeipſa, quæ facta ſunt. *Auguſtinus ad Oroſium quæſt.26.*

Deus creaturas non novit, quia ſunt, ſed ideo creaturæ ſunt, quia novit eas. *Aug.de Trin.l.15.c.3.*

Admoneo te, ut ſine intermiſſionibus recorderis, quam dulcis, & quam bonus ſit erga te creator tuus : quanta bonitas ejus fuit,quod te, cum non eſſes, creavit : & quod te non pecus aut creaturam inſenſibilem, ſed eam creaturam fecit, quæ eum poſſes intelligere & amare & cum eo ſuam æternitatem æternáque & fœlicia poſſidere:*Anſelmus de Miſericordia Dei.*

Sicut in hominibus duplex actionum genus obſervarunt Philoſophi, unum quod præter actionem nullum poſt ſe opus relinquit ad agentis perfectionem pertinens ; Alterum, quòd opus poſt ſe relinquit,eſtque rei factæ, potiùs quam agentis perfectio ; quorum hoc externis,illud interni operis nomine ſignificarunt : Ita etiam utrumque in Deo contemplari licet, cùm & Jehova ſit & actus purus, qui ab æterno ſempet intelligat,velit, amet : & rerum omnium conditor & princeps. De quorum primo cum ſuperioribus theſibus actũ ſit, ordo inſtitutus poſtulare videtur, ut ad operum Dei externorum contemplationem

quibus seſe & suam naturam nobis cognoscendam exhibuit, transeamus. 2. Operum Dei externorum duo sunt prima & præcipua genera; quorum utrumque in varias porrò species distribuitur. Prioris generis opera sunt illa quæ dicuntur, *Creationis*, & *Conservationis* mundi in natura rerum: posterioris opera *Redemptionis & gratiæ*, & ad Ecclesiam pertinentia. *Opera Creationis*, vel sunt ἔργα, ut hic mundus, sive natura inferior: vel ἄεργα, ut Cœlum beatorum, Angeli animæ hominum: de quibus, quatenus sub considerationem *Creationis* cadunt, ex verbo Dei acturi sumus. 3. *Creatio* est actio Dei externa, quâ immediatè per se res à non esse ad esse, sine alteratione, pro sua libera voluntate produxit; idque aut nullâ prorsus præexistente materiâ, fundens per verbum; aut in materiam jam à se creatam formam è nihilo creatam inducendo. 4. *Causa creationis efficiens* Est Deus, ut principium externum agens, movens exemplare & finale rerum omnium, *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus*, essentiâ unus, personis trinus. *Finis*, duplex; alius ὃ, *cujus*, alius ᾧ cui: illum finem operis, hunc finem operantis vocant Scholæ. *Finis Creationis* ὃ naturalis est, nempe, ut commodè secundùm naturam se habeant omnia. *Finis* ᾧ Cœlestis & divinus, ut singula quæque in natura Dei gloriæ inserviant. 5. *Materia creationis* nonnisi hujus mundi est ingens illa massa, quam dixerunt Chaos, informis, omni virtute intus vacua & indigestâ moles; à Deo ex nihilo condita solo potente verbo, ex qua visibilia omnia educerentur expiatione in formam naturalem suam. *Forma* est modus, multitudo, diversitas, ordo rerum omnium in mundo existentium ab uno, primo, summo & perfectissimo ente, pro liberâ ipsius voluntate & infinitâ bonitate, sapientiáque profecta.

6. Rerum creatarum duplex ratio: ὑπερουράνιος, *Supercœlestis*, & *Elementaris*. *Supercœlestis* cùm sit invisibilis, nec sensibus obnoxia, ex solo verbo Dei revelato an sit, ubi, quid, ac qualis sit, dicitur. Esse Angelorum & beatorum hominum domicilium, quod beatorum cœlum appellari consuevit, nemo pius unquam dubitavit, cùm tot & tanta de illo in sacris literis reperiantur testimonia, ut sine summa impietate & impudentia negari non possit. Est autem hic locus νοητὸς supra hos visibiles & mobiles orbes primo creationis die à Deo ex nihilo factus, collocatus, firmatus; incorporeus, incorruptibilis, immobilis, nulli corruptioni aut passioni obnoxius; maximus, lucidissimus, ac verus ὄλυμπος pulcherrimus, amœnissimus; omnium denique sua natura, & per se fœliciſſimus, quòd in eo Deus seſe visendum præbet maximè, Incolæ Angeli & beati omnes.

7. *Elementaris mundus*, vel est *Superior*, vel *Inferior*. *Superior* est visibilis illa pars mundi, quàm spectabiles orbes occupant, ex eadem materia prima, ex qua etiam reliqua elementa constant, & cœlo extimo terminata: quod cœlum est simplicissimum, præstantissimum, longéque ab aliis diversum corpus, à Deo ex materia prima, primo die creatum, alterationi & corruptioni per se obnoxium, ita tenue, ut sit firmum, ita firmum, ut solidis cedere corporibus, si per illos transeant, possit: & figurâ sphærica omnium pulcherrima, & capacissima præditum. 8. *Inferior* hæc corpora continet, vel *simplicia*, vel *mixta*, & ex illis composita. *Simplicia corpora* intra extimum cœli ambitum comprehensa sunt quatuor, quæ vulgò dicuntur elementa, ex quibus tanquam ex primis principiis unaquæque res componitur, & in quæ eadem etiam resolvitur. De his duo generaliter præmittimus: unum de modo efficientis causæ ad generationem ipsorum, qui unicus Deo tribuitur, *Sermo* 1. Actus mandantis & puro suo mandato res ad esse producentis. Alterum de ordine, quem Deus observavit in elementis constituendis; nam 1. res ad esse produxit; 2. productas approbavit; 3. approbatas ordinavit; 4. ordinationem in naturâ rerum sancivit. 9. Cum autem Elementorum ex lege Creationis ea sit ratio, ut superiora agant in inferiora, inferiora patiantur à superioribus, constat elementum ignis quod summum est, agere, non pati; elementum Terræ quod infimum est, pati non agere; Actio ignis perpetua est aërem illuminare; & pulsis tenebris perspicuum reddere, ex primo creationis die. Actio aëris in aquis, est aquas superiores ab inferioribus suo expanso disparare, ex secundo creationis die: Aquæ denique in terra est terram variare, & partes illius disiungere, ex tertio creationis die. 1. Corporum ex elementis compositorum alia *perfecta* sunt, alia *imperfecta*: *Perfecta* sunt quæ omnibus suis partibus absoluta; *imperfecta*, quæ mutila; ideò meteora dicta, quòd in sublimi & in aëre pleráque generentur. In perfectorum creatione Deus ordine primùm res ad commoditatem incolarum pertinentes creavit: Deinde animantes tanquam in domicilio parato constituit. Res ad domicilij constitutionem pertinentes, sunt duæ: Nam primùm infra terræ fructus ad necessitatem, utilitatem & commoditatem incolarum, orti die tertio. Secundo, suprà stellarum & siderum ornatus, ad res inferiores illustrandas & modificandas appositus die quarto. 11. Quæ ad ornatum hujus domicilij faciunt, maximè Astra sunt & stellæ, solo Dei verbo in ipso cœlo, cum quo ejusdem sunt naturæ, factæ & collocatæ; ut diem à nocte, eóque lucem à tenebris distinguant; stata tempora & temporum totius anni vicissitudines præbeant & ostendant, dies & annos efficiant; super terram denique luceant, & suâ luce omnia spectabilia reddant. 12. Constituto domicilio, incolæ, qui inhabitarent, immissi sunt; nimirum animalia aquatilia, volatilia, & terrestria creata, & in hac rerum universitate loco suo conveniente collocata. In quorum creatione ordinem hunc observavit Deus, ut à minùs perfectis ad perfectiora ascenderit. Primùm etenim Pisces avibus in eo imperfectiores, quòd muti sint, ex aquis eduxit. Aves terrestribus animalibus inferiores secundo loco creavit quinto die. Terrestria quæ erant rationis expertia, antè rationalia condidit. Postremò, hominem rationalem, corpori è terra formato animam è nihilo creatam, quæ dignior ejus pars est, inspirando, sexto die fecit. Atque ita totum Creationis opus absolvit Creator Opt. Max. quod sicut à summo bono & perfectissimo ente profectum est, ita non potest non esse summè bonum, omnibusque numeris suis absolutissimum; & Creatoris sui omnipotentiam, sapientiam, bonitatem & perfectionem declarare. *Compendium Theologiæ.*

Creatio Hominis.

CReationis historiæ veritas testatur, אלהים Elohim, Deum, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, formasse hominem, hoc est virum & mulierem. Corpus quidem illius, ex Terræ pulvere, hujus ex costa viri; utriusque verò animam ex nihilo creando infudisse, & infundendo creasse, utrumque ad imaginem Dei. De qua acturi primùm phrasis ambiguitatem tollemus. 2. Est enim imago Dei duplex, alia ἀπαράλλακτος, alia μιμητική. Οὐσιώδης est personæ Patris, & Filio ascribitur, qui Patris hypostasin ab æterno exprimit: unde ab Apostolo χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, appellatur: μιμητικὴ est, quæ in creaturis præcipuis, (Angelis & hominibus,) non hypostasim Patris, sed communem Deitatis essentiam, in tempore, & imitatione quadam, adumbrat: Hanc in homine, (quum de Angelis proximè dispuratum sit) consideremus. 3. Consideratur autem tripliciter, pro triplici illius statu, integra, corrupta, & restituta. Integra, ut fuit ante lapsum: Corrupta, ut est per lapsum: Restituta, ut est post lapsum, inchoatè in hac vita, perfectè in altera. Nos verò de primo illo statu, qui integritatis est, agimus. 4. Est ergo hæc Imago, similitudo Dei in homine, qua natura Dei Spiritualis, eóque immortalis; ejúsque attributa, Sapientia, Justitia, Sanctitas, & rerum dominium repræsentantur, ad Dei gloriam & hominis bonum. 5. Apparent enim manifestò in homine istæ Archetypi proprietates. Primariò quidem animæ Substantia, ejusque facultatibus: Secundariò verò in corpore, toróque homine. Primò enim animæ substantia, naturam Dei spiritualem, eóque immortalem refert, quia 1. Spiritualis, cùm eam inspiraverit Deus; & idem confirmetur ab Apostolo, Disticho illo Arati: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν eoque, 2. Immortalis, ut ex illius effectis observarunt Philosophi, & ex sacris literis norunt, creduntque Christiani.

Secundò, idem ex Animæ facultatibus colligere est, quæ summatim consistunt in vera sanctitate intellectus, voluntatis & affectuum: quibus maximè, (ut etiam Ethnici agnoverunt) ad Dei optimi maximi similitudinem acceditur, unde, κατ' ἐξοχὴν Imago Dei nominatur, & sanctitate in Deum, & justitia in homines definitur. 7. Sanctitas autem intellectus consistit in Sapientia, seu perfecta cognitione boni supernaturalis, qua homo Deum, & suam in Deo fœlicitatem novit; & naturalis, qua res creatas novit; & de iis rectè, sanctéque judicat. Sanctitas voluntatis est, quæ justè & ordinatè quod sanctè intellectum est, appetit bona propter se eligit, mala contra rejicit. Sanctitas effectuum est, qua, sanctitati cum intellectus, tum voluntatis, affectus conformantur. 8. Ex his oritur consideratio corporis, quòd rectè intellecta, & sanctè appetita, cùm opus est, promptissimè exequitur. Ita ut in corpore conspiciatur pulcherrima omnium virtium ὑπαξία & harmonia, nihil exequentium, nisi quod internæ sanctitati conveniat & Deo probetur: ut homo si totus spiritu, animo & corpore sanctus. 9. Hæc autem promptitudo fuisset perpetua, propter immortalitatem corpori gratiosè concessam, qua poterat non mori, nisi suo vitio mortem primam & secundam voluntariè sibi attulisset homo. 10. Toti denique homini competit Imperium in res inferiores omnes, ita ut quodammodo vicem Dei gerere in terris videatur, imperandi jure & potentia donatus, in qua tamen re, vir, ob potestatem etiam in uxorem excellit: eóque κατ' ἐξοχὴν Imago & gloria Dei appellatur. 11. Interim illos rejicimus, qui hanc Dei imaginem ita in corpore quærunt, ut Deum humana figura esse statuant, quales olim fuere Anthropomorphitæ & Audiani. Nec probamus, ut quis hominis imperio tantum tribuat, ut huic perexiguæ portioni inhærendo, negligat certissima illa imaginis Dei in homine argumenta ex restauratione nostra conspicua. 12. Cùm itaque constet imaginem Dei in homine esse, restat unicum, ut sciamus in quem finem Deus, suam illam bonitatem & Sapientiam in homine tam præclarè manifestare voluerit, fines proinde varios ad duos istos referimus. 1. ad Creatoris gloriam. 2. ad Creaturæ beatitudinem. Vult enim ut homo agnitione accepti beneficij Deum celebret, & cum ipso in æternum vivat. *Gregorius Nyssenus de Homine lib. 1. cap. 5.*

Quis hujus nobilitatem animalis admiretur dignè, quod in seipso mortalibus mortalia copulat, & rationalia irrationalibus colligat: in sui ipsius natura totius Creatoris simulachrum ferens? Quibus de causis etiam parvus mundus dictus, qui tanta à Deo dignus factus est providentia, cujus gratia sint omnia præsentia & futura, propter quem & Deus, Homo factus est, &c. *Compendium Theologiæ.*

¶ Similitudines.

Esdræ, qualia ager, talia & semina: & quales flores, tales & tincturæ: & qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis agricultura: quoniam tempus erat seculi. 4. *Esdr.* 9.

Sicut omne quod factum est in seculo, initium habet pariter & consummationem, & consummatio est manifesta: Sic & altissimi tempora, initia habent manifesta in prodigiis & virtutibus, & consummationes in actu & in signis 4. *Esdr.* 9.

Justini martyris, quemadmodum firmamenti creationem divinæ literæ per similitudinem conferunt aliquando cum pellis extensione, dicentes: Qui extendit cœlum sicut pellem: aliquando cum firmato fumo, Cœlum, inquit, ceu fumus firmatum est. Aliquando cum rotunditate cameræ: Qui extendit, inquit, cœlum ceu cameram. Sicut &

ejus

ejus dissolutionem per comparationem conferunt aliquando cum volumine involvendo, aliquando, cum elemento quod igni dissolvatur, quemadmodum ait Apostolus Petrus in secunda catholica, aliquando cum vestimento veterascente. *In responsionibus ad Orthodoxos, responsione ad quæst. 94. fol. 94. fol. 93.*

Vide, Deus, Homo, Mundus.

Credulitas.

¶ DEFINIT. ET ETYM. ET DIVIS.

CRedulitas à credo, quod Græcè πιστεύω, & πιθανοπίθης ὁ, ὁ, ἡ, credulus dicitur: unde credulitas, quæ est facilitas in credendo. Et est duplex, scilicet temeraria & levis, *de hac Ovid.*

Sed quia credulitas damno solet esse puellæ.

Quædam vero probabilis & discreta.

Credere est cum assensu judicare. *B. Thom. 2. 2. q. 2. art. 1.*

Credere est actus intellectus assentiens divinæ veritati, ex imperio voluntatis motæ à Deo per gratiam *B Thom. secunda Secund. quæst. 2. art. 9.*

Credere est dictis vel factis fidem habere, unde credulus & credulitas: aliquando est fidei committere, nonnunquam servandum commitere, aliquando confidere. Interdum mutuare: hinc creditores propriè dicuntur, quibus mutuata debetur pecunia.

¶ Loci Biblici.

Credere in Christum, vide Fides. Credere toto corde, Actor. 8. 37. non est perfectè omni ex parte Christo credere, sed ex animo duntaxat, & syncera mente Christum amplecti. Hic enim est Scripturæ mos, ut toto corde fieri dicat, quod syncerè & ex animo fieri significat, ut Psal. 12. 3. & 111. & 119. 10. & 138. 1.

Credere Deo, Deum, in Deum: credere Christo, in Christum, in filium Dei: Credere Evangelio Dei, & Christi Servis: Locutiones sunt in S. Scripturis frequentes & observatu dignissimæ. Credere homini, phrasis est variæ significationis. Credo, id est, certus sum de re quapiam, Deut. 16. 66. Job. 24. 22. Credo, id est, committo rem quampiam fidei alicujus amici vel servi, Genes. 39. 4. 23. Joan. 2. 24. Credo, id est, existimo, Deut. 2. 21. Job. 15. 22. Actor. 9. 26. Credulitas nimia damnatur, Proverb. 14. 25. Eccl. 7. 22. 2. Tim. 3. 14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos. *Proverb. 25.*

Qui credit cito, levis corde est, (Ideo non omni verbo credas.) *Eccles. 19.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Ut quis difficiliùs discat, in causa est incredulitas. Nimirum enim discere, est affectio quædam; afficiuntur autem celeriùs, qui credunt quod eis evenit, & qui minùs resistere possunt. Itaque juveni quàm seni & sano quàm ægroto faciliùs aliquid persuaseris: atque omninò facillimè assentiuntur, quibus dubitandi facultas minima est. *Plutarch. in Catone Vticensi.*

Fere libenter homines, id quod volunt, credunt. *Cæsar. lib. 3. de bello Gall.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucret. l. 3. de Nat. rerum.

Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itémque
Nil adeo magnum, neque tam mirabile quicquam
Quod non paulatim minuant mirarier omnes.

Ovid. l. 3. de Trist.

Vix equidem credar, sed cum sine præmia falsi,
Nulla ratam testis debet habere fidem.

Hor. l. 1. epist. ad Quin.

Tu rectè vives si curas esse quod audis,
Factamus jampridem omnis te Roma beatum,
Sed vereor ne cui de te plus, quam tibi credas,
Néve putes alium sapiente bonóque beatum.

Phocylides.

Μὴ πίστευε πάντα, πρὶν ἀτρεκέως πίερας ὄψῃ.
Noli credere celerrime, antequam verè finem videas.

Hesiodus.

Πίστις δ' ἄρρηξ ἠδὲ ἀπιστίη ὤλεσαν ἄνδρας.
Credulitates sanè simul & incredulitates perdiderunt viros.

Menander.

Μὴ πάντα πειρῶ πᾶσι πιστεύειν ἀεί.
Ne omnia conare omnibus credere semper.

Ovid. l. 3. de arte.

Nec citò credideris: quantum cito credere ladat,
Exemplum vobis non leve Procris erit.

Verinus.

Qui citò crediderit, falletur sæpe, leviſque
Est cordis: raro fallitur ipse senex.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Credulitas est imbecillitas animi, fidem adhibens iis, quæ ut temerè aut artificiosè mentiantur, ita periculosè nunc vera, nunc falsa existimantur. Hoc damnosissimum vitium est affine superstitioni. Nec aliter quàm superstitio obviæ se cuicumque vanitati addicit. Qualicumque rumori primum aures avidas, mox pandit sinum, & aperit præcordia. Hic plerumque duo peccant, is, qui cuipiam mendacium dicit, ita concinnatum, ut cui dicitur, is nimia facilitate in fraudem inducatur. Et hæc quidem secta, si non tam diffusa esset, multò meliùs, ac fœliciùs, hominum incolumitati & commodum foret. Sinceri mores obviam irent multis malis, quibus vita lancinatur. Quamvis præter mendacium, multa alia homini credulo, multimodis illudant: Credulus est is, qui manibus & falsis, nulla rei prævia cognitione, faciles aures cùm accommodet, omnibus omnia, qualiacumque sunt, citò credit nullo delectu. Usque eò levissimum quemque ductari juvat, & sibimet accersere perniciem; quæ vitari posset, si non plerisque tanta esset ad credendum proclivitas. Hinc manat injusta vota, illa quæ unicuique sua cupiditas suadet. Nam qualis cupiditas, talis est aut credendi facilitas, aut non credendi pertinacia. Credulus id quod optat verum putat: quod aversatur ac timet, id properè ut falsum rejicit. Quidam prorsus peccant in aliam partem. Contra sua commoda protervè sunt increduli. Iidem quicquid inviti audiunt, avidè credunt; sua mala è longinquo accersunt; antè miseriæ tempus se & omnia sua miseriæ mancipant. Hoc genus hominum præposterè utitur ingenio suo; cùm potiùs libenter alij lenocinentur cupiditati quisque suæ, nec quisquam facilè reperiatur, qui id libenter credat, quo credito ei dolendum sit. Amantium, eorúmque omnium, qui sunt deceptu faciles, ingenium est, ut se libenter amari credant. Cupiditas eos facit versatiles, & cereos. Isti ut vera videant nec circumstantia amovent, nec obstantia dejiciunt, perpetuò sunt cæci. Miserorum quoque est, ut sint faciles ad accipienda & credenda omnia tristia, atque adeò ex illis ipsis quæ optare fas est, nunc prorsus plura quàm oporret, nunc omninò nihil credant. Titubans animus ad levissimam quamque auram percellitur; mala qualibet suspicione perstringitur; ac, dum veritatis negligens est, toto pectore mendacium haurit. Aliorum tam anxia mens, támque corruptum judicium est, ut liquida non perspiciant, obscura credant; iidem cui fidem in deterioribus habent, in potioribus adhibere vereantur, sibimet turpiter dissimiles, ac prorsus digni, quibus nemo credat. Ut enim cuipiam habita fides loquentis fidem obligat, ita non habita, loquentem aut spondentem absolvit. Quidam fatui & luscioſi citiùs ac libentiùs obscura & sibi incognita, nec verisimilia credunt, quàm liquida & aperta. Istis numquam sol illuxit; ac tamen se supra cæteros multum sapere putant; planè digni qui suæ sapientiæ relinquantur. Malorum quoque Judicum præpropera credulitas nihil aliud est, quàm detestabilis quædam propensio ad aperiendas aures criminibus dolisque ultro compositis adversus inauditos & indefensos. Quippe isti, dum id agunt ut assequantur laudem citò intelligendi, frequenter sese iniquæ judicationis crimine conscelerant. Hinc eversio eorum quæ justitia & jure stabiliri oporteret. Hæc est improbissima ratio illorum, qui damnant, absolvunt, statim credito, non quid melior & innocentior, sed quicquid gratiosior aut potentior attulerit. Nec mirum si is qui male credit, malè judicat. At Areopagitarum, augustus ille consessus noctu, & in tenebris jus dicebat, ut non oculis in eos qui quidpiam dicunt, sed mente in ea quæ quis allegasset, inspicerent. Si Judicis credulitas est tam fœda, quid de Principe dicas? Atqui vix est ut non horum maxima pars suam credulitatem alicui addicat, frequenter amicorum pessimo, ac totius aulæ deterrimo. Id quod ut est mobilis ingenij documentum, ita sæpe est magnarum cladium origo. Quidam Regi percontanti Apollonium Thyanæum qua ratione securè ac tutò regnaret. Si multos, inquit, honestaveris, ac paucis pauca credideris. In duce exercitus propera, & præcipiti credulitate nihil periculosius. Adsunt & fœminæ, quarum plurimæ ut perperam vident, ita perversè judicant; atque ubi ad gaudia veniunt, tam nihil cavent, quàm omnia credere festinant. Ipsis quoque vetus Proverbium ait, non plus quàm gremio credi oportere. Mente credulâ ut nihil est inconsultius, ita res docet nihil esse infœlicius. Priscum est verbum, Numquam rectè faciet quisquis citò crediderit. Id quod non solùm in rerum monumentis, sed & in ipsis priscarum fabularum involucris explicitum est. Cùm Cephalus vir Procridis venatione sylvas pererrans, præ nimio æstu auram vocaret, cujus flabellis refrigerari posset; Procris ad hanc vocem perculsa, nec re exploratâ, virum suspicata est alicujus nymphæ amore implicitum, cui nomen esset Aura. Hac existimatione deceptâ, sese virgultis abdidit, & illud observare cœpit quod omnium minimè cuperet Cephalus tremula virgulta conspicatus, ferámque ibi latere ratus, jaculo conjugem interemit. Quod novercæ creditum est, Hippolitus vita eripitur; Cassandræ quia non creditum, Ilium evertitur. Ergo credere ubi opus est? nec item statim ac temerè credere, sed quicquid affertur priùs ab radicibus subtiliter rimare; denique nec omnibus omnia, nec nulli nihil credere, hi videlicet dicuntur esse Sapientiæ nervi. Nec enim sapiens primis & levissimis auditionibus movetur, sed assumpta prudente diffidentia, id est cautione, lentè, & consideratè id quod narratur, spectat. Hinc vetustissimus ille monitus, *μίμνειν ἀπιστεῖν*, memento diffidere. Id quod identidem subjiciendum est mortalium summis. Est enim diffidentia proprium summi loci aut vitium, aut virtus: vitium tunc est, cum iis, quæ verè nunciantur, quòd non sunt placentia, aut etiam veris consiliis, demit fidem. Quippe diffidentia peccat in contrariam credulitatis partem. Omnes homines habet suspectos fraudis ac doli mali. Neminem putat esse probum. Quo vitio plerumque inquinantur Eucliones, & mali Principes; estque verum sordidi ac tyrannici ingenij specimen. Ut omnibus credere est socordiam suam profiteri, ita nulli amicorum, est eos imprudentiæ & infidelitatis, seipsum infœlicitatis damnare. Princeps ergo dupliciter peccat, credulitate, ac diffidentia. Credulitas Principis sæpè stringit ferrum nunc in proximos, nunc in longè diffitos. Diffidentia bonorum animos abalienat. Ei ergo restat, ut comitem assumat prudentem illam diffidentiam, quæ omnia habet in circumspectu, nunquam præceps agitur, sed suspensa manu rem tractat omnia ad unguem

explorat; ideóque connumeratur inter aureos prudentiæ ramos: Hæc ipsa indignos à rerum administratione submovet; magnas utilitates Reipublicæ præbet; est munitissimum Regno & Regnanti propugnaculum. Illa quoque diffidentia prorsus est explodenda, quæ inter eos surrepit quos benevolentiæ vinculum & morum similitudo conjunxerat; dicíque potest amicitiæ interitus. Hæc de crudelitate, eique contraria diffidentia dici possunt. Cui haud absimile vitium adhæret, cui nomen suspicio rerum fidei inimicum, de quo alibi ago. Quibus addo tunc laudari credulitatem, quoties est evidens argumentum ejus fidei, quam omnes boni & principi & Reipublicæ præstare debent, veluti, si quid nuntiatur quod ad utriusque salutem maximè pertineat. Tunc enim quisque qui modò sit vir probus, mavult esse credulus, quàm privatâ & malignâ incredulitate salutem Regis prodere, & publicam rem lædere, fortè & perdere. *C. Paschalius, lib. de virt. & vit.*

¶ Exempla Sacra.

Credulitatis exempla: Laban, Gen. 13. vers. 12. Putiphar, 39. 19. Josuah, Jos. 9. vers. 14. 15. 1 Sam. 25. 12. Hamon, 2. Sam. 10. 4. David. 16. 4. Rex Israëlitarum, 2. Reg. 7. 14. Rex Persarum. 1. Esdr. 4. 21. Assuerus, Esth. 3. 10. Princeps Sedechiæ, Jer. 37. 15. Darius, Dan. 6. 9. Magistratus, Act. 16. 36. Ephes. 19. 28.

¶ Exempla Historica.

Tiberius Cæsar, causa præcipuè quæstus, tantum delatoribus tribuit, ut nemini fidem abrogaret, sive quid veri, sive vani referret. *Alex. ab Alex. l. 4. c. 22.*

Divus Augustinus, posteaquam excussa Manichæorum hæresi Academico more assensionem cohibere didicit: D. Ambrosij Episcopi concionibus interfuit, ut audiret quidem, sed omni tamen conatu credere reluctaretur. *Aug. lib. 6. Confessionum, cap. 5.*

Vide Fides.

Crudelitas.

¶ Definitio et Etymolog.

Crudelitas, Græcè ἀμότης, ητος, ἡ, & ἀμὸς, ὴ, ὸν, crudelis dicitur. Est & atrocitas animi in pœnis exigendis, *secundum Senecam lib. de Clementia.*

Crudelitas est vitium, humanum excedens modum puniendi culpas. *B. Thom. secund. Sec. q. 15. 159. art. 1.*

¶ Loci Biblici.

Crudelitas damnatur, Deut. 25. vers. 2, 3. Prov. 11. 17. & 12. 10. Esa. 47. 6. & 52. 4. Zach. 1. 15. 2. Tim. 3. 3. Jac. 2. 6. & 5. 6. avaritiæ comes est, 5. 4. pœna ejus, Judic. 9. v. 56. 57. 2. Paral. 23. 15. Matth. 25. vers. 41. 42. 2. Thess. 1. 6. Jac. 2. vers. 13. 14. & 5. 5.

Crudelitas Hebr. *Achazar*, & *Achzereijuth*, à verbo *Gazar*, crudelis fuit, ausus est atrociter. Cognationem habet cum verbo *Cazar*, dissecuit, κεφαλίζω trunco. Crudelitatem à cruore nonnulli dictam volunt, quem crudeles effundunt. Alij à cruditate: quemadmodum enim poma, quæ mitia non sunt, cruda dicuntur: ita & homines immites.

¶ Patrum Sententiæ.

Numquid stultis & insensatis, ac brutis animalibus levia verba, & non magis aspera, ut tales decet, dum delinquunt, objicienda sunt? Sæpius enim contingit, ut leniter ac cum dulcedine correctio prolata spernatur, & è contra humilitatis verba despectionis jacula emittunt & protervia sunt. *August. in lib. de conflictu vitiorum & virtutum.*

Persequi facit homines, divitiarum ambitus: superbiæ odiosa jactantia pauperem & mendicum: sola sævitia est vel crudelitas, cujus nec honor quæritur, nec abundantia facultatis ambitur. *Cass. in Psal. 10.*

Quid prodest crudelibus persequi, quos vident persecutionibus semper augeri? *Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virg. l. 8. Æneid. de Mezentio.

Mortua quinetiam jungebat corpora vivis,
Componens manibúsque manus atque oribus ora.
Tormenti genus, & sanie taboque fluentes
Complexus misero, longa sic morte necabat.

Ovid. de Trist. l. 3. Eleg. 5.

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus ursi,
Et quacumque minor nobilitate fera est.
Majus apud Troiam forti quid habetur Achille?
Dardanij lachrymas non tulit ille senis.

Ovid. Epist. 7.

Te lapis & montes, innatáque rupibus altis
Robora, te sæva progenuere fera.

Idem 3. Trist. 11.

Savior es tristi Busiride, savior illo,
Qui falsum lento torruit igne bovem:
Quique bovem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas.

Lucan. 2.

Quid sanguine Manes
Placatos Catuli referam? cum victima tristis
Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
Rendit inexpleto non fanda piacula busto:
Cùm laceros artus aquataque vulnera membris
Vidimus, & toto quamvis in corpore caso,
Nil anima lethale datum, moremque nefandæ
Dirum sævitiæ pereuntis parcere morti,
Avulsa cecidere manus, exsectaque lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit aëra motu,
Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
Ultimaque effodit spectatis lumina membris.
Vix erat ulla fides, tam sævi criminis unum
Tot pœnis cœpisse caput: sic mole ruina
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra.
Nec magis informes veniunt ad littora nauta
Qui medio periere freto.

Claud. 1. Ruff.

Quis prodere tanta relatu
Funera, quis cades posset deflere nefandas?
Quid tale immanes unquam gessisse feruntur,
Vel Scinis Isthmiaca pinu, vel rupe canorâ
Scyron, vel Phalaris tauro, vel carcere Sylla?
O mites Diomedis equi, Busiridis ara
Clementes, jam Cinna pius: jam Spartace lenis
Ruffino collatus eris.

Ovid. 6. Fast.

Filia cæpento patrios initura penates,
Ibat per medias alta feroxque vias.
Corpus ut aspexit, lachrymis auriga profusis
Restitit, hunc tali corripit illa sono:
Vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas.
Certa fides facti est, dictus Sceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea pressa nota est.

Sen. Oct.

——— *Dedit infandi*
Scelèris pœnas cum Tarquinio
Tullia conjux, qua per casi
Membra parentis eg t sævos
Impia currus, laceroque seni
Violenta rogos nota negavit.

Silius 13.

Cùm subitò adspectu turbatus Scipio, poscit
Qua pœna causa, & qui sint in crimine Manes?
Tum virgo, patrios fregit qua curribus artus,
Et sterit adductis super ora trementia frænis
Tullia, non ullos satis exhausta labores,
Ardenti Phlegethontæ natas formicibus atris,
Fons rapidus furit, atque ustas sub gurgite cautes
Egerit, & scopulis pulsas flagrantibus ora.

Periand. per Auson.

Multis terribilis, caveto multos.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Evitabis crudelitatem, & ministram crudelitatis iram. *Et alibi* Respue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram. *Seneca libr. de Morib.*

Non tam omnibus ignoscere est crudelitas, quàm nullum modum tenere. *Senec. lib. de Clement. ad Neronem.*

Crudelitas nihil aliud est, quàm atrocitas animi in pœnis exigendis. Crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. *Idem.*

Plerumque homines in suis domibus sævissimi tyranni, in alienis humillimi servi sunt. *Idem.*

Crudelitas minimè humanum malum est, indignumque regio animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere & vulneribus, atque abjecto homine in sylvestre animal transire. *Idem ib dem.*

Crudelitas in Barathrum tartari abjicit, unde nunquam egrediuntur. *Plato de leg b.*

Parce effundere humanum sanguinem; quia hoc illius est qui novit secreta cordium. *Arist. ad Alexand.*

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est. *Cic. in Caton. major. alias de Senectute.*

Nec est unquam utile quod est crudele. *Idem in offic. lib. 3. c. 15.*

Miserum est instrumentum senectuti recordatio crudelitatis. *Amm. Marcellin. lib. 29.*

Nec luxuriæ quidquam crudelitas, nec crudelitati luxuria obstat, *Curtius, lib. 9.*

Crudelitatis horridus est habitus, truculenta facies, violenti spiritus, vox terribilis, ora minis & cruentis imperiis referta; cui silentium donare, incrementum est adjicere. Etenim quem modum sibi ipsa statuet, sive suggillationis quidem frænis fuerit revocata? ad summam cùm penes illam sit timeri, penes nos sit odisse. *Valer. Max. lib. 9. c. 2.*

Sententiæ Historicæ.

Speciem severitatis frequenter assumit immane prodigium, cui nomen crudelitas. Hujus virtutis specioso prætextu suæ atrocitatis fœdissimas maculas occultari posse putat; cùm tamen severitati non modo non sit affinis, sed planè hostili animo eam excludat. Crudelitas est voluntarius morbus animi ultionis cupidi, ac diri & atrocis in exigenda pœna, semperque inclinantis ad asperiora Quicquid item ferum & immanem animum oblectat, ea est ipsissima crudelitas. Si mavis, crudelitas est immitis, immisericors, planè hostilis, contra humanitatem animus, cui hujus aut illius supplicium voluptati est. Crudelis ita describi potest, ut sit spiritibus implacabilibus, mente pavidissima, habitu atroci, gestu ferino, oculis trucibus, vultu perturbato, torvo ac truculento, voce inhumana

inhumanâ, corde inamarescente, pectore sellito, linguâ rapida, manibus cruentis, feritate inexplebili totus concitus, furens, monstrificus; is cui ira undia perennes lentásque flammas subjicit; unde totus fervescit, & omnia charitatis vincula disrumpit. Quid multa? Crudelitas est ferale monstrum exortum in perniciem generis humani. Crudelitas est filia furoris. Furor est iracundiâ genitus. Ut hæc est ira contumax pertinax & indomita; sita crudelitas est iracundia inveterata, hoc est obstinata, sibique indulgens ira? qui est morbus fœdissimus, unde iracundi vocati sunt morbosi. Ira, iracundia, crudelitas sunt invicem implexa, & uno ferè partu edita vitia. Sed ut ira & iracundia privatæ fortis insanum hominem faciant, certè vix & rarò ad crudelitatis effectus excrescunt, metu, scilicet pœnæ. At crudelitas plerunque ipsis se imperâtibus altiùs insinuat. Horum præcordia simulátque insedit, exoritur bellum, & quidem internecinum, quod contra humanitatem geritur. In hoc tantum iracundia & crudelitas dissident, quòd illa insurgit in ultionem acceptæ injuriæ. Crudelitas sæpè nec læsa, nec lacessita erumpit, ac frequenter injuriam sponte evocat, ut sit ubi sæviendo sese oblectet. Iracundia perrarò sanatur, crudelitas nunquam. Nunquam hoc portentum obstinatissimos, sævissimósque mores deponit, quos potiùs impensè fovet. Huic ostento ignavia est individua comes, & promptissimum homini crudeli suffugium. Veterem evolve & novam historiam; Quoslibet torpentes, meticulosos, ignavos reperies fuisse homines crudelissimos & sceleratissimos. Quippe ut perpetuo metu percelluntur, ut conscientia stimulantur, ut suâ libidine cruciantur, ita ab omni humanitate derelinquuntur; nullæ sunt eis cogitationes nisi atroces, nulla destinata nisi cruenta, nullus sermo nisi procax, atrox, impurus; suo deterrimo affectu remedium à crudelitate mutuantur; id agunt ut ad suam crocotam contectam spolio leonis gestent quasi terriculamentum multitudinis. Si quas fortè habent puniendi causas, eas audacter ostentant pro severitate, quæ tunc suum nomen amittit, cùm nullum habet modum. Hinc tot illa nomina quæ solis sævitiis clarescunt. Id unum, scilicet, homines loquuntur quod illa ferrea corda, & cruentæ manus perpetrarunt, sæpiùs duratæ in supplicia innocentium. Crudelitatem ergo circumsistunt, hinc ignavia, hinc arrogantia, quarum interventu omnis ignoscentia, omnísque sensus miserationis planè frigescit, sola feritas effervescit. Hujus tantæ diritatis blanda nutricula est mollis ac tenera ordinatio, quâ plures enervantur, enervati ferociunt, emasculati crudescunt. En aspice istos corruptiùs quàm casti mores postulant, habitos, qui vel ab ipsis propè incunabulis sævis sese lusionibus exercent, quæ sunt eis bullæ nobilitatis. Quid istis dicas esse damnatius? hinc quoque agnosce Sapientiam Areopagitarum, qui in eos severè animadverterunt, quorum alter in ipsis puritiæ annis coturnicum oculos eruisset; alter vivo arieti corium detraxisset. Sic enim omnem rem interpretati sunt, eum, qui adhuc tener cum alite tam atrociter luderet, eúmque qui in feram tantâ sævitiâ ferretur, jam suscepisse in se scelus, præ se ferre argumenta mentis crudelissimæ, quæque jam tunc multis perniciem minaretur. Et verò ab inhumanis istis oblectamentis, feri illi, jámque immanitate notabiles pueri, priùs in suppliciis ingeniosi, quàm ullam timoris Dei partem edocti sensim transeunt ad humanum cruorem; cædibus admoveri incipiunt; & inter laceratorum ac morientium gemitus, ludibundi agunt; jámque ipsis aliena suspiria sunt optabiles jucunditates. Hinc sensim adolescit illa in sequenti ætate luxurians, jámque altiores radices agens, postremò hominum calamitatibus nobilitata crudelitas. Hinc quoque fæva illa blandimenta sævitiam meditantium, & mitiori aliquâ atrocitate immania facta temperantium, donec effusissimæ crudelitati locum inveniant. Nec mirum si exoriuntur diræ populorum execrationes in eos, qui omne humanum fœdus animo ejecerunt; qui diritatem teneris animis conceptam, ira auxerunt, ut nihil nec sciant, nec possint nisi inhumanè facere. Hinc inhonestissimi homines flagris cæsi, torti, trucidati. Hinc multa innocentium millia absumpta in sævitiam, & ad satietatem alicujus luti sanguine macerati. Hinc illa, quæ omnia conspurcat victoriæ decora, mens immitis & insolentia insatiabilis. Hinc animus ferreus. Hujus notæ fuit Achilles, is, quem non solùm Thetis pepererat, sed Chiron elaboraverat, planè hic quidem diversus ab educatione suâ. Quippe in Hectorem prostratum tanta animi ac verborum atrocitate fertur, ut eum vocet canem, cujus carnium se esurientem esse crudelissimè profitetur. Ex hac ipsa matrice sunt cædes cædibus cumulatæ, sanguine sanguis expiatus. Hinc amnes occisorum cædibus infecti. Hinc ad libita luparum decollati innocentes. Hinc & immerentes cuneo insuti. Hinc filij in parentum conspectu trucidati. Hinc cœnæ illæ Thyestææ. Hinc vivis eruti oculi, ac nares detruncatæ, & quidem totis populis; cui rei illa Rhinocolura argumento est. Hinc illæ tot numero mortes quot vulnera; lacerata vivis membra, aliæque in vivis corporibus crudelissimæ deformitates. Hinc amici feris objecti, & in convivas lanceæ contortæ; tum corpora insepulta, & feris objecta. Hinc illa omnem feritatem excedentia vota; quale hoc, ut ingens, ac dominus terrarum populus unicâ cervice detruncari posset. Hinc pisces ob leviissimam culpam humano sanguine saginati. Hinc ænei tauri, in quibus innocentes, subditis ignibus, sunt aliquando gementes exaudiri. Hinc illi qui vix vitam vagitu salutaverunt, ab ipso uberum suctu abstracti, necatique. Hinc balneatores, quòd aqua fortè tepidior esset, in ardentem fornacem conjecti. Hinc illa monstra Neptunia. Hinc denique illa hodiéque ominosa nomina, quorum multimodis est celebrata crudelitas, Cyclopes, Cerciones, Læstrigones, Busirides, Scirones, Phalares, Cephrenes, Sennacheribij, Typhones. Gyges, Cambyses, Amestres, Syllæ, Tiberij, Caligulæ, Nerones, Domitiani, Polliones, Commodi, monstra monstruosissima, luctus, pestes, totarum gentium vastitates.

¶ APOPHTHEGMATA.

Timon cum Alcibiadem adhuc puerum obviam habuisset, & deosculatus ei plurimum blandiretur, rogantibus quibusdam quæ insuetarum blanditiarum causa esset? Respondit, amare se eum puerum, quod prævideret ipsum quandoque Athenienſibus magnorum malorum causam fore, qua spe sola fruebatur. Etenim propter immanem naturam id ei placebat, quod alij jure omnes abominabantur. *Vulg. l. 9 c. 12.*

Alexander Pheræus tyrannus maximè truculentus sævusque esse videbatur. Theodoro vero tragico poëta, cum acri animorum affectu & commiseratione Æropem agente, lachrymas profudit, surgénsque de theatro recessit. Verum purgans & excusans se apud Theodorum, affirmavit se non idcirco abiisse, quod illum aut aspernari, aut contumelia afficere voluisset: sed quod potuisset ipsum histrionis incommodis & affectionibus misericordem videri, suis vero civibus & subditis non item. *Ælian. l. 14. de var. hist.*

Uxor Annibalis scelerata atque atrox nimis uxor, inspecta humani sanguinis fossa, pulchrum in ea esse spectaculum dixit. *Fulgos. l. 9. c. 11.*

C. Fimbria procurarat, ut Scævola in funere C. Marij jugularetur, quem ut cognovit ex vulnere recreatum, apud populum deferre instituit. Rogantibus, quid optimo innocentissimoque viro esset objecturus? Objiciam, inquit, quod parcius corpore telum recepit: quasi hoc ipsum crimen esset, non periisse. *Bruson. l. 2. c. 9.*

Q. Catulus. Quum Syllana crudelitas magna licentia sæviret in capita civium (nam occisi feruntur supra novem millia) percussoribus liberè per urbem vagantibus, ac cæteris metu attonitis, Q. Catulus palam ausus est dicere Syllæ: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? *Eutrop.*

Sylla septem millia Romanorum occidi jussit; ac quum in vicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset exclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: Hoc agamus, inquit, P. C. seditiosi populi meo jussu occiduntur. *Brus. l. 2. c 9. ex Plut.*

P. Telesinus, cum in eo bello quod Sylla contra patriam gessit, magno Reip. Romanæ detrimento ad portam Collinam parum prospere pugnasset, ac vociferaretur, eruendam delendamque urbem, adjecit: Etiam nunquam defuturos Italicæ libertatis lupos, nisi sylva, in quam refugere solerent, penitus esset excisa. *Vellcius Paterculus, & Cuspius. in Consulib.*

L. Catilina, objicienti Ciceroni, incendium à se excitatum: Sentio quidem (ait) verum si aqua illud non potero, ruina extinguam. *Brus. lib. 2. cap. 9.*

Augustus Cæsar, audiens inter pueros, quos in Syria Herodes, crudelissimus Judæorum Rex interfici mandaverat, filium quoque ejus interfectum, dixisse fertur: Se malle suem quam filium Herodis esse. Inter Judæos enim cum versaretur, à suilla carne prohibita abstinebat, juxta legem. *Macrob. l. 2. c. 4. Sat.*

Idem cœnabat apud Aredium, sive Vedium Pollionem, ibi fregerat quidam ex servulis vas crystallinum, qui illicò jussus est ab Aredio rapi, & murenis objici. Puer ad Cæsaris pedes confugit, nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret; Cæsar motus novitate crudelitatis, & puerum dimitti, & crystallina omnia ante se frangi jussit, & compleri piscinam. Amicum autem graviter increpavit: E convivio, inquiens, rapi homines imperas, & novi generis pœna lacerari? Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? Tantúmne tibi placebis, ut tibi aliquem duci jubeas, ubi Cæsar est? *ex Sueton. & Sen.*

Theodorus Gadareus, is Tiberij Cæsaris in Rhetoricis præceptor, animadvertens in puero sanguinarium ingenium, sub specie lenitatis & clementiæ latitans, subinde inter objurgandum appellabat illum, lutum sanguine maceratum. Ab initio quippe sui imperij miram lenitatem præ se tulit, sed in progressu ad immanem crudelitatem prolapsus est *ut Suet. testis est ejus vita.*

Tiberius, quum custodias recognoscentem eum quidam rogaret, ut supplicium mutaret, respondit: Nondum redij tecum in gratiam. Humanitatis officium esse putavit, si damnatum cito occidisset. *Suet.*

Idem C. Caligulæ ideo imperium reliquisse dicitur, quo memoriam scelerum suorum majoribus Caij sceleribus obrueret: utque maxima atque nobilissima pars Senatus post mortem suam necaretur. Sæpe enim dictum illud vetus fertur usurpasse: Me mortuo terra cum igne misceatur. *Dion Nicæus in ejus vita.*

Nero post multa nefanda facinora, quum urbem atque imperium vivus perdere funditus optaret. Priamum mirum in modum beatum fuisse dicebat, quod patriam simul cum regno perditam vidisset. *Xiphilin. in Nerone.*

Idem, quum amitam ex duritie alvi cubantem visitaret, & illa tractans sanguinem ejus (ut assolet jam grandioribus natu) per blanditias forte dixisset: Simul hanc excepero, mori volo: conversus ad proximos, confestim se positurum (velut irridens) ait, præcepitque medicis, ut largius purgarent ægram, quo citius efflaret animâ. *Brus. 2. c. 9.*

Idem, quodam in colloquio proferente Græcum versiculum,

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id est:

Me mortuo terra misereatur incendio.

Subjecit, imo ἐμοῦ ζῶντος, id est, me etiam vivo. Quibus portentis aliquando committitur Respubl. 6. *apoph.*

Idem columnis statuarum ejusdem illud ascriptum erat: Galli cantando me excitarunt. Indignissimè tulerat Galliarum defectionem: proindè decreverat, Gallos omnes Romæ agentes contrucidare, provinciamque exercitui diripiendam tradere. *Suet.*

Agrippina, quum jussu Neronis occideretur, ac Centurio ferrum in eam stringeret, ventrem ostendens, clamabat: Hunc percute, hic est ferro fodiendus, qui portentum illud genuit. *Suet.*

Nero, Vestinus consul, quum eodem die omnia munia consularia obiisset, è convivo repente ad supplicium raptus est, Convivæ nihil aliud quam exitium expectabant. Horum pavorem irrideris Nero, dixit, illa

satis supplicij luisse pro epulis consularibus. Dicas hoc à clemente dictum, si cætera Neronis facinora spectes. *Suet. in Nerone.*

Caligula, ut alia omni in re, ita verbis quoque sceleratus fuit, persæpe repetens: Oderint dum metuant. Optabat etiam populum Rom. unam habere tantum cervicem, ut uno ictu omnes interficere simul posset. *Fulgos. l. 3. c. 11. ex Suet.*

Idem. Vir quidam prætorius valetudinis causa secesserat in Anticyram, petito à Caligula Cæsare commeatu. Is cùm sæpius peteret prorogari commeatum, mandavit interfici, & adjecit, necessariam esse sanguinis missionem cui tandiu non profuisset helleborum. Solent enim medici in morbis validioribus venarum incisione uti. Et in Anticyram navigabant, quibus opus erat purgatione. *lib. 6. apoph.*

Idem, quum destinasset interficere fratrem suum, eumque suspicaretur se se medicamentis præmunire, ita locutus est: Antidotum adversus Cæsarem? Timebat ille venenum, quasi Cæsar non posset alio quovis modo trucidare, quem vellet extinctum. *Erasm. l. 6. apoph.*

Vitellius, postquam occisum Othonem in campo Bebriaci cognovit, eoque venisset, abhorrentibus quibusdam cadaverum tabem detestabili voce confirmare ausus est: Optime olere occisum hostem, & melius civem. Sed hic tandem religatis post tergum manibus, injecto cervicibus laqueo, veste discissa, seminudus in forum tractus est inter ludibria per totum viæ sacræ spatium, reducta coma, ceu noxij solent, quibusdam etiam cœno stercoréque incessentibus. Tandem apud Gemonias munitissimis ictibus excarnificatus, confectusque est, indeque unco in Tyberim tractus. *Bruss. l. 2. c. 9. & Fulgos. l. 9. c. 11. ex Tacito.*

Antoninus Caracalla, cum direptis civium bonis, atque omnibus exhaustisærariis, sua crudelitate ingentem corrasisset pecuniam, eamque indifferenter nefariis hominibus distribueret: objurgatus à Julia matre, ut pecuniis aliqua ex parte parceret, atque prædæ optimæ partem in alium usum sibi reservaret, strictum gladium ostentans matri, respondit: Læto sis animo, quamdiu hunc habebimus, nulla nobis deerit pecunia. Ostendens, nullam pecuniam apud subditos adeo reconditam esse, quam sua crudelitate extorquere non posset. *Dion. Nicæus, & Xiphil. in vita Antonini.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Sicut bene compacta corpora exercitatione confirmantur, & acquirunt robustam invictamque habitudinem: Sic ferox & immitis natura occupata suis similibus studiis, duplo fit durior, inaccessa misericordiæ, qui unus affectus bonus & humanus est. *Libr. de Ioseph. fol. 246.*

Origenis. Sicut canis insanus saxo percussus, dum percutientem sequi non prævalet, ad ipsum furore convertitur lapidem, quem pedibus dentibusque dissipare perquirit: Non aliter Herodes sua præcipitatus iracundia, solitoque insaniæ suæ mentis furore, infantium cæde, versatus concitatus est. *Super illud Matth. Angelus Domini, &c.*

Hieronym. Igitur consularis, pastis cruore luminibus, ut fera quæ gustatum semel sanguinem semper sitit, duplicari tormenta jubet: & sævum dentibus frendens, similem carnifici minitatus est pœnam, nisi confiteretur sexus infirmior, quod non poterat robur virile reticere. *Ad innocentiam.*

¶ Adagia.

Mancliana imperia.

Rectè congruit in hos, qui sæviunt in eos in quos jus nacti sunt, & qui nimis rigida juris observatione, humanitatis & æquitatis obliviscuntur.

Opera Sylosontis ampla regio, Ἔκτα Συλοσῶντος ἀγρυκωμία.

Convenit in acerbe gerentem magistrum, cujus vitio deseratur ab incolis regio.

Phalaridis imperium. Φαλάριδος ἀρχή.

Rectè dicetur in eos qui crudelius exercent imperium, aut potestatem sibi delegatam. Lucianus.

Omnium quos Sol videt.

Sunt & illa figura proverbiales: Omnium quos terra sustinet, aut quos sol videt, pessimus, optimúsve. Plaut. in Sticho: Meliorem neque tu reperies, neque videt sol.

Omnis herus servo monosyllabus. πᾶς δεσπότης δούλῳ μονοσύλλαβος.

Heris & potentibus brevissimo tantùm verbulo est opus, ut vel annuant, vel renuant.

Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Budorè more. Βυδέρᾳ νόμῳ.

Aut ut alibi reperitur, βουδέρων νόμῳ, *id est, Budororum more seu lege. Suidas interpretatur de iis, qui digni sunt, ut vel bovis ritu excorientur.*

Lemnia manu. Λημνία χειρί.

Dictum pro eo, quod est, nefaria, impia, crudeli.

Crudelis Bacchus. ὠμηστὴς Διόνυσος.

Baccho quondam vivos homines sacrificari mos erat. Vnde in crudeles venit, sive quod temulentia feroces reddat & immites.

Non magis parcemus quam lupis. ἢ Φειδόμεθα μᾶλλον ἢ λύκων.

Id est. Haud magis parcemus ac lupis. Inde natum, quod antiquitus lex ad interficiendos lupos, etiam præmio invitabat apud Atticos.

Lutum sanguine maceratum.

Theodorus Gadareus Tyberij Cæsaris in arte Rhetorica præceptor, perspiciens in eo adhuc adolescente sævitiam quandam cum ingenij stupore conjunctam, inter objurgandum illum subinde vocare solebat, πηλὸν αἵματι συμφυρόμενον, *Lutum sanguine maceratum: luto tarditatem innuens, sanguine crudelitatem Suet*

Non est oleum in lecytho, Ἔλαιον δὲ οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ.

Quum significamus, non esse precibus locum apud inexorabilem.

Nam, ἔλαιον *oleum significat,* ἔλεος, *misericordiam.*

Boni viri lachrymabiles, ἀγαθοὶ δ' ἀνδρὸς ἀνδρὸς δακρυόεντες ἔασιν.

De iis qui facile commoverentur ad misericordiam, ac precibus flecterentur. Nam illachrymare dicuntur, qui misereascunt.

¶ Exempla Biblica.

Crudeles crudeliter tractantur. Exemplum: Adonibezech, Judith. 1. v. 7. Crudelitatis exempla: Cain, Genes. 4 v. 8 Lamech, v. 23. 24. Fratres Joseph, 37. 20. 28. Rex Ægypti, Exod 1. v. 1. 6. 22. Naas, 1. Sam. 11. v. 2. Saul, 19. v. 9. 10. & 22. 18. 19. Athalia, 2. Paral. 22. vers. 10. Manahen, 2. Reg. 16. vers. 14. 15. 16. Joram, 2. Paral. 21. v. 4. Israëlitæ, 28. v. 9. Psal. 106. vers. 38. 39. Aman, Esth. 3. vers. 6. Hostes Babylonij, Esa. 13. vers. 15. 18. Jerem. 6. versicul. 23. Damasceni, Amos. 1. versicul. 3. Filij Ammon, 1. versicul. 13. 14. Gentes, Zach. 1. versicul. 15. Herodes, Matth. 2. versic. 16. Invitati ad nuptias, 22. v. 6. Maledicti, 25. vers. 41. 42. Herodes, Marc. 6. vers. 27. Scribæ & Pharisæi, 7. v. 12. Agricolæ, 12. v. 8. Luc. 20. v. 11. 12. 5. Pharisæi, versic. 47. Pharao Act. 7. vers. 19. Paulus ante conversionem, 9. vers. 1. & 22. v 4. Diotrephes, 3. Joan. 10. Adonibezech. Judic. 1. v. 6. 7.

¶ Historica Exempla.

Samij captivorum Athenienſium frontem inscripserunt noctua: ut ipsorum frontem ante Athenienses Samæna. *Plut. in Pericle.*

Vvenceslaus Imp Bohemia rex, adeo natura ferus & sanguinarius, ut assiduum penes se carnificem haberet, quem compatrem familiariter appellabat, quia filium ejus de fonte sacro levarat, & tam familiariter eo utebatur, ut aliquoties uno eodemque equo secum vehi illum passus fuerit. *Dubravius lib. 23.*

Annibal Pœnus, inspecta humani sanguinis plena fossa, pulchrum esse spectaculum, dixit. *Fulg. lib. 10 cap. 11.*

Vitellius Cæsar, ob cadaveris fœtorem via declinantibus cæteris, ipse recta per acervum mortuorum profectus est, optime olere hostem inquiens, & præsertim civem. *Suet.*

Non desunt, qui testantur, Hispanos multa crudelitatæ usos in India. Nam bello captos trucidasse, vel eos in aurifodinas detrusisse, insuetisque laboribus oppressisse: adeo ut ex quindecies, vel ut alij scribunt vigesies centenis hominum millibus, qui Hispaniolam incolebant, vix hodie ad summum quinquaginta, ut quidam asserunt, supersint. *Ioan. Metellus* in Epistola quæ Osorio præfixa est, *& Petrus Cieza variis in locis.*

Nihil tam atrocis supplicij & cruciatus ab immanissimis quibusque Tyrannis excogitari potuit, quo non digni Christiani judicati sint: sub M. Antonio Philosopho. *Gallorum epistola apud Eusebium lib. 5. cap. 1.* aliquot crudeles formas numerat: insidias domi forisque, in omnibus publicis locis inclamationes, plagas, tractiones, direptiones, lapidationes, conclusiones, applicationes laminarum candentium, carceres tenebrosos, inclusiones in equuleo ad quintum punctum, in ipsis custodiis strangulationes, bestiarum dentes, ferreas sartagines, patibula, ventilationes, ex cornibus taurorum, & similes. *Theat. Zuingeri folio 2739.*

Cyrillus, Diaconus Heliopoli ad Libanum, cum sub magno Constantino, multa simulachra confregisset, sub Juliano ventre diffecto jecur ejus gentiles quosdam devorasse tradunt. *Suidas.* Ascalone sub Juliano gentiles sacerdotibus Christianis & mulieribus virginitatē professos alvos dissecuere & completas hordeo porcis objecerunt. *Theoc. lib. 4. cap 6.*

Hannibal, sævitia potius quam arte militari constans, in flumine Gelo corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit. Idem captivos Romanos oneribus & itinere fessos, jam prima pedum parte succisa relinquebat. Quos vero in castra perduxerat, paria Romanorum jungens ferro decernere cogebat neque ante sanguine explebatur, quam ad unum victorem omnes redegisset Theat. vitæ.

Ptolomæus inter præcipua crudelitatis indicia referendus filium suum nomine Memphitem ex Cleopatra & sorore & uxore susceptum liberalis formæ, optimæque spei puerum in conspectu suo occidi jussit, Pedes ejus, & caput, & manus in cistam chlamyde opertos pro munere natalitio matri misit. Tandem cum animadverteret quanto sui odio patria teneretur, timori remedium scelere petens, quoque tutiùs regnaret gymnasium juventute frequens armis & igni circumdedit, omnésque qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necavit. *ibid.*

Mithridates epistola una octoginta millia Romanorum in Asia, per urbes negotiandi gratia dispersa interemit: tantæque provinciæ hospitales Deos, injusto, sed non inulto cruore respersit. Nam cum maximo cruciatu, veneno repugnantem spiritum suum tandem succumbere coëgit. *ibid.*

Hetrusci: vivorum corporum cadaveribus adversa adversis alligata atque constricta, ita ut singulæ membrorum partes singulis essent accōmodatæ, tabescere simul patiebātur, amari vitæ ac mortis tortores. *ib.*

Barbari mactatarum pecudum intestinis, & visceribus homines inserebant, ita ut capitibus tantummodo eminerent, & quo diutiùs pœnam sufferrent, cibo & potione infœlicem spiritum prorogabant, donec intus putrefacti laniarentur ab animalibus, quæ tabidis in corporibus nasci solent.

¶ Hieroglyphica.

Præcipuum *gladij* fuit hieroglyphicum, ut pro crudelitate poneretur, cujusmodi nuncupatione Ægyptij *Odium* appellare soliti sunt: qui quidem Persarum Rex omniū crudelissimus ac maxime formidabilis, cæde omnia fœdavit, quacūque per Ægyptū progrederetur: *Pier. l. 42. p. 414. F.*

¶ Apologus seu Fabula.

Auceps & Cassita.

Auceps laqueos disponebat, & struebat insidias avibus, cujus opera contemplans Cassita, quid rei gereretur admirans, accessit propius & scisciatur ab homine, quid struat? Respondit ille, se urbem condere. Atque omnibus perfectis, occulta se intra ramos arborum Cassita ad novam urbem aspiciendam celeriter advolat, & laqueo implicita capitur. Cumque accurrisset auceps, tristis hæc illi: Si tales urbes condis, inquit, non facile multos incolas reperies.

Fabula

Fabula monet, male coli atque habitari cum oppida tum domus, in crudelitate & rapinis principum.

Vide Tyrannis & Tyrannus.

Crux.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CRux, Græcè σταυρὸς, ῦ, ὁ, & σταύρωσις, -εως ἡ, crucifixio dicitur. Est autem crux patibulum, in quo figuntur damnati: dictum à Græco κύειν, quod est ferire, pulsare: hinc crucio, & cruciatus descendunt. Hebr. *Hets*, Arbor, lignum habens suos ramos extensos. Dicitur etiam de ligno succiso, quod ad res varias accommodatur, nempe ad idola, patibula, & alia fabricanda.

¶ LOCI BIBLICI.

Crux pro doctrina Evangelij, Gal. 5. 11. pro prædicatione Evangelij aut Christi crucifixi, 6. 12. pro Evangelicæ prædicationis argumento, 1. Cor. 1. 17. per synecdochen: pro ludibrio, Hebr. 6. 6. pro afflictione Christi nomine sublata, μεταφορικῶς, Matth. 10. 16. 24. Marc. 8. 34. Luc. 9. 23. Phil. 3. 18. libenter ferenda est. Vide afflictio, pro ipso crucis Dominicæ ligno, Matth. 27. 32. Marc. 15. 21. Luc. 23. 26. Phil. 2. 8. Hebr. 12. 2. pro mortis, à Christo perpessæ, efficacia & dignitate 1. Cor. 1. 17. 18. Gal. 2. 19. & 5. 16. & 6. 12. 14. Philipp. 3. 16.

Crucifigere Christum, Hebr. 6. 6. metaphoricè est Christum quasi rursus crucifixum, omnium ludibrio exponere. Crucifigi vetus homo dicitur, Rom. 6. 6. qua loquendi formula idem declaratur, atque si peccatum diceretur mortuum: aut nos peccato mortuos esse cum Christo, nisi quod illud ἐμφατικώτερον est, mortis genus explicat cujus participatione mortificamur peccato. Crucifixus mundo dicitur Gal. 6. 14. quem mundus despicit, Et mundus eidem crucifixus, *ibid.* qui mundum vicissim nihil facit.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Gloriatio in cruce.

Benedictum est enim lignum, per quod fit justitia. *Sap.* 14.

Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis, Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. 1. Cor. 1.

Mihi autem absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi. Galat. 6.

Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Hebr. 13.

Quibus crux abominatio est.

Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eodem die sepelietur, quia maledictus à Deo est, qui pendet in ligno. Deut. 21.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est. 1. Cor. 1.

Imitatores Dei estote, fratres, & observate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Phil. 3.

Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes Hebr. 6.

Crucis bajulatio quo ad necessitatem.

Et qui non accipit crucem suam & sequitur me: non est me dignus. Matth. 10.

Et qui non bajulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus. Luc. 14.

Non estis vestri, empti enim estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore vestro. 1. Cor. 6.

Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. 2. Cor. 4.

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Gal. 5.

Hoc scientes, quia vetus homo noster crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Rom. 6.

Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. 12.

Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Gal. 2.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est, hæc nos à cæcitate liberavit erroris: hæc à tenebris reddidit luci: hæc debellatos reddidit quieti; hæc alienos Deo conjunxit: longè constitutos, proximos præsentavit: hæc peregrinantes cives ostendit: hæc discordiæ amputatio est: hæc pacis firmamentum, hæc donorum omnium abundans largitio. *August. in serm. de parasceve.*

Hodie crux fixa est, & seculum sanctificatum est, hodie crux fixa, & dæmones dispersi sunt: hodie crux fixa est, & mors subversa est: hodie crux vicit, & mors victa est: hodie diabolus victus est, & homo solutus est, & Deus glorificatus est. *Ibid.*

Crucem, ut in ea gloriemur, Dominus suo gestans humero pro virga regni nobis commendavit; quod est grande ludibrium impiis: grande mysterium piis: & unde mundi philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria. *In epist. ad Gal.*

Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrum Christum habet inhabitatorem. *In Ioan.*

Author pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens: Apostolis persecutionem, Judæis corpus, patri spiritum, Virgini paranymphum: latroni paradisum, peccatori infernum, Christianis verè pœnitentibus crucem commendavit. *Ambros. in serm. de passione.*

Dei filius sustinuit ignominiam crucis: & tu beatos putas, qui fœlicitate istius seculi & deliciis perfruuntur. *Hieron. in epist.*

Diabolus in virga crucis transglutiens carnem humanitatis, transfixus est hamo divinitatis. *In Evang.*

Christus in passione patientiam exhibet, humilitatem commendat, obedientiam implet, charitatem perficit: his virtutum gemmis quatuor cornua crucis ornantur: & est super omnia charitas, à dextris obedientia, à sinistris patientia, in profundo radix virtutum humilitas. *Ibid.*

Scapulis tuis obumbrasti mihi, &c. Sub his scapulis quatuor nobis beneficia conferuntur: sub his enim abscondimur; sub his ab incursu accipitrum & milvorum protegimur, quæ sunt aëreæ potestates. Sub his umbraculum salubre nos refrigerat & nimium solis ardorem repellit. Sub his quoque alimur & fovemur, his virtutum gemmis quatuor cornua crucis ornantur. *Bern. in Cant. serm. 65.*

Inveniemus nos in cruce gloriam. Nobis qui salvamur Dei virtus est: & omnium plenitudo virtutum. *Bern. serm. 2. de resur.*

Vide, quid de Deo tuo sentias, vide quantum de eo præsumas. Vide: quis brachiis vicariæ charitatis amandus & amplectendus sit, qui tanti te æstimavit, imo qui tanti te fecit. De latere enim suo te formavit, quando pro te in cruce obdormivit, & ob hoc somnum mortis excepit. Propter te à Deo patre exivit, & matrem synagogam reliquit, ut adhærens ei, unus cum eo spiritus efficiaris, *sup. Cant. serm. 28.*

Crux est humilium tuitio, invicta superborum dejectio, victoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita justorum, de qua Joannes Chrysostomus, Crux est Christianorum spes, crux Romanorum victoria, mortuorum resurrectio, cæcorum dux, conversorum via, claudorum baculus, pauperum consolatio, arbor resurrectionis, lignum vitæ æternæ. *Cass. in Psalm. 4.*

Crux Christi clavis est paradisi, hæc infirmorum baculus, pastorum virga, convertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ salus, & corporis, omnium malorum aversio, omnium bonorum datrix. *Damasc. lib. 4.*

Crux non solum dicitur, quæ tempore passionis ligni afflictione conficitur, sed quæ totius vitæ curriculo cunctarum disciplinarum virtutibus coaptatur, ut non solum intelligatur crux ligni patibulum, sed piæ vitæ virtutisque propositum. Unde omnis Christiani vita, qui secundum Evangelium vixerit, crux est atque martyrium. *Max. in serm. de martyr.*

¶ SIMILITUDINES.

Chrysostomi: sicut is qui super excelsam petram stat; fluctus videt, quos videt ad litus, magno impetu rumpere, & protinus in spumam solvi: Ita & sanctus hic N. virtuti vacans, in securo constitutus loco, nihil insuave fert à rebus turbulentis, sed tranquillus animo, & quietus sedet. *Hom. 22. in Gen.*

Sicut Granum tritici inclusum in palea, foras non egreditur, nisi fuerit trituratum: Sic & homo de impedimentis mundialibus, & de rebus carnalibus quasi in palea involutus, difficile egreditur, nisi fuerit aliqua tribulatione vexatus. *In cap. 3. Matth.*

Sicut plenum granum mox ut leviter percussum fuerit, de palea sua exilit foras: si autem subtile fuerit, tardius egreditur: si vacuum, egreditur nunquam: sed illic conteritur in palea sua, & ita cum paleis foras jactatur: Sic omnes homines in rebus carnalibus delectantur, sicut grana in palea. Sed qui fidelis est, & boni cordis habet medelam, mox ut leviter tribulatus fuerit, negligens quæ sunt carnalia, currit ad Deum. Si autem modice infidelior fuerit, cum grandi tribulatione vix recedit, & vadit ad Deum. Qui autem infidelis est, & vacuus, quantumvis contritus fuerit, sicut granum vacuum de palea non egreditur: Sic nec ille de carnalibus rebus & impedimentis mundialibus unquam egreditur, nec transit ad Deum: sed illic in manibus constitutus conteritur, ut cum infidelibus quasi cum paleis foras projiciatur. *In cap. 3. Matth.*

Sicut triticum primum quidem trituratur, & quum trituratum fuerit, in uno loco jacet cum paleis confusum, postea autem ventilatur, ut quæ fuerant jam disiuncta corporibus, separentur & locis: Sic & populus in Ecclesia aut moribus conteritur carnalium, animam semper urgentium, aut castigationibus corporalibus quasi virgis quibusdam, aut conculcationibus iniquorum & superborum, quasi calcibus irrationabilium jumentorum, ut disiungantur à fidelibus per diversas contritionum species. *In cap. 3 Matth.*

Nunquid tu potes, Quum sit messis tua in agro triticum à paleis separare? Et si tentaveris, nec paleas à tritico separas, & triticum similiter cum paleis perdis: Sic non poterat fieri, ut Deus de Judæis aut gentibus jam electos sine tentatione discerneret, & vocaret, *In cap. 3. Matth.*

Sicut botrus multa in se grana ligno mediante suspendit: Sic & Christus multos sibi fideles per lignum crucis adjunctos. *In Matth. c. 7. hom. 16.*

Ponamus, aliquem servum multarum pecuniarum, proprio domino esse debitorem, vim quoque perpeti ab iniquis hominibus: hunc servum & aliquanta eorum quæ habebat amittere. Si igitur dominus volens coërcere raptorem, non quidem servo restituat erepta, sed cuncta tamen

tamen quæ perdidit, sibi illa computet reddidisse: nonne etiam lucra damni occasione colligit? Quod certe ab omnibus probatur absque ambiguo. Hoc & in nobis, cum injuste aliquid patimur, cogitemus: qui scilicet pro illatis injuriis nobis remissionem accipiamus omnium peccatorum, aut si in nobis tanta delicta non fuerint, clarioribus honoremur coronis. *Homil. 9. in Matth.*

Pondus terrestrium dominorum atterit paulatim vires ministrantium. Pondus autem Christi magis adjuvat bajulantem; quia non nos portamus gratiam, sed gratia nos. *In Matth. c. 11. Hom. 28.*

Sicut facilius est homini pauperi & in angustiis constituto, disciplinam; diviti autem & abundanti, difficile: sic illis inter gaudia mundi difficile fuit tenere justitiam, nobis autem inter tribulationes mundi facile. *In c. 19. Matth. hom. 34.*

Cum nemo in arena seipsum exerceat, quomodo aliquis in certamine inf gnis erit, atque conspicuus? quis unquam athleta non ab ineunte adolescentia in palæstra corroboratus, potuit in Olympicis, excelso & magno animo adversarium aggredi? An non oportet quotidie luctari, atque currere? Nonne videtis eos, quos certaminum athletas appellant, cuiii nullum forte reluctatorem repererint, ad saccum arena plenum vires suas excitare, juniores cum junioribus, quasi cum adversario pugnaminis? Hos imitari stude, ac ipse tecum altioris philosophiæ instituta meditare, ac confirma. Insurge contra passiones, vince animi labes. *Hom. 33. in Matth.*

Sicut ægrotus in doloribus positus, omni homini ostendenti sibi aliquid ad remedium, facile credit, non dijudicans personas medicantium, neque discutiens artificia eorum: Sic & tunc (nimirum quum exurgent pseudochristi.) sancti in necessitate persequutionum positi & quasi ægroti desiderantes refrigerium Christi, omnibus referentibus aliquid de Christo facile credent. *In 24. Matth. hom. 40.*

Si quis pro amicis aliquid passus gloriatur, si quis propter Deum quid tolerat, quam sentire molestiam putandum est? Oportet in rebus gravibus & molestis, non labores, sed præmia considerare. Quemadmodum mercatores, non maris pericula, sed lucrum expectant: Ita & nos cœlum & Dei præsentiam. *Hom. 16. in Ioan.*

Sicut filii parentes; & discipuli magistros in certaminibus attendunt, formantes mentem ex parte doctorum per visum, regulas quasdam sumentes: Sic etiam hic si volumus currere discere, & bene curremus, ad Christum attendamus, authorem (inquit) fidei vestræ, & consummatorē Jesum, qui pro gaudio sibi proposito sustinuit crucē. *Hom. 28. ep. ad Heb.*

Similiter sicut qui mare navigarunt, & innumeras procellas tulerunt, multasque hyemes perpessi sunt, antequam merces referunt; non parvum suæ peregrinationis lucrum reportant, eo quod aliquando fidentiores sunt, ac pelagi sævitiam minus horrent: namque intrepide, & voluptate quadam transmarinas peregrinationes aggrediuntur: Ita & qui in præsenti vita, propter Christum multas fert afflictiones, multaque gravia patitur: etiam antequam regni cœlorum magnam illam retributionem assequatur, magna hic potitur fiducia, animamque suam ita excelsam efficit, ut posthac gravia omnia quasi è sublimi derideat, *Hom. de resurrectione.*

Sicut athletæ in theatro, & in sudore, & pulvere & æstu multo, & laboribus, & ærumnis pugnandum est: ita & justum hic multa sustinere oportet, & ferre omnia viriliter, siquidem præclaras illic acceptur us est coronas. *Hom de resurrectione.*

Nonnunquam agricola, cum sementem fecit, cum agrum coluit, cum jam segetem increscere vidit, spe tandem, & retributione laborum excidit: quia vel grando, vel erucæ, vel locustæ, vel alia quædam talia acciderunt: & post multos labores vacuis manibus domum regreditur. Mercator quoque post longam navigationem afferens oneratam navim sæpe in ipso portus ostio irruentibus ventis impingit in scopulum, & vix nudo corpore salvato egreditur. Et in summa in secularibus negotiis omnibus sæpe sub finem ejusmodi calamitates eveniunt. Cæterum non idem in tuis contingit certaminibus: sed necesse omnino est, ut qui certaverit, & pietatem seminaverit, multosque labores tulerit, finem ipsum assequatur. Neque aëris intemperie, neque ventorum tempestate laborum mercedes subverti sinit Deus, sed repositæ sunt illæ in cœlestibus & indeprædabilibus thesauris. *Hom. de resurrectione.*

Laboriosa lex, & multum oneris habet: sic igitur & magnam habet coronam. Ejusmodi namque laboriosa magnas habet retributiones. Tu vero nequaquam laborem attende, sed retributionem considera. Sic & in vitæ rebus fit. Si enim laborem perspexeris, grave atque onerosum: si vero retributionem cogitaveris, leve ac facile, quod subest. Sic & gubernator, si fluctus viderit solum, nusquam portu scapha digredietur, sed ipsam præ fluctibus utilitatem commodumque metietur, atque ita demum innabili se credit pelago. Sic & miles, si vulnera cædesque viderit, non jam induet thoracem: si vero triumphos præ vulneribus, victoriasque, in prætum quasi concurrit ad prælium. *De pœnitentia serm. 8.*

Sicut in igni probatur aurum: sic homo fit acceptus in camino dejectionis. *Contra Judæos orat. 5.*

Cypriani. Viator, qui ambulando laborat, ideo laborem patienter tolerat, quia tandem pervenire sperat: tolle spem perveniendi; continuo franguntur vires ambulandi. Medicus expromit ferrum ad secanda vulnera, & dicit ei, quem secturus est: Patiens esto, sustine, tolera, in doloribus exigit patientiam, sed post dolorem promittit sanitatem; ægrotus autem, nisi sanitatis spem sibi proponeret, in dolore, quem patitur, deficeret: Ita & jugum Domini portantibus spes gloriæ miram parit consolationem. *De singulari Clericorum.*

Idiota viri sanctissimi. Sicut cibus adhæret vasi, in quo coquitur, nisi amoveatur, ac perdit saporem debitum, debitúmque colorem: Sic cor hominis adhæret isti mundo, nisi amoveatur per tribulationes. *De patientia vera contemplatione,* §. 3.

Sicut mare Ægyptios operuit, ac Israëlitis non nocuit: Sic amaritudo tribulationum opera vitiorum impediet: ac virum opera juvabit, sicut scriptum est: Curatio (id est, tribulatio) cessare faciet peccata maxima. *De patientia contemplatione,* §. 1.

Laurentij Justiniani Patriarchæ. Quemadmodum continuus successus temporalis indicium est damnationis: Ita flagelli eruditio cum patientia, indubium prædestinationis agnoscitur esse præsagium. Quem diligit enim Deus castigat, ac flagellat filium, quem recipit. *De contemp. mundi, cap. 20.*

Anonymus. Ut hyeme media halcyones summa fruuntur tranquillitate, & hanc etiam aliis communicant: Ita cum maxime sævit fortuna, tum maxime animi tranquillitate fruuntur pij, & hanc in alios, quos possunt, transfundunt. *In similibus.*

Thriverij. Quemadmodum ferrum, quod in optimam & artificiosissimam figuram paratur, sæpius ad incudem repetitur: Ita quo quisque postea majoribus destinatur, eo hic pluribus malis affligitur. *In apoph 215.*

Filij, dum adhuc desipiunt; castigationem parentum conqueruntur, sed postea boni consulunt: Et si Deus aperiret oculos nostros, gauderemus malis nobis à Deo inflictis. *In apoph. 14.*

Nihil prodest medicamentum, nisi quis ejus prius concoxerit amaritudinem: Nihil etiam confert crux Christi iis, qui detrectant ejus vicissitudinem. *In apoph. 65.*

Sicut medicamentum à principio amarum fastidio existit, sed postea quam concoctum est, dulcescit, sanitatémque inducit: Ita tribulatio, anxietas, tandem manifestam consolationem parit. *In apoph. 69.*

Nemo coronam accipit, nisi legitime certarit: Et tunc Deus hominibus maxime imminet, quando illos fortuna urget. *In apoph. 197.*

Ebrius non ante mentem recipit, quam crapulam excoxit: Nec homines blandiore fortuna insolentes antea ad Deum redeunt, quam amissis divitiis in paupertatem incidant. *In apoph. 120.*

Bonum est medicamentum, quod ad primum habitum non reducit. Et sancta est adversitas, quæ nos à mundo ad Deum convertit aut magis adducit. *In apoph. 123.*

Quemadmodum longo splendore solis quodammodo homines obcæcantur: Ita blandore fortuna plerique obstupescunt, ut nec vanitatem hujus mundi ullo modo agnoscant, nec Deum suspiciant. Tam bene vulgo dictum est, quod afflictio dat mentem & intellectum. *In apoph. 128.*

Tribulatio quoddam animi exercitium est. Quemadmodum igitur corpus non potest constare citra ejus exercitium: Ita nec anima aut mens diu potest valere citra vexationem. *In apoph. 127.*

Vide Afflictio, Correctio, Pœna, Punitio.

Culpa.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CUlpa, Græcè ἐγκλημα, ατος, τὸ, & ἐγκλία, culpo dicitur. Et est voluntaria inordinatio, vel privatio boni. *ex B. Thom. secund. Secund. q. 34. art. 2.* Hebr. *Ascham,* atrox delictum, culpa; reatus, in ritibus sacrificiorum Leviticorum significat hostiam pro delicto, à verbo *Asham*, Deliquit ignominiosè, scelerate egit, ut cum pudeat tædeat facti, culpabilis fuit, turpiter se dedit, ita ut propter culpam, seu pœnam nondum expiatam exsibiletur ab omnibus.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Plaut. Capt.

Decet innocentem servum atque innoxium
Confidentem esse suum apud herum potissimum.

Horat. 3. Carm. 24.

Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa recidit ur?

Ovid. 2. Metam.

Heu quàm difficile est crimen non prodere vultu?

Horat. 7. Epod.

Furórne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent: & ora pallor albus inficit,
Mentésque perculsæ stupent.

Juvenalis.

Ense velut stricto quoties lucidius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est:
Criminibus tacita sudant præcordia culpa,
Inde iræ, & lachryma.

Sen. Oedipo.

Effare dubitas? cur genas mutat color?
Quid verba quæris? veritas odit moras.

Sen. Oedipo.

Quisquis in culpa fuit
Demissus, omne odit quod dubium putat.

Ter. Hæc.

Mulier fecit, mirandúmne id est? censen' te posse
Vllam reperire mulierem, quæ careat culpa?
An quia non delinquunt viri?

Plut. Amph.

Mulier es, audacter juras. ALC. *Quæ non deliquit, decet*
Audacem esse: confidenter ore te & proptérve loqui.

Vide Correctio, Scelus, Pœna, Peccatum.

Cunctatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CUnctatio, tardatio, mora, μέλλησις ὄκνος, ἀνάπλωσις Hebr. *Crech*, à verbo, *Arach*, prolongatùs est, longus fuit, protensus est. Cognitionem habet cum *Arack* iter longum facit. Deus qui tardus ad iram, patiens, & multum misericors est, *Erech*. cognominatur, id est, tardus, longanimus: & *Erech epaiim*, longus narium, quòd cunctetur, tardè irascitur, ut justus judex, qui tandem nimium provocatus, gravitate pœnæ compensat supplicij tarditatem.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Omnis res properando parit errores, unde magna detrimenta fieri adsolent, in cunctando autem bona insunt, si non talia quæ statim videntur esse bona, certè quæ suo tempore bona quis esse comperiat. *Herodot. lib 7.*

Impossibile est rem reducere in pristinum statum, postquam perdideris, nec volueris venire in societatem periculorum. *Thucydid. lib. 6.*

Expectare dum hostium copiæ augeantur, equitatúsque revertatur, summæ dementiæ Cæsar esse judicabat. *Cæsar lib. 4. de bell. Gall.*

Omnia non properanti clara rectáque erunt. *Livius Decad. 3. lib. 2.*

Barbaris cunctatio servilis, statim exequi regium videtur. *Tacit. Annal. lib 6.*

Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum. *Tacit. hist. lib. 1.*

Insulta audacia in exitium ducit: prudens verò cunctatio servare satis est apta. *Procop. de bello Persico, lib. 2.*

Rerum gestarum maximæ, non temporis celeritate, sed bonis consiliis dirigi rectius solent: plerumque enim sera dilatio, cùm sè demum opportunè obtulerit, utilitatis plurimum adfert: studium verò & nimia properatio, ubi nec decenti, nec suo tempore proferuntur, multis rei conficiendæ spem intercidit. Faciliùs quippe imperata aliqua multitudo vicibus oppugnata hostilibus vincitur, quàm qui cum minoribus copiis, sed alioquin quàm benè instructis, in certamen se conferunt. *Procop. de bello Goth lib. 1.*

Quibus salutis spem fortè allatura est mora, vecordiæ proculdubio arguentur, si anticipando periclitandóque rerum summam in discrimen deduxerint: hi verò quibus cunctando & prolatando difficilius certamen efficitur, si plusculum id ad breve extraxerint, hujus nimirum moræ potiùs sint incusandi, quàm acceleratæ ac petulantiæ. *Procop. de bello Goth. lib. 2.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes poscebat aliquid ab homine avaro: quem cum videret cunctantem, ac negatura similem. ô homo, inquit, ad cibum te postulo, non ad cyppum: ut qua licet, Græcarum vocum affinitatem reddam. Græcis enim ταφὴ, cibus est, πάφη sepultura. *Erasm. l. 3. apoph. ex vita Diogenis apud Laërt.*

Socrates hoc dicterium plurimum in ore habuisse dicitur: Dimidium operis peractum ei, qui jam esset aggressus. Sunt enim qui cunctando ac deliberando vitam omnem absumant. Est autem hemistichium Hesiodium. ἀρχὴ ἥμισυ παντὸς. *Laërt. in vita Solon.*

Fabius Max. quoniam cum Hannibale pugnare detrectabat, mora copias illius & pecuniarum & commeatus egentes attenuabat. Ob quod cum male audiret, nihil tamen commotus, pergebat in suo instituto, & Hannibalem cunctatione fregit, quem alij magno militum exercitu vincere nunquam potuerunt. *Plutarch. in vita.*

Julius Cæsar, quum Pompeius instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, & hostem operiri jussisset; Cæsar dixit illum errare, qui vim, impetum, ac divinum afflatum animorum ad incursionem paratorum, mora relaxasset. Adeo Cæsari non modo certamen erat cum Pompeio de fortuna belli, verumetiam de bellandi peritia. *Plut. in Rom. apoph.*

Augustus Cæsar, illud semper cito factum posse dici aiebat, quod cum factum esset, bene haberet. Tarditatem enim, quæ tota esset, celeritati anteponebat cui periculum esset conjunctum. *Fulgos. lib. 7. cap. 2.*

Iniquus, quam in frequenti turba quidam ipsum his verbis appellaret adversus adversariam suum: Talassus, inimicus pietatis tuæ nostra per vim eripuit. Agnosco, inquit, ab illo me fuisse læsum, proinde dic illi, ut mihi potiori inimico prius satisfaciat: mandavitque præfecto, ne prius cognosceretur illorum negotium, quam ipse cum Thalassio rediret in gratiam. Quod alter addixerat ad maturandam vindictam, Cæsar torsit in cunctationem. *Erasm. lib. 8. apoph.*

¶ SIMILITUDO.

Leonis catuli informes nascuntur, vix ingrediuntur semestres, non moventur nisi bimestres: Ira quæ egregia futura sunt, sero proveniunt, & lentis ductibus absolvuntur. *Erasm.*

¶ PROFANA EXEMPLA.

Publ. vel Cn. Dolabella, Asiæ procos. Smyrnæam matronam, quæ filium & maritum propter interemptum filium ex priore marito conceptum veneno sustulerat, ad Areopagitas rejecit. Illi accusatorem & ream post centum annos redire jusserunt. *Val. Max. lib. 8. cap. 1.*

Fridericus III. Imperat. toleravit omnia, cunctator salutaris. Quoties apud illum fieret rerum comploratio, quod hæc & illa fierent: hæc & illa timerentur, ferunt respondisse, nec dum esse tempus illa emendandi. Nec tamen illo vivente hoc tempus impletum est: nescitur quando implendum. *Cranzius l. 11. Saxoniæ cap. 33.*

Germanis hoc ex libertate vitium inesse scribit Tacitus, quod ad publicos conventus non simul nec jussi conveniunt: sed & alter & tertius dies cunctatione coëuntium absumitur. Ergo patrium hoc est & hæreditarium malum: sed quod nostra ætate tantum crevit, ut velut in proverbium abierit. *Theat. Zuing.*

Regum Thracum ducem, apud Euripidem objurgat Hector: quod serius ad belli societatem venisset, nimirum decimo demum anno. *Theat. Zuing.*

Mortuo Alexandro secundo, Scotorum rege, cum Alexander filius successurus esset, magna inter Nobiles disceptatio orta est: aliis sydera, quæ plurimum illis observare mos est, adversa regi creando dicentibus: aliis non equitem auratum factum esse, ac propterea à regni gubernaculis prohiberi. At nisi contemptis istiusmodi superstitionibus Comes Fisensis Sconæ fatali lapidi admotum puerum, more majorum inunctum coronasset: profecto dilatandis comitiis haud dubiè res in summum evasisset discrimen. *H. Boëtius lib. 13.*

Vide tit. de Mora & Tarditate.

Cupiditas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

CUpiditas, Græcè ἐπιθυμία, ας, ἡ, ἐπιθυμέω, concupisco, dicitur. Et est improba voluntas, *secundum Augustinum lib. 3. de libero arbitrio.*

Cupiditas est inordinatus amor pecuniæ, vel effrenatus habendi appetitus: quæ & cupido fœminino genere dici potest: nam cupido in Masculino genere, deum amoris significat. Sunt, qui cupiditatem à cupidine ita distinguant, ut cupiditas levior sit ac temperatior: cupido autem gravior.

Lucilius: cupiditas ex homine, cupido nunquam tollitur. Hæc omnia ex cupido dicuntur, quod est opto, desidero.

Cupiditas vel libido est appetitus, ac citra rationem aviditas.

Alij sic: Cupiditas est opinio venturi boni quæ scitur ex usu jam præsens esse.

Vel, Cupiditas est, effrenatus immoderatusque appetitus. Cupiditas, Aviditas, libido, desiderium, studium, amor. Hebr. *Auvah* à verbo *Avah*, avidè concupivit, desideravit, valde appetivit. Cognationem habet cum *Abah*, voluit. Ab *Avah* deducitur Latinum *Aveo* & *avidus*. Dicitur etiam *Kemed'*, à verbo *Kamadh*, concupivit ardenter, cui affine est *Kamah*, incaluit. Cupiditas enim est mirus atque vehementissimus animi calor & ardor erga rem optatam.

Cupiditates immodicæ damnantur. 1. *Thessal. 4. 5.* 1. *Timot. 3. 3.* & 2. *Tim. 3. 2. Tit. 1. 7.* & 1. *Tim. 6. 10.*

¶ DIVISIO.

Partes cupiditatis 14.
- *Avaritia,*
- *Superbia,*
- *Odium,*
- *Simultas,*
- *Pervicacia,*
- *Ira,*
- *Cupido.*
- *Iracundia,*
- *Inimicitia,*
- *Discordia,*
- *Indigentia,*
- *Desiderium,*
- *Feritas,*
- *Sævitia.*

Superbia, est cupiditas fastus & excellentiæ, atque incessu præ se insolentiam ferens, socij & æqualis impatiens inani de se existimatione, ab aliorum se consuetudine sejungens.

Odium, est ira inveterata. *Cic. lib. 4. Tusc. q.* vel odium est vetus ira ex causis pluribus collecta, diuturno tempore perseverans. *Augustin. in libris diffinitionum.*

Simultas, est occulta ac simulata ulciscendi cupiditas verbis aliud ostentans, & in animo aliud recondens. Vel est mendacium in signis factorum exteriorum. Græcis appellatur hoc vitium, ὑποκρίσις.

Ira, est repentinus ac subitaneus impetus & aviditas ulciscendi, alij sic: ira est libido puniendi, ejus qui læsisse videatur injuria. Aristoteles autem, Ira, inquit, est ulciscendi appetitus, & rursus: Ira est fervor sanguinis: Aut sanguinis circa cor incensus. Altera definitio materiam, altera speciem vel rationem spectat.

Cupido, est libido circa res studiosas. Est namque acris affectatio ex irrationali excitata affectu vel appetitu, ut Veneris aut honesti imagine decepta.

Iracundia, est ira, quæ, quum nata est, desinere videtur, & placari: ac tanquam sub cinere ignis exæstuans, quoad perfecerit, quamobrem cùm incensa est, non cessat. Aristoteles autem inquit: *Iracundia*, est vitium partis irascibilis, ob quam commobiles fiunt ob iram animi.

Tres species iracundiæ.
- *Bilis succensio,*
- *Acerbitas,*
- *Socordia.*

Est planè iracundi, neque posse omnino ferre exigua convitia, neque summissiones: esse verò trucem & ultorem in iram mobilem ubi sermo & opera inciderunt. Avaritia est vehemens opinatio de pecunia, quasi valde expetenda, inhærens & penitus insita.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Quod agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, & flagellum vocatur: quod autem agit, ut alteri noceat, facinus dicitur: & hæc duo sunt genera omnium peccatorum. *Augustin. de doctr. Christ.*

Superbia & cupiditas in tantùm unum malum sunt, ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia cupiditas possit inveniri. *Ad quendam Comitem.*

Non

Non eſt in carendo difficultas,niſi quum fuerit in habendo cupiditas. *Lib.Conf.*

Tanto magis inhæret Deo quilibet,quanto minus diligit proprium. *In quadam epiſt.*

Cupiditas dicit,valde ſine culpa es,qui quidem habenda concupiſcis quia non multiplicari appetis, ſed agere pertimeſcis, & quod malus alius retineret, ipſe melius impendit. *Lib.de conflictu vitiorum.*

Sicut, qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non jam res ipſa, ſed paſſionis ſuæ phantaſias vident:ita etiam mens avari ſemel vinculis cupiditatis adſtricta, ſemper aurum, ſemper argentum credit videre,ſemper reditus computat. Aurum gratius quàm ſolent intuetur, ipſa ejus oratio & ſupplicatio ad dominum, aurum quærit. *Ambroſ. in Ioan.*

Cupiditas ait:Quid injuſtum eſt,ſi cum aliena non invadam,propria diligentia ſervo?O imprudens dictum! propria dicis,quæ ex rebus reconditis,in hunc mundum detuliſti,quando in hanc ingreſſus es lucem? Quando de ventre matris exiſti,quibus quæſo facultatibus,quibuſque ſubſidiis ſtipatus intrasti? *ibid.*

Qui moderari neſcit cupiditatibus, is quaſi equis raptus indomitis volvitur, laniatur, affligitur. *Lib.de Virginitate.*

Quum augere opes, aggregare pecuniam,occupare terras poſſeſſionibus cupimus, præſtare divitiis, juſtitiæ formam exivimus,beneficentiam communem amittimus. *Lib.de Offic.*

Bonorum authori aliter inhærere non valemus, niſi cupiditatem nobis, quæ omnium malorum radix eſt, abſcindamus. *Greg.in hom.*

Cui cupiditas dominari dicitur,ſubjectus malis omnibus demonſtratur. *lib.15.moral.*

In pœna modum impatientiæ, in paupertate cupiditatis ſcrupulum, in obedientia nodum caveas propriæ voluntatis. *Bern.in quodam ſerm.*

Nihil in hac vita laborioſius,quam deſideriis terrenis æſtuare,& nihil hic quietius, quàm hujus ſeculi nihil appetere. *Bern.in ſerm.6.*

Qui ſemel Chriſti ſervus effectus eſt,non erit mammonæ famulus, cujus certe è regione ſit dominus. Illa enim ut fugientem ſequi,ita fugere conſuevit ſequentem:nullum hic honorat ut contemptorem ſui: nec ita irridet aliquem, ut eos qui eam nimium concupiſcunt. *Chryſoſt. hom.9. in Matth.*

Appoſitio divitiarum majorem accendit flammam, ſi vehementior ſit cupido. *ibid.*

Virum catholicum, & præcipue Domini ſacerdotem,ſicut nullo implicari errore,ita nulla oportet cupiditate violari. Mens enim pecuniæ avida, nec abſtinere novit à vetitis, nec gaudere conceſſis, nec pietati adhibere conſenſum. *Leo Papa in ſerm.*

An non tibi videtur à terra devorari ille,qui ſemper de terra cogitat, qui ſemper terrenos habet actus, qui de terra loquitur,qui de terra litigat, terram deſiderat, & omnem ſpem ſuam ponit in terra, qui ad cœlum non reſpicit,qui futura non cogitat,qui judicium Dei non metuit,nec beata ejus promiſſa deſiderat,ſed ſemper de præſentibus cogitat,& ad æterna non ſuſpirat? Talem quum videris,dicito,qui devoravit eum terra. *Orig.hom.19. in Levit.*

Quid faciam?deſtruam horrea mea,&c.Quis non talem miſereatur? quis non infœlicitatem ejus doleat? Auguſtatur ex abundantia, conſtringitur & triſtatur ex opulentia, infœlix in præſentibus bonis, infœlicior in futuris. Et ideo ager ejus reditus largiores, quam gemitus attulit graviores. *Baſil.in homil.*

Omnium malorum radix eſt cupiditas, tranſgreſſionis mater,magiſtra nocendi, primipilaria iniquitatis, auriga malitiæ, ſicaria virtutum, ſed nonis origo, fovea ſcandalorum. *Petr.Rav.in ſerm.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Jacob. Bill. Anthol. Sacr.

Nulla anima eſt, quæ non mortali carne gravetur,
Nec de corporea conditione gemat.
Sed confirmare invalidam, & frenare rebellem,
Legitimum & proprium eſt mentis opus Domina.
Qua vis natura ut moderamine tempe et æquo,
Et ſubdat ſceptris noxia quæque ſuis.
A Domino auxilium & vires petat ut valeat ſe
Vincere, nec ſenſus incitet ipſa ſuos.
Nam nullus famula poterit compeſcere motus,
Ni fuerit Chriſti ſemper amore potens.

Idem.

Fœnoribus quidam tot ſeſe obſtrinxerat olim,
Nulla quies ut ei nocte diéque foret.
Creditor inſtabat: namque unus & alter in horas,
Nec, quo ſe plane vertere poſſet, erat.
Credita perſolvit tamen hic cum fœnore tandem
Omnia, ſi miſero parta labore quies.
Parta quidem, haud obtenta tamen: nam creditor unus
Vſque licet capiens, uſque moleſtus erat.

Idem.

Serpens eſt Satanas, ſerpit reptatque per orbem.
Reſque per abiectas pectora curva ferit.
In cœlum ſi mente ferar, nihil ille valebit:
Non etenim pennas, non habet ille pedes.
At ſub delictis tegitur, regiturque ſub auro.
Et ſub mendaci rurſus honore latet.
Cum luxu ſpernamus opes, ſpernamus honores:
Nec qua nos ſtygius morueat anguis, erit.

Claud. 4. Hon.

At ſibi cuncta potens, nihil collatura cupido.
In Iecur, & tractus imos compulſa receſſit,
Qua velut immanes reſerat dum belua victus.
Expleri, paciſque nequit, nunc verbere curas
Torquet avaritiæ, ſtimulis nunc flagrat amorum:
Nunc gaudet, nunc mœſta dolet, ſatiataque rurſus
Exoritur, caſaque redit pollentius hydra.

Virg.3. Æneid.

Quid mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Ovid. 13. Met.

Conſilium ſapiens, ſceleris niſi pramia magnas
Adiecisſet opes, animi irritamen avari.

Horat. 3. Carm. 16.

Concidit auguris.
Argius domus, ob lucrum
Demerſa excidio, diffidit urbium
Portas vir Macedo, & ſubruit amulos
Reges muneribus, munera navium
Sævos illaqueant duces.

Juvenal. 14.

Inde fere ſcelerum cauſæ, nec plura venena
Miſcuit, aut ferro graſſatur: ſapius ullum
Humana mentis vitium, quam ſæva cupido
Indomiti cenſus: nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri: ſed qua reverentia legum,
Quis metus aut pudor eſt unquam properantis avari?

Sen. Hipp.

Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps,

Plaut. Capt.

Odi ego aurum, multa multis ſæpe ſuaſit perperam.

Lucret. 3.

Deniique avaritiæ, & honorum cæca cupido,
Quæ miſeros homines cogunt tranſcendere fines
Iuris & interdum ſocios, ſcelerumque miniſtros
Noctes atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opes.

Idem 5.

Nunc aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.

Silius 13.

Prodigere in bellum facilis promiſſa feroces
Augebant animos argenti pondere & auri.

Virg. Ætna.

——— *Subter*
Scrutamur rimas, evertimus omne profundum
Quæritur argenti ſemen, nunc aurea vena.

Boët. 15.

Sed ſævior ignibus Ætna,
Fervens amor ardet habendi.

Ovid. 1. Faſt.

Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,
Cuius non animo dulcia forent.
Tempore crevit amor, qui nunc eſt ſummus,habendi:
Vix ultra quo jam progrediatur,habet.
Pluris opes nunc ſunt, quam priſci temporis annis,
Dum populus pauper, dum nova Roma fuit.
At poſtquam fortuna loci caput extulit huius,
Et tetigit ſummos vertice Roma Deos.
Creverunt & opes, & opum furioſa libido,
Et cum poſſideant plurima, plura petunt.
Quærere ut abſumant, abſumpta requirere certant,
Atque ipſa vitiis ſunt alimenta Vices.
Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab anda,
Qua plus ſunt pota, plus ſitiuntur aqua.

Idem 2. Amor 9.

Venator ſequitur fugientia capta relinquit,
Semper & inventis ulteriora petit.

Juvenalis 14.

Interea pleno cum turget ſaccultus ore,
Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit,
Et minus hanc optat, qui non habet: ergo paratur.
Altera villa tibi cum rus non ſufficit unum,
Et proferre libet fines, maiorque videtur,
Et melior vicina ſeges, mercaris & hanc &
Arbuſta, & denſa montem qui canit oliva.

Martial. 13.

Habet Africanus millies, & tamen captat.
Fortuna multis nimis dat, ſatis nulli.

Ovid. 12. Met. Midæ votum.

Huic Deus optanti gratum, ſed inutile fecit
Muneris arbitrium; gaudens altore recepto.
Ille male uſurus donis, ait, effice, quicquid
Corpore contigero fulvum vertatur in aurum,
Annuit optatis, nocituraque munera ſolvit
Liber, & indoluit, quod non meliora petiſſet:
Lætus abit, gaudetque malo Bereſyntius heros,
Pollicitique fidem tange di ſingula tentat.
Tum vero ſive ille ſua Cerealia dextra
Munera contigerat, Cerealia dona rigebant,

Sive

Sive dapes avido convellere dente parabat:
Lamina fulva dapes admoto dente rigebant,
Miscuerat puris authorum muneris undis,
Fusile per victus aurum fluitare videres.
Attonitus novitate mali diversque, misérque
Effugere optat opes, & quæ modo voverat, odit.
Copia nulla famem relevat, sitis arida guttur
Urit, & invisо meritus torquetur ab auro.

Lucret. 4.

Nam faciunt homines plerumque cupidine cœci,
Et tribuunt ea quæ non sunt sibi commoda vere.

Maphæus Virg.Suppl.

— Quantos humana negotia motus
Alternasque vices miscent? quo turbine fertur
Vita hominum? ô fragilis damnosa superbia sceptri.
O furor, ô nimium dominandi innata cupido,
Mortales quo cæca vehis? quo gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot tecum insidias, quot mortes, quanta malorum
Magnorum tormenta geris? quot tela, quot enses
Ante oculos, si cernis habes heu dulce venenum,
Et mundi lethalis honos! heu tristia regni
Munera! quæ haud parvo constent: & gaudia rerum
Pondera, quæ nunquam placidam promittere pacem,
Nec requiem conferre queant, heu sordis acerba
Et misera regale decus: magnóque timori
Supposítos regum casus, pacique negatos.

Juvenal.10.

Vnus Pellæo juveni non sufficit orbis,
Æstuat infœlix angusto limite mundi,
Vt Gyara clausus scopulo, parváque Seripho,
Cum tamen à figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit.

Boëth.1.4.

At quisquis trepidus pavet, vel optat,
Quod non sit stabilis suique juris,
Abjecit clypeum, lecóque motus
Nectit, qua valeat trahi, catenam.

Juvenalis 3.

Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Vt summo careas, ponendáque præmia sumas
Tristis, & à magno semper timearis amico.

Comici Græci.

Ἰσότιμα δ' αὐτῷ, πλεονεξίαν φύγε
Æqualis esse aliis pete, nec habere plus.

¶ Philosoph. et Histor. Sententiæ.

Est cupiditas concupiscentiáve, appetitio jucundarum rerum, & afferentium voluptatem. *Aristoteles lib.1. Rheticorum, c.11.*

Cupiditatum aliæ communes sunt: aliæ propriæ & ascititiæ. *lib.1. Ethic. c.11.*

Cupiditas potest omnes animi partes commovere. *lib. 7. Ethicor. cap.3.*

Rectæ rationi opinio contraria non est, sed cupiditas. *ibid.*

Cupiditates ac voluptates aliæ sunt in honestis & bonis: ex iis enim quæ movent & delectant, quædam vi sua & natura expetenda sunt, alia his contraria, nonnulla media. *lib.7. Ethic.c.4.*

In mediis cupiditatibus non quia earum studio, cupiditate & amore teneantur homines, vituperantur: sed quia modum in eis finémque transeant. *ibid.*

Cupiditas, si ratio vel sensus modo moneat, hoc vel illud esse suave, inflammata rapitur ad perfruendas voluptates. *lib.7. Ethic.c.6.*

Aliæ cupiditates sunt humanæ & naturales, & genere, & magnitudine, aliæ belluarum propriæ: quædam ex oblæso principio, morbisque gignuntur: quarum in primis duntaxat sunt temperantia, & intemperantia. *ibid.*

Naturalis cupiditas est, quæ ad rem Veneream pertinet. *lib.1. Rhetor. cap.11.*

Actus in cupiditatibus, est deficientis non sine molestia habitus, atque naturæ. *lib.7. Ethic.c.72.*

Et cum dolore omnis conjuncta cupiditas. *Ethic. lib.3. c.11.*

Cupiditas rei absentis est, & cujus egent, id summopere cupiunt, *lib.3. Rhetor. ad Theod. c.13.*

Consilio contraria cupiditas est: cupiditas cupiditati non est. *Ethicor. lib.3. c.2.*

Cujus cupiditas inest, omne jucundum inest. Nam cupiditas jucundi appetitio est. Cupiditatum autem aliæ sine ratione sunt, aliæ cum ratione. *lib.1. Rhet. ad Theod. c.11.*

Quæ cupiditate fiunt, ex pravitate sunt. *lib.1. Rhetor. ad Theodectem, cap.13.*

Cujus rei quisque cupidus est, ea delectatur. *lib.1. Ethic.c.6.*

Cupiditas insidiatrix est, ut aiunt. Venerem enim Cyprigenam insidias nectere ait Homerus, Baltheúmque tribuit ei, in quo doli essent. *lib.7. Ethic.c.6.*

Ut puer ex pædadogi præscriptione: sic vis concupiscendi convenienter rationi debet vivere. *Ethic. lib.3. c.11.*

Homines plus incertæ cupiditati, quàm certæ providentiæ tribuere solent, & ad id quod placet, & quod appetunt, inconsiderata spe animis inclinare; quod verò displicet prætextu aliquo specioso quæsito repudiare. *Thucyd. lib.4.*

Quanto minus rerum, tanto minus est cupiditatis. *Livius, dec.1. lib.1.*

Cupiditas & amor maximè, ad muliebre ingenium, efficaces preces sunt. *Idem, ibid.*

Cupiditas sine ratione, res est levis, & quæ confestim in alteram partem inclinat. *Dion. Halic. lib.2.*

Potiri malis cupiditatibus non eximit eas ex animo, sed auget & reddit pejores. *Idem, lib.10.*

Exstimulant sæpe viros, multò verò sæpius fœminas cupiditatum acrieres aculei. *Pausan. lib.8.*

Ex malevolentia aliquem dedita opera omnibus in rebus insectari, suámque potestatem & vires tanquam legibus ipsis superioribus jactitare, indignum hercle ac non justum. *Ex Orat. contra Midiam, Demosth.*

Ob privatam utilitatem unumquemque reperietis ad multa perpetranda impulsum, quorum nihil volebat facere. *Ex orat. de Pace.*

Iis, qui de industria contumelioси sunt, leges acerbas esse cernere licet. *Ex Orat. contra Mediam.*

Injuriam infert aliquis sua voluntate? Ira & supplicium contra ipsum: peccavit quispiam inconsulto? venia pro pœna huic datur. *Ex Orat. de Corona.*

Quæcumque quis vi adhibita facit, communes esse injurias, etiam iis ad quos negotium nihil attineret, existimavit legislator. *Ex Orat. contra Mediam.*

Leges sunt de cædibus latæ: quæ eos qui consulto interfecissent, morte, perpetuo exilio, omnium denique bonorum publicatione mulctant: eos autem qui inconsulto, venia, & magna humanitate dignos judicant *contra Mediam.*

Nullus eorum qui beati sunt & fœlices, terminum aut finem habet cupiditatis habendi. *Ex Orat. cont. Aristoc.*

Non est apud istos, quorum studia, cogitationes denique omnes ad immodicam habendi cupiditatem referuntur, quicquam vel firmi vel sancti. *Ex orat. contr. Aristoc.*

Nihil est profecto molestius quàm vicinum avarum, atque injustum habere. *Ex orat. contra Callic. de fundo.*

Quum ex immodica habendi cupiditate & improbitate quis potens evaserit, prima quæque occasio, levissimáque offensio omnia dissipavit atque dissolvit. *Olynth.2.*

Fieri nequit injuriis, perjuriis & mendaciis, ut firmum imperium comparetur: sed talia semel brevique tempore durant, & vehementer quidem spe, si usu venit nituntur, temporis autem progressu deprehenditur, & in ipsis concidit. *Olynth.2.*

Qui propter immodicas cupiditates habendi acquirendique aggrediuntur ea, quæ minimè decet, ij non quæ difficilia sunt cogitare solent, sed rerum secundarum felicem successum. *Ex orat. cont. Aristoc.*

Si quis privatim ulla in re aliquem offenderit, illud recordari & memoria tenere, neque quietem agere injustum est atque perfidiosum. *Ex orat. de Corona.*

Si quis vos interroget, quodnam genus omnium hominum qui in civitate sunt improbissimum sit? neque sunt agricolæ, neque mercatores, neque argentarij, neque ejusmodi quicquam, sed qui quæstus gratia dicunt rogationemque proferre consueverunt. *Ex orat. cont. Aristoc.*

Non cum rerum vestrarum quicquam interire permisistis, tum graviter ferre oportet, sed dum res quidem vestræ in tuto sunt, eos autem qui præsunt, propter avaritiam non eam suscipere curam perspicitis quam decebat. *Ex orat. de corona perfect.*

Ex eo, quantum cuique satis est, metiuntur homines divitiarum modum, filiam quis habet? pecunia est opus: duas? majore: plurimas? majore: etiamsi (ut aiunt) Donato quinquaginta sint filiæ, tot dotes magnam quærunt pecuniam. Quantum enim cuique opus est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. Quid de eo, qui filias non plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ brevi tempore magnas copias exhaurire possint? *Sen. in epist.*

Qualem dicimus seriem causarum esse, ex quibus nectitur fatum, talem dicimus cupiditatem, altera ex fine alterius nascitur, in eam demissus es vitam, quæ nunquam tibi terminum miseriarum, ac servitutis ipsa factura sit; plurima & undique ingesta non satiant. Utrum istorum mavis, in inopia saturitatem, an in copia famem? *Sen. 19. epist.*

Quamdiu tibi satis nil fuerit, ipse aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? utrumque cogita, quàm multa temerè pro pecunia, quàm multa laboriosè pro honore tentaveris! quantum ad successum accesseris, tanto accedet & metus. *Idem in Epist.*

Vidisti aliquando canem missa frusta panis aperto ore captantem: quicquid accipit, protinus integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis, quicquid expectantibus fortuna projecit, id fine ulla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attoniti in Epicureum illud chaos incidimus, inane sine termino. *Idem 13. epist.*

Nullum habet majus malum cupiditas quàm quod ingrata est: nemo quos vincit, sed à quibus vincatur, aspicit: & illis non tam jucundum est multos videre post se, quàm grave aliquem ante se: habet hoc vitium omnis ambitio, nec inspicit, nec ambitio tantum instabilis est, verùm cupiditas omnis incipit à fine. *Epist.27.*

Cupiditas fœlicitatem suam non intelligit, quia non unde venerit respicit, sed quò tendat. *ibid.*

Nunquam parum est, quod satis est, & nunquam multum quod satis non est. Neminem pecunia divitem fecit, imò contra nulli non majorem sui cupidinem ingessit. *In epist.*

Fortissima pestis est cupiditas, quæ solet egenos facere, quos capit, dum finem quærendi non invenit: nam altera cupiditas ex alterius fine

naſcitur : & ideò fortior eſt, qui cupiditatem vincit quam qui hoſtem ſubjicit. *ibid.*

Alienum nobis, noſtrum plus aliis placet: effugere cupiditatem, gloria multa regnum eſt vincere. *In Proverb.*

Cupiditati tarda eſt etiam celeritas. Valerius avidiſſimum quemque egentiſſimum eſſe dicebat. *ibid.*

Cupiditates honoris, imperij, potentiæ, gloriæ in maximis animis ſplendidiſſimiſque ingeniis exiſtunt. *Cic. 1. offic.*

Cupiditates non foris ſolum ſe jactant, nec tantùm in alios cæco impetu incurrunt, ſed intus etiam in animis incluſæ inter ſe diſſident, atque diſcordant. *De fin. lib. 1.*

Cupiditates ſunt inſatiabiles, quæ non modo ſingulos homines, ſed univerſas familias evertunt, totam etiam labefactant ſæpè Rempublicam. *ibid.*

Ex cupiditatibus, odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur. *ibid.*

Cupiditas ſine ratione, res eſt levis, & quæ confeſtim in alteram partem inclinat. *Dionyſ. Halicarn. lib. 2.*

Quanto minus rerum, tantò minùs eſt cupiditatis. *Livius, Decad. 1. lib. 1.*

Homines plures incertæ cupiditati, quàm certæ providentiæ tribuere ſolent; & ad id quod placet, & quod appetunt, inconſiderata ſpe animis inclinare: quod verò diſplicet prætextu aliquo ſpecioſo quæſito repudiare. *Thucydides, lib. 4.*

Cupiditas hominum mentes oculóſque obtundit. *Fr. Guicciar. hiſtor. lib. 7.*

Si optatis potitus quis fuerit, cupiditates propterea non minuuntur, ſed potiùs in dies magis ac magis augentur. *Idem, lib. 11.*

Cupit Regnum, & quidem ſceleratè cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris, nationis, juris gentium. *Livius, Decad. 4. lib. 10.*

Potiri magnis cupiditatibus non eximit eas ex animo, ſed auget eas, & pejores reddit. *Dionyſ. Halicarn. lib. 10.*

Omnium rerum immodica cupido inter mortales eſt, agri, pecuniæ, honorum. *Livius, Decad. 1. lib. 6.*

Sicut morbos neceſſe eſt ante cognitos eſſe, quàm remedia eorum: ſic cupiditates priùs natæ ſunt, quàm leges quæ iis modum facerent. *Livius, Decad. 4. lib. 4.*

Id rectè prohibetur, Deum ipſum cupiditatibus nimis infeſtum eſſe. *Conſtant. Manaſſes, Annal. pag. 109.*

Hominum conſilia cupiditatéſque gradatim aſcendunt. *Guicciard. hiſt. lib. 1.*

In animis qui immoderatis cupiditatibus occæcantur, prudentia à temeritate oppreſſa locum nullum habet. *Fr. Guicciard. hiſt. lib. 4. 7.*

In efferato animo nulla quantumvis vaſta, atque immenſa cupiditas incredibilis eſt. *Idem, lib. 11.*

Cupiditatum non magis unum genus ac ratio eſt, quàm formarum, quæ, quum ex æquo homines ſimus, omnes maximam varietatem habent. Alij aliis rebus afficimur, neque omnes ex æquo iiſdem delectamur. Alioquin nec à Deo nos, nec alij ab aliis accuſaremur : quippe qui iiſdem voluptatibus neceſſariò caperemur, eadémque conſilia iniremus. *Nicet. Ioann. Comment.*

Nequeunt expleri hominum amentium cupiditates, etiamſi quæcumque petierint conſequantur : ſed continuò alia majores appetunt, & in infinitum progrediuntur, quòd præcipuè multitudini accidit. Quæ enim unuſquiſque ſolus aut pudore proprio, aut ab alio impeditus facere veretur, ea ſi more publico recipiantur ab eo in ſua voluntate aliorum exemplo & conſuetudine confirmato, faciliùs, & audaciùs patrantur. Quum igitur cupiditates ſtulti vulgi ſint inexplebiles, & infinitæ, earum principiis obſtandum eſt, quandiu ſunt adhuc infirmæ, non autem quando jam ita ſunt corroboratæ & auctæ, ut evelli nequeant. Omnes enim iniquiore animo ferunt, ſi rebus ſibi conceſſis priventur, quàm ſi rebus ſperatis fruſtrentur. *Dionyſ. Halicarn lib. 5.*

Quintius, prudens Romanus, videns Achæos de nova quadam dominatione, inutili & noxia multum eſſe ſolicitos, à prava cupiditate eos avertere his verbis conatus eſt: Si utilem profeſſionem inſulæ cenſerem eſſe Achæis, author eſſem Senatui, populóque Romano, ut eam vos habere ſinerent. Cæterùm, ubi collecta in ſuum tegimen eſt, tutam ad omnes ictus eſſe video, ubi exerit partes aliquas, quodcumque nudavit, obnoxium atque infirmum habere : haud diſſimiliter vos Achæi clauſos undique mari, quæ intra Peloponneſi ſunt terminos, ea & jungere vobis, & juncta tueri facilè : ſimul aviditate plura amplectendi hinc excedatis, nuda vobis omnia, quæ extra ſint, & expoſita ad omnes ictus erunt. *Livius, Decad. lib 4. c. 6.*

Pauci ex optimatibus Romanis, quidámque Græci ſpectatores pugnæ inter Cæſarem & Pompeium, cùm jam conflicturæ eſſent acies, reputaverunt quem in locum cupiditas pertinaciáque Imperium Romanum deduxiſſent. Erant & arma cognata, & ordines germani, & communia ſigna, uniuſque verbis virtus & potentia in ſeipſam convertebatur, oſtendens quàm cæca & inſana ſit humana natura, cum affectibus fertur. Poterat enim uterque ducum quietus jam imperare, & terra matíque partis virtute ſua ditionibus totum propè mundum complectentibus frui. Sin cupiditati trophæorum, & triumphorum ſii indulgendum putaſſent, licebat eam Parthicis aut Germanicis bellis reſtinguere. Reſtabant etiam Scythæ & Indi, quas barbaras Gentes velle ejurare haud erat inglorius cupiditatis præfectus. Quis enim Scytharum equitatus, quæ Parthorum Sagittæ, aut Indorum divitiæ, ſeptuaginta armatis Romanorum millibus reſtitiſſent, idque Pompeio & Cæſare ducibus? quorum nomina priùs quàm Romanorum audierant, adeò inacceſſas ij multas feráſque Gentes vincendo peragraverant? Ij tum ad depugnandum inter ſe coibant, ne gloriam quidem ſuam, propter quam in id malorum patriam conjecerant, m ſerati : cùm eam ad uſque diem uterque invicti cognomen tenuiſſet. *Plutarch. in Pompeio.*

¶ Apophthegmata.

Similitudines interrogatus, cur in extrema ſenectute avarus eſſet? Quoniam, reſpondit, malim defunctus opes inimicis relinquere, quam vivus amicis egere. His ille verbis plurimorum amicitiæ inconſtantiam damnavit.

Diogenes, magna & multa ſimul accipientes, inſigniter mendicos appellabat.

Iſocrates, Timon ille agnomine miſanthropos, id eſt, hominum oſor, elementa malorum eſſe dixit, inſatiabilitatem & ambitionem.

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi: in medio laqueorum ambulas, qua de cauſa tot laquei? ne deorſum volemus, ſed ſuperiora quæramus. Etenim volatilia, donec in altum aëra ſecant, non facilè capiuntur. Ita tu, donec ad ſuperiora reſpexeris, nec laqueo, nec ullis aliis facilè capieris inſidiis. Venator eſt Diabolus : fias igitur illius calamis ſublimior. In altum aſcendens, non amplius ulla rerum humanarum admirabitur, ſed ſicut poſtquam in montium verticem adſcenderimus, parva nobis & urbs & mœnia eſſe videntur, & formicarum more nobis viri ſuper terram ire videntur. Sic poſtquam celſam ſupra prophetæ cogitationem aſcendens, nihil te terrenorum percellere poterit, ſed parva videbuntur omnia, & divitiæ, gloria, potentia, honor, & ſi quid aliud hujuſmodi. Illud continuò ratiocinemur. Sicut aviculæ laqueo captæ utilitas nulla, ſed fruſtra & incaſſum alas concutit : Ita tibi nulla rationum utilitas, ſi ab improba penitus cupiditate captus ſis, ſed quantumcumque reſilieris, captus es. Ideo alæ ſunt aviculis, ut fugiant laqueos : propterea ratiocinationes hominibus, ut peccata fugiant. Quam igitur veniam habebimus? quam vero defenſionem, cum brutis ſimus dementiores? Avicula namque ſemel capta, laqueo mox elapſa, & cervus in rete decidens, & effugiens, iiſdem iterum difficilè capientur : nam cuique fit experientia cautelæ magiſtra. Nos ſæpius eiſdem capti in eadem cadimus. *Homil. 15. de poſterioribus.*

Quemadmodum ager, diu non proſciſſus ſylveſcit, ac paſſim innumeras vepres producit. Ignis ergo Spiritus ſancti immittendus eſt, quo impiis cupiditatibus concrematis novalia excolamus, quæ ſpiritualia ſemina poſſunt ſuſcipere. Si in adoleſcentia diligens fulgeat moderatio, mirum eſt dignum : qui modeſtus in ſenectute, non multum admirandum : ſed in juventute mirandum, ut in fluctibus & procellis tranquillitate fruaris, & in media fornace non ardeas. *Homil. 50. in Matth.*

Sicut tum, qui recto itinere gradiens, ſi in aliud aliquid intendat animum, pergit quidem, ſed ſæpe, dum neſcit, urbem illam pertranſit, ad quam properabat, pedéſque fruſtra ſui miniſterium præbent : Ita ferme & in cupiditate contingit. *In 1. ad Timotheum, homil. 12.*

Sicut ſol eſt quidem clarus, & in medium cunctis præpoſitus, & non opus habemus eum quærere : ſi verò noſmetipſos in inferioribus obumbramus, ſi nos ubique circumverſemus : multo labore opus habemus, ut ſolem videre poſſimus : Sic & in hac cauſa multa ſunt intellectum noſtrum impedientia. Si in profundo cupiditatum malarum, ſi in tenebris paſſionum, & ſecularibus rebus obruamus noſmetipſos, vix poterimus oculos aperire, vix reſpicere, vix intuemur, quod in inferioribus obrutus fuerit. Quanto ad ſuperiora quiſque intendit, tanto appropinquat ad ſolem. Excutiamus igitur pulverem, dirumpamus ſuperjacentem, & opprimentem nos nebulam : denſa quidem eſt, & arcta, & non nos permittit inſpicere. *Homil 22. ad Hebræos.*

Nazianzeni: Cernitis, quod fontes, plumbeis incluſi fiſtulis, quum valde ob anguſtiam urgentur, & unum feruntur, adeo plerumque aquæ vim exſuperant naturalem, ut etiam ad ſuperna prorumpant, quum aſſiduo à ſequentibus propelluntur: Ita etiam, ſi cupiditatem extinxeris, & tota adeo adglutinaberis, in altum elevaberis, unde non decides, unde non ſeparaberis, tota Chriſti permanſeris donec ſponſum tuum videas Chriſtum : inacceſſibilem te ſervato, tam ſermone quàm opere, vita, cogitatione, & motu : undique te malignus tentare ſatagit, omnia ſpeculatur, ubi jaculetur, ubi vulneret, ne quid nudum & plagæ inveniat obnoxium : quanto puriorem videt, tanto magis inquinare contendit. Siquidem ſplendidæ veſtis ſordes ſunt manifeſtiores. Ne oculus oculum trahat, ne riſus riſum, ne conſuetudo noctem, ne nox perditionem, quo enim particulatim ſubtrahitur, & furto ſurripitur, inſenſibile ad præſens damnum habet, ſed ad ſummam malitiæ oram. *In Oratione in dictum Evangel.*

Antonij Monachi: Ut feræ facilè ſuperantur, ſi demulceas, frænumque injicias: Sic cupiditates, ſi rectam rationem adhibeas. *In Melſſ. part. 2. ſerm. 76.*

D. Ambroſij. Peccatum eſt febris, eo quod ignitæ ſint cupiditates, quod ignem in oſſibus animæ & corporis implicant mentem animúmque pertentant. Vehementior eſt animi, quã corporis febris: & ideo pro animi voluntate corporis ſalus plerumque contemnitur, nec à periculis abſtinetur: Unde non alienum videtur repetere, quemadmodum Theotimus, quum gravi oculorum incommodo laboraret, & amaret uxorem interdicta ſibi à medico facultate cõeundi, cupiditatis impatiens atque impetu libidinis raptus, ſe moderari nequiverit. Sciens enim prudénſque, quod eſſet oculos amiſſurus, priuſquam conveniret uxori, in ipſo æſtu ferventis cupiditatis, & conſuetudinis apparatu: Vale, inquit, amica lumen. Sic ferè libido flagrantior eſt, graviuſque præcipitat & inflammat. Sed ubi quis reſipuerit à furore, tũc conſcientiæ interioris viſus aperitur, factique ſuccedit pœnitẽtia, & pudenda ſui unuſquiſq; facinoris erubeſcit. Etenim quaſi clavis quibuſdam ſuffigitur anima corporeis voluptatibus, & quum ſemel adhæſerit cupiditatibus merſa terrenis, difficilè in altum poteſt, unde deſcendit, ſine Dei favore, revolare.

Actuum

Actuum enim ſuorum vincta laqueis, & deliciarum ſæcularium illecebris obnoxia jam tenetur. *lib.4.c.47.in Lucam.*

¶ Historica Exempla.

Cleombrotus Ambraciota, lecto Platonis Phædone de immortalitate animæ, ut ex hac vita, quæ eſt velut mors quædam, ad immortalitatem migraret, è muro ſe in mare dedit præcipitem. *Cic.in 1.Tuſc.* In eum extat Epigramma Callimachi Græcum.

Nicaula Æthiopum regina ex intimis regni finibus ad ſpectandam audiendámque Salomonis ſapientiam Hieroſolymam venit. *Theat. Zuing. fol.74.*

Ferunt, *C. Iulium Cæſarem* Britanniam petiiſſe ſpe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum ſua manu exegiſſe pondus. Gemmas, toreumata, ſigna, tabulas operis antiqui ſemper animoſiſſimè comparaſſe: ſervitia recentiora politioráque immenſo pretio, & cujus ipſum etiam puderet, ſic ut rationibus vetaret inferri. *Sueton.*

Coloſſis impendio delectabantur olim Imp. Romani, quibus ut videtur, magis erat cordi maximos eſſe, quàm optimos. *Eraſ.in Adagiis.*

Solon in Elegiis ſuam ab amicis mortem deſleri cupit his verbis.

Μηδέ μοι ἄκλαυτος θάνοι μόνος ἀλλὰ φίλοισι
Ποιήσαιμι θανὼν ἄλγεα καὶ στοναχάς
Ne mi illugubris veniat mors, ſed mihi charis
Mœrorem potius adferat & gemitus.

Leo philoſophus Imperator pacis ita fuit ſtudioſus, ut optaret, ea dari tempora, quibus ſtipendia militum conferret philoſophis. *Suidas.*

Semiramis conſtructo ſibi monumento inſculpſit: Quicumque rex pecunia indiguerit, aperto ſepulchro, quantum opus eſt, capiat. Darius autem cum aperuiſſet, pecunias quidem non invenit, ſed in hujuſmodi ſcripta incidit: Niſi vir malus eſſes, & pecuniarum inexplebili deſiderio flagrares, haud ſanè mortuorum loculos commoviſſes.

Brennus Gallorum rex vaſtans Aſiam in Epheſum pervenit: ad quem plebeia quædam virgo nomine Demonice, prodituram ſe ipſi Epheſum promiſit, ſi torques & monilia pro mercede darentur. Ad hanc Brennus ſubditos duxit, & quicquid haberent auri in gremium avaræ conjicerent, imperavit. Qui cum imperium exequerentur, Demonice præ auri in ſe conjecti multitudine vivens eſt obruta.

¶ Apologi, Seu Fabulæ.

Adoleſcens & Equus.

Conſcenderat adoleſcens equum furibundum, illóque qua via, quaque nulla via eſſet, auferente miſerum, non enim vires adoleſcentis ad cohibendum impetum equi ſatis, neque in hoc deſiliendi poteſtas erat. Plorare igitur ille & lamentari; Tum fortè obviam huic notus & familiaris fas. Quónam abis? inquit, Cui reſpondit infœlix eques: Quandoquidem iſti, equum demonſtrans, libuerit.

Similiter vehuntur ij, in cupiditates qui ſua ſeſe impoſuêre.

Columba.

Siti enecta columba cum vidiſſet in tabula pictum cratera, rata aquam ineſſe, concitatóque impetu ad illum lata, inflictam alam in aſſeres fregit, itaque delapſa in terram à pueris capta fuit.

Fabula monet, ut caveamus, ne imprudenter aggrediamur ullas res obſequentes cupiditatibus noſtris, quod hæ multos in maxima damna impulerint.

De Jove & Plebeio.

Plebeius in humilitate quidam & tenuitate ſua admirans atque concupiſcens ſplendorem ac copiam divitum atque locupletum aſſiduis precibus Jovem flagitabat, ſibi honores atque opes largiretur. Jupiter volens ſe moleſto interpellatore tandem liberare, Mercurium cum honoribus & opibus ad eum mittit, implicatis quidem utriſque atque contectis, illis purpura, his auro. Juſſerat tamen & aperiendi inſpiciendique diligenter poteſtatem fieri plebeio, & admoneri quoque eum, ne tam ſollicitè exoptata munera, quæ jam offerrentur, temerè, néve inconſiderata apprehenſione aliquid mali arriperet. At plebeius ille captus ſpecie ac claritate donorum cupidè ambo amplectitur atque aufert. Ubi verò contemplari otioſè cœpit, inque illis reperit curas, anxietates, formidines podagras, omnia denique animi & corporis mala: quum neque quo pacto his frueretur, reperiret, neque carere ut vellet, à ſua ſtultitia impetrare poſſet, ita in illis quaſi in pice muſculos ſolere aiunt, tum adhæſit.

Fabula cohortatur homines ad conſiderationem, & deterret ab impudentia, cupiditatéſque coërcet, neque temerè quæ niteant, & ſpeciem habeant præclaram, arripienda eſſe monet.

Mulier & Gallina.

Mulier vidua gallinam habebat, quæ ſingulis diebus ovum unum pariebat, quæ ſi curaret diligentius & ſaginaret gallinam, ſperandum eſſe exiſtimabat, ut bina aut terna illa quotidie ova pareret. Cùm autem cibo ſuperfluo opima gallina & pinguis facta eſſet, planè tum parere ova deſiit.

Oſtendit fabula, cupiditatem & avaritiam ſæpè detrimentoſam eſſe. Et ſcripſit Demoſthenes hæc quoque præclarè: Rebus ſecundis non eſſe modum neque fidem cupiditatum. Itaque multos ſæpè avidos fortunæ melioris præſentia bona amittere. Et ſecundùm Ariſtot. Ἄπληστος ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων, id eſt, inſatiabiles ſunt cupiditates improborum.

Vide Avaritia, Continentia, Incontinentia, Intemperantia, Luxus, &c.

Cura.

¶ Definitio et Etymolog.

Cura, Græcè φροντὶς, ἰδος, ἡ, & φροντίζω, curo dicitur. Eſt autem cura mentis, curatio autem medicinæ, curatura verò diligentiæ. Terentius: *Reddunt curatura junceas*: hæc tamen ſæpiſſimè confunduntur. Differunt autem cura & ſolicitudo: quod cura propriè eſt in ſpe bonorum, ſolicitudo autem in metu malorum. A cura veniunt curioſitas & curioſus, de quibus infra. Cura, ſolicitudo, anxietas: ſic dicta, ut quidam volunt, quod coredat & excruciat. Hebr. *Karadah*, fortaſſe à verbo *Karadh*, trepidavit. Cura enim non eſt ſine metu & trepidatione.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Perſius 1.

O curas hominum; ô quantum eſt in rebus inane!

Ovid. 1. Pont 4.

Cura quoque interdum nulla medicabilis arte;
Aut ſi ſit longa eſt attenuanda mora.

Stat. 3. Thebaid.

Invigilant animo, ſceleriſque parati
Supplicium exercent cura.

Sen. Med.

Nulla vis flammæ, tumidique venti
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum conjux viduata telis
Ardet, & edit.

Horat. 2. Carm. 15.

Non enim gaza, neque conſularis
Submovet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volantes.

Idem 3. 1.

Timor & minæ
Scandunt eodem quo dominus, neque
Decedit aerata triremis: &
Poſt equitem ſedet atra cura.

Idem 3. Carm. 6.

Creſcentem ſequitur cura pecuniam,
Majorúmque fames.

Tibull. 3. 3.

Nam grave quid prodeſt, pondus mihi divitis auri,
Arváque ſi findant pinguia mille boves?
Quidve domus prodeſt Phrygiis innixa columnis,
Tanare ſive tuis, ſive Caryſte tuis?
Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos,
Auratæque trabes, marmoreumque ſolum?
Quidve in Ehytreo legitur quæ littore concha,
Tinctáque Sidonio murice lana juvat?
Et quæ præterea populus miratur in illis,
Invida quæ falſo plurima vulgus amat?
Non opibus mentes homini, curæque levantur:
Nam fortuna ſua tempora lege regit.

Claud. 2. Ruff.

At procul exanguis Ruffinum perculit horror.
Infecta pallore gena: ſtetit ore gelato,
Incertus peteretne fugam, veniamne ſubactus
Poſceret, an tantos ſeſe transferret in hoſtes.
Quid nunc divitiæ? quid fulvi vaſta metalli
Congeries? quid purpureis effulta columnis
Atria, prolatæve juvant ad ſydera moles?
Addit iter, numerátque dies ſpatióque viarum
Metitur vitam, torquetur peſte futura:
Nec recipit ſomnes, & ſæpè cubilibus amens
Excutitur, pœnámque luit formidine pœnæ.

Ovid. lib. 3. Met.

Attenuant vigiles corpus miſerabile cura.

Idem 1. de rem. Amor.

Me duce damnoſas homines compeſcite curas.

Jac. Bill. Antol. Sacr.

Sæpè quidem Dominus ſic cuncta adverſa repellit,
Vt nullo attingi vulnere poſſit homo.
Sed mirabilior tunc eſt manus omnipotentis,
Illata afflictum cum mala non ſuperant.
Laudetur cuſtos virtutem dans toleranti:
Intima corrumpat ne furor exterior.
Nam cum certandi nulla eſt ſperanda corona.
Palmam, qua capitur gloria finis habet.

Philoſoph. et Hiſtor. Sententiæ.

Cui pecuniæ curæ ſunt, nec ſua, ſed quæ procul à ſuis ſunt, curat. *Stobæus ſerm. 20.*

Magnæ curæ magna merces eſt. *Salluſt.in fragm.*

Cura, ſcribentis animum, & ſi non flectere à vero, ſollicitum tamen efficere poteſt. *Livius Decad.1.lib.1.*

Anxium de inſtantibus curis agitant etiam per ſomnum ſpecies imminentium rerum: ſive divinatio præſagientis animi acceſſit. *Curtius lib.5.*

Cura eſt animi intentio attenta ad id omne præſtandum quo cuique

est opus ; quódque honestè simul & ex Reip. utilitate susc ipitur. Hæc est illa virtus quæ plerumque insidet magna ingenia , ipsa Reipubl. columna. Hæc situm cunctas consilij rationes, sicuti apparitor, vocat in comitium cogitationum. Nihil ponè se relinquit eorum , sine quibus nulla res administrari, nulla perfici potest. Se præsente æquum censet, omnia rerum momenta ponderari, omnia impedimenta amoveri, omnia adjumenta accersiri. Ut omni negotio prudentia rectrix adsit, certè cura ejusdem negotij fuit præmonstratrix. Ingenia veterno torpeant, corda langueant, omnes artes jaceant, si non eas cura acuat, si non eas, ut virga Mercurij dormientes , aut ut familiares sedula mater familias ad suum officium exsuscitet. Ideò quisquis est curæ fugitans, is est suæ rei negligens, nec dignus cui Reipublicæ ulla pars mãdetur. Unius curæ ope homines ad pulcherrimos virtutum effectus perducũtur. Non, inquam, prudentia priùs fugit vitanda, nec sectatur amplectenda, quàm præeunte, ac ductrice cura. Statim, ut quidpiam extat inexpectatum, exsurgit cura, & quidẽ acris & assidua. Hæc eò spectat, ut si quid ingruit, quo tenor vitæ invehi & conturbari possit, id amoveat aut componat; metus diluat, terrores disjiciat, composita regat, in tranquillo hominem collocet. Ad hæc, inquam, opera, cura accurrit; ubi dolet, ibi manus auxiliares affert. Cura ardua complanat, inexsuperabilia transcendit: mœnia perrumpit. Exemplorum quibus hoc confirmari potest, tanta seges est, ut ea sibi quisque suppeditare possit. Paucula tantùm promam è priscis fabulis , quæ humani generis fuerunt prima & sincerissima documenta. Gorgonei monstri caput cinctum anguibus, nunquam Perseus ille præclarissimus præcidisset, si non illud priùs ei Pallas accuratè pinxisset; nimirum ut diri aspectus assuetudine vir fortis in proposito cõfirmaretur Jupiter secum volvebat , quemnam in terris immitteret, qui monstra profligaret, aliisque immortalibus factis orbem universum peragraret. Ad hanc curam maximè pertinere existimavit , eum heroëm elaborare, qui non uno momento , ac ne una quidem nocte , sed toto trinoctio procreandus esset. Quæ illi cura, ut providentissimo numini fœliciter cessit. Ipsa quoque Alemena talem tantúmque partum enitendo parum abfuit quin magnitudine dolorum confecta fuerit. Tanti fuit Herculem generari. Hanc rationem qui mortales sequuti sunt hi rebus suis optimè prospexisse censentur. Et Persæ quidem, qua gente nulla unquam districtiùs & prudentiùs vixit, ante sacrificium agebant de pietate, ante convivium de temperantia, ante pugnam de fortitudine, ne ad ullum serium opus accederent incuriosi & imparati. Euripides Δίλαβείαν, quæ est hæc ipsa cura, dixit esse utilissimam Dearum. Cura est illa quæ scientiæ lumen adhibet negotiis; hinc penetrat abstrusa, revelat operta, illuminat obscura. Ejusdem ope opulentia pollet, potentia dominatur, authoritas prævalet. Ductu hujus virtutis, bonitas evitat laqueos malitiæ, temperãtia æstus libidinis, fortitudo lacunas ignaviæ. Hinc curare, hoc est, rei susceptæ seriò incumbere, nullum laborem recusare , ipsis quoque evidentibus , magnisque periculis constanter defungi. Cuicumque hæc adest, hoc assequitur, ne animus unquam desit, neque decretis labor , nec votis successus. Huic nunquam necesse erit exercere vitam inter curas miseriores, fervidiores, funestiores. Hoc genus curarum degit in fœdo vitiorum famulatu, an contubernio? Quippe nullum vitium sine suis curis consequitur ea quæ sibi proponit esse pulchra & lauta. His curis imprudentium animi macerantur, coquuntur & exeduntur. Sunt enim mœstæ & assiduæ cogitationes, quæ quamvis suo molestissimo pondere pressæ, alta & ardua conantur ascendere, inaccessa contingere, fallacia asserere, nodosa etiam constringere. Sed qui talia tentant plerumque in luto hærent. Hominem hæ curæ affligunt, non instruunt. Sunt ministræ erroris & hallucinationis; sunt ambulones suspiriorum, altrices gemituum, angorum, tormentorum. Cùm eas desiisse putas, vehementiùs recurrunt, & hominem immaniùs versant. *Paschalius libro de Virtutibus & vitiis.*

¶ Similitudines.

D. Basilij: Quemadmodum apes corpulentæ , licèt pennas habeant, quibus altè volare possint , deorsum tamen corporis onere trahuntur: Sic homo , qui vitæ hujus curis occupatus est , licèt sua pro industria multum possit, in plerisque tamen rerum mole deprimitur. *Apud Max.*

Vt in speculo non repurgato videri non possunt imaginum species: Sic animus curis victus affixus Spiritus sancti illustrationem recipere non potest. *Apud Ant. in Meliss. part. 2. serm. 77.*

In vita quicquid per amputationem adimitur materiæ, in fructibus additur: ita qui reciderit curas supervacaneas rerum sordidarum , plus valebit in rebus seriis & gravibus : Aut quo minus est verborum, hoc graviores sententiæ. *Erasm.*

¶ Adagia.

Bellum Cononi curæ fuerit. πόλεμος Κόνωνι μελήσει.

Id est, Curabit prælia Conon. Proinde conveniet ad hunc modum respondere curanti negotium, quod ad se nihil attineat.

In alieno choro pedem ponere. ἐν ἀλλοτρίᾳ χορῷ πόδα τιθέναι.

Est se ingerere negotiis alienis , & aliorum sibi vendicare partes. Plutarchus.

Ne depugnes in alieno negotio.

Vbi significabimus , nos nolle nosmet admiscere liti alienæ , quæ nihil ad nos pertineat, sed permissuros. Versiculo fuerit locus ex Iliados 3. libro.

Οὐκ ἀμφ' Ἑλένῃ καὶ κτήμασι πᾶσι μάχεσθαι

Solos pro Helena & opibus pugnare.

Quæ supra nos, nihil ad nos. τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Dictum Socraticum torqueri potest in illos, qui de negotiis Principum, aut Theologiæ mysteriis temerè loquuntur. Vertere licebit & in contrarium. Quæ infra nos, nihil ad nos.

Utere curru, de asinis nihil laborans. χαῖρε τῇς σῇς ἁμάξῃς, τῶν δ' ὄνων οὐδὲν μέλει.

Quibus plaustrum est domi , nihil necesse habent deportandis oneribus, asinos aliunde conducere.

Stultior Morycho. Μωρότερος ἢ Μορύχου.

Videntur particulariter obnoxij adagio, qui domesticorum negotiorum negligentes, foris agunt, aliena curantes. Suidas.

Aliis prospiciens : non sibi.

Sic licebit in quempiam jocari , qui alij sua mala prædixerit , suum ipsius malum non prævidens, non inconcinniter accommodabimus illud ex Homeri Bœotia.

Ἀλλ' ἐκ οἰωνοῖσι ἑοῖσιν κῆρα μέλαιναν.

At non auguriis fatum sibi depulit atrum.

Facilè cùm valemus, recta consilia ægrotis damus.

Id est, Admonendo sapimus omnes. Verum ubi peccamus ipsi, non videmus propria. Terent.

Quarta luna nati. ἐν τετράδι γεγονῶτες.

Quarta luna nati dicuntur , qui parùm fœliciter nati sunt, propterea quod Hercules hac luna natus feratur , cujus omnis vita voluptatum omnium expers , ac laborum plena fuit. Dici potest & in eis, qui laboribus sibi neutiquam frugiferis fatigantur. Herculis videlicet exemplo, qui juvandis aliis sudavit, sibi inutilis.

¶ Exempla Historica.

Fridericus III. Imp. Cum ad Colonienſia comitia repentè ingens vis mortalium convenisset , hospitum & civium censu instituto , panum quoque , qui eo die in urbe reliqui ád cœnam servabantur , numerum iniit , sic ut in quatuor vel quinque capita singuli panes obolares vix responderent. Postero die ecquinam è tanto numero in tanta panis paucitate esuriviſſent, quæstione habita, divinæ benedictionis memorabili exemplo omnes affatim satiatos fuisse deprehendit. *Ioan. Agricola Istebius in Adag.*

Constantinus Imp. in conservando milite nimium cautus, examinator meritorum scrupulosus fuit : Palatinas dignitates , velut ex quodam tribuens perpendiculo. *Marc. lib. 21.*

Gallus Cæsar ad tuendum Orientem relictus à Constantino contra Magnentium profecto, noctu cum satellitibus incognitus per lupanaria & tabernas cursitabat sciscitabundus sub voce Græca & alterata : Quid de Cæsare sentirent ? malè de ipso loquutos trucidabat , reperto aliquo figmento. *Cuspinianus.*

Aripertus I. Longobardorum Rex , ignoto habitu per oppida vagabatur, sciscitando & explorando , ecquid de se suisque judicibus populi quererentur ? *Paulus Diaconus lib. 6. c. 10. & 12. Bonfinius lib. 8. Dec. 1. Polydorus lib. 4. hist. Anglorum. Sigonius lib. 2. regni Ital.*

Fridericus senior dux Austriæ , Imperatoris Friderici III. patruus sæpè mutata veste solus inter agrestes versatus est: cum quibus divina mercede, & arans , & alia quævis munia faciens ruris, & de seipso & purpuratis suis confabulari consueverat. Interrogatus, cur id ageret? neque enim de me , inquit, ullo modo verum audire possum. *Æneas Sylvius l. 3. Com. in Panor.*

Festiviter Martialis Ollum quendam notat , qui malorum alienorum erat observator curiosissimus , & taxator acerrimus : quum ipse uxorem haberet adulteram , filiam viro maturam , deberetque etiamnum pro togula. *Theat. Zuing.*

¶ Hieroglyphícum.

Per nucem Persicam cárne spoliatam nonnulli hieroglyphicè significant hominem , qui variis curis sollicitudinibúsque sit undecumque exulceratus : ut nullum sit ærumnarum anxietatúmque genus , quo se non afflictatum sentiat, vicémque suam miserrimè deploret. *Pier. Val. l. 54. Pag. 526. F.*

¶ Apologus.

Cervus & boves.

Exagitatus à canibus ad boves confugit cervus , orans ut se regere velint, & apud se delitescere patiantur. Non repudiant preces illius boves, sed monent, ut de tutioribus latebris sibi prospicere velit : aiúntque vereri se ne in stabulo deprehendatur. Omne periculum se subiturum affirmantem recipiunt, & fœno atque stramine obruunt. Advenit paulò post villicus & negligenter ad boves respicit, atque abit. Lætus cervus se omne discrimen evitasse sperat , sed cognoscit à bobus , mox affuturum ipsum villæ & agrorum dominum, cujus diligentiam & inspectionem si evaserit, tum sibi certo salutem posse polliceri. Venit igitur paterfamilias, & ob malè curatos boves indignatur, & quo quidque conditum ac repositum loco sit, cognoscit & aspicit , ad pleraque etiam manus ipse admovet. Inter hanc curam & attentionem, apparent cornua cervi, & ipse latens intra stramenta, & à gaudente patrefamilias cæditur.

Fabula docet, qui ad alienos confugiant; si serventur singulari hoc fortunæ beneficio fieri: itaque malum haud ferè evadere. Docet etiam, diligentem curam & considerationem rerũ suarum unicuique esse fructuosam , & nisi aspectu heri domus illustretur, omnia esse in caligine & tenebris, secundùm hanc Æschyli sententiam. Et domus oculus, assidua heri in domo præsentia. Et præclarè Plinius hoc scripsit: Ita est profecto, opera non impensa cultura constat. Et ideò majores, fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt , eademque sententia ex Aristotele citatur.

Vide Diligentia, Labor, Studium.

Curiositas.

¶ Definitio et etymolog.

Curiositas, Græcè πολυπραγμοσύνη , ης , ἡ , πολυπράγμων , ονος , ὁ, curiosus dicitur. Est autem curiositas studium perscrutandi

ea scire,quæ nulla est utilitas.*secundùm Ansel.lib.de similitudinibus.*Hebræũ etymon idem est ac nominis Cutæ,de quo sectione præcedenti.

Curiositas est superflua indagatio ad se non pertinentium *secundùm Hugonem.*

Curiositas est vitium circa cognitionem intellectus & sensuum ad peccandum, & circa inspectionem ludorum & mulierum ad concupiscendum & spectaculorum. *ex B.Thom.2.2.q.267.*

Curiosus & studiosus ita differunt : quia curiosus est cupidus cognoscendi ea, quæ nihil ad se attinent:Studiosus verò,quod ad animum nutriendum liberaliter & ordinaliter pertinent, intentissimè requirit.

¶ Loci Biblici.

Abscondita,Domino Deo nostro:quæ manifesta sunt,nobis & filiis nostris,usque in sempiternum,ut faciamus universa verba legis hujus. *Deut.29.29.*

Sicut qui mel multum comedit,non est ei bonum : sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. *Prov.25.27.*

Et deprehendi nihil esse melius, quàm lætari hominem in opere suo,& hanc esse partem illius.Quis enim eum adducet,ut post se futura cognoscat ? *Eccl.3.22.*

Hunc ergo cùm vidisset Petrus,dixit Jesu: Domine,hic autem quid? Dixit ei Jesu : Si eum volo manere donec venerim, quid ad te? tu me sequere. *Ioan.21.22.*

Dixit autem eis:Non est vestrum nosse tempora,vel momenta,quæ Pater posuit in sua potestate. *Act.1.7. & 19.18.* Multique credentium veniebant confitentes, & annunciantes actus suos.Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus,& computatis pretiis illorum,invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. *Act. 1.7.pag.19.19.*

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos ; non plus sapere, quàm oportet sapere ; sed sapere ad sobrietatem : & sicut Deus divisit unicuique mensuram fidei. *Rom.12.3.*

Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum 1.*Cor.2.2.*

Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim,sive in corpore nescio,sive extra corpus, nescio, Deus scit,raptum hujusmodi,usque ad tertium cœlum 2.*Cor.12.2.*

Nemo vos seducat, volens in humilitate,& Religione Angelorum, quæ non vidit,ambulans,frustra inflatus sensu carnis suæ. *Coloss.2.18.*

De temporibus autem & momentis,fratres,non indigetis,ut scribamus vobis. 1.*Thess.5.1.*

Ut non citò moveamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem,neque per Epistolam,tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.2.*Thess.2.2.*

Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes.2.*Thess.3.11.*

Neque intenderẽt fabulis,& genealogiis interminatis,quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei,quæ est in fide.1.*Tim.1.4.*

Simul autem & otiosæ discunt circuire domos ; non solùm otiosæ, sed & verbosæ,& curiosæ,loquentes quæ non oportet, 1. *Tim.5.13.*

Si quis aliter docet,& non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi,& ei quæ secundùm pietatem est,doctrinæ,1 *Tim.6.3.*

Qui solus habet immortalitatem,& lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit,sed nec videre potest:cui honor,& imperium sempiternum : Amen.1.*Tim.6.16.*

O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.1.*Tim.6.20.*

Supérque erant Cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula. *Hebr.9.5.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si fueris plurimum scrutatus,frequenter miraberis. *Esdr.4.*

Qui investigator malorum est,opprimetur ab eis.*Prov.11.*

In supervacuis rebus noli scrutari sensum tuum multipliciter : non est tibi necessarium,ea quæ sunt abscondita videre oculis tuis,de ea re, quæ te non molestat, ne certaveris, & in pluribus operibus ejus non fueris curiosus. *Eccles.3.*

¶ Patrum Sententiæ.

Curiosum genus hominum ad cognoscendum vitam alienam, desidiosum ad corrigendum suam. *Aug.lib.10. confess.*

Humilitati saluberrimæ,qua Dominus noster Jesus Christus,ut docet,humiliatus est,maximè adversatur quædam,ut ita dicam,imperitissima scientia,dum nos scire gaudemus quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserint, & cæteri hujusmodi, ut docti eruditíque videamur : cum à doctrina & vera eruditione id longè absit. *Epist.ad Dioscorum.*

Compescat se humana temeritas & id quod non est,non quærat : ne illud, quod est,non inveniat. *de gen.contr.Manic.l.1.*

Fons elationis,& delectatio libidinis, & venenum curiositatis,motus sunt animæ mortuæ : quæ non ita mortua, ut omni motu careat, discedendo à fonte vitæ moritur, atque moritur à prætereunte seculo, & conformatur eidem. *lib. confess.*

Multò facilius invenit syderum conditorem humilis pietas, quàm syderum ordinem superba curiositas. *Ser.de Eclipsi Solis.*

Sunt,qui desertis virtutibus,& nescientes quid sit Deus,& quanta sit majestas semper eodem modo manẽtis naturæ:magnũ aliquid se agere putãt,si universam illam corporis molem,quam mũdum nuncupamus, curiosissimè perquirant. Unde etiam tanta superbia gignitur,ut in ipso cœlo de quo sæpe disputant,sibimet habitare videantur,*l.de Mor.Eccl.*

In considerationc creaturarum non est vana & peritura curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia, & semper manentia faciendus. *Lib.de vita relig.*

Dæmonum cibus est, carmina Poëtarum secularis scientia,Rhetoricorum pompa verborum.Nulla ibi saturitas veritatis,nulla justitiæ refectio reperitur, studiosi earum in fame veri & in virtutum penuria perseverant. *Hieron.in epist.de duobus filiis.*

Nugas tenemus,& fonte veritatis amisso,opinionum rivulos consectamur. *ibid.*

Sacerdotes,dimissis evangeliis & prophetiis, videmus comœdias legere,& amatoria bucolicorum versuum verba cantare. *ibid.*

Grave curiositas est vitium,quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei intima sua abscondit, ut aliena sciens,se nescius sit,& curiosus animus,quantò peritus fuerit alieni meriti,tantò fiat ignarus sui. *Greg.hom.56.in Evang.*

Curiosus foras egreditur,& exterius omnia considerat,qui sic interna despicit, præterita non respicit, præsentia non inspicit, futura non prospicit, *Bern.in quodam serm.*

Pius pulsator plerumque invenit quod temerarius scrutator invenire non potest. *Idem sup.Cant.serm.24.*

Multi student plura alta, quàm apta proferre : & erubescunt plana & humilia, ut hæc solum scire videantur. *In serm.*

Doctrina spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit. *Sup.Cant.*

Adolescentibus in ludo litterarum positis non tam placent solida quam picta : quæque potius pulchra, quàm utilia sectantur, nec tam agentia diligunt, quàm sonantia. Magis gaudent foliorum amœnitate conspergi, quàm fructuum ubertate nutriri. *Chrys prolog.sup.Matth.*

Pharisæi de Deo quærere contendentes, nihil aliud se invenisse confessi sunt, nisi quod incognoscibilis est Deus, sed sicut qui innavigabilem Oceanum usurpat navigare, dum non potest transire, necesse est, ut per eandem viam revertatur, sic & illi ab ignorantia cœperunt, & in ignorantia finierunt. *Chrys.in Matth.*

Quod multa nobis obscura sint, atque humano ingenio vix pervestigari queant,perspicuum est.Quod autẽ ea demum,& quidem utiliter captum nostrum effugiant, quæ nobis ad salutem haudquaquam conducunt,id quoque liquet:Consideremus itaque quid nobis ad beatitudinem adjumento sit, quid secus, atque ita,quæ dicuntur exploremus. Cœlum aut sphæræ,aut dimidiæ sphæræ speciem imitari affirmare,atque item celerrimum Solis cursum, ac Lunæ incrementa & decrementa ; siderúmque situm curiosè indagare, ac præterea de terra quærere, cylindri an coni speciem teneat, mundique centrum sit : ac denique & Solis & Lunæ intervalla cognita & explorata habere, quid ad bene beatéque vivendum utilitatis afferat,eąuidem non video:Quod si quis id dicere possit, dicet quidem fortasse : verum minimè persuadebit. At verò justitiam & fortitudinem, ac prudentiam & temperantiam, & si quid his affine est scire atque exequi, hoc verò eos, qui id callent, ad beatitudinis arcem evehit. Quocirca faciendum est,ut ab his ex quibus nihil commodi nobis oritur abstineamus, ea autem ex quibus emolumentum percipitur,amplectamur, *Isid.Peiusiota Epist.273.*

Quæ Deus occulta esse voluit, non sunt scrutanda:quæ autem manifesta fecit, non sunt negligenda, ne & in illis illicitè curiosi, sic his damnabiliter inveniamur ingrati.*Prosp.de vocatione gentium.*

De altitudine discretionis Dei nõ conturbabitur cor humilitatis nostræ,si firma & stabili fide omne judicium Dei justũ esse sciamus:& ubi investigari non potest, quare ita judicet,sufficiat scire,qui judicet. *ibid.*

Lauda & venerare quod agitur:quia tuũ est nescire,quod agitur.*ib.*

O quanti veritatem quærunt, non in veritate, sed in vanitate : quæsitam inveniunt, non ad veritatem, sed ad vanitatem, & quod miserrimum est, in verbis vitæ lucra mortis negotiantur.*Richard.de S.Vict.in quodam serm.*

Odibilius nihil est subtilitate, ubi est sola subtilitas.Quid enim prodest in illis expendere dies suos, quæ nec domi,nec militiæ,nec in foro,nec in claustro, nec in curia,nec in Ecclesia,nec alicubi prosunt,nisi dunraxat in scholis ? Scribens Seneca ad Lucilium, Quid est, inquit, acutius arista, & in quo est utilis? tale est,inquit,ingenium,quod sola subtilitate lasciviens nulla in se residet gravitate. *Pet.Raven.in serm.*

Maximum vitium subtilitatis est, nimis se ostendere : utilissima autem est dissimulatio subtilitatis,quæ effectu apparet, habitu latet. *ibid.*

Quidam antequam disciplinis elementaribus imbuantur, docentur inquirere de puncto,de linea,de superficie,& quantitate animæ, de fato, de libero arbitrio, de materia & motũ, de principiis corporum, de progressu multitudinis de magnitudinis sectione,quid sit tempus, quid inane,quid locus,de reflexione Oceani, de ortu Nili, de variis latentis naturæ secretis, de variis figuris causarum, de primis rerum initiis, & aliis quam plurimis. quæ plenioris scientiæ fundamentum,& eminentiores exiguat intellectus. *ibid.*

Quæ utilitas est scedulas evolvere, firmare verbotenus summas, & sophismatum versutias universare,damnare scripta veterũ,& reprobare omnia,quæ non inveniuntur in scedulis magistrorum ? *ibid.*

Sobrius intellectus in omnibus optimus est,qui reficit animam,nec gravat mentem,unde mel invenisti : comede quod sufficit tibi,ne fortè satiatus evomas illud,& perjures nomen Dei tui.*Gloss.super Eccl.3.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Menander.

Πολυπραγμονεῖν τ' ἀλλότρια μὴ βίλτιν κακόν.
Multum curare aliena ne velis mala.
Πολλοὶ χολὴν ἄγουσιν ἐς τὰ χείρονα.
Multi otium conterunt in peiora.
Τὰ πολλὰ πράττειν ἐστὶ παντὶ χῶ σαπρόν.
Multa facere est ubique putridum.
Τὰ πολλὰ πράττειν καὶ λύπας πολλὰς ἔχει.
Multa facere, & tristitias multas habet.

Plaut. in Sticho.

Curiosus nemo est qui non sit malevolus.

Terent. in Heautont.

Ita comparatam esse naturam omnium hominum, ut aliena magis judicent quam sua.

Ibidem.

Tantum ne ab re tua est otij tibi, aliena ut cures, & ea quæ nihil ad te attinent?

Idem in Hecyra.

Tua quod nihil refert, percontari desinas.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quàm nota repetendi: hoc in histrionibus, hoc in oratoribus, denique rebus videmus accidere: ad nova homines concurrunt, ad nova conveniunt, adeò ut quicquid insolitum est in turba, etiam notabile est. *Seneca.*

Multum temporis illi verborum cavillatio eripuit, nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, ac deinde dissolvimus. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo unquam, nisi dum disputat, captus est? Res fallunt, illas discerne. Sophismata nec ignoranti nocent, nec scientem juvant. *Idem 45. Epist.*

Nam illi non inventa, sed quærenda nobis reliquerunt: & invenissent forsitan necessaria, nisi supervacua quæsissent. *ibid.*

Verba copiosa componis, & interrogans vincula nectis, & dicis acuta sunt ista: nihil acutius aristæ, & in quo est utilis? quædam inutilia efficacia ipsa subtilitas reddit. *Epist. 83.*

Nulla est sine difficultate subtilitas. *Epist. 45.*

Relinque istum ludum litterarum Philosophis: rem magnificam, ad syllabas vocant, qui animum minuta dicendo diminuunt & conterunt, & id agunt, ut philosophia potius difficilis, quam magna videatur. Socrates, qui totam Philosophiam revocavit ad mores, hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere. *Epist. 2.*

Istæ ineptiæ Poëtis relinquantur, quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulam nectere. Sed qui ingenia sanare, & fidem in rebus humanis retinere, ac memoriam officiorum animis ingerere volunt, serio loquantur, & magnis viribus agantur. *Lib. de beneficiis.*

Demens omnibus meritò viderer, si cum saxa in munimentum murorum senes & fœminæ congererent, cum juventus intra portas armata signum eruptionis expectaret, cum hastilia in portis tela vibrarent, & ipsum solum suffossionibus & stimulis tremeret, sederem otiosus, & hujusmodi quæstiunculas proponens: Quod non perdidisti, habes, cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes. Numquid tibi demens videar, si istis impendero operam, & nunc obsideo? quid agam? mors sequitur, vita fugit. Adversus hæc me doce aliquid: effice, ut ego mortem non timeam, & vita me non effugiat. *Epist. 16.*

Mus syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum rodit. Quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? An fortè acutior est illa collectio: Mus syllaba est, syllaba autem caseum non rodit, mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subducimus, in hoc barbam demittimus, hoc est quod tristes docemus pallidi. Si multum esset ætatis, parcè dispensandum erat, ut sufficeret necessariis: nunc quæ dementia est, supervacua discere in tanta temporis egestate? *Epist. 49.*

Quid te torques & laceras in quæstione, quam subtilius est contempsisse, quam solvere? *In epist.*

Quid horum ad virtutem viam sternit syllabarum enarratio, verborum diligentia, & fabularum memoria, & versuum lex & modificatio? quid ex his metum demit, cupiditatem frænat? Musica monstret mihi qui sunt modi flebiles? monstret potius quomodo inter adversa non emittam flebilem vocem. Metiri me Geometer docet latifundia, potius doceat quomodo metiar quantum homini satis sit, docet quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totus hilaris amittam. Scis rotunda metiri, si artifex es: metire hominis animum, dic quam magnus, dic quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit ignoras? *ibid.*

Hoc scire quid proderit: ut solicitus sim, quum Saturnus & Mars è contrario stabunt? aut quum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno? potius quàm hoc discam, ubicumque ista sint prospici, esse, nec posse mutari. *ibid.*

Illa liberalium artium confectatio molestos, intempestivos, verbosos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria: quia supervacua didicerunt: quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. *ibid.*

Innumerabiles quæstiones fiunt, de animo tantùm. Unde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quàndiu sit, an aliundè aliò transeat, & domicilia mutet, & ad alias animalium formas, an non amplius, quam semel serviat, & emissus vagetur in toto, quid sit facturus animus quum per nos aliquid facere desierit, quomodo libertate sua usurus quum ex hac effugerit cavea, an obliviscatur priorum? Hæc tam multa, tam magna, ut habere possim liberum hospitium, supervacua ex animo rollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. Expellantur omnia: totum pectus illi vacet. *ibid.*

Non multum nocebit tibi ista transire, quæ nec licet scire, nec prodest. Quicquid enim nos meliores beatósque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. *ibid.*

Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit, misereret hominis, si præsens esset: si tam multa legisset supervacua: In his libris, de patria Homeri quæritur: de Æneæ matre vera, in his an libidinosior, an ebriosior vixerit, in his an Sapho publica fuerit, & alia quæ erant dedicenda si scires. Sed si ad nostros quoque perveneris, ostendam multa securibus resecanda. Metire ergo ætatem tuam, tam multa non capit. Audi quantum mali faciat nimia subtilitas, & quàm infesta sit veritati. *ibid.*

A cura curiositas dicta. Quæ si est justa & necessaria convenientiùs dicitur diligentia, & virtutibus adscribitur. Qui hac ratione curiosus est, laudi quam vituperio propior est. Quod si hæc cura est ab otio, ab invidia, ab æmulatione, à metu: à sordibus, & avaritia, tunc est vitium, quo vitio nullum pestilentius. Quippe curiositas est cupiditas cognoscendi id, quod ad quærentem nihil pertinet, & quod alij cuipiam aut jam malè est, aut malè futurum est. Curioso, cùm domi suæ vix quicquam sit quod curet, avidæ alienorum negotiorum fiunt auriculæ. Importuno studio ferturin ea quę honestiùs nescirет. Est perpetuus sititor novitatis, molestus percontator, fingendi avidus, & materiam sermoni quærens, denique scrutandis alienis commodis gravior, quam levandis melior. Hiantibus oculis & auribus ea excipit, unde gaudeat sibi oblatam occasionem cavillandi, calumniandi, nocendi. Semper est mali negotij plenus; se semper & supervacuo; & improbo & improspero labore defatigat. Est prorsus alter Phaëton. Adest & arrogans illa earũ secta, qui audent inquirere in ipsum Deum. Solo supercilio freti divitiis arcanis plus se profitentur scire quam cuiquam mortali concessum. His dicendum illud Sosiadis, Sape mortalia, id est, noli altum sapere, sed time. Ibi curiositas humana torpescat, ubicumque de Deo cogitandum, aut loquendum est: Certè humanæ curiositati hic quidem tantùm deest discere, quantum ei libet scrutari. Quisquis vaniloquis fretus avibus, inquit Apollo, præter mentem nostram plura de Diis scire volet, palam dico, is it eam viam quæ ducit in præceps. Hujus sectæ fuit Hadrianus Imperator, ideò dictus curiositatum omnium explorator. Hunc enim impia curiositas vaticiniis & præstigiis addixerat. Ingens quoque manus illorum est, qui sollicitè rimantur arcana Principatus. Nec intelligunt, quicquid apud Reges, aliósque summi loci homines pulchrum & lætum est, id omne, scilicet, esse in propatulo. Quidquid ibi hominum aspectui subducitur nesciri, esse opimum, ut ille ait, triumphum. Quisquis es, arcane Regum ne pervenator, ne in implacida, amara, anxia, præter spem impingas. Prudenter Thoas apud Euripidem, ait se non cupere videre arcana cujusquam. Phaëtonta, quem paulò ante nominavi, confestim pœnituit cognoscere genus suũ, & illud impetrasse, quod rogaverat. Qui cupit quietè vivere, ne cupiat ascisci in conscientiam arcanorum cujusquam; atque adeò, quanquam audiens, ne nimium audiat. Multi optatissima tranquillitate fruerentur, si non curiositatis molestissimo pruritu vexarentur. Quantum est hominum curiosorum, dum iis quæ bona sunt, meliùs aliquid quærunt, sæpè, vel in ipso limine malum reperiũt. Plures quasi alienum animum in manibus gestent, planè omnia sciunt, præter id unum quod eos scire oportet, ne scilicet nimium inquirant in illa quæ talia sunt, ut ea quisquis sciverit, leonem, quod aiunt, radat. Horum impatiens curiositas, dum aliena aucupatur, plerumque suis illuditur. Curiositas mea, ait ille, hosti meo tãtùm prodest. Is mos jamdiu incessit alienæ rimandi ea mente, ut hinc se quisque, ut alieni arcani sciens metuendum faciat. Hæc est propago illorum, qui olim curiosi dicti, hoc est, & speculatores & delatores. Intelligẽter Locrensis Magistratus, qui mulctabat eos, qui peregrè rédeũtes, percontari auderent. Ecquid novi? Et Xenocrates aiebat: Nihil differre, oculos quis an pedes in alienam domum inferat, pari, scilicet, curiositate. Cùm in prisca Comedia improbi convitiis apertè lacerarentur, Thurion Legislator edixit, ne quis in ea ullo scommate perstringeretur, extra unos adulteros & curiosos. Hoc nominis indebant illis, quorũ molestissimæ perspicacitati omnes obstructiones sunt apertæ. Quidã quoque Grammaticorum sectam hinc perstrinxerunt, quod suorum barbarismorum & solœcismorum securi, circa errores Ulixis mirè essent solliciti. Sed quis non se hinc ægrum fateatur? inquirit quisque in alienæ vitæ solœcismos, ut proprias suas turpitudines abscondat. Curiositas ipsa lege duodecim Tabularum his verbis profligatur: Ne sepulchrũ fodito Nec enim, inquit Semiramis, alienos manes tu quidem inquietatum ires, si non esses homo nequam. Notata fuit improbitas Telchinum, quæ fuit gens improba, atque in primis curiosa. Certè eò impudẽtiæ processerat, ut Minervæ curiosæ statuam poneret, quasi Deam hujus tantæ improbitatis conscią testémque sibi advocaret. Inter probra Tiberij Principis, relatum illud est, quod inquireret in dies natales primorum. Nimirum, ut quum inde sciret quo quisque ingenio esset, hos eveheret, illos deprimeret aut everteret. Ipse Antoninus Pius, quòd vel in minima emissitios oculos conjiceret; vocitatus est cuminisector. Qua voce Principi Romano & curiositas & extremæ sordes sunt exprobratæ. *Th. vita hm.*

¶ Apophthegmata.

Anonimus, Thaletem in cœlum suspicientem, & lapsum in barathrum, ancilla conspicata, merito id illi accidisse dicebat: qui cum quæ ante pedes essent ignoraret: cœlum contemplaretur, ut cognosceret. *Antonius in Melissa, part. 2. serm. 77. & Max. serm. 21 Brus. l. 2 c. 27.*

Aristippus, quum quidam objiceret Aristippo, ac diceret, Propter te ager perit. An, inquit, melius est, me propter agrum perire? *Ant. serm. 47. part. 2. Melissa.*

Xenocrates nihil referre dicebat, utrum pedes an oculos inferas in ædes alienas, videlicet deterrens ab omni curiositate rerum ad nos nihil attingentium. *Laërt. l. 4. c. 2.*

Zeno Citticus adolescentem curiosius quiddam quam pro ætate scisciantem, adduxit ad speculum, utque se contemplaretur admonuit. Mox rogavit, an videretur tali vultui convenire quæstiones ejusmodi proponere? *Laert. l. 7. c. 1.*

Socrates interrogatus a quodam, quid ageretur apud inferos? deridens hominis curiositatem respondit: Nec ego, inquit, unquam ivi, nec cum quoquam illinc reverso sum colloctutus. *Max serm. 39.*

Idem illud Homeri semper in ore habere solitus erat.

Οὗτοι τὰ ἐν μεγάροισι κηλῶν ἀγαθὸν τι πίνυται.
Id est.
Ædilus in nostris quæ prava aut recta gerantur.

Eo non solùm revocans auditores à curiositate rerum alienarum, verũ à disciplinis non necessariis: velut ab exacta cognitione Astrologiæ, aut Geometriæ, aut causarum naturalium, aut rerum ultra mundanarum, ad cognitionem Ethices, cujus scientia præstat, ut nobis ipsi noti simus, atque rem domesticam aut publicam utiliter administremus. *Stob. Laërt.*

Idem eodem spectat & illud quod illi adscribitur, & in primis celebratur: Quæ supra nos, nihil ad nos. Sic enim respondere solebat admirantibus, quod de moribus semper, de astris, deque meteorologicis nunquam disputaret. *Gellius & Laërt.*

Aristoteles eos qui res evidentes demonstrare conarentur, similiter facere dicebat, ut si quis solem per lucernam ostendere conetur. *Max. serm.* 21.

Demosthenes, quum quidam diceret eum agrum negligere, ipsum autem se curare: Ea (inquit) curo, propter quæ agrum comparavi. *Anton. in Melissa part.* 1. *ser.* 77. *& Max. serm.* 21.

Euclides Philosophus rogatus à quodam, quales essent Dij, quaque re potissimum gauderent? Cætera quidem ignoro, inquit, aut curiosos illis odio esse certo scio. *Max. serm.* 21.

Demonax, cum quidam exquireret, an mundus esset animatus? & rursus, an globosus? Vos, inquit Demonax, de mundo sollicite estis, & vestram ipsorum immunditiem non curatis. *Anton. in Melissa par.* 2. *ser.* 77. *& Max. ser.* 22.

Anonimus, Ægyptius bajulus gestans quiddam velo opertum, cuidam scisciтari quid portaret? Ideò obvelatũ est, ne scires: tu verò quid curiosè vestigas, quod occultũ est? Solent vectigaliũ redemptores explorare sarcinas. Ægyptij autem dicti sunt ἀχθοφόροι. *Erasm. lib.* 6. *apoph. ex Plut.*

Seneca, non vis esse iracundus? inquit: ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secretò habiti sint, etuit, se ipse inquietat. *l. de Irac. c.* 11.

Vespasianus à consulari vito Menstruo Floro monitus, plaustra potius quam plostra dicendum postridiè illum pro Floro Flaurum salutavit: civiliter alludens ad illius curiosam admonitionem. Veteres in quibusdam pro diphthongo sonabant o, ut Clodius pro Claudius. *Sueton.*

Anonimus, cuidam uxor sua per litteras exprobrabat, quod lavacris ac voluptatibus detentus, ad se redire nollet. Id per frumentarios resciverat Imperator. Itaque commeatum petenti, exprobravit & lavacra & voluptates. Tum ille: Num & tibi, ô Cæsar, scripsit uxor mea, quod mihi? Notans curiositatem principe indignam. *Dion. in vita Hadriani.*

¶ Similitudines.

Esdræ, quemadmodum terra sylvæ data est, & mare fluctibus suis: Sic qui super terram inhabitant, quæ super terram intelligere solummodò possunt, & quæ super cœlos, quæ super altitudinem cœlorum. 4. *Esdr.* 4.

Divi Augustini: intuere pisces maris, hoc est, curiosos, qui perambulant semitas maris, id est, inquirunt in profundo hujus seculi temporalia: quæ tanquã semitæ in mari tam cito evanescunt & intereunt, quum rursus aqua confunditur, postquam transeuntibus locum dederit, vel navibus, vel quibuscumque ambulantibus vel natantibus. *In Psal.* 8.

Plutarchi: ut coriarij optant pecorum proventum, piscatores piscium: Sic curiosus malorum novarum rerum commotionem, ut habeat quod venetur. *In Mor.*

Ut admonuit Socrates cavendum ab iis eduliis, quæ illicerent ad edendum etiam non esurientes, & à potu qui ad bibendum invitaret etiam non sitientes: sic fugienda sunt spectacula, sermonésque qui pelliciunt sui desiderio eos, ad quos nihil attinent. *In Mor.*

Ut quidem insana libidine, neglectis formosissimis mulieribus quæ prostant, ad inclusam & sumptuosam penetrant etiam deformem. Sic curiosus contemptis præclaris spectaculis ac fabulis tam multis, alienas scrutatur epistolas, alienas domos, non absque periculo nonnunquam. *In Mor.*

Ut turpe est ingredi domum alienam, & introspicere: Ita turpius est scrutari, quid alij suæ domi faciant. *In Mor.*

Ut Simonides Gratiarum scrinium semper inane reperit, mercedis semper plenum. Ita curiosus post aliquantum tempus suam aperit penum, inutilibus & insuavibus rebus plenam inveniet. *In Mor.*

Quidam è pœris eligunt deterrima, ut ex Homericis versibus acephalos, & μετρους, tragicos syllogismos, & ab Archilocho obscœnè dicta in mulieres: Sic curiosus pessima & insuavissima è cujusque vita decerpit. *In Mor.*

Gallina sæpenumero pabulo appositio, in angulo scalpens ac verrens scrobem, è stercore & hordei granum unum depromere mavult. Sic curiosi prætermissis aut interruptis sermonibus innoxiis, si quid malum in cujusquam familia occultum est, id proferunt in medium. *In Mor.*

Ut Philippus ex deterrimis hominibus conditam civitatem πονηρόπολιν appellavit: Sic curiosus malis undique congestis, thesaurum quendam inamabilem & inamœnum sibi in memoria construit. *In Mor.*

Ut cucurbitulæ, quod est in corpore pessimum attrahunt: Sic quidam suis bonis non fruuntur, sed malis expetendis discruciantur: & curiosorum aures, quod est in hominum vita vitiosissimum, id libentissimè audiunt. *In Mor. & Plin. l.* 32. *c.* 1.

Civitates portas habent quasdam nefastas, per quas educuntur nocentes ad supplicium capitis, ejiciuntur purgamenta, nihil autem infertur sacrum aut purum. Sic per aures curiosorum non transeunt nisi homicidia, adulteria. *In Mor.*

Ut ulcus eruentat seipsum, dum scalpitur: Ita curiositas & sua mala studet cognoscere, & dolorem accersit cognoscendi libido sive pruritus. *In Mor.*

Quemadmodum aquilæ & leones cum ambulant, introrsum vertunt ungues, ne conterantur, ac servant in prædam illorum aciem: Sic animi vigorem non convenit alienis rebus noscendis absumere, sed servare ad usum necessariorum. *In Mor.*

Ut quidam neglectis pulchris picturis prodigiosas ac monstrosas mirantur imagines, ut trioculos, carentes furis, cynocephalos. Sic curiosi malis alienis magis delectantur, quàm honestis. *In Mor.*

Ut taxatur in comœdiis Cleon, quod alibi manus haberet, alibi mentem. Ita multis in locis curiosi hominis animus, nec una habitat in domo. *In Mor.*

Portitoribus indignamur, quod aliena scrutantur vasa, cum id lex eis permittat, & ni faciant, damnum facturi sint: Multò magis succensendum iis, qui suis negotiis aliena perscrutantur. *In Mor.*

Ut nemo ferret, si quis medicus, vel Æsculapius ultro accedens ad alienum morbum percontaretur, num haberet fistulam in ano, aut num mulier haberet cancrum in pudendis: cum hæc curiositas sit salutifera, quod invocatus accedet: Multò magis ejiciendus curiosus, qui aliena mala non curat, sed retegit tantum, undique non accersitus. *In Mor.*

Seneca: ut in aperto posita & exposita negliguntur ac prætereuntur, abstrusa petuntur infidijs: Ita qui valdè latet, & à vulgo semotus est, in hujus inquirunt homines.

Ioannis Ludovici Vivis: solem si sereno cœlo intuearis, nocet oculis, interdum excæcat: Sic si divinitatis fulgorem tentes contemplari, oculos mentis amittes. Qui scrutatur majestatem, inquit Sapiens, opprimetur à gloria. Non angustiæ mentis humanæ rem capiunt tam sublimem atque amplam. Non videbit me homo & vivet, ait Deus. Adoranda sunt hæc, non scrutanda. *in Satellitio.* §. 187.

Erasmi: ut stultissimum est, cum hujus mundi, in quo nati sumus, naturam cognoscere non possimus, alios innumerabiles mundos foris quærere: Ita absurdum est, neglectis rebus domesticis, de alienis esse solicitum & curiosum. *in Sim.*

¶ Adagia.

Sic quomodo Jupiter duxerit Junonem. *Theocritius.*

In curiosos, & quid quisque domi faciat perversligantes. Conveniet illud ex Syracusanis.

Πάντα γυναῖκες ἴσασι· καὶ ὡς Ζεὺς ἠράσθη Ἥρας.
Id est.
Novit fœmineum genus omnia: novit & illud,
Junonem duxit quo pacto Juppiter olim.

Canes venatici

Dicuntur, qui omnia venantur, & produnt, perveſtigantque, nota Metaphora. Cicero.

Nihil dulcius, quàm omnia scire.

M. Tullius ad Atticum lib. 4. *refert hunc senarium seu vulgo celebrem.*

Οὐδὲν γλυκύτερον ἐστιν, ἢ πάντ' εἰδέναι. Id est.
Nihil dulcius, quàm scire prosus omnia.

Mylus omnia audiens, Μύλος πάντ' ἀκούων.

Dici solitum ubi quis se dissimularet audire, quum omnia tamen auribus curiosis captaret, auscultaretque.

Nihil inanius, quàm multa scire. Πολυμαθημοσύνης δ' ἡ κενεάεργον ἄμεινον.

Conveniet in nos, qui malunt multa discere, quam utilia.

Zenonium est lentem coquere. Ζηνώνειον τὸ φακὸν ἑψεῖν.

Licebit uti, cum dicemus esse viri boni, etiam in rebus minutissimis, sui similem esse: aut egregium artificem in quacumque materia declarare, qualis sit artifex.

Coryceus auscultavit. κορυκαῖος ἀκροάζετο.

Vbi quis id quod agit, conatur dissimulare, tamen à curiosis deprehenditur Strabo.

Multæ regum aures atque oculi. Ὅτε καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέων πολλοί.

Allegoria inde nacta est, quod regibus complures ubique sunt exploratores, quibus velut auribus utuntur. Lucianus.

Nodum in Scirpo quæris.

In anxium dicebatur, nimisque diligentem, aut meticulosum, quis illic scrupulum moveret; ubi nihil esset addubitandum.

¶ Exempla Biblica.

Curiositatis Exempla: Evâ, Genes. 3. v. 5. 6. Dina, 34. v. 1. 2. Bethsamites, 1. Sam. 6, 19. Ozias, 2. Paralip. 26. 16. Scribæ & Pharisæi, Matth. 12. v. 38. 39. Pharisæi & Saducæi, 16. 1. Herodes, Lucæ 9. 9. & 23. 8. Pharisæi, 11. 16. Petrus. Joan. 21. 20. Apostoli, Act. 1. 7. Epicurei & Stoici Philosophi, 17. 29. Ephesij, 19. Agrippa, 25. v. 22. 23. Thessalonicenses, Thess. 3. v. 21. Juniores viduæ, 1. Tim. 5. vers. 11. 12. 13.

¶ Fabula.

Divinator in foro respondebat consulentibus, cum subitò, nuncius illi advenit, patere fores domus ipsius, neque intus quicquam reliquum, sed omnem supellectilem esse direptam. Quod perculsus animo ille exiliit, & curriculo ad ædes suas contendit. Hunc conspicatus festinantem quidam: Heus tu, inquit, cum alienarum rerum prædictiones profitere, cur tuas negligebas?

Notantur hac fabula ij, qui cum ipsi perperam vivant, aliena omnia curare & corrigere oratione suâ non dubitant, simul & hoc Xenophonteum innuitur, τὰς μὲν τῶν ἄλλων κακῶν διορθοῦσθαι τὸ μέλλον, αὐτῶν δὲ μὴ ἐπιμελεῖσθαι τὸ παρόν.

FINIS LIBRI TERTII.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ

LIBER QUARTUS.

D

Dæmon. Dæmonium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DÆMONIUM, Græca dictio. Ab illis enim δαιμόνιον, ϰ, τὸ, δαιμονιοφόρητος, ϰ, ὁ, Dæmoniacus dicitur. Est autem Dæmonium genere animal, mente rationale, animo passivum, corpore aëreum, tempore æternum, *secundùm L. Apuleium de Deo Socratis. Ex B. Thom. part.* 1. *quæst.* 51. *art.* 1.

Dæmon, δαίμων, *Luc.* 8. 29. malus Angelus, spiritus immundus. *Dæmones*, δαιμόνες, *Matth.* 8. 31. *Marc.* 5. 12. *Apoc.* 16. 14. & 18. 2. Diaboli, Angeli mali, apostatæ, reprobi Angeli. *Dæmonium & dæmonia*, δαιμόνιον diabolus, δαιμόνια, diaboli de quibus frequens mentio apud Evangelistas. *Act.* 17. 18. ξένων δαιμονίων, nomine, dij peregrini, idola nempe, quæ colebantur ab Athenienſibus, intelliguntur. Atqui sub & in idolis diaboli suis mancipiis jam olim miris modis imposuerunt. Hebr. dæmon, *Schedh*, dæmones, *Schedim*, id est, vastatores, dicuntur, à verbo *Schadhah*, vastavit, devastavit, depopulatus est. Inde σκεδάω, dispergo, devasto. Et certè perpetuum Satanæ epitheton vastator est, qui & *Apollyon*, id est, perdens atque *Abaddon*, id est, vastator, destructor nominatur, ab *Abadh* perdidit, &c. Vide Apoc. 9. 11.

Scribit præterea idem Apuleius, Dæmones irritari injuriis, obsequiisque ac donis placari, gaudere honoribus, variis sacrorum ritibus oblectari: ad eos pertinere divinationes augurum, aruspicum, vatum, ac somniorum, necnon magorum miracula. Homerus propterea Deos omnes Dæmonas vocat, & aliquando ipsum Jovem. Verum nostræ religionis homines Dæmones appellant spiritus in cœlo ab omnium rerum opifice creatos, qui de cœlo ipsi dejecti, partim in hoc aëre tanquam sibi congruo carcere damnati sunt: nocendi semper cupidi, à justitia alieni: superbia tumidi, invidentia lividi, fallacia callidi, humana quandoque corpora ingredientes, vel viventia adhuc, vel jam mortua: & sub humana specie mulieres aliquando ineuntes, qui tunc incubi dicuntur: modo viris se subjicientes, & tunc succubi appellantur.

Dæmonis nomen apud Ethnicos bonis & malis spiritibus attribuebatur, Christiani malos duntaxat sic nominant. Dæmonium aliquando pro summo Deo, ut etiam θεῖον aliquando pro quovis dæmone usurpant, ut cum Socratis dæmonium dicunt. Plato θεῖος dictus, quod magis de rebus divinis docuerit, Aristoteles, δαιμόνιος dictus, quod de humanis & naturalibus. *Con. Gesn. in pand. lib.* 15. *tit.* 4. *Vide Etymologicon trilingue, Lugdun. p.* 235.

Dæmonium, Græca vox, à scientia, ut volunt, deducta, significat in Sacris literis propriè ipsos malos spiritus, quos & Satanas & diabolos appellamus. Quidam arbitrantur Gentiles diabolis dæmoniorum vel dæmonum nomina indidisse à sciendo, quod viderent illos spiritus futura præscire ac prænunciare: sicut Lactantius lib. 2. & Plato testantur. Aliquando dæmones dicti sunt Gentilibus Deorum filij: corpora quidem, sed immortalia habentes, ut ipsi talia figmenta confinxerunt. Hoc sensu. *Act.* 17. 18. Philosophi & alij Athenienses dicunt Paulum (quem ut nugatorem excipiunt) peregrinorum seu novorum Deorum esse annuntiatorem, quo nomine intelligere videntur quosdam recens natos Deorum suorum filios. Doctrina porro dæmoniorum apud Paulum, est doctrina ab Angelis malis excitata, atque in mundum & Ecclesiam invecta. Aliquando dæmonium videtur significare idolum. 1. *Cor.* 10. 20. Quæ gentes immolant, dæmoniis immolant: atqui nolo vos esse participes dæmoniorum.

Angeli multi è statu innocentiæ & sanctitatis in quo creati fuerant, exciderunt, & miseri evaserunt. Misera hæc est conditio amissæ rectitudinis: & complectitur peccatum & pœnam omninóque quicquid mali peccatum consequi. Peccatum autem est ἀνομία, transgressio Divinæ legis, fons peccati cujusvis est aliquid non considerare ut oportet; & nihilum considerare ut aliquid; atque hinc verum pro falso, bonum pro malo, & contra habere. Ex errante autem consideratione oritur conscientia prava. Peccati partes sunt, aversio à bono incommutabili, & conversio ad aliquid commutabile. Distinctio sumitur à subjectis, quod alia sint Angelorum; alia hominum; & ab objectis ad quæ illi & isti se iniquè convertunt. Pœna est noxæ vindicta seu debita peccati coërctio, vel læsio qua Deus justè punit, & vindicat quod quis injustè commisit: vel rei desideratæ privatio. Ad rationem pœnæ propriè dictæ tria pertinent. 1. ut sit propter culpam. 2. contra voluntatem ejus qui punitur, seu passio adversa patienti. 3. inflicta ab extrema causa.

Pœna duplex est. 1. Solet dici pœna damni, quæ est privatio divinæ visionis, seu fruitionis ob aversionem. 2. Sensus, qui est cum dolore ob inordinatam conversionem. Alia quæ peccatum consequuntur, omnia sub pœna solent intelligi. Sic autem distinctius referuntur. Qui peccat, 1. fit inexcusabilis, quatenus nullam causam reddere potest, cur legem violaverit. 2. fit reus, nempe dignus est & judicatur pœna: ut quia malum turpe fecit, malum molestum patiatur; seu ut sustineat quod ipsum offendat, qui admisit quod offendit Deum. 3. Pœnæ ipsi subjicitur. Superest ut de Angelis lapsis in specie disseramus.

Certissimum est ex S. Scriptura & experientia esse Angelos malos. Rarius, communioribus nominibus spiritus & Angeli vocantur: *Matth.* 8. 16 1. *Cor.* 6. 3. Quædam, quæ significatione per se communia sunt Scripturæ illis peculiariter accommodant, ut quam à scientia multa, παρὰ τὸ δαίδν, eos dæmones & dæmonia vocant. *Matth.* 8. 31. 1. *Cor.* 10. 10. & *passim in historia Evangelica.* Plurimùm autem appellantur, à pravitate sua, spiritus mendaces; 1. *Reg.* 22. 22. immundi; *Matth.* 10. 11. vastatores; *Deut.* 32. 17. hostes; *Matth.* 13. 39 pilosi, (*Schirim*) ab horriditate apparitionis; *Levit.* 17. 7. Aliquando etiam ab imperio, quod habent vel sibi arrogant: ut potestates aëris, rectores hujus mundi. *Ephes.* 6. 12.

Eorum pravitas est ex defectione à Deo, ante hominis lapsum. Peccata in eos cadentia sunt malignitas, iniquitas, mendacium, superbia, diffidentia, crudelitas. Primum eorum peccatum. Scriptura non exprimit. Servator, *Joan.* 8. 44. nominat mendacium & homicidium, quod est malignitatis effectus. Cæterùm illa omnia videntur simul in uno opere, quo se adversus Deum extulerunt, concurrisse. In mendacium & superbiam homines seduxerunt; ipsi similiter defectores nec ullas virtutes retinuerunt, quæ hoc nominis verè mereantur, & ipsos cum Deo uniant. Scientia quæ in illis reliqua videtur, Calliditas potius & improba versutia est, quàm vera sapientia, quippe cogitant & meditantur quæ sunt impia, & quæ ipsis quoque suam augent miseriam.

Præsciunt futura, quæ ita futura sunt, ut jam in causis suis certo lateant: ea sagaciter scire possunt. Ex revelationibus Scripturarum, aut singularibus Dei patefactionibus multa norunt: sed futura mere contingentia ex seipsis nosse non queunt. Non semper quidem sermone sunt mendaces, sed animo semper fallaces. Intelligentes, volentes, potentes manserunt: ita tamen ut non possint quantum volunt, quum omnipotentiæ & providentiæ divinæ freno intra ordinem certum cohibeantur. Ludunt præstigiis hominum oculos, dum neque ipsi vera corpora sibi formare queunt, neque etiam Deus illis corpora creat, sicut Angelis bonis, quando illius visibiles legati fiunt ad homines. Malorum spirituum studia & opera sunt, Officere gloriæ Dei, & hominum saluti insidiari atque nocere. *Gen.* 3. 1. 4. 5. *Job.* 1. 11. *Matth.* 4. 1. *&c. Eph.* 6. 12. *Petr.* 5. 8. *Apocal.* 12. 10.

Ea pœna eis indicta est, ut damnationi æternæ sint addicti, nec ulla spes eis relicta est redeundi cum Deo in gratiam, peccatorúmque remissionem impetrandi: *Matth.* 25. 41. 2. *Petr.* 2. 4. *Jud. v.* 6. Multi sunt omnino, *Luc.* 8. 30. Unus est princeps, alij satellites & legati. Ille vocatur Satan, Beelzebub. Diabolus, malignus, tentator, Apollyon, Belial, Princeps mundi, Deus hujus seculi, Serpens antiquus, Draco magnus, Leo rugiens. Satellites Satanæ dicuntur Angeli Diaboli. Nominum illorum ratio hæc est.

Satan Hebr. adversarius Lat. quia Deo & filiis ejus jugiter adversatur. *Job.* 1. & 2. *Zach.* 3. 1. *Matth.* 4. 10. *Luc.* 20. 18.

Beelzebub, *Luc.* 11. 15. Chaldæis est Dominus muscæ. Fuit idolum Eckronitarum, 2. *Reg.* 1. 2. Jupiter Ethnicorum cognominatus est Myiodes, Muscarius, & Apomyaios, averruncator muscarum. Alij, veteres & recentiores, legunt *Beelzebub*, 1. Dominus vel Deus stercoreus.

Diabolus Græcis, Lat. Calumniator, qui Dei & piorum opera improbè traducit, ut famam eorum lædat. *Matth.* 25. 41. 1. *Joan.* 3. 8.

Malignus, qui destinata malitia malignè Dei filiis facessit negotium. *Matth.* 6. 13. 1. *Joan.* 3. 12.

Tentator, quia eos adoritur subdolis suggestionibus, sermonibus aut factis, ut eos in peccatum aut exitium, aut saltem damnum aliquod inducat. *Matth.* 4. 3. 1. *Thess.* 3. 5.

Apollyon (Hebr. Abaddon, *Apoc.* 9. 11.) 1. perditor: quia servorum Dei, & creaturarum perditionem quærit.

Belial, Hebr. est nequaquam, nulli utilis. 2. *Cor.* 6. 15.

Princeps

Princeps mundi, 1. impiorum, qui parent ejus nequitiis. *Ioan.*12.3.1. & 14.30. quo sensu & Deus seculi vocatur, & pro Deo vult haberi superbissimus Spiritus, 2. *Cor.*4.

Serpens antiquus, quia in serpente primos parentes decepit; *Genes.*3. 1. &c. serpentinúmque in astutia & venenata nocendi cupiditate habet ingenium: unde draco magnus nominatur, *Apoc.* 12. 9.

Leo rugiens, ob crudelem aviditatem in devorandis, id est, perdendis hominibus. 1. *Petr.*5.8.

Reliqui mali spiritus, nominantur Angeli diaboli, *Matth.*25. 41. & *Apoc.*12. 7. quia Satanæ capiti & principi suo inserviunt in hominibus seducendis ac perdendis. Item spiritus mali & impuri; *Matth.*10.1. *Marc.* 12.7. eo quòd homines ad impuras ac pessimas libidines instigent. De nomine dæmonum, antea dictum. Ad hoc appellantur (*Ephes.* 6. 12.) principatus, potestates, mundi Domini, rectores tenebrarum seculi hujus, spiritus malitiæ, quia potenter agunt in hominibus reprobis. Nec tamen sine Dei mandato quicquam possunt: nec eis permittit ut electis exitium adferant, sed tantum ut eos variis tentationibus exerceant.

Interim tamen potentia dæmonum tanta est, ut si Deus illis permittat, multa facere possint, quæ Scriptura teste illis nominibus vocentur, quibus opera Dei, præter naturæ ordinem edita, appellantur. Tamen propter multiplex, quod inter illa & ista reperitur discrimen, verè dici non possunt, ea signa & prodigia edere, quæ miraculorum nomine verè digna sunt. Itaque miracula quæ videntur ab hominibus edi, vel præstigiæ sunt, vel occulta vi naturæ (quæ ipsis multo notior est quàm ullis hominibus) vel denique alio quovis modo, Deo certis de causis hæc miracula suo fine semper falsa permittente, fiunt: itaque verorum miraculorum tantum speciem habent.

Angelos autem omnes malos è cœlesti domicilio in loca, quæ sunt infra cœlestes orbes, in aërem scilicet & infra, tanquam in carcerem caliginosum, ubi nunc ceu catenis vincti detinentur, detrusos esse ex verbo Dei constat: *Ephes.*2.2. & 6.12. 2. *Petr.*2.4. *Iud.v.*6. tantisper dum in abyssum æterno igne, cum omnibus maledictis reprobis, plectendi mittantur. *Luc.*8.31. *Matth.*8.29. & 25.41.

¶ Patrum Sententiæ.

Non satis habuerunt cacodæmones, quod ante manifestatam præsentiam Christi, qui dicti sunt filios Jovi genitos esse asseveraverint: sed cùm jam apertè inter homines exhibitus fuisset, & à morte redivivus in cælum revertisset, quoniam sicuti per Prophetas prænunciatum fuerat, in omni genere mortalium fide eum cultum & expectatum iri cognoverant. Denuò alios produxerunt, Simonem & Menandrum Samaritanos, qui magicis virtutibus edendis multos in fraudem seduxerunt, atque etiam nunc quos seducant habent. *Justin. Martyr. Apol.*2. *pro Christianis.*

Vim nominis Christi timent dæmonia trementia & hodie adjurata per nomen crucifixi Jesu Christi sub Pontio Pilato Judeæ præside, imperata faciunt, *Idem in Dialogo.*

Ecclesia per universum mundum, innumeras gratias à Deo accipiens, in nomine Christi Jesu crucifixi sub Pontio Pilato per singulos dies in opitulationem gentium perficit, neque seducens aliquam, nec pecuniam ei auferens. Quemadmodum enim gratis accepit à Deo, gratis & ministrat: nec invocationibus Angelicis facit aliquid, nec incantationibus, nec aliqua parva curiositate, sed mundè & purè, ac manifestè dirigens orationes ad Dominum qui omnia fecit, & nomen Domini nostri Jesu Christi invocans, virtutes ad utilitatem hominum, sed non ad seductionem perfecit. *Irenaus lib.*2. *c.*57.

Nescitis genios dæmonas dici, & inde diminutiva voce dæmonia. *Tertull. Apologet. c.*22.

Dæmonas, id est genios adjurare consuevimus, ut illos de hominibus exigamus, non dejerare, ut illis honorem Divinitatis conferamus. Idem, *ibid.*

Dæmonium vocas, hominem aut immunditia, aut malitia, aut insolentia, aut quacumque macula, quam nos dæmoniis deputamus, aut ad necessitatem odij opportunam. *Idem de testimonio animæ.*

Dicimus esse substantias quasdam spirituales, nec nomen novum est. Sciunt dæmonas philosophi, Socrate ipso ad dæmonij arbitrium expectante. Quidni? cum & ipsi dæmonium adhæsisse à pueritia dicatur. Dehortantur planè à bono dæmones. Sciunt Poëtæ etiam vulgus indoctum in usum maledictis frequentat. Nam & Satan principem hujus mali generis, proinde de propria conscientia anima eadem ex sacramenti voce pronunciat. Angelos quoque etiam Plato non negavit. Utriusque nominis vel testes esse, vel magi adsunt. *Idem Apolog.c.*22.

Operatio eorum est hominis everso: sin malitia spiritualis auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudines infligunt & aliquos casus acerbos: animæ verò repentinos & extraordinarios per vim excessus. Suppetit illic ad utramque substantiam hominis adeundam subtilitas & tenuitas sua: multum spiritibus viribus licet, ut invisibiles & insensibiles in effectu potius quàm in actu suo appareant. Si poma, si fruges nescio quod auræ latens vitium in flore præcipitat, in germine examinat, in pubertate convulnerat, ac si cæca ratione tentatus aër pestilentes haustus suos offundit: eadem obscuritate contagionis aspiratio dæmonum mentis quoque corruptelas agit furoribus & amentiis fœdis, ac sævis libidinibus cum erroribus variis, quorum iste potissimus, quod eos ipsos captis, & circumscriptis hominum mentibus commendat, ut & sibi pabula propria nidoris & sanguinis procuret, simulacris & imaginibus oblata. Et quæ illius pascua est, quam ut homines è cogitatu veræ divinitatis avertat præstigiis falsis? Ipsas quomodo operetur expediam. *ibid.*

Omnis spiritus ales est. Hoc Angeli, & dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus orbis illis locus unus est, quid ubi geratur, tam facile sciunt quam enunciant. Velocitas, divinitas creditur, quia substantia ignoratur. Sic & auctores interdum videri volunt eorum quæ annunciant. Et sunt planè malorum nonnunquam bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam Dei, & tunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes, æmulantur divinitatem, dum furantur divinationem. In oraculis autem, quo ingenio ambiguitates temperent, sciunt Crœsi, sciunt Pyrrhi. *ibid.*

Habent de incolatu aëris, & de vicinia syderum, & de commercio nubium cœlestes sapere paraturas, ut & pluvias, quam jam sentiunt, repromittant, benefici planè & circa cura valetudinum. Lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiunt, ad miraculum nova, sive contraria, post quæ desinunt lædere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingeniis, vel etiam viribus fallaciæ spiritualis edisseram? Phantasmata Castorum, & aquam cribro gestatam, & navem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam, ut numina lapides crederentur, & Deus verus non crederetur. *Idem, ibid.*

Quantacumque contra te dæmonia bella committant, noli timere quia gladij eorum intrabunt in corda eorum, & arcus eorum confringetur. Brachia dæmonum, si purgaveris, confringet Dominus *Arnobius, in Psal.*36.

Sicut in ruina hominum habent dæmones, ita in reparatione nostra gaudium habent Angeli. *Psal.*78.

Dæmones cogitant adversum nos & dicunt, disperdamus eos ex gente, ut non memoretur Deus, & nomen eorum amplius. Sciunt enim dæmones, quòd si peccamus, erimus Deo execrabiles, sicut & ipsi sunt. *In Psal.* 82.

Isti spiritus posteaquam substantiæ suæ simplicitatem onusti & immersi vitiis perdiderunt, ad solatium suæ calamitatis non desinunt perdere, & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati à Deo, inductis pravis religionibus à Deo segregare. Et spiritus dæmonas esse Poëtæ sciunt, Philosophi disserunt, Socrates novit, qui ad nutum & arbitrium assidentis sibi dæmonis vel declinabat negotia, vel petebat. Magi quoque non tantùm sciunt dæmonas, sed etiam quicquid miraculi ludunt, per dæmones faciunt, illis aspirantibus & infundentib. præstigias edunt: vel quæ non sunt, videri, vel quæ sunt, non videri. Eorum & magorum eloquio & negotio primus Sosthenes, & verum Deum meritа majestate prosequitur, & Angelos, id est ministros & nuntios Dei, sed veri, ejúsque venerationi novit assistere: ut & nutu ipso & vultu Domini territi contremiscant. Idem etiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato, qui invenire Deum negotium credidit, nonne & Angelos sine negotio narrat & dæmonas? & in Symposio etiam suo naturam dæmonum exprimere connititur: vult enim esse substantiam inter mortalem, immortalemque, id est, inter corpus & spiritum, mediam terreni ponderis & cœlestis leviratis admixtione concretam ex qua manare in nos procupidinem amoris, & dicit informari, & labi pectoribus humanis, & sensum movere, & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus dæmones, (ut ostensum à Magis, à Philosophis, & à Platone) sub statuis & imaginibus consecrati delitescunt, & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur, dum inspirantur interim vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibris animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus involuta: nam & falluntur, & fallunt, ut & nescientes finceram veritatem, & quam sciunt, in perditionem sui non confitentes. Sic à cœlo deorsum gravant, & à Deo vero ad materias avocant, vitam turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occultè, ut spiritus tenues, morbos fingunt, terrent mentes, membra distorquent, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium, vel hostiis pecudum saginati remissius quæ constrinxerant curasse videantur. Hi sunt & furentes, quos in publicum videtis excurrere; vates & ipsi absque templo sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur, par & in illis instigatio dæmonis, sed Argumentum dispar furoris. *Minutius Fœlix, in Octavio.*

Quid per bestias, nisi immundi spiritus: quid per agrum, nisi præsens sæculum designatur? Unde de ipso malignorum spirituum Principe contra Ephraim dicitur: Bestia agri scindet eos. Vel sicut Esaias ait: mala bestia non ascender per eam. Quia autem agri nomine mundus accipitur, Dominicus per Evangelium sermo testatur, qui ait: Ager autem est mundus. Agri ergo bestiæ in herbis montium ludunt, quia projecta de superioribus in hoc mundo dæmonia, pravis superborum operibus delectantur. Bestiæ in herbis ludunt, cùm reprobi spiritus humana corda, in illicitas cogitationes pertrahunt. Annon immundis spiritibus ludere, est mentes hominum ad imaginem Dei conditas, modò ficta promissione decipere, modò vacuis terroribus irridere, modò eis transitoria gaudia, quasi mansura imprimere, modò mansuras pœnas, quasi transitorias levigare? harum procul dubio bestiarum illusionem pertimuerat, qui dicebat: Deus meus, in te confido, non erubescam: neque irrideant me inimici mei. Quia igitur superborum cor ad omne vitium sternitur, ut cuilibet maligno spiritui irruenti parva cogitatione præparetur, rectè de herbis montium dicitur: Omnes bestiæ agri ludent ibi. Pro eo enim quòd superbi quique nullum malum cogitando prætereunt, nulla est agri bestia quæ non horum montium herbis satietur. Nam etsi quando carnis luxuriam fugiunt, interioris luxuriæ vitium de ipsa castitate gloriando committunt. Si quando avarè exteriùs rapiunt, nequaquam ab illecebra avaritiæ mundi sunt: quia etsi res nullas ambiunt, favore tamen hominum laudem de continentia rapere conantur. Huic ergo Behemot montes herbas ferunt, & omnes bestiæ agri ludunt ibi: quia in superborum corde quilibet malignus spiritus tantò latiùs pascitur, quantò & omne vitium de superbia generatur. *Greg. in* 40. *Jobi.*

Caro nostra priusquam resurrectionis incorruptione solidetur, si nullo mœrore afficitur, in tentationibus effrenatur. Quis autem nesciat

quòd

quòd multò melius sit ardere flamma febrium, quàm igne vitiorum? Et tamen cum febre corripimur, quia vitiorum æstum qui occupare nos poterat, considerare negligimus, de percussione murmuramus. Quis nesciat quòd multò melius sit duris in servitio hominibus subjici, quàm blandientibus dæmoniacis spiritibus subdi? Et tamen cum alto Dei judicio jugo humanæ conditionis atterimus, in querelam prosilimus, nimirum quia minus attendimus; quod si nos nulla conditio servitutis opprimeret, fortasse mens nostra multis iniquitatibus pejus libera deserviret. Ideò ergo hæc quæ toleramus, quia bella hostis quàm sint contra nos dura atque intolerabilia non videmus. Menti enim nostræ omne pondus vilescere, si ea quæ se opprimere poterant, occulti adversarij bella pensaret. *Idem, ibid.*

Videamus & dæmonum vias. Videamus & caveamus, videamus & fugiamus eas. Si quidem viæ illorum, præsumptio & obstinatio. Scire vultis unde id sciam? Considerate eorum principem, qualis ille est, tales & domestici ejus. Considerate viarum ipsius principia, si non manifestè in immanissimam statim præsumptionem prosilierit, dicens, Sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis, similis ero Altissimo. Quàm temeratia, quámque horrenda præsumptio! Nunquid non illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare? Propter præsumptionem stare non potuerunt, propter obstinationem qui cecidit non adjiciet ut resurgat. Ex hac námque spiritus vadens, ex illa non rediens est. Et mira quidem præsumptio dæmonum, sed non minus mira obstinatio est: quòd superbia eorum semper ascendit, propterea non est illis commutatio. Quia enim converti noluerunt à via præsumptionis, inciderunt in viam obstinationis Quàm perverso & everso sunt corde filij hominum, quicumque sectantur vestia dæmonum, ingrediuntur dæmonum vias. Hæc enim tota adversum nos spiritualium colluctatio nequitiarum est, ut nos seducant, ut nos inducant in vias suas, ut deducant in eis, perducant ad destinatum finem qui paratus est eis. Fuge homo præsumptionem, ne gaudeat de te inimicus tuus. Nempe in his maxime vitiis gaudet, in se ipso expertus, quàm difficilè possis ab hac tanta voragine respirare. *Bernardus in Psal.* 90.

Dæmonum est mala suggerere: nostrum est non consentire. Quoties eis resistimus, toties eos superamus, Angelos lætificamus, Deum glorificantes, qui visitat ut pugnemus, adjuvat ut vincamus, consolidat ne deficiamus. *Idem in Sermo.*

Dæmon serpens est lubricus, cujus si capiti, id est primæ suggestioni non resistitur, totus in intima cordis penetrat, dum non sentitur. *Isid. de summo bono, lib.* 3.

Plus metuendus est & cavendus inimicus, cùm latenter obrepit, cùm per pacis imaginem fallens, occultis accessibus serpit, unde & nomen serpentis accepit. Ea est ejus semper astutia: ea est circumveniendi hominis cæca & latebrosa fallacia: sic ab initio statim mundi fefellit, & verbis mendacibus blandiens, rudes animas incauta crudelitate decepit: sic Dominum ipsum tentare conatus, quasi obreperet, rursus & falleret, latenter accessit; intellectus tamen est & retusus, & ideò postratus, quia agnitus atque detectus. *Cyprianus de unitate Ecclesiæ.*

Illud necessarium admonet Dominus ut in oratione dicamus. *Et ne nos patiaris induci in tentationem.* Qua in parte ostenditur nihil contra nos adversarium posse, nisi Deus ante permiserit; ut omnis timor noster, & devotio, atque obsecratio, vel observatio convertatur ad Deum, quando in nostris tentationibus nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat Scriptura divina quæ dicit: Venit Nabuchodonosor, Rex Babyloniæ in Hierusalem & expugnabat eam, & dedit eam Deus in manum ejus. Datur autem potestas adversus nos malo, secundùm nostra peccata, sicut scriptum est; (*Esa.* 42.) Quis dedit in direptionem Jacob & Israël eis, qui prædantur illum? nonne Deus, cui peccaverunt; & nolebant in viis ejus ambulare, neque audire legem ejus, & superduxit super eos iram animationis suæ? *Idem de Oratione Dominica.*

Hos & Poëtæ dæmonas norunt: & Socrates instrui se & regi ad arbitrium dæmonis prædicabat; & Magis inde ad pernicioſa vel ludicra potentatus; quorum tamen præcipuus Hostanes & formam veri Dei negat conspici posse, & Angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo & Plato pari ratione consentit; & unum Deum servans cæteros Angelos, vel dæmonas dicit. Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur, eúmque incomprehensibilem atque inæstimabilem confitetur. Hi ergo spiritus sub statuis, atque imaginibus consecratis delitescunt. Hi afflatu suo vatum pectora inspirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa veris semper involvunt, nam & falluntur & fallunt: vitam turbant, somnos inquietant, irrepentes etiam in corporibus occultè mentes terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos lacessunt; ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium & rogis pecorum saginati, remissis quæ cõstrinxerant, curasse videantur. Hæc est de illis medela, cum illorum cessat injuria: nec aliud illis studium est, quàm à Deo homines avocare, & ad superstitionem sui, ab intellectu veræ religionis avertere; cùm sint ipsi pœnales, quærere sibi ad pœnam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. *Idem, de idolorum vanitate.*

Quæ sanctis infliguntur tribulationes probationis gratia, non pariũt lætitiam nostris invisibilibus inimicis; sed quando fessi desperamus, & nostræ cogitationes in angustiam rediguntur, delassatis nobis propter afflictionum assiduitatem, tunc demum & hilarescunt, lætantúrq; plaudunt, & insultant miseris: velut cum Job actum est, amisit possessiones, filiis est orbatus, tabo & vermibus ejus caro scaturiebat. Nondum hæc adversario lætitiam generabant. Si verò per animi mollitiem ad hæc tot laboriosa execrabile aliquod verbum, ut uxor incitaverat, dixisset: tunc super eum inimici gavisi essent. Idcircò, nec in Paulo sitiente, esuriente, nudo, colaphis cæso, laborãte, quoquo versus peregrinante, adversarius est lætatus. Res potius in diversum abibat, nam conterebatur, cùm eum videret tam liberaliter atque constanter hæc perpeti certamina, ut idem quoque contemptim diceret; *Quis nos separabit à charitate Christi Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. D. Basilius, in Psal.* 29.

Dæmonia gesticulari dicuntur & multifariã saltitare, dum nobis cooperantur ad peccãdum. Per eam enim choreã omnimoda cietur membrorum commotio. Jam quando qui saltitant, nonnunquã alias induentes personas, in scenam prodeunt: consimili ratione & dæmones larvis nostræ faciei conformibus usi leguntur, nunc quidem furiarũ ritu choreas agunt, nunc verò membrorum agitatione eum imitantur, qui concupiscentia libidinis fervet ac prægestit fruitione carnium, nec rarò mẽdacem reipsa repræsentat. Hoc pacto multiformes & operosos effectus dæmonum ipsi exceptamus ad illorum sententiam & annutum per consensum cordis nostri, à specie virtutis ad nequitiæ opus mẽbra nostra transferentes. Quũ unum aliquem videris nunc intemperantia diffluentem, mox immodico mœrore dejectum & quodammodo cor lancinantem immoderato planctu, lamentatione ac voce lugubri, tecum reputa in eo quempiam saltitare. Alios insuper ac multivarios induit vitiorum habitus. Nunc quidem fabulam facinorosæ avaritiæ aggreditur, sua ut gesticulatione eam repræsentet: nunc verò evanidæ & suavis gloriæ drama exhibet: Nonnunquam fastum exprimit superbiæ. Utquè semel finiam, choream agens insultat universo hominum generi, & tripudians animabus illudit, quæ ad peccandum totæ propendent, suntque simpliciores, nullo etiam negotio mutantur. *D. Basil. in c.* 14. *Esaiæ.*

Hæc quidem ludant Gentiles ac dæmones, à quibus illi in hãc amentiam impelluntur, Dei nimirũ honorem ad seipsos detorquentibus, atq; in turpes sententias, & rerũ species, alios alio modo discedentibus, inde ex quo nos, per scientiæ lignũ minùs tempestivè & commodè perceptũ vitæ ligno exturbatos, velut jam infirmiores exagitarunt, gubernatrice mente abrepta, januáque vitiosis animi affectionib. patefacta; nec enim ferre poterant, cùm invidia, atque odio adversus hominem suaptè natura flagrarent, vel, ut rectiùs loquar, propter vitium suum in hunc habitum degenerassent, terrenos supernis bonis frui, cũ ipsi è cœlo in terram corruissent, nec tantam gloriæ, pristinæque ipsorum naturæ mutationem fieri, hac de causa persecutio adversus Dei figmentum excitata est. Hac causa Dei imago probro & dedecore affecta est. Et quemadmodum mandato parere recusavimus, ita erroris libertati traditi sumus: & quemadmodum aberravimus, ita vicissim In iis quib. cultum & venerationem adhibuimus, probro & ignominia perfusi sumus. Nec enim hoc solùm grave & indignũ est, quòd cùm propter bona opera; hoc est, ad opificis laudem, & gloriã, Deique, quantũ fas est, imitationem creati essemus, omnis generis, vitiorum, intestinum hominem miserè depascentium atque consumentium, sedes & propugnaculum facti sumus, sed etiam quòd Deos vitiorum patronos effinximus, ut peccatum non modo crimine careat, sed etiam divinum censeatur, ad ea videlicet, quæ pro diis adorantur, defensionis causa confugiens. *Nazian. Orat.* 39.

Quæst. 1. Quando & quam ob causam ex cœlo diabolus decidit? fabulantur enim quidã, quod deciderit eo, quòd Adamum adorare noluerit.

R. Hominum stultorum commenta sunt hæc. Diabolus enim cecidit antequam Adam creatus esset. Constat verò cecidisse eum propter superbiam suam, ut inquit Esaias Propheta: Cogitavit apud semetipsum, supra nubes locabo solium meum, & altissimo similis ero.

Quæst. 2. Cujus rei gratia permisit Deus, ut bellum esset inter genus humanum & diabolum.

Resp. Ut ij qui Deum diligunt manifesti fierent: & ut ij qui deliciis dediti sunt redargverentur. Ubi namque nullus est adversarius, non manifestant dextram Regis milites. Ergo diabolus victoriæ causa est, & hoc quoque pacto cognoscitur ab iis qui diligunt Deum.

Quæst. 3. Cùm ex cœlo diabolus prolapsus sit, quomodo scriptum est in libro Job, quod ingressi sunt Angeli Dei, ut starent in conspectu Domini & diabolus in medio eorum.

Resp. Non dicit Scriptura, quòd in cœlis diabolus venerit in medium Angelorum. Manifestum igitur est quòd in terra. Etenim ubicumque sunt Angeli, astant Deo. Verùm sciendum est, quod per sanctum aliquem Angelum diabolo Deus est locutus, quemadmodum etiam Reges per hominem aliquem intermedium, suum alloquúntur adversarium. *Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum.*

Dæmones quidem non prorsus privare nos cœlo possunt, quin juvant potius plerumque nos oppugnando: vigiles tamen & sobrios ad cœlos capescendos, è quibus delictis, & scelere plerique dejiciuntur. Nam qui volens deliquit, vel sponte furit, dæmon est, præterea neque veniam ab homine, neque misericordiam promeretur. *Chrysost. Serm. de Canticis Davidicis, tom.* 1.

Pia oratio pro inimicorum salute dæmones pudore afficit, & facit, ut secedant. Neque enim dæmon ita hominem metuit, qui eum expellit & ejicit ex alio homine, ut hominem qui iram vincit & animo imperat. Nam hoc ipsum quoque est sævus dæmon, & iracundi potius quàm dæmoniaci miseri dicendi sunt. A dæmone enim vexati non immittit in gehennam. Irasci autem & acceptæ injuriæ meminisse, expellit ab ipso regno cœlorum. *In Psal.* 4.

Ejicere dæmones commune est opus inter ministros Dei & ministros diaboli: veritatem autem confiteri & justitiam facere, probatum opus tantummodo sanctorum. Ideò quem videris dæmonia ejicientem, si non est confessio veritatis in ore ejus, nec justitia in manibus ejus, non est homo Dei. Si autem veritatem confitentem, & justitiam facientem, & si dæmonia non ejicit, homo est. *Hom.* 29. *in Matth. tom.* 2.

Si quis forsan cupit in hac esse potestate ut dæmones non possint cõtra ipsum obtinere? & beatos dicit sanctos illos, quod tantam habuerint potestatem; audiat Christum, dicentem: Ne gaudete quod dæmonia vobis subjiciuntur: quoniam sciebat omnes homines maximè vana gloria gaudere. Si enim quod Deo placet quæris, & quod cõmuniter prodest,

ideſt, alia major eſt via. Non eſt ita magnum à dæmone liberari, ut eripi à peccato. *Hom.41. in Act. tom.3.*

Omni actione diabolica potentior eſt ad nocendum, mœroris magnitudo. Namque & dæmon quoſcumque ſuperat, per mœrorem ſuperat. Eum ſi auferas, nihil à dæmone quiſquam lædi poterit. *De providentia Dei, lib.3. tom.5.*

Si nec regnum te incitat & cohortatur, nec gehenna rurſum terret, non animadvertimus, nos, quum feram & indomitam belluam incantamus, cum cacodæmone humana forma luctari. *Iſidorus Peluſiota, lib.1. epiſt. 134. ad Zoſimum.*

Eum qui pugnis gaudet ac tumultibus delectatur, atque id ſtudet, ut omnibus odio ſit, quoniam eum nomine aptius & commodius quiſquam appellet, quam ſi ipſum nequam atque improbum dæmonem vocet, ut qui voluntate animíque inſtituto naturam mutarit. Quoniam igitur Chriſtus & hic ante tempus dæmones torquet, & in altero ævo ſempiternum ignem unà cum ipſorum patre promiſit: aut tumultuariam vitam conſectari deſine: aut illud ſcito, te & hic flagris obnoxium eſſe, & illic vindictam minimè vitaturum. *Eod. libro, epiſt. 167. ad Eſai milit.*

Quoniam te mirari dicebas, quomodo nonnulli ex noxiis dæmonibus poſtularint ſuum cultorem juſtum eſſe; illi verò injuſta agere ſuſtinuerunt: exiſtimo idcirco ipſos poſtulaſſe ut cultor ſuus juſtitiæ operam daret, quia ſe pro diis gerebant, & ab omnibus haberi volebant. Injuſta verò ſubminiſtrabant, quòd improbi eſſent inſtituto animi & ſua voluntate. Nam quum ſcirent multos mortales virtutem in pretio habere, ſimulantes ſe amare virtutis ſtudioſos, ut videlicet opinionem probitatis ſibi conciliarent, non multo poſt ſceleratis actionibus prodebant ſuum ad malum propendens ingenium. *Idem, lib.4. ep. 105. ad Ophelium.*

Humanorum peccatorum remedium, filij Dei in carnem adventus, omnes quidem tum homines, tum dæmones terruit: illis quidem perſuadens, ut parcerent jam naturæ conſorti divinitatis, quippe quæ Deo unita ſit; iſtos verò ſubigens; ut deinceps abſtinerent ab inſidiis adverſus homines ſtruendis, utpote quorum natura jam peccati expers in Chriſto effecta ſit. Te vero nihil iſtorum emollit, neque meruere facit, neque ad temperantiam ac modeſtiam inſtituit. Sive igitur homo es, prius te erudiat: ſive dæmon aliquis es, poſterius te doceat, ne præſtantiſſima natura ad effectus & concupiſcentias explendas abutare. Venies enim in judicium, redditurus horum omnium rationes, & diuturnæ hujus indolentiæ ac ſtupotis diuturnam exigendus rationem. *l.4. epiſt.227. ad Zoſimum.*

Infinitus, inacceſſus, & increatus Deus, corpus aſſumpſit, propter immenſam & ineffabilem bonitatem ſuam, & (ut ita loquar) velut imminuit ſeipſum ab inacceſſa gloria, ut uniri poſſit viſibilibus ſuis creaturis, veluti animis ſanctorum & Angelorum, ut poſſit vitæ divinæ participes fieri. Unumquodque enim horum, ſecundùm naturam ſuam corpus eſt, Angelus ſcilicet, anima & dæmon. Quamvis enim ſublimia ſint, tamen in ſubſtantia, forma & figura, ſecundùm tenuitatem naturæ eorum, corpora ſunt tenuia: quemadmodum & hoc corpus in ſubſtantia ſua craſſum & ſolidum eſt. Sic & anima ſubtilis cùm ſit, comprehendit in ſe oculum, per quem videt, aurem per quam audit, ſimiliter & linguam per quam ſermonem profert; manus, & in ſumma totum corpus & membra ejus complectens anima, commiſcetur cum eo, per quod omnes actiones ſeu opera edit & exercet. *Macarius, hom.4.*

Domine, cur dæmonibus poteſtatem facis? (eis permittens in porcos ingredi.) cur eorum nequitiæ gnarus verbis perſuadere te ſiviſti? ut diſcamus nos homines porcis dæmones eſſe inferiores, cum Deus obſtat. Deinde ut nos doceat hominum perditionem dæmonibus eſſe voluptati, noſtram vexationem illis eſſe delicias. Nam qui neque hominum poſſeſſionibus parcunt, ſed in porcos etiam malevolentiam explicant palam, quid (ſi facultas data ſit) in homines agant? Id quoque Deus permittit, ut inimicitia cognita eorum exoſam habeamus inhumanitatem, & quorum inſidias non ferimus, conſilia refugiamus. Præterea divinæ circa nos curæ documenta edidit. Omnia namque funditus pereant, neque quidquam reliquum ſit non dæmonum violentia convulſum, niſi tecta & inexpugnabili manu Dei muniantur. Concedit igitur minora, ut agnoſcamus majora, & cunctanter difficultatibus nos implicat, ut deteriorem ſenſum capiamus. Quod ſi auxilij divini obliviosi non eſſemus, ne quidem parvis noſtram exerceri ſineret patientiam. Permiſit dominium porcorum dari, ut hominum commoda perdiſcamus. Providentiam ergo, qua perfruimur, confiteamur: vigilantiam, qua conſervamur, hymnis ornemus: Dixi auxilium, quo communimur, prædicemus, ab ejus providentia pendeamus, & eam reſpicientes exclamemus, Tu Domine adjutor noſter es & protector: tibi gloria in ſæcula. Amen. *Baſilius Seleuc. Orat.23.*

Dæmones qui curſitant circa terram & circa pontum indefeſſi, domantur ſub Dei flagello, *Lact. Inſtit. lib.1.*

Deus utitur cacodæmone in noſtris tentationibus, ſicut medicus, in theriacis, ſerpentibus & viperis; id enim agit, ut profit infirmo. *Theodoret. ſerm.1.*

Solent dæmonia non ſolùm inter ſe mutuis uti miniſteriis, verum etiam improbis hominibus, pro inſtrumentis ad ſui generis hominibus inſidias ponendas. *Ant. Monach. in locis comm. ſerm. 178.*

Cum mundanis dæmones per res ipſas magis luctantur; cum ſolitariis autem ferè per rationum diſputationes. Negotiis enim & operibus propter ſolitudinem ſoluti ſunt. At quanto facilius eſt mente peccare, quàm externa actione, tanto eſt animi bellum difficilius, quam ipſarum rerum. Eſt enim mens quiddam quod facilè movetur, & ad contrarias legi phantaſias effrenata. *Evagrius eod. Serm.*

Ad principes & poteſtates aëris verè pertinet dictum Apoſtoli, 1. *Corinth.2.8.* quia conſilio & voluntate illorum crucifixus eſt Chriſtus. Iſti principes per ignorantiam Dominum gloriæ crucifixerunt. Nam Judæorum principes quomodo hujus ſeculi dici poſſunt, qui regno Romano ſubjecti erant? Sed neque Romanorum principes crucifixerunt Chriſtum, quippe cùm dixerit Pilatus: Nullam cauſam mortis invenio in eum: unde etiam & manus lavit, dicens; Innocens ego ſum ab hujus ſanguine: vos videritis. Ij ergo Principes crucifixerunt Dominum, quos detriumphavit liberè in ſemetipſo: quamvis dicat Marcus Evangeliſta de dæmonibus, Sciebant Jeſum eſſe Chriſtum. Sciverunt quidem ipſum eſſe, ſed qui in lege promiſſus erat, myſterium tamen ejus quo filius Dei eſt, neſciebant. *Ambr. in 1. ad Cor. c.2.*

In libris de Civitate Dei, Auguſtinus prolixè diſputat, præſertim libris VIII. & IX. de Dæmonibus Summas quorundam capitum hic referre viſum, quæ lectori ſtudioſo ſalivam movere poſſunt, ut ex rivulis ad fontem ipſum aſcendat. Sic igitur ille *lib.8. c.14.* excutit illorum opinionem, qui naturales animas trium generum conſtituerunt, quas Deos cœleſtes, dæmones aëreos, & homines terrenos appellarent *c.15.* Demonſtrat, quod neque propter aërea corpora, neque propter ſuperiora habitacula dæmones hominibus antecellunt. *c.16.* Quid de moribus dæmonium Apuleius Platonicus ſenſerit. *cap. 17.* An dignum ſit eos ſpiritus ab homine coli, à quorum vitiis etiam oporteat liberari. *c.18.* Qualis ſit religio, in qua docetur, quod homines, ut commendentur Diis bonis, dæmonibus uti debeant advocatis. *c.19.* De impietate artis magicæ, quæ patrocinio nititur ſpirituum malignorum. *c.20.* An credendum ſit, quod Dij boni libentiùs dæmonibus quàm hominibus miſceantur. *c.21.* An dæmonibus nuntiis & interpretibus dij utantur, fallique ſe ab iis aut ignorent, aut velint, *c.22.* De abjiciendo cultu dæmonum, contra Apuleium.

Lib.9. c.2. quærit Auguſtinus, num inter dæmones, quibus Dij ſuperiores ſunt, ſit aliqua pars bonorum, quorum præſidio ad veram beatitudinem poſſit anima humana pervenire *c.3.* Apuleium dæmonibus rationem tribuere, detrahere virtutem. *c.6.* Quibus paſſionibus dæmones, confitente Apuleio, exagitentur, quorum ope homines apud Deos aſſerit adjuvari. *c.7.* Quod Platonici figmentis Poëtarum infamatos deos aſſerant de contrariorum ſtudiorum certamine; cùm hæ partes dæmonium, non Deorum ſint. *c.8.* de Diis cœleſtibus, dæmonibus aëreis, hominibúſque terrenis Apuleij Platonicij definitio. *c.9.* an cœleſtium deorum amicitia, per interceſſionem dæmonum poſſit homini provideri, *c.10.* Quod ſecundùm Plotini ſententiam minus miſeri ſunt homines in corpore mortali, quam dæmones in æterno. *c.11.* Platonicorum opinio, qua putant animas hominum dæmones eſſe poſt corpora. *c.12.* De terris contrariis, quibus ſecundùm Platonicos Dæmonum hominumque natura diſtinguitur. *c.13.* de medio ſtatu dæmonum, juxta Platonicos. Sequentibus capitibus, nempe 16.17.18.19.20.21.22. alias nugas indicat & refellit à Platonicis & aliis ſapientibus ſeculi confictas de dæmonibus. Quid autem eximius ille Theologus de dæmonum divinatione ſenſerit libro peculiari, qui 3. ejus operum tomo continetur, adjungimus, ut ſequitur.

Primùm, ſciendum eſt, quoniam de divinatione dæmonũ quæſtio eſt, illos ea plerumque prænunciare, quæ ipſi facturi ſunt. Accipiunt enim ſæpè poteſtatẽ & morbos immittere, & ipſum aërem vitiando morbidũ reddere, & perverſis atque amatoribus terrenorum commodorũ malefacta ſuadere de quorũ moribus certi ſunt; quod ſint eis talia ſuadentibus conſenſuri. Suadent autem miris & inviſibilibus modis per illam ſubtilitatem ſuorum corporum corpora hominũ non ſentientium penetrando, ſeséque cogitationibus eorum per quædam imaginaria viſa miſcendo, ſive vigilantium, ſive dormientium: Aliquando autem non quæ ipſi faciunt, ſed quæ naturalibus ſignis futura prænoſcunt, quæ ſigna in hominum ſenſus venire non poſſunt, ante prædicunt. Neque enim quia prævidet medicus, quod non prævidet ejus artis ignarus, ideò jam divinus habendus eſt. Quid autem mirum, ſi quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata, vel modificata temperie, ſeu bonas, ſeu malas futuras prævidet valetudines, ſic dæmon in aëris affectione atque ordinatione, ſibi notas, nobis ignotas, futuras prævidet tempeſtates? Aliquando & hominum diſpoſitiones, non ſolùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cùm ſigna quædã ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiſcunt: atque hinc etiam multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui iſta diſpoſita non noverunt. Sicut enim apparet concitatior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoq; aliquid forinſecus agnoſcatur, quod intrinſecus agitur; ita non debet eſſe incredibile, ſi etiam leviores cogitationes dant aliqua ſigna per corpus, quæ obtuſo ſenſu hominũ cognoſci non poſſunt; acuto autem dæmonum poſſunt.

Hac atque hujuſmodi facultate, multa dæmones futura prænunciant, cùm tamen ab eis longè ſit altitudo illius Prophetiæ, quam Deus per ſanctos Angelos ſuos & Prophetas operatur; nam ſi quid de illa Dei diſpoſitione prænunciant, audiunt ut prænuncient, & cùm ea prædicant, quæ inde audiunt non fallunt, neque falluntur: veraciſſima enim ſunt Angelica & Prophetica oracula. Si autem non indignanter accipiatur, quòd aliqua etiam talia dæmones audiant & prædicant quaſi aliquid indignum ſit, ut quod ideò dicitur ut hominibus innoteſcat, hoc non ſolùm boni, verumetiam mali non taceant, cùm in ipſis hominibus, etiam vitæ bona præcepta videamus pariter à juſtis perverſiſque cantari. Nec obeſſe aliquid, imò etiam prodeſſe ad majorem notitiam famamque veritatis, cùm de illa etiam hi quicquid noverunt, dicunt, qui eis perverſis moribus contradicunt. In cæteris autem prædictionibus ſuis dæmones plerunque falluntur & fallunt. Falluntur quidem, quia cum ſuas diſpoſitiones pronunciant, ex improviſo deſuper aliquid jubetur, quod eorum conſilia cuncta perturbet: velut ſi aliquid diſponant quilibet homines, quibuſ libet poteſtatibus ſubditi quod non prohibituros ſuos præpoſitos arbitrantur, idque facturos ſe eſſe promittant. At illi penes quos major poteſtas eſt, ex alio ſuperiore conſilio hoc totum diſpoſitum atque præparatum repentè prohibeant: falluntur etiam cum cauſis naturalibus aliqui, ſicut medici, aut nautæ, aut agricolæ, ſed longè acutiùs,

longéque

longéque præstantiùs pro aërei corporis sensu solertiore & exercitatiore prænoscunt, quia & hæc ab Angelis Deo summo piè servientibus ex alia dispositione ignota dæmonibus, ex improviso ac repentè mutantur. Tanquam si ægro aliquid extrinsecus accidat, quo moriatur, quem medicus veris salutis præcedentis signis victurum esse promiserat. Aut si aëris qualitate prævisa, diu flaturum illum ventum nautarum aliqui prædixissent, cui Dominus Christus, cum discipulis navigans, ut quiesceret imperavit, & facta est tranquillitas magna. Vel si agricola illo anno fructificaturam vitem aliquam polliceatur, naturam utique terræ, & numeros seminum callens, quo tamen anno eam vel improvisa cœli intemperies arefaciat, vel aliqua jussio potentioris eradicet, ita multa etiam ad præscientiam prædictionémque dæmonum pertinentia, quæ minoribus & usitatioribus causis futura prævidentur, eadem majoribus & occultioribus causis impedita mutantur. Fallunt etiam studio fallendi & invidâ voluntate, quâ hominum errore lætantur. Sed ne apud suos pondus authoritatis amittant, id agunt, ut interpretibus suis signorúmque suorum conjectoribus culpa tribuatur, quando vel decepti fuerint, vel mentiti. Nonnumquam verò ipsi maligni Spiritus & illusores hominum, atque invasores salutis eorum solent prædicere defectum culturæ suæ & idolorum ruinam; quatenus præscij videantur, quod in singulis regnis aut in locis venturum sit, & quod adversi suæ factioni contingere possit, quod etiam illi qui Gentilium historias legunt, non ignorant. Quid ergo mirum, si jam imminente templorum aut simulacrorum eversione, quam Prophetæ Dei summi, longè antè prædixerant. Serapis dæmon alicui cultorum suorum hoc de proximo prodidit, ut suam quasi divinitatem recedens vel fugiens commendaret?

Fungantur enim isti, vel etiam jussis superioribus colligati abstrahuntur & alienantur à locis suis, ut de rebus quibus dominabantur in quibúsque colebantur, fiat voluntas Dei, qui hoc tantò antè per omnes gentes futurum esse prædixit, & ut per suos fideles fieret, imperavit. Cur autem hoc non fieretur dæmon prædicere, cùm sibi jam prænosceret imminere, cùm hæc prædictio & à Prophetis attestaretur, à quibus sunt ista conscripta, ut prudentibus daretur intelligi, quam diligenter esset dæmonum cavenda fallacia, cultúsque fugiendus? Qui cùm antè per tam longum tempus, in templis suis hæc futura tacuissent, quæ per Prophetas prædicta ignorare non possent, posteaquam appropinquare cœperunt, voluerunt ea quasi prædicere, ne ignari victíque putarentur. Cùm igitur tam longè antè prædictum esset, atque conscriptum, ut alia interim taceam, illud quod Sophonias Propheta dicit, Prævalebit Dominus adversus eos, & exterminabit omnes Deos Gentium terræ, & adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ Gentium: Aut non credebant ista sibi eventura, qui in templis Gentium colebantur, & hoc ideò per suos vates ac phanaticos frequentare noluerunt: Sicut eorum Poëta Junonem inducit non omnimodò credentem, quæ de Turni morte Jupiter dixerat. Juno autem ab istis potestas aërea prædicatur, quæ apud Virgilium sic loquitur,

Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri
Vana feror, quod ut ô potiùs formidine falsa
Laudar, & in meliùs tua qui potes orsa reflectas.

Aut ergo ista sibi, quæ per Prophetas prædicta noverant, posse accidere dæmones, hoc est potestates aëreæ dubitabant, & propterea prædictionem eorum celebrare noluerunt, & hinc intelligendum est quales sunt: cùm ea ventura certissimè scirent, ideò per sua templa tacuerunt, ne jam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus deseri, atque contemni, quod de templorum atque simulachrorum quorum futurâ eversione eis Prophetæ attestarentur qui eos coli prohibebant. Nunc verò, posteaquam tempus advenit, quo complerentur vaticinia Prophetarum Dei unius, qui istos Deos falsos dicit, & ne colantur vehementissimè præcepit, cur non hoc etiam ipsi compertum prædicere sinerentur, ut inde clariùs appareret eos hæc antea vel minimè credidisse, vel suis cultoribus enunciare timuisse, in fine autem tanquam nihil habentes ampliùs quod agerent, etiam ibi voluisse suam ostentare divinationem, ubi jam produntur diù simulasse divinitatem. *Aug. de divinat. Dæmonum, lib. 1. c. 5. 6. 7.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Dæmones seu maligni spiritus effuso sanguine gaudent, turpibusque & obscœnis verbis. Item pharmaca philtráque administrant: ad libidinem, vitium, flagitium hortantur, Deósque, & Deum ipsum summum his gaudere suadent. Denique defunctorum animas simulant, & Deos ipsos mentiuntur. *Porph. l. 2. de Abst. & l. 2. de Sacrif.*

Simulant se Deos esse, quantum possunt, id est, Angelos lucis: & sensus phantasiámque vanis prodigiis stupefaciunt & perstringunt: quin & quidam apud eos summus summique Dei loco haberi cupit. Interim prædicunt tantùm ex conjecturis, & lubenter fallunt omnes, & mentiuntur, & levibus de rebus irritantur, levioribus rursum placantur. Sed, inquit, futiles & vanos nescio quos Philosophos & poëtas deceperunt primum, demúmque eorum ministerio apud ignarum vulgus perfecerunt, ut Dij crederentur. *Idem Porph. ad Aneb. Ægypt.*

Id autem est Dæmonum proprium, ut quum attracti aut illecti in pelvim sunt, ex eo quidem lapsu perexiguus sonus & significationis expers audiatur: deinde in ipsa unda oberrans, & quasi lusitans, exilem sibilum insusurrat, quo futura prænosci possunt. Is enim spiritus vocem prætenuem emittit, quo ipsi dæmones minus intelligantur. Et revera perexilis vocula dæmonũ & exigua est: quod olim noster quoque Venetus Hermolaus dicebat, vocem se Dæmonis prætenuem, & pene subsibilantem audisse, qua ille de Aristotelis fortè entelechia interrogatus, sibipsi, & Georg. Placentino respõsitavit. *Pet. Crinitus de honesta disciplina, l. 6. c. 11.*

Quod autem sex eorum (Dæmonum) genera habeantur, id ego apud Michaëlem Psallum invenio, qui ex Marci traditionibus hoc totum egregiè recensuit, Basiliúmque & Paulum viros doctrina & morum sanctitate clarissimos advocavit in historia Dæmonum. Ad hunc igitur modum diversam eorum naturam atque potestatem retulit. Primùm, inquit, Dæmonum genus igneum censetur, quod in sublimiori aëre pervagari solitum est, ut Marcus dicebat, qui illud voce barbara Leliureon appellabat. Secundum genus, quod in proximo aëre, ac nobis propinquo obvolitat, quod etiamnum à plerisque aëreum nuncupatur. Tertium porrò terreum, quod in terræ ipsius regionibus versatur, ex quo multiplici ratione atque insidiis terrenis animantibus insidiatur. Quartum aquatile & maritimum dicitur, quod humoribus se immergit, undivagum scilicet, ac in palustribus habitans, ut multos in aquis malè afficiat æstúsque ac tempestates in mari excitet, ac navigia ipsa cum hominibus prorsus demergat, atque obruat. His adjicitur quintum genus, quod appellat subterraneum, quando & ipsis terræ visceribus inclusos Dæmones atque abditos tradit, unde motus terræ fundamentorum ruinæ, ac ventorum collisiones oriantur. Præcipuè autem infestari hoc Dæmonum genere scribit eos homines, qui aut in puteis effodiendis versantur, aut in metallis perferutandis. Sextum & ultimum quod omnem quidem lucem refugit, tenebrosúmque idcirco vocitat, quoniam in tenebris assiduè teneatur. Mitto nunc, quibus potissimum insidiis, cum quo astu scripserit eos decipere atque allicere humanum genus. Constat enim (ut est author etiam Augustinus) omnes ferè Dæmones hoc ingenio & natura esse, ut Deos pariter oderint, & hominibus maximè adversentur. *Idem Crinitus lib. 21. c. 1. de honesta disciplina.*

Bonorum figuram induunt, ut possunt, sed jactabundi accedunt, & majora sibi arrogant, quàm præstent: minantur & terrentur verbis: Deos agunt, & levissimis affectibus percelluntur. *Jamblic. de mystir. multis locis.*

Dæmoniorum quorundam genus inducunt rationis expers in inferiore loco, quod per hoc scimus ad cruciandos sceleratorum animos, quæ ab aliis mortalia, ab aliis immortalia creduntur. *Amon. in Porphyr.*

Dæmonem intellectualem animæ nostræ partem, veteres vocare consuevere. *Eustr. pri. moral.*

Dæmones in aëre habitare, & ad nos venire, & nobis ostendere futura, secundùm naturæ ordinem omninò absurdum est. Substantiæ enim illæ non ponuntur, nisi ut principia quædam generatorum, ut virtutes cœlestes cum activis, & passivis qualitatibus elementorum sufficienter generent omne quod est generabile, & corruptibile. *Alb. Mag. de somn. & vig. l. 3. tract. 1. c. 8.*

Dæmones secundùm Apuleium sunt animalia corpore aërea, mente rationalia, animo passiva, tempore æterna, *D. Thom. 3. Metaphys. l. 12. text. 20.*

Dæmonibus mediantibus res humanas per divinam providentiam gubernari existimarunt gentiles, & maximè Platonici. *D. Thom. Ethic. 9. l. 10. c. 163.*

In regione infra Lunam, ubi corporum motus est rectus Dæmonis natura versatur. *Ecphant. Pythagoric. apud Stob. serm. 46.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Gr. Nazianzeni in Tetrast.

Vinum, libido, livor, & damon, pares
Hoc mente privant, quos tenent. His tu prece
Medere, fusis lachrymis, jejunio?
Medela morbis hac enim certa est mis.

Ejusd. Jamb. 3. ad Seleucum.

Scripsere (poëtæ) sed qua de Deis nugaciter
Figmenta fœda (dæmones quorum partes)
Figmenta digna lachrymis, risu & simul,
Hæc, ut dolosa retia, ut laqueo, fuge.

Ejusd. in definitionibus.

Qui deviarunt à bono, quid? Dæmones.

Prudentius περὶ στεφάνων,

Hymno I.

Ferant vagantes dæmonas
Latos tenebris noctium;
Gallo canente exterritos
Sparsim timere, & cedere.
Invisa nam vicinitas
Lucis, salutis, numinis,
Rupto tenebrarum situ
Noctis fugat Satellites.
Hoc esse signum præscij.
Norunt repromissæ spei,
Qua nos soporis liberi
Speramus adventum Dei.

Idem, lib. 2. contra Symmach.

Simplicis ergo via dux est Deus; ille per unam
Ire jubet mortale genus, quam dirigit ipse
Sublimem dextro celsa ad fastigia clivo.
Prima via facies inculta, subhorrida, tristis,
Difficilis, sed sine sui pulcherrima, & amplis
Prædita divitiis, & abundans luce perenni,
Et qua præteritos possit pensare labores.
Multiplici dæmon, sed adest qui morte sinister
Centifidum confundit iter; trahit inde sophistas,
Barbatos, trahit hinc opibus, vel honore potentes,
Illicit, & volucrum linguis, & auspice fallit,
Instigat bacchantis anus ambage Sibylla,
In magicas artes trahit, involvitque matheſin,
Omine sollicitat, capit augur, territat extis.
Cernis ut una via est, multis anfractibus errans,
Talem passa ducem, qui non sinat ire salutis

Ad Dominum, ſed mortis iter per devia monſtrat.

Ex recentioribus. Dæmon.

1.

Fontem noſco boni, bonus ipſe creatus, at odi:
Factus & inde malus, fons vocor ipſe mali.

2.

Sic, velut in mures mures, in pectora Dæmon
Invenit occultas, aut facit ipſe vias.

3.

Si Satanas Chriſti ſine nutu invadere porcum
Non potis eſt, Chriſti quemodo ladet ovem?

¶ Hieroglyphica.

Non imperitè Aquila divo Gregorio malignus eſt ſpiritus, animarum raptor. Ut verò ea quæ de perniciosâ dominatione dicta ſunt, quæ omnia in hujus Principem accommodari poſſunt, jam prætereamus, habet & hoc proprium Aquila: quòd piſces ab alto aëre conſpicata, eos præcipiti curſu delapſa rapit. *Joan. Pier. Valer. lib.* 19.

Quinetiam in divinis literis Ranæ ſimulachra ſunt cacodæmonum; quod libro Apocalypſeos luculentè ſcriptum eſt: *Et vidi de ore Draconis ſpiritus tres immundos in ranarum ſimilitudinem. Idem lib.* 29.

Alij per animalia quæ in aquis degunt, improbos dæmones ſignificari tradiderunt, ut in ſacris literis Jonathas, Chaldæus interpretatur, & ſuperiùs, ubi ſegregatas aquas ab aquis expoſuimus, aliorum quorumdam ſententiam idem ſentientium recitavimus. Sanè Magi dæmonas aqueos dicunt, laſciviæ libidinique præfectos, & marinos deos vetuſtas omnis pro hieroglyphico laſciviæ poſuit. Et piſces maris Euthymius ait poſitum pro dæmonibus, qui inter vitæ noſtræ fluctuationes verſantur, & in amara pravorum ſalſugine vitam ducunt. *Idem lib.* 31.

¶ Scriptores.

Qui de ingenio Dæmonum ſcripſerit: ac de Gnoſticis & Euchetis, quibuſque ſactis Dæmonem ſe concipere putarunt. *Petr. Crinitus de honeſt. diſciplin. lib.* 7. *c.* 4. De magia Ægyptiorum, & qui in ea præſtiterunt, ac de 26. Dæmonibus: & qua poteſtate polleant. *Idem lib.* 9. *c.* 5.

De Dæmonibus communiter *Proclus in Alci. c.* 9. Dæmones eſſe fœcundos ſemine, & coïre: Angelos bonos minimè, *Calius lib.* 2. *c.* 6. De Auguſti & M. Antonij Dæmonio, *Idem Calius pag.* 47. & plurima de Dæmonibus, *vide in ejus ind.* Dæmones ſunt naturaliter mali. *Idem l.* 2. *c.* 7. De Dæmonibus præterea *Auguſt. Niphi libr.* 6. *Michaëlis Pſelli lib.* 2. *Graci, Juliani Chaldæi, lib.* 4. De Dæmonibus malis, *Euſebius lib.* 4. *Evang. præpar.* De angelis malis. *Eraſm. Sarterius ex Auguſtino. Item Rampigallus c.* 12. *Hanap.* 32. *cap.* De Dæmonibus exempla, *Cæſarij Ciſtercien. diſt.* 5.

Vide Diabolus.

Damnatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Damnatio, Græcè κατάκρισις, ιος, ἡ, & κατακρίνω, damno dicitur. Damnatio & damnum. Paulus Juriſconſultus ab ademptione, & quaſi diminutione patrimonij dicta eſſe affirmat: ſimiliter damno verbum, quod nunc ſignificat damno afficio, unde & condemno dicitur: & qui nullo damno afficitúr, indemnis appellatur.

¶ Loci Biblici.

Damnari quis dicitur; ex Scripturæ ſacræ conſuetudine, ab eo, cujus honeſto exemplo poſſit improbitatis, aut vitij alicujus coargui, Matth. 12. v. 42. 41. Rom. 2. v. 27. Damnatio meretricis, Apoc. 17. 10.

¶ Adagia.

Notare ungui Carbone notare, & ſimilia. *Plaut.*

Quod ſoleat ungui ſignum apponi, ubi quid parum placet. Horat. dixit. Tranſfer, o calamo ſignum apponere, pro eo, quòd eſt damnare. In eundem ſenſum, Cenſoria virgula legitur identidem apud Hieronymum, pro caſtigandi notandique authoritate. Eodem pertinent, Spongia corrigere: Verum ſignare. ὀβελίζειν.

Triſtis litera.

M. Tullius pro Milone, Triſtem literam appellat D. ſalutarem A, quod hac abſolveretur reus, illâ damnaretur. Livius dixit triſtiorem notam.

Contra retiarum ferula. *Martialis.*

Dici ſolitum in eos Domitius Galderinus admonet, qui infirmo præſidio contra maximè inſtructum pugnarent.

Ni pater eſſes, εἰ μὴ πατὴρ ἦσθα. *Diogen.*

Vtimur, quoties ſenis, aut potentis, aut alioqui venerandi ſententiam haud quaquam nobis probari ſignificabimus, cui tamen honoris cauſa nolimus refragari.

Calculo mordere. ψήφῳ δάκνειν.

Dicuntur, qui ſuffragio ladunt, aut ulciſcuntur hominem, Ariſt.

Æquales calculi, ἴσαι ψῆφοι.

Si quando parum abeſt, condemnetur aliquis, & tamen abſolvitur. Suidas.

¶ Hieroglyphicum.

Sunt qui telum in ſagittæ cuſpidem figuratum damnationis ſignum eſſe autument: aut explodendum ſummovendúmque aliquod ineptè dictum in ſcriptis, id quod Ariſtarchi ſummi Grammatici judicio inter hieroglyphica receptum eſt, quod eo ille ſigno uſus ſit in adulterinis apud Homerum carminibus ſummovendis. *Valer. Pierius lib.* 42. *pag.* 408. *F.*

Vide Iudex, Iudicium, &c.

Damnatio æterna.

¶ Loci Biblici.

Damnatio æterna, præparata eſt Diabolo, & omnibus impiis, Sap. 5. 1. &c. Job. 10. 22. & 36. 17. Eſ. 24 21. & 30. 33. & 66. 24. Dan. 7. 11. Matt. 3. 12. & 5. 29. & 8. 12. 29. & 13. 30. & 18. 8. & 22. 13. & 23. 33. & 25. 30. 42. Marc. 9. 47. Lucæ. 3. 17. & 16. 23. 25. Heb. 10. 27. 2. Th. 1. 8. 2. Pet. 2. 4. Judæ 6. Apoc. 19. 20. & 20. 10. & 21. 8.

Poeticæ Sententiæ.

Horat. 17. Epod.

Optat quietem Pelopis infidi pater
Egens benigna Tantalus ſemper dapis,
Optat Prometheus obligatus aliti:
Optat ſupremo collocare Siſyphus
In monte ſaxum: ſed vetant leges Iovis.

Ovid.

Noxia mille modis lacerabitur umbra, tuáſque
Æacus in pœnas ingenioſus erit.
Nec mortis pœnus mors altera finiet hujus,
Horaque erit tantis ultima nulla malis.
Nec mala voce mea poterunt tua cuncta referri,
Ora licet tribuas multiplicata mihi.

¶ Similitudines.

Folengij, quemadmodum cadaverum omnium caro, cibus eſt vermium. Ita animarum damnatarum vita eſt mortis eſca. *In Pſal.* 49.

Eo ſanè modo quo in pratis herba depaſcitur, quæ non à radice, ubi illius eſt vita, convellitur, ſed carptim tonſa à pecoribus inciditur; Sic anima in pœnis illis infinitis poſita, ſuæ abſque ſubſtantiæ conſumptione ac jactura, à perpetuo tanquam vulture dilaniatur morſu, ſed non abſumitur. *Pſal.* 49.

Vide titulos, præcedenti primo loco adſcriptos.

Damnum.

¶ DEFINITIO.

Damnum, Græcè ἀπώλεια, ας, ἡ, βλάβη, vel ζημία, ας, ἡ, Differunt autem damnum & malum, quod damnum eſt rei, malum verò hominis ipſius. Quare Terentius in Andria: *Quid feceris illi, qui dederit damnum aut malum? Ex Donato ſuper Terent.*

Hebr. *Nezik*, noxa, detrimentum, & convenit cum nomine *Neſchech*, morſus, *morſure*. Qui enim damno proximum afficit, belluarum in morem eum mordere videtur. Hac autem loquendi formula metaphorica uſus eſt Apoſtolus. *Galat.* 5. 15.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. *Luc.* 19.

Non eſt bonum, damnum inferre juſto. *Prou.* 17.

Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam & reddam unicuique ſecundum opus ſuum. 24.

Non placeat tibi injuria injuſtorum, ſciens, quoniam uſque ad inferos non placebit impius. *Eccl.* 9.

Jam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? ſed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An neſcitis; quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? 1. *Cor.* 6.

Ne inferatur, impediendum.

Si occurreris bovi inimici tui, aut aſino erranti, reduc eum. Si videris aſinum odientis te jacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſublevabis cum eo. *Exod.* 23.

Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, & præteribis: ſed reduces fratri tuo, etiam ſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum, duces in domum tuam, & erunt apud te quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat: Similiter facies de aſino, & de veſtimento, & de omni re fratris tui, quæ perierit. Si inveneris eam, ne negligas quaſi alienam. Si videris aſinum fratris tui, aut bovem cecidiſſe in via, non deſpicies, ſed ſublevabis cum eo. *Deut.* 22.

Illatum reſarciendum.

Si quis aperuit ciſternam, & foderit & non operuerit eam, cecideritque bos, aut aſinus in eam, reddet dominus ciſternæ pretium jumentorum: quod autem mortuum eſt, ipſius erit. *Exod.* 21.

Si læſerit quiſpiam agrum vel vineam, & dimiſerit jumentum ſuum ut depaſcatur aliena, quicquid optimum habuerit in agro ſuo, vel vinea, pro damni æſtimatione reſtituet. Si egreſſus ignis invenerit ſpicas & comprehenderit acervos frugum, ſive ſtantes ſegetes in agris: reddat damnum, qui ignem ſuccenderit, *Exod.* 21.

Qui percuſſerit animal, reddet vicarium, id eſt, animam pro anima. *Lev.* 24.

Qui irrogaverit maculam cuilibet civium ſuorum: ſicut fecit, ſic fiet ei, fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet. *Ibid.*

Vir ſive mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiam tranſgreſſi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum ſuum, & reddent ipſum caput quintámque partem deſuper ei, in quem peccaverunt. Sin autem non fuerit, qui recipiat, dabunt Domino, & erit Sacerdotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, ut placabilis hoſtia. *Num.* 5.

Maledictus, qui transfert terminos proximi sui. *Deut.* 27.

Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus; & qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus. *Prou.* 15.

¶ Patrum Sententiæ.

Non sic sapit lucrum, quo modo debet damnum. Fortior est in confessione Christi, qui damna non timuit, quam qui lucra contempsit. *Aug. in serm. de Stephano.*

Vis ut ille non damnet? tu damna. Vis ut ille ignoscat? tu ignosce. Nemo nisi per indebitam misericordiam liberatur: & nemo nisi per debitum judicium damnatur. *Idem de Charitate.*

Est pulchritudo universæ creaturæ per hæc tria inculpabilis: damnatione peccatorum, exercitatione justorum, perfectione bonorum. *Aug. lib. de vera religione.*

Quod erraverat, inquit Dominus, non revocastis: & quod perierat non requisistis: hoc vobis ipse Deus per nos facit, ipse obsecrando; ipse minando, siue corripiendo, sive damnis, sive laboribus, sive per suas occultas admonitiones vel visitationes; sive per potestatum temporalium. *Aug. Donatistis: & habetur. 23. q. 6. Quod erraverat.*

Denique si non potest subveniri alteri, nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quàm gravari alterum. Ideóque in causis pecuniariis intervenire, non est sacerdotale: in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter, qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus; posse autem solius est Dei. *Amb. l. de offi. & habetur 14. q. 5. Denique.*

Deteriores sunt, qui vitam, moresque bonorum corrumpunt, his, qui substantias aliorum prædiáque, diripiunt. *Greg. habetur 6. q. 1. Ex merito, §. Deteriores.*

Apertus damnationis testis est ipse timor iniquitatis: quia & timetur quod agitur, & tamen malum non vincitur, quod timetur. *Idem in Mor.*

Melius est præsentia damna contemnere, quam exiguo quæstu perpetua commoda non habere. *Cassiod. epist. l. 4.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. in Amphitr.

Atque hunc telo suo sibi, malitia sua à foribus, pellere.

Ovid. in Epist.

Remigiúmque dedi quo me fugiturus abires:
Heu patior telis vulnera facta meis.

Antholog. Jacobi Bilij.

Eum qui alteri nocere cupit, sibi ipsi prius nocere.

Ladere qui tentas alios, qua mittu in altum
In caput hæc recident aspera saxa tuum.
Vrere quo tentas alios, hoc ureris igne,
Quodque paras aliis, hoc perys ipse malo:
Et velut is, qui mixtum aliis lethale venenum
Inscius ipse bibit, fraude peritque sua.
Aut certè instar apis, quæ caco rapta furore,
Protinus ut stimulum fixerit, ipsa perit.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Damnum nisi ex abundantia raro venit. *Sen. in Prou.*

Omnia perdidi, cum omnibus perire potuisti. Noli conqueri quod incideris, gaude quod evaseris. Qui se habet, nihil perdidit. *De remediis fortuitorum.*

Francisci Petrarchæ.

De Damno passo. Dial. ix.

Dol.

Opes cunctas trux fortuna præripuit. R. Non tibi fecit injuriam, suum tulit, sed vera, & nota hæc ingratitudo est, dati immemores, meministis ablati. Itaque raræ ac repentes gratiæ, crebræ ac fervidæ sunt querelæ. D. Fortuna ferox vitæ quoque necessaria subtrahit. R. Necessaria subtrahere potest nemo, quandoquidem verè necessarium est nihil, sine quo benè vivitur. Dico autem, benè, non voluptuosè, non insolenter, aut splendidè, sed prudenter, sed sobriè, sed honestè; in quibus nullum sibi jus esse quamvis insolens, fortuna fatebitur. Et certè cum nec toto quod est usquam, auro, neque omni gemmarum pompa, atque omnigenum rerum copia cupiditas expleatur, paucis admodum, & si desint, levi linguæ vel manus artificio comparandis tollitur aut lenitur necessitas naturalis. Sic virtuti modicum, vitio nil sufficit. D. Victum vestitúmque necessarium avara fors negat. R. Aliundè petendum. Virtus liberalior quam fortuna est, nihil negat, nisi quod & permissum noceat, & negatum prosit, nihil eripit nisi quod habuisse damnosum, amisisse utile sit. Non differt, non imperat, non retrahit manum, non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum despicit, nullum destituit, nullum fallit, non sævit, non irascitur, non mutatur, una semper, & ubique est, nisi, quod magis, magisque degustara dulcior in dies & propius conspecta fit pulchrior. Ut sis igitur verus dives, ab hoc poste non te fastidiet, nec repellet, quamvis exerceat, difficiles habet aditus primos, cætera prona, jucunda, facilia. Semel verò ubi ad illam perveneris, non senties paupertatem. D. Spoliavit me bonis meis omnibus fortuna. R. Fallit te opinio, malum commune mortalium. Nam profecto non bonis & (ut bona permiseiim) non tuis, sed quæ tua forsitan vulgi more credideras. Mirórque si nondum intelligis aliena. D. Fortuna nudum liquit atque inopem. R. Virtus te vestiet ni respuis, ac ditabit, nisi fortè pluris aurum & purpuram quàm decorum generosæ mentis habitum facis. Quod si faceres, tunc verè inopem nudúmque te dicerem. D. Contra fortunæ impetum, & inopiæ molestias, nullo satis artificio tutus sum. R. Quid miraris? Artificium tuum omne & arma quibus te tueri cogitas in manibus hostis sunt. Illa capulum tenet: In te cuspis obversa est. Si consilium quæris, his omissis age aliud, attibusque illis ingenium applica in quibus fortuna jus non habet. Non divitiis, virtus, sed virtute divitiæ quæruntur. Virtus una contra fortunam omnem, contráque pauperiem ars optima. Legisti ut ad littus Rhodiũ naufragio ejectus Aristippus & ipse nudus inopsque rerum omnium quas dare potest fortuna vel auferre, dum locorum novitate captus (ut fit) oculósque circumferens fortè illos in quasdam descriptiones geometricas defixisset, exclamãs consolatus est comites, & bono animo jussit esse, neque enim desertis locis applicuisse, cernere se hominum vestigia: inde oppidum introgressus ad Gymnasium literarum recto calle contendit. Atque ibi Philosophicis disputationibus admirationẽ primo, dehinc amicitias, optima tandem & munera meruit, quibus non tantùm sibi, sed etiam sociis victum, ac vestitum, & profectioni necessaria ministrãret. Cúmque digressuri quærerent, quid ille nunciari domi vellet? hoc unum jussit nunciarent, eas opes filiis parandas quæ naufragio non perirent, quas nec maritima nec urbana, nec bellica tempestas reciperet: præclarè. D. Rerum atque animi inops sum. R. Primum te expeditum, secundum planè inopem facit, & miserum. Sed ut Aristippi consilium, sic & Theophrasti dictum te legisse arbitror. Quid vero lectio sola profuerit? & meminisse oportet, & in usus tuos lecta convertere. D. Domo, familia necessaria, atq; ornamentis omnibus spoliatus. Quid agam? quo me vertam? R. Ad eas opes, quibus spoliari nequeas, quæ te undique comitatum divitem & ornatum præstent. Et quoniã (ut video) excitanda memoria est: Theophrasti quod memorabam dictum, ad hunc se habet modum. Doctum ex omnibus solùm, neque in alienis peregrinum, neque amissis familiaribus, & necessariis inopem amicorum, sed in omni civitate esse civem, difficiléque fortunæ sine timore posse despicere casus. At qui non doctrinarum, sed fœlicitatis præsidiis putaret se esse vallatum labidiś itineribus vadentem non stabili, sed infirma conflictari vita. Dol. Patrimonium paternum habui, perdidi. Quid consilij capiam? R. Patrimonium paternum duplex. Alterum ex rebus patentibus, quod fortuna moderatur: virtutibus, & doctrinis alterum, quod extra fortunæ regnum procul in tuto positum, lædi nequit, hoc est illud, quod in primis amantissimi patres filiis tradunt, quod nisi repudietur, eos in finem, & post finem, vitæque exitum, exornat, posteritatibus suis nõ æquævum modo, sed vivacius, multóque perennius. Idque attendens illa nobilis morum, & eloquentiæ & legum parens Athenarum civitas, cum Græcarum omnium leges urbium indistinctè filios ad præstanda parentibus alimẽta compellerent, eos solos statui, ita, oportere, qui liberos erudissent, quod hi soli patrimonium certum sui stabile relicturi essent. Dol. Multa mihi ad vitam desunt. Rat. Cui pauca sufficiunt quomodo desint multa non video. Sed deesse vitæ dicitis, quod avaritiæ deest. Ita fit ut non multa tantùm, sed omnia vobis desint, & quæ habetis, & quæ cupitis, quod & illa tangere non audetis, & hæc assequi non valetis, utrobique par, vel miseria, vel egestas. Dol. Nimium pauper dego. R. Solare animum comitibus magnis, & illustribus. Valerius Publicola unus è Romanæ libertatis authoribus, Menenius Agrippa Romanæ sequester pacis, unde sepelirentur, quia de proprio non erat, de publico habuere. Paulus Æmilius, Macedonum regum victor finitórque regni famosissimi & antiqui, tam dives gloriæ, tam pecuniæ inops fuit, ut nisi agello tanti viri vendito restitui conjugi dos non posset. Attilius Regulus, Cneus Scipio, Quintus Cincinnatus Romani imperij defensores, tanta rei familiaris inopia fuere, ut primus in Africa maximas res gerens, secundus in Hispania. Ille propter villici mortem, hic propter filiæ dotem missionem à senatu petere cogerentur & obtinuissent, nisi senatus Reipublic. consulens optimorum civium succurrisset inopiæ: Quinto autem quaterna agri jugera aranti, senatus & populi consensu rebus in extremis summum imperium deferretur. Huc accedant Curius hortulo dives, & Fabricius parvo potens, qui oblatas contempsere divitias, & nihil præter ferrum, dextrasque, & animum habentes, ditissimum Græciæ Regem, ac potentissimum Italiæ populum domuere: Auro ipsi æque, ac ferro inexpugnabiles & invicti. Et quid loquimur cives? Cùm & ipse populus Romanus omnis eximiæ fons atque exemplar historiæ tam diu bonus fuerit (ut dicere cœperam) quam diu pauper fuit. At libidinibus probrisque Nero obrutus opes suas metiri ac dinumerare non poterat. At Heliogabalus effœminatissimus, turpissimusque hominum, ac vestri pudor imperij ventris onus (dictu fœdum & auditu) sed pro fœda cupiditate mortalium forsitan non silendum, non nisi auro excipi dignabatur, cum non superiorum modo talium virorum cœnas, sed deorum sacra fictilibus agi solere meminisset. Urbs misera ad tam turpes manus satis lapsa volentibus. Sed ô aurum avaritiæ votum ingens. O spes ultima, & laborum terminus humanorum, in quos usus oculorum stupor ac mentium vertebaris, laudarem factum, aut certè non arguerem, quod erroni hominũ tam obscœno nulla aptior esset irrisio, si ab homine sanæ mentis id fieret. Nam præclaras optandasque divitias, quis negare audeat, quæ si ferro ac sceleve peti velint, dum sic spretis optimis, sic pessimis affluunt? D. Pauperem in laboribus vitam duco. Rat. Cleanthes hauriendæ aquæ, & rigandis oleribus: Plautus sarcinas malæ manuariæ locare operas urgente inopia coactus est. Quantus ille philosophus, hic poëta? Simúlque quam pauper ille, hortulanus, hic pistor? reliquias temporum necessariæ debitas quieti (tanta animi vis erat) Philosophicis ille vigiliis dedicans. Hic scribendis quas venderet comœdiis. Lactantius Firmianus vir doctrinæ multiplicis, rarique inter suos eloquij, filij quoque summi principis magister, idem in summa rerum omniũ etiam communium egestate vitam egit. Pauper natus est Flaccus. Inops vixit Pacuvius, inops Statius. Uterq; victus causa fabulas venditavit. Inops demum aliquando Virgilius, donec præter suum morem, opes ingenio accessere. Multa sunt talia, quolibet hominum in statu, & omitto illos, quoniam nimis multi sunt qui cœlestium opum desiderio non inopiam modo, sed famem, sitim, nuditatem, & extrema omnia in terris

terris,non æquis tantùm,ſed lætis atque exultantibus animis elegerunt. Si his quaſi exemplis humilibus atque terreſtribus non moveris. Ipſe cœli Dominus hic pauper fuit,ut exemplo doceret hanc inopiæ viam eſſe,qua tamen ad veras divitias pergeretur.Ipſe,inquam, per quem Reges regnant,pauper natus,pauper vixit,nudus obiit, cui cuncta interim obſequebantur elementa Tu homuncio Domini tui ſortem fers moleſtè,nec ineptæ pudet inſolentiæ ? Certè quiſquis illum cogitans ſe virtute vallaverit, in ipſa paupertate ditiſſimus,nulliúſque egens rei, opes regias non requiret.DOL.Nulla mihi opum copia eſt.R.Ut animo inopi, ac dejecto nullæ ſufficiunt opes, ſic diviti, atque erecto nulla non ſufficit paupertas. Nempe ille alieno nititur,hic proprio fidit ædificare : in alieno jactura eſt,quæſtus in proprio. D.Pauperrimus ſum. R. Si neceſſitatibus obſequeris, pauper nunquam eſſe potes : ſi cupiditatibus, nunquam dives.D.Hactenus pauper,imo mendicus ſum.R.Fortuna hominum non ſtat, & ut ſummis ex opibus ad inopiam extremam, ſic à paupertate ultima, ad divitias magnas creber eſt tranſitus. Legiſti reor apud Quintum Curtium hiſtoricum,ut Abdolominus quidam Alexandri juſſu ſeu permiſſu,ex hortulano inopi Sidonis Rex,& contemptu Regni major eſt habitus quàm regno. Certè quod non legiſſe non potes, & Romulus è paſtorali tugurio tantæ urbis conditor Romanum primus diadema ſuſcepit,& Regum ſextus ex humillima (utque aliqui credidere) è ſervili fortuna, ad ipſum regni culmen aſcendit, nec Alexandri Priamidæ,nec Cyri illius inter Perſarum Reges famoſiſſimi inter opulentiora primordia,haud alia ferè ſunt rudimenta quàm Romuli. Caius Marius, qui fuiſſet & futurus ſæpe eſſet Romæ conſul, & antequam honorum gradus ullos attingeret, mercenarius arator, primos in armis vitæ annos egerat, & deinde poſt tot victorias ac triumphos, interque illos ſuos ſeptem conſulatus, præter latebras paluſtres,ac carcerem,exiguum quoque mendicavit panem. Julius Cæſar futurus mundi Dominus, & teſtamento Dominum mundi relicturus, adoleſcens pauper fuit.Tu hac talium comitiva non potes,aut ſperare opes, aut contemnere. D.Solito pauperior ſum. R. Bene habet, & ſolito eris humilior, expeditior, liberior. Vacui amant incedere, qui arduum iter agunt, carebis ſolitis opibus, ſimulque ſolitis muribuſque,ac furibus,& protervis ſervis, hiſque quibus ſolent abundare divitiæ fictis amicitiis,ſequacibus atque tenacibus paraſitis, totoque illo grege domeſtico arridentium tibi, téque ridentium atque rodentium.Denique ſi amiſſas opes cum amiſſis tædiis conferas, lucrum voces. Certè ut ſecuritatem fileam, humilitatem, ſobrietatem, requiem,modeſtiam, paupertatis comites, ſi nihil boni aliud illa ſecum afferret, quàm quod & fallacium gregibus adulantium & ſervorum tyrannide ſuperborum liberat : abundè erant cauſæ, ut non ferenda modo eſſet, ſed optanda : imò etiam accerſenda pauperies. Sed jam ſatis ſit. Major enim quam pro re querela eſt, quam in te mirarer, niſi olim fermè in omnibus notaſſem, nullum gravius, nullum crebrius lamentum, adeo nihil inter homines paupertate melius ; nihil odioſius.D.Pauperior ſum in vita. R.Eris lætior in morte. Nemo tam pauper vixit, ut moriens nollet vixiſſe pauperior.

¶ APOPHTHEGMATA.

Chilon, damnum dicebat turpi lucro ſemper præferendum eſſe : illud enim ſemel dolere, hoc autem ſemper. *Laërt.lib.*1. *cap.*4. *Stob.ſerm.*1.

Anaxagoras, poſt diutinam peregrinationem domum reverſus, cum reperiret patriam poſſeſſionéſque ſuas deſertas : Niſi, inquit, iſta periſſent, ego ſalvus non eſſem, quod calamitas illum adegiſſet ad philoſophiam ; rebus autem integris manſiſſet intra penates ſuos. Ita ſæpenumero proſpera ſunt homini quæ videntur adverſa,& quod damnum putatur ingens, lucrum eſt maximum. *Laërt.lib.*2. *cap.*3.

¶ SIMILITUDINES.

Chryſoſtomi. Fabricam quæ ſuper arenam fundata eſt,etiam ſi flamina venti non urgeant, ipſa tamen paulatim affluens, inſtabilis arena ædificij crepidinem ſubruit & evertit : nam arenæ ſponte rumpuntur. Adamas verò nec malleis cæſus infringitur : Ita ergo, qui à ſeipſo non læditur, etiamſi tundatur ab aliis, non poteſt lædi : qui verò cum ſua ignavia proditur, etiam malo perurgente, defluit ſponte. *Hom.* 30. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo.*

Quæ ſit virtus, ſimilitudinem ex corporis ſubſtantiis capiamus. Verbi gratia, videamus, quæ ſit equi virtus ? Nunquid in argenteis fræmis, pulchriſque tapetibus, ac ſericis flammulis, phaleriſque gemmatis, jubáque aureis intexta funiculis equi virtus indicatur : an velocitate curſus, fortitudine pedum, greſſuſque cautela, ac pectoris firmitate, cunctiſque, quæ itineri conficiendo apta videntur, aut præliis peragendis, ut vel interritus hoſtem petat, vel in adverſis proprium poſſit ab exitio liberare ſeſſorem ? Nónne in his potius equi virtutem, quàm in illis,de quibus ſupra dictum eſt, declarari ? Quod autem & reliquorum animalium, nónne in eo omnis probitas habebitur, ſi vel ferre onera fortiter,vel robuſta poſſunt movere carpenta ? Nunquid volens aliquis probare animal, ad ea reſpicit, quæ ei ſuperpoſita viderit, an (ut diximus) ſi non potiùs membris,ungulis validum ſit, inſpicietur ? Item, ſi vineam probare volumus, nunquid ad hoc inſpicimus, ſi latos habeat pampinos, aut flagella diffuſa, an illud magis aſpicimus ſi denſior ei fructus ſit, & vua fœcundior ? Similiter de oliva,& hujuſmodi arboribus contemplamur.Igitur eodem modo quoque de hominibus agamus diſcutiéntéſque, & ubi vera ſit hominibus virtus, & tunc eum lædi putemus, cum in ipſo fuerit læſus. *Hom* 20.

Socratis : Quemadmodum equus damno ſit ei, qui neſciens tentaret uti eo : Sic etiam frater damno ſit,cum quiſquam uti eo tentet neſciens. *Apud Xenophontem lib.* 1.*de dict.& fact.Socratis Stob.ſerm.*28.

Vrtica ſine aculeis adurit,ac vulnera ſola lanugine, ſolóque contactu. Ita quidam non aperta vi, ſed clanculum nocent. *In ſimilib.*

Vtipyralis, ultro advolans lucernis, aduſtis aliis, collabitur, ac periit; Si quidam ipſi ſibi accerſunt perniciem. *In ſimilib.*

Semel icti à ſcorpio nunquam poſt à veſpis, crabronibus, aut apibus feriuntur : Ita nullum eſt incommodum, quod non commoditatis aliquid habeat adjunctum. *In ſimilibus.*

Simia cum imitetur hominem ; tamen animal eſt omnium deformoſiſſimum : ita ſi quis affectet, quod optimum eſt, niſi fœliciter affectet, incidit in id, quod eſt peſſimum. *In ſimilibus.*

¶. EXEMPLA.

In eum, qui ſibiipſi damnum apparat.

Emblema LXIV.

Capra lupum non ſponte meo nunc ubere lactat,
Quod malè paſtoris provida cura jubet.
Creverit ille ſimul, mea me poſt ubera pæſcet :
Improbitas nullo flectitur obſequio.

¶ FABULÆ.

Simia.

Magnum eſſe amorem erga natos ſimiarum accepimus : ſed duobus partu editis alterum mirifice diligere matrem, & geſtare manibus, & frequenti complexu ſæpenumero necare. Quæ igitur fugiebat canes cum gemino fœtu, catiorem manibus comprehenſum, alterum de cervice pendentem geſtabat. Curſu autem fatigatæ, laſſatis è manibus elapſus ſimiolus cum urgente vi canum tolli non poſſet, periit : alter, qui collum matris arctiſſimè aſtrinxerat lacertulis ſuis, conſervatur. Hunc poſtea illa ſolùm ita vehementer, ut prius alterum, amavit.

Fabula oſtendit, unius ſæpè damna alteri prodeſſe. *Joach. Camerar. in fab. Æſop.*

Canis & Lupus.

Jacebat fortè ad ſtabulum dormiens canis, quem oppreſſum dilaniaturus lupus, mitigatur commoditate orationis, & blanditiis promiſſorum. Vides, enim, inquit canis, quam hoc tempore extabuerit macie corpus meum. Nam non diu eſt, cum graviſſimo morbo liberari cœpi. Et prope eſt tempus dictum nuptiis herilis filij, tum ego ſagina nitorem priſtinum facilè recuperavero, ut poſtea laute de me epulaturus eſſe videare. His verbis lupo perſuaſit, ut in præſentia ſe amitteret. Poſt dies aliquot reverſus ad idem ſtabulum lupus, videt canem ſub tecto domus jacentem placidè acquieſcere, quem ad ſe deſcendere juber, & facere promiſſa. At canis illum deridens : ego tibi, inquit, lupe, conſilium dare volo : Ne, ſi poſthac unquam me ante ſtabulum ſopitum deprehenderis, ullas magis expectes nuptias.

Indicat fabula, homines ſapientes, ſi qua fortè in re offenderint, aut periculum adierint, non committere, ut ſe eidem iterum diſcrimini committant. *Joach. Camer. fab. Æſop.*

Paſtor & Mare.

Paſtorem, qui gregem ſuum fortè appuliſſet ad mare quum cerneret illud ſtare placidum & quietum,cupiditas cœpit navigandi,& mercaturas faciendi. Venditis igitur ovibus ſuis, mercatur palmas, & in navem imponit,atque in altum provehitur.Orta autem tempeſtate,quum periculum eſſet,ne navis fluctibus deprimeretur, mercibus ejectis in undas, ægrè vacua navis fuit ſervata. Poſt dies pauculos,quum ad mare paſtor triſtis ſederet,prætereunte quodam,& ſecum tranquillitatem maris,nam tempeſtas abierat,admirante. Ego,inquit paſtor,ſcio,quid ſibi velit hæc maris tranquillitas : nam alias palmas profecto quærit, quas devoret.

Docet fabula, malis acceptis homines cautiores impoſterum reddi ſolere. *Joach. Camer. fab. Æſop.*

Vide Adverſitas, Infortunium, &c.

Debitum.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

DEbitum, Hebr. *Kob.* Ezech. 18. 7. Debitum & debitor. Item *Maſchſcheh*, à verbo *Maſchſchahh*, manum contrectavit, ut ſolent facere debitores : de qua ceremonia multis locis meminit Salomon, libro Proverb Græcè, ὀφείλημα, ατος, τὸ, & ὀφείλω, debeo dicitur quod eſt, obligatus ſum : quo verbo communis actio comprehenditur, ut ſentit Ulpianus,ſive civilis ſit, ſive honoraria,ſive fideicommiſſi perſecutio. Inde fit debitor, quia ut Modeſtinus, inquit, is propriè dicitur, à quo invito exigi pecunia poteſt. Et debitum id, quod debetur, & debitio ipſe actus. *Cicero : Per quam diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ : nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id quod reddidit : qui autem debet, ea retinet alienum : Gratiam autem & qui refert, habet : & qui habet, in eo ipſo quod habet, refert.* Debita, ex Syri ſermonis idiotiſmo, pro peccatis. *Matth.*6. 12.

PATRUM SENTENTIÆ.

Sic ſub authoritate ſuperbia & humanus timor ſub humilitate ſe palliant, ut ſæpe nec ille valeat conſiderare, quid Deo, nec iſte quid debeat proximo. *Gregor. in Moral.*

Deputemus intelligentiam datam quaſi pecuniam mutuatam : quo plus nobis creditur ex benignitate, eo debitores amplius tenemur in opere. *Ibidem*

Stultus eſt debitor, qui gaudens pecunias accipit : & tempus, quo reddere debeat, non attendit.

Debitores ſumus præcipuè quinque, ſcilicet, corpori, cordi, fratri, ſanctis, & mortuis. *Bern. de verb. Domini.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ex Comicis Græcis.

Λαβὼν δὸς ὁτῳοῦν ἄνθρωπε, μὴ λήψῃ πάλιν.
Reddas quod eſt datum, ut iterum detur tibi.
Τὰ δάνεια δῆλος τὺς ἐλευθέρους ποιεῖ.
Fœnus frequenter liberos ſervos facit.

¶ Apophthegmata.

Anonymus, Philosophus quidam Pythagoricus cum à calceatore sibi emisisset phecassia (est autem calceamenti id genus) non habuit pecuniam, qua solveret in promptu. Verùm quum paulo post rediret ad tabernam, ut solveret sutorem, audiit eundem jamjam defunctum esse. Granulabundus igitur Philosophus de lucro, pecuniam domum retulit. Postea quum se colligeret, videt se malè fecisse: arrepta igitur pecunia, ait: Tibi vivit calceator, aliis mortuus: & accedens ejus tabernam, nummos in eam projecit, ne videretur homini etiam defuncto denegare id, quod æquo debeat jure. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Senec. lib. 7. de benef.*

Phocion, quum Athenienses olim sacrificia instituissent, peteréntque à civibus, ut unusquisque aliquid de suo ad complenda sacrificia adderet: Phocion Atheniensis efflagitatori respondisse dicitur: Puderet, si vobis adderem: at huic (debitorem digito ostendens) cui debeo jure, nihil redderem. Sunt qui putent, se Deo facere rem gratam, si ad cultum idolorum multos conferant nummos. At Phocion, vir sapientissimus, sensit Deo multo gratius esse, si satisfacias iis, quibus debes. *Ejus autem dicterium leges apud Plutarch. in Grac. apoph.*

Lycurgus, Assiduum esse, dignumque cui debitum credas, inopibus: at fide dignum in moribus situm esse dicebat. *Max. serm. 1. de Virtute.*

Persæ dicebant, duo esse peccata inter homines turpia: quorum primum est, debitorem esse; alterum, mentiri. Conjunxerunt autem hæc duo, ideo mirum, quod unum rarò sit sine altero: qui enim ære alieno obstricti sunt, pollicentur in dies se satisfacturos, nec tamen præstant quod promissum est semel atque iterum. *Herodot.*

Augustus Cæsar, equite Romano quodam defuncto compertum est illum tantum habuisse æris alieni, ut summam ducenties nummum excederet: idque, dum viveret, cælaverat. Cum igitur res illius auctioni subjicerentur, ut ex pecunia creditoribus satisfieret, Augustus jussit sibi emi culcitram illius cubicularem; ac mirantibus hoc præceptum. Habenda est (inquit) ad somnum mihi conciliandum illa culcitra, in qua ille tanto ære alieno obstrictus, somnum capere potuit. Nam Augustus ob ingentes curas, sæpè maximam noctis partem ducebat insomnem. *Macrob. lib. 2. cap. 4. Sat.*

¶ Similitudines.

Syracida, qui domum suam ædificat pecuniis alienis, similis est congerenti lapides in tumulum sepulturæ suæ. *cap. 21.*

Theodoretus: turpe esset si ludorum præfecti athletis dona non darent quæ promiserunt: etiam operarios conductos mercedem ferentes dimittimus. Et quisquam à Christo patrefamilias in vineam vocatus, illi non donatus abibit. *Sermone 10.*

Plutarchi: Cholerici qui purgari nolunt sub tempus, collecta indies majore bile, postea graviter discruciantur. Sic qui sinunt fœnus accrescere, cum adest dies, graviter è capite laborant. *In Moral.*

Ut equus semel accepto fræno, sessorem alium post alium fert. Sic qui semel inciderit in æs alienum, nunquam explicatur. *In Moral.*

Qui dicunt, Carebo domo, carebo famulitio, ne debeam: perinde faciunt, ac si hydropicus dicat medico: Ego gracilis fiam ac inanis, nam nihil refert, quam gracilis sit, modo sanus. *In Moral.*

Ut pedem & manum, si computruerit, data mercede resecamus: Ita domus aut famulitium abjiciendum, ut liberemur ære alieno: hoc est, ut liberi fiamus. *In Moral.*

Plinij: sicuti polypus quicquid brachiis attigerit, suctu tenet ac trahit: Ita difficillimum est evellere de manibus quorundam, si quid nacti fuerint. *lib. 9. cap. 39.*

V. de Fœnus, Pecunia, &c.

Decalogus.

I. Decalogus, seu legis notitia, est præcipuum testimonium, quòd sit Deus. Impossibile enim certas & perpetuas notitias Legis, discernentes honesta & turpia, mentibus humanis insitas, casu ortas esse. Et promulgatio Decalogi, tantis miraculis facta, convincit mentes certò esse Deum, qui se supra usitatum ordinem naturæ patefecerit.

II. Docet, Qualis sit Deus, videlicet, justus, beneficus, castus, verax, juxta imaginem sui, quam in lege expressit.

III. Docet, ad quid condita sit, & qualis fuerit natura humana, seu quid fuerit justitia Originalis, videlicet, congruentia, seu conformitas cum tota lege Dei

IV. Ostendit peccatum, & est perpetuum judicium Dei; accusans & damnans omnes homines propter peccatum.

V. Est pædagogus ad Christum. Cùm enim lex monstrat nobis morbum peccari, simul cogit nos ut medicum & opitulatorem filium Dei quæramus. Nec efficax est Filius Dei in iis, qui scientes & volentes violant legem Dei.

VI. Est regula vitæ piorum, ad quam omnia sua consilia, actiones & studia accommodantes, Deo grata dicant, & Deo grata faciant.

VII. Est testimonium de Judicio Dei, frustra enim lex mentibus insita esset, si non sequerentur pœnæ, & immutabili ordine horrendi cruciatus comitantur conscientiam delictorum, & semper atrocia delicta etiam in hac vita atrocibus pœnis puniuntur. Hæc testimonia sunt judicij divini secuturi, in quo omnes scelerati puniuntur, & justi præmiis ornabuntur.

VIII. Admonet de Resurrectione mortuorum, & vita æterna. Cùm enim Deus velit Legem aliquando fieri à naturâ humanâ, ut *Matth. 5.* dicitur, & tamen non fiat in hac vita: necesse est naturam humanam reparari, & restare viam æternam.

IX. Est norma vitæ hominum in externis actionibus, ut mores honestè regantur.

X. Est vinculum & nervus omnium Imperiorum & totius civilis societatis, cujus salus & tranquillitas ex observatione Legum dependet.

XI. Est fons omnium honestarum legum positivarum.

XII. Est fons, & eruditissima ἐπιτομὴ, ac summa omnium scriptorum Philosophicorum, Oratoriorum, Poëticorum, quibus doctrinam Ethicam & Politicam, seu præcepta & sententias, de honesta & salutari imperiorum & vitæ gubernatione, de præmiis virtutum, & scelerum pœnis homines sapientes complexi sunt.

Hæc duodecim capita, quæ usum Decalogi monstrant, in tota Ecclesiæ doctrina, quædam etiam in Philosophia & Juris scientia explicantur. Quare, cæteris omissis, nunc sextum & nonum membrum, hoc est. Virtutes omnes, quæ veluti Regulæ & normæ vitæ omnium hominum esse debent, ordine in præcepta Decalogi distributas, illustrabo. Vult enim Deus nostras mentes, consilia & actiones, cum ipsius Sapientia, & norma justitiæ in voluntate ipsius congruere. Ideò & hominibus ad imaginem suam conditis, notitias Legis, veluti radios suæ sapientiæ & justitiæ inserit, & suam voluntatem certo verbo patefecit, quod vitæ norma esset, & lapsis in peccatum & mortem, Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum opitulatorem misit. Qui cùm sit λόγος & sapientia æterni Patris, novam lucem sapientiæ agnoscentis Deum in mente accenderet, & per Spiritum sanctum suum, justitiam, ac omnium virium & actionum congruentiam cum voluntate Dei in Decalogo expressa instauraret. Regula igitur vitæ nostræ sit Decalogus, sicut in Evangelio & toto verbo narratur. Cùm autem cor sit fons vitæ nostræ, & primum ac præcipuum membrum in natura hominis, quæ cum Decalogo congruere debet: aptissimè orditur primum præceptum à gubernatione cordis, & docet quales esse debeant cordis motus. Vult enim lucere in pectoribus veram dilectionem Dei, invocationem, confessionem, spem, sapientiam, & cæteras virtutes, quæ uno vocabulo pietatis erga Deum, seu Religionis, usitatè comprehenduntur.

Regula Vitæ.

Deceptio.

¶ Definitio et etymolog.

Deceptio, Græcè ἀπάτη, ης, ἡ, & ἀπατεὼν, ῶνος, ὁ, deceptor dicitur, & ἐξαπατάω, decipio. Est autem deceptio, corruptio scientiæ, *secundùm B. Thomam prima Secundæ, quæst. 13. artic. 1.*

Hebræi variis modis verbum Latinum decipere, à quo verbale deceptio fluit, exprimere videntur. *Pathath*, suasit, decepit suadendo, illexit, & induxit proximum ad credendum aliquid. Inde *Petajuth deceptio* persuadentis respectu, credentis autem fatuitas, & *Pethi*, fatuus, simplex, Gall. *Simple*: vide Proverb. 1. 22. & 9. 13. & 14. 15. & 22. 3. *Rimmah*, præcipitavit aliquem dolis, decepit. Inde *Remijah*, deceptio, fraus, impostura. Psal. 32. 2. & *Mirmah*, dolus, Psal. 5. 9. *harmith*, item & *Tharmah*, fallacia, impostura, Psal. 119. vers. 118. Judic. 9. 31. Sophon. 3. 13. *haschab*, fraudulentis verbis decepit aliquem. Inde *Hoscheq*, fraus, calumnia, alienarum facultatum occupatio, *haschaq* item, & plurali numero *Hoschaquoth*, defraudationes, opes fraudibus collectæ. Proverb. 28. 16. Esai. 33. 15. fraudulentorum hominum ingenium istis vocibus prolixè depingitur.

Decipere est deludere, defraudare. Inde decipula, quod est genus laquei ad decipiendas & capiendas feras, *παγὶς, Lacet, tresbuchet.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Plaut. Capt.

Nunc certum est nulli post hac quicquam credere,
Satis sum deceptus semel.

Ovid. 2. de Pont. 7.

Proxima subsequitur, quid agas, audire voluntas:
Et modo si quid agas, sit tibi cura mei.
Nec dubito quin sit, sed me timor ipse malorum
Sæpe supervacuos cogit habere metus.
Da veniam, quæso, nimióque ignosce timori,
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.

Ibidem.

Membra reformidant mollem quoque saucia tactum,
Vanáque sollicitus incitat umbra metum:
Sic ego Fortuna telis confixus iniqua,
Pectore concipio nil nisi triste meo.

Sen. Theb.

Quoties necesse est fallere, aut falli à suis,
Patiare potius ipse, quàm facias scelus.

Vide Astutia, Dolus, Fallacia, Fraus, &c.

Decima.

¶ Definitio et etymolog.

Decima, Græcè δεκάτη, ης, ἡ, & δίκη, decem dicitur. Est autem decima portio una ex decem. Veteres ex unaquaque re decimam offerre diis, solebant. *Plautus, ut decimam solveret Herculi*

Herculi. Ab hoc autem verbum, decimo deducitur, quod est decimam partem detraho. *Hâsarârach*, Hebr. decem significat. Inde Decima, sive Decimæ, arum, *Mahaser*, decima pars quarumcumque rerum, quæ persolvitur Deo & principibus. Lex decimarum sub lege politica fuit, quatenus jure Mosaico speciali vel particulari hæ partes stipendij Sacerdotum erant. Ante legem datam, Sacrificiorum impensis & rebus alij ad externum Dei cultum conservandum pertinentibus Decimæ applicabantur. Ceremonia deinde tali decimarum oblatarum Judæi testabantur, quòd omnia sua, seque adeo ipsos Deo authori & omnium bonorum largitori deberent. Accedit & his morale aliquod genus, quòd sua ministris Ecclesiarum stipendia debeantur, de quibus Imperatorum & Conciliorum variorum constitutiones extant.

Decima enim est omnium bonorum justè quæsitorum pars Deo debita, *Extrà, tua à nobis.* Quidam sic distinguunt primitias à decima, quod primitiæ sunt frugum, aliorum verò dicitur decima.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Et dedit ei decimas de omnibus. *Genes.* 14.

Vovit etiam votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via, per quam ambulo, erit mihi Dominus in Deum, cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. *Ibidem* 28.

Omnes decimæ terræ, sive de pomis arborum, sive de frugibus, Domini sunt, & illi sanctificantur. Si quis autem voluerit reddere decimas suas, addet, quintam partem earum. Omnium decimarum bovis & ovis & capræ, quæ sub virga pastoris transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum, nec malum, nec de altero commutabitur. *Levit.* 27.

Filiis autem Levi dedi, omnes decimas Israëlis in possessionem pro ministerio, quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis, ut non accedant ultra filij Israël ad tabernaculum (fœderis) nec committant peccatum mortiferum foris, filiis Levi mihi in tabernaculo servientibus, & portantibus peccata populi. *Num.* 18.

Nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum, & necessaria separavi. *Ibid.*

Quoad dantem.

Decimas & primitias tuas non tardabis offerre Domino. Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi: de bobus quoque & ovibus similiter facies. *Exod.* 22.

Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini tui. *Ibid.* 23.

Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per singulos annos. *Deut.* 14.

Anno tertio separabis aliam decimam. *Ibid.*

Omnia quæ offeretis ex decimis & in donaria Domini separabitis, optima & delecta erunt cuncta. *Num.* 18.

Et non peccabitis super hoc. Egregia vobis & pinguia reservantes, ne polluatis oblationes filiorum Israël, & moriamini. *Ibid.*

In omni dato fac hilarem vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. *Eccles.* 35.

Da altissimo secundum donatum ejus, & in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum, quoniam Dominus retribuens est, & septies tantum reddet tibi. *Ibid.*

Inferte omnem decimam in horreum meum, & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc, dicit Dominus: Si non aperuero vobis cataractas cœli, & effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam, & increpabo pro vobis devorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ, nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. *Mal.* 3.

De filiis Levi Sacerdotùm accipientes, mandatum habent decimam sumere à populo, secundùm legem, id est, à fratribus suis. *Hebræor.* 7.

¶ Patrum Sententiæ.

Hæc est Domini justissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revocaberis: id est, dæmonibus, quæ est decima pars angelorum, associaberis. Dabis, inquit, impio militi, quod non vis dare Sacerdoti. *Aug. de doctr. Christ.*

Si decimam dederis, non solum abundantiam fructuum recipies, sed etiam sanitatem animæ & corporis consequeris, quia decimas dando, & terrena & cœlestia possis præmia promereri. Unde qui decimas dare nolunt, res alienas invadunt: & Dominus qui dignatus est totum donare, decimas à nobis dignatus est recipere. *Ibid.*

Attende quod creatura decima inter intellectuales creaturas est homo, quia Angeli in novem ordinibus, decimus autem ordo est hominum. Et ideo est hominis decimam solvere, ut ruinam Angelorum valeat supplere. *In serm. de Decim.*

Quia non reddidistis decimas & primitias, idcirco in penuria & fame maledicti estis: quia dum parva subtrahitis, ubertatem possessionum vestrarum & totam abundantiam frugum perdidistis. Sciatis vos ideo perdidisse abundantiam: quia fraudastis me parte mea. Moneo igitur ut reddatis mihi mea, & ego restituam vobis vestra. *Hier. in gloss. super Malach.* 3.

Sacerdotes qui propter decimas corripiunt populum, & majora peccata tacent, docent cælare culicem & deglutire camelum: id est, à modico abstinere, & majora committere. *Chrysost. ibid.*

Decimæ tributa sunt egentium animarum, quod si decimam dederis, non solùm abundantiam fructuum recipies, sed etiam sanitatem corporis & animæ consequeris. Non igitur Dominus Deus præmium postulat, sed honorem.

Decimæ etenim ex debito requiruntur. Et qui eas dare noluerint, res alienas invadunt. Et quanti pauperes in locis suis ubi ipse habitat, illo decimas non dante, fame mortui fuerint: tantorum homicidiorum reus ante æterni judicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus delegatam, suis usibus reservavit. Qui ergo sibi aut præmium comparat, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri, reddat decimam, etiam de novem partibus studeat eleemosynam dare pauperibus. *August. de doctrina Christ. & habetur* 19. q. 1. *Decima.*

Si quando fames & penuria, & rerum omnium egestas opprimit mundum, sciamus hoc ex ira Dei descendere, qui se in pauperibus, si non accipit eleemosynam, fraudari loquitur, ut suas possessiones possimus decimas & primitias interpretari. *Hieronym. super Malach.*

Quoniam quidquid habent clerici, pauperum est: & domus illorum omnibus debent esse communes: susceptioni peregrinorum & hospitum invigilare debent. Maximè curandum est illis, ut de decimis & oblationibus, cœnobiis & Xenodochiis qualem voluerint & potuerint sustentationem impendant. *Hier. Damaso Papæ, & habetur* 16. q. 1. *Quoniam quicquid.*

Quicumque recognoverit in se, quod fideliter non dederit decimas suas, modo emendet, quod minus fecit. Quid est fideliter dare decimas, nisi ut nec peius, nec minus aliquando offerat de grano, aut de vino, aut de fructibus arborum atque pecoribus, aut de horto, aut de negotio, aut de ipsa venatione sua? *Ambros. in serm.* 40.

Presbyter si per pecuniam Ecclesiam obtinuerit, non solum Ecclesia privetur, sed etiam Sacerdotij honore spolietur. Quia altare & decimas, & Spiritum sanctum emere vel vendere, simoniam hæresim esse, nullus fidelium ignorat. *Gregorius in Registro.*

¶ Exempla Biblica.

Decimæ præcipiuntur, Exod. 22. versic. 29. Decimæ pro Levitis, peregrinis, pupillis & viduis, tertio anno separandæ. Deut. 14. versic. 29. 28. 2 Paralip. 31. v. 4. 5. offeruntur. *Exempla:* Abraham, Genes. 14. versicul. 20. Hebr. 7. versic. 4. Jacob, Genes. 28. versic. 20. Israëlitæ, 2. Paralip. 31. versic. 4. 5. Judæi, Nehem. 13. versic. 12. Tobias, Tob. 1. versic. 6. Pharisæus, Luc. 18. versicul. 12. Decimæ Levitarum hæreditas, Numeror. 18. versicul. 21. 24. Deuteron. 10. versic. 9. & 24. versic. 29. Decimæ à populo ut à Levitis edendæ, Deuter. 12. versic 17. 18. & 14. versic. 22.

Decimarum persolutio & exactio, Matt. 23. 23. Luc. 18. 22. Hebr. 7. 5.

¶ Exempla Historica.

Quo tempore autem, & à quibus consuetudo invaluerit, ut decimæ ad Christianas Ecclesias pervenerint non satis certè liquet. *Hermannus Gigas*, author est, Constantinum Magnum primò præcepisse, ut de rebus omnibus decimæ Ecclesiis solverentur,

In Synodo Matisconensi, 11. anno 587. habita, *Canon.* 5. tale de decimis decretum legitur: Leges divinæ consulentes sacerdotibus ac ministris Ecclesiarum, pro hæreditaria portione omni populo præceperunt, decimas fructuum suorum locis sacris præstare: ut nullo labore impediti per res illegitimas, spiritualibus possint vacare ministeriis. Quas leges Christianorum congeries longis temporibus custodivit intemeratas. Unde statuimus, ut decimas Ecclesiasticas omnis populus inferat, quibus Sacerdotes aut in pauperum usum, aut in captivorum redemptionem prorogatis, suis orationibus pacem populo ac salutem impetrent. Si quis autem contumax nostris statutis fuerit, à membris Ecclesiæ omni tempore separetur.

Alb. Krantzius, scribit, Carolum Magnum tributa Christianis remisisse, & eorum loco decimas Ecclesiis & Episcopis assignasse. *Metrop. lib.* 1. *cap.* 8.

Durienſis Synodus, anno 779. sub Carolo M. habita, *Canon.* 10. sancit, ut decimæ solvantur, & dare nolentes, non Ecclesiasticis tantùm excommunicationibus, sed à Reipub. quoque ministris coërceantur.

Ejusdem Caroli jussu habita etiam est, *Synodus Moguntina*, anno 813. in qua, *Canon.* 38. Admonemus (inquit) vel præcipimus, ut decima de omnibus dari non negligatur, quia Deus ipse sibi dari constituit. Quia timendum est, ut quisquis Deo debitum suum abstrahit, ne fortè Deus, propter peccatum suum auferat ei necessaria sua. Plurimæ aliæ extant de decimis Conciliorum sanctiones.

Quomodo autem factum sit ut decimæ tot Imperatorum Christianorum donationibus & Decretis Synodorum Ecclesiis (in usus canonicos, pios, legitimos, nempe ministerij sacri conservatione, ministrorum Ecclesiasticorum honesto stipendio, pauperum varij generis alimonia & redemptione, locorum sacrorum reparatione, vel fabrica) destinatæ, ad laïcorum, ut vocant, manus pervenerint, *Alb. Kranius* refert, *Metropol. lib.* 1. *cap.* 2.

Carolus Magnus cum Saxones victos à dæmonum cultu ad Christianismum traduxisset, Ecclesiam primam Episcopalem in illa regione ædificavit, cui præfecit Uvihonem, Frisium origine, eique de proventibus, unde cum clero suo viveret assignavit. Ferunt autem (inquit ibidem, *Krantzius*) indictas à populo decimas de more Christianorum, non proveniſſe Pontifici illi primùm, sed regiis præfectis, ut stipendia inde militibus & sumptus facerent, crebrarum in eam gentem expeditionum. Addit porrò Annales, testari hinc ortum, ut in Saxonia & alibi multarum decimarum exactiones sint in manibus laïcorum.

Idem *Krantzius* aliam huic rei causam accessisse conjicit. Cùm enim non satis fiderent Pontifices sua jura à laïcis principibus tueri, dedisse arbitratur partem decimarum principibus in manum, per speciem feudi & beneficij, malentes amittere dimidium quàm totum. Inde factum ut à principibus transirent in ministeriales, qui nunc militares appellantur. Ac vera esse quæ *Krantzius* hic refert, ex oratione illa apparet, quam *Fridericus I.* Imperator in celeberrimo Imperij cœtu, Geilenhesæ congregato habuit, in qua inter cætera dicit: Quod ad vos pertinet, Pontifices, arbitratur Papa indignum, decimas, quæ altaribus & personis Eccl. dedicatæ noscuntur, à laïcis obtinere: nec vult intelligere, olim Ecclesias, variis afflictionibus laborantes, à laïcis personis defensas, tum in beneficium remunerationis, quas abundè tenuerant decimas, in parte dimissas. Et quomodo indignum judicatur, si quis Ecclesiæ militans Ecclesiæ stipendio foveatur. *Krantzius lib.* 6. *cap.* 52. *Saz.*

Notiſſimus eſt Canon, **Res Eccleſiæ non quaſi propriæ,ſed Domino oblatæ**, cum ſummo timore non in alios, quam in præfatos uſus ſint fideliter diſpenſandæ. *Cauſa* 12. *quæſt.* 1. *Can.* 26. Id fiebat Epiſcopi curâ, per presbyteros & diaconos, reditus & oblationes fidelium Epiſcopus dividat in quatuor partes, inquit conſtitutio vetus: quarum unam ſibi retineat: alteram clericis, pro officiorum ſuorum ſedulitate diſtribuat; fabricis tertiam: quartam pauperibus & peregrinis habeat fideliter erogandam: quarum rationem divino eſt redditurus examini.

Juſtinianus Imp Epiſcopis mandat, ne ea quæ Eccleſiis relicta ſunt, ſibi adſcribant, ſed in neceſſarios Eccleſiæ uſus impendant. *L.* 43. *C. de Epiſcop. & Clericis.*

Carolus Calvus ſcribit, Epiſcopos & rectores monaſteriorum, ac rerum, ſeu facultatum Eccleſiaſticarum diſpenſatores, eas non ut propriasſed ut vota fidelium,pretia peccatorum, ſtipendia ſervorum Dei ac pauperum, debere fideli devotione tractare. *Epiſt. ad Clerum Raven.*

Vide Clericus, Epiſcopus, Sacerdos.

Declamatio.

¶ PHILOSOPH. SENTENT.

QUOD Declamationibus noſtris cares, damni nihil facit, quod Hirtio invides, niſi eum amares, non erat cauſa invidendi, niſi forte ipſius eloquentiæ magis, quam quod me audiret invideres. Caſſius tuus & Dolabella noſter, vel potius uterque noſter, ſtudiis iiſdem tenentur, & meis æquiſſimis utuntur auribus. Mihi judicatum eſt, ſi modo hæc Cæſar aut patietur, aut volet deponere illam perſonam, in qua me ſæpe illi ipſi probavi, ac me totum in literas abdere, tecumque & cum cæteris earum ſtudioſis honeſtiſſimo otio perfrui. Tu vellem ad nos venires: omnia enim hilariora forent. *Cicero lib.* 8. *Epiſtolarum ad Volumnium, quem Q. Voluſcum nominat Vatinius lib.* 5. *fuit Ciceronis diſcipulus.*

At verò ego hoc tempore omni noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione verſabar: eram cum Stoico Diodoro, qui cum habitaviſſet apud me, cumque vixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus: A quo cum in aliis rebus, tum ſtudioſiſſime in Dialectica exercebar: quæ quaſi contracta & adſtricta eloquentia putanda eſt, ſine qua etiam, tu Brute, judicaſti te illam juſtam eloquentiam, quam Dialecticam dilatatam eſſe putant,conſequi poſſe. Huic ego doctori, & ejus artibus variis atque multis ita eram tum deditus,ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus eſſet. Commentabar declamitans (ſic enim nunc loquuntur.) ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie, idque faciebam multum etiam Latinè; ſed Græcè ſæpius vel quod Græca oratio,plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter Latinè dicendi afferebat: vel quod à Græcis ſummis doctoribus, niſi Græcè dicerem, neque corrigi poſſim neque doceri. *De claris Oratoribus ad Brutum, Cicero de ſeipſo hæc prædicat.*

Ipſe interea decem & ſeptem dies, ut digeſtio potius quàm declamatio videretur, de me in Tybultinio Scipionis declamitavit: Hæc enim ei cauſa eſſe ſolet declamandi. *In M. Antonium Philip.* 5.

Declamabat autem Cicero, non quales nunc controverſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas Theſes vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum eſt, ut nomen quoque ejus novum ſit,controverſias non dicimus, Cicero cauſas vocabat.Hoc verò alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in Latinum ita tranſlatum, ut pro Latino ſit. Scholaſtica controverſia multo recentius eſt, ſicut ipſa declamatio, quia apud nullum authorem antiquum ante ipſum Ciceronem & Calvum inveniri poteſt, qui declamationem diſtinguit: Ait enim, declamare eſt jam non mediocriter benedicere: Alterum puta domeſticæ exercitationis: alterum eſſe veræ actionis. *Seneca in Prologo declamationum.*

Quia autem libri iſti declamationum inſcribuntur, optimum fuerit in initio dicere paulo apertius, quid ſit declamatio. Igitur temporibus iis, quo primum res Athenienſium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuere, & fuit & in Græcia, & Romæ eloquentia in ſummo pretio & veneratione. Itaque pueri protinus in ſcholis inſtituebantur ad benedicendum, ut, cum adoleviſſent, poſſent in judiciis & conſiliis publicis, & privatis proferre facundiam ſuam. Ergo cum apud Grammaticos ea percepiſſent, quæ præexercitamenta vocantur; quæ apud Græcos Hermogenes,apud nos Priſcianus ſcripta reliquit: tum ad Rhetoris ſcholam adducebantur, proponebanturque eis themata, qualia his libris deſcripta ſunt: quorum alia ficta erant, alia ex hiſtoriis aut Poëtis ſumebantur: qualia hodie apud Græcos Sophiſtas pleráque extant. Ad quæ themata in ſcholis pueri exercebant ſe ſtylo, ſcribendo in utramque partem, pro modo ingenij & eruditionis ſuæ, quiſque quam optimè poterat. Deinde qui profectu proceſſerant, & commodius jam poterant ſcribere,hi ea ipſa,quæ ſcripſerant ediſcebant,& tunc dicebant: qui ſummus profectus erat, ſtatim propoſito themate ſine ſcriptura dicebat. Hoc ergo erat declamare, in ſcholis exercitationis cauſa dicere. Itaque declamatio nihil aliud eſt quàm oratio ſcholaſtica, ad ſimilitudinem forenſis orationis dicta. *Rodolph. Agricola in Prologum Senecæ.*

Olim puerorum bene natorum ætas dabatur Grammaticæ, Adoleſcentium Rhetoricæ, Dialecticæ, Muſicæ & Paleſtræ: Juvenum diſciplinæ militari. Reliqua vitæ pars, prout cuique vel natura, vel conditio obtigerat, in republica conſumebatur.

Veteres magiſtri adoleſcentes fidei ſuæ commiſſos,ante in levioribus quibuſdam Rethorici operis partibus, velut tyrocinio, præludere volebant quum ad juſtum declamationum munus perducerent: Nam ex iis qui eloquentiæ deſtinati erant alius meditabatur narrationem nunc ficiam, nunc veram: alius ſententiam laudati alicujus viri, ad certam rationem recenſebat. Alius tractabat locum communem: alius claros homines laudabat, & improbos vituperabat: alius ſuadebat, aut diſſuadebat legem aliquam. Breviter, alius alio exercitationis genere, pro ætatis ingeniique ſui captu præparabatur. Nos omnem exercitationem ſtyli, (qui ſolus optimus dicendi magiſter eſt) ſic negligimus, ut vix longis intervallis epiſtolam aliquam meditari ſuſtineamus: Atque utinam redeat aliquando antiqua illa dicendi ratio, rediret & una literis, literatiſque pretium.

Inter omnes Senecæ lucubrationes nullum opus extare integrum, & inviolatum videtur, quod magis referebat publicæ ſtudioſum utilitatis, quàm hos declamationum libros. Hujus igitur operis, ſi quod exemplar integrum & emendatum inveniatur, neſcio quid amplius deſiderari poſſet ſapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim velut in ſpeculo licet intueri, quomodo doctiſſimi viri defenſionis colorem invenerint: quomodo cauſæ ſummam in propoſitiones diviſerint: deinde ſingulas in alias ſubjectas partiri ſoleant: quibus argumentis unamquamque confirment, tum quas ſententias adhibuerint, quæ ſchemata, quos affectus moverint, quam variè idem thema à diverſis ingeniis tractari potuerit. Et in iis, quæ perperam inventa, aut ineptis ſchematibus ſive verbis explicata, quæ ſtulta & cauſæ ſufficientia, quæ ἀσύμφωνα, ſecumque pugnantia, quæ ἀπερρόδιονα, & extra cauſam dicta. Hæ cenſuræ hominum in omni doctrinæ genere præcellentium, incredibile dictu, quantum utilitatis attuliſſent; non ſolum ad bene dicendum, verùm etiam ad judicandum, ſive in forenſibus cauſis, in concionibus popularibus militaribúſve, ſive in conſeſſis, ſive in omni vitæ functione,quæ maxima ex parte linguæ prudentis officio temperatur. Ea inveniendi judicandique facultas, ſi ſtatim pueris tradatur, mihi videtur multo plus fructus allatura, quam quæ nunc in ſcholis traditur Dialectica: quam tamen nec improbo, nec ſummovendam cenſeo, modò reſectis nugalibus argutiis, ad uſum potius quam ad puerilem oſtentationem tradatur. *Petrus Moſellanus in Progymnaſmata Antonij Sophiſtæ.*

Magnum proventum Poëtarum annus hic attulit toto menſe Aprili, nullus fere dies, quo non recitaret aliquis præteriit. Juvat me, quod vigent ſtudia, proferunt ſe ingenia hominum & oſtentant: tamerſi ad audiendum pigrè coëtur. At hercule memoria parentum, Claudium Cæſarem ferunt, cum in palatio ſpaciaretur, audiſſetque clamorem, & cauſam requiſiſſet, cumque dictum eſſet recitare Novianum: ſubitum recitanti, inopinatúmque veniſſe. *Lege Suetonium in Aug. Plin. lib.* 1. *epiſt. ad Septitium Clarum.*

Declamatio eſt forenſium actionum meditatio.

Declamationes, quibus ad pugnam forenſem, velut præpilatis,exercere ſolebamus, olim jam ab illa vera imagine orandi receſſerunt, atque ad ſolam compoſitæ voluptatem nervis carent, non alio medius fidius vitio dicentium, quàm quo mancipiorum negotiatores formæ puerorum virilitate exciſa lenocinantur.

Quale diſcrimen declamandi & veri agendi, comperies apud Fabium lib. 1. cap. 12. Ibidem de Reſponſo Actij elegantiſſimo. *Fabius Quintil. lib.* 4. *cap.* 2.

Declamandi ratio,ut noviſſimè inventa,ita multò eſt utiliſſima Nam & cuncta illa, de quibus diximus, in ſe fere continet, & veritati proximam imaginem reddit. Ideóque ita eſt celebrata, ut pleriſque videretur ad formandam eloquentiam vel ſola ſufficere. *Mox ſubdit.*

Totum autem declamandi opus, qui diverſum omnino à forenſibus cauſis exiſtimant, ij profectò nec rationem quidem, qua iſta exercitatio inventa ſit, pervident. Nam ſi foro non præparat, aut ſcenicæ oſtentationi, aut furioſæ vociferationi ſimillimum eſt. Quid enim attinet judicem præparare, qui nullus eſt?

Narrare, quod omnes ſciant falſum? probationes adhibere cauſæ, de qua nemo ſit pronunciaturus? Et hæc quidem otioſa tantum. Affici vero, & ira & luctu permovere, cujus eſt ludibrij, niſi quibuſdam pugnæ ſimulachris ad verum diſcrimen, aciemque juſtam conſueſcimus? Nihil ergo inter forenſe genus dicendi, atque hoc declamatorium intereris, ſi profectus gratia dicimus nihil. *Rab. lib.* 2. *cap.* 11.

Vetus ille declamandi recitandique mos quam fuerit olim ſolemnis, cum ex aliis authoribus, tum ex Plinianis epiſtolis abunde liquet: cujus utilitas maxima fuit: Nempe quòd ad hunc ceu Lydium lapidem (ut eſt in proverbio) ſcripta ſua probarent. Quoties enim apud multitudinem dicimus, facile experimur, num fœlix ſit inventio, num diſpoſitio concinna, modo appoſita elocutio: & quanquam taceant auditores; ex illorum tamen vultibus intelligere licet, album an atrum (quod aiunt) calculum recitantibus, aut dicentibus vobis adjiciam. *B. Rhenanus in Maximum philoſophum Platon.*

Declamatio, eſt domeſtica & umbratilis exercitatio, quæ fit intra privatos parietes, quo in genere pueri etiamnum apud ſtudiorum ſuorum moderatores exercentur. Solebant olim cauſas acturi domi priùs præmeditari, & ſublata ſonoráque voce recitare quæ in foro dicturi eſſent. Exemplum extat de Demoſthene in Plutarcho: de Gracchis item. Cicero in oratore, non declamatorem (inquit) de Ludo, non tabulam de foro, ſed perfectiſſimum & doctiſſimum oratorem quærimus. Quid declamatores, cauſidici, rhetores, oratores differant, ex ſupra dictis facilè eſt colligere.

Decorum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DECORUM, τὸ πρέπον. Eſt id ipſum quod fieri oportet: idque tam ſummum quam medium nominari poteſt. Summum quidem quod nihil ſibi vel addi vel auferri poſtulet. Medium autem quod

inter

inter excessum atque defectum sit locatum. *Theag. apud Stob. serm.1. qui est de prudentia.*

Decorum τὸ πρέπον, τὸ καλὸν, τὸ κόσμιον, id quod elegans, convenions, pulchrum, compositum & ornatum, in rebus, locis, temporibus, hominúmque dictis, & factis apparet atque requiritur. Vel ut *Cicero* vult, *Offic.*1. Philosophi decorum id volunt esse, quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali. Hebr. *Kischron*, à verbo *Gascher*, i. congruit, convenit, commodus fuit, utilis fuit. Et *Naaveh*, à *Navah*, decorus fuit, habitavit in laudabili, pulchro, amœno, suavi. Cognationem habet cum *avah*, appetiit: nam decora appetuntur avidè. Hinc *veia*, *viáo*, habito in loco decoro, *aivéo* laudo, decoro. ἀγαθὸς, δίκαιος, bonus, decorus, pulcher: ἐὺς, bonus, ἑᾶ bona, ἑὺ bonum.

¶ Loci Biblici.

Decorum in Ecclesia servetur oportet, 1. Corinth. 14. vers. 40.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Decorum aliud quam pulchrum. *Plat. in Dial. de pulchro.*

Cæterum decorum & indecorum ita se invicem habent, ut æquale & inæquale, ordinatum & inordinatum. Partes enim alicujus inæqualis ad medium suum, non ad se invicem referuntur. Itaque angulum obtusum nominamus qui major est recto: acutum verò, qui recto minor est. Item rectam lineam majorem, quæ excedit illam quæ à centro ducitur. Sic dies longior dicitur, nimirum quam æquinoctialis. Ita corpus morbis afficitur, aut calidiore qui supra mediocritatem, aut frigidiore, qui infra consistit. Eadem est ratio ac proportio in anima, & eis, quæ circa ipsam considerantur. Igitur audacia excessus est Decori in gravioribus rebus sustinendis. Ejusdem defectus est timiditas. Item ira supra quam decet animi sequitur impetum, indolentia, minus. Itidem se habet in aliis affectionibus circa sua objecta. Decet autem ipsum Decori habitum, qui virtus dici meretur, & affectuum mediocritas, neque nullis; neque nimis duci affectibus. *Theag. apud Stob. serm.1.*

¶ Apophthegmata.

Socrates. Cùm Socrati Lysias orationem quam in ejus defensionem composuerat, recitasset, Præclara, inquit, & elegans oratio est, sed non convenit Socrati. Erat enim forensi instituto aptior, quam philosopho, ac tali philosopho. Rursus Lysiæ percontanti, cur si bonam judicaret orationem, putaret sibi non convenire? Nonne, inquit, fieri potest, ut amictus aut calceus elegans sit, aut pulcher, qui tamen alicui non conveniat? Hoc ipsum Valerius Maximus narrat, minus Socraticè, sic enim Lysiæ respondisse memorat: Aufer quæso istam, nam ego si adduci possem ut eam in ultima Scythiæ solitudine perorarem, tum meipsum morte mulctandum concederem. *Erasm. l. 3. apoph.*

Plato, si quando fortè incidisset Plato in eos qui præter decorum quippiam agerent, digressus consuevit dicere, Numcubi ego talis? Nemo suam turpitudinem perspicit, sed sibi quisque assentator est. Ex aliis igitur discendum, quàm indecora sint quæ præter honestatem geruntur. *Laërt. lib. 3.*

Isocrates, in convivio Nicocreontis Samiorum tyranni, cum à conviviis juberetur dicere: His, inquit, in quibus ego valeo, nunc non est tempus: in his vero quæ hoc tempus requirit, ego non valeo, Recusavit inter pocula dicere, qui apud sobrios de rebus seriis disserere consueverat. *Erasm. lib. 8. apoph.*

Pylades cum saltans Herculem furentem, nonnullis incessum histrioni convenientem, minus servare videretur, deposita persona ridentes increpuit: dicens μαργὸς, ἀνόμβρου ἀρχέσεως; id est, Stulti, furentem salto. Significans, hoc ipsum quod videbatur indecorum, maximè decorum esse. *Erasm. 6. apoph.*

Stratonicus, Ptolomæo Rege de musica cum ipso contentiosius disserente: Aliud est, inquit, ô Rex, sceptrum, aliud plectrum. Significans, non esse regium, de Musica cum musico disputare. *Erasm. apoph.*

Callicratidas, cum à Lysandri amicis sollicitaretur, ut permitteret ipsis accepta pecunia quendam ex hostibus occidere: haud concessit. Cui cum Cleander dixisset, accepissem profecto pecuniam, si ego Callicratidas fuissem. Et ego, inquit, si fuissem Cleander. Quo dicto monuit, in omni actione spectandum esse personæ decorum. *Plutarchus in Lacon.*

Leotychidas, cuidam objicienti quod facilè mutaretur: Mutor, inquit; sed pro temporum ratione, non ut vos, proprio morbo. Prudentis est, pro re nata novare consilia: at sine causa subinde alium fieri, inconstantiæ vitium. *Plut. in Lacon.*

Archidamus, cuidam qui vitio vertebat Hecatheo rhetori omnium clarissimo, quod adhibitus ad ipsorum convivium nihil dixisset, Videris, inquit, mihi nescire, quod hic qui dicendi novit artem, etiam dicendi norit opportunitatem. In senatu, in foro, in concionibus, in legationibus, aliisque reipublicæ negotiis locus est oratori: in conviviis temulentis majore cum laude tacet eruditus, quàm loquitur. Sic periti bellatoris est, non minus scire retrocedendi, artem, quàm pugnandi. *Plut. in Lacon.*

Idem ad Græcos, qui pacta rescindere nolebant, dicere solitus erat: Ovis semper eandem edit vocem, cæterùm homo multas ac varias emittit. Quo admonuit pro tempore, proque re nata variandum esse sermonis habitum. Est enim ubi loquendum sit severius, est ubi blandius: ubi magnificentius; ubi submissius, id si fit citra perfidiam, magna est prudentia. Porrò viles mores dicuntur habere, qui sese nesciunt rebus ac personis accommodare. *Plut. in Lacon.*

Pedaretus, conspecto quodam qui natura mollis, tamen ob humanitatem laudabatur à civibus, dixit, nec viros, qui mulierum similes sint oportere laudare, nec mulieres, quæ virorum sint similes, nisi si qua mulierem urgeat necessitas. Sensit aliud dicere bonum virum, aliud bonam mulierem, ac pro muliere in virum transfigurata accepit necessitatis excusationem: in vito degenerante in mulierem, nullam recepit excusationem: Ita non eadem laus decora principi est, quæ plebeio, non eadem magistratui, quæ privato. *Plut. in Lacon.*

C. Publicius solitus est dicere, P. Mummium, cui vis tempori hominem esse. Sentiens, illum dexteritate facilitatéque ad omnem vitæ statum esse accommodatum. Eodem sensu Pollionem Asinium omnium horarum fuisse hominem legimus. Et Tiberius Cæsar duos familiarius ab ipso dilectos, omnium horarum amicos vocare solebat. *Erasm. lib. 6. apoph.* De Aristippo dicitur, Omnis Aristippum decuit color, & status, & res. *Horat.*

Bibulus, cum in senatu, variantibus sententiis, Cato censeret perpetuam dictaturam, ut tyrannicam potentiam, è Repub. tollendam: Bibulus Pompeio inimicus, primus in Senatu rogationem tulit, ut unicus consul Pompeius decerneretur. Aut enim, inquit, Respub. ab imminente procella per illum liberabitur, aut optimo parendum erit. Egregius animus, qui privatam simultatem posthabuit Reip. commodis. Eam sententiam, Cato dixit se ab alio dictam comprobare, licet ab ipso non debuerit proficisci. *Erasm 6. apoph. ex Plut.*

Metellus. Cajus Julius Cæsar, Metello obsistenti, ne pecunias ab ærario tolleret, ne peccaret in leges: Non idem, inquit, armorum ac legum tempus est. Abscede igitur, ac postea quam facta pace, arma deposuerimus, tunc, si videbitur, plebis patronum age. *Erasm. lib. 4. apoph. ex Plutarcho.*

Diogenes, cum vidisset fœminam Diis procumbentem ita curvato corpore ut à tergo quædam apparerent, quæ nudari non decet oculis hominum, adiit illam, dicens: Non vereris mulier, ne stante post tergum tuum Deo (nam illius plena sunt omnia) parum decenter te geras? Idem Æsculapio percussorem consecrasse dicitur, qui accurrens procidentes in faciem contereret, hoc figmento deterrens homines à superstitione, qui credunt Deos non audituros, nisi ipsis indecoro corporis gestu supplicent. *Laërt. lib. 6.*

Caput est in omni actione nostra, decere quod agimus. Quod cum pauci admodum in se teneant; tamen nemo ferè tam est hebes, quin si quid peccetur in altero; id statim perspiciat. Tum sponte nobis ipsis si quid præter decorum fiat, mox pudor incutitur, magisque alienant hominum animos indecora, quàm decora conciliant. Hujus primum vis est ea, ut ab honesto nequeat separari. Quippe passim, ut fertur.

Omnia bonos viros decent.

Sed est quædam latens etiam gratia & venustas, quæ nonnihil actiones nostras commendet, unde ille:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Exquiramus itaque quid, & quale illud sit, quod deceat: quod, quomodo cum omni honestate latissimè fusum pateat, non est hujus loci disserere. Eam verò ejus partem, quæ in unius cujusque vita, & in singulis partibus elucet, moderationem quandam & temperantiam, cum specie liberali, naturæ consentaneum definimus. Etenim constantiæ, pudoris, moderationis, temperantiæ, ab ipsa natura leges impositæ nobis videntur. Quoniam, ut justitia homines violare, ita verecundia nolit offendere. Hic prima lex statuenda est, ut omnis nostra actio temeritate vacet, & negligentia: ut appetitus rationi obtemperent, eáque neque præcurrant propter temeritatem neq; propter ignaviam deserant. Quod nisi teneatur, non animi solùm, sed ipsa etiam corpora perturbantur: ut in iis, qui ira, aut libidine, aut metu, aut voluptate commoventur: pariter animi, quasi de cardine suo moti, protumbunt, & vultus, voces, motus, status, commutantur, omnisque constantia penitus amittitur. Ad quæ si quis erit natura propensior, studio tametsi ea & ratione prudenter occultet, dissimulet, minuat. Id ita fiet, si se hominem frequenter meminerit, & naturæ suæ indolem non vitiosam sequatur: si fortunæ sibi attributæ se accommodet; & si assumptum vitæ institutum constanter tueatur.

Ex quibus quatuor eliciuntur personæ unicuique cum quadam dignitate gerendæ viæ. Ut humanæ naturæ præstantia nihil indignum admittat; ut alienis repudiatis, bona sua diligenter excolat, mala corrigat; ut ea quæ casu obveniunt, & temporibus spectantur, sapienter administret; & ut in vivendi ratione, bono consilio suscepta, fœliciter perseveret; quia in parte naturæ & fortunæ quædam quasi societas iniri debet, sed naturæ ratione potissimùm habita. Atque hæc in uno homine in diversis autem hominibus permulta sunt personarum discrimina. Clerici, Laici, Nobilis, obscuri, senis, adolescentis, magistratus, privati, divitis, egeni, civis, rustici, peregrini, incolæ & id genus plurium: quos & quæ sua sunt dedeceant, deceantque aliena. Sed nunc de iis non agitur.

Illud enim decorum quærimus; quod personis, locis, & temporibus aptum, omnibus factis & dictis, cum moderata quadam constantia, decentem corporis motum etiam & statum adhibet. In iis ergo sita est ferè omnis decori ratio, ut rebus, locis, temporibus, personis, dicta & facta, adeoque & vultus & totius nostri corporis habitus accommodentur. Et quamvis singulis suas in hæresin præceptiones tradere, laboris esset infiniti, & fructus propriè nullius; (tota enim res hominem diligentem & virtutis honestatisque studiis deditum potius, quàm doctum desiderat; & exemplis, atque observatione, incredibile dictu, quanto plus, quàm præceptis proficitur) tamen breves subnectere commonitiones, ab instituto non fuerit alienum; Ac quatuor illa prima cum duobus penultimis sic concidunt, ut altera sine alteris vix considerari possint. Factum enim, sive negotium, ex rerum & personarum complexu nascitur, & dicta quæcunque à personis proficiscuntur, referunturque ad personas, nec sunt rerum inania: jam verò quicquid sit dicitúrve, id alius & aliquando dici, fieri necesse est

Sed nos ista ratione sua cohærentia, consideratione nostra paululum separemus. Nam ultimum illud quod in habitu corporis cernitur, peculiarem, quandam & suam tractationem exigit. In rebus ergo id primum,

ad Deos,an ad homines pertineant: nam erga Deos Religio & pietas, erga homines honeſtas & prudentia potiſſimum ſpectantur. In humanis rebus,partim publicæ,partim privatæ, partim mixtæ ſunt, aliæ laudis,aliæ utilitatis,aliæ delectationis,aliæ contra participes, & nonnullæ quaſi hinc inde dubiæ. Quædam item vi & armis,quædam conſilio & legibus,quædam ſimul utriſque adminiſtrandæ.Tum nec id contemnendum in unaquáque re, utrum nova, an uſitata, tuta, an periculoſa, invidiæ obnoxia,an plauſibilis,ſeria,an ludicra ſit,& id genus innumera: quis enim omnes omnium rerum differentias brevi ſe oratione complexurum ſperet? Illud autem in univerſum ſcias, nullam rem, quantumlibet ſpecioſam decere poſſe, quæ honeſta non ſit.

In loco ſimiles ſunt pleræque conſiderationes.Nam & ſacer & profanus,& celebris,& ſolitarius, & honeſtus & inhoneſtus habetur. Nec illud mihi placet *Ariſtippi*: quamvis acutum & Ariſtippum: Solem latinam ingredi, nec coinquinari. Quis enim adeò nullius frontis, ut cauponam, ganeam, tabernam luſoriam, aut proſtibulum frequentare non erubeſcat? contra autem ad Templa,ſubſellia,Judicia,Scholas,vel ventitare laudi ducitur? Ad decorum itaque locus ipſe facit: Sed nos ad diſcrimina locorum redeamus. Alius enim publicus, alius privatus dicitur; & privatus,aut noſter,aut alienus eſt.Et ſi alienus,magna pro qualitate dominorum ſuſcepit varietates, ac multis modis diſtinguitur. Etenim Principum palatia,amicorum hoſpitia,cauponum diverſoria,non eodem modo ingredimur,nec in patria, & peregrè, in civitate & rure atque inſuper domi noſtræ,in atrio, & cubiculo, in aula & conclavi non ſimiliter verſamur ac vivimus. Qua in parte,ſi quid peccetur, ſtatim ab acerbo monitore ſuggeritur, *Noſtin' ubi es?* Quod ne ab inimico probri gratia objiciatur, ipſi crebra cogitatione providéamus.

Temporis eſt conjunctiſſima cum loco natura. Itaque opportunitatem in utríſque ponimus,& occaſionem ex utroque captamus; & hic tempus eſſe, & verſa vice, nunc eſſe agendi,ſeu non agendi locum dicimus, partéſque partibus aptè reſpondent, ut hic & nunc,ibi & tunc, aliquando & alicubi, nuſquam & numquam,& de utroque promiſcuè, ante & poſt,pari,licet diſſimili ratione adhibentur.Sed quò dilabimur, aut quorſum hæc?Decorum loci & temporis, non naturam quærimus: & quamvis ſunt multis inter ſe modis finitima, ſatis apertè tamen diſtingui poſſunt & diſtinguntur. Quippe belli & pacis,quieta & turbulenta tempora dicimus: Item,ſacrorum,ſtudij,feriationis,luctus,lætitiæ, convivij,conſilij,omnium denique actionum noſtrarum quaſi ſua ſunt, tempora; non magis annis & annorum partibus,aut die & nocte,quàm rerum agendarum vicibus, & varietate diſcriminata; eorúmque tanta vis eſt,ut mores,leges,exercitia,præterea omnia,& ſermo, ædificia, veſtimenta,tam publicè,quàm privatim, cum temporibus commutentur; & qui loci & temporis rationem non habet,non ille decori,ſed ſui penitus (ut eſt in ore vulgi) oblitus dicatur.

Jam verò perſonarum tam multiplices ſunt varietates, ut ad unam normam redigi non poſſint. Nam noſtræ perſonæ ſpectandæ prorſum diligenter, & ſine amore ſui unicuique intuendæ: & pari modo alienæ,relatione primùm ad noſmetipſos habitâ, quo gradu neceſſitudinis nos contingant: ut parentes, conſanguinei, amici,familiares,domeſtici, vicini,concives,conterranei; & è regione,alieni,ignoti,alienigenæ, inimici; atque hæc quoad nos,deinde,quoad eos ipſos,& juxta publicam ipſorum æſtimationem,& cenſum. Ut clerici, an laici,nobiles,an plebeij;magiſtratus,an privati;docti,an indocti,opulenti,an egeni;urbani,an ruſtici habeantur?Etenim perſonas hominum ferè,ex iis, genere,honore,potentiâ,opibus,ſexu,ætate, vitæ inſtituto,arte aliqua, forma & habitu,cæteriſque & animi & corporis,& fortunæ attributis, rhetorum more penſitamus: ex quibus facilè cernitur,quidquid inter nos & illos interſit, parésne inter nos, an ſuperiores, inferiorésve ſimus, ut quo loco & nos ab illis habendi, & nos illos habituri ſimus, ſtatim intelligatur.

Sed incidunt interdum perſonarum quaſi collifiones quædam ut idem ſit Magiſtratus & Filius (ſic Præſes Cretæ, apud Gellium) idem amicus & Judex,& inimicus & cognatus:idem genere præſtantior;ſed poteſtate minor,opibus ditior,ſed inhonoratior,& id genus ſimilis: ut ſi ambiguum ſit,& quid illis præſtare,& quid ab iis viciſſim illi expectari deceat. Quod cùm acciderit, ſequamur Comici conſilium,*Nemini noſmet præponentes*; ſed potiùs aliquid de jure noſtro concedamus, plúſque largiamur etiam minùs dignis de noſtro, quàm exigamus de alieno. Illud enim, præcipuè bene morati hominis eſſe videtur,non ſuos ſolùm mores habere compoſitos & commodos, ſed & aliorum paulò difficiliores commodè perferre ac pati. Tum in perſonis non id ſemper ſpectandum ſolummodò, quis, aut qualis unuſquiſque ſit, ſed etiam cujus vicem gerat, cujuſque agat cauſam, ut licet ſuâ ipſius causâ minùs mereatur, plus tamen aliena impetret. Quippe id fieri, ſibi quiſque tacitus poſtulat: & ij, quorum gratia fit, quaſi ſibimet ipſi factum interpretantur; multáque decent nuncium, & alienam perſonam gerentem, quæ illum ipſum in ſua perſona minimè decerent.

Poſt hæc autem quæ ſit dictis factíſque adhibenda moderatio paucis videamus.Ejus ſanè diſputationis bona pars ſuperiori oratione exhauſta eſt, nec quid ſupereſſe videtur, niſi ut conſulta prudentia (ſine qua inanis eſt hæc omnis decori inquiſitio) ordinem,conſtantiam,& modũ ubique in omni vita tenere meminerimus. Et quanquam occultæ ſunt cogitationes noſtræ,imiſque pectoribus abditæ; verè tamen hoc mihi videor eſſe dicturus,quod conſequi hanc laudem,quam tãtopere optamus, omninò nunquam poterimus, niſi ſubjectis rationi cupiditatibus animũ ab omni morbo & labe vacuum,honeſtis cogitationibus & cõſiliis priùs inſtruamus: Quomodò enim, aut incenſus ira,aut libidine exardeſcens, aut elatus lætitia, aut metu dejectus,moderari ſibi poterit, aut decenter facere? Cùm ea primùm lex tradita ſit, ut rationem ſine perturbatione ſequamur. Quare ante omnia ſic animum inducamus, voluntateſque & cogitationes omnes eò conferamus, nihil ut cupiamus, nihil velimus, nihil cogitemus, niſi cum honeſto, id eſt,decori fonte conſentaneum: quo fundamento ſublato, quicquid ſubſtruxerimus, corruet.

Profectò, ut habet prôverbium, *Ex abundantia cordis os loquitur*, imò tota vita ducitur. Quid? quod animo ab iis moribus libero,& honeſta prædito voluntate,illa quoque tria facilè tuebimur:ordinem ſine perturbatione, conſtantiam ſine levitate,& ſine exceſſu modum. Quarum rerum ſi quis levia putet eſſe momenta,næ ille vehementer errat. Namque ordo non ſolùm rectiùs atque decentiùs, ſed etiam faciliùs, expeditiúſque, ut res efficiantur facit: in dictis verò & factis, niſi conſtanter permanſerimus, graviſſimam levitatis & inconſtantiæ notam effugere non poſſumus. Modus autem tam eſt neceſſarius, ut ſapiens Poëta, in primis utile in vita duxerit,ut *Ne quid nimis*,aureis ubique literis exarandum elogium.

Quid ego hoc loco præcipiam de his,quæ præclarè cupientibus obſtare ſolent, qualia ſunt diffidentia ſui, timiditas, nimiúſque pudor, & vitioſa verecundia, & quæ in diverſum præcipites impellunt; ut falſa de ſe perſuaſio,inconſiderata temeritas,& impudentia: quæque à bene cœptis dehortantur & avocant, fuga laboris voluptatiſque appetitio: & quæ ſub ſpe recti pernicioſiſſimè blandiuntur, ut ſcurrilitas pro urbanitate, pro gravitate moroſitas,& alia infinita, quibus ultra citraque peccatur.

Veniamus tandem ad ultimam diſtributionis noſtræ partem, cujus tractationem idcirco à reliquis ſecludendam annotavimus, quod non erga alios,ut cætera, ſed in noſmetipſis penitus inſpiciatur. Hoc loco conſiderabuntur corporis habitus,victus,veſtitus. Deinde vultus, forma,color, tum geſtus,ſtatus,inceſſus,accubatio,ſeſſio, ac poſtremò,ſermo,lingua,vox,ſonus. Quibus in ſingulis,cùm quæ conſideranda ſunt breviter propoſuerimus, quid in propoſitis eligendum fugiendúmve ſit, melioris prudentiæ fuerit diſcernere.

Corpus igitur ipſum ex lineamentis ſuis metimur: ita longum,brevemque, craſſum & gracilem, obeſum aut macilentum hominem deſcribimus: atque hæc ſtatura eſt; cujus in primis laudatur,cum apta & æquabili membrorum proportione, mediocritas. Valetudo corporis, (proximum à ſapientia, Dei beneficium, & rerum agendarum unicum ſubſidium)ita judicatur,ſi à morbo & mutilatione penitus abſit,ut ſinguli actus, atque articuli, ſine impedimento atque dolore,functionem ſuam poſſint peragere:quæ ſi deſit,prompta eſt infirmitatis excuſatio, quæ valentibus & integris non conceditur. Robur autem, vis & agilitas, & commodæ corporis ad agendum facultates, atque potentiæ tum demum decent & laudem conſequuntur, cùm honeſtis actionibus impenduntur. Sin minùs; quantò quis robuſtior, tantò immanior habendus eſt bellua. Victus autem eum habere debet modum, ut neceſſitati naturæ, pro cujuſque corporis habitudine, ſanitate & viribus ſatisfaciat. Nec eſt improbanda menſarum mundities,ſed deteſtanda prorſus ingluvies.

Quod ſi voluptatis illecebris irretitus aliquid gulæ conceſſeris,non modo decor omnis amittitur, ſed quicquid eſt in univerſo homine præclarum:hic morborum lues,luxuria, ſupplicia:hinc ingeniorum tarditates; hinc effuſiones patrimoniorum; hinc ſexcenta ex omni latere malorum agmina ſeſe ingerunt:ebrietas,crapula,futilitas,ſomnolentia, inertia, egeſtas, furta,cædes,libidines,infamiæ, & quid non! Ut paucis abſolvam, *Barathrum vitæ & Chalybdis eſt venter*?rei ſimul ac ſpei bonæ ſcopulus.Veſtitum partim neceſſitati,partim honeſtati,& exiſtimationi tribuere decet:ad oſtentationem verò & voluptatem ſeſe ornare, aut levitatis,aut intemperantiæ ſuſpicione non vacat. Quantum autem in apparatu corporis unicuique liceat, & quid ſingulos deceat, patrij mores,legeſque, & ſtatus atque conditio cujuſque,pro perſona, facultatibus, atque ætate,faciliùs,quàm ulla præcepta edocebunt.

Nunc vultum intueamur, in quo eſt forma,& quædam virilis dignitas,(nàm venuſtatem mulieribus relinquamus,)eum negligere non debemus; diligere verò, & diligenter excolere,multò minùs,tum color, quem non pigmentis,ſed valetudine & exercitatione tueri oportet;denique oculi,frons,ſupercilia,taciti animorum indices,(niſi res aliud imperet) animum compoſitum & tranquillum loquantur. Abſint crebræ oculorum,huc illuc,ſurſum atque deorſum,conjectiones;nec ſit hebes, & aſſiduus obtutus tamen: ſupercilia nec eleventur, nec depreſſa conniveant, frons nec caperata ſit, nec exporrecta, imitentúrque,quantum licet,Socraticam conſtantiam,eodem ſemper vultu prodeuntem:quamquam (ut ſeſe nunc res habent) præſtiterit fortaſſe interdum *Ariſtippi* more, vultum habere in manu,& pro re nata fingere;ſic tamen,ut evitetur inconſtantia, cui nunquam cum decoro convenit.

De geſtu permulta Rhetorum ſunt præcepta, ſed concionibus fortaſſe, quàm communi conſuetudini accommodatiora. Nam, ut actioni omnes partes tribuas in dicendo *Demoſthenes*,nec id ego tanto viro negaverim,at in colloquendo certè nihil tam hominem reddit ridiculum, quàm nimia geſticulatio. Undè neſcio quis facetè de Italis,quòd eſſent in geſtu plus ſatis occupati,eos in tenebris neſcire loqui pronunciavit. Sed quoniam brevitas mihi propoſita eſt, utpote in re copioſa,& ſatis aliàs explicata,hæc ſumma eſto; ut in omni actione noſtra,ſive ſtamus, ſive incedimus,ſive accumbimus, ſedemuſve, corpus univerſum & ſingula membra, rectâ & virili quadam naturalíque diſpoſitione & ordine,quaſi in ſua ſede confirmentur & conquieſcant. Nam nec athletico more ſe in digitos erigere, nec contra ſeniliter humeros incurvare, nec mobile, nec prorſus immotum caput gerere decuerit: ſed eſt melius quidam membrorum ſitus & collocatio non indecora.

Quâ in re pluriṁùm debemus ipſi naturæ,quæ ad utilitatem noſtram

quaſi

quasi deditâ operâ effecit,ut id ipsum quod deceret,quódque honestatis in se haberet plurimum,idem(nisi perversâ consuetudine abduceremur) & commodissimum ad salutem, & usu quoque facillimum fieret. Quare, sive standum,sive inambulandum consedendumve sit,usu ad illam naturalem rectitudinem diligenter conformemur, in eáque permaneamus quantum licet ; namque hunc compositum corporis statum perturbare, ut stare quasi solutâ nervorum compage, vel divaricatis tibiis, aut accumbere in cubitos pronum : sive cum ferculorum delicata pompa, aut contra, passu militari ingredi, aut alio quovis modo ad mollitiem, seu rusticitatem sese dare adeò non decet, ut ferè tantùm ubique peccari scias, quantum à naturali statu declinatur. Solæ autem manus interdum argutæ & loquaces esse volunt; sed sic tamen,ut modus,qui est ubique optimus, hic imprimis teneatur.Quare manuum,ut summatim dicam,nec nullus,nec nimius sit motus,& ille medius etiam sine conspicua & palam quæsita venustate.

Atque ut modestus hic membrorum motus oculos hominum allicit atque delectat ; ita magis etiam aures sermo elegans,urbanus,& nulla in re rudis demulcet ac detinet : cui tantò diligentiùs danda est opera, quantò potentiùs in animis dominatur. Etenim regina rerum est oratio,non illa solùm forensis & oratoria,sed etiam vulgaris hæc & quotidiana, quam rectiùs fortasse sermonem dixerimus. Sermo igitur (de quo nunc superest) in rebus & verbis collocatur.Eum debere negotiis & personis esse parem, locis & temporibus idoneum,& quasi cancellis quibusdam circumseptum,tritiùs est,quam ut admoneri debeat,& nolo singula minutiùs exequi.Capita autem sunt hæc;ut res,quàs in sermone tractamus, honestæ sint,prudenter cogitatæ, & cum hominum opinione consentaneæ. Longè enim à Cynicorum abesse debemus turpitudine, nec quicquam nisi castum & verecundum dicere nec effutire quicquid in buccam venerit, sed res quasi ponderibus suis libratas,aliquo sapientiæ, ut sic dicam, sale conspergere, nec tamen semper *Platonem* aut *Aristotelem*, loqui (quo vitio pleríque laborant studiosi) sed res ab iis acceptas,ad populi sensum accommodare ; quippe *Sentiendum ut pauci, loquendum, ut multi.* Quod qui non satis tenent, dum stultis eruditi videri volunt, ipsi eruditis stulti videntur.

Jam verborum cura tantò magis commendatur, quantò minùs est curiosa,nam scrupulosa vocum conquisitio,& anxietas in re tam parva (sunt enim verba nihil nisi notæ & simulacra rerum)cogitationis aciem obtundit,tum pondus orationis elevat,& gratiam omnem amittit:nam qui elegantes & prudentes hoc modo haberi nimis sedulò affectant, pro insulsis & putidis deridentur. Quare ponatur omnis affectatio.sed ita tamen ut delectus aliquis adhibeatur:adhibebitur autem in his tribus : si verborum proprietati, significationi & brevitati studeamus. Proprietas prisca, peregrina,aliena,nova rejicit ; significatio ex duobus pluribúsve aptiùs & sonantiùs eligit ; brevitas tædium pellit,& superflua circumcidit. *Non est enim*, ejusdem & multa & opportuna dicere. Collocationis verò in verbis abundè ratio habebitur,si viterur, Κακοφωνία,& suavitati serviatur;nisi si quando scitè dictum te offerat cujus venustas sine dictionis structura pereat.

Hæc de ipso sermone, cui nonnullam præterea gratiam illa foris conciliant, lingua expedita, vox clara, sonus mollis. Naturæ sunt ista (inquit)& ego non diffiteor,sed mutuus est artis & naturæ ad omnem perfectionem consensus ; ut sicubi naturæ leviter exorbitet,atque aberret, eam ars revocet,& quasi in ordinem redigat, Linguam ergo non celerem, aut volubilem, nec hæsitantem aut tardam volumus, sed quæ ductum orationis pronunciationis tractu sequatur, quæque nec faucibus hæreat, nec dentibus allidatur, nec palato subsultet, nec præceps volutetur, & vaga verum ab omni impedimento soluta liberè feratur, & expeditè.

Deinde, vocem certa quædam & sua formant instrumenta ; ea perpurgata diligenter esse oportet, quibus malè affectis, omnis splendor in voce, quamvis alioqui clarissima, accessit, & obscuratur. Max ma commendatio vocis est ut clara sit, tenbra quodam ita temperata, ut nec vim faciat auribus,nec attentionis diligentiam frustretur.Proxima, ut æqualis sit, & sibi ipsi consona,nec gravior cadat,nec exsurgat acutior, nisi re postulante. Tertiæ denique, ut flexibilis sit,& pro rerum varietate varia,ne similitudo satietatem pariat. Sed vocem alere,augere,tueri,recuperare : à Phonascis hæc petenda sunt. Postremò,inest in ipsa voce sonus quidam qui etsi est natura cuique suus, tamen ab arte non rejicitur,licet non arte satis edoceri possit.Ejus tanta vis est,ut eloquentissimus ille *Theophrastus*, cum jam multos Athenis annos habitasset,ab anicula ex ipso literarum sono, pro hospite & alienigena agnitus sit & salutatus ; & nos ignotos, & nostrates & eadem lingua utentes,statim cujus Regionis sint agnoscimus, eodémque argumento maximè urbanos ab agricolis distinguimus. Latius enim ii & crassius sonant; arctius illi & rotundius. Sed ille sonus fere optimus habetur, qui est ipsarum literarum proprius & naturalis, & nullo oris vitio depravatus. Nam literas vel opprimere, vel exprimere violentum : medium ergo ubique teneamus,nisi usus(penes quem norma loquendi)& idioma diversum præcipiant.

Ducta sunt nobis qualiacunque rudi penicillo decori lineamenta, quæ si quis coloribus in vivam velit imaginem diducere,næ ille opus efficiet omnibus *Zeuxis* aut *Polyceti* operibus præstantius. Verùm ista nobis suffecerint: illud tantùm loco Colophonis addidisse non piguerit ; Rem omnem diligenti potius & assidua observatione, quam præceptis ullis addidisci. Longum iter per præcepta, breve & efficax per exempla. Quare, & tu alios omnes absque carpendi studio diligenter observa, & te vicissim observari ab omnibus puta. Duo sunt capita: primum oculos atque aures hominum non offendere : alterum,placere etiam. Præclarum hoc illud necessarium. Quod si eminentissima bona consequi non possis,ac conspicua vitia fac ut fugias.

Sæpè ergo revocans teipsum, & in te rediens,verba hæc duo tecum revolve : *Quid ego ?* Explora teipsum, nec delinquenti tibi quicquam ignoscas. Aliena item vitia, juxta Publij consilium,*Noveris tu quidem, ac non oderis.* Sed illud statim Platonicum succurrat, *Nunquid ego talis?* Sic & tua vitia prudenter emendabis, & tutò de alienis exemplum capies. Durum id quidem, sed tamen, (incipienti præsertim) necessarium, omnes quibuscum degimus (absit verbo invidia) quodammodo suspectos habere, & tacitos morum nostrorum spectatores & arbitros existimare : eosque aut reverèri aut aliquo modo metuere.Non verebor dicere quid sentiam, nihil est hoc uno efficacius. Quod quàm sit verum, & quàm late pateat, tacitus apud se quisque cogitet. Expertus loquor, *Maxima peccandi tollitur occasio, si tollatur securitas. Ioh. Laurentius in opusculis philosophicis.*

¶ Similitudines.

Thaletis, ut bonum histrionem quamcumque ei poëta dederit personam, ejus decorum servare decet : Ita bonum virum, quamcunque fortuna dederit. Nam ipsa,ut Bion inquit, veluti poëtria nunc primi, nunc ultimi actoris locum nobis tribuit,alias Regis, alias Medici personam. *Apud Stob.serm.1. de Prudentia.*

Ciceronis, ut pulchritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos ; delectat, hoc ipso quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt ; Sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibus cum vivitur ordine, & constantia, moderatione omnium dictorum atque factorum. *lib.1.Offic.*

Senecæ, ut alia vestis magis sapientem decet quàm alia?cum nullam oderis : Sic magis congruit hoc aut illo loco vivere.

Chamæleon,herba murat foliorum colores cum terra in qua nascitur, hic nigra,illic viridis,alibi cyanea,& alibi crocea,& aliis aliisque coloribus:Ita convenit hominem pro loco,in quo agit,vitæ habitum commutare. *In similibus.*

Vide Dignitas, Honestas, Honor, Magnificentia, Majestas, Ornamentum.

Dedecus.

¶ Definitio et etymolog.

Dedecus,ignominia, & veluti infamia quædam,ex re turpiter gesta, probrum,turpitudo, αἰσχύνη ἀκοσμία, Hebr. *Kerppah*,à verbo *Karaph*,opprobravit,exprobravit, convitiatus est, vituperavit. Et in voce passiva,1,conjug.probris affectus est.Item,*Kalen*,contẽptus,ignominia, Ps.83.& Prov.11.2.à verbo *Kelah* sprevit,ignominia affecit.Deu.27.12.

Ita, dedecet,pro eo accipitur,quod est inconveniens,ineptum & turpe.Unde dedecoro,quod fœdo,& contumelia atque ignominia afficio, *Cic. Magistratum ipsum dedecorabat.* Hujus oppositum est decoro,media producta, quod est orno. Et decorum, quando substantivum est, quód significat decentiam quandam rebus, personis, temporibus,& locis, sive in agendo,sive in loquendo accommodam.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De adventitio dedecore. Dial. xxiv.

Francisc. Petrarchæ. Dol.

Alieno crimine infamor.R. Dicebam modo & sic est. Alieni te criminis dolor attingere potest, non infamia. Verum loquor.Falsa enim ut sit dura, durabilis non erit, & infamiam & gloriam, ut longæva sit, tuo tu quidem ex agello animi, propria vitam falce messueris.D.Alieno crimine mœstus sum. R. Credo hercle. Esto autem tua lætus innocentia, nisi magis alieno tangeris quam tuo,non ut patrimonij hæreditas, sic & famæ est,& si esset repudiari posset. Onerosam & infamem hæreditatem adire nemo cogitur. Nunc (ut dixi) nominum successio nulla,nulli agnationum,aut cognationum gradus,hac in re seu tu clarum tibi, seu tu fuscum nomen optaveris à te illud non ab alio petendum erit, tuis opus est meritis. Quandoquidem alienis nec fœdari potes,nec ornari. Quid tabellionem aspicis ? quid testantem?quid amantissimo clarissimoque seni tuo fidis?seu quid horres obscurum, nec verum decus inde,nec dedecus. Non legatur fama,sed quæritur.D.Meorum gravor infamia. R. Immo quidem tua te premit opinio,humanæ miseriæ radix ingens. Pone illam,faso facsce levabris.D.Meorum criminibus infamor.R Nego id quidem fieri posse, sed ut fatear : Præstat tamen alienis te flagitiis infamem esse, quam alios tuis. Multò est enim gravius peccati pondus,quàm infamiæ, ubi peccatum illis miseria vera est. Contra autem,falsa infamia veræ miseriæ nihil habet,falsa verò gloria plurimum, plebeios licet animos illa pungat, hæc mulceat. D. Meorum infamia, non tangi nequeo. R. Tangi pium. Sterni thiserum Proinde dum reliquiæ spei sunt,summo studio tuorum famæ atque inde susceptæ perturbationi tuæ consule. Si spes omnis abierit, illis omissis solicitudinem,atque angores deponendos censeo.Nã & incassum niti,& tristitiæ materiam aucupari, par dementia est.D.Servilibus probris notor.R Meritam patientiæ pœnam luis,cum diluere notã possis scelerum, pulsis authoribus. D. At meorum, qui tam facile pelli nequeunt,uror probris.R.Quorũ quæso?Jam parentum castigatio filiis nullo jure permissa est. Inde tibi igitur nihil infamiæ,quin potius recto judicio quasi quidam fulgor ex tenebris nasci potest.Nam cum virtutis proprium difficultas sit, multo difficilius est obscuris,quam claris ducibus rectum iter tenuisse. Sin uxoris quid hic voto te agere oporteat , quorum pro remedio meminisse paulo supra monui ? Si natorum, respice, qui viri quos filios habuere. Fabius Maximus ac Scipio Africanus, Pompeius Magnus. (Non enim imperij, atque opum, sed ætatis, & gloriæ sequor ordinem)quem aut Vespasianus ultimum:aut Aurelius Antonius unicum, aut Severus primum, quos in genere alio,

Hor

Hortensius ac Cicero. Quam postremò filiam Augustus Cæsar. Aut quem filium Germanicus. Magna de luce magnas tenebras videbis, & intelliges, hoc prolis infortunium nescio quidem unde, sed in maximam quamque familiam suo jure familiarius scandere, & cuique suas vomicas domi esse vel ignotas viciniæ, vel neglectas, nec fratrum, nepotumque deerant exempla. Illa posui, quorum quo propior, & gravior videri pudor sedet. Omnium una est regula. Alterius quisquis ille sit, maculas invito, alteri nec affigi posse, nec hærere.

Vide locum præcedentem.

Defectio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEfectio, Recessio seu rebellio, vel militum ab Imperatore, vel civitatis à Domino, dicuntúrque deficere, qui ab eorum gubernatione & subjectione discedunt Græcè ἀποστασία Hebr. *Meredh* à verbo *Maradh*, defecit ab aliquo, rebellavit, & perfidè egit, Inde ἁμαρτία, pecco, ἁμαρτία peccatum, ἁμαρτωλὸς peccator: & fortassè μιαρὸς, scelestus, Gall. *Maraud.* quis enim impurior homine apostata esse potest, præsertim eo qui à Christi fincera cognitione defecit? Dicitur etiam defectio, Hebr. *Peschaha*, è verbo *Paschaha*, transgressus est legem malitiosè, perfidè egit, malignè prævaricatus est, rebellis fuit, defecit.

¶ Loci Biblici.

Defectio à verbo Dei, Marc.4.v.17. Defectio Israëlitarum à domo David, Dei voluntate quatenus contigit, 2.Par.10.15.& 11.14 Defectionis à Deo pœna, Ose.7.vers.1.3 14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Nunc venit super te plaga, & defecisti. *Iob.*4.

Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus. *ibid.*

Qui spernit modica, paulatim decidit. *Eccl.*9.

Expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas *Esa.*5.

Concipietis ardorem, & parietis stipulam, spiritus vester ut ignis, vorabit vos, *ibid.*33.

Facti sunt sicut herba pratorum, quæ exaruit. *ibid.*37.

Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domum, & exsufflavi illud: quam ob causam dicit Dominus: quia domus mea deserta, & vos festinatis unusquisque in domum suam. *Agg.*1.

Quis vidit domum istam in gloria sua prima? *ibid.*

Non abjicio gratiam Dei. *Gal.*2.

Fratres, stabiles estote & immobiles, abundantes in opere Domini. 1.*Cor.*15.

Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini. *Gal.*3.

Currebatis benè, quis vos impedivit? *ibid.*5.

Bonum facientes non deficiamus, tempore suo metemus.6.

Spiritum nolite extinguere. 1. *Thess.*5.

Fratres nolite deficere benefacientes in Christo Jesu 2.*Thess.*3.

Non segnes efficiamini: *Hebr.*6.

Memor esto unde excideris, *Apoc.*2.

¶ Similitudo.

Sicut domus quæ habet validum fundamentum, si pars aliqua parietis vel tecti ceciderit, ruina ejus magna non erit, quia potest fieri, ut iterum reparetur: si autem fundamentum ejus casum fuerit passum, tunc est ruina ejus magna, quia tota venit deorsum. Sic & Christianus si aut fornicatus fuerit, aut adulteratus, aut homicidium fecerit, cecidit quidem, tamen ruina ejus magna non est, quia pœnitentia iterum potest surgere sicut David: si autem de fundamento fidei aliquid fuerit passus, id est, si prævaricatus fuerit, & ad gentiles aut hæreticos transierit, tunc est ruina ejus magna, quia totus funditus ruit. *In 7. Matth. hom.*20.

¶ Biblica Exempla.

Defectionis exempla: Sodomitæ & alij, Gen.14.v.4. Filij Dei, 6.v.2. Absalom. 2. Sam.15. v.10. Edom.2.Paral.21.v.8. Osee Rex, 2.Reg.17. v.4. Ezechias, 18.v.7. Joachim, 24.v.1. Sedechias, v.20. Israëlitæ, 2.Paral.10.v.16. Edom & Lobna. 2. Paral.21.v.10. Sedechias, 36.v.13. Jer. 37.v.2.& 52.v.3. Populus, 15.v.6. multi Discipuli, Joan.6.v.66. Hymenæus & Alexander, 1. Tim.1.v.20. Nicolaitæ, Apoc.2.v.5.6. Defectio à verbo Dei, Marc.4.17. Defectionis à Deo pœna, Ose.7.13.

Vide Apostasia.

Defensio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEfensio, Græcè ἀντίληψις, εως, ἡ, περιλαμβάνω, defendo dicitur, propugnatio, patrocinium, tutela, προστασία, σωτηρία. Hebr. *Maghen*, à verbo *Ganan*, protexit in modum horti circumsepti maceria, qua munivit, seu cooperuit aliquem scuto, circumdedit, defendit cingens undique quemdam muro: ne ad eum irrumperet inimicus Hebræis *Gan*, dicitur hortus circummunitus septo vel maceria. *Maghen*, clypeus, scutum. Metaphoricè Deus vocatur Clypeus piorum: & penes eum sunt scuta terræ, Psalm.47. Nam ejus est officium terram protegere, Principes etiam scuta populorum appellantur.

Defendo & offendo contraria sunt. Est enim offendere, incurrere in aliquid, atque incidere. *Terentius: Offendi adveniens hinc quemdam me loci atque ordinis hominem, hoc est, incidi.*

Defendere verò est arcere. *Virg. Solstitium pecori defendite*, id est, *depellite.* Et quoniam qui incidunt in aliquid, solent sæpè lædere, id, in quo incidunt: è converso: qui depellunt, tuentur: factum est, ut offendere pro lædere usurpetur, & defendere pro tueri, & quasi vim depellere.

Non reprehendimus injuria affectos, si defensionis suæ causa non solùm vicinos, sed etiam exteros sibi adjungunt, *Thucid. lib.*1.

Defensio est ex lege naturæ, cunctis mortalibus communis summi Dei voluntate, Gentiúmque consensu comprobata, unà cum mundo orta & desitura: cui neque civiles, neque Pontificiæ leges, hominum placito nixæ & chartis exaratæ derogare possunt. Non est enim hæc ab hominibus facta lex, sed ab ipsa natura in omnium hominum pectoribus atque animis insculpta, inscripta, infixa, *Fr. Guicciard. hist. lib.*10.

¶ Sententiæ Historicæ.

Defensio est vitam, corpus, famam, res tueri, & illatam vim repellere in continenti sine cupiditate nocendi alteri, & servato moderamine inculpatæ tutelæ.

Talis defensio jure naturæ & divino concessa & licita est. De qua meminerint studiosi insignem illam Ciceronis periodum. Est enim hæc judex non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti simus, ut si vita nostra in insidias, si in vim, si in tela hostium, aut latronum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, &c.

Vincti hominis non supervacua solum, sed etiam invisa est defensio, quæ judicem non docere videtur, sed arguere. *Cur. lib.*6.

Quum nullum sit animal tam imbecillum, quod non conetur illatam vim repellere, ij homines quibus propulsandæ injuriæ facultas est, inimicos occurrentes otiosi ac segnes expectare non debent. *B. Facius hist. lib.*4.

Nulla gens tam imbellis aut tam ignava unquam fuit, quæ vel minimâ pro parte occupati agri certare non sustinuerit: boni cives autem pro opulenti regni possessione, quâ hostes spoliare eos student, non depugnabunt? *Idem, ibid.*

Stultum videtur, ubi auxilium desperes, quod tueri nequeas, id tamen pertinaciter ob cupiditatem velle defendere. *B. Facius hist.*3.

Non reprehendendum est, si hi qui injuriâ afficiuntur, defensionis suæ causa non solùm vicinos, sed etiam exteros sibi adjungant. *Thucid. lib.*1.

¶ Apophthegmata.

Antisthenes ajebat, homines virtute præditos, eos sibi parare propugnatores, qui & fortes sint, & justi. Nolunt enim defendi, si quid injusti admittant. Improbi contra fortes defensores quærunt, justos nolunt *Laërt. lib.*6.*cap.*1.

Cicero, M. Cælium melius objicientem crimina quàm defendentem bonam dexteram, malam sinistram habere dixit: hinc alludens, quod in pugna dextra gladium tenemus, sinistra clypeum: gladio ferimus, clypeo defendimus. *Lib.*4.*apoph.*

¶ Similitudo.

Amphisbena serpens utrinque caput habet, & utralibet corporis parte pro cauda utitur: Ita quidam ancipites, nunc hac, nunc diversa ratione se tuentur, & cum est commodum, ad Ecclesiasticam libertatem confugiunt, cum visum est, principum prætextu rem gerunt, canonum obliti. *in Simil.*

¶ Exempla Biblica.

Defensionis humanæ exempla: Moses, Exod.2.v.17.18 19. Othoniel, Judic.3.v.9. Ehud, v.5. Samgar, v.31. Principes, seu fortes Davidis, 1. Par.11.v.14.

¶ Fabula.

Anguis.

Anguis cum à plurimis premeretur, ad Jovem supplex confugit, querens injurias & vim hominum. Cui Jupiter, si is, qui te primus pressit, fuisset à te percussus, reliqui à te abstinuissent pedes suos.

Fabula significat, eos qui primis oppugnatoribus resistant, aliis terrori esse solere. *Ioach. Camer. Fab. Æsop.*

Vide Bellum. Item, Iudex, Iudicium, Iustitia, Fortitudo.

Definitio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEfinitio, Græcè ὅρος, ου, ὁ ὁρίζω definio. Hebr. *Guebulah* terminus, determinatio, terminatio: Limes; à verbo *Gabal*, limitavit aliquid suis lateribus & terminis, limites constituit determinavit. Item *Guedher*, spes à verbo *Gadhar*, sepivit, circumsepsit. Et *Guezer* à verbo *Gazar* dissecuit, divisit, separavit, quemadmodum ligna secando dissinduntur; quæ omnia benè conveniunt ad veram definitionem nominum & rerum definitionum relata. Est autem definitio oratio, quæ quid est, quod diffinitur, explicat quid sit. *secund. Cic. in Topic.*

Diffinitio est patefactio quasi rerum opertarum, cum quid quidque sit, aperitur *secund. Cicero in principio secundi libri de Finibus bonorum & malorum.*

Diffinitio est ratio ex differentiis unitatem habens. *secund. Aristot. lib.*7. *Metaph.*

Diffinitio est oratio, quæ ex differentiis scilicet tantùm, & ex finali harum secundùm rectum divisarum, id est, per se & non à latere, & per accidens.

Diffinitio,

Diffinitio eſt terminus, qui rem totaliter includit,& nihil ei eſt extra cui conveniat, nec aliquid eſt intra cui non conveniat. *B.Thom.ſuper lib. Periherminias,lect.4.princ.*

Diffinitio duplex, quid rei,& quid nominis. Diffinitio quid rei eſt, quando res concipitur per aliquam formam in ipſa reſpondens ei per omnia. *B.Thomas contra Gent.lib.3.cap* 49.

Diffinitio quid nominis, importat quaſi expoſitionem ſignificationis nominis, non tamen ſemper indicat eſſentiam, quia definita non ſemper habent eam, *B. Thom.2.ſent.diſt.*23.*q.*2.*art.*1.

Diffinitio eſt rei propoſitæ propria & dilucida & breviter comprehenſa verbis enunciatio, quæ conſtat maximè genere, ſpecie, differentiis,propriis, ut homo eſt animal rationis capax,morti obnoxium.Differt autem à deſcriptione, quod deſcriptio eſt rei propoſitæ per quaſdam proprietates declaratio, ut homo eſt corpus bipes, caput erectum habens, ſpectánſque in cœlum.

Diffinitiones naturales, & dialecticæ differunt, quia phyſicus ſive naturalis definit per cauſam finalem. Sed dialecticus diffinit per genus & differentiam : & talis definitio ab antiquis vocatur diffinitio formalis.

Diffinitio à definitione differt,quia definire eſt quaſi finem dare:diffinire verò eſt hoc ab illo,finiendo ac partiendo diſtinguere.

Nihil perfectè diffinitur niſi ſubſtantia. *ex B.Thoma 2.ſent. diſt.*35. *q.*1.*artic* 1.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Definitio eſt oratio,quæ id quod definitur, explicat quid ſit. *Top.l.*1. *cap.*4. *Ariſt.*

Illud perſpicuum eſt,definitionem orationem eſſe, quæ quid res ſit, explicat : atque id quod quicquid aliquid eſt, ut eſſentiarum tantum eſſe, vel primum & maximè,& omnino. *Metaph.l.*3.*c.*6.*c.*5.*Top.*19.

Definitio eſt, non ſi nomen idem quod oratio declarat: (iſto enim pacto omnes orationes eſſent definitiones. Fieri enim poteſt, ut nomen idem efficiat, quod quævis oratio : ita oratio,etiam Ilias erit) ſed ſi primi cujuſdam ſit.Quo in genere ea ſunt omnia,quæ non ex eo dicuntur, quod aliud de alio dicitur. *Metaph. l.*3 6.*c.*4.*Top.*13.

Definitio, quædam eſt cognitio. *Top.*1. *l.*6.*c.*2.*l.*11.

Definitio cognoſcendæ rei gratia traditur:& rem cognoſcimus non ex rebus & verbis quibuſlibet : ſed ex prioribus & magis perſpicuis, quemadmodum in demonſtrationibus contingit ; ea enim vis eſt omnis doctrinæ & diſciplinæ. *Top.l.*6.*c.*3.*loc.*13.

Quamquam præſtat omnino eniti, ut poſteriores res ex prioribus intelligamus & cognoſcamus : (habet enim id majorem vim ad ſcientiam) tamen apud eos,qui rem ex talibus non poſſunt cognoſcere,neceſſe eſt profecto rem definiendo aperire iis,rebus quæ illis notæ ſunt & perſpicuæ ; ſed tamen illud intelligendum eſt, eos qui ita definiunt, vim & naturam rei explicare non poſſe. *ibid.*

Omnes,qui rectè rem definient, genere differentiíſque definire debent : quæ in iis ſunt rebus quæ omnino, & per ſe notiores ſunt & magis perſpicuæ, quàm forma. *ibid.*

Definitio ex iis quæ cuique planiora ſunt & notiora, conſtitui debet. *ibid.*

Perſpicuum eſt non iis talibus, ſed iis quæ omnino clariora ſunt, rem eſſe definiendam ; quippe cum ita demum una & eadem ſemper ſit futura definitio. *ibid.*

Intelligendum eſt non eſſe hujus diſputationis ſubtiliter explicare, quid ſit definitio, & quemadmodum ſit definiendum : Eatenus hoc ſolùm dicendum eſt, & definitionem, & vim naturámque rei per ratiocinationem poſſe concludi. Nam cum definitio oratio ſit,quæ quid res ſit explicat, eáque ſola quæ in definitione dicuntur in natura rei dici debeant : quæ hæc ipſa complectetur oratio, definitio ſit,neceſſe eſt. Non enim aliud definitio eſſe poteſt : quandoquidem nihil aliud in rei natura dicitur. *Top.l.*7.*c.*2.

Definitio quid res quæque ſit declarat : omnia autem quæ quid res ſit oſtendunt, & universè enunciantur, & non niſi in affirmante proloquio dicuntur. *lib.*2.*de demonſtrat.c.*3.*T.*2.

Cùm neceſſe ſit eum quippiam definit,aut quid ſit res ipſa, aut quid nomen ſignificet demonſtrare : ſi non demonſtres quid ſit : illud reſtat ut definitione nihil oſtendatur, quàm quæ ſit vocabuli cujuſque ſignificatio : quod valdè eſſe abſurdum multis rationibus oſtendi poteſt. *Lib.*2.*de Demonſtrat.c.*7.*Top.*7.

Ex his quæ hactenus dicta ſunt, hæc omnia videntur eſſe veriſimilia : definitionem atque demonſtrationem, neque idem eſſe, neque in eadem verſari : itémque definitionem non habere vim demonſtrandæ, imò ne declarandæ quidem cujuſdam rei : poſtremò quid rei ſit, nec definitione, nec demonſtratione poſſe cognoſci. *ibid.*

Neceſſe eſt omnem definitionem ad unam quandam naturam ſpecie individuam conferri. *lib.*2.*de demonſt.c.*5.*Top.*4.

Neque ſolùm rem eſſe declarare debet definitio, quemadmodum plurimæ definitiones explicant : ſed cauſam etiam exponat neceſſe eſt. *l.*1.*de animo c.Top.*12.

Quoniam definitio vocatur oratio quid quæque res ſit declarans: hinc profecto planum eſt, genus quoddam eſſe definitionis quo explicatur, quæ ſit vocabuli cujuſcumque ſignificatio, aut ſi brevius appellare licet, nominis explicatio. *lib.*2. *Demonſt.c.*10.*Top.*9.

Difficile ex hoc definitionum genere, naturam rei aſſequi, quam. ſic nec ne. ignores.

Eſt definitionis hic modus, ut ſumas ea quæ ſunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, idque eo perſequaris dum proprium efficiatur,quod nullam in aliam rem transferri poſſit. Nam illa oratione vim atque naturam rei univerſam contineri neceſſe eſt. *lib.*2.*de Demonſt.c.*14.*Top.*17.

Quorum definitiones diverſæ ſunt, ea inter ſe differunt. *Porphyr. cap.*15.

Ex genere ac differentiis omnis definitio. *Top.lib.*1. *cap.*7.

Qui quoquò modo nomen nomine reddunt : ij profecto rei definitionem non explicant : quandoquidem omnis definitio oratio eſt ; attamen hoc referendum eſt ad definitionem, ut honeſtum eſt, quod decet. *lib.*1.*Top.cap.*4.

Medium ad probandam definitionem accommodatum, definitio eſt. *l.*2.*de Demonſt.c.*8.*T.*8.

Omnis propemodum cognitionis initium eſt definitio, idque quod ſimplex eſt. *l.*2 *de Demonſt.c.*14.*T.*18.

Nunquam earum rerum quæ aut per ſe inſunt, aut alteri accidunt, perfectam ſcientiam quiſquam aſſecutus eſt per ſolam definitionem. Jam verò definitio eſt ſubſtantiæ ac naturæ declaratio. *lib.* 2. *Demonſt. cap.*3.*T.*2.

Illud eſt vitioſum definiendi genus, cum res acceſſionem recipit, id autem quod oratione explicatur, non recipit : aut contra,cum id quod oratione explicatur recipit : res autem non recipit acceſſionem. Aut enim utrumque, aut neutrum capere debet ; ſi quidem idem eſt quod oratione explicatur, & res ipſa. *T.l.*6.*c.*3.*l.*38.

Vitioſum eſt definiendi genus, ſi duobus propoſitis unum utrique æque convenit, alterum non æque, ſed alteri magis. *ibid.l.*41.

Item cum duo ſunt, ad quæ res quæ definitur pertinet, ſi utrumque ad definiendum acceperit, quaſi ponens duas definitiones. *ibid.l* 42.

In quibuſdam, ſi quanta qualiáque ſint, & ubi fiant, itemque cæteræ diſſimilitudines minimè explicentur,vitioſa erit definitio.Ut ſi non aperiatur qualis & quantæ gloriæ cupidus ſit ambitioſus. *Top.lib.*6.*c.*4. *l.b.*47.

Id ſemper quod privatione dicitur : altero contrario definitur neceſſariò. *T.l.*6.*c.*4.*l.*53.

Vitioſa definitio eſt, cum ita aliquid eorum quæ privantia ſunt, aperitur : ut cujus ſit privatio : veluti habitúſne, an contrarij, an cujuſvis minimè explicetur. *C.l.*6.*c.*4.*loco* 55.

Qui vim & naturam privationis accommodatè aptéque explicare vult definiendo : is debet,& cujus rei ſit privatio & quæ res privetur, exponere. *ibid.*

Vitioſum definiendi genus eſt, ſi omnium eorum quæ ambigua dicuntur, communis una definitio ſtatuatur. *T.l.*6.*c.*5 *loco* 49.

Nihil prohibet eum qui homonymiam & ambiguum perſpiciat,velitque alterius definitionem tradere : ita tamen facere, ut omninò propriam, ſed communem utique ſtatuat definitionem. Sed tamen utromodo id fecerit, certe aberrabit. *ibid.*

Vitioſum definiendi genus eſt,cum id quod definitur copulatum eſt, eique attribuitur definitió ejuſmodi, quæ æqualibus & paribus, quaſi membris reſpondeat. Definitio autem paribus membris refertur, cum quot ſunt conjuncta : totidem etiam ſunt nomina & verba in definitione *T.l.*6.*c.*5.*loco* 6.

Si quis alterum verbum commutet, neque differentiam, ſed genus commutet : vitioſa erit definitio. *ibid.l.*64.

Si quis non nomen pro nomine, ſed orationem pro nomine mutet: profecto magis differentiæ, quàm generis explicanda diffinitio eſt: quandoquidem rei illuſtrandæ & cognoſcendæ gratia definitio traditur, & minus nota differentia, quàm genus eſt. *T.l.*6.*c.*6.*l.*65.

Ij omnes qui non diſtinguunt in iis quæ cum aliquo conferuntur,id cum quo conferuntur, pluraque complectuntur dicendo, aut omnino, aut quadam ex parte vitiosè definiunt. *ibid.loc.*68.

Vitioſa erit definitio, ſi id quod per ſe expetendum eſt, ut ad agendum faciendúmve impellens, aut quidvis propter aliud expetendum explicetur.Ut ſi juſtitia legum cuſtos,vel ſapientia beatæ vitæ effectrix definiatur. *T.l.*7.*c.*5.*loco* 70.

Si quis definiendo aliquarum rerum concretionem totum eſſe dixerit, ut corporis & animi concretionem eſſe animal : illud videndum eſt, an qualis ſit concretio explicarit : ut ſi quis definiendo carnem vel os dixerit eſſe ignis, terræ, aëríſque concretionem. Neque enim ſatis eſt concretionem dicere : ſed qualis ea ſit, exponendum eſt. *Top.lib.*6. *cap.*6. *l.*86.

Si pari ratione alicui convenire natura ſua ſolent contraria & altero rem definiendo aperuerit aliquis ; certè non vera erit definitio ; ſin ſecus, profecto plures ejuſdem rei definitiones erunt. *Top. lib.*6.*cap.*6. *lib.*87.

Deformitas.

Deformitas,turpitudo,pravitas : de corpore & animo dicitur. Animi & corporis pravitas, teſte Cicerone. Græc. ἀμορφία, αἰσχρότης. Hebr. *Mum*, macula,labes, vitium in reprehenſionem incurrens. Inde μωμάομαι, vitupero, reprehendo, μυμάω, item & latinorum Momus. μῦμος, dedecus ? μυμητὸς, vituperabilis.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Euripides.

Νῦν χρὴ θύμαδε, δεῖν τ' ἐυμορφίας
Ὀφελος, ὅταν τις μὴ φρενὰς καλὰς ἔχῃ.
Animus ſpectandus eſt, Nihil pulchritudo
Iuvat, cum quis mentem non bonam habet.

Idem Eurip.

Αἰσμορφος εἶμι μᾶλλον ἢ κακὸς κακὸς.
Deformis ſim potiùs, quàm pulcher & malus.

¶ Sen

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Formes natura nemo, reprehendit: sed eos qui ob otium vel negligentiam tales evaserunt. *Arist. lib. 3. Ethic. cap. 5.*

Deformis specie nobis inauspicatus, & infaustus occurrens, minimè bonus esse creditur, cum plerique exteriorem formam corporis occulti animi signum judicent. *Eustach. 1. Ethic. 6.*

Deformitas omnis est per aliquam formam vel passionem. *D Thom. in prin. Metaph. l. 16. text. 38.*

Deforme & imperfectum nihil seipsum ornare potest. *Mar. Ficin. in Plat. conviv. orat. 6. cap. 18.*

Francisc. Petrarch.

De deformitate corporis Dialogus I.

Dolor & Ratio. Dol.

Egisse mecum nimis illiberaliter naturam queror, quæ deformem genuit. R. O quot faces extinxit, qui occurrit incendiis! D. Deformem genuit natura: R. Non dedit quod delecter. Si quod profit dedit, satis est, Mitte querelas D. non dedit formæ gratiam natura. R. Dare noluit quod ægritudo corrumperet, quod senectus eriperet, dedit fortè quod nec mors ipsa contingere audeat. D. Formam corporis natura negavit. R. Si formam animi largita est, maximi debitor, exigui repulsam alta mente despicito, & offensam speculi conscientia solare. D. Invidit natura formã corporis. R. Non invidit, sed erubuit dare quod quotidie minuatur, & pereat. Vera liberalitas mansuro munere nescitur, putria, & caduca avari etiam donant, forma fugax & fragile naturæ donum, paucis ad utilitatem verámque gloriã data est D. Forma mihi corporis negata est. R. Ratio admodum forma insignis, honestásque uno sub lare habitant, bene tibi accidit, si pejori exclusa, hóspes melior recum est. D. Nullum formæ decus obtigit R. Quid hinc doles, aut quid penitus sanctum piúmque animo volvis, in quod tibi necessariã aut omninò usui, & non potiùs impedimento esse corporis formã putes? Multos forma fecit adulteros, castum nullum nisi forte Spurimam Romanum adolescentem. Multos per lubrica voluptatum duxit ad infamem mortem, qui deformes sine dedecore periculóque vixissent. Et quid multos dixi? innumerabiles in discrimen, fere omnes in crimen trahit. D. Cur me deformem genuit natura? Ut ipse te ornares ac formosum faceres, ea forma, quæ tecum esset in senio, in grabatulo, in pheretro, in sepulchro, esset que tua non naturæ laus, aut parentum. *Pulchrius est pulchrum fieri: quam nasci.* Illud enim casus, hoc studij est. D. Corporis multa deformitas me premit, R. Deformitas quidem hæc apud quosdam infelicitatis quædam portio est. Tu crede dicentibus non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Non te hoc igitur inhonestat, aut premit, sed honestandi animi materiam assurgendique aditum per virtutes aperit. D. Deformem natura parens genuit, R. Si deformem Helenam genuisset, vel (ut viros loquar) si deformem Paridem, fortasse Ilion adhuc staret, D. Deformis in lucem editus queror. R. Pauci boni formam corporis amarunt, nullus optavit, quidam etiam projecerunt, quod feciſſe laudatur ille Thuscus adolescens; qui præclari vultus eximiam speciem, quam suspectam multis adversamque famæ suæ senserat & pudicitiæ alienæ, illatis sibi sponte vulneribus deformavit, quam tibi dissimilis, qui id optes quod ille sibi abstulit, & quo rari nũquam innocue usi sunt. D. Forma careo. R. Tutius est caruisse quo in experimentum tui anceps ac laboriosum sæpè venturus sis. Multis forma nocuit, cunctos exercuit, quosdam post insultus varios mollivit, & vinci faciles dedit, atque ab honestate transversos in culpam trusit D. Deformis, & brevis nimium statura est. R. Non est, ut reris prosequendum querelis incommodum; longè conspectior est statura brevis, expeditior, agiliórque. D. Statura perbrevis est. R. Quid veratut in parva domo magnum virum, sic in parvo corpore magnum animum habitare? Corpus exiguum est. R. Id scilicet lamentaris quo te ipso non es ornatus, sed levis, & facilis, & ad cuncta versatilis. D. Perexiguum est corpus. R. Quis unquam de exigua conquestus est sarcina? Justa hercle dolendi causa, quod non pressus mole corporea, sed indutus neque ipse tibi tædio, sed usui sis. D. Contemptibili sum statura. R. Ut glorioſum nihil nisi virtus, sic contemptibile nihil nisi vitium. Nullam respuit staturam. D. Exigua corporis statura est. R. Non staturam corporis virtus exigit, sed animi. Hæc si longa, si recta, si ampla, si magnifica, si decora est, sit illa altera qualiscumque nihil ad rem. Non solùm domi, sed ne militiæ quidem, nisi magis obesse videretur Nosti ut Marius summus dux non longos, sed thoroſos, & validos milites eligebat? Id quam fœliciter, quam consulto faceret, crebræ & ingentes indicant victoriæ, habet corporum proceritas majestatis plusculum, non vigoris. D. Brevis est statura. R. Hæc non impedit, quin vir bonus, & magnus esse possis. Insuper & Rex, si fors tulerit & imperator. Etsi enim Africanus Scipio celsus corpore, Julius Cæsar statura fuerit excelsa, brevis tamen Alexander Macedo & Augustus Cæsar, nec eorum magnitudini brevitas obfuit, nec detraxit famæ. D. Vellem esse altior, & major. R. Assurge animo, cresce virtutibus, major eris, atque altior, hoc utilius hoc facilius incrementum. D. Cuperem esse formosus. R. Disce amare, atque optare meliora. Stultum est amare periculum suum, stultum, optare quod nullo studio quæri potest. Nempè si contra naturam formosus fieri studeas, nil ultra proficies, quam ut deformior videare. D. Formosus esse nequicquam nitor. R. Nitere autem bonus esse. Id non frustra enim facies. Hoc inter multa præcipuum virtus habet, quæri potest, eripi non potest. Cum reliqua in arbitrio sint fortunæ, nec obstante illa quæri valeant, nec servari. Sola virtus fortunæ legibus libera est, atque illa obluctante clarius nitet.

¶ Similitudo.

Quemadmodum in gemmis sæpenumero sub ignobili forma latet pulcherrima natura: sic in corpore deformi latet sæpè insignis animus. *Thriver. in apoph.*

¶ Historica Exempla.

In Galbam oratorem eloquentia clarum, sed gibbo deformem. Ita lusit M. Lælius, ut diceret ingenium Galbæ malè habitare. Corpus enim an mi domicilium est.

M. Tullius quum Voconium fortè obvium haberet cum filiabus insigniter deformibus, tacitè ad amicos dixit: Phœbo haud sinente hic seminavit liberos, Sentiens, illum invito Apolline liberos procreasse, quum Apollo pulcher à Poëtis fingatur, sive quod oriente Sole fœtus existiment concipi fœliciores.

Degener.

¶ Definitio et Etymolog.

Degener, Græcè, ἀγλωὸς, ε῟ος, ὁ, ἡ, dicitur. Estque idem quod ignobilis. Venit autem à degenero, as: quod est à generis nobilitate desciſco. *Virg. degeneres animos timor arguit.*

Degener, qui majorum suorum virtutibus non respondet Heb. *Zar*, alienus, extraneus à verbo *Zor*, alienus fuit. Et *Sorer*, aversus à verbo *Sor*, recessit, declinavit, vel à *Sarer*, perversus fuit. Innumera sunt eorum exempla, qui à pietate, justitia, temperantia majorum suorum degenerarunt, quorum nomina silentio obruimus.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Stob. serm. 85. Phocylidis.

Καὶ τόδε Φωκυλίδης, τὸ πλέον γένος ἐσθλοὶ ἔασιν,
Οἷς ὅτ' ἐν μύθοις ἐπιπάσῃ χάρις ἔπ' ἐνὶ βυλῇ.
Hoc quoque Phocylides dixit plurimos esse genere nobiles,
Quos neque dicendo, neque consulendo ulla gratia sequitur.

Sophocles.

Πολλῶν δ' ἐν πολυπλήθταις πιλείαις
Οὐτ' ἀπ' ἐυγενίων ἐῶν ἐ῟ ἔτ' ἀχρείων
Τὸ λίαν κακοῖς, βροτοῖς δὲ πιστὸν ἐδέν.
In copiosa hominum multitudine aliquando reperitur.
Bonus ignobili genere natus: & rursus claro
Aliquis valde malus. Ita nihil constans aut fidum est homini.

Epicharmi.

Οὐκ ἔστιν ἐδεὶς ἀποδεδειγμένος τόπων,
Ὅς ἢ πονηρὸς πᾶσιν, ἢ χρηστὸς πάσι.
Nullus locus est usquam definitus,
In quo omnes aut improbi gignantur, aut probi.
Ἡ φύσις ἑκάστῳ τῷ γένει ἐστὶ πατρὶς
Ἀλλ' ἐυγενεῖς μὲν, ἐν δὲ κυδάλῳ πόλει
Πολλοὶ μὲν ὄντες ἐυγενεῖς, εἰσὶ κακοί.
Ἤδη γὰρ εἶδον ἄνδρα γενναίου πατρὸς
Τὸ μηδὲν ὄντα, χρηστὸν δ' ἐκ πολλῶν πάντα.
Unicuique natura generis est patria.
Nobiles quidem sunt, sed degeneres.
Multi nobiles, mali sunt.
Iam enim vidi hominem generoso parente natum
Nullius esse pretij: & rursus ex malo boni filij genecrantur.

Homer. Odyss. 8.

Οἱ πλέονες κακοί εἰσι· παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.
Plures sunt deteriores: pauci vero patre meliores.

Vel ut quidam reddit.

Æquat rara patrem soboles: sed plurimi ab illis
Degenerant, pauci superant probitate parentem.

Hora lib. 3, oda. 6.

Ætas parentum, peior avis tulit.
Nos nequiores? mox daturos progeniem vitiosiorem.

¶ Apophthegmata.

Aristippus cum degeneres filios adeo negligeret, quasi ex ipso nati non essent, accusatus à quodam, qui severitatem ejus improbabat Annon, inquit, & pituitam & pediculos è nobis natos, velut inutiles, procul à nobis abjicimus? Sensit philosophus, eos nequaquam habendos pro filiis, qui à parentum & majorum suorum laude dignis virtutibus turpiter degenerarent. *Laërt. lib. 2.*

Diogenes videns adolescentem cultu gestúque parum virili; Non te pudet, inquit, qui pejus tibi velis quam ipsa natura voluit? Siquidem illa te virum fecit, tu teipsum refingis in fœminam. *Laërt. l. 6.*

Stilpon habebat filiam siniſtræ famæ: cuidam itaque dicenti. Dedecorat te filia. Nihilo magis, inquit, quam ego illam decoro. Sentiens, neminem alienis factis dehonestari, sed suis quemque moribus æstimandum esse. Neque enim illa fuisset honestior ob patris celebritatem, nisi paternas virtutes fuisset imitata. Plutarc. in lib. de Tranquillitate, pluribus verbis hoc idem enarrat. Nam Metrocli objicienti, quod filiam haberet impudicam: Utrum, inquit, hoc meum peccatum est, an filiæ? Quum Metrocles respondisset, illius peccatum, sed tuum infortunium, hunc in modum excipit Stilpo: Quid ais? an non quæ peccata sunt, eadem sunt lapsus? Annuit Metrocles. An lapsus, inquit Stilpo: quorum sunt, eorundem sunt & frustrationes? Et hoc confesso Metrocle: Porro quorum sunt frustrationes, horum sunt & infortunia. Ita placido prudentíque sermone demonstravit: filiæ duntaxat esse infortunium, cujus esset peccatum: ac Cynici convitium nihil aliud esse quam canis latratum. *Laërt. l. 2. c. 12.*

Menedemus dicebat, plurimos navigare Athenas studiorum gratia qui primùm essent sapientes: deinde fierent philosophi, hoc est, sapientiæ amantes, dein rhetores, denique progressu temporis evaderent idiotæ. Multum profecit, qui didicit se nihil scire. Et infeliciter proficit, qui semper vergit in deterius. *Erasm. ex Plutarc.*

Archidamus

Archidamus Periandro, qui cum esset medendi celebris,& in primis laudatus, carmina scriberet infœlicia: Quid, inquit,tibi accidit Periander, ut pro eleganti medico malus Poëta vocari appetas? Notavit hominum mores, qui res honestas aggressi, degenerant ad sordidiora, cum consultum sit, unumquemque in ea se arte exercere, in qua valet plurimum. *Plut.*

Damatria cum intelligeret filium in bello planè inutilem esse, domum redeuntem propria manu interfecit, inhonestissimum enim esse putabat,ex tam præclaris parentibus natum filium adeo degenerem aspicere. *Plut.in apoph. Lacænarum.*

Teleutia audiens filium à paternis moribus degenerantem, & nescio quibus rebus parum honestis operam dantem, eum admonuit. ut aut melius viveret; aut apud exteros maneret. Imò mortem ipsam minata est filio, ni mores in melius corrigeret. *Plut.in Lacon.*

Nicostratus quum ab Archidamo sollicitaretur,tum ingenti promissa pecunia, tum cujuscumque vellet Lacenæ conjugio, ut Cromium traderet, respondit: Archidamum non ducere genus ab Hercule, quod Hercules obiens orbem,soleret improbos afficere supplicio; ipse contra ex probis faceret improbos. Lacedæmonij verò hoc nomine potissimùm gloriabantur, quòd originem ducerent ab Hercula. *Plut. in apoph.*

M. Cato inimicum quendam probrosæ vitæ: Hujus, inquit, mater quum Deos orat, ut sibi filius sit superstes, non precatur, sed imprecatur: sentiens illam & sibi & Reipublicæ precari magnum malum. *Eras.lib.5.apoph.ex Plut.*

Idem hortabatur juvenes, ut qui virtute & æquitate ad dignitatem pervenissent: ne turpiter ad deteriora degenerarent, sed ad meliorem frugem se referrent: ita futurum, ut & gloriam augerent & benefactis maculam abolerent. *Eras.lib.5.apoph.*

C. Lælius cuidam malo genere nato, objicienti sibi, quod indignus esset suis majoribus. At hercle,inquit,tu tuis dignus es. Id si dicas bono viro ex bonis prognato,laus est: sin malo,ex malis prognato, grave convitium est. *Eras.lib.6.apoph*

Iulia Augusti cum ob vestitus nimiam licentiam ab amico quodam admoneretur, ut se ad paternæ frugalitatis exemplar componeret, respondit: Pater meus oblivisceitur se Cæsarem Romanum esse, at ego memini me Cæsaris esse filiam. *Macrob.lib. 2.cap.3.Satur.*

Trajanus solitus est dicere,Principes omnes multum abesse à Neronis quinquennio. Nam Domitius Nero primis annis quinque, summa cum laude gessit imperium priusquam ad Caligulæ avunculi sui crudelitatem appelleret animum. *Eras.8.apoph.*

¶ Similitudines.

Vt ex sapientissimis parentibus stultissimi plerumque nascuntur filij: Ita à doctis præceptoribus indocti discipuli, à probis educatoribus alumni improbi. Nam illic corporum est propagatio, hic animorum. *Author.simul.*

Vt arbores quædam bellè florent, verùm nullum adferunt fructum: ita quorundam puerorum indoles magnam vitæ frugem pollicetur, qui simulatque adoleverint, ad ineptissimas conversi voluptates, fallunt expectationem omnium. *Idem.*

Vt si Venerem suam Apelles,aut si Protogenes Hyalisum illum suum cœno oblitum videret,magnum acciperet dolorem: Ita si quis conspiciat eum corruptum, quem ad bonos mores instituisset: aut ignominiis affectum, quem ornasset honoribus, iniquo animo ferret. *Plin. lib.35.cap.10.*

Est India gens dicta Pandora, quæ in pueritia cano sit capillitio, in senecta nigrescunt capilli:ita nonnulli primis annis sobrij ac modesti, grandiores jam ad nugas & ineptissimas voluptates abjiciunt sese, & quasi repuerascunt. *Plin.lib.7.c.2.*

Olympiodori, qui è virtute in vitium ac malitiam decidunt, torrentum ac fluviorum more ex alto quodam loco in præceps, concavumque ac terrestre delabuntur. *In Eccl.*

Synesis Cyrenai. Cùm in fici arbore fructum esse videamus dulcissimum, folia autem & corticem & stipitem & radicem amarissima esse omnia. Quod enim arboris ejus natura deterrimum in se habet, hoc universo in iis quæ esui apta non sunt absumpto, optimum quod est, id in fructibus sincerum illa relinquere videri possit. Ita igitur & agricolæ (nec etiam repudiemus etiam viles similitudines,si plus profecturi his videamur, ut veritas percipiatur) illi igitur fortassis sua sponte & natura magistra edocti, & malè olentia ad benè olentia, & dulcia ad acerba in conferendo adjunguntut quicquid terra habet deterius, id in unum collectum solum maneat,attrahentibus singulis ea quæ cognatæ naturæ sint, optimúsque succus & halitus in melioribus radicibus sincerus relinquatur. Et hoc est, quo hortorum consitiones purgantur. Quemadmodum igitur acquisitum Geometricum una cum altero se profert: ita ex hac disputatione hoc consequitur in procreatione natu grandiores liberos omnium aliquando pessimos fieri: Et hoc est, quo seminum fit in generis cognatione purgatio, quando incontaminatæ virtutis soboleni Deus adornaverit. Itaque deinceps ea sequitur degenerario, ut quod omnium maximè esse cognatum opinio sit, id repetiatur alienissimum, quod sanè in iis quæ secundùm naturam procedunt, non sæpè solet accidere, in quibus dimidia parte malum inest, & dimidia bonum. *De providentia,lib.2.fol.112.*

¶ Adagia.

O domus antiqua, quàm dispari domino dominaris. *Ennius.*

Quadrabit in disciplinam commutatam in pejus, eorum vitio, qui successerunt.

Ab equis ad asinos, ἀφ' ἵππων ἐπ' ὄνους. *Procop.*

Locum habet, ubi quis ab honestioribus studiis ad parum honesta deflectet, vel à conditione splendida delabitur ad tenuiorem.

Mandrabuli more res succedit. Μανδραβούλε χωρεῖ τὸ πρόγμα. *Notatur, quæ in dies in pejus labitur. Lucian.*

Heroum filij noxæ, ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα. Id est, *Ex sapientissimis patribus stultissimi, propagantur liberi.*

Haud canit paternas cantiones. οὐ πατρώιους ᾄδεται μέλη. *Terent. De filio qui à paternis moribus degeneraret jactatum.*

Quis parentem laudabit, nisi infœlices filij? τὶς πατὴρ αἰνήσει, εἰ μὴ κακοδαίμονα τέκνα.

Quis patrem laudet nisi proles laudis inanis?

Versus vulgo jactatus de iis, qui majorum suorum præclara facinora jactitant, nimirùm ipsi nihil habentes quod de seipsis verè prædicent. Vel de filiis, qui parentum in probitatem superant, ita ut ipsorum comparatione parentes probi fuisse videantur.

Acesias medicatus est. Ἀκησίας ἰάσατο.

Dictum de re, quæ semper vergeret in deterius, quo magis accusaretur.

Ut nunc sunt homines. οἷοι νῦν βροτοί εἰσιν *Homer.Iliad.μ.*

Conveniens erit, quoties notare voles tuorum temporum mores, semper majorum virtute in pejus degenerantes.

Eamus Athenas, ἴωμεν εἰς Ἀθήνας.

Licebit uti, si quando nos meliores fortuna relicta pœnitebit.

Delatio.

¶ Definitiones et etymolog.

DElatio, à verbo defero; vox media est, quæ tum in bonam tum in malam partem sumiturnam potest quis etiam bona conscientia sontium crimina judici deferre, ut Reipublicæ conservationi provideat; & Joseph Jacob Patriarchæ filius ad patrem fratrum suorum scelera justè detulit. Quando in malam partem sumitur accusationem occultam, malo animo factam, calumniam denique significat: ἐνδείκτης delator, Gall. *Rapporteur*, qui gaudet occultis accusantibus, ut se in gratiam aliorum faciliùs insinuet, ἐνδεικτης, Heb. *Meloschen*, à verbo *Laschen, lischen, leschin*, linguax fuit, obtrectavit, detulit aliquem sua lingua: quæ *Laschon* iisdem dicitur. Cognationem habet verbum *laschen*, cum *Schanan*, acuit? nam delatores acuunt linguas suas, ut gladium, ut accusatos transfigant: teste Davide. Psal.64. Gallic. *Languards.*

Vide Etymologicon trilingue Lugdun.pagin.240.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Psal.101.5.Delatorem, seu occultum accusatorem exterminabo.

Prov. 30. 20. Ne deferas servum apud herum suum, ne fortè maledicat.

Dicitur etiam Hebr. delator iste *holech, rachil*, quasi diceret discursans verborum negotiator, qui (ut mercator comportat) verba de aliis defert, & audientibus, interpolando quæ scit nescitque, fraudulenter imponit; nugarum & calumniarum institor. *Rachyit*, à verbo *Rachal* negotiatus est. Vide *Ezech.* 17. 4. & 27. 3. 11. 17. 27. 25.26.

Ne incedas delator in populo tuo. *Lev.*19.16.

Delator ambulans revelat arcanum. *Prov.*21.13.

Ne admiscето te delatori, qui revelat arcanum, & ambulat cum detractione. *Prov.*20.19.

Omnes ambulant cum detractione. *Ier.*6.28.

Omnis amicus cum detractione ambulat. *Ier.*9.4.

Homines detractores(delatores *Rachir*, *Rapporteurs*,) sunt in medio tui. *Ezech.*22.9.

¶ Patrum Sententiæ.

Basilij Magni. Non verba ipsa dolorem afferunt, sed nostra in delatorem animi elato, contemptus noster, & uniuscujusque nostrum meditatio. *Apud Ant.& Max.Serm.53.*

Qui fratri detrahit, aut audit, & sustinet detrahentem, ambo digni sunt qui exterminentur. *Serm.54.*

Solent quodammodo magnis principibus hujusmodi obsequiorum artifices (nempe delatores & verborum institores) adhærere: ut quoniam proprio bono carent quo innotescant, ex alienis malis se ipsi commendent. *Ser.53.*

Tribus simul damnosus est delator. Nam & illi quem traducit injurius est,& audientibus eum:& ipse sibi. *ibid.*

Chrysostomi. Qui leves & inanes excipiunt narrationes, si veniam non impetrabunt: qui criminantur & convitiantur, quam habituri sunt defensionem. *Eod.serm.*

Plerique vitiorum suorum reperiuntur patroni, alienorum accusatores. *ibid.*

Maximi, Delatori aures ne præbeas, ne duplex peccatum cum illo committas: tum teipsum pernicioso affectui assuefaciens, tum illum adversus proximum nugari non impediens. *ibid.*

Photij. Qui facilè alienas delationes admittit, ne ipse quidem similibus factis abstinet.Nam ipsa obtrectantium admissio,innocentem quoque in societatem pertrahere solet. *ibid.*

¶ Philosophorum et aliorum Sententiæ.

Delatio seu calumnia, res est gravissima, in qua duo sunt qui injuriam faciunt, unus qui injuria afficitur. Delator enim injuriam facit, absentem accusans: similiter qui delatori fidem habet antequam verè rem cognoscat. Qui autem abest injuriâ afficitur, tum à delatore,tum ab illo, qui aures delatori præbens, insontem pro sonte reputat. *Herodot.lib.7.*

Omnem benevolentiam & naturam frangit calumnia. *Iosippus in hist. captivitatis.*

Cave tibi à delationibus, & si falsæ sint. Plerique enim veritatem ignorant, opinionem verò respiciunt. *Isocr. ad Damon.*

Audientium opinionem calumnia quidem aliquantisper confirmat: progressu verò temporis nihil ipsa imbecillius est. *Demosthenes apud Stob. serm.40.*

Delatio seu calumnia malum est, idque insidiosissimum. *Dion.Chrysost.in Oecumenico.*

Lingua maledica, malæ mentis index est. *Plut.*

Tot millia hominum ad forum prima luce properantia,quàm turpes lites,quanto turpiores advocatos habent? Alius judicia patris accusat, quæ mereri satius fuit. Alius cum matre consistit. Alius delator venit ejus criminis, cujus manifestior reus est. *Seneca,lib.2.de ira,c.7.*

Delatores genus hominum publico exitio repertum,& pœnis quidem nunquam satis coërcitum. *Tacitus, Annal.lib.4.*

Illud maximè exitiabile ferunt tyrannorum tempore,quòd primores infimas etiam delationes exercent, alij propalam, multi per occultum: neque discernuntur alieni à conjunctis,amici ab ignotis,quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro,in convivio,quáque de re locuti incusantur, ut quis prævenire & reum destinare potest: pars ob subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. *lib.6.*

Inimicis amicos deferentibus non habenda est fides. *Zonar. in Michaële Barbo, tom.3.*

Adversus delatores & assentatores id imitetur princeps quod Poëta sapientissimus, adversus Sirenum cantus, quæ suavitate aut novitate quadam & varietate cantandi revocabant eos qui prætervehebantur, ab Ulysse ait factitatum:ut obturet aures,neque patefaciat eorum blãditiis:adhibeat verò janitores atque custodes fidissimos,rationem nempè ac judicium circumspectum, vera demum libenter excipiens, foréscque occludat his quæ veri solam speciem referunt:vanos rumores,vanásque suspiciones,& utilitatis imaginem,& cantionis minimè necessariæ titulos,obdito etiam pessulo excludat, *Arnold.Ferron.hist.lib.3.*

Ubi quid igitur defertur vel à familiarissimis ad principem, submota amicitia familiaritatéque, adhibeat in consilium prudentiam, excutiat rem ipsam: eò graviore animi contentione rem volvat,quò instructiores viderit familiares ad delationem. Nunquam delatori tam liberè aures aperiat, ut reo non libentiùs aures referet: nihil ante statuat, quàm cum accusatione comparata sit defensio, tandem verò adhibitis prudentissimis hominibus, exclusis verò eis qui rem detulerint, quive ab eis commoda expectant, & quorum commodo vel incommodo aut jactura honoris res est cessura, quid æquum sanctúmque videbitur decernat. *Idem, eod, lib.*

Primo verò congressu delatori aures patere, ac obstruere & invias defensuro dare, hominis esse aiebat Bessario Nicenus indigni magno principatu:qui nisi cohibeat tandem tales impostura, ipsa si cupiat salus, servare prorsus non possit talem principatum. Horum malorum unicam esse causam ignorantiam,eásque tenebras,quibus suæ cujusque hominis institutiones morésque obvolvũtur. Esse verò indignissimum quod factitarunt Cæsares plurimi, ut exclusis iis judicibus, apud quos more institutísque majorum peragenda esset accusatio,judices ipsi dent ex sua,aut eorum qui detulerint,quorúmve commodo res vertatur,cohorte. Ita factum,ut summa nequitiâ plurima deferantur,parva religione multi judicent, delecti nimirum ad urgendum propellendúmque reum, eósque nomine gratiam inituros sese sperantes. *Idem eod.lib.3.*

Didicisse videor à majoribus (Lautreci dictum) quo gravius sit crimen id quod ostenditur esse falsum, hoc majorem ab eo fieri injuriam qui confingat. Paratus est enim gravitate criminis, ita occupare animos ejus qui audit, ut difficilis aditus defensioni relinquatur. *Ant. Ferron.lib.5.*

¶ Apophthegmata.

Pelopidas, cùm fortis quidam miles apud ipsum deferretur, ut qui ei conviciatus esset: equidem, dixit, facta ejus respicio,verba autem non audivi. *Stob.serm.40.*

Socrates cuidam dicenti, de te aliquis malè loquitur,respondit,etiam verberet me non præsentem. *Max.& Ant serm.53.*

Idem rogatus cur loquax & delator non esset ad colloquium admittendus,respondit,id ex benevolentia non oriri. Sed ut aliorum detexit arcana tibi,similiter etiam quæ tu dixeris aliis exponet. *Eod. serm.*

Cleanthes, cuidam dicenti, amicus clanculum te mordet & tibi convitiatur: Hominem,inquit,ne arguito: quoniam idem palam facturus est, aut facere potest. *ibid.*

Alij narranti quosdam ejus famæ obloqui: at ego(respondit)sic vitam instituam, ut illi nemo sit crediturus. *ibid.*

Alexander Macedo cùm epistolam in medicum suum scriptam accepisset, utpotè vitæ regis insidiantem, & jam sumpturus esset ab eo potionem medicam, adeò non credidit delatori, ut simul & epistolam legerit, & pharmacum hauserit. *Plut.in Alex.*

Idem,fertur, cùm familiaris quidam multa in absentem effutiret, alteram aurem obstruxisse manu:nempè ut illam integram & puram absenti relinqueret. *Ant.& Max. serm.54.*

Anonymus. Quum sapienti cuidam aliquis diceret, se præsente ipsi à certo quodam convitium factum: tum ille, nisi tu,inquit, libenter audivisses, nunquam ille mihi convitiatus esset. *Eod.serm.*

¶ Adagia Sacra.

1. Vir linguosus non stabilietur in terra. *Psalm.140.1.*

Delatoris fœlicitas non erit diuturna.

2. Alter seba.2. *Sam.16.3.& 19.26.*

In delatorem aulicum, qui absentes eósque insontes accusat, ut Principis odium in ipsos concitet,sibique ex ipsorum incommodo aliqua comparet commoda.

3. Ejice primum trabem de oculo tuo. *Matth.7.5. Luc.6.42.*

Defer teipsum apud te, coram Deo, pro aliis ora & labora.

4. Medice, cura teipsum. *Luc.4.23.*

In delatores & supercilioſos,qui foris oculatiores & Argo argutiores videntur, domi talpis cæciores degunt. Qui omnes & omnia præter seipsos emendare gestiunt.

5. Antequam loquaris, disce. *Eccl.18.23.*

Imprudentia delatoris ea est,ut de incompertis ut plurimum garriat.

¶ Similia.

Ut novaculæ acies, cùm barbæ radendæ gratia adhibenda sit, nonnunquam petit jugulum, & ad vivum secat; Sic lingua, in alium condita, clandestinis delationibus bonorum virorum salutem petit. *David Psal.51.*

Lenia sunt præ butyro verba quæ delator ex ore depromit:sed prælium cor ejus: molliores sunt sermones ejus oleo, sed in iis insunt vulnera. *Psal.55.22.*

Delatorum & sycophantarum dentes lancea & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. *Psal.57.5.*

Lingua dolosi viri, delatoris & mendacia proferentis, sagitis robusta manu missis, & carbonibus juniperorum, quorum ignis coopertus menses multos perdurat., comparatur. *Psal.120.4.*

Acuunt linguas suas sicut serpens: Venenum aspidis sub labiis eorum. *Psal.150.4.* Venenum aspidum est sine dolore,vitam aufert ægro dormienti; levi sudore per faciem diffuso, sensibus paulatim deficientibus. Delatio enim & Sycophantia,Herodoto teste,absentem injuria afficit,& non sentiens plagam infert. Vulgóque dici solet contra morsum Sycophantæ non esse remedium. De veneno aspidis, Plutarch. in Antonio, ubi de Cleopatræ interitu agit.

Ut insaniens, qui jaculatur scintillantia tela,sagittas,& jacula lethifera: ita est quisquis decipit proximum suum, & dicit,nonne ridebam? Salomon in *Proverb. cap.26.18.19.* Vir fallax, linguosus,delator & sycophanta, & circumveniens amicos specie ludicra, non majoris faciendus est quàm vir planè furiosus.

Commoda & incommoda quæ à lingua proveniunt, quibusque repagulis, nempe fidei & sanctæ charitatis sit coërcenda, docet Apostolus Jacobus. *Epist.c 13.* Similitudinibus variis adhibitis,*à vers.3.ad 13.*

Serpens qui non edito sibilo mordet, per omnia delatori similis est. *Eccles.c.9.*

Ut gladius dissecat, ita delatio separat amicos. *Anonymi.*

¶ Mythologicon et Hieroglyphicon.

Æsopica Gallina cùm ægrotaret ad felem interrogantem eam tanquam ex benevolentia, quomodo valeret? Rectè, dixit, si tu discedas: Sic ad delatorem, qui super dissensione sermonem movet, interrogat, & arcana scrutatur, quæ postea spargat, dicendum est. Nihil in proximis desidero: si nec ipse delatores audiam, nec illi. *Anton. & Max. serm.53.*

Vipera vespis advolantibus venenum suppeditare fingitur,quod illæ postea in homines & jumenta cum pernicie effundant.

Vespæ igitur viperis afflatæ symbolum sint delatorum & maledicorum, qui quæ ab aliis per mendacium acceperunt, nihilominus pro veris dispergunt. Homines rei gravissimæ culpæ. Illis votum Plautin senis in Pseudolo applicemus, nisi mentem induant meliorem.

Homines qui gestant, quique auscultant crimina.
Si meo arbitratu liceat; omnes, pendeant,
Gestores linguis auditores auribus.

Nam ut Thucydides ait, Non decet calumnias neque aliis narrare, neque audiendo suscipere,.

Ex lib.2.Hieroglyphicorum, quæ nuper Pieranis subjuncta sunt.

Vide Accusatio, Calumnia, Detractio, Maledicentia, Obtrectatio.

Delectatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Delectatio, Græcè, τέρψις ἡδονή, & τέρψη, delecto,dicitur. Est autem delectatio, operatio habitus secundùm naturam sine impedimento. *Secundùm Aristot.lib.7. Ethic.*

Delectatio est superfluitio quædam naturæ. *Secundùm Commentatorem super 10. Ethic.*

Delectatio est voluptas suavitate auditus,vel aliorum sensuum animum deliniens. *Secundùm Cic.lib.4.Tusc.quæst.*

Delectatio est motus in apparenti animali, consequens apprehensionem boni naturalis præsentis per sensum.*Secundùm B.Thom.1.2.q.1. art.1.*

Delectatio est quieta cognitio in re convenienti. *ut B.Th. ibid.*

Differt autem delectatio à gaudio, quod delectatio contingit secundùm sensum exteriorem & interiorem: Gaudium verò secundùm interiorem tantùm. *Ex B.Th.4.sent.d.49.q.3.art.1.*

Dicitur autem delecto à delicio verbo, quod propriè est attraho & duco. Et quoniam quæ grata & jucunda sunt:nos attrahere atque allicere solent, factum est, ut delectare sit gratum esse, & jucunditate afficere. Unde delectatio, delectamentum & delectamen.

Delectatio, voluptas, Hebr. *heden*, à verbo,*Hadan*, vixit in deliciis, delectatus est admodum, voluptatibus abundavit. Inde, ἁδονὴ, voluptas: ἡδὺς, jucundus,& famosus ille Poëtarum Adonis.

¶ Phi

¶ Philosophorum Sententiæ.

De delectatione Simiæ. Dial. lxi.

Gav.

Simia delectabilis est mihi. R. Fœdum animal aspectu, triste animal effectu, de quo quid aliud quàm tædium speres? Quidquid domi reperit, aut corrumpet, aut sparget. Si his atque hujusmodi delectaris, utique delectabilis Simia tua est. Monstruosam belluam vocat Cicero, nec minus aliquid mirum dicit, quàm urnam sortium evertisse, idque pro ostento Græcorum in historiis scriptum esse, jure optimo doctissimus vir irridet, cum verè mirum potiùs videri debeat, si non omnia vertat ac dissipet. G. Ludicris animantibus abundo. R. Turpe simul & ludicrum esse aliquid non potest. Quis enim in turpitudine ludus est? Quin imò ab omni, quod oculos, aurésque, & nares, & animum afficiat, fugiendum est, corrupti gustus est amara diligere. Sed hic vester est mos turpibus delectari, neque verò turpia & inepta tantùm animalia, sed quo nihil est fœdius, obscœnos etiam homines linguáque odiosos in deliciis habetis, & ad summam, quantò quidque deformius, tantò vobis acceptius cariusque, hæc in rebus omnibus uniformis est regula, hic amor, hæc indoles, hoc studium, hæc vestri judicij laus est.

¶ Similitudo.

D. Ambrosij: Non immeritò sanctus Moyses delectationem serpentis figuravit similitudine. Prona est enim in ventrem, sicut serpens non pedibus incedens; aut ullis elevata cruribus, sed sinuoso flexu totius velut corporis sui lubrica. Ei terra cibus est, sicut serpenti, quæ escam nescit cœlestem. Corporalibus enim pascitur, atque in varias mutatur species cupiditatum, & tortuosis angulatur anfractibus. Venenum in dentibus habet, quibus se unusquisque evisceret luxuriosus, helluo internecat, abliguritor perimit. *lib. 8. epist. 48.*

Vide Voluptas, Gaudium, Lætitia, Luxus, Deliciæ.

Deliberatio.

¶ Definitio et etymolog.

Deliberatio, Græcè, βούλευσις, εως, ἡ, & βουλεύομαι, delibero dicitur, σκέμμα item συμβουλὴ. Est autem liberare particulare verbum, quod significat, libertate donare. Interdum universale, quod est absolvo. Liberare etiam pro eo usurpamus, quod est addicere. Unde licitationibus rem, quæ venalis proposita est, plus offerenti addicere vel liberare dicitur. Et non modo qui vendit, sed etiam qui emit rem ipsam sic venditam, liberare dicitur. Hinc liberationis vocabulum Paulus Jurisconsultus affirmat, eamdem vim habere, quam solutionis. Liberata à veteribus pro effata, hoc est, locuta, usurpari solebat. A libero fit delibero, hoc est, decerno, statuo: nam capto consilio mens à cogitatione liberatur. A delibero fit deliberatio.

Deliberare autem dictum videtur à libera vel libella, qua quid ponderatur. Ut ergo nummi dubij non numerantur, sed ponderantur: ita in examine rerum, qui sententias tantùm numerant, non ponderant, sæpissimè falluntur & fallunt. Deliberatio. Hebr. *Mohetsah*, à verbo, *Iahats*, consultavit, consuluit, consilium dedit, iniit consilium apud se, deliberavit.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Cadunt in deliberationem non ea, de quibus stultus aliquis vel insanus deliberet, sed de quibus ij, qui sana mente sint. *lib. 3. Ethic. 3. Aristot.*

De rebus æternis nemo consultat, nec ea in deliberationem cadunt, quæ casibus fortunæ subjecta sunt: ac ne res quidem omnes, quæ naturam attingunt humanam, cadunt deliberationem. *ibid.*

De iis consilium capimus, quæ sunt in nostra potestate, ut eveniant: quoniam illa sola reliqua sunt. Singuli autem homines de iis deliberant, quæ per se ipsi efficere possunt. Nec vero de artibus ac scientiis, quæ certæ sunt, & se ipsa contentæ, ullum consilium capitur. *ibid.*

Sæpius in deliberationem cadunt ea, quæ ab artibus, quàm quæ à scientiis proficiscuntur: propterea quod magis ea nobis veniunt in dubium. *ibid.*

Consilij capiendi deliberatio partim in iis rebus cernitur, quæ plerumque eveniunt: cum incertum sit, quam in partem inclinare ac evenire debeant: partim in iis, quæ infinitæ, incertæque sunt. *ibid.*

Non omnis quæstio est deliberatio: deliberatio verò omnis est quæstio. *ibid.*

Nunquam cadet in deliberationem finis: sed ea duntaxat quæ ad fines pertinent, atque conducunt, nec res singulæ quidem. *ibid.*

Quod in deliberationem cadit, & in delectum, eadem sunt, nisi quod jam statutum ac definitum est, id quod sub delectum cadit. *ibid.*

Discrepat à deliberando quærere: deliberare enim quærere est. *lib. 6. Ethic. cap. 9.*

Quoniam rectum aliquid multifariam dicitur, perspicuum est, prudentem deliberationem in quaque re non consistere. *ibid.*

Qui capit consilium, sive bene sive malè id faciat, is quærat aliquid ac ratiocinetur necesse est: sed prudens deliberatio, sive bonum consilium quiddam in consilio rectum significat. *ibid.*

Bonum consilium esse nullo modo potest, quo ad id quidem pervenitur, quod sit bonum, non autem qua ratione decuit. Præterea accidere potest, ut alius deliberandi longo tempore adhibito, id quod velit, consequatur: alius celeriter eodem perveniat: Quare nondum illud quidem bonum est consilium, sed recta via & ratio, quæ quid utile sit, spectans eò perducit, quò perveniri, & quomodo, & quando ratio æquitasque jubet. *ib d.*

Si prudentis est bona consilia inire: verum consilium sit necesse est recta via & ratio, quæ singulis in rebus, quid utile sit, spectans ad eum finem perducit, cujus sit vera existimatio in prudentia. *ibid.*

Vir ita demum fuerit optimus, si in deliberando quidem omnem rem, quæcunque potest accidere, reputans extimescit; in re autem agenda est audax. *Herodot. lib. 7.*

Deliberandum est quidem lente, quod autem decretum fuerit, maturè ac celeriter faciendum. *Ex 10. Proœm. Demosthenis.*

Non qui celeriter & exemplo consilium dant, quæ in rem sunt, maximè consulunt. *Ex orat. 1. in Philipp.*

Ego censeo, eum oportere, qui de rebus ad civitatem pertinentibus dare consilium instituit, potius ut consideret, quæ decreta fuerunt, utilia fore, quàm ut extemporales orationes gratiam habeant. *Ex 10. Proœm.*

Oportet eos, qui magnis de rebus consultant, nullam ulla de causa cogitationem prætermittere. *Ex orat. de ordin. civit.*

Cum res malè se habent, de quibus oportet deliberare, difficiles esse necesse est de eis consultationes. *Ex 49. Proœm.*

Non arbitror ejus, qui vobis consilium det, esse munus ullum, præterquam dicere, quæ maximè sunt ex usu. *Ex orat. de rebus Cherrhonesiacis.*

Facere ipso dicere & decernere posterius ordine sit, potestate prius, & præstantius est. *Olynth. 3.*

Neque coquo cultri ullus est usus profecto, qui non secat, neque volenti per eum negotia & mala omnibus suboriri, venditurus hæc calumniator, nulla in re commodus est. *Ex orat. 1. contra Aristogit.*

Rectè deliberandi principium hoc est, ut ne deliberetur, priusquam ea, de quibus decernere oportet, audita fuerint: nam neque tempus, neque ratio eadem confirmandi ea quæ videntur, & quid ante omnia conducere videatur. *Ex 19. Proœm.*

Qui pro civitate aliquid facit, illum oportet civitatis mores imitari. *Ex orat. contra Androt.*

Par est eos æquis animis audire velle, qui consilium dare volunt. *Olynth. 1.*

Optima suadere, quàm difficile est. *Ex 9. Proœm.*

Precari facile est omnia, quæ quis vult in unum & eundem locum brevi tempore collecta: eligere autem, quum de rebus quid consultandum propositum fuerit, non peræquè facile, sed oportet optima pro jucundis, si utraque non liceat accipere: *Olynth. 3.*

Democratiæ cum multa alia habent & honesta & justa, quæ hominem prudentem sibi vindicare docet, tum loquendi libertatem veritate fultam, quæ retineri non potest, quin vera crimina objectet. *Ex orat. funebr.*

Oportet, Athenienses, eum, qui boni aliquid facere nostræ civitati cupit, primum vestras aures sanare: corruptæ enim sunt adeo falsa & muta, & quævis potius quàm optima audire consueviştis. *Ex orat. de ordin. civit.*

Tumultuando sane, celeriterque stomachando, multis utilibus consiliis privari potestis, sed si modestè tacitéque audire volueritis, ut omnia præclare se habeant, efficietis, & si quis delirare videatur, contemnetis. *Ex 5. Proœm.*

Cum deliberare natura ipsa difficile sit ac grave, vos ipsum adhuc multo gravius reddidistis, Athenienses: nam reliqui omnes homines ante rem, rerumque eventum deliberatione uti consueverunt: at vos post res tum demum deliberatis. *Ex orat. de Pace.*

Non minus impie fecerunt, qui consilium dederunt, quàm qui manibus suis facinus admiserunt. *Ex orat. de falsa legat.*

Recte deliberata, & summo studio laboréque probata, sæpe, quia præfecti aliter utantur, corrumpuntur. *Ex 1. epist.*

Ea quæ semel errata corrigi non possunt, maturè sunt deliberanda. *Fr. Guicciardin. hist. lib. 3.*

Rerum publicarum deliberationes abjecta privatáque consilia minimè poscunt: neque omnia ad utilitatem referri, verùm ad excelsos magnanimósque fines, per quos illarum splendor augeatur, & dignitas conservetur spectant. *Idem, lib. 4.*

¶ Fabulæ.

Rana.

Incolebant ranunculi duo paludem, qua sideris calore, ut æstate fieri solet, exsiccata, relictis sedibus illis pergebant quæsitum alias. Cumque venissent ad profundum puteum: Hîc, inquit unus, commodè manebimus, neque facile alium locum meliorem invenire poterimus. Cui respondit alter: Placere & sibi locum, sed arbitrari se, priùs quàm illo desilirent, considerandum, si quo casu & illæ aquæ recessissent, qua ratione de puteo redituri essent.

Docemur hac fabella, nihil esse omnium rerum imprudenter aggrediendum, sed, ut dici solet, in principij capite, quasi pedes finis contemplari unumquemque debere.

Vulpecula.

Elapsa vulpes de laqueo, sed mutila, nam caudam amiserat, non vivendum in tanta deformitate sibi esse existimans, cœpit in commune suadere omnibus, ut ipsæ præcidi causas sibi paterentur: cupiebat enim in turba & societate turpitudinis suæ vitium quasi occultare. Quid enim, inquit, has & indecoras, & supervacaneum onus gestamus; vel potius attrahentes defatigamur? Aut cuinam, obsecro, rei utiles sunt, nisi forte vertendum solum conduximus? Optantem dicere plura, una de multitudine juvencula fertur interpellasse his verbis: Heus tu mea matercula, num fueras hoc suasura etiam, si non tibi emolumento futurum esse speres?

Significat fabula, neque aliorum commoda deliberationibus malorum proposita esse, neque libenter homines ea consilia admittere,

quæ non eorum, quibus dantur commoda ſpectare atque procurare videantur.

Vulpes & Hircus.

Siti correpti hircus & vulpes, in profundum puteum deſilierunt, cumque illam ſedaviſſent, hircus cœpit circumſpicere, & quærere, qua de aquis evadere in terram poſſet. Cui vulpes: Bonum, inquit, animum habe, nam mihi conſilium ſubiit, quo uſi ſervari poſſumus ambo. Si autem te in poſteriores pedes erigens, priores parieti iſti applicueris, & caput alte, cornua ut oblique recliuentur extuleris, tum ego de tergo tuo in hæc aſcendere, atque deinde exilire de puteo, & te mox etiam attrahere facile potero. Ad hæc cum ſe hircus paratum eſſe diceret, & obſequentem præbuiſſet, evaſit de puteo vulpes, atque ibi læta circum fauces exultare, & deinde hircum ridet. Ille vero hanc graviter accuſare, & perfidiæ inſimulare. Cui vulpes illudens: At tu, inquit, hirce, ſi tam cordatus eſſes quam barbatum eſſe ſcimus, nunquam in iſtum te locum, non explorato reditu, immiſiſſes.

Significatur hac fabula, viros prudentes, priuſquam quicquam aggrediantur atque incipiant, prævidere conſideratè quonam illud evaſurum, & quem finem habiturum eſſe videatur.

Simia.

Referebatur quodam in conventu ſimiarum de condenda urbe, quam ſimiarum genus teneret atque incoleret, placebat pleriſque etiam hac in parte hominum imitari induſtriam. Sed hoc ætate aliis provectior ſimia magnopere diſſuadebat, contraque innumera commoda, quæ audierat à multitudine commemorari, unum aiebat malum ineſſe in re, quod opponi poſſet, quia intra mœnia, quaſi cavea incluſæ, omnibus validioribus beſtiis præda futuræ eſſent.

Monet fabula, non ſolum videndum, quid in aliqua re boni, ſed etiam quid mali inſit. Item hoc, perperam conſulta & deliberata, finem habere infœlicem. *Ioachim. Camer. in Fab. Æſop.*

Vide Conſilium.

Deliciæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEliciæ, Græcè τρυφὴ, ῆς, ἡ: τρυφηλὸς, ὁ, delicioſus dicitur Hebr. *Hadhanam.* Vide ſupra Delectatio. Sunt autem delicioſi, qui non poſſunt ſuſtinere aliquos labores, ac aliquid minuens delectationem; *Secundum B. Thomam ſecunda, ſecundæ quæſt.* 138. *art.* 1 Differunt autem deliciæ & mollities: quia mollities proprie reſpicit defectum delectationum: ſed deliciæ reſpiciunt cauſam impeditivam earum, ſcilicet laborem, vel aliquid tale: ideo deliciæ ſunt quædam mollities. *Ex B. Thoma, ſecunda, ſecundæ, quæſtione eadem.*

Deliciæ dicuntur à delicio, de quo verbo vide ſupra in Delectatio. Hinc delicatus plenus deliciis, vel in deliciis vivere aſſuetus. Sunt autem propriæ deliciæ, quæ maximè nobis voluptati ſunt, à deliciendo nos, hoc eſt, ab illiciendo nos ad voluptatem.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Qui dat pro modica delectatione illud, pro quo Chriſtus ſe tradidit, ſtultum Chriſtum reputat mercatorem. *Aug. in quodam ſerm.*

Delectatio cecidit, & præteriit: vulneravit & tranſiit; miſerum fecit & abiit: infœlicem reddidit, & reliquit. *Ambroſ. in quodam ſerm.*

Quicunque à pueritia ſe dederit deliciis, manebit in ſervitute, ut vivens mortuus ſit. *In quadam epiſt.*

Corporales deliciæ, quum non habentur, grave in ſe deſiderium accendunt: quum vero habitæ eduntur, comedentem protinus in faſtidium vertunt: at contra ſpirituales deliciæ quum non habentur, in faſtidio ſunt: quum habentur, in deſiderio. In illis appetitus ſaturitatem, ſaturitas faſtidium generat. In iſtis autem ſaturitatem appetitus, ſaturitas appetitum parit. Augent enim ſpirituales deliciæ deſiderium in mentem, dum ſatiant. *Greg. in homil.*

Hi frequenter majores tribulationes in carne ſuſcipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. *Greg. lib. 12 Moral.*

Sicut impoſſibile eſt, ut ignis inflammetur in aqua; ita impoſſibile eſt, compunctionem cordis vigere in deliciis. Contraria enim hæc ſibi ſunt invicem, & peremptoria. Illa enim mater fletus, hæc mater eſt riſus: illa cor conſtringit, iſta diſſolvit. *Chryſoſt. in lib. compunct. cordis.*

Centum ſi placeat annos demus deliciis, adde & alios centum: ſi libet, adde & decies centum, quæ erit ex his ad æternitatem compenſatio? Nonne omne tempus vitæ hujus, quo deliciis frui videmur, & indulgere libidini, quaſi noctis unius ſomnium ad æternitatis comparationem videtur? *Chryſoſt. de reparat. lapſi.*

Mens aſſueta deliciis, nec exculta diſciplinæ ſarculo, multas contraxit ſordes. *Bern. in quadam epiſt.*

Facile onus afflictionis ſentiunt, qui uti ſuavibus deliciis conſueverunt. *Caſſ. lib. 4. epiſt.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Horat. epiſt. lib. 1. epiſt 6.

Vis recte vivere? quis non?
Si virtus hac una poteſt dare, fortis omiſſis
Hoc age deliciis.

Sen. Herc. fur.

Non eſt ad aſtra mollis è terra via.

Ovid. 5. Triſt. 3.

Ipſe quoque æthereas meritis invectus es arces,
Quo non exiguo facta labore via eſt.

Juvenal. 3.

Tu nunc delicias, extra communia cenſes
Ponendum, quia tu gallinæ filius albæ;
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Plato etiam præcipit, duas corporis ſummitates non velandas, nec aſſuefieri debere mollitiei, capitis ſcilicet & pedum. Cum enim hæc habuerint firmitatem, cætera robuſtiora ſunt. *Cicero in Parad.*

Effœminat animos amœnitas nimia. Quamlibet viam jumenta patiuntur, quorum durata in aſpero ungula eſt. In molli paluſtrique paſcuo ſaginata cito ſubteruntur, & fortior miles ex confragoſo venit. Nullum laborem recuſant manus, quæ ab aratro ad arma transferuntur. In pulvere deficit unctus & nitidus. *Senec. 1 epiſt.*

Mirum eſt fortior aliquid dici ab homine mollitiem profeſſo. *ibid.*

Innatum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis vivendi iura deſcripſit, ut ſalvi eſſemus, non ut delicati: deliciis miſerè ac ſollicite omnia comparantur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine illam melius meruiſſe de nobis, quam quia quicquid ex neceſſitate deſideratur, ſi de faſtidio ſumitur. *Senec. quadam in epiſt.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Ægrotanti Pompeio medicus præſcripſerat, ut turdis veſceretur. Cúmque hi quibus datum erat negotium, negarent inveniri (non enim erat tempus, quo genus avium hoc capi ſolet) admonuit aliquis, apud Lucullum inveniri poſſe, qui turdos toto anno ſolebat alere. Quid, inquit Pompeius, niſi deliciis deditus eſſet Lucullus, nequaquam viveret Pompeius? Contemptoque medico, cibis parabilibus uſus eſt. O verè maſculum animum, qui ne vitam quidem deliciis acceptam ferè ſuſtinuit.

¶ SIMILITUDINES.

Vivens in deliciis mortuus eſt: Ventri enim ſolummodo vivit, cæteris ſenſibus mortuus. Neque aſpicit, quæ aſpicienda, neque audit, quæ neceſſariò audire convenit, neque loquitur, quæ decet loqui. Quemadmodum mortuus quiſpiam in lecto jacens, compoſitis palpebris, clauſiſque luminibus, nullum omninò ſenſum habet; Ita & hic, imò longè hic deterius, quàm ille affectus eſt. Ille enim bona æquè atque mala eadem ratione non ſentit, hic autem malorum tantùm amittit ſenſum, nihilque boni penitus ſentit. Nihil illum ex his, quæ in futura vita ſervantur, movet, ſed ad omnia perſtat immobilis, atque ita mortuus eſt, quemadmodum in cuniculum quendam obſcurum & tenebroſum antrum præcipitatus, atque immunditia omni plenus, intimis & opacis vitiorum ſinibus conditus, ſemper in tenebris, inſtar mortuorum, degit. Jam verò quis poſſit tempeſtatè illam ingentem eloqui, quæ ex hujuſmodi pernicioſo deliciarum uſu in animam & corpus irrumpit? Quemadmodum enim vaſta ac perpetua nubium denſitas radios ſolis numquam ſinit vim ſui fulgoris oſtendere. Ita vini ac deliciarum evaporationes, cerebrum, non ſecus quàm ſcopulum nocte, illumque craſſa nube tegentes, non permittunt libere uſquam te intendere, verum in tenebris perpetuis detinent eum, qui ſic miſerabiliter tacet affectus: Neque explicari poteſt omnino, quanta intus tempeſtate jactetur. Quemadmodum enim ſæpè, quum inundatio vehementior facta fuerit, aquarum vis officinarum aditum occupaverit, turbari eos, qui intus ſunt, cernimus, & diſcos, & amphoras, & ſpongias, & alia plurima ad exhauriendum aquam cogitata deferre, uti ne violatis fundamentis, atque commotis, omnis poſthac ſupellex inutilis fiat, ita & anima, quoties nimis deliciis oppreſſa fuerit, perturbatur omnis ratio, cæterum cũ jam coactum eſt, cum exhaurire difficillimum, quod rurſum aliud è veſtigio ingrediatur, incredibile eſt, quanta perturbatiò, quantúſque fluctus immineat. Quantò corpus pinguedine, craſſitudinéque diſtenditur, tanto illa extenuatur magis, atque imbecillior fit, tantò item obruitur & ſepelitur. At ſicuti in oculorum pupilla, ſiquidem exterius impoſitas tuniculas craſſiores effeceris, cernendi vim emittere ex ſe nequit, & clarius intueri, cum radius ille oculorum ex ea pinguedine obtundatur, ac tenebris plena ſunt omnia: Ita & corpus ſi fuerit obeſum, animam quoque obtuſiorem evadere neceſſe eſt. At mortui (inquies) in putredinem tabémque vertuntur, ingenſque ab eis ſanies defluit: Ita & in ea, quæ deliciis ſolvitur, videas, quippe rheuma, pituita, purgamenta narium, ructus ac vomitus extra profluunt. Cùm jaceat anima mortua, quid ex eo cibo potúque percipitur emolumenti: Neque ſi cadaver jaceat exanime pulchra veſte contectum, ex eo flore veſtis proficiet quippiam: Ita neque anima mortua, venuſtiore corpore amicta, aliquid ex eo decore lucrabitur. *Chryſ.*

Plutarchi, Quemadmodum plantæ & ſemina in regionibus montuoſis ac aſperis non ita laſciviunt, ut in campeſtri & molliori terra. Sic hominum quoque mores ad regionis habitum immutantur, & mollis & fertilis regio molles & ignavos reddit homines.

¶ ADAGIA.

Procellus Acarnanius, χοιρίσκος Ἀκαρνάν.

In mollem & amabilem atque in deliciis habitum dicebatur.

Mus albus. μῦς λευκὸς.

Apud Suidam, μῦς πανὸς, *id eſt, mus malus, apud Diogenianum: in hominem laſcivum & libidinis immodica dicebatur.*

Melitæa catella. Μελιτσαῖον κυνίδιον.

Quadrat in eum, qui habetur in deliciis, ac lautius in otio alitur ad voluptatem, non ad uſum. Effertur etiam ſic: Melitæus catulus. Lucianus.

Medulla terræ, μυελὸς τῆς γῆς. *Geneſ.* 45. 17.

Hebræi, *medullam terra, pro optima & fertiliſſima regionis parte, Gen.* 47. 6. 11. *vel delicatiſſimis fructibus, aut totius terra bonis atque deliciis, Geneſ.* 18. *proverbialiter uſurpant. Medulla tritici ſit mentio, Deut.* 32. 14. *Pſalm.* 81. 16. *Olei & muſti, Num.* 18. 12.

Deli

Deliciæ tritici, σίτου πυρῶν. Plinius meminit *hujus adagij lib.*18.*cap.* 8. *Columella lib.*2. *cap.*6. *& Suidas eas appellat,* ἡδύσιτον σῖτον. *Apud eumdem,* μέλιτος μυελὸς, *medulla mellis, de rebus omnium ſuaviſſimis intelligitur.*

Vide Delectatio, Gaudium, Voluptas, &c.

Democratia.

¶ DEFINITIO.

DEmocratia Græca dictio eſt, δημοκρατία, ας, ἡ, principatus populi, vel popularis ſtatus, & eſt, cum ad commodum egenorum Reſpublica à popularibus gubernatur: *Secundùm Ariſtot. lib.*4. *Polit.*

PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Populi potentia prava eſt. *Ariſt. lib.*8. *Eth. c.*10.

Potentiæ tranſgreſſio peior eſt tyrannide & paucorum potentia. Nam pejus eſt, ſi multi, quàm ſi unus vel pauci dominantur. *Ethic. lib.*8. *cap.*1.

In Democratia multa ſunt alieno arbitrio facienda, & multitudo ſequenda eſt. *Thucyd. lib.*6.

Dominatus popularis eſt peſſimus omnium earum Reipub. formarum, quibus homines utuntur. *Dionyſ. Halicarn. lib.*6.

Democratiæ cenſura extat apud Xenoph. lib. de Repub. Athenienſium. *Thucydid. lib.*1. *Liv. Decad.*1. *lib.*3. *& apud Guicciardin. hiſt. lib.*2. *in orat. Guid. Antonij Veſputij.*

Populus civitatis nunc manet idem ſpecie, quamvis quidam moriantur. *B. Thom. de pri. de generat. & corrupt. l.*15. *text.*36.

Popularis ſtatus differt à plebeio. Nam popularis ab omnibus probatur; plebeius ab omnibus rejicitur. Differt enim plebs à populo, quo ſpecies à genere. Nam populus cives univerſos, patricios & ſenatores etiam ſignificat: plebs vero ſolùm plebem, patriciis & ſenatoribus remotis. *Franc. Patric. de Repub. l.*3. *c.*11.

Sed neque Democratia ſuis privanda laudibus eſt. Cum enim multitudo dominatur, nomen omnium pulcherrimum & ſpecioſiſſimum ἰσονομίας, æqualitatis juris, obtinet. *Herodotus libro tertio in oratione Othanis, Dion libro quinquageſimo ſecundo in oratione Agrippæ.* Neque Reſpub. ulla, præterquam populari in ſtatu, conſiſtere videtur: in qua ſcilicet populus publica (urbem, theatra, ærarium, leges, honores) in commune quærit: iiſdem perfruendis ſumma voluptate afficitur. Et cum homines ex Diis ſint orti, ad eoſdem quoque rediturí, ſurſum reſpiciunt, nec ſub unius imperio eſſe volunt: neque ferunt, ſe laborum, periculorum, impendiorum participes: rerum meliorum communicatione privari, *Dion. lib.*52. Et ut natura alterum altero, neque opibus, neque honoribus ſuperiorem fecit: ita popularis ſtatus hunc ſibi propoſitum finem habet, ut omnia omnibus æqua ſint. Et eſt profecto hoc æquiſſimum, ut qui eamdem naturam acceperunt, ex eadem gente ſunt orti, iiſdem educati moribus, iiſdem legibus inſtituti, eumdem corporum & animorum patriæ uſum exhibent, omnium quoque cæterorum communitatem habeant. *Dion. l.*52. *Iſocr. in Areopag. & contra Lochetem. Pauſanias in Meſſenicis. Guicciard. lib.*2. Et quidem ſic ab initio, exemplo avium, homines politiam cœperunt, ut communis eſſet labor, communis dignitas; per vices ſinguli partiri curas diſcerent: nemo eſſet honoris expers; nullus immunis labore. *Ambr. in Hexamero.* Habet præterea finem libertatem, qua nihil melius aut præſtantius vel conceptis expeti votis poteſt. *Ariſt.*1. *Theo. c.*8. *Patricius de Repub. lib.*1. *Tit.*4. Et, ut æquiſſima eſt Democratia: ita contra iniquum videtur paucorum imperio multos regi; & eos, qui re quidem tenuiore, cæteris verò nihilo deteriores ſunt; magiſtratibus ac honoribus excludi: cumque patria ſit communis, alios regnum obtinere, alios inquilinorum loco eſſe, & natura cives lege Reip. functionibus privari. *Iſocrates in Panegyr.* Nec prætereunda commoda ſunt Democratiæ inſignia. & propter quæ claris ac magnis civitatibus Democratiæ utiles judicantur. *Iſocrates in Areopag.* Sunt ſiquidem ibi communia & bona & mala: nihil adverſi alteri, proſpera cuncta quiſque optat: aliorum miſericordia calamitates proſequitur. *Dion. lib.*52. Atque in avaritia tollitur, ſervatur amicitia. Sunt hic clementiora & humaniora omnia, quam in paucorum & unius dominatu; *Demonſt. in Androcionem.* Nihil agitur inſolēter, quia ſorte Magiſtratus eliguntur, & quidem adminiſtrationis ſuæ rationem reddere coguntur. *Herod. l.*3. Nemo alium ſervitio premere audet, cujus ſucceſſionem metuere cogitur. *Ambr. in Hexamero.* Etiam libertas in loquendo veritatē nixa minimè hic cohiberi poteſt: quæ cum metuitur, verecundia oritur; homines ad honeſtè vivendum, res capeſſendas præclaras excitantur. *Demoſt. in funebri orat.* Collectim præterea univerſi, quam viritim ſinguli, magis proſunt, prudentius ac ſubtilius conſulunt multi, quàm pauci, non ſecus atque cœna illa lautior eſt atque copioſior, quæ multorū ſumptibus, quam quæ unius apparatu: & collectæ in corpore vires plus proſunt, quam ſeparatæ: & multi melius de Muſica, quam pauci: & carmine univerſi, quam ſinguli judicant. *Ariſt. Pol.*3. *c.*7. *& in hunc Caſum.* Idque vel natura, vel experientia, vel judicio ſimplici & corrupto. *Patricius lib.*1. *de Rep. Tit.*4. Nec quidquam optabilius aut jucundius eſt, quàm, ſublato Tyrannidis metu libertatem à natura cuique datam recuperare. Quæ ita eſt jucunda, ut etiam beſtiæ delectationis cauſa concluſæ, licet copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, non tamen facilè continēri ſeſe patiantur. *Cic. lib.*5. *de finib.* Neque ulla de cauſa alia popularis gubernationis orta ἀστασία videtur, quā aliorum tyrānide; quam cum ferre non poſſent homines, ſe in libertatem vindicarunt. *Plato l.*3. *de legibus.* Accedunt huc incommoda, quæ maximè in Ariſtocratia ſeſe offerūt. Cùm enim multi ab honoribus arcentur, injuriæ autem impatiens natura humana eſt: virtutis comes invidia naſcitur. *Ariſt. Pol.*3. *c.*7. Et dum inter paucos virtuti ſtudetur, privata odia excitantur: unde factiones & ſeditiones. *Herod. l.*3. Ubi verò pauci iſti authoritate immoderata Remp. gerunt: Tyrannorum Reſp. eſt metuenda, qui eo uno tyranno erunt pernicioſiores, quo pernicies omnis capitalior ac nocentior multiplicata, quàm ſola eſt, vel propter opinionum ſaltem diverſitatem, ambitionem, varias cupiditates; ubi diuturna concordia ſperari non poteſt. *Guicciardinus lib.*2. Exemplo eſt Sicyoniorum Reſpubl. quæ relicta Democratia, Tyrannos eſt multos ferre coacta. *Plutar. in Arato.* & Romana, cum Decemviros habuit: qui decem Tarquinij ſunt, ob ſuperbiam, dicti. *Livius lib.* 3. *Decad.* 1. *Dionyſius, lib.*10. *&* 11. *Oroſius, lib.*2. *cap.* 13. *Eutropius, lib.*1. *cap.* 12. *Florus lib.* 3. *c.*24. *Volaterranus, lib.* 2. *l.*2. & Athenienſis, eum triginta à Lyſandro nomine, ἁρμοσταὶ, conſtituti & cuſtodes, re verò Tyranni crudeliſſimi fuerunt. *Diodorus Siculus, lib.*14. *Sigonius de Repub. Athenienſi*; & Polonia, cum mortuo Lecho primo duodecim Palatinis gubernacula credidit: poſt eligere Cracum coacta eſt, *Cromerus lib.*2. *Polon. Hiſtor.* & Gallia, quæ Hilderico IV. expulſo ſuo è numero Ægidium elegit, jus qui diceret; ſed aliis aſſumptis: unde ſuſpiciones & criminationes ſunt variæ exortæ. *Paulus Æmylius Veronenſis in hiſtoriis Gallicis.* Atque hæc non paucos moverunt, ut Democratiam reliquis Rerumpubl. formis anteponerent. Sunt, præter alias non paucas Germaniæ civitates, Reſpub. Helveticæ, montanæ maximè, quæ populares ac viritim ſuffragia ferunt. Athenienſis urbs, omnium prudentiſſima judicata, popularis extitit: ac diu expers tyrannidis; inviolata à barbaris, libera à ſeditionibus fuit; *Iſocrates in Areopag. & Panog. Herodotus lib.* 5. *Xenophon. de Repub. Athenienſi, Suidas, Pauſanias in Meſſenicis, Plutarchus in Solone, Pericle & Ariſtide, Alexander ab Alexandr. lib.* 1. *cap.* 17. *Sigonius de Republ. Athenienſi.* Neque Romana Reſpubl. ab hac abhorruit, cum Tribunos plebis delegit, *de quibus Livius lib.*2. *Decad.*1. *Dionyſius lib.*6. *Feneſtella cap.*10. *Blondus lib.* 5. *Lotus cap.* 28. *Alexander ab Alexand. lib.*5. *cap.*2. *Plinius Secundus de viru illuſtribus, cap.* 18. *Sigonius de vetere jure Romanorum.*

DEMOCRATIÆ MUTATIO.

Et quidem Democratiam (quæ omnium maximè mutationibus eſt obnoxia, *uti affirmant Plato in Polit. Ariſtot.* 5. *Polit. cap.* 5. *Polybius lib.*6. *Patricius lib.*1. *de regno. Tit.*3.) inde mutari conſtat; quod primò in hac multum poteſt ductorum populi, & adulatorum ἀκόλγεια petulantia: qui divites calumniis onerant: excitant popellum contrā potentes ac nobiles, *Ariſt.*6. *Polit. & in hunc Caſu. Demoſthenes* 4. *Philip. & contra Androcionem, Theocrinem, Ariſtogitonem. Cicero* 2. *Agraria, Plutarchus, de Curioſitate, Iſocrates de Permutatione.* Unde Piſiſtratus Athenienſem Rempub. evertit & tyrannidem invaſit: cuminopum cauſam adverſus divites tuendam ſeſe ſuſcipere fingeret. *Plutarchus in Solone. Polyanus lib.*1. Mneſtheus, qui Athenienſi plebi, objecto libertis ſomnio, adulatus eſt, poſt pulſo Theſeo, ipſe regnum obtinuit. *Plutarch. in Theſeo.* Alcibiades, qui blanditiis ſuis ad res multas novas feneſtram aperuit, Rempubl. turbavit. *Idem in Nicia.* Ephialtes, qui ibidem Senatus Areopagi fregit potentiam, civibúſque affatim meram libertatem propinavit, qua inſtar luxuriantis equi, poſtea deſit populus audire principes: inſultare inſulas cœpit. *Idem in Pericle.* Et apud Romanos Gracchi, Saturnini, Rulli, & Tribuni plebis, à populo cum plauſu excepti & approbati. De quorum origine ac authoritate legendi; *Funeſtella, cap.*10. *Latus, cap.* 18. *Blondus lib.* 5. *Plutarchus in vita Gracchorum, Alexander ab Alex. lib.*5.

Deinde nimia ſæpe poteſtas ductorum uni & alteri conceditur: ubi ambitio tyrannidem excitat: ſimiles tales canibus evadunt: qui ad gregis cuſtodiam aluntur: interim, aut famis intemperantia, aut prava conſuetudine in gregem ſæviunt. *Plato de regno, Ariſtot.* 3. *Polit. cap.* 5. *Cicero* 2. *Agraria.* Hinc Clearchus Ponticus ab Heracleotis nimium evectus, crudeliſſimus ſimul ac ſuperbiſſimus factus, adorari ſeſe poſtulavit: veſtes Diis familiares induit: civium plurimorum necis atque interitus author exſtitit. *Polyanus lib.*2.

Accedit huc plebis primo inconſtantia & levitas, quæ mutationibus crebris delectatur: ſecum poſt pugnat in electionibus & aliis: tum imperitia magna laborat: poſtremo quaſi naturale odium adverſus nobiles habet. *Ariſt.* 5. *Polit.* Quæ omnia Athenienſis res eſt publica tum experta, cum per quadringentos primùm, deinde triginta tyrannos; poſt Caſſandrum labefactata: rurſus per Theramenem, Thraſybulum, & Demetrium reſtituta eſt. *Sigonius de Repub. Athenienſi lib.* 1. *cap.* 5.

DEMOCRATIÆ INCOMMODA.

Quum in Comitiis Reipublicæ Florentiæ Paulus Antonius Soderinus paucorum authoritatem prolixâ oratione damnaſſet, & popularem ſtatum apprimè commendaſſet. Democratiæ incommoda Guid Antonius Veſpucius his verbis perſtrinxit, Si Reſpubl. eo modo qui à Soderino propoſitus eſt, optatos fructus tantâ facilitate ederet, quanta deſcribuntur, palato admodum corrupto is eſſet, qui alium in patria noſtra Reipubl. ſtatum deſideraret: pernicioſus civis eſſet qui eam Reip. deſcriptionem non adamaret, in quâ virtutes, merita, hominum dignitas, præter cætera omnia, præmiis & honoribus afficerentur. Verum equidem videre nequeo, qui fieri queat; ut ea Reſpublica quæ in multitudinis poteſtate penitùs ſit poſita, tot tantíſque bonis circumfluere redundaréque poſſit. Nam ſatis conſtat, quod & ratio docet, & uſus demonſtrat, & Sapientum authoritas confirmat, in tanta multitudine, talem prudentiam, talem ordinem minimè inveniri, quibus nobis polliceri valeamus, ſapientes ignaris, bonos malis, rerum uſu peritos iis qui negotia nunquam tractarunt, antepoſitum iri: quippe, ut à Judice rudi & imperito, recta judicia expectari nequeunt, ſic à multitudine confuſa & imperita conſilium ſententiave, prudentia, & ratione munita, niſi fortè caſu, ſperare

sperare nullo modo potest, & nos,quod à viris sapientibus multisque aliis negotiis intentis,vix dijudicari atque explicari potest,id ab ignara atque imperita turba,ex tanta ingeniorum,generum morúmque varietate conflata, suisque privatis negotiis tantum intenta,distingui & cognosci posse credemus ? Accedit his immoderata de se cujusque opinio,qua nemo non ad honorum cupiditatem excitabitur:nec honestis libertatis fructibus, in popùlari administratione erunt contenti, sed ad primos honorum gradus omnes adspirabunt, volentque in rerum graviorum ac difficilium deliberationibus locum habere : cujus rei ea est causa , quod minus apud nos quàm in ulla alia civitate illa animi moderatio,quâ prudentiori ac præstantiori ceditur,locum habet. Itaque, persuasi, jure omnes in omnibus æquales esse debere, honorum gradus qui virtuti ac meritis debentur : cùm in multitudinis erunt potestate, confundentur : istáque in majorem partem cupiditas diffusa,eos armabit potentiâ, qui aut sapient minùs,aut minùs erunt digni. Nam cum numero vincant , plus etiam in ea Republica in qua sententiæ numerantur, non appenduntur , poterunt. Quamobrem quis hoc præstabit, aut contenti ea forma , quam vos hoc tempore introducetis, novis inventis,legibusque nulla prudentia constitutis,quibus homines sapientes resistere nequibunt , modos Reipublicæ gubernandæ sapientes excogitatos , non sint brevi perturbaturi ? quæ res cùm semper in hujusmodi Republica sunt periculosæ,tum verò maximè hoc ipso tempore, cùm ea sit hominum natura, ut uno extremo(in quo nolentes detenti fuerunt) declinato,in aliud extremum medio prætervecto,sine cunctatione volentes decurrant. Sic qui è tyrannide sunt elapsi,sese, nisi retineantur, in effrænatam licentiam præcipitant, quæ quidem & ipsa jure tyrannis potest appellari. Nam & populus cum indignis dat quod adimit dignis,cùm gradus & merita civium confundit,tyranno est similis: cujus tyrannis eò fortè perniciosior est , quo periculosior ignorantia, quæ nec pondus,nec mensuram, nec legem habet,quàm malitia : quæ tamen ipsa aliqua regula, aliquo fræno,aliquo termino gubernantur.

Neque vos Venetorum exemplo , à Soderino prolatum (quasi in ea Republica videat popularis status) moveat , apud quos & litus aliquid habet momenti , & Reipublicæ institutio plurimùm valet : estque ita composita ut rerum gravium deliberationes penes paucos sint potiùs, quàm multos;adde illorum ingenia,quæ cùm forsitan non sint eo acumine prædita quo sunt nostra,multò sunt pacatiora ac faciliora:nec illis duobus tantùm,quæ præposita sunt fundamentis(nempe libertate & civili concordia) Veneti nituntur, verùm ad perfectionem & stabilitatem eorum plurimùm refert , eos perpetuum ducem , aliáque instituta complura habere, quæ si quis in hanc civitatem inducere vellet,innumeros qui repugnarent inveniret : propterea quod non nunc primùm exoritur civitas nostra,neque modò primâ institutionem capit:idcircò, inveterata consuetudo sæpissimè communi utilitati repugnat,& hominibus , ne conservandæ libertatis prætextus nova tyrannis quæratur suspicantibus,haud sanè multum prodesse sana consilia possunt,ut corpori malè affecto,& noxiis humoribus redundanti, medicinæ non tantùm prosunt,quàtùm evacuat,ac purgato,quibus de causis, atque etiam ob rerum humanarum conditionem,in pejus semper ferè vergentium, magis timendum est,ne quod in hoc principio minùs perfectè erit cõstitutum, temporis progressu penitus perturbetur ac dissolvatur,quàm sperandum,ut aut tempore aut occasione perficiatur. Quid? Annon domesticis exemplis abundamus , sic ut minimè aliunde sint petenda? quando enim Reipub. gubernacula penes populum penitus fuerunt, quin civitas illico plena discordiis tota sit convulsa, & status mutatio consecuta ? Quod si etiam aliorum exempla intueri libet , cur non in memoriam revocamus populi illam absolutam potestatem tot tantosque in urbe Roma motus excitasse : ut nisi scientia & virtus militaris obstitisset, illius Reipublicæ vita brevis esset futura? Cur item non recordamur, Athenas florentissimam ac potentissimam civitatem , nulla alia de causa imperium amisisse , inque suorum civium, atque externorum servitutem incidisse , quàm quòd res magnæ & graves multitudinis arbitrio decernerentur? Illud autem videre nequeo, qua ratione dici queat, in ea Reipublicæ forma quæ in publico civium consilio proposita est,libertatem integram minimè reperiri,propterea quod omnia ad Magistratuum authoritatem referantur:qui quidem perpetui non sunt, sed temporibus commutantur , nec paucorum suffragiis creati , sed à multis comprobati, sortis arbitrio,ex veteri civitatis consuetudine relinquuntur. Itaque qui possunt aut factione , aut civium propria libidine distribui ; Illud quidem certiùs nobis persuadere poterimus , res graviores à prudentioribus , peritioribus & gravioribus expensum ac tractum iri, qui eas alio modo,alia taciturnitate ac gravitate gubernabunt,quàm populus,harum rerum planè rudis & imperitus, atque (ubi minùs opus est)sæpè numero profusus : ubi autem res ipsa largitatem poscit, usque adeo tenax , ut dum minimis parcere vult in maximos sumptus, gravissimáque pericula incurrat. Gravissimus est patriæ morbus : quamobrem , quæ esset imprudentia , cùm medici doctiores , ac peritiores requiruntur,iis se committere,qui minore ejus artis scientia usúque sunt prædíti? Postremò,illud est tenendum,vos populum longè pacatiorem faciliorémque ad salutaria sibi consilia , atque ad commune bonum amplectendum habituros , si ei in Republica moderatum locum , authoritatémque attribueritis : nam si ejus arbitrio & potestati omnia subjeceritis,verendum erit ne insolentior ac difficilior,atque ad vestrorum Sapientum, bonorúmque civium consilia contumacior fiat. *Fr.Guicciard.hist.lib.2.*

Peloponnesij & eorum socij (inquit Pericles) & si ad dimicandum de summa rei, in uno prælio pares sunt cæteris Græcis,tamen diuturnum bellum gerere non possunt.Quia cùm non sit una communis eorum deliberatio,sed res ad diversas civitates longo ordine referendæ sint,non potest subitò perfici quod opus est.Nam & Gentes diversæ sunt,& sufragia parem vim habent,& singulæ suam utilitatem spectant. Quæ res moram & impedimenta deliberationibus afferunt. Alij maximè volunt puniri aliquem, alij è contra minimè volunt suas res absumi, & tardè convenientes, exiguo spatio de publicis negotiis deliberant,plus temporis tribuentes privatis controversiis; & quilibet putat sua ũnius negligentia non impediri bonum publicum,& id aliis curæ fore pro ipso. Sic,cùm omnes cogitant , interea bonum publicum perit omnium culpa,cùm quidem se causam esse non animadvertunt. Præcipuè verò impediantur pecuniæ inopiæ , quia dum conferunt lentè, moræ incidunt. Belli autem occasiones non expectant tarditatem. *Thucydid.lib.1.*

T. Quintius Cincinnatus populum Romanum pro concione graviter increpantem, quod tribunitiis clamoribus se huc illuc rapi pateretur , inter multa dicebat , his ego gratiora dictu alia esse scio : sed me vera pro gratis loqui,& si meum ingenium non moneret,necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere , sed multò malos vos salvos esse, qualicunque erga me animo futuri estis. Naturâ hoc ita comparatum est , ut qui apud multitudinem sua causa loquitur, gratior eo sit, cujus mens nihil præter publicum commodum videt. Nisi fortè assentatores publicos, plebicolas istos, qui vos nec in armis,nec in otio esse sinunt, vestra vos causa incitare & stimulare putatis,concitati,aut honori,aut quæstui illis estis,& quia in concordia ordinum nullos se usquam esse vident, malæ rei se , quam nullius, turbarum ac seditionum duces esse volunt. *Livius,Dec.1.lib.2.Philosophia Historica.*

¶ Apophthegmata.

Solon dicere solebat , eum principem sibi maximè gloriosum videri, qui Democratiam ex Monarchia civibus faceret. *Phavorinus & Stob. serm.46.*

Lycurgus cuidam postulanti , ut in civitate pro Aristocratia, hoc est, optimatum gubernatione, constitueret Democratiam, hoc est,popularem gubernationem : Tu fac, inquit,prius domi tuæ Democratiam instituas. Compendio docuit, eam Reipublicæ speciem non esse utilem civitati , quam nemo vellet esse in sua familia. Civitas autem nihil aliud est, quàm magna domus. *Plut.in Lacon.& Stob.serm.83.*

¶ Similitudo.

Aristotelis,popularis status non solùm debilitatur recedendo coëundóque in paucorum potentatum : sed etiam progrediendo nimium atque laxando:non secus atque aquilinus nasus & simus, non qui modo si remittatur, in mediocritatem redibit, sed & si fiat vehementer aquilinus, vel simus, ita afficiatur, ut neque nasus quidem omnino esse videatur. *1.Rhetor.*

¶ Authores.

Stobæus sermon.41. ostendit,Democratiam esse necessariam.De populi & paucorum dominatu, *Plutarch.* Qui regiam vel popularem civitatem primo instituerunt, *Polyd.Virg.c.22.*De populi improbitate. *Crinitus lib.10.c.3.* De vulgi inconstantia & superstitione, *Brunfel. Pandect. lib.12.* Alia huc pertinentia vide apud *Cælium lib.25.c.18. Alexand. ab Alexand.lib.1.c.17.* rursus,*lib.2.c.19.*

Vide infra Tit. Respublica.

Demonstratio.

¶ Definitio.

Demonstratio, Græcè, ἀπόδειξις, εως, ἡ, & ἀποδεικτικὸς, ὴ, ὸ, demonstrativus dicitur , & ἀποδείκνυω , demonstro. Est autem demonstratio, certis ac necessariis rationibus alicujus rei probatio.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Demonstrationem voco ratiocinationem , quæ scientiam ob id gignere, dicitur, quod illa animo comprehensa statim rem scimus. *lib.1. de Demonst.cap.2.T.5.*

Demonstratio est ratiocinatio, quæ adhibetur ad docendam causam, cur res sit : in universo autem genere causa maximè continetur. *lib.1. de demonstr.cap.20.T.39.*

Demonstratio quidem propriè ac per se erit , qua universum illud genus probabitur : in aliis autem omnibus , non propriè ac per se : sed alio quodam non accurato genere demonstrandi illud idem concludetur. *lib.1.de demonstr.cap.4.T.11.*

Aut certè ita statuendum est, aut vero nobis hoc loco quasi principium quoddam accipiendum , demonstrationem esse rem certissimam & necessariam : & si quid est , quod demonstratione conclusum est: illud non posse aliter se habere. Ex quo illud necessariò efficietur: eam ratiocinationem , qua hujusmodi res concluditur , esse ex necessariis sumptionibus constituendam. *lib.1. de demonstrat. cap.6. Top.16.*

Demonstratio erit ratiocinatio , quæ ex necessariis constat. *lib.1. de demonst.c.4.T.7.*

Demonstratio est,cum ex veris & perspicuis conclusio est : aut certè ejusmodi , quæ ex quibusdam perspicuis & veris causam cognitionis sumunt. *lib.1.T.c.1.*

Primæ demonstrationes , & quæ in pluribus demonstrationibus insunt :elementa dicuntur demonstrationum. *Met.l.8.4.c.T.4.*

Demonstratio in necessariis rebus dicitur:propterea quod secus esse & evenire non possit , si planè sit demonstratum. *lib.4. Metaph. cap.5. Top.6.*

Pro demonstrationibus accuratis hæ non sunt habendæ ratiocinationes, quæ ex notioribus nobis constituuntur. *lib.1. de demonst. cap.3. Top.6.*

Scire quamobrẽ res est;nihil est,quàm rei causam nosse.Quapropter necesse

neceſſe eſt in demonſtratione, ut medium minori extremo propter ſe conveniat: & majus item extremum medio. Ex quo illud efficitur vitioſum eſſe in demonſtrando, ex uno genere in aliud migrare. *lib.* 1. *demonſtr. cap.*7. 20.

Tria ſunt, in quibus omnis continetur demonſtratio: prima eſt ea, quæ ex demonſtratione conficitur concluſio: ſunt deinde & pronuntiata, ex quibus ipſa colligitur; tertium eſt ipſum genus ſubjectum: cujus affectiones, & quæ per ſe conveniunt, accidentia demonſtrantur, *lib.* 1. *de demonſtr. cap.*7. T.20.

Eorum, quæ fluxa & caduca ſunt, nullam neque demonſtrationem, neque ſcientiam (niſi forte incertam quandam & quaſi fortuitam) eſſe poſſe dico. *lib.* 1. *de demonſtr. cap.* 7. T. 21.

Illud profecto non eſt ſatis ad rem ſciendam, quæ propter ſe alteri convenit, adhibuiſſe ad probandum veras, indemonſtrabiles, immediataſque propoſitiones. *ibid.* T. 13.

Nos ſæpe id ad rem ſciendam ſatis eſſe æſtimamus, ſi modo ex veris ac primis quibuſdam ſumptionibus conſtet ratiocinatio: cum tamen multo ſecus res habeat. *lib.* 1. *de demonſtr. cap.*8. T.24.

Neque demonſtratio, ut nec ipſa ratiocinatio, ad id pertinet, quod verbo aut negatur, aut affirmatur: ſed ab interiore ſenſu vim habet, remque ſemper reſpicit, *ibid.* T. 25.

Demonſtratio efficitur ex veriſimilioribus & prioribus. *lib.*2. *de prima reſolut. cap.*18.

Demonſtrationes à principio ducuntur: & habent finem ſibi quodammodo propoſitum, vel ratiocinationem, vel concluſionem. *lib.* 1. *de Anim. c.*3. T.48.

Non poteſt unius generis demonſtratio in aliud genus transferri, niſi perinde ſint affectæ: atque Geometricæ demonſtrationes ad Opticæ aut Fabricæ demonſtrationes: & Arithmeticæ ad Muſicas. *lib.* 1. *de demonſt. cap.*7. T.25.

Ex prioribus ac notioribus conſtat omnis demonſtratio. *lib.* 1. *de demonſtr. cap.*3. T.6.

Omnis qua quippiam demonſtratur probatio, conſtat propoſitionibus aut omnino neceſſariis, aut quæ plerumque ita ſiunt, *lib.* 1. *de demonſtr. c.*24. T. 43.

Neceſſe eſt, demonſtrativam ſcientiam ex iis ſumptionibus conſtare, quæ & veræ ſint, & primæ, & ut ſic dicam, immediatæ & notiores, & priores, denique & cauſæ concluſionis. Nam ſi hæc ſint omnia, fiet ut accommodata ſint ad id, quod demonſtratur, principia. Quanquam enim poſſit eſſe ratiocinatio, ut ſimul hæc non ſint omnia in demonſtratione, tamen ſunt neceſſaria: alioquin ut rem ſciamus, nunquam efficiet, *lib.* 1. *de demonſtr. cap.*5. T. 5.

Ea, quæ demonſtratione concludi poſſunt, tum demum certe, ac non fortuito ſciuntur: cum eſt animo comprehenſa eorum demonſtratio, *lib.* 1. *de demonſtr. c.*2. T.5.

Aliquid doceri non poteſt, nec demonſtrari, niſi à propriis initiis & principiis capto exordio, uſque ad ultima perveniatur. *lib.* 8. T. *cap.*2.

Quod ſubjectum ſcientiæ eſt, demonſtratione concluditur, *lib.* 6. *Ethic. cap.*6.

Demonſtratio ad ea nulla adhibetur, quorum principia ſecus evenire poſſunt, *lib.*9. *Ethic. cap.*5.

Omnium demonſtratio eſſe non poteſt, res enim in infinitum progrederetur, *lib.*3. *Metaph. c.*4. T.7.

Eſt præſtantior ea demonſtratio, quæ cum cæteris rebus cum altera conveniat, paucioribus abſolvitur, quam illa, *lib.*1. *de demonſtrat. c.*21. T. 40.

Nihil eſt præter ſubſtantiam, quod per demonſtrationem eſſe non oſtendatur. *lib* 2. *de demonſtr. cap.*7. T.7.

Demonſtratio non definitio erit, quæ, quod res ſit, indicabit. *ibid.*

Ea tantùm demonſtratione concluduntur, de quibus alia priora dici poſſunt, *lib.*1. *demon. cap.*18. T. 35.

Si eſt ea accuratior demonſtratio, quæ ex principiis conſtat, quàm quæ non conſtat: aut vero, quæ ex iis componitur, quæ magis principia ſunt: ea eſt potior, qua continentur illa, quæ à principiorum appellatione magis ſunt remota. Eſt autem prioris illius generis demonſtratio de toto genere: profecto neceſſe eſt, ut ſit multò excellentior univerſi generis probatio, *l.*1. *de demonſt.c.*20. T. 39.

Univerſi generis probatio ratione & intelligentia continetur: quæ autem de parte concluditur, ad ſenſum pertinet, eoque terminatur. Quod igitur longè præſtat demonſtratio univerſa demonſtrationi, quæ in parte verſatur: ita ſufficiant. *idem.*

Ponatur illam demonſtrationem alteri præſtare, quæ cum reliqua paria habeat, paucioribus abſolvitur poſtulatis, aut hypotheſibus, aut propoſitionibus: ut enim ſint æquè manifeſtæ utriuſque propoſitiones: illa certè, quæ paucioribus conſtat celerius rei cognitionem afferet: quod profecto optabilius eſt. *l.*1 *de demonſt. c.*21. T.40.

Ut quæque probatio certiorem parit rei cognitionem: ita potior accuratiorque eſt, ſiquidem in eo poſita ſit omnis demonſtrationis virtus, ut ſcientiam gignat. *lib.*1. *de demonſtr. cap.*20. T. 39.

Eſt ea ſemper accuratior probatio, quæ quod res ipſa eſt, quàm quod nuſquam eſt, oſtendit: & quæ errorem nullum inducit: quàm quæ in falſas inducit opiniones. Atqui eſbhujus poſterioris generis demonſtratio univerſa. *ibid.*

Qui totum genus novit, rem ut eſt, magis novit, quàm qui partem tantùm intellexit: ob eamque cauſam univerſi generis demonſtratio quam alicujus partis. *ibid.*

Erit potior accuratiórque de toto genere demonſtratio, quandoquidem illa magis cauſam, cur res ſit, explicat. *ibid.*

Eſt accuratior univerſi generis demonſtratio, quam partis. *ibid.*

Par eſt, ut earum rerum, quæ ad demonſtrationem magis accommodatæ ſunt, ſit etiam magis demonſtratio. *ibid.*

Illa ſemper eſt optabilior demonſtratio, per quam ſimul multa cognoſcimus: quàm quæ unius tantum rei cognitionem affert. *ibid.*

Perſpicuum eſt, nec omne, quod definitur, poſſe demonſtrari, nec omne quod demonſtratur, poſſe definiri. *lib. de demonſt. c.*3. T.2.

Ad demonſtrandum valere dico etiam communes ſententias & opiniones, quibus omnes docent atque demonſtrant. *Metaph. lib.*2. *cap.*2. T. 5.

Quoniam in unoquoque genere ea neceſſariò inſunt, quæ per ſe alirei, & quia res hujuſmodi eſt, conveniunt: perſpicuum eſt non modo de iis fieri, quæ per ſe ſunt, ſed etiam ex iis conſtare debere omnes demonſtrationes, quæ parere ſcientiam poſſunt. *lib.*1. *de demonſt. cap.*7. T. 19.

Si aliqua ſunt initia, & nec probari demonſtratione res omnes poſſunt: nec progredi in infinitum licet. *lib.*1. *de demonſt. c.*18.

Omnium demonſtratio eſſe nullo modo poteſt: quippe cum & ex aliquo progredi, & in aliqua re verſari, & aliquorum eſſe neceſſe ſit demonſtrationem, *lib.*1. *Metaphyſ. cap.*2. T. 4.

Eſſentiæ non videtur eſſe demonſtratio. *lib.*2. *Metaph. c.*2. T.6.

Qui demonſtrare volunt, iis non eſt pendendum ab interrogatione, quandoquidem ex rebus contrariis nunquam poteſt una eadenique res demonſtrari. *lib.*1. *demonſtr. cap.*8. T. 27.

Hoc conſtat, demonſtrationem omnem ex tribus modo finibus, non pluribus ſtrui, niſi forte per diverſa argumenta complexio eadem colligatur. *lib.*1. *de prima reſolut. cap.*25.

Vide argumentatio.

Depoſitum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEpoſitum, Græcè παραϰαταθήϰη, ης, ἡ, dicitur. Et eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt, ut habetur, *ff. depoſiti. l. in prim.* Differt autem à mutuo, quia depoſitum datur ad utilitatem: ſed mutuum ad utilitatem accipientis. *B.Tho. ſecunda Secund. quæſt.*62. *art.*6.

Deponere, eſt apud ſequeſtrum collocare: Hinc depoſitum dicitur.

¶ LOCI. BIBLICI.

Depoſiti lex, Exod. 22. 7. Depoſitum Pauli, 1. Tim. 6. 20. ſunt dona quæcunque ad Eccleſiæ ædificationem, veluti depoſitum Deus commiſerit Timotheo.

Hebræi depoſitum *Pikkadhon* vocant, à verbo *Pakad*, viſitavit. Depoſitum enim fidei noſtræ commiſſum viſitandum eſt accurato viſu diligenter conſervandum.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pittacus, dictum ejus celebratur: depoſitum quod acceperis, juſtè reddito. *Stob. ſerm.*8. *de juſtitia.*

Demoſthenes, Ancilla quædam depoſiti nomine pecuniam acceperat à duobus hoſpitibus, hac conditione, ut eam utriſque ſimul redderet. Horum alter poſt tempus aliquod lugubri veſte & ſqualidus ſocij mortem ſimulans decepta muliere nummos abſtulit. Eo facto ſupervenit alter, & depoſitum repetere cœpit. Cum mulier anxia de laqueo cogitaret, Demoſthenes ei patronus adfuit, qui ut in advocationem venit, ſic aggreſſus eſt petitorem; Mulier, inquit, parata eſt depoſiti fidem ſolvere, ſed niſi ſocium adduxeris, id facere non poteſt: quoniam, ut ipſe prædicas, hæc dicta lex eſt, ne pecunia alteri ſuo altero numeretur. Hoc ingenio ſervavit miſeram: eluſitque nebulonum conſpirationem, qui hoc egerant, ut eamdem pecuniam bis acciperent. *Val. Max. lib.*7. *cap.*3.

¶ SIMILITUDINES.

Philonis Judæi, Piſcatores quidem cum parvis eſcis demiſſis, magnos piſces hamo capiunt, non criminantur, quia ſe aiunt hoc modo macelli annonæ proſpicere, atque quotidie menſas inſtruere talibus copiis. At vilis depoſiti redditione fas non eſt ineſcare quemquam, ut ab eo majus auferas, manibus pauca porrigens, multis vero magniſque rebus defraudans eum animo. *lib. de Plant. Noë, fol.*149.

Thriveri. Pulchrum eſt, quod eleemoſyna propria ſuum authorem neſcit. Ecquid ergo de iis dices, qui alieno apud ſe depoſitum ſuum nomen inſcribunt, aut certe popellum ambiunt? *In apoph.* 127.

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Apud Indos, ſi quis mutuo depoſitione fraudetur, non venit in judicium, ſed ſeipſum accuſat is, qui credidit. *Stob. ſerm.*42.

Apud Piſidas graviſſima ſemper depoſiti cauſa agebatur: apud quos ſi inventus eſſet, qui defraudaſſet, mortis crudeliſſimo ſupplicio afficiebatur. *Idem ibid.*

Deriſio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEriſio, Græcè ϰαταγέλασις, ϵως, ἡ, & ϰαταγέλασμος, ου, ὁ, ridiculus: ϰαταγελάω, ϰαταμυϰτηρίζω derideo dicitur. Eſt autem quum aliquis malum alicujus perſonæ, vel defectum, in ludum vel riſum ponit, ut erubeſcat, & verecundetur. Deriſionis finis eſt, ut erubeſcat. Convitiatoris verò, ut tollat honorem, *Beat. Thom. ſecunda ſecundæ, quæſt.* 75.

Derisio de re notabili est peccatum mortale. Et est gravius, quàm contumelia: sed gravissimum derisio Dei, secundo parentum, tertio justorum, *secunda secundæ q.75. a.4.*

Derideo, illudo, contemno, & de aliquo rideo sive risum moveo: à quo derisor, & derisus quartæ declinationis.

Hebræi derisorem, nugatorem appellant, à verbo *Hersel* dolosus fuit, fallaciter egit, nugatus est, illusit: Inde ὕθλέω nugor: ὑθλος, nugæ, ὑθλόφορος, nugigerulus. *Lahagh* significat derisit, illusit, subsannavit. Cognationem habet cum *Hilleg*, balbus: nam derisores ut securius aliis illudant, balbutiem nescio quam fingunt, & dum alios rident toti apparent ridiculi.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, invocabit Deum & exaudiet eum. *Job.* 12.

Abominatio Domini est omnis illusor. *Prou.* 3.

Ipse deludit illusores: & mansuetis dat gratiam. *Ibid.*

Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores eorum.

Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. *Sap* 5.

Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat, circumspector Deus. *Eccles.* 7.

Deridetur justi simplicitas. *Iob.* 12.

Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via. *Prou.* 14.

Parata sunt derisoribus judicia: & mallei percutientes stultorum corporibus. *Prou.* 19.

Ejice derisorem & exibit ab eo jurgium, cessabuntque causæ, & contumeliæ. 22.

Illusio & improperium superborum, & vindicta, sicut leo, insidiabitur illi. *Eccles.* 17.

Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Cum consummaveris deprædationem, deprædaberis: cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. *Esai.* 33.

¶ Adagia.

Omnia præclara dicis, καλὰ δὴ πάντα λέγεις.

Usus erit hujus adagij, cum absurda dicentem vel colligentem urbanius volemus reprehendere.

E sublimi me ne derideas; ἀφ' ὑψηλοῦ μὴ μῦ κατάγελᾶς.

De eo, qui cum fastu ridet quempiam ac despectim.

Ἐσκωμμένος εἶ χρή.

Græcis ἐσκωμμένος est medium digitum ostendere, contractis cæteris, ignominiæ causa: quo gestu contumeliam despectúmque supremum significabant. Suidas.

Naso suspendere. *Horat. in serm.*

Naso suspendis adunco. Est vafrè ac subdole irridere.

Postica sanna.

Clancularium irrisionem Persius proverbialiter appellat Posticam sannam, à gestu ridentium aliquem à tergo.

In eo ipso stas lapide, in quo præco prædicat.

Quadrabit, ubi quis præsens, videns, audiensque tamen deluditur.

Lotipedem rectus derider.

Conveniet, quoties aliquis aliis id exprobrat vitij, cui sit ipse obnoxius.

¶ Exempla Biblica.

Derisionis exempla: Magistri operum derident & contemnunt Israëlitas Exod. 1. 12. Viri Sucoth Gedeonem, Judic. 8. 6. Goliath Davidem 1. Sam. 17. 42. Nabal Davidem, 25. 10. Michol Davidem, 2. Sam. 6. 16. Elias Baalitas, 1. Reg. 18. 27. Pueri Bethel Elisæum, 2. Regum, 2. versic. 22. 24. Israëlitæ cursores & nuncios regis, 2. Paralip. 30. vers. 6. 10. Nuntios & Prophetas Dei, 36. vers. 15. 16. 3. Esdr. ver. 1. 50. Sanaballath & Tobias Ammonites Israëlitas, Nehem. 4. versic. 1, 2. 3. Parentes & cognati Tobiam, Tobiæ 2. vers. 15. 16. Juniores Jobum, Job. 30. 1. Judæi Jeremiam, Jere. 20 vers. 7. 8. Thren 3. vers. 14. 15. Mater septem liberorum, unà cum filio minore natu Regem Tyrannum, 2. Macch. 7. vers. 27. 39. Nicanor Israëlitas. 1 Macchab. 7. vers. 34. 35. Tibicines & turba Christum, Matth. 9. 24. Principes Sacerdotum, Scribæ, Seniores & milites, 27. versic. 41. 42. Marci 15. 20. Luc. 20. Luc. 22. versic. 63. 64. Herodes, 23. 21. quidam Judæi Apostolos, Act. 2. versic. 11. 13. Athenienses Paulum, 17. 32.

Vide Contemptus, Illusio, Irrisio, & risus, Item, Contumelia, Convitium.

Desiderium.

¶ Definitiones et etymolog.

Desiderium, Græcè, ἵμερος, ου, ὁ, ἐπιθυμία, πόθος, cupiditas, studium, ardor, amor vehemens, affectus: & ἱμείρομαι, desidero, dicitur.

Hebr. *Auuah*, à verbo, *Avah*, concupivit, valde appetivit: cognationem habet cum *Avah*, voluit & *Navah*, formosus fuit. Nam formosa desiderantur. Et *Chemeddah*, seu *Chemedh*, à verbo *Chamad*, desideravit ex animo, concupivit ferventer. Affinitatem habet cum verbis, *Chamam*, & *Chamech*, incaluit. Quid enim desiderium aliud quam fervor & animi calor ardentissimus erga rem desideratam? Est autem desiderium libido ejus, quòd nondum adsit, *sec. Cic. Tuscul. quæst.*

Desiderium est motus appetitus in amabile, & inchoatio amoris. *Ex B. Thom. sec. sent. dist. 39. d. 39. art. 3.*

Desiderium differt ab amore, quia desiderium est de bono non habito: sed amor est de bono absolutè. *secund. 1. parte q. 2. P. art. 1.*

Quo diutius abest, quod desideratur: tanto expectantis desideria, majori quadam vi amoris igneſcunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur & augetur.

Desiderium præcedens comprehensionem rei, magis dicitur dolor, quàm voluptas. *Arist. Metaph.* 11.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Universa terra desiderabat videre vultum Salomonis, 1. *Reg.* 10.

Quis det, ut veniat petitio mea, & quod expecto, tribuat mihi Deus? *Iob.* 6.

Domine ante te omne desiderium meum. *Psalm.* 38.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum 42.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. *Ibid.*

Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. 62.

Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini 84.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. 119.

Sicut ablactatus super matre sua: ita retributio in anima mea. 130.

Super flumina Babylonis illic sedimus, & flevimus, dum recordaremur tui Sion 137.

Anima mea sicut terra sine aqua tibi. 143.

Desiderium suum justis dabitur. *Prou.* 10.

Desiderium justorum omne bonum. 11.

Lignum vitæ desiderium veniens. 13.

Curremus in odorem unguentorum tuorum. *Cant.* 1.

Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. *Esai.* 26.

Anima mea desideravit te in nocte. *ibid.*

Ego veni, ut indicarem tibi, quia vir desideriorum tu es. *Daniel.* 9.

Noli timere vir desideriorum, pax tibi. 10.

Coarctor è duobus, desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo. *Philip.* 1.

Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. *Coloss.* 3.

Ego sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis, *Apoc.* 21.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui desiderat, & si lingua taceat, corde cantat: qui autem non desiderat, quolibet amore, quolibet clamore aures hominum feriat: intus mutus est Deo. *Aug. sup. Psalm.* 86.

Etiam quod tempore acceleratur, desiderio tardum videtur. *August. 68. epist.*

Quod oculus non vidit, &c. desiderari potest, concupisci potest. Desiderium sinus cordis est. Capiemus, si desiderium, quantum possumus, extendamus. *August. super Ioan.*

Quo diutius abest quod desideratur, tanto expectantis desideria majori quadam vi amoris igneſcunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur, & augetur. *Amb. super Beati immaculati.*

Cuncta desideria dilatione crescunt: si autem dilationes deficiunt, desideria fuerunt. *Greg. hom. 23. super Evang.*

Sancti viri unde desideriorum suorum detrimenta tolerant, inde majora lucra conversis aliis reportant. *Ibid.*

Valentiores voces apud secretissimas aures Dei non verba faciunt, sed desideria. *In Moral.*

Quid clamas ad me? Voces apud aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Æternam enim vitam si ore non petimus, sed corde desideramus: ore tacemus, sed tacentes clamamus. *Ibid.*

In qualitate desiderij potest mens honesta cognosci. *Cass. l. 4. epist. 25.*

Mala voluntate miser quisque efficitur, sed misericors, cum desiderium malæ voluntatis impletur. *August. 13. de Trinit.*

Desideriis religiosis facilè est concedendum. *Gregor. epist. 52.*

¶ Similitudo.

Ciceronis, tanquam bona valetudo jucundior est iis, qui è gravi morbo liberati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt: Sic omnia desiderata magis, quàm assiduè percepta delectant. *In orat. post reditum ad Quirites.*

Vide Cupiditas.

Desidia.

¶ Definitio et etymolog.

Desidia, Græcè ῥᾳθυμία, ας, ἡ, ῥᾳθυμὸς, ή, ὁ, desidiosus dicitur. Est autem desidia ignavia; & desidiosus, & piger, & ignavus: ita desses desidis, à desido, quod est, otiosus sedeo, vel subtersedeo. *Vt Virgil. Subsidit dubius.*

Desidia, Hebr. *Hatslath* & *Hatsluth*, Prov. 19. 15. & 31. 24. à verbo *Hatsal*, Desidiosus & piger fuit. Contrariam habet significationem à verbo *halats*, exultavit, exiliit. Nam desidiosi & pigri velut compedibus vincti ægrè pedem movent. Ab *Hatsal*, ἀσπάλαω negligo, & latinum asellus, animal tardigradum.

¶ Senten

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 1. Remed.

Quæritur Ægysthus, quare sit factus adulter:
In promptu causa est, desidiosus erat.
Pugnabant alij tardu apud Ilion armis,
Quo tulerat vires Gracia tota suas.
Sive operam bellis vellet dare, nulla gerebat,
Sive foro, vacuum litibus Argos erat.
Quod potuit fecit: ne nil ageretur, amavit:
Sic venit ille puer, sic puer ille manet.

Ovid. 1. Amor. 9.

Qui non vult fieri desidiosus, amet.

¶ Similitudo.

Sicut schœnobatæ, qui in funibus sursum deorsumque extensis ascendere & descendere solent, si parum respexerint, præcipites in orchestram decidunt, & pereunt: ita & in hac via ambulantes, si parumper fuerint desides, in præceps feruntur. Via enim hæc & angustior & directior, nec nō & periculosior, quam funis ille, imo & multo sublimior est.

¶ Emblemata.

Desidiam abjiciendam.

And. Alciati.

Emblema LXXXI.

Quisquis iners, abeat, nam in chœnice figere sedem
Nos prohibent Samij dogmata sancta senu.
Surge igitur, duróque manus assuesce labori,
Det tibi dimensos crastina ut hora cibos.

Desidia.

Emblema LXXX.

Desidet in medio Essaus, speculatur & astra.
Subtus & accensam contegit igne facem.
Segnities specie rectii velata cucullo,
Non se, non alios utilitate juvat.

¶ Fabulæ.

Bubulcus.

Bubulcus onustum lignis plaustrum domum agebat: quod cum in lutosa via & salebris hæreret & retineretur, cœpit ille otiosè astans Deos Deasque in auxilium vocare, præque cæteris, quem maximè propter celebratum vulgò robur colebat, Herculem. Tum illi se Herculem conspiciendum obtulisse ferunt, & his verbis corripuisse stolidam ignaviam ipsius. Rotis manus, ô bubulçe, applica, & stimulum bobus admove, & Deorum deinde opem poscito, ne, si tu cesses, Dij frustra invocetur. Unde & proverbium natum: Manum admoventes invocate numina. Et hoc aliquid & ipse agens fac invoces Deos.

Fabula narratur, contra desidiam, pigritiam, cessationem, in quibus plerumque ignavum vulgus vota facit, & precibus fatigat deos. Itaque & Terentianus Mitio quærit de adolescente: An crediderit speratas nuptias dormienti sibi confecturos Deos? Et apud Apollonium Hercules: ἀλλ' πεύσας, inquit, αὐτόματον δοκεῖ τις ἐλθεῖν θεὸς ἐυξαμένοισι. *Joach. Cam. fab. Æsop.*

De apicula desertrice generis sui.

Animadvertens apicula, fucos otiosos in copia non minore vitam degere, quam laboriosissimum genus apicularum, eos imitari, & non magis opus facere velle decrevit. Et cum quasi pensum quotidianum ab illa exigeretur, desertis suis ad fucos transiit, intérque illorum furta suppetente etiam ubique pabulo, æstatem satis, ut rebatur, commodè transegit. Sub hyemis autem frivola fuci in suas lamulas disperguntur, & se quasi sepeliunt intra cavernas. Apicula igitur revolare ad genus suum, & alvearia repetere, verum omnibus foraminibus & ostiolis alveorum obturatis, celeriter gelu hyemis & imbribus oppressa interiit.

Fabula contra fugam laborum & desidiam, deque proditoribus narrari poterit. *Joach. Camer. fab. Æsop.*

Pediculi & Pulices.

Græci molestum & fœdum animal φθεῖρας vocant, Latini pedes dixere & pediculos. Hi sanguine aluntur, quem de aliis animantibus exugunt. Sed & publices simili pabulo utuntur, & morsu suo infesti sunt cuti animantium. Ab his invitati quodam tempore pediculi, ad pinguis & adipati corporis dormientis hominis opiparas epulas, cum avidius appeterent illum succum perdulcem, excitatur sopitus, & lumina poscit, quibus illatis, celeriter pediculi reptantes capti necantur, pulices saltu frustrantes captores, salutem sibi pepererunt.

Fabula docet, inertia & desidia, facultates, existimationem, ipsamque vitam maximè lædi. *Joach. Camer. fab. Æsop.*

Desperatio.

¶ Definitio et etymolog.

Desperatio, Græcè ἀπόγνωσις, εως, ἡ, ἀπογινώσκω, despero dicitur. Est autem desperatio ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. *sec. Ciceronem lib. 4. Tusc. quæst.*

Desperatio est, quando ex falsa existimatione propter peccata, quæ fecit, vel bona, quæ omisit, desperat de Dei misericordia, credens Deum nolle, vel non posse sibi parcere, vel in gratiam recipere.

Desperatio non importat solam privationem spei, sed recessum à re desiderata propter impossibilitatem existimatam. *Beat. Thom. secund. secund. q. 20. art. 4.* Hebr. *Anusch* à verbo *Anasch*, morbo desperatio laboravit. Inde *Enosch*, homo miser, mortalis, desperatis malis afflictus, & tandem morti addictus.

¶ Sententiæ Biblicæ.

An ignoras, quod periculosa sit desperatio? 2. *Reg.* 1.

Desperavi nequaquam jam ultra vivam. *Iob.* 7.

Non credit, quod reverti possit de tenebris ad lucem circumspectans undique gladium. 15.

In profundissimum infernum descendunt omnia mea, putasne saltem ibi erit requies mihi? 17.

Quasi evulsæ arbori abstulit spem meam. 19.

Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis renuit curari? *Ierem.* 15.

Insanabilis est fractura tua, pessima plaga tua. 30.

Super hoc plangam & ululabo, quia desperata est plaga ejus. *Mich.* 1.

Desperatio pœnam multiplicat.

Dixitque Caïn ad Dominum: Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. *Gen.* 4.

Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: sed sequitur eum ignominia & opprobrium. *Prov.* 18.

Et dixisti, desperavi, nequaquam faciam: adamavi quippe alienos, & post eos ambulabo. *Ierem.* 2.

Desperavimus, post cogitationes nostras ibimus, & unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus. *Idem c.* 18.

Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Eph.* 4.

Pœnam aggravat.

Tu ergo fili hominis dic ad domum Israël: Sic locuti estis, dicentes: iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus: quomodo ergo vivere poterimus? *Ezech.* 33.

¶ Patrum Sententiæ.

Latro agnovit, Petrus negavit. In Petro demonstratur quemque justum non de se præsumere, in latrone nullum impium debere diffidere conversum. Timeat ergo bonus, ne pereat per superbiam, & malus non desperet per multam malitiam. *Aug. in lib. de symb.*

Nemo desperet: Judam traditorem non tam scelus, quod commisit, quam indulgentiæ desperatio fecit penitus interire *lib. de utilit. pœnit.*

Ne desperando augeamus peccata, propositus est pœnitentiæ portus: rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus. *ibid.*

Desperatio certa mors est. *Ambr. super Luc.* 2.

Desperatio homicida est animæ. *Aug. in Psal.* 50.

Nemo diffidat, nemo veterum conscius peccatorum præmia divina desperet: novit Dominus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum. *Serm.* 6.

Incumbit virtuti seculi, qui desperat de adjutorio Dei. *Amb. sup. Mar.*

Illius æternæ civitatis januas nobis desperatio claudit, spes aperit, fiducia latum præbet ingressum. *Isid. l. 2. de sum. bon.*

Nullus desperet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pœnitentiam convertatur, unumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita judicat, *ibid.*

In vita hominis finis quærendus est: quoniam Deus non respicit, quales antea vixerimus: sed quales circa finem vitæ fuerimus. *ibid.*

Perpetrare flagitium aliquod mors est animæ, sed desperare est in infernum descendere. *Ibidem.*

Sceleratior omnibus, ô Juda, & infelicior extitisti, quem non pœnitentia duxit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum. *Leo Papa serm.*

Prima salus est declinare culpam, secunda, non desperare veniam: quia ipse se in æternum punit, qui apud verum judicem ad pœnitentiam non recurrit. *Hug. lib. de vera sap.*

Quamvis autem sint aspera & difficilia, quæcumque sunt in excelsis posita, non dubiè sit, ut in apertum campum veniant, si itinerantibus nihil desperationis occurrat. *Valer. Episcop. in quodam sermone.*

Desperatio est ad vitæ statum vel virtutum reditum fracta spei gubernatio. *Victor.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. Pont. 2.

Confugit interdum templi violator ad aram,
Nec petere offensi numinis horret opem.

Seu. Med.

Qui nihil potest sperare, desperet nihil.

Ovid. 2. Pont. 2.

Qui rapitur fatis, quid prater fata requirit?
Porrigit ad spinas, duraque saxa manus.
Accipitrem metuens pennis trepidantibus ales,
Audet in humanos fessa venire sinus.
Nec se vicino dubitat committere tecto,
Quæ fugit infestos territa cerva canes.

Ovid. 3. Pont. 7.

Proximus huic gradus est bene desperare salutem,
Seque semel vera scisse perisse fide.

Philosoph. et Histor. Sententiæ.

Desperatio cum ei ipsi maximo & exitiali sit malo, quia ea affectus est, tum acerba & gravis omnibus & reipubl. minimè toleranda. *Ex orat. 1. contra Aristog.*

Desperatus omnis seipsum projicit, etiam quam consilio & ratione tenere licet salutem, & præter omnium expectationem fit, si forte incolumis servetur. Quis igitur sana mente præditus seipsum, aut patriæ commoda isti commiserit? quis non pro viribus fugerit, aut eum procul summoverit? ne quis in talem vel invitus incidat. *Ex orat. 1. cont. Arist.*

Neque vos consternatis animis esse oportet, præsertim cum sciatis desperationem neque præsentibus rebus conducere & vobis indignam, esse. *Ex 49. Procem.*

¶ Apoph.

¶ Apophthegmata.

Leonidas, Ephoris dicentibus ad Leonidam, quòd ad Thermopylas proficiscens, paucos secum educeret: Nimium ad hoc, inquit, negotium, ad quod proficiscimur. Indicans, satis multos educi ad moriendum in bello: satius enim perire paucos, quam multos. *Plut.*

Anonymus: cuidam, qui laborans ab oculis exierat in bellum, cum nonnulli dicerent: Quo vadis ad istum affectus modum, aut quid facturus? Ut nihil, inquit, aliud, certè hostis gladium hebetabo. *Plut.*

Pompeius, rebus infœliciter gestis adversus Cæsarem, & ad summam desperationem redactus, in tentorium venit attonito similis, nec aliam vocem emisit, quam hanc, ἀκῶν εἰς παρεσκολήν. Ergo in castra sumptaque veste præsenti fortunæ accommodata, clam profugit. *Plut.*

Desperatio Spei adversaria, omnium malorum ultimum, omnísque remedij impatiens: Promptè assumit speciem fortitudinis, sed speciem tantùm. Est enim desperatio succisi & subruti animi motus, ac repentinus transitus ad improbum aliquem & improvisum conatum. Est ad quodcumque facinus audendum & patrandum concitatissima rabies. Desperatio est inter anteambulationes mortis. Mors hanc præmittit, ac talia sentire cogit & loqui; Ergo me terra non potuit haurire? non iratam ipsi probitati mare? Cur vivo, cui vita tam amara, támque infesta est? Cujuscumque res extremo loco sunt, quisquis comploratus est, ita statuit, sibi præcipiti via eundum esse, ut cui, quàm esse eo loco quo est, accidere deterius nihil possit. Hinc intelligitur desperationem esse habitum illius, qui omni omnis bonæ rei spe perdita, & omni respectu, ac probitate calcata, sese effundit in omne genus nequitiæ. Iste, quid se futurum sit, nihil laborat. Bona & mala existimatio & ipsi in æquo sunt, quamvis in malam propendeat. Est omnis pudoris ac modestiæ desertor, omnis perjurij, spurcitiæ, impudentiæ emissarius. Hunc omnibus probis æquum est esse ignorabilem. Hujus animus fractus ac debilitatus semper necesse habet confugere ad novam spem, id est ab una spe perdita transire ad aliam nihilo certiorem, certè fallacem ac præcipitem. Nequicquam hunc prehendas ac retineas, quem furor intimè divexat, qui suæ saluti infensus, suæ personæ iniquus, quærit quomodo malè pereat; cui suum exitium nunc est perfugium, nunc incitamentum, quò perditiùs feratur in áliena. Desperati enim hoc est ingenium, ut omnia secum trahere in barathrum cupiat. In hoc omne suæ conditionis momentum ponit, ut sibi ipse sit summum malum. Ergo odio vitæ & luci, qua fruitur, infensus in arctissimam perniciem sese conjicit: fatendum tamen est, inter tot rerum humanarum ludibria, ea sæpè desperationem confeciſſe, quæ nemo fieri posse crediderat, dum & occlusissima reserat, & minutissima perrumpit, & editissima contingit. Sed quæ ratione repugnante fiunt, nequaquam exemplo assumi à viro prudente possunt. Omnia infima, caduca, perdita habeto, quæ sumunt à desperatione principium. O profligata humani ingenij labes, utinam istam tuam tam formidabilem diritatem homines aspiciendo perhorrescant. Certè nullus, ne in mediis quidem desperandi occasionibus, sibi desperandum putabit. Tam otiosa prudentibus desperatio est, ut quandoque post accepta ingentia damna, pro victoribus habiti sint, non qui revera vicerant, sed qui non desperaverant. Scilicet hoc est in spe victoriam gestare, atque id quod fracta virtus cuique spondet: ut si adesset, præ se ferre. Post cladem Cannensem, ultimum ferè Romani imperij discrimen, Varroni consuli gratiæ actæ, quod de Republica non desperasset. Certè, ubi hinc virtus, hinc desperatio hominem circumsistunt, quoties in præcordiis certant, planè mirum est, non à virtute prosterni desperationem. Nullum enim tantum est malum quod virtus loco prompta non discutiat. *Car. Paschal. in Ethicis.*

Omnes homines postquam privantur illa re qua antecellere videntur, reliquis viribus postea minus confidunt: aut si primò præter opinionem frustrantur spe sua, de illa re qua maximè confidebant, postea languidiores fiunt quàm pro viribus. *Thucyd. lib. 7.*

Qui ob labores & miserias, aut opinionem reprehensionémque hominum animum despondet, is à sua ipsius vincitur mollitie. Mors enim spontanea, non fuga actionum, sed actio esse debet. Turpe verò est nos nobis ipsis tantùm vivere ac mori. *Plut. in Cleomene.*

Debemus in rebus desperatis lucrum existimare quicquid acceperimus. *Appian. lib. de bel. Punic.*

Solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. *Amb. Marcel. l. 16.*

Qui de salute cogitur desperare, nec opere quidem, nec verbis decorum servare de cætero poterit. *Procop. de bel. Goth. l. 3.*

Præstat non pœnitere quàm pœnitentem desperare, nam illud stuporis est, hoc æternæ condemnationis. *G. Phacim. hist. l. 4.*

Desperatio magnum ad honestè moriendum incitamentum. *Curt. lib. 9.*

Necessitas quædam virtutis est desperatio. *Veget. l. 4. c. 25.*

Desperata salute nullum acrius telum mortalibus est. *P. Æmil. lib. 7.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi, sicut infirmus donec mediocriter habet aliquam passionem & sperat se posse curari, servat se à nocivis escis; si autem intellexerit, insanabilem se jam esse, jam non parcit: Sic & homo observat se à malo; si autem graviter peccando cœperit desperare, jam nihil dubitat facere, quasi qui jam peccatis suis vincit judicium Dei. *in cap. 21. Matth. hom. 40.*

Sicut subducto oleo, minuitur lumen lucernæ: Sic sibi malè conscius consideratione operum suorum malorum se confundit, & infidelitati suæ addit adhuc diffidentiam. *In Matth. 24. hom. 53.*

Non est perniciosum in prælio vulnerari, sed post vulnus acceptum desperatione curandi medelam ulceri denegare. Nullus se demergit, nave fluctibus semel mersa, ac totum onus perditum desiit navigare: sed rursus ad maria, nudusque festinat, rursus immensa pervolat freta, & iterato fœlicius cursu casus prioris damna compensat: sæpe & jam athletas videmus post frequentes lapsus, & detrectationes plurimas coronari. Militem quoque scimus post fugas multas virum fortem fuisse; & vicisse victores. *Hom. 21. ad Eutrop.*

Vt qui se subducit malis, non criminationem meretur, sed coronam promeretur: Ita qui violenta morte, seu laqueo, seu aliis modis vitam abrumpit, hunc handquaquam æquum fuerit in crimen vocari, juxta vestram sententiam. *In epist. ad Galatas.*

Non vides medicos, si de salute ægrotantis diffidant, non jam curare: dicunt enim, quod maluerit infirmitati dari, quod non ulteriorem suscipit morbus curam: artis enim industriam morbi malitia vincit. Hæc dicunt, qui de ægroti salute desperant. Si vero sanitas expectatur, omnia faciunt ægroto, salubres afferunt medicinas. Pari modo, si quis peccatis desperando cesserit, quasi non supersit pœnitenti salus, sese majus in malum stimulat. *De pœnit. serm. 6.*

Sicut si imperitus agricola, ubi plantavit vitem, primo illo anno diligenter curat & fodit, secundo verò ac tertio fructum se percepturum speret: idque nisi obvenerit, desperans, quarto jam anno, quo laborum suorum præmia percipere poterat, curam vitis omittat: Ita interdum is, cui persistendo persuadere poteramus, desperatione nostra prorsus eliditur. *Hom. 6. de diversis.*

Thriveri, qui in summo rerum periculo, omnem liberationis spem abjicit, Deum cum malo duce comparat, qui militis oblectatur interitu aut exercitum in præcipitio collocat. *In apo. 50.*

¶ Adagia.

Actum est. πέπρακται.

Proverbialiter etiam his verbis hodie desperationem significamus.

Nullus sum ἀδύ εἰμι, μηδεὶς εἰμι.

Huc referenda etiam illa comicorum Hyperbola: Occidi, Perij: quibus desperationem, aut ingens malum significamus.

Perierunt bona. ἔῤῥει τὰ κακὰ. *Ex epistola Hippocratis ad Lacedæmonios de occasu ducis Mindari.*

Vsus erit, cum rem male cessisse desperabundi significamus.

Pinus in mortem. πίτυος τέρπου.

Vbi quis funditus radicitúsque perit, ita ut nullo pacto restitui possit, pinea ritu perditus dicitur.

Ad restim res redit.

Significabitur hoc adagio summa rerum desperatio. Terent. in Phorm. Opera tua ad restim mihi quidem res rediit planissimè.

Suspendio diligenda arbor. *Plinius.*

In re vehementer indigna, neque ullo pacto toleranda, veteres arborem suspendio deligendam esse dicebant.

Ad porcellum da mihi mutuo tres drachmas. εἰς χοιρίδιον μοι νῦν δάνεισον τρεῖς δραχμάς.

Dicebatur ab eo, qui mori decrevisset. Suidas.

A quinque scopulis desilire in fluctus. ἀπὸ πέντε ἄκρων πετρῶν εἰς κῦμα.

Vsurpari potest ab iis, qui jam impatientes malorum, minantur semet in quodvis potius malum præcipitaturos, quam ut perpetiantur.

Omnibus armis præsidiísque destitutus.

Quoties desperabundum, atque animi auxilio præsidioque destitutum hominem significabimus, appositè utemur versu Homerico qui est. Iliad. φ.

Γυμνὸς ἄτερ ὀπόρυτός τε καὶ ἀσπίδος, ἀλλ' ἔχε ἔγχος.

Et clypeo simul & galea nudatus & hasta.

Phocensium desperatio. φωκικὴ ἀπόνοια.

Dici solitum, ubi desperatis rebus ad extrema consilia veniretur.

Tenuis spes. ψυχεὴ μὲν ἐλπίς.

Spem incertam infirmamque poëta frigidam tenuemque vocant.

¶ Exempla Biblica.

Desperationis exempla: Caïn, Gen. 4. v. 13. 14. Israëlitæ, Exod. 11. Achitophel, 2. Sam. 17. 23 Elias, 1. Reg. 19. 4. quatuor Leprosi, 2. Reg. 7. 4. Saul, 1. Paral. 10. 4. Saulis Armiger, v. 5. Judas Mar. 27. 5. Custos carceris, Act. 16. 27. Desperatio cavenda, 2. Cor. 2. 7.

¶ Historica Exempla.

Numantini à Pub. Scipione Africano longa obsidione defatigati, cum intolerabiles pacis conditiones præscriberet, desperatis rebus, ultimo sese prælio accingunt: satius ducentes pro patria fortiter occumbere, quam per ignaviam deditos, ut oves, jugulari. *Sabellic. l. 9. Enn. 5.*

Saguntum Hispaniarum oppidum, juxta flumen Hiberum, societate fœderéque conjunctum cum Romanis, longa Pœnorum obsidione famémque eo redactum: ut cives extructo in foro igni, quicquid erat pretiosarum rerum, in eum conjicerent; ac postremò se suosque liberos eodem præcipitarent, ne venirent in hostium manus. Inde proverbium Saguntina fames. *Eras. in Adagiis ex Livio, Val. Max. & Cic. Phil.*

P. Licinius Crassus profectus contra Aristobitum Eumenis filium, in eo prælio profligato exercitu, ipse ne in hostium manus veniret, baculo barbari satellitis, equum ducentis, oculum petens, eum, in sui necem provocavit. *Plut.*

Caius Marius Iunior à Sylla, è Mithridatica victoria redeunte, cum toto exercitu fusus, in oppidum Prænestæ se recepit. Ubi obsessus, cum nulla effugij pateret rima, veniam desperans, se Pontio Telesino præbuit jugulandum.

Adrianus Imp. incredibili membrorum omnium cruciatu impulsus, Mastorem quendam barbarum, partim minis, partim pollicitationibus impulit & coëgit, ut eadem sibi inferret: circumscripsítque locum sub mamilla, quem Hermogenes medicus demonstraverat, quo lethaliter percusso, sine dolore expiravit: *Theat. Zuing. fol. 79.*

Diocletianus & Maximianus Herculius, anno Domini 307. ille Nicomediæ, hic vero Mediolani, imperio sese abdicarunt palam quidem negotiorum molem & senectutem causantes amicis; sed id ex desperatione facere,

facere, quòd non possent extinguere Christianorum religionem confitentes. *Niceph. l. 7. c. 20. Zonar. tom. 2. & Chronic. Vrspergiensis.*

Detractio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DEtractio, Græcè κατάλαλία, κακολογία, ας, ἡ, κακόλογος, maledicus dicitur. Et est detractio, denigratio alienæ famæ per occulta verba. *sec. B. Thom. 2. 2. q. 73. art. 4.*

Detractio est seminatio mali occultè in proximi injuriam. Differt autem detractio à contumelia; Quia contumeliosus per aperta dicta intendit honori derogare: Detractor verò in absentia proximi, ejus famam lædit. *secundùm B. Thom. 2. 2. q. 73.*

Detractio, quæ est occulta maledictio ad denigrationem famæ per impositionem falsi, per adductionem mali, per revelationem mali occulti, & per depravationem intentionis: de se, est peccatum mortale; ex levitate verò est veniale, nisi sit de gravi: sed propter bonum cum debitis circumstantiis nullum est peccatum. *Ex B. Thom. secund. Sec. q. 73. art.*

Hebræi detractorem vocant *Halach Rachil*, i. Deambulantem. Mercatores negotiorum suorum & mercium colligendarum vel distrahendarum gratia, hinc inde curritant, atque adeo semper agitantur: ita detractores undique rumores corradunt adversus quoscumque, quos postea in aliorum aures conficiunt, hacque negotiatione omnium pessima supra modum delectantur. Vide supra, *Delatio.* Alio verbo utuntur, nempe *Raghal*, detulit, pedibus ambulando narravit rem alteri, obtrectavit: Detractores enim solent discurrere, & aliquid expiscari, quod deinde aliis inter deambulandum variis verborum circulis & ambagibus exponant. Cognationem habet cum *Rachel*, detulit merces, negociatus est. In secunda conjugatione, *Rigghel* exploravit ad deferendum aliis. Exploratores vocantur *Ragghelin*, Gen. 42. 9. vide Deut. 1. 24. Josu. 2. 1. & 7. 2. & 14. 7. Psal. 15. 3. Detractorem præterea Hebræi *Meloschen* nominant, quasi dicas linguosum, Gall. *Languard*, nam præsertim lingua sua abutitur in proximi perniciem. *Laschon* enim Hebr. lingua dicitur. Ex nominis seu vocis etymo definitionem rei sacra lingua tradit lectori studioso.

Quomodo autem hæc differant, scilicet detractio, contumelia, derisio, & susurratio, vide infra in Susurratio. Detraho aliquando significat tollo, extraho. Terentius: Accurrunt servi, soccos detrahunt. Aliquando significat derogo, unde detractio & detractores, qui famæ alienæ derogare nituntur.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices. *Exod. 22.*

Non maledices surdo, nec coram cœco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus: *Luc. 19.*

Quare non timuisti detrahere servo meo Moysi? *Num. 12.*

Noli ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus est. 22.

Cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. *Iob. 19.*

Non loquentur labia mea iniquitatem. 27.

Sepulchrum patens guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. *Psal. 5. & 64.*

Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum. 31.

Quis est homo, qui vult vitam? diligit dies videre bonos. 33.

Prohibe linguam tuam à malo. *Ibid.*

Dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt. 17.

Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. 57.

Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. 120.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum. 141.

Susurro & bilinguis maledictus, multos enim turbavit pacem habentes. *Eccl. 28.*

Lingua tertia multos commovit, & dispersit illos de gente in gentem. *Ibid.*

Flagelli plaga livorem facit, plaga autem linguæ comminuet ossa. *Ibid.*

Liberasti me à lingua coinquinata (detractorum) & à verbo mendacij, à rege iniquo, & à lingua injusta. *Eccl. 51.*

Provisorem civitatis ac defensorem gentis suæ æmulatorem legis Dei, audebat insidiatorem regni dicere, 2. *Marc. 4.*

Beati estis cum maledixerint vobis homines, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me. *Matth. 5.*

Serpentes & genimina viperarum, quo modo fugietis à judicio gehennæ? 23.

Malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum. *Luc. 6.*

De ore tuo te judico, serve nequam 11.

Quidam dicebant, bonus est: alij dicebant, non, sed seducit turbas? *Ioan. 7.*

Si invicem mordetis, & comeditis: videte ne ab invicem consumamini. *Gal. 5.*

Omnia facite sine murmurationibus & hæsitationibus, ut sine querela sitis, & simplices filij Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ & perversæ. *Phil. 2.*

Multum proficiunt ad impietatem, & sermo eorum, ut cancer serpit. 2. *Tim. 2.*

Ecce quantus ignis, quam magnam sylvam incendit, & lingua ignis est universitas iniquitatis. *Iac. 3.*

Lingua inquietum malum est plena veneno mortifero, *ibid.*

Foris canes, & venefici, & impudici & homicidæ, & idolis servientes, & omnis qui amat & facit mendacium. *Apoc. ult.*

Bonum pervertit.

Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum è vobis nullus sit, qui possit arguere me? *Iob. 6.*

Qui retribuunt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem, *Psal. 38.*

Quia exacuerunt, ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. 64.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt, firmaverunt sibi sermonem nequam. *Ibid.*

Scrutati sunt iniquitates (aliorum.) *ibid.*

Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequar. *Psal. 101.*

Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi. 109.

Judicium subvertit.

Si modreat serpens in silentio, nihil minus habet, qui occultè detrahit. *Eccl. 10.*

Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem. *Ezech. 22.*

Salubriter vitatur.

Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. *Sap. 1.*

Tumultus murmurationum non abscondetur. *ibid.*

Non appelleris susurro in vita tua, & lingua tua ne capiaris & confundaris. *Eccl. 5.*

Susurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia. *ibid.*

In cogitatione tua regi ne detrahes, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti, quia & aves cœli portabunt vocem tuam, qui habent pennas, annuntiabunt sententiam. *Eccl. 10.*

Bona in mala convertens insidiatur, in electis ponit maculam. *Eccl. 11.*

Beatus, qui tectus est à lingua nequam, & qui in iracundia illius jam transivit, & qui non attraxit jugum ejus, & in vinculis illius non est ligatus: jugum enim illius ferreum est, & vinculum illius ut vinculum æreum est. 28.

Neque murmuraveritis, sicut quidam patrum vestrorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore. 1. *Cor. 10.*

Detractores Deo (sunt) odibiles. *Rom. 1.*

Nec rapaces, nec maledici, regnum Dei possidebunt. 1. *Cor. 6.*

Nolite detrahere alteruttum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem. *Iac. 4.*

Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & invidias, & omnes detractiones, sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus. 1. *Pet. 2.*

Vt non audiatur.

Remove à te os pravum, & detrahentia labia sint procul à te. *Proverb. 4.*

Qui detrahit alicui rei, se ipse in futurum obligat. 13.

Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perveniunt ad intima cordis. 26.

Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem. 25.

Abominatio hominum detractor. 24.

Cum detractoribus non commiscearis, quoniam repente consurget perditio eorum, & ruinam utriusque quis novit? *Ibid.*

Cum defecerint ligna, extruetur ignis: & susurrone subtracto jurgia conquiescunt. 26.

Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur. *Ecclesiast. 21.*

Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire; & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. 28.

PATRUM SENTENTIÆ.

Quum ipsam Scripturæ veritatem criminati obscurare non possunt nos, per quos prædicatur inducunt in odium: de quibus effingere quicquid in mentem venerit, possunt. Unde jam Apostolicæ prophetiæ tempus videtur instare: Erit tempus, in quo sanam doctrinam non sustinebunt. *Aug. in Epist. ad Hipp.*

Detractione patientia nostra probatur. *Lib. 5.*

Pejor est detractio in magni nominis viris, quàm in plebeiis. *Cont. Pet.*

Obloquium est absenti detrahere, & dolosè mordere. *In Psal. 49.*

Plus nocent in membris detrahentes Christo, quia animos creditorum interficiunt, quàm qui ejus carnem mox resurrecturam peremerunt. *De defio.*

Si hilari vultu detractorem audieris, tu illi das fomitem detrahendi: si verò tristi, ut ait quidam, discit non libenter dicere, quod discit non libenter audiri. *In gl. Psal. 50.*

Bilinguis serpens habetur, atque mortalis, eò quòd Diaboli minister aliud lingua loquatur, aliud corde meditetur. *Aug. in lib. de Paradis.*

Cave, ne aut linguam, aut aures prurientes habeas, id est, aut ne ipse detrahas aliis, aut alios audias detrahentes. *Hieron. ad Nepotianum.*

Nulli unquam omnino detrahas, & si aliorum vituperatione te laudabilem videri velis, magis tuam vitam ornare disce, quàm alienam carpere: ac semper memor esto scripturæ dicentis, Noli diligere detrahere, ne eradiceris. Pauci etenim sunt, qui huic vitio renuntient. *Ad Celant.*

Rarumque invenies, qui irreprehensibilem vitam suam exhibere velit, ut is non libenter reprehendat alienam: tantáque hujus mali libido mentes hominum invasit, ut etiá qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud

istud tamen quasi in extraneum laqueum incidant. *ibid.*

Nihil tam facile, quàm otiosum & dormientem, de aliorum labore & vigiliis disputare. *In Oseam.*

Cave ne ipse detrahas aliis, aut alios audias detrahentes : non minus auribus quàm linguâ fugias detractionem, nam destructor dum te videt non libenter audire, non facilè potest detrahere. *Ep. ad Nepot.*

Vilium satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios viles facere: quia alterius vituperatione se laudari putant, & suo merito placere non possunt placere volunt in comparatione malorum. *Hier.*

Sicut sagitta si mittatur contra duram materiam, nonnunquam in mittentem revertitur, & vulnerat eum : ita detractor, quum tristem faciem viderit audientis, imo non audientis, sed obturantis aures suas, ne audiat sanguinem : illico conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliva siccatur, *Epist. ad Rustic.*

Incongruum est lingua per totum mundum vagari, & corpore latere. *ibid.*

Per Salomonem dicitur, Noli esse in conviviis potatorum, neque comedas cum eis qui carnes ad vescendum conferunt. Carnes ad vescendum conferre, est in collocutione derogationis vicissim in proximorum vitia dicere. *Greg. l. 14. mor.*

Ij, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & in pravis moribus remanentes benè vivere contemnant. *In Ezech. Hom. ibid.*

Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in pulverem sufflant, & in oculos suos terram excitant, ut unde pulvis detractionis sufflaverit, minus inde veritatis videant. *ibid.*

Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant : ita per sui malitiam exercitas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat. Aliquando autem compescere : ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpant. *ibid.*

Non maledicas surdo, &c. Surdo maledicere, est absenti ac non audienti derogare, coram cæco offendiculum ponere, est discretam quidem rem agere : sed tamen ei, qui lumen discretionis non habet, scandali occasionem præbere. *In past.*

Omnem, qui palam veretur dicere, quod in aurem loquitur, suspectum habeas : quod si coram te judicare ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem. *Bernardus in libro de consid.*

Detractor, & libens auditor, uterque diabolum portat in lingua. Si pauper es, vilem & abjectum reputat : si dives, ambitiosum, avarum & cupidum : si affabilis, dissolutum : si prædicator vel doctor, honoris & humani favoris quæsitorem : si tacens, inutilem : si jejunus, hypocritam, si comedens, voratorem. *Bern. in serm.*

Non solùm ille reus est, qui falsum de alio profert : sed is, qui citò aurem cum criminibus præbet. *Isi. de sum. bon. lib. 3.*

Non est ambiguum, omnem humani eloquij sermonem contractioni obnoxium semper fuisse : quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque sit motus animorum, & contra veritatem aut non intellectum, aut offendentem stultæ voluntatis error obnititur. *Hilarius in principio libri de Trinitate.*

Dentes dicti sunt à demendo, ideo pulchrè linguæ detrahentium dentes vocantur; quia sicut illi ciborum partes demunt, ita & isti opiniones hominum corrodunt. *Cass. in Psal.*

Quis hominum sic cautus est, ut si inter æmulos loquatur, nullum verbum ejus incurrat aliquam quæstionem ? nam menti furore ebriæ, omne quod rectum dicitur, perversum videtur *In Psal. 39.*

Detractores autem quodam simulatæ verecundiæ succo conceptam malitiam, quam retinere non possunt, conantur. Videas à detractore alta præmitti suspiria : sicque cum quadam gravitate & tarditate, vultu mœsto, demissis superciliis, & voce plangent egredi maledictionem, & quidem tanto persuasibiliorem, quantò creditur ab his, qui audiunt corde non invido, sed magis condolenti affectu, quàm malitiosè proferri. Doleo, inquit, vehementer pro eo, quod diligo eum satis, & nunquam potui de hac re corrigere eum, & aliàs mihi quidem benè compertum fuerat de eo istud, sed per me nunquam innotuisset : at quoniam per alterum patefacta res est, veritatem negare non possum, revera ita est. *Bern. super Cant. serm. 24.*

Nunquid non vipera est lingua detractoris ferociissima ? planè nimirùm, quæ tam lethaliter inficiat statu uno. Nunquid non lancea est lingua ista profectò acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. *Bern. in serm.*

Detractio est locutio ex invidia procedens, bona aliorum denigrans. *Hugo.*

Detractor est, qui bona proximi, in quantum potest, minuit. *Ibid.*

Congregat paulatim minima : ut post longum silentium cuncta simul objecta plus noceant quæ minus opinionem læderent, si per se singula prolata fuissent. *Idem in 55. Psal.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ter. And. Prolog.

Id isti vituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt ne intelligendo, ut nihil intelligant,
Dehinc ut quiescant : porro moneo, & desinant
Maledicere, malefacta noscant sua.

Ter. Phorm.

Nihil est. Antipho.
Quin malè narrando possit depravarier.
Tu id quod boni est excerpis, dicis quod mali est.

Horat. 1. serm. 4.

——— Absentem qui rodit amicum.
Qui non defendit alio culpante solutos.
Qui captat risus hominum, famamque dicacis :
Fingere qui non visa potest commissa tacere
Qui nequit : hic niger est, hunc tu Romane caveto.

Horat. 1. Epist. 18.

Vt penitus notum, si tentent crimina serves,
Tuerisque tuo fidentem præsidio : qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis ?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
Et neglecta solent incendia sumere vires.

Plaut. Capt.

Quasi mures semper edimus alienum cibum,
Vbi res prolata sunt : cùm rus homines eunt,
Simul prolata res sunt nostris dentibus.

Horat. 6. Epod.

Cave, cave : namque in malos asperrimus
Parata collo cornua.
Qualis Lycambe spretus infido gener,
Aut acer hostis Bubalo,
An si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flabo puer ?

Martialis 6.

Audes præterea, quod nullus noverit, in me
Scribere versiculos, miseras & perdere chartas.
At si quid nostræ tibi bilis inusserit ardor,
Vivet, & harebit, totoque legetur in orbe.
Stigmata nec vafra delebit Cinnamus arte,
Sed miserere tui, rabido nec perditus ore
Fumantem nasum vivi tentaveris ursi
Sic placidus licèt, & lambat digitosque manusque,
Si dolor & bilis, si justa coëgerit ira,
Vrsus erit, vacua dentes in pelle fatiges,
Et tacitus quaras, quam possis rodere carnem.

Ter. Eunuch.

Nullum est tam dictum, quod non dictum sit prius,
Quare æquum est vos cognoscere atque ignoscere.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Nulla tam modesta fœlicitas est, ut malignitatis dentes vitare possit. Qui alienis malis sicut bonis lætantur, divites sunt alienis jacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus. *Senec. in epist.*

Difficilem oportet habere aurem ad crimina. *In Prov.*

Fit nescio quomodo, ut magis in aliis cernamus : si quid delinquitur, quàm in nobis. Unde Poëta,

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum ? Valer. Max.

Detrahere igitur aliquid alteri, & hominis incommodo suum commodum augere, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cætera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollunt convictum hominum, & societatem. *Cic. de offic.*

Arbitrari debemus magis esse contra naturam hominem homini detrahere sui commodi causa, quàm omnia incommoda subire, vel externa, vel corporis. *Idem.*

¶ Similitudo.

Thriveri, quemadmodum apes possunt cum dolore infigere aculeum, sed tandem relicto vel ipsæ pereunt : Ita & detractores maligni contabescunt paulò post quàm proximo malum inflixerunt. *In apo.* 130.

¶ Emblema.

In detractores Andreæ Alciati.

Emblema CLXIII.

Audent flagriferi matula, stupidique magistri
Bilem in me impuri pectoris evomere.
Quid faciam ? reddamne vices ? sed nonne cicadam
Ala una obstreperam corripuisse ferar ?
Quid prodest muscas operosis pellere flabris ?
Negligere est satius perdere quod nequeas.

Vide Calumnia, Maledicentia, Mendacium.

Devotio.

¶ Definitio et etymolog.

Devotio, Græcè θρησκεία, ας, ἡ, θρῆσκος, ος, ον, devotus seu religiosus dicitur. Est autem devotio, voluntas prompta faciendi quod ad Dei servitium pertinet. *Sec. B. Thom. sec. Sec. q. 82. art. 1.*

Cultus autem seu hujus servitij regula, est Dei ipsius voluntas, institutio & ordinatio. Quoties enim humana mens aliquid de suo intulit, id superstitio, impietas & idolorum cultus vocatur.

Hebræis devotio *Cherem* dicitur, i. Anathema, desolatio. Si de hominibus agitur, internecionem significat, ad excidium destinatos homines indicans. Si de animatis rebus, significat separationem spoliorum, quæ ex pacto internecionis hostium, aut ex conditione eversionis alicujus urbis Deo omnipotenti atque summo justóque judici ejus mandato consecrabantur & devovebantur. Unde Josue 6. 18. & 7. 1. Mich. 7. 2. Contraria vox est Racham, misertus est. Græcis Cherem est καθάρω ἀναθήμω. Vide Act. 23. 15. Rom. 9. 3. 1. Cor. 12. 3. & 16. 21. Gal. 1. 8. 9. & 3. 13.

Devotio, si ad pios homines referatur, significat affectum illum vehementem quo ex præscripto mandati divini, se totos sanctæ suæ

tum generali tum ſpeciali vocationi conſecrant, ut ſinceros Dei filios & ſervos decer. Vide *Exod.*35. 21.29. *Num.*6.21.2. *Chron.*29.31.

Devotio nonnunquam ſignificat impium factum, ut mulieris impudicæ, Proverb.7.14. Judæorum in Apoſtoli vitam crudeliter conſpirantium, Act.23.14.21. & Petri, ſeipſum ex infirmitate nimia devoventis, affirmantíſque nihil ſibi eſſe negotij cum Chriſto, quem comitatus paulò ante fuerat. Tunc enim cœpit, καταναθεματίζειν, ſeipſum devovere & jurare, dicens, non novi hominum. *Matth.* 26.71. Ὁ δὲ (inquit *Marcus*, c.14. v.71.) ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ipſe autem cœpit execrári (infauſta quæque ſibi imprecari) & jurare, dicens, non novi hominem iſtum quem dicitis.

Quid devovere, devotio & devoti fuerint Ethnicis ex teſtimoniis, & exemplis ſequentibus colligere licet.

Agamemnon quum devoviſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno, immolavit Iphigeniam. *Cicero* 3. *Offic.*

In hac trepidatione P.Decius conſul. M.Valerium magna voce inclamat: Deorum, inquit, ope Valeri opus eſt. Agedum, Pontifex publicus populi Romani, præi, verba quibus me pro legionibus devoveam Pontifex eum togam prætextam ſumere juſſit, & velato capite manu ſubter togam ad mentum exerta, ſuper telum ſubjectum pedibus ſtantem ſic dicere: Jane, Jupiter, Mars, Pater Quirine, Bellona, Lares, divi Novenſiles, Dij indigetes, Divi quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiúmque, Diique Manes vos preco, veneror, veniam peto feróque: uti populo Ro Quiritium vim victoriámque proſperetis, hoſtéſque populi Romani Quiritium terrore, formidine, mortéque afficiaris. Sicut verbis nuncupavi, ita pro repub. Quiritium exercitu, legionibus, auxiliis populi Rom.Quiritium, legiones auxiliáque hoſtium mecum diis Manibus Telluríque devoveo. Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium jubet, maturéque collegæ ſe devotum pro exercitu nunciare. Ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios immiſit: Conſpectus ab utraque acie aliquanto auguſtior humano viſu, ſicut cœlo miſſus piaculum omnis Deorum iræ, qui poteſtatem à ſuis averſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror pavórque cum illo latus, ſigna primò Latinorum turbavit: deinde in totam penitus aciem pervaſit. Evidentiſſimum id fuit, quòd quacunque equo invectus eſt, ibi haud ſecus quàm peſtifero ſidere icti pavebant, ubi verò corruit obrutus telis, inde jam haud dubiè conſternatæ cohortes Latinorum fugam ac vaſtitatem latè fecerunt. Simul & Romam exolutis religione animis, velut tum primum ſigno dato cohorti, pugnam integram ediderunt. *Liu.decad.*1. *lib.*8. *anno urb.* 415.

Anno urbis conditæ 393. ſeu motu terræ, ſeu quavi alia, forum medium ferme ſpecu vaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neque eam voraginem conjectu terræ cùm pro ſe quiſque gereret, expleri potuiſſe prius, quàm Deûm monitu quæri cœptum, quæ plurimum populus Rom. poſſet, id enim illi loco dicandum vates canebant, ſi rempub. Romanam perpetuam eſſe vellent: tum M. Curtium juvenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes, an ullum magis Romanum bonum quam arma virtúſque eſſet. Silentio facto templa Deorum immortalium quæ foro imminent. Capitoliúmque intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad Deos Manes porrigentem ſe devoviſſe: equo deinde quam poterat maximè exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe: donáque ac fruges ſuper eum à multitudine virorum ac mulierum congeſtas: lacúmque Curtium non ab antiquo illo T. Tatij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. *Livius, lib.7.decad.*1. *Valer.Max.lib.5.c.6. Oroſ. lib.3.c.5.*

Decius, ut nulla vi Romanos cedentes, fuſos, fugientes, perculſos ſuſtinere poterat, patrem P.Decium nomine compellans: Quid ultrà moror, inquit, familiare fatum? Datum hoc noſtro generi eſt, ut luendis periculis publicis piacula fimus. Jam ego mecum legiones hoſtium mactandas Telluri ac diis Manib.dabo. Hæc locutus, M. Livium Pontificem, quem deſcendens in aciem digredi vetuerat ab ſe, præire juſſit verba, quibus ſe legionéſque hoſtium pro exercitu populi R. Quiritium devoveret: devotus inde eadem precatione eodémque habitu quo Pater P.Decius ad Veſerim bello Latino ſe juſſerat devoveri: cùm ſecundùm ſolennes precationes adjeciſſet, præ ſe agere ſeſe formidinem ac fugam cædémque ac cruorem: cœleſtium, infernorum iras: contracturum funebribus diris ſigna, tela, arma hoſtium, locúmque eundem ſuæ peſtis, & Gallorum ac Samnitium fore: hæc execratus in ſe, hoſtéſque, quâ confertiſſimam cernebat Gallorum aciem concitat equum: inférénſque ſe ipſe infeſtis telis interfectus eſt. Vix humanæ inde opis videri pugna potuit Romani duce amiſſo, quæ res terrori aliàs eſſe ſolet, ſiſtere fugam, ac novam de integro velle inſtaurare pugnam. Galli, & maximè globus circumſtans Conſulis corpus, velut alienata mente, vana incaſſum jactare tela: torpere quidam, & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera Pontifex Livius, cui lictores Decius tradiderat, juſſerátque proprætorem eſſe, vociferari; viciſſe Romanos, defunctos conſulis fato: Gallos Samnitéſque Telluris matris ac Deorum Manium eſſe: rapere ad ſe ac vocare Decium devotam ſecum aciem, furiarumque ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe, &c. Cæſareo die hoſtium xxv.millia, octo capta, nec incruenta victoria fuit, nam ex P. Decij exercitu cæſa ſeptem millia: ex Fabij mille ac ducenti, *Paulo infrà.* Celebrata (in urbe) inconditis carminibus militaribus non magis victoria Q.Fabij, quàm mors præclara P.Decij eſt: excitatáque memoria parentis, æquata eventu publico privatóque filij laudibus. *Livius lib.*10. *decad.*1. *anno urbis* 458. *Cicero in Catone. Valer.Max.lib.5.c.6. ſect.5.& 6.*

Adcantuanus, qui ſumma imperij tenebat, cum ſexcentis devotis, quos illi Soldurios appellant (quorum hæc conditio, ut omnibus in vita commodis unà cum his fruantur, quorum ſe amicitiæ dediderint: ſi quid eis per vim accidat, aut eundem caſum unà ferant, aut ſibi mortem conciſcant, neque adhuc hominum memoria repertus eſt quiſquam, qui, eo interfecto, cujus ſe amicitiæ devoviſſet, mori recuſaret:) eruptionem facere conatus, &c. *Cæſar, de bello Gall. lib.*3.

Quæ vis Coclitem contra omnes hoſtium copias in ponte tenuit ſolum? quæ patrem Decium, quæ filium devovit, ac immiſit in armatas hoſtium copias? *Cicero in Paradox.*

At ſi homines docuit patriæ poſtponere vitam
Vana ſuperſtitio, quanto nos juſtius omnes,
Vere Deus, tibi nos & noſtra ſacrabimus uni?

Hæc vera eſt Devotio, quæ ſi ad Chriſtum Eccleſiæ caput, ad martyres Chriſtianos aliáque Chriſti membra, juxta fidei analogiam cœleſtíſque veritatis præſcriptum referatur, innumera Devotionis & verè devotorum præclara atque innumera ferè exempla proferre poſſit.

Devotio eſt ſpecialis actus voluntatis promptæ tradendi ſe ad famularum Dei. *ſecund. B.Thom.ibidem ubi ſuprà*, Dicitur autem devoveo à voveo, quod eſt, aliquid Deo ſanctè promitto. Unde & hujuſmodi promiſſio votum dicitur. Devoveo, deſtino, imprecor: hinc devotor, qui aliquid imprecatur: & devotum, deſtinatum, quod modo ad proſperum, modo ad adverſum refertur.

PATRUM SENTENTIÆ.

Non putreſcit cor, ſi levetur ad Deum: frumentum tuum ſi haberes in inferioribus, ne putreſceret, levares illud ad ſuperiora: frumento tuo quæris mutare locum, & cor permittis in terra putreſcere, frumentum levares ad ſuperiora, cor leva in cœlum. Et unde, iniquis, poſſum? qui funes, quæ machinæ, quæ ſcalæ opus ſunt: gradus affectus eſt, iter tuum voluntas tua eſt, amando aſcendis, negligendo deſdis: ſtans in terra in cœlo es, ſi Deum diligis. *Aug. in Pſal.*85.

Si habet animus, unde oblectetur extrinſecus, ſine deliciis manet interius. *In Ioan.*

Anima Deo devota fit actus corporis & terrenos exuit mores, ut veſtiat, quomodo ſi velit rurſus induere. Conſuetudo enim boni uſum veteris pravitatis amiſit. *De virg.*

Hæc eſt vera fortitudo, quæ naturæ uſum, ſexus infirmitatem, mentis devotione tranſgreditur. *In lib. de verb.*

Neſcio quid incorporaliter & ſpiritualiter in nobis facit Deus, quod nec ſonus ſit, qui aurem percutiat, nec color, qui oculis diſcernatur, nec odor, qui naribus capiatur, nec ſapor, qui faucibus judicetur, nec durum & molle, quod tangendo ſentiatur: & tamen aliquid eſt, quod ſentire facilè eſt, explicare non poſſibile. *In Ioha.*

Si nos virtus devotionis in intimis afficit, omnis ſtrepitus pravæ ſuggeſtionis obmuteſcit. *Greg. in hom.*

Viros ad offerenda Deo munera venientes in medio civitatis interfecit: quia divinis deditæ operibus mentes, niſi magna ſe circumſpectione cuſtodiant, ſurripiente hoſte, dum devotionis portant hoſtiam, in ipſo itinere perdunt vitam. *Ib. & in mo.*

Non omnibus eodem modo data eſt gratia, iſta ſcilicet devotio, Porro Thomas in latere, Joannes in pectore, Petrus in ſinu Patris, Paulus in tertio cœlo, ſecreti hujus gratiam ſunt aſſecuti. Prior mulier ſtatuit in tuto loco humilitatis, poſterior in ſolio ſpei, Thomas in fundamento fidei, Joannes in lecto charitatis, Paulus in intimo ſapientiæ, Petrus in luce veritatis. Sic apud ſponſum manſiones multæ ſunt. *Bernard. ſuper Cantica.*

Temporis præteriti fructus eſt compunctio, futuri flos eſt devotio. *Ibidem.*

Eſt unguentum contritionis, eſt unguentum pietatis, primum pungitivum, dolorem faciens: ſecundùm temperativum, dolorem leniens, tertium ſanativum, morbum expellens. *Ibidem.*

Ubi crapulam ructantis inter pocula ſenſerit Chriſtus, vina ſua dulciora ſuper mel & favum mentis propinare non dignatur. Ubi curioſa ciborum diverſitas, ubi divitiis ſupellectilis, diſcolorum varietas oculos pariter paſcit & ventrem, cœleſtis jejuniam deſerit mentem. *Ibid.*

Melius eſt devotum in minoribus, quam devotum in majoribus profectionibus invenire. *Bern. in Epiſt.*

Devotio eſt fervor bonæ voluntatis, quem mens cohibere non valens, certis manifeſtat indiciis. *Ioan. Caſſ. in coll.*

Vide Votum.

Deus.

¶ DEFINITIO.

DEus variis nominibus à Moſe, Prophetis, Apoſtolis deſignatur. Quæ autem in veteri teſtamento ſunt nomina, alia Dei eſſentiam, alia ejuſdem eſſentiæ propria denotant. Prioſes notationes ſunt *Iehoua, Iah, Eheje.* Nomen *Iehova* deductum eſt à radice *Hanah*, vel *Hajah*, fuit. Græc. redditur ὁ ὤν. De quo multa Hebræi. Frequentiſſimè occurrit apud Moſen & prophetas 2. *Iah*, ab *Hajah*, fuit. Hujus mentio extat, Exod. 15. 2. Pſal. 68. 5. & 94. 7. 12. & 118. 17. 18. 19. Cantic.8. 6. Eſai. 38. 11. frequenter in voce Hallelu Jah, 1. Laudate Deum, & ad multorum nominum finem Iirme-jah, Zecar-jah, &c. Deſumptum videtur à nomine Jehoua. 3. Eheje (qui ſúm) ab eodem verbo Hajah, fuit. Exod.3.13.14.

Nomina quæ eſſentiæ divinæ propria denotant ſunt, El, Elohim, El-Schaddai, Adonai, Helion. 1. *El*, à fortitudine appellatur, & quòd ſit fortiſſimus ac potentiſſimus, & quod fortitudinem aliis tribuat, Eſa. 9. 6. Chriſtus vocatur *El-Hibbor*, 1. Deus fortis, robuſtiſſimus. 2. *Elohim, Eloha*, Job.12.4. Abac.3.3. Job.35.10. Geneſ.35.7. Joſ.24.19. Jerem. 10. 10. Doctiſſimi quidem interpretes hoc nomen propriè judicem ſonare dicunt: & propriè vero Deo tribuitur. Angelus verò & hominibus

admiratione dignis, præsertim qui aliis præsunt tribuitur per metaphoram propter communicatam à Deo potentiam atque officium aliis opem ferendi, eósque defendendi, sustentandi, fovendi, mundum, regna, urbésque regendi : fictisque diis per κατάχρησιν, quod illis sui cultores vim divinam tribuant. 3. El Schadda. Omnipotens, αὐτάρκης, sibi & aliis sufficiens, Gen. 17. 1. παντοκράτωρ. De solo Deo usurpatur. 4. Adonai, κύριος, Dominus & 134. in locis veteris Testamenti reperitur. Christo tribuitur, Dan. 9. 17. & plurali numero occurrit. Malach. 1. 6. ad mysterium S. Triados denotandum. 5. Helion, Excelsus seu altissimus, Psal. 9. 3. & 91. 9. & 92. 9. Dan. 4. 17. 24. 25. 34. Græcè ὕψιστος Luc. 1. 32.

In novo Testamento frequentissima sunt Θεὸς, & Κύριος, Deus & Dominus. Etymologias horum nominum excutit diligenter, etymologicon trilingue Lugduni editum, anno 1607. pag. 243. & 267. Quædam alia Deo adscripta & attributa nomina seu epitheta, maximo numero Bibliorum concordantiæ magnæ in voc. Deus, Dominus, occurrunt, ut in S. Scripturæ Thesauro, studioso lectori abundè satisfacturis. Specimen addimus, Ordine alphabetico, liter. A. B. C. Reliqua pius Amanuensis sibi describat, qui volet.

¶ Loci Biblici.

Deo soli attributa subinde in Scripturis, aliis etiam per communicationem & figuratè tribuuntur, ut vocabulum Deus, soli Deo tribuitur, qui in essentia unus ac solus esse asseritur, Deut. 4. v. 4. 35. 39. & 6. 4 & 32. 39. 1. Sam. 2. 2. 2. Sam. 7. 22. & 22. 32. 1. Reg. 8 60. & 18. 39. 2. Reg. 5. 15. & 19. v. 14. 19. 1. Paral. 17. 20. 2. Paral. 6. 14. Psal. 86. 10. Esa. 37. 20. & 43. 10. & 44. vers. 8. 24. & 45. 21. & 46. 9. & 64. 4. Dan. 3. 96. Osee 13. 4. Joël. 2. 27. Marc. 12. 29. Joan. 17. 3. 1. Cor. 8. vers. 4, 6. Eph. 4. v. 5. 6. 1. Tim. 2. 5. Dei nomen aliis etiam tribuitur, Exod. 7. 1. & 22. 8. 2 Sam. 28. 13. Psalm. 47. 10. & 82. 6.

Deus acceptor personarum non est, Deut. 17. 2. Paral. 19. 7. Job. 34. 19. Sam. 6. 8. Eccles. 35. 15. Esa. 11. 3. Matth. 22. 16. Marc. 12. 14. Luc. 20. 21. Act. 10. 34 Roman. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 24. 1. Pet. 1. 17. hoc est, non metitur Deus homines ex genere vel patria, ut eos amplectatur, vel repudiet, οὐθένωπον ejus non declarat ipsos homines, seu externas qualitates in ipsis hærentes : ut genus, dignitatem, opes, patriam denique, sive gentem. Adjutor suorum est, Gen. 15. v. 1. 14. & 31. 24. & 28. 15. & 31. 29. & 35. 5. & 39. 21. & 55. 5. Exod. 2. 25. & 14. 14. Deut. 32. vers. 36. 43. Judic. 5. 19. Psal. 19. 15. & 25. 15. & 28. 8. & 30. 11 & 33. 20. & 37. 39. & 40. 18. & 40. 1. Esa. 41. 13. & 50. 7. Zachar. 2. 5. & 9. 5. æternus est, nec principium habet, nec finem : sed est ipse principium & finis, Genes. 21. 33. Exod. 15. 18. Job. 19. 25. & 36. 26. Psal. 90. 2. & 92. 9. & 93. 2. & 102. 13. Esa. 41 4. & 43. 10. & 44. 6. & 48. 12. & 57. 15. & 63. 16. Threu. 5. 19. Daniel. 6. 26. & 7. 9. Rom. 16. 26. Heb. 1. vers. 8. 12. Apoc. 1. 8. 17. & 4. 8. & 11. 17. & 16. 5. solus altissimus, Psal. 83. 19. Author & Fons honorum omnium Joan. 3. 27. 1. Pet. 5. 10. Jac. 1. 17. miraculorum author, Psal. 72. 18 & 18. & 139. 4 Eccles. 11. 4. Actor. 19. 10. faciunt & alij miracula, Deut. 34. 12. Eccles. 319. & 48. vers. 4. 15. patientiæ author, Rom. 15. 5. pacis, 16. 20. 1. Cor. 14. 23. 2. Cor. 13. 11. Philip. 4. 9. 1. Thes. 5. 23. 2. Thes. 3. 16. solus Beatus, Tim. 1. 11. & 6. 15. alij beati, Gen. 30. 13. Psal. 1. 1. & 32. 1. 2. & 41. 1. & 119. 1. & 127. 1. Matth. 5. 1. 2. 3 &c. 16. 17. & 24. 46. Luc. 1. 45. & 14. 14. Jac. 1. 1. Benedictus, Mar. 14. 61. Rom 1. 25. 2. Cor. 11. 31. Beneficus, Matth 5. 44. 45. Actor. 14. 17. solus Bonus, & quibus, Psal. 18. 27. & 75. 1. & 119. 68. Thren. 3. 25. Nahum. 1. 7. Matth. 19. 17 Luc. 8. 19. aliis tribuitur bonitas, Genes. 1. 31. & 3. 6. & 49. 15. Num. 14. 7. 1. Sam. 29. 9. 2. Sam. 18. 27. 1. Paral. 28. 8. Psal. 111. 10. & 147. 1. Proverb. 8. 22. & 22. 1 Eccl. 7. 2. Sap. 8. 19. Eccles. 14. 5. Jerem. 7. Matth. 7. 17. Marc. 9. 56. Luc. 45. Charitas est, 1. Joha. 4. 8. 10. quod multo ὑπερπερισσότερον est quàm si Deum diceret Apostolus, summopere atque adeò infinitè nos amare : cum dicit, Deum erga nos ipsam charitatem esse, cujus certissimum τεκμήριον profert Dei charitas, 1. Joh. 4. 5. qua Deus diligitur Clemens & longanimis, Gen. 15. 16. & 18. 21. Exod 34. 6. 7. 7. 2 Paral. 39. & 36. 15. Nehem. 9. 31. Psalm. 7. 12. & 86. 5. 13. & 103. 8. & 111. 4. & 14. 2. 2. & 116. 5. & 145. 8. Esa. 30. 18. & 55. 7. & 65. 2. Jer. 31. 20. Joël. 2. 13. Jonæ. 4. 2. Malach. 3. 17. Luc. 9. 36. & 12. 45. & 13. 8. & 15. 28. Act. 13. 18. & 14. 16. Rom. 2. 4. Jacob. 5. 11. 2. Pet. 3. 9.

Deo omnis gloria tribuenda, Rom. 11. 36. Eph. 3. 21. 1. Tim. 1. 17. 1. Petr. 4. 11. Apoc. 16. & 4. 11. & 1. 13. & 19. 1. Deo omnia tribuenda, Act. 17. 28. Rom. 11. 36. 1. Cor. 8. 3. Deus est cum illo : ex Hebræorum idiotismo, Deus cum illis dicitur esse, in quibus divina quædam præstantia elucet. Joan. 3. 2. Atqui (ut hæc ad locum citatum addantur) si Nicodemus bene Christum nosset, non modo dixisset Deum esse cum Christo, quasi ipsius συνέργον, sed Deum esse in ipso, ut loquitur Apostolus, 3. Corinth. 5. 19.

Deus hujus seculi Satan, 2. Cor. 4. 4. Deus impiorum & Pseudoprophetarum venter est, Rom. 16. 18. Philip. 3. 19.

Dij multi, 1. Cor. 8. 5. Vide Angeli, & Magistratus, dij falsi. Vide Idola, & Idolorum catalogum.

1. Deus, qui primò & per se subjectum Theologiæ est, triplici modo cognoscendus nobis in S. Literis proponitur. 1. Secundùm id quod est in se, quo infinitus & ἀκατάληπτος est. 2. Secundùm id quod à nobis cognosci & mente comprehendi quadantenus potest, quod admirabile est, sed multis numeris inferior eo quòd Deus est. 3. Secundùm id quod dici, & sermone enunciari, aut scripto exprimi potest.

2. Quum autem Deus sit, comprehendatur, dicatúrque aut οὐσιωδῶς & essentialiter, qua Deus est supra naturam omnem, unus essentia : aut ὑποστατικῶς & personaliter, qua Deus personis trinus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus : de priori & essentiali modo hac sectione differemus, tantùm, non prout est in se (Sic enim Deus lux infinita est, in quo nullæ sunt tenebræ, & lucem inaccessam habitat) sed prout à tenui acie mentis nostræ capi, & modulo sermonis nostri enuntiari potest.

3. Hujus perceptionis *tres* tantum naturarum in scriptura *gradus* Scholastici statuunt. *Primus* negotiationis est, sive remotionis (ut vocant) cùm negantur de Deo quæ creaturis insunt, & de creaturis percipiuntur, enuntiantur : ut sic cum antiquis philosophis dicas : Deus non est quod Sol, quod Luna : item Deus non est, mutabilis, finitus, &c. *Secundus* Perfectionis est, id est. Affirmationis de Deo enuntiatæ qua præstantissima quæque insunt Creaturis, secundùm similitudinem aut vestigium analogicè Deo aprătur : ut cùm dicimus Deum esse magnum, excelsum, fortem, justum, & benignum, &c. *Tertius* excellentiæ sive supereminentiæ est, quo pacto enuntiamus de Deo quæcumq; in scripturis de eo sunt & enuntiari possunt, supra modum creaturarum omnium, & ad Deum omnia reducuntur, sicut in causam communem & omnia excedentem.

4. Secundùm hos perceptionis gradus, Deus ita à nobis utcumque describitur, Deus est essentia prima, spiritualis, simplicissima, perfectissima, infinita, unica, immutabilis, omniscia, voluntate vitáque prædita, immensæ denique potentiæ. *Essentia* est : nam essentiare & dignitate prior est accidente, & actus potentia prior, Deus autem primus est, & solum primum, à quo, in quo, per quem, & propter quem sunt omnia, Rom. 11. 36. Unde & *Prima* dicitur, quòd non sit de genere essentiarum inferiorum, quæ suum principium aliunde habent : non Physica, nec Metaphysica, licet hæc in natura superiore omnium sit dignissima. Quare ens transcendens omnia, & ὑπερούσιος, discretionis ergo, à patribus Orthodoxis fuit appellata, & ab Hebræis Jehoua (Exod. 5. 13. 15. & 6. 2.) quod essentiæ nomen est, proprium Deitatis, & cum altero entе ullo incommunicabile.

5. Rationem essentiæ hujus attributa exactius circumscribunt : primùm generatim cum *Spiritualis* dicitur. Nam Spiritus in rebus creatis est essentia dignissima, Deus verò secundùm essentiam obtinet dignitatem super rerum creatarum omnium, vel dignissimarum modum : deinde speciatim, quorum quædam Ἀφαιρέτικα vocantur, quæ essentiam Dei nobis denotant velut à priori, tum affirmativè, ut simplicitas perfectio tum negativè, ut infirmitas, immutabilitas : quædam verò Κοινάντικα, quæ velut à posteriori Dei essentiam nobis denotant, qualia sunt Scientia, voluntas, Vita, Potentia.

6. Attributa ἀφαιρέτικα sunt, quæ Deum è Categoriis absolutum quid significantibus, subsantia, qualitate & quantitate eximunt, sive modum corporeum, quod in Physicis fit, sive rationem virtutis in metaphysicis (licet propius ad Deum accedat) consideremus. A prædicamento substantiæ eximit Deum *Simplicitas*, qua essentia ejus omnis prorsus compositionis in se, aut cum alio expers asseritur : cum neque ex partibus quantitatis, aut essentialibus materia & forma, neque ex genere & differentia, neque ex essentia & esse, neque ex substantia & accidente, neque ex natura & supposito, neque ex alia ulla re, aut modo ullo Deus sit compositus : sed idem in eo sit natura & suppositum, essentia & esse : eóque ne in compositionem cum re ulla, tanquam principium internum, aut materia aut forma possit venire.

7. Ex hac autem simplicitate summa *Perfectio* Dei concluditur, adeo ut nihil ei accedere vel decedere possit, nec egeat ullius extra se, nec aliunde quicquam accipiat, sed sibi solus ad omnia sufficiat, à seipso, & in seipso ad omnia & in omnibus αὐταρκείας & ἀνενδεείας, tum aliis causa & exemplar omnis perfectionis : unde *El-Schadai* Hebræis dictus est. Cum autem perfectus sit Deus modo perfectissimo divinóque, hoc est (ut loquuntur) univoce, modus autem ille in bono sit omnino positus, hinc summa ejus Bonitas efficitur, ut essentiæ ipsius nec insit quicquam mali actu vel potentia, nec desit quicquam boni, ídque non secundùm bonum rei creatæ ullius, aut cunctarum simul, sed quod bonum unicum est essentia, & bonum summum, principium omnis boni naturæ & gratiæ, quod in res creatas communicatione voluntaria ipsius defusum est.

8. Quantitatis autem omnis continuæ quidem *Infinitas*, discretæ verò *Unitas* Deum expertem significant. Infinitatis seu Incircumscriptionis duæ sunt species : una secundùm locum mensurámque *Immensitas*, quâ Deus nullius dimensionis, hoc est, loci, incrementi & decrementi capax esse significatur : sed essentia, præsentia, potentiáque sua supra omnem locum, & in omni loco seu ubique esse, omnia continens, nusquam contentus, sine definitione, dimensione, aut circumscriptione, quam Repletivam præsentiam Scholastici dixerunt : Altera, secundùm tempus *Æternitas*, quæ (ut Boëtius definit) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, hoc est ὅλη συνοχῆς, continuitate Spirituali, sine principio & fine temporis, sine successione prioris ac posterioris, præterea & futuri.

9. *Unitas* Dei essentiæ non per accidens (Deo enim nullum inest accidens) sed primò & per se tribuitur. Est si quidem unus Deus non analogia : nihil enim Deo propriè analogum : nihil genere : nam Deus supra omne genus est, non specie : nam species Deorum variæ non possunt dari ; sed numero atque individuo. Quod & præcedentia attributa omnia, & universitatis rerúmque creatarum omnium comparatio ratióque ipsa evidentissimè demonstrant. Nam quicquid est, eo ipso quod est, unum est, & prout est magis, ita magis unum. Quocirca Ens & unum convertuntur.

10. Hinc etiam consequitur Dei *immutabilitas*, qua ab essentia Dei prædicamentum qualitatis, sive propriè, sive analogicè dictum, excluditur. Quicquid enim purus actus est, sine permistione ullius potentiæ, simplicissimus & perfectissimus, nulli mutationi est obnoxium, quæ ex actu & potentia semper conflata est. Quicquid infinitum est, qua infinitum, non potest moveri ab uno termino ad alterum, secundùm qualitates exteriores vel interiores, ullo motus aut mutationis genere. Quicquid unum & principium universale omnium est, nulli mutationi subjectum esse potest : aliàs enim principium esse desineret.

11. Κοινάντικα attributa essentiæ divinæ vocamus, quorum aliquid analogum & simile rebus creatis inest, déque Deo quidem primò & per se dicuntur : sed rebus creatis secundùm analogiam communicantur, déque illis

illis in concepto prædicantur. Sic secundùm rationem essentialium animæ partium Deo tribuitur intellectus seu scientia & voluntas. *Scientia* Dei est ἐνεργεία, seu actus simplicissimus, perfectissimus, infinitus tempore & loco, unus & immutabilis, quo Deus scit, capit & comprehendit se, & alia omnia, divino modo, & supra res alias omnes præstantissimo, h. e. unico intelligentiæ immutabilique ictu & intuitu, non, sicut nos, successivè.

12. *Voluntas* Dei est actus simplicissimus, perfect. infinit. &c. quo Deus vult sese & alia omnia in se, & in aliis omnibus quidquid & quo modo secundùm hanc summam suam sapientiam naturæ ejus convenit. Ac proinde intellectus omnia intelligit, & bona & mala sine ullo vitio suo, sed voluntas determinat opus intellectus, nihil volens nisi bonum: adeò ut nihil mali, quod à creatura esse velit, nisi quatenus rationem habet boni. Licet autem hæc voluntas una sit una essentia, ratione tamen objectorum diversorúmque effectuum variè distinguitur. Quædam enim Deus simpliciter & determinate vult ipse facere, quæ voluntatis simplicis decreta seu placita dicuntur: quædam per alia, quæ si sint intellectu & voluntate prædita, Deus aut informat præceptis sive consiliis atque interdictis, quam voluntatem signi seu Revelatam vocant: aut eadem permittit ex arcano suo decreto, arbitrio voluntatis suæ, quàm etiam voluntatem Placiti seu beneplaciti appellarunt.

13. Intellectus ac voluntatis divinæ fundamentum *Vita*, est actus simplicissimus, perfectus, infinitus æternus, unicus, immutabilis, quo Deus vivit à se & in se divino modo atque incomprehensibili, aliisque omnibus auctor vitæ est intellectu sapientissimo ex sanctissima voluntate sua ad gloriam suam. Essentiæ autem vitæque divinæ commune quasi instrumentum *Potentia* est, quæ est actus simplicis. perfect. &c. quo Deus potest à se, in alia omnia quidquid natura, sapientia, sive ratione & voluntate sua determinat ad gloriam suam. Aut enim consideratur Potentia absolutè, sine ullo respectu, qua ratione Deus omnia potest absolutè simplicitérque, etiam mille mundos facere: aut relatè, ut hic, sive respectivè ad naturam, sapientiam & voluntatem ipsius, secundum quam Deum dicimus non posse, aut velle, aut agere contraria, quæ in natura maximè simplici consistere nequeunt: aut contradictoria, quæ in essentia Dei, falsitatis omnis experti, ac in veritate maximè absoluta locum non habent: quæ idcircò magis Impotentia, quàm Potentia est censenda.

Patrum Sententiæ.

Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est divinorum librorum veterum & novorum Catholici authores tractantes, hoc intenderunt secundùm scripturas docere, quod Pater & Filius, & Spiritus sanctus, unius ejusdémque substantiæ, inseparabili æqualitate divinam insinuant unitatem: ideóque non sunt tres Dij, sed unus Deus, quamvis Pater Filium genuerit, & ideò Filius non sit, qui Pater est: Filiusque à Patre sit genitus: & ideo Pater non sit, qui Filius: Spiritúsque sanctus nec Pater sit nec Filius: sed tantummodo Patris & Filij Spiritus, & Patri & Filio etiam ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens unitatem, non tamen eandem Trinitatem natam de virgine Maria, & sub Pontio Pilato crucifixam & sepultam, tertia die resurrexisse, & in cælum ascendisse, sed tantummodo Filium. Pater & Filius, & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operantur. *Aug. l. de Trinitate, & habetur de consec. dist. 3. Omnes quos.*

Nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur, quàm Trinitas. *Aug. de Trinit. lib. 1.*

O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas! tu es Deus meus, ad te suspiro die ac nocte. *Aug. lib. 7. Confess.*

Sic intelligimus Deum, si possumus, quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia omnia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deum ita cogitat, & si nondum potest invenire quid sit, piè tamen cavet, quantum potest, aliquid de eo sentire quod non sit. *August. de Trin. lib. 5. c. 1.*

Deus res quædam est captu ac venatu difficilis, semper recedens, atque à persequente procul se removens. *Clem. Alexand. Strom. l. 2.*

Unus revera est universitatis hujus Deus, qui in Patre, & Filio, & Spiritu sancto cognoscitur. *Iustin. Mart. in expositione fidei.*

Quis non miretur nos, qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium & Spiritum sanctum, ita ut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari? *Athenagoras in apol. ad Antonin.*

Deus est in seipso, sicut α & ω, in mundo, sicut rector & author: in Angelis, sicut sapor & decor: in Ecclesia, sicut paterfamilias in domo: in animo, sicut sponsus in thalamo: in justis, sicut adjutor & protector: in reprobis, sicut pavor & horror. *August. super illud Matth. 6. Pater noster, &c.*

Custodiatur Oeconomiæ sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Tres autem non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie unius autem substantiæ, & unius status, & unius potestatis: quia unus Deus, ex quo & gradus isti, & formæ, & species, in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti deputantur. *Tertull. contra Prax. c. 2.*

Laudemus unum Patrem, & Filium, unà cum Spiritu sancto, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus: cui gloria nunc est in secula. *Clemens Alexandrin. lib. 3. Pædag.*

Platonici dicunt, beatum esse hominem fruentem Deo, non sicut corpore, vel seipso fruitur animus: aut sicut amicus amico, sed sicut luce oculus. *Aug. lib. 8. de Civitate Dei.*

Quicumque philosophi de Deo senserunt, quod rerum creatarum sit effectivum, & lumen cognoscendarum: & bonum agendarum: quod ab illo nobis sit principium naturæ, & veritas doctrinæ, & felicitas vitæ, illos cæteris anteponimus, eosque nobis propinquiores fatemur. *Idem.*

Omnia priusquam fierent, in notitia facientis erant, & ubique ibi meliora, ubi veriora. *Aug. super Genes. lib. 5.*

Deus solus Dominus est, quia illi animo, non ad suam, sed ad nostram utilitatem servimus: nam si nobis indigeret, eo ipso non verus Dominus esset, cum per nos ejus adjuvaretur necessitas, sub qua etiam ipse serviret. *Ibid. lib. 8.*

Deus tibi totum est; si esuris, panis: si sitis, aqua tibi est: si in tenebris es, lumen tibi est: si nudus es, immortalitate tibi vestis est. *Aug. super Ioan. serm. 19.*

Quicquid præter Deum est, dulce non est: Quicquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum, & se mihi det. *Aug. super Psal. 26.*

Sive tribulemur & angustiemur, sive lætemur, & exultemus, ille laudandus est, qui & in tribulationibus erudit, & in lætitia consolatur. Laus enim Dei à corde & ore Christiani recedere non debet, non ut laudet in prosperis, & maledicat in adversis: sed quemadmodum Psalmus ille scribit: Semper laus ejus in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blandientem: tribularis, agnosce patrem emendantem: sive blandiatur, sive emendet, eum erudit, cui parat hæreditatem. *Aug. super Psal. 54.*

Non est, quo fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. *August. super Psal. 74.* 73.

Deus totus oculus est, quia omnia videt: totus manus est, quia omnia operatur: totus pes est, quia ubique est. *Aug. super Psal. 120.*

Totus in cœlo est, totus in terra, non alternis temporibus, sed utrumque simul, quod nulla corporalis natura potest. *Idem, lib. 2. de civit. Dei, cap. 29.*

Solius Dei est in duobus locis & per totum mundum in eodem momento inveniri. *Athan. q. 26. ad Antioch.*

In animo tuo considera justitiæ Solem, universis quidem ex æquo substantia, ut qui Deus sit, præstò esse. *Iust. Mar. in expos. fidei.*

Una persona Deus & homo est, & utrumque est unus Christus Jesus, ubique per id quod Deus est, in cœlo autem per id quod homo. *August. epist. 57. ad Dardanum.*

Fit omnium quod Deus statuit. *Ambr. de vocat. Gen. lib. 1. c. 3.*

Non est in Deo accidens motus, aut nova voluntas, aut temporale consilium, nec cogitatio ejus cum rerum mutabilium inæqualitate variatur. *Idem, lib. 2. c. 10.*

Unde consilium Domini manet in æternum, nisi de nobis, quos ante præscivit & prædestinavit? *Aug. in Psal. 32.*

Quo ibo à spiritu tuo? nemo fugit ab illo, nisi ad illum: ab ejus severitate, ad ejus bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem? nisi ejus præsentiam ibi invenias: si ascenderis in cœlum, ibi est: si descenderis in infernum, adest. *Aug. lib. de pœnitent.*

Deum impossibile est honorem suum perdere: aut enim peccator solvit sponte, quod debet, aut Deus ab invito accipit. Sicut autem homo peccando rapit, quod Dei est: ita Deus puniendo aufert, quod hominis est. *Anselmus lib. Cur Deus homo, c. 15.*

Quid misericordius intelligi valet, quàm quod peccatori æternis tormentis damnato, & non habenti, unde se redimat, Deus Pater dicit: Accipe unigenitum meum, & da pro te. Et ipse Filius: Tolle me, & redime te. Quasi enim hoc dicunt, cum ad Christianam fidem nos trahunt. *Idem, lib. 2. c. 9.*

Ineffabile est divinum nomen & incomprehensibile. Nam essentia Dei quid & qualis in se sit comprehendi à creato intellectu & humano sermone efferri non potest. Ideò Spiritus S. demisit se ad nostrum captum, & attributis quibusdam essentiam suam descripsit. *Damascen. lib. 1. de fide Orth. c. 1.*

Nemo est tam rudis, tam feris moribus, quin oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cujus Dei providentia regatur hoc omne, quod cernitur: aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione: nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio majore aliquo sit instructum. *Lactant. Firmian. divin. inst. lib. 1. c. 2.*

Nemo est quidem, qui sapiat, rationémque secum putet, qui non unum Deum esse intelligat, qui & condiderit omnia, & eadem, qua condidit, virtute moderetur. Quid enim multis opus est ad mundi regimen sustinendum? nisi fortè arbitremur, si plures sint, minus habere singulos nervorum atque virium. *ibid. c. 3.*

Deus autem, qui est æterna mens, ex omni utique parte perfectæ consummatæque virtutis est. Quod si verum est, unus sit necesse est. *Idem.*

Quis dubitet potentissimum esse regem, qui totius orbis habet imperium? neque immerito, cum illius sint, quæ ubique sunt omnia, cum ad eum solum omnes undique copiæ congregantur. *Idem.*

Qui autem putat, hanc tantam magnitudinem non posse ab uno regi, fallitur. Nec enim quanta vis potestasque sit divinæ majestatis, intelligit, si existimat singularem Deum, qui facere mundum potuit, eundem regere non posse, quem fecit.

At si concipiat animo, quanta sit divini hujus operis immensitas, cum antea nihil esset: tamen virtute atque consilio Dei ex nihilo esse conflatam, quod ad extremam mendicandi necessitatem deductus, victum precibus exposcit, Deum solum obtestatur, & per ejus divinum atque unicum nomen hominum sibi misericordiam quærit. Nunquam igitur Dei meminerunt, nisi dum in malis sunt. Postquam metus deseruit, & pericula recesserunt, tum vero alacres ad deorum templa concurrunt, his libant, his sacrificant, hos coronant. Deo autem, quem in ipsa necessitate imploraverant, ne verbo quidem gratias agunt. *Idem.*

Non placebat Persio, quod aurea vasa templis inferantur, supervacuum

cuum paranti esse inter religiones, quod non sanctitatis, sed avaritiæ sit instrumentum. Illa enim satius est Deo, quem rectè colas, inferre, pro munere.

Compositum jus, fasque animi, sanctósque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.

Lactant. Firmian. divinar. inst. lib. 2. c. 4.

Quanto igitur rectius est omissis insensibilibus & vanis, oculos eo rendere, ubi sedes, ubi habitatio est Dei veri, qui terram stabili firmitate suspendit, qui cœlum distinxit astris fulgentibus, qui Solem rebus humanis clarissimum ac singulare lumen in argumentum suæ ac unicæ majestatis accendit, terris autem maria circumfudit, flumina sempiterno lapsu fluere præcepit.

Jussit & extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi sylvas, lapidosos surgere montes?

Satis est homini ad plenam perfectámque prudentiam, si Deum esse intelligat, cujus intelligentiæ vis & summa hæc est, ut suscipiat & honorificet communem parentem generis humani, & rerum mirabilium fabricatorem.

Inest ergo syderibus ratio, ad peragendum meatus suos apta: sed Dei est illa ratio, qui fecit & regit omnia. *idem lib. 2. c. 5.*

Nemo quærat, ex quibus ista materiis tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit: omnia enim fecit ex nihilo. Nec audiendi sunt Poëtæ, qui dicunt chaos in principio fuisse, id est, confusionem rerum atque elementorum, postea vero diremisse omnem illam congeriem, singulisque rebus ex confuso acervo separatis, in ordinemque descriptis, instruxisse mundum pariter, & ornasse.

Credibilius est, materiam potius à Deo factam, quia Deus omnia potest, quàm mundum à Deo non esse factum, quia sine mente, ratione, consilio, nihil fieri potest.

Denique cum aperiret homini veritatem Deus, ea sola scire nos voluit, quæ interfuit hominem scire, ad vitam consequendam. Quæ verò ad curiosam & profanam cupiditatem pertinebant, reticuit, ut arcana essent. Quid ergo quæris, quæ nec potes scire, nec si scias, beatior fias? Perfecta est in homine sapientia, si, & Deum esse unum, & ab ipso facta esse universa cognoscat. *Lactant. Firm. lib. 2. c. 9.*

Gentes, licet lapides & ligna venerentur, tamen intelligunt aliquid majus esse quàm ipsi sunt, & in errore suo judicant se habere sapientiam, h. e. nulla gens est, quæ naturaliter non intelligat esse Deum, denique gentiles idola colunt: sed si fortè rixam fecerint, & si fortè juramentum aliquod inter illos venerit, non dicunt, lapides isti vident, ligna vident: sed Deus videt, & Deus audit. *Hieronym. in Psalm. 95.*

Pœnitentiam Dei in scripturis sic debemus accipere, quomodo somnium & iram: non quòd Deum pœniteat, aut mutet Deus sententiam, qui loquitur per prophetam, Ego Deus, & non mutor: Et cui nos dicimus, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: sed quòd nobis ad meliora conversis & ipsum pœniteat sententiæ suæ: ut nec justo reddat præmia quæ promisit, si declinaverit, ad iniquitatem, nec peccatori pœnas, quas comminatus est, si conversus fuerit ad salutem. *Hieron. in 7. c. Amos.*

Per humanam similitudinem, Dei potentiam Apostolus demonstravit: non quòd solium ponatur, & Deus pater in eo sedeat, secúmque filium habeat residentem: sed quod nos aliter judicantem atque regnantem, nisi per nostra verba, intelligere nequeamus. *Idem, in 1. cap. 5. ad Ephes.*

Per humanæ sermocinationis exempla, affectus Dei discimus: non quòd ille quempiam derideat, sed quòd nos derisu digna faciamus. *Idem, in Psalm. 2.*

Omnipotentia Dei in utraque parte prævalet: quod & pœnitentibus tribuit misericordiam, & permanentibus in peccato reddit supplicia quæ merentur. *Idem in 51. c. Esai.*

Ista est sola hominis gloriatio, ut sciat & intelligat quod Deus est Dominus, qui facit misericordiam & justitiam super terram: quod omnia Dei providentia & justitia gubernentur, & quæ nobis videntur non habere rationem, justitiæ plena sint atque rationis. *Idem in 9. Ierem.*

Quomodo tuam possunt comprehendere notitiam, cùm in te sint omnia, nihilque sit Spiritus tuus? Ex quo intelligimus Deum esse, qui totus ubique sit. *Idem in Psal. 138.*

Ante mundi tempora, æternitatem quandam seculorum fuisse credendum est: quibus semper cum Filio & Spiritu sancto fuerit Pater: & ut ita dicam, unum tempus Dei est omnis æternitas, immo innumerabilia tempora sunt, cùm infinitus sit ipse qui ante tempora omne tempus excedit. *Hieron. in c. ep. ad Titum.*

Neque enim possumus scire judicia, & ex nostro arbitrio illius sententiæ præjudicare. *Hieron. contra Iovin. epist. 9. c. 16.*

Deus corporis creator & animæ est. Noli despicere bonitatem figuli, id est, qui te plasmavit & fecit, ut voluit, ipse est Dei virtus & Dei sapientia, qui in utero virginis Mariæ ædificavit sibi domum. *Hieronym. in epist. contra Ruffinum, & hab. dist. 56. Nasci de adu. §. Deus corporis erat.*

Deus semper largitur, semper donator est: non mihi sufficit, quod semel dedit: nisi semper det. Peto ut accipiam, & cum accepero, rursus peto, avarus sum ad accipienda Dei beneficia. Nec illè deficit in dando ipsa, nec ego satior in accipiendo: quanto plus bibo, tanto plus sitio. *Hieron. contra Pelagium.*

Pravam animam multis modis Deus visitare consuevit, nam assiduè hanc visitat præcepto, aliquando autem flagello, aliquando miraculo, ut & vera, quæ nesciebat, audiat, & adhuc superbiens aut contemnens, aut dolore compuncta sedeat, aut beneficiis devicta, malum quod fecit, erubescat. *Hier. in hom. Matth. 21. Cum appropinquasset Iesus.*

Adest Deo, qui exit de seculo, adest Deo, qui illum cogitat, qui eum intuetur, qui in ipso spetat: adest ille, juxta Deum est, qui extra se non fuerit. *Amb. in Isaac.*

Deus intervallo locorum non relinquitur, sed pravitate morum gestorum unusquisque suis studiis aut se Deo jungit, aut separat. *Ambr. super Psalm. 118. Beati immaculati.*

Non in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis Deus quæritur nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu: & cum absens est, videtur, & cum præsens, non videtur. *Idem super Lucam, lib. 1.*

Per naturalem legem, Deum rerum fecit genus humanum. Potuerunt enim id per legem naturæ apprehendere, fabrica mundi testificante autorem Deum solum diligendum, quod Moyses literis tradidit: sed impij facti sunt, non colendo creatorem: & injustitia in eis apparet, dum videntes dissimulant à veritate, non fatentes unum Deum. *Ambros. in 1. cap. ep. ad Rom.*

Si stabant Seraphim (*Esai.*) quomodo volabant? Si volabant, quomodo stabant? Si hoc non possumus comprehendere, quomodo Deum comprehendere valemus, quem non videmus? *Idem, lib. 3. de Sp. s. cap. 22.*

Pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur Deum, quid sit, & videamus an ei aliquid possit comparari. Certè hic est de quo, & cum dicitur, non potest dici. Cum æstimatur non potest æstimari. Cùm definitur, ipsa sua definitione crescit. Qui cœlum manu sua operit, pugno omnem ambitum mundi claudit. Quem totum omnia nesciunt, & metuendo sciunt. *Idem, de fide contra Arian. c. 6.*

Assertio nostræ fidei hæc est, ut unum Deum esse dicamus, neque ut gentes filium separemus, neque ut Judæi natum ex Patre ante tempora, & ex virgine postea editum denegemus. Neque ut Sabellicus Patrem confundamus, & verbum, ut eumdem Patrem asseramus & filium, neque ut Photinus initium filij ex virgine disputemus: neque ut Arrius plures credendo & dissimiles potestates, & plures Deos gentili errore faciamus; quia scriptum est, Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est. *Idem, lib. 1. de fide, c. 1.*

Hæc fidei nostræ prædicatio: Deus malus non est: Deo impossibile nihil est: Deus temporalis non est: Deus non minor est. *Idem, lib. 1. de fide, cap. 2.*

Deus non mentitur: quia impossibile est mentiri Deum: impossibile quoque, istud non quid nam infirmitatis est? Non utique: nam quomodo omnia potest, si aliquid efficere non potest? Quid ergo ei impossibile? Non quod virtuti arduum, sed quod naturæ ejus contrarium. Impossibile est, inquit, ei mentiri. Impossibile istud non infirmitatis est, sed virtutis & majestatis. *Idem, l. 6. epist. 37.*

Dei potestas non minuitur, cum dicitur mori fallique non posse. Sic enim hoc non potest, ut potius si posset, minoris esset utique potestatis. Rectè quippe omnipotens dicitur, qui tamen mori & falli non potest. Dicitur enim omnipotens, faciendo quod vult, non patiendo quod non vult. Quod si ei accideret, nequaquam esset omnipotens. Unde propterea quædam non potest, quia omnipotens est. *August. lib. 5. de civit. Dei, cap. 10.*

Deus simplex est ac divisionis expers essentia, simplicitatem corporísque vacuitatem à natura habens. *Nazianzenus, orat. 45.*

Creator omnium Deus Pater omnipotens ubique est, & ubique totus est: in parte non est, quoniam ubique totus est, in parte quæritur. *Greg. l. 16. Moral.*

Deus manet intra omnia, ipse extra omnia: ipse supra omnia, ipse infra omnia. Superior est per potentiam, inferior per sustentationem: exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem. Sursum regens, deorsum continens, extra circundans, interius penetrans. *Greg. super Ezechiel. homil. 17. & lib. 2. Moral.*

Deus idcircò laudes suas nobis indicat, ut valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes verò ejus visione perfrui. Unde Psalmista. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium, ac si apertè dicat. Idcircò fortitudinem suæ operationis insinuat, ut eum, qui audierit, donis ditescat. *Idem Moral. lib. 18.*

Deus vitam malorum tolerat, ut cum adversarius noster Diabolus tentare nos nititur, eorum moribus quasi contrariis armis utatur, per ipsius quippe vivos sæviens cruciat, vel nescius purgat. *Idem lib. 10. Moral.*

Deus bona facit & ordinat, mala non facit, sed ab iniquis facta, ne inordinatè veniant, ipse disponit. *Greg. lib. 18. Mor.*

Deus nonnulla percutit, & nonnulla inulta derelinquit. Quia si nulla resecaret, quis Deum res humanas curare crederet? Et rursus, si hæc cuncta percuteret, extremum judicium unde restaret? *Greg. lib. 5. Moral.*

Deus primo collegit indoctos, postmodum philosophos: & non per oratores docuit piscatores, sed per piscatores subegit oratores. *Idem l. 33. Mor. super illud Job. 4. Nunquid implebis sagenas.*

Deus in hac vita electis suis non promisit gaudia delectationis, sed amaritudines tribulationis, ut medicinæ more per amarum poculum ad dulcedinem æternæ salutis redeant. *Greg. in regist.*

Ille vitæ causas examinat, qui eas per alienum testimonium non explorat. *Greg. lib. 9. Mor. super illud Iob. 9. Si æquitas judicij quæritur.*

Deus gaudet non de suo lucro, sed de nostra salute tristatur non de sua injuria, sed de nostra perditione. *Ioan. Chrys. super Matthæum.*

Deus cum pœnas infert & punit, non cum ira passibili, sed omni clementia ineffabili facit, medentis, non perimentis affectu. *Idem de reparatione lapsi.*

Quid tam necessarium perditis? Quid tam optabile miseris? Quid

tam utile desperatis? Christus salus singulis, forma exemplaris, vita salutaris, salus infirmantium, forma suspirantium, vita sperantium. *Bern. serm. 6. in vigilia Nativit.*

Venit medicus ad ægros, venit redemptor ad venditos, venit via ad errantes, venit vita ad mortuos, venit cum salute, cum unguentis, cum gloria, nec sine salute Jesus, nec sine unctione Christus, nec sine gloria venit Dei filius. *Bern. in serm. de Nativit.*

Non parum apprehendisti, si hoc tibi de Deo compertum sit, quod nusquam sit, qui non clauditur loco, & nusquam non sit, qui non excluditur loco. *Bern.*

Deus non partibus constat, ut corpus: non affectibus distat, ut anima: non formis subsistat, ut omne quod factum est. Nunquid verendum ne cogitatione transvolet illum? Quantumcumque in altum proficiat, ultra est. In terra quod homo cogitare possit altissimum quærere, ridiculum est: statuere impium. Ultra, non citra quærendum est. *Idem de Considerat. lib. 5.*

Quam dives es in misericordia, quàm magnificus in justitia, quam munificus in gratia, Domine Deus noster: non est qui similis sit tibi, Munerator copiosissime, remunerator æquissime, liberator piissime, gratia respicis humiles, justè judicas innocentes, misericorditer etiam salvas peccatores. *Bern. in serm. 57.*

Sicut nullum est momentum, quo homo non utatur, vel fruatur Dei bonitate & misericordia: sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria: Omne tempus, in quo de Deo non cogitas, hoc te computa perdidisse. *Hugo de Claustro anima lib. 1.*

Jesus Christus pauper est de nostro, de suo dives, qui ideò indigam humanitatis assumpsit naturam, ut abundantiæ suæ nos participes faceret. *Cassiod. super Psal. 39.*

Virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus definitio est, finem in sanctorum laudibus non habere. *Cassiod. super Psal. 4. Magnus Dominus.*

Poeticæ Sententiæ.

Deus Ethnicum redarguit in poëmate Aur. Prudentij Contra Symmachum.

Tu me praterito meditaris numina mille,
Si malis parere meis virtutibus, ut me
Per varias partes minuas, cui nulla recidi
Pars aut forma potest, quia sum substantia simplex?
Nec pars esse queo. Solis divisio rebus
Compositis factisque subest: me nemo creavit,
Ut scindi valeam, cunctorum conditor unus.
Crede, quod ex nihilo formavi, pars mea non est.
Quare age, mortalis, soli mihi construe templum:
Méque unum venerare Deum.

Paulò post.

Templum mentis amo, non marmoris: aurea in illo
Fundamenta manent fidei, structura nivali
Consurgit pietate nitens, tegit ardua culmen
Justitia, interitus spargit sola picta rubenti
Flore pudicitia pudor almus & atria servat.
Hac domus apta mihi est, hac me pulcherrima sedes
Accipit, aterno cœlestique hospite digna.

Gr. Nazianzenus, de Principiis, seu principio, Carm. 1. ex Græco in Latinum convers. à I. Billio.

Vnicus omnino Deus est, ab origine nulla,
Causaque ignarus, cum circumscribere quemquam
Quod quent haud unquam fuit, aut quandoque futurum est:
Ævum ipse amplectens, immenso robore, nati
Vnigena magnus genitor, &c.

Idem, Carm. 3.

Nec Monas est expers numeri (namque in tribus illa
Consistit) vario nec rursus honore colenda est
Sancta Trias, divina etenim natura secari
Respuit. In deitate Monas duntaxat: in illis,
Ex quibus est, rursum tria conspiciantur oportet.
Quisque trium Deus est unus, cùm non nisi de uno
Verba facis: rursus Deus unus originis expers,
Vnde fluunt deitatis opes, scriptura sacrata
Cùm tria commemorat.

Idem, Carm. 4. mundum alloquens.

Quod si posterius te condidit ille, quid ante
Quàm fieres variásque tibi Deus undique formas
Inderet, imperitans tam multa in secla patrabat,
Imperfectum etenim non est mihi numen inérsque,
Scilicet ille sua splendorem cernere forma
Gaudebat, numénque suum triplicique parique
Luce nitens, Soli ut motam est ipsique pisque,
Hoc quoque preterea quose exerceret, habebat
Sancta Trias Mundi: formas namque ipsa futuri,
Jam sibi presentis, lustrabat mente beata.
Cuncta etenim que sunt jam preteriere, vel adsunt,
Quaque etiam extabunt, Triadi sunt prompta patentque.

Jacob. Billius Antholog. Sac.

Qui laudat Dominum de rerum conditione,
Et rerum in specie predicat artificem:
Laudet & aternam mortem flammusque minantes,
Et justi Regis judicium metuat.
Spes de promissi nihil ambigat, omne dabit Rex,
Quod parat, & meritis gratia major erit.

Sed properent fontes peccati abrumpere nodos
Ante diem mortis, dum locus est venia.

Idem.

In Deitate gradus, mensura, & tempora non sunt;
Et quod idem est, majus non habet atque minus.
Corporea longè moles formaque recedant.
Virtus summa caret finibus & spatiis.
Quod pater hoc simul est verbum Patris, hoc utriusque
Spiritus, hic Deus est unus, & una fides.
Per quam verorum spes non incerta bonorum
Sublimem ignoto scandit amore viam,
Et praguslata superi dulcedine roris
Doctrinis pasci gaudet Apostolicis.

Ibidem.

Nulla quidem mens est mortali in corpore vivens,
Qua plena videat cognitione Deum:
Sed mirus operum signis ostenditur auctor,
Rectorémque suum condita quæve canunt.
Vnde licet fandi vires animique vigorem
Vincat & excedat gloria lausque Dei:
Nos tamen officio cordis gaudemus & oris,
Et tanto oblectat succubuisse bono,
Hinc fidei virtus, hinc flamma oriatur amoris;
Quod latet exercet, quod superat reparat.

Idem.

Insolitum si quid labentia tempora promunt,
Hoc mirum mundus dicit habétque novum.
Sed verum authori nullus non cognitus ordo est,
Cernenti quicquid secula cuncta ferunt,
Qua non intorto volvunt magna agmina motu.
Sed sub judicio stántque fluúntque Dei.
Vt nihil existat natura in partibus ulla,
Quod non ille suo temperet arbitrio.

Idem.

Dei gratiam, nisi pulsis vitiis, excipi non posse.

Gratia parca Dei non est, sed prodiga sese
Si vacua inveniat pectora, fundit eis.
Cor vitiis purga, sit acesti pectus inane:
Protinus athereus proluet ora liquor,
Ipse cados affer vacuos oleúmque repentè
Influet & subitas conciliabit opes.
Nam vacuis vasis ut cæperis ipse carere,
Non, tibi qui stillet, jam liquor ullus erit.

Ibidem.

Contemptum Dei in causa esse, cur carni animus minimè imperet.

Quid mirum est, menti quod sit caro serva rebellis,
Nec jussis domina pareat illa suæ?
Mens meritas pendit pœnas in carne rebelli:
Obsequium domina cùm neget ipsa sua.
Vt mentis caro jussa tua non pigra facessat,
Fac tua mens servet sedula jussa Dei.
Ordinis hoc etenim ratio exigit, ut caro mentis
Imperio subsit, mente sequente Deum.

Ibidem.

Cum constans anima adversis non frangitur ullis,
Et fidei virtus intemerata manet.
Norit inesse sibi Dominum patientia fortis,
Inque ejus donum, quod steterit, referat.
Nam quod non cecidit, propriis si viribus aptat,
Hoc ipso quo se stare putat, cecidit.

Ibidem.

Qua Deus omnipotens promittit, perficit ipse,
Nec proprium externis viribus implet opus.
Hinc secura fides sperat, quod crescit amátque
Auctorem qui quod spondet, & efficiet.
Nam si qua Dominus promittit, non operatur,
Sea solùm humanum prævidet arbitrium:
Non hac dona ejus, sed sunt predicta vocanda,
Ceu quisquam ex proprio sit bonus absque Deo.
Quod quia non recipit pietas, veraque repugnat,
Gratia nos reparet, gratia justificet.
Qua sic in cunctis implet sua dona vocatis,
Vt quorum dux est, fiat & ipsa comes.

Ibidem.

Deum supra res omnes amandum esse

Fœmina si pulchram capiens à conjuge gemmam,
Pra gemma nimia spernat amore virum.
Ecquis erit, qui non hanc execretur, & omni
Dignam odio, dignam supplicióque putet.
Heu nos iste notat mutato nomine sermo,
Plenaque perfidia pectora nostra ferit.
Innumeris qui cum donis cumulemur in horas,
Præferimus danti munera sumpta Deo.

Filiali timore Deo serviendum esse.

Clamores lupus horrescens hominúmque canúmque
Cogitur in celerem se dare sapè fugam.
At licet innocuo non dantem infigat ovili:
Vt venit ipse tamen, sic abit inde lupus.
Huic similis plane est, metuens qui tartara solum.

Crimina, non recti ductus amore, fugit.
Junctum etenim querulo cum murmure, cúmque timore,
Obsequium magno displicet usque Deo.

Fieri non posse, ut quisquam simul & Deo, & diabolo serviat.

Qui simul & Belia cupit inservire, Deóque,
Et sequitur qua mens, qua caro mollis amat,
Ille operam ludit, nec enim Deus illa moratur
Obsequia, ad geminos qua referuntur heros.
Qui duplices dominos amplecti nititur unà:
Ille videre duo nititur ora simul.
Ille una è manibus blandè mulcétque fovétque,
Atque una rursus verberat ore manu.

Ibidem.

Scire Deum cubiens, gaudere & vivere quarit,
Si verum & summum norit amare Deum,
Cui tribuat quicquid rectè sapit, optat, agítque,
Et sine quo carnis gloria pulvis erit.
Non ergo in quoquam sua munera deserit auctor,
Pérque suum Dominus se manifestat opus.
Inque illis habitat dives penetralibus hospes,
Qua gaudent hoc se compta, quod ille dedit.

Ibidem.

Deum nobis id esse, quod rebus omnibus charius habemus.

Lurconi venter Deus est, ac nummus avaro,
Et, cui sunt Veneris gaudia prima, Venus.
Huic honor, & vero Deus est pro numine fama,
Quem fama extimulat non satianda fames.
Cui nimio Christus studij vilescit amore,
An non is studium numinis instar habet?
Denique quo Christo quisquam plus quarit, amátque
Nonne sibi summum numen id esse putat?

Ibidem.

Esse Deo verum & proprium est, cui quisquis adharet,
Æterni regni in lumine semper erit.
Nam qui justitiam spernunt, non esse laborant,
Inque nihil tendunt & nihil esse queunt.
Non ergo illorum poterit pars multa videri,
Quorum in sanctorum nullus erit numero.
Sed verè magni & multi sine fine manebunt,
In Christo quorum gloria prapes erit.

Ibid.

Ab irato Deo nulla ex parte auxilium expectandum esse.

Aspera cum sortem cruciarent ulcera Jobum,
E consanguineis an tulit ullus opem?
Ast ubi divino redierunt lata favore,
Tum chorus hic lato munera lata tulit.
Haud mirum quacumque oculis Deus aspicit aquis,
Huic favor ex omni parte repentè venit:
At contra irato vultu quem conspicit ille,
Non homo, non huic res jam favet ulla viro.

Homer. in α. Iliad.

Χρὴ μὲν σφαίτερόν γε θεὰ ἔπος εἰρύσσασθαι
Καὶ μάλα κῆρ θυμῷ κεχολώμενον ὡς γὰρ ἄμεινον,
Ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυεν αὐτῆς
Oportet quidem vestrum ô dea verbum observare,
Et quamvis valde animo iratum, sic enim melius,
Qui dits paruerit, dij certè exaudiunt ipsum.

Idem in γ. Iliad.

Παρὰ γὰρ θεοί εἰσι κῆ ἡμῖν.
Dij autem adsunt & nobis.

Idem in δ. Iliad.

Χαλεπὴ δὲ θεῶν ἐπιωλή.
Molesta autem Dei est ira.
Οὔ γὰρ σίτον ἔδουσ', οὐ πίνουσιν ἄιθοπα οἶνον,
Τοὔνεκ' ἀναιμονές εἰσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται.
Non enim cibum edunt, non bibunt calidum vinum,
Idcirco sine sanguine sunt, & vocantur immortales.

Homer. in μ. Iliad.

Θεῶν δ' ἄεκητι τέτυκτο
Ἀθανάτων, τὸ πάρ πολὺν χρόνον ἔμπεδον ἦεν.
Dus autem invitis factum est
Immortalibus: idcirco non ad multum tempus firmum duravit.

Homer. in δ. Iliad.

Ἀλλ' οὔπω πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισιν.
Sed nondum simul omnia Dij dederunt hominibus.

Homer. in π. Iliad.

Ἀλλ' ἀεί τε Διὸς κρείσσων νόος ἔπλετο θυμῷ,
Ὅς τε καὶ ἄλκιμον ἄνδρα φοβεῖ, καὶ ἀφείλετο νίκην.
Sed semper Iovis potentior mens, quàm virorum.
Qui & virum fortem terrefacit & privat victoria.

Homer. in β. Odysseæ.

Θεῶν δ' ὑποδείσατε μῆνιν.
Deorum autem evitare iram.

Idem in γ. Odysseæ.

Ῥεῖα θεός γ' ἐθέλων καὶ πόρρωθεν ἄνδρα σαῶσαι.
Facile Deus volens & procul existens virum salvaret.

Idem in δ. Odysseæ.

Οἱ ἀεὶ βέλτατοι θεοὶ μεμνῆσθαι ἐφιλμίαν.
Semper voluerunt Dij, esse in memoria sua praecepta.

Homer. in δ. Odysseæ.

Θεοὶ δέ τι πάντα ἴσασιν.
Dij autem omnia sciunt.

Homer. in ζ. Odysseæ.

Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον ἀλύμπιος ἀνθρώποισιν,
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλησιν ἑκάστῳ.
Iuppiter ipse distribuit divitias Olympicus hominibus
Bonis atque malis, quomodo voluerit unicuique.

Homer. in ι. Odysseæ.

Θεοὶ δὲ τὰ πάντα δυώσατο.
Sed Dij omnia possunt.

Homer. in ξ. Odyss.

Οὐ μὰν κάκτιλοι ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.
Ἀλλὰ δίκαιοι πάντα, καὶ ἄσιμα ἔργ' ἀνθρώπων.
Non enim mala opera Dij beati amant,
Sed justitiam honorant & decentia opera hominum.

Homer. in ρ. Odyss.

Ὡς ἀεὶ τὸ ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τι ὅμοιον.
Sane semper similem ducit Deus ad suum similem.

Phocylides.

Πρῶτα θεὸν τίμα, μετὰ πειτα δὲ σῶ γονῆας.
In primis venerare Deum, post vero tuos parentes.

Pittacus.

Πρὸ πάντων σέβε τὸ θεῖον.
Ante omnia, cole numen.

Hesiodus.

Οὔτι πῶς ἐστι Διὸς ἐξαλέασθαι.
Nequaquam sane possibile est Iovis mentem decipere.

Idem.

Μηδὲ ποτ' ἐξαῦς δεῖ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Χερσὶν ἀνίπτοις, μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν.
Οὐ γάρ τοί γε κλύουσι δὲ τ' ἀρᾶς.
Nunquam matutinis horis Iovi libare velis calidum vinum
Manibus illotis, neque aliis immortalibus.
Non enim ipsi exaudiunt, sed respuunt preces.

Euripides in Medea.

Πολλὰ δ' ἄελπτος κρήνυσε θεός.
Multa autem prater spem faciunt Dij.

Boët. 1. 5.

O stelliferi conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio.
Rapido cœlum turbine versas,
Legémque pati sydera cogis, &c.
Tu frondiflua frigore bruma
Stringis lucem breviora mora.
Tu, cum fervida venerit æstas,
Agiles noctis dividis horas,
Tua vis varium temperat annum.
Vt quas Borea spiritus aufert,
Revehat mitis Zephyrus, frondes:
Quaque Arcturus semina vidit,
Serius altas urat segetes:
Nihil antiqua lege solutum
Linquis, propria stationis opus,
Omnia certo fine gubernas.

Ovid. 1. Met.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia cœlum,
Vnus erat toto natura vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestáque moles,
Ne quidquam, nisi pondus iners, congestáque eodem
Non benè junctarum discordia semina rerum, &c.
Hanc Deus & melior litem natura diremit.
Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aëre cœlum.
Qua postquam evolvit, caóque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.

Hor. 1. Carm.

Qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare, & terras, variisque mundum temperat horis.

Virg. Ecl. 8.

Ne curare Deum credis mortalia quemquam?

Horat. 3. Carm.

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum & urbes, regnáque tristia,
Divósque mortalésque turbas
Imperio regit unus æquo.

Sen. Hip.

O magna parens natura Deum,
Túque igniferi rector Olympi,
Qui sparsa citè sydera mundo,
Cursúsque vagos rapis astrorum,
Celerisque polos cardine versas;
Cur tibi tanta est cura perennes
Agitare vias atheris alti?
Vt nunc tana frigora bruma,
Nudent sylvas
Nunc arbustis redeant umbra:
Nunc æstivi colla leonis
Cererem magno fervore sequant,

Vires

Vires ſuas temperet annus.

Boët.4.6.

Sedet interea conditor altus,
Rerumque regens flectit habenas,
Rex & dominus, fons & origo,
Lex & ſapiens arbiter æqui:
Et qua motu concitat ira,
Siſtit retrahens, ac vaga firmat.
Nam niſi rectos revocans intus,
Flexos iterum cogat in orbes,
Qua nunc ſtabilis continet ordo:
Diſſepta ſuo fonte fatiſcant.

Silus 6.

Iuſtitia, rectique datur, qui cuncta gubernat.

Stat. 5. Theb.

Cuncta hæc, Superum dimiſſa ſuprema
Mente fluunt.

Manlius 1.

Ac mihi tam præſens ratio non ulla videtur,
Qua pateat mundum divino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum: nec forte coiſſe magiſtra,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus ſtrúxit minimis, inque illa reſolvit.
Æquis, & maria, & terras, & ſydera cœli:
Ætheráque immenſos fabricantem finibus orbes,
Solventémque alios, conflare & cuncta reverti
In ſua principia & rerum mutare figuras.
Quis credat tantas operum ſine numine moles
Ex minimis, cacóque creatum fœdere mundum?
Si Sors iſta dedit nobis, ſors ipſa gubernet.
At cur diſpoſitis vicibus conſurgere ſigna,
Et velut imperio præſcriptos reddere curſus
Cernimus, ac ullis properantibus ulla relinqui?
Cur eadem æſtivas exornans ſydera noctes
Semper, & hibernas eadem, certámque figuram,
Quiſque dies reddit mundo, certámque relinquit?

Senec. Thyeſt.

Res Deus noſtras celeri citatas
Turbine verſat.

Boët 3.9.

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique ſator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, ſtabiliſque manens das cuncta moveri.
Quem non externæ pepulerunt fingere cauſſæ
Materia fluitantis opus, verum inſita ſummi
Forma boni, livore carens.

Manlius 1.

Deus eſt, qui non mutatur in ævo.
Nunquam tranſverſas Solem decurrere ad Arctos,
Nec mutare vias, & in ortum vertere curſus,
Aurorámque novis naſcentem oſtendere terris,
Nec lunam certos excedere luminis orbes:
Sed ſervare modum, quo creſcat, quóve recedat:
Nec cadere in terram pendentia ſydera cœlo.

Horat.1.Carm.24.

Valet ima ſummis
Mutare & inſignem attenuat Deus,
Obſcura promens.

Sen. Her. fur.

Dominare tumidus, ſpiritus altos gere,
Sequitur ſuperbos ultor à tergo Deus.

Lucanus 3.

Quis enim laſos impunè putaret
Eſſe Deos? ſervat multos Fortuna nocentes,
Et tantum miſeris iraſci numina poſſunt.

Ovid. 1. Art.

Nec ſecura quies illos, ſimiliſque ſopori
Detinet, innocui vivite, Numen adeſt,
Reddite depoſitum, pietas ſua fœdera ſervet,
Fraus abſit, vacuas cadit habete manus.

Perſius 3.

Magne pater Divûm ſævos punire tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
Virtutem videant, intabeſcántque relicta,
Anne magis ſcuti genuerunt æra juvenci?
Et magus auratis pendens laquearibus enſis
Purpureas ſubiter cervices terruit.

Virg. 1. Æn.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma:
Adſperate Deos memores fandi atque nefandi.

Ex Græcis Comicis.

Πάντη γὰρ ἐστι, πάντα βλέπει Θεός.
Eſt Deus ubique, ſpectat idémque omnia.
Ὀξὺς Θεῷ δ' ὀφθαλμὸς εἰς τὸ πάντ' ὁρᾶν.
Acutus cernenda cuncta oculus Dei.
Ἄγει τὸ Θεῖον τὰς κακοὺς πρὸς τὴν δίκην.
Adducit ad ſupplicia numen improbos.
Θεοῦ δ' πληγὴν οὐχ ὑπεκπηδᾷ βροτὸς.
Haud ullus unquam tranſiliit plagam Dei.

Θεὸς συνεργῶν πάντα ποιεῖ ῥᾳδίως.
Eſt facile quidvis, fert opem quando Deus.
Σὺν τῷ θεῷ πλῶν, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις, vel
Θεοῦ θέλοντος κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις,
Deo favente, vimen eſt ratus loco.
Τοῖς γὰρ πονοῦσι καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
Deus labores adjuvat mortalium.
Πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα πόνῳ θ' οἱ θεοί.
Labore divi qualibet vendunt bona.
Εὐχὴς δικαίας οὐκ ἀνήκοος Θεός.
Vota æqua nunquam reſpuunt aures Dei.
Δικαιοῦ δ' ἐν πρόσθου μεμνῆσθαι Θεόν.
In proſpera æquum ſorte ineminiſſe eſt ei.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Omnes homines notionem Deorum habent, omnéſque ſummum locum divino cuidam numini aſſignant tùm Græci, tum Barbari, qui quidem eſſe putent, ut ſcilicet aptè immortali attribueretur immortale. *lib.*1. *de cœlo c.*3 *T.*22

Deus & natura nihil fruſtra, nec ſine cauſa faciunt. *lib.*2. *de cœlo, cap.*4. *T.*32.

Si Deus hoc modo bene affectus eſt ſemper, quo nos interdum ſumus: profecto admirationem excitat, eóque majorem, ſi magis eo animo eſt conſtitutus. Atque ita eſt. Vita quoque ei ſuppetit. *lib.*11. *Metaph.*7.*T.*39.

Deus actio eſt, illius porrò actio, quæ per ſe eſt, & optima, & æterna: atque Deum animal eſſe, & æternum, & præſtantiſſimum dicimus: vita igitur & ævum continuum atque perpetuum Deo ſuppetit. Eſt enim hoc Deus. *ibid.*

Dei actio eſt immortalitas: quæ in vita poſita eſt ſempiterna. *lib.*2. *de cœlo, c.*3.*T.*17.

Divinum pravitatis & mali cujuſquam particeps non eſt. *lib.*1. *de cœlo, c.*9. *T.*100.

Deus perpetuam rerum originem fabricatus, univerſum omnibus ſuis numeris explevit, *lib.*2. *de Ortu, c.*10. *T.*59.

Rerum natura malè adminiſtrari non vult: & multorum dominatus ac principatus non eſt utilis, unus ergo ſit princeps. *lib.*11. *Metaph. c.*10.*T.*56.

Deus cum beatus ſit ac fœlix, non propter aliquod adventitium adjumentum, ſed per ſe ipſe, & quod natura ſit bonus. *lib.*7. *de Repub c.*1.

Quod in navi gubernator, quod in curru agitator, quod in choro præcentor, quod denique lex in civitate, & dux in exercitu, hoc Deus eſt in mundo, *lib. de Mundo, c.*6.

Deus quidem ſi vim ſpectes, valentiſſimus: ſi decorem, formoſiſſimus: ſi vitam, immortalis: denique ſi virtutem, præſtantiſſimus eſt. *ibid.*

Propè Deus eſt, tecum eſt, intus eſt. Ita dico Lucilli, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, bonorum malorúmque noſtrorum obſervator, & cuſtos: Hic prout à nobis tractatur, ita & nos tractat ipſe: bonus vero vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra formam, niſi ab illo adjutus, exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & erecta in unoquoque bono viro. *Seneca ad Lucilium.*

Quis dubitare poteſt, mi Lucili, quin Deorum immortalium munus ſit, quod vivimus?

Summa illa, & pulcherrima omnium natura quos periculo eximit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt Deorum cultus, Deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt, ſcire illos eſſe, qui præſident mundo, qui univerſa, ut ſua, temperant, qui humani generis tutelam gerunt. *Idem epiſt.*92.

Dij quoque multa ingratis tribuunt.

Deus quidem munera univerſa humano generi dedit, à quibus excluditur nemo.

Inſita ſunt omnium artium nobis ſemina, magiſtérque ex occulto Deus producit ingenia.

Quid enim eſt aliud natura, quàm Deus, & divina ratio toti mundo, partibúſque ejus inſerta? Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ, quia nihil natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine natura, ſed idem uterque, nec dittat officio. *Senec. lib. de beneficiis.*

Genitorem univerſitatis tam difficile eſt invenire, quàm inventum impoſſibile dignè profari. *Plato in Timæo.*

Bonus quidem Deus, & quidem Deus cauſa bonorum: malorum autem omnium non cauſa. *Idem lib. de Legib.*

Mundus à Deo factus eſt *Plato in Timæo.*

Deus author maximus eſt. *Idem.*

Charitas Dei fuit cauſa factionis mundi & originis omnium rerum. *Idem.*

Deus eſt ſummum bonum, ſupra omnem ſubſtantiam, omnémque naturam, quod cuncta expetunt, cùm ipſe ſit plenæ perfectionis nullius ſocietatis indignus. *Idem.*

Imperfectus quidem, & immundus in infernum abiens, perfectus, & purgatus hinc tranſiens cum Deo habitabit. *Plato in Phædro.*

Sic Plato, cum de Deo loqui eſſet animatus, dicere quid ſit, non eſt auſus: hoc ſolum de Deo ſciens, quod ſciri, qualis ſit, ab homine non poſſit. Solem verò ei ſimillimum de viſibilibus ſolum repetit, & per ejus ſimilitudinem viam ſermoni ſuo attollendo ſe ad comprehenſibilia patefacit. Nam Deus, qui prima cauſa eſt & vocatur, unus omnium quæ ſunt, & quæ videntur eſſe, princeps & origo eſt. Hic ſuperabundanti fœcunditate majeſtatis de ſe mentem creavit. Hæc mens quæ νοῦς vocatur, qua, patrem inſpicit, plenam ſimilitudinem ſervat authoris. *Macrob. ſuper ſomnium Scipio. libr.*

Plato in libris legum, quid ſit omninò Deus inquiri oportere non cenſet

censet omnibus ferè in rebus, maximè in physicis, quid non sit Deus, quàm quid sit, dixerim. Roges me quid aut qualis sit Deus, authore utar Simonide? de quo cum quæsivisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberanda causa sibi unum diem postulavit: cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petiit, cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret cur ita faceret? quia quanto (inquit) diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior. *Cicer. lib. 1. de natura Deorum.*

Quid enim potest esse tam apertum, támque perspicuum, cum cœlum suspeximus, cœlestiáque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur; *Cicer. libr. 2. de natura Deorum in princ.*

Undique omni ratione concluditur, mente consilióque divino omnia in hoc mundo ad salutem omnium conservationemque admirabiliter administrari. *Idem.*

Esse igitur Deos perspicuum est: ut id qui neget, vix eum sanæ mentis existimem. *Idem.*

Dico igitur providentiâ Deorum mundum, & omnes mundi partes & initio constitutas esse, & omni tempore administrari. *Idem.*

Nihil est autem præstantius Deo, ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est naturæ obediens aut subjectus Deus: omnem ergo regit ipse naturam. Etenim si concedimus, intelligentes esse Deos, concedimus etiam providentes, & rerum quidem maximarum. Ergo utrùm ignorent quæ res maximæ sunt quoque hæ modo tractandæ, ac tuendæ, an vim non habent qua tantas res sustineant & gerant? At & ignoratio rerum aliena naturæ Deorum est, & sustinendi muneris propter imbecillitatem difficultas minimè cadit in majestatem Deorum: ex quo efficitur id quod volumus: Deorum providentia mundum administrari. Atqui necesse est; cum sint Dij, si modo sint, ut profecto sunt, animantes esse, nec solùm animantes, sed rationis compotes, inter seque quasi civili conciliatione & societate conjunctos, unum mundum, ut communem rempublic. atque urbem aliquam regentes, sequitur, ut in his sit eadem, quæ in genere humano ratio, eadémque veritas utrobique sit, eadémque lex, quæ est recti præceptio, pravíque depulsio, ex hoc intelligitur, prudentiam quoque & mentem à Diis ad homines perveniisse, ob eámque causam majorum institutis mens, fides, virtus, concordia, consecratæ & publicè dedicatæ sunt. *Idem.*

Nemo unquam vir magnus sine aliquo afflatu divino fuit. *Idem.*

Magna Dij curant, parva negligunt: magnis autem viris prosperè eveniunt semper omnes res. *Idem.*

Mala enim & impia consuetudo est contra Deos disputandi, sive ex animo id fit, sive simulatè. *Idem.*

At obscurum Deo nihil esse potest.

Diagoras, cum Samothraciam venisset, ἄθεος, ille qui dicitur, atque ei quidam amicus, tu, qui Deos putas negligere, humana nónne animadvertis ex tot tabellis pictis, quàm multi votis vim tempestatis effugerint, in portúmque salvi pervenerint: ita fit, inquit, illi enim nusquam picti sunt, qui naufragium fecerunt, in marique perierunt. *Idem libro tertio de natura Deorum, in fine.*

Nec enim ignorare potest Deus qua mente quisquis sit. *Cic. lib. 2. de d vin.*

Videt igitur Deus nos, audítque priusquam loquamur. Ipse est enim qui tacito Mosi ait: Quid clamas ad me? prævenit verba nostra & affectus anticipat, cogitationes nostras intelligit de longinquo, hoc est, multo antequam fiant. Preces nostras exaudit, antequam sonent. Necessitates nostras aspicit, antequam veniant. Exitus nostros speculatur antequam nati sumus. Sed ita nos aspicit, ut indignos licet inveniat, misereatur, nisi fortè (quod procul absit à nobis) contumacia; pertinaciáque misericordiam expellamus. *Francis. Petrarcha lib. 1. de Vita solitaria.*

Summus Deus infinitus est, non solùm loci exclusione, sed etiam naturæ dignitate. *Lucius Apulei, de Deo Socra.*

Dij ab hominibus differunt loci sublimitate, vitæ perpetuitate, naturæ perfectione. *Idem.*

Nihil Deo est perfectius & potentius. *Idem.*

Deus ab omnibus animi passionibus liber est, unde nec dolere, nec lætari potest. *Idem.*

Nihil est Deo similius & gratius, quam vir animo perfecto bonus qui hominibus cæteris antecellit, quod ipse à diis immortalibus distat. *Idem.*

Quapropter debet Deus nullam perpeti vel operis, vel amoris temporalem perfectionem, & idcircò nec indignatione, nec misericordia contingi, nullo angore contrahi, nulla alacritate gestire, sed ab omnibus animi passionibus liber, nec dolere unquam, nec aliquando lætari, nec aliquid repentinum velle, vel nolle. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Agesilaus moturus bellum adversus Persarum Regem, quo Græcos Asiam incolentes libertati restitueret, Jovis Dodonæi consuluit oraculum: is jussit, ut pro suo arbitratu bellum instrueret, verùm cum Ephori ad Delphicum quoque oraculum consulendum misissent, hoc pacto proposuit consultationem: Num Apollo, idem tibi videtur quod patri? Jovis se oraculum omnino probare respondit, Quo dicto ostendere voluit, Deorum omnium concordiam: qui si inter se dissentiant, non profecto revera sunt Dij, *Plut. in Lacon.*

Thales percontatus, Quid esset Deus? quod principio & fine caret, respondit. *Laërt. in ejus vita.*

Zaleuchus, procœmio legum quas scripsit Locrensibus, hæc verba præfixit: Omnes qui urbem ac regionem inhabitant, persuasos esse oportet existimaréque Deos esse, quod manifestum fit ex cœli & totius mundi inspectione, rerumque in ipsis dispositione pulcherrima, & ordine. Haud enim fortuita aut humana hujusmodi opera putare convenit. *Stob. ser. 42.*

Anonymus de Deo interrogatus, respondit; Quod est in triremi gubernator, in curru rector, præcantator in choris, dux in urbe, imperator in exercitu, hoc est in mundo Deus. *Apul. de Mundo. Id authori libri de mundo inter Aristot. opera collocati tribuitur.*

Socrates dicebat, Deos omnium optimos ac fœlicissimos, ad horum similitudinem quo quisque propiùs accederet, hoc & meliorem esse, & beatiorem. Si corrigas unius vocis numerum, nihil dici potest Christianus, *lib. 3. apoph.*

Plato dicebat, Deum nullo uspiam modo injustum esse, sed planè justissimum: Nec ei, inquit similius inveniri potest quicquam, qui inter nos justissimus fuerit. *In Theæteto.*

Eusebius Philosophus dicebat non quærendum an Dij sint: sed protinus esse credendum. Nam quæstione, inquit, proposita etiam ille qui impiissimam opinionem defendit, nempè Deos non esse, superare conatur. *Sob. serm. 78.*

Callicratidas Pythagoricus, Mundus (inquiebat) Græcè κόσμος appellatur, ut qui per communem omnium diacosmesin, id est, decoram administrationem, ad unum optimum dirigatur. Est verè illud unum optimum, Deus ipse, qui secundùm cogitationem existit, vivens cœleste, incorruptibile, principium & causa dispensationis omnium rerum. *Stob. serm. 83.*

Alexander in Jovis Ammonis templo cum à vate dictus esset Jovis filius: Nihil, inquit, mirum, nam Jupiter omnium quidem naturâ pater est, sed ex his optimos quosque peculiariter suos facit. Modestissimè interpretatus est oraculum: nam vates per adulationem dixit, illum filium Jovis: quasi sic è Jove prognatus esset, quemadmodum Hercules creditus est esse Jovis filius, Alexander fassus Iovem Natura autorem est, ac parentem esse omnium: sed eos demum peculiariter pro suis filiis agnoscere, qui virtute ac præclarè gestis proximè ad divinam naturam accederent: Ea est, omnibus benefacere. *Plut. in apoph.*

Evagrius quum longa orationis serie audivisset de Deo, atque Trinitate disputantes, Divinitatem nequaquam definiendam esse respondit. Omnes enim alias propositiones habere genus quod prædicetur, aut speciem, aut differentiam aut proprium, aut accidens, aut ex his compositam orationem. Sed nihil in sancta Trinitate horum quæ dicta sunt, posse comprehendi. Ideóque quod ineffabile est silentij tantùm oratione esse adorandum. *Soc. lib. 6. Tripar. hist. c. 21.*

Attalus Martyr, à tyranno per contemptùm interrogatus, Quod nomen Deus haberet? Qui plures sunt, respondit, nominibus discernuntur. Qui autem unus est, non indiget nomine. *Euseb. lib. 6. Eccl. hist. c. 3.*

Thales dicebat, homines existimare oportere Deos omnia cernere, Deorúmque omnia esse plena, & tunc fore omnes castiores. *Cic. lib. 2. de Legib.*

Idem percunctatus, An facta hominum Deos fallerent? Ne cogitata, inquit, ut non solùm manu, sed etiam mentes puras habere vellemus, cum secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credimus, *Laërt. in ejus vita. Val. Max. lib. 7. c. 2.*

Zeno, cum ex Zenone Stoïco quidam quæreret, An Deum latere possit injuriam faciens? Imo, inquit, ne cogitans quidem. *Maximus sermon. 13.*

Diogenes videns mulierem ad aras Deorum tam incurvato corpore procumbentem, ut obscœna quædam apparerent. Non vereris, inquit, mulier, ne stante post tergum Deo (cuncta enim plena Deorum sunt) inhoneste te habeas. *Laert. lib. 6.*

Athenodorus dicere prudenter solebat: ita non cum hominibus homines vivere debere acsi Deus retributor bonorum, malorúmque ultor, omni loco ac tempore actiones nostras intueretur, conspiceretúrque humanis nostris oculis. *Fulg, lib. 7. c. 2.*

Idem, tunc scito, inquit, esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eò perveneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palàm. Nunc enim quanta dementia est hominum? Turpissima vota Diis insusurrant. Si quis aures admoverit conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit? Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat, sic loquere cum Deo tanquam homines audiant. *Senec. Epist. 20.*

Iamblicus, Sicut (inquiebat) oriente sole, tenebræ ejus præsentiam sustinere non possunt, sed subitò subterfugiunt, nihil solent impedientes, sic undique refulgente potestate divina, quæ replet omnia bonis, perturbatio omnis nullum habet locum, sed repentè disperditur. *lib. de mysteriis.*

Demonax, cum admoneretur ab amico quodam, ut secum in Æsculapij templum iret, Dominúmque pro salute filij oraret: Adeóne, inquit, surdastrum existimas Deum, ut nos nisi in templo non sit auditurus? *Recitat. lib. 8. apoph.*

Antalcidas, quum in Samothracia initiaretur, rogatus à Sacerdote, quid egregium patrasset in vita? Si quid, inquit, mihi tale peractum est, sciunt ipsi Dij. Existimans, ineptum commemoratione suorum gestorum se Diis commendare: qui sive prædicaret, sive sileret, nihilominus noverant. Nam apud Sacerdotem poterant etiam falsa narrare. *Plutarc. in Lacon. Idem de Lysandro effertur.*

Anonymus, quidam sacris initiatus, Laconem rogavit, qui sibi conscire maximè impiè factum per omnem vitam? At ille: Hoc, inquit, Dij sciunt. Quum initiator magis urgeret, diceréque. Omnino proferas necesse est. Lacon vicissim rogavit: Utrùm, inquiens, oportet me tibi dicere, an Deo? Quum ille respondisset, Deo, Tu ergo, inquit, hinc recede, ut illi dicam. *Plut. in Lacon.*

Crates, cum deformi esset corpore, in certaminibus tamen corpus suum denudare pro more pugnantiũ, non erubuit. Verùm à spectatoribus, ob id derisus: De oculis, inquit ô Crates, & reliquo corpore bono es animo,

animo,mox enim videbis eos qui corpus tuum deforme modo turpiter deridentmorbo contrahi & omnibus viribus destitui,& tum te beatum esse sentient: deformem quidem, sed sanum,robustum, & laboris patientem. Sensit homo ethnicus,quam variè Deus sua dona hominibus distribuat,alium ornat forma & sanitate, alium sapientia,hunc virtutibus, illum corporis robore : ita tamen, ut non uni & soli omnia conveniant. *Laërt.lib.6.c.5.*

Stratonicus invitatus aliquando, ut audiret citharœdum canentem, postquam audierat, recitavit illum versiculum Homericum, Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀπαγείρειν, id est, Huic dedit hoc pater altitonans,verum abnuit illud. Cuidam roganti,Quo pacto?expositi, malè citharà canere bene canere negavit. *lib.6.apoph.*

Dercyllidas, missus orator ad Pyrrhum, qui jam exercitum induxerat in terrâ Spartanorum, ut cognosceret quid sibi vellet cum Pyrrus præscriberet ut regem suum Cleonymum reciperent, alioqui futurum ut intelligerent se nihilo cæteris esse fortiores,hunc in modum respondit: Si Deus est Cleonymus,non metuimus eum,quippe qui nihil sceleris commisimus:sin homo est,nihilo est nobis præstantior.Hoc dilemmate perstrinxit superbas regum minas. Dij,qui quos velint,possunt lædere,nec à quodam lædi vicissim,non nocent,nisi improbis : homines hominibus ex æquo metuendi sunt. *Plut.in Laco.*

Cato Vticensis Quum Pompeio res infœliciter cederent & ad Cæsarem inclinaret victoria ; Cato dicebat,in rebus divinis multum esse caliginis:quod Pompeio præter jus agenti fuissent omnia prospera, causam reipubl. tuenti nihil succederet. *Plutar.in Caton.*

Xenophon, dicebat tum maximè colendos esse Deos, quum homini res sunt secundæ,ut quum inciderit necessitas, confidenter illos implorem⁹,utpote benevolos jam & amicos. Rectè Xenophon. Sed vulgus hominum contra facit,in fœlicitate profunda est Dei oblivio,cum viget calamitas, tum demum utcumque & perfunctoriè ad illum confugimus. *Lib.7.apoph.*

Philo cum aliis Judæis apud C. Caligulam accusatus ab Appione quod Cæsari divinos honores non tribueret ejectus ex aula,sociis Judæis respondit: Bono animo nos esse oportet,quibus iratus est Cajus: quia necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium. *Euseb. lib.2.Ecc.hist.c.5.*

Thales, interrogatus olim, quidnam in tota rerum natura esset vetustissimum? Respondit, Deus. Quid ita? ὅτι ἀγένητος, hoc est, nunquam esse cœpit. *lib.7 apoph.ex Laërt.1.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi, non possunt præceptores quemadmodum qui in vas infundunt,implere mentem eorum qui introducuntur,sed quando fons sapientiæ, Deus,scientias tradit humano generi,sine mora hoc facit,& ex tempore, *lib.de sacrificio Abelis & Caini.*

Quemadmodum solem hunc visibilem nulla alia re, quam sole ipso adjuti cernimus, & stellas ipsas sola stellarum ope aspicimus : lucis aspectum, luci debemus : Ita etiam Deus per seipsum sui illustrat notitiam, cooperante nemine, quod ea res excedat vires omnium. *Fibr.de præmiis atque pœnis.*

Sicut voluptatem & corpus Deus nulla certa de causa odit:Ita etiam naturas bonas absque manifesta causa extulit,nihil potius,aut prius habens, quàm ut eas laudaret. *Lib.2. Allegoriarum Legis.*

Sicut sol exortu suo stellas abscondit tanto suo splendore perfusis nostris oculis : Ita quoties animæ oculi syncero, puro,fulgidissimóque luciferi Dei sensibili splendore irradiantur, nihil aliud possunt inspicere. Affulgens enim ejus qui est cognitio,nihil non illustrat,ut etiam quæ sunt per se splendidissima, collatione hac obscurentur. *Lib. de tumulentia.*

Chrysostomi,si tu vitiosum compares servum,& volueris,mores suos scire,nonne pones ante illum saccum cum solidis, aut aliquem concupiscibilem cibum, & si quidem servus ille incontinens fuerit, & sine timore porrigat manum suam, & accipiat inde, nunquid malè fecisti? Aut nunquid tu coegisti illum,ut malè faceret? Non,sed propalasti malitiam ejus:Sic & Deus dans hominibus occasionem peccandi, si peccare voluerint, non illos facit peccare, sed manifestat pertinaciam cordis eorum. *In* 23. *Matth.Hom.*46

Sicut athleta perfruuntur quidem omni curatione, & eo tempore quo sunt in certamine,sed non omni quiete,nec plena remissione perfruuntur sub legibus viventes, sed postea omni plenáque fruuntur:Sic & Deus non ita præstat, ut omnem quietem hic percipiamus : sed de longinquo (inquit) salutantes requiem. *Homil.*24.

Origenis, Quemadmodum venter quum non sit Deus, tamen voluptatibus deditorum,qui pluris faciunt voluptatem,quàm amorem Dei, à Paulo dicitur Deus : Sic & qui non est Deus, princeps hujus seculi, de quo dicit Servator, Princeps mundi hujus judicatus est. Deus esse dicitur eorum, qui recusant accipere spiritum adoptionis filiorum Dei, ut fierent filij seculi illius, ac resurrectionis ex mortuis & propter hoc perseverarent in conditione filiorum seculi hujus. *in cap.15. Matth.*

Fulgentij, sicut competit Deo bono, ut causa sit totius operis boni: sic incongruum est, ut imputetur causa cujuslibet operis mali, *lib.1. fol.10.*

Mercurij Trimegisti, Ab ipso profecto factore nihil malum, nihilque turpe. Hæ quidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodum æs, rubigo, animata corpora limus. At neque faber ferrarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor cœnum ac sordes. Eodémque modo nec Deus etiam malum. Generationis autem perseveratio malum subrepere cogit, eáque de causa mutationem rebus Deus instituit, ceu quandam generationis ipsius purgationem. *In Pymandro.fol.*115.

D. Augustini, non solum pecore, vel qualibet alia re incorruptibili atque terrena : sed ne ipsa quidem justitia hominum, Deum egere credendum est : totúmque quo rectè colitur Deus, homini prodesse, non Deo : neque enim fonti se quisquam dixerit profuisse, si biberit, aut luci, si viderit. *Lib.*10. *de Civit. Dei, c.*5.

Cypriani, quomodo fulgur nubes disrumpit, & repentina corruscatio non tam illuminat, quàm hebetat oculum? Ità aliquando nescio quo motu tangeris à Deo, & tangi te sentis, cum tu qui te tangit, non intueris. *De operibus Christi.*

Cum videas quod mortale ingenium demersas in profundum terræ metallorum venas timatur, & artificis oculus aurum videt, in quo imperitus terram esse putet : & quum auri propriam esse venam, & argenti aliam, æris quoque disparem, ferri quoque & plumbi diversas in terra species latere, mortale deprehendat ingenium : Divina virtus invenire posse & discernere non putabitur uniuscujusque carnis proprium sensum, etiamsi videatur dispersum ? *In Symb. Apost.*

Plutarchi, ut quibusdam minus mali fuit, non omnino videre, quam perperam videre? velut Herculi,qui filios videns pro hostibus occidit. Ita levius malum est Deos omnino non credere, quàm credere noxios. *In Moral.*

Cum nauta videt imminere tempestatem, primum quidem Deos invocat, ut incolumi liceat in portum appellere : mox contrahit vela, atque omnia nihilo seriùs parat quibus est opus. Ità nos debemus auxilio divino fidere, sed sic ut nostram quoque industriam adhibeamus. *In Moralib.*

Quemadmodum, à piscibus Hircanis, nec boni quippiam expectatur, nec mali : Sic Epicurei ; nec turbari nos volunt Deorum metu, nec delectari benevolentia. *In Moral.*

Quemadmodum agricola non incidit spinam, priusquam asparagum inde cœperit : & Lybies non ante incendunt sarmentum, quam thus collegerint : Ita Deus non excidit genus Regum pestilens, priusquam hinc fructus aliquis bonus contigerit. *In Moral.*

Seneca, quémadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit,non est beatior eo,cujus intra paucos annos terminata virtus est : Sic Deus non vincit sapientem fœlicitate, etiamsi vincit ætate. *Lib.2.Epist.*74.

Anonymi, ut pejùs sentiunt de homine, qui dicunt eum esse iracundum, perniciosum, quàm qui negant eum vivere ; ita minus malè sentiunt de diis, qui negant ullos esse, quàm qui dicunt esse morosos,noxios, irritabiles, ut faciunt superstitiosi. *In Simil.*

Thriveri, qui periculorum quasi inevitabilium in hoc mundo culpat difficultatem, Deum cum malo duce comparat, qui militis delectatur discrimine, aut exercitum in præcipitio collocat. *In apoph. fol.*150.

Fere à singulis destruitur, qui in pluribus confidit : atque eos solos consuevit Deus consolari, qui desierunt in hominibus sperare. *In apoph.* 70.

Philonis Judæi, quemadmodum certò scire non possumus cujusque stellæ qualis sit essentia, quærimus tamen alacriter, oblectamúrque rationibus verisimilibus, propter geminum discendi desiderium.Ad eundem modum licet verum illud ens Deum non valeamus cernere, debemus tamen indefinenter eum quærere, quando hæc consideratio vel per seipsa citrà inventionem, res est summè desiderabilis. *Lib.1.de Monarch.fol.*512.

Sicut lux à nullo illustratur; sed se ipsa ostendit : Sic Deus, qui nullis hominum operibus illustrari potest, divina sua essentia seipsum solus illustrat : *Lib.1. de Monarch. fol.* 512.

Chrysostomi, sicut qui innavigabilem Oceanum navigare se usurpat, dum non potest eum transire, necesse est ut per eamdem viam revertatur, unde ingressus est : Sic & antiqui philosophi & oratores, de Dei natura quærere contendentes, victi sunt ingenio, defecerunt sermone, in ultimo nihil se amplius invenire potuisse confessi, nisi quia Deus incognoscibilis. *In c.*11. *Matth.hom.*28.

Nazianzeni, hoc Dei tergum est, quidquid eum nobis suo judicio refert, ut tamen illius naturam non contingat : perinde ac umbra & aqua relucens solis imago hebetioribus oculis illum adumbrat, dum illum ipsum præ nimio puriſſimæ lucis fulgore quo sensum facilè exuperat, intueri nequeunt. *Lib.2. de Theol.*

Vt qui bellè fabricatam citharam ejusque concinnitatem compositionémque miratur, aut concentum audit, nihil aliud quam ipsius citharæ vel artificem, vel moderatorem citharœdum animo concipit : eóque tota cogitatione convertitur, etiamsi oculis fortassis eum non cernat. Ita & nobis seipsum prodit illud, quod & facit omnia, & facta movet atque conservat : cum interim quid illud tandem sit, mentis nostræ angustiis nequeat comprehendi, *Lib.2. de Theol.*

Vt equi, ut bovis, ut hominis, breviter ut uniuscujusque eorum,quæ ad eandem speciem pertinent, una quædam est ratio & cuicunque hæc eadem gratia competit, hoc & propriè inde nomen habet : cui verò non convenit, hoc inde aut nullum, aut improprium habet: Ita & Dei essentiam, naturam appellationémque unam quidem esse: quamvis pro sentiam, naturam appellationémque unam quidem esse: quamvis pro diversa equidem essentiæ consideratione, nomina quoque diversa sortiatur : tam quod propriè Deus dicatur, & esse Deum : quod vero fuerit secundum naturam, hoc & verè nominari. *Lib.3. de Theol.*

Justini martyris,communis hic sol nobis quotidie se præbet omnibus nec magis minúsve irradiat alium quam alium : sed in omnes ex æquo exercet vim suam:attamen si quis acutiore visu polleat,plus ejus splendoris recipit, non quod sol magis in eum agat quàm in cæteros, sed propter vim oculorum eximiam.At quisquis infirmos habet oculos, ne obtueri quidem tantam lucem poterit, propter eorum hebetudinem. Idem cogita de sole justitiæ cum sit Deus ex æquo, illum adesse omnibus juxta suam essentiam : nos autem quotquot sumus, ut hebetes & oculis scatentes præ peccatorum sordibus, ad percipiendum lumen non esse,

esse, templum vero illud proprium oculo purissimo splendorem totius luminis capere, utpote formarum sancti Spiritus opera, & à peccato prorsus alienissimum. Nam sicut sol quamvis sua vi attingat pariter omnia, tamen non ab omnibus similiter capitur. Sic verbum illud juxta essentiam præsens omnibus non similiter adest cæteris ut templo proprio. *De recta Conf. sive de Sancta & coëssentiali Tri. f. 26.*

Quemadmodum quod unum est numeri principium, nihil confert ad ejus perfectionem: nam & cum non esset principium numeri, perfectum erat: & factum principium numeri non auctum est. Sic & Deus ante creationem erat perfectus, & post creationem non est auctus. Nihil igitur eorum quæ ex creatione sunt, auget Deum. *In Respon. ad Orthodox. respon. ad Quæstio 113. fol. 321.*

Damasceni, sicut quatuor extrema crucis per medium centrum continentur & constringuntur: Sic per Dei virtutem altitudo, profunditas, longitudo, latitudo: id est, omnis invisibilis & visibilis creatura continetur. *Lib. 4. c. 12. Orthod. fidei.*

D. Basilij, solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet, & ipsius magnitudinem, simúlque pulchritudinem & radiorum symmetriam, & lucis splendorem admirans: si vero in eo diligentius atque pertinacius intuebitur, & indies ejus aspectum considerabit, non solum quæ sentit in eo deprehendet, sed etiam oculorum acie debilitatus abscedet. Tale quid mihi videor pari mente, si requiratur de Deo, quid sit. *In cap. primum Iohannis.*

Eustachij Episcopi, non intra moles corporeas suprema sapientia inclusa continetur, quemadmodum humidæ & siccæ materiæ citra vasa quidem includuntur, continentur autem potiùs quàm repositoria contineant. Sed quæ quidem divina & inexplicabilis potentia, & quæ intra & quæ extra templum sunt, comprehendens continet, & illinc ulterius procedens, omnes simul moles ac magnitudines continens, coërcet ac moderatur. *In Oratione habita super illud, Dominus creavit initium viarum suarum. Meminit Theodor. Dial. 3.*

Thalasij, quod lux est videntibus & visis, hoc Deus est intelligentibus & intellectis. *Ad Paulinum Presb.*

Vt Deus, secundum essentiam nobis est incognitus: Ita secundum majestatem est immensus. *Ad Paulin. Presb.*

Xisti Pythagorici. Deus sicut mens est, quæ movetur sponte, secundum hæc & subsistit. *In Enchir.*

Mercurij Trismegisti. Quemadmodum mundi partes sunt cœlum, aqua, terra, & aër. Eodem modo membra Dei, vita, immortalitas, necessitas, providentia, natura: anima, mens, horúmque omnium participatio, ipsum bonum: neque fit aliquid usquam, neque est factum, ubi Deus ipse non adsit. *In Pymandro.*

Platonis, sicut specula evidentiora sunt, quam oculi pupilla, & puriora: Sic quoque Deus optima animæ nostræ parte purius quippiam ac splendidius est. *In Alcib.*

¶ Adagia.

Adsint Dij beati. Σὼ δὴ θεοὶ μάκαρες. Hoc est, Fœlices adsint Superi.

Proverbialis precandi, formula, cujus usus esse potest in quolibet negotio aggrediundo, si dicas, adsit Deus beatus.

Deo præeunte nullus officit obex. Θεοῦ διδόντος ἀρχὴν, ὁδὸν δὴ τὸ κωλύον. *Plat.*

Quoties significamus à Deo, rerum principio, conatus nostri auspicium sumendum esse.

Unus Deus & plures amici. εἷς θεὸς καὶ πολλοὶ φίλοι.

Proverbium admonet, quamplurimos esse parandos amicos, quod hi secundum Deum plurimum opitulari possunt.

Homo homini Deus. Ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ δαιμόνιον.

De eo, qui subitam atque insperatam attulit salutem, aut qui magno quopiam beneficio juvit. Antiquitas enim nihil aliud existimavit Deum esse, quam prodesse mortalibus.

Cum diis non pugnandum.

Qui monebit non esse pugnandum cum Genio, cum superis, cum magnis Principibus (quos Hebræorum etiam littera Deos vocant) usurpabit illud Homeri.

Θεοὶ δ' τε φέρτεροι ἀνδρῶν.

Id est.

Verum homines Diis inferiores.

Pindarus in Pythiis hymno 2. sententiam hanc sic extulit. Χρὴ δὲ πρὸς Θεὸν ἂν ἐρίζειν. Id est, *Oportet adversus Deum non contendere.*

Deus, qui principium, medium & finem omnium rerum continet, rectum peragit cursum. Ὁ θεὸς ἀρχήν τε καὶ πλευτὰν, καὶ μέσα περίχων τῶν ὄντων ἁπάντων, εὐθεῖαν περαίνει.

Plato refert hoc quasi vulgo decantatum, Deum universitatem rerum omnium complecti: hoc est, Principium, medium & finem. Ab illo enim omnium quæ sunt initium, incrementum & summa.

Oculus Dei fortissimus. Θεοῦ ἀλίκιμον ὄμμα.

Docet proverbium, Deum nihil posse latere, & quod in Epist. ad Hebr. c. 4. v. 13. dicitur: Non est creatura coram Deo inconspicua, sed omnia nuda & resupinata ejus. Usus erit, quoties aliquem à peccando absterrere volumus.

Deus undique juvat, si modo propitius.

Deus ubique præsens est, si faveat. Neque refert, ubi gentium agas, illo propitio. Ad hanc sententiam accommodes illud Homericum.

Ῥεῖα θεὸς κ' ἐθέλοντι καὶ τηλόθεν ἄνδρα σαῶσαι.

Id est.

Si libeat, servare procul quoque numina possint.

Deus habeat hoc decus. Θεὸς ἂν τοῦτο ἔχοι τὸ μέρος.

Vtimur in deprecandis rebus nostras vires superantibus, solique Deo facta proclivibus. Sumptum ex Simonide.

Cunctabundus natura Deus. Μίκκει τὸ θεῖον ἐπὶ τοιοῦτον φύσει.

Docet adagium, Deum esse lenem & clementem, nec facilè ad ulciscendum malos, pœnásque de his sumendum properare. Sumptum ex Euripide.

Si Deus voluerit.

De re futura cujus exitus pendeat à Dei favore. Nam etiam vulgo dicunt ominis causa: Si Deus voluerit. Atque ita nos loqui Iacob. Apost. docet. Id Homerico versu licebit explicare, si quando jocabimur apud eruditos.

Αἰνὰ θεοὶ γ' ἐτελέσσι τι ἐρεαννὲν ἐνερθε ἔχουσιν.

Id est,

Diis ita si visum fuerit, quos gestat Olympus.

Nunc dij beati. Νῦν θεοὶ μάκαρες.

Vox erat velut adgaudentis & adgratulantis, quoties nocentibus supplicium meritis, dignum contigisset: perinde quasi Diis & jucundum & honestum sit, ut scelerati dent pœnas.

Dij laneos habent pedes.

Indicat Prov. Deos ad scelerum ultionem lente quidem procedere: sed tamen aliquando de malefactis pœnam sumere vel inopinato.

Deus ex improviso. Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς.

Dictum de iis, quibus in rebus perplexis prater spem aliquis exoritur qui adferat salutem, negotiúque difficultatem expediat. A tragœdiarum consuetudine desumptum, qua in rebus desperatis Deum ex machina apparentem inducebant in theatrum.

A Deo ficti,

Quædam adagij forma dicuntur, qui excellenti quadam ratione ad aliquid natura compositi sunt.

Cum Deo quisque gaudet & flet, σὺν τῷ θεῷ πᾶς τις γελᾷ, καὶ δύσεται.

Admonet adagium rerum humanarum celerem esse commutationem, neque in nobis situm, ut res perpetuò secundæ sint, verùm utcumque Deo visum fuerit, ita vel secundis rebus attollimur, vel adversis affligimur.

Nullius indigens Deus, ἀνενδεὴς ὁ θεὸς.

Nullus est mortalium tam absolutus, in quo non aliquid desideretur. Vnus Deus est sibi sufficiens, & undecunque perfectus.

¶ Exempla Sacra.

Apparitionum & revelationum Dei peculiarium exempla: Adæ & Evæ, Genes. 3. v. 8. 9. Cain 4. v. 6. Noacho, 6. v. 13. 14 & 7. v. 1. & 8. v. 15. & 9. v. 1. Abrahæ, v. 7. & 15. v. 1. Loth, 19. v. 1. Abimelecho, 20. vers. 3. Rebeccæ, 25. v. 22. 23. Isaaco, 26. v. 2. Jacobo, 28. v. 11. 12. 13. & 32. v 30. & 35. v. 9. & 48. v. 3. Moysi, Exod. 3. v. 2. Balaamo, Num. 22. 20. Josuæ, Jos. 1. v. 12. Israëlitis, Judic. 1. vers. 2. Gedeoni, v. 11. Samuëli, 1. Sam. 3. v. 20. David, 2. Sam. 2. ver. 1. Nathan, 2. Samuel 7. v. 45. Salomoni, 1. Reg. 3. v. 5. & 9. v. 1. 2. 3. Eliæ, 1. Reg. 19. v. 9 10. 11. Esaiæ, Esa. 6. v. 11. Jeremiæ, Jerem. 1. v. 2. Ezechieli, Ezech. 1. versic 3. Danieli, Dan. 7. v. 9 10. 11. vers. 1. Judæis, 2. Machab. vers. 8. Christo baptizato, Matth. 3. ver. 16 Petro, Jacobo & Joanni, Matth. 17. vers. 1. 2. 3. 4 5. Stephano, Actor. 7. vers 55. 56. Paulo, Actor, 16. vers. 8, 9. & 18. vers. 9. 10. & 23. v. 10. 11. Galat. 1. vers. 12. & 2. v. 2. 2. Corinth. 12. v. 4. Ananiæ, Actor. 9. v. 10. Joanni Evangelistæ, Apocal. 2. v. 13.

Exempla laudum Dei celebratarum à Pastoribus, Luc. 2. vers. 20. Angelis, Esaiæ, 6. v. 3. Luc. 2. vers. 13. 14. Civibus civitatis Naim, 7. vers. 16. Dæmoniaco, 8. v. 39. Leproso, 17. v. 15. Jerosolymitanis, 19. vers. 38. Discipulis, 2. v. 53. Actor. 2. vers. 47. & 3. 8. Ecclesia Judæa, Galat. 1. vers. 28. Christo, Hebr. 2. vers. 12. turba magna, Apocal. 1. Senioribus, 19. vers. 4. Laudandus Deus in medio Sanctorum, Psalm. 109. vers. 30. Exemplum: David, Psalm. 111. vers. 1. Deus ubique laudandus, 103 vers. 22. omnes Dei laudes annuntiari nequeunt. 106. vers. 2. Laudum Dei legitimi præcones. 22. vers. 24. & 33. vers. 1. & 50. v. 16. & 65. vers. 2. & 101. vers. 1. 2. Amos. 5. vers. 23. Deus non frustra quæritur, Esaiæ 45. vers. 19. quærendus est & quomodo. 1. Paralip. 16. vers. 11. & 22. vers. 19 & 28. vers. 8. 2. Paralip. 11. vers. 16. 14 vers. 4 & 15. vers. 4. 12. & 30. Timoris Dei Exempla Abraham Gen. 22. vers. 12. Joseph, 39. vers. 9. 12. Obstetrices, Exod. 1 vers. 17. Ægytiis, 8. vers. 20 Hebræi, 14. vers. 31. Israëlitæ, 1. Samuel, 12. vers 18. David, 24. vers. 7. Abdias, 1. Reg. 18. vers. 3. Quidam Prophetæ, 2. Reg. 4. vers. 1. Babylonij & Cuthæi. 17. 34 41. David, 1. Paralip. 13. vers. 12. Hananias, Nehem. 7. vers. 2. Job. 1. vers. 1. 8. & 2. vers. 3. & 31. vers. 23. David, Psalm. 5. vers. 8. Jonas, Jon. 1. v 9 Simeon, Luc. 2. vers. 25. Fideles, Actor. 8. vers. 2. Ecclesiæ, 9. ver. 31. Cornelius Centurio, 10. v. 2. 22. Miles, vers. 7. Ananias, 22. vers. 12. Dei contemptus exempla: David, 2. Sam. 12. versic. 9. Manasses & populus. 2. Paralipp. 33. v. 10. impij. Psal. 12. vers. 5. 9. pœna. 1. Sam. 2. vers. 29. 30. 2. Paralip. 28. 19. donorum Dei abusus, & ejus pœnæ exempla. Agar, Gen. 16. v. 4. 5. 6. Esau. 25. v. 33. 34. Hebr. 12. v. 16. 17.

¶ Hieroglyphica.

Ciconia, Dei est. Hieroglyphicum. Quia enim huic aliti linguam non inesse observatum est, significat *Deus* omnia tacito perficere silentio, nec debere nos super eo loqui, quem nulla queat humani vis ingenij satis admirari. *Pier. lib. 17.* Eadem est ratio, cur *Deus* per *Crocodilum* hieroglyphicè sit præfiguratus. *Idem, lib. 29.*

Principij finisque nusquam apparentis ratione habita Ægyptij *Deum* ex hieroglyphico *Circuli* intelligebant. *Pier. Valer. lib. 39.*

Dei vim significant olim per *Ianum effictum quadrato lapide* ab exili basi in latum exurgente. Deo enim neque pedibus, neque manibus opus est, ad ea quæ jusserit efficienda: utpote qui nutu solo totum potest mundum tremefacere. *Pier. Valer. lib. 35.*

Per *Oculum* quoque *Deum* præfiguratum hieroglyphicè legimus. Ut enim in minori mundo, id est, homine, oculi sunt articulorum omnium præstantissimi, pulcherrimíque omnium actuum moderatores: ita *Deus Opt. Max.* mundi *oculus* ac moderator: qui & ab Apostolo Jacobo, *Pater hominum* appellatur: cujus oculis omnia nuda & aperta sunt: quique ita bonos atque malos speculetur, & adeo in ima cordis prospiciat. *Pier. Valer. lib. 33.*

Nec otiosum erat per *Septenarium numerum* exprimere *Dei* hieroglyphicum: quippe quod ea sit ejus numeri prærogativa, ut ipse sibi similis

similis, alter ab aliis sit veluti *Deus*, dux & princeps & universorum solus semper singularis & immobilis. Nam alij numeri partim generant non geniti: partim generantur, cum minimè generent: alij utrumque obeunt munus: solus *Septenarius* utriusque conditionis immunis, *Pier. Valer. lib.* 37.

Deus.

CAusæ, cur mentes humanæ interdum dubitent an sit *Deus*, omnia videns, sustentans, atque gubernans, sunt istæ quinque. 1. Spoliatio imaginis Dei in homine, & horribilis depravatio, obscuratio & malitia mentis humanæ, in qua debuissent notitiæ de Deo illustres, naturaliter flagrare. 2. Quod Deum non cernimus omnes corporalibus oculis in mundo, perinde ut personam Regis, aut Principis, aut Judicis alicujus coram intuemur. 3. Eventus mirabiles, quorum causas sæpè ignoramus, & quos putamus longè alios esse debere, si Deus existeret, omnia cernens & curans, ut sunt, Fœlicitas impiorum, & ex adverso bonorum res infœlices, quæ quidem sæpè sunt & gravissimæ, & diuturnæ: item longanimitas Dei, qui atrocissimis peccatis pollutos, non extemplo pœnis severis afficit. 4. Mortis imperium & tyrannis, grassans pariter tum in bonos, tum in malos, cujus quidem rei causam ignorant mentes humanæ, luce verbi divini destitutæ. 5. Denique diaboli vis ac potentia, qui hominibus varias præstigias offundit, imò etiam obcæcat & indurat eos tantâ vi, ut non modò ambigant, an sit Deus, sed etiam penitùs ejus obliviscantur, & furiosè omnis generis scelera patrent. Confirmandæ sunt igitur mentes humanæ, firmis ac solidis rationibus, & testimoniis, ut excussa omni materiâ dubitationis, certò statuant, esse Deum omnia creantem & moderantem, eumque verâ fide invocandum & celebrandum esse.

Rationes, ex quibus homines, præstantia & sagacitate mentis sua etiam absque verbo Divino, aliquo modo decernunt esse Deum.

Omnia Dei opera in tota hac mundi machina, evidentissimè demonstrant & convincunt, esse Deum aliquem sapientissimum & potentissimum, architectum & conservatorem perpetuum rerum omnium. Aliâs enim non possent ista omnia, quæ sunt in mundo, casu existere, aut perdurare. Sed ista nonnihil evolvenda sunt. Quod igitur sit Deus, Gentes etiam saniores senserunt, & fuerunt ipsis in conspectu hæ rationes. 1. Ipsa hominis admiranda & pulcherrima fabricatio, innumeris Dei testimoniis ornata, ut nõ immeritò homo sit appellatus μικρόκοσμος. (minor mundus.) Lucet enim in homine discrimen honestorum & turpium, quod est regula omnium actionum necessariarum in vita humana, & nihil est tam minutum in homine, quin de Deo luculentissimum testimonium dicat; ac detestandus est ille stupor hominum, quòd tot ac tantarum rerum præstantiam non expendant. Sed uberior explicatio ex Physicis petenda est, ubi singula membra hominis exactiùs considerantur. Differimus enim hac in parte tantùm de Ethnica Dei cognitione. 2. Conscientiæ sensus. Nam in tetris facinoribus, ut in patricidio, incestu, & similibus atrocibus peccatis conscientia in omnium hominum animis, arcanâ quadam vi, sentit Deum esse inspectorem & ultorem scelerum, etiamsi immunes sint facinorosi à pœnis magistratuum. 3. Pulchritudo, ordo, effectus, propagatio, conservatio, & duratio rerum omnium in mundo. Refert Cicero lib. 2. de Natura Deorum ex Aristotele pulcherrimum locum, quem non pigebit adscribere. Præclarè Aristoteles. Si essent, inquit, qui sub terra semper habitavissent, bonis & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis & picturis, instructáque rebus his omnibus, quibus abundant hi, qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama & auditione, esse quoddam numen & vim Deorum. Deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent, cùm repente terram & maria, cœlúmque vidissent, nubium magnitudinem, ventorúmque vim cognovissent, aspexisséntque solem, ejusque tum magnitudinem, pulchritudinémque, tum etiam efficientem cognovissent, quod is diem efficeret, toto cœlo luce diffusa; Cum autem terras nox occupasset, tum cœlum totum cernerent, astris distinctum & ornatum, lunæque luminum varietatem, tum crescentis, tum senescentis, eorúmque omnium ortus & occasus, atque in omni æternitate ratos immutabilésque cursus, quæ cùm viderent, profectò & esse Deos, & hæc tanta opera Deorum esse arbitrarentur. 4 Distinctio & conservatio specierum, quæ sese in mundo multiplicant & propagant quotannis. 5. Societates, regna, & imperia hominum, quæ non temerè coëunt, confirmantur, sustentantur, mutantur. 6. Pœnæ sceleratorum admirandæ & graves, etiam cessante à suo officio magistratu civili: Nam hæc regula universaliter vera est. Atrocia delicta comitantur atroces pœnæ divinitùs, id quod non fieret, si non esset Deus executor suæ justitiæ. 7. Præmia rectè factorum. Nam etiam disciplina inter Ethnicos habet sua quædam præmia politica, & mundana. 8. Ordo causarum, qui in rerum natura, non procedit in infinitum. Sed necesse est tandem ad tale aliquod numen devenire, quod gubernat omnia, inque eo consistere. 9. Prodigia & signa, quæ res maximas portendunt, ut sunt eclipses, cometæ, chasmata, trajectiones, terræ motus & hiatus, quibus totæ civitates absorbentur, insulæ subsidunt, & obruuntur undis, locustarum agmina, partus monstruosi, & similia.

Hæ rationes animos non prorsus monstruosos, atque à diabolo induratos, convincunt, ut statuere cogantur, esse Deum. Sed & hoc sciendum est, tantam esse perversitatem hominis, tantásque in eo regnare tenebras, ut vel non cogitentur ista argumenta, vel subinde mentes, quasi undæ ventis agitatæ fluctuent, hæsitantes, an sit revera Deus, & an curet res humanas.

Fundamenta Ecclesiæ Dei, quæ multò luculentiùs & firmiùs demonstrant esse Deum, quàm Ethnica argumenta.

1. Verbum Dei expressè hunc articulum tradens & confirmans, sicut in cæteris partibus hujus loci explicabitur. 2. Patefactiones & apparitiones Dei, in Veteri & Novo Testamento, multiplices & valdè illustres. 3. Missio filij Dei in carnem, ut expiaret peccata generis humani. Item, effusio Spiritus Sancti visibilis. 4. Miracula illustria, inimitabilia ullis creaturis ut quod Sol stetit in cœlo spatio unius diei, pugnante Josue. Item, retractus est in cœlis Sol per decem gradus, ægrotante Ezechia: quòd undæ instar murorum utrimque steterunt in mari rubro, & in Jordane, transeuntibus Israëlitis: quòd mortui ad vocem Christi & ministrorum ipsius, resurrexerunt: quòd vivi homines, spectantibus aliis, recepti sunt in cœlum, & similia. Hæc nequaquam possunt casu accidere. 5. Peculiaris Ecclesiæ vocatio, repudiato & abjecto non exiguo mundi impio cœtu, propagatio & conservatio Ecclesiæ, contra furores diaboli & mundi omnibus seculi. 6. Prophetiæ de rebus futuris, tum in Ecclesia Dei, tum in Politia, & eventu, qui præfinito à Deo tempore, sive brevi, sive longo, præclarè respondit. 7. Experientia Auxilij divini in Invocatione. Item, Experientia fructuum, qui ex Evangelij cognitione proveniunt, quales sunt, remissio peccatorum, consolatio & pax conscientiæ, in summis mœroribus, donatio Spiritus S. inchoatio novæ obedientiæ, & similes.

8. Glorificationes Sanctorum, ut Elias igneo curru vivus in cœlum vehitur, Lazarus recumbit in sinu Abrahæ, contra, dives lurco infernalibus flammis excruciatur, multi sancti, Christo expirante in cruce, in monumentis reviviscunt, & egressi, per dies quadraginta donec Christus visibiliter in cœlum ascendit, multis piis apparent, cumque ipsis familiariter de rebus divinis colloquuntur. 9. Promissiones certæ de futuro Judicio, resurrectione & vitâ æternâ, in qua impij contemptores & persecutores verbi Dei, in infernum projecti, æternas pœnas luent, pij verò qui in Christum crediderunt æterno gaudio & honore, cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, & cum Sanctis Angelis potientur. 10. Sacramenta, ut Baptismus, qui est lavacrum regenerationis, clavium administratio, quæ fit nomine hoc est mandato & efficaciâ Christi. Corporis & sanguinis Domini sub speciebus panis & vini fruitio.

Hæc sunt gravissima fundamenta, quæ Ecclesia Dei, præter illas rationes, quas ipsa ratio humana, aut collectio, seu ratiocinatio ex operibus Dei suppeditat, novit & considerat. Hisce igitur Argumentis mentes nostras confirmari decet, ne cæcitati, dubitationi aut securitati sponte indulgeamus. Confessio, & expositio simplex Orthodoxæ fidei.

De Deo etiam vera dicere periculosius est, inquit Rufinus *præfat. in Symbolum.* Id religiosè dictum & ad fidei analogiam reductum maximè probamus. Nec improbamus etiam quæ sequuntur, à Theodoreto *serm. 10. de Provid. Dei*, probata; Licet (ait) impenetrabile quid esse videatur divinæ sapientiæ & providentiæ pelagus, non tamen imprudenter nos ad ea, quæ ab humana ratione penetrari nequeunt, Spiritu Sancto, qui ipsas Dei profunditates scrutatur (1. *Cor.* 2. 10.) Duce; consideranda, & quæ planè assequi nec possumus, admiranda & adoranda accingi: & ita accingi, ut dicti Mosaïci semper simus memores: *Deut.* 29. 29. Abscondita sunt Domini Dei nostri: quæ manifestata sunt, illa ad nos & liberos nostros pertinent. Non enim omnia nobis abscondita esse voluit divina benignitas, quàm se variis modis tum generi humano, tum in primis Ecclesiæ suæ patefecerit.

Pij & eruditi homines, Dei nuncupatione, intelligunt quoddam summum quod nonnulli primum motorem; alij primam causam & primum rerum principium, alij verò summum bonum vel primam veritatem appellarunt. Sive ergo Dei nomine primum motorem, sive primam causam, vel primum principium, aut summum bonum, seu primam veritatem, vel aliquid hujusmodi principij & finis expers, intelligamus, sequitur ut Deum esse agnoscamus: quod superest nobis explanandum

Sensu percipimus aliqua in hoc mundo moveri. Omne autem quod movetur, necesse est moveri ab alio. Quum nihil esse possit simul in actu & in potentia secundùm idem, sed in moventibus & motis non datur procedere in infinitum; quia non esset aliquod primum movens; & per consequens nec aliquid aliud, quoniam moventia secunda non movent, nisi per hoc quod sunt à primo motu: necesse est progredi ad quendam primum motorem, quem Deum appellant.

Argumentum aliud adducunt à ratione causæ efficientis. In his sensibilibus causarum efficientium ordo comperitur, nec tamen in eis invenitur, nec possibile est aliquid esse causam efficientem sui ipsius; quia sic esset prius seipso, quod est impossibile. Quàm ergo in his causis non fiat nec fieri possit processus in infinitum, quoniam secundæ causæ non agunt nisi in virtute primæ causæ; necesse est concedere aliquam causam primam efficientem quam omnes communi consensu Deum nominant.

Quum etiam in rebus aliquid inveniatur magis aut minus bonum, verum & ens, non potest hoc esse in diversis, nisi prout magis vel minus appropinquaret alicui summo bono, vel summo vero, vel summo enti. Oportet ergo esse aliquid in rebus optimum, verissimum & nobilissimum Ens, quod Deum simili modo appellant.

Videmus insuper ea quæ cognitione carent, operari propter finem: quia semper aut frequentiùs eodem modo operantur, ac fines suos per media consequuntur. Unde patet, quod non à casu, sed ab intentione alicujus intellectus ea dirigentis sic procedunt, quem intellectum, planè admirabilem, Deum appellamus.

Adde, quod nulla inclinatio naturalis frustra esse potest, ut liquet per

per omnia naturalia tam animata quam inanimata diſcurrenti. Naturaliter autem omnes homines inclinantur ad credendum aliquem eſſe hujus univerſi gubernatorem, quem Deum vocant. Cujus ſignum eſt quod nemo unquam, niſi mente captus, conſiſtere in hoc potuit, ut firmiter ſentiret Deum non eſſe. Nulla denique gens, tam effera, tam barbara eſt, quæ non Deum aliquo modo fateatur: quod per omnium ætatum curricula in hæc uſque tempora ubique terrarum obſervatum eſt. Quod autem omnibus convenit & omni tempore convenit naturale eſſe videtur.

Cæterùm, quis in caſibus repentinis cujuſque habitus & inclinatio naturalis maximè dignoſcitur, ex hoc naturaliter nobis inſertam Dei cognitionem comprehendere poſſumus. Videmus enim in repentinis periculis omnes homines, ubi ſe humano auxilio deſtitutos conſpiciunt, naturali quodam indiſtinctu, non ratione eos movente, ad ſuperiora (id eſt, ad Deum, ſeu auxiliatorem,) converti: quia naturaliter ad ſuam cauſam convertitur effectus. Quamobrem manifeſtè patet naturaliter nobis inſertum eſſe quod ſit aliquod primum rerum principium, & gubernator univerſi, quem Deum appellant.

Deum verò non eſſe corpus nec corporis formam, nec aliquid compoſitum, ſed actum purum, nemo philoſophorum ambigit. Corpus enim (ut ipſi philoſophi probant) non movet niſi ab alio motum. Si ergo Deus eſſet corpus, non eſſet primum movens immobile. Præterea non eſſet etiam in entibus nobiliſſimum; manifeſtum eſt enim ſpiritum eſſe corpore nobiliorem. Item, cum actus ſimpliciter ex natura ſit prior potentia, quia nihil poteſt reduci in actum, niſi per ens actu: ſi Deus eſſet corpus, eſſet ens in potentia, & ſic non eſſet primum ens.

Non eſt etiam alicujus corporis forma: id enim quod per ſe habet eſſe, nobilius eſt, eo quod eſſe habet in alio. Omnis autem forma corporis exiſtit in alio. Cùm igitur Deus ſit ens nobiliſſimum, ceu prima eſſendi cauſa, non poteſt eſſe alicujus corporis forma. Præterea ipſa corporis forma non eſt ipſa res quæ ex ea & materia cõponitur, ſed eſt eſſendi principium. Totum ergo compoſitum eſt aliquid, quod non eſt forma tantùm nec materia ſola, éſtque perfectius quam materia & forma, cum totum partibus ſuis ſit perfectius. Si ergo Deus eſſet corporis forma, non eſſet ens perfectiſſimum; quia aliquid eſſet eo perfectius.

Præterea quod venit in alicujus compoſitionem, non eſt primò & per ſe agẽs. Non enim manus agit, ſed homo per manum. Si ergo Deus eſſet corporis forma, non eſſet prima & per ſe agens, per conſequens non eſſet prima cauſa. Sicut autem Deus non venit in alicujus rei compoſitionem, ita nec ipſe compoſitus eſt, ſed actus purus. Non enim eſſe Dei & Dei eſſentia differunt; alioquin eſſet ens per participationem & non per eſſentiam, & ſic aliquid eo prius eſſet; quia omne quod eſt per participationem, dependet ab eo quod eſt per eſſentiam.

Quum igitur Deus ſit primum ens, à quo dependet ens omne, quicquid in Deo eſt, oportet ut ſit eſſentialiter in eo, id eſt, non differat à Dei eſſentia; ſicque ſequitur Deum eſſe actum purum. Item, quum omne compoſitum ſit poſterius ſuis componentibus, atque ex eis pendeat & ex neceſſitate cauſam habeat; (quia ſecundum ſe diverſa non conveniunt in unum niſi per aliquam cauſam ab ipſa venientem) ſequeretur Deum non eſſe primum ens, à quo omnia alia entia derivantur, nec primam cauſam efficientem, quod jam improbatum eſt.

Si ergo confiteamur ſicut oportet, Deum eſſe actum purum, ipſum quoque eſſe perfectum & ſummum bonum, infinitæ potentiæ, ubique immutabilem & æternum confiteri validiſſimis rationibus compellemur, Deum namque eſſe perfectum & ſummum bonum, ſi ipſe eſt actus purus manifeſtiſſima ratione probatur. Eſt enim per ſe ſubſiſtens. Continent totam perfectionem eſſendi. Quemadmodum ſi quis per ſe calor eſſet, totam contineret eſſentialiter caloris perfectionem. Quum ergo Deus ſit actus purus, & eſſe per ſubſiſtens, nihil de perfectione eſſendi ei deeſſe poteſt. Omnium autem perfectiones pertinent ad eſſendi perfectionem: quia res dicuntur perfectæ, eo quod aliquo modo habent eſſe; unde ſequitur nihil bonitatis & perfectionis Deo deeſſe.

Sicut autem ex hoc quod Deus eſt actus purus, ſequitur ipſum eſſe ſummum bonum: ita ex eodem ſequitur ipſum eſſe infinitum & infinitæ potentiæ. Infinitum enim dicitur aliquid, ex eo quod non eſt finitũ. Unaquæque autem forma in ſe conſiderata ad multa communis eſt, & per hoc dicitur infinitum. Quum verò recipitur in materia, fit forma hujus rei determinata, & ſic dicitur finiri. Quum igitur Deus ſit actus purus, & eſſe ſuum non ſit in aliquo receptum, ſed ſit per ſe ſubſiſtens; manifeſtum fit, quod Deus non eſt finitus, ſed maximè formalis & infinitus. Id autem, quod eſt maximè omnium formale, eſt ipſum eſſe.

Quinetiam, quum unumquodque, ea ratione, qua eſt in actu & perfectum, ſit principium alicujus activum, (patitur autem unumquodque, prout eſt deficiens & imperfectum) quum Deus ſit perfectiſſimus, & actus purus, manifeſtum eſt quod ei maximè competit principium activum, & habere potentiam infinitam. Ipſe enim ſe toto agit, & nihil habet potentiæ paſſivæ.

Ex hoc etiam ſequitur, Deum utique eſſe indiviſibiliter, Oportet enim omne agens ei adjungi in quod immediatè agit; quia movens & motum ſimul eſſe oportet. Quum ergo Deus ſit prima & univerſalis omnium cauſa, actus purus & ſuum ipſius eſſe, oportet ut omne aliud productũ ſit proprius ejus effectus: ſicut igniri eſt proprius effectus ignis.

Et cùm Deus ſit omnium cauſa non ſolum in fieri, ſed etiam in eſſe, ipſum Deum adeſſe rebus oportet, non ſolùm prima inchoatione, ſed quandiu in eſſe conſervantur. Et cum eſſe ſit unicuique rei maximè initium, (eſt enim formale reſpectu omnium quæ ſunt in re) affirmare oportet Deum omnibus in rebus valdè intimum eſſe. Cum inſuper Deus ſit omnino inviſibilis, utpote quia eſt actus purus neceſſe eſt fateri ipſum eſſe in qualibet re', atque etiam in qualibet cujuſlibet rei parte totum & indiviſum.

Ex his quoque quæ dicta ſunt, concluditur Deum eſſe omnino immutabilem & æternum: quia actus purus nullam poteſt recipere mutationem, oportet enim id quod mutatur, eſſe aliquo modo in potentia: quia motus eſt actus entis in potentia in quantum hujuſmodi, ut Philoſophi probãt. Hinc itaque arguitur ipſum eſſe æternum, quia niſi eſſet æternus, eſſet mutabilis, & per cõſequens in eo eſſet potentia paſſiva, & ſic non eſſet actus purus, quod ſuperius redargutum eſt. Præterea ſi Deus non eſſet æternus, vel principium, vel finem, vel utrumque haberet. Sed hoc eſt impoſſibile: quia ſi haberet principium, jam non eſſet ipſe Deus ſed Dei principium, quia non eſſet actus purus, ſed haberet eſſe ab alio receptum. Si fine clauderetur, conſequenter eſſet mortalis, vel in nihilum reſolubilis. Atque ita non haberet potentiam infinitam, ſed aliqua præeſſet illi potentia, quæ illum in nihilum vertere poſſet.

Deum quoque eſſe unum ex eiſdem principiis conſtat. Illud enim unde ſingulare eſt, hoc aliquid nullo modo ex multis communicabile. Quum ergo Deus ſit ipſius ſũum eſſe, ſuáque natura, & actus purus, aliundè quàm à natura ſua non poteſt habere ut ſit Deus, & ut ſit hic Deus. Ergo illud, unde Deus eſt hoc aliquid, eſt ipſa Dei natura, quæ non eſt pluribus communicabilis. Igitur impoſſibile eſt plures eſſe Deos. Præterea cùm Deus in ſe contineat totam eſſendi perfectionem, ſi eſſent plures Dij, oporteret eos inter ſe differre. Aliquid igitur conveniret uni, quod non alteri: & ſi hoc eſſet privatio, non eſſet ſimpliciter perfectus. Si autem perfectio; alteri eorum deeſſet. Impoſſibile eſt ergo plura eſſe quæ comprehendant in ſe totam eſſendi perfectionem. Plures ergo Dij eſſe non poſſunt. *Ex Theol. Scholaſt.*

¶ Loci Biblici.

Non paucos prior ſectio de Deo necnon de variis ejus attributis exhibet: reliquos prætermiſſos ſubingerere libuit, non ad verbum deſcriptos, ſed tantummodo deſignatis & indicatis librorum ſeu Sacrorum Scriptorum nominibus, deinde librorum capitibus & verſiculis. Initium facimus à dictionibus reliquæ literæ C. ſequentes proſequuturi. Subjiciemus deinde multa quæ Dei proprietates ſeu tributa reſpiciunt.

Deus ergo *caput* Chriſti dicitur, 1. ad Corinthios undecimo. 3. quatenus Chriſtus eſt Deus manifeſtatus in carne, ac proinde Mediator. Caput autem vocat Apoſtolus eum, ad cujus gloriam referenda ſunt, quæ illi ſubjecta ſunt. *Creator Deus*, Geneſ. 1. 1. & 14. 19. Exod. 20. 11. & 31. 17. Nehemiæ, 9. 6. Job. 12. 9. Pſalm. 89, 12. & 100. 3. & 102. 20. & 115. 16. & 131. 6. & 136. Eſaiæ 37. 16. & 40. 26. & 42. 5. & 45. verſ. 6. 12. & 48. 13. & 66. 2. Jerem. 10. verſ. 12. 16. & 27. 5. & 32. 17. & 51. 15. Amos 4. 13. Zach. 12. 1. Actor. 4. 24. & 7. 50. & 14. 15. & 17. 24. Epheſ. 5. 9. 1. Pet. 4. 19. Apoc. 4. 11. & 10. 6. & 14. 7. Creator animarum eſt, Geneſ. 2. 7. Num. 16. 22 Pſal. 33. 15. Zach. 12. 1. Eccl. 12. 7. Hebr. 12. 9. propter ſe omnia condidit Prov. 6. 4. ſuorum *Conſolator* eſt, Pſalm. 71. 23. & 81. 17. & 94. 19. Eſaiæ 12. 1. & 49. 15. & 51. v. 3. 12. & 52. 9. & 57. 18. & 60. 13. Jerem. 31. verſ. 13 16. Micheæ. 4. 6. Nahum. 1. 7. Zach. 1. 17. ſuorum *Cuſtos* eſt. Vide Deus adjutor ſuorum.

Dominus Deus, Pſalm. 68. 5. & 83, 19. & 95. 7. Eſa. 42. 8. & 45. 5. Jerem. 33. 2. Amos 5. 8. & 9. 6. Epheſ. 6. 9. Coloſ. 4. 1. 1. Timoth. 6. 15. & aliis tribuitur, 1. Corinth. 8. 5. Deus *Deorum* eſt, & *Regum* Dominus, Daniel 2. 47. univerſorum Dominus, Deut. 10. 21. 1. Paralip. 29. verſ. 11. 12. 13. 2. Paralip. 20. 6. & 36. & 23. 1. Eſdr. 1. 2. & 5. 11. Job. 1. 21. Pſal. 24. 1. Jerem. 32. 27. Zachar. 6. 5. *Doctor* ſuorum, Pſalm. 71. 8 & 94. 12. & 119. v. 12. 26. 33. 34. 64. 66. 68. 100. 124. 135. 171. & 243. 10. Eſaiæ. 1. 3. & 45. 19. & 48. 17. & 54. 13. Jerem. 31. 34. Mich. 4. 2. Matthæi. 16. 17. Joan. 6. 45. Dux populi ſui. Exod. 13. 21. & 23. 20. Num. 9. 18. Deut. 32. 12. Pſal. 80. 10. Eſa. 48. 17. 1. Theſſ. 3. 11.

Deus *Fidelis* eſt & verax: hoc eſt, de cujus fide nefas ſit dubitare, Exodi 34. 6. Num. 23. 19. Deut. 7. 9. & 9. 5. & 32. 4. Joſu. 21. 45. & 23. 14. 1. Sam. 15. 29. 2. Paral. 6. 14. Pſalm. 86. 15. & 119. 65. & 145. 17. Eſa 40. 7. Ier. 10. 10. Daniel 9. 4. Ioan. 3. 33. & 8. 26. Rom 3. 4. & 9. 28. 1. Cor. 1. 9. & 10. 13. 2. Cor. 1. 18. 1. Theſſ. 1. 9. & 5. 24. 2. Theſſ. 1. v. 1. 2. & 2. 16. & 3. 3. 2. Timot. 2. 13. Tit. 12. 1. Ioan. 1. & 5. 10. Hebr. 10. 23. 1. Pet. 4. 19. Apoc. 3. verſ. 7. 14. & 6. 10. *fons vitæ*, Pſalm. 36. 10. & 42. 2. ſolus *Fortis*, 1. Sam. 2. 2. 2. Sam. 23. 3. Nehem. 1. 5. & 9. 32. Job. 9. verſ. 4. 19. & 12 Pſalm. 7. 12. Eſa. 28. 2. & 49. 26. Jerem. 50. 34. Apocal. 18. 8. aliis fortitudo attributa, Geneſis 32, 28. & 49. 14. Pſalm. 54. 5. Cantic. 3. 7. Eſa. 19. 14. Jerem. 9. 23. Matth. 12. 29. Marc. 3. 27. Luc. 11. 21. Hebr. 11. 34. 1. Petr. 5. 9. ſuorum *fortitudo* eſt, Pſal. 43. 2. & 118. 14. Eſaiæ 49. 4. Joël. 3. 16. Abac 3. 19. Zach. 9. 13. Gladius gloriæ populi ſui. Deuter. 33, 29. gloria virtutis piorum. Pſal. 89. 18. Gloria ipſi ſoli tribuenda. Pſal. 115. 1. Eſaiæ 42. 8. 1. Tim. 1. 17. aliis quoque tribuitur. 2. Reg. 14. 10. 2. Paral. 17. 5. Pſal. 150. 9. Luc. 14. 10. Joan. 5. 44.

Deus Ignis conſumens eſt, Deut. 4. 24. & 9. 3. Hebr. 12. 29. ſolus immortalis eſt, 1. Timoth. 1. 17. & 6. 16. nullo loco incluſus, ubique præſens adeſt immenſus, incircumſcriptus, & incomprehenſibilis, 1. Reg. 8. 27. 2. Paral. 26. & 8. 28. Job. 11. 9. Pſal. 139. v. 7. 10. Eſai 63. & 66. 1. Jer. 23. 24. Amos 9. 2. Matth. 5 35. Act. 7. 48. & 17. 29. Eſt Inviſibilis, Exod. 33. 20. Deut. 4. v. 12. 15. Joan. 1. 18. & 5. 37. & 6. 46. Coloſſ. 1. 15. 1. Tim. 1. 17. & 6. 16. 1. Joan. 4. 12. Viſus eſt tamen, & apparuit Sanctis hominibus: Abrahæ Gen. 16. 10. & 18. 1. Jacobo 32. 30. Moyſi, Exod. 2. 2. & 33. 11. Deut. 34. 10. Num. 12. 8. Eſaiæ, Eſa. 6. 1. & aliis nonnullis, non ſecundum eſſentiam ſanè, quæ comprehenſibilis eſt, & invifibilis, ſed ſecundùm imagines quaſdam, aut (ut Athanaſius loquitur) majeſtatem, longè quam in ſe & per ſe eſt infirmiorem, captui illorum accommodatam. Vide Apparitionum exempla: Deus eſt Judex totius mundi, reddens unicuique mercedem pro merito, Geneſ. 18. 25. & 31. 49. Deut. 10. 17. Judic. 11. 27. 1. Sam. 2. 10. 1. Paralip. 12. 17. 2. Paral. 6. 23. Job. 34. 11. & 36. 31. Pſal. 7. verſ. 9. 12. & 9. 8. & 50. verſ. 16. & 62. 13. & 75. 8. & 82. 8. & 96. verſic. 10. 13. & 98, 9. & 140. 13. Proverb. 24. 12. Eſa. 3. 11. &

11.3. & 24.1 45.23. & 63.4. Jerem.11.20. & 17 10. & 25.14 & 29.23. & 32.19.Ezech.7.27.& 22.30.& 33.20.Joël.3.12.Matt.16.27.& 25.31. Actor.18.31.Rom.2.v.5.6.& 3.6.1.Corint.4.4 & 5.13.Epheſ.6.8. Coloſſ.3.24.2. Theſſ.1.6. & 2.12.2. Timoth.4.8.Hebr.12.20. Jac.4.12.1. Petr.1.17.& 2.23.& 4.12.1.1 Petr.1.17.& 2.23.& 4.17.2.Pet.2.4.Apoc. 18.8.& 22.12. Eſt æquiſſimus Judex,Lev.18 28.Deut.8.20.& 10.v.17. 18.& 32 4.Joan.23.15.1. Sam.12.25.2. Paral.12.6.& 19 7. & 26.19 1. Eſdr.9.15. Nehem.9 33.Job.9.19. & 34.v.17.19.& 36.22.Pſalm.11.7.& 62. 12. & 116. 3. & 119. verſ.156. & 145.17. Prov.16.11.Eſa.24.2. & 45.21 Jer.12.1.Thren.1.18. Daniel.9.14.Soph.3.5. Actor.10 34. Hebr. 6.10.Apoc.16.5.& 19.2. ſolus Juſtus & Verax, Pſal.116.11. Rom.3.4. alij quoque juſti,Gen.7 2.& 18.23.Pſal.34.16.& 37.v.29.30.Prov.8.8. Matth.1.19.& 10 41.& 25.46.Luc.6.Rom.1.17.

Deus Legiſlator,Eſa.13.22.unicus Legiſlator,Jac.4 12. locutus dicitur in Propheris, Hebr. 1. 1. quia Prophetæ divino Spiritu acti, locuti ſunt,2.Petr.1.21.in Filio autem ſecus : Fuit enim Filius, & eſt vere, & *αυτοπρεπῶς*, ſive *ἰσοπαθῶς*, Deus; Lux eſt,1.1.Joan.1.5.

Deus Magnus, Deut.7.21.& 10.17.2 Paral.2.5.Nehe.1.5.& 4.14.& 9.32. Job 36.26 Pſalm.48.1 77.14. & 89.8.& 95.3.& 96.4.& 99.2.& 135.1.& 147.5.Eſaiæ 12.6.Dan.9.4.toto mundo major,1. Joan.4 4.eſt memor fœderis, Levit.26.45.2. Reg.13.23. & 19. 34. & 20.6.2. Paral. 21.7.Pſal.89.36.& 98.3.105.verſ.8.42. & 106.45. & 111.5 Ezech.16. 60. Lucæ 1.verſ.54.55.72.Miſeriicors, Vide Deus clemens.Deus nihil odit eorum quæ fecit.

Deus Solus Omnipotens,& nihil apud eum impoſſibile,Gen.17.1.& 18.14.& 28.3.& 35.11.& 43.14.& 48.3. Exod.15.3. Num.11.23. Deut. 32 39 Ruth.1.verſ.20.21.1.Sam.14 6.2. Sam.2.6.2.Reg.20.11.2.Paral. 14.11.Job.7.verſ.35.& 9.4. & 11.7.& 12.14.& 13.3.& 15.25.& 21.v. 15.20. & 22.v.17.23.25.26.& 23.verſ.13.16. & 27.verſ.2.10.11.13.& 29.5.& 32.8.& 33.4.& 34.12.& 35.13.& 42 2. Pſalm.3.9.& 35.10.& 68.12.& 71.19.& 115.3.& 135.6.Eſai.40.10.&c.46.9.& 50.2.& 59.1. & 60.22. Jerem.32.verſ.17.27.Zach.8.6. Matth.3.9.& 19.26. Marc.9. 23.& 10.27.& 14.36.Luc.1.37. & 18.27. Joan.10.29. Rom.4. verſ.17. 21.& 11.13.& 14.4.2. Corinth 6 18. & 9.8. Epheſ.3.20.1. Timoth.6. 15.1.Pet 56. Apoc.4.8.& 11.17.& 15.3. & 16.verſ.14.& 19.6.& 21.22. Dei omnipotentia deſcribitur, Exod.15.11.Job.9.5.& 26.4 & 28.25.& 37.6. & 38.5. Pſalm.66.5.& 74.14. & 77.16 & 89.10. & 104 32.& 136.4.& 147.4. Eccleſ.3.15. Eſaiæ 14.27.& 50.verſ.12.22.& 43. verſicul.6.13 & 44.27. & 51.15. Jerem.5 22. & 10.12.& 51.15. Daniel.3. 17.& 4 32.Amos 5.8.& 9.6.Joan.1.14.& 2.11. Nahum 1.4.Matth.3.9. & 10.28.Rom.4.verſicul.17.21.2. Corinth.1.9.Jac.4.12. Dei omnipotentia omnibus annuntianda, Pſalm,145.12.imminui non poteſt, Eſai. 50.2.

Deus *Pars* ſuorum eſt,Thren.3 34. Eſt *Paſtor*,Eccleſiæ,ſeu ſuorum, Pſal.23.1.& 77.21.& 78.52.& 79 13.& 80.1.& 95.7.& 100.3. Eſai.40. 12. Ezech.34.verſ.13.15. Jerem.31.10. Zachar.9.16. Deus *Pater*, Matthæi 21.9.Epheſ.5.20.Coloſſ.1.12.& 2.1.& 3.17.Hebr.12.9.1.Joan.3. 1.Deus ſolus, *Pater* verus,Eſai 63.16. Matth.23.9. videlicet non quod ad ordinem ac rationem naturæ & ortus noſtri , ſed quod ad fiduciæ noſtræ,ac vitæ fontem & fundamentum attinet:quo ſenſu prohibemur, ne quempiam vocemus Patrem noſtrum in terra,Matth.23.9. eo quod ſic ſolus Deus eſt Pater,homines autem minimè : alioqui ratione procreationis,à quibus geniti ſumus, patres appellantur paſſim, Exodi 20. 12.Hebr.12.9.&c.Deus *Pater agricola eſt*,Joan.15.1 Pater *luminum*,hoc eſt fons & autor lucis , ſive notitiæ, Jacob.1.17.& 3.15. Pater *omnium*, Epheſ.4.6.Pater *omnium fidelium* ipſi obtemperantium,Deut.32.6.Pſal. 103.13.Proverb.1.7.Jerem.3.verſ.4.14 19. Malach.1.6.Matth.6.9.& 18. 14.& 23.9 Luc 11.2.Joan.20 17.Rom 8.15.1.Corinth.8.6.2. Cor.13.& 6.18.Eph.3.14.& 4.6.1.Theſſ.1.3 2.Theſ.1.verſ.1.2.& 16.Pater *noſter* eſt,Eſaiæ 63.16.& 64 8.Matt.6.9.& 23.9.Luc.11.2. Galat.1.4.1.Theſſ. 3.11.2.Theſſ.2.16.Pater *Spirituum* Hebr.12.9. verus *Paterfamilias*, Pſal. 104.28. Deus Spirituum univerſæ carnis. Numer.16.12. Deus *patiens*. Vide Deus clemens & Patiens Deus. Deus , *perfectus*, Matth. 5. 48. ſolus *peccata remittit*, Luc.5.21. remittunt alij , ſed tamquam adminiſtri Dei,Matt.18.18.Joan.20.23.ſolus pius,Apoc.15 4. alij etiam pij,1.Pet. 29.in Deo *perſona tres*,figurantur,& declarantur, Geneſ.1.26.& 18.2.& 19.24.Exodi 3.verſ.6.15.16.& 4.5.Pſalm.33.6.Eſai.6.3.& 34.16.& 48. 16.& 61.1. Zachar.2.8.& 3.2. Matth.3.16. & 10.20. & 17.5.& 28. 19. Luc.4.18.Joan.3.35.& 14.v.16.26.& 15.26.& 16.3.1.Jo.5 7. Deus,*placabilis*. Exod.32.14. ſolus *potens*, 1. Tim.6.15. alij potentes, Exodi 18. 21.Pſal.112.2.Luc.2.52.Actor.8.27.& 18.24.Deus *primus & noviſſimus* eſt,Eſai.31.4.& 443 48.12.

Deus *Rectus*, Pſal.25.8.& 92 16.*Redemptor* populi ſui, Pſal.106.11. Eſaiæ 54.5.& 39.20. & 63.16.Jerem.50.34. Mich.10. *Rex*,Pſalm.93.1. & 97.1.& 99.1.Eſa.32.22.Rex æternus,Pſal.10.16 & 26.10.& 74.12.& 145.13.& 146.10 Jerem.10 10.Thren.5.19.Dan.3.v.100.& 4.31.& 31. & 6.26.117.Rex Iſraëlis:Eſai.43.15.Rex magnus, Pſal.47.v.2.3.& 95. 3.& 103.19.Malach.1.14.Matth.5.35. Rex Regum,1 Paral.29.11.Eſa. 37 16.Daniel.2.47.1. Timoth.6.15.

Deus *Sanctificator* populi ſui,Lev.20.7.& 21.verſ.8 15.23.& 22.32. Ezech.36 25.& 37.28.*Sanctus*,Lev.11.v.44.45.& 19.2 & 20.verſ.7.26. & 21.8.Joſ.24.19.Pſal.155 17.Eſa.5.16. & 6.3.& 40.25.& 41.v.14 16. Jer.3.12. Abac.3.3.1.Pet.1.16. Apoc.4.8. & 6.10.& 15 4.ſolus *Sanctus*, 1.ſam.2.2.Apoc.15.4.aliis tribuitur ſanctitas,Exod.3.5.& 12.16.& 22. 31.& 28.2.& 29 verſ.29.31.& 30.29.& 35.2.Levit.11.44. Num.16 5. Deut.6.7.Joſ.5.15.2. Samuel.22 26.2. Reg.4.9. Pſalm.5.8. Matth.7.6. Rom.7.12.&c.*Sanctus Iſraëlis*,Eſai.10.17.& 12.6.& 17 7.& 29.verſ.19. 23.& 30.verſ.11.12.& 31.1.& 37.23. & 43. verſ.3. 14 15. & 45. 11. & 47 4.& 48.17.& 49.7.& 54.5 & 55.5.& 60.9. Jer.51.5. *Sapiens* Deus, Job.9.4.& 12.13.& 21.22. ſolus *Sapiens* Roman.16 27.1.Timoth.1.17. allis etiam tribuitur ſapientia.Luc.11.47. Actor.7.22.Dei ſapientia pr° mundi opificio,1.Corinth.1.21.Dei ſapientia deſcribitur, Jerem.51.15. Dan.3.5.26.21.æterna eſt, Prov.8.22.infinita, Pſalm.147.5.Eſai.40.28. multiformis, Epheſ.3.10.ſolus ipſe *Servator*,Eſai.43.11. *Servator* ſuorum,Eſa.49.26.Dan.6.27.Oſe.13.v.4.14.Zachar.8.7.1.Tim.1.1.& 2.3. & 4.10.Tit.1.3.& 2.11.Judæ v.25.propter ſe ſervat, ac liberat, Pſalm. 106.8. ſolus *Scrutator* cordium, 1. Sam. 16.17. 1. Regum 8.39.1.Paral. 28.9.2.Paral.6.39.Job.16.19. & 42.2.2.Pſalm.7.10. & 44.22.Jerem.11. 20.& 17.10. & 20.12.Luc.16.15.Actor.1.24. & 15.8.1.Corinth.4.5.2. Theſſ.2.4 Heb.4.13.1.Joan.3.20.Noverunt & alij arcanas cordis cogitationes,quibus & quando ipſi aperire libuit,1.Sam.9.19.2. Reg.5.26. *Novit audit,& videt*, omnia, Exod.3.19.Num.12.2. Deut.31.1.Samuel. 2.3. & 16.7.2.Par. 16.9. Job.14. 6. & 22.11. & 28.24.& 31.4.& 42.2. Pſalm.7.10.33.13.& 38.10.& 8. & 131.8.Proverb.5.21. & 15.v.3.11.& 24.22.Eſai.29.15.& 40.27. & 48.4.Jerem.1.5 & 7.21.& 17.10 & 23. 24.& 32.19.Ezech.11.5.Matt.6.4.& 21.2.Marci 2.8.& 14.13.Luc.2.10. Joan.1.47.& 13.21.& 30.& 21.17. Actor.15.8.Rom.8.27.1.Theſſ.2.4. 1.Joan.3.20. Hebr.4.23. Apoc.2.23. Vide Cogitationes cordis novit Deus.

Deo ſoli *ſerviendum*, Deut.6.13. & 10.20.1. Sam.7. 3. Matth 4.10. Luc.4.8. aliis etiam poſt Deum ſerviendum, Geneſ.25.23. & 29.20.& 47.25.1. Timoth.6.2. Deus ſemper ſui *ſimilis*.Num.23.19.Deut.8.20. Pſal.110.4 & 102.v.27 28.Oſeæ 13.4.Malac.3.6.Luc.17.26.Heb.1.12. Deus nobis incomprehenſibilis , ſuas in nos actiones ſimilitudinibus exprimit : Itaque dicitur ſimilis aquilæ , Exod.19.4. Ebrio homini & dormienti,Pſal.78.65.Leoni rugienti, Eſaiæ 31.4.Matri,46.3.& 49.15. & 66 13.natanti,25.11.Deus *Spiritus* eſt,Joan.4.24.& Deus ſpirituum, Num.16.22. & 27.16.Hebr.12.9. *Sponſus* Eccleſiæ : Eſai.54 5.Jerem.3. verſ.1.14.Oſe.2.v.16.19.10 Matt.9.15.quam juramento ſibi copulavit, Ezech.10 8.Hebr.6.17 Deus piis ſuavis, Pſalm.25.8.& 31.20.& 34.9. & 86.5.& 100.5.& 145.95.1.Petr.2.3.

Deus neminem , ut malum operetur , *tentat*, hoc eſt, neminem ad malum ſolicitat, Jac. 1. 31. Vide Tentatio. Suos, ut eorum fidem probet,tentat. Geneſ.22.1.Exod.16.8.Deut.8.1.& 13.3.Jud.22.2. Paral. 32.31.Job.23.10.Pſalm.66 10.Matth.14.verſ.30.31.Joan.6.6.1. Petr.4. 12.Hebr.11.37. Deus eſt terribilis Deut.7.21. Nehem.1.5. & 4. 14. & 9 32.Pſalm.76 verſicul.8.12.13.& 89.8.Dan.9.4.Deus juſtus ſcelerum vindex, Geneſ.15.14. Deut.32.14.Eſai.59.verſ.47.18.Jerem.51.56. Nahum.1.2.Luc.18.verſicul.7.Hebr.10.30.& 13.4.Apoc.19.2 Vide Severitatis Dei erga delinquentes exempla : & Impiorum , pœna & interitus. Deus vita,Deut.30 20.Joan.14.6.Actor 17.27.Vita æterna,1. Joan.50.2.Vivus.Jerem.10.10.Dan 6.26.1.Theſſ.1.9.1.Tim.3.15.& 2. 10.Hebr.9.14.& 10.31.Apoc.10 6. viventium Deus,Matth.22.32.Dei vita. Epheſ. 4. 18. pro vita illa , qua Deus vivit in ſuis, 21. quamque præcipit & approbat Deus zelotes, Exod.20.7.Deut.6.15.Pſal.78.59. Nahum.1.2.

Deus ſolus adorandus ſive colendus, Exod.20.5. & 24.1. Levit.26. 1. Deut. 5. 9. & 6. 13. Judic. 13. 16. Eſa. 45.23. Matth.4.10. Luc.4.8. Apoc.19.10.& 22.9. aliis etiam tribuitur adoratio , ſed non niſi civilis illa, Geneſ.18 2.& 19.1. & 23.12.& 27.29.& 33.3.& 42.6.& 43. 26. Exod.18.7. Num.22.3 1.1.Sam.20 41.& 25.23.& 28.14.2. Sam.9.6.& 14.3.1.Reg.1.v.12.15.Eſther.5.2.Daniel.2.46. Actor.10.25. Adoratio: ſeu legitimus ejus cultus qualis, Joſ.24.14.Pſalm.26 6.Eſa.1.16.& 28. 12.Mich.6.8.Act.17.25.Joan.4.23.24.Rom.12.1.& 14.18.Hebr.13.15. 1.Pet.2.5. Vide Cultus.

Adorationes ſeu cultus Dei exempla: Cain,Geneſ 4.3.Abel, verſ.4. Seth.v.26.Noë 8.20.Abraham,12.7.& 21 33. & 22.13.Iſaac,26.25.Jac. 35.verſic.17.Iſraëlitæ, Exod.4.31.& 12.27.Moſes,17.15.Jethro,18 12. Moſes, Aaron, & Seniores Iſraël,24. verſ 1.5. Joſuah.Joſ.8.30.Ruben, Gad & dimidia Trib. Manaſſes, 22. 10. Manue, Judic 13.19. Elcana,1. Sam.1.3. Anna uxor, verſ.10. Sam.12.16.2 Paral.16.2.Pſal.5.8.& 138. 2.Populus è captivitate redux Nehem.9.3. Ezechias & turba, 2. Paral. 29.27.Ezechias,30.1. Joſaphat & Jeroſolymitani,20.v.18.19.Job,Job. 1.20 Daniel, Dan.6.10.Magi,Matth.2.21. Leproſus,8.2. Cæcus natus, Joan.9. verſ.35.36.37. Mulieres piæ Matth.28.9. Apoſtoli,verſ.16.17. Paulus & Barnabas, Actor.14.13. Angelus, Apocal.19.10. Vide Invocationis , & Orationum exempla. Deus in filio honorandus, Joan.5.23.

Deus indurare dicitur, Exod. 4. 21. Rom.19.18. excæcare,& ſurdos facere , Eſai.29.10.Matth.13.14. Joan.12.40.Actor.28.26. Pſalm. 69. 12.Rom 11.8. Non novam in eis malitiam ingenerando, ut in electis novas vires efficit , cùm eos immutat : nec cogendo , cum nemo, niſi volens peccet : ſed primum quidem jam corruptos magis ; ac magis deſerendo , & cupiditatibus cordium ſuorum , & Satanæ quoque indurandos & excæcandos , tanquam juſtiſſimus Judex efficaciter tradendo. Vide Induratio. Deus eſt invocandus, Pſalm.50.15. puro corde invocandus, 1.22. invocatio Dei ſalutaris , Joël, 2. 32. Actorum.2.21. Rom.10.13.

Deus laudandus eſt, Deut.26.19.Pſal.9,15.& 21.14.& 22.24. & 29. 2.& 30.13. & 34.1.& 35.28.& 45.13 & 61.9.& 73.28. & 75.v.2.10.& 79.13.& 86.12. & 92.verſ.2,16.& 97,12. & 104.33.& 107.31.& 108. 4.& 109.30.& 111.1. & 115.18. & 119.verſicul.7.62.154. & 138.1.& 145. verſicul. 1. 2. 3. 21. & 146.1. Eſai.38.20 & 43.verſ.7.21.Marc.5. 19.1. Petr.2. 9. Exempla laudum Dei celebratarum à Paſtoribus,Luc.2. 20. Angelis , Eſai.63. Luc. 2. verſicul. 13.14. à Civibus Naim, 7. 16. Dæmoniaco,8.39. Leproſo, 17.15. Jeroſolymitanis,19.38. Diſcipulis, 24.54. Actor.2.47. & 3.8. Eccleſia Judæa, Galat.2.24. Chriſto, Hebr. 2.12. turba magna, Apocal. 7. 10. Senioribus, 19. 14. Laudandus Deus in medio Sanctorum , Pſalm.109. 30. Exemplum David Pſalm. 111.1. Deus ubique laudandus , 103, 22, omnes Dei laudes annuntiari

nequeunt, 106.2. Laudum Dei legitimi præcones, Pſalm.22.24. & 33. 1.50.16.& 65.2.& 101.verſ.1.2. Amos,5.23.

Deus Patiens. Vide Deus clemens, & Patiens Deus, Deus non fruſtrà quæritur, Eſai.45.19. quærendus eſt & quomodo, 1. Par.16.11. & 22.19.& 28.8.Par.1.16.& 14.4.& 15.verſ.12.& 30.19.& 31.21.1.Eſd. 8.12.Pſalm.105.verſ.3.4.& 119.10.Eſaiæ 55.6. Jerem.29.13.Amos,5.4. Actor.17.27.

Deus eſt tentandus, Exod.17 7. Numer.14 22 Deut.8.16.1.Sam.22. 5.& 24.verſ.1.21.Pſalm.78 verſic.18.41.Matth.4.7.& 22.18. Luc 4.12. & 4.11. Actor.5.9.& 9.25.& 15.10.& 27.31.1.Corinth.10 9. Deus timendus, Gen.20.12. Levit.19 verſ.14.32. & 25.verſ.17.34 43.Deut.4. 10.& 5.29.& 6.verſ.2.13.24. & 8.6.& 10. verſ.12.20.& 13.verſ 4.11. & 14.34.& 17.13.& 28.10.& 31.verſ.12.13 Joſ.4.24.14.1. Sam.12.14. 24.1.Reg.8.verſ.40 43.2. Reg.17.verſ.25.36 39. Paralip. 6. verſ.31.33. & 19.verſ.7.9.Pſal.2.11.22.24.& 25.verſ.12.14.& 33.8.& 34.10.& 86. 11.& 112.1.& 119.v.38.120.& 128.1.Prov.3.7.& 7.2.& 15.33. & 22. 4.& 23 17.& 24 21.& 30. Eccleſ.3.14.& 5.6 & 8.12. & 12.13. Eſai.8. 13.& 50.10. Jer.2.19.& 5.24.& 10 7. Sophon.3.7. Malach.10.28.Luc. 12.5.2.Corinth.5.11.& 1.1.Coloſſ.3.12.1.Petr.2.17. Apocal.14.7. Vide Timendus Deus.

Dei timor,pro Dei cultu Jonæ 1.9. donum cœleſte eſt,Pſalm.86.11. Jerem.32.verſ.39.40.Malach.2 5. ejus præſtantia,Job.28.28. Pſalm.33. 18.& 11.10.& 112.1.Prov.8.13.& 14.v.26 27.& 15.v.16.27 33. & 16. 6 & 19.23 & 22.4.& 31.30.Eſai.33.6.Timoris Dei exempla:Abraham, Geneſ.22.12.Joſeph,39. verſ.9.12. Obſtetrices,Exod 1.17. Ægyptij,9. 20. Hebr.14 31 Iſraëlitæ,1. Sam.12.18. David,24 7. Abdias,1. Regum 18.3. quidam Propheta,2.Reg.4 1.Babylonij & Cuthæi, 17. verſic.34. 41. David,1.Paral.15 12.Hananias,Nehem.7.2.Job,Job.1.verſ 18.& 2. 3.& 31.13. David, Pſalm.5.8.Jonas,Jon.1.9.Simeon,Luc.2 25. Fideles, Actor.8.2.Eccleſiæ,9.31.Cornelius Centurio,10 verſ.2.22. Miles,verſ. 7.Ananias,22.12. Vide Timor: & Timoris Dei exempla:& Metus Dei exempla.

Deus vegetat omnia, Eſai.42.5.9. (vide Actor.17.28.) videt omnia, Job.11.11.Pſal.139. verſ.2 3.4.Prov.5.21.& 15.3.& 24.12. Eſai.37.28. Jerem.16.17.& 18.23.& 29.23.& 32.19.Amos 5.12.Matth.6.46.18.1. Joan. 3. 10. uſque adhuc operatur, Joan. 5. 17. utitur impiorum etiam opera in punitionem impiorum, Jud.3.12.2. Paral.21.16. & 36.17.Nehem. 9. 27. Eſai.13.3. Jerem.1.15. Thren. 2. 22. Ezech.7.24. & 26 7. Oſe.8.4.

Dei Amor, omnium quæ ab eo manant, beneficiorum cauſa eſt, Exod.19.4.Deut.4.37.& 7.8.& 10,15.& 23.5.& 32.6.2.Paral.2.11.Pſ. 44.4 amor Dei erga ſuos deſcribitur, Eſa. 66.13.Jerem.31.3. Oſe.14 5. Zachar.1.14. & 2. 8. Matth 7.11. & 18.13.Luc.1.78.& 11.13.& 15.20. Joan.3.16.Rom.5.verſ.8.10.& 8.35.2.Corinth.5.21.& 13.13.Epheſ.2. 4.2.Theſſ.2.16.1. Joan.3.1. & 4. 9. Dei apparitiones. Vide Apparitionum & revelationum, &c. Dei armatura,Epheſ 6.verſ.11.13.

Dei Benedictio erga timentes ſe,Exod.23.25.Levit.25.21.& 26.v.3. 4. Deut.7. verſ.13. 14. & 11.verſic.26.27.& 15.verſic, 5.6.& 28.verſ.1. 2.3.1. Paral.17.27 2. Paral.31.10.1. Eſdr.8.22. Pſalm.24.5.29.11.& 34. 10. & 128. verſ.45. & 132.13. & 133.3. Prov.3.33. & 10.6.Eſa.61.9. Jerem.31.12. Mala 3.10. Vide Benedictio Dei beneficia oblivione minimè ſepelienda, Exod. 13. verſic.8.9.16. Joſu. 4. verſ.21.22.Pſalm. 103.2 & 105.5.Dei beneficia erga genus humanum,Jerem 5.24.Actor. 14.17.erga populum ſuum,Exod.20 2.Neh.9.12.Pſal.78.15.& 81.11.& 105.28 & 114.1.Eſa.63.12.Jer.32.21.Ezech.16,6.Oſeæ.11.9. Amos 2. 9.Mich 6.4.Actor.13.17.Dei beneficiorum commemoratio utilis Deut. 8.verſ.5.6.& 29.5 Joſ.24.verſ.6.11.18.2.Sam.7.10.Eſa.63.7. illa facilè oblivioni traduntur, Jud.2.10. Marc. 8. verſ.17.18.19. non abutendum illis,Luc.16.2.2.Corinth.6.1.Dei benignitas incomprehenſibilis, Pſal. 108.5. Dei benignitas erga peccatores, Ezech. 18. 30. erga genus humanum,Matth. 5.45.Luc.6 35. non abutendum ea,Rom.2.4. Bonorum Dei abuſus, Oſeæ 2. 8. 4. Dei brachium, pro potentia & robore, Vide Brachium.

Dei Charitas cordibus piorum infuſa, Rom. 5. 5. Dei cogitationes profundæ, Pſalm. 92. 6. Eſa.55.verſ.8 9. Dei cognitio, Vide Cognitio. Propter Dei conſcientiam ſufferre moleſtias, quid ſit Petro, Vide Conscientia. Dei conſilium, pro Evangelio,Luc.7.30.Actor. 20. 27. Dei conſilium perpetuò manet, 33. 11. Eſa. 14.17 & 46.10. Thren.2.17. Actor.2.23 & 4.28 & 5. 9. Hebr. 6. 27 Dei contemptus exempla: David,2.Sam.12.9.Manaſſes & populus,2 Paralip.33.10 impij, Pſalm 12.verſ.5.9. pœna, 1. Sam.2.verſ.29.30.2.Paral.28 17. Vide Contemptus Dei Dei cultus pro ceremoniis & ritibus, Rom. 9. 4. Dei cultus purus ſervandus,Joſ.21.29.Dei cultus legitimus.Vide Deus adorandus.

Dei decretum, Vide Consilium. Dei dextera, pro ipſius virtute, Actor.5.35. Dei digitus, pro virtute ac poteſtate divina, Exod.8..91. Luc.1.20. quia autem Spiritus Sanctus eſt Patris ac Filij virtus, apud Matthæum pro digito Dei legimus Spiritum Dei,Matth.12.28.Dei dilectio commendatur, Deut.10.12. & 11.1.& 30.verſ.16.20. Joſ.23.11. Pſalm 31 24.Matth.23.37.qualis eſſe debeat, Deut.6.5.dilectionis Dei bona Exod.20.6. ¶ Dei donum, pro ipſo Chriſto,Joan.4 10.dona Dei irrevocanda,Rom.11.29. diverſa ſunt,ac variè diſtributa 12. 6. 1. Cor. 12.verſ.5.6.7. Epheſ.4.7. idque ideò, ut per illa mutuò coaleſcamus ea ſymmetria in unum Chriſti corpus, quemadmodum membra corporis humani in unum hominem coaleſcunt, 1.Corinth.1.verſ.7.12.20. Dei dona gratuita, Matth.10.8.Apoc,22.17. Dei dona in Eccleſiam collata incomprehenſibilia ſunt,1.Corinth.2.9.Eſa.64.4.¶ Dei donorum abuſus vituperatur Matth.13 12.Luc.8.18. Hebr.2.11.Petr.4 10. Donorum Dei abuſus, & ejus pœnæ exempla: Agar,Gen.16.verſ.4.5.6. Eſau.25. verſ.33.34.Hebr.12.verſ.16.17. Vide Contemptus beneficiorum Dei, &c. & Donorum Dei contemptus.

Dei Facies, ſeu vultus;pro ejus gratia & favore,Num.6.verſ.25.26. Pſalm.4.7.& 31.17.& 67.1.& 80.v.8.20.Dei fides,pro ejus in promiſſis præſtandis conſtantia. Rom.3.3. Vide Fides. Dei fœdus cum ſuo populo,Apoc.21.verſ.3 7.inviolabile eſt,Eſa.54.10. Jerem.33.verſ.20.21. nunquam oblivioni tradendum,Deut 4 23. Vide Foedus.

Dei gaudium in Eccleſia ſua juvanda, Jerem.32.41.Sopho.3.17. Dei gloria pro ejus miſericordia, Rom.9.23. Dei gloria quanta,Pſalm.8.2. & 108.5.Ezech.10.18.& 11.23. quanti facienda,1. Sam.2.30. alio non transferenda Eſai.41.8 & 48.11. Actor.10.27. & 14.15. Apoc.19.10.& 22.9.electionis noſtræ finis eſt.Epheſ.1.verſ.6.12.bonorum operum finis eſt. Matth.5.16.1. Cor 10.31.Epheſ.1.verſ.6.14.1.Petr.2.12. & 4. 10. Deo gloriam tribuere,Rom 4.20.eſt Deum agnoſcere & collaudare, qui ſit ſummè bonus, & verax, Joan.3.33. ſic accipitur hoc dicendi genus, Luc.17.18. ſed paulò aliter, Joan.9.24.Joſ.7.19. quibus in locis eſt ſolennis formula, qua olim quis adigebatur ad culpam coram Deo agnoſcendam, velut ſi dictum fuiſſet: Cogitate coram Deo eſſe, qui rem totam novit: revere igitur ipſius majeſtatem & hunc illi honorem habe, ut palam fateri rem totam malis, quam coram eo mentiri. Deum ut Deum glorificare,Rom.1.21.dicitur,qui Deum eo cultu colit, qui ipſius æternæ potentiæ ac divinitati conveniat.Dei gloriam mutare,Rom.1.23.eſt pro glorioſo Deo aliud amplecti. Dei gratia,Act.15. 40.omnibus ſalutaris,Tit.2.11.rebus omnibus præſtat,Pſal.4.v 7.8. libera eſt, Exod.33.19. Eſa.93.1. Joan.15.16.17.9. Actor.16.6. Rom.9. v.15.18.23. homines prævenit,Job.41 2.Eſai.65.1.Matth.9.13. Actor. 9.3.& 10.5.& 12.verſ.6.7.Rom.4.17.& 5.verſ.6.8.10.& 10.20.& 11.v. 6.35.Galat.2.20.& 4.9.Eph.2.verſ.1.4.5. Coloſſ.1.13.1.Timoth.1.16. 2.Timoth.1.9.Tit.3.verſ.4.5.Hebr.6.18.& 11.6.1.Petr.1.13. & 2.verſ. 9.10.1. Joan.4.verſ.10.19. Judæ,verſ.1 24.Dei gratia lapſu Adæ efficacior.Rom. 5.15.Dei gratiæ omnia tribuenda, Actor.21.19.1. Corinth 4. 14 & 15.10.Epheſ.2.verſ.5.8.

Dei Hæreditas, Vide Israel: & Hæreditas Dei. Dei hoſtes, Vide Impii. ¶ Dei Ignoratio quàm noxia,Job.18 21. Matth.15.14.1. Corinth.14.38. & 19.34. Epheſ.14.8. Dei ignoratio,quamdiu in mundo, Actor.14 6. perſecutionis cauſa eſt,Joan.16.3. Pœna ejus,2.Theſſal.1. 8. Dei imago in piis inſtauranda,Eph.4.24. Dei imperio omnia ſubjecta,Pſal.119 91.Dei indulgentia erga ſuos,Gen.18.16. & 28.13. & 31. verſ.3.42.Exod 33.11.Num.12.8. Deut.32.10. Joſ.10.12.& 24.10.Jud. 6.verſ.39 40.2.Sam.7.verſ.14.15.1. Reg.3.5. & 17.verſ.4.9. & 19.5.2. Paral.30.verſ.18 19 Malach.3.1.Luc.15.28.& 22.3.5. Act.9.15. & 10 5. Rom.8.verſ.15.16.Hebr.6.17.Vide Deus clemens,& patiens Deus.Dei inimici,Vide Impii,Dei invocatio, Vide Deus adorandus:& Deus invocandus:& Invocatio & oratio:Dei ira metuenda,Pſal.6.1. & 38.1.& 90.9.Eſaiæ 63.6.& 64.9.Jerem.10.24.Soph.1.15.Coloſſ.3.6 Hebr.10. v.30.31. Vide Ira,Dei judicia vera. Vide Deus juſtus.Dei judiciorum finis,Eſaiæ 26.9.Soph.3.9.Dei juſtitia,Pſal.89.15. Dei juſtitia,pro imputatione juſtitiæ Chriſti,qua fideles pro juſtis habet Deus,Rom.1.17. & 3.verſ.21.22.& 10.4. ut ſancti & inculpati coram eo ſint, Col.1.22. Dei juſtitia hominum peccatis commendatur, Rom. 3. 5. ſed per accidens,ex Dei bonitate videlicet,idque in iis, qui & ipſi ſanctificantur,& quibus remittuntur. Peccata ergo per ſe & propriè non illuſtrant Dei gloriam, ſed (ut loquimur) per accidens, ex Dei videlicet bonitate, in iis nimirum,quibus remittuntur,qui & ipſi ſanctificantur: Dei juſtitia æterna,Pſalm.111 3.& 119.147.præſtantiſſima eſt Pſalm 36.7.ideò ante omnia quærenda,Matth.6.33.Luc.12.31 Dei juſtitia hominum juſtitiæ contraria eſt, Rom 10.3.

Dei Lex ſemper meditanda.Deut.6.verſ.6.7 8. Pſal.1.2.& 119.v.16. 33 61.93.hominum moribus corrigendis aptiſſima eſt,Pſalm.119.9. ex Sione exit, Eſaiæ,2.3. Dei legis præſtantia,Pſal.19.8 & 119 72. Vide Lex Dei locutionis cum hominibus, & hominum cum Deo exempla, Vide Locutiones Dei cùm hominibus,&c.

Dei Majeſtas quanta, Exod. 40.35. Job.11.8. Pſalm.9.3. verſ.1.2.3. Eſa.40.17.& 41.7.Epheſ.4.6.incomprehenſibilis eſt,1.Reg.8.27.Eſa.6. 2.& 66.1.altiùs etiam ſcrutari periculoſum,Prov.25.27.Dei manus,Vide Deus potens: & Potentia: & Manus Dei maledictio in creaturas, Geneſ.3.verſ.14.16.& 4.11.Thren.2.7.Daniel 9.1.Malach.2.2. Matth. 11.21. & 25.41. omnia abſumit, Deut.28.18. Levit.26.16. Jac.5.2. Dei mandata, Vide Mandata. Dei miſericordia,Deut.4.31.Nehem.9. 31. æterna eſt,Pſalm.103.17.& 106.1.& 136.1.& 138.8. Jerem.33.11. immenſa,Exod.20.6 Deut.5.10 2.Sam.7.15.& 24.14.2.Reg.20.5.1.Paral. 16.34.& 21.13.2.Paral.5.13.& 21.7. Nehem.9. verſ.17.19. Pſalm.17.7. & 25.6.& 33.5.& 36.verſ.6.8.& 51.3.& 57.& 11.78.38.& 86.v.5.13. & 89.34.& 100.5.& 103.verſ.8.11.& 106.verſ.1.45. & 108.5. & 119. 156.& 130.v.1.7.& 136.1.& 138.8.& 145.8. Eſa.1.9.& 54.10. & 55.7. & 63.7.Jerem.24.6.& 32.18. & 33.11.Thren.3.v.22.31. Oſe.14.5.Joël. 2.13.Joan.3.10.& 4.12.Amos,7.v.3.6.Mich.7.18. Abac.3.2.Malach.3. 17.Luc.1.verſ.50.78.& 15.20.Rom.9.29. Epheſ.2.4.1. Petr.1.3. libera ac gratuita eſt, Exod.33.19. Vide Deus miſericors: & Dei gratia Dei miſericordia præ omnibus rebus optanda, Pſal.63.4. ſemper prædicanda,Pſal.89.1.& 92.3.101.1:quibus ſit præſtò,Deut.6.25. & 7.9. Jud.2. 18.Nehem.1.5.Pſal.103.17.Proverb.28.13.Jer.3.v.1.12.& 18.8.Ezech. 18.32.& 33.v.11.14.15.Dan.4.24.& 9.4 Amos 5.15.Galat.6.16.ſuavis eſt, Pſal.109.21.

Dei Natura deſcribitur,Exod.34.v.6.7. Ex Deo natus dicitur,1.Joan. 5.1.qui per fidem conjunctus eſt Chriſto vero Dei Filio, in quo etiam gratis habentur pro filiis ejuſdem Regni cohæredibus. Dei nomen, Exod.3.14.admirabile eſt, Pſal.8.verſ.1.19. æternum, Pſal.135.13 bonum,84.8.Jac.2.7. excelſum,Joſ.7.9.Eſa.12.4. horribile gentibus, Malach.1.14 ſanctum, Pſalm.33.21. & 99.3. & 106. 47. & 111. 9. & 138. 2. Eſaiæ 57. Ezech. 36.21. & 39. 7. Amos 2. 7. Luc. 1. 49. terribile

Pſal.

Pſalm.99 3.& 111.9. turris fortiſſima, Proverb.18.10. ſiuſtra non aſſumendum, Exod.20.7. Deut.5.11. metuendum, Pſal.86.10. Dei nomen in Jeruſalem, 2.Reg.21.verſ.4.7.& 23.27. 2.Paral.6 6. & 12.& 33. verſ.4. 7. Dei nomen civitati Jeruſalem tribuitur, Ezech.48.35. Vide Deus ab initio. Dei nominis gloria quanti facienda, Joſ.7.9. per illud jurandum Deut.6.13.& 10.20. Vide Jus JURANDUM, Dei nomen verbo plurali additum, ad judicandum Sacroſanctæ Triados myſterium, Geneſ.1.26. & 20.13.2.Sam.7.23. Job 25.10. Interdum pro adjectivo ſumitur, & ſignificat idem quod maximus, vehemens, vel ingens; ut Geneſ. 30. 8. Pſal.36.7.& 68.16.& 80.11.1.Sam.14.15. Additur etiam nomini pluralis numeri: ut Joſ.24 19. dicitur Sancti in plurali numero, pro ſingulari: Sanctiſſimus, in ſuperlativo gradu. Item Pſal. 58.12. dicitur Judices in plurali forma. pro Judex. ¶ Dei opera admiranda, Pſalm.139.14. Marc. 12.1. Apol.15.3. Geneſ.1.31.1. Timoth.4.4. imperveſtigabilia, Eccleſ.3. 17.& 11.5. magnifica, Pſalm.92.6. 111. 3. perfecta, Deut.32.4. Eccleſ.3. 14. terribilia, Pſal.66.3 Dei operibus nihil addendum neque detrahendum, Eccleſ.3.14.

De patientia, 1 Petr.3.20. pro patiente Deo, per Hebraiſmum Dei viſibilis præſentia, quàm terribilis, Geneſis, 3. verſ. 8.10.& 28.17. Judic.6. 22.& 3.22. Pſal.97.5. Eſa.6.5. Ezech.2.2. Matth.17.6 Marc.6.9. Luc.5 8. Apoc.1.17. auxiliatrix Dei præſentia omnem metum tollit, Num.14.9. Deut.7.21.& 20 1.& 31.8 Joſ.1.9. Pſalm.23.4.& 27.1. Iſaiæ 43.5. Jerem. 1.8.& 42.1.& 46.28. Abac.1.12. Sop.3.16. Agg.2.5. Act.18. verſ. 9.10. locum ſanctificat, Gen.28.17. Exod.3.verſ.25. Dei plenitudo. Eph.3.19. non qua Deus ipſe plenus eſt, id eſt plena divinitas (quis enim capiat?) ſed ingens illa Dei beneficentia in Chriſto, cujus nos facit participes & cohæredes. Dei promiſſiones univerſales, Matth.7.7. Lucæ 11.10. in Chriſto ſunt etiam & Amen: hoc eſt in Chriſto ſolo fulciuntur, & adimplentur, 2.Cor.1.20. certiſſimæ ſunt, 2.Reg.15.12. 1.Eſdr.1.1. Nehem.9. 8. Eſa.37. verſ.33.37.& 55.verſ.10.11. Luc.1.70. Rom.3.4. Heb.6.17. fidendum eſt illis, 2 Par.20. 20. omnia illis tribuenda, 2. Sam.7. 21. ſunt fundamentum orationis piorum, Gen.28.verſ.3.4 & 22.v.9.10. Exod.32.13. Deut.9.verſ.27.28. 2.Sam.7.29. promiſſiones Dei conditionales, Deut.19.8.& 28.1.&c.& 33.4. Leu.26.1.&c. 1.Sam.2.30. Ezech.18.1.&c. 33.verſ 15. 19. Mar.16. 16. Joan.3.v 16.36.& 6.47.& 8.31.& 13.17.& 15.verſ.4.14. Rom.8.17. Col.1.23. Heb.3.14.2.Pet.1.4. Apoc.2.1.&c.& 3.1.&c.21. 7. Dei proprium futura annunciare, Eſaiæ 44.7.

Dei Providentia aſſeritur, Eccleſ.5.5. Eſa.10.15. Matth.6.verſ.30.31. 32.& 10 verſ.19 20. Luc.12.verſ.1.12. Generalis, ſeu univerſalis, Gen.6. 19. Pſal.104.27.& 145 15.& 149.9. Prov.15. 3. Eſa.45.6. Jer.23.24. Joan.5.17. Act.15. verſ.25.28. Eph.11. 1. Col.1. 17. Hebr.13. Specialis, ſeu particularis, 1.Reg.17.4. Job.9.5.& 39.3.16. Pſal.37.23.& 147.4.& 148.8.& 104.21. Prov.20 24. Jere.10. 23. Jonæ 4.7. Amos. 4. 7. Matth. 5.4.& 10.29.1.Cor.15.28. Peculiaris, ſeu ſingularis, qua Eccleſiæ ſuæ providet, Deut.32. 10. 1.Reg.17.4. Pſalm.23.1.& 32.7.& 34. verſ.8. 16.17.& 91 11. Eſaiæ 43.1. Zachar.2.8. Matth.6.33.& 10.30. & 16.18. & 18. verſ.10.20. Actor.9.4. Hebr.1.4.1.Petr.5 7. adeo ut omnia ſecundùm definitum ipſius conſilium, voluntatem ac decretum fiant, & fieri dicantur, Geneſ.45.verſ.5.8 & 50 19. Exod.4.21.& 1. Deut 8.18.& 19. 5.& 29.4.1.Samuel, 2.25 & 9 1.&c. Job.9.5. & 12.13. Pſalm.103.19. & 113.3.& 126.1 Proverb.10.22.& 16.verſic.4.9. & 19.21.& 10. 24. & 21.20. Eccleſ 3.15. Eſa.26.16.& 45.7.& 63. 17. Jerem. 10. 23. & 27. 5. Dan.2.21.& 5.18. Matth.6.33 & 11.26.& 20.14. Luc.12. 31. Joan.5. 17.& 12 40. Actor.4.28 Rom.9.verſ.15.18. 22.2. Corinth.3.5. Philip.2. 13. Heb. 13. 21. Apocal.4. 11.

Dei providentia reverenter expendenda, Geneſ. 22. 8. Joſ.11. 20. 1. 1.Par.10.15.& 16.9. Eſth 6.1.2. Job.28.24.& 34 21. Pſalm.31.16.& 33. 13.14 & 34.16.17.& 55.23 & 75.8.& 94.9. & 104.13.27 28.29 30. & 105.24.& 107.6.7.9.10.24 & 113.5.5.& 136.25.& 138.6.& 145.16.& 146.7.& 147.8.9. Prov.6 21.& 16.1.10.23. Thren.3.verſ.37.38. Ezech. 4.19. Daniel.2.21. Amos.36.33.& 20.24. Eccleſ.11.5. Eſai.45.7.& 49. 16.& 54.16. Jerem. Ab.13. Matth.40. verſic.29. 30. Joan.5.17. Actor. 4 28.& 13.27. & 17.28. 1.Petr.3. 12.& 5.verſic.7.9. etiam ad res minimas extenditur, Pſalm.36.6. Matth.10.29. 1.Timoth.4. 13. Vide Providentia.

Exempla providentiæ divinæ in Joſepho, Geneſ. 45. verſ.5.8.& 50 29. Moſe, Exod.15. Actorum 7.21. Pharaone, Exod.7.22. Iſraëlitis, Deut. 2.7.& 8.verſic.2.3.4.7 Davide, 1.Sam.16.10 & 26 8.2.Sam.1. verſic.11. 12.& 16.10. Salomone, 1.Reg.11.verſic.14.31. Roboamo, 12. verſic.15. 22.23.24. Elia & Sareptana, 17. verſic. 8. 9. &c. Muliere de uxoribus Prophetarum, 2 Reg.4. verſic.1.2.3.&c. Achabo, 1.Reg 20 13. Naamano. 2.Reg.5.1. Ezechia, 20.1. Jeroboamo, 2.Paralip.10.15. Ochozia, 22. 7. Amaſia, 25. 20. Joſia, 2.Paral.35. verſic.21.22.23. Jobo, Job.1.12. & verſic.3 4.5. Leonibus, 39. 1. Cornu, verſic.3. Pſal.147. 9. Vento, Joan.1. 4. Jona Jon.2.4. Magis, Matth.2.12. Joſepho, 2. verſic. 14.15. Paſſeribus, 10.29. piis, verſic.30. Paulo & Timotheo, Actorum 16. verſ.6. 7. Rom.1.13.

Dei regnum, pro Evangelij doctrina, ejuſque prædicatione, Matth. 21.43. Marc.4.26. Luc.8. verſ.10. & 9. verſ.2.11.60.62.& 13. verſic.18. 20.& 16.16. Actor.28.31.1. Corinth.4.20. Coloſſ.4.11. pro tempore quo cœpit Evangelium patefieri, Marc. 9. 1. pro Eccleſiæ per Meſſiam inſtauratione, Matth.12.28. Marc.1.14.& 13.43. Luc.10. verſ.9.11.& 11. 10.& 21.31.& 23.51. Actor.1.3.& 8.12. pro Eccleſia, Joan.3. verſic 3.5. Non autem pro ipſo Chriſto, ut nonnulli veterum explicant, nec pro vita æterna ad quam contendimus, ſed pro Eccleſia, in qua Deus regnat. Differit enim eò loci Chriſtus, qua ratione jus civitatis Dei nanciſcamur: gratuita videlicet adoptione per Spiritum ſanctum, quo regeneramur in ipſo Chriſto per fidem apprehenſo. Pro Eccleſia in qua regnat, Matth.13.52. per metonymiam. Pro Eccleſiæ ſtatu ſub exhibito. Meſſia, in quo vera Dei gloria elucet, Matth.11.11. Pro manifeſtatione gloriæ Chriſti poſt ejus reſurrectionem, Matth.16.28. Marc.14. 25. Luc. 22. verſ. 16.18. Pro eo omni, quod ad Dei gloriam pertinet, Matth.6.33 Pro vita æterna, Marc.10.14. Luc 6.20.& 14.15.& 18 verſ. 16.17.24. Actor.14.22.1. Corinth.6.10. & 15. 50. Epheſ. 5.5. Pro vita ſpirituali ſeu regenerationis fructu Rom.14.17.

Regnum Dei æternum, internum & ſpirituale, Geneſ.49.10. Exod.15. 18. Num.24 1. Sam.2.10.& 7. verſic.9.10.1.Paral.18.11. & 29. verſic.2. 4. Pſalm.2.6 & 9 8 & 22.28 & 45.7.& 72,1.& 110.1.&c. 145.1. Eſai. 9 7.& 11.1.&c. 32.16.& 40.9.& 42.1. Jerem.23.5.6.& 33.1.&c. Ezech. 43. 23. & 37. 24. Daniel, 2.44. & 4.3. & 7.14 27.9 24.25. Oſæ 3. 5. Mich.4.1.4.& 5. Zachar.9 9. Matth.13.1.&c. Luc.1.33. & 12. 31.32. & 22.29 & 23.2. Joan.6.14.& 12.14.34.& 18. 33. 36. 1. Timoth. 1.17. Hebr.1.8.& 2.9. Regni Dei fructus ferre dicuntur, Matth.21.43. qui tota ſua vita ſe Regni cœleſtis cives eſſe comprobant, & fructus illos edunt non carnis, ſed ſpiritus, de quibus Galat.5.22. Dei regnum videre, Joan.3.3. eſt introire in regnum Dei, ut explicatur ibid. verſic.5. Regnum Dei in primis quærendum, Matth.6 33. Luc.12 31. intra nos eſt, 17.21. Dei regno vis affertur, & violenti rapiunt illud, Matth.11.12. hoc eſt, quaſi impetu quodam in illud perrumpitur, & diripitur: Metaphora ſumpta à caſtris, aut ab arce quapiam, quæ ab irrumpentibus hoſtibus diripitur. Vide REGNUM.

Dei ſapientia, 1.Corinth.1.21. pro hac mundi fabrica, in qua ſingularis Dei ſapientia inſculpta eſt, & omnium oculis expoſita. Vide Deus ſapiens. Dei Spiritus vis & efficacia. Pſalm 33.6. Dei Templa. Vide FIDELES: & templum Dei teſtimonium, pro ipſius doctrina, 1.Corinth. 2. 1. Dei timor, pro ejus cultu, Jon.1.9. Vide Deus timendus, & Timor.

Dei verbum æternum eſt, Num.23.19. Pſal.33.11. & 117.2. & 119. 89. Eſai.40.8.& 51.6.& 54 10.1.Petr.1.25. Matth.5.18. & 24.35. Marc 13.31. Luc.21.33. alligatum non eſt 2.Tim.2.9. pro ejus propagatione, & uberiore prædicatione orandum, Rom.10.30. Epheſ.6.18 Coloſſ.4.3. 1.Theſſ.3.1. certiſſimum eſt, Joſ.6.26.1.Reg.16. verſic.12.34 & 22 38. 2.Reg.10.17. Iſai.55.10.& 58.14. Jerem.1.12.& 20.6. 31. 36. Thren.1. 12. Ezech.5.13.17.& 6.10.& 12. verſic. 25. 26. & 20.2.& 21.32.& 22.14 & 26.5.& 28.10 & 33.33 Dan.4. 30. Abd. 18 21. Zachar.7.13. Matth.5.18.& 24.verſic.34 35 Luc.1.verſic.45 70.& 2.19 & 16 17.& 21. verſic.22. 32. 33. & 22 37. & 24. verſic.7.43. Actor.27.25. 1. Corinth.15.1. Galat.18.& 6.16. Epheſ.4.14.1.Joan.1. verſic.1.3. Apoc.10. 7. Unde egreſſum, Pſalm. 110. 2. Eſa.23 Mich 4 2. comparatur cibo, quia eſt animæ cibus, Deut.8. Jerem.15.16. Ezech 3.3. Matth.44. Luc.4 4. gladio. Eſai.49.2. Epheſ.6.7. Apocal.19. 5. igni, Jerem.5. 14.& 23. 29. malleo, 29.39. melli, Ezech.3.3. nivi & imbri, Eſai.1.55.10. pluviæ, Deut.32.2. Hebr.6.7. ſemini, Matth.13.19. Marc.4 14. Luc.8. 11. purum eſt & pretioſum, 2.Sam 22.31. Pſalm.12. 7.& 18.31.& 19.8. Proverb. 30.5. piorum regula eſt, Pſalm.119. verſ. 102. 105. Eſai. 8. verſic.19. 20.& 30.2.& 31.1. ſemen immortale eſt, 1.Petr.1.23. perquam ſuave, Pſal.119.103. Jerem.15.16. Ezech.3.3. veritas eſt, Joan. 17.17. ſolà Dei providentia hic vel illic prædicatur, Rom. 10. 15. Vide Rom. 1. 13. Actor.16. verſ.67.

Dei verbum in Eccleſia annuntiandum, 1.Theſſ. 2. 13. 1.Petr.4.11. cum fiducia annuntiandum, Actor.14.3. Eph.6.19. Philipp.1.14. Coloſſ.4. 4. integrè annuntiandum, Exod.10.26 & 25.40. Deut.4.2. Proverb.30.6. Jerem.23.28.& 26.2 Actor.20.27.2. Corinth.4 2.2 Timoth.2.15. Apocal.22.verſ.18.19. opportunè & importunè inculcandum, 2.Timoth 4 2. reverenter audiendum, 2.Reg.22.19. Pſal.95.& Eſai.50.10.& 66.verſ.2. 5. Agg.1.12. Luc.10.39. in ore Paſtorum eſt, Jerem.19. impios damnabit, Joan.12.48. omnia quantumvis abſcondita, patefacit, Hebr.4.13 purificat ac ſanctificat, Joan. 15.3. 17. 17. non modò auditum, ſed fide exceptum prodeſt, Geneſ.3. verſ.10. 11. & 4 verſ. 4.5. Act 19. verſ. 17.26. Pſal.95 8 Eſai.50.10 & 55.verſ.1.3. Jerem.6.8. & 7.22. Ezech. 33. 31. Matth.7.24.& 13.verſ.9.20. Marc 4. verſ.9.23. & 6 20 Luc.6.47. & 8. verſ.8.12.13.14.21.& 9.44.& 11.28.& 14 35. Joan.12 48.& 13.17.& 17. 6. Actor.4.4. Hebr.3.verſ.7.8.& 4.2. Jac.1.verſ.21.22.23. Apoc.1.3 & 2. verſ.7.11.17. 29. & 13. 9. non audiendum ſolum & loquendum, ſed & corde credendum, & factis præſtandum, Deut.5.verſ.17.27.& 6.1.& 31. 12. Eſai.29.13. Ezech.33 31. Matth.5.19.& 7.24.& 15.8.& 28.20. Luc.6. 47.& 11. 28.& 12.47. Joan.13.17. Hebr.4.2. Jac.1. 22.

Dei verbi contemptus & punitio, 1.Reg.13.4.2.Reg.17.14.19. 2.Paral.30. verſ.6.10.& 36.15. Proverb.1.verſ.24.28. & 28. 9. Eſai.28.14. & 30.verſ.9.14 & 65.10.& 66. 4. Jerem.1.2.5.& 7.13.& 8.v.12.20. & 16.v.9.19.& 25.4. Ezech.33.30. Matth.10.14.& 11.20. Luc.10 10. Actor. 13.45.& 18.6 Roman. 1.verſ.21.30.2. Theſſal. 2. 10. Hebræi 2.3. Dei verbum ſemper ob oculos ponendum, Deut.4.1.& 6.verſ.6.17.& 11.18. Num.15 39 Pſalm.12. Proverb.3.1.& 4. verſ. 1. 20.& 7.1. à Dei verbo non recedendum, Deut.4.2.& 5.33.& 28.14. Joſuæ 1.7.& 23.6. Prov.4. 7. Eſaiæ 30. 21. ¶ Dei verbi audiendi aviditas. Exempla: Turbæ, Matth.15.30 Marci 8.1. Luc.5. 1.& 12. 1. Publicani. 15.1. Populus, 21. 38. Joann.8.2. duo diſcipuli, 24. 32. Eunuchus Æthiops, Actor.8.31. Cornelius cum domeſticis, 10. 33. Sergius Proconſul. 13. 7. Antiocheni, verſ.44. Claudus ab utero, 14. 9. Lydia. 16. 14. Theſſalonicenſes, 17.11. Athenienſes, verſ.32.

Contemptus verbi Dei exitialis, 2 Paralip.24.19. Nehem.9 30. Pſalm. 50.17. Eſai.42.24. Jerem.3.5.13.25.& 5.28.& 44.5. Ezech.33.verſ.32 33. Amos.2.12. Soph.2.3. Luc.10.16. Joan.3.32. & 8.45. & 12.38. Actor.2. 13.& 13.41.1. Theſſal.4.8.2. Theſſal.1.verſic.8.9. & 3.14. Hebræi.6.8. Dei verbi contemptus cauſa afflictionum, Jerem.16. 11. Joan. 8. 37. Dei verbi contemptus, ſeverè punietur, Deuter 18. 19. 2. Reg.18. 12. Job.26.12. Jere.6.19. & 9.13 & 11.22.& 13 10.& 18.10.& 22.6.& 25. 9.& 26.verſ.4.5.6. & 29.19 & 32.v.23 33. Ezech.5. verſ.8.9.& 11.13.

Daniel, 9.v.10.11.Amos 2.4.Matth.21.43 Joan 4. 15.Actor.3.22. Hebræi 12. 25. Dei verbi fames valde metuenda, Amos 8. 11. Dei verbi libertas, Matth.26.55. Marci 14.49. Lucæ 22.53.Joan.18. 20. Philip.1. 14.2.Timoth.29.& 4.2.

Dei prædicatio perquàm necessaria, Roman.10.14 Dei verbis vis & efficacia, Job.38.11 Psal.33.9.& 119.vers 140. Esai 21.17.& 22.25. & 24.4.& 34.16.& 40.8.& 43.6.& 44 26.& 45 23.& 46.10.& 49.2.& 55. v.10.11.Jerem.1.12.& 13 29.Zachar.1 6 Matth.8. v.13 26. Marc.1.27. Luc.5.v.13 24.& 8.24.& 18.42.& 24.32.Joan.15.3.Actor.6.10.& 9.22. & 24.24.& 28.28.Rom.1.16.1 Corinth.14.v.24..25. 2.Corinth.10.4.2. Thessal.2.8.Hebr.4.12.Jacob.2.21. 1. Petr. 1. 25. Vide CHRISTI verbi vis & efficacia. Dei verbi usus, Hebræ.4 12.Dei verbo vivunt homines, Deut.8.3.Matth.4.4.Lucæ.4 4.

Dei veritas æterna est, Psalm.100.5.& 117.2.& 119.90. in injustitia non detinenda,Roman.1.18 semper annuntianda. Psal.89.1. & 92.3.invicta est, 36. 6.& 57.11.præstantissima, 108.5.Dei veritas, Rom. 3.7. pro fides ac constantia, atque adeò, ut ita dicam, Dei veracitas. Dei viæ inscrutabiles, Job.36.23. Rom.11.33. Dei virtus infirmitate perficitur, 2.Corinth.12.9. vide Psal.8.3.Matthæi 21.16. quomodo conspicua, Roman.1.20.Dei vita, Ephes. 4. 18. pro illa vita qua Deus vivit in suis. Eph.2.1. quamque præcepit & approbat.

Dei voluntas,Joan.6.40.1.Thessal.4.3.& 5.18.Hebr.13. 21. Petri 2. 15.1.Joan.5.14.Dei voluntas intelligenda, Ephes.5.vers.10.17.probanda, Rom.12.2.& 14 7.Dei voluntati obsequendum.Exempla: David 2. Sam.11.v.20.23.15.26.Christus, Matth 11.26. & 26 39. Marc. 14.36. Luc.10.21.& 22.42. Joannis 4. 34. & 8. 29. & 17. 4 & 18. 11. Petrus, Act.11.17.Paul.18.21. Pauli comites, 2. 114. Dei voluntati vota nostra subjicienda sunt, Roman.1.10. 1.Corinth.4.19.& 16.6. Ephes. 6. 6. Jacob 14.15.Petri 3.17. & 4.19.1. Joannes 5. 14. Dei voluntati obsequi, Dei donum est,Heb.13.11. Dei voluntati nemo resistere potest, Gen. 50 19.Num.23.12.2.Paralip.20.6.Job.9 4.Esai.46 10.Daniel.4..32.Roman.9.19.hoc est, nemo impedire unquam potest,aut potuit, quominus fieret quod semel Deus decrevit Dei vox tremenda, Exodi 19. 18. & 20.19.Job.37.v.4.5.Psalm.29.v.3 4.5.Hebræ.12. 26.

DEI & hominum discrimen, 2. Paralip.32 8 Job.9.2.& 10 4 & 22. 2 Psalm.20.8.& 50.21.& 99.2.& 118.v.8.9. Esai.40.15. & 55. 8. Malach.36. Luc.11.13. & 16. 15. 2. Petr.3. 8. Dei & idolorum discrimen Deut.32 31.1 Samuel.5.3. 1.Paral.16.20. 2.Paral 2.5. & 25. 15. & 19. 39.Psal.96.5.& 115.3.Etai.19.3. & 37.v.17.19.& 43.10.& 44 6.& 45. v.18 21.& 48.5.Jerem.10.v.9.10.11.& 14.22.& 16.20.Ose 8.6. Dei & Patrum carnalium discrimen, Hebr.12.v.9.10.

Deo adhærere optimum, Psalm.73. 27. Deo fructificandum, Rom.7. 4. Deo mentiri quàm noxium, Actor.5.vers.4.5. Deo soli serviendum, Deut.6.13.& 20.1.Samuel.7.3.Esai.38 3.Matth.4.10.& 6. 24.Actor.14. 15. Deo quomodo serviendum, Deut.28.47.2.Reg.18.18. 1. Paral 28. 9 2. Paral.6. 14 & 25. 2.Luc.174 Roman. 11.4. & 14. 18. Deo nullus similis, Psalm.35. 10.& 40.6 & 71.19. & 83.2.& 86.8.& 89. v 7.9. & 97 9.113.5.& 135.5.Esai.40 v.18.25.& 44.7. & 46.vers.5.9. Jerem.10. 6.& 49.19.& 50.44. Mich.7.18. Act.17. 29. Deo subjecta sunt omnia, Psalm.89.12.Zachar.10.8.

¶ *Deo interdum tribuuntur, quod creaturæ, aut homini proprium est:* ut cùm Deo tribuuntur Alæ (hoc est, protectio, seu defensio.) Deut. 22. 10.Psalm.17 8.& 57.1.Aures (id est,affabilitas, vel facilitas in exaudiendo) Psal.31.3. & 34.16. Brachium hoc est, robur, potentia & fortitudo) Gen.29.24.Exod.6.6.Deut.4.34. 1.Sam.2.31. 1. Reg.8 42. 2.Reg. 17.36.Par.6.32. Luc.1.51. &c.

Caput.1.Corinth.11.3. Digitus (id est virtus) Exod.8.19. (& artificium) Exod. 31. 18. Facies (quæ nunc præsentiam, nunc favorem & benignitatem Dei significat) Psalm.27.vers.8.9. & 31.17.& 89. 15. Furor (hoc est horrendum Dei judicium, & pœna ab irato Deo indicta) Psal 6.1.& 59.14. Manus (id est, potentia, protectio, libertas, artificium, & quæ his confinia sunt) Job.19 21.& 10. 8 Psalm.31.6.& 8. 7.& 91.12.& 145. 16.Hebr. 2.6. Nares, quibus odoratus indicitur (id est, acceptio, qua sacrificia grata & accepta habet. Gen. 8. 21. Nasus (id est, furor accensus, Jerem.39.37.

Oculi, id est, benevolentia & favor in electos, Deut. 32.10.1.Reg.8. vers 29.52.2.Paral 6.20.40.& 7 15.Nehem.1. 6.Job.10.4. Psalm. 17.2. & 33.18.& 34.16.Prov.15.3.Esai.49. 16 Zach.12.4. 1. Pet.3. 12. Indignatio & ira in impios, 2. Sam.22.28. Esai.38.& 65.12.& 66.4.Eze.4. v.7 9.& 5.11.& 8.13. & 9.10. Amos 9. vers. 4. 8. Providentia Divina, 2.Paral.16.9.Psal.14.2.& 44.2.& 66 7.& 90.4.& 139.16.Jere.5.3.Zach. 4, 10.Hebr.4 13. Justitia, Habac.1.13.

Pedes, hoc est robur vel potestas, Psalm.18.7. & 110. 1. Matth.24. 44.Actor.2.v.34 35.1.Corinth.15.vers.25 27 Hebr.1.13.& 10.13. Esai. 66.1.Matth.5. 35.Actor.7 48. Pupilla, id quod est charissimum, Deut. 30.10.Psal.17.8. Zach 2.8. Vultus, hoc est, ira, Psal.34.17.

De hoc dicendi genere notetur regula: Membra corporea & humanæ passiones, seu affectus qui Deo tribuuntur, semper incorporaliter significant, & ut plurimum secundum effectum sui generis intelligi debent: quæ figura, ut dictum est, vulgò ἀνθρωποπάθεια, vocatur. Potest etiam vel ad metaphoram, vel ad metonymiam referri, ut causa pro effectu quasi ponatur Huc pertinent & illæ regulæ: Scriptura sæpe de Deo loquitur secundùm captum hominis. Parabolis adhuc secundùm fidei tempus de Deo Prophetæ tunc loquebantur, non quòmodo Deus erat, sed quomodo populus capere poterat. Nam & cùm oculi describuntur, quòd omnia videat, exprimitur: & quando auris, quòd omnes audiat, proponitur, &c. Item, Scriptura per corporalia, spiritualia docet: & invisibilia per visibilia demonstrat.

Huc pertinent etiam illæ passiones humanæ,seu affectus,quos Deo tribuit Scriptura, Malach.1.2.Rom.9,13.Pœnitentia,de qua Gen.6.7.1. Sam.15.11.Jerem.18.8. & reliqui his similes affectus, qui μετωνυμικῶς de effectu sunt intelligendi. Dei enim ira, ipsum iræ effectum, videlicet, pœnas, odium, rejectionem, abominationem & abjectionem: pœnitentia, dispensationis mutationem subitam denotat. Quò pertinet illud dictum, pœnitentia Dei οἰκονομίας, id est, dispensationis mutatio. Item pœnitentia Dei non est post errorem, sed pœnitentia Dei dicitur, rerum sub ejus potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio: alioqui certè Deum pœnitere posse negatur. 1. Sam. 15. 29. Ideóque notanda est hoc loco aurea illa regula, Ταῦτα ἀνθρωποπαθῶς μὴ λέγοντες θεωρησῶμεν ἢ νεῦν].

Deo omnis gloria tribuenda. Rom.11.36.Ephes.3.21. 1. Tim. 1. 17. 1.Pet.4.11.Apoc.1.6. & 4.11. & 5. 13. & 19. 1. Deo omnia tribuenda, Actor 17.28. Rom.11.36. 1.Corinth. 8 3. Ex Hebræorum idiotismo, Deus cum illis dicitur esse, in quibus divina quædam præstantia elucet, Joan. 3. 2. Atqui (ut hæc ad locum citatum addantur) si Nicodemus benè Christum novisset,non modò dixisset Deum esse cum Christo, quasi ipsius σωσέρηνον, sed Deum esse in ipso, ut loquitur Apostolus, 2. Corinth.5.19.

Deus est (ut paucis superius dicta repetamus) Jehoua, Eleohim, unus essentia, trinus personis. Pater, Filius, Spiritus sanctus. A Deo patre & Filio procedit Spiritus sanctus, donorum omnium ad ædificationem Ecclesiæ pertinentium author.

Deus, appellatur Deus cœli, Dominus exercituum, Dominus cœli & terræ,habitans in cœlis,Possessor cœli & terræ,Deus Abrahami,Isaaci & Jacobi, Eductor Israëlis ex Ægypto, Dominus Deus Israëlis, Deus Hebræorum, Deus spirituum universæ carnis, Deus patrum nostrorum, Antiquus dierum, Deus Davidis, justitiæ, gaudij, salutis. Rex magnus, Rex Jacobi. Rex Israëlis, Rex sempiternus, Rex seculorum, Redemptor Israëlis: sanctus Israëlis, Pater, pastor, protector,&c. Vide Bibliorum Concordantias in voc. Deus & Dominus, &c.

Dei nomen tribuitur Arcæ tabernaculi, μετωνυμικῶς, 1. Sam. 4. 7. & 6.7.20.1.Chron.13.8. 10. Psalm.42.3. Homini vel etiam cuivis rei excellenti, copiosæ, sublimi, excelsæ & illustri, Genes.23.6.1.Chron. 12.2.Psal.36.7. & 68.16. & 80. 11. Ezech.28. 2. 13.14.16. Dan. 6. 3. Principi & Judici, Exod.7.1.

Potentes, Principes,Magistratus dij cognominantur. Exod.21. 6. & 22.8.Psalm.82.6.& 89.7.Joan.10.34. ut etiam idola muta, manu facta, veróque Deo ejusdémque sincero cultui opposita,Gen.30.31.Exod.20. 3.Levitic.19.4. Item Angeli aut Magnates, Psal.50. 1.& 68.8.& 84. 8. & 95.3. & 86.4. & 135. 3. & 136. 2.

Deus,ut prima veritas est primum objectum fidei nostræ,ideò Christianus dicit,Credo in Deum.Ab hoc igitur, ut agendi, ita & credendi primordia capimus. Unde consuetudo fuit olim, ut bene peccantes aliquid ordientibus dicerent, Θεῷ Θεὸς, sicut Hesychius annotat. Conjunctio. *In* indicat animi motum, quo credens it ad Deum, ut in eo conquiescat. Nomine Dei intelligimus.Essentiam omnium verissimam & optimam, quæ est summum bonum & causa omnis boni in natura, gratia, & gloria: per consequens. Essentia summe amanda. Vox Deus est, à Δείδω, id est, timor. Is enim est, quem timere & revereri debent omnes.Ita etiam Jacobus Deum vocat pavorem Isaaci Genes.31. 42.quia eum Isaacus timebat, ejusque pavore vel metu reprimebatur, ne benedictionem Jacobo collatam revocaret, Genes.25 23. Hesychius etiam ea voce Deum indicari significat, quum ait, Δείδω φόβῳ ἢ θεὸς, 1. Δείδω, est timor aut Deus.Et certè Dei epitheton Timendus,Exod.15. 11.Deut.10.17.Bæotis Διὸς, (ut Orpheus ex Ὀρφεὺς) pro Ζεὺς,qui Jupiter Ethicorum: ex eo quia Deus est id, quod maximè ζῇ. i. vivit. unde Deus vivens in secula seculorum dicitur;Apocal.15.7. Θεὸς, etiam Deus Græcis dictus, quod inspector sit omnium: Proverb.15.3. Tetragrammaton seu quadriliterum, יהוה significat eum qui fuit, est, erit, à verbo היה esse, Exod.3.14.Apoc.1.4 8.& 4.8.& 11 17 & 16.5.Græci verterunt locum Exodi 3.14. ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Ego sum Ens. Disputationes de pronunciatione nominis quatuor literarum, num Jehoua, num Adonai dicendum יהוה, linguæ Hebrææ magistris relinquimus.

Certi sumus Deum esse, 1. Ex mundo, 2. Verbo. 3. interno testimonio Dei in mentibus nostris, 1. Mundus neque ex se, neque ab alia causa quàm sapientissima & optima existere potuit, & ex ejus gubernatione bona filiorum & judiciorum plena,Psal.19. 1.Rom.1.20. Si tantùm solem & Lunam eorúmque motus inordinatos intuearis, Locuples adest Deitatis argumentum. Huc pertinent miracula & Dei apparitiones, 2. Verbi scripti natura sapientem, veracem, sanctum, seu justum & misericordem demonstrat eum, quem Deum vocamus;nominatim Prophetiarum complementa, imprimis eorum quæ ad hominis redemptionem in Christo pertinent.Deut.4. 2.Psal.78.5.Actor.24.14. 1. Corinth.2.7. &c. 2.Timoth 3.15. 16. 2. Petr. 11. 21. 3. Internum testimonium de Deo in mentibus nostris, est Lumen rationis, quem intuentes mundum atque nos ipsos,Deo doctore in conscientiis nostris intelligimus, certo esse numen aliquod supremum, cujus judicio omnia subsunt, pietatis & æquitatis remuneratorem, peccati vindicem, Rom. 1. 20. Unde omnibus populis aliquam religionis curam inesse videmus,ut Numinis favorem sperent, benè agentes; ejusdémque metuant iram, si quid mali admiserint Roman.1.22.23.& 2.14.15. Huic accedit fidei Lumen, quod Spiritus sanctus per meditationem verbi Dei in nobis accendit ut ejus persuasione certi simus Deum esse.

Impij contradicere conantur: Psalm.14.1.Non semper, neque plenè, & prorsus assentiente, sed contrarium asserente conscientia, quæ tandem illis est testis, judex & carnifex. 2. Non essentiam propriè, sed Dei providentiam silentio premere vel excutere student. 3. Factis Deum negant. Tit. 3. 16. Iidem delicias sibi faciunt quod Deum non videant. Nempe quia est invisibilis ut omnibus rebus excellentior, 1. Timoth. 6. 16. Nihilominus tamen videtur, auditur & quasi palpatur

palpatur in omnibus creaturis: Actor. 17.27. Nunc per ænigma & Speculum cernimus, 1. Corinth. 13.12. aliquando videbimus eum, sicuti est, 1. Joan. 3.2. Hebr. 12.14.

Deus est substantia Spiritualis, Heb. 11.6. Exod. 3.14 Apoc. 1.4. & 16. 3. Joan. 4.24. Cui ad perfectionem suam, eamque penitus indefectam, in seipsa nihil deest, 1. Timoth. 1.17. Coloss. 1.15. Prov. 16.1.2. Genes. 17. 1. Job. 11.7. Esai 40.13.17.25.27. Rom. 11. 35. Ejus consideranda est natura, & in ea hypostaticæ proprietates, Hebr. 1 3. Natura Dei est ipsa Deitas, nimirum id per quod Deus est Deus, & ab omnibus aliis rebus differt. 2. Petr. 2 4. Gal. 4.8. Coloss. 2.9. Esai. 31.3. & 40.17.18. Rom. 1. 26.23. Hæc natura Dei est una tantùm, Deut. 6 4.1. Tim. 2.5. Ephes. 4. 6. At declaratur per distinctas naturales proprietates, Deut. 4.35. & 32. 39 Esai. 44.1. & 45.21.23.1. Corinth. 8.4.1. Petr. 2.9. Exod. 34.6.7.1. Tim. 1.17. Apoc 7.12.

Proprietates naturales indicant Dei vivi & veri perfectionem omnem, primò ut Entis, Ierem. 10.10.1. Thess. 1.9. Apocal. 1.17.18. Exod. 3. 24. Esa. 44.1.3. Apoc. 1.18. & 21.6. & 22.13. Deinde ut viventis spiritualiter. Deut. 32 40. Judic. 8.19.1. Samuel. 25.34.1. Regum 16.1. & 18 15.2. Reg. 4.6. Psal. 84 3 Esai. 49.18. Jerem. 4.2. & 12.16. & 22.24. & 44.26. & 46.18. Dan. 6.27. Apocal. 15.7 Joan. 4.24. Et quidem omnino integrè, Deut. 32.4. Matth. 5.48. Perfectionem Dei, ut Entis, id est, simpliciter respectu essentiæ, notant Immutabilitas, Psalm. 102.27.28. Rom. 1.23.1. Timoth. 1.17. Jacob. 1.17. Simplicitas, Deut. 6.4. Exod. 3.4 15. Æternitas, Genes. 21.31. Psalm. 48.15. & 92.9. Esai. 57.19. Psal. 2 25.26. Esai. 44. 1. Rom. 16.26.1. Timoth. 1. & Immensitas. Esai. 66.1.1. Reg. 8.27. Act. 17 27.28.

Perfectionem Dei, ut spiritualiter viventis, id est, evidenter respectu vitæ intelligentis, significat intellectus omnia penetrans, Genes 50. 20. Job. 28.23. Psalm. 94.7. Actorum 1.24. & 15.8.18. Voluntas prorsus libera, Joan. 1.14. Dan. 4 1. Roman. 9.18. Jac. 1.18. Psalm. 115.3. Dan. 4. 35. Matth. 20.15. Romanor. 9.15. Agendi potentia prompta, & cui non est resistere, Genes. 17.1. & 28.3. 35.11. Esaiæ 50.2. Jerem. 32.17.18. 19. Psalm. 91.1. Luc. 1.37. Apocal. 4.8. & 11.17. & 19.6. Genes. 18.14. Jerem. 32. 37. Deuter. 32.39. 1. Sam. 14 7. Esai. 14.27. & 42.38. Roman. 9.19.

Integritas vitæ spiritualis complectitur virtutem & beatitudinem omnino perfectam. Virtus in intellectu Dei est sapientia, Job 21.6. &c. & 12.13. & 21.22.1. Sam. 2.3. Psalm. 14.7.5. & 139.4. &c. Esai. 40.14. Jerem. 10.12. Roman. 11.33. & 16 26.1. Timoth. 1.17. Hebr. 4.13.1. Joan. 3.20. Virtus in voluntate Dei est sanctitas, Exod. 15.11. Levitic 19.2. Deut. 32 4 Josuæ 24.19.1 Sam. 2.2. Esai. 6 2. & 12.6. Apoc. 4 8 & 16.5. Psalm. 11.7. veracitas nempe, Num. 23.23. Psalm 119.86. Jerem. 10.10. Rom. 34. Tit. 1.2. Apoc. 19.11. Psalm. 146 5.6. & Bonitas, Psalm. 25.8. & 36.8. & 129.69. Matth. 16.17. Beatitudo Dei est gloria, & gaudium ejus in seipso. Deuter. 32.40. Jerem. 10.10. 1. Timoth. 1.11. & 6.15. Esai. 42.8. Psalm. 104.1. & 138.4.5. Dan. 7.9.10. Sophron. 3.17. Actor. 7.2. Judic. vers. 24.25.

De tribus Personis in Deo, Vide Tit.
Personæ, Pater, Filius; Spiritus sanctus; Trinitas.
De Dei Actionibus. Vide Tit. *Opera Dei.*

§ Sententiæ Patrum.

DE DEO.

Deus est essentia sive causa & omnis essentiæ causa supra essentiam. *θεία ἀν οὐσία, καὶ πάσης θείας οὐσίας ὑπερέχων. Athanasius in definitionibus.*

Definitio definitionum est, quæ omnia quidem definit, ipsa verò à nulla definitur. Quare solus Deus est definitio definitionum. *Idem, ibid.*

Si Filius, eo quod non in distinctis locis, sed dum in Patre est, ubique est, & est extra omnia, non est creatura: consequenter nec Spiritus sanctus erit creatura, quum non sit in distinctis locis, sed impleat omnia, manens extra omnia. *Idem, epist. ad Serapionem.*

Si ubique est Pater, & ubique est Filius, & ubique Spiritus sanctus, ejusdem igitur cum Patre & Filio naturæ est Spiritus sanctus. *Paulò post:* Pater, Filius, & Spiritus sanctus essentiâ, potentiâ, gloriâ, ubique, in omnibus, & per omnia sunt. Quod si ita est, una igitur est, Patris, & Filij, & Spiritus sancti essentia. *Idem, dialog. 1. contra Macedonianos.*

Solius Dei est in duobus locis, & per totum mundum eodem momento inveniri. *Idem, quæst. 26, ad Antiochum.*

Hæc demum est cognitio Dei, observantiâ præceptorum ejus, non inanis illa curiositas, non essentiæ Dei & supramundanorum investigatio, non rerum invisibilium consideratio. Satis sit tibi scire pastorem Christum esse bonum, animam suam posuisse pro ovibus. Terminus hic sit divinæ cognitionis. Quantus verò sit Deus, quæ illius mensura est, qualis essentia, talia scisciranti sunt periculosa; ei qui rogatur perplexa, & talium medicina est silentium. Oves meæ, inquit, audiunt vocem meam, non disputant, non sunt inobedientes, non contendunt. *Basilius Magn. homil. de Mamante martyre.*

In Deo considera naturæ simplicitatem, magnitudinem quantitatis expertem. Ubique est, & supra omnes redundat; supereminens universis. Attractu nullo definitur; infinitus enim. Comprehensione tua quum sit superior, elabitur: non ulla quantaliber circunscribitur magnitudine, non formæ ullius deliberatione comprehenditur, quantamlibet imaginare potentiam, non ipsum quiveris dimetiri: nullius adstringitur temporum interstitiis; nullus illi præstituitur finis Eorum quæ circa nos conspiciuntur, nihil tale aliquid credideris inesse Deo. *Idem, hom. 10. in Hexameron div. opific.*

Confitendum sanè est, Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, quemadmodum divinæ scripturæ, & qui sublimiora contemplati sunt, docuere. Illis verò qui nobis per calumniam trium Deorum doctrinam ac fidem objiciunt, respondeatur, nos Deum non numero, sed natura unum confiteri. *Idem in apol. ad Cæsareanos.*

Si munitissimæ formicæ naturam nondum cognitione affecutus es, quomodo naturam Dei incomprehensibilem atque imperceptibilem te comprehendere posse gloriaberis? Nam existimare se essentiam Dei, qui res omnes longè antecellit, comprehendisse, magnæ arrogantiæ est ac fastus. *Idem, orat. 20. de principatu.*

Credimus & confitemur unum solum, & verum, & bonum Deum, & Patrem omnipotentem; ex quo omnia, Deum Patrem Domini & Dei nostri Jesu Christi: & unicum, unigenitúmque ejus Filium Dominum & Deum nostrum Jesum Christum, solum verum, per quem omnia facta sunt, visibiliáque atque invisibilia, & in quo omnes constant: quique in principio erat apud Deum, & Deus erat: & post hæc, secundum scripturas in terris visus est, & cum hominibus conversatus est: & per nativitatem ex Virgine formam servi cum accepisset, & habitu inventus esset ut homo, omnia quæ in ipsum, & de ipso scripta fuerant, complevit, &c. Credimus item unum solum Spiritum sanctum paracletum, quo obsignati sumus in diem redemptionis, &c. *Idem, in præmio, de vera ac pia fide.*

Hæc tria nomina seorsum singulà per peculiarem quandam proprietatem apertè significant, quæ piè considerari in ipsis potest: atque in Patre quidem proprietas Patris, in Filio verò proprietas Filij, in Spiritu Sancto sua quædam à duobus diversa proprietas, cum neque Spiritus sanctus à seipso loquatur, neque Filius à semetipso faciat quicquam: ac Pater quidem filium mittat, Filius verò Spiritum sanctum. Sic sentimus, & sic baptizamus in Trinitatem consubstantialem, idque ex præcepto ipsius Domini nostri Jesu Christi, &c. *Idem ibid.*

Deum unum retinere necesse est, & tres personas confiteri, atque cum sua quemque proprietate. *Gregorius Nazianzenus, orat. 6 & 29.*

Quid Deus sit, constituamus: atque ita deinde ad responsiones demonstrationésque veniamus. Simplex profectò est, ac divisionis expers essentia simplicitatem corporisque vacuitatem à natura habens. At etiam fortasse divisionis nominum ratio mihi in contrarium occurrit & adversatur, per ternionis numerum summi numinis simplicitatem auferens. Quid ergo ut simplicitatem retineamus, Patris & Filij & Spiritus sancti confessionem fugere nobis necesse? Avertat hoc Deus; simplicem enim Dei unionem nominum impositio haudquaquam labefactabit: Quæ enim animo & ratione intelliguntur, quamvis infinita nomina habeant, tamen extra omnem appellationem posita sunt: quoniam rerum earum, quæ animo intelliguntur, ac corpore vacant, nomen proprium nullum est. Quonam enim modo vocari queant, quæ ne in conspectum quidem nostrum cadunt, nec humanorum sensuum instrumentis ullo modo capi possunt? *Idem orat. 45.*

Deus & semper erat, & est, & erit: vel (ut rectius loquar) semper est. Nam erat & erit, hujus nostri temporis fluxæque & caducæ naturæ segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, quum in monte Mosi oraculum edit. Universum enim esse in seipso complectitur, quod nec principium habuit, nec finem habiturum est, quasi pelagus quoddam essentiæ immensum & interminatum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem superans, &c. *Idem orat. 42.*

Quæ est substantia Dei, nisi ipsum quod Deus simplex, singulare, purum, nulla concretione permixtum, limpidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum, totum? An tu putas inane aliquid esse & vacuum quod Deus est? Hoc enim dici blasphemia est, ut inane putetur, per quem cuncta consistunt? qui omnia verbo edidit, ratione composuit, virtute perfecit. Cujus nutu & imperio universa geruntur, cuncta deserviunt: & benè quod de Deo in lege scriptum est. Ego sum qui sum: & Qui est, misit me. Et ipse Salvator & Dominus, hæc est (inquit) vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Est ergo in essentia sua Deus, cujus cognitio vita æterna est, qui est tantus, quantus dici non potest: qui tunc dignè æstimatur, cùm inæstimabilis dicitur. *Idem orat. 49.*

Dei essentiam explorare, nec necessarium est, nec in humani ingenij captum cadit. Sciendum enim ac credendum est Deum esse; non autem quid sit curiosè investigandum. *Isocrates Peluſiota, lib. 2. epist. 299.*

Omnis humana natura credat Dei magnitudini, neque in ejus essentiam curiosè inquirat, sed majestatem adoret. Cedat etiam omnis Angelorum, Archangelorum, & Supernarum virtutum populus. Huc enim spectat dictum illud: Operuit cœlos virtus ejus: Abac. 3. indicat enim, quod omni Angelica multitudine & sanctis illis exercitibus major sit ratio atque oratio quæ de divina essentia instituitur. *Idem lib. 2 epist. 211.*

Quod colimus nos, Deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumentorum, corporum, spirituum, verbo quo jussit, ratione qua disposuit, virtute qua potuit, de nihilo expressit, in ornamentum majestatis suæ: unde & Græci nomen κόσμου accommodaverunt. Invisibilis est, & si videatur; incomprehensibilis, & si per gratiam repræsentetur; inæstimabilis, & si humanis sensibus æstimetur, adeo verus & tantus est. Cæterum quod videri communiter, quod comprehendi, quod æstimari potest, minus est, & oculis quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & sensibus quibus invenitur. Quod verò immensum est, soli sibi notum est hoc quod est, Deum æstimari facit dum æstimari non capit. Ita eum vis magnitudinis & notum hominibus objecit & ignotum. Et hæc est, summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt, *Tertullian. c. 17. Apolog. adversus gentes.*

Bene quod omnium Deus est, cujus velimus aut nolimus, omnes sumus: Sed apud vos quodvis colere jus est, præter verum Deum, quasi

non hic magis omnium ſit Deus, cujus omnes ſumus. *cap.*24.

Æqualis eſt ſuper omne hominum genus, & indulgens & increpitans. Communia voluit eſſe & commoda profanis, & incommoda ſuis: ut pari conſortio omnes & lenitatem ejus & ſeveritatem experiremur. *cap.*41.

Nec unum Deum colimus, quem omnes naturaliter noſtis, ad cujus fulgura & tonitrua contremiſcitis, ad cujus beneficia gaudetis. *Ad ſcapul. ca.*82.

Deus ſi non unus eſt, non eſt, Deum ſummum eſſe magnum definio, in æternitate conſtitutum, innatum, infectum, ſine initio, ſine fine. Hunc enim ſtatum æternitati cenſendum, quæ ſummum magnum Deum efficiat, dum hoc eſt in Deo ipſa, atque ita & cætera, ut ſit Deus ſummum magnum, & forma, & ratione & vi, & poteſtate. *Adverſ. Marcion. lib.*1.*cap.*3.

Quia mala dicuntur delicta & ſupplicia, impij paſſim volunt Deum conditorem malorum, ut & malitiæ injuſtè auctor renuntietur. Nos autem adhibita diſtinctione utriuſque formæ, ſeparatis malis delicti & malis ſupplicij, malis culpæ & malis pœnæ, ſuum cuique parti definimus auctorem, malorum quidem peccati & culpæ diabolum; malorum verò ſupplicij & pœnæ Deum Creatorem: ut illa pars malitiæ deputetur; iſta juſtitiæ mala condentis, judicia adverſus mala delicti. *lib.*2.*cap.*14.

Regula exigit veritatis ut credamus in Deum Patrem & Dominum omnipotentem, rerum omnium perfectiſſimum conditorem, *Novatian. de Trinit.c.*2. Super quæ omnia ipſe continens omnia, immenſus, æternus, immortalis, hominis mente major, ſermone explicabilis, omni ſublimitate ſublimior. *cap.*2. Bonus eſt, ſemper ſui ſimilis, immutabilis, unus & ſolus, infinitus, ineffabilis, incorruptibilis, *cap.*4. Hunc Deum novit & veneratur Eccleſia, cui teſtimonium reddit tam inviſibilium quam etiam viſibilium, & ſemper & tota natura, *cap.*8.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Aur. Prudentius, Hymn. X.

Deus perennis, res inæſtimabilis
Non cogitando, non videndo clauditur.
Excedit omnem mentis humanæ modum,
Nec comprehendi viſibus noſtris valet,
Extraque & intra complet, ac ſuperfluit.
Intemporalis, antequam primus dies:
Eſſe & fuiſſe ſemper unus obtinet:
Lux ipſe vera: veri & auctor luminis
Cum lumen eſſet, lumen effudit ſuum:
Ex luce fulgor natus huic eſt, Filius.
Vis una Patris, vis & una eſt Filij
Unuſquiſque ab uno lumine ſplendor ſatus,
Pleno refulſit claritatis lumine.
Natura ſimplex pollet unius Dei,
Et quicquid uſquam eſt, una virtus condidit.
Cœlum, ſolúmque: vim marini gurgitis,
Globos dierum: noctiúmque præſides,
Ventos, procellas, fulgura, imbres, nubila,
Septentriones, Heſperos, æſtus, nives.
Fontes, pruinas, & metalla, & flumina.
Prærupta, prava, montium, convallia,
Foras, volucreis, reptileis, natatileis,
Iumenta, pecudes, ſubjugaleis belluas,
Flores, fruteta, germina, herbas, arbores,
Quæ ſunt odori, quæque vernant eſui.
Hæc non labore, non arte molitus Deus,
Sed juſſione, quam poteſtas protulit,
Mandavit eſſe, facta ſunt, quæ non erant.
Verbo creavit omniformem machinam:
Virtus paterna ſemper in verbo fuit.
Cognoſtis ipſum, nunc colendi agnoſcite
Ritum, modúmque: quale ſit templi genus,
Quæ dedicari ſanxerit donaria,
Quæ vota poſcat, quos ſacerdotes velit,
Quod mandet illic nectar immolarier.
Ædem ſibi ipſi mente in hominis condidit,
Vivam, ſerenam, ſenſualem, ſtabilem,
Solvi incapacem poſſe, nec deſtructibilem:
Pulchram, venuſtam, præminentem culmine,
Diſcriminatis illitam coloribus.
Illic ſacerdos ſtat ſacrato in limine,
Foreſque primas virgo cuſtodit Fides,
Innexa crineis vinculis regalibus,
Poſcit litari victimas Chriſto, & Patri,
Quas ſcit placere candidatas, ſimplices.
Fronti pudorem, cordis innocentiam,
Oru quietem, caſtitatem corporis,
Dei timorem, regulam ſcientiæ,
Iejuniorum parcitatem ſobriam.
Spem non jacentem, ſemper & largam manum.
Ex his amœnus hoſtius ſurgit vapor
Vincens odorem balſami, thuris, croci,
Auras madentes Perſicorum aromatum:
Sub atus inde cœlum aduſque tollitur,
Et proſperatum dulce delectat Deum.
Hunc diſciplinam quiſquis infenſus vetat,
Vetat probatum vivere, & ſanctum ſequi,
Vetat ulterem mentis altè intendere.
Noſtrique acumen ignis ad terram vocat,
Nec excitari vim ſinit prudentiæ.
O merſa limo cæcitas gentilium!
O carnulenta nationum pectora!
O ſpiſſus error! ô tenebroſum genus,
Terris amicum, deditum cadaveri,
Subjecta ſemper intuens, nunquam ſupra!

Cl. Marius Victor, in Geneſ.

Summe & Sancte Deus, cuncta virtutis origo,
Omnipotens, quem nec ſubtili indagine rerum
Mentibus humanis ſenſu comprehendere fas eſt,
Et neſcire nefas (nam te ratione profunda
In tribus eſſe Deum, ſed tres ſic credimus unum,
Vnica perſonas ut tres ſubſtantia reddat.
Indiſcreta pio conſervans fœdera nexu.)
Tu ſine principio, pariter ſine fine perennis,
Solus es atque idem, nullique obnoxius ævo.
Tu ſpatium rerum, mentis quocumque receſſus
Tenditur, excedis, ſpatio neque cingeris ullo.
Nec te qui capiat locus eſt, immenſus enim es tu.
Quinetiam humanæ nec fas contingere menti
Qualis imago tua eſt, oculis ignara videri:
Ni cui cernendam ſpeciali numine ſeſe
Exhibeat: nec verò eſt qui virtute creata
Te vegetet motus, per quem ſumus atque movemur.
Tu mens & ſacra penitus ſubſtantia mentis,
Tu ratio, & plena prudens rationis origo.
Tu virtus, virtutis apex, atque ipſa profecto,
Tu vita, & genitor vitæ, lucisque profundæ,
Tu lux vera Deus, tu verum cauſa vigorque,
A te principium traxit, quodcumque repente
Et nihilo emicuit, tantóque auctore repletum
Vel vim mentis habet, vel formam in membra recepit.

PROSPER IN SENTENTIIS.

I.

Æternus verè eſt ſolus Deus omnicreator:
Vita in ſe vivens permanet eſſe quod eſt.
Hoc Pater, hoc verbum Patris, hoc eſt Spiritus almus,
Quorum natura eſt una eadémque fides.
Non cœptum, aut auctum, non hic mutabile quidquam eſt,
Quod ſubeat leges temporis aut numeri.
Virtus præteritis prior, ulteriórque futuris,
Nil recipit varium, nil habet occiduum.
Nam quas, ut voluit, rerum ſapientia fecit,
Multis vita quidem eſt præſta perpetua.
Sed quodcumque poteſt ſeſe amplius aut minus eſſe,
Quodam fine, ipſum quod fuerat moritur:
Sic nihil æternum, quod commutabile factum eſt,
Et quod cuncta ſuper, ſemper idem Deus eſt.

II.

Multa diu ſummi differt patientia Regis,
Suſpendens æqui pondera judicij.
Et dum plectendis parcit clementia factis,
Dat ſpatium, quo ſe crimine purget homo.
Denique committunt homines mala crimina ſemper:
Dat ſpatium, ut pereant crimina, non homines,
Verbere nonnunquam caſtigans corda paterno,
Ne citò conſumant ſæva flagella reos.
Sic pietate Dei terrarum non vacat orbis,
Et nihil eſt quòd nos non trahat ad veniam:
Dum rex ſalvandis ipſa quoque conſulit iræ,
Et curat medicus vulnera vulneribus.

III.

Non dubiè noſtri Deus eſt & rector & auctor,
Cùm toto affectu qua bona ſunt gerimus.
Ex operum ſpecie clarebunt intima cordis.
Quive hominis mentem Spiritus intus alit.
Sanctus enim Sanctos facit, & de lumine lumen
Exoritur: nullus ſit bonus abſque bono.

IV.

Quod plerumque mali in Sanctos ſævire ſinuntur,
Quódque bonis pravi ſæpe nocere queunt;
Abſque Dei nutu non fit, qui corda ſuorum
Hu etiam bellis glorificanda probat.
Creſcunt virtutum palma, creſcúntque corona:
Mutantur mundi prælia pace Dei.

V.

Inſolitum ſi quid labentia tempora promunt,
Hoc mirum mundus dicit habétque novum.
Sed rerum auctori nullus non cognitus ordo eſt,
Cernenti quicquid ſecula cuncta ferunt:
Qua non incerto volvunt magna agmina motu:
Sed ſub judicio ſtántque fluúntque Dei.
Vt nihil exiſtat naturæ partibus illis,
Quod non ille ſuo temperet arbitrio.

VI.

Lex æterna Dei, ſtabili regit omnia nutu,
Nec mutat varo tempore conſilium.
Vique locis præſens ſimul eſt Deus omnibus unus,
Sic ævi metas ſecum habet & numeros,

Nec ſerum aut properum ſibi ſentit in ordine rerum,
Cui cuncta aſſiſtunt acta agenda ſimul

VII.

In Deitate gradus, menſura, & tempora non ſunt,
Et quod idem eſt manus non habet, haudque minus:
Corporea longè moles formaque recedant:
Virtus ſumma caret finibus & ſpatiis.

Jo. Picus Mirandul.

O Amor, ô Pietas, noſtris bene provida rebus!
O Bonitas, ſervi facta miniſtra tui!
O Amor, ô Pietas, noſtris malè cognita ſectis!
O Bonitas, noſtris nunc propè victa malis.
Da precor huic tanto, qui ſemper fervet, amori,
Amorem in noſtris cordibus eſſe parem.
Da Satanæ imperium, cui tot ſerviſſe per annos
Pœnitet, excuſſo depoſuiſſe jugo.
Da precor extingui veſana incendia mentis;
Et tuus in noſtro pectore vivat amor:
Vt cum mortalis perfunctus munere vitæ,
Ductus erit Dominum ſpiritus ante ſuum.
Promiſſi regni fœlici ſorte potitus
Non dominum, ſed te ſentiat eſſe patrem.

Ex Auguſtino.

Tempora cur perdis? ſcrutando, quid egerit olim,
Cum nec erat cœlum, terra nec ipſa, Deus?
Præſule teſte, loquor, Libyco fabricavit Avernum,
Qui percunctantes myſtica tanta manet.

Aliter.

Dic, quibus Omnipotens fallebat tempora curis
Mundus adhuc nondum cùm fabricatus erat?
Præſul ad hæc Libycus, fabricabat tartara, dixit,
His quos ſcrutari talia mente juvat.

Jul. Cæſ. Scalig. ænigma.

Quis queat infinitam ænigmate condere lucem?
Quo major tamen eſt, hoc minus ipſe patet.
Non capere eſt, quod ubique manet, non cernere certum,
Non aliis dare, ſed nec retinere ſibi.

Idem, Epidorp. lib. 3.

Nec vivere, nec velle mori, ſtat ſapienti.
Hoc linque Deo: tu quid es, ut ſcias quod ille?

Idem lib. 4.

Morbo implicitus, proditus, exeſus acuto.
Ne luctificis aſtra, Deum cie querelis:
Sed gratiam habe de potiore ſanitate,
Quod ſi, ut decet, & convenit, & neceſſe fracta
Plebi horribilis te evocat ultimus dierum:
Hoc eſt Domino reddere creditum petenti:
Quare cumulare, potiuſque generato
Videaris ei reddere gratus, & libenter.

Idem, Ibidem.

Non vult Dominus temporis, Imperator ævi,
Memoreſque notas temporis, memoreſque querelas:
Nec vivere veſtigia contumeliarum
Oditque ſuper cætera cuncta talionem.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

1. *Deus eſt Admirabilis, Æternus.* Non obloquendum eſt Deo, in cujus poteſtate ſunt omnia. Omne tempus Deo breve eſt, qui ſemper & exiſtit & erit. *Dionyſ. in M. Anton. Philoſoph.*

2. *Απεγωπολήπτος.* Deus humano more perſonarum acceptionem non habet, nec pretia rerum annis & ætate metitur; ſed indolem animi, manſuetudinem, lenitatem intuetur, mandatorúmque ſuorum obſervationem. *Nicetas in Ioann. Commen.*

3. *Amicus*, Amat Deus non quidem aſtutos, aut aliquid domi machinantes, ſed extrema in anguſtiâ conſtitutos, modò non ſint improbi. *Idem, ibid.*

4. *Auxiliator*, Deus in auxilium juſta petentibus ſemper adeſſe ſolet. *Procop. bell. Vandilic. lib. 1.*

5. *Beneficus.* Si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non ſua eripere. Sin autem homo es: id quod es ſemper eſſe te cogita. *Curt. lib. 6.*

6. *Benignus.* Si ſæpè percutere, ac ſæpiſſimè etiam mederi conſuevit. *Nicet. And. Comm. l. 2.*

7. *Clemens*, Deus ſupplicum contemptores odiſſe ſolet. *Procop. de bel. Goth. l. 3.*

8. *Immutabilis.* Irrita ſunt hominum conſilia & lubricæ cogitationes. At Dei propoſitum firmum eſt, atque immutabile: neque quiſquam id evitare queat. *Nicet. Manuel. Commen. l. 99.*

9. *Iudex.* Seditioſi in Africa, bellicis calamitatibus oppreſſi, ad extremum tantâ fame coacti ſunt, ut ſuis invicem corporibus veſcerentur: Numine eam ultionem dignam ſceleribus, quæ in proximos patrarant inferente. *Polyb. lib. 1.*

Quando Deus malè quid ut eveniat homini decrevit, conſilium ac mentem imprimis ei aufert, inde quæ ſunt utilia in deliberando monſtrat. *Procop. de bell. Vandilic. l. 1.*

Etiam in hac vita Deus ſæpè juſtâ menſurâ ſolet facinora penſare, ut illuſtribus documentis mortales erudiantur: ac perterrefiant ij qui vindictam numinis omnia perſpicientis præ ſuis cupiditatibus negligunt. *Niceph. Greg. hiſt. l. 6.*

10. *Iuſtus* Deus, ut exiſtimo ſæpè parvos extollere, potentes deprimere gaudet. *Xenoph. de reb. geſt. Grac. l. 6.*

Secunda elatos fortuna quam celerrimè quin evertere velint, & abjectos quì maximè rebus adverſis conflictantur, dij excitare facilè poſſunt. *Idem de Cyri exped. l. 3.*

Numen virtutem impertit non illis qui injuriarum ſunt authores, ſed iis qui ſe contra injuſtam invaſionem defendunt. *Polyb. hiſtor. lib. 13.*

Bonis & piis præmia certiſſima, ſontibus ex irâ numinis ſupplicia ſunt expoſita. *Pauſan. l. 8.*

Dij pro meliore ſtant cauſa. *Curt. lib. 4.*

Dicere nefas eſt, à Deo procedere quædam ſine ratione. *Procop. de bel. Perſ. l. 2.*

Deum nullus injuſtus ſentiet adjutorem. *Procop. de bell. Vandil. c. 1.*

Sine ullo delectu vel temere Deus humano generi vel privatæ cuiquam rationi ferre præſidium non conſuevit, ſed his quam maximè favet, apud quos æquitatis ratio habetur: & illi quidem haudquaquam difficile eſt, ad alios bona transferre, ut qui rerum omnium habeat poteſtatem. *Procop. de bell. Goth. l. 3.*

Non ſinit Deus rem ſuæ potentiæ infidelium virtutem videri. *Idem, ibid.*

Ubi quis Dominum irritavit, ludibrio habetur ab his qui eadem cum ipſo conditione ſerviunt. *Zonar. tom. 3.*

Deus bonos & integros provehit, diſtortos verò cum iniquis in Barathrum præcipitat. *Nicet. Ioan. Commun.*

Deus æquitatis amans, animorum receſſus inquirit. *Idem, in Iſaac. Angel. l. 1.*

Dominus conſilia irrita facit, & gentes belli ſtudioſas diſſipat. *Idem cap. de ſtatu Conſtantinop.*

Non obſcurum eſt impios coërceri flagris: cum eorum autem caſtigatione, quorum ſpes in Domino ſita eſt, conſolationem & reſtitutionem in integrum eſſe conjunctam. *Idem, in Alex. Muxuſio.*

Deus juſtus non tibiis viri delectatur, nec magnitudine roboris: ſed afflicto corde & humili animo. Pluríſque fit apud eum honeſta & inculpata vita, quàm vires armorum. Nec enim Salomone teſte, velocium eſt curſus, fortium pugna, ſapientum panis, prudentium abundantia, intelligentium gratia: per tempus enim omnes in caſus incident. *Nicephor. Gregor. l. 6.*

Conſuevit Deus facta cujuſque remunerare, ut defunctorum caſibus ſuperſtites erudiamur. *Idem eod. lib. 6.*

Divinus oculus judex eſt omnium, *G. Pachim. hiſt. lib. 2.* Deus ſolus eſt conſervator humilium & punitor malorum. *Paul. Diacon. in Arcad. & Honor.*

Nihil Deum latet, ſed omnibus reddit ſecundùm opera ipſorum. *Idem in Mauricio.*

Deus vindex & judex culparum erit. *Idem in Iuſtiniano.*

Nullum maleficium Deus inultum ſinit, etiam ſi diuturniorem impunitatem Deus concedat. Et quoties in magnis principibus aliquam inſignem rerum videmus commutationem: certo ſtatuere debemus, illam à Deo proficiſci. Propter potentiam enim illorum & opes, quibus tanquam propugnaculo quodam muniti ſunt, nullus caſus facilè poſſit affligere, ſed eſt Deus, qui repentinâ quadam tempeſtate concitata illos involvit & exagitat, imprimis autem eos, qui crudeliter graſſati ſunt. *Phorm. Cominæus, lib. 6.*

Sic ſentio, Deum prout vult affligere aliquam gentem, tribuere illi Principem & accommodare. *Idem l. 7.*

Deus eſt ſcelerum ultor, nec crudelitatem ullam impunitam dimittit. *Idem lib. 9.*

Deus juſtus judex, unde jus ſit, inde victoriam largitur. *B. Bacius, hiſt. lib. 1.*

Sperabat Alphonſus Dei ope, qui juſtitiæ favet, hoſtes ſuos debellare. *B. Facius, hiſt. l. 10.*

Divina ſit juſtitia, ut qui primi bellum iniquè & arroganter intulerunt, ſupplices pacem perant. *P. Iovius, hiſt. l. 4.*

Rectè ſapientiſſimi homines prodidere, Deum magna exempla in caput invenientium mala regerere: ut juſtiſſima patiendi vice quod quiſque excogitarit alieno malo, ſæpe excipiat ſuo. *Arn. Perron. l. 8.*

11. *Miſericors.* Cædibus haud delectatur Deus, nec noctem fecit: ſed hominem ad vitam condidit, in cujus conſpectu vox ſanguinis Abelis clamat: qui apertè denumerat ſe malle, ut peccator converſus vivat, quàm ut moriatur. *Nicet. Andron. l. 2.*

Deus qui creat omnia, & rerum omnium Dominus exiſtit, res humanas clementèr moderatur, omnium miſeretur, quum poſſit omnia. *Idem, Iſaac, l. 1.*

Deus res impeditas expedit, ut deſperatis ſpe bona prælucet. *Niceph. Gregor. hiſt. lib. 4.*

Dei clementiæ eſt, quod vivimus: quod autem miſerè vivimus, intemperantiæ noſtræ. *P. Oroſ. hiſt. lib. 2. cap. 3.*

12. *Omnipotens.* Dei vires longè ſunt aliæ quàm noſtræ. Nihil enim humanæ naturæ ſimile Deus habet, non motu, non arte, non robore, nobiſcum, convenit: neque abſurdum eſt, ſi quid is faciat machineturne, quod nos efficere nequeamus, quinimò per omnia noſtrum diſſimilis, maximè eam in ſuis operibus differentiam oſtendit. *Plut. in Coriolano.*

Nihil non à Dei pendet omnipotentia, occultíſque providentiæ Divinæ rationibus gubernatur: & ad finem, quem ille præſcripſerit, omnia tendunt. *Niceph. Gregoras, hiſt. l. 6.*

Ea quæ rerum excedunt naturam, non humanæ virtuti, ſed Deo ſunt adſcribenda. *Procop. de bel. Goth. l. 1.*

Deo adverſante, is qui tardus habetur vel celerrimum antevertit. *G. Pachym. hiſt. l. 9.*

Imbecillis eſt omnis homo, ſi cum Dei manibus conferatur: immo perexiguum eſt robur mortalium, quum Deus plurimum poſſit, &

lacertos robustissimos habeat. Quis est enim,ipsius oppugnare potentiam qui possit? *Constant. Manass. Annal.pag.*124.

Si Deus ille præpotens mortalibus adverfetur,omne consilium,omnisque conatus reapse nihil est aliud quàm aranearum tela. *Idem p.*125.

13. *Omniscius*, Deus cogitationes omnes novit,nec illi quicquam potest esse occultum. *Ph. Cominaus,l.4.de bel.Neapol.*

14. *Præsens.* Deus fortioribus adest. *Tacit.hist.l.*4.

15. *Regnorum custos*, Deum si ulli rei,regni certè constitutioni interesse,& quidem præcipuè persuasum habemus. *G. Pach.hist.l.*4.

16. *Sapiens.* Non vitam solùm laboris tristitiæ expertem,sed imminentis etiam exitij, & tutarum actionum prænotionem Deus abscondit. *Nicet.in Andron.Comn.l.*2.

Mirari mihi subit impervestigabilem Dei sapientiam, qui extrema contrario uno fine conclusit. Nam cum duas adversarias inter sese committere statuit: nec alteram alteri subjicere? aut ingenio virtutéque præstantes utique moderatores præficit,ut utetque alterius consilia & conatus evertat, & utriusque subditorum libertati consulatur: aut utrosque & hebetes & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, ac septa (quod aiunt) transilire audeat, veteréque regnorum limites convellere. *Niceph. Gregoras, hist.lib.*5.

Fas d cere non est, quædam à Deo suâ ratione procedere. *Procop.de bel.Pers.l.*2.

17. *Vindex.* Vindicta divina, cùm tot manus & pedes habeat, cùm acutè omnia perspiciat,& patentibus prædita sit auribus: non obliviscitur. Sed considerat,nec multas præterit impudentes calumnias & accusationes bonorum virorum: sed declarat ea se perspicere, quæ in telluris recessibus aguntur,& obscura linguæ murmura exaudire. *Nicet. Manuel.Commen.l.*4.

18. *Vivus.* Omnes homines cujuslibet vel sectæ,vel vitæ, vel patriæ, ita semper ad prosperum prudentiæ naturali bono eriguntur, ut oblectamento corporis rationale mentis, & si non actu, præferant, judicio tamen præferendum sciant. Quæ mens ratione duce illustrata in medio virtutum, quibus gemino favore, quam vitiis inclinetur, assurgit, scientiam Dei quasi arcem prospicit. Deum enim quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest. Unde quidam dum in multis Deum credunt, multos Deos indiscreto timore finxerunt. Sed hinc jam vel maximè cum auctoritate veritatis operante,tum ipsa etiam ratione discutiente discessum est. Quippe cum & Philosophi eorum,ut de nostris sanctis fileam,dum intento mentis studio quærunt, scrutantúrque omnia, unum Deum auctorem omnium repererunt, ad quem unum omnia referuntur. Unde etiam nunc pagani, quos jam declarata veritas de contumacia magis quam de ignorantia convincit, cum à nobis discutiuntur,non se plures Deos sequi,sed sub uno Deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi suspiciones confusa dissensio quia de uno Deo omnium penè una opinio est. Huc usque humana scrutatio: & si cum labore deliberare potuit, at ubi ratiocinatio defecit, fides subvenit. Nisi enim crediderimus, non intelligemus. Ab ipso audias, ipsique Deo credas, quod verum velis scire de Deo. *P. Orosius, hist.lib.6.cap.*1.

¶ Adagia Sacra.

1. *Deus non est ut homo.* Extat adagium illud,*Num.*23.19.& 1. *Samuel.*15.29. Illud usurpamus, quoties Dei veritatem & constantiam, tum in promissis, tum in comminationibus offendere volumus. Vide *Iob.*33.14.

2. *Quis victurus est quando ista faciet Deus?* Dictum Balami mercenarij vatis. *Num.*24.23. Eadem phrasi utimur,quum audito nuncio jucundo significamus nos quidem ejus impletionem vehementer expetere, quantum fieri poterit.

3. *Habet Deus quod det, & dat nemo largius.* Allusio ad prophetæ correctionem,2.*Chron.*25 9. Adagij usus latè patet,nempè consolationibus variis ad afflictos. Sequentia expendat Adagia lector benevolus, eorumque usum ex locis citatis sibi & aliis applicare discat.

4. Dei metuens rectè vivit. *Prov.*14.2.
5. Dei verbis ne addas. *Prov.*14 30.6.
6. Deo cuncta patent. *Iob.*26.6.
7. Deo fidens, beatus. *Prov.*16.10.
8. Deo, sive coram Deo aut Domino. *Io.*33. *Act.*7.10 *Gen.*18.9.
9. Deus omnia intuetur. *Prov.*15.3.
10. Deus quæcunque videt etiam expendit. *Prov.*5.21.
11. Deus animos appendit. *Prov.*16.2.
12. Deus corda probat. *Prov.*17.3.
13. Deus cor regum inclinat quo vult. *Prov.*21.1.
14. Deus omnes alit. *Prov.*29.13.
15. Deus operatur omnia propter seipsum. *Prov.*16.4.
16. Deus viam improbi abominabitur. *Prov.*15.10.
17. Deus sectatores justitiæ diligit. *ibid.*
18. Deus quem probat, ejus inimicos ipsi pacat. *Prov.*16.7.
19. Deus reddit unicuique secundum opus suum. *Prov.*24.12.
20. Deus quem amat, castigat. *Prov.*3.10.
21. Deus de opibus & primitiis honorandus. *Prov.*3.9.10.
22. Deus disponit, homo proponit. *Prov.*16. 9. *L'homme propose & Dieu propose.*

¶ Hieroglyphica.

Veteres Theologi,hieroglyphico illustrissimo Deum nobis in Sole veluti visibilem proposuerant. Inter alios *Philo* Jud.lib.de monarchia, de temulentia, item de præmiis & pœnis: *Justinus*,de Sancta Trinitate: *Basilius Magnus* in 1. cap. Joan. *Gregorius Nazianzenus*, or.2.*de Theol. Thalassius* ad Paulinum, Augustinus in Psalm.92. *Lactantius*, lib.2. de Orig.err. *Chrysostomus* in Macch.7. hom.18. *Nilus*, apud Max.Serm.6. *Damascenus* de Orthod.fide. *Hisychius* in Levitic lib.2 c.6. Horum dicta extant in appendice, ad Hieroglyphica Jo.Pierij Valer. Qui in conniventibus oculis solem intuentur diutius, oculorum imbecillitate laborantitia & qui divina mysteria altius speculantur,sæpissimè sibi aliisque creant perniciem. Proinde & hîc ad sobrietatem sapere, multáque silentio premere nobis satis erit.

Diabolus.

¶ Definitio.

Diabolus, Græca dictio est, διάβολος, ου, ὁ, calumniator, & διαβολὴ ῆς, ἡ, calumnia, διαβάλλω, criminor dicitur. Quid autem sit Diabolus, vide supra in *Dæmonium.* Sanè cœpit ille malignus spiritus Diabolus dici, postquam homini invidit. *Hieronymus.*

Diabolus calumniator, quòd nos coram Deo & coram conscientiis nostris accuset, teste Jobi historiâ & *Apocal.*c.12. Ob eandem causam noster ἀντίδικος, adversarius litigans coram judicis tribunali.1. *Petr.*5. 8. nominatur. Præterea diabolus verè est, quòd calumniando homines contra sese invicem concitat, & à vero Deo ejusque religione ac veritate abducit. Ex calumniis autem & mendaciis hujus adversarij innumera mala, quæ homicidij voce aliquoties exprimit Scriptura,nascuntur. Est verò mundus hic mendaciorum,calumniarum,sycophantiarum campus longè amplissimus: in quo Satan sementem ac messem uberrimam facere solet inter omnium ordinum homines,omnium hominum societates à lapsu primi hominis ad mundi finem. Relictis autem diaboli calumniis & accusationibus contra nos apud Deum, res omnes hujus vitæ, de quibus hic nobis sermo, sunt admodum imbecilles,fragiles, inconstantes & incertæ, adhæc multum mali admixtum habentes, ut nihil fermè satis certo solidéque de eis dici atque asseverari queat. Deinde, mira est ac fermè inexplicabilis vicinitas ac similitudo boni & mali,veri ac falsi,tum in rebus,tum in verbis,ut facillimè alterum pro altero accipi,aut oculatioribus etiam obtrudi possit. Denique tanta est in homine non tantùm cæcitas in dijudicatione veri & falsi, ut non immeritò noctuis comparetur: Sed etiam negligentia in scrutanda veritate, præsertim religionis, ut nihil levius curet. Quin potius insuper etiam contraria mala sunt in homine; nempè approbatio atque adeò & perversissimum quoddam studium falsi & mali: nec inscitè dictum est mendacia atque famæ proximi obtrectationes esse suavissima conviviorum obsonia.

Quum igitur habeat tam paratam, promptam & pronam materiam diabolus, tum in communibus rebus ac sermonibus, tum in religione, denique tam docilem & sedulum auditorem corruptum hominem: non mirum est quòd tantùm calumniando proficiat, eóque tam sit studiosus hujus artis aut negotiationis, ut inde nomen ipsum obtinuerit. Hinc oriuntur tam variæ fraudes, in communis vitæ colloquiis ac operationibus, tot in religione strophæ, denique tanta cogitationum, animi motuum, tentationum varietas & inconstantia. Metaphoricè autem, etiam aliquando mali homines diaboli, vel diabolo patre nati dicuntur. Christus, *Ioan.*6. 70. discipulos suos alloquens: Nonne (inquit) vos duodecim elegi, & unus ex vobis est diabolus? Judam vocat diabolum, qui hujus sui artificij dat clarum specimen, quando unctionem Domini sub eleemosynæ specie calumniatur, ut suo turpi lucro & peculatui commodius consuleret. *Ioan.*7.44. Pharisæi & Scribæ filij diaboli ab eodem Christo nominantur, ratione subjuncta, quòd patris sui cupiditates explere conarentur, homicidio, calumniáque multiplici sese polluentes. *Act.*13. *cap.vers.*10. Paulus Apostolus Elyman increpans, quod Evangelij doctrinam calumniaretur, & Sergium Cypri proconsulem seducere studeret, diaboli effigiem graphicè depingit his lineis; O plene omni dolo & omni maledicentia, fili diaboli, hostis omnis justitiæ, non cessabis pervertere vias Domini rectas?

Quicunque alij; sive ex carnis sapientia sive ex infirmitate judicij nimium sibi tribuentis, veritati vel obliquè, vel directè adversari solent, Satanæ dicuntur. De quibus in voce Satan vel Satanas. Aliæ diaboli appellationes tum apertæ tum figuratæ designantur in locis Biblicis infra adscriptis.

Quum autem non unus tantum sit diabolus,sed plures Angelos reprobos secum habeat, appellantur, dæmonia & dæmones,Deut.32.17. Psalm.96.5.& 106.37.Matth.8.16.28.33.& 9.34.Luc.11.20.2.Cor.10. 20.1.Tim.4.1.Jac.2.19.Apoc.9.20.& 16.14.& 18.2. Angeli item diaboli,Matth.25.41.1.Cor.6.3.2. Cor.12.7.2.Petr.2.4.Jud.6. Apoc.12.7.9. quia diaboli capiti suo inserviunt in hominibus seducendis ac perdendis. Nominantur etiam Angeli mali & impuri, Matth.10.1. Marc.1.27. eo quod homines ad impuras libidines instigent, dæmones,qua δαήμονες, Matth.34.&c. à singulari scientia rerum in natura etiam occultarum. Ad hæc appellantur imperia,principatus,potestates,domini mundi,rectores tenebrarum hujus seculi,spirituales malitiæ,Eph.6 12. Col. 2.13. Angeli qui peccarunt, qui non servata sua origine reliquerunt suum domicilium in tartarum detrusi, catenis caliginis traditi ad damnationem servari,judicio magni illius diei vinculis æternis sub caligine reservari.2. Petr.2.4.Jud.v.6.

Et si autem Deo & Dei filiis adversentur, tamen sine Dei mandato nihil quicquam possiunt. Deus etenim illos ita potentiæ suæ freno vinctos cõstrictósque retinet,ut ea modò exequãtur, quæ ei divinitus concessa,vel etiam mandata fuerint.1.Reg.22.20.Job.1.6 & 2.1.Matt.8.31. Neque verò permittit Deus diabolo & Angelis ejus,ut electos perdãt.

Matth.

Matth.24.24. Luc.22.31. Joann. 10. 28. Rom.8.35. sed tantum ut eos variis tentationibus exerceant. Matth.41.Eph.6.12.&c.2.Thess.2.9.

Sed potentia dæmonum tanta est, ut si Deus illis permittat, multa facere possint quæ Scriptura etiam teste, Exod.7. & 8 cap.illis nomi-nibus vocantur; quibus opera Dei, præter naturæ ordinem edita ap-pellantur. Tamen propter multiplex, quod inter illa & ista reperitur discrimen, verè dici non possunt, ea posse signa ac prodigia edere, quæ miraculorum nomine verè digna sunt. Itaque miracula quæ vi-dentur à dæmonibus edi, vel præstigiæ sunt, vel occulta vi naturæ (quæ ipsis multò notior est quàm ullis hominibus) vel denique alio quovis modo, Deo certis de causis hæc miracula suo fine semper fal-sa permittente, fiunt, itaque verorum miraculorum tantùm speciem habent.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Serpens hostis calcaneo semper insidiatur, *Gen.*3.1.15.

Timeo autem,ne,sicut serpens seduxit Evam astutia sua,ita corrum-pantur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo 2. *Corinth.*11.*v.*3.

Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. *ibid.v.*14.

Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Dia-boli: quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem,sed adversus principes, & potestates,adversus mundi rectores te-nebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus propterea accipite armaturam Dei,ut possitis resistere in die malo,& in omnibus perfecti stare. *Ephes.*6.*v.*11.*&c.*

Sobrij estote, & vigilate, quia adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fi-de.1.*Petr.*5.8.

Resistite Diabolo, & fugiet à vobis. *Iac.*4.7.

¶ Loci Biblici.

Diabolus, qui & Satan, statim ab orbe condito Apostata mendacij & homicidij author, Joan.8.44.2.Pet.2.4.1.Joan.3.2. Jud.v.6.Vide An-gelorum lapsus, &c. dicitur homicida à principio,Joan.8.vers.44. non ipsius Satanæ, sed conditi hominis respectu,sive à primo homine con-dito, antequam humanum genus propagaretur. Accusator est fide-lium,Apocal.12.v.9.10. Caput impiorum,& mundi hujus Princeps,Jo. 12.31.& 14.30.& 10.v.11. Eph.2.v.2 & 6.v.12.2. Tim.2.v.26.Heb.2. 14.1.Joan.4.v.4.Deus seculi hujus,2.Cor 4.v.4.colitur ab impiis,Apoc. 13.v.4.confertur armato homini, Matth.12.29.Luc.11.21.Balænæ,Esa 27.1.Leoni rugienti.1.Petr.5.8. ut fulgur à cœlo cadit, Luc.10.18. vo-catur Draco magnus, & serpens antiquus, Apoc.12.3. generis humani hostis est,Gen.3.v.1. Matth.83.39.1.Petr.5.8.imperium mortis habere dicitur, Hebr.2. 14. quia ab ipso exortum est peccatum quod mors est consecuta, & ipse nos quotidie ad peccandum sollicitat, ut nos in æternæ mortis exitium secum trahat. Judam ingreditur, Luc.22. 3. Jo. 13.27. in malis efficaciter operatur Ephes. 2. 2. 2. Thess.2.9.Tentator est, Mar.1.13.Luc.4.2. Act.5.3.1.Cor.7.5.1.Thess.3.5.

Diabolus cum suis in terram dejectus, Apoc. 12. 9. Deo subjectus, 1.Sam.16.14.&.18.10.1.Reg.22.v.20.23. Job.1.v.7.12.& 2.v.1.6.Matt. 8.vers.31.32.Mar.5.v.12.13. Luc.8.v.31.32.& 22.31.2. Thess.2.vers.9. 11.non plus potest,quàm Deus illi permittit,1.Reg.22.22.2. Paral.18. 20.Job.1.12.& 2.6.Matt.8.32.Marc.5.12.Ephes.2.v.2.2.Timoth 2.26. Apoc.20.7. tribuitur illis potestatem ac principium appellatio. Eph.6. 12.ab affectu Diabolorum; ex quibus intelligitur, quæ sit illorum vis ac potestas, minime id quidem, quasi vel sit infinita illorum potentia, vel quod possunt, suapte vi possint, sed quod ita illis laxet habenas Deus, ut eorum audacia ad amplificandam suam gloriam utatur. Dia-bolus superatur à Christo,Matt,12.29.Luc.11.22.Coloss.2.15.Hebr.2. 14.1.Joan.3.8.à Deo,Roman.16.20 à fidelibus,Jacob.4.7 1.Petr.5.9 13. 14. transformatur in Angelum lucis, 2. Corinth.11.14. colaphis cædit Paulum,2.Corinth.12.7.

Diabolus, sive Satanæ Angelus, pro ipso Satana, 2. Corinth.12.7.7. astutia ejus,Gen.3.vers.5.5.1.Paral.21.1.Job.11.& 2.4. Matt.4.3.& 13. 19.Mar.4.15.Luc.8.11.Act.16.17.2.Corinth.2.11.& 11.v.3.14.Ephes. 6.11.1.Petr.5.8.Apoc.12.12.casus horrendus,Luc.10.18.Filij ejus,Mat. 13.38.Joan.8.v.41.44.Act.13.10.11. Joan.3.v.8.10. quos gignere dici-tur, non substantiæ, sed qualitatis correptæ & intentionis respectu, alioquin & viperæ homines gignerent, Matth. 3. 7. ejus judicium, 25. 41.1.Tim.3.6.2.Petr.2.4.Judæ v.6.nequitia,Matth.13.v.19.Marc.4.15. Luc.8.v.12. & 23 v.31. Joan.13.v.2.1.Thess.2.v.18. Apoc.12.v.13.15. potestas ac tyrannica dominatio, Matth.12.v.29. Marc.3. v. 27. Luc.1. v.21.resistendum ei est,Eph.4.v.27.Jacob.4.v.7.1:Petr.5.v.9.Diabolus non permittitur suam de Christo proferre sententiam, Marc.1v.34. eo quod non Diaboli munus sit prædicare Evangelium. Quamobrem Paulus quoque ægrè fert Pythonis testimonium, Act.16.v.18. Diabo licus spiritus,pro Diabolo, per Hebraïsmum,Luc.2.4.33. Diabolis seu Dæmonibus immolare nefas,Levit.17.v.17. Deut.37.v.17.2. Paral.11. v.15.Psal.106.v.37.Baruch 4 7.1.Cor.11.v.20.Diabolo seu Satanæ tra-di,1.Cor.5.v.6.1.Tim.1.v.20. Diabolos esse Spiritus essentiales,sensu & intelligentia præditos,non autem affectus aut perturbationes malas, probatur,Job.1.6.& 21.Matt.8.v.29.& 12.45.& 25.41.Jo.8.44.2.Pet.2. v.41.Joan.3.v.8.10. Judæ, vers.6.9. unum esse Deum credunt,Jac.2.19. eum agnoscunt. Matt.8.29.Marc.1.24 & 3.11.& 5.8.Lucæ 4.v.134.41. & 8. vers.28.Actor.29.vers.15.

Diabolos & impios damnatos aliquando servatum iri colligunt nonnulla *Coloss.* 1. 20. sed perperam. Eo enim loci agitur de universa Ecclesia, quæ per Christum reconciliari dicitur quam alibi mundum, simili dicendi genere appellat Apostolus, 2.*Cor*,5.19. vide & *Ephes.*1. 10. ubi etiam, τὰ πάντα,id est,omnium nomine intelligendum est to-tumEcclesiæ corpus,quod posteà in duas veluti partes dividitur:nem-pè in ea, quæ sunt in terris, per illa simpliciter intelliguntur fideles ante Christi adventum mortui; per hæc verò,quos Christus vivos,de-prehendit, vel qui sunt ejus adventum consecuti; quorum rursus duas species facit Apostolus, quæ tamen in unum corpus coaluerint, Ju-dæos nimirum & Gentes. Nihil ergo eo loci de Diabolis & damnatis aliquando salvandis.

¶ Patrum Sententiæ.

Impossibile est, humanam naturam non tentari. Unde in oratione Dominica dicimus: Ne nos inducas in tentationem, quam ferre non possumus, non tentationem pariter refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. *Hieronym. super Matth.*

Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illec-tus: Dehinc concupiscentia cum concepit,parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem: libéri arbitrij nos condidit Deus: nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur,alio-qui ubi necessitas est,nec damnatio,nec corona est. Sicut in bonis ope-ribus perfector est Deus (non est enim volentis neque currentis, sed miserantis & adjuvantis Dei, ut pervenire valeamus ad calcem) sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incentiva & perfectio Diabo-li. Cum viderit nos super fundamentum Christi ædificare fœnum, li-gna, stipulam, tunc supponit incendium: ædificemus ergo aurum, ar-gentum, lapides pretiosos, & tentare non audebit, quamquam in hoc non sit certa,& secura possessio. Sedet quippe Leo in insidiis,ut in oc-cultis interficiat innocentem. Et vasa figuli probat fornax, homines autem justos tentatio tribulationis. Et in alio loco scribitur: Fili, ac-cedens ad servitutem Dei, præpara te ad tentationem. *Hieron. contra Iovianum Epistol.9.cap.9.*

Dicimus quoque & judicium futurum, in quo judicio unusquisque recipiet propria corporis prout gessit, sive bona, sive mala. Quòd si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis & Diabolus, qui omnibus exitii causa peccati? De quo sentimus illud, quod scri-ptum est in Evangelio: Quia & ipse Diabolus, & omnes angeli ejus cum his qui opera ejus faciunt, & criminatur fratres, cum ipso pari-ter æterni ignis hæreditatem patientur. Si quis autem negat Diabolum ignibus æternis mancipandum non esse, partem hæreditatis Dei cum ipso,sed eum insigne accipiat,& sentiat verum esse,quod negavit. *Idem Epist.*34.

Non est, quod cuiquam nostram adscribamus ærumnam,nisi volun-tati. Nemo nostrûm tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexe-rit. Non habent crimen, quæ inferunt reluctantibus: voluntaria tan-tum commissa sequitur dilectorum invidia quam in alios derivamus. Voluntarium sibi militem eligit Christus, voluntarium servum sibi Diabolus auctionatur. Neminem jugo servitutis adstrictum possidet, nisi se ei prius peccatorum ære vendiderit. *Ambr. de vita beata, & ha-betur* 15.*q.*1.*Non est quod cuiquam.*

Anima nunquam à corpore vinceretur,nisi prius à Diabolo tentare-tur. Nam nisi quis porci more vixisset, nunquam accepisset in eo Dia-bolus potestatem:aut si accepisset,non,ut perderet,sed ut probaret.Sine permissione Dei Diabolum nocere non posse cognoscas, ne potentiam Diaboli magis timeas,quam divinitatis offensam. *Idem super Lucam.*

Satanæ semper voluntas iniqua est, sed nunquam potestas injusta, quia à semetipso voluntatem habet,sed potestatem à Deo.Quod enim iniquè ipse facere appetit, hoc Deus non nisi justè facere permittit.In-justè igitur formidari non debet, qui nil, nisi permissus, valet. *Gregor. lib.*2.*Moral.*

Quædam qualitates morum sunt certis vitiis vicinæ: Nam mores asperi aut crudelitati, aut superbiæ solent esse conjuncti: mores autem blandi, & paulò ampliùs, quam decet, lætiores, nonnunquam con-juncti sunt luxuriæ,& dissolutioni. Intuetur ergo inimicus generis hu-mani uniuscujusque mores, cui vitio sint propinqui: & illa ponit ante faciem ad quæ cognoscit faciliùs inclinari mentem, ut blandis & lætis moribus sæpè luxuriam, nonnunquam vanam gloriã:asperis verò mẽ-tibus ad iram,& superbiam, & crudelitatem opponit. *Idem* 14.*Moral.*

Diabolus contra illos diversis tentationibus insistit, qui possunt etiam aliis sua utilitate prodesse: ut dum illi impediuntur, non proficiant qui docendi sunt: *Idem eod.lib.*

Pugnator meus malignus spiritus, qui viventem quemque accendit ad vitia,morientem trahit ad tormenta. *Idem in lib.*18.*Moral.*

Diabolus dicitur jumentum, draco & avis. Humanum genus tribus vitiis valdè tentat: luxuria, malitia,& superbia. In eis igitur,quos ex-citat ad luxuriam, jumentum est ad nocendi malitiam,draco est: ad su-perbiam, avis. *Greg:lib.*33.*Moral.*

Filij accedens ad servitutem,sta in timore.Hostis enim noster quan-tò magis nos sibi rebellare conspicit, tantò ampliùs expugnare con-tendit. Eos autem pulsare negligit, quos quieto jure possidere se sen-tit. Diabolus contra illos diversis tentationibus insistit, qui possunt etiam aliis sua utilitate prodesse, ut dum illi impediuntur, non profi-ciant, qui docendi sunt. *Idem lib.*14.*Moral.*

Prius complexionem uniuscujusque adversarius perspicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque lætis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quo ergo adversarius occultus fa-cilè capiat, vicinas complexionibus deceptiones parat: quia lætitiæ voluptas juxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facilè labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit: quia timi-di supplicia formidant, paventibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæcunque voluerit, blandis favo-ribus trahit. Singulis igitur hominibus vitiis convenientibus insidia-tur. *Greg.lib.*29.*Moral.super illud Iob, Dividitur æstus super terram.*

Dæmones debemus interimere, non eorum substantiam perimen-tes, sed quia opus eorum, & studium est, ut nos peccare faciant, sine

dubio

dubio eorum interitus est, si non peccamus. Si omnes nos hostes destruxerimus: tunc diem festum Domino celebramus. *Gregorius homil.8. super illud Psalm.100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.*

Hostis noster tanta se arte palliat, ut culpas nostras virtutes fingat, ut inde quisque quasi expectet præmia, unde dignus est æterna subire tormenta. Plerumque enim in ulciscendis vitiis crudelitas agitur, & justitia putatur: atque immoderata justi zeli ira meritum creditur. Similiter effusio, misericordia: tenacitas, parcitas: & pertinacia, constantia reputatur. *Gregor. in Moral. super illud Iob. 40. Cartilago illius quasi lamina ferrea.*

Injustum est servire diabolo, qui nullo placatur obsequio. *Gr. in hom.*

Dæmonum est mala suggerere: nostrum est non consentire. Quoties eis resistimus, toties eos superamus, angelos glorificamus, Deum honoramus, qui visitat, ut pugnemus: adjuvat, ut vincamus: consolidat, ne deficiamus. *Bern. in serm.*

Dæmones triplici acumine præscientiæ vigent, scilicet sublimitate naturæ, experientia temporum: revelatione superiorum potestatum: Quantò propinquius finem mundi Diabolus videt, tantò crudelius persecutiones exercet, ut qui se continuò damnandum conspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur. *Isidor. de summo bono lib.1.*

Diabolus quando decipere quenquam quærit, priùs naturam uniuscujusque intendit & inde se applicat, unde aptum hominem ad peccandum inspexerit. Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, id est, primæ suggestioni non resistetur, totus in intima cordis, dum non sentitur, illabitur. Tunc contra eum, quem possidet Diabolus, acrius sævit, quando se divina virtute ab eo expellendum cognoscit. *Idem lib.3.*

Multa solicitudine præcavendum est Christianis, ne diabolicis iterum capiantur insidiis & eisdem rursum quibus renunciaverunt, erroribus implicentur. Non enim desinit hostis antiquus transfigurans se in Angelum lucis, deceptionum laqueos ubique protendere, &, ut quoquo modo credentium mentes corrumpat, instare. Novit cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus invidiæ. Novit quem mœrore conturbet, quem fallat gaudio; quem metu opprimat, quem admiratione seducat, omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi causas quærit nocendi, ubi quemque viderit studiosius occupari. *Leo Papa serm.8. Nativitatis.*

Est autem quidem pravus ac subdolus spiritus qui est inimicus hominis, hostisque justitiæ, hic insidiatur universis, non fortuna & eos qui Deum nesciunt, errore impedit, stultitia obruit, tenebris circumfundit, ne quis possit ad divini nominis notitiam pervenire. In quo uno, & sapientia continetur, & vita perpetua. Eos autem, qui Deum sciunt, dolis & astu aggreditur, ut cupiditate aut libidine inveniat, aut peccatis depravatos impellat ad mortem: vel si dolo nihil profecerit, violentiâ dejicere conatur: vulgi igitur & imperitorum opinionibus credunt, qui fortunam putant esse, quæ tribuat hominibus bona, & mala. *Lactant. Firmian. divinar. inst. lib.3.*

Scit ergo adversarius ille noster, quanta sit vis hujus cupiditatis, quam quidam necessitatem dicere maluerunt, eamque à recto bono, & ad malum & ad pravum transferunt. Illicita enim desideria immittit, ut aliena contaminet, quibus habere propria sine delicto licet. Objicit quippe oculis irritabiles formas, suppetitque fomenta, & vitiis pabulum subministrat: tum intimis visceribus hos stimulos omnes conturbat, & commovet, & naturalem illum incitat atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatumque decipiat. Ac ne quis esset, qui pœnarum metu abstineret alieno, lupanaria quoque constituit, & pudorem infœlicium mulierum, publicavit, ut ludibrio haberet tam eos, qui faciunt, quàm quas pati necesse est. His obscœnitatibus animas ad sanctitatem genitas, velut in cœni gurgite demersit, pudorem extinxit, pudicitiam fugavit. Idem etiam mares admiscuit, & nefandos coitus contra naturam, contráque institutum Dei machinatus est: sic imbuit homines, & armavit nefas omne. *Ibid. lib.6.*

Utile est sanctis tentationum flammis examinari, ut vel tentari, quia fortes fuerunt, appareant, vel cognita per tentationes sua infirmitate fortiores fieri discant. Et sic cum probati fuerint, accipiant coronam vitæ. *Beda super Matth.*

Quid pravius? quid malignius? quidve nostro adversario nequius? qui posuit in cœlo bellum, in paradiso fraudem, odium inter primos fratres, & in omni nostro opere zizania seminavit. Nam in comestione posuit gulam, in generatione luxuriam, in exercitatione ignaviam, in conversatione invidiam, in gubernatione avaritiam, in correctione iram, in præsulatu sive dominatione superbiam. In corde posuit cogitationes malas, in ore posuit locutiones falsas, in membris operationes iniquas: in vigilando movet ad prava opera, in dormiendo ad somnia turpia. Lætos movet ad dissolutionem, tristes autem ad desperationem. Sed ut breviùs loquar: omnia mala mundi sua sunt pravitate commissa, *Aug. in serm. commun. serm.4.*

Diabolus est angelus per superbiam separatus à Deo, qui in veritate non stetit, doctor mendacij, quia ab ipso primùm inventum est mendacium. Ipse est adversarius effectus generis nostri, inventor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor turpium voluptatum. Hinc ergo cum illum primum hominem à Deo factum Adam patrem omnium nostrum intueretur, viderétque hominem ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compositum, charitate circumdatum, immortalitate vestitum, æmulus atque invidus tantam beatitudinem hominem æternum accepisse, quod ipse, dum esset angelus, per superbiam agnoscitur amisisse. Invidit statim insatiabilis homicida, primùm parentem nostrum tantis & talibus bonis exspoliavit, & nos interemit. *Augustinus ad Iulianum comitem.*

Spiritualium rerum corporalium similitudines in animo nostro quemadmodum innotescant spiritibus immundis, vel quid obstaculi patiatur anima nostra ex isto terreno corpore, ut eas invicem nostro spiritu videre nequeamus, explicare difficile est. Certissimis tamen indiciis constat, enunciatas dæmonibus cogitationes hominum, qui tamen si virtutum internam speciem in hominibus cernere possent, multos non tentarent. Sicut in Job mirabilem patientiam si posset Diabolus cernere, nollet à tentato utique superari. *Aug. super Genesin lib.10.*

Christus se tantùm dæmonibus innotuit, quantùm oportuit. Innotuit igitur dæmonibus non per id quod est vita æterna, & lumen incommutabile, quod illuminat pios: sed per quædam temporalia sive virtutis officia, & per occultissima signa suæ potentiæ, quæ angelicis sensibus, & malorum spirituum potius, quàm infirmitati hominum possent esse conspicua. Deinde quando ea paululum subducendo indicavit, & aliquando altius latuit, dubitavit de illo princeps dæmonum, eumque tentavit an Christus esset. *Aug. de de civitate Dei, lib.9.*

Internas animi Cogitationes Diabolum non videre certi sumus: sed motu eas corporis ab illo & affectionum indiciis colligi, experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille novit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum. *Idem de diffinition. Eccles. dogmatum.*

Diabolus non invalesceret contra nos, nisi ei vires ex vitiis nostris præberemus, & locum ei introeundi & dominandi nobis peccando faceremus: unde, Nolite locum dare Diabolo. *Aug. super hom.3.*

Sciendum est, hanc esse naturam dæmonum, ut aërei corporis sensu terrenorum corporum sensum facilè præcedant, celeritate etiam propter aërei corporis superiorem nobilitatem, non solùm cursus quarumlibet rerum, ut hominum vel ferarum, verum etiam volatus avium incompatibiliter vincant. Quibus duabus rebus quantum ad aëreum corpus attinet præditi, hoc est, acumine sensus & celeritate motus, multò ante cogitata nuntiant, quæ homines pro sensus terreni tarditate mirentur. *Aug. lib. de natura damonum.*

Nullus homo tanta justitia est præditus, cui non sit necessaria tentatio tribulationis, ad perficiendam vel probandam virtutem. *Aug. contra Faustum.*

Quodam loco dixi, dæmones aliquando hominum dispositiones non solùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscere. Rem dixi occultissimam, audaciori assertione, quam debui. Nam pervenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla etiam experimenta compertum est. Sed utrum quædam signa dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, an alia vi spirituali ista cognoscant, aut difficillimè potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri. *Aug. l.1. Retract. & hab.26.q.4. Quodam loco.*

Non omnes malæ cogitationes nostræ semper à diabolo incitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonæ autem cogitationes semper à Deo sunt. *Aug. de doctrina Christiana, c.49.*

Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creavit omnia bona valdè & mala ex bonis exoritura esse præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium: deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium. *Aug. de corrept. & grat. c.10.*

¶ Sententiæ Poeticæ.
Ex Anthol. Sac. Jacobi Billij.

De Satanæ adversus hominem crudelitate.

Sævitiem horrendam Satana cui nosse libebit,
Quoque suos tractet perfidus ille modo,
Is sibi proponat dira feritate Tyrannum,
Atque hominis præter qui nihil ora gerat.
Namque cadaveribus velut hic, quos marte subegit,
Alligat, ut miseris sit mora longa necis:
Sic atri quoque rex Erebi, quos arripit, ad res
Fluxas & fragili sorte, ligare solet.

Quæ Diabolo adversum nos odij causa sit.

Dic mihi, cur tantis odiis nos perfidus hostis
Exagitat, bellis tam gravibúsque petit?
Causam odij, tantique cupis cognoscere belli?
Hoc odio summi numinis ipse facit.
Exitium in nostri generis ruit impete caco,
Quod nequeat supero bella movere patri:
Vt si quis Regem nequeat cum ladere, Regis
Arreptam statuam dente manúque petat.

Diabolum statim ut virtus aliqua in nobis oritur, eam extinguere conari.

Semina cum quadam Christus tibi mittit ab alto,
Hæc tibi ne rapiat milvus ab ore, cave.
Pervigil excubias agito, nam pervigil hostis
Excubat, ut rapiat munera missa tibi.
Vt genuisse marem te perspicit, illico currit,
Vt necet hunc, Pharij gens truculenta ducis.
Natus ut est in te Christus, rex impius ipsum
Protinus horrenda tollere morte cupit.

Cavendum esse ne aditum ad nos Satanæ præbeamus.

Eva parens, quonam tua mens abscesserat, angui
Aures pestifero cum patuere tuæ?

Quis

Quis furor, ut vetita legeves ex arbore pomum,
Quod generi invexit tam mala multa tuo?
Vos Eva soboles, vos Eva audite nepotes,
Qua fuit & vobis & mihi causa necis.
Angui aditus omnes praeludite: namque parenti
Obfuit, huic facilem quod dedit ipsa fidem.
Diabolum callidè nobis fluxa bona offerre, ut nos in servitutem conjiciat.
Obtulit Isacidis Pharius bona multa tyrannus:
Servili at tandem colla dedere jugo.
Obtulit his etiam Chaldaï commoda regni
Rabsaces, clausos obsidione tenens.
At sub promissis id agebat callidus, omnes
Regis ut Assyrij subderet imperio.
Sic quoque servitio quo nos premat, & bona cœli
Eripiat, fragiles objicit hostis opes.
Diaboli potestatem à Christo factam esse.
Cum canis est mordax hunc tu compesce catena:
Irritus illius tum furor omnis erit.
Tum frustra sese huc vertet, se vertet & illuc:
Dum tibi semper ab hoc cura sit esse procul.
Sic Satanam Christus tam dura compede vinxit,
Iam nullum ut sævo ladere dente queat,
Id modo dum quisquam caveat, ne stultus ad illum
Tendat, & aterna sit sibi causa necis.
Quam miserè nos hostis noster decipiat, dum per res fluxas à sempiternis avertit.
Magnus te spoliat Satanas per parva, lutumque
Porrigit ut gemmas detrahat ipse tibi.
Quid gemmas dico? cœlum tibi surripit ipsum,
Dum tua porrecta pectora pascit humo.
Vmbram offert, spectrúmque boni proponit inanis
Ante oculos, veras ut tibi demat opes.
At velut in somnis rerum phantasmata monstrat:
Redditus ut luci nudus inopsque gemas.

§ Similitudines.

Quemadmodum fit in navigiis, qui vacuam habent navem, non metuunt piratarum insultum: non enim veniunt ut conterant navem nihil vehentem: cæterùm ij qui navem habent onustam, metuunt piratas. Nam pirata illuc properat, ubi aurum, ubi argentum, ubi lapides pretiosi: Sic & diabolus non facilè persequitur peccatorem, sed justum potius, ubi multæ sunt opes. *Hom. 4. in Esai. Chrysost.*

Si nautæ unam stellam aspicientes, non dicam ad unam quamque provinciam, vel insulam, sed unamquamque civitatem, & ad singula loca quæ petunt, sine aliquo errore, aut devagatione dirigunt cursum. Quantò magis diabolus, qui princeps aëris constitutus, totam terram non solùm sciebat, sed etiam videbat, poterat Christo singula loca digito demonstrare, & uniuscujusque regni honores & statum verbis exponere? *In c. 4. Matth. hom. 5.*

Sicut pisces fortiores semper devorant infirmiores: ita diabolus cum delectatione compellit homines in mala opera, ut alterutrum se comedant. *In c. 4. Matt. Hom.*

Sicut homo sine armis non potest aliquid facere contra hostē: Ita diabolus sine homine non valet aliquid contra hostes. *In c. 8. Mat. Hom. 21.*

Sicut homo malignus, si viderit aliquem orphanum habere substantiam paternam, ducit eum frequenter ad prandium, donat illi interdum aliquod speciosum vestimentum, loquitur illi dulces sermones, donec tollat facultates ejus: Sic & diabolus videns hominem habentem in se thesaurum cœlestem, id est, animam immortalem à Deo creatam sapientiam cœlestem in arca terrena positam, ostendit illi aurum & argentum, & concupiscibilia ornamenta, ostendit illi vestes pretiosas & delicioso cibos, glorioso honores, ut per hoc subjugans eum voluptatibus suis auferat salutem, animæ ejus: & corrumpat gratiam cordis ipsius. *In c. 11. Matth. hom. 27.*

Sicut qui jugum suscipiunt Christi, Christus eos delectat in spiritu, ne fatigentur in bonis operibus: Sic & qui jugum suscipiunt diaboli, diabolus eos delectat, & decipit ne discedant à malo impij usque ad mortem suam. *In c. 51. Matt. hom. 28.*

Sicut assidua est in mari tempestas: Sic in isto mundo, persequutio Satanæ. *In Matt. 21. hom. 39.*

Vt ex Vestimento nascitur tinea, quæ comedit vestimentum: & ex oleribus vermis nascitur, qui olera universa corrumpit: Sic & in Spiritualibus est: ex ipso proposito eorum spirituali accipit occasionem inimicus, unde eis retia texit. *In 23. Matth. hom. 43.*

Quemadmodum si quis à rege suo contra hostem transmissus colludit cum eo, & factione habita fugam petit, prodit causam regis sui & confundit virtutem ipsius: Ita qui suo arbitrio & negligentia Diabolo locum dat, confundit eum, qui propter gloriam suam contra diabolum, eum quasi in expeditione creando transmisit, & victus ostendit diabolum potentem esse, quum nihil possit. *In Matt. hom. 25.*

Si violentus quispiam tyrannus, omnes qui in manus suas venerint, plurimis malis afficiat: hic si vel regem, vel regium filium captum, injustè interimat, illius mors etiam alios ulciscī poterit. Sic aliquis qui debitores postulet, verberet, in carcerem injiciat, & hac insania etiam nihil debentem coërceat: hic etiam eorum quæ in debitores commisit, dabit pœnam, interficietur ab illo. Non aliter in Jesu usū venit. Eorum enim quæ in nos fecit Diabolus, propterea quæ in Christum ausus est, postulatus est ad supplicium. *Hom. 66. in Ioan.*

Vt miles in militia ædificia non construit, sed vilia tuguriola, neque agrum excolit, sed valla tantùm & fossas ad munitionem suscitat: & neque mercaturam exercet; sed scit hæc in patria, non in castris facienda esse: Ita & nos facere oportet, qui huc miſitatum venimus adversus diabolum, supernam patriam, & ibi omnem affluentiam expectantes. *Homil. 66.*

Quemadmodum canis assistens mensæ, si viderit hominem vescentem subinde aliquid eorum quæ in mensa sunt, ipsi projicientem, manet assiduè: quod si semel atque iterum sic astitit, ut discesserit nihil adeptus, protinus abstinet, veluti qui jam frustra & incassum assistat: Itidem & diabolus jugiter nobis inhiat, si quod blasphemum verbum ipsi ceu canī projiciamus: hoc accepto rursus aggreditur. Quod si perseveraveris gratias agere, jugulaveris illum fame celeriter abegeris, & aufugere coëgeris. *Serm. 3. de Lazaro.*

Deus diabolum habitare voluit, tanquam prædonem quempiam ac tyrannum: qui nisi quem apprehenderit inermem & solitarium in suas speluncas descendentem, accedere sane non sustinet: nisi nos per desertum locum iter facientes viderit, appropinquare non audet. Desertus autem locus diaboli nihil aliud est, nisi peccatum. Opus est ergo nobis fidei scuto, salutis galea, spiritus gladio: non ut ne malum aliquod patiamur tantum, sed ut illius caput irruere volentis obtruncemus. Serpentis formam gerit, deorsum trahitur, ab inferiori loco depugnat: id est, à rebus quæ infra nos sunt, à voluptate, divitiis, à secularibus rebus. Si quem viderit volatu ad cœlum ferri, primo saltu eo usque contingere haud quaquam potest: deinde id aggressus, celeriter elaberur: neque enim pedes habet ne formides: non alas, ne terreare; super terram trahitur iis quæ infra sunt adhærescens. Igitur nihil sit tibi cum terra commune, ac labore nullo egebis: Neque enim eam pugnam novit quæ adverso utrinque cornu geritur, sed veluti serpens spinis occultatur, intra divitiarum impostūram assiduè latitans: cui si spinas incideris, facile aufugit, timidus redditus: si & in illum divinas incantationes canere noveris, statim vulnerabitur: sunt enim nobis incantationes spirituales, ipsum nomen Domini nostri Jesu Christi, atque ipsius crucis potentia. Hæc ipsa incantatio non solum draconem à spoliis abigit, atque in ignem conjicit, sed & vulneribus quoque medetur. *Hom 8. ad Romanos.*

Vt pugiles atque luctatores, quibus nequaquam curæ sit incessus & habitus: verum his omissis, vestem oleo madidam induant, atque ad unam tantùm rem intenti sint, quo pacto & adversarios feriant, & ipsi illorum ictus eludant: Stat ecce diabolus dentibus stridens, ac modis omnibus te prosternere cupiens, tu circa hujusmodi diabolicum prorsus ornatum versaris. *Hom. 8. ad Hebr.*

Sicut hamo escæ præda posita pisces illudescimus & decipimus, qui videntes escam, hamum non considerant, & dum prædam volunt rapere, hamo capiuntur: Sic & diabolo contigit, dum tantum hominis corpus in filio Dei considerat, & Deum in corpore non agnoscit, quasi ad præparatam sibi prædam, solita rapina festinat. Sed dum vult draco avidus prædam rapere, ipse draco, ut piscis adductus in hamo, præda Domini captus efficitur. *Hom. 44. epist. ad Hebr.*

Quemadmodum sub adulteriis corpus corrumpitur: Sic anima sub Saranæ cogitationibus inquinatur exemplis perversis à cogitationibus corruptis. *De pœn. serm. 4.*

Enimvero & diabolus tunc infestat vehementius: & sicut piratæ navigantes in mari, non tunc insidiantur, cùm è portu vident egredientes, nam quid prodesset invadere navem vacuam? Sed tunc omnes artes movent cum onustæ redeunt: Ita & malignus ille dæmon, cum nos viderit multa convexisse, nempe jejunium, preces, eleemosynas, continentiam, aliasque virtutes omnes, esseque navim nostram gemmis pietatis plenam: tunc undequaque sese objicit, ut thesaurum rapiat & in ipso portus ingressu vincat & spoliet. *Serm. 9. de Ozia.*

Quemadmodum civitas quæ muris cincta non est, facile venit in potestatem hostium, propterea quod prorsus absit id quo fuerat hostium incursus arcendus: Sic & animam non munitam precibus, diabolus facile in suam redigit ditionem, nec multo negotio omni genere scelerum implet. *lib. 2. de Oratione.*

Quemadmodum qui cum rege colloquuti sunt, & ab hoc sermones placidos honorémque sunt consequuti, non dignantur in contubernium venire mendicorum & abjectorum hominum: Ita qui cum Deo fabulatus est, eique sua vota protulit, nequaquam dignabitur mali & impij spiritus familiaritatem admittere. Nam vere profecto quisquis voluptatibus servit, cum dæmonibus habet familiaritatem, atque eorum insaniam imitatus est, sicut è diverso, qui temperans est, ac justitiam exercet, cum angelis habet commercium, & illorum æmulatur dignitatem. *lib. 2. de Orat.*

Peccatum initio sumpto, nisi statim prohibeatur, tanto procurrit impetu, ut contineri nequeat: non secus quàm ferocientes equi, qui fræno ex ore ejecto, & ascensore excusso molesti primum sunt occurrentibus, dein nullo obstante, ab excelsa petra se præcipitant. Et idcireo animas, salutis nostræ inimicus, ita in hanc potissimum insaniam agit, ut medicos repellant: quod destituras à medicis, gravioribus & pluribus malis divexet. Ita enim & corpore ægrotantes, quamdiu ad se permittunt accedere Medicos, aliquam adhuc spem sanitatis habent. Ubi autem phrenetici facti, illos extrudunt, & dentibus mordent, nolentes à morbis liberari, tunc tandem incurabiliter laborant, non quod ea sit natura morbi, sed quod ab his destituti sunt, qui à morbo liberare possunt. *Contra gentes, & in Babylon. martyr.*

Procopij, ut Deus invisibilis sui monumentum reliquit homini visibilem arborem. Ita serpentem, qui fuit organum inconspicui diaboli, prosternit maledictione, ut quamvis homo diabolum non videat, neque sciat quid passus sit, tum cum noverit serpentem antea erectum incessisse,

inceſſiſſe, & nunc longum corpus per terram trahere, ex illa viſibili pœna, intelligat pœnas dediſſe Diabolum, qui per ſerpentem, ceu organum, bonum illuſerit. Simile quiddam accidit in Evangelio porcis in mare præcipitatis, quos ſubierunt dæmones, rogantes ut ſibi potius in hos irruendi copia daretur, quàm ut demergerentur in abyſſum. Permiſit Chriſtus, ut inviſibiles dæmones in viſibilia corpora demergeret, ut & nos poſſemus intelligere pœnas de ipſis viſibili modo eſſe ſumptas. *In Geneſ. c. 3.*

Quemadmodum Chriſtus vivere in Paulo, & in aliis ſuis membris: Ita mori in eis diabolus dicitur. *In Iudices.*

Theophylacti, Satan nemini poteſt niſi Dei permiſſu obeſſe: ſicuti & carnifices ipſi, etſi nequiſſimi ſint, morte tamen damnatos conficiunt, & multis ut rectè vivant, cauſam præbent. *In 1. Timoth. 1.*

Iuſtini martyris, Quemadmodum eſſe dæmonas, ab ipſis dæmonibus diſcebant homines. Ita ut eorum nomina ab ipſis docti fuerint. Primum enim ſacrificarunt homines dæmonibus, deinde dixerunt divinæ literæ: Sacrificaverunt dæmoniis, non Deo. Et quemadmodum an ſint dæmones, nihil videntur dixiſſe literæ, & tamen dicunt: Sacrificaverunt dæmoniis, non Deo: ita de eorum nominibus cum nihil dixerint, dicunt nomina dæmonum Beelzebut & Belial. Quænam, inquit, concordia Chriſto, cum Belial? Quibus enim utebantur incantatores nominibus ad opera ſibi propoſita, ea neceſſariò diſcebant ab eis. Nam qualis erat curationis modus, tali eos nomine nuncupabant. Dicta eſt autem ab Origine horum omnium interpretatio, in Hebraïcorum nominum interpretatione. *In reſponſ. ad Orthod. reſponſ. ad q. 28.*

Clementis, ſicut ignis quanto magis ligna acceperit, tanto amplius accenditur, & invaleſcit: Ita & cupiditatis rabies per ea quæ adipiſcitur, auctior & vehementior efficitur. *lib. 3. recognit.*

Sicut is qui acceperit ſub ſe milites, etiamſi ipſe inferior & illi ſuperiores ſint viribus, tamen dicit huic, Vade, & vadit: & iſti, Veni & venit, & huic, Fac hoc, & facit. Hoc autem poteſt non propria virtute, ſed Cæſaris metu: Ita & fidelis quiſque dæmonibus imperat, etiamſi videantur illi multo eſſe hominibus fortiores: non propter ſuam virtutem, ſed propter Dei, qui eos ſubjicit poteſtati. Nam & quod diximus, ut Cæſar apud omnes milites; & in omnibus caſtris, atque in omni regno timeatur, cum ſit unus, fortaſſis exiguus viribus, non niſi poteſtate Dei agitur, qui timorem dat omnibus, ut uni obtemperent. *Lib. 2. Recognitionum.*

D. Baſilij. Vidi ego jam, partim audivi, res certa eſt. Inter animalia hominibus inimiciſſima, pardalim quandoque in ſtadiis hominis oculos præ ira invadentem: qui autem feræ deludere furorem quærunt, hominis imaginem ei ex charta oſtendunt, illa ſtatim furibunda eam concerpit atque dilacerat, hoc argumento ſatis oſtendens, quanta ſit ejus adverſus hominem inimicitia: Sic item diabolus in imagine hominem apparentem inſectatur, quando Deum ipſum attingere nequit. Sic & contra nos bellum ipſius ſatis oſtendit. *In aliquot Scriptura locos.*

Theodoreti, ſicut qui tyrannidem cupiunt, regnum invadunt, ac regiam ſibi quidem ſpeciem apparatúmque circumponunt, purpuram, coronam, ſellam, currum, mores tamen qui regibus conveniunt, imitari nolunt, ideò ſæpè expelluntur. Ita diabolus in oraculis edendis per ſtatuas paſſus eſt poſt Chriſti adventum. *D. Gregor. curat. ſerm. 10.*

Deus utitur cacodæmone in noſtris tentationibus, ſicut medicus in theriacis, ſerpentibus & viperis, id enim agit, ut proſit infirmo. *Serm. 3.*

Synaſij Cyrenæi, ſicut carbonibus accidit, ut facilè ab amoris facibus inflammentur, quod jam ante ad ignem concipiendum ſint idonei: Ita dæmonis natura cum affectibus ſcateat vel potius viva quædam ſit & motus compos affectio, ubi ad animum acceſſit propius, eam quæ in hoc eſt affectionem commovet, & producit facultatem in opus: impreſſione enim facit, quicquid facit. Quicquid autem actionem aliquam excipit, id ei aſſimilatur, à quo afficitur. Sic libidinem, ſic iracundiam, & quæcumque his gemina mala, dæmones conſuetudine ſua in animis, per eas partes quæ ipſi congruentes ſunt, accedunt: quæ partes & naturaliter præſentiam ipſorum ſentiunt, & ab ipſis cum agitantur, tum confirmantur, ut contra mentem inſurgant: donec vel totum animum ſubegerint, vel ab expugnatione deſperent. Hoc certamen omnium maximum eſt: neque enim ullo vel tempore, vel modo, vel loco ceſſant impetere: & unde minimè aliquis putet, ab ea parte adoriuntur. Undique laquei, undique inſidiæ, nullam inteſtini à ſe belli contentionem omittunt, donec vel expugnent, vel deficiant. *De provident. lib. 1. fol. 66.*

D. Hieronymi. Quomodo in legionibus & exercitu ſunt duces, ſunt tribuni, ſunt centuriones, ſunt ferentarij ac levis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli: commiſſaque pugna, vacant nomina dignitatum, & ſola fortitudo quæritur: Ita & in hoc campo, & prælio quo contra dæmones dimicamus non quæruntur nomina, ſed opera, & gloriosior ille ſub vero imperatore Chriſto, non qui nobilior, ſed qui fortior eſt. *Contra Iovinianum.*

D. Auguſtini, ſicut Amalech reſtitit filiis Iſraël, ne intrarent in terram promiſſionis: Sic nobis diabolus, ſed vincitur, quando manus in crucis modum extendit Moſes, id eſt, Chriſtus in cruce. *De Trin. lib. 4. cap. 15.*

D. Cypriani. Diabolus dictus ſerpens, quia cum latenter obrepit, cum per pacis imaginem fallens, occultis acceſſibus ſerpit (unde nomen ſerpentis accepit) ea eſt ejus aſtutia, ea eſt circumveniendi hominis cæca & latebroſa fallacia ut aſſerere videatur noctem pro die, venenum pro ſalute, deſperationem ſub obtentu ſpei, perfidiam ſub prætextu fidei, Antichriſtum ſub vocabulo Chriſti, ut dum veriſimilia mentitur, veritatem ſubtilitate fruſtretur. Nam transfigurat ſe in Angelum lucis. *Tract. 3. de prælio ſimp.*

Sulpitij, Martinus Cordatenſem diœceſim viſitaturus, pacem clericis illius Eccleſiæ diſcordantibus cupiens reformare, profectus cum ſuo comitatu diſcipulorum frequentiſſimo, ut ſemper mergulos in flumine aruſpicatur, piſcium prædam ſequi, & rapacem ingluviem aſſidens urgentem capturis: forma, inquit, hæc dæmonum eſt. Inſidiantur incautis, capiunt neſcientes, captos devorant, exſaturari non queunt devoratis. *In vita Martin*

Salviani ſicut exercitus pugnaturi ea loca, per quæ venturas hoſtium turmas ſciunt, aut foveis intercludere, aut ſudibus præfigere, aut tribulis infeſtare dicuntur, ſcilicet ut etiamſi non in omni ea quiſpiam incidat, nullus tamen penitus evadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita iſta humano generi illecebrarum inſidias prætendunt, ut etſi plurimas earum aliquis effugiat, tamen ab aliqua capiatur. *De vero judicio & providentia Dei lib. 6.*

D. Anſelmi. Sciendum eſt quod ſic placitat diabolus contra hominem quomodo improbus placitator contra alium aliquem. Improbus enim placitator licet non habeat rectum, tamen propter improbitatem ſuam veniens ad placitum, hoc quod eſt injuſtum, juſtum, quod eſt juſtum oſtendere vult injuſtum. Sed cum eum aliquis Juriſperitus audit, & quod non rectam cauſam habeat, agnoſcit, judicat eſſe injuſtum quod ille dicebat juſtum, & eſſe juſtum quod ille aſſerebat injuſtum: ſicque ille convictus à placito diſcedit, dolens quod aliquid facere non potuerit. Sed aliquanto tempore tranſacto, poſtquam hoc judicium putat oblivioni eſſe traditum, rurſus ſuam incipit cauſam, dicens ſibi fieri injuriam. Quod ſi aliquis ſibi dixerit, hoc jam eſſe definitum, dicit non recte eſſe judicatum. Sed ille qui ſemel jam vicit, non attendat ad ea quæ dicit, ſed tantùm dicat, quod ſemel eſt bene definitum, non eſt iterum incipiendum. Sic enim ſine labore ſemper ab inimico ſuo ſe liberare poterit. Similiter autem diabolus placitat contra hominem. Locus autem placiti hujus eſt cor hominis alicujus. Ad hunc itaque locum diabolus venit ad placitum. Et licet ſciat quod rectum non habeat; tamen ibi aſſerit verum eſſe quod falſum eſt & contra: & ibi namque dicit cogitationem veram eſſe quam immittit, ſcilicet quod homo debeat mundum diligere, divitias & honores appetere, deſideria adimplere, hæc & his ſimilia facere: quod quidem falſum eſt. Ex alia verò parte dicit verum eſſe falſum, quod homo debeat mundum relinquere, divitias & honores contemnere, deſideria carnis abſcindere, eleemoſynis peccata ſua redimere, monachatum demum accipere, hæc & alia plura facere. Quod totum verum probatur eſſe. Sed cum aliquis qui inter rectos, non rectoſque cogitatus ſcit diſcernere, audit diabolum in corde ſuo hæc dicere, judicat injuſtum eſſe cogitatum, quem ille juſtum eſſe dicebat: & eſſe juſtum quem injuſtum vocabat: & hoc judicio facto, abjicit injuſtum, & ſequitur juſtum, contemnenſque ſeculum, accipit monachatum: ſicque diabolus convictus à cordis placito recedit, contriſtaturque quod vincere non potuit, ſed poſtquam ſperat diabolus, quod homo oblitus fuerit, quod antea ſic judicaverat, putans eum in aliqua parte poſſe invenire immunitum ad eundem locum cordis revertitur, renovatóque placito, quaſi non rectè diffinito conqueritur. Quod ſi ille pro certo cognoverit, quod rectum judicavit in eo quod ſæculum relinquendum eſſe cenſuit, diabolus ſtatim non eſſe rectum reſpondet, ut eum tam cito, vel ita omnino deſereret, adhuc poſſe ſibi ipſi remanendo in ſæculo indulgere pauperibus vel ſuis ad eum reſpicientibus ſubvenire. Sed ille qui ſemel mundum, ipſumque diabolum recte ſuperavit, non curat ea quæ fraudulenter ille dicit, ſed firmum tenet, quod ſemel recte eſt ſtabilitum, non eſſe denuo deſtruendum: & quòd rectè diffinivit relinquendum, non eſſe iterum appetendum. Sic enim facile Deo ſubveniente diabolum poterit ſuperare. *In Similit. cap. 80.*

¶ Hieroglyphica.

Serpentem venenatum & in primis noxium animal, maximè inviſum eſſe homini, ut potè cujus ſemini perpetuæ cum eo fuerunt & erunt inimicitiæ, ipſa natura nos docet, & S. pagina confirmat. Hinc videmus, ad conficiendos & tollendos è medio ſerpentes, ſi in quos fortè incidimus, imprimis nos eſſe cupidos, nec ſatiari donec multis ictibus conciſos relinquamus tandem. Utinam verò homines in concidendis & extirpandis vitioſis cupiditatum affectibus & in diſpergendis fugandiſque voluptatum illecebris, quæ veluti ſerpentes animis illorum ſe inſinuant, tam vigilantes eſſent ac ſtudioſi. *Nam ſecundùm Horat. 3. ad 24.*

Scelerum ſi benè pœnitet:
Eradenda Cupidinis
Pravi ſunt elementa.

Sed nos in hoc hieroglyphico per ſerpentinam figuram diabolum humani generis acerrimum hoſtem ſignificare voluimus, qui niſi cœleſti manu, hoc eſt, virtute Dei conficiatur, noſtra tela flocci ſolet facere. Quò præclarus ille Juſtini locus pertinet, ex dialogo, cum Tryphone Judæo. Nobis quidem diabolus inſtabat, ſemper adverſans & ad ſe trahere volens: & Angelus Dei, id eſt virtus Dei, per Chriſtum nobis miſſa, increpat illum, & à nobis repellit: & ſumus perinde atque ex igne extracti à peccatis videlicet priſtinis purificari: atque ab afflictionibus, & exploratione ignis probati: qua nos exercet diabolus, & adminiſtri ejus omnes. Hæc ille, cujus ſententiæ diſtichon ſubjicimus.

Cœleſti auxilio vetus ille extinguitur anguis,
Humana elidens ſpicula miſſa manu.
Hieroglyph. Collect.

Vide Dæmon, Satan.

Dialectica.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Dialectica, Græca dictio est, & dicitur ἀπὸ τῦ διαλέγειν, hoc est, à disserendo. Nam διαλέγομαι, disputo & differo dicitur. Est autem Dialectica ars discernendi verum à falso. *Sec. Hug. lib. 1. Didasc.*

Dialectica est veri & falsi quasi disceptatrix & judex. *Cic. 4. Academic.* Judicandi vias diligenter persecuti sunt ea scientia quam Dialecticen appellant. *In topicis.*

Dialectica est ars seu via, rectè, ordine & perspicuè docendi: quòd fit rectè definiendo, dividendo, argumenta vera connectendo, malè coherentia seu falsa retexendo & refutando.

Dialectica, quæ Latine ars differendi nominatur, artium fere maxima, docet unde erui possint argumenta, explicando definit, obscura explanat interpretando, ambiguum primum videt, deinde distinguit, postremo regulam adhibet, qua vera & falsa judicentur, & quæ quibus propositis sint, quæque non sint consequentia, quasi lucem afferens ad ea, quæ confuse aut aguntur, aut respondentur. Quam primus fertur excogitasse Zeno Talentagorij filius, Pythagoræ, & Democriti tempore octuagesima octava Olympiade, discipulus Zenophanis, & Parmenidis, qui tradidit, quæ de Philosophia postea scripsit Empedocles; aliquanto autem post, ipsam locupletavit Dialecticam.

Inveniendi altera pars est, quam Topicen, id est, localem dixerunt. Illa certos quosdam locos ostendit, è quibus velut thesauris quibusdam in rem quamvis confirmandam refellendamve argumenta ducantur. Porrò inventionem continent loci quidam: ut enim, piscator, venator, auceps certos quosdam definitos locos habere solent, in quibus & si non semper, tamen plerunque id, quod quærunt, inveniant: Ita & Dialecticus certos quosdam habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibusdam, argumenta in rem omnem ducat.

Judicandi, Analyticen, id est, resolutoriam nominaverunt, quæ formulas, & præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis, atque normis quibusdam explores, idonea ne sint argumenta, quæ inveneris instituto tuo, an non idonea: prosint, an officiant magis apta sint, an inepta. Neque enim ut quærenti quidquam primum occurrit, ita & commodissimum erit causæ ei, de qua erit dicendum: non magis quam ut lapis quivis temerè oblatus, ad unam quamvis ædificij partem fulciendam est aptus: aut universis morborum generibus, una aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri nihil, nisi examinatum exploratúmque prius, operi suo solent inferere: Ita ne nos quidem temerè unumquodque operi nostro, hoc est, orationi qua fidem facere volumus, infulcire debemus: sed velut delectu quodam inspicienda omnia, optima eligenda. Nam velut militi parum profutura sunt quantumlibet bona arma, qui quemadmodum utendum iis sit armis, ignoret: Ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, nisi qua via, quoque modo ex iis copia dicendi paranda sit, sciamus.

Principio omnem differendi rationem Græci, ut bonarum disciplinarum aliarum omnium, ita & hujus inventores, sua lingua διαλεκτικὴν appellavere: quod nomen nonnulli Latine tentantes dicere, disserturam vel disputaturam dixerunt: quem errorem F. Quintilianus lib. 2. facile coarguit, etiamsi non me clam est, ab ipso Fabio nonnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricem eam vocatam esse, &c. *Vnde dicta Dialectica.*

Dicta autem est à διαλέγομαι, quod differere nostri verterunt, id est, distinctè aliqua de re dicere. Significat autem colloqui & conferre cum aliquo aliqua de re. Ideóque Plato scientiam hanc scripsit esse δυῶν ἢ πλειόνων λόγος. Id est, reddere & demonstrare rationes.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

Definire, Dividere, Ratiocinari, sunt officia dialectices.

Differt à Rhetorica: quod hæc splendidam magis & ad captum popularem orationem instruit: Dialectica res nudas proponit, Rhetorica verò addit elocutionem quasi vestitum. Veteres aliter discernebant forenses & suasorias materias: Dialecticæ verò omnes quæstiones alias, de quibus certa quadam methodo & ratione docendi sunt homines juxtáque hoc discrimen, proprius Dialecticæ finis est, docere: Rhetoricæ autem, permovere atque impellere animos, & ad effectum aliquem traducere: ut cum de natura virtutis disputamus, Dialectica consulenda erit: quæ quid sit virtus, & quas habeat causas, partes, effectus ostendat. Cum autem ad virtutem colendam homines adhortamur, loci Rhetorici sequendi erunt, &c. Itaque quæ Orator magnifico orationis splendore molitur, ea Dialecticus breviter & argutè, velut punctis quibusdam colligit: alióqui materia eadem & Dialecticæ & Rhetoricæ, nimirum omnis res, quæ in disputatione adducitur, quam causam Aristoteles affert in Rhetoricis suis ad Theodecten: cur Dialecticam Rhetorices ἀντίστροφον dixerit, Zeno quidem ille, à quo disciplina Stoicorum promanavit, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, Dialecticam aiebat ejusmodi esse: cum autem diduxerat manum, & dilataverat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat.

Struitur omnis oratio, aut sic, ut continens sit: aut ut sit concisa. Continens est, quales sunt orationum actiones, laudationes, & hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia scholasticorum certamina. Rhetoricæ ergo ratio in dicendo latior: illa in loquendo contractior. Ob id Cicero Dialecticam alicubi eleganter contractam vocat eloquentiam.

Usus ut hic in primis adhibendus; omnium enim magistrorum præcepta superat: studiosus itaque quisque conabitur præceptis adjungere. Nam & naturæ & doctrinæ parum admodum fuerit momenti, si exercitium subtraxeris. Plinius junior lib. 1. ad Tacit. & 6. mirè usum commendat. Cicero pro Cornelio Balbo: Assiduus, inquit, usus, uni rei deditus, & ingenium & artem sæpè vincit. Est enim ratio loquendi, & regula sermonis. Cæsar etiam in commentariis, quod diffusius Columella explicuit, quid nimirum inter usum & artem interfit: scriptorum est, dicit, magis instruere monumenta, quàm facere artificem. Usum & experientiam dominari in artibus, neque esse ullam disciplinam; in quam non peccando discatur. Nam ubi quid perperam administratum cessit improsperè, utatur quod fefellerat, illuminátque rectam viam, docentis magisterium.

Exercitatio est assiduus usus consuetudoque rei alicujus tractandæ. *Cic. lib. 1. de Oratore.* Exercitatio quædam suspicienda. Est autem magni laboris quem plerique fugimus, caput, quàm plurimum scribere: Stylus optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister, &c. Neque injuria: nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit, hanc ipsam profecto assidua ac diligens scriptura superabit.

Dialectica est via atque ratio, qua & de omni quæstione proposita, probabili argumentatione possumus disserere: & nihil repugnans, si quid in disputationibus defendamus, afferimus, *lib. 1. Top. c. 1.*

Cùm ratio Dialectica quædam sit indagatrix, ad omnia omnium rerum quæ via & ratione progrediuntur, principia, viam aperit: sed hæc tum demum perfecta in nobis erit ratio, cum id accidet nobis quod iis, qui arte rhetorica, medicina, cæterisque facultatibus sunt præditi, id est, cum ex iis, quæ commodè ad rem propositam adhiberi possunt, efficiemus, quæ volumus. *lib. 1. Top c. 2.*

Dialectica percontatrix est, & totam vim habet ab interrogatione. *lib. 1. de Reprehens. Sophist. c. 11.*

Ego ita sentio ad hanc artem quam hoc loco ducere instituimus, satis esse rudem quandam ac simplicem rerum singularum habere cognitionem. *lib. 1. Top. c. 1.*

Perspicuum est Dialectici esse notatos habere omnes locos, unde reprehensiones ex communibus constantes ducuntur cujuscunque generis illæ sint, hoc est, sive veræ, sive in speciem tantum reprehensiones sint. Itemque sive Dialecticæ tantùm esse videantur: aut vero ex eo rationum genere, quæ ad examinandam & excutiendam alterius eruditionem adhibentur. *lib. 1. de Repre. Sophist. c. 8.*

Dialectica cum omnibus scientiis communicat, & si quæ est alia scientia generalis, quæ communia proloquia demonstrare contendat. *lib. 1. Demonst. c. 8 T. 27*

Dialectica non habet certas quasdam res, quas probet: nec in uno quodam genere subjecto versatur, alioqui non interrogaret. *lib. 1. de Demonst. c. 8. T. 27.*

Aliarum artium nulla de contrariis ratiocinatur: sed Dialectica & Rhetorica id solæ faciunt. *lib. 1. Rhet. Theodect.*

Dialectica in iis periculùm facere solet, quæque philosophia cognoscit. *lib. 3. Metaph. c. 5. T. 4.*

Dialecticus nullum certum genus habet, in quo quasi in subjecto sibi proprio versetur: nec ulla in re demonstrationes adhibet: neque talis est artifex, qui omnium rerum considerationem suscipiat. *lib. 1. de Repr. Sophist. cap. 11.*

Dialectica ad tria conducit, quorum primum exercitatio est: Alterum congressus & colloquia: Tertium philosophiæ scientia. *lib. 1. Top. cap. 2.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Antisthenes dicere solebat, Contradicentem doceri oportere, non contradicendo compescere. Dialectica igitur si docendi ratio est, artis fines transgrediuntur, qui tantùm rixantur. Nam neque insano, si vicissim insaniat, aliquis medebitur. *Stob. serm. 80.*

Diogenes, quicquid per se turpe non esset, id ne in publico quidem dicebat esse turpe. Hunc igitur in modum ratiocinabatur: Si prandere malum non est, nec in foro prandere malum est: sed prandere nihil mali est, ergo nec in foro prandere malum est. Hactenus tolerari poterat. Cynicus syllogismus, verum quis ferat similiter colligentem: exonerare ventrem, aut reddere lotium, aut habere rem cum uxore, aut exuere vestes, malum non est: ergo in publico malum non est. Probis viris ubique placet verecundia. *Laërt. lib. 9.*

Zeno Dialecticorum artes justis mensuris comparabat, quæ non triticum, nec aliud quidpiam alicujus pretij, sed paleas & stercora metiuntur. *Stob. serm 80.*

Idem, Rhetoricam palmæ, Dialecticam autem pugno similem esse dicebat, eo quod latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem compressius. *Cic. lib. 2. de Finib. & in Orat. de Brut. Quin. lib. 2. c. 11.*

Idem, quum jam in artibus non vulgariter profecisset, attamen in Dialecticis plurimum exercere seipsum præcipuè voluit. Verùm cum pecunia, ut satisfaceret præceptori Dialectices, deesset, clam per posticum in auditorium Polemonis professoris ejus artis irrepsit, ut legentem audiret, quem dum Polemon forte vidisset: Sat video, inquit, te furari ea dogmata, ut aliis postea mercede vendas. Laudandum est Zenonis ardens ad Dialecticen studium, in qua adeo profecit, ut multa etiam arti adjecerit. *Vide Laërt. lib. 7. c. 1.*

Idem, quum illi Dialecticus quidam in sermone, quem illi διαλογισμὸν, id est, metentem appellant, ostendisset septem species Dialectices: rogavit, quantum peteret mercedis à discipulis? poscenti centum nummos, dedit ducentos. Tanta erat in homine discendi Dialecticem cupiditas? *Laërt. lib 4. c. 1.*

Chrysippus ad Dialecticum quendam, Cleanthi multis ac prolixis sophismatibus obstrepentem: Desine, inquit, senem à magnis ad regem pertinen-

pertinentibus avocare : sed nobis junioribus ista proponito. Docuit vir sapientissimus, Dialecticæ studium magis spectare ad juvenes exercitatione indigentes, quàm senes gravioribus rebus occupatos. *Laërt. lib.2.cap.3.*

Arcesilaus Dialecticos aiebat similes esse ludentibus alea qui non sine delectatione decipiuntur. *Stob.serm.*80.

Carneades Dialecticam inquiebat Polypo similem esse. Uti enim Polypus cyrrhos suos auctos devorat : ita Dialecticos jam peritiores factos, suas quoque opiniones refutare. *Stob.serm.*82.

Ariston. eos, qui Dialecticæ studium profundè rimantur, cancros edentibus similes esse dicebat : qui propter exiguum alimentum circa crustas plurimas occupantur. *Stob.serm.*80.

Cleanthes interrogatus, cur inter veteres cũ non multi philosophati essent, plures tamen quam nunc clari evasissent? Quoniã, respondit, tunc quidem res ipsa exercebatur: nunc autem de verbis est disceptatio. *Idem.*

Theocritus ad Dialecticum quendam acriter & contentiosè ei respondentem, istud Homeri repetiit. Lis, utinam pereat inter homines-que deosque. *ibid.*

Demonax ad Agathoclem Peripateticum jactantem sese, & solum & primum esse Dialecticorum : Si solus, inquit, es, qui primus esse potes? si primus, qui solus? *Erasm.lib.8.apoph.*

¶ Similitudines.

Augustini, tanquam si quispiam dare volens præcepta ambulandi, moneat, non esse levandum pedem posteriorem, nisi cum posuerit priorem, deinde minutatim, quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat movere, describat : vera enim dicit, nec aliter ambulari potest, sed facilius homines hoc faciendo ambulant: quam animadvertunt, cum faciunt, aut intelligunt, cum audiunt. Qui autem ambulare non possunt, multo minus ea curant, quæ nec experiendo possunt attendere. Itaque plerumque citius ingeniosus videt, non esse ratam conclusionem, quam præcepta ejus capit: tardus autem non eam videt, sed multominus, quod de illa præcipitur. *lib.3.c.37.de doctrina Christiana.*

Ambrosij, omnem hæretici vim venenorum suorum in Dialectica arte constituunt, quæ philosophorum sententia diffinitur, non astruèndi vim habere, sed studium destruendi, sed non in Dialectica complacuit Deo salvum facere populum suum : regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis. *lib. 5. de fide ad Gratianum, cap.*1.

Aristonis. Ut viarum lutum, inutile cum sit, alios etiam transeuntes prosternit : Sic Dialectica, cum parum prosit, suis etiam argumentis incautos adoritur. *Apud Stob.serm.*80.

Ut aranearum telæ subtiles licet sint, plane tamen sunt hominibus inutiles : Sic Dialectici licet subtiliter de rebus disputent, nihil tamen nisi fucum ostendunt. *Apud Stob.serm.*80.

Clitomachi, quemadmodum Luna crescendo ac minuendo pro ratione temporis se mutat: Sic Dialecticus nunc refutando, nunc concedendo se flectit. *ibid.*

Thiveri. Grammaticus, qui Dialecticam ignorat, similis inani fistulæ, quæ articulis aut notis caret. *In apoph.*121.

Dialecticus qui res nescit, inanior Musico, qui notarum in fistulis discrimina numerat, & carminum materiam desiderat. *In apoph.*121.

Ut cementarij fabri ad perpendiculum, ita nos singula expendimus ad amussim Dialecticam. *In Apoph.*59.

Vide Disputatio.

Dies.

¶ Definitio et etymolog.

Dies, ἡ, ἡμέρα, æ, ἡ, est præsentia solis, sive sol super terras : sicut nox, sol sub terris. *Isidor. Orig. lib.*5. *cap.*30. Hebr. *Iom*, dies, lux diei : Spatium viginti quatuor horarum : incipiendo à vespera usque ad sequentis diei vesperam. Talis fuit dies Hebræorum. In plurali numero *Iamoth.* Dies, *Deut.*32.7. *Psal.*30. V. antepen. *Iomam*, dies continuus, *Psal.*1.2. & 42.2.

Longa dies, id est, longum tempus. *Dies civilis* à media nocte in sequentem dividitur in multas partes. 1. mediæ noctis inclinatio. 2. gallicinium. 3. Conticinium. 4. Diluculum. 5. Mane. 6. Meridies. 7. Occiduum tempus. 8. diei novissimum tempus, seu solis occasus. 9. Vespera. 10. Crepusculum vespertinum. 11. prima fax noctis. 12. nox concubia. 13. nox intempesta.

Dies naturalis, ab ortu Solis ad occasum. Dies festi, profesti, intercisi, à Numa instituti, fasti, nefasti, atri dies, critici seu judiciarij, in quibus medici de ægris ferunt judicium. Vide etymologicon trilingue anno 1607. Lugduni editum, *pag.*250.

Dies & solis reditus ab ortu ad ortum rursus. *Ammon. in prædicament.*

Dies dicti à Diis, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacraverunt. *Primum* enim diem à sole appellaverunt ; qui princeps est omnium siderum : sicut & idem dies caput est cunctorum. *Secundum* à Luna, quæ Soli & splendore & magnitudine proxima est: & ex eo mutuat lumen. *Tertium* à stella Martis, quæ vesper vocatur. *Quartum* à stella Mercurij, quam quidem candidum circulum dicunt. *Quintum* à stella Jovis, Phaëthontem aiunt *Sextum* à Veneris stella quam Luciferum asserunt : quia inter omnia sidera plus lucis habet. *Septimum* à stella Saturni, quæ sexto cœlo locata triginta annis fertur explere cursum suum, &c. *Isid. Orig. lib.*5. *c.*59.

¶ Loci Biblici.

Dies pro cœlestis vitæ claritate, Rom. 13. 12. pro veritatis luce, 1. Cor. 3. 12. in genere pro tempore, Matt. 3. 1. Luc. 1. 5. Act. 5. 36. 2. Pet. 3. 18. Dies carnis, pro præsenti vita, Hebr. 5. 7. Dies Christi & Domini: quum dies alicujus ex Hebræorum idiotismo nihil aliud declarer, quam spacium, quo vixerit aliquis, aut insigne quippiam ipsi vel facere contigerit. Dies Christi & Domini nihil aliud significat, quàm adventum ipsius in carnem, Luc. 17. 22. Joann. 8. 56. Significat & secundum ipsius adventum ad judicium cum gloria & majestate, Luc. 17. v. 24. 26. Rom. 2. 16. 1. Cor. 5. 5. 2. Corinth. 1. 14. Philipp. 1. v. 6. 14. 2. Thess. 2. 2. 2. Petr. 3. 10. Dies Domini incertus, 1. Thess. 5. 2. 2. Pet. 3. 10. Matth. 24 44. Apoc. 2. 3. & 16. 15. Dies Domini qualis impiis futurus, Sophon. vers. 14 15.

Dies Dominicus, 1. Corinth 16. 2. Apoc. 1. 10. pro eo die, qui à Paulo dicitur una Sabbathorum, 1. Corinth. 16. 2. ut Act. 20. 7. Assumptus est autem hic dies pro prioris seculi Sabbato : *Primò*, quia cum Dominica resurrectio sit alterius spiritualis mundi velut altera creatio (ut loquuntur Prophetæ, Esai. 65. 17. & 66. 22. Apoc. 21. 1 &c.) Spiritu sancto procul dubio dictante, placuit Apostolis, pro prioris seculi Sabbato, sive die septimo assumere, novi hujus mundi primum diem, in quo non illa corporalis & corruptibilis primo veteris mundi die creata, sed cœlestis illa & æterna Lux nobis illuxit. Ille autem veteris Sabbathi dies à creatione mundi ad Domini resurrectionem usque stetit, qui postea in diem Dominicum mutatus ab Apostolis est. Ac quod evanescente paulatim Judaici Sabbati ceremonia, eo die soliti sint Christiani solennes conventus agere, non ineptè colligitur ex Act. 20. 7. 1. Cor. 16. 2. *Secundò*, ut dies ille, quem Dominicum à resurrectione Dominica vocamus, revocaret in memoriam Dominicæ resurrectionis mysterium & beneficium. *Tertiò*, ut credentes sentirent, se ex legis jugo liberatos & beneficium. *Quartò*; ut esset discrimen inter nos fideles & Judæos exemptos esse. *Quartò*; ut esset discrimen inter nos fideles & Judæos Legi etiamnum, sed abs re, addictos Dies iræ, Soph. 1. 15. Rom. 2. 5. Dies judicij soli Patri cognitus. Matth. 24. 36. Marc. 13. 32. Lucæ 27. v. 24. 30. Actor. 1. 7. 1. Thess. 5. 1. 2. Petr. 3. 10. Apoc. 3. 3. & 16. 15. Dies judicij in dies expectandus, Matt. 24. 44. & 25. 13. Marc. 13. 33. Rom. 2. 16. 1. Thess. 5. 2. Jac. 5. 8. 2. Petr. 2. 9. Dies judicij à Deo præscriptus, Act. 17. 31. Dies mali, Gen. 47. 9. Eph. 5. 16. ex Hebræorum idiotismo dicuntur tempora difficultatum & asperitatis plena; vita denique aspera & calamitosa, sicut contra dies boni, Psal. 34. 13. 1. Petri 3. 10. dicuntur beata ac felix vita. Dies natalis olim solemnis habitus, Matthæi 14. 6. Marc. 6. 21. Dies novissimus, pro die Judicij, Jo. 6. v. 39. 40. 44. 54. & 12. 48. Dies Pentecostes, Actor. 2. 1. & 20. 16. 1. Corinth. 16. 8. Dies salutis, pro tempore Evangelij, 2. Corinth. 6. 2. Dies septimus à Deo sanctificatus, 2. 3. Exod. 20. 11. Dies visitationis, 1. Petr. 2. versicul. 12. Dies ultionis; Luc. 21. 22. Dies urbis Jerusalem, Hebræorum more dicitur tempus illud, quo Dominus singulari beneficio illam dignatus erat, nisi ipsum non eminus vocantem, sed jam præsentem contempsisset, Lucæ 19. 42. Deos pro annis, Numer. 14. 34. Ezech. 4. 6. Dies ex Cilicum idiotismo pro judicio, 2. Corinth. 43.

Dies distincti, Genes. 1 14. Dies novissimi, pro extrema mundi senecta, 2. Petr. 3. 3.

Dierum discrimen per Christum sublatum : Rom. 14 6. Galat. 4 10. Col. 2. vers. 16. 17. Dierum longitudo quibus permissa, Exod. 20. Deut. 4. vers. 16. 33. & 6. vers. 2. 3. & 11. vers. 9. 21.

¶ Poetarum Dicta.

Sen. Troad.

Nulla dies
Mœrore caret : sed nova fletus
Causa ministrat.

Tibullus 3. 6.

Venit post multos una serena dies

Ovid. 2. Trist.

Sed solet interdum fieri placabile Numen,
Nube solet pulsa candidus ire dies.

Ovid. 15. Trist. 9.

Si numeres anno Soles, & nubila toto,
Invenies nitidum sæpius esse diem.

Sen. Oëd.

Aditum nocendi perfido præstat dies.

Virg. 11. Æneid.

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.

¶ Scriptores.

De diebus horúmque variis attributis, vide *Isidorum lib.*5. *cap.*30. *Origen. Plinium lib.*2. *cap.*19. & 77. *Polydorum Virg. lib* 2. *cap.*6. *Gellium lib.*3. *cap.*2. *Rursus Plin. cap.*69, *lib.*2. *Alexand. ab Alex, lib.*4. *c.*20. *Macrob. Saturn. lib.*1. *c.*3. *Plut. probl. Rom.*84. *Cœl. Rhod. lib.*15. *cap.*23. *Lucr. lib.*5. *Pont. lib.*4. *de stellis.*

Vide Cœlum, Tempus.

Differentia.

¶ Definitio et etymolog.

Differentia, Græcè, διαφορὰ, ας, ἡ, διαφέρω, differo dicitur. Est autem differentia, qua species abundat à genere. *Sec. Arist. lib. Prædicam.*

Differentia est, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo, quod quale. *Sec. Arist.*

Differen

Differentia eſt, qua differunt à ſe ſingula, *ut ibidem.* Differentia eſt, quod genus ad eſſe, ſcilicet ſpecificum conducit, & quod eſt pars ejus, quod eſt eſſe rei, id eſt, eſſentiæ. *ibid.*

Differunt autem individua ab individuis ſeptem modis, Verſus:

Forma, figura, locus, tempus, cum nomine, ſanguis,
Patria, ſunt ſeptem, qua non tenet unus & alter:

Differentia eſt, quæ cum genere conſtituit certam ſpeciem, & de ſpecie prædicatur in quæſtione. Quale ſit: ut rationale cum animali conſtituit certam ſpeciem, videlicet hominem, & oſtendit qualis ſit ſpecies. Duplices autem ſunt differentiæ. Quædam ſunt generales, ut ſentiens, quæ multis ſpeciebus conveniunt. Quædam ſunt ſpecificæ & ultimæ, quæ uni tantùm ſpeciei conveniunt, ut rationale.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Differentia communiter, propriè, & maximè propriè dicitur. *Porphyr. cap.4.*

Aliud ab alio differre communiter dicitur, quod ſumpto undecumque diſcrimine, vel à ſe differt, vel ab altero. *ibid.*

Propriè inter aliqua intereſt, cum alia affectio vel accidens, id quod elui funditùs non poteſt, diſſimilitudine facit. *ibid.*

Plurimùm differt perfecta differentia. *Metaphyſic. lib.1.9.c.4. Top.14.*

Differentia dicuntur, quæ diverſa ſunt, etiamſi idem aliquid ſunt, dummodo non numero, ſed aut ſpecie, aut genere, aut analogia: præterea, quorum aliud genus eſt atque diverſum: & contraria quæque in eſſentia diverſitatem habent. *Metaph. lib.4.cap.9.T.15.*

Diſtinctiones maximè propriæ corporum ſunt eæ, quæ ex proprietatibus, operibus, & vi ſumuntur. *lib.3. de cœlo, cap.8.T.77.*

Communis differentiæ cum forma, peræquaque communio eſt. Hoc etiam eis commune eſt, quod ſemper adſunt eis, quibus ipſorum convenit communicatio. *Porph.cap.12.*

Neque omnis differentia aliam rem efficit: quandoquidem multæ ſunt inter ea, quæ ſpecie non diſtinguuntur differentiæ; quæ nec in rei natura cernuntur, nec propter ſe inſunt. *lib.2. de demonſtr. cap.1. 14.T.20.*

Genere differre dico, ut inter hominem & equum intereſt. *lib.1. de Longitudine & brevitate vitæ, cap.1.*

Illud intelligi par eſt, eos qui accuratius & ſubtilius differentiæ perſpiciunt ac proſequuntur rationem, non quidvis earum, quæ ſeparant omnia, quæ eidem generi tributa ſunt, in differentiarum numero habere: ſed quod ad rem, ejuſque vim aperiendam pertineat, quodque ſit pars rei. *Porph.c.4.*

Differentia proprium eſt, plerùmque in multis formis contineri. *Porph.cap.12.*

Differentia quidem ex iis conſequens eſt, quorum differentiæ, & ſi id viciſſim retro non commeat; *Porph.c.13.*

Qualitatem omnis differentia declarat. *lib.6. Top. cap.3. loc.23.*

Ut nullum genus, ſic differentia nulla in iis numeratur, quæ temerè & caſu rei conveniunt, præſertim cum alicui convenire, & non convenire non poſſit differentia. *ibid. lib.24.*

Conſiderandum eſt, an ſpecies, vel aliquid eorum, quæ ſubjecta ſunt ſub ſpeciem, de differentia dicatur: quod fieri non poteſt, quandoquidem ad plura differentia, quàm forma tranſfertur. *ibid. lib.25.*

Genera non tollunt differentiæ: ut enim omnes tollantur, tamen ſubſtantia animata ſenſus compos, quod animal eſt, mente intelligitur. *Porph. ibid.*

Differentia, quia generale quippiam eſt, in eodem, in quo genus, numero reponenda eſt. *Top lib 2.cap.3.*

Cui differentia convenit, id etiam genus ſequitur. Cui autem genus convenit, ei non omni differentia. *Metaph.l.4.c.3.T.4.*

¶ Adagia.

Pilus in medio. Θρὶξ ἀνὰ μέσον. *Theocrit.*

Minimum diſcrimen ſignificantes dicimus pilum intereſſe.

Δὶς διὰ πασῶν, hoc eſt, Bis per omnia. *Lucian.*

Hoc adagio diſcrimen ingens, ac longiſſimum intervallum ſignificabant.

Longe latéque.

Cum ingens diſcrimen ſignificamus, longe lateque diſtare dicimus. Tranſlatum videtur ab agrorum menſoribus.

Myſorum ac Phrygum termini diſcreti ſunt.

Adagio licebit uti, de rebus toto genere inter ſe diſſidentibus.

Quid diſtent æra lupinis.

De diſcrimine rerum vilium & pretioſarum.

Ingens intervallum.

Πολλὰ δὴ ἐν μεταχρίῳ.

Νότῳ πολλὰ τόμωτ' ἐυρείης ἄλωῃ. *Cic. lib.4. Epiſtolarum ad Atticum.*

Utemur his proverbialibus verſiculis etiam quoties ſignificabimus rem adhuc procul abeſſe à periculo.

Ingens diſcrimen.

Ingens intervallum: veluti ſi quis ſentiat plurimùm intereſſe inter pecuniæ ſtudium & ſapientiam. Homeritis verſibus licebit ſignificare.

Τόσσον ἀνέσθ' ὅσσον τε παρημάϊον γλαφυρὴ νῆες,
Ἡῶιον, ἣ λιγὺς ἔρχ' ἐπιπνείσας ὄπιθεν.

Id eſt,

Tantum aberat, quantum curſu ratis acta diurno,
Conficiat ſpatij, quam provehat hora ſecunda.

Ne punctum quidem.

Minimum diſcrimen hoc etiam adagio ſignificatur. Legimus apud D. Hieronymum in Epiſtolis: Et Apoſtolica, inquit, voluntatis ſequentes veſtigia: Ne punctum quidem, ut dicitur, aut unguem tranſverſum ab illius ſententiis recedamus.

Paſtillos Ruffilus olet, Corgonius hircum.

Vſurpandum vel in duos aliquos diverſis laborantes vitiis: vel in eundem ſui diſſimilem, nempe modò loquaciorem, quàm ſat ſit, modò impendiò taciturnum. Horat.

Difficultas.

¶ Definitio et Etymologia.

Difficultas, Græcè δυσχέρεια, ας, & δυσχερὴς, ὲς, ὸ, ὲ, difficilis dicitur. Eſt autem difficile, quod cum labore, aut multo tempore fit. *ſec. Ariſt. lib.1. Rhetor.*

Difficile eſt id, quod tranſcendit potentiam ſecundùm naturam, vel propter impedimentum. *B.Th. prima parte, q.62. art.2.* Ejus oppoſitum eſt facile.

¶ Similitudines.

Ut aſparagus ſpinoſus dulciſſimum fert fructum: Ita ex duris initiis magna voluptas naſcitur. *Plut.*

Id quod majori negotio chalybi aut marmori inſculpſeris, durat diutius: Ita quod majori ſtudio diſcimus, nunquam obliviſcimur. *In ſimil.*

Ut roſa flos unus omnium longè gratiſſimus de ſpinis naſcitur: ſic è triſtibus & aſperis laboribus fructus capitur dulciſſimus. *Idem.*

Ut palma, quia cortice ſit cultelato; difficilis quidem eſt aſcenſu, ſed fructum habet dulciſſimum: Itidem eruditio & virtus aditum habent difficilem, ſed fructum dulciſſimum. *Plinius lib.4.cap.4.*

Leonis catuli informes naſcuntur, vix ingrediuntur ſemeſtres, non moventur, niſi bimeſtres: Ita quæ egregia futura ſunt, ſerò proveniunt, & lentis actibus abſolvuntur. *Plinius lib.8.cap.16.*

Ut Phœnix non niſi quingenteſimo anno naſcitur: Ita inſignium virorum rarus eſt proventus. *Plin. lib.10.cap.2.*

Aſinæ per omnem gignunt vitam, cum homo tam mature deſignat parere: Ita facilior & perpetuus proventus rerum vilium, egregia raro contingunt. *Plinius, lib.8.cap.43. Senec.*

Ut herba Moly difficile quidem effoditur, ſed ad remedia præter cætera efficax eſt: Ita quæ præclara ſunt, non contingunt, niſi magno negotio. *Plin. lib.25.cap.9. In ſimil.*

Ut quæ præclara ſunt, vix multo cultu proveniunt, contra cepe, allium, & quædam hujuſmodi vilia, etiam repoſita aut ſuſpenſa, proferunt ſeſe: Ita quæ ſunt egregia, non niſi magno contingunt labore; quæ mala, paſſim obvia ſunt. *In ſimil.*

¶ Adagia.

Non eſt cujuſlibet Corinthum appellere. Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἐλθεῖν ἐστ' ὁ πλοῦς.

Vetuſtum juxta & venuſtum adagium, de rebus arduis & aditu periculoſis, quaſque non ſit cujuſlibet hominis adfectare. Paraſitus quidam comicus, eleganter detorſit proverbium, hoc modo: Adire menſam haud hominis eſt cujuſlibet.

Difficilia quæ pulchra. Δύσκολα τὰ καλά.

Ferunt Solonem, Pitraci mollitiem atque ignaviam increpantem, dixiſſe: Difficilia quæ honeſta.

Cum principe non pugnandum.

Qui ſignificabit, arduum, principem à privato ſuperari: aut difficillimum vincere naturam, uſurpabit illud Homer. ex Odyſſ. λ.

Ἀργαλέον δέ τ' ἐεὶ θεὸς βροτῷ ἀνδρὶ δαμῆναι.

Ardua res homini mortali vincere Numen.

Ire per extentum funem.

Pro eo quod eſt, rem factu perquam difficilem præſtare, neque vel tantillum aberrare. Horat.

Clavam extorquere Herculi.

Qui ſibi vindicare conatur, quod alius jam potentior occupavit, vel Jovi fulmen eripere, vel clavam extorquere de manu Herculis, dicetur.

Nemo malus hoc ſciet. Οὐδεὶς κακὸς εἴσεται τάδε.

Quoties rem egregiam cognitu dignam ſignificamus. Huic cognatum eſt illud, ὐ πᾶσι δὸς τάδε εἰδέναι. Non ſus quivis hoc ſciet.

Non omnibus contingit.

Non cuivis ſit poteſtas cum regibus colloquendi, aut non omnibus contingit divinarum literarum penetrare myſteria.

Ad hunc ſenſum non invenuſtè deflectetur illud Homeri ex Odyſſ. π.

Οὐ γάρ πω πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς.

Id eſt.

Haud cuivis manifeſta videntur numina divûm.

Ægrè, ſed tamen contingit.

In eos, qui ægrè quidem, ſed tamen aſſequuntur, quod optant, quadrabit illud Homeri, Odyſſ. λ.

Ἀλλ' ἐπὶ μοῦ γε καὶῃ ὃς κακῶς περ πάσχοντε ἵκοισθε.

Pervenietis adhuc, quamquam mala plurima paſſi.

Ægrè quidem, ſed facimus tamen.

Quum ægrè quidem, & non ſine plurimis incommodis agimus quippiam, ſed tamen facimus adacti neceſſitate; convenit illud ex Iliad. ζ.

Καὶ μάλα περ μύθοις γε, ἀνάγκη γὰρ ἐπείγει.

Id eſt.

Quamvis afflicti nimium, ſed fatum ita cogit.

Præter Sybyllam nemo leget.

D. Hieronymus irridens loviniani ſtylum, ut perturbatum & obſcurum ſcribit: Plautinarum literarum illud in eum quadrare: Has prater Sybillam leget nemo.

Centum plauſtri trabes. *Heſiodus.*

Ἑκατὸν δὲ τε δοχθοὶ ἀμάξης.

Centum autem ligni plauſtrum compingitur unum.

Eo tempestiviter utimur, ubi significabimus id, quod à nobis petitur, magno constare.

Azanæa mala. Ἀζανεῦα κακὰ.

Dici solitum, ubi quis in re difficili plurimum sumeret laboris.

Capere provinciam.

Tradere provinciam.

Capiunt suscipiuntve provinciam, qui rei curandæ onus in se recipiunt.

Capere civitatem.

Plato in quodam dialogo significat proverbio dici solere. αἱρεῖν τὴν πόλιν. *Capere civitatem: qui rem difficilem esset assecutus. Neque enim civitas primo statim impetu capitur.*

Omnes laqueos effugere. πὰς ἀπείρας παγίδας μὴ ῥᾳδίον ἐστι διαφεύγειν. *Plato.*

Quod ipsum à venatu translatum est, in quo sic undique sepiuntur exitus, ut necesse sit feram in aliquas insidias incidere.

Trabs in omnibus. δοκὸς δ' ἐπὶ πᾶσι πέπτωκεν

Videtur Hemistichium, ex Poëta quopiam sumptum, quo significatum est, nihil esse tam certum, quin obstet scrupulus; cogens nos ad exactiorem considerationem.

Diffidentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Diffidentia, Græcè, ἀπειθεια, ας, ἡ, & ἀπειθέω, diffido dicitur. Est autem diffidentia motus irascibilis inæstimatam superare facultatem, sed in bonum est desperatio, in malum autem est timor. *B. Thom. 3. sent. dist. 26, quæst. 1. art. 3.*

Est autem diffidere, credulitatem deponere, sive desperare.

Diffidentia peccat in contrariam credulitatis partem. Omnes homines habet suspectos fraudis ac doli mali. Neminem putat esse probum. Quo vitio plerunque inquinantur Eucliones, & mali Principes; estque verum sordidi ac tyranici ingenij specimen. Ut omnibus credere, est socordiam suam profiteri, ita nulli amicorum, est eos imprudentiæ & infidelitatis, se ipsum infelicitatis damnare. Princeps ergo dupliciter peccat, credulitate ac diffidentia. Credulitas Principis, sæpè stringit ferrum, nunc in proximos, nunc in longè dissitos. Diffidentia bonorum animos abalienat. Ei ergo restat, ut comitem assumat prudentem illam diffidentiam, quæ omnia habet in circumspectu, nunquam præceps agitur, sed suspensa manu rem tractat, omnia ad unguem explorat? ideóque connumeratur inter aureos prudentiæ ramos. Hæc ipsa indignos rerum administratione submovet; magnas utilitates Reipublicæ præbet; est munitissimum regno & regnanti propugnaculum. Illa quoque diffidentia prorsus est explodenda, quæ inter eos surrepit quos benevolentiæ vinculum & morum similitudo conjunxerat; dicique potest amicitiæ interitus. Hæc de credulitate, eique contraria diffidentia dici possunt. Cui haud absimile vitium adhæret, cui nomen suspicio rerum fidei inimicum, de quo alibi ago. Quibus addo, tunc laudari credulitatem, quoties est evidens argumentum, ejus fidei, quam omnes boni & principi, & Reipub. præstare debent; veluti, si quid nunciatur, quod ad utriusque salutem maximè pertineat. Tunc enim quisque, qui modo sit vir probus, mavult esse credulus quàm privata & maligna incredulitate salutem Regis prodere, & publicam rem lædere, fortè & perdere. *Car. Paschalius in Ethic.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Jacob. Billius. Antholog. Sacra.

Spes facit, ut cultis mandentur semina terris:
Spes facit, ut vites excolat agricola,
Æquoreis animam credat mercator ut undis,
Spes facit: ut sylvas ac loca sola petat.
Atque adeo inter se immanes sævique latrones.
Vt pacem teneant, spesque fidesque facit.
O cœcos animos! Christo diffidimus omnes:
Cum tamen inveniat prædo vel ipse fidem.

Menander.

Suadet loquentis vita, non oratio.

Sophocles in Ajace.

Quin verum id est mortalium proverbium,
Non esse dona, quæ veniant tibi
Ab hoste, verum inauspicata ac noxia.

Ajaci datus ensis ab Hectore, Baltheus ab Ajace Hectori, utrique suum donum erat exitio.

Atque ita ab hoste veniunt lethalia dona,
Qua studij specie fata necemque ferunt.

Eurip. in Med.

Ludit, juvat nil improbi munus viri.

Senec. Prover

Ab hoste dicta ne unquam amica duxeris.

Fiducia plerique falluntur.

Fisco res perit, diffuso salva remansit.

Epicharmus.

Sobrius esto & memineris diffidere,
Paucis è multis fidus adest animus.

Theog.

Non persuadebis, ne si persuaseris quidem,

Aristophanes.

Haud etenim persuaseris unquam,
Nec si etiam persuaseris istud,
Nec Mercurio quidem crederem.

Ovidius.

Fit quoque longus amor, quem diffidentia nutrit.

¶ APOPHTHEGMATA.

Quidam Alcibiadi, dicenti, non fidis patriæ de te judicaturæ: Ego sanè, inquit, ne matri quidem: vererer enim, ne insciens pro albo calculo nigrum immitteret.

Phocion, cum Byzantiis irascerentur Athenienses, quod Charetem, qui cum exercitu in subsidium suæ civitatis missus esset adversus Philippum, noluissent recipere: ac Phocion dixisset, non esse irascendum sociis diffidentibus, sed ducibus, quibus fides non haberetur: ipse dux electus est, atque ipsis fidentibus Byzantiis effecit, ut Philippus re infecta discederet. Diffidentiam Byzantiorum in Charetem ducem rejecit, qui talis erat, ut non videretur tutum sese illius fidei committere. Prudentiæ est, infido diffidere: at Phocioni probatæ opinionis viro non dubitarunt sese credere. *Plut. in Grac. apoph.*

Romani: populus Romanus, Carbone pollicente quippiam, & addente jusiurandum cum execratione, populus viciſsim juravit, se illi non credere. Probis viris & injuratis habenda est fides: levibus autem, ne juratis quidem. *Eras. lib. 6. apoph.*

¶ ADAGIA.

Simul & da & accipe, ἅμα καὶ δὸς καὶ λάμβανε. *Aristot.*

Torquebitur ad eum, qui non collocat officium aut munus suum, nisi jam certus de mutuo.

Nemini fidas, nisi cum quo modium salis assumpseris.

Significat autem, hominis ingenium non posse perspici, nisi diuturno convictu.

Fiducia pecunias amisi, diffidentia servavi. πίστει χρήματ' ὤλεσα, ἀπιστείᾳ δ' ἔσωσα.

Ne Mercurio quidem credere.

Strabo lib. 2. de narratione parum probabili. Ὡς οὐδὲ τῷ Ἑρμῇ πιστεύουσι λέγοντι. *Proprie convenit in eos, qui longinquis peregrinationibus circumacti, narrare solent prodigiosa. At viatorum Deus habebatur Mercurius.*

Confringere tesseram.

Apud Plautum in Cistellaria, confregisse tesseram dicitur, qui sibi reditum in domum aliquam præclusit.

Cæca dies, & oculata dies.

Plautus cæcam diem & oculatam, pro die, qua non numeratur præsens pecunia, & qua numeratur. Vocant & Iurisconsulti cæcam diem, & cæca testimonia, quæ scripto perhibentur ab absentibus.

Oculatæ manus.

Oculatas manus dixit Plautus, quæ promissa velint exhibere re, non oratione promitti.

Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem. *Plaut.*

Longe major est habenda fides referentibus ea, quæ viderint oculis, quam iis, qui narrant ab aliis audita.

Non persuadebis, ne si persuaseris quidem. οὐ δὴ πείσεις, οὐδ' ἂν πείσῃς. *Aristoph.*

Est Hyperbolæ genus; qua significamus tanquam ἀδύνατόν τι. Perinde quasi dicas, non credam, etiamsi videro.

Quot servos habemus, totidem habemus hostes.

Admonet adagium, ne quid fidamus illis, néve ex animo illos nobis amicos arbitremur, qui nos metu colunt.

Hostium munera non munera. ἐχθρῶν δῶρα, οὐκ ἀνήσιμα.

Priscorum superstitio credidit, observanda vel maxime munera à quibus quo animo mitterentur, propterea quod quæ darentur ab iis, qui nobis mala cuperent, exitio plerunque fuisse constaret.

Homo homini lupus. ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ λύκος. *Plaut.*

Quo monemur ne quid fidamus homini ignoto; sed perinde atque à lupo caveamus.

Etiamsi Cato dicat. τοῦτο μὲν οὐδὲ Κάτωνι λέγοντι πιθανόν ἐστιν.

De fide & auctoritate Catonis Vticensis narrat. Plut. Proverbium dicitur de rebus incredibilibus.

¶ HIEROGLYPHICA.

Plinius refert *lib. 8. c. 28.* Vulpes in Thracia, locis rigentibus amnes gelatos lacusque nonnisi aditum reditúmque auditus transire. Observatum est, aure ad glaciem apposita, conjectare gelu crassitudinem. Q Plutarchus in commentario de animalium solertia prolixiùs expos Vulpina hæc attentio per universam vitam nostram præceptum n est utilissimum, rebus ut in omnibus, singularem quandam adh mus εὐλάβειαν, id est, cautionem convenientem, quæ efficit ne r quivis vel homini, vel rei fidem adhibeamus, néve ex opposito obstinatè omnibus diffidamus. Quò pertinent Euripideum dictum in Hecuba.

Prudenti diffidentia
Nil est melius, nil utilius mortalibus.

Ac notum est illud Epicharmi, quod Cicero sic vertit in libello de petitione Consulatus. Nervus, atque artus est sapientiæ, non temerè credere. Idémque etiam in Epistolis ad Atticum sæpe commendat. Et Senarius Proverb.

Ab hoste dicta ne unquam amica duxeris,

idem confirmat, & Alcibiadis responsum revocat, qui amico quærenti cur patriæ de eo judicaturæ non fideret? ego sanè, inquit, ne matri quidem; vererer enim ne insciens pro albo calculo nigrum immitteret. Sophocles in Ajace docet hostium munera non esse munera. Ensis Ajaci datus ab Hectore, & Ajacis Baltheus Hectori, fuit utrique exitio.

Atque ita ab hoste hosti veniunt lethalia dona,
Qua studij specie fata necemque ferunt.

Fide, igitur juxta vetus dictum : sed cui vide.
Omnibus esto salutaris, tibi cautio rebus :
Ne priùs explores, aggrediare cave.
Ioh. Pierius in Hieroglyph. Collectaneis.

Vide Dubitatio, Fides, Fiducia, Spes.

Dignitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DIgnitas, Græcè, ἀξιότης, ητος, ἡ, ἀξίωμα, ατος, τὸ, dicitur, & ἀξιόω, dignor, vel dignum puto dicitur. Hebr. *Mahalah*, i. ascensio, excellentia, gradus quo sursum ascenditur. Per gradus enim variarum functionum ad majores dignitates præstantes viri promoventur, à verbo *halah*, ascendit sursum, evectus est. Inde Deus cognominatur *helion*. i. Excelsus, Altissimus, & dignus qui omnibus modis excellat. 2. dicitur *Seeth*, Elevatio, excellentia, à verbo *Nasa*, Levavit, extulit : nam supra alios evecti videntur homines in dignitatibus constituti. Principes dicuntur *Nesiim*, i. super alios evecti. 3. *Iether*, ubertas, excellentia, à radice *Iather*, exuberavit, abundavit : Digni enim & in dignitate constituti homines, donis necessariis abundant, ad muneris sui partes implendas. Est autem dignitas alicujus honesta, & cultu, & honore & verecundia digna auctoritas. *secund. Cic. in Rhetor.*

Dignitas est administratio rerum Ecclesiasticarum cum jurisdictione. *secun. Archidiac. in c. 1. consuet. lib. 6.*

Dignitas, vel Maxima est propositio, quam necesse est habere quemlibet docentem. *secun. Arist. lib. 1. Post.*

Dignitas venit à dignus, & significat honorem nobis propter merita vel impensum vel debitum. Frequenter etiam ponitur pro decore : ut dignitas oris, dignitas habitus, & hujusmodi : differunt autem dignitas & venustas : dignitas viris, venustas verò est fœminis attributa. *Cicero venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem.*

Dignitas est id decoris & authoritatis, quod sibi quisque à virtute tributum in sua persona circumfert. Hujus est observantissimus quisquis novit excellentiam virtutis, in cujus sola appellatione est summus honor. Hic honos haud magis abscondi & latere potest, quàm illa cœlum condecorantia lumina. Dignitas est à dignatione, hoc est, bonis præclarisque factis amplificata authoritas. Hoc à superbia distat, quòd superbia una nititur opinione sui, Cuilibet insipienti ad superbiam pronum est iter. Semitam dignitatis arduam non alij tenent quàm sectatores virtutis. Et aliqua, fateor, in natalibus, pulchritudine, divitiis dignitas, sed quæ statim defloreſcit, si non virtute nititur. Hæc sunt insignia dignitatis falsò jactata. Scitè Demophon de Copreo, apud Euripidem, ait, Ornatum quidem iste Græcanicum & vestem gerit. Cæterùm, hæ sunt manus hominis barbari. Non ergo dignitas in extremo splendore, qui sæpe est simulatus, consistit, sed in moribus describitur; qui quales elucent, inde homo censetur. Ea verè dignitatis possessio est quam bonitas homini conciliat. Superbia ubicumque est, execrabilis est. Dignitatis apex, ubique suspiciendus ac venerabilis est, ubique ipsa morum nitore conspicua est, ubique vitæ splendore enitescit. Quemcumque dignitas condecorat, hunc medium statuit in iis, quæ sunt animi dulces deliciæ, cædémque solidæ, perennes, mansuræ. *Car. Paschalius, in libro de Virtut. & Vitiis.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Jacob. Billius.
Antholog. Sacra.

Curva gradu in summo monstri mens instar habenda est.
Monstrum sedis honos, imáque vita mihi est.
Monstrum magna loqui, manibus torpescere monstrum,
Multus sermo fluens, utilitatis inops.
Monstrum, cui vires adsunt, sine pondere : monstrum,
Cui gravis est facies, actus at ipse levis.
Vrbs in monte jacens, in culmine simia tecti,
Rex est in solio, qui sine mente sedet :
Tales à Domino, quales formamur, amamur,
Non quales nostris extitimus meritis.
Sanctificet, doceat, plantet, riget, excolat, ornet :
Et sibi perpetuo, quod placeat, faciat.
Nam nihil est hominis, quod digne possit amari,
Perficiat proprium ni bonus auctor opus.

¶ APOPHTHEGMATA.

Alexander Severus cursore nunquam utebatur, nisi servo suo ; dicens : ingenuum currere, nisi in sacro certamine non debere. Cocos item, Piscatores, Fullones & Balneatores non habuit, nisi servos suos : nolens quemquam ingenuum sordidis ministeriis dehonestare. *Lib. apoph.*

Agathocles figulo patre natus ; cum Sicilia potitus esset, rexque declaratus ; solitus est in mensa fictilia pocula juxta aurea ponere, eaque juvenibus ostendens dicere : Quum antea talia fecerim, commonstratis fictilibus, nunc per vigilantiam ac fortitudinem talia facio : commonstrans aurea. Non puduit pristinæ fortunæ, sed gloriosius existimavit regnum virtute partum, quàm si hæreditate obvenisset. Nam regem nasci, nihil magni est : at regno dignum se præstitisse, maximum est :

Liviæ uxori pro quodam Galla petenti civitatem, Augustus negavit, immunitatem obtulit, dicens se facilius passurum fisco suo detrahi, quàm honorem civitatis vulgari : nimirum Reip. dignitatem antefe-rens privato commodo.

¶ SIMILITUDINES.

Erasmi Roterodami, Agrippæ qui vocantur, quoniam præposterè nascuntur, hoc est, pedibus primum emergentibus, malis auspiciis in vitam ingredi creduntur, magnoque humani generis malo, ut Marcus, Agrippa, & Nero : Ita qui per nefas & simoniam irrumpunt in imperium, aut Episcopatum (ut vocant) magnam pestem adducunt sibi suisque. *In similibus.*

¶ ADAGIA.

Canis digna sede. ἀξία ἡ κύων θεᾶς.
Quum novus honos obtigit cuipiam immerenti. Diogenianus.
Digna pabulo. ἀξία ἡ κύων τῆς βρώμης.
Ferme perinde valet, ac si dicas : Dignus operarius mercede sua. Suidas.
Dignus obeliſco. ἄξιος ὀβελίσκου.
Dignus quovis honore. Summis enim viris ejusmodi columnæ ac Pyramides erigebantur, magnificis inscriptæ titulis, aut ingentes colossi.
Digna cedro.
Digna cedro dicuntur, quæ promerentur immortalitatem, & ejusmodi judicantur, ut posteritati consecrentur. Persius.
Dignus argivo clypeo. ἄξιος εἰ τῆς ἐν Ἄργει ἀσπίδος.
De generoso ac majorem in modum venerando.
Dignum propter quod vadimonium deseratur
Vbi rem maximi momenti volumus significare, quæque vel quantovis dispendio debeat expeti, dignam esse dicemus, cujus gratia vadimonium deseratur. Plinius.
Dignus qui cum in tenebris mices.
Qui certissima esset fide, eum dignum dicebant, qui cum in tenebris micaretur. Cicero.
Quavis re dignus ἄξιος τῆς πιστῆς. *Terentius.*
Hominem quantivis pretij.
Regia bucula. Βασιλικὴν βοίδιον.
De prodigiosa fœcunditate dicebatur.
Batti Silphium. Βάττου Σίλφιον.
Hoc proverbio Graci novum & rarum quempiam honorem notant.
Decernentur equa Thessalica. ἐπικρανθήσεται ἵππος Θεσσαλική.
De summo præmio dicebatur, propterea quod antiquitus prima laus fuerit equarum Thessalia. Lepidius erit per ironiam.
Bos in civitate. Βοῦς ἐν πόλει.
Dicitur, ubi quis ad novos honores evehitur.
Sapientum octavus.
In eum, qui multum tribuit in sapientia. Horat.
Columen familiæ.
Donatus columen dici putat, perinde quasi columnam dicas, cui reliqua domus innitatur. Vnde antiquitus servos majores Columellas dictos. Terentius.
Utramque paginam facit.
In rebus humanis fortuna utramque facit paginam, id est, sive quid obtingit boni, ea laudatur, quasi dederit, sive mali quid accidit, eadem incessitur, ceu malorum author.
Esto promus ἔστω ταμίας τ' ἄλλων, εἰ βούλει, κύων.
Aiunt dictum in eum, cui felicitas immerenti contigisset : per ironiam dici potest ei, qui dignitatem invadit, nihil laborans, quam eruditionem, quosve mores postulet ea dignitas : quasi dicas, Esto dignitate Episcopus : moribus vel canus, si libet.
Jupiter aquilam delegit. Ζεὺς ἀετὸν ἔιλετο.
Vbi quis ascisit sibi præclaros, suisque rebus accommodatos.
Glaucus comesa herba habitat in mari. Γλαῦκος φαγὼν πόαν οἰκεῖ ἐν θαλάττῃ.
Dictum apparet per iocum de iis, qui cum perierint, tamen vulgò creduntur vivere.
Pro dignitate cujusque.
Cum unicuique partes tribuuntur pro decoro personæ, proque dignitate, quadrabit illud Homeri ex Iliad. ξ.
Ἕσθλὰ μὲν ἐσθλὸς ἔδωκε, χέρηϊ δ' ἐπὶ χέρηϊ δῶκεν.
Id est.
Egregia egregius subit arma, ac deteriori
Deteriora dedit.
Antiquior Codro. πρεσβύτερος Κόδρου.
De prisco, & ob antiquitatem admirando. Codrus antiquissimus Attica Rex.
Myrteam coronam ambis. Μυρρίνου.
Dicebatur, qui tyrannidem aut magistratum ambiret.
Cæcus & claudus non intrabunt in templum.
Fortassis adagio locus erit, quoties excluditur aliquis ab honore velut indignus.
Roscius.
Eodem tropo, quo vehementer in consiliis callidum, Dædalum vocamus, in laboribus patientem, Herculem : in disputando invictum, Achillem in judicando Aristarchum : patronum in causis agendis egregiè dextrum, Roscium licebit appellare.
Primas tenere.
Marcus Tullius ad Quintum Fratr. Epistolar. libro tertio, carmen adfert, velut. Παροιμιώδες. *Illud vero, inquit, quod à puero adamaram.*
Αἶνον ἀεκτένειν, ᾧ ἐπιείσχον ἅμιδρυς ἄκαν, *totum cecidisse carmen Homeri, quod ita verti potest.*
Primas usque alioſque tenere, excellere laude.

¶ HIEROGLYPHICA.

Quemadmodum à spicæ collectione progredi solemus ad manipulum coacervandum, ac pariter deinde à manipulo ad fascem ipsum : sic etiam sedulitate, industria, ac prudentia paulatim, atque secundùm Platonem in Theæteto, σμικρὰ δὸς σμικρῶν καταδύναμιν, addentes, infimæ sortis homines ad majora, & tandem ad maximum dignitatis gradum pervenire solent. Quò si, divina liberalitate promoti, ascenderint, rectissimè

faciunt, si tempestivè gradum sistant, ac sibi laudabilem istam, ac fortunatam reipsa αὐτάρκειαν, id est, rerum sufficientem usum, tanquam divitiarum terminum convenientissimum pro unico scopo proponant. Nam secundùm Salomonem, *Prou. cap.* 27. Qui custodit ficum, comedet fructum ejus, Sùntque ejusdem sententiæ Hesiodi versus in ore omnium.

Adde parum parvo, parvo superadde pusillum:
Tempore sic modico magnum cumulabis acervum.

Hieroglyphic. Collectanea.

Vide Gloria, Honor, Laus.

Dilectio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Dilectio, Græcè ἀγάπησις, εως, ἡ, & ἀγαπητὸς, ὴ, ὸν, dilectus dicitur.

Diligere enim est amare: quia cum, quem amamus, diligere videmur quasi nostra dignum benevolentia. Hinc etiam diligens, diligentior, diligentissimus, & diligentia. de qua infra.

Hebræis *Ahad*, significat amavit, dilexit. Cognationem habet cum *Abad*; voluit: item cum *Taab*; & *Taab*, appetivit: quod enim diligimus, id bene volumus & multum appetimus. Unde nomen *Ahabah*, & *Hoheb* dilectio, amor, Græci pro ח substituunt γ. & dicunt ἀγαπάω, diligo, ἀγαπὴ, dilectio.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Diliges proximum tuum sicut teipsum, *Deut.* 6.

Non videbis ovem fratris tui, aut bovem errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo. 22.

Majorem hanc dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis. *Ioan.* 15.

Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum, *Philipp.* 2.

Charitas fraterna maneat in vobis. *Heb.* 3.

Simplici ex corde invicem diligite. 1. *Pet.* 1.

Et nos debemus pro fratribus animam ponere. 1. *Ioan.* 3.

Primum diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est, & qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est & cognoscit Deum. 4.

Si diligamus nos invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est. *Ibidem.*

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. *Ioan.* 13.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. 15.

Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum. *Rom.* 5.

Consideremus invicem in provocationem charitatis, & bonorum operum. *Hebr.* 10.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. 1. *Ioan.* 2.

Omne animal diligit sibi simile: sic & omnis homo proximum sibi. *Eccles.* 15.

Omnis caro ad similem sibi conjungitur, & omnis homo simili sibi sociatur. *Ibid.*

Et mandavit illis unicuique de proximo suo. 17.

De charitate fraterna non necesse habemus vobis scribere, ipsi enim vos à Deo didicistis, ut diligatis invicem. 1. *Thessal.* 4.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Illi Deum diligunt, qui non aliud, quàm unde nomen ejus glorificent, exercent. *Augusti. de vita Christi.*

Breve præceptum tibi præcipitur, dilige, & fac, quod vis: sive taceas, dilectione taceas: sive clames, dilectione clames: sive emendes, dilectione emendes: sive parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis, non potest de ista radice nisi bonum exire. *De laude charitatis.*

Dilectio sola discernit inter filios Dei & filios Diaboli. Signent se omnes signo crucis, respondeant omnes Amen, cantent omnes Alleluia, baptizentur omnes, intrent Ecclesias, impleant parietes basilicarum, non discernuntur filij Dei à filiis Diaboli, nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo: qui non habent charitatem, non sunt ex Deo. Magnum indicium, magna discretio quicquid vis habere, hoc solum nisi habeas, nihil tibi prodest: alia si non habeas, hoc habe, & implesti legem. *Ibidem.*

Miser ego, quantum deberem diligere Deum meum, qui me fecit, quum non eram: redemit, quum perieram. Non enim eram, & de nihilo me fecit: non lapidem, non arborem, non aliquod de animalibus, sed hominem voluit me esse, dedit mihi vivere, sentire, discernere, reduxit me de exilio, redemit de servitio, vocavit me nomine suo: ut memoriale suum semper esset apud me. Unxit me oleo lætitiæ, quo ipse erat unctus, ut ab uncto essem unctus, & à Christo dicerer Christianus. *De spiritu & anima.*

Non habet callidus hostis machinamentum efficacius ad tollendam de corde dilectionem, quam si efficere possit, ut in ea incautè, & non cum ratione ambuletur. *Idem in epist.*

Quantum Deum diligas, debes ex dilectione ejus ostendere. *De spiritu & litera.*

Omnes homines æquè diligendi sunt: sed cùm omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi quadam sorte junguntur. *Libro* 1. *de doctrinâ Christiana.*

Illi Deum diligunt, qui non aliud, quàm unde nomen ejus glorificetur, exercent. *Ibid.*

Dilige, & fac quicquid vules: nihil tam facilè bonæ voluntati, quàm ipsa sibi: & hoc sufficit Deo. *De verb. Dom.*

Vere diligit, qui fine tristitia, sine timore, voluntario potius studio, quàm coacta præcepta conservat. *Ambrosius in Psalmum* 118.

Dilectionem firmi Christiani nulla vincunt tormenta. Amantis enim plus incitatur charitas, si eum, cujus sensit beneficia, prohibeatur amare: *De Trinitate, lib.* 2.

Pro magno diligi non debet, quicquid sine concluditur, illa appetenda, illa summopere diligenda, quæ nec inventa transeunt, nec adepta deficiunt. *Greg. in registro.*

Nihil est pretiosius Deo virtute dilectionis, nihil desiderabilius Diabolo extructione charitatis. *In Pastoral.*

Inimici dilectio tunc veraciter custoditur, quum non de profectu dejicimur, nec de ruina ejus lætamur: nemo enim amat aliquem, quem non vult esse meliorem, & eum stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. *Lib.* 21. *Moralium.*

Quando ignorabam, me instruxit: quandò errabam, me reduxit: quando peccabam, me correxit: quando læti, me tenuit: quando cecidi, me erexit: quando ivi, me duxit: quando veni ad ipsum, me suscepit: nec pro his omnibus, quid rependam, habeo, nisi tantum ut diligam. Non minus melius, nec decentiùs, quam per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est. *Bernard. in Psalm.* 115.

Non abduci blanditiis, nec seduci fallaciis, nec injuriis frangi, toto corde, tota anima, tota virtute diligere est. *In Cantica.*

Ordinem dilectionis illi pervertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui aut mundum, qui contemnendus est, diligunt; aut corpora sua minus diligenda, aut proximos suos non sicut seipsos aut Deum plusquam seipsos fortè non diligunt. *Prosper. lib.* 1. *de vita contemplativa.*

Dilectio Dei est omnia commoda & incommoda postponere causa perfruendi Deo. Dilectio proximi est privata commoda postponere causa perfruendi amico. *Hugo de substant. dilectis.*

Necesse est, ut quo præcesserit dilectionis thesaurus, illic etiam cogitationis sequatur affectus: ideo veritas ait: Ubi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Ut ergo in cœlis thesaurizemus, cœlestia diligamus. Vis nosse ubi thesaurizas? attende quid cogitas, ita fiet, ut thesaurum tuum ex uno amore cognoscas, & amorem tuum judicio tuæ cogitationis intelligas. *Fulg. in quodam serm.*

Diligere, quasi de omnibus eligere. Ignis est charitas Dei, virtutum progressionibus crescens, quæ quantò magis concupiscitur, tanto efficacius ampliatur. *Cassiod. super Psalm* 18.

Inaudita est dilectio, quæ amicum diligit, & præsentiam ejus non amat. *Ibidem.*

Cum humanæ conditionis status multiplici motu varietur, nihil in temporalibus invenio præter unum, quod cœlestis imaginem repræsentet. Sola dilectio est, quam non alteret causalis eventus, quam separatio corporalis non dividit, quam temporis longitudo non abolet, quæ defectui non succumbit. Sola dilectio est, per quam amicos absentes videmus, alloquimur, amplexamur, quæ sic quadam angelica agilitate & imaginario commeatu transvolat & recurrit, ut nihil de damno corporeæ molis, aut distantiæ localis injuria conqueramur. *Petrus Rau. in ep.*

Fortis est dilectio, ut mors, cum enim compagem membrorum animæque & corporis fœdus amicabile mors abrumperet, dilectio è contrario diversas voluntates conflat in unam, & in glutino charitas diversarum animarum consolidat unionem. *Ibidem.*

Dilectio absentiæ damna non sentit: cumque diuturnitate temporum plerumque soleat infirmari dilectio: & temporis tractu & locali distantia convalescit. *Ibidem.*

¶ SIMILITUDINES.

Chrysostomi, quando quis corporalibus quidem motibus excitatur, voluntas autem illius non inclinatur, ut faciat opus, quod facere instigatur, sed stabili propositio continentiæ; ratione justitiæ irrationabiles motus corporis frangit & si corpore concupiscit, anima ejus non concupivit; si autem consenserit explere, quod cogitat, tunc verè dicitur animo concupiscere: Sic & caro inimicum suum diligere non potest, animo concupiscere: Sic & caro inimicum suum diligere non potest, quemadmodum nec possibile, ut injuriam non sentiat sibi illatam. Anima autem inimicum diligere potest, quia dilectio vel odium carnis in sensu est, animæ autem in intellectu. *In Matth. c.* 5. *hom.* 12.

Arnobij, Sicut qui literas docent, timorem discentibus, & terrorem inducunt, non utique necessarium magistris, sed valdè discipulis profuturum: & sicut illos exhorrêt, qui sine timore, & sine spe sunt: sciunt enim, eos ad eruditionem pervenire non posse: Ita eos dilectionem habere ad eruditionem pervenire non posse: Ita eos dilectionem habere commemorant qui timentes eos, & in eos, qui sperant in eruditionem eorum. Et hoc de hominibus tantum longè est à comparatione Dei, quantum longè est à divinitate humanitas. Sed comparationē ad aperiquantum longè est à divinitate humanitas. Sed comparationē ad aperitionem rei dictæ, ad spem nos & misericordiam divinam impellat, ut eorum participes faciat, super quos beneplacitum est Domino. *In Ps.* 144.

Augustini. Discernis hoc rectum & justum esse Domine Deus, ut hujus sæculi, noctis & tenebrarum præstantiori desiderio, virtute atque studio, diligant, & quærant perituras divitias, & fugitivos honores, quam nos servi tui diligamus te Deum nostrum, per quem facti & redempti sumus. Si enim homo hominem tanta diligit dilectione, ut alter alterum vix patiatur abesse: si sponsa sponso tanto conglutinatur mentis ardore, ut præ magnitudine amoris, nulla perfrui valeat requie, chari sui absentiam, non sine magno mœrore ferens: Qua ergo dilectione, & quo studio, quo fervore, anima, quam desponsasti tibi fide & miserationibus, debet diligere te verum Deum, & pulcherrimum sponsum, quia nos sic amasti, & salvasti, qui pro nobis tot & talia fecisti? Amor tuus suavis, & quietus est. Nam pectora, quæ possides, dulcedine, & suavitate, & tranquillitate reples. E contra amor sæculi & carnis, anxius est, & perturbatus:

animas

animas certè, quas ingreditur, quietas esse non patitur. Semper enim suspicionibus, variisque timoribus sollicitat eas. *Libro Meditationum c.* 35.

¶ Exempla Biblica.

Dilectionis inimicorum exempla: Joseph, Genes. 45. 3. David, 1. Sam. 26. 9. 2. Sam. 16. vers. 7. 8 9. 10. Elisæus, Reg. 6. 22. Christus, Luc. 23. 34. Rom. 5. 8. Stephanus, Act. 7. 60. Paulus, 2 Timot. 4. 16. Inimicis beneficia conferenda, Prov. 25. 27. Rom. 12. 20. Inimico reconciliato non temerè credendum, 1. Sam. 24. 17 & 26. 21. 2. Sam. 3. 26. 1. Mach. 12. 24.

¶ Historica Exempla.

Caius Julius Cæsar diligebat adeò milites suos, ut audita clade Tituriana, barbam capillúmque summiserit: nec ante dempserit quàm vindicasset: quibus rebus & devotissimos sibi & fortissimos reddidit. *Suet.*

Phidias statuarius Agoracritum Parium discipulum suum adeò dilexit, ut nomen ejus suis operibus inscripserit plerisque.

Symmonicus Serenus præceptor Gordiani junioris, adeò ejus ingenium probavit, ut bibliothecam illi suam duum & sexaginta millium voluminum, moriens testamento reliquerit. *Sabellicus lib. 6. Enneadu 7.*

Aristobulus, Judæorum rex primus post Babylonicam captivitatem, Philellen dictus est, id est, amator Græcorum. *Ioseph. lib. 13. ap. 19.*

Lesius Niger Polonorum rex, peregrinum militem Germanum ob fidem dilexit: ut & habitu eorum uteretur, & Cracoviæ regimen solis Teutonicis permitteret. *Cromerus.*

Sueno rex Danorum cultu Germanico gaudens, suorum odia contraxit. *Saxo.*

¶ Hieroglyphica.

Lilius Giraldus syntagmate primo historiæ Deorum ἱερογλυφικὸν elegantissimum proponit amicitiæ, seu sinceræ dilectionis proximi, quam picturam priore libro omissam hic reponere visum est sub dilectionis titulo. Apud Romanos, inquit ille ex veterum sententiis, amicitiam pictura antiquitùs pulchrè demonstrabat. Pingebatur enim juvenis forma, detecto capite, qui erat tunica rudi indutus, in cujus fimbria scriptum erat, *Mors & Vita* in fronte, *Æstas & Hiems*: habebatque latus apertum usque ad cor, & brachium inclinatum, digito cor ostendens. Ibi scriptum erat *longè, & propè*: Suberat & picturæ explicatio, quæ ita legitur: Forma juvenis indicat amicum semper recentem, nullâque temporis diuturnitate tepescentem. Nudum caput, ut omnibus pateat, & amicus nullo unquam tempore amicum publicè suum fateri erubescat. Rude autem indumentum ostendit, ut amicus nulla ardua, extremámque inopiam pro amico subire non recuset. *Vita & Mors* in vestimento scripta, quòd qui verè diligit usque ad mortem amat. *Æstas, & hyems*, quia & in prosperis, & in adversis æque amicitiam servat. Latus apertum habet usque ad cor, quia nihil amico celat. Brachium inclinat, & digito cor ostendit, ut opus cordi, & cor verbis respondeat. *Longè, & propè*, quòd scriptum est, quia vera amicitia nullo tempore abolescit, nec locorum intercapedine disiungitur. Hæc tamè totidem verbis ad scripsi, quæ exoticam scilicet sapientiam, ac peregrinam redolere videntur. *Collect.*

Vide Amicitia, Amor, Charitas.

Diligentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Diligentia, Græcè, ἐκτένεια ας, ἡ, ἀπερίλυπος, ος, ὁ, ἡ, diligens dicitur. Est autem diligentia idem, quod sollicitudo. Ideò requiritur in omni virtute, sic etiam sollicitudo. *secundum B. Thomam secunda secundæ, q. 54. art.* 1. hujus contrarium est, Indiligentia, in est, incuria.

¶ Loci Biblici.

Diligentia commendatur. Proverb. 12. 29. *Exempla:* Servi Hiae, Gen. 24 56. Vide contrarium hic vitium Acediam, Negligentiam.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menandri

Εἰ μὴ φυλάττεις μικρὰ, λήσεται σε μείζονα.

Id est:

Ni custodies parva, perdes majora.

Τῆς ἐπιμελείας πάντα ῥᾴδια γίγνεται.

Id est:

Diligentiæ omnia subdita sunt.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Præclarum quidem est etiam per fortunam inter illustrissimos admiratione esse, sed multo præstantius est industria sua quicquid gloriosum ac illustre sit, adeptum esse, illa enim sceleratis etiam interdum sese objicit, hujus autem societas & communicatio nemini adest, nisi qui generoso animo atque forti excellat. *Ex orat. amatoria Demost.*

Par est quibus in rebus quisque se exercet, ac in quæ incumbit, in ils ut plus valeat. *Ex orat. 2. in Philip.*

Recta prudénsque rerum gerendarum in adolescente inquisitio, & animi boni, & vegetæ mentis commune signum est. *Ex orat. amatoria.*

Nihil est cautis hominibus & circumspectis adeò formidabile, quin diligentia præcaveri possit: neque ullum malum est, quin incautis & pigris evenire queat. *Ex 25. Præcm.*

Si quis existimat Alexandrum eo fortunatum, quia ad eum quem optabat exitum perducebat omnia: illud cogitet, quod agendo & laborando, & audendo, non desidendo, fœlix fortunatúsque sit. *Ex 1. Epist.*

Industriæ adhæret diligentia, diligentiæ vigilantia. Utraque est magnum humanæ imbecillitati præsidium. Nec duæ sunt, sed scilicet, una duabus dictionibus demonstrata. Hæc virtus, ut multa prava emendat, ita omnia bona consummat: Mores è pessimis & solutissimis sensim reddit probos & frugales; ipsum corpus è valetudinario firmum, ac vegetum ipsos imbecilles sæpè perducit ad ultimæ senectutis terminos. Ut quisque diligenter ac vigilanter rem accurat suam, sic ei procedit. Homini diligenti ac perpetuò excubanti nulla unquam segnis dies illuxit. Omnia sua officia is tempori conficit; semper scit ubi bonas horas benè collocet. Si quid quærit, ostiatim circuit & angulatim. Si cognoscit singula attentiùs explorat, vel minima impensiùs considerat. Si quid semel cœptavit, eandem incudem usque tundit. Manus ei nullo otio torpent; semper utili aliquo negotio fervet. Ut ad pauca pervenire possit, multa tentare non dubitat; illorum videlicet immutatione, qui multam terram effodiunt, ut metalli aliquantulum inveniant. Homo diligens, si est paterfamilias, primus cubitu surgit, postremus cubitum it. Si est literatus & scriptor, & ad Aristophanis, & ad Cleanthis lucernam sua elucubrat. Hæc item virtus artificem, mercatorem, agricolam, militem, magistratum adversus omnes otii labes, tuendum suscipit. Ut segnities & incuria ad facilia aditum obstruunt, ita quoquo nihil est tam difficile quod non diligentia expugnetur. Huic virtuti nihil ne minutissimum quidem excidit. Neque tamen est præceps & furens; numquam siniistra & molesta, non item sic anxia, ut nullum è segete sacrilegium relinquat aut stipulam: non præpostera & perversa, quæ sæpè incidit in illa quæ nimium cavet, illa ipsa quæ non tam sua opera limat polit, ornat, quàm limando deterit. Nimiam hanc diligentiam signavit Apelles, cùm dixit, Omnia sibi cum Protogene esse paria, aut sanè illi meliora. Sed in uno præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere. Hæc dici potest inepta quædam sedulitas, ibi operosa ubi nihil minimè opus est, quæ sese absurdè ingerit iis, quæ nihil ad suam curam nihil omninò ad rem pertinent. Hac se quisquis torquet officiosè nocet potiùs quam juvat. Hanc ipsam Africanus Censor confixit in eo Centurione, quem ideò tribu movit, quòd dum Paulus pugnaret ei non interfuisset. Nam cùm is se custodiæ causa in castris remansisse diceret: Non amo, inquit, nimium diligentes. Diligentiæ & vigilantiæ symbolum potest esse scarus piscis, qui oculos nunquam flectit in somnum. Potest esse cervus, qui dum est auribus arrectis, est auditus acerrimi. Tardum ut eas lemuri, extremæ surditatis. Antiquitas usa est nunc noctua, nunc dracone, quorum utrumque est generis vigilantissimi. Cerverè draconem finxit custodem aurei velleris, rei, scilicet, omnium pretiosissimæ. Æsculapius hinc fuit insignitus, quòd si qua res eum qui ita medicinæ consultus, certè diligentia & vigilantia decet. Quidam etiam luscíniam & hirundinem, vigilantissimas aviculas diligentiæ & vigilantiæ typum posuerunt. Nos hanc virtutem tam expeditam, & humano generi tam necessariam illis potissimum assignamus, quorum humeris publica res est imposita. Equidem & Principem summos magistratus nihil aliud esse dixerim, quàm perpetuos procubitores, quorum vigilantia universi nituntur, ne quid aliundè ingruat quod publicum otium conturbet. Diligentia ex se progignit properantiam. Sic enim hanc virtutem malo nominare quàm festinationem. Quidquid maturè trãsigit, inquiunt boni latinitatis autores, is properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Ergo diversissimæ sunt diligẽtia & festinatio. Illa est bonum curæ & attentionis; hæc est præceps & confusa. Id quod Augustus, vir unicè solers, probè intellexit, cùm illa lud suum usurpavit: Festina lentè, id est, ad rem gerendam primùm assume industriam. Industriæ adde celeritatem, diligentiam tempera aliqua non quidem tarditate, sed mora & expectatione. Ex hac mistura fit experenda illa maturitas, quæ asperrima quæque ac difficilia tractatu salutari exitu terminare potest. Non in eo omnia sunt posita ut festines, sed ut ne properes ante tempus, nec cesses in tempore. Quicquid festinatur, nec benè exploratur, nec fœliciter conficitur. Extraordinariæ pauciscque concessæ fœlicitatis est, laudem diligentiæ posse cumulare gratia celeritatis. Festinationem qua nulla negotiis est nocentior pœnitentia sequitur, sed sera & inutilis. Sæpè quæ in se multas utilitates continebant, festinata exactione comperta sunt usu sterilia: Quomodo canis festinans, quod dicitur, parit cæca: At diligentiam perfectio coronat. Res festinatione præcipitata, nunquam in integrum restitui potest; at accelerata suas laudes assequitur. Quapropter nos eam sive properantiam, sive celeritatem laudamus, quæ ubi opus est, gradum sistit, ubi maturandum, non ultra destinata procurrit, nunquam est tam incitata, nunquam, tam rigidè ambulat ut ubi resistere jussa est, non à cursu ad placidum incessum revocari possit. Hæc est illa properantia quàm eventus ut plurimùm commendat. Nam quicquid fit satis benè id satis citò fieri aiunt. In iis, quæ talia sunt, ut minùs benè fiant, omnis celeritas non solùm est effusa, sed noxia, & parum decoram. Nimirum tali re est potiùs concitatio quædam vehemẽtior, quæ vix probari potest, nisi in iis animalibus quæ sola velocitate commendantur. Hæc est pernicitas dos corporis, index virium, & comes alacritatis; cujus ope ingentia spatia sæpissimè sunt contracta, ipsa famæ celeritas præventa, maxima negotia confecta. Hæc quoque est acerrimorum bellatorum propria laus. Hæc ipsa præter aleam belli aliis utilitatibus mirabiliter servit. Hanc antiquitas finxit esse Jovis filiam, quòd is si, ut aiunt digitis concrepuerit, momento ubicumque res postulat opem suam præsentissimam largitur. *C. Pasch. in Ethicis.*

¶ Apophthegmata.

Demosthenes Mitylenæus pulsata janua hominis musicæ ac citharæ dediti, cum is audito pulsu jussisset illum introire, faciam, inquit, si prius alligaris citharam, Subnotans, illum nil aliud quam cithara canere. *Eras. lib. 8. apoph.*

Antalcidas, Persarum rex coronam ex rosis consertam illevit, unguento, misitque Antalcidæ, de pace legationem obeũti. At ille: Sapicio quidẽ, inquit, donum, atque animi promptitudinem laudo; sed rotarum, odo-

odorem naturæque fragrantiam artis adulteratione perdidisti. *Ælian. lib.*14. *de varia histori.* Idem dici posset de nimia diligentia, qua multoties res magis obscuratur, quam ornatur.

Apelles. Protogenes pictor toto septennio in pingendo Ialyso consumpto, tandem summam manum imposuit. Eum cum cerneret Apelles, primum substitit mutus, & stupefactus inopinata atque mirabili contemplatione. Deinde respiciens, Labor quidem, inquit, magnus est: & item artifex excellens: verum operi gratia non inest: quam si homo consecutus esset, labor ejus cœlum attingeret. Laudavit quidem insignem picturam Apelles, sed nimiam diligentiam & industriam vituperavit, quæ operi gratiam omnem adimebat. *Ælian. lib.* 12. *de varia hist.*

Pollio dicebat, Commodè agendo factum est, ut sæpe agerem: sed sæpe agendo factum est, ut minùs commodè, quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis quàm facultas, nec fiducia, sed temeritas paratur. Quod accuratè factum velimus, raro faciendum est. Hac ratione duci videntur. Itali quidam eruditi, qui ilicet pulchrè calleant Latinè, tamen vix unquam adduci possunt, ut familiari congressu Latinè loquantur. At si quando compellit necessitas, dicunt exactè, quasique de scripto. *Erasm. lib.*8. *apoph.*

Scipio Africanus Centurionem, qui pugnæ non adfuerat, cum increparet, atque ille diceret, se in castris custodiæ gratia remansisse: Non amo, inquit, nimium diligentes. *Bruson. ex Cicerone l.*2. *de Oratore.*

Zeno dicebat, τὸ εὖ γίνεσθαι παρὰ μικρὸν, ἀ μὴ μικροῦ εἶναι, id est, ut aliquid fiat bene, nasci quidem paulatim, sed tamen non esse paulum. Illud dictum quidam ascribunt Socrati. *Laërt. lib.*7. *cap.*1.

Antisthenes. Cum multi philosophorum disputassent de virtutis difficultate, Antisthenes prosiliens, virtutem assiduitate & studio dici posse affirmavit. Non ignoravit sanè vir sapientissimus, nil esse tam arduum, quin studij assiduitate investigari posse. *Laërt. l.*6. *c.*1.

¶ Similitudines.

Isocratis. Ut in aliis negotiis, cicurandisque feris, cura & diligentia plurimum momenti: Sic etiam ad virtutem adipiscendam permagnas vires habet. *In Proœmio orationis ad Nicoclem, de Regno.*

Plinij. Ut nihil minus expedit, quàm agrum optimè colere: Ita sæpenumero inutilissimum est, nimis esse in negotio diligentem. *L.*18. *c.*6.

Seneca. Ut qui serius exivit, cursus celeritate penset ac sarciat oportet: Ita qui serius ad bonam vitam aut literas accessit diligentia reparet necesse est, superioris cessationis jacturam.

¶ Adagia.

Ad Amussim. *Gellius.*

Frequens est apud authores, Ad amussim: Examussim: Examussatim: Amussatim: pro eo, quod est, exquisita diligentia, atque exactissima cura.

Ad unguem Horatius.

Ad unguem, eundem habet sensum. A marmorariis sumpta metaphora, qui superinducto ungui commissuras explorant marmorum.

In quadrum redigere.

Pro eo quod est, in ordinem, optamque structuram concinnare. Proinde quod convenit, quadrare dicimus.

In nocte consilium. ἐν νυκτὶ βελή.

Admonet adagium, non esse præcipitandum consilium, neque statim ad primos animi impetus quippiam agendum.

Ruminare negotium, ἀναλάσσεσθαι τὸ πρᾶγμα.

Ruminare seu remandare negotium dicitur, qui suo cum animo versat, etiam atque etiam expendens. Aristophanes.

Fixis oculis intueri. ἀπηνὲς ὁρᾶν.

Defixis oculis intueri. Pro eo, quod est, attentius accuratiusque considerare.

In occipitio oculos gerit.

De versutis & circumspectis, quosque neutiquam proclive sit fallere. Plaut. in Aululatia.

Qui in occipitio quoque habet oculos.

Unum ad unum. ἓν πρὸς ἓν φασιν.

Quum exactius singula singulis componuntur. Lucianus.

Incudi reddere.

Pro eo, quod est, refringere ac mutare, corrigeréque. Horat.

Et malè tornatos incudi reddere versus.

Consimili forma dicunt, recoquere.

Ruti fons. ἀργῆ πηγή.

De nimium laboriosis, & perpetuo operi assidentibus.

Ithorus Ἰθωρός.

In eum qui velut insigator hortatorque foret alias. Horat.

Sape caput scaberet, vivos roderet ungues.

Aristophanis & Cleanthis lucerna.

Propter insignem studij diligentiam in proverbium abiit: Ut is ad Aristophanis, aut Cleanthis lucernam dicatur lucubrare, qui summo studio, exquisitaque cura singula pensitat.

Lucernam olet. τὸν λύχνον ὄζει.

De re meditata, multóque studio elaborata.

Non una manu capere. ἓ τῇ ἑπέρᾳ λιπτέον.

Id est, non una tantum manu capiendum. De re lubrica variaque, captuque difficili.

Metiri digitis.

Qui rem accuratius quàm oportet, expendit, digitis metiri dicitur. Horatius.

Legitimumque sonum digitis callemus & aure.

Homini diligenti semper aliquid supersit,

Qui vere diligens est, in negotio nunquam sibi satisfacit.

Somnus absit ab oculis. ὕπνῳ μ' ἀπέσω γλυκύθυμῳ ὀμμάτων.

Vbi quis rem aggreditur, qua summam diligentiam curamque desideret.

Somnum non vidit.

His verbis significant summam diligentiam.

Vel acum invenisses.

De re diligenter vestigata. Plautus.

Grues lapidem dejicientes. αἱ γέρανοι λίθους κατακτυπανοῦσι.

Dici solitum de iis, qui summa providentia gerunt negotium, Aristophanes.

Frons occipitio prior.

Quo significavit antiquitas, rectius geri negotium, ubi præsens ac testis adest is cujus agitur negotium. Cato.

Arripere negotij curam.

Admonentes aliquem, ut diligenter negotium capessat, & graviter rem aggrediatur, utemur hoc, quo Æneas hortatur aurigam suum.

Ἀλλ' ἄγε, νῦν μάστιγα, καὶ ἡνία σιγαλόεντα
Δίξαι. id est.

Quin age, nunc scuticamque manu depictaque lora
Corripe.

¶ Historica Exempla.

Tiberius Cæsar post Varianam cladem Rhenum trajecturus, summa diligentia in singulis explorandis administrandisque usus est. *Sueton.*

C. Macer causarum patronus, in inveniendis componendisque rebus mire acuratus fuit: ut non facilè ullum diligentiorem majoremque Cicero cognoverit: ita tamen, ut citius veterator quàm orator dici potuerit: vox, gestus, & omnis actio sine lepore. *Cic. in Bruto.*

Hippocratis id fuisse legitimus in discendo studium, ut eum non puduerit retrimenta gustare: ut inde morbi naturam persentisceret. Quod tamè alij Æsculapio malunt adscribere (unde & ab Aristophane φαυφάγοι, dicti sunt medici:) alij Asclepiadi. *Celius, lib.*29 *cap.*13. *& l.*12. *c.*16.

Apud Roman. Venetæ factionis & Prasinæ aurigas equorum subinde retrimenta olfacere consuesse legimus: ut hinc pernoscerent, quam facilè cibos conficerent, bonam eorumdem habitudinem sic deprehensuri. *Celius lib.*29. *c.*13. *A. L.*

Q. Roscius histrio, scenicæ industriæ notissimum exemplum nullum unquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, proponere ausus est. *Valer. Max. l.*8. *c.*7.

M. Crassus eam à mechanicis diligentiam requirebat: ut ipse etiam servos suos in iis artibus instituere non erubesceret. *Plut. in ejus vita.*

¶ Hieroglyphica.

Veterum sapientum quidam adhortans adolescentes ad diligentiam adhibendam in suis studiis, ac laborum perseverantiam, solitus est dicere, aves cohortales suavissimas habere carnes, si non abundantiore esca saginentur, sed διὰ τὸ σκαλίνειν, id est, rimando & fodiendo ipsum solum, sibi quærant cibum. Sic qui veram & solidam doctrinam & laudabilem rerum utilium cognitionem conquirere studeat, in eruendis & perscrutandis accuratè ac sedulò veterum scriptis ac monumentis multum temporis & laboris impendere debent. Nam secundum Proverbium Græcum, *Ex labore gloria*; Vel, ut Euripides breviter dixit, *labor gloria genitor*: cui simile est dictum Æschyli,

——— *Laboranti à Deo*
Debetur fœtus (præmium) illius gloria.

Versatur quoque in ore quidem multòrum, sed non semper in animo, aut opere Epicharmi versus, quem etiam Xenophon, lib.2. commendat.

Convenientibus laboribus vendunt nobis omnia bona divi.

Plutarchus tamen in Commentario περὶ πολυπραγμοσύνης aliter, nimirum ad curiositatem, hæc accommodat. Sicuti, inquit, Gallina, proposito sæpè alimento in angulum aliquem sese subducit, ubi vel in sterquilinio unicum appareat hordei granum: ita curiosi in medio sitos sermones & historias, & de quibus nemo prohibet aut indignatur quæri prætereuntes, occultata & latentia cujusque familiæ mala colligunt.

Rimatur vigili Sophia secreta labore,
Qui cupit Aonia frondis honore tegi.
Ioh. Pierius in Hieroglyphicis Collectaneis.

Vide Assiduitas: Labor, Studium.

Discere.

¶ Definitio et Etymolog.

Disco, dicici & composita addisco, perdisco, &c. μανθάνω. Hebr. *Aaph.* Studuit, incipiens à primis elementis, assuefecit se longo usu, didicit in magna frequentia, inter mille studiosos versatus est. Numerus certus pro certo: ex idiotismo Hebræorum. Cognationem habet cum *Aphal*, caliginosus fuit, & *Ophel* caligo, densis tenebris obvelata. Nam res ignaris velatas & ceu caligine obductas discendo assequimur. Convenit Hebr. verbum Græcè ἄλφω, ἀλφίω, ἀλφαίω, ἀλφαίνω, indago, invenio, studeo, &c. ἀλφάζω, cogito, meditor. *Alluph.* Hebr. doctor, pædagogus, didascalus, antecessor, dux, qui aliis solet præire sicut Aleph prima litera Hebræorum elementorum reliquas literas omnes præcedit. Qui discit prima literarum elementa alphabetarius, abecedarius puer appellatur 2. *Lamad*, sign. didicit. Et in secunda conjugatione, *limmad* docuit. In voce passiva, *Lummad*, edoctus, assuefactus. *Limmudim*, eruditi, Jes. 50. 4. ab eadem radice procedit *Malmad*, Stimulus: Nam ut stimulus regit boves in via, sic doctrina, disciplina, dux viæ vitæque sit hominibus in vita.

Patrum Sententiæ.

Ad discendum, quod opus est, nulla ætas sera videri potest: quod & si senes magis decet docere, quàm discere: magis tamen decet discere, quàm ignorare. *Aug. in epist. ad Hier.*

Ego

Ego ex eorum numero me esse profiteor, qui scribunt proficiendo, & scribendo proficiunt. *Idem epist.7.*

Ab omnibus libenter disce,quod nescis,quia humilitas tibi commune facere potest, quod natura facit commune. *In epist.*

Naturæ ordo sic se habet, ut quum aliquid discimus, rationem præcedat authoritas. *De Morib.Eccles.*

Nihil prodest facienda didicisse,& non facere.Melius est nescire aliquid, quàm cum periculo discere. *Hier. in epist.*

Vera hominis scientia est imperfectum se nosse. *Idem ad Luc.*

Optabile est, & mihi præclarum, usque ad ultimam discere senectutem : quoniam nulla ætas ad perdiscendum sufficere potest.Docere verò alios,affectare eum qui non sufficienter instructus est,res mihi videtur antiqui proverbij ? In dolio discere artem figuli,hoc est,in periculo. *Orig.Nazian.in apologet.*

Sunt qui scire volunt, eo fine tantùm ut sciant, & turpis cutiositas est:& sunt,qui scire volunt,ut scientiam suam vendant,& turpis quæstus est : sunt,qui scire volunt, ut sciantur ipsi & turpis vanitas est.Sed sunt quoque qui scire volunt,ut ædificent,& charitas est : & sunt,qui scire volunt, ut ædificentur,& prudentia est. *Bern. ap. Ant.serm.26.*

Sapiens quidam, cum de modo & forma discendi interrogaretur, Mens, inquit, humilis, studium quærendi,vita quieta,scrutinium tacitum, paupertas, terra remota : hæc referare solent multi obscura legendo. Audierat puto, quod dictum est : mores ornant scientiam, & ideò præceptis legendi præterea quoque vivendi adjungit : ut & modum vitæ suæ & studij sui rationem lector agnoscat. Illaudabilis enim est scientia, quam vita maculat impudica : & idcircò summopere cavendum est ei, qui quærit scientiam, ut non negligat disciplinam. *Hugo lib.3. didascalic.*

Multos hoc decipit, quod ante tempus sapientes videri volunt, ut jam & simulare incipiant quod non sunt : & quid sunt,erubescere : & eo longiùs à sapientia recedunt, quod non esse sapientes se putari putant. Sed si magnorum & sapientum vel scripta audierunt, vel verba: nos, inquiunt, vidimus illos, & nos ab illis legimur,sæpe nobis loqui illi solebant. Illi summi, illi famosi cognoverunt nos, sed ut me nemo agnoscat, & ego cuncta noverim. *ibid.*

Ab omnibus libenter disce,quod tu nescis : quia humilitas commune tibi facere potest, quod natura cuique proprium fecit. Sapientior omnibus eris, si ab omnibus discere volueris. Qui ab omnibus accipiunt,omnibus ditiores sunt.Audi Chrysippum in proverbiis:Quod tu non nosti,fortassis novit asellus. *ibid.*

Qui enim diligenter inspicere velit,quid antiqui propter amorem sapientiæ pertulerint,quàm memoranda posteris virtutis suæ monumenta reliquerint, quamlibet suam diligentiam inferiorem esse videbit. Alij calcabant honores : alij projecerant divitias, alij acceptis injuriis gaudebant : alij pœnas spreverunt,alij contubernia hominum deserentes, ultimos recessus, & secreta eremi penetrantes, se soli philosophiæ dedicabant:ut quantum mente & intelligentia à cæteris differrent,ipsa locorum distantia demonstraret : ne una teneret habitatio, quos non eadem sociabat intentio.Cuidam Philosopho referebat quidam dicens: Nunquid non vides, quia te deridentes homines ? & ille,ipsi me,inquit, derident,& eos asini:Cogita,si potes,quanti æstimaverit laudari ab iis, à quibus nec vituperari timuit. *ibid.*

Quid est,quod ex tanta turba discentium,quorum multi & ingenio pollent & exercitio vigent,tam pauci inveniantur,quibus ad scientiam pervenire contingat? Sciendum est,quod in quolibet negotio duo sunt necessaria : opus videlicet, & ratio operis;quæ ita annexa sunt,ut alterum sine altero aut inutile sit,aut minus efficax. Verumtamen melior, ut dicitur,prudentia est fortitudine:quia & apponenda aliquando, quæ viribus movere non possumus, arte levamus. Sic nimirum est in omni studio,qui sine ordine & discretione operatur:laborat quidem, sed non perficit, & quasi aërem verberans vires in ventum fundit. Aspice duos pariter sylvam transeuntes : & hunc quidem per devia laborantem, illum verò recti itineris compendia eligentem : mari moto cursum tenduntur, sed non æque perveniunt. Quid autem scripturam dixerim, nisi sylvam ? Cujus sententias quasi fructus quosdam dulcissimos legendo carpimus, tractando ruminamus. Qui ergo in tanta multitudine librorum discendi ac legendi ordinem non custodit, quasi in densitate saltus oberrans, tramitem recti itineris perdit : & ut dicitur, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Tantum enim valet discretio, ut sine ipsa & omne otium turpe sit, & labor inutilis. *Idem lib.5.*

Proximus cognitioni est,qui,quid debeat inquirere,prudenter agnoscit.Maxima enim pars intelligentiæ est, scire quod nescias. *Idem.*

Nunquam ad rationem veritatis intrabit, quisquis à discussione cœperit erudiri. *Idem.*

Interdum expedit patriam negligere,ut sapientiam quis possit acquirere:Ulysses Ithacus nisi hoc fecisset,laboribus propriis fortè latuisset, cujus sapientiam hinc maximè Homeri nobile carmen asseruit : dum illi prudentiores sunt semper habiti, qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi. *Cass.lib.3.epist.*

Desiderabilis est litterarum eruditio, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi enim prudens invenit,unde sapientior fiat:ibi bellator reperit, unde animi virtute roboretur : inde princeps accipit, quomodo populos sub æqualitate componat:nec aliqua in mundo potest esse fortuna,quam literarum non augeat gloriosa notitia. *Idem l.3.*

Hic enim decorum est,terminum non habere : hic honesta probatur ambitio, cujus etiam & nimietas placet : omne si quidem scientificum quantò profundius quæritur, tanto gloriosius invenitur. *Idem l.2.*

Quærat eruditus,unde possit esse gloriosus,prudens frequentiam non respuat hominum, quos novit esse laudandos, alioquin fama tollitur virtutum,si earum merita in hominibus nesciantur.Nam quale desiderium est civium frequentiam deserere, cum aliquas quoque avium conversationi humanæ videamus se velle miscere. *Idem lib.1.*

Quod in juventute non discitur, in matura ætate nescitur. Ars enim bellandi,si non præluditur, quum fuerit necessaria,non habetur. *ibidem.*

Ægrè namque dediscitur,quod didicit ætas tenerior : Quia quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu. *ibid.*

Nihil tam incredibile,quod non discendo fiat probabile. *ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinavit, pervenire vult, unam sequatur viam, non per multas vagetur : non ire istud, sed errare est. *Senec.epist.49.*

Mutuo ista fiunt:& homines dum docent, discunt:non est,quod gloria publicari di ingenij producat in medium, ut recitare istis velis, aut disputare.Si haberes isti populo idoneam mercedem,nemo est,qui intelligere te possit. Cui ergo,inquis,ista didici ? non est quod timeas,ne operam perdideris,si tibi didicisti. *Seneca epist 7.*

Quid est stultius, quàm quia diu non didiceris, non discere ? omnis ætatis homines scholæ admittit. Tamdiu discendum est, quamdiu nescias. Si proverbio credis, quamdiu vivas, etiam seni discendum est. *Epist.76.*

Mores primum, mox sapientiam disce,quæ sine moribus malè discitur. *ibid.*

Debent homines viaticum senectutis literarum eruditione parare, discendo,ne defecerint insipienti animo : literas tanquam baculum infirmo corpori repertas esse : eundem finem esse discendi, qui & vivendi. *In proverb.Philosophorum.*

¶ Apophthegmata.

Solon, cum ejus nepos ex fratre inter pocula carmen quoddam Sapphus decinisset, delectatus est illa cantilena : & jussit adolescentem, ut eam se doceret. Cum autem quidam interrogasset, quam ob causam hoc desideraret ? respondit : ut postquam ipsam didicero,moriar. Voluit autem ostendere,quàm avidus disciplinæ fuerit : ut qui morti jam proximus, ab aliis doceri non erubuerit. *Ælian.de var.histor.*

Idem gloriari solebat, se aliquid quotidie addiscentem, senem fieri. Tanta enim homini sapientissimo inerat discendi cupiditas, ut senio jam gravatus, non minus philosophiæ incumberet, quàm cum adolescens ac juvenis fuisset, sciebat enim hæc studia magnum senectutis solatium esse. *Cicero in Catone Majore.*

Antisthenes. Ejus placita non indigna sunt, quæ commemorentur dicebat, τὴν ἀρετὴν εἶναι διδακτικήν, id est,virtutem disci posse. Adversus eos,qui putant nasci cum homine,aut naturæ affectus studio vinci non posse. *Laërt.lib.6.*

Zeno dicitur consuluisse oraculum, quo pacto posset vitam optimè instituere, respondit vates, εἰ συγχρώτη ζοῖτο τοῖς νεκροῖς,id est,si concolor fieret mortuis. Ille sentiens,se vocari ad lectionem veterum,contulit sese ad philosophiam. Dicitur autem Zeno natura fuisse colore fusco. Studium ac virtus parsimonia macies & pallorem conciliat homini. *Laërt l.7.c.1.*

Polemon. Idem Zeno, licet jam profecerat tamen modestiæ gratia commeabat ad Polemonem, apud quem in Dialecticis exercebatur. Unde Polemon solitus est dicere : Non me clam est Zeno,te per posticum irrepere, furarique dogmata, quibus Phœnicum more indutus es. Notans illum furtim discere gratis, quæ aliis esset venditurus. *Laërtius lib.7.c.p.2.*

Diogenes Athenas profectus,ad Antisthenem se contulit:à quo sæpe repulsus (nullum enim discipulum recipiebat Antisthenes)non destitit tamen hærere : adeò,ut quum aliquando baculum intentaret Antisthenes : ultro baculo caput subjecerit dicens : Cæde,si vis : at nullum invenies baculum tam durum,quo me abs te abigas,dum aliquid dixeris. Insigne exemplum adamatæ sapientiæ. *Laërt.lib.6. cap.2. Ælian.lib.10. de varia historia.*

Democritus arrodens cucumerem, sensit humorem esse mellei saporis,rogavitque famulam,unde emisset? Illa nominavit hortum. Surrexit Democritus : Et,duc me,inquit,eò,ac locum indica.Demirante muliercula,quid sibi vellet?Ut,inquit,dulcedinis causam inveniam,inventurus, si locum inspexero. Hæc muliercula, ridens : Quiesce, inquit,ô bone: Nam ego imprudens cucumerem immiseram in ollam mellitam. At ille offensus : Molesta es, inquit, ego tamen incumbam, quæramque causam:quasi cucumeri peculiaris sit ac genuina dulcedo.Sic hoc exemplum studij indefatigabilis. *Laërt. lib.9.c.7.*

Cleanthes Antigono discipulo roganti, cur sordidam operam præstaret hauriendo aquam è puteo, unde per jocum pro Cleanthe dictus φρεάντλης,ita respondit, Num hausio tantum ? an non & fodio,& rigo hortum,denique nihil non facio Philosophiæ causa? Alius negasset factum : Philosophus auxit quod objiciebatur, gloriæ sibi ducens, quod ille vertebat probro. *Laërt.l.7.c.2.*

Metrocles dicebat, res alienas emi pecunia,ut domum,vestem,& alia: disciplinas autem liberales emi tempore. Requirunt enim diuturnum studium,& indefessam diligentiam. *Lib.6.cap.6.*

Socrates. Et in senectute citharam pulsanti,& aberranti,dixit quidam: Tunc adeò senex citharæ ludis,respondit ille : Atqui præstat sero,quam nunquam discere ; *Stobæus sermone de assiduitate.*

Isocrates, apis, inquit omnibus floribus insidet,è singulis,quod utile est, accipiens : Ita doctrinæ cupidus nihil non attingit,& undique,quæ sunt utilia, colligit. *Maximus serm.19.*

Demosthenes, interrogatus : Quo pacto sibi oratoriam facultatem comparasset ? Plus olei, inquit, quàm vini mihi consumtum est. *Stob. serm.27.*

Idem,

Idem, Tanta diligentia versatus est in oratoria, ut nullam aliam ob causam magis se dolere dixerit, quam si quando opificum antelucanâ victus esset industriâ. *Cicero lib. 4. Tusculanarum quæstionum.*

Marcus Imp. Lucius, quum Romam venisset, obviam factus Imperatori Marco, percontatus est illum, quo iret, & cujus rei gratia? cui Imperator: Honestum est & seni discere: eo ad Sextum Philosophum, ut discam, quæ nondum scio. Hic Lucius sublatis in cœlum manibus: O Jupiter, inquit, jam senex tabellam gestans puerorum more commeat in ludum, quum noster rex Alexander triginta duos annos natus vita defunctus sit. Hic citius probarim Cæsaris & studium & moderationem, quàm Lucii libertatem.

Salvius Julianus, Is tum eximia juris cognitione, tum multorum principum amicitia clarus, solitus est dicere: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere vellem. *Refertur Pandectarum l. 4. tit. de Fideicommissis l. apud Julianum.* Hæc sententia optimo jure placuit laudatissimis viris. Sed hodie passim audimus has voces: Jam adultus sum, serum est discere. Imò hoc turpius est nescire, quæ cognitu digna sunt, quod adultus es.

Alphonsus Rex, cum aliquando de jactura rerum pretiosarum sermo haberetur persanctè affirmasse dicitur: Malle se gemmas, uniones, margaritas suas, quæ quidem essent in orbem omnem terrarum diffamatissimæ, quàm libros qualescumque perditum iri. *Panorm. l. 4. de reb. gestis Alphonsi.*

¶ Similitudines.

Isocratis. Ut videmus apem omnibus floribus insidentem à singulis, quod utile sit, accipere: Sic & doctrinæ cupidos nihil non attingere, & undique, quæ sunt utilia, colligere. *Apud Maximum serm. 19.*

Plutarchi. Vasa ad accipiendum, quod infunditur accommodant & inclinant sese: Sic qui discit debet accommodare sese, ne quid effluat eorum, quæ utiliter dicuntur. *In Moral.*

Vasorum malorum & putrium aures quibuslibet implentur potiùs, quàm necessariis: ita quidam stultissima discunt. *In Moralibus.*

Vt priusquam assuevimus, multa nos offendunt in homine, quæ postea assuetis sunt etiam jucunda: Sic in literis, in Philosophia, prima illa tædia toleranda sunt, donec usu fiant facilia, jucundaque. *In Moralibus.*

Cibus innatans stomacho, onus est, non cibus: idem mutatus in vires & sanguinem transit: sic quæ legeris, si solida durant in memoria, aliena manente: si abeunt in ingenium, tum reddunt eruditionem. *Seneca.*

Terra, quæ gignit salem, nihil aliud gignit: sic ingenia fœcunda in literis, in cæteris ferè rebus non perinde valent. *Plinius lib. 31. c. 7.*

Vina vasis infusa è taxo factis, mortifera sunt: Ita salutaris alioquin eruditio, si inciderit in hominem pestilentem, moribus illius redditur noxia. *Plinius.*

Vt laurus tota viret, & perpetuò: ita doctrinæ fama non senescit neque marcescit. *Plin. lib. 13. cap. 30.*

Vt qui hircosi sunt, gravius olent, cum se unguentis obleverint: Ita fœdior est nequitiæ fama, si eam doctrinæ celebritas reddat magis conspicuam, latiusque traducat in hominum fabulas. *Erasmus.*

Vt gemma minutula quædam res est, sed ingentibus tamen saxis anteponitur: sic homo pusillus, sed ingenio valens: Item philosophia, seu virtus ostentatione minimum quiddam est, sed pretio maximum. *Idem.*

In ludo sphæræ simul discunt & mittere & excipere commode: at in doctrina prius est bene accipere, quàm mittere, quemadmodum concipere prius est, quàm parere. *Idem.*

Vti salicis semen ante maturitatem abjectum, non solùm ipsum nihil gignit, verum etiam fœminis sterilitatis est medicamentum, hoc est, efficit, ne concipiant: ita sermones istorum, qui prius docent, quam verè capiant, non solùm ipsos non reddunt meliores, verum etiam auditores suos inficiunt, & reddunt, indociles. *Plin. lib. 26. cap. 27.*

Vide Disciplina, Doctrina, Institutio, &c.

Disciplina.

¶ Definitio et etymolog.

Disciplina, Græcè μάθημα, ατος, & μαθητὴς, οῦ, ὁ, discipulus dicitur: & μαθητεύω doceo dicitur. Vide *Discere.* Est autem disciplina, morum ordinata correptio, & majorum præcedentium patrum regularum observatio, *secundùm Cyprianum.*

Disciplina est observatio bona & honesta, cui parum est malum facere, sed studet & his, qui bene agunt, per cuncta irreprehensibilis apparere, *secundùm Hugonem de sancto Victore.*

Disciplina est pars potentialis justitiæ, contenta sub humanitate, *secundùm Beatum Thomam 2. 2. quæst. 80. art. 3.*

Disciplina à discere dicitur. Discere enim propriè est rem ignoratam assequi, quod vel meditando fit, vel ab alio discendo, unde qui docet, doctor, qui discit, discipulus dicitur, à quo disciplina ipsa ars appellatur. Et disciplinosus, qui facilè discit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si justus in terra recipit, quanto magis injustus & peccator? *Prov. 11.*

Egestas & ignominia ei, qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, gloriabitur. 13.

Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt, quemadmodum cum ira judicari impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam durus rex interrogans condemnasti. *Sap. 11.*

Fruſtra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. *Ierem. 2.*

Percussisti eos, & non doluerunt: attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. 5.

Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui, & non recipit disciplinam ore. 7.

Væ provocatrix & redempta civitas columba. Non audivit vocem, & non suscepit disciplinam. *Soph. 1.*

Disciplinam domini, fili mi, ne abjicias, ne deficias, cum ab eo corriperis. Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi in filio complacet sibi. *Proverb. 3.*

Tene disciplinam, ne dimittas eam. Custodi istam, quia illa est vita tua. 4.

Sapientiam enim & disciplinam qui abjicit, infelix est: & vacua spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum. *Sapient. 1.*

Congregate vos in domo disciplinæ. *Eccl. ult.*

Fili mi, noli negligere disciplinam Domini: neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. In disciplina perseverate. Tanquam filiis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. *Hebr. 12.*

Disciplina malitiam refrænat.

Et disciplina tua correxit me in finem. *Psal. 18.*

Et relinquam in vobis eos, qui fugerit gladium in gentibus, cum dispersero vos in terris, & recordabuntur mei liberi vestri in gentibus, ad quas captivi ducti sunt, quia contrivi cor eorum. *Ezech. 6.*

Culpam purgat.

Via vitæ custodienti disciplinam. *Prov. 10.*

Dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. *1. Cor. 11.*

Gratiam conservat.

Qui diligit disciplinam, diligit scientiam. *Prov. 12.*

Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ. *Eccles. 6. 11.*

Ego quos amo, arguo & castigo. *Apocal. 3.*

¶ Patrum Sententiæ.

Fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus, inculcationibus, densamus. Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura divina. Nam & judicatur magno pondere; ut apud certos de Dei conspectu: summumque futuri judicij præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut à communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercij relegetur. *Tertullianus in Apologetico adversus Gentes, cap. 39.*

Marcion & Valentinus sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, quâ fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti, Marcion quidem cum ducentis sestertiis suis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissimè in perpetuum discidium relegatis. *Idem lib. de Præscriptionibus adversus hæreticos, cap. 30.*

Idem omnes credimus operari, in quo deprehendimur, eadem omnes censuræ & disciplinæ consensione sociati. Quid enim magis aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quàm debitam severitatem divini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret semper necesse est, & huc atque illuc variis & incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, navim Ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos, ut appareat non aliter saluti Ecclesiasticæ consuli posse, nisi, si qui contra ipsam faciunt, quasi quidam adversi fluctus repellantur, & disciplinæ ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate servetur. Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos adversus improbos, modò supervenerunt repentina subsidia, sed antiqua apud nos hæc severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. *Presbyteri & Diaconi Romanæ Ecclesiæ Cypriano Martyri, quem ipsi Papam vocant, sic scribunt Epistola 21. inter Epist. Cypr. sect. 1. & 2.*

Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper, ac jugiter Deo vivere, & ad promissa cœlestia, & divina præmia pervenire. Hanc & sectari salubre est, & adversari ac negligere lethale. *Cyprianus libro de disciplina & habitu virginum.*

Interea, si quis immoderatus & præceps sive de nostris Presbyteris, vel Diaconibus, sive de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, à communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in unum, permittente Domino convenerimus. *Idem (Epist. 28. seu juxta vulgatam & Manutij editionem, lib. 5. epist. 3.) sectione secunda.*

Cùm fœlicissimus comminatus sit, non comminatus in morte secum, qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent, accipiat sententiam quàm prior dixit, ut abstentum se à nobis sciat; quando ad fraudes ejus & rapinas, quas dilucida veritate cognovimus, adulterij etiam crimen accedit: quod fratres nostri, graves viri, deprehendisse se nuntiaverunt, & probaturos se asseveraverunt. Quæ omnia tunc cognoscemus, quando in unum cum collegis pluribus permittente Deo convenerimus. Sed & augendus, qui nec Episcopum, nec Ecclesiam cogitans, pariter se cum illius conspiratione sociavit, si ultra cum eo perseveraverit, sententiam ferat, quam ille in se factiosus & temerarius provocavit. Sed & qui quis se inspirationi & factioni ejus adjunxerit, sciat se in Ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab Ecclesia separari. *Idem Cypr. Epist. 38. quæ juxta vulgatam & Manutij editionem est lib. 5. Epist. 7.*

Disciplinarum usus extra Deum infœlix, cum Deo non improbatur. *August. lib. 5. confess. cap. 4.*

Si pro viribus suis alatur infans, sit ut crescendo plus capiat, si modum suæ capacitatis excedat, deficit antequam crescat. *August. de civit. lib.* 12.

Vos pro modo vestro ministrate Christo bene vivendo, eleemosynam faciendo, nomen doctrinamque eis, quibus potueritis, prædicando. Et unusquisque paterfamilias hoc non ignorat, paternum affectum suæ familiæ se debere pro Christo & vita æterna, omnes moneat, doceat, corripiat, impendat benevolentiam, exerceat disciplinam. Ira in domo sua Ecclesiasticum quodammodo temporale officium impleat ministrans Christo, ut in æternum sit cum eo. *Aug. super Ioan. homil.* 50. *super illud* 22. *Qui mihi ministrat.*

Senex à juvene, & Episcopus tot annorum à collega heedum anniculo paratus sum doceri, quomodo possim vel Deo, vel hominibus justam reddere rationem. *August. ad Auximium Episcopum, & habetur* 24. *q* 3. *can. Si habes de hac §. Senex à juvene.*

Disciplina ad duo dividitur, in correctionem, & institutionem, quorum primum timore, secundum amore perficitur. *Augustin. lib. de morib. Ecclesiæ.*

Non enim superbia, nisi ubi negligitur disciplina: nam disciplina est magistra religionis, & veræ pietatis, quæ nec ideò increpat, ut lædat, nec ideò castigat, ut noceat: denique mores hominum irata corrigit, inflammata custodit. *Aug. lib. Sermonum, serm.* 52.

Bonitas malitiam vincit, disciplina voluptatem; & ultima castigat scientiam illuminat cæcitatem. *Idem serm.* 58.

Quæso, mi frater, ut omnibus tibi subjectis à majore usque ad minorem, & dulcedinem regni cœlestis, & amaritudinem, ac timorem gehennæ annunties, & de eorum salute solicitus & vigil existas: quia pro omnibus tibi subjectis, qui in domo tua sunt, rationem Deo reddes. Annuntia, & suade eis, ut caveant à superbia, detractione, ebrietate, fornicatione, ira, luxuria, perjurio, & cupiditate, quæ est radix omnium malorum. *August. ad Comitem.*

Habet nescio quid latentis energiæ viva vox, & in aures discipuli de doctoris ore transfusa fortius sonat. *Hieron. epist.* 39.

Nihil aliud discat audire vel loqui, nisi quod pertinet ad timorem Domini, turpia non intelligat, cantica mundana ignoret adhuc tenera lingua Psalmis dulcibus imbuatur, procul sit lasciviæ puerorum. Puellæ, & pedissequæ à secularibus consortiis arceantur. *Hier. in epist. de instit. filiæ.*

Crescat in te ætas cum animis, cum ætate justitia, & fies eo perfectior, quo senior. *Idem de Continentia virginali.*

Omne tempus, in quo te meliorem non senseris, hoc te æstima perdidisse. *Idem.*

Cor, quod sine disciplina est, exaltari non valet, quia humana mens sicut male elevata in infimis premitur, sic bene pressa in sublimibus levatur. *Greg. lib.* 13. *Moral.*

Peto, ut parvulos dominos, quos nutris, præcipuè in moribus instruere cures. Et eunuchos, qui eis deputati sunt, admone, ut ea illos loqui doceant, quæ eorum mentes in charitate circa se invicem, & erga subditos in mansuetudinem compungant. *Idem Regist.* 7.

Electis cum foris ætas corporis, intus, si dici liceat, crescit ætas virtutum, *Gregor. Moral.* 21. *super illud Iob* 31. *Ab infantia crevit mecum miseratio.*

Miscenda est levitas cum severitate, & faciendum ex utraque quoddam temperamentum; ut nec multa asperitate exulcerentur subditi, nec nimia benignitate solvantur. *Gregor. lib.* 20. *Moral. super illud Iob.* 29. *Cum sederem quasi rex.*

Adolescentibus in ludo literarum positis, non tam placent solida, quam picta, quæque potiùs pulchra, quàm utilia sectantur. Nec tam agentia diligunt, quam sonantia, magis gaudent foliorum amœnitate conspergi, quàm fructuum ubertate nutriri. *Ioan. Chrysost. in Prolog. super Matth.*

O quam compositum reddit omnem corporis statum, nec non & mentis habitum disciplina. Cervicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguam, frenat gulam, sedat iram, format incessum. *Bern. epist.* 113.

Jugo disciplinæ insolentia morum domanda est, quousque duris ac divinis seniorum attrita legibus humilietur, & sanetur cervicosa voluntas, bonumque in se naturæ, quod superbiendo amiserat, obediendo recipiat. *Idem super Cantica.*

Quamvis in nullo loco disciplinam suam bonam homo deserere debeat, diligentius tamen ibi conservanda est, ubi vel neglecta, pluribus generat scandalum: vel custodita, bonæ imitationis exemplum. *Hugo de instit. novitior.*

Secunda abusio est, discipulus inobediens. *Hugo de duodecim abusionibus.*

¶ Sententiæ Philosophorum.

Isocrates dixit: Oportet magistros multas mercedes capere à discipulis: ab ingeniosis quidem, quia multa discunt: à rudibus verò, quia multos labores exhibent.

Discipuli subjectio in tribus consistere debet, in attentione, benevolentia, & docilitate; ut scilicet sit docilis ingenio, attentus exercitio, benevolus animo. Intentus, inquam, ad audiendum, docilis ad intelligendum, benevolus ad retinendum. Non sit scholaris dischotus. Dicitur autem dischotus, quasi à schola divisus. Schola enim Græcè, vacatio Latinè: unde dischotus, quasi à vacatione divisus. *Boëtius de Scholastica disciplina.*

Qui horum ad virtutem viam sternit: Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, versuum lex ac modificatio. Qui ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frenat? *Seneca epist.* 89.

Musica monstrat mihi, qui sint modi flebiles; monstret potius, quomodo inter adversa non emittam flebilem vocem. Metiri me Geometres docet latifundia; potius doceat, quomodo metiar, quantum hominis satis sit. Numerare docet me Arithmetica, & avaritiæ commodare digitos; potius doceat nihil ad rem pertinere computationes. Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis; ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. O egregiam artem: scis rotunda metiri, si artifex es, metire hominis animum. dic quàm pusillus sit: scis, quæ sit recta linea, quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? *Idem.*

Hoc scire quid proderit? ut solicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinus faciet occasum vidente Saturno: potius hoc discam, ubicumque sunt ista, propitia esse, nec posse mutari. *Idem.*

Quid quod ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestivos, sive placentes facit, & ideò non discentes necessaria, quia supervacua didicerunt? *Idem.*

Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. *Idem.*

Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantum: unde sit, qualis sit quando esse incipiat, quamdiu sit: an aliunde alio transeat, & domicilium mutet ad alias animalium formas, aliasque conjectus, an non amplius quàm semel serviat, & emissus vagetur in toto: utrum corpus sit an non sit: quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit, quomodo libertate sua usurus, cum hac effugerit cavea, an obliviscatur priorum, & illic nosse se incipiat, an de corpore abductus in sublime secessit? Hæc tam multa, tam magna, ut habere possint liberum hospitium, supervacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. Laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia, totum pectus illi vacet. *Idem.*

Non multum nocebit tibi ista transisse, quæ nec licet scire, nec prodest. Quicquid enim nos meliores, beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo natura posuit. *Idem.*

Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: Miser erat; si tam multa legisset supervacua. *Idem.*

Lectio certa prodest, varia delectat. Qui, quo destinavit, pervenire vult, unam sequatur viam, non per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est. *Seneca epist.* 45.

Quid autem est stultius, quàm quia diu non didiceris, non discere? Omnis ætatis homines hæc sola admittit. Tandiu discendum est, quamdiu nescias: & si proverbio credimus, quamdiu vivas. Etiam seni discendum est. *Seneca in epist.* 77.

Mores primum, mox sapientiam disce: quæ sine moribus male discitur. *Idem.*

Debent homines viaticum senectutis, literarum eruditione parare discendo, ne defecerint insipienti animo. Literas ranquam baculum infirmo corpori repertas esse: eundem finem esse discendique & vivendi. *Idem in Proverbiis Philosophorum.*

Educatio & disciplina mores facit. Et illud sapit unusquisque quod didicit. *Seneca lib* 5. *de Moribus.*

Præceptores, Pædagogósque placidos pueris convenit dari. *Idem lib. de ira Dei.*

Nihil æquè miror, quàm cum omnes cupiant optimè vivere, & sciant non alia re vivi, quam animo. Nec fieri posse, quin ut optimè vivas, animus colendus sit. Tamen homines animum suum non colunt. *Lucius Apul. de Deo Socratis.*

¶ Similitudo.

Thriveri. Quemádmodum spina, licet per se nullum fructum gratum hominibus proferat, in pirum tamen inserta, fructus dulcissimos edit. Sic homo agrestis licet sit, disciplina tamen adeò formari potest, ut fructus dulcissimus suo tempore proveniat. *In apoph.* 10.

¶ Hieroglyphica.

Luscinia, tanquam lucinia putatur dicta Isidoro, quia suo cantu indicare diei surgentis exortum solet. Varro & Plautus luscinio lam quoque vocant, quòd luctuosè canat: estque Latinis Philomela, ac Græcis φιλομήλα, quòd cantus amet: itémque ἀηδὼν ab Æolico verbo ἀείδειν, quod similiter est canere. De pullorum verò institutione à parentibus Aristoteles lib. 4. de histor Animal. cap. 9. ex versione Gazæ, satis rem raram in medium affert. Jam verò, inquit, luscinia modulos docere suos pullos, versúsque quos imitarentur tradere visa est, utpotè cùm non perindè locutio, ut vox per naturam proveniret, sed acquiri posset per disciplinam & studium. Unde homines quoque locutione utuntur varia, cùm vocem omnes reddant eandem. Idem Plutarchus in libro de solertia animalium, & Ælianus, lib. 3. cap. 40. testantur. Commendatur autem hâc similitudine domestica laudabilis institutio, sive parentum, seu præceptorum, qui loco parentum censendi sunt. Nam secundũ Poëtam:

Adeò à teneris assuescere multum est.

Quod à Philosophis sumpsit. Nota enim est Aristotelis sententia 2. Ethicorum Nicomach. c. 1. Non parum refert, sed per quàm multum, sic ne an sic à pueris assuescamus, imò verò totum in eo positum est. Et Claudianus 4 Consul. Honorij idem monet.

Inter ea musis animus dum mollior instat,
Et quæ mox imitere legas, nec desinat unquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas.

Disputat autem Plato de hac puerili institutione, ac disciplina, tum alibi sæpiùs, tum potissimùm in lib. 2. & 6. de legibus, quæ omnia cognitione sunt admodum digna,

Vt canere alma docet pullos philomela tenellos;
Sic genitor gnatos formet & ipse pius.
Ioh. Pierius, in Hieroglyphicis Collectaneis.

Discipu

Discipulus.

¶ DEFINITIONES ET ETYMOLOG.

DIscipulus, Græcè μαθητὴς, dicitur ille, qui disciplinam ab alio percipit imitator. Hebr. *Talmidh*, à verbo *Lamadh*, i. Didicit & in 2. conjugationis voce passiva *Lunmadh*, edoctus est. Semel reperitur ea vox, nempe 1. Chron. 25. 8. Græcè autem sæpiss. in novo Test.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. *Ioan.* 8.

Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo, neque Apostolus major eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. 13.

Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum: Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, & servo, sicut dominus ejus: Si patremfamilias Beelzebut vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? *Matth.* 10.

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. *Ioan.* 13.

Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. *Luca c.* 6.

Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus 14

Si ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus discipulus. *ibid.*

Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur, si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt. *Ioannis*, 15.

SENTENTIÆ POETICÆ.

Auson. Eidyll. 5.

Disce libens, tritici nec præceptoris habenas
Detestere nepos: nunquam horrida forma magistri.
Ille licet tristis senio, nec voce serenus
Aspera contracta minitetur jurgia fronte,
Nunquam immanis erit, placita assuetudine vultus
Qui semel imbuerit, rugas nutricis amabit.
Qui refugit matrem, pappos, aviasque trementes
Ante ferunt patribus seri nova cura nepotes,
Sic neque Peliden terrebat Achillea Chiron
Thessalico permixtus equo, nec pinifer Atlas
Amphitryoniadem puerum, sed blandus aterque
Mitibus alloquiis teneros mulcebat alumnos.
Tu quoque ne metuas, quamvis schola verbere multo
Increpet, & truculenta senex gerat ora magister.
Degeneres animos timor arguit: at tibi consta
Intrepidus, nec te clamor, plagaque sonantes,
Nec matutinus agitet formido sub horas,
Quod sceptrum vibrat ferula, quod multa supellex
Virgea, quod mollis scuticam pratexit aluta,
Quod fervent trepido subsellia vestra tumultu.
Pompa loci, & vani fugiatur scena timoris.

Ovid. 1. Art.

Phillyrides puerum citharæ præfecit Achillem,
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties socios, toties exterruit hostes,
Creditur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro,
Verberibus jussus prabuit ille manus.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De insigni discipulo, DIAL. LXXXI.
Francisci Petrarchæ. GAV.

Insignem discipulum penè filio chariorem casus obtulit. R. Importunum negotium puerilis ingenij non æquis gressibus ingenium coaptare, & in unum semper infantem fixos oculos atque animum habere, ad illius tolerantiam intellectum tuum vocemque submittere. Quod si discipuli plures sunt cumulatior sit congeries laborum, verti continuè huc, illuc, utque ait Satyricus.

Tot puerorum observare manus, oculosque in fine trementes. G. Unus, isq; clarissimus est mihi discipulus. R. Pro uno discipulo claro multis obscuris judiciis te objicis; quidquid ille deliquerit, in tuum caput redundabit. En doctrinam, inquiet, en facundiam, en mores. In hoc magistrum inspice. Nulla quàm ingeniorum certior effigies. G. Discipulum sum nactus illustrem. R. Age ergo, magna spes est gloriæ: profectus ingenio illius, defectus culpæ tuæ dabitur. Cum (ut Plutarchus Philosophus ad Trajanum principem discipulum suum scribit) Sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores; quod multi (ut legimus) passi sunt. Inter quos Quintilianus & Seneca, & ipse Philosophorũ pater Socrates. G. Præclari discipuli sunt mihi. R. Melius si modesti, quanquam vera claritas sine virtutis radio nulla est. G. Magni discipuli curã gero. R. Triformi congrederis Chimæræ, hinc, ut puero profis, hinc ut parentibus placeas, illinc autem, ut Reipublicæ rationem reddas quam de tuis manibus exiger, rudémque illum tibi creditum repetet. G. Pueri nobilis mihi cura cõmissa est. R. Suspecta est ætas, & suspecta nobilitas, illi spondet immemorem, hæc superbũ. G. Puer mihi creditus me veretur. R. Quid dices, dum te despiciet adolescens, vir forsasse vix noverit? nota fides pueri, nota constantia est, G. Puer mihi creditus me amat. R. Inexpleto parieti imaginem impressisti, illo crescente delebitur. Firmus amor solidam poscit ætatem. G. Clarus puer edocendus in sortem venit. R. Inquieta sors, eventus ambigui, quædam ingenia nullo studio eliguntur. Est, ubi pater impensam, præceptor operam, puer tempus amittit, docilem doce, indocilem ne fatiges, neve illum teque simul frustrà atteras, ægrè vincit ars naturam. G. Discipulus tener, nec indocilis obtigit. R. Etsi in lubrico stas, atque in fluxu struis, age tamen fideliter commissum. Si plena ætas accesserit poterit meminisse, alioqui sua erit oblivio, fides tua, magnũ satis ipsa sibi virtus est præmium. Conscientia bonorum operum nihil est dulcius, non te retrahat ab honesto desperatio præmiorum, quia nullum etiam in hac vita rectè factum præmio caret, cujus (ut sapientibus placet) fructus uberrimus est fecisse, atque in silentio meminisse. G. Inveni discipulum magnæ spei. R. Et magnæ solicitudinis, & profectò si bonus fiat, filium tibi cor genuerit, lingua peperit: sin malus, hostem, qui te, dum timuisse recordabitur, oderit. G. Discipuli claritas ingens est, qua illustrari spero. R. Moderata claritas oculos delectat, immoderata perstringit. Præterea nullus te, nisi tu luceas illustrabit, & si detegat, verum lumen ab intra est. G. Magnus est mihi discipulus. R. Non major puto quàm Senecæ: præceptorum alios protexit, alios oppressit discipuli magnitudo, his portus fuit, his scopulus.

De discipulo indocili ac superbo. DIAL. XLI.
Francisci Petrarchæ. DOL.

Discipulum habeo indocilem. R. Perdis operam, litus aras, semina projicis, natura non vincitur. D. Discipulum indocilem sors dedit. R. Terræ aridæ colones, solve boves, quid te torques? Illi parce, & tibi cũ tot sint labores necessarij, inevitabiles, supervacuos quærere, stultitia est. D. Discipulum habeo literarum indocilem. R. Si docilis est virtutũ, illic insta, melioribus illum artibus ornaveris. Quod si neutrum capit, vacuum sine, neve quid in pertusum vas effuderis, quod neque ibi subsideat, teque jugi tædio exhauriat, sic habeto etiam. Omnes qui sunt, quique erunt, aut fuerunt virtutibus, aut doctrinis clari non posse unum ingenium accendere, nisi aliquæ intus in animo scintillæ sint, quæ præceptoris spiritu excitatæ & adjutæ generosum disciplinæ fomitem arripiant. Alioqui algidum in cinerem nequicquam flabis. D. Intractabilẽ discipulum ac superbum habeo. R. Superbia hostis ingenij est, dumque subesse dedignatur, & discere negligit discipulus, insolens ægrè manum ferulæ subjiciet, doctrinæ animum, reprehensionibus autem, collum jugo. D. Habeo prosperitate tumidum discipulũ. R. Sicut tumor oculorum visui, ita tumor animi ingenio nocet, ut disciplinis aditus fiat, comprimenda est omnis elatio. Scis, ut Alexander Macedo, cum aliquando Mathematicis animum applicasset &, Geometrica sibi quædam obscuriuscula traderentur, difficultatibus offensus præceptori imperat, ut id ipsum clarius tradat, & quid illi respondeat. Hæc, inquit, æquè omnibus difficilia sunt, ut scilicet omnem illi spem regij fastus excuteret, sic est enim herclè. Nullæ sunt fortunæ partes in ingenij rebus, quisquis doctus ac sapiens fieri vult, obliviscatur interim se potentem. D. Discipulum rudem elatúmque habeo. R. Contra ventum adverso flumine navigas, contrahe carbasa, terram pete. D. Contumacem habeo discipulum, protervúmque. R. Non arenam tantum fodis, sed serpẽtem nutricis, Aconitum excolis, hostem doces. D. Duræ discipulum cervicis instruo, R. Surdo carnis, sed sic est, hos clamor, hos silentium delectat. Potentissima semper in rebus omnibus consuetudo est. Vide ut piscator tacitus, clamosus venator, ac clamosior aliquando scholæ arbiter quam sylvæ. D. Duricordem discipulum nactus sum. R. Sæpè facilius ursi caput mollias, quàm hominis, quid vis autem? Est in fabulis, lupum & vulpeculum literas didicisse. Nam elephanti studiosi non anilis fabula est, sed naturalis historia. Et hic tuus forsitan studio naturam lenier. Apud me autem una ferè pastoris ac præceptoris vita est. Mirum nisi uterque tandem à convictu mores traxerit. Ille belluas regit, hic pueros.

¶ APOPHTHEGMATA.

Antisthenes, Quum adolescens quidam Ponticus genere, se in numerum discipulorum illius recipi cuperet, patri quærenti, quibus rebus esset opus? Libro (inquit) novo, stylo novo, novâque tabella. Significans, animum à vitiis vacuum, studium vigil, & memoriam fidem. Solent autem adolescentes voluptatibus ac deliciis occupatam mentem ad præceptorem adferre, quæ res fere in causa est, ut minus proficiant. At philosophia totum animum sibi postulat. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Aristoteles Stagirita interrogatus, quo pacto fieret, ut discipuli quam plurimum proficerent: Si, inquit, præcedentes gnaviter insequantur, sequentes non morentur. *Laërt. l. 5. c. 1. Brusoni. l. 2. c. 23.*

Xenocrates. Dionysius, quum Platoni diceret, aliquis auferet tibi caput: Xenocrates, qui tum præceptori aderat. Non prius, inquit, quam hoc, suum ostendens. *Laërt. lib. 4. c. 2.*

Alexander, cum interrogaretur, Utrum magis desideraret patrem Philippum, an Aristotelem præceptorem? Magistrum, inquit. Ille enim, ut essem, hic autem, ut præclarè institutus essem, author fuit. *Anton. in Mel. ss. part. 2. serm. 11. & Max. serm. 23.*

Stratonicus in ludo suo quum haberet pictas Musas novem, Apollinem unum, discipulos autem tantùm haberet duos, rogatus à quodam, Quot haberet discipulos? Cum diis: inquit, duodecim. *Erasm. l. 6. apoph. ex Athenæo, & Brison. l. 5. c. 12.*

Bion Arrogantiam dicebat esse profectus obstaculum. Indocilis enim est, qui mavult doctus videri, quàm esse. *Laërt l. 4. c. 4.*

Idem. Cuidam objicienti, quod adolescentem quendam ad se non pellexisset: tenellus, inquit Bion, caseus non attrahitur hamo. Significans, pueros delicatos non esse studiis accommodos. *Laërt. l. 4. c. 7.*

Zeno, quum quendam ex discipulis inflatum turgidúmque esse nosset, sed desidem ac ignavum, percutiens dicebat: Non si magnus fueris, bonus & eruditus eris: sed si bonus & eruditus, tum demum revera magnus eris. *Brusonius lib. 21. c. 23.*

Diogenes

Diogenes adolescenti cuidam, qui apud illum volebat philosophari, pœnam dedit deferendam, ac sequi jussit. At ille disciplinæ impatiens, abjecta, quam ferebat, perna abscessit. Sed post aliquantulum temporis occurrens illi Diogenes: Tuam & meam, inquit, amicitiam perna dissolvit. Sensit autem obiter philosophus clarissimus, eum nequaquam bonum fore discipulum, qui præceptoris moribus se non accommodaret, ac in licitis & honestis suum denegaret præceptori officium. *Brusoni. lib.2. cap.23.*

Theodorus dicere solebat, Protagoram, præceptorem omnium fidissimum, dextra manu porrigere auditoribus suis scientiam, illos verò sinistra accipere. *Brus.lib.6.c.2.*

Isocrates, Ephorum Cumanum, qui scholam ipsius reliquit nullo profectu, atque ob id à patre Demophilo denuò missus est, ut ab integro data mercede discipulum agere, διφρῆν, appellabat. Diphros enim Græcis dicitur currus, quod duos ferat, pugnantem & aurigam. Isocrates autem ex vocis etymologia captavit jocum in stupidum discipulum, qui bis attulerit mercedem: διφρῆς enim dicitur ἀπὸ τοῦ δὶς & φέρειν, id est, à bis ferendo. *Erasm. lib.8. apoph.*

Idem, Cum diversis moribus & ingeniis haberet discipulos, Ephorum scilicet, & Theopompum: se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti solere dicebat. *Cicero ad Atticum, & de claris Oratoribus. Quintil. etiam lib.10. c.1. Brus. lib.2. c.32.*

Ancyrmus Philosophus quidam quum duos haberet discipulos: alterum quidem laboriosum, sed hebetis ingenij, alterum ingeniosum, sed ignavum: Ambo, dicebat, peccatis: quoniam tu cum velis, non potes: tu verò cum possis, non vis. *Antonius in Melissa, part.1. serm.5. & Maximus serm.17.*

Stratonitus. Quum doceret Macedonem quendam, nec ille quicquam proficeret, exasperatus in discipulum: In Macedoniam, inquit; pro eo, quod alij dicunt, εἰς μακεδόνιον, si cui precantur exitium. Obiter notavit & Macedonicæ gentis barbariem.

¶ Similitudines.

D. Basilij. Neque ad discendum verecundum esse oportet, nec ad docendum malignum, quod ab alio tute diceris, nequaquam clam habendum: cujusmodi facere mulieres improbæ solent, quæ ex aliis ipsæ quæsitos liberos viris suis tollendos subjiciunt, patrem ementientes: authorem verò ipsum procedere grata commemoratione decet, verúmque ipsius sententiæ parentem. *Ad Greg. Theolog.*

Plutarchi. Quemadmodum ignavi, cibíque avidi canes domi ferarum pelles mordent, ac villos vellunt, feras ipsas in venatu non attingunt: Sic quidam præpostere studiosi de nugis agunt, caput disciplinæ non attingunt. *In Moral.*

Vt avis quicquid pabuli nacta est, in pullos transfert protinus, ipsi nihilo melius est: Ita quidam ideo discunt, ut statim doceant: ipsi nihilo meliores evadunt. *In Moral.*

Veluti si quis ignem petat à vicino, deinde illic luculento reperto focò desidet, manétque: ita quidam semper assident præceptori, nec accendunt ingenium suum, ut domi suo fruantur igni. *In Moralib.*

Non ut vasa, itidem ingenia desiderant repletionem: sed satis est accensio, velut incitamentum in materia, quo vis inveniendi, & cupiditas veritatis incitetur. *In Moral.*

Roterodami, Ut nonnullæ mulieres ex viris quibusdam non concipiunt, aliis fœcundæ adjunctæ fiunt: Ita sunt, qui apud quosdam præceptores indociles; aliis traditi doctoribus proficiunt, quod sint ut corporum, ita & ingeniorum cognationes ac dissidia. *In similib.*

Non ut ex sapientissimis parentibus stultissimi plerumque nascuntur filij: Ita à doctis præceptoribus indocti discipuli, à probis educatoribus alumni improbi. Nam illic est corporum propagatio, hic animorum. *In Similib.*

Thriveri, Bonus dux mavult multos milites, quàm multa castra: & melius est habere paucos discipulos, quàm multos auditores. *In Apopht.105.*

Auditorum & discentium bona opera hîc præcepta sunt. 1. Diligentia in omnibus partibus ministerij tuendis, videlicet audire, discere, amplecti & confiteri veram Evangelij doctrinam, legitimè, uti Sacramentis, honestate morum ornare professionem doctrinæ. 2. Reverentia erga ministros quæ agnoscit eos divino ministerio fungi, & Deo gratias agit quòd ministrorum voce sibi æternam Ecclesiam colligit. *Ephes. 4. 2.Cor.5.* Deus posuit in nobis verbum Reconciliationis. Pro Christo igitur legatione fungimur. 3. Obedientia in his quæ ad ministerium pertinent, hoc est, ubi verbum Dei postulat obedientiam, ut *Luc.10.* dicitur, Qui vos audit me audit, videlicet, cùm ministri proponunt præcepta Dei, annuntiant consolationem Evangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces, & cæteras ministerij partes obeunt, debetur eis obedientia, tanquam ipsi Deo 1.*Thess.5.* Eos qui præsunt, diligite excellenter, propter ministerium eorum. & pacem erga eos tuemini. *Hebr.13.* Obedite doctoribus vestris, & obtemperate eis, ut cum gaudio, & non gementes suo munere fungi possint. 4. Ἐπιείκεια, non calumniosè depravans rectè dicta, & rectè facta piorum ministrorum, & condonans eis aliquas morum infirmitates: quales sunt Morositas, Iracundia, Superbia, Intemperantia, Πολυτερυμοσύνη, & similes nævi. De his, inquit Christus, Remittite, & remittetur vobis. Item, jubet nos mutuò pedes lavare. 5. Collatio facultatum ad alendos docentes in Templis, & Scholis, de qua 1.*Cor.9.* prolixè dicitur: Dominus ordinavit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant. 1.*Timoth.5.* Qui benè præsunt, duplici honore digni habeantur. Scriptum est enim, Bovi triturranti os non obligabis. Et Christus inquit, *Matth.10.* Dignus est operarius mercede sua. Et jure divino Levitis decimæ primitiæ & primogenita dabantur, *Num. 18. Deut. 14. 26. Exod. 23.* Non apparebis vacuus. Cúmque impossibile sit, eos, qui sunt occupati publicis officiis, servire rei familiari augendæ, debent ministris Ecclesiæ, sive ex privatis collationibus, sive ex publico, stipendia curari. Et rectè faciunt Principes, cùm ad hunc usum opes Cœnobiorum & Collegiorum transferunt. 6. Pia observatio ceremoniarum publicarum, quæ institutæ sunt, ut sint internæ significationes, per quas innotescat aliis doctrina de Deo, ac ut in Ecclesia & publicis congressibus sit utilis & elegans ordo dierum festorum, Temporum, Lectionum, Personarum, Locorum, ut omnia fiant decenter, graviter, & augeant reverentiam Religionis.

Ideò enim Deus ipse diem Sabbathi, & alia festa ordinavit, ut certo tempore in publicis cœtibus homines de Deo & beneficiis Christi doceantur, & latiùs spargatur vera notitia Dei, & communi voce multorum Deus invocetur & celebretur. Necesse est igitur certos dies huic uni rei videlicet, audiendæ, & discendæ veræ doctrinæ de Deo, & conservando Evangelij ministerio tribui. Necesse est & locum certum esse, in quo Ecclesia conveniat, ut Israëlitæ ad Tabernaculum conveniebant. Nec est Ecclesia Cyclopum cœtus, in quo ἀνὴρ ἀνὴρ ἀνὴρ ἀνὴρ nec omnes possunt simul docere. Ideò necesse est discrimina docentium ac auditorum esse, & certa tempora lectionum ac administrationis Sacramentorum constitui. Hæc perspicuum est & naturali ratione, & jure divino præcipi. 1. *Cor.* 4 & alibi. Et horum rituum conservationem singuli suo loco jurare debent.

Sed discrimen rituum seu ceremoniarum diligenter considerandum est. Alij sunt divinitùs mandati, ut in veteri Testamento Ritus Mosaici, qui & nervi erant publicorum Ecclesiæ congressuum, & Typi beneficiorum Christi. In Novo Testamento Ritus Sacramentorum Baptismi & Cœnæ Domini, qui etiam sunt vincula publici ministerij, & signa seu sigilla promissionis Evangelij, seu Justitiæ fidei. Alij Ritus sunt humana authoritate in Ecclesia instituti, διὰ τὴν πολιτείαν, ἢ διὰ τὴν ἐγκράτειαν ut Epiphanius loquitur, hoc est, propter bonum ordinem, & propter disciplinam.

Hi ritus aliis in locis alij sunt, ubique autem servandi sunt usitati Ritus, qui sine impietate servari possunt; seu qui non pugnant cum verbo Dei.

Vide Tit. preced. Item Ars, Doctrina, Studium.

Discordia.

¶ Definitio et etymolog.

Discordia, Græc. διαφωνία, ας, ἡ, & διαφώνος, ος, ον, discors dicitur. Est autem discordia ita acerbior, intimo odio & corde concepta, *secundùm Ciceronem lib. 4. Tuscul. quæstionum.* Hebr. *Madhon*, à *Don*, contendit verbis, disceptavit, ut fit inter discordes.

Discordia est quædam voluntatum disgregatio, qua voluntas unius fertur in unum: & voluntas alterius fertur in aliud.

Discordia est aliquorum diversio, quos prius amoris vinculum colligavit. *secundùm Isidorum.*

Discordia importat disgregationem quandam voluntatum in diversa *B. Thom. secund. q.37. art.1*

Discors est, is, qui corde & animo dissidet, à quo discordia.

¶ Loci Biblici.

Discordia vitanda, Proverb.6.19.& 15.18.& 16.28. & 17.11. & 18.6.& 30.30. Matth.12.24. Luc.11.17. 1.Cor.14.33. 2. Cor.12. 10. Gal.5. v.15.20.2. Tim.2.23.

Discordiæ & contentiones Evangelij occasione excitandæ prædicuntur. *Matth.10. 35. Marc.13.12. v.49.51.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sex sunt, quæ odit Deus: & septimum detestatur anima ejus. Primò, oculos sublimes: Secundò linguam mendacem. Tertiò, manus effundentes innoxium sanguinem, Quartò, cor machinans cogitationes pessimas. Quintò, pedes veloces ad currendum in malum. Sextò, proferentem mendacia & falsum testem. Septimò, qui seminat inter fratres discordias. *Proverb. 6.*

Odium suscitat rixas, & universa delicta operit charitas. *Proverbiorum 10.*

Abscondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, insipiens est. *ibidem.*

Abominatio est Domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt placent Deo 12.

Vir iracundus provocat rixas: qui patiens est mitigat suscitatas. *ibidem.*

Homo perversus suscitat lites & verbosus separat principes. 16.

Semper jurgia quærit malus, Angelus autem crudelis mittetur contra eum. 17.

Labia stulti immiscent se rixis, & os ejus jurgia provocat. 18.

Qui provocat iras, producit discordias. 30.

Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos; & opprimens subjectos tibi. *Eccles.4.*

Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. 8.

Væ mihi mater mea: quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in universa terra: non fœneravi, nec fœneravit mihi quisquam: omnes maledicunt mihi. *Jerem.15.*

Omne regnum divisum contra se desolabitur, & omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit. *Matth.12. & Luc.11.*

Necesse est, ut veniant scandala, veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. *Matth.18.*

Non enim est dissensionis Deus, sed pacis. 1.*Cor.14.*

Stultas & sine disciplina quæstiones devita, sciens, quia generant lites. 2. *Tim.* 2.

Si invicem mordetis, & comeditis, videte, ne ab invicem consumamini. *Galat.* 5.

¶ Patrum Sententiæ.

Dissensiones nunquam debent amari: sed aliquando tamen aut à charitate nascuntur, aut charitatem probant. Quis enim facilè invenitur, qui velit reprehendi? Et ubi est ille sapiens, de quo scriptum est: Corripe sapientem, & amabit te? Nunquid tamen ideò non debemus reprehendere & corripere fratrem, ne securus tendat in mortem. *Aug. ep.* 57.

Nihil minus semper optavi, quam inter eos, qui cum multum dixerunt, multúmque sermocinati sunt, oriri aliquid unde novus quasi conflictus exurgat. *Cont. Acad.*

In discordia nemo benedicit Dominum. *idem dicit in Psal.*

Concordare cum adversario tuo: nescio quando via finiatur: cum via finita fuerit, judex restat & minister & carcer. At si servaveris adversario tuo bonam voluntatem, & cum eo consenseris, pro judice invenies patrem, pro ministro sævo Angelum tollentem in sinu Abrahæ, pro carcere Paradisum. *Aug. de verbis Domini c.* 1.

Infœlix populus Dei non potest in bono tantam habere concordiam, quantam mali habent in malo. *Hier. in Psal.* 82. *Quoniam cogitaverunt unanimiter.*

Laudent nomen ejus in choro. Quisquis corpus affligit, sed concordiam deserit, Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in choro. Ubi dissensio est, ubi invidia est: ibi chorus non est. *Hieron. super. epist. ad Rom.*

Qui modestè alloquitur proximum, gratum accipit responsum, & quasi de uberibus, in quibus lac quærebat, butyrum exprimit. Sed qui incepto verbo, rixam & discordiam ex fraterno corde provocat, quasi necessaria ultra modum emungens sanguinem elicit. *Hier. super illud Prou.* 30. *Qui vehementer emungit, elicit sanguinem.*

Melius est emigrare cum gratia, quam cohabitare cum discordia. Melius est sine lite abire, quam cum jurgio residere. *Ambros. lib. de Patriarch.*

Nulla spatia possunt esse satis discordibus: quietis, & pacificis etiam injusta abundant: Dissonis moribus etiam spaciosa arctantur. *idem.*

Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. *idem.*

Discordes tam diu nullum boni operis sacrificium immolant Deo, quamdiu à proximorum charitate discordant. Si Cain pacem habuisset in pectore, non irruisset in fratrem: si Absalon intra se pacem tenuisset, non irruisset in patrem: si animum Judæ servasset conscientiæ tranquillitas, non confugisset ad laqueum. *Greg. in Past. c.* 23. *par.* 3.

Perversæ mentes si semel ad studium contrarietatis eruperint; sive pravum, sive rectum quid à contradicentibus audiant, adversus hoc responsionibus impugnant: quia cum persona per contrarietatem displicet nec recta, quæ protulerit, placent. Ar contra bonorum corda, quibus in odium non venit persona, sed culpa, sic perversa dijudicant, ut recta, quæ dicuntur, assumant: & sic malè prolata respuunt, ut tamen approbent, quæ ex veritate cognoscunt. *idem Moral. lib.* 9.

Sicut noxium esse solet, si unitas desit bonis: ita perniciosum est, si sit in malis, Perversos quippe unitas corroborat, dum concordant, & tanto magis incorrigibiles, quanto unanimes fecit. *Greg. Moral. lib.* 33.

Si Dei vocantur filij, qui pacem faciunt: procul dubio Satanæ sunt filij, qui pacem confundunt. Sicut nihil est preciosius Deo virtute dilectionis, ita nihil est desiderabilius Diabolo extinctione charitatis. Quisquis ergo seminando jurgia, dilectionem proximorum perimit, hosti Dei familiarius servit. *Greg. in Pastorali.*

Discordia est aliquorum diversio, quos prius amoris vinculum colligavit. Concordia est convenientium in rectitudine animorum indirupta quædam, & unita complexio. Seditiosus est, qui dissensionem animarum facit, & discordias gignit. *Isidor. lib. Etymologiarum.*

Concordia malorum contraria est bonorum: & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividitur malorum. *Isidorus de summo bono, lib.* 3.

Si contristaveris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi: Si peccaveris in eum, age pœnitentiam coram illo. Si offenderis quemquam, repropitiare cum pace, perge velociter ad reconciliationem proximi tui: offensioni tuæ cito veniam postula, non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. *idem Soliloq. lib.* 2. *c.* 22.

Decet regalis apicis curam, generalitatis custodire concordiam, quæ ad laudem regnantis trahitur, si ab hominibus pax ametur: Quid enim est, quod principem melius prædicet, quàm quietus populus, concors Senatus, & tota Respublica morum honestate vestita? *Cassiodorus Epistola vigesima secunda.*

Cogi debet, ut sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. *idem lib.* 1. *epist.* 1.

Conspiratio apud spiritualiter viventes contra ordinis disciplinam & majorum instituta confœderatio est. *Cassiod. sup. Psal.*

Summopere jurgia fuge. Nam contra parem contendere anceps est, cum superiore furiosum, cum inferiore sordidum, maximè autem contra fatuum contentionem inire: nam absentem lædit, qui cum ebrio litigat.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Petronius.

Intremuere tubæ, ac scisso discordia crine
Exsultit ad superos stygium caput, hujus in ore
Concretus sanguis: contusáque lumina flebant,
Stabant irati scabræ rubigine dentes,
Tabo lingua fluens, obsessa aracontibus ora,
Atque inter toto laceratam pectore vestem
Sanguineam tremula quatiebat lampada dextra.

Virg. Ecl. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
Perduxit miseros, en, queis consevimus agros?

Virg. Æneid. 8.

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

Silius 9.

Discordia demens
Intravit calos, superósque ad bella coëgit.

Silius 13.

Et discordia gaudens
Permiscere fretum cœlo.

Æneidos lib. 7. Furiam Alecton alloquitur.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domes: tu verbera tectis,
Funereásque inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes.

Horat. lib. 1. epist. 3.

At vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat,
Indomita cervice feros, ubicumque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus.

Juvenalis Satyr. 8.

Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus, & miseris, tollas licet omne quod usquam est:
Auri atque argenti scutum, gladiúmque relinques.
Et jacula, & galeam, spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui non est sententia, verum
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Senec. in Hercule furente, Trägœd. 1.

Si æterna semper odia mortales agant,
Ne cœptus unquam cedat ex animis furor:
Sed arma fœlix teneat, infœlix pereat:
Nihil relinquent bella, tum vastis ager
Squalebit arvis, subdita tectis face,
Altus sepultas obruet gentes cinis.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Nostine igitur, quod omne quod est, tam diu manere, atque subsistere, quamdiu sit unum: sed interire, atque dissolvi pariter, quando unum esse desierit. *Boëtius de Philosoph. consolatione, lib.* 4.

Quietissimam vitam agerent homines in terra, si hæc duo verba à natura omnium rerum tollerentur, Meum, & Tuum. *Senec. libr. de Morib.*

Nobilitas generis, & divitiæ, principia & fontes sunt seditionum. *Arist. lib.* 5. *Polit.*

Minores ut fiant æquales, seditionem faciunt: æquales verò ut fiant majores, seditionem faciunt & ipsi. *idem.*

Omnis diversitas videtur facere seditionem. *idem.*

Expetenda magis est decernendi ratio, quàm decertandi fortitudo: sed cavendum, ne illud bellandi magis fuga, quàm utilitatis faciamus ratione. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, quàm pax ipsa quæsita videatur. *Cic. lib.* 1. *de officijs.*

Neque enim civitas in seditione potest esse beata, nec in discordia dominorum domus, quo minus animus à seipso dissidens secúmque discordans, gustare partem ullam liquidæ voluptatis & liberæ potest. Atque pugnantibus, & contrariis studiis, consiliisque semper utens, nihil quiete videre, nihil tranquille potest. *Cicer. lib.* 1. *de Finib. bonor. & malorum.*

Ego vobis regnum firmum trado, si boni eritis: Sin mali, imbecillum. Nam concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Sallust. in Iugurth.*

In omni certamine, qui opulentior est, etiamsi accipit injuriam, tamen, quia plus potest, facere videtur. *idem.*

Omne bellum facilè sumitur, cæterum ægerrimè finitur. Non in ejusdem potestate initium, & finis est. *idem.*

Convivium etiam solenne majores instituerunt, idque charistiam vocaverunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur, ut si quæ inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, & fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur. *Valer. Max. lib.* 2.

Per discordias civiles externi tollunt animos. *Livius decad.* 1. *lib.* 3.

Discordia ordinum Reip. venenum. *Idem, ibid.*

Assiduum inter pares discordiæ malum. *Justin. hist. lib.* 16.

Malum extremum discordia. *Tacit. Annal. lib.* 4.

Nihil in discordiis civilibus festinatione utius, ubi facto magis quàm consulto opus est. *Tacit. hist. lib.* 1.

Nulla quantumvis minima natio, potest ab adversariis perdeleri, nisi propriis discordiis seipsa consumpserit. *Veget. lib.* 3. *c.* 10.

Numantia eversa, Scipio Tyresium quendam Celticum principem consuluit, qua de causa Numantia prius invicta duravisset, & post eversa fuisset? Tyresius respondit, Concordia victoriam, discordia exitium adfert. *P. Diacon. hist. l.* 4.

Si primarij duces dissimiles discordésque sunt, nihil in exercitu perniciosius accidere potest. *Polyb. l.* 4.

Non vi sed colloquio discordiæ componuntur. *Plut. in Numa.*

Discordiarum fraternarum horrendi eventus fratres ipsos, stirpémque suam, domos, regna, fundum everterunt. *Livius, decad.* 4. *lib.* 9.

In

In dissensione nulla salus conspicitur. *Cæsar lib. 5. de bello Gall.*

Seditionis interdum non remedia, quam principia majora sunt, in tumultu festinatio quoque tarda est. Unum est temeritatis solatium perpetua fœlicitas. *Quinct. Cur. de gest. Alex. l.9.*

Discordia infeliciter exagitante nulla unquam tempora vel prospera vel domi quieta dicuntur. *Paul. Oros de Ormesta l.4.*

Magna ex dissensionibus incommoda oriri solent. *Julius Cæsar lib.7.*

Quam optabile bonum concordia, tam detestabile malum discordia est. Quàm illa est humano generi salutaris, tam hæc est furialis, feralis, monstrifica. Id quod utinam luctuosissimis experimentis nuperrimè non esset cognitum. Hoc vitium à levitate & inconstantia multa mutuatur. Discors est homo aut ipse secum aut aliis. Secum, quoties inter sensus oritur seditio. Tunc scilicet domesticis quibusdam certaminibus totus discerpitur. Aliis, id est, iis, à quibus ipse seorsim sentit, sive de re inter multos communi, sive publica inter cunctos quibus ipse acriter adversatur. Prior illa discordia est ejus animi labes, qui dum rationem per devios tramites vitat, quod nunc probat, post fœdè improbat. Si fortè quàm ratio monstrat, pedem intulit, eum mox, unius suasu cupiditatis, inde retrahit. Est prorsus maculosissima humani ingenij nota. Quippe hominum vix ullus est, qui ubi re optata & sperata potitus est, ad illam non illico nauseet. Cui abundè debuit esse, si egestatem propelleret, is nullo opum aggestu satiari potest. Qui morbos reformidat, ea tubicinatur quæ morbos inducunt. Cui mors nunquam non est in conspectu, huic ipsi nihil quicquam pensi est, quàm honestè vivat, & quale nomen apud posteros relinquat. Qui vita sanctos laudat ut fœlices, is ad nullam vehementius, quàm ad mortis mentionem trepidat. Ille ipse qui, quòd est mersus miseriis, factus est osor vitæ, metuit mori. Qui ne ulla fallacia ductetur, etiam atque etiam circumspicit, is non dubitat insidiari alienæ simplicitati. Belli fugitans idem pacis est impatiens. Qui togatus inermes & imbecilles audacter opprimit, is ad sagati conspectum contremiscit. Qui in alio tyrannidem detestatur, hic sibi tyrannidem molitur. Nullus tam deploratæ sortis est qui turpia non culpet; vix ullus qui turpibus abstineat. Quem prosperitas inflavit, hunc ipsum adversa prosternunt. Qui Deum precatur ut omnis boni largitorem, is eundem non timet, ut improbitatis ultorem. Hæc sunt humanæ levitatis crepundia; quæ discordiæ effectus, & quidem ferales è vestigio consequuntur, nimirum ubi ad res actionésque ventum est. Natura tam malè affectos accedens discordia levitatis partus ita dividit, ut unius, & ejusdem hominis dexteræ partes stent contra sinistras. Quod manifestæ dementiæ signum est, maxima pars non solum cum altero pugnant, sed ipsi secum; suimet sunt incerti; huc illuc fluctuant, in ordine vitæ secum perpetuò disconveniunt. Tantùm potest vel levissima à ratione defectio Ut enim ratione nihil est firmius, ita affectibus nihil est levius. Quisquis hanc amplectitur, & ei constanter adhæret, eadem quoque constanter rejicit, constanter eadem probat. Cuicumque affectus illudit, qui à sensibus circumducitur, non solum non est in portu, sed ne in ullo quidem vado. Nunc in summo fluctu est, nunc eò deturbatur ubi ima dehiscant. Modò in his, modò in illis partibus, hoc unum assequimur, ut se intimè conficiat. Porrò hoc omnibus vitiis peculiare est, ut sibi invicem quidem blandiantur, sed nunquam ament inter se, nunquam consentiant, semper discordent, semper digladientur. Una virtus & semper & ubique æqualis, ubique tores est. Ubique in suam perfectionem compactilis, nulli se rei applicat nisi rationi, hoc est, ipsi sibi. Ergo quacúmque acceseris, semper unam & uniformem invenies. Virtus, à se nunquam dissentit, nunquam sibi dissimilis, sibi reconciliari opus habet, aut secum redire in gratiam. Non nova veteribus, non deteriora melioribus mutat. Ejus decreta omni loco ac tempore deprehenduntur proba, factu utilia, eventu prospera & laudabilia. Ejus dictis nulla actio discordat, quia non alia loquitur, aut statuit quàm se digna. Apud ipsam facta dictis consentiunt. Vis ergo credi te virtuti militare? Ne unquam abs te dissenseris, In institutis, in moribus, in omni actione unus idémque apparere. Tibi constabis, quando frugi, bonus, constans es, nunquam semper consta. Abs te ipso, quando frugi, bonus, constans es, nunquam discede, Jovem imitare, cujus decreta sunt immutabilia. Ut improbitatis certissimum documentum est, sibimet esse contrarium, ita animus sedatus, nullisque diversis affectibus dilaceratus, est fidelis & indubius index virtutis. Hæc est interior hominis discordia, qua nihil usquam est fœdius, nihil humanitati infensius. Alterum discordiæ genus illud esse dixi, quo hominum communio dissociatur. Quàm illud prius homini secum pugnanti, tam hoc posterius cunctis, qui in unum Reipublicæ corpus coaluerunt funestum est. Nam quantùm concordia, cœleste bonum congregat, tantùm discordia infernale monstrum dissipat. Quicquid illa firmat, roborat, extendit, hæc disgregat, debilirat, extinguit. Enim verò hoc discordia perficit, ut se quisque & sua omnia ad unum se redigat, se uno nitatur, hoc est arundine, re fluxa & caduca, ea quæ est nullo numero. Ergo, væ illi civitati, ubi sunt tot sensus quot capita. Væ illi aulæ, in qua primores dissidio segregantur. Recentissima exempla docent quantum sint domestica mala, hostium consiliis & conatibus perniciosiora. Is morbus, inquit, medicorum summus, multò difficillimus est, in quo vultus ægrotantis sit dissimillimus. Nulla res validissimas, munitissimásque gentes hostibus pervias, & obnoxias reddidit, quàm nulla ad propulsandum commune periculum consensio. Græcorum calamitates Homerus ad ipsorum discordias refert. Qui singuli satagunt rerum suarum, vix est ut unquam prosperè rem gerant. Qui singuli pugnant plerumque hoc assequuntur, ut universi vincantur. Nulla civitas tantis opibus floret, nullæ tantæ copiæ regnum propugnant, quas discordia non convellat. Hoc quoque malum, omnium malorum extremum, progignit nimius amor sui, illa, inquam, arrogans persuasio, qui quisque tumidus se plus aliis sapere ac posse existimat. Quippè ex hac tam cœnosa scaturigine manat contemptus aliorum. Ex eo contemptu acerrima illa & immortalia primorum odia, dissidia, ac dissensiones, vulnera insanabilia. Conjugia, obsequia, amicitiæ hinc dissolvuntur. Nec enim quisquam quis oculis aspicit eum, à quo se, suámque qualemcumque sapientiam contemni intelligit, eum potius pessime odit. At inter quos odia perdurant, adversus hos nullis opus est neque artibus neque armis. Ipsi se de repente confecerint. Ea re nascentes in Republica simultates continuò & poni, & Reipublicæ remitti debent; ne quisquam pertinax, ne quisquam duret implacabilis. Nam privatorum inimicitiis, Rempubl. sensum labefactari constat. Neque verò hostilis calliditas in hoc semper est intenta, ut manu rem gerat, & vim vi expugnat. Nimirum, ante oculos est belli alea, quæ quod communis est, summa curâ vitiatur. Ergo ferales discordiæ faces inter eos, qui poterant esse quieti & concordes, callidè injiciuntur, hoc est iis artibus, quarum hodierna impietas callentissima est. Hinc illa incendia, quæ universas gentes populantur. Hac ratione sæpissimè in spem ventum est, rem quamlibet validissimam posse dissolvi; quam, si concors maneat, nullæ conglobatæ vires perrumpant, nedum everlant. Factio, seditio, interna mala quò infestioribus & occultioribus causis progignuntur, hoc & difficiliùs curantur, & perniciosiùs agunt. Vix est ut semel in partes distracti conglutinari possint. Hæc item est prævalidorum corporum conditio, ut quæ ab externis locis nulla esse poterat, hanc domi perniciem inveniant; Qui nullis aliis causis concuti possunt, suis ipsa viribus concidant: Qui aliis terrori erant, hi inter se concurrant infensissimi. Ergo & ipsi fratres committuntur; ipsi liberi à parentibus segreges fiunt. Quam quisque cognatione proximo omnia fausta cupiebat, tot in eum diræ & imprecationes torquentur, postquam eos hæc furia quassit. Illic non ampliùs homines conspicit, sed ferocientes belluas, & occursu formidabiles, à quibus scilicet, bellum denominatur. Vt enim humanæ naturæ propria est concordia, ita, simulátque pabulum, aut aliquod oblectamentum belluis objicitur, confestim de eo pugnant. Itaque discordia parit seditionem. Seditio tantò deterior est bello, quantò bellum deterius est pace. Discordiam Aristophanes vocavit omnium Dearum maximam, id est, valentissimam: & Pindarus justitiæ filiam, credo, quòd est acerrima peccatorum ultrix. Verùs magisque propriè is, qui discordiam esse Deam pernicioſam; quæ quòd ad concilium sive convivium Deorum non esset invitata, trium Dearum litem aurei mali suppositione commenta est; Unde illæ tot rixæ inter ipsa numina. Plerunque hoc malum sese iis infert qui conditione sunt partes Hæc paritas primùm aliqua injuriæ opinione labefactatur, fomitem hîc aut illic suggerente invidia; comitibus & obstetricibus avaritiâ & ambitione. Hinc sequuntur mordaces æmulationes; hinc inimicitiæ ferventes & fluentes. Hæ, ut quidam hæreditarij morbi, minoribus quasi per manus traditi, usque ad seram posteritatem propagantur. Transeunt quoque ad proximos, mox ad longinquos, ut incendia. Hanc furiam quidam verè dixit, si constat inter Deos confestim fore, ut cœlum ruat. Typus discordiæ potest esse is, qui apud Æschylum describitur, homo nudus, ignifer, lampade manus habens armatas cum flammeis litteris, quæ hoc sonant, Incendam urbem. Potest quoque hujus diritatis symbolum esse effigiatus ille Typhon ignivomus & fumivomus. Tum ille Tydeus homicida, seditiosus, malorum sator, minister furiarum, sacerdos cædis. Denique illa Erynnys, quæ, missa inter homines furiali face, quod est signum pugnæ nõ aliter exultat, quàm si sit circumfusa acervis cadaverum. Ipsam discordiam antiquitas ita effigiavit; In ipsis ejus faucibus posuit cruorem concretum, qui est ei cibus. Oculos habet contusos, nimirum livore & odio; dentes rubiginosos, linguam tabo fluentem. Faciei dracones inerrant. Dextra est cruenta, vestis lacera. Ipsa horribili strepitu incedit, tota circumdata nube quadam sanguinea arma habet adamantina tabo fœdata. Manus hastile quatit, illúdque sæpe huc illuc vibrat. Sub ejus pedibus terra tremuit. Sæpè ex ore vaporem exhalat atrum & horrendum. Quapropter assiduis precibus à Deo petendum, atque in id omni ope incumbendum, ut perpetuò eliminetur hoc malum; inducatur & colatur concordia, quæ ut humilia erigit, sic debilia firmat.

¶ Apophthegmata.

Democritus à Philippo Macedonum rege hospitio susceptus, qui ob novas Cleopatræ nuptias à se Olympiadem Alexandrúmque avocaverat, dicenti Philippo, quo pacto Græci inter se mutuam agerent concordiam respondit: Tua minimum interest, Philippe, Græciæ curam suscipere, qui tot discordiis ac calamitatibus propriam cumulasti regiam, *Bruso. lib.1. cap.10. ex Plut. apoph.*

M. Agrippa dicere solebat, multum se huic sententiæ debere: Concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Senec. in epist. lib.14.*

Leontius Episcopus. In gravissima illa apud Antiochenos de fidei negocio dissensione, timens seditionem, sententiam suam apertè proferre non audebat: & aliquando caput suum canis florescens manu demulcens, dixisse fertur: Nivem eam soluram lutum multum subsecuturum esse. Ænigmate eo obscurius indicans, dissonantiam eam aliquando in seditionem evasuram, neque eos, qui factionis suæ essent, cum, reliqua multitudine consensuros. *Niceph. lib.9.c.24. Eccl. histo.*

Alphonsus, sæpenumero dicere solitus est: Si Romanis temporibus vixisset, se constructurum fuisse templum Jovi Positorio, ut de rebus acturi, in eo prius convenirent, & contentionem omnem deponerent. Innuit autem, nihil æquè Reipublicæ esse pernicioſum, ac si plebis cum patribus crebræ contentiones oriantur. *Panor. l.3. de gest. Alph.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Quemadmodum certantibus ventis mare concutitur: Sic regibus adversantibus sibi populus regni vexatur *in c.1. vexatur.*

Origenis. Tanquam in Musicis si harmonia chordarum fuerit consonanter aptata, sonum suavem modulati carminis reddit: si vero sit aliqua in fidibus dissonantia, ingratissimus sonus redditur & carminis dulcedo corrumpitur. Ita & ij qui Deo militant, si dissensiones & discordias inter se habeant, ingrata erunt omnia, & nihil acceptum Deo videtur etiamsi

etiamsi multa bella conficiant, etiamsi spolia multa deferant, & multa munera offerant Deo. Ego autem amplius aliquid dicam. Nisi talis fueris, ut in nullo dissentias à mandatis Dei, nec in aliquo discrepes ab Evangelicis præceptis, non poteris superare inimicum. In eo enim ipso quo dissentis, vinctus es à Diabolo, *homil.26. in Num.*

D. Augustini, Si unus flatus inflat duas tibias, non potest unus spiritus implere duo corda, agitare duas linguas? Si spiritu uno, id est, uno flatu impletæ duæ tibiæ consonant, impletæ duæ linguæ spiritu Dei, dissonare possunt: Est ergo hic quædam concordia, sed auditorem desiderat. *In epistola Ioannis tractatu nono.*

Aristotelis, Cybindus avis bellum internecinum gerit cum aquila, adeo ut cohærentes sæpenumero prendantur: Ita fit aliquoties, ut dum mutuum inter se odium pertinaciter exercent principes, utrique subvertantur tertio quopiam invadente. *De natura animal. lib. 9. c. 12.*

Plutarchi, Ut si buboni accedat febris, nihil est periculi: verùm si sublato illo ramen morbus perseveret, videtur altiùs egisse radices: Sic fratrum dissensio, quæ cessat lite finita, causa erat, non ipsorum: ac si manet etiam dum negotio infecto, jam negotium prætextus erat, non causa, sed exulceratus animus in causa fuit. *In Moral.*

Vt convenit amantibus diversas amicas habere, sed in eandem depereuntibus malè convenit: Sic dissident, qui eadem ex re gloriam affectant. *In Moral.*

Vt macula statim eluenda, ne inhæresca, & difficilius eximatur: Ita dissensio fratrum, illico tollenda, ne gignat odium. *Ibidem.*

Vt aqua in locos hiantes ac diductos influit, ac magis eos divellit: Ita quidam irritant fratrum dissidia. *In Moral.*

Vt singula hastilia facilè frangas, conjuncta non possis: Ita dissidentes facile superantur, concordes haud facile. *Ibid.*

Vt periculum fit, si omnes in idem inclinent latus navis, sed aliis aliò inflectentibus, navis optime libratur: Sic seditio & dissensio inter Rhetores tutiorem reddit statum civitatis: item dissensio poëtarum inter se facit; ut minùs inficiant opinionem lectoris. *In Moral.*

Inter Agathallos & Acanthylides tantum est odium, ut si sanguis eorum vi misceatur, continuo separent se rursùs, ac dissiliant: Sic inter patricios & plebem etiamsi quando pro rerum usu conjunguntur, durat tamen usque odium naturale. *In Moral.*

Plinij. Ut vultures ad extincta corpora odore feruntur, sana non sentiunt: Sic inimicus, si quid deliquerit, statim olfacit, atque eo statim accurrit, ad rectè facta stupidus. *Lib.10. c.6. Et Plut. in Moralib.*

Tythæus lapis quamvis grandis innatat, comminutus sidit: Ita concordia sustinemur, discordia pessum imus. *Lib. 2. cap. 106. & Lib. 36. cap. 17.*

Anonym. Scorpius lethale venenum habet, aconitum lethalius: tamen hoc in potu datum adversus scorpionum ictus remedium habet: Ita dum venenum cum veneno colluctatur, servatur homo: Itidem duorum pestilentium civium discordia nonnunquam Reipub. saluti est. *In Simil.*

¶ Adagia.

Omne regnum in se divisum desolabitur.

Discordia maxima res dilabuntur, & potentissima evertuntur imperia.

Adagium illud citatur, Matth.12. 25.

Bellum omnium pater. ὁ πόλεμος ἁπάντων πατήρ. *Lucia.*

Proverbium ideo dictum est, quod bellum omnium rerum novandarum author est, ut ex eo nata videantur universa.

Tuas res tibi habeto.

Caius Iurisconsultus lib. 44. tit. de divortiis ostendit fuisse receptum, ut divortium his verbis perageretur: Tuas res tibi habeto, tuas res tibi agito. Hæc Proverbij gratiam habebunt, si cui civilitèr renuntiabimus amicitiam. Sed festivius erit, si ad res animi transferantur.

Gamma Betam persequitur.

Procopius lib. 3. de bello Vandalico refert, Carthagine antiquum proverbium à pueris jactari solere: Quod Gamma quandoque Betam & rursus Beta Gamma persequitur. Suspicor puerorum lusum huc spectasse, quod inter vicinos frequenter oriatur dissidium.

Domesticum dissidium.

Ad detestandum seditionem, & mutuam contubernalium inter ipsos discordiam insidiásque conveniet illud Homeri Odyss. ω.

Οὐχ' ὅσιν, κακὸ ῥάπτειν ἀλλήλοισιν.

Id est,

Impia res moliri inter sese mala.

¶ Exempla Biblica.

Discordiæ, & dissensionis & rixarum exempla: Cain & Abel, Genes. 4. vers. 8. Pastores Abraham & Loth, 13. versic. 7. Reges Chanaan, 14. versic. 4. Sodomitani contra Loth, 19. versic. 4. Pastores Geraræ & Isaac, 26. versic. 20. Esaü adversus Jacobum, 27. versic. 41. Jacobus adversus Labanem, 31. vers. 36. Simon & Levi adversus Hemor & Sichem, Genes. 34. vers. 25. Duo Hebræi, Exod. 2. versic. 13. Congregatio adversus Mosen & Aaronem, 36. versic. 2. Mosen, 17. versic. 3. Num. 21. vers. 4. 5. Abimelech & fratres, Judic. 9. vers. 5. Tribus Ephraim adversus Jephthe, 12. vers. 1. 3. Israëlitæ & Benjamitæ, 20. versic. 13. Saül in David, 1. Samuel. 18. versic. 8. 9. 2. Samuel. 3. vers. 1 Absalon in Davidem patrem suum, 2. Samuel. 15. versic. 10. Israëlitæ in Davidem Regem, 19. versic. 41. Duæ Mulieres, 1. Reg. 8. vers. 22. Roboam & Israëlitæ, 12. versic. 16. Discipuli Christi, Lucæ 22. versic. 24. Judæi, Joan. 6. vers. 52. & 10. versic. 19. Turba, Joan. 7. vers. 43. Inter Pharisæos & populum, 9. versic. 16. Jerusalem civitas, Actor. 11. versic. 2. Multitudo, 14. versic. 4. Quidam ex Judæis, 15. versic. 2. inter Paulum & Barnabam, versic. 30. Ephesij, 19. vers. 28. Asiatici Judæi & Jerusalem. 21. vers. 30. Pharisæi & Sadducæi, 23. vers. 7. Inter Corinthios, 1. Corinth. 2. v. 11. 12. 13. vers. 3. 4. & 11. versic. 18.

¶ Hieroglyphica.

Discordiam & mores maximè dissimiles Ægyptij, poëtæque omnes significare cum volunt hieroglyphicè, *Lupum & Agnum aut Ovem ponunt. Pier. Valer. lib.10.*

Hominem ex civilibus seditionibus & tumultuosis discordiis crescentem, réque auctum significantes hieroglyphicè, eum in *Anguillarum* venatione occupatum effingebant. Aqua siquidem quieta limpidáque, earum captura nulla propemodum: magna verò si perturbetur. *Valerius Pier. lib.29.*

Sunt qui *thuribulum*; aut aliquod aliud *Vas igniarium* cum *aquario* pictum, unde scilicet ignem & aquam inesse perspiceretur, quippe si ex uno ignis promicaret, in altero aqua desideret: discordiæ signum esse tradant: quod ea naturæ sint maximè contrariæ. Unde, *Ignem aqua permiscere*, dictum de iis qui se ea præstituros pollicentur, quæ fieri nequaquam possint. *Valer. Pier. lib.4.*

¶ Fabula.

Leo & Ursus.

Cum in hinnuleum fortè fortuna unum eodem tempore Leo & Ursus incidissent, uterque illo potiri volens, acerrimè secum conflictari cœperunt, atque ita unus afflixit alterum, ut oborta vertigine, ambo in terra prostrati jacerent. Vulpecula autem, quæ eventum pugnæ expectasset, cum videret illos esse viribus defectos, hinnuleum relictum in medio, ipsa illis semiapertis oculis intuentibus abstraxit. Quod cum illi prohibere non possent: Infœlices non igitur, intercedentibus verbis, inquiunt, vulpeculæ causa dimicando perimus.

Sæpe de aliorum laboribus fructum alij percipiunt. Quid autem fecit aliud Philippus Rex Macedonum? quam quòd relictam opulentiam terræ Græciæ, confectis mutuo Marte & viribus suis civitatibus, ipse interveniens occupavit.

Lupus & Vulpes.

Sumpserant arbitrum de lite quadam Lupus & Vulpes, Simiam. Coram qua, cum gravissimè alter alterum accusaret, & mutua sibi convitia atque probra ingererent, neque criminandi facerent finem, tum judex, silentio imperato: Te, inquit, ô Lupe, scio nullam rapaciorem, & te, ô Vulpes, non aliam magis fraudulentam esse bestiam. Inter vos igitur de cætero amicitia & pax. Sed reliquorum animantium, tam humani quàm belluini generis, maximum erga vos odium esto. Hæc mea sententia est.

Docet fabula, non moveri nos dissensione & rixis improborum oportere, sed omni tempore illos, & arbitrari arctissimo vinculo pravitatis conjunctos esse & adversari atque odisse.

Accipitrum pax.

Accipitres quodam tempore inter se acerrimè belligerabantur: Hos columbæ in gratiam reducere & à dimicatione mutuisque cædibus abducere conatæ, perfecere, ut pacem illi inter se facerent. Qua firmata tam in columbas, quàm reliquas minutas aviculas ipsi concordes vim & ungulas suas convertere.

Fabula docet; utiles esse saluti bonorum discordias malorum. Ut ferunt Melanthium, sive ioco seu serio dicere solitum, Rempublicam Athenienssium servari dissidiis oratorum. Quod, cum non incumbant, universi quasi in unum latus navigij, fiat, ut ab altera parte veluti pondere opposito administratio libretur.

De Fure & Sicario.

Consociata opera rem communiter gerebant facinorosi duo, Unus fur, alter sicarius, quadam nocte venere in ædes agricolæ, ut putabatur, non pauperis, cujus cum non solùm ædes compilandas, sed etiam abigenda animantia fur censeret. Rectè, inquit sicarius: illo interfecto omnia exequi poterimus: prius tamen, inquit fur, bovem unam aut alteram educamus, ut si forte tumultus oriatur & fugiendum sit, aliquid abstulerimus. Non placet hoc mihi, inquit sicarius, ne paterfamilias strepitu excitatus eripiatur manibus meis. At hoc fur melius est, inquit. Imò illud, inquit sicarius. Ita inter rixas, iratus fur patremfamiliàs inclamat, & vigilare jubet, ne vitam amittat. Qui excitatus etiam res suas servavit.

Fabula indicat, malorum dissidia bonis esse salutaria.

Vide Contentio, Lis, Rixa.

Discretio.

¶ Definitio et etymolog.

Discretio, Græcè, διάκρισις, εως, ἡ, & διάκριτος, ου, ὁ, discretus dicitur. Hebr. *Gheser*, à verbo *Ghazar*, discidit, dissecuit, divisit. Discernere enim res est rectè sejungere, ita ut aliam cum alia non confundas vel misceas.

Discretio rerum consequentium continet perspicuam, dilucidámque cum gravitate expositionem. *Isid. in Sinonym.*

Discretio pertinet ad prudentiam, & est genitrix, custos, moderatrixque virtutum. *B. Thom. 3 senten. dist. 33. q. 2. art. 5.*

Discretum, Græcè, διάκριτον, ου, τὸ, διακρίνω, discerno dicitur. Est autem discretum, cujus partes non copulantur ad aliquem terminum communem. *Secundùm Aristotelem libro Pradicamentor.*

Hebr. *Ghezer*, à verbo *Ghazar*, discidit, dissecuit, divisit. Discernere enim, est res rectè sejungere, ita ut aliam cum alia non confundas vel misceas.

Discretio est examen & disquisitio diligens inter duo, quorum alterum re ipsa tale est, quale nobis apparet: alterum falsam tantùm illius quod verum esse creditur, imaginem & speciem externam præ se fert & gerit.

¶ Loci

¶ Loci Biblici.

Discretio Christianis omnibus necessaria, Deut. 30. 15. Job. 34. 3. Esa. 5. 20. Hebr. 5. 14. 1. Joha. 2. 20. 1. Cor. 12. 10. 1. Thess. 5. 22.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni & mali. *ad Hebr. 5.*

Patrum Sententiæ.

Ex studio arcus distenditur, ut in suo tempore cum utilitate tendatur: qui si otium relaxationis non accipit, faciendi virtutem ipso usu tensionis perdit, ita aliquando exercitatione virtus, cum per discretionem prætermittitur, reservatur; ut tantò post vitia valenter feriat, quantò à percussione interim prudenter cessat. *Greg. 24. mor.*

Plerumque virtus quum indiscrete tenetur, amittitur, quum discrete intermittitur, plus tenetur. *ibid.*

Sanctorum provida discretio, dum sollicite circumquáque conspicit in altum posita priùs quàm veniat, culpam deprehendit, eámque quo vigilanter prænotat, eo fortiter declinat. *Lib. 21. mor.*

Sæpè dum nosmetipsos plus justo discutimus, de ipso discretionis studio indiscretius erramus: & mentis nostræ acies quo plus cernere nititur, eo densius obscuratur: quia qui importune solis radios aspicit, tenebrescit. *ibid.*

Ubi virtus discretionis perditur, intentio quæ virtutis initium habet, criminis finem accipit. *Lib. 3. moral.*

Discretio omni virtuti ordinem ponit, modum tribuit, decorum & perpetuitatem confert. Est ergo discretio non tam virtus quàm quædam moderatrix virtutum, ordinatrix affectuum, & doctrix morum. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsaque affectio naturalis in perturbationem magis convertetur exterminiúmque naturæ. *Bern. sup. Cantic. Serm. 24.*

Medij quidem incedere debemus inter nimium timidos, & nimium temerarios, ut simus quidem verecundiores his, qui ad intus, quam quædam moderatrix virtutum, ordinatrix affectuum & doctrix morum. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsáque affectio naturalis in perturbationem magis convertetur, exterminiúmque naturæ. *Gregor. Naz. in apol.*

Quicquid boni cum discretione feceris, virtus èst: quicquid sine discretione gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta pro vitio deputatur. *Isid. lib. de Synod.*

Discretio est in dijudicandis rerum causis provida, & humanarum mentium ratio moderatrix. *In synonym.*

Ratio est gerendorum ordo ex causa venientium, ut quid quo loco facias, ac dicas, intelligas. *idem.*

Omni conatu debet discretionis bonum virtute humilitatis acquiri: quæ nos illæsos ab utraque potest nimietate servare. Ad unum enim finem nimietas jejunij, ac voracitas pervenit, eodémque dispendio vigiliarum immoderata continuatio monachum, quo somni gravissimi torpor involvit. Nam per excessum continentiæ debilitatum quemque ad illum statum revocari necesse est, in quo negligens quisque per incuriam detinetur. *In collat. abbatis Moys.*

In utraque enim parte sustinebit maximum detrimentum quisquis inæqualitatem tenens, nunc ventrem jejuniorum ariditate constringit, nunc escarum nimietate distendit. Ut enim mens cibi inanitate laxata, perdit orationum vigorem, dum carnis nimia laxitudine prægravata condormitare compellitur: ita rursum nimietate voracitatis oppressa emittere ad Deum preces puras levésque non poterit.

Cunctam disciplinam regularis ordinis moderetur æqualitas discretionis, ne vel nimia remissio nutritiva sit criminum, vel impia discretio parricida virtutum. *Petr. Ravis. in quodam serm.*

Discretio virtutibus modum imponit, sine qua virtutes sunt vitia. Nam si adsit timor & non discretio, transit in desperationem: si dolor, in amaritudinem: si amor, in adulationem: si spes, in præsumptionem: si lætitia, in dissolutionem: si ira, in furorem. *ibid.*

Ad rem gerendam qui accedit, caveat ne id solummodo consideret, quod illa res honesta sit; sed etiam ut habeat efficiendi facultatem. In quo ipso considerandum est, ne temere despicias propter ignaviam, aut nimis confidas propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis priusquam aggrediare, adhibenda est discretio. Considera ergo ne nimis cupias, nam in proverbio dicitur: Qui nimis cupit, parum stringit, partiendum est opus sub quo in via non persistas juxta illud: Qui plus posse putat sua quam natura ministrat: Posse suum superans se minus esse potest. *Anonym.*

Disputatio.

¶ Definitio et etymolog.

Disputatio, Græcè, διάλεξις, ὁ, ἡ, & διαλέγομαι, disputo dicitur: Hebr. verbum *Chasehab*, significat. Cogitare, arbitrari, ratiocinari, ut disputantes solent. *Chesehon*, disputatio, seu ars, & ratio disputandi & disceptandi. 2. *Hahah*, signif. Arguere, disputare, contradicere, pro more disputantium. 3. *Sachat*, Indicare, sententiam ferre, quod non sit sine disputatione in mente judicis, justam causam ab injusta diligenter excutientis. Inde fortasse *Sophista*, id est, acris & ingeniosus disputator. Est autem disputatio, actus syllogisticus unius ad alterum ad propositum ostendendum, *secundùm B. Thom. Opusc. de fallaciis.*

Disputo idem est, quod discepto, differo à quo disputatio, cujus diminutivum est disputatiuncula, componitúrque ex dis, & puto. Putare enim veteres dicebant deputare, hoc est, vacantia quæcunque, & non necessaria, aut etiam non obstantia, & aliena auferrè, atque excidere, sicque putari arbores atque vites dicuntur. Et putamina dicuntur sarmenta, & alia quæ auferuntur. Hinc factum est, ut putare pro cogitare atque animo volvere capiamus. Nam cogitando resecamus mente, quæ falsa sunt, aut inutilia, aut supervacanea, & quod verum est ac bonum, ei cogitando hæremus.

¶ Loci Biblici.

Disputationes quæ vitandæ, 1. Timoth. 6. 4. 5. 2. Timoth. 2. 23. Tit. 3. 9.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Disputatio contentiosa ingenia exercere potest, quia in hoc genere accidit, ut crebrò quis vincat, aut vincatur, quod & in certaminibus fit. *Arist. proble. sect. 18. text. 2.*

Disputationibus cur contentio est, nugatio non? quia apparens syllogismus in paucis continetur: quin etiamsi prolixius agatur, interposito tempore, paralogismus, id est, perversa ratiocinatio interea deprehendetur, & revocare quod dederit adversarius; poterit. *Idem Arist. Probl. sect. 18. text. 8.*

Disputandum non est contra negantes principia, nec contra eos, qui absurda & dissentanea dicunt; nec contra paralogismos sophisticos, *Simp. in pr. Phys. c. 15.*

Disputanti sæpè multoties videtur extranea causa remota à natura rei. *Aver. l. 12. Metaph. text. 10.*

Disputatio exigit, ut contradicatur conclusioni & argumentis. *Idem Phys. text. 22.*

Disputativæ rationes cùm verùm concludant solùm secundùm aliquid, & non secundùm totum, ideo ex utrisque rationibus in probando principia concludunt virtutem. *D. Thom. in princ. Phys. lib. 12. text. 4.*

Disputationis optimus modus est, ut ipsi vicissim concedant & considerent. *Plat. de Repúbl. Dial. 1.*

Multi homines disputando de rebus, haud secus quàm animantes brutæ pugnando, solam sibi victoriam proponunt. *Idem in Tymæo.*

Mihi ab istis subtilibus (disputantibus) præcipi malo, quid amico præstare debeant, quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, & homo quàm multa significat, &c. *Senec. Epist. 48.*

Disputando turpissimum est, non evitare quin ad id facilè deducatur, ut sæpè sibi ipsi repugnet. *Ficin. in Platon. Prothagoram.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras, vanam illius Philosophi orationem esse dicebat, quæ nullam in homine passionem curaret. Quemadmodum enim medicinæ nullus est usus, nisi morbos à corporibus exterminet: ita neque philosophiæ, nisi animæ vitia expellat. *Stob. serm. 80.*

Aristippus: Cuidam qui proposuerat ænigma, vehementer instanti ut solveret etiam respondentem: Quid, inquit, amici, an non horum, alter hircum mulgere videtur, alter cribrum supponere? *Lucianus in vita Demonactis.* At refertur à Diogeniano his verbis: Utrum stultior qui mulget hircum, an cribrum supponit? *Erasm. lib. 8. Apoph.*

Idem. Aliis curiosa indagine disquirentibus, an mundus rationis exors sit, aut anima præditus, & sphæræ nihilominus figuram teneat? Vos, inquit, plus æquo de mundo solliciti, vestram ipsorum immunditiem interea parum provida consideratione pensiculatis. *Stob.*

Zeuxidamus. Cuidam percontanti, quam ob causam Lacedæmonij leges de fortitudine citra scriptum servarent, ac non potius descriptas traderent juvenibus legendas? Quoniam, inquit, assuefaciendi sunt, ut præclaris gestis potius, quàm scriptis intendant. Inertiæ genus est, de fortitudine philosophorum more disputare: sed protinus factis exercenda virtus, quæ paucis dogmatibus tradi potest. *Plutarch. in Lacon.*

Eúdamidas Archidami F. Quum audisset Xenocratem jam senem in Academia cum amicis disputantem, percontatus est, quis esset ille senex? ubi respondisset aliquis, illum esse virum sapientem & ex eorum numero, qui virtutem quærerent? Et quando, inquit, ea usurus est, si adhuc quærit? Visum est Laconi ineptum, per omnem vitam de virtute disputare, veluti de re controversa: quum oporteat à prima statim adolescentia habere certissima decreta de honesto, impressa animo, & secundùm virtutem exerceri: non quærere, quemadmodum faciunt philosophi, qui magna contentione inter ipsos de summo bono ac malo digladiantur, ne in hoc quidem satis consentientes quid sit virtus aut beatitudo. *Plut. in Lacon.*

Pantholidas, in Academia philosophos audiens multa de virtute disserentes, interrogatus cujusmodi viderentur ejusmodi sermones? Quid aliud, inquit, quàm probi: sed prorsus inutiles vobis, qui illis non utimini. Salse tetigit mores Athenienses, qui virtutem haberent in labris, non in factis. *Plut. in Laconicis.*

As. Pollio, dicebat, in causa verecunda nunquam tentari debere improbam quæstionem. Notavit rhetores, qui in declamando moverent quæstiones nihil ad causam facientes. *Eras. lib. 8. Apoph.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. In aliis certaminibus laureas referunt, qui victores redeunt: At in disputationibus divinis, solis debetur corona, qui se rei magnitudine victos ingenuè fatentur. *In dictum Apost. Cùm subjecta ei fuerint.*

Tyrij Platonici. Ut in certaminibus inspicere est, qui imbecillum obtinent corpus, & inconsultis viribus, tamen in certamen ob spem victoriæ descendunt, eos paulo post sub labore deficere: fortes verò virtute præstare: fortiter sustinere certamen, ac pro assequenda victoria ad extremum usque pugnare: Sic etiam certantibus possessionibus vitæ, alias quidem omnes reprobare, ac pellere de stadio oportet. *Serm. 5.*

Plutarchi. Ut apud Homerum Ulysses ridetur à porcis, quod panis frustula peteret, non enses, neque lebetes: Ita magis ridendi sunt, qui differenti minutulas ac frivolas quæstiunculas objiciunt. *In Moralib.*

Stobæi: Quemadmodum veratrum crassiusculè sumptum, purgat: in pollinem verò lævigatum, suffocat: Sic & nimis anxia subtilisque in philosophia disputatio. *Serm.* 80.

Thriverii. Nemo nisi jejunus vini potentiam facilè discernere poterit: igitur & qui rem aliquam dubiam, super qua sunt plures sententiæ, voluerit distinguere, propriam primam sententiam experiri expedit. Nam si semel ex omnibus delectum feceris, ubi fortè errarunt, nec ipse veritatem promptè invenies; facilè enim paratum priori succo vitiaveris. *In Apoph.*

Malevoli est, opinionem licet perversam traducere in peius: sed viri est opinionem verisimilem, falsam tamen, justis argumentis convincere. *In Apoph.* 49.

Infœlix venter, qui cibum bonum didicit corrumpere: laudatur, qui paulò maligniorem potest castigare: & malè natus est, qui ambigua mavult interpretari morosè, quam amicè. *In Apoph.* 60.

Quæ obscura sunt, aut in tenebris latent, lux manifestat: Et errores in privatis studiis explicant exercitationes in publicis, *In Apophthegma.* 95.

¶ Exempla Biblica.

Disputationum imitandarum exempla: Quidam de Synagogis, Act. 6. 9. Paul. 9. 22. & 17. 17. & 18. vers. 4. 19. & 19. vers. 8. 9. & 20. 7. & 24. 25. Judæi, 28. 29.

¶ Historica Exempla.

Menedemus Eretriensis, Platonis primum, inde Stilponis discipulus, in disputando tam acris erat, ut oculis ardere videretur. *Laër. lib.* 2.

Baldus Bononiam profitendi juris causa profectus anno 1344. publicè etiam disputavit ibi cum Bartolo per quinque horas integras, & victor abiit. *Theat. Zuing. fol.* 3812.

Galenus Pergamenus annum agens ætatis 19. doctorem quendam ex Athenæi Attalei sectatoribus, primas qualitates elementa esse statuentis, suis interrogationibus ad elenchum coëgit. *Galen. de elem. lib.* 1. *cap.* 6.

¶ Hieroglyphica.

Artifices industrium ad silicem & focum lucernas suas accendunt, & operi se accingunt alacres. Contra nugatores à verbis ad verbera & cædes deveniunt frequenter. Ut veritas ex disputatione patet & elucescit, sic altercando amittitur. Inde Bochij Epigramma,

De Silicis venis excussa ut semina flamma
Excipit arente fomite materia,
Inde suam accendunt pro se sibi quisque lucernam,
Exemplo, & cæcas discutiunt tenebras.
Sic disceptando studiosi in luminis auras:
Verum ipsum è latebris excutiunt facilè:
Contrà altercando nimis, id plerúmque sophista
Funditus evertunt, insidiosa cohors:
Ioh. Pierius, in Hieroglyphicis Collectaneis.

Vide Dialectica.

Dissimilia.

¶ PHILOSOPH. SENTENT.

Dissimilia sunt opposita similibus, & quot modis dicitur simile, tot dicitur dissimile. *Arist. 3. Metaph. cap. 9. text.* 16. dissimilaria, quæ suum opus facere possunt, vera sunt quæ non æquivocè, ut oculus cum videt verus est, cum non videt, æquivocè dicitur oculus. *Idem meteor. 4. sum. 4. cap. 3. text.* 54. dissimiles partes omnes compositæ sunt ex similib. *Alb. Max. de anim. l. 1. tract. 2. c. 2.* dissimilia sunt, quæ non habent qualitatem unam. 1. *Thom.* 10. *Metaph. l. 4. text.* 10.

¶ Adagia.

Nihil ad versum. οὐδὲν πρὸς ἴαμβον.
De iis quæ longè discrepant à proposito.
Nihil ad rem.
In eum, qui dixerit absurdè quippiam & alienum à re proposita quadrabet illud Homericum.
Νήπιος εἰς, ὦ ξεῖν', ἦ, τηλόθεν εἰλήλουθας.
Id est.
Hospes stultus es, aut longinquis advena ab oris
Nuper ades.
Nihil ad fides. οὐδὲν πρὸς τὴν χορδήν.
In eos quorum vita vehementer est inæqualis, quorúmve mores ab oratione dissident.
Quid cani & balneo. τί κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανείῳ.
Quadrabit in eos, qui ad rem quampiam prorsus sunt inutiles.
Asinus ad lyram. ὄνος λύρας.
Subaudi ἀκροατής. In eos qui propter imperitiam nullo sunt judicio crassisque auribus.
Sui dissimilis.
In sui dissimilem quadrabit illud ex Odyss. 1. quod de Pallade dixit Ulysses.
Σὶ γὰρ αὐτῷ.
πάντη ἴσκεις. Id est,
Nunc alio, nunc rursum alio sis obvia vultu.

Idem mire quadrabit in sapientiam, quæ variis involucris obtegitur apud priscos, & alia atque alia species proponitur: præsertim in divinis literis, quæ tota ferme constat allegoriis.

Alia res sceptrum, alia plectrum. ἄλλο μὲν ἐπ' ὀκτάλεγον, ἄλλο δὲ πλῆκτρον.

Locus erit utendi, cum dives aut potens velut ex æquo disputat cum erudito: cum longè aliud sit divitem aut fortunatum esse, aliud litteratum.

Calvus comatus. *Martia.*
Aptè dicetur in eum, qui veris bonis nudus ascititiis sese venditat.
Simia in purpura. πίθηκος ἐν πορφύρᾳ.
In eos dicetur, qui tametsi magnifico cultu sunt ornati, tamen cujusmodi sint, ex ipso vultu, moribúsque cognoscitur.
In eburnea vagina plumbeus gladius. ἐν ἐλεφαντίνῃ κολεῷ τὸ μολύβδινον ξίφος. *Diog. est apoph.*
Cum enim adolescens quidam insigni forma, fœdum quippiam obscœnúmque dixisset. Ex eburnea, inquit, vagina plumbum educis gladium.
In lente unguentum. τὸ ἐν φακῇ μύρον.
Usus ubi quis mentionem inducit vilis cujusdam hominis, aliis de viris egregiis verba facientibus.
Congregare cum leonibus vulpes. *Mar.*
Hoc est: Res impares dissimilésque permiscere.
Extra cantionem. παρὰ τὸ μέλος.
De eo, quod ad rem pertinet.
Nihil graculo cum fidibus. *Gellius.*
Hoc est: Nihil stolidis & imperitis cum bonis litteris.
Nihil cum amaricino sui.
Id est: Stolidis vel optima putent displicéntque. Versus Lucretij libet adscribere.
Denique amaricinum fugiat sus, & timet omne
Unguentum: nam setigeris suibus acre venenum est.
Nihil ad Bacchum ᾠδὴν πρὸς Διόνυσον, *Suidas.*
Vtemur, ubi quis ea nugatur, quæ ad rem præsentem nihil attinent.
Aliud noctua sonat, aliud cornix. ἄλλο γλαὴξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται.
Accommodari potest ad eos, qui decertant cum longè præstantioribus. Vel ad illos, inter quos ob morum ingeniisque pugnantiam minimè convenit.
Aliter catuli longè olent, aliter sues. *Plaut.*
Docet proverbium non veste dignosci hominem ab homine, verum inesse nativum quiddam in unoquoque, quod in ipso vultu oculisque eluceat, quo liberum à servo, generosum à rustico, probum ab improbo facilè discernas.
Syrus cum non sis, ne Syrissa. μὴ ὢν Σύρος μὴ συρίζε.
Hoc est, Ne sumas personam parum decoram: ni velis alius videri, quàm sis: aut cum sis natus ingenuus, ne moribus agas servum aut barbarum.
Alia voce psittacus, alia coturnix loquitur.
Conveniet in Musicos & Poëtas longè dispari stylo, longéque dissimili facultate. Martialis.
Graculus inter musas. κολοιὸς ἐν ταῖς μούσαις.
Cum significabimus indoctum aliquem versari inter doctissimos aut inter eloquentissimos infantissimum.
Feli Crocoton. Γαλῇ κροκωτόν.
Subaudiendum, das aut addis. Dici solitum quoties honos additur indigno, quos etiam haudquaquam decet. Aut cum datur quippiam iis, qui dato uti non possunt.
Asinus porrans mysteria. Ὄνος ἄγων μυστήρια.
In eum dicebatur, qui præter dignitatem in munere quopiam versabatur. Aristoph.
Cibum in matellam ne immittas. σῖτον εἰς ἀμίδα μὴ ἐμβάλλειν.
Plutarch. interpretatur, ne sermonem urbanum immittas in animum hominis improbi.
Induitis me leonis exuvium. ἐνδύεταί μοι τὸν λεοντῆν.
In eos dici solitum, qui suscipiunt negotium majus facultate, quique se magnificentius gerunt, quàm pro sua facultate. Aristophan.
Ex diametro opposita, diametro distant. ἐκ διαμέτρου.
Dicebatur de vehementer inter se pugnantibus.
Ne puero gladium. μὴ παιδὶ τὴν μάχαιραν.
Significatur, juveni administrationem rei alicujus non esse committendam.
Servus tum sis, comam geris. δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις.
De eo, qui præter decorum quippiam facit.
Canis in præsepi. ὁ κύων ἐν φάτνῃ.
In eos, qui nec ipsi fruuntur re quapiam, neque reliquos item sinunt uti. Lucianus.
Extra oleas fertur. ἐκτὸς τῶν ἐλαιῶν φέρεται.
Vbi quis terminos præscriptos transgredietur, aut aliena nec ad rem pertinentia facit. Aristoph.
Quæ semel ancilla, nunquam hera.
Μήποτε δουλεύσασα γυνὴ, δέσποινα γένοιτο.
Videtur ideo dictum, quod qui ex humili fortuna subvehuntur ad res amplas, soleant esse cæteris insolentiores.
Tu in legione, ego in culina.
In Truculento Plautino milite acriter militanti coquus respondet. Sic tu in legione bellator sis vis, at ego in culina. Arist.
In agro Surcularia capras.
Deflecti potest ad eos, qui noxiarum rerum aut hominum admixtu, corrumpunt teneram ætatem.

Vide Similitudo.

Divinatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DIvinatio, Græcè μαντεία, ας, & μάντις, εως, ὁ, vates dicitur Est autem divinatio, vis cognoscens & videns & explicans signa, quæ à Diis hominibus portenduntur, ut voluit Chrysippus, *sec. Cic. lib. 2. de Divinat.*

Divinatio est usurpatio prænuntiandi futuros eventus. *sec. S. Thom. secunda Secund. q. 95. art. 1.*

Divinatio est futurorum prævidentia, dicta à divino, quod est auguror. Divino autem dicitur à Divus: proprium enim est Dei, futura prædicere.

¶ Loci Biblici.

Divini Ægyptiaci somnia Pharaonis interpretari nequeunt. Gen. 41. 8. Nabuchodonosoris itidem somnium divini explicare non possunt, Dan 4. 4. Divini non consulendi, Levit. 19. 31. & 20. 6. Deut. 18. 11. Esa. 8. 9. Divini morte, digni, Lev. 20. 27. Divini consuluntur. *Exemplum:* Rex Babel, Ezech. 21. 21. Divinis Israëlitæ credunt, 2. Reg 17. 17. Divinorum judicia irrita facit Deus, Esa. 44. 25. Divini à bonis Regibus sublati, 1. Samuel 28. 3. 2. Regum 23. 24. Divinos de reducenda Dei arca consulunt Philistæi, 1. Samuel. 6. 2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non augurabimini, neque observabitis somnia, *Levi.* 19.

Non declinabitis ad magos, neque ab hariolis aliquid scisciteminí, ut polluamini per eos. *ibid.*

Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israël. *Nu.* 23.

Si surrexerit in medio tui Prophetes, aut qui somnium se dicat vidisse, & prædixerit signum, & portentum, & evenerit quod locutus est, non audies verba prophetæ illius, aut somniatoris; quia tentat vos Dominus Deus vester, *Deut.* 13.

Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & divinos audiunt: tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es. 18.

Servierunt Baal, & consecraverunt filios suos & filias suas per ignem, & divinationi inserviebant, & augurijs. 4. *Reg.* 17.

Domini vestri viderunt mendacium, & somniatores locuti sunt frustra, & vanè consolabantur, &c. *Zach.* 10.

Divinatio erroris & augurja, mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est. *Eccl.* 34.

Et dixerunt ad vos: quærite à pythonibus & à divinis, qui stridunt in incantationibus suis, nunquid non populus à Deo requiret? visiones à vivis pro mortuis? Ad legem magis & ad testimonium. *Esa.* 8.

A signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes. *Ier.* 10.

Nolite audire Prophetas vestros & divinos & somniatores & maleficos, qui prophetant vobis mendacium, ut longè vos faciant de terra vestra ut ejiciant vos, & pereatis. 27.

Non vos seducant Prophetæ vestris qui sunt in medio vestrum, & divini vestri, & ne attendatis ad somnia vestra, quæ vos somniatis: quia ipsi prophetant falsa in nomine meo, & non misi eos, dicit Dominus. 29.

Non erit ultra omnis visio cassa, divinatio ambigua in medio filiorum Israël. *Ezech.* 12.

Prophetæ ejus in pecunia divinabunt (& adhuc hodie.) *Mich.* 3.

Anima, quæ declinaverit ad magos, & hariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam eam de medio populi mei. *Lev.* 20.

Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos, sanguis eorum sit super illos. *ibid.*

Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium, nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam ducens per ignem, aut qui hariolos scisciteur, aut observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, neque qui pythones consulat, neque divinos. *Deut.* 18.

Omnia enim hæc abominatur Dominus Deus tuus, & propter hujusmodi scelera delebit eos Dominus Deus tuus in introitu tuo. *ibid.*

Dominus auferet ab Israël Prophetam & hariolum. *Esa.* 3.

Interrogabunt simulachra sua, & divinos suos, & pythones & hariolos. Et tradam eos in manu dominorum crudelium: & vir fortis dominabitur eorum. 19.

Irrita faciens signa divinorum, & hariolos in furorem vertens. 44.

Gladios ad divinos ejus, qui stulti erunt. *Ierem.* 50.

Vident vana, & divinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos: & perseverarunt confirmare sermonem. Nunquid non visionem cassam vidistis, & divinationem mendacem locuti estis? & ideo, ecce ego ad vos, ait Dominus: Et erit manus mea super Prophetas, qui vident vana, & divinant mendacium. *Ezech.* 13.

Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro divinatione. *Mich.* 3.

Auferam maleficia de manu tua, & divinationes non erunt in te. 5.

Quatuor divinationum prima genera docti viri instituunt, id est, dicunt esse. Spiritualem, nempe à Spiritu Sancto profectam 2. naturalem aut artificialem. 3. communem aut vulgarem 4. diabolicam, cujus variæ sunt species, illicitæ, impiæ, damnatæ, infames.

1. Usitatè in Ecclesia, *Spiritualis* illa, proprio suo nomine *Prophetia* vocatur: Spiritualis dicta, quod instinctu afflatúque Spiritus sancti funditur. Ad hanc referuntur omnia S. Scripturæ vaticinia, miraculis inimitabilibus & creaturæ impossibilibus confirmata, cæterisque suis eventibus sancita. Ab hoc genere planè secluduntur oracula idolorum de quibus in divinatione diabolica agemus.

2. Divinatio *naturalis*, aut artificiosa intuetur & considerat naturas rerum conditarum, & scrutatur quibus quæque viribus sint præditæ, quid nativa vi sua efficiant, quibus usibus sint addictæ, quibus causis naturæ rerum vel vitientur ac depraventur, vel dissolvantur prorsus ac destruantur: seriem denique connexionémque causarum secundarum pervesligat, & qua vi quæque sibi junctam & copulatam caulam moveat atque afficiat, quas qualitates ordine distributis. Mundi corporibus imprimat: & ex causis de effectibus secuturis ratiocinatur, ac vicissim ex effectibus naturas rerum & facultates æstimat atque ostendit sine superstitione.

3. Divinatio *communis*, aut vulgaris, popularis, vel plebeia, imperitis & vulgo in usu est, qui non inquisitis solicitè causis eventum in natura, nec considerato signorum cum rebus significatis consensu, ex iis solùm, quæ ut plurimum eodem modo evenire, iisdem antegressis signis, animadverterunt ac notarunt, artem effecerunt, & Canones seu regulas effecerunt, ex quibus de multiplicibus eventibus, de tempestatum cœlique conversionibus ac commutationibus, de frugum & fructuum proventu, de ubertate vel caritate annonæ, de aëris salubritate vel infectionibus, de externorum hostium incursionibus, sæpè satis fœliciter divinant. Quicquid hujus generis divinationum superstitione vacat, & sancitur experientia, id ex consentientibus inter se plurimorum annorum eventibus, quos causæ Physicæ pepererant, natum est.

4. Diabolicam divinationem vocamus, omnia vaticinia, quæ non sunt vel expresso Dei mandato sancita, vel cœlestibus testimoniis aut exemplis S. Scripturæ approbata: imò quæ sunt verbis expressis à Dei Spiritu per S. Prophetas & Apostolos severè damnata: quæ vel nullas in natura causas habent, sive immediatè à diabolo profecta, & cum manifesta impietate conjuncta, sive ex mera superstitione nata, errore recepta, approbata, usúque temporis confirmata sunt. Tales divinationes omnes cujuscunque sint generis, generalibus primæ tabulæ mandatis prohibentur. Singularum ferè differentiarum peculiares prohibitiones extant: Deut. 18. cap. & aliis locis, quorum nonnulli supra citati sunt.

Ex aliis scriptoribus autem divinationum diabolicarum species varias designabimus.

1. *Oracula*, videlicet Jovis Hammonis, Dodonæum, Delphicum, Trophonij, Amphiarai, Branchidarum in Milesia, Sabæum in Phocide, Antiochenum, Palicense, Sebenniticum, Serapidis, Mercurij Pharensis, Bacchi Thracij, Mantis, & alia penè innumera quæ data sunt sciscitantibus, in locis certis, & à diabolo obsessis; vel à dæmonibus ipsis, voce, somniis, gestu, nutúve aliquo simulachrorum, sonitu, tinnitu, vel aliis hujusmodi, vel ab hominibus diabolico spiritu afflatis, qui tunc cùm de proposita quæstione respondendum erat, cum vehementi impetu & horribili sonitu ex specubus elisus, in vates suos irruebat, impletosque furorem actos ita concutiebat, ut præ timore palpitationéque artuum omnium, nec consistere, nec sese continere possent. Ita Satan sarcasticè illusit apparitionibus, somniis & visionibus illustribus ac sanctis, de quibus multa in historiis sacris fit mentio.

2. Opposita S. Prophetiæ fuit à diabolo falso vocata à Græcis Θεομαντεία. Differentiæ τῶν θεομάντων quatuor sunt. Obsessi seu Pythonici: Afflati seu ἐνθουσιασταί. Ecstatici, mente alienati, capti; Lycanthropi. Damnatur *Theomantia, Levit.* 20. 6. 27.

3. *Magia*, cujus species sunt variæ. Necromantia, animatum humanarum evocatio; lecanomantia, divinatio ex inspectione pelvis: Gastromantia, Catoptromantia, chrystallomantia, dactylomantia, onychomantia, hydromantia, aëromantia, id est, diu è ventre, vitro, speculo, crystallo, annulo, ungue, aqua, aëre. Magis annumerantur Lamiæ, Striges, Sagæ, Veneficæ, Ethnicæ & profanæ omnes Idolomaniæ, quarum numerus innumerus in verbo Dei damnatur.

4. *Incantationes*, quarum semper magna fuit varietas, multipléxque exercitium, nempè imagunculis, characteribus, corporibus ritu solenni effictis, plantis, animalibus, horúmque partibus, metallis, herbis certò decerptis aut collectis tempore utrisque carmine consecraris. Incantationum quædam species Pharmaceia, Coscinomantia, axinomantia, Cephalæonomantia, alectryomantia, id est, ars venefica, divinatio per cribrum, per securim, per caput asini, per gallum gallinaceum.

5. *Hieroscopia*, divinatio ex sacrificiis, cujus origo ex ritibus sacrificiorum usurpatis à sanctis patribus, quorum umbram retinuerunt Ethnici, post amissum Dei verbum. Hujus species, Sacrificia Ethnica planè diabolica, Extispicina, Theoscopia, Pyroscopia, Pyromantia, Capnomantia, Libanomantia, Oenomantia, Hydromantia, Grithomantia, Oethyticon ichthyomantia, anthropomantia, divinatio per exta, per victimas ipsas, per ignem, per flammam, per fumum, per thuris suffitum, per vinum, per aquam, per hordeum, & farinam, per ovorum inspectionem, per pisces.

6. *Augurium* & *Aruspicina* ex superstitione nata. Capiebatur autem ex avibus & avium volatu & garritu, tripudio pullorum. Erant & omina ex quadrupedum occursu tum in urbe, tum in itinere, tum domi, si quæ casu quodam accidissent, si vibrationes, palpitationes, trepidationes, concussiones, & metus fierent, vel tantillum extra ordinem consuetum ad divinos confugiebant Ethnici. Voces ex occulto missæ sua habebant omnia. Auguria autem disertis verbis à Deo damnantur, Levit. 19. & Deut. 20. cap. & Hector Homericus augurium optimum esse dicit, patriam pugnando tueri.

7. A sortibus divinis in S. Scriptura occurrentibus, à Politicis & Ecclesiasticis, separandæ sunt divinationes profanæ seu sortes Lyciæ, Præneslicæ, Deliæ, Antiatinæ, Virgilianæ, Cleromantia vel Palomantia,

Geomantia,Onomantia, Logarithmantia,Tephramantia, Botanomantia, Kecomantia, Stachiomantia, Sycomantia, petulans anagrammatismus, id est, divinatio per tesſellas ralóſve conjectos, per puncta figuráſque ſedecim nominibus ſuis deſignatos, per nomina, per numeros,per numerorum rationem, per cineres, per herbas, per ceram, per verſus,per ficuum folia, per literas nominum inverſas. In quibus omnibus quum ſuperſtitio multiplex admixta ſit,& nominis Dei profanatio reperiatur, pios decet à malis ejuſmodi artibus, quas prolixius excutere religio vera non patitur, abſtinere ſemper.

¶ Apophthegmata.

Chilon dicebat,divinationem non eſſe deteſtandam:quod hanc Deorum munus eſſe crederet,quæ ratione percipi poſſet ab homine inſigni virtute prædito.Nam ipſe prædixiſſe fertur,futurum,ut ex Incluſa Cythera ſummum malum oriretur Lacedæmoniis, cujus ſitum naturámque cum didiciſſet: Utinam,inquit,hæc aut nunquam fuiſſet,aut ſimul ut nata fuit, everſa fuiſſet. Nam Demaratus Lacedæmone profugus, Xerxi ſuaſit, ut in ea inſula claſſem haberet: ac planè Græciam ſubegiſſet Xerxes, ſi Demarati conſilium fuiſſet ſequutus. Poſt, Nicias ea potitus, ſtatuit illic præſidium Athenienſium & Lacedæmonios multis cladibus afflixit. *Laërt.lib.1.c.2.*

Diogenes dicere ſolebat: Si ulla diſciplina id præſtare poſſet,ut præſciremus quæ fetenda ſunt, atque eadem amoliti à nobis certa ratione valeremus, egregium ſane illud eſſet, & longè optimum artificium. Sed ſi ordine inviolabili, ac lege inconcuſſa quippiam tolerandum eſt, ad quid attinet tale malum prænoſcere? *Stob.*

Idem. Videns hominum diverſas actiones, ac audiens ſomniorum eſſe interpretes & conjectores dicebat,nullum animal homine eſſe ſtultius. *Laërt.l.6.*

Iſocrates, Quum in ſomniis quidam Socrati viſus eſſet dicere,

Ημαρ μὴ τριτάτῳ φθίας ἐελδωλον Ἀχιλ.

Ad Phthiam venias ſimul ac lux tertia ſurget: Æſchini dixit:Tertio die moriar: verſum Homericum pro oraculo interpretans, id evenit: Phthia erat Patria Achillis: & amici conati ſunt perſuadere Socrati, ut in Theſſaliam fugeret, quod illic haberet fidos amicos. *Eraſm.3. apoph.*

Demonax. Conſpicatus augurem quemdam in publico vaticinia ſua vendentem. Si potes,inquit, ea quæ Parcæ ſtatuerunt arte tua depellere,exiguam mercedem poſtulas: ſi quæ ſatis decreta ſunt omnino ſunt eventura, quid tua prodeſt divinatio? Bis miſer eſſe cupit, qui mala quæ vitari non poſſunt, amat præſcire. *Eraſ.7.apoph.*

Demetrius. Quum Philippus locum quendam Ithomatam, non minus munitum, ſi præſidium imponeretur, quàm erat Acrocorinthus, occupaſſet,& ſacrificio peracto per vatem ad ipſum exta eſſent delata, accepta Arato ac Demetrio Phalereo demonſtravit:& ipſe animi dubius rogabat eos,quid exta portenderent? utrum Meſſeniis locum redderet, an retineret?Hic Demetrius arridens:Si animum,inquit,vatis geris, locum dimittes: ſin règis,utroque cornu bovem retinebis.Peloponnenſum bovis ænigmate ſignans quam facilè retineret, ſi duas arces præſidio tueretur. *Eraſ.lib.apoph.6.ex Plut.*

Anaxarchus. In convivio quum Anaxarchus Alexandro propinaret, oſtenſo calice prædixit fortè ut vulnus acciperet, abutens ad id verſu, quem recitat *Laërt.lib.9.c.1.*

Βιελήσεταί τις θεῶν βροτείᾳ χειρί.

Ferietur aliquis mox Deûm humana manu. Eraſm.

Calanus Indus ad mortem proficiſcens, quum conſcenderet rogum ardentem. O præclarum, inquit, diſceſſum è vita, quum ut Herculi contigit, mortali corpore cremato, animus in lucem exceſſerit. Hunc quum Alexander admoneret,dicere ſi quid vellet? Optimè,inquit,propediem te videbo. Idque evenit, nam Alexander paucis poſt diebus mortuus eſt. *Cicero lib.1. de Divinatione 1.*

Lareas Indus, Apollonius Tyanæus quum ad Indiorum ſapientes, qui Brachmanes dicuntur,habens Larontis indiæ Regis literas commendatitias, accederet: ut venit ad illos, Larcas illorum princeps ſalutavit Apollonium,ſtatímque petiit Regis literas. Admirante Apollonio, ac dicente, Unde ſciret? Quo magis (inquit) Larca mireris,ſcito D.unum in Epiſtola deeſſe: atque ita eſſe,palam omnibus oſtendit. *Bruſon.lib.7. cap.10.*

Iudas Eſſaus, nunquam divinando mentitus eſt,is quum prædixiſſet, in Stratonis pyrgo, Antigonum Regem eo die occubiturum: viſo Antigono,Nunc mihi pulchrum eſt mori,inquit,quum mendax fuerim (diſtabat enim Stratonis pyrgus ſexcentis ſtadiis) ſollicitáque mente ſecum hoc repetebat.Sed paulo poſt tamen interfectus eſt Antigonus, in loco ſubterraneo, qui Stratonis pyrgus dicebatur. *Bruſonius lib.7. cap.20.*

M. Cato, aiebat ſe demirari, quod non rideret aruſpex,quoties aſpiceret aruſpicem. Sentiens, totum hoc divinationum genus impoſturam eſſe,qua populo fiebat fucus.Id quum non fugeret ejus artis peritum, mirabatur quod aruſpex aruſpicem poſſet videre abſque riſu. Solent enim impoſtores inter ſe ridere multitudinis ſtultitiam. *Cic.l.2.de Divin.*

Pompejus. Catoni acerbius inſectanti Pompejum, quod quum ipſe ſæpius prædixiſſet potentiam Cæſaris indies creſcentem nulli bono fore populari civitatis gubernationi, ſed potius ad tyrannidem tendere. Pompejus ita reſpondit, Tua (inquit) Cato,magis accedunt ad divinationem, ar mea magis accommoda ſunt amicitiæ, Sentiens, Catonem incerta loqui, quod nemo poſſit rerum humanarum exitum liquido præſcire:ſe verò ea ſequutum,quæ tum temporis amicitia,quæ ſibi cum Cæſare incedebat, poſtulabat. Certum erat quid debebatur amico, incertum erat, an amicus illi futurus eſſet inimicus. De amico vero humanius eſt benè ſperare,quàm malè divinare. *Plutarch.in apoph.*

Spurina aruſpex admonuit C.Cæſarem,ut caveret diſcrimen ingens, quod ultra Calendas Martias non proferretur.Eo die quum iret in ſenatum, Spurinæ fortè obvio: Quid ait,inquit, nónne venere Calendæ Martiæ? Venere, inquit, ſed nondum præteriere. Eodem die cæſus eſt Cæſar. *Bruſ.lib.9.c.20.ex Plutarch.*

Anonymus. Severus Imperator cum è Britannia rediret non ſolùm victor, ſed etiam æternum pace fundata: ſcurra quidam obvium factus futura illi hunc in modum vaticinatus eſt: Fuiſti Cæſar, totum vicisti, jam Deus eſto victor, cujus divinatio licèt jocus eſſe videbatur, conſtat nihilominus tamen Cæſarem paulò pòſt periiſſe. *Eraſm. lib.5. apoph.*

Athanaſius Epiſcopus, Ab Arianis & Græcis præſtigiator dictus, atque ob divinationis peritiam diu multúmque deriſus, cum urbem Alexandriam ingrederetur, cornix in aëre volitans crocitabat, Græcorum igitur turba, hæc audiens, ſcommate eum veluti impoſtorem perſequens,quidnam cornix diceret, interrogavit. Ille autem perquam urbane & ſuaviter ridens: Cras,inquit:Portendi námque,craſtinum diem vobis non benè ceſſurum. Mandatum enim ab Imperatore veniens, feſtum diem veſtrum inhibebit, & magnificentia veſtra injucunda vobis erit. Porrò id Athanaſij dictum, exitum ſuum habuit, ab Imperatore enim literæ venere, quibus magiſtratus jubebatur, de cætero Græcos prohibere, ne ad templa accederent, & more ſuperſtitionis ſuæ dies feſtos peragerent: Et celebritas ea quæ jam aderat, & ab illis plurimi fiebat, veneratiónéque maxima colebatur, tum penitus abrogata eſt *Nicephor.lib.9. cap.35.*

¶ Exempla Historica.

Ioannes præceptor Theophili Imperatoris, ſolebat pelvis vaticinio & præſtigiis futura prædicere, *Cedronus.*

Cræſo Lydorum regi,quando id concidit regnum,natum filium ſemeſtrem articulatè loquutum, diro & prodigioſo eventu,fatalem calamitatem, quæ poſteà ſequuta eſt, præſignaſſe narrant. *Alexander lib.3. cap.11.ex Plin.lib 11.c.51.*

Gallorum exercitum ex Europa in Aſiam ad urbium perniciem tranſmiſſurum prædixit Pharennis Delphica, ætate una antequam res gereretur:

Hoſtilis Gallorum acies tunc milite multo
Vaſtabit populans Aſiam, ſed Diij graviora
Intentant illis, pelagi propè cærula ſedes
Qui poſuere ſuas, ſed enim bis quoque Iupiter ipſe
Auxilio clari mittet Tauri generoſam
Progeniem, triſti qua ſternet funere Gallos.

Tauri filium dixit Attalum Pergami Regem: quem ipſum Tauriconem etiam idem Apollo nominavit. *Pauſanias lib.10.*

Pluſius Pp. in apparatu belli Turcici ſe periturum quadriennio ante ſua ipſe manu verſiculo deſcripto ominatus eſt: In Turcas bellum dum parat, occubuit. *Campan.in ejus vita.*

Seneca, de Indiarum inventione per Hiſpanos anno ſal. 1493. facta, vaticinium in tragœdia, quam Medeam inſcripſit, clariſſimum extat:

Venient annis ſecula ſeris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, novéſque Typhis detegat orbes:
Atque ingens patent tellus,
Nec ſit terris ultima Thyle.

Cumana Sybilla, ut teſtatur M. Varro, in palmarum foliis oracula ſcribebat. Quod ſecutus *Virg.in 3. Æneid.*

Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.

Arabes, aſſumpto in cibo draconum corde vel hepate,ab avibus non ſecus atque ab oraculis auguria captant. *Volat. lib.12 c.4. Antroph.*

Sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, aruſpex *Vmbricius* triſtia exta pronunciavit: inde inſidias ac domeſticum hoſtem prædixit. *Suet. & Corn. Tacitus.*

Miles quidam Juliano Imp:mortem Conſtantij Imp.morientis in Cilicia, ex extis prædixit. *Cuſpin.*

Apruncalus orator Gallus, aruſpex, inſpecto victimæ jecore, Juliano mortem Conſtantij Imp. nunciavit. *Cardanus de Rerum variet.lib.15. cap.83.*

Vide Aſtrologia, Incantatio, Sortilegium.

Divinum auxilium.

¶ Divisio.

Divini auxilij imploratio ad tria facit,quia auxilians quilibet favet, auxiliatur, & dirigit. *ex B.Thoma ſuper Pſal.42.colum.2.fin.*

¶ Loci Biblici.

Deut.33.26.29.2.Chron.20.17.& 32.8.Eſai.44.2.& 50.7.9.Pſal.20. 3.22.20.60.13.62.2.71 12.84.6 108.13.121.1.2. Oſe.13 9. Actor.26. 21.Hebr.4.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri invocabimus. Pſal.20.

Quærite Dominum,dum inveniri poteſt: invocate eum dum prope eſt. Iſai.55.

Non eſt diſtinctio Judæi,& Græci,nam idem Dominus omnium dives in omnes,qui invocant illum. Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini,ſalvus erit: quomodo ergo invocabunt eum,in quem

non

non crediderunt, aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Ro. 10.

Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo & Patri per ipsum. Coloss. 3.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui sine salvatore salutem vult habere, & sine vera sapientia existimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed æger: non prudens, sed stultus, in ægritudine assidua laborabit, & in cæcitate noxia stultus & demens permanebit. *August. libro de civitate Dei, & habet. 26. quæst. 2. Qui sine.*

Ubique divina virtus studiis cooperatur humanis, ut nemo possit ædificare sine Deo, nemo custodire sine Deo, nemo quicquam incipere sine Deo. *Ambros super Lucam c. 2.*

Omnis anima accedat ad Christum, quia omnia Christus est nobis. Si vulnere carere desideras, medicus est: si febribus æstuas, fons est: si gravaris iniquitate, justitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cœlum desideras, via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quæris, alimentum est. *Ambr. lib. de Virginitate.*

Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse in bonum sua prævalere virtute, nisi divinæ gratiæ juvamine sustentetur. *Isidor. de summo bono.*

Nullas omnino habet metas divina clementia: sit qui invocet, erit qui exaudiat: sit qui pœniteat, erit qui indulgeat. *Io. Chrys. in tract. de pass. ne.*

Nomen Jesu lucet prædicatum, pascit recogitatum, lenit & ungit invocatum. Qui ita exercitatos reparat sensus, virtutes roborat, vegetat bonos mores atque honestos, castas fovet affectiones. *Bern. super Cant. serm. 15.*

¶ Philosophorum Placita.

Nec conveniebat vilissimorum me præsidia spirituum captare, quæ tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo faceres. *Boët. de [illegible] lib. 1.*

In minimis quoque rebus divinum auxilium implorari debet. Invocandus enim omnium pater rerum, quo prætermisso nullum rite fundatur exordium. *Idem.*

In maximis sive minimis divinum debet implorari auxilium. *Plato in Timæo.*

Non votis, neque supplicationibus muliebribus auxilia Deorum parantur: sed vigilando, agendo, bene consulendo prospere cedunt omnia. Ubi socordiæ te atque ignaviæ tradideris, nequicquam Deos implores, iati enim infensique sunt. *Salust. in Catilin.*

A Dis immortalibus sunt nobis agendi capienda primordia. *Cicero lib 2. de Legibus.*

Vide Auxilium.

Divitiæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DIvitiæ, Græcè πλοῦτος, ου, ὁ, πλουτέω, ditor, dicitur. Dicitur autem dives à divus: nam qui dives est, quasi Deus nullo indigere videtur, teste Varrone, à quo fit divito verbum, quod est divitem facio, unde divitiæ, quæ ab opibus ira differunt, quod divitiæ sunt, ut utamur: opes, ut aliis opitule[illegible]ur. *secundum Ciceronem lib. de Amicitia.* Sunt enim divitiæ ad necessarium usum, opes ad magnificentiam. Dicimus præterea dito, ditas, diteo, dites, unde ditesco, & divito, divitas, *teste Marcello. Accius Astyanacte: Nil credo auguribus, qui aures verbis divitant alienas, suas ut locupletent domos.*

Hebr. *hoschor*, Opulentia divitiæ, *Psal. 112. 3. 2. Chron. 1. 11. Ierem. 9. vers. Antepen.* Dives *haschir*, à verbo, *haschar*, dives fuit, ditatus est, locupletatus est. Cognationem habet cum *hassar*, decimavit: nam ditari est multis partibus præ aliis locupletatum esse. Contrarium est *Rasch*, pauper, inops. 2. *Rechusch*, à verbo, *Rachasch*, comparavit divitias, comparavit seu collegit opes. Cognationem habet cum *Raghasch*, convenit cum impetu seu tumultu: nam facultates seu opes congeruntur cum magno dolore & tumultu.

¶ Loci Biblici.

Divitiæ hominum in manu Dei, Gen. 31. 9. Prov. 22. 2. Divitiæ spirituales, Rom. 9. 23. 1. Cor. 1. 5. 2. Cor. 6. 10. & 9. 11. Eph. 1. v. 7. 18. & 2. 17. Col. 1. 27. & 2. 2. 1. Tim. 6. 18. Jac. 2. 5. Divitiæ fidelium, 1. Tim. 6. 7. Divitiæ impiorum inutiles, Job. 20. 15. Prov. 10. 2. & 11. 4. & 15. 16. & 17. 16. Ezech. 7. 19. Mich. 6 10. aliò transferentur, Job. 27. 16. malæ sunt, Amos. 3. 20. & possessoribus noxiæ, Soph. 1. 18. Divitiarum spes fallax, Psal. 49. vers. 7. 8. 18. & 52. 9. & 62. 11. & 76. 6. Ezech. 7. 19. 1. Tim. 6. 17. Divitiis non fidendum, Job. 31. 25. Divitiis & Deo simul servire nemo potest, Matth. 6. 24.

Divitiæ, pro immensa copia, abundantia, aut magnitudine, Rom 2. 4. & 9. 22. & 11. 33. 1. Cor. 1. 5 pro cognitione Evangelij in vitam æternam, Rom. 11. 12.

Dives non in Deo, id est, qui non apud Deum, vel Dei respectu est dives, Luc. 12. 21. ubi jubemur thesaurizare, v. 33. (Matth. 6. 10.) in cœlis, ac proinde ab unica Dei providentia pendere, qua de re 1. Tim 6. v. 17. 18. Dives non honorandus ób rerum caducarum opulentiam, Jac. 2. v. 2. 3. Divitis luxuriatis historia. Luc. 16. 19. Divitis persona non consideranda, Lev. 19 15. Divitis & pauperis collatio, Prov. 28. 6. eorum discrimen, 18. 23. Divites quomodo se gerere debeant. Jac. 1. 10. Divites variis tentationibus obnoxij, 1. Tim. 6. 9. difficulter servabuntur, Matth. 19. v. 23. 24. Marc. 10. v. 24. 25. Luc. 18. vers. 24. 25. Divites à regno Dei non excludendi, 1. Cor. 26. 1. Tim. 2. v. 1. 2. 3. 4. & 6 17. Divites hujus mundi infelices ac vani, Job. 27. v. 16. 19. Psal. 49. v. 11. 8. Eccles. 51. v. 9. 10. Luc. 6. 24. Jac. 1. 10. & 5. 1. Divites mali reprehendendi, Matt. 9. 12. Divitibus in hoc seculo, hoc est rerum ad hanc vitam pertinentium, 2. Tim. 6 17. Divitum crudelitas, Jac. 2. 6. Divitibus cavendum maxime ne Dei obliviscantur, Deut. 6. 12. Prov. 30. 8. Dives & pauper obviant sibi invicem, 22. 2. Divitiis non fidendum, Job. 31. 25. Divitiis & Deo nemo servire potest. Matth. 6. 24.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio. *Prov. 19.*

Melius est parum cum justitia, quàm multi fructus cum iniquitate. 26.

Noli laborare ut diteris, sed prudentiæ tuæ pone modum. 23.

Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes, habere: quia facient sibi pennas, quasi aquilæ, & volabunt in cœlum. *ibid.*

Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia. *Eccl. 23.*

Divitiæ si affluant, nolite cor apponere. *Psal. 62.*

Justus comedit, & replet animam suam: venter autem impiorum insatiabilis. *Prov. 13.*

Corona sapientum divitiæ eorum: facultas stultorum imprudentia. 14.

Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo, quo laboravit sub sole. *Eccl. 5.*

Et omni homini dedit Deus divitias atque substantiam, potestatémque tribuit, ut comedat ex eis, ut fruatur parte sua, & lætetur de labore suo, hoc est donum Dei. *ibid.*

Memento paupertatis tempore abundantiæ, & necessitatem paupertatis in die divitiarum. A mane usque ad vesperam immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis Dei. *Eccles. 18.*

Beatus dives, qui inventus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia & thesauris. 31.

Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua. *Iac. 2.*

Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus, & implebuntur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabant. *Proverb. 3.*

Mendicitatem & divitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciat ad negandum, & dicam: quis est Dominus? Aut egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei. 30.

Nonne melius est comedere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? Et hoc de manu Dei est. *Eccles. 2.*

Omnis enim homo, qui comedit & bibit: & videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est 3.

Fili, si habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. *Eccles. 14.*

Cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris, quia non habent retribuere tibi. *Luc. 14.*

Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? 16.

Nihil proderunt thesauri impietatis. *Proverb. 10.*

Pondus & pondus, mensura & mensura, utrumque abominabile est apud Dominum 20.

Noli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris: Est mihi sufficiens tempus. Nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis. *Eccles. 5.*

Multos perdidit aurum, & argentum. 8.

Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet. 10.

Non inveniet fraudulentus lucrum. *Prov. 12.*

Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. 20.

Qui coacervat divitias usuris, & fœnore liberali, in pauperes congregat eas. 28.

Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corruet, & simplices possidebunt bona ejus. *ibid.*

Ignis in domo impij thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Nunquid justificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa? In quibus divites ejus repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. *Mich. 6.*

Divitiarum jactantia quid contulit nobis? *Sap. 5.*

Omnia tranfierunt sicut umbra, & tanquam nuntius præcurrens, & tanquam navis, quæ pertranfit fluctuantem aquam, cujus cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus. *ibid.*

Insatiabilis oculus cupidi in tempore iniquitatis non satiabitur. *Eccles. 14.*

Ubi sunt, qui thesaurizant argentum, & aurum, in quo confidunt homines? *Par. 3.*

Ad inferos descenderunt, & alij loco eorum exsurrexerunt. *ibidem.*

Argentum eorum foris projicietur, & aurum eorum in sterquilinium erit. *Ezech. 7.*

Desiderabile argentum urticam hæreditabit: lappa tabernaculis eorum. *Osea 9.*

Ecce complosi manus meas super avaritiam tuam, quam fecisti. *Ezech. 22.*

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi fures effodiunt, & furantur, ubi ærugo, & tinea demolitur. *Matth. 6.*

Stulte

Stulte hac nocte animam tuam repetent à te : quæ autem parasti, cujus erunt? *Luc.*12.

Cavete & videte ab omni avaritia : quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet.12.

Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Ephes.*4.

Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo. 1. *Tim.*6.

Sint mores sine avaritia contenti præsentibus. *Hebr.*13.

Ipse enim dixit, non te deseram, neque derelinquam. *Ios.*1.

Divitiarum spiritualium qualitas.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam. *Psalm.* 118.

Divitiæ salutis sapientia, & scientia : timor Domini ipse est thesaurus ejus. *Esai.*33.

Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo. *Matth.*6.

Divitibus hujus sæculi præcipe divites fieri in bonis operibus. 1. *Timot.*6.

Vtilitas.

Redemptio animæ viri divitiæ suæ. *Proverb.*13.

Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem, in cœlis, quò fur non accedit, neque tinea corrumpit. *Luc.*12.

In omnibus divites facti estis in illo in omni verbo, & in omni scientia. 1. *Cor.*1.

Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis. 2. *Cor.*8.

¶ Sententiæ Patrum.

Divitiæ sæculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo : si autem adsunt, per bona opera serventur in cœlo. Animum virilem & Christianum, nec debent, si accedant, extollere: nec debent frangere, si recedant. *August. epist.*140.

Veræ sunt illæ divitiæ quas cum habuerimus perdere non possumus. *In Matth.*

Aurum est materia laborum, periculum possidentium, enervatio virtutum, malus dominus, proditor servus. *de verb. Dom.*

Quid prodest arca plena bonis, si inanis sit conscientia? bona vis habere, & tu bonus esse non vis. Erubescere debes de bonis tuis, si domus plena bonis te malum habet dominum. Quid prodest diviti quod habet, si Deum qui omnia dedit non habet? *Augustin. de verb. Dom. Serm.*12.

Pauper est qui vult esse dives. *Serm. l.*1. *serm.*11.

Morbus divitiarum, est superbia, non grandis animus est, qui inter divitias isto morbo non tentatur, major animus divitias suas vincens contemnendo. Magnus est ergo dives, qui non se ideo magnum putat, quia dives est. Superbus, qui & egenus est, in carne crepat, in corde mendicat inflatus est, non plenus. *Serm.*29.

Aurum amplius cruciat, apud quem largius fuerit, aurum amanti se nihil de sua possessione permittit: refundens ei reatum suum, cui usum negat. *ibid.*

Ideò rogans dives non exauditur in tormentis, quia rogantem pauperem non exaudivit in terris. *Hom. de vet.*

Hoc attendite, ne passim divites reprehendatis, & rursum ne de paupertate & egestate præsumatis. Si enim non est præsumendum de divitiis, quanto magis non est præsumendum de paupertate pauper ulcerosus non habens escam, non ipsam vestem, ablatus est ab Angelo in sinum Abrahæ: Vides qui sublatus est, non vides quo sublatus est, in sinum Abrahæ: lege scripturam, & invenies divitem Abraham. Sublatus est ergo in sinum divitis pauper, an potius ambo divites Deo, ambo à cupiditate pauperes? *supr. Psal.*5.

Divitiæ si affluant, nolite cor apponere. Ille igitur, qui non habet non ambiat, is qui habet, non superbiat; & non, dicit, nolite habere, sed cor apponere. Non enim damnat divitias, sed cor appositum, quod scilicet non expendit, sed recondit. *Glo. Augustin. super Psalm.*61.

Non divisim, non separatim tempore messis hoc faciet: divites intellige superbos : pauperes humiles, habeat quis multas pecuniarum facultates, si in eis non extollitur, pauper est, non habeat aliquid, & cupiat, & infletur inter divites reprobos eum deputat Dominus, quia divites & pauperes in corde interrogat Deus, non in arca aut in domo. *Super illud Psalm.*68.

Sufficientiam vitæ non indecenter vult, quisquis eam vult, & non amplius quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis & congruentem habitum personæ hominis, ut non inconveniens eis, cum quibus vivendum est. Ista ergo quum habentur, ut teneantur, quum non habentur, ut habentur, orandum est. *August. ad Probam.*

Divitiarum morbus superbia est : nam grandis animus est, qui inter divitias isto morbo non tenetur? *Aug. serm.*24.

Difficile est ut non sit superbus dives: tolle superbiam, & non nocebunt divitiæ. *ibid.*

Divitiæ non sunt peccatum : sed peccatum est eas non distribuere pauperibus. *Chrysost. in hom.*

Divitiæ maximæ, non egere divitiis. *ibid.*

Qui malè divitiis utitur, miserabilis est, ut ille qui sponte se vulneraverit eo gladio, quem ad vindictam hostium sumpserat. *Gregor. Nazianz.*

Discant divites non in facultatibus, crimen haberi, sed in iis qui facultatibus uti nesciant. Nam divitiæ ut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutum. *Ambros. in Luc.*

Injustæ dicuntur divitiæ, non quia aurum & argentum injustum sit: sed quia injustum est eas putare divitias, quæ avaritiæ non auferunt egestatem. *Ambr. in Psal.*118.

Cæterum ita incubuerunt mores hominum in adunatione divitiarum, ut nemo nisi dives honore putetur dignus. *Lib. de Offic.*

Qui divitiarum servus est, divitias custodit ut servus, qui autem servitutis discusserit jugum, distribuit eas ut Dominus. *Hieronym. in Matth.*

Nihil miserius est quàm propter nummos Deum contemnere. *Idem in epist.*

Unumquodque non hominum, sed rerum pondere judicandum est nec diviti obsunt opes, si benè utatur, nec pauperem egestas commendabiliorem facit. *Hier. in epist. ad Salvi.*

Solæ divitiæ veræ sunt, quæ nos virtutibus divites efficiunt. Si ergo fratres divites esse cupitis, veras divitias amate, si culmen veri honoris quæritis, ad cœleste regnum tendite. Si gloriam dignitatum diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribi festinate. *Gregor. in Evang.*

Facile est homini tunc divitias despicere, cùm habet : difficile verò, quum non habet, viles æstimare. *Lib.*11. *moral.*

Terrena substantia æternæ fœlicitati comparata, pondus est, non subsidium. Temporalis vita æternæ vitæ comparata, mors est potius dicenda, quam vita. *Greg. in homil.*

Res suas, cum moreretur dives, secum tolleret, si ad petentis vocem eum vivere tulisset : nam terrena omnia, quæ servando amittimus, largiendo servamus. *ibid.*

Forsitan aliquam excusationem habuisset, si ad portam ejus non jacuisset, si remotus fuisset, & ulcera ejus non cognovisset. *Bern. lib. de consideratio.*

Aurum & argentum, & cætera hujusmodi, quantum ad animi bonum spectat, nec bona sunt nec mala : usus tamen horum bonus, abusio mala, solicitudo pejor, quæstus turpior. *serm.*4.

Filij Adam genus avarum quid vobis cum terrenis divitiis, quæ nec veræ, nec vestræ sunt? Aurum & argentum vere terra est rubra & alba, quam solus error hominum facit, aut magis reputat pretiosam, denique si vera sunt, tollite ea vobiscum. *ibid.*

Veræ ergo divitiæ, non opes sunt, sed virtutes, quas secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat. *In serm.*

Camelus unum solum pondus habet, dives duo, unum terrenarum possessionum, aliud peccatorum. Primum in morte deponitur, aliud velit nolit moriens retinet, nisi ante mortem deponat. *ibid.*

Sudat pauper foris in opere, sed nunquid anxiè dives intus in sua cogitatione laborat? Aperit iste os suum in oscitatione, aperit ille in ructatione, & interdum gravius ille fastidio, quam iste inedia cruciatur. *ibid.*

Divitiarum sequela est luxuria, ita intemperans; furor injustus, arrogantia superba, omnisque irrationabilis motus. *Chrysost. lib.*1. *quod nemo laditur, &c.*

Si possibile esset in divites vindicta procedère, videres ex eis repleri carceres universos. Sed cum omnibus malis suis hoc malum habent divitiæ, quòd in malignitate peccantes ab ultionibus eruunt. *In epist. ad Hebr. serm.*2.

Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c. Hunc versiculum si saperent, qui in potentia & divitiis versantur, in parietibus omnibus, & in vestibus suis scriberent, in foro, in domo, in januis & in ingressibus, & ante omnia in conscientiis suis, ut semper eum oculis cernerent, & corde sentirent. *In Matth. homil.*30.

Omnia bona mundi triplex interitus tollit, aut ex seipsis veterascunt aut luxu dominorum suorum consumuntur, aut ab extraneis dolo, vel violentia, vel calumnia diripiuntur. *Idem cap.*6.

Omne terrenum vel ærugine consumitur, ut aurum & argentum; vel putredine & vermibus, ut vestis : & quod ab his immune est, à furibus tollitur, ut lapides pretiosi. In his ergo omne genus avaritiæ reprehenditur. *Matth.*6.

Magnæ divinitatis fuit apud sæculum, sed majoris meriti apud Deum : quia non erat dives divitiarum amore, sed tantum modo possessione, ideo divites non excluduntur à disciplinatu Salvatoris. Iste enim dives erat, & discipulus : quia non pecuniæ amator, sed ipsius distributor. *Rab. super Matth.*28.

Non reprehenditur dives, quod terram coluerit, vel fructus in horrea congregaverit, sed quod fiduciam vitæ in illis posuerit, nec pauperibus erogaverit, ut ab eis reciperetur in æternis tabernaculis. *Beda, in gl. super Luc.*12.

Familiaris res est humanum cor opibus ac libertate dissolvi, ærumnis vero ac paupertate ad semetipsum recolligi. *Beda super Ester, lib.*1.

Insidiæ sunt in divitiarum amplitudine, insidiæ in paupertatis angustiis, illæ elevant ad superbiam, hæ incitant ad querelam Tractat sanitas, tentat infirmitas, & illa materia est negligentiæ, & hæc causa tristitiæ, laqueus est in securitate, laqueus in timore, nec interest, utrum animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis, cum par morbus sit, vel sub vana delectatione languere, vel sub anxia solicitudine laborare. *Leo Papa in serm.*

Auri custos, servator argenti, securitatem non habet : nescit quietem, & cui deest securitas, quies perit, Pœna dives est ille, non census. *Petr. Raven. in serm.*

Aurum erogare, bonum est; reponere, malum: contemnere, validum: fugere, persecutum; quod sicut vincere virtutis est, ita fœlicitatis evasisse. *Idem ibid.*

¶ Poeti

§ Poeticæ Sententiæ.

Jac. Bill. Anthol. Sacr.

Verum divitiarum fructum in misericordia, erga pauperes situm esse.

Tum furit horribilis pardus, tigrisque leóque,
Cum cavea inclusos arcta repente tenet.
Sic etiam nunquam furit aurum immanius, arca
Quam cum illud dominus claudere parcus amat.
Quid facies igitur, ne te fera vulneret ista,
Quo plus clausa est, plus feritatis habet?
Solve feram, pascens quos aspera vexat egestas,
Protinus hac mitis redditur arte fera.

In nimium divitiarum amorem.

Nil prater lachrymas, veniens ad limina vitæ,
Affert, nil effert, cum tumulatur homo.
Quis pectus furor ergo tuum percellit avare,
Vt linquenda tibi sic bona lavus ames?
Hac fuge, qua servans ab eis servabere nunquam:
Serpentémque sinu parce fovere tuo.
Perfidus hinc jamiam procul pellatur amicus,
Qui fugiente fugit prosperitate suos.

In cœlo thesaurizandum, non in terra.

Quis sapere hunc dicat, Cereris qui condit in imo
Munera, nec superis collocat illa locis?
Non minus insanit, sua qui non condit Olympo,
Sed credit terræ, quas malè servat, opes.
Visne igitur tua non pereant, non pabula blattis
Suppeditent, furiis non metuántque manus?
Pauperibus fer opem, promptúsque alimenta ministra,
Conservabis opes hac ratione tuas.

Ibidem.

Terrenis opibus cum dives gaudet iniquus,
Veris se miserum nescit egere bonis.
Nam quid erit, quod non momento temporis uno,
Perdere mundana conditione queat.
Cùm licet adversis cessantibus omnia parcant,
Lege tamen mortis sit faciendus inops?
At bona justorum, nullis obnoxia damnis,
Hostes, furta, ignes, & mare non metuunt.
Indemnis servat proprium sapientia censum,
Nèc perdunt meritum páxque fidésque suum.
Omnis virtutum semper substantia salva est,
Invitis Christi muncra nemo rapit.

Hesiodus.

Πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ.
Divitias virtus & gloria comitantur.
Χρήματα δ' ἐχ' ἁρπακτὰ, θεόσδοτα πολλὸν ἀμείνω
Pecunia non rapta à Deo data multo meliores.
Σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐϋλδεται ἐν φρεσὶ σῇσι,
Ὡς δ' ἔρδειν, ἔργον δὲ τ' ἐπ' ἔργῳ ἔργα λέγεσθαι.
Tibi verò si divitias animus cupit in mentibus tuis,
Sic facias, operam supra operam operare.
Χρήματα γὰρ ψυχὴ πάσιτσι θνητοῖσι βροτοῖσι.
Pecunia enim anima sunt miseris mortalibus.

Petronius.

Quisquis habet nummos secura naviget aura,
Fortunamque suo temperet arbitrio,
Vxorem ducat Danaen, ipsúmque licebit
Acrisium jubeat credere, quod Danaen.
Carmina componat, declamet, concrepet, omnes
Et peragat causas, sitque Catone prior,
Iurisconsultus, paret, non paret, habeto,
Atque esto, quidquid Servius, & Labeo.
Multa loquor quidvis nummis præsentibus opta.
Et veniet: clausum possidet arca Iovem.

Juvenal.

Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto fœlicior hic, qui
Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis aquanda pericula rebus.

Martialis 3.

Sunt tibi confiteor, diffusi jugera campi,
Vrbanique tenent prædia multa lares:
Et servit domino numerosus creditor arcæ,
Sustentátque tuas aurea mensa dapes:
Fastidire tamen noli Rufine minores,
Plus habuit Didymus, plus Philomelus habet.

Ex Herc. furent. Senec.

Turbini magno spes sollicita
Vrbibus errant trepidique metus.
Ille superbos aditus regum,
Durásque fores expers somni
Colit, ac nullo fine beatas
Componit opes gazis inhians,
Et congesto pauper in auro est.
Illum populi favor attonitum,
Fluctúque magis mobile vulgus
Aura tumidum voluit inanis,
Hic clamosi rabiosa fori
Iurgia vendens improbus iræ
Et verba locat, novit paucos
Secura quies, qui velocis
Memores ævi tempora numquam
Reditura tenent, dum sinunt,
Vivite læti: properat cursu
Vita citato, velucrique die
Rota præcipitis vertitur anni.
Dura peragunt pensa sorores,
Nec sua retro fila revolvunt.
At gens humana fertur rapidis
Obvia fatis incerta sui.
Stygias ultro quarimus undas.

Palladas.

Χρυσὲ πάτερ κολάκων, ὀδύνης, καὶ φροντίδος υἱῷ,
Καὶ τὸ ἔχειν σε φόβος, καὶ μὴ ἔχειν σ' ὀδύνη.
Aurum pater adulatorum, doloris, & curæ filii,
Et habere te timor, & non te habere dolor est.
Φεύγετε τὰς πλουσίους ἀναιδίας, οἰκητορεύουσας,
Μισοῦσας πενίαν, μητέρα σωφροσύνης.
Fugite divites impudentes, habitantes domos tyrannorum,
Odio habentes paupertatem matrem modestiæ.

Euripides.

Χρυσὸς δὲ κρείσσων μυρίων λόγων βροτῶν.
Aurum autem potentius infinitis sermonibus hominum

Virg. lib. 3. Æneid

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ovid. lib. 1. Fastorum.

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique jacet.

Propert. lib. 3. Elegiar.

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas,
Nudus ad infernas stulte vehêre rates.

Tibul. lib. 3. Elegiar.

Nam grave quid prodest pondus mihi divitis auri,
Arváque si findant pinguia mille boves?
Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?

Ibidem.

Et quæ præterea populus miratur in illis,
Invida quæ falso plurima vulgus amat.
Non opibus mentes hominum curæque levantur,
Nam fortuna suâ tempora lege gerit.

Ibidem.

Nec me regna juvant, nec Lydius aurifer amnis,
Nec quas terrarum sustinet orbis opes.
Hæc alij capiant, liceat mihi paupere cultu
Securo chara conjuge posse frui.

Horat. Carm. lib 3. Ode 1.

Sed timor & mina
Scandant eodem quo Dominus: neque
Decedit ærata triremi, &
Post equitem sedet atra cura.

Ibidem.

Cur invidendis postibus, & novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valde permutem Sabina
Divitias operosiores?

Idem epist. lib. 2.

Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis hora,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema
Permutet dominos, & cedat in altera jura.
Sic quia perpetuus nulli datur usus, & hæres
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani? si metit Orcus
Grandia cum parvis non execrabilis auro?

Et parum infra.

Sunt qui non habeant, est qui non curat habere,

Juvenal. sat. 10.

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat & cuncta exuperans patrimonia census:
Quanto delphinis balæna britannica major.

Ibidem.

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,
Et mota ad lunam trepidabis arundinis umbram,
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Ibidem.

Prima fere vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, & opes ut maxima toto
Nostra sit arca foro, sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cum pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro,

Juvenal. satyr. 14.

Nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri.

Ibidem.

Mensura tamen quæ
Sufficiat census si quis me consulat, eam.
In quantum sitis, atque fames & frigora poscunt,

Insanos sese, sese sine mente viderent
Solus honor merito qui datur, ille datur.

Anthолog. Græc.

Ὡς θνητὸς μέλλων, τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
Ὡς δὲ βιασόμενος, φείδεο τῶν κτεάνων.
Ἐπὶ δ' ἀνὴρ σοφὸς ἔστω, ὃς ἄμφω ταῦτα μετήσας
Φείδεται, ᾗ δαπάνῃ μέτρον ἐφημόσατο.

Latine Lilius vertit.

Divitiis utare tuis tanquam moriturus,
Tanquam victurus parcito divitiis:
Vir sapiens est ille quidem, qui hæc ambo volutans
Parcit, quippe modum sumptibus applicuit.

Thomas Morus.

Tanquam jam moriturus partis utere rebus:
Tanquam victurus denuo parce tuis.
Ille sapit, qui perpensis his rite duobus
Parcus erit certo munificúsque modo.

Dives mortuus & pauper pares.

Ex Epigrammatibus Ausonij.

Effigiem rex Crœse tuam ditissime regum
Vidit apud Manes Diogenes Cynicus.
Constitit, atque procul soluto majore cachinno
Concussus dixit, Quid tibi divitiæ
Nunc prosunt regum rex ô ditissime, cum sis
Sic ut ego solus, me quoque pauperior?
Nam quæcúnque habui mecum fero, cum nihil ipse
Ex tantis tantum Crœse feras opibus.

Ex satyr. 3. lib. 4. Sermonum Horatij.

Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem
Hæredes Staberi summam incidere, sepulchro,
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo patria.
Quid ergo
Sensit, cum summam patrimonij insculpere saxo
Hæredes voluit? Quoad vixit credidit ingens
Pauperiem vitium, & canit nil acrius, ut si
Forte minus locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior. Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina, humanáque pulchris
Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens, etiam & rex,
Et quicquid volet. Hoc veluti Virtute paratum
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus? qui servos projicere aurum
In media jussit Libya qui tardius irent
Propter opus segnes. Vter est insanior horum?

Ex epist. 12. Horat. ad Iccium.

Fructibus Agrippæ Siculis quos colligis, Icci
Si recte frueris, non est ut copia major
Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus,
Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.

Idem epist. 19. lib. 1. ad Lollium.

Quid credis amice precari?
Si mihi, quod nunc est, etiam minus ut mihi vivam,
Quod superest ævi si quid superesse volunt Di.
Sed satis est orare Jovem, qui donat, & aufert.
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipse parabo.

Ex Græcis Comicis.

Τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον ὕστατον τίθει.
Ἀβεβαιότατον γάρ ἐστιν ὧν κεκτήμεθα.
Opes bonorum judica omnium ultimas:
Nam possidemus nil eis incertius.
Μακάριος ὅστις ὑσίαν τὴν νοῦν ἔχει.
Χρῆται γὰρ ἔτοιμος εἰς ἀεὶ ταύτῃ καλῶς.
Cui mens opésque sunt simul beatus est.
Hic námque rite solus illis utitur.
Ὁ πλοῦτός ἐστι παραμύθιον μεγα τῶν κακῶν,
Ὦ μήτερ: ἡ πενία δ' ἀφανὴς καὶ ταπεινόν.
Mala obteguntur opibus, ut velamine,
Inopia, conspicua omnibus res humilis.
Πατρῷα ἔχει δεῖ τ' καλῶς εὐδαίμονα.
Τὰ γὰρ μετὰ γαμικῆς εἰσίοντ' εἰς οἰκίαν,
Οὔτ' ἀσφαλῆ πάμπαν κτῆσιν, οὐδ' ὁλαρὰν ἔχει.
Paterna demum nos beant vere bona.
Nam quæ bona intrant cum nupta nova domum.
Nec possidenti tuta nec jucunda sunt.
Πλούτῳ πεποιθὼς ἄδικόν μὲ πεῖρα ποιεῖν.
Nec fretus opibus aliquid injustum audeas.
Δικαίαν τὸν πλοῦτον καὶ φιλανθρώπους ποιεῖν.
Humanitas sæpe sequitur opulentiam.
Μέμνησο πλουτῶν τοὺς πένητας ὠφελεῖν.
Dum dives es, inopes juvare sis memor.
Διαλαμπὶς πίφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.
Sita in opibus mortalium potentia.
Χρυσὸς δ' ἀνοίγει πάντα, κ' ᾅδου πύλας.
Reserante auro cuncta, vel portas inferûm.
Ἐὰν δ' ἔχωσιν χρήματ' ἔξομαι φίλους.
Habebo amicos, si habuero pecuniam.

Μὴ πατοῦσι πλοῦτον, μὴ ταχὺ πένης γένῃ.
Ditescere properans, inops fies cito.
Ῥάθυμος ὢν σὺ πλούσιος, πένησεσῇ.
Si negligens sis dives, evades inops.
Καλῶς ἀκούειν, κρεῖττον ἢ πλοῦτον θέλε.
Famam libenter opibus anteponito.

¶ Philosoph. et Histor. Sententiæ.

Opes multorum instrumentorum & commoditatum in re familiari, & civili ratione locum obtinent. Et quo perspicuum est, quæstuariam quandam artem à natura propositam esse, & iis, qui Rempublicam, & iis qui rem familiarem tuentur. *Arist. lib. 1. de Repub. c. 5.*

Quum genus artis parandarum rerum natura tanquam pars, subjectum est prudentiæ domesticæ, quod quidem vel suppetere & adesse oportet, aut certe hanc parare, ut conditio & quasi thesaurus pecuniarum suppetat, quæ ad vitam necessariæ sunt, & ad societatem civilem domesticámque perutiles. *lib. 1. Rhet. cap. 6.*

Opulentum & locupletem esse in parte aliqua virtutis ponitur, est enim opulentia possessionis virtus, & ex qua habenti plurima commoda oriuntur. *ibid.*

Divitiæ nihil fere aliud sunt, quàm fœlix amentia. *lib. 2. Rhet. c. 16.*

Illud perspicuum est, artem eam; quæ in quærendis pecuniis posita est, à natura non esse ortam. *lib. 1. de Rhet. c. 6.*

Absurdum est eas divitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari. *ibid.*

Partes artis quærendarum opum, ex quibus utilitas aliqua percipi potest, hæ sunt: usum peritum esse, quæ rerum copiæ sunt, ex quibus utilitates maximæ operantur, & ubi sint, & quomodo capi possint: veluti equorum commoditas quæ sit, aut boum, aut pecudum, itémque cæterorum animalium. *lib. 1 de Repub. c. 7.*

Artificio maximo constant quæstus ij, in quibus minimum fortuna potest. Sordidissimi sunt, in quibus corpora inquinantur. Maxime illiberales, qui usu plurimo corporis egent, Ignobilissimi, qui minimum virtutem desiderant. *ibid.*

Ut in otio vivatur, fieri non potest, nisi facultates suppetant. *lib. 4. de Repub. c. 6.*

In iis potius, qui plus opibus valent, disciplina & nobilitate solent existere. *lib. 4. de Repub. c. 8.*

Qui magnas opes nacti sunt, ij, si authoritatem Respublica dederit, & libidini servire, & majores opes habere, & superiores esse volunt. *lib. 5. de Repub. c. 7.*

Imperia & opes gloriæ causa expetendæ sunt. *lib. 4. Ethic. c. 4.*

Divitiarum partes sunt, nummi, agri, prædia, supellex, animalia bruta, mancipia multitudine, magnitudine, pulchritudinéque excellentia. *lib. 1. Rhet. ad Theod. c. 5.*

Divitem esse in utendo magis, quàm in possidendo consistit. *ibid.*

Divites sunt tutiores pecuniæ custodes: prudentes viri autem meliora dant consilia. *Thucyd. lib. 6.*

Ornamenta divitiarum sunt penes potentiam, cùm salva libertate, si eam propugnaremus, facilè cætera recuperata risimus. Sed si aliis crederemus, etiam prius parta minuerentur. *ibid. lib. 2.*

Non eos qui plurimas pecunias possident, & custodiunt, fœlices duco: (nam hoc pacto qui muros custodiunt, fortunatissimi forent: quippe qui omnia quæ sunt in urbibus custodiunt) sed qui parare quàm plurimas justè potest, & plurimis præclarè uti, hunc ego fœliciſſimum arbitror, atque etiam ipsas ejus pecunias. *Xenoph. de instit. Cyri. l. 8.*

Divitiæ & paupertas, antiqui & magni reipublicæ morbi. *Plutarch. in Lycurgo.*

Nihil obstat quominus bonus quilibet atque civilis vir neque minus divitias expetat, & rerum necessariarum atque ad tolerandam vitam sufficientium curam non spernat. *Idem in Solone.*

Major pars hominum aut non utitur divitiis suis, ut sunt liberali & sordido præditi ingenio: aut ob prodigalitatem iis abutitur: quorum alteri negotiis, alteri voluptatibus nunquam non sunt dediti. *Idem in Pelopyda.*

Divitiis pervicax & gravis innascitur invidia. *ibid.*

Plato tutas divitias affectantem non addere, opibus, sed diminuere immensam cupiditatem jubet, quòd eam qui non sustulerit, nunquam sit penuria & paupertate sese liberaturus. *Idem in Demetrio.*

Plerique ostentatione divitiarum prohibita ipsas etiam divitias tolli, ostentari autem eas non rebus ad usum necessariis, sed supervacaneis putant. Idque ferunt Aristonem Philosophum maximè admiratum, quòd ij potius beati putarentur, qui superflua possiderent, quàm quibus rerum necessariarum & utilium esset copia. Scopas etiam Thessalus, cuidam amico ab ipso petenti aliquid quo ipse non multum uteretur, ac dicenti: Nihil se rerum ad usum ejus necessariarum posceres Ego quidem, inquit, maximè ob rerum inutilium & non necessariarum abundantiam felix & dives sum. Omnino autem à vana, & quam turba hominum consectatur gloria, quasi appendix, in vitam communem adscita est admiratio & appetitio earum divitiarum, quæ mali desiderio naturali inserviunt. *Plut. in Catone Majore.*

Divitiæ avaritiam & abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendíque omnia invehunt. *Livius, dec. 1. lib. 1.*

Qui omnia præ divitiis humana spernunt, neque honori magnum locum, neque virtuti putant esse, nisi ubi effusè affluunt opes. *Idem, dec. 1. lib. 3.*

Quò melior lætiórque in dies fortuna Reipublicæ est, quo magis imperium crescit, etiam in Græciam, Asiámque transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas: eo plus

horreo

horreo ne illæ magis res nos cœperint, quàm nos illas. *Idem Decad. 4.lib.4.*

Ibidem divitiarum cupido est, ubi est usus. *Iustin.hist.lib.2.*

Vbi cupido divitiarum invasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet: quin animus magis aut minus maturè, postremò tamen succumbat, sæpe jam audivi, qui reges, quæ civitates & nationes per opulentiam magna regna amiserint, quæ per virtutem inopes cœperant. Id adeo haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorem magis clarum propter divitias magisque acceptum videt, primò æstuat, multáque in pectore volvit: sed ubi vana gloria honorem magis in dies, virtutem opulentia vincit, animus ad voluptatem à vero deficit. Vera gloria industria alitur: ubi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est, postremò, ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. *Sallust. in fragment.*

Comperi omnes victores divitias contempsisse, & victos cupivisse, neque aliter quisquam extollere sese, & divina moralis attingere potest, nisi omissis pecuniæ & corporis gaudiis animo indulgeat, non assentando, neque concupita præbendo, perversam gratiam gratificans, sed in labore, patientia, bonisque præceptis, & factis fortibus exercitando. Nam domum aut villam exstruere, eamque signis, aulæis, aliisque operibus exornare, & omnia potius quàm semet visendum efficere: id est, non divitias decori habere, sed ipsum illis esse flagitio, *Idem, ibidem.*

Facilè bellorum præmiis referti, aut ditium familiarum hæredes, magnum animum induunt. *Tacitus, Annal.lib.11.*

Beatorum divitúmque res adversæ non solùm à plebe negliguntur, sed eis nonnulli etiam pravo malignóque ingenio, ob invidiam scilicet potentiorum atque felicium delectantur. *Herodian. Maxim.*

Pretiosa supellex, pellicésque & spadonum agmina, nihil aliud sunt quam onera & impedimenta. *Q.Curtius lib.5.*

Omnia habet qui nihil concupiscit: eo quidem certius, quàm qui cuncta possidet. Quia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis usurpatio nullum tristioris fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut divitias in prima fœlicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarum statu ponere? cùm & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & hujus horridior aspectus solidis & certis bonis abundet. *Valer. Max.lib.4.cap.4.*

Artilius ab aratro ad imperium populi Rom. suscipiendum vocatus, atque eburneo scipione postea depositio agrestem stivam aratri repetens potest pauperes consolari: Sed multò magis docere locupleres, quam non sit necessaria solidæ laudis cupidini nimis anxia divitiarum comparatio. *Idem, ibid.*

Nescio an satius fuerit populo Romano Sicilia & Africa contentum fuisse, aut his autem ipsis carere, quàm eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia fœlicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixerunt sæculi mores, mersamque vitiis suis quasi sentina rempublicam pessundederunt. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret; nisi per famem quam luxus fecerat. Hinc ergo Gracchana prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde, ut regnaret de judiciariis legibus, divisus à Senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia Reipublicæ atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia: Unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorij adversus Dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, cùm spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem fecit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus est? Atque inde Mariana, inde Syllana tempestas, aut magnificus apparatus conviviorum & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egestatem? Hæc Catilinam hostem patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompejum furialibus in exitium Reipublicæ facibus armavit. *L.Florus, lib.3.cap.2.*

Si vir injustus & promptus ad cupiendum, dives fit, & pecuniam expendere valeat; proclivis erit ad peccandum: contra si dives non fuerit, non habens unde sumptus faciat, exequi ea quæ cupit non poterit, itaque ne peccaverit quidem. Quare magis homini profuerit, non esse divitem, si quidem ita minus efficiet ea quæ vult nempe mala. *Plato apud Stob.serm.90.*

Sine pecuniis nulla res necessaria fieri potest. *Demosth. Olynth.1.*

Contemne illos qui nimium dant operam divitiis, præsentibus uti nequeunt. Nam isti non secus afficiuntur, quam qui bonum equum possidens equitandi artem ignoret. *Isocrat. ad Demonic.*

Divitiæ malis artibus comparatæ infamiæ nota inter homines insigniuntur. *Democritus apud Stob.serm.90.*

Divitiæ non tam honestati quàm improbitati serviunt, dum socordiæ hominum licentiam parant, & juvenes instigant ad voluptates. *Isocr. ad Demonic.*

Hominem insigniter bonum divitem quoque præ cæteris esse fieri non potest. Nam fœlices quidem ac bonos unà fieri necesse est: prædivites autem & bonos impossibile, ita ut vulgus divites appellat. *Plato de legibus lib.5. apud Stob.serm.91.*

Tunc videbam & adhuc video magnas immensasque opes & privatorum & principum, ferè quo majores fuerint, eò plures majoresque calumniatores, & voluptatis causa cum damno conversantes alere: quo nihil deterius divitiæ producunt. *Plato epist. ad Dionys.*

Audacissimæ simul ac stultissimæ sunt divitiæ: superbientes tanquam de rebus maximis, & timentes tanquam de imbecillibus. Inflatæ sunt arrogantia, curis humiles. Si rebus suis utuntur, luxuriosæ fiunt: si abstinent, miseræ. Alium multæ in acquirendo ærumnæ infelicem reddunt: propter abundantiam in voluptatibus perit, &c. quæ extant, *apud Stob.* alius *Tuleti Philosopho attributa, serm.91.*

Suaptè naturâ vix frænari potest cupiditas: quod si divitiæ ei accesserint, planè fit infrænis. *Plut. apud Stob.eod.serm.*

Divitiæ ignaviam fovent, voluptates cient, ac insidias bifariam struunt, primùm adversus divites, invidorum operas deinde contra pauperes, ut potentiorum. Quæ igitur aliis ad moliendum insidias ipsis possidentibus instigant, & habentes ad injustitiam roborant, quomodo quicquam ad justitiam conferrent? *Hierax de justitia apud Stob.eod.serm.*

Dilige opum tuarum non abundantem possessionem, sed moderatum usum. *Isocr. ad Demonic.*

Divitias tuas duplici nomine colito: nempe ut à magna jactura facilè te expedias, & ut bono ac studioso homini infortunium patienti succurras. Quod autem ad vitam incertam attinet, non nimis, sed mediocriter opes dilige. *Idem.*

Scientibus quomodo divitiis utendum sit, divitiæ commodæ sunt, improbis verò & imperitis malæ. *Plato apud Stob.serm.92.*

Pecuniarum usus cum prudentia utilis est ad exercendam liberalitatem, & populum adjuvandum, cum stultitia verò communis largitio fit. *Democritus eod.serm.*

Nisi multa desideres, pauca tibi multa videbuntur. *Idem, serm.95.*

Paucarum rerum cupiditas paupertatem divitiis æquat. *ibid.*

Nemo vitam laudabilem agit quatenus dives est, sed quatenus justus *Stob.eod.serm.*

Naturæ respectu, divites omnes, nostri verò pauperes omnes sumus. *Maxim.serm.140.*

Maximum est in divitiis agnoscere quòd supervacaneæ sint. *eod.ser.*

Naturalibus divitiis contentus, multo ditior est multa possidente & plura concupiscente: illi enim nihil deest, huic plura quàm possideat. *ibid.*

Maxima mala effugerunt pauperes, insidias, invidiam, odium in quibus divites quotidie versantur. *ibid.*

De divitiarum copia. DIAL. LIII.

Francisc. Petrarch. GAUD

Sed abundo opibus. R. Jam non miror, si & amicitiis abundare visus eras. Non est novum neque insolitum, locupletum limina vulgaribus amicitiis, & simulatis obsequiis frequentari. GAUD. Opum magna vis est mihi. RAT. Anceps & onerosa fœlicitas, & quæ plus invidiæ sit habitura, quàm gaudij. GAUD. Divitiæ exundantes sunt. RAT. Non stab

commation illud, σὺ δὲ τὸν μιχανόεσσαν ἄρχεον ἀνεῖς, id est: Tu autem tertæ filium argentum laudas? Intendebat in Archelaum: At is festiviter, σὺ δ' ἀνεῖς, id est, Tu autem petis? Nec minus scitu id jucundum est, Eulogias dici munera quæ Prælatis offerant subditi, & quæ sacra petentes Concilia deferant Presbyteri. Dicuntur verò Eulogiæ velut planè benedictiones sint, Εὖοῖ autem obiter vox bacchantium est: unde Eva, mons Messeniorum dictus est *Cœlius lib.20.cap.25.*

Omnem divitiarum fructum non in magnitudine opum, sed in moderato rei usu familiaris esse positum existima. Contemne illos, qui cumulandis opibus invigilant, sed partis uti nesciunt. Idem enim usu venit istis, quod his, qui equitandi nescij bonos equos habent. *Isocrates ad Demonicum.*

Divitiæ vitiorum magis, quàm virtutis ministræ sunt, tum quod ad ignaviam fenestram aperiunt, tum quod adolescentes ad voluptates advocent. *ibid.*

Quid autem tanto fortunæ strepitu desideratis? Fugare, credo indigentiam quæritis copia, atqui hoc vobis in contrarium cedit. Pluribus quippe adminiculis opus est ad tuendam pretiosæ supellectilis varietatem. Verúmque illud est, permultis indigere eos, qui multa possident, contráque minimis indigere, qui abundantiam suam naturæ necessitate, non ambitus sui superfluitate metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis atque insitum bonum, ut in externis ac repositis rebus bona vestra quæratis? Sic rerum versa conditio est, ut divinum merito rationis animal non aliter sibi splendere, nisi inanimatæ supellectilis possessione videatur? & alia quidem suis rebus contenta sunt: vos autem Deo mente consimiles, à rebus infirmis, excellentis naturæ ornamenta captatis: nec intelligitis, quantam conditori vestro faciatis injuriam: Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram infrà quæque infirma detruditis. *Boëtius de philosophic.consol.lib.2.prosa.5.*

Ego verò nego illud esse bonum, quod noceat habenti: num in mentior? minimè inquies. Atqui divitiæ possidentibus persæpe nocuerunt, quum pessimus quisque æris alieni magis avidus, quicquid usquam auri gemmarúmque est, se solum, qui habet, dignissimum putat. Tu igitur, qui nunc contum gladiúmque solicitus pertimescis, si vitæ hujus callem vacuus viator intrasses, coram latrone securus cantares, O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desisti. *Idem.*

Divitiæ quantis implicitæ sint malis, brevissimè monstrabo. Quid enim? pecuniámne congregare conaberis? sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? donanti supplicabis: & præire cæteros honore cupis, poscenti humilitate vilesces. Potentiámne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subjacebis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desisti. Voluptuariam vitam degas, sed quis non spernat atque abjiciat vilissimæ fragilissimæque rei corporis servitium? *Boëtius de philos.consol.lib.3.prosap.8.*

Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi est animi, pati non posse divitias. *Senec. epist 5.ad Lucilium.*

Is maximè divitiis fruitur qui minimè divitiis indiget. Nemo autem solicito bono fruitur, Illis aliquid studet adjicere: dum de incremento cogitat, oblitus est usus. *Idem epist.14.*

Congerunt in te, quicquid multi locupletes possederunt, ultra privatum pecuniæ modum fortuna provehat, auro tegat, purpura vestiat, & eo deliciarum opúmque perducat, ut terram marmoribus abscondas, & non tantùm tibi habere liceat, sed calcare divitias. Accedant statuæ, picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ elaboravit, majora cupere ab his disces. Quid refert, quantum illi in arca, quantum in horreis jaceat, si alieno inhiet, si non quæsita, sed quærenda computat? Non enim pauper est, qui minus habet, sed qui plus cupit: Nec qui plus habet, sed qui minus cupit, dives. Si ad naturam vives, nunquam eris pauper. Si ad opinionem, nunquam eris dives. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. *Senec.ad Lucil.epist.16.*

Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit quarum possessionem tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. *Idem epist.8.*

Quemadmodum nihil differt, utrum ægrum in ligneo lecto, aut in aureo colloces, quocumque illum transtuleris, morbum suum transferet secum: Sic nihil refert, utrum animus æger in divitiis, an in paupertate ponatur, malum suum illum sequitur. *Idem epist.17.*

Nemo nascitur dives, quisquis exit in lucem, jussus est lacte & pane esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt. Ingentis animi est, qui divitias circumfusas sibi multum diúque miratus, quod ad se venerunt, ridet, suásque audit magis esse, quam sentit. *Idem epist.20.*

In hoc excusabiles sunt Dij, quod ista, quæ urunt, quæ excruciant, optantibus data sunt. *Idem epist.22.*

Divitem illum putas, quem aurea supellex in via sequitur. Qui in omnibus provinciis arat, qui multum suburbani agri possidet: eum omnia dixeris, pauper est. Quare? quia debet: quantum, inquis? omnia nisi fortè tu dicas, utrum ab homine, an à fortuna mutuum sumpserit. *Seneca epist.28.*

Divitiæ inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, invidiam trahunt, & eo usque mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. *Idem de pauper.*

Cum volueris veram hominis æstimationem videre, & scire, qualis sit, nudum inspice. Deponat patrimonium, deponat & honores, & alia fortunæ mendacia. Corpus ipsum exuat, & animum intuere, qualis quantúsque sit alieno, an suo magnus. *Seneca epist.29.*

Brevissima ad *divitias* per contemptum divitiarum via est. Contemnere aliquis omnia potest, habere omnia nemo potest. Necessarium est ergo parvo assuescere. Quicquid vult, nemo habere potest. Illud autem potest nolle, quod non habet. *Seneca in Lucil. epist.68.*

Omnia ista nobis accedant, non hæreant: ut si auferantur, sine ulla nostri laceratione discedant. Utamur illis, non gloriemur, & utamur parcè tanquam depositis apud nos. *Idem epist.81.*

Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æquè turpe est, in aqua & polenta. *Senec.epist.111.*

Neminem pecunia divitem fecit. Imò contra, nulli non majorem sui cupiditatem incussit. *Idem epist.121.*

Quæ sunt maximæ divitiæ? non desiderare divitias. *Seneca lib. de moribus.*

Nihil est tam angusti, tamque parvi animi, quàm amare divitias: nihil honestius magnificentiúsque, quam pecunias contemnere. *Cicer.lib.1.de Offic.*

Omitto divitias: quas cum quivis, quamvis indignus habere possit, in bonis non numero. Quod enim est bonum, id non quivis habere potest. *Cic.Tusc.q.lib.ult.*

Non enim habere aurum præclarum mihi videtur, sed his, qui habent, imperare: dicebat Curtius. *Cic. lib. de Senectute, alias in Catone Majore.*

Divitiæ & imperia, bella, atque certamina inter mortales excitant. *Salust. in Catil.*

Locuples est, qui non multa possidet, sed modica desiderat. *Val. Max. lib.3.*

Caduca nimirum, & fragilia, puerilibúsque consentanea crepundiis, sunt istæ, quæ vires atque opes humanæ vocantur: affluunt subito, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixi radicibus consistunt: sed incertissimo flatu fortunæ huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso decursu destitutos in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quæ inflictorum malorum amaritudine desiderium suum duplicent. *Val.Max.lib.6.*

Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentem errorem cœcas precationes tuas spargis. Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessundederunt. *Idem l.7.*

¶ Apophthegmata.

Chilon percontatus, quid essent divitiæ? respondit, Thesaurus malorum, calamitatis viaticum, improbitatis suppeditatio. *Ant.ser.de Divit.*

Anacreon Lyricus cum auri talentum à Polycrate accepisset, paulò post ei restituit, dicens, Odi munus quodcumque vigilare cogit. *Stob. serm.91.*

Bion dicebat, divitiis operam dantes ridiculos esse, quum eas porrigat fortuna, illiberalitas servet, benignitas auferat. *Stob.serm.91.*

Idem, Quemadmodum, inquit, vilia marsupia, & si nullius pretij fuerint, tanti tamen æstimantur, quantum in se numismatis continent: ita divites etiam homines vani & nihili bonorum, quæ possident, æstimatione ac pretio fruuntur. *Stob.serm.87.*

Idem dicere solebat, non minus molestum esse calvis, quam comatis, pilos velli. Ostendere autem hoc dicto voluit, patia pauperum divitúmque tormenta esse. *Brus.lib.2.cap.26.*

Bias beatum esse dicebat, ex vulgi opinione, qui opes ex animi sententia assequeretur. Verum multo beatiorem, qui ne desideraret quidem. *Stob.*

Chilon dicebat, quod Lydius lapis est auro, id aurum esse homini. Lapis enim index affrictu prodit quale sit aurum, ipsum autem aurum arguit, quale hominis ingenium, juxta illud, Magistratus virum arguit. *Laert.in ejus vita.*

Pythagoras. Neque equum sine freno, neque divitias sine prudentia quenquam gubernare posse, dicere solebat. *Stob.serm 92.*

Hypsæus, Ut aurum, inquit, trementi manui impositum, tremit: sic & divitiæ, ab animo meru curísque detento accumulatæ, unà concutiuntur, & eodem modo afficiuntur. *Stob.serm.90.*

Antisthenes, Neque symposium sine colloquio & societatè, neque divitias sine virtute, voluptatem habere affirmabat. *Stob.serm.1.*

Democritus audiens de divitiis variè disputantes, omnibus hominibus perpetuam quandam divitiarum cupiditatem inesse dixit, quæ si non acquisitæ fuerint, vexant: si erunt acquisitæ, solicitudine & cura torquent. Amissæ vero dolores etiam adferunt haud mediocres. *Max.serm.2.*

Idem, Interrogatus, quomodo quis dives fieri posset? Si inquit, cupiditatum pauper erit. *Max.serm.12.*

Idem, Interrogatus, quæ via esset facilè ditescendi? respondit: Si quis inops fuerit desiderio. *Stob.*

Zeno, quum sæpè dixisset, divitias esse indifferentes: Antigonus falso ei nuntiari facit, prædia illius ab hostibus esse direpta: & cum tristior effectus esset, Vides, inquit, divitias non esse indifferentes? *Brus.lib.2. c.26.ex Laërt.*

Idem dicere solebat, non magis prodesse quàm nocere opes ad sanitatem. *Ex eodem.*

Anaxagoras, magno cum negotio pecunias comparari, sed multo majori opera conservari & custodiri dicebat. Innuit autem, ita comparatum esse, ut omnes pecuniam quærant, ac opes amplissimas, quas cum jam paraverunt, multò curiosiùs ac attentiùs servant, ne statim evanescant. Quemadmodum enim echinum sic etiam nummos faciliùs est capere, quàm diu retinere. *Ælianus lib.4.de var.hist.*

Epicurus scribens ad Pytocleam, Si vis, inquit, te divitem facere, non pecuniæ adjiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est. *Seneca.*

Simonides interrogatus, utra res esset optabilior, divitiæ, an sapientia. Dubito, inquit, ut qui videam sapientes frequentare divitum fores, innuens, philosophos verbis quidem contemnere divitias, sed re tamen

tamen eas captare. *Erasm.6. apoph. ex Stob.*

Crantheo, quærenti, quomodo quis dives evadere posset?respondit, si cupiditatum fuerit inops. *Stob.serm.2.*

Idem & ad Democritum referri, paulò ante diximus.

Epictetus percontatus, quis esset inter homines dives?Cui,inquit,satis est, quod habet. *Stob.*

Idem, Audiens quendam sibiipsi ob amplas divitias placentem, ait: Examina teipsum priùs utrum ditescere malis, an beari. Quod si divitias velis,rem neque bonam esse scias,nec omnino in te sitam. Si vero beari,id & bonum est,& penes te. Opes enim fortuna ad tempus commodato dat. Beatitudo autem à nostra voluntate procedit. *Stob. serm.de Temperantia.*

Socrates interroganti, Quisnam sibi videretur ditissimus ? respondit, Qui pauciſſimis contentus est. *Ant.in Meliss.part.1. serm.37. Stob. serm.5.*

Idem,quum videret Alcibiadem ob divitias clarum, & propter agrorum spatiosos limites superbire, adduxit ad locum in quo tabula quædam, ambitum terræ complectens, suspensa erat,& eum rogavit,ut Atticam ibi requireret. Quam quum invenisset, suos fundos eum jussit ostendere, & quum responderet, Nusquam ibi pictos esse:Horum (inquit Socrates) possessione te effers, qui nulla pars sunt terræ. Illudens hoc dicterio Alcibiadis stultitiam, qui superbiebat in iis rebus, quæ fluxæ sunt,& cum mundo interire solent. *Ælian.lib.3.de var.hist.*

Plato interrogatus, quantas opes habere conveniret ? dixit:Quantæ possidenti neque insidiæ pariunt, neque rerum necessariarum inopiam. *Stob.serm.92.*

Diogenes ajebat,neque in civitate,neque in domo opulenta habitandi locum esse virtuti. *Stob.serm 91.*

Idem, Anaximenis servos conspicatus multa vasa ferentes, cujus ea essent,interrogavit ? Quumrautem illi Anaximenis esse, respondissent: An non pudet eum, inquit, tam multa habere, qui seipsum non habet ? Sensit autem Philosophus, eum non in sua ipsius potestate esse, qui captus divitiis sibi jam mortuus est. *Maxim.serm.12.*

Idem, Physicus quidam interrogavit, quàm ob causam aurum pallet? Quoniam, inquit,plurimos habet sibi insidiantes. Pallent autem, qui metuunt. *Laërt.lib.6.& Maxim.serm.12.*

Possidonius, divitias cautas esse malorum dicebat, non quod ipsæ facerent, sed quod facturos irritarent. *Sen.l 3.epist.*

Anonymus, Cuidam Lampen Æginetam efferenti, ac fœlicem prædicanti, quòd prædives videretur, multorum navigiorum dominus : Laton,nihil (inquit) moror fœlicitatem de funibus pendentem. Quum omnes divitiæ sunt in manu fortunæ,tum eæ præcipuè,quas negotiatores committerent navibus:ruptis enim funibus sequitur naufragium, & hinc mercium omnium interitus. *Plut.in Lacon.in apoph.*

Lampis interrogatus,quomodo sibi parasset divitias?Magnas,inquit, haud difficulter,exiguas verò cum labore ac tardè. Sentiens,initio paulatim magnáque vigilantia corrasam pecuniam. Cæterùm parata jam ingenti sorte,facilè est amplis lucris ditescere. *Plut.in libello, An seni sit capess.Resp.*

Pheraulas, Is dives,à Saca fœlix nuncupatus,ob divitias,quas paupe. acquisiverat. Num,ait, tu existimas,Saca,me nunc eo jucundius vivere, quo plura possideo ? An ignoras,me & esse,& bibere,& dormire nullo modo mihi jucundiùs, quam tunc, cum eram pauper? Certum quippe est,eum,qui pecuniis ac divitiis oblectatur,si sumptum vel dispendium faciat,vehementer contristari. *Brus.lib.2.c.26.*

Nogas Scytha ornamenta missa à Michaële Palæologa aspernatus, rogavit, nunquid calamitates, morbos aut mortem depellere possent? Neque enim gemmis,sed utilitate movebatur. *Pachymer. hist.lib.5.*

Sigismundus Cæsar. Sigismundo Cæsari allata erant ex Hungaria aureorum quadraginta millia. Quum autem advesperasset, eáque in thalamo regio recondita fuissent, in cubiculum veniens Cæsar,dum cogitat, in quemnam usum eam pecuniam convertat,somnus eum destituit. Tum ille, excitatis cubicularijs : Ite (inquit) ocyus,consiliarios ducésque omnes militum huc accersite. Vocati proceres media nocte celeriter (timebant enim ne quid adversi accidisset) Imperatorem adeunt,& quæ causa sit tam repentinæ vocationis inquirunt. Imperator confestim aperta arca, inter eos, qui advenerant,pecunia distributa: Ite, inquit, ut securè tranquilléque nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, jam procul aberit à cubiculo. *Æneas Sylvius lib.4.commentariorum in res gestas Alphonsi.*

Maximilianus Cæs. Nullum non pecuniarum acervum concupivit:& quamvis non raro ad eum ingens pecuniarum summa efferretur, tamen penes se eam nunquam retinuit, sed ad quæstores referri jussit, dicens, se regendis hominibus præpositum, nec auri sibi custodiam demandatam:quo si quis semel capiatur,mox è rege servum futurum. *Iac. Spieg.in Æneæ comment. de reb.gest.Alphonsi.*

Socrates. Adolescens ipsum interrogabat, quomodo divitias malum & bonum esse putaret? Cui ille:Non secus quàm tu tunc honestis quidem bonisque hominibus bonas esse judicas;item scientibus quo loco pecuniis utendum sit, iis commodæ sunt : improbis vero & imperitis, malæ, &c. *Plato in Eryxia, aut de divitiis.*

Aristippus. Reprehensus quod pecunias acciperet ab amicis : respondit, se non ideò accipere ut uteretur ipse, sed ut illi discerent ad quas res utendum sit pecuniis. Vulgus enim divitum aut in equos, aut in operosas structuras, aut in luxum perdit pecuniam, quum ea bonis viris,si egeant, sit erogenda. Quin & aliter intelligas licebit. Aristippus non nisi ad vitæ necessaria pecuniis utebatur : ideóque à divitibus accipiebat, ut eis demonstraret benè utendi rationem : id non poterat,nisi illi materiam subministrassent. Veluti qui cupit artem scribendi discere, chartam & calamum porrigit dicturo. *Laërt.lib.2.c.8.*

Alcamenes Telecri.f. à quodam objurgatus,quod tam parcè frugaliterque viveret, cùm tamen ampliſſimas possideret divitias : Decet, inquit, eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine vivere, significans perniciosas esse divitias, nisi adsit animus divitiis superior, qui possit earum usum non ex copia, sed ex necessitate moderari. *Plut. in Lac.*

Dionysius senior. Quum audisset quendam è civibus aurum habere domi defossum,id ad se deferri jussit. Verùm postea quam is suffuratus auri paululum, in aliam urbem commigrasset, ibique mercatus esset agrum, revocato Dionysius totum aurum reddidit, ut qui jam divitiis uti cœpisset, desisseretque rem inutilem reddere. Satis declaravit, se non aurum alienum appetivisse,sed hominis morbum sanare voluisse:simul usum auri legitimum demonstravit, si in agricolationem impendas potiùs quàm in usuram. *Plut.in apoph.*

Eucritus. Cuidam quærenti ex eo,uter esse mallet, Crœsus,an Socrates ? Respondit,vivens mallem esse Crœsus, è vita autem decedens Socrates. Indicavit autem, beatam esse philosophorum post hanc vitam conditionem.Divites autem licèt bonis omnibus in præsenti vita abundent, post mortem tamen ob inique partas opes, ac malè collocatas, cruciandos dæmonibus dari. *Stob.*

Lycurgus, interrogatus,cur hostium interfectorum cadavera spoliare prohibuisset ? Ne milites, inquit, diteſcant,& dum prædæ incumbunt, pugnam negligant. Metuit vir prudentissimus, ne divitiis amplis corrumperentur milites, quæ plerumque insolentiores & minus fortes reddunt homines. *Plut.in Lacon.*

Anonymus. Quidam imperatorem incusavit,quòd illius insidiis, otio & somno fuisset privatus : videlicet quod illius benignitate è paupere factus esset dives. *Plut.in Symposiacis.*

Socrates. Conspicatus hominem prædivitem & arrogantem,sed nulla virtute præditum : Hic inquit, equus est argento circumtectus. Solent enim equi stragulis, phaleris, ac bullis argenteis exornari, quum interim tamen nihil aliud sint quàm equi. *Stob.*

Idem. Ad prædivitem quendam,sed indoctum : Ecce,inquit aureum mancipium. Indoctus,servus est & cupiditatum,& eorum quæ possidet. *Erasm.lib.apoph.*

Pythagoras, quibus,inquit, à corpore solutus non egebis,illa omnia contemne : & quibus etiam defuncto est opus, illis tibi vacanti Deos adjutores adsciscas rectibus. *Stob.serm.5.*

Diogenes,quum murem forte conspiceret in Megarico discurrentem, qui neque cavum quæreret,neque tubis terreretur,neque cibum appeteret : Bellum,inquit,libertatis exemplum, moxque contemptis omnibus,cœpit in dolio habitare. *Laërt.lib.6.*

Idem Demiantibus quod nullas haberet ædiculas ubi cibum capere posset, ostendit Jovis porticum, aitque : Athenienses ipsi magnificam extruxisse aulam, ubi vesceretur. Quod publicum erat,sibi quoque paratum interpretabatur. Neque potuit optare cœnaculum splendidius. *Idem.*

Idem. Alexander Magnus invisens Diogenem,reperit eum in Cranio sedentem pro dolio,ac laceras schedas glutino consarcientem. Postea quam rex multa cum illo collocutus, paratus abscedere esset, Cogita Diogenes,quid à me velis percontari,nam quicquid optaris,feres. Moxinquit,de aliis,interim secede paulisper : cum rex secessisset, putans illum velle deliberare diutius silenti repetiit : Pete quod vis,Diogenes. Hoc, inquit, volebam,nam priùs arcebas mihi solem, ad id quod ago necessarium. Alij narrant illum dixisse:Ne mihi feceris umbram:quod vellet apricari. *Laërt.lib.6.Cic.5.Tusc.quæst.*

Idem. Divitias oblatas recusans,subjunxit:Indignum se noverit canis homine, qui ab opibus ac deliciis se cohibere non potest. *Stob.*

Aristippus. Quodam tempore navigans,ut intellexit navem esse piraticam,depromptit aurum,ac numerare cœpit,moxque abjecit in mare & graviter ingemuit,fingens sibi imprudenti & invito excidisse. Hoc ingenio vitæ suæ consuluit adempta piratis occidendi vinciendíve materia. Sunt qui narrent illum & hæc dixisse : Satius est ut hæc per Aristippum, quàm propter hæc pereat Aristippus. *Laërt.lib.4.c.8.*

Idem. Cùm prædium amœnissimum perdidisset, cuidam deploranti tam miserabilem illius casum : Quid, inquit, an nescis tibi unicum esse prædiolum, mihi verò tres agros superesse ? Cùm annuisset alter. Quin igitur tuam potius vicem deploramus ? sentiens, insipientis esse, dolere amissis potius quàm gaudere relictis. *Laert. lib.2. cap.8.*

Item. Cùm vidisset famulum quemdam in itinere pecuniam ferentem, onere premi, Abjice,inquit, quod nimium est,& fer quantum potes. *Laert.lib.2.c.8.Erasm.lib 3.apoph.*

¶ SIMILITUDINES.

Syracyde. Injustorum divitiæ quasi amnis exarescent, & quasi magnum torrentis cum sonitu evanescent. *Cap.40.*

Christi Salvatoris. Quemadmodum camelus non potest transire per foramen acus : Sic nec avarus in regnum cœlorum. *Matth.10.Luc.17.*

D.Chrysostomi Si terrenus fortè rex diceret,non posse divitum quempiam in ipsius fulgere regno aut alieno decorari honore:nunquid non certatim omnes abjicerent inhonoratas divitias ? Si ergo apud terrenum regem, honorem nobis auferrent opes, continuò despicabiles fierent; rege verò cœlorum inclamante nobis ac dicente difficile esse nos cum divitiis, divinæ illius habitationis vestibulum intrare : non impendimus omnia ? *Homil.18.in Matth.*

Animæ affectibus implicita, nequit profecto magnanimum quid aut generosum intueri sed tanquam lippitudine quadam perturbata in tenebris versatur. Mentis igitur oculos à tam gravissimo morbo liberemus, illuminemus, nolimus inter spinas semen jacere. Quænam hæc spinarum copia,nostis ; & si taceamus, sæpenumerò audistis Christum

præsentis vitæ sollicitudines, & divitiarum fraudes spinas appellasse, & meritò sanè. Nam quemadmodum spinæ steriles sunt: Ita & divitiæ. Quemadmodum illæ quæ tangunt, lacerant: Ita harum cupiditas. Quemadmodum facilè igne comprehenduntur, & odio habentur agricolis: Ita hujus seculi negotia, postremò, ut inter spinas feræ, viperæ, scorpij delitescunt: Ita in divitiis fraudes. *Homil. in Joan.*

Funes sunt divitiæ, & implicamenta, abscindamus eos. Usquequo invicem insidiamur ut bestiæ, & sicut pisces maris? magis autem bestiæ non insidiantur invicem, sed alienigenis, utputa ursa ursam non facilè interimit, non serpens serpentem: cognationem generis reverentur. Tu autem cum indigena etiamsi decem millia habeas jugera, naturæ cognationem, rationem, cognitionem Dei, & alia interimis & eum involvis decem millibus malis: licet gladium non mergis, neque tingis in jugulo, alia sæviora committis. Illud si operaveris, simul eum curis omnibus liberares: nunc autem fame, dejectione, servitute, & aliis multis peccatis affligis. Contineamus ergo manus nostras à tali homicidio, imò magis extendamus ad eleemosynam. *Homil. 19. epist. ad Hebr.*

Pater & optimus & integer, cum filium viderit amore meretricis alicujus deperire, si admonitiones ejus audire neglexerit, illam meretricem de medio auferens, in exilia longinqua detrudit: Talis est etiam abundantia pecuniarum. Curam igitur de nobis gerens verus pater, & optimus dominus, volens nos ab hac læsione liberare, aufert nobis pecunias, quarum amore mens nostra corrumpitur. *Homil. 33. epist. ad Hebr.*

Præsentibus inhiamus, nec diaboli versutias cogitamus, qui per parva magnis nos spoliat, & lutum præbet, ut aurum auferat, imò magis ut cœlum auferat. Et umbram prætendit, ut veritate nos extrudat, ut in somnis phantasias ostendat (hoc enim sunt divitiæ,) ut cum illuxerit, omnibus pauperiores exhibeat. Servitus pecuniarum omni tyrannide est pejor. Laqueus apud Apostolum: Vos disruptis vinculis è laqueo prosilire: & non reponatur aurum vobis in domo, sed quod innumeris est pretiosius pecuniis, eleemósyna & humanitas pro auro. Nam hoc nobis apud Deum fiduciam præbebit: illud verò multùm contra nos effundit dedecus, & vehementer contra nos diabolum spirare facit. Quid inimicum tuum contra te armas? *Hom. 35. in epist. ad Hebr.*

Tanquam canis; ita diabolus divitibus insilit, tanquam bucellam vel placentam tenenti puerulo volens avellere. Demus igitur ea patri, & si diabolus factum hoc viderit, omninò recedet. Cùm verò recesserit, tunc ea patri omnia dabit in tuto, cùm ille non poterit insectari, in futuro seculo. Nunc enim à parvis infantibus, divites nihil differunt, qui à canibus vexantur omnibus circa eos latrantibus, laniantibus, trahentibus non hominibus tantùm, verum & illiberalibus passionibus, ingluvie ventris, ebrietate, assentatione & omni intemperantia. Et si cœnerare quidem suppetat, multum dantes conquirimus, & gratos consideramus: hic autem contrarium facimus. Grate suscipientem Deum, & non centesimam partem, sed centuplum præbentem dimittimus, at ne sortem quidem nobis redditurus quærimus. Quid enim venter nobis reddet, qui plurima consumit? stercus & corruptionem. Quid autem inanis gloria? livorem & invidiam. Quid verò avaritia? curam & solicitudinem. Quid intemperantia? gehennam & veneniferum vermem. Hi sunt divitum debitores; has sorti ingentes usuras pœnitentiæ mala, pœnasque futuras, fœnus efficitur majus. Nam in mutuantibus hoc facientes videmus fœneratores, post multum temporis redimentibus libentius fœnerantes. Qui namque statim totum reddit, usuræ cursum interrumpit: qui verò diu retinet, majorem facit & operationem. Itaque in hominibus quidem elatiorem non ægrè ferimus, verùm & studemus, ut major efficiatur: apud Deum vero cum pusillanimiter nos gerimus, ut propter hoc torpeamus & retrocedamus. *Homil. 53. epist. ad Hebræos.*

Qui in agone, deforis currunt, & ipsa exuunt vestimenta: viam verò in cœlum ferentem, & eandem arctam & arduam, tot cum impedimentis, quomodo poterit ambulare? *Hom. 7. canon. 7.*

Si calceamenta quis supra mensuram pedibus adegerit, itinere certè prolixiori impedimenta sentiet: & vestimentum induens corporis staturam excedens, pari modo implicabitur, atque superfluum ubique in eo quod satis est ad opportunitatem, inutile est. In pecunia multò fortiùs id evenit. Et qui supra quod satis est, habent non modò in ipsa sufficientia, sed & in necessariis quibusque impediuntur. *De pœnit. serm. 7.*

Ut ex edacitate nascitur inflammatio, ex inflammatione febris, quam sæpè mors sequitur: Sic & à rerum & divitiarum exuperatione amentia gignitur. Ut enim in corporibus inflammatio, sic & in animo amentia, deinde ex amentia cupiditas earum rerum, quæ non conveniunt, sequi solet, *apud Maxim. serm. 12. & 22.*

Theophylacti. Sentibus similes curæ divitiarum, ut testatus est Dominus, quæ undequaque ubi ipse attigeris, innatis aculeis manus cruentant, infligúntque vulnera & doloribus angunt. *In 1. epist. ad Timoth. 6.*

D. Basilij. Putei qui exhauriuntur, melius fluunt: quibus si suas aquas intactas relinquas, fœtorem contrahunt; Ita etiam divitiarum quies inutilis, motus & transgressus publicè utilis est & fructuosus. *In Luc. m.*

Videtur hic adolescentis prædivitis affectus aut eorum qui huic similes sunt, istiusmodi esse, ac si quis viator desiderio alicujus civitatis, donec ad ipsam perveniat, cursum intendat, ac deinde mansionem in suburbanis eligat, paulum progrediendi tædio omnem priorem exactum laborem sibi inutilem reddens, séque ab omni urbano rum spectaculorum pulchritudine excludens: Istiusmodi illi sunt, qui reliqua facienda suscipiunt, de bonis suis dimittendis renituntur. *Homilia contra divites.*

Herma discipuli Pauli Apostoli. Sicut vites bonæ, quæ negliguntur, ab herbis ac spinis premuntur, & necantur: Sic homines in desiderii curis hujus seculi evacuantur à sensu suo, ac nihil omninò intelligunt, de divitiis tantùm ac colligenda pecunia cogitantes. *In lib. qui Pastor. inscribitur, mandato 10.*

Antonij. Ut vestes talares corpora, sic opes immodicæ animas impediunt: *In Melissa part. 1. serm. 31. & Maxim. 12.*

Maximi monachi. Divitum & prodigorum bona sicut arbori posita in loco præcipiti & abrupto comparabat Diogenes, de qua homines nihil accipiant; sed corvi & milui, quemadmodum ab illis scorta & adulatores. *Serm. 12.*

Antisthenis. Quemadmodum convivium nullam habet omninò gratiam, nisi adsint convivæ: Sic quoque divitiæ nullam habent voluptatem, nisi adsit virtus. *Apud Stobæum serm. 1. De Prudentia.*

Diogenis. Ut arborum in præruptis locis nascentium fructus corvis & aliis avibus tantummodo patent: ita multorum opes adulatoribus, meretricibus & nebulonibus hujusmodi fiunt pabulum. *Sermon. 90.*

Democriti. Quemadmodum inter ulcera pessimus est affectus phagedænæ: ita in pecuniis animus non contentus & sibi inæqualis. *Stob. eod. Serm.*

Plutarchi. Ut puero non das gladium, ita imperito divitiæ non conveniunt. *Ibid.*

Isocratis. Divites stolidi suis opibus efficiuntur, sicut is qui bonum equum possidens, equitandi artem ignorat. *Ibid.*

Isocratis. Ægrotum lectus aureus nihil juvat, neque stolidum divitiarum abundantia. *Stob. Serm. 92.*

Ejusd. Sudor provocatus exercitiis decentior est: & divitiæ propriis laboribus acquisitæ. *Ibid.*

Ejusd. Divitias, veluti amicum liberalem ac promptum, ad honestas actiones assumere oportet. *Ibid.*

Aristonymi. Quemadmodum ex his, qui idem vinum biberint alij bacchantur, alij furiunt, alij mitiores redduntur: Sic etiam qui pares habent divitias, non tamen pariter afficiuntur. *Apud Maximum. Serm. 12.*

Aristippi. Nam quemadmodum calceus major ineptus est ad usum, ita & possessio copiosior. Calcei enim magnitudo superflua utentem impedit. Opibus autem vel universis, vel ex parte aliqua, suo tempore uti. *Apud Stob. serm. 92.*

Chilonis. Quemadmodum aurum Lydio lapide probatur. Sic homo qualis sit, ostendunt divitiæ, si affluant. *Apud Laërtium.*

Cleobuli. Quemadmodum nolles in longa navi & onusta auro navigans submergi: Sic etiam non desiderare debes in ampla magnificáque domo sedens, curis & negotiis obrui. *Apud Stob. serm. 3. de temperantia.*

Epicteti. Quemadmodum viperam aut aspidem, aut scorpium in eburneo, aureóve scrinio inspiciens, non propter materiæ precium ipsa diligis, aut magnifacis, tanquam fœlicia animalia, sed potiùs propter naturæ ipsorum exitialem vim abhorres ac detestaris: Sic etiam in divitiis & fastu fortunæ malitiam videns inesse, non ad materiæ splendorem obstupesce, sed morum pravitatem contemne. *Apud Stob. serm. 3.*

Socratis. Vinum immutatur cùm vasis quidem: Divitiæ verò pro moribus possidentium semper variant. *Apud Stob. serm. 92.*

Quemadmodum, equus si freno caret, non usui est hominibus: Sic quoque divitiæ, nisi ratione recta gubernentur. *Apud Stobæum serm. 3. de Temperan.*

Plutarchi. Ut qui febri laborant, è diversis diversa capiunt, hoc est, è calidis frigescunt, è frigidis calescunt. Sic & divitiæ molestiam adferunt stultis, & paupertas gaudium sapienti. *In Moralib.*

Vt floridum aulæum aliquando multa tegit sordida: Sic splendor & strepitus potentum, multas obtegit calamitates. *Idem.*

Vt longiore via potiùs utendum est, si modo sit tutior, quam breviore & periculosa: Sic ad opes, ad gloriam enitendum, ut serius contingant, tuto potiùs, quàm statim cum periculo. *Idem.*

Qui viro malo addit opes & gloriam, is febricitanti ministrat vinum, bilioso mel, cœliacis opsonia, quæ morbum animi, hoc est, stultitiam augeant. *Idem.*

Vt vestes videntur addere calorem homini, cum per se sint frigidæ: non addunt autem, sed eum, qui est in corpore, tuentur: Si opes videntur dare jucundam vitam, cum ea proficiscatur ab animo, non è rebus externis. *Idem.*

Senecæ. Ociosis divitiis luditis, nec pervidetis illarum periculum. Sicut barbari plerumque inclusi & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertingant; quæ ex longinquo instruuntur: Idem vobis evenit. Marcetis in vestris rebus, nec cogitatis quot casus undique immineant, jam jamque preciosa spolia laturi. *De vita beata, cap. 26.*

Avis quæ pluma tantùm tenetur, minimo dispendio potest aufugere: Sic opes non debent nos remorari à studio sapientiæ.

Non faciunt equum meliorem aurei freni: Nec hominem meliorem fortunæ ornamenta. *Ibid.*

Animalia quædam circa cubilia confundunt vestigia, ut nequeant inveniri: Sic nobis celandum bonum nostrum, quo tutius sit. *Idem.*

Non continuo melior gubernator, cui pulchrius aut majus sit navigium: Ita non est melior vir, cui fortuna splendidior. *Idem.*

Elisij Calentij. Divitias ergo neque cupio maximas: neque si mihi darentur, medius fidius aspernarer. Nam illud avarissimi esse, hoc pusillanimi vitium puto. Neque ego is sum, qui opibus credam virtutes impediri, aut suggeri vitia, si à viro bono & rerum non cupido gubernentur. Nam hæ quoque cum hominibus inter malum bonúmque mediæ sunt: & quasi earum rerum instrumenta homini data, ad alterutram viam

viam capessendam. Quibus si quis rectè,ita ut decet,utatur,conducunt: si malè non earum culpa, sed malè utentis, nocent. Quis (nisi vesanus aliquis) ignem accusabit, quod urbes,quod segetes,quod vineta devorat?quando ad id negotij datus sit,ut epulas coquat,tenebras fuget, vitæ auxilietur? Sic divitiæ sunt virtutum adjumenta sapienti, stulto verò, non nisi vitæ exitium. *In epist.ad Hierac.*

Plinij. Bucephalus Alexand.Magni equus, quoties nudus esset,equisonem in tergum admittebat: ornatus regiis phaleris neminem ferebat, nisi regem ipsum,in reliquos omnes ferociebat:Ita quidam tenues quémvis ferunt,divites facti despiciunt vulgares. *Lib.8.cap.42.*

Scombri in aquis sulphureum habent colorem, extra aquas similem cæteris: Ita divites in suo regno Diis pares, & cæteris longè præstantiores videntur, in morte nihil ab aliis differunt. *lib.9.c.15.*

Polipus stupidum alioquin animal, in captandis conchis incredibili utitur solertia:Ita quidam ad solum quæstum suum sapiunt,alibi pecudes meræ. *lib.9.c.29.*

Roterodamus. Ut adamas si juxta magnetem ponatur, non patitur abstrahi ferrum, aut si admotus magnes apprehenderit,adamas è diverso rapit atque aufert: Ita pecuniæ studium dissidet cum Christiana pietate, & modis omnibus avocat, nec finit adhærescere Christo. *In similibus.*

Cum asinus ipse si ἀμυσόπιλος,ex ossibus tamen hujus optimæ fiunt tibiæ,ut ait Æsopus apud Plutarchum: Ita divites quidem ipsi indocti, tamen pecunia sua suppeditant ingenium studiosis. *ibid.*

Vt in rerum natura quæ spectatissimè florent,celerrimè marcescunt, veluti rosæ, lilia,violæ,cum alia durent. Ita in hominum vita,quæ florentissima sunt,citissimè vertuntur in diversum. *ibid.*

Quod tibia sunt ignaris musices: hoc opes his, qui nesciunt uti. *In similibus.*

Quemadmodum urtica, si cunctanter attinges ac timide, adurit: sin premas tota manu,non adurit. Ita pecunia,si cautim circumspectimque tractes, inficit: sin contemptim ac neglectim, innoxia est. *ibid.*

Vt avibus pennas accidimus,ne longius avolent:Ita quibusdam opes & authoritatem ne se tollant in altum. *ibid.*

Vt Philosophus missa lingua victimæ,rem simul & optimam & pessimam misit: Sic opes optimæ sunt,si rectè utaris,pessimæ,si secus. *ibid.*

Thriveri. Habent quidem divitiæ simile quiddam cum fungis, sed obtinent pejus, ij quippe tantùm ventrem inflant & interdum etiam leviter mentis vexant particulam: at divitiæ totum hominem faciunt inflatum, nec intellectus tantum aliquam particulam, sed totum animum corrumpunt. *Apoph.45.*

Mirum est, quod omnium rerum usus experientia discimus:Sed divitiis semper magis ac magis abutimur. *In apoph.4.*

Inter Philosophos ut est quisque indoctior, eo contemptior: Non sic inter Christianæ professionis homines, apud quos est honoratissimus, non quidem is qui est optimus, sed qui ditissimus & potentissimus. *In apoph.45.*

Filium deploratæ vitæ tandem pater solet abdicare, & suæ libidini permittere. Nec quisquam sibi magis timere debet, quam qui egregiè divitiis suis abutitur; & interim nullo fortunæ detrimento reprehenditur. *In apoph.68.*

Qui divites potius colit, quàm pauperes, non est acceptor personarum,sed divitiarum, ac iis similis,qui in statuis mirantur potius aurum & argentum, quam ipsius imaginis decorum. *In Apoph.83.*

Vt male scelestus & ingratus est,qui beneficium negligit: Ita revera idololatra est,qui potentem sola beneficiorum spe colit. *In Apoph.84.*

Illiberale,imò impossibile est,una fidelia duos dealbare parietes. Magis est impossibile,ubi divitiis amplius uti nescis,Deum tibi conciliare earum reliquiis, *In Apoph.18.*

Non mirum est,quod Deus improbis ferè concedit divitiarum luxuriam, eámque à bonis longè abstrahit. Nam & bonus paterfamilias pueris ac filiis sibi charis, seris & præcocibus aliis interdicit fructibus, ac solis relinquit contemptis servis & helotibus. *In Apoph.139.*

Quemadmodum exemplarium varietas turbat memoriam.Sic divitiarum luxuria vitam:Neque enim copia ad vitæ longitudinem aut jucunditatem quicquam confert, sed aufert magis. *In Apoph.152.*

Principum omnis virtus est humilitas & paupertas:propterea qui ceremoniis indulget, honores verò & divitias captat, magis cupit bonus videri quam fieri. *In Apoph.74.*

Vadum pertransire licet sine discrimine:neque divitiæ, quæ ad necessitudinem vitæ requiruntur,quenquam possent confundere. *In Apoph.*

Nihilo promptius quis submergitur in mari, quam mediocri fluvio:& sæpè tam periculosæ mediocres,quàm effusæ divitiæ. *In Apoph.102.*

Planta qua citissimè oriuntur, brevissimum durant: sic raro solent multos successores ditare, quæ obiter comparantur divitiæ. *In Apoph.92.*

¶ Adagia.

Fœlicibus sunt & triméstres liberi, τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

In divitum ac Principum fœlicitatem, quibus per adulationem omnia laudi vertuntur: quique sibi nihil non licere putant, adeo ut quod in homine plebejo perinde ut summum scelus damnatur, in illis virtutis titulo celebretur, adscribitur Plinio.

Multitudo imperatorum Cariam perdidit. πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν.

Admonet Senarius, nihil esse pernicioſius licentia multitudinis, dum nulli paretur, sed pro sua quisque libidine rem gerit.

Crœso Crasso ditior.

Apud Græcos opulentia Crœsi Lyderum regis in proverbium abiit, præsertim nobilitata dicto Solonis.

Midæ divitiæ. Μίδου πλοῦτος.

Id est, Midæ opes. In proverbium abiit hoc dictum, propter immensas ejus regis opes.

Lysistrati divitias habet. Λυσιστράτου πλοῦτον πλουτεῖ.

Proverbialis Ironia de magnopere tenuibus.

Pactoli opes. τὸν Πακτώλου πλοῦτον.

Est Pactolus Lydiæ fluvius, ex monte Timolo profluens aureis scatent arenis.

Cinyræ opes: Κινύρου πλοῦτος.

De immensis dicebatur: nam hujus regionem opulentissimam fuisse, Nasæ satis indicat, Metam. lib.10.

Pelopis talenta. Πέλοπος τάλαντα.

De immensis opibus.

Ad ambas usque aures. μέχρι τῶν ἀμφοτίδων.

Vsque ad aures ambas impleri dicuntur, qui supra modum ingurgitant sese. Commode ad immodicè divites referri quoque potest.

Nec decima quidem Syracusanorum pars. οὐδὲ τῶν δικάτων τῶν Συρακουσίων ἴσχει.

De divitibus & splendidis ita dicere solent.

Ultra res Callicratis. ὑπὲρ τὰ Καλλικράτου.

De immensis opibus dicebatur.

Zopyri talenta. Ζωπύρου τάλαντα.

De præclaris factis, magnóque æstimandis.

Dives aut iniquus est, aut iniqui hæres. *Hier.*

Cui affine videtur & illud Menandreum.

Οὐδεὶς ἐπλούτησε πατρὸς δικαίου ὤν.

Id est.

Nunquam vir æquus, dives evasit cito.

Satietas ferociam parit.

Parit satietas ferociam, imperitia cum potestate conjuncta insaniam, tollit animos opulentia. Quod si ad insciitiam accedat potestas, aut res ad insaniam usque procedit.

Octapedes. ὀκτάποδες.

Scythico proverbio dicebantur, qui duos possiderent boves, & currum unum. Dici poterit in hominem qui sibi locuples videatur, vel in eum, cui rusticanæ sunt opes.

Quantum non milvus oberret.

De homine supra modum locuplete,cui tantum sit agrorum,quantum nec milvus pervolet. Persius.

Tantali talenta. τάλαντα Ταντάλου.

De immensis opibus.

Noctuæ laurioticæ. γλαῦκες Λαυρεωτικαί.

Hoc velut ænigmate pecuniarum vim significabant. Aristoph.

Bene loculis, bene scrinio.

Tanti habetur quisque quantum habet. Vide paulo post Prov. Quantum habet.

Dextro Hercule, aut amico Hercule. *Horatius.*

Dives amico Hercule.

Quod quidem in eos competit, qui in accumulandis opibus sunt bene fortunati.

Prædives.

Prædivitem significamus his versibus Homeri, Iliad. λ.

Πολλὰ δ' ἄν' ἀφνειῷ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.
Divitis in patris sunt multa recondita tectis:
Æsque, aurumque fabrefacti quoque copia ferri.

Quantum habet.

Quantum habet quisque, tanti fit. Horatius Satyr.1.

Nihil satis est, inquit,quia quanti,quantum habeas,sis, Juvenalis Sat.3.

Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei.

Pecuniæ vir. χρήματα ἀνήρ.

Hoc est, tanti quisque fit, quantum possidet.

Unde excoquat sævum.

Plautus in Captivis. Proverbiali dixit Hyperbole.Vnde excoquat sævum senex. Opes significans copiosissimas.

Adminicula vitæ.

Omnia quæ ad vitæ commoditatem pertinent, & indicantur hoc carmine Odyss. τ.

Οἷοί τ' ἐυζώουσι καὶ ἀφνειοὶ καλέονται.

Id est.

Et quibus & vivunt rectè, ditésque vocantur.

Herculis quæstus.

Herculis quæstum,pro magnis impendiis, dixit Plautus in Mostellaria.

Magnum os anni. μέγα τόμον σὸν ἐνιαυτόν.

Dicebatur quoties uberior rerum proventus, aut vilior annona animos & loquendi libertatem adderet, alioqui timidioribus.

Nullius indigens Deus. ἀνενδεὴς ὁ Θεός.

Id est:

Nullius egens Deus. Admonet paræmia, nullum esse mortalium tam absolutum, in quo non aliquid desideretur: unum esse Deum undequaque perfectum.

Atragenæ novilunium, Ἀτραγῶς νεμηνία.

Refertur à Suida, nec explicatur, sed conjectura colligi potest, dictum fuisse in turbam abjectorum, & servilium hominum.

Euparyphus ex comœdia. Εὐπαίφου ἐκ κωμῳδίας.

Divites omnes splendideque cultos, Euparyphos appellant Græci.

Ad pedes, ad caput.

Non sine proverbij specie dictum videtur illud Theocriti, de rebus copiosis & affluentibus.

Ὧν μοι πρὸς ἀσφαλῆ καὶ ποσὶ κᾆτα κεῖται.

Id eſt.

Ad caput, atque pedes quarum me vellera cingunt.
Sermo eſt paſtoris, jactantis opes ſuas.
Λαικηπλουτοι.
Qui malis artibus ſubito diteſcerent, Laccopluti dicebantur.

¶ Exempla Biblica.

Divitias etiam boni poſſident. Bonorum divitias poſſidentium exempla: Abraham, Geneſ. 13.2. Abraham & Lot, 5. Iſaac, 26.13. Laban, 30.30. 43. Jacob, 32.6.7. Joſeph, 41.52. Filij Ruben, & Gad, Num. 32.1. Booz, Ruth. 2. Vir quiſpiam, 1. Samuelis, 25.2. Berzellai, 2 Sam. 19.32. Salomon, 1. Reg. 10.14. Sunamitis mulier, 2. Reg. 4 8 Naaman, 5 1. Joſaphat, 2. Paral. 17.5. Ezechias. 32.27. Aſſuerus, Eſth. 1.1. Job, Job. 1.3. & 42.12. Joachim, Dan. 13.4. Rex, Matt. 18.23. Adoleſcens, 19.22. Joſeph Arimathæus, 27.57. Multi divites, Marc. 12.41. Quinam dives, Luc. 12.16. & 16.19. Zachæus, 19.2. Divitiæ non ratò noxiæ, Matt. 13.22. Marc. 4 19. Luc. 7.14. Exempla: Adoleſcens quidam, Matt. 19.v.22. Marc. 19.v.22 Princeps quidam, Luc. 18.verſ. 23.

¶ Historica Exempla.

Anytus Athenienſis Socratis accuſator, divite & ſapiente patre Anthemione natus non caſu quodam aut alicujus largitione opulentus evaſit (quemadmodum Thebanus Iſmenias, Polycratis pecunias nactus (ſed prudentia propria, atque vigilantia. *Plato in Menone.*

Caunius fuit quiſpiam, qui quum uticulum aquæ ſitienti Artaxerxi regi Perſarum porrexiſſet, ab eo ad ſummam opulentiam evectus e *Plut. in Artaxerxe.*

Licinius Cæſaris libertus, tantum agrorum fertur habuiſſe, quantum pervolarent milvi. *Thal. Zuing. fol. 606.*

Tantali divitiæ, proverbio locum fecerunt, quem prædivitem fuiſſe oſtendit carmen illud ex tragœdia apud Plutarchum de exilio: *Viam dierum duodecim ſero integra. Idem.*

Sichæus Didonis maritus, ditiſſimus agri inter Phœnicas: quæ opulentia fuit exitio, impulitque Pygmalionem, Didonis fratrem, regem Tyri, ut eum interficeret, ex cujus theſauris profuga Dido æmulam Romani imperij, Carthaginem ædificavit. *Idem ibid.*

Semiramis Aſſyriorum prima regina & princeps, multis mortalibus ſubactis, metalla prima invenit, & captivis eorum tractionem mandavit. *Suidas.*

In Siphno inſula ob metalli fodinas ditiſſimi erant incolæ, & decimas quotannis Delphos mittebant. *Herod. lib. 3.*

P. Clodius (quem Milo occidit) habitavit domo empta ſeſtertiis 147. millibus.

Cicero homo novus Arpinas (ut Saluſtius ei improperat) præter dignitatem conſularem eo divitiarum per venit, ut habitaret domum quæ fuerat M. Craſſi Romanorum ditiſſimi.

¶ Hieroglyphica.

Hominem qui modo divitiis affluëret, modo rerum inopia premeretur, varióque eventu fortunæ volubilitatem jacturis & donis experiretur, ſignificare qui vellent, pro hieroglyphico *Pavonis tantum caudam* facere conſueverunt, caudam is ſiquidem ſingulis annis cum primis arborum frondibus amittit, cúmque eorumdem germine recipit. *Pier. Valer. lib. 24.*

Virum verò, qui opulentiſſimas divitias prodegerit, & ut apud Horatium eſt, res maternas atque paternas fortiter abſumpſerit, ſignificare qui volunt, *Gallinam* aureos nummos depaſcentem pingunt: de qua miraculum id proditur: ut ſi auro liqueſcenti Gallinarum membra miſceantur, illud in carnes eas conſumi deprehendatur, atque ita ſit, ut Gallina ſit auri venenum. *ibid.*

Hieroglyphicè paſſim loquitur Evangelium, ut hanc ſententiam *ſemen ait inter ſpinas* concidiſſe, unde anxiæ divitiarum curæ ſignificantur. Sed durum fortaſſe videatur, divitias per ſpinarum vocabulum intelligi: niſi Dominus noſter Jesus Christus, qui eo uſus eſt hieroglyphico, dictum ipſe ſuum explicuiſſet. *Idem lib. 55.*

¶ Emblemata.

In divites publico malo.

Emblema LXXVIII.

Anguillas quiſquis captat, ſi limpida verrat
Flumina, ſi illimes auſit adire lacus:
Caſſus erit, ludéque operam: multum excitet ergo
Si creta, & vitreas palmula tuber aquas,
Dives erit: Sic iis reſpublica turbida lucro eſt,
Qui pace arctati legibus, eſuriunt.

Dives indoctus.

Emblema CLXXXIX.

Tranat aquas reſidens pretioſo in vellere Phryxus,
Et flavam impavidus per mare ſcandit ovem.
Ecquid id eſt? vir ſenſu hebeti, ſed divite gaza,
Conjugis, aut ſervi, quem regit arbitrium.

Malè parta malè dilabuntur.

Emblema CXXVIII.

Milvus edax, nimia quem nauſea torſerat eſca,
Heu mihi, mater, ait, viſcera ab ore fluunt.
Illa autem, quid fles? cur hæc tua viſcera credas,
Qui rapio vivens ſola aliena vomis?

¶ Fabulæ.

Avarus.

Avarus & pecuniæ magnus amator quidam agris domóque ſua & ſupellectili ac veſtimentis venundatis, aurum, quod de precio illorum congerat liquefactum in unam maſſam refundit atque redigit, & hanc obruit terra. Quo autem loco aurum eodem & animum ac cor ſuum ſepeliit. Itaque ille quotidie veniret, & contemplari divitias ſuas, & magnam capere intuitu voluptatem. Hoc animadverſo, quidam qui propè operis neſcio quid facere conſueverat, ratus, id quod erat, aurum defodiſſe illic hominem: cum avarus ſatiatus aſpectu terræ, qua tegeretur aurum diſceſſiſſet, accurrit, & eruta terra aurum reperit atque aufert. Mox avarus, ut ſolebat, revertitur, cúmque vidiſſet quod interea factum fuerat lamentari cœpit miſerabilem in modum, & tenuem vellere capillum, & Deos atque homines incuſare. Quem præteriens quidam cùm cerneret in mœrore eſſe maximo, quid acciderit, interrogat, & re audita: Heus tu, inquit, ne plora, néve tantopere afflige animum tuum: Nihil enim, ut videtur, damni feciſti, qui tum etiam, cum haberes aurum, caruiſti auro. Quare nunc repone iſtum in locum ſaxum quodpiam, tibique perſuade, ibi conditum eſſe aurum. Nam nihil prorſus interfuerit, neque alterum altero majori tibi uſui eſſe poterit. Neque enim cùm adhuc aurum defoſſum iſtic eſſet, à re uſurpabatur.

Significat fabula, fruſtra poſſideri ea, quibus non utaris. Neque eſſe fructum divitiarum, niſi in harum uſu.

Anſeres & Grues.

In quodam prato paſcebantur anſeres & grues. Adveniente aucupe, grues levitate ſua adjuti facilè avolant, at anſeres impediti gravitate, dum moliuntur fugam, ab aucupe deprehenduntur.

Oſtendit fabula, urbe capta, cum pauperes plerumque vim hoſtilem, effugiãt, divites in poteſtatem hoſtium venire, & in ſervitutem abduci.

¶ Aliæ Patrum Sententiæ.

Quanto divitiæ magis augeſcunt, tanto plus adferunt curarum. *Bas. magn. hom. in aliquos Scrip. locos.*

Qui divitias corruptivum hocce corpus ſpectantes in boni alicujus ordine conſtituit, is venerabile ac ſanctum Dei nomen ad res fragiles & nullius momenti traducit, ſimúlque ad extremum revolvetur, & incidet in omnium atrociſſimam & difficillimam contrarietatem. *Idem, homil. in Pſal 33.*

Neminem ex iis qui divitiis circumfluunt gloria & prædicatione efferas, néve beatam prædices vitam ipſius, etiam ſi illi ex multis locis, atque luculentis fontibus affluant pecuniæ. Ne ſuſcipias & optes ipſorum abundantiam. Neque etiam omnis paupertas laudibus in cœlum ferenda eſt, ſed ea demum quæ laudabilis eſt, & ad Evangelij normam directa. Multi enim ſunt pauperes, ſi ſpectes abundantiam: ſi vero animum & voluntatem, avariſſimi: neque eis inopia rerum præſtat ſalutem, ſed potius eos animus condemnat. Quatenus divitiæ ſuos poſſeſſores bonos non efficiunt, eatenus non ſunt habendæ in bonis. *Orat. 14 de divitiis & paupertate.*

Divitiæ nonnullis à Deo Opt. Maxim. largitæ ſunt tuendæ familiæ uſu, uti Abrahamo, Jacobo, & reliquis. Improbis autem ideò tribuuntur, ut eos ad frugem revocent. Verùm qui tantis beneficiis cumulatus in peccato perſeverarit, is ſeipſum ſtatuit æterno ſupplicio reum. *Idem, ibid.*

Juſtus, ſi ei divitiæ ſuppetunt, non corrumpitur illis: ſin ei deſunt, non eas inquirit, neque avidius expetit. Nec bonis conceſſis utitur ad voluptatem, ſed ea ritè diſpenſat. Si corpus neglexerimus, nihil ex rebus humanis ſuſpiciemus atque mirabimur. Quas enim ad res amplius divitiis utemur, ſi corporis voluptates ignominioſas dicamus? Ego quidem non video, quamnam aliam voluptatem divitiæ nobis adferant una excepta, quod illis, veluti dracones quidam, incubamus. *Ibid.*

Quid nos, quibus magnum illud ac novum nomen obtigit, ut à Chriſto nominemur, gens ſancta, regale ſacerdotium, populus ſelectus & peculiaris, bonorum & ſalutarium operum ſectator; qui Chriſti ſumus diſcipuli, mitis, inquam, illius & benigni qui infirmitates noſtras portavit, qui uſque ad conſperſionem noſtram ſeſe dejecit, qui propter nos carnis hujus terrenique tabernaculi paupertatem ſubiit, & noſtra cauſa in doloribus & languoribus verſatus eſt, ut nos divinitatis opes conſequamur. Quid nos, inquam, qui tantum miſericordiæ & commiſerationis exemplum accepimus? Quid de his cogitabimus, & quid faciemus? an eos contemnemus? an præteribimus? &c. *Greg. Nazianz. Orat. 16. de pauperum amore.*

Illíne ſub dio vexabuntur, nos autem ſplendidiſſimas domos incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, atque auro & argento coruſcantes, ac tenuium calculorum diſpoſitione, varióque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris: atque alias quidem incolemus, alias autem exſtruemus? Quid? illíne in aſperis & laceris pannis obrigeſcent, immo ne eos quidem fortaſſe habebunt, nos autem in mollibus & circumfluentibus veſtibus, telíſque ex tenuiſſimo lino ac ſerico contextis laſciviemus: atque in aliis quidem indecorè potius quam honeſtè atque ornatè nos geremus; alias autem in arcis recondemus curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas & à tempore, quod omnia conficit, abſumendas? *Idem ibid.*

Hujuſmodi divitiarum morbus eſt, ut finem appetendi plura neſciat; ſed his medicinam in perpetuo potu ſitam eſſe arbitretur. *Idem orat. 10.*

Divitias ne ames, niſi pauperibus opem ferant. *orat. 43.*

Apud veteres hoc in more poſitum erat, ut poſt convivium lyram caperent, illúdque canerent, O divitiæ, utinam nec in mari, nec in terra videamini. *Iſid. Peluſiota lib. 2. epiſt. 146.*

Si calculis omiſſis ipſam rei naturam expendere oportet, nullum in humana vita ſcelus reperietur, quod non ob divitias perpetretur. Ob eas odia, pugnæ, bella, cædes, latrocinia, calumniæ. Ob eas, non urbes duntaxat, ſed etiam ſolitudines non ſolùm cultæ & habitatæ, ſed etiam incultæ ac deſertæ cruore ac cædibus redolent. Ac ne à mari quidem hoc malum abſtinuit, verùm illic quoque ingenti cum furore graſſatur, prædonibus illud obſidentibus, ac novum quendam latrocinij modum, excogitantibus. *Idem ibid.*

Ob eas & cognationis ac neceſſitudinis leges everſæ ſunt, & naturæ ſanctiones convulſæ, atque adeò ſepulturæ jura labefactata. Hic enim

enim improbus ac sceleſtus amor, non adverſus vivos duntaxat, ſed etiam adverſus mortuos furum ſepulchra effodientium manus armavit. Denique, quæcunque mala quiſpiam invenire queat, ſive in conſiliis, ſive in judiciis, ſive in ædibus, ſive in urbibus, ex hac radice pullulare conſpiciet. *ibid.*

Pueruli ea quæ verè pertimeſcenda ſunt, nihil curant: imò etiam manus perſæpè in ignem conjiciunt: inanes autem larvas ac ſpectra conſpicientes metu percelluntur ac contremiſcunt. His non diſſimiles eſſe videntur homines pecuniæ ac rapacitatis ſtudioſi, ut qui paupertatem quidem quæ non modo nihil habet quod metuendum ſit, verum etiam ſecuritatis omnis ac modeſtiæ materia eſt, pertimeſcant: iniquas autem divitias plurimi ducant, quæ tamen quovis igne magis timendæ ſunt. Siquidem dominorum ſuorum, & animos & ſpes exurunt atque in cinerem redigunt. *Idem, lib.2. epiſt.257.*

Quæris, quo pacto deſinere poſſimus invicem belligerari? R. Id inde accidere, quod divitias, gloriam, & alias hujus vitæ res, quæ inſtar herbæ tabeſcunt, magno in pretio habeamus. Nam ſi illas nihili & viles, quales, quales etiam ſunt, reputare nos ipſos doceremus, non utique ſuper illis implacabiles inimicitias, & non denuntiata bella nobis invicem indiceremus, ſed pacem charitatemque amplecteremur, per quam omne bellum atque diſſidium tolleretur. *Idem, libro 4. epiſt. 70.*

Ibi abundantia, ubi ſatietas, ubi autem fames & inexplebilis appetentia divitiarum, ibi utique paupertas. *Ambr. l.3. epiſt. 10.*

Divites hujus ſeculi graphicè depingit Ambroſius variis locis, præſertim, *tract. de Nabuth. paupere.* In quo demonſtratur miſeros iſtos eſſe, 1. Raptores, 2. Alienorum bonorum cupidiſſimos, 3. Inſatiabiles, 4. Naturæ hoſtes infenſiſſimos, 5. Omnium crudeliſſimos, 6. Infernales viros, 7. Sibi ipſis immiſericordes, 8. Pauperibus pauperiores, 9. Mancipiis viliores, 10. Stultis ſtultiores, 11. In mente inquietiores, 12. Cæteris ſuperbiores, ſicuti conſtat ex eorum immodico faſtuoſiſimoque luxu multiplici.

Divitias mundi dum quæritis, vereor ne divitias inveniatis peccatorum, & repertis theſauris ſeculi, cœleſtem theſaurum amittatis. *Serm. eod. 4.*

Quid tibi vis cum libro, charta, ſignaculo, conſcriptione & vinculo Juris? Non audiſti? Solve omnem colligationem injuſtitiæ, diſſolve obligationes violentarum commutationum. Dimitte confractos in remiſſionem, & omnem conſcriptionem inquam diſrumpe. Tu mihi fabulas offers: ego tibi tacito Dei legem. Tu atramento ſcribis: ego tibi ſpiritu Dei inſcripta repeto Prophetarum oracula. Tu teſtimonia falſa componis: ego teſtimonium tuæ conſcientiæ poſco, qua judicem tuum effugere & declinare non poteris, in die qua revelabit occulta hominum. Tu dicis, deſtruam horrea: Dominus dicit, ſine magis quicquid intra horreum eſt pauperibus deputari: ſine cellas iſtas egenis prodeſſe. Tu dicis, Majora faciam, illic congregabo omnia quæ nata ſunt mihi: Dominus dicit, frange eſurienti panem tuum. Tu dicis, Tollam pauperi domum ſuam: Dominus autem edicit, ut egenos non habentes tectum inducas in domum tuam. Quomodo vis, dives, ut Deus te exaudiat, quum tu Deum putes non audiendum? *In tractat. De Nabuth. pauvere, cap.10.*

Divitiæ quidem, quantum ad ipſas ſpecies earum atque ſubſtantias pertinet, bonæ ſunt, & humanæ ſocietati plurimum proſunt, cum à benevolis habentur & largis, nec illas aut luxurioſus prodigit, aut avarus abſtrudit, ut tam pereant malè conditæ, quàm inſipienter dilapidatæ. Quamvis autem laudabile ſit, intemperantiam fugere, & turpium voluptatum damna vitare, multique magnificè dedignentur facultates ſuas occulere, & in copias affluentes vilem atque ſordentem horreant parcitatem: non eſt tamen talium aut fœlix abundantia aut probanda frugalitas, ſi ipſis tantùm propriæ opes ſerviunt, ſi eorum bonis nulli juvantur pauperes, nulli foventur infirmi, ſi de magnarum abundantia facultatum non captivus redemptionem, non peregrinus ſolatium, non exul ſentit auxilium. *Leo Magnus, ſerm. 5. de collect. & Eleemoſynis.*

Hujuſmodi divites egentiores ſunt omnibus egenis. Perdunt enim illos reditus, quos poſſunt habere perpetuos; & dum brevi nec ſemper libero incumbunt uſui, nullo juſtitiæ cibo, nulla miſericordiæ ſuavitate paſcuntur; foris ſplendidi, intus obſcuri, abundantes temporalium, inopes æternorum: quia ipſi animas ſuas fame afficiunt & nuditate deheneſtant; qui de iis quæ terrenis horreis commendarunt, nihil theſauris cæleſtibus intulerunt. *Idem ibid.*

Nihil tibi proſunt divitiæ, ſi divitiarum beneficio non utaris: nam pars mendicitatis eſt, congeſtam ſecreto pecuniam poſſidere. *Valer. in Epiſcop. in ſerm.*

Nihil clauſum conſtat quod auro argentóque non pateat: nihil occultum, quod non pecunia indagante ſit cognitum. *Ibid.*

Si poſſibile eſſet in divites vindictam procedere, videres ex eis repleri carceres univerſos. Sed cum omnibus malis ſuis hoc unum habent divitiæ malum, quod in malignitate peccantes ab ultionibus eruunt. *Idem in epiſt. ad Hebr.*

Dives ſuperfluitate reſolvitur, jactantia effrænatur: currit ad libitum, & currit ad illicitum: fiuntque inſtrumenta pœnarum quæ fuerant oblectamenta culparum. Labor in acquirendo, timor in poſſidendo, dolor in amittendo, mentem ejus ſemper fatigat, ſollicitat & affligit. Ubi eſt theſaurus, ibi & cor ejus. *Innoc. de utilitate conditionis humanæ.*

Dives dicitur à divo, qui quaſi Deus re nulla indigere videtur. *Hugo.*

Divitiæ quantis implicitæ ſint malis, breviſſimè monſtrabo. Quid enim non conaberis ut pecuniam congreges, ſi eripias habenti? dignitatibus fulgere volens danti ſupplicabis, & qui præire cupis, poſcendi humilitate vileſces. Potentiam deſideras? ſubjectorum inſidiis obnoxius periculis ſubjacebis. Gloriam petis? ſed per aſpera quæque diſtractus, ſecurus eſſe deſiſtis. Voluptatum vitam ut degas? ſed quis non ſpernat atque abjiciat viliſſimæ fragiliſſimæque rei, nempe corporis, ſervum eſſe? *Boët. de conſol. philoſoph. lib.1.*

Ex mundi vanitate naſcitur divitiarum amor inſatiabilis, qui longe amplius deſiderio torquet animam, quàm refrigeret uſu ſuo: utpote quarum acquiſitio quidem laboris poſſeſſio, amiſſio pleni timoris invenitur. Poſtremo, ubi multæ opes, multi etiam qui comedunt eas: & uſus quidem divitiarum apud alios, divitibus ſolum nomen cedit, & ſolicitudo. Et in his omnibus, pro tam exiguis, aut magis ne exiguis quidem, ſed multis, eam parvi pendere gloriam, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit quæ Deus præparavit diligentibus ſe; non tam inſipientiæ quam infidelitatis eſſe videtur. *Bern. ſerm. de Converſ. ad Cler. cap.12.*

Si crudelitatis accuſatur dives epulo, quod ſubſtantiam mundi habens, & videns fratrem ſuum egere, clauſerit viſcera ſua ab eo: quantos videtis & ipſi Lazaros eſurientes, nudos, ægrotos, & plus de jumentis veſtris, plus de eorum phaleris, quàm de miſeris illorum cogitatis? *Idem, declam. de bonis miſerendis.*

¶ Adagia Sacra.

1. Etiam proximo ſuo pauper odioſus eſt: amici verò divitum ſunt multi. *Prov.14.20.*

Divitiæ addunt amicos plurimos: a paupere autem & hi quos habuit, ſeparantur. *Prov.19.4.*

Duo hæc adagia ſecum mutuò mirabiliter depingunt. Nam ſi quis divitiis affluat: [illegible] inquinitatis linea tangere, vel alioqui [illegible] amicorum [illegible]. Unde natum illud veteris Comici,

Τῶν ἐυτυχούντων πάντες εἰσὶν ἐπιτήδειοι.
Omnes ſe opulenti jam ſibi familiares putant.

Et illud Laurentii in Cœlis apud Sedulium.

Ὡς τῶν χρόνων κακῶν ὄντων φίλος οὐδεὶς φίλῳ.
Nemo nec amicus eſt bonus tempore malo.

Apud Sardum Senarius hic Manilianus legitur.

Adverſa ſors omnes amicos ſegregat.

Id confirmat Ovidius, 1. Triſt. & 8. de Divitibus, quorum conditio mutationibus eſt obnoxia:

Donec eris ſelix, multos numerabis amicos.
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

2. Quid prodeſt ſtulto habere divitias, quum ſapientiam emere non poſſit? *Prov.17.16.*

Competit adagium in divites, qui pietate & ſapientia in univerſum carent: qualis erat Nabal, vir apprime quidem opulentus, ſed nomine atque animo ſtolidiſſimus: 1. *Sam.25.2.25.* Horum ingenia, bonis fortunæ, licet ſplendidis, nequaquam mutantur. Quamobrem Diogenes id hominum genus oves aureis velleribus prædotas appellabat. Alio notatur adagio, *Prov.11.22.* quod ad latteram ad mulieres pulchras quidem facie, ſed impudicas, figuratè verò ad divites ſtolidos pertinet.

3. Dives, quum dormierit, nihil ſecum auferet. *Job.27.19.*

Perfringit ſtultitiam divitum, qui omnem curam & ſtudium coacervandis opibus impendunt, quum tamen poſt obitum nihil ſecum auferre poſſint, ſed omnes ſuas facultates aliis relinquere cogantur. Huic affine eſt dictum, *Pſal.49.18.* dives quum interierit, nihil auferet, neque deſcendet cum eo gloria ejus.

4. Pecuniæ obediunt omnia. *Eccl.10.19.* Adagium indicans divitum ſæculi hujus vanitatem, & idololatriam, & Græcis ita effertur,

Τὰ πάντα τῷ πλουτεῖν ὑπήκοα.
Divitiis obtemperabunt omnia.

In eundem ſenſum Horatius *l 4.Carm.Od.9.* meminit ducentis ad ſe cuncta pecuniæ. Quam ſententiam refert. 1.*Epiſt.6.* & 2. *Sermon. Sat.4.* Galli dicunt, *Argent fait tout.* At reclamant mors & Dei atque ſapientum virorum judicia.

5. Habenti dabitur, & abundabit. *Matth.13.12.* & 25.29. *Marc.4.25 Luc.8.18.* & 19.26. Qui non habet, etiam quod non habet auferetur ab eo. *Ibid.* Habere his locis αὐτάρκως idem ſignificat, quod lauta & bene aucta conditione frui, ſicut ex oppoſito nihil habere κατ' ὑπερβολὴν dicitur, qui admodum pauca poſſidet. Perſtringunt autem hæc adagia perverſum mundi morem, quo plerique ditioribus liberaliter donant, pauperibus etiam pauxillum illum quod ſupereſt eripiunt. Huc ſpectat tritum epigramma vetus.

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nullo nunc, niſi divitibus.

Eaſdem ſententias è vulgi ſermone petitas Chriſtus diverſo plane ſenſu ad opulentiam & penuriam ſpiritualem accommodat. Qui verba Dei viventis humili corde auſcultant & devota mente reponunt, iis Pater cœleſtis incrementa reſipiſcentiæ, fidei, charitatis largietur, ut indies ad myſteriorum ſalutis pleniorem, tandémque plenariam cognitionem perveniant. Qui verò putant ſe jam omnia percepiſſe, ideóque repetitiones (ut vocant) faſtidiunt, in iis vana illa perſuaſio vel umbra divinæ agnitionis evaneſcet, ut tandem non ſine magno ſuo malo priſtinam inopiam & mendicitatem (*Apoc.3.17.*) agnoſcere cogantur. Ad cætera dona Spiritus & ingeniorum adagia hæc transferuntur. *Matth. 25.29.* & *Luc.19.26. quæſt.d.* Chriſtus ea quotidie augeri piis, qui opera vocationis ſuæ diligenter obeunt, & donis ſibi conceſſis ad Dei gloriam & proximorum ſuorum ædificationem recte utuntur. Iis autem qui Domino ſuo nihil lucrifecerint, ipſam etiam ſortem eripi, id eſt, in hominibus ignavis, qui dona illa non excolunt, vires illas paulatim hebetari & ſtupeſcere, donec ipſis quicquid adhuc donorum ſuperfuit, juſtò Dei judicio plane adimatur, juxta comminationem, *Ierem. 8.13.* Quæcunque dedi ipſis, auferentur ab eis.

6. Videte, & cavete ab avaritia: nec enim cujuſquam vita ex iis quæ ipſi ſuppetunt, in eo ſita eſt ut redundet. *Luc.*12.15. Quadrat adagium in divites avaros, qui monentur ſe nequaquam ex ubertate penus, nedum ex auri atque argenti cumulatis acervis hanc vitam ſuſtentare, ſed omnia divinæ benedictioni eſſe tribuenda. Summum bonum nequaquam in fluxis opibus, 1.*Tim.*6.17. 1. ſed in agnitione Dei & æternæ vitæ fruitione beata conſiſtit: *Joan.*17. 3. & 1. *Tim.* 5. 19. vel, ut Theophylactus *in Luc.* 22. 15. non in abundantia cujuſquam vita ejus conſiſtit, hæc menſura vitæ nequaquam ſimul cum divitiis ulterius extenditur, neque enim qui multa poſſidet diutius vivit, neque divitiarum acervos vitæ longævitas comitatur.

7. Supplicationes eloquitur pauper: dives autem reſpondet dura. *Prou.*18.23. ut divitiæ audaciam, ita paupertas timiditatem parit. Id mundi perpetua facies & quotidiana experientia ſatis ſuperq; confirmat.

8. Dives neino qui avarus, vel Salomone teſte, *Prouerb.* 28. 22. feſtinat ad opes malus oculus, neſciens obventuram ſibi egeſtatem. Et verè: nam avarus quoniam ſolus ſemper appetit, nec ulla copia poteſt expleri, non modo non copioſus ac dives, ſed inops & pauper exiſtimandus eſt.

9. Qui fidit divitiis ſuis, cadet. *Prou.* 11. 28. Divitiæ quum alatæ ſint, citóque evaneſcant, quicunque illis innitatur & de arundineo ſcipione gaudet, tandem fiducia ſua fruſtratus, triſtis peribit.

10. Divites in Deo: & divites hujus ſæculi opponuntur, *Luc.* 12. 21. 1. Tim.6. 17.

§ POETARUM LATINORUM, de Divitiis,

Sententiæ.

Horat. lib.1. epiſt.6.

Exilis domus eſt, ubi & non multa ſuperſunt,
Et Dominum fallunt, & proſunt furibus.

Idem, lib.1. Epiſt.11.

Imperat aut ſervit collecta pecunia cuique;
Tortum digna ſequi potius quam ducere funem.

Lib. 1. epiſt.2.

Non domus & fundus, non æris acervus & auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas, Valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.

Lib.1. Satyr. 1.

Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hinc capiat venter plus quam meus: ut ſi
Reticulum panis, venales inter onuſto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nihil portarit.

Lib. 3. Od. 24.

——— *Scilicet improba*
Creſcunt divitiæ: tamen
Curta neſcio quid ſemper abeſt rei.

Eod. lib. Od. 16.

Creſcentem ſequitur cura pecuniam
Majorúmque fames.

Lib. 2. Od. 16.

Non enim gaza, neque conſularis
Summovet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volanteis.

Lib. 3. Od. 24.

Intactus opulentior
Theſauris Arabum & divitis India,
Camentis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis, & mare Ponticum,
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira neceſſitas
Clavos: non animum metu
Non mortis laqueis expedies captu.

Lib. 2. epiſt. 2.

Quid vici proſunt, aut horrea? quidve Calabra
Saltibus adjecti Lucani? ſi metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?

Lib. 3. Od.24.

Gemmas & lapides, aurum & inutile
Summi materiam mali,
Mittamus.

Eod. lib. Od.29.

Plerumque grata divitibus (aliàs *Principibus*) *vices*
Mundaque parvo ſub lare pauperum
Cœna, ſine aulæis & oſtro,
Sollicitam explicuere frontem.

Idem, lib.2. Sat. 2.

Qua virtus, & quanta boni ſit vivere parvo,
Diſcite non inter lances menſaſque nitentes
Quum ſtupet inſanus acies fulgoribus, & quum
Acclivis falſis animus meliora recuſat.

Auſonius in Epigram.

Non eſt dives opum dives, nec pauper inopſque
Infœlix, alio nec magis alter eget.
Dives eget gemmis, cereali munere pauper:
Si cùm egeant ambo, pauper egens minus eſt.

Propertius lib. 3. & 7.

——— *Sollicita tu cauſa, pecunia, vita es:*
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Lucretius, Lib. 5.

Quod ſi quis vera vitam ratione gubernat,
Divitiæ grandes homini ſunt vivere parce,
Æquo animo: neque enim eſt unquam penuria parvi.

Cornelius Gallus.

Quid mihi divitiæ? quarum ſi dempſeris uſum,
Quamvis largus opum, ſemper egenus ero.
Immo etiam pœna eſt partis incumbere rebus,
Quas cum poſſideas eſt violare nefas.
Non aliter ſitiens vicinas Tantalus undas
Captat, & appoſitis abſtinet ora cibis.

Auſonius.

Quis dives? qui nihil cupiet, quis pauper? avarus.

Plautus in Trucull. Act. 5.

Omnes homines ad ſuum quæſtum callent & faſtidiunt.

Horat. epiſt. 1. lib.1.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Tibull. lib.1. & 9.

Lucra petens habili tauros adjungit aratro,
Et durum terræ ruſticus urget opus.
Lucra petituras freta per patentia ventis
Ducunt inſtabiles ſidera certa rates.

Juvenalis, Sat. 14.

Magnis parta malis, cura majore, metuque
Servantur. Miſera eſt magni cuſtodia cenſus.

Lucretius, lib. 5.

——— *Aurum & purpura curis*
Exercent hominum vitam belloque fatigant.

Virg. Æneid. 3.

——— *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri ſacra fames?

Lucanus.

Vſque adeo ſolus ferrum mortemque timere
Auri neſcit amor.

Publius.

Lucrum ſine damno alterius fieri non poteſt.

Martialis lib. 8.

Sint Mecœnates, non deerunt, Flacce, Marones,
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Petronius Arbiter.

Nec bibit inter aquas, neque poma natantia ſumit
Tantalus infœlix, quem ſua vota premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & ſicco concoquit ore famem.

Sulpitius Lupercus.

Heu miſera in nimios hominum petulantia cenſus;
Cæcus inutilium quo ruit ardor opum?
Auri dira fames, & non expleta libido,
Ferali pretio vendat ut omne nefas.

Seneca in Hippolyto.

——— *Divites*
Regnoque fulti plus quam fas eſt petunt.

Idem in Hercule Oeteo.

Ceſpes Tyrio mollior oſtro
Solet impavidos ducere ſomnos.
Aurea rumpunt tecta quietem,
Vigileſque trahit purpura noctes.
O ſi pateant pectora ditum,
Quantos intus ſublimis agit
Fortuna metus. Brutia Coro
Pulſante fretum mitior unda eſt.

Plautus in Pœnulo, Act. 3. ſc. 6.

Verum ita ſunt omnes iſtinoſtri divites,
Si quid benefacias, levior pluma eſt gratia:
Si quid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Idem in Aulularia, Act. 1. Sc. 4.

Venit hoc mihi mentem, Megadore, te eſſe hominem divitem,
Factioſum: me item eſſe hominem pauperum pauperrimum.
Nunc ſi filiam locaſſem meam tibi, in mentem venit,
Te bovem eſſe, & me eſſe aſellum: ubi tecum conjunctus ſiem,
Vbi onus nequeam portare pariter, jaceam ego aſinus in luto:
Tu me bos haud magis reſpicias, natus quaſi nunquam ſiem,
Et te utar iniquiore, & meus me ordo irrideat;
Neu tibi habeam ſtabile ſtabulum, ſi quis devorta fuat,
Aſini me mordicibus ſcindant, boves incurſent cornibus,
Hoc magnum eſt periculum, me ab aſinis ad boves tranſcendere.

MONASTICA DE DIVITIBUS & divitiis.

Dives inopſque matrimonium inimicum eſt.
Dives repentè animal nulli domibile eſt.
Dives ſum, ſi non reddo eis quibus debeo.
Divitiæ in animo ſunt, non in patrimonio.
Diviti qui dona mittit, non donat, ſed ſeminat.
Divites uxores nacti ſervitutem ſervium.
Dives fieri qui vult, fieri vult cito.
Dives, manum, ein, porrigas egentibus.

Dives potius aurum quàm cœlum ſuſpicit.
Dives eſt, non pauper, cui cum paupertate bene convenit.
Dives omnis aut iniquus, aut iniqui filius.
Dives haud unam tegit ſub purpura tragœdiam.
Divites patrimoniorum ſunt ſuorum appendices.
Divitiæ minimè nocebunt, ſi auferas ſuperbiam.
Dives poteſtas publicam rem pauperat.
Dives avarus perit ab opibus, pauper avarus ab fame.
Dives non eſt qui indiget aliquo, nec pauper qui haud indiget.
Dives ſis licet, dives non es tamen dum navigas.
Divites nihil ſibi putant timendum, etiam rei.
Divites habere natos cupiunt omnes, non bonos.
Divites rebus beati ſunt ſupervacaneis.
Divites quanta habeant cernis, quantis egeant non vides.
Divites quoque abſque injuria eſſe publico licet.
Divitias aliis dum tribuit liberalis accipit.
Divitias odiſſe, quid niſi genus inane gloriæ eſt?
Nihil pauperius divite colligente, iniquo.
Nihil divitius paupere continente, juſto.

¶ Hieroglyphica.

Plerúmque divitiarum finis in turpitudine conſiſtit, taléſque ſunt Pavonis pedes, quare Theophraſtus ſuper hoc ſapienter dixit, τὰ ἄκρα περιγνῶθι, cùm admonere vellet, in ſpecioſa rerum oſtentatione etiam alia circumſpicienda perſcrutandáque eſſe: quaſi multa turpia & fœda, viſu dictúque ſub tam formoſa ſpecie deliteſcant: quod Theophraſti dictum ita Horatius expreſſit.

Sed videt hunc omnis domus & vicinia tota
Introrſum turpem, ſpecioſum pelle decora.

& ut ait Phocylides, *divitiæ elatum faciunt ſceleráque impia adaugent.* Argumentum autem hujuſmodi, ἱερογλυφικῶς, exprimere qui voluerit, aptè Pavonem cauda paſſa, unóque elato pede oſtentatóque figurarit. *Idem ibid. c.3.*

Verum qui opulentiſſimas divitias prodegerit, & (ut apud Horatium eſt) res maternas atque paternas fortiter aſſumpſerit, ſignificare qui volunt, gallinam aureos nummos depaſcentem pingunt, de qua miraculum id proditur; ut ſi auro liquefcenti gallinarum membra miſceantur, illud in carnes eas conſumi deprehendatur: atque ita fit, ut gallina ſit auri venenum. Tradidit hoc Ariſtoteles, atque eum ſequutus Plin. *Ibid. cap.12.*

Hieroglyphicè paſſim loquitur Evangelium, ut ad hanc ſententiam ait ſemen inter ſpinas concidiſſe, unde anxiæ divitiarum curæ ſignificantur. Sed durum fortaſſe videatur, divitias per Spinarum vocabulum intelligi, niſi Dominus noſter Jesus-Christus, qui eo uſus eſt hieroglyphico, dictum ipſe ſuum explicuiſſet. Quis enim mihi crederet, ait D. Gregorius, ſi ſpinas divitias interpretari voluiſſem, maximè cùm illæ pungunt, iſtæ delectent, & tamen ſpinæ ſunt? quia cogitationum punctione mentes lacerant, & quum uſque ad peccatum pertrahunt, quaſi infecto cruentant. *Idem, lib.55. c.7.*

Vide Opes, Paupertas, Pecunia.

Divortium.

¶ Definitio et Etymolog.

Divortium, Græcè, διχόνδια, ας, ἡ, διχοστάσια, in duas partes divido dicitur. Et eſt propriè matrimonij diſtractio, differtque à repudio, quia repudium inter nondum conjunctos fit, divortium vero conjunctorum eſt. Quare (ut ait Modeſtinus) divortium inter virum & uxorem fieri dicitur: repudium vero ſponte remitti videtur quod in uxoris perſonam non cadit.

¶ Loci Biblici.

Divortium inter virum & mulierem non temere faciendum, Matth 5.32. & 19.7. &c. 1.Corinth.7. verſ.10 13.

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi. Quemadmodum ſi videas hominem aſſiduè amicitias medicorum colentem, ex ipſa re ſtatim intelligis, quia infirmus eſt: Sic & quum videas ſive virum ſive mulierem, de dimittendis uxoribus aut viris legem interrogantes, cognoſce quia vir ille laſcivus eſt, & mulier illa meretrix. *In 19. c. Matth. hom.32.*

Ut ſi quis habeat ſervum qui furatur & inebriat ſe, conſiderans dominus, quia ſi utrumque ſibi ſimul mandaverit obſervare, nihil proficit, mandat illi quidem, ut bibat quantum vult, ſed publicè bibat: ut hoc quidem quod bibit, ſit ſecum novum bonum, ut paulatim diſcat obedire præceptis: Sic permiſſum eſt dari repudium, malum quidem, ſed permiſſum à creatore. *In 19. Matth. homil.32.*

Vide Conjugium, Matrimonium, Repudium, Vxor.

Docilitas. Doctrina.

¶ Definitio et Etymolog.

Doctrina, Græcè διδασκαλία, ας, ἡ, διδάσκαλος, doctor & magiſter dicitur. Hebr. *Lekach*, inſtitutio quam diſcipulus à ſuo præceptore accipit, Prov.1.5. Deut. 32.2. à verbo *Lakach*, accepit, ſuſcepit, ſumpſit. Cognationem habet cum *Lachadh*, cœpit, comprehendit. Hinc Græcè κανών, conſequor. Doctrina modo pro actu ipſo diſcendi, modo pro diſciplina ſumitur: ut *Plinius vir in omni doctrinarum genere excellens.*

Docilitas à doceo venit, quod Græcè διδάσκω dicitur, & διδακτὸς ὁ, ἡ, docilis dicitur. Eſt autem docilitas prudentia erudiendi imperitos. *Secundùm Iſidor. in Synonymis.*

Docilitas eſt aptitudo bene acquirendi rectam opinionem ab alio, ſicut ſolertia à ſeipſo. *Secundùm B. Thom. 2.2.q.48.*

Docilitas eſt pars prudentiæ, qua homo ſolicite, frequenter & reverenter applicat animum ſuum documentis malorum, non negligens ea propter ignorantiam, nec contemnens propter ſuperbiam. *B. Thom. 2.2.quæſt 49.art 3.*

Docere nihil aliud eſt, quàm diſciplinæ, vel alterius cujuſcumque rei cognitionem dare: *Virgilius: docuit poſt exitus, ingens.*

Docilis & docibilis ita differunt: quia docilis eſt, qui facile docetur: docibilis verò, qui natura aptus eſt doceri.

¶ Loci Biblici.

Docere: docendi dexteritas à Deo, Eſa. 50.4. Docendum Dei verbum, Matth 28.19.

Docilitas, & omnis in religionis negotio præjudiciorum rejectio neceſſaria eſt, Joan. 1.47. Docilitas Dei donum eſt, Deut.29.4. Reg.3.9. Eſa.50.4. Jerem.27.7. Ezech.11.19. & 36.26. Luc.21.1. Theſſal.2.13. Docilitas in paſtoribus neceſſaria, 2. Tim.2.24.

Doctores in Eccleſia à Deo conſtituti. Rom.12.v.6.7.1.Cor.12.28. Epheſ.4.14.1.Petr.4.1. Doctores qui admittendi, Matth.5.19. Doctores in Antiochia inſignes, Actor. 13.1. Doctores falſi ambitioſi, 2. Pet. 2.10. cavendi, Luc.6.39. Doctores falſi in Eccleſiam irrupturi, 1.Tim.4. 1.2. Petr.2.1.

Doctrina pro actu docendi, Marc.4.2. & 12.38. Doctrina ſana ſemper in Eccleſia vigere debet, Gen.48.21. Exod. 12.24. Deut.11.19. Eccleſ. 12.11. Eſai.59.21. Zach.1.5. &c. 1.Timoth.4.13.2.Tim.4.2. Tit.2. 1.2.Pet.1.15. Doctrina generalis ex particulari, 1.Cor.5.7.& 6.7.1.Tim 2.8.& 5.8. Hebr 5.4.& 10.verſ.24.30.1.Petr.2.19 & 3.verſ.7.15.1.Joan. 4 verſ.4. Particularis ex generali, Col.1.21.1.Theſſ.4.3.2. Petr. 2.10. 1. Joan.2.13. Doctrina Apoſtolorum & prophetarum Eccleſiæ fundamentum, Eph.2.20. Doctrina Dei perſpicua, Eſa.45.19.& 48.16. Doctrina & veritas in rationali judicio, Exod. 38.30. Doctrinæ Evangelicæ certitudo Jo.19.35. Galat.1.8. Epheſ.4.verſ.13.14.2.Tim.3.14. Hebr.13. 9.1.Joan.4.14. Doctrina mala cavenda Matth.16.6. Joan. 10.8. Gal.5. 8. Philipp.3.2. Heb.13.9. Doctrinæ ſanæ contemptus noxius, Proverb. 1.7.& 17.16.& 23.9. 2 Tim 4.3. Doctrinæ rectum judicium manat ex timore Dei, Jo.7.17. Doctrinæ puritas in Eccleſia neceſſaria, Eſai.30. v.20. 21. Doctrinæ Evangelicæ ſumma, Actor. 20 21. Doctrinæ quæ homines à Chriſto abducunt, peſtiferæ, Joan. 10.8. Doctrinæ impiæ quam efficaces, 2.Theſſ.2.9.2.Tim.2.13. Tit.1.11. Hebr.13.9.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Doctrina quoad docentem & audientem.

Imperitos docere libere. 1. *Eſdr.7.*

Aqua profunda verba ex ore viri: torrens redundans fons ſapientiæ. *Proverb* 18.

Doctrina viri per patientiam noſcitur, & gloria ejus eſt iniqua prætergredi. 19.

In auribus inſipientium ne loquaris, quia deſpicient doctrinam eloquij tui, 22.

Verba ſapientium audiuntur in ſilentio, plus quam clamor principis inter ſtultos. *Eccleſ.9.*

Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore uno. *Eccleſ.12.*

Beatus, qui enarrat juſtitiam auri audienti. *Eccleſ.25.*

Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera, quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum. 37.

Docete me, & ego tacebo, & ſi quid forte ignoravi, inſtruite me. *Iob.6.*

Doctrinam magis quam quam aurum eligite. *Proverb.8.*

Doce juſtum, & feſtinabit accipere. 9.

Cor ſapiens quærit doctrinam, & os ſtultorum paſcitur imperitia. 15.

Non ceſſes audire, fili, doctrinam nec ignores ſermones ſcientiæ. 19.

Fili mi, inclina aurem tuam, & audi verba ſapientium. Appone autem cor ad doctrinam meam, quæ pulchra erit tibi, cùm ſervaveris eam in ventre tuo, & redundabit in labiis tuis, ut ſit in Domino fiducia tua. 22.

Ecce, deſcripſi eam tibi tripliciter in cogitationibus & ſcientia, ut oſtenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, reſpondere ex his illis, qui miſerunt te. *ibid.*

Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba ſcientiæ. 23.

Auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. *Eccl.3.*

Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas, & cum ſapientia proferas reſponſum. 5.

Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam, & ſi dilexeris audire, adipiſceris ſcientiam, *Eccleſ.6.*

In multitudine Presbyterorum prudentium conſiſte, & ſapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei poſſis audire; & proverbia laudis non effugiant à te. Et ſi videris ſenſatum, evigila ad eum, & limina fortium ejuſdem atterat pes tuus. *Ibid.*

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè aſſiduus eſto, & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi. *ibid.*

Non te prætereat narratio ſeniorum, ipſi didicerunt à patribus ſuis. Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis reſponſum. 8.

Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. *Romanor.15.*

Labia

Labia justi erudiunt plurimos, qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur. *Prover.* 10.

Doctrina sua noscitur vir, qui autem vanus & excors est, patebit contemptui. 12.

In lingua sapientia dignoscitur; & sensus & scientia & doctrina in verbo sensati, & firmamentum in operibus justitiæ. *Ecclesiast.* 4.

Vir peritus multos erudit; & animæ suæ suavis est. 13.

Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. *Prover.* 1.

In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet. 14.

Fons vitæ eruditio possidentis: stultorum disciplina stultitia est. Cor sapientis erudiet os ejus, & labiis ejus addet gratiam. Favus mellis est amœnus sermo, dulcedo animæ, & ossium medela. 16.

Cor prudentis possidebit scientiam, & auris sapientium quæret doctrinam. 18.

Comede, fili mi, mel quia bonum est, & favum dulcissimum gutturi tuo: Sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ: quem cùm inveneris, habebis in novissimis spem, & spes tua non peribit. 24.

Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, ut possis exprobranti respondere sermonem. 17.

Fili à juventute tua excipe doctrinam, & usque ad canos invenies sapientiam. Quasi is, qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & bonos fructus ab ea expecta. *Eccles.* 6.

Contemptus doctrinæ.

Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. *Prov.* 1.

Qui erudit derisorem, ipse injuriam sibi facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat. 9.

Quærit derisor sapientiam, & non inveniet: doctrina prudentium facilis. 14.

Qui evitat discere, incidet in mala. 17.

Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo. 18.

Acetum in nitro, & qui cantat carmina cordi pessimo. 25.

Quàm aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illis excors. *Eccl.* 6.

Sapientia enim doctrinæ secundùm nomen est ejus, & non est multis manifesta. Quibus autem cognita est, permanet usque ad conspectum Dei. *ibid.*

Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia, quæ abundat in malo, & non est sensus, ubi est amaritudo. 21.

Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit, Verbum sapiens quodcumque audierit, sciens laudabit, & ad se adjiciet. Audivit luxuriosus, & displicebit illi, & projicit illud post dorsum suum. *ibid.*

Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam. 22.

Homo assuetus in verbis improperij, in omnibus diebus suis non erudietur. 23.

Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos. *Matth.* 7.

Doctrina prava effectus quoad docentem.

Prius vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores perversorum dogmatum. *Job.* 13.

Os fatuorum ebullit stultitiam. *Prov.* 25.

Labia sapientum disseminabunt scientiam, cor stultorum dissimile erit. *ibid.*

Doctrina mala deserentium viam vitæ: qui increpationes odit morietur. *Ibid.*

Doctrina stultorum fatuitas. 16.

Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam. 25.

Narratio fatui quasi sarcina in via. *Eccl.* 21.

Quoad audientem.

Vir qui erraverit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. *Proverb.* 21.

Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? *Luc.* 6.

Doctrina curiosa malum.

Qui scrutator est majestatis opprimetur à gloria. *Prov.* 21.

Et agnovi quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus, eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, & qui addit scientiam, addit & laborem. *Eccles.*

Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcipit tibi Deus, cogita semper: in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus 3.

Docilitas est virtus quæ regit nos, ne in doctrina de Deo, & cæteris artibus, & in consiliis gubernatione vitæ, adducti arrogantia aut φιλαυτίᾳ, contemnamus aliena judicia, nec falsas opiniones pertinaciter tueamur, sed ut alios audiamus, convicti certis argumentis cedamus, & veris sententiis assentiamur.

Causa efficiens principalis est Spiritus sanctus, accendens in mente cogitationem mandati divini, quod prohibet Φιλαυτίαν, & præcipit, ut verbum Dei, præceptores, parentes, & alios audiamus, ut rectè monentibus assentiamur. Deinde etiam movens voluntatem, & mandatis divinis obtemperet & in timore Dei, ac studio discendi, docentes audiat. *Job.* 14. Spiritus sanctus docebit vos omnia. *Proverb.* 3. Non sis sapiens apud temetipsum, nec nitaris prudentiæ tuæ. *Proverb.* 14. 8. & alibi sæpissimè, Audi, fili mi, doctrinam patris tui, & attende: viam sapientiæ monstrabo tibi. *Esa.* 54. Erunt filij tui docti à Domino.

ΣΥΝΑΙΤΙΑ sunt, mens cogitans nos conditos esse ad discendum, seu ad agnitionem Dei, & aliarum rerum bonarum, & agnoscens propriam imbecillitatem, caliginem, & errores multiplices; de quibus exclamat Lucretius.

O miseras hominum mentes, ô pectora cæca,
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis,
Degitur hic ævi, quodcumque est?

Et nota sunt dicta, unus vir non videt omnia: unus vir, nullus vir: unusquisque sibi pessimus magister est: Sapientia humana est dubium somnium, συναίζιον est voluntas, sedulo & diligenter inquirens aliorum sententias, legens aliorum scripta, audiens docentes, & διαπανθανομένη, καὶ ἐπανασκόπουσα, καὶ συμβιβάζουσα τὰ λεγόμενα, ut Plato in Hippia loquitur. Et in septimo de Republica flagitat ut dociles sint, ardentes amore doctrinæ, cupidi audiendi, & interrogandi alios, & audita diligenter expendendi.

ΣΥΝΕΡΓΑ docilitatis sunt, ingenium mediocre, natura Philosophica, humilitas seu modestia agnoscens propriam insciticm & stultitiam: præceptores fidi & diligentes, certa studiorum ratio, formata judicio prudentis præceptoris, assiduitas & intentio animi in discente, libri pauci, & boni, &c.

Materia circa quam, sunt omnes res bonæ, quarum cognitio & Deo grata, & Ecclesiæ, Reipublicæ, & vitæ privatæ necessaria est, videlicet doctrina de Deo, & cultibus divinis, jurisprudentia, ars medica, & tota Philosophia, item, consilia de gubernatione vitæ, & suscipiendis ac regendis actionibus in Ecclesia, Politia, Schola, conjugio, & vita privata.

Forma in definitione expressa est.

Fines sunt tres, 1. Ut Deo præcipienti studium audiendi & discendi obediamus, 2. Ut veritatem, quæ præcipuorum vitæ bonorum fons & origo est, in doctrina de Deo, & cæteris artibus ac consiliis vitæ, investigemus, & judicium de veris sententiis confirmemus. 3. Ut Ecclesiæ & Reipublicæ, & privatæ vitæ, instructi vera & salutari doctrina, consilium & opem ferre possimus.

Exempla hujus virtutis ferè in omnibus, qui doctrinæ & sapientiæ laude floruerunt, conspici possunt. At in Ecclesia, manifestum est omnes pios ad audiendam vocem doctrinæ à Deo traditæ, obligatos esse hac voce æterni Patris: Hic est filius meus dilectus, quo delector, hunc audite.

S. Hieronymus, discendi causa, primùm Romam profectus est, ubi Victorinum & Donatum & Damasum Episcopum audivit, inde ad Epiphanium in Cyprum, ad Nazianzenum in Cappadociam, ad Apollinarium in Antiochiam, ad Didymum jam senex in Ægyptum profectus est. In hebræa lingua scribit se Barrabanum Judæum, qui Nicodemum quendam ipsi præstiterit noctu audivisse.

Plato una cum Euripide & Eudoxo, Ægyptum adiit, ut doctrinam de moribus siderum, Geometriam & historias ex Sacerdotibus Ægyptiis cognosceret. Ita nostro tempore, plerique in Germania qui solidiorem doctrinam expetunt, Vitebergam, & in alias academias proficiscuntur, ut docentium voce, & ἐριστικῶς, seu συζητήσει, veras sententias de Religione & aliis artibus, rectè discant & confirment. Notissima sit autem adolescentibus hæc Socratis oratio, qui in Hippia minore, inquit, unum hoc admirandum bonum habeo, quod mihi saluti est; Non enim pudet me discere, sed audio, & interrogo, & magnam gratiam habeo respondenti. Nec ullum unquam debita gratia privari. Nunquam enim nego me didicisse. Nec mihi tribuo doctrinam velut à me inventam, sed laudibus celebro præceptorem à quo illi didici, & prædico eum sapientem esse.

Pugnantia cum docilitate sunt quatuor hæc; 1. ἀνηδιδαξια esse, *selbs gemuchsene plugtag*. 1. quorum γραφικὴ descriptio exrat in Theæteto. ἐδὲ γίνεται τῶν τοιούτων ἕτερος μαθητὴς, ἀλλ' αὐτόματοι ἀναφύονται, ὁποθὲν ἂν τύχοι ἕκαστοι, αὐτῶν σπαρέντες, καὶ ἕτερον τὸ ἕτερον ἀεὶ ἥλιττον ἀείνναι. 2. Vicinum vitium est δοξοσοφία, falsa persuasio sapientiæ, & doctrinæ, qualis est Sophistarum in Euthydemo, Hippia, Gorgia, Phædro, Platone, qui profitentur se omnia scire. Quorum arrogantiam ut refutaret Socrates, solitus est dicere homines aut nihil, aut pauca scire. 3. Pertinacia, quæ errare mavult, & semel concepram animo opinionem pertinacissimè defendere, quàm fateri se erasse, & alteri vera dicenti cedere. 4. Academia ἐποχὴ, quæ etiam veris & certò cognitis sententiis nunquam firmiter assentitur. Sciamus autem Dei veracis voluntatem esse, ut veras sententias amplectamur, & in eis acquiescamus, ἀεὶ ἥμενοι ἐπὶ τῷ ὀρθῶς λέγοντι μὴ συγχωρεῖν, ut Plato inquit.

Moderatus usus linguæ ferè omnes octavi & secundi præcepti virtutes complectitur, sed tamen propriè ad modum, seu moderationem in loquendo pertinet, de qua meminerint studiosi versiculos Hesiodi:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
Φειδῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.

Si autem μέτρον, seu norma & Regula linguæ, illud Pauli ad *Eph.* 4. Omnis sermo immundus ex ore vestro non egrediatur, sed si quis bonus ad ædificationem, quoties opus est, ut prosit audientibus. Ita Isocrates præcipit, duo facias tempora loquendi, aut de iis rebus, quas accuratè intelligis, aut de quibus necesse est loqui, in aliis autem melius est tacere, quam loqui.

Tum autem necesse est loqui cùm vel mandatum Dei præcipit confessionem veræ sententiæ, vel necessarium vocationis officium, in Ecclesia, Schola, Senatu, Judiciis, privata vita, &c. orationem veram & apertam flagitat.

Species, seu potiùs cognata, sunt cæteræ octavi præcepti virtutes, & imprimis taciturnitas, & eloquentia, *Regulæ vitæ*.

PATRUM SENTENTIÆ.

Debet divinarum scripturarum Doctor fidei, ac debellator erroris, & bona

bona docere, & mala dedocere, & hoc opere & sermone conciliare adversos, remissos erigere, nescientibus, quid expectare debeant, intimare. *Aug. de doctrina Christ.*

Doctor & Ductor id agere debet, ut non solùm intelligenter, verùm & libenter, & obedienter audiatur. *ibid.*

Omnis res, quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habetur, quomodo habenda est. *ibid.*

Sicut gratus est, qui cognoscenda enubilat, sic & onerosus qui cognita inculcat: nam delectandi gratia etiam nota dicuntur, ubi non ipsa, sed modus, quomodo dicuntur, attenditur. *l. 3. de doctr. Christ.*

Doctrina per malos, palmes in sepe, botrus inter spinas: cautè lege, ne dum quæris fructum, laceres manum, & quem audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem *super Ioan.*

Si me posses docere, quod nescio: non solùm te verbis, sed & pugnis cædentem deberem patientissimè sustinere. *ibid.*

Da, & accipe, & justifica animam tuam, id est verbum doctrinæ proximis impende, & bonorum operum exempla relinque, ut recipiat præmium vitæ æternæ. Tibiæ & psalterium suavem faciunt melodiam; at super utraque lingua suavis, *Aug. Eccles* 20. *gloss.*

Hæc naturaliter mulcent, & exhilarant animam, sed lingua suaviter docens, plus confortat intellectum. *Aug. in Psal.* 118.

Ante vita, quàm doctrina quærenda est. Vita bona sine doctrina gratiam habet, doctrina sine vita integritatem non habet. *Gl. in epist. ad Philip.*

Perfectio discipulorum, gaudium & corona est magistrorum: fructus enim magistri obedientia est discipuli, & ejus bona conversatio coronam dat magistro. *ibid.*

Qui congrua disciplina unumquemque arguit, eruditum se, & probabilem doctorem in conspectu omnium ostendit, nec ætas juvenilis in doctore dispicienda, quem vita & discretio commendat. *Gl. super illud Eccles.* 42.

Multi juxta vetus elogium cum loqui nesciant, tacere non possunt, docentque scripturas, quas non intelligunt: & quum alij persuaserint, eruditorum sibi assumunt supercilium, prius imperitorum magistri, quàm doctorum discipuli. *Hier. ad Demetriadem virginem.*

Tanto quisque minus ostenditur doctus, quanto minus patiens, neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit adversa æquanimiter tolerare. Perfecti enim doctoris est, sic aliorum improbitatem patienter sufferre, ut se noverit ab iniquis patienter observare. Neque enim propria munditia sine tolerantia sufficit, neque tolerantia sine munditia valet. *Greg. super Prou.* 25.

Si subditi aliquid peccant, propter quod doctores à quiete surgere cogantur, non tantùm pœnam illius peccati incurrunt, sed etiam puniuntur pro inquietudine doctorum, quia qui doctores cœlestibus intentos inquietare præsumunt, etiam virtutes, quas habere se credebant, perdunt. *Gl. Greg. super illud Cant.* 8. *neque fuscitetis, &c.*

Mihi prope donatum credo quicquid lectorem meum melius sentire cognosco: omnes enim qui pleni fide Deo aliquid sonare nitimur, organa veritatis sumus. *Greg. in Mor.*

Doctrina cum omni imperio docetur, quando prius agitur, quàm dicitur: nam doctrinæ subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. *ibid.*

Quantacunque doctrina mens polleat, gravis ejus imperitia est, velle docere meliorem. *Idem lib. 3. Mor.*

Triplici modo in Ecclesia docentium periculum pendet: ex sensu, ex verbo, ex auditu, ut perfacile inveniat in uno saltem aliquo, si non in omnibus labi. Aut enim minus illuminatus est sensus, aut ad explanandum defuit sermo sufficiens, aut bene prolata crassior non recipit auditus, & ex uno quolibet horum casu, fit in omnibus periculum veritatis. *In Apologetico.*

Hoc habet proprium doctrina arrogantium, ut humiliter nesciant inferre quæ docent: & recta quæ sapiunt, etiam rectè ministrare non possunt. In verbis enim eorum perduntur, qui quum docent, quasi in quodam sibi videntur summitatis culmine residere, eosque quos docent, ut longe infra se positos, velut in imo, despiciunt, quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur. *Lib.* 24. *Mor.*

Experto crede, aliquid amplius invenies in sylvis, quam in angulis; ligna & lapides docebunt te, quod à magistris audire non possis. *Bern. in quadam epist.*

Doctrina spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit. *Idem super Cant.*

Non minus pium est, docere animum scientiam, quàm præbere escam corpori. *ibid.*

Intelligentia doctorum ex causis est assumenda, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. *Hilar. lib. 4. de Trin.*

Docere & non facere, non solum lucri nihil, sed & damni plurimum confert. Graudis enim condemnatio est componenti quidem sermonem suum: vitam vero suam atque operam negligenti. *Chrysostom. in lib. de compunctione cordis.*

Si artem usumque dissocies, utilior est usus expers artis, quàm ars, quæ sui usum non habet. Ars infœcunda est sine usu, & usus, temerarius sine arte. *idem.*

Qui male sederit, injuriam cathedræ facit in judicio sedens. Si bene vixeris, & bene docueris, omnium judex eris. Si male vixeris, & benedocueris, tui solius, nam bene docendo, populum instruis, quomodo populus debeat vivere: sed male vivendo doces Deum, quomodo te debeat condemnare. *Chrysost. in Matth.* 23.

Si bene vixerint, eorum in lucrum: si bene docuerint vestrum. Accipite igitur, quod vestrum est, nolite discutere, quod alienum est. Frequenter enim de malo homine bona doctrina procedit, sicut terra vilis pretiosum aurum producit: nunquid propter vilem terram pretiosum aurum contemnitur? Igitur sicut aurum eligitur, & terra relinquitur, sic & vos doctrinam accipite, & mores relinquite. *ibid.*

Doctrinam accipiamus non mores, apibus herbæ non sunt necessariæ, sed flores: sic & vos flores doctrinæ colligite, & conversationem relinquite. *ibid.*

Fidem prædicant, & infideliter agunt: pacem aliis dant, & sibi non habent. Veritatem laudant, & mendacia diligunt. *ibid.*

Docilitas est prudentia erudiendi imperitos. *Isid. in Synonymis.*

Discretio est, quæ rerum consequentium continet perspicuam diluciámque cum gravitate expositionem. *ibid.*

In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpe autem reperitur simplicitas veridica: & falsitas composita, quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit: Nihil enim aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere in laudibus hominem: nam quanto majora fuerint studia, tanto animus arrogantiæ fastu inflatus majori intumescit jactantia. *Idem lib. 3. de summo bono.*

Sicut instruere solet collatio, ita destruit contentio: hæc enim relicto sensu veritatis lites generat, & pugnando verbis etiam in Deo blasphemiam facit. Inde hæresis & schismata, à quibus fides subvertitur, veritas corrumpitur, charitas scinditur. Contentionum non pro veritate, sed pro appetitu, laudis certat, tantaque est in his perversitas, ut veritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam evacuare contendant. In disputatione fidelium cavenda est propositio, & artificiosa subtilitas, quæ callidis objectionibus retia tendit. Ita enim versutis assertionibus pravorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quæ perversa persuadent. *ibid.*

In Physica causa quærendi, in Ethica ordo vivendi, in logica ratio intelligendi versatur. *lib. 2 Etym.*

Clausum habet os peccator; quia qui seipsum non docuit, alium docere non potest. *Orig. hom.* 38. *super Levit.*

Frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem catholicæ fidei ignorat: neque sanctuarium domino, sed ruinam sibi ædificant, qui docere alios regulam, quam ipsi non didicerant, conantur. *Beda de templo Salomonis.*

Sunt quidam, qui nulli arti, quod suum est, tribuere norunt: sed in singulis legunt omnes. In Grammatica de syllogismorum ratione disputant, in Dialectica inflexione casuales inquirunt: & quod magis irrisione dignum est, in titulo totum ponunt, legunt librum, & inceptum tertia vix lectione expediunt, non omnia dicenda sunt, quæ dicere possumus, ne minus utiliter dicantur ea, quæ dicere debemus. *Hugo in didasc. lib. 3.*

In omni doctrina breve aliquid & certum debes colligere, quod in arcula memoriæ recondatur: unde postmodum, quum res exigit, aliqua deriventur: hoc etiam sæpè replicare, & de ventre memoriæ apud palatum revocare necesse est, ne longa intermissione aboleatur. *idem.*

Lectio duobus modis animo fastidium ingerere solet, & affligere spiritum: qualitate, videlicet, si obscurior fuerit; quantitate, si prolixior extiterit. In quo utroque magno uti moderamine oportet: ne quod ad refectionem quæsitum est, sumatur ad suffocationem. *ibid. lib. 5.*

Rudis dicitur novus: eruditus, quasi à rudi sublatus, ab ignorantia divisus, & in doctrinæ finibus collocatus. *Cass. super Psalm.* 2.

Narratio est ad causam probabilium faciendam rerum gestarum clara & diligens expositio. *ibid.*

Miser est, qui ante compulsus est docere, quàm discere, & ante præsumens bonum prædicare, quàm facere, tanquam sterilis arbor, cum non habeat opera, pro pomis spargit mala verba pro foliis, & cum non adsit medulla sensuum, abundat, spuma verborum. *Sid. l. 11. epist.*

Quia fragilis est memoria, & rerum turbæ non sufficit, ideò egregiè doctorem firmare videtur, qui dicit: Quicquid præcipies, esto brevis: ut citò dicta percipiant animi dociles, teneantque fideles. Omne supervacuum pleno de pectore manat. *Petrus Blesensis in epist.*

Numquam super verbis faciam quæstionem, de qua facultate sumantur, dummodo ædificent ad salutem. Nam nec de herbis quæritur, qua terra vel cujus hortulani cura & cultura adoleverint, dummodo vim habeant sanitativam. Nam de fabularum gentilium mortalitate quandoque forma eruditionis elicitur: quoniam fas est ab hoste doceri. *idem.*

Scientiarum generosa possessio in plures dispersa non perditur, & distributa per partes minorationis detrimenta non sentit, sed eo diuturnius perpetuata senescit, quo publicata fœcundius se effundit. *idem.*

Docilitas seu doctrinæ reverentia & amor est virtus, quæ regit nos, ne in doctrina de Deo & cæteris artibus, in consiliis & gubernatione vitæ, ducti arrogantia aut φιλαυτίᾳ contemnamus aliorum judicia, nec falsas opiniones pertinaciter tueamur: sed ut alios audiamus, & veris sententiis assentiamur. Huic repugnant Sophistica pertinacia, Academica dubitatio, & ἀντιδιδασκαλία.

¶ Hieroglyphica.

Cathedram, docentis hieroglyphicon esse, ex Psal. 1. & Matth. 23. tradit. *Io. Pierius, lib. 43. 9.*

Doctrina præstantes viri plantis virorum gratum diu conservantibus ut videre est in Aloë sempervivo, Crassula hieroglyphicè comparantur. Horum non nemo meminit voti Propertiani,

At tamen exiguo quodcunque è pectore vivi
Fluxerit, hoc patriæ serviat omne meæ.

Et certe, ut ait Ovidius.

Vivitur ingenio: cætera mortis erunt.

Idem etiam Propertius.

At non ingenio quæsitum nomen ab avo
Excidet; ingenio stent sine morte decem.

¶ Sentem

¶ Sententiæ Poeticæ.

Jacob. Bill. Anthol. Sacr.

Doctrina Domini penetralia tempore in isto
Ad plenum nulli pervia sunt homini.
Semper enim sanctis supereſt, quo creſcere possint,
Et perfectorum gloria principium est.
Virtutem virtus pariat, de lumine lumen
Prodeat, atque omnis palma gradum faciat.
Nam cur non cupide mens quarat, qua Deus offert,
Cui danda, ut recte poſceret, ipse dedit?

Prius quemque se docere debere, quàm Doctoris munus profiteri.

Ante tibi studeas ut sit pro conjuge virtus
Ex uxore tibi fiat ut illa soror.
Vxor erit virtus, latis amplexibus illam
Si tanquam thalamo junxeris ipse tibi,
Cum tibi juncta diu fuerit, pulchraque bearit
Te sobole uxoris desinit esse loco.
Facta sororque aliis jam se dabit ipsa fruendam,
Non concluſa sinu jam, velut ante, tuo.

Adverſus eos, qui præmaturè ad docendum accedunt.

Concha prius seſe liquidis ingurgitat undis:
Tumque superfusas plena refundit aquas.
At contra exiguos latices simulatque canalis
Capit, quam cepit, mox quoque reddit aquam.
Cernimus, heu, multos hac tempeſtate canales:
Pene etenim vacuo pectore quisque docet.
At vix invenias multo è millibus unum,
Qui concha similem se prius esse ferat.

Sen. Troad.

Dediscit animus sero, quod didicit diu.

Ovid. 6. Fast.

Cætera jampridem didici puerilibus annis,
Non tamen idcirco prætexunda mihi.

Plaut. Amph.

Haud æquum facit, quod qui didicit, id dediscit.

Horat. Art.

Cur neſcire prudens pravè, quàm discere malo?

Idem 1. epiſt. 1.

Nec cures ea, qua stultè miraris, & optas:
Discere, & audire, & meliori credere non vis?

Ovid. 4. Met.

Fas est & ab hoste doceri.

Horat. 2. epiſt. 1.

Navem agere ignarus maris time, arbotanum ægro
Non audet, niſi qui didicit, dare: quod medicorum est;
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Propert. 2. 1.

Navita de ventis, de tauris narrat arator,
Enumerat miles vulnera, paſtor oves.

Horat. 2. epiſt. 18.

Inter cuncta leges, & percunctabere doctos:
Qua ratione queas traducere leniter ævum.

Horat. 1. Serm. 3.

Dixerit insanum qui me totidem audiet, atque
Reſpicere ignoto discet pendentia tergo.

Ex Comicis Græcis.

Ἀναφαίρετον κτῆμ' ἐστι παιδεία βεβτοῖς.
Doctrina domino haud eripi suo poteſt.
Ἅπαντας ἡ παίδευσις ἡμέρους ποιεῖ,
Doctrina mores esse non sinit feros.
Βακτηρία γὰρ ἐστι παιδεία βίᾳ.
Doctrina baculus dicier vitæ poteſt.
Κάλλιόν ἐστι κτῆμα παιδεία βεβτοῖς.
Doctrina quavis pulchrior poſſeſſio.
Κἀν τοῖς ἀγροικοῖς ἐστὶ παιδείας λόγος.
Doctrinæ habetur ratio vel ab agreſtibus.
Τιμῇ πέφυκε πᾶσι παιδεία βεβτοῖς.
Mortalibus doctrina honori est omnibus.
Ὁ γράμματ' εἰδὼς τὸ πλεοσὸν νέᾳ ἔχει.
Satis ſuperque literatis mentis est.
Διπλᾶν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.
Vir literatus duplo acutius videt.
Ὁ γραμμάτων ἄπειρος ἃ βλέπει βλέπων.
Illiterati quod vident, id non vident.
Καλόν δὲ κἀγγηρᾷ μανθάνειν σοφὰ.
Est discere perhoneſta res ſeni quoque.
Ὡς ἡδὺν ἡ μάθησις, ἢν μὴ νοῦς παρῇ.
Vbi deeſt mens, disciplina nil juvat.
Ὁ σοφὸς ὦν αὐτῷ περιφέρει τὰ ὄντα.
Sapiens ſuas ubique circumfert opes.
Οὐκ ἐστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον
Haud ulla res pretioſior ſapientia.
Σοφία δὲ πλούτου κτῆμα τιμιώτερον.
Pretioſior res opibus est ſapientia.
Σοφία γὰρ ἐστι κἀ μαθεῖν ἃ μὴ τοῦς.
Et discere id quod neſcias, ſapientia est.
Σοφῷ παρ' ἀνδρὸς χρὴ σοφὸν τι μανθάνειν.
Sapiente ſapiens aliquid à viro accipe,
Σοφοῖς ὁμιλῶν, κοὐτὸς εὐδόκιμος σοφὸς.
Sapiens eris, ſapientibus ſæpe aſſidens.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Quo quis verſutior & callidior, hoc inviſior & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. 2. *Offi.*

Si quis omiſſis honeſtiſſimis ſtudiis rationis & officij, conſumit omnem operam in exercitatione dicendi, is utilis ſibi pernicioſus civis patriæ alitur: qui verò ita ſe armat eloquentia, ut non oppugnare commoda patriæ, verum pro iis pugnare poſſit: is mihi vir, &c ſuis, & publicis rationibus utiliſſimus atque amiciſſimus civis fore videtur. *De invent.*

Quo quiſque eſt ſolertior & ingenioſior, hoc docet iracundius & laborioſius: quod enim ipſe celeriter arripuit, tanquam tarde principi videns diſcruciatur. *Pro Roſ. Com.*

Eruditus oportet ſemper aliquid ex ſe promat quod alios delectet: aut ſeipſum laudibus illuſtret. *L. Luceius ad Ciceronem, Fam. l. 5.*

Docti non ſolùm vivi ac præſentes ſtudioſos dicendi eruditunt atque docent: ſed hoc idem etiam poſt mortem momentis literarum aſſequuntur. 1. *Offic.*

Si ex literis delectatio tantùm peteretur: tamen hanc animadverſionem humaniſſimam & liberaliſſimam judicaremus. Nam cæteræ res, neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant; ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur: quod ſi ipſi hæc neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus: tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. *Pro Arch. Poët.*

Studiis ac literis res ſecundæ ornantur, adverſæ adjuvantur. *Ad Luceium* 5. *Famil.*

An ullum putas fieri poſſe civem egregium, qui non ſit iis eloquentiæ artibus & bonis diſciplinis eruditus? An ulla alia eſſe putas rudimenta, & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur? *Recrim. in Sal.*

Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent commune quoddam vinculum, & quaſi cognatione inter ſe continentur. *Pro Arch. Poët.*

Omnis ingenuarum & humanarum artium doctrina uno quodam ſocietatis vinculo continetur. 3. *de orat.*

Cæteræ artes ſe ipſæ per ſe tuentur ſingulæ. 2. *de orat.*

Cupio omnia, quæ ſcio, in alium transfundere: aliquidque gaudeo diſcere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licèt ſit eximia & ſalutaris, quàm mihi ſoli profuturam videro. Si cum hac exceptione detur ſapientia: ut illam incluſam teneam, nec enuntiem, rejiciam. Nullius boni ſine ſocio jucunda eſt poſſeſſio. *Idem epiſt.* 27.

Liber cum una forma rem affert, & ex partibus diverſis reſpondet: ideo plus prodeſt docentem audire, quàm in libris ſtudere, quia vehementior ſit impreſſio in mentibus audientium, ex viſu Doctoris & auditu, quam ex ſtudio & libro. *Valer. l.* 8.

Doctrinæ & eloquentiæ ornamenta in pronunciatione apta & convenienti corporis geſtu conſiſtunt: quibus qui ſe inſtruxerit, tribus modis homines aggreditur: aures penetrando, oculos demulcendo, & animos invadendo. *Idem, ibid.*

Numquam nimium dicitur, quod numquam ſatis dicitur, quibuſdam remedia monſtranda ſunt: quibuſdam inculcanda ſunt. *Sen.* 72. *epiſt.*

Eligamus non eos qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos volunt, & in privato circulantur: ſed eos, qui vitam docent, qui quum dixerint, quid faciendum ſit, nunquam in eo, quod dixerint, fugiendo deprehenduntur. *ibid.*

Idem vitij habet nimia, quod nulla diviſio, ſimile confuſo eſt quidquid in pulverem ſectum eſt. *In epiſt.*

Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. *Epiſt.* 9.

Quæ noſti, ſine arrogantia poſtulanti imperties: quæ neſcis, ſine occultatione ignorantiæ tibi poſtula impartiri. *Idem de* 4. *vir.*

Eum elige Doctorem quem magis admireris quum videris, quàm quum audieris. *Epiſt.* 35.

Omnia facta & dicta noſtra inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi: non eſt huic animus in recto, cujus dicta, & acta diſcordant. *Epiſt.* 20.

Quod ſentimus loquamur, quod loquimur ſentiamus: concordet ſermo cum vita. Ille promiſſum ſuum implevit, qui cum videas illum, & cum audias, idem eſt. *Epiſt.* 45.

Ij rem gravem ſubeunt, qui cum urbe facunda & docta ſuſcipiunt inimicitias. *Plutarch. in Theſeo.*

Non tantùm celerius, ſed etiam perfectius imbibuntur, quæ diſcuntur à pueris. *Vegetius, lib.* 1. *cap.* 4.

Verborum quæ ad fœlicitatem traducunt, nulla eſſe mortalibus ſatietas debet: vel ſi quos fortè inſcitia opprimat rationis, quandoquidem eorum quæ probè dicuntur beneficia nullo modo ſunt reſpuenda. *Proc. de bello Goth. lib.* 3.

Non ſemper docendi ſunt homines, verùm etiam ſæpè dedocendi. Nec pauca ingenia ſunt, in quibus plura ſunt amputanda quam inſerenda. In Scientiæ comitatu Docilitas eſt, quam Græci vocarunt εὐμάθειαν, animi vigorem ac promptitudinem ad facilè velocitérque diſcendum, Et docilis is eſt, cui aures ſunt ad diſcendum clementes. Hæc eſt diſcipulorum ac diſcentium peculiaris virtus, cùm perſpicuitas ſit propria dos ejus qui docet. Utraque ſcientiæ ancillatur. Docilitas in omni ætate laudatur. In ipſis ſenibus, bene diſcere, inquit Æſchylus, ſemper adoleſcit. *C. Paſchalius, lib. de Virtutibus & vitiis.*

¶ Apophthegmata.

Thales dicere ſolebat, faciem componere non præclarum eſſe: ſed bonarum

bonarum artium ſtudiis animum excolere, longè eſſe præclarius. *Laërt.*1. *cap.*1.

Idem interrogatus, Quiſnam eſſet felix? Qui corpore, inquit, ſanus eſt, animo verò eruditus. *ibid.*

Solon, ei cum objiceretur, quod in foro conduxiſſet oratorem: Atqui dixit, cum habeo convivium, coquum conduco. *Ant. part.*1. *ſerm.* 50. *Meli. Max. ſer.*17.

Socrates, interroganti quodnam eſſet pulcherrimum animal? dixit Homo doctrina ornatus. *Ant. in Meliſſa part.*1. *ſerm.*50.

Idem, cum ei ſermo barbarus exprobraretur, Ego quidem, dixit, barbarus ſum verbis, vos autem moribus. *ibid.*

Idem, ſcientiam dicebat unicum eſſe bonum, contrà unicum malum ignorantiam: quod quicumque committunt rem injuſtam, hoc peccant, quod ignorant quid cuique ſit tribuendum: & qui fortes ſunt, non alia re fortes ſunt, niſi quod ea expetunt quæ vulgus exiſtimat horrenda: & qui intemperantes ſunt. Summum igitur bonum eſſe ſuavia aut decora, quæ minimè ſunt. Summum igitur bonum eſſe dicebat, ſcientiam rerum expetendarum ac fugiendarum. *Eraſm. libr.*3. *apoph.*

Idem, videns hominem prædivitem, ſed planè rudem & indoctum: Hic, ait, equus eſt argento ornatus. Solent enim ſtragulis, frenis, ac auro argentoque inſigniter exornari, cum tamen revera nihil aliud ſint quam equi. *Eraſm. l.*8. *apoph.*

Idem, cum vidiſſet prædivitem quendam, ſed indoctum: Ecce, inquit aureum mancipium. Indoctus, ſervus & cupiditatum, & eorum quæ poſſidet. *Idem.*

Idem, interrogatus, quid in vita ſuaviſſimum eſſet? reſpondit: diſciplina & virtus, & rerum incognitarum hiſtoria. *Ant. in Meliſſa, part.*1. *ſer.*50. *Max. ſerm.*17.

Idem, quendam ex diſcipulis ſuis animadvertens, agri quidem eſſe ſtudioſiſſimum, ſed actionis negligentem, Heus tu vide, inquit, ne dum agrum cicurare vis; animum tuum efferari ſinas. *Max. ſerm.* 1.

Bion, quum intellexiſſet, quendam ex familiaribus ſuis ſtudioſè curantem, ut imago ipſius ſimilis fieret: Tu, inquit, ut tibi ſimilis lapis fieret, curaſti: at ipſe ne lapidi ſimilis fias, non curas. Putabat enim ſapientiſſimus vir eos lapidibus haud abſimiles eſſe, qui literis animum non exornarent. *ibid.*

Idem interrogatus, cuiatem ſe eſſe diceret? Coſmopolitam ſe dixit, totius enim mundi incolam & civem poſſe eum arbitrabatur eſſe, qui omnimodæ eruditionis ſecum reportaret theſaurum. *Cicer. lib.* 5. *Tuſc. q.*

Democritus dicere ſolebat, diſciplinam & eruditionem fortunatis quidem ornamentum eſſe, infortunatis autem refugium. *Ant. part.*1. *ſer.*50. *Meliſſa ſer.*17.

Idem, audiens quendam contumelioſius quam par eſt, de literis loquentem: ignoras, ait, quid dicas. Literæ enim divitibus addunt nonnihil honeſtamenti, inopia laborantibus ſunt aſylum, & unicum exiſtunt vitæ præſidium. *Stob.*

Idem dicere ſolebat eruditionis radices eſſe quidem ſatis amaras, fructum autem dulciſſimum. Hoc dictum alij ad Socratem referunt, ſed Luſcinius Democrito adſcribit. *Laërt. Platoni.*

Idem dicebat eruditionem & doctrinam, non aliter quam aurum, ubivis terrarum in maximo ſolere eſſe pretio. *Stob.*

Idem, cum ignotus veniſſet Athenas, colloquio de philoſophia cum Socrate habito, dixit: Hic philoſophus ſimilis eſt pentathlo: quod calleret naturalia, moralia, mathematica, ad hæc diſciplinas quas ἐγκυκλίους vocant, denique omnium artium peritiam. *Laërt. l.*9. *c.*7.

Ariſtippus dicebat, ſatius eſſe fieri mendicum quam indoctum, quod ille tantum pecuniis egeat, hic humanitate. Nihilominus, homo eſt, cui deeſt pecunia: at homo non eſt, cui deeſt eruditio. Et tamen cui deeſt pecunia petit ab obviis: cui deeſt ſapientia, nullum ſollicitat ut accipiat. *Laërt. lib.*2. *c.*8.

Idem interrogatus, in quo differrent docti ab indoctis? Quo, inquit, equi domiti ab indomitis. Quemadmodum enim equus indomitus ad omnem uſum incommodus eſt, ita quoque homo, niſi eruditione & artium ſtudio emolliatur. *Laërt. l.*1. *c.*8.

Idem, quodam tempore cum civibus aliquot ſuis navigans naufragio ejectus eſt. Quumque in litore vidiſſet figuras mathematicas in arena depictas: Salva, inquit, res eſt, amici hominum veſtigia conſpicio: & ingreſſus civitatem proximam inveſtigavit, quinam eſſent illic diſciplinarum ſtudioſi. Cumque his ubi congreſſus eſt, ſumma cum humanitate tractarunt, non ipſum modo, verum & comites illius, atque etiam viaticum ad reditum ſubminiſtrarunt. Tandem quum hi qui cum Ariſtippo venerant, pararent reditum in patriam, rogarentque illum, ecquid vellet ſuis civibus renunciari? Ut, inquit, ſtudeant, ſibi hujuſmodi parare opes, quæ naufragio non pereunt, ſed ſimul cum poſſidente enatant. Refert idem Vitruvius de Architectura lib. 6. addens, Ariſtippum tunc veniſſe Rhodum. *Laërt. lib.*2. *Max. ſerm.*17.

Idem, percontanti qua re differret ſapiens ab indocto? Mitte, inquit, ambos nudos ad homines ignotos, & videbis, Significavit, ſapientem ſecum in pectore circumferre, quo ſe commendet quibuſlibet. *Ibid.*

Idem cuidam percontanti qua re eſſet melior evaſurus filius? ſi eum curaret literis erudiendum: ut nihil aliud, inquit, certè in theatro non ſedebit lapis ſuper lapidem. Amphitheatra gradus habebant marmoreos, in quibus ſedens populus ſpectabat. Lapidem autem vulgò dicebant; hominem indoctum & elinguem. *Laërt. lib.* 2. *cap.* 8. *Bruſon. libr.*3. *cap.*9.

Idem. Ariſtippus cum ab eo qui ſibi filium commendarat, quingentas petiiſſet drachmas; ac is dixiſſet, ſe tanti mancipium coëmere poſſe: Eme, inquit & habebis duo. Senſit autem hominem rudem & literarum ignarum nihil eſſe niſi perpetuum vitiorum & ruſticitatis mancipium. *Plutarch.*

Antiſthenes interrogatus, quam ob rem divites non irent ad ſapientes & eruditos viros, ſed hi ad illos: reſpondit, quoniam eruditi ſciunt quæ ad vitam ſint neceſſaria, illi verò neſciunt: ſecus enim, ſapientiæ potius quàm pecuniæ ſtuderent. *Ant. in Meliſſa part.* 1. *ſer.*50.

Idem rogatus quidnam utilitatis ex philoſophiæ hauſiſſet ſtudio? Ut mecum, inquit, loqui, ſive vivere poſſim. Senſit vir prudentiſſimus, doctum & eruditum hominem nunquam eſſe ſolum, qui etiam in ſolitudine habet quod animo volvat, quod legat, & quaſi ſecum loquatur. *Laërt. lib.*6. *c.*1.

Diogenes rogatus, quod onus terra graviſſimum ſuſtineret? Indoctum hominem, reſpondit. *Max. ſer.*17.

Plato interrogatus, quidnam inter peritum & imperitum intereſſet? Quod inter medicum, ait, atque ægrotum. *Bruſon. lib.*3. *c.*9. *ex Stob.*

Ariſtoteles interrogatus, qua re differrent docti ab indoctis, Qua vivi, inquit, à mortuis. Sentiens, hominem abſque literis ſtatuam eſſe verius quam hominem. *Laërt. lib.*5. *c.*1.

Idem, illud amicis & diſcipulis inter diſſerendum frequenter ſolitus eſt ingerere: Viſum accipere lumen à circumfuſo aëre, animum autem à diſciplinis liberalibus. *Laërt. l.*3. *c.*1.

Theophraſtus dicere ſolebat, virum eruditione præclarum ubique invenire patriam, & in alienis locis nunquam peregrinum eſſe. Eruditio enim cum in omni vitæ genere plurimum emolumenti adferat, non poteſt non ubique maximo eſſe in pretio. *Bruſo. l.*3. *c.*31.

Idem, moriens accuſaſſe naturam dicitur, quod cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet, hominibus verò, quorum maximè interfuiſſet, exiguam dediſſet: quorum ætas ſi potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina, hominum vita eruditetur. *Cic. lib.*3. *Tuſc. q.*

Glycon, doctrinam & eruditionem ſacrum aſylum, ad quod omnis generis homines concurrerent, eſſe dixit. *Max. ſer.*17.

Metrocles dicebat res alienas pecunia comparari, ut domum veſtemque: ſed diſciplinas liberales emi tempore. Requirunt enim diuturnum ſtudium, quum pecunia data ſtatim fias poſſeſſor fundi. *Laërt. lib.* 6. *cap.* 6.

Cleanthes, dicebat, homines imperitos ſola forma differre à beſtiis. *Ant. in Meliſſa, part.*1. *ſerm.*50. & *Max. ſerm.*27.

Stilpo philoſophus rogatus, quid ſtatua durius eſſet? homo doctrinæ expers & ſtolidus, dixit. *Stob. ſerm.*4.

Themiſtocles, expletis centum & ſeptem annis, in ipſo mortis agone dixiſſe fertur, ſe omnes ætatis dies literarum honeſtiſſimo ac philoſophiæ ſacratiſſimo ſtudio conſumpſiſſe, ad hominum uſum: verum ſe dolere, quod tunc egrederetur de vita, quando ex literarum ſtudio ſapere cœpiſſet. *Bruſ. l.*3. *c.*31.

Demades dicere ſolebat, doctos ab indoctis tantum differre, quantum dij ab hominibus. *Ant. ſer.*50. *part.*1. *Meliſſa.*

Antipater Cyrenaicus, cum ex aſſiduo literarum ſtudio oculorum aciem amiſiſſet, & ſuam cæcitatem à mulierculis defleri audiviſſet, Quid agitis, inquit, an vobis nulla videtur voluptas nocturna? *Bruſ. lib.*3. *c.*31.

Hieron. Interrogatus quid eſſet à philoſophia adjutus? reſpondit: Ut libenter & injuſſus faciam, quæ ceteri legum metu faciunt. *Max. ſer.*17.

Alexander, Ariſtotelis philoſophi diſcipulus, tanti fecit bonarum & laudatiſſimarum artium ſtudium, ut apertè pronuntiare auſus ſit, malle doctrina anteire alios, quàm opibus & dignitate. *Bruſ. lib.*3. *c.*35.

Cornificia, regnante Octaviano Cæſare illuſtris, dicere ſolita eſt, ſolam doctrinam liberam eſſe, in quam fortuna tela ſua figere non poſſet. *Guido Burienſis, titulo de Memoria.*

C. Cæſar, Junium Syllanum, pronepotem Auguſti, quia ſegnis ingenioque minimè acuto eſſet, pecudem auream appellabat. *Cor. Tac. l.*13.

Theodoſius, cum Arſenio viro doctiſſimo filios in diſciplinam tradidiſſet, ſempiterna memoria dignum, & verè imperiale illud verbum proloquutus eſt: Si tales præbituri eſſent, ut ſe mores vitamque ſuam ad diſciplinam & leges Dei componerent, propenſum ſe fore, ut eis imperium in manus tradat, ad civium & ſubditorum commodum & utilitatem accommodatum: ſin minus, conducibilius eſſe, ut ſic privati vitam agerent, quam doctrina nulla cum periculo Impetrarent. *Niceph. Calliſt. lib.*12. *c.*13. *Eccleſ.*

Carolus Quartus, in ſcholam Pragenſem aliquando ingreſſus, cum diſputantes liberalium artium magiſtros per horas quatuor audiviſſet, idque purpurati moleſtè ferrent, ac cœnæ tempus adeſſe dicerent: mihi, inquit, tempus eſt minimè, nam cœna mea hæc eſt. Prætulit autem Imperator potentiſſimus philoſophicas diſputationes conviviis etiam delicatiſſimis. *Æneas Sylv. lib.*4. *comment. in res geſtas Alphonſi.*

Sigiſmundus Imp. cum à principibus, qui literas oderant, reprehenderetur, quod homines obſcuro genere natos ob literarum commendationem foveret. Quid ni, inquit, amem eos, quos natura cæteris antecellere voluit? Alij plurimum tribuunt generis nobilitati. At Cæſar, vir prudens, intellexit, in eruditis eſſe quiddam ſtemmatis præſtantius, illi habent ædium parietes clypeis & imaginibus depictos, hi animum optimis diſciplinis exornatum. Porrò ut natura animus præſtantior eſt corpore, ita ornamenta ingenij longè pulchriora ſunt externis bonis, *Iacobus Spieg. in Æneam Sylv.*

Ladiſlaus, quamvis adhuc puer, cum eo tempore, quo Fridericus imperialibus infulis à Nicolao Quinto Pont. Max. cingeretur, Romæ eſſet, non videri ſibi homines eſſe dicebat, qui bonas literas ignorarent. Senſit autem, hominem tum demum à brutis animalibus differre, ſi animum honeſtis artibus liberalibuſque diſciplinis excoluerit. *Æneas Syl. lib.*3. *comment. de Alph. reb. geſt.*

Alphonſus rex, optimos conſiliarios eſſe mortuos dicebat, libros videlicet deſignans, à quibus ſine metu, ſine gratia, quæ noſſe cuperet, fideliter audiret. *Panorm. lib. 3. de reb. geſt. Alphonſi.*

Idem, cum audiſſet nonnullos Europæ reges ad Baſilienſe concilium deſtinaſſe oratores potentes, & progenie illuſtres, magna cum equorum & comitantium pompa; Haud decere aiebat, quum de jure humano & divino diſceptandum eſſet, nobilitatem potentiámve jactare, ſed doctrinam & ſcientiam. *Panorm. lib. 2. de reb. geſt. Alph.*

Idem, tantoperè amavit bonarum artium ſtudia, ut perſanctè affirmaret, ſe malle perdere, quæ poſſidebat omnia, quam ut tantillum eruditioni decederet ſuæ. *Panor. lib. 1. de reb. Alphonſi, & Æneas ſylv. de ejus dictis.*

Idem, aliquando interrogatus, utrumne armis an libris majorem gratiam deberet? reſpondit, ex libris ſe arma & armorum jura didiciſſe. Indicans, ſe libris acceptum referre, quæ ſciret omnia. *Panorm. l. 4. de reb. geſt. Alph.*

Idem, cum eruditiſſimus eſſet, tanti faciebat bonarum artium ſtudia, ut divitem ſine cultu literarum aureum vellus appellare ſolitus ſit. *Idem Panorm. lib. 3.*

Idem, audiens quendam Hiſpaniæ regem dixiſſe, non decere principes viros ſcire literas; exclamavit, eam vocem bovis eſſe, non hominis. Non enim ignoravit, quantum profit imperantibus artibus liberalibus & philoſophiæ ſtudiis probè eſſe inſtructum. *Eraſm. lib. 8. apoph.*

Juliano Cardinali, qui Baſilienſi Concilio interfuit, in Bibliotheca lectitanti, cum Otho quidam dixiſſet: Quid hic inter mortuos ſolus latitas? cur non potius exis ad nos, qui ſuaviter vivimus? Imò, Julianus inquit, hi fama vivunt: tu verò neque nomine, neque re vivis. Senſit autem cum Diogene, vitam ſine literis mortem eſſe. *Æn. Syl. lib. 3. de reg. Alph.*

Sigiſmundus Imp. Georgius Fiſcellus cum eſſet Ll. Doctor, à Sigiſmundo Cæſare equeſtris militiæ inſignia ſuſcepit. Exin, cum Baſilienſem ſynodum adiſſet, conſultante de rebus arduis Sigiſmundo, dubius erat, legumne Doctoribus in unum locum conjunctis, an equitibus item in alium ſeparatis, ſeſe conjungeret. Cumque tandem ad equites inclinaret: Stultè agis, inquit Sigiſmundus, qui literis militiam præfers. Nam ego milites mille una die fecerim, Doctorem unum mille annis non fecerim. Doctrinam militiæ prætulit Imperator, quod ut ipſe linguarum ac literarum peritiam amavit, ita viros eruditione præſtantes ſemper ornare & provehere ſtuduit. *Æn. Sylv. libr. 4. comment. in res geſtas Alphonſi.*

Ariſtippus, naufragio ejectus ad Rhodienſium littus, in gymnaſium venit, deque philoſophia diſputavit, & plurimis muneribus donatus eſt. Dicentibus verò comitibus, qui de reditu in patriam cogitabant: Núm quid ſuis nuntiari vellet? juſſit dicere, ejuſmodi poſſeſſiones & viatica liberis oportere parari, quæ etiam cum naufragio poſſent una enatare, *Vitruvius lib. 5.* ſed Laërt. ad Antiſthenem refert.

Antiſthenes admonebat, ea eſſe paranda viatica, quæ ſimul cum naufrago enatarent. Sentiens, bonas artes ubivis gentium fore in magno pretio, nec poſſe ulla fortunæ tempeſtate eripi. *Laërt. 6. lib. 6. cap. 1. Maxim. ſerm. 17.*

Diogenes eruditionem omnibus hoc ſermone commendabat, quod diceret eam juvenibus adferre ſobrietatem, ſenibus ſolatium, pauperibus divitias, divitibus ornamentum: propter ea quod ætatem ſuaptè ſpontè lubricam, coërceat ab intemperantia, ſenectutis incommoda honeſto ſolatio mitiget, pauperibus ſit pro viatico (non enim egent eruditi) divitum fortunas ornet. *Laërt. l. 3. c. 31.*

Idem, cum ei capto latrones malignè cibum præberent, ipſe nec præſenti fortuna, nec illorum immunitate deterritus, dixit, iniquiſſimum eſſe, cum porcelli aguique venales ſaginentur diligentius, hominem præſtantiſſimum animal inedia macerari, quaſi hoc pacto non redderetur vilior. Itaque accepto quantum ſat erat, cum jam eſſet vendendus inter cæteros ſedit, & prandebat bono animo, impatiens etiam proximis. Cumque unus ex his valdè mœſtus cunctanter ſumeret: Deſine, inquit, triſtari, & utere præſentibus:

Nec formoſa cibum Niobe non ſumpſit, & ejus
Pignora ſub tectis letho bis ſena jacebant,
Sex nata, totidemque pubenti corpore nati.

Philo Iudaus lib. Quod omnis probus liber.

Idem, captus à latronibus, & jam vendendus, interrogabatur à licitatoribus, cujus conditionis homo eſſet? & quid ſciret præ cæteris? reſpondit, philoſophus ſum, & hominibus præeſſe ſcio. Qua voce prodebat ingenium generoſum, vereque regium animum. Quum verò juſſus eſſet ſurgere, ut de corporis ſtatura emptor rectius judicare poſſet: Quid, inquit, ſi piſcem emeres? num eum juberes manere erectum? *Plut. & Phil. lib. ſup. citato.*

Ariſtoteles dicebat, eruditionem in proſperis eſſe ornamentum, in adverſis refugium, *Laërt. l. 5. c. 1.*

Stilpo, capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex publico incendio ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Polioreetes fuit, numquid perdidiſſet. Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus ipſam hoſtis ſui victoriam vicit, &c. *Seneca epiſt. 9. ad Lucil.*

Dionyſius junior, pulſus à tyrannide, & rogatus, quid illi Plato & philoſophiæ ſtudium profuiſſet? Ut tantam, inquit, fortunæ mutationem æquo animo feram. *Plutarch.*

Diogenes, videns cantorem quendam vecordem, ac moribus incompoſitis, aptare pſalterium; Non te tui pudet, inquit, qui ſonos ligno aptare noris, vitam verò ad rectam rationem componere neſcis; *Laërt. l. 6.*

Idem, cum in Stoicorum gymnaſium retrorſum incederet, ridentibus nonnullis. Non vos, inquit, pudet vivendi iter facere retrogradum, mihi verò deambulando tantum id facienti vitio dare? *Stob. ſerm. de impud.*

Cleanthes, Peripateticis dicebat idem accidere quod lyris, quæ cum aliis bene ſonent, ſeipſas non audiunt. Sentiens nimirum illos, licet aliis verbis, idem docere quod Stoicos, & tamen ipſos id non animadvertere. Poteſt & ita interpretari: Peripateticos præclarè docere, ſed eorum vitam doctrina diſſidere. *Laërt. l. 7. c. 2.*

Idem, quum quidam Arceſilaum reprehendiſſet, quod officia vitæ tolleret: Cleanthes Aſſius Aſſiſtens; Deſine (inquit) hominem vituperare. Nam ille, licet dictis tollat officia, tamen factis commendat. Notavit hoc dicto philoſophos, & turpiſſimum eſſe philoſopho indicavit, ſecus docere quam vivere. Si vita proba eſt cur docet diverſa? ſi doctrina ſana eſt, cur ſecus vivendo eam refellit? *Laërt. l. 7. c. 2.*

Cleomenes audiens quendam de fortitudine diſputantem, interrogatus, Quidnam de diſputante judicaret? Ineptum eſt, inquit, quenquam de fortitudine magnificis uti verbis, qui ipſe nihil fortiter geſſit unquam. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Quum apud Athenienſes agerentur Panathænea, Attici ſenem in ludibrio habuere, invitante, tanquam admiſſuri: cæterum ubi veniſſet, non admittentes. Verum jam perambulatis ferè omnibus, tandem ad Lacedæmonios ſenatores quum veniſſet, omnes è ſedilibus aſſurgentes, locum illi ceſſerunt. Eo facto delectatus populus plauſu, multaque geſtuum ſignificatione comprobavit. Inter hæc è Spartanis quidam dixit; Per Geminos, norunt Athenienſes, quæ ſint honeſta, at ea non faciunt. Apud Athenienſes maximè florebat philoſophia, quæ docet, quid turpe, quid honeſtum. Spartani non recipiebant ejuſmodi diſciplinas, ſed ex inſtitutione majorum, virtutem factis ac moribus præſtabant. Ita factum eſt, ut apud Athenienſes eſſent verba philoſophiæ, apud Lacones ipſæ res. Admonet Apophthegma turpiſſimum eſſe ſcire quid deceat, & tamen diverſa ſequi. *Plut. in Lac.*

¶ SIMILITUDINES.

Ciceronis. Ut equos, propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere ſolent, ut iis facilioribus poſſint uti: Sic homines ſecundis rebus effrænatos, ſibi præſidentes, in gyrum rationis & doctrinæ duci oporteret, ut perſpiciant rerum humanarum imbecillitatem, varietatémque fortunæ. *Lib. 7. Offic.*

Seneca. Cibus innatans ſtomacho onus eſt, non cibus: idem mutatus in vires & ſanguinem tranſit: Sic quæ legeris, ſi ſolida durant in memoria, aliena manent: ſi abeunt in ingenium, tum reddunt eruditiorem.

Vt è diverſis vocibus conſtat chorus: Ita variarum diſciplinarum mixtura conſtat eruditio.

Plinij. Terra, quæ gignit ſalem, nihil aliud gignit: Sic ingenia fœcunda in literis, in cæteris ferè rebus non perinde valent. *lib. 31. c. 7.*

Vt laurus tota viret perpetuo: Ita doctrinæ fama non ſeneſcit, neque marceſcit. *lib. 13. cap. 30.*

Eraſmi Roterodami. Vina vaſis infuſa è taxo factis mortifera ſunt: Ita ſalutaris alioquin eruditio, ſi inciderit in hominem peſtilentem, moribus illius redditur noxia. *In ſimil.*

Vt gemma minutula quædam res eſt, ſed ingentibus tamen ſaxis anteponitur: Sic homo puſillus, ſed ingenio valens: aut ſic philoſophia ſeu virtus oſtentatione minimum quiddam eſt, ſed pretio maximum. *In ſimil.*

In ludo ſphæræ ſimul diſcunt & mittere & excipere commodè: At in doctrina plus eſt bene accipere, quam mittere, quemadmodum concipere, plus eſt, quam parere. *In ſimil.*

Vt qui hircoſi ſunt gravius olent, quum ſe unguentis obleverint: Ita fœdior eſt nequitiæ fama, ſi eam doctrinæ celebritas reddat magis conſpicuam, latiuſque traducat in hominum fabulas. *Ibid.*

Baſilij. Quamobrem ſint aures veſtræ dociles, molliter admittentes admonitiones, cedantque docenti, ut cera ei, qui ſigillum imprimit. *Homilia in fame & ſiccitate habita.*

Thriveri. Magni viri potuerunt ſubinde hoſtem vincere, & tamen nequibant civitatem adminiſtrare: Ita eximiis ferè innatum eſt ingeniis, ut illorum virtus in magnis quidem rebus ſuperet, in parvis ceſſet. *In apoph. 123.*

Multo plures arrident flores, quam promittuntur, aut ſequuntur fructus: Et multò plures invenies eleganter literatos, quàm graviter doctos. *apoph. 102.*

Chryſoſtomi. Quemadmodum dux, niſi antea miles optimus fuerit, ne dux quidem eſſe aliquando poterit: Ita & doctorem prius oportet docere ſeipſum. *1. ad Tim. Homil. 3.*

Nazianzeni. Ut corporibus non idem medicamentum adhibent omnes, ſed alij aliud, ſive valentes, ſive ægrotantes: Sic & animas diverſa ratione & inſtitutione curabimus: atque hujus curationis teſtes, ſunt, qui & perturbationibus animi afficiuntur, alios enim ducit oratio: alij exemplis ducuntur, & corriguntur: alij calcari, alij freno egent, alij ſunt ſegnes & difficulter ad honeſta incitantur, alij ſupra modum calent, etiam appetitionibus effrenatis, &c. *Apud Antonium in Meliſſ. parte 2. ſermone 2.*

Plutarchi. Si quid in utres velis infundere boni, ventum atque aërem amoveas oportet. Sic faſtum ac tumorem eximas oportet ab animo ejus, quem velis docere. *In Moral.*

Plinij. Ut ſalicis ſemen ante maturitatem abjectum nón ſolùm ipſum nihil gignit, verum etiam fœminis ſterilitatis eſt medicamentum, hoc eſt, efficit ne concipiant: Ita ſermones iſtorum, qui prius docent, quàm verè ſapiant, non ſolum ipſos non reddunt meliores, verum etiam auditores ſuos inficiunt, & reddunt indociles. *lib. 16. c. 27.*

Niceph. Gregoræ. Otioſa diſciplinarum tractatio quam libri ſuppeditant, ſive illa tenuior, ſive copioſior ſit, organico ſimilis eſt corpori animam

animam desideranti, quæ per sensuum experientiam accedat; aut etiam variis ciborum generibus in ventrem congestis comparari potest, qui calorem ad concoquendum postulant. Nam exempla eorum in promptu sunt, qui inani tranquillitatis studio in umbra & otio omnes animi vires enervarunt, atque ita effæminarunt, ut nec dicere, nec agere quicquam publicè auderent. *Hist. lib.* 8.

Thriveri. Pictor primum protrahit ipsas lineas, deinde efformat diligenter singulas particulas: Ita & in disciplinis primum oportet ruditer argumenta accipere, deinde singulorum rationes inquirere. *In apoph.* 103.

Qui vestem ad solem explicat, omnem implicitam labem facilè notat. Et qui alios docet, promptè intricatos errores deprehendit. Proinde nemo potest multa scire, nisi qui multa consuevit docere. *In apoph.* 106.

Res quæ procul ostenditur, ferè alia apparet, quàm revera est. Sic ferè sunt, quæ non nisi ambiguis & procul possint doceri rationibus. *In apoph.* 116.

¶ Adagia.

Apertæ Musarum januæ. ἀνεῳγμέναι Μουσῶν θύραι.

Hoc adagio conveniet uti, quoties aliquem facili promptique ingenio significabimus, & in percipiendis optimis disciplinis celerem.

Bos alienus subinde foras prospectat. βοῦν ἀλλότριος πὸ πολλὰ ἔξω βλέπει.

De iis, qui apud alienos non satis ex animi sententia tractantur, eoque sæpius suos desiderant.

Adhortantis ad gloriam.

Quam hortabimur ad immortalem gloriam egregiis parandam factis, non inconcinniter adhibebimus illud carmen, quo M. Tullius aliquot usus est locis:

Αλκίμῳ ἰοῦ, ἵνα τις σε ἐῢ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

Id est.

Strenuus esto, quo te posteritas quoque laudet.

Extat apud Homerum tum aliàs, tum Odys. α. Sic enim Pallas in specie Mentoris adhortatur Telemachum ad virtutem, aliorum illustrium Heroum exemplo:

Καὶ σὺ φίλῳ (μάλα γάρ σ' ἐρέω τε μίγδά τε)
Αλκίμῳ ἰοῦ, ἵνα τι σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
Tu age (quando te video magnumque bonumque)
Strenuus esto, uti te postera prædicet ætas

Modis omnibus incitat.

Vbi quis modis omnibus animum alterius sollicitat, nunc precibus, nunc jurgiis, nunc minis, usurpare licebit illud de Automedonte dictum, & equis Achillis:

Πολλὰ μὲν ἄρ μάστιγι δύν' ἐπαΐξασκε θοάων,
Πολλὰ δ' μειλιχίοισι· προσηνύδα, πολλὰ δ' ὀρεινῇ.

Id est.

Multum illi subitaque citâ celerare jubebat,
Multum item blandè affatus, multúmque minatus.

¶ Exempla Biblica.

Docilitatis exempla: Populus Israëliticus, *Nehem.* 8. *vers.* 4. 5. Multitudo. *Luc.* 8. 4. & 21. 38. *Act.* 2. *vers.* 6. 8. 16. 17. Thessalonicenses, 31. *Thess.* 2. 13.

¶ Historica Exempla.

Epicurus Athenienſis tanto studio discipulos exercebat: ut etiam memoriter tenerent ipsius scripta. *Laërt. lib.* 10.

Arcesilaus Pitanus ut doctissimus erat, & in docendo promptus atque diligens: ita etiam in communicandis rebus suis mirè facilis. *Laërt. lib.* 4.

Zeuxmatius monachus, quamvis cæcus esset, tamen sedulo circuivit orans, docens, confirmans, reprehendens. *Theodoretus lib.* 4. *c.* 28.

Asclepius afer in Baiensi territorio parvi vici Episcopus, in docendo extemporanea facultate præditus erat, circa annum Domini 440. sub Theodosio juniore. *Gennadius in Catalogo suo.*

Bartolus quinquennium consumpsit integrum in prælectione legis, de ætate. ff. de minorib. *Riccardus in ejus vita. Consule titulum Apophtegmatum.*

Verior doctrinæ character est morum & sermonis temperantia, quàm sermonis quamlibet docti abundantia. Commordeat potius quisque sibi labra, ut ille apud Sophoclem ait, quam quicquam sancta sobrietate & simplicitate alienum eloquatur. Bona dicta, si non loco promuntur, similia sunt iis telis quæ in inane jacta ventos vulnerant. Nec loquentem honestant, nec audientem eruditum; illum accusant importunitatis, huic odium creant. Præstat lapidem frustra mittere, inquit ille, quàm sermonem otiosum & superfluum. Anacharsis sapiens ille Scytha, cùm cubaret, sinistram malum, ut debiliorem, parti genitali, dextram ut valentiorem ori admovebat, docens multò esse operosius linguam compescere, quàm voluptates. Cæterùm, cùm sermo sit admirabile opus Dei, quo ociosiùs gustatur, hoc est admirabilior. Ea re, prudentes lentes orationem præferunt properæ. Lentè & leniter loqui multum trahit è Sapientiâ. Præcipitare verba est injuria loquentis, ejusque quod quisque loquitur. Lenitudini proxima est lentitudo, ut è bonis factis formatur authoritas ejus cujus sunt, ita è verbis quietis proditur animi tranquillitas. Certè sermo temperatus, ut sapientiæ, ita quoque est index felicitatis, & illius, quam homini natura ingeneravit, majestatis. Ut hominum summi potentissimi indutu pro cæteris utuntur augustiore, ita ipsorum verba par est esse lectiora, atque adeò in hoc imitari heroas, & semideos, quos aiunt ὑψαγόρας ἐμμεναι, altiloquos esse, eloquio uti non quidem superbiore, sed quæsitiore, sublimiore, venerabiliore. Omnes ergo bonos, omnes item celsiori loco homines monemus, ut veracem ad incudem, quomodo Pindarus ait, formet quisque linguam suam. Hinc sordes absint, hinc theatralis tumor. Vel ipsi imperiti agnoscant, quantum interfit inter parcam Senatoris loquendi gravitatem, & proletariam humilitatem, inter pondus verborum lectorum, & histrionicam petulantiam. Alcibiadem annotatum est non tam fuisse λαλεῖν δυνατώτερον, ἢ λέγειν ἄριστον, loquendo quam dicendo validissimum. Talis sermo quo sæpiùs regustatur, hoc plus saporis habet, & condimenti. Hunc quoque Homerus tribuit Ulyssi suo, quoties eum dicit non mittere voces ex ore largiloquo, sed è pectore sapido. Non idem fuit Diogenis de Platone judicium, cujus loquacitati Platonici nomen indebant ubertatis. Nimirùm graphicè Platonem rogavit unus tres è suo horto nuces. Plato non ternionem nucum, sed ei plenum modium misit. Ibi Diogenes. Sic interrogatus respondes infinita. Ut compendio dicam, hæc est sapientium existimatio, Eum qui pauca loquitur non opus habere multis legibus, & remediis. Nam qui loquendi modum servat, hic sibi lex, hic sibi magistratus est. Postremò sciendum, vitium loquacitatis vix illi impunè fuisse. Tantalus Jove prognatus communi Deorum mensæ & arcanis consiliis adhiberi solitus erat. Is cœlestium arcanorum parum capax exercuit linguam indomitam & incontinentem. Ergo supplicium ei fuit in aëre librari, & saxum vertici imminens miserè formidare. Etsi hanc pœnam alij aliter memorant, qui aiunt eum apud inferos mento summam aquam attingere, ardentissimè tamen sitire. Similiter habitus est Phinæus, qui quòd Deorum consilia proderet, ab Jove est excæcatus. Eidem harpyiæ, quæ sunt canes Jovis, escam ab ore præripiunt. Oceanus cum spectaret supplicium Promethei tales ait esse exitus linguæ insolentis. Certè Hercules propria fortitudine nixus spernit procacitatem Acheloi, Dummodò inquit, pugnando superem, tu vince loquendo. Nec fabulæ tantùm continent pœnas loquacium & blateronum, sed & in ipsis rerum gestarum monumentis talium exemplorum affatim est. Cùm Maximus, qui Plutarcho est Fulvius, arcanum Augusti de reducendo Agrippa uxori retexisset, illa Liviæ, introiit ad Principem, dixitque Salvè Cæsar, huic Augustus ὑγιαίνει φλάβιε, Sanum tibi sinciput Deus det, homini loquaci exprobrans insaniam. Valerius Soranus, quod alterum Romanæ urbis nomen, quód enunciare ceremonarum arcanis nefas habebatur, prodidit, mox luit pœnas. Qui justo, ait Poëta Ovidius, plus esse loquax, arcanáque fuevit prodere, piscosis fertur victurus in undis, id est, moriturus. Nec enim sub aquis datum est homini ut vivat, Ut nihiam pensent æterna silentia vocem. *C. Passalius lib. de Virtutibus & Vitiis.*

Docentium virtus præcipua est fidelitas, quæ tria complectitur. 1. Notitiam veræ Doctrinæ de Deo 2. & 3. Constantiam & diligentiam in omnibus ministerij partibus, quarum sex sunt, *Prima.* Concio, seu vera prædicatio, de qua in secundo præcepto aliquid dictum est *Secunda*, Legitima administratio Sacramentorum. Baptismi & Cœnæ Domini. Mat. 28. 1. Cor. 11. *Tertia*, Annunciatio remissionis peccatum, & absolutio agentium pœnitentiam. Matth. 16. 18. Joan. 20. *Quarta*, visitare & consolari ægrotos, vel aliis doloribus & ærumnis conflictantes. *Quinta*, Excommunicare contumaces qui externis & manifestis sceleribus, cum prima vel secunda Tabula pugnantibus polluti non se emendant, Matth. 18. 1. Cor. 5. 2. Thess. 3. *Sexta*, Exemplis omnium virtutum adjutoribus prælucere, nec deformare ministerium scandalis doctrinæ aut morum, quæ vel deterreant animos hominum ab Evangelio vel præbeant occasionem maledicendi Ecclesiæ, vel aliorum peccatorum causæ sint. 1. Tim. 4. Typus esto fidelium in doctrina, integritate tuorum, dilectione, spiritu, fide, castitate. Tit. 2. In omnibus teipsum præbe typum bonorum operum, Matth. 5. Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cœlestis. 2. Cor. 6. Nullum ulla in re præbere offendiculum, ne vituperetur ministerium. *Regula vita.*

Nonnullæ plantæ reperiuntur, quæ propter tenacem & copiosum adeò succum alimentarium, humidique proprij cum calore mistionem satis convenientem, diu integræ grato vigore supersunt, ac insuper à terra avulsæ, ac laqueatibus ædium suspensæ; si modo nonnihil circa radices interdum humectentur, per annum & ulteriùs, non solùm virent ac crescunt, sed etiam flores producunt. Inter quas Aloë imprimis, itémque, sempervivum, ac Telephium quorumdam, vulgò Grassula dicta, potissimùm numerare licet. Ita viri docti & sapientes, grato, promptóque labore, sinéque omni invidia suæ eruditionis, virtutis ac prudentiæ monumenta libenter posteritati communicant, ac consecrant, memores voti egregij apud Propertium.

Attamen exiguo quodcumque è pectore rivi
Fluxerit, hoc patriæ serviat omne meæ.

Quare etiam rectè in illis adhuc quasi vivere, & quàm plurimis prodesse hoc pacto censentur, nec illorum præclara dicta ac facta ulla unquam abolere potest vetustas: ut rectè Ovidius cecinit?

Vivitur ingenio, cætera mortis erunt.

Et alibi, idem Propertius.

At non ingenio quæsitum nomen ab avo
Excidet: ingenio stet sine morte decus.

Collet. Hieroglyphica.

Regulum Aristoteles, Plinius & alij nominant quoque Regem & Senatorem avium, eúmque cum Aquila pugnare ferunt: ac esse hunc alium à passere Troglodyte, quem, Ætius lib. 11. c. 15. tanquam efficax remedium contra calculum tam renum quam vesicæ commendat, facilè probari posset, si brevitas nostri instituti operis pateretur. Quamvis verò & à plerisque nomina hæc confundantur, putant tamen rerum naturalium periti, Regulum sive Trochilum alium esse, alium vero passerem Troglodytem, pro quo quidam recentiores perperam motacillam, sive Græcis σιτσιτγίδα accipiunt. Notus autem est apologus, Regulum cum Aquila de celeritate volandi, quâ hæc alias aves antecellit, contendisse, ac instituto certamine, clanculum supra dorsum hujus regulum conscen-

disse, & ad præfinitum locum delatum subitò inde evolasse,& ita victoriam obtinuisse: atque ideò aiunt inter ipsos ab eo tempore inimicitiam extare. Non aliter cum multi suo ingenio vel natura parum præstare possint, sæpenumero tamen adjumenta ab aliis sibi adsciscunt, quibus facilè emergere, & non rarò ad majora ascendere queant. Idque si fieri concedatur absque injuria & detrimento ac supplantatione aliorum,non adeò est improbandum. Alioquin præceptum Plutarchi in libello de gerenda Republica expositum, cui etiam hæc fabula eleganter est inserta,in hac parte locum habebit. Sic enim ille inquit: Tales igitur viri sunt tenendi, iisque adhærendum, nimirum de quibus maxima est opinio virtutis & authoritatis: nec quomodo Æsopi regulus humeris Aquilæ vectus subitò evolavit & sic antevertit: ita eorum suffuranda gloria, sed ab iis amicè, & cum benevolentia accipienda. Lucas Contilis adscribit. Nec visitatâ nec tenui feror, ex Horatio lib.3. oda.20.

Regulus & Aquilæ auxilio defertur in auras:
Sic quisquis docti nititur ingenio.

Hieroglyphicon nobis candida mente præditis conveniens, qui eruditorum veterum & Neoticorum scriptis adjuti, hujus additamenti initia qualiacumque sint studiosæ juventuti consecramus. *Hieroglyph. Collect.*

Anubis nomen Ægyptiis familiare,nota pictura fuit.Quid de eadocti sentiant paucis verbis indicandum. Hebræi tria verba retinent, ex quibus Ægyptij Hieroglyphicam tabellam Anubis sui sculpsisse videntur. Primum est *Naba*, quod significat propheravit, vaticinatus est, prædixit ventura, prædicavit.Anubis igitur Hieroglyphicon est doctoris Propheræ, vatis, qui tum in Ecclesiastica, tum in Politica rerum administratione de rebus futuris,homines admonet, quos in officio tot prædictionibus continere cupit. Sed cur caninum caput Anubi tributum est? Alterum verbum igitur & significatum attendamus. *Nabac*, significat latravit, acclamavit,& de canibus nominatim dicitur. Inde fortasse βαΰζειν, latrare: & si ad alia bona extendamus, βοάω, βοῶ, βόω, & latinum boo, i. clamo. Eruditissimus Physiologus de cane loquens sunt, inquit, qui lingua Ægyptia Anubim canem dici affirment. Servius autem in Virgil. Anubis lingua Ægyptiaca canis dicitur, sub cujus forma colebatur Mercurius. Virgilius ipse verbis Hæbræis significatum expressit, Æneid. lib.8.

Omnigenúmque Deúm monstra, & latrator Anubis.

Diodorus Siculus lib. 4. Canis tum venationi, tum ad custodiam prodest. Propterea Deum qui apud Ægyptios, Anubis, vocatur, capite fingunt canino quem volunt corporum Isidis, atque Osiridis fuisse custodem. Et paulò post Anubis, (inquit) canem, Macedo lupum insigne armorum tulit. Apuleius verò,Metamorphos.lib.XI. ille superum commeator & inferum, nunc atrâ,nunc aureâ facie sublimis attollens canis cervices arduas Anubis,læva caduceum gerens,dextra palmam virentem quatiens. Lilius Ciraldus, Synta. 9. De diis Gentium habet multa de Anubi, quorum nonnulla hic affingimus, quæ tertiam verbi Hebræi *Nabbat* significationem, ut & primam respiciunt. Idem est, ac intueri, videre, aspicere, conspicere. Anubis igitur inquit Giraldus, ab Ægyptiis Mercurius vocatus est. De eo multa Plutarchus profert libro de Isíde & Osíride, Tertull.Apologet. & D. August. de civit. Dei, lib. 2. Anubin Cynocephalum appellant. Lucanus de eodem.

Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semicanésque deos, & sistra moventia luctum.

Et Sedulius in opere Paschali.

Quis furor est, qua tanta animos dementia ludit,
Ut volucrem turpémque lovem, torvúmque draconem,
Semihominémque canem supplex homo pronus adoret?

Quæ autem tribus lineis ex Plutarcho Lilius expressit,Goropius pro suo more longo verborum tractu producit Hermatenæ lib. 6. Anubis ait capite canino pingebatur, qui in Hieroglyphicis ejus tesseram gerebat, qu nobis iter ad custodiam & tutelam nostri demonstrat, quem Hermanubin etiam vocarunt.Plutarchus hac de re ita: Ratio atque sermo nobis cœlestia & superiorum lationes declarans,Anubis est, qui & Hermanubis vocatur. Credidit fortasse ab ἄνω, quod sursum notat, vocatum Anubin. Paulò post Anubis igitur caninum caput habet, ut moneat,neminem nisi sagacem, iter ad custodiam posse monstrare,nec iter hoc docere, nisi qui docet ipse priùs norit. Demonstrat præterea eum qui docet, animosum esse debere, & audacter latrare contra ignorantes. Canem autem symbolum Doctoris esse,non de vetusto tantùm nomine, sed etiam ex Esaia discas, apud quem dicit Dominus, cap.56.Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi,canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia: & canes impudentissimi nescierunt saturitatem: ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Hic videmus populi, sive Pastores,sive Doctores,sive Episcopos canes vocari: quoniam ipsorum sit tum scire & videre quid in omnibus fieri oporteat, tum sublata voce & magno animo docere veritatem, & lupos omnes à grege, quem custodiendum acceperunt arcere. Ex his itaque & Anubis interpretatione liquet, custodiæ doctoribus Anubim præsidere: cui si Hermæ nomen præponas, idem fuerit, ac si diceretur, publicus monitor ad custodiam iter monstrans. Miror Pierium pro impudente hominem canino capite pinxisse; cùm Anubis sic pingeretur pro eo qui custodiam, tutelámque homini demonstrat: tum quia canis custos, ut nomine suo scientiam indicat, tum quòd contra veritatis & sapientiæ desertores,non dentes modò, sed animum etiam & latratum etiam habere oporteat.Præterea,custodiæ doctorem sagacem decet esse, partim iterum causis inveniendis & explicandis, partim in discipulorum ingeniis agnoscendis atque tractandis: tum etiam vigilem ne quis error, ne quod peccatum, ne qua fraus irrepat. Quamobrem, in Sacris Isídis Anubis præcedebat, uti doctor & demonstrator tutelæ omnium, cujus ritus causam nequicquam ab aliis interroges. Quòd verò custodiam potissimum doceret, palmæ ramo & caducæo ostendebat, quorum hoc læva,illum dextra portabat,indicans se pacem demonstrare ac victoriam: pacem quidem cum patre cœlesti, victoriam verò adversus draconem & mortem; quibus rebus tota humani generis tutela continetur. Eò enim omnis religio, omnes ritus, omnes ceremoniæ spectant ut discamus quâ viâ,quo deprecatore, quo medio pax nobis, cum æterno Patre sit concilianda,& victoria adversus cacodæmonis, mundi, & carnis insultus consequenda, quo ab interitu æterno custodiamur: hæc Goropius. Quæ subjiciuntur eodem loco ita videntur explicanda, nempe quòd per ductores ducamur ad Isidem, nempe Patris æterni sapientiam & veritatem, per quam (est enim via nostra) ad Patrem pervenimus. De his autem nonnulla in ditione. *Sapientia æterna.* Libro autem decimosexto Hieroglyphicorum idem Goropius vult Anubium fuisse Spiritus sancti ἱερογλυφικὸν, quòd Spiritus Dei totam mundi machinam, & quicquid in ea continetur, in essentia & natura sua custodiat. Sed hic paucis majoréque cum observantia philosophandum esse censemus. *Hieroglyph. Collect.*

Carpio, solius Benaci lacus in Italia alumnus, [ut vult Bellonius, cum Hipp. Salvianus etiam in lacu quodam propè Alvitum Campaniæ oppidum reperiri eum tradat) videtur esse piscis ex truttarum genere, teretiori tamen est corpore, pedem rarò excedens. Facit hujus mentionem Bembus, in historia Veneta, qui ipse affirmat tantùm in Benaco illum pasci. Cùm verò optimi sit nutrimenti, & propter raritatem magni pretij, lautioribus Italorum mensis plurimùm expetitur, atque ideò frixus salitus, vel etiam aromatibus conspersus ad longinquiora loca deferri solet. Hunc auri fabulo vesci vulgò creditur, ut etiam de thymallis & aliis nonnullis piscibus traditur: & Joan. Pallagius in symbolis Italicis scribit se experientia observasse, rem ita habere. Alludit eodem & Hieronymus Fracastorius in tersissimo carmine, quod inscripsit, *Carpio.* Omnium autem optima erit hujus rei accommodatio ad animarum nostrarum præstantissimum pabulum, quod ex sacris litteris illæ petere possunt & debent: Quò pertinet insignis locus Cl. Alex. στρώμ. sub init. Operamini, inquit Dominus, non cibum qui perit, sed qui manet in vitam æternam. Sumitur autem nutrimentum & per cibos, & per verba, &c. Sunt enim etiam animæ propria habentes nutrimenta, & aliæ quidem augentur per agnitionem & scientiam, aliæ vero per Græcam pascuntur Philosophiam, cujus quemadmodum nucum, non est quidvis esculentum. Prædara etiam sententia est 8. Proverb. Accipite disciplinam meam, & non argentum, doctrinam magis, quàm aurum diligite, ut habet vetus versio.

Scilicet est quovis doctrina potentior auro.
Has ergo ingenij collige divitias.
Hieroglyphica Collectanea.

¶ Emblemata.

Andreæ Alciati Emblema XCVI.

Moris vetusti est, aliqua professoribus
Super adjici cognomina.
Faciles apertosque explicans tantum locos,
Canon vocatur Curtius.
Revolvitur qui eodem, & iterat qui nimis
Meander, ut Parisius.
Obscurus & confusus, ut Picus fuit,
Labyrinthus appellabitur.
Nimis brevis, multa amputans, ut Claudius,
Mucronis agnomen feret.
Qui vel columnas vôce erumpit, Parpalus,
Dictus tuo est Scholasticus.
Contra est vocatus, tenuis esset Albius
Quod voce, Vespertilio.
At ultimus mutilans colobotes syllabas,
Hirundo crassus dicitur.
Qui surdus aliis solus ipse vult loqui
Vt sturnus in proverbio est,
Hic Blæsus, ille raucus, iste garriens:
Hic sibilat ceu vipera.
Tumultuatur ille rictu & naribus,
Huic lingua terebellam facit,
Singultat alius, atque tussit hasitans:
At conspuit alius, ut psecas.
Quam multa rebus vitia in humanis agunt,
Tam multa surgunt nomina.

Doctos doctis obloqui nefas esse.

Emblema CLXXIX.

Quid rapis heu, Progne vocalem sæva cicadam
Pignoribusque tuis fercula dira paras?
Stridula stridentem, vernam verna, hospita lædis
Hospitium & aligeram penniger ales avem:
Ergo abjice hanc prædam: nam musica pectora summum est
Alterum ab alterius dante perire nefas.

Vide *Ars, Disciplina, Eruditio.*

Dolor.

¶ Definitio et etymolog.

Dolor, Græcè ἄλγος, εος, νὸ, & ἀλγία, doleo dicitur. Est autem dolor motus asper in corpore & sensibus alienus, *secundùm Cic. lib.2. Tusc. 9.*

Dolo

Dolor eſt ægritudo crucians. *ſecund. eundem, l.4. Tuſc. q.*

Dolor eſt offenſio animæ ex carne, & quædam ab ejus paſſione diſſenſio. *ſecund. Aug. l.14. de Civitate Dei.*

Dolor eſt paſſio animæ in appetitu ſenſitivo, vel intellectivo *ſecund. P.Thom. prima Secund. q.33.art.1.*

Dolor dicitur à dolando. Eſt enim dolare, ſive edolare, minuere. Et eſt fabrorum, cum materiæ complanatur aſperitas: unde dolatus, id eſt, levigatus. *Juvenalis: Delato conſiſus linus.* Et dolabra inſtrumentum, quo dolantur, id eſt, explanantur ligna. *Juvenalis ſi tentus pigra muniret caſtra dolabra.* Ideoque dicitur dolor: quia ſicut lætitia augentur corpora, ita dolore minuuntur.

Dolor Heb. *Deabah.* Job.41.14.à verbo *Daab*, tabuit, elanguit, Pſal.88. 10. Jerem.31.25. A verbo *Caah*, doluit, quod cognationem habet cum Bacah, flevit, oritur Chieb (pron.Kieb) & Machòb, i. dolor, cruciatus ingens, lachrymas ſeu vagitus exprimens dolor aſperrimus. Meſſias appellatur vir *Michboth.* i. dolorum. *Eſaiæ* 53. 3.

¶ Patrum Sententiæ.

Communio & ſocietas luctus ſolatio eſt dolenti. *Nazianz.*

Qui peregrinationem propriam diligit, dolores etiam inter dolores neſcit. Juſti autem verba dolore ſunt plena: quia quouſque præſentia tolerat, ad aliud loquendo ſuſpirat. *Greg. lib.7. Moral.*

Mitigat vim doloris conſiderata æquitas ferientis. *Ibid.*

Tanto quiſque perfectior eſt, quanto perfectius ſentit dolores alienos. *Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Claud. de bello Getico.

Semperque viciſſim
Gaudia præmiſſi cumulant inopina dolores.

Sen. Theb.

Sed reflecte mentem, pectus antiquum advoca,
Victaſque magno pectore arumnas doma,
Reſiſte: tantus in malis vinci, malum eſt.

Ibidem.

Pauca ô parens magnanime miſeranda precor,
Vt verba nata mente plačata audias:
Non te ut reducăm veteris ad ſpecimen domus,
Habitumque regni flore pollente inclyti,
Peto, aut ut iras tempore, aut ipſa mora
Fractas remiſſio pectore, ac placido ferat.
Et hoc decebat roboris tanti virum,
Non eſſe ſub dolore, nec victum malis
Dare terga, non eſt ut putas virtus pater,
Timere vitam, ſed malis ingentibus
Obſtare, nec ſe vertere, ac retro dare.

Val. Flac. 3.

Bis Zephyri jam vela vocant, fiducia mœſtis.
Nulla viris, ægro aſſiduè mens carpitur æſtu.
Ipſe etiam Æſonides, quanquam triſtiſſima rerum
Caſtiganda ducit, vultuque premenda ſereno,
Dulcibus indulget lachrymis, aperitque dolorem.

Tibull. 3. 2.

Non ego firmus in hoc, non hac patientia noſtro
Ingenio frangit fortia corda dolor.

Ovid. 5. Triſt. 1.

Strangulat incluſus dolor, atque cor æſtuat intus,
Cogitur & vires multiplicare ſuas.

Sen. Agam.

Magis exurunt, quos ſecreta lacerant curæ,

Ovid. 4. Triſt. 3.

Fleque meos caſus: eſt quædam flere voluptas,
Expletur lachrymis, egeriturque dolor.

Sen. Troad.

Arbitrio tuo
Implere lachrymis fletus, arumnas levat.

Ovid. 1. Amor.

At tu, ne dubita, minuet vindicta dolorem.

Sen. Troad.

Levis eſt dolor, qui conſilium capere poteſt.

Iuvenal. 13.

Quandoquidem accepto claudenda eſt janua damno,
Et majore domus gemitu, majore tumultu
Plangunter nummi, quam funeramenta dolores
Fingit in hoc caſu, veſtem diducere ſummam
Contentus, vexare oculos humore coacto
Ploratur lachrymis amiſſa pecunia veris.

Ovid. 5. Triſt. 5.

Dij facerent utinam talis ſtatus eſſet in illo.
Vt non triſtitiæ cauſa dolenda foret.

Virg. 4. Georg.

Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe ſub aërea deſerti ad Stymonis undam
Fleviſſe, & Helidis hæc evoluiſſe ſub antris:
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus:
Qualis populea mœrens philomela ſub umbra,
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis latè loca queſtibus implet.

Ovid. 8. Met.

Non mihi ſi centum Deus ora ſonantia linguis,
Ingeniumque capax, totumque Helicona dediſſet.

Martial. 1.

Non luget quiſquis laudari Gellia quærit,
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

Ovid. Epiſt.25.

Et lachryma deerant oculis, & verba palato,
Adſtrictum gelido frigore pectus erat.
Poſtquam ſe dolor imminuit, mea pectora planxi,
Nec puduit ruptis exululare comis.
Non aliter quam ſi nati pia mater adempti,
Portet ad exſtructos corpus inane rogos.

Idem 2. Triſt. 5.

Mens tamen ægra manet, nec tempore robora ſumit,
Affectúſque animi qui fuit ante manet.
Quæque mora ſpatioque pio coitura putavi
Vulnera non aliter, quàm modò facta dolent.
Scilicet exiguis prodeſt annoſa vetuſtas:
Grandibus accedunt tempore, damna malis.

Idem 2. Pont.7.

Iam dolor in morem venit mens: utque caducis
Percuſſu crebro ſaxa cavantur aquis:
Sic ego continuo fortuna vulneror ictu,
Vixque habet in nobis jam nova plaga locum,
Nec magis aſſiduo vomer teneatur ab uſu,
Nec magis eſt curvis Appia trita rotis:
Pectora quam mea ſunt ſerie calcata malorum.

Idem 5. Pont.4.

Vtque reformidant inſuetum lumina ſolem:
Sic ad lætitiam mens mea ſegnis erat.

Plaut. Mil.

Cor miſerum meum quidem guttatim contabeſcit,
Quaſi in aquam indideris ſalem.

Homer. Iliad. ω, id eſt. 24. lib.

Δι πόποι ἦ ῥά τι πῆμα κατακτεάτῃ, ἠὲ δὴ ἐγώ.
Δώρων οἷα δίδωσι κακῶν ἔπορ᾽ ἰάων.
Ὧ μοι ἐγὼ μελέας δὴν ζώους πρηκτῆρσιν,
Ἀλλοτε μὲν τε κακῷ, ὄφρα κύρεῃ, ἄλλοτε δ᾽ ἐσθλῷ.
Ὧ δὴ τοι λυγρῶν, δὴν, λαοῖσιν ἔδηκε.
Καὶ ἐκπὶ βαθρῶσιτ ἐπιχθόνα δῖαν ἐλαύνει.
Φοιτᾷ δ᾽ ἀ πτοῖσι τεθηπὼς ἔστε βεβῆσιν.
Bina Jovis ſummi dicunt in limine dudum
Vaſa, quibus ſortem Deus ipſe emittit utramque:
Ille miſer, cui ſors fati contingit amara?
Heu quantos etiam gemitus, quam dura videbit
Exitia, atque omnem mixtam mœroribus atris
Vitam aget: hunc homines odio ſuperique ſequentur.

Metrodorus.

Πρῆγμ᾽ ἐστιν ἐπὶ πόνον πρεπόδακρυν.
Difficile in laboribus expectare.

Ex Comicis Græcis.

Αἰὲι τὸ λυπεῖ ἀπὸ ἴακτε τῆς βίε.
Semper procul mœrorem à vita pellito.
Ἀρ᾽ ἐστι συγγενὲς τι λύπη τῷ βίῳ.
Triſtitia vitæ cognata eſt mortalium.
Βιῶν ἀλύπως θνητὸν ὄντ᾽, ὃ ῥᾴδιον.
Expers doloris nulla vita vivitur.
Λύπαι γὰρ ἀνθρώποισι θνητοῖσι νόσοι.
Ærumna morbos adjicit mortalibus.
Τὸ ζῆν ἀλύπως, ἀνδρὸς ἐστιν εὐτυχοῦς.
Caruiſſe triſtitia felicis eſt viri.

Euripides in Oreſte.

Οὐκ ἔστιν ὅδε λόγον ὧδ᾽ εἰπεῖν ἔπος,
Οὐδὲ πάθος, ὃδε συμφορᾷ ξυνάπτος,
Ὃς ἐκ ἂν ἔξαγε᾽ ἄκρον ἀνθρώπε φύσις.

Hoc modo vertit Cicero.

Nulla eſt tam difficilis fandi ratio,
Non ſors, nec ira, nec tam invictum malum,
Quod non natura hominis patiendo ferat.

Euripides apud Anton. Serm.144.

Οὐκ ἔστιν ἀρχὴν βίου, ἄλυπον ὃν ἄδειν.
In nullo reperies vacuam dolore vitam.

Menander Comicus.

Μηδὲν πεπράτων κακῶν, λίαν ἀθυμήσῃ ποτέ.
Nihil unquam infeliciter gerens, etiam quandoque dolebit.

¶ SENTENT. PHILOSOPH.

Franciſc. Petrarch.

De dolore Iliaco. Dial. cxiii.

Dol.

Iliacum patior dolorem. Rat. Sperare incipe, quandoquidem quod jam triſtius metuas nihil eſt. Sicut autem ad extrema gaudij perveniſſe principium eſt doloris: ſic extremitas doloris principiũ gaudij ſit oportet. Contrariorũ hæc eſt lex. Alterum ex alterius fine oritur. D. Dolore torqueor iliaco. R. Spes eſt, fatcor, acerbo ſolatij, nil acerbius pati poſſe. D. Iliaco crucior dolore, R. Qui dolet, ac metuit, ille miſer eſt, undique ſibi pars altera miſeriæ metus eripitur. Nam quid, oro, metuat, qui ipſam, quæ ab omnibus, præque omnibus metuitur, mortem ſperat? D. Iliaco dolore diſcrucior. R. Diſce viveris mori, quodque non niſi ſemel fit, ſæpius experire, facies ſecurus tandem ſemel, quod tam ſæpe tentaveris, nihil enim novi facies ſimillimus dolor iliacus morti eſt niſi quod mors facilior breviorque, ut qui hunc fortiter tulit, niſi metus alter

inveniat,multo illam fortius sit laturus.D.Dolore rumpor iliaco.R.Magnitudo ipsa doloris finem spondet. Nemo enim diu moritur. D. Quid quod dolor extasin parit? R. Longos febrium dolores brevi transigis suspirio.D.Adventare extasin intelligo R.Vix id quidem intelligere est. Nam & repente advenit, & præsens intellectum viribus sais privat. D. Linqui animo incipio. R.O felix,qui rem necessariam (utque aiunt) durissimam sine sensu sis obiturus. D. Sæpe extasin incurro. R Sæpe mortuus reviviscis. D. Sæpe extasin mortiferam experior. R. Hanc plus quam semel experiri nequis.Nemo enim plusquam semel moritur,quod autem optimum mortis genus esset, inter doctos ac præclaros viros aliquando quæsitum est? ubi Julius Cæsar interfuit summus vir,& imperio, & doctrina, qui & ipse tempore extremo, ut de illo scriptum est, repentè linqui animo solebat, quam quæstionem ille sic absolvit, ut repentinum interitum commodissimum diffiniret, quæ sententia, & si pietati, veræque religioni fortassis asperior videatur, sic tamen & cuilibet sapienti, & præsertim pio veréque religioso, vivendum est, ut sibi nil repentinum, aut subitum esse possit, & si quid tale incidat animo, celeritas ipsa noceat: & prosit corpori.

De totius corporis dolore. DIAL. CXIV. DOL.

Totò corpore langueo. R. Si non languet hospes corporis animus, bene est, quicquid tuguriolo suo aveniat, salvus eruperit. D.Toto corpore crucior,ingens malum. R. Stoici unum in rebus omnibus humanis bonum dicunt virtutem. Et quamvis alij aliter,hæc verior tamen, virilioque sententia visa est: cui consequens est unumquodque,quod huic bono objicitur;malum esse vitium,quo fit,ut dolor corporis molestissimus sit,malum tamen utique non sit.D.Hei mihi misero,ego torqueor, tu disputas,Philosophicæ fabellæ.R.Jure te miserum ducis,vel hoc ipso quod humanæ vitæ regulas fabellas vocas,D.Sonora hæc in Scholis,famosa per libros,sed nec aculeos,nec ægrotantium accensura grabatulos, dicuntur, scribunturque facilius, quam probantur. RAT. Immò verò, & ad dolorem,& ad ægritudinem & ad mortem prosunt,sed non omnibus, quippe quæ non omnibus insidere pectoribus,& profectò quibus credita non sunt, salubria esse non possunt. D.Heu ego crucior,tu disputas. R. Iste tuus dolor necessariò, aut lentus erit, aut intensus, atque ita vel facilem vel brevem patientiam requirit. D. Heu mihi, summo crucior dolore. R. Si summus, nempe brevis est dolor, parce gemitibus,aut fuget, aut fugiat est necesse. Si utriúsque libertas in foribus.Interim forti animo ferre mortalia speciosum ac utile est. D. Speciosum dictu fateor, factu ne possibile quidem reor. R. Non impossibilitas rerum est,sed mollities hominum, quæ virtutis innumeros desertores fecit & faciet, dum omne difficile tanquam impossibile respuitur, virtus periit,cujus materia difficultas quidem,sed honesta est. D.Sumus homines, non dij, & moribunda corpuscula vim doloris ferre non valent: R.Fragilia corpora humana non negem,sed non usque adeo,quin usque ad tolerantiam omnis adversi sat vitium habitura sint, nisi major multò esset infirmitas animorum. Illa est, quæ à viro indignos ejulatus, & muliebres atque humiles voces elicit. Quid est enim, oro te, cur impossibile homini censeas,quod sæpe olim,& potuisse vides hominem,& fecisse? D.Heu mihi rursus ad historias vocor,& in medio dolorũ æstu, vix præsentium, vix mei ipsius memor in memoriam protrahor antiquorum.R.An non ergo clarorum recordatio virorũ,qui similia fortiter passi sunt, magnum affert in omni rerum asperitate solatiũ & lenimen? D.Sentio ad imitandum rarissimos, hortaris gloriosa, sed alta nimium, supraque hominem. R. Quid supra hominem dicis? non decorum tibi, sed hominum rationes, hominumque exempla proponimus. D.Hominum fateor,sed paucorum, estque ultima & exacta raritas nullitati proxima.Non multum inter phœnicem & chimæram interesse dixerim.Illos sequor,qui chimæram nihil esse volunt,apud alios namque Siciliæ mons est.R.Quasi verò imitandus tibi proponatur phœnix,& non acies virorum,quæ quo rarior,eo dignior,cui similis fieri velis,quisquis raros sequi negliget,rarus esse vir non poterit. D.Video,unum ex paucis fieri jubes, unus ex multis sum.R Propè nullum te malùerim, quam ex multis unum, nescio enim, an non esse, an stultum esse sit melius. At qui plurimorum idem & stultorum è numero sit oportet. D. Ego verò nil pejus esse,quàm nil esse scio. R. Nescis, quid mali sit esse aliquid, nec esse quod debeas. D. Ita hoc dicis,quasi quod uni forte accidit,debitum sit omnibus,idque ad omnes trahi velis. R. Malè ais forte, virtus enim non fortuita, sed deliberativa prorsus & electiva est,non casu equidem quærenda, sed studio. Neque ego,quod uni casus dedit,ad cunctos, sed quod virtus multis tribuit,ad unum traho, ad omnes tractura libentius, sed in uno etiam defatigor. D.At non omnia possumus omnes. R. Non poëticum modo, sed pastorum est verbum. Scio: sed te posse aliquid quod non omnes possint,imò jam potes velle cupio. D.Quid heu miserum inquietas,nónne satis igitur torquet dolor? R. Quietem potius afferre,& hunc tibi errorem auferre meditor,quod nisi tu,qui potes, manum dederis,sola non possum.D.Papæ, quid hoc est, quod me posse ais, an possum dolorem non sentire,quem sentio,aut malum negare, quod pessimum experior? R. Primum non requiro, obstat enim natura, alterum ne impetrem, non natura, non veritas, error solus obstiterit. D. Proh superi, quorsum hæc inania,quæ philosophica dicitis? scio planè dolorem non esse animi vitium, sed corporis. Scio dolorem aliud esse, quam perfidiam: dolere aliud quam furari, hæc me ut nova ne doceas, satis magnum,etsi nil addideris,per se dolor malum,cujus ego non noscendi consilio,sed ferendi,seu,quod malim,depellendi egeo: novi enim, nosseque utinam minus,quid est dolor. R. Et ego dolorem rem acerbam scio,immitem,horridam,amaram,tristem,naturæ adversam,sensibus odiosam,sed quæ virtutis ope,non dico dulcescere,quod Epicurus dixit secum ipse dissentiens, sed lenìri frangique forsque etiam, si vera animum virtus armaverit, aut sentiri parcius, aut quodammodo nec sentiri quidem possit. D. Armatus ac inermibus ego dolorem valdè sentio, & malum grande proficeor. R. Professionem aliam ex te optabam. D. Heu rursus ad speciosa retrahimur, delectant aures verba magnifica,sed vera animum.Quid si dolor enim corporis animi patientia major sit? R.Quid si nullæ corporis,vel illecebræ vel molestiæ,nulli angores stantis atque obstantis animi viribus pares sunt? Quid si in omni luctamine modo non volens terga dederit,si toto nisu ac bona fide restiterit,semper animus superior fuit,semper abiit victor? D.Quid verò si doloris intoleran. tiam morbi fœditas gravat, & fastidium & pudor? Quò si lepra putre corpus ac miserum invasit, quid hic mihi sermo tuus iste contulerit? RAT. Multum sanè, ni respuis, ostendet tibi te, qui cuncta respiciens, te non vides, jubebit meminisse terreum & mortale corpusculum tibi esse,non aureum,neque æternum, nec mirari quidem oportere,nec indignari, si putredo in terram suam, si in sedem fluxerit, esse hominis mentem,& suprema ejus,ni rebellent, ad fœlicitatem perpetuitatemque dispositæ: ejusdem partes infirmas & morti obnoxias,& omnis miseriæ capaces. Seu lepra igitur, seu epilepsia, seu quid his turpius, aut tristius inciderit, cogitandum tibi acriter in miseriarum vasculum descendisse, quod suum erat, destinatumque illis figulo ab æterno contra quem lutea vasa ne murmurent admonentur, quod illud in honorem, hoc in contumeliam, verum cuncta fragilia finxerit atque mortalia. D. Ergo ego, te consule, sine murmure & gemitu lepram feram? R. Plane me consule atque authore, cui si offenderis murmur, aut gemitum utilem tibi levamenque aliquod mali esse, versis ultro consiliis,utrumque permiserim, seu jusserim. Quod si indignatio & querelæ nihil aliud quam accessio mali sunt: quid morbo corporis addere animi morbum juvat, teque miseriorem flendo facere,& illum tibi forsan infestiorem,qui labores hominum ex alto videt,patientiamque considerat,quam aut remedio compenset,aut præmio? An verò adversus omnes corporeas pestes, seu quoniam unam defles,parum solatij contra hanc ipsam est,nosse lepram superficiei vitium vel coloris esse, non valetudinis,aut integritatis sensuum atque membrorũ,ut Augustino visum scimus,nec Phỳsici contradicunt: sed ut cutem penetret, artusque dilacerans in præcordia ima descendat,quod feciſſe legitur Plotino ingenti Platico? In animam certè descendere,nisi ipsa consenserit,non potest,qua incolumi non pluris extrinsecus corporis sui habitus apud illam erit,quam bene valentem apud hospitem,hospitij fortè paries extimus ventis ac imbribus scaber sit.Qui quod lepra possessorem suum vulgo eripit,consortioque hominum sæpe eorum,quos ut fugeres, recusandum nihil, nulliusque non auxilium implorandum erat? ut ad calculum res redeat. Multis illa corpus tædiis implicans,multis animum explicuit. D.Heu quid credam rerum pessima laudanti? R.Rerum pessima non corporis,sed animi vitia morbique sunt, nec idcirco ego lepram,sed æquanimitatem & patientiam laudo,nec indignanter, nimiumque flebiliter ferre suadeo, humanarum tuam propriam rerum sortem,cum summo tibi præsertim Imperatore ac philosopho Constantino scilicet ac Plotino, de quo modo diximus, communem.Postremò ante oculos habere cœli dominum,non lepram odisse,sed vitium. Eumque ipsum Angelorum judicem atque hominum, de quo scriptum est: Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos,non tamen leprosos horruisse,seu fugisse:illorum domos adiisse,atque conviviis interfuisse.D. Tu me verbis superas, dolor rebus,ego autem non philosophorum nugis hac in re,sed sensibus meis credo. Illi mihi quid renuncient scio.R. Primum quidem Philosophorũ aliquot,ut verè ais, nugis quas nec excusare possum, nec negare, philosophiæ totius gravitas non perit,quæ in eo,quod nũc agitur,ut in multis,laboranti animæ,in terris tuta proculdubio arx est.Deinde nihil absurdius inter mihi amicos,quam sensuum fallaci judicio verum quæri, ingenio ac studio veritas est quærenda,nõ sensibus.D.Heu quid me crucias,& dolori meo addis tædium? proferas te medium, jam numquam tu,nunquam philosophia tecum faciet,ut non sentiam, quod sentio. R. Mos gerendus delicato, ac fastidienti ægro, permittendumque aliquid interdum,quod per se nocivum,sed utentis desiderio sit utile.Itaque facile patiar, ut si languor, si supplicium, si offensio afflictioque corporis mala,quæ incommoda Stoicis dici videntur honestius, ipse quoque dolor hinc oriens dici videríque malum,& si ita vis,ingens possit, sed virture separabile,utque jam litigio verbi cedam,amicus noster Cicero nos reducet in gratiam: Non enim dolorem inquit,dolorem esse nego. Cur enim fortitudo desideraretur? Sed eum opprimi dico patientia, si modo est aliquid patientia,si nihil est, quid exornamur philosophia, aut quid ejus nomine glorioſi sumus? Hæc Cicero. Multa tibi præterea divinæ contra hoc, seu incommodum seu malum; in Tusculano suo,scilicet secunda luce differuit, quinque dierum disputationes pari librorum numero cõplexus,quem signasse tibi locum volui:valet enim miris modis ad id,quo nunc eges,maximè patientiam roburque animi,quo enervato atque amisso falsæ vulgi subeunt sententiæ, & indigni viro gemitus erumpunt.D.Nunc languori meo proprius adhibes manum, docens ibi illa reperiam,quæ in hoc statu Stoicorum opinionibus inhumanis saxeis potiora & mihi opportuniora confido,quamvis & confidendo diffidam, quia dum remedij avidus sæpe locum illum repeto ad tolerantiam doloris,nunquam mihi per me,nunquam vel Ciceronis ipsius,vel cujusquam ope,virium satis inveni. R.Ego hanc diffidentiam non reprehendo,sed laudo; nemo sibi multum fidat,inque omni difficultate non ab homine, sed à Deo speret auxilium,at non ita,ut armatos venturos sibi de cœlo Deos credat,malis forsan interdum, nunquam certè divinitas inertibus favit: ut subsidio dignus sis quod in te est facito, excitandus, attollendus & armandus est animus,contraque suos hostes in aciem educendus.

D.Reliqua(nisi fallor)intelligo,unum quæro.Quænam sunt hæc arma animi quæ memoras? R.Bene habet.Jam accipio spem salutis tuæ.Inter asperitates enim rerum flere muliebre est. Consultare autẽ viri,obstare, implorare consilium atque auxilium, id virile est,& ad vincendum efficax.Arma quidem animi,& bellandi artes pro diversitate hostium mul-

tæ,

tæ,& variæ ſunt. Nec ullum Philoſophiæ munus utilius aut ſanctius, quam de his agere, quæ (ut reor) aliquanto magis ad vos pertinent, quam noſſe quid agant aſtra, quid natam Jupiter intuens promittat, quid Saturno junctus Mars minetur, quos Mercurius interpres vagus à patre fratréque mores capiat, quos ab obviis quibuſque, unde imber & æſtus, unde tremor terris, qua vi maria alta tumeſcant, & non noſſe, unde æſtus, ac tumor, tremorque, ac debilitas animorum, quibus remediis temperetur æſtus, compeſcatur tumor, & tremor & debilitas roborentur ac firmentur, quo in ſtudio & ſi Socratem laudat Ariſtoteles, idem tamen mutato fortaſſe animo huic rei non mediocrem operam dedit, ſed hæc paſſim in philoſophorum voluminibus ſparſa ſunt, quæ ignaris ingerere operoſum nimis, nequa compendij hujus eſt. Scienti verò ſupervacuum, cui non doceri expediat, ſed moneri. D. Scio ita eſſe, neque de omnibus quærebam, ſed hoc unum quæ tu mihi contra hunc hoſtem, cui non congredior, dolorem arma monſtres. R. Ad id tibi, nec melius poſſum, nec brevius reſpondere, quam Cicero: quærit enim ut tu, & quæ ſunt, inquit, iſta arma? reſpondetque illico, Contentio, confirmatio, ſermoque intimus. D. Ediſſere, oro, ſingula: legi quidem hoc ſæpè olim, tamen vereor, ne mihi accidat quod multis ſolet, qui apud ſe legentes intelligere ſe omnia videntur, apud alios loquuti tum demum nihil intellexiſſe ſe intelligunt. Dic, ſi libet, quænam iſta contentio eſt? R. Satis id quidem ſi parum ultra progrediare, in ipſius Ciceronis verbis apparet. Sed ne quid me fruſtra popoſceris, dicam idem aliter. Multa ſunt amicis corporibuſque ſimilia, & ut nullum tantum corporis robur, ſic nullus animi tantus eſt vigor, qui non improviſo, & gravi faſce curveſcat. Fac provideant, erigentur, neutrumque ſua mole opprimat, ſed deprehendat intentum, ſæpè ad ſubitum magni hoſtis occurſum vir, fortiſſimus licet expavit: da ſpatium colligendi ſeſe, inque inſtans diſcrimen animum intendendi, venientem hoſtem ſecurus excipiet, viſis cæſtibus pugnaturi athletæ brachia, viſo onere ſubituri illud cervix intenditur, & illam pugnam firmiùs obeunt, & hoc pondus intenta ferit levius, cui negligens ac remiſſa ſuccumberet. Ad hunc igitur modum inſigni difficultate conſpecta animus contra illam intendendus eſt, quo ſi ad plenum fiat, terribilium omnium victor evadet. Alioqui (incredibile dictu eſt) lentus atque imparatus animus parvis ſæpè dejicitur, hæc eſt illa animi Ciceroniana contentio, ſeu (ſi dici mavis) intentio, (ad hoc enim duobus his vocabulis ſenſus idem & origo) quæ ut vides apud illum in promiſcuo uſu ſunt, deque unius verbi fonte deſcendunt. D. Video, teque libens audio, ſed quid eſt confirmatio? R. Dicam: eſt in ipſis quoque fortiſſimis animis neſcio quid admixtum diffidentiæ, & veris imbutos falſa circumſonant, tantumque coit errorum popularium ad arcem mentis expugnandam, ut judicium tenere difficile ſit. Subit interdum torpor quidam, ſubit dubitatio an vera ſint, quæ à doctiſſimis atque ſanctiſſimis viris de virtute, patientiæ, de honeſti ſpecie, de ſplendore gloriæ dici ſolent, an id verius quod ab aliis diſputatum vulgus probat, vacuitatem doloris optimam, peſſimum dolorem, voluptatem boni finem, & illæ quidem paucorum, hæ fermè omnium voces ſunt, quarum ſæpè tantus eſt ſonitus, ut paucæ illæ voces adhortantium audiri nequeant, & cuſtodes arcis exterriti omiſſa defenſione fugam cogitent, in hoc ſtatu dubium nutantemque præſidiis firmare animum oportet, ne de ſententia excidat, ut olim Dionyſius Heracleotes, qui cum Zenonis præceptoris ſui de dolore ſententiam dolore victus abjiceret, à Cleãthe condiſcipulo irrideri meruerit. Non inquam, excidat, ſed reſiſtat, inque erepto veſtigio ſedem figat, intelligens quid in rebus verum, quid umbratile, neque lauras horreat, neque clamoribus moveatur, certus dolorem nihil niſi ignaviam, virtutem autem & ignaviam & dolorem, & mortem & dura omnia vinci poſſe. Inque hac ſententia fixus & immobilis perſeveret, promptus pro virtute pati fortiter, quod multis cogitare terribile eſt, quodque nunquam ab homine fieri poſſet, qui non ſuper auri ac gemmarum ſpeciem, ſuper muliebrem formam, & ſuper omne concupiſcibile virtutis pulchritudinem adamaſſet: hac confirmatione animi & falſæ opiniones, & vani metus infirmantur, & acies doloris obtunditur. Fitque quod Cicero idem vult, ut ſicut in prælio pavidus miles, abjectiſque armis viſo hoſte diffugiens, ſæpe ipſe ſibi periculum fecit, impavido periculum non fuiſſet: ſic ignavum animum & ſenſibus obſequentem ſola cogitatio doloris exanimat, qui virtute firmatus atque armatus incolumis, ac doloris victor, & propè nihil moleſti ſentiens evaſiſſet. Patientia enim nõ modo animi vim augeri, ſed aſperitatem ipſam doloris imminui, & penè ad nihilum redigi, atque hinc eſſe ut acerrimo in dolore recti quidam, & immoti, alij etiam læti ſint, quod fieri non poſſet niſi amicus à ſenſu doloris adverſus ipſam de qua loquimur firmitatem atq; cõſtantiam induxiſſet. D. Intelligere videor, ſed perge, quid eſt ſermo intimus? R. Et hoc dicam. Generoſa mens æquè voluptatum, dolorumque contemptrix, & utriq; pariter cedere neſcia, ubi adeſſe periculum, ſeque circumventa hoſtibus ſuis videt, arma capit obviámque in prælium cohortans multa cum Deo ſuo loquitur, quamvis hoc ultimum Cicero vel neſcivit, vel non ritè ſolvit, non defectu ingenij, ſed gratiæ. Tali ſanè colloquio ad decoris obſervantiam, atque ad illa quæ diximus, ad incendendas vires, ad conſummanda conſilia nullum efficacius. Aliis tamẽ verbis contra voluptatum blanditias, atque aliis contra dolorum minas eſſe utendum, & quibus utrobique pronum eſt advertere ſciẽti, quænam vel hæ blanditiæ, vel hæ minæ, quamque impares ſint virtuti, ſed quoniam, horum de altero ſermo erat, exemplo agam unico, ſed inſigni, quo in reliquis omnibus inſtructior fias. Quis eſt hic in dolore ſermo intimus? Meminiſti quibus verbis Lucanus magnum Pompejum inter carnificum gladios uſum facit, ſed quia hoc qualitate perſonæ à Poëta fictum, & ſecundùm veri ſimilitudinem animo viri illius in eo ſtatu convenientibus verbis expreſſum eſt, exemplum verum recenſque alterum adjiciam. Hac ipſa ætate ſuperant qui viderunt adhuc multi Samnitem illum imperterritum & invictum ſenem, qui dum juſſu illius, cujus nomen ſuppreſſiſſe ſilentio melius fuerit, curru per civitatem duceretur nudus inter duos carnifices candentibus forcipibus hinc illinc membra carpentes, populo ad tam miſerum, tamque indignum ſpectaculum lachrymante, ſiccis ipſe oculis, gravi & conſtanti voce ſeſe alloquens dicebat: Quid facimus, anime? noli oro ſuccumbere, nihil aut iraſcaris, aut metuas, gravia ſunt iſta, ſed brevia, & pro noſtra æterna ne dubites ſalute, graviuſque ſupplicium hoc jubenti fuerit, quàm ferenti. Erige tè anime, & depelle formidinem, ſpera in Deo, ſtatim erit finis. Quibus verbis, quantam ſibi cogitabis, certè pectoribus audientium incredibile dictu eſt, quanta cum miſericordia, firmitatem, conſtantiam, ſecuritatem, patientiam infuderit, etſi arctius æſtimanti, non ille intimus de quo agimus, ſed extimus ſermo eſſet. Nempe qui (ut dixi) à multis exterius audiretur. Sed hæc & his ſimilia, & ab aliis in ſilentio dici poſſunt, & ab hoc ipſo forſitan dicebantur. Viciſſim enim nunc tacebat, nunc in voces quas diximus erumpebat. Poteſt & aliter ille idem ſermo intimus videri. Unde non quo prodeat cogitanti, & hujus quidem ſecum ac cũ Deo loquentis in doloribus inque periculis nullum clarius exemplum quam Job primi, Theodoſius ſecundi. Ille manu Dei tactus, atque ulceribus obſitus, quanta Deum libertate jurganti ſimilis compellit, ſeque ardenti & querula devotione in Deum erigat? Hic cum paucis innumerabili, ac barbarico circumventus exercitu, quo fervore, quibuſve ſuſpiriis, ſeu præſentem Deum invocet audiviſti. D. Audivi planè & memini, & exemplis doceor quid velis, gratiamque non mediocrem Ciceroni habeo, de cujus tribus exiguis granis, tres ingenteſque ariſtas meſſui: ex quibus cultu adhibito meſſis uberior naſci queat. R. Ita ſe res habet, doctorum hominum verba prægnantia ſunt, plus continent ſenſuum quam portendunt: ut nihil aliud me loquente viſus es mihi dolorum & querelarum tantiſper oblitus unde elicis vehementem quoq; cogitationem rei cujuſpiam honeſtæ, atque in illam à rebus aliis quibuſcumque animi totius abſtractionem multum & dolori & moleſtiis omnibus poſſe remedium afferre. D. Poteſt eſſe ut dicis, ſed mihi nunc etiam multum deeſt ad ſalutem illam, quam intendis animi, magnoque ſum in dubio an his omnibus leniatur ſeu tollatur dolor, an verba ſunt animos aucupantia, aureſque mulcentia, ad dolorem nihil. R. Verba corporibus non medentur (fateor) niſi forſitan incantationes & Verba corporibus non medentur (fateor) niſi forſitan incantationes & anilia carmina fidei aliquid inerentur, at medentur morbis animorum, quorum profecto ſanitas corporeum dolorem aut extinguit, aut mitigar. Nunquam ſi patientia nulla eſſet, tam multi de illa viri doctiſſimi diſſeruiſſent. Nunquam tot hujuſce rei argumenta animo oculiſque & auribus hæſiſſent, quot memoria imagines rerum tenes, quam multa vidiſti aut legiſti: quot hiſtorias audiſti, quibus non probatum tibi, ſed demonſtratum eſſe debeat, ita eſſe, ut dico, & ſi nõ doloris omnem ſenſum patientia erigi, quod ipſum tamen, & factum eſſe contendimus, at doloris certè victoriam, ferendique viriliter vires dari? Quid verò te plus habuit C. Marius vir literarum inops, ſed virtutum dives militarium: an non ipſe carneus atque oſſeus fuit? Quid plus Mutius, Pompejuſque? Quid plus habuit Zeno? Quid Theodorus? Quidve Theodatus? Poſſidonius? Anaxagoras? innumerique alij, quorum quidam ſervili cõditione, ſed animorum ingenuitate mirabili omne ſupplicium pertulerunt, non modo fortiter, ſed jucundè. Quod ſi ad veſtros animum, memoriamque reflexeris, invenies in hoc numero pueros etiam ac puellas non modo ſine fletu & querelis, ſed cum gaudio, quod vos vivi ſine fletu & querelis non ferretis, tuliſſe cum gaudio, quod vos vivi ſine fletu & querelis non ferretis, ſed jam de re (ut ajunt) omnium aſperrima, plura quam pro conſuetudine diximus, deſinendum eſt, dolorem enim ſi non lenit virtus, verba non lenient. D. Heu hinc tu me urges, hinc dolor, & cui credam neſcio. R. Crede nobiliori, in quo illud quoque plurimum adjuverit meminiſſe ſummum illud, & eximium mundi decus, eum ſcilicet, qui divinam atque humanam in ſe uniit naturam, tot tantoſque pro te paſſum cruciatus, ut quæ pateris illorum collatione facilia, imò verò dulcia longéque ſuavia judicari poſſint. Validiſſimum hoc remedij genus ſcrutantes cuncti Philoſophi neſciverunt.

Triſtis res eſt dolor, ſine dubio aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum tolerandumque difficilis. *Cic. in quæſt. Tuſc.*

Satis mihi dediſti, cum reſpondiſti, majus malum tibi videri dedecus, quam dolorem. *ibid.*

Conſuetudo laborum perpeſſionem dolorum efficit faciliorem. Et ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. *ibid.*

Appellata eſt à viro virtus. Viri autem maximi proxima eſt fortitudo cujus munera duo maxima ſunt, mortis doloriſque contemptio. *ib.*

Hoc quidem in dolore maximè eſt providendum, ne quid abjectè, ne quid timidè, ne quid ignavè, ne quid ſerviliter muliebritérve faciamus: ingemiſcere nonnunquam viro conceſſum eſt idque rarò: ejulatus ne mulieri quidem. *ibid.*

Si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillis, ſi abjectus, ſi flebilis illi qui ſe dederit, vix eum virum dixerim. Qui quidem gemitus ſi levationis aliquid adferret, tamen videremus quid eſſet fortis & animoſi viri: Cum verò nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe volumus? *ibid.*

Nullus dolor eſt quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. *In Epiſt.*

Is eſt dives qui mala quæ contingunt æquo animo ferre poteſt. Malis quæ eveniunt minimè ſuccenſere debemus, tantum rectè agamus: benè rem gerimus. *Idem.*

Animus in te mala æquus, remedium mali eſt. *Anonym.*

Accendit animos & ſtimulat dolor. *Livius Dec. 3. lib. 1.*

Creſcit diſſimulatione ipſa dolor; hoc altius demiſſus quominus profiteri licet. *Juſtin. lib. 8.*

Vehemens dolor in conſilium perverſum hominem trahere aptus eſt. *Procop. de bello Van. lib. 2.*

Dolores omnes,ut insultant ignavis,ita persistentibus cedunt. *Amm. Marcell. lib.25.*

Magnus cruciatus habet morbus,sed hos intolerabiles intervalla faciunt. Summi doloris intentio cito invenit finem. Nemo potest valdè dolere & diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut brevem faceret, hoc itaque solatium vasti doloris est. *Sen. epist.107.*

Nobis autem ignoscì potestprolapsis ad lachrymas,si non nimiæ decurrerint, si illas ipsi repressimus, nec sicci sunt oculi amico amisso,nec fluant, lachrymandum est, non plorandum: per lachrymas argumenta desiderij quærimus,& dolerem non sequimur,sed ostendimus. *Epist.65.*

Finem dolendi qui consilio non fecerit,tempore invenit. *ibid.*

Turpissimum est in homine prudente remedium mœroris lassitudo mœrendi, malo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris: an non fœminis constituere majores ad lugendum,non ut tamdiu lugerent,sed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus est,quia nullum honestum. Quam mihi ex illis mulieribus dabis, vix retractis à rogo, vix à cadavere revulsis,cui lachrymæ in totum mensem dura verint? Nulla res citius in odium venit,quàm dolor: qui recens consolatorem invenit,& aliquos ad se adducit, inveteratus verò deridetur, nec immeritò. Aut enim simulatus, aut stultus est. *ibid.*

Vinceris à dolore,si cesseris: vinces,si te contra dolorem intenderis. *Epist.79.*

Dura res est dolor,in motu mollis,pauci dolorem poterunt ferre,simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare noli, illa nos fortes genuit. *de remed. fortuna.*

Doloris rationem ab inimicis exigit, qui patiendo dolorem non ostendit. *In Prov.*

Graviter irascitur, qui quod dolet Deo commendat. *ibid.*

Animo dolenti nihil oportet credere, etiam innocentes cogit mentiri dolor, homo ne sit sine dolore, fortunam invenit. Læso doloris remedium est inimici dolor, dolor decidit, ubi quo crescat, non habet. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Chrysippus dicebat quidem sapientem dolere, sed non torqueri seu cruciari, aut demisso reddi animo. *Stob. serm. de fortitud.*

Architus Pythagoreus insipientum dolores dicebat carere ratione: sapientum verò non ultra progredi quam ratio de rebus componendis sollicita permittit. *Lib. de doctrina morali apud Stob.*

Themistius dolorem proprium esse homini asserebat,quod narratione lepida confirmavit. Lutum enim (ajebat) Prometheus ex quo hominem effinxit,non maceravit aqua,sed lachrymis, *Lib. de affect. moderatione apud Stob.*

Euphrantes Syrus, amissa uxore dicebat, O philosophia, tyrannica sunt præcepta tua: amare jubes, & si quis amiserit quod amabat,dolere prohibes: *Stob. serm. 97. de tristitia.*

Cleantes percontatus quid esset dolor? animæ,inquit,resolutio. *Stob. serm.106.*

Democritus dolorem immorigerum animæ torpentis ratione expellendum esse dicebat. *ibid.*

Chilon cuidam propter sua mala dolenti dixit,Si aliorum omnia mala perpenderis,minùs ægrè feres tua. *Stob. ibid.*

Anonymus. Socion. lib. de ira,dicit suo tempore celebratum fuisse dictum mulieris cujusdam, dolorem apud illos libenter manere,à quibus alitur & augetur. *Stob. eod. serm.*

Epictetus interrogatus, quomodò quis hosti dolorem excitare posset? dixit, si quis ita comparet seipsum,ut quàm optimè vivat. *Anton. & Max. serm. de dolore.*

Idem quomodo expellendus esset dolor rogatus? respondit quæ futura sunt sic æstima, ac si jam accidissent. Deinde addebat. Fac dolore vaces,non ut omnino affectibus carens brutorum more,nec ut rationis expers velut insipientes, sed tanquam virtutis cultor rationem habe pro doloris remedio.

¶ Similitudo.

Gregorij. Cum percutitur quilibet vel cæditur vehementer, malum pro toto pertigit corpore, & protegit caput & dorsum manu, & videtur illi ut in manu magis percutiatur quàm in dorso vel capite, & dat corium pro corio,corium manus pro corio capitis. Hæc itaque universa designans nequissimus, callidè dicit de Job: Corium pro corio. Nam sicut hi qui vapulant, corio manus, alterum corporis protegunt corium,ob hoc tantum,ut corpus integrum habeant. Sic(inquit)& Job exteriora rei familiaris detrimenta contemnit universa,tantum ut corporis effugiat pœnam. Sic namque & hi qui in mari navigant,cum periculum passi fuerint, omnia quæ in navi habuerint, contemnunt atque in mare projiciunt,ob hoc, ut ipsi evadant. Si & quicumque divitum cum in corporis infirmitatem inciderint, omnem substantiam libenter offerunt, tantum,ut corporis incolumitatem recipiant,Sic(inquit)& ob omnes divitias,& omnem rem familiarem facilè contemnit,tantum ut dolores non contingant carnes ejus. *In lib. 2. Iob.*

Locutus est,tanquam quilibet in dolore positus quærens remedium, tanquam quis in dolore dentium, aut oculorum,aut aurium frequenter parietes unguli exarat, frequenter etiam semetipsum ungulis exulcerat præ nimietate doloris quem sustinet, corrasis ossibus & palpebris atque auribus? Sic & beatus Job cum perforantur ossa ejus,& liquefierent carnes ejus, locutus est maledicens diem qui non erat. *In 3.*

Maximi Monachi, quemadmodum vermiculi teneris lignis innascuntur maximè: Sic dolores quoque in mollioribus hominum ingeniis ingenerantur. *Serm. 28.*

Plutarchi. Ut medica terra diu retinet semina propter asperitatem, uti sata emergunt: Ita morborum ac dolorum causæ in hominibus aliquoties diu latent, donec voluptas in febrem erumpat. *In Mor.*

Ut Medici in vehementi fluxu pituitæ non statim succurrunt pharmacis, sed foris admovent, quod tempore concoquit humorem, ac tum medentur: Ita in recenti dolore tacendum, donec tempore mitior admittat consolationem. *In Mor.*

Ut sapiens gubernator in tranquillitate tempestatem expectat: Ita rebus tranquillis ad dolorem aliquem præparandus est animus. *In Mor.*

Lipsij. Ut amantes in domina sua, nunquam non inveniunt,cur eximia ante omnes, sic dolentes in suo luctu. *Const. l. 2. c. 20.*

Ut labor cum pluribus communicatus levior fit, sic itidem dolor. *ibidem cap. 26.*

Ut imbecilli malique oculi nota est lippire ad conspectum lippientis, sic animi, dolore viso dolente, *l. 1. c. 12.*

Ut serenitas nautis gratior in tempestate advenit: sic lugenti amico amicus. *Centur. 1. epist. 61.*

Ut fumus & caligo quamvis crassa, cum sublata est, dissipatur & spargitur: sic dolor omnis, cum mens ad supera fertur & æterna. *Cent. ad Belg. ep. 5.*

Ut flumen in rivos plures sparsum minuitur; sic noster dolor,communicatus cum aliis levior minorque fit. *Cent. 2. ad Belg. epist. 28.*

¶ Similitudines Biblicæ.

1. Blasphemiæ, sarcasticæ voces impiorum adversus Deum, piorum corda vulnerant, ac si quis siccarius innocentem virum repetitis ictibus ad ossa usque invaderet. *Psal. 42. 10. & 51. 5.*

2. Interitus impiorum quorum consilia mirabili quadam ratione evertuntur, comparatur cum doloribus parturientis. *Psal. 48. 7. & Esai. 13. 8. & 21. 3. 1. Thess 5. 3.*

3. A scorpio ictos vehementissimus plagæ dolor consequitur, frigiditas, tensio, stupor, ac sideratio, velut si quis grandine percussus sit. Ita reproborum, in terra judiciis Dei, correptorum dolores Scorpionum venenatis telis assimulantur. *Apoc. 9. 5.*

¶ Hieroglyphica.

Jeremias,c. 31. v. 19 & Ezech. 31. 13. Forum qui vehementer solliciti sunt ob aliquod patratum magnum scelus,aut ad triste nuntium graviter dolent, gestum exprimunt hieroglyphico hominis femur percutientis. Ejusdem meminit Plautus, in milite glorioso. *Act. 2 sen. 2.*

——— In femore habet lævam manum,
Dextera digitis rationem computat, feriens femur,
Dexterum ita vehementer, quo facto opus est agrè suppetens,

Et Ovid. Metam. lib. 2.

Et conata femur mœrenti plangere dextra,
Robora percussit, &c.

Quod Homerus pridem de Ulysse dixerat,
Odyss. 13. vers. 198.

Et sua percussit femora.

Fleviſſe etiam & manibus dejectis locutum fuisse eodem loco refert.

De Crocodilo,terrestri simul animali & aquatili,alibi quædam dicta sunt. Qui verò accuratam illius historiam plenè cognoscere cupit, legat Herodotum,lib. 6. Aristotelem. 9. hist. an. cap. 6. Diodorum Siculum, lib. 1. Achil. Statium lib. 5. de Clitoph. & Leucip. Helidorum in Æth. Solinum, cap. 35. Plinium lib. 8. cap. 25. & Am. Marcel. Plinium lib. 22. Herodotus quidem ac Strabo urbis etiam Crocodilo poleros,meminere.

Inter alias hæc Crocodilo esse proprietas fertur, ut quamdiu vivit crescat. Vivit autem longissimo tempore, ut Plinius scribit, quamvis Plutarch. ὡς ἐνίοι φασὶ. 60. annorum spatium non excedere eum asserat. Problema autem an semper crescat Crocodilus, & quæ sit ejus causa φυσικὴ naturalis. Magnus ille Scaliger in Exerc. ad Cardanum enucleat. Ex eo sanè nobilis vir Bernardus Rota Neapolitanus, dolorem ob amissam conjugem suum perinde crescere, ac augeri, quamdiu vivat, hac Crocodili effigie exprimere voluit teste Scipione admirato in Dial. Italicc, de Impressis. Quò referendi sunt Ovidij elegantissimi versus, Trist. 5.

Mens tamen ægra manet, nec tempore robora sumit.
Affectusque animi qui fuit antè manet,
Quæque mora spatióque suo coitura putavi
Vulnera, non aliter, quàm modò facta dolent.
Scilicet exiguus prodest annosa vetustas,
Grandibus accedunt tempore damna malis.

Præclarè etiam Cicero disputat. 1. Tusculan. q. ægritudinis ex vetustate levationem non in die esse positam, sed cogitationem diuturnam, nihil in re mali, mederi dolori. Hæc igitur urbis abest,frustra in tempore quæritur remedium. Sic Artemisia illa Mausoli Cariæ Regia uxor, quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulchrum, quandiu vixit, vixit in luctu, eodémque etiam confecta contabuit.

Noster sapè dolor pariter cum tempore crescit.
Non secus ac Nili bellua vasta solet.

Appendix ad Ioh. Pierij Hieroglyphica.

¶ Exempla Biblica.

Doloris exempla: Eva,Gen. 3. 16. Isaac,24. 67. Sichemitæ 34. 35. Israëlitæ, Exod. 3. v. 7. 8. Anna Elcanæ uxor, 1. Sam. 1. v. 15. 16. Uxor Phinees, 4. 19. David. 2. Sam 12 6. & 19. v. 1. 2. Mater Jabes, 1. Paral. 4. v. 9. Asa, 2. Paral. 16. 12. Filius Sunamitidis, 2. Reg. 4. 26. Esdr. 3. Esdr. 8. 92. 4. Esd. 5. 34. Job, Job. 2. 13. & 7. 5. & 10. 20. & 16. 6. & 30. v. 16. 17 David, Psal. 13. 32. & 18. 5. & 31. v. 10. 11. & 38. v. 4. 56. & 94. 19. Esaias, Esai. 21. 3. Messias, 53. 3. Baruch, Jer. 45. v. 1. 2. 3. Damascus, 49. 24. Jeremias, Th. 5. v. 15. 16. 17. Mathathias, 1. Mach. 2. 24. Joseph & Maria, Luc. 2. 18. Paulus Rom. 9 2.

¶ Exempla Profana.

Cneius Pompejus ex acie Pharsalica fugiens ad Ptolomæum Ægypti Regem

regem consegit : hunc Cornelia uxor comitata,in navicula à Septimio & Achilla Ægyptio miserè trucidari vidit. *Plut. in Pomp.*

Alexander Magnus semel visas Darij Regis uxorem atque filias in conspectum suum admittere amplius recusavit : magnos oculorum dolores esse inquiens, μεγάλας γύπας κόρας εἶναι. *Plutarchus.*

Tiberius Cæsar, cum repudiata Agrippina dilectissima,Juliam Augusti filiam coactus esset ducere,eam post divortium semel omnino ex occursu visam adeò contentis & tumentibus oculis prosecutus, ut custoditum sit deinceps, ne unquam in conspectum ejus veniret. *Suetonius.*

D. Augustinus ut dolorem quem ex matris Monicæ morte concepérat, absterigeret ; ipso funeris die in balneum ivit : sed parum profuit: Dormitum se conferens, postea quàm evigilavit,magna ex parte mitigatum dolorem deprehendit, & recordatus est versuum D. Ambrosij: Deus creator omnium,Polique rector,vestiens,&c. *Aug.l.9.Conf.c.12.*

Vide Ægritudo, Afflictio, Mœror, Tribulatio, Tristitia.

Dolus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DOlus Græca dictio est : nam δόλος, ου, ὁ, & δόλιος, ου, ὁ, dolosus dicitur. Est autem dolus omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, & decipiendum alterum adhibita, *ut habetur lib.1.ff.de dolo.*

Dolus est executio astutiæ qua excogitatæ fuerunt viæ non bonæ ad exequendum aliquem finem, bonum vel malum. *D. Thom. secunda secundæ, quæst.55.art.4.*

Dolus propriè accipitur tantum in malo, sed abusivè etiam in bono Ex *B.Thom.secund.secundæ, ubi supra.*

Dolus principaliter fit in verbis,*secundùm B.Thom.ibid.* Fraus verò propriè in factis.Quare Ovid.*l.1.Metamorphoseôn* utrumq; unico versu comprehendit : dicens. *In quorum subiere locum fraudésque dolique.*

Dolus à dolando,id est,minuendo dicitur,de quo verbo supra in *dolor* diximus. Dolus quod nunc in malam tantum partem accipitur, hoc est, pro fraude,sive machinatione ad fallendum aliquem:veteres etiam in bonam partem accipiebant pro solertia,ac calliditate,quæ præsertim adversus hostes,sive latrones adhibetur.Quare nunc dolum malum dicimus, quoniam bonus etiam dolus à veteribus dicebatur. *Labeo:* Dolum malum dicimus esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendúmve alterum,adhibitum. *Ulpianus:*Non fuit autem contentus Prætor dicere,sed adjecit malum,quoniam veteres dolum bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maximè si adversus hostem latronémve machinaretur. Hinc dolones virgæ, sive conti, in quibus tanquam in vaginis latent pugiones, dicti à fallendo, quòd decipiant ferro, cùm ligni speciem præ se ferant. *Virg.Sævósque ferunt in bella dolones.*

Dolus,Hebr.fraus,impostura,*Mirmah*, à verbo Ramah,præcipitavit, levando projecit cum impetu, dolis aliquem petiit. Dolosi homines quos prosternunt,blandis verbis tollunt in altum, ut fortiùs dejiciant.

¶ LOCI BIBLICI.

Dolus,Jer.9.6.Psalm.35.20.& 55.23.Prov.12.27.Soph.3.13 Marc.7.22. Actor.5.1.damnatur,Rom.1.26.1. Thess.4.6.1. Pet.1. Remed.32.2. Joan.1.4 8. Luc.19.8.Eph.4.28.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Simulatores & callidi provocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum,& vita eorum inter effœminatos. *Iob.35.*

Virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus. *Psal.5.6.*

Disperdet Dominus universa labia dolosa,12.

Abominatio Domini est omnis illusor. *Prov.3.*

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. *Psalm.18.*

Melliti sunt sermones ejus super óleum,& ipsi sunt jacula *Psal 54.*

Acuerunt linguas suas sicut serpentes : venenum aspidum sub labiis eorum. 140.

Non omnem hominem inducas in domum tuam : multæ enim sunt insidiæ dolosi. Sicut enim eructant præcordia fœtentium,& sicut perdix inducitur in caveam, & ut caprea in laqueum : sic & cor superborum, & sicut prospector videns casum proximi sui:bona enim in mala convertens insidiatur, & in electis imponet maculam. A scintilla enim una augetur ignis, & ab uno doloso augetur sanguis:homo verò peccator sanguini insidiatur. *Eccles.11.*

Attende tibi à pestifero : fabricat enim mala, ne fortè inducat super te subsannationem in perpetuum. *ibid.*

Admitte ad te alienigenam, & subvertet te in turbine, & abalienabit te à viis propriis. *ibid.*

Stultus fatua loquetur, & cor ejus faciet iniquitatem,ut perficiat simulationem,& loquatur ad Dominum fraudulenter ; & vacuam faciat animam esurientis,& potum sitienti auferat. Fraudulenti vasa pessima sunt:Ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone mendacij, cum loquitur pauper judicium. *Esai.32.*

A Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. *Ier.6.*

Ecce parturijit injustitiam,concepit dolorem,& peperit iniquitatem, lacum aperuit, & effodit eum : & incidit in foveam quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus : in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. *Psal.7.*

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt : in laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. 5.

Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.55.

Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gratiam. *Prov.3.*

Non inveniet fraudulentus lucrum. 12.

Vir versutus odiosus erit 14.

Qui decipit justos in via mala,interitu suo corruet,& simplices possidebunt bona ejus.28.

Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet:& plaga dolosa dolosi dividet vulnera,& qui foveam fodit,incidet in eam,& qui statuit lapidem proximo suo,offendet in eo,& qui laqueum alij ponit,peribit in illo. *Eccl.27.*

Sagitta vulnerans linguas eorum,dolum locuta est in ore suo:pacem cum amico suo loquitur,& occultè ponit ei insidias. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus,& in gente hujusmodi non ulciscetur anima mea ? *Ier.9.*

Maledictus dolosus. *Malach.1.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

De dolo malo. DIAL. LXII.

Francisci Petrarchæ. DOL.

A circumscriptoribus sum deceptus.R. Miraris ? Miraret ego,si inter homines conversando illæsus evaderes,quis homo enim hominem non decipit?Fides exulat,regnat fraus,hoc ne nunc noviter perpendis?non tanto studio, neque tot laqueis venatores atque aucupes,feras ac volucres captant,quot versuti homines alios quosque simpliciores Quod si unquam verum fuit,vestra ætate verissimum est. Monstrantur digito fraudum magistri, & ille prudentior judicatur qui peritior est fallendi. Vis ne igitur non decipi ? aut morere, aut fuge hominum consortia.D. Dolo malo unde non timui circumventus sum.R. Si timuisses,deceptus fortè tam facilè non fuisses,& tunc cogita an tu quemquam aliquando fefelleris. Estis enim ferè omnes ad fallendum proni,feres autem faciliùs ab altero quòd feceris. Sed vos &,quæ facitis aliis non sentitis,& quæ ab aliis fiunt vobis,pati non potestis, rerum omnium iniquissimi judices. D. Dolo amici damnum tuli. RAT. Erras, ut in multis : nullus in amicitia dolus est. Sed in hoc etiam vulgò erratis,amicos creditis qui non sunt. Amicitiámque rem inæstimabilem,atque sanctissimam facili probatis experimento, usque adeò rerum utilium curiosi, levi comessatione, aut brevi confabulatione quæritis amicum, nec citius quæritis quam perditis,si tamen quod nõ habetur perdi potest.Postea amicis vos deceptos dicitis & hanc infamiam amicitiæ inuritis innocenti.D.Dolo damnificatus sum.R Multis profuit falli, eris cautior in reliquis : quidam parvæ rei damno maximarum rerum pericula declinarunt.D. Circumscriptor iniquissimus me fefellit. R. Imò tuum exercuit, atque excitavit ingenium,docuitque non fidere nisi expertis & probatæ fidei. Enumerarem exempla,quibus casum tuum solareris,nisi essent innumerabilia.Quis enim vivens non decipitur?Quidquid mali mortalibus accidit minus est,quàm quod homo patitur ab homine.Et quoniam sequi omnia,nec possibile nec necesse est,memento Caninij,qualiter Syracusis fuit dolo malo quondam à Phitio circumscriptus.Habet tamen Caninius,quo solari queat æques Romanus ab extraneo,& vivente deceptus;cum Augustus Cæsar Imperator Romanus à Romano cive morente delusus sit,notares est,ut Marius quidam qui ipsius Augusti beneficio ab infimo militiæ gradu ad summos honores, atque opes ascenderat, semper publicè prædicare solitus se illum unum hæredem habiturum,eique bona omnia sua relicturum,à quo omnia percepisset,idipsum cum pridie quam obiret eidem affirmasset Augusto,fraudulentium spiritum emisit,tandem nulla Cæsarei nominis,vel tenui mentione in testamento habita. Dignus verè cujus cadaver unco in Tyberim traheretur,qui dominum ac benefactorem suum fallere nec morte dedisceret.

¶ APOPHTHEGMATA.

Lysander,quum quidam ei probro daret,quod pleraque dolo & fraude gereret, ridens dixisse fertur. Ubi quis quod vellet non assequeretur,leonis exuvio, vulpinum applicandum esse. Sentiens, quod honestis rationibus non possit effici, id fraude efficiendum esse. *Plutarchus in Lacon.*

Annibal, quum Fabius simili arte recepisset Tarentum, quali Annibal ceperat : Et Roma(inquit Annibal)suum habet Annibalem. *Plut.in Annibale.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Doli exempla : Filij Jacob, Gen.34.14. Abner,2.Sam.3.27. impij & hostes Davidis, Psalm.27.3.& 35.20.& 36.3.& 38.13.& 57.5. Doeg. Idumæus,Psalm.52.versic.3.4.populus Judaicus,Jerem.9.8. Antiochus, 1.Mach.1.v.31.32. Alcimus & Bacchides, 7.55. Princeps Sacerdotum & Seniores, Matth.26.4. Insidiatores Christi, Luc.20.20. Elymas Magus, Act.13.10.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Ulysses, quem sapientiæ nomine celebrat Homerus dolo gloriatur, non malo, sed quo justè contra hostes uti possumus : inquit ergo :

Εἰμὶ ὀδυσεὺς λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισι
Ἀνθρώποισι μέλω, καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει.

Aristomenes Messonius,suæ tempestatis homines eximia quadam astutia & calliditate longè superasse dicitur : cujus defuncti cor, cum exsectum esset, villis refertum fuisse ferunt. *Plin.l.11. Valerius Max.l.1.c.9.*

Fama est, *Philippum Macedonem*, de prudentia magis astu Imperatorio,& successu, quem in conciliandis hominibus habuisset;quam de copiarum & auxiliorum viribus gloriari solitum. *Diodorus,l.6.*

Aratus Sicilius, ut consiliis & astu mirificè polluit : ita in aperta acie timidus fuit. *Plut.in Arato.*

¶ HIEROGLYPHICON.

Rem totam hujus sive Symboli,sive Hieroglyphici narrat & explicat omnium pulcherrimè B. Basilius, in hexame. prout, hunc ejus locum

selegit

ſelegit Simeon Logotheta, eúmq; Latinè vertit Simon à Maillé, Arch. Turon. Velim itaque, ô homo doloſorum, ac maleficorum exemplum fugias; in imbecilli etiam animalculo fraudis plurimum, dolíque animadvertens. Cujuſmodi ſtud eſt: Cancer ſummo carnis oſtreorum deſiderio tenetur: ſed propter teſtæ ambitum, difficilis illi eſt hujus præda, Teneram enim oſtreorum carnem firmiſſimo natura munimento circumvallàvit, quo fit, ut ὀστρακόδερμα, teſtam habere ſiliceam dicantur. Atque ubi duæ illæ conchæ cavæ ad amuſſim inter ſe cõmiſſæ oſtreum circumplexæ fuerint, vanas atque inutiles cãcrò denticulatæ forcipes ſint neceſſe eſt. Quid igitur facit? Cùm deprehendit prædam optatam in ſerenis, ventóque carentibus locis, cum voluptate apricantem, atque ad ſolis radios ſuas pandentem conchas, tum calculo clam interjecto commiſſuram impedit, atque virium ſuarum imbecillitatem, ille hoc artificio adjuvare dignoſcitur. Hæc eſt animalium, quæ ratione carent, malitia. Talis eſt qui fratrem dolò aggreditur, quique proximi angustiaſ obſervat, atque alienis calamitatibus inſolentiùs exular. Eodẽ ferè modo B. Amb. & ipſe in hexaem. Veteratoriam autem hanc cancri calliditatem latè deſcribunt Oppianus, Plutarch. Plinius. Volunt quidam dũ oſtrea piſciculis capiendis aperta teſta inhiant, ſic illorũ dolum à cãcro confundi. Unde etiam originẽ hujus Hieroglyphici deſumpſit Jul. Cæſ. Cappacius. Sed verè ne iſta ſic ſe habeant, Rondeletius diſputet. Symbolica certè ſunt, atque adeò hùc pertinet veteris poëtæ apud Cic. illud. *Qui alteri exitium parat, eum ſcire oportet, ſibi paratam peſtem, ut participet, parari.* Adagium item, *Captantes capimur. Malum conſilium conſultori peſſimum. Incidit in foveam quam fecit, faber quas aliis fabricavit geſtat compedes, Perilli Taurus, & ſimilia. O benè factum! aliis qui fata inimica parabat ſe magis aſtutum reperit artificem. Io. Pier. Hierog.*

¶ EMBLEMA.

Dolus in ſuos.

Andreæ Alciati Emblema 1.

At illis allectator anas, & carula pennis
Aſſueta ad dominos ire redire ſuos.
Congeneres cernens volitare per ærea turmas,
Garrit, illarum ſe recipitque gregem,
Præenſa incautas donèc ſub retia ducat,
Obſtrepitant captæ; conſcia at ipſa ſilet,
Perfida cognato ſe ſanguine polluit ales,
Officioſa aliis, exitioſa ſuis.

Vide Fallacia, Fraus, Impoſtura.

Dominus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DOminus, à domo domas dicitur, & is propriè dicitur, qui domus imperium habet, & cui omnis familia paret, ex quo factum eſt, ut dominus & ſervus relativa ſint, & domini appellatio ad omnes eos propagata ſit, qui alicujus rei proprietatem habent, etiamſi uſusfructus alienus ſit. Item dominus dicitur is, cui populi ſubſunt. Virgilius.

Romanos rerum dominos gentemque togatam.

Dominium vel dominatio Græcè δεσποτία, ας, ἡ, δεσπόζω, dominor, & δεσπότης, ου, ὁ, dominus dicitur. Eſt autem dominium jus habendi, poſſidendi, fruendi, & utendi, ac diſponendi de aliqua re pro libito voluntatis, vel ſecundùm aliquem determinatum modum à quadam ſuperioritate, vel authoritate diffinitum.

Dominus Hebr. *Adon*, & *Baal*. Sunt qui Adon ad Deum. i. judicare referunt, & ad Eden, i. Baſis. Vide Etymologicon trilingue Lugdunenſe, ubi multa obſervatu digna de etymo hujus vocis, p. 261. 262.

Sæpiſſimè Deus Adonai dicitur in ſcripturis, propriè enim eſt Dominus. In novo teſtamento κύριος appellatur.

Dominus Pater Deus dicitur, Pſal. 2. & 110. Prov. 8 Matth. 11. 25. & 21. 40. Luc. 1. 32. Act. 3. 12. Hebr. 7. 21. Apoc. 11. 15.

Filius Dei patris, ut Deus, ita & Dominus eſt atque appellatur, Gen. 16. 13. & 18. 1. &c. Ioſ. 5. 14. Iud. 6. 24. Pſal. 2. 12 & 102. 26. & 110. 1. Eſai. 6. 1. & 40. 3. Ier. 23. 6. Mal. 4. 5. In novo Teſtam. ſæpiſſimè.

Spiritus S. Dominus appellatus, 1. Cor. 12 4. 5 2. Cor. 3. 18. 2. Th. 3. 5. Unde Exod. 17. 2. Deut 32. 12. cum quibus confer. Eſ. 53. 10. 14. Pſ 95 7. Hebr. 3 7; Eſa. 6. 9. Act. 28. 25. Item Eſa 54. 13. & Ioan. 14. 44. & 16. 13; Denique Ier. 31. 81. Hebr. 10. 15. & Deut. 9. 24. Act. 7. 52. & Ezech. 3. 16. Idem Apoc. 20 28.

Dominus dicitur, qui jure ſummo re quapiam potitur, & qua frui liberè poteſt. Matth. 12. 6. Marc. 1. 28 Luc. 6. 5. Angeli, Dominus dicuntur, & Angelus Dominus, Gen. 19. 2. 8. Act. 10. 4. Apoc. 7. 14. quoniam viſibili humanáque forma apparebant: & politica ſeu civili reverentia excipiebantur. Dominus, de quovis homine ſupra alios conſtituto frequenter dicitur.

¶ LOCI BIBLICI.

Dominus re ipſa unus eſt. 1. Cor. 8. 6. Epheſ. 4. 5. Domini per ſimilitudinem multi ſunt, 1. Cor. 8 5. Dominis duobus, id eſt, inter ſe repugnantibus, ſervire nemo poteſt, Matth. 6. 24. Dominorum & Dominarum erga ſervos & ancillas officium & poteſtas, Exod. 21. verſ. 2. 20. 26. Lev. 19. 39. & 25. 38. Deut. 5 verſ. 14 21. & 15. verſ 12, 16. & 24. 15. Iob 31. 13. Prov. 29. 19. Ier. 24. verſ. 9 14. Eccl. 7. verſ. 22. & 33. 31. & 4. 216. Epheſ. 6. verſ. 9. Col. 4. 1.

¶ PHILOSOPHORUM SENTENTIÆ.

Franciſc. Petrarch.

De injuſto Domino. DIAL. XLIX. DOL.

Injuſtum dominum patitur Reſpublica. R. Sed fortaſſis id merita, & id ſceleri ſcelus eſt debitum, non ſolùm apud inferos, ſed ubique fieri judices, ubique juſtitia ſuum opus exercet, & ſi ſæpius cunctetur interdum properat. Verúmque re ipſa fit, quod ſcribitur: Utique eſt Deus, judicans in terra. Dæmones ex hominibus fieri, quidam opinati ſunt perpetua criminum licentia, peccandique libidine, quòd ut fortè tolerabiliter dictum ſit, malarum voluntatum ſimilitudo efficit, quia homo malùs atque in malis obſtinatus pæne dæmonem æquat. Cui ſententiæ, ſi recipitur, illud fortaſſe non diſſonum fuerit; ut permiſſu divinæ juſtitiæ dæmonem dæmon premat, qua in re illud duntaxat (ut videtur) eſt miſerum, quod nonnunquam ſceleratorum ſuppliciis miſcentur innoxij, & nimis verum, crebrúmque comprehenditur illud Flacci: Sæpè dies pariter neglectus incæſto addidit integrum, quod ipſum non ſine certa, licet nobis occulta juſtitia Dei fieri indubitata fide Creditur. D. Crudelẽ dominum perpetimur. R. Crudelitas mala quidem & naturæ hominum adverſa, ſed utile vitiis & laſcivienti populo frænum, pavor, undecũque oriens. Amare inſciis expedit timere, quicquid id quidem ſit. Nemo tam trux dominus, ut non truculentior ſit voluptas proſperitatis comes ac filia. Malè agentibus nihil pejus, quam ſecuritas ac libertas Qui nihil meruit, proximus eſt ruinæ. D. Iniquum Dominum infauſta plebs patitur. R. Nullus, mihi crede, miſera in plebe miſerior quam tyrannus, quod ſi dubitas, Dionyſium contemplare. Ille vir improbus nec indoctus de ſeipſo ſuáque tyrannide quid ſentiret, apertiſſimè pendentis ſupra amici verticem gladij cuſpide declaravit. Nota eſt hiſtoria. Timet plebs tyrannum, & tyrannus plebem. Sic reciproco pavore ſe cruciant. Hoc refert, quod miſeria plebis apparet, at tyranni latet, non minus tamen affligit purpureo veſamine tectum vulnus, neque minus aureæ gravant compedes, quàm ferreæ. Eſt & ſua ut in ſordibus, utque in fumo, ſic in lautitiis, ac ſplendore miſeria. Aurea quidem tyranni veſtis extrinſecus, obverte illam, ardentibus intus aculeis plena eſt. Ita, ut vides, non penitus, aut impunè ſæviunt tyranni, aut inuita plebs premitur. D. Inclemẽtiſſimus nobis eſt dominus. R. Non tot paſſim eſſent Domini, nec tam latè furerent, niſi populi inſanirent, & cuique civium pro ſe carior foret res privata quam publica, voluptas, quam gloria, pecunia quam libertas, vita quam virtus. D. Unum Dominum ſervat fert patria. R. At non unũ, ſed triginta ſimul illa nobilis legum mater, Græciæque lumen alterum Athenæ. D. Patria dominum unum fert. R. Multos autem Roma, quis Caligulas neſciat, ac Nerones, & Domitianos, ac Commodos, & Heliogabalos, & Baſſianos, & Gallienos, ac, ne ſingula Imperij probra exequar, Maximinos, & pietatis hoſtes Iulianos, ac Decios? Sardanapalũ Aſſyria pertulit, Cyrum Perſia, Alexandrum Græcia, Atque Aſia reges dictos, verè autem tyrannos acerrimos & immites tulit, & Dionyſ. Sicilia, Phalaridem, Agathoclem, Lacedemon, Cleomenem, Nabidemque, quem Argi quoque perpeſſi, fœmineamque uxoris avaritiam, quæ viro ipſo rapacior in ſexu ſuo tyrannidem miris modis exercuit, ſed quo ferot? quis autem veteres, aut novos numeret tyrannos? qui tam multi hodie, tamque altè, hinc ſuis opibus ac potentia populorum, illinc moribus atque dementia radicati ſunt, ut nec numerari jam valeant, nec convelli, neque minus apud vos quàm apud Ægyptios, aut Medos libertate peſſundata ac ſepulta verſa ſervitus in naturam ſit, ſicut pars major populorum tyrannum ſi non habeat, quæſitura precario, ſeu pretio emptura videatur, uſque adeò patres veros eſſe, quod nati erat puduit, vos enim penè omnes in ſervitio nati atque educati, ut doloris antiquam, ſi novam querelæ materiam non habetis. D. Potentis Domini gravi premimur jugo. R. Ariſtophanis poëtæ utilis fabella, quæ monet non nutriendum in urbibus leonem, tamen nutritus fuerit obſequendum illi eſſe, nec tyrannidis naturale malum impatientia cumulandum, quamque ipſe feceris potentiam detractandum. Raro equidem tyrannus abſque culpa civium ſurrexit in populo. Vetus eſt autem verbum: Ede quod intriſti. D. Dominum importunum patimur R. Si omnis poteſtas à Deo eſt, ſeu ad bonorum exercitium, ſeu ad malorum pœnam, par eſt, ut divino imperio te ſubjectum ſentias, non humano. Cujus ſi miniſter immitior videtur, patientia fortaſſis efficiet, ut miteſcat. Vix eſt ullum tam ferox ingenium, ut non obedientia, & obſequio leniatur, vel ferendum denique, vel ponendum omne quod premit. Nempe nihil eſt tertium, præter impatientiam, quæ (ut dixit) moleſta non minuit, ſed acervat. D. Malus nobis eſt Dominus. R. Omnes vos unum habetis notum hoſtem. Unus ille multos habebat incognitos, periculoſior ſtatus. D. Dominus nobis eſt peſſimus. R. Sed non erit diu, ſi bene philoſophis viſum eſt: Violentum nil eſſe diuturnum. Et ſanè, ſi vel unum patria civem bonum habeat, malum dominum diutius non habebit.

De bono domino. DIAL. LXXXV.

GAUD.

Dominum bonum habeo. R. An habeas, an verius habearis cogita, ſed loquendi mos eſt, ſic dominum habetis ut ſcabiem ſive ut tuſſim. Multa ſunt, quæ habentur invitis poſſeſſoribus. Moleſtæ opes, quib. non liceat caruiſſe. G. Bonum dominum habeo. R. Libertatem igitur amiſiſti, hunc & illam uno tempore nemo habet. Iam neque ſorores, de quibus modo agebas, neque filiæ, neque nutus, neque conjux demum ipſa, neque patrimonium, neque vita in tuto ſunt, propter unum, quem habes dominum, habere ſimul omnia deſiſti. G. Bonum mihi & patriæ dominũ ſors dedit. R. Incomptabilia, penituſque contraria. Nam ſi bonus, non dominabitur, ſi dominabitur, non bonus, præſertim ſi ſe dominum dici velit. G. Bonus, ſi dominabitur, non bonus, præſertim ſi ſe dominum dici velit. G. Bonus eſt dominus. R. Boni ſunt parentes. Boni fratres, ac filij eſſe poſſunt. Amici autem ſemper boni, alioqui nec amici ſunt; dominum bonum dici, blandum mendacium atque adulatio nota eſt. G. Optimum dominum habemus. R. Rectorem populi fortaſſis, & Reipublicæ defenſorem, quib nihil actuum humanorum acceptius Deo ferunt. Illũ verò non dicam optimum, ſed bonum, & non potius peſſimũ quis dixerit? qui quod habent optimum libertatem, ſummam ac præcipuum vitæ bonum, ſuis civibus

civibus eripuit, proque unius explenda voragine, quæ expleri nequit, tot millia miserorum siccis oculis intueri potest. Neque eum, etsi non justitia aut misericordia, saltem pudor à tam mœsto retrahit spectaculo, sit licet affabilis, sit blandiloquens, si postremò munificus in paucos de multorum spoliis. Hæ sunt autem artes tyrannorum, quos vulgus dominos vocat, carnifices experitur, hæc præstigia attonitis ingerunt luminibus hanc hamis & laqueis prætendunt escam, sic credulos aucupantur. G. Dominum habeo præpotentem. R. Is in cœlo unus est, qui se jure suo Dominum dixit & dici voluit. Nam terræ dominus Augustus Cæsar edicto vetuit se Dominum dici. Ille deorum Deus, iste hominum Imperator. Ille majestatem tenuit, iste modestiam. Denique & super hoc populum Romanum gravissime corripuit. Sic enim de ipso scriptũ est, & Domini appellationem, ut maledictum & opprobrium semper exhorruit. Quod si successorem quoque longè rebus omnibus imparem, tamen observasse compertum est: qui licet dominandi avidus, titulo tamen dominationis abstinuit, atque ita sẽ, inter ambitionem & verecundiam medium tenens, esse dominus voluit, dici autem noluit. Ut qui sciret injustum esse quod cuperet, saltem exprobrationis injuriam vitaret. Dictum enim, superbumque & grave nomen est Dominus, illic maximè, ubi [illegible]or libertatis, ac servitij pudor est. Sequutus horum vestigia Alexander, hic Romanus princeps, ut privato sibi non altius scribi voluit. Nam ille alter Macedo non Dominus modo, sed Deus dici voluit, quem sequuti animo hujus temporis latrunculi, una urbe vel altera vix insidiis oppressa, non tantum dici volunt, sed dici homines erubescunt, atque ad injuriam trahunt. G. Dominum habeo verè optimum. R. Verè unus est Dominus, quem si habes, honestissima regnisque felicior servitus tua est. G. Justum dominum, regemque optimum habemus. R. Inter regem & tyrannũ non discernunt Graji, secundùm quod poëta noster de rege loquens, ait: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.* Apud vos autem ut intersit, non nisi propositum, vitæque series facit. Qui justitia regit ac regitur, ille demum verus est rex. Atqui ex altiore fastigio non salutis publicæ speculator, sed privatæ libidinis procurator, vel rapinam cogitans, vel vindictam, cupiditatum aut iracundiæ suæ paret & rapidis atque effrenis animi motibus cedit, is malorum dominorum servus, & si altior cunctis appareat, sceptroque aureo, ac veste purpurea superbus incedat, utique rex non est, sed propter exercitiũ aut supplicium populi promotus prædo, eoque loci positus, unde liberiori sæviens flagello, atque hos probans, illos puniens, cunctos vexãs & exagitans, ignarus quidem, ac passioni obsequens, nutu tamen illius, qui mala bonos vertit in usus, justum Dei judicium injustis licet ac sceleſtis manibus exequatur, quasi æquam pij judicis sententiam tortor sævus. G. Justum piumque regem habet patria. R. Rarum bonum, & Reipublicæ felicissimus status, nisi præsens gaudium futuri metus rerum felicium semper suspecta brevitas minueret, amissique desiderium mox venturas cumulaturus miserias observaretur animis humana noscentiam, volubilemque fortunæ rotam: quæ nil prosperum longum sinit, lenit quidem mali sensum consuetudo, insueta dejiciunt, unde optimum quidam semper prospero caruisse diffiniunt, quod non diceret, si prosperitas duraret. G. Justum habemus & clementem Regem. R. Illo superstite mori opta, ne mutatam regni sortem lugeas. Bonus enim bonum raro sequitur. Malum pejor sæpe, pejorem pessimus.

Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parere queas, officio & fide parantur. *Sallust.*

Regiæ voluntates plerumque ut vehementes, sic mobiles sunt ac sæpe inter se sibi adversæ. *Sallust.*

Natura mortalium avida est imperij. *Sallust.*

Ea demum tuta est potẽtia, quæ viribus suis modum imponit. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Antigonus pugnaturus adversus Ptolomæi milites, gubernator eum admonuit, plures esse naves hostium: Pro quot, inquis, navibus ne suppuras, qui hîc præsto sum? Sentiens, ad victoriam plurimum habere momenti, si strenuus Imperator præsens regat exercitum. Ptolomæus autem cum suis non aderat, *Plut. in Reg. & Imper. apoph.*

Cum quidam corpulentus ac nitidus equum haberet macilentum ac strigosum, rogatus, quid esset in causa? respondit, mirum non debere videri si equo suo esset habitior: quandoquidem ipse se pasceret, quum autem curaret servus. *Gell. & Erasm. in prov. Frons occipitio prior.*

Quidam interrogatus, quæ res potissimum saginaret equum? respondit: Oculus Domini. Alter rogatus, quod stercus esset optimum? Domini vestigia, inquit. Uterque autem significavit, domini præsentiam plurimum habere momenti ad gerendam. *Eras. loco jam citato.*

¶ Adagia.

Aureæ compedes. χρυσαῖ πέδαι.

Dicitur servitus splendida & amabilis, qualis est in aulicorum vita.

Argentum accepi, imperium vendidi. *Plautus.*

Qui accepit beneficium, perdit libertatem.

Spartæ servi, maximè servi. ἐν Λακεδαίμονι ὁ δοῦλος, μᾶλλον δοῦλος.

In hominem illiberali & servili admodum conditione utentem.

Sparta enim nefas erat servis ullam liberalem artem vel discere vel exercere.

Subjugus homo. ὑπόζυγος ἄνθρωπος.

De eo, qui non arbitratu suo, sed alieno jussu facit quippiam.

Leo chordula vinctus. λέων νεύρῃ δεδεμένος.

Et jam de splendida aulicorum miseria & servitute dici potest. Quum mirum quis exiguo commodo captus, apud aulicos ostentatur passim, quod princeps tantum alat virum. Lucianus.

Samij literati. Σαμίων ὁ ἐπιφορήσας ἐς πολυχρόμους.

Locus à repertis apud Samios literis, aliisque traditis, ad stigmata versus. Nam Samij simul & accipiebant & tradebant infames notas.

Cum sarcinis enatare.

Id est, ipse se recipere in libertatem, contemptis servitutis præmiis. Seneca.

Iactare Iugum.

Est incommode ferre servitutis necessitatem.

Vide Imperator, Imperium, Magistratus, Rex. Servitus.

Domus.

¶ Definitio.

Domus Græcè οἰκία, ας, ἡ, & οἰκτανὸς, ὃ, ὁ, domesticus dicitur. Est autem domus quotidiana societas. *secundum Arist. lib. 1. Polit.*

Domus Græcum videtur, illi enim δῶμα, ατος, τὸ tectum appellant.

Domus propriè est ædificium ad habitandum factum, quod ex tecto & pariete constat. Ponitur tamen pro quocunque habitaculo. Unde etiam nidos avium domos dicimus. Virg.

Antiquasque domos avium cum stirpibus imis.

Domus facit genitivo domi vel domus quando domi, locum significat, ut domi erò: quando domus significat ipsum corpus.

Domus, Hebr. *Bajith*, omne receptaculum aliquid capiens Synecdochicè sumitur, continens pro contento, ut domus pro tota familiia. Significat etiam domus populum: ut domus Israël. 2. Tribum & partem populi: ut domus Aaron. 3. varia loca. 4. Mortale corpus, Iob. 14. 19. Eccles. 12. 3. 2. Cor. 5. 1. 5. Sepulchrum Eccles. 12. 7.

Domus Dei, Ecclesia, de qua variæ appellationes & sententiæ. 1. Locus quivis gloriosam & peculiarem Dei præsentiam indicans. 2. Tabernaculum à Mose factum. 3. Templum Hierosolymitanum. 4. Ecclesia ex Iudæis & Gentibus collecta atque constituta. 5. Cœlum Beatorum. Ioan. 14. 1. 2. Cor. 5. 1. &c. 6. Domus mysticæ Salomon meminit sæpè in Cantico Canticorum.

¶ Loci Biblici.

Domestici Dei fideles, Eph. 2. v. 19. Domestici hominis inimici ejus, Matth. 10. v. 36. Domesticorum habenda ratio. 1. Timoth. 5. v. 8. *Exemplum*: David, Psal. 101. v. 2. 6. Domestici fidei, Gal. 6. v. 10. vocantur, qui per fidem sunt in eadem atque nos familia Domini.

Domini discalceati, Deut. 25. 10. Domus leprosa mundanda, & quomodo, Levit. 14. v. 36. Domus regia in Ierusalem incendium, Ierem. 52. v. 12. Domus pro iis, qui in eadem domo versantur, synecdoche. Matth. 10. v. 12. pro hospitio. 9. 28. Domus appellatio interdum eos etiam comprehendit, qui vel cognatione attingebant ejusdem familiæ cives, vel ex illorum fratribus oriundi ut apparet ex Luc. 1. 27. Domus Israël, id est, gens Israëlitica Matth. 25. v. 24. Super domos proclamare jubentur Apostoli Evangelium, Matt. 10. v. 27. id est, in ipsis ædium tectis, populo circunstanti, ac prætereunti: ita enim erant fabricata ædium tecta, ut in illis ambulare & versari possent, ut liquet ex Deut. 22. v. 8. 2. Sam. 11. v. 2. Act. 10. v. 9. Domus super petram ædificata firma manebit, Psal. 46. v. 2. Matth. 7. v. 44 & 16. v. 18. Luc. 6. 48. Rom. 8. 35. Domus terrestris & cœlestis, 2. Cor 5. v. 1 2. Per. 1. v. 14. Domus vendita, & ejus lex. Lev. 25. v. 25. Domus custos mulier, 1. Timoth. 5. vers. 13. Tit. 2. vers. 5. in domo docenda mulier, 1. Corinth. 14. 35.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Domus Cœlestis.

In domo patris mei mansiones multæ sunt. *Ioan.* 14.

Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus: domum non manufactam, sed æternam in cœlis. 2. *Cor.* 5.

Domus spiritualis virtuosè ædificatur.

Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domos spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Christum Dominum nostrum. 1. *Petr.* 5.

Gratiosè inhabitatur.

Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant. Christus verò, tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. *Hebr.* 3.

Domus corporalis bene constituitur.

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. *Psal.* 126.

Præpara foris opus tuum: & diligenter exerce agrum tuum, posteà ædifica domum tuam. *Prov. v.* 24.

Qui ædificat domum suam impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme. *Eccl.* 25.

Væ qui ædificat domum suam in injustitia, & cœnacula sua non in judicio: amicum suum opprimet frustra, & mercedem ejus non reddet ei. Qui dicit, ædificabo mihi domum latam. *Ier.* 22.

Malè destruitur.

Qui conturbat domum suam possidebit ventos; & qui stultus est, serviet sapienti. 1. *Prov.* 11.

Domus impiorum delebitur: tabernacula vero justorum germinabunt 14.

Domum superborum demolietur Dominus. 15.

Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam, *ibid*

Melior est buccella sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum jurgio. 17.

In

In pigritiis humiliabitur contignatio,& in infirmitate manuum perſtillabit domus. *Eccl.*10.

Objurgatio & injuriæ annullabunt ſubſtantiam, & domus, quæ nimis locuples eſt,annullabitur ſuperbia : ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.21.

Debitè gubernatur.

Novit juſtus jumentorum ſuorum animas. *Prov.*12.

Domus juſti plurima fortitudo : & in fructibus impij conturbatio. 15.

Noli eſſe ſicut leo in domo tua evertens domeſticos tuos,& opprimens ſubjectos tibi. *Eccl.*4.

Et à filiis tuis cave, & à domeſticis tuis attende.32.

Filio & mulieri , fratri amico non des poteſtatem ſuper te in vita tua : & ne dederis alij poſſeſſionem tuam : ne forte te pœniteat, & depreceris pro illis. 83.

Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immutabit te omnis caro.Melius eſt enim , ut filij tui te rogent , quam te reſpicere in manus filiorum tuorum. *ibid.*

Plenè firmatur.

Sicut avis tranſmigrans de nido ſuo , ſic vir, qui derelinquit locum ſuum, *Prov.*27.

Initium vitæ hominis,aqua & panis,& veſtimentum,& domus protegens turpitudinem. *Eccl.*29.

Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerum, quàm epulæ ſplendidè peregrè ſine domicilio. Minimum pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies.Vita nequam hoſpitandi de domo in domum,& ubi hoſpitabitur, non fiducialiter aget,nec aperiet os (ſuum.)Hoſpitabitur & paſcet,& portabit ingratos,& adhuc amara audiet. Tranſi hoſpes , & orna menſam, & quæ in manu habes , & ciba cæteros. Et à facie honoris inimicorum meorum,neceſſitudine domus meæ hoſpitio mihi factus es frater. Gravia hæc homini habenti ſenſum,correptio domus, & improperium fœneratoris. *ibid.*

¶ Adagia.

Domus amica, domus optima, οἶκος φίλος ἄριστος.

Nuſquam commodius, liberius , lautius homini vivere contingit , quàm domi.

Οἰκουρός.

Dicitur quaſi cuſtos domus, & homo ignavus,qui tecto & umbra gaudet, quique amat deſidere domi ſemper.

Domi manere oportet bellè fortunatum. οἴκοι μένειν δεῖ τὸ κομψῶς δεδαίμονα. *Senarius eſt.*

Domi manendum eſt, cuncta cui ſint proſpera.

Hoc eſt : Cui ſuppetit copia facultatum , is ſi felicem velit vitam agere, vivat domi.

Domus optima.

Infeliciſſimum incertis vagari ſedibus , quemadmodum faciunt ſemper ἀοίκητοι , peregréque viventes. Huic adſtipulatur Homerus.

Πλαγκτοσύνης δ' οὐκ ἔστι κακώτερον ἄλλο βροτοῖσιν.

Id eſt.

Nil miſerabilius, quàm incerta ſede vagari.

Transferri poterit ad eos , qui circumagantur quibuſlibet opinionibus, aut qui ſubinde mutant amicos, aut inſtitutum vitæ.

Domi manendum.

Inutile diutius abeſſe domo , relictis poſſeſſionibus. In eam ſententiam quadrabit illud ex Odyſſ. γ.

Καὶ σὺ φίλος μὴ δηθὰ δόμων ἀπὸ τηλ' ἀλάλησο,
Κτήματα δ' ὅσσα σοῖσι δόμοισι.

Id eſt.

Tu quoque amice domo diuturnus abeſſe caveto,
Rebus itemque viris intra tua tecta relictis.

Focus loculentus in ædibus.

Primum ornamentum domus eſſe, ut focus luceat. Perinde qui in ædes novas immigrant, ante omnia jubent ignem incendi. Hic quadrabit illud Homeri ex Odyſſ. χ. *apud quem Ulyſſes.*

Πῦρ νεῶ μοὶ ἀφόπιστον ἐνὶ μεγάροισι μρίσθω. Id eſt.

Nunc ante omnia mi luceſcat in ædibus ignis.

¶ Hieroglyphica.

Ex Plutarchi libello περὶ φιλοπλουτίας adducitur Adagium κοχλίου βίος: *Cochleæ vita* : Domiporta enim hæc eſt,Ciceroni 2.de Divin.ut allucinentur docti viri,qui quod à Cicerone de Cochlea dictum eſt.*Terrigenam,herbigradam domiportam,ſanguine caſſam*,teſtudini tribuerunt. Teſtudinis enim ſanguinem, Plinius claritatem viſus facere, ſuffuſionéſque oculorum tollere aſſerit. Sed hoc noſtrum hieroglyphicon de iis uſurpabitur , qui vel à forenſi luce remoti, fugiunt omnem turbam ac tumultum, vel domi latitantes,cavent ſibi à periculis & injuriis,quibus expoſiti ſunt qui vivunt peregrè : Celebratur enim illud:οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος.(Domus amica,domus optima.)Et Cajus II.ſuam cuique domum tutiſſimam eſſe refugium , & receptaculum dixit. Jucundum etiam eſt Claudiani Epigramma de ſcene Veronenſe,extra pomaria ſui agilli nunquam egreſſo : & Ovidianam ſententiam nemo neſcit: *Benè qui latuit benè vixit.* Benè qui latuit nempè cum ratione, & judicio, & ubi neceſſitas,fortè etiam utilitas publica ſit,exigit. Nam & hac in parte,τὸ μέτρον imprimis ſervandum.Inopti enim ſunt,qui,ut Seneca ait, adeò in latebras refugerunt, ut putent in turbido eſſe quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum,& agenti quieſcéndum eſt. Quidam aureum illud τὸ γνῶθι σαυτὸν, *noſce teipſum*, aſcribunt:alij ex Perſio *Tecum habita.* Referenda item huc : quæ in laudem αὐταρχείας alibi adducta ſunt. Et ſimul Horatius in Epodis.

——— *Fuge magna licet ſub paupere tecto*
Reges, & Regum vita præcurrere amicos.

Pulchrè etiam in hanc rem Turpilius, in Lindia :

Profectò ut quiſque minimo contentus fuit,
Ita fortunatam vitam duxit maximè,
Vt Philoſophi aiunt iſti. Quidvis ſat eſt.

Et nos ex Neoterico addamus.

Exemplo domiporta tibi ſit cochlea , quiſquis
Exceptas tuto conſenuiſſe domi.

Appendix ad Ioh. Pierij Hieroglyphica.

Donatio.

¶ Definitio et etymolog.

Donatio, Græcè δώρεὰ, ᾶς, & δῶρον, ου, τὸ, donum dicitur. Eſt autem donatio rei licitæ, nullo jure cogente, mera liberalitate facta collatio. *ſecundùm Hoſtienſem.*

Donatio dicitur, quaſi dono datio, *ut habetur , ff. de don. cauſa mortis.l.Senatus.*§.1.

Donum aliqui volunt Græcum eſſe,δῶρον,ου,τὸ. Et eſt datio irreddibilis. *ſecundum Ariſt.l.*4 *Topic.*

Donum quomodo differat à munere & præmio,*Vide infra in munus.*

Donaria non ſunt loca , in quibus dona reponuntur, ut quidam putant malè ſentientes, ſed ſunt ipſa dona,quæ diis offeruntur,ſacráſque menſas & aras ornant. *Macrob.* Ornamenta verò ſunt clypei, coronæ, & hujuſmodi donaria.

¶ Loci Biblici.

Dona Dei , vide Dei dona. Donorum Dei abuſus , ejuſque pœnæ *exempla* : Agar,Gen.16.verſ.3.4.5. Eſau,25.verſ.31.32.Hebr.12.16. Vide Contemptus.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Dona Dei non niſi à Deo.

Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei ? *Iob.*41.

Bona & mala , vita & mors , paupertas & honeſtas à Deo ſunt *Eccl.*11.

Quoniam ex ipſo , & ipſum, & in ipſo ſunt omnia : ipſi honor & gloria in ſecula ſeculorum, *Rom.*11.

Quid autem habes quod non accepiſti ? Si autem accepiſti quid gloriaris,quaſi non acceperis ? 1.*Cor.*4.

Unicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Propter quod dicit:Aſcendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. *Epheſ.*4.

Nolite itaque errare fratres mei dilectiſſimi. Omne datum optimum , & omne donum perfectum deſurſum eſt,deſcendens à patre luminum. *Iac.*1.

Multipliciter ordinantur.

Sicut enim homo peregrè proficiſcens, vocavit ſervos ſuos,& tradidit illis bona ſua,& uni dedit quinque talenta,alij autem duo,alij verò unum : unicuique,ſecundum propriam virtutem. *Matth.*25.

Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo , alius quidem ſic, alius verò ſic. 1.*Cor.*7.

Unicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem.12.

Unuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes : ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei. 1.*Pet.*4.

Vtiliter operantur.

Intellectus bonus omnibus facientibus ea. *Pſal.*110.

Datio Dei permanet juſtis, & profectus illius habebit in æternum. *Eccl.*11.

Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus eſt in eis,& lucratus eſt alia quinque. Ait illi Dominus ejus, Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam,intra in gaudium domini tui. *Matth.*25.

Omni autem cui multum datum eſt,multum quæretur ab eo : & cui commendaverunt multum petent ab eo. *Luc.*12.

Dona humana fructuoſe retribuuntur.

Donum hominis dilatat viam ejus,& ante principes ſpatium ei facit. *Proverb.*18.

Munus abſconditum extinguit iras , & donum in ſinu indignationem maximam.21.

Victoriam & honorem acquiret qui dat munera.22.

Fili in bonis non des querelam , & in omni dato non des triſtitiam verbi mali. Nónne ardorem refrigerabit ros ? Sic & verbum melius quàm datum. Nónne ecce verbum ſuper datum bonum ? Sed utrumque cum homine juſtificato. *Eccl.*18.

Eſt qui multa redimat multo pretio,& reſtituës ea in centuplum.20.

Cùm dederis, ne improperes.41.

Beatius eſt magis dare quàm accipere. *Actor.*20.

Perniciosè accipiuntur, quia libertatem adimunt.

Animam autem aufert accipientium. *Prov.*22.

Stultus odioſe exprobrat , invidíque dònum tabefacit oculos. *Eccl. ibid.*

Eſt datum,quod non eſt utile,eſt datum,cujus retributio duplex. 20.

Datus inſipientis non erit utilis tibi; oculi enim illius ſeptemplices ſunt : exigua dabit,& multa improperabit,& apertio oris illius inflammatio eſt.*ibid.*

Veritatem pervertunt.

Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum. *Exod.*23.

Qui

Qui odit munera, vivet. *Proverb.15.*

Xenia & dona excæcant oculos judicum, & quasi murus in ore avertit correctiones eorum. *Eccles.20.*

Pœnam adducunt.

Ignis devorabit tabernaculum eorum, qui munera libenter accipiunt. *Iob.15.*

Non sit porrecta manus tua ad accipiendum & ad dandum collecta. *Eccles.4.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Cuidam pallium à Diogene repetenti lepidissimè respondit Diogenes: Si donasti, habeo: si commodasti, utor: significans, sibi non esse in animo reddere, sive dono, sive commodato accepisset. Turpe est reposcere, quod dono dederis: & inhumanum est eripere, quo utenti est opus. *Laërt.lib.6.*

¶ Similitudo.

Erasmi Roterodami. Ut non quivis pictor quavis in parte artis valet, sed hic in diis exprimendis præcipuus, alius in vultibus reddendis, alius in lineis excelluit, alius in colorum mixtura, alius in symmetria: Sic qui virtutem profitentur, aliis dotibus enitent alij. Item in eloquentia seu literis. *In similibus.*

¶ Exempla Biblica.

Donorum oblatorum exempla: Servus Abraham, Gen.24. v.52.53. Populus Israëliticus ad fabricationem Tabernaculi, Exodi 36.v.6. David, 1 Sam.30.26. Josias, 3 Esd.1.v.7.8. Assuerus, Esth.2.vers.18. Cognati Job. Job.42.v.11. Jonathas, 1. Machab.10.v.60. Alexander, v.8.9. Christus, Luc.7.vers.12. Pilatus Marc.15.vers.45.

¶ Profana Exempla.

Themistocles, exul à Persarum rege Artaxerxe honoratus plurimis donis, ac cito factus opulentus, filiis suis: Filij, inquit, perieramus, nisi periissemus. *Plut.in apoph.*

Civili seditione, quæ in *Xisti IV. Pontificis* tempora incidit, Pomponij Læti domo temere direpta, tam multa sunt hinc inde illi congesta ab amicis & affectatoribus, ut pene plura accepisse credatur, quàm amiserit. *Sabell. in Pomponij vita.*

Porsenna Hetruscorum Rex, cùm inita cum Romanis pace, castra ab urbe Roma moveret militibus imperavit; ne præter arma aliquid secum ferrent, verùm omnia alia in tabernaculis relinquerent, quod ea Romanis dono dabat. *Bapt. Fulg.lib.4.*

Donum est largitio de suo, non de alieno. Alieno donationibus effundere est sua crimina ostentare, & eorum acceptorum veluti quadam infœlicitatis indagine impedire. In liberalitate facultas & dispensatio æqualiter incedunt. Neque quicquam est justitiæ tam consentaneum, quàm ita liberalitatem exercere, ut ea noceat nemini, ac ne ipsi quidem liberali, cujus res, fama, existimatio agitur. Nam item liberalibus annumeramus eos, qui largitione, malisque artibus eorum; quos imperio regunt; benevolentiam consectantur. Hæc enim ratio reddit hos nequaquam datores, sed præbitores & corruptores; ipsisque talium largitionum acceptores hinc fiunt deteriores. Cæterùm, quia liberalitas est opus benevolentiæ, semper est obvia honestis desideriis, eumque, qui liberalis sit, nec urgeri, ac ne rogari quidem patitur. *Car. Paschal.lib. de virtutibus & Vitiis.*

¶ Hieroglyphicè.

Nubeculæ mites & irriguæ pluviam suavem ac utilem super prata virescentia, ac floscularum variorum amœnitate undique referta, lenitèr effundentes, vivifico illo ac suavi humore intra terræ viscera attracto, plurimum reficere & latiora reddere solent: absque illis verò, fictitate & squallore planè exarescunt. Unde Propheta Jeremias c.51. Dante eo vocem: multiplicantur aquæ in cœlo. Similiter quoque viri docti & prudentes, multarum rerum peritiâ excellentes, dona sua à Deo ipsis concessa non invidè occultant, sed divino imprimis auxilio adjuti de omnibus benè mereri, ac liberaliter scriptis, dictisque suis egregiis, universis prodesse student, diligenter operam dantes, ne secundum sanctum vatem Davidem, fit tanquam γῆ ἄυδρος, id est, terra sine aqua, aut (quemadmodum S. Judas Apostolus loquitur) nubes sine aquis, sibi tantùm viventes, sinè ulla aliorum utilitate. Si vir Dei S. Moses, *Deut.32.* optat ut concrescat in pluviam doctrina sua, ac fluat ut ros eloquium ipsius, quasi imber super herbam & tanquam stilla super gramina.

Commonefacit Timotheum discipulum S. Apostolus, 2. *Tim.1.6.* ut excusciter donum quod accepit à Deo. Commonefacio te, ut excusciles donum Dei quod est in te, &c. Ἀναζωπυρεῖν significat ignem penè extinctum rursus excitare: & sæpè usurpatur pro rursus accendere calorem in corpore penè extinctum. Est autem gratuitum Dei donum: χάρισμα τοῦ Θεοῦ, viva quædam flamma in cordibus renatorum accensa, quam nituntur caro & Satan variis machinis suffocare. S. Apostolus igitur suum discipulum commonefacit, ut illam flammam magis ac magis foveat & excusciter. Nam, ut flamma facilè extinguitur, nisi flabello, impositis subinde lignis excitetur: Ita Dei & Spiritus Sancti dona in renatis paulatim dispereunt, nisi assiduè exciteutur: quod fit perpetua sinceræ doctrinæ auditione, lectione meditatione, sancta invocatione, exercitiis pœnitentiæ, charitatis officiis, infirmitatum nostrarum consideratione, repugnando subditis affectuum incendiis, sustinendo pericula, & certamina in vocatione licita. In hujusmodi exercitiis excitatur Dei donum, erescunt gratiæ gratis datæ, spiritus imperium adversus carnem in dies apparet. *Append. ad Ioh.Pier. Hieroglyph.*

Vide Munera.

Dos.

¶ Definitio et Etymolog.

Dos, Græcè φερνὴ, ῆς, ἡ. Et est donatio facta à patre mulieri, vel ab extraneo, vel facta à muliere ipsi viro pro oneribus matrimonij sustinendis, *secundum Canonistas, Gof. & Ho. in cap. Raynutius de testa.*

Dos non solùm ea dicitur, quæ marito ab uxore datur, unde bona dotalia: sed etiam quicquid alicui datum est, vel à natura, vel ab hominibus: unde dotes animi dicimus prudentiam, justitiam, cæteráque virtutes. Item dotes corporis, vires, pulchritudinem, bonam valetudinem, & alia huiusmodi. Dicitur autem dos à do, das.

¶ Poetarum Sententiæ.

Hor.3. Carm.24.

Dos est magna parentium
Virtus & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium mori.

Plaut. Amph.

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur;
Sed pudicitiam & pudorem, & sedatum Cupidinem,
Deûm metum, parentûm amorem, & cognatûm concordiam;
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.

Idem Aulul.

Dummodo morata rectè veniat, dotata est satis.

Bias per Auson.

Quæ dos matronis pulcherrima? vita pudica.

Plaut. Pers.

Tace stulta; non tu nunc hominum mores vides
Cujusmodi? hic cum multa fama facilè nubitur.
Dum dos sit, nullum vitium vitio vertitur.

Plaut. Asin.

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Francisci Petrarchæ.

De optima dote. Dial. lxviii.

Gaud.

Dote auctus sum optima. R. Et optima tyrannide malum malo additum. Superbiæ conjugalis duo stimuli, dos & forma. G. Multum dotata uxor est mihi. R. Multum dotata uxore nihil est importunius, nihil intractabilius, nihil sibi non licitum arbitratur, quæ suas opes maritì comparat egestati, quæ virum pascit, dominam se putat esse, non sociam. G. Magna dos meum subiit limen. R. Unde dos ingreditur, inde libertas egreditur, quod benè providerat Lycurgus, cujus lege cautum fuit, ut indotatæ nuberent, adjecta ratio, ut uxores eligerentur, non pecuniæ, severiusque matrimonia sua viri coërcerent, non ullis frænis dotis tenerentur, utrumque sapienter. Nam & verè multis in domibus, non viro uxor, sed pecuniæ nubit avaritiæ, & est utique magnâ dos licentia conjugis, frenum viri. G. Ingens cum uxore dos obvenit. R. Muta ordinem, imò enim cùm ingenti dote uxor subiit, quàm libentiùs excluseris, si sola posset excludi planè. Conjugium obscœnum, ubi non spe prolis ad cubiculum viri virgo, sed ad arculam avaritiæ impulsu dos concupita deducitur. G. Magnam mihi dotem uxor attulit R. Dic verius; magnum pretium libertatis tuæ, quæ si tibi chara esset (ut decuit) nullo eam pretio vendidisses. G. Ditissima mihi uxor obtigit. R. De moribus nihil narras. Nempe nihil, ut reor, de moribus cogitasti, déque optimis fœminæ dotibus, fide, verecundia, castitate, modestia. Sunt vobis ista contemptui, & solùm in nuptiis vestris attenditur dos & forma, hoc est, avaritia & libido, pronubæ matrimoniis his condignæ. G. Pecuniosissima est conjux. R. Vide an non Themistocleum illud consilium, quo diffinit: Malle se virum, pecunia, quàm pecuniam vito indigentem, rectè etiam ad fœminas trahi possit. G. Uxor mihi prædives est. R. Quantò melius erat cum inopi requiescere, quàm laborare cùm superba; melius esurire cùm paupercula humili, quàm cum insolenti divite litigare. G. Conjugi dos immensa est. R. Consequens est, ut elatio animi sit immensa, timor autem viri nullus. Non audebis vitia reprehendere, dum respicies dotem, non præsumes humiliare illam, per quam te meminerìs superbire, nec fastidia duntaxat ac tædia sed probra etiam & injurias tolerabis. An fortè non Aurelij Antonini principis meministi illius, qui Philosophi cognomen ob imperium non omisit; qui cum uxoris nosceret adulteria, & amici, ut eam vel occideret, vel saltem dimitteret, hortarentur, respondebat: Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem; dos autem erat imperium. Vides, ut ingentis viri animum dos frænabat, tuum forsitan non frænabit. G. Dos quàm maxima, infinita, inexistimabilis est. R. Dos matrimonij oneribus supportandis non avaritiæ æstibus irritandis inventa est. Itaque quò magis illam exaggeras, magis infamas, ut quæ utrimque mole sua noceat, & hinc dantis impudentiam, hinc concupiscentiam accipientis auctura fit: G. mihi maxima dos uxoris. R. Non quanta sit dos, sed qualis sit uxor refert, & in dote ipsa non quantitas certè, sed qualitas existimanda est, unde scilicet profecta, quibus parta modis, multæ magnæ dotes malis artibus sunt quæsitæ. Heliopolitanum & Punicum morem nosti, quorum nuptiis non pietate patria, sed stupris ac dedecore dos constabat.

¶ Apophthegmata.

Chilon, dicere solebat, uxorem humilem modico apparatu ducendam esse, ne pro conjuge dominam in domum accersas: sat enim dotata

venit puella,quæ pudicitiam & honestos mores secum adfert. Propterea hoc erat unum ex Laconicis institutis, ut virgines sine dote nuptum irent. *Laërt.l.1.c.4.*

Lycurgus, interrogatus,cur lege caviſſet,ut abſque ulla dote virgines elocarentur? Ut, inquit, neque propter inopiam ullæ relinquerentur elocarentur, neque ob divitias expeterentur. *Plut. in Lacon. apoph.*

Ephori. Lysander pulchras habebat filias,quarum nuptias quum quidam, vivente adhuc Lysandro, peterent, eo defuncto, filiarum nuptias recusabant: iis Ephori dixere multam,eo quod quem divitem esse credentes coluerunt, eumdem justum ac probum ex paupertate agnitum contemnerent. Hoc ut apophthegma non est,ita salubre est exemplum severitatis, quod admoneat, in conciliandis matrimoniis magis spectandam virtutem, quàm censum, eosque perfidos & inconstantes esse amicos, qui amicitiam commodo metiuntur, cujus spe adepta,protinus recedunt ab amicitia. Quin & illud nos admonet, honestius esse fama quàm pecunia ditescere. *Plut.in Lacon.*

Lacæna quædam virgo paupercula rogata, quam sponsa dotem esset allatura? Pudicitiam, inquit, à majoribus traditam. Generosè professa est, eam esse pulchrè dotatam, quæ mores incorruptos adfert ad nuptias. *Plut.in apoph.Lacænarum.*

Hermocrates. Antipater Hieropolites,quum ducturus esset Severi Cæsaris filiam, forma parum fœlici:& familiarium quispiam interrogaret, quando laturus esset, τὰ αὐτιγκαλύπτηρια (sic appellabantur munera,quæ sponsæ amici deferebant sponso tertio die, quo sponsa debebat exhiberi spectanda) Hermocrates lepidissimè respondit, ἐγκαλυπτήρια μᾶλλον ποιοῦντα λαβών: id est, Encalypteria potius,quum talem ducat,αὐτὸ ἀγκαλύπτω,est retego,ἐγκαλύπτω,tego. Quod deforme est,tegi magis oportet, quàm retegi. *Philostrat.in sophistis.*

M. Antonius:ejus uxor Faustina malè audiebat vulgo. Itaque hortantibus amicis, ut eam repudiaret, si nollet occidere:uxorem,inquit, si dimittimus, reddamus & dotem. Dotis nomine signans imperium, quod ab socero, volente Adriano, adoptatus acceperat. *Iulius Capitolinus.*

Vide Nuptiæ, Sponsa, Vxor.

Dubitatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DUbitatio, Græcè, ἀπορία, ας, ἡ, & ἀπορέω, dubitatio dicitur. Est autem dubitatio judicio deficiente acceptio utriusque partis cum formidine, & ad neutram partem determinatio.

Dubium, Græcè ἀμφίβολον, ου, τὸ: & ἀμφιβάλλω dubito dicitur. Est autem dubium motus indifferens in utramque partem contradictionis. *secund. Isid.lib. Etymolog.*

Dubium est æqualitas rationum contrariarum, *secundum Philosophum.*

Dubius à de & habeo componitur,quasi dehabens, hoc est, non intelligens, unde fit,dubito,& subdubito,id est,aliquantulum dubito; & subdubius, aliquantulum dubius, & dubitatio & dubietas, quo veteres utebantur.

Dubitatio,tollenda, *Matth.7.7. & 21.22.Ioan.14.13.& 15.7.& 16.23.Iac.1.6 7.8.*

¶ PHILOSOPHORUM SENTENTIÆ.

De discordia animi fluctuantis.

Francisci Petrarchæ. DIAL. LXXV.

DOL.

Animi discordia laboro.R. Nullum hoc bellum pejus,ne civile quidem. Illud enim civibus inter se,hoc homini secum est. Illud inter partes populi, in plateis urbium,hoc intus in anima, intérque ipsas partes animæ geritur. Itaque cum sit belli quædam species,quæ plus quàm civile bellum dicitur,ubi non solùm cives,sed cognati etiam inter se pugnant, quale inter Cæsarem & Pompejum fuit,de quo dictum est. Ille locus fratres habuit,locus ille parentes,quanto hoc bellum justius nomen id vindicat, ubi non pater contra filium, nec frater adversus fratrem, sed homo ipse contra se litigat, quo durante litigio nulla quies animo,nulla potest esse securitas. D. Discordat animus,& diversis secũ pugnat affectibus. R. Diversitatem illam abjice. Unum velle incipe,tunc composita erit & immota pax animi,cum discordes affectus quasi seditiosi cives in unam convenerint voluntatem. Alioqui ut cõtrarij & corrupti humores febrem corporum, sic contrarij affectus febrem pariunt animorum,quæ tãto est periculosior,quantò & animus corpore est nobilior,& æterna mors terribilior temporali. Utrobiq; tamen adhibitum temperamentum, & æqualitas quædam ad salutem est via. D. Pugnat animus,nec quid velit eligit. R. Malum simul, malíque causam stringis, quia nempè non eligit,ideo pugnat. Eligat,& confestim pugna cessabit. Eligat dico bonum velle. Nam si malum,magis magisque certabitur. Vitia enim inter sese pugnant: Semper virtutum concordia summa est. D. Animus in partes scissus dissidet. R. Animum in tres partes distinxere Philosophi,quarum primam in arce,hoc est,in capite locavere, moderatricem vitæ humanæ,cœlestem,serenam,semper Deo proximam, ubi tranquillæ honestæque voluntates habitant. Duarũ reliquarum,alteram in pectore, ubi iræ æstuant atque impetus. Alteram subter præcordia, ubi concupiscentiæ atque libidines. Duplex hujus pelagi tempestas, quid agendum igitur tibi sit vides. Fac quod Menenius ille,cujus paulò ante memini, persuasit plebi,ut subesse patriciis in animum induceret, quo impetrato urbem scissam in duas ad unitatem salubri consilio reduxit. Et tu coge,vel consilio,vel vi,partes ignobiles parere nobilibus, tum demum & non aliter animi pacem spera, qua sublata, quid aliud, quam vaga semper & propositi inscia, & fluctuosa,& inconstans vitæ hominum est,& cœca prorsus, & misera? Multi prius ex hac vita abeunt, quàm quid velint sciant. D. Fluctuo in consiliis,nec quid velim, scio. R. Jam dixi,multis hoc accidere,non uno aliquo tantum in tempore,sed in omni vita,& usque post vitæ finem,& profecto ex omnibus, quæ dixisti,dicturúsve es,vix hoc malo pejus aliquid invenies. D. Fluctuo,& in diversum agor. R. Maximum argumentum malè se habentis animi fluctuatio est, ut enim corpus ægrum sæpè thoro volvitur, sic æger animus consiliis agitatur, de quo vix ulla mihi spes salutis: Paramper abest, quin melius sperem de homine vitiis pertinaciter inhærente, qui si conversus fuerit ad virtutes, in his forsitan constans erit, quàm de homine vario,nullis se consiliis applicante,qui & si boni aliquid inceperit,non consistet,neque perseverabit indocilis stare, & fieri potest, ut de hoc intelligere liceat Senecæ illud obscurum, quod tota vita elabitur aliud agentibus,modo enim hoc,modo illud agentes,nunquam idem, semper aliud agere sunt dicendi, quamvis & alios sensus oculus ille recipiat. D. Inter varias curas jactor. R. Quasi inter tumidos fluctus vitæ tuæ puppis consilij inops, & magistro destituta, concutitur naufragio proxima, ni tu illa, dum nondum manu clavus excidit, tuto aliquo & salubri sistas in portu, jactisque ancoris conquiescas, priusquam te animi tempestas oppresserit. D. Fluctuo propositi incertus. R. Hinc præter animæ pericula,quæ innumerabilia,& immensa sũt, ipse quoque oris habitus prodit,varius, & inconstans: similísque animo,à quo vultus fingitur,ut ait Cicero,dúmque hoc in statu fueris,nũc lætus,nunc tristis,nunc pavidus,nunc securus, nunc celer, nunc tardus incedes insigni veritate conspicuus, quale aliquid traditur de Lucio Catilina: at ubi te primum composueris,atque ad unum aliquid direxeris,unum velle cœperis, quod bonum utique sit oportet, quoniam natura malorum semper varia est, ubi hoc, inquam, feceris, præter animi quietem rerum optimam, uniformitas quoque vultus, ac tranquillitas consequetur, nec spe ulla, nec metu, nec mœrore mutanda,nec gaudio, res quidem venerabilis,& paucorum hominum,quæ apud veteres Græcos in Socrate, apud vestros in Lælio laudata est, postremo verò in principibus vestris Marco Antonio & Aurelio Alexandro.

¶ ADAGIA.

Necessarium malum. ἀναγκαῖον κακόν.

De iis quos neque reticere possis, quod quibusdam in rebus opus sit eorum opera, neque commode ferre, quod viri sint improbi. Dicitur & de fœminis. Vide supra Locum 21. adag. Fœmina nil pestilentius.

Neque cum malis, neque sine malis.

Aristophanes apud Suidam in Lysistrata. οὔτε σὺν παυολίθοισιν, οὔτε ἄνευ παυολιθῶν, *De uxoribus dictum, cum quibus incommodè sanè vivitur, sed nec citra has constant familiæ. Simile illi, quod est in Epigrammatibus.*

Nec tecum possum vivere, nec sine te.

Polypi caput. Πολύποδος κεφαλή, *Plutarch.*

In hominem varium, & in quo pariter & vitia quadam & virtutes inveniãs.

Gaudium dolori junctum.

Quum pariter accidit, quod & gaudeamus & doleamus (quod genus, si cui parentes opulenti vita discesserint, partim excruciatur morte suorum, partim gaudet hæreditatis obventu atque accessione, libertatu) conveniet illud Odyss. τ.

Τῷ ἅμα χάρμα τε πῆμα τε ἄλγος ἔλε φρένα.

Lætitia huic mœrorque simul pectora cepit.

Plus aloës quam mellis habet. *Iuvenal.*

Apulejus in Florid. Verum verbum est profecto, quod aiunt, nihil quicquam tam prosperè divinitus hominibus datum, quin & tamen admixtum sit aliquid difficultatis.

Quid primum ad ultimum. τὰ πρῶτα, ἢ τὰ ὕστατα.

Quoties aut rerum copiam tantam significamus, ut hæsitemus, unde potissimum exordiamur. Aut quum perplexi dubitamus, quid primum agere debeamus. Lucian.

Etiam capillus unus habet umbram suam.

Quantumvis pusillimum commodum juvat, quantumlibet exiguum detrimentum nocet. Publius Mim.

Utroque nutans sententia. δυσκολοῖ γνώμαις. *Zenodot.*

Conveniet utique in hominem lubricæ fidei, & incertarum partium.

Volens nolente animo, ἐκὼν ἀέκοντι γε θυμῷ. *Homerus.*

Nonnunquam de ambiguitate animóque incerto dicitur. Tu voluntate coacta tua. Terent. in Andria.

Nolens volens.

Euripides in Hecuba.

Οὐκ ἐθέλων τε κοὐκ ἐθέλων.

Id est.

Atque ille nolens pariter ac volens.

Inter pueros senex. ἐν παισὶ γέρων.

Conveniet in hominem grandiusculum: majorem, quam ut puer videri possit, minorem, quàm ut vir.

Aut cucurbitæ florem, aut cucurbitam. ἢ κεῖνον ἢ κολόκυθα.

Id perinde valet, quasi dicas, aut mortem, aut vitam: aut lucrum, aut damnum.

Aut Plato Philonissat, aut Philo Platonissat, ἢ Πλάτων φιλονίζει, ἢ Φίλων Πλατωνίζει. *Hieron. de illustrib.*

Per allegoriam torqueri poterit ad quosvis inter sese vehementer similes.

Aut oportet Tragœdias agere omnes, aut insanire. ἢ κεὶ Τραγῳδεῖν, πανύχιος, ἢ μελαγχολᾶν.

Dici solitum de iis, qui semper quasi stupent, frigéntque & nec gaudere possunt ex animo, nec dolere.

Quocunque pedes ferunt.

Quadrabit, ubi nihil certum ſpectetur, ad quod noſtri dirigantur conatus. Horat. in Odis.

Ite pedes quocunque ferent, quocunque per undas.

In trivio ſum ὦ τριοδῖτα ἐμοὶ λογισμῶν.

In eos qui dubitant, quique incerti ſunt animi, haſitantes, quid potiſſimum eligant.

Ancipitis conſilij.

Ad ſignificandum hominem perplexum & ancipitis ſententiæ ſuſpenſiſmque animo. Congruet illud Hom. Iliad. ι. Id eſt:

Μέσσῃ γαίης τε καὶ ἀερτὲ ἀστερόεντι.

In medio terræ ſimul & ſtellantis Olympi.

Il ne touche ny ciel ny terre.

Ancipitis animi.

Animus anceps & incerti conſilij indicatur hoc verſu, qui eſt Iliad. ξ.

Διχθὰ δὲ μοι κραδίη μίμνει φρεσὶν ὀρμαίνοντι.

Huc animus mihi verſanti inclinabat & illuc.

Navis aut galerus. πλοῖον ἢ κωπή.

De re ancipiti dicitur. Nec invenuſtè dicetur in eos, qui cultu moribúſque diverſam perſonam præ ſe ferunt.

Triceps Mercurius. τριπρόσωπος Ἑρμῆς.

Dictum videtur in ambiguos, ancipitéſque, aut vehementer aſtutos.

Durities.

¶ DEFINITIO.

DUrities Græcè σκληρότης, ἡ ὁ, ὁ, & σκληρός, ἡ, ὁ, durus dicitur. Eſt autem durum, quod non cedit in ſeipſum ſecundum ſuperficiem, *ſecund. Ariſt. lib. 4. Meteor.*

Durum propriè eſt ſolidum, ac firmum, cujus contrarium eſt molle. Per metaphoram autem durum aliquando pro aſpero, & nocenti ponimus.

Duritiei in malo exempla. Caïn, Geneſ. 4. 13. Pharao, Exod. 5. 2. &c. Iſraëlitæ. Exod. 32. 7. &c. Deuter. 9. 27. 1. Sam. 8. 19. 2. Chr. 30. 8. Filij Heli, 2. 1. Sam. 2. 22. &c. Saül. 1. Sam. 18. 29. Nabal, 1. Sam. 25. 23. Filij Serviæ, 2. Sam. 3. 39. viri Judæ, 2. Chron. 24. 1. &c. Judæ, Eſai. 46. 12. & 48. 4. Act. 7. 57.

Durities, Heb. *Keſchi*, à verb. *Kaſchahis*, Durus & Difficilis fuit, criſpus & perplexus fuit. Cognationem habet cum *Kaſchac*. crudelis fuit.

¶ SENTENTIA POETICA.

Ovid. 1. de Rem. Amor.

Dura aliquis præcepta vocet, mea dura fatemur
Eſſe, ſed ut valeas multa dolenda feres.
Sæpè bibi ſuccos, quamvis invitus, amaros,
Æger, & oranti menſa negata mihi eſt.
Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignem,
Arida nec ſitiens ora lavabis aqua.
Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Franciſci Petrarchæ.

De duritie paterna. DIAL. XLIII.

DOL.

Durum patior parentem. R. Durities patris ſæpè filio ſalubris, ſemper damnoſa mollities non linguæ tantum, ſed nec virgæ parcendum docti conſulunt, his duobus animorum juvenilium conſtat imprimis cura, quæ ſi fruſtra ſint, gravioribus morbis graviora remedia adhibentur abdicatio & carcer, quin & more veteri Romano ad extremum ſupplicia, & mors, quod non conſulet modo & duces, quibus imperium in omnes publici conſilij præſtaret authoritas: ſed privatos illos priſcos, ac ſeveros patres, quibus ſola patria poteſtas jus in filios daret, ſæpè acerrimè obſervaſſe legimus, in quibus maximè Caſſij Fulvij nobilitata ſeveritas. I tu, nimis blandum patrem dic durum. D. Patrem patior durum. R. Qualem putas ille te paſſus eſt puerum; qualémve deinceps adoleſcentem? Difficilè id quidem perſuadere his ſibi valdè placentibus, ſed crede mihi, nihil durius quàm ætatis illius inconditos mores pati. D. Patior durum patrem. R. Quid ſi durus es filius? Dura duris efficaciùs leniuntur, & ſæpè medici melioris deformior eſt cicatrix. D. Patrem durum habeo. R. Si Pater verus eſt, diligit, & ſi diligit, non quæ mulceant, ſed quæ proſint, cogitat. D. Duriſſimus pater eſt mihi. R. Quæ tibi duriſſima, illi forſitan utilia videntur, cui & certius judicium, & incorruptior eſt affectus. Adoleſcentia non niſi quæ ſub oculis ſunt metitur, ætas maturior multa circumſpicit. D. Pater eſt mihi duriſſimus. R. Vide, ne tu illi durior, ut dum ille dedecori tuo obſtat, tu illius vitam perditis moribus inquietes. D. Perdurus pater eſt mihi. R. Qui ſalutem filij negligit, ille demum durus eſt pater, etſi fronte mitiſſimus. At qui filium ad rectum iter trahit, ope conſilióque adjuvans, & ſæpè verborum, ſæpè rerum ſtimulis impellens, ſæpè vel tardum increpitans vel invitum cogens, quamvis ſeverior ſit aſpectu, durus eſt minimè. Fructuoſior filio ſeveritas patris ſolet eſſe, quam comitas. D. Durus eſt pater. R. Supercilium paternum, zelus, dolor, metus, ætas excuſant. D. Durũ patrem ægrè fero. R. Quid ſi quod multis ſic affectis jure accidit, ferre duritiem cogaris alterius? Quid ſi ipſe contumacis filij pater eſſe incipias? tunc intelliges, quam ſuave patris jugum, & quam juſtum ſit imperium. Nunc non niſi unum intelligis, quod delectat, in quæ hoc uno judicium tuum habet, non delectatione animi, ſed titillatione ſenſuum circumventum. D. Durus mihi pater eſt. R. Ut ſit durus, illum tibi non te ſibi judicem dat natura, quam ſequuta lex civilis caſtigatores parentum filios erubeſcit. Pudeat te audere, quod ulli filio licere legem puduit, ſic de te judicet, qui te genuit aluítque. Tu de illo judicium linque allis, patrémque ſi veræ laudis non eſt capax, decoro ſaltem ſilentio venerare. D. Duris pater eſt moribus. R. Non arguendi mores patrum, ſed ferendi ſunt. Nihil turpius in Alexandro ſonat, quam quod non dicam patrem convitijs attentaſſe, ſed paternis laudibus invidiſſe viſus eſt, de patre vel gloriosè loquendum, vel tacendum. D. Habeo durum patrem, R. Habes, ubi amorem, ubi pudorem, ubi patientiam, ubi obedientiam tuam probes. Nullum in terris imperium juſtius quàm patris, nulla honeſtior ſervitus quàm filij. Nihil tam ſuum cuique eſt quam filius patri, nil cuique indignius eripitur. Sed vos præcipiti atque intempeſtivo deſiderio ſubeſſe nati, præeſſe concupiſcitis, ſic & patribus vos aufertis, & partum antè vobis imperium uſurpatis. Duplex indignitas, ita fit, ut inſolentia juvenilis undique rerum turbet officia. Hinc fortè prohibiti de patrum aſperitate querimini, veſtro digni judicio, quibus omnia liceant, ob id unum, quod nati eſtis, & placere vobis ad ſpeculum didiciſtis, tum demum cum præeſſe cœperitis, ſenſuri, quam id vobis turpiter ante tempus optatum eſſet. D. Rigidus eſt mihi. R. Quid ſi pius eſt rigor, pater filio rigidam pietatem, patri filius obſequium reverens obedientiamque humilem debet: de Manlio Torquato in hiſtoriis, & apud Marcum Tullium legiſti, ut perindulgens in patrem, idem acerbè ſeverus in filium fuit: vulgi fortè judicio reprehenſus in altero, ab incorruptis æſtimationibus in utróque laudatiſſimus, tanta diverſitas rerum eſt. D. Pater durus eſt mihi. R. Sero bona veſtra cognoſcitis ô mortales! At cum noſſe cœpiſtis, nimis agnoſcitis, hinc & præſentia faſtiditis, & amiſſa lugetis. Alterum ſuperbè nimis, alterum nimis humiliter, & ubi agendæ grates, & ubi habenda patientia, utrobique quærimoniæ, nuſquam æquanimitas, ſic in Deum atque homines grati eſtis. D. Durus eſt pater mihi. R. Veniet tempus, quando hunc ipſum patrem ſuſpires, nec reſponſurum voces. Et qui tibi nunc videtur ſaxis durior, plumis mollior videatur. D. Durum patrem habeo. R. Patrem dum habueris, non agnoſces.

Vide Obſtinatio, Pertinacia, Induratio, Pervicacia.

Dux.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

DUx, ducis, communis generis, qui ducit, ductor, qui præeſt exercitui, Imperator, qui aliis præeſt. ἡγεμὼν, ἡγεμόνος. ἡγεμών, ἡγεμονος, Heb. *Naghidh*, Dux, princeps præcipuus, eximius, qui coram populo eſt, & ei indicat quid faciendum ſit. 1. Sam. 9. 15. 1. Reg. 1. 35. 2. Reg. 20 5. Duces, *Neghidhim*. Pſalm. 76. verſ. ultim. à verbo. *Naghadhi*, indicavit coram, nunciavit præſens, monſtravit, & cùm digito repræſentavit. 2. *Pakid*, præfectus, capitaneus, qui milites obſervat & recenſet: 2. Reg. 25. 19 à verbo *Pakad*, viſitavit, inviſendi curam ſuſcepit, viſitavit recenſendo. *Pukadhim*, Præfecti. 3. *Schaliſch*, dux, primarius, tribunus militum; triarius, à verbo *Schilleſch*, tertiavit, diviſit in tres partes, tertiò repetiit.

¶ LOCI BIBLICI.

Dux dicitur caput familiæ vel tribus, *Num.* 7. 30. Belli præfectus, *Geneſ.* 26. 26. Comes, ſodalis, *Pſal.* 55. 14. Magnificus, *Eſai.* 13. 2. & 32. 8. Maritus, *Prov.* 2. 17.

Meſſias, nempè filius Dei, tandem homo factus, nominatur dux itineris populi. *Pſal.* 80. 10. & dux populi, *Dan.* 9. 15. Orator, *Actor.* 14. 12. Præfectus aulæ, 2. *Chron.* 18. 11.

Dux, i. gubernator, judex, legiſlator. *Gen.* 49. 10. 1. *Petr.* 2. 14 Præfectus multis familiis, provinciæ vel regioni, *Gen.* 17. 20. &c. Primarius inter Eccleſiæ ſervos. *Chron.* 9. 20. *Ierem.* 29. 26.

Dux, qui alios in via ſalutis ducere & inſtituere velle videtur, *Matt.* 15. 14. & 23. 16. 23. *Rom.* 2. 19. Qui primarius eſt inter Regni regiſque conſiliarios & ſervos. *Eſth.* 1. 14 & 9. 3. Princeps populi, Rex, 1. *Sam.* 9. 16. 2. *Sam.* 5. 2. 2. *Reg.* 20. 5. *Ezech.* 20. 30. Summus dux, 2. *Chron.* 13. 12.

Ducibus, id eſt, gubernatoribus, & præfectis politicis, 1. *Pet.* 2. 14 *Rom.* 13. 11. &c.

¶ HISTORICÆ SENTENTIÆ.

De duce & ducibus belli.

1. Dux ſuorum militum nomina tenet, Cyri majoris exemplo. *Xenoph. lib. 5. de inſtit. Cyri.*

2. Quis ad gubernacula ſedeat, ſumma cura providendum eſt. *Liv. dec. 3. lib. 4.*

3. Difficillimum in primis eſt & prælio ſtrenuum eſſe, & bonum conſilio. *Saluſt. de bello Iugurth.*

4. Nihil in bello majus aut mirari magis potui, quàm quòd Imperatori nunquam adeo ulla opportuna viſa eſt victoriæ occaſio, quàm damno amiſſi penſaret milites. *Vellei. Paterc. lib. 2.*

5. Semper duci viſum eſt glorioſum, quod eſſet tutiſſimum, & ante conſcientiæ quàm famæ conſultum. *Idem ibid.*

6. Nunquam conſilia ducis judicio exercitus, ſed exercitus providentia ducis rectus eſt. *ibid.*

7. Imperator, optimus eorum quæ agit judex, utilia ſpecioſis præferens, non quæ utique probantur, ſed quæ probanda ſunt ſequitur. *Ibid.*

8. Dux admonitione frequenti utitur, & caſtigatione vindicta rariſſima, agítque medium plurima diſſimulantis, aliqua inhibentis. *ibid.*

9. Ratio & conſilium ſunt propriæ ducis artes. *Tacit. hiſt. lib. 3.*

10. Nihil tam pulchrum, támque poſteritatis memoriæ juſta ratione mandandum, quam ut miles ſtrenuè factis, ductor prudenter conſultis; conſultet. *Amm. Marcell. lib. 17.*

11. Imperatori salus propria, cùm semper ad securitatem omnium, tum maximè in bello conservanda est. *Aurel.Victor.hist. Aug.*

12. Dux optimus ipse profectò putandus, qui ex bello pacem disponere sit aptus. *Procop.de bello Pers.lib.1.*

13. Jucundissimum est spectaculum dux in oculis militum eodem pane vescens,aut in vili toro quiescens,aut in fossa vel aggere faciendo operam communem præstans. *Plut.in Mario.*

14. Boni & omnibus numeris absoluti ducis officium est,suam gloriam post civium famam ponere. *Idem, ibid.*

15. Ducis summa laus est,ut vel salvus vincat, vel virtute vitam finiens occumbat: sic enim non passus aliquid, sed egisse, moriendo existimatur. *Plut. in Pelopida & Marcelli comparat.*

16. Illud ducis præcipuum opus est, ut milites benevolentia sibi obstrictos, dicto obedientes habeat. *Idem in comparat. Cimonis & Luculli.*

17. Platoni bonum ducem nihil efficere posse perhibenti, nisi eodem modo affectum & moderatum habeat exercitum,virtutémque obtemperandi aut minus quàm regiam existimanti,indigere generosa indole, & educatione Philosophica, quæ præsertim mansuetudine temperet vehementiam iracundiamque animi, cum alij multi casus perhibent,tum ea quæ post Neronis obitum,sub Galba,Othone & Vitellio, Romanis acciderunt. *Idem in Galba.*

18. Duce dignam mortem, ut ait Theophrastus,dux oppetere debet, non levis alicujus armigeri. *In Sertorio.*

19. Dux si temerè pericula adeat, non sui ipsius, sed eorum omnium quorum salus ab ipso pendet, curam abjecisse censebitur. *in Pelopida.*

20. Duci cauta potius consilia cum ratione quàm prospera ex casu placent: satis citò incipi victoriam ratus, ubi provisum est ne vincatur. *Tacitus hist.2.lib.*

21. Nullum in pugnæ trepidatione constantis ducis aut fortissimi militis officium omittit:occurrat paventibus,retinet cedentes: ubi plurimus labor,unde aliqua spes,consilio,manu,voce insignis,hostis,conspicuus suis. *Idem lib.3.*

22. Penuria aquæ fervida æstas,longinqua itinera,sola ducis patientia mitigantur, eodem plura quàm gregario milite tolerante. *Idem, lib. 14. Annal.*

23. In pugna alios pudore & probris,multos laude & hortatu,omnes spes promissisque accendit. *Idem lib.3. hist.*

24. Discordes animis, discretos viribus,hostium exercitus aggreditur, antequam ducibus auctoritas,militi obsequium, & junctis legionibus fiducia redeat. *Idem eod. lib.*

25. Dux ignavus, inutili cunctatione agendi tempora consultando consumit. *Eod.l.b.*

26. Egregii ducis est,non solùm præsentia rectè agere,sed & futura prospicere. *Plut. in compar.Periclu & Fabij Max.*

27. Bello res ab eo prospere,partim consilio,partim audaci celeritate,tum alacri amicorum ministerio; & confidentia in periculis, opportunorúmque consiliorum usu gerit. *in Paul.Æmil.*

28. Præcipuum præclari ducis est officium, ut qua parte prævalet, ea hostem ad prælium committendum cogat: qua infirmior,ea caveat ne confligere cogatur. *in compar.Agesilai,& Pompeij.*

29. Ipse supra omnes homines voluptatum est contemptor,adeo ut nunquam ullis libidinum illecebris, à recto & honesto abducatur. *Xenoph. lib.6 hist.Grac.*

30. Si quis dux pro se cautus est, & captata occasione hostem opportunè invadit, is plerumque fit voti compos. *Thucyd.3.lib.*

31. Prudentis imperatoris officium est,non malè audire apud alios; sed temerè in discrimen mittere, ac quæ tuta sunt dimittere,turpe existimant. *Plutarch. in Cleomene.*

32. Imperatoris est à tergo magis quàm à fronte prospicere. *Idem in Sertorio.*

33. Optimi ducis officium existimandum est,posse non solùm vincendi, verum etiam cedendi tempora perspicere. *Polyb.lib.1.hist.*

34. Errat quisquis opinatur aliquod magis proprium optimi ducis officium esse, quàm consilia & ingenium his intelligere. *Idem, lib.3.*

35. Inter hostes discordiarum serere causas sapientis est ducis. *Vegetius, lib.10.cap.*

36. Leo hinnulorum dux ad bellum gerendum aptus esse non potest. *Dion.in M.Ant.Philos.*

37. Quales fuerint præfecti seu belli duces,tales etiam qui sunt sub ipsis ut plurimum evadunt. *Xenoph.de inst. Cyri,8.lib.*

38. Res adversæ ducum auctoritatem minuunt. *Cæsar.lib.7. de bello Gall.*

39. Felicitas rerum gestarum exercitus benevolentiam imperatoribus,& res adversæ odia conciliant. *Idem lib.2. de bello civili.*

40. Qui dextris & propioribus compendiis eunt, obvio hosti & aciem auso plus cladis faciunt. *Tacit.lib.12. Annal.*

41. Severi & legum jurisque servantissimi Imperatores amicis,faciles autem & muneribus inhiantes hostibus sunt perutiles. Horum castra læta quidem sunt, sed parere nescia: illorum tristia, sed morigera & ad omnia parata. *Appia.de bello Hisp.*

42. Qui summæ rerum perficiuntur,uti se gesserint,vel ignominiam, vel laudem perpetuò referunt: *Procop. de bello Goth.1.lib.*

43. Est hæc in magnis cladibus præcipua fortunæ injuria, ut duces ipsos de medio tollat. *Pausan.lib.5.*

44. Liberalitas & humanitas erga inferiores præclarum ducibus viaticum est ad victorias & triumphos. *Niceph.Gregoras,lib.6.hist.*

45. Fit non rarò ut duces proponant temerarias sententias,vel quò videantur audentiores,vel quòd magnitudinem rei quam aggrediuntur, non intelligant. Inest autem in utroque temeritas, & incogitantia. *Philip. Comineus, 3.lib.*

46. Studium contradicendi morbus est ducum, omnium maximè peculiaris, ij enim pleraque vera aut vero proxima suadendo æmulorum authoritatem comminuere, atque obscurare nituntur. *P. Iovius, hist.1.lib.*

47. Nihil imprudentius imperatores faciunt, quàm quòd vocibus quibusdam inaniter emissis se ita obstrictos esse arbitrantur, ut facta verè bis exequenda censeant. *Fr.Guicciard. lib.15.hist.*

48. Sapientum imperatorum est,quam sæpè in bellis ex casuum varietate consilia sint immutanda perpendendo, apparatus ab initio,quoad fieri potest, ad omnes casus consiliáque accommodare. *Idem, lib.14.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucan. 9.

O quibus una salus placuit mea signa secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summósque labores, &c.
Primus arenas
Ingrediar, primúsque gradus in pulvere ponam.
Me calor æthereus feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens fatóque pericula vestra
Præsentate meo: sitiat, quicunque bibentem
Viderit: aut umbras nemorum quicunque petentem,
Æstuet, aut equitem peditum præcedere turmas,
Deficiat: si quo fuerit discrimine notum
Dux, an miles eam.

Et infra.

Ipse manu sua pila gerens, præcedit anheli
Militis ora pedes, monstrat tolerare labores,
Non jubet, & nulla vehitur cervice supinus,
Carpentóque sedens, somni parcissimus ipse est,
Vltimus hausior aqua, cum tandem fonte reperto
Indiga cogatur latices potare juventus,
Stat, dum lixa bibat.

Et infra.

Cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni fortunam provocat hora.

Sylius. 1.

Primus inire manum, postremus ponere Martem.

Claud. 4. Hon.

Nec desine tales,
Nate sequi: si bella tonant, prius agmina duris
Exerce studiis, & sævo præstrue Marti.
Non bruma requies, non hibernacula segnes
Enervent torpore manus.

Et sequitur.

Si longa moretur
Obsidio, tum vota cave secura remittas,
Inclusúmque putes: multis damnosa fuere
Gaudia, dispersi pereunt somnóque soluti.
Sæpius incauta nocuit victoria turba.
Neu tibi regificis tentoria longa redundent
Deliciis, non imbelles ad signa ministros
Luxuries armata trahat: neu flantibus Austris,
Neu pluviis cedas, neu defensura calorem
Area sub moveant rapidos umbracula Soles.
Inventis utère cibis, solabere partes
Æquali sudore tuas, si collis iniquus,
Primus ini, sylvam, si cadere provocat usus,
Ne pudeat sumpta quercum straviisse bipenni.
Calcatur si pigra palus, tuus ante profundum
Prætentet sonipes, primus tu protere curru.
Horrentes glacie liquido tu scinde natatu.
Nunc eques in medias equitum te consere turmas,
Nunc pedes assistas peditis, tum promptius ibunt
Te socio, tum conspicuus, gratúsque geretur
Sub te teste labor.

Virg. 6. Æn.

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem.
Parcere subjectis, & debellare superbos.

Claud. de bello Getico.

Ignoscere pulchrum
Iam misero, pœnaque vidisse precantem.

Virg. 9. Æneid.

Tum verò incumbunt, urget præsentia Turni.

Plaut. Amph.

Vbi summus imperator non ad exercitum.
Citius quod non facto est usus, sit quàm quod facto est opus.

Sen. Oct.

Extinguere hostem maxima est virtus ducis.

Martialis.

Quatenus hi non sunt, esto tu Cæsar amicus,
Nulla ducis virtus dulcior esse potest.

Silius 3.

Turpe duci totam somno consumere noctem,
O rector Lybiæ! vigili stant bella magistro.

Claud. de bello Getico.

Ductórque placebat,

Non

Non qui præcipiti traheret simul omnia casu.
Sed qui maturo vel læta, vel aspera rerum
Consilio monumenta regens, nec tristibus impar,
Nec pro successu tumidus, spatiúmque morandi,
Vincendique modum mutatis nosset habenis.
Ovid. 3. Fast.

Diffugiunt Tyrij, quo quemque agit error: ut olim
Amisso dubiæ rege vagantur apes.
Val. Flaccus. 4.

Hebricas exemplo spargit fuga, nullus adempti
Regis amor, mentem celeres sylvámque capessunt.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De inconsulto & præcipiti magistro militiæ.
Francisc. Petrarch. Dial. lxxii.
Dol.

Est mihi magister militiæ inconsultus ac præceps. R. Hoc aliquanto periculosius non negem. Legiones nostras interroga jacentes ad Trebiam, ad Thrasymenum, & ad Cannas, multisque aliis in locis. Si remedium vis, dubiam linque militiam. Si id forte non datur, ac tu fortiter atque industriè ministerium tuum age, ut inter tui ducis errores tua virtus emineat, nec te ruina opprimat aliena, sed tu potius, si qua est via, publicæ humeros subjicias ruinæ, rem difficilem, sed neque impossibilem, neque insueram jubeo, ut enim sæpe multis militibus obfuit unius ducis ignavia, sic interdum unius viri virtus, & exercitum servavit, & ducem. Neu sim longior, quàm oportet: Tu res suis in locis quæres, mihi nominum & temporum commemoratio sola sufficiet. Pub. Decius bello Samnitico, Calphurnius flamina bello Punico primo. Africanus minor bello Punico tertio, tribuni omnes militum, ducúmque & exercituum servatores, tanta esse tua virtus ac fœlicitas potest, ut aliena infamia eximiam in gloriam tuam vergat. Anceps sane negotium, sed extrema in necessitate unicum. Proinde utcumque alios fortuna rotaverit. Tu virtutis gubernaculum si mihi obsequi volueris, nec in pace, nec in bello, nec in vita destitues, nec in morte.

¶ Apophthegmata.

Polydorus, cum Argivi post illam trecentorum pugnam rursus essent prælio suparati, socij Polydorum adhortabantur, ne eam opportunitatem præteriret, sed aggressus hostium muros, civitatem illorum caperet. Id enim factu fore facillimum, quum interfectis viris, solæ mulieres essent reliquæ. His in hunc respondit modum Polydorus: Mihi pari Martis alea rebellantes devincere honestum est. Cæterum quum pro agris pugnatim, urbem velle capere non arbitror esse justum. Si quidem huc veni agros recepturus, non urbem occupaturus. Vir excellentis animi, ne cum hostibus quidem putavit agendum secus quàm postulabat æquitas: quum hominum vulgus sibi in hostem putet licere omnia, in tantum, ut si de frigido oppidulo fuerit concertatio, victor existimet sibi jus esse, regnum universum victi occupare. Ille etiam turpe sibi judicabat, bellare cum his quibus deerant paria ad bellum præsidia. Talis enim victoria nullam habet virtutis laudem, sed crudelitatis crimen. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus percontatus quid ducem belli præcipue exornaret? Respondit, adversus hostes audacia, & in oblata opportunitate ratio & consilium. *Stob. serm.* 12.

Lysimachus dicere solebat, Imperatores, vel belli duces, nulla venia dignos esse, qui in bello errarent. Ubi, si quid offenditur perperam, temeritate vel insciti, emendari non potest. *Alexand. ab Alex. lib.* 2. *cap.* 13. *Genial. dierum.*

Iphicrates oratori cuidam pro concione hunc in modum ipsum interroganti? Quis es, ut tam sublimes geras spiritus? num eques, aut sagittarius, aut scutatus, aut pedes? nihil horum, inquit, sed qui his omnibus imperare didici. Sentiens, pulchrius esse, bonum præstare ducem, quam quemvis militem. *Plut. in apoph.*

Idem in sociorum agro castrametatus, cum vallum extrueret & fossam pararet, objicienti, quid est quod metuamus? dixit, Nulla Imperatoris vox deterior esse potest, quàm. Non putabam. *Plut. & Stob.*

Chabrias, frequenter dicere solebat, eos demum ducis munere quam optimè fungi, qui res hostium quam maximè cognitas & perspectas haberent. *Plut. in apoph.*

Pausanias Plistonactis F. Percontanti quo pacto possent debellari Thraces? Si, inquit, qui vir optimus est eum belli ducem delegerimus. Admonens, plurimum ad victoriam momenti esse in Imperatore Quemadmodum in omni negotio magni refert, quales sint quibus gerendæ rei creditur authoritas. *Plutarch.*

Arbertus Astrius, in bello quod contra Bohemos prius quàm Romanis imperaret diutissimè gessit, interrogatus, quem copiis præficere statuisset: si alium, inquit, quàm me, ductorem exercitus petitis, frustra me Austriæ ducem appellaris. Dux enim revera est, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus sequitur. *Æneas Syl. l.* 3. *comment. de reb. Alphonf.*

Pausanias, percontanti cur Tyrræum poëtam Spartæ civem fecisset? Ne quis, inquit Pausanias, externus nobis dux fuisse videatur. Poëtæ apud Lacedæmonios non erant in pretio, nec hoc nomine Tyrræus meruit apud illos honorem: sed quoniam strenuum ducem in bello præstiterat, putarunt eam laudem patriæ vindicandam. *Plutarch. in Lacon.*

Sertorius, cum Pompeij milites variè dispersos superasset, multis occisis, audissetque adventare Metellum senem cum aliis copiis, diremit prælium: revocatisque suis dixit, Ego puerum hunc nisi supervenisset anus illa, verberibus castigatum, domum remisissem. Unde liquet: quantum duces senes, experientia rerum edocti, junioribus & rerum imperitis sint anteponendi. *Plut. in Sertorij vita.*

Chabrias, illud frequenter dicere solebat, formidabiliorem esse cervorum exercitum duce leone, quàm leonum duce cervo. Sentiens, totam belli fortunam pendere à virtute & prudentia ducis. *Plutarch. in apoph.*

Iphicrates, quod sutore patre natus existimaretur, erat contemptui, ac tum primùm famam sibi paravit, posteaquam ipse saucius, hostem unà cum armis correptum, vivum in triremem suam deportavit. Is cum in amicorum ac sociorum agris haberet exercitum, ac nihilominus & vallum jaceret, & fossam foderet accurate, cuidam dicenti: Quid metuimus? ait, Pessimam esse ducis vocem, Haudquaquam putaram. Significans in tranquillissimis rebus interdum existere periculum, quod nullus expectasset. Hoc Latini transferunt ad Scipionem Africanum, *Plut. in Gregor. apoph.*

Timotheus, quum oratores Charetem commendarent à mole & proceritate corporis, censentes talem creari debere Athenienfium ducem: Non ducem, inquit Timotheus, sed qui duci suas stragulas portet. Dux autem esto, qui tum ea, quæ ante ipsum, tum quæ à tergo sunt, prospiciat. Existimabat vir prudentissimus, ducis virtutes non in corporis proceritate, sed potius iin animi magnitudine, solertia, & prudentia positas esse. *Plut. in apoph. & Stob. ser. de Imperat. &c.*

Philippus, quum in exercitu multo tempore dormisset, experrectus, Tuto, inquit, dormivi, vigilavit enim Antipater. Subindicans non esse regium indulgere somno præsertim in bello, sed tamen hoc interdum absque periculo fieri, si rex habeat fidum ac vigilantem præfectum. Ita cum laude amici suam excusavit somnolentiam. *Plutarchus in apophthegmat.*

Anonymus. Numantini cùm à Scipione in fugam essent versi, à senioribus castigati, quia quos toties fugassent, fugerent, quendam è junioribus dixisse ferunt, pecora quidem etiamnum eadem sunt, sed mutatus est pastor. *Plut. in apoph.*

C. Fabricius, quum audisset Romanos à Pyrrho devictos, ad Labienum versus: Pyrrhus, inquit, non Epirotæ vicerunt Romanos Sentiens unius ducis ingenio victoriam acceptam ferri oportere, non virtuti militum, Hoc pacto Romani nominis ignominiam elevavit, qui quum Epirotis essent virtute superiores, hoc solo erant inferiores, quod non haberent ducem Pyrrho similem. *Plut. in Rom. apoph.*

Iulius Cæsar, iturus in Afranium, se ire dixit in exercitum sine duce; in Pompejum verò, ad ducem sine exercitu. *Bruf. l* 3 *c.* 33.

Demades, vita defuncto Alexandro dixit, se videre exercitum Macedonum, principe orbatum, Cyclopi similem: sentiens turbam militum, nisi adsit dux cordatus ac vigilans, nulli esse usui. Quemadmodum Polyphemus adempto oculo, frustra vastum corpus ac vires habebat immanes. *Eraf. l.* 6. *apoph. in Plut.*

Epaminondas, conspecto magno exercitu, qui bono & prudente Imperatore carebat: Quanta bellua, dixit, absque capite? *Stob. serm.* 52.

Idem, in novissima pugna apud Mantineam sauciatus, delatúsque in tentorium, vocavit ad se Diophantum, póstque illum solidam: at ubi audivit, eos viros interiisse, jussit omitti bellum cum hostibus: quandoquidem jam exercitus duces non haberet, ac verbis ipsa res testimonium præbuit, quod Epaminondas vera dixisset. *Plutarchus in apoph.*

Agis vicerat Argivos prælio, qui post redintegratis viribus rursum ferociores illi occurrebant. Agis itaque conspicatus multos è sociis turbari: sitis, inquit, bono animo viri: cum enim nos qui vicimus, trepidamus, quid facere censetis eos qui à nobis victi sunt? Eo dicto, ducis solértia protinus reddidit animum suis. *Plut. in Lacon.*

Lysander, Cum ad Corinthiorum qui defecerant muros pervenisset, videns Lacedæmonios conantes aggredi, ac forte accidisset, ut lepus conspiceretur excitatus transilire fossam: Non pudet, inquit, ô Spartani, hujusmodi formidare hostes, quorum mœnibus ab ipsorum ignaviam lepores indormiunt? Casum fortuitum solertia ducis torsit ad animum addendum militibus. *Plut. in Lacon.*

Brasidas, egressus ad bellum, hunc in mundum scripsit Ephoris: Quicquid erit malorum in bello, aut profligabo, aut moriar, testatur animum fortissimo duce dignum. Nam eventus hominis non est in manu. *Eraf. in apoph.*

Epaminondas, cum copias admoveret castris hostium, tonitru facto militibus percontantibus, quid putaret portendere Deum? Attonitos, inquit, esse hostes, quod cum tales agros haberent in propinquo, in talibus castra metarentur. Solertia ducis non solum terrorem eximit animis militum, verum etiam commoda interpretatione addidit alacritatem. *Plut. in Gracor. apoph.*

Iphicrates, exercitum constituendum esse dicebat, ceu unum corpus: Ita ut loco thoracis phalangem habeat, manuum socios, pedum equites, capitis autem loco optimum ducem & Imperatorem. *Stobæus ser.* 52.

Philippus, ajebat præstantiorem esse cervorum exercitum imperante leone, quàm leonum ductore cervo. Sensit autem prudentiam & fortitudinem ducis multum conferre ad recuperandam victoriam. *Stobæus serm.* 52.

Alexander, si quando in colloquiis aut conviviis incidisset contentio de carminibus Homeri, aliis alia præferentibus, hoc semper prædicavit Alexander, quod scriptum est. *Iliad.* 7.

Dux bonus, atque idem validus Pugnator in armis.

Plutarch. in vita Alexandri.

Idem, Hortante Parmenione, ut noctu hostem adoriretur, alioqui summum fore discrimen, si palam cum tanta multitudine Martem experiretur, si quidem ex fragore procul, velut à pelago resonante, conjectabant immensum esse numerum: non furor, inquit, victoriam: recusans tenebrarum præsidio vincere. *Plut. in vita Alex. & Q. Curtius.*

Idem. Nisam expugnaturus, cum videret milites deterreri fluminis, quod civitatem præterlabitur, profunditate, exiliit: O me omnium deterrimum! exclamans, qui natare non didicerim, móxque clypeo pro subere innixus, primus tranavit. *Plut. & Curt. in vita Alex.*

Pyrrhus ad quendam promittentem se traditurum ei aciem instituendi artificium qui tamen in acie nunquam fuerat, dixit: Non opus esse sibi Imperatore, cujus aures tubæ sonus nunquam circumierit. *Stob. serm. 52.*

Idem. Quibusdam inter pocula quærentibus utrum Antigenidas aut Satyrus melior esset tibicen? Mihi sanè dixit, præstare videtur dux, qui multos incitat. *Stob. serm. 52*

Annibal. cum audisset Stoïci cujusdam argumenta, quibus probabat solum sapientem Imperatorem esse, risit, existimans ferri non posse ut militaris scientia paretur sine usu & experientia in rebus ipsis. *Stob. serm. 52*

Pompejus, Romæ mos erat, ut equites, qui legitimum tempus militassent, equum in forum mitterent ad duumviros, quos Censores appellabant, ut commemoratis expeditionibus ac ducibus, sub quibus meruissent, pro meritis aut collaudarentur, aut vituperarentur. Itaque Pompeius cum esset Consul, ipsi equum ad Censores Gallium ac Lentulum deduxit, quibus ex more percontantibus, an omnia militaria munia obiisset? Omnia, inquit, sub me ipso Imperatore. Significans, se sic gessisse ducem, ut nihilo secius omnes militis partes graviter præstaret. Idem & Imperator bonus, & miles strenuus, qua laude nulla principi potest major contingere. *Plut. in apoph.*

¶ Similitudines.

Polybij. Quemadmodum in singulari certamine oportet locum, ubi adversarium ferias, speculari, & quæ pars corporis nuda, quæ inermis sit, diligenter animadvertere: Ita ubi de summa rerum agitur, à bono duce investigandum est, non ubi nudæ sint corporis partes, sed ubi sit animus ducis adversarij. *lib. 3. hist.*

Quemadmodum navis sublato gubernatore, facilè in potestatem hostium venit. Eodem modo si quis in bello rationibus atque consiliis ducem è medio sustulerit, statim reliqui quoque exercitus compos fiet. *Idem, ibid.*

Plinij. Ut elleborum, concitatis intus omnibus, ipsum in primis exit. Ita dux fortis adhortatus suos, inter primos prodit in hostem.

¶ Hieroglyphica.

Pompilus piscis est pelagius, & circa naves frequens, quas & comitari eum, & in portum tuto deducere tradunt Oppianus, Athenæus, Ælianus, Ovidius, & Plinius. De experientia autem ipsa attestatur. Rondeletius. Hinc & κύμβυχλος ἢ ἱερὸς ὀχθὸς dicitur, tanquam servator navigantium, ut apud Eustachium & Vatinum in ἱερὸς legimus: quod ubi minùs securè naves agi in pelago animadvertat, præhaatatione sua tutum iter demonstrat, ut P. Bellonius tradit. Hinc & Neptuno & incolis Samotraciæ sacratus est. Quod si nautæ huic suo duci magnam habent gratiam, & eum sancte venerantur: quam gratiam referent memores discipuli fidis suis magistris, qui Ulyssis exemplo illorum aures adversum noxios Syrenum cantus obstruentes, præter horrendos scopulos Scyllæ & Charybdis eos ad virtutis & sapientiæ portũ salvos perducunt? Juvenalis quidem in hanc rem divinum votum est, Sat. 7. & accurata Arist. disputatio, IX. Eth. 1. Gravisse. etiam Actenidorus 2 Onirocrit. 74. dixit, *Parentes & præceptores simt diis similes. Alteri scilicet in vitam inducentes; alteri verò, quomodo vita instituenda sit, docentes.* Non minus recte usurpari etiam hoc hieroglyphicon poterit ab iis, qui inter varios hujus mundi casus, tanquam in Oceano quodam jactati, omnem spem suam in Deo collocant, eóque duce & comite ex omnibus periculis emergunt. Igitur secundum Synesium in epist. Deus cujusvis & dicti & facti auspex esto. Quem sic alloquitur Boëtius lib. 3. Metr. 9.

Tu requies tranquilla pus, te cernere finis.
Principium, victor, dux, semita, terminus idem.
Deo Duce navis eat.
Pompilus hic navim tutò prope littora ducit.
Vnus sed mihi sit dúxque coméſque Deus.
Appendix ad Ioh. Pierij Hieroglyphic.

Vide Bellum, Imperium, Miles, Princeps, Rex.

FINIS LIBRI QVARTI.

POLYANTHEÆ, NOVISSIMÆ LIBER QUINTUS.

E.

Ebrietas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EBRIETAS, Græcè μέθη, ης, ἡ, & μεθύσιν, vel μέθυ-ος, ου, ὁ, ebrius, & μεθύω, inebrio, dicitur Est autem ebrietas appetitus bibendi ultra mensuram, ex quo provenit rationis privatio. Temetum vinum, & temulentia.

Ebrietas est, per quam menti quædam sui oblivio generatur, & superfluorum potuum indulgentia. *secund. Isid. lib. Etymolog.*

Ebrietas est privatio usus intellectus, factus ad aliquod tempus, ex immoderato potu vini, vel cujuscumque alterius rei potabilis.

Ebrius & ebriosus sic differunt: quod ebrius est, qui nimio potu est alienatus; mente ebriosus qui sæpè fit ebrius. Ita ebrietas & ebriositas differunt, quod ebrietas fit ex causa, ebriositas fit ex moribus. Ab ebrius fit inebrio, & ejus passivum inebrior, & ebriosè adverbium, id est, ad ebrij similitudinem. Et ebriolo verbum dicebant antiqui. *Lactius: Ebriolati mentem hilarem arripuunt.*

Ebrius dicitur, qui nimio potu alienatus est mente Contrarium est sobrius, quasi sine ebrietate, qui in cibo & potu temperans est, & qui non est actu ebrius. Ebriosus sæpe & semper ferè: ebrius dicitur, qui potu obrutus est. Sic ebrietas fit ex causa, ebriositas ex more & assuetudine.

Hebr. *Scachar* tum immoderatam vini alteriúsve potus inebriantis ingurgitationem, tum liberaliorem potationem nonnunquam significat. inde *Schicaron*, ebrietas: Ezech. 23.44. Cognationem habet verbum Hebræum *Schacar* cum *Schakar*, scurriliter egit, nam ebrij scurriliter se gerunt, urbiúmque ac pagorum fiunt ludibria. Hinc σικίγις, sicera, σκάρπω salto ut ebrius.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Mulier ebriosa magna & contumelia, & turpitudo illius non tegetur. *Eccl.* 26.

Sicut ignis probat ferrum durum, sic vinum corda arguet in ebrietate potantium. 31.

Diligentes in vino noli provocare, multos enim exterminavit vinum. *ibidem.*

Amaritudo animæ vinum multum potatum, aqua vitæ vinum hominibus: si bibas illud moderatè, sobrius eris; in jocunditate creatum est, non in ebrietate ab initio. *ibid.*

Exultatio animæ & cordis, vinum moderatè potatum: & sobrius potus sanitas est animæ corporis. *ibid.*

Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum: in dormiendo non laborabis ab illo, nec senties dolorem. *ibid.*

Non in comessationibus & in ebrietatibus. *Rom.* 13.

Qui ebrij sunt, nocte sunt 1. *Thess.* 5.

Ebrietas iram Dei provocat.

Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. Cithara, & lyra & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. *Esa.* 5.

Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem *ibid.*

Expergiscimini ebrij, & flete: & ululare omnes, qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam periit ab ore vestro. *Ioël.* 1.

Neque ebriosi regnum Dei possidebunt. 1. *Cor.* 6.

Mentem alienat.

Ne intuearis vinum quando flavescit: cum splenduerit in vitro color ejus, ingreditur blandè, & in novissimo mordebit ut coluber, & sicut regibus venena diffundet. Oculi tui videbunt extranea, & cor tuum loquetur perversa, & eris sicut in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clavo: & dices, verberaverunt me, sed non dolui: traxerunt me, & ego non sensi. Quando evigilabo, & rursus vina repetam? *Proverb.* 23.31.

Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos. *Eccles.* 19.2.

Ne comprimaris in convivio vino. 31.

Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraïm, & flori decidenti, & gloriæ exultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguissimæ errantes à vino. *Isa.* 28.17.

Verùm hi quoque præ vino nescierunt, & præ ebrietate erraverunt Sacerdos & Propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, erraverunt in ebrietate, nesciverunt videntem, & ignoraverunt judicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordiúmque, ita ut non esset ultra locus. *ibid.*

Venite sumamus vinum, & impleamur ebrietate, & erit sicut hodie, sic cras, & multo amplius. 56.

Ad te quoque perveniet calix, inebriaberis atque nudaberis. *Thren.* 4.

Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. *Ose.* 4.11.

Libidinem inflammat.

Luxuriosa res vinum. *Proverb.* 10.

Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. *Ephes.* 5.18.

Corpus enervat.

Qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. *Prov.* 11.

Bibite, & inebriamini, & vomite & cadite, neque surgatis à facie gladij, quem ego mittam inter vos *Ierem.* 25.

Substantiam dissipat.

Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur. *Prov.* 25.26

Operarius ebriosus non locupletabitur. *Eccl.* 19.1.

Pacem separat.

Tumultuosa ebrietas. *Proverb.* 20.

Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? 23.31.

Ebriositatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera. *Eccl.* 31.40.

Vinum multum potatum irritationem, & iram & ruinas multas facit. *ibid.*

Cœperunt principes furere à vino. *Ose.* 7.5.

Secretum manifestat.

Nullum secretum est, ubi regnat ebrietas. *Prov.* 31.4.

Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians ut aspiciat nuditatem ejus, repletus est ignominia pro gloria: bibe tu quoque & consopire: circumdabit te calix dextræ Domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam. *Abac.* 2.15.

Ebrietas spiritualis, *Ierem.* 12.13. *Ezech.* 23.33. & 39.19. *Esai.* 28.1.3.

Ebriosi fugiendi. *Prov.* 23.20. 1. *Cor.* 5.11.

Ebrius, ebria, ærumnis & afflictionibus oppressi. *Esa.* 51.21. *Ier.* 23.9.

Ebria sanguine sanctorum meretrix mystica. *Apoc.* 17.6.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Noachi indecora ebrietas scripta est, ut ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestam scriptúsque mandatam lapsus imaginem habentes, propter quam qui ebrietatis turpitudinem texerunt, nempe Japhet, & Sem benedicuntur à Domino. *Clemens Alexand.*

Lymphatus & cacodæmone captus; misericordia quidem dignus est: ebrius verò eadem ferè & ipse patiens: minimè misericordia dignus, qui spontaneo servit dæmoni. *Bas. Mag. serm. de ebriet.*

Quid infelicius ebrietatis dominatu? ventri ultra capacitatem infundere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quandam naturæ incolumi imperare? *Hilar. in Psal.* 125.

Ebrietas est fomes libidinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus ignescit. *Aug. in epist.*

Ebrietas est flagitiorum omnium mater, culparúmque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, subversio sensus, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis; amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus langnor, turpitudo morum, dedecus vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela. *Ad sacras virg.*

Ebrietas in utroque sexu cuncta mala appetit, & nefanda committit, & ut ait Apostolus, regna cœlestia appetentibus denegat. *ibid.*

Quisquis immoderatus convivióque medius, amissis modestiæ frænis, insana fuerit ebrietate prostratus, adversus respicit, stantes, quos integros videre nequit, aut, sermone longo superflua verba emittit, & vana dicta componit, malè clamans, & benè sibi sonans. *ibid.*

Ebrius vultu dejecto supinus accumbit, & sui omnino nescio spectaculum se convivio præbet, & dum nihil consequitur sanum, nullo alio cogente, præter vinum, cordis sui arcana patefacit, & amicorum sibi commissa secreta, in medium prodit. *ibid.*

Assumit inter pocula injusta certamina, & nullis existentibus causis

aſperam excitat rixam, quia interponendo verba vana, aliorum ſana dicta non patitur audire, ſed in contumeliam exigitur convivarum,& proximorum crimina. Vinum potatum moderate eſt medicamentum: plus juſto ſumptum venenum eſſe cognoſcitur. Jucunditati non ebrietati creata eſt vini materia. *ibid.*

Per vinolentiam plurimi plurimæque à ſancto pioque propoſito excidere,& ſui obliti, amiſſis honoribus, ignobiles remanſerunt, & ſedibus paternis,profugi,vitam,ut ſumpſerunt, finierunt. *ibid.*

Innumerabiles jugum dominationis diu recuſantes, vinolentia in alienum redegit arbitrium. Alexander omnium victor,vino victus eſt, infiniti vero nimio vino impellente,injuſta impiáque homicidia commiſerunt, quamplurimæ urbes diu obſeſſæ, nec raptæ, cuſtodibus ſorano vinóque ſepultis, & hoſti patefactæ ſunt, & incendiis concrematæ. *ibid.*

In ebriis non ratio ulla,non ullum vitæ gerendæ conſilium,nec ulla artium, nec geſtorum aut lectionum memoria,aut induſtriæ providentia eſt. *ibid.*

Sobrietas in fœminis ad terram deponit aſpectum, ebrietas autem amiſſo pudore inverecundos exigit vultus. *ibid.*

Sobrietas cum ſumma trepidatione & ſilentio irreprehenſibile emittit verbum:ebrietas verò immoderatum facit fœminæ & ſermonem & vultum *ibid.*

Valde turpe eſt, ut quem non vincit homo,vincat libido & obruatur vino, qui non vincitur ferro. *Epiſt.*182.

Ebrietas eſt blandus dæmon, dulce venenum, ſuave peccatum,quam qui habet, ſeipſum non habet, quam qui facit, peccatum non facit,ſed totus eſt peccatum. *in quod.ſerm.*

Quicunque ad bibendum pronus fuerit, vel convivio alios ſuos adjuvabit,pro ſe,quod pro ipſis, in die judicij reus erit. *ibid.*

Ebrioſus, quum abſorbet vinum, abſorbetur à vino, abominatur à Deo, deſpicitur ab Angelis, deridetur ab hominibus,deſtituitur à virtutibus, confunditur à dæmonibus, conculcatur ab omnibus. *Lib. de pœnit.*

Ebrioſus confundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam,incurrit damnationem æternam. *ibid.*

Noë ad unius horæ ebrietatem nudavit femora ſua,quæ per ſexcentos annos contexerat. *Hier.epiſt.ad Ocean.*

In vino luxuria eſt,ubicunque ſaturitas & ebrietas,ibi libido dominatur. *In epiſt.ad Titum.*

Ebrietas eſt, per quam menti quædam ſuboblivio generatur ex ſuperfluorum potuum indulgentia. *Iſidor.lib.*3.*Etymolog.*

Nihil eſt ita dæmoni amicum,ſicut ebrietas & laſcivia,quæ eſt mater omnium vitiorum. Ante omnia autem vitetur à clericis, quæ omnium peccatorum radix ac nutrix. *Chryſoſt.ſuper Matth.*

Manebat, antequam vinum inveniretur, omnibus inconcuſſa libertas:nemo ſciebat & conſorte ſua naturæ officia ſervitutis exigere. Non eſſet hodie ſervitus, ſi ebrietas non fuiſſet. Non illis ſolis nocent vina, quos tentant: ſed & illis amplius quorum oculis temulenta ebriorum membra nudantur: fuit ebrietas origo inceſti, &c. *Ambroſ. lib.* 1. *de Helia, &c.*

Ebrietas judicium rationis offuſcat: contentiones & bella procurat: robur & naturalem virtutem enervat: infirmitatem generat: mortem naturalem adducit:rebus temporalibus ſpoliat,& quod deterius eſt, divinam maledictionem inducit. *Hug.de ſancto Victore.*

Ebrietas in laïco crimen eſt: in ſacerdote ſacrilegium, quia alter animam ſuam necat vino,alter ſpiritum ſanctitatis extinguit. *Petr.Rav. in quod.ſerm.*

Ebrietas mater litium, furoris generatrix, petulantiæ magiſtra,hanc qui habet, homo non eſt, hanc qui habet, non peccatum facit, ſed eſt ipſe peccatum: hæc enim eſt rabies voluntaria,invitatus hoſtis,illecebra honeſtatis,& pudoris injuria. *ibid.*

Ubi regnat ebrietas, ratio exulat, intellectus obtunditur,conſilia deviant, judicia ſubvertuntur. *ibid.*

Ebrietas variè in ſacris litteris accipitur. 1. Uſurpatur in propria ſignificatione:ut Noë eſt inebriatus. 2. Metaphoricè denotat ſpiritualem ebrietatem, aut vertiginem,ſeu incertitudinem quandam, ac confuſionem verarum ac falſarum ſententiarum, *Iſaiæ* 19. Errare faciam Ægyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & vomens. Sed multo illuſtrior & prolixior locus eſt. *Iſaiæ* 28. ubi Propheterum & Sacerdotum cæcitas & confuſio deſcribitur Sic & in apocalypſi Babylonia meretrix dicitur omnes gentes inebrietare ſuo aureo abominationum calice: id eſt,ſuis fœdiſſimis & peſtilentiſſimis erroribus. Significat eadem ratione & temerarium diſſidium,ut cum Deus bellis civilibus,aut ſeditionibus gentem aliquam inter ſeſe collidit. *Ierem.*13. Implebo omnes habitatores hujus terræ ebrietate, & collidam alterum ad alterum. Sicut enim ebrij homines temerè in ſeſe mutuò impingunt, aut etiam irruunt,& ſeſe invicem lædunt,ſic & in talibus turbis homines furiis infernalibus exagitati, temerè ſeſe invicem perdunt,Eodem modo, *Ier.c.* 23. per metaphoram hujus vocis ſuam confuſionem, & metu attonitum animum indicat, inquiens,fui veluti vir ebrius,& veluti vir quem pertranſivit vinum à facie Domini,& à facie verborum ſanctitatis ejus. De tali affectuum ebrietate, aut perturbatione ſcribit Baſilius in 1. Sermone de jejunio. Eſt & ebrietas bona & ſancta. *Pſal.*22. Calix,ſive poculum inebrians, quam præclarum? Et Apoſtolus, *Epheſ.* 5. Nolite ebriari vino, ſed impleamini Spiritu ſancto. Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat, Spiritu qui inebriatur,radicitus in Chriſto eſt:ideo præclara ebrietas, quæ ſobrietatem mentis operatur,& ubi Spiritus Dei regnat. Hæc animi ebrietas, perturbatióque ſæpè ſic exponitur in ſacris literis: ebrius, ſed non à vino. 3. Ebrietas, aut inebriari ſignificat nonnunquam ſufficientem potum aut irrorationem, plenè reſtinguentem ſitim. Sic fratres Joſephi, *Gen.*45. dicuntur cum eo comediſſe, & inebriati eſſe: id eſt, ſatis largè & uſque ad hilaritatem bibiſſe. *Hag.*1. Bibitis,& non inebriamini. Sic & illud Pſalmi accipiendum eſt inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Et, viſitaſti terram,& inebriaſti eam. Auguſtinus de quacunque ſaturatione boni,vocem hanc intelligit. Verba ejus hæc ſunt: hoc verbum & pro ſaturitate ſolet poni in Scripturis, quam qui diligenter adverterit, multis in locis inveniet. Unde & illud eſt: viſitaſti terram,& inebriaſti eam, multiplicaſti ditare eam: eò quod in laude benedictionis hoc eſt poſitum,& donum Dei commemoratur, apparet, hanc ebrietatem ſaturitatem ſignificare, hæc ille. 4. inebriari, ſynecdochicè pro omni inordinata vita accipitur. 1. *Theſſ.* 5. Qui ebrij ſunt, noctu ebrij ſunt. Quia ebrietas eſt plurimorum vitiorum cauſa ideò eam pro omnigenis peccatis ponit. Eſt porrò quædam obſcura, phraſis, *Addere ebriam ſitienti:* quam quidam docti hoc modo exponunt; Ut benedicat ſibi in corde ſuo, atque addat ebriam ſitienti: *Deut.* 29. id eſt ita adulationibus conatur ſopire ſynteresin; & ſibi imponere, ut malum putet ludicrum eſſe: veluti ſi quis vehementi ſiti accenſus, ſeſe ebriaret vino, ne ampliùs tangeretur ſenſu,cùm potiùs ſitim illam reſtinguere ſobrietate & abſtinentia deberet. Ego opinor eſſe interpoſitam locutionem nomine Dei, aut Moyſis, quod talis ſit ſibi & aliis pœnas attracturus, futurum ut innoxius cum ſonte puniatur,perinde ac ſi eodem modo malè tractetur ſitiens ut ebria. Nam crebro iſta phraſis, *colligere cum aliis*, pro eodem modo tractari ponitur, ut ne colligat animam meam cum impiis. Poſſes etiam non incommodè ſic exponere, quod tales idololatræ ita ſibi temerè blandiantur, ſeque ac ſuas idololatrias comparatione, exemplis, ac teſtimoniis aliquorum piorum doctorum pallient: perinde facientes,ac ſi ebrioſam & impuram mulierem,ſeu (ut Anna inquit) filiam Belial conferrent cum fœmina caſta & pudica matrona: ſicut Eli addebat ſitientem Annam ebriæ, ſeu ponebat eam cum filia Belial. Poſſet denique exponi,ut addat ebriam ſitienti: id eſt, ſibi perſuadeat, ſe perinde fore impunitum, ſicut ſobrios ab iſta idololatria. *Sum.Theol.*

Baſilius magnus,variis locis ebrietatis & crapulæ peccatum damnat, ebrios atque ebrioſos ſuis coloribus depingit præſertim *homilia in ebrietatem atque luxum*, ex qua ſequentes lineas deſcripſimus.

1. Iſti non ſolum brutis in eo pejores ſunt, quod mente capti, ſed etiam quod brutis longè inferiores videantur. Nónne familiariſſimos interdum ignorant,alienis verò ſæpe ut domeſticis congrediuntur?

2. An non umbras ſæpè numero, tanquam ſulcos aut loca prærupta tranſiliunt? Aures terrifico ſonitu,more fluctuantis maris refertas habet. Terra interdum inſurgere, ac in arduum erigi, montes verò commoveri videntur.

3. Nonnunquam ſine cauſa præterque modum rident: nunc vero ſine conſolationis remedio plorant, nunc item audaces & temerarij, mox timidi & ignavi. His etiam ſomni ſunt graves,ægrè reſpirantes & propè ſuffocantes, ac revera morti vicini.

4. Vigiliæ eorum ſomniis ſunt ſtupidiores. Inſomnium quoddam eſt vita ipſorum, qui cum nec veſtem habeant, nec quod comedant uſque in craſtinum, regna tamen administrant, exercitibus imperant in ebrietate, civitates ædificant, & pecuniam diſtribuunt.

5. In aliis alios ſæpéque contrarios actus vinum exercet. Nonnullos videas deſperabundos, triſtes, dolores ſemper querulos,ac lacrymis refertos. Merum in differentibus corporum habitibus differentes animæ perturbationes, exercet.

6. Voluptatis incontinentia omnis, ex vini fonte originem vimque habens; præceps ad omnem impuritatem atque intemperantiam ruit. Animalium omnium libidinum fœditatem ſuppetat? quum bruta naturæ leges in hoc genere noſcant atque obſervent: ebrij tantum in mare fœminam, in fœmina marem quærunt atque optant.

7. Ebrietatis incommoda ſtatim irruunt, ſic animam perdentes,ut eam ſquallidam ſtigmatéque plurimo maculoſam relinquant. Sed & ipſum corporis habitum corrumpunt, dum non ſolum abundantia voluptatum ad laſciviam inſanientium illos labefactant, reddúntque diſſolutos: ſed & corpus tumidum,putidum, mucoſum, & vitali vigore privatum circumferunt.

8. Nam eos videre licet oculis liventibus, cute ſuppallida,ſpiritu gravi, lingua balbutiente ac demiſſa, voce confuſa, pedibus puerorum more, infirmis ac titubantibus, hæſitare frequenter? Miſeri profecto, ac longè miſeriores quàm fluctibus agitati, quos fluctus alij aliis ſuccedentes à tempeſtate liberati non ſtatim ſinunt; ſi horum animæ madentes, vino ſubmerſæ ſunt.

9. Lamentatione digni ſunt ebrij,quod ex Apoſtoli ſententia regnum Dei non conſequantur. *Gal.*5. Tumultus in eis oritur,& turbatio ob vini potentiam,rationi & cogitationibus adverſantem:præterea triſtitiæ, ob amaros optandi voluptates exitus. Horum namque pedes ut vincti debilitantur. Manus ex fluxionibus vini cauſa eò deſcendentibus continuò moventur:quanquam ante omnia mala hæc in ipſo compotationis tempore ſimilia phreneticorum eis eveniunt. Quum enim cerebrum æſtu ex vini vapore redundante vacillat, dolorem intolerabilem capiti parit. Ex quo caput rectè ſupra humeros conſiſtere non valens,huc illuc verbis diſſolutum jactatur.

10. Ex crapula continuo dormitant,capite gravantur, oſcitant, caliginem habent ob oculos, ob nauſeam faſtidiunt. Quamobrem non audiunt ſapientiæ magiſtros inclamantes,nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Et rurſus,res eſt immoderata vinum,& probroſa ebrietas. *Eph.* 5. *Prov.*20. Ideo ebrietatis ſuæ fructum referunt. Tumeſcit enim corpus, oculi humoribus prægravantur, ora ſiti ardentia, fauces continuò ſiccæ.

11. Quos Eſaias deſignat, *c.*5. *verſ.*11.12. ij ſunt qui die incipiente vinum quæritant, cauponas circumagunt, ſodales conveniunt,ac invicem

ad

ad potandum invitant, nec temporis partem ullam in rerum cœleſtium atque operum Dei conſideratione ponunt, &c. Compotatione proceditur eò veniunt, ut de augenda hac inſania certent,& de ebrietate per ambitionem contendant : cujus legis authorem habent diabolum,præmium autem victoriæ peccatum. Nam qui plus hauſerit vini,præ cæteris laudatur,& victoriam refert : atque ita gloria in ignominia illorum eſt. Inter ſe enim contendunt, & ut coram judicum conſenſu defenſitant.

12. Quinam ſermo turpitudinem eorum quæ hic fiunt unquam ſatis explicare poterit ? Omnia ſunt confuſione inconſiderantiáque referta, ubi & qui vincunt, & qui vincuntur pariter ſunt temulenti,ubi ſervuli rident,manus labant,ora madent, venter ciborum gravitate dirumpitur, miſerum corpus naturali vigore diſſolutum ac defluens vim ponderis immodici ferre non valet. Miſerum profecto Chriſtianorum oculis ſpectaculum. Vir ænate florens,corpore robuſtus, obeundis in exercitu laboribus aptus,aliorum ſubſidio domum reportatur,nec erigere ſeipſum valens, nec propriis incedere pedibus.

13. Qui terrori hoſtibus fuerat,ridiculus in foro pueris videtur,occaſionémque præbet ut contemnatur ab omnibus, ſine ferro vulneratus, ſine hoſtibus enectus. Vir militaris & juvenis crapulæ mancipium, ab inimicis quæcunque juſſerint pati paratus. Ebrietas itaque rationis interitus, fortitudinis pernicies, ſenectus immatura, mors momentanea. Quid quæſo ſunt ebrij quàm gentium idola. *Pſalm.*115. Oculos habent nec vident,aures habent & non audiunt,manus paralyſi affectas,pedes infirmos ac facilè offendentes.

14. Ex hujuſmodi malis viri ac fœminæ communes conſtituentes choros, & cacodæmoni miſeras tradentes animas. ſeſe invicem libidinum telis confodiunt atque lacerant. Riſus inter ſe hiſtrionicos,cantus probroſos,meretricios geſtus ad libidinem invitantes exercent. Rides, ebrie,& & gaudes inepta ſtolidáque lætitia;quum lachrymas fundere, ac dolere ob ea quæ commiſeras oportuit. Cantus profanos exerces, oblitus Pſalmorum & Hymnorum quos didiciſti. Moves pedes inſanus ſaltas, choreas ducis imprudens, quum genua ad Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti cultum flectere oporteat.

15. Quas ego defleam, puellas ne coniugij expertes,an viris conjunctas ? Hæ quidem amiſſa virginitate reverſæ ſunt:illæ verò pudicitiam maritis ſuis minimè ſervaverunt Nam ſi quæ forſan corpore vitaverunt peccatum, animo tamen admiſerunt:quæ quidem & viris mihi ſemel dicta monitáque ſint. Vidit ille male, viſa eſt illa male. Qui mulierem ad concupiſcendum viderit, jam mœcharus eſt in corde ſuo. Si fortuiti occurſus iis qui obiter mulierculam inſpexerunt, tantum pariunt periculi, quanto majus fuerit, quum de induſtria congrediuntur, quum dedita opera mulieres in ebrietate & convivio,omni laſcivo geſtu,ſaltatione,cantu impudico,ad libidinem effrenes,juvenes invitantes conſpiciunt ? Hæc & alia multa. *Baſilius, eadem homilia, in ebrietatem & luxum.*

Feſtum celebremus, non corporis nitore, non veſtitus mutatione ac magnificentia, non comeſſationibus & ebrietatibus, quarum fructum cubilia & impudicitias eſſe didiciſtis,&c. ſed animi puritate,mentis hilaritate,& lucernis totum Eccleſiæ corpus illuſtrantibus,hoc eſt,divinis contemplationibus & cogitationibus quæ ſuper ſanctum candelabrum excitentur, atque univerſum terrarum orbem luce perfundant. *Gregorius Nanzianzenus, Orat.4.*

Quocirca, non ut in publicis (Gentilium) feſtis fieri ſolet,ſed divine, non mundane, ſed ſupra mundane ; non noſtræ, ſed noſtri, vel(ut rectiùs loquar) Domini,non quæ infirmitatis ſunt,ſed quæ curationis; non quæ creationis, ſed quæ recreationis,feſtum celebremus. Id autem qua ratione conſequemur? Nempè ſi nec domus veſtibula coronis cingamus,nec choros agitemus,nec vicos ornemus,nec oculum paſcamus, nec aurem cantu mulceamus, nec olfactum muliebriter deliniamus,nec geſtui lenocinmur, nec tactui gratificemur, promptis,inquam, iis, ad vitium viis & peccati januis : nec teneris & circumfluentibus veſtibus emolliamur, quarum quod pulcherrimum eſt, nulli uſui eſt;nec gemmarum ſplendoribus, nec auri fulgoribus, nec colorum artificiis nativam pulchritudinem ementientibus atque adverſus divinam imaginem excogitatis ; nec comeſſationibus & ebrietatibus,quibus cubilia & impudicitias adjuncta eſſe ſcio. Quandoquidem malorum magiſtrorum malæ doctrinæ ſunt, vel potius malorum ſeminum malæ ſegetes. *Idem Orat.38.*

Ebrius dæmon eſt voluntarius, mortuus animatus, morbus veniam non habens, ruina excuſatione carens,commune noſtri generis opprobrium. Non enim in conventibus tantum inutilis ebrius,aut in privatis & publicis negotiis,ſed & ſolo aſpectu eſt omnium graviſſimus,fœtores exhalans teterrimos, eructationes & oſcitationes. *Chryſoſt.hom.1.*

Ubi ebrietas, ibi Diabolus : ubi turpia verba, ubi ſaturitas,illic Dæmones choreas agunt, Talem habebat menſam dives ille epulo, propterea ne quidem guttæ aquæ dominus fuit. *Idem, homil.57.ad popul. Antioch.1.*

Quanto melior aſinus ebrioſo eſt? quanto canis præſtantior?Omnes certè beſtiæ, cum bibunt aut comedunt, ultra quam ſatis eſt non ſumunt,etiam ſi mille homines cogerent. *Idem in Matth.hom.58.*

Quum & Noë agriculturæ ſuæ periculum fecerit,ignorans quidnam ex vino ipſi accidiſſet, Loth item à vino in amentiam inflexus ſit, patérque in ſenili ætate, haud ſponte ac voluntariè factus ſit,& Herodes temulentiæ luctus effectus, magni Joannis cruore menſam ſuam ac pectus tinxerit, & denique omnia hominum væſana crimina à vino promanent, quid tu voluntarium furorem accerſis, ac non pudicam & temperantem moderationem amplecteris ? *Iſidor. Peluſiota, lib.1. epiſt.203.*

Tot vitiorum cauſa eſt ebrietas, ut is qui paradiſi arcanorum auditor exititit, eam extra Dei regnum collocarit. Ac proinde ingentem morbum, tanquam levem & exiguum,contemnamus. *Idem ejuſd.libri, epiſt.179.*

Quum ebrietatis malum ſit grave vitium,& Deo odibile,ita per univerſum mundum à pluribus in conſuetudinem miſſum eſt, ut jam nec putetur eſſe peccatum. Tales ſunt omnes ebrioſi, quales videntur eſſe paludes. Naſcuntur in illis ſanguiſugæ, ranæ, & diverſa genera vermium, quæ magis horrorem poſſunt generare, quam aliquid, quod ad victum perficiat, exhibere. *Aug.ſerm.231.de Temper.*

Qui credit ebrietatem parvum eſſe peccatum, ſi ſe non emendarit, & pro ipſa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna ſine remedio illum pœna cruciabit. *Idem, ſerm.132. de Timor.*

Ebrietatis effectus ad quatuor quodammodo ſpecies referuntur. Et in ipſo quidem aditu offert ſe obſcœnitas potatoris,qui (ut de Dicthimo Athenienſe vulgatum,) dici poteſt infundibulum:aut,(quod de Xenocrate Rhodio dictum,) amphora potiùs, quàm homo. Hæc obſcœnitas eſt inſignis in toto habitu corporis,qui eſt judex affectuum animi,cujus omnem nobilitatem hæc bibendi intemperantia deterit;totum hominem effœminat, famam obruit, ſæculum, totas civitates, totas provincias dehoneſtat. Nec tamen ad hanc tantam deformitatem itur impetu:ſed bibendi ſunt quædam veluti præludia,& præcurſiones. Hac homines ad hoc flagitium deferuntur. Primum iſti nec benignè, nec lautè accipiuntur, ubi vinum non probè temperetur, ubi non,ut olim Romæ, miſcetur hymetrio, aut falerno vetulo, aut Thaſio, aut Coo Edentulo;ubi veterana vina non per ſuas gentes, per ſuos ſapores,ætatéſque diſponuntur, ubi non ſe iſti dapſilius invitant, ubi non eſt unde egrègiè celocem onerent. At etiam ineunte convivio,videntur eſſe pulchrè ſobrii. Temetum ſcienter olfaciunt,ne ſine aliquo delectu bibant. Mox,priuſquam bibant,pitiſſant, quaſi virgunculæ bibere verecundantes. Sequuntur pocula pauxillula,breviculi hauſtus. Modeſtis invitationibus & ſummiſſis ſermonibus res agitur. Uſque adhuc,nihil illo convivio tranquilliùs. Sed ubi adſunt ſecundæ tertiæve menſæ,tunc verò in ipſis intervallis edendi exiſtit initium potandi. Qui erant ſeſtantes, jam fiunt trientes. Pro vino languidiore, aut plumbeo, in capaciores pateres infunditur alienigenum, generoſius & pretioſius. Param abeſt etiam quin ſit,ut quondam in Græcia,unguẽto miſtum,quale fuit Myrrhinites:quos magis convivæ caleſcant & pruriant. Quid tunc nõ agitatur?Quid non ſuſcipiatur? Nullum ibi quiſquam ſibi fidum amicũ putat,qui non ſe omnibus potationibus paratum præbeat. Quiſquis ibi ſeder,hic omnes alios eſſe eodem ingenio eodemque flagitio conſcelerari æquum cenſet. In hoc virtus conſiſtit,ut ibi herculanei ſcyphi exanthlentur. Neque enim illic quiſquam non ſe fortibus factis tunc quidem æquiparat Herculi. Nullus eſt qui non videri velit leo,qui tamen cùm inde ſurgit,nihil aliud eſt quàm ſimia. Invitatores, & intemperantiſſimæ perpotationes crebreſcunt. Quiſque ſe ad hoc certamen, quiſque conſidentes excitat. Volant potationes meracæ,commeant ſcyphi. Nec illud uſurpatur priſcorum combibonum, Bibamus, moriendum eſt, ſed enixè ac certatim bibamus, ut eras acriùs inſtauremus hanc pugnam. Verbis invocant ſibi ſanitatem propitiam,quam hauſtibus immanibus profligant Jam enim ſtomachus æſtuare,jã præcordia torreri incipiunt, cùm æſtui frangendo remediũ adeſt ſcyphus capacior,& vinum copioſius. Serio res agitur,& nulla fallacia,ſed optima,ſi uſpiã fide. Ne enim cuiquam aut bibiſſe aut non bibiſſe fraudi ſit,vices poculorum diligenter numerantur. Hic nomina fiunt, hic expungunt. Benè,inquam, eſt quod ibi potiſſimum æquitati locus eſt.i. quid item jurgij inter potandum, ob has ipſas potationes oritur, id à compotibus multa æquitate aufertur. Sponſiones fiunt in hac,ut grandiſſimus quiſq; calix uno hauſtu exſiccetur. Hinc redintegrantur invitationes & propinationes; hinc reſponſiones & ſatisfactiones. Nec tamen ullæ,quamvis magnæ menſuræ vaſorum animatorũ incendia extingunt. Quin acrius vaporant per ſpiritus ructuoſos, qui in triclinio denſatur nitore & fœtore intolerabili,unde aër aceſcit & craſſeſcit. Defluunt etiam mihi,ac ſubter menſã qua ſuperfluis natura exoneratur. Omnibus turpiſſime perbacchãtibus natant pavimenta vomitionibus ſimul & lotio. Omnia perſonant vocibus ebrioſorum. Hic virgine agitur,illi caput motatur. Atque adeò ex uno capite incipiunt fieri plura. Vident duos ſoles,vident duas Thebas. Omnibus oculi ſunt incerti,nantes,lachrymantes. Quibuſdam hebetantur, ut accidit Dionyſio juniori, propter nonaginta dies continuis perpotationibus tranſactos. Vox quoque ſpiſſatur, vultus turbantur,crura præpediuntur,veſtigia titubant,gradus vacillant. Dum hic agit ſcytham, alius ſaltat cardacem, aliis cyathum effundit in veſtem, aut in ſinum proximi cõvivæ. Pluribus lingua ita ſolvitur,ut blæſis & mutilatis. Certè verbis parum exploratis invicem arcana miſcent. Quicquid ſobriis commiſſum fuit blaterant,prorſus licenter & effusè,ne non Libero nomen dediſſe videantur,quem à nimia libertate,hoc eſt, licentia, ſic dici aiunt. Quidam angina vinaria ita ſuffocantur,ut planè ipſis lingua vinciatur Conticinio,aut paulò ante diurnam ſtellam matutinam,maxima pars ſicuti prælio erepti auferũtur. Iſtis ut cuidam Pacuvio ad ſymphoniam cani poteſt, vixit, vixit. Nam etſi nondum fato functi tamen ſepeliuntur in lectulis marcidi, ſemiſomni, & inquieto quodam ſopore cruciati. Nec enim molem pectori impoſitam,mens cibo vinóque ſopita facilè ac ſtatim excutit. Nec abſurdè quidam vino indidit nomen crucio,quod ſtomachum cruditatibus vexat, ac viſcera diſtendit. Qui huic pugnæ ſuperſtes fuerit,qui omnibus conviviis deturbatis,doliũ exhauſerit, hic apud omnes compotores eſt inclytus, ut error temeti ; hunc virum, hunc fortem celebrant. Hos triumphos,hæc trophæa, has tot, tantáſque deformitates Spartani volebant conſpici in Eilotis mancipiis,quos vino ſe ingurgitare,& propinam ſecum circumferre cogebãt, ut eſſent juventuti documento & horrori. Porrò,ebrietatem eſſe demẽ-

tiæ

tiæ contubernalem,ipsúmque Liberum esse furiosum,docent choreæ,ac thyrsigeri, quibus is circumfunditur, fanatica multitudo, & bacchans. Certe Indos memorant, epotis Bacchi crateribus, duplo quam cæteros insanire occœpisse. Verè ergo ajunt,primum poculum esse sanitatis,alterum voluptatis,tertium injuriæ, quartum dementiæ. Quot sunt ebrij convivæ,tot aspiciuntur Lapithæ digladiantes cum centauris. Hi se cõtemni,alij se derideri,alij sibi contumeliam fieri putant. Undique consurgitur hinc in derisores & contumeliosos,hinc in cõtemptores. Tunc verè sciri potest,ebrietatem esse parẽtem jurgiorum,altricem petulantiæ,magistrã furoris,authorem cædis. Lacedæmonij negabant Cleomenem ab ullo dæmone ad insaniam redactum; sed Scytharum conversatione factum esse vinosissimum, ac sensim furiosum. Id quod minimè mirum illi accidit, qui intelligit, in ipsas quoque feras summum esse vini imperium. Quippe si simius,& elephas vinum biberint,huic robur defluit,illi versutia. Insaniam proximo intervallo sequitur. Semele corpus enervans,& animi viribus illudẽs Certè ebrioso peculiare est,ut si pavidus & meticulosus. Cui rei argumento sunt Lynces, quæ currum Bacchi trahunt,quâ ferâ nihil timidius est & laborum fugitans,& voluptatum appetens;prorsus molle,ignarum & enerve germen. Pulchrè Poëtæ finxerunt,Cyclopẽ,quòd vitigeno latice esset probè onustus ab homuncione occisum;tum Eurytionem,aliósque centauros,genus priùs insuperabile,à Baccho domitos,& letho datos. Appositè Græci dicunt, οἶνον vinum, derivari ab ea dictione, quæ Græcè signat palma, id est, à vincendo,quia naribus, cerebro, toti homini vim affert. Illi ipsi Græci tragœdiam, quæ nihil continet nisi casus infaustos ac mortes, dici volunt ἀπὸ τῆς ᾠδῆς,à vindemia. Ille Icarus,cui primò Iupiter palmitem donavit,& cõpotoribus,ut impar,occisus est. Quibus omnibus fides fit, ebrium eò redigi,ut ne inter fœminas quidem possit esse strenuus. Porrò, cùm vinum largius sumptum sit emissarius Cupidinis & pabulum impudicitiæ, utérque sponsorum serò olim moniti sunt, ut in nuptiis præbeant se temperantes;nimirum,ut à sobriis,temperantibus,robustis, par soboles procreari possit. Enim verò quod vinum suadet salacitatem, omnes mulieres Italicas Romanas, potissimum, ne servis quidem exceptis,ac præterea patricios omnes usque ad annum tricesimum,lege in hoc lata,vino abstinuisse constat. Et quidém fœminæ publico institutо cognatione proximis oscului ferebant: integræ aut imminutæ hujus abstinentiæ indicem. Nam in osculo est odor; ex odore sive spiritu argumentum. Ergo solùm vinum passum mulieribus Romanis licuit videre. Et factum Equatij Metelli certè atrox, tamen illius ætatis severitati conveniens sua commendatione minimè destitutum ajunt. Fuit enim in propria uxore tam animosus pudoris exactor, ut eam fuste percussam interemerit,hujus unius flagitij compertam,quod vinum biberat, rẽm lege & more vetitam, non Romæ solùm, sed & alibi,ut apud Massilienses,Locrẽses,Milesios,ubi matronas,ob resignatos cellæ vinariæ loculos,quandóque sui inedia necarunt. Has leges hósq; mores maximè ad custodiendam pudicitiam pertinuisse fatendũ est. Quæ consuetudo, si hodiè vigeat,non agminatim mulieres bellariis Liberi irrigent ætatem. Annon flagitium est videre tot merobibas,& multibibas? tot matronas, quibus vinum est inter gladiatoria Veneris antecænia præcipuum;Parentum hæc tota culpa est, qui virginibus suis haud decorè consulunt,quibus clanculum calicem tangere licet;quibus inquam hoc unum credi potest,se non bibere aquam nec mirum, si processu tẽporis, & factæ matronæ evadunt, illa quidem altera Aglais, illa nova aliqua Mœnas,illa nova Clio, si se crapulâ mergunt; si Perediæ & Bibesiæ numinibus inhonestis & infaustis perpetuò libant, si istis à Bacchо facilis ad Venerem inconcessam transitus est. Sic omninò statuendum, eam quæ violatæ sobrietatis rea est, aut esse destinationè impudicam, aut jam sibi violatæ pudicitiæ consciam. Non parvum paterni affectus documentum filiæ suæ dedit Philadelphus,alter Ægypti Rex, qui cùm eam Antiocho Regi Syriæ nuptum daret, curavit ad ipsam mitti aquam Nili, ut hoc tantùm flumine puella biberet. Si fœminis loquacibus inditum est nomen cicadis, saltem hæ hujus bestiolæ sobrietatem aliqua ex parte imitari animum inducant,quę solo rore contenta non eget alio cibo, nec alio potu, hoc à musis accepto præmio. Certè priscum inventum est, ut pueris vinum subtrahatur,ejúsque per esum ovorum noctuę,perpetui osores fiant,ne ignis igni addatur. Apud Locros Zephyrios, si quis injussu medici, nec recuperandæ valetudinis causa merum bibisset, capite pœnas luebat. Id quod postea à Zaleuco lege sanctum. Persæ convivij jucunditate sæpius utebantur,sed hactenus ut suas virtutes, ac τὸ φιλότιμον honesti amorem hinc excitarent. Cæterùm, severè in ebrietatem vindicabant. Quædam gentes memorantur, quæ quod non biberent, naturæ ab omni pravo affectu liberæ essent. Aliæ non paucæ vinum ad se importari non sinebant,ne fervida ingenia vino fervidiora evaderent. Est enim vinum frigidus quidem terræ sanguis;qui tamen vix dici potest humano corpori inditus,quantum ferveat. Certè, ut senectutem modestè sumptum refovet, ita aliis ætatibus est præcipuum libidinis incentivum. E vino immoderatiùs sumpto est nausea stomachi, & inæqualis distributio ejus alimenti quod ad cæteras partes corporis pervenire æquum est. Cæterum,in madido omnis restinguitur,pudor probitati ibi janua clauditur, omnibus flagitiis ac sceleribus aperitur. Id decoris semper in ebrietate contrahitur,cujus admissi sobrietas erubescit. Ideò Valerius Maximus ea differri jubebat, quæ ebrius asperiùs decrevisset,re,scilicet,sæpe doctus,sapientiam ebrietate obumbrari. Quartus ebrietatis effectus est crudelitas. Quæ enim in sicco est ira,in madido est furor, omnisque humanitatis derelictio. Ut fornax probat aciem ferri, sic in vino spectatur specimen mentis efferatæ. Quamobrem Præxaspes ex intimâ Cambisis amicitiâ Regem vinosum ac proinde semper atrocem, semper crudelem seriò monuit ut parciùs biberet. Alexandri Regiam illam indolem, illam nobilem clementiam, illam admirabilem in tot periculis constantiam, quantùm in illo tanto Rege fuit illustrium virtutum una temulentia deformavit. Ergo ad eum Androcydes sapientia clarus ita scripsit, vinum Rex poturus, memento te bibere sanguinem terræ. M. Antonij nobile alioqui ingenium hæc ipsa temulentia ab homine Romano traduxit ad ferocissimum universæ barbariæ monstrum. Ciceronis filium vinolentia tam maculosum reddidit,quam Patrem eminentes virtutes ad summum decus extulerant. Scriptores adnotarunt, Attilæ, qui nobilissimas Europæ provincias victoriis lustraverat, pudendum exitum fluxisse à temulentiâ. Quòd vitium quàm sit in iis ferale,quibus rerum regimen incumbit, cùm Indi probè intelligerent, si qua mulier ex earum cœtu, quæ Regi ministrant, eum conspexisset ebrium, & occidisset, ei mulieri præmium fuit efferri ad nuptias ejus qui ei Regi occiso succederet. Et inde nati liberi ei justi, ut essent,lege cautum. Quibus ex rebus palam fit, in quo Principe temulentia sedem elegit, ibi omnia esse infausta. O præposteros Reges, & Alexandrum & Mithridatem, eosque omnes qui hodiéque horum omnia vitia,nullam virtutem imitantur! Quid sibi voluit utérque, qui compotoribus suis magna præmia proposuit? Certè hic posterior enixè id egit, ut strenuè bibendo Dionisij, sive Liberi cognomen assequeretur, cùm potiùs Tygris esset, aut Panthera. Adest & illa impudentissima Clio,quæ non solùm cum fœminis ausa est potando certare, verùm etiam cum viris, quorum & compotrix, & victrix erat. At etiam non desunt qui ebrios excusare audent, si quid flagitij fecerint, quasi ignorantes fecerint. At Lex Pittaci in ebrios ita est lata, ut si quem ipsi fortè pulsaverint,severiùs puniantur,quàm si sobrij fecissent. Quippe nulla est vini culpa, Omnis residet in iis, qui intemperanter vinum hauriunt; nec in hoc bibunt, quia sitiunt,sed ut magis magisque sitiant. Summa hæc est, in omnibus ebrietatem esse crimen; in magistratu & in Principe immanitatem, in eo qui sacris est addictus, sacrilegium Ut enim quilibet ebrius animam suam vino enecet, certè Sacerdos Dei vinolentia spiritum sanctitatis extinguit.

Carolus Paschalius, lib. de Virtutibus & Vitiis.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Menander.

Καλὸν τὸ νήφειν ἢ τὰ πολλὰ κραιπαλᾶν.
Pulchrius est sobrium esse quam multa laborare crapula.
Ο πολὺς ἄκρατος μικρὰ, σώφρονα φρονεῖν.
Multum merum pauca cogit sapere.

Plautus in Pseudolo.

Magnum hoc vitium est vino,
Pedes captat primum, luctator dolosus est.

Terent. in Eunucho.

Sine Cerere & Libero friget Venus.

Virg. de Vin. & Venere.

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore.
Vno namque modo vina Venusque nocent.
Vi Venus enervat vires, sic copia vini.
Et tentat gressus, debilitatque pedes.
Multos cœcus amor cogit secreta fateri,
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe petit ferus exitiale Cupido,
Sæpè manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Denique quum mentes hominum furiarit utérque,
Et pudor & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis astringe Lyæum,
Ne te muneribus ladat utérque suis.
Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis:
Sed fines horum transiliisse nocet.

Ovid. Metamor. lib.7.fab.8.

Nec non & carmina, vino
Ingenium faciente, canunt.

Ovid. lib. Metamor. 12. fab.3.

Ebrietas geminata libidine surgit.

Ibidem.

Vina dabant animos.

Ibidem.

Vinóque levant curásque sitimque.

Ovid. Amor. lib. 1. Eleg.6.

Nox, & amor, vinúmque nihil moderabile suadent.
Ista pudore vacat, Liber amórque metu.

Idem lib.1. de Arte amandi.

Vina parant animos, faciúntque caloribus aptos,
Cura fugit,multo diluiturque mero.
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor, & cura, rugáque frontis abit.
Tunc aperit mentes ævo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutiente Deo.

Prosper. lib.2. eleg. ult.

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas,
Vino sæpè suum nescit amica virum.

Tibur. lib.1. eleg.2.

Adde merum, vinóque novo compesce dolores,
Occupet ut feci lumina victa sopor.

Horat. Carm. lib.1. Od.18.

Siccis omnia nam dura Deus proposuit: neque
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis non te potius Bacche pater téque decens Venus?
At ne quis modici transiliat munera Liberi.
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero Debellata.

Horat.

Horat. lib. 1. epist.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fœcundi calices, quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Horat. lib. 2. serm. Satyra.

Vides ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quum corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque pragravat una,
Atque affigit humo divina particulam aura.

Sophocles.

Τί ταῦτ' ἐπαινεῖς, πᾶς οἰνοβλὴς ἀνὴρ
Quid ista laudas? omnis profectò ebrius
Ὅσον μὲν ὀργῆς ἐστὶ, τοσοῦτος κενὸς.
Ira facilè vincitur, & vacuus est mente.
Φιλεῖ δὲ πολλὰ γλῶσσαν ἀσχέτως μόλυν.
Hócque solet ei usu venire, ut postquam linguam temerè exornaverit,
Ἀκοὰν ἀκούειν, οὓς ἀνὴν εἶπεν κακῶς.
Vicissim illos etiam nolens audiat, quibus ille volens maledixerat.

Eratosthenes.

Οἶνός τε πυρὶ ἶσον ἔχει μόρον, εὖτ' ἂν ἐς ὕδρα.
Vinum igni æqualem habet vim: Ubi hominem,
Ἔλθῃ, κυρτοῖνει δ' οἷα λίβυσσαν ἄλσα.
Subierit quem conturbat, ut Lybicum mare
Βόρρης ἢ νότος, τὸ δὲ κοὐ κεκευμμένα φαίνει.
Aquilo vel auster. Itaque prodit latentia
Βυσσόθεν, ὠκ δ' ἀθρῶν παντ' ἐπανάξει νόον.
In mentis recessu, animúmque universum concutit.

Philemon.

Τὶ δὴ ξῆν ὄφελον, ᾧ μή ἐστι τὸ ζῆν εἰδέναι,
Quid illum vivere juvat, qui vitam suam nescit?
Ἀλλ' οἶνον ἂν δὴ μεθύων αὖ σκοπῆς,
Vinum in causa est. Nullum enim benè potum si quæras,
Οὐχὶ δοῦλον ἐστὶ τῦ πεπωκέναι.
Inveneris, qui non à potu, tanquam servus sit domitus.
Ὅσαπερ ἕκαστον ἀναγκάζειν, ἐπίσαν ζῆν' ἐγώ.
Quicquid me vinum coëgit, id amisi.
Ὁ πονηρὸς οἶνος ἕστ' ἐστὶ νηφάλιε.
Malum vinum est, ô Nicophon.

Idem.

Ἅπας πονηρὸς οἶνος ὁ πολὺς ἕστ' ἀεί.
Nimium vinum omne semper est malum.

Idem.

Ἐμέθυον, ἱκανὴ πρόφασις εἰς δ' ἀμφιτάναν.
Ebrius eram. Scilicet prætextus hic ad peccandum satis est.

Theognis.

Πολλῷ τοὶ πλείονας λιμὸς κατέκτανεν ἤδη.
Multo plures perdidit satietas, quàm fames,
Ἄνδρας, ὅσοι μείζω πλεῖον ἐθελήσουσι ἔχειν.
Viros, qui plus sua sorte habere volunt.
Αἰσχρὸν τοι μεθύοντα παρ' εὐδαίμοσι νήφειν ἔναντα.
Turpe est virum ebrium apud sobrios esse.
Αἰσχρὸν δ' οἰ νήφοντα παρ' μεθύουσι μολεῖν.
Turpe item si sobrius cum ebriis fuerit.

Idem.

Οἶνος πινόμενος πολὺς κακὸς, ἢν δέ τις αὐτὸν
Vinum si bibas multum noxium est, ac si quis ipsum
Πίνῃ ἐπισταμένως, ὐ κακὸς ἀλλ' ἀγαθός.
Bibat prudenter, jam non malum, sed bonum est.

Æschylus.

Κάτοπτρον εἶδος χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ.
Æs forma speculum est, vinum mentis.

Theognis.

Ὃς δ' ἂν ὑπερβάλλῃ πόσιος μέτρον, ἀπέστω ὁμοίως
Quisquis bibendo modum superaverit, is non amplius
Τῆς αὐτῦ γλώσσης κρείσσων, ὐ δὲ νόου.
Suæ linguæ compos est, neque mentis.

Homerus.

Οἶνος δὲ πολύφρονά περ μολπὴν ἀείσαι.
Vinum, quamvis sapientissimum cantare,
Καὶ δ' ἁπαλὸν γελάσαι, καὶ τ' ὀρχήσασθαι ἀνῆκε.
Molliter ridere & tripudiare impulit.
Καὶ πέπον ἐπέπιθεν, ὅσσ τ' ἄρρητα ἔμεινον.
Hæc etiam protulit, verba quæ satius tacita fuissent.

Menander.

Χαλεπὸν ὅταν τὶς ὢν πίνῃ πλέων λαλῇ,
Molestum est, si quis pro vino nimis loquatur.
Μηδὲν κατειδὼς ἀλλ' ἐπιτυχοπότορος.
Ea quæ nescit callere simulans.

Horatius.

——— ——— *Non cessavere poëtæ*
Nocturno certare mero, putere diurno.

Ovidius.

Turpe jacens mulier multo madefacta Lyæo.

Lucilius.

Scito enim benè, longinquum mortalibus morbum.
In vino, ubi qui invitavit dapsilius se.

Publius.

Absentem ladit qui cum ebrio litigat.

Plautus in Pseudolo.

Magnum hoc vitium vini est, pedes captat primùm:
Luctator dolosus est.

Cato lib 2.

Quod potu peccas, ignoscere tu tibi noli:
Nam nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.

Plautus in Aulularia.

Nimis vinum vile, atque amor,
Si ebrio atque amanti impunè facere lubeat quod licet.

Anonymus.

Ebrietate fervor turpis exardet libidinis.

Idem.

Ebriosus convictores in amorem vini trahit.

Jul. Cæs. Scalig. Epidorp. lib. 1.

Fœdum crapula, fœdius omnibus latrinis,
Contenta pusillo sibi natura quiescit.

Idem lib. 2.

Extinguere me malo siti, quam ebrius esse.
Stola si Iovis est ebria: ne Iupiter esto.

Idem lib. 4.

Abstemius à vino erit haud ebrius unquam,
Sed inebriat hæc gloria, glorieque fumus.

N. Neselius.

Vos faciendo deditos abdomini,
Mortem haurientes unde vitam cæteri,
Quos mane primum seráque videt vespera.
Mensa assidentes, poculisque grandibus,
In fame donec sitis intuentibus,
Fœdam vomentes crapulam, spectaculum:
„ *Homines quis esse credat istis vultibus*
„ *Liventibus tot fronte ficta pustulis,*
„ *Naso pyropis tot madente marcidis,*
„ *Cingente limbo oculos rubentes coccino,*
„ *Oculis fluore turgidis vinaceo*
„ *Rictu madente? defluentibus genis*
Vos immò quisnam comparavit bestiis?
Namque ebriosas nemo vidit bestias.
Qua sorte dignos ergo vos censebimus?
Hæc scilicet: Vivos & ebrietas suos
Afficere pœnis quibus amatores solet,
Vos usque & usque strenuè distorqueat,
Tumulóque stratos perpetua premat sitis.

Idem.

Quæris quis sit homo ebriosus, atqui
Nullus est, homo, Navole ebriosus,

Idem.

Amphora quæ meruit parto cognomine dici,
Plena mero semper, nec satiata mero.
Ebria fortè parans tumidum sulcare Lemannum,
In medios vitam lapsa reliquit aquis.
Atque illam sanè quamvis insueta bibentem
Pocula, quum mediis immoreretur aquis.
Credibile est hilarem tamen inter isse bibentem,
Cui mage non placuit vivere quàm bibere.

Ex Antipatro.

Seu tibi fundatam puppim tenet anchora, sive
Portus habet, noli credere, nauta mari.
En portu submersus Ion perit: ille natando
Ducere non potuit brachia victa mero.
O qui nave vehis potum fuge, pontus Iacchum;
(Tyrreni jus hoc instituere) fugit.

Ex incerto authore.

Pernicies calicum Baucis, dum forte jaceret
Ægra, Iovi tales concipit ore preces,
Si morbi dura hæc incendia fugero, centum
Soles de puro non nisi fonte bibam.
Sobria temetóque carens: post functa periclo
Luce illa tali cogitat arce dolum.
Quod versat manibus, per crebra foramina cribrum
Inspicit, & soles callida mille videt.

Ex incerto authore.

Mortua anus, quæ tot duxi, dum vita manebat,
Ad sacros Bacchi pocula plena lacus.
Pulvere non condor; tumuli vice suave peracta
Vita argumentum doliolum impositum est.

Jos. Scaliger.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Comessationibus & ebrietatibus species dotata permutatim cum prædicta, tanquam causa ad causarum genus gaudet sustineri. Coïtum enim facit ebrietas relativè, necnon & cætera vitiorum genera. Vinum autem modicè sumptum acuit ingenium, & intellectui videtur afferre acumen. Non modicè autem sumptum, rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam enervat, oblivionem immittit, errorem infundit, ignaviam producit. Ubi est ebrietas, ibi dominatur fortuna, ubi fortuna, ibi nulla sapientia; sed insipientia pervagatur. *Boëtius lib. de Schol. disciplina.*

Sapientis viri super mensam celebre dictum est: Prima, inquit, cratera ad sitim pertinet: Secunda ad hilaritatem: Tertia ad voluptatem: Quarta ad insaniam, *L. Apuleius Florid.* 3.

Comes ebrietatis oblivio est, opinio, his ortus est memoriæ defectus,

ctus. *Macrob. lib.1, ſup. ſomnium Scipionis.*

Nam ſicut in præcipiti ſtantem vel levis tactus impelli,ita vino vel infuſum, vel aſperſum, parvus quoque dolor incitat in furorem. Quis enim ambigit eum, qui diverſo vino utitur in repentinam ruere ebrietatem , nec dum hoc potus copia poſtulante ? Qui autem fiunt crebro ebrij, cito ſeneſcunt.Alij ante tempus competentis ætatis vel calvitio, vel canitie inſigniuntur,quæ non niſi inopia caloris eveniunt. *Macrob. Satur.lib.7.*

Principio lege ſanciemus,ut pueri uſque ad duodevigeſimum annum vini uſum prorſus ignorent. Nempe eos monebimus , non oportere ignem igni in corpus atque animum ſuggerere , antequam viri effecti ſubire labores incipiant. Furioſum namque habitum juventutis cavere oportet. Deinde vino moderatè utatur uſque ad ætatis annum trigeſimum.Ab ebrietate vero & vini repletione juvenes omnino abſtineant. *Plat.2.de leg.*

Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur,& omne quod in imo jacet, in ſummam partem vis caloris ejectat,ſic vino exæſtuante quidquid in imo jacet abditum, effertur & prodit in medium.Onerati mero quemadmodum non continent cibum vino redundante, ita nec ſecretum quod ſuum eſt,& alienum pariter effundunt.*Senec.28.epiſt.*

Audi quemadmodum Zeno vir maximus colligat virum bonum non futurum ebrium. Ebrio nemo ſecretum ſermonem committat.Vir ergo bonus ebrius non erit , quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur,attende : dormienti nemo ſermonem committit,viro autem bono committit : vir ergo bonus non dormit. *ibid.*

Interim ſi hoc colligere vis virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſimile agis?Dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere,quàm capiat ſtomachus,& ſtomachi ſui non eſſe menſuram.Quam multa ebrij faciunt quibus ſobrij erubeſcunt : dic nihil aliud eſſe ebrietatem quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum, nunquid de furioſo dubitabis ? nunc quoque non eſt minor, ſed brevior. *ibid.*

Refertur Alexandri Macedonis exemplum:qui Clitum chariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore,mori voluit. Cogita quas clades ediderit publica ebrietas : hæc acerrimas gentes bellicoſaſque hoſtibus tradidit, hæc multorum annorum pertinacia bello defenſa mœnia patefecit , hæc contumaciſſimos & jugum recuſantes in alienum redegit arbitrium, invictos enim acie, mero domuit. *ibid.*

Alexandrum,cujus modo feci mentionem,qui tot itinera,tot prælia, tot hyemes , per quæ victa temporum locorumque difficultate tranſierat,tot flumina ex ignoto cadentia,tot maria turum dimiſerunt,intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac facilis ſcyphus ſubmerſit. Dic ergo,quare ſapiens non debeat ebrius fieri?deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis quod facillimum eſt. *ibid.*

Nonnulli majorem partem noctis in conviviis exigunt ; vino vero madentes, & merſi, uſque ad horam ſextam dormiunt hoc matutinum eorum. *Epiſt.85.*

Certè detegit omne vitium ebrietas & incendit , ubi poſſedit animum nimia vis vini, quicquid malè latebat, detegit, vel emergit, non facit ebrietas vitia , ſed protrahit : tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam , non manum continet, treſcit inſolenti ſuperbia , crudelitas ſævo , malignitas livido , omne vitium graſſatur & prodit. *ibid.*

Adjice illam ignorantiam ſui , dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem,vertiginem capitis,tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circum agente totam domum,ſtomachi torrentia, quum efferveſcit,metum,ac viſcera ipſa offendit : tunc tamen utcunque tolerabile eſt , dum illis vis ſua eſt , quod non ſomno vitiatur , quæ ebrietas fuit, crudelitas facta eſt. *ibid.*

Quæ gloria eſt capere multum?quum enim penes te palma fuerit,& ſuperſtes toti convivio fueris , quum omnes viceris virtute magnifica, & nemo vini tam capax fuerit, vinceris,dolio.*ibid.*

Ebrietates continuæ animos in furorem adducunt, nam quum ſæpè apud ſe non ſunt conſuetudine inſaniæ durata vitia : vino tamen concepta etiam ſine vino valent , vinolentiam enim vinolentia ſequitur. *ibidem.*

Abſentem lædit,qui cum ebrio litigat. *In Prolog.*

Quid turpius ebrioſo , cui fœtor in ore , tremor in corpore ? Qui promit ſtulta : prodit occulta:cui mens alienatur, facies transformatur. Nullum enim ſecretum ubi regnat ebrietas. *Innoc.de debilitate conditionis humanæ.*

¶ Apophthegmata.

Pittacus legem tulit : ut qui per temulentiam ſceleris aliquid commiſiſſent, duplo plecterentur. Solet enim vulgus hominum ebrietatis obtentu crimen extenuare : Ideo factum ferunt, ut inſula vino abundaret. *Laërt. l.1.c.5.*

Solon,legem tulit,inter alias, cujus verba ejuſmodi erant : Princeps,ſi deprehendatur ebrius,morte mulctetur. *Fr.Petrarc.lib.6.de regno,tit.26. ex Laërt.*

Pythagoras , ebrietatem dicere ſolebat inſaniæ meditationem eſſe. *Stob. ſerm.18.Max.ſerm.30.*

Idem conſultus , quinam vinoſus ebrietatem deſereret ? reſpondit , Si quæ per ebrietatem facit , frequenter animo volvat. *Stob. ſerm.18.*

Heraclitus ruditatem celare non ita facilè eſſe dicebat , præcipuè in vino. *Stob.*

Democritus, pro ſanitate vota (inquiebat) diis homines differunt,inſcij penes ſe ipſam eſſe contraria autem per luxuriam facientes , ſuis libidinibus ipſam amittunt. *Stob.*

Idem dicere ſolebat , in vite tres naſci botros , quorum primus eſſet voluptatis, ſecundus ebrietatis, tertius injuriæ. *Ant.in Meliſſa, parte 1. ſer.39 & 41.Max.ſer.30. Epitecto attribuit.*

Anacharſis Scytha idem de tribus botris dixiſſe fertur, niſi quod tertio attribuit moleſtiam.Sentiens,parcum vini uſum eſſe jucundum,quia ſedat ſitim:largiorem gignere temulentiam : Largiſſimum,parere rixas, cædes ac morbos. *Laërt.l.1.c.9.Stob.ſer.16. Ant.in Meliſſ.part.1.ſerm.41. Max.ſerm.30.*

Idem admirabatur illud, quod Græci initio convivij cyathis puſillis uterentur, ſaturi majoribus : Sentiens,potum non in aliud adhibendùm niſi ad ſedandam ſitim. Abſurdum igitur eſſe, tum plus bibere , quum jam ſitis eſſet ſedata. *Laërt.l.1.*

Idem dicere ſolebat , quicunque ſobrius fieri vult , turpes ebriorum mores intueatur. *Plut.Stob.*

Plato , negabat oportere inebriari præterquam in Feſtis , in quibus ipſe Deus vinum porrigit. Feſtos dies decet hilaritas, ebrietas ſemper fœda eſt. *Laërt.l.3.*

Idem diſcipulos ſuos admonebat , ut ſe ebrios in ſpeculo contemplarentur. Sic enim fore,ut dum faciem ſuam furibundam & phreneticò ſimilem intuerentur , in poſterum ab ebrietatis vitio abhorrerent. *Plut.l.7 c.2.*

Idem dicebat animi mores in vino apparere,ac gubernatorem ebrioſum , & quemvis cuique rei præfectum omnia ſubvertere , ſive navigium,ſive currum,ſive exercitum,ſive quamcunque rem fidei ſuæ commiſſam. *Stob.ſerm.18.*

Idem Manifeſtum eſſe dicebat , non modo ſenem bis puerum fieri, ſed inebriatum quoque. *Eod.ſer.*

Diogenes, videns hominis vino deditiſſimi ædes venales eſſe , ex januæ inſcriptione. Minimè dubitabam,inquit,quod vini crapula excuſſa facilè domum evomeres. *Bruſ.l.1.c.19.*

Idem vinum plurimum in convivio quodam dono acceptum effudit, quod quum quidam indignè ferrent : Si,inquit,vinum omne ebiberem, non tam liquorem quam meipſum quoque perderem. *Stob.*

Idem Adoleſcentem ſtupidum mero,& prorſus deſipientem intuitus: Adoleſcentule ait , temulento ſatus es patre. *Stob.*

Zenonem Citticum , ſumma verecundia colebat, in pretióque habebat rex Antigonus. Accidit igitur,ut aliquando vino ſupra modum impletus,obviam Zenoni fieret : quem oſculatus eſt, atque amplexus,ut temulentus , petiitque ut ſibi quid juberet. Et interpoſito temere ſacramento, confirmavit ſe præſtiturum quicquid poſtulaſſet.Tum ille dixit ei:Abi & evome. Gravi ſapientique reprehenſione ſimul temulentiam ejus taxans , ſimul verò cavens ne nimia comeſſatio potatióque ei nocumentum adferret, *Ælia lib.9.Var.hiſt.*

Sophocles , vitio vertebat Æſchylo, quod ebrius ſcriberet. Nam etſi benè ſcribit, inquiebat, neſciens tamen id facit. *Stob.ſer.28.*

Cleoſtratus,cuidam ei dicenti : Non te pudet ebrium fieri ? reſpondit, Te verò non pudet,ebrium monere ? *Anton. & Maxim.ſer. de ebrietate.*

Leontychidas, percontanti cuidam,cur parcè biberent Spartiatæ ?Ne, inquit pro nobis alij conſultent. Senſit autem vir clariſſimus, eum nequaquam ſalubriter de rebus conſultare poſſe , cui ſanum judicium à vino ablatum ſit. *Bruſ.l.1.c.19 ex Plut.in Lacon.*

Ariſtippus jactanti cuidam, quod multum bibere poſſet, nec inebriaretur : Quid , inquit , magni narras, quum idem faciat quoque mulus? *Laërt.l.3.c.8.*

Anonymus, quidam Lacon , quum audiſſet quoſdam à cœna cogi ad bibendum:Num, inquit,coguntur etiam ad edendum ? Notavit Græcorum morem , in conviviis compellentium ad certum cyathorum modum , quum id revera nihilo abſurdius ſit , quam hominem qui non eſurit, ad certum eſcarum modum compellere, niſi quod alterius abſurditatem elevat conſuetudo. *Plut.in Lacon.*

Ageſilaus,cum in compotatione quadam ſortibus ex more ductis factus eſſet princeps convivij (hujus autem partes erant , præſcribere quantum quiſque biberet) rogatus à pincerna quantum cuique vini deberet apponere ? Si multum , inquit , vini paratum eſt , dato cuique quantum poſcit, ſin parum, cunctis ex æquo divido. Hac dexteritate mirè proſpexit,ne vel parata vini copia deeſſet,quibus placeret largior potatio:vel ad bibendum cogerentur,quibus placeret ſobrietas. Rurſus in maligniore vini copia , per æqualitatem excluſit rationem murmuris. Etenim cum ſingulis æqua vini portio diſtribueretur, nihil deerat his qui bibebant moderatiùs:& qui largiùs fuerant bibituri,quum haberent quod naturæ ſatis eſſet, queri non poterant,ſi deerat libidini,eo quod nemo omnium plus aut minus haberet cæteris.Itaque æquis animis ſe illi quoque ad moderationem componebant , quibus alioqui placebat luxus. *Plut.in Lacon.apoph.*

Crates conſpicatus adoleſcentem athleticum ebrietate & gula corpulentiorem fieri : O miſer , exclamavit , deſine adverſus temetipſum carcerem munire. *Ant.& Max.ſer.de incont.circ.menſ.*

Demoſthenes, Philocrates & Æſchines , Athenienſium legati ad Philippum Macedoniæ regem, cum domum redirent, regémque eo nomine laudarent quod ſtrenuè bibiſſet;reſpondit Demoſthenes:habet hanc virtutem cum ſpongia communem. Senſit vir prudentiſſimus , regum virtutes non in evcuandis poculis ſitas eſſe. *Plut.in Demoſt.*

Cyrus,Aſtyages cum rogaſſet Cyrum regem,quamobrem vinum non abſorbuiſſet ? Quod metueram (inquit) medius fidius,ne in cratere mixta venena forent.Etenim quum tu in natalitiis amicos adhibuiſti, perſpicuè didici te eis venena infudiſſe. Et quo pacto,inquit,ô fili,hoc dignoviſti?Quod videam vos,reſpondit,neque corporis eſſe neque mentis compotes. *Bruſ.l.1.c.19. Xenophon.in Pædia Cyri.*

Idem. Sparamizas Metrodoto cum per ebrietatem Cyri mortem aperuiſſet. Rectè , inquit, ſe habet illud, quod crebo uſurpatur à Græcis, veritatem

Veritatem in vino esse. *Bruson. libro 1. cap. 19.*

Androclides ad Alexandrum regem vino plus satis deditum, dixisse fertur Vinum potaturus, rex memento te bibere terræ sanguinem, cicuta homini venenum, cicutæ vinum. *Brus. l. c. 19. ex Plut.*

Stratonicus citharœdus natione Athenien sis, non minus festivis dictis quam arte musica celebris, ad quietem iturus, assiduè jubebat puerum sibi infundere vinum: Non quòd sitiam, inquit, sed ne sitiam. *Athen.*

Plutarchus, dicebat Mundum igne & aqua corrumpi, luxuriosorum autem opus amore & ebrietate. *Ant & Max. ser. de ebriet.*

T. Quintius. Democrates cum temulentus, finito convivio, muliebri habitu saltasset, postero die venit ad T. Quintium, petens subsidium contra Messanos, quos ad defectionem ab Achæorum imperio pellicere conabitur. Cui Titus ait, Miror te hominem vinolentum, meróque enervatum, hujusmodi res moliri, quæ virorum non mulierum sunt. *Brus. lib. 2. c. 29. ex Plut.*

Cicero, cum in foro ambularet, & ei ad bibendum aqua oblata esset, vidit fortè L. Cottam censorem, hominem vino deditissimum non procul astantem, cúmque aquam Cicero accepisset jam hausturus, vocatis amicis; Circumtegite me, inquit, ne censor me aquam bibere videat, & pro suo jure rationéque officij senatu amoveat. Notavit autem Cottæ censoris vinolentiam, quam in aliis non reprehendere, verum etiam graviter punire debebat. *Brus. lib. 1. cap. 10.*

Augustus Cæsar videns equitem in spectaculis bibentem, misit qui illi suis verbis diceret, Ego si prandere volo, domum eo: Respondit illi suis verbis diceret, Eques: Tu enim non times, ne perdas locum. Augustus sensit indecorum esse, illic in publico bibere. Eques per jocum sic interpretatus est; Cæsarem sine damno posse discedere è theatro, quod locus ipsi servetur, equiti non item. *lib. 6. apoph.*

Tyberius Imp. quoniam tyro in castris avidius bibebat vinum, militari joco pro Tiberio Claudio Nerone, dictus est, Biberius Mero. *lib. 6. apoph.*

Firmus Imp. vini patientissimus fuisse legitur, citra tamen ebrietatem. Quidam autem è barbaro vexillario ad bibendum provocatus, duas vini situlas hausit, & postea toto convivio sobrius fuit. Cum verò barbarus diceret: Cur non & fæcem ebibisti? Stulte, inquit, terra non bibitur. *ex Vopisco.*

Aurelianus, Bonosus, qui imperator postea factus est, cum tantum biberet, quantum hominum nemo: Aurelianus, urbanissimè dicebat, non ut vivat, sed ut bibat, natus est. *Brus. l. 1. c. 19.*

Vib. Crispus, summus Vitellij imperatoris amicus, cum ob nocturnas comessationes atque compotationes luxuriosissimas in gravissimum incidisset morbum, & ita quidem vexaretur, ut Vitellianis conviviis interesse amplius nequiret, postquam paululum convaluisset, ad amicos dixisse fertur, se omnino fuisse periturum, nisi tam graviter laborasset. *Xiphil. in vita Vitellij.*

Anonymus, Bonosus imperator vir extremæ gulæ & ebrietatis, cum se suspendio suffocasset, interrogatus quidam, qui ejus mores & vinolentiam noverat, quisnam esset suspensus? respondit, non hominem esse, sed amphoram. *Vopisc.*

Anonymus. Cum celebrarentur à Ferdinando rege, Hippolytæ nurus atque Alphonsi filij nuptiæ, apparatu splendidissimo (erat enim dies decursioris hastatæ, flagrabantque sub sole cuncta, convenerant autem mortales omnis generis ad spectandum, cúmque plurimi ludorum essent laudatores, vel plerique omnes admiratores potiùs, in media laudantium frequentia & plausu exclamavit Germanus quidam: O valeant ludi, quibus nemo bibit. *Pontani.*

Basilius Magnus, quid esset ebrietas, rogatus? respondit, Ebrietas dæmon est, sponte admissus in animos per voluptatem. Mater est malitiæ, impugnatio virtutis, ex forti timidum facit, è gnaro ignarum, prudentiam abolet. Et sicut aqua pugnat igni, sic immoderatio vini mentem sobriam extinguit. Item, ut fumus fugat apes, ebrietas pellit spiritualia dona. *Ant. & Max. serm. de ebrietate.*

Chrysostomus dicebat, ebrietatem esse rectæ mentis alienationem, & delirium, & secundum animam sanitatis perditio. *ibid.*

Anacharsis ab adolescente in convivio pulsatus: Adolescens, si nunc vinum non fers: ubi senueris, aquam feres. Nam qui bibunt intemperantius vinum, ea præsertim ætate cui magis convenit aqua, ij frequenter senes ob inopiam coguntur aquam bibere. *Laërt. lib. 1. c. 9.*

Idem, quidam in convivio videns uxorem Anacharsidis, uxorem, inquit, duxisti satis deformem. Cui Anacharsis, Prorsus ita mihi videtur: sed heu puer, infunde mihi largius, ut reddam eam formosam. Indicare voluit vir sapientissimus, vinum immoderatius potatum adimere homini rectum judicium. *Athen. lib. 9.*

Idem interrogatus, num in Scythia essent tibicinæ? Respondit, Ne vites quidem. Significans saltationes, reliquásque ejus generis voluptates è vinolentia nasci. *Laërt. lib. 1. c. 9.*

Eratosthenes dicebat vinum igni æquale habere robur, quod cum vinum invaserit eum velut⁹ boreas vel notus mare Libycum turbat & confundit: occulta, & quæ profunda mente gerit, aperit & ostendit, virorúmque totam mentem excutit. *Phavor.*

Æschines dicere solebat, Speculum formæ esse æs, vinum autem animi. Voluit autem indicare vir sapientissimus, nil tam secretum esse animo nostro insculptum, quod homo ebrius non effutire audeat. *Max. ser. 30. & Stob.*

Æschylus ebrietatem tanquam pestem fugiendam suadebat, qui enim potus mensuram transgreditur, non amplius mentis linguæ compos est: sed sine pudore turpia & indecentia loquitur, ex viro factus puer. *Phavorinus.* Verùm hoc alij etiam ad Theognidem referunt.

Anonyma, quum Philippus Macedonum rex cognitionem exerceret parum sobrius, ac perperam adversus mulierem quandam tulisset sententiam: illa sentiens errorem esse vini, non regis, exclamavit, revocarem, inquit, ad Philippum, sed sobrium, excussit regi muliebre convicium temulentiam, adegítque ut expergefactus causam eandem animo præsentiore cognosceret. *Erasm. lib. 8. apoph. Val. Max. lib. 1. c. 2.*

Anonymus, milites aliquot Tarentini inter cœnandum multa liberius dixerant in Pyrrhum regem. Res ad eum delata est: acciti sunt juvenes, ac periclitabantur omnes, quum factum nec negari posset, nec defendi: Tum unus illorum dexterioris ingenij: Imò, inquit, rex, & ista diximus, & longè acerbiora dicturi fueramus, nisi nos lagena defecisset: linguæ petulantiam in temulentiam rejiciens. Itaque mox, ira principis in risum versa, dimissi sunt. *Eras. 6. apoph. ex Plut.*

Claudius Cæsar nunquam adeo animi sui secreta protúlit: atque olim dum multo vino madidus esset: ubi dixit: Sibi fatale esse, ut conjugum flagitia ferret, deinde puniret. Quæ vox terrorem non mediocrem injecit Agrippinæ. *Ex Suet.*

¶ Similitudines.

Syrac. Fornax probat ferruminationem in tinctura: Sic vinum in corde superborum in ebrietate. *cap. 31. Eccl.*

Chrysostomi, sicut navis quæ aquis impletur, si exhauriri nequit, in profundum submergitur: Ita homo cum crapulæ & ebrietati se exponit, in præceps vadit, rationémque omnem amittens submergitur in profundum inferni. *Hom. 9. in Gen.*

Quid copia deliciarum & fœditas non mali adducit? Sues ex hominibus facit, imò verò multò pejores. Sus enim in luto volvitur & stercore nutritur. Hic verò nullo à dæmoniaco discrimine separatur: imprudens enim & furiosus pariter est. Dæmoniacum quidem omnes miseramur: hunc verò aversamur & odimus, qui sponte sibi furorem attrahit, & os: ocelos, aures, & cætera simpliciter sensuum instrumenta, amarissimas voluptates conficit, & cloacas. Quod si etiam interiora inspicias, videbis animam ebrij ceu hyeme ac intentissimo frigore congelatam, adeóque atque torpentem, ut nulla utilitas corpori ab ea possit afferri. Nihil turpius ebriosa fœmina, quæ quanto vasculum est infirmius, tanto magis naufragium sit. Bestiis pejores sunt ebriosi: illæ enim nihil ultra quam est, desiderant. Quanto melior asinus ebrioso, quanto canis præstantior? Omnes certè animantes quæ rationis expertes sunt, cum bistantior? Omnes certè animantes quæ rationis expertes sunt, cum bibunt aut comedunt ultra quam satis est, etiam si mille homines cogerent, nunquam elabuntur. Nemo cogit bibere aut edere animalia, ne excessus detrimento sit eis, ebriosi & qui cogunt alios ad bibendum, pejores ipsi judices. *Hom. 58. in Matth.*

Tritici, quidem hoc est siligo, hoc farina, hoc furfur. Igitur si mola quidem sit idonea molere, hæc omnia separaverit; si verò plus ingesseris, confugeris omnia. Itidem & vinum, si congruam coctura m, & temporum assequatur temperiem, quoniam citra quidem hoc omnia conspersa sunt: post hæc verò, hoc quidem in faciem subsidet, hoc in spumam exilit, hoc verò in gustantium usum: & hoc est bonum, quod nunquam facilè subvertitur. Quòd verò dicunt, tropiam neque vinum est, neque fex, omnibus commistis, hoc & in flumine quispiam videbit, cùm aquarum vortex efficitur. Sicut tunc mortuos pisces videmus adnantes & fimi crassitudine oculis captos: Itidem & in nobis efficitur. Cùm multus ingluviei superne influxerit imber, postquam omnia cognoverit, mortuas amare facit cogitationes pridem sanas, & in puro viventes. *Homil. 45.*

Sicut hostibus urbem subeuntibus, & obsidione facta, & perturbatione, multum efficitur tumultus: Ita fit in anima subrepente vino cùm deliciis. *Hom. 54.*

Augustini. Corpora nostra terrena sunt: Quomodo pluvia nimium grandis & diuturna si fuerit, terra confunditur, & in lutum resolvitur, ut nulla in ea cultura possit fieri: Sic & caro nostra, quando abundantiori potu fuerit inebriata: nec spiritualem culturam accipere, nec fructus inebriata: nec spiritualem culturam accipere, nec fructus sufficientem pluviam in agris suis accipere desiderant, ut & culturam valeant exercere, & de fructuum ubertate gaudere: Ita & in agro corporis hinc tantùm deberent bibere, quod oportet, ne nimia ebrietate, ipsa corporis terra, velut in paludem conversa, magis vermes & serpentes vitiorum generare, quàm fructus bonorum operum possit afferre. Omnes enim ebriosi tales sunt, quales paludes: videntur serpentes, sanguisugæ, nascuntur ranæ & diversa genera vermium, quæ magis horrorem possunt generare, quàm aliquid, quod ad victum proficiat, exhibere. Herbæ quæ in ipsis palndibus vel circa ripas earum nasci solent, nihil utilitatis habere videntur, in tantum, ut annis singulis incendio concrementur: ita quod de ebrietate nascitur, igni prnparatur. *Serm. 231. De vitanda ebrietate.*

Ebriosi pejores animantibus. Cùm enim illa ampliùs, quàm eis opus est bibere nolunt: isti & duplum, & triplum, quàm eis expedit, potum accipiunt. *ibidem.*

Ebrietas est quasi puteus inferni: quoscumque susceperit, jam si digna subvenerit pœnitentia, & emendatio subsecuta, ita fortiter sibi vendicat, ut eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo ad charitatis vel sobrietatis lucem redire non permittat, sine pœnitentia. *ibid.*

D. Basilius Ne velut in hos dies crapulæ thesauros reponito. Ista infida penui cella est, in pertusum hauris dolium: fit enim, ut vinum perfluat, ad suam recurrens viam, peccatum verò maneat in dolio, famulus profugit ab hero verberante, tu verè non recedis à vino, quod contundit caput tuum. Ebrietas ut somnum adfert mortis germanum: ita vigiliam habet somniis ad similem. *De jejunio.*

Velut navigia, quando fluctibus procellæ acceptis gravatur necessatiò commeatus vacuatione ac projectione vacuanda sunt: Sic ebriis retum stomachum gravantium vacuatio necessaria, ex quo & vomitione & dejectione frequenti vix levari possit, tanto naufragis deteriores, quanto illi res causantur extrinsecus & mare. *Serm. de ebrietate.*

Sicuti, valles & botri, donec torrentibus inundantur, pleni esse videntur, unda verò desinente, statim siccæ vacuæque remanent: Sic & vinolentorum ora vino ac potatione durantibus exsaturantur ac madescunt, paulo post continua siccitate laborant. *De ebrietate.*

Nocumenta quidem pestis cum tempore hominibus contingunt, aëre ipso paulatim virus suum corporibus inferente: vini autem noxæ illico ingruunt. Ebrij quippe cùm adeo corruperunt animam ut tota sit inquinata, & plena maculis, insuper etiam corporis habitum perdunt, &c. *Apud Ant. in Mel.part.1.serm.41.*

Vt aqua adversatur igni: Sic immoderatus vini potus rationem extinguit temperantem. *Apud Max.serm.30.*

Plutarchi. Ignavi canes apud mensam audent, in venatu minimè. Sic ingeneroſum est, cùm sobriis libere loqui non audeas, inter pocula id facere. *In Moral.*

Seneca. Quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo jacet, in summam partem vis caloris ejectat: Sic vino exæstuante, quicquid in imo jacet abditum, effertur & prodit in medium. *Lib.2.epist.84.*

Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimam radij solis offensionem: Ita ebrietates continuæ efferant animos.

Quemadmodum onerati mero non continent cibum: Ita nec arcanum, redundante vino.

Plinij. Ut polypi non extendunt sua fiella, nisi ad esculenta: Sic quidam omnem felicitatem cibo potúque metiuntur. *Lib 9.cap.29.& Plutarch.*

Erasmi Roterodami, Lysimachus ob sitim coactus se dedere Scythis,, deinde cum frigidam bibisset aquam: Dij boni, inquit, quam brevis voluptatis causa quantam deposui felicitatem? Ita nobis cogitandum? postquam ob potiunculam intempestivam, aut venerem, in longum morbum incurrimus. *In similibus.*

Muscæ & alia nonnulla insecta suctu vivunt, ideóque eis pro lingua est fistula: Ita quosdam videas bibones, qui potu vivant, à cibo abhorreant. *In similibus.*

Thriveri. Quia ambitiosè delegit in mensa, cui bibat, eam meretur gratiam, quam qui dilutum iterum ducit ad pluviam. *In apoph.112.*

¶ Exempla Biblica.

Ebrietatis exempla: Noë, Gen.9.versic.21. Nabal, 1.Sam.25.versic. 36. Ammon, 2.Sam.13. vers.28. Ela, 1. Reg.16.9. Benadad, 20.vers.15. Baltar, Dan.5.vers.2. in ebrietate extinctorum exempla: Philisthæi, Judic.16.vers.25.30. Ammon, 1.Sam.13.vers.28. Ela, 1.Reg.16.vers.6. Baltasar, Dan.5.vers.1.2.3.4.30. Simon cum filiis, & quibusdam pueris, 1. Macch.17.v.16.17.

¶ Exempla Historica.

Pittacus Mityleneus temulentos, si quid deliquissent, duplici pœna puniri curavit, ut formidine supplicij à vino promptius abstinerent. *Alex.ab Alex.lib 3.*

Apud Hispanos hodie ebrietas tanto habetur odio, ut ne testimonij quidem dictio ei, qui huic vitio obnoxius vel semel fuerit permittatur. *Theat. Zuing.*

Indi nisi sacrorum causa vinum non bibebant: apud quos constitutum erat, ut si qua mulier regem temulentum occidisset, hoc donaretur munere, ut successori nuberet. *Alex.ab Alex.lib.3.cap.11.*

Athenienses, cum ebrietatis vitium in omnibus improbaretur ex Solonis instituto, ebrium principem morte mulctabant. *Laërt.in Solone.*

Apud eos Locros, qui magis vergunt ad Zephyrum, si quis merum, sine medici imperio medicamenti gratia biberit, capitis damnatur, quam legem tulit Zeleucus. *Athen.lib.10.c.9.*

Cleio non solùm cum fœminis, verum etiam cum viris potare ausa, omnes superavit. *Alian.l.2.de var.hist.& Athen.l.20.c.9.*

Heraclites pugil parem in bibendo non habebat: alios enim ad jentaculum invitabat, alios ad prandium, quosdam ad cœnam: quibus omnibus sine interstitio sufficiebat solus. *Ravisius.*

Anacharsin Philosophum ajunt plurimum bibisse apud Periandrum. Hoc enim vitium secum è Scythia attulerat. *Ælian.l.2.de var.hist.*

M.Cicero filius, quum parens fuerit abstinentissimus, binos congios haurire solitus est, teste Plinio, temulentus M. Agrippæ scyphum impegit. *Val.Max.*

Indos ferunt ex fructu arundinum, quæ mel gignunt, aut vino ex dactylis inebriari. *Alex.ab Alex.l.3.c.11.*

Persarum multi farinam in vinum jacientes bibunt, alij ovorum lutea. *Athen.lib.10.c.9.*

Carthaginenses & Celtiberi & Thraces mero penitus utuntur, tam viri quam mulieres atque vino item vestes perfundunt, præclarum hoc & beatum vitæ genus existimantes. *Calius lib.28.c.6.A.L.*

Vitium ebrietatis graviter describitur apud Xenophontem in Pædia Cyri: ubi dicitur: Ebrios neque mentis esse, neque corporis compotes. Ob id Cyro puero cum hospites invitati, ab Astyage avo in natali die ita se ingurgitassent, visum esse venenum à Sacca pocillatore infusum fuisse.

Vini usus Romanis fœminis ignotus fuit, ne in aliquod dedecus prolaberentur. Quia proximus è Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consuevit. Quæcunque enim fœmina vini usum immoderatè appetit, & virtutibus januam claudit, & delictis aperit. *Val.Max.lib.2. de institis antiquis.*

Ennium Poetam nunquam nisi potùm ad arma dicenda accessisse dicunt: certè ad ferenda tractandáque arma, multa potioni, vini opus esse, fateri oportet, cum multò majus existat, bellum gerere, quam describere. *Cœl.Rhodiginus.*

Notum est, Archesilaum Philosophum, cum vina immodicè hausisset, obiisse ætatis anno septuagesimoquinto. *Ravis.Textor.1. part.offic. Tit. de gul.edacib.ac vinol.*

Ennius articulari morbo consumptus est, quem ex immodico vini usu contraxerat. Quam rem egregiè docet Serenus.

Ennius ipse pater dum pocula siccat iniqua:
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Ennius podagricus. *Hac Cælius libro capite 30. lectionum antiquarum.*

Æneas Sylvius in libello de pravis mulieribus, tribuit Teutonibus ebrietatem, & tantisper fortes esse dicit, dum vinum habeant.

Quum ad Dionysium regem delatum esset, duos adolescentes inter pocula in ipsum & in eius tyrannidem, dixisse, ambos vocavit ad cœnam, & animadvertit alterum largius potum multa nugari, alterum raro cautéque bibere: potum dimisit, ut qui per temulentiam maledicus esset: alterum interfecit, ut qui studio malevolus & hostis esset.

¶ Hieroglyphica.

Per Pantheram, ebriositas intelligitur hieroglyphice. Sunt enim Pantheræ vini admodum avidæ, & à venatoribus ebriæ plerumque capiuntur, fontibus quo potatum eunt, suavissimo, perveteri, potentíque medicatis. *Pier.Val.lib.11.pag.101.*

Hominem verò ebrietate laborantem, ac sibi remedium comminiscentem significare cum vellent Ægyptij, *Vpupam & capillum Veneris herbam* pingebant. *Vpupa* siquidem uvis vescitur immódice, ita ut plerumque inde ebria fiat, & simulac se tentari sensit, capillo Veneris decerpto, efficacissimè sibi medicatur. *Idem libro 25.Item lib.58.*

¶ Emblema.

In statuam Bacchi Dialogus.

Emblema xxv.

Bacche pater, quis te mortali lumine novit,
Et docta effinxit quis tua membra manu?
Praxiteles, qui me rapientem Gnossida vidit,
Atque illo pinxit tempore qualis eram.
Cur juvenis, temeráque etiam lanugine vernas
Barba, queas Pylium cum superare senem?
Muneribus quandoque meis si parcere discas,
Iunior, & forti pectore semper eris.
Tympana non manibus, capiti non cornua desunt,
Quos nisi dementeis talia signa decent.
Hoc doceo nostro quod abusus munere sumit
Cornua, & insanus mollia sistra quatit.
Quid vult ille color membris penè igneus? omen
Absit, an humanis ureris ipse focis?
Cùm Semeles de ventre parens me fulmine traxit
Ignivomo, infectum pulvere mersit aquis.
Hinc sapit hic, liquidis qui nos benè diluit undis:
Qui non ardenti torret ab igne jecur.
Sed nunc me doceas, qui vis miscerier? & qua
Te sanus tutum pendere lege queat?
Quadrantem addat aquæ, calicem sumpsisse falerni
Qui cupit, hoc sumi pocula more juvat.
Stes intra geminas; nam qui procedere tendit
Vltra, alacer, sed mox ebrius, inde furit.
Res dura hæc nimium, sunt pendula guttura, dulce,
Tu fluis, heu facilè commoda nulla cadunt.

¶ Emblema.

In Ebriosos.

Belidas fingunt pertusa in dolia vates,
Mox effundendas fundere semper aquas.
Nomine mutato narratur fabula de te,
Ebrie, quæ metas qui sine fine bibis.
Quin etiam hoc in te quadrat, turba ebria, quod sint
Corpora quæ fuerant, dolia facta tibi.

Vide, Intemperantia, & Temperantia.

Ecclesia.

¶ Definitio.

Ecclesia, Græca dictio est, ἐκκλησία, ας, ἡ, Hebræis *Kahal*, congregavit, propriè dicitur de congregatione hominum per convocationem facta. Idem cognationem habet cum *Kol*, id est, vox, & *Labakah*, id est, collectio. Græcis καλέω, voco συγκαλία, convoco, ἐκκαλία, evoco, accerso, ἐκκλησία, Ecclesia, concio, congregatio hominum vocatorum ad aliquid audiendum. Vocabulum, ἐκκλησία, fuit apud Græcos celebre atque usitatum, significans propriè cœtus hominum è suis sedibus in alium locum convocatorum ad aliquid audiendum. Hinc mutuo sumptum est nomen, atque ad sanctiorem usum traductum. Rei quam significat aptissimè convenit: quia nihil aliud est Ecclesia, quàm cœtus hominum evocatorum. Qui enim ad veram Ecclesiam pertinent, ex hoc mundo, id est hominibus, qui in mundo versantur, in unum corpus & quasi rempublicam sanctam evocantur, nulli in hunc numerum veniunt, nisi evocati à Deo, nulli suis viribus freti, sed omnes quotquot veniunt à Dei vocatione præveniuntur.

Distinctiones, disputationes, notas Ecclesiæ, Theologorum scriptis relinquimus, instituto nostro contenti.

¶ Loci Biblici.

Ecclesiæ Latinis Græcis ἐκκλησίας, nomen accipitur, Primò pro loco ubi conveniunt homines religionis ergo. Deuteron. 23. 1, Judic 20.2. Psalm.

Pſalm.68.27.Thren.1.10.Joël.1.16.1.Cor.11.18.& 14.34. Secundò,pro familiæ alicujus domeſticis fidelibus, Rom 16.5.1. Cor.11.19. Coloſſ. 4.15.Tertiò,pro cœtu unius provinciæ, 1.Reg.8.14.Act.9 31.& 11.26. & 12.1.& 13.1.& 15.1.& 19.32.& 20.17.Rom.16.2.1.Cor.1,2.& 16. 1.2.Cor.8.2 Gal.1 2.2.Theſſ.1.verſ.1.&c.1.Pet.5.13.Apoc.2.1.& 3,1. Quartò,pro inſigni aliquo credentium,verbóque ac Sacramentis ſimul communicantium cœtu, Act.20.28.1. Corinth.11.22.& 14,4.Gal.1.13. Quintò,pro cœtu fidelium. Num.19.20.& 20.4.1.Sam 19.47.1.Reg.8. verſ.14.55.2.Par.29.1.&c.2.Paral.1.5.Pſalm.21.26.&.26.12.& 35 17.& 107.32.& 150.1.1.Mach.4.37.& 5.16.& 14.19.Matth.16.18. Act.5.11. & 8.1.& 16.4.Rom.16.v.16.23.1.Cor.6.5.& 11.16.& 12.28. & 14.5. 2.Cor. 8.v.18.23.24.& 11.8.12.13.Eph.5 23.Phil.4.15.Coloſſ 1 15.1. Tim.3.verſ.5.15. Apoc.11.1. & 22.16. Sextò,pro univerſa fidelium per totum terrarum orbem diffuſorum multitudine, & tunc confertur candelabro,Act.1.20.civitati,Eph.2.19. Apoc.21.2.(vide Matth.5.14.)columbario,Eſa.60.8.columnæ,1.Tim.3.15.Septimò,pro ſenatu Eccleſiaſtico,Matt 18.17.quia nimirum cogitur nomine totius Eccleſiæ, Alibi vocatur à Paulo Presbyterium ſeu Collegium Seniorum, 1.Tim.4.14. (D.Ignatius Ep.9.ad Antiochenos, Collegium Presbyterorum vocat.) Obſervandum autem eſt, Eccleſiæ vocabulum unico hoc ſaltem novi teſtamenti loco(Matt.18.17.)de Judæis dici,quorum alioquin generales cœtus peculiari nomine ſolent Synagogæ appellari: quamvis Græci interpretes idem vocabulum attribuant eorum congregationi,etiam in veteri Teſtamento, 1.Paral,13.v.2.9. Evangeliſta itaque pro Seniorum collegio,dixit Eccleſiam, Lucas autem Presbyterium populi,Luc. 22.26.vide Mar.5.22.Octavò,pro civium conventu,ſeu multitudine in Theatrum concurrente, Act.16.v.32.39.

Eccleſia eſt una & viſibiſis perſigurata per unam & viſibilem arcam Noë,Gen.6.14.1.Pet.3,20.per civitatem ſanctam Jeruſalem, Apoc.21. 2.per hortum concluſum,& fontem ſignatum,Cant.4.12.per unam columbam,6.8.per vineam, Pſal.80.9. Cant.2.15.Eſa.3.2.&c.Jerem.2.21. & 12.10.Matth.20.verſ.1.&c. Marc.1.21. Luc.20.9. Apocal.14.15. Per agrum,Matth.13.24. Pernavem,Luc.5.3. Per regnum cœlorum,Matth. 13.1.& c.25 1.&c. Per ſagenam comprehendentem bonos & malos piſces, Matth.13.47.

Eccleſia dicitur (myſticum) corpus Chriſti,Rom.12.5.1.Cor.10.17. 12.27. Eph.1.verſ.22.23.& 4.v.4 12.16.& 5.23.Coloſſ.1.v.18.24.contentioſa non eſt,1.Cor.11.16. domus Dei,1.Tim.3.15. Heb.3,verſ.3.6. 1.Pet.2.5.& 4.17.Vide & Eph.22.1.1.Petr.2.v.4.5.ubi alluditur ad veteris templi ſtructuram. Evangelij miniſtra,Eſa.41.27.immaculata,Cant. 4.7.Eph.5.27.à Chriſto mundata,5.26.Tit.2.14. piorum mater,Eſ.54. 13.& 66.10.Gal.4.26.difficulter parit filios,Apocal.12.2, Chriſto pretioſa Act.20.28.1. Pet.1.18. plenitudo Chriſti,Eph.1.23.Sponſa Dei, Pſal.45.v.11.12.Ezech.16 8.Oſ.2.19.Matt.16.15.2.Cor.11,2.Eph.5.32. Ap.19.7.& 21.v.2.9. Chriſto ſubjecta, Eph.5.24.ſuper Chriſtum fundata,Eſ.28.16. Pſ.118.12.Matt.16.18. & 21.& 42.Luc.20.17.Act.4.11. 1.Cor.3.11. Spiritu ſancto prædita,Joan.14.16.variis afflictionibus obnoxia, Dan.12.1.Zach.1.4.1.vinci poteſt nunquam, Matt.16.18.Rom. 8.17.univerſalis eſt,Matth.8.11.Joan.10.16.Galat.4.v.26.

Eccleſia fidelium naſcitur & propagatur per ſanam doctrinam,Jo.1. 12.& 3.verſ.3.Rom 8.13. & 9.8.Gal.3.20.& 4.19.Epheſ.1.5.Tit.1.1.ad Cor 4.15.Philem.verſ.10.1.Pet.1.23. 1. Joan.3.9 &5. verſ.1.18.Iacob. 11.8.Eccleſia,ſeu fidelium cœtus,tenetur Paſtoribus & Doctoribus ſuis ad vitam tuendam neceſſaria ſuppeditare, Deut 12.19. & 14.27. & 10. 11.& 25.4.1.Eſd.7.23.Matth.10.v.10.Luc.10.7.Rom.15.27.1. ad Cor.9. v.7.11.Galat.6.8.Philip.2.29.& 4.verſ.1.16 1.Theſſ.5.12.Hebr.13.7.& orare pro præfectis ſuis, Act.4. 19. & 12.5.Rom.15.30.Eph.6.18.Phil. 1.19.Coloſſ 4.2.2.Theſſ.3.1. Hebr.13.18.

Eccleſiæ caput eſt Chriſtus Oſeæ, 1.verſ.2.1.ad Cor.12.27.Eph.1.22. & 4.15 & 5.23.Col.1.18.& 2.10.Eccleſiæ quaſi membra quædam ſunt veri Fideles, eidem capiti Chriſto ſubjecti, cujuſcunque nationis fuerint, ſive Iudæi,ſive Gentiles,Eſaiæ 43.9.Ioan.10.16.1.ad Cor.17 12. Eph 3.6.Eccleſiæ Claves promittuntur,& poteſtas,Matt.16.19.traduntur, Ioannis 20. 23. exercentur Matt.18.17.

Eccleſiam ſibi Chriſtus comparavit, & emit ſanguine ſuo,Actor.20. 28. 1. Cor.6.20. & 9 23.Eph.1.13.Col.1.v.14.1.Pet.1.18.Heb.9.22.1. Ioan.1.v.7.Apoc.1.v.5.& 5.v.9.& 14.v.5.

Eccleſiam ſuam Deus protegit & cuſtodit, Exod. 13. 21. &c.29.45. Levit.26.11. Deut.7.20. & 23.14. & 31.31,Reg.6.13.Pſal.91.v.1.11.& 132.13. Eſa.43.2. Ierem.46.28. Matth.18.20. & 28.20. Ioan.14.23.2. Cor.6.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Eccleſiæ fundamentum.

Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos. *Eſa.54.*

Omnis ergo,qui audivit verba mea hæc,& facit ea,aſſimilabitur viro ſapienti,qui ædificavit domum ſuam ſuper petram:& deſcendit pluvia,& venerunt flumina, & flaverunt venti,& irruerunt in domum illam,& non cecidit. Fundata enim erat ſuper petram. *Matth.7.*

Et ego dico tibi , quia tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.16.

Secundum gratiam quæ data eſt mihi , ut ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autem ſuperædificat.1.*Cor.* 3.

Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere,præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus. *Idem.*

Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu , in quo omnis ædificatio conſtructa , creſcit in templum ſanctum in Domino , in quo & vos coædificamini in tabernaculum Dei in Spiritu ſancto. *Epheſ.2.*

Ad quem accedentes lapidem vivum , ab hominibus quidem reprobatum , à Deo autem electum , & honorificatum , & ipſi tanquam lapides vivi ſuperædificamini domus ſpirituales in ſacerdotium ſanctum,offerentes ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per Jeſum Chriſtum. 1.*Petr.2.*

Firmamentum.

Sicut in diebus Noë iſtud mihi eſt , cui juravi , ne inducerem aquas diluvij ultra ſuper terram : ſic juravi ut non iraſcar , & non increpem te. Montes enim commovebuntur,& colles contremiſcent: miſericordia autem mea non recedet à te , & fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miſerator tuus Dominus. *Eſai.54.*

Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos,oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domum, qui fodit in altum,& poſuit fundamentum ſuper petram. Inundatione autem facta , illiſum eſt flumen domui illi , & non potuit eam movere: fundata enim erat ſuper petram. *Luc.6.*

Simon , Ecce Satanas expetivit vos ut cribraret ſicut triticum : ego autem rogavi pro te , ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando converſus confirma fratres tuos.22.

Hæc tibi ſcribo , fili , ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. 1.*Tim.*3.

¶ Patrum Sententiæ.

Diſſeminata eſt Eccleſia ſuper omnem terram:columna autem & firmamentum Eccleſiæ eſt Evangelium & Spiritus vitæ.*Ire.lib.3 c.11.*

Eccleſia eſt quædam forma juſtitiæ , id eſt, commune jus omnium. In commune orat, in commune operatur , in commune tentatur : ſine Eccleſiæ Catholicæ ſocietate , nec alicui baptiſmus prodeſſe poteſt, nec opera miſericordiæ ; niſi fortè ut minus torqueatur. *Aug. de fide ad Petr.*

Adhuc habet Eccleſia,quo creſcat, donec illud impleatur ; Dominabitur à mari, uſque ad mare, *ſup.Matth.*

Eccleſia nunc orat pro omnibus : nec tamen pro omnibus exauditur. *Auguſt.*

Eccleſia velut lilium inter ſpinas, malis & bonis eſt permiſta. *lib.5. de Bapt.*

Inter nos & Donatiſtas quæſtio eſt,ubi ſit Eccleſia,utrum apud nos, an apud illos ? Quid facturi ſumus ? in verbis noſtris eam quæſituri, an in verbis capitis ſui , Domini noſtri Jeſu Chriſti ? Puto quòd in illius potius verbis eam quærere debemus , qui veritas eſt, & optimè novit corpus ſuum. *Aug.lib.de unitate Eccleſia.*

Non audiamus hæc dico , hæc dicis ; ſed audiamus , hæc dicit Dominus. Sunt certè libri Dominici,quorum auctoritate utrique conſentimus, utrique credimus,utrique ſervimus.Ibi quæramus Eccleſiam,ibi diſcutiamus cauſam noſtram. *Idem, eod.lib.*

Eccleſia quæ per omnes gentes creſcit , in frumentis Domini conſervata eſt. *Idem epiſt.*48.

In ſcripturis didicimus Chriſtum, in ſcripturis didicimus Eccleſiam: has ſcripturas communiter habemus. Quare non in eis & Chriſtum,& Eccleſiam communiter retinemus ? *Idem epiſt.*166.

Si qua Eccleſia quæ fidem reſpuat , nec Apoſtolicæ prædicationis fundamenta poſſideat, deſerenda eſt. Petra tua Chriſtus eſt. *Ambroſ. in Lucam, lib.6.c.9.*

Eccleſia ſicut Luna , defectus habet, & ortus frequentes,ſed defectibus ſuis crevit, & his meruit ampliari , dum perſecutionibus minuitur & confeſſorum martyriis coronatur. Hæc eſt vera Luna, quæ de fratribus ſuis luce perpetua lumen ſibi immortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim Eccleſia non ſuo, ſed Chriſti lumine , & ſplendorem ſibi accerſit de ſole juſtitiæ, ut dicat, Vivo autem jam non ego : ſed vivit in me Chriſtus. *Idem lib.4. Hexamer.c.8.*

Non habent Petri hæreditatem , qui Petri fidem non habent. *Idem l.1.de pœnit.c.6*

Illa eſt Eccleſia ſancta quæ fidem Chriſti integram ſervat. *Hieron. in Symb.Ruffini.*

Eccleſia non in parietibus conſiſtit , ſed in dogmatum veritate Eccleſia ibi eſt,ubi fides vera eſt. Eccleſia autem vera illic erat, ubi vera fides erat , quum hæretici omnes has Eccleſias poſſidebant. *Idem in Pſalm.*133.

Eccleſia non eſt Chriſtorum , ſed Chriſtianorum. *Epiph. cont. Marcionitas, hareſ.*42.

Non ille ab Eccleſia exit, qui corporaliter exit ſed, qui ſpiritualiter et veritatis Eccleſiaſticæ fundamenta relinquit.Nos ab illis eximus loco,illi à nobis fide. Nos apud illos reliquimus fundamanta parietum: illi apud nos reliquerunt fundamenta ſcripturarum. *Chryſoſt. hom.46.in Matth.*

Hoc Eccleſiæ proprium eſt,ut tunc vincat quum læditur:tunc intelligat, quum arguitur : tunc obtineat, quum deſeritur. *Hil.de Trin.*

Hoc habet proprium Eccleſia, dum perſequitur, floret : dum opprimitur,creſcit : dum contemnitur,proficit ; dum læditur,vincit : dum arguitur,intelligit : tunc ſtat, quum ſuperari videtur. *ibid.*

Non altera Romanæ urbis Eccleſia , altera totius orbis æſtimanda eſt. Gallia & Bithinia, & Perſis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes,unum Chriſtum adorant : unam obſervant regulam veritatis. Si authoritas quæritur,orbis major eſt urbe.Ubicumque fuerit Epiſcopus,ſive regio,ejuſdem meriti eſt, ejuſdem ſacerdotij:potentiæ divitiarum & poteſtatis gradus & paupertatis humilitas , vel ſublimiorem vel inferiorem Epiſcopum non faciunt. Cæterum omnes Apoſtolorum ſucceſſores ſunt. *Hier. ad Evandrum presbyter.*

Ubi ſunt, qui paupertatem nobis exprobrant,opeſque ſuas inſolenter jactant ? qui Eccleſiam multitudine definiunt , ac parvum gregem aſpernantur. *Greg. Nazianz.Or.*25.

Eccleſia nō eſt in parietibus,ſed in multitudine piorum.Non eſt locus

disputationis, sed doctrinæ. Corpus Ecclesiæ nihil tam scindit atque superbia. Non est ibi Ecclesia, ubi non est fides. In Ecclesia unam vocem esse oportet. *Chrysost. in hom.*

Quid, inquit, Arcturi nomine, qui in cœli arce constitutus septem stellarum radiis fulget? ibi universalis Ecclesia exprimitur. Arcturus, inquit, semper versatur, & nunquam mergitur: sic Ecclesia persecutiones tolerat, sed sine defectu perdurat. *Greg. 29. mor.*

Arca cessante diluvio in monte requievit, quia hujus vitæ corruptione cessante, quum malorum operum fructus transierint in cœlesti patria sancta Ecclesia velut in excelso monte requiescet. *In epist.*

Sancta Ecclesia duas vitas habet, Unam, qua merces colligitur, Aliam, in qua jam de receptis muneribus gaudet, atque in utraque vita offert sacrificium, hic videlicet sacrificium compunctionis, illic sacrificium laudis. *In hom. sup. Ezech.*

Tunc sancta Ecclesia valentius in veritate reficitur, quum ardentius pro veritate fatigatur. *In Moral.*

Sicut Ecclesia proprietas res amittere non debet, ita rapacitatis ardore alienas invadere non debet. *In reg.*

Sancta Ecclesia consistit in unitate fidelium, sicut corpus unitate membrorum. *lib. 29. Moral.*

Ecclesia afflictionis tempore proverbium pravis efficitur. *lib. 2. Mor.*

O vanitas vanitatum! sed non vanior, quam insanior, fulget Ecclesia in parietibus, & eget in pauperibus: suos lapides auro induit, & suos filios nudos deserit? de sumptibus egenorum servitur oculis divitum. *Bern. in apolog.*

O humilitas & sublimitas, & tabernaculum Cedar & sanctuarium Dei, & terrenum habitaculum, & cœleste palatium, & domus lutea & aula regia; & corpus mortis, & templum lucis; & despectio denique superbis, & sponsa Christi. *Bern. super Cant.*

Omnino proditorem se esse noverit, quicunque est ille qui vitia quælibet in hanc domum conatur inducere, & templum Dei spelunca vult facere dæmonum. *Bern. in serm.*

Sponsa, id est, Ecclesia Christi nil sibi glotiosius putat, quam Christi portare opprobrium. *In Cant.*

Ecclesiæ nomine non tantum una, sed multarum unitas designatur, *In Cant. serm. 61.*

Præsumit Ecclesia non de suis meritis, sed de Dei misericordia: *In Cant. serm. 6.*

Ecclesia media est inter cœlum quod est locus tantum bonorum: & infernum, qui est locus tantum malorum: ipsa vero Ecclesia media est, quia indifferenter bonos & malos colligit, quod figuratum est in arca Noë, ubi animalia mitia simul erant cum animalibus immitibus. *In Matth. 22.*

Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus debet habere commune: nec aliquid inde eis, qui sibi de eo sufficiunt erogare: quoniam nihil aliud est sic habentibus dare, quam perdere. *Prosper. de vita contemplativa.*

Ecclesia auro non struitur: sed potius destruitur. *Sulp. serm. dia. 1.*

Orthodoxa Ecclesia homines persequi non solet. *Soc. Eccl. hist. lib. 7. cap. 2.*

Differentia est inter synagogam & Ecclesiam. Synagoga est congregatio, Ecclesia vocatio. Possunt autem irrationabilia congregari, vocari autem nequaquam: & ideo visum est doctoribus nominare Ecclesiam. *Rab. super Ma th.*

Tria possumus assignare tabernacula, scilicet materiale, mysticum, & morale, id est, tabernaculum Moysi, tabernaculum Christi, tabernaculum cujuslibet justi. Tabernaculum Moysi, fuit ex diversis generibus ornamentorum conveniens structura. Tabernaculum Christi est Ecclesia. Tabernaculum justi, quælibet fidelis anima. Unum fit ex lignis imputribilibus: aliud ex sanctis animabus, tertium ex donis & virtutibus. *Hug. lib de claustro anima.*

¶ Poetica Sententia.

Jacob. Bilius, Anthol. Sacr.

Ecclesiam nullius hostium machinis everti posse.

Qui tibi bella movet genitrix, sanctissima, non te
Ladit, at ipse suum trajicit ense caput.
Calce ferit stimulum, nam se miser ipse cruentat.
Quæque putat stimulo se dare damna, capit.
Atque eadem patimur, qua rupi allisa procella:
Allutur rupes: frangitur unda minax.
Fortior es cœlo, cælúmque & & terra peribunt:
At tu, sponsa Dei, tempus in omne manes.

¶ Similitudines.

Chrysostomi, sicut in horto sunt multæ arbores fructum inutilem facientes: in sylvis autem non invenitur bonum faciens: si autem faciunt, aut insipidum faciunt, aut acerbum. Sic in Ecclesia, quæ hortus est Christi, multi sunt boni. In Ecclesiis autem hæresum, quæ sunt sylvæ desertæ, nemo est bonus: quia & si aliquis est bonus, propter homines est bonus, non propter Deum. *In Matth. 19.*

Sicut uxorem, quocumque modo contra voluntatem viri agentem, dignum est repellere, non autem est justum, quantum ad gravitatem viri, nisi ob causam fornicationis: Sic & Ecclesia quocumque modo contra voluntatem egerit Christi, digna est abjici: non autem abjicitur propter longanimitatem Christi, nisi sola transgressione. *In cap. 19. Matth. 31.*

Quemadmodum, gallina habens pullos, non solùm suos calefacit, sed etiam cujuscumque volatilis filios exclusos à se diligit quasi suos: Ita & Ecclesia non solùm suos Christianos studet vocare, sed sive Gentiles, sive Judæi, si suppositi illi fuerint omnes fidei suæ calore vivificat & in Baptismo generat, & in sermone nutrit, & materna diligit charitate. *In Matth. 23. homil. 46.*

Quemadmodum, mari æstuante, & multis procellis insaniente, ad portum confugere timor omnes cogit: Sic & nunc fori procellæ, & civitatis hyems omnes undique in Ecclesiam compellit. *Hom. 4. De divite & paupere.*

Quemadmodum, apud ipsos reges, omnes quidem unius regnantis imperium agnoscunt, subserviunt autem non omnes iisdem in rebus: sed illius munus est exercitibus imperare, hujus urbes regere, ac dispensare; illius rursus pecunias eas asservare, quæ in thesauros reconditæ sunt: Ita & in rebus spiritualibus, hic quidem suam in Deum servitutem ac cultum ostendit in fide ipsa, in recta vitæ propriæ dispensatione: ille autem suscipienda hospitum cura, alius pertractanda rerum necessariarum præfectura. Quemadmodum & inter ipsos Apostolos, Stephani munus erat, viduarum præsidium, ac patrocinium: atque hac quidem in parte Deo inserviebat: alius porro Evangelici sermonis præceptionem susceperat, cujusmodi erat Paulus serviens in Evangelio prædicando. *Hom. 2. ad Romanos.*

Sicut in structura non omnes lapides eundem habent locum, sed hic quidem in angulum est accommodus, ad fundamenta non item: ille contra ad fundamenta commodus est, non item ad angulum: Itidem sanè est in corpore, quod in Ecclesia. Quin & in nostra carne licet idem cernere: attamen aliud membrum ab illo toleratur, nec ab omnibus omnia requirimus. Nam ex communi facto collectio & corpus, & ædificium constituit. *In c. 6. ad Galatas.*

Sicut corpus nervorum debita habitudine carens, multas gignit ægritudines, & vitam facit non diuturnam: Ita Ecclesia non circundata forti & vehementer urgente catena, plurima parturit bella, iram Dei auget, & multarum tentationum est occasio. *Homilia in Priscillam & Aquilam.*

Quemadmodum, sævientibus pugnantibúsque inter sese asperrimis ventis derepente mare antea quietum ac tranquillum furit, atque intumescit, eosque omnes quos tum vela facere contigerit, perdit: Ita Ecclesiæ tranquillitas, perditis hominibus admissis turbulenta fit, ac naufragiis permultis infestatur. *Lib. 3. de Sacerdotio.*

Sicut capiti corpus cohærere necessarium: Ita Ecclesiam sacerdoti, & principi populum, utque virgulta radicibus & fontibus rivuli: Ita & filij patri, & magistro discipuli. *Hom. 17. de recipiendo Severiano.*

Epiphanij, similis est sancta Dei Ecclesia navi. Navis autem non ex uno ligno constat, sed ex diversis. Et carinam quidem ex uno ligno habet, sed non uno modo: ancoras autem ex alia materia. Mali item & tabulata, & puppis partes, parietúmque ac transtrorum, velorum item ac temonum, gubernaculorúmque aliorum omnium ex diversis lignis compactionem habent. Unaquæque verò hæresis velut ex uno ligno constat, & Ecclesiæ formam non ostendit. Sancta autem Dei Ecclesia nuptias quidem habet reverendas, & colit has: nam venerabiles sunt nuptiæ & lectus impollutus. Habet continentiam in admiratione & laudat talem: quoniam certat certamen, & contemnit vitam velut adhuc potentior. Habet virginitatem, & magnificat talem, velut virtuosam, & penna leviissima ornatam. Habet qui renunciaverunt mundo, & non inflatur contra eos, qui adhuc in mundo sunt, sed gaudentes talibus: velut etiam Apostoli, qui & ipsi nihil possidebant. *Lib. 2. com. 1.*

Theophylacti, Libanus mons Phœniciæ sylvosus, pretiosis arboribus exuberat: huic similis Hierusalem quælibet sanctorum, cedro similis, in altum tollitur suscipit sub eo omnes. *In Abacuc. c. 2.*

Olympiodori, parva civitas est militans Deo in terra: Ecclesia parva, inquam, comparatione ejus quæ triumphat in cœlis. Pauci in hac civitate sunt; viri sancti scilicet, & electi Dei. Magnus autem rex, iniquitate sunt; viri sancti scilicet, & electi Dei. Magnus autem rex, iniquitatis caput est diabolus. Hic assiduè hanc circuit civitatem, ut illius civitatis caput est diabolus. Hic assiduè hanc circuit civitatem, ut illius civites redigat in servitutem. Pauper autem sapiens in hac civitate, cujus consilio ipsa servatur, ipse est Christus Dominus Deus noster. Dicit enim civibus suis sanctis: Confidite, ego vici mundum. *In Eccl. c. 9.*

Justi Episcopi, nigra confessione peccatorum, formosa gratia sacramenti filia Hierusalem. Ex illa enim, primitivorum Ecclesia per Evangelium nata est: quæ prima credidit in Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Et meritò: quia adsimilat se tabernaculis Cedar, quod interpretatur obscuritas: ad cujus filios Apostolus dicit, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Potest etiam nigra vocari cum passionibus, opprobriis, contumeliis & despectui traditur. Considera nigram atque formosam in Paulo: In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: dejicimur, sed non perimus. Quemadmodum tabernacula Cæsar, tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema: & sicut pelles Salomonis, semper mortificationem Jesu Christi in carne nostra circumferentes, ut vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. *In Cantica Cantic.*

Congrue mulierum nomine vocitantur, quia virginitatem, quæ est in Christo, amiserunt. Igitur non oberres, me alibi extra te quærendo ullo modo, in te quippe, ubi me hactenus non quærebas, tanquam in meridie requiesco. Jam intellige, ubi me pascentem & gubernantem temetipsam quæras, ne velut in nocte quorumlibet simulatio te abducat. *In Cantica Cantic.*

In Carmelo monte sancti Helias & Helisæus sæpe receptaculum habuere; quapropter in capite Ecclesiæ Domino nostro Jesu Christo, quo sublimius nil est, tanquam in monte Carmelo, & justi habitaculum, & multitudo populorum, tanquam diversitas animalium sapientiæ percipiunt alimentum. Comæ capitis istius sicut purpura regis junctæ canalibus. Eminentioresque sancti, beati videlicet martyres, Christo consimilati, per purpuram regalibus ornamentis, & salutaribus, semper copulati intelliguntur. *In Cantica Cantic.*

Clementis,

Clementis. Similis eſt omnis Eccleſiæ ſtatus navi magnæ, quæ per undoſum pelagus,de diverſis locis & regionibus viros portat,ad unam potentis regis urbem properare cupientes. Sit ergo navis hujus portus, Dominus ipſe omnipotens Deus: gubernator vero ſit Chriſtus. Tum deinde proretæ officium Epiſcopus impleat: presbyteri nautarum, diacones diſpenſatorem teneant locum. Hi qui catechiſant, nautologis conferantur: epibatis autem totius fraternitatis multitudo ſit ſimilis: ipſum quoque mare hic mundus habeatur: ventorum verò varietatis & turbinum diverſis tentationibus conferantur, perſequutiones ac tribulationes & pericula fluctibus exequentur. Terreni vero ſpiritus qui vel de torrentibus, vel de convallibus ſpirant, pſeudoprophetarum & pſeudodoctorum improbæ doctrinæ verba ducantur.Promontoria verò & loca confragoſa,hi qui in poteſtatibus ſeculi ſunt judices,& pericula minantur ac mortes.Bithalaſſa vero loca, quæ duplicibus undæ fallacis æſtibus verberantur, dubiis mente & de promiſſionum veritate mutantibus conferantur, atque his qui irrationabili fidem noſtram ratione diſcutiunt. Hipocritæ, vero & doloſi piratis ſimiles habeantur. Jam vero rapidus vortex & tartarea Charybdis, & ſaxis illiſa naufragia, ac mortiferæ ſubmerſiones, quid aliud æſtimanda ſunt? Reſtat igitur, quo hæc navis curſu proſpero, tuta poſſit portum deſideratæ urbis intrare, ita Deo precem fundere navigantes, ut mereantur audiri. Audiri autem à Deo ita demum merebuntur, ſi operationes ipſæ bonis moribus, & bonis operibus adjuventur. Sed ante omnia cum quiete & ſilentio epibatæ, id eſt, laici in ſuis unuſquiſque reſideant locis,ne forte per inquietudinem, inconditos inutileſque diſcurſus, ſi paſſim vagari cœperint,vel ab officio ſuo nautas impediant, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis preſſa demergatur. Nautologi de mercedibus commoneant, & nihil omnino quod ad diligentiam vel diſciplinam pertinet,diacones negligant. Presbyteri velut nautæ,aptent ſingula ad inſtructionem navis diligenter & inſtruant quæ in ſuo tempore requirenda ſunt. Epiſcopus tanquam proreta vigilanter & ſolicite gubernatores verba cuſtodiant Chriſti. Salvator Dominus gubernator Eccleſiæ ſuæ, diligatur ab omnibus, & ipſius ſolius præceptis ac juſſis credat & obediat omnis Eccleſia: Deo quoque indeſinenter ſupplicetur à cunctis de proſperitate ventorum. Navigantes omnem tribulationem, & omne periculum ſperent, tanquam immane profundum mundi iſtius, & vitæ humanæ pelagus navigantes,in quo & eſuriendum ſit & ſitiendum, nuditatem quoque ferendam, morbos etiam corporis & ægritudines tolerandas. Inſuper & hominum inſidiis ac dolis ſæpe laborandum,quippe qui diſpergendos ſe nonnunquam noverint, ſed aliquando etiam congregandos. Vomitus quoque & ſugillationes ferendas,cum ex confeſſione peccatorum,& rejectione criminum velut male congregati in viſceribus fellis, jactura facienda eſt, & abjicienda prorſus è corde omnis intrinſecus latens amaritudo peccati, ſi qua forte ex deſideriis iniquis, velut ex cibis noxiis congregata eſt. Quam utique cùm evomuerit qui & abjecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo: ſi tamen poſt vomitum,quæ ad ſanitatem pertinent ſumat. *epiſt.1.ad Iacobum fratrem Domini.*

D. Auguſtini, tenet corpus Chriſti,id eſt, Eccleſia in torculari, id eſt in preſſuris. Sed in torculari fructuoſa preſſura. Una in vite preſſuram non ſentit, integra videtur: ſed nihil inde manat: mittitur in torculari, calcatur, premitur,injuria videtur fieri uvæ, ſed iſta injuria ſterilis non eſt,imo,ſi nulla injuria accederet,ſterilis remaneret.*in Pſal.55.*

Torcularia poſſumus accipere Eccleſias eadem ratione, qua & aream intelligimus Eccleſiam. Quia ſive in area,ſive in torculari,nihil agitur, niſi ut fructus ab integumentis purgentur, quæ neceſſaria erant, & ut naſcerentur, & ut creſcerent atque ad maturitatem vel meſſis, vel vindemiæ pervenirent.His ergo vel integumentis vel ſuſtentaculis,id eſt, paleis in area, frumenta, & vinariis in torcularibus exuuntur. Sicut in multitudine ſecularium hominum, quæ ſimul cum bonis congregatur, quibus, ut naſcerentur & apti fierent verbo divino, neceſſaria erat illa multitudo, id agitur, ut ſpirituali amore per operationem miniſtrorum Dei ſeparentur, *in Pſal.*80.

Arca Noë, quæ figuram geſſit Eccleſiæ,ædificata eſt lignis quadratis. Quid eſt quadratum? Attendite ſimilitudinem: quadrati lapidis eſſe debet Chriſtianus. In omni tribulatione non cadit, & ſi impellitur,& ſi qua vertitur, non cadit. Nam quadratum lapidem,quacunque verteris, ſtat. Stantem te ſic inveniat omnis caſus. *in Pſal.*86.

Navicula, id eſt, Eccleſia, turbatur fluctibus in profundo: ſed quia Chriſtus erat in monte, non poteſt mergi. Turbulentum mare hoc ſeculum cogitate. Unda aſcendit ſuper naviculam, cum perſecutio venit. Sed in his tentationibus erigantur antennæ, id eſt, crux Chriſti, ſimplex converſatio & pura confeſſio, tanquam candentia vela religentur. Et hæc vela noſtra fluctibus abluantur, veſtiſque tendatur, ut ſine macula & ruga inveniatur. Quantumlibet mare ſæviat, ventus incumbat, & inter fluctus navis iſta turbetur,tantum non mergitur,& currit. Denique poſtquam navis hæc ædificata eſt in Jeruſalem, atque in medio pelagi hujus frementis emiſſa eſt, æſtuantium volumina undarum, & furentium flabra ventorum, dum eam huc atque illuc circumferunt, omnium gentium litoribus appulerunt,peregrinas merces quaſcunque inveniret, advexit. Quid enim tam peregrinum in terra noſtra, quam per pœnitentiam,remiſſio peccatorum & cœlorum regnum? *De verbis Domini in Matt.ſerm.14.*

Quemadmodum ex multis granis unus conficitur panis,& ex racemis multis unus calix exprimitur: Sic ex multis fidelibus unum corpus myſticum integratur. Enimvero, ſicut ex multis membris & partibus unumquodque corpus conſiſtit: Ita Eccleſiæ unitas ex diverſis perſonis conficitur, videlicet ex præſcitis, prædeſtinatis vocatis, juſtificatis & glorificatis. Quos enim præſcivit Deus, hos & prædeſtinavit,&c. *in Ioan.tract.46.*

Eſt unitas Eccleſiæ quæ late patet in ſacramentorum omnium ſocietate & communione,quæ complectitur cum granis etiam paleas,quando eas corporaliter mixtas ita partitur, ut neque illas juſti vitent, neque ab illis juſti vitentur: Sic ſunt in Eccleſia homines mali,ut in corpore humano humores mali: qui interdum exeunt ex corpore. *De Baptiſmo.*

Sicut arca de lignis cedrinis conſtruebatur: Ita & Eccleſia de ſanctis conſtruitur: Quadratum enim in quacunque parte poſueris, fortiter ſtat: & ſancti in quibuſlibet tentationibus ſtabiles permanent,non adverſitatibus, non proſperitatibus cedunt. *l. Quæſtionum, quæſt.65. ad Oroſium.*

Si aliter non meruit pacem habere domus David, niſi Abſalon filius ejus in bello, quod contra patrem gerebat, fuiſſet extinctus, quamvis magna cura mandaverit ſuis, ut cum quantum poſſent, unum ſalvumque ſervarent,& eſſe cui pœnitenti paternus affectus ignoſceret: quid ei reſtitit, niſi perditum flere: & ſui regni pace acquiſita,ſuam mœſtitiam conſolari? Sic ergo catholica mater bellantibus adverſus eam quid aliud quam filiis ſuis: quia utique ex ipſa magna arbore,quæ ramorum ſuorum porrectione toto orbe diffunditur; iſte in Africa ramuſculus fractus eſt: cum eos charitate parturiat, ut redeant ad radicem ſine qua veram vitam habere non poſſunt: ſi aliquorum perditione cæteros tam multos collegit, præſertim quia iſta non ſicut Abſalon, caſu bellico, ſed ſpontaneo magis interitu pereunt, dolorem materni cordis lenit & ſanat tantorum liberatione populorum. *De correctione Donatiſtar.ad Bonifac.c.20.*

D. Hieronymi, quomodo aquila,quæ regina eſt avium certo tempore amittit pilos, & remanet implumis: Sic etiam Iſraël deponat omnem gloriam ſuam. *in cap.1. Michæ.*

Egreditur fons de domo Domini,quæ interpretatur Eccleſia. De quo & Ezechiel & Zacharias ponunt in fine voluminum ſuorum, ut ſpinas noſtras, & vitia atque peccata, quæ nullam frugem habuere juſtitiæ, commutent in Domini novalia, & ariditatem noſtram rigent aquis largiſſimis,& pro ſpinis ac vepribus,flores multiplices germinemus. Et in eo loco ubi quondam fornicatus eſt Iſraël, & initiatus eſt Beelphegor,lilia caſtitatis & roſæ pudoris ac virginitatis exuberent. *in Ioholem, cap.13.*

¶ Hieroglyphica.

Punicum malum tintinnabulo adjectum,cujus ſpecies apud Hebræos potiſſimum reperias, ut olim Eucherius, mox Gregorius Pontifex interpretatur, unitatem Eccleſiæ & ex multis gentibus in eundem ſonum, hoc eſt, in eadem præcepta convenientiam indicat. *Pier. Val. lib. 45.pag.527.*

Edictum.

¶ Exempla Biblica.

EDictorum tam bonorum quam malorum exempla: Pharaonis, Geneſ.12.20. Exod.1.verſ.5.16. Jeroboami,1. Reg.12.verſ.26.27. 28. Achab.22.13. Aſæ.2. Paralip. 15.13. Cyri, 1.Eſdr. 1.2. & 5.13. Ezechiæ, 2. Paral.3.verſ.8.9. Artaxerxis,1.Eſdr.4.21.& 7.13. Darij 6. 12. Aſſueri Eſth.1.19. & 3. verſ.13.15.& 8.13. Nabuchodonoſoris,Daniel 2.12.& 3.5. Darij, 6. verſ.9.26. Antiochi,1.Machab.1.verſ.43.44. Auguſti Cæſaris, Luc.2.1.

Educatio.

¶ Definitio et etymolog.

EDucatio, Græcè ἀνατροφὴ, ῆς, ἡ, dicitur. Venitque ab educo quod modo tertiæ, modo eſt primæ conjugationis, & ſignificat nutrio, proveho; unde liberorum eductio vel educatio, dicitur *Terentius in Andria: Eduxi à parvulo, habui, amovi pro meo.* Nonnunquam educere eſt, extraducere, & extrahere. *Virgilius, hoc dicens, eduxit corpore telum.* Aliquando ponitur pro erigere. *Virgilius, Aramque ſepulchri Congerere arboribus, cœlóque educere certant.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Crudelitatem circumſiſtunt hinc ignavia, hinc arrogantia, quarum interventu omnis ignoſcentia,omniſque ſenſus miſerationis planè frigeſcit, ſola feritas efferveſcit. Hujus tantæ diritatis blanda nutricula eſt mollis ac tenera educatio, qua plures enervantur, enervati ferociunt; emaſculati crudeſcunt. En aſpice iſtos corruptius,quàm caſti mores poſtulant, habitos,qui vel ab ipſis propè incunabulis fœvis ſeſe luſionibus exercent,quæ ſunt eis bullæ nobilitatis. Quid iſtis dicas eſſe damnatius? hinc quoque agnoſce ſapientiam Areopagitarum, qui in eos ſeverè animadverterũt, quorum alter in ipſis pueritiæ annis coturnicum oculos eruiſſet; alter vivo arieti corium detraxiſſet. Sic enim omnem rem interpretati ſunt, eum qui adhuc tener cum alite tam atrociter luderet, eumque qui in feram tanta ſævitia ferretur, jam ſuſcepiſſe in ſe ſcelus, præ ſe ferre argumenta mentis crudeliſſimæ, quæque jam tunc multis perniciem minitaretur. Et verò ab inhumanis iſtis oblectamentis feri iſti, jamque immanitate notabiles pueri prius in ſupplicüs ingenioſi, quàm ullam timoris Dei partem edocti ſenſim tranſeunt ad humanum cruorem, cædibus admoveri incipiunt; & inter laceratorum ac morientium gemitus ludibundi agunt; jamque ipſis aliena ſuſpiria ſunt optabiles jucunditates. Hinc ſenſim adoleſcit illa in ſequenti ætate luxurians jamque altiores radices agẽs poſtremo hominum calamitatibus nobilitata crudelitas. Hinc quoq; ſæva illa blandimenta

dimenta, sævitiam meditantium, & mitiori aliqua atrocitate immania facta temperantium, donec effusissimæ crudelitati locum invenient. Nec mirum si exoriuntur diræ populorum execrationes in eos, qui omne humanum fœdus animo ejecerunt, qui diritatem teneris animis conceptam ita auxerunt, ut nihil nec sciant, nec possint, nisi inhumanè facere. Hinc honestissimi homines flagris cæsi, torri, trucidati. Hinc multa innocentium millia assumpta in sævitiam & ad satietatem alicujus luti sanguine macerati. Hinc illa, quæ omnia conspurcat victoriæ decora, mens immitis, & insolentia insatiabilis. Hinc animus fervens. *Paschalius libro de virt. cap.* 18.

Iram, morbum sævum, & insanabili proximum, nimia educationis mollities ex sese gignit? fatua, inquam, parentum indulgentia, stultaque matrum ineptissima blandities. In pectusculis ingentes iræ jam sat loci inveniunt. Jam puelli arbitratu suo licentius & soli ambulant per plateas. Ibi plus mali exempli auribus & oculis hauriunt, quàm boni. Laudabilis mos Romanus, quo non licebat puero decenni incomitato & incustodito ambulare per urbem. Sed cùm hodie pueris omnia libeant & ipsis quicquid libet, liceat, quid miramur, si nullo metu aut respectu jam toti sunt in fermento si non illico ipsis de familiari, de ipso magistro de ipsis parentibus satisfit? Ergo & procaculo & audaculo concedi necesse est quidquid lasciviens animus concupiverit. Maturrimè natæ iræ, maturrimè radicescunt, sensim grandescunt, denique valescunt. Tantùm abest ut ullo ætatis actu evelli, aut saltem extenuari possint, accedente potissimum insolentia, aliisque non mediocribus vitiis. Qui severiori educatione poterant fieri mansueti, primò fiunt catellis iracundiores, mox pavone tumidiores, lepore meticulosiores, asinis petulantiores, felibus, aut lupis rapaciores, gallis contentiosiores. Hinc denique producuntur illa ostenta sanguinaria. *Idem c.* 19.

A viro forti desideratur, ut animo nihil agitet, nihil item agendum suscipiat; nisi pulchrum, quamlibet arduum, dummodo ea re, universorum utilitas augeri, aut ab iis pericula depelli possint. Utrobique adhibendi sunt illi nervi, quos nullus delicatior cibus homini submistrat, sed illæ leonum medullæ, quibus Achilles altus dicitur, hoc est educatio severior, & disciplina rigidior. *Idem eod. lib. c.* 34.

¶ Apophthegmata.

Socrates dicebat, optimè natis, ingenuisque potissimum, adhibendam rectam institutionem. Idem enim in his usu venire quod in equis in quibus qui feroces sunt ac generosæ indolis, si statim à primis annis rectè instituantur, egregij & ad omnem usum accommodi evadunt: sin minus, efferati, intractabiles, & ad nihil utiles. Eoque fit, ut felicissima quæque ingenia corrumpantur insciti a instituentium, qui mox equos vertunt in asinos: quod erectis ac liberis imperare nesciunt. *Erasm. 3. apoph.*

Idem dicebat. Muliebrem sexum virili non minus esse docilem & ad disciplinas, & ad omnem virtutem etiam fortitudinem, (quæ tanquam viris propria, Græcis à viro dicitur ἀνδρεία) si diligenter instituatur. Id collegit ex puella saltatricula, quæ inducta in convivium, mira arte trochos duodecim in altum projectos excipiebat, ita temperato altitudinis spatio, numerisque pedum, ut nunquam falleret: eadémque inter acutissimos gladios, non sine horrore spectantium, impavida saltaret. *ibidem.*

Idem interrogatus etiam, quam ob rem ipse non administraret Rempublicam, quum administrandi rationem optimè sciret? respondit, Eum utiliorem esse civitati, qui multos efficeret idoneos gubernandæ Reipubl. quam qui ipse rectè gubernaret.

Idem adhortabatur juvenes, ut se subinde ad speculum converterent: quod si essent egregia corporis forma: caverent ne quid ea indignum committerent: sin minus, quod corpori deesset, id ingenij cultu morumque honestare pensarent. Adeò vir ille undecumque rapiebat occasionem ad virtutis studium adhortandi. *ex Laërtio.*

Anonymus, puer quidam apud Platonem educatus, quum ad patrem ex intervallo rediisset, eumque vidisset effusius ridentem, admiratus dixit, Se tale nihil unquam apud Platonem vidisse. Tanta res est, jam inde à teneris virtuti assuescere. *Erasm. l. 6. apoph.*

Aristoteles Stagirita ajebat, parentes qui rectè liberos suos instituissent, multò honorabiliores esse iis qui tantum genuissent: quod ab his contigisset vivere, ab illis bene vivere. *Laërt. lib. 6. c.* 1.

Aristippus percontanti, quæ potissimum adolescentibus essent discenda? Quæ viris, inquit, usui futura sunt. Hoc dictum & aliis adscribitur. Optima statim discenda sunt, nec rudis ætas, quæ maximè docilis est, supervacaneis est occupanda. *Laërt. lib. 2. c.* 8.

Idem. Quidam cum Aristippo agebat, ut filium suum susciperet erudiendum, sed quum philosophus pro mercede peteret, quingentas drachmas, ille deterritus magnitudine pretij: Minoris, inquit, emerem mancipium. At hic, inquit, habebis duo. Lepidè taxavit vulgi judicium, qui nusquam parcior est quam recte instituendis liberis, pluresque sumptus impendit curandis equis quam filiis. *ibid.*

Diogenes quum captus venderetur in Creta, præconi roganti quid sciret, & quo titulo eum commendaret emptori? Dic, inquit, te vendere hominem, qui sciat imperare liberis. Quidam Xeniades Corinthius admiratus præconij noviratem, adiit Diogenem, percontatus num sciret quod profiteretur? ubi ex sermone hominis comperit esse sapientem ac doctum, mercatus duxit domum, eique suos liberos erudiendos tradidit, quos ille susceptos liberaliter instituit, primúmque tradidit artes liberales, mox docuit equitare, arcum tendere, fundam rotare, jaculari telum. In palæstra verò non permittebat, ut pædotriba illos gravioribus laboribus in morem athletarum exerceret, sed hactenus, quantum ad ruborem, bonámque corporis valetudinem conduceret. Curavit etiam, ut ex poëtis aliisque scriptoribus optima quæque addiscerent, quod ea modo sciamus, quæ memoria tenemus. Breviter totius philosophiæ summam illis redegit in compendium, quo & citius perciperent, & fidelius memoria complecterentur. Eosdem instituit domi ministrare parentibus, cibo levi vilique & aquæ potu contentos esse: cumque cæteri cæsariem alant ad formæ commendationem, ille jussit illos radere comam, & si quando prodeundum esset in publicum, incomptos producebat absque tunicis, incalceatos ac tacitos. Quin & ad venatum illos instituebat, Lacedæmonios imitatus. His rebus factum est, ut à pueris observaretur, perque illos parenti commendaretur. Alij narrant, præconem Diogenis jussu ita prædicasse. Est ne quispiam qui velit emere dominum? *Laërt. l. 6.*

Lycurgus, is qui Lacedæmoniis leges condidit, quum conaretur cives suos à moribus præsentibus ad temperatiorem vivendi rationem traducere, eosque virtutis & honesti studiosos reddere (nam erant corrupti deliciis) duos educavit catulos, eodem patre eademque matre progenitos: quorum alterum passus est domi lautioribus vesci cibis, alterum eductum venatibus exercuit. Dein quum ambos produxisset in forum apud multitudinem, posuit illic spinas, simul & escas aliquas delicatiores, mox emisit leporem, quum uterque raperetur ad assueta, alter ad escas, alter leporem invaderet: Annon videtis, inquit, cives, duos catulos, quum ejusdem sint generis, tamen ob diversam educationem admodum dissimiles inter se evasisse, pluisque ad honestatem momenti habere exercitationem quam naturam? Proinde ne nobis quidem, ô cives, nobilitas, quam miratur vulgus hominum, ductumque ab Hercule genus profuerit, nisi ea gesserimus, per quæ ille mortalium omnium clarissimus ac generosissimus extitit, ac per omnem vitam quæ honesta sunt & discamus & exerceamus. Reperit vir ingeniosus viam, qua multitudini philosophicis rationibus non satis idoneæ, virtutis imaginem ob oculos poneret, magis enim movens, ac penetrans in animos, quæ cernuntur, quam quæ audiuntur. Res quidem efficax est natura, sed potentior est institutio, quæ malam naturam corrigit, & vertit in bonam. Quales nascantur liberi, nulli in manu est: at ut recta institutione evadant boni, nostræ potestatis est. *Plut. in Lac. & Brus. l. 2. c.* 38.

Idem, objicientibus, quod eloquentiæ studio rhetoribus daret mercedem: Si quis, inquit, profiteatur se filios meos mihi redditurum meliores, non mille drachmas, sed omnium facultatum dimidium effunderem. Plurimum ab hominum vulgo discrepans, qui periisse existimant, quod liberis instituendis impenditur. *lib. 8. apoph.*

Eteocles, post Agin bello superatum Antipatro postulanti obsides pueros quinquaginta: Eteocles, qui tum Ephorum agebat, respondit: Se pueros non daturum ne si licenter vixissent, fierent indociles patriæ disciplinæ, itaque ne cives quidem essent: cæterum senes ac mulieres se duplo numero daturum. Verum Antipatro dira minitanti, ni acciperet postulata, populus una voce respondit: Si imperas acerbiora morte, facilius moriemur. Hunc animum in uno alterove civium reperire, fortasse non ita magni miraculi esse videatur: in universo populo tantum esse consensum, prodigiosum est. Hoc exemplo simul admonemur quanta solicitudo debeatur ætati teneræ ad probitatem educandæ, quando licenter educatos juvenes illi non putarunt habendos pro civibus perinde quasi mater abdicat filium ex se natum, nisi probitate morum majoribus suis respondeat. *Plut. in Lacon.*

Agasicles, cuidam dicenti admirari sese, quod cum esset avidus discendi, non adjungeret sibi Philophanem, sophistam eo tempore clarissimum: respondit prudenter, Eorum se velle discipulum esse, quorum simul esset filius. Significans, non minus interesse quos nactus sis parentes: quam quos asciscas ut bonis moribus formeris. *Plut.*

Agesilaus. Eum rogabat quidam, in quibus præcipuè rebus pueri instituì deberent? Iis, inquit, rebus quibus usuri sunt quum ad virilem pervenerint ætatem. Recte censuit, non frivolis artibus instituendos liberos, quæ nec grandibus decori futuræ sunt, nec ad seria vocatis utiles. *Plut. in Lacon. apoph.*

Leotychidas interrogatus, quid potissimum oporteret pueros ingenuos discere? Quæ illis, inquit, ubi ad virilem ætatem pervenerint, usui sunt futura. *Plut. in Lacon.*

Leonidas, cum proficisceretur in bellum contra Persas, uxori Gorgoni roganti, si quid ipsi mandaret: Nihil, inquit, aliud tibi mando, quam ut nubas, & bonos filios parias. *Plut. in Lacon. apoph.*

Hippomachus, quum aliquando videret adolescentes, quos exercebat, è foro carnes afferentes, dicebat, se procul agnoscere suos esse discipulos: quod institutio reluceat in omnibus dictis ac factis hominis *ex Plut.*

Anonyma, quum mulier quædam Ionica de texto quodam suo ut pretioso gloriaretur, Lacæna ostensis quatuor filiis quos habebat, moribus compositissimis. Hujusmodi, inquit, decet esse honestæ probæque mulieris opera, deque his tollere animos, & gloriari. Ionès operosis texturis vacant, quæ varia picturarum habent argumenta. At Spartana docuit nullum opus esse præclarius, quam si filios honestis moribus instituat. His enim melius ornari patriam, quàm, aulæis aut vestibus. *Plut. in apoph. Lacænarum.*

Themistocles quoniam adolescens feroci mutabilique ingenio videbatur, mirantibus mutatos mores dicere solebat. Asperos & indomitos pullos in optimos equos evadere, si quis illis adhibeat disciplinam, rectamque institutionem. *Plut. in ejus vita.*

Anonymus, Themistocli pædagogus dicere solebat, nihil mediocre futurus es, ô puer: nam aut magnum bonum eris reipubl. aut magnum malum. Generosa indoles si accedat recta institutio, magno bono est patriæ: sin ad vitia degeneret, ingens adfert malum. *Plut. in Themistocle.*

Demetrius Phalereus Adolescentum fastuosorum sublimitatem dicebat in educatione amputandam esse: sed relinquendam sobrietatem. Docuit vir sapientissimus, hæc ingenia non esse desperanda: sed quod

redun

redundat, in institutione recidendum esse. *Laërt. lib.5.cap.5.*

Philippus. Alexander etiamnum adolescens, videns patrem Philippum equum perferocem, nec ullum sessorem tergo patientem, velut inutilem abjectum ire: Qualem, inquit, equum isti perdunt, dum illo per imperitiam ac mollitiam uti nesciunt? Cumque mira arte sine verberibus tractasset equum, tandem conscensum ad dorsum admisisset, tunc calcibus usus est: ac molliter flexis habenis, quum equum reduxisset, descendentis caput exosculatus pater; Aliud, inquit, fili, tibi regnum quære, quando jam te non capit Macedonia. Præsagiit vir prudens tam excelsæ indoli non sufficturam paternam ditionem. Sed equus ille nos admonet, multa benè nata ingenia perire vitio instituentium, qui nesciunt imperare, nisi ex equis generosis reddiderint asinos. *ex vita Alexand. apud Plut.*

Cornelia Gracchi mater, quum Campana mulier illius hospitio utens, ornamenta sua quibus illud seculum nihil habebat pulchrius, ipsi ostenderet: traxit eam sermone, donec liberi redirent è schola, tum & hæc (inquit) ornamenta mea sunt. Sentiens, matronæ nihil esse pulchrius, neque pretiosius, quàm liberos rectè educatos. *ex Plutarcho.*

Anonymus, quidam accusatus quòd patrem pulsasset, hoc modo defendit impium facinus: & ille, inquit, patrem suum verberavit, & hic (ostenso filio) me verberabit, posteâquam adoleverit, adeò nobis hoc gentilitium est. Videmus hoc ferè vulgo venire, ut qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. *lib.8.apoph.*

Anonymus, quidam quum à filio pertraheretur, ventúmque esset ad domus limen, Desine (inquit) fili: nam & ego patrem hucusque. Agnovit se commeruisse, qui sic à filio tractaretur: tantùm postulavit, ut esset æqua retaliatio. *Erasm. ibid.*

Diogenes reprehendebat homines, quod lucta, aliisque ludis semet sedulò exercerent, nullos autem in hoc incumbere, ut probi & honesti reddantur. *Laërt. lib.6.*

Idem dicebat, plurimos insanire, præter digitum. Nam si quis assiduè medium digitum intendat vice indicis, vulgo habetur insanus: si quis indicem, sanus videtur. At plurimi sunt homines, qui gravius insaniunt in rebus seriis, quàm si digitum pro digito porrigant, & tamen hi vulgo non habentur insani. Quèmadmodum & hodie parentes in liberis pro gravi peccato castigant, si læva pro sinistra utantur, atqui non itidem castigant eos, cùm turpia pro honestis eligunt. *ibid.*

Idem, multis verbis in inertiam & insitiam Megarensium, pecora sollicite curantium, juventutem minimè (ut quæ ibi luxu & otio difflueret) invehebatur: dicebárque se Megarensis alicujus arietem esse malle, quàm filium. *Ælian. l.12.de var. hist.*

Demonax, quum Athenis quidam Romanus senator filium ad Demonactem adduxisset, eleganti forma, vestitu delicato, ac deliciis effœminatum, dicerétque, Salutat te, ô Demonax, filius meus. Pulcher est, inquit Demonax, & te dignus, & matri non absimilis, utrumque poterat dici in laudem: Nunc patrem notavit ex filij moribus, & matri similem dixit mollem & evitatum deliciis. *lib.8.apoph.*

Pericles Atheniensis dicebat, non oportere in urbe nutriri leonem: si autem sit alitus, obsequi ei convenire. Monuit autem ut præcipuæ nobilitatis & concitati ingenij juvenes refrenentur, nimio verò favore ac profusa indulgentia pasti, qui minus potentiam obtineant, ne impediantur. Quòd stultum sit & inutile, eas obtrectare vires, quas ipse foveris. Est autem hoc de Alcibiade dictum, ut refert Aristophanes, *& Plut. in ejus vita, & Val. Max. l.c.1.*

Proclus, filium habebat intemperantem, gallis gallinaceis, coturnicibus, catellis, & equis alendis indulgentem, quem pater adeò non increpabat, ut una cùm illo potiùs lasciviret. Quo nomine cùm ab amicis objurgaretur, Citius, inquit, desinet, cum senibus colludens, quàm cum æqualibus. *Phil. in Soph. & Volat. lib.18.comment.*

¶ SIMILITUDINES.

Syracida, quemadmodum equus indomitus fit ore duro: Sic filius indiligenter tractatus fit temerarius & præceps. *cap.13.*

Philonis Iudæi, quemadmodum bonæ habitudinis corpora membris omnibus agilia semma pædotribas faciunt, exhibendo illis vel nihil negotij, vel minimum: itidemque agricolis generosæ plantæ per se proficientes, in bonas arbores. Sic anima benè nata præceptis obviam se offerens, à seipsa magis quàm à magistris adjuvatur, arreptisque rudimentis cujusdam scientiæ, equus (juxtà proverbium) fertur in planitiem. *lib.1. de vita Mosis.*

Chrysostomi, ut ex radice optima surculi prodeunt firmiores ac semper in meliora proficiunt: Ita si parentes boni benè instituant filios ipsos servabunt. *Hom.9.ad Heb.*

Magnum depositum habent parentes, filios, si ingenti illos servent cura, atque omnia faciamus, ne fur id nobis astutus auferat. At verò nunc contra facimus. Nam ut fundus quidem sit optimus, cuncta molimur, eumque fideli viro, magno cum studio tradimus, & agasonem atque mulionem procuratóremque ac dispensatorem, qui nobis magna benevolentia afficiatur, inquirimus; cæterùm quòd nobis omnium charissimum est, omninò negligimus, neque curamus quo pacto filium nostrum fideli cuipiam viro committamus, qui ipsius tueri ac servare pudicitiam possit. Et certè nullus fundus, nulla possessio, æque nobis gratus, atque charus esse debet, quippe hæc omnia filiis quæruntur. Igitur major nobis possessionum cura est, quàm eorum, quorum illæ gratia comparantur: quod profecto absurdissimum est. Exerceamus igitur ad virtutem atque pietatem molles filiorum animos: cætera omnia secundo loco quæramus. Nam siquidem illi improbi fuerint nihil eis pecuniæ proderunt: sin autem probi, nihil ex paupertate lædentur. *Hom.9.ad Hebræos, & cap.10.*

Si magno fœnore argentum tibi esset collocatum in homine grato nec impotenti, scio hujus te malle literas liberis relinquere, ut ingenites inde capiant fructus, quam pecuniam, ne cogerentur alios quærere ubi tuto queant collocare. Da igitur filiis tuis has literas. Deum tibi debitorem relinque; hoc chirographum, quod majores omnibus prædiis fructus reddere solet, relinquere filiis recusas: magna certè id est dementia: præsertim cum scias, quia quamvis hoc filiis relictum sit chirographum, tamen & ipse abiens hinc, tecum portas. Talia quippe sunt spiritualia, ut multis multiplicata satisfaciunt. *Homil.77.*

Quemadmodum industrij agricolæ primum semen in terram deponunt, cupressi, aut aliarum arborum similium, deinde ubi conspexerint à semine factam arborem, non relinquunt in eadem terra, sed inde revulsam plantulam, in aliud transferunt solùm, ut terra recens in gremio suo exceptam illius radicem, puram & integram vim suam proferat ad novam educationem: Ita & Anna filium præter spem proseminatum in templum transtulit è domo, ubi sunt perpetuæ fontium scatebræ, & irrigationes spirituales. *Homil. de S. Anna, deque Samuelis educatione, fol.24.*

D. Hieronymi, Unde & tibi est providendum, ne ineptis blanditiis fœminarum, dimidiata dicere verba filia consuescat, & in auro atque purpura ludere, quorum alterum linguæ, alterum moribus officit, ne discat in tenero, quod ei postea dediscendum est. Gracchorum eloquentiæ, multum ab infantia sermo matris contulisse scribitur: Hortensij oratio inter paternos sinus coaluit. Difficulter eradicatur, quod rudes animi perbiberunt. Lanarum conchylia quis in pristinum candorem revocet? Recens testa diu & saporem retinet, & odorem, quo primum imbuta est. Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbisque domitorem, & in moribus, & in incessu, Leonidis pedagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus adhuc parvulus fuit infectus. *In epistola ad Latam.*

Misimus interim te tibi, id est, Paulo seni Paulum seniorem, in quo propter simpliciores quosque multum in dejiciendo sermone laboravimus. Sed nescio quomodo etiam si aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo dum rudis esset, imbuta est. *Ad Paulum Concordiensem.*

D. Anselmi. Videns hominem in vanitate ab infantia usque ad profundam senectutem conversatum, sola terrena sapientem, & in his penitus obduratum; Cum hoc age de spiritualibus, huic de subtilitate divinæ contemplationis loquere, hunc secreta rimari cœlestia doce, & prospicies cum nequaquam posse ad hoc videre. Nec mirum: indurata est cera, in istis ætatem nutrivit, alienam ab istis sequi didicit. E contra consideres puerum ætate & scientia tenerum, nec bonum, nec malum discernere valentem, nec te quidem intelligere de hujusmodi differentem. Nec quidem mirum: mollis enim est cera, & quasi liquens, nec imaginem sigilli quoquo modo recipiens. Medius horum adolescens & juvenis est ex teneritudine atque duritia quasi ex senectute atque pueritia congrue temperatus. Si ergo hunc instruxeris, ad quemcunque utilitatis profectum voles, sive honestatis, apte informare valebis. *In Similitud. cap.125.*

Vidisti quaso unquam artificem ex lamina auri vel argenti solis percussionibus, imaginem speciosam formasse? Non puto. Quid tunc? quatenus aptam formam ex lamina former, nunc eam suo instrumento leviter promit, & percutit, & postmodum planat, nunc etiam deferere, levamine levius levat & informat. Sic & vos si pueros vestros cupitis moribus ornatos esse, necesse est, ut cum depressionibus verborum impendatis eis paternæ pietatis & mansuetudinis levamen atque subsidium. Tenera quidem teneris, sicut & ipsi teneri sunt, lac scilicet, non solidum cibum præbentes eis, nec dum ad perfectam ætatem provectis. *In Similib. cap.178.*

Lactantij sicut in sentes ager, qui est natura fœcundus, exuberat: Sic animus incultus vitiis sua sponte invalescentibus velut spinis obducitur. Sic cum verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis fruges virtutis oriuntur, *l.6.c.15. de vero cultu.*

Ista concitationes animorum juncto currui similes sunt: in quo rectè moderando summum rectoris officium est, ut viam noverit: quam si tenebit, licet quam concitatè jerit, non offender. Si autem erraverit, licet placide ac leviter eat aut per confragosa vexabitur, aut per præcipitia labetur, aut certe quo non opus est deferetur: Sic cursus ille vitæ, qui affectibus velut equis principibus ducitur, si rectam viam teneat, fungetur officio. *l.6.c.17. de vero cultu.*

Plutarchi, nulla fere est arbor, quæ non sterilescat: ac tortuosa fiat si cultura desit. Ita nullum tam felix ingenium, quod non degeneret citra rectam educationem. *In Moral.*

Nullus equus rectus sessori paret, nisi arte domitus: Ita nullum ingenium non ferox, nisi præceptis cicuretur, & educatione. *ibid.*

Qui equos recte alunt, eos docent parere freno: pueros qui volet instituere, primum assuefaciat, ut dicto sint audientes. *ibid.*

Nulla tam fera bellua, quæ non mansuescat cura: Ita nullum tam agreste ingenium, quod institutione non mitescat. *ibid.*

Vt multa agrestia subnascentia in agro, mala quidem ipsa sunt, sed tamen signa felicis atque ubertis soli, si quis excolat: Sic animi affectus per se mali arguunt ingenium non malum, si accedat recta institutio. *Ibidem.*

Vt molli materiæ facilè sigillum imprimitur, si durescat, non item: Ita puerorum ingenia facilè quamvis recipient disciplinam si ætate durescant, non item, *ibid.*

Frustra super appenditur retibus, ut natent, nisi plumbum annexum deorsum trahat; & in æquo tenent: Ita frustra præceptis benè vivendi instituitur, si malitia addita non sinit è stultitia emergere. *ibidem.*

Vt plures urbes præternavigasse pulchrum est, sed expedit unam incolere optimam, Ita quàm plurima sunt cognoscenda, sequenda, retinendáque optima. *ibidem.*

Vt ager, si non colatur, non solùm infrugiferus manet, verùm etiam multa sylvestria producit: Ita adolescens rationis capax, nisi præceptis honestis exerceatur, non solùm non evadet bonus, sed ad multa vitia flecterur. *ibid.*

Vt agricola, vallos opponunt arbusculis, quo rectè crescant: Ita qui instituit, addit monita & præcepta ingeniis salubria, ne devaricent in vitia. *ibid.*

Ciceronis, ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: Sic animi non omnes culti fructum ferunt. *lib.2.Tusc.quæst.*

Seneca, si agricolam arbor ad fructum producta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur, quam ut adolescentiam illius suam judicet: Quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta subito vident? *Epist.*34.

Politiani, quemadmodum agricola vehementer exultat, generosos fœtus ex arbore ipsa legens, quam suis quondam manibus conseverat, ac diu multa cura produxerat: Ita præceptores atque parentes potissimum cùm illorum fructus, industriam, morúmque honestatem intuentur eorum, quorum ingenia atque mores ipsi à prima juventute fœliciter formaverunt. *Lib.6.epistolarum, epistola ad Franciscum Puccium.*

Vt rami & surculi, pravi, tortuosique natura, minimè unquam redigi ad rigorem suum possunt, quamvis manu tractentur & emoliantur, sed ad naturalem illam statim pravitatem recurrunt: Sic ij qui parum nati honestè, parum educati ingenue sunt, continuo ad humum spectant: hoc est, vilissima quædam ministeria adamant, nec in sublime animos attollunt, nec recti unquam nec liberi sunt. *In Lamia.*

Quemadmodum, uberi in solo, cui nondum manus agricolæ accessit, rubi innascuntur & sentes: Ita sæpè generoso animo, nisi educatio ingenua accesserit, vitia virtutibus admixta pullulant. *De ira.*

Quemadmodum, agricolæ noxias frugibus plantas herbasque convellere atque extirpare solent, quod fœcundi soli ingenium ex illis animadverterint: Ita profecto parentes ac magistros nihilo magis teneris adhuc adolescentum vitiis indulgere oportet, quod ea optimæ ingenuæque naturæ documenta præbuerint. Principiis enim obstandum, & quæ eminent, retundenda sunt, antequam ad maturitatem veniant. *ibid.*

Iacobi Sadoleti, nemo institui rectè potest adolescens, qui nequiter fuerit educatus puer. Nam ut radix indolem ingeniúmque arboris: sic benè moratam & compositam adolescentiam pueritia ipsa producit: *Lib.de rectè instituendis liberis.*

Quemadmodum, in stirpibus, sic in hominum animis quandiu molles hi sunt, atque tractabiles, quævis facilè inducitur forma: quæ postea cum usu & die callum obduxerit, fit propè immutabilis. *ibid.*

Plinij, ut gypsum, aut argilla, dum est uda, in quamvis imaginem facilè sequitur fingentis manum: Ita rudes animi ad omnem disciplinam sunt idonei. *Lib.36. cap.34.*

Injecto in oculo sago, leo sine ullo negotio capitur, alioqui inexpugnabilis: Ita facillimum est, potentissimum etiam domare, modo cognitum sit illius ingenium. *Luc.8.c.16.*

Vrsus informes gignit catulos, eos lambendo format: Ita rudem ingenij fœtum diutina cura expoliri convenit. *Lib.8.c.26.*

Coccycis pullus, ubi adoleverit cum sit nothus, tamen legitimos devorat, unáque matrem ipsam: Ita quidam magna indulgentia, stultóque amore quorumdam educati, subvertunt eos. *lib.10.c.9*

Adamas una re mollescit, ad ictus ferri aliàs indomitus: Ita nullum est ingenium tam ferum, quod non aliqua ratione queat expugnari. *lib.37.cap.4.*

Arbor per se infrugifera, tamen insitione discit ferre fructus: Ita pravum ingenium institutione ad bonam frugem potest permutari. *lib.38. cap.4.*

Fœnum Græcum, quo tractatur pejus, hoc provenit melius: Ita liberi quidam, quanto habueris indulgentius, tanto minus valent: neglecti verò & vexati evadunt in viros. *lib.18.c.16.*

Gypso madido statim utendum, quod celerrimè siccetur: Ita statim fingenda literis ac moribus ætas rudis, priùs quàm durior non admittat fingentis manum. *lib.18.c.24.*

¶ Exempla Biblica.

Educationis & eruditionis liberorum exempla; Noë, Genes. 9. 23. Loth, & ejus familia honeste educata, & bonis moribus prædita, ideóque liberata, Genes.19.16. Jacob.37.10. & 42.versic.1.2. Heli, 1. Sam.2. versic.22.23. David, 1.Reg 2.23.1.Par.28.9. Job, Job.1. versic.4.5. Mathathias, 1.Mac.2.vers.64.65. Mater septem liberorum, 2. Mac.7. vers. 27.28. Parentes Jesu, Luc.2. versic.41.42.43. Huc pertinet & educatio Mosis, Actor.7.22. Timotheus, 2. Timoth.1.5. & versic.15.1. Fœmina illa electa, cui Joannes secundam suam Epistolam inscripsit, Joan. 2. versic.4.

¶ Fabulæ.

Canes.

Cuidam erant canes duo, is horum alterum ad venationes assuefecit, alterum ad custodiam domus. Si quid autem prædæ partum labore venatici allatum forte esset, particeps fiebat illius & domesticus. Ferebat id molestè venaticus, & convitia ignaviæ & desidiæ faciebat domestico, querebaturque de suis illum defatigationibus & sudore bene victitare. Cui domesticus respondit, non se accusandum esse, sed dominum, à quo non labores, sed aliorum labore quæsita absumere edoctus esset.

Indicat fabula, imperitæ adolescentiæ sustinere parentes culpam, qui non curarint rectè illos educandos.

Culex & Apes.

Bruma & frigore & insuper fame laborans culex, ab apibus petiit, intra ipsarum alvearia recepto sibi ut cibum impertirent, ob quod meritum se illorum filios canendi artem edocturum esse pollicebatur. Tum una de examine: Nihil inquit, tua est arte opus liberis nostris, qui à nobis multo meliorem & magis salutarem discere poterunt.

Monet fabula, ita instituendos liberos, & ejusmodi artibus instruendos, ut sua opera ipsi victum sibi quærere sciant.

Vide Disciplina, Doctrina, Institutio.

Electio.

¶ Definitio et etymolog.

Electio, Græcè αἵρεσις, εως, ἡ, ἀιρέτίζω, eligo, dicitur. Est autem electio appetitus consiliativus eorum, quorum in nobis est & operari, & non operari, & ita operari, & non operari, & eorum in quibus est propter quod non tamen unum, determinatum, ut in Geometria, *secund. Arist.lib.Mag.Moralium.*

Electio est consulta affectatio eorum, quæ in nobis sunt, *secund. Arist.lib.2.Ethic.*

Electio est quid voluntarium, cujus consultatio antecessit. *secund. Arist.ibid.*

Electio etiam est alicujus personæ idoneæ ad dignitatem, vel fraternam societatem, servata forma canonica, facta vocatio, *secundum Host.* Venitque à lego. Unde etiam deligo ejusdem est significationis, & delectus, ut delectus militum. Sunt tamen qui velint eligere, & deligere ita differre, quod eligere sit magis idoneum ad rem gerendam secernere: Deligere vero ad nostrum emolumentum, vel illius, qui eligitur, dignitatem. Ut imperator delegit milites ad rem gerendam idoneos. Et colonus delegit taurum procreandæ soboli, vel agriculturæ meliorem. Unde dicimus agere, vel habere delectum. Sunt qui ab eligo elegantem dictum velint, hoc est, cultum, ornatum, politum, unde elegia, id est, cultus & ornatus. Hinc etiam eligibilis, de quo infra.

Electio variè accipitur in S. Scripturis: Nam.

1. Electus in præsenti vita dicitur, qui à Deo vel immediatè ad functionem publicam, politicam, vel Ecclesiasticam vocatur.
2. Electus ad participationem fœderis gratiæ, nempe Judæi, deinde Gentiles Christiani.
3. Electus ad vitam æternam, nempe quicunque est membrum Christi. Vide prædestinatio.
4. Electio dicitur Christus mediator, nempe quatenus à Patre constitutus est Ecclesiæ rex, doctor, sacerdos, servator.
5. Electus homo ab homine, variis de causis, & ad multiplices rerum usus vel abusus.
6. Electus, 1. præstans, fortis, eximius.
7. Electus locus à Deo, ut tabernaculi sedes, civitas Jerosolymitana, templum.
8. Electi Angeli, 1. Tim. 5.21.

Electio Dei, hominis, rerum, distinctiones suas requirit: quas nisi quis adhibeat in errorum Labyrinthos irremeabiles incidat necesse est. Electionis æternæ consideratio aliud opus requirit. In Electione humana, quid natura amiserit, quid gratia velit & possit, quid gloriæ reservetur, lector expendat.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Habetis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum, *Lev.*10.

Propono in conspectu vestro benedictionem & maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis: maledictionem, si non obedieritis mandatis Domini Dei vestri, sed recesseritis de via, quam ego nunc ostendo vobis, & ambulaveritis post deos alienos, quos ignoratis. *Deut.*11.

Proposui in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum. 30.

Proposui vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum. *ibid.*

Dabis servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum. 3.*Reg.*3.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. *Psal.*83.

Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. *Eccl.*15.

Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. *ibid.*

Væ! qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum in dulce, & dulce in amarum. *Esai.*5.

Si separaveris pretiosum à vili; quasi os meum eris. *Ierem.*15.

Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis. 21.

Inter sanctum & profanum non habent distantiam: inter pollutum & mundum non intellexerunt. *Ezech.*22.

Quærite bonum & malum, ut vivatis: & erit Dominus Deus exercituum vobiscum. *Amos.*5.

Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. *Matth.*13.

Hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in omni scientia & in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri & sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiæ per Jesum Christum. *Philipp.*1.

Omnis

Omnia probate, quod bonum est, tenete. 1. *Thess.* 5.

¶ Patrum Sententiæ.

Quis ferat, si quis divitem eligat ad sedem honoris Ecclesiæ contempto paupere instructiore & sanctiore? *Ambr. in Iac.* 1.

Ad Episcopalem dignitatem eligi non debuit, qui minora officia gubernare non didicit: quia cura navis illi committi non debuit, qui remum tenere non novit. *Aug. in serm.*

Hæc pax domestica, & cohabitantium ordinata à Deo concordia, & clara justitia, ut scilicet, qui excellunt ratione, excellunt dominatione. *In lib. sent.*

Deus non eligit dignos; sed dignos eligendo facit. *lib. 5. cont. Iul.*

Non statim multitudinis acquiescamus iudicio, sed electi in principatum noverimus miseriam nostram, & humiliemur sub potenti manu Dei, quia Dominus superbis resistens humilibus dat gratiam. Quasi panes non habentes & vestimentum, cùm ipsi esuriant, & nudi sint, nec habeant spirituales cibos, neque Christi tunicam integram servaverunt, aliis alimoniam vestimentúmque promittunt, & pleni vulneribus medicos esse se jactant. *Hier. super Esa. 5. lib.*

Non sum medicus, & in domo mea non est panis neque vestimentum: nolite me constituere principem. Sicut in ordinationibus malorum, princeps est peccatorum, qui tales constituit: sic in ordinatione sanctorum, princeps est eorum justitiæ, qui bonos eligit. *suprà Esa. lib.* 12.

Moyses amicus Dei, cui facie ad faciem Dominus locutus est, potuit utique successores principatus filiós suos facere, & posteris propriam relinquere dignitatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iosuë, ut sciremus principatum in populos non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At cernimus nunc plurimos hominum beneficium facere, ut non quærant eos, qui possunt in Ecclesia plus prodesse, in Ecclesia erigere columnas, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti vel pro quibus majorum quisquam rogaverit: & (ut deteriora taceam) qui ut clerici fierent, muneribus impetrarunt, ut constituantur per civitates. *Idem Hier.*

Quæritur, cur non Ioannes virgo electus est, ut esset caput Ecclesiæ? respondeo, ætati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens pene puer progressæ ætatis hominibus præferretur. *Contra Iovinian.*

Res pene contrà naturam est, ut sine peccato aliquis sit: sed talis eligatur, cujus comparatione, cæteri grex dicantur. *In epist. ad Ocean.*

Conquerebatur se ferre non posse, & juvenilem ætatem incongruam sacerdotio causabatur: sed quanto plus repugnabat, tanto magis omnium in se studia concitabat, & merebatur negando, quod esse nolebat eo quod dignior erat, quo se clamabat indignum. *Ad Heliodorum.*

Si in quibuslibet Ecclesiæ gradibus provide omnis gradus constituitur, non erratur. Nam totus familiæ Domini status & ordo mutabitur, si quid requiritur in corpore, non invenitur in capite. *Leo Papa in quodam serm. & ponitur. 61. dist.*

Sicut boni operis sibi comparat fructum, qui rectum tenet in eligendo sacerdote judicium; ita gravi semetipsum afficit damnatione, qui ad suæ dignitatis collegium sublimat indignum. *Ibid.*

Valde iniquum & absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis rudes præferantur eruditis. *ibid.*

Requiritur in ordinando sacerdote & præsentia populi; ut sciant omnes, & certi sint, quia qui ex omni populo est præstantior, qui doctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium, & hoc adstante populo, ne aliqua postmodum retractio cuiquam, ne quis scrupulus resideat. *Orig. sup. Levit.*

Discant Electorum Principes, successores sibi non eos qui consanguinitate generis juncti sunt, neque qui carnis propinquitate sociantur testamenta signare, neque hæreditarium tradere Ecclesiæ principatum, sed referre ad judicium Dei, & non negligere illum, quem humanus affectus commendat, sed totum Dei judicio de successionis electione permittere. *sup. Num.*

Nulla hæc populi acclamatio, nulla propinquitatis acclamatio, propinquis agrorum & prædiorum relinquatur hæreditas; gubernatio autem populi illi tradatur, quem Deus eligit, qui scilicet in se habet spiritum Dei, id est, in quo sit charitas legis & scientiæ ut possint eum audire filij Israël. *ibid.*

Necesse est prudentissimum eligere, qui possit contra subtilissimos disputare, & in conventu doctorum sit agere, ne susceptam causam tot erudita possint ingenia superare. Magna res est contra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putant omnia providere. *Cass. lib. Epist.*

Necessarium probatur esse reipublicæ, personas dignitatibus aptas eligere, ut cui justitia committitur, malis moribus non gravetur: alioquin inefficax est ab homine exigere, quod agnoscitur non habere: & confidenter quæritur, quod inesse sentitur. *Lib.* 3.

Ligna sylvarum non olivam, non ficum, non vitem, sed rhamnum sibi elegerunt in regem, & egressus est ignis de rhamno, & devoravit cedros Libani. *Pet. Rav. in quadam epist.*

¶ Sententiæ Philosophorum.

Electio appetitio sit necesse est eorum, quæ in nostra sunt potestate, cùm antegressa est deliberatio *lib. 3. Ethic. c. 3. Aristotelis.*

Electio est illa quidem voluntaria, sed non idem quod voluntarium. *l. 3. Ethic. c. 2.*

Electio in iis consistit, quæ sub actionem cadunt: iisque in ipsis, quæ est in nobis positum agere & non agere, itemque sic ac aliter: denique in quibus sumere est, propter quid. *lib. 1. Mag. Mor. c. 17.*

Belluæ & pueri consilij non sunt participes, nec electionis. *lib. 3. Ethic. c. 2.*

Consilio contraria cupiditas est: cupiditas cupiditati non est. *ibid.*

Institutum ac consilium non est eorum, quæ fieri nequeunt: quod si quis hæc se eligere dicat, insanus esse videatur. *Ibid.*

Omnino iis in rebus versatur consilium, quæ sunt in nostra potestate. *Ibid.*

Ex bonorum & malorum electione tales, hoc est, boni vel mali dicimur. *Ibid.*

Institutum laudatur quod sit ejus rei quæ magis honesta est, vel quod rectum sit. Atqui ea diligimus, quæ scimus optima. *Ibid.*

Ex genere voluntariorum est: nec tamen quicquid voluntarium est, id omne etiam diligendum: sed cum antegressa est deliberatio. *Ibid.*

Est actionis omnis principium electio, ut ex quo motio nascitur: non ut finis & extremum. Eligendi autem principium ab appetitione petendum est eaque ratione quæ ad finem pertinet. *l. Ethic. c. 2. & l. 1. Magn. Mor. c. 1.*

Bonum consilium quiddam est rectum, non scientiæ quidem, nec opinionis: quoniam in scientia non spectatur quid rectum cum ne peccatum quidem: & opinioni: quod rectum est appellatur veritas. *lib. 6. Ethic. c 9.*

Delictum quidem: & electionem virtus rectam efficit: quod autem illius causa effici solet, hoc jam in virtute non est: sed in alia vi positum. *lib. 6. Ethic. cap. 12.*

Quæ sponte facimus, non omnia eligimus; quæ autem eligimus omnia cognoscimus Nemo enim ignorat quæ eligit. *lib. 1. Rhetor. ad Theod. c. 19.*

Non mihi quidem rectè dicere videntur ij, qui consilium sive electionem vel cupiditatem aiunt esse, vel iram, vel voluntatem, vel quandam opinionem. *l. 3. Ethic. c. 2.*

Illud quidem apparet institutum & consilium ex genere voluntariorum esse: nec tamen quicquid voluntarium est, id omne etiam deligendum est: sed cum antegressa est deliberatio. Nam cum ratione & mente conjunctum omne consilium est: id quod etiam nomen significat, dictum est enim προαίρετον quasi πρὸ ἑτέρων αἱρετῶν. *Ibid.*

Quod eligendum est, id bonum est: quod potius eligendum est, id etiam majus bonum. *l. 5. Ethic. c. 3.*

Non omne, quod ratione tractatur sub electionem cadit: sed id demum quod rerum agendarum extremum est. *lib. de motu animantium cap. 4.*

Sine ratione constare bonum consilium non potest. *l. 6. Ethic. c. 9.*

¶ Apophthegmata.

Aristippus, quum Dionysius tres venustas puellas obtulisset, admonens ut ex his quam vellet eligere, omnes apprehendit, dicens: Ne Paridi quidem fuisse tutum, unam cæteris prætulisse, ac puellas deduxit ad aulæ vestibulum, dimisitque: non minus in contemnendo facilis, quam in amplectendo, *Laërt. lib. 1. c. 8. Brus. lib. 2. c. 31.*

M. Cato. Hispaniam sortitus, cum hostium audisset miram copiam esse ad bellum paratam, ob idque decrevisset Celtiberorum ope uti; petentibus illis ducenta talenta subsidij gratia, atque negantibus aliis conditionem, dicentibus, Turpe esse pop. Rom. auxilia mercede conducere: urbanè scite que Cato, non esse grave, respondit: nam si victi essent, nec eos qui peterent; nec à quibus repeti deberet superstites fore. *Brusonius lib. 2. c. 31.*

Aristoteles quum jam natus annos ferè sexaginta duos, adeo laboraret, ut admodùm tenuis vitæ spes superesset, convenerunt ad illum discipuli, rogantes ut ex ipsis aliquem deligeret, qui in locum ejus succederet. Inter auditores erant duo præcipui; Theophrastus Lesbius & Menedemus Rhodius. Aristoteles respondit, se quod petebatur facturum, ubi daretur opportunitas. Paulò post, quum rursus ad eum eadem de causa convenissent, dixit, vinum quod biberet sibi parùm esse commodum, ac quæri jussit exoticum vel Rhodium, vel Lesbium. Id simul atque curatum est, gustato Rhodio dixit: Firmum hercle vinum, & jucundum. Mox gustato Lesbio: Utrumque, inquit, egregiè bonum, sed Lesbium suavius est. Id ubi dixit, nulli dubium fuit quin lepidè simul & verecundè successorem ea voce, non vinum delegisset: probavit utrumque, nec tamen auditoribus eligendi jus ademit. *Laërt. l. 5. c. 1.*

Lysander Lacedæmonicus; cùm aliquando Dionysius ipsi misisset epistolas duas, jubens ut utram elegisset, eam mitteret filiæ. Ipsa, inquit, rectiùs eliget, atque accepit ambas, & abiit. In hoc exemplo nihil est imitandum, nec uno Lacedæmonio dignum, nec aliud ab hoc duce expectandum fere præter malitiosam ingenij vafritiem. *Plut. in Lacon. apoph.*

Scipio Æmilianus, quum Servius Sulpitius Galba & Aurelius consules in Senatu contenderent, uter adversùs Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter P. C. dissensio esset omnibus, quoniam ejus sententiâ inclinaret expectantibus Neutrum, inquit, mihi mitti placet; alter enim nihil habet; alteri autem etiam quòd habet; nequaquam satis est. Æque malam imperij magistram judicans paupertatem, atque insatiabilem habendi cupiditatem. Quo dicto obtinuit; ut neuter in provinciam mitteretur, *Val. Max. l. 6. c. 4.*

C. Fabricius, Cornelius Rufinus, vir rapax & avarus, cæterùm in bello animo ingens, manúque promptus, cùm bellum imminueret in consulatu obtinendo, C. Fabricij operâ adjutus est, qui ob pravam tamen vitam Ruffino semper infensus fuerat: verùm eo tempore ob belli suspicionem, cùm ignavos desidesque ipsius competitores videret, sententiam mutaverat. Quam ob rem Ruffinus miratus, cùm Fabricio imperse gratias egisset, Fabricius dixisse fertur: Noli mirari, Ruffine, rapinis enim imminui malo, quam vendi. Quo dicto taxavit Ruffini rapacitatem & cõpetitorum pernicioſam ignaviã. Ostenditque satius se ducere, avaro consule, eodemque gnavo homine, & in rebus agendis idoneo ta-

pinis

pinis vexari, quam iis ad consulatum evectis, qui per ignaviam rempubl. profuturi essent, vinctum ab hoste venundari. Ex duobus enim his malis optimum eligendum erat. *Fulgos. l. 6. c. 2.*

¶ Exempla Biblica.

Electionis, ad diversa munia obeunda, exempla: Judices à Mose electi: Exod. 18. v. 24. 25. Duodecim millia ex Tribubus, Num. 31. v. 3. 4. Jos. 27. v. 16. 17. Jos. 1. v. 1. 2. Iud. 1. 1. Gedeon, 8. 22. Jephthe 11. v. 8. 21. Saul, 1. Sam. 9. 2. & 10. 21. David, 16 v. 1. 2. 12. 2. Sam. 2. v. 12. 2. 3. 4. Ps. 78. v. 70. Salomon, 1. Reg. 1. v. 38. 39. 1. Par. 29. 1. Ieroboam, 1. Reg. 12. v. 20. Ionathas, 1. Macch. 9. v. 28. 29. 30. duodecim Apostoli, Luc. 6. v. 13. 14. 15. 16. 10. 6. 70. Matthias, Act. 1. v. 23. 24. 25. 26. septem Diaconi, 6. 5. Paulus & Barnabas, 13. 2.

¶ Exempla Profana.

Cum in *Stephani IV.* locum absque consensu Imp. surrogatus esset Paschalis, veniam deprecaturus, Ludovicum Pium Imp. adiit. Ille eum reverenter per Bernardum Longobardorum regem & Arelatensem antistitem excepit: ac agnita culpa, dataque fide, ne posthac iis imperialis læderetur auctoritas, Romam remisit. *Cuspinianus.*

Leo. IX. ab Henrico III. Pontifex creatus, Romanis jus eligendi pontificem, Imperatore explosо, restituit: in pauperes liberalissimus fuit. *Theat. Zuing.*

Mortuo Alexandro secundo, Scotorum rege, cum Alexander filius successurus esset, magna inter Nobiles disceptatio orta est, aliis sydera, quæ plurimum illis observare mos est, adversa regi creando esse dicentibus: aliis nondum equitem auratum factum esse, propterea à regni gubernaculis prohiberi. At nisi contemptis istiusmodi superstitionibus comes Fifensis Sconæ fatali lapidi admotum puerum, more majorum inunctum coronasset, profecto dilatandis comitiis haud dubiè res in summum evasissent discrimen. *H. Boëtius l.* 13.

Gregorius V. Pontifex Rom. undecimo sui exilij mense pristinæ dignitati per Imperatorem restitutus, suam patriam insigni aliqua dignitate ornaturus sanxit, ut penes solos Germanos eligendi Regem esset jus ac potestas, qui post diadema à Romano Pontifice acceptum, Imperator & Augustus appellaretur. Suntque Electores constituti Moguntinus, Trevirensis, & Colonensis Archiepiscopi: Marchio Brandeburgensis, Comes Palatinus Rheni, Saxoniæ dux, & rex Bohemiæ, qui paribus suffragiis Electorum existentibus litem inter eos dirimat. Hanc constitutionem Imperator & probavit & sua auctoritate ratam haberi voluit. *Naucler generat. 34. Bonfin. l. 10. Decad. 1. rer. Vng. Cuspin. in Otton.*

Nicolaus II Circiter annum salutis 1059. concilio celebrato Pontificum electionem ad Cardinales reduxit, idque hodie servatur: sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quam à populo Romano comprobanda erat, poteratque optari qui etiam non fuisset è Cardinalium collegio. At utrumque brevi post tempore penè est antiquatum. Nunc enim Cardinales & sine populi sacerdotúmque consensu, Cardinalem tantùm faciunt Pontificem Romanum, quamvis nulla lege exceptum sit, quin jure queant cujusvis ordinis unum Pontificem creare. *Polyd. Virg. de invent.*

In primis Ecclesiis rata habebatur Episcópi per mortem decedentis electio ejus quemcumque successorem dignum judicasset. Sic enim Athanasius moriturus Petrum sibi successorem designavit, quod ratum & firmum habuit tum Sacerdotalis ordo, tum magistratus & populus *Theodoret. l. 4. c. 20.*

In Europæis Ecclesiis ad electionem Episcopi consensus multitudinis accedebat: quemadmodùm in historia Ambrosij Mediolani constat, *apud Socrat. l. 4. c. 30.*

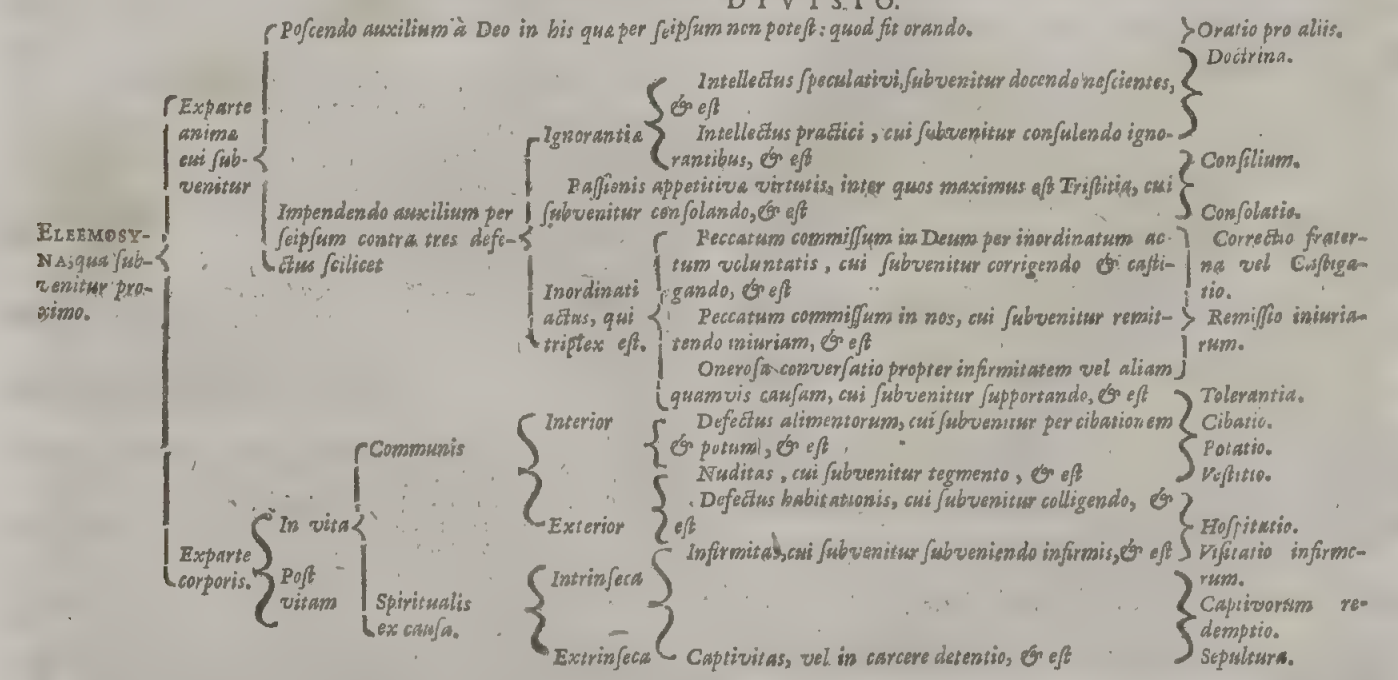
Eleemosyna.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ELeemosyna, Græca dictio est, ἐλεημοσύνη, ης, ἡ, ἐλεήμων, ονος, ὁ, ἡ, misericors dicitur. Est autem elemosyna opus, in quo datur aliquid indigenti, ex compassione, propter Deum, *secundum Theologos. 4. Sentent. dist. 15. & B. Thom. 2. 2. q. 32. art. 1.* Dicitur ab ἔλεος, ἐέος, τὸ, quod est misericordia.

Eleemosynam non uno humanitatis vel libertatis genere metiri licet, quodcumque enim charitatis officium in alterum præstatur, id Eleemosyna est. *Polyd. Virgilius de Invent. lib. 6. c. 3.*

DIVISIO.

Eleemosyna, vox Græca, deducta à verbo ἐλεάω, & Latinè significat misericordiam & omnia officia seu beneficia, quæ ex misericordia gratis præstantur aliis. Ideo usitatissimum est in Scriptura vocabulum misericordia, pro Beneficentia, seu omnibus officiis dilectionis erga proximum, quæ in secunda Tabula flagitantur, ut Oseæ 6. Misericordiam volo & non sacrificium.

Exempla beneficentiæ & liberalitatis illustria præbent, Deus ipse, qui est fons & autor omnium bonorum, omnibus benefaciens, Ps. 144. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno: Aperis tu manũ tuam, & imples omne animal benedictione

Omnes Sancti Reges & Principes, Nutritij Ecclesiæ Dei & Scholarum, ut Ioseph, David, Iosaphat, Iosias, Constantinus, Theodosius, Carolus Magnus, &c. Vidua Sarephtana præbet hospitium & victum Eliæ Prophetæ, 3. Reg. 17. Abdias pascit centum Prophetas, 3. Reg. 18. &c. apud Ethnicos celebratur multorum insigniis liberalitas. Titus Imperator recordatus aliquando in cœna, se nihil cuiquam eo die beneficij præstitisse, memorabilem illam vocem edidit; Amici, diem perdidi. Pomponij Attici beneficentia à Cornelio nepote celebratur. Cyrus apud Xenophontem jurat per omnes Deos, se majori voluptate affici, cùm alios beneficiis afficiat, quàm cùm seipsum ditet. Alibi inquit, ὄντως ἐγὼ ὑμῖν οὐκ ἄχαριζτος.

Cimonis liberalitas à Plutarcho memoriæ tradita est, qui scribit Cimonem χρήματα κλᾶσθαι ὡς χρῶτο χρῆσθαι δὲ, ὡς τιμῶντο. Hoc est, Acquirere opes, ut iis utatur, uti autem, ut honore afficiatur. Alexandri magni liberalitas immensa ab eodem refertur.

Pugnantia cum Beneficentia & liberalitate sunt. 1. Maleficia, seu injuriæ, quibus aliorum mentes, corpora, famam, aut facultates, vel fraude, vel desertione, vel aliis modis lædimus. 2. Profusiones immodicæ, præsertim in luxum, aut alias res vel inhonestas, vel non necessarias. Quæ nunc omnes aulas exhauriunt, ut Caligula Imp. vicies septies millies H. S. hoc est 675. tonnas auri uno anno profudit. 3. Avaritia, nemini benefacit, sed cum defraudatione sui & aliorum, quacunque ratione seu honesta, seu inhonesta, opes studet cumulare. Dehortentur autem nos ab hoc vitio omnium teterrimo. 1. Mandatum Dei. 2. Ortus noster. Prodivimus ex alvo matris nudi, nihil intulimus in mundum, nihil inde efferemus. 3. Consideratio nutricationis nostræ in prima infantia, in qua aluit nos Deus, præparato lacte in uberibus matris, sine ulla sollicitudine & industria nostra. 4. Quia avarus est idololatra, Ephes. 5. Nam amorem super omnia & fiduciam soli Deo debitam, tribuit pecuniæ. 5. Radix omnium malorum est avaritia. 1. 1. 6. 6. Qui volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueos diaboli, & cupiditates stultas & pernicioſas, quæ demergunt homines in perniciem & exitium, 1. Tim. 6. 7. Pœnæ horrendæ. Nam ut Seneca de Cræsphonte ait, Nulla avaritia sine pœna est.

Ampliſſima autem disputatio est de Avaritia, & omnibus nota sunt sapientium dicta, & exempla Tantali, Midæ & aliorum.

Suetonius narrat Vespasianum, etsi aliis summis virtutibus fuerit præditus: tamen hac labe, videlicet nimia pecuniæ cupiditate infectum fuisse. Itaque rapacissimos homines de industria solitus est ad ampliſsimas functiones promovere, ut locupletiores mox condemnaret: Ita ut his vulgo pro spongiis diceretur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & humentes exprimeret.

Reprehendenti filio Tito, quod etiam vitæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans num odore offenderetur. Et illo negante. Atqui inquit, à lotio est. Hæc Suetonius. *Regulæ vitæ.*

¶ Loci

¶ Loci Biblici.

Eleemosyna, speciatim stipem quæ pauperibus erogatur significat: Generaliter vero omne genus beneficij, quod in miseros confertur, atque adeò omnia charitatis officia complectitur. Matth. 6. 2. alias dicitur miseratio 9. 13.

Eleemosyna in pauperes eroganda commendatur, Exod. 22. 25. & 23. 11, Leu. 19 10. & 23. 22. & 25. 39 Deut. 15. v. 7. 10. & 24. 19. 1. Reg. 17. 10. 2. Esdr. 1. 10. Tob. 1. 3. & 4. v. 7. 17. & 12. 9. & 14. 11. Esth. 9. 21. Psal. 41. 1. & 82. 4 & 112. 9 Pro 2. 14 & 3. v. 9. 28. & 11. 18. 25. & 14. v. 21 31. & 18. 17. & 27. v. 13. 21. & 22. 9. & 28. 27. & 31. 20. Eccl. 4. v. 1. 2. & 7. 35 & 12. 3. & 14. 11. &c. & 29. 12. & 35. 4. Esa. 58. 7. Ezech. 16. 49. &. 18. 7. Dan. 4. 24. Matth. 6. v. 3. 10. 42. & 19. 21. & 25. v. 35. 42. Luc. 3. 11. & 6. 35. & 11. 41. & 12. 23. & 14. 13. & 16. vers. 9. 21. & 19. 8. & 21. 1. Act. 2. 42. & 6. 39. & 10. 2. & 11. 29. & 20. 35. Rom. 12. vers. 8. 1 5. 26. 1. Cor. 16. 1. &c. 2. Cor. 8. v. 4. 1 5. 9. 1. &c. Eph. 4. 28. Hebr. 13, 16. Jac 2 5. 1. Jo. 3. 17. *Vide misericordia & Beneficentia.* Eleemosyna quomodo eroganda, Matth. 6. v. 2. 3. sementi confertur, 2. Cor. 9. 6. Galat. 6. 7. est sacrificium Deo gratum, Phil. 4. 18. Hebr. 13. 16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ante mortem benefac amico tuo, & secundùm vires tuas da pauperi. *Eccl.* 14.

Rogationem contribulati ne abjicias, & non avertas faciem tuam ab egeno. *Eccl.* 4.

Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram. *ibidem.*

Maledicentis tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius. Exaudiet autem eum, qui fecit illum. *Ibidem.*

Congregationi pauperum, affabilem te facito. *Ibidem.*

Beatius est dare; quam accipere. *Act.* 20.

Bonum autem facientes non deficiamus. *Gal.* 9.

Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè ad domesticos fidei. *ibidem.*

Eleemosynæ fructus præstantissimi & varij.

Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam. *Tob.* 4.

Bona est oratio cum jejunio, & eleemosyna magis quam thesauros auri recondere: quoniam eleemosyna à morte liberat; & ipsa est quæ purgat peccata, & facit invenire vitam æternam. 12.

Per misericordiam & fidem purgantur peccata. *Prov.* 15.

Misericordia & veritate redimitur iniquitas. 16.

Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur. 21.

Ignem ardentem extinguit aqua, & elemosyna resistit peccatis, & Deus prospector est ejus, qui reddit gratiam. Meminit in posterum, & in tempore casus inveniet firmamentum. *Eccl.* 3.

Eleemosyna patris non erit in oblivione. *ibid.*

Exorare & facere eleemosynam ne despicias 7.

Propter mandatum assume pauperem, propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum. 29.

Pone thesaurum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quam aurum. *ibidem.*

Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit à peccatis & ab omni malo. *ibidem.*

Peccata tua eleemosynis redime & iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis. *Dan.* 4.

Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. *Luc.* 11.

Qui faciunt eleemosynam & justitiam, saturabuntur vita *Tob.* 12.

Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in seculum seculi. *Psalm.* 111.

Qui miseretur pauperibus, beatus erit. *Prov.* 14.

Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum qui miseretur pauperis. *Ibidem.*

Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. 19.

Benefac justo, & invenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certè à Domino. *Eccl.* 12.

Da (pauperi) & accipies, justifica animam tuam. Ante obitum tuum operare justitiam: quoniã non est quod quæras apud inferos cibaria. 14.

Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis, quasi pupillam, conservabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionẽ unicuique in caput ipsorum, & convertet in inferiores partes terræ. 17.

Qui facit misericordiam, fœneratur proximo suo: & qui prævalet manu, mandata servat. *Eccl.* 20.

Qui facit misericordiam offert sacrificium. 35.

Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies: & requiem dabit tibi Dominus Deus tuus semper, & splendoribus implebit animam tuam, & ossa tua liberabit, & eris quasi ortus irriguus, & sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ. *Esai.* 58.

Quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Matth.* 20.

Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo. 19.

Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à cõstitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare. Sitivi, & dedistis mihi bibere: Hospes eram, & collegistis me: Nudus, & operuistis me: Infirmus, & visitastis me: In carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, & pavimus: sitientem, & dedimus tibi potum: & respondens Rex dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis, uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. *cap.* 23.

Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. *Luc.* 12.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui vult ordinate dare eleemosynam, à seipso debet incipere & eam sibi primo dare, est enim eleemosyna opus misericordiæ, verissimeque dictum est, Miserere animæ tuæ, placens Deo. *Aug. in Enchirid.*

Valdè malè diligit is, qui bene audit, & male operatur. Si potes; dare, da: si non potes, affabilem te fac, cõronat Deus intus bonitatem, ubi non invenit facultatem. Nemo dicat non habeo: charitas de sacculo non erogatur, *sup. Psalm.* 103.

Multa sunt genera eleemosynarum, quæ quum facimus adjuvamur, ut nobis dimittantur peccata: sed ea nihil est majus, quam cum ex corde dimittimus peccata. *In Enchirid.*

Quam frontem habes petendo ad Deum tuum, qui non agnoscis patrem tuum? Ille nihil portat, tu nimium oneratus es: da illi de eo quod habes, & illum pascis: & pondus minuis. *de Verb. Domini ser.* 5

Eleemosyna mundat peccata, & ipsa interpellat pro nobis ad Dominum: quia quicquid pauperibus dederimus, ipsum integrè possidebimus. *in serm. de divite.*

De justis laboribus facite eleemosynas: non enim corrupturi estis judicem Christum, ut non vos audiat cum pauperibus quibus tollitis. Nolite velle eleemosynas facere de fœnore & usuris, fidelibus dico quibus corpus Christi erogamus. *ibid.*

Fœcundus est ager pauperum, cito reddit donantibus fructum. Via cœli est pauper, per quam venitur ad patrem: incipe ergo erogare, si non vis errare. *de verb. Dom.*

Dicit tibi Christus, Da mihi ex eo, quod dedi tibi, de meo quæro: da & redde, habuisti me largitorem, fac me debitorem: habeam te fœneratorem: temporalia mihi das, æterna tibi restituam, teipsum tibi reddam quando te mihi reddidero. *Ibid.*

Cave prævidens discretioni eleemosynæ, ita ut utriusque, dantis scilicet & accipientis sit solatium. *in epist.*

Si vis esse mercator optimus, fœnerator egregius, da quod non potes retinere, ut recipias quod non potetis amittere, da modicum, ut recipias centuplum, da temporalem possessionem ut consequaris hæreditatem æternam. *in epist.*

Utantur divites consuetudine infirmitatis tuæ: sed doleant aliter se non posse: melius enim facerent, si aliter possent. Si ergo non extollitur pauper de mendicitate, tu quare extolleris de infirmitate? Utere cibis electis, & pretiosis, sicut consuevisti: quia aliter non potes, quia si consuetudinem mutas, ægrotas, conceditur tibi utere necessariis, da pauperibus superflua, utere pretiosis, da pauperibus vilia. *De verb. dom.*

Magna eleemosyna, quæ ardentium criminum globos benevolentiæ suæ fonte refrigerat: & irriguo largitatis obruit incendia delictorum *In quodam serm.*

Eleemosyna utilius malis negatur quam conceditur. *epist.* 48.

Eleemosyna ad necessitatem non ad pigritiam accipienda. *de opere monach. cap.* 15.

Beatus planè, de cujus domo nunquam vacuo sinu pauper exivit: neque enim quisquam magis beatus, quam qui intelligit super pauperis necessitatem, & infirmi atque inopis ærumnam. *Ambr. lib. de officijs.*

Ille intelligit super pauperem, qui largitur pauperi: jam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris? *in Psalm.* 118.

Hoc est occidere hominem, vitæ suæ ei subsidia denegare. Cave ne inter loculos tuos includas salutem inopum: tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum *ibid.*

Sunt qui pauperibus parum tribuunt, ut amplius accipiant, quę magis venatio appellanda est, quam eleemosyna. Melius est enim non habere, quod tribuas, quam imprudenter petere, quod des. *Hier. in epist.*

Nos subsarcinati auro Christum pauperem sequimur, & sub prætextu eleemosynæ pristinis opibus incumbimus. *ibid.*

Pars sacrilegij est, rem pauperum dare non pauperibus: laudent te esurientium viscera, non ructantium opulenta convivia. *Ibidem.*

Sive ille sacerdos, sive cognatus sit, & affinis, nihil in illo aliud consideres, nisi paupertatem. Sine discretione omnibus indigentibus simpliciter tribuamus, non quærentes cui, sed quare demus. Quisquis enim in quacumque necessitate morituro succurrere potest, si non fecerit, occidit. *ibid.*

Gloria Episcopi est, pauperum opibus providere: ignominia, omnium sacerdotum propriis studere divitiis.

Quamvis omnẽ censum tuum pauperibus distribuas, nihil apud Christum erit pretiosius, quam quod manibus tuis ipse confeceris. *Ibid.*

Eleemosyna amica Deo consistit: & semper ei propinqua est, pro quibuscumque voluerit facilè munus gratiæ impetrat, vincula peccatorum ipsa dissolvit, fugat tenebras, extinguit ignem: huic cum multa fiducia portæ cæli aperiuntur, & veluti regina intrante nullus janitorum, nullus custodum, qui adsistunt, audent dicere: quæ tu es, vel unde? sed omnes eam è regione suscipiunt. Virgo est habens alas aureas, circumscripta per omnia venustate, sed succincta; vultum habens candidum atque mansuetum, peramata est, & levis, & semper ante solium regale consistit. *Chrys. sup. Matth. serm.* 9.

Medicamentum fortius, quod maximè optetur in pœnitentia, eleemosynæ: & sicut in præceptis medicinæ accommodis, medicamentum multas quidem herbas accipit, unam autem dominantissimam: sic & in pœnitentia ista dominantior & potentior, & universum ipsa efficit. *ibid.*

Si indifferenter omnibus dederimus, semper miserebimur, si autem discutere cœperimus, nunquam misericordiam præstabimus. *ibid.*

Quæ

Quæ stultitia est, illic relinquere,unde exiturus es:& illuc non præmittere, quò iturus es, illic ergo substantiam tuam colloca, ubi patriam habes. *In Matth. 6.*

Qui collocat thesauros in terra, non habet, quid speret in cœlo.Ut quid respiciat in cœlum, ubi nihil habet repositum. Quicquid pro anima tua feceris , hoc tuum est:quod autem reliqueris perdidisti. *ibid.*

Non est ingrata Deo, quæ visa fuerit ab hominibus eleemosyna,sed quæ ideò facta est ut visa sit. *In Matth. 5.*

Nihil plus valet curationi, quam eleemosynarum largitio,quia frustra pro peccatis rogaturus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes non extendit. *Rab. in Matth. 12.*

Si fateris ea tibi divinitus provenisse,scilicet temporalia bona, an injustus est Deus,inæqualiter res nobis distribuens?cur tu abundas,& ille mendicat, nisi ut tu bonæ compensationis merita consequaris, ille verò patientiæ brachiis decoretur ? Panis est famelici quem tu tenes , nudi tunica, quam in conclavi conservas , discalceari calceus , qui penes te marcescit ; indigentis argentum, quod possides:quocirca tot labefactas, quos subvenire vales , *Bas. hom. 1.*

Manus pauperis est gazophilacium Christi , & quidquid pauper accepit, Christus acceptat. Da ergo pauperi terram , ut accipias regnum, da amicam, ut accipias totum, da pauperi, ut detur tibi : quia quicquid pauperi dederis, tu habebis : quod pauperi non dederis , habebit alter. *Petr. Rav. in quodam serm.*

¶ Sententiæ. Poeticæ.

Anthолog. Sacra Jacobi Billij.

De eleemosyna:& quod impius probo viro nocere nequeat.

Astronomus quidam (sic finxit prisca vetustas)
Regina abscissam vexit ad astra comam.
Is tamen haud astris illam intulit. Ille capillos
Cœlo infert , inopes qui miseratus alit.
Crinis opes , crinis fluxos designat honores,
Et vitam, poterit quam resecare Doeg.
Sed licet & barbam secet improbus , atque capillos :
Nil tamen his justi prorsus inesse potest.

Ibidem.

Magnum peccatum est amor immoderatus habendi.
Et plus quam vita sufficiat cupiens.
Nam quod nos vestit, quod pascit, cura salutis,
Si vanis sit mens libera, non onerat.
Debilibus prosint, atque juvent inopes.
Quisquis enim cupidè non exponenda recondit ,
Qua nulli tribuit , pauperibus rapuit.

De eleemosynæ studio.

Qui reliquis studeant virtutibus, atque labore
Membra premant , homines cernere mille licet.
Deficit at miseros hac una & maxima virtus ,
Qua sine nil alias obtinuisse juvat.
Nam qui pauperie pressis se præbet acerbum ,
Cuncta licet teneat , nil tamen ipse tenet.
O qua stultitia est ! Deus emit sanguine servos :
Mercari exiguo nos piget ære Deum.

Martialis l. 5.

Callidus effracta nummos fur auferet arca :
Prosternet patrios impia flamma lares.
Debitor usuram, pariter sortemque negabit.
Non reddet sterilis semina jacta seges.
Dispensatorem fallax spoliabit amica :
Mercibus extructas obruet unda rates.
Extra fortunam est, quicquid donatur amicis
Quas dederis , solas semper habebis opes.

¶ Apophthegmata.

Democritus peregrinis & egentibus alimoniam ministrandam esse dicebat. Equidem quisquis indigenti victum negat , is neque ab alio quicquam accipiet, dum eguerit. *Stob.*

Idem dicebat,beneficium pro tempore exile,ingens reddi iis qui illud in extrema necessitate acciperent. *Stob.*

Idem audiens quendam magnificis verbis multa cuidam promittentem, sed mendaciter. Coneris, inquit ad exigua largiendum , quam ad plurima promittendum ; esse propensior. Nam penuria laborantibus donum vel perexiguum , prodest, verba autem & magnificæ pollicitationes nulli sunt utiles. *Stob.*

Idem dicere solebat,Si bene mereri de aliquo voles,citissimè da.Mora enim ingratum redditur, & parum amabile quicquid dederis. *Stob.*

Aristoteles cum nefario cuidam homini eleemosynam dedisset, & ob id castigaretur à quodam:Non mores,inquit,sed hominem commiseratus sum.Docuit vir sapientissimus,etiam malis & indignis,eleemosynam dandam esse in summa rerum necessitate , ne penuria suadente , agant quod indecorum est coram Deo & hominibus. *Laërt. l.5.c.1.*

Idem reprehensus à quodam , quod eleemosynam dedisset improbo. Non homini,inquit,dedi,sed humanæ sorti. *Laërt.l.5.c.1.*

Demosthenes dicere solebat , æquum esse ut pauperes piè foveantur, cum delectu tamen , ita ut dimissis improbis illorum ratio potissimum habeatur, qui præter culpam egestate premuntur. *Stob.*

Amedæus Sabaudiæ Dux ; rogatus à quibusdam oratoribus qui aderant , an etiam haberet canes venaticos?annuit ut postera die redirent. Cùm vero jam adessent, Amedæus è pergula à latere ædium ingentem mendicorum multitudinem eis ostendit una discumbentium. Atque hi sunt , inquit , canes mei , quos alo quotidie quibusque cælestem gloriam me spero venaturum. *Munsterus l. 2. Cosmograph. ubi de Allobrogorum vel Sabaudiæ ducibus.*

Placilla Theodosij Romano. Imp.uxor pientissima , cum reprehenderetur à suis quod ægrotos visitaret , atque pauperibus etiam liberaliter facultates suas elargiretur, respondit : imperatori convenire, ut aurum largiatur : se autem manuum opus pro imperio ipso , ei qui id semel contulit offerre. *Nicephorus Castillus l. 12. c. 42.*

¶ Similitudines.

Syracydæ. Quemadmodum aqua restinguit inflammatum ignem : Sic eleemosyna excipiat peccata. *cap. 3.*

Chrysostomi, Sicut ulmus infructuosa dat honorem viti , ut vitis pro se, & pro ulmo proferat fructum:Ita tuæ res proficiant ad pauperis sustentationem in hoc seculo ut & illius sanctitas proficiat ad tuam sustentationem in illo. *In c. 5. Matth. hom. 12.*

Omnis homo qui aliquod opus facit,cujus causa facit id quod facit in corde suo illius aspicit & personam.Ecce facis Epistolam ut aliquem salutes amicum quamdiu scribis , semper in corde tuo vides illius personam amici, propter quem scribis epistolam.Jam artifex tenens opus in manu,semper eum prę oculis suis habet qui ei opus commisit faciendum dum cogitat quomodo illud facere mandavit:Sic & qui propter Deum eleemosynam facit,neminem videt in corde suo, nisi in personam Dei tantummodo, propter quem facit. *In cap. 6. Matth.*

Si duos quosdam videres , alterum omnino nudum, alterum indutum, nullamne injuriam faceres,si vestitum spoliares,ut nudum indueres imò verò maximam : Ita qui Deo ex rapina eleemosynam parat. *Hom.87. in Matth.*

Quemadmodum ista vestimenta pueris detrahuntur,posteaquam facti viri feruntur ad aliud ornamentorum genus.Itidem & in nobis non jam erit eleemosyna , quæ pecuniis erogandis constat , sed alia quædam multo præstantior. *Hom. 1. ad Philip.*

Agricolæ si frumenta domi conclusa tenent vermium in esca amittent:si vero disperserint in terras, non modo custodiunt, sed etiam augent.Sic opes stantes quidem in arca, ac sub sera & vecte defossæ, citò transfugiunt:si verò in eleemosyna distributæ fuerint, non solùm manent custoditæ, sed & majores inde resurgunt. *De pœnitent. ser. 7.*

Cursores qui in agone currunt , vestimenta etiam penè necessaria abjiciunt. Ita iturus in cœlum , ut expeditior sit , divitias penè ommes pauperibus distribuat. *Hom. de pœnit.*

Ut hospites & peregrini in aliena terra mansionem non construunt,sed malunt in sua patria invenire constructam : Ita debemus per eleemosynam domos æternas construere,& non his thesaurizare. *Hom. 36. tom. 4.*

Quemadmodum,si opes subditorum in regis promptuariis conservéntur , per illas etiam regiæ securiores sunt : Ita certè & in domo tua , si pauperum opes reposueris , Dominico die collegeris , etiam tua securiora erunt *De eleemosyn.*

Agricola sementem facit, & quæ habet expendit, & non contristatur, & dolet,nec sumptum se facere putat,sed lucrum potius,tametsi incerta ejus spes. Tu autem non in tam vilibus, sed in multo majoribus seminans,& daturus pecuniam in manus Christi,recusas, torpes & inopiam prærexis ? *Serm. de pœnitent.*

Quemadmodum, dominus tuus cum multi blasphement, multi fornicentur,multi furentur,latrocinentur,sepulchris insidietur,& multa mala faciant, ipse non desinit à sua in omnes beneficentia,sed communes Solis radios , communes imbres & fructus terræ profert , suam monstrans misericordiam:Sic & tu fac,& cum adhuc tempus misericordiæ, juva pauperes,pasce famelicos , libera afflictos , ne sis præterea curiosè sollicitus. *Serm. de pœnit,*

Quemadmodum hi qui ad magnos quosdam principatus accersiti, regias inhabitaturi civitates,omnem substantiam suam in pecuniam commutant, & sic illo migrant:Ita planè & tunc faciebant homines illi ad cœlum vocati, & ad supernam metropolim, & regnum quod illic est. Nam persuasum habentes illic esse patriam omni substantia sua in pecuniam commutata pecuniam per Apostolorum manus illuc præmiserunt *In illud Apostoli dictum. Oportet semper hæreses esse.*

Sicut radix in pingui plantata solo quæ nobis singulis annis tempestivos affert fructus:Sic & pecunia in manibus pauperum plantata,non solum in singulos annos, sed in singulos dies spirituales nobis fructus affert, fidentiam scilicet in Deum, peccatorum abscessum,conscientiam bonam , lætitiam spiritualem , spem jucundam, aliáque bona: quæ præparavit Deus diligentibus se. *ibid.*

Nazianzeni , quemadmodum omnis qui navigat, propè naufragium est, tantoque propius quanto audacius id facit:Ita quicumque circumseptus est corpore, propinquus & obnoxius est corporis calamitatibus, & eo magis , quo elatius incedit , nec respicit eos qui ante se jacent. Dum ventis secundis navigas,da manum illi qui naufragium;fecit,dum sanus ac dives es, in miseria constitutum amplectere. Noli expectare ut in te ipso perdiscas quàtum sit malum inhumanitas,& quale bonum sit, egẽtibus aperire viscera misericordiæ. Ne velis tollere manus ad Deum contra eos qui superbiunt, & prætercurrunt pauperes:sed in alienis calamitatibus erudiare. Da aliquid vel exiguum inopi:non erit exiguum ei qui rerum omnium eget : ne Deo quidem, modo pro facultate tribuatur:Loco magni muneris affer consolationem. Si nihil habes,collachryma. *In Orat. de pauperibus amandis, & benignit.*

Ergà fratres calamitosos benignus est Quod ventri subtrahis, tribue esurienti. Exæquet omnia justus Dei timor.Duas inter se contrarias affectiones , tuam videlicet satietatem, & fratris famem, modesta continentia tempera atque moderare. Sic enim faciunt & medici : alios exinaniunt , alios replent , ut accessione decessioneque uniuscujusque sanitas conservetur. *In orat. de pauperib. amand.*

D. Basilij, Quemadmodum sementis, quæ in terram jacitur , lucrum affert ei qui jecit:Ita etiam panis in esurientis manum seminatus,multiplex commodum in posterum reddit. *In Lucam.*

Tu quidem

Tu quidem cum aurum das ut equum compares animo non angeris; cum verò corruptibilia exponis, ut cœlorum regnum accipias, lachrymandum tibi putas? *Hom. de divite.*

Vt Adam male comedens, peccatum induxit. Ita nos insidiosam escam edimus, nisi necessitati fratris & esuriei medeamur. *Serm. de fame & siccitate.*

Lactantij, Si deorum cultores simulachra insensibilia excolunt, & quicquid pretiosi habent, in ea conferunt: quibus nec uti possunt, nec gratias agere qui acceperint: quanto justius est & verius, viventia Dei simulachra excolere, ut promereare invenire, viventem? Quæ sicut usui habent, quicquid acceperint, & gratias agunt: Ita Deus in cujus conspectu bonum feceris, probabit, & mercedem pietatis exolvet. *Lib. 6. de vero cultu.*

Triveri. Illiberale est munus, quod majus diutius ambit: elegantissima eleemosyna, quæ neque sanitatem, neque aliud respicit, sed ex sola charitate erga Deum & proximum procedit. *In apoph.*

¶ Exempla Biblica.

Eleemosynæ, exempla: Abdias, 1. Reg. v. 13. Tobias senior, Tob. 1. v. 18. v. & 2. v. 16. & 4. vers. 8. 9. 10. 11. 12. Tabitha, Act. 9. v. 36. Cornelius Centurio, 10. v. 1. 2. 3. 4.

¶ Exempla Profana.

Rabanus Maurus, Fuldensis antistes, mox Archiepiscopus Moguntinus, cum tanta fames Germaniam occuparet, ut etiam pater filium suum devorare vellet: multam benevolentiam pauperibus exhibuit. *Sigebertus in Chron.*

Anastasius IV. Pontifex Max. pauperes pavit sua pecunia: cum universam propè Europam torqueret fames. *Ravisius.*

Basilius Magnus Episcopus Cæsariensis, in fame gravissima facultates suas vendidit: frumentum comparavit: ex quo pauperes omnes etiam Judæorum liberos aluit. *Sozomenus l. 6. c. 34.*

Ab Imperatore Henrico IV. agmina pauperum sustentata sunt: qui eum domi in cubilibus, in campis, in castris sequebantur. Nam & liberaliter eis prospexit, & in demortuorum loco mox alios substituit: ac in prædiis suis erogari eleemosynas largas præcepit, ut in vita ejus annotatur. *Theat. Zuing.*

Tullus Hostilius Romanorum Rex, quot agrorum cæteri reges in usum suum servabant, publicè pauperibus divisit: multorum regum moribus dissimilis: qui quod pauperum est, sibi usurpare consueverunt. *Fulg. l. 4. cap. 8. ex Livio.*

Nerva Imperator. Civibus egenis, ut vitam sustentarent decies & quinquagies centena millia nummûm erogavit. *Thoat. Zuing.*

Adrianus Imperat. factus, pueris ac puellis, quibus Trajanus alimenta statuerat, incrementa dedit. *Suet.*

Nerva Imperat. puellas puerosque, parentibus pauperibus natos sumptu publico per Italiæ oppida ali jussit. *Cuspinianus.*

Elementum.

¶ Definitio et Etymolog.

Elementum Græcè στοιχεῖον, ου, τὸ, & στοιχεῖακὸς, ὴ, ὸ, elementalis dicitur. Est autem elementum, in quod aliquid dividitur inexistens, ut materia, ut syllabæ, a & b. *secund. Arist. l. 7. Met.*

¶ Loci Biblici.

Elementa calore solvenda, 2. Pet 3. 10.

Elementa mundi Paulo sunt rudimenta, quibus Dominus Ecclesiam suam, quasi pœdagogo erudit, Col. 2. 8. ut explicatur copiosè, Galat. 4. 3. ubi etiam pro rudimentis capiuntur infirma sunt & egena, Galat. 4. 9. Elementa pro mundi partibus, quæ calore dissolventur. 2. Petr. 3. 10. 12.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. 15. Meta.

Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet: ex illis duo sunt onerosa, suoque
Pondere inferius, tellus atque unda feruntur.
Et totidem gravitate carent, nulloque premente
Alta petunt, aër atque aëre purior ignis.

Idem Fast.

Altum flamma, petit, proprior locus aëra cepit:
Sederunt medio terra fretumque loco.

Manil. 52.

Ignis in athereas volucres se sustulit auras,
Summaque complexus stellantis culmina cœli
Flammarum vallo naturæ mœnia fecit:
Proximus in tenues descendit spiritus auras,
Aëraque extendit medium per inania mundi.
Ignem flatus alit vicinis subditus astris.
Tertia fors undas stravit, flatúsque natantes
Æquore perfudit toto nascentia ponto.
Vt liquor exhalet tenues atque evomat auras,
Aeraque ex ipso ducentem semina pascat,
Vltima subsedit glomerato pondere tellus.

Ovid. 1. Met.

Ignea convexi vis & sine pondere cœli
Emicuit summaque locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi levitate, locoque:
Densior his tellus elementaque grandia traxit.
Et pressa est gravitate sui: circumfluus humor
Vltima possedit, solidumque coërcuit orbem.
Neu regio foret ulla suis animalibus orba.
Astra tenent cœleste solum, formæque Deorum
Cesserunt nitidis habitanda piscibus undæ.

Idem 15. Met.

Quæ quamquam spatio distant, tamen omnia sunt
Ex ipsis, & in ipsa cadunt, resolutaque tellus
Æraque humor abit: dempto quoque pondere rarus
In superos aër tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo
Ignis enim densum spissatus in aëra transit.
Hinc in aquas: tellus glomerata cogitur undis.

Ovid. 6. Met.

Accessit, positoque genu Titania terram
Pressit, ut hauriret gelidos potura liquores
Rustica turba vetat. Dea sic affata vetantes
Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit;
Nec tenues undas: ad publica munera veni,
Quæ tamen, ut detis, supplex peto.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Elementum est ex quo primo insito aliquid constat, nec in aliam speciem specie dividi potest. *Lib. 4. Met. cap. 3. T. 4.*

Elementa oriuntur ex eo, quod alia in alia se vertant. *lib. 3. de Cœlo, c. 7. Top. 6. & lib. 1. Meteor. c. 3. & l. 2. de ort. cap. 2. T. 8.*

Sunt hæc initia elementorum, calidum, frigidum, humidum, siccum. *lib 2. part. c. 2.*

Repugnantiam inter se elementa omnia habent, eorumque nihil æternum esse potest. *lib. 2. de cœlo. c. 3. T. 19.*

Sit elementum & initium corporum id, in quod cætera corpora dividuntur, cum potestate insit, vel reipsa, *l. 3. de Cœlo, c. 3. T. 31.*

Tria quidem elementa sunt proportione, causæ autem & principia quatuor. Priusque est & antiquius elementum iis quorum elementum, est. *lib. 11. Met. cap. 4. l. c. 23.*

Ignis non est simplex, nec aër, nec ullum aliorum, sed concreta atque confusa *l. de ort. cap. 1. T. 20.*

Terræ siccitas magis est propria quam frigus: & aquæ frigus magis quam humor: & aëris humor magis, quam color: & ignis calor magis, quam siccitas *l. c. T. 23.*

Quoniam nec innumerabilia sunt elementa, nec unum, plura sint & finita necesse est. *l. de Cœlo, c. 5. Text. 52.*

Æterna quidem elementa esse non possunt. *l. 3. de Cœl. c. 6. T. 52.*

Quatuor elementa, quæque sunt ejusdem generis, natura constare dicimus, *l. 2. de Nat. c. 1. T. 1.*

Quæ essentiam maximè significare videntur, hæc sunt, ignis, aër, aqua, terra, ex quibus concreta corpora conflantur. *Lib. 2. Met. c. 5. 17.*

¶ Similitudo.

Procopij, ut risibile proprium est hominis, & homo est nomen seu vox ejus animalis, cui risibile inest: Sic ariditas est proprium terræ, terraque ariditatem quasi peculiariter habet. Frigiditas quidem quo que inhæret terræ, sed non terræ quasi proprium censetur, imò eam qualitatem communem possidet cum aqua. Ut aqua frigiditatem peculiariter tenet; sic humiditatis cum aëre particeps perhibetur. Ut aër ceu proprium retinet humiditatem; sic quasi per quandam societatem ab igne calorem trahit. Ut ignis ceu proprium sibi vindicat calorem; sic cum terra partitur ariditatem, quam terra peculiarem adepta est. Et in hunc modum patet singulis elementis quid inesse proprium, & quid quod cum cæteris habent commune. Per propria singula à singulis separantur: per communia singula singulis connectuntur. Oportebat etenim esse separata, ut singula suam conservarent naturam. Oportebat & aliquo nexu copulata esse, ut ex his corporum nasceretur compositio, cum aliud alij esset conjunctum secundùm communem qualitatem. Quapropter Deus optimus imponendi rebus nomina artifex aridam appellavit terram: nec terram vocavit aridam. *In Gen. c. 1. fol. 23.*

Eloquentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Eloquentia, Græcè λογιότης, ητος, ἡ, & λόγιος, ου, ὸ, eloquens dicitur. A loquor descendunt: Est autem loqui, verba proferre, differtque à dicendo. Quoniam dicere est eleganter & facundè loqui. Quintilianus: Nam mihi ne dicere quidem videtur, nisi qui dispositè, ornatè, copiosè, dicit. Loquor autem à loco descendit: is enim, qui loquitur, suo loco quodque verbum sciens ponit. Nam qui primo incipit fari & vocabula, & reliqua verba dicit, antequam suo loco ea ponere possit. Talemque Chrysippus affirmat non loqui, sed ut loqui. Quapropter ut hominis imago non est homo, sic in corvis cornicibus, pueris primitus fari incipientibus verba non esse verba: & loqui non dicent. A loquor, quod est dico (quod proprium oratoris) fit loquens, dicendi ratione provectus est. Et eloquentia, dictio ex omni parte perfecta. Et eloquenter adverbium, hoc est, facundè: Et eloquium, quod modo sermonem, modo eloquentiam significat.

Eloquentia est copiosè loquens sapientia: Est ministra comesque sapientiæ, uber, lata, & ad motus animorum, vulgique sensus accommodata. Græcis λογιότης dicta.

Eloquentia est virtus, quâ voluntas mentem & linguâ regit, ut vera, recta,

recta, Deo grata, & hominibus salutaria perspicuè & ornatè dicat.

Partes eloquentiæ notæ sunt ex Rhetoricis, videlicet, Inventio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio.

Causæ efficientes principales, seu ἀρχαὶ sunt, 1. Spiritus sanctus movens mentes, ut cogitent mandatum Dei, quod præcipit, ut veram de ipso, & aliis rebus bonis doctrinam, loquendo, propagemus, & in omni vitæ genere, vera, & recta, & salutaria, pro nostra vocatione dicamus & scribamus. Deinde, regens & adjuvans voluntatem & linguam, ut vera, Deo grata & hominibus salutaria dicant, Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui in vobis est. 2. Verbum, seu mandatum Dei, 1. Tim. 4. Attende lectioni, doctrinæ, adhortationi. Marci 16. Euntes docete omnes gentes. Ephes. 4. Ex ore nostro egrediatur sermo bonus ad ædificationem quoties opus est, ut prosit audientibus. 3. Mens humana cogitans hæc mandata Dei, & studiosè parans ea media, seu adminicula, quæ ad facultatem benè dicendi necessaria sunt: & Voluntas obtemperans judicio mentis, & regens linguam & manus, ut vera, recta, bona, Deo grata & hominibus salutaria dicant & scribant.

Συναίτια quinque sunt, 1. Natura, seu vis ingenij mediocris. 2. Doctrina, seu cognitio præcipuarum artium. 3. Communia præcepta Rhetorices. Exercitatio dicendi, & scribendi assidua. 5. Imitatio aliorum rectè loquentium.

Materia circa quam Eloquentiæ, sunt omnes res bonæ, de quibus dicendum aut scribendum est, ut vera doctrina de Deo, præcepta de virtutibus & gubernatione vitæ; Omnes artes generi humano necessariæ, &c.

Forma in definitione expressa.

Finis eloquentiæ est, Deo grata dicere, seu rectè, ordinatè, perspicuè & ornatè de rebus bonis ac salutaribus loqui.

Latissimè autem patet hic usus Eloquentiæ, primùm in Ecclesia, in Scholis, in foro, in Senatu, Judiciis, deliberationibus, denique in omni vita, publica & privata.

Effectus præcipui tres indicantur à Paulo, 1. Cor. 14. & 1. Tim. 4. videlicet docere, & exhortari ad fidem & pœnitentiam, & consolari.

Pugnantia sunt, loquacitas, seu volubilitas linguæ, sine rebus bonis & salutaribus. 2. Omnis abusus Eloquentiæ.

Hæc Methodica explicatio vocabuli Eloquentiæ copiosiùs in Prolegomenis præceptorum Rhetorices tractata est. *Regula vita.*

¶ Loci Biblici.

Eloquentia, Exod. 4. 10. Dei donum & opus est, vers. 11.

¶ Patrum Sententiæ.

Plato temporum suorum vir eruditissimus, qui sic omnia locutus est, quæcumque dixit, ut magna, & quocumque modo parva dixit, modo loquendi magnificavit. Unde dici potest, quid Tullij linguam omnes mirantur, pectus non æquè? Arist. pectus omnes, linguam non æquè: Platonis pectus & linguam æquè. *Aug. Epist.* Eloquentia in homine pravo est venenum in poculo aureo. *Idem lib. 1. de anima.*

Ille benè loquendi facundiam percipit; qui sinum cordis per rectè vivendi studia extendit, nec loquentem conscientia præpedit, quum vita linguam antecedit *Greg. l. 6. Mor.*

Eloquens est ille, qui scit parva submissè; media temperatè, magna granditer dicere; qui scit invenire præclarè, enuntiare magnificè, disponere apertè, & figurare variè. *Cass. sup. Psal. 73.*

Bonus doctor procemiatur aptè, narrat apertè, arguit acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, docet, delectat & afficit. *Idem.*

Sæpè reperitur simplicitas veridica, & falsitas composita, quæ hominem suis erroribus illicit, per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit, *Isid. lib. 3. de sum. bon.*

Antiqui forensem eloquentiam caninam facundiam nuncupabant, eo quod causidici in certaminibus causarum omissis quæ agitant, veluti alterutrum sese lacerant, jurgiaque causarum ad injurias suas commutant. *ibid. lib. 3.*

¶ Poetarum Sententiæ.

De Orpheo Virgil. Georg. 4.

At cantu commota Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues simulachraque luce carentum.
Quin ipsa stupuere domus atque intima lethi
Tartara, caruleosque amplexa cornibus angues
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

Ex Æneide l. 1. De viribus eloquentiæ.

Tum pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant:
Ille regit dictis animos & pectora mulcet.

Ovid. lib. 10. Metam. fab. 2.

Talia dicentem nervosque ad verba moventem,
Exaregues flebant anima, nec Tantalus undam
Captavit refugam stupuitque Ixionis orbis.
Nec carpsere jecur volucres, urnisque vacarunt
Belides, inque tuo sedisti Sisyphe saxo.
Tum primùm lachrymis victarum carmine fama est,
Eumenidem maduisse genas, nec regia conjux
Sustinet oranti nec qui regit ima negare, &c.

Silius Italicus, lib. 11. belli Italici.

Argolicis quondam populis, mirabile dictu,
Exaudita chelis: lapidem testudine felix
Ducere & in muris posuisse volantia saxa,
Hac Amphionio vallavit pectine Thebas.
Ac silice aggeribus per se candente vocatis
Iussit in immensum cantatas surgere turres.

De Arione.

Altera turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit Phocas, & in omni Prothea forma
Traxit: & æquoreo portavit Ariona dorso.

Propert. lib. 3. eleg.

Orpheu te tenuisse feras & concita dicunt
Flumina Threicia detinuisse lyra.
Saxa Cytheronis Thebas agitata per artem,
Sponte sua in muri membra coisse ferunt.

Orpheus eloquentia mores hominum agrestes formavit. Virgil.

Threicius quondam vates fide creditur canora
Movisse sensus acrium ferarum,
Atque amnes tenuisse vagos,
Et surda cantu concitasse saxa,
Suavisonosque modo testudinis arbores secuta
Umbras feruntur præbuisse vati.
Sed placidis hominum dictis fera corda mitigavit,
Doctaque vitam voce temperavit.
Iustitiam docuit, cœtu queque congregavit uno,
Moresque agrestes expolivit Orpheus.

Horat. in Arte Poëtica.

Sylvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus.
Dictus ab hoc lenire tigres, rabidosque leones:
Dictus & Amphion, Thebana conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis: & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis.
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis,
Oppida moliri, legee incidere ligno.
Sic honor & nomen divinis vatibus: atque
Carminibus venit post hos, insignis Homerus.

Seneca in Hercule furente.

Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos & prece supplici
Orpheus Eurydicen dum recipit suam.
Qua sylvas & aves saxáque traxerat,
Ars qua præbuerat fluminibus moras,
Ad cujus sonitum constiterant fera,
Mulcet non solitis vocibus inferos,
Et surdis resonat clarius in locis.

Ovid. 2. de Trist.

Discitur innocuas, ut agat facundia causas:
Protegit hæc fontes, immeritósque premit.

Euripid. in Hecuba.

Τί δῆτε θνητοὶ παῖδα μὴ διδάσκετε
Μοχθεῖν ὡς χρὴ πάντας, καὶ μουσεύεσθαι.
Πείθὼ γὰρ τὸν τέρποντα ἀνθρώποις μόνον;
Οὐδὲν τι μᾶλλον, πλὴν ἀκριβάζομαι
Μισθοὺς διδόντες μανθάνειν ἔνιοτε
Πειθεν ἅπερ βούλοιτο τυγχάνειν ἢ ἄμεν.

Hoc est.

Quid disciplinis, dignum ut est in cæteris,
Sudamus, atquo singulas inquirimus?
Ac non magis suadelam, qua mortalibus
Regina sola est, ex amussim exquiritur.
Datoque pretio discitur: quo qua velit
Ea quisque persuadere possit & assequi.

Homerus.

Σοὶ δ' αὖ μὲν μορφὴ ἐπέων, αὐὰρ δὲ φρένες ἐσθλαί.

Id est.

Mente vales, iuncta est facundis gratia dictis.

Ovid. de Pont. lib. 3. eleg. 4.

Non opus est magnis placido lectore poëtis,
Quemlibet invitum, difficilemque tenent.

Ovid. Tristium lib 3. elegi.

Vique viret semper laurus, nec fronde caduca
Carpitur, æternum sic habet illa decus.

Juven. Satyra 10.

Nocitura toga, nocitura petuntur
Militia, & torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia.

Ibidem.

Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis quinquatribus optat.
Quisquis adhuc uno partam colit esse Minervam,
Quam sequitur custos angusta vernacula capsa
Eloquio, sed uterque perit orator: utrumque
Largus, & exundans letho dedit ingenij fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa, nec unquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.

Virg. 1. Æn.

Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes, Solemque reducit.
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere silent, arrectisque auribus adstant,

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, &c.
Lucanus ad Pisonem.

Judicis affectum, possessaque pectora ducis
Victor, sponte sua sequitur quocumque vocasti.
Flet, si flere jubes: gaudet, gaudere coactus:
Et te dante capit judex, quam non habet iram.
Sic auriga solet ferventia Thessalus ora
Mobilibus frenis in aperto flectere campo,
Qui modo non solùm rapido permittit habenas
Quadrupedi, sed calce ciet, modo torquet in auras
Flexibiles victas, & nunc cervice rotata
Incipit effusos in gyrum carpere cursus.
Quis non attonitus judex tua respicit ora?
Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera, mentem?
Nam tu sive libet pariter cum grandine nimbos,
Densaque vibrata jaculari fulmina lingua,
Seu juvat adstrictas in nodum cogere voces,
Et dare subtiles vivacia verba catenas,
Vim Laërtiadæ, brevitatem vincis Atridæ:
Dulcia seu mavis liquidoque fluentia cursu
Verba, nec incluso, sed aperto pingere flore;
Inclyta Nestoreæ cedit tibi gratia mellis.
Lucan. 7.

Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus sub jure togaque
Pacificus sævas tremuit Catilina secures,
Addidit invalidæ robur facundia causæ.
Lucanus ad Pisonem.

Quin age majorum juvenis facunde tuorum
Strenuè super titulos, & avita laudis honores,
Armorumque decus præcede forensibus actis.
Sic etiam magno jam tunc Ciceronе vigente
Laurea facundis cesserunt arma togatis.
Ovid. 13. Met.

Quippe manu fortes, nec sunt tibi marte secundi,
Consiliis cedere mavis, tibi dextera bello
Utilis, ingenium est quod eget moderamine nostro.
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est,
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides; tu tantum corpore prodes,
Nec animo, quantoque ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quanto dux milite major,
Tantum ego te superem; nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu; vigor omnis in illis,
Ibidem.

Mœta manus proceræ, & quid fecundia posset,
Tunc patuit, fortisque viri tulit arma diserti.
Val. Flaccus.

Sed te non animis, nec solis viribus æquum
Credere: sæpe veri potior prudentia dextræ.
Virgilius.

Nil tam difficile est quod non persuadeat, & non
Efficiat dictis mulcens dissentientis.
Ancipiti quamvis corde penetrantibus ense,
Hoc fabrum metum sedat, & arma movet.
Theocr. in Daphnide Carmen Timonis.

Τῶν πάντων δ' ἦγεο πλαγιαύλων ἀμ' ἀοιδητὰς
Ἡδυεπὴς πυθέσθαι ἰουγμῶν ὄφ' ἑκάστων
Δίνδυμα ἐφιζήμενοι ἅπαν λειριόεσσαν ἰέντι.
Cunctos antibat latissimus ille fluvius
Orator, cujus non ceciderunt scripta cicadis,
Quæ super arboribus residunt, locis in opacis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vitiosum est in re severa delicatum inferre sermonem. *Cic. in Rhet.*

Me quidem diu cogitantem ratio ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus: eloquentiam verò sine sapientia nimium obesse, plurimum nocuisse prodesse nunquam. *In Prolog. Rhet.*

Qui verò ita sese armat eloquentia, non ut oppugnet commoda patriæ, sed ut pro his pugnare possit: is mihi videtur suis & publicis rationibus utilissimus atque amicissimus. *ibid.*

Nam quid tam inhumanum, ficut eloquentiam ad salutem hominum datam: ad bonorum perniciem convertere? *ibid.*

Eloquentia est idoneorum verborum & sententiarum ad pronunciationem accommodatio: continens vocis, vultus, gestus moderationem cum venustate. *ibid.*

Pacis est comes, otiique socia, & jam bene constitutæ civitatis velut alumna quædam eloquentia. *Idem de Clar. orat.*

Nihil est tam inhumanum, quàm eloquentiam ad salutem hominum & ad conservationem datam, ad bonorum pestem perniciemque convertere. *Lib. 2. Offic.*

Moris est eloquentibus viris ingeniorum facultatem negotiorum probare difficultatibus, & illic stylum, paratum, quasi quendam fœcundi pectoris fluvium manare: ubi materiæ sterilis argumentum, velut arida cespitis mater gleba jejunat. Statuitur mundus similibus exemplis, medicus in desideratione, gubernator in tempestate cognoscitur quorũ famam præcedentia pericula extollunt: quæ profectò nigrescit, nisi ubi probetur, invenit. Sic & magnus Orator, si negotium aggrediatur angustum, tunc amplum plausibilibus manifestat ingenium. *Sid. in Epist.*

Cicero noster à quo Romana eloquentia exivit, gradarius; id est ordinarius fuit, vir egregius & vita & scientia; & quod post sita est eloquentia: disputatque expedire magis quam concitare, ut possis dicere facilitatem esse illam, non celeritatem: hoc ergo in viro sapiente exigo, ut oratio ejus sine impedimento exeat, & proferat magis quàm profluat. *Sen. in epist.*

Doctrinæ & eloquentiæ ornamenta, sicut dicit Valerius: in pronunciatione apta, & convenienti corporis gestu consistunt, quibus qui se instruxit tribus modis homines aggredietur: aures penetrando, oculos demulcendo, & animos invadendo. *Idem.*

Eloquentia neque adhuc se ulli ficè indulsit, ut tota contingeret, satis felix est, qui in aliquam ejus partem receptus est. *ibid.*

Magna debet esse eloquentia, quæ in vitiis placeat, cum ingenia favor hominum ostentat, favor alat. *Sen. in lib. 3. Rhet. sua.*

Quis medicus ægrotos in transitu curat, nec ullam quidem voluptatem habet, talis verborum mentium strepitus quemadmodum procivè currentium, non ubi visum est, gradus sistitur, sed incitatior corporis pondere serpit, ac longius quam voluit effertur. Sic ista dicendi celeritas in sua potestate est: nec satis decora Philosophiæ, quæ ponere debet verba, non projicere, & pedetentim procedere: perennis unda fit, non torrens. Circumspiciat se sermo noster, & æstimet, & prębeat æstimandum: proferatur malo, quàm profluat. *Idem lib. 10. Rhet.*

Inquirenti cuidam quomodo optimè possit dicere, Seneca respondit Si nihil dixeris, nisi quod bene scieris. *Idem.*

Non scholam, sed assiduitatem legendi doctrinam vocat: oratorem optimum esse, qui plurima paucis diceret. *Idem.*

Totus sermo ab uno loco egreditur, sed ipsius formæ ejusque intentiones diversificantur secundum diversitatem formalem ipsius. Inter sermonem enim, qui egreditur leniter vel suaviter ac vultu placido ac arridente, & inter ipsum, qui egreditur cum ira & tristi vultu, differentia longa existit. *Idem.*

Neque vero quicquam præstabilius est, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velit, unde autem velit deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus præcipue semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infima multitudine hominum existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? Aut tam jucundum cognitu atque auditu, quam sapientissimis sententiis gravibusque verbis, ornata oratio & perpolita? Aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, senatus gravitatem: unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere, semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel provocare improbos, vel te ulcisci lacessitus? Age vero ne semper forum, subsellia rostra, curiamque mediteris, quid esse potest in otio, aut jucundius, aut magis proprium humanitati, quàm sermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc jure miretur, summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut quo uno homines bestiis maxime præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero jam ad illa summa veniamus quæ vis alia potuit, aut dispersos homines unum in locum congregare, aut à fera, agrestique vita ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere? Aut ne plura quæ sunt pœnè innumerabilia, consecter comprehendam brevi. Sic enim statuo: perfecti oratoris moderatione & sapientia non solùm ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ reipub. salutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis adolescentes, atque in id studium in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reip. emolumento esse possitis. *Cic. lib. 1. de Oratore.*

An ego falso scripsi, cedant arma togæ, concedat laurea linguæ, qui rogatus armatos & pace bellum oppressi, audes eloquentiam ut vitium mihi objicere? Cujus semper nocens eguisti patrocinio. An ullum existimas posse fieri civem egregium, qui non his artibus & disciplinis sit eruditus? An ulla putas esse rudimenta, & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur? *Cicero in Sallustium.*

Eloquentia multæ urbes sunt constitutæ, plurima bella restincta, fortissimæ societates, sanctissimæ amicitiæ comparatæ. *Cic. lib. 1. de arte Rhet.*

Oratorum non simplex, nec una natura est, sed hic fluit & redundat: contra ille breviter & circumcisè dicere affectat, tenuis quidam, & siccus, & sobrius, amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui & luculenta & florida oratione lascivit. In qua tanta omnium dissimulatione unus omnino invenitur Virgilius, qui eloquentiam ex omni genere conflavit. *Macrob. lib. 5. Saturnalium c. 1.*

Hæc una est de virtutibus Philosophiæ: ut si plures intersunt convivio, alieni à disciplinis, ut sanciat dissimulationem sui, & patiatur loquacitatem majori parti amicorum sociare, ne rara nobilitas, à plebe tumultuosiore turbetur: ita veluti orator non aliter nisi orando probetur, Philosophus non minus tacendo pro tempore, quam loquendo philosophatur. Si ergo pauci aderunt doctiores, in consensum rudis consortij salva & inter se quiescente veri notione migrabunt: ut omnis discordiæ suspicio facessat. *Idem lib. 7. c. 1.*

Ἐμοὶ, δὲ ὦ Νικόκλεις, κἀγάλματα μὲν εἶναι καλὰ μνημεῖα, καὶ τὰς τῶν σωμάτων εἰκόνας, πολὺ μὲν τοι πλείονος καὶ ἀξίας, τὰς δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς διανοίας, ὧν ἐν τοῖς λόγοις ἔνι τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρήσαι. Arbitror quidem ô Nicocles, pulchra monumenta esse corporum etiam imagines:

verùm multò pluris facienda mentis & actionum simulachra, quæ in solis orationibus artificiosè compositis spectare licet. *Isocr. in Evagora.*

Εν μὲν πολέμῳ πρὸς ἀσφάλειαν σιδήρῳ χρυσὸς κρείττων, ἐν τῷ ζῆν ὁ λόγος τοῦ πλούτου.

Id est.

In bello quidem ferrum auro præstat ad defendendum se : in vita autem eruditio divitiis. *Isocrates.*

Neque enim nobis operis amor est, nec quia sit honesta, atque rerum pulcherrima eloquentia petitur ipsa, sed ad vilem, & sordidum lucrum accingitur. Qui imaginem ipsam eloquentiæ divina quadam mente conceperit quique illam (ut ait Sophocles non ignobilis Tragicus) reginam rerum orationem ante oculos posuerit, fructumque non est stipe advocationum, sed ex animo suo & contemplatione, ac scientia petet, perpetuum illum, nec fortunæ subjectum facile persuadebit sibi, ut tempora quæ spectaculis, campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam somno & conviviorum mora, conterunt : Geometræ potius ac musico impendat, quanto plus delectationis habiturus quam ex illis ineruditis voluptatibus ? Dedit enim hoc providentia hominibus munus, ut honesta magis juvarent, *Fab. lib. 2. cap. 1.*

De eloquentia defectu. DIAL. CII.

Francisci Petrarchæ. DOL.

Eloquium deest R. Altero quærendi odij instrumento eares, naturæ beneficium agnosce, quæ ut magnum tibi in ancipites reos, sic in te non parvum fortunæ jus eripuit: multi propter eloquentiam periere, si hinc dubitas utriusque eloquij principes interroga. Non minorum ob hanc causam passim pereuntium plena sunt omnia. In quibus idem ipse periculo qui excellentiæ est propior, ac notior fama. Sunt quibus obscurum nomen propugnaculum est salutis. Finge autem abesse periculum, distentis nunquam abest labor. Nihil est in rebus tam inane pro quo tanti labores tantæque vigiliæ ultro suscipiantur, flatus volatilis sic exercet animum, solida quasi virtus in verbis sit. D. Eloquentiæ nihil est mihi. R. Fortasse multum securitatis quod non esset si eloquentiæ multum esset, multorum quoque in quibus & tuta forsitan ut vita, sic & tutior fama erit, D. Nihil est eloquentiæ. R. Cura ut sapientiæ sit aliquid, ut innocentiæ, ut virtutis. Illa enim paucorum, hæc sunt omnium. Non te insignis poëtarum, non te major oratorum raritas trahat. Imo verò vide ut subito dictum mutem, si re raritas allicit, hoc age, hac ad illam itur via. Indignum quidem, ut nihil melius, sic nihil rarius virtute. Eloquentia ipsa quam paucorum dixi, est multo crebrior, quàm virtus, adeo quod omnes possunt, omnes negligunt. Quod pauci possunt omnes appetunt, omnes experiuntur. D. Verborum inops sum. R. Rebus intende animum. In verbis enim flatus & labor & eloquiũ, in rebus quies, virtus ac fœlicitas. D. Loqui nescio. R. Multi quæ minus sciunt, magis agere gestiunt. Equitandum infœnum equo impone, vix illũ inde divulseris, te loquendi ignarum saltem pudor ad tacendum cogat, & si loqui nescis quod alij audiant, disce loquentes alios audire. Non est minus artificium tacere, quàm loqui, cùm sit tutius, atque facilius. D. Non possum exprimere quod in corde est. R. Si intellectu pollens, magnisque & altis, qui in animo sunt sensibus jucunda vox, & volubilis lingua non suppetit, quiesce. Noli quod infeliciter succedit retentare. Quid ergo? bono tuo non tantum æquanimiter, sed lætè utere. Alienũ linque aliis, neu linquam, stilumque supervacuo arteras. Sine, inquam, loqui alios, tu intellige, cum secretior, cum major ex ingenio voluptas, quàm ex eloquio percipitur, magisque continua, & plus quietis, & invidiæ minus habens. D. Coram multis loqui pudor impedit. R. Magnis hoc viris accidisse notum est, frontis imbecillitate non vitio linguæ, vel ingenij, quod si cum multis, refugis, at cum paucis ac cum uno loquere, ut clariores fatear conciones dulciora eloquia non negabis, si ne idipsum potes, ad te redi, tecum loquere, quod jam supra monui, tuumque domesticum collocutorem excita. Semper ille quidem præsto est, non insidiatur, non irridet, non invidet, non fastidit, non exactam atque laboriosam quærit eloquentiam, confabulationibus gaudet familiaribus interruptisque sermunculis, quin & multa sæpe loquenti silentio acquiescit. Disce tu illo teste contentus esse, qui non qualiter, sed quid dicas, seu potius dicere velis, attendit. Disce tibi theatrum honestissimum medio pectoris extruere. Disce non hominem, sed veritatis applausum optare, & aliquando sine strepitu gaudere, contemnatque modestia quam perfecta nonnunquam extinguit eloquentia. Disce denique non ad pompam loqui, quo vix majus malum vita hominum habet. D. Blæsi oris sum. R. Flesne aliquid tibi commune cum Moyse tali viro, & tam Dei amico? Atqui seu antiqua repetis, seu moderna circumspicis, ut multi occurrent blæsi viri optimi, multique disertissimi scelerati, sic perrari quibus utrumque contigerit: singularis eloquentia, & excellens virtus.

De eloquentia. DIAL. IX. GAU.

At præclarum est eloquium. R. Magnum fateor instrumentum gloriæ, sed anceps, cuspide gemina Et hoc quoque qualiter uti scias refert plurimum. G. Eloquium torrẽs est, & rapidum. R Haud ineptè quidnam stulti, atque improbè, eloquentiam furiosi gladio æquiparant, utrumque enim publicè inermem esse expedit. G. Eloquium clarum est. R. Clarum aliquid variè dicitur. Clarus sol, Clarum incendium. G. Præfulgidum eloquium est. R. Et lugubres cometæ, & infesti gladij & hostiles galeæ fulgent, ut fulgor eloquentiæ glorioſius fit, sanctitate & sapientia temperetur. G. Copia eloquij ingens est. R. Si quidem juncta modestiæ magnum aliquid supráque communem hominum mensuram non inficior. Alioqui mutum esse præstabat. G Eloquentiæ satis est. R. Satis eloquentiæ, parum sapientiæ fuisse in homine illo scelestissimo apud Crispum legis, neque is quidem gloriam eloquentiæ quæsivit ullam, quanquam altiore judicio non eloquentia, sed loquacitas illa fuit. Verus enim orator, hoc est, eloquentiæ magister nisi vir bonus esse non potest. Quod si bonus & sapiens putabas ad oratorias laudes perfectumque munus eloquentiæ, hunc verborum impetum, qui sæpe procacibus, atque inverecundis uberior est; sive hanc ipsam etiam dicendi peritiam satis esse, fallebaris : linguæ volubilitas, atque verborum copia, & ars etiam quædam sceleratis piisque communia esse possunt. Id quod quæris bonorum est, non omnium quidem, sed pauciſſimorum, ita ut mali omnes hujus laudis extorres sint, ad quam scilicet, animi bona, quibus carent, virtus & sapientia requiruntur. Quod ut sic esse non intelligas dicam. Sed memineris duarum, de quibus loquor rerum, diffinitiones in mentem redeant, quarum altera Catonis, Ciceronis est altera. Ille ait: Orator est vir bonus dicendi peritus. Iste autem : Nil est, inquit, aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia. Ex his vides ad oratoris atque eloquentiæ essentiam, & bonitatem & sapientiam exigi, nec tamen sufficere, nisi & peritia adsit & copia : Ita ut primæ illæ duæ virum bonum sapientemque duntaxat, hæ autem solæ nec bonum, nec sapiẽtem, nec eloquentem quidem efficiant, sed loquacem. Omnes vero conjunctæ perficiant oratorem ejusque artificium, quod profecto rarius atque altius est, quam putent qui in multiloquio situm sperant. Tu ergo si oratoris nomen; & eloquentiæ veram laudem quæris, virtuti & sapientiæ primum stude. G. Eloquentia plena atque perfecta est. R. Pleno atque perfecto nihil deest, deerit autem multum si præmissa defuerint. Ante igitur quam de universo pronunties, hoc unum tacitus recum volve. G. Eloquentia summa est. R. Supra summum nihil est, his ergo cessantibus jam summa non erit, sed caducum quiddam & informe, cui fundamentum fastigiumque detraxeris. G. Eloquentia dulcis & ornata est. R. Dulcedo & ornatus iste nescio quid blandum seu dolosum, non virile nec sincerum, præfert, sed non pluris est apud rectos judices suavis & compta viri fallacis oratio, quam vel meretricis fucus, vel mellitum virus, vel phrenetici robur, vel avari aurum; quicquid est, quamvis appareat, ac mulceat, si principium essentiale defuerit, nihil penitus aut nihilo proximum videri debet. G. Eloquentiæ fiducia magna est. R. Magna sæpe fiducia magnis periculis viam fecit, ut animum attollat, atque adjuvet, frenum accipiat, sese norit : quod agendum, istud examinet, absit insolentia pariter & contemptus. Sin progressa liberius virium oblivisci cœperit, jam non fiducia sed temeritas & audacia est, quo nihil est à sapiente remotius, hæc in rebus omnibus agendis ut aspectu pretiosior, sic effectu periculosior ignavia est. Illa enim, domi pigros & inglorios tenet, hæc impellit ardentes, & quos æstimabatur promoturа, præcipitat : hæc sæpe belliſſimos viros ostendit imbelles, cautissimos probavit incautos, utque ad te redeam, qui disertissimi videbantur, infantissimos patefecit. G. Eloquentia ingens est. R. Ut fit historico fides, inter vitia infinita eloquentiam habitasse, verique locum teneat authoritas, neque dubium sit, quod eloquentiæ princeps rhetoricæ scribit, eloquentiam sine sapientia esse non posse, quæ ut liquet superioribus adversatur : ista tamen quolibet modo sumpta eloquentia, certè quo major eo damnosior funestiorque, si sola est. G. Eloquentia singularis est. R. Hæc est quæ singulares viros & Græcorum & nostros in perniciem traxit, quod ita esse Demosthenes & Cicero & Antonius non negabunt. G. Eloquentia plausibilis est. R. Si innocenter absque jactantia utare. Vix ulla re citius multitudinis amorem tibi concilies & gloriam quæres, si quo nisi meræ virtutis artificio, quæri potest. Sin arroganter atque improbè, perfacile tibi discrimen & multorum odia tibi conflaveris. Sapientis dictum est cujusdam mors, & vita in manu linguæ. Non unius verò tantum hominis, sed multorum. Quorundam linguæ totas evertere res publicas evertentque. Pessimum nocentissimumque hominis mali membrum, lingua est. Nil hac mollius, nil durius. G. Eloquentia sonora est. R. Et sonorum fulmen. G. Eloquentia florida est. R. Et floridum Aconitum. Denique versa ut libet & reversa, & gloriæ habes viam arduam, & invidiæ pronam valdè.

§ HISTORICÆ SENTENTIÆ.

Pauca quædam verba tempestivè à viro fide digno prolata, mortales sæpenumero non solùm à maximis malis avertunt, sed & ad res optimas incitant. Quòd si is qui altos admonet, vitam suam dictis conformem reddiderit, necesse est ut cum primis fidem inveniat ipsius admonitio. *Polybius hist. lib. 11.*

Veteres Oratores famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitaverunt pulcherrima. *Tacit. Annal. lib. 11.*

Eloquentia bonarum artium Princeps, sordidis ministeriis fœdatur, *Idem, ibidem.*

Eloquentia non contigit gratuitò, cùm ob eam acquirendam omittantur curæ familiares. *Exod. lib.*

Quum nihil tam incorruptum esse debeat in Republ. quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui pecunia corruperit, pœna dignus sit : qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus ea mali facere videtur qui oratione, quàm qui pretio Judicem corrumpit : quòd pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest. *Amm. Marcell. lib. 30.*

Est eloquentia ipsa res quædam difficilis oppugnatu, quippe quæ universos mortales & capere, & perterrefacere queat, eos præcipue qui nondum fuerint quid de se oratio valeat periclitati. Sed non omninò prudenti hæc animo, & ex rerum pendenti judicio non pervincibilis est, *Agath. hist. lib. 3.*

Cicero præsertim ostendit Romanis quantum suavitatis eloquentia rebus honestis conciliet, utique id quod justum est, si oratione rectè exprimatur, invictum sit. *Idem in Ciceron.*

Ut numisma exiguo pondere plurimùm pretij continet : ita vis dicendi paucis vocibus multa indicat. *Plut. in Phocione & Demosthene.*

Bonum argumentum bene tractare, quantumvis prolixè id fiat gloriam parit, nec laude sua caret. In nugis verò, & rebus absurdis idem facere, nec laudis quiquam habet, & haud injuria deridetur : fertur etiam Philippus Alexandrum filium derisisse, quòd cithara bellè caneret;

quod

quod turpe esset generosum hominum ingenium in vilibus rebus ostentare. *Niceph. Gregor. hist. l. 9.*

¶ Apophthegmata.

Demosthenes, immodicum eloquentiæ studium objicientibus, ita respondit: Eloquentiæ studium declarare hominem popularem: contra negligere studium eloquentiæ esse eorum qui dominari populo quærerent, ut qui hoc agerent, non ut persuaderent dicendo, sed vi cogerent. *Plut. in demosth.*

Idem, Æschines & Philocrates Athenienſium legati, cum Philippi Macedonis eloquentiam plurimum laudassent, Demosthenes ait: Si eloquens est Philippus, habet hoc cum multis Sophistis commune. Senſit vir prudentissimus, regis virtutes nequaquam in eloquentia positas esse. *Plut. in vita Demosth.*

Æschines. Quum Rhodi exul recitaret orationem suam adversus Demosthenem, Rhodij demirati sunt, quod tali oratione fuisset damnatus ab Athenienſibus. At desineretis, inquit, admirari, si audissetis quæ ad hæc respondit Demosthenes, damnationis causam rejiciens in violentiam eloquentiæ Demosthenicæ. *Philostr. & Bruson. lib. 4. cap. 31.*

Iphicrates, in causa obrutus eloquentia patroni, qui Aristophontem defendebat: Adversariorum, inquit melior est histrio, sed mea fabula melior. Ut fabula nonnunquam exploditur vitio histrionis, ita sæpè melior causa vincitur à pejore, patroni infamia, stultitiave. *Erasmus lib. 5. apoph.*

Thucydides ab Archidamo Lacedæmoniorum rege interrogatus, uter esset in palæstra superior, ipse an Pericles: Posteaquam, inquit, ego hominem pugnando dejeci, ille se negat cecidisse: itaque vincit & spectatores à sua sententia dejicit, sentiens se bonis rationibus esse superiorem, sed Periclem eloquentia vincere, & quocunque vellet agere multitudinem. Nam Thucydides vir præpotens, diu in administranda Repub. adversatus est Pericli. Eam contentionem Archidamus palæstram appellavit. *Erasm. 6. apoph.*

M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ patrum tribuebat ætas, vir natura peracutus & prudens, Disertos dicebat se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, sed re tamen ipsa non videbat. *Cic. in Oratore ad Brutum.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Sicut medicorum quidam gnari curationis omnium ferme vitiorum, morborum, languorúmque, nullius eorum rationem veram & verisimilem possunt reddere: alij contra vehementer facundi, signorum & causarum, remediorumque ex quibus ars constat, interpretes optimi, in tractandis ægrotorum corporibus sunt ignaviſſimi, ne minimum quidem remedium adhibere idonei: Ita qui se exercent in operibus sapientiæ, plerúmque verba negligunt: qui verò dicendi artes callent, nullam bonam disciplinam habent reconditam. *In Lib. Quod deterius potiori insidietur.*

D. Augustini. Jam ergo abs te didiceram, nec eo deberet videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eo falsum, quia incompositè sonant signa labiorum. Rursus nec ideò verum, quia impolitè enunciatur: nec ideò falsum, quia splendidus sermo est: sed perinde esse sapientiam, & stultitiam, sicuti cibi utiles & inutiles: verbis autem ornatis & inordinatis, sicut vasis urbanis & rusticanis, utrosque cibos posse ministrari. *Lib. 5. Confess. cap. 6.*

Sicut cujus pulchrum corpus, & deformis est animus magis dolendus est, quam si deforme haberet & corpus: Ita qui eloquenter ea quæ falsa sunt, dicunt, magis miserandi sunt, quàm si talia deformiter dicerent. Quid ergo non solùm eloquenter, verum etiam sapienter dicere, nisi verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendentia, in grandi vehementia, veris tamen rebus, quas audire oporteat, adhibere? *lib. 4 c. 28. de Doctrina Christiana.*

Plutarchi, ut non satis est clavus, neque frenum, nisi adsit qui arte moderetur; ita non sufficit eloquentia ad moderandum populum, nisi accesserit sermonis moderatrix ratio. *In Mor.*

Seneca, Philosophus etiam eloquens perinde est quasi si bonus gubernator etiam formosus sit.

Plinij, damnatur bombicina vestis seu multitium, quod pellucens non tegat corpus, cum in hunc usum sit reperta vestis: Ita repudianda est facundia, quæ rem non explicat, sed involvit, cum in hoc repertus sit hominis sermo. *lib. 11. c 22.*

Ut aquæ laus est si nihil sapiat (eam vitiosam signum est sapor aut succus.) Ita à cæteris quidem requirimus eloquentiam: Theologus hoc ipso laudatur, quod infans est, & à musis alienus. *In simil.*

Vt non est optima imago, quæ materia testatur opes locatoris, aut artem pictoris, sed quæ rem proximè repræsentat: Ita optima est eloquentia: quæ non ostentat ingenium dicentis, sed rem aptissimè ostendit. *In Similibus.*

Plinij, ut buxus semper quidem viret, sed alioqui & odorè noxia, & semen habet omnibus invisum animantibus: Ita quidem præter orationis gratiam nihil adferunt non fugiendum. *lib. 16. cap. 17.*

Tilia cum habeat radicem ac folia dulcia, tamen fructum ejus nullum animal attingit: Ita quorundam oratio blanda, grataque & composita, sententiarum nullus fructus. *lib. 16. c. 15. Theoph. lib. 1. c. 10.*

Ut fabula nonnunquam exploditur vitio histrionis: Ita sæpe melior causa à pejore patroni infamia, stultitiave. *lib. 5. Apoph. ubi de Iphicrate.*

Thriveri, qui manifesta vitia nituntur excusare meliore occultatione, similes sunt pueris, qui exerto tergo putant se latere occultato capite. *In Apoph.*

Rhetor non semper persuadet, nec medicus semper sanat. *Arist. Topic. 1.*

Quantum in bello potest ferrum, tantum in Repub. prodest eloquentia. *Demet. apud Diog. lib. 5.*

Non statim Planta optimum fructum pollicetur, quæ pulcherrimum florem edit: sed sæpè contrario vilis aspectu flos elegantissimum fructum exigit. Et subinde pessima præstat, qui pulcherrima loquitur: & sub eloquentiæ umbra subinde latent morum vitia. *In Apophtheg. fol. 61.*

¶ Exempla Biblica.

Eloquentiæ *exempla*: Aaron, Exod. 4. v. 14. Apollos, Act. 18. vers. 14. Tertullus, 23. v. 1.

¶ Exempla Profana.

Homerus Nestorem senem eloquentiæ laudibus celebrat, τῷ καὶ ἀπὸ γλώσσης μείων ῥέεν αὐδή.

Æthalides, pretio insignis, propter eloquentiam Mercurij filius creditus. *Val. Flaccus Mimo. Argonaut.*

Eloquentia non apud quosvis Græcorum cœpit: sed apud *Athenienses*: non nascentibus, sed jam adultis Athenis.

Ante *Periclem & Thucydidem* litera nulla est, quæ quidem ornatum alienum habeat, & oratoris esse videatur. *Cic. in Brut.*

Apud *Romanos* diu exultavit eloquentia. Primus *M. Corn. Cethegus* (qui bello secundo Punico Consul fuit cum P. Tuditano 140. annis ante Ciceronem Consulem) eloquens fuisse scribitur, cujus eloquentiæ est auctor Q. Ennius. Hunc Florem delibutum populi Suadæque medullam homines vocabant. *Theat. Zuing. fol. 1107.*

M. Cato Censorius annis novem post Cethegum Consul fuit: cum aliis, tum eloquentiæ laudibus insignis: quem Cicero Lysiæ conferre non dubitat. Romanus Demosthenes à quibusdam dictus est: teste *Cal. lib. 25. c. 3.*

Cn. Lælius & P. Scipio Africanus in primis eloquentes fuerunt. *Theat. Zuing. fol. 1107.*

M. Æmilius Lepidus, Porcina dictus, paulo minor natu Galba, summus orator fuit habitus. In quo primum lenitas illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex stylus apparuit. *Theat. Zuing fol. 1107.*

C. Curio illustris orator fuit. Item *C. Gracchus*, cujus immaturo interitu res Romanæ Latinæque literæ damnum fecerunt: qui, si vixisset, eloquentia parem habuisset neminem. *Theat. Zuing. fol. 1107.*

Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (inquit Cicero) eruditus, incorrupta quadam Latini sermonis integritate, causa egit. *Cic. in Brut.*

M. Antonius & L. Crassus summi perfectique Oratores fuerunt, ut utrum alteri præferas, ignores, 34 annis ante natum Ciceronem. *Theat. Zuing. fol. 1107.*

Q. Varius rebus inveniendis & verbis expeditus, fortis actor & vehemens, verbis nec inops, nec abjectus. *Cic. in Brut.*

Cn. Pompeius, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. *Idem.*

Cn. Pisone genero suo neminem se nec studio, nec industria majorem cognovisse. *Cic. testatur, ibid.*

Q. Hortensij, ut summi oratoris laudes multis verbis persequitur Cicero in Bruto, eumque se magno studio imitatum esse affirmat: superasse, ex quibusdam verbis subintelligi potest. *ibid.*

Asinius Pollio Augusto familiaris, cum Cicerone de eloquentiæ primatu contendere fuit ausus. *Theat. Zuing. fol. 1107.*

C. Licinius Calvus, Ciceronis æmulus, tanta vi Vatinium accusasse dicitur, ut Vatinius exurgens, exclamarit: rogo vos Judices, num quia hic disertus, ego condemnabor? ex hac inimicitia odium Vatinianum in proverbium abiit. *Cic.*

Alexander VI. Pontifex Max. Eloquentia vix similem suo tempore habuit: nemo erat, qui rem cautius proponeret, aut acrius defenderet: seu quovis cuperet, impelleret, sese unum omnium animis accommodabat, cum jucundis de remissione, cum severis de disciplina, cum paribus de Repub. doctissime semper & mira quadam facundia loquebatur. *Volaterran. lib. 22. Anthrop.*

¶ Hieroglyphica.

Quia *serpentem* pro astu poni docti sumus ex Aristotele dicente, animalia quædam esse astuta per se, sicuti sunt *Serpentes*: magis verò ex lectione sacra, quæ prudentiam, huic in primis animali tribuit, ea etiam de causa *Angues caduceo complicati*, putamus quod ostendere voluerint & calliditatem & prudentiam necessarias eloquentiæ, quæ per *virgam* significatur. Quippe quæ regat dictis animos. Neque desunt, qui virgam auream Mercurij manibus, à qua Deus ipse χρυσόῤῥαπις appellatur, dignitatis & excellentiæ, quæ illum ornant, qui & scitè & opportunè norit orationem contexere, signum esse contendunt. *Pier. Var. lib. 16.*

Sapientiores *Sirenas* pro Hieroglyphico eloquentiæ, felicissimaque persuadendi vi posuerunt. Unde dictum illud de Catone Grammatico. *Cato Grammat. Latina Siren. idem lib. 20.*

Per effigiem *Psittaci* eloquentem hominem, qualem se negat Tullius reperisse, significant: cum nullum ex animalibus rationis expertibus articulatius humanas explicet voces: id quod ideò præstat, quod linguam habeat latiorem carnosiòremque, & humanæ propemodum similem. *Idem lib. 23.*

Suavem eloquentiam per Hieroglyphicum *Apis* significari sunt nonnulli qui asserunt. *Idem lib. 26.*

Herculem Galli lingua gentis vernacula Ogygium vocant. Porro Deum ipsum nova quadam atque inusitata figura depingunt: Senex apud illos est, ad extremum usque occipitium recalvus, reliquis capillis, si qui sunt, canis: cute rugosa, & in aterrimum exusta colorem, cujusmodi sunt naturæ isti senes. Charontem potius, aut Japetum quempiam

piam ex iis,qui apud inferos versantur,diceres : in summa quidvis potius quàm Herculem esse conjiceres ex imagine. Atque tali specie cum sit,tamen Herculis ornatum gerit,ut qui tum leonis exuvium indutus sit,tum clavam dextra teneat, tum pharetram humeris aptatam portet, tum arcum læva prehendat:denique modis omnibus Hercules est:Hæc equidem arbitrabar in Græcanicorum deorum contumeliam perperam facere Gallos, cum eum ejusmodi fingerent effigie, quò nimirum illum talibus picturis ulciscerentur : quod olim in regionem ipsorum incurssasset,prædas agens id temporis,cum Geryonis armenta vestigans occidentalium gentium pleraſque regiones pervastaret. At nondum etiam dixi id,quod erat in imagine maximè novum atque mirandum : siquidem Hercules ille senex, ingentem admodum hominum multitudinem trahit omnibus ab aure revinctis : Porro vincula, catenulæ tenues auro electroque confectæ,pulcherrimis istis monilibus assimiles,atque cum vinculis usque adeò fragilibus ducantur , cum tamen neque de fugiendo cogitant , cum alioquin commodè possint , neque prorsus obnituntur, aut pedibus adversus trahentem obtrudunt, sese resupinantes : verum alacres, ac læti sequuntur ducentem, admirantes, ultrò festinantes omnes , & laxatis vinculis etiam antevertere studentes , perinde quasi graviter laturi,si solverentur vinculis. Nec illud equidem pigebit referre,quod mihi videbatur omnium absurdissimum:Etenim quum non inveniret pictor , unde catenularum summas , ansas necteret , videlicet dextera jam clavam , læva arcum tenente , summam Dei linguam perterebravit : atque ex hac religatis catenulis eos trahi fecit : ipse nimirum ad eos , qui ducebantur , vultum ac oculos convertebat, arridens. Hæc ego quum diutius assistens, essem contemplatus admirans, hæsitans, indignans, Gallus quispiam, qui proprius adstabat, nostratum literarum non indoctus,id quod pictura innuebat declaravit quum Græcanicam linguam absolutè sonaret: Philosophus opinor , ex eo genere Philosophorum, quod apud illos esse fertur : Ego tibi hospes,inquit, picturæ illius enigma explicabo,nam videris vehementer ad eam attonitus,ac stupefactus. Orationem nos Galli nequaquam arbitramur esse Mercurij, quemadmodum vos Græci : verum Herculi illam tribuimus, propterea quod hic Mercurio longè robustior extiterit. Quod senex fingitur,nihil mirere : siquidem una facultas dicendi vel facundia consuevit in senecta demum absolutum vigorem ostendere si modo verum nostri dicunt Poëtæ :

Obduci juvenum densa caligine pectus :
Contra senectam posse quidd-m dicere
Rudi juventa melius ac præclarius.

Hinc videlicet apud vos & Nestoris lingua melli profluit,& Troianorum concionatores liniefiam educunt vocem , videlicet floridam: Nam liria , si satis commemini , flores appellantur. Proinde quod ab auribus vinctos ad linguam trahit senex hic Hercules , qui non aliud quam ipse est sermo , ne id quidem debes admirari , qui quidem non ignoras linguæ cum auribus esse cognationem : Neque verò ad contumeliam illius illud pertinet , quod ea pertusa est : nam memini, inquit, & jambicos quosdam versiculos è comediis apud vos discere.

Siquidem viris loquacibus extrema lingua perforata ex omnibus.

Quin de eodem hanc habemus opinionem, ut quicquid egit,id oratione facundiaque confeciſſe putemus : utpote virum sapientem persuadendo pleraque sibi subegisse. Iam tutela illius nimirum orationes sunt acutæ , missiles , citæ , atque animum sauciantes : unde pennigera dicta vos quoque appellatis. *Erasmus & Budæus in Annotationibus in Pandectas.*

Persuadere est bonum consilium dare, Græcis πειθειν. Inde Pitho dicta est Dea, dicendi præses quam Ennius Suadam, Quintilianus persuadendi Deam, Suadelam Horatius, Cicero Leporem vocat. Hæc & flexanima dicitur , quasi animum flectens , à Græcis ψυχαγωγὸς , quasi ductrix & oblatrix animæ, hujus Deæ sanctissimum olim nomen apud Gallos fuit.

Marcus Cethegus dictus illis popularibus olim
Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,
Flos, delibutus populi.

Probe verò:ut enim hominis decus ingenium, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia,quæ virum excellentem præclarè tamen illi homines florem populi dixerunt , Suadæque medulla πειθὼ , quam vocant Græci, cujus effector est Orator. Hanc Suadam appellavit Ennius πειθὼ, in libris Periculis Eupolis sessitasse scribit.

Mercurius filius Iovis & Maiæ, Deus eloquentiæ,nuntius divorum. Tegitur galero , ut ostendatur , adversus invidiæ fulmina , solam eloquentiam plurimum valere : Item significatur gratia,quam qui se apud auditores eloquentiæ cumulat : item vivacitas : ea enim quæ vis præclara facta ab interitu asserit, dicente poëta,

O sacer & magnus vatum labor ! omnia fato
Eripis & populis donas mortalibus ævum.
Ovidius.
Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum , nec edax abolere vetustas.

Alata fert talaria : sermo enim velox est,& ob id ab Homero allata exprimuntur verba 1. Iliad. eodem enim momento ex ore loquentis egrediuntur, & auribus auscultantium excipiuntur. Virgam defert, qua fingunt Mercurium animas ab orco vocare,alias demittere,quod nihil aliud significat,quam plurimos è mortis faucibus substrahi,quos carnifex expecter,mox ad supplicium rapturus & si velit,in mortem impellat rursus. Ita Cicero communi voce ob necatum Claudium Milonem eripuit eloquentiæ viribus : ita & Popillium Lenatem, Cœlium & innumeros alios. Is eadem fandi majestate Lentulum, Cethegum, Sextilium, atque ejus fariuæ homines potentissimos morti tradidit. Est & ejus virgæ natura, ventos excitare,& tranare nubila : quod indicat eloquentiam solum seditiones commovere , & si eas cupiat , sedare posse. Ita feciſſe Clarionem apud Arminium in Cæsarem legimus : Ita & Cicero turgidum Cæsaris in Dejotarum pectus pacavit. Virga hæc somnos dat , ac adimit. Ita eloquentia inertes sopitosque ad exercendum se admonet, quum præmia opulentissima proponit,& decoris memores esse jubet , sopit nimium audaces & temerarios , quorum non orare sit,sed potius latrare. Serpens est implicitus virgæ,quod prudentia maximè oratorem deceat. *Boccacius lib.12.cap.26. Cic.de Claris Oratoribus.*

¶ Emblemata.

Eloquentia fortitudine præstantior.
Alciati Emblema CLXXX.

Arcum læva tenet, rigidam fert dextera clavam,
Contegit & Nemees corpora nuda leo.
Herculis hac igitur facies ? non convenit illud
Quod vetus , & senio tempora cana gerit.
Quid quod lingua illi levibus trajecta catenis,
Queis fissa facileis alluit aure viros ?
An ne quod Alciden lingua , non robore Galli
Præstantem populis jura dedisse ferunt ?
Cedunt arma togæ , & quamvis durissima corda
Eloquio pollens ad sua vita trahit.

¶ Fabula.
De Arione.

De piscibus nihil tale quod meminerim legi, nisi quod Delphines, nescio qua humano generi familiaritate conjunctos ferunt ; unde & Arionem quendam tergo hujus piscis insidentem, per tumidos fluctus maris evasisse,historica seu potius fabulosa narratio est. Vectore ipsum fidibus canentem faciunt , quo navigationi facilior fides sit , mulcente aures musica & navigium sublevante. Visum est enim fabulam non admitti , nisi color mendacio quæreretur , gubernaculum, malus, vela, remi deerant pro iis omnibus unius musicæ suavitas subrogata est.

Vide locum de Facundia , ubi adagia huc pertinentia invenies.

Emptio.

DEFINITIO.

EMptio, Græcè ἀγορασία,ας,ἡ,& ἀγοραζω, emo, dicitur. Hebr. *Miknah*, à verbo *Kanah*, emit, acquisivit, nactus est. Unde emptitius adjectivum. Emptitiæ res dicuntur, quæ emptæ sunt,& emptitius miles mercenarius.

¶ Loci Biblici.

Emere & vendere, quomodo oporteat, Gen.23.vers.9.13 & 15.vers. 31.& 33.v.19.& 41.v.57.& 42.v.1.&c. Lev.19.v.13.35.& 25.vers.14. 47. Deuter.15.v.1.& 25.13.2.Samuel 24.21.Proverb.11.v.1.26.& 16.v. 11.& 20.v.10.23. Eccl.27.v.2. & 42. vers.25. Esaiæ 23.v.18.Ier.32.v, 6. Ezech.45.10.Mich.6.16. Matth.7.2.Lucæ 14.18.1. Corinth. 7.30.1. Thess.4.6.

¶ Exempla Biblica.

Emptionis exempla : Abraham emit servos, Genes.17.vers.27. Speluncam duplicem, 23.16. Iacob.partem agri,33.9. Putiphar Iosephum, 37.36. Iacob & filij ejus frumentum,42.v.1.2.Ioseph terram Ægypti, 47.20. David aream,2. Sam.24.24. Amri montem Samariæ,1.Reg.16. vers.23.24. Negotiatores Regis, 2. Paral.1.vers.16.17. Ieremias agrum. Ierem.32.7. Principes Sacerdotum agrum Figuli, Matth.27.7. Ioseph sindonem, Marc.15.46. Maria Magdelena, &c. Aromata. 16. vers. 1. 2. Filius Dei Ecclesiam suam, Act 20.28.1. Cor.6 20. & 7.23.1.Pet.1.19. 2.Pet.2.1.

¶ Exempla Profana.

Turiaci, mercaturam exercentes , absque omni dolo vendunt omnia, apud quos,si quis domum emerit, sacra facere in Apollinis Epicomæi fano,si verò prædium in vico quem inhabitabat,& jurare coram magistratu solet, quod revera justè emat, nec fraudulenter agat,nec arte dolove ullo. Eodem modo & magistratus quoque vendentem jurare jubet,quod sine malo dolo veneat, *Stob.serm.42.*

Themistocles prædium distrahens jussit pronunciari , etiam vicinum bonum illud habere. *Plut.in apoph.*

Cornelius asinam pecunia onustam in forum produxit, loco sponsorum, cum fundum emisset. Unde Corneliæ genti Asinæ cognomentum datum est. *Macrob.lib.1.Satur.cap.6.*

Q.Mutius Scævola Pont.Max. eloquentium juris peritissimus & jurisperitorum eloquentissimus, cum aliquando postulasset ; ut sibi fundus, cujus emptor erat, semper indicaretur, idque venditor feciſſet:dixit,se pluris æstimare,addiditque centum millia. Usque adeo ab officio boni viri non discebat. *Rutil.in ejus vita.*

Hermes Philosophus Ægyptius auditor Syriani Sophistæ,condiscipulus Procli, sub Hadriano principe, nec non minus justitia , quam doctrina præditus , si quid empturus minus justo prætio addiceretur, ipse nihilominus justum promebat ; si quid verò contra , non ultra appetebat. *Suidas.*

Episco

Episcopus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EPiscopus componitur ex ἐπὶ, quod significat in, & σκοπία ας, ἡ, id est specula, & σκοπὸς, ὁ, ὁ, quod est speculator. Itaque potest inspectator interpretari. Inde Episcopatus Episcopi munus & officium episcopium, locus ubi Episcopus commoratur. *De hac materia vide inf. ubi Prælatus.*

Nehem. c. 11. vers. 22. Huzzi filius Bani, Levitarum Episcopus (id est, inspector, visitator, præfectus, præpositus, *Pekid*, à verbo *Pakad*, visitavit, invisendi curam suscepit,) nominatur à vetere interprete Latino.

Episcopus, magistratus nomen fuit apud veteres Græcos & Latinos ut docet Etymologicon trilingue Lugdun. anno 1607. editum, pag. 280. 281. ab Ethnicis ad functiones sacras in Ecclesia Christiana vox aptè deducta: ibi nempè Episcoporum munus requiritur in primis. Nam de grege Filij Dei seriò agitur.

¶ LOCI BIBLICI.

Christus Dei filius unicus animarum nostrarum pastor & Episcopus appellatur. 1. *Petr.* 2. 25.

Ecclesiæ veri pastores & inspectores Episcopi nominantur. *Act.* 20. 28. *Philip.* 1. 1.

Episcopos fidos & verè Christianos describit Apostolus, 1. *Tim.* 3. 2. *Tit.* 1. 7.

¶ SIMILITUDINES.

Chrysostomi: quemadmodum medicus quando primò ingreditur ad infirmum, statim de stomacho ejus interrogat, & eum componere primum festinat: quia si stomachus sanus est, totum corpus validum est, Ita si Sacerdotium integrum fuerit, tota Ecclesia floret, si autem corruptum fuerit, tota Ecclesia marcida est. *In Matth.* 31. *Homil.* 38.

Sicut cor sapientiæ locus est: Ita Sacerdotes sunt receptacula sapientiæ spiritualis. *In Matth.* 21. *Homil.* 38.

Quemadmodum quum videris arborem pallentibus foliis, marcidam intelligis, quia aliquam culpam habet circa radicem: Ita quum videris populum indisciplinatum & irreligiosum, sine dubio cognosce, quia sacerdotium ejus non est sanum. *In* 21. *Matth. homil.* 38.

Quemadmodum qui principatum affectant filij, molesto animo intuantur longam patrum suorum senectutem: Sic in his nonnulli cum viderint futurum, ut Episcopus ad longum aliquod tempus dignitatis suæ munere fungatur, quemadmodum interficere nefas, deturbare illum imperio satagunt: omnes in deturbati locum suffici cupientes, ac singuli honorem illum ad se deferri spectantes. Episcopus si rem recta ratione ac judicio aggredi volet, inimici protinus Episcopo adversantur, donec illum ejecerint, vel suos candidatos intromiserint. Perinde esse videas, ut si quis gubernator, piratas habet eadem navi unà secum navigantes, qui quidem tum ipsi, tum nautis, tum vectoribus assiduè horisque singulis insidias struant. *Lib.* 2. *de Sacerdotio.*

Quemadmodum in præliis videmus generosissimos quosque milites alacriter manum cum hoste conserere, eosdemque si ita res ferat, fortiter occumbere: Ita oportere puto animatos esse, qui ad ministerij istius functionem se conferunt: videlicet ut & consecrari & summoveri juxta parati sint. *Lib.* 3. *de Sacerdotio.*

Rex aliquis si cui ex subditis honorem hunc impertitus fuerit, ut potestatē habebat quoscumque velit in carcerem conjiciendi, eosdem rursus relaxandi, is nimirum beatus ac mirandus judicio omnium fuerit. At verò qui à Deo tantò majorem accepit potestatem, quantò cœlum terra pretiosius est, quantò animæ corporibus præstant: hic itane vilem à Deo dignitatem accepisse nonnullis videri debet? *lib.* 3. *de Sacerdotio.*

Naturales parentes, si eorum liberi principes quosdam magnatésve offenderint, opem certè nullam illis afferre possint: Quomodo sacerdotes, non principes, reges, sed ipsum Dominum nobis infensum sæpenumero concilient? *ib. d.*

Qui sacerdotij optione proposita (quod quidem regno tanto est excellentius, quantum spiritus & carnis intervallum esse potest,) sustinebit nè quisquam contemptus, ac fastidij nos accesere? Qui vero id non absurdum? eas provincias parvas respuunt, ut delitos incusare? at eos qui hoc idem in maxime excellentibus factant, liberè quidem amentiæ crimine, insolentiæ autem ac superbiæ reos agere? Perinde quasi si quis eum, qui bovillum armentum despiceret, quia armentarius esse recusaret, animi quidem insolentia nequaquam præditus esset, mentis autem alienatione prorsus laborare criminaretur? *ibidem.*

D. Hieronymi ut sal cibum omnem condit, nec est aliquid tam suave, quod absque eo gustum demulceat: Ita mundi totius & propriæ Ecclesiæ condimentum Episcopus est: qui si infamatus fuerit, sive per negotiationem, sive per hæresim, sive per libidinem & (ut semel dicam) per universa peccata, à quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omnium condimentum? *Contra Luciferianos.*

Quandoquidem & pastores, quandiu noxia bestia molesta non est, sub ilicem aut populum porrecti, fistula canũt, siuentes oves liberè pro suo arbitratu pascere. Verùm simulatque senserint alicunde luporum incursionem imminere, mox abjecta fistula fundam arripiunt, & omisso calamo fustibus & saxis obarmant sese, proque septis consistentes, magno longoque ejulatu vociferantes frequenter ipso clamore feram priusquam irrumpat abigunt. Itidem & nos facimus. Superioribus enim diebus in scriptura velut in prato ludentes, choreásque ducentes nihil in oratione attigimus contentiosi sermonis, eò quod nullus esset qui nobis obturbaret, aut molestus esset. Cæterum quoniam hodie lupis omnibus sæviores Judæi oves nobis circumvallaturi sunt, ad pugnos & pugnam accingamur oportet, ne quid nobis ereptum cedat in prædam ferarum. *Adversus Iudæos oratione.*

Chromatij Episcopi. Oculo corporis, quod est membris omnibus pulchrius ac preciosius, Episcopum advertimus significatum, qui clara fidei suæ ac doctrinæ prædicatione, velut oculus quidam, Ecclesiæ corpus illuminat. Qui si, per simplicem fidem ac sanctam conversationem, Catholicus & fidelis doctor extiterit, poterit populus cui præest, doctrinæ ac formæ ipsius exemplo in lumine semper veritatis manere. Verum si is qui lumen cæteris præbere videtur per pravam fidem, aut per turpem conversationem nequam & perfidus doctor extiterit, sine dubio vitæ ac perfidiæ suæ exemplo totum corpus potest tenebrosum efficere. Unde non immeritò de tali oculo Dominus dicit: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ sunt? hoc est, Si hujusmodi doctor, qui lumen fidei ex se præbere cæteris debet, per hæresin occæcatus, tenebrosus extiterit, quantæ in populo illo possint esse tenebræ peccatorum debemus advertere. *In* 6. *cap. Matth fol.* 435.

Vide Pastor, Prælatus, Sacerdos.

Equus.

¶ LOCI BIBLICI.

EQui fortitudo à Deo est, Job. 39. 22. Equi albi visio, Apoc. 6. 2. rufi, v. 4. nigri, v. 5. pallidi, v. 8. Equorum Salomonis numerus, 1. Reg 4. 26. Equites ejus, 10. 26. Equos ne multiplicet sibi Rex, Deut. 17. 16.

Hebr. equus, *Sus*, dicitur, & habet cognationem cum verbo *Nos*, fugit: est enim equus admodum celer in fuga.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De equo. DIAL. XXXI. Franc. Petrarch.

GAV.

Equo agili delector. R. Ferocissimo, & inquietissimo animante, in omnique & inexpleta voragine. G. Equo libens circumvector. R. Non multò est pejus mari turbido quam frementi equo rapi. Nullum animal insolentius domino suo est, nec ineptè jam equorum domitoribus in proverbium venit, bis equum male facere, quod nimis hinc humilis, hinc superbus sit, qui illis viribus eaque pernicitate pro vili cibo fieri alterius, domarique, & duris stringi fasciis, nodisque & fune vinciri, freno frenari, ferro calciari pertusa clavis ungula, ferro urgeri, ferratum ferre victorem, turpem carcerem ac grave servitium pati possit? Inde autem quasi indomitus non tantum pro libero sese gerat, sed ut domini sui hostis agit omnia. Si currendum est, stimulos non audit. Si subsistendum, frena mordicus rapit. Si fremendum, torpet. Si latèndum, fremit. Obsequiosum illud (ut perhibent) fidumque animal, de quo tam multæ jactantur fabulæ, animal nobile, regium, optabile, colendumque, dignumque quod enormi pretio comparetur, anxia nutriatur cura. Imò verò animal, quod si conferantur cum obsequiis tædia, nemo sapiens emat, nemo diligens pascat, animal & otij impatiens & laboris, illo tumidum, hoc dejectum, nunc impetuosum animal, nunc ignavum, nunc audax, nunc trepidum, nunc volatile, nunc caducum, hinc culicum metuens atque umbrarum, hinc dominum suum spernens, diversisque illum viis in discrimen trahens. Quis contumaciam, quis morsus, aut calces explicet? Quis hinnitus, & ascensoris impatientiam, ac sessoris? Equidem, quot equorum mores, totidem equitum constat esse pericula. G. Equorum studio detineor. R. Mirarer, nisi ingentes viros usque ad ludibrium captos hoc studio meminissem. Quis Alexandrum Macedonem non audivit armato equo tumulum erexisse, urbemque de equi nomine appellatam? sed nihil in illo mirabile vivente impetus & animi fervor facit. Mirabilior in Augustò, quamvis minor ineptia: neque enim urbē equo ille suo instituit, sed sepulchrũ, idque ipsum illi gravitati atque ingenio impar fuit. Nam divi Julij monstruosus sonipes, an ab ipso, an ab alio ante ædem Veneris marmorea sit consecratus effigie, dubitari potest: Minor multò vel ætate, vel gloria, verum opibus ac Cæsareo nomine penè æqualis Antonius Verus (ut fileam) quem victum, quemve amictum equo, quem immodicè amabat, exhibuit certè & viventi simulachrum aureum fieri fecit, & mortuo sepulturam (quo gravius stomachemur) in Vaticano extrui, tot inter sacra ossa ibi condita, & condenda. Vix credibilia loquimur, vera tamen. Horum similiumque conscius vates heroum animas apud inferos quoque equorum studio deditas facit, nec minor ideò sed major est vanitas, quæ tamen magnos ad se animos trahere potens est. Neve quis priscā tantum non modernam amentiam suspicetur redeat ad memoriam, nec longè seu loco, seu tempore requirendus, adhuc enim vivit, nec dum senuit, & in terra Italica vobiscum degit is quem nominare non est necesse, fortunæ utique vir ingentis, nec parvi ingenij consilijque, vir alioqui magni animi, nec insulsi, ubi quid serio agendum incidit, qui tamen ægrotanti equo quem amabat, aureum pulvinar ac fericum cubile substravit. Cumque ipse interim podagra vinctus, atque immobilis medicorum legibus regeretur, nihilominus tamen aut servorum vectus manibus, aut equo altero vix injectus, & suos medicos secum ducens, equum ægrum suũ bis terque quotidie visitabat, illi suspirans atque anxius assidebat, illum leniter manu tractans, blando murmure solabatur. Quid multa? Nullum medicinæ genus intentatum, nil languenti amico debitum prætermissum fuit. Fabulam fortasse posteritas vocet, vera res & magno in populo nota est. Sic vir fortis curam equi gessit ut propriam: sic extinctum luxit ut filium. G. Delectat equitare. R. Est id quidem utile interdum, & celeritati adminiculum & fatigationi remedium, & nobilitatis insigne, nec inficior glorioſum vulgò extantem insigni equo vehi, & cunctis excellere, nec vertice solo, sed humeris & toto penè corpore supra

esse. Contra vero laboriosissimus, & sæpè domino suo pestifer immitis equus. Optes iter pedibus agere, tam nulla est respirandi vel minimum facultas, equestre periculum pedestri luto seu pulvere permutatum velis. Proinde multos mediam ad mortem rapuerunt equi, multos in mortem impulerunt, aut allisérunt, aut corporibus oppressérunt. Quid? quod non ultimum belli semen equi sunt? Tolle equos peregrinos, terris incursus partemque maximam bellicæ cladis abstuleris, ut quod de ventis in natura, quodque de Julio Cæsare in historia est quæsitum, expediens ne fuerit aut flare ventos, aut Cæsarem nasci? & de equis similiter quæri possit. Tam multa sunt utrinque contraria. Nec immeritò Thessalia, quæ prima equos reperit domuítque, prima aureum argenteúmque nummum cudit, prima pelagus rate tentavit, Martis seminarium visa est, quod non semel tot post sæculis multo claróque sanguine patuit. G. Quam me putas juvet poëta noster, ubi nobilis equi spiritum, moresque descripsit? R. Nec terret Hebræorum vates ubi ait, Ab increpatione tua Deus Jacob dormitaverunt, qui ascenderunt equos. Excute singula, non tam illud lene, quam hoc asperum.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virgilius, Georgic. lib. 3.

Continuò pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto:
Nec vanos horrèt strepitus (illi ardua cervix,
Argutúmque caput, brevis alvus, obesaque terga,
Luxuriatque toris animosum pectus, honesti
Spadices glaucique, color deterrimus albis,
Et gilvo) tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus & tremit artus,
Collectúmque premens volvit sub naribus ignem.
Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos spina, cavátque
Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amiclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Græij meminere Poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Georgius Scotus.

Cætera rerum opifex animalia finxit ad usus
Quæque suos, equus, ad cunctos se accommodat usus,
Plaustra trahit, fert clitellas, fert esseda, terram
Vomere proscindit, dominam fert, sive natatu
Flumina, seu fossam saltu, seu vincere cursu
Est salebris opus, aut canibus circumdare saltus,
Aut molles glomerare gradus, aut flectere gyros.
Libera seu vacuis ludit lascivia campis.
Quod si bella vocent tremulos vigor acer in artus
It, domino & socias vomit ore & naribus iras,
Vulneribusque offert generosum pectus, & unà
Gaudia, mœrorem, sumit ponitque vicissim
Cum domino: sortem sic officiosus in omnem,
Vt veteres nobis tam certo fœdere junctum
Crediderint mixta coalescere posse figura,
Inque Pelethroniis Centauros edere sylvis.

Error.

¶ Definitio et etymolog.

Errare est aliud pro alio putare, vel falsum pro vero putare, *Sec. Aug.* Unde error, qui Græcè πλάνη,ης, ἡ πλανάομαι, error dicitur. Errare propriè est vagari. *Virg. recens à vulnere Dido, errabat sylva in magna.* Sed quoniam pecudes errando, hoc est vagando pascuntur errare aliquando pro pasci ponitur. *Virg. mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* Item quia vagando sæpè à recta via deflectitur, errare aliquando pro peccare, & delinquere accipimus, à quo fit error, quo modo delictum significat, modo erratum. Et vagatio ipsa propriè erratio dicitur. Differt autem sic error ab erratione, ut error sit animi, erratio pedum. *Terentius: Sanè hac multo propius ibis, & minor est erratio.* Differunt præterea error, nescientia & ignorantia sic: Quod nescientia simplicem negotiationem scientiæ importat. Ignorantia verò quandoque significat scientiæ privationem. Et tunc ignorantia est carentia scientiæ quam quis natus est habere. Hoc enim est de ratione cujuslibet privationis. Quandoque autem ignorantia est aliquid scientiæ contrarium, quæ dicitur ignorantia perversæ dispositionis puta, cum quis habet habitum falsorum principiorum, & falsarum opinionum, ex quibus impeditur à scientia veritatis. Error autem est approbatio falsorum pro veris; unde approbare falsa pro veris addit actum quendam super ignorantia. Potest esse ignorantia sine hoc, quod aliquis de ignotis sententiam ferat. Et tunc ignorans est, & non errans. Sed quando jam falsam sententiam fert de his, quæ nescit, tunc propriè dicitur errare. *Ex B. Tho. in q. de Malo. q. 3. a. 3.*

¶ Loci Biblici.

Errores difficile corriguntur. Act. 10. 45. erroris efficacia, 2. Th. 2. 11. Error pro deceptione, Eph. 4. 14. 22. 4. 1. Thes. 2. 3. 1. Tim. 4. 1. Iud. v. 11. pro illusione, Esai. 30. 10. pro imaginatione, Esai. 45. 16. pro incogitantia, Gen. 42. 12. Eccl. 1918. pro vanitate, Iob. 15. 31. Esai. 30. 28.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Errare.

Errare faciet quasi ebrios. *Iob.* 12.
Et dixi, semper hi errant corde. *Psalm.* 94.
Erraverunt in solitudine in inaquoso. 107.
Et errare fecit eos in invio, & non in via. *Ibidem.*
Erravi sicut ovis quæ periit. 118.
Animæ dolosæ errant in peccatis. *Proverb.*
Errant qui operantur malum. 14.
Deus in judicium adducet omne opus, cum omnis occulta re sive quid bonum, sive malum fuerit. *Eccl.* 22.
Nos omnes erravimus tanquam ovis, quisque viam suam sectatus. *Esa.* 53.
Propheta cum erraverit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum: & extendam manum meam super illum: & delebo eum (dicit Dominus) de medio populi mei Israël. *Ezech.* 14.
Erratis nescientes scripturas. *Matth.* 22.

¶ Patrum Sententiæ.

Interest in quantum, & quibus rebus erretur, & quàm facilè se quisque corrigat, vel quanta pertinacia suum defendere conetur errorem. *Aug. in epist. ad Marcell.*

Nimis perverse seipsum amat, qui & alios vult errare, ut error suus lateat. Quantò est melius & utilius, ubi ipse erravit, alij non errent, quorum admonitio errore careat? Vos qui me tumultum diligitis, si talem me asseritis, ut nunquam in scriptis meis errasse dicatis, frustra laboratis non bonam causam suscepistis, facile in ea, me ipso judice, superamini, quoniam non mihi placet, cùm à charissimis meis talis esse existimor, qualis non sum profectò, non me, sed pro me, alium, sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum, diligunt. *ibidem.*

Non placet sententia Tullij maximi authoris Roman ieloquij, qui nullum unquam verbum, inquit, quod revocare vellem emisi: quæ quidem laus, quamvis præclarissima videatur; tamen credibilior de nimium fatuo, quam de sapiente perfecto. Sed in bonam partem accipiatur: ut quempiam fuisse talem credamus, qui cum sapienter omnia loqueretur, nullum unquam verbum, quod revocare vellet emisit: hoc potius de hominibus Dei, qui à Spiritu Sancto laudati sunt, quam de illo, quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ergo excellentia tam longè absum, ut si nullum verbum, quod revocare velim, protulero fatuo sum quàm sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt authoritate dignissima, qui nullum verbum non quidem revocare vellet, sed quod revocare deberet, emisit. Non mihi igitur, Tullia illa blanditur, sed angit me planè illa Horatiana sententia. *Nescit vox missa reverti. ibid.*

Diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores. *August. in epist.*

Nonnullis errare profuit aliquando, sed in via pedum, non in via morum. *ibidem.*

O quàm detestandus est error hominum, qui clarorum virorum quædam non rectè facta laudabiliter se imitari putant, à quorum virtutibus alieni sunt. *De unico Baptismo.*

Nihil gravius, quàm errantem adeo deseri, ut se revocare non possit. *Ambros. in l. de Cain, & Abel.*

Nonnulli dum plus exquirunt contemplando, quàm capiunt, usque ad perversa dogmata erumpunt: & dum veritatis discipuli esse negligunt, humiliter, magistri erroris fiunt, *Greg. l. 8. mor.*

Quidam eorum, qui libenter habent criminari proximos suos, adscribunt nobis & doctrinæ nostræ crimen blasphemiæ quod à nobis nunquam audierunt. Dicunt enim patrem malitiæ & perditionis eorum, qui de regno ejiciuntur, id est, diabolum, me dicere esse salvandum, quod nec aliquis quidem mente captus, & manifestè insaniens dicere potest. Sed nihil mirum videtur, si adulteretur doctrina mea ab inimicis, & illa corruptione corrumpatur, quali corrupta est epistola Pauli Apostoli. Nam quidam sub nomine ejus falsam epistolam conscripserunt, ut turbarent Thessalonicenses, quasi instaret dies Domini, & seducerent eos. *Orig. in epist. Apolog.*

Multis qui in pace Ecclesiæ negligenter vixerant, subito errasse, & in flagitia aliqua cecidisse profuit, dum post casum pœnitendo erecti vigilantius Domino servire cœperunt, & qui pigri ac desides in innocentia stare videbantur, per accidentem sibi ruinam admoniti sunt solertius erga sui custodiam contra omnes antiqui hostis insidias accincti, ita ut qui nec propriam vitam recusare ostenderant, postmodum etiam supernæ salutis cum sua ejectione curam gerant. *Beda super Esdr.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes, cuidam objicienti, quod aliquando falso signasset monetam (nam hanc ob rem jussus est exulare.) Fateor inquit, fuisse tempus, quo talis eram, qualis tu tunc es: qualis autem ego nunc sum, tu nunquam futurus es. Notabat eos, qui juuentutis errores in aliis reprehendunt, quum ipsi ne in senectute quidem corrigant suos. *Laërt. lib. 6.*

Idem, quodam item objiciente Diogeni, & exilium ob facinus illud ei perpessum exprobrante, respondit Diogenes: Tum temporis celeriùs etiam juvenis reddebam lotium, nunc non item. Cynica circuitione notavit juvenilem ætatem quæ facilius reddit humorem vesicæ, quum senibus molesta sit. *Laërt. l. 6.*

Anonymus, quidam servo, qui dum puniretur dicebat, Non volens erravi: Non volens, igitur (inquit) pœnas dato. Vulgaris quidem, sed frigida

frigida excusatio est. Inscius feci. Vigilandum erat, ne quid committeret imprudens. *Plut. in Lacon.*

Minutius, facti pœnitens, quod Fabium insimulasset, à quo postea esset adjutus, Ad commilitones, Boni (ait) sapientisque viri est, si erraverit, in reliquum tempus doctorem se sibi ascisc ere. *Brus. l. 5. c. 12.*

Scipio Afr. Turpe aiebat, in re militari dicere, Non putaram. Videlicet, quia explorato, & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere: summa ratione arbitrabatur. *Val. Max. l. 7. c. 2.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi, nihilominus error gentilis superstitionis, quamvis à nullo unquam obturbaretur, & profunda quiete frueretur à seipso extinctus est, & in semetipso in diversa corruit. Non secus quam corpora diuturnæ putredini obnoxia: quæ licet à nullo offendantur, per se tamen sponte dissolvuntur paulatim abolentur. *Contra Gentiles, & in Babylam martyrem.*

Archita Philosophi, Quemadmodùm fabrum, licet optimus habeatur, aliquoties in operibus, quæ præ manibus sunt, videmus aberrare; itemque gubernatorem, & in universum omnes tamen non negamus, quin artis habitum acquisierint. Ita nec luxuriæ vacantem temporibus quibusdam, aut injustè agentem, aut præ metu cunctantem in numero improborum habebimus, sed errorem condonabimus. *In lib. doctrina morali. Meminit etiam Stob. in serm. de Virtute, qui est in ordine primus.*

Senèca, una tussis non facit phtisin, sed in morem adducta: Ita error non statim gignit animi morbum.

Ut in magna strage alius alium trahit in ruinam: Ita in publico errore, alius alium secum trahit ad perniciem.

Anonymi, clymeno herba ita morbo medetur, ut sterilitatem adferat etiam in viris: Ita quidam malum aliquod ita profligant, ut aliud diversum admittant. *In simil.*

Vt solis defectus magnam mortalium perniciem trahit: Ita regis error etiam levis, magnam tamen in rebus humanis gignit perturbationem. *In simil.*

Qui noctu optimè vident, ferè interdiu connivent: Et qui in obscuris solers est, fit ut aliquando in re manifesta aberret. *In Apoph.* 85.

Thriveri, multa sunt vitia quæ excæcant, glaucoma tamen si quid aliud incurabile est, quippe cæci sunt, sed quasi videntes: Magis deplorati & admitabiles, qui sese errare sciunt & tamen errorem dedisc ere nolunt: aliosque pervertere contendunt. *In Apoph.* 124.

Quemadmodum malum quod in aliquo membro circumscribitur, tolleratur: sed quod proximum continuè violat, excinditur, aut certe exuritur: Ita multo tolerabiliora sunt vitia, quæ tantum proprio authori officiunt, quam quæ proximum quemque invaduut. *In Apoph.* 119.

Qui semel abertat in quadrivio, fere in varia diverticula tandem deviat: nec errorem benè explicat, nisi regressus quasi novam viam ineat: Ita qui errare cœpit, facilè multos errores congerit: nisi paulatim intermittat ac quasi recens ad intermissam disputationem redeat. *In Apoph.* 58.

¶ Adagia.

Eadem obertare chorda. *Horatius.*

In eos consimne dicetur, qui vel in simili re crebrius peccant, vel culpam eandem iterum atque iterum committunt.

Iterum eundem ad lapidem offendere. δὶς πρὸς τὸ αὐτὸν πρόσκρουσον εἰσαφίκεσθαι, λίθον.

Sapientis haud est bis in eodem labier. Zenodot.

Vulpes non iterùm capitur laqueo. ἀλλ' οὐκ ἄν δὶς, ἀλώπηξ πέσοις.

Stupidi est hominis in malum gustatum incidere.

Non licet in bello bis peccare. ἁμαρτεῖν οὐκ ἔστι δὶς ἐν πολέμῳ.

In rebus periculosis non est tutum labi.

Venia primùm experienti. συγγνώμη πρωτοπείρῳ.

Ignoscendum his, qui rudes novo quopiam in negotio incipiunt versari, si quid per imperitiam peccarint.

Sus in volutabro cœni. λυσσῶν εἰς κύλισμα βορβόρου.

Cum quis iterat jam extirpata flagitia. Extat in Epist. D. Petri.

Canis reversus ad vomitum. κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέρεμμα. *Idem.*

Quadrabit in eos, qui relabuntur in eadem flagitia.

Decipienti semel.

Ioannes Campanus, Decipienti me semel Dij malè faxint: faxintque bene, si bis idem deceperit. Confine illi: Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

In limine offendere. In portu impingere. *Virg. Hieron.*

Pro eo quod est: Statim in ipso operis ingressu peccare. In limine deficere. Idem.

Cantherius in porta.

Natum à Sulpicio Galba quodam, cui quum in provinciam ituro Cantherius in porta cecidisset: Rideo, inquit, Cantherie in porta, cum tam longum iter sis iturus, iam lassum esse te, cum vixdum sis ingressus.

Erubescentia.

¶ Definitio et etymolog.

Erubescentia, Græcè ἐρυθρίασις, ιος, ἡ, ἐρυθριάω, erubesco. dicitur. Est autem erubescentia timor in convitij expectatione. *Secundum Ioannem Damascenum l. 2. c. 15. Et secundùm eundem* hæc est optima passio.

Differunt erubescentia & verecundia, quod erubescentia est de turpi fiendo, verecundia de turpi facto. *Sec. B. Thom. 1. Sec. q. 45. a. 4.*

¶ Exempla Biblica.

Erubescentiæ exempla: Servi Ehud, Iudic. 3. v. 24. 25. Elisæus, 2. Reg. 3. 14. Esd. 1. Esdr. 8. 22. 3. Esdr. 8. 52. Adversarij Christi, Luc. 13. 17.

Vide, Pudor, Verecundia.

Eruditio.

¶ Definitio et etymolog.

Eruditio, Græcè παιδεία, ας, ἡ, παιδεύω, erudio, dicitur. Etenim rudis, sive raudus propriè dicitur res rudis, aspera, & imperfecta. Ideo hominem imperitum, rudem nominamus, à quo fit eruditio, quod est doceo, instruo: & eruditio doctrina: & eruditè adverbium, doctè: ita & ruditas, imperitia, & obtusitas ingenij: & rudis, impolitus, à quo rudiculus diminutivum. Sanè rudis etiam erat virga, quâ emeriti gladiatores donabantur. *Iuvenalis: Ergo si dabit ipse rudem, id est, libertatem, & finem pugnandi.* Prætereà novum rudus est materia pavimenti, hoc est, saxa de novo contusa, seu testæ fractæ ad pavimentum faciendum, & rudis vetus materia veterum pavimentorum, & diruptorum ædificiorum: quæ lapidibus & testis confractis, calceque ac arena constat. *Plinius, Complanata veterirudere erant via*, ab Hebræo verbo *Lamadh*, i. didicit. Cognationem habet cum *Madadh*, mensura vit: nam discere est ad mensuram cognitionis suæ plura adjicere. Hinc Græcis veteribus, per aphæresim, μήθω, disco, pro quo hodie usurpatur μανθάνω, & qui discit, μαθητὴς, Discipulus, μάθημα, μάθησις, disciplina, eruditio. A *Lamadh*, derivatur *Limmudh*, disciplina, & per auxesin discipulus, 1. *Chron.* 25. 28. & *Lamadh*, adjectum, i. doctus, eruditus, *Ezech.* 27. 23.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Menander.

Ἀναφίρετον κτῆμ' ἐστὶ παιδεία βροτοῖς.
Inseparabile possessio est eruditio mortalibus,
Ἀπάντων ἡ παίδευσις ἡμέρους ποιεῖ.
Omnes eruditio mansuetos facit.
Βεβαῖον ἀρετῆς ἐστὶ δ' ἀπαιδευσία.
Bravium virtutis est bona institutio.
Βλέπων πεπαίδευμ' εἰς τὰ τῶν κακῶν.
Inspiciens eruditus sum in alierum mala.
Γράμματα μαθεῖν δεῖ, καὶ μαθόντα νοῦν ἔχειν.
Literas discere oportet, & discentem mentem habere
Διπλᾶν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.
Duplum vident, qui didicerunt literas.
Βακτηρία γάρ ἐστι παιδεία βίου.
Sustentaculum enim est eruditio vitæ.
Καλλιστὸν ἐστι κτῆμα παιδεία βροτοῖς.
Pulcherrima est possessio eruditio mortalibus.
Κ' ἐν τοῖς ἀγρεώταις ἐστι παιδείας λόγος.
Et inter agrestes est eruditionis sermo.
Καλὸν δὲ γέροντι μαθεῖν σοφόν.
Pulchrum est etiam seni discere vehementer.
Τιμὴ πέφυκε πᾶσι παιδεία βροτοῖς.
Honor est omnibus eruditio mortalibus.
Ὁ γράμματ' εἰδὼς, κἀγαθὸν νοῦν ἔχει.
Qui literas novit, egregiam mentem habet.
Ὁ σοφὸς ἐν αὑτῷ περιφέρει τὴν οὐσίαν.
Sapiens in seipso circumfert substantiam.
Ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος ἀπαίδευτος.
Non percussus homo non eruditur.
Ὁ γραμμάτων ἄπειρος ἀ βλέπων βλέπει.
Literarum expers non inspicit aspicit aspiciens.
Ὡς ἁδὺν ἡ μάθησις, αὖ μὴ νοῦς πάρῃ,
Quam nihil disciplina, nisi mens adsit?

¶ Similitudines.

Democratis, quemadmodum mœmia civitatibus, sic animi, per disciplinam exculti decus & munimentum præstant. *Apud Ant. in Melissa part. 1. serm. 50.*

Plinij, ut laurus tota viret perpetuo: Ita doctrinæ fama non senescit, neque marcescit, *Lib. 5. c. 30.*

Terra quæ gignit salem, nihil aliud gignit: Sic ingenia fœcunda in literis, in cæteris verò rebus non perinde valent. *Lib. 31. c. 7.*

Joannis Ludovici Vivis. Eruditio pastus ingenij verissimus, ut indignum sit, pasci corpus, esuriente animo; ex qua voluptates & oblectamenta, & solida & perpetua: quæ alia ex aliis nascentia, & se renovantia, nunquam nos deserunt, nec lassant. *In introductione ad Sapientiam, c. 4. fol. 58.*

Thriveri, ut flamma lignis quotidie magis ac magis accenditur; sic virtute præditus animus literis nunquam satiatur. *In Apoph. 57.*

Quemadmodum terra licèt optimè culta sit, & semine obruta, non tamen fruges ullas edit, nisi cœli aëriisque clementia accedat: Sic eruditio diversarúmque artium scientia nequaquam solis præceptis innitur, sed sursum datur, ac cœlesti irrigatione demum perficitur. *In Apoph. 14.*

¶ Fabula.

Hirundines & olores.

Hirundines oloribus convitia faciebant, & exprobrabant illis obscuritatẽ Musicæ illorũ. Quid enim inquiunt prodest vobis concessa à diis singularis canendi facultas, qua primum rarissimè utamini, deinde per loca deserta, auscultãtibus fluminibus scilicet & pratis abuti videamini?

Ipse

Ipsi scilicet inter vos suavissimos modos, ut fertur, cietis. Pudetne igitur cum celatis aut invidetis hanc voluptatem hominibus? Nos quidem non solùm urbes, sed domos ipsas, & tecta atque conclavia ædium cantu replemus. Quid quæritis argumentum carminis? Proprium enim est vetus & Atticum: Pandion, Athenæ, Thereus, Thracia, Barbarorum affinitas, contumelia, linguæ exsectio, mirificum judicium literarum. His accedit litis & forma nostra mutata. Vix responsione dignatas stolidas aviculas, unùs tandem ex agmine olorum sic alloquitur: Nostra causa, si hominibus notum sit tempus quo ad Favonij flatus pandimus alas, & illum suavitatis modulatorem spiritum admittimus, plurimi in hæc deserta loca venturi sint, sed nobis vulgari sanctissimam scientiam turpe visum. Neque in copia ac multitudine neque temere, sed exquisita & absoluta illa omnibus numeris uti pulchrum, corrumpere autem quasi prostitutione quadam sceleratum ducimus. At vos à tectis & sedibus suis repellunt homines & vestros cantus aversantur, neque immeritò, quippe quæ silere ne excisis quidem linguis sciatis in illa ipsa deploratione mali vestri, loquaciores, quam illi qui voce & lingua famam & gloriam quærunt. Vos quidem abite, & ingrata musica vestra molestæ, ut hactenus estote mortalibus. Nos neque ingeremus ultrò carmina nostra, neque sæpè tractando violabimus. Musarum sacra, non prius in urbibus cantaturi, quam non modo hirundines, sed etiam monedulæ ex his excesserint.

Hoc innuit fabula præstantissimam artium, neque locum dignitatis habere, neque ullo pretio esse vulgo & apud imperitos. Cavete igitur eruditos sibi & Musis.

Evangelium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EVANGELIUM, Græca dictio est, εὐαγγέλιον, ου, τὸ, & est bona annuncio, nam εὖ bene, & ἀγγέλλω nuncio dicitur.

In Ecclesia Evangelium est prædicatio gratiæ Dei peccatoribus resipiscentibus per Christum partæ & efficaciter credentibus, & Deum timentibus oblatæ ad vitam æternam.

¶ LOCI BIBLICI.

Evangelium, pro historia per Evangelistas conscripta: ut cum dicitur Evangelium secundum Matthæum, Marcum, &c. Ut interpretatur Lucas, Act. 1. 1. pro Evangelica doctrina, seu salutis doctrina, non ab hominibus excogitata, sed è cœlo Joan. 1. 18. ad nos allata; Marci. 16. 15. Galat. 1. ver. 6. sicut prædictum fuit, Esaiæ 52. 7. mutua sit inter fidem & verbum prædicatum relatio, Rom. 10. 17. pro doctrinæ illius salutiferæ annunciatione, Rom. 1. vers. 1. 6. & 15. 19. 1. Corinth. 4. 15. & 9. 14. 2. Corint. 8. 18. Philip. 4. 15. & 2. 22. Col. 1. 5. 1. Thess. 3. 2. 2. Thess. 2. 14. 2. Tim. 1. 8. & 2. 8.

Evangelium Crux interdum dicitur, Galat. 5. v. 11. & à Petro λόγος, id est, sermo, per excellentiam dicitur, Act. 10. 36.

Evangelium Christi, Marc. 1. v. 1. Rom. 1. 9. & 15. 19. 2. Cor. 2. 12. & 10. 14. Gal. 1. 7. 1. Thess. 3. 2. 2. Thess. 1. 8. Dei, Rom. 1. 1. 2. Cor. 11. versicul. 7. 1. Thess. 2. 2. 8. 9. 1. Petr. 4. 18. Regni Dei. Marc. 1. 14. Ministri Evangelij aliquando suum illud vocant, Rom. 2. ver. 16. & 16. 25. 2. Corinth. 4. 3. 1. Thess. 2. 14. 2. Tim. 2. vers. 8 Evangelium gloriæ Dei nomine significatum, Rom. 1. ver. 16. 1. Tim. 1. vers. 11. Evangelium lacti comparatur, 1. Petr. 2. vers. 2. vide. 1. Cor. 3. 2. Evangelium vocatur lex fidei, Rom 3 vers. 27.

Evangelium est æternum, Apoc. 14 6. arcanum, Eph. 1. 9. & 3. 3. & 6. 19. Col. 1. 26. & 4. 3. 1. Tim. 3. 9.

Evangelij effecta: Fides, 1. Tim. 4. 6. illustratio vitæ, 2. Corinth. 4. 6. 1. Tim. 1. 10. pax, Eph. 6. 16. reconciliationis ministerium 2. Corinth. 5. 19. Regnum Dei stabilire, Matth. 3. 2. & 4. 23. & 9 35. & 24. Marc. 1. 14. Luc. 16. 16. Col. 4. v. 11. regimen vitæ, Gal. 6. 16. salutis collatio, Act. 13. v. 26. & 28. 28. Rom. 1. 16. Spiritus administratio, 1. Cor. 3. 8. vitæ collatio. Act. 5. v. Philip. 2. v. 16.

Evangelij subjectum Christus, & ejus gloriæ illustratio, Rom. 1. 3. 2. Cor. 4. 4. hinc fit, ut testimonium Christi nominetur, 1. Cor. 1. 6. & 2. 1. 2. Tim. 1. 8. Dicitur virtus Dei, Rom. 1. 16. 1. Cor. 1. v. 18. 24.

Evangelium quibus manifestum, Matth. 11. 25. & 13. 11. Luc. 10. 21. omnibus & palam in toto orbe annunciandum, Matth. 10. 27. & 24. 14. & 28 19. Marc. 13. 10. & 16. 15. Luc. 12. vers. 2. 3. & 24. 47. Tit. 2. 11. ubique annunciatum, Colos. 1. 23. calumniis obnoxium, Rom. 1. 2. quibus opertum, 2. Col. 4. 3. per Prophetas promissum, Rom. 1. 2. afflictionibus promovetur, Phil. 1. v. 22. 13. à paucis recipitur, Esa. 53. 1. Matth. 7. 14. Rom. 10. 16. & 11. v. 3. 5. Evangelij certitudo, 1. Cor. 2. 5. 1. Gal. 1. 8. 1. Pet. 1. 12. 2. Petr. 1. 16.

Evangelio omnia posthabenda, Matth. 13. 46.

Evangelistæ dantur Ecclesiæ, à Christo, Eph. 4 11.

Evangelizare absolutè positum pro prædicare, 1. Cor. 15. 2.

Evangelizari passivè, pro Evangelium annunciari, aut Evangelij prædicatione dignari. Esa. 61. 1. Matth. 11. 3. Luc. 4. 18.

Evangelizanti debetur necessaria vitæ sustentatio Mat. 10. 9. Marc. 6. 8. Luc. 9. 4. & 10. 7. Rom. 15. 26. 1. Cor. 9. v. 11. 13. Gal. 6. 6. 1. Tim. 5. 17. 2. Tim. 2. 6. Vide Ecclesia.

Evangelij confirmatio ex donis Spiritus sancti. 1. Cor. 1. 6. ex S. Pauli constantia, Phil. 1. 7. ex multitudine verè credentium in Christum, Col. 1. 6. ex Prophetarum oculis 2. Petr. 1. 19.

Evangelij doctrina lac & cibus, 1. Cor. 3. 2. Heb. 5. 12. 1. Pet. 2. 2. Nova videtur, Marc. 1 27. Act. 17. ver. 19. 20. Nova tamen non est, Joan. 8. 25. Act. 2. 16. & 3. 18. & 10. 43. & 13. 32. Rom. 1. 2. & 16. 25. Eph. 1. 9. & 3. 8. 9 2 Tim. 1. 9. 1. Joan. 1. 2. & 2. 7.

Evangelij definitio ab effectis sumpta habetur, Rom. 1. 16. finis. Rom. 15. 16. 1. Corint 1. 9. & 2 7. & 2. Corinth. 3. 18 & 10. 4. 5. 6. & 1 Thess. 1. 9 & 4. 3. Tit. 2. 11. 12. & 1. Joan. 2. 12. Evangelij hostes duplices, Matth. 7. 6. Evangelij patrocinium ab omnibus suscipiendum, 2. Tim. 4. 16. Hebr. 13. 5.

Evangelij prædicatio quanti æstimanda, Rom. 18. 15. 2. Cor. 4. 4. Gal. 3. 2. 5. Apoc. 1. 20. Confertur messi Matth. 9 37. Luc. 10. 2. Joan. 4. 35. fermento, Luc. 13. 21. Est cultus Deo gratus, Joan. 4. 36. Rom. 1. 9. & 15. 16. Evangelij admiranda propagatio, Act. 2. 41. & sequentibus, cap. præstantia, 2. Cor. 3. 6. 7. Eph. 3. 8. Coloss. 1. 27. & 4. 3. 4. Hebr. 6. 18. Evangelium lege præstantius, Esai. 54. 1. Rom. 3. 3. 2. Cor. 3. 7. 8. Gal. 4. 24. 26. 27. Heb. 2. 1. & 9. 19. & 11. 18 21. 23.

Evangelij puritas retinenda. Rom. 16. 17. Gal. 2. 5. & 5. 8. Jud. v. 3. Evangelij thesaurus in vasis fictilibus absconditur, 2. Cor. 4. 6. Evangelij veritas, pro ejus genuina puritate, Gal. 25. Evangelij vis, quanta in arcanis patefaciendis, Luc. 2. 35.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Evangelij fructus quoad prædicantem.

Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor in firmamento, & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Dan.* 12.

Væ enim mihi est, si non Evangelizavero; si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est. 1. *Cor.* 9.

Notum vobis facio fratres, Evangelium, quod Evangelizatum est à me; quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. *Gal.* 1.

Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens teipsum salvum facies, & eos qui te audiunt 1. *Tim.* 4.

Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus, sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, & vocavit vocatione sua sancta. 2. *Tim.* 1.

Quoad audientes.

Cum propheta defecerit, dissipabitur populus, qui vero custodit legem beatus erit. *Prov.* 2.

Et audient in die illa surdi verba libri. Et addent mites in Domino lætitiam, pauperes homines in sancto Israël exultabunt. *Esai.* 2. 9.

Et non facient avolare à te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc via, ambulate in ea, & non declinabitis ad dexteram neque ad sinistram. 30.

Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob & reliquias Israël convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. 49.

Spiritus Domini super me eo quod unxerit me Dominus, ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam & clausis apertionem. 61.

Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, avertissem utique eos, à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. *Ier.* 23.

Noli subtrahere verbum, si fortè audiant & convertantur unusquisque à via sua mala, ut pœniteat me mali, quod cogitavi facere eis propter malitiam studiorum eorum. 26.

Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti: Judæo primum & Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem. *Rom.* 1.

Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & salvamini, 1. *Cor.* 15.

Conteltatur nos & Spiritus sanctus: postquam enim dixit: Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus, dabo leges meas in cordibus eorum & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. *Heb.* 10.

Evangelij usus bonus quoad prædicantem, ut prædicandi habeat auctoritatem.

Primus ad Sion dicet: Ecce adsum, & Jerosolymis: Evangelistas dabo *Esaiæ* 45.

Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. *Matth.* 9.

Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. 24.

Ego dedi eis sermonem tuum. *Joan.* 17.

Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum. *Ibid.*

Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus in obedientiam gentium, in verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti. *Rom.* 15. 15.

Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. *Tit.* 2.

Aliorum quærat felicitatem.

Infirmos curate, mortuos suscitate, gratis accepistis, gratis date. *Matth.* 10.

Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum. 2. *Cor.* 4.

Non enim quæro, quæ vestra sunt, sed vos. 12.

Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est: neque querentes ab hominibus gloriam, neque à vobis. 1. *Thess.* 2.

Argentum & aurum, aut vestem nullius concupivi. *Act.* 20.

Victus necessitatem accipiat Evangelizans.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.

virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. *Matth.*10 *Marc.*6.*Luc.*9.

In eadem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt Dignus est enim operarius mercede sua. 18.

Probarunt Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum. Placuit enim eis & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent, & in carnalibus ministrare illis. *Rom.* 15.

Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantavit vineam, & de fructu ejus non edit? 1. *Cor.* 9.

Si nos vobis spiritualia seminavimus: magnum est si nos carnalia vestra metamus? *Ibidem.*

Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere. *ibid.*

Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis. *Gal.* 6.

Rogamus vos fratres, ut noveritis eos, qui laborant, inter vos, & præsunt vobis in Domino: & monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum, & pacem habete cum eis, 1. *Thess.*5.

Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè, qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura; Non alligabis os bovi trituranti, & dignus est operarius mercede sua. 1. *Tim.*5.

¶ Similitudines.

Christi Salvatoris, quemadmodum fermenti modica portio multæ impositæ farinæ, totam fermentat, inque suum convertit saporem, & reddit panem acida sua natura multo gratiorem & suaviorem, qui alioqui sine fermento futurus erat insipidus. Sic etiam Evangelica doctrina, quamvis ipsa appareat vilis & aspernanda; mundo tamen proposita ex insipido & fatuo efficit sapientissimum, adeóque totum ferè in suas partes attrahit, & in suam naturam transformat. *Matth.*13.

Vt integrum sinapis semen, licet exiguum, in terram jactum non elangueſcit, sed suapte sponte in grandem arborem succrescit: Ita semel concepta fidei atque Evangelij vel minima scintilla, magis ac magis proficit, atque adolescit. *Matth.*13. *& Mar.* 4.

Nullum est tam prægnans semen quod alterius societatem repudiat, aut qui lolium aut zizania non potest interseri, sæpe ultro simul cum ipso exoritur. At semen Evangelij etiam quæ interserta sunt, sua natura interimit & suffocat.

Chrysostomi Judæi legi studentes, quasi candelæ assistentes, observabāt quæ legis sunt. Sic & nos majores his veniente sole justitiæ relicta umbra, ad veritatem Evangelij manu ducimur. *Homil.*54.*in Genes.*

Sicut oriente sole tenebræ discutiuntur. Ita virtute apparente omnis è medio tollitur malitia. *Homil.* 61. *in Genes.*

Thriveri, ut qui cibum boni succi corrumpere potest, nullum alium ferre poterit: Sic qui Evangelium profanare audet, nihil aliud tam sanctum occurret, quod non violet. *In apoph.* 43.

Fere unusquisque cibus suæ ætati convenit, ac panis unicuique conducit: Ita & Evangelium provectis & parvulis convenit, & quod est mirabile, unicuique proprium existit. *In apoph. fol.* 47.

Vt sol nulli invehit tenebras, sed illustrat omnes: ita Evangelium nullis offundit errorem, sed illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *In apoph. fol.* 147.

Quemadmodum corpus inedia affatim, inopia verò cibi deficit paulatim: Ita gentes verbi Evangelij contemptu pereunt: Christiani vero ejusdem negligentia elangueſcunt *In apoph.*

Sicut cibus mansus, & aliorum saliva infectus genuinam gratiam amittit: Ita sæpe & ipsum Evangelium aliena fæce conspurcatum: *In apoph.* 49.

Divus Chrysostomi: sicut ex diversis itineribus venientes ad unam mansionem contendunt: Sic & Evangelistæ ex diversis occasionibus loquentes, in unum sensum ingrediuntur. *Homil.*18. *in Matth.*

Quemadnodum si quis eum qui ex littore civitates, oras portusque conspiceatus sit, in medium postmodum pelagus proveheret, priorum conspectu amoto, in nullum certum objectum, sed in infinitum ejus dimittit intuitum: Sic Evangelista suprà omnem nos creaturam ad cœlestia erigens, ad supernum erectum oculum dimittit, nullo fine (ut arcana illa assequamur) nobis adhibito: quippe qui nullus est. *Homil. in Ioan.*

Quemadodum qui in Euripo sunt, huc illuc jactantur: Itidem hi nunquam sibi constant, utpote incerta & fragili sententia omnia loquētes, verum hic piscator omnia absque ulla dubitatione differens, tanquam petræ innixus, nulla ex parte titubat. Ipsis namque supernis penetralibus dignus habitus est, & cum omnipotentem Deum in se loquentem habebat, nihil terrenum sentit, ut ille: qui ne per quietem quidem regias ingredi meriti sunt, sed extra in foro, & in aliorum hominum consuetudine pro captu suo invisibilia conjectantes, multis se ambagibus involvet sunt, cum de supernis mysteriis disputare contenderint: & tanquam cæci & ebrij, non mutuo duntaxat errore, sed plerisque in locis secum iisdem semper rebus dissideant. *Homil.* 1. *in Ioan.*

Eucharistia.

¶ Definitio et etymolog.

Eucharistia Græca dictio est, εὐχαριστία, as, ἡ, quæ in novo Testamento passim occurrit, & gratiarum actionem significat, teste veteris editionis Latinæ authore. Sacramentum corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi, Eucharistiæ sacramentum dictum est, nempe quod in sacra mensa solemnes gratiarum actiones Deo Patri reddantur à piis communicantibus pro redemptione æterna per Christi obedientiam usque ad mortem acquisita.

A Domino utiliter discipulis suis instituta.

Vespere facto discubuit, & duodecim cum eo: cœnantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit, fregit, denique discipulis suis, ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens: hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. *Matth.* 26. *Marc.* 14. *Luc.*23.

Ego enim accepi à Domino, quod tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit, & dixit: Accipite & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnavit, dicens. Hic calix novum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotiescumque biberitis, in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, & calicem biberis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. 1. *Cor.* 11.

A nobis reverenter sumenda ob ipsius sublimitatem:
Vnde prafiguratur in agno paschali.

Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas. *Exod.* 12.

Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis. *Levit.*7.

Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea, quæ secreta sunt, & quæ obtulerint filij Israël Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino.

Leprosus aut patiens fluxum seminis non vescetur de his, quæ sanctificata sunt mihi, donec sanetur. *Ibidem.*

Cum laverit carnem suam aqua, & accubuerit sol, tunc mundatus vescetur sanctificatis, quia cibus illius est. *Et infrà.*

Omnis alienigena non comedet de sanctificatis, inquilinus sacerdotis & mercenarius non vescentur ex iis. *Ibidem.*

¶ Patrum Sententiæ.

Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed panem sanctum sincera fide frangimus, & distribuimus, dum quod divinum & quod humanum est distinguimus, & separamus, itémque separata simul jungentes unum Deum & hominem fatemur. *Cypr. de Cœna Domini.*

Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec reprehendo, omnibus tamen dominicis diebus suadeo, & hortor, si tamen mens sine voluntate peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi gravari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purgari: & ideo quamvis peccato quis onerator, peccandi tamen de cætero non habeat voluntatem, communicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus; & confidens de Domini misericordia qui confessione peccati piè peccata donare consuevit; accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus; sed hoc de illo, quem capitalia & mortalia peccata non gravant. Nam quem peccata vel crimina post baptismum gravant, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis judicio reconciliatum communicatione sociare, si vult non ad judicium, seu ad condemnationem sui Eucharistiam percipere, sed & secreta satisfactione solvi mortalia crimina non negamus. *Aug. in l. de Eccl. dog.*

Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit, sic vive, ut quotidie merearis accipere: qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. *Aug. tractans illud Matth.6. Pan. &c.*

Hoc sacramentum non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris, nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur. *De Eccles. dog.*

Nam *αἱθροποφαγίαν* mysterium nostrum pronuntias, & irreligiosè ad crassas cogitationes urges & fidelium mentes & humanis cogitationibus attentas ea tractare, quæ sola pura & exquisita fide accipiuntur. *Cyrill. ad Eutropium.*

Christus sanctis sancta distribuit. Et cibus qui replet mentem & non ventrem. Mensam istam vide cujus gratia constituta sit, tremisce, & ultrà in cœlum ipsum ascende, *Chrys. in Matth.*

Quanta enim cordis contritione, & lachrymarum fonte, quanta reverentia & tremore, quanta corporis castitate atque animi puritate illud divinum & cœleste mysterium est celebrandum, Domine Deus, ubi Caro tua in veritate sumitur, ubi sanguis tuus in veritate bibitur, ubi summis ima, humanis divina junguntur? Ubi adest sanctorum præsentia angelorum, ubi tu es sacerdos & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter? Quis dignè hoc celebrare mysterium potest, nisi tu Deus omnipotens offerentem feceris dignum? *Ambr. in orat. ante missam dicenda.*

Si tantùm valuit sermo Eliæ ut ignem de cœlo deponeret non valebit sermo Christi, ut species elementorum mutetur? de totius mundi operibus legisti: quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt. Sermo igitur Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea quæ sunt, mutare in illud quod non sunt? Non enim minus est novas rebus dare formas; quam mutare naturas: *De sacram. lib.*3.

Liquet, quia præter naturæ ordinem virgo generavit, & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse partus ex virgine? *ibid.*

Vide, quid agas sacerdos; ne febrienti manu Christi corpus attingas prius curare, ut possis ministrare. *Idem in Viduis lib.*1.

Verba Evangelistæ sunt usque ad Accipite, sive corpus sive sanguinem, inde sunt verba Christi: Accipite, & bibite, ex eo omnes, & inde singula, qui pridie, inquit; quam pateretur in sanctis manibus suis accepit panem, antequam consecretur, panis est; ubi verò verba Christi accesserunt, corpus est.

Denique audit dicentem; Accipite & edite ex eo omnes: hoc est corpus

meum

meum. Et ante verba Christi, calix vini & aquæ est plenus, ubi verba Christi operata fuerunt, sanguis efficitur, qui plebem redemit. *idem de sacram.*

Ante benedictionem verborum alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi verè significatur. *ibidem.*

Si quotiescunque effunditur sanguis in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur: qui semper pecco, semper habere debeo medicinam. *ibid.*

Qui vulnus habet, medicinam requirit, vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est, cœleste & venerabile sacramentum. *ibid.*

Nec veluti quidam horror esset cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis sacramentum: sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. *ibid.*

Hic Christus in imagine offertur, illic verò in cœlo in veritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi advocatus intervenit. Ascende ergo, ô homo, in cælum, & videbis ea, quorum umbra hic erat, vel imago, &c. *Amb. de Offic. l.4.c.48.*

Biberunt ex eo omnes: ebrietas felix, satietas salutaris, quæ quanto copiosiùs sumitur, tanto sobrietatem sumentibus donare dignatur, & Judas bibit, sed non saturatur, nec sitim extinguit ignis æterni, quia indignè sitivit mysteria Christi. *Hier. super Lucam.*

Accipit Iesus panem & benedicens fregit, tradens corpus suum in panem: quod est Ecclesia præsens: quod accipitur in fide benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formans sanguinem suum in calicem vino & aqua cõmistũ: ut alio purgaremur à culpis, alio redimeremur à pœnis. Sanguine namque agni servatur domus à percussione Angeli: & aqua maris rubri extinguuntur inimici, quæ sunt mysteria Ecclesiæ Christi. *ibid.*

Meritò nostræ reconciliationis causa hoc sacrificium constitutum est: & si sacrificij præcepta contempseris, sacrificij remedium sentire non poteris. *ibidem.*

Christus assumpto pane qui confortat cor hominis, veritatem corporis sui repræsentavit. *Idem in Matth. c.25.*

Hæc namque singularis victima ab æterno interitu animas solvit, quæ illam nobis mortem unigeniti reparat, qui licèt surgens à mortuis, jam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur: tamen in sese ipso immortaliter atque incorporaliter vivens, pro nobis iterùm in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur: ejus quippe ibi corpus sumitur: ejus caro in salutem populi patitur: ejus sanguis non jam in manus fidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis istud sacrificium, quod per absolutionem nostram unigeniti filij assumem semper imitatur. *Greg. in dial. l.4.*

Cibus dulcis, est corpus & sanguis Christi, quod Judas accepit indignus. *Greg. in hom.*

Sacramentum Dei altissimi suscipiendum est, non discutiendum, venerandum, non dijudicandum, fide sortitum, non innatum, traditione sanctum, non traditione adinventum. *Bern. in epist.*

Christus tangi potest, sed affectu, non manu, voto non oculo, fide non sensibus. Tanges manu fidei, desiderij digito, devotionis amplexu, tanges oculos mentis. *Bern. serm. 1. in Cant.*

Credere, invenisse est. Norunt fideles Christum habitare per fidem in cordibus suis. Quid proprius est? *Idem serm. 76.*

Sicut corporalis cibus, quem ventrem invenerit adversis humoribus occupatum, amplius lædit, magis nocet & nullum præstat auxilium: ita & iste spiritualis cibus, si aliquem repetit malignitate pollutum, magis eum perdet, non sua natura, sed accipientis vitio. *Chrisost. homil. 5. super Matth.*

Qui scelerate vivunt in Ecclesia & communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, & discant nihil ad emundationem proficere sibi. *Idem l. 1. de summo bono.*

Væ tradentibus Christum ad crucifigendum, sed væ cum maligna conscientia sub sacramento sumentibus illum, & si non tradant Judæis ad crucifigendum, tradunt tamen ipsum membris inimici ad sumendum. *Remigius in gloss. super Mat.*

Eventus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EVENTUS dici poterit quodcumque erit actum. *Nonius Marcellus.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Euripides in Antigone.

Ὁ τις δ' ἀνὴρ πίσυνος εὐλόγως φέρει
Τὸν δαίμον' ἔστω· ἡδονὴν ἔχει βίου.
Quisquis in eventu rerum sapienter ac modestè fert
Fortunam, felicior est.
Μεταβαλλομένῳ δαίμονι ἀεὶ χάρα.
Πλεῖ κατὰ πόντον, πλεῖ κατὰ δαίμονα.
Fortunæ mutationem sustine,
Naviga secundùm fluvium, naviga secundùm fortunam.
Θνητὸς γὰρ ὤν, κοὐ θνητὰ πίστιας δίκει.
Θεὸς βίου ζῆν ἀξιοῖς ἀνθρωπος ὤν.
Mortalis existens, mortalia quoque te passurum expecta,
Divinum agere vitam cupis cum homo sis?

Idem in Hippolyto coronato.

Οὐρανὸν τίκτον, κοὐ μὴ χαλεπῶς

Μεταβαίνει δίκας.
Ῥᾴον δ' νόσον μετ' ἡσυχίας
Καὶ ῥᾳθυμίᾳ λήματος οἴσεις.
Μοχθεῖν δ' βεβοτοῖσιν ἀνάγκη.
Bono animo sis fili, & noli corpus
Anxiè jactare,
Facilius enim morbum quietus,
Et forti animo praditus feres.
Laborum autem hominibus necessitas incumbit.

Idem in Alexandro.

Πάντων τὸ θανεῖν τὸ δὲ κοινὸν ἅπασι
Μετρίως ἀλγεῖν σοφία μελέτω.
Moriendum est omnibus, communem verò dolorem
Moderatè dolere sapientia meditatur.

Idem in Ocolo.

Μοχθεῖν ἀνάγκη· τὰς δ' δαιμόνων τύχας
Ὅστις φέρει κάλλιστ', ἀνὴρ ὅτῳ σοφὸς.
Necessarij sunt labores: Dæmonum autem fortunas
Qui optimè tulerit, vir sapiens est.

Idem in Bellerophonte.

Τοῖς πράγμασι γὰρ ἐχὶ θυμοῦσθαι χρεών.
Μέτει γὰρ αὐτοῖς ἡδὺν· ἀλλ' ἕν. τυγχάνων
Τὰ πράγματ' ὀρθῶς ὧν πάρ' ἡμῖν πράσσει κακῶς.
Rebus ipsis indignari non oportet:
Nihil enim eis curæ est. Vtens verè rebus,
Si eas rectè instituerit prosperè agit.

Idem in Alcmena.

Ἀλλ' οὖ φέρειν χρὴ συμφορὰς τὸν εὖ βίῳ.
Oportet hominem generosum infortunia bene tolerare.

Euripides in Helena.

Ἔχεις μὲν ἄλγεα, οἶδα πρόσθεν δ' χρὴ
Ὡς ῥᾴστα τ' ἀναγκαῖα τῷ βίῳ φέρειν.
Habes quidem negotia tristia, fateor. (facillimè feras.
Conandum est tamen, ut quæ necessaria sunt in vita

Idem in Menalippe.

Εἰ τὰ τυγχάνοντα δ' ὅστις εὖ φέρει βροτῶν,
Σοφὸν νομίζω, σωφρονεῖν τ' ἐμοὶ δοκεῖ.
Rerum eventus quisquis mortalium bene fert,
Illum sapientem & moderatum virum judico.
Πίπτουσας οἷα χ' ἕτερα πολλοὶ βροτῶν.
Τὰς γὰρ παρούσας ἐχὶ σώζοντες τύχας,
Ὤλοντ' ἐρῶντες μᾶλλόνων ἀβουλίᾳ.
Passus es eadem, quæ multi alij homines.
Nam qui præsentem fortunam non servant,
Dum temerè petunt majora, pereunt.

Sophocles in Thyeste.

Πάντων ἄριστον, μὴ βιάζεσθαι θεούς
Στέργειν δὲ μοῖραν· τῶν ἀμηχάνων δ' ἔρως.
Πολλὰς ἔθηκε θνητὸς ἡμέρᾳ ἁμπλακεῖν,
Omnium optimum est, non violentum esse in Deos,
Sed suam amplecti sortem, cupido autem rerum impossibilium
Effecit, ut multi præsentibus etiam frustrarentur.

Bacchylides.

Εἰς ὄρος, μία βροτοῖσιν ἔστιν δύστυχίας ἀδὸς,
Θυμὸν εἴ τις ἔχων ἀπρυδῆ, δυώδεκ' Ἀχερωντὸς βίον.
Οἷς δ' μύρια μὲν ἀμφιπολεῖ φρενὶ, πάσᾳ
Παρούσᾳ τε νύκτα, μελλόντων χαίρειν
Ἀπλετον, ἄκαρπον ἔχει πόνον.
Vnus terminus, una mortalibus felicitatis est via.
Si quis animum habens indolentem ita possit transigere vitam.
Quibus vero infinita curæ circa mentem versantur, quæ
Etiam noctu sequentes metu futurorum
Cor turbant, inutilis labor insumitur.

Pythagoras.

Ὅσα δ' δαιμονίοισι τύχαις βροτοὶ ἄλγεα ἔχουσιν.
Ὧν ἂν μοῖραν ἕληται, ταῦτα φέρει, μὴ δ' ἀγανάκτει.
Quidquid dolorum hominibus Dæmonia fortuna producunt,
Eorum tantum sortem acceptam feras, nec indigneris.

Antiphanes in Heniocho.

Ἀνδρὸς ἀφρόνως τοῦτ' ἀνὴρ ὁ μὴ κακῶς
Πράττων, τὸ λυπεῖν ἄγαν' εἰς παρόντα,
Ὁ δ' ἐυφρόνως δεξάμενος ἤνεγκε κοὐκ ἄχθη.
Hoc vir à viro differt: Venus quidem infeliciter
Agens molestiam ipsam magis excitat.
Alter verò consultius (quod contingit) accipiens commodè fert.

Philemon.

Οὕτως ἀνανδρος γίγνεται: ἐκ ἐυψυχίας
Τοῦτ' ἐστὶν ὁ ποιεῖ γὰρ, ἀλλ' ἀκαυδέλα,
Τὸ μὴ δυνάσθαι καρτερεῖν λυπούμενον.
Tam ignavus evasisti: non enim animi fortitudo
Est quod nunc facis, sed ignavia, & pusillanimitas,
Dolorem sustinere non posse, nec tristitia tua moderari.
Πολλ' ἔστιν ὧν πολλοῖσιν οἰκίας κακὰ,
Ἃ καλῶς ἐὰν ἐνέγκῃς, ἀγαθὰ γένοιτ' ἄν,
Multa sunt multis in ædibus mala,
Quæ bene si tuleris bona fient.

Menander in Canephore.

Ἔστιν' ἀτυχίαν τὴ βλάπτειν εὐχημένους.
Τοῦτ' ἐστὶν ἀνδρὸς νῦν ἔχοντ', ἐκ ἄνευ
Ἀναστάσεως τὶς ἐφῦς οἵ μοι! λαλεῖ.

Ἀλλ' ὅς τὰ αὑτῷ πρόσγμαθ' ἡγεμονικῶς φέρει.
Calamitatem & damnum decenter feras:
Hoc viri prudentis est, non ejus qui
Sursum retractis superciliis, Hei mihi! dicet:
Sed illius qui res suas continenter modestéque fert.

Apollodorus.

Χαλεπὸν τύχης τὸ πρόσγμα, χαλεπὸν ἀλλὰ δεῖ
Αὐτὸν φέρειν κατὰ τρόπον, ὥσπερ φορτίον.
Grave omnino molestúmque est fortunæ negotium: sed oportet
Animo, & moribus, ipsum velut onus quoddam ferre.

Menand. in Androgyne.

Τὰ μεμαντισάντα πάντα δοκᾶν ἅπαντα δεῖ
Ἄνθρωπον ὄντα· παραμένει γὰρ οὐδὲ ἓν.
Futuros eventus expectare oportet unumquemque
Hominem. Nihil enim stabile permanet.
Ἀεὶ τὸ λυπηρὸν λαμβάνετε τῷ βίῳ.
Μικρόν τε τοῦ βίου καὶ στενὸν ζῶμεν χρόνον,
Tristitiam semper à vita repelle,
Exiguum enim & angustum ætatis tempus vivitur.

Philemon.

Μείζω τὰ κακὰ ποιοῦσι πολλοί, δέσποτα.
Αὐτοῖ γ' αὑτοὺς, ἢ πέφυκε τῇ φύσει.
Οἷον, τέθνηκεν υἱός, ἢ μήτηρ τινί,
Ἢ γ' ἄλλων τῶν ἀναγκαίων γένοιτο,
Εἰ μὲν λάβοι, τοῦτ', ἀπέθανεν, ἄνθρωπος ἦν.
Τοσοῦτον μέγιστε τὸ κακὸν ἁλίσκει παρ' ἡμῖν.
Ἐαυτὸν δ' ἀεὶ γὰρ ὁ βίος ἐπ' ἔτ' ὄψεται,
Ἀπόλωλεν, οὐ ἑαυτῷ τοῦτο ἐκὼν ποιεῖ,
Πρὸς τοῖς κακοῖς ἕτερα συλλέγει κακά.
Ὁ δ' τῷ λογισμῷ πάντα παρ' ἑαυτῷ σκοπῶν,
Τὸ κακὸν ἀφαιρεῖ, ἀγαθὸν δ' λαμβάνει.
Multi, domine, sua sibi mala augent.
Ipsi sua culpa, & maiora faciunt, quam facta sint per naturam.
Verbi gratia, obiit alicui filius, aut mater,
Aut hercle quivis alius ex necessariis.
Quod si apud se cogitarit, mortuus est. Homo enim erat.
Non amplius sit malum, quam à natura productum est.
At si exclamet: Vita mihi non vitalis est, non amplius videbo.
Periit: hoc secum qui reputat,
Præter mala præsentia insuper alia colligit.
Qui vero omnia apud se ratione considerat,
Is malum adimit. & bonum capit.
Ἀγνωσός τις εἰς ἄνθρωπος, δύσκαιμων ἔσῃ
Τέθνηκέ τις δεινὸν ἔστω τοῦτο σοί.
Κενύηκέ τις μὴ δεινὸν, ἀ κενύηκέ τις.
Ἠτύχηκέ τις, βήτηκε τις, ὀιμώζει τις,
Ἡ φύσις ἢ ἅπαντα ταῦτα φεύγα τὴν λύπας.
Obscurus est aliquis: hoc nihil prohibet felicitatem tuam.
Obiit aliquis: noli id ægrè ferre.
Sive peperit aliqua, nihil est molestum sive non peperit.
Calamitosus fuit aliquis, hic tussit, ille plorat,
Natura nihil non istorum fert: fuge mœrores.

Menander in Bœotia.

Πολλὰ δύσκολα ἔν
Ἐν τοῖς πᾶσιν εὑρεῖς ἀλλ' εἰ πλείονα
Τὰ συμφέροντ' ἔστιν, τοῦτο δεῖ σκοπεῖν.
Multa ubique gravia
Reperies in rebus, sed an plura
Insint utilia, istud considerandum est.

¶ Similitudo.

Plutarchi: ut qui canem lapide petens, novercam percussit; Ne sic quidem, inquit, malè: Ita quod præter expectationem evenit, in bonam partem vertendum est. *In Moral.*

¶ Adagia.

Incertus eventus.

Mars communis. Ἀρὴς κοινὸς. *Homer. Iliad. ε.*
Incertus ac varius belli eventus hoc adagio notatur.

Anceps eventus rei.

Quum anceps rei discrimen significamus, & incertum utrò vergat victoria, congruet illud.

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐπέτασε τάλαντα.

Id est,

Tum pater auratas librabat utrinque bilances.

Multa cadunt inter calicem supremáque labra. πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρης, *Gell. lib. 13.*

Monet proverbium. Nihil tam certum aut vicinum esse, quod non repentinus aliquis casus possit intervertere.

Intet os & offam.

Ejusdem sententiæ cum præcedente proximo: Gellius ex quadam ratione Catonis. Festus paulò aliter idem refert: Inter manum & mentum.

Eventus præter expectationem.

Quoties res multo secus evenit, quam vel fuerat instituta, vel probabilibus conjecturis eventura videbatur, congruet illud:

Ἀλλ' ἀεί τε Διὸς κρείσσων νόος αἰγιόχοιο.

Id est,

Verum præpollet magni Iovis usque voluntas.

Pindarus in Pythiis, hymno ultimo. Τὸ δὲ μέρσιμον ἁ πάρφυκεν. ἀλλ' ἔσω χρεὼς ἔστω, ὃς καί τιν' ἀέλπτοις βαλὼν, ἔμπαλιν γνώμας τὸ μὲ δόξαν, τὸ δ' ἄπυ. Id est, *Quod enim in fatis est, evitari non potest: sed erit tempus hoc, quod aliquem desperatione jaculatum præter opinionem hoc quidem dabit, aliud vero nequaquam. Rursus Homer.* ῥ.

Ἀλλ' ἀεί τι κρείσσων νόος ἠνορέῃ αἰδῆῦν. Id est,

Sed magis atque hominum pollet Iovis usque voluntas.

Nescis quid serus vesper vehat. *Macrobius & Gellius ex Menippeis Varronis.*

Monemur, ne præsentium successuum prosperitate elati futurorum curam abjiciamus.

Nullo scopo jaculati. Ἀσκόπως τοξεύειν.

De iis, qui nihil certi habent propositum, ad quod instituti consiliique sui rationem referant. Legitur apud Lucianum in Toxaride.

In herba.

Significatur spes immatura. Μεταφορὰ *est à segetibus teneris adhuc & herbescentibus.* Ovid. in Epist. Helenæ.

Si crebro jacias, aliud alias jeceris. Ἂν πολλὰ βάλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖα βαλεῖς.

Res eadem si minùs ex voto succedat, sæpius tentanda. Futurum enim est, ut iterum iterúmque periclitanti, felicius aliquando cadat. Arist. in libello de Divinat. ex somniis.

Sed omnium dierum nondum occidit.

Admonemur ne ulla de re securi simus, priusquam exitum viderimus. T. Liv. lib. 9. de Decad. 4.

¶ Fabula.

Olla natans.

Lebetem æneum & ollam fictilem unde vis abstulerat. Tum ollâ magnopere vitare concursum ænei, & formidare ac tremere. Cui lebes, Quid metuis? inquit, non ego tibi nocebo. Respondit olla, in tali jactatione se non posse securo esse animo, cui non suspecta ipsius voluntas erga se, sed fortuitus concursus timori esset.

Docet fabula, periculosas omnibus modis esse conjunctiones potentum & impotentum.

Vide Casus, Fortuna.

Exactio.

¶ Definitio et etymolog.

Exactio ab exigo verbo venit, quod Græcè, διαγράφω, dicitur, quod inter multa quæ habet significata, aliquando significat debitum peto. *Martialis: Exigis à nobis operam sine fine petitam.* Unde exigere pecuniam quæ nobis debetur, & exactores vocantur, qui pecuniam exigunt, & exactio actus ipse exigendi. Nomen exactæ pecuniæ vult Ulpianus, non modo ad solutionem referendum, sed etiam ad delegationem putat, hoc est, cum pecuniam, quæ nobis debetur, alteri assignamus: Tunc enim exacta à nobis dicitur, etsi ille nondum solverit. Exigere etiam est extorquere, investigare, agere, constituere. *Virgil.*

Decrevitque mori, tempus secum ipsa modúmque Exigit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. *Plut. ad Rom. cap. 13.*

¶ Patrum Sententiæ.

Exigitur, quod debetur nostro corpori: sed non impendimus quod subjectorum debemus cordi. *Greg. in Mor.*

Non gaudent martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant. *Chrysost. super Matth.*

Magnum scelus est, rem pauperum præstare divitibus, & de sumptibus, inopum acquirere favores potentum: Arenti terræ aquam tollere, & flumina quæ non indigent, irrigare. *Isid. lib. 3. de sum. bon.*

Ministerialium siquidem tanta est multitudo, quanta est locustarum, ut istis residentibus alij succedant, quod ex parte fuerit devoratum, alij devorent exitialiter & consumant: impletúrque eis illud Propheticum, residuum erucæ comedit locusta, residuum locustæ comedit bruchus, residuum bruchi comedit ærugo. Pauper enim veretur aperire malitiam exactorum, ne graviora moliantur in eum, & fiant posteriora hominis pejora pejoribus. *Petr. Rav. in quadam epist.*

¶ Apophthegmata.

Callicratidas, cum ad pecunias petendas ad Cyrum juniorem mitteretur, ad belli usum: bis regis aulam accessit, & compotationibus eum, indulgentem audivit. Tertio vero cum audisset, iterum bibere eum, nec se ad colloquium admitti intellexisset, dixisse fertur: Ita curam habendam pecuniarum, ut ne quid tamen committeretur Sparta indignum. Quo dicto docuit, ita ab hominibus exigendam esse pecuniam debitam, ne quid nostræ dignitati & existimationi decedat. *Plutarh. in Lacon.*

Dionys. sen. exegerat pecunias à Syracusanis, deinde quum videret illos lamentantes, obsecrantes, ac negantes se habere quod darent, indixit alteram exactionem, idque iterum ac tertio fecit. At postquam ubi majorem summam imperasset, audiret illos in foro ambulantes ridere, & scommata in regem jacere, jussit præfectos ab exigendo quiescere. Jam enim, inquit, nihil habeant, quandoquidem nos contemnunt. *Plut. in apoph.*

Tiber. cum deprehendisset Æmilium Rectum, quem Ægypto præfecerat, nimium à populo exegisse, super ea re iratus rescripsit: se tonderi velle suas oves, non deglubi. Solent autem principes deglubere oves, cum graviores exactiones subditis imponunt, quam ullo pacto ferre possint. *Dion. Nic. in Tiber.*

Anteñ. Caracallâ à Julia matre gravitet objurgatus, quod ingentem

illam pecuniam, quam per fas & nefas à subditis vi exegerat, profunderet, gladium evaginatum ostendens, Bono (inquit) animo esto mater, Nobis, quamdiu hunc habebimus, nulla unquam deerit pecunia. *Dion. Nicaus. & Xiphilin. in ejus vita.*

¶ Emblema.

Andreæ Alciati.

Opulentia tyranni, paupertas subjectorum.

Humani quod splen est corporis, in populi re
Hoc Cæsar fiscum dixerat esse suum.
Splene aucto reliqui tabescunt corporis artus.
Fisco aucto arguitur civica pauperies.

Vide Tributum.

Excommunicatio.

¶ Definitio et etymolog.

Excommunicatio, Græcè ἀφορισμός, ὁ, & ἀφορίζω, excommunico dicitur. Est autem excommunicatio censura, à Canone, vel à judice Ecclesiastico prolata, privans communione sacramentorum, & quandoque hominum. *Secundum Paulum super Rubrica ejusdem tituli.*

¶ Loci Biblici.

Excommunicare idem est apud Christianos, quod Judæis Synagoga moveri, Joan. 9 22. & 12.42. & 16.2. nempe nomen expungi è populo Dei, ut explicatur, Luc. 6.22. sicut Romani dicebantur, Capitis diminutionem pati, qui ex albo à Censoribus expungebantur.

Excommunicatio in Ecclesia necessaria est, Matt. 18.17. 1. Corinth. 5. vers. 3. 4. 5. 6. 2. Thess. 3. 14. 1. Tim. 2 20. 1. Tit. 1. 11. Excommunicatio legitima quanti sit apud Deum momenti, Matth. 18. v. 18. abusus, 2. Joan. vers. 10. Excommunicationis finis & scopus: Primus, ut excommunicatus pudore victus, ad pœnitentiam excitetur, & deflectat à malo, 1. Cor. 5. v. 5. 2. Cor. 27. 2. Thess. 3. 14 1. Tim. 1. 20. Secundus, ne contagio ad reliquos serpat. 1. Cor. 5. vers. 6. 5.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Excommunicationis usus.

Ejiciant de castris (Ecclesiæ) omnem leprosum, & qui semine fluit, pollutusque est super mortuo. *Num. 6.*

Sit civitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt Domino. *Ios. 6.*

Non poterit Israël stare ante hostes suos, & eos fugiet, quia pollutus est anathemate. 7.

Non ero ultra vobiscum donec conteratis eum: qui hujus sceleris reus est. *ibid.*

Anathema in medio tui est Israël, non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur à te, qui contaminatus est hoc scelere. *ibid.*

Anathema non erit amplius, sed sedebit Jerusalem secura. *Zachar. 4.*

Quodcumque ligaveris super terram (excommunicando) erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis. *Matth. 16.*

Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. 18.

Scripsi vobis in epistola, ne commiscearnini fornicariis: non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exisse. 1. *Corinth. 5.*

Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. *ibid.*

Auferte malum ex vobis ipsis. *ibid.*

Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. 16.

Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod Evangelizavimus vobis anathema sit. *Gal. 1.*

Si quis non obedierit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, ut confundatur: & nolite quasi inimicum existimare, sed corripite, ut fratrem. 2. *Thess. 3.*

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi, Ave, communicat operibus ejus malignis. Ecce prædixi vobis, ut in die Domini non confundamini. *Epistola 2. Ioannis.*

Effectus.

Ego absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens tradere hujusmodi hominem Satanæ (per excommunicationem) in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. 1. *Cor. 5.*

Quos tradidi Satanæ; ut discant non blasphemare. 1. *Tim. 1.*

Abusus.

Jam conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. *Ioan. 9.*

Absque synagogis facient vos. Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo, & hæc facient vobis, quia non noverunt patrem, neque me. 16.

¶ Patrum Sententiæ.

Nos communione quemquam prohibere non possumus, quamvis prohibitio hæc nondum sit mortalis; sed medicinalis: nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive seculari sive Ecclesiastico judicio nominatum atque commotum. *Aug. serm. 40.*

Fit ut ipsa ligandi ac solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluptatibus: & non pro subjectorum moribus exercet. *Gregor. in homil.*

Sententia excommunicationis pastoris, sive justa, sive injusta metuenda est. *Greg. in reg.*

Si quis illicite quempiam excommunicat, seipsum, non illum, excommunicat. *ibid.*

Interdum fit, ut aliquis, non recto judicio eorum, qui præsunt Ecclesiæ, depellatur, & foras mittatur: sed non exit ante: hoc est, si non ita se gessit, ut mereatur exire, nihil læditur in eò, quod non recto judicio ab hominibus videtur expulsus, & ita fit, ut interdum ille qui foras mittitur, intus sit: & ille foris sit, quis intus retineri videtur. *Orig. super Leviticum hom. 48.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi: pax vera tunc præstantior, cum quod tabo vel sanie corruptum est, abscinditur, atque projicitur, quando factiosa & improba pars repellitur, vel omnino destruitur: sic certe cœlis terra conjungi potest. Nam & medicus hoc modo reliquum corpus conservat facile, si quod reduci ad sanitatem nequit, recideiit atque abjecerit: & militiæ dux ad solvendam militum conspirationem, alterum in alterum concitat. Sic illius quoque tempore turrim factam videmus, quando pernicioſa illa pax, per probatam discrepantiam dissoluta, tranquillam atque laudabilem reddidit. Sic Paulus, qui contra se conspirabant, dividebat. *Homil. 96. in Matth.*

Patres filios delinquentes frequenter ex ædibus exigunt, & à mensa submovent: non ut semper illinc exulent; sed ut hac correptione redditi meliores, cum debita laude in paternum redeant contubernium. Idem sane faciunt & pastores dum oves scabie oppletas, à sanis segregant, ut misero morbo levatæ, denuo tuto ad sanas revertantur, potius, quam ægrotæ, gregem universum suo illo morbo impleant. *Homil. 3. Periculosum esse adire spectacula.*

Sicut privatus homo, regiam sibi ipsi purpuram circumponens, unà cum omnibus qui se juvant punitur, ut tyrannus: Ita & qui Dominicam fert sententiam, & hominem facit anathema Ecclesiæ, obducit seipsum in extremam perniciem, usurpando dignitatem filij Dei. *Serm. de Anathemate.*

Mala bestia est peccatum, non quidem in conserva corpora malum proferens, sed in ipsam Domini gloriam effundens malitiam. Propter vos, inquit, nomen meum conviciis afficitur inter gentes. Eóque peccatorem tanquam à sacra patria abegit Propheta, & ultra fines ac pomœria submovit. Atque uti musicus optimus è cithara bene modulata chordam dissonam resecat, ne reliquarum vocum harmonia vitietur. Sic & peritus artis medicus, membrum putrefactum amputat, ne hæc lues ad cætera membra sana transiliat. Eundem ad mddum Propheta sentit, dum veluti chordam dissonam, ac veluti membrum ægrum, ab universo creaturæ corpore resecat. *Hom. 4. cum Presbyter esset designatus.*

Theophylacti: verum quomodo aliquis dicit Satanæ tradebantur: qui enim contumax esset, & minus obediens, extra Ecclesiam emittebatur, ejiciebatúrque à cætero grege, & nudus mox & desertus, lupis dabatur in prædam. Nam quemadmodum olim nubes tabernaculum obducebat, sic Christi Ecclesiam Spiritus, quicunque ergo ex Ecclesia fuerit ejectus, & Spiritu sancto privatus, erit hic miser, perfacilis in capturam. Tanti est ab aliorum & consortio & communione repelli. *In 1. ad Tim. cap. 1.*

D. Augustini: nollemus quidem tanquam à proprij corporis junctura præcidi: sed quando tabescentis vulneris putredo pestifera plus habet in abscissione solaminis, quam in remissione medicaminis, inventa est causa salubrior, ne per cuncta membra pestilens irrepat virus, ut compendioso dolore natum decedat vulnus. *Contra Cresconium Grammaticum lib. 4 cap. 4.*

D. Cypriani: imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus, manu parcente contrectat, & multis recessibus viscerum, virus incensum, dum servat exaggerat. Aperiendum vulnus est, & secandum, & putredinibus amputatis, medela fortiore curandum: vociferetur & clamet libet, & conqueratur æger, impatiens per dolorem, gratias aget postmodum, cum senserit sanitatem. Sic oportet Dei sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus providere. *Ser. 5. de lapsis.*

D. Ambrosij: nescitis quod modicum fermentum totam massam corrumpit? Ita peccatum unius, quod cognitum non arguitur multos contaminat, imo omnes qui norunt, & non devitant, aut, cum possint arguere, dissimulant: non enim sibi videtur peccare, quando à nullo corripitur aut vitiatur. *In 1. ad Cor. cap. 5.*

Gregorij Trapezontij: Sicut oves agnique veteres videlicet in fide, atque novelli ad diem usque adventus in gloria Domini per successionem duraturi sunt: Eodem utique modo illum permanere dicimus, cui commendatio facta est. *In expositionem illius textus Evangelij: Sic volo eum manere, donec, &c.*

Ciceronis: ut membra quædam amputantur, si & ipsa sanguine & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: Sic ista in figura hominis feritas & immanitas belluæ, à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. *lib. 3. Offic.*

Thriveri ægram aliquando partem corporis actioribus medicamentis castigamus, ne omnino pereat: interdum etiam exurimus ne vitium serpat: Ita & proximum licet severioribus verbis reprehendere, aliquando etiam, ut spiritus ejus salvus fiat, carnem excindere. *In Apoph. 93.*

¶ Exempla Biblica.

Excommunicationis & separationis exempla: Adam & Eva, Gen. 3. 24. Leprosi utriusque sexus, Num. 5. vers. 1. 2. 3. Maria, 12. 15. Core, Dathan & Abiron, 16. vers. 14. 25. 26. 27. Achan, Jos. 7. vers. 24. 25, Ananias etiam & Sapphira sunt species quædam, & tristissimum excommunicationis

tionis exemplum, Act. 5. 1. &c. Judæi, Corinthius incestuosus, 1. Cor. 5. 9. Pseudo-Apostoli, Gal. 1. vers. 8. 9. Hymenæus & Alexander, 1. Tim. 1. 20. Phygellus & Hermogenes, 2. Tim. 1. 15.

¶ Exempla Historica.

In sexto generali Concilio Constantinopolitano. *Macarius Patriarcha Antiochenus* cum Monothelitis pertinacibus in sua hæresi anathemate percussus. *Theat. Zuing.*

Anacletum Antipapam Innocentius bis terve excommunicavit. *Platina Sigiberti continuator, Otho. Frixingensis. lib. 7. c 23.*

Theodosius Imp. per octo menses ab *Ambrosio* excommunicatus, ob nimiam adversus *Thessalonicenses & Pannonas* vindictam, quorum 7000. occidi curaverat: qui magistratus aliquos saxis obrutos & contumeliose tractatos interfecerant. At veniam tandem petens, receptus est ab *Ambrosio*, populo pro eo deprecante. *Theat. Zuing.*

Innocentius. Rom. Pp. excommunicavit tum ipsum Imperatorem *Arcadium* ejusque conjugem *Eudochiam*, tum etiam Ecclesiasticos omnes, quorum perversis studiis *Io. Chrysostomus* in exilium ejectus fuerat. *Nicephor. lib. 13 cap. 34.*

Alexander III. Fridericum I. Imp. qui Octavianum Antipapam designasset, excommunicatione feriit, ac per universum orbem literis missis hoc publicavit. *Sylvius.*

Apud Germanos, qui scutum amisissent in acie: sacris interesse non poterant. *Tacitus.*

Phocensibus, ob direptum fanum *Delphicum à Philippo* victis, *Delphici* fani & conventus *Amphyctionum* communicatione interdictum: jusque ferendi suffragij ad *Macedonas* ab *Amphyctionibus* translatum, *Pausanias in Phocaicis.*

Apud *Ægyptios* subulcis universis templa interdicta fuere, *Herodot. lib. 2.*

Apud *Magos*, Lentiginosi, tanquam invisi Diis immortalibus ab aris procul arcentur: cum iis, quibus viventibus exequiæ factæ sunt. *Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17.*

Excusatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Excusatio, Græcè ἀπολογία, ας, ἡ, & ἀπολογίωμα, excuso dicitur. Est autem propriè excusatio objecti criminis dilutio, & venit ab excuso, quod est quasi ex causa detraho. Hujus diminutivum est excusatiuncula, hinc excusabile, excusatione dignum.

¶ Patrum Sententiæ.

Cœpisti non defendere peccatum tuum, jam inchoasti justitiam: perficietur autem in te, quando nihil aliud facere delectabit. *Aug. de Car. serm. 40.*

Desinunt esse peccata quæ propter graviora vitanda suscipiuntur. Sicut enim in rebus utilibus non vocatur damnum quod propter majus lucrum admittitur, ne gravius admittatur. *In Epist. ad Publ.*

Absit, ut id quod propter bonum ac licitum facimus, si ex hoc propter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. *Idem ibid.*

Non alligamus onera gravia & humeris vestris imponimus quæ nos digito non tangemus: quoniam si officij nostri salva ratione possemus, novit ille, qui nostra scrutatur corda, mallemus hæc agere, quæ ut agatis hortamur, quam ea quæ vos agere cogitemus. *De opere Monachorum.*

Nulla est peccati excusatio, si amici causa peccaveris. *De amic. cap. 7.*

Multitudo sociorum impunitatem non facit criminum. *Hier. in epist.*

Superest ut diligas diligentem, & in scripturarum campo juvenis senem non provocet: nos nostra habuimus tempora, & currimus quantum potuimus, nunc de currente & longa spatia transeunte nobis debetur otium. *In epist. ad Aug.*

Non enim ut adversariis: sed ut amicis scripsimus: nec invecti sumus in eos qui peccant, sed ne peccent, monemus: neque in illos tantum, sed nosmetipsos severi judices sumus: Nullum læsimus, nullius nomen de mea scriptura vel sermone signatum est, neminem sermo noster specialiter pulsavit, generalis de vitiis disputatio fuit, sed qui mihi irasci voluerit, plus ipse de se, quod talis sit confitetur. *In epist. ad Nepot.*

Non est facile malum de perfecta ætate credendum; quam vita præterita defendit, & honorat vocabulum dignitatis. *In epist. ad Ru.*

Usitatum generis humani vitium est libendo peccatum committere & commissum negando abscondere, & convictum defendendo excusare. *Greg. lib. 22. Moral.*

Fit plerumque ut dum iniqui correcta in se mala defendere nequeant, ex verecundia pejores fiant: & sic in sua defensione superbiant ut quædam vitia contra vitam corripientis exquirant, & eos se criminosos non existiment, si crimina aliis imponant: qui cum vera invenire nequeunt, fingunt, ut ipsi quoque habeant, quod impari justitia increpare videantur. *lib. 10. Moral.*

Peccatum peccato addit, qui culpæ, quam fecit, patrocinia defensionis adjungit. *lib 22. Moral.*

Quidam dicere nonnunquam solent, concessis utimur, aliena non quærimus: & si digna misericordiæ retributione non agimus, nulla tamen perversa perpetramus; quum tamen divitem post hanc vitam ultrix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum gessit, sed quia immoderato usu totum se illicitis tradidit. *In pastorali.*

Noli judicare proximum, sed magis excusa. Excusa intentionem; si opus non potes: puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. Quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat; suade nihilominus tibi & dicito apud temetipsum. Vehemens fuit tentatio: quid de me illa fecisset si accepisset in me similiter potestatem? *Bern. Super Cant serm 11.*

In quacunque hominum versaris frequentia, cave alienæ conversationis esse aut curiosus explorator, aut temerarius judex: & si perpetratum actumve quid deprehendes, ne sic judices proximum, magis autem excusa. *de 12 grad. hom.*

Ad hoc, ut verum fatear, ea mihi deesse video; quæ maximè necessaria videntur, diligentiam & ingenium: quia nec doctis nec indoctis pariter istiusmodi accusandi mos est, nec facile scitur, qui vel experientia, qui vel ex verecundia mos prodeat: si injuncti operis obeditio non probat. *de diligendo Deo in princ.*

Excusatio perfecta, testimonium conscientiæ suæ. *de Consid. lib. 2.*

Quamvis vera sint, credenda non sunt, nisi quæ certis judiciis comprobantur, nisi quæ manifesto examine convincuntur, nisi quæ ordine judiciario publicantur. Non enim qui accusatur, sed qui convincitur, reus est. *Isid. lib. 1. sent.*

Superbus vult se credi constantem, prodigus liberalem, avarus diligentem, temerarius fortem; inhumanus parcum, ignavus quietum, timidus cautum. *Prosper. de vita contem. lib. 4.*

Hoc enim maximum vitium est; quo laborat humanitas, ut post peccatum suum maxime ad excusationis refugium, quasi pœnitudinis se confessione prosternat, quod facinus inter summa peccata constat numeratum esse, quia inde nascitur, unde ad pœnitentiam reus tardius venire videatur. *Cas. in Psal.*

¶ Philosophorum Sententiæ.

Sine summo scelere non potes, quod maleficium in aliis vindicaris; idem in aliorum socio cum scires, defendere. *Cic. pro Sest.*

Nemo se avarum intelligit esse, nemo cupidum, cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus, dicimus: non ego ambitiosus sum, sed nemo Romæ aliter potest vivere. Non ego sumptuosus sum, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, adolescentia hoc facit. Qui quidem nos decipimus, non est extrinsecus in malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet, & ideo difficulter ad sanitatem venimus, quia hoc ægrotare nescimus. *Senec. 60. epist.*

Intellige tua esse vitia, quæ putas rerum. Quædam enim locis & temporibus ascribimus, at illa quocunque transierimus, secutura sunt. *ibid.*

Nullum putaveris locum sine teste excusatorem quærere. Vitium est, non posse: prætenditur, sed nolle in causa est. Emitte excusationem, nemo peccat invitus, omne peccatum voluntarium est. *In Proverb.*

Puerum ætas excusat, fœminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas: amicus est scilicet, qui offendit, fecit quod noluit, inimicus fecit quod debuit, prudentiori remittamus. *In epist.*

Utendum est etiam excusatione adversus eos, quos invitos offendas, quantuncunque possis id quod feceris, necesse fuerit, nec aliter potueris facere. *Cicero lib. 2. de Offic.*

Voluntario facinori nulla est excusatio imprudentiæ. *Cicero Rhetoricorum veterum lib. 8.*

Qui post factam injuriam se purgat, parum sibi prodest. *Terent.*

¶ Exempla Biblica.

Excusationis legitimæ exempla: David, 1. Sam. 17. 29. Achimelech 22. 15. Christus, Matth. 12. 3. Excusationis modestæ exempla: Fratres Joseph, Gen. 42. 10. Ruben, Gad. & dimidia Tribus Manasse, Jos. 22. v. 22. 23. 24. Gedeon, Jud. 8. v. 1. 2. 3. Anna 1. Sam. 1. 15. Daniel, Dan. 6. 22. Excusationis peccati exempla: Adam & Eva, Gen. 3. v. 12. 13. Judas, 44. 16. Judæi, Jer. 2. 35. Excusationis ineptæ exempla: Sara, Gen. 18. 15. Saul 1. Sam. 13. v. 11. 12. 13. & 15. v. 15. 20. Vocati ad cœnam magnam, Luc. 14. 18. Excusationi ironicæ exemplum. Paulus, Act. 25. 5.

Execratio.

¶ Definitio et Etymolog.

Execratio, Græcè κατάρα, ας, ἡ, & καταράομαι, execror dicitur. Et est malorum deprecatio. Ab execror, quod propriè est mala deprecor; fit execrabile, deprecabile, evitandum. Deducuntur autem hæc omnia à sacrum. Vide *Galat. 3. 13.*

¶ Adagia.

In ultimas terras, ἐπ' ἔσχατα γῆς.

Quoties in execratione locum vehementer semotum intelligi volumus Theoc. & Cicero.

Tragicæ execrationes. αἱ τραγικαὶ ἀραί.

Pro magnis seu gravibus & diris imprecationibus.

Devotionis templum. ἀρᾶς ἱερόν.

In eos dicebatur, qui crebris execrationibus uti consueverunt, Diog.

Oedipi imprecatio. Οἰδίποδος ἀρά.

De tragicis imprecationibus & ingentibus malis dicitur. Fabulam vide apud Æschylum.

Phocensium execratio. Φωκέων ἀρά.

De jurejurando multis vinculis obstricto. Vide de Phocensibus Herodot. lib. 1. & Strab. lib. 4.

In omni fabula & Dædali execratio, ἐν παντὶ μύθῳ καὶ Δαιδάλου μῆσος.

Quadrabit in auctores atrocium facinorum, aut ingentium calamitatum.

Exemplum. Exemplar.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EXemplar, Græcè ἀρχέτυπον, ου, τὸ, dicitur. Est est id, ad cujus imitationem fit aliquid ex intentione agentis, *secundum B. Thom. in quæstionibus de veritate, q.8.art.9.*

Exemplum, Græcè παράδειγμα, ατος, τὸ, dicitur. Et est alicujus facti, vel dicti præteriti, cum certi authoris nomine, propositio, *secundum Ciceronem lib.2. Rhetoric.* Exemplum est, non ut totum ad totum, neque ut totum ad partem, sed pars ad partem, simile ad simile: quando utraque sub eodem genere sunt, sed unum altero magis perspicuum. *secund.Cic.lib.1.Rhetor.*

¶ LOCI BIBLICI.

Exempla mala cavenda, Psalm.18.27. & 32.9. & 141.4. Matth.6.2. & 23.3. Rom.12.2. Hebr.38. Exemplorum usus,Deut.3.21.& 24.9.& 29.22. Jos.12.vers.17.20. Judic.11.25. Ruth. 4. 11. 1. Sam.6.vers.6.2. Sam.12.21.2. Reg.9. versic.30.31.1. Paralip.15.13.2. Paralip.16.8.Nehem.13. vers.18.26. Job.6.19. Psal.34.5.& 83. 10. Esa.51.2. Jerem.7. 12. & 26. vers.6.18. & 44.21.& 49.18.& 50.40 Ezech.20.36. Dan.5. vers.21. 22. Oseæ 4. 15. & 12. vers.3.4. Amos 4.11. Matth.5.22. & 6. vers.26.28. & 12.3. & 24.37. Marc.2.26. Luc.1.36.& 4.25.& 6.23. & 17.vers.26.28 32. Actor.5.36. Rom.4. vers. 1, 23. & 11.2. & 15.3.1. Corinth.10.v.6.11.2. Corinth 8.9. Gal.3.6. & 4.22.Jac.5.vers.10.17.1. Petr.3.vers.5.6.

Exemplar nostrum Christus, Joan.13.15. Philip 2.5.&c.1.Petr.2.21. Exemplar vitæ & doctrinæ Paulus, Philip.3.17.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Si declinasti à viro tuo, atque polluta es,& concubuisti cum altero viro, det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo. *Num.5.*

Gladio & igne pereat, & sic deleatur, ut non solùm hominibus, sed etiam bestiis sit in sempiternum pro exemplo contemptus & inobedientiæ. *Esth.16.*

Posuit me quasi in proverbium vulgi,& exemplum suum coram eis. *Iob.17.*

Qui se jungit fornicariis, nequam erit, putredo & vermes hæreditabunt eum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero ejus. *Eccles.19.*

Erit Moab in derisum omnibus, & in exemplum in circuitu suo. *Ierem.48.*

Projiciam super te omnes abominationes tuas, & contumeliis te afficiam, & ponam te in exemplum. *Nahum.3.*

Civitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens eversione damnavit, exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens. 2. *Petr.2.*

Sodoma & Gomorrha & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinente? *Iudæ.vers.7.*

Sitis sine querela simplices & filij Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ,& perversæ, inter quos lucetis,sicut luminaria in mundo:verbum vitæ continentia ad gloriam meam in die Christi. *Philip.2.*

Modestia,vestra nota sit omnibus hominibus.4.

Præcipimus vobis fratres ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt,& nullius aliquid desideretis 1.*Thess.4.*

Exemplum esto fidelium in verbo,& conversatione, in charitate, in fide, in castitate, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. 1.*Tim.4.*

In omnibus præbe teipsum exemplum bonorum operum, in doctrina,in integritate, in gravitate,verbum sanum irreprehensibile.*Tit.2.*

Quis sapiens, & disciplinatus inter vos ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. *Iac.3.*

Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis & laboris, & patientiæ,Prophetas,qui locuti sunt in nomine Domini.5.

Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam, ut in eo, quod detractant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. 1.*Petr.2.*

Sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. *ibid.*

Christus passus est pro vobis,nobis relinquens exemplum,ut sequamini vestigia ejus. *ibid.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Non est innocentiæ,parcendo finere ut in malum gravius incitetur. Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato, vel punire peccatum: ut aut ipse, qui prius odio habetur, corrigatur experimento, aut alij terreantur exemplo. *Aug.de civitate Dei,& hab.23.q.5 Non est.*

Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda est, cui quidem & exempla concordant? sed illa quæ tantum digniora sunt imitatione, quantum excellentiora pietate. *August. ad Casulanum, & habetur dist. 9. Sana.*

Nolo ut aliquis de vobis inveniat male vivendi occasionem: providemus enim bona, ut ait Apostolus, non solùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Propter nos conscientia nostra nobis necessaria est: propter vos fama nostra non pollui,sed pollere debet in vobis. Duæ res sunt: conscientia & fama, conscientia necessaria est tibi: fama proximo tuo. Qui confidens conscientiæ, negligit famam, crudelis est. *Aug. in serm. de communi vita cleric. & hab.12.q.1. Nolo ut.*

Qui in conspectu populi malè vivit, quantum in illo est,eum à quo intenditur, occidit. Omnis qui malè vivit in conspectu eorum quibus præpositus est,quantum in ipso est,occidit: & forte qui imitatur,moritur, qui non imitatur,vivit: & tamen quantum ad illud pertinet,ambo occidunt. *Aug.lib.1. de pastor.*

Non tantum curemus habere bonam conscientiam,sed quantum potest nostra infirmitas, quantum vigilantia fragilitatis humanæ, curemus nihil etiam facere, quod veniat in malam suspicionem infirmo fratri. *Aug. lib.de ovibus.*

Qui in Christum credimus, Christi sectemur exempla. *Hieronym. epist.9.*

Qualis enim erit ædificatio discipuli, si intelligat magistro se esse majorem?unde non solum Episcopi,Presbyteri,& Diaconi debent magnopere providere,ut cunctum populum, cui præsident,conversatione, sermone ac scientia præeant,verumetiam & inferior gradus, exorcistæ, lectores, custodes ædium, acolyihi & omnes omninò,qui domui Dei deserviunt: quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laïcos esse quàm clericos. *Hier.& hab.8.q.1.Qualis.*

Domus Episcopi,& conversatio quasi in speculo posita magistra est publicæ disciplinæ, quicquid fecerit, id sibi omnes faciendum putant. *Hieron.in epist.ad Heliodorum.*

Sancta rusticitas solum sibi prodest,& quantum ædificat exemplo & vitæ merito Ecclesiam Christi,tantum nocet,si destruentibus non resistat. Innocens absque sermone conversatio,quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Nam latratu canum,& baculo pastorum deterrenda est rabies luporum. *Hieron.in epist.& est in glossa.1.Tim.3.*

Est insitum bonis, ut castum pudicus, prudentem sapiens,misericors liberalem affectu pio diligat,& virtutes suas in aliis amet. In plerisque justi aspectus jam monitio correptionis & perfectioribus lætitia est. *Ambros.super Psalm.118. Beati immaculati.*

Paulus dicit,Seniorem ne increpaveris. Sed hæc ejus regula tunc est observanda, cum culpa senioris suo exemplo non trahit ad interitum corda juniorum: ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: Laqueus juvenum omnes vos, & rursus; Maledictus puer centum annorum. *Greg.Ianuario Epis.& habetur,2.q.7.Paulus.*

Ego etiam minores meos, quos ab illicitis prohibeo,in bono imitari paratus sum. Stultus enim est, qui se in eo primum existimat ut bona, quæ viderit, discere contemnat. *Greg. Ioan.Episcopo Syracusan. & habetur dist.22.De Constantinopolitana:*

Dùm majores voluptati deserviunt, nimirum minoribus lasciviæ frena laxantur. *Greg.lib.Moral.*

Bona, quæ facere ipsi negligimus, hæc ad correctionem nobis Deus ab aliis fieri demonstrat, ut qui præceptum non attendimus, saltem exemplis excitemur,atque in appetitu rectitudinis nil sibi mens nostra difficile existimet,quod perfectè peragi ab aliis videt. *Idem lib.9.*

Nullum ego consilium melius arbitror, quàm si exemplo tuo fratrem docere studeas, quæ oporteat fieri provocans eum ad meliora, & consulens ei, neque verbo, neque lingua, sed opere & veritate. *Idem lib.10.*

Quid est quod omnipotens Deus & virtutes suas taceri voluit, & tamen ab his, qui illuminati sunt quasi invitus indicatur? nisi quod servis suis exemplum dedit, ut ipsi virtutes suas occultari desiderent, & tamen ut alij eorum exemplo proficiant, produntur inviti, facta suo occultando seipsos custodiunt. Sed dum produntur inviti,bona ad proximos extra transmittant, occultentur igitur studio: sed necessitate publicentur,& eorum occultatio sit custodia propria,eorum publicatio sit utilitas aliena. *Idem lib.19.*

Volantia animalia se vicissim feriunt,alis suis, quia sanctorum mentes in eo,quod superna appetunt,considerantes invicem alternis virtutibus excitantur. Ala enim sua me pecussit, qui exemplo sanctitatis me ad melius accendit: & ala meum vicinum animal ferio, si quando alteri opus bonum, quod imitetur, ostendo. *Idem lib.24.*

Qui pleniſſime intelligere appetit qualis sit,tales debet aspicere qualis non est, ut in bonorum forma mutetur, quantum ipse de subjecto difformis est. Justorum enim species quasi quædam forma nobis imitanda proponitur. Lectio hæc bonorum vita. *Idem lib.30.*

Dum nos quasi licenter lætos aspiciunt, audacter subditi ipsi ad illicita resolvuntur. *Greg.in Mor. super illud Iob.29. si quando videbam ad eos non credebant.*

Sunt nonnulli quorum amorem Ecclesiis patriæ plus exempla quàm prædicamenta succendunt. *Idem lib.1. Dialog.*

Dum monstrare qualis debet esse pastor,invigilo; pulchrum depinxi hominem pictor fœdus. *Greg. in Pastorali, de seipso.*

Qui in occulto bene vivit, sed alieno profectu minime proficit carbo est: Qui verò in imitationis sanctitate positus, lumen rectitudinis ex se multis demonstratur, lampas est;quia & sibi ardet; & aliis lucet. *Greg. super Ezech. Homil.5.*

Perpendo Petrum,considero latronem, aspicio Zachæum, & nihil in illis aliud video, nisi ante oculos nostros posita spei & pœnitentiæ exempla. *Greg. hom.25.*

Cum clericum videmus,admonendus est,quatenus sic vivat,ut exemplum vitæ sæcularibus præbeat,ne si quid in illo reprehenditur, ex ejus officio ipsa religioni nostræ æstimatio gravetur. *Idem in homil. super Evang.*

Malus Sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem. In judicio enim tuo sedes, siquidem bene vixeris & bene docueris, populum instruis:si bene docueris & male vixeris, tui solus condemnator eris. Nam bene vivendo,& bene docendo, populum instruis quomodo vivere debet: bene autem docendo, & male vivendo, Deum instruis

quomodo

quomodo te debeat condemnare. *Ioan. Chryſoſt. & hab. diſt. 40. can. Multi Sacerdotes. §. Ideoque 40.*

Qui ſanctum virum imitatur,quaſi exemplum aliquod intuetur,ſeséque in illo quaſi ſpeculo proſpicit, ut adjiciat, quod deeſſe virtutis agnoſcit.Minus enim ſeipſum homo ex ſeipſo conſiderat. Sed dum alterum intendit, id quod minus eſt virtutis addidit. *Iſidor.de ſumm. bon. lib.1. part.1. cap.11.*

Aſpice ex alio tormento quod timeas.Reſpice in alieno exitio quod paveſcas, vita foveam, in quam alium videris cecidiſſe coram te.Pericula aliena in te pertimeſce. Quæ verbis doces, exemplis oſtende. *Idem ſoliloq. lib.1. c.10.*

Vita malos, cave iniquos. Si fueris ſocius converſationis, eris & virtutis. Similis ſimili conjungi ſolet: vitam cum malis ducere,periculoſum eſt,& cum his, qui pravæ voluntatis ſunt,ſociari.*Soliloquior.l.2. cap.3.*

Majoris eſt culpæ manifeſtè quàm occultè peccare; dupliciter enim reus eſt, qui apertè delinquit, quia agit, & docet. *De ſummo bono lib. 2.*

Non tibi videtur graviorem Chriſtus ſuſtinere perſecutionem; qui ſuggeſtione maligna, exemplo pernicioſo, ſcandali occaſione ab eo pervertit animas quas redemit, quàm à Judæo, qui ſanguinem ſuum fugit. *Bern. in ſerm.*

Sermo quidem vivus & efficax exemplum operis eſt, facilè perſuadens quod intendimus,dum factibile probat eſſe quod ſuademus. *Idem in ſerm.2. de Reſurrect. Dom.*

Pulcherrimus ordo eſt ſaluberrimus, ut onus quod portandum imponis, tu portes prior, & ex te diſcas, qualiter oporteat aliis moderari. *Bernard. in epiſt.72.*

Validiora ſunt exempla,quàm verba,& plenius opere docetur,quàm voce. *Leo Papa in ſerm. de jejunio.*

Sic luceat lux veſtra coram hominibus: id verò ex hoc fit,cum apparet miſericordia in affectu, benignitas in vultu, humilitas in habitu, modeſtia in cohabitatione, patientia in tribulatione. *Hugo de clauſtro animæ lib.3.*

Illi prudentiores ſunt ſemper habiti, qui multorum hominum converſationibus probantur eruditi. *Caſſiod.lib.1. Epiſt.38.*

Clarius enim ſuas maculas reddunt, ſi illi ad quos multi reſpiciunt, aliqua reprehenſione ſordeſcunt. Alioquin expedit non videri, quam cunctorum irriſione ſignari.Omnes ergo,qui graviorum celſa petimus vitiorum, humilia deſeramus, ſit in nobis frons libera, ut aliorum poſſimus emendare peccata, æquat crimen omne quod inquinat, & ideo diſſimilis ab accuſato debet eſſe qui judicat. *Idem lib.5 epiſt.*

Inſtructus redditur animus in futuris, quando præteritorum commovetur exemplis. *Idem lib.5. Epiſt.44.*

Res minor ad potioris currit exemplum, & alieni facti jure judicem ſuſtinet, qui peccatis præſtat exempla. *Idem l.10.epiſt.13.*

Nemo amplius acquirit, quam qui ſe bona converſatione tractaverit. *Idem l.12.epiſt.3.*

Qui docent tantùm, nec faciunt, ipſi præceptis ſuis detrahunt: Bonum eſt autem recta & honeſta præcipere:ſed niſi & facias mendacium eſt, & incongruens atque ineptum, non in pectore, ſed in labris habere bonitatem. Qui nimium parcus eſt diſcit aqua & polenta vitam poſſe tolerari. Qui odit uxorem, huic enumerantur cœlibatus bona. Habenti malos liberos, orbitas prædicatur. Adverſus impios parentes nullum vinculum eſſe naturæ: literæ licet paucæ ſint, variè tamen collocatæ, innumerabilia verba conficiunt. Non enim fas,aut eum qui ſceleratus, in vita fœliciter effingere, quod meretur, aut eum, qui ob juſtitiam miſerrimus fuerit,ſua mercede fraudari. *Lactantius Firmianus lib.3. Divinarum inſtitution.*

Sanctorum exempla perſpicaciter recordamini. *Innocentius Papa, & hab.diſt.20,de quibus cauſis.*

¶ Poetarum Sententiæ.

Plautus in Pſeudolo.

Probum eſſe patrem oportet, qui gnatum ſuum
Eſſe probiorem, quàm ipſe eſt, poſtulat.

Ibidem.

Idne tu miraris ſi patriſſet filius?

Claudianus.

Scilicet in vulgus mavant exempla regentum.

Ovid. de Ponto lib.3.eleg.2. ad Cottam.

Cum feriant unum, non unum fulmina terrent:
Iunctáque percuſſo turba pavere ſolet.
Cúmque dedit paries ventura ſigna ruina,
Sollicito vacuus ſit locus inde metu.
Quis non è timidis agri contagia vitat,
Vicinum metuens ne trahat inde malum?

Idem 6. Faſtorum.

Sic agitur cenſura, & ſic exempla parantur,
Cum judex alios quod monet ipſe facit,

Horat. Carm. lib.3. Ode 4.

Hoc caverat mens provida Reguli,
Diſſentientis conditionibus
Fœdis, & exemplo trahentis
Perniciem veniens in ævum,
Si non periret immiſerabilis
Captiva nubes.

Horat. Serm. lib.1. Satyr.1.

Parvula (nam exemplo eſt) magni formica laboris,
Ore trahit quodcunque poteſt, atque addit acervo,
Quem ſtruit, haud ignara ac non incauta futuri.

Juvenal. ſatyr.14.

Plurima ſunt, Fuſcine & fama digna ſiniſtra,
Et nitidis maculam ac rugam fingentia rebus.
Quæ monſtrant ipſis pueris, tradúntque parentes,
Si damnoſa ſenem juvat alea, & ludit hæres
Bullatus parvóque eadem movet arma fritillo.

Ibidem.

Expectat ut non ſit adultera large
Filia, qua nunquam maternos dicere mœchos
Tum cito nec tanto poterit contexere curſu,
Vt non ter decies reſpiret? conſcia matri
Virgo fuit ceras nunc hæc diſtante puſillas
Implet, & ad mœchos dat eiſdem ferre cynadis.
Sic natura jubet: velocius & citius nos
Corrumpunt & vitiorum exempla domeſtica.

Ibidem.

Sed reliquos fugienda patrum veſtigia ducunt,
Et monſtrata diu veteru trahit orbita culpæ.
Abſtineas igitur damnis huiuſce, etenim vel
Vna potens ratio eſt ne crimina noſtra ſequantur
Ex nobis geniti, quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes ſumus, & Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque ſub axe,
Sed nec Brutus erit. Bruti nec avunculus uſquam
Nil dictu fœdum, viſúque hæc limina tangat.
Intráque puer eſt, procul hinc, procul inde puella,
Lenonum, & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reverentia, ſi quid
Turpe paras: nec tu pueri conſumpſeris annos.
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.
Nam ſi quid dignum Cenſoris fecerit ira.
Quandoquidem ſimilem tibi ſe non corpore tantùm,
Nec vultu dederit morum quoque filius, & cum
Omnia deterius tua per veſtigia peccet,
Corripies nimirum, & caſtigabis acerbo
Clamore, ac poſt hæc tabulas mutare parabis,
Vnde tibi frontem libertatémque parentis,
Cùm facias pejora ſenex vacuúmque cerebro
Iampridem caput hoc ventoſa cucurbita quærat?

¶ Philoſophicæ Sententiæ.

Id agamus, ut meliorem vitam ſequamur,quàm vulgus,non ut contrariam. Alioquin quos emendare volumus,fugamus à nobis & avertimus.Illud quoque efficimus,ut nihil imitari velint noſtri,dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſecundum omnem humanitatem & congregationem, à qua profeſſione diſſimilitudo nos ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus ridicula & odioſa ſint. *Seneca ad Lucilium in epiſt.*

Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe,& habere quem reſpicias,quem intereſſe cogitationibus tuis judices.Hoc quidem longè magnificentius eſt, ſic vivere, tanquam ſub alicujus boni viri ac ſemper præſentis oculis. Cùm jam profeceris tantùm, ut ſit ſibi etiam tui reverentia, & donec te eum feceris, cum quo peccare non audeas. *Idem epiſt 25.*

Dignus tibi ſis, coram te peccare pudeat. Diſcipulus eſt prioris poſterior dies:ex vitio alterius, ſapiens emendat ſuum: optimum eſt majorum ſequi veſtigia, ſi rectè præceſſerint. *Idem in Proverb.*

Si benè egeris, ipſe tibi perſonæ authoritatem dabis. Viri boni eſt ſcire pati, nec facere injuriam. Author malus bonam rem turpem facit. *Seneca in ſententiis Orator.*

Filius, quid imitandum ſit, diſcet exemplo. *Sen.lib.Declamat.*

Exemplis utimur in dicendo, ut facilius intelligatur quod dicitur. *Ariſt.lib.8.Poëtica.*

Exempla non ponimus,quia ita ſint,ſed ut ſentiant addiſcentes. *Idem lib.1. Priorum.*

Oppoſita juxta ſe poſita, magis eluceſcunt. *Idem lib. 2. de Cœlo & Mundo.*

Accipére virtutes virtuoſorum, beatiſſima eſt vita. *Idem l.9. Ethic.*

In omnibus oportet imitari meliorem, vel quod melius eſt. *Idem.*

Magis movent exempla, quàm verba. *Idem lib.10.Ethic.*

In actionibus humanis minus creditur ſermonibus, quàm operibus. *ibidem.*

Quando ſermones diſſonant in operibus ſenſibiliter, tunc contemnuntur. *ibid.*

Juvenes ſunt cuſtodiendi, ut nec dicant,nec audiant malum,vel turpe aliquod, quia ex dictere & audire aliquid turpium, de facili fit,facere aliquod turpe. *Idem lib.7.Politicor.*

Conſiderandum hunc eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes: & quæ maximè inter aliorum dicta mireris, in aliquem uſum tuum opportuna derivatione convertere, quod & noſtri tam inter ſe, quàm Græci, & Græcorum excellentes inter ſe ſæpè fecerunt. *Macrobius Saturnal.lib.6.*

Plebeia ingenia magis exemplis,quàm oratione capiuntur. *Idem Saturnal.lib.1.*

Plerumque autem parentum præceptis imbuti ad eorum conſuetudinem morémque deducimus. *Cicero lib.de Offic.*

Exemplum vitioſum eſt, ſi aut falſum eſt ut reprehendatur: aut ſi improbum, ut non ſit imitandum: aut majus,aut minus,quàm res poſtulat. *Idem Rhetor.lib.2.*

Exemplum eſt alicujus facti, vel dicti præteriti cum certi authoris nomin

nomine propositio. *ibidem.*

Hoc ipsum maximum artificium est, in arte sua posse alienis exemplis uti. Nam rerum omnium imperiti, qui uniuscujusque rei de rebus ante gestis exempla petere non possunt: hi per imprudentiam facillime deducuntur in fraudem. At hi qui sciunt, quid aliis acciderit, facilè ex eorum eventibus suis possunt rationibus providere. *Cicero Rhetor. novor. lib.* 4.

Duo illa nos maximè movent, similitudo & exemplum. *Cicero* 3. *de Orat.*

Majores natu in conviviis ad tibias egregia superorum opera carmine comprehensa pangebant, quod ad ea imitanda virturem juvenum alacriorem redderent. Quid hoc splendidius? quid hoc utilius certamine? Pubertas carnis suum dedecus reddebat, defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam favoris nutrimentis prosequebatur. *Val. Max. lib.* 2. *de institutis antiquis.*

¶ Similitudines.

D. Chrysostomi, sicut in corpore si aliquod membrum infirmatum fuerit, non omnino languet stomachus: si autem stomachus languerit, omnia membra inveniuntur infirma: Sic si aliquis Christianorum peccaverit, non omnino peccant Sacerdotes: si autem & Sacerdotes fuerint in peccatis, totus populus convertitur ad peccandum. *In Matth.* 21. *hom.* 38.

Sicut lapides qui sunt intus in ædificatione, nemo aspicit, sed eos qui sunt foris, omnes considerant: Sic secularium hominum vitia, neque sic considerantur, neque sic nocent Ecclesiæ. *In* 21. *Matt. hom.* 40

Eum qui regendos alios suscepit, tanta decet gloria virtutis excellere, ut instar solis, cæteros velut stellarum igniculos in sui fulgore obscuret: debet hujusmodi vitam habere immaculatam atque compositam, ut omnes in illum, & in ejus vitam, veluti in exemplar aliquod extellens intueantur. *Homil. ad Hebraos.*

Fert magnum discipulo in mari solatium, magnámque fiduciam, cum meminit, magistrum ferè naufragium feciſſe & fuisse servatum. Neque enim arbitratur jam fluctus illos atque tempestates, ex propria imperitia inscitiáque, sed ex ipsius rei natura contingere. Ac id permagnum est ratione solatij, Fert item in bellis tribuno vel cujusvis agminis duci, maxima juramenta virtutis, cum imperatorem viderit vulneratum primo, tum demum evadere ejus vulnere: ita & fidelibus quibusque multum affert solatij, quod Apostolum cernunt toleraſſe plurima. *Ad Ttum, hom.* 4.

D. Hieronymi, quemadmodum qui laborant ab oculis si spongias ac vestigium cyaneo colore pannos tenentes frequenter in ea tueantur, ex eo colore nonnullum capiunt morbi levamen: Sic hominis clementissimi & humanissimi imaginem præ oculis se habeas, & in hunc assiduè oculos defigas, etiamsi millies abundet ira, mentis oculum perturbans ad hoc virtutis exemplar respiciens, perfectam consequeris sanitatem, purámque animis philosophiam ac tranquillitatem. *Hom.* 2. *Periculosum esse adire spectacula.*

Quemodo in theatralibus scenis, unus atque idem histrio, nunc Herculem robustus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem: Ita & nos (qui si de mundo non essemus, odiremur à mundo) tot habemus personarum similitudines, quot peccata. *Ad Marcellum.*

D. Basilij, quemadmodum pictores quum imaginem ab imagine pingunt, identidem exemplaria spectantes, illorum lineamenta ad suum opificij usum transferre studeant: Sic qui se studet omnibus virtutis partibus perfectum efficere debet elaborare, ut quasi ad simulachra motu, & actione prædita vitas sanctorum sæpè oculos animi convertat. *In epistola ad Gregorium de vita solitaria. Antonius meminit part.* 2. *Melissa serm.* 35.

Plutarchi. Eryngium herbam si uni capræ in os inseras cum ipsa sistitur, tum omnes consistunt, donec pastor herbam eximat: Ita Principis mores mira vi in populum transfunduntur. *In Moral.*

Vt qui se communi, adhibent speculum: Sic gesturus negotium proponis sibi laudatorum virorum exempla. *ibid.*

In facie plus offendit nævus, aut verrucula, quàm in reliquo corpore grandes maculæ aut cicatrices: Sic exigua delicta, magna videntur in Principe, cujus vita in conspicuo est. *ibid.*

Olim edisebant nomina digitorum, iisque adversus terrores, veluti remedio utebantur, singulis lente recitatis: Sic adversus omnes animi perturbationes, exempla quædam optimorum virorum habenda sunt in promptu. *ibid.*

Seneca, qui sibi comparatione deteriorum bonus videtur, perinde facit ac si quis ad claudos respiciens, suam miretur velocitatem.

Anonymi ut Zeuxis picturis Junonem, Agringentinis omnibus virginibus inspectis, quinque præcipuas elegit, ex quibus quod esset in unaquaque præcipuum, imitaretur: Ita è plurimis optimis nobis ad exemplum vitæ aut dicendi proponendi sunt: nec in his tamen reddenda sunt omnia, sed optima. *In similib.*

Vt solis defectus magnam mortalibus perniciem trahit: Ita regis error etiam levis, magnam tamen rebus humanis gignit perturbationem. *ibid.*

Thriveri, veluti terra cum semel culta iterum suapte natura exhorrescat, certe annua semente opus habet: Ita in nobis prompte vitia repullulant, nisi animus noster quotidie novis virtutum recreetur exemplis. *In apoph.* 8.

Vt non ubique semen æquè alacre est, aut æque lætum fructum profert, sed pro natura cœli, terræ, atque aëris sæpè veniat: Ita & pueri frequentius imitantur parentum, magistrorum ac sodalium mores, quàm ipsas præceptiones, naturam ac leges. *In apoph.* 9.

Filij non thesaurisant parentibus, sed parentes pro filiis, Proinde antistites principes tanto deberent cæteros antecellere victus frugalitate, quanto præferuntur honore. *In apoph.* 96.

Non statim quicquid corruptum est, abjicitur, sæpe ad fœcunditatem agrorum colligitur, sal verò corruptum ad nihil conducit, nisi ut stratum sternat, & pedibus conculcetur: Similiter feruntur utcunque vitia hominum privatorum, sed quasi pedibus vulgus, it ac impingit in abominationes primatum. *In apoph.* 94.

Exercitium. Exercitatio.

¶ Definitio et Etymolog.

EXercitium, Græcè γυμνασια, ας, ἡ, dicitur. Et est vitæ humanæ conservatio, caloris naturalis lima, exercitatio dormientis naturæ, virtutum corroboratio, superfluitatum consumptio, otio inimicum, temporis lucrum, juventutis debitum, & senectutis gaudium. Ille ergo solus ab exercitio se abstineat qui sanitatis beneficio vult carere, *secundum Fulgentium.*

Exercitatio, Græcè ἄσκησις, εως, ἡ, & ἀσκέω, exerceo dicitur, venitque ab arceo, quod est, premo, fatigo, quasi extra arceo. Exercere propriè fatigare est. *Terentius, ergo te exercebo hodie ut dignus es, filicernium.* Aliquando exercere ponitur pro agitare, commovere, pro insequi, pro laborare; colere: à cujus frequentativo exercitio fit exercitium, exercitatio: & exercitus fatigatus particulariter: & exercitus nomen, hoc est, militum multitudo, quod exercendo fit melior.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. *Prov.* 12.

Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. *Eccles.* 9.

¶ Patrum Sententiæ.

Cum fit utilis ad instituendum lectio & adhibita collatione majorem intelligentiam præbeat, melius est conferre quam legere: collatio docibilitatem facit. Nam propositis interrogationibus cunctarum rerum error excluditur, & sæpè objectionibus latens veritas aperitur. *Isid. de sum. bon. lib.* 3.

Sæpe illa, quæ in publico non valemus, necessario quendam prius in secreto exercitationis usum exposcunt, quia si ea prorsus in occulto negligemus, uti postmodum eis, dum opus est, in publico non valemus, *Hugo de institutione Novitiorum.*

Constat omnem operam si longa intercapedine quiescat ægrè resumi. Quis enim ignoret cunctis aut artificibus, aut artibus maximum decus usu venire dúmque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescere in artibus? *Cass. lib.* 9.

Arescit profectò ingenium nisi vigilantia reparetur: cito expediuntur horrea, quæ assidua non fuerint adjectione suffulta, thesaurus ipse, quam facilè profunditur, si nullis iterum pecuniis completur: sic humanus sensus cum alieno non sarcinatur, id est, restauratur invento, cito potest attenuari & de proprio. *Cass. lib.* 4. *epist.*

Non facile capitur à diabolo, qui bono vacat exercitio. *Hieron. in serm.*

Rusticus duros habet nervos, lacertos fortes, exercitio hoc facit, sive cum corpore inolescit, voluntas facit, usum, usus exercitium, exercitium vires subministrat. *Bernard. ad fratres.*

Pastoribus vigilantibus exhibita est visitatio Angelorum & allocutio. Agnoscant ergo homines, quia qui labore hominum non sunt, visitari ab Angelis non merentur. *Bern. in serm.* 3. *nativ. Domini.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virg. in Geor.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Hesiodus.

Dij bona laboribus vendunt.

Horatius.

Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Citra laborem nihil benè est.

Sopho. in elect.

Quæcunque votis expetuntur, prædicant,
Egere curis, qui valent prudentia.

Antiphan.

Domat atque subigit cuncta diligentia.

Ovid. in epist. Phædræ ad Hippolitum.

Ars fit, ubi à teneris crimen condiscitur annis.

Ibidem.

Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires: fessáque membra levat.

Ibidem.

Arcus & arma tua tibi sint imitanda Diana:
Si nunquam cesses tendere, mollis erit.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Omnes artes, omniáque opera quotidiano usu & jugi exercitatione proficiunt. Quod si in parvis verum est: quanto magis decet in maximis custodiri? *Veget. de re milit. l.* 2.

Vita humana propriè uti ferrum est: ferrum si exerceas, conteritur: si non exerceas, tamen rubigo interficit: item homines exercendo conteri: si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti affert quam exercitatio. *Gell. lib.* 11.

Quum in ipsa re trepidare nolueris: ante rem exerceas. *Senec.* 23. *epistol.*

Diligen

Diligentia cujuslibet operis obtusitas permollitur: sic prudentia sine justitia parum vel nihil prodest : justitia verò sine prudentia multum: sic sine usu scientia parum : usus autem cum scientia multum. *Boët. de disciplina scho.*

Constantia parit, constantia parta dissolvit. *Idem ibid.*

Scintillula difficilis veritatis, facilius in differendo reperitur quam si studio observantiæ per multum tempus committeretur : juxta illud Aristotelis, bona opinio facit videre verum. *Idem ibid.*

Unum hoc ad virtutis animi partem summopere conferre dicamus, exercitationem videlicet infantium, quæ moribus esse. *Plutarch. de leg. Dialog.*

Oportet vos verborum nostrorum memores, si quid aliud exercetis cum virtute exercere, scientes absque virtute exercitationes & possessiones omnes malas ac turpes esse. *Idem in Menex. leg.* 30.

Exercitium est causa sanitatis, & è converso. *Arist. lib* 5. *Metap.*

Exercitium in pluribus conservat sanitatem. *Idem lib.* 1. *Rhet.*

Exercitium temperatum conservat sanitatem. *Arist. l.* 2. *Ethic.*

Exercitatio facultatis gratia suscipitur. *l.* 8. *Top. c.* 5.

Et profusæ & remissæ nimium exercitationes labefactant vires, evertúntque funditus : & poculenta ac esculenta si modum transeant, vel infra modum adhibentur, labefactant valetudinem eodem modo: sin moderata sunt & modica : pariunt, augent, ac tuentur. *lib.* 2. *Etich. c.* 2.

Qui optimè sit corpore constitutus naturæque bonis, & adjumentis instructus : ei exercitatio optima conveniat, necesse. *lib.* 4. *de Repub. cap.* 1.

Labori exercitatio proxima est. Imò, labor nihil ferè aliud est, quàm ipsissima exercitatio, quæ omni operi serio præire debet, ne in ipso opere trepidetur. Athleta priusquam consistat in stadio, quid valeat: quid non, imagine veri certaminis experitur, ne in vero certamine exterreatur? Ipsa bella dici possunt exercitationes, à quibus sunt exercitus nuncupati. Etsi hostis non est in conspectu, non tamen intermittuntur exercitationes militares. Sudare militem volebat Cyrus, & priusquam cibum sumeret, exerceri. Usque adeò virtus disciplinâ, meditatione, exercitatione constat. At illa omnium exercitatio est optima, quæ quàm proximè accedit ad illud opus, cujus causa suscipitur. Multi, ut hoc illúdve præclarè agerent, sæpè tentando sunt assecuti. Propè extinctus animi vigor exercitatione excitatus totum sæpè hominem recentavit. Ergo non diuturnitate muneris, sed assidua rerum exercitatione peritia quæritur, illaque & publicè, & privatim salutaris est & hinc quoque perspicuum est, quàm omnes damnosissimæ occupationes sedulo sint vitandæ; eas dico quibus nimio plures otium suum oblectant. Hujus notæ illi sunt, quibus vita dies, noctésque per aleam agitur; qui lucrum deviis itineribus, ac propè dixerim, natura obluctante sectantur, perinde ac si nulla seria res adsit, quâ honestè & utiliter occupati possint; sitque accersendum negotium futile, trepidum, damnosúm; in quo denique hoc aleator assequitur, ut per frequentia mendacia & periuria sæpius rem suam perdat, quàm alienam auferat. Quæ tamen desidiosissima occupatio non modò rem, sed & spiritus exhaurit, omnique honestæ intentioni, ac studiis severioribus inhabiles reddit & impromptos. *Car. Paschalius, in libro de Virtutibus & Vitiis, cap.* 50.

¶ Apophthegmata.

Diogenes dicebat, usum atque exercitationem quemadmodum in actionibus extraneis, ita & in actionibus virtutis & animi, tum celeritatem quandam, tum facilitatem parere. *Laërt. lib.* 9.

Aristoteles, frequenter dicere solebat ad parandam sapientiam tria potissimum necessaria esse, naturam, doctrinam, & exercitationem Exercitatio enim, nisi naturæ & doctrinæ accedat nil solidæ eruditionis hauries. *Laërt. lib.* 5. *c.* 1.

Demonax quendam infeliciter declamantem admonuit, ut sese diligenter exerceret : cúmque is respondisset, Nunquam apud me non declamo : nihil igitur mirum, inquit; si dicis ineptè, qui hactenus semper stulto auditore solitus fis uti. *Eras. lib.* 8. *apoph.*

Cicero, cum M. Crassum pro rostris magno populi applausu laudasset, & eundem postea ex eodem loco acribus convitiis incesserer: Quid, ait Crassus, an non me nuper ex hoc ipso loco laudasti? Laudavi, inquit, sed exercendi gratiâ argumentum infame declamans. Solent enim Rhetores tractare materias, ἀδόξας, velut cum laudant Busiridem, aut febrim quartanam, aut ingratitudinem. *Eras. lib.* 4. *apoph.*

Socrates dicere Solitus est, saltatione moventi corpus spatiosa domo opus esse ad exercendum sese : at qui cantu aut oratione sese exerceat, huic vel stanti, vel accumbenti quemvis locum sufficere. Hoc dicto probabat moderatas exercitationes præsertim à cibo sumpto turbulentiores improbabat. *Eras. lib.* 3. *apoph.*

Idem cum ad vesperam usque deambulasset strenuè, interrogatus cur id faceret? respondit. Quo melius cœnem : Ostendit vir sapientissimus, exercitationem corporis multum prodesse sanitati. *Cic. lib.* 5. *Tusc. quæst.*

Plato solebat admonere, ut neque corpus sine animo exerceamus, neque animum sine corpore : ut pariter utriusque curam habeamus. Nam alterum athletarum est, alterum inertium. *Laërt. lib.* 3.

Anonymus. Quoniam apud Lacædemonios in summo pretio erat jus, quod illi nigrum appellant, adeò ut seniores hoc contenti non desiderarent carnes, sed eas juvenibus cederent, Dionysius Siciliæ tyrannus dicitur hujus gratia coquum emisse Laconicum, eique mandasse ut sibi hoc jus appararet nullis parcens impendiis. Quod ubi rex gustasset, ac displicuisset, expuit. Tum coquus, Hoc (inquit) jus, ô Rex sumendum; postquam te Laconum more exercueris, & in Eurota laveris, *Plut. in Lacon.*

¶ Similitudines.

Chrysost. sicut omne artificium corporea visitatione servatur, & additur : & gratia omnis per exercitationem augetur, & per desidiam minoratur. *In cap.* 3. *Matth.*

D. Hieronymi, qui navali prælio dimicaturi sunt, ante in portu & in tranquillo mari flectunt gubernacula remos, trahunt, ferreas manus & uncos præparant : dispositúmque per tabulata militem, pendente gradu & labente vestigio stare firmiter consuescunt, ut quod in simulácro pugnæ didicerint, in vero certamine non perhorrescant: Ita & ego, qui diu tacui (silere quippe me fecit, cui meus sermo supplicium est) prius exerceri cupio in parvo opere, & veluti quandam rubiginem linguæ abstergere, ut venire possim ad latiorem historiam. *In vita Malchi monachi.*

Pij Pontificis, sicut cæca est sine disciplina natura : Sic sine natura est disciplina, in utraque tamen parum momenti fuerit, si substraxeris exercitium: sed hisce tribus absolutio comparatur. *Epist. lib.*

Plutarchi, ut ferrum aut æs usu splendescit ; Sic exercendis negotiis enitescit animi vigor. *In Moral.*

Vt ferrum si non utaris, obducitur rubigine : Sic animi vigor, nisi negotiis tractandis exerceas. *In Moral.*

Ioannis Ludovici Vivis, Cato ingenium homini dicebat ferro esse simile, quod ex usu splendescit : at in otio rubigine obducitur : & exeditur. Exercendum semper ingenium ; otia enim feraciss. vitiorum seminarium : sed honesto aliquo & pulchro opere, velut eruditione & virtute. Nam flagitiosis aut turpibus exercere, hoc verò non exercere est, sed corrumpere. *In Satellitio* §. 200.

Thriveri, Vinum suapte sponte paulatim expirat, evanescit : nulla tam magna eruditio, & virtus, quæ non citra exercitationem tandem elanguescat atque decrescat. *In Apoph.* 19.

¶ Exempla Historica.

Demosthenes cum sibi non tam artem, quàm actionem & pronunciationem deesse animadverteret, subterraneum locum domi suæ ædificavit, in quem singulis diebus descendit, actionis formandæ, vocisque componendæ causa : sæpe etiam duos aut tres menses continuos ibi egit, rasa altera capitis parte : ut nę si vellet quidem egredi, inde præ verecundia posset. *Ælian. lib.* 7. *Varia historia, & Plutarch. in Demost.*

In Elide septum est, quod Xistus ex eo appellatur, quo *Hercules Amphytrionis* filius, ad laborum patientiam quotidianis exercitationibus se confirmans, sentes omnes, qui pullularent eo in loco, vellere ac eradere sit solitus. *Pausan. lib.* 6.

Lycurgus requirenti, cur corpora virginum cursu, lucta, discorum & jaculorum jactu subigeret? Ut, inquit fœtuum radix validum in valentibus corporibus exordium accipiens, benè germinet, & ipsæ strenuè partus subeuntes, facilè simul & benè adversus puerperij decertent dolores : ac si qua incumbat necessitas, valeant pro sua liberorum, & patriæ salute pugnare. *Plut. in apoph.*

Epaminondas ephebus factus, ubi palæstræ dare operam cœpit: non magnitudine virium servivit, quàm velocitati : illam enim ad *Athletarum* usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo & luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis plurimum studij consumebat. *Probus in Epaminonda.*

Socrates usque ad vesperum contentius interdum ambulasse dicitur, Interrogatus autem, cur id faceret? Quo melius cœnaret, obsonari inambulando famem, respondit. *Plato l.* 2. *de optimo cive.*

Exercitus.

EXercitus, in sacris literis crebro pro quavis multitudine, modo sit ordinata, ponitur. Sic *Gen.* 2. & crebrò aliàs *Exercitus cœli*, pro stellarũ multitudine ; & *Exercitus terræ*, & pro omnibus ex terra provenientibus, aut alioqui in terra agentibus ponuntur. Et consummati sunt cœli & terra & omnis exercitus eorum. *Genes.* 2. id est, cœlum & terra, cum creaturis existentibus in eis. Septuaginta tamen κόσμον, ornatum verterunt. Christus porrò *Matth.* 13. & *Luc.* 21. virtutes videtur vertisse, cum inquit: virtutes cœlorum movebuntur. Verùm sanè est, quòd Scriptura crebrò voce *virtutis* exercitum militarem accipiat : quare non incommodè eosdem Hebraismos subit, *Exod.* 12. Educam exercitum vestrum. id est, totam illam turbam. Sic mulieres inservientes tabernaculo ac cultui Dei, vocantur exercitus, *Exod.* 38. Et fecit labrum æneum cum basi sua sub aspectu exercituum, id est, mulierum militantium ante ostium tabernaculi : id est, excubantium ad ministeria tabernaculi, lotiones, & similia opera: ut 1. *Sam.* 2. de talibus, mulieribus legitur, & *Luc.* 2. de Anna vidua. Sic *Psal* 103. Prædicate Dominum omnes exercitus ejus: intelligit non tantum astra, sed & omnes alias creaturas. *Exercituum Dominus*, ideò vocatur Deus, quia omnes creaturæ illi sunt subjectæ, cœlestium, terrestrium, & inferorum : sicut eosdem exercitus & Christo Pater cœlestis subjecit. *Phil.* 2. Sicut & ipse Dominus dicit : Tradita est mihi omnis potestas, &c. Sic partes multitudinis unius vocantur exercitus. *Exod.* 6. Educite filios Israël ex Ægypto per exercitus suos, *Cum exercitu egredi Deum*, est, ei præsentem ac opitulatorem esse, eúmque fœlicem & victoriosum reddere, *Psal.* 44. Non egredieris cum exercitibus nostris: pro, non soles adesse nobis in bello. *Reges exercituum. Psalm.* 68. vocantur figuratè primarij doctores, qui diversas regiones sibi spiritualibus armis subjecerunt, sibi mutuò amici

ac concordes fuerunt, unde crevit Ecclesia. *Exercitus viri, Iud.*20. pro viris bellicosis & strenuis, & viri militiæ, aut belli dicuntur. Exercitus, cæli. *Dan.*8. Et magnificatus est, aut crevit usque ad exercitum cæli: id est, usque ad stellas: per quas tamen veri Dei cultores significantur. Exercitus Dei, pro omnibus castigationibus & afflictionibus quas Deus infligit, *Iob.*19. Simul venerunt exercitus Dei, & attriverunt super me viam suam: id est variæ plagæ: & sic sequenti capite, ubi est metaphora ab externo ad spiritualem exercitum.

§ Sententiæ Historicæ.

Exercitus labore proficit, ocio consenescit. *Vegetius lib.3.c.26.*

Militaris sine duce turba, corpus sine spiritu. *Cart.l.*10.

Discors exercitus nec ad unum intentus imperium vario tumultu cuncta turbat. *Idem, lib.*3.

Qua via exercitui facillima, eadem est brevissima, *Xenoph. de Pad. Cyri, lib.*2.

Quonam modo validior phalanx fieri queat, quàm quæ obtemperando bene instructa sit, & suum amando principem fideliter adsit? *Idem Orat. de Agesilai laudibus.*

Patientiâ periculorum bellique experientiâ duratur exercitus. *Velle. Pater. lib.*2.

Tanti est exercitus, quanti Imperator. *L. Flor. lib.*2.*c.*18.

Non tam timore, quàm amore possideri debet exercitus. *P. Diaconus in Heraclio.*

Imperatoria acies stat non armis, sed justis causis. *Suidas in Valentin. Iun.*

Nulla re magis quàm commeatus inopiâ exercitus vincitur. *P. Iovius hist. l.*13.

Facilè superatur qui senescit in dies, qui non commeatus, non supplementum, non pecuniam habet. *Liv. Decad.*3.*l.*2.

Fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. *Tac hist.l.*1.

Uti corporis vulnera, ita exercitus incommoda tegenda sunt, ne spes adversariis augeatur. *Cæs. lib.*2. *de bello civili.*

Quibuscunque exercitus dicto audiens non fuerit, aut (malè re gestâ) fortuna defuit: aut aliquo facinore comperto avaritia conjuncta est. *Cæsar lib.*1. *de bello Gallico.*

Magna exercitui præmia; & multo maximum decus, si incolumitatem Principi, vel reipubl. sine sanguine quæsierit. *Tac. hist.l.*3.

Nihil est imperio terribilius exercitu qui impetibus ab imperitia profectis, nullâque ratione aut consilio coërcitis feratur. *Plutarch. in Galba.*

Multi magni exercitus à minoribus, aliàs propter imperitiam, alias propter timiditatem deleti sunt. *Thucydid. lib.*2.

Atrox, hiems, seu parum provisi commeatus; & orta ex utroque tabes perpellunt exercituum duces emittere præsentia. *Tacit. Annal. lib.*12.

Vires inexpugnabiles sunt, quoties unanimi ordine exercitus componuntur, atque reguntur, & cordatum habent Ducem. *Plutarch. in Arato.*

Non castra, non ducem noscitat, neque in victoria decus esse novit, neque in fuga flagitium, primo impetu cæsus disiectúsque. *Tacit. hist. lib.*2.

Ita sunt divisa inter exercitum ducésque munia: ut militibus pugnandi cupido conveniat, Duces autem providendo, consultando, cunctatione sæpiùs quàm temeritate prosint. *Tacit. hist. lib.*3.

Difficile est vel unum hominem alere otiosum, multò etiam difficilius totam domum; sed omnium est difficillimum, universum exercitum otiosum alere. Nam & plurima sunt in exercitu quæ vescantur, & quæ à minimis incipiunt, & quæ iis quæ cœperint utantur, affluentissime. Itaque exercitum cessare nunquam decet. *Xenoph. de pædia Cyri, lib.*1.

Non vigor corporibus, non ardor animis, lentum & rerum agmen, impatiens Solis, pulveris, tempestatum, fluxa arma, segnes equi, quantúmque habes ad sustinendum laborem miles, tantò ad discordias promptior. *Tacit. hist. lib.*2.

Exercitus quem injuria & audacia antecedit, plerumque cladem & interitum ominatur: & priusquam hostis irruat, ipsi milites impij suâ timiditate evertuntur, & ipsique sibi hostes sunt, divina vindicta eum exitum decernente, quem facta illorum meruerunt. Neque enim probabile est, rem benè gesturos eos esse, qui pauperum lachrymas & execrationes pro viatico secum auferunt. *Nicephor. Gregoras histor. lib.*6.

Carthaginenses quod ex variis diversisque hominum generibus exercitum componerent, partim quidem rectè faciebant; si quidem neque conspirare inter se facilè adeò diversa gens poterat, & mandatis ducum universi faciliùs obtemperabant. At si quando furor, aut oblocutio, vel seditio in exercitu oritur, tunc neque mulcere quemquam, neque alicui modum imponere licet. Gens ignara cum impetu fertur. Ubi semel ad iram ventum est, more ferarum continuè magis crudescit, neque ullus est sævitiæ modus. *Polyb. lib.*1.

Arbitror ad exercitum confirmandum pertinere, ut primo quoque tempore Duces ac Centuriones in demortuorum locum subrogentur. Nihil enim omninò, si desint qui imperent, ulla in re (ut breviter dicam) benè ac præclarè geri potest: sed in re bellica minimè, in qua & ordinis constantia rebus salutem, perniciem adfert perturbatio. *Xenoph. de Cyri expedit. lib.*3.

Arbitrabatur Cyrus etiam in familia præclarum esse studium collocationis aptæ (nam si qua re quis fortasse indiget, planum est, quò ire debeat, ut eam capiat) sed multò præclarius existimabat esse, militares tribus apta collocatione distribui. Nam quantò magis subita sunt in bellicis rebus temporum momenta: tantò plus ab iis delinquitur, qui tardius in iis se gerunt. Per illos verò qui maturè adsunt ea fieri videbat, quæ bellicis in rebus quantivis pretij sunt. Quæ causa fuit, ut aptæ collocationis esset perstudiosus. *Xenoph. de instit. Cyri, lib.*8.

Marcellus Consul de Annibalis exercitu Capua relicta, bellum repetente, dicebat, milites istos marcere Campana luxuria, vino, scortis, omnibúsque lustris per totam hyemem confectos, abiisse illam vim, vigorémque: dilapsa esse robora corporum animorúmque, quibus Pyrenei, Alpiúmque superara juga fuerant; reliquias illorum virorum vix armà membráque sustinentes pugnare. Capuam Annibali Cannas fuisse, ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi spem futuri extinctam. *Livi. lib.*3. *Decad.*3.

Græcorum, qui Spartanos bello aggressi sunt, exercitus septuaginta hominum millibus constabat, quorum ne decima quidem pars Thebani erant: verumtamen gloria virorum efficiebat, ut eos duces socij taciti sequerentur, etiam sine decreto, aut edicto Reipublicæ. Prima nimirum & validissima lex est, quæ salutis indigenti eum qui salutem adferre potest Principem destinat. Ac quemadmodum navigantes, cùm sereno cœlo utuntur, aut propè littus decernunt, nonnunquam contumeliosè & audacter gubernatorem lacessunt, simul verò atque tempestas & periculum incidit, eundem respiciunt, & in eos spem suæ salutis collocant: ita Argivi, Elei, Arcadésque, ante in conciliis cum Thebanis de principatu contendere soliti, tum rebus arduis certaminibúsque instantibus ultrò duces eorum secuti sunt. *Plutarch. in Pelopida.*

Quintius, videns Romanos milites ad famam numerosi cujusdam exercitus, quem Syriæ Rex Antiochus ducebat, aliquantum commotos, jucunda narratione eos confirmavit, dicens, Rex peditum equitúmque nubes jactat, & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cœnæ Chalcidensis, hospitis mei, hominis & boni, & sciti convivatoris, apud quem Solstitiali tempore comiter accepti, cùm miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & varia venatio, homo non quam isti sunt gloriosus, renidens, condimentis ait varietatem illam, & speciem ferinæ carnis ex mansueto suefactam. Hoc dici aptè in copias Regis, quæ paulò ante jactatæ sint, posse, varia enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas & Medos, & Caduscios, & Elymæos, Syros omnes esse: haud paulò mancipiorum meliùs, propter servilia ingenia, quàm militum genus. *Livius Decad.*4.*l.*5.

Cyrus consilium de deducendis in hostem copiis, Cyaxari proponens, inter alia dicebat: nobis omnibus videtur, quum parati simus, non tum pugnandum esse, quum tuos fines hostis invaserit, neque amico in solo commorantibus illum expectandum esse: sed quamprimùm in hostilem agrum exeundum. Quum enim modò tua in regione simus, multæ res tuæ per nos etiam invitos detrimentum capiunt. At si hostilem in terram discedamus, cùm voluptate res ipsorum atteremus. Præterea magno sumptu tuo nunc alimur: at si extra fines tuos exercitum educamus, ex ipsorum ditione alimur. Quòd si porrò majus nobis istuc periculum, quam hîc impenderent, fortassis, id, quod turissimum foret, esset eligendum. Nunc verò par futura est ratio illorum, sive adeò hîc eos expectemus, sive in ipsorum ditionem progressi obviam eis eamus, par item nostra in præliando futura est ratio, sivæ ipsos advenientes hîc excipiemus, sive ad ipsos profecti manum conseremus? Verùm enim verò, nos militum animos longè alacriores firmiorésque sumus experti, si adversus hostem contendemus, & non inviti adversarios spectare videbimur. Itidem illi multò magis nos metuent, quum nos audient non ut formidolosos, ipsorum metu percelli, ac domi desidere; sed animadverso ipsorum adventu occurrere, ut quàm celerrimè pedem conferamus: non item operiri dum regio nostra detrimento afficiatur, sed præcepto ipsorum conatu terram eorum vastare. Atqui formidolosiores ipsos reddi, nos audentiores, in lucro nobis insigni ponendum existimo. Nam hoc modo equidem statuo minùs periculi nobis fore, hostibus plurimum. Quin & meus Pater & tu dicere soletis, cæteris omnibus adsentientibus, prælia magis animis decerni, quàm corporum viribus. *Xenophon de institutione Cyri, lib.*3.

Exercitus dicitur tam legionum, quàm etiam auxiliorum, nec non etiam equitum, ad gerendum bellum multitudo collecta. Huic modus à magistris quæritur armorum. Nam cum Xerxis & Darij, & Mithridatis, cæterorúmque Regum, qui innumerabiles armaverunt populos exempla releguntur, evidenter apparet, minimum copiosos exercitus, magis propria multitudine, quàm hostium virtute depressos. Nam pluribus casibus subjacet amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior, in longiore autem agmine, etiam à paucis superventum assolet pati. In locis autem asperis, vel fluminibus transeundis, propter impedimentorum moras, sæpè decipitur. Præterea ingenti labore numerosis animalibus equisque pabula colliguntur. Rei quoque frumentariæ difficultas, quæ in omni expeditione vitanda est: citò majores fatigat exercitus. Nam quantumlibet studiosè præparetur annona, tantò maturius defit, quantò pluribus erogatur. Aqua denique ipsa nimiæ multitudini aliquanto vix sufficit. Quòd si casu acies verterit tergum, necesse est multos cadere de multis, & illos qui effugerint, ut semel territos, postea formidare conflictum. Veteres autem qui remedia difficultatum experimentis didicerant, non tam numerosos, quàm eruditos armis exercitus habere voluerunt. *Vegetius lib.*3.*cap.*1.

Exilium.

¶ DEFINITIO.

EXILIUM, Græcè φυγὴ, ῆς, φυγὰς, άδος ὁ, exul dicitur Exilium autem venit ab exul, qui dicitur extra solum natale hoc est, qui extra patriam ejectus est, hinc exulo verbum, quod est extra patriam ejectus vivo: & exaltabundus in exilio vitam agens. Exul, extra solum natale ejectus Hebr. *Nadh*, à verbo, *Nodh*, Motus est, mutavit, fugit, vagatus est. Exemplum in Cain extat. *Genes.* 4. 10. 13. Græcè φεύγω fugio, tergum verto. De exilio prolixè Ambros. Calepinus in Dictionario.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Euripid. in Med.

Πολλ' ἐφίλκεται φυγὴ κακὸν ξυν αὐτῇ.
Multa attrahit exilium mala secum.

Μάχην δ' οὐκ ἄλλο ὑπερβήσει,
Ηγᾶς πατρίας τέρεθρ.
Laborum non aliud supra
Quam terra patria privari

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Exilium est scelerum pœna. *Parad.* 4.

Exilium ibi est ubi virtuti non est locus. *Pro Milone.*

Omnes scelerati & impij, quos leges exilio affici volunt, exules sunt etsi solum non mutant. *Parad.* 4.

Exilium terribile est iis, quibus quasi cõscriptus est habitandi locus, non iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem esse dicunt. *Parad.* 4.

Si abesse à patria miserum est, plenæ miserorum sunt provinciæ, ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur, 1. *Tusc.*

Ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest: Patria est, ubicumque est benè. 5. *Tusc.*

Exilium non supplicium est, sed perfugium, portusque supplicij, nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt, hoc est, sedes ac locum mutant, qui si in civitate legis vim subire vellent, non prius civitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt, non adimitur iis civitas, sed ab iis relinquitur atque deponitur. *Pro Cæcin.*

Exilium id quod fit propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est. 1. *Tusc.*

De exilio. Dial. LXVII.

Francisci Petrarch. DOL.

Exilio pellor injusto. R. Quid tu igitur justo pelli malles exilio? Nempè quod ad injuriæ cumulum, ais in diversum trahitur: habes injusti exilij solatium comitem justitiam, quæ injustos cives destituens, te sequuta, tecum exulat. D. Injusto exilio pulsus sum. R. An te rex expulerit, an tyrannus, an populus, an hostis, an tu ipse? Nam si rex, aut injustum exilium non erit, aut ipse non injustus. Atque ita nec rex quidem. Si tyrannus, ab illo te pulsum gaude, sub quo boni exultant, fures imperant. Si populus, moribus ille suis utitur. bonos odit, & his quoque multiceps tyrannus nunquam sui similem pepulisset. Non te igitur patria, sed malorum cœtibus arceri, neq; in exilium sed in partem bonorũ civium cogi putes. At si hostis, agnosce injuriæ levitatem, non hostiliter sævit, qui omnia cũ possit patriã abstulit, spem reliquit. Sin tu ipse, mores populi perosus, aut tyranni habitum elegisti, modo ne doleas, sed etiam gloriare virtutem patriæ prætulisse, non tu flebilẽ, sed honestã, & prorsus invidiosam bonis atque optabilem, non jam exilij, sed absentiæ causam habes. Sponte Pythagoras Samon liquit, Athenas Solon, Romam Scipio. D. Exilio damnatus sum. R. Multos exilium honestavit, multos acrior aliqua fortunæ vis, atque injuria, notos reddidit & illustres: quid te vetat illis inseri, qui quasi ignem, de silice claram famam collisionibus quæsiere? D. In exilium agor. R. habes in historiis magnos rei hujus socios, quorum speciosissimus comitatus, non sensum modo doloris imminuat, sed oblivionem afferat. Non minor in exilio Camillus fuit, quam fuisset domi: quantus civis, quantus exul, qui victorias ac triumphos non justitia minus, quàm prosperitate conspicuos in capitolium duxit, mox hinc pulsus, pro accepta injuria, ingratæ salutem patriæ rependit. Non facilè aliud tam clari exulis exemplum fateor. Sed Rutilius & Metellus, tam nihil exilio fracti sunt, ut Rutilius revocatus ab illo, cujus nutui non parere capitale erat, exilium amplexus, reditum contempserit, seu ne ulla in parte senatui, injustisque licet legibus patriæ obstaret, seu ne fortè exul iterum fieri posset. At Metellus eodem, quo in exilio profectus erat vultu atque animo remearet. His Marcellus accedat. Hic ultimus qui in belli civilis tempus incidit, pulsus nempe nõ solitam modo constantiã, honestarumque artium studiũ non omisit, sed strinxit arctius, & publicis liber curis uni excolendo animo tam ardenter incubuit, ut ad scholas missus honestissimas, non ad exilium videretur: quod quidem in Cicerone conspectius operum splendor, & literarum copia major facit, non exilij modo, sed carceris dulce solatium. D. Exilium patior. R. Exilium breve citò te patriæ tuæ reddet. Longum verò aliam tibi patriam dabit, unde exultent, qui te exulem voluere, dedissetque nunc, si ad naturam rerum non ad opiniones hominum aspiceres. Valde enim angustus est animus, qui se ad unum terræ angulum se applicat, ut quicquid extra sit, exilium putet. Multum abest exilij deplorator ab illa animi magnitudine, cui totus orbis carcer exiguus videtur. Interrogatus Socrates cujas esset? mundanus, inquit, sum; verè Socraticum responsum; Athenienſem se alius respondisset. Socrati autem patria omnium mundus erat, non hic solum, quem vulgo mundum dicitis, cum pars ultima mundi sit, sed cœlum ipsum; quod hac rectius appellatione comprehenditur: illi patriæ destinati estis, ad quam si suspirat animus, qualibet in parte terrarum peregrinum atque exulem se noverit. Nam quis patriam voret, ubi non habitet, nisi ad breve tempus? Illa verè cujusque patria dicenda est, ubi quisque perpetuo securus ac tranquillus deget. Quære hanc in terris, puto, irrita erit inquisitio. Ut naturæ autem lex est data mortalibus ac præscripti fines, dum hic vivitur, terra omnis patria vestra est, intrà quam, qui se exulem facit non tam rei, quàm animi vitio laborat. Non habemus hic manentem civitatem, dixit Paulus. Omne solum forti patria est, inquit Naso. Omne homini natale solum, ait Statius. His tẽ vocibus armatum velim, quibus ubique unus, & vel nunquam, vel semper in patria tua sis. D. Ire in exilium jubeor. R. I. spontè, peregrinatio erit, non exilium, & memento, quibusdam reditum pro exilio fore, sunt quibus tanquam pejus quàm in patria suasi. D. in exilium cogor. R. Cupiendo quod cogeris, efficies ne cogaris. Omne violentum patiẽtia vincitur, & definit esse violentum, quod volenti fit. D. Ire in exilium est necesse. R. Tu fac volens, quod vel nolẽs facere, fac lætus omnia, ne quid mœstus patiaris. Ita omnem vim necessitatis, omnes clavos, quos adamantinos illi tribuunt, carenasque, omnium tædium, molestiamque discusseris, sed vos impossibilia cupitis, necessaria fugitis. Utrumque nequicquã. D In exilium eo. R Immò forsan in requiem sub obtentu falsæ miseriæ vera felicitas, jam saltem ab invidia tutus eris, propera, mixtamque cum gloria securitatem arripe. Turis, & honestis latebris nihil est dulcius. Nullæ his conferri possunt urbium plateæ. D. Pellor è patria. R. Pulsum te pessimis: optimis in sese, neq; te patria, sed patriam te indignam rebus proba. Sentiat illa quid perdidit, tu nil perdidisse ne sentias, mali cives tui, tædio similique præsentis odio ac suspicione carent, boni autem amore absentis, ac desiderio teneantur, sequanturque oculis atque animis abeuntem, illi se solos linqui doleant, tu te comitatum gaudeas proficisci, neque in tergum respicias, neque reditum cogites, neq; cum illis esse cupias, qui te cupiunt abesse. neque demum, quòd à te fieri debuit ab alio factum ægrè feras. Debuisti cedere civiũ invidiæ, utque illam fugeres ultro in exilium ire. Hujus ego consilij dux eram, nec exempli duces, deerant clarissimi. Nam in primis tres magnos Scipiadas id fecisse noveras tamque perseveranter, ut patriam sua præsentia, qua nil carius habebant, spoliatam indignam quoque cineribus defunctorum, quidam insuper famoso dignam epigrammate judicarent. Nomina sunt immortali memoria, quæ tibi per famam, perque omnis historiæ fidem ignota esse non poterat. Africanus, Nasica, Lentulus. D. Mittor in exilium. R. Immò in experimentum tui, videris quem te in exilio præbeas; si succumbis exul verus: si consistis exilio clarus, ut multi olim, qui invicti & fulgidi per asperitates incesserunt, ut sequentibus rectum iter ostenderent. Sine tyrannos sævire, sine populum furere, sine hostes ac fortunam fremere. Pelli potes, capi, cædi, perimi, vinci autem nisi manum extuleris non potes. neque ornamentis tuis spoliari, cum quibus quocunque ieris, & civis & patriæ principum unus eris. D. Exulatum pergo. R. Perge aliter. I securus, nescis, quam longa sint brachia tui regis. Nihil illi longè est. Ubique te proteget, qui te protexit in patria.

¶ APOPHTHEGMATA.

Hercules, interrogatus, Argivûsne esset, an Thebanus? respondit: Non unam curo patriam jactare: omnis Græcia mihi patria est. *Plut. lib. de exilio.*

Democritus dicebat peregrinationem & exilium vitæ frugalitatem docere: offa quippe, & thorus herbaceus, famis ac laboris sunt medelæ dulcissimæ. *Stob. serm.* 28.

Idem quamlibet terram homini sapienti dicebat esse perviam: cùm forti animæ mundus universus patria sit. *Eod. serm.*

Demaratus ad eum qui apud Regem Persarum parasitum agebat, ac subinde in Demarati exilium dicteriis ludebat: Non inquit, amicè tecum pugnaturus sum, nam vitæ aciem abstumpsi. Ludens ex ambiguitate vocis στίχος enim Græcè tum ordinem sonat, tum aciem. Nullus autem ad pugnam instructus est, cui nulla supereſt acies: & ordinem vitæ assumpsit, qui ex rege factus est exul. *Plut. in Lacon.*

Eudamidas, cum Alexander in Olympiis præconio jus fecisset omnibus exulibus, in suam cuique patriam redeundi præterquam Thebanis; infortunatum quidem, inquit Eudamidas, præconium, sed vobis ô Thebani, glorioſum. Solos enim vos metuit Alexander. Ad consolandos Thebanos sic interpretatus est vir animi solertis. Etenim qui permittit exulibus reditum in suam patriam, non metuit ne moliantur vindictam. A Thebanis igitur solis metuebat. *Plut. in Lacon. Apopht.*

Cato cum impetrata esset restitutio Achæorum exulum, Polybius & hoc à senatu petit, ut restitutis apud suos, pristini honores ac magistratus redderentur. Hic Cato rogatus sententiam, dixit, Polybius idem facere videtur quod fecit Vlysses, qui Ciclopis speluncam repetere voluit, quo pileum & cingulum quæ illic per oblivionem reliquerat reciperet. Significans abunde multum esse, quod exulibus datus esset in patriam reditus: esseque periculum, ne dum pristinos honores repetunt, etiam à reditu excludantur. *Eras. Ror. lib. 5. apoph.*

Diogenes, Quidam offensus libertate Diogenis dixit illi. Quoniam istis eras moribus, patria ejecit. Sanè, inquit, quod me, ut Semele Bacchum, ferre non posset. Sentiens, se majorem esse, quàm ut à malis ferri posset; à quibus tamen non tam suo, quàm ipsorum malo pulsus esset. *Plut. in apoph.*

Stratonicus Musicus, Seriphi agens, hospitem suum percontatus est, ob quam causam illic homines juberentur vertere solum? cum ille respondisset flagitiosos apud Seriphios exilio mulctari: Quin tu quoque, inquit, aliquid flagitij committis, ut ex his locorum angustiis emigres? Notans regionem esse incommodam, & oppidum frigidum. *Eras. lib. 6. apoph. ex Plut.*

Aristides

Aristides ab amico quodam rogatus, quam ob causam exilium ei tam molestum fuisset: respondit, propter ignominiam patriæ, à qua injustè in exilium missus esset, quæ ob eam injustitiam ubique malè & ab omnibus audiret. *Stob ex Serino, serm.37.*

Anaxagoras. Ab Atheniensibus damnatus exilio, & cuidam dicenti, privatus es Atheniensibus. Imò illi, inquit, me, Sentiens, Atheniensibus magis opus esse Anaxagora, quàm contra. *Laërt. l.3. cap.3.*

Stilpo cuidam noxium esse exilium affirmanti respondisse fertur, Quibus tandem & quibus bonis privat exilium, animine an corporis, an fortunæ? An judicandi agendiq; dexteritatem aut fœlicitatem aufert? haud sanè. An fortitudine, justitia, aut alia quapiam virtute privat: Ne id quidem. Sed nec ullo fraudat corporis bono. An non æquè licet in aliena terra bene valere, viribus pollere, acutum cernere, & audire acutè, interdum verò multò magis, quam si in sua terra quis maneat, fortunæ vero bonis exilium neminem exuit. An non visum est multos, tum demum eum exules sunt facti, potiros fortunæ bonis splendidioribus? ut Phœnix, Themistocles, &c. *Stob. ser.38.*

Diogenes cuidam per convitium dicenti, Sinopenses, te exilio damnarunt: At ego, inquit, illos mansione. Significans, se quod solum vertere juberetur, nihilo infeliciorem esse his qui in patria manerent, nec exilium æquo animo pati possent. Tam enim miserum est manere coactum, quàm exulare coactum: Philosophus, cui quævis terra patria est, si jubeatur ire exulatum, unius tantum civitatis exul est. At qui nusquam potest vivere, nisi in patria plurimarum regionum exul est. Hoc ita refert Plutarchus in libello de exilio: Te Sinopenses Ponto exulem esse jusserunt: at ego, inquit illos hac damno pœna, ut in Ponto extremisque Euxini littoribus inclusi perpetuo maneant. Diogenes mutarat patriam, sed melius exulabant potiùs qui infelici regioni erant adscripti. *Laërt. lib.6.*

Idem cuidam illi probro objicienti, quod exularet à patria: Miser, inquit, istius rei causa philosophatus sum. Sive quod exilium compulisset Diogenem ad philosophandum: sive quod ideo didicisset philosophiam, ut exiliũ similesque casus æquo animo perperi posset. *Laërt. l.6.*

Demetrius Phalereus, cum exularet, ac apud Thebanos inglorius humilisque viveret, audissetque Craterem Philosophum, qui ipsum invisseret, multa placidè prudenterque de ferendo exilio disputantem: Malè, inquit, si negotiis & occupationibus per quas hactenus talem virum cognoscere non licuit. *Laërt. l.5.cap.5.*

Anaxandridas cuidam exilium acerbè ferenti, respondisse dicitur, Ne horrescas exulare civitate. A justitia enim exulare miserum est. Quo responso sensit eos nequaquam miseros esse qui præter meritum, vel peculiares quasdam animi dotes, ab imperitis in exilium mittuntur, quibus innocentia semper consolatrix assistit. *Plutarc. in Lacon.*

Themistocles quum pulsus primum Athenis, & mox tota Græcia, venisset ad Persarum Regem, ditissimus ab eo factus est. Porro, magnifica dona quibus à Rege honoratus erat intuens, suis dixit, O pueri! perieramus, nisi periissemus. Perire autem videtur, qui cogitur exulare, at Themistocli feliciter cesserat exilium. *Plut. apoph.*

Teucer, rediens ex Trojana expeditione, quum ob Ajacis fratris mortem Telamoni patri esset invisus, atque ab eo exilio multaretur, ad socios conversus, ait: Patria est, ubicumque bene est. *Cic. in Tusc. quæst.*

Rutilius, consolanti eum cuidam, ac dicenti, instare bella civilia, & ob id brevi futurum ut omnes exules reverterentur: Quid tibi, inquit, malè feci, ut mihi pejorem reditum quàm exitum optares? Malo ut patria exilio meo erubescat quam reditu mœreat. *Senec. de benef. l.6.c.37.*

¶ Similitudines.

Musonij, quemadmodum si quis in patria agens, aliam tamen domum inhabitans, non eam in qua natus erat, sese maceraret, & ob eam rem lugeret, nihili homo & ridiculus esset: Pari ratione is, qui inhabitans aliam civitatem quàm in qua natus est, calamitatem putat, talis merito stultus haberi queat & vecors. *Stob. ser.38.*

Plutarchi, è corporis morbo quidam hoc exceperunt commodi, quod vacant negotiis, quibus distringebantur, & quosdam labores objecti reddidere validos: Sic quibusdam exilium, paupertas, naufragium; occasio fuit philosophandi. *In Moral.*

¶ Adagia.

Servabis bovem, βουκλήσεις *Plutarch.*

Hoc velut ænigmate significabant exilium.

Testaceum flagellum, κεφαλικὴ μάστιξ.

De rebus subitò transmutatis, sive de exilio repentino. Convenit cum ostracismo: de quo vide adagium. Testulæ transmutatio.

Terram pro terra γλῶ ἀντὶ γῆς ἐλαύνειν.

In hominem exulem, erroneum, & incertis vagantem sedib. Luci.

¶ Exempla Biblica.

Exulum exempla: Adam & Eva, Genes. 5 24. Caïn. 4.16. Abraham, 12.1. David. 2. Sam. 15. vers. 13.14.16. Elias, 1. Reg. 19.3. Israëlitæ, 2. Reg. 17. vers. 5.6. Osæ. 9. vers. 3.4. Joseph, Maria & Christus. Matth. 2.13. Unde Versus.

Exul erat Christus: comites non exulis hujus
Esse decet cujus nos quoque membra sumus.

Paulus & Barnabas, Actor. 13. vers. 50.51. Aquila, Priscilia, & fideles Judæi, Actor. 18. vers. 1.20. Pij in hoc mundo peregrinantes, 2. Corinth. 5.6. Hebr. 11. versic. 1.14.

¶ Exempla Historica.

Vt Cicero scribit, pro *Cæcina*, exilium non supplicium erat *Romanis*: sed perfugium portusque supplicij, nam qui volebant pœnam aliquam subterfugere, ac calamitatem, solum vertebant: hoc est, sedem & locum mutabant. *Horom. de verbis iuris.*

Exilij apud *Roman.* triplex genus erat, auctore *Martiano*, Aut enim omnium locorum interdicebatur accessus, præter unum: aut in insulam deportabatur: aut, sicut *Claudius Cæsar* quosdam mulctasse dicitur, ultra tertium lapidem ab urbe egredi vetabatur. Tandem *Claudius Cæsar* legem sanxit: ut quibus provincia interdictum esset, urbe quoque summoverentur. *Alex. l.3.cap.20.*

In *Seripho* insula, & apud nonnullas circa Caucasum gentes, pro criminibus maximis nullum morte affici, sed exilio mulctari, urbéque, & agro exterminari, legimus. *Alex. l.3.cap.5.*

Exorcismus.

¶ Definitio et Etymolog.

Exorcismus Græca dictio est, ἐξορκισμὸς, ὁ, & ἐξορκίζω, adjuro dicitur. Summus Sacerdos adjurans Christum Matth. 26.36. ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ ζῶντος. Adjuro te per Deum viventem. Est autem adjuratio contra Diabolum, & habetur de *Consec. dist.4. can. Ante decem dies. De hac materia vide supra in Adjuratio, & in Adjurationis arbore.*

¶ Loci Biblici.

Exorcistæ vocabantur, qui Dæmones ejiciebant: addita per Dei nomen obtestatione, quàm vulgò conjurationem vocant. *Vide adjurare.*

Exorcistæ tempore Pauli, *Act.19.12.*

Expectatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Expectatio, Græcè ὑπομονὴ, ῆς, ἡ & ἀπομένω expectatio dicitur, Hebr. *Tikuah*, à verbo *Kavah*, expectavit incumbendo, præstolatus est. Hinc Græcis κέω, κέομαι, incumbo, adjaceo, spero. Est autem expectatio motus spei propter cognitionem præcedentem, respectu auxilij alieni. *Secund. S.Tho.1. Secundæ q.40. art.4.*

Dicitur autem expecto à verbo specio, quo non utimur, nisi in compositione: licet antiqui etiam in simplici uterentur pro video; unde augures specere, hoc est inspicere aves dicebant: & spectationem avium pro suspectione & contemplatione. *Ennius: Vos epulo postquam spexit. Et vestri stici custodes vestium servi:* quod frequenti diligentia vestes inspiciebant, *Plautus. Tum familia tota vesti spici, junctor auricustos.* Et quoniam cum aliquem præstolamur, an veniat frequenter aspicere solemus, ideò expecto sumitur pro præstolor. Aliquando pro moram traho. *Virg. Tyria Carthagine qui nunc expectat.* Nonnunquam desidero. Idem: Expectare venis. Unde expectatio, quòd modò præstolationem, moram, modò desiderium significat.

¶ Poetarum Dicta.

Homerus in β. Iliad.

Αἰσχρὸν τοι δηρόν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι.

Turpe certè diu expectare, vacuúmque redire.

¶ Philosophorum Sententiæ.

De hæreditatis expectatione. Dial. cx.

Francisci Petrarchæ. Gav.

Hæreditatem orbi senis expecto. R. Modo te tranquillum prædicabas, ipse tibi ne contrarius sis attende, nunquam expectatio tranquillitasque cohabitant, vix nullum vitæ tædium expectatione molestius. G. Expecto senis hæreditatem. R. Nescis quid ille forsan expectet, est ea quidem inter omnes vulgaris insania, ut ferè omnes non coævis tantum; sed junioribus quoque diutius se victuros sperent. Ignari sua de morte cogitant mortales, de aliena autem libenter, cum tamen contrarium agere esset utilius. G. Senis hæreditatem spero. R. Quid si ille interim tuam sperat? Falli alterutrum est necesse. Quod autem senes invenias mortem juvenum expectantes? Et sanè nemo tam senex, qui non possit annum vivere. Nemo tam juvenis qui non possit hodie mori. G. Hæreditatem orbi senis spero. R. Justius hanc sperabat filius, Juniorem justior spes elusit. G. Hæreditas orbi senis ad me venit. R. Quid scis, an ad illam tua? Caio Claudius, Neroni Galba, Domitiano Nerva, Cõmodo Pertinax succesfit, & successionum talium plena est hominum vita. G. Orbi senis hæreditas me manet. R. quem non fallere possit volens qui quem noluit, fefellit? cui supervivere nequeat, qui filio supervixit? G. Orbi jam senis elegio scriptus hæres sum. R. An in tabellis forsan adamantinis unde non facile delearis? An ignoras quam levibus causis testamenta mutent senes? Multis in ipso vitæ exitu, quod per omnem vitam volvere displicuit. G. Hæredem me vult orbus senex. R. Potest nolle. Nihil est autem indignantius orbo sene ac divite, ubi sua dirigi séque sperni senserit, actum est. G. Hæreditas orbi senis promissa est. R. Ea utinam innocentia atque ea mortalibus fides esset, ut & nunquam nisi honesta promitterent, & semper promissa servarent. Nunc nec promittendi modus, nec promissa fallendi pudor ullus, quod in hereditate potissimum licere sibi homines putant. Itaque voluntatem testatoris ambulatoriam vocant: non te exemplis premam, nota res est. Legisti (credo) quibus hoc accidit, non solum ut viventis promitteretur hæreditas, sed supremo etiam morientis amplexu, & oculo annulisque aureis donarentur, quod apud illos indubiæ successionis indicium erat, cum interim, & hæredes alij, & eorum mentio penitus nulla esset in tabulis testamenti, tantùm media de morte perfidia ausa est, te ne igitur vivorum fraudibus immunem reris? Cum dolis morientium circumventos

ventos legas ſummos etiam & illuſtres viros. Nam (ne ſingulis immorer) genus hoc ludibrij paſſus eſt Lucius Lucullus vir ampliſſimus, quodque eſt altius, Auguſtus Cæſar. Horrenda longeq; mirabilis libido fallendi, quæ nefarias animas nec in morte deſtituat, ſed ſic eſt mos & tu promiſſa in hæreditate ſpẽ defigis, quam fruſtrari poſſit & vita longior teſtantis & brevior fides, quamquam his ceſſantibus murãdi cauſa propoſiti poſſit eſſe juſtiſſima ſuus hæres, nova ſeni oriẽs progenies. Siquidem octogenario major Cato filium genuit: nonagenario jam propior Maſiniſſa. Idque hac etiam non ætate noſtris ſenibus evenit, qui utinã priſcis illis ut gignendi vi, ſic vigore animi pares eſſent. Quæ cum ita ſint, hæres certè legitimus capratori obſtat, atque improbam ſpem præcidit. G. Iam teſtamento ſenis hæres ſum. R. Sed viventis, forſitan & victuri. Teſtamenta autem in vita fiunt, in morte firmantur, funus & cadaver cogitas. Lupus quidẽ expectatione laſſandus & inedia. G. Hæreditas ad me recto calle ventura eſt. R. Quỹ quod ut teſtator, ſic hæreditas caſibus ſubjacet, ut neq; ſemper quem velis habeas hæredem, & ſæpè nil aliud quã inane nomen ſit hæreditatis: quid quod interim vaſto prætio parva res emitur, dum ſenẽ, & indignæ viro blãditiæ promerentur. Nulla eſt tãta utilitas, quæ decoris impẽdio æſtimanda ſit. G. Nullo legum, aut fortunæ obice hæreditas ad me venit. R. Unde & noſti, cũ ſit ſcitum illud Marci Catonis ſapientiſſimi ſenis dictum. Sæpè, inquit, audivi inter os atque offam multa intervenire poſſe. Eſto autem nihil interveniat, ſed ad te ſperata perveniat hæreditas, non manebit tecũ, ſed à te rurſus ad alios migrabit. Volubilia ſunt bona mortalium, rotundam nummi præcipuè formam dicunt, ut perpetuo rotetur motu. Quæſiviſti hæreditatem ſucceſſori tuo mœſtus forſitan gaviſuro, ſolicitus ocioſo & ſperaſti de alio propter quod idem alij de te ſperent.

De expectatione meliorum temporum. DIAL. CXV.

GAUD.

Spero tempora meliora. R. Omnia ferè tempora æquè bona ſunt, quia creator temporum uſque bonus eſt ſemper. Sed vos temporibus bonis, malè ſemper utimini, in hoc, ut in aliis culpas veſtras rebus adſcribitis. Fac ut homines boni ſint, & tempora bona erunt. G. Tempora hæc ſtare nequeunt, lætiora ſuccedent. R. Nullum tempus ſtat, cuncta prætereunt, cúmque tranſierint, nec redeunt virtute, & induſtria, bonarúmq; artium ſtudiis frenari poſſunt, non quin fugiant, ſed ne pereant, nihil eſt autem dulcius benè impenſi tẽporis memoria. Sed vos nulla re, uti ſcientes, ut oportet, ubi omnem vitam, vel in ſomnum ac deſidiam, vel in ſolitudinem, atque uſus peſſimos effudiſtis, tempus innoxium accuſatis. Nunquid mentior? infantiam, ac pueritiam in vanos ludos, adoleſcentiam ac juventam in libidinem atque avaritiam, ſenectam & ſenium in querelas ac lamenta conſumitis. Quænam hæc temporum culpa eſt? Fluunt illa fateor, hæc natura eſt. Vos illa (dum datur) occupare negligitis, non eſt natura iſta, ſed culpa. Vos autem culpatis, culpam excuſatis, res non nova. G. Spero lætiora tempora. R. Lætitia ſeu triſtitia temporum (ut dixi) non in temporibus, ſed in vobis eſt. Eo autem, quo intelligas, non modo lætiora tibi ſperanda eſſe, ſed triſtiora perpendes, ſi ad ætatem ipſe tuam reſpicis, quæ in dies triſtior (ut à Poëta deſcribitur) & pleriſque in ſenibus invenitur, & ſanè ſi oculos in terga reflexeris & numerare, atque æſtimare annos tuos cœperis, ſimul incipies deſperare quod ſperas. Non eſt cur mutari curſum rerum ſperes, non meliora inſtant tempora, vereor potiùs ne pejora, cur quæſo? niſi quia pejores erunt homines, quod & magni divinarũt viri, & apertis indiciis res declarat, niſi vos mortales bonæ ſemper ſpei magnum aliquid de veſtra nobili ac modeſta inventuræ concipitis, à qua ego quidẽ opinione lõgè abſũ, nihil enim boni penitus mens præſagit, ſic in vitium, ac ruinã prona ſunt omnia. G. Mala ſunt tempora, meliora venient. R. Omnem ætatem de moribus ſuis queſtã inquit Seneca. Adde ego omnẽ habuiſſe quod queretur, habiturámque omnem cunctis ſeculis quod queratur. G. Spero lætiora. R. Una eſt ad hoc via, qua lætiora ſi habeas non expectes. Fac ipſe tibi lætiorem animum, quod ſine virtute fieri nequit, ubi hoc feceris, læta erunt omnia, triſte nihil. G. Meliora tempore exacto. R. Ut veniant quod eſt dubium, certè illis venientibus tu recedis. Quantò eſt tutius ritè uti præſentibus quàm anxiè expectare, quæ vel fortè non veniant, vel minimè ſis viſurus?

De filij vel amici expectatione. DIAL. CXIV.

GAUD.

Spero filij reditum. R. Speras gaudium ſolicitum & propinquum metum. G. Spero amicum revidere. R. Rem prædulcem ſperas, ſed fallacem, fragili res hominum ſtata tremunt, forſitan quem expectas jam nunc obiit: potes hoc probaſſe ſi vixiſti. Impedimentorum mille ſunt genera. Unum commune omnibus mors. G. Amici conſpectum exoptatum ſpero. R. Sunt hæc ferè conjuncta, optare, & ſperare, ſed multi aſſiduè caſibus diſiunguntur, quàm multos credimus fuiſſe Romæ, quàm cupidis animis Marci Marcelli, hujus intimi reditum expectantes? Contra autem viæ medio hoſtis illum crudeliſſimus expectabat, cuius potentior fuit immanitas, quam victoris clementia adverſarium ab exilio revocantis. Potuit igitur Cæſar precibus ſenatus Marcello veniam dare. Non potuit Marcelli cliẽs grave magis pati, ut is Cæſaris beneficio uteretur. G. Spero amicum & expecto hoſte quolibet carentem. R. quis eſt is hominum hoſte carens? ut ſit aliquis privatorum expers, an publicis inimicitiis quiſquam vacat? ſicariorum dico & prædonum, qui avaritia duce bellum humano generi indixere. Finge aliquod tam benignum ſydus, ut hæc peſtis terris exulet, alios quis arcebit vehiculorum & equorum lapſus, fluviorum ac torrentium inſultus & ruinas pontium ac tectorum, equoreaſque & aëreas tempeſtates? Adde ferocium in curſus animalium, quibus non ſingulos tantum homines, Dicearchus curioſiſſimus indagator rerum talium, ſed quædam hominum genera docet occubuiſſe. Et ad ſummam, quot ſunt caſus humanarum rerum, quorum nullus eſt numerus, tot ſunt hominum hoſtes, qui ſpem tuam (non dicam) retardare poſſint, ſed extinguere, ut nihil interveniat. Mors quam dixi & eunti bus & ſtantibus ubique contigua eſt, niſi itinerantibus eo fortaſſe vicinior, & quo iter, & vectatio, locorum commutatio pluribus videtur expoſita. G. Spero amicum proſpero exacto negotio reverſurum. R. Quam gloriosè, quam proſperè res geſſerat Druſus Nero divi Auguſti privignus, ut omnibus etiam hoſtibus domitis carus eſſet, ita ut eum paulominus adorarent, quorum mirificos affectus erga illius memoriam, uſque ad hæc tempora, ſi unquam Germanorũ inter proceres fuiſti, te sẽtire arbitror potuiſſe. Certè ille geſſerat quibus verò gloriaretur, quod Romanis in ſaxis, primis aliquot ſyllabis caſu aliquo dejectis, nunc etiam ſculptum viget his verſiculis. Ad divortia Rheni pervaſi hoſtiles depopulatus agros, Dum tibi Roma decus æternaque ludo trophea, Hiſter pacatis lenior ibit aquis. Talem hunc juvenem qualiter expectabat mundi Dominus Auguſtus, qui eum ſibi filium fecerat amando, qualiter Livio Auguſta, cui natura illum earum fecerat cariorem virtus, cariſſimum reor fratris ignavia, qualiter deinde frater ipſe qualiſcunque erga alios: tanti certè fratris amantiſſimus, ad poſtremum qualiter Roma ipſa, atque univerſa Reſpub. quæ de nullo tunc hominum ſic pendebat: Quid ergo? Quis tam multiplicis ſpei finis expectatum Druſum, inexpectata mors abſtulit, morbo quod conſtat raptus, & quod magni ſunt authores ex fractura cruris equo ſuperlabente ſuſcepta, qui vivus victor reverſus ſperabatur in patriam, exanimis eſt revectus. Quid filium hujus loquor Germanicum? Nullius credo unquam hominis expectatio major fuit. Non hunc pater, non Auguſtus: Ambo jam defuncti, ſed Roma omnis expectabat tãto deſiderio, quaſi totius urbis unus animus, iſque, & viduæ, & non niſi unicum habentis filium matris eſſet. Itaque ad primum ægritudinis ſuæ nuncium attonita penitus ac dejecta civitas, vultuſque omnium, atque habitus mutati, & mœſtum tota urbe ſilentium fuit. Ubi autem lætior fama incertis licet authoribus ſupervenit, convaluiſſe illum, & vivere ſubitus clamor, atque fœliciſſimus undique ſublatus ipſum quoque Tiberium excitavit, concurſuſque in Capitolium ingens factus, & pene convulſæ templorũ fores ad perſolvenda vota, agendaſque diis gratias nocte luminibus, fractoque vocibus ſilentio gratulando carentium ſalva Roma, ſalva patria, ſalvus eſt Germanicus. Quis verò tandem rei exitus? Is nempe qui humanis in rebus eſt creberrimus. Venit nuncius certior obiiſſe Germanicũ, hinc publicus dolor, ac gemitus non edictis, aut diebus feſtis, aut ullis omnino conſolationibus coërceri quivit. Nota eſt hiſtoria libro Cæſarum 4. G. Spero juvenem filium reverſurum. R. An hi parum juvenes de quibus dixi? accipe juniorem, Marcellus ejuſdem divi Auguſtini nepos ex ſorore, quantum putas expectaretur ab avunculo, qui eum ſic dilexit, ut Verxilianum illud cãrmen nobiliſſimum, quo ſummus vates adoleſcentis illius pene pueri memoriã honeſtavit, ſine lachrymis audire non poſſet, & actori ſilentium imperararer? Quomodo mater Octavia, quæ illum ſic amavit, ut uſq; ad ultimũ vitæ ſuæ finem, quaſi tunc extinctum continue deploraret, omnemque conſolationem, non tantùm contemneret, ſed odiſſet? Quid hæc autem, & quid putas? niſi quod cæteri, non rediit, ſed relatus eſt, & Druſum quidem non qualem acceperat Germania Romæ, Antiochia Germanicum, Marcellum Baiana reſtituit, veſtrarum expectationum ſors communis, tu tibi nunc aliam fingis & fors veniet quem expectas, qui cũ venerit fortaſſis, ut abeat, & ſperare incipies & optare. G. Amici abſentis adventum ſperó. R. Quis miretur expectari vivos, cum mortui expectentur, ut perhibeus? quod niſi inter fatuos veri faciem non habet Arthuſium Britones expectare fama eſt Neronem Principem mundi ſub fine creditum quidam ſomniant. Vita veſtra ab initio ad extremum non modo imis expectationibus plena, ſed ipſa expectatio vana. Id ſic eſſe ſi non vides aut modicum vixiſti, aut nimium, quid hic agitu neglexiſti. G. Expecto villicum rure venturum. R. Aut domus arſerit, aut meſſis evanuerit, aut pratum exaruerit, aut vites grando percuſſerit, arbores turbo convulſerit, arva torrentibus inundarint, aut apes avolaverint, locuſtæ ſatis inſultaverint, columbas corvi & mures, pullos vulpecula, agnos lupus invaſerit. Hi ferè ruſtici ſunt rumores. G. Uxoris adventum ſpero. R. Si hoc ſperas, quid jam metuas ignoro. Sic eſt tamen. Sunt & qui expectent conjugem, & qui febrem.

Experientia.

§. DEFINITIO ET ETYMOLOG.

EXPERIENTIA, Græcè, πεῖρα, ας, ἡ, πεῖρασμα, experior dicitur. ἐμπειρία item & ἀπείρεια. Hebr. *Cheker*, à verbo *Chakar*, id eſt, rem exactè ſcrutatus eſt, perquiſivit funditus Gall. *chercher*. Experimentum autem ſive experientia nihil aliud eſſe videtur, niſi accipere aliquid ex multis in memoria retentis, cum aliqua ratiocinatione in partibus; *ſecund. B. Thom. ſup. lib. Poſteriorum*, 2. *col.* 2. *l. fin.*

Experientia eſt cognitio ſingularium. Ars vero univerſalium, *ſecund. Ariſt. lib.* 1, *Metaph.*

Experientia venit ab experior. Experiorque venit à perio verbo, quo utebantur antiqui pro aperio, doceo: unde petitos dicimus doctos, expertos. Sicuti è converſo, Imperitos, indoctos, atque inexpertos, unde peritia & imperitia derivantur. Ab eo verbo activo perio, fit compoſitum, quod eſt in uſu, experior, unde experti, periti: & experientia, uſus, doctrina. Expertes autem dicuntur ignari, rudes, nullam rerum experientiam habentes. Item expertes, qui non ſentiunt: ut expertes doloris qui dolorem non ſentiunt, ut expers mortis, qui nõ moritur: expers humanitatis, qui nihil habet humani. Sunt tamen qui velint expertem non

ab experior venire,sed ab ex & pars, quasi extra partem. Venit autem à perio, unde dicitur experior, à pario paris.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Experientia laudabilis.

Vir in multis expertus,cogitabit multa:& qui multa didicit,enarrabit intellectum. Qui non est expertus,pauca recognoscit. *Eccles.* 34.

¶ POETARUM DICTA.

Ter. Adel.

Nunquam ità quisquam benè subducta ratione ad vitam fuit.
Quin res, ætas, usus semper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat, ut illa qua te scire credas, nescias:
Et quæ tibi putaras prima, in experiendo repudies.

Ovid. 6. Met.

Seris venit usus ab annis.

Manil. 1.

Postquam omnis cœli species redeuntibus astris
Percepta in proprias sedes, & reddita certis
Fatorum ordinibus sua cuique potentia forma,
Per varios usus, artem experientia fecit,
Exemplo monstrante viam.

Ovid. 1. Art.

Scit benè venator cervis ubi retia tendat,
Scit benè qua frendens valle moretur aper.
Aucupibus noti frutices: qui sustinet hamos,
Novit quæ multo pisce natentur aquæ.

Propert. 3. 11.

Venturam melius præsagit navita mortem,
Vulneribus didicit miles habere metum.

Ovid. 2. Pont. 3.

Da veniam, quæso, nimioque ignosce timori,
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.
Qui semel est lasus fallaci piscis ab hamo,
Omnibus uncta cibis ora subesse putat.
Sapè canem visum longè fugit agna, lupumque
Credit, & ipsa suam nescia vitat opem.
Membra reformidant mollem quoque sauciа lectum,
Vnaque sollicitis incitat umbra metum.
Sic ego fortunæ telis confixus iniquis,
Pectore concipio nil nisi triste meo.

Menander.

Εμπειρία γὰρ τῆς ἀπειρίας κρατεῖ.
Experientia enim inexperientia imperat.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Ex ipsa experientia proficiscuntur omnis artis & scientiæ principia: Artis quidem, si ad eas res pertineant quæ oriuntur & occidunt: Scientiæ autem,si ad ea, quæ eadem semper sine ulla mutatione permanent, *lib.* 2. *Demonst.c.*28. *T.*27.

Multæ ejusdem rei recordationes usus experientiæque unius vim perficiunt: videturque scientiæ atque artis similis usus & experientia. Verùm usu atque exercitatione hominibus ars & scientia comparatur. Usus enim artem,ut rectè Polus ait,genuit: casum autem & fortunam imperitia, *lib.* 1. *Metaphys.c.* 1.

Experientia quidem ususque rerum nihil ab arte differre videtur, si ad agendum referatur:quin etiam multò magis ac sæpius eos animadvertimus, qui usu valent,quam eos qui sine usu,ratione, & arte præditi sunt,id quod volunt,consequi propterea quod experientia & usus rerum singularum cognitio est,ars universarum: actiones verò & effectus omnes in rebus singulis versantur. *Ibid.*

Ars omnis in ortu versatur, idque unum agit & spectat,quemadmodum efficiatur quidque eorum, quæ & esse,& non esse possunt: quorumque principium situm est in eo qui facit, non in eo quod efficitur. *lib.*6. *Ethic.*4.

Ars non tractat ea,quæ stant,vel eveniunt necessario,nec in iis,quæ à natura ortum habent, versatur. *Ibid.*

Ars est habitus ad faciendum aliquid, vera cum ratione idoneus. Insciția contra habitus cum ratione falsa faciendi quippiam quod aliter evenire potest. *Ibid.*

Necesse est arti effectionem subjectum esse, non actionem, *lib.*6. *Ethic. c.*4. *& l.*1. *Magn. Moral.c.*33.

Qui in arte voluntate sua aberrarit, præstantior est: imprudentia minus. *l.*6. *Ethic. c.*5.

Ex iis quæ ratione & artificio fiunt, quædam sunt, in quibus casus nullum habere locum potest, sed ad finem aliquem semper pertinent. Alia sunt, in quibus etiam fortuna interdum cernitur: qualis est valetudo & salus cujuspiam. *lib.*2. *Demonst.c.*11. *T.*12.

Quæ artis sunt,qua ex parte artis sunt, nullum mutationis principium insitum habenti *l.*2. *de Natu.c.*1. *T.*2.

Ars tum existit, & comparatur, cum ex multis experientiæ notionibus una quæ ad universum genus accommodetur, de rebus similibus nescitur perceptio. *Metaphys.lib.*1. *Major. c.*1.

Scientiam & intelligentiam in arte potius inesse,quàm in usu & experientia censemus: sapientioresque eos qui arte præditi sunt, iis qui usu artis valent, judicamus: quod sapientia pro scientia,& cognitione magis omnes sequatur. *Ibid.*

Necesse est unamquamque artem, quodammodò essentiam tenere, & hoc pro principio uti. *l.*10. *Metaph. c.*6.

Ars omnis & doctrina ab anticipata & informata vel omnium, aut certè quorundam notione gignitur, idque aut demonstratione, aut definitionibus. *Metaph. lib.*1. *Majo. c.*7. *T.*48.

Hæc duo in artibus & disciplinis obtineri debent, finis, & quæ ad finem pertinent actiones, *lib.*7. *de Republ. cap.*13.

Ea ars principatum omnium obtinet,administræque anteponitur,cujus causa quicquid agendum: quo in genere est bonum cujusque, sed omnino id quod omni natura est optimum. *l.* 1. *Major. Metaph. c.*2.

Nulli arti quasi materia quam tractet,& in qua versetur subjecta est voluptas: cùm interim omne sit artis opus in bonis. *l.*7. *Ethic.c.*11.

Artium eam, quæ per se cognitionisque causa expetenda est,digniorem esse sapientiæ nomine judicamus, ea quæ ad utilitatem aliosque casus dirigitur,& eam,quæ præest,principatumque obtinet,ea quæ administra est. *l.*1. *Major. Metaph. c.*2.

Ut usus & memoria ediderunt experientiam,ita experientia est mater prudentiæ. Usum voco totam illam supellectilem,quam sensus per frequentia & particularia spectacula comparatam memoriæ tradiderunt, & rationi quæ per se circa universalia tantùm versatur, despiciendam offerunt. Hæc inquam, hujus diversæ supellectilis collectio, in qua usus fuit occupatus, illa est, quam experientiam voco, experientiæ nulla esset utilitas, si non hanc exciperet ratiocinatio, qui est usus & opus rationis. Hæc enim singula introspicit, cognoscit, ponderat eaque in præsentem rerum tractationem inducit. Hæc quoque ratiocinatio est prior effectus prudentiæ, ex quo manat alter, cui nomen electio. Hinc liquet, nullum esse rerum usum sine actione,quomodo nulla sine usu experientia est. Actionem voco non aliquam levem, brevem & umbratilem operam, sed arduam, diuturnam, laboriosam exercitationem, cujus ductu itur ad experientiam, ab experientia ad prudentiam. Quapropter quisquis per frequentes rerum difficultates, ac per inextricabiles rerum labyrinthos diu ambulavit & quicquid ibi advertit memoriæ commendatum animo admovere sicuti rem præsentem poterit, denique omni re discussa, amplectenda eligere, hunc usus tritum & experientem hominem vocamus, huic eminentes prudentiæ laudes adscribimus, hunc si non præeunte prudentia, at comitante experientia doctum dicimus. Ergo experientia ut ancilla prudentiæ adest ut Dominæ; eique promptè quicquid poposcerit, subministrat. Unde constat experientiam è longa tractatione rerum singularium, quas sibi quisque in itinere vitæ sicuti advertendas proponere debet, collectam peritiam sive noritiam, ac rationi propositam. Harum rerum aliæ privatos cujusque lares, aliæ publicam rem spectant. Id quod utrisque documentis verum cognoscitur. Unicuique est loco strigilis, quæ desquamat imperitiam, aut sicuti ferrum, quod eam ad vivum resecat, aut certè lumen, quod menti admotum omnes errores discutit. Hinc etiam effervescentes hominis affectus, nimirum subdito eis salutari longæ & multiplicis cognitionis igne, sensum despumant. In primis experientia, si non prorsus abolet,at in uno quoque minuit eam, quâ quisque tumet,persuasionem sui. Denique ut homini appetit illa quæ nescit, ita eum ducit ad illa perficienda quæ nequit. Si quidem vir experiens,ut est rerum prospex,ita est maximarum potens:quia nihil aggreditur,quod non prius & statera rationis,& prudentiæ trutina diu examinarit; propemodum ut ille veteranus miles, qui multis stipendiis, multis secundis & ambiguis rebus exercitus omnia militaria munia fortis & intrepidus obit. Hinc quoque perspicuum est, experientiam esse propriam dotem non utique juventutis, sed Hercule ejus ætatis,cui hinc tantùm prærogativa,quod multa prospera,multa adversa decucurrit. Tempus enim senectutem ea cognitione communisse debuit, quæ in omni rerum tractatione est idipsum quod in navi gubernaculum. Ergo,ut labor juvenem, sic experientia senem commendat. Quum enim seni sensus sunt tardi, tum ei mens est velox,& longo rerum usu instructissima. Soli cani & ruga solam indicant ætatem. At experientia additas animi divitias recludit. Longa ætas est cuique longa militia adversus ignorantiæ, stultitiæ, aliorum vitiorum agmina. Inexperto multa sunt inaccessa,quæ experienti sunt prona. Fidentius ea tractantur,quorum jam factum est periculum. Audentius itur,qua pedum visa est via,quam experimentum præmonstrat. Quidquid quisque oculis uspiam usurpavit,quicquid propriis manibus contrectavit, ubicunque pedem posuit, quicquid ipsi fœliciter successit, ea sunt ipsi verissimi documenta,monitus, præcepta, quæ versantur modo circa actionem, quarum utraque secundis rebus instruitur, frequentius ac tutius adversis. Sic eruditum vix affectus impellit,vix impetus rapit,sed una ratio ducit præeunte,videlicet,nunc hujus, nunc illius experimenti face. Nec alius inducitur in adyta prudentiæ, quàm unus ille,qui & doctrina liberaliter institutus, & multorum conversationi suetus,multis difficultatibus circumventus,variis casibus exagitatus, multis suis erroribus jactatus, multis suis, multis alienis damnis commonefactus, tandem evasit multiscius & limatus. Ut qui desides agunt ignavo quodam torpore fatuantur, ita qui laborum & periculorum confragosum iter pergunt, tandem summum illud prudentiæ jugum ascendunt. Quippe vix est ut non præteritis futura respondeant, & experimentis documenta contineantur. Qualis,obsecro,sit hominum vita, si destituatur artibus? At nulla artium non est ab experimentis; dum multa tractantur, retractantur, multa peccantur, & emendantur; dum prima novissimis mutantur, dum pravis recta substituuntur. Sic enim formatur ea ratio, quæ it ad aliquem finem, cui rationi nomen est ars. Nec mirum videri debet homines errando instrui & peccando erudiri. Cum enim & error & peccatum sese rebus humanis facilè inserant, utroque homines moventur, ne pes in eodem lapide iterum offendatur. Quid quod sæpe delitescentem in animo errorem experiecta experientia discutit, explodendo quicquid fefellit, & accersendo quicquid juvit? Sunt enim experimenta unicuique cynosura ad quam sua dirigit, illa lumina quæ mentem perpurgant, illa magisteria, quæ erudiunt? Certè efficaciora quàm ulla audirio,ulla lectio. Lecta & audita sunt instàr lusus; gesta rem seriam imitantur. Vera experimenta instruendæ vitæ sunt idonea. Hoc est illud rerum specimen quod verò

specitur,

ſpecitur, hoc eſt certamen quod cernitur, cui nullus ſe fucus, nulla fallacia inſerit. Nec tamen infici ab eo, nulla quæ per ſcriptorum elucubrationes, poſteritati mandantur, diligenter pervolutari oportere, ut ſicuti è copioſo penu inde quiſque quod ſibi, ſuæque Reipublicæ expedit, capiat. Enim vero attentæ lectioni addita frequens rerum obſervatio eſt experimento proxima, dicique poteſt quoddam experimentum adumbratum. Hæc eſt illa utilitas, quam cuique propria experimenta præſtant. Aliena quæ ſunt, quæ non nobis, ſed huic aut illi, aut nuper, aut olim acciderunt, ea vocamus exempla, id eſt, quaſdam res iis ſimiles, quæ ſunt præ manu, nec tamen eaſdem. Ex his etenim experientia quoque formari amat. Et hic quoque nihil humani, id eſt, quod alteri accidit experiens homo abs ſe alienum putat. Certè, ut in exemplis ſit auctoritas, in præceptis eſt neceſſitas. Hæc cogunt, illa ſuadent; nec in ipſis ſemper eſt certa fides. Nullus gubernator velificatur ad exemplum. Non ſemper judicem exempla morantur, ſed is rem præſentem ad normam ſcripti juris ſemper explorat. Vix quiſquam in re domeſtica hoc tantum ſequitur quod cuipiam contigit. Publicæ rei moderator nonnúquam exemplorum adjumenta adhibet, ſic quaſi hortamen, & quaſi manum proximam, non ut ſequatur qua illa ducit, ſed qua ipſe deſtinavit, illa tantùm nixus. Nulli ergo prudenti exempla ſunt pro ratione, ſed pro aliquo ductu ad rationem. Ratio & prudentia in cujuſque uſum exempla derivant. Sed exemplum nunquam ducit Rationem. Ratio illa eſt quæ rerum cauſas librat, progreſſus examinat, eventus prævidet. Exemplum eſt præteritus eventus; quem prudens diligenter advertit non ut amuſſim, ad quam ſua dirigat, ſed ut ab hoc, veluti nunc per contraria, nunc per obliqua veſtigia retrocedens perducatur ad rationem. Ergo ſola ratio eſt rei agendæ regula. Nec ubi ratio deſideratur exemplorum valere debet autoritas. Exemplorum alia ſunt ſimilia, alia contraria. Similibus plerumque oſtendimus ſequenda, contrariis vitanda. Utrorumque uſus eſt ubicumque aliqua negotio difficultas ineſt, ideóque patefieri quid in re tali factum aliquando ſit, expedit. Tunc verò à ſubtilitate præceptorum tranſitus fit ad evidentiam exemplorum. Hinc dictis prompta & manifeſta probabilitas, quam progenerat auditio rei veriſimilis, jucundæ, atrocis, novæ, & inexpectatæ, quæ ſeſe coram animo ſiſtit veluti teſtis quidpiam aut firmans aut negans. Quapropter à ratione ſemper eſt incipiendum, tanquam à rudimento, ac eundum per experimenta utriuſque generis, prout res ſeſe dat. E negotio ſic demum explorato certa rei tentandæ aut omittendæ fiducia naſcitur. Hinc quoque datur intelligi, quàm docendi ratio per ſola exempla ſit fallax, quàm tutior & exploratior per præcepta. Nam præceptum nihil aliud eſt, quàm ipſa vox rationis. Ratio cauſam expendit, exemplum ſolùm commendat exitu, qui longo intervallo rationem ſequitur. Rationi imponi non poteſt. Eventus autoritatem parvula diverſitas intervertere poteſt. Omni materiæ, fateor, exempla convenire poſſunt, ſed non qua ratione, quicque agendum ſit, præſcribere. Niſi diligenter circumſpexeris, quatenus exemplo fidendum ſit, ſpecioſum exemplum ducet ad exitus luctuoſos. Ut ergo exempla ſint ſalubria, neceſſe eſt eis præire præcepta. Hæc prius erudierant quicquid in homine eſt ſeutum & inultum; mox ita inſcitiam oppugnant, ut expugnent. Ut præcepta docent ſic exempla adhuc titubantem ad rationis motus animum confirmant.

Utraque eò pertinent, ut quid vitandum, quid expetendum ſit, ſciri poſſit: evitatio eſt ordine prior, quia vitium priùs eſt expellendũ, quàm admitti tota virtus poſſit. Hoc fit abſterrendo homines à pravis cogitationibus; deinde ab inceptis inconſultis, ne mala initia pejor exitus cõſequatur. Hoc lex & magiſtratus domi, hoc ipſum peregrè & militiæ Dux agit. Uterque domeſtica & publica tam mala quàm bona ſuis ante oculos ponit. Hinc excluſio turpium, & eorum quæ honeſta ſunt admiſſio. Fatendum quoque eſt exẽplorum autoritate ſæpe magis cõpungi homines quàm ipſa præceptorum veritate. Nam præcepta auribus percepta continuò vaneſcerent, ſi non altiùs inderentur animis ſi non pullularent & germinarent. At exempla oculis, qui eſt acrior ſenſus, ſubjecta quoſdam veluti ſtimulos, apud animum cui adhærent relinquunt. Certè exemplum eſt veluti quædam obſignatio præcepti. Nam quæ doctor præcipit exemplum oſtendit. Præceptorum ſæpe homines obliviſcuntur, aut ut nimium arduis exaſperantur, atque ad eam ſe diſciplinam tardos præbent & indociles. Exemplis, aut blandiſſimè invitantur, aut vehemẽtiſſimè deterrentur. Ea propter vulgus libentiùs ac ſæpiùs inſpicit in exempla quàm in præcepta. E numero exemplorum illa ſunt efficaciſſima, quæ ſunt domeſtica, non remota & obliterata, & aliena, ſed nova, recentia ac propemodũ in conſpectu. Præcepta veluti per manus homo homini tradit, etiã illa quæ omnium ſunt vetuſtiſſima. At ex ea re, quæ cuique proxima & familiaris eſt, quiſque arbitratu ſuo ſibi exemplum ſumit; Quod in rem ſit amplectitur: ancipitia mutat certis & ſolidis, inutilia vitat, noxiis abſtinet. Quin & illa ipſa quæ ſapienter ſunt à majoribus tradita, ipſæque adeò leges, ipſi mores ſæpè exoleſcũt. Nec omnium præceptorũ eſt æterna authoritas. At exemplorũ eſt diuturna vis; certè apud quàm plurimos ſunt ipſis legibus, ipſiſque moribus potentiora. Apud pauciores, eoſdémque ingenioſiores plus habent præcepta cõmendationis. At exemplis multitudo capitur. Exempla ſperatę ac naſcenti virtuti immensè ſuffragantur, virtutis æmulationem alunt, pullulantibus vitiis diros exitus minitantur: omnes in re qualibet ambiguitates præcidunt. Quæ enim ante editum exemplum fuerant veriſimilia, tantùm & probabilia, exemplum exhibet vera, rata, firma. Si quis uſque eò imbecillis eſt, ut nõ erudiatur præceptis, hunc denique exempla vehementer afficiunt. Ergo experientia non ſolùm admittit præceptorum veritatem & ſublimitatem, ſed & ipſam exemplorũ autoritatem & perſpicuitatem. Utrinque eſt eruditrix. Exemplorum optimum genus eſt illud quòd ex ſeſe præbent viri optimi: qui in quocumque gradu cõſtiterint, nihil admittunt quod non cenſeri, velint. *Exempla Virtutum Paſch.*

¶ Apophthegmata.

Eudamidas audito Philoſopho, qui diſſeruerat, ſolùm ſapientem eſſe bonum belli ducem: Sermo, inquit, mirificus eſt, at quiſ eum dicit, fide caret, eo quod illum nunquam circumſonuit tuba. Probavit ſententiam: ſed indicavit neminem cum fide loqui de re quam nullo modo ſit expertus. *Plut. in Lacon.*

Demades rogatus, quo præceptore eſſet uſus? Tribunali reſpondit, Athenienſium, inſinuans, quod in ipſis negotiis experientia quavis inſtitutione ſophiſtarum melior ſit. *Stob. ſer. 27.*

Antigonus interrogatus, Quem è ſuæ ætatis ducibus præſtantiſſimum judicaret? reſpondit, Pyrrhum, ſi ſeneſceret. Non pronuntiavit optimum: ſed optimum fore, ſi rerum experientiam ætas adjungeret. *Plut. in vita Pyrrhi.*

Taſſus interrogatus, Quidnam ſapientius eſſet præ cæteris? Experientia, dixit, *Stob. ſer. 27.*

Paulus Æmilius, quum per loca prærupta irrupiſſet in Macedoniam, vidiſſétque inſtructam hoſtium aciem, exhortante Naſica, ut protinus invaderet hoſtem: Facerem, inquit, ſi tuæ eſſem ætatis: ſed multarum rerum experientia prohibet, ne ex itinere ſtatim cum inſtructa acie congrediar. *Plut. in apoph.*

¶ Similitudines.

Archyta Philoſophi, Quemadmodum calculorum computatione, ex partibus conjunctis, totum ex ipſis reſultans demum colligitur: Sic in rebus omnibus ratio ſpeculationem univerſalem delineat, experientia verò ſingularia indicat. *Apud Stob. ſerm. 1. de prudent.*

Anonymi, ex omni genere curioſitas hominum ſigna collegit inſtantis tempeſtatis: At multo magis conveniebat hac uti diligentia in conſultationibus, ut obſervatis experimentis conjiciant, quid malorum ex unoquoque perperam inſtituto conſequatur. *In Simon.*

¶ Adagia.

Rex aut aſinus. Βασιλεὺς ἢ ὄνος.

Hoc eſt: Aut victor, aut victus.

In Care periculum. ἐν Καρὶ τὸ κίνδυνος,

Subaudi, facito. Hoc eſt: In homine, aut in re viliori fac periculoſam experientiam.

In dolio figularem artem diſcere. ἐν πίθῳ τὴν κεραμεικὴν μανθάνειν.

De iis, qui protinus maximis in rebus artificij capiunt experimentum, cum paulatim à minutis ad ſumma proficiſci conveniat.

In arenam deſcendere.

Hoc eſt: certamen inire.

Quanta mus apud Piſam. ὅσα μῦς ἐν Πίσῃ.

Subaudi, tulit. De iis, qui vincunt, & optatis potiuntur, ſed non ſine ſummo negotio, neque citra magnum incommodum ſuum.

Omnem movere lapidem, πάντα λίθον κινεῖν. *Baſil.*

Hoc eſt: Omnia experiri, nihilque intactum relinquere.

Pedem conferre.

Uſurpatur: ubi propius acceditur ad rem.

Omnem rudentem movere. πάντα χάλων σείειν.

De extremo ſummóque conatu per agenda re ſine negotio ſumit.

Reſpublica virum docet. πόλις ἄνδρα διδάσκει.

Significat, neminem ad rem gerendam idoneum eſſe, niſi qui ſit uſu exercitatus. Plut.

Omnem jacere aleam.

Eſt rem univerſam periclitari, fortunaque arbitrio committere.

Aut ter ſex, aut tres teſſeræ. ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι.

Si quando ſignificabimus, nos extrema periclitari velle, & aut plane vincere, aut prorſus vinci.

Vela ventis permittere.

Hoc eſt: Ancipitem negotij eventum, utcunque cadat, experiantur.

Deo Fortunæque committo.

Ἡσω γὰρ κρὴ ἔγωγε, τὰ δὲ κεν δὲ πάσσι μελήσει.

Hoc eſt,

Torſero & ipſe, Iovi fuerint hæc omnia cura.

Uſurpabimus quoties fortunam experiri ſtatuerimus, eventum negotij huic committentes. Hom. Iliad. π.

Res ad Triarios rediit.

Hoc adagio licebit uti, cum ſignificabimus rem eò periculi redactam eſſe, ut extremo conatu, ſummiſque viribus ſit enitendum & ad ſuprema confugiendum conſilia. Natum à ratione modoque componendi exercitus Romani: Vide Tit. Liv. Dec. 1. lib. 8.

Sacram ancoram ſolvere. ἱερὸν ἄγκυραν χαλάζειν. *Lucian.*

Quoties ad extrema præſidia confugitur. Metaphorâ eſt à nautis. Huc & illud pertinet: Ad Aſylum confugere.

Semper tibi pendeat hamus.

Semper experienda fortuna, & omnis tentanda occaſio.

Tanquam ad aram.

Hoc adagio extremum refugium intelligi volumus.

Movebo talem à ſacra linea. κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς.

De iis qui extrema parant experiri. Plut.

Tentantes ad Troiam pervenerunt Græci. ἐς Τροίην πειρώμενοι ἦλθον Ἀχαιοὶ.

Docet adagium: Tentando atque experiendo, quantumlibet etiam ardua perfici.

Et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. *Senec.*

Quo licebit uti, quoties res parum ex animi ſententia cecidit, & ſignificabimus non eſſe deſiſtendum à conatu.

Poſterioribus melioribus. ὀστέραν ἀμείνονι.

Significabant hoc adagio, ea qua prima experientia parum bene ſucceſſerant, ſecunda nonnunquam commodius evenire, & prioris conſilij errorem, poſteriore conſilio corrigi. Huc referendum & illud Euripideum: ἀε

Δύτερα φρονίδες παρόντων. *Posteriores cogitationes sapientiores esse solēt.*

Destitutus ventis, remos adhibe. Ἐν πταίσματι ἁμαρτών, ἐπὶ πᾶσι κάτω χώρει.

Monet adagium, ad alia præsidia fugiendum esse, cùm res ut volumus, non succedit.

¶ Exèmpla Historica.

Prisci mortales ægrotos in propatulo collocabant: quibus quisque, si quid salutare vel ægrotando ipse vel ægrotos tractando comperisset, indicaret. Atque hac ratione artem experientia auctam putant. *Plut de Nosce teipsum.*

Fuit *Hippocrates* discendæ medicinæ adeo studiosus: ut eum non puduerit vel retrimenta gustare, ut morbi materiam cognosceret. Quod tamen alij Æsculapio, alij Asclepiadi adscribunt. *Cal. 12. lib. 16.*

Avicennæ domum hospitalem exædificari fecit Cordubæ: in qua collegit omnium generum infirmos: ut experiretur in eis medicinæ suæ efficaciam. *Granz. lib. 6. Metrop. cap. 32.*

Exprobratio.

¶ Definitio et Etymolog.

EXprobratio, Græcè ὀνειδισμὸς, ὄς, ὁ, & ὀνειδίζω, exprobro dicitur. Hebr. *Cereph*, à verbo *Charaph* exprobravit, criminatus est, vituperavit. Per metathesin *Chaphar*, perforavit, pudefactus est Nam opprobriis perforatur cor hominis, & pudefit. Est autem exprobratio ingestio improperij in faciem: sed oblocutio, est occulta detrectatio. *Secundùm B. Thom super Psalm. 43. col. 3.* Dicitur autem exprobro ab ex & probrum: est autem probrum scelus, ac flagitium. Et per metaphoram pro ignominia accipitur, quæ ex scelere sequi solet: ut datum est ei probro, hoc est, ignominiæ adscriptum, hinc probrosum dicimus ignominiosum, & opprobriare ignominiæ objicere, à quo opprobrium, pro ipsa ignominia. Item opprobrare, ignominiosum aliquid objicere, à quo exprobratio, ipsa probri objectio.

¶ Philosophorùm Sententiæ.

Beneficia non sunt exprobranda apud memores. *Livi. 1. Decad. lib. 9.*

Odiosum est genus hominum officia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quæ collata sunt, non commemorare qui contulit. *Cic. in Lælio.*

Ea verè liberalitas est, quæ nullius beneficij exprobratrix est. Exprobrare est humanitatis & benevolentiæ jura solvere. Id quod apud generosos est intolerabilius quam ipsa rei præstitæ exactio. *Car. Paschal. lib. de virtutibus & vitiis, cap. 51.*

Plerumque fit, ut quisquis est querulus, idem sit exprobrator. Exprobratio est vitium illius, qui cuipiam se beneficium dedisse autumat, nec fortasse dedit, sed hac sua persuasione fruitur ut sibi illum devinxerit. Aliquid fecerit, non fecerit. Exprobratio est nimia dati beneficij, aut ejus quod quis se dedisse putat, memoria, documentum animi immodesti, qui sese prodit per arrogantem, odiosam, intempestivam, & exactricem commemorationem ejus quod in quempiam collatum est, sicuti in immemorem aut indignum. Exprobrator is est qui dati abs se beneficij acceptorem odiosè admonet, estque suorum munerum imputator contumeliosus. Id fit gestu, sermone, iisque omnibus rationibus, quibus animi improbitas palam fit. Apud generosos exprobratio multo est intolerabilior quàm ipsa rei præstitæ exactio; est enim superbiæ affinis vitium, quod omnem beneficij gratiam elidit. Beneficium exprobrare, est de se magnificentius, quàm par est, sentire; & illum, cui benigne factum est, ad pedes suos deprimere. Certè is falso beneficus contumeliosa exprobratione beneficij acceptorem admonet egestatis suæ. Et huic satius erat nihil accipere, quàm tali beneficio proteri, & videre hinc suam honestatem colluturari. Porrò exprobratorem equidem remitto ad Deum, cujus perennis bonitas nunquā id quod hominibus benefacit exprobrat. Quoties beneficium exprobratur, è beneficio fit injuria, & quidem acerbissima. Nisi fortè ea sit justa exprobratio, qua animus inimicus & ingratus meritò excipitur. Nihil enim satis grave aut atrox in tantam immodestiam cõjici potest. Quod genus ultionis justitiæ nequaquam adversatur. Prisco more à tenuioribus licuit, quoties à potentioribus injustè haberentur, nec injuriæ ullus extaret vindex, hac se saltem ratione solari, ut noctu in triviis, aut in aliquo angiportu talibus sua malefacta exprobrarent. Nimirum, ut quos nulla vis cogere posset, hos unus peccandi pudor coërceret. Exprobrator & querulus unà incedunt; Nec quisquam est querulus, quin eidem sit exprobrator. Talium omnia sunt plena. Quisquis obvio cuique aures aperit, nihil frequentius audire cogitur quàm omnis generis exprobratrices querelas. Nulla est neque in foro, neque in plateis crebrior oratio, quàm illa quæ tota exprobrationibus & querulis & contumeliis contexitur. Hic principem & senatum, ille magistratus, alius parentes, cognatos, vicinos, longius positos levissima de causa graviter accusat. Si promissa non illico ad rem conferuntur, si quid præter spem paulò longius differtur, exprobrationibus & questibus undequaque consurgitur, hic aut ille statim infamatur. Ipsi amicitiæ sese graves expostulationes interponunt, si fortè is, qui cupidior est, oprato non statim potitur. Quò est affectio vehementior, hoc est querela promptior, hoc est exprobratio impudentior. Eò res redit, ut quisque in aliquo certamine victus est, aut in aliquo scelere præventus, is acerbissimè de eo conqueretur, quod injuriam facere non potuit. Planè sic statuendum, animi æquitate & sedatione nullum esse majus adversus omnes incursus munimentum. Ac nemini quicquam exprobrare, & de nemine queri esse specimen hominis justi, ejus qui sibi imperavit, neminem cogitatione & suspicione præstringere, ac proinde neminem verbo lædere, neminem injuria lacessere, non esse ingratum. *idem cap. 57.*

¶ Apophthegmata.

L. Volumnius. Appius populos exprobrabat, sibi acceptum ferri debere, quod ex muto & lingui facundum habere consulem, de L. Volumnio collega sentiens. Ibi L. Volumnius: Quam mallem, inquit, tu à me strenue facere, quàm ego abs te scire loqui didicissem. *Erasm. 6. apoph. Serm.*

Serm. Galbæ C. Julium, consummatis victoriis in foro jus dicentem, hujusmodi dictis ausus est interpellare. C. Jul. Cæsar pro Cn. Pompeio Magno, quondam genero tuo in tertio ejus consulatu pecuniam spopondi, quo nomine nunc appellor: quid agam? num dependam? Hac voce palam illi exprobrans, quod Pompeij bona vendidisset, cui fuerat affinitate junctus. Æquum autem videbatur, ut qui bona generi vendiderat, ea penderet, quæ nondum orto inter illos bello fuissent contracta. Cæsar hac invidia commotus æs alienum Pompeij è fisco resolvi jussit. *Erasm. l. 8. apoph.*

Licinius. Is Cæsaris Libertus solebat patrono, novum aliquod opus inchoanti, magnas conferre pecunias. Quem morem sequutus Licinius, novum opus aggressuro centies promisit per libellum: in quo post expressam pecuniæ summam, quæ virgula superducta signabatur, spatium erat vacuum. Hac occasione Cæsar usus priori summæ, quàm scripserat Libertus, alterum centies adjecit, sua quidem manu: spatio quod vacabat diligenter explēto, sed affectata literarum similitudine. Itaque duplum accepit pecuniæ, dissimulante Liberto. Cæterum ubi Cæsar rursus novum opus inchoaret, Libertus hoc factum illi leviter objecit, dato tali libello. Conferto tibi domine, ad novi operis impensam quod videbitur. Non expressit summæ modum, ut illi liberum esset scribere quantum vellet, quandoquidem priorem summam duplicasset. *Sueton.*

Turonius. Augustus delectatus inter cœnam fuerat symphoniacis Turonij Flacci mangonis, eosque frumento donarat, quum alios auditos soleret largiter donare nummis. Eosdem quum postea Cæsar inter cœnam requireret, Turonius sic excusavit: Ad molas, inquit, sunt exprobrans illi frumentarium munus: Et hoc impune tulit, quod dixerat non miles, sed mango. *Suetonius.*

¶ Similitudo.

Chrysostomi, ut qui in peccatis est, dum alios accusat, se prior ipse accusat; Sic & in miseriis versans, & exprobrans aliis calamitates, sibi prior exprobrat. *Apud Maximum serm. 26.*

¶ Exempla Biblica.

Exprobrationis malignæ exempla: Hebræus, Exod. 2. vers. 14. Phenenna 1. Sam. 1. vers. 6. Principes Sacerdotum, Matth. 27. v. 42. Mar. 15. v. 31. Populus, Luc. 23. v. 35. Pharisæi, Joan. 9. v. 35.

Exprobrationis beneficiorum exempla: Dominus Deus, Judic. 6. vers. 9. & 10. vers. 11. 12. 13. Vir Dei, 1. Sam. 2. vers. 27. Samuel, 10. v. 17. 18. & 12. vers. 7. 8. 9. & 15. v. 17. Nathan, 1. Samuel, 12. v. 7. Ahia, 1. Regum 14. 7. Jehu Propheta, 16. v. 2.

Exprobrationis vitiorum exempla: Jehu, 2. Reg. 9. vers. 22. Propheta, Esaiæ 3. v. 13. & 57. vers. 4. Ezech. 16. vers. 14. Dominus Deus Israël, 34. vers. 3. Abd vers. 11. Mich. 6. vers. 6. Christus, Matth. 8. vers. 26. & 11. vers. 20. & 14. vers. 31. & 15. vers. 16. & 17. vers. 8. & 17. vers. 17. Marc. 14. vers. 48. & 16. v. 14. Lucæ 24. v. 25. Joan. 3. v. 10. & v. 48. & 56. versic. 26. 36. & 7. versic. 29. Petrus, Actor. 3. versic 13. 14 & 4. versic. 10. 11. & 5. versic. 39. Joannes Baptista, Matth. 14. versic. 4. Stephanus, Actor. 7. versic. 11. Paulus Barnabas, 13. versic. 46. Paulus. 2. Corinth. 12. versic. 11. & 13. versic. 3. Galat. 1. versic. 9. & 3. versic. 1. Apostolus, Hebr. 5. versic. 12.

POLYAN

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ LIBER SEXTUS.

F.

Fabula.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FABULA, Græcè μῦθος, ου, ὁ: & μυθίσμα, fabulor; μυθώδης, ες, ὁ, ἡ, fabulosus dicitur. Est autem fabula, res ad utilitatem sive delectationem hominum conficta, ut sunt Poëtarum fabulæ, ut fabulæ Æsopicæ, quæ ab Hesiodo Poëta initium sumpsere. Dicitur autem fabula à fando, inde fabulæ & confabulor, simul loquor: & confabulatio, hoc est collocutio. Fabula facit diminutivum fabella. Est autem propriè sermo, & rumor populi, atque adeò res in vulgus sparsa in dictorum versa, & passim publicata, sic dicta, à fando. Hebr. *Maschal*, vox media, à verbo *Maschal*, dominatus est. Hinc vulgatum illud. Vox populi vox Dei.

¶ LOCI BIBLICI.

Fabula vulgi fiunt tandem impij. Deut 28.37. 1.Reg.9.7.
Fabulæ piis exosæ esse debent. 1. Tim.1.4.& 4.7.
Fabulæ Judaïcæ, Tit. 1. 14.
Fabulis delectantur increduli. 2. Tim 4.4.
Fabulis arte confictis non adhærent Apostoli. 2.Petr.1.16.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Celsus scribens se scire omnia, mihi videtur ita facere, ac si quis in Ægypto peregrinatus, ubi sapientes Ægyptiorum, eruditi literatura domestica, multa philosophantur de diis patrils, plebeij verò homines fabulas quasdam audientes, quarum rationem non tenent, vehementer sibi placent earum cognitione, putet se præcepisse omnem Ægyptiorum sapientiam ex vulgaribus colloquiis, &c. *Origenes contra Celsum, libr.* 1.

Græcorum fabulæ non stultissimæ tantum sunt, verùm etiam impiissimæ: at nostræ scripturæ accommodant etiam se vulgo simplici, id quod neglexerunt Græcanicorum fabulamentorum fictores, qua propter non inhumanè facit Plato cum talia poëmata, talésque fabulas ejicit è sua Republica. *Idem, lib.* 2.

Non omnibus quæ dicunt poëtæ mens est adhibenda; sed eis tantum quæ laudatorum hominum facta, dictáve nobis enarraverunt, illaque imitari, & omnibus modis similes eis esse conari censeo. Quando verò ad infames & nefarios homines accedunt, hæc omnino vitare, his aures obstruere, non minùs quàm Ulysses ad Syrenarum cantus fecisset dicunt, oportebit. Nam pravis assuescere sermonibus, via quædam est ad rem ipsam. Ideo omni custodia animi cavendum est, ne per sermonis voluptatem deliniti, pravum aliquid simul assumamus, veluti qui venena cum melle concinnant atque occultant. *Basil. magn. homil. ad iuvenes, Quomodo ex Gentilium scriptis proficient.*

Non laudamus Poëtas contumelioſos, cavillantes, scurras, amorum turpium magistros, potatores, in cibis & mensarum lautitiis, obscœnisque cautionibus felicitatem constituentes. Ante omnes autem vituperamus eos qui de diis disserunt, præsertim si plures aut diversos fingunt inter se discordes. Frater enim apud illos cum fratre contendit, pater adversus filios, & filius implacabili bello contra patrem insurgit. Adulteria præsertim, stupraque, & amores deorum obscœnos, eosque maxime principis omnium & dominatoris Jovis, ut aiunt quæ sane scelera si quis de feris narraverit, erubescet. Nos illa Scenæ relinquemus. *Idem, ib.*

Gentium figmenta scitè & variè composita atque prorsus inusitata, quis apud eos ita magnus & sublimis est, ac vere Jovi consilio par, ut elatæ cujusdam, nubesque etiam ipsas superantes contemplationis mentisque nostræ captum superantis, rationibus ea honesta & decora reddere possit? Et quidem si hæc figmenta vera sunt; non erubescant illi, sed potius glorientur, aut ea turpitudine carere probent. Quod enim necesse est eos ad fabulam, tanquam ad turpitudinis integumentum perfugere? Neque enim præsidentium, sed metuentium ac terga vertentium est fabula. *Greg. Nazianz. orat.* 3.

Nihil, mea quidem sententia magnificiendum est, quod ad rectè honestéque vivendum nihil affert, nec sui studioſos reddit meliores. Jam quum aliis alia quædam cognomenta sint, vel à parentibus accepta, vel à seipsis, hoc est ex propriis vitæ studiis institutisque comparata; nobis contra magna res, & magnum nomen erat, Christianos & esse & nominari: atque ea re magis efferebamur; quàm Gyges palmæ annuli conversione (si quidem hoc fabulosum non esset) per quam Lydiorum tyrannidem occupavit: aut Midas auro quod ipsi interitum accersivit; quum voti compos factus, nihil præter aurum possideret: quæ & ipsa Phrygia est fabula. Nam quod hyperboræi Abaridis sagittam, aut Argivum Pegasum dicam, quibus non tantum erat per aërem ferri; quantum nobis opera mutua simul ad Deum attolli? *Idem Orat.* 20.

Si dicere fas est, (fas est autem vera loqui, quum quis pro virtute pugnat) periculum est, ne divina prædicatio ab iis ipsis, qui eam tueri videntur; evertatur. Nam quum contraria iis quæ loquuntur faciunt, multos adduxerunt, ut sermonibus quos habeut, non secus ac fabulis arrendant. Quocirca operæ pretium est, ut ipsi periculum, quod sibi imminet cogitantes, nihil non agant, quo illius maneant expertes. *Isid. Peluſiota, lib.* 2. *epiſt.* 141.

Qui à poëtis fabulosè conficta tradunt, nullam addiscentibus adolescentibus adferunt probationem. At nos ea ipsa ad fraudem & seductionem generis humani dicta esse demonstramus, cacodæmonon opera & suggestione. *Iuſt. in Apologia* 2. *pro Chriſtianis.*

Si post mortem infideles reduci ad fidem possent, atque salvari, nullus unquam periret: Poterunt enim tunc homines pœnitentiam agere, & Christum adorare, quod Paulus testatur. Philip. 2. Sed nullam utilitatem ex ista subjectione consequentur. Non enim bonæ ac gratæ voluntatis opus erit, sed necessitatis rerum ipsarum. Fugiamus ergo tales opiniones fabulas certe aniles & Judaïcas, atque ipsum Paulum de his (mysteriis) differentem audiamus. *Chryſ. in Matth hom.* 37.

Magnum bonum sapientia est. Sapientiam nostram dico, non gentilium, quæ verba sunt duntaxat & fabulæ, neque ullam habent sapientiam: gloriæ namque causa omnia faciunt, *Idem in Ioann. lib.* 11. *hom.* 64.

Apud authores secularium literarum, ut apud Horatium, mus loquitur muri, & mustela vulpeculæ, ut per narrationem fictam ad id quod agitur, ut verax referatur significatio: Unde & Æsopicas fabulas ad eum finem relata, nullus inetuditus fuit, qui putaret appellanda mendacia. Hæc in sacris libris, ut in libro judicum, quum ligna sibi regem fecerunt, & loquuntur ad ficum & ad vitem, quod totum fingitur: ficta quidem narratione, sed veraci significatione hæc dicuntur. *Aug. in di. contr. mendacium.*

Fabula etsi vim veritatis non habeat, tamen rationem habet, ut juxtà eam possit veritas manifestari. Referunt, inquit, seculares virum quendam fuisse, ut quoties beneficio virium suarum destitutus, amicam & nutricem terram impulsu adversarij contigisset, de solo surgens magis in adversarium prævalere, & sic occasio prostrati occasio fiebat triumphi. Dabat infirmitas fortitudinem, lapsus palmam, ruina victoriam. Cui hæc conveniunt, nisi Christo, qui ad hoc cecidit, ut glorioſior resurgeret? *Ambr. l.* 3. *de Offic.*

Fabulæ à fando dictæ: quia non sunt res factæ, sed tantum modo loquendi dictæ: quæ ideò sunt inductæ, ut ficto animalium mutorum inter se colloquio, imago quædam vitæ hominum nasceretur. Sicut mus loquitur muri, mustela vulpeculæ: & in libro Judicum, ligna sibi regem requirunt: quod totum ad mores ordinatur, ut ad rem, quæ intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci significatione, perveniatur. Sic enim Demosthenes in quadam oratione usus est fabula adversus Philippum: qui ab Athenienſibus postulavit decem oratores, & ille finxit fabulam. Lupi suaserunt pastoribus, ut in amicitiam convenirent cumque hoc pastoribus placuisset: petierunt lupi, ut prima sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum: annuerunt pastores: & tunc lupi omni adempta formidine, omnem gregem non solum pro satietate, sed etiam pro libidine laceraverunt. Sic, inquit, Philippus, sublatis oratoribus in populo Athenienſium facturus est. Oratores populi postulat, quo facilius possit opprimere spoliatam custodibus urbem. *Iſid. lib.* 1. *Ety.*

¶ POETARUM SENTENTIÆ.

Martialis.

Quidque tibi mœchum fabula nulla dabat.

Verinus.

Inficit obscœnis puerorum carmina aures
Fabula, dum Vatum quæritur ipse nitor.

Horatius de Arte Poët.

Fabula nullius veneris, sine pondere & arte
Validius oblectat populum, melliúsque moratur;
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.

Idem, Ibidem.

Ficta voluptatis causa, sint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi.

Idem, ſerm. lib. 1. ſat. 1.

Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina, quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur, congeſtis undique ſaxis
Indormis inhians, & tanquam parcere ſacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Idem, ſerm. lib. 2. Sat. 6.

——— *Quod magis ad nos*
Pertinet & neſcire malum eſt, agitamus, utrúmne
Divitiis homines, an ſint virtute beati?
Quidve ad amicitias uſus, rectúmne trahat nos,
Et qua ſit natura boni, ſummúmque quid eius?
Servius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas: nàm ſi quis laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, ſic incipit. Olim
Ruſticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepiſſe cavo, veterem vetus hoſpes amicum, &c.

Apologo feſtivo & prolixo muris urbani & ruſtici Horatius docet liberam & otioſam paupertatem ſolicitis & affectatis divitiis eſſe potiorem.

Juvenalis.

It nova, nec triſtis, per cunctas fabula cœnas.

Martial. lib. 1.

Quod nunquam maribus iunctam te, Baſſa videbam,
Quodque tibi mœchum fabula nulla dabat,
Eſſe videbaris, fateor, Lucretia nobis.

Terentius in Hecyra.

——— *Odioſa hæc eſt ætas adoleſcentulis:*
E medio æquum eſt nos excedere: poſtremo
Iam nos ſumus,
Pamphile, ſenex atque anus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Hiſtorica, Oratoria.

Vetus hæc opinio Græciam opplevit, exſectum Cœlum à filio Saturno, vinctum autem Saturnum ipſum à filio Jove. Phyſica ratio non inelegans incluſa eſt in impias fabulas. Cœleſtem enim, altiſſimam, æthereamque naturam, id eſt igneam quæ per ſeſe omnia gigneret, vacare voluerunt ea parte corporis, quæ conjunctione alterius egeret ad procreandum. Saturnum autem eum eſſe voluerunt, qui curſum & converſionem ſpatiorum ac temporum contineret; qui Deus Græcè idipſum nomen habet, Κρόνος enim dicitur: qui eſt idem. χρόνος, temporis ſpatium. Saturnus autem eſt, appellatus, quod ſaturetur annis, ex ſe enim natos comeſſe fingitur ſolitus, quia conſumit ætas temporum ſpatia, anniſque præteritis inſaturabiliter expletur. Vinctus eſt à Jove, ne immoderatos curſus haberet, atque ut eum ſyderum vinculis alligaret. *Cicero, lib. 2. de natura Deorum, & lib. 3.* ubi plura de mythologiis ethnicorum.

Fabula eſt, quæ neque veras, neque veriſimiles res continet, ut quæ in tragœdiis traditæ ſunt. *Ad Herennium lib. 1.*

Fabula eſt, in qua nec veræ, nec veriſimiles res continentur, cujuſmodi eſt, Angues ingentes alites invecti jugo. *l. 1. de Iuven.*

Maximam facit fidem ad ſimilitudinem veri, primum exemplum: deinde introducta rei ſimilitudo: fabula etiam nonnunquam, etſi ſit incredibilis, tamen homines commoner. *Orat. partit.*

Quomodo fabula, ſic vita non: quandiu, ſed quam bene acta ſit, refert. *Sen. epiſt. 77.*

Fabula & principium, & finem, non temere poſitum habere debet: & longitudo tanta eſſe debet, quanta memoria facilè complecti poſſit, ac demum magnitudinis terminus eſt, cum ſive ad commodam fortunam ex incommoda, ſive ex commoda ad incommodam perpetuo ſcire mutata fuerit. *Arit. de poëtic. cap. 6.*

Fabula una eſt (ut nonnulli putant) ſi circa unum aliquem ſit: multa enim, & minimè genere determinata accidunt, ex quibus quædam nullum conſtituunt unum, & ſimili ratione unius multæ ſunt actiones, ex quibus una actio nunquam fiet: in qua omnes præter Homerum erraverunt & ita una eſſe debet unius & ejuſdem integræ, ſicque partes inter ſe cohærere, ut nulla transferri, vel ſubtrahi queat, quin totum illud varietur & immutetur. *idem ibid. c. 6.*

Fabulæ pulcherrimæ ſunt & maximam admirationem præ ſe ferunt, quę velut ſuopte impulſu provenire videntur in iis, quæ à fortuna proveniunt. *idem ibid. c. 8.*

Fabularum, aliæ ſimplices, aliæ implexæ, ſimplex eſt in qua una continua, & abſque peripetia agnitione agendo fit mutatio, implexa, quæ vel agnitione, vel peripetia, vel etiam utroque. *idem ibid. c. 9.*

Fabulam ſic contexuiſſe oportet, ut etiam ſublato ſpectaculo unuſquiſque, quæ geri contigerunt, pecipiens planè exhorreat, miſereatúrque ſpectaculum, ſi portentoſum eſt, & non terrificum alienum eſt tragœdia. *idem ibid. c. 11.*

Fabulæ ita ſunt conſtituendæ, ut rem ante oculos maximè ponant, & in ipſis decorum inveniendum eſt. *idem ibid. c. 14.*

Fabulæ ex admirandis, & fidem non capientibus conſtituuntur. *Alex. Aphrodyſ. in 1. Metaph.*

Fabulas fingit poëta, ut excitet homines ad admirandum; & quia admiratio excitat, ad inquirendum, ut ſciatur cauſa ejus, de quo miratur admirans. *Alb. mag. in 1. meta. trac. 2.*

Fabulæ quæ ad veritatem alludunt, laudantur. *Pachimer, hiſt. lib. 4.*

Æſopus, qui merito ſapiens æſtimatus eſt, utilia monita ſua non ſeverè, neque imperioſe præcipit: ſed, ut Philoſophis mos erat, ſalubriter ad perſpiciendum mentes animoſque hominum cauſa audiendi quadam illecebra induxit. *Gellius lib. 21.*

Apuleius Deo Socratis: introducit fabulam Æſopi, de corvo tenente carnem in ore; cui dum dixiſſet vulpecula, quod cygno melius cantabat, & volens cantare, amiſit carnem de ore, ac potius crocitavit, quàm cantavit, & ſic ſuam defectionem publicavit: quod multis accidit, qui volunt ſe magnificare, & ultra menſuram vires ſuas oſtentare. *ibid.*

Fabulas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſa, qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint: & ut dicentem & audientem in rem præſentem adducat. *Incertus author.*

Iſtæ ineptiæ poëtis relinquantur, quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. Sed qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, ac memoriam officiorum animis ingerere volunt, ſeriò loquantur, & magnis viribus agant. *Seneca lib. de beneficiis.*

Nihil debet eſſe in philoſophia commentitiis fabellis loci. *Cicero lib. 2. de divinatione.*

Philomythes, id eſt, fabularum amator eſt aliqualiter philoſophus, quia fabula ex mirabilibus conſtituitur. *Ariſtot. lib. 1. Metaphyſ.*

Conſuetudo audiendi apologos, & maximè fabulas, magnum impedimentum eſt in cognitione veritatis. *Commentator ſuper ſecundo Metaphyſ.*

Inter epigrammatum ſpecies, multas, ſunt Æni, quos aliqui *fabulas* nominant, propter fictiones, nempe quaſi picturæ quædam ſunt atque imagines rerum. Itaque rectè quidem nominarunt Allegorias: aliud enim apertè dicũt, aliud ex eo innuunt ac profitentur. Ergo etiam Apologos appellare nonnulli auſi ſunt: quaſi Apologus ſit ἀπὸ λόγων λόγος. Antiquiſſimus omnium Heſiodus αἶνον vocavit, Æſopus μῦθον. Habes apud Horatium, & Livium & Diodorum. Horum duæ ſpecies: una ſimplex ſumpta à rebus naturalibus, quaſi ab hiſtoriis: introducunt enim perinde atque in ſcena non animalia ſolum, ſed multa quoque, veluti gladios, limas, ſerras, malleos, incudes loquentes. Altera ſpecies operoſior: quippe apertis ſenſus notis. *Iul. Cæſ. Scalig. poëtices lib. 1. cap. 57.*

Fabulæ priſcæ humani generis fuerunt prima & finceriſſima documenta: Gorgonei monſtri caput cinctum anguibus nunquam Perſeus ille præclariſſimus præcidiſſet, ſi non illud prius ei Pallas accurate pinxiſſet, nimirum ut diri aſpectus aſſuetudine vir fortis in propoſito confirmaretur. Jupiter ſecum volvebat, quemnam terris immitteret qui mõſtra profligaret, aliiſque immortalibus factis orbem univerſum peragrarer. Ad hanc curam maximè pertinere exiſtimavit, eum heroëm elaborare qui non uno momento, ac ne una quidem nocte, ſed toto trinoctio procreandus eſſet. Quæ illi cura: ut providentiſſimo numini feliciter ceſſit. Ipſa quoque Alcmena talem tantumque partum enitendo parum abfuit quin magnitudine dolorum confecta fuerit. Tanti fuit Herculem generari. Hanc rationem qui mortales ſequuti ſunt, hi rebus ſuis optime proſpexiſſe cenſentur. *C. Paſc. de virtutibus & vitiis, cap. 47.*

Non univerſam fabularum diviſionem ita faciendam cenſemus: quod aliæ fabulæ naturæ ſecreta continent; ut illa, quod Venus è ſpuma ſit genita, quod Phœbus Cyclopas occiderit, quódque illi fulmina Jovi fabricarint. Aliæ fortunæ inconſtantiam declarant, nóſque ad eam forti animo ferendam inſtruunt, ut ea quæ de Phœbo dicta ſunt, quod armenta paverit Admeti. Aliæ ab impuris opinionibus, & à crudelitate, atque ab omni perfidia & impura libidine nos retrahunt, ut Lycaonis fabula. Aliæ ad deterrendos homines & rebus turpibus ſunt inventæ, ut Ixionis ſupplicium apud inferos. Aliæ cohortantur ad ſtrenuitatem, ut ea quæ tradita ſunt de Hercule. Aliæ ex avaritiæ ſordibus nos erigunt, ut ſitis Tantali. Aliæ ad reprimendam temeritatem confinguntur, ut calamitas Belleropohontis & cæcitas Marſiæ. Aliæ ad virtutes nos alliciunt, ad largitatem vitæ, ad fidem, ad æquitatem, ad Religionem, ut mirifica Elyſiorum camporum amœnitas. Aliæ ab omnibus denique flagitiis revocant, ut ſeveriſſimi Triumviri apud inferos ſingulorum animas defunctorum judicantes, & graviſſima conſceleratorum ſupplicia. Equidem ſic exiſtimo, quaſi ſuaviſſimum humanæ vitæ condimentum exiſtere fabularum inventionem, ac earum ærumnarum quas in vita patimur, non mediocre ſolatium: quas etiam idcircò à ſapientibus fuiſſe excogitatas cenſeo. Hinc enim cum ſingulari oblectatione ea percipimus vitæ rectè degendæ præcepta, quibus ſine ſuavitate fabularum terga continuo verteremus. Hanc tantam è fabulis utilitatem capere minimè poſſunt ij qui altiora fabularum ſenſa non inſpexerint, quique primi cortices (ut ita dicam) mirabilitate irretiti nihil divinius ſub illo ineſſe crediderunt. Hi etenim tanquam parvi pueri per brumam apud ignem ſeſſitantes, aniles nugas fabellaſque, è Poëtis imbibunt, cum interim de utiliore ſanctioréque ſententia minime ſint ſolliciti. *Natalis Comes Mythologiæ lib. 1. c. 1.*

In ſequentibus libris, idem prolixè explicat Ethnicorum de diis ſuis fabulas, quarum conſiderationem lectori relinquimus.

¶ Similitudines.

Plutarchi. Quemadmodum Iris nihil aliud eſt, quàm relucentia ſolis, refracti in nubibus: Ita fabula quædam eſt veri repræſentatio. *In Moral.*

Quemadmodum araneæ ex ſe telas texunt: Ita quidam ex ſeipſis comminiſcuntur fabulas ac mendacia, cum nihil ſubſit veri. *In Moral.*

Vt apis ex amariſſimis floribus & aſperrimis ſpinis mel ſuaviſſimum ac leviſſimum colligit: Sic è turpibus ac ſceleratis fabulis, uteunque decerpi poteſt aliquid utilitatis. *In Moral.*

Anonymi, ut Democrates medicus Conſidiæ mulieri omnem curationem auſteram recuſanti, lac caprarum dedit, quas lentiſco paſcebat: ſic iis qui prorſus à tetricis philoſophiæ præceptis abhorrent, fabellæ quædam amœniores proponendæ, ſed quæ Philoſophiam reſipiant. *In ſimilib.*

Lipſij, ut in vite foliorum palmitúmque umbris pulcherrimæ ſæpè uvæ occultantur : ſic ſub fabularum delectamentis,& ut ſic dicam pampinis reperiuntur crebro purpurei rerum fructus. *Ex Electis, in præfat. ad Douram & Hautenum.*

Facetia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FAcetia, Græcè δίτραπελία, ας, ἡ : δίτροπος, ου, ὁ, facetus dicitur. Eſt autem facetus,qui facit de verbis quod vult, dictus à facio,vel, ut aliquibus placet,à fando, unde facetiæ. Vel ſic.

Facetus eſt elegans in dicendo, delicias & divitias quaſdam ſermonis habens, quæ facetiæ dicuntur, unde facetè adverbium, hoc eſt, excultè, eleganter, urbane.

Acerbarum facetiarum apud præpotentes in longum memoria eſt. *Tacit. Annal. lib.5.*

Ubi multum ex vero traxerè, acrem ſui memoriam aſperæ facetiæ relinquunt. *Idem lib.15.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Crates à Magiſtratu objurgatus,quod contra leges & conſuetudinem Athenienſium ſindone veſtiretur, ait : Quid ſi Theophraſtum vobis oſtendam ſindone amictum ? Adduxit igitur eos in tonſtrinam, oſtenditque Theophraſtum, qui tum ſorte tondebatur, linteo amictum, quod Græci à contegendis humeris ἀμφίλινον vocant,ſubmonens facetoreſponſo, omnibus ad uſum uti licere. Turpe enim ac inhoneſtum ſi eſſet uti linteis, ne in tonſtrina quidem uſus eſſet. *Laërt.lib.7.c.5.*

Ariſtippus, Ariſtippo philoſopho cum probrosè objiceretur à quodam,quod haberet Laidem meretricem. Quid tum,ait,ſi modo non habeor à Laide ? *Cic.*

Socr. Cuidam dicenti, Antiſthenem philoſophum matre Threicia natum eſſe, patre autem non tam barbaro,ſed Athenienſi:Quid,inquit, an tu puras virum adeo præclarum ex utroque parente Athenienſi naſci potuiſſe? Facetè vir ſapientiſſimus notavit corruptos Athenienſium mores, indicans potius è Thrace, Scythave naſci poſſe virum præclarum quam ex Athenienſi : & hoc igitur quod habebat virtutis Antiſthenes, matri Hybridi potius aſcribendum,quam parenti. *Laërt.in eius vita. Eraſ.lib.3.apoph.*

Idem,Alcibiades Socrati miſerat munus præclarum. Id quum Socrates,videretur recuſare,Xantippe diſſuaſit,aſſeverans donum eſſe magnificum & indignum quod reſpueretur. Tum Socrates:Alcibiades,inquit, hæc mittit ambitiosè, & nobis noſtra eſt ambitio. Sentiens,interdum eſſe magnificentius magna contemnere, quam magna largiri. *Eraſm. lib.apoph.*

Anonymus, quum Alcibiadi Athenienſi balneator plurimum adminiſtraret aquæ, Lacon id videns : Quid hoc rei eſt,inquit ? plus aquæ infundit quaſi non puro, ſed vehementer ſordido. Hoc ſcommate novit Alcibiadis vitam, multa infamia contaminatam. *Plutarch. in icon.*

Pericles, Subito oborto ſolis defectu ; cum Pericles Athenienſis vi- et alios multos, ſed præcipuè claſſis gubernatorem,vehementer per- ›atos, chlamyde ſua texit gubernatoris faciem, interrogavitque, nquid hoc horrendum oſtentum exiſtimaret ? illo negante ; Quid ereſt, inquit, igitur,niſi quod chlamyde majus eſt id quod nunc te- bras inducit ? Senſit vir prudens, interventu lunæ nobis abſcondi ſo- n, quemadmodum oppoſita chlamys impediebat aliorum aſpectum, llum autem eſſe oſtentum, quod natura fit. *Eraſ. l.5. apoph. Plut. in rac.apop.*

Pyrrho, cùm ſororem Philiſtiam vehementer objurgaſſet, male auſivit eam ob cauſam,quod oblitus eſſet ſuæ profeſſionis(docebat enim omnia eſſe indifferentia.)Verum maledicentium improbitatem ſic eluſit, cum diceret, In mulierecula non declarari indifferentia. *Laërt. lib.9. cap.11.*

Diog. ad puerum ſpurium,ex meretrice natum, lapillos jacientem in populum:Cave,inquit,Diogenes,ne patrem ferias.Erat enim è ſcorto natus,atque ob id incerto patre. *Laërt.l.7.c.2.*

Idem, cum furem purpuræ comprehenſum vidiſſet, carmen Homericum in eum detorſit : ἔμαθε, inquit, πορφύρεος θανάτοιο κὴ μοῖρα κραταιή.

Id eſt.

Te mors purpurea apprehendit violentaque Parca. Laërt.

Idem,aliquando ſtipem poſcens, ita ἐξαναίχλω, id eſt, eum qui ſtipi erogandæ erat perfectus, Homerico carmine compellavit.

Τοῖς ἄλλοις εὐάελζ, ἀπὸ δ' ἔκτορος ἄχος χεῖρας :

Id eſt.

Deſpolia reliquos, teneas ſed ab Hectore dextram.

Dicti autem hujus feſtivitas in hoc eſt, quo pro ἐξαίτιζε dixit εὐάελζε : quorum prius eſt, da ſtipem : alterum,armis ſpolia, ſe Hectoris nomine ſignans. Spoliat autem, qui munus denegat pauperi & egenti. Et ſolet hoc nominum genus eſſe furax. *ibid.*

Idem, cum hominem qui in Olympiacis certaminibus ſubinde puguare ſolitus erat,inveniſſet oves paſcentem:Quam celeriter,inquit, vir fortiſſime,ab Olympiis ad Nemea te contuliſti?Alluſit autem quam facetiſſimè ad vocum affinitatem : νίμεα quippe certamina à loco dicuntur,ut Olympia,Νίμεα vero Græcis paſco ſonat,& νίμω paſcua. *Laërt. l.6.c.2.*

Idem, Corintho vendendus,interrogante præcone quidnam calleret? reſpondit, Hominibus imperare : Riſit præco, & Magnum(dixit)artificem vendo, ſi quis ſibi dominum velit emere. *Stob. ſerm.1. de Prudentia.*

Idem,videns vetulam quandam nimis compte incedere : Si inquit,ad vivos properas, falſa es ſi ad mortuos,ne cunctare. *Anton.pa t.2.ſer.18. Meliſſa.Max ſer.41.*

Alexander ſenem quendam capillos inficientem intuitus, Nolit, inquit, capillos tingere, ſed genua hæc incurva potius, ut facilius & promptius eas. *Max.ſer.41.*

Ageſilaus, quidam aſpiciens Lacedæmonium quendam claudum ad bellum exeuntem, cum ei equum veluti debili neceſſarium quæreret: Non intelligis, inquit Ageſilaus, in bello opus eſſe non qui fugiant, ſed qui loco maneant. *Plut.in Lacon.*

Idem jam ſenex,perſæpe ſine calceis & tunica prodibat in publicum, cum lacera veſte,idque matutino tempore hyemis. Cum autem quidam eum objurgaret,quod puerilius ageret quam ætatem deceret,reſpondit. Juniores civium, ſi veſtem vilem induam,omnes oculos in me conjicient. *Ælian.l.7.de Var.hiſt.*

Idem ex Aſia diſcedens, aiebat ſe triginta ſagittariorum millibus à rege Aſia depelli, tot enim Daricorum aureorum millibus (Perſarum autem hi nummi aurei ſagittarium habebant inſculptum) Athenas ac Thebas deportatis, ac in plebis moderatores diſtributis, Timocrates effecerat, ut populus hoſtilem animum adverſus milites ſuſciperet. *Plut.in Lacon.*

Idem, Menecrates quidam medicus cum forte ægrotantes aliquos liberaſſet à morbis, ſibi Jovis nomen inde adſcribi paſſus eſt. Tandem vero epiſtolam ad Ageſilaum regem ſcribens,eam ſic exorſus eſt : Menecrates Juppiter, Ageſilao regi ſalutem. Verum rex cum hominis ſtultitiam eſſet admiratus, hunc in modum reſcripſit : Rex Ageſilaus Menecrati planè ſanitatem. Facete admonuit hominem, cui mentis ſanitatem planè deeſſe putabat, qui homo cum eſſet, Deorum nomen ſibi adſcriberet. *Plut. in Lac.*

Demonax rogatus,an philoſophus etiam placentis veſceretur ? Quid inquit,num putas ſtultis apes tantum mellificare?Placentæ melle condiebantur,ſaccari uſu nondum reperto. *Eraſ,l.8.apoph.*

Idem,quum videret Athenienſes hoc agere,ut barbarorum exemplo gladiatorum ſpectacula in urbem inducerent nolite, inquit ô cives, iſtam crudelitatem prius admitterre in civitatem veſtrem, quàm Miſericordiæ aram ſitis demoliti. Significans non convenire, in ea civitate in qua Miſericordia pro Dea coleretur, ſpectari pluſquam feriinam crudelitatem. *Eraſ.l.8.apoph.*

Cleomenes, Argivis profitentibus ſe prioris conflictus fortunam, in qua victi fuerant, iterato prælio ſarcire velle : Demiror,inquit,ſi duarum ſyllabarum acceſſione facti eſtis meliores, quam eratis prius. Verum hujus dicti arguria Latine reddi non poteſt. Græci enim μάχτος pugnare eſt, διαμάχτος verò redintegrare pugnam. *Plut.in Lac.*

Anonymus, Lacon quidam Gymnaſiarcham ligna ἄκαρνα exhibentem, facetiſſimo joco incuſavit, dicens : quod per eum ne lachrymas quidem illic effundere daretur. Fumus quippe movet lachrymas. Acapna autem ligna inde dicta ſunt, quod fumo careant. *Eraſm.lib.6. apoph.*

Anonymus, Lacon quidam quotidie convivantem quendam plagiarium ac tyrannum vocavit, per quem ipſe tot armis nunquam vidiſſet menſam ſuam : loci autem lepos eſt in faceta fictione,plagiarium appellavit,quod liberalitate ſua homines ſibi redderet obnoxios : tyrannum verò, quod per illum non liceret cuiquam convivarum domi ſuæ vivere. *Eraſ.lib.8.apoph.*

Alius quidam, quum homines defunctos in ſellis ſedentes videret; Abſit,inquit, ut hic ſedeam, unde ſeniori aſſurgere fas non eſt, oſtendit autem facetiſſimo dicterio mortem horrorem incutere hominibus, vitam autem omnibus eſſe dulciſſimam. *Bruſ.l.4.c.16.*

Quidam iratus Agaſoni, volebat eum percutere, quumque is clamaret,Athenienſis ſum : ad aſinum verſus : At tu(inquit)Athenienſis non es, eique multas plagas inflixit. *Plutarchus de cohibenda iracundia.*

Philopœmen divertere volebat ad hoſpitium veteris amici. Quo cognito, juſſit hoſpes apparari quæ neceſſaria eſſent alia ab uxore, dum interim ipſe obſonia appararet.Inter hæc Philopœmen ſolus(ut res ipſa ferebat) ad hoſpitium properat,quem venientem,ut ſolum,ut deformem, ut qui nihil ornatus haberet eximij,arbitrabatur mulier ex adminiſtris eſſe aliquem, qui herum præveniret : cumque eſſet de adventu Philopœmenis mirificè ſolicita, etiam blandiendo rogavit eum, ſe ut adjuvaret ad dominum comiter excipiendum. Tum Philopœmen, ut erat perhumanus, cognito mulieris errore,confeſtim ſecuri accepta, & cuneo cœpit ligna findere,ad coquendam cœnam. Hoſpes interim,domum ingreſſus, cum animadverteret Philopœmenem findendis lignis malleo incumbere : Proh, Jupiter ! inquit,quid hoc Philopœmen? quid agis dux maximè? Ad ea Philopœmen : pro deformitate, inquit, oris totiuſque corporis, pœnas luo. Voluit ipſemet præbere de ſe hoſpiti & ſibi ipſi riſum. Res ſane feſtivo ac faceto homine digna,quæque quo rarior, eo etiam fuerit lepidior. *Pontanus ex Plut.*

Stratonicus muſicus cum in Pontum navigans, ad regem Beriſadem veniſſet, diu apud eum moratus, voluit illinc in Græciam adornare fugam. Verùm cum id rex non videretur paſſurus : Bene,inquit Stratonicus,cogitas,ô rex,qui ſtatueris hic manere. Quo dicto,facere ſuam indicabant fugam & regis interim conſilium probabat, quaſi ille de migrando cogitaſſet, & ipſe non niſi gravibus cauſis commotus, pararet abitum. *Athenæus.*

Idem ſe vehementer demirari aiebat Satyri ſophiſtæ matrem, quæ illum decem menſes tuliſſet,quem nulla civitas decem dies ferre poſſet. *Eraſ.l.6.apoph.*

Idem, in sacrificio tibias inflaturo inscito cuidam tibicine, Bona ominari me oportet, inquit : libemus jam, atque Deos precemur. *Athen. lib. 8.*

Idem, Cleon citharœdus, cognomine Bos, nec recte pulsabat lyram, & voce primum dissonabat ab ejus fidibus : eum cum audisset Stratonicus, Asinus (inquit) ad lyram, adagium olim fuit: nunc autem dicendum, Bos ad lyram. *Athenæus eodem libro.*

Idem, quodam sciscitante, quænam essent tutissima navigia: rotunda, an longa? respondit, quæ in terram subducta sunt Rhodi cum artis specimen exhiberet, applaudente nullo abiit, theatro relicto, ac dixit, Quādoquidém id vos non præstatis, quod nullius est impendij, quomodo à vobis sperare munus aliquod viritim possum ? Minnaco calceario de musica pertinacius cum ipso altercanti, animum se non advertere dixit, propterea quod supra pedis malleolum loqueretur. Affine huic dictum est Apellis, ne sutor ultra crepidam. *Athenæus eodem libro.*

Idem, ignarum medicum dicebat, ægros quos tractaret, uno die ad inferos migrarent, efficere : in agri Milesij oppido quodam cum variarum nationum Miscellani homines habitarent, omnia sepulchra peregrinorum esse, ac convenarum intuitus, facessamus hinc, inquit, puer: soli mori videntur hic alienigenæ, cives autem nulli. Maroneæ quæ civitas erat luxui ac comportationibus diffluens, cum quibusdam porans, si per civitatem oculis tectis duceretur, quo in loco civitatis esset, cognituram se dixit. Operis deductus oculis, interrogantibus ubinam esset? in caupona, respondit: tanquam caupona foret tota civitas. Victis Sicyone qui adversus illum certaverant, in Æsculapij delubro trophæum erexit, inscriptionemque hanc addidit, Stratonicus de iis qui citharam male pulsant. Cuidam ipsum laudanti ut nonnihil muneris auferret, majorem se mendicum esse dixit. Puellæ ad puteum accedens, an esset potu salubris aqua sciscitatus est: respondentibus qui hauriebant, illam se bibere : est igitur insalubris, ait, quia juridi essent incolæ, & pallentes. *Athen. lib. 8. ubi alia extant ejusdem Stratonici jocosè dicta, quæ suis locis hoc opere continentur.*

Anonymus, quidam cum in tabernam venisset, ibidemque hospitis uxorem cum ancillis plus satis rixantem, in prandio ferre nequiret, hospes conversus ad hominem, Ecqua, inquit, hæc est tua impatientia? duos ego & triginta nunc annos hujus clamores & insaniam dies noctesque pertuli, tu verò ne horam quidem eam ferre potes? Quo dicto & hominis impatientiam leniit, & uxorem abira in risum commovit. *Adrianus Barlandus.*

Ludovicus undecimus Gal. rex, audiens indoctum quendam instructissimam habere bibliothecam, dixit, Eum similem esse gibboso, qui molem in dorso portans, eam nunquam aspiceret. *Corrozeus. de dict. & fact. memor.*

¶ Fabula.

Sus & canis.

Mutua sibi convitia sus & canis faciebant. Sus per Venerem jurare, se canem, nisi desinant maledicere, dentibus suis conscissuram esse. Hanc irridens canis : per Venerem, inquit, venustum est jusjurandum tuum. Nam te valde delectari Deam apparet, quippe cum nolit in suum fanum admitti eos, qui gustarint carnes tuas. Cui sus, jam mitior, respondit : enim-vero illa me diligit, cum occisores meos, & infestos mihi prorsus repelli jubet à se. At tu fœtes iam vivus quam mortuus.

Monet fabula prudens, ut inimicorum convitia & probra facete ad laudem suam convertant & contra illos retorqueant.

Vide Scurrilitas, Urbanitas.

Facies.

¶ Loci Biblici.

Facies, Hebræorum more, pro externa specie, & quasi vultus rerum quarumlibet, Matth. 16. 3. facies Dei, id est, divinæ majestatis, gloriæ, præsentiæ, potentiæ, indignationis, benevolentiæ, designatio peculiaris, quæ ex contextus consideratione facilè discernitur: Gen. 3. 8. Exod. 33. 11. Num 6. 23. Judic. 5. 5. 1. Sam. 13. 12. 1. Chron. 16. 11. 30. Nehe. 1. 4. Psal. 10. 11. 1. Corinth. 13 12. Apoc. 22. 4.

Facies Dei Patris, Matth. 11 8. 10. Apoc. 6. 16. facies Christi filij Dei, in carne manifestandi & manifestati. Esa. 50. 6. 7. Dan. 10. 6. Malac. 3. 1. Matth. 17. 2. & 26. 39. 67. 2. Corinth. 4. 6. 2. Thess. 1. 9. Apoc. 1. 16. & 10. facies Jehovæ, arca fœderis, 1. Sam. 2. 18. & 21. 6. Psalm. 24. 6. & 42 3. & 95. 2. & 114. 7 facies, id est, os, vultus, conspectus, præsentia, status externus, sermo, actio, conditio hominis, Genes. 2. 7. & 16. 8. Esa. 3. 15. & 20. 6. & 37. 6. Marc. 12. 14 Joan. 7. 24. 2. Corinth. 5. 12. & 10. 1. 7. facies mystica, Cant. 2. 14. facies, id est, superficies orbis, &c. Genes. 1. 2. & 4. 6. Job. 47. 12. Esa. 19. 8 Ezech. 16. 3. Act. 17. 26. facies animalium variorum, Ezech. 11. 19. Dan. 7. 8. Joël. 2. 3. &c. Apocal. 9. 7. facies serpentis, draconis, Satanæ, Apocal. 12. 14. facies Afflictionis variæ, Esa. 19. 16. Jerem. 42. 17. & 48. 44. Thren. 5. 10. facies arcus, gladij, prælij, Job. 19. 29. Psalm. 60, 6. Esa. 21. 15. facies rerum artific. Exod 28. 27. 1. Reg. 6. 3. Ezech. 40. 15. &c. facies venti, ignis, frigoris. Psal. 18. 45. & 88. 3. & 147. 17. Mich. 1. 4.

Facies Dei præcedebat Israëlitas, Exod. 33. versic. 14. 17. juxta faciem non judicat Deus; 1. Sam. 16. 7. ut faciem suam ostendat nobis Deus orandum. Num. 6. 25. Facie ad faciem locutus est Mosi Deus, Exod. 32. 21. Deut. 5. 4. & 34. 10. facie ad faciem quando Deum simus cognituri 1. Corinth. 13. 12. Vide 1. Joan. 3. 1. in Faciem cadere Hebræis, est pronos adorare, Matth. 17. 7. Facierum panes qui vocentur, Exod. 25. Levit. 21. Num. 4. dicti quia ante faciem Dei ponebantur.

In facie humana eximiæ quædam notæ occurrunt, quibus bruta facie carentia minime donantur ne in aliis membris humani corporis apparent, Hæ sunt.

1. Numerus, varietas & structura partium. In brutis mentum, genæ, frons non apparent, nec ulla justa deprehenditur Symmetria.

2. Color multiplex : in oculo notatur nigror, albus viridis, cæruleus, rubeus, chrystallinus.

3. Proportio, sensus duplices invicem sibi respondent, aptam belle conveniunt, ut oculi & oris eadem sit magnitudo, frontis latitudo, nasi longitudinem æquet, menti labiorum & nasi spacium idem sit.

4. Item facierum miranda plane dissimilitudo: nec enim per omnia sibi similes facie duos in orbe toto deprehendere homines quis poterit. Opus quidem perfectum, quod in nulla alia re reperitur. Porro præstans hæc varietas, admodum utilis imo hominum societati imprimis necessaria. Si alij alios internoscerent, mala inde innumera nascerentur : humanum genus periret funditus. Huic soror pro filia : pro extranea occurreret, amicus hostis reputaretur. Dissimiles facies hominem cum homine confunderent : homines pecudibus similes distinguere non possent.

5. Mirandum naturæ artificium, quæ in facie arcanum nescio quod incluserit, ut quævis facies alicui arridere possit. Etenim nulla facies tam deformis apparet, quæ alicui aspicienti non arrideat.

6. Dignitas & decor in rotunditate, forma sublimi & erecta, nuda, aperta; glabra, implumis, sine squammis, uranoscopus.

7. Elegantia, suavitas, venustas adeo lepida grataque, ut corda surripiat, affectus alliciat & trahat volentes. In summa faciem nominamus pulchritudinis & amoris thronum, risus & osculi sedem. Hæc duo autem homini conveniunt nempe gratissima, certa, expressa amicitiæ mutuæque benevolentiæ symbola.

8. Cunctis mutationibus internas animæ passiones seu velitationes aperientibus humana facies aptata cernitur : testibus lætitia, tristitia, amore, odio, livore, malitia, verecundia, iracundia, stomachatione, zelotypia: aliis index est horologij temporum intervalla momentaque demonstrans, cujus machinæ ac rotæ intus moventur. Aër est in quo colores temporisque mutationes omnes recipit, & μικροκόσμου statum declarat. Galli eo sensu de faciei aëre (*De l'air du visage*) loquuntur. Corpus animum tegit & detegit: in facie legitur homo.

9. In fronte patula, quadrata, exporrecta, aperta, serena, supercilliis rectè dispositis, tenuibus, levibus, oculis apertis, lætis, micantibus, naso oblongo, ore pusillo, labiis corallinis, buccis modicum obesis in medio quarum grati gelasini sedes, auriculis rotundis & brevibus, faciei vivido, albo, rubro colore insignitæ decor, pulchritudoque consistit. Hanc effigiem multi improbant. Apud Indos color mustellinus, labia crassa, nasus repandus, dentes nigri vel rubri, auriculæ patulæ & oblongæ, mulieribus frons brevis & pilosa, mammillæ monstrosæ, quæ ob longitudinem supra humeros infantulis lactentibus præbentur, summa putatur venustas.

10. Hispanis, ne longius abeamus, macilentæ facies, Italis carnosæ placent admodum. Alij molli & tenera, alij rigida, mascula & superba delectantur.

11. Corporis verò ipsa decora formositas, faciei præsertim testis est vel esse debet pulchritudinis internæ. Hæc autem in eo consistit, ut æqualia rectaque sint judicia, atque in iis retinendis & conservandis constans perseverantia. Nihil enim verisimilius videtur quam corporis & animæ conformitas atque relatio. Si absit, aliquid accidisse putandum est, quod naturæ ordinem abrupit : sicuti sæpius factum apparuit. Lac enim nutricis, prima educatio, consortia, teneris animis miras conversiones in bonum vel in malum adferunt.

12. Fatebatur Socrates faciei suæ deformitatem satis superque detegere pudendos animæ defectus, quos philosophiæ consiliis emendaverat. Cæterùm vultus simulatus periculosus debilisque, est animæ fidejussor. At quicumque physiognomiam suam explodunt, graviore supplicio digni reputantur, utpote qui corrumpunt atque produnt quam in frontibus ipsorum natura laudatam promissionem insculpsit, & cæteris hominibus fucum faciunt. *Petr. Carro. in tract. de hominis opificio, cap. 14 2. partis Sect. 5.*

Glabra pars capitis est sine capillis, eaque in anteriore parte faciem, in temporibus aures continet. Facies novi hominis, & verè probi, honesta, sancta, modesta, decora esto, convertatur ad Deum, qui in faciem hujus beatæ vitæ spiraculum inspiravit; requirat regeneratoris sui faciem suam, & dicat : *Ostende mihi Domine, faciem tuam, & salvus ero.* In hac novi hominis facie vigeant omnes sensus spirituales, & pulchritudo quædam divina eluceat: in ea scintillet, splendor & decor virtutum, ab hac agnoscatur homo interior, ut ab hac facie faciem suam Deus non avertat. 3. faciem suam vir probus ab afflictis. D. N. Jesu Christi membris, & pauperibus ne avertat: alioquin ab eo Dei facies avertetur, novi hominis facies obfuscabitur, & veteris suscipietur denuò vultus. 4. Novi hominis facies est conscientiæ speculum. Hæc facies lachrymis & precioso Sanguine sæpius lavanda est, & sanctè custodienda, nisi velit turpitudinis pudore suffundi, multiplicique pallescere culpa. *L. De novo homine.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Faciem eam partem nominamus duntaxat in homine, quæ calvæ subjecta est. *lib. 1. de Hist. c. 8.*

Quibus frons magna, segnes sunt: quibus frons parva, mobiles: quibus lata, mente moveri idonei : quibus rotunda, iracundi. *ibid.*

Vide Vultus

Facilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FACILITAS, Græcè, εὐκολία, ας, ἡ, & εὐκολ⊙, ε, ὁ, ἡ, dicitur. Sunt autem facilia, quæ vel sine labore, vel brevi tempore fiunt. *secund. Arist. lib. 1. Rhet.* Erit itaque dictu vel factu facile, quod facile dici vel fieri potest. Cujus contrarium est difficile, quod non sine labore fieri potest. Difficiles etiam terræ dicuntur quasi sterile. *Virg. Difficiles primum terræ, collesque maligni.* Dicuntur autem hæc à facio.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Lucret. 2.

Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet.

Ovid. 3. Trist. 11.

In causa facili cuivis licet esse diserto,
Et minima vires frangere quassa valent.
Subruere est arces & stantia mœnia virtus:
Quilibet ignavi precipitata premunt.

Man. 3.

Facile est ventis dare vela secundis,
Fœcundumque solum varias agitare per arteis,
Auroque atque ebori decus addere, cum rudis ipsa
Materies niteat.

Vide Humanitas.

Facundia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FACUNDIA, Græcè εὐστομία, ας, ἡ, & εὔστομ⊙, ε, ὁ, facundus dicitur. Est autem facundia eloquentia, unde facundus, fatu jucundus, *secund. Acronem super arte poët. Horat.* Diciturque facundia à fando, ita facundus dicitur disertus, & qui ea, quæ mente concipit, ad audientes facile atque ornatè profert. Eritque facundia facultas disserendi cum gratia: & facundè adverbium, pro disertè. De hac materia vide supra in *Concio* & *Eloquentia*.

Vis facundiæ ea est, ut omnia conficere & subigere valeat. *Plutarch. in Demosth.*

Eum qui in Republ. potentiâ præstare velit, eam eloquentia sibi parare necesse est. Contentum autem esse gloria facundiæ, inque ejus ingluvie quasi acquiescere, non est ingenuum. *Idem in comp. Demosth. & Ciceronis.*

¶ ADAGIA.

Attica Musa. Ἀττικὴ Μοῦσα.

Pro venusta lepidaque oratione, Diog. Laërt.

Lepos Atticus, Eloquentia Attica. *Hieron.*

Inter reliquos Græciæ populos lepos & festivitas quadam quasi vernacula ac peculiaris est Attico, adeo ut in Proverb. abierit.

Cygnea cantio. κύκνειον ἆσμα.

Convenit in eos, qui supremo vitæ tempore facundè disserunt.

Tunc canent cygni, tum tacebunt graculi. τότ' ἄσονται κύκνοι, ὅταν οἱ ηλοὶ σιωπήσωσι.

Tum loquentur eruditi, quam garrulis non erit loquendi locus.

Aut inter garrulos & obstreperos non est eruditis dicendi locus.

Nestorea eloquentia. Poëtica mella.

Nestoris Pyliorum ducis facundia in proverbium abiit, si quando senilem suaviloquentiam significamus.

Nihil ex agro dicis, οὐδὲν ἐξ ἀγροῦ λέγεις. *Suid.*

Nihil humile, neque triviale. Quod enim parum elegans, parum expolitum, id ex agro profectum dicitur. Contra, quod festivum aut lepidum, id urbanum ac civile vocatur.

Nunc ipsa vivit sapientia. αὐτὴ νῦν σοφία ζῇ.

Applaudentis & adgratulantis est sermo, si quid aliquando videtur scite & arte dictum factumve, festivius erit, si per Ironiam efferatur.

Nunc ipsa floret Musa. αὐτὴ νῦν αὐθεῖ, ἡ Μοῦσα.

Ubi quid eruditè, facundè, venustè dictum aut scriptum videbitur. Et hoc venustius fiet per Ironiam.

Musarum aves. Μουσῶν ἀγυιᾶες. *Theocrit.*

Dicuntur poëtæ, quod assiduè certamina sua modulentur.

IV. EMBLEMATA.

1. Alciati.

Antidotum Æaæ me licata in pocula Circes
Mercurium hoc Ithaco fama dedisse fuit.
Moly vocant: id vix radice evellitur atra,
Purpureus sed flos, lacteis & instar habet.
Eloquij candor facundiaque allicit omnes:
Sed multi res est tanta laboris opus.

2. Achillis Bocchij.

Dic, age Calliope, quid imago vult sibi? nempe est;
Qui vetus Alcides, junior ut fuerat:
Olim Mercurius: nimirum diva facultas
Dicendi tardo prævalet ut senio
Mens volucris juvenum, instabilisque vocata poëtis:
Et meritò, ut semper firma gravisque senum.
Propterea vates Smyrnæus mel senis olim
Fluxisse è dulci Nestoris ore canit.
Florida Trojanorum oratio creditur esse.
Ad linguam vinctos auribus ille trahit!
Nec hoc est cur mirere quidem: cognatio linguæ
Aurium & ipsarum cognita si tibi sit.
Auro divina, est Electro humana notatur
Cognitio, majus qua nihil aut melius.

3. Alciati.

Æacida tumulum Rhetæo in litore cernis,
Quem plerumque pedes visitat alba Thetis,
Obtegitur semper viridi lapis hic amaranthо,
Quòd nunquam herois sit moriturus honos.
Hic Graiûm murus, magni nex Hectoris. Haud plus
Debet Mæonidæ: quàm sibi Mæonides.

4. Ejusdem.

Haud quaquam arescens hedera est arbuscula, Lisso
Qua puero Bacchum dona dedisse ferunt.
Errabunda, procax auratis fulva corymbis,
Exterius viridis, cætera pallor habet.
Hinc aptis vates cingunt sua tempora sertis:
Pallescunt studiis, laus diuturna viret.

Vide *Eloquentia, oratio.*

Fallacia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FALLACIA, alio nomine dicitur locus sophisticus, quia scilicet est causa fallendi, quantum est de se, licet aliquis non fallatur per ipsum in actu, nisi ignorantia adveniente *B. Thom. opusculo 39. cap. 1. final.* Fallacia à fando dicitur, ut Varroni placet, quod fando decipiamus, & contra quàm diximus, faciamus. Et fallax appellatur, qui mentiendo decipit: hinc refello, quod ita differt à purgo: ut refellere dicatur de eo qui factum negat, purgare de eo, qui fatetur quidem factum, sed defendit. Hinc etiam falsarij dicuntur, qui decipiendi gratia publica scripta falsificant, & fâlsifico verbum, à quo falsificatio & falsitas, de qua infra.

Fallacia, Græc. ἐξαπάτη, Hebr. variis vocibus fallacias multiplices depingunt. i. *Beghedh*, prævaricatio, excursio, vestis quæ diffluit & excurrendo aperitur, à verbo *Beghadh*, transgressus est metam, currit, extra lineas, quemadmodum vestis à superbè incedentibus variè discutit suas flexuras. Ita fallaces homines suas imposturas (Gall. *Bagatelles*) paulatim explicant. 2. *Hethel*, i. dolosus fuit, fallaciter egit, fefellit nugis & mendaciis. Cognationem habet cum *Talah*, suspendit, nam suspensum aliquem tenere vanis promissis, est fallere, quod & Latini dicunt suspendere naso. Hinc Græc. ὕθλ⊙ nugis aliquem decipio. ὕθλοι nugæ. Hebr. *hathulim*: & *hathalloth*. Job. 17. 2. Es. 30. 10. 3. *Cachasch*. verbum, signif. negavit, denegavit, mentitus est. Cognationem habet cum *Schachac*, oblitus est, & *Caschac*, obtenebratus: fallaces enim memores non sunt, sed tenebricosis involuti, à verbo fit nomen idem, *Caschasch*, fallacia, mendacium, denegatio: Osee, 10. 13. Nahum. 3. 1. 4. à verbo *Cazab*, mentitus est, fefellit (cognationem habente cum *Caschaph*; facinavit) fluit nomen *Cazab*, & *Achzab*, mendacium, fallacia, falsitas, Psalm. 5. 7. Mich. 1. 15. 5. Verbum *Pittah*, in secunda conjugatione, sign. illexit, decepit, cognationem habet cum *Phata*, fatuus: nam facilè credunt & persuadentur fatui. Hinc πείθ⊙, suadeo, ἀπατάω, decipio. *Pethi*, fatuus, qui facilè fallitur: *Pethaiuth*, persuasio, fallacia, fatuitas ejus respectu qui fallitur.

Falsitas Græcè ψεῦδ⊙, ος, τὸ, ac mendacium, ψεύδης ⊙, ὁ, falsus, & ψεύδω, fallo dicitur. Est autem falsitas, qua putatur esse, quod non est, *secund. August. l. 7. Confession.*

Falsitas consistit in æqualitate rei & intellectu, *secundùm B. Thom. in q. de Veri, q. 1. art. 10.*

Falsum est significatio rei, non ita se habentis, *secund. August. 1. de doctrina Christi.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Terent. Andr.

Fallacia aliam trudit.

Ovid. 1. Art.

Tuta frequensque via est per amici fallere nomen:
Tuta frequensque licet sit via, crimen habet.

Ibidem.

Fallite fallentes; ex magna parte profanum
Sunt genus: in laqueos, quos posuere, cadant.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Fallaciæ, præsertim mulierum, exempla: Serpens, Gen. 3. v. 4. Duæ filiæ Loth. 10 v. 31. Rebecca, 27. v. 6. 7. Rachel, 31. v. 35. Thamar. 38. v. 13. 14. Uxor Putipharis, 39. v. 17. 18. Rahab, Jos. 2. v. 4. 5. 6. Jahel, Jud. 4. v. 16. 17. 18. Dalila, 6. v. 15. 16. Micha, 1. Sam. 19. v. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Jonathas, 20. v. 21. 22. David, 26. v. 10. 11. 12. Mulier Thecuitis, 2. Sam. 14. v. 6. Mulier quædam, 17. v. 19.

¶ APOLOGI SEU FABULÆ.

Leo & Vulpes.

Leo senio confectus, cum vires non supperterent ad cibum parandum, callidum cœpit consilium sustentandi vitam. Itaque in antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quod ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent, prehensas illas devorabat. Atque ita magna bestiarum multitudine à leone absumpta, accendit tandem & vulpecula

vulpecula ad antrum, & ante illud subsistit, hæsitans atque circumspectus. Tum leo, quid cesset, cur non adeat ad se? rogat. At illa, id quod Haratius versibus retulit, respondisse fertur.

Quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

Fabula docet, prudentes ante pericula cavere sibi, & ea signa quibus mala portendantur, notare, & hæc effugere.

Fur & Canis.

Fur allatranti cani offerebat panem. Cui canis: at nunc ego, inquit, satiatus, quum tu domum nostram compilaveris, me silente, unde mihi mox cibum petam, aut quomodo sedabitur fames mea?

Fabula docet, cavendas fraudes fallacium, neque facta illorum, sed consilia spectanda esse. Referri & ad illud potest, quòd à Jurisconsultis memoratur:

Tolle voluntatem, nec erit discrimen in actu.

Quæ sententia in convivio Platonis elegantissimè memorantur. *Exposita & à Gellio lib. 9. cap. 20.*

Vide Dolus, Fraus, Mendacium.

Fama.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FAMA, Græcè φήμις ιδος, ἡ, vel φήμη, ης, ἡ, est illæsæ dignitatis status legibus & moribus comprobatus.

Fama est inanis de aliqua re rumor, sine veri cognitione, sive bonus, sive malus. Et hoc tantum differt à rumore, quod rumor semper de re recenti dicitur: fama etiam de re inveterata firmataque in hominum opinione, quamvis incerta.

Famam à fando dici putant, ut sic, quicquid de aliquo divulgatur, sive in bonum, sive in malum.

Heb. *Schemách*, auditus, quod Gallicè dicimus, *un oüir dire*, à verbo *Schamah*, audivit. Nihil enim aliud est fama quam rumor quidam per aures spartus & longè lateque postea delatus.

Fama Dea, terræ filia, dicitur. Nam cum bellum ob regni cupiditatem inter Gigantes Titani ac Terræ filios, & Jovem, esset exortum, jamque passim Terræ filij à Jove ac cæteris diis trucidarentur, percita nimio dolore Terra, quum sibi adversus hostes tam potentes arma deessent, ulcisci tamen, quacumque via posset illatam sibi injuriam cogitans, coacta utero, Famam enixa est, quæ superum scelera per orbem terrarum disseminaret.

¶ LOCI BIBLICI.

Fama bona præstantior divitiis, eoque expetenda, Prov. 22. 1. Eccl. 7. vers. 1. 2. Eccl 41. v. 15. 16. quatenus illius habenda ratio, Rom. 12. 17. 2. Cor. 5. 12. & 6. 4. & 8. 2. & 13. 7. 1. Tim. 3. 7. 2. Petr. 2. 12. & 3. 16.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Fama bona impinguat ossa. *Prov.*

Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ: super argentum enim & aurum gratia bona. 22.

Melius est nomen bonum quam unguenta pretiosa: & dies mortis, die nativitatis, *Eccles.* 7. 2.

Diligenter conservanda.

In omnibus operibus tuis præcellens esto. 33. 23.

Ne famæ tuæ maculam imprimas. 33. 24.

Curam habe de bono nomine. Hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni. Bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen permanebit in æternum. 41. 15.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Non sunt audiendi sive viri sancti, sive fœminæ, qui quando reprehenduntur in aliqua negligentia, per quam fit, ut in malam veniant suspicionem, unde vitam suam longè abesse sciunt; dicunt coram Deo sufficere sibi conscientiam, æstimationem hominum non solùm impudenter, verum etiam crudeliter contemnentes: quum occidant animas aliorum sive blasphemantium viam Dei, quibus secundùm suspicionem quasi turpis, quæ casta est, displicet vita sanctorum: vel etiam cum accusatione imitantium non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi benefacit, quisquis autem etiam famam, & in aliis est misericors. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. *Aug. de bono viduitatis: & habet. 11. q. 3. Non sunt audiendi.*

Cavete omnes suspiciones, & quicquid probabiliter fingi potest, seu dici, ne fingatur, ante devita. *Aug. l. Confession.*

Sic doctor bonam eligat vitam, ut etiam bonam non negligat famam. *Idem lib. de doctrina Christi.*

Pulsus rumor cito opprimitur, & vita posterior indicat de priore. Si anno præterito fama mentita est, aut certè verum dixit: cesset vitium, cessabit & rumor. *Hier. ad Marcel.*

Opera salutis sine fama boni odoris non satis relucent auditoribus: nec fama sine opere proficit, sine quibus, forma veri sacerdotis non commendatur. *Hieron. super illud Matth. 4. Abijt opinio ejus.*

Sunt plurimi, qui vitam bonorum, forasse amplius quam debent, laudant: & ne qua elatio de laude surrepat, permittit omnipotens Deus malos in obtrectationem & objurgationem prorumpere; ut si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Hinc est, quod doctor gentium se in prædicatione currere testatur inter infamiam & bonam famam: qui etiam dicit; ut seductores & veraces. *Greg. & hab. 6. quæst. 1. Sunt plurimi, qui.*

Habet proprium antiqui hostis, invidia, ut quos in pravorum actuum præparatione Deo sibi resistente decipere non valet, opiniones eorum falsa ad præsens insinuando, dilaceret. *Idem in registro.*

Disce bono flagrare præconio. Custodi bonam famam tuam. *Isid. in synonym. soliloquior. l. 2. c. 27.*

Inclyti animi signum est famæ diligere commodum, & lucra causarum negligere. Nam qui affectat famæ commodum, pecuniæ negligit augmenta. *Cassiod. l. 1. epist. 3.*

Regnantis facultas tunc fit ditior, cum remittit & acquirit thesauros famæ, neglecta utilitate pecuniæ. *Idem.*

Nemo futurum putat diligentem, quem in ipsa novitate operationis suæ non videt esse custodem. Providus institutor hortum suum fœcundis nititur ognare plantariis, ut reddant fructus optatos, quæ sollicitis fuerant occulta laboribus. *Idem.*

Laborem non refugit, qui virtutis gloriam concupiscit. *Ibidem epist. 24.*

Vbique cognoscitur, quisquis fama teste laudatur. Dum enim copia plurimum augetur, quæ solet habere fastidium, bonum nomen repetitum semper efficitur glorioſum. *Idem l. 2. epist.*

Melius est perpetua vita, quam de fama cogitare: nostra enim post mortem non opuscula, sed opera sunt pensanda, quia si aliquid agimus, nostrum est; si quid habemus, alienum est. *Idem.*

Vituperationem generant, quæ in mediis conatibus ægra deserviunt. *Idem l. 4. epist. 31.*

Pulchrum est commodum famæ, fœda neglexisse lucra pecuniæ. *Idem lib. 4. epist. 12.*

Interdum assidui labores & ipsas ingratas faciunt dignitates. Grave pondus invidiæ est splendere singulari claritate, & morum lampade non lucere. *Idem lib. 6. epist. 12.*

Quærat eruditus, ubi possit existere glorioſus. Prudens frequentiam non respuat hominum, in qua se noverit esse laudandum. Alioquin virtutibus fama tollitur, si eorum fama in hominibus non sciatur. *Idem lib. 6. epist. 88.*

Hoc naturæ thesauris reponimus, quod famæ commodis applicamus. *Cassiod. lib. 8. epist. 23.*

Veræ famæ hoc est glorioſa proprietas, ut appetitores sui contemnat, appetat contemptores: famam fugiendo consequitur, quam perderet in consequendo. *Alanus de complanctu Naturæ.*

Nam omnino fingendarum similitudinum ratio idcirco ab hominibus inventa est, ut possit eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti, vel absentia fuerant separati. *Lacta. Firmian. lib. 2. divinarum institutionum.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virg. 4. Æn.

Extemplo Lybiæ magnas it fama per urbes,
Fama, malum, quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo, Enceladoque sororem
Progenuit pedibus celerem & pernicibus alis,
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sum corpore pluma,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu.)
Tot linguæ, todidem ora sonant, tot surrigit aures,
Nocte volat cælo medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes,
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

Ovid. 9. Met.

Fama loquax pervenit ad aures
Dejanira tuas, qua veris addere falsa
Gaudet, & è minimo sua per mendacia crescit.

Idem 12. Met.

Orbe locus medio est inter terrasque fretumque,
Cœlestesque plagas, triplicis confinia mundi.
Vnde quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur, penetratque cavas vox omnis ad aures,
Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce,
Innumerosque aditus ac mille foramina tectis
Addidit, & nullis incluſit limina portis.
Nocte dieque patet: tota est ex ære sonanti,
Tota fremit, vocesque refert, iteratque quot audit.
Nulla quies intus, nullaque silentia parte:
Nec tamen est clamor, sed parva murmura vocis.
Atria turba tenet, veniunt leve vulgus, euntque,
Mixtaque cum veris passim commenta vagantur
Millia rumorum confusaque verba volutant,
E quibus hi vacuas implent sermonibus aures,
Hi narrata ferunt alio mensuraque ficti
Crescit, & auditis aliquid novus adjicit auctor, &c.
Ipsa quid in cœlo rerum, pelagoque geratur,
Et tellure videt, totumque inquirit in orbem.

Idem 4. Pont. 4.

En ego latarum venio tibi nuntia rerum
Fama, per immensas ære lapsa vias.

Martialis 7.

Certus abest auctor, sed vox hoc nuntiat omnis.
Credo tibi, verum dicere fama solet.

Plaut.

Plaut. Perſ.

Inimici famam non ita, ut nata eſt, ferunt.

Horat. ſerm. 2.

Vnde

Fama malum gravius, qua res trahit, an tibi abunde
Perſonam ſatis eſt, non illud, quicquid ubique
Officit evitare? bonam deperdere famam, &c.

Plaut. Moſtell.

Ego ſi bonam famam mihi ſervaſſo, ſat ero dives

Boëth. 27.

Quid ô ſuperbi: colla mortali jugo
Fruſtra levare geſtiunt?
Licet remotos fama per populos means
Diffuſa linguas explicet,
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors ſpernit altam gloriam.
Involvit humile pariter, & celſum caput,
Æquatque ſummis infima.
Vbi nunc fidelis oſſa Fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat ſuperſtes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.
Sed quid decora novimus vocabula,
Num ſcire conſumptos datur?
Iacetis ergo prorſus ignorabiles,
Nec fama notos efficit,
Quod ſi putatis longiùs vitam trahi
Mortalis aura nominis.
Cum ſera vobis rapiet hoc etiam dies,
Iam vos ſecunda mors manet.

Auſon. Epig. 35.

Miremur periiſſe homines? monumenta fatiſcunt;
Mors etiam ſaxis nominibuſque venit.

Ovid. 2. Faſt.

Fama manet facti, poſito velamine currunt:
Et memorem famam, qui bene geſſit, habet.

Idem Epiſt. 21.

At mihi Pegaſides blandiſſima carmina dictant.
Iam canitur toto nomen in orbe meum.

Idem 3. Pont. 2.

Corpora debentur mœſtis exanguia buſtis:
Effugiunt ſtructos nomen honoſque rogos.
Occidit & Theſeus, & qui tumulavit Oreſtem:
Sed tamen in laudes vivit uterque ſuas.

Seneca Tragœ. 1.

Sic ſtatue quicquid ſtatuis, ut cauſam tuam,
Famamque in arcto ſtare & ancipiti ſcias.

Idem Tragœd. 4.

Contemne famam, fama vix vero favet.

¶ Sententiæ Philoſophicæ. Et Hiſtoricæ.

Ea eſt gloriæ laus recte factorum, magnorumque in Rempubl. meritorum, quæ tamen optimi cujuſque magnitudine & teſtimonio comprobatur. *Cic. in Philip. lib. 1.*

Nihil eſt deteſtabilius dedecoratione, nihil fœdius ſervitute. Ad decus & libertatem nati ſumus, aut hoc teneamus, aut cum libertate moriamur, dedecus virtus propulſare ſolet. *Idem l. 3.*

Quid poëtæ? nonne poſt mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?

Aſpicite, ô cives, ſeni, Ennij imaginis formam.
Hic veſtrûm pinxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitabat ab iis, quorum patres affecerat gloria. Idemque.

Nemo me lachrymis decoret, nec funere fletum
Faxit, cur? volito vivus per ora virûm.

Sed quid poëtas? Opifices etiam poſt mortem nobilitari volunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Minervæ, cum inſcribere non liceret? Quid noſtri Philoſophi? Nonne in his, ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? *Cicero lib. 1. Tuſcul. quæſt.*

Num tenebræ, num ſolitudo obſtat, quo minus in vulgus dimanet, quicquid egerit princeps; Nam lux principatus omnia reddit conſpicua, intentaque tot in ſe virûm ora fallere, ut maxime velit non tamen poteſt. Loquax enim fama, vel abditiſſimos receſſus explorat ac patefacit. *Ludovic. Vives in epiſt. quadam ad Henric. 8. Anglia Reg.*

Fama, quam ſequimur, ventus eſt, fumus eſt, umbra eſt, nihil eſt; itaque facillimè recto atque acri judicio contemni poteſt. Quod ſi fortè, quoniam generoſos animos familiaris hæc peſtis inſequi ſolet, appetitum hunc radicitus extirpare non poteſt, excreſcentem rationis falce compeſce. Parendum tempori, parendum rebus eſt. Denique ut ſententiæ meæ ſummam breviter expediam, virtutem cole, dum vivis: fatuam invenies in ſepulchro. *Pet. ad Thomam Meſſan. Famam ante mortem non rege appetendam.*

Pareute Deo fama non faciet in populos dimiſſa vel diffuſa notitia: nemo novit Deum, multi malè de illo exiſtimant & impunè. *Sen. 31. epiſt.*

Malè de te opinantur homines, benè autem loqui neſciunt: faciunt non quod mereris, ſed quod ſolent ipſi homines, de malis loqui moleſtum, ſi quod mentiuntur: ſic immeritò minimæ innocentiæ, nunc maximè gaudeo. Apparet enim illos vera objecturos, ſi poſſent. *lib. de morib.*

Male autem de te opinantur homines: ſed mali. Moneret, ſi de me Marius, ſi Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi Scipiones duo iſta loquerentur, moverer, ſi hoc judicio facerent, quod nunc morbo faciunt. *de remed. for.*

Bona opinio hominum tutior eſt pecunia. Bonum quod eſt ſupprimitur, nequàquam extinguitur bona fama, in tenebris proprium ſplendorem tenet. *Ibid.*

Damnum appellandum eſt, quum mala fama luſtratur: honeſtus rumor alterum eſt patrimonium. Vis omnibus eſſe notus? prius effice ut neminem noveris. *In Prov.*

Homines famam rerum antea geſtarum, etiam ſi illis domeſticæ fuerint, alij ab aliis, nullo judicio examinatam, ſine diſcrimine arripiunt. *Thucyd. lib. 1.*

Plerumque in novitate fama antecedit. *Cæſar lib. 3. de bello civili.*

Incerta in majus vero fama ferri ſolent. *Livius, Decad. 3. l. 1.*

Fama bella ſtant, & is qui recedit fugere creditur. *Curtius l. 3.* fama infirmiſſimum adverſus viros fortes telum, *lib. 4.* fama maximum in bello momentum, *lib. 5.* fama bella conſtant, & ſæpè etiam quod creditum eſt, veri vicem obtinuit, *lib. 8.* Nunquam ad liquidum fama perducitur omnia illa tradente, majora ſunt vero. *lib 9.*

Unum eſt inſatiabiliter parandum proſpera ſui memoria: nam contemptu famæ contemnuntur virtutes. *Tacitus Annal. lib. 4.* fama in novis cœptis validiſſima eſt, *lib. 13.* Magna motæ rei fama plurimum in conſiliis valet. *lib. 15.*

Credula fama inter gaudentes & incurioſos. *Tacit. hiſt. lib. 1.*

Malè coërcitam famam ſupprimentes augent. *Idem eod. lib.* vera & falſa procurante fama, in majus innoteſcunt, *lib. 4.* famæ etiam boni ſæpè indulgent. *In vita Agricolæ.* Haud ſemper errat fama, aliquando & erigit. *Ibid.*

Contemplatio boni nominis vitium eſt cum imprudentia & inſania quadam conjunctum. *Plutarchus in Alcibiade.*

Fama res maximas, vel obumbrantibus plurimis, filere neſcit. *Amm. Marcell. lib. 16.*

Credimus (neque enim dubium eſt) per aërios tramites famam præperem volare. *Idem lib. 18.* fama rumorum nutrix maligna. *Idem lib. 31.*

Fama nihil imperveſtigatum aut occultum finit. *Nicetas Acominat, in Io. Comneno.*

Ea quoque quæ ſub terra latent fama perſpicit, & futura ſæpè, tanquam jam facta promulgare ſolet. *Idem in Andronico. Comn. lib. 1.*

Fama ſæpe veritatem opprimit, nec certi quicquam adfert. *Idem in Alex. Angelo, lib. 2.*

Non ſemper famæ præbendæ ſunt aures, nec ſi quem ea pro viro forti celebrat, is ſtatim, ut talis, eſt formidandus, nec ſi quis pro timido traducitur, ſpernendus & rejiciendus eſt. Sed fama, ut non omnino vana, præſertim tam celebris, non quidem planè eſt contemnenda, ſed ad res geſtas, eorum qui vel malè vel benè audiunt, tanquam ad Lydium lapidem exigenda, ſæpe etiam oculo judicium permittendum, & ſic ea vel tanquam vera probanda eſt, vel ut falſa repudianda. Aures enim non vident ipſam rem, ſed alienarum linguarum, & ſæpe adverſarum ſtrepitum conſervant. Viſus verò certus eſt rerum arbiter. *Idem l. 1. in Alex. Ang.*

Fama nihil vanius, nihil rumoribus magis mendax in bonos. *P. Æmil. l. 10.*

De famæ ſpe. Dial. cxvii.

Franciſci Petrarchæ. Gav.

Meritis poſt obitum famam ſpero. R. Multi famam ſe mereri ſperant cum infamiam mereantur, & ceu viatores errore dum accedere æſtimant retrocedunt. G. famoſus ſum in vita, famoſiorque poſt mortem ero. R. Eſt hoc fateor in nonnullis verum, unde & Annæus Seneca in epiſtola quadam habiturum ſe gratiam apud poſteros vaticinatur. Et Statius Papinius præſentem famam, benignum iter ſuo operi ad futuros ſtraviſſe ait. Et Ovidius Naſo ſibi nomen indelebile futurum, ſeque ore populi legendum, perque omnia ſæcula fama victurum præſagit, neque hercle ullus horum fallitur. Sed quam multos putas idem ſperantes ſuam fefelliſſe ſpem? Multi hoc idem de ſeipſis crediderunt. G. Si famoſus ſum dum vivo, cur non famoſior ſum poſt mortem? R. Quia hoc quotidianum & vulgare eſt, ut multi in vita famoſi & clari, poſt obitum ſint incogniti & obſcuri, miraris? cauſa rei hujus in promptu eſt, affabilitas quædam, ſermo comptus ac lepidus, blandum ſupercilium, clara frons, benigna ſalutatio, beneficia in vicinos, protectio in clientes, hoſpitalitas in externos, in cunctos urbanitas, hæc & his ſimilia viventibus famam quærunt, ea verò mox ut hinc abierint non durât, niſi forſitan quam diu qui illos noverant ſuperſunt, quod ipſum quam breve ſit conſpicis, quomodo autem durant non in ſolido radicata? naturale eſt ut debiliter, leviterque aucta breviter dilabantur, ut ſit fama durabilis, aut vitæ ſanctitas, aut geſtorum claritas, aut inſignis ſcriptorum præſtabit elegantia. Rarum decus, loquaces iſti & urbani qui togati ac gemmati populorum digitis oſtenduntur; non niſi quantum logati ac gemmati populorum digitis oſtenduntur; non niſi quantum loqui poterunt, aut paulò amplius cognoſcentur. Durum, hos apparatus, tam celeriter, & has pompas, hanc ſcientiæ nubem, hæc verborum tonitrua in tenuem fumum evaneſcere: durum fateor, ſed ſic eſt. Nam nec ipſi de ſe teſtimonium præbuerunt ambitioni, aut lucro, aut ſomno dediti, nec qui præbeat meruerunt. Famam inveniam poſt mortem. R. Fama nihil unquam mortuis profuit, vivis ſæpè etiam nocuit. Quid enim perniciem, ac mortem Ciceroni, ac Demoſtheni, niſi inſignis literarum fama conſcivit? Idem de Socrate, ac Zenone, & mille aliis dici poteſt, noti omnes. Quid verò niſi fama ſcientiæ & ingenij dedit cauſam filio Gnoſij regis Androgeo, ut ab Athenienſibus mactaretur? Quid Oetę, Colchorum Regi Argonautas attulit, delectos (ut aiunt) viros, verè autē prędones niſi fama divitiarum? Nam quid ſignificaſſe aliud credimus famoſum illud aureū vellus arietis, niſi opes multas lateque vulgatas? Quibus

divitos

divites bestiales opumque inopes veratum, velut arietes velleribus vestiuntur. G. Famosus ero. R. Ut sit ita, quid hinc magnum concipis, esset liquid forte fama, si notitia comes esset, ut plerumque accidit in vivis. Nunc quid laudari proderit ab his qui re si videant non agnoscant. Dic enim quæso, si Homerum videas, & Achillem, si Virgiliũ & Augustum, nunquid non ignoti abibunt? Cum tamen nota & tam clara sint nomina. Crede mihi: Spes vestræ magna ex parte dupliciter vanæ sunt, quod non sperata proveniunt, nec ut proveniant, afferunt quod promittunt. Fere enim plus in spe sunt humana omnia quàm in re. Mitte igitur spes inanes, & vana desideria contemptisque terrestribus jam tandem, & optare disce & sperare cœlestia.

De studio famæ in morte. DIAL. CXXX.

DOL.

Quid de me post fata dicent homines? R. Intempestiva solicitudo: hoc à juventute provisum esse debuit. Qualis verè hominum vita talis est fama D. Quid de me loquentur? R. Quid respondeam, nisi illud doctissimi atque omnium eloquentissimi Ciceronis: Quid de te alij loquantur ipsi viderint, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille angustiis cingitur his regionum, quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, sed obruitur hominum interitu, & oblivione posteritatis extinguitur. D. Quid de me dicent homines, qui post me nascentur? R. Dicerem aliter ista quàm Cicero, si melius dici posse crederem. Quid autem inquit interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit, qui ante te sunt nati? Unum addidit, quod tunc forsan dubitabile, forsan falsum, nunc certissimum & absq; ulla prorsus hæsitatione verissimum est. Qui nec pauciores inquit, & certe meliores fuerunt viri. Nam quis est (oro) jam qui dubitet nunquam quales fuerint futuros homines, ita in pejus inclinata omnia, ruinæq; proxima? Cura ergo mirabilis ignotorum atque imparium dicta metuere cum excellentium ac notorum opiniones ac verba contempseris. D. Quæ mihi fama erit extincto? R. Facile melior quàm viventi, cum siluerit livor. Raro enim vitæ hominum superstes invidia est, ut autem virtus radix est gloriæ, sic deceptrix invidia: utque lividus pollex præsens impedit, sic amotus veræ laudis restituit incrementum. Itaque multis busti limen invidiæ inaccessum magnæ gloriæ vestibulum fuit. D. Quantum me longa manet fama? R. Longa forsitan ut vos longum dicitis, verè autem apud vos nihil est longum, ut vero non modo longa sint omnia, sed æterna sola virtus efficere potens est, præcipueque justitia, de qua scriptum est. In memoria æterna erit justus, quod ut potuit Poëta noster expressit (ubi ait) *Sea famam extendere factis, Hoc virtutis opus.* D. quali post obitum fama ero? R. Quid refert quale sit, quod mox vel nescies, vel contemnes, quid adire hominum flatus, dum tu flatu carituras sis? Spirantem vesci delectari auribus non miror, at defunctam stupeo. D. Quid de me post tum dicetur? R. Et quid putas nisi quod mereberis bonum, malum, multum, parum, nihil: in quibusdam mendax, sed in pluribus verax fama est alioqui longa utique non est diuturnitatis fundamentum veritas. Ruinosum atque imbecille mendacium. D. Qualis mihi potest exitum fama erit? R. Qualis ante exitum fuit vita, nec minus exitu. De hoc ergo tempus omne præteritum, sed in primis præsens hoc viderit. Sic enim habeto quali quisque dignus sit fama post mortem, nulla re melius quàm morte censeri: quippe cum multos per omnem vitam inglorios & obscuros sola (dictu mirabile) mors illustret.

¶ APOPHTHEGMATA.

Thales, interrogatus ab amico quodam, quantum veritas abesset à mendacio? Quantum, respondit, oculi distant ab auribus. Voluit significare ea non semper certa esse, quæ omnia fama sparguntur in hominum caterva. Fama quippe (ut Maro ait) mobilitate viget, viresque acquirit eundo, quo fit, ut falsa multoties veritati adjungantur. Veriora igitur sunt ea, quæ præsentibus oculis intuemur, quàm quæ ab aliis falsa relata audimus. *Erasm. l. 8. apoph.*

Stratocles quum de parta quadam victoria nuntium accepisset, protinus ad populum retulit: utque supplicationibus immortalibus decerneretur persuasit. Aliquanto post, quum certior nuntius adferretur acceptæ cladis, populo indignante quod delusus esset: Ecquis, inquit, vestrum quicquam damni accepit, quod totum hoc triduum mea opera hilares lætique fuistis. *Erasm. l. 6. apoph. Fulgosus l. 4. c. 18. ex Plut.*

Socrates rogatus quo pacto quis posset honestam assequi famam? Si talis, inquit, esse studeas, qualis haberi velis. Veluti si quis bonus tibicen haberi cupiat, ea præstet, oportet, quæ à probatis tibicinibus fieri viderit. Quemadmodum qui medendi est imperitus, non ideo medicus est quod pro medico ascitus est, & vulgo medicus appellatur: ita non statim princeps est, aut magistratus, qui populi suffragiis declaratus sit, nisi sciat artem gubernandæ civitatis. *Erasm. l. 3. apoph.*

Idem, pulchritudinem famæ dicebat cito marcescere ex invidia, seu morbo quodam. *Stob. serm. 18.*

Epictetus, interrogatus, quo pacto quis honestam famam assequi posset? Respondit, Si bene vis audire, disce bene loqui, & cum bene loqui didiceris rectè facere conator, & hoc modo bonam famam acquires. *Stob. serm. 3. de Temp.*

Idem. Si cupis, inquit, bene audire, disce bene dicere. Doctus autem bene loqui, da operam ut rectè agas, atque sic perfrueris bona fama, *Stob. serm. de virtut.*

Isoc. Plus tibi curæ sit ut honestam famam, quam divitias ingentes liberis relinquas: Nam hæ mortales sunt, illa vero immortalis. *Stob. serm. 46.*

Agesilaus, interrogatus qua ratione potissimum quis assequi posset, ut apud homines honestam haberet famam? Si loquatur, inquit, quæ sunt optima, & faciat quæ sunt honestissima. Quid dici poterat brevius? At rursus quid absolutius? Si quidem fucis parta gloria, ut non est vera gloria, ita nec diuturna est. *Plut. in Lacon. apoph.*

¶ SIMILITUDINES.

Luciani. Studiosi discipuli, quicquid præceptor dicit aut facit, laudare solent, ac imitari. Tibi verò sunt negligenda omnia quæ temerè dicuntur, amplectenda quæ rationibus probantur. *In epist. ad Philopat.*

Plutarchi. Deliacum navigium, dum subinde farcitur & reficitur renatur, veluti perpetuum in multa secula redditur: Sic famæ semper aliquid adjiciendum, ne collabatur. *In Moralib.*

Ignis semel accensus facile servatur, extinctus haud facile reaccenditur: ita famam tueri facile est, extinctam non facile est restituere. *Idem.*

Senecæ. Ut umbra aliquando antecedit, aliquando sequitur. Sic quibusdam statim contigit fama quibusdam post mortem: denique ea quo longius sequitur, hoc major esse solet.

Iovani Pontani, quid improbius, quàm infamiam non vereri? quam qui non veretur hic (quod longissimè discessit à fortitudine) impudentissimus sit, necesse est. Nihil autem tam potest esse alienum ab eo viro quam jure omnes non solùm probant, verùm etiam admirantur, (cujus etiam proprium est, agendis honestis decus assequi) quàm imprudentia, atque improbitas: quæ labes totius est honestatis. Quotus etiam pater est, qui filio gravius ægrotanti, aut manum in acie cum honestè conferenti, non timeat etiam quam gravissime? Quod quidem humani atque amantis patris est, non imbecilli & fracti hominis. Quis rogo nisi impurissimus idemque abjectissimus, filiarum atque uxoris pudicitiam securus neglexerit, de qua probatissimus quisque maximè solet esse solicitus? *De fortitudine l. 2. c. 5.*

Anonymi. Ut aromata tum vehementius fragrant, cum moventur aut teruntur, franguntur ve, ita virtutis fama latius spargitur, cum exercetur negotiis & rebus adversis. *In similibus.*

Medici vetant uti halacacabo, quamquam dentibus firmandis prodest, si ejus succo colluantur: propterea quod periculum est, ne si diutius id fiat, delirationem gignat, & plus afferat incommodi, quam commodi: Ita non est utendum his literis, quæ sic linguam expoliunt ut mores inficiant: aut non convenit sequi, quæ sic augent rem, ut famam lædant. *Ibidem.*

Vt ingentes obelisci magno quidem negotio statuuntur & collocantur ob immensum molis pondus, sed collocati semel, infinitis durant seculis: Ita arduum est virtutis aut sapientiæ parare famam, sed parata nunquam intermoritur. *In Simil.*

Vt venti desituri vehementissimè spirare solent: Ita mortales cum maximè efferunt sese, tum proximi exitio solent esse. *Idem.*

Lipsij. Sicut gloriam mercedem boni operis habere boni non debent: ita poscunt comitem, & hic in terris, eo velut melle temperare quod in virtute est amarum: Dico gloriam, id est testimonium bonorum. Nam vulgi famam & auram tantùm, quis sapiens captat? *Ex Cent. singul. ad Ital. & Hisp. epist. 51.*

Ut flamma non surrexit unquam firmior sine fumo: sic nec fama per obstantes calumniantium nubes. *Ex cent. 1. ad Belg. epist. 14.*

Ut stellæ in cœlo per ipsas tenebras fulgent: sic bonorum fama per obstantes calumniantium nubes. *Ex cent. 2. ad Belg. ep. 11.*

Ut pueri nuces, talos, trochos affectant atque æstimant: ita nos honores, opes, famam, quid nisi lusus? *Ex l. 2. Diss. 2. 1. ad Stoic. Philos.*

Vt soli in aurora tenuiter assurgit & inclarescit: sic ex virtute & meritis fama cum ævo ipso augetur & crescit. *Ex monit. & exempl. c. 18.*

Nec flamma ulla magna sine fumo solet surgere: nec sine calumnia fama. *Ex opere Critico, lib. 5. Epist. 14.*

Ita res est, ubi melior fama surgit, adhæret statim altera ignavi & ignoti tantùm ab ea immunes. *Ex Cent. sing. ad Ital. & Hisp. epist. 26.*

In gratia & fama esse velle hominum homini est insitum: sed magis apud illustres, & eos qui utramque suo merito habent. *Ibid. epist. 51.*

Qui in publica aliqua fama sumus, aut utramque accipere debemus, aut nullam, & satis, si melior præponderet. *Idem epist. 81.*

Perit in flore calumnia, & in famæ templo non dedicantur improbæ & petulca monumenta. *Ex Cent. 2. ad Belg. epist. 6.*

Ut simus, etiam cum non sumus, & ut bona fama mortuis nobis superstit, pendet ab industria nostra. *Ibid. epist. 6.*

Deus dat motus ingeniis, quo & quatenus currant: & idem in fama. *Ex Cent. 3. ad Belg. epist. 38.*

Famam bonam omnes boni volumus: sit crevit, & latè se sparsit, pondus ut tuare adfert, & illi non tibi tantum vivis. *Idem epist. 49.*

Famæ & fidei damna majora sunt, quàm quæ æstimari queant. *Ex Cent. ad Germ. & Gall. epist. 68.*

Fama communis rarò fallax arbitra. *Ibid. epist. 79.*

Vivos & superstites premere in rectè factis etiam livor aut invidia potest, & plebei sermones: at mortuos minime; nam cum tractu veritas invalescit, splendor ille famæ & virtutis irradiat, & seria scripta ad memoriam tradunt posterorum. *Ex lib de milit. Rom.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Famæ bonæ exempla, Salomon, 1. Reg. 10. 1 22. Paral 9. 1. 2. Math. 12. 42. Luc. 11. 31. Mardochæus, Esther 9. 4. Judas Macchabæus, 4. Mach. 8. 5. 6. 7. Joannes Baptista, Matth. 11. 11. Christus 9. 31. & 14. 12. Luc 4. 14. Zacharias & Elizabeth, Luc. 1. 6. Simeon, 2. 25. Paulus, 2. Cor. 6. 4. 8. Famæ malæ exempla: Filij Heli, Ophni & Phinees, 1. Sam. 2. ver. 23. 24.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Areopagus Athenis bonos cives corona decorandi primo consuetudinem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis clarum, Periclis cingendo caput, probabile institutum, sive rem, personam intueri velis. Nam & virtutis uberrimum alimentum est honos, & Pericles dignus à quo talis muneris dandi potestas potissimum initium cœperat. *Valer. Max. l. 2. tit. 1. de institutis antiquis.*

Socrates

Socrates expedita & compendiaria via eos ad gloriam pervenire dicebat, qui id agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent. Qua quidem prædicatione apertè monebat, ut homines ipsam potius virtutem haurirent quam umbram ejus consectarentur, *Valerius Max. lib.7. titul.Sapienter dicta aut facta.*

¶ Hieroglyphica.

Non sum nescius, authores esse, qui *Pegasum*, qualem quippe passim in Hadriani & L.Pap.Cursoris & aliorum quorundam numis aspicimus famæ potius, quam celeritatis indicium esse contendant. *Pierius Valerius lib.4.*

Lancea in quocumque videatur imagine, præter militiam ipsam famæ etiam celebritatem indicat, *Idem lib.42. pag.408.*

Illud vero præcipuum *fulminis* significatum est:ut vocem procul auditam,hoc est, famam rerum gestarum longè lateque, per immensa terrarum spacia diffusam expiatamque præ se ferat, Ægyptij enim sacerdotes, hûjusmodi gloriæ amplitudinem ostendere, si vellent,Vocem ut ipsi dicunt aëris quippe tonitrum, hoc est, ipsius *fulminis* describebant imaginem. *Idem l.43. p.427. B.*

Vide Dignitas, Famigeratio. Gloria, Honor.

Fames.

¶ Definitio et etymolog.

Fames, Græcè, λιμὸς, ῦ, ὁ, & λιμώττω, famesco dicitur Hebr. *Rahab, Rehabon*, à verbo *Raheb*, Esuriit, famelicus fuit, laboravit inedia, aruit fame. Affine est huic *Bahar, exarsit*,& Raham impetuosus fuit, ut solet esse fame percitus. Cum nomine *Rahab* convenit Latinum Rabies. Nam præ fame egeni in rabiem aliquoties vertuntur.

Est autem fames, appetitus calidi & sicci,*secundùm Aristotelem lib.2. de Anima.*

Fames est concupiscentia calidi & sicci,id est,cibi. *Secundùm B Thomam, sup. 1. de anima, lect. colum.3. in principio.* Dicitur autem fames ἀπὸ τοῦ φάγω, quod est edo; unde famelicus, qui agitur edendi cupiditate, & famelicosus, qui frequenter famelicus & fameo, Esurio,à quo famesco, & licet à Græco veniat, usus tamen obtinuit, ut per f, scribatur.

¶ Loci Biblici.

Fames à Deo est, Gen.41.v.30.23. Lev.26.v.20.21. Deut.28. v.18.2. Reg.8.v.1.Psal.105.v 16.Esa 3.1.Ezec.4.v.16.& 5.v.17.& 14.v.13.Vide afflictiones à Deo.Famis causa peccatum, Amos,4.v.6. Fames quantum malum. Thren.4.v.9.Fames & annonæ caritas, Gen.12.10.& 26.1.42. 1.& cap.43.1.&c.44.1.&c. 45.1.&c.47.1.&c. Exod.16.3. Deut.28.53.& 32.24. Ruth.1.1.2. Sam.21.1.& 24.v.13.1. Reg.8.37. & 18.2.2.Reg.4. 37.& 6.25 & 8.1.& 25.3.2.Paral.6.28.& 20.9.2.Esdr.5.1.&c.Psalm.36. 19.Esa.5.v.13.&c.Jerem.14.1.& 12.15.& 15.2. & 29.17.& 34.17.Ezech. 5.12.16.& 6.11.Joël,1.1.&c. Amos,4.6. Ag.1.v.6.10.& 2.v.17. Matth. 24.7.Luc.4.25.& 15.14. Act.7.1.11.& 11.28. Rom.8.35.2. Cor.8.14. & 11.27.Apoc.6.8.& 18.8 Fames duplex.Verbi Dei,scilicet,& panis caduci, Amos,8.11.Vide 1.Sam.3.12.Paral.15.3.Ose.3.& 4.1.Fames prædicitur, Ezech 4.9.Act.1.28.Fames in toto orbe Abrahæ temporibus, Gen. 12.10. Fames ob violatam. Gabaonitis fidem, 2. Sam.2.1. Ad preces & conversionem peccatores non plane desperatos excitat, 1. Reg. 8. 35. Psalm.107. Amos, 4.6. Tempore famis Deus suos fovet, Psal.33.18. & 37.19.& 107. 5. &c. Prov.10 3.1. Reg.17.1. Genes.50.18. Luc.4 25. 26. Rom.8.34.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Famis descriptio.

Ovid. 8. Met.

Est locus extremis Scythiæ glacialis in oris,
Triste solum, sterilis sine fruge, sine arbore tellus,
Frigus iners, illic habitant pallorque tremorque,
Et ieiuna fames.

Et infra.

Quæsitamque famem lapidoso vidit in antro,
Vnguibus, & raris vellentem dentibus herbas.
Virus erat crinis, cava lumina, pallor in ore,
Labra incana situ, scabri rubigine dentes,
Dura cutis, per quam spectari viscera possent.
Ossa sub incurvis exstabant aridà lumbis.
Ventris erat pro ventre locus: pendere putares.
Pectus, & à spinæ tantummodo crate teneri,
Auxerat articulos macies, genuumque tumebat
Orbis, & immodico prodibant tubere tali.

Plaut. in Amph

Fames & mora, bilem in nasum concinunt.

Ovid. Met.

Haustus aquæ mihi nectar erit, vitamque futebor
Accepisse simul, vitam dederitis in undis,

Hor. 1. Carm.2.

Ieiunus stomachus raro vulgaria temnit.

Ex Græcis Comicis.

Ἀπαντ' ὁ λιμὸς γλυκεῖα πλὴν ἀβοῦ ποιεῖ.
Iucunda præter se omnia officit fames.
Πολλοὺς δ' ὁ λιμὸς γίνεται διδάσκαλος.
Fames docere multa mortales solet.

Menander

Αἰμὸς μέγιστον ἄλγος ἀνθρώποις λιμός.
Αἰμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντιτεῖναι ἔπος.
Fames maximus dolor Hominibus est.
Fami enim nullum est contradicere verbum.

¶ Apophthegmata.

Socrates dicere solebat,Cibi condimentum esse famem,potionis sitim *Cic.5.Tusc.q.*

Idem arbitrari dicebat, idcirco sues homines effectos à Circe, quod famis & sitis impatientes, vario cibo & potu nutrivisset.Vlyssem autem partim Mercurij consilio, partim abstinentia sua hoc periculo se exemisse. *Xenoph.l.1.de dictis & factis Socratis.*

Diogenes In foro manibus operans, Vtinam, inquit,liceret sic perfricato ventre non esurire. *Brus.l.2.c.41.*

Anonymus Apud Laconas jus, quod nigrum vocabant, quum maximè celebratur, fertur Dionysius tyrannus juris ipsius gratia Laconicum emisse servum. Et jussisse id sibi præparari nulla impensæ habita ratione,sed cum gustasset indignabundus expuisse dicitur.Tum verò coquus, ô Rex, inquit, hoc jus tibi sumendum est, cum te Laconicè exercueris, in Eurotaque laveris. *Brus.l.2.c.51.ex Cic.l.4.Tusc.q.*

Antiphanes dicebat,famem omnia dulcia reddere præter seipsam: & paupertatem morum esse magistram. *Stob.serm.93. vide apoph. de paupertate.*

Darius in fuga quum aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Nunquam autem, vel perraro sitiens biberat *Cic.l.3.Tusc.q.*

Artaxerxes quum in fuga quadam, diripto illis commeatu:aridis ficis & hordeaceo pane vescerentur: Dij boni, inquit, cujusmodi voluptatis hactenus inexpertus fui? *Plut.in Reg.& Imp.apoph.*

Artaxerxi jam siti deficienti, Peribarzanes eunuchos, quum aliud non liceret, è rustico quopiam sordidum utrem detulit,putris aquæ cotilas octo continentem, eam aquam quum Rex ebibisset, se nunquam vinum potasse jucundius, nec ullam aquam quamvis purissimam, sibi visam suaviorem confessus est. *Eras.l.5.apoph.*

Lysimachus superatus à Dromichete in Thracia,cum seipsum totumque exercitum propter sitim tradidisset, postquam captivus bibisset:ô Dij, inquit, quàm parvæ voluptatis causa meipsum ex Rege servum effeci. *Bruson.l.7.c.6.ex Plut.*

Ptolomeus Lagi F. quum peragranti Ægyptum comitibus non consequutis, cibarius in casa panis datus esset, negavit ullum cibum unquam sibi visum suaviorem. Aderat enim optimum condimentum, fames. *Eras.l.6.apoph.Cic.l.5.Tusc.q.*

Stratonicus ad quietem iturus, assidue jubebat puerum sibi infundere vinum: Non quod sitiam, inquit, sed ne sitiam, *Athenæus.*

C. Marius, quum castra metatus esset adversus Teutonas in loco,qui minimum habebat aquæ,militibus dicentibus se sitire, ostendit illis flumen proximè hostium vallum lambens, Illinc,inquit nobis potus sanguine venalis est. At illi jusserunt,ut se, quo veller, duceret, donec liquidum haberent sanguinem ne totus adhuc præ siti diriguisset. *Plut. in Rom.apoph.*

C. Cato, in oratione, quam habuit ad populum tumultuantem, de frumento dividendo, ait, Perdifficile esse ad carentem auribus ventrem verba facere. Venter quippe cibi avidus præcepta non audit. *Plut. in Caton.*

Iulius Cæsar dicere solitus est, sibi idem esse consilium adversus hostem, quod plerisque medicis contra morbos corporum, fame potius, quam ferro superandi. Nam medici non nisi tentatis omnibus, ad sectionem descendunt. Hìc mos & hodie manet apud Italos adversus omne morbi genus indicunt inediam. Huic simile est, quod dicere solebat Domitius Corbulo, hostem dolabra, id est, sensim esse vincendum. Securius statim incidit, dolabra paulatim idem efficit. *Eras.lib.4. apoph.*

Alphonsus videns rusticum quendam humi prostratum uvas comedentem avidè, ad suos conversus: Vtinam mihi, inquit, isto otio comedere dij dedissent. *Panorm.lib.1.de rebus gestis Alphonsi.*

¶ Philosoph. et Histor. Sententiæ.

Fames quàm pestilentia tristior. *Livius Decad.1.lib.4.*

Famem unam Natura vinci non sinit. *Idem lib.5. eiusd.Decad.*

Vltimum supplicium humanorum, fames. *Idem Dec.3.lib.1.*

Fames consultrix in rebus alienis pessima, præsertim apud egenos omnium: nec æquum est rationem actorum postulare à turba misera. *Appian. de bel. Punic.*

Profana & fœda in usum necessitas vertit. *Tacit. hist.lib.4.*

Fames, ignàvissimum mortis genus. *Ammian. Marcel.l.17.*

Magna dispositio est, hostem fame magis urgere quàm ferro. *Veget. l.3.c.26.*

Nunquam perlclitati sunt fame, qui frugalitatem inter copiam servare cœperunt. *Idem l.4 c.7.*

Annonæ penuria machina firmissima & acerrima ad urbium expugnationem. *Nicetus Acomin. in Isaacio Ang.l.1.*

Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium grave, & contumelioSum etiam est humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, vel sequi castra. Parabile est quod natura desiderat & expositum. Ad supervacua sudatur. Ad manum est, quod sat est. *Seneca epist.4.*

Facilè est pascere parvo paucos & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quàm impleri. Parvo fames constat, magno fastidium Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. *Idem epist.17.*

Ambitiosa

Ambitiosa non est fames : contenta definere est. Quo desinat non nimis curat. *Epist.*119.

Malum panem tenerum tibi & siligineum fames reddet *Ep.*123.

Fames omnia reddit dulcia, præter seipsum. *Stob.Serm.*93.

¶ Adagia.

Fames & mora bilem in nasum conciunt. *Plaut*

Ostenditur, latrantem stomachum moram haud posse ferre.

Miserrimum fame mori. Αἰμῷ οἴκτιστον θανεῖν.

Verissimum sive de animæ, sive de corporis fame dicatur. Accommodabitur autem haud invenustè in sordidos quosdam, qui, ut nummulus suis parcant, genium defraudant suum.

Optimum condimentum fames.

Inter apophthegmata Socratica hoc refertur adagium, quo luxum Athenionsium ille philosophus irridebat.

Gall. Il n'est sauce que d'appetit.

Castreus jejunat. κεγκρὸς νηστεύει. *Suid.*

Duci consuevit de famelicis & voracibus.

Ventre pleno melior consultatio. χαιρὸς δὲπὸ κενεὶς βελτὴ καὶ μᾶλλον ἀμείνων. Consultatio tum melior, cum expleveris alvum.

Ostenditur, fame interpellante, consultationi non esse vacandum, propterea quod consultatio moram & animi tranquillitatem desiderat, fames vero bilem acuit.

Etiam Betylum devorares. καὶ Βαίτυλον ἂν καταπίοις.

Jactatur in voracem, & omnia concoquentem.

Manduces, Manducones.

Dicebantur vehementer famelici : aut etiam qui nimis inanibus terrorem incuterent.

Molestus interpellator venter.

Commode ad egestatem torqueri potest, qua mortales ad omnia cum facienda tum perpetienda solet impellere.

Fames Meliæa. Αἰμῷς μηλιάδος.

*De fame extrema, de quæ rebus difficillimis. Est enim Melus oppidum Thessaliæ, quod Nicias Athenienſium dux obsedit, expugnavitque non tam machinis bellicis, quam fame. Suid. Meminit Thucyd. hist. lib.*5.

Saguntina fames.

In proverbium venit. Historia meminit Tit. Liv. Val. Max. & Cic. in Philip.

¶ Exempla Biblica.

Famis in diversis & locis & temporibus exempla : Tempore Abrahæ, Gen.12.10.Isaaci, 26.1.Jacobi & Josephi, 41.v.53.54.& 42.5.& 43. v.1.2.& 45.v.5.6. & 47.v.13.20.Judicum:Ruth.1.v.1. Davidis, 1.Sam. 21.v.1. Eliæ in Samaria, 1.Reg 18.2.Luc.4.25. Elisæi, 2.Reg.4.v.38.& 8.1. Joram Regis Israël, in Samaria 6. v.25.26. In Jerusalem tempore Sedechiæ, 25.v.3. Jerem 52. v.4.5.6.Thren.4. v.41.Macc.6.v.53.54. in arce Jerusalem, 3. v. 49. in Bethulia. Judith.11.10. Nehemiæ tempore, Nehem. 5.v.1.2.3. Judæ Macchabæi, 1.Maccab.9.v.24.in prodigo filio, Luc.15. v.14. Claudij Cæsaris temporibus, Act. 11. v.28. Miserandam etiam & stupendam famem minatur Moyses populo Israëlitico, si divinæ Legis custodiam abjicientes, Deo rebelles esse perrexerint, Deut. 28.v.51.52.53. &c. Ita ut liberos etiam proprios comedere cogantur: quod ante Christum natum factum esse legimus, 2.Reg.6.v.28.29.Post Christi autem nativitatem, & in cœlos ascensionem idem factum esse anno Christi LXXII. testatur *Iosephus l.*2. *Historiæ suæ de bello Iudaico, cap.*8. Titi Vespasiani, in obsidione urbis Ierosolymorum tempore. Imò minatur Deus, Deut.28. v.6.57. tantam famem, ut tenerrimæ mulieres, quæ præ plantarum pedis teneritudine incedere non valebant, secundinas comesturæ essent.

¶ Exempla Historica.

Cum Phygalenses Arcades Cereris sacra intermisissent, crudeli fame vexati, ex Pythiæ oraculo novum Cereri signum fecerunt, & sacra magnificentius instaurarunt. *Paus. in Arcad.*

Famem exercitus Persici describit. *Senec.l.*3.*de Ira, cap.*20.in qua deficiente omni alio victu, Cambysis milites decimum quemque sortiti alimentum habuerunt fame sævius, &c.

Post victoriam Platæensem Athenienses Xantippo duce, Sestum in Chersonneso oppugnabant. Obsidio illa tam diu duravit : ut qui obsidione tenebantur, lectorum funibus elixis vescerentur. *Sabell. lib.*2. *Ennead.*3.

Stipendiarij Carthaginenſium. Post primum Punicum bellum seditione mota ad extremum periculum res Carthaginensium deduxerant, nec nisi fame ab Hamilcare domari potuere. Constat illos captivorum primo, mox & servorum corpora crudeliter absumpsisse. *Sabel.l.*9.*Ennead.*4.

Decimo Mauritij anno, post maximam siccitatem, quinque locustarum agmina innumerabili multitudine, quicquid in arvis virescebat depascentia, ingentem per Italiam famem biennio fecere. *Palmerius ex P.Diac.l.*4.*Longobar.*

Tyrus Urbs à Venetis & Latinis reliquis fame capta fuit, anno 1124. Cal.Jul. Quinque tantum frumenti modij in ea urbe reperti. *Th.Zuing.*

Anno 546. Romani, qui Placentiæ erant, inopia rei frumentariæ usque adeo laborare fame cœperunt; ut carnes humanas esui adhiberent. Quibus malis adacti, semet cum urbe Totilæ Gothorum Regi dedederunt. *Sigon.l.*19.

Anno Christi 1095. Fames gravissimè omnes afflixit, pauperibus per furta & incendia ditiores graviter vexantibus. *Sigebertus in Chronicis.*

Anno Domini 1069. centum quinquaginta Rustici ad ædificandum arcem Orlo, à Jo. Basiliade Moschorum Tyranno missi, coacti sunt ob annonæ penuriam ex suis novem mactare, & illorum carnibus vesci. *Alex.Gagum. in Mosc.ov.*

Quam fuerit horrenda fames Hierosolymitanorum in obsidione, ostendit *Cal.l.*23.*c.*4.*ex Egesippo.*

Famigeratio.

¶ Definitio et etymolog.

Famigeratio, famæ dissem inatio, rumorum gestatio & divulgatio λογοποιία, διαβόησις, Hebr. *haseh.matehuth*, à verbo *Schamahh*, audivit, auscultavit, famigerator igitur, λογοποιὸς, id est, quem Galli appellant *un forgeur de nouvelle*, novorum rumorum fictor, gerulifigulus Plauto mendaciorum gerulus Jurisc. Sermonum gestator Senecæ: rumigerulus Amm. Marcell.

Athenienses, (inquit D.Lucas) & advenæ hospites nulli alij vacabant, nisi ad dicendum aut audiendum aliquid novi. *Act.*17.81.

Hanc levitatem suis civibus sæpe exprobrat Demosthenes, nempe orat. resp. ad epist. Philippi : secunda item & tertia Olynthiaca. *Vide Plut. de curiositate.*

Cæsar de veteribus Gallis loquens; est autem (inquit) Gallicæ consuetudinis, ut & viatores etiam invitos consistere cogant: & quod quisque eorum de quaque re audierit aut cognoverit quærant : & mercatores in oppidis vulgus circunsistant, quibus ex regionibus veniant, quasque res cognoverint pronunciare cogant : & his rumoribus atque auditionibus permoti de summis sæpe rebus consilia ineunt: quorum eos è vestigio pœnitere necesse est : cum incertis rumoribus serviant & plerique ad eorum voluntatem ficta respondeant. *lib.*4.*de bello Gall.*

Famigerationem festivè depingit Juvenalis. *Sat.*6. his versiculis.

Instantem regi Armenio Parthóque cometem
Prima videt : famam rumoresque illa recentes
Excipit ad Parthos : quosdam facit esse Niphaten
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio, mutare urbes, subsidere terras,
Quocunque in trivio, cuicunque est obvia narrat.

Prolixius vero Theophrastus *in Characteribus* seu nationibus morum : Famigeratio (inquit) est factorum dictorum ad arbitrium ipsius fingentis confictio. Famigerator autem is est, qui obvius amico factus, statim mutato vultu ac renidens interrogat, unde tu, & quid ais? & habésne super hoc novum quicquam? & pergens interrogare, nihil ne inquit novi dicitur? atqui fausta sanè sunt & læta, quæ vulgo narrantur: tum autem prius quàm ille respondeat, Quid ais, inquit, nihil audivisti? Ergo ego te, sicut video rerum novarum epulis lautè excipiam. Ac statim est illi aut miles aliquis, aut Astei tibicinis puer, aut manceps Lyco, qui ex ipso prælio sit reversus, à quo se dicat audiisse : auctores siquidem ille tales eorum quæ dictitat, profert, quos nemo queat arguere. Refert autem se accepisse ab illis Polyperchontem cum rege hostes prælio fudisse & superasse. Cassandrúmque vivum in hostium potestatem venisse. Quod si quis dicat, Tu autem hæc credis? Imò, inquiet, rem enim clarissima omnium voce tota urbe ferri, rumorem crescere ; omnes congruere; eadem enim de prælio ab omnibus narraris magnum nimirum ea pugna fartum esses factum. Idque se ex eorum etiam vultu qui rem gerunt publicam, colligere, quem viderit ipsis penitus immutatum. Addit deinde se audisse quendam, qui ex Macedonib advenerit, quique omnibus quæ sunt interfuerit, quintum jam diem ab illis domi occultari. Atque ubi hæc commemoravit, miserationes adjicit : at sanè quomodò ? sanè quam persuasibiliter : O infelicem, inquiens, Cassandrum! O virum ærumnosum ! En fortuna quid possit at fuit certè Cassander præpotens. Tu verò, ait, tacitus hoc tecum habeto; ipse autem ad civium unumquemque occurrit, ut ei omnia narret. Equidem mirari soleo qui sibi homines hoc genus falsis rumoribus fingendis velint : quæ res, ut taceam mendacij turpitudinem, non raro ipsis incommoda evenit. Factum enim sæpe, ut dum isti in balneis concursus facerent vestes interea suas furto amitterent ; alij dum in porticu aut pedestri aut navali prælio vincunt, quod vadimonium non præstitissent, graviter multati sunt. Quibusdam etiam, dum urbes vel bis suis fortiter caperent, cœna interea loci periit. Etenim verò misera est istorum vita & conditio: nam quæ porticus est, quæ officina, quæ fori pars, in qua dies non traducat integros, magno cum audientium, quo falsis suis narrationibus obtundunt tædio ?

Vide Fama.

Familia.

¶ Definitio et etymolog.

Familiæ appellatione comprehenduntur tam liberi quàm servi utriusque sexus, unius quem familiæ dominum, vel partem familias, juri subjecti. Græc. οἶκος domus, familia, οἱ ὧν οἶκος οἰκέται, domestici, famuli: Apud antiquissimos, quorumdam sententia, famelia & familia dicebatur, tantúmque de servis : ab Osca dictione famel, vel famul, qua illi servum appellabant, teste Festo & Nonio Marcello, cap.2. qui Ennium citat.l.8. ubi hæc *Mortalem summa fortuna repente reddidit : ut summo regno famul optimus esse.* Paulatim invaluit usus ut familiæ nomine liberi, & quicunque sub unius patris familia jure viverent, comprehenderētur. Translata vox deinde ad eos, qui sunt ex eadem cognatione, ut Cæsarum familia, &c. Sueton in Nerone: Ex gente Domitia duæ familiæ claruerunt, Corvinorum & Æuobarborū. Familia item pro secta sumitur, ut apud Ciceronem, Peripateticorum familia : hujus nominis significationem latiorem vide apud Paulum Jurisc. l. Pronunciatio, ff. de

de verb. sign. apud veteres frequenter occurrunt familiaria sepulchra, familiares Lares, familiaria fulmina, &c. familiares etiam pro amicis, contubernalibus, necessariis, domesticis & familiæ membris.

Hebræi domum, ædes, domicilium, & Synecdochice familiam, quæ domo continetur *Baith* appellant, *Beth*, domus. Familiæ cura commendatur. *Prov* 27.23. & 31. 15. &c. 1. *Tim.*5. 8. familiæ suæ ductor fuit Abraham Patriarcha: *Gen.*18.19.

¶ Sententiæ Veterum.

Familia, quæ cœtus est cognationis, dissimilibus suis partibus componitur, & ad patrem familias velùti unum optimum se refert, & concordiam, utpote commune bonum molitur. Callicratidas Pythag. apud *Stob. serm.*83.

Omnis familia, tanquam psalterium tribus istis indiget apparatu, concinnitate, & contrectatione sivè usu musico. *ibid.*

Familiaris hominum ordinis partes sunt tres. Prima imperat, ut maritus: secunda paret, ut uxor: tertia auxiliaris est, nempe liberi ex illis nati. *ibid.* Accedunt servi, &c.

Nostri majores omnem dominis invidiam, omnem contumeliam servis detrahentes, dominum patrem familias, servos familiares vocabant, *Senec. epist.*47. *Macrob. lib.*1. *c.*2.

Conjuges & liberi in exercitu sunt militibus hortamenta victoriæ. vel pulsis pudor: *Tacit. hist. lib.*4.

In confesso illud est, præstantiorem civili nullam virtutem in hominem cadere. Hujus autem partem non exiguam esse in rei familiaris administratione positam plerique fatentur. Civitas enim corpus quoddam ex familiis, conflatum cum sit, & quasi summa earum, ita demum valida respublica, si privatim res civium bene habeant. *Plut. in compar. Aristidu & Catonis.*

Hesiodus nos ad justitiam cum rei familiaris cura conjungendam est cohortatus, ignaviam, & injustitiæ causam traducens. Rectè & hæc Homerus cecinit.

Non operis etenim mihi frugiferive laboris.
Augendaque rei qua dulcia pignora aluntur,
Cura fuit: studium lembu remisque dicaram,
Semper & horriferi ludum Mavortis amabam,
Spiculaque & leves hastas, volucresque sagittas.

Ostendit enim eos qui rei familiaris studio abjecto injustis rebus victum suum quæsiverunt. *ibid.*

Domum suam coërcere plerisque haud minus est: quàm provinciam regere. *Tacit. in vita Agricolæ.*

Quando Lycurgus etiam exterminato Sparta argento autóque, numisma de ferro igni corrupto, civibus constituens, de rei familiaris cura nequaquam detraxit suos: sed luxum divitiásque parum sanas & immodicas tollens, haud minus quàm ullus quispiam alius legum lator prospexit, ut omnibus rerum necessariarum & utilium esset copia, existimans ad societatem civitatis hominem pauperem, & lare opibusque destitutum, nihilò tutiùs quàm divitem & opibus nimis gravem admitti. Hac in re Cato non minorem familiæ quàm Reipublicæ benè administratæ laudem meruisse videtur. Nam & ipse rem domesticam auxit, & multa utiláque præcepta collegit, quibus alios ad agri & rei familiaris procurationem instruxit. At verò Aristides paupertate sua justitiam quoque infamem fecit, ut quæ rem everteret, ad pauperiem redigeret, denique omnibus potiùs quàm iis, qui eâ essent prædìti, conduceret. Neque verum est, quemadmodũ medicis authoribus oleum corporis externis partibus conducit plurimum, internis maximum damnum adfert: ita justum aliis prodesse & res suas nihil curare. Atque hac in parte Aristidis ratio civilis manca fuit. Siquidem ita mortuus est, quod plerique tradiderunt, ut neque sibi de sepultura, neque filiabus de dote prospexerit. Usque in quartum gradum Catonis progenies prætores & Consules suppeditavit: nepotes enim Catonis, eorúmque filij, summos Romæ magistratus obtinuerunt. At primi inter Græcos viri Aristidis posteros summa paupertas ut somniis conjiciendis victum quærerent coëgit, alios ad stipem publicè petendam compulit; neminì verò facultatem rei ullius præclaræ aut ex ipsius dignitate gerendæ permisit. *Plut. in Comparatione Aristidis & Catonis majoris.*

Familiaritas.

¶ Definitio et Etymolog.

Familiaritas, *συνήθεια*, consuetudo ipsa inter familiares & amicos *Cicero de amic.* Accepimus à patribus maximè memorabilem C. Lælij & P. Lælij familiaritatem. *Terent. in Heaut.* Mihi magna cum eo jam inde usque à pueritia semper fuit familiaritas.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cum potentioribus vitanda.

Quando sedebis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam, & statue cultrum in gutture tuo, &c. *Prov.*13.1.2.3.

Advocatus à potentiore, discede, ex hoc enim magis te advocabit. Ne improbus sis, ne impingueris, & ne longè sis ab eo, ne eas in oblivionem. *Eccl.*13.

Inhonesta.

Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando satiatus oderit te. *Prov.*25.17.

Domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.27.

Pes fatui facilis in domum proximi, & homo peritus confundetur à persona potentis. *Eccles.* 21.

Stultus à fenestra respiciet in domum: vir autem eruditus foris stabit. *ibid.*

Stultitia hominis auscultare per ostium, & prudens gravabitur contumelia. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Lacides accersitus ab Attalo Rege, respondit, imagines eminus esse spectandas. Innuens artam assiduamque familiaritatem sæpe minuere virtutis admirationem. *Laërt. lib.*4. *c.*8.

Cato Vticensis. Munatio quærenti, quod in Cypro Catonem adiens, parum civiliter repulsus esset, quum nihil esset negotij, sed intus cum Canidio fabularetur: sic se purgavit Cato, ut diceret, ne juxta Theophrasti sententiam, nimia amicitia causam aliquando daret odio. *lib.*5. *apoph.*

Ea vis est consuetudinis cum amicis atque convictus, uti omnem majestatem deprimere valeat: & in familiaritatibus retineri gravitas, quæ ad gloriam requiritur, vix potest. At in eo qui vera virtute ut præditus, ea pulcherrima videntur, quæ maximè apparent: neque quicquam in viro bono exteri mirantur, quantum domesticis quotidianæ vitæ rationem. *Plut. in Per c.e.*

¶ Similitudo.

Anonym. Vina non modo soli sui referunt saporem, verumetiam arborum aut fruticum vicinorum. Ita non solum exprimimus eos, unde progeniti sumus, sed & eos quorum consuetudine sumus usi. *In simil.*

Vide Amicitia, & Amicus.

Fastidium.

¶ Definitio et Etymolog.

Fastidium, Græcè *κόρος*, ου, ὁ, & *ναυσία*, saturo dicitur. Venit autem fastidium à fastu. Est enim fastidire propriè, cum fastu quodam contemnere. *Ter. Invenies alium, si te fastidit Amyntas.* Sumitur & fastilio pro stomachor: à quo fit fastidiosum, hoc est fastidium afferens: & fastidiose adverbium, hoc est, stomachosè, veteres etiam fastidibiliter dicebant.

Porrò cum Patientia fastidium rerum præsentium, quod ferè in omnium pectoribus sese exerit: ut Lucianus de Calumnia ait; Amor novitatis & præsentium satietas, seu fastidium, natura omnibus hominibus inest. *Thucyd. lib.*1. Præsens status semper gravis est. *Et lib.*3. Homines sunt semper servi rerum absurdarum, contemptores usitatarum. Discamus autem cognoscere hoc vitium, quod & Deo ingratum est, & tranquillitatem animi turbat, & maximam vitæ partem reddit insuavem. Ad ex adverso sciamus Dei voluntatem esse, ut bona, quæ nobis tribuit, gratâ mente consideremus, atque amplectamur, & incommoda certò Dei consilio adjuncta placidè feramus, nec repugnemus ipsius sapientiæ & justitiæ. Ita tranquilliore animo ærumnosum hoc vitæ curriculum conficiemus. Semper etiam nobis in conspectu sit sapientissimum illud Pindari dictum, quod in tertia oda Pythiorum extat.

Iuxta unum bonum mala simul
Duo distribuunt hominibus
Dij immortales, Multa igitur
Non possunt insipientes eleganter ferre.
Boni verò pulchriora foras vertunt. *Regula vita.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Fastidium spirituale.

Jacob. Bill. Anth. Sac.

Vt perdunt propriam mortalia corpora vitam,
Si nequeunt escas sumere corporeas:
Sic anima nisi dulcissima rationis alantur,
Dum verbi æterni pane carent, pereunt.
Nam quid erit, quid dira procul fastidia pellat?
Cum seipso refugit mens saturare Deo.

¶ Apologi.

Pauper nugator.

Iverat pauper in sylvam ligna ut colligeret. Is forte quicquid repererat contemnens, progrediebatur quærendo ulterius, neque finem faciebat mutationis, neque electionis. Tandem pergendo incidit in catervam luporum, eos fugiens devenit ad flumen, cujus ripæ cum neque ponte conjunctæ, neque navicula eo in loco esset: demittit se in flumen, urgebant enim à tergo lupi. In illo autem jactatus aliquantisper, cum non procul abesset, quin suffocaretur, advehuntur piscatores qui extractum reclinant ad proximam maceriam, & relicto illo semianimo discedunt. Paulò post recreatur, dum prætereuntibus narrat casum suum, & de adversis suis multa verba facit, ruit maceria, & nugatorem inter sermocinationes opprimit.

Fabula ostendit, qui exitus fastidia & stoliditatem maneat. Indicat & hoc, maximis sæpe periculis ereptos momento extingui.

Gulæ deditus.

Gulæ deditus quidam ad epulas invitatus in rus, quod abesset ab urbe paulò longius, dum proficiscitur spe singularium lautitiarum, & opipare instructarum dapum, in itinere pira reperta ita sprevit, ut etiam per derisionem lotio suo aspergeret. Cum autem rivus, qua transeundum fuerat, subitò ea nocte ad altitudinem excrevisset tantam, ut cum manifesto discrimine ingressurum se ille aquas intelligeret, redire tristis, atque post ereptam spem copiosi cibi acerrime etiam esurire cœpit. Itaque cum ad pira, quæ dudum comminuerat, venisset, detersa illa arrosit, &

hanc eſcam objecit jejunis & latrantibus inteſtinis.

Fabula docet, contemptus & faſtidij ſæpe has pœnas dari, ut quæ paulò antè homines ſpreverint & abjecerint, ea mox appetant & amplectantur.

Faſtus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FAſtus, m.g. ſuperbia elatio quædam cum jactantia verborum. Græc. τύφος, Hebr. *Zadhon*; *Zedh*, ſuperbus, tumidus, inflatus; à verbo *Zodh*, efferbuit, intremuit, temerè egit. Cognationem habet cum *Nazidh*, coctio, ebullitio, quæ ad ignem efferveſcit; faſtuoſi enim præ ira efferveſcunt, & ſua virtutis opinione tumidi apparent.

¶ APOPHTHEGMATA.

Diog. faſtus (inquit) tanquam paſtor quoquolibet vulgus hominum ducit. *Stob. ſerm.* 22.

Antiſthenes inviſens Platonem adverſa valetudine laborantem, ac viſa pelvi in quam vomuerat: Bilem, inquit, Platonis video: faſtum non video. Solebat enim quemadmodum Diogenes, Platonis arrogantiam notare. Itaque quum in pompa quadam equeſtri quidam equus crebrò hinnitu, ferocitatéque ſpiritus excelſos teſtaretur, eoque vehementer à Platone laudaretur, converſus ad Platonem: Videris, inquit, & tu bonus equus futurus. *Laërt. lib. 6. c. 1.*

Demetrius Phalereus, hominum faſtuoſorum ſublimitatem dicebat amputandam, & relinquendam ſobrietatem. Talia enim ingenia non ſunt deſperanda, ſed quod redundat, recidendum eſt. *Laërt. lib. 5. c. 1.*

¶ SIMILITUDINES.

Socratis. Ut aër diſtendit utres: Sic homines ſtolidos animi elatio & faſtus. *Apud Ant. Meliſſ. part. 2. ſer. 74.*

Platon. Sicut aërem ex utribus quippiam infuſuri exugunt: Sic exhaurire oportet ex animis juvenum falſam opinionem, faſtum, & arrogantiam. Secus enim inflatione & ſpiritu turgentes nihil admittunt. *Apud Stob.*

Anonymi. Ut venti deſituri vehementiſſime ſpirare ſolent: Ita mortales cum maximè efferunt ſeſe, tum proximi exitio ſolent eſſe. *In ſimil.*

Thriveri, Poculo pleno nemo quicquam tentat infundere: Neque animus faſtu tumidus, aut virtutem, aut literas eleganter poteſt recipere. *In apoph 97.*

Qui humanas literas didicerunt, tamen omiſſa humanitate faſtu turgent, ſimiles illis qui multas domos ædificant, & ſemper foris ſub dio habitant. *In apoph. 80.*

Vide Arrogantia, Superbia.

Fatum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FAtum, Græcè εἱμαρμένη, ης, ἡ, dicitur, ut ait Chryſippus, & eſt ſempiterna quædam & indeclinabilis ſeries rerum, & catena volvens ſemetipſa ſeſe, & implicans per æternos conſequentiæ ordines ex quibus apta connexaque eſt. *Aul. Gellius, lib. 6. cap. 2. Noctium Atticarum.*

Fatum eſt inhærens rebus mollibus diſpoſitio, per quam providentia ſuis quæque nectit ordinibus. *Boët. lib. 4. de philoſophica conſolatione, proſ. 6.*

Fatum eſt ordo ſerieſque cauſarum Cauſa autem ex omni æternitate fluens, veritas ſempiterna. *Cic. lib. de Divinat.*

Fatum eſt, quod ex omni æternitate verum fuerit, *Cic. l. 3. de Natura Deorum.*

Fatum propriè eſt diſpoſitio ſiderum, qua quis eſt conceptus vel natus: Sed impropriè eſt providentia Dei. Ideò eſt in rebus. *B. Thom. 1. part. q. 116.*

Fato qui credit, mortaliter peccat. 26. *quæſt. 6. Non obſervetis.* Fatum dicitur à fando; ſignificatque aliquando oraculum, id eſt, quod Dij fantur. *Virgilius: Oblitus fatorum.* Nonnunquam ponitur fatum pro morte, nihil homini tam neceſſariò impendet, quam mors: Quare fato concedere, eſt mori, & fatalis dies pernicioſus dicitur, & fatiferum, mortiferum, fatale etiam dicimus, quicquid nobis fato debetur, ſive bonum, ſive malum ſit.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virg. 2. Æneid.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.

Juvenal. 6.

Fata regunt homines.

Sen. Oed.

Fatis agimur, cedite fatis.
Nec ſollicita poſſunt cura
Mutare rati ſtamina fuſi:
Quicquid patimur mortale genus,
Quicquid facimus, venit ex alto,
Servatque ſua decreta colus
Lachęſis, dura revoluta manu,
Omnia certo tramite vadunt
Primuſque dies dedit extremum.
Non illa Deo vertiſſe licet,
Quæ nexa ſuis currunt cauſis.
Id cuique ratus, prece non ulla
Mobilis ordo: Multis ipſum
Timuiſſe nocet: multis ad fatum
Venêre ſuum, dum fata timent.

Idem Oct.

Regitur fatis mortale genus,
Nec ſibi quiſquam ſpondere poteſt
Firmum & ſtabile: perque caſus
Volvitur varios ſemper nobis
Metuenda dies.

Manil. 2.

Mitto, quod certum eſt, & inevitabile fatum.

Idem 4.

Solvite mortales animos, curaſque levate,
Totque ſupervacuis Vitam deflete querelis.
Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege,
Longaque per certos ſignantur tempora curſus.
Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.
Tunc & opes & regna fluunt, & ſæpius orta
Paupertas arteſque data, moreſque creati,
Et vitia, & clades, damna & compendia vitæ.
Nemo caret damno, poterit nec habere negatum,
Fortunámve ſuis invitam perdere votis,
Aufugere inſtantem, ſors eſt ſua cuique ferenda.
At niſi fata darent leges vitaque, neciſque
Finiſſent ignes Æneam: Troia ſub uno
Non everſa viro fatis viciſſet in ipſis.
Aut lupa projectos nutriſſet Martia fratres,
Romaque ſic enata foret, pecudumque magiſtri
In Capitolinos auxiſſent culmina montes,
Inclúdive ſua potuiſſet Iuppiter arce
Captus, vel caput hic orbis foret, igne ſepulto,
Vulneribus victor repetiſſet Mutius urbem
Solus, & oppoſitis clauſiſſet Horatius armis
Pontem, urbemque ſimul rupiſſet fœdera virgo,
Treſque ſub unius fratres virtute jacerent.
Nulla acies tunc evicit: pendebat ab uno
Roma viro, regnumque orbis ſortita jacebat.

Sat. 5. l. 2.

Heu durus fati tenor, eſt-ne quod illi
Non liceat? quanta poterant mortalibus annis
Acceſſiſſe mora? ſi tu pater omne teneres,
Arbitrium, cæco gemeret mors clauſa barathro.
Longius & vacuæ poſuiſſent flumina Parcæ.

Sen. Oed.

Qui fata proculcavit, ac vitæ bona
Projecit, atque abſcidit, & caſus ſuos
Oneravit: ipſi, ceu video, nullo eſt opus.
Quare ipſe mortem cupiat, aut quare petat.
Verumne timidi eſt velle: contempſit mori,
Qui non concupiſcit.

¶ APOPHTHEGMATA.

Thales interrogatus, quid in tota rerum natura eſſet robuſtiſſimum? reſpondit, Fatum: cuncta enim ſuperat. *Laërt. lib. 1. c. 1.*

Solon dicebat, Fatum mortalibus adducere mala ſimul & bona. *Stob. ſerm. 9.* Sacra autem philoſophia aſſerit mala ex peccato, bona ex Dei gratia oriri.

Titus Veſpaſianus, Quum à duobus clariſſimi ordinis eſſet in ipſum conjuratum, ac facinus eo proceſſiſſet, ut jam inficiari non poſſent, deduxit illos in ſpectaculum, atque inter illos medius conſedit, ac petitis de induſtria mirmillorum gladiis, velut exploraturus aciem, unum uni, & alterum alteri commiſit, tanquam provocans ad id quod moliebantur. Illis autem perculſis & animi præſentiam admirantibus, Videríſne inquit, principatum fato dari, fruſtraque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu? *Eraſ. lib. 8. apoph.*

Aſcletario Mathematicus à Domitiano Imperatore interrogatus, quis exitus vitæ ipſum expectaret? firmavit, fore ut brevi laceraretur à canibus. Domitianus igitur è veſtigio interfici illum imperat, atque accuratiſſimè ſepeliri, ad artis deriſionem. Sed repentina tempeſtate dejecto funere, ſemiuſtum cadaver canes diſcerpſerunt. *Bruſ. lib. 2. cap. 38.*

Coſmus Flor. dux. Alphonſo Aragonum regi male racatus, vir alioqui magnus & illuſtris, cum Alphonſo dono mitteret Titi Livij libros utique præclaros, reclamatum eſt à medicis, qui aderant, ne per immortales deos librum attrectaret, ab hoſte miſſum, veneni ſuſpectum. Rex prima facie viſus eſt medicis aſſentiri, illis animo illudens. Nam cum Livius in medio conſtitutus eſſet, illum manibus accepit, legit & evolvit. Subinde medicos, qui continue adverſarentur, rogitans, ut deſinerent ineptire. Regum quidem animas non privatorum libidini ſubjectas eſſe: ſed ſub Dei cura & tutela ſacras lætaſque agere, inquiens. *Panor. lib. 6. de rebus geſtis Alphonſi.*

Fatum quadruplex. 1. *Mathematicum*, quod ligat & nectit firmiter actiones omnes eventúſque ad vim ſiderum & poſituram ſtellarum. 2. *Naturale*, 1. Ordo cauſarum naturalium, quæ niſi impediantur vi & natura ſua, certum eundémque producunt effectum. 3. *Violentum*, Stoïcum nempè, & Poëticum, quod Seneca definit neceſſitatem rerum omnium actionúmque quam nulla vis rumpit: Deum ipſum & actiones omnes internas, & noſtræ voluntatis, huic fato ſubjiciens. 4. *Verum*

eſt

est pendens à divino consilio,series ordóque causarum. Vel inhærens rebus immobilibus immobile providentiæ decretum,quod singula suo ordine, loco, tempore,firmiter reddit. Posterior veri fati definitio est planè Theologica, de quadruplici illo fato veteres & neoterici multa tradunt,summam proponit. I Lipsius *lib.*1. *de constantia,cap.*17. & 18. Vide Augustinum lib.5. de civit.c.9. & Tit. *Providentia.*

¶ Sententiæ.

Variorum de fatis.

Fatalia necessariò ferenda sunt : fortiter autem ea quæ hostes faciunt.*Thucyd. lib.*2.

Fati vim effugere nulla possunt homines ratione. *Pausan.lib.*1.

Hominum plerumque in rebus præclarè gerendis alacritatem , nihilo fore minus fatum quàm calculos fluviorum obruit. *Idem lib.*4.

Fatum est inevitabile. *Curtius lib.*4.

Equidem æterna constitutione crediderim,nexúque causarum latentium, & multò ante destinatarum suum quemque ordinem immutabili lege percurrere. *Idem lib.*5.

Ineluctabilis fatorum vis cujuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit. *Val.Paterc.lib.*2.

Prævalent fata consiliis , omnémque humanæ mentis aciem perstringunt : quippe ita se res habet,ut plerumque qui fortunam mutaturus est,consilia corrumpat, efficiátque quod miserrimum est, ut quod accidit etiam meritò accidisse videatur,& casus in culpam transeat.*Idem eodem lib.*

Manum injectantibus fatis, solent hebetari sensus hominum & obtundi. *Amm.Marcel.lib.*14.

Arduum fatalia divertere:eoque futuri notio superflua. *Aurel.Victor. lib. de Cæsarib.*

Fatorum vis prudentiam humanam superat. *Nicet. Acom. Esai. Angel.lib.*1.

Dubitare cogor, an fato & sorte nascendi, ut cætera, ita principum inclinatio in hos , offensio in illos : an sit aliquid in nostris consiliis, liceátque inter abruptam contumaciam & deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum. *Tacit.Annal.lib.*4.

Mihi incerto indicium est , fatóne res immortalium , & necessitate immutabili,an forte volvantur:quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies:ac multis insitam opinionem,non initia nostri,non finem,non denique homines diis curæ.Idéo creberrima & tristia in bonos , læta apud deteriores esse. Contra alij, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, verum apud principia & nexus naturalium causarum, ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt:quam ubi elegeris,certum imminentium ordinem, neque mala vel bona,quæ vulgus putet : multos qui conflictari adversus videantur,beatosiac plerosque,quamquam magnas per opes,miserrimos, si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsultè utantur. Cæterarum plurimis mortalium non eximi,quin primo cujusque ortu ventura destinentur : sed quædam secus quam dicta sint cadere,fallacis ignara decentium. *Idem Annal.lib.*6.

Nulla vis humana , vel virtus , unquam meruisse potuit,ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. *Amm.Macel.lib.*23.

Fatum ut animantibus, ita etiam civitatibus inevitabile.*Item*,Quod in fatis est,oppugnat sapientiam. *G.Pachimer.hist.lib.*2. Fati magna vis est,quicquid contra machineris. *lib.*3.

Id quod futurum, est,semel divinitus decretum,nec murus(ut aiunt) ferreus,nec ignis impedire potest. *Constant. Manass. in Annalib.ext. in Daro.*

Occulta vis fati sæpenumero prudentes ad insaniam vertit. *P.Iovius hist.lib.*3.

Fatali tempestati nec humanum consilium nec constantia repugnare potest. *Fr.Guicciard.hist.lib.*8.

Hæc summa vel una potius sapientia, Deo & fatis obsequi ; & infixum habere animo, ab illis diripi, atque etiam perfici molimina omnia nostra. *Lipsius cent.*3.*ad Bel.ex* 51.

¶ Adagia.

Fatis adactus.

In eum, qui non sponte ,sed casu, velutique fatis impellentibus , in aliquod vitæ genus incidit, congruet illud Homericum.

Τὸν δ' ἄρα δῦπὶ ἄνεμος τε φέρων ἐξ ὕδατος ἄλλοσε.

Id est :

Ast hanc huc ventusque ferens atque appulit unda.

Fatis imputandum.

Cum hominem quempiam culpa liberabimus, eumque vel in fatum, vel in fortunam rejiciemus , usurpare licebit , quod apud Homerum Priamus ad Helenam.

Οὔτι μοι αἰτίη ἐσσι , θεοὶ νύμοι αἴτιοί εἰσιν.

Id est.

Nihil tibi ego imputo , verum ipsis magis imputo divis.

Fatum immutabile.

Divina decreta non commutantur : humanæ leges pro tempore variantur,quemadmodum & mores & voluntates. Ad id congruet illud Homer.

Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος ἀνδρῶν ἐόντων.

Id est :

Non etenim divûm mens vertitur astricolarum.

Fatum inevitabile.

Quod fatis decretum est , id nemini licet evitare. Ad eam sententiam faciet illud Homeri.

Ἀλλὰ μάλ' οὔπως ἐστὶ Διὸς νόον αἰγιόχοιο.
Οὔ τι παρεξελθεῖν ἄλλον γ' ἐθέλοντα , σύ γ' ἀλιτέσθαι. Id est :
An mentem Iovis haud ullis rationibus unquam
Divorum quenquam vitare aut fallere fas est.

Εὖδε δ' ἔπειτα
Πείσῃ , ὅσσα οἱ εἴσατο κοίρανος λαοδίκης τε βαρείαι
Γενομένῳ νήσαντο λίνῳ , ὅτε μιν τέκε μήτηρ.
Post illic accidet illi,
Quod fatum Parcæque graves in flamine nerunt
Nascenti , tum quum matris promergeret alvo.

Quamquam hunc locum de fatis oportebit joco dumtaxat adhibere. Veluti si quis filium longius aliquo studij causa amandans , negaret sibi curæ futurum, quid illic agat, sed id Deo fortunæque committere.

¶ Hieroglyphica.

Addemus & illud,receptissimum apud Poëtas esse,*Linum* pro Fato ponere,quod nescio quid sapit Hieroglyphicum.Nam ut Parcarum stamina prætereamus , quæque super his alibi dicenda sunt , cur *Linum* pro Fato pœnæ ponant,causam afferunt interpretes Theocriti,quia scilicet terræ fœtus est *linum*, quemadmodum etiam mortales:idque abruptum, significat hominem rursus ad terram redire. *Pierius Valer. lib.*41.

Adjecerunt Sacerdotes Ægyptij,Fatum per *Stellam* significari : quoniam id ex siderali dispositione consistere vulgata Doctorum opinione creditur. Per motum enim stellarum negotia transiguntur, ut Hesiodi interpres ait super Asterie. *Pier.Val.lib.*41.

Addunt & fatum sive Parcas per vocalium A & Ω designationem intelligi : non tam ob Planetas septem , qui Fatorum ministri sunt , ut latius in stella differamus,quam ob id,quod imago Dei habetur Septenarius, dux idem & princeps universorum immobilis, indomitus,omnium victor, gubernator omnium. *Idem lib.*47.

Per colum aut & fusum significari fatum , longè manifestius est, quam ulla debeat commentatione ulterius explicari : plena siquidem sunt poëtarum volumina,fatum ipsum *per flamina,per fusum,per colum, per fila ubique* significantium. *Pier.Val.lib.*4.

Vide Deus , Fortuna, Providentia.

Favor.

¶ Definitio et etymolog.

FAvor, Græcè βοήθεια, ας, ἡ, à fando dicitur. Est autem favor vox bene precans alicui,sive alicujus commodum & laudem tuens.Unde favor,& fautrix, à faveo. Est enim favere propriè bona fari. *Virgilius: Ore favete omnes.* Unde favorabilis, à quo favorem habemus, & favorabiliter cum favore passive ; & faustum, felix, cui omnes favent, & hinc faustè,adverbium,hoc est feliciter & infaustum, & infaustè, id est, infelix, & infeliciter.

Hebr. *Chen*,gratia,favor,clementia, χαρὰ, i. dulcedo,vel χάρις,gratia.*Chen*,fluit à verbo *Chanan*,gratia affecit,in gratiam recepit,gratificatus est, gratis donavit , misertus est. Cognationem habet cum *Chanah*, placide se insinuavit. Item cum *Noach*, quievit,& *Nachath* ducit placidè. Hinc Græc. χαράω, lætifico, aliquem per gratiam præstitam.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui pro virtute quam egit, humanos favores desiderat, rem magni meriti vili pretio portat venalem *Greg.lib.*3 *Moral.*

Non possumus simul pro uno & eodem opere favorem expetere mundi, præmiúmque vitæ cœlestis acquirere. *Max. in serm.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 2. Pont.3.

Conveniens hominum est , hominem servare voluptas,
Et melius nulla quæritur arte favor.
Quid non Antiphatem Læstrigona devovet? aut quis
Munifici mores improbat Alcinoi ?

Ovid 3 Pont.9.

Scribentem juvat ipse favor , minuitque laborem :
Cumque suo crescens pectore fervet opus.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Nunquam volui placere populo : nam quæ ego scio non probat populus : quod probat populus,ego nescio. Quis enim placere potest, cui non placet virtus ? Malis artibus popularis favor acquiritur.Similem te illis facias oportet : alioquin non probabunt , nisi agnoverint. *Senec.*28.*epist.*

Multo autem magis ad rem pertinet, qualis tibi videaris,quam qualis aliis. Si te intrante clamor & plausus obstrepuerint : si fœminæ puerique laudaverint , quid ego tui miserear,cum sciam , quæ via ad istum favorem ducat ? *ibidem.*

Nunquam multis placeas, sed quamliber studе Maximum id eo vitium, qui non vult melioribus placere,sed pluribus. *ibid. in epist.*

Vehementer amor multitudinis movetur ipsa fama , & opinione libertatis, beneficentiæ, fidei,justitiæ,omnium earum virtutum,quæ pertinent ad mansuetudinem morum,ac facilitatem.Etenim idipsum,quod honestum decorumque dicimus, animos omnium natura & specie sua commovet. *Cic.in lib.de offic.*

¶ Apophthegmata.

Dionysius Iunior , se multos quidem alere liberalium artium doctores dicebat, non quod illos admiraretur,sed quia per illos ipse aliis admirationi esse vellet. Sciebat,populum de illis,tanquam de viris ornatissimis , magnificè sentire , & hac persuasione callidè abutebatur , ad conciliandum sibi multitudinis favorem. Simili arte hodie fortassis principes quidam alunt in palatiis suis viros eruditionis & sanctitatis opinione venerabiles,ut populus arbitretur horum consiliis geri pleraque. *Eras.lib.*5.*apoph.ex reg.& imp.apoph.*

Philippus. Alexander magnus,cum favorem ſuorum civium ſibi conciliare cuperet, largitionibus eos corrupit. Verum cum hæc fama ad Philippum parentem delata eſſet, filium illicò accerſit, & graviter,his verbis objurgavit:Quæ te malum,ô fili,ratio in iſtam ſpem induxit,ut eos putes tibi favere, quos pecunia tibi devinxiſti ? *Plut.in apoph.*

Glaucia & Libo. Celebratur Glauciæ dictum in Metellum. Villam habes in Tiburte, cortem in palatio.At cors villæ ſolet eſſe contigua. Notavit autem illum, quod multos ſibi cibo largitionibuſque devinciret. Idem aliis verbis Libo objecit Galbæ. In corte aluntur animalia domeſtica. *Eraſ.lib.6.apoph.*

Anonymus, Quidam dixit, eum, qui primus populo Romano dedit epulum & congiarium, exitij cauſam illi fuiſſe. Unde Cæſar Auguſtus cogitavit aliquando de tollendis hujuſmodi largitionibus. Inſincerus favor eſt, qui donis emitur : quæ ſi minuas, ingens murmur : ſi tollas, ſeditio gravis oritur. *ibidem.*

Orantes. Artaxerxis regis gener,quum ab irato rege rejectus & condemnatus eſſet: Quemadmodum,inquit,ſupputatorum digiti nunc infinitum numerum, nunc unum tantum poſſunt ponere : ſic regum amici nunc quidvis pollent,nunc quam minimum. Olim digitis ſubducebatur ratio, quemadmodum nunc calculis. *Plut.in apoph.Regum.*

Iulius Cæſar. Poſtquam Publius Mimus in ſcena ſuperaſſet omnes,& in his Laberium,ita pronunciavit:Favente tibi Cæſare victus es Laberi à Syro, Publius enim conditione ſervus, natione Syrus erat. Longè à tergo relinquitur,qui favente judice ſuperatur.*Eraſ.lib.apoph.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Quædam corpora lumen ſolis exceptum ſuo fulgore viciſſim augent atque illuſtrant.Ita quidam aliorum favore commendati, viciſſim ſuis dotibus eos commendant. *In Moral.*

Antonij Conſtantini, Ut venti naves : ſic favor movet ingenia. *In 1. Faſtor.Ovid.*

Roterodami, Ut bilanx in eam vergit partem, unde plus accipit : ſic quidam nunc huic, nunc illi favent,qui plurimum det,non cujus cauſa ſit optima. *In ſimilibus.*

¶ Hieroglyphica.

Non deſunt,qui *Oculum* favoris & beneficentiæ ſignum dicant:& in ſacris verbum *Aſpicere* ſignificare, ſe propitium & benignum oſtendere. Videmus enim apud Maronem, ubi *Iupiter Lybia deſixit lumina regnis*, Reginam ritè quietum accipere in Teucros animum, mentemque benignam. Contra verò de Pallade acriter irata, *Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.* Hunc verò favorem, qui per *Oculum* indicatur, Theologi noſtri gratiam vocant.

Vide Amor,Charitas,Beneficentia,Benevolentia.

Febris.

¶ Loci Biblici.

Febri percutiuntur præceptorum Dei violatores, Deut.28.v.22. Febribus quidam levantur.Matth 8.15 Joan.4.50.Febris eſt calor non naturalis, qui in corde accenſus per venas & arterias in totum corpus derivatur, ſitim accendit,non niſi noxia appetens, vires debilitat,facultates ſive actiones naturales impedit. Species febris quamplurimæ. Græcè πυρετὸς, intemperies calida totius corporis, Hebr. *Kaddachath*, verbo *Kadach*,accenſus eſt,efferbuit. Vide.Levit.26.16. & Deut.32.22.

Febris variis modis definitur à Galeno:Calor præter naturam totum corpus occupans:Calor præter naturam in corde exiſtens:Calor immodicè auctus,ut & hominem impendat, & actionem lædat:calida intemperies in totum corpus diffuſa:& calor nativus verſus in ignem:à quo quidem calore igneo πυρετὸς, dicitur,ut Latinis à fervore febris.

¶ Philosophica Placita.

De Febribus. Dial. cxii.

Franciſci Petrarchæ. Dol.

Febribus æſtuo. R. Æſtus hic aut tempore finiendus, aut frigore, utrumvis fecerit,bene erit.D.Febribus urgeor.R.Omnis hic contra naturam motus, plus habet impetus, quam diuturnitatis, & ſæpe duorum facti alterum aut corpus expurgat,aut animam abſolvit.D.Febribus teneor.R.Non longum tenebris expecta,Cito te vel ſanum oportet eſſe, vel liberum,utrumque optimum.De Febribus laboro.R Illico requieſces.Natura cum morte confligit operire exitum duelli, prope eſt hora, ut hinc te morbo,vel omnibus exemptura.D. Febribus ardeo.R.Minus mali corpus ardere,quam animum. Quid ſi ardor alterius ſalubris eſt alteri ; Quid ſi hic ardor, quamvis aſper, optabilis eſt ? quantum denique boni eſt præſentis vitæ mala brevi guſtu perennis admonere ſupplicij, ut infinitas amaritudines declinare ſtudeant, qui tam graviter paucis horis amariuſcula tolerant atque his anguſtiis diſcant illas evadere quibus nec phyſicus, nec herba medebitur, nec dies criticus, nec mors quidem. D. Febribus uror. R. Vermium cibus excoquitur. Fer te aliis uri,cui toties alia uſta ſunt,& de ſupplicio conſilium cape,ex quibuſdam malis remedia conflantur. Sæpè parvus dolor ac præſens, ut venturis ac gravibus occurreretur,admonuit,fuitque utilis,qui moleſtus erat.Felix incendium,breve,quod æterni refrigerij cauſa eſt.D.Febribus exerceor. R. Eris jam bonæ valetudinis æſtimator idoneus,vos homines Dei dona,niſi amiſſa,vel intermiſſa, non neſcitis, ingratum genus. D. Febre vexor importuna. R. Diu ſimul eſſe non poteſtis. Nemo diu ardet : aut illi deſeret, aut tu illam.

Vide Ægritudo Morbus.

Felicitas.

¶ Definitio et Etymolog.

Felicitas, Græcè εὐδαιμονία, ας, ἡ, Hebr.*Oſcher*,& εὐδαιμὼν, ονος, ὁ, ἡ Hebr. *Aſchré*, felix dicitur. Eſt autem felicitas quædam operario animæ per virtutem perfectam.*ſecundùm Ariſt.lib.*1.*Ethic.*

Felicitas eſt quod vitam ſufficientem,optabilem,ac nullius indigam præſtat : *ſecundùm eundem, ibid.*

Felicitas eſt virtus in vita perfecta: *Idem,lib.Major.Moral.*

Felicitas eſt virtutis operatio, & uſus quidam perfectus. *Idem lib. Politic.*

Felicitas eſt operatio quædam ſecundùm virtutem perfectam operantem exterioribus bonis, 8. *Ethic.*

Felicitas eſt vel forma ſecunda cum virtute, vel per ſe ſufficientia vitæ, vel vita tuta, & jucundiſſima, vel poſſeſſionem facultas, & corporis vires cum factiva, conſervativa, amplificativa horum virtute. *lib.*1.*Rhetor.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Boët. 3. 12.

Felix, qui potuit boni
Fontem viſere lucidum :
Felix qui potuit gravis
Terræ ſolvere vincula.

Boët. 1. 1.

Quid me felicem toties jactaſtu amici ?
Qui cecidit ſtabili non erat ille gradu.

Tibull. 3. 6.

Vos ego nunc moneo, felix quicumque dolore
Alterius diſces poſſe carere tuo.

Plautus.

Feliciter ſapit, qui alieno periculo ſapit.

Terent.

Ex aliis periculum facito, tibi quod uſu fiet.

Virg. 2. Georg.

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omneis, & inexorabile fatum.
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

Claud. de ſene Veronenſi.

Felix, qui propriis ævum tranſegit in arvis,
Ipſa domus puerum quam videt eſſe ſenem.
Qui baculo nitens in qua reptavit arena,
Vnius numerat ſecula longa caſæ.
Illum non vario traxit fortuna tumultu,
Nec bibit ignotas mobilis hoſpes aquas,
Non freta mercator timuit, non claſſica miles,
Non rauci lites pertulit ille fori.
Indocilis rerum, vicina neſcius urbis,
Aſpectu fruitur liberiore poli.
Frugibus alternis non conſule, computat annum,
Autumnum pomis, ver ſibi flore notat.
Idem condit ager ſoles, idemque reducit,
Metiturque ſuo ruſticus orbe diem.
Ingentem meminit parvo qui gramine quercum,
Æquævumque videt conſenuiſſe nemus.

Ibidem.

Erret & extremos alter ſcrutetur Iberos.
Plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.

Juvenal .13.

Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes.

Juvenal. 3.

Decimum autem.

Hos quoque felices, cui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum vita didicere magiſtra.

Horat.1.Carm.13.

Felices ter, & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Divulſus querimoniis,
Suprema citius ſolvet amor die.

Ex Græcis Comicis.

Δίκαιον πρόσπολον μεμνῆσθαι θεοῦ.
In proſpera æquum ſorte meminiſſe eſt Dei.
Οὐδὲν δ' ἀθλίοις εὐτυχεῖ βροτῶν ἄτερ θεοῦ.
Nullus beatus abſque numine eſt Dei.
Κοινὸν δ' καλόν ἐστι χρησὶς εὐτυχῶν.
Viri probi communis eſt felicitas.
Παλλοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν, ὐ φρονοῦσι δέ.
Prudentia expers plurimi felicitas.
Τὸν εὐτυχοῦντα κ) φρονεῖν νομίζομεν
Prudens videtur ille, cui ſors proſpera.
Τῷ δ' καλῶς πράσσοντι πᾶσα γῆ πατρίς.
Terra omnis illi patria, cui res proſpera.
Οτ' εὐτυχεῖν μάλιστα, μὴ μέγα φρόνει.
Minus inſoleſce, quo magis beatus es.
Ὡς εὐηθόλως πίπτουσιν αἱ λαμπρὰι τύχαι.
O quam ruina ſplendida vita cita.

Anthol.

Anthol. Sacr. Jac. Bil.

Stultum esse qui in mundi prosperitate fiduciam collocat.

Stultus ut est levibus ventis quis fidit umbræ,
Et noctis placidæ somnia certa putat.
Scribere quique in aquis molitur : sit quoque figit,
Qui spes in mundi prosperitate suas.
Atque ideo in terris firmi nil prorsus ut esset,
Constituit supra qui manet arce Pater.
Scilicet ut firmi nihil hîc stabilisque videntes,
Tendamus celeri semper ad astra pede.

¶ Philosophica Placita.

De felicitate. Dial. cviii.

Francisci Petrarchæ. Gau.

Sum felix. R. Pontificatu forsan, aut Imperio, aut omnino potentia, atque opibus fœlicem fieri credis? Falleris. Non fœlicem faciunt ista, vel miserum, sed detegunt ac ostendunt, & si quid facerent, miserum potiùs quàm felicem facerent. Sunt enim plena periculis quibus humanarum est affixa miseriarum radix. G. Felix sum. R. Opinione fortassis tua, quæ quoniam falsa est, felicitati nihil addiderit, sed miseriæ multum. Et quidem propriam non noscere miseriam, miseria summa est. G. Felix sum. R. Hoc inter carnificum gladios magnus ille Pompeius de se prædicat, quod tamen (si profundius verum fodis) nunquam fuerat, ne tum quidem, dum florentissimo in statu felicissimus videretur. O miser, qui in tot malis te felicem speres! G. Sum felix. R. Felix es, & unus viator insolitus mirus cursor, quo in hoc scrupeo & difficili calle sis felix, inter mille pericula raptatus jugiter, & ignorans, quo siquidem hic est felix, quod nemo unquam fuit, nemo erit, ut auguror. Nam quis, quæso, hominum felix in miseriis? Nemo igitur felix, priusquam ex hac miseriarum valle migraverit. Duos quidem è cunctis mortalibus colligunt felices; in quibus opinatissimus est Quintus Metellus, & apud scriptores rerum, & vulgo etiam felix. Sed huic tamen, quamvis late jactatum, felicitatis nomen in quibusdam exactoribus scriptis ereptum scio injuriis aliquando gravissimis, & quod dolorem ingeminat) vili ab authore susceptis. Jam reliquorum falsa felicitas in aperto est. Sylla felix tantum dictus est, infelicem tamen vitæ illum ac mortis atrocitas probat. Alexandri Macedonis, ac Julij Cæsaris, etsi fortuna prosperrima, vita tamen inquieta semper, ac turbida, atque ideò nunquam felix. Utriusque mors rapida. Illa in medio bellorum cursu: hic post victoriam repente: ille veneno periit, hic ferro. Scipionum bellicam felicitatem alterius indignum exilium; indigna quoque alterius & inulta mors minuit. Longum est evolvere singulorum fortunas. Ad supremum venio. Unus omnium fere omnibus felix visus est Augustus Cæsar. Monarchiâ omnium altissimâ, diuturna pace, vitæ seatio, ac fine suavissimo, quod que omnia superat, morum atque animi tranquillitate perpetua. Quis hunc felicissimum negaverit? Sed felicem negant quibus hæc scrutandi studium fuit. Obstat enim extrinsecis fulgoribus interioris ac vitæ domesticæ status, & fortuna longe alia: naturalis ac virilis sobolis defectus, adoptivorum ac nepotum immaturæ mortes, & quorundam morte pejor contumacia. Ad. hæc & vilissimorum quoque hominum insidiæ, & suorum in se crebræ conspirationes, & dilectissimæ atque unicæ filiæ ac neptis adulteria crebriora, denique non suus hæres, successorque non placitus, & necessitate magis, quàm judicio electus, nec omnino se dignus, nec imperio. Si horum ergo nemo felix, vel felicem alium da mihi, cum quo felix sis, vel sine consorte felix esto, vel jam tandem veriori sententiæ aurem præbe. Secundum quam dico iterum, ante mortem nemo hominum felix, G. Ego animo felix sum. R. Sentio quam felicitatem dicis: aut felix igitur errore tuo es, ut ait ille: Quæ felicitas (ut dixi) miseria est. Aut virtute animi felix: quæ nec ipsa felicitas plena est, quamvis sit ad felicitatem via. Ad postremum cuncta discutiens, me mirari non dissimulo, quam mihi felicitatem quidam somniant, promittúntque aliis. Acutissimi homines in multis hac in parte cæcissimi. Nam sive omnium cumulus honorum ad felicitatem, isque indeficiens ac stabilis requiritur, & quam multa desit homini vitæ, studium hoc agenti pro se quisque sentit & hæc ipsa, quæ adsunt, quam incerta, quamque labilia sint, agnoscit, sive quod aliis videtur, sola virtus hoc præstat, certe ipsi, qui secundum virtutem vitam agunt, quos definiunt felices, quosque felicitati proximos, non nego vitam ipsam perpetuis tentationum præliis patiuntur infestam, periculis semper multis & gravibus expositi, nec unquam ante exitum securi quod sive nesciunt, sive sciunt, æque miseri sunt habendi. Nulla enim cum errore, nulla sine securitate felicitas. G. Felix mihi ipse videor. R. Jam responsum habes. Si felicem error faceret, pauciissimi non felices essent: falsa ergo felicitas tua est, & ea ipsa perbrevis. Nulli errore diu contingit gaudere sola quidem veritas solida est. Error tenue quiddam & inane, quod inter amplectentium manus, quasi fumus aut umbra diffiliat. Veniet, quæ umbras abigat, falsaque gaudia in apercum protrahat, quæ felicitati humanæ verum pretium & somniis ponat. Quære interim ab his ipsis: quorum próxime mentio est habita. Quære ab omnibus, qui felices vel sibi, vel aliis visi sunt, ubinam gentium, quove nunc in statu sint, de sua illa brevi felicitate quid sentiat tacebunt ipsi, sed loquetur veritas, testabitúrque habitos felices fuisse miserrimos.

¶ Sententiæ Historicæ.

Deus Græcis (inquiebat Solon) mediocriter sentire dedit, tum sapientiæ cujusdam fiducia eos beavit, quæ mediocritatem respiciens popularibus magis hominibus quàm regio splendori sit commoda. Ea cũ videat hominum vitam nunquam non variis casibus esse obnoxiam, nõ patitur quenquam præsentium bonorum cogitationes efferri, neque admirari alicujus hominis felicitatem, quam immutare tempus possit: unicuique enim variæ res futuræ, de quibus certi nihil constat ingruunt. Cui verò res secundas usque ad finem Deus prorogavit, hunc felicem esse statuimus; at viventi adhuc & in discrimine versanti, felicitas quæ tribuitur non magis certa atque rata est, quam si victoriam coronamque alicui adhuc decertanti adscribamus. *Plut. in Solone.*

Providorum hominum est, felicitatem suam pro certò habere in incerto esse positam, ut ferendis adversis sint instructiores neque existimare, quatenus voluerit quis aggredi bellum eatenus ei facultatem adesse, sed quatenus fortuita sua ducent. *Thucyd. lib. 4.*

In statuo homini ad felicitatem sufficere ut quæ ad usum vitæ opus sunt, omnia possideat, neque ullius rei qua ad se sustentandum corpus indiget, destituatur: omne autem supervacaneum, curas, negotia & multorum invidiam secum trahere existimo. *Dion. lib. 38.*

Omnes mortales non tam rebus secundis suam felicitatem sentiunt, quam malis conflictati, eam desiderant. *Idem lib. 56.*

Adolescentiam & perpetuam felicitatem, ferociora utráque quam quietis opus est consiliis, metuo. *Livius Decad. 3. lib. 10.*

Superba est felicitas. *Curtius lib. 5.*

Felicitatis & moderationis dividuum est contubernium. *Val. Max. lib. 9. c. 5.*

Difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. *Tacit. l. 2. hist.*

Felicitas nihil aliud est, nisi honestarum rerum prosperitas, Tullio teste, vel ut alio modo definiam, felicitas est fortuna adjutrix consiliorum bonorum, quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impiisque consiliis quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas, feliciórque, meo judicio, Camillus exulans, quàm temporibus iisdem Manlius, etiamsi (id quod cupierat) regnare potuisset. *Am. Marcel. lib. 21.*

Non procul à veritate antiquum puto proverbium, Quod non pura Deus bona, sed malis semper aliquibus admixta præbet hominibus, neque risum sine fletu habemus, neque secundas semper calamitas quædam subsequitur, ac voluptatem comitatur tristitia: denique legitima sinceráque felicitate quandoque frui nusquam. *Procop. de bello Pers. lib. 2.*

Maximam felicitatem concordiæ studium parit ac vivendi inter se æqualitas è statuendis atque servandis legibus nata. *Io. Iovian. Pontan. hist. lib. 1.*

¶ Adagia.

Omnia ex sententia cedunt.

In magnopere fortunatos, quibus & secus instituta feliciter ceduntscongruet illud ex Iliad. ε.

Τῶν μὲν γὰρ πάντων βέλεϊ ἄπτεται ὅστις ἀφείη.
Ἡ κακὸς, ἢ ἀγαθὸς· Ζεὺς δ' ἔμπης πάντ' ὐθύνει.

Id est.

Spicula cuncta horum feriunt, seu torserit illa
Ignavus, seu vir fortis: quia Iupiter ipse dirigit.

Nunc advenit Datidis cantilena. νῦν πᾶσι' ἐκεῖν' ἦκει τὸ Δάτιδος μέλος. *Suidas.*

Dicebatur, ubi quid latum ac festivum accidisset.

Procridis telum. Προκίδος ἀκόντιον.

De iis, qui velut certis telu, quicquid animo destinant, assequuntur.

Albæ gallinæ filius. *Iuvenal.*

Feliciter natum, alba gallinæ filium dicimus.

Aut piscem olet, aut florem.

D. Ambrosius. De hoc alibi.

Virga divina. Gygis annulus. Γύγου δακτύλιος.

Quadrat vel in homines inconstantibus moribus, vel in fortunatos, qui velut virgula divina, quicquid optant, id suo arbitrio consequuntur. Prius ascribitur Ciceroni.

Alia dantur, alia negantur.

Quoties è duabus naturæ dotibus altera contingit, altera negata est (veluti si cui forma decus adsit; desit ingenij laus) sive cum è duobus postulatis alterum dumtaxat impetratur: quadraverit illud ex Iliade.

Τῷ δ' ἑτέρῳ μὲν ἔδωκε πατὴρ ἑτέρῳ δ' ἀνένευσε

Id est.

Annuit hoc illi divûm pater, abnuit illud.

Bonis avibus, malis avibus.

Quum rem feliciter aut secus cedere significamus. Ab augurum observatione sumptum. Horatius.

Secundis ventis.

Secundis ventis navigare dicitur, cui res ex sententia succedunt. Horatius.

Non agitur tumidis velis Aquilone secundo.
Non tamen adversis ætatem ducimus austris.

Datyli Dies. Δακτύλου ἡμέρα.

Vbi res feliciter successerunt

Diis hominibúsque applaudentibus. *Cic.*

Pro eo quod, est feliciter atque auspicato.

Sæpe feliciter cadunt Jovis taxilli. ἀεὶ γὰρ εὖ πίπτουσι οἱ Διὸς κύβοι.

Dici solitum in eos, quibus res omnes perpetuo quodam fortúnæ favore ex animi sententia cederent.

Contingit & malis venatio. δίδυται καὶ κακοῖς ἄγρα.

Vbi quid feliciter obtigit immerenti, quodque fortunæ magis quam illius industriæ sit acceptum ferendum. Suid.

Jecit Achilles duas tesseras & quatuor. βέβληκε Ἀχιλλεὺς δύο κύβω, καὶ τέσσαρε.

Duas Achilles quatuórque tesseras.

Hunc versum Suidas ex Euripide citat. Quid autem sibi velit adagium nullus explicat, nisi quod conjectare licet dictum fuisse de iis, qui in

omni re vincerent, propterea quod iis tesserarum jactus felix esset.

Noctua volat, Γλαῦξ ἵπταται.

Rebus feliciter atque ex animi sententia succedentibus dici consuevit: Noctua volat. Zenodot.

Laureum baculum gesto. Δαφνίνῳ φέρω βακτηρίᾳ.

Suidas tradit, ita solere loqui eos, qui essent ab aliquibus insidiis appetiti, felicitérque periculum effugissent propterea quod Laurus credita est adversus venena remedium habere.

Midas in tesseris consultor optimus. Μίδας ὁ ὢν κυβοίσιν εὐβουλότατος.

Accommodari poterit adagium ad rem, qua fortè fortuna benè cadit.

Quæ divinitus contingunt.

Qui dicit quippiam non cuivis contingere, quisquis optat, sed divinitus dari, velut ingenium, formam, vires. Vsurpare poterit illud Homeri,

Ἐκῶν δ' οὐκ ἄν τις ἕλοιτο.

Non quisquis volet illa ferat.

Felicitas à Deo. Θεῶν δωρόν ἐστιν εὐτυχεῖν βροτοῖς.

Vt res nostra bene cedant id in nobis situm non est, sed à superum arbitrio pendet. Hominum est conatus, Dei est eventus.

Gall. L'homme propose & Dieu dispose.

Primum rectè valere: proxime forma tertio loco divitiæ. λέγουσι γάρ ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ κάλλος, τρίτον δὲ πλοῦτον. *Plato lib. 2. de legibus.*

Id est: Aiunt non optimum ac potissimum esse bonam valetudinem, proximam formam, tertium divitias. Alius quidam dicit: Rectè valere & sapere, duo vita bona.

In cœlo esse.

Pro eo quod est supra modum fortunatum esse & glorioſum.

Quævis terra patria, πᾶσα γῆ πατρίς,

Admonet adagium, virum sapientem ac bonum, ubicunque gentium vixerit, felicem esse. Zenodot.

Virtute duce, comite fortuna. *M. Tull. epist. fam. l. 10. ad Planc.*

Omnia summa consequutus es, virtute duce, comite fortuna.

Supercilium salit.

Quoties bona quædam spes titillat animum nostrum dicere licebit nobis salire supercilium. Plaut.

Effugi malum, inveni bonum. ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον.

Dicis solitum, si quando fortuna lautior cuipiam contigisset.

Inveni, non quod pueri in faba.

Vbi magnum quiddam reperisse nos significabimus. Vide Aulul. Plauti.

J'ay trouvé autre chose que la febve au gasteau.

Bonorum mare. ἀγαθῶν θάλασσα,

Dicitur & diversam in partem. Item de magnis, & vehementer cumulatis commoditatibus.

Thassus bonorum, θάσος ἀγαθῶν.

De iis, qui splendida pollicentur.

Bonorum acervus. ἀγαθῶν σωρός.

De opibus ingentibus. Vnde & frequenter extructas opes, & opes cumulatas pro copiosis legimus, tanquam acervatim congestas, neque pondere, neque numero, sed ipso cumulo infusas.

Horna messis.

Plautus in mostell. Hornam messem proverbiali figura dixit, pro maximo emolumento, quasi dicas tantum lucri, quantum eo anno sit proventurum in agris.

Bonorum myrmecia. ἀγαθῶν μυρμήκια.

De immensis opibus. Cicero.

Dathus bonorum. Δάθος ἀγαθῶν.

In eandem sententiam dici consuevit.

Gargara bonorum. ἀγαθῶν Γάργαρα.

Innumerabilem hominum, verúmque vim prisci Gargara dicebant, ficta, ni fallor, voce, à strepitus quem facit hominum congregatorum multitudo, aut rerum copia.

Bona terræ. τὰ τῆς γῆς ἀγαθά.

De bonis immensis, & omnigenis, quasi dicas, quicquid terra progignit, omnium rerum parens.

Ingens rerum multitudo. *Item,* Bonorum glomi. ἀγαθῶν ἀγαθίδες.

De opibus extructis & affatim cumulatis.

Copiæ cornu. ἀμαλθείας κέρας.

Cum affatim omnia superesse significamus, copia cornu dicimus. Lucianus.

Extis pluit. ἔλασιν ὗσι.

Id est, Lucanicis pluit: Sermo proverbialis de prodigiosa rerum copia.

Capram cœlestem orientem conspexerunt. αἶγα τὸν ὄρθριον ἐπιτέλλουσαν ἐθάσαντο.

Hoc dici solitum in eos, quibus omnia feliciter, exque animi sententia succederent.

Bonæ fortunæ. ἀγαθῇ δαίμονι. *Aristoph.*

Boni genij, vel bonæ fortunæ, subaudiendi nomine Sermo est benè ominantis in re quapiam aggredienda.

Oculus dexter mihi salit. ἅλεται ὀφθαλμός μου δεξιός.

Vbi spes est, visuros nos latum quippiam, & vehementer exoptandum.

Bona spes ostensa.

Cum bona quapiam spes affulget aliundè perficiendi, quod proposuimus, conveniet illud ex Odiss. o.

Ὡς ἄρα εἰπόντι ἐπίθετο δεξιὸν ὄρνις.

Sic fato felix à dextris advolat ales.

Deus undecumque juvat si modo propitius.

Deus ubique præsens adest, si favent: neque refert, ubi gentium agas, illo propitio. Ad hanc sententiam accommodare licebit illud Homeri.

Ῥεῖα θεὸς ἐθέλων, καὶ τηλόθεν ἄνδρα σαῶσαι.

Si libeat, servare procul quoque numina possunt.

Lux affulsit.

Vbi melior rerum spes ostendi cœperit, lucem affulsisse dicunt.

¶ Apophthegmata.

Thales, cuidam quærenti, quis esset felix? Qui corpore, inquit, sanus est, animo eruditus, sive castigatus. Cupiditates enim animorum morbi sunt. *Laërt. l. 1. c. 1.*

Anaxagoras ab homine quodam malè sano interrogatus, quinam felices essent? respondit: Nemo sanè ex iis, quos tu felices existimas, sed is quem tu miserum credis. *Valerius Max. lib. 7. cap. 2.*

Diogenes unicam felicitatem esse existimabat, qua fieret, ut revera lætemur, nec unquam tristemur, quocunque in loco aut tempore. *Stob. serm. 101.*

Idem, veram felicitatem esse dicebat, quæ faceret ut mens & anima in perpetua tranquillitate hilaritatéque collocentur. *Stobeus serm. 101.*

Ariston, ut nihil juvat (inquit) ægrum lectus quem pedes aurei fulciunt: sic neque stultum felicitas externa. *Stob. serm. 101.*

Democritus eum felicem esse dicebat, qui cum exiguis pecuniis hilaris esset. Infelicem autem, qui inter magnas opes tristaretur. *Stob. serm. 101.*

Socrates interrogatus, quid esset felicitas? Voluptas, dixit, quam pœnitudo nulla sequitur. *Stob. serm. 101.*

Idem, interrogantibus, quinam essent felices? respondit: illi, qui mentem bonam & rationem possident. *Stob. serm. eodem.*

Idem, Polus quidem ab eo scisitabatur, utrum magnus Persarum rex felix esset? Nescio, inquit, an eruditione & justitia sit instructus. In hoc enim hominis felicitas consistit. Et miser homo est, si injustus. *Plato in Gorgia.*

Plato rogatus à Cyrenensibus, ut ipsis leges scriberet, ac Reipublicæ statum componeret, recusavit dicens: Per difficile esse condere leges tam felicibus: indicans, eos non facilè parere salubribus monitis, qui successu rerum elati sibi felices viderentur. *Laërt. lib. 3.*

Antisthenes rogatus quid esset mortalibus beatissimum? felicem, inquit, mori. Hæc sententia consentit cum illa Solonis: Qui feliciter absolvit vitam, huic nihil sinistri potest accidere, quod felicitatem ægritudine aliqua contaminet. At quibus res sunt secundæ, ij nihil magis optant, quàm diuturnam vitam. *Laërt. lib. 6 cap. 1.*

Solon. Crœsus Lydius rex omnium ditissimus accitum ad se Solonem, in congressu rogavit, An quis esset se felicior? Cui Solon, Tellum civem suum feliciorem, qui filios habuerit probatissimos, & pro patria fortiter occubuisset, dixit. Crœsus autem putas Solonem omnium urbanitatum expertem, iterum contendit: Num post Tellum alium beatiorem nosset? Cleobem dixit, & Bitonem. Argivos, qui mirifico inter se amore, tum summa in matrem observantia se feliciores esse ostenderunt. At Crœsus iratus, interrogavit etiam, an in beatorum numerum non meritò reponeretur? Solon respondit: Nondum ie felicem prædicamus, adhuc enim es in fortunæ & affectuum potestate. Quamprimum autem mortuus fueris, tum demum videbimus, quàm felix, fueris. *Plut. in Solone.*

Demetrius Cynicus dicere solebat, nihil sibi videri infelicius eo, cui nihil in vita accidisset adversi. Non licuit enim illi se experiri, ut ex voto illi fluxerint omnia ut antè votum: malè tamen de illo Dij judicaverunt. Indignúsque visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignaviſſimum quemque refugit. *Seneca lib. quare bonis mala decidant.*

Iamblichus felicem eum esse dicebat, qui Deo quatenus fieri potest, similis fuerit, perfectus, simplex, purus, & separatus ab humana vita. *Stob. serm. 101.*

Sylla, cognomento Felix, inter felicitates suas duas præcipuas ducebat alteram, quod Pium Metellum haberet amicum, alteram, quod urbem Athenarum non subvertisset: *Plutarch. in Rom. apophteg.*

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Sicut nec ignis, nec terra, nec unum aliquod ex quatuor, ex quibus constat hæc rerum universitas, mundus est, sed elementorum in unum congressus & contemperatio: Pari modo felicitas nec in corporis, nec in animæ seorsum examinatur: (hæc enim singula velut partes quædam & elementa sunt) sed in omnium simul congerie consistit. *In lib. Quod deterius potiori insidietur.*

Socrati. Quemadmodum incontinentes in morbis; sic insipientes in prosperitatibus, curatu difficiles sunt. *Apud Maximum serm. 18.*

Seneca, magni animi est magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim utilia vitaliaque sunt, at hæc eo, quod superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit uberras, sic rami onere frangitur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque evenit, quod immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum injuriam, sed etiam in suam vertuntur. *Lib. 2. epist. 39.*

Plutarchi, quemadmodum ij, quibus sunt equi ferociores, tradunt eos domitoribus, ut his facilioribus possint uti. Sic homines secundis rebus effrenatos, sibique præsidentes, tanquam in gyrum rationis ac doctrinæ ducere oportet, ut perspecta rerum humanarum imbecillitate, varietatéque fortunæ, reddantur moderatiores. *Scipionis majoris dicterium est apud Plutarchum, & Erasmum libro 5. apopht.*

Seneca, ut periculosa est, secundum Hippocratem, summè bona corporis valetudo: Ita rebus maximè prosperis metuenda diversa fortuna, *In Moralibus.*

Vt segetem nimia sternit ubertas: rami onere franguntur: sic animos immoderata rumpit felicitas. *Idem.*

Vt histrio, non est felicior, quod in scenis adornatus, Rex aut Deus videatur,

videarur; ſic nec homo fortunæ muneribus,quandoquidem ſuis bonis æſtimatus, nihil eſt. *Idem.*

Thriveri, quemadmodum auſtera ægriùs quidem coquuntur; ſed ſtomachum firmant; ſic blandior fortuna melius toleratur, ſed vires animi clam frangit ac demolitur. *In apoph.*133.

Pueri dum tanguntur, aut malè habent,nullam titillationem ſentiunt. Et ferè ij ſoli illicitis capiuntur mundi pruritibus, quos felicior impinguat fortuna. *In apoph.*86.

Nulla vinea tam jucunda,tam prægnans,quæ purgatione non egeat: Neque quiſquam tam bonus, qui perpetua vitæ felicitate non frangatur. *In apoph.*106.

Maximi Mon ſbi. Quemadmodum vehementiores venti plura hominibus incommoda adferunt, quam leniter flantes; ſic ſplendidiſſima fortuna magis obeſt hominibus quam mediocris. *Sermone* 18.

Hippocratis. Quemadmodum in bona corporis conſtitutione periculum morbi perſpicuum ſæpiùs ineſt.Sic in magnitudine proſperitatum nihil ſubeſt diu tutum. *In epiſtol.ad Damagetum.*

¶ Exempla Historica.

Erichtonius Dardani ex Beata F. omnium hominum fortunatiſſimus fuiſſe veterum Græcorum hiſtoriis traditur. *Gelius lib.9.cap.*19.

P. Craſſus Mucianus quinque rerum bonarum maxima habuit, & præcipua. *Vide titul.ex Gell.lib.*1.*cap.*13.

Unus hominum ab hoc ævi *Felicia* ſibi cognomen aſſeruit L.Sylla civili nempe ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quod proſcribere tot millia civium ac trucidare potuiſſet. *Plin.lib.7.cap.*43.

Agrippina Auguſta inter fœminas Romanas;quæ ante eam fuerunt, uni contigit, ut Romani principis uxor,ſoror,mater,ac filia haberetur. Germanici enim filia fuit, quem Tiberius Imperij ſucceſſorem adoptaverat: Claudium Auguſtum virum habuit: Caligulæ ſoror erat:deni que Neronem peperit. *Fulgoſ.lib.*8.*cap* 16.

Conſtantinum magnum non ſupplicantem dæmonibus,ſed ipſum verum Deum colentem, Deus tantis terrenis implevit muneribus, quanta optare nullus auderet. *Auguſt.l b.*5.*de civit. Dei,cap.*25.

Ambroſius Epiſcopus, cum apud divitem quendam hoſpitandi gratia divertiſſet: & ille ſe nihil unquam in vita adverſi paſſum jactaret, è veſtigio cum ſuis receſſit, dixitque, ideò ſe inde fugere, ne unà cum homine perpetuis proſperitatibus uſo,ſtatim periret. Haud ita procul exceſſerant, & reſpicientes, vident ædes illas cum omnibus, qui ibi erant, terræ hiatu jam abſorptas. *Marullus lib.*5.*cap.*3.

¶ Hieroglyphica.

Si caduceo cornucopiæ adjiciatur, felicitatis indicium eſt:quod in Veſpaſiani & aliorum nummis obſervavimus. *Pier.Val.lib.*15.

Ad hæc *Navis* in aliquot veterum monumentis felicitatis hieroglyphicum eſt: ut in Hadriani nummo, quæ remigio vecta, pulcherrimèque elaborata viſitur: cum inſcriptione, Felicitati Aug. Sub navi verò, S. D. Cos. III. *P. Pier.Valer.lib.*45.

Quod etiam *Olea adiecta caduceo* felicitatis hieroglyphicum habeatur,multa veterum numiſmata indicio ſunt,quæ in ipſius caducei commentario continentur. *Idem lib.*53.

Vitis etiam felicitatis eſt hieroglyphicum. Artis enim divinandi periti ſeu conjectores ſcribunt: ubi ejus ſignificata examinant, *Vuam* in ſomniis viſam,etiam extra tempus, felicis eſſe præſagij. *Idem lib.*53.

¶ Emblema.

In momentaneam felicitatem.
Emblema A.Alciati.cxxiv.

Aëream propter creviſſe cucurbita pinum
Dicitur, & grandi luxuriaſſe coma.
Cum ramos complexa, ipſumque egreſſa cacumen,
Se præſtare aliis credidit arboribus.
Cui pinus, Nimium brevis eſt hac gloria: nam te
Protinus adveniet, qua malè perdet, hyems.

Vide Beatitudo, Fortuna, Infelicitas, Miſeria.

Feriæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Feriæ Græcè ἑορτὴ, ἅς, & ἑορτὸς, ἥτου, ὁ, feriatus dicitur; ſic dictæ à ferendis epulis:In his enim epulæ fiebant ex porcorum frugúmque proventibus.Feriarum publicarum genera erãt quatuor apud Rom.Stativæ univerſi populi communes,quæ certis & conſtitutis diebus fiebãt, in quibus præcipuè ſervabantur Agonalia,Carmentalia,Lupercalia.Cõceptivæ,quo quotannis à magiſtratibus vel ſacerdotibus cõcipiebãt certos,ſive incertos dies,ut ſunt Latinæ,Semẽtinæ,Paganalia,Cõpitalia.Imperativæ,quas Cõſules,vẽl præcones,pro arbitrio indicebant. Nundinæ paganorum ac ruſticorum, quibus ad negotia & merces conveniebant.

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Lacedæmonem peregrinum quendam conſpiciens ſeſe ſtudioſè ad feſtum diem componentem. Quid facis, inquit?At non quilibet dies viro bono feſtus eſt? Senſit,hunc mundum eſſe phanum Deo dignum, in quo conſtitutus homo ſemper honeſtè, velut in conſpectu numinis omnia cernentis, verſari debet. Detorſit huc proverbium,quo dicitur, Pigris ſemper eſſe feſtum. *Laërt.lib.*6.

Antiſthenes interrogatus,quid eſſet dies feſtus? Gulæ irritamentum, & luxuriæ occaſionem eſſe dixit. *Stob. & Max.ſerm.*27.*Anton.in Meliſſ.part.*1.*ſerm.*39.

Vide Sabbathum, & Solemnitas.

Fermentum.

¶ Loci Biblici.

Fermentum. Fermento in Paſchæ celebratione non utendum Exodi. 12. 15. & 13. verſic. & 7. qui fermentum comediſſet in Paſchæ celebratione, moriebatur, ibidem. Fermentum oblationibus non permiſcendum; Levitici 2.11. Fermentum in bonam partem,Matthæi 13.33. ubi Eccleſia comparatur fermento repoſito in farina. In malam, pro peſtilenti doctrina, Matthæi 16. 6. Lucæ 12. 1. Galat. 5. 9. Allegoricõs pro eadem accipi poteſt & Levitici 2.11.& 6.16. Deuteronomij 16. 13. Fermentum veteris malitiæ expurgandum, 1. Corint.5.7.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fermenti conditio bona.

Simile eſt regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum. *Matth.*13. *Luc.* 13.

Mala.

Intuemini & cavete à fermento (id eſt,à doctrinâ & hypocriſi)Phariſæorum & Sadducæorum. *Matth.*16.

Expurgate vetus fermentum,ut ſitis nova conſperſio,ſicut eſtis azymi: etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ,ſed in azymis ſinceritatis & veritatis: 1. *Corinth.*5.

Fermentum, farina quæ ſubigitur, prius quàm addatur ſal,ad pultis modum decocta & relicta donec aceſcat. Hebr.*Seor.*Græc.ζύμη,φύραμα à quo Latinum fermentum. Jacens in fermento mulier inflata & irata dicitur. *Plaut.*

Ferocitas.

¶ DEFINITIO.

Ferocitas eſt verborum in congreſſionibus & vitæ quotidianæ uſu duritas. Homo contumax ita & comparatus, ut ſi quis ex ipſo ſciſcitetur. Ubi eſt ille? reſpondeat. Ne ſis mihi moleſtus, ſalutatus, ſalutare invicem negligit, cúmque aliud vendit, indicare quidem merces ſuas, interrogatus quanti? non dignatur: verùm ipſe potius emptorem interrogat, ecquid inveniat damnandum? Religioſis quoque hominibus, & qui ad feſta ſolemnia Diis dona mittunt, dicere ſolet minimè gratum ipſis iri, *Si quid divino acceperint munere.* Si quis illum vel invitus,aut expulerit,aut pepulerit,aut pede preſſerit, non eſt exorabilis. Et cum amico dixerit,collationem pecuniæ ab ipſo petenti, nihil ſe daturum, poſtea ipſe ultrò afferet, dicétque velle ſe hanc quoque pecuniam perdere. In via ſi ad lapidem offenderit, maledicet illi. Et ut aliquando ſubſiſtat alicujus expectandi cauſa: nunquam tamen diutius cuiquam præſtolabitur. Item ut cantet in conviviis, aut vice ſua recitet, aut ſaltet, adduci non poteſt. Poſtremò diis ipſis vota facere non curat. *Theophraſti caracteres.*

Ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi apparent. *Tacitus, hiſt. lib.*1.

Fertilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Fertilitas, Agrorum & frugum ubertas ac fœcunditas εὐτηνεία, εὐφορία. Hebr. *Sobbahh*, à verbo *Sabah*, ſatur fuit, ſatiatus eſt. In abundantia etenim frugum terra bonis veluti ſatiata videtur. Fertilitas magna in terra Ægypti, *Geneſ.*41. 47. à Deo eſt *Eſa.*55.10.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De fertilitate terræ. Dial. lvii.
Franciſci Petrarchæ. Gau.

Fertilis ager eſt mihi. R. Vim fœcundatoris intellige, doniſque cœleſtibus ſic utere, ne diſpliceas largienti, quod ita demum ritè facies,ſi & ſobrietatem & modeſtiam fertilitas non excluder & ubertatis in partem egeni venient atque amici. Nil ſoli dulce, nil ſapidum. G. Agrum fertilem exquiſitiſſimè colo.R.Non homo terræ,ſed terra homini ſervire debuerat, hominum culpis effectum eſt,ne terra poſſeſſori ſuo ſine labore reſpondeat. Inculta meſſem horridam, lappas,& tribulos paritura, hanc ferro ſollicitare, miriſque blanditiis mollire mortalis coëgit indigentia.Hinc agriculturæ fluxit initium,ſanctiſſimæ & innocentiſſimæ quondam vitæ. Nunc uni ex multis & priſco labori, & novis vitiis obnoxiæ,poſtquam nil invidiæ atque avaritiæ inacceſſum ruſticas etiam caſas urbana piacula pervaſere. Certe ultimos hominum ruſticos malos fuiſſe convenit, unde illud poëticum *Extrema per illos juſtitia excedens terris,veſtigia fecit.* Sed verendum, ne qui mali fuerant noviſſimi primi ſint, ut ſi unquam forte eſſet ad virtutem reditus,& ad priſcos mores, in hoc quoque ſint ultimi. Nunc ad ipſam agriculturæ artem redeo, quæ magnis olim tractata viris atque ingeniis in pretio fuit,in qua ut multis in rebus altum locum Cato Cẽſorius tenet,de quo cum veriſſimè ſcriptum ſit, optimus Senator, optimus Orator,optimus

Imperator tandem laudis ad cumulum illud est additum, sine æmulo, sive sine exemplo sui temporis agricola. Quem puderet igitur cum Catone terram colere. Quis omnino sibi turpe aliquid duceret, quod pulchrum ille sibi duxisset? qui præter corporis atque animi virtutes rerũ gestarum gloriam, etiam de Hispania triumphasset? Quis solicitare atq; hortari boves erubesceret, quos insulcum urgeret illa vox, quæ tot magnos exercitus in prælium accendisset, tot ancipites causas disertissimè perorasset? Quis rastrum atque aratrum fastidiret; quod illa triumphalis ac philosophica manus attingeret? quæ insignes de tot hostibus victorias peperisset, tot de rebus optimis præclaros libros scripsisset, sive ad philosophiam, sive ad historiam, sive ad usum vitæ spectantibus quales sunt, quos de hoc ipso quod nunc loquimur, scripsit? Primus equidem apud nos colendi arvi præcepta collegit in formam artis, ac redegit in literas. Secutique illum multi alij quorum quidam humile illud ac depressum artificium nobilissimis versibus extulerunt, quos nunc memorans, nec humanæ immemor necessitatis agriculturam certe non improbo. Nunquam tamen aut Scriptorum claritas aut inopiæ metus coget, ut liberalibus & honestis artibus præferendæ censeam, nec æquandam quidem. Quamvis enim eosdem duces simul illustres & agricolas, primum illud imperij tempus habuerit, mutata jam spatio res est. Neque (ut fragilior nunc natura est) ad res tam varias ingenia nostra sufficiũt. Hæc ætate igitur excellentibus viris agriculturam operam dare nõ pro arte vel negotio, sed pro otio & cuiarum alternatione permiserim, utque interdum teneros ramos pubescentibus gemmis inserere, luxuriantia folia curva falce compescere, lascivos palmites prolis in spem scrobibus cavis infodere, sitientibus pratis querulos rivos prono calle divertere, illos sinam: sic fodere pertinaciter atque arare, totoque animo incumbere terris (nisi necessitas cogat) indecorum atque indecens docto fortique viro arbitror, cui nobilioris exercitij deesse materia vix possit. Natura parens optima dum multas mortalibus artes daret, ipsa etiam distinxit ingenia, ut cui quisque erit aptissimus, illi insistat videbis aliquem, qui mediocri ingenio tam solerter aut arva sulcet, aut maria, ut hac in re cujusvis acumen philosophi nulla sibi conferri possit industria, stultum & inglorium fuerit cum alio, non in tua, sed illius arte contendere, ubi toto major vertice minor appareas, & victor in maximis, multis ac parvis in rebus facile vinti queas G. Ager hac mihi æsta te perfertilis fuit. R. Proximam operire præsens sæpe fertilitas venturæ sterilitatis arrha est: rara quidem sine intermissione prosperitas. G. Diligenter agrum colui. R. Lætam cum illa forte vindemiam pactus, an & cum pruina, aut etiam cum grandine pepigisti? G. Solito largius arvum sevi. R. Plures pasces grues rure, plures domi mures, volucrum hospes ac vermium, soli excussor, areæ compactor, horrei architectus; metentium servus, ac terentium? G. Sevi agrum largiter. R. Esto in spe bona, meres, quod sevisti triticum, atque sollicitudinem, nisi illud est verius, quod triticum plurimorum, sed anxietas tua est, & ut propriè dixerim, ager ipse est animus cultus, intentio, semen, cura, messis labor, hãc uberrimam percipies. G. Rus optime colui. R. Dicam quod mireris, illi ipsi antiqui agricolæ, viri fortes, quibus gloriæ fuit agricultura, colendum bene censuerunt, sed non optimè. Incredibile primo forsan auditu, at experientiæ comprobatione verissimum, vix enim fertilitas sumptum æquat, estque apud ipsos veteres homines atque agri comparatio non inepta, ut uterque si sumptuosus fuerit, quamvis & quæstuosus reliqui nihil aut modicum sit. Neutrum magni igitur existimandum. G. Summo studio terram colo. R. Te te mallem coleres, sed terrestre animal terram amas: nec multum cum tu illam quam nunc percolis, impinguabis. Cole agrorum atque arborum quantumvis, neque multos terræ pedes ad ultimum occupabis, neque, (ut ait Flaccus) *Harum quas colis, arborum, te prater invisas cupressos nulla brevem dominum sequetur.*

Festinatio

¶ Loci Biblici.

Festinatio bona commendatur: Hebr. 4. 11. 2. *Petr.* 3 12.

Festinatio vitiosa cavenda. *Prov.* 18. 13. & 19. 2. & 28. 20. 22. *Esai.* 59. 7 *Rom.* 3. 15. 1. *Tim.* 5. 22. *Iac.* 1. 19.

Festinatio nimia corrigenda, 2. *Petr.* 3. 8. 9. 10.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Ergo diversissimæ sunt diligentia & festinatio. Illa est bonum curæ & attẽtionis, hæc est præceps & confusa. Id quod Augustus, vir unicè solers, probè intellexit, cum illud suum usurpavit. Festina lentè, id est, ad rem gerendam primùm assume industriam. Industriæ adde celeritatem, diligẽtiam tempera aliquâ non quidem tarditate, sed mora & expectatione. Ex hac mistura fit expetenda illa maturitas, quæ asperrima quæque ac difficilia tractatu salutari exitu terminare potest. Non in eo omnia sunt posita, ut festines, sed ut ne properes ante tempus, nec cesses in tempore. Quicquid festinatur, nec bene exploratur, nec feliciter conficitur. Extraordinariæ paucisque concessæ felicitatis est, laudem diligentiæ posse cumulare gratiâ celeritatis. Festinationem; quâ nulla negotiis est nocentior, pœnitentia sequitur, sed vera & inutilis. Sæpè quæ in se multas utilitates continebant, festinata exactione comperta sunt usu sterilia; Quomodo canis festinans quod dicitur, parit cæca. At diligentiam perfectio coronat. Res festinatione præcipitata, nunquam in integrum restitui potest? at accelerata suas laudes assequitur. Quapropter nos eam sive celeritatem laudamus, quæ ubi opus est, gradum sistit, ubi maturandum: non ultrà destinata procurrit nunquam est tam incitata, nunquam tam rigidè ambulat, ut ubi resistere jussa est, non à cursu ad placidum incessum revocari possit. Hæc est illa properantia quam eventus ut plurimùm commendat. Nam quicquid fit satis benè, id satis citò fieri aiunt. In iis quæ talia sunt, minus benè fiant, omnis celeritas non solùm est effusa, sed & noxia, & parum decora, Nimirum tali re est potiùs concitatio quædam vehementior, quæ vix probari potest, nisi in iis animalibus quæ sola velocitate commendentur. Hæc est pernicitas, dos corporis, index virium & comes alacritatis cujus ope ingentia spatia sæpissimè sunt contracta, ipsa famæ celeritas præventa, maxima negotia confecta. Hæc quoque est acerrimorum bellatorum propria laus. Hæc ipsa præter aleam belli aliis utilitatibus mirabiliter servit. Hanc antiquitas finxit esse Jovis filiam, quod is, si, ut aiunt, digitis concrepuerit, momento, ubicumque res postulat opem suam præsentissimam largitur. *Car. Paschalius l. de Virtutibus, & vitiis, c. 48.*

¶ Adagia.

Citiùs quadrigis. Jovis quadrigis.

Subintellige, fugere, quod est ocyssimè fugere. Plaut.

Talaria induere. πέδιλα δύειν.

Id est, fugam adornare, quasique velle quempiam avolare. Cic.

Celerius, quam Bates. Θᾶττον ἢ Βάτης. *Zenodotus.*

Hoc adagio significatur, aliquid quamprimum absolvi, at quasi compendio explicari. Usus eius erit, cum iactare nos volumus, quod facilè perficere aliquid possimus.

Salaminia navis. Σαλαμινία ναῦς,

De prævelocibus hoc dictitatum est.

Ignem palma. πῦρ παλάμῃ.

Imitando exprimi potest, cum protinus aliquid à quopiam est intellectum, ut si scommate dicto statim aliquis in se dictum sentiat.

Aphya ad ignem. Ἀφύα εἰς πῦρ.

Proverbium in iis locum habet, quæ celeriter intereunt aut absumuntur, vel quæ statim ac facilè conficiuntur.

Intra septimanam. ὐ πᾶς ἑβδόμης,

Vti hoc adagio rectè poterimus, quoties admonere volumus, maturè suóque tempore negotium aggrediendum esse. Zenodotus.

Priusquam gallus iterum cecinerit. πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἀλεκτρυὼν ἐφθέγξατο.

Id est. Admodum mane, & antelucano. Sumptum à prisca consuetudine, quæ noctu deliquium & accessum diei galli cantu mettebatur, gnomonibus horariis nondum repertis.

Vivit, incende ignem. ζῇ, καῖε πῦρ.

Vbi in negotij periculosi puncto, festinandum admonemus, & occasionem arripiendam. Vt cum reperta scintillula properatur ne & illa pereat Suidas.

A subeunte portum navi. ἀπὸ καταδυομένης μόνης.

Id est: A subeunte, subandi navi lucrum capias. Monet adagium, celeritatem multum ad quæstum conducere. Sumpta à mercatoribus metaphora, qui merces statim emunt ab ipsis nautis in portum appellentibus.

Matura satio sæpè decipit: ita sera semper mala est. *Columella.*

Admonemur hoc adagio, in omni negotio maturandum esse, neque paulò satius occupare tempus legitimum, quàm serius aggredi.

Ut canis è Nilo.

Locum hoc in iis habet qui leviter ac obiter saltem artem aliquam vel authorem degustarint.

Crisonem Himereum præcurrere.

Hoc est, præcipitanter aliquid agere. Videtur autem huic proverbio prodigiosa Crisonis celeritas locum dedisse de qua Plato in Protagora agit.

Equis albis præcedere. *Plautus.*

Id est: Longo intervallo anteire. Vsus, cum significare volumus aliquem quapiam in re longo post se alios intervallo relinquere.

Citiùs quam asparagi coquuntur.

Accipiendum hoc de re vehementer propera.

E vestigio. ἐκ ποδός.

Dicitur è vestigio fieri, quod citra moram ac protinus fit: ut prisci dicebat, extemplo,

Simul & dictum & factum. ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον.

Vsurpari hoc de iis potest, qui citra moram & cunctationem id, quod verbis pollicentur re ipsa præstant.

Ne nimium calidum hoc sit modo.

Donatus proverbium esse demonstrat quanquam anceps est lectio. Potest enim utrumque legi, & callidum & calidum: ita ut prius ad nimis astutum, posterius ad festinatum consilium referatur. Terentius.

Duobus pedibus fugere. ἐκ δοῖν ποδοῖν καταφεύγειν.

Hoc est: Summa vi summóque conatu confugere. Arist.

In foribus adesse. ἐπὶ τοῖς θύραις.

Pro eo, quod instat, jamque in proximo est. Hanc Deus dicit ad Cain, Genes. 4. Sin male egeris statim in foribus peccatum tuum aderit.

Velis equisque. *Cicero.*

Vtimur autem hoc proverbio, cum extremum conatum significare volumus.

Navibus atque quadrigis.

Hoc est: Summo studio, summáque festinatione. Vnde Flaccus in epistolis: Strenua non exercet inertia, navibúsque atque quadrigis

Petimus bene vivere, quod petis hic est.

Vir fugiens haud moratur lyræ strepitum. ἀνὴρ γὰρ φεύγων οὐ μέλει λύρης κτύπον.

Dicitur hoc de iis, qui in rebus periculosis ac seriis properandi studio leviora negligunt.

Ocyor accipitre. Θοώτερος ἠέτεω, *Homer.*

Licebit nobis uti hac proverbiali hyperbole, cum admirandam celeritatem indicare capimus.

Pagaso

Pegaso velocior. Πηγάσου ταχύ τερ.

De præveloc̃ibus hoc dicitur. Nota fabula de equo alato.

Duobus clavis fugere. ἀμφοτέροις χερσίν.

Huic affine est illud : Duobus pedibus fugere. De quo supra.

Quantum pedibus potes. ὡς ἔχει ποδῶν ἐκαστον. *Plato in Gorgi.*

Proverbium translatum à corpore ad animum. Quod enim in corpore sunt pedes, id in animo sunt affectus, quibus aliquod expetimus, aut refugimus.

Qui nimium properat, serius absolvit. σπεύδων ἔχειν ταχὺ βραδέως ἀπαλλάττει, μᾶλλον βραδύνει.

Monet adagium, instituenda rei non tam celeritatem, quam curam adhibendam esse, nec postea sit in mora quod in operis ingressu fuerit erratum.

Gall. Qui tost commence, tard acheve.

Ante victoriam encomium canis. πρὸ τῆς νίκης τὸ ἐγκώμιον ᾄδεις.

Gall. Chanter le triomphe devant la victoire.

Quadrat hoc in eos, qui præpropere gloriantur, re nondum confecta. Plato in Lysidi.

Ante lentem augere ollam, πρὸ τῆς φακῆς αὐξάνειν τὴν λοπάδα. *Athenæus.*

Hoc est : Spes ingentes ante in animo concipere, quàm res ipsa teneatur, aut polliceri, quod ipse nondum habeat, aut præpropere sibi placere, quasi jam possideat etiam ea, quæ procul absunt, ut teneantur.

Æstate penulam deteris. ὁ θέρει τὴν χλαῖναν κατατίβεις.

Rectè dicitur in eos, qui res necessarias temere, nec in tempore profundunt, aliquando usui futuras, si serventur. Zenodotus.

Non statim finis apparet. μὴ ἅμα ἔχῃ τὸ τέλος καταφαίνῃ. *Herodot. in Polyhymnia.*

Usurpari hoc proverbium tum potest, cum reprehendendi illi sunt, qui negotio vix cœpto rem sese habere factam arbitrantur : cum tamen exitus sæpe initiis non respondeat.

Canis festinans cœcos parit catulos. ἡ κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει. *Aristoteles.*

Dicitur autem de iis proverbium, qui nimiò festinandi studio rem parum absolutam reddunt.

Muscum demetere. ἄμυα θερίζειν.

Id est : Prius emolumentum tollere quam opportunum est. Translatio sumpta ab iis, qui, quamprimum ager obduci cœperit herba, statim demetunt, nec gramen adolescere sinunt.

Olim pueruli præcoci sapientia. *Apul.*

Adaptare licebit ad discipulum, qui in ipsis statim rudimentis sibi placet.

Citius quàm formicæ papaver.

De subita rerum consumptione non aliter, quam si quis agmini formicarum papaver objiciat : tum enim statim totus acervus distrahitur.

Dædaleum remigium.

Usus erit, cum celeritatem significare volumus. Plaut. In Amphitryone.

Ante pilos sapis.

Accipiendum hoc est de sapientia præcoci, præsertim boni ominis, sive naturæ ea debeatur, sive alij extraneæ causæ.

Ante barbam doces senes. πρὶν ἢ γενειᾶν διδάσκεις τοὺς γέροντας.

Festinatio, properatio, σπουδή, Hebr. *Chippazan*, à verbo *Chaphaz*, festinavit pavidus & cum terrore, festinanter motus est cum timore, præceps fuit. Vide *Exod.* 12.11. *Deut.* 36.3. *Esa.* 52.12.

¶ Exempla Biblica.

Festinationis bonæ exempla : Abraham. Genes. 18.6. Loth. 19.22. Rachel. 31. 33. Uxor Manue. Jud. 13.11. Dan. 1. Sam. 17.48. 2. Sam. 15.14. Abigail. 1. Sam. 25. versic. 18. Semei. 2. Sam. 19.16. Mulieres, Matth. 28.8. Bartimæus cœcus, Marc. 10.50. Maria, Luc. 1.39. Pastores, 2.16. Zachæus, 19.6. Duo discipuli, 24.33. Samaritana, Jo. 4.29. Paulus, Act. 20.28. Phil. 2.28. 1. Thess. 2.17. Timothèus 2. Timoth. 4.9. Titus, Tit. 3.12. Festinationis malæ exempla : Nutrix Miphiboseth, 2. Sam. 4. 4. Eunuchus Acabi, 2. Reg. 21.9.11. Cursores Assueri, Esth. 3. versic. 15. Samsai, Scriba, 1. Esdr. 4.23. Peccatores, Prov. 1.16. Esai. 59.7. Rom. 3.15. Nabuchodonosor, Dan. 2.13 Judæi, Agg. 1.9. Antiochus, 2. Macch. 9.14. quidam ex militibus, Matth. 27 48. Herodiadis filia, Marci. 6.25. Summi Sacerdotes, 15.1.

¶ Sententiæ Historicæ.

Festinatio improvida est cœca. *Livius, dec. 3. l. 2.*

Multos etiam bonos festinatio perfundedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmaturata vel cum exilio properant. *Tacit. Ann. l. 3.*

Exercitui festinatio est utilis, si ei pugnandum est adversus hostes non in procinctu & castris habitos, per opimæ regionis municipia desides, tantum hostibus metuendos : qui quanto ferocius ante se egerint, tanto insolentius voluptates hauserunt, qui circo, theatris, & amœnitate urbis primariæ emolliti, aut valetudinibus fessi sunt. Nam si eis additur spatium, redit & his robur meditatione belli. *Tacitus, hist. l. 3.*

¶ Hieroglyphicum.

Apua piscculus, ex eo genere, qui ex sola pluvia procreantur, festinantiæ signum erat. Nam ubi piscis ille vel minimum concaluerit, coctus est : unde adagium : *Ad ignem Apua* : cum quid celerrime factum vel ipso temporis momento significamus. *Pier. Valer. l. 30.*

¶ Emblema.

Emblema XX. And. Alciati.

Maturare jubent propere, & cunctarier omnes,
Ne nimium præceps, neu mora longa nimis.
Hoc tibi declaret contextum Etheneidæ telum.
Hæc tarda est, volitant spicula missa manu.

Vide Cunctatio, Mora.

Fidejussio.

¶ Definitio et Etymolog.

Fidejussio, Græcè ἐγγύησις, εως, ἡ, ἐγγυάομαι, fidejubeo dicitur : undè fidejussor, qui pro alienis debitis intercedit, qui ἐγγυητὴς, οῦ, ὁ, dicitur. Hebr. *Harrubbah*, à verbo *harab*, pro alio promisit, fidem suam interposuit, promisit. Latina locutio est emphatica, qui pollicetur & jubet ut suæ fidei creditor stare velit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fidejussio solerter cavenda.

Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo. *Prov.* 11.

Stultus homo plaudet manibus, cum spoponderit pro amico suo. *Proverb.* 7.

Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo. 10.

Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Si enim non habes unde restituas, quid causæ, ut tollat operimentum tuum de cubili tuo ? 22.

Non spondeas super virtutem tuam : quod si spoponderis, quasi restituens cogita. *Eccl.* 8.16.

Vir repromittit de proximo suo, & quum perdiderit reverentiam, derelinquetur ab eo. Repromissio nequissima multos perdit diligentes, & commovit illos quasi fluctus maris. Viros potentes, gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis. 29.

Vigilanter redimenda.

Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Fac ergo, quod dico, fili mi, & temetipsum libera : quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum. Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de manu aucupis. *Proverb.* 6.

Ex corde recognoscenda.

Vir bonus fidem facit proximo suo, & qui perdiderit, confusionem derelinquet sibi. Gratiam fidejussoris ne obliviscaris, dedit enim pro te animam suam. Repromissionem fugit peccator & immundus. Bona repromissoris sibi adscribit peccator, & ingratus sensus derelinquit liberantem se. *Eccles.* 29.

Recupera proximum secundum virtutem suam, & attende tibi, ne incidas. *ibidem.*

Fidelis, Fidelitas.

¶ Loci Biblici.

Fidelis, pro constanti, quique præstat revera, quod promisit, 2. Thess. 5. 24 Deus πιστὸς fidelis dicitur, id est, verax benignissimè stans promissis gratuitis erga suos, Deuter. 7. 9. & 32. 4. Psalm. 145. 13. Esai. 49. 7 2. Corint. 1. 9. & 10. 13. 2. Corint. 1. 18 1. Thess. 5. 24. 2. Thess. 3. 3. Hebr. 10 23. & 11. 11. 1. Petr. 4. 19. 1. Joan. 1. 9.

Fidelis Jesus Christus, Deus homo. 2. Timoth. 2. 13 Hebr. 2. 17. & 3. 2. Apoc. 1. 5. & 3. 14. & 39. 11. Fidele Dei verbum, id est, certum, immotum, verum dicitur. Psalm. 19. 8. & 89. 29. & 111. 7. Esai. 25. 1. Timoth. 1. 15. & 3. 15. & 4. 9. & 2. Timoth. 2. 11. Tit. 1. 9. & 3. 8. Apoc. 21. 5. & 22 6.

Fidelem seu fidum sermonem vocat Paulus, Tit. 1. 9. cui merito fides adhiberi possit, sive qui nunquam fallat, quamobrem etiam veritatis nomine significatur, Joannis, 17. v. 17. Nomen fidelis nunc iis tribuitur omnibus, qui fidem & religionem Christianam profitentur, 1. Cor. 7. 12 & 13. nunc solis electis convenit, 1. ad Timoth. 4. 10.

Fideles à fide dicti in sacris litteris, non tam qui fidem datam servent, denominantur, quam qui credant Dei promissis. Fideles omnes per fidem æquales, 1. Pet. 1. 5. Christo conformes. Rom. 8. 29. 2. Corint 3. 18. Christo dari, Psalm. 106. 6. Esai. 8. 18. Jo. 6. 37. 39. & 16. 29. & 17. 16. & 18. v. 9. Domestici Dei, & concives Sanctorum, Ephes. 2. v. 19. Hebr. 3. v. 6. 1 Petr. 2. v. 5. Electi ante mundum conditum, Ephes. 1. v. 4. expositi calumniis, 1 Petr 4. vers. 16. filij lucis, Ephes. 5. 8. tum quia vera luce illustrantur in sese, & in luce ambulant, tum quod aliis etiam prælucent, Matth. 5. 16 adeo ut sceleratorum vitam etiam coarguant, & damnent, Rom. 2. 27. Fratres Christi, Psal. 22. 23. Gens sancta, Petri 2. 9. Gloria Dei, 2. Corinth. 8. 23. mundi domini, 1. Cor. 3. 22. mundi & angelorum judices futuri, 1. Cor. 6. 2 3. Lapides vivi. 1 Petr. 2. v. 5. luminaria in mundo, Phil. 2. v. 15. obnoxij cruci. 2 Tim. 3. 12. 1. Thessalon. 3. 3. 1. Petr. 2. v. 21. & 4. 19 & 5. 9. Pauci, Esa 39. 16. Rom. 10. 16. 21. Cor. 1. 21. Thessalon. 2. 10. 1. Jo. 4 6. primitias Spiritus habent, Rom. 8. 23. Jac. 1. 18. Sancti sunt, Rom. 17. & 8. 27 28. 1. Cor. 2. 2. Cor. 1. 1. Eph. 1. 1. Col. 1. 2. 2. Thessalonicens. 1. 10. Hebr. 13. 24. Petr. 1. 2 15. Sacerdotes sunt & Reges, Roman. 12. 1. 1. Petr. 5. 5. 9. Apoc. 1. 6. Hebr. 13. 15. Templa Dei, Levit. 26. 12. 1. Corinth. 3. 16. & 6. 19. 2. Corinth. 6. 16. Eph. 2. 20. 21. 22. & 4. 30. 1. Petr. 2. 5. in quibus Deus per Spiritum Sanctum residet, Rom. 8. 11. & totus fidelium cœtus ingenti alicui civitati, id est, novæ Jerusalem, comparatur, ex ipsis fidelibus, quasi lapidibus constructæ, Esai. 54. Apoc. 21. Inde est etiam phrasis illa, Ædificare, & ædificatio, Roman. 14. 19. Vide Ephes. 2. 12.

Fideles dicuntur Dei servi, id est, fidi atque constantes in veritatis & pietatis professione, Num. 12. 7. 1. Sam. 2. 35. Matt. 24. 45. & 25. 21. 23. 1. Petr. 5. 12. Fideles mulieres, 1. Tim. 3. 11. Fideles homines erga proxi-

mos,

mos.1.Sam.21.14 Luc.16.11.12.Fideles Dei promiſſiones,ſ.ratæ,immutabiles;Eſai.55.3 Act.13.34 fideles variæ res dicuntur,id eſt, firmæ,certæ, Deò addictæ, ejuſdem ſingulari quadam benevolentia, 1 Sam 2.35. & 20.28.2.Sam.7.16 Pſal.89.38.Eſai.1.21.16. & 7.10.

Fideles quo magis affliguntur,eo magis creſcunt,Exod.1.v.12.in dies proficere debent,Rom.1.17.Eph.1.16.17.& 2.22.& 3.16.& 5.27.Phil. 3.12.Coloſſ.1.3. & 2.2.1. Theſſal.3.10. & 4.1. & 5.23.2. Theſſ. 1.3. Phil.4 5.6.Hebr.3.15.& 6.7.8 10.11. & 10.36. & 13.20.21. Iac.1.5.2. Petr.1.9.8.19. & 3.13.1.Joan.2 8.27. & 5.13.Iud.v.20.

Fidelis interpretatio, id eſt, vera, certiſſima, Dan. 2.45.

Fidelium arma, Epheſ.6.v.11.13.16.2.Cor.10.4 1.Theſſ.5.8.1.Ioan. 3.9.Communicatio,Joan.17.11.Rom.12.4.15.2.Cor.4.15. Epheſ.4.16. Phil.1.5.& 2.1.1.Theſſ.5.11.2.Theſſ.1.3.Philem.v.6.Hebr.10.33.Conditio in hac vita,Rom.8.22.35 Conditio beata.Pſal.16.11. Conſolatio multiplex paſſim in Scriptis propheticis,& apoſtolicis occurrit Contẽptus.Pſalm 79. & 102.9.1.Cor.4.12.14. Fidelium dignitas.Luc.10.23. Joan.1.11.divitiæ,1.Tim.6.6 filij,1.Cor.7.14.Gaudium.Roman.12.12. Phil.4 Gloria, Rom.5.3.2. Tim.4.8.1.Ioan.3.2. Gloriatio vera.1.Cor. 1.30.31.Hæreditas præclara,Gen.15 18.Rom.8.17.1. Petr. 1.4 Libertas, Luc.1.74 Io.8.32.36.Rom.6 18.&7.14.Gal.4 31.Meditatio,Pſalm.1.2. Militia,Rom.6.13.Eph.6.11.12.Mors,Pſal.116.7.15. Heb.11.4. Multitudo,Gen.18.18. Pſal.2.8. & 72.8.Heb.12.1. Nomen libro vitæ adſcriptum,Luc.10.10.Phil.4.3 Apoc.3 7.& 20.12.& 21.26 Officium,1.Theſſ. 5.6.Hebr.10 24 Patientia,Matth.5.39.Rom.5.3.Perfectio,Rom.7.25.& 6 5 1.Io.1.9.& 2.3.&c.Preces,Eſa.49.8. Prudentia, Matth.10.16.Salus, Rom.8.28 Sermones,Eph.4.3.29.& 5.4 Simplicitas,Matth.10.16 Rom. 16.19 Victoria,1.Joan.16.33. Roman. 8.37 Vita, Luc.1.74.75. Roman. 6.11.12.13.1.Cor.9.24.Virtutes.2.Petr.1.5.&c.

Fidelitas, Obſervatio fidei,Hebr.*Emun* à verbo *hemin:*fides *Emunah:* unde Amen.Gr.τὸ πιστὸν, fidelitas ſervanda eſt,Prov 25.14.& 28 20.Luc. 16.10.1.Co.4.2.Ep.6.5.6.Col.3.22.1.Tim.6.1.2,Tit.2.9.10.1.Pet.2.18.

¶ Exempla Biblica.

Fidelitatis exempla:Eliezer ſervus Abraham,Gen 24.v.33.Jacob.31. v.40.Joſeph.39.v.8.& 41.v.47.48. Moyſes,Num. 12.v.7.Hebræ.3.v.2. Rahab.Joſue 2.v.4.Joſue,Joſ.6.v.17.Nuntij,v.23. Principes Iſraël, 9.v. 18.Ioſuæ & fortiſſimi bellatores.10.v.7.Samuel,1.Sam.3.v.19.20. Ionathas,19.v.1.& 20.v.32.35.David, 22.v.14.23. & 24.v.8.& 26.v.9.10. Viri labes Galaad.31.v.12. Urias. 2. Samuel. 11.verſ.11. Ioab, 12.v.28 Ethai.Gethæus, 15.v.22.Populus, 18.v.3.Iuda. 20.v.2.Abiſai, 21.v.17. Elias.1.Reg.18.v.15.16. Ioſaba filia Ioram. 2. Reg. 11.v.3.Ioiada v.4. tres viri,1.Par.11.v.18. Ædificatores templi, 2 Paral. 54.v.12.Raphaël, Tob.10.v.7.Abraham,1 Macch.1.v.52.Bacchides,7.v.8.Deus,1.Cor.10. v.13 1.Tim.1.v.15. & 4.v 9.Paulus, Gal.6.v.17.Silvanus,1.Petr.5.v.12. Antipas, Apoc.2.v.13.

¶ Exempla Historica.

Zeno cuidam promiſerat quingentos denarios mutuo, admonitus ab amicis: hominem eſſe malæ fidei,tamen credidit, vel ob hoc,quia promiſerat, & ſumma erat exilis. *Eraſ. in Adagiis.*

*Fridericus dux Auſtriæ,*Alberti Cæſaris filius, commiſſurus prælium adverſus Ludovicum Bajoarium, quicum de Imperio contendebat, quamvis Marchiones Brandeburgenſes cum hoſtibus ſentirent:his tamen promiſſam ante pecuniam numeravit, alienam fidem accuſari quam ſuam mallens. *Æn.Sylv.lib.3.Com. in Panor.*

In Aureliano ſcribit Flavius Vopiſcus, rarum eſſe, ut Syri fidem ſervent, imo difficile: ceu dempta modo horrorum cura operoſiore boni majoris, nil præterea in Syrorum ingeniis fere ſit requirendum. *Gel.lib. 15.cap.25.A.L.*

Parthis fides nulla, niſi quantum expedit, quibus utilitas ſemper eſt fide ſanctior. *Alexander ab Alexandro l.5 c.10.*

Græcorum Gens male audit paſſim apud Poëtas Latinos,& item apud Ciceronem:non ſolum quaſi voluptatibus addicta,& effœminata deliciis; verum etiam lubrica quaſi fide. *Eraſ. in Adagiis.*

Lacones ut infidos deſcrip. Eurip. in Andromacha:

Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα. Id eſt.

Sparta inhabitatores, doloſus ſenatus.

Et Ariſtophanes in Acharnenſibus:

Οἵτινὲς ἔστε βαμοὶ, ἔστε πίστις, ἔθ' ὅρκος ἡμῖν. Hoc eſt.

Quibus nec ara, nec fides, nec jusjurandum manet.

Calius.l.18.c.5. A.L. & Eraſ. in Adag.

Cognata virtus Amicitiæ eſt Fidelitas, quæ in vera benevolentia mutua & omnibus officiis amicitiæ debitis, ſervat conſtantiam in rebus ſecundis & adverſis.

Scilicet ùt fulvum ſpectatur in ignibus aurum,
Tempore ſic duro eſt experienda fides.

Pugnat cum fidelitate perfidia adeo inter homines uſitata ut Ariſtoteles frequenter dixerit: ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος. *O Amici nemo eſt amicus.*

Et Antigonus Rex, quotidie clara voce Deum orabat, ut ab eo adverſus amicos defenderetur:Interrogatus autem,cur non potius adverſus inimicos regi ſe peteret.Ab illis,inquit, qui palam hoſtes ſunt,poſſum mihi ipſe mediocri diligentia cavere. Sed ab amicis fucatis & perfidis non poſſum mihi ipſe cavere, ſed Deo protectore opus eſt. *Regula vitæ.*

¶ Hieroglyphicum.

Fidelitatis Hieroglyphicum *Canis* eſt: & Socrates apud Platonem in Phœdone per *Canem* jurat: quum putat fidem & obſequium præſtandum iis, qui rerum habenas in civitatibus moderantur. *Pier. Valer. lib. 5.*

Fides.

¶ Definitio et Etymolog.

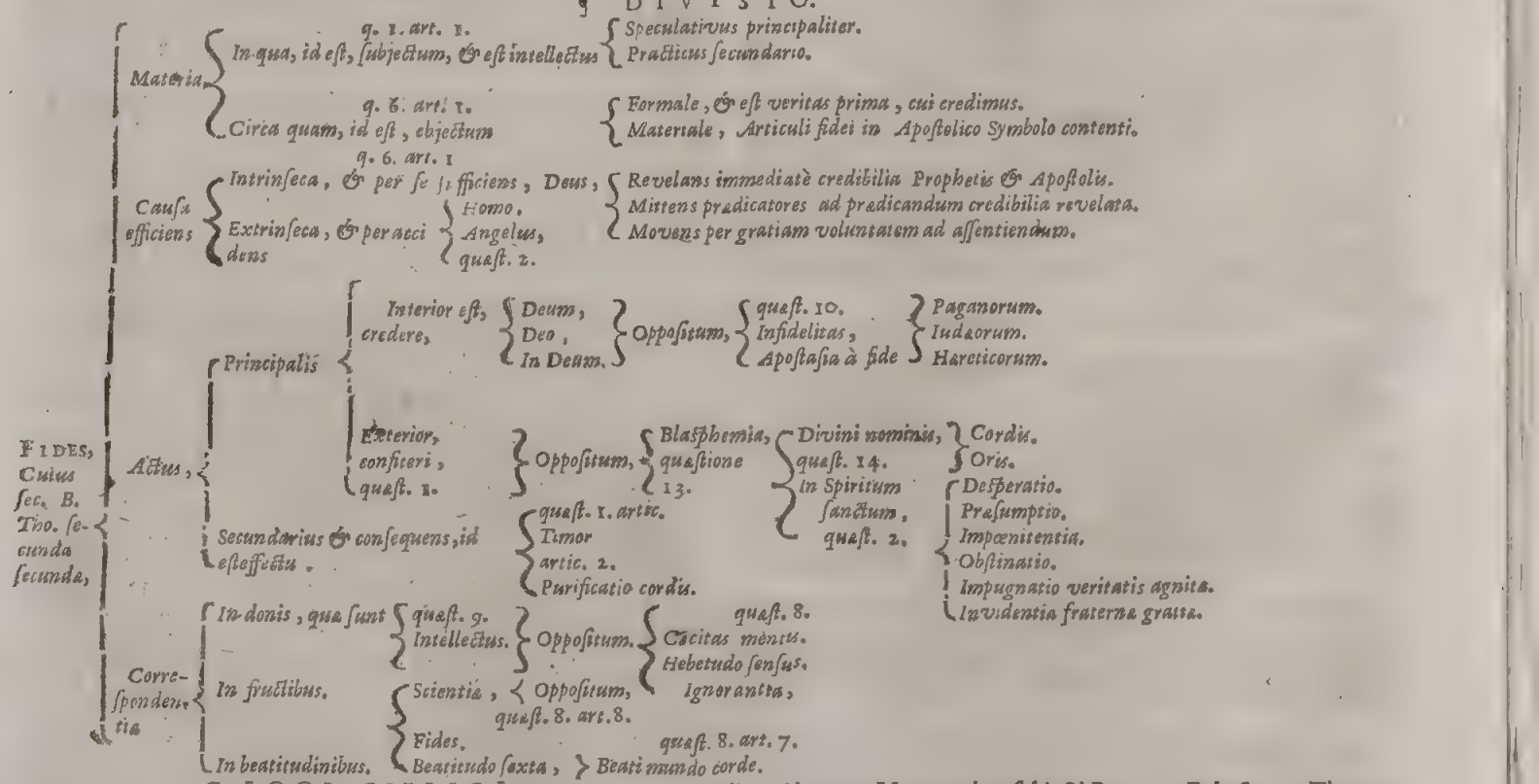
Fides, Græcè πίστις, ἑως ἡ, & πίθω, fido dicitur.Fides multipliciter ſumitur: nam quandoque dicitur ſponſio. Item fidelitas. Item conſcientia. Item creditum, vel collectio creditorum. Item ſacramentum, Item fides miraculorum, de qua 1.*Cor.*13.*Et ſi habuere omnem. &c.* Item fides viva, de qua *ad Hebr.* 11.

Fidus, & fidelis differunt, ſecundum Donatum ſuper Terent. Quod fidus eſt amicus, fidelis eſt ſervus. Fidi in maximis, Fideles in minoribus negotiis.

Fides quid differat ab opinione, vide infra in Opinio.

Fides eſt dictorum conventorumque conſtantia & veritas. Cujus contrarium fraudatio. Vel, Fides eſt opinio vehemens. *Ariſt. 4.Top.Cic. de Offic.* dicta, quod fieri debeat, quod dictum eſt.

¶ DIVISIO.

¶ LOCI BIBLICI.

Fides in ſacris litteris varie capitur.

Primo, ſignificat veritatem & conſtantiam in ſervandis promiſſis Pſalm.25.10. & 86.15. Rom.3.3.

Secundo, accipitur pro ipſa doctrina fidei, ſeu pro evangelio, cui creditur, idque per Metonymiam ſubjecti.Rom.1.5. Epheſ.4.5.1.Tim.1.1. 19. Hoc ſenſu dicitur fides Apoſtolica, pro doctrina.

Tertio, ſumitur pro complemento, ſeu impletione promiſſionum divinarum in Veteri Teſtamento factarum, ſeu pro rebus ipſis promiſſis olim; & ſuo tempore exhibitis. *Galat.* 3.23.

Quarto

Quarto, capitur pro obligatione illa facta in Baptismo, ad profitendum veram religionem, & ad credendum in hunc Deum, in cujus nomen baptizamur. 1. *Tim.* 11.12

Quinto, denotat externam religionis & fidei professionem. Jac. cap. 2. vers. 24.

Sexto, significat notitiam, assensionem & persuasionem de gratia Dei temporaria, ut quæ in Christo radices non agat, sicut dicitur, Luc. 8. 13. Quæ species dicitur historica.

Septimo, declarat notitiam beneficij Christi, qualis est in piis. Rom. 1. 11.12.

Octavo, sumitur pro fidelitate in faciendo officio, & animo à fraude & furandi cupiditate alieno, studioseque conservandi atque tuendi aliorum facultates & bona. Tit. 2.10.

Nono, idem est quod justitia. Psalm. 11975.

Decimo, denotat quandoque certam persuasionem de futuro aliquo effectu miraculoso conceptam ex revelatione aut promissione singulari. 1. Corinth. 12.9. & 13.2. Matth. 17.6. Luc. 17.6. Hanc appellant fidem miraculorum.

Vndecimo, indicat fiduciam consequendi bonum aliquod terrenum corporale. Actor. 14.9.

Duodecimo, usurpatur pro certa notitia & securitate libertatis Christianæ, Rom. 14. vers. 1.12.

Decimotertio, accipitur etiam pro spe per Metonymiam causæ efficientis, 1. Petr. 1. v. 5. ubi dicitur, nos virtute Dei custodiri per fidem ad salutem: quum tamen per spem proprie hoc fiat: Est enim illa salutis plenè occupandæ patiens expectatio.

Decimoquarto, tanquam μέσον vocabulum sumitur, aut pro constantia in officio, aut in stabilitate. 1. Sam. 26.23.

Decimoquinto, significat studium & zelum in observanda religione Christiana. *Rom.* 1.8.

Decimosexto, denotat specialiter fidem salvificam & justificantem. Ephes. 2.8. Roman. 3. 28. Reliqua ex Theologorum libris sunt haurienda.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sponsabo te mihi in fide. *Ose.* 2.

Quid cogitatis inter vos modicæ fidei? *Matt.* 16.

Respondit ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes; & nos credimus, & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei. *Ioan.* 6.

Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. *Rom.* 1.

Justitia Dei est per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum: non enim est distinctio. 3.

In fide vivo filij Dei, qui dilexit me; & tradidit semetipsum pro me, non abjicio gratiam Dei. *Galat.*

Cognoscite, quia qui ex fide sunt, hi sunt, filij Abrahæ. 3.

Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. *Ibid.*

Nos autem, qui dei sumus, sobrij simus, induti loricam fidei. 1. *Thess.* 5.

Fides proximo recte servanda.

(Sic Josuë Gabaonitis promissam servavit fidem, dicens) Juravimus eis in nomine Dei Israël & idcirco non possumus eos contingere. *Ios.* 9.

Multi homines misericordes vocantur. Virum autem fidelem quis inveniet? *Proverb.* 20.

Non duplices sermonem auditus de revelatione sermonis absconditi, & vere sine confusione, & invenies gratiam in conspectu omnium hominum. 41.

Cum periculo frangitur.

Et qui dissolvit pactum, nunquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus, quoniam in loco regis, qui constituit eum regem, cujus fecit irritum juramentum, & solvit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. *Ezech.* 17.

Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. *Ioan.* 9.

Nunc sine lege justitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. *Rom.* 3.

Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. *Ibid.*

Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti. *Rom.* 1.

Justificati ex fide pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. *Rom.* 5.

Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. *Gal.* 2.

Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes, qui credunt in eum. *Actor.* 10.

¶ Patrum Sententiæ.

Palam est, quod in re dubia ad fidem & certitudinem valeat authoritas Ecclesiæ Catholicæ, quæ ab ipsis fundarissimis Apostolorum sedibus usque ad hodiernum diem succedentium sibimet, & Episcoporum serie, & tot populorum consensione confirmatur. *August. contra Manichæos, & habetur dist.* 11. *cap. Palam.*

Si cujus manus esset arida, verum quidem esset membrum, quamvis sine sanguine & inefficax esset & mortuum. Sic & fides cum sit vera, tamen sine operibus mortua est. *August. contra Donatistas, & habetur* 1. *q.* 1. *Sicut urgeri*, §. *Si cujus.*

Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirum est, si fides appelletur: veruntamen qualiscumque sit, si & contra ipsam fit, pejus est: nisi cum propterea deseritur, ut ad fidem veram legitimamque redeatur id est, ut peccatum emendetur voluntatis pravitate correcta. Tanquam si quis, cum hominem solus expoliare non possit, inveniat socium iniquitatis, & cum eo paciscatur, ut simul id faciant, spoliumque partiantur, quo facinore commisso, totum solus auferat: dolet quidem ille, & servatam sibi fidem non esse conqueritur. Verum in ipsa sua querela cogitare debet, potius in bona vita ipsi humanæ societati fidem fuisse servandam, ne præda iniqua ex homine fieret: si sentit, quam iniquè sibi peccati societate servata non fuerit. Ille quippe utrobique perfidus, profectò sceleratior iudicandus est. *August. de bono conjugali, & habetur* 22. *q.* 5. *Si ad peccatum.*

Forte in populo Dei stat iuxta te avarus raptor inhians rebus alienis, quem nosti talem, & fidelis est, vel potius fidelis vocatur: non eum potes de Ecclesia pellere, non habes aliquem aditum castigando & corripiendo illum corrigere, accessurus est tecum ad altare. Noli timere: unusquisque onus suum portabit. *August. de unico Baptismo, & habetur* 23. *q.* 4. *Forte in.*

Infideles non possumus Christo lucrari, si colloquium eorum vitamus, & convivium. Unde & Dominus cum publicanis & peccatoribus manducavit & bibit. In his verò, qui intus sunt, id est in fidelibus, putredo resecanda est. *August. super Epist. ad Corinth. & habet.* 23. *q.* 4. *Infideles.*

Ad fidem nullus est cogendus, ut dicitis: sed per severitatem, imò & per misericordiam Dei tribulationum flagellis solet perfidia castigari. *August. contra Petilianum, & habet.* 23. *q.* 5. *ad fidem.*

Ubi sana fides non est, non potest esse iustitia: quia iustus ex fide vivit: neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter ubi charitas non est, non potest esse iustitia. Dilectio enim proximi malum non operatur, quam si hæretici haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia Catholica. *Aug. & habet.* 24. *q.* 1. *Vbi sana.*

Mentis humanæ acies invalida in tam excellenti luce non fingitur, nisi per iustitiam fidei emendetur. *August. l.* 1. *de Trinitate.*

Nullæ maiores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla huius mundi maior est substantia, quam est fides Catholica, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines, viduas, & coniugales casto pudore conservat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, in hæreditate æterna cum sanctis Angelis collocat. *Idem de verbu Domini.*

Ille apud Deum plus habet loci, qui plus attulit, non argenti, sed fidei. *Idem lib. de ovib.*

Cùm dilectione fides Christiani, sine dilectione fides Dæmonis. Qui autem non credunt, peiores sunt quam Dæmones & tardiores. *Idem lib.* 10. *de charit.*

Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet pulchritudinis, species, & tamen quicquid est in arbore pulchritudinis, vel decoris, ex illa processit: sic ex fidei humanitate quicquid meriti, quicquid beatitudinis anima susceptura est, ex fidei fundamento procedit.

Quid est fides? nisi credere quod non vides. Unde & quomodo capitur Trinitas? rectè, ô homo, interrogas: ideò bene creditur quia citò non capitur: nam si citò caperetur, non esset opus ut crederetur, quia videretur.

Noli intelligere ut credas, sed crede ut intelligas. Intellectus merces fidei est. *Idem super Ioannem.*

Ante adventum Christi præcesserunt iusti credentes, sic eum venturum, quomodo nos credimus in eum, qui venit. Tempora variata sunt, non fides. Nos credimus Christum ex virgine venisse, in carne passum esse, resurrexisse, in cœlum ascendisse. Illi crediderunt nasciturum, passurum, resurrecturum, in cœlum ascensurum. *Idem super Ioann. serm.* 45.

Ambula per fidem, ut pervenias ad spem, spes non ædificabit in patria, quem fides non consolatur in via. *Idem super Ioannem, serm.* 18.

Fides appellata est ab eo, quod fit, duæ syllabæ sonant, quum dicitur fides, prima syllaba est à facto, secunda à Deo. Interrogo te ergo, utrum credas? dicis, credo: fac quod dicis, & fides est. *Idem super Ioan. serm.* 22.

Quod Imperatorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo imperat. *Idem de spiritu & litera.*

Hoc est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum Dei numerum potest pertingere vel pervenire: sine hac omnis labor hominis vacuus est. *Idem de fide ad Petrum.*

Fides est prima, quæ subiugat animam Deo, deinde præcepta dat vivendi quibus custoditis spes nostra firmatur, & nutritur. Cum ergo cognitio & actio hominem beatum faciunt, sicut in cognitione cavendus est error, sic in actione cavenda est nequitia. *Idem de agone c.* 18.

Illi offerunt sacrilegum panem, & dant eleemosynas, & sectari videntur humiliratem: quæ ego, si vera fiant, holocausta, interpretor: cum autem scientiam Dei dereliquerint, frustra truncato capite fidei, cætera membra habere se iactant. *Hieron. in Ose. & habetur* 1. *q. Illu.*

Fides hosti etiam servanda est, nec est considerandum, cui, sed per quem iuraverit. *Hieron. super Ezech.*

Credo igitur primo omnium ponitur, sicut Paulus Apostolus ad Hebræos scribens, dicit: Credere enim primo omnium accedentem ad Deum oportet, quia est, & credentibus remunerator sit. Sed & Prophera dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. Ut ergo intelligentia auditu patefiat teste, primo omnium te credere profiteris, quia nec mare quis ingreditur, & liquido ac profundo sese committit elemento, nisi se prius credat posse salvari. Nec agricola semina dulcis obruit, & fruges spargit in terram, nisi crediderit venturos imbres, affuturum quoque solis teporem, quibus terra confota segetes, multiplicata fruge, producat, ac ventis spi-

tantibus

rantibus nutriat. Nihil denique est, quod in vita geri possit, si non credulitas ante præcesserit. Quid igitur mirum, si accedentes ad Deum credere nos primo omnium profitemur, quum sine hoc nec ipsa exigi possit vita communis? Hoc autem idcirco in principiis præmisimus, quia pagani nobis objicere solent, quod religio nostra, quia rationibus deficit, in sola persuasione consistat, & ideo ostendimus, nec agi, nec stare aliquid posse nisi præcesserit jus credendi. Denique matrimonia contrahunt, quia creditur successura posteritas: & pueri discendis artibus traduntur, quia magistrorum in discipulo transfundenda creditur disciplina: & imperij insignia unus suscipit, dum credit sibi populos & urbes, armatum etiam exercitum parituros. Quod si hæc singula, nisi prius crediderint futura, nullus aggreditur, quomodo non multo magis ad agnitionem Dei credendo veniatur.

Valde alienus à fide est, qui regnum Christi dicit aliquando finiendum. *Hier. epist. 1.*

Est autem fides, ut diffinit Apostolus Paulus, substantia rerum, quas speramus, & index rerum, quas non videmus. Credere & videre quis non debet, quod ea, quæ Deus promisit, potens sit, ut promissa sunt, facillimè prævenire? Hæc nobis invisibilia ante oculos ponit, ad hanc ingressi, & Diaboli, & potestatum hujus mundi, & harum tenebrarum universa deserimus, & Deo cum fiducia proximamus. Credere enim, & sperare necesse est, quæ Deus jussit. Cúmque ea, quæ Diabolus inseruit, abnegamus, fidem spes sequitur. *Hieron. Epist. 5.*

Ergo non turbatur hæc navis, in qua providentia navigat, abest perfidia, fides superat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui præerat, is, in quo firmamentum Ecclesiæ est? Illic ergo turbatio, ubi modica fides: ibi securitas, ubi perfecta dilectio. Denique etsi aliis imperatur, ut laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur. Duc in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divitiarum videre, id est, scire Dei Filium, & professionem divinæ generationis, assumere? quam licet mens nequeat humana plenæ rationis investigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. *Ambros. super Marcum, & habetur 24. q. 1. Canon. Non turbatur. §. Ergo.*

O thesauris omnibus opulentior fides! ô virtutibus corporeis omnibus fides fortior, medicis omnibus salvatior! *Idem lib. de virginitate.*

Aufer argumenta, ubi fides quæritur: in ipsis gymnasiis suis jam Dialectica taceat, piscatoribus creditur, non Dialecticis. *Idem lib. de Trinitate.*

Cito fides inexercitata languescit, & crebris otiosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit, assuetum autem bello viperarum hesterna fraus instruit, & gloriosè provehit palma victoriæ, pax ergo fidei corruptelæ materia est. *Idem sup. Beati Immaculati.*

Fides est radix omnium virtutum, & quod super hoc fundamentum ædificaveris, hoc solum ad operis tui fructus, & virtutis proficit mercedem. *Idem lib. de Cain. & Abel.*

Quis fideles putat, quod vel pecunia, vel adulatione obligatos sibi crediderit?

Liquet etiam in bello fidem & justitiam observari oportere: fundamentum enim justitiæ est fides. *Idem lib. 1. de Offic.*

Unusquisque nihil promittat inhonestum: at si promiserit tolerabilius est, promissum non facere, quam facere, quod turpe est. *Idem lib. 3.*

In Sacerdotibus fides sit eligenda cum vita: Si enim vita deest, fides meritum non habet, B. Jacobo attestante, qui ait: Fides sine operibus mortua est. *Greg. Theodorico & Theodeberto Regibus Francorum, & hab. 1. q. 1. Fertur Symo.*

Fortasse unusquisque apud semetipsum dicat: Ergo jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc confitentur se nosse Deum factis autem negant. Hinc Joannes ait: qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est. *Greg. in homil. Ascensionis, super illud Marci decimo sexto. Qui vero non crediderit, condemnabitur.*

Divina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis: nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. *Gregor. homil. 26.*

Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus adimplemus. *Idem hom. 29.*

Nisi prius fides teneatur, nullo modo ad spiritualem amorem pertingitur. Non enim charitas fidem, sed fides charitatem præcedit. Nemo enim potest amare, qui non crediderit, sicut nec sperare. *Idem super Ezech.*

Sicut semper discere, signum est nunquam posse perficere, sic testimonium semper quærere, signum est nunquam velle credere. *Io. Chrys. super illud Matth. 12. Volumus à te signum videre.*

Una est veritas, & non partita: sicut qui margaritam habet, ipse novit quantum dives est, & tamen multis potest esse non cognitus: ita qui fidei veritatem detinent, noscunt, quod divites sunt: infideles autem thesaurum nescientes hunc, divitias nostras ignorant. *Idem Chrys. super illud Matt. 13. Inventa autem una pretiosa margarita.*

Talis est natura fidei quanto magis vetatur, tanto magis accenditur. Virtus fidei in periculis secura est, in securitate periclitatur. Quid enim aliud sic laxat vigorem fidei, sicut longa tranquillitas? *Ibidem super illud Matth. 20. At illi magis clamabant.*

Fides lampas est: quia sicut lampas illuminat domum, ita fides animam. *Ioan. Chrys. super Matth. 25.*

Fides religionis Catholicæ lumen est animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis æternæ. *Idem super illud Symboli, Credo in Deum*

In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum, Quod incaute vovisti, ne facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. *Isid. in Synonymis l. 2. & habet. 22. q. 4. In malis.*

Mors fidei est separatio charitatis. Credis in Christum? fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, actio probet. Non incurvet terrenum opus, quem fides cœlestium erigit. *Bern. super Cant. ser. 24.*

Quid non inveniat fides? Attingit inaccessa, deprehendit ignota, Comprehendit immensa, apprehendit novissima. Ipsam denique æternitatem suo illo vastissimo sinu quodammodo circumcludit. *Idem super Cant.*

Non fidei, sed perfidiæ: non confidentiæ, sed diffidentiæ est, in semetipso habere fiduciam. *Idem.*

Infidelis est, qui nec sibi credit, nec in se sperat, factus sibi tanquam vas perditum: sed sic perdens animam suam, ut in vitam æternam custodiat eam. *Idem ser. 5. in Vigil. in Natal. Domini.*

Transgreditur fides rationis fines, humanæ naturæ usum, experientiæ terminos. *Bernard. ser. 67.*

Fides aliquando recipit, quod ratio non præsumit, qualis sit cujusque fides, tribulatio probat. *Idem de duodecim gradibus humilitatis.*

Hoc vestræ indicimus charitati, ut ab Apostolicis institutis nullo ulterius recedatis excessu: quia inultum posthac esse non poterit, si quisquam Apostolicas regulas in aliquo crediderit esse negligendas. *Leo Papa, & hab. dist. 11. Hoc vestra.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Silius 2.

Ante Iovem genera ta decus, divúmque hominumque,
Qua sine non tellus, pacem non æquora norunt,
Iustitia consors, tacitúmque in pectore numen.
Exitiumne tua dirum spectare Saguntì,
Et tot pendentem pro te Dea cernere pœnas,
Urbem lenta potes? moritur tibi vulgus & una
Te matres vincente fame, te mœsta virorum
Ora vocant, primaque sonant te voce minores:
Fer cœlo auxilium, & fessis da surgere rebus.
Hac satus Alcmena.

Ibidem.

Contra cui talia virgo,
Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi fœdera versæ.

Sen. Oct.

Teneris in animis haud satis clara est fides.

Claud. 4. Hon.

——— Præmissa futuris
Dant exempla fidem.

Terent. And.

Nihil isthac opus est arte ad hanc rem, quam paro,
Sed hic, quas semper in te intellexi sitas,
Fide & taciturnitate.

Virg. 4. Æneid.

Nusquam tuta fides.

Manil. 3.

Perque tot ætates hominum, tot tempora & annos,
Toi bella & varios etiam sub pace labores,
Cum fortuna fidem quærat, vix invenit usquam,
At quanta est scelerum moles per sæcula cuncta,
Quamque onus invidia non excusabile terris?
Venales ad fata patres, matrúmque sepulchra,
Imposuit Phœbus noctem terrasque reliquit.
Quid loquor eversas urbeis, & proditâ templa,
Et varias pacis clades, & mixta venena,
Insidiasque fori, cædes in mœnibus ipsis;
Et sub amicitiæ grassantem nomine turbam?
In populo scelus est, & abundant cuncta furore.
Et fas atque nefas mixtum, legesque per ipsas
Savit nequitiæ pœnas, jam noxia vincit:
Corpora nascuntur, pax & sublata per orbem,
Et fidei carum fœdus pacisque tributum:
Utque sibi cœlum, sic tellus dissidet ipsa,
Atque hominum mentes inimica sorte feruntur.

Claud. 2. Stil.

Huic Diva germana Fides eademque sororia
Corde tua delubra tenens.

Ibidem.

Hæc & amicitias longo post tempore firmat,
Manusque adamante ligat, nec mobile mutat
Ingenium, parva strepitu, nec vincula noxæ
Dissolvi patitur, nec fastidire priorem.
Allicitur veniente novo, benefacta tenere.
Respuere offensas facile, pariterque minoris
Officij, magnique memor superare laborat:
Utque hostes armis, meritis sic vincit amicos.

Propert. 1. 26.

Multum in amore fides, multum constantia prodest.

Ovid. epist. 18.

Non bove mactato cœlestia numina gaudent,
Sed qua præstanda est & sine teste fides.

Ovid. epist. 16.

Tarda solet magnis rebus inesse fides.

Lucanus.

Clauda fides miseris.

Sen. Herc. Oet.

Non vana fides, ubi jam melior.

Fortuna ruit.

Silius 11.

Stat nulla diu mortalibus usquam
Fortuna tutubante fides.

Claud. 4. Hon.

Perdurat non empta fides, nec pectora merces
Alligat.

Ovid. 4. Fast.

Surgit, qui dederat clarum Collatia nomen:
Non opus est verbis, credite rebus, ait.

Silius 2.

Quis vero non aqua dedit victoria nomen?
Audite ô gentes, non rumpite fœdera pacis,
Nec regnu proferte fidem.

Lucan. 8.

Ardua quippe fides robustos exigit annos.

Ibidem.

Pellausque puer gladio tibi colla rescidit,
Magne tuo.

Plaut. in Captivis.

Fac fidelis sis fideli, cave fidem fluxam geras.

¶ Sent. Hist. et Philosophicæ.

Eruditi est hominis unumquódque, ut ipsum est, ita de eo fidem capere & tentare. *Boët. lib. de Trinit.*

Fides sanctissimum humani pectoris bonum est. Nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Ure, inquit, cæde, occide, non prodam, sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condet. *Seneca ad Lucilium, epist. 89.*

Fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet. *Senec. in Proverbiis.*

Fides vulgi fortior est, quam fides Philosophorum. *Commentator super 8. Physicor.*

Animus sine fide stabilis amicis esse non potest. *Cic. l. 1. Rhetor. novor.*

Fundamentum justitiæ est fides, dictorum conventorúmque constantia & veritas. *Cic. lib. 1. de Offic.*

Nec promissa ea servanda sunt, quæ non sunt his, quibus promiseris, utilia: nec si plus ea noceant illi, cui promiseris, quàm prosint.

Nam illis promissis standum quis non videt, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit?

Nec enim ulla res vehementiùs Rempubl. continet, quam fides: quæ nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. *Cic. lib. de Offic.*

Sed nihil stabile, quod est infidum. *Cic. l. de Amicit.*

In vita tyrannorum nulla fides. *Idem.*

Deiotarus vetat expectare fortunam, dum præstatur fides. *Cic. lib. 2. de Divinat.*

Magna & perpulchra res est, quum aliis omnibus, tum vito principi, fas fidémque servare, & se talem esse cognosci. *Xenoph. orat. de Agesilao.*

Data fides omnem deliberationem excludit. *Plut. in Sertorio.*

Cum fidei abrogatione omnis humana societas tollitur. *Livius Decad. 1. lib. 6.*

Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsam plerumque obligat fidem. *Id. Dec. 3. lib 2.*

Circumventis in solitudine, natura ipsa subjicit, ut hominum quos nunquam viderint, fidem tamen implorent. *Dec. 4. lib. 10.*

Fides non integra manet, ubi magnitudo quæstuum spectatur. *Tacit. Annal. l. 11.*

Inter civiles discordias, nusquam fides aut amor motu ac necessitate huc illuc mutantur. *Idem, hist. lib. 1.*

Expertus sum parum fidei miseris esse. *Salust. Iugurth.*

Fides stabile & æternum facit imperium. *Qu. Curtius de gestis Alex. lib. 8.*

In magna malorum multitudine difficillima dictis fides. *Paul. Oros. de Ormesta, l. 3.*

Malo mihi successum deesse, quam fidem, etiam hosti est æquus qui habet in consilio fidem. Fidem qui perdit, nil potest ultra perdere. Fides unanima unde abit, nunquam redit. *Senec. in Proverb.*

Viri boni est etiam non pollicitam fidem servare: maximum majoribus nostris telum, fidem fuisse, ex quo plures pace susceptæ, quam bello gentes fuerint devictæ: nocens fit, ubi succumbit fides sive veritas. *Cato.*

Res militaris casúsque persæpè fert, ut fides dum servatur, contentione animorum, & minus æquis judicibus, violata videatur. *Carolomanus apud Paulum Æmilium de rebus gestis Franc. l. 2.*

Proditoribus fides, & promissa ab imperatore servanda sunt, nec considerandum quod isti fuerint proditores, sed quod alij deinceps futuri sint; qui postquam sibi hostium partes amplectentibus gratiam haberi perspexerint, animos ad ea beneficia convertent suos. *Onosander in strateg.*

Nihil principe, aut Republ. indignius, quàm fidem datam non servare. *Guicc. l. 1. hist.*

Omnium virtutum splendidissima in principe est fides. *Anonym.*

Fides tanto splendore præfulget, ut sine ea omnes regum ac Principum virtutes obscuriores fiant. *Francisc. Patric. l. 8. de regno.*

Sæpè fit, ut fides ac societas deseratur metu potentiorum, qui victoriam adepti cæteros perterruerunt. *Ioan. Bodin. l. 5. de rep. c. 6.*

Jusiurandum inter homines supremum ac firmissimum fidei pignus esse videtur. *Procop. de bel. Pers. l. 1.*

Ubi magnitudo quæstuum spectatur, rarò fides integra manet. *Tacit. 11. Annal.*

Fides est fundamentum societatis humanæ, perfidia verò ejusdem pestis. *Aphor. Polit. Sylva ex Platone.*

Fides violata cuicumque fuerit data, tandem à Deo punitur. *Phil. Comineus.*

Fides hosti servata, cùm fallere potueris magnam probitatis apud omnes laudem, & magnum ut alios ad te allicias momentum habet. *Idem.*

In felicitate fidem servare nihil arduum esse videtur, verùm cùm quispiam in amici calamitate constans permanet, id omni ævo memoria retinendum erit. *Xenoph. 4. de reb. Grac.*

Cui minimè habetur fides, qui fieri potest, ut nón in magno bono cæteris sit inferior? nam quæ tandem consuetudo ineunda est, si desit fides mutua? aut quis convictus viro cum uxore possit esse jucundus, si neuter alteri fidat, imò quis famulus erit jucundus, si illi diffidat? *Idem in Hieron.*

Fidem qui perdit, nihil potest ultrà perdere. Fides unanima unde abiit, nunquam redit, fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet. *Seneca.*

Fide mutua potissimum opus est iis, qui ex hostibus victoriam sunt reportaturi. *Dionys. Halicarn. lib. 6.*

Fidem nullum unquam tempus tollet, eam scilicet quæ jurejurando interposito & fœderibus ictis ipsos Deos sponsores conventionum facit, quæ multas & graves privatorum hominum inimicitias & multa bella inter populos coorta composuit, ac finivit. *ibid.*

Rata per hæc tempora fides est atque ea citra verba fere consistit. *Lipsius, cent. 1. ad Bel. epist. 10.*

Fides habita fidem alligat in animis quidem, ubi alti aliquid est aut honesti. *Idem lib. 5. de milit. Rom. Dial. 1.*

Fides ubi constat, caligo & imbecillitas ingenij excusanda est. *ibid. Dial. 2.*

¶ Apophthegmata.

Anaxarchus, cum à Nicocreonte graviter torqueretur, ut conscios proderet, post multa in tyrannum convitia, linguam sibi ipsi dentibus abscidit, commanducatam in tyranni faciem expuit, his prius verbis emissis: Non erit hæc corporis pars tuæ ditionis. Voluit vir constantissimus potius sibi ipsi amputare linguam & perire penitus, quam non servare silentij fidem; *Laërt. l 9. c. 10.*

Zeno Eleates accusatus quod in perniciem Nearchi tyranni conjurasset, ductus ad tormenta, ut conjuratos proderet, indicavit eos, qui tyranno omnium amicissimi erant, neglectis conscijs: qui postquam pœnas dedissent, interrogatus à tyranno, num quis præterea occidendus superesset? Tu solus, inquit, Reipublicæ pernicies, superes, quibus dictis, dentibus linguam abscidit, & in tyranni faciem expuit. Maluit enim mori, quam indicare eos, qui occiso tyranno salvam cuperent esse Rempublicam. *Laërt. lib. 9. c. 5.*

Eurycratidas, percontanti. cur Ephori per singulos dies de conventis & contractibus jus dicerent? Ut inter hostes etiam, inquit, mutuam fidem inveniamus. Majore Reipublicæ discrimine pacta violantur in bellis: sed illic quoque violantur ab his, qui domi consueverint fallere. *Plut. in Lacon. apoph.*

Alexander, Quidam cum rupem teneret inexpugnabilem, ut putabatur, semet Alexandro dedit: At Alexander non solum ejus ditionis principem esse jussit, verum etiam addidit, dicens: Hic homo mihi videtur sapere, qui se maluit bono viro, quam loco munito concedere. Et sic fidem hosti sanctissimè servare voluit. *Plut. in apoph.*

Hanno & Roman. Coss. Amissa navium classe prope Siciliam insulam omnium fertilissimam, Carthaginenses de pace cum Romanis ineunda consultabant. Hamilcar cum negaret se iturum esse ad Consules Romanos, timens ne idem accideret ipsi à populo Romano, quod pœni fecerant Cornelio Asinæ Consuli Romano (qui contra jus gentium catenis vinctus est) Hanno fidem Romanorum considerans, profectus est in urbem, ut pacem impetraret, qui dum liberius legationis suæ rationes exposuisset, à tribuno audivit: illi posse accidere, quod accidisset Cornelio Consuli. Verum cum uterque Consul tribunum compescuisset, responderunt: isto metu, Hanno, te fides nostræ civitatis liberat. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Fabricius, pugnaturus contra Pyrrhum regem, à medico regis epistolam accepit, qua promittebat, se regem veneno necaturum esse, si juberet. Verum eam epistolam misit Fabricius ad hostem crudelissimum, & admonuit, ut sibi caveret ab insidiis potius amicorum, quam hostium. Quis non admiretur Fabricij erga hostem immanissimum fidem, quem amice monuit, ut tutè periculum evitaret? Secus faciunt hodie duces, qui clam insidias hostibus struunt, contra justitiam, fidem, & omnem æquitatem, ut victores etiam ex coempta victoria domum gloriabundi redeant. *Val. Max.*

Cicero, Dicente illi Metello, plures testimonio peremisti, quam patrocinio servasti: Nempe inquit Cicero, plus est mihi fidei, quam eloquentiæ. *Plut.*

Pontius Centurio, captus à Pompeij socero Scipione, cum isto modo ei salus daretur, si se futurum Cn. Pompeij militem affirmasset, ita respondit: Tibi quidem Scipio gratias ago, sed mihi injusta conditione vitæ non est opus. Maluit autem potius mori, quam fidem Cæsari datam frangere. *Brus. lib. 2. c. 35.*

Alphonsus sæpenumero dicere solitus est: Tantum valere ad fidem debere principum verbum simplex, quantum privatorum hominum jusiurandum. Turpissimum enim est fidem fallere, in regibus vero longe turpius. *Panor. l. 1. de Alphonsi rebus gestis.*

¶ Similitudines.

Chrysostomus, Sicut inter duos lapides molares teritur triticum,& separatur à cortice suo,& fit similago munda; sic infideles in medio desuper quidem urgente se verbo Dei ad fidem & justitiam, inde autem verbo impio se compellente ad infidelitatem atque peccatum, conteruntur, & carnalia sua universa deponunt, & spirituales efficiuntur. *in Matth.24.homil.50.*

Vti navis tutissima est fides: ita qui ex illa deciderint, necesse est naufragium facere. *in 1.ad Tim.hom.3.*

Quemadmodum hi qui fide subnixi sunt, in tuto navigant:Ita & qui illa exciderunt, nusquam possunt consistere, sed longo errore circumacti, postremo in ipsa perditionis prærupta feruntur. *In 1. ad Timoth. homil.12.*

Quemadmodum carnales cibos diebus singulis ex necessitate requirimus: Ita & fidei pietatisque doctrinam semper accipimus, eáque jugiter enutrimur. *In 1.ad Timoth.hom.12.*

Ne qui clausis oculis quærit, invenire quid poterit; sicut idem si apertis illis, seipsum humo obruat, aversatusque solem ibi inquirat, invenire aliquid nequaquam poterit. Adeo sine fide nihil inveniri potest, eaque absente, pugnas nasci necessario contingit. Quæ enim fides profiterur sola, succedens quæstio neque permittit intelligi. Cum in quæstiones incidimus, de Deo, quæ non oportet opinamur. *Homil. duodecima in 1. ad Timotheum & in 2. ad Timotheum, homilia decima sexta.*

Quemadmodum peccatum si vicerit,ipsum est quod vivit in homine, animum ad quæ vult,pertrahens: Ita si illo mortuo quæ Christo sunt placita, fiant, nec humana deinceps est ejusmodi vita, videlicet ipso Christo vivente in nobis, hoc est, agente ac dominante. *In cap.2. ad Galat.*

Sicut anchora jactata de navi, huic permittit eam circumferre, licet venti commoveant, sed jactata firmam facit: Sic & fides. Intuere,quoniam valdè convenientem inveni imaginem. Non enim dixit fundamentum, quasi dissonaret, sed anchoram. Quod enim in motu est, & non valde videtur fixum esse, quod est super mare, sicut quod super terram stat, & movetur, & non movetur in valde firmis & Prophetis fortassis. Tempestas, & multus imber commovet ratem: spem autem non permittit circumferri. Si hanc non haberemus,olim demersi fuissemus, non in spiritualibus tantum, sed in secularibus. Multam quis hujus invenit fortitudinem,utpote in negotiando,in agricultura, in militia. Nisi hanc quisque sibi proponat, nunquam aliud attingit. *Homilia undecima ad Hebræos.*

Fide opus est, bonorum matre,salutis medicina,sine qua nullam magnarum rerum doctrinam quispiam percipere potest, sed illis similis, qui sine navi pelagus transnatare aggressi, parum provecti,lassatis manibus pedibusque, fluctibus continuo obruuntur: neque aliter, qui suis nituntur rationibus ante cognitam veritatem (ut Paulus ait) naufragium faciunt. *Hom.3.ep.2. ad Hebræos.*

Sicut planta rigatæ magis crescunt:Ita & fides nostra oppugnata magis floret, seditione agitata, incrementa, majora sumit. Neque horti aquis irrigati ita germinant & fœcundi sunt, ut Ecclesiæ, si martyrum irrigentur sanguine. *Ser.in Iuventinum & Maximum.*

Sicut in turri consistentes duo bona consequuntur, & hostium irruptionem ipsi non facile patiuntur:& hostes de turri facile conterunt;Sic & qui in fide Christi consistunt,vel in lege Dei,& Dæmones super se irruere non sinunt, & spiritualibus bonorum operum sagittis eos facile vulnerant. *in 21. Hom.40.*

Sicut si adamantina & incorruptibilia nobis corpora essent, neque scorpios, neque serpentes, neque ignem manibus formidaremus complecti:Ita cum animas nostras tali fide Christus armavit, non est,quod timeamus, etiam hostium tenentes venena. Nobis enim concessum est ambulare super serpentes,& scorpios, & omnem Diaboli tyrannidem. multo magis & super teredines, ac scarabeos. Tam procul est, ne qua parte nos offendant insidiæ Diabolicæ,& ita se habent res nostræ. *Adversus gentiles, & in Babylam martyrem.*

Theophylacti. Quid lutum? Idem corpus majore quàm margaritam honore afficis animam? conculca paleas; id est, sterilia opera, quæ comburet ventilabrum dijudicationis, habens verbum Dei, igni inextinguibili. Ut locusta,quæ descendit super spem in die glaciei,sol ortus est,ac desiliit,nec agnovit locum suum,hoc est: Quemadmodum locusta,cæteráque id genus volatilia, rore ac pruina eorum aliis superposita, sepibus insident atque fruticibus, quæ volare nequeunt, sole autem oriente, absumentéque rorem, ipsáque animalcula calefaciente, expandunt alas & in alium transineant locum; Hunc in modum ascendebat etiam super sepem legis,potentia Dei,purificationes quasdam corporales perficiens, & mira signa faciens, usque dum dies erat glaciei, hoc est regnaret peccati ex Adamo contracti hyems: quando vero secundus Adam peccati expers, Sol justitiæ existens ortus est,desiliit divina potentia ex legali spe,ostendens ipsam infirmam esse,ut quæ non possit mundam facere conscientiam,transiliitque ad fidem,quæ possit justificare, nec ulterius cognovit locum ejus quem antea occuparat, legis. *In capite tertio Nahum*

Postquam fides advenit, quæ hominem reddit perfectiorem,nil ultra pædagogo subjicimur, qui sumus per fidem perfectionem adepti, & infantiam ipsam excessimus: quod autem simus ex fide perfectiores,patet ex eo,quia ob nostram in Christo fidem Dei efficimur filij: qui autem fuerit, ut in Dei Flium susciperetur dignatus, nil prorsus vel imperfectus, vel infans putandus est, eo fit, ut ridiculum videatur,ut qui jam in virum evaserit pædagogi sit legi obnoxius:neque enim secus id videretur, quam si ubi dies illuxit, lucernam quis intueretur,non Solem. *In epist.ad Galat.c.3.*

Quemadmodum opulentus vir quispiam, eum quempiam viderit, ut sua diripiat, & se invadentem,ut enecet, omnia illi eximendi se gratia ab eodem discrimine permissurus est: Sic vos universa offerte, ut in tuto sit caput, hoc est, fides ipsa. *In cap.5.Ephes.*

Nazianzeni. Ut in creaturis primaria dona non aliquorum nostri, sunt,sed omnium:ut unius creaturæ communis est gratia,ita & in fidei quæ salvant, non eorum tantum sunt, qui magis possunt; sed eorum, qui volunt. *De modestia in disputationibus.*

Origenis, Sicut nihil est delectabile hominibus sine luce: Sic similiter nihil delectabile, neque acceptum Deo, absque fidei lumine. *In lib. Iob.*

Sicut sol, nisi vibraverit super faciem terræ, nullus ex fructibus ejus crescit,neque adolescit,neque matureseit. Sic nisi per fidem veritas refulserit in animabus hominum, nunquam erunt acceptabiles coram Deo. *In lib.Iob.1.*

Athanasij, Ut si quis medicus ingressus ad ægrotos,prius scisciratur, an velint curari, ne dum ipse curam susceperit, & illi nolint, inutilis existat curatio, nimirum iis, qui laborant adversus artem medici pugnantibus: Sic & Dominus eos, qui sanabantur,percontabatur,nec nisi confidentibus conferebat beneficium, ut per fidem & beneficium conservari possent. Per fidem enim dignoscitur animi propositum. *De passione Domini.*

Damasceni, Fide omnia & humana & spiritualia constant. Neque agricola sine fide incidit terræ surculum, neque mercator parvo ligno suam ipsius animam insano maris pelago committit, non nuptiæ fiunt, non aliud quicquam in terra sine fide. Fides est inscrutabilis consensus. *lib.4.c.12.Orthodox.fidei.*

Theodoreti Episcopi, Sutoris discipulus, dum cupit artem discere, credit, quicquid illi à magistro dicitur, docet eum, quomodo calceum tenebit; quomodo corium scindat. Sic nauta facit, sic agricola:Sic si probatum aurum à crudo cognoscere volumus, adimus magistrum;qui novit discernere: ille discernit (didicit enim diu experientia) an adulterinum sit: sic facit,qui lapillos emit,qui gemmas,qui sericam vestem;& quicquid audierit, statim credit: sic agrestes operæ crassique auditores credunt. *Serm.1.*

Marci eremitæ, Talpa terra supercapta oculis stellas videre non potest: Et qui rebus temporaneis Deo fidem non habet, neque de æternis potest credere. *De lege spirituali.*

Plutarchi. Non quemadmodum quoties cum truculento agimus tyranno, animo sumus anxio: Sic in sacris mysteriis anxium ac diffidentem oportet esse. *In Moral.*

Divi Augustini. Sicut evenire assolet; ut malum medicum expertus etiam bono timeat se committere: Ita erat valetudo animæ meæ; quæ utique nisi credendo sanari non poterat, & ni falsa crederet, curari recusabat:resistens manibus tuis,qui medicamenta fidei confecisti,& sparsisti super morbos orbis terrarum, & tantum illis authoritatem tribuisti. *Lib.6.Confession.c.4.*

Divi Ambrosij. Sicut granum sinapis prima fronte specie sui est parvum, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumterens,non indicans suavitatem:at ubi teri cœperit, statim odorem suum acrimonia exhibet, cibum flammei saporis exhalat, & tanto fervoris calore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis granis tantum ignem fuisse conclusum,cujus etiam seminis cibum homines,hyemis tempore præcipuè, magna pro suavitate percipiunt, quatenus repellunt frigora, humores egerunt, viscerum interna calefaciunt, sæpè etiam capiti ex hoc adhibent medicinam,ut,si quid invalidum,si quid ægrorum fuerit, sinapis igne curetur; Ita & Christiana fides prima fronte videtur esse parva vilis,tenuis,non ostendens potentiam suam:at ubi diversis tentationibus teri cœperit,statim vigorem suum prodit,acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis adspirat,& tanto divini ignis ardore jactatur, ut & ipsa ferveat, & participantem sibi ardere compellat. Granum sinapis membrorum viscera calefacit: Fidei autem vigor cordium peccata comburit. Ille quidem asperum algorem frigoris removet: hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis iniquos humores decoquit corporum: Fides autem libidinum fluenta consumit. Per illud medicina capiti procuratur; per fidem autem spirituale caput nostrum,quod est Christus,sæpius refovetur,fidei (juxta comparationem sinapis) odore sancto perfruimur: *Serm.1.*

Hilarij, Ut quædam medicamentorum genera sunt ita comparata, ut non in singulis tantum ægritudinibus utilia sint,sed omnibus in commune medicantur,habentque in se virtutem generalis auxilij: ita & fides Catholica non adversus singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelæ impertit, non infirmanda genere, non vivenda numero,non diversitate fallenda, sed una atque eadem adversus singula omniáque consistit. *lib.2. de Trinitate.*

Manere debet apud nos,frater,fidei robur immobile & stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atque impetus oblatrantium fluctuum, velut petræ objacentibus fortitudine & mole debet obsistere. *Cyprianus lib.1. Epist.*

Gregorij, Crescunt quotidie per linguæ vestræ vomerem grana cœlestia, atque in horreis multiplicantur supernis:ita in vobis impletum esse gaudemus, quod scriptum est: Ubi plurimæ segetes,ibi manifesta fortitudo boum. *lib.11. epist.47.*

Pastoris nunij pœnitentia. Sicut homo, cum implevit amphoras bono vino, & inter illas paucas semiplenas posuit, & venit, ut tentet & gustet amphoras, & non tentat plenas:scit enim,quia bonæ sunt:semiplenas autem gustat, sintne acidæ factæ, citò enim semiplenæ acescunt: Sic & qui pleni sunt in fide,resistunt diabolo,& fugit ab eis, quia non habet locum intrandi, sed in semiplenos intrat,& quæcunque vult, facit illis, & fiunt famuli ejus.

Lactantij

Lactantij. Eo tantùm modo quo matrimonium dici non potest, ubi mulier viros multos habet, sed hæc aut meretrix, aut adultera nominabitur: à qua omni pudor, castitas, fides abest, virtute careat necesse est: Sic & religio Deorum imaudica est & incerta, quia fide caret: qua honor ille instabilis & incertus, caput atque originem non habet. *lib. 4. de verâ sapientia, cap. 3.*

Drogonis Hostiensis Episc. Hilariùs pupilla lucida speculatur. Fides est pupilla oculi tui. Quomodo pupilla oculi quæ est subtilissima, nisi impigrè ac sollicitè custodiatur à palpebris, levissimi ac tenuissimi pulveris tactu confunditur: Sic acies fidei, nisi pervigilem semper habeat custodiam, nihil citiùs conturbatur. *Lib. de sacram. Domini passione.*

Clementis Episcopi. Vos, inquit, estis sal terræ. Itaque sicuti sales, quum operantur in carne qualibet, corruptelam non admittunt, fœtores auferunt, sordes expurgant, vermes non sinunt generari: ita & cœlestis gratia ac fides, quæ per Apostolos data est, simili exemplo in nobis operatur. Aufert enim carnalis concupiscentiæ corruptelam, peccatorum sordes expurgat, odorem malæ conversationis excludit, vermes delictorum non sinit generari, id est, de corpore libidinosas & mortiferas voluptates exurgere, conservans corpora nostra etiam ab illo immortali verme, qui indefessa pœnâ peccatores excruciat, de quo scriptum est: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et sicuti sales à foris quidem apponuntur, intrinsecus verò operantur per virtutem naturæ suæ: Ita & cœlestis gratia exteriora hominis atque interiora perpenetrat, totum hominem integrum à peccato incorruptúmque conservat. *In 5. c. Matth.*

Lucerna corporis sensus mentis & fides cordis intelligitur, quæ si in nobis pura & lucida fuerit, sine dubio omne corpus nostrum illuminat. Idcirco autem lucerna in comparatione fidei ponitur: quia sicut lucerna incedentium in nocte gressus illuminat, ne aut in foveas, aut in offendicula quæque ambulantes incurrant: Ita in hac sæculi nocte splendor fidei omnes vitæ nostræ gressus, præeunte lumine veritatis illuminat, ne aut in foveas peccatum, aut offendicula diaboli incidamus. *In sexto Matthæi.*

Ioannis Ludovici Vivis. Ut nihil est homini gratius, quam fidi sibi: Ita nec Deo, nec quisquam bene de illo cogitat, cui timidè in seipsum credit. *In introductione ad sapientiam, c. 7.*

Thriveri, Amuleta depellunt omne incantamentum, & effascinationem: integra verò fides elidit omnem superstitionem & temeritatem. *In apoph. 110.*

Prima consilij laus est, ut sit fidele. Fides autem est mentis firmitas, sive integritas, quâ una dictorum factorúmque constantia & veritas continetur. Una fides res hominum stant, sublata corrunt. Ergo veræ & solidæ opes non tam consistunt in iis quæ vulgo optantur, quàm in hoc venerabili sanctóque bono. Imperio & obsequio summa & maxima rerum contineri constat. Nec ulla navis, ulla uspiam domus, ulla Respublica, ullum sub Sole Regnum est, quod non utraque hac columna nitatur. At utrumque, ac præcipuè obsequium, qui est alter cardo rerum, priùs fide censetur, quàm ulla industria, dexteritate, peritia. Fides est summa summis rebus firmitas. Et inde humano generi est loco salutaris numinis. Certè quàm pietati, tam fidei Deus favet. Sapiens Numa, ut paci ita fidei templum ædificavit, & solemne instituit. Eam postea Romana prudentia Jovi Capitolino proximam statuit: Omnes Gentes uno consensu hanc potissimum maximi faciunt, hanc unicè venerantur; usque eò, ut ejus laudem nemo sibi eripi velit. Ex ipsis virtutibus nulla se talem putat, nisi ipsi fides impensè faveat; quæ ideò dicta quoque est Regina virtutum. Illi ipsi, quos constans fides offendit, eam tamen veneranter quam oderunt. Ubicumque fides est, ibi omnes virtutes coli necesse est. Cùm enim fides sit fundamentum justitiæ, & justitiam omnes virtutes comitentur, cujuscumque pectus fides insedit, hoc nomine omnes virtutum numeri continentur. Hujus virtutis proprium est, ut fiat id quod dictum, hoc est, promissum est. Indéque denominatam volunt. Quapropter cuicumque semel data fuerit, huic servandam dicimus, etiam hosti. Quicquid secus fit, ea est aut perjurio latebra, aut aperta violatio sanctissimi depositi, quæ nullis calliditatis recessibus, nullo excusationum, nullo falsarum rationum velamine oculi potest. Id, quicquid est, ipsa infidelitas est; ac perpetuis perfidiæ maculis inspergit autorem suum. Denique, quod usquam benè, & ex hominis dignitate vivitur, totum est munus fidei. Si mutuis, ut fit sese malis homines afflictât, id inde est quòd inclinata & imminuta fides est. Ubicumque fides integra habitat, ibi nulli arbitro locus est; Ibidem juramentum est res planè supervacua. De Xenocrate proditum, ejus verbis tam luculentam fidem fuisse, ut cùm nullius injurati testimonium admitteretur, huic tamen uni Athenienses jusjurandum remiserint. Ea lingua est super omnia juramenta quam fides commendat. Et verò fidem res sequitur potiùs quàm ullam verborum formulam. Nulla res vehementius constringit hominum voluntates, nulla plus firmat ac stabilit amicitias, nulla vehementiùs Rempublicam continet. Sine fide nulla est hominum societas. Hinc enim solutio rerum creditarum, hinc præstatio promissarum: quæ sint firma mortalitati præsidia. Sed quod vehementer dolendum, circa hoc cœleste bonum maxima est hominum infrequentia. Perpauci admittuntur in hoc sacrarium, perpauci hanc colunt, sanctámque habent. Id quisque in re sua privata, id universi experiûntur in publica. Vix uspiam fides est firma, parum abest quin ubique sit fluxa. Ipsi regnâtes cum undique hominum flore circumfusi per publicum incedant, cùm tot hominum millia imperio regant, vix ullum reperiunt, cujus fide niti possint. Usque eò facilis est jactura fidei, usque eo abroganda, & vulneranda fide quotidie disrumpuntur humanæ vincula societatis. Hinc tot lites, quibus familiæ die contritæ everturntur, hinc illæ jacturæ, quæ nullis opibus æstimari aut pensari possunt, hinc illæ clades, quibus humanum genus se mutuò conficit. Veræ fidei documentum est, frequentibus contumeliis irritari, & atrocibus injuriis vexari, nec tamen convelli. Hinc illa generosorum pectorum adversus apertum vitæ periculum contumacia. Hinc immortalia eorum exercituum præconia, quia perire præoptaverunt, antequam loco pellerentur, ne scilicet duci fidem aut Rempublicæ datam turpi ignavia desererent. Hinc illæ hodiéque celebratissimæ urbes, quæ se fidei causâ exscindi passæ sunt. Ne illa memorem animosæ virtutis plenissima pectora eorum, qui ne fidem non constantissimè tutari existimarentur se unà cum conjugibus, charísque pignoribus in flammas conjecerunt. Et verò flammis absumi illa altissimorum animorum domicilia potuerunt: sed fides nullo igne inviolabilis huc intacta rediit. Quoties ipsa servorum hominum secta fidem præclarè contumacem, ut scutum impenetrabile tormentis quæsitissimis objecit, potiùs quàm aut Dominus proderetur, aut officium desereretur? At quo pretio servos tam liberis, támque generosis pectoribus provocatos putas? Nimirum una fidei gloria. Usque eò hujus virtutis fructus sunt suaves & expetendi nec extra ipsam petendi. In toto censu fidei nihil est eorum quæ fidei similia imperitorum oculis illudunt. Quicquid est mercenarium; quicquid pretio aut alicujus spe commodi paratur, in nullam neque nominis, neque laudis communionem à fide admittitur. Illæ sunt potius sordidorum homuncionum negociationes. Certa fides illa est, quæ præ una se omnia, quamlibet charissima, vilia habet. Charissimi fidei cultores quemcunque in fidem semel acceperint majori quàm ipsos propinquos charitate prosequuntur, eósque adversus omnes injurias tuendos constanter suscipiunt. Ipsi quandoque summi magistratus & honestissimi homines, quorum magna extarent in Rempub. merita servandæ fidei gratia, hostibus traditi etiam crudelissimis, & ad omnes cruciatus perferendos missi. Hinc illa cunctarum gentium pia quædam admiratio, quæ illos, in quibus tantum esset fidei, ad summum fastigium extulit. Optimus & sinceriissimus quisque, ne tenuitate quidem excepta, hoc semper curavit unum, ut sibi esset fides. Numa ad Sacrarium fidei, quod dixi, flamines bigis curru aurato vehi, eíque manu ad digitos usque involuta, nempe quæ omnem mercedem repudiaret, rém divinam facere jussit. Unis illis fidenter & absque ulla perfidiæ labe fides denegatur, qui se universæ mortalitatis apertos hostes profitentur. Quippe nulla, nec jusjurandi, nec fidei communitas cum illis esse potest, qui omnem humani generis societatem priùs diremerunt. Falsò perfidus quæritur, sibi nihil esse fidum. Domitius Corbulo, cujus est nomen inter Romana nomina magnum & honoratum, hoc uno homines contristasse dicitur, quod fidei erga Neronem nimis tenax fuit. Hoc unum in viro tanto Tiridates improbavit, quod tale monstrum, ut dominum ferre potuit. Ipse Corbulo, cùm ad mortem adactus à Nerone esset, dignum se dixit, qui talia pateretur. Fidei perpetua comes est nivea illa simplicitás, de qua supra dixi. Omne ingenium multiplex ac tortuosum rectissima & sanctissima fides aversatur. Fidelitatem non aliter sejungimus à fide, quàm sicuti effectum à causa. Fides nunc in secreto mentis habitat: nunc ipsis creditur pectoris vitalibus. Sed fidelitas in eo quod agitur, apparet. Fides est rectrix; huic fidelitas suum obsequium præstat. *Carol. Pasch. lib. de virt. & vic. 31.*

Folium Sybillæ.

¶ Adagia.

Juvenalis.

Credite me vobis folium recitare Sybillæ. Id est.

Rem indubitatam.

Ex tripode. τὸ ἐκ τρίποδος.

Dici solitum de iis, qua vehementer vera atque indubitata videri volumus. Athenæus.

Dives promissis. ὁ μὲ λόγῳ ζωμαῖος, ὁ δὲ λόγων ἄπιστος. *Plutarchus.*

Quoties aliquis ingentia pollicetur, qua non videatur præstiturus.

Priscis credendum.

M. Tullius in libello de Vniversitate. Credendum, inquit, nimirum est veteribus & priscis, ut aiunt, viris, qui se progeniem esse Deorum dicebant.

Recto pectore.

Pro eo, quod est, ingenuè, citráque dissimulationem, ut veritatis simplex est oratio. Cicero.

Bonus magnúsque. ὡς τι μέγας τε.

Id est, magnúsque bonúsque, apud Homer. Proverb. autem locum habuerit, quoties aut testem, aut iudicem, aut convictorem significamus idoneum ac neutiquam rejiciendum.

Legatus non cæditur, neque violatur. πλείους ἢ τύπτω ἔδε ὀθείζω.

Id iure gentium receptum est, ut legati publica fide veniant, & redeant inviolati.

Ex Jovis tabulis testis. ἐκ τοῦ Διὸς δέλτων ὁ μάρτυς.

Pro certo & indubitabili teste.

Atticus testis. Ἀττικὸς μάρτυς.

Pro probatissimo atque incorruptissimo teste. Quod si quis per ironiam torqueat in testem vanum, non inconcinne dixerit, Diogenian.

Attica fides. Ἀττικὴ πίστις.

Legitur apud eundem de minimè vanis, miniméque periuris.

Radamantheum judicium. Ῥαδαμάνθειος κρίσις.

De incorruptè iudicantibus.

Jovem lapidem jurare.

Qui sanctè & religiosè deierant. M. Tull. in Epist.

Radamanthi jusjurandum. Ῥαδαμάνθειος ὅρκος.

Dicebatur, quod verissimum quidem esset, cæterum nullum Deum ascisceret

Viri jurejurando, pueri talis fallendi. ἄνδρας μὲν ὅρκοις, ἀνδρογύνους δὲ παιδὸς ἐξαπατᾶν.

Docet, viris nulla re citius imponi posse, quàm iureiurando, quod nemo tam improbus esse credatur, qui id velit violari.

Iovis suffragium. Διὸς ψῆφος.
Diebatur Clarum & inviolatum,
Amphyctionum consessus. Αμφικτυονικὸν συνέδριον,
De frequente gravium virorum conventu.
Dictum ac factum. ῥηθὲν καὶ πραχθέν.
Proverbialis figura, Qua nihil in negotio procurando prætermissum significationibus. Terent.
Dictum ac factum reddidi.
Minervæ suffragium. ἡ Ἀθηναίας ψῆφος.
De verso suffragio seu iudicio, contrarium illi. Sus iudicavit. Sed lepidus fies, si per ironiam efferatur, in stolidum, & nullius iudicij hominem.
Veriora iis, quæ apud Sagam acciderunt. ἀληθέστερα ἢ ἐπὶ Σάρρᾳ.
Dictum alim, in credulos, quique non nisi magno malo docti credunt. Strabo.
Oculis magis habenda fides, quam auribus. ὀφθαλμοῖς πιστότερα ἀφθαλμοί.
Quæ cernuntur, certiora sunt, quàm quæ audiuntur. Horat.
Nec respicent patula commissa fideliter aures,
Quæ magis quæ sunt oculis subiecta.
Domesticus testis. οἰκεῖος ὁ μάρτυς.
Vbi ipse sese laudat. Quasi domi testem habeat, non aliunde adductum.
Venereum jusiurandum. ἀφροδίσιος ὅρκος ἐπὶ ἐπιορκίᾳ.
Venereum jusiurandum non punitur: sensus est: Amantium jusiurandum irritum esse, neque ad Deos quicquam pertinere tanquam iocosum, Plato.
Dignus qui cum in tenebris mices.
Qui certissima esset fide, eum dignum dicebant, qui cum in tenebris micaret. Proverb. natum à rusticis. Cic.
De manu in manum.
Cic. lib. Epist. 7. totum denique hominem tibi trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam & victoria & fide præstantem. Traduntur etiam, & qui commendantur.
Manu longa, & manu brevi tradere.
Qui promissis agit, ac spem tantum ostendit, longa manu dat: Contra qui præsens ac statim exhibet, quod promittit, brevi manu dat.

¶ Emblema.

Fidei symbolum.

Emblema IX.

Stet depictus honos tyrio vallatus amictu.
Eumque iungit nuda dextram Veritas.
Sitque amor in medio castus, cui tempora circum
Rosa ait, Diones pulchrior Cupidine.
Constituunt hæc signa Fidem, Reverentia, Honoris,
Quam fovet, alit Amor, parturitque Veritas.

Fiducia.

¶ Definitio et etymolog.

Fiducia, Græcè παῤῥησία, ας, ἡ, & παῤῥησίαζω, audacter loquor, dicitur. Est autem fiducia spes futuri auxilij, concepta dictis aliorum, vel ex his quæ sunt in se, vel in alio. *Secundum. B.Thom. secunda Secundæ quæst. 129. art. 6.* & dicitur à fide.

Fiducia in Deo solo collocanda. *Esai. 2. 22. Ierem. 17. 5. 7. Zach. 4. 6. Psalm. 20. 8. 9.*

Fiducia in pastoribus requiritur. *Ep. 6. 19.*

Fiduciæ exemplum. *Phil. 1. 14.*

Fiducia seu confidentia dicit, motum irascibilis inæstimatum non excedere facultatem. Et circa bona est spes, sed circa mala est audacia. *secund. B. Thom. 3. Sent. dist. 29. q. 1. art. 8.*

Fiducia est omnium bonorum: magnanimitas est magnorum *secund. eund 3. Sent. dist. 33. q. 3. art. 4.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Cùm ultimi discriminis tempus adventat, insolicitudinem versa fiducia est. *Curtius lib. 3.*

Laudanda fiducia est, quæ existimationem sui certo pondere examinat, tantùm sibi arrogans, quantum à contemptu & insolentia distare satis est. *Valer. 3 Max. lib. 3. c. 7.*

Nimia fiducia maximæ calamitati solet esse. *Æmil. Probus, in Pelopida.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Anthol. Sac. Jacob. Bill.

Rebus fragilibus nimium non studendum.

Angelicos cives, & Christi in membra renatos,
Non trahat ad ventrem curvus origo hominem.
Multa quidem in nostro, bona mundus procreat usus,
Et pleno telluris servit opima sinu.
Sed terræ hostibus cœli supra astra vocatis,
Virtutis palma est spernere blanda soli.
Et sic præsentis spatium transcurrere vitæ,
Ipsa peregrinis ne via sit aquus.
Nam declinantes pro summis fore labores
Terrenorum avidos infima suscipiens.

Rebus caducis fidendum non esse.

An sapit is, brevibus qui fluctibus arripit algam.
Nec solidus nexas littora tuta petit?
Haud magis ille sapit, qui vitæ in fluctibus huius
Proponit solido fluxa misérque perit.
Vt fugias igitur dirimma pontis,
Nec caput ipsa tuum obruat unda tuum.
Spémque, fidémque, agapémque tene, fluxa omnia linquens,
Has nihil in tabulas ulla procella petet.

¶ Apophthegmata.

Themistocles, Cum Euribiades baculum sustulisset in Themistoclem obstrepentem: Percute, inquit, sed tamen audi. Præsens animus, & osu fidens consilio. *Plut. in Grac. apoph.*

Epaminondas. Postquam Alexandrum Pheræorum tyrannum Thebanis infensum Athenienses sibi fecissent amicum ac socium, isque pollicerentur illis, se perfecturum, ut minam carnium emerent semiobolo: videlicet significans, se immensum numerum pecudum ac jumentorum adducturum è præda Epaminondas. At nos inquit, Athenienses ad coquendas istas carnes ligna gratis suppeditabimus. Nam sylvas ipsorum succindemus, si se plus satis admisceant nostris negotiis. *Plut. in apoph.*

Xerxes, cum importarentur ad eum atticæ caricæ venales, negavit se illas esurum donec regione potitus esset quæ illas ferret. Tam ingens erat excelsi pectoris fiducia. *Plu. in apoph.*

Fabricius, Pyrro hortanti, ut apud se ageret imperij socius futurus: Ne tibi quidem istuc expedierit, inquit. Nam si Epirotæ nostrum utrumque pernorint, mihi Regi tibi parere mallent. *ibid.*

Scipio Maior cum obsideret oppidum humili loco situm, prominente illinc Veneris templo, jussit illuc profiteri vadimonia, tanquam tertio post die jus ibi redditurus. Et quod se facturum prædixit, fecit urbe capta tanta erat fiducia victoriæ. *Idem.*

Sylla, cùm ad sociale bellum magnis cum copiis missus esset circa Limernam, è vasto terræ hiatu magnus ignis emicuit, cujus flamma ad cœlum perveniens constitit. Id vates interpretati sunt, quod vir bonus, aspectu eximius & admirandus principatum adeptus, præsentibus turbis civitatem liberaturus esset. Hoc audito Sylla, Ille, inquit, ego sum, Nam illi erat peculiare comam habere auream igníque concolorem: nec se ait suæ virtutis pudere, qui res tam multas, tamque præclaras gessisset. *Plut. in Sylla.*

Idem, Cum Athenienses ad eum duos tréve misissent de pace acturos, atque illi nihil adferrent, quod ad incolumitatem civitatis faceret: sed Theseum, Eumolpum & res adversus Medos gestas verbis inanibus jactarent: Abite, inquit, ô beati, istásque orationes vobiscum referre: non enim discendi cupidus huc missus sum à populo Romano, seu ut rebelles subvertam. *Idem.*

M. Crassus & Parth. legati. Cùm parthi denuntiassent Crasso per legatos, ut suæ ætati consulens, à bello abstineret, jam sexagenarius, respondit: In Seleucia istis mandatis responsum dabimus. Hic Agidis legatorum unus, sublata manu mediam palmam ostendens: Prius, inquit, in hac manu nascentur setæ, quàm tibi Seleuciam conspiciendi sit futura potestas. *Plut. in Crasso.*

Iulius Cæsar, quum Romæ maximi Pontificis dignitatem ambiret, competitore Q. Catulo, primæ apud Romanos dignitatis ac potentiæ viro, matri ipsum ad fores deducenti: Hodie, inquit, ô mater, aut Pontificem maximum habebis filium, aut Exulem. Excelsa indoles, omnísque repulsæ impatiens. *Plut. in Rom. apoph.*

Pompeius, quibusdam se videre negantibus, quomodo posset Cæsaris impetum sustinere, hilari vultu vetuit illos hac de re esse solicitos. Nam simul ac, inquit, solum Italiæ pede pulsavero, exilient affatim equestres pedestrésque copiæ. Præsens quidem animus, si fortuna respondisset. *Plut. in apoph.*

Anonymus, Maximus quum nimium fideret corporis viribus, quidam in theatro ipso præsente Græcos versus recitavit: quorum hæc est sententia.

Elephas grandis est, & occiditur.
Leo fortis est, & occiditur.
Tigris fortis est: & occiditur.
Cave multos, si singulos non times.

Qui ab uno potest occidi, à multis occiditur. *Capitolinus.*

Antigenidas, cùm scitè canens populo minus probaretur Mihi, inquit, cano & musis: admonens prorsus esse contemnendum imperitæ multitudinis judicium, quum artis abundè magnum præmium sit ipsa conscientia. *Erasm. lib. 7. apoph.*

Anacharsis, cùm ex patria Athenas ideo profectus esset, ut apud Solonem Philosophiæ studiis animum excoleret reversus in patriam, leges Scytharum juxta consuetudines Græcorum formare voluit, ob quam causam à fratre in venatione occisus est. Verùm cum jam moreretur, in hæc verba prorupit: Ego ob eruditionem meam incolumis è Græcia demissus sum, & nunc per invidiam, in propria mea patria trucidor miser. *Laërt. lib. 1. cap. 9.*

Euripides, Quum populus Athenienfis tumultuaretur, offensus sententia quadam, in illius tragœdia, quæ tum agebatur & authorem efflagitaret, ut eum mulctaret, progressus in scenam dixit; Se ut populum doceret, non ut ab eo disceret, fabulas solere componere. Eruditio sibi conscia contempsit multitudinis judicium. *Eras. lib. 6. apoph.*

Idem, Apud Alcestidem tragœdiarum scriptorem aliquando questus est, quod summo tridui labore adnixus non potuisset nisi tres versus absolvere. Contra Alcestidi gloriantí quod ipse perfacile centum absolvisset uno die: At tu, inquit, ad triduum modo, mei in omne ævum daturi sunt. *Eras. lib. 6. apoph.*

Dionysius; cum objurgaret filium, quod civis cujusdam Syracusani uxorem stupraffet, cum hoc tam indignum facinus à parente suo nunquam vel vidisset, vel audivisset etiam ab aliis respondit filius: Verum est pater, hoc abs te nunquam audivi: sed id accidit, quod nunquam patrem Regem habuisti: Ad quem pater: Nec tu quidem, mi fili, nisi hæc facere desinas, unquam habebis filium Regem. Quod mox contigit. Nam cum Dionysio seniori filius successisset, haud multo post ob

indigna

indigna facinora Syracusis pulsus est. *Fulg. lib. 7. cap. 2.*

Antonius Imperat. Cum pecuniam multam partim à plebe, partim etiam à Senatoribus minis atque vi extortam profudisset, objurgatus à matre, quæ aliquam pecuniæ partem in alium usum conferre conabatur: Desine, inquit, solicita esse de pecunia, & ostendens gladium nudatum, Quamdiu hunc habebimus, nihil deerit nobis. Fretus enim sua potentia, nihil in toto imperio esse sibi ipsi persuadebat, quod armata manu rapere non posset. *Dion. Nicæus & Xiphilinus in Antonino.*

Idem, quum propter nefaria quædam facinora se à senatu contemni, animadverteret: Certo, inquit, scio vos rebus à me gestis minimè contentos fore: propterea in armis sum, habeóque apud me milites, ut possim rumores, qui sparguntur de me contemnere. *Dion. & Xiphilinus.*

Seneca. Quum Iudices inter se discreparent, qua pœna dignus esset Socrates: Ego, inquit, ab ea, quæ feci dignum me censeo, qui ex publico alar in Pryraneo. Nam hoc honoris habere solebant, qui præclarè de Republica fuissent meriti. *Cic. lib. 1. de Orat.*

Epaminondas. Quem Lacedæmone reversus, cum suis commilitonibus capitis postularetur, eò quòd præter legem Bœoticæ præfectura leges quatuor addidisset; jussit ut duces in ipsum rejicerent crimen tanquam vi compulsi. Ipse autem pro se dixit, non habere se sermone factis meliores: Sentiens ipsas res gestas reo patrocinari debere. Quod inquit, omnino aliquid dicendum est apud judices, peto ut cum m occiderint, columnæ damnationis titulum ascribant, quo Græci videant quod Epaminondas Thebanos nolentes coëgerit, Laconicam, quæ per quingentos annos capi non poterat ac Massanam incoluerat annis 230. igne ferróque populari; eum Arcades inter se conciliare, resque illorum componere, denique Græcos libertati restituere. Hæc enim omnia sub ipso gesta erant. His auditis discessetunt Judices, & calculos de illo ferre non potuerunt. *Plut. in apoph.*

Scipio major. Scipioni Senatus decreverat, ut pecunias sumeret ex ærario, at quum quæstores ærarij negarent se eo die aperturos, ipse (inquit Scipio) aperiam, quando mea causa clauditur, qui tanta pecuniarum vi repleverim ærarium. Vacua non clauduntur, ideo Scipio per jocum dicebat, sibi hoc laboris suscipiendum, ut aperiret, qui fuisset in causa ut tam diligenter clauderetur, ut quæstores diei spatium quærerent ad recludendum: Exemplum ingentis fiduciæ meritis quæsitæ. *Plutarch. in apoph.*

Idem, quum à Petilio & Quinto tribuno plebis multis nominibus accusaretur apud populum Romanum, nihil ad crimina respondit, tantum hoc dixit. Hac die Quirites Hannibalem & Carthaginem devici, proinde ascendo in Capitolium Jovi Opt. Maxim. sacrificaturus, Si quis de me suffragium ferre velit, ferat. Hæc loquutus, ascendebat ad Capitolium, relictis accusatoribus, nondùm perorata causa. Tantum valet egregiorum in Rempub meritorum fiducia, ut repentè judicij vigor versus sit in orationem, & reus pro supplice egerit triumphantem. *Plut. in apoph. & Plin. iunior de viris illustrib.*

Filius. Filia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Filius Græcè υἱὸς, ἑῶ, ὁ, vel υἱὸς, ἕ, ὁ; & υἱότης, ητος, ἡ, filiatio dicitur. Appellationéque filiorum, ut Jurisconsulti sentiunt, etiam filiæ continentur, sed non è contrario. Filium ἀπὸ τοῦ φίλειν, hoc est, ab amore dictum volunt, quod omnium constantissimus amor sit parentum in filios. Filius, Heb. *Ben*, qui ædificatus, seu extructus est, ex cohabitatione viri & mulieris, *Banah*, verbum, id est, ædificavit, extruxit. Hinc Græcè πονέω, πονῶ, πονέομαι, Laboro, exerceor in exstruendis ædificiis.

¶ LOCI BIBLICI.

Filia non prostituenda, Levit. 19. 29. Filia pro nepte, Exod. 1. 11. *ut liquet* ex Exod. 3. 1. Filiarum appellatione tota posteritas, includitur, Luc. 1. 5. Filiæ etiam nomen urbibus tribuitur, Mat. 21. 5. *cuius rei exempla plena extant in Terent.* Filiæ Jerusalem, pro mulieres Jerosolymitanæ. Luc. 23 vers. 28.

Filius Filius pro nepote, 2. Sam. 19. 24. Proverb. 13. 21. & 17. 6. Jerem. 27. 7. Ezech. 37. 25. pro posteris ex aliqua familia oriundis. Matth. 22. 24 Filij nomen pullo asini attributum legitur, 21. 5, Filius sapiens extra periculum est. Prov. 29. 28. Filij pro parentibus non puniendi. Deut. 21. 16. 2. Reg. 16. 6. Jer. 31. 29. Ezech. 8. v. 3. 20. Filij erudiendi, & corripiendi. Proverb. 13. 24 & 19. 18. & 29. 15. 17. Hebr. 12. 8. 9.

Filij Belial, pro hominibus nequam, 1. Reg. 22. 10. Filij Carnis, pro naturali modo procreatis. Rom. 9. 8. seu, quorum non alia ratione pater est Abraham, quum ea ipsa, qua solent, consueto naturæ ordine, homines ex hominibus gigni, qui alias filij secundum carnem dicuntur, Galat. 4. 23. 29 Filij contumaciæ Hebræis dicuntur, Ephes. 2. 2. homines contumaciæ dediti.

Filij Dei pro piis ex Sethi posteris oriundis, Gen. 6. 2. Sicut filiæ hominum, pro impiis filiabus ex Caini familia, v. 2. pro piis Deo charis, & Christi coheredibus, Matth. 5. 9. 45. Joan. 1. 12. Rom. 8 7. 1. Joan. 3 9. ut explicat Paulus, Rom. 8. 16. 17. Filij Dei dicuntur etiam Angeli, Job. 1. 6. Psalm. 89. 7. Item Principes, Psalm. 82 6.

Filij rebelles parentibus, quomodo tractandi, Deut. 21. 18 19. 20. 21. Filij regni, pro omnibus in genere indigenis, & regni incolis, Matth. 8. 12. pro iis qui sunt in regno, id est, in Ecclesia, ut etiam sint ex Ecclesia, 13. 38. Filij resurrectionis, pro resurrectionis participibus. Luc. 20. 26. Filij roboris pro strenuis, 2. Sam. 13. 28. & 17. 10. 1. Reg. 15. 1. Filij seculi hujus pro hominibus præsenti vitæ addictis, Luc. 16. 8. quos Paulus ψυχικὸς vocat, hos animales, & σαρκικὸς, hoc est, carnales, 1. 2. 14. Alias tamen interdum filij seculi hujus dicuntur, quicumque adhuc in vivis sunt, sive boni sint sive mali. Luc. 20. 34. Filij stulti, patres tristitia afficiunt, Prov. 17. v. 25. & 19. v. 13. Filij subductionis, dicuntur, qui quodam impetu in partem aliquam feruntur. Heb. 10. 39 Hebraïsmus. Eo enim loci subintelligi videtur filiorum nomen. Filij thalami dicuntur, Matth. 9. 15. qui cum sponso versantur, & quos sponsus in suum usque thalamum admittit.

Filij boni laudantur, Prov. 10. 1. & 13. 1. & 15. 20. & 23. 24 Filiorum erga parentes officium, Gen. 23 & 22. 2 7. & 27. 1. & 28. 7 & 37. 14. 15. Exod. 20 12. & 12. 17. Levit. 19 3. 32. & 20 9. Deut. 5. 16. & 21. 15. 18. & 27. 16. Judic. 4. 1. 1. Sam 2. 11. 18. & 3. 1. 7. & 8. 1. & 18. 5. 1. Reg. 2. 10. 2. Reg. 2. 23. & 12. 2 & 22. 1. 2. Par. 34 2. Eccl. 3. 1. 8. & 6. 18. & 7. 29. & 87. 11. & 22. 3. & 23. 18. & 25. 10. & 32. 24. Tob 4. 1. & 14. 5. Job. 1. 4. & 8. 4. & 32. v. 4. 6. Prov. 1. 8. & 4. 1. & 6. 20. & 6. 20. & 10. 1. & 13. 1. & 15. 20. & 19. 26. & 20. 11. 20. & 22. 15. & 23. 19. 25. & 28. 24. & 30. & 17. Jer. 35. 16. Ezec. 22 7. Matt. 4. 20. & 10. 35. & 15. 4. & 19. 19. Marc. 10 19. Luc. 2. 48. & 18. 20. Act 7. 14. & 22. 3. Ephes. 6. 2. Colos. 3. 20. 1. Tim. 5. 11. Petr. 5. 5. Filij boni ex malis parentibus orti: Ezechias Achazi filius, 2. Paralip. 28. 27. Josias Ammonis filius, 33. 25. & 34. 2. Filij mali ex bonis parentibus orti: Cain Adæ filius, Gen. 4. 1. Cham filius Noë, 9. 22. Ismaël Abrahæ filius 21. 20. 21. Esaü Isaaci filius, 25. vers. 25. Filij Heli Sacerdotis, 1. Sam. 2. 12. 25. Filij Samuelis 8. 3. Ammon filius Davidis, 2. Sam. 13. 1. 2. Absalom filius Davidis, 15. 1. 2. Roboam Salomonis filius, 1. Reg. 11. 43. qui consilium juvenum secutus, super duas tantum tribus regnat, 2. Paralipom. 10. 6. vide Eccles. 47. 36. 37. 38. 39. Joram filius Josaphat: 2. Paral. 21. 4. Manasses Ezechiæ filius 33 2. Filij inobedientis pœna, Deut. 21. 18. Prov. 20. 20. Filij castigandi, Prov. 13. 24 & 29. 18 & 12. 25. & 23. 15 29 Eccles. 30. 1. &c. docendi mysterium Paschæ, Exod 12. 27. & 13. 8. nempe nos esse liberatos ex captivitate Ægyptiaca, hoc est, diabolica, Deut. 4. 9. & 6. 20. Quare primogenita Deo offerenda, Exod. 3. 12. 14 Filios consecrant idolis per ignem Israëlitæ, 2. Reg. 17. 17. in filios Dei adoptati sumus per CHRISTUM, Eph. 1. 5. Aliæ quamplurimæ occurrunt in Bibliorum S. Codice harum vocum (filiæ, filiarum, filij, filiorum) acceptiones, quæ in concordantiis magis ante aliquot annos editis explicantur, & ordine suo proponuntur.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Filij tibi sunt, erudi illos & curva illos à pueritia eorum. Filiæ tibi sunt, serva corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. *Eccles. 7.*

Confusio patris est, de filio indisciplinato. Filia autem fatua in deminoratione fiet. 22.

Filia prudens hæreditas viro suo: at vivens turpiter mœstitiam affert genitori. Imprudens & patrem & virum afficit ignominia. *ibid.*

A filiis tuis cave, & à domesticis tuis attende. 32.

Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum eo, & contristabit. Non arrideas illi, ne condoleas, & in novissimo obstupescent dentes tui. 30.

Non des filio potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius. *ibid.*

Filio & mulieri, fratri & amico, non des potestatem super te in vita tua. 33.

Melius est, ut filij te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum. *ibid.*

Ne dederis alij possessionem tuam, ne forte pœniteat te, & deprecaris pro illis. *ibid.*

Filia patris abscondita est, vigilia & solicitudo ejus aufert somnum: ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat, ne quando polluatur à virginitate sua, & in paternis suis gravida inveniatur, ne fortè cum viro commorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur. 42.

Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te opprobrium venire inimicis, à detractatione in civitate, & abjectione plebis, & confundat te in multitudine populi. *ibid.*

Juvenes similiter hortare, ut sobrij sint. *Tit. 2.*

Filius sapiens lætificat patrem, filius verò stultus mœstitia est matris suæ & despiciet eam. *Prov. 10. 26.*

Exultat gaudio pater justi qui sapientem genuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet, qui genuit te. 23.

Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissimè laboravi habiturus hæredem post me, quem ignoto utrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi & sollicitus fui. *Eccl. 2.*

Ex iniquis omnes filij, qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes interrogatione sua. *Sap. 4.*

In filiis suis agnoscitur vir. *Eccl. 11.*

In filia non avertente se firma custodiam, ne inventa occasione abutatur: Ab omni arreverentia oculorum ejus cave, & mireris, si te neglexerit. 26.

Pro illis corrigendi.

Si genuerit homo filium contumacem & protervum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coërcitus obedire contempserit, apprehendent eum, & ducent ad seniores civitatis illius, & ad portam judicij, dicéntque ad eos: Filius noster protervus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis, & morietur, ut auferatur malum de medio vestri, & universus populus audiens pertimescat. *Deuteron. 21.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Eurip. in Menalippo.

Ἰσᾶ δ' ἄφρον' ὧν, ὅστις ἀπεινῶ ὢν τὸ πρὶν,
Παῖδας ὑφορᾶσθαι εἰς τὸ μὴ δόμους ὀπτᾶσθαι,
Τλὼ μοῖραν εἰς τὸ μὴ χρεὼν παρασχέσθαι.
Ὦ γὰρ ἀνοὶ δ' ὅσοι μὴ φωνὰν τέκνα,
Οὐ χρὴ ἐγκαλεῖσθαι πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐᾶν.
Αὐτῷ γὰρ ἄδεὶς ἀδίκως ἐμόχετο.
Hic se stultum fateatur, qui cum antea liberis careret,
Externam prolem adibus suis accersivit,
Fatum pervertens contra quam oportebat:
Nam cui liberos procreare Dij non concesserunt:
Id pati debet, non incusare numen;
Nullus enim per se novit, quomodo natus sit.

Marullus Poëta.

Scilicet est olim vis rerum in semine certa,
Et referunt animos singula quaque patrum.
Nec leporem canis Emathius timidámve columbam
Notus Hyperboreo falco sub axe creat.

Apud Homer. de Hippothoo, Iliad. ϱ.

Οὐδὲ τοκεῦσι θρεπτὰ φίλοις ἀπέδωκε.
Neque nutricandi gratis parentibus ille
Reddidit officia, sed ei breve contigit ævum.

Eurip. in Oenamo.

Ἀ'μηχανῶ δ' ἔγωγε, κοὐ σὸν ἔχω μαθεῖν,
Εἴτ' οὖν ἄμεινόν ἐστι γίγνεσθαι τέκνα
Θνητοῖσιν, εἴτ' ἄπαιδα καρπᾶσθαι βίον.
Ὁρῶ γὰρ οἷς μὲ ἂν ἔφυσαν, ἀθλίως.
Ὅσοισι δ' εἰσὶν, οὐδὲν εὐτυχεστέρως.
Καὶ γὰρ κακοὶ γιγῶντ' ἐνδίκῃ νόσῳ
Κ' ἢν γένοιτ' σώφρονες, κακὸν μέγα,
Λυπεῖσι δ' φύσαντα, μὴ παθοῦσι.
Dubius equidem sum, neque dijudicare possum,
Vtrum melius sit progigni liberos
Mortalibus, aut sterili vita frui.
Istos enim, quibus liberi nulli sunt, miseros esse video.
Et contra illos, qui prolem genuerunt, nihilo feliciores,
Nam si mali fuerint, extrema calamitas est:
Rursus si probi evadant, magnum pariunt malum:
Affligunt enim genitorem, dum, ne, quid patiantur metuit.

Idem in Andromache.

Ψυχὴ τέκν' ὅστις δ' αὖτ' ἄπειρος ὢν λέγῃ,
Ἥσσον μὲ ἀλγεῖ, δυσχερῶν δ' ἀδαμονεῖ.
Si quis imperitus liberos solatium appellaverit,
Ille minus quidem sentit dolorem, ac in medio infortunio fortunatè vivit.

Menander in Epicteto.

Ἢ μόνον δεῖ ζῆν', ἢ παίδων ἡδομένον
Πατρὶ ἀποθανεῖν· ἔτω τὸ μὴ ζῆν' ἐστὶ μὲ βίᾳ πικρόν.
Aut oportet vivere solum ac cœlibem, aut natis jam liberis
Mori parentem. Adeo omnis deinceps vita acerba est.

Sophocles in Electra.

Δεινὸν τὸ τίκτειν, ἐσθ'. ὁδὶ γὰρ κακῶς
Πάσχοντι μισῷ ὧν τέκνων ἐφιέμεθα.
Magna vis est procreationis: nam neque si mala
Patiatur aliquis, prolem à se genitam odisse potest.

Menander Comicus.

Οἷον τὸ μίσεθαι πατέρα παῖδιν, ἢν λύπη,
Φοῦ, φεῦ, φεῦ, πέφυκε ἡδὺ ἐστι.
Patrem esse plurimum habet molestiæ,
Metúsque & curas infinitas.

Sophocles in Aiace.

Τί γὰρ φρονεῖ γὰρ μηδὲν, ἥδιστ' β. &.
Nihil sapere, jucundissima vita est.

Incertus author.

Φερνίδες οἱ παῖδες, μέγα μὲ κακὸν εἴ τι πεύσεται,
Εἰσὶ δ' καὶ ζῶντες φερνίδες, ὀλίγα.
Ἡ γαμετὴ χρηστὴ μὲ ἔχει πνα τέρψιν ἐς αὐτόν,
Ἡ δὲ κακὴ πικρὸν τὸ βίον αἰδρὶ φέρει.
Curas pariunt liberi, magnum malum, si quid humanitus eis accidat.
Viventes etiam non modica cura causa sunt.
Vxor bona quidem aliquid in se habet jucundi:
Mala verò acerbam facit marito vitam.

Menander.

Εὐδαιμονία δ' πατρὸς, υἱὸς νοῦν ἔχων.
Lætitia patris filius sapiens.

Pythagoras in aureis carminibus.

Τοὺς τε γονεῖς τίμα, τοὺς τ' ἄγχι, συγγενέας.
Ipse parentes atque tuos venerare propinquos.

Agatho.

Ὡς ἡδὺ τ' φυσάντων παῖδας τέκνα.
Quàm dulce genitoribus, filios obtemperantes habere.

Virg. 2. Georg.

Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viámque insiste domandi.
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas,
At primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte, dehinc, ubi libera colla
Servitio assuerint ipsis è torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.

Claud. 3. Hon.

Mox ubi firmasti recto vestigia gressu,
Non tibi desidiæ molles, nec marcida luxu
Otia, nec somnos genitor permisit inertes:
Sed nova per duros instruxit membra labores
Et cruda teneras exacuit indole vires,
Frigora sæva pati, gravibus non cedere nimbis,
Æstivum tolerare jubar, transnare sonoras
Torrentum furias, adscensu vincere montes,
Planitiem cursu, valles & concava saltus:
Necnon in clypeo vigiles perducere noctes,
In galea portare nives, nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes Baleari spargere funda:
Quóque magis nimium pugnæ inflammaret amorem.
Facta tui numerabat avi, &c.
Hos tibi virtutum stimulos, hæc semina laudum,
Hæc exempla dabat; non ocyus hausit Achilles
Semiferi præcepta senis, seu cuspidis artes;
Sive lyræ cantus, medicas seu disceret herbas.

Hor. 3. Carm. 6.

Ætas parentum peior avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Ter. Adelph.

Sic fiet modo, ut nunc est quæso,
Vt quisque filium suum vult esse est.

Hor. 4. Carm. 4.

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Sen. Hipp.

Redit ad authores genus,
Stirpémque primum degener sanguis refert.

Plaut. in Epid.

Docte & sapienter
Dicis, non nimis potest pudicitiam quisquam servare suæ filiæ.

¶ Philosophorum Sententiæ.

De filio contumace. Dial. xliv.

Francisc. Petrarch. Dol.

Habeo filium contumacem. R. Æquum est, ut qui patrem ferre non poteras, filium feras, utique sarcinam graviorem, magis animum premit, pungítque acrius superbi filij verbum unum reverenter prolatum, quam severi patris quæcunque durities. Ille enim injuriam facit, hic jure suo utitur. D. Filium habeo rebellantem. R. Impudenter de minorum rebellione conqueritur, qui majorum justa contempserit, imperia. D. Filius contumax est mihi. R. Tandem fortassis intelligis, quid tuus ille tam durus pater visus est tibi. D. Filium patior insolentem. R. Si ætatis est vitium, cum ætate transibit. Multorum ferox adolescentia progressu temporis ad virtutem mirificis provectibus flexa est. D. Rebellem filium habeo. R. Non solus. Et David, & Mithridates Ponti Rex, & Severus Imperator Romanus rebellantes filios habuere, & multis post sæculis Britannici pacem regni (ut fama loquitur) turbavit Regis adolescentis in patrem concitata rebellio, sed quisque sua deflet incommoda, nullus aliena vel publica. D. Impius ac rebellis est filius. R. Magna tibi portio paternæ molestiæ dempta est, mortem filij timere. D. Habeo ignavum & inertem filium. R. Nescis ut Africanus ille vir magnus dissimillimum filium sibi longéque degenerem amavit unicè? Et profecto major non dicam amor, sed miseratio debetur ei, quem minus adjuvat natura. Nullius rei eget, qui virtutum dives est, quarum indigentia vere miseros, ac proinde misericordiæ egentissimos facit, tu in filio & si non virtutem, ama quod filius, si ne id quidem, at quod homo est. Postremo si nihil est quod ames, miserere. Proprium patris, ut severitas, sic misericordia est. D. Perditæ filius est vitæ. R. Pondus infaustum, eóque gravius, quod dum ferri potest, neque abjici, perfer, & qua datur corrige. Sic enim aut filium curaveris, aut certè patrem egeris, hoc tibi debitum, illud optabile. D. Impius, inhumanus, intractabilis est filius. R. Siquidem mollities, ac voluptas in perfidiam ac scelus eruperint, venenosum animal exigendum est domo, neque ubi, sed quid natum æstimandum, & in sylvis ortas aviculas pascitis, & domi natos scorpiones occiditis. D. Impius filius est mihi. R. Periculosa seponere antequam noceant Sapientis est. Non te pietatis umbra decipiat. Nulla impio debetur pietas. Est ubi sit crudelitatis species pium esse, sed dum aliquid vel minimum spei est, semper ad misericordiam inclina, mementóque te patrem esse non judicem; neque hic tibi Terentianum illud excidat, pro peccato magno pàululum supplicij satis est patri.

De ortu filiorum. Dial. lxx.

Gau.

Nati mihi sunt filij. R. Geminatum malum, pondúsque domesticum. G. Filij mihi sunt nati. R. Laboriosa uxor, laboriosa amica, laboriosissima demum proles. G. Nati filij. R. Dulcedo amarissima, & fel melle circumlitum. G. Nata mihi est dulcis soboles. R. Fontem tibi gravium curarum domi natum credito. Nunquam sine metu, atque angoribus vitam ages. G. Filios genui. R. Nec timere, nec sperare, nec vota facere noveras. Eu discres tuo periculo, discres & parentes orbos miserari, discres & in brevi vita longas curas texere, téque longiora negotia ordiri, discres his qui nihil ad te pertinent torqueri, quæ visurus nunquam sis disponere. Ad postremum discres amare plus alium quàm te, discres ardentissimè diligere, tepidissimè diligi, duras artes. G. Filios habeo. R. Nunc primum intelligere incipis, quid ipse debeas parentibus tuis. G. Filios procrea

procreavic.R.Seviſti arborem inexhauſto percolendam ſtudio, quæ te dum vivas exerceat, cujus nullos forſitan aut ſeros,& fortaſſe poſt obitum fructus legas. G. Filij mihi ſunt.R. Si boni, jugis timor: ſin mali ſempiternus dolor,interim ſolamen ambiguum, certa cura.G.Habeo filios. R. Habes unde vivus doleas, mortuus agnoſcaris. Habes & unde ſæpius mori poſſis. G. Pater filiorum ſum bonorum. R. Quanto meliores filij, tanto periculoſior conditio tua eſt. Neſcis quam dolendi materiam gignendo quæſieris, quos lachrymis aditus in domum tuam patefeceris, quantum in te jus morti,miſeriæque præbueris. O matres miſeræ! *Ait Horatius.* O Patres miſeri! Dico ego. G. Optimorum pater filiorum ſum.R.Optanda mors tibi integro eſt, ne fortè vivus eſſe deſinas,quod delectat,& aliquando cum Neſtore à ſociis quæras, cur tam diu vixeris. G. Votiva felix lætúſque ſum ſobole. R. Felicitas anxia, ſollicitum gaudium & ſæpè mœſtum, felicitas miſera. Poſſem multos illuſtrium proferre, quorum felicitati nihil magis obſtitit, quam quod filios habuerunt.

De filio infante feſtivo. DIAL. LXXI. GAUD.

Infans filius feſtivus eſt mihi.R.modo ne iſta feſtivitas in dolorem deſinat,& quo tibi præſens lætior infans tuus fuerit,eo mœſtior ſit digreſſus.G.Infans eſt mihi bonæ ſpei.R.Quid ſi ſit nullius rei? Caduca ante alias ætas,illa ſæpè in ipſo flore præciditur. Utque nil dulcius, ſic ferè nil amarius. G.Infans eſt mihi blandiſſimus atque multiloquus R. O, ne iſtæ blanditiæ vertantur in lachrymas. Res eſt dulciſſima,farcor. Infantuli aſpectus & alloquium, atque eſt apud Statium Papinium, *ſyderei vultus & verba ligatu interrupta modu*, quæ dum audiuntur nocent, dum audiri amplius non poſſunt, cruciant, nec ſine ſenſu dolor ad memoriam reverturtur: ſic humanis rebus, ſed in nulla unquam dulcedini oppoſita ſemper amaritudo eſt. G. Delector filio infante jucundiſſimo. R. Non prohibeo delectari,ne naturæ obtemperes,ſed in omnibus modum quæro,ſine quo nihil benè agitur. Volo te patrem gaudere, ut ſi dolendum fuerit,poſſis & parciùs dolere,& moneo cogitare debere fieri poſſe ut arundineo baculo inſiſtas, vel in caducum te parietem inclinaveris:quod ſæpè dixiſſe fertur Adrianus princeps,cum Ælium Verum puerum pulchrum, ſed fragilem adoptaſſet,& tecum canere poſſi Maroneum illud. *Oſtendent terris tantum fata, neque ultra eſſe ſinent.* G. Gaudeo de infante meo. R.Sic gaude ut doliturus, ſive ille ut dixi acerba morte defungitur, ſive quod eſt multò gravius, quodque læpiſſime accidit, è gratiſſimo infante fit ingratus, & inobſequens adoleſcens. G. Multum gaudeo de infante filio.R.Nemo tam ſtultus agricola eſt, qui de flore multum gaudeat, fructus eſt expectandas, tunc gaudendum modicè. Interim tempeſtates, grandines, & uredines metuendæ ſunt, frænandúmque metu gaudium.

De amiſſo filio. DIAL. XLVIII.

DOL.

Sed amiſi filium. R. Melius dic; præmiſi, ſecuturus citò quidem, & fortaſſis hodie, & qui ſcimus, an hac ipſa hora? Nulla fides vitæ eſt, quum tanta ſit fides mortis: Secuturus dixi, ſequens debui,continuè ſequeris, nuſquam in vita pedem figere permiſſum homini, uno ſemper gradu it ad mortem (mirum dictu) ſeu ille vinctus, ſeu ſolutus, ſeu ſtans, ſeu ambulans, ſeu ſedens, ſeu ſanus, ſeu æger, ſeu vigilans, ſeu ſopitus ad metam fertur,atque illorum more, qui vehuntur navibus,vel quieſcens properat.D.Amiſſi filij deſiderio excrucior.R.Compeſce animum,quem cupis invenies, nulla eſt mora,non poſſe pati deſiderium parvi temporis,puerile,ſeu fœmineum eſt. Viro enim nihil breve difficile.Noſti credo quibus verbis deſideria hujuſmodi apud Platonem Socrates, apud Ciceronem Cato & Lelius conſolentur, Virtute quamvis & gloria ſupremi viri, hac ſpe tamen longè impares. Noſti præterea quid animi Æmilius Paulus,quid Cato ipſe,quid Pericles,quid Xenophon ille Socraticus condiſcipulus Platonis atque æmulus, quid innumerabiles alij natorum in moribus habuere, nec te præterit ut Prophera idem & Rex filium quem languentem fleverat,non flevit extinctum,cogitans, quod irrecuperabilia lugere ſupervacuæ dementiæ verius quam pietatis eſt. Quibus ſe virilibus exemplis interſerit Spartana illa mulier apud ſcriptores quidem innominata, ſed non pariter illaudata,quæ audito quod filius in prælio occidiſſet, ideo ajt, illum génui ut eſſet qui mori pro patria non timeret.Par Liviæ virtus, majoríſque Corneliæ,ſed clariora ſunt nomina, quarum prior iugentis nati,& ad ſummum ſpectantis imperium, ut terræ traditus fuit, luctum mox depoſuit, nunquam verò memoriam intermiſit: altera filiis multis imo omnibus amiſſis, quorum aliquos à populo interfectos, inhumatóſque conſpexerat,commiſerantibus,& illius ſortem fœmineo more deplorantibus, miſerámque vocantibus,non ſe miſeram, ſed felicem eſſe reſpondit, quæ tales filios genuiſſet. Inſignis mulier, ne præſenti miſera, nec præterito etiam infelix,quæ contra publicam opiñionem,& conſuetudinem miſerorum de felicitate præterita & læti temporis memoria ſolaretur, grata quod habuiſſet, quod amiſiſſet æquanimis, ob hoc unum digna uti proſperiore ſucceſſu. Et illa quidem mulier tota gravibus fortunæ vulneribus, inconcuſſa permanſit. Tu vir unico dejectus luges. D Amiſi filium. R. Amiſiſti ſimul & metus multos, infinitámque materiam ſolicitudinũ & curarum, quibus ut careres, vel tibi, vel filio moriendum fuit. Securum patrem ſola mors facit.D.Filium amiſi.R Si pium nil eſt quod illi metuas, in tuto eſt.At ſi impium tuorum numeratorem annorum, tuum ſtimulum ſenectutis extuliſti. D. Filium perdidi. R. Si virtute prædutum, gaude quod habueris. At ſi vitio perditum, gaude ſaltem quod amiſeris, utrobique naturæ beneficium agnoſce, ſeu quod talem dedit, ſeu quod talem abſtulit.D. Ante tempus filium mors rapuit. R non fit ante tempus, quod in omni tempore fieri poteſt. In ætate jam multi ſunt aditus mortis, in adoleſcentia infiniti. D.Sine filio remanſi.R.Et ſine angoribus,& ſine pavoribus. Jam non erit cui noctes inſomnes,cui ſollicitos dies agas, cui ſpes longas atque inextricabiles ordiare, qui canos tuos rugáſque conſideret,hæreditatem æſtimet,ſumptus arguat,moram mortis incuſet. Undique tibi ſecuritas & quies genitorum bonum, ingens,titulo licet mortis aſperius.D.Acerba filij morte dejectus ſum.R. An non Anaxagoram audivimus? An oblitus es te genuiſſe mortalem? An id potius ſortitus es quod ſequi debuerat præceſſit? Eadem cum in omnibus inordinata hominum vita ſit, nullum tam penitus habet,& ſenes decrepiti cunctantur, & feſtinant juvenes, & præcipitant: pueri, & infantes primo vitæ de limine retrahuntur. Hi tardius licet, ille ocyus,hic maturius,ille acerbius,nemo non moritur horarum ea eſt, ubicumque verò hoc qualibet ætatis parte quis obierit,& ſi acerbus fuerat mortem maturuit D Extinctum fleo filium. R. Si fleturus eras morientem,& narcentem fleres,tunc mori cœperat, nunc deſiit. Noli autem tuam & illius ſortem optimam lugere, ille iter ambiguum à tergo habet, tu ſecurum ante oculos, non amplius aut charo omen timens, ut Maro ait, aut alterius. D. Cum filio vitæ dulcedo omnis extincta eſt. R.Magnorum farcor ac dulce ſolatium patris bonus, ſed ſollicitum, ac grave. Et ſæpè dulciſſima voluptatum. & chariſſima impediunt,& pretioſiſſima rerum exercitia. Et forteſſis hic filius obſtabat altiora animo volventi. Jam mœſtum lectaque ibi mor factus exſurge, bona de malis [illegible] D.Mors meum filij mœſtum facit. R. At quod reſtat facere exigit, ut vivas, vive jam tibi.

De fortitudine. DIAL. LXXIII.

GAUD.

Eſt mihi filius vir fortis.R.Quanto ille eſt fortior,tanto tu timidior eſſe debebat: In nullos enim homines plura pericula,quam in ſui contemptores incidunt, viros fortes,congerit fortuna,nec immeritò Cereri ſua ſe abdicant, evitántque impetum. illi ſe objiciunt fulminanti. Repete memoria præteritum tempus, fortiſſimos ferè omnes violenta morte conſumptos invenies. G.Fortitudo filij ingens eſt. R. Fortitudo pulcherrima virtus eſt, ſed comitata caſibus variis, paratas lachrymas, & inattractum feretrum habeto,omnibus mors vicina,viris fortibus cõtegua eſt. G. Vir fortiſſimus eſt filius R Eſt qui patriæ libertatem forſitan ſuo ſanguine fragem hoſtibus,ſibi decus, tibi fletum aliquando, metum ſemper oſtenderat.G.Natus mihi fortis ac magnanimus eſt R. At quid aliud interpretato in filio Creon gemit, niſi magnanimum bellicæ laudis ardorem? Quid Evander in Pallante ſuo,niſi novam gloriam armorum, prædulce decus primi certaminis? Quid aliud Priamus Hectorem pavens monet, quam ne Achillem ſolus expectet? Quidve aliud hunc ipſum mater anxia precatur, niſi ut fugiat bellicoſum virum Quid denique uxor Hectorea poſt viri mortem fati ignara timere ſe dicit: niſi probitatem viri miſeram & [illegible] animum non ſe in acie continentem bellatorem,ſed cæteros præcedentem,quod ſolum jam ab initio formidabat,ubi euntem ad ultimum his verbis diſquirit, Demonice, corrumpet te tua vis, neque miſereris nati, & mei miſeræ matris,quæ cito vidua tui ero? Quid poſtremo Achillis genitrix pro nato timida dum diceret. *Jam pelago terra ſecundo meus ruit eum Achilles, Et volet ipſe ſequi*, dúmque illum fruſtra tum ferventis belli motibus ereptum & imbecillè tranquilli ſenis in regiam invectum virgineis latebris occultaret? Omnes hos quidem fletus & hos metus nihil aliud quam martia vis & virtus animoſa pepererat. G.Valde mihi magnanimus eſt filius.R.Magnus animus ſive magna potentia,ſtultitia magna eſt Magnanimitas recta hominum eſt paucorum, quamvis & qui potentiſſimi videntur, quàm ſint fragiles multa etiam præter mortem, ſed præcipuè mors declarat, ut breviter verèque dici poſſit.Nihil imbecillius homine,nilque ſuperbius.G.Filius eſt mihi magnanimus. R. Gaude. Ergo habebis magnorum conatuum plenam domum,ocij vacuam,& quietis.Et ſæpè optabis non tam magnanimum filium habuiſſe. Ad ſummam clara eſt fortitudo,magnanimitas ſpecioſa, utráque verò laboriola & turbida, tuta modeſtia & tranquilla.

De filia impudica. DIAL. XXIII.

DOL.

Delicata nimis eſt filia. R. Dicas ſe habere filias delicatas, ſed ferendas tamen, Rempub. ſcilicet & Juliam dicere ſolitus fertur Auguſtus Cæſar Julíæque animum lætum quidem uſque ad ſpeciem procacitatis, ſed tectu liberam. In utráque tamen ita ſentiens princeps ſapientiſſimus fallebatur.Nam & Reſpublica jam pridem ab illa ſua priſca virtute fornicari cœperat, & filia non tam delicata,quam probris ſolum patrem latentibus deformata erat,quæ tandem (ſero licet) erupere:ſecundum tamen hanc ſententiam delicata poteſt eſſe filia,ſed publica.Quod ut permiſerim, negari illud certè non poteſt. Pronum & breve iter ad impudicitiam eſſe delicias. D. Filia laſcivire incipit.R.Occurre principiis,dura ferro,tenera digitis convelluntur. Qui ſibi vel alteri habitum quærit,à teneris annis incipiat. Facilè & tractantur mollia,& flectũtur. D. Laſcivire incipit filia.R.Lautas dapes, & veſtes illi molles,ac fulgidas, annulóſque & armillas detrahe, & quicquid eſt aliud, quo & ipſa ſibi placeat,& placere aliis ſtudeat: objice illi domeſticas curas, penſa, acus,& colos,& ſi quid eſt operis,quod ſuaves ac molles manus in callum duret.Seduc eam à ſpectaculis,à concurſu populi. Feſtis etiam diebus illam domi contine. Nullum vagis ac diſcolis cogitationibus tempus linque,occupatio & labor,& incultior habitus,& victus aſperior,& ſeverſus,inque unum aliquid jugis intentio.Ad hæc teſtis charus,& verendus,frequens admonitio,dulces minæ,& ſi quando res exigat, aſperæ: Hæ ſunt caſtitatis adverſus impudicitiam ſeræ ac vectes,qui & inſultantes otioſo animo paſſiones arceant, & ingreſſas ejiciant. D. Filia impudica eſt.R.Eccleſiaſticum conſilium. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam, nequando faciat te in opprobrium venire. Etſi autem nihil penè triſtius pati poſſis,modo tamen paterni officij nihil omiſeris eſt unde mœſtũ te ſoleris. Tuus enim poteſt eſſe dolor, ſed non pudor, nec crimen. Nam præcipitem in libidines animum frænare difficile eſt valde,& niſi Deus ipſe manum adhibeat,impoſſibile homini. Tantus eſt enim impetus támque effrenis, ut contra eum fruſtra ſæpenumero pa

rentes,frustrà & fratres,frustrà etiam ipse vir laboret, neque id mirum, cum sit scriptum:Aliter non possum esse continens,nisi Deus det.Néve hinc pudicitiæ excusatio ulla sit , dat hoc Deus pia fide poscentibus, quodque in se est annitentibus ac scientibus cujus sit hoc donum , ritéque & ipsum æstimantibus,& authorem.D.Filia adultera est.R.Si nupta, habes participem generum doloris.Habes & ipsum Cesarem Augustum, & injuriæ comitem, & ultionis exemplum.

De Filia castitate. DIAL. LXXIV.

GAU.

Casta est mihi filia.R.Jucunditas magna, sed solicita. Quanto enim castitas major, tanto in eam vigilantior libido. Nihil tam ardenter invaditur, quàm quod castis excubiis , & fœmineo pudore vallatum est, Concesso calle corruptor it segnius, & permissa tepentius appetuntur, multum concupitæ rei difficilis solet esse custodia.G.Insignis natæ pudicitia est.R.Est ubi res optima rei pessimæ materiam præbet. Magna Lucretiæ forma fuit , sed nil æquè ac spectata matronæ nobilis castitas vesanum juvenem in adulterium violentum stimulis egit ardentibus. Sic bonorum dotis abutitur nequitia reproborum G.Castitas filiæ nota est.R.Opta ut perpetua sit, apud Poëtam legis, *Varium & mutabile semper fœmina.* Quod si Maro non diceret, nunquid minùs ideò certum esset?Quod adolescentulas pudicas primum , post lascivas anus vidimus? Et ita præsentibus vitiis cum præterita castitate certantes, ut pudicè acti quasi perditi temporis pœnituisse videatur , quo nullum fœdius illo in sexu atque ætate ludibrium. G. Castissima mihi filia. R. Seipsam cognoverit, sciveritque cujus est domini castitas, & illi gratias agens ad custodiam boni sui totum pervenerit, erit (fateor) unde & secum Deo gratias agas,& gaudeas; magis quam si illam regiis nuptiis illustrasses. Est tamen interim (mihi credè) quod timeas. Cùm sit enim in omnibus rara constantia, tum in fœminis nulla est.

Τέκνοτροφίη φαλερὸν τὸ μὲν χαρὲν ἐπιτοκίῳ ἀγῶνι μεγάλῳ καὶ φρενῶν ἀκίνητον τῷ δ' ἀποτοκίῳ , αὐγαιότερον , ἐτέρῳ ὀδύνῃ. i. Periculosa est educatio liberorum.Nam si res bene cedat multum sollicitudinis & curarum affert : si malè , alios dolores necessarios parit. *Democritus.*

Est profectò (ut videre videor) magnum virtutis adjumentum, claris ortum esse parentibus. Solent enim juvenes,qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur, majorum suorum dignitatem æmulari , & ad paternarum laudum aspirare fœlicitatem : Sic Philippi nomen Alexandrum:sic majoris Africani gloria minorem Scipionem:sic Cæsaris Julij fama Octavianum excitavit : sic denique Pyrrhus Achilleides animosus imagine patris. Te quoque Ludovice,quanquam Deo & natura ducente, tuisque annitentibus studiis , virturem amás:non parum antecessorum tuorum te juvare possunt imagines, quorum mores æquare ut arduum difficile , sic certè pulchrum & laudabile. *Baptista Mantua, ad Ludov. Fuscar.*

Quare, ut solidus , stabilis , & quietus conceptus fiat , non oportet corporibus ebrietate diffusis dare operam liberis , qui autem vino refertus, tam animæ quam corporis rabie concitatus quovis & trahit & trahitur.Idcirco ebrius,tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. *Plato 6. Dial go de legibus.*

Οὐ δοκεῖ μοι χρῆναι παῖδας κτᾶσθαι οὐτεῶ γαὲ ἂν παίδων κλήσει πολλὰς μὲ καὶ μεγάλας κινδύνους , πολλὰς καὶ λύπας, ὀλίγα δ' τὰ εὐήνεια , ἢ ζῶντα λευπὰ καὶ ἀσθένεια. Id est, non probo liberorum propagationem. Nam in ipsorum possessione multa magnáque discrimina inesse video , & molestias plurimas : Pauca verò jucunda, eáque tenuia & exilia. *Democritus.*

Palam est ignavos sæpè filios claris ortos esse parentibus , ut de Scipione legimus, Cicerone, Herode Attico. Causam Aristoteles in problematibus adfert:Mentem viri præstantis , magis à natura seysus, carnisque remotam , ac quasi suspensam , inopem ingenij conceptis genituram præstare.Contra verò claros ex ignavis,& improbis, bonos sæpè genitos videmus,ut tot sanctos viros ex crudelibus & nefariis. Plerunque tamen juxta Græcum Proverbium evenire solet,κακῆ κόρακος, κακὸν ὠόν. Plato felicem dicit fieri genituram ex utrisque bonis, malam verò ex utrisque malis.Bonum autem intelligit ex concordi discordia provenientem,ut videlicet acriora ingenia mitioribus copulentur, vehementiora remissioribus. *Volat. l. 30. Philologia Titulo, Ex liberis bona maláque.*

Hoc geneti hominum prope natura datum , uti qua in familia laus aliqua fortè floruerit,hanc ferè qui sunt ejus stirpis,quod sermo hominum ad memoriam patrum virtute celebretur , cupidissimè persequuntur:Siquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio aut Maximum filius:Sed etiam in devotione vitæ & ipso genere mortis imitatus est Publium Decium filius. *Cicero in oratione pro Rabirio.*

Oportet ante omnia Diis non tam multa , quàm frequenter, & piè sacrificare. Deinde parentum alere senectutem, eorúmque consiliis vitam accommodare.Qui autem hæc neglexerit contra naturæ & justitiæ leges aget.Uxoris igitur & filiorum curam suscipiendam, ut ab ipsis in senectute recipiamur. *Theophrastus.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Agesilaus. Cum miro esset affectu erga liberos suos, dicitur aliquando arundine pro equo conscensa , una cum pueris lusisse domi. Id ex amicis illius quodam vidente , rogavit, ne cui hoc quod viderat diceret, priusquam ipse quoque liberorum parens factus esset.Festivè subindicans, eum lusum nequaquam levitatis , sed amoris fuisse. *Plutarch. in Laconicis apoph.*

Crœsus. Quum Cambyses, se cum patre Cyro conferret,amicis illum patre præstantiorem affirmantibus : Crœsus respondit , illum nondum patri æquandum, qui nondum reliquisset filium, Sentiens , & hoc esse non infimum erga rempublicam meritum, si non solum ipse te præstiteris egregium virum , sed aliquem tui similem gignas, educésque patriæ. *Eras. lib. 6. apoph.*

Cæsar. Quum Romæ videret peregrinos quosdam locupletes,canum ac simiarum catulos in gremio circumferentes , eósque habere in deliciis percontatus est:Num apud illos fœminæ parerent liberos?Sentiens, nullos catulos esse jucundiores infantibus. *Plut. in vita Periclis, tametsi non indicat, cujus Cæsaris hoc dictum sit , suspicor esse Augusti.*

Antonius Pius, biduo priusquam moreretur , admissis amicis, aperuit sententiam suam de filio , eandem quam Philippus de Alexandro , dicens:Se æquo animo mori, cum filium relinqueret. *Capitolinus.*

Thales , filios subinde admonebat , ut parentibus benefacerent , his verbis:Quale præmium rependeris parentibus tuis , tale à liberis tuis expectato. *Laërt. lib. 1.*

Pittacus, filium admonens,ne cum patre in judicio litigaret, his verbis usus est.Si de patre iniquiora dixeris, damnaberis : sin æquiora, vel ob istud damnari dignus es. *Stob. serm.* 177.

Telecrus, cuidam nuntianti, patrem de eo malè loqui:Nisi, inquit, illi dicendum esset, haud quaquam diceret. Maluit in se transferre culpam, quam committere , ut pater quicquam temerè loqui videretur. Habes & pietatis simul & modestiæ exemplum. *Plut. in Lacon.*

Idem, Percontanti,quare mos esset apud Spartanos, ut juvenes assurgant senioribus:Ut,inquit,assueti honorem habere nulla propinquitate junctis,magis honorent parentes , Optima ratio consuefaciendi ad debitum officium , si ultra quàm debeatur doceamur præstandum. Veluti si quis assueseat cum uxore verecundè castéque convivere, multò minùs improbus erit apud alienas. *Plut. in Lacon.*

Agidem ultimum regem Laconum hujus nominis cum rogassent parentes , ut sibi in re quapiam injustè adesset , recusavit aliis aliquando. Verùm cùm instarent , hunc in modum respondit : Donec essem apud vos, nullam omninò tenebam justitiæ scientiam.Verum ubi me patriæ tradidistis, patriæque legibus, conabor huic magis obtemperare quam vobis. *Plut. in Lacon. apoph.*

*Scytha.*Dario totius regni viribus subinde impetum facientes,Scythæ paulatim cedentes ad ultimas solitudines pervenerant. Interrogati tandem ab eo, quem fugiendi finem essent facturi ? Respondérunt , se nec agros, nec villas , nec urbes pro quibus dimicarent, habere : Cæterùm cum ad parentum suorum monumenta perventum esset , tum denique sciturum Darium , quomodo Scythæ solerent præliari. *Erasm. 6. apoph.*

Alexander , cum sibi multa de matre scripsisset Antipater ; Ignorat, inquit , Antipater matris unicam lachrymam multarum calumniarum epistolas deleturam esse. *Plut.*

Demetrius Phalereus admonebat adolescentes , ut in solitudine seipsos, in via obvios, & domi parentes diligenter revererentur.*Laër. lib. 5. cap. 5.*

Epaminondas, ex omnibus quæ præclarè & honestè gessisset in vita illud ubi dicebat esse jucundissimum , quod utroque parente vivo Leuctrica pugna vicisset Lacedæmonios. Vir pius non tam sibi gratulatus est eam obtigisse gloriam, quàm hanc voluptatem ex se contigisse his, quibus vitam suam acceptam ferebat. *Plut. in apoph.*

M. Cato , Adolescens quidam patris vita defuncti inimicum mox in jus vocavit, ultúsque est , quem Cato obvium comiter amplexus. Sic oportet, inquit,non agnis hœdísve, sed è malorum lacrymis ac damnationibus parentum exequias celebrare. *Eras. 5. apoph.*

*Coriolanus,*cum merito iratus ingrato populo Romano, exitium urbi moliretur, nec à legatis, nec à sacerdotibus exorari posset:Veturia mater unà cum uxore, filiis ac liberis in castra venit.In cujus complexum quum accurreret Coriolanus:Sine,inquit illa,prius sciam, utrum ad hostem an ad filium venerim , & utrum captiva mater in castris tuis sim. Hæc aliáque quum dixisset,matrem complexus : Expugnasti,inquit,& vicisti iram meam. Patria , te quamvis mihi merito invisam , hujus precibus dono. *Livius.*

Anton. Geta. Quum Antonini Getæ pater Severus destinasset omnes diversarum partium occidere, inter suos dicere solitus est.Hostes vobis eripio, adeo consentiente Bessiniano, ut liberos etiam illorum suaderet necari. Geta puer interrogavit, quantus esset occidendorum numerus? Eum quum pater edidisset, rogavit, num ipsi haberent parentes ac propinquos ? quum responsum esset , Habere & quidem multos. Plures ergo , inquit, in civitate tristes futuri sunt, quam læti , quod vicimus. Valuisset cordatum pueri dictum,nisi quorundam crudelitas obstitisset. *Ælius Spartianus.*

Aristippus, Incusante quodam , quod filium sic abjiceret, negligerétque,quasi ex ipso natus non esset: An non,inquit,& pituitam & pediculosè nobis natos, velut inutiles, procul à nobis abjicimus? Sensit, eos non habendos pro filiis , qui nihil haberent alioqui, quo se parentum affectui commodent, nisi quod ab ipsis progeniti sunt. Ita senex in comœdia : Tantisper te volo meum , dum id quod te dignum facis. *Laertius lib. 2.*

Anonyma, Lacæna quædam,filium qui profectus in militiam,in acie loco fugerat, non tantum ut ignavum & inobedientem abdicavit, sed occidit penitus. De qua hoc extat *apud Plut.in Lacænarum apoph. Epigramma.*

Germen iners abeas ad tartara , téque perosus
Eurotas , servis nec det aquam timidis.
Ignavus Catulus, mala fors, hinc vade sub orcum.
I Sparta indignus , quem nec ego peperi.

Dematria cum filium haberet , qui se in bello non strenuè gessisset, domum redeuntem non abdicavit tantùm , sed occidit etiam , dicens : Nequaquam convenire, ut ex fortissimis parentibus natus filius, ignavus superstes esset. *Plut. in Lacænarum apoph.*

Teleusia , Quum Chij exules venissent Spartam quamplurimi multis nominibus incusabant Pædaretum. Eos mater Teleusia ad se accersit ,

ex his ubi cognovisset, quæ filio objicerent, videretúrque filius in culpa esse, scripsit uti in hunc modum: Mercurialueto. Aut melius vive aut illic mane. Virago mortem minata est filio, ni mores corrigeret. *Plut. in apoph. Lacæn.*

Alexander Leontinensis abuxore, quod filium inutilem abdicasset dicerétque ex eo esse, cum expulisset in terram, Et hoc, inquit, ex me est, at non inutile. *Sen. ser.* 23.

Augusti. Cæsar Juliam filiam ac neptem relegarat: deinde Agrippam, prius adoptatum, post ob sordidam ac ferox ingenium abdicatum. Ad omnem horum mentionem solebat exclamare versu Homerico:

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τε βροτῶν ἄτεκνός τ' ἀπάλεσθαι.
O utinam cœlib vixissem orbusque perissem.

Nec aliter illos appellabat, quam tres vomicas, seu tria carcinomata sua. Siquorum enim mortem levius ferebat, quam dedecora. Quin & testamento cavit, ne si quid accidisset Juliæ filiæ & nepti, sepulchro suo inferrentur. *Erasm. l.* 4 *apoph. ex Suetonij Augusto.*

Titus, Non legiones inquit, non classes perinde sunt firma imperij munimenta, quam numeri liberorum. Nam amici tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt, sinus cuique sanguis indiscretus, sed maximè principibus quorum prosperis & alij fruuntur, adversa ad junctissimos pertinent. Ne fratribus quidem mensura concordia ni pater exemplum præbeat. *Tacit. hist. lib.* 4.

Solon interrogatus, cur nullas leges adversus eos, qui parentes verberassent, constituisset. Quòd nullos, inquit, tales extituros existimabam. *Anton. in Melissa, tit.* 2. *ser.* 21. *Max. ser.* 25.

Diogen. Adolescentem qui patrem despiciebat: Non te pudet, inquit, eum contemnere, cui debes hoc ipsum quod tibi places? Dicti gratia sita est in allusione contrariorum. Pugnant inter sese, despectui esse, & sibi placere. *Laert. lib.* 6

Plato videns quendam erga patrem suum fastuosiùs agere. Non desines, inquit, adolescens illum contemnere, cujus gratia altum sapere vis? *Stob. ser.* 77. *& Max. ser.* 33

¶ Similitudines.

Chrysost. Ut regula est humanæ naturæ, ut omnis homo nascatur duos oculos habens, & quinos digitos, aliquando tamen ut manifestentur opera Dei, nascitur homo aut sex digitos habens aut oculos omnino non habens: Sic & homo extra regulam naturæ raro procedit ut dissimilis nascatur filius parentibus. *In Matth.* 23. *hom.* 45

Sicut arbor in fructu cognoscitur, & fructus per arborem demonstratur: Sic parentes cognoscuntur in filiis, filij per parentes. *In Matth.* 33. *hom.* 45.

Anonymi, ut ferrum aut chalybs cætera quidem duritie, rigoréque superat, ab adamante vincitur. Ita res quidem potens est amor in liberos, sed hunc quoque superat pietas in Deum. *In Sim.*

¶ Adagia.

Filius degenerans.

In filium, qui paterno degenerat instituto: vel qui non diu fruitur à patre relictu, sed excutitur à majorum facultatibus: appositè autem torquebitur. ex Iliad. ε.

Ἀλλ' οὐχ' υἱὸς ὅν ἔπεσι πατρὸς ἐῆος. Id est.
At non consentit patrius in filius annis:
Ἀνδρῶν ἠΐθεον τίκτει πήματα.
Heroum filij noxæ.

Veteribus illud observatum fuit præstantium virorum filios multum à progenitorum moribus abfuisse. Unde & Demosthenes dixit: τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὥσπερ εἰρημένον ἐστί, φαύλους παῖδας γίνεσθαι τοὺς υἱούς, Id est, *A viris egregiis, perinde quasi fato quodam id accidat, improbos proficisci filios. Atque hac Demosthenis sententia ab Aristide in Cimone. Manet & hodie vulgatus locus, nempe ex sapientissimis patribus stultissimos propagari liberos. Euripides in Heraclid. generatim hanc sententiam ad omnes mortales retulit.*

Εὖ γὰρ οὐ πολλοῖς ἴσως
Εὕροις ἂν, ὅστις ἐστὶ μὴ χείρων πατρός.
Vnum forsan inter plurimos
Inveneris, qui patre non sit nequior.

Declarat hoc argumentum Ælius Spartianus in Severo Cæsare, multis exemplis declarans: ita ferè usu veniisse, ut viri seu virtute, seu literis, seu fortuna indulgentia insignes aut nullos omnino liberos habuerint, aut tales reliquerint, ut magis ex usu rerum humanarum fuerint, illos absque liberis discedere.

Nunquam ex malo patre bonus filius.

Euripides hanc sententiam proverbio celebrem fuisse testatur. Ex malo patre non tam probos liberos.

Φεῦ Φεῦ πολλὰ δὴ λέγουσι καλῶς ἔχει.
Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός.
Heu, Heu, ut illud dictitant recte, probum.
Patre, ab improbo non posse nasci filium!

Adstipulatur huic dicto proverbium illud:

Κακὸς κόραξ, κακὸν ὠόν, id est, *Mali corvi, malum ovum.*

Item apud Theognidem: οὔτε γὰρ σικὸς ῥόδα φύει. Id est, *Non etenim ex squillis rosa nascitur.*

¶ Exempla Biblica.

Bonorum parentum degeneres filij. Chrisippus Gabriæ Athenienſis filius, Gerſon & Eliezer Moſi filij. C. Caligula Germanici filius, Commodus Imperator M. Antonini philoſophi filius, Licinius Galienus Imperatoris Concilij Licinij Valeriani filius. *Baptiſta Fulgoſ. de dictis factiſque memorabilibus, lib.* 5. *c.* 5.

Carinus Cari Imperatoris filius: Samuelis prophetæ filius: Henricus Imperator, Henrici ſecundi filius: Venceſlaus Cæſaris Boemiæ regis Caroli quarti filius. Noradinus Damaſcenus Sultanus Saladini filius: Joannes Vicecomes primi Ducis Joannis Galeatij filius: Item Franciſci Sfortiæ filij, Galeatus, Philip. & Ludovic *idem.*

Scipio ignobilis Africani filius: Q. Fabius, Q. Fabij Maximi Allobrogici civis & Imperatoris clariſſimi filius: Clodij Pulchri filius: Hortenſius Corbio Quinti Hortenſij eloquentiſſimi civis nepos. *Ex Val. Max.*

Finis.

¶ Definitio et etymolog.

Finis, pro mercede vel pœna, quæ opus ſequitur. *Phili.* 3. 19. finem ſuum neſcit homo. *Eccl.* 9. 12. finis rerum omnium inſtat 1. *Petr* 4. 7. in finem ſeculorum incidimus. 1. *Cor.* 10. 11. finis legis Chriſtus, *Rom.* 10. 4.

¶ Poetarum Sententiæ.

Ovid. Epiſt. 2.

Exitus acta probat: careat ſucceſſibus opto,
Quiſquis ab eventu facta notanda putat.

Juvenalis 10.

Feſtino ad noſtros: & Regem tranſeo Ponti
Et Craſum, quem vox juſti facunda Solonis
Reſpicere ad longæ juſſit ſpatia ultima vitæ.

Boet. 3. 2.

Repetunt proprios quæque recurſus,
Rediitque quo ſingula gaudent.
Nec manet ulli traditus ordo,
Niſi quod finem nexuit ortum,
Stetque creatum quæ fecerit orbem.

¶ Philoſophorum et Hiſtoricorum Sententiæ.

Finis eſt bonum aliquod, cujus cauſa aliquid agit natura, aut arte fit. Nam quod fortuito evenit, nullius rei gratia fieri dicitur. *lib.* 2. *de demonſtr. c.* 11. *T.* 12. *Arist.*

Inter fines is, qui perfectus eſt, ſemper præcellit imperfectum. Perfectus porro eſt, quo admoto nullo amplius nobis opus eſt. Imperfectus contra, quo aſſidente, nonnihil quo indigeamus abeſt nobis. *Arist. l.* 1. *Magn. Mor. c.* 2.

Non omne quod extremum eſt, finis dicitur, ſed id demique, quod eſt omnium præſtantiſſimum. *l.* 2. *de Nat. c.* 2. *T.* 23.

Id cujus cauſa fit aliquid, & quod ejus cauſa efficitur, fortuna evenire poſſunt, *lib.* 2. *de Nat. c.* 8. *T.* 85.

Eſt finis id, unde principium non agendi, ſed cogitandi dicitur. *lib.* 1. *de Nat. c.* 9. *T.* 89.

Id cujus cauſa aliquid efficitur, finis eſt; ejuſmodi autem eſt id quod non aliò, ſed ad ipſum cætera referuntur. *Lib.* 1. *Brevior. Metaph. cap.* 2. *T.* 8.

Fieri non poteſt, ut cauſa ad quam aliquid refertur, infinitè progredi poſſit.

Finis eſt cujus gratia omnia comparantur, & cujus gratia cæteræ res habentur. *lib.* 1. *Rhetor. cap.* 7.

Majus bonum eſt finis, quàm quod finis non eſt. *ibi l.*

Quod per ſe bonum eſt, ſuâque vi & natura, id omne, finis eſt: & ita cauſa, ut ejus gratia & fiant & ſint & cætera omnia, finis autem & id quo alia referuntur actionis alicujus finis eſt: actiones verò omnes cum motu conjunctæ ſunt. *l.* 2. *Metaphyſ. c.* 1. *T.* 3.

Ea omnia quæ, cum aliquid motum attulit ei ac ſini interjecta ſunt, ad finem omnia referuntur; hoc autem inter ſe differunt, quod alia ut inſtrumenta ſint, alia quaſi opera. *l.* 2. *Met. c.* 2. *T.* 2.

Finis turpis laudem egregiam maculat. *Tacit. hiſt. lib.* 1.

Verbis res maximas aggredi prorſus eſt facile: difficile verò rem egregiam reipſa præſtare. Quapropter & hoc quidem quibuſvis in promptu eſt, & omnibus (ut ita dicam) tantum audire ſcientibus commune; illud verò rarum admodum, quódve paucis in vita contingit. *Polib. l.* 5.

Res arduas graviter ordiri, & impetu quodam ad incrementa rerum contendere, multis jam contigiſſe, ſed propoſitum ad finem deducere & ſicubi fortuna obſtiterit, ratione & induſtria id quod promptitudini ac alacritati decedit, adimplere, paucorum eſſe videtur. *Idem lib.* 16.

¶ Apophthegmata.

Ageſilaus audiens quendam Perſarum Regis adhuc juvenis admirari fœlicitatem, reſpondit: Nondum vitæ finis adeſt, vir optime. Nam ne Priamus quidem quum ejus eſſet ætatis erat infœlix, qui tamen miſerè jam ſenex in Troiano incendio extremum clauſit diem. *Plutarch. in apoph.*

Epaminondas interrogatus, quem arbitraretur ducem præſtantiſſimum, ſeipſúmne, an Chabriam, an Iphicratem? id inquit, judicatu perdifficile eſt, donec vivimus. Alludit ad Solonis dictum, finem hominis ubique ſpectabat. Quamdiu enim vivit homo poteſt ad meliora proficere, & ad deteriora degenerare. *Plut. in apoph.*

Frideric. Imperat. Percontatus aliquando quid homini optimum poſſit contingere? reſpondit, Bonus ex hac vita exitus. *Æneas Syl. lib.* 4. *commentario. in Alphonſi res geſtas.*

Vide Cauſa.

Fœditas.

¶ DEFINITIO.

FOeditas est corporis incuria, & illuvies hominibus molesta Homo fœdus is est, qui lepra vitiligine laborans, unguésque habens prælongos, inter homines versetur: ac dicat gentileis sibi esse hos morbos: nam & patrem & avum fuisse iis obnoxios. Solet etiam ulcera in tibiis, & in digitis tubercula habens, nullam iis medicinam facere: sed sinere donec incurabilia reddantur. Axillas ferarum more hirsutas, pilis magnam lacerum partem occupantibus. Dentes vero nigros atque exesos, ut molestus sit & insuavis cum eo congressus: eidem hæc quoque conveniunt, nares inter comedendum mungere, & quum edere inceperit colloqui: & ex ore quædam emittere inter bibendum eructare: oleo in balneis uti rancido, idémque in forum veste amictus quæ sit maculis inquinata, prodierit: quúmque ad aruspicem mater exiterit, linguam interea non favere, neque à malis verbis se abstinere moris habet. Sæpè etiam dum vota libationésque fiunt, pateram sibi è manibus labere finit, & simul risum tollit, quasi aliquid fecerit portentosum. Tibicines si audiat, unus inter omnes manibus plaudere, atque eorum etiam modulos inepta, imitatione effingere, dein tibicinem, quòd citò finem non fecerit increpare: & dum ultra mensam vult expuere, eum qui pocula in convivio ministrat conspuit. *Theop. Charact.*

Fœdus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FOedus est pax quæ fit inter dimicantes, vel à fide, vel à fecialibus, id est, sacerdotibus dictum, per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per seculares bella. Alij fœdera dicta putant à porca fœdè & crudeliter occita: cujus mors optabatur ei, qui à pace resiliisset. *Virgil. & cæsa figebant, fœdera porca.* Fœderis partes induciæ. Et dictæ quasi in dies otia. *Isid. lib. 19. c. 1. orig.*

Fœdus Hebr. *Beerith.* vox cognationem habet cum verbo *Baathr.* dissecavit, per medium divisit, à dissectione pecudum & execrationibus quæ in fœderibus pangendis observabantur.

¶ LOCI BIBLICI.

Fœdus cum impiis inire prohibemur, Oseæ 12. 1. Pœna eorum qui fœdus cum impiis percusserant. 2. Paral. 20. 35. Fœdus cum infidelibus contra Dei voluntatem initum punitur, Jud. 1. 24. 27 & 3. 5. 1. Reg. 20. 34 41. 2. Paral. 19. 2. Fœdus cum quibus sit ineundum, Exo. 23. 32. & 34. & 15. Deut. 7. 3. & 20. 13. 1. 1 Reg. 20 vers. 36. 42. Fœdus à Deo, percussum cum Noah, Genes. 6. 18 & 9. 12. Abrahamo, 15. 18. & 17. 2. Fœdus circumcisionis cum Abrahamo à Deo initum, Genes. 17. 10. 1. Act. 7. 8. cum Abrahamo, Isaaco, & Jacobo, Exod. 2. 24. Fœdus à Deo percussum cum populo suo, Genes. 17. 7. Exod. 6 4. & 19. 5. 24. 7. 8. & 34. 27. Lev. 26. 46. Deut. 4. 23. & 5. 2. Esa. 59. 2. & 61. 9. Ierem. 11. 3 4. & 14. 7. & 30. 22. & 31. 1. 31. 32 33. & 32. 38. 40. Ezech. 11. 12. & 14. 11. & 34. 25. & 36. 27. & 37 27. Oseæ, 5. 18. 23. 24. Zach. 8. 8. & 13. 9. Rom. 11. 27. 2. Cor. 6. 16. 18. Hebr. 8 8. 10. & 10. 6. 16. Apoc. 21. 3. 7. à populo cum Deo, Jos. 24. 25. 2. Reg. 23. 3. Paral. 25. 12. & 23. 16. Neh. 10. 29.

Fœdus antiquum sanguine consecrabatur, Exod. 24. 8. Hebr. 9. 20. Fœdus novum æternum, 13. 20. per Christum sancitum est, 8. 6.

Fœdera pro tabulis fœderis, Rom. 9. 4. *μεταυμμαχὰς.*

De Dei fœdere, præsertim gratuito, pauca quædam addenda sunt. De bonis cœlestibus per verbum & Sacramenta Deus nobiscum paciscitur fœdus Dei generale & Speciale. Generale vel universale extat Genes. 9. ver. 9. 10 12. Jerem. 33. 20. Speciale & particulare ad homines restringitur, quibus bonum aliquod promittit, eosdémque vicissim obstringit, ut præstent ea quæ requirit ab ipsis. Hoc fœdus duplex est, Legale & Evangelicum, fœdus legis est conditionale, hoc fac, & vives: de quo quid sentiendum sit docet Apostolus, Rom. 3. 19. Gal 3. 21. De fœdere Evangelico lege dicta, Gen. 3. 15. & 4. 4. & 8. 20. & 17. 1. 7. 10. &c. Item, cap. 22. 26. 28. & 35. Hebr. 11. 4.

In fœderis gratuiti consideratione sex capita nobis occurrunt: agnitio Dei hominis, mediatoris, leges fœderis, duratio, instrumenta & testimonia fœderis hujus.

1. Deus cognoscitur unus essentia, trinus in personis, summè bonus, justus, misericors, omnipotens, sapiens, verax, immutabilis, omniscius, &c. Post Adami lapsum, promisit semen mulieris, nempe filium suum, ut dissolvat opera Diaboli, Genes. 3. 15. Joan. 3. 8.

2. Homo est cœtus ex Judæis & Gentibus ad fœderis gratuiti participationem vocatus, fœdus illud gratuitum non módò homines adultos in Christum credentes, verùm etiam credentium infantes amplectitur; quemadmodum Abrahami & seminis ejus Deus se Deum esse profitetur. Vide Matth. 19. 14. Rom. 9, 11. Gal. 3. 7. Ephes. 2. 12. Rom. 11. 16. 1. Cor. 7. 14. Hebr. 11. 4. & 13. 8.

3. Christus in toto sacro codice graphicè depictus apparet, mediator noster Deus homo, sapientia, justitia, sanctificatio & redemptio nostra. Vide CHRISTUS & memoriæ refricandæ gratia, Mal. 3. 1. Joan. 3. 16. Rom. 5. 8. & 8. 33. 1. Tim. 2. 3. 1. Cor. 1. 30. 2. Cor. 5. 21. Hebr. 4. 14. & 9. 15. 1. Joan. 4. 9.

4. Leges fœderis sunt à Dei parte: nobis & Semini nostro erit in Deum, Genes. 17. 7. tum præsentis, tum vitæ æternæ respectu. Gen. 15. 1. 45. Jerem. 31. & 32. 40. Ezech. 36. 26. Esa. 54. 7. Ose. 2. 19. 1. Cor. 5. 19. &c. Pollicemur Deo fidem & novam obedientiam.

5. Duratio est æterna, ratione æternæ seu immutabilis veritatis, & voluntatis in Deo, primaria assumente & constituente fœderis parte, 2. ratione continuationis fœderatorum. 3. ratione vitæ futuræ.

6. Instrumenta & sigilla fœderis sunt verbum Dei & sacramenta: de quibus prolixè Theologi; Vide postea voces SACRAMENTUM ET VERBUM.

De hominum mutuis fœderibus sequentia dicta addantur.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Fœdera sancta sunt apud eos homines, apud quos juxta divinas religiones fides humana colitur. *Livius Dec. 1. lib. 9.*

Aut verbis aut armis castigandus est, qui fœdera rumpit, *Idem; Decad 5. lib. 2.*

Qui sapiunt sociorum seu confœderatorum suorum injurias non negligunt, nec differunt ultionem, cum ipsorum non differatur injuria. *Thucyd. lib. 1.*

Qui recenter in amicitiam venerint, non infortunio, sed beneficiis decenter affecti servare fidem consueverunt. *Procop. de bello. Goth. lib. 1.*

Eos qui præsunt fœderatis oportet quidem in privatis rebus æqualitatem servare in publicis verò plus habere authoritatis, ut aliis prospiciant, eámque ob causam à cæteris honore afficiuntur. *Thucyd. lib. 1.*

Scimus neque privatis hominibus amicitiam stabilem esse, neque civibus societatem, nisi fiat cum opinione virtutis, & nisi in cæteris rebus sint similes. Dissidentibus enim opinionibus & voluntatibus fiunt opera diversa. *Idem. lib. 3.*

Metus mutuus vinculum est fidelis societatis. Nam volens transgredi, si non antecellat, invadendo absterretur. *Ibid.*

Nulla potest esse amicitia aut fida libertas, in qua præter animi voluntatem, fœderati suspiciosè alij alios observant. *Ibid.*

In fœderibus constitutum est, ut cum incidunt controversiæ, judiciis dirimantur, nec antè judicium quisquam possessione dejiciatur. *Idem. lib. 1.*

Fœdera violant, non qui depellunt, sed qui priores inferunt injuriam. *Idem. eod. lib.*

Violant fœdera non qui deserti alia auxilia quærunt, sed qui socios non defendunt. *Ibid.*

Qui rupto fœdere injuriam inferunt, Numinis sunt contemptores. *Plut. in Agesilao.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Nulla societas optimis civibus cum importunissimo hoste fœdere ullo confirmari potest. *Cic. in offic.*

Aut verbis castigandus, aut armis est, qui rumpit fœdus. *Nar. apud Livium. lib. 11.*

Nihil fœderum pactorum, ac promissorum omnium religione antiquius habendum. *Xenophon. lib. 1.*

Fidei convenire, quæ fundamentum præcipuum sit fœderum, ut quisque fœderatorum aliquid incommodi patienter ferret, ne alius in multò majora incurreret detrimenta. *Guicciard. l. 1. hist.*

Fœdera inter multos icta, non ea firmitate & consensione animorum sua natura sunt, quin sperari possit quempiam aut remissiorem fore aut ab aliis disjunctum iri. *Idem, lib. 3.*

In variis fœderatorum studiis ubi variæ sunt cupiditates, & varij fines, facile perturbationes, iras molestias, ac suspiciones exoriri; ac denique nunquam alacritatem ad fortunæ aurum, cum se propitiam ostendit, sequendam neque animum ad eandem adversam constanter perferendam adesse constat. *Idem, lib. 15.*

Ubi plures Principes qui se pares existimant conjunguntur, facilè inter ipsos suspiciones controversiæque existunt; ex quo sæpè fit ut res magna spe receptæ in multas difficultates incidant, ac tandem evanescant. *Idem, lib. 2.*

Fœderis conditiones magis juris consultorum, quàm regio more exponere, & verborum interpretationem pro suorum consiliorum varietate mutare, à Regia dignitate per quam alienum. *Idem, lib. 5.*

Par est ut qui pro ineunda societate ad proximos veniunt, in primis edoceant justiora quædam se deprecatum venisse, & futuris, ut sociis, ita & sibi percommoda, & ut in eam sententiam verba mox faciant. *Idem de bello Goth. lib. 3.*

Ex omnibus fœderibus nullum est quod difficiliùs servari possit, quàm quo dictum est cum subditis, quia nil æquè Principum mentes exulcerat, quàm cum subditis à quibus contumeliam acceperint pacisci, & ad pacta servanda compelli. *Bod. lib. 5. de Repub. c. 6.*

Nulla societas fœderum est diuturna: multa siquidem incidunt, quibus illa dirimitur, & convertitur in hostiles inimicitias. *Quidam.*

Nunquam possunt fœdera diu durare, animis vera benevolentia non coalescentibus. *Quidam.*

Qui se arctiùs fœderibus implicant, sæpenumero inviti rapiuntur ad negotia injusta, & perniciosa. Interdum enim ruina unius confœderati opprimit reliquam multitudinem sociorum. *Quidam.*

Societates & fœdera cum impiis Regibus facta, & diuturna non sunt & nocent magis, quia præbent occasionem mutationi religionis. *Quidam.*

In fœderibus constitutum est, ut cum incidunt controversiæ, judiciis dirimantur, nec ante judicium quisquam dejiciatur. *Thuc. lib 1.*

Fortes & strenui, & qui nostris hostibus plurimum nocere possunt, facilè in nostram societatem admittendi. *Quidam in aph. Polit. Syl.*

Hi populi præveniendi amicitia, & hostibus nostris eripiendi, qui amici plurimum in bello prodesse, vel inimici nocere possunt. *Ibid.*

Non est toti societati, aut civitati imputandum, quòd à quibusdam illius civitatis privatim fit. *Ibid.*

Et

Et si quæ socij & hostes occultè in nos machinantur, sæpe sunt dissimulanda; tamen nunq iam prætermittenda sunt, quin iis à nobis obviam eatur, & remedium quæratur. *ibid.*

Cùm veteres socij facilè in fœdus antiquum recipiendi, tum liberi relinquendi: ut suo arbitrio bellum, & pacem cum non confœderatis nobis populis gerere possint. *ibid.*

Ut novi commodioresque socij ascisçantur; nunquam veteres socij perfide vel violandi, vel relinquendi; nam ea nova societas tandem malè cedit. *ibid.*

Fidis sociis præsertim ad claustra nostræ regionis hosti objectis, maturè à nobis totisque viribus succurrendum. *ibid.*

Est bonorum sociorum sociis laborantibus etiam anteaquam vocentur succurrere. *ibid.*

Sociis belli à nobis ascitis optio loci in acie honestius conceditur, quàm locus præscribatur. *Idem ex Herod. lib. 5.*

Desertî in communi bello socij justam ad hostes desciscendi, & transeundi causam habent. *lib. 6.*

Is socius extra omnem perfidiæ suspicionem esse debet, qui quamvis potentior, tamen aliis sociis oppida & præsidia à se capta restituit, quæ sunt ipsis commodissima ad se tutandos. *Idem ex Polyb. lib. 4.*

Inter plures diversas liberas respublicas tamdiu societas durat, quamdiu spes est aliam ab alia subsidium accepturam esse; ubi verò spes illa prorsus deficit, tunc privatim unaquæque sibi suisque rebus consulere, ac consilium capere potest. *lib. 4.*

Qui totius societatis Dux non succurrit per ignaviam parti sociorum oppressæ, sed illius spem fraudat, est diducendæ solvendæque illius societatis occasio maxima. *ibid.*

Ubi inter liberas civitates potentiores duæ inter se fœdus arctius ineunt, & hoc cæteris debet esse meritò suspectum, quare sibi diligentius prospiciant, & ab iis caveant. *ibid.*

Eorum est optanda, sequendáque maximè societas, qui semper officium & fidem servarunt, & jam dum incommoda acceperunt data. *ibid.*

Societas ea temeraria est, & periculosa, quæ spretis vicinis longinquorum populorum amiciram, quærit, & præfert, vel peregrinorum ignotorum fidei se committit. *lib. 2.*

Extranei populi non oratione duntaxat & laude suorum majorum, sed donis quoque & pecunia, & facilitate rerum, itémque spe lucri proposita in belli societatem à nobis inducantur. *ibid.*

Bella inchoantibus, & societates veteres recognoscendæ ac novæ comparandæ. *idem, ex Thuc. lib. 2.*

Fœdera inter diversas respublicas, aut mutuus metus, aut mutua æquiras conservat, eáque reddit firma, ac diuturna. *lib. 3.*

Honestè & jure à fœdere recedit is, cui fœdus non est ab alia parte servatum, sed priùs violatum, vel ut violaretur manifestè tentatum. *ibid.*

Honestè ab ejus fœdere & societate receditur, qui communem causam, & liberratem opprimere conatur, & tentat. *ibid.*

Fœdifragus non est, qui subditos hostis sui ad se desciscentis recipit, antequam de propositis fœderibus sit planè conventum. *lib. 5.*

Fœdera inter reipublicæ eadem gubernationis forma utentes, sunt commodissima, & maximè ineunda; inter populos autem aut respublicas, quæ diversam à nostra, formam habent, non sunt tam firma, & cõmoda. *lib. 5.*

Non quivis socij, sed potentes assumendi sunt, quorum societas non sit nobis onerosa, sed auxiliaris. *Idem ex Comineo.*

Socij deficientes quàm primum vel armis, vel æquis conditionibus sunt attrahendi, ne exemplo suo cæteros ad deficiendum moveant. *Ex Livio lib. 7.*

Auxilij ferendi prætextu sæpè alienas regiones invadendi, & scrutandi consilium tegitur. *Ex Herod. lib. 4.*

Ubi omni sperato auxilio destituimur, & vires nostræ labascunt, hostium verò crescunt, pax primo quoque tempore quærenda & ineunda. *Ex Polyb. lib. 4.*

Ne auxiliares populi, qui jam sunt nobis formidabiles, aut graviores hostibus, sedem firmam apud nos, & in locis vicinis habeant cavendum est. Itaque quam primùm illi sunt honestè cum præmio à nobis dimittendi. *Ex Thuc.*

Qui ex pacto vel forte prior implere fœdera tenetur, si non implet non sunt eidem fœdera illa servanda à nobis. *lib. 5.*

Perfidi fœdifragi aliqui ex eo esse vel intelliguntur, quod multis technis, & commentitiis prætextibus se suáque consilia simulant, dissimulántve. & vehementer laborant, ne ea deprehendatur, quæ tamen, jam ex effectis & ex parte innotescunt. *lib. 5.*

Decretis auxiliis, apparatu celeri, legationibus facundis & promptis, animi trepidantes sociorum confirmantur. *Demosth. 1. Agath.*

Hoc natura affert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus perfuncti sumus, ingrediuntur. *Cic. Pro Mur.*

Adjuvare imbecillem charitatis est, adjuvare velle potentem, elationis. *Greg. q. Moral.*

Fœdus & amicitia à Principe cum cæteris duabus de causis firmatur, nempè metu potentioris, aut quod is fidei popularium diffidit. *Carolus Paschalius in axiom. Polit.*

A maximis viris observatum legimus, ut auxiliares copiæ si prælium committendum erat, partim in fronte exercitus, ne legiones proderent, sed vellent, nollent, manus cum hoste consererent; partim à tergo, & in ultimo agmine permixto Romano multi collocarenturzat robur legionum medium esset, nempè omne universi exercitus momentum, quod & hostem vinceret, & socios in officio contineret. *ibid.*

Quanto cernimus à factione aliqua, in urbem advocari externum auxilium: id pronunciare possumus fieri propterea, quod ea Reip. forma male instituta sit, nec habeat legitimam rationem sedandi hujusmodi ignes, qui in illa accenduntur. *Quidam.*

Is qui solus in potestate habet decem hominum millia magis est metuendus, quam decem confœderati, qui singuli senis millibus præsunt: nam quia nulla hic est præcipua, vel singularis auctoritas, multa quotidie in disceptationem incidunt, & antequam aliquid constituatur, prætereunt fere occasiones. *Comin. lib. 2.*

¶ Similitudo.

Plinij. Ut adamas si frangi contingat malleis, in minutissimas dissilit crustas, adeo ut vix oculis cerni queant: Ita arctissima necessitudo si quando contingat dirimi, in summam vertitur simultatem, & ex arctissimis fœderibus, si semel rumpantur, maxima nascuntur dissidia: Aut supra modum incandescit semel victa lenitas. *lib. 37. c. 4.*

¶ Exempla Biblica.

Fœderis quod inter se percutiunt homines exempla: Escol & Aner cum Abrahamo, Genes. 14. 13. Abraham cum Abimelech, 21. 27. Isaac cum Abimelech, 26. 31. Jacob cum Laban 31. 44. Josue cum Gabaonitis, Jos. 9. 15. David cum Jonatha, 1. Sam. 18. 3. & 30. 16. & 23. 18. David cum Senioribus Israël, 2. Sam. 5. 3. 1. Paral. 11. 32. Abner cum Davide, 2. Sam. 3. vers. 12. 21. Salomon cum Hiram, 1. Reg. 5. 12. Asa cum Benadab, 15. 19. 2. Par. 16. 3. Achab cum Benad, 1. Reg. 20. 34. Josaphat cum Ochosia, 2. Paral. 20. vers. 35. 37. Josaphat cum Achab, 1. Reg. 22. 24. Joiada cum Præfectis militum, 2. Reg. 11. 4 Paral. 23. 1. Ephraïm cum Assyriis, Ose. 12. 1. Demetrius cum Judæis, 1. Mach. 10. versicul. 15. 16. Demetrius cum Ptolemæo, 11. versic. 8. 9. Romani cum Judæis. 16. versicul. 16. 17.

¶ Exempla Historica.

Iurejurando se obstrinxerunt Graci omnes, cum adversus copias Xerxis dimicaturi essent, in hæc verba: Vitam libertate, pluris non faciam, neque deseram imperatores, neque vivos neque mortuos: sed eos è sociis qui in prælio occubuerint, omnes sepeliam: & ubi belli victor extitero, etiam barbaros, ex iis civitatibus, quæ pro Græcia pugnaverint, nullam devastabo: quæ barbari partes sequi maluerunt, omnes decimabo: fanorum, quæ à barbaris incensa, & diruta sunt, nullum omnino excitabo: sed finam impietatis barbaricæ extet in omni posteritate monimentum. *Muret. lib. 3. Var. lect. cap. 10.*

Graci, qui cum Cyro adversus Persas ascenderunt, fœdus percusserunt, mactato tauro, & lupo, & apro, ariete in sanguine intingentes Græci ensem, Barbari hastam jurejurando addito, neutri alteros se deserturos, sed belli fore socios. Barbari vero insuper jurarunt, se sine fraude ducturos esse. *Suid.*

Claudius Cæsar cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, & vetere fœcialium præfactione adhibita. *Sueton.*

Perceptione corporis & sanguinis Domini, confirmata fuit pax inter Henri. IV. Imper. & Paschalem Romanorum Pontificem, *Sigebertus.*

Persa inter vinum & epulas, frequentique convivio, uxores filios, amicosque omnes habent, & tanquam fidei pignora adhibent: ubique inter sacra mensæ, velut apud hospitales Deos fœdera & pacta ineunt: & sic fidem socialem ratam, & mensuræ pacis pignus inviolabile esse putarunt. *Alex. lib 5. c. 3.*

Dux Roma, à medio diei fœdus non ferit, nec formulam conscribit. *Plut. in quæst. Roman.*

Plut. in Galba vita & Dion. lib. 57. scribunt suis temporibus moris fuisse: ut Romani milites Kalend. Januarij in nomen Imper. jurarent: cum antea stante Republ. in senatus populique Roman. jurare soliti fuissent.

Fœdus firmantes Medi & Arabes, missum è leviter vulneratis brachiis aut pollicibus sanguinem invicem lambebant.

Romani fœdus firmabant porca saxo contusa, cum imprecationibus, ut sic cæderentur, qui fœdere rupto à promissa fide discederent. *Franc. Patric. de regno lib. 8. c. 20.*

¶ Exempla Historica.

Apud Romanos Sacerdos fœcialis ex jussu regis sumpta ex arce graminis herba pura, feriebat porcum silice, dicens: Sic à Jove feriatur is, qui sanctum hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcum ferio. *Livius vol. 1. ab urb. condit.*

Arabes quoties fœdus faciebant cum aliis, quidam medius inter utrumque stans, acuto lapide feriebat volam juxta majores digitos ipsorum qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusque vestimento, inungebat eo sanguine septem lapides, in medio positos, inter ungendum invocans Dionysium & Uraniam. Hoc acto idem, qui fuerat sequester fœderis inter amicos contrahendi, habebatur pro hospite, aut forte pro cive si cum cive res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitiam contrahebant, servare justum consuere. *Polyd. Virgil. de invent. lib. 2. cap. 15.*

Scytha hoc modo fœdus sanciebant: Infuso in grandem calicem fictilem vino, commiscebant eorum sanguinem qui ferirent fœdus, percutientes cultello aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice, tingebant sagittas, securim, jaculum: hæc simul atque fecissent, sese multis verbis devovere, postea vinum epotare, non modo ij, qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi qui erant maximæ dignitatis.

Bactri pactionem in hanc formulam conflabant: feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tamdiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebant. *Herod. l. 3. 4. & 5.*

¶ Emblema.

And. Alciati Emblema x.

Hanc citharam, à lembi quæ forma halicutica fertur,
Vendicat & propriam Musa Latina sibi,
Accipe Dux: placeat nostrum hoc tibi tempore munus,
Quo nova cum sociis fœdera inire paras.

Difficile

Difficile est, nisi docto homini tendere chordas,
Vnáque si fuerit non bene tenta fides,
Rupiáve (quod facile est) perit omnis gratia concha,
Illéque præcellens cantus, ineptus erit.
Sed Itali coeunt proceres in fœdera: concors
Nil est quod timeas, si tibi constet amor.
At si aliquis desciscat (uti plerumque videmus)
In nihilum illa omnis solvitur harmonia.

Vide Amicitia, Fides, Pactum, Promissio, Societas.

Fœnus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FOenus Græcè τόκος, ου, ὁ, τοκίζω, fœnero. Est autem fœnus usura. Sed differunt, quia usura est lucrum de capitali acceptum, fœnus vero est lucrum de usura. Vel sic: Fœnus ex solo ipso est. Nam dicitur naturalis fructus terræ: *Ovid. Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.* Et inde ad usuram transfertur, quasi pecunia per se fructum producat, sicut terra. Ita & fœnum fœtum terræ dicimus, & fœnus fœtum pecuniæ. A fœnore diminutivum fit fœnusculum, & fœnero verbum, quod est pecuniam sive aliam rem ad fœnus mutuo, & cum accusativo jungitur. *Mart. Hæc sapit, hæc omnes fœnerat una Deos.* Hujus passivum est fœneror: unde res fœnerata dicitur ad usuram tradita. A fœnero, fœnerator, unde res fœnerata dicitur ad usuram tradita. A fœnero, fœnerator: qui apud Græcos Danista dicitur, & fœneratitius: unde pecunia fœneratitia, quæ ex usuris est collecta, hinc & fœnum dicitur, quod herbæ cædem manentes quotannis novas pariant.

Hebræi usuram & fœnus duobus nominibus perstringunt. 1. *Nesech*, à morsu & rosione. 2. *Tarbith*, ab acquisitione, & multiplicatione, quæ voces fœneratorum artibus apprime conveniunt.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Fœneratio.

Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum, quasi exactor, nec usuris opprimes. *Exod.* 12.

Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id quod indiget, commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore tuo, in terra ad quam ingredieris possidendam. *Deut.* 23.

Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius, & iterum redde proximo in tempore suo. Confirma verbum, & fideliter age cum illo, & in omni tempore invenies, quod tibi necessarium est. *Eccles.* 29.

Perde pecuniam propter fratrem & amicum: & non abscondas illam sibi in lapide in perditionem. *Eccl.* 29.

Mala.

Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis est homo hujusmodi. *Eccles.* 20.

Fœneratio est periculosa quoad accipientem.

Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis. *Proverb.* 22.

Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudati gratis timuerunt. *Eccl.* 29.

Quoad facientem.

Noli fœnerari homini fortiori te, quod si fœneraveris, quasi perditum habe. *Eccl.* 8.

Multi quasi inventionem æstimaverunt fœnus, & præstiterunt molestiam iis, qui adjuverunt. Donec accipiant, osculantur manus divitis, & promissionibus humiliant vocem suam, & in tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verbis tædij, & murmurationum, & tempus causabitur. Si autem potuerit reddere, adversabitur. Solidi vix reddet dimidium, & computabit illud quasi inventionem. 26.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De fœnore. DIAL. LVI.

Franc. Petrarch. Gau.

Pecuniam in tuto fœnore posuit. R. Est & qui bene inventis male utitur & qui male inventis pejus & pessime. Tu pecuniam invenisti, non ut dives fieres, sed malus, non tam malus (ut auguror) futurus, ni pecuniam invenisses. Sunt enim qui successibus nequiores fiunt, non Dei munus agnoscentes, neque illi saltem similes (de quo scriptum est) Confitebitur tibi cum benefeceris ei, sed apertam sibi cœlitus nequitiæ semitam extimantes. Invenisti ergo pecuniam, qua dedecus mercareris, & exanime metallum, animæ tuæ sarcinam faceres infœlix. G. Fœnus bene posui. R. Malum non bene poni dixeris, sed deponi. Siquidem malum pondus excusseris, bene erit, alioqui ubicumque posueris, dum ad te pertineat, malum esse non desinet. G. Fœnus optimum bene collocavi. R. Quomodo bene collocetur malum videris. Sane quanto opimius malum, tanto est pejus. Notum illud Davidicum, Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quanto ergo ditior fœnerator, tanto & nequior, tanto major avaritia, major impietas. G. Fœnori studeo. R. An nulla artium erat, cui melius studeres? An erant multæ, sed hujus aptius erat ingenium? An quid rei est, ut huic uni studio animum applicares, quo nescio an aliud usquam fœdius invenire potueris, aut vilius, aut tam miseri prorsus, & dejecti animi tanquam inertis indicium? tot undique patent artes, tot vivendi viæ, pessimam omnium elegisti, quod quietior visa est sedere, scilicet & numerare dies, ac velocissimi finem mensis expectare, non intelligens tibi quoque horas diesque, & menses & annos currere & ut nexis tuis sic & tibi terminum instare, sicut inquam *Illis* ut tibi, sic tibi, ut naturæ debitum solvas, turpiter parta destituens, & incertus tui. Extorquens ergo pauperibus quo ignotos dites, & futuri semper metuens judicij, & obscœnæ interim non Dominus, sed custos pavidus rapinæ, fame pressus, & infamia. Mirarer in urbibus politicis huic flagitio locum esse, nisi esset & reliquis. Itaque cùm paulo ante hoc tempus fœneratores, ut leprosi à consortio hominum segregati agerent, nec tantum ad eos nullus accederet nisi egenus, sed etiam ut male olentes atque contagiosi ab obviis vitarentur, nunc jam non modo cum populo, sed cum principibus conversantur, & matrimonia contrahunt, & dignitates adipiscuntur. Tanta est vis auri, imrho quidem, quod pro monstro audias, ipsi quos Deus omnipotens male perdat, principes fœnerantur, tam levis animæ famæque jactura, tam suavis undecunque quæsitæ pecuniæ odor est. G. Fœnerari juvat. R. Turpis delectatio & misera. G. Fœnerari solitus sum. R. Si Catoni credimus, hominem occidisti. G. Fœnerator sum. Artificium aliud non didici. R. Hic avaritiæ clypeus, hæc causa prætenditur, quod si discere volenti quoque difficile est, qui discat invitus? G. Semper fœnerabor. R. Semper igitur miser eris, semper cupidus, semper inops.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pittacus. Quæsitum ubique lucrum inexplebile esse dicebat. *Stob. serm.* 10.

Periander dicebat quæstum turpem esse gravem thesaurum. *Eodem serm.*

Socrates, interrogatus, quinam avari essent? Qui turpia venantur, inquit, & necessarios amicorum negligunt. *Eodem serm.*

Politanus, Fœneratores, pecunias habere & non habere dicebat. Nam dum omnia ad usuram trahunt, nihil habent, & quod habent, alius habet. *ibid.*

Tacitus, Fœnus est reipublicæ funebre malum, seditionum discordiarúmque creberrima causa: eóque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. *Annal. lib.* 6.

¶ SIMILITUDINES.

Lepus simul parit, & aliud alit, & rursum superfœtat. Ita fœnerator æs alienum priusquam conceperit, parit. Nam dantes statim petunt, & ponentes tollunt, & fœnerant quod pro fœnore accipiunt. *Plutarch.*

Vt ignis invalescens, alia post alia corripit: sic usura. *Plut.*

Vultures nihil ipsi occidunt, sed ab aliis occisa invadunt: Ita nonnulli alienis fruuntur sudoribus. *Plut.*

Qui in lutum inciderit, eum oportet aut fugere, aut manere: nam si se volvat, magis etiam inquinatur, sic qui rem habet cum fœneratoribus. *Plutarch.*

Cholerici, qui purgari nolunt sub tempus collecta in dies majore bile postea graviter discruciantur; sic qui sinunt fœnus accrescere, cum adest dies, graviter è capite laborant. *Plut.*

Plato vetat aquam à vicinis petere, nisi prius domi foderis usque ad terram, quam venam itidem vocant, reperiríque non spem esse venæ: ita prius excutiendum, ut parsimonia, aliáve via tibi suppedites, priusquam à mensariis pecuniam mutuam petas. *Plut.*

Alutarium piscem semper sequitur piscis nomine sargus, qui illo cœnum fodiente excitatum devorat pabulum: Ita sunt qui se misceant alienis negotiis, ut eis laborantibus fructum ipsi præripiant.

Vide Avaritia, & Usura.

Forma.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FOrma, Græcè μορφὴ, ῆς, ἡ, & μόρφωσις, formatio dicitur. Est autem forma, quæ dat esse specificum artificiatum.

Forma nihil aliud est (ut hoc loco accipimus) quam recta proportio membrorum, decenti colore superinfusa. Eadem ferè cum pulchritudine, quam *Cicer. 4. Tusc.* diffinit, aptam quandam figuram membrorum, cum coloris quadam suavitate.

Cujus laus (*teste Aristotele* 1. *Rhet.*) non solum decore ipso constat, & specie, sed etiam dignitate, & veneratione, cum quadam severitatis nota.

Forma, Hebr. *Toár*, à verbo, *Tsar*, formavit, formam rei alicui induxit, Græc. χῆμα, μορφὴ, τύπος. Forma Dei & servi. Vide Christus. Hic de forma hominis externa, & rerum non agitur.

¶ POETARUM SENTENTIÆ.

Ovid. 2. Art.

Forma bonum fragile est, quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur ipsa suo.
Nec semper viola, nec semper lilia florent.
Et riget amissa spina relicta rosa.
Et tibi jam venient cani formose capilli,
Iam veniunt rugæ, quæ tibi corpus arent.

Idem de Medicamine faciei.

Et placidus rugis vultus aratus erit.
Tempus erit, quo vos speculum vidisse pigebit,
Et veniet rugis altera causa dolor.

Petronius.

Quod solum formæ decus est, cecidere capilli,
Verunt éque comas tristis abegit hyems.
Nunc umbra nudata sua jam tempora mœrent,
Areáque attritis videt adusta pilis.
O fallax natura Deûm: quæ prima dedisti
Ætatis nostræ gaudia prima rapis.

Sen. Hip.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis.
Vt velox celeri pede laberis.
Non sic prata vere nove decentia
Æstatis calida dispoliat vapor,
Savit Solstitio cum medius dies,
Et noctem brevibus præcipitat notis:
Langueſcunt folio lilia pallido,
Et grata capiti deficiunt rosa.
Vt fulgor teneris qui radiat genis
Momento rapitur, nullaque non dies
Formosi spolium corporis abstulit.
Res est forma fugax.

Idem Herc. Oed.

Vt altas silvas forma vernantes alit,
Quas nemore nudo primus investit tepor:
At cum solutos extulit Boreas Notos,
Et sæva totas bruma decussit comas,
Deforme foliis adspicis truncis nemus:
Sic nostra longum forma percurrens iter,
Deperdit aliquid semper, & fulget minus,
Malisque minus est, quidquid in nobis fuit.
Olim petitum cecidit, & partus labat,
Materque multum rapuit ex illo mihi,
Ætas citaro senior eripuit gradu.

Memesian. Eccl.4.

Non hoc semper eris, perdunt & gramina floreis,
Perdit spina rosas, nec semper lilia candent.
Nec longum tenet uva comas, nec populus umbras.
Donum forma breve est, nec se tibi commodat omnis.

Propert.2. 28.

Nec forma æternum, aut cuiquam est fortuna perennis.

Ovid. 1. Met.

Sed te decor iste quod optas
Esse vetat, votoque tuo jam forma repugnat.

Idem epist.15.

Lis est cum forma magna pudicitia.

Juvenal. 30.

Formam optat modico pueris, maiore puellis
Murmure cum Veneri fanum videt anxia mater, &c.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit, cuperet Rutila Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare: filius autem
Corporis egregij miseros trepidosque parentes
Semper habes, rara est adeo concordia formæ,
Atque pudicitiæ.

Ter. Andr.

Huius formam, atque ætatem vides:
Nec clam te est, quam illi nunc utraque res inutiles
Et ad pudicitiam, & ad rem tutandam sient.

Sen. Hipp.

Raro forma viris, sæcula prospice,
Impunita fuit.

Ovid. de med. fac.

Est etiam placuisse sibi quacunque voluptas:
Virginibus cordi, grataque forma sua.
Laudatas homini volucris Iunonia pennas
Explicat, & forma multa superbit avis.

Terent. Heaut.

Quippe forma impulsi nostra nos amatores colunt:
Hac ubi immutata est, illi suum animum alio conferunt.

Ovid. 4. Pont.13.

Tam mala Thersiten prohibebat forma latere,
Quam pulchra Nereus conspiciendus erat.

Ovid.1. Fast.

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Propert.2. 32.

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas,
Vino sæpe suum nescit amica virum.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Forma naturæ potius nomine, quam materia appellanda est; & separari nisi ratione & cogitatione non potest. *lib.2. de Nat.c.1.T.12.*

Cum forma sit divinum quoddam, quod & bonum & expetendum est, alterum ei contrarium esse dicimus: alterum quod suapte natura ejus cupiditate dicitur. *lib.1.de Nat.c.9. T.81.*

Nec movet forma nec movetur, aut locus, aut quod tam magnum est: sed est id, quo aliquid movetur, & id quod motum affert, & id quod movetur. *lib.5.de Nat.c.T.3.*

Forma ac species cujusque essentiæ ac naturæ ratio est. *lib.2.de Ort. cap.9. T.51.*

Essentia est forma quæ inest, ex qua & materia, essentia universa & tota dicitur. *lib.6. Metaph. 11.T.40.*

Major est formarum numerus, quam rerum singularum, quæ sub sensum cadunt. *lib.12.Metaph.c.4.*

De formâ corporis eximia. Dial. II.

Gau.

Forma corporis eximia est.R. Nihilo firmior est illa, quam tempus cum eo veniens cum eodem fugit. Siste si potes tempus, poterit forsan & forma consistere. G. Forma corporis egregia est. R. Fragili niteris fundamento. Corpus ipsum umbræ in morem præterit, tu momentaneum corporis accidens tibi mansurum spondes? Ruere queunt accidentia stante subjecto, nequeunt illo ruente non ruere. Atqui cunctis ex qualitatibus, quæ mortali cum corpore fugiunt, nulla velocior quàm forma, quæ mox ut amœnum flosculum ostenderit ipsos inter oculos mirantium atque laudantium evanescit. Brevis hunc pruina perusserit: levis hunc aura decusserit; subito vel inimicæ manus ungue decerpitur, vel prætereuntis morbi calce deprimitur. Denique gloriare & exulta, ut libet, venit ecce magnis passibus, quæ te velo tenui latentem detegat, quanti esset forma vivi hominis mors ostendit, nec mors sola, sed senectus, & paucorum spatium annorum, immo vel unius lucis repentina febricula. Postremo, ut nihil externum incidat, per sese stando durandoque consumitur, & in nihilum redit, neque tantum gaudij veniens tulit, quantum fugiens fert doloris. Hæc (ni fallor) expertus erat aliquando formosus ille Romanus Princeps Domitianus, qui amico scribens, scias inquit, nec gratius quicquam decore, nec brevius, quamvis etiam durabile perpetuumque naturæ donum esset, non intelligo, quid tantopere expetendum habeat iste non solidus, nec in ipso homine, nisi superficie tenus fulgens decor, multaque fœda contegens, & horrenda, leviſſimæque cutis obtentu, sensibus blandiens, & illudens. Veris igitur ac mansuris bonis delectari convenit, non falsis atque labentibus. G. Forma corporis elegantissima est. R. Habes velum oculis, laqueum pedibus, alis viscum, haud facile, seu vera discernere, seu virtutem sequi poteris, seu in altum evolare animo; multos ad honesta pergentes forma detinuit, detorsitque contrariam in partem. G. forma corporis mira est. R. Bene ais, mira. Nam quid hac vanitate mirabilius? quot delectabilibus abstinent formosi juvenes: Quot suscipiunt labores? Quanta sibi inferunt supplicia, ut formosiores non sint quidem, sed appareant; unius formæ studio, & valetudinis, & voluptatis immemores? Quantum verò inter comedendum tempus effunditur? Quot honesta interim? Quot utilia? Quot postremo necessaria negliguntur? Tuum igitur breve caduceumque bonum, & inane gaudium sine invidia tibi habeto: habes hostem tuum domi (quodque pejus est) delectabilem, ac blandum. Habes raptorem quietis, ac temporis perpetuumque tortorem, habes materiam laboris, uberrimam discriminum causam, fomenta libidinum, nec minorem quærendi odij, quam amoris aditum: Fies muliercula forsan amabilis, odiosus viris aut forte suspectus. Nulla re magis quam forma corporea conjugalis zelus accenditur. Nulla enim res ardentius appetitur quam forma. Nulla animum movere potentior, atque ideo nulla suspectior. G forma corporis magna est. R. solet hæc stultos adolescentes quo non expedit urgere, dum bono suo, ut libitum, sic licitum frui putant, neque quid deceat attendunt quæ sæpe jam multis acerbi ac turpis interitus causa fuit. G. Forma corporis rara est. R. At brevissimum tempus erit, quando oris habitus hic colorque mutabitur. Cadet flava cæsaries, reliqua albescent, teneras genas, serenam frontem squallentes arabunt rugæ, lætas oculorum acies & lucida sidera mœsta teget nubes, leve dentium ebur ac candidum scaber situs obducet, atteret, ut non calore tantum, sed tenore alio sint, recta cervix atque agiles humeri curvescent. Guttur leve crispabitur. Aridas manus & recurvos pedes suspiceris tuos non fuisse. Quid multa? Veniet dies, quo te in speculo non agnoscas. Et hæc omnia, quæ abesse multum existimas, ne quid improvisis monstris attonitus, non prædictum dicas, hinc jam tibi si vivis dicto citius eventura denuntio, qui si mihi nunc credis, tunc te parcius miraberis transformatum. G. Interim forma clara. R. Quid hic dicam brevius, quam illud Apulei Medaurensis. *Exspecta paulisper & non erit.* G. Forma corporis hactenus excellens est. R. Quam mallem formam animi excellentem. Est enim & sua animæ pulchritudo, multo suavior certiorque quam corporis, & ipsa quoque suis legibus decore ordinis, atque apta suarum partium dispositione subsistens. Illam optare, illi operam impendere dignum erat, quam nec dies longa detereret, nec moribus extingueret, nec mors ipsa. Nunc caduca miramini. G. Certe nunc saltem insolita forma est. R. In hac ut in aliis multis optanda mediocritas. Sin hac tali forma, nec tibi placueris, nec nisi qua decet aliis placere curaveris, ususque fueris castè, sobriè, modestè, non exigua tuæ laudis accessio est futura. G. Præclara facies animum honestat. R. Immo quidem exprobrat, & sæpius in periculum trahit. Quid vero attinet gloriari eo quod neque tuum sit, neque diutius servare possis? Quod habuisse nulli, projecisse multis gloriosum fuit. Mitto alios Spurinam non naturalis forma nobilitat, sed accersita deformitas. G. Ut virtus animi corporis formæ juncta sit studeo. R. Si id effeceris, tum demum vere mihi, tunc undique formatus fueris, formaque clarior videtur, & virtus gratior. Quamvis enim errare sibi visum esset, qui ait, *gratior est pulchro veniens è corpore virtus*, scribat Seneca: mihi tamen jure reprehensus videretur si dixisset major, aut perfectior, aut altior. Nunc quia dicendo gratior non rem ipsam, sed spectantium judicia respicit, non mihi visus est errare Virgilius, qui hoc ait. Et ad summam, ut nihil in se solidum habet formæ gratia, nihil optabile, sic si obvenerit virtuti addita, neque utriusque de pretio error si hanc illius ornamentum dici patiar, vel non inamœnum visui, breve tamen ac fragile. Solam verò pondus animæ dixerim, atque infaustum tristis insigne ludibrij.

¶ Apophthegmata.

Bion formam dicebat esse bonum alienum. Sentiens, extra hominem esse, quod ipse sibi nec dare potest, nec tueri datum. Animi bona verè nostra sunt. *Laert.lib.4. c.7.*

Zeno Citticus formam ajebat esse vocis florem: aut contra, quemadmodum ab aliis refertur; Vocem esse formæ florem. Nam loquentis orationem commendat forma, & rursus oratio composita gratiam addit formæ. *Laert.l.7.c.1.*

Idem, Dicenti formoso cuidam, non videri sibi amaturum sapientem.

Nihil, ait, vobis formosis est infelicius. *Bruſ.l.2.c.44.*

Socrates vocabat formam modici temporis tyrannidem. *Bruſ. lib.2. cap.44.*

Plato, cum exprimere tentaret, quidnam forma hominis esset? Naturæ privilegium vocavit. *Bruſ.l 2.c.44.*

Diog. Formosum adolescentem formæ causa armari conspicatus, dixit: Quin operam das adolescens, ut corporis amatores ad animam transferas? *Anton. in Meliſſa, ſerm.60. part.1. Hoc autem Stob. ad Æsopum refert.*

Idem, conspecto adolescente mollius compto, dixit: Si viris quidem te ornas, infelix es: sin mulieribus, injustus. *Anton. in Meliſſ. part.1 ſerm.60.*

Idem speciosa scorta reginas appellabat, multos enim facere, quæ præceperint. *Stob. ſerm.63.*

Ariſtot. cum adolescentem se comere vidisset: Non erubescis, quod cum natura te virum fecerit, tu te ipsum effœmines? *Anton. in Meliſſa. part.1. ſerm.69.*

Idem. Cum juvenis quidam facie formosus, sed moribus petulans, inter alia convitia ei diceret: Si tam exosus essem civibus, ut tu es, laqueo vitam finirem, respondit: Ego vero laqueum mihi inferrem, si ita me cives amarent ut te: Notavit autem adolescentis petulantiam Aristoteles, cui ostendebat, quam turpiter ob eam insignem corporis formam à civibus adamaretur. *Anton. in Meliſſa, part.1. ſerm.60.*

Idem, percontanti qui fieret, ut cum formosis diutius ac lubentius confabulamur? Respondit, eam percontationem esse cæci. Cæcus enim non sentit formæ illecebram, nihilo magis quam colorum gratiam. *Laërt. lib.5.c.1.*

Idem Pulchritudinem dicebat quavis epistola efficaciorem ad commendationem. Sunt qui hoc ascribant Diogeni. Aristotelem vero formam solitum appellare donum, quia gratis contingit à natura. Eandem Socrates appellavit exigui temporis tyrannidem, quod formæ gratia mox defloresçat: Plato naturæ prærogativam, quod paucis contingat. *Laërt. lib.5. cap.1. Stob. ſer.63. Bruſ. lib.2.c.44.*

Isocr. Eos qui pulchrum habent corpus animam autem malam, dicebat, optimam habere navim, gubernatorem autem malum. *Ant. in Meliſſ. part.1. ſer.60.*

Ageſilaus, interrogatus cur aleret comam? Quoniam inter ornamenta, respondit, minimo constat. *Stob. ſerm.63.*

Carneades scisçitatus, quid forma hominis esset? Regnum sine satellitio, respondit quoniam formosi impetrant quicquid volunt, nulla vi adhibita. *Laërt. Stob.*

Theophraſt. Pulchritudinem nihil aliud esse dicebat, quam tacitam deceptionem, aut silentem fraudem; quod absque verbis persuadeat. *Laërt.*

Demoſthenes, Æschinem & Philocratem, ex decem illis legatis haud postremi nominis, ab Athenienſibus ad Philippum Macedoniæ Regem missis, & formam Philippi Regis plurimum laudantes, irrisit Demosthenes, dicens: Quod in Philippo admodum formam laudatis, id habet cum aliis mulieribus commune. Sensit vir prudentissimus, Regis boni virtutes nequaquam in forma corporis positas esse, sed in animo rectè composito. *Plutarch.*

Æsopus ei qui corporis forma male utebatur: pulchra veste (inquit) indutus, malè eam exuis. *Maxim. ſerm 44.*

Idem cum per convitium facie deformi esse ac turpi notaretur, ad eum à quo contemnebatur: Iniquus planè Censor es, inquit, qui de forma mea pronunciaturus, vultum damnas, animi autem speciem non intueris. *Stobæus, Antonius & Maximus.*

Ariſthen. Quidam adolescens curarat sese ex ære sculpendum & ad eam imaginem sese conformabat. Huic Antisthenes: Si æs posset vocem edere, qua de re potissimum gloriaretur? De pulchritudine, inquit adolescens. Num inquit, igitur erubescis, qui non in animo gloriaris? Voluit autem significare, de forma non gloriandum esse, quæ facilè variis casibus ac morbis gratiam amittit. *Laërt. l.6.c.1.*

Theocritus cum diu multumque cogitasset, quo pacto ostendere hominibus posset, quidnam pulchritudo corporisque venustas esset: Domum eburneam dettrimentum esse pronunciavit: quod grata quidem sit aspectui, sed multorum incommodorum causa. *Stobæus.*

In Philopœmenem cum jocaretur Titius Flaminius, deformitati corporis ejus illudens, diceretque vultu quam maximè jocoso & hilari, Quid hoc Philopœmen, cum pulchras manus, crura etiam perquam pulchra habeas, quod ventrem ipse non habeas? Ad ea Philopœmen: Quid, ô Romanorum Imperator eximie, cum egregios pedites, strenuos maximè equites habeas, quod pecuniam minimè habeas? Nam & Flaminius perfæpe inopia rei pecuniariæ laborabat, quemadmodum Philopœmen tenuitate ventris, ac medii corporis gracilitate. *Pontanus ex Plutarcho.*

Domitius nec quicquam gratius hominibus esse dicebat forma & decore, nec quicquam etiam brevius. *Bruſ.l.2.c.44.*

L. Craſſus apud Perpennam judicem defendebat Aculeonem, quem accusabat L. Ælius Lamia homo deformis. Is quum interpelleret odiosè. Audiamus, inquit, Crassus, pulchellum puerum. Huic dicto quum esset arrisum: ingenium, inquit Ælius, ipse mihi fingere potui, formam non potui. Tum Crassus: Audiamus igitur, inquit, disertum. Multo arrisum est vehementius. *Cicer. lib.2. de Orat.*

M. Lælius. In Galbam Oratorem eloquentia clarum, sed gibbo deformem, ita lusit M. Lælius, ut diceret, ingenium Galbæ male habitare. Nam animi domicilium est corpus. *Eraſ.l.6. apoph.*

Cicero cum Voconium fortè obvium haberet cum filiabus tribus insigniter deformibus, tacitè ad amicos dixit versiculum Græcum.

Φοῖβος πατ' οὐκ ἰαύλῳ γαστέρ' ἔτικτε τέκνα.

Id est.

Phœbo haud fluente hic seminavit liberos.

Sentiens, illum invito Apolline liberis operam dedisse: sive quod Apollo pulcher à Poëtis fingitur, sive quod oriente sole fœtus existiment concipi feliciores. *Plutarch. Romanorum apoph.*

Bartholomæus Capranus, Mediolanensis Ecclesiæ antistes, idcirco se ministros forma præstantes quæsisse dicebat: quoniam turpes animi turpia corpora incolerent. Improbitatem autem in egregia forma perraro compertam esse. *Æneas Syl. lib.2. comment. de reb.gest. Alphonsi.* Constat tamen Aspasio Ravennati, magistro epistolarum Imperatoris Alexandri Mammeæ F. hoc etiam dicterium ascribi.

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi. Si videris virum aut mulierem speciosam, ne admireris. Nam & roboreæ arbores, cum densæ sint foliis & altitudine excelsæ: attamen non habent fructum hominibus aptum, sed porcis afferunt cibum. Vinea autem per terram repens, maturum uvarum affert fructum. Quid ergo? Vis vineam habere, arborem? Puto te vineam eligere magis, quæ lætitia est ad hominum usus, quam arborem animalium escam? Quid ape utilius est? Quid pavone pulchrius? Quid formica sapientius. Et apis quidem dulcedinem in se habeat, & aculeum: pavo vero solummodo in pennis est, non in fructu decorus, formica vero contemptibilis hominibus, sed magistra virtutum est. *Homil. in Pſalm.50.*

Thriveri. Quemadmodum in gemmis, sæpenumero sub ignobili forma latet pulcherrima natura: Sic in corpore deformosissimo latet sæpè insignis animus: *In apoph.*

¶ Adagia.

Multam sylvam gestas. Λοφιὰν πολλὴν φορεῖς.

Quadrat in hominem agrestem & stupidum.

Simiarum pulcherrima deformis est. τῶν πιθήκων ἀμορφοτάτη δυσμορφός ἐστι. *Plato.*

De his recte dicitur quæ ipso genere sunt vitiosa, neque prorsus conferenda vel cum extremis eorum, quæ in ordine sunt honestorum.

Simia est simia etiamsi aurea gestet insignia. πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρύσεα ἔχῃ σύμβολα.

Monet adagium fortunæ ornamenta non mutare hominis ingenium. Vide apolog. Luciani de Ægyptiis Simiis, saltationem humanam imitantibus.

Leporem non edit.

Antiquitus creditum, esu leporinæ pulpæ conciliari formam. Martialis in deformem mulierem.

Ediſti nunquam Gellia tu leporem.

Quod pulchrum, idem amicum. καλὸν φίλον.

De conciliantibus amicitiam dici potest. Plato.

Perdicis crura. πέρδικος σκέλος.

Quadrabit in loripedes, aut quibus crura sunt gracilia distortáque. Ex Aristophane, qui Perdicem, cauponem quendam claudum aliquot locis notat & traducit.

Pulchrorum etiam autumnus pulcher est. τῶν καλῶν καὶ ὀπώρα καλή.

Quadrabit in eos, qui belle ferunt ætatem, & senio accedente vigorem membrorum ac formam retinent.

A furiis oriundus. ἐρινύων ἅρπαξ.

Dici solitum in terram fœdamque speciem. Item quod exitiale sit ac pestilens, à furiis ortum dicimus.

Pistillo calvior. ὑπὲρ φαλακρότερος.

De vehementer glabris aut calvis dicitur. Metaphora sumpta à pistillo, cujus ima pars calvi cranium referre videtur.

Ex ovo prodiit. ἐξ ὠοῦ ξηλεῖ.

Dici solitum de magnopere formosis ac nitidis, quasi communi hominum more natis. Sed ex ovo more Castoris; Pollucis & Helenæ, quorum forma literis omnium est nobilitata.

Ominabatur aliquis te conspecto. Εἰ δ' οἰωνίζετ' ὢν τις εἶδέν.

Dicitur in deformes, fœdosque aspectu. Apud veteres occurrere formoso, felix omen habebatur: occurrere deformi ac nigro contra.

Myconius calvus. μυκρὸν φαλακρός.

In glabros & calvos jactitatum. Strab. refert, Myconios vulgo calvos dici solitos, quod in ea insula vitium quasi gentilitium sit, atque omnibus ferme commune.

Pronomi barba. Περόμου πώγων.

Convenit in eos, qui alioqui mollissimi, vultus vestiumque severitate vitæ continentiam præ se ferunt. D. Pronomo tibicine vide Aristophanem.

Naviges Trœzenem. πλεύσειας Τροιζῆνα.

Dici solitum in imberbes, fictitiis pilis barbam virilem mentientibus. Inde natum, quod Trœzenis quidam vulgo celebratus sit, nomine Barba. Καλλίπυγος. Callipygi.

Dicebantur forma eleganti præditi. De hac voce vide Calium Rhod. lib.2. cap.40.

Thersitæ facies. Θερσίτειον βλέμμα.

De prodigiosè deformi. Thersiticam deformitatem vide apud Homer. Iliad. lib.2. Suid.

Corytheo deformior, Κορυθέως αἰσχίων.

Jactitatum in homines bardos ac deformes. Ortum vero à Corytheo quodam homine admodum stulto & vecorde, ad hoc, forma infœlicissima, fœdissimaque. Zenodot.

Μονόγραμμοι.

Notantur hoc adagio homines macie pratenues aut decolores.

Monogrammi, Ciceroni sunt deformes; nullaque specie.

Simia purpura. πίθηκος ἐν πορφύρᾳ.

In eos, quibus dignitas additur indecora: vel, qui, tametsi magnifico cultu sint ornati: tamen vultu moribúsque inertiam suam ac vecordiam produnt.

¶ Histo-

¶ Exempla Historica.

Hesiodus lib.3. Theogonia, *Chalcidem in Eubœa* pulchras mulieres habentem nominat: nam formosæ ibi mulieres nascuntur, *velut testantur Theoph. Ath. lib.13. cap.32.*

Hypæpenas mulieres fuisse pulcherrimas traditur. Est vero urbs Hypæpa, quæ à Tmolo descendentibus occurrit, ad Caystri campestria, nomine impositio, quia sit sub monte, qui Æpos nuncupetur, sita, ac dicata Veneri. *Cœlius lib.14. c.1.*

Apud *Tenendum Troiani* adjacentem insulam, esse omnium quotquot sint mulieres speciosissimas, in Asiæ periplo scribit Nymphiodorus. *Cœlius lib.24. c.9.*

Senenses fœminæ inter Italicas præcellentis formæ, & elegantis ingenij singulare decus, constanti omnium fere fama obtinent. *Sab. Suppl. lib.20. ex Iovio.*

Phaonem omnibus hominibus elegantia formæ præstantem, Venus in lactucis abscondit. Deprehensus in stupro perit. *Ælianus lib.12.*

Vxor Ageti Lacedæmonij, *Alcidis* F. quam postea duxit rex Ariston, speciosissima fuit: ex turpissima talis facta. *Herodot. lib.6. & Pausan. in Lacon.*

Pythagoras Philosophus tam formosus, ut illum discipuli opinarentur Apollinem esse, qui ex Hyperboreis venisset. Cum nudatus aliquando esset: femur ejus aureum apparuisse, fama est. *Laërtius.*

Syrianus Magnus Philosophus, corpore optime constituto procero, supra modum formoso. *Suidas in Ammoniano.*

Callicrates formosissimus Græcorum omnium apud Platæas. *Plut. in Aristide.*

Cratinus formosissimus, & luctator fortissimus. *Pausanias lib.c.*

Homerus Heroum præstantissimus Hectorem & Achillem, formosissimos facit. *Theat. Zuing.*

Turnum à forma plerisque in locis commendat Virgilius: *ut lib. 7 Æneid.*

Perit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens.

P. *Scipio Africanus maior* formæ dignitate barbaris in Hispania admirationi fuit. *Plut.*

Magnes Smyrnæus puer, præ cæteris mortalibus formosus, poetica insuper & musica ornatus corona insignis. *Suid. & Pausan.*

Teridates eunuchus, formosissimus omnium in Asia juvenum: eum eum Artaxerxes rex Persarum mortem obiisse audisset, per universam Asiam luctum indixit. *Ælian. lib.12.*

Phædrus Eliensis Socrati Platonique familiaris, & Dialecticus, cujus nomine liber inscribitur, Φαῖδρος, puer forma præstanti à lenone domino ad merendum coactus, & ab Alcibiade redemptus, philosophiæ traditus est. *Gellius lib.2. c.18.*

Galeta formosissimus adolescens, ob pulchritudinem, & animo insitas peculiares quasdam virtutes à Ptolomæo rege Ægyptiorum amatus est. *Ælian. de var. hist. lib.1.*

Gygis Gnidij formosissimi meminit. *Horat. lib.2. Ode 5.*

¶ Emblema.

In formosam fato præreptam.
Alciati, Emblema CLV.

Cur puerum Mors ausa dolis excarpere Amorem,
Tela tua ut iaceret, dum propria esse putat.

Formido.

¶ Definitio et Etymolog.

FOrmido, Græcè δειλία, ας, ἡ, & δειλός, ὴ, ὸ, formidolosus vel timidus dicitur. Est autem formido virtus, medio modo se habens circa timores & audacias propter bonum. *secundùm Aristot. lib. 3. Ethic.*

Formido est metus permanens. *secundùm Cic. lib.4. Tusc q.*

Dicitur autem formido à fero, fers, & est metus, qui vehementiùs in movendo ut ab se abeat, foras fertur: hinc formido verbum, id est timeo: & formidabile, timendum: & formidolosus, qui formidat. Terentius? Num formidolosus es mihi homo? formidolose, id est, cum timore. Apophoreta vero, quæ sunt munera, quæ dari solebant in Saturnalibus: quem morem quoque hodie servamus mense Decembri, non à fero, sed à Phero Græco, quod ab his, quos salutabant, referrentur: nam ἀποφορεῖν modo auferre, modo referre significat. Hinc Martialis novissimum sui operis librum Apophoreta inscripsit, hoc est munera Saturnaliorum.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Formido & pusillanimitas.

Quis homo formidolosus, & corde pavido; vadat & revertatur in domum suam: ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. *Deut.20.*

Dabit tibi Dominus cor pavidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore, & erit vita tua quasi pendens ante te. 28.

Mane dices, quis mihi det vesperum? & vespere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qui terreberis: & propter ea, quæ tuis oculis videbis. *ibid.*

Bestias terræ non formidabis. *Iob.5.*

Undique terrebant eum formidines, & involuent pedes ejus. 18.

Ne paveas repentinos terrores, & irruentes tibi potentias impiorum. *Proverb.3.*

Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum. 30.

Noli esse pusillanimis in animo tuo. *Eccl.7.*

Dominum exercituum ipsum sanctificate, & ipse pavor vester, & ipse timor vester; & erit vobis in sanctificationem. *Esa.8.*

Formido, & fovea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. 24.

Pusillanimes confortamini, & nolite timere. 35.

Non sis mihi tu formidini: spes mea, tu in die afflictionis. *Ieremiæ 17.*

Paveant illi, & non paveam ego. *ibid.*

Non formidabunt ultra, & non pavebunt. 23.

Non erit quem formides, quoniam ego tecum sum, ut salvem te, ait Dominus. 30.

Noli timere à facie regis Babylonis, quem vos pavidi formidatis: nolite metuere eum, dicit Dominus: quoniam ego vobiscum sum, ut salvos vos faciam. 42.

Ne timeatis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis. *1. Macch.4.*

Dà illi formidinem, & tabefac audaciam eorum, & commoveantur contritione sua. *ibidem.*

Quid timidi estis, modicæ fidei? *Matth.8.*

Non turbetur cor vestrum, neque formidet. *Ioan.14.*

Consolamini pusillanimes. *1. Thess.5.*

Vide Timor. Item supra, Fiducia.

Fornicatio.

¶ Definitio et Etymolog.

FOrnicatio, Græcè πορνεία, ας, ἡ πορνεῖον, ου, τὸ, lupanar dicitur. Heb. *Zenuth.* Ose 4.11. *Zonah.* meretrix, scortum, fornicatrix, fornices, stabula, loca furva, obscura & obscœna captans, ad libidines suas explendas, à verbo *Zanah*, fornicatus est, scortatus est, meretricatus est. Cognationem habet cum verbo ζοω, divertit in hospitium publicum. Apud gentes profanas in publicis diversoriis prostituebant se meretrices viatoribus & aliis pro vili mercede. Inde prostibula, fornicariæ, quadrantariæ dictæ. Est autem fornicatio omnis illicitus coitus, *ut habetur 31. q.2. c. Meretrices. §. Qui ergo.* Proprie tamen est inordinatus concubitus naturalis, quo solutus solutam naturali usu cognoscit, solutus, inquam, quolibet vinculo conjugij consanguinitatis, affinitatis, ordinis, religionis seu voti.

Fornicatio, *ut habetur 36. q.1. c. Lex illa*, licet videatur esse genus cujusl bet illiciti coitus, qui fit extra uxorem legitimam, tamen specialiter intelligitur in usu viduarum, vel meretricum, vel concubinarum.

Fornicatio dicitur à fornice, id est, arcu, seu opere concamerato, ubi Romæ fiebat fornicatio, & proprie est soluti cum soluta *secundum B. Thom. 4. sen. dist. 41. art. 4.* Fornix dicitur, ut nonnulli putant, à furno. Furnum verò veteres dixere, quasi furvum: & furnum, nigrum vel obscurum dicebant. Suntque fornices loca in arcuum similitudinem ædificata, subobscura: inde fornicari, quod est meretricari, quoniam meretrices in fornicibus habitare consueverunt: inde fornicator & fornicatio deducuntur; hoc est, meretricator & meretricatio.

Fornicantes fœminæ cum clericis debent in servitutem redigi. *32. dist. eos qui.*

Fornicatio non est multum aggerenda propter majus malum vitandum. *32. q.2. Ancillam.*

Fornicandi occasionem ut non det uxori maritus, se continere debet. *27. q.1. Nubendi.*

Fornicationis propter solam causam uxor dimittitur, quantum ad cohabitationem. *22. q.1. Dixit Dominus.*

¶ Divisio.

Fornicatio est duplex, scilicet spiritualis & corporalis, seu carnalis, *28. q.1. Idololatria 32. q.7. Non solum.*

Fornicatio spiritualis est idolatria, quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio. *28. q.1. Idololatria.*

Fornicatio spiritualis dicitur consensus mentis ad fornicandum, juxta illud: *Qui viderit mulierem, &c. 32. q.7. Non solum.*

Fornicans Episcopus vel Presbyter cum sua filia spirituali, si publicum est, debet deponi; si occultum, Episcopus quindecim annis, & presbyter duodecim debet pœnitere. *32. q.1. omnes, & 2. c. seq.*

Fornicatio carnalis dicitur omnis pollutio immunda. *32. quæst.7. per totum.*

Fornicatio simplex est peccatum mortale, *gl. in clem. ult. har. in ver. non est.* & est soluti cum soluta.

Fornicationis excusationem non affert necessitas famis: sicut furti. *ff. de ritu nuptiar. l. palam §.* Non est sicut à furto, quia propter necessitatem res, quam furatur, est facta communis, sed in fornicatione, non est ita. Imo potius debet quælibet mala pati, quam malo consentire, *ut 32. q.5. c. Ita ne. & gloss. in c. Si quis de furtu.*

¶ Loci Biblici.

Fornicatio iram Dei provocat, Deut.22. 22. Prov.21.27. Eccl.19.3. Jeremiæ 3.7. Oseæ 4.v.14. 1. Cor.6.v.9. 13.15. Col.3.5. Hebr.13 4. corpus enervat, & facultates absumit, Iob.31.v.12. Prov.23.27. & 29.3. & 31.3. Eccles.9.v.6. infamiam adfert, 9. v.10. & 41.v.21. Fornicationis occasiones vitandæ. Eccl.9.v.4.12. & 42.12. Fornicatio non solùm in opere externo, sed & in affectu prohibetur, Exod 20.17. Marc. 5.20. Fornicatio spiritualis, Deut.31.16. Judic.2.17. & 8.v.27 33. Esaiæ 1. vers. 21. & 57.3. Jerem.3.1. Ezechielis 6 9. & 16.15. &c. Oseæ 1.2. & 2.4. & 4.15. Apoc.18.3.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si deduxerit quis virginem, nec dum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. *Exod.* 22.

Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum ea, & res ad judicium venerit, dabit qui dormivit cum illa, patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam; non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. *Deut.* 22.

Noli des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. *Eccl.* 9.

Fornicatio mulieris in excellentia oculorum, & in palpebris illius agnoscitur. 26.

Dimitte eum, separatum est convivium eorum, fornicatione fornicati sunt. *Ose.* 4.

Iram Dei provocat.

Morietur, quoniam facit nefas in Israël, ut fornicaretur in domo patris sui, & auferes malum de medio tui. *Deut.* 22.

Qui se jungit fornicariis, erit nequam putredo, & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero anima ejus. *Eccl* 19.

Saturavi eos & mœchati sunt. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? *Ierem.* 5.

Non visitabo super filias vestras (in præsenti) quum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras, quum adulteraverint: quoniam ipsi cum meretricibus conversabantur, & cum effœminatis sacrificabant, & populus non intelligens vapulabit. *Osee* 4.

Fornicarij regnum Dei non possidebunt. 1.*Cor.* 6.

Fornicatores & adulteros judicabit Deus. *Hebr.* 13.

Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & hanc destruet, corpus autem non fornicationi, sed domino suo, & dominus corpori. 2.*Cor.* 6.

Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membrum Christi, faciam membrum meretricis? Absit, an nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt, inquit, duo in carne una. Fugite fornicationem: omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus suum est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? *ibid.*

Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. *Apoc.* 21.

Corpus enervat.

Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt. *Osea.* 5.

Conversionem retardat.

Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens usque ad finem. *Eccl.* 23.

Fornicatio & vinum & ebrietas auferuntur cor. *Osea.* 4.

Substantiam dissipat.

Ignis est, usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina. *Iob.* 31.

Fovea profunda est meretrix, & puteus angustus à linea. Insidiatur à via quasi latro, & quos incautos videt, interficit. *Proverb.* 23.

Qui autem nutrit scortum, perdet substantiam. 29.

Non dederis mulieribus substantiam tuam. 31.

Non des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te & hæreditatem tuam. *Eccl.* 9.

Hominem infamat.

Non offeres mercedem prostibuli. *Deut.* 23.

Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via, ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. *Eccl.* 9.

Erubescite à patre & matre de fornicatione. 41.

Fornicatio diligenter vitanda affectu.

Non desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. *Exod.* 20.

Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. *Matth.* 5.

Visum est Spiritui sancto & nobis, ut abstineatis à fornicatione. *Act.* 15.

Ne commisceamini fornicariis. 1.*Cor.* 5.

Neque fornicentur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die viginti tria millia. 10.

Affatu.

Cum aliena muliere non sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum, & non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem. *Eccl.* 9.

Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. *Ephes.* 5.

Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes, quæ ignorant Deum. 1.*Thess.* 4.

Actu.

Ne prostituas filiam tuam: ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. *Levit.* 19.

Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filiis Israël. *Deut.* 23.

Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. *Eccl.* 9.

Omni homini noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri: Melior est enim iniquitas viri, quam benefaciens mulier, & mulier confundens in opprobrium. 42.

Bonum est homini mulierem non tangere. 2.*Cor.* 7.

Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulachrorum servitus, propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus ambulastis aliquãdo cum viveretis in illis, *Col.* 3.

¶ Patrum Sententiæ.

Fornicatio nulli impune conceditur. *Augustinus de conflictu vitiorum & virtutum, & habetur* 27. *quæst.* 1. *Nubendi* §. *Fornicatio.*

Omnis mœchia etiam fornicatio dicitur in Scripturis, sed utrum omnis fornicatio mœchia dici possit in eisdem Scripturis, non mihi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si omnis fornicatio etiam mœchia dici non potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt, quia uxores non habent, cum fœminis, quæ viros non habent, an inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ: (non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit: sed utique parte totum intelligere voluit, quicquid illicitè rerum proximi aufertur) profecto nomen mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus, debet intelligi. *Aug. super Exod. & habetur.* 32. 4. *q.* 4. *Meretrices.* §. *Omnis.*

Nihil est iniquius, quam causa fornicationis uxorem dimittere, si ipse convincitur fornicari. Occurret enim illud: In quo alterum judicas, te ipsum condemnas. *Aug. de verbo Domini.*

In fornicatione non idcirco diversa fit fornicatio, si mulier sit pulchra aut deformis, ancilla aut ingenua, paupercula, aut opulenta: sed qualiscumque illa fuerit, una est fornicatio. *Hieronymus epistola ad Titum & habetur* 14. *quæst.* 9. *Fur autem* §. *Quomodo.*

Dixit Dominus in Evangelio: Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Sola fornicatio est, quæ uxoris vincit affectum? imo cum illa unam carnem in aliam diviserit, & se fornicatione à marito separaverit, non debet teneri; ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura; Qui tenet adulteram, stultus & impius est. Ubicumque igitur fornicatio est, vel fornicationis suspicio, liberè uxor dimittitur. Et quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptialem veteri copulæ crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut prima vivente secundam non habeat. *Idem, & habetur* 32. *quæst.* 1. *can. Dixit.*

Sicut non omnis congregatio hæreticorum Christi Ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus est: sic non omne matrimonium, quo non viro suo secundùm præcepta Christi uxor jungitur, ritè conjugium appellari potest, sed magis adulterium. *Hieronymus & habetur* 32. *quæst.* 2. *canon. Sicut non.*

In eo fornicator majoris criminis est, quia tollit membra Christi, & facit ea membra meretricis. Erunt quippe duo in carne una, qui non est fidelis, nec credit in Christo, membra sua facit membra meretricis. Qui credit, & fornicatur, Christi membra facit membra meretricis. E contrario infidelis in fornicatione sua utrum violet vel ædificet templa idolo, nescio. *Idem* 30. *quæst. can. In eo.*

Considerandum pueris est, ut casti & pudici permaneant, & frequentius ad Ecclesias sciant convenire debere. Quia frequentius sunt armandi, quibus adhuc propter ætatem minus stabilem pugna Diaboli futura sit gravior, observanda illis omnia cum timore, & ante omnia cavendũ à fornicatione, quæ initium ad idololatriam habet, & necesse est utrumque noverit, qui sequutus est alterum. *Idem ad Damasum Papam.*

Deus sine peccato est, qui non fecit peccatum; homo autem ad imaginem Dei est. Fugite ergo fornicationem; persequuntur enim vos illecebræ peccatorum, persequitur libido, sed tu fuge tanquam furiosam dominam, quæ si te comprehenderit, nec de die nec de nocte requiescere sinet, exagitat, urit, incendit. *Ambr. de fuga seculi*

Non solùm de commissa fornicatione peccatum regnat in homine, sed si adhuc delectetur, atque animum teneat, procul dubio regnat. Fornicatio carnis adulterium est, fornicatio animi idolorum est servitus. Est autem spiritualis fornicatio de qua Dominus ait; Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluntate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, ut homo à Deo separetur. Inter cætera septem vitia vitium fornicationis maximum scelus est, quia per carnis immunditiam templum Dei violatur. *Isid. & habetur* 32. *q.* 7. *Non solùm.*

Cui impulsu Dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, divini judicij metus, æterna tormenta incendij, ante oculos proponantur: quia omnis pœna gravioris supplicij formidine superatur. Sicut enim clavus clavum expellit, ita sæpe recordatio ardoris gehennæ, ardorem excludit luxuriæ. *Isid. de summo bono, l.* 3. *c.* 39.

¶ Emblemata.

Cavendum à meretricibus.

Alciati, Emblema LXXVI.

Sole sata Circes tam magna potentia fertur,
Vertarit ut multos in nova monstra viros,
Testis equûm domitor Picus, tum Scylla biformis;

At

Atqui Ithaci post vina bibere sues.
Indicat illustri meretricem nomine Circe,
Et rationem animi perdere quisquis amat.
Tumulus meretricis.
Emblema LXXIV.
Qui tumultus? quia urna? Ephyræa est Laidos: ah! non
Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit tum forma: illam jam carpserat ætas,
In speculum Veneri cauta dicarat anus.
Quid scalptus sibi vult aries, quem parte leæna
Vnguibus apprehensum posteriore tenet?
Non aliter captos quod & ipsa teneret amantes:
Vir gregis est acie, clune tenetur amans.
Oeni effigies, de iis, qui meretricibus donant quod in bonos usus verti debeat.
Emblema CXI.
Impiger haud cessat funem contexere sparto,
Humidaque artifici iungere fila manus.
Sed quantum multis vix torquet strenuus horis,
Protinus ignavi ventris ascella vorat.
Fœmina iners animal, facili congesta marito
Lucra rapit, mundum prodigit inque suum.
In amatores meretricum.
Emblema LXXV.
Villosa indutus piscator tegmina capræ,
Addidit ut capiti cornua bina suo,
Fallit amatorem, stans summo in littore, sargum,
In laqueos sibi quem gregis ardor agit.
Capra refert scortum: similis fit sargus amanti,
Qui miser obscœno captus amore perit.

Vide Meretrix, Scortum, Scortatio.

Fortitudo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FOrtitudo, Græcè ἀνδρεία, ας, ὰ, & αὐδρεῖος, ᾱ, ὸν, fortis & virilis dicitur. Est autem fortitudo aggressio terribilium, ubi mors imminet propter bonum commune salvandum. *Aristot. lib.3. Ethic.*

Fortitudo est virtus, quæ animum super periculi metum agit nihilque nisi turpia timet tolerat fortiter vel adversa, vel prospera. Præstat autem fortitudo magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. *Macrobius.*

Fortitudo est scientia rerum perferendarum, vel affectio animi in patiendo ac ferendo, summæ legi parens sine timore. *Cic. l.4. Tusc. quæst.*

Fortitudo est animi affectio legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans. *ibidem.*

Fortitudo est probata (ut dicunt majores) scientia rerum tolerandarum, & non tolerandarum, non excedens modum per immoderatam audaciam, nec deficiens per pœnæ sensibilitatem. *Aulus Gellius lib.12. Noctium Atticarum.*

Fortitudo est, quæ gratia Reipublicæ se exponit & non cedit, neque fugit periculis excrescentibus. *B. Thom. opusculo de regimine Principum.*

Fortitudo est firmitas animi in sustinendis & repellendis his, in quibus maximè est difficile firmitatem habere propter bonum virtutis. *B. Thom. secunda Secund. q.123. art.1.*

Fortitudo est virtus moderativa timoris & audaciæ, & propter bonum Reipublicæ. *B. Thom. super epist. ad Hebr.11. princ.*

Fortitudo & magnanimitas conveniunt in modo, & forma, & differunt in materia. *B. Thom.3. sent. dist.3. q.33. art.3.*

Fortitudo firmat contra mala, magnanimitas est in persecutione bonorum. *B. Thom. secunda secundæ, q.129. art.5.*

Fortitudo moderatur timorem, patientia & perseverantia tristitiam mansuetudo iram. *B. Thom. secunda secund. q.136. art.2.*

Fortis propriè est, qui animum habet infractum, vel qui validis viribus præditus est Dicitur autem à ferendo, quod æquo animo ferat adversa. A fortis fit fortiter adverbium, & fortifico, pro fortem facio. *Plautus: Fortifico animum.* Et forteſco, pro fortis fio *Nævius: Cresçit animus, & forteſcunt vires.* Hinc etiam forticulus diminutivum.

Fortitudo est mediocritas in metu & confidentia. *Aristoteles 3. Ethicorum.*

Fortitudo est, mediocritas earum rerum, quæ hominibus vel fiduciam præbent, terrorem afferunt. *Patronius in lib.3. Ethic.*

Fortitudo est virtus pugnans pro æquitate. Etiam scient. *secundùm Socratem & Aristot.3. Ethicor.* rerum tolerandarum & non tolerandarum.

Fortitudo, animi magnitudo, robur, excelsitas, præsentia animi, in rebus arguis: Hebr. *Chezek*, à verbo *Chazak*, fortis & validus fit, invaluit obfirmatus est. Ab eod. verbo derivatur *Chozek*, fortitudo, firmitas, robur *Geaburah*, etiam fortitudo dicitur Hebr. quæ est robur animi & corporis, quo alius alium superat. *Gibbor*, prævalidus, qui aliis imperat & potenter dominatur, superiórque omnibus modis appatet: à verbo *Gabar*, superavit, prævaluit, prædominatus est aliis virtute i potentia & authoritate superior fuit. In 3. conjugatione. *Higgebir*, fecit superare, corroboravit. In 4. *Hithgabbar*, corroboravit se. Deus. *EL-Gibbor* dicitur, id est, fortis. Omnipotens, qui quoscúmque vult reddit insuperabiles & potentissimos: qui seipsum nova quadam ratione, quoties ei libet, corroborat adversus impios, qui ejus robur contemnunt. *Vide Esa.42.13.*

DIVISIO.

FORtitudo duplex scilicet.

- Mentalis, sec. secundæ q. 123. artic. 2. B. Tho.
  - Vno modo ut definit Aristot. 3. Ethic. & est medietas inter audaciam & timorē, propter bonam mortem: & hæc est duplex, scilicet.
    - Assimulata, & non vera, quia scilicet non habens fortitudinem veram operatur fortia quod fit quintuplicitèr, propter.
      - Passionem. Timoris & dicitur ab Arist. politica, id est, civilis, cuius gradus tres assignantur: quorum.
        - Primus, sustinere, vel aggredi ardua vel periculosa mortis non propter virtutem, vel bonum commune, sed ut vitentur increpationes & opprobria, vel ut acquirantur honores.
        - Secundus est, sustinere vel aggredi ardua, ut supra, timore pœnæ futuræ, secundùm leges statuta.
        - Tertius est sustinere vel aggredi, ut suprà: Coactione præsentis pœnæ, ut cum præcipitantur vel occiduntur fugientes.
      - Iræ vel furoris, cum quis propter iram fortiter agit: quæ secundum Stoïcos est eos fortitudinis.
      - Spei, cum scilicet propter multas victorias acquisitas, non propter artem vel armorum experientiam, fiduciam concipiunt, & spem victoriæ, ut in ebriis contingit, & tales à Philosopho bona spei dicuntur.
      - Artem, sicut in militibus, qui propter peritiam & exercitium non reputant gravia pericula belli, arti suæ fidentes, ut ait Vegetius de re militari: Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit.
      - Experientiam, & Philosopho 3. Ethic. dicitur fortitudo militaris.
      - Ignorantiam, cum scilicet nescientibus pericula occurrunt in gravibus & arduis, & hi minimum de formidine habent.
      - Lucrum. Horat. Impiger extremos currit mercator ad Indos,
        Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.
    - Secundo modo, ut diffinivit Aug. l. 83. q. dicens, quod fortitudo est firmitas animi eorum, quæ temporaliter molesta sunt, & sic est quædam generalis conditio cuiuslibet virtutis, & non est virtus specialis.
  - Vera secundùm B. Tho. & est ea, quæ firmat animam, retinet, & audet mori, propter quod, quando, ubi, & secundùm cæteras circumstantias: cuius
    - Materia.
      - Circa quam, id est, obiectum, & est terribile circa pericula mortis.
      - In qua, id est, subiectum perfectibile per fortitudinem, & irascibilis pars appetitus sensitivi.
    - Partes.
      - Integrales, quæ sunt ea, quæ oportet concurrere ad perfectum actum fortis, & sic sunt quatuor, quas ponit Cicero, scilicet.
        - Fiducia, qua quis in aggrediendo periculo mortis, promptum habet animum.
        - Magnificentia, qua fortis persistit in executione eorum, quæ fiducialiter inchoavit circa pericula mortis.
        - Patientia, qua fortis hominis animus non frangitur, aut decidit à sua magnitudine, difficultate imminentium malorum.
        - Perseverantia, qua fortis animus non frangitur, vel decidit è propria magnitudine, non modo difficultate, sed insuper diuturnitate tolerantiæ & imminentia malorum, q. 128.
      - Subiectivas non habet, non enim dividitur in multas species, quia est circa materiam valde specialem, de quibus suprà.
      - Potentiales vel annexas & sunt.
        - Secundùm Cicero. Magnificentia, Fiducia, Patientia, Tolerantia.
        - Secundùm Macrobium.
          - Magnanimitas, qua à Cicerone sub fiducia comprehenditur.
          - Fiducia, per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiducia cum spe collocavit, secundùm Ciceronem.
          - Securitas, qua sub fiducia continetur.
          - Magnificentia, qua est rerum magnarum, & excelsarum cum animi quadam ampla & splendida propositione cogitatio atque administratio, id est, executio secundùm Ciceronem.
          - Constantia qua à Cicerone sub magnificentia comprehenditur.
          - Tolerantia, quam Cicero sub patientia ponit.
          - Firmitas, quam Cicero vocat perseverantiam.
        - Secundùm Andronicum.
          - Εὐπιστία, id est, bona animositas, & est idem quod securitas, & sub fiducia comprehenditur, & est robur animæ ad perficiendum opera ipsius.
          - Lenitas, id est, patientia, vel tolerantia, & est habitus promptus, tribuens ad conari, qualia oportet, & sustinere, qua ratio dicit.
          - Magnanimitas quam sub fiducia Cicero comprehendit.
          - Virilitas, & est habitus per se sufficiens tributus in his, quæ secundùm virtutem sunt, & est idem cum fiducia.
          - Perseverantia, ut Cicero.
          - Magnificentia, ut Cicero.
      - Andragathema, id est, strenuitas, quam Cicero comprehendit sub magnificentia, cui opponitur per
        - Excessum Banausea, qua consumptio Latinè dici potest.
        - Defectum, Parvificentia.
    - Actus
      - Principalis,
        - Sustinere
        - Aggredi.
      - Secundarius,
        - quibus opponitur
          - Timor.
          - Audacia.
          - Intimiditas.
- Corporalis, quæ in 5. cōsistit, scilicet.
  - Vigore complexionis,
  - Robore membrorum,
  - Abundantia cibi,
  - Constantia mentis,
  - Experientia bellica artis.

B. Thomas super Esaiam, 3. princ. quæst. 123. art. 6.

¶ Loci Biblici.

Fortitudo quæ, *Proverb.24.vers.5. Fortitudo à Deo est, Psal.28.vers. 9. Dan. 2. vers.* 20. fortitudo nostra Deus, *Exod* 15.2. Fortitudo Dei ostensa in Pharaone, 9. *vers.*16. Fortitudinem aufert Deus inobedientibus. *Deut.*2 5. *vers.*32,

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non in fortitudine sua (sed Dei) roborabitur vir, 1. *Reg.*2.

Confortamini, & agite diligenter: & Dominus erit vobiscum in bonis. 2. *Paral.*19.

Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. *Psal.*26.

Fortis Deus noster. *Iosu.*22. & 5. *Sam.*22.3.

Domus justi plurima fortitudo, & in fructibus impij conturbatio. *Proverb.*15.

Mulierem fortem quis inveniet? 31.

Dicebam ego mulierem esse sapientiorem fortitudine. *Eccl.*9.

Factus est fortitudo pauperi: fortitudo egeno in tribulatione sua. *Esa.* 25.

Dicite pusillanimis, confortamini, & nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis: Deus ipse veniet, & salvabit nos. 35.

Consurge, consurge: induere fortitudine tua, Sion. 52.

Conforta lumbos, robora virtutem valde. *Nahum.*2.

Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. *Luc.*11.

In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur. 2. *Corinth.*4.

Fortitudo bona Deum quærit.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus. *Exod.*15.

Vos ergo confortamini, & non dissolvantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. 2. *Paral.*15.

Oculi Domini contemplantur universam terram, præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. 16.

Et enim Dominus est fortitudo vestra. *Nehem.*8.

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. *Psal.*30.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus. 67.

Et prudentia mea, est fortitudo (non tua.) *Prov.*8.

In timore Domini fiducia fortitudinis. 14.

Turris fortiſſima nomen Domini, ad ipſum currit juſtus, & exaltatur, 18.

Quia fortitudo mea,& laus mea Dominus : & factus eſt mihi in ſalutem, *Eſai.* 12.

Quia factus es fortitudo, pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, umbraculum ab æſtu, 25.

In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. 30.

Qui dat laſſo virtutem, & his, qui non ſunt, fortitudinem & robur multiplicat, 40.

Deus meus factus eſt fortitudo mea. 49.

Fratres confortamini in Domino,& in potentia virtutis ejus, *Eph.* 6.

Scio ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati : omnia poſſum in eo qui me confortat. *Philip.* 4.

Fili mi, confortare in gratia, quæ eſt in Chriſto Ieſu. 2. *Tim.* 1.

In Chriſto Ieſu modicum paſſos ipſe perficiet confirmabit ſolidabitque. 1. *Petr.* 5.

Vitia ſubigit.

Tenebit juſtus viam ſuam, & mundus manibus addet fortitudinem. *Iob.* 7.

Fortitudo ſimplicis via Domini, & pavor his qui operantur malum: *Proverb.* 11.

Si deſperavit lapſus in via anguſtiæ, imminuetur fortitudo tua. 24.

Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, confortamini : omnia veſtra in charitate fiant. 1. *Cor.* 16

Nondum enim uſque ad ſanguinem reſtitiſtis adverſus peccatum repugnantes, & obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur. *Hebr.* 12.

Hoſti reſiſtit.

Fugit impius: nemine perſequente; juſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore erit. *Proverb.* 28.

Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo, Meus es tu. Cùm tranſieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te : cum ambulaveris in igne,non combureris,& flamma non ardebit in te:quia ego ſum Dominus Deus tuus, ſanctus Iſraël, Salvator tuus. *Eſa.* 43.

Si Deus pro nobis, quis contra nos ? *Rom.* 8.

De cætero, fratres, confortamini in Domino,& in potentia virtutis ejus. *Epheſ.* 6

Scribo vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum. Scribo vobis juvenes, quoniam fortes facti eſtis, & verbum Dei manet in vobis, & viciſtis malignum. 1. *Ioan.* 2.

Fortitudo reproba Deum offendit.

Tendit enim adverſus Deum manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt. Cucurrit adverſùs Deum erecto collo, & pingui cervice armatus. *Iob.* 15.

Melior eſt ſapientia, quam vires ? & vir prudens,quàm fortis. *Sap.* 6.

Fortitudo veſtra ut favilla ſtupæ, & opus veſtrum quaſi ſcintilla,& ſcindetur utrumque ſimul, & non erit qui extinguat. *Eſa.* 1.

Fortes Davidis. *Sam.* 23. 8. 1. *Cor.* 11. 10.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui vera virtute fortis eſt; nec temerè audet, nec inconſultè timet. *Auguſt. in epiſt. ad Hieron.*

Nemo eſt qui non magis dolorem fugiat,quàm affectet voluptatem quandoquidem videmus immaniſſimas beſtias à maximis voluptatibus exterreri dolorum metu, contra quæ firmiter ſtat fortis. *Lib.* 83. *quæſt.*

Hæc eſt vera fortitudo,quæ naturæ uſum,ſexus infirmitatem,mentis devotione tranſgreditur. *Idem de vid.*

Ille ſolus vir fortis debet judicari, qui temperans eſt,moderatus & juſtus, *Lactant. Firmin. divin. inſtit. lib.* 1.

Timiditas in ſapiente eſſe non debet. *Idem lib.* 2.

Fortitudo atque conſtantia via regia eſt, à qua declinat ad dexteram, qui temerarius eſt & pertinax:ad ſiniſtram, qui formidoloſus eſt & pavidus. *Hier. ſuper Eſaiam.*

Iuſti & fortis viri eſt, nec adverſis frangi, nec proſperis ſublevari, ſed in utroque eſſe moderatum. *Hier. ſuper Ioëlem.*

Fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à laboribus ſocios, plena iuſtitia eſt. *Ambr. lib.* 1. *Offic. & habetur* 23. *q.* 3. *Fortitudo.*

Non mediocris animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit ornamenta virtutum omnium ſimulque & juſtitiam cuſtodit,& quæ inexplicabili prælio adverſùs omnia vitia decertat, invicta ad labores, fortis ad pericula,& rigidior adverſùs voluptates, ut avaritiam effugiat tanquam labem quandam,quæ virtutem effœminat. *Ambroſ. lib.* 1. *de Offic.*

In duobus generibus fortitudo ſpectatur animi, Primò, ut exteriora corporis pro minimis habeat ; & quaſi ſuperflua deſpicienda magis, quam expetenda ducat. Secundò,ut ea quæ ſumma ſunt,omneſque res, in quibus eſt honeſta, præclara animi intentione uſque ad effectum proſequamur. *ibid.*

Fortis propriam contumeliam non delet,ſed aliena peccata, & in ſua injuria lapſũ alterius ingemiſcens cauſa ſe fuiſſe deplorat lædentis erroris.Nam ſi juſtus ſum, afficior propter charitatem, propter Eccleſiæ damnum,propter corporis detrimentũ. *Ambroſ. ſup. Beati immaculati.*

Stultus ut luna mutatur, ſapiens enim non metu frangitur,non poteſtate mutatur, non extollitur proſperis, non triſtibus mergitur. Ubi enim ſapientia, ubi virtus eſt, ibi conſtantia & fortitudo. Sapiens ergo idem eſt animo, non minuitur, non augetur rerum mutationibus, nec ut parvulus fluctuat, ut circumferatur omni vento doctrinæ,ſed manet Perfectus in Chriſto, fundatus charitate, radicatus fide. *Ambroſius in epiſt. ad Simplicianum.*

Fortitudo non niſi in adverſitate oſtenditur. Tanto enim quiſque ad fortitudinem profeciſſe verius ſe demonſtrat, quantò aliena mala robuſtius tolerat. Nam minùs in ſe convaluit, quem aliena iniquitas, ſternit, qui in eo, quòd ferre non valet puſillanimitatis ſuæ gladio confoſſus jacet, *Greg. lib.* 5. *Moralium.*

Fortitudo deſtruitur,niſi per conſilium fulciatur. Quia quò plus ſe poſſe conſpicit,eò virtus ſine moderatione rationis deteriùs in præceps ruit. *Idem.*

Iuſtorum fortitudo eſt,carnem vincere,propriis voluptatibus contraire,delectationem vitæ præſentis extinguere, huius mundi aſpera pro æternis præmiis amare, proſperitatis blandimenta contemnere adverſitatis metum in corde ſuperare. *Greg. lib.* 7. *Moral.*

Reproborum fortitudo eſt tranſitoria, ſine præceptis eius, ſine ceſſatione diligere, contra flagella conditoris inſenſibiliter perdurare, ab amore rerum temporalium nec adverſitate quieſcere, ad inanem gloriam etiam cum vitæ detrimento pervenire, malitiæ augmenta exquirere, bonorum vitam non ſolum verbis ac moribus, ſed etiam gladiis impugnare, in ſemetipſis ſpem ponere, iniquitatem quotidie ſine ullo deſiderij defectu perpetrare. *idem.*

Nonnunquam culpa fortium occaſio virtutis fit, & virtus infirmorum occaſio peccati. Sicut influente aqua paulatim conſumitur terra, ſic leniter ſui repentè vitio, mens etiam fortis abſorbetur. *idem.*

Fortes facti ſunt Sancti,carnem domant,virtutibus coruſcant,ſpiritum roborant,terrena deſpiciunt, cœleſtia appetunt:occidi poſſunt, flecti autem nequeunt, nec ſuſtinere falſa per infirmitatem metuunt,nec læſi unquam à veritate conticeſcunt. *Greg. in quadam homilia.*

Sancti, quorum vita in proſperitate & adverſitate novit fortiter ſtare, lapidibus quadris comparantur. Lapis enim quadrus æqualiter ſtat, in quocunque fuerit latere verſus. Quiſquis igitur in proſperitate non extollitur, in adverſitate non frangitur, ſuaſionibus in malum non trahitur, vituperationibus à bono non revocatur, lapis quadrus eſt. Et quaſi ex omni latere ſtatum habet, qui caſum in qualibet mutatione non habet. *Gre. ſuper Ezech. hom.* 21.

Fortitudinis mater prudentia, non enim fortitudo, ſeu temeritas eſt quilibet auſus:quem non parturivit prudentia. *Bern. in lib.* 1. *de Conſid.*

Bonus circuitus eſt ſi juſtitia quærit, prudentia invenit, fortitudo vendicat, temperantia poſſidet, ut ſit in affectu, prudentia in intellectu, fortitudo in effectu, temperantia in uſu. *Idem.*

Virum fortem iniuriæ probant. *Auguſt.*

Sunt quidam, qui corpore fortes ſunt, debiles autem animo parcunt ſibi, ſe ipſos armantes, ſequuntur otium vacant fabulis, tales accuſantur de furto, rapina & mendacio. Sunt enim fures qui communi neceſſitati ſubtrahunt, quod commune fecerunt, cùm renuntiarent mundo, ſe ipſos abnegantes. Sunt raptores coram Deo, quia eo vidente, qui novit occulta cordium, communi vitæ, quod ſciunt, aut quod poſſunt, violenter auferunt. Sunt mendaces coram Deo & hominibus, qui quod voluerunt reddere, poſſunt, ſed nolunt. Sic igitur coram fratribus ſuis fures,coràm Deo & hominibus mendaces ſunt. *Hugo de clauſtro animæ lib.* 2.

Vir vocatus à viribus, qui neſcit in adverſis tolerando deficere,aut proſperis aliqua elatione ſe jactare, ſed animo ſtabili defixus, & cœleſtium rerum contemplatione firmatus, manet ſemper impavidus. *Caſſiod. ſuper Pſal. primum, Beatus vir.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovidius.

Scilicet adverſis proficit exercita rebus,
Triſti materiam tempore ludus habet.

Seneca.

Haud eſt virile terga fortunæ dare.

Virgilius.

Superanda omnis fortuna ferendo eſt. Idem.

Audaces fortuna juvat, timidoſque repellit.

Propertius.

Audendum tibi aliquid, ſi vis eſſe aliquid.

Terent.

Non fit ſine periculo facinus magnum & memorabile,
Laus erit in magnis, & voluiſſe ſat eſt.
Tendit in ardua virtus.
Nihil intentatum relinquit virtus.
Nihil tam alte natura conſtituit, quod virtus non poſſit eniti.

Horatius.

Vivite fortes,
Fortiaque adverſis opponite pectora rebus.

Martialis.

Rebus in anguſtis facile eſt contemnere vitam.
Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

Plaut. in Pſeud.

Bonus animus in re mala, dimidium eſt mali.
Nam mala ſtultitia eſt, facinus magnum timido cordi credere.
Nam omnes perinde ſunt, ut agas ut eas magnificias.

Ovid. 2. de remed. amor.

Parva necat morſu ſpatioſum vipera taurum,
A cane non magno ſæpe tenetur aper.

Menander.

Ἀνδρὸς ἐστιν, τὰ συμπίπτοντα γενναίως φέρειν,
Viri eſt, accidentia generoſe ferre.

Plautus in Aſinaria.

Hem iſta virtus eſt, quando uſui eſt, qui malum fert fortiter.
Fortiter malum qui patitur, idem poſt patitur bonum.

Virg. Æneid. lib. 2.

Moriamur, & in media arma ruamus.
Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Ibidem.

Quondam etiam victis redit in præconia virtus.

Virg. Æneid. lib.6.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna sinet.

Ibidem.

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.

Virg. Æneid. lib.9.

Et hic est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita credat emi, quod tendis, honorem.

Lucan. Pharsal. lib.7.

Fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest.

Ovid. Metamorph. lib. 10. fab.12.

In audaces non est audacia tuta.

Idem lib.10. fab.13.

Audentes Deus ipse iuvat.

Ovid. Trist. lib.3. eleg.2.

Suffecitque malis animus, nam corpus ab illo
Accepit vires, vixque ferenda tulit.

Martialis lib.3. Epigrammaton. de Mutio.

Dum peteret regem decepta satellite dextra,
Iniecit sacris se perituva focis.
Sed tam saeva pius miracula non tulit hostis.
Et raptum flammis iussit abire virum.
Vivere quam potuit contempto Mutius igne,
Hanc spectare manum persona non potuit.
Maior decepta fama est, & gloria dextra,
Si non errasset, fecerat illa minus.

Martialis lib.1.Epigrammat de Portia.

Coniugis audisset fatum cum Portia Bruti,
Et subtracta sibi quaereret arma dolor,
Nondum scitis ait, mortem non posse negari?
Credideram, satis hoc vos docuisse patrem.
Dixit, & ardentes avido bibit ore favillas:
I nunc, & ferrum turba molesta nega.

Horat. Carm. lib.2. 3. Ode 3.

Æquam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitia, moriture Deli.

Horat.Epist.l.1.Epist.3.ad Julium Florum.

Quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quod te cœlestis sapientia duceret ires.
Hoc opus, hoc studium, parvi properemus & ampli,
Si patria volumus, si nobis vivere chari.

Boët. de consol.lib.3. Metro.5.

Qui se volet esse potentem.
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Fœdis submittat habenis.
Etenim licet Indica longa
Tellus tua iura tremiscat,
Et serviat ultima Thule,
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
Non posse, potentia non est.

Menander.

Ὅταν τι πρᾶξις ὅσιον ἀγαθὸν ἐλπίδα
Παρβαλλ' ἑαυτῇ, τῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμη δίκαιος καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
Quum quid sanctum agis: bonam spem
Tibi propone, certus quod
Conatum justum etiam Deus adiuvat.

Sophocl. in Euriphyle.

Ἀνδρῶν γὰρ ἐσθλῶν στέρνον οὐ μαλάσσεται.
Virorum fortium pectus non languescit.

Idem in Creusa.

Ὅστις δ' τόλμῃ πρὸς τὸ δεινὸν ἔρχεται,
Ὀρθὴ μὲν ἡ γλῶσσ' ἐστὶν, ἀσφαλὴς δ' ὁ νῦς,
Quisquis audacter periculum adit,
Recta quidem & lingua est, & mens firma, certáque.

Euripides in Hercule.

Πότερα γενέσθαι δῆτα χρησιμώτερον;
Σωθεὶς, ἄπαλμον; ἢ θανὼν τε κ' ἐμμανῆ;
Τὸ μὲν γὰρ αὐτῶν σκαιὸν ἀμφοῖν θατέρου.
Τὸ δ' ἡσύχιον ἔργον, τὸ δ' ἀμφοῖν νόσου.
Virum sanè utilius? an esse
Prudentem sine audacia, an audacem & furentem?
Alterum quidem horum inhumanum est, sed mala repellit.
Alterum vero tranquilla res: in utroque tamen est vitium.

Homerus.

Οὐ μὲν μοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πῆξαι.
Ἀλλ' ἐμπὸς μενεῶν ἀλκὴν σὴν ἔσσο.
Non quidem fugienti mihi dorso hastam infiges;
Sed ex adverso ruenti per pectora adige.

¶ Sent. Hist. et Philosophicæ.

Appellata enim est ex viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt, mortis doloriſque contemptio. Utendum est igitur iis, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. *Marc.Tull.Cicero, lib.2. Tusculanarum quæst.*

Quæ sunt ista arma: contentio, confirmatio, sermoque intimus quum ipse secum; Cave turpe quicquam, languidum, non virile, observentur species honestæ animo. Zeno proponatur Eleates, qui perpessus est omnia potius, quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democrito cogitetur: qui, cum in manus Cyprij Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusavit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate vivus combustus est. Nos si pes condoluit, si dens (sed fac totum dolere corpus) ferte non possumus. Opinio est enim quædam effœminata, ac levis, nec in dolore magis quam eadem in voluptate, qua cum liquescimus, fluimusque mollitia, apis aculeum sine clamore ferre non possumus. At vero; O Marius rusticanus vir! sed plane vir, quum secaretur, ut supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solitus dicitur esse sectus. Cum ergo postea alij; velut authoritas. Videsne igitur esse opinionis, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum dolori, idem Marius ostendit: cujus enim alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem ut vir & ut homo, majorem ferre sine causa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, tibi ut imperes. *Idem.*

Si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur: inerit ille gemitus lamentabilis, si imbecillis, si abjectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. Qui quidem gemitus si levationis aliquid afferret, tamen videremus, quid esset fortis & animosi viri. Quum vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? Quid enim fletu muliebri viro turpius?

Ad ferendum igitur dolorem placide & sedate, plurimum proficit, toto pectore, ut dicitur, cogitare, quam id honestum sit. Sumus enim natura, ut ante dixi (dicendum est enim sæpius) studiosissimi appetentissimique honestatis: cujus si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus, & ferre, & perpeti *idem.*

Nam si omnia fugiendæ turpitudinis adipiscendæque honestatis causa faciamus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit. *Idem.*

Præterea, necesse est, qui sit fortis, eundem esse magni animi: qui magni animi, invictum: qui invictus, cum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. Despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest (nisi fortis.) Ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. Omnes autem sapientes, fortes. *Cic. lib.3.Tusc.Quæstionum.*

Ergo is, quisquis est, qui moderatione & constantia quietus animo est sibique ipse placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat: is sapiens est, quem quærimus: is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. *Idem l.4.*

An fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid Herculem, quem in cœlum ista ipsa, qua vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudine iratúmne censes confixisse cum Erymantivo apro, aut leone Nemæo? An etiam Thesæus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? Vide ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitque iracundia tota levitatis, neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est, patibiles & labores & dolores putando. *ibid.*

Fortitudo est igitur animi affectio, legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans. Vel conservatio stabilis judicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis. Vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumque perferendarum, aut omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile judicium. Vel brevius Chrysippus, (nam superiores diffinitiones erant Sphæri, hominis imprimis bene diffinientis ut putant Stoici. Sunt enim omnino omnes ferè similes, sed declarant communes notiones, alia magis, alia minus.) Quomodo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum affectio animi in patiendo ac præferendo, summæ legi parens sine timore. *Idem.*

Quomodo igitur & cui tandem hic libere imperabit, qui non potest suis cupiditatibus imperare? refrænet primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat avaritiam, & cæteras animi labes repellat. Tunc incipiet aliis imperare, cum ipse improbissimis dominis dedecori aut turpitudini parere desierit. Dum quidem his obediet, non modo Imperator sed liber omnino habendus non erit. *Idem lib.de Paradoxorum.*

Magna laus & admirabilis videri solet, tulisse sapienter casus adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. *Idem lib.2.de Oratore.*

Res magnas & excelsas sequi & appetere oportet, si fortitudinis partibus utemur. *Idem Rhet. novor.lib.3.*

Fortitudini fortuna quoque adjumento esse solet. *Idem.*

Qui magno est animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominem possunt, despicit, & pro nihilo putat, atque iste vir altus & excellens. magno animo, vere fortis, infra se omnia humana ducit. *Cicer.lib.3.de finibus bonorum & malorum.*

Qui prælio imminente potest alios fortiores reddere, is sibi proculdubio conscius fuerit, hominem se perfecte fortem esse. Qui verò hæc sibi soli suggerere potest, atque hoc adeo satis esse sibi ducit, is meritò se imperfectè fortem esse arbitretur. *Xenoph.de Inst.Cyri.lib.3.*

Tranquillitas & otium nequit servari, nisi fungatur promptitudo, & alacritas in agendo. *Thucyd. ex concione Periclis.*

Magnæ res etiam magnis cum periculis volunt percipi. *Herodot.lib.1. histor.*

Forti

Fortitudinem medium esse dicunt inter timiditatem & temeritatem, quarum alia superatur à modo, altera ei præstat in irescentiæ affectu. *Plutarch. apud Stob. serm 7.*

Fortissimi sunt, qui cùm optimè sciant discrimen terribilium rerum & suavium, propterea periculum non fugiunt. *Thucyd. lib. 1.*

Fortissimos esse oportet, qui fortissimos vicerunt. *Idem lib. 7.*

Absque animi intrepida præsentia nullus dolus contra pericula valet, metus enim memoriam stupefacit, dolus autem sine ea nihil prodest. *Idem apud Stob. serm. 7.*

Acerbior viro mente prædito, animi fracti cum timore afflictio videtur; quàm ea mors quæ cum robore & communi spe obruit sine sensu doloris. *ibid.*

Fortes jure censeri queant, qui cùm dura & jucunda liquidò cognorint, propterea tamen à periculis non declinant. *ibid*

Fortium virorum est magis mortem contemnere, quàm odisse vitam. *Curt. lib. 5.*

Ferro atque audacia iter fit, quamvis per confectos hostes. *Livius dec. 3 lib. 2.*

Etiam fortes viri casibus subditis terrentur. *Tacitus Annal. lib. 15.*

Paucos viros fortes natura procreat bona institutione plures reddit industria. *Vegetius lib. 3. cap. 26.*

Pauci virtute instructi maximas queunt hostium copias profligare. *Procop. de bello Goth. l. 1.*

Viri virtutem non cœptæ res arguunt, sed peractè designant. *idem ibid.*

Gravium hominum est, si non lacessuntur injuria, quiescere fortium autem, si lacessiti fuerint, pacem bello mutare, eosdemque re bene gesta rursus, in concordiam redire: neque bellorum prosperitate extolli, neque ex otio pacis voluptate captos pati injuriam. *Thucyd. lib. 1.*

Oportet in hostili terra militantes animo quidem esse præstanti, ad rem verò gerendam cum metu se præparare. Ita namque ad invadendum hostem promptissimi fuerint, & ad congrediendum tutissimi. *idem lib. 1.*

Ea fortitudo vera est, qua appetitus ratione coërcentur. *Plutarch. in Numa.*

Fortitudinem mihi videntur non vacuitatem à metu, sed metum reprehensionis & ignominiæ antiqui judicasse. Qui enim maximè leges timent, ij adversus hostem sunt audacissimi: miniméque dolorem formidant, qui male audire maximè timent. *Plut. in Cleomene.*

Efficit fortitudo bellica, ut & aliæ virtutes earum possessoribus sint fructuosæ. *Dion. Halicarnass. lib. 2.*

Nihil adeo arduum est, quod non virtute consequi possit. *Cæsar de bello Gall. lib. 7.*

Nihil est tam arduum, quod animi fortitudine superari non possit *Appian. de bello Hispanico.*

Fortiter se gerere in adversis rebus, quid aliud est quàm sævientem fortunam, in adjutorium sui pudore victam convertere? *Val. Max. lib. 3. cap. 7.*

Cuncta virtute sunt expugnabilia. *Tacitus Annal. lib. 12.*

Decet viros fortes atque moderatos optima quidem optare, sed ferre quæcumque incidunt. *Herod. in Alex.*

In periculis virtutem impigram esse convenit & audacem, atque (quum res postulat) regibilem & consultam. His virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsivit & dexteris. *Amm. Marc. lib. 17.*

Illum fortem virum dicam, quem bella non subigunt, nec admota hostilis vis exterret, non cui pingue otium est inter desides populos, *Senec. lib. in Sap. non cadere iniur.*

Fortitudo est virtus, pericula justa contemnens: aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum; provocandorum. *Idem de benef. lib. 2. cap. 34.*

Quid est fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile, quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat: utitur enim suis viribus, suis telis. Non est quod unquam fortunæ putes esse tutum. Tuis pugna contra te ipsam, fortuita non armant. *Epist. 113.*

Fortitudo & industria, & ad bellum prompta mens, tam in Persas, quàm in altè tinctos cædit. *Epist. 33.*

Bona capessere decet, & perpeti quodcumque accidit, *Plato apud Stob. Serm. 7.*

Fortitudo virtus est animosi, per quam non facilè mortis metus ingruit. *Arist. lib. de virtutibus apud Stob. eod. serm.*

Fortitudinis verò inconcussum à mortis formidinibus, constantem in malis & intrepidum esse ad pericula: malle honestè mori quàm turpiter servari, & victoriæ causam præstare. Præterea autem fortitudinis est, & laborare, & in animo instituere, & posse. Accidit autem fortitudinia & audacia, & animi præstantia, fiducia, confidentia, ad hæc industri & tolerantia, *idem ibid.*

Fortis est non tantùm hostium bellatorum, sed & voluptatum victor. *Stob. Serm. 17. ex Democrito.*

Ne cessitudo etiam timidos fortes facit. *Sallust. in Catil.*

Ego naturam unam communem omnium existimo, sed fortissimum quemque generosum esse. *Sallust. in Iugurt.*

Is clarus est, qui prælio strenuus est, & bonus consilio: quorum alterum ex prudentia timorem, alterum ex audacia temeritatem consequi plerumque solet. *idem.*

Secundis rebus feroces sumus, *idem.*

Fortitudo autem non ea est, quæ contra naturam monstri vice nititur, ultraque modū ejus egreditur, aut stupore animi, aut immanitate, aut quadam misera & necessaria in perpetiendis doloribus exercitatione: qualem fuisse accepimus ferum quendam in ludo Cæsaris gladiatorem, qui cum vulnera eius à medicis exsecabantur, ridere solitus fuit. Sed ea vera & proba fortitudo est, quam majores nostri scientiam esse dixerunt, & rerum tolerandarum, & non tolerandarum. Per quod apparet, esse quædam intolerabilia, quibus fortes viri aut obeundis abhorreant, aut sustinendis. *Idem lib. 12. c. 5, Noctium Atticarum.*

Enerves animos virtus odisse solet. *Val. Max. lib. 2.*

Multò enim, multóque seipsum quàm hostem superare, operosius est nec adversa properâ festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem. *idem lib. 4.*

Multa exilia parent fugienti. Patria est, ubicunque vir fortis sedem sibi elegerit. *Q. Curtius de gestis Alexandri, lib. 5.*

Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur. *Iul. Cæs. lib. 6.*

Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari, *Seneca ad Lucil. Epist. 2.*

Turpe est cedere oneri, luctari cum officio quod semper recepisti. Non est vir fortis & strenuus qui laborem fugit. *Seneca Epist. 22. ad Lucil.*

Fortis & compositus animus est, cui nec ablatum quicquam sibi sentit, nec abjectum, sed in eodem habitu est, quocunque res cedunt, sive geruntur, Vulgaria bona supra res suas eminent, sive aliquid ex istis, quæ omnia casus excusserit, minor non fit. *Seneca ad Lucil. in epist.*

Fortes quidem & paratissimi fundere sanguinem suum, alienum videre non possunt. Alij gladium facilius recipiunt, quàm vident. *Idem in Epist. 58.*

Sic dolores, molestias, iniurias, virtus sua magnitudine elidit, atque opprimit. *Seneca ad Lucil. epist. 68.*

Quæris an omne bonum optabile sit: Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uti, & patienter ægrotare, sequitur, ut ista optabilia sint. Distingue ista, & intelliges esse in his aliquod optandum. Tormenta à me abesse velim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honestè, animosèque geram: optabo velim non incidere in bellum, sed si incido, & vulnera, & famem, & omnia quæ bellorum necessitas affert, ut generosè feram, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus quâ perferuntur incommoda. Pati tormenta non optabile est, sed fortiter pati. *Idem.*

Non quia difficilia sunt multa non audemus, sed quia non audemus difficilia sunt. *Seneca ad Lucil. Epist.*

Non mirum est in tranquillitate non concuti. Id mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi stare, omnes jacent. Sapienti viro nihil male potest evenire. Stat rectus sub quolibet pondere, nulla illum res minorem facit. Nihil illi eorum quæ ferenda sunt, displicet. Nam quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur. *idem epist. 73.*

Fortitudo non est inconsulta temeritas, nec periculorum amor: nec formidabilium appetitus, sed est scientia distinguendi, quid sit malum & quid non sit. Diligentissima est in tutelis Fortitudo, & patientissima est eorum, quibus falsa spes malorum est. *Seneca epist. 85.*

Quemadmodùm hostis est perniciosior fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, quàm adverso. Parata tib est pax, si in aliquo certamine debellata fortuna est. Corpus convalitudo tenet, non animum. *Sen. epist. 79.*

Si aliquem valdè facias impavidum, quòd Deos non timeat, non fortis, sed insanus est. Fortis ergo erit, non qui timet omnia, neque qui nihil mensurat timore, sed qui auget fortitudinem. *Arist. lib. Magnor. Moral. 1.*

Fortitudo contemptrix timendorum est. Cogitanda ergo sunt omnia, & animus adversùs ea quæ possunt evenire firmandus: exilia, tormenta, morbos, bella, naufragia meditare. *Seneca epist. 89.*

Fortitudo est munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile, quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. *Idem 114.*

Locum medium optimum dicimus in bello, quia fortes tenent locum medium, inter locum timidorum & audacium. *Aristateles lib. 2 Poëtica.*

Fortes ex eo nominantur, quod ea quæ acerba sunt & videntur, forti magnoque animo perferant. Itaque molesta res est fortitudo, eaque jure laudatur: difficilius est enim res periculorum molestiæque plenas ferre, quàm se à voluptate abstinere. Sed fortitudinis finis jucundus est, etsi propter eas res, quæ circumfusæ sunt, minùs appareat. *Idem Aristoteles lib. 3. Ethicorum.*

Inter virtutes quæ fortitudini famulantur, est Tolerantia, quæ est æqua laborum ac molestiarum perpessio. Idem duritia, imbecillitatis mollitieique expultrix. Item patientia, stabilis & firma perpessio eorum omnium quæ dura, aspera, difficilia, gravia, ærumnosa contingere unquam possunt. Firmitas quoque quæ periculosis atque adversis nullo modo succumbendum esse doceat. *Iovianus Pont. libro 1. de fortitudine bellica & heroica.*

Nullum bellum est durius aut atrocius, quàm illud quod adversùs viros fortes & sapientes geritur, qui non nisi per magnam difficultatem, summúmque capitis periculum vincuntur, aut ipsi contra hostem confligunt fortiter. *Natalis Comes libro sexto Histor.*

Delecti & firmiores milites in fronte aut in postremo agmine collocantur, aut ubi majus periculum extiterit pro opportunitate adoriturarum copiarum vel insidiarum, si quæ timeantur. *Idem l. 8.*

Plurimùm prodest ad omnia negotia intrepidus & invictus quidam animi vigor, insurgens adversus calamitates, & in primis ubi necessitas poposcerit. *Idem lib. 11.*

Nihil audentibus inexpugnabile. Nihil satis munitum contra animosos, *Plut. in Alex.*

Fortitudo est immobilis inter adversa gloriosa animi claritudo, res arduas

arduas pulchrè administrans, quæ nec adversis infestando frangitur, nec prosperis blandiendo elevatur. *Cic. in Rhet.*

Viri fortes semper in pace modesti sunt, & iniustitiam nimis diliqui frequenter pericula tractaverunt. *Cassiod. in epist.*

Fortis & compositus animus est, qui nec ablatum quicquam sibi sentit, nec abiectum, sed in eodem habitu stat, quocumque res cadunt, sive geruntur: vulgaria bona supra res suas eminent; sive aliquid ex istis, vel omnia casus excusserit, minor non fit. *Seneca in epist.*

Fortes quidem & paratissimi fundere sanguinem suum, alienum videre non possunt. Alij gladium facilius recipiunt, quàm vident. *ibid.*

Omnes viri fortes, humanitùs & æquo animo calamitates ferunt. *Dion. Halicarn. l.8.*

Virorum fortium animi non modò accepta insigni aliqua clade non emittuntur, aut infringuntur, quin potius ad maiora audenda incenduntur. *Carolus Paschal. in axiom. Polit.*

Is dux tanquam fortis & acer probatur, qui inter suos effusè fugientes ipse insignis manu, voce, vulnere (si fortè vulneratus est) sustentat pugnam, hoc est & Ducis, & militis munia simul obit, eaque ratione inclinatam aut etiam perditam rem restituit. *ibid.*

Fortium virorum est magis contemnere mortem, quàm odisse vitam, *Curt. lib.5.*

Ut palmæ arboris ramus impositio onere non deflectitur in terram cæterarum more, sed renititur, & ultrà adversùs sarcinæ pondus erigit se: ita viri fortis animus, quo plus negotiis premitur quoque magis sævit fortuna, hoc est erectior, *Plin. l.8.c.42.*

Ut qui inambulantes attollunt sese, ac dilatant, fastuosi vocantur, aut laudantur qui itidem faciunt in pugilum certamine, aut in pugna, & vocantur fortes & invicti; sic & qui in rebus adversis erigit animum fortis habetur, & insuperabilis. *Plut. in Mor.*

Qui se periculis obiicit, nec prius qualia ea sint, considerat, (ferum seu bestialem rectè appellaveris, ille verò fortis, & animosus est, qui cognita periculorum vi, magno animo ea subit, vel necessitate compulsus vel honesta aliqua ratione inductus. *Guicciard. in Hypom. Polit.*

¶. Apophthegmata.

Zeno accusatus, quod conjurasset in perniciem Nearchi tyranni, cum in eculeo juberetur edere nomina conjuratorum, nominavit plerosque illi amicissimos. De his sumpto supplicio rogatus à tyranno, num quis superesset etiam? Tu solus, inquit, Reipublicæ pernicies, tandem & linguam dentibus amputatam in os tyranni, quod ob iracundiam hiabat expuit. *Laërt. l.9. c.5.*

Bion frequenter dicere solebat, Senum esse, valere prudentia; juvenum verò, fortitudine. *Laërt. l.4. c.7.*

Coriscus, admodum senex, cùm à quodam gravi morbo convaluisset: Apage, inquit, quam invitus reversus sum, jam magnam partem itineris emensus, quod absolvere omnino decet. Et sanè fortitudinis pars melior in moderato mortis contemptu consistit. *Stob. serm. 7.*

Bias. Crœsus rex cum contemptim atque minaciter Biantem allocutus esset, hominem in adversis rebus infractum, jussit eum cepas edere: fletum civiliter indicans, quandoquidem harum esus ciet lachrymas. Adeo sapientes arbitrantur, nihil esse æque regium, ac virtutem, cujus instituta per totam vitam fortiter atque infracto animo sequuntur, nec imperatis aliorum terrentur. *Philo Iudæus lib. Quod omnis probus liber.*

Idem. Conservis demisso vultu mœrentibus, eo quod jam à latronibus capti essent animadvertens quendam ex aspectu plus satis effœminatum esse, accedens, inquit: Tu me emito, viro enim opus habere videris. Sic ille pudefactus cavillo: quod non esse vanum, erat sibi conscius, in turbam se abdidit: cæteris audacem conjectorem: sed veridicum stupentibus. *Philo Iudæus eod. lib.*

Socrates, interrogatus, quid esset fortitudo & robur? dixit, Nodus animæ cum corpore. *Stob. ser. 7. de fortitud.*

Democritus, quid efficeret fortitudo? sciscitatus: dispendia minuit, inquit. Item, fortis est, non qui hostes modo superat, sed & qui voluptatibus superior existit. Nam licet aliqui civitatibus imperent, mulieribus serviunt. *Eod. ser.*

Theodorus Philos. Minabatur ei tyrannus mortem, & quidem insepultam. Habes: inquit Theodorus, cur tibi placeas: gemina sanguinis in tua potestate est: nam quod ad sepulturam pertinet, ô te ineptum, si putas interesse, supra terram an infra putrescam. *Seneca lib. de tranquill. anim.*

Plato interrogatus, quomodo effectum esse conveniat adversus calamitates? ita (dixit) ut providens aliquis non incidat in eas: si tamen inciderit, condemnationem etiam sui non curet. *Stob. serm. 7.*

Aristoteles, quid esset fortitudo, sciscitatus: Est (inquit) virtus animosi, per quam non facile mortis metus ingruit.

Lacon. quidam noctu præteriens monumentum, quum videret spectrum, accurrit lancea trajecturus, & in hoc nitens. Quo me fugis, inquit, bis moritura? *Plut. in Lacon.*

Cleomenes, cum sophistam quendam de fortitudine disserentem non admodum attentis auribus audiret, & ob id à quodam reprehenderetur ineptum esse, inquit, quenquam de fortitudine magnificis uti verbis, qui ipse nil fortiter gessit unquam. *Plut. in Lacon.*

Alexander Macedo. In Ilio sacra facienti Alexandro, sacerdos dixit, se ostensurum Paridis lyram: At ille, imo Achillis (ait) si habes ostende, ac ante lyram potius hastam. *Stob. serm. 7.*

Socrates morti adjudicatus, & proximus quidam Apollodorus eum accedens, ait, At istud, ô Socrates, ægerrimè fero, quod te injuste damnatum video. Tunc Socrates: An tu (respondit) malles me juste quam injuste damnatum? Simulque risisse dicitur. Cum autem Anytum falsum testem prætereuntem videret, dixit: vir ille triumphat, quasi facinus magnum & præclarum egerit, me ita occiso. Sed quam stultus & improbus est: ignorat enim, uter nostrum in nomine ævum utilior & melior extiterit. *Xen. in Apol. pro Socrat.*

Archidamus Spart. R. Soli inquiebat, in rebus secundis non sumus insolentes, & in adversis non frangimur animis, nec incitamur laudibus, ut deliniti voluptate præter nostram sententiam aliquid moveamus: nec accurati impellimur ira ac dolore, sed propter graviratem simul & bellicosi & circumspecti sumus. Bellicosi, quia pudor cum gravitate conjunctus est, & cum pudore magnitudo animi; circumspecti verò sumus, quia sic instituimur, ut non ita ineptiamus quam ut leges contemnamus. Et severius regimur cum quadam asperitate, quam ut detrectemus obedire. Sicque sumus assuefacti, non ut in rebus inutilibus splendida oratione sapientes videamur, aut hostes vituperemus, aut reipsa impares in eos moveamus: sed existimemus etiam alios valere consilio & fortuitos casus non posse prospici. Adversus hostes factis ipsis nos præparamus, ratiocinantes; quid ipsi tanquam homines non stulti facturi sint. Nec pendet nobis spes ex aliena ignavia, sed ex nostra diligentia & circumspectione. Ac existimandum homines non multum naturâ inter se differre. Sed eos antecellere, qui in rebus necessariis rectè instituti sunt. *Thucid. l.1. & 2.*

Agesilaus fortitudinis in rebus adversis insigne dedit specimen. Conon & Pharnabasus per classem regiam mari potiti, obsidebant maritimas Lacedæmoniorum regiones, quum interim Athenienses civitas mœnibus esset cincta. Itaque Lacedæmonij Pharnabaso donante pecuniam pacem ineunt cum rege: mittuntque civem Antalcidem ad Tiribazum, Græcos Asiaticos pro quibus bellum gesserat Agesilaus, tradentes regi; unde evenit, ut hujus ignominiæ portio rediret in Agesilaum. Antalcidas enim inimicus erat Agesilao: ideo pacem quacumque occisione confecit, invidens illis gloriæ, quem videbat bello crescere, reddque maximum, ac maximè celebrem. Nec tamen hæc infelicitas dejecit illius animum, quam etiam cuidam dicenti, quod Lacedæmonij Medissarent, ita respondit, imo Medi potius Laconissant: significans indolem suæ gentis corrumpi fortuna non posse. *Plutarchus in Lacon. apoph.*

Idem. Sciscitatus, utra virtus esset præstantior, fortitudo an justitia? graviter respondit: Fortitudinis nullum esse usum, nisi adsit justitia; Quod si omnes essent justi, nihil opus foret fortitudine. Et animum summo dignum duce, qui nihil præter æquum judicarit faciendum: rectéque perspexit, plurimum interesse inter audaciam & fortitudinem. *Plut. in apoph. Lacon.*

Alexander Mammeæ F. cum audisset Artaxerxem Persarum regem magno militum exercitu Romanum invasurum imperium: Fortes, inquit, viros atque moderatos debet optima quidem optare, sed ferre etiam, quæcunque accidunt contra animi votum. Fortitudinis quippe est, rebus prosperis non extolli, infaustis nequaquam dejici animo. *Herodian. l.6.*

Anaxarchus dicente ei Alexandro suspendam te: Minare his, inquit, è vulgo: mea autem nil interest, super terramne an infra computrescam. *Stob. ser. 27.*

Anaxarchus. Alexandro mortuo, quum Anaxarchus tempestate esset delatus in Cyprum, Nicocreon memor contumeliæ, Philosophum arreptum in mortarium conjecit, ac ferreis pistillis contundi jussit. Hic illam vulgo celebratam vocem emisit: τύπτε τὸν ἀνάξαρχου θύλακον, ἀνάξαρχον δ' οὐ τύπτεις, id est: Tunde Anarchi manticam, nam Anaxarchum non percutis sentiens, corpus non esse partem hominis, sed animi domicilium tantum. Animus autem non potest tundi. *Laërtius l.1. cap. 10.*

Demetrius Cynicus gravi calamitate affectus dixit. Hoc unum dij immortales queri possum, quod non antehac mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus adsum. Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli: vultis aliquam corporis partem? sumite. Non magnam rem promitto: cito totum relinquam. Vultis spiritum? quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis, quod dedistis. A volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? Maluissem offerre, quam trádere. *Vide reliqua apud Senec. l.1. de providentia, seu, quare bonis viris mala accidant.*

Paulus Æmilius. Cn. Cornelius Lentulus in clade Cannensi tribunus militum, quum equum Paulo Æmilio in saxo sedenti, cruoréque oppleto adduceret: Tu quidem, ait Paulus, macte virtute Cornelie esto, sed cave, ne frustra miserando, exiguum tempus è manibus hostium evadendi absumas. *Plut. & Liv.*

M. Cato, quibusdam efferentibus hominem inconsulte audacem, & in rebus bellicis strenuum, ait; plurimum referre, utrum quis virtutem magno æstimet, an vitam non magni faciat, sentiens, non eos statim esse fortes, qui quovis modo vitam contemnunt, sed qui tanti faciunt virtutem, ut hujus gratia vitam alioqui charam negligant. Nam semet in vitæ discrimen conjicere, aut infelicium est, & quos vitæ jam tædet, aut immanium, & belluis similium. *Erasm. l.5. apoph. ex Plut.*

M. Crassus, Quum Publius Crassi filius fortissime in bello & pugnasset, & cecidisset, hostes caput juvenis hastæ impositum gestantes, proximè ad Romanos accedebant, insultantes roganteséque, quo genere juvenis ille fuisset ortus, neque enim fieri posse, ut ex patre tam ignavo & imbelli talis filius nasci posset. Hoc tam tristi spectaculo nihil commotus Crassus, per omnes ordines concionatus est, clamans: Meus hic privatus dolor est, Romani, mea hæc calamitas, meus hic peculiaris luctus: cæterum publica civitatis salus & gloria in vestra incolumitate vestráque virtute sita est. *Plut. in M. Crasso.*

Scipio Pompeij socer, quum navem suam teneri ab hostibus vidisset, ferro

ferro se transverberavit,& quærentibus ubi Imperator esset:Imperator, inquit, bene se habet. *Brus. l.2. c.1. ex Appiano.*

P. Thraseas Petus, cùm post multa crudelia Neronis facinora atque Agrippinæ mortem, in senatu Romano de Neronis rebus ageretur,cui mirum in modum Senatores assentabantur dicere solebat: Si me tantum Nero interfecturus esset, magnam haberem adulatoribus eius gratiam:sed si eos à quibus maximè laudabatur, sustulit, sublaturusque est, cur oportet frustra turpiter & serviliter mori, cum munus naturæ explere liceat, retenta libertate? De me enim, inquit, aliquis sermo habebitur in posterum, de iis nullus, nisi tantummodo eos interfectos fuisse. *Xiphil. in Nerone.*

Idem dicere solebat,Nero pro innata sua crudelitate occidere me potest,lædere autem non potest. Innuens, corpus quidem hominum crudelitati expositum esse,animum autem nequaquam. *Xiphil. in Nerone.*

Philo Iudæus, cum aliis Iudæis ex aula C.Caligulæ eiectus, eò quod Cæsari divinos tribuere honores recusasset, ad suos conversus dixisse fertur. Bono animo estote viri, non deerit nobis auxilium: ubi enim humanum cessat, divino non destituemur. *Euseb.l.2.Eccles.hist.c.5.*

Athanasius, quum ei indiceretur à Juliano Imperatore exilium mœrentibus cunctis, qui discessum eius graviter ferebant, inque ipsum oculis coniectis: Bono estote animo, filioli, inquit, nubecula est quæ brevi evanescet. *Niceph. Gall. lib.*10.*Eccles.hist.c.*19

D. Ambrosius, postquam adversùs Arrianos & Iustinam Augustam in templo multa disputasset, atque orthodoxam fidem contra aliorum blasphemias fortiter defendisset, à Valentiniano Iuniore jussus templum exire, respondit, Lubens id quidem non fecero,neque enim lupis ovium causam prodam, neque blasphemis templum divinum concedam. Quod si necare me vis, in ipsa Ecclesia in me ensem, aut cuspidem stringe: perlibenter enim cædem eam tulero. *Theod. lib.5.c.13. & Niceph.lib.12.c.19. Eccl. hist.*

Achemenides, qui & Hormidas appellatus est, cum in Persia Christianam religionem in maxima piorum persecutione profiteretur vocatus à Tarane rege, & obiurgatus ob fidei confessionem quam in homine extinguere nimis conabatur, respondit, Impia atque difficilia à me petis rex, qui universitatis Deum nequaquam abjuro, ut tuæ majestatis fiam amicus. Maius enim est crimen, divinam quàm regiam lædere maiestatem. *Niceph.lib.14.c.20.Eccl.hist.*

Idem. Vestimentis quibusdam donatus à rege, qui eum beneficiis vincere conabatur, excandescens, tunicam conscissam abiecit, & voce magna exclamavit, Si huius, inquit, gratia me religionem longe optimam mutaturum putas,en munus tuum unà cum impietate habe.Rex autem tam forti illum animo esse cernens,nudum regia exegit. *Niceph. eodem loco.*

Synnidas, ante pugnam Leuctricam quibusdam dicentibus, illam ipsam diem ostensuram fortem virum:Multi faciendam, urbanè inquit diem esse quæ virum fortem monstrare posset. *Plut.*

Anonimus. Miles quidam Lacedæmonius, in pugna prostratus, hostem eius tergo insidentem, rogavit ut se verteret, & in pectus potius stringeret ensem rogatus: Quid ita?Ne Amasius,inquit,meus erubescat,viderit aversis confossum vulneribus. *Plut. in Lacon.*

Pompeius cùm Syllanæ factioni se addixisset, non absque spoliis,nec sine cruenta victoria Imperatori se copias exhibiturum esse dicebat. Nec priùs venit ad Syllam, quàm multis conflictibus hostium duces superasset. *Plut. in Lacon.*

Iul. Cæsar, post attritos Tigurinos, ad urbem quandam sociorum proficiscens, cùm audisset Heluetios in itinere occurrere, in locum quendam munitum se recepit. Ibi congregatis copiis,instructaque acie ubi equus illius,cui solebat insidere, adductus est:Hoc,Inquit,post victoriam utar in persequendis hostibus, & pedes aggressus est Heluetios. *Plut. in Cæs.*

Idem. Videns Aquiliferum terga dantem hostibus, faucibus comprehensum hominem in hostiles manus convertit,atque ait.Quorsum abis ignavissime,an non illos esse vides, quibuscum dimicamus. *Brus.lib.2. cap.* 43.

Idem. Potentiam duabus potissimùm rebus parari, pecunia scilicet & militibus, atque deinde eam potentiam eiusmodi rebus conservari & augeri dicere solebat. Existimavit autem,hæc duo se mutuo consequi posse, exercitum commeatu retineri, rursum commeatum armis comparari. *Xiphil. in Cæs.*

Idem. Dirrachii expectabat, ut illuc à Brundusio milites mitterentur. Id cùm tardiùs fieret, clam omnibus conscensa scapha exigua, tentavit transmittere pelagus, cúmque navigium undis obrueretur, gubernatori jam animum despondenti, quis esset aperuit, dicens: Confide fortunæ, sciasque te Cæsarem vehere. Tanta erat animi præstantia,quasi fortunam ac Deos in manu haberet,Ac tum quidem tempestate ingravescente, virtus est, quod instituerat, peragere: Milites autem, ubi resciere factum,concursum fecerunt ad Cæsarem, graviterque ferebant, si aliàs expectaret copias, velut ipsis diffisus. *Plutarchus in apoph.*

Anonymus. Cùm Antonius appararet classe cum Cæsare confligere, quidam Tribunus militum, vir fortis, & armis exercitatus, Antonio prætereunti corpus suum multis cicatricibus insignitum ostendit, dicens, O Imperator,cur his vulneribus, aut huic gladio parùm fidis, inque lignis fragilibus spem reponis? Sine, Phœnices & Ægyptij classe pugnent, nobis Romanis terram da,in qua consuevimus vel hostem vincere, vel mortem opperere. *Plut. in vita Antonij.*

Turbo, Adriani Cæsaris præfectus, monitus ab eo, ut curam haberet suæ valetudinis sibique daret vacationem à negotiis, respondit: Non decere Cæsaris Præfectos nisi stantes mori: ignavum esse sentiens, in lecto incumbentem expirare. *Eras. 6. in apoph.*

Alphonsus, videns naufragos auxilium implorantes, suos adhortatus est, ut illico subvenirent, qui dum pertimescerent periculum maris tam horrendum, dicentes melius esse unam quàm universas triremes perditum ire, Rex ipsemet solvit prætoriam navem: Satius esse inquiens, unà cum sociis viris fortissimis occumbere, quàm illos videre ante oculos extrema pati. *Panormit. lib. 2. de rebus gestis Alphonsi.*

Fortitudo inter Ethicas virtutes, quæ affectuum insolentiam cohibent splendidissima,quâ imperia parantur atque conservantur apud Romanos virtutis nomen excellenter meruit: à Græcis pari ratione ἀνδρεία dicta, quod viros maximè deceat. Versatur autem circa τὸ φόβερον καὶ θαρραλέον, circa ea scilicet obiecta omnia,quæ motus primos in animo, φοβὸν scilicet & θάρρος excitaret, hominémque modo diffidentem, modo confidentem, in quotidiana vita reddere possunt. Hæc si per se spectentur,varia sunt bona malaque animi, corporis fortunæve: sin respectu eius motus, quem animo imprimunt, conveniunt inter se, quod vel confidere faciunt, vel diffidere. Hos motus primos recta excipiens Ratio, confidentiam vel diffidentiam confirmat dirigit, moderatur. Et hæc moderatio Fortitudini formam constituit in universum, (uti immoderatio vitiorum extremorum, Audaciæ scilicet, & Timiditatis genus est;) quæ alioqui merito subiecti non pauciores admissura videretur species, quàm voluptatis moderatio intemperantiam, liberalitatem, magnanimitatem, & consimiles aliàs diffusa eius certè differentias. Ethici exactè persequuntur, tum sigillatim à forma, quod verentias. Ethici exactè persequuntur, tum sigillatim à forma, quod vera alia sit, alia adumbrata à materia,quod propria alia, in summis malis elucescens, alia impropria tum coniunctim,à materia simul & forma, quando scilicet moderatio perpenditur, modo in utraque fortuna, modò in secundis rebus, tantummodo in adversis quàm quidam gravitatem appellant: metaphora desumpta ab iis,quæ gravia cùm sint,non facilè loco moventur, locoque mota ad suum centrum recta feruntur. Quandò verò moderatio in specie perpenditur, tunc, τὸ θαρραλέον,quia bona sunt, esseve videntur, duplicem fortitudinis rationem postulant, partim in amplectendo; partim in repudiando: τὸ φοβερὸν verò quoniam mala,& naturæ inimica triplicem; nunc declinando nunc abigendo & propulsando nunc præferendo tolerandóque. In exemplis digerendis acribologiam sequi ob miram actionum humanarum incertitudinem, nec decuit semper, nec licuit.

Ab interno fortitudo est virtus intelligens laborum, periculorum, rerúmque terribilium, qualis est dolor, cruciatus, mors; sed præstante quadam firmitate, mente, inquam, impavida,& formata ad obsequium Dei talia subiens, ac perferens nunquam à stabili judicio discedens, cui finis est publica utilitas, & commoda universorum. Ergo hæc virtus media consistit inter metum & confidentiam. Fortis est is, quem nulla rerum asperitas,nulli subiti casus,nulla formidabilia perturbare,nonde statu naturæ dejicere. non abducere ab usu rationis possunt.Hic ille est qui præoptat honestè mori, quam turpiter vivere. In mediis turbis est animo sedato & præsente;inter qualiacumque consistit,semper est quietus, semper imperturbatus.Rationem singulis virtutibus comitem addo ut insignem notam, qua singulæ ab iis, quæ personatæ sunt distingui, & à vitiis conterminis separari possunt. At cum ratio adversetur fervidos, turbidos, cupidos, impotentes vitæ venalis, superbos, injurios, furiosos, efferatos, nullo probabili periculis obvios nullus horum vocatur fortis, sed amens, ferus, temerarius desperatus, injustus. Hunc nec Minerva, nec Gratiæ, nec Musæ respiciunt; Bacchæ eum & furiæ agitant. Ergo, fortitudo non est impetus inconsultus,non præceps audacia, non cæca temeritas, non florida ferocia, non appetitio eorum quæ omnes timent. Non item est malitiosa & alieni insidiatrix cupiditas, Semper & ubique est rationis & judicij retinens, cujus impulsu contemnit omnia,quæcumque in hominem cadere possunt, dummodo hoc propositum juvet ac promoveat eam, quæ rebus omnibus antehabenda debet, hominum communitatem & conjunctionem.

Certè in fortitudine est certa homini salus, est certa Reipublicæ securitas. Humanæ imbecillitati nullum hoc præsidio præsidium firmius, nullum præsentius, Extra septa fortitudinis omnia sunt periculis obnoxia,misera,infelicia.Solus vir fortis est mente senex ac providus,manu strenuus ac promptus,membris,si quid hoc ad rem pertinet,prævalidus, oculo celerrimus, eventu fœlix. Vis & excellentia fortitudinis tribus rebus potissimùm continet. Primo loco est ἀπάθεια, sive τὸ ἀοχλήτον, affectionum exortem esse,non facile percelli & perturbari,non statim affici; cupiditatem compescere; quæ multitudini sunt magna & expetenda, ea infra se ducere, & ratione firma, stabilique contemuere. Secundo loco, si quid accidit acerbum & grave toleratu, ea re animum robustũ non frangi, nunquam à Sapientis dignitate statuque discedere: hanc vocamus doloris, ærumnarum; mortis contemptionem. Tertiò, à viro forti desideratur, ut animo nihil agitet,nihil item agendum suscipiat, nisi pulchrum quamlibet arduum dummodo ea re universorum utilitates augeri,aut ab iis pericula depelli possint.Vtrobique adhibendi sunt illi nervi, quos nullus delicatior cibus homini submin istrat,sed illæ leonum medullæ, quibus Achilles altus dicitur, hoc est,educatio severior, & disciplina rigidior. His rebus intelligitur, nullam esse sine sapientia fortitudinem; neque viri fortis appellationem alij convenire, quàm uni illi qui degit in contubernio sapientiæ, hic unus quantũ sibi & sufferendum & obluctandum sit videt; eoque intellecto accingit se ad omnia subeunda, excellente quodam vigore mentis armatus. Hunc pericula allatrant,& horribilia circumstant;sensit quidem quo loco sit, sed continuo hanc sibi virtutem advocat. Hæc est ipsi murus aheneus, & turris adamantina, est rupes immota, quam ingruentibus opponit. In medio rerum æstu quiete ratiocinatur, ictus impudentiæ aut cautè vitat, aut virtute superat:ingruentem audaciam debilitat; insolentibus verbis fortia facta opponit; contra polypi dolos præstat se murænam.

Et sui laudiantur hinc res prosperæ, hinc voluptates nec prosperis decipitur, nec ullis delinimentis emollitur.

Tunc potissimùm fortitudo eam timatur animæ partem, cui nomen ἐυμὸς, genitrix cupiditatis sive concupiscentiæ, quæ sub imo pectore nidulatur, eamque è loco tam nobili proturbat, est enim cupiditas impetus animæ cupientis alij detrahere quod sibi tribuat, undeque se expleat, cui adhæret impudentia, immodestia, intempestivitas. In hoc potissimùm vir fortis se attentum præstat, ut hunc cupiditatis gurgitem evitet. Ideoque affectibus, pravis utique suasoribus strenuè resistit, quæstibus abstinet, qui sunt indices animi imbecilli & cupidi, iram domitat, quæ feras non homines ostendit quas etsi ruentes in vulnera nemo fortè vocaverit. Nec verò fortitudo eget stomacho, furore impetu, quæ tota nititur mente sana mansueta, justa. Denique is, quem viril fortis appellatione condecoramus, ante oculos nihil habet nisi quod æquum, honestum, decorum. Qui orbem terrarum meritorum magnitudine peragrarunt, quid aliud hodieque audiunt, nisi viri fortes? ut Sapientia est principium universæ virtutis, ita fortitudo est ejus perfectio. Illa quid facto opus sit decernit, hæc illius decreta, quandocunque opus est tuetur. Est ergo fortitudo animi generositas, cujus regimen est penes prudentiam. Græcis est εὐτολμία, sive εὐψυχία, animus ad bene audendum paratus, qui non sua cupiditate stimulatur, sed communi utilitate impellitur: qui pericula non recusat, & quidem non faciendæ, sed propulsandæ iniuriæ. Priores fortitudinis partes pertinent ad curam & providentiam; posteriores spectant rerum gestionem, curationem, perfectionem, qui est virtutis cumulus. Socrates fortitudini non dubitavit indere nomen scientiæ, & quia discitur, & quod in se omnium rerum peritiam continet.

Dixit fortitudinem non esse sine justitia, quæ est summa omnibus in rebus æquitas, cui æqualitatem adhærere necesse est. Æqualitas hoc præstat, ut fortitudo semper sit eadem, non à sua excellentia non à se ipsa degeneret. Certè præcipua fortitudinis laus hæc est, ut omni iniuriâ reiectâ, omnique iniquitatis & inæqualitatis deformitate explosa, justitiam animosè tueatur, & quidquid est in comitatu Iustitiæ. Perit enim civitas illa, in qua virtutes, & vitia, ignavi, & fortes, in æquo sunt; ubi Cæsarianorum militum vera est illa vox, qui rectè fecerit, mulcta situr; qui pessimè, regnabit. Quoties Poëtæ sub nomine & specie Martis fortitudinem demonstrant, signant huius virtutis excellentiam à justitia nunquam adhiberi, nisi adversùs iniustos. Quippè dicitur Ἀρῆς παρὰ τὸ ἀρήγειν, abiurando, non quod ipse sit præstes hominum injustorum, sed justis auxiliator justus, nec tam belli autor, quàm defensor, & placidæ pacis opifex. Similiter scopus viri fortis non is est, ut rem strenuè gerat, sed ut re strenuè ac prosperè gesta, iniuriam repellat alienam tanquam suam, & publicam animosiùs, quàm privatam; hinc universi in tuto collocentur, ut pro belli periculis subeant commoda & ornamenta pacis. Dici ergo potest virum fortem ad se tuendum esse vigilantissimum, alienæ salutis viriliter curam suscipere, publicæ majestatis esse propugnatorem acerrimum.

Hoc totum munus viri fortis est illud honestum, quod tanta cura celebratur ab iis qui inter homines adepti sunt nomẽ ac dignitatem sapientis. Hæc est humanis actionibus proposita meta, in cujus summitate surgit, magnæ solidæque laudis magnum & perpetuum decus. Non ergo fortitudo aut opus habet, aut amat se venditare in foro, atque ibi plausus captare multitudinis. Ut ipsi in animi universorum est augustissima, ita in ore posteritatis futura est celebratissima. Animus viri fortis, ut est altissimus, ita humillima quæque despicit, ut ingentia meritus. Vix vir fortis ambulat per plana, vix consectatur illa, quæ vulgò jucunda sunt & suavia, certè nunquam pingui otio marcescit, nunquam ex abdito quenquam icit, nunquam est lingua Thersites, semper animo & manu Achilles, inter flammas inviolabilis, inter voluptates siliceus, inter dolores impenetrabilis, inter mortis terrores imperterritus. Hic ille est qui tauri Marathonij cornua comprehendit, qui cum apro Etymantheo, aut cum leone Nemeo confligere audet. Ubi ipse est, ibi scias esse muros & propugnacula, ibi machinas, & oppugnatores. Quem videris inter ærumnas non tantùm forticulum, sed robustum inter angustias, rerũ non cõtritum, fortis quamlibet durissimæ tolerantem, uno defunctum periculo, paratum defungi proximo imminente, offerentẽ corpus vexandum, & lacerandũ, justitiæ tuendæ gratiâ, nullo adversorum concursu avocatum à tranquillitate mentis, & securitate sua, hunc & fortem & Cecrope, Codroque generosiorem dicito: Ad hunc spolium leonis audacter mittito; huic Herculeum in manum indito.

Fortitudinem non semper singulos, sed totas aliquando gentes, apertè professas & pectoribus fuisse adamantinis, hinc liquet, quod robur ut in animis, ita ferrum in dextris gestantes, se & sua usque ad extremum vitæ spiritum tutatæ sunt. A talibus exemplis, quod eorum plena est Antiquitas, me contineo. Vexilla fortitudinis conspicua, advertenda, immortalia sunt. Inter hæc eminuit corona fortitudinis, quâ Brutus ille tyrannidis exterminator, & mortuus insignitus fuit. Hinc quoque gentibus nomina indita, ut Neronibus, Romæ statua fortitudinis diutissimè steterit, in loco celeberrimo. Sed vaticinio quodam intellectum est, statim ut illa corruisset, fore ut omnis Romana virtus pariter prolapsa marceret. Ideo Romulus, jam receptus inter numina jussit nunciari Romanis suis, ut unà cum Temperantia fortitudinem colant; id est, ita pergant esse fortes, & militarem disciplinam colere, ut nunquam obliviscantur temperantiæ quæ est index & comes justitiæ. Hunc ipsis ad rerum culmen ascensum fore. Cæterùm, quod est militaris fortitudo, est & domestica. Nos neutri, plus minúsve tribuimus, aut favemus, Quippè utriusque unus est fons, una origo, idem finis; eáque te utramque æquamus. *Carol. Paschal. de virt. & vit. c. 34.*

¶ Similitudines.

Syracida. Ut compages & jugamenta lignea ædificatio indita concussu non dissolvuntur: Sic animus perpenso consilio nullo tempore pertimescit. *cap. 22.*

Plutarchi. Ut qui inambulantes attollunt sese, ac dilatant, fastuosi vocantur: at laudantur, qui itidem faciunt in pugilum certamine, aut in pugna, & vocantur fortes & invicti: Sic & qui in rebus adversis erigit animum, fortis habetur & insuperabilis, *In Moralib.*

Ut cervis frustra sunt ingentia cornua, cum desit animus: Ita non satis est opibus pollere, nisi fortitudo accesserit. *In Moral.*

Seneca Magnus gubernator & scisso navigat velo, etsi exarmavit, tamen reliquias navigij aptat ad cursum: Sic in corpore parum felici ac deficiente, tamen fortis animus sui similis est. *apud Eras.*

Ioviani Pontani. Quoniam generosissimus quisque laudis est decorisque appetentissimus: quibus ut potiatur, nihil non paratus sit & ferre & perpeti. Ex hoc naturæ atque animi motu, & quodammodo impetu; ad laudem ac decus (ut Cicero ait) illa pericula adeuntur in præliis. Non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quam tantummodò de dignitatis gradu moveri. Nec verò quocumque in periculo: sed ubi aut ex victoria, aut ex morte decus illud senserint se adepturos. Siquidem ignavissimi etiam nautæ, tamen ferendis procellis assueti, non perturbantur marinis tempestatibus. Quorum quidem mors, an quicquam potest habere præclarum? Plebeij quoque homines, & in umbra educati, corporis cruciatus patiuntur. Iidem gladiatorum vibratus, & hosticum tubæ sonum ferre nequeunt. Quocirca fortis vir, quique plane dicendus est vir, ex morte, quæ quidem futura sit multo pulcherrima, decus illud adipisci contendet, cujus est quam maximè studiosus: quo ut potiatur, difficillima quæque pericula sponte adibit: in quibus pervincendis, aut si hoc minus contigerit, in opperenda morte, laudemque & decus collatum intelligit. *De fortitudine l. 1. c. 7.*

Canis timidus vehementius latrat, quam mordet. Altissima quæque flumina minimo sono labi videmus. *Q. Curtius de rebus gestis Alex. l. 5.*

Francisci Philelphi. Ut naturæ atque fortunæ commodis moderate utendum est, & secundùm rationem: ita etiam incommoda, si qua sunt, animo infracto atque ingenti toleranda sapientes jubent. *In Consolatione ad Iacobum Antonium Marcellum de obitu filij.*

Plinij. Ut palmæ arboris ramus, impositio onere, non deflectitur in terram cæterarum more, sed renititur, & ultro adversus sarcinæ pondus erigit sese: Ita viri fortis animus, quo plus negotiis premitur, quóque magis sævit fortuna, hoc erectior. *l. 16. c. 43.*

Erasmi Roterodami. Ut in arboribus robustiores sunt partes Aquiloni oppositæ, quam quæ Austrum aut Zephyrum spectant: Ita fortiores ac firmiores sumus in his, in quibus nos duris casibus exercuit fortuna. *In similibus.*

Ut pisces in mari nati, educatique, nihil tamen sapiunt salis marini: Ita quidam inter barbaros geniti & educati, longè ab omni barbarie. *In similibus.*

Thriveri. Multus ignis multis lignis potius accenditur, quam extinguitur. Neque vir fortis calamitatibus & injuriis deturbatur: sed magis animatur. *In apoph.*

Quo hostis est occultior, eo est formidabilior: Proinde fortior est, qui seipsum vincit, quam alios. *In apoph. 118.*

Lipsij. Ut urticam si leviter attingas, aduritur: si fortiter hebescit: sic luctus asperitas increscit: si lenioribus remediis attrectes: si duris & fortibus, cedit, *Ex Constan. l. 1. c. 2. 1.*

Ut grando tectis magno strepitu illisa, ipsa tamen dissilit: sic clades infirmum animum si accidant franguntur non frangunt. *ibid. lib. 2. cap. 19.*

Ut aranearum casses animalia fortiora perrumpunt: sic fortunæ laqueos mens robusta. *Ex Cent. misc. epist. 59.*

Sicut currus in præcipiti aut declivi fune retinentur, & se sistunt: sic animus debet, ubi quæ allubescunt aut invitant. *Ex Cont. 4. Misc. post. epist. 47.*

Firmandus ita formandúsque hic animus, ut quies nobis in turbis sit; & pax inter media arma. *Ex const. l. 1. c. 1.*

Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare nostræ potestatis non est. *ibid. c. 14. ex Seneca.*

¶ Adagia.

Masculum. *Varro,*

Quicquid vegetum, solidum ac robustum est, masculum dicitur. Lepidius erit, si ad incorporea transferatur: veluti, cum excelsum fortemque animum masculum appellamus.

Adamantinus. Ἀδαμαντῖνος. *Plato.*

Pro eo, quod est inexorabilis, infatigabilis, invictus.

Aut manenti vincendum, aut moriendum. Ἢ μένοντι νικᾶν, ἢ θνήσκοντι.

Dici solitum, ubi certa stat sententia aut negotium aliquod absolvere, aut immori.

Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς.

Celebratum est cujusdam Lacæna apophthegma, qua filio tradens clypeum dixerit, Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, id est, aut hunc, aut supra hunc, Laconicè significans, aut ferendum clypeum, aut in eo moriendum.

Thurium lema. Θάρσει λήμῳ.

Dicebant animum intrepidum, & ad bellum paratum.

Infige plagam ab aratro. πλῆς τλὼ ἀπ' ἄρρυ.

Cum jubebimus strenuè pugnare, licet sine arte.

Mœnia ferrea, non terrea.

Innuit, non oportere tutamentum civitatis in mœnibus collocare, sed viris armatu: quorum consensus murorum impugnabilium vice, civitatem optimè tuetur. Horat.

Hic murus aheneus esto.

Præbere viros.

Ad fortiter agendum ferendúmve adhortabimur hoc carmine Homeri Iliad. ε.

Αὐτὰρ ἐγὼ φίλοι, μήνω ὄχ᾽ ἔμμεν᾽ ἀρηϊθόῳ ἠδὲ μάχεσθαι.

Eia estote viri, valid.sque expromite vires.

Reiicientis authorem formidinis.

Territanti, metumque inanem iniicienti versum hunc occinere licebit, quo Sthenelum alloquitur Diomedes.

Μήτι φόβον δ᾽ ἀγόρευε.

Ne trebidanti author sis.

Vnum augurium optimum tueri patriam.

Abiit in proverbium etiam hic versus homericus.

Εἷς οἰωνὸς, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Vna avis optima pro patria pugnare tuenda.

In Lipsydro pugnas, ἐπὶ Λειψυδρίῳ μάχῃ.

Proverbium dictum in strenuos ac bellicosos viros.

Solæ Lacænæ viros pariunt. μόναι Λακαίναι ἄνδρας τίκτουσι. *Plut.*

Apud Lacedemonios fortissimi viri nascebantur, & apud eosdem matres severe natos educabant.

¶ Exempla Biblica.

Fortitudinis & magnanimitatis exempla: Abraham, Gen.14.14. Iac. 31.36.& 32.28 Moyses, Exod.5.1. Num.14.9. Moyses, Exod.8.29.& 9. 30. Israëlitæ, 13.18. Caleb. Num.13. 31. Exercitus Israëlitarum, 31.7. Deut.31.23. Iosue, Ios.8.10.& 10.24. Caleb, 14.11. Eccl.46. Aod Iud.3. 28. Gedeon, 6.12, 16.& 7.3. Iephthe Galaadites, 11.1. Samson, 14.6.15.& 16 30. quinque viri fortissimi, 18.7. sexcenti Viri, 11.16. septingenti Viri, 20.16 Saül. Sam.9.1.2.& 11.6.7. David, 17.36.50 & 24.6.& 26.5. duodecim adolescentes, 2. Sam.2.15. Nathan 12.1. Viri Davidis, 17.8. Nes Davidis Principes, 23. 16. Ieroboam, 2. Reg. 11. 18. Elias, 1. Reg. 18. 18. & 21. 20. 2. Reg. 1. 4. 16. Naaman, 5. 1. Elis. 3.13. Iehu, 9 24. & 10. 8 14.25. Ioiada, 11.4. Iudas, 1. Par. 5.2. Ioab filius Sarviæ, 11.6. fortissimi Viri, 12. 1.2. Filij Semeiæ, 26.7.8. Banaias, 27. 6. exercitus Asa. 2. Par. 14.8. Iosaphat, 17.5 6 Zacharias 24.20. Azarias & octoginta Viri, 26.17. Ezechias, 32.7. Nehemias, Nehem. 2. 18. Reduces ex captivitate Babylonica, 4.v.2.1.17. Sidrach, Misach, Abdehago, Daniel. 3 16.17. Daniel, 6.10. Iudas Macchabæus, 1. Macch. 2.66. Ioannes Simonis filius, 13. 54. Iudas, 2. Macchab. 12.42. Ioseph Arimathæus, Math. 27.58. Cœcus natus, Ioan. 9.17.31. Thomas, 11.v.16. Petrus, Act. 2.14.& 3.14.& 4.v.8. 9. Petrus & Ioannes, vers 19 Apostoli, 33. Petrus cum collegis, 5.29. Stephanus 6.v.8.& 7.51. Paulus, Act. 13.10.& 16.37.& 17.17.& 19.30. & 20.23.24.& 21.13.& 22.1.14.9.10.& 25.11.& 27.22.37.& 28.30. 2. Cor. 1 21.

Fortitudinis injuriosæ exempla: Cain, Genes. 4.8. Reges Elam, & alij, 14.11. Abimelech, Judic. 9.5. Saul, 1. Samuel. 10.11. Absalon. 2. Sam. 15. 10.11. Jeroboam, 1. Reg. 11.26. Judas proditor, Matth. 26.15. Sacerdotes, Magistratus, & Sadducæi, Act. 4.13.18. Judæi, 23.12.

¶ Exempla Historica.

Cato Major cohortans adolescentes, ut audacter pugnarent, subinde addebat, sermonem, citius quam ferrum, ac vocem quàm manum emollire, & obstupefacere hostem. *Plut. in apoph.*

Apud Spartanos erat orationis genus simplex, nihil affectatum, nihil habens molle ac delicatum: nec in aliis versabatur argumentis, quàm vel in laudibus eorum, qui fortiter ac generosè vitam exegissent, quique pro Sparta occubuissent, & ob id ab omnibus, ut beati celebrabantur: Vel in vituperandis his, qui metu periculorum nihil egregij gessissent, & qui ob ignaviam à morte cruciabilem infœlicemque vitam viverent: vel in pollicitatione per gloriæ studium accendente animos ad virtutem, ad cujusque ætatem accommodata. Itaque tres erant apud illos chori, juxta triplex ætatum discrimen: quibus in festis simul constitutis, senum chorus incipiens canebat.

Ἄμμες πόθ᾽ ἥμεθ᾽ ἀλκίμοι νεάνιες.

Nos quondam eramus inclyti bello viri.

Juvenum verò chorus succinebat,

Ἄμμες δὲ γ᾽ ἦμεν, ἢν θέλῃς, ἀμαθέα.

Nos ij sumus, fac, si velis periculum.

Puerorum denique sequebatur:

Ἄμμες δ᾽ γ᾽ ἐσόμεθα πολλῷ κρέσσονες.

Nos fortitudine plurimum præstabimus.

Recte nimirum atque ordine Legislator propinqua domesticáque exempla juventuti ipsos ob oculos posuit authores. *Plut. de laude sui ipsius, & in Laconicis.*

Templarij milites, ut aut vincere, aut mori in bellis contra Sarracenos discerent, si fortè caperentur, solo cingulo & cultello redimebantur, *Sigeberti Continuator.*

Probus, antequam ad imperium eveheretur in Africa Proconsul, Aradionem fortissimum virum singulari certamine interemit & honorificè sepelivit. *Fulg. lib. 3 ic. 2.*

Achillinus, miles Belisarij Romæ ad portam Principianam solus impetum Gothorum repressit. *Procopius.*

Inter labores voluntarios & exercitia corporis ad fortuitas patientiæ vires, firmamentum id quoque accepimus Socratem facere insuevisse: stare solitus Socrates dicitur pertinaci statu perdiu atque pernox, à summo lucis ortu, ad solem alterum orientem, inconveniens, immobilis, iisdem in vestigiis, & ore atque oculis in eundem locum directis, cogitabundus, tanquam quodam successu mentis atque animi facto à corpore. *Idem Gell. lib. 2. Noctium Atticarum, c. 1.*

Lucium Sicinium Dentatum, qui tribunus plebis fuit Sp. Tarpejo, A. Themio consulibus (scriptum est in libris Annalium) plus quam credi debeat, strenuum bellatorem fuisse: noménque ei factum ob ingentem fortitudinem, appellatúmque esse Achillem Romanum. Is pugnasse in hostem dicitur centum & viginti præliis, cicatricem adversam nullam, adversas quinque & quadraginta tulisse. Coronis esse donatum aureis octo, obsidionali una, muralibus tribus, civicis quatuordecim, torquibus tribus & octoginta, armillis plus centum sexaginta, hastis duodeviginti. Phaleris quoque donatus est quinquies viciésque. Populi militaria dona habuit multijuga: in his provocatoria pleraque. Triumphavit cum Imperatoribus suis triumphos novem. *Aulus Gellius Noctium Atticarum, lib. 2. cap. 11.*

¶ Hieroglyphica.

Per anteriora Leonis Hieroglyphicè *robur* significatur: propterea quod in eo animali membra illa robustiora sunt: ab excellenti enim vi quadam uniuscujusque rei significata sua Ægypti desumebant. Expressit robur hoc Lucretius Carus, cum ita scripsit,

Principio genus atre Leonum sævaque seta
Tuta est virtus.

Pier. Valer. lib. 1.

Per *Vespas* hieroglyphicè pugnacitatem, & infestum adversus hostes ingenium significabant Ægyptij *Idem, lib. 4.*

Fortem quoque per *Camelum* Hieroglyphicè præfigurabant. Est enim in hoc animante mirus dorsi vigor, & onerum gerendorum robur indefessum, ut fame etiam ac siti pertinacissimè tolerata, in plures sub onere dies perseveret. *Valer. Pier. lib. 12.*

Fortitudinem quoque nonnulli per *Tigrim* fluviorum omnium rapidissimum hieroglyphicè significant, quod quemadmodum velocissimus hic fluvius, qua parte ex Armenia in Mesopotamiam labitur, propter rapidissimam velocitatem sagittæ (quæ Armeniorum lingua Tigris dicitur) comparetur: sic fortitudo cursu quodam pernici concitata, obstantia quæque demoliri atque prosternere videatur, nullisque obicibus, oppositísque molibus aut obstaculis impediri, quin quo ferri destinarit, eo victrix prorumpat. *Idem, lib. 21.*

Non temere quoque *Adámantem* pro fortitudine proponi, cui robur indomitum, usque insuperabilis nomen merito fecisse, quippe qui limæ, scalpro & malleo duritia inenarrabili resistat, quodque omnium maximè admirandum est, contra etiam ignis violentiam incolumis lapillus evadat. *Idem.*

¶ Emblema.

Signa Fortium.

Dialogismus.

Alc. Emblema xxxiii.

Quæ te causa movet, volucris Saturnia, magni
Vt tumulo insideas ardua Aristomenis?
Hoc moneo, quantum inter aves ego robore præsto,
Tantum semideos inter Aristomenes.
Insideant timida timidorum busta columbæ:
Nos aquila intrepidus signa benigna damus.

Obdurandum adversus urgentia.

Emblema. xxxvi.

Nititur in pondus palma, & consurgit in arcum,
Quo magis & premitur, hoc mage tollit onus:
Fert & odoratas bellaria dulcia glandes,
Quas mensas inter primus habetur honos.
I puer, & neptans ramis has collige: mentis
Qui constantis erit, præmia digna feret.

Strenuorum immortale nomen.

Emblema cxxxv.

Æacida tumulum Rhetæo in littore cernis,
Quem plerumque pedes visitat alba Thetis.
Obtegitur semper viridi lapis hic amaranthо,
Quod nunquam herois sit moriturus honos.
Hic Graium murus, magni nox Hectoris, haud plus
Debet Maonidæ, quam sibi Maonides.

Fortuna.

¶ Definitio et Etymolog.

Fortuna, Græcè τύχη, ης, ἡ, & τυχηρὸς, ὃ, ὁ, fortunatus dicitur. Hebr. *Ghadh*, à verbo *Gadhadh*, turmatim excurrit, propter fortunæ varias conversiones. *Pur* etiam *Soc*, dicitur, id est, sors, *Purim*, Sortes, Esther. 3.7. & 9. 27. &c. à verbo *Por*, labefactavit, fregit, irritum fecit. Sors enim consilia humana variásque astutiorum cogitationes labefactat. Est autem fortuna causa per accidens in agentibus à proposito, semper & frequenter in his, quæ propter hoc fiunt. *sec. Arist. lib. 2. Physic.*

Fortuna est causa per accidens, ut in paucioribus præter intentionem, in his, quæ sunt, propter finem, & à proposito. *secund. B. Thom. lib. 8. fin.*

Fortuna quid aliud est? quid fors? quid casus? quid eventus? nisi cum sic aliquid cecidit, sic evenit, ut vel non cadere atque evenire, aut aliter cadere atque evenire potuerit. *sec. Cic. lib. 2. de Divinatione.*

Fortunæ nomen à volubilitate inditum est. Namque prius Fortuna, à verto dicebatur, literæ V, mutatione in F, affinem (quod in plerisque dictionibus factum est) in fortunam abiit. Cujus præcipuum opus esse poëtæ finxerunt, ima summis, imis summa commiscere, rerúmque omnium vicissitudinem inducere, & cuncta invertere: cujus quidem vertiginis ergo φερεπόλῳ τύχη à Pindaro appellatur.

Fortuna dicitur, à fero fers, quod temere & sine ratione feratur. Est enim fortuna accidentium rerum subitus atque inopinatus eventus. Hæc eadem fors dicitur: *Terentius: O fortuna, ô fors fortuna, ut nunquam &*

perpetuo bona. Aliud (*ait Donatus*) est fortuna, & aliud fors fortuna. Fortuna dicta est incerta res, fors fortuna eventus fortunæ bonus. Nam fors fortuna est, cuius diem festum colunt, qui in arte aliqua vivunt, hujus ædes trans Tyberim erat. Sanè fortunæ vocabulum medium est, sed cum fortunam solam dicimus, intelligimus fœlicitatem, unde fortunatos fœlices nominamus, infortunatos verò infelices, & infortunium malam fortunam: fortunare est prosperare, & bonis augere. *Cicero: Tibi patrimonium Dij fortunent.* Hinc fortunæ dicúntur, divitiæ, & fortunatim adverbium, prospere ac feliciter. *Plautus: fortunatim omnia succedunt.* Fortunatæ etiam insulæ in mari Atlantico ultra Gorgonas, sic dictæ à fructuum ubertate.

Fortuna & casus sic differunt, quod casus in plus est, quam fortuna, quia omne, quod est fortuna, est à casu, sed non convertitur. Casus non solùm est in hominibus, qui voluntariè agunt, sed etiam in aliis animalibus, sicut quod equus casus venit quando salutem adeptus est, licet causa salutis non venerit. In his, quæ simpliciter fiunt, causa alicujus extrinseci, tunc dicimus, quod fiunt à casu. Sed à fortuna dicimus illa tantùm de numero eorum, quæ fiunt à casu, quæcumque accidunt in habentibus propositum. Quare infans & bestia nihil agit à fortuna. *Ex Aristot. l.2. Physic.*

¶ Loci Biblici.

Fortunæ quod tribuitur, vulgò Scriptura ad Deum refert, ut videre est. Exod 21.13.

Fortuito nihil accidit, Exod. 21. 13. Deut. 19. 5. 1. Sam. 6. 9. 12. & 9. 19. 20. 1 Reg. 13. 24. Prov. 16. 33. Ezech. 21. 21. Vide Providentia.

¶ Patrum Sententiæ.

Fortuna est accidentium rerum subitus atque inopinatus eventus. Multa enim, inquit Cicero, efficit inopinata nobis propter obscuritatem ignorationemque causarum. *Descriptio fortunæ per Lactantium l.3. De falsa sapientia, c.29.*

Quomodo ergo Dea fortuna aliquando bona est, aliquando mala? an forte, quando mala est, Dea non est? sed in malignum dæmonem repente convertitur? *Aug. de civit. Dei, l.4. c.18.*

¶ POETARUM DICTA
MONOSTICA
In fortunam:
Ex variis, Græcis & Latinis, Scriptoribus.

Fortuna belli arces etiam victos docet.
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.
Fortuna clavum hominis cuiuslibet regit.
Fortuna cùm vult probrum cedit gloria.
Fortuna eadem non diu stat vestigio.
Fortuna etiam bona vertit in contrarium.
Fortuna fœlix, quos exornat, & premit.
Fortuna fermè fortiorum est asscla.
Fortuna fingit arctatque humana, ut lubet.
Fortuna fortes metuit, ignavos premit.
Fortuna lata, ut plumbum quævis deprimit.
Fortuna magna, bellè fit maior malus.
Fortuna magna, oculis exposita est omnium.
Fortuna maior quæque iracundissima est.
Fortuna momenti haud magni Ducì est bono.
Fortuna multis supra fortitudinem est.
Fortuna ne regat Ducem, ratio regat.
Fortuna non discernit eloquentiam.
Fortuna nulli unquam indulget simpliciter.
Fortuna opes auferre, non animum potest.
Fortuna peior hostis est, quàm dediti.
Fortuna plus in fugna, quàm virtus potest.
Fortuna quavis virtute efficacior.
Fortuna quavis est ratione potentior.
Fortuna quem diu tulit, tandem abicit.
Fortuna quem raptim offert, raptim destruit.
Fortuna, quid miseris præcipit, decet.
Fortuna quo se eodem hominum inclinat favor.
Fortuna quo stabilior, hoc est stultior.
Fortuna rarò cuique adest pro moribus.
Fortuna rarò; Ratio semper iudicat.
Fortuna regum cuncta permittit sibi.
Fortuna sæpe Ducem, non virtus deserit.
Fortuna tantùm fortibus datur viris.
Fortuna, vel naturam corrumpit suam.
Fortuna alumnus, gloriam ex culpa invenit.
Fortunæ aliena propria præfertur salus.
Fortuna amorem peior inflammat magis.
Fortunam sæpe criminis pudet sui.
Fortuna nulli fidendum, certè haud fidendum optima.
Fortuna invidia eminenti perpes assidet comes.
Fortunam plerumque mores cuique conciliant suam.
Fortunam sibi spondere; fiducia imprudentium est.
Fortuna cùm blanditur, captatum venit.
Fortuna plus homini quàm consilium valet.
Fortunam citius reperias quàm retineas.
Fortuna nimium quem movet stultum facit.
Fortunæ vires vincit nisi tota vincitur.
Fortuna obesse nulli contenta est semel.
Fortuna quo se eodem & inclinat favor.
Fortuna vitrea est, tum, cum splendet frangitur.
Fortuna unde aliquid fregit cassum penitus est.
Fortuna usu dat multa, mancipio nihil.
Fortuna iuris in hominis animum nil habet.
Fortuna magnis invidet successibus.
Fortuna minimè causa contingentium est.
Fortuna nullum ius in opes animi obtinet.
Fortuna plus consiliis humanis potest.
Fortuna quamvis maxima, haud mutat genus.
Fortuna quæ dat, sunt insidia, haud munera.
Fortuna queis repentina, ius est & gravis.
Fortuna quemque refugit ignavissimum.
Fortuna rara viro sapienti intervenit.
Fortuna rebus dat famam & famam eripit.
Fortuna sæpe pro culpa innocentia est.
Fortuna sæpè commutatur cum loco.
Fortuna semper vindicat ius gentium.
Fortuna sibi quærit pares fortissimos.
Fortuna volvi suevit è summo retrò.
Fortuna ut artem, ita ars fortunam diligit.
Fortunam adversam subleves industria.
Fortuna hominis cui non invidetur est miserrima.
Fortuna horæ unius centum annorum evertat glorias.
Fortuna nulli minus benè credas, quàm prosperrima.
Fortuna rebus secundis moderandum vel maximè.
Fortunam ducem libenter non sequi turpissimum.
Fortunam insanam esse, & cæcam & brutam perhibent Philosophi.
Fortuna belli item mutatur cum loco.
Fortuna cum virtute bellat perpetim.
Fortuna iustitiæque suadæque est soror,
Fortuna matrem agnoscit prudentiam.
Fortuna ubique, at plurimum in bello valet.
Fortuna utramque nobis paginam facit.
Fortuna ubi jam summa est, ipsa in se ruit,
Fortuna vix colit virtutem prospera.

Græca.

Τύχη τέχνῃ εὕρηκεν, ἃ τέχνη τύχῃ.
Fortuna artem iuvenit, non ars fortunam.
Τύχη ἅπασι θνητοῖς βροτοῖς ἐπισκοπῶ.
Fortuna omnia mortalia regit.
Τύχη γὰρ ὀρθοῖ κἀ τύχη καθῄρπασεν.
Fortuna facit florentes.
Τύχη γὰρ ποικίλως γε ζωγραφεῖ φίλους.
Variè solet fortuna amicos pingere.
Τύχη παρ' οἷαν ἤλθομεν σκιδνὸν βίον.
Fortuna, ad quale momentum vitæ pervenimus?
Τύχη δ' ἀνθρώπων πρόγμαθ', ἃ οὐ βουλία.
Propriam iuvare fortunam decet,
Τύχην καθαιρεῖσθαι τὸν ἑαυτῆς τρόπον.
Fortuna res mortalium, haud prudentia.

Ovid. lib. ult. Trist. eleg. 15.

Rara quidem est virtus, quam non fortuna gubernat.
Qua maneat stabili, quum fugit illa, pede.

Horat. 35. Od. lib. 1.

O diva gratum quæ regis Antium,
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos!
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus: te dominam æquoris,
Quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
Te Dacus asper, te profugi Scytha,
Urbesque gentesque, & Latium ferox,
Regumque matres Barbarorum, &
Purpurei metuunt tyranni.
Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam: nec populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit sæva necessitas,
Clavos trabales, & cuneos manu
Gestans ahena, nec severus
Uncus abest, liquidumque plumbum.
Te spes, & albo rara fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat:
Utcumque mutata potentes
Veste, domos inimica linquis.
At vulgus infidum, & meretrix retro
Periura cedit, diffugiuntque cadis
Cum fece siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi, &c.

Claudianus lib. 1. in Ruffinum.

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Aspicerem latosque diu florere nocentes,
Vexarique pios: rursus labefacta cadebat
Religio, causaque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ semina currere motu
Affirmat, magnúmque novas per inane figuras
Fortuna, non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo, vel nulla queat vel nescia nostri.

Seneca.

Fortuna opes auferre, non animum potest.

Seneca.

Quicquid in altum
Fortuna tulit, ruitura levat.

Horatius.

Fortuna nunquam est bona.
Fortuna sævo læta negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alij benigna.

Lucan.

Servat multos fortuna nocentes.

Seneca.

Res secunda non habent unquam modum

Seneca.

Prospera animos efferunt.

Plautus.

Perinde ut quisque fortuna utitur illa præcellit.

Terent.

Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.

Horatius.

Fortuna non mutat genus.

Martial.

Fortuna multis nimis dat; satis nulli.

Ovidius.

Dat quodcumque libet fortuna rapitque.

Sir. Ital.

Brevis est magni fortuna favoris.

Horatius.

Quæ res plus nimio delectavere secundæ,
Mutata quatient.

Ovidius.

Fortuna arbitriis tempus dispensat ubique.
Careat successibus opto,
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

Juvenal. Sat. 10.

Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te,
Nos facimus fortuna Deam, cœlóque locamus.

Ovid. 1. de Pont.

Quid facis, ah demens? cur si fortuna recedat,
Naufragio lachrymas eripis ipse tuo?

Tibul. lib. 1.

Versatur celeri fors levis orbe rota.

Auson. in epig.

Si fortuna juvat, caveto tolli.
Si fortuna tonat, caveto mergi.

Idem.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea Regem
Atque Abacum Samio sæpe oneravisse luto.
Fercula gemmatis cum poneret aurea vasis,
Et miscerêt opes, pauperiémque simul,
Quærenti causam respondit. Rex ego qui sum
Sicania, figulo sum genitore satus.
Fortunam reverenter habe quicumque repente,
Dives ab exili progrediere loco.

Menander.

Ἄνθρωπος ὢν μίμνησο τῆς κοινῆς τύχης
Homo existens, recordare communis fortunæ.
Δὸς τῇ τύχῃ τὸ μικρὸν, ἀναλήψῃ μέγα.
Si dederis fortunæ parvum aliquid, accipies magnum.
Θεῷ μάχεσθαι δεινόν ἐστι, καὶ τύχῃ.
Deo repugnare grave est fortunæ.
Οἷς μὲν δίδωσιν, οἷς δ' ἀφαιρεῖται τύχη.
Aliquibus quidem dat, aliquibus autem aufert Fortuna.
Πᾶσιν γὲ φρονοῦσιν συμμαχεῖ τύχη.
Omnibus quidem benè sapientibus auxiliatur Fortuna.
Πέφυκε πραγμάτων τὰ πρόφορα τύχη.
Stertunt præsente Fortuna negotia.
Στρέφει δὲ πάντα τὸν βίον μικρὰ τύχη.
Permutat autem omnia, quæ sunt in vita, parva Fortuna.
Τύχης δὲ θνητὰ πράγματ', οὐκ εὐβουλίας.
Fortunæ mortalia negotia, non consilij.
Τ' αὐτόματον ἡμῶν κρεῖττον βουλεύεται.
Casus nobis minus consulit.
Τὰ θνητὰ παίζει μεταβολὰς πολλὰς ἔχει.
Mortalia omnia mutationes multas habent.
Χειμὼν μεταβάλλει ῥᾳδίως εἰς εὐδίαν.
Tempestas mutatur facilè in serenitatem.
Ὡς ποικίλον πρᾶγμ' ἐστὶ τὸ πλανὸν τύχη.
Quàm varia res est & erratilis Fortuna!

Ex primo Epigrammat.

Οὐκ εὐμένεια τύχη σε προήγαγεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ,
Ὡς ἔστι τὰ μέγιστα σε πάντα ποιεῖν δυνατή.
Non propitia fortuna te promovit, sed ut ostendat,
Quod etiam in te omnia facere potest.

Lucianus.

Μὴ πλεῖον, φίλος εἶ θνητοῖς, φίλος εἰ μακρότατα,
Καὶ σὺν ῥᾳδίᾳ ἕκλυον δύξαμμένα.
Ἂν παίσῃς ὑδρὶς ἔστι σοι φίλος, ἀλλ' ἅμα πάντα
Ἐχθρὰ τύχης τε ῥοπαῖς συμμεταβαλλόμενα.
Non errans amicus es mortalibus amicus es beatis,
Et te facilè exaudierunt precantem.
Si erraveris, nullus amplius tibi amicus, sed simul omnia
Inimica, fortunæque momentis commutata.

Sophocles in Aiace.

Τῆς ἀναγκαίας τύχης
Οὐκ ἄδην μᾶζον ἀνθρώποις κακὸν,
Immutabilis fortunæ
Nullum est peius hominibus malum.

Palladas.

Οὐ λόγον, ἢ νόμον οἶδε τύχη, μεμέρπων δὲ τυραννεῖ.
Τοῖς ἰδίοις ἀλόγως ῥεύμασι συρομένη.
Μᾶλλον τοῖς ἀδίκοισι ῥέπει, μισεῖ δὲ δικαίους;
Ὡς ἐπιδεικνυμένη τὴν ἄλογον δύναμιν.
Non rationem, non legem novit fortuna, hominibus autem imperat,
Propriis sine ratione fluxibus tractat.
Magis injustis favet, odit autem justos,
Veluti ostendens temerariam potentiam.

Plautus in captivis.

Sed viden' fortuna humana fingit, arctátque ut lubet
Me, qui liber fueram, servum fecit ex summo infimum.
Qui imperare insueveram, nunc alterius imperio obsequor.

In Cistellaria.

Immundas fortunas æquum est squalorem sequi.

In Pseudolo.

Sed profecta hoc sic erit.
Centum doctorum hominum consilia sola hæc devinxit Dea
Fortuna: atque hoc verum est: proinde ut quisque fortuna uti-
tur,
Ita præcellit, atquè exinde sapere cum omnes dicimus.
Bene ubi quod consilium discimus accidisse, hominem cautum
Eum esse declaramus: stultum autem illum, cui vertit male.
Stulti haud scimus, frustra ut simus, cum quod cupienter dari
Petimus nobis quasi quid in rem sit, possimus noscere.
Certa amittimus, dum incerta petimus. Atque hoc evenit
In labore atque in dolore, ut mors obrepat interim.

Terent. Comœd.

O fortuna, ut nunquam perpetuò es bona.

Virg. in Bucol. eclog. 9.

Sors omnia versat.

Virg. in 2. Æneid.

Nec si me miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacémque improba finget.

Ibidem.

Vivite fœlices, quibus est fortuna peracta
Iam sua.

Idem Æneid. lib. 10.

Et quamcumque viam dederit fortuna sequamur.

Idem Æneid. lib. 11.

Multa dies, variúsque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit.

Virg. lib. 12. Æneid.

Forsan miseros meliora sequantur.

Ibidem.

Quò Deus, & quo dura vocat fortuna sequamur.

Ibidem.

Sors, & virtus miscentur in unum.

Virg. de fortuna.

O fortuna potens, quàm variabilis,
Tantum jurus atrox quæ tibi vendicas,
Evertísque bonos, erigis improbos,
Nec servare potes muneribus fidem!
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie gravat,
Indignos eadem divitiis beat.
Hæc aufert juvenes, & retinet senes,
Injusto arbitrio tempora dividens.
Quod dignis adimit, transit ad impios,
Nec discrimen habens rectáque judicat.
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica,
Nec quos clarificat, perpetuo fovet,
Nec quos deseruit, perpetuò premit.

Ennius in 7.

Fortibus est fortuna viris data.

Idem in 8.

Multa dies in bello conficit unus,
Et rursus multa fortuna fórte recumbunt.
Haud quenquam semper fortuna secuta est.

Actius in Telepho.

Nam si à me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, & virtutem nequivit.

Lucan. lib. 2. Pharsal.

Sors incerta vagatur,
Fértque refértque vices, & habent mortalia casum.

Lucan. lib. 3. Pharsal.

Neque enim jam sufficit ulla
Præcipiti fortuna viro.

Idem lib. 8. Pharsal.

Longi pœnas fortuna faveris.

Exigit à misero.
Ovid.Metamorph.lib.7.fab.10.
Flebile principium melior fortuna secuta est.
Idem lib.13. fab.4.
Tanta homines rerum inconstantia versat.
Ovid.Metamorph.lib.15.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim, sic ad ferrum venistu ab auro
Secula, sic toties versa est fortuna locorum.
Idem Metamorph.lib.15.
Sic omnia verti
Cernimus, atque alias assumere robora gentes,
Concidere has, sic magna fuit sensuque virisque,
Pérque decem potuit tantum dare sanguinis annos
Nunc humilu veteres tantummodo Troia ruinas.
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparta: magna viguere Mycenæ,
Nec non & Cecropiæ: nec non. Amphionia arces,
Vile solum Sparta est, alta cecidere Mycenæ:
Oedipodioniæ quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandionis restant nisi nomina Athenæ?
Ovid.Trist.lib.2.
Cùm cœpit quassata domus subsidere partes
In proclinatas omne recumbit onus.
Cunctáque fortuna rimam faciente debiscunt:
Ipsa sua quodam pondere tracta ruunt.
Ibidem.
Scilicet in superis etiam fortuna luenda est,
Nec veniam laso numine casus habet.
Senec.in Herc.fur.tragœd.1.
Iniqua rarò maximis virtutibus
Fortuna parcit: nemò se tuto dis
Periculis offerre tam crebris potest.
Quem sæpè transit casus, aliquando invenit.
Ibidem.
O fortuna viris invida fortibus:
Quam non æqua bonis præmia dividis.
Seneca Thyeste tragœd.2.
Habere regnum casus est, virtus dare
Ibidem.
Ima permutat brevis hora summis.
Ibidem.
Nemo confidat nimium secundis.
Nemo desperet meliora lapsis.
Miscet hæc illis, prohibétque Clotho.
Stare, fortunam rotat omne fatum,
Nemo tam Divos habuit faventes,
Crastinum ut possit sibi polliceri.
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.
Ibidem tragœd.4.
Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitque manu
Munera cæca, pejora fovens.
Idem tragœd.6.
Ne turpe puta, quicquid miseres fortuna jubet.
Ibidem.
Violenta nemo imperia continuit diu.
Moderata durant, quoque fortuna altiùs
Evexit ac levavit humanas opes.
Hoc se magis supprimere felicem decet.
Ibidem.
Misero datur, quodcunque fortuna datur.
Idem tragœd.7.
Fortes fortuna juvat, ignavos premit.
Ibidem tragœd.8.
Rapida fortuna ac levis
Præcépsque regno eripuit, exilio & dedit.
Idem tragœd.8.
O regnorum magnis fallax
Fortuna bonis, in præcipiti
Dubióque nimis excelsa loco:
Nunquam placidam sceptra quietem
Certúmve sui tenuere diem,
Alia ex aliis cura fatigat,
Vexátque animos nova tempestas.

¶ Sent. Hist. et Philosophicæ.

Caduca nimirum & fragilia, puerilibúsque consentanea crepundiis sunt ista, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subitò, repentè dilabantur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: nec incertissimo flatu fortunæ, huc atque illuc acta quos in sublime extulerunt, improviso recursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt, Itaque neque debent existimari, neque dici bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicant. *Val.lib.6.c.ult.de varietate casuum.*

Sapienter feciſſe videri possunt, qui fortunam volucrem, cæcam variámque finxere, nihil certè hac una (si quid illa est) inconstantius, nihil magis variabile: nunc blanda & indulgens, nunc sæva & infesta, nec ullis infestiùs inascitur, quàm quos indulgentissimè fovit: fitque ex matre subitò noverca, ex noverca materna: nec si quæratur causa, alia reddi possit, quam quòd ita libeat, quódque incertæ sortis sint res humanæ. Circumscribit sese tamen stulta mortalitas, prudentiámque reputat suam, tanquam homo semper sapiat præsertim in rebus subitis & inopinis, in quibus ne sapientes quidem satis sibi sapiunt. *Sabell.de subita mutat. fort. lib.7.c.8.*

Subibat me, inquit, non de nihilo veteris priscæque doctrinæ viros fluxisse ac pronuntiasse cæcam, ac prorsus exoculatam esse fortunam, quæ semper suas opes ad malos & indignos conferat: nec unquam judicio quicquam mortalium eligat. *Apul.lib.7.Meta.*

Fortuna non est, nisi in agentibus à proposito & à voluntate. Casus est solùm in animalibus irrationalibus, & in rebus inanimatis, unde dicitur, quod casu trinus cecidit & stetit. *Arist. lib.2. Physic.*

Fortuna superexcellens impedit felicitatem. *Aristotel. libro 7. Ethicorum.*

Quantò major est fortuna tantò minus est secura. *Idem, lib.8.*

Sine exterioribus bonis, quorum domina est fortuna, non contingit fœlicem esse. *Arist.l.de bona fortuna.*

Ubi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. *Idem.*

Non solùm ipsa fortuna cæca est, sed etiam eos plerumque cæcos efficit, quos complexa est. *Cic.de Amicitia.*

Fortuna amica varietati, constantiam respuit. *Cic. lib. 2. de Natura Deorum.*

Fortunam nemo ab inconstantia & temeritate sejungit. *Idem, lib.3.*

Cui spes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil certi esse potest. *Cic.in Paradox.*

Sic enim se profectò res habet, ut nunquam perfectè veritatem casus imitetur. *Cic.l.1.de Divinat.*

Nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, quàm fortuna, *Idem, lib.2.*

Nam fortunam quidem & laudare, stultitia: & vituperare, superbia est. *Cic.Rhetor.veter.lib.1.*

Fortunam insanam esse, & cæcam & brutam, perhibent Philosophi saxique instar globosi dicunt esse volubilem. *Idem Rhetor. novor. lib.2.*

Ei non multum potest obesse fortuna, qui sibi firmius in virtute, quàm in casu præsidium collocavit. Nam si quis spei non multum collocarit in casu, quid est quod ei magnopere casus obesse possit? Quod si in eos plurimum fortuna potest, qui suas rationes omnes in casu collocarunt, non sunt omnia committenda fortunæ, ne magnam in nos nimis habeat dominationem. *Idem, lib.4.*

In rebus omnibus modò infensior, modò æquior est fortuna, *Pausan. lib.10.*

Solet fortuna levi momento rex maximas decernere. *Plutar.in Cleomene.*

Maxima bona hominibus maximè indiguis fortuna temerè largitur. *Dionys.Halic.lib.1.*

Instabilis & mutabilis admodum est fortunæ fœlicitas: & difficile est, vel in quantumvis beatis hominibus, asserere quandiu hæc ipsis sit duratura. *Idem, lib.4.*

Fortunæ non est fidendum, quum homines sæpè eam sint experti in suis malis & bonis, quàm sit variabilis & incerta. *Idem, lib.6.*

Fortuna virtutem sequitur. *Livius, Dec.1.lib.4.*

Quæ summa ratione & consilio aguntur, fortuna sæpè sequitur, *libro 5.*

Per omnia humana, maximè in res bellicas, fortuna potens est. *lib.9*

Fortuna plus humanis consiliis pollet. *Decad.5.lib.4.*

Ex summa retro volvi fortuna consuevit. *lib.5.*

Quò se fortuna, etiam favor hominum inclinat. *Justin.lib.5.*

Rumpit, interdum moratur proposita hominum, fortuna. *Velleius Paterc.lib.2.*

Adversas res fortuna cupido animo infligit, secundas parco tribuit. Eadem ubi malignitatis oblivisci sibi imperavit, non solùm plurima ac maxima, sed etiam perpetua bona congerit. *Val.Max.lib.7.c.1.*

Quæ fortuito patimur, non oportet nos præcipuæ & intolerabilis amaritudinis judicare. *Idem, ibid.c.2.*

Quæ casus offert, in sapientiam vertenda sunt. *Tacit. Annal.lib.1.*

Illudit tyranno fortuna, per vanitatem ipsius. *Idem Annal. lib.16.*

Versabiles fortunæ motus ludunt mortalitatem: nunc evehentes quosdam in sydera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. *Amm. Marcell. lib.14.*

Fortuna ubi primùm adversa conspicitur, ipsam ab ea decidentium mentem prosternit, atque in servitutem redigit. *Procopius de bello Vandal.lib.2.*

In rebus sese offerentibus fortuna neglecta, non equo postea redire solet. *Idem, eod.lib.*

Fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas ex libidine magis, quàm ex vero celebrat obscurátque *Sallust. in Catilin.*

Humanarum rerum pleraque fortuna regit. *Idem de Iugurth.*

Gravis est casus è regno in servitium. *Idem.*

Quippe res humanæ ita se habent. In victoria vel ignavis gloriari licet, sed res adversæ etiam nos detrectant. *Idem.*

Res humanæ fluxæ & mutabiles sunt. *Idem.*

Dominium rerum collabi solet bona mens præfertur divitiis, bonæ mentis usurpatio nullum tristioris fortunæ recipit incursum. *Val.Max. lib.4.*

Mortalium negotia fortuna versat. *Idem, lib.5.*

Nemo nimiæ fortunæ credere debet. *Idem, lib.6.*

Humanæ autem vitæ conditionem præcipuè primus & ultimus dies continet. Quia plurimum interest, quibus auspiciis inchoetur, & quo fi-

fine clauditur. Ideóque demum eum fœlicem fuiſſe judicamus, cui & accipere lucem proſperè, & reddere placidè contigit. Medij temporis curſus, prout fortuna gubernaculum rexit, modo aſpero modo tranquillo motu peragitur, ſpe ſemper minor, dum & cupidè votis extenditur, & ferè ſine oratione conſumitur. Namque, ſi eo benè uti velis, etiam parvum ampliſſimum efficies, numerum annorum multitudine operum ſuperando. Enim vero nimio ſtudio retinendum bonum. *id.l.9.*

Enim naturam plerunque fortuna corrumpit. Homines cum ſe permiſcuere fortunæ, etiam naturam dediſcunt. *Curt.l.3.*

Deſtinata ſalubriter omni ratione fortuna potentior diſcutit. *Eod. libr.*

Nunquam diu eodem veſtigio ſtat fortuna: ſemperque homines quantancumque fœlicitatem habeant invidiam tamen ſentiunt majorem. *lib.4.*

Fortuna quos uni ſibi credere cogit, magna ex parte avidos gloriæ magis quam capaces facit. *Eod.lib.*

Suam quiſque fortunam in conſilio habet, cùm de aliena deliberat. *lib.5.*

Dignus eſt omni malo qui erubeſcit fortuita, & triſtem de mortalitate fert ſententiam: ac miſericordiam deſperat quam ipſe denegaturus eſt. *Eod. lib.*

Fortunati ſemper pacem quærunt. *Eod.lib.*

In communi calamitate ſuam quiſque habet fortunam. *lib.6.*

Fortuna belli artem victos quoque docet. *lib.7.*

Sine pedibus dicunt eſſe fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: cùm manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non ſinit. *Idem eod.lib.*

Contra obſequia fortunæ, non ſatis cauta mortalitas eſt. *Idem, lib.8.*

Qui neget eximiam quoque gloriam, ſæpius fortunæ, quam virtutis eſſe beneficium? *Idem.*

Fortuna rebus, famam pretiúmque conſtituit, & militiæ probrum plerumque vertit in gloriam. *Idem.*

Non eſt ſæpius fortuna tentanda. *Cæſar, lib.4.*

Multùm tum in omnibus rebus, tum in re militari poteſt fortuna. *lib. 6.*

Sic & ad ſubeundum periculum, & ad vitandum, multum fortuna valet. *Idem.*

Fortunæ credendùm eſt, & ad utramque rem ſe illi offerendum. *lib. 7.*

Fortuna plerumque eos, quos plurimis beneficiis ornavit, ad duriorem caſum reſervat, ſuperiorum ipſorum diſſimilis. *lib.10.*

Qui dominari in bello fortunam dicunt, non temerè illi quidem mihi & ſentire videntur, & dicere. Non quod belli adminiſtrationem victoriæque eventum in manu fortunæ collocatum exiſtimem: ſed quòd in conſerendis præcipuè manibus, propter ea quæ repentè accidunt, nunquam ſatis proſpici ab Imperatoribus, aut conſulendo queat, aut ubi conſilium captum eſt, ſtrenuè rem graviterque gerendo. Quo enim conſilio aut quanam proſpicientia equorum confeſſiones, militum transfugia, falſi rumores, malè accepta imperia, cœli tempeſtates locorum iniquitates, in itinere, faciendo, Equitum, centurionum, Tribunorum, aut Imperatoris ipſius caſus in conſerendo prælio, aliaque hujuſcemodi propè innumerabilia, aut provideri ne accidant, aut poſtquam acciderint, ne damno ſint, ſatis ubique perſpicere poterit? cum nullum perſæpè ad proſpiciendum ſpatium, propter temporis exiguitatem nulla opportunitas ob rerum difficultatem, Imperatori relinquatur, nec idem ipſe & hic & illic uno tempore adeſſe, nec plura ſimul aut imperare aliis, aut adminiſtrare ipſe valeat. Equidem ego ita ſe habere rem non magis magiſtro ab aliquo in ſcholis, quàm ipſo ab uſu, qui humanarum actionum optimus ac ſapientiſſimus magiſter eſt, doctus affirmare audeo: quippe qui jam ſexagenarius quam militiam adoleſcens ſequi cœpi, eam adhuc ſequar. Quo interim tempore animadverſum à me eſt, non ſemel etiam leviſſimum caſum ex victo victorem, ex victore victum exercitum reddidiſſe. Tot igitur annorum uſus & hæc ætas abundè me movere debent, ne quid temerè incipiendum, ne quid inconſulto audendum conſulam. Velle autem tentare fortunam, eius eſſe arbitror, cujus res cum anguſtæ ſint, ſpes etiam anguſtior in dies futura videatur. *Dictum Simoneti Ducis, apud Io.Iovi.Pont.hiſt.lib.1.*

Maxima eſt, ut omnes norunt, in rebus humanis omnibus fortunæ poteſtas: major in bellicis rebus ſed incredibilis, immenſa, infinita, in ipſo Martis conflictu; ubi, ſi quid temerè factum, ſi qua vox, vel à gregario milite inaniter miſſa, ea victoriam ad eos transfert, qui jam victi videbantur: Ubi repentè caſus innumerabiles accidunt, quos nec proſpicere, nec gubernare conſilio duces ullo modo poſſunt. *Fr.Guic.hiſt.l.2.*

Statuendum eſt fortunam revera nihil aliud eſſe quàm figmentum Poëticum. Et judicandum eſt ſuperbis peccatoribus iratum eſſe Deum, & graviter offenſum. *Phil.Cominæus, lib.6.*

Fortuna (ut plerumque ſolet) ſubtilius artificiis nihil arridens, tum maximè cùm oportet, ratiocinatique operi ſucceſſum eripit. *Paulus Iovius, hiſt.lib.11.*

Fortuna quum benigna ſemel arriſerit, audentes ſecundo paſſu ſubſequitur. *Idem, lib.2.*

In bellicis rebus fortunam omni prudentia majorem experimur. *Idem, eod.lib.*

Maxima ſæpe rerum momenta, in ipſis negotiis fortuna afferre conſuevit. *Idem, lib.13.*

Fortuna recta monentes ſæpiùs eludit. *Idem, lib.4.*

Tentare fortunam ubi conſilio locus eſt, temerarium, *Ioan. Pontan. hiſt.lib.1.*

Fortunæ nec tu, nec ullus mortalium imperare poteſt. Ipſa arbitrio ſuo pacem, ſed maximè, bella gerit. *P. Æmil.l.1.*

Difficile eſt & fortaſſe invidioſum, omnium ferè conſenſu, obfirmatam opinionem convellere; & contra vota popularia argumentis contendere. Sed quoniam magnorum virorum calculis approbata res eſt, rectam quoque rationem ab eadem ſtare non eſt dubitandum: & mediocritatem quidem omnes rectè ſentientes expetendam, tenendámque unò concordíque ſuffragio decernunt: ſed de inclinante in alterutram partẽ fortuna, quæſtio vertitur. Refert Ludovicus Vives Catharinam Caroli V. materteram, in familiari quodam colloquio dixiſſe, *Neutrius fortunæ extremum* ſe libenter experturam: ſed ſi neceſſitas alterius ſubeundæ imponeretur, præoptare ſe difficilem & adverſam: quod in hac nulli unquam honeſtum aliquod defuiſſe ſolatium; in altera multis ſanum deeſſe conſilium ſæpè animadvertiſſet. Hoc illa fortaſſe in viri ſui vita tum rebus omnibus florentiſſima metuebat: nec fugiebat ſapientiſſimam fœminam, illud Publianum: *Fortuna quem nimium fovet, ſtultum facit.* Nam multa profecto ſunt mala (niſi magna animi moderatione caveantur) quæ ſecum advehit arridens fortuna: ipſa etenim lætitia & ſecuritas, quæ fructus ejus uberrimus videtur, (ſi paulò diutiùs continuetur) quid niſi vera ſtultitia erit, aut etiam mera inſania? At quæ iratã & horribiliter intonantem fortunam ſequantur, vide: mox namque prudentiã in conſilium adhibitam ejuſque comites, cautionem & diligentiam aſpicies: tum advocari fortitudinem, coli & laudari juſtitiam, modeſtiam & continentiam nullo jam labore teneri & obſervari; omnium denique virtutis comitatum quaſi agmine facto, agglomeratum concurrere. Quare celebris ille & multum decantatus apud Senecam Demetrius, nõ abs re dixiſſe videtur: Sibi nihil eo videri infelicius, cui nihil unquam in vita accidiſſet adverſi. Quæritur deinde apud eundem: quare Deus optimum quemque, mala valetudine, aut luctu, aut incommodis afficit? & quare (inquit) Imperator bonus fortiſſimis militibus periculoſiſſima imperat? Calamitates quibuſdam videntur, bonis virtutum occaſiones ſunt, Deus enim quos amat, probat; indurat, recognoſcit, exercet: molles & fortunatos iſtos, quibus parcere putatur & indulgere, venturis malis reſervat. Nec tamen vult idem moleſta quæque & aſpera à ſapiente optari, ſed ſi inciderint æquo animo tolerari; nec unquam ſi lætis confidere, ut interim triſtia non præmeditetur: nec ideo gaudebit minus: Severa namque res eſt ſolidum gaudium. Memorabile eſt admodum, contra, geſtientem lætitiam, illud Epaminondæ exemplum: qui poſtridie ejus diei: quo fœliciter in Leuctris pugnaverant, proceſſit ſqualidus & ſummiſſus mirantibus & percontantibus quibuſdam: Nunquid mali cõtigiſſet? nihil (inquit) ſed heri ſenſi me bona fortuna delinitum, plus æquo mihi placuiſſe; ejus gaudij intemperantiam hodie caſtigo. Philippi regis (multis pariter bonis nunciis allatis) nota vox eſt, aliquod ſibi infortunium imprecantis. Nota Æmilij Pauli oratio filiorum ſuorum funeribus, ſuper fœlicem Perſei victoria mox conſecutis: nota Zenonis, audito rerum ſuarum naufragio ſententia. Jubet me (inquit) fortuna expeditius Philoſophari. Qui omnes non optabant adverſa, ſed ferè accidere ſolere cogitabant, & cum accidiſſent æqui boníque & in meliorem partem accipiebant. Habet enim unaquæque res; & omnis caſus, (ut inquit Epictetus) duas quaſi anſulas: quarum ſi meliorem apprehendas, omnia in meliùs interpretaberis, & facilè ſine querela perferes; ſin alteram pejorem tantùm contrectare libeat, nulla res ex animi ſententia commodè accidet: Sed quid plura conquirimus? infinita ſunt & exempla & argumenta quæ huc congeri poſſunt, uno inſtar omnium contenti ſimus Boëtio, qui ſub ipſius Philoſophiæ perſona poſt multas adductas rationes non dubita ſine exceptione aſſerere; omnem bonam prorſus eſſe fortunam: nam & illa quæ triſtior eſt & adverſa appellatur, aut exercet, aut corrigit, aut punit: quorum unumquodque plurimum prodeſſe confirmat. Atque idem poſtremo prudentiſſimè nos admonet, *Firmis ubique viribus medium occupare; ne nos aut triſtia opprimant, aut jucunda corrumpant. Ioan. Laurentius in commentationibus.*

At verò hic etiam noſtris malis cumulus accedit, quòd æſtimatio plurimorum non rerum merita, ſed fortunæ ſpectat eventum: eáque tantùm iudicaſſet eſſet proviſa; quæ fœlicitas commendaverit. Quo fit, ut æſtimatio bona, prima omnium deſerat infœlices. Qui nunc populi rumores, quam diſſonæ multipliceſque ſententiæ, piget reminiſci. Hoc tantùm dixerim, ultimam eſſe adverſæ fortunæ ſarcinam, quod dum miſeris aliquod crimen affigitur, quæ perferunt, meruiſſe creduntur. *Boët.*

Hunccine, inquit, mundam temerariis agi, fortuitiſque caſibus, putas? an nullum credis ei ineſſe regimen rationis? Atqui inquam, nullo æſtimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verùm operi ſuo conditorem præſidere Deum ſcio, nec unquam fuerit dies, qui me ab hac ſententiæ veritate depellat. *Idem l.1. proſ.6.*

Poſtremò æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur, cùm ſemel jugo eius colla ſubmiſeris. Quod ſi manendi abeundique ſcribere legem velis ei, quam tum tibi dominam ſponte elegiſti, nonne tu injuriosus fueris & impatientia ſortem tuam exacerbabis, quam permutare non poſſis? *Boët.l.2.proſ.1.*

Si ventis vela committeres, non quo voluntas peteret, ſed quo flatus pelleret promovereris. Si aruis ſemina crederes feraces inter ſe annos ſterileſque penſares. Fortunæ te regendum dediti dominæ moribus oportet obtemperes. Tu verò volventis rotæ impetum retinere conaris. At omnium mortalium ſtudioſiſſime, ſi manere incipit, fors eſſe deſiſtit. *Idem.*

Hæc noſtra vis eſt, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe verſamus. Infima ſummis, ſumma infimis mutare gaudemus. Aſcende, ſi placet, ſed ea lege, ne uti cùm ludicri mei ratio poſcet, deſcendere, injuriam putes. An tu mores ignorabas meos? *Boët. de Conſol. 2. proſa. 2.*

An tu in hanc vitæ ſcenam nunc primum ſubitus, hoſpeſque veniſti? Ullamne humanis rebus ineſſe conſtantiam reris, cum ſæpe ipſam homi

hominem velox hora dissolvat? Nam etsi rara est fortuitis manendi fides, ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam manentis. Quid ergo referre putas, tu ne illam moriendo deseras, an illa fugiendo deserat? *Ibid, prosa.* 3.

Etenim plus reor hominibus adversam quàm prosperam prodesse fortunam. Illa enim semper specie felicitatis cum videtur blanda mentitur. Hæc semper vera est, cùm se instabilem mutatione demonstrat: Illa fallit, hæc instruit: Illa mendacium specie bonorum, mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis fœlicitatis absolvit: Itaque illam videas ventosam fluentem, suique semper ignaram: hanc sobriam succinctamque & ipsius adversitatis exercitatione prudentem. *Ibid. prosa* 8.

ξεῖνε, ὅ, τι θεῖον ἐν τῷ θεῷ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ ὧδε γὰρ πιστὰ λέγεται· θέλει πείθεσθαι ὧδε, ζῶντα δὲ πρέσσειν συγχεῖ ἐπταμβόους ἐπόμεθα ἀναγκαίῃ ἐνδεδραμότες ἐνδίῃ δὲ θεὸν ἔστιν ἐν ἀνθρώποις ἀφ' ἧς πολλὰ φρονέοντα, μηδὲν ὃν κρατέειν. *Id est.*

O hospes, id quod à Deo præfinitum est, averti per hominem non potest. Nam ne vera quidem dicentibus parere vult quisquam, hæc scientes plurimi Persarum sequimur, necessitate victi; gravissimus autem dolor est inter homines, si quis permulta sciens nihil obtineat. *Fortuna immeritos auget honoribus, innocuos verò cladibus afficit. Herodot. lib.* 9.

Fortuna & casus in causis esse dicuntur: multaque & esse fieri fortuito & casu, *Lib.* 2. *de Nat. c.* 4. *T.* 39. *Arist.*

Id quod fortuito evenit, non est in iis quæ necessario & semper, aut in iis quæ plerumque fiunt. *Lib.* 9. *de Nat. c.* 5. *T* 48.

Fortuna in iis causis est, quæ aliena adventitiaque vi efficiunt: eaque in iis rebus dominatur & versatur, quæ ab animi indicio & voluntate proficiscuntur: ratioque & fortuna in iisdem versantur reb. *Ibid. T.* 52.

Illud rectè dicitur, fortunam esse quiddam, quod à ratione aversum alienúmque sit: quippe cùm ratio vel in iis quæ semper sunt & eveniunt, vel plerumque cernatur; fortuna autem in iis quæ præterea eveniunt. *Ibid. T.* 55. *& lib.* 2. *Magn. Mor. c.* 8.

Fortunæ prosperitas in eo consistit, quod est cuipiam insperato ac præter rationem nonnihil boni inexistere. *Lib.* 2. *Magn. Mor c.* 8.

Secunda fortuna adversa dicitur cùm bonum aut malum evenit.

Prosperitas vero & calamitas in horum magnitudine & excellentia ternitur. *Lib.* 10. *Metaph. c.* 7.

Fortuna est causa adventitia in iis quæ voluntate atque judicio aliquo de causa fiunt.

Hoc differunt fortuna & casus, quod fortuna latius patet. *Lib. de Nat.* 6. *T.* 57.

In iis quorum eventus omnino ad aliquem finem pertinet, cùm non eventus causâ fiunt, & eorum extra rem ipsam est causa: tum nos ea ἀπὸ ζυτομάτων, id est casu fieri, soliti sumus dicere. *ibid. t.* 61.

Fortuita appellantur, quorum causa indefinita est, quæque nullius finis institutione proveniunt. *Lib.* 1. *Rhet. c.* 10.

Mutationem fortunæ plerumque sequitur animi & mentis perturbatio, error in consiliis, pavor & trepidatio in corde: & mutationem voluntatum in animis hominum. *Anonym.*

Fortunâ inclinante populorum animi plerumque labuntur. *Fran. Patrit. lib.* 1. *de regno.*

In primis difficile est sapientibus viris consulere Principibus, & populis in attrita & adversa fortuna, quia adversa fortuna & calamitates admodùm frangunt, & perturbant animos hominum & reddunt intolerabiles: ut facilè offendantur & ad iram provocentur. *Quidam.*

Fortunæ instabiles sunt vices, & repentinæ commutationes. *Ælian. de varia hist. lib.* 1.

Potentissimis, & in altum elatis hominibus excidere vices videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferat. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere: nam ut nihil extra lacessat, aut quatiat in seipsa fortuna ruit *Seneo. de brev. vitæ.*

Nimia fœlicitas homini est periculosa & detrimentosa. Hæc enim multi insanæ superbiæ est causa. *Dion. Hal arn. lib.* 8.

Maxima bona hominibus maximè indignis fortuna temerè largitur, *Idem l.* 1.

Fortunæ non est fidendum, cùm homines sæpè eam sint experti in suis malis & bonis, quàm sit variabilis & incerta. *Idem l.* 6.

Instabilis & mutabilis admodùm est fortunæ fœlicitas, & difficile est, vel in quantumvis beatis hominibus asserere, quamdiu hæc ipsis sit duratura. *Idem l.* 4.

Fortuna sæpiùs minimè est tentanda egregio perpetrato opere. *Xenoph. lib.* 6. *de re Græc.*

Fortuna ubi primùm adversatur conspicitur, ipsam ab ea decidentium mentem prosternit, atque in servitutem redigit. *Procop. de bello Vand. lib.* 2.

Quæcumque supra humanas sunt vires: vel his, qui spe suâ nonnunquam falluntur, veniam præbent, & ut crimine vacent, efficiunt. Fortuna semper ad seipsam trahente rerum gestarum delicta. *Idem de Bel. Goth. lib.* 2.

Fortuna id unum hominibus non aufert, quod benè fuerit consultum. *Plut.*

Stabilior est fortuna, quæ ratione paratur, quàm quæ casu offertur ac facilius est adversa propulsare, quàm retinereres secundas. *Cleo. apud Thucid. l.* 3.

Omnibus meliorem sortem desiderare permissum est, verum debet etiam unusquisque, quod cuique dedit fors, patienter tolerare. *Guicciar. lib.* 2. *hist.*

Fortunæ proprium est, quotiescunque victoria moderatione ac prudentia munita non est, inopinato aliquo casu gloriam tanta molitione partam inclinare. *Idem.*

Maxima est, ut omnes norunt, in rebus humanis fortunæ potestas, major in bellicis rebus, sed incredibilis, immensa, infinita in ipso Martis conflictu, ubi si quid timere factum est, si qua vox à gregario milite inaniter missa, ea victoriam ad eos transfert, qui jam victi videbantur, ubi repente casus innumerabiles accidunt, quos nec prospicere, nec gubernare consilio Duces ullo modo possunt. *Idem.*

Non est fœlix, qui magna fortuna, est, sed qui habetur, & est (ob virtutes) ea dignus. *Idem in comm. Plin. Panag.*

Fœlix est qui sua fortuna est contentus. *Marsil. Fic. in epist. l.* 6.

Nulla major est principis fœlicitas, quam feciſse fœlicem, & interceſſiſſe inopiæ, & fortunam viciſſe & dediſſe homini novum fatum. *Latinus Pacatus in Pan. Theod. Aug.*

Ingens fœlicitas nec diuturna est, nec sine aliqua insigni calamitate. *Quidam.*

Fortuna quem ad summa rerum fastigia evexit, statim sine mora vel jubet eum è monte sponte descendere, vel ipsa præcipitat. *Marsil. Fic. in epist. lib.* 3.

Fœlicitas in malo ingenio, avaritiam, superbiam, cæteraque occulta mala patefacit. *Tac. ann.*

Quod vulgo dici solet, nimia fœlicitate homines majorem hostem non habere, verissimum est: ea enim effrœnatos suique præfidentes ad malum audaces, & proprij commodi novis rebus turbandi cupidos facit. *Guicciard. l.* 14.

Quemadmodum non raro fit, ut cœlo maximè sereno sævus imber subito cooriatur: ita rebus maximè prosperis; ac lætis sæpenumero gravissima rerum incidit perturbatio. *Quidam.*

Quemadmodum Luna non patitur eclipsin, nisi cum plena est, sic homo tunc maxime solet obscurari, cum plenus divitiis est. *Hector Pintus in c.* 17. *Ezech.*

Quemadmodum accipitres pennis freti, volentes altius ascendere, ob nimis excelsum volatum amittuntur: sic qui prosperitatis plumis innixi elatione erigũtur, quo altius ascendũt, eo infelicius præcipitãtur. *ib.*

Nihil tam superbum, nihil tam intractabile, quam homo quem fœlicitatis opinio corripit. *Plut. de doctrin. Princ.*

Non admodum plausibilis fœlicitas quæ plurimorum emitur infœlicitate. *Quidam.*

In omni adversitate infœliciſſimum infortunij genus est, fuisse fœlicem. *Boët. lib.* 2. *de consol.*

Quò se fortuna, etiam favor hominum inclinat. *Iust. lib.* 5.

Fortuna quos uni soli credere coëgit, magna ex parte avidos magis gloriæ, quam capaces facit. *Curt. lib.* 4.

Omnia quæcumque animus mille casibus subjecta sunt. *Liv. De cad 3. lib.* 20.

Similis est fortuna sagittario: interdum enim in nos jaculans, tanquàm in scopum quendam interdum in eà, quæ nobis adhærent, omnia dirigit. *Maximus apud Stob.*

Ut alij venti secundi sunt, alij adversi; ita aliis fortuna favet, aliis adversatur. *Plut. in Moral.*

Fortuna non est infœlicitatis effectrix, nisi improbitatis præsidio. *Idem, de curiositate.*

Efficacior est ad breve tempus fortuna, ad longum virtus. *Sax. in hist.*

Ingenium plerumque cum fortunæ fœlicitate cadit. *Natalis Comes lib.* 20. *hist.*

Fortunæ non est credendum, quæ sæpè judicio, & ingenio superatur, quippe cum in tractandis negotiis, non raro incognitæ, & prius occultæ viæ se patefaciunt, quæ mox ad optatum exitum ipsa negotia perducant. *Idem, lib.* 3.

Non minus est sapientis prosperam fortunam moderate ferre, quæ ebrios plerumque facit insipientes, quam res adversas fortiter & constanter sustinere, cum in utraque fortuna pro arbitrio ventorum, impelli stulti sit parumque futura prospicientis. *Idem lib.* 14.

Cum rebus fœlicibus stat omnis honor, laus; existimatio, gloria mortalium, sapientésque censentur non solum qui sapienter agant, sed multo magis, quibus multa fœliciter succedant, cum infortunia stultos, & parum cordatos homines videri faciant. *ibid.*

Propensa inclinataque fortuna omnes portas aperit victoribus, omniaque clausira procedentibus patefacit. *Idem lib.* 3.

Inclinatam ac propè cadentem fortunam omnia adversa urgent, & impellunt, nisi prudentia succurratur, quæ una plurimum vel impedit, vel tardat adversæ & infestæ fortunæ cursum. *Idem, lib.* 11.

Cum rebus fœlicibus auxilia semper augentur, ut cadunt per infortunia, omniaque maximè propensa sunt in quam partem fortuna benignior aspiraverit. *Idem lib.* 15.

Infirmi ingenij est lapsu aliquo summæ rei diffidere, cum exiguis momentis subito inclinentur omnia quæ in bello geruntur. *Egesip. lib.* 5. *hist. Guid. cap.* 2.

Committi non potest casui, quod nostro periculo constat ascribi. *Cassiod. in epist.*

Simul parta & sperata victoria unius horæ fortuna evertere potest. *Liv. lib.* 30.

¶ Apophthegmata.

Thales scisciatus, quemadmodum quis calamitatem optimè ferre posse: Si, inquit, hostes videat in majori versari miseria. *Maxim. serm.* 38.

Chilon, Chilonis sententia huic non absimilis est, qui dicebat, infortunatum non irridendum esse, fortuna cum inconstans sit, nostræ etiam fœlicitati invideat. *Stob. serm.* 109.

Idem, ab Æsopo interrogatus, quid ageret Juppiter? Respondit: Excelsa deprimit, depressa extolli indicans, arbitrio numinis res hominum surſum deorsum volvi, revolviquè. *Laert.*

Æsopus

Æsopus, quærenti, quid Dij facerent? dixit, eos alia struere, alia destruere. *Stob ſerm.*103.

Bias interrogatus, quis esset in vita maximè anxius? Qui in maximis inquit, rebus cupit esse fortunatus. Is enim ille curis distorquetur, ut assequatur ardua & assequutus, æquè torquetur ne amittat. *Laërt.lib.*4.

Idem, dicere solebat, Fortunam divitibus pecunias non dono dedisse: sed mutuo. Hæc enim, cum suis bonis extra omnem spem nos evehit suo pro arbitrio mox postea deprimit incautos. *Stob. ſerm.*103.

Socrates dicebat, idem esse in secunda fortuna altum sapere, & in lubrica via cursu cessare. *Stob.ſerm* 103.

Bias cum demum infortunatum esse pronunciabat, qui infortunium suum æquo animo ferre non posset. *Max.ſerm.*18.

Idem, interrogatus, quid esset difficile? Mutationem, inquit, secundæ fortunæ fortiter ferre. *Max. ſerm.*18.

Leotychidas, roganti quo modo quis maximè præsentia bona tueretur? Si non omnia, inquit, fortunæ crediderit. *Bruſon.lib.*2.*cap.*37.

Dionyſius iunior, amisso imperio Corinthi agens si quis ipsi molestus esset, dicebat: Quam beati sunt, qui à puero infœlices fuere. *Stob. ſerm.* 106. *de inſperatis eventib.*

Idem, Convenerant aliquando Dionysius secundus & Philippus Amyntæ F. cumque in diversos sermones incidissent: Philippus inter alia Dionysium rogabat: Quomodo cum tantum regnum accepisset à parente, non id defendisset, & conservasset? Respondens, non mirum est, ait: quoniam quum reliqua mihi pater omnia reliquisset, fortunam solam qua ea paraverat, & tutatus fuerat, mihi non tradidit. *Ælian. lib.*12. *de Var.hiſt.& Bruſon. lib.*2.*cap* 37.

Democrates etiam bonum gubernatorem aliquando naufragium facere, & virum bonum vel industrium etiam infortunatum evadere, dicebat. *Anton.& Maxim.ſerm.de fortuna bona & mala.*

Pausanias, Simonides ad convivium à Pausania vocatus, rogabatur inter convivandum, ut quidpiam ex Philosophiæ arcanis in medium adferret hospitibus, quod documento esset omnibus. Is itaque respondit Pausaniæ: Memineris te hominem esse. Vidit vir sapientissimus, Pausaniam ex nimia fœlicitate superbientem, quem hoc dicto officij admonere voluit. Sed Pausanias contempsit philosophi dictum. At cùm jam in Charceœco cum fame luctaretur, jamque contumeliosissimam mortem præ oculis cerneret, in memoriam philosophi dictum revocans. O Cee hospes, ait, magnum quiddam in tuo erat sermone, ego verò nimium fortunæ meæ fidens, eum nullius momenti esse putabam: unde nunc miserrimè interire cogor. *Ælian. lib.*9. *de Varia.hiſt.*

Cræsus, consultus à Cyro de bello suscipiendo contra Tamyrim reginam, à qua tandem occisus est: Si tibi, ait, esse videris immortalis, nihil est opus ut meam tibi sententiam dicam. Si vero te quoque agnoscis hominem, illud imprimis discito, talem humanarum rerum circulum esse, qui rotatus, eosdem semper fortunatos esse non sinit. *Bruſ. lib.*2. *cap.*37.*ex Herod.*

Demetrius. Illum qui sinistram fortunam ferre nequeat, ne dextram quidem posse ferre dicebat. *Ant.in Meli.part.*1.*ſerm.*10.

Idem. Nemo Demetrio fuit utraque fortuna exercitatior. Itaque frequenter solebat in fortunam illud Æschyli dicere: Tu me extulisti, tu ipsa rursus dejicies. *Plut. in Demetr.*

Darius Xerxis pater, in sui laude dicere solebat, sese præliis ac rebus asperis reddi prudentiorem. Atqui talis prudentia nimio constat reip. Præstat principem è Philosophiæ præceptis haurire sapientiam, potius quam experimentis miseram, ut vocant, colligere prudentiam. *Eraſ.lib.* 5. *ex Plut.apoph.*

Philippus, Cùm Philippo Macedoni nuntium esset allatum, uno die multas res fœliciter ac prospere gestas esse (nam eodem tempore vicerat in Olympiis, & Parmenio Dardanenses prælio fuderat, & Olympias ipsi masculum fœtum erat enixa) porrectis in cœlum manibus exclamavit: Et ô fortuna, inquit, pro tot tantisque bonis levi quopiam malo me affice. Vir cordatissimus, non insolenter gestiit ob rerum successum, sed fortunæ indulgentiam suspectam habuit, cujus ingenium esse, noverat, ut quibus exitium molitur, his prius nova rerum prosperitate blandiatur. Huc pertinet quod de Polycrate Samiorum tyranno refert Plin. *Plut.in apoph.Fulg.lib.*7.*cap.*2.

Apelles, interrogatus, cur sedentem fortunam pinxisset? Respondit: Quia loco stare non potest. *Stob. ſerm.*130. *Max.ſerm.*67.

Romulus, infœlicitatem hominibus plurimum prodesse dicebat, eo quod in rebus adversis doceamur de rebus antea nobis ignotis. Multi enim cum ratione futura prævidere non possunt, patiendo res intelligunt demum. *Ant.in Mel ſſa.part.*1.*ſerm.*70.

Idem. Eum nequaquam beatum prædicandum duxit, qui propter amicos, aut alias fortunæ dotes exultaret, hæc enim sunt fallacia & caduca omnia, quæ fortuna in sua potestate habet. *Max. ſerm.*18.

Fabius Max. Cum audiret Minutium collegam ab omnibus mirum in modum collaudari, quod nonnullos hostes jam dejecisset: se magis secundam Minutij fortunam, quam adversam pertimescere, dicebat; Non ignorabat enim, quam variæ essent fortunæ vices, &c. *Plut. in vita Fabij Max.*

C. Marius, non sanæ mentis hominem esse aiebat, qui se fortunæ committeret. *Bruſ.lib.*2. *cap.*37.

Anonymus, de Mario tyrannorum septimo dictum est, quod uno die factus est imperator, altero visus est imperare, tertio interemptus est à milite, qui percussurus illum dixit, Hic est gladius quem ipse fecisti. Fuerat enim opifex ferrarius. Allusit autem interemptor ad illud proverbium, tuo te gladio jugulo. *Trebell. Pollio.*

Severus imper. Celebratur Severi Imperat. dictum. Omnia fui, sed nihil expedit. Sentiens, sese ex humili loco per literarum ac militiæ officia plurimis gradibus favore fortunæ ad imperij fastigium fuisse perductum: sed nihil fœliciter cessisse, aut nulla in re sibi placuisse. *Æl.Spart.*

Chilon quum quidam propter suæ mala doleret, dixit: Si aliorum omnium mala perpenderis, minus ægre feres tua. *Stob.ſerm.*18.

Pittac. prudentium virorum esse dixit, ne quid mali fiat, cavere, fortium autem, id quod factum est moderatè ferre. *Stob. ſerm.*18.

Diogenes in casus quosdam adversos quum incidisset, dicebat, Bene factum, ô fortuna, quod tam utiliter mihi profueris. Idem in hujusmodi casibus alta voce cantillabat. *Stob.ſerm.*106.

Zeno naufragium passus, quum unà cum opibus omnia amisisset immobili vultu, Euge, inquit, fortuna, quam opportune nos ad hoc palliolum redegisti. *Max.ſerm.*8.

Socrates, Xantippe dicebat cum infinitæ mutationes & Rempubl. & ipsos occupassent, in omnibus se similem vidisse Socratis vultum, & exeuntis domo, & domo redeuntis. Ad omnes enim fortunæ undique ingruentes procellas moderatus & continuus erat. *Stob.ſer.*106.

Idem, dicebat, idem esse in gymnico certamine victum contumeliæ actionem adversario intentare, & in vita victum à fortuna: eam accusare, quasi nescias quo jure quibusque legibus in vitæ certamine cum ipsa descenderimus. *Stob.ſerm.de puſillanimitate.*

Archytas Pythagoreus dicebat, non difficile est adversam fortunam commode ferre, sed prosperam. Omnes etenim, inquit, quandiu in miseria permanent, ut plurimum moderatis modestisque moribus esse videntur: in rerum autem successu elatis animis, &c. *Stob ſerm.de virtute.*

¶ Similitudines.

Maximi Monachi, Similis est fortuna sagittario: interdum enim in nos jaculans tanquam in scopum quendam, interdum ea, quæ nobis adhærent, omnia dirigit. *Serm.*18.

Epicteti. Fortunæ vita implicata similis est torrenti. Est quippe turbulenta, & limo repleta, ingressu difficilis, violenta, obstrepera, & momentanea. *Apud Stob.ſerm.de virtute.*

Isephi Iudæi. Quemadmodum ineptorum est, secunda fortuna nimium efferri: sic mollium est, adversa dejici & terreri; facilis enim est in utraque mutatio. *Apud Max.ſerm.*18.

Euripidu. Ceu speculum admotum puellæ faciem arguit, Sic improbos homines fortuna. *Apud Stob.ſerm.*88.

Plutarchi. Veluti si quis cæcus in quempiam incidat, illum cæcum appellat, qui non vitaverit: Sic nos fortunam facimus cæcam in quam nostrapte incidimus cæcitate. *In Moral.*

Vt aliis venti secundi sunt, aliis adversi: Ita aliis fortuna favet, aliis adversatur. *In Moral.*

In Olympiis, non licet vincere, delecto adversario, sic in vita quæcunque obtingit fortuna, cum ea luctandum est. *In Moral.*

Vt os non secatur trama, nisi prius cinere & aceto præmollitum, nec ebur inflecti potest nisi zytho prius molle fiat: Sic fortuna non potest reddere vulneratos animos: nisi accesserit malitia. *In Moral.*

Seneca. Ut pumilio, etiamsi in monte consistat, pusillus est, Colossus etiam in puteo, magnus; Ita sapiens in quacunque fortuna suis bonis magnus est, stultus & in summa fortuna humilis. *Apud Eraſ.*

Vt apparatus scenæ quia commodato datus est, statim redditur, & sine querela: Ita quicquid in vita contigit magnificum, sive serius, sive mox à fortuna repetatur, æquo animo reddemus, si his tanquam commodatitiis utimur. *apud Eraſ.*

Vt grando illisa tectis dissultat, magno quidem fragore, verum nulla noxa: Sic insultus fortunæ nihil potest in sapientem. *Apud Eraſ.*

Socratis, Quemadmodum ignis in foco splendet: Sic mens quoque in bona fortuna. *In Ant.Meliſ.part* 1.*ſerm.*70.

Vt qui navigant ventis secundis in promptu habent instrumenta quibus contra tempestatem adversam utuntur: Sic qui cum bona fortuna sapiunt, etiam ad infortunia paratum habent ac bene munitum animum. *Stob.ſerm.de Prudentia.*

Plui. Quemadmodum imperiti artifices, cum statuis exiguis magnas subdunt bases, magis conspicuam reddunt illarum exiguitatem: Ita fortuna si pusillo animo munus amplum addat, indicat & arguit magis animi humilitatem. *In Moral.*

Qui morbo comitiali sunt obnoxij, frigore deprehenduntur: nam illico capitis vertigine laborant. At indoctos si paululum evexerit fortuna, protinus arguit cujusmodi sint. *In Moral.*

Vt honoratior est domus, si luceat ignis, quemadmodum inquit Homerus: Sic fortunæ commoda splendidiora jucundioraque, si animi gaudio condecorentur. *In Moral.*

Vt qui morbo laborant, cibos purissimos & lautissimos fastidiunt, & recusant, si quis edere compellat: iidem restituti bonæ valetudini, caseo quoque aut cæpe lubenter vescuntur. Ita stultis magnifica fortuna injucunda, sapientibus humilis ac tenuis fortuna suavis. *In Moral.*

Seneca, Canis quicquid excepit, protinus devorat, & semper ad spem futuri hiat: Ita quod expectantibus fortuna projecit, id sine ulla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius erecti.

Plinij. Hedera complexu necat arbores: Ita fortuna prospera, dum blanditur, strangulat & perdit. *lib.*16.*cap.*35.

Folengij, Quemadmodum dormientes, dum somniant, delectantur iis quæ per somnium imaginantur rebus, experrecti autem vana spe se delusos vident: Ita ij quibus humana contigit fœlicitas, delectatione se aliqua affici sibi videntur. Interim verò è fortunæ sinu, tanquam à molliſſimo ejecti lectulo sentiunt miseri, illum bonorum honorumque splendorem nil aliud fuisse quam vanam imaginem, ac rei simulachrum potius quam rem ipsam. *In Pſalm.*

D. Gregorij, adversitas magis auget desiderium in Deum: sic semina messium gelu cooperta fertilius germinant. Sic ignis flatu premitur ut crescat. *lib.*1. *Epiſtolar. epiſt.*27.

Plutarchi, ut deciduæ stellæ subito extinguuntur. Ita quos fortuna subito

ſubito in ſumma provexerit repente ſolent corruere. *In Moral.*

Vt terræ fœtus aliquando copioſe proveniunt, aliquando maligne:& in animantibus aliquando fœtura fœlix, aliquando ſterilitas eſt, & in mari aliquando tempeſtas, aliquando tranquillitas : Sic in vita varij fortunæ caſus. *In Moral.*

Plinij, ut in rerum natura, quæ ſpectatiſſimè florent, celerrimè marceſcunt, veluti roſæ, lilia, violæ, cum alia durent : Ita in hominum vita quæ florentiſſima ſunt, certiſſimè vertuntur in diverſum. *l.16.c.15.*

Nucilli, quod pauper quondam repente dives ſis factus, ludus eſt fortunæ : quæ indignos homines fœliciores facit, quam bonos & integros, Num prioris conditionis oblitus, veteres amicos negligis, non cogitans, quanta ſit lubricæ fortunæ inſtabilitas. Illa enim te ſublimis evexit, ut illiſura graviore caſu præcipitem daret. *In Epiſt. ad Regul.*

Pij Pontificis, regna & opes non magis poſſidentium ſunt quam cujuſcunque : ſed ut in ſeculari ludo, nunc huc tranſeunt, nunc referuntur illuc. Sola virtus & viventi, & mortuo, ſtabilis eſt & firma poſſeſſio. *Epiſt. lib. epiſt. 414.*

Max. Tyrij Platonici. Quemadmodum noctu lux exigue lucens, majorem claritatem oſtentat ea, quæ pariter interdiu apparet propterea quod noctu profunda obſcuritas circumfuſa ejus auget ſplendorem. Interdiu vero quaſi certamine tenui, ac debiliſſimæ luci cum valentiſſimo ſolis fulgore ſuſcepto obſcurari magis minorem claritatem oportet. Sic etiam tenuis notæ bonum ſi per contentionem cum malis examinari contingat, fit ut optimum maximum, excellentiſſimumque eſſe videatur : quemadmodum tenebris profundis parva aliqua ſcintilla, aut obſcuriſſima nocte minima lux ſplendorem late oſtentat ; at ſi ei cum ſuis ſimilibus bonis curſum, contentionemque proponas, tunc optime deſpicies id quod vere eſt optimum : cum ſi aliter feceris, ordinem prorſus perturbes atque confundas. *ſerm. 24.*

Epicteti, Quemadmodum in parvo humilique grabato anguſtè cubare hominem ſanum melius eſt, quam in amplo lecto cubantem ægrotare : Similiter & in exigua fortuna melius eſt ſeſe contrahentem fœliciter agere, quam in magna fortuna ampliſſimiſque divitiis infeliciter agere. *Apud Stob. ſerm. 3. de Temperantia.*

Thriveri, jucundiſſime quieſcit corpus poſt multum exercitium : Et bonorum virorum animus tranquilliſſime ſeſe habet poſt multas tempeſtates, calumnias & injurias. *In apoph. 114.*

Qui frequenter intentatur ab hoſtibus, tandem ipſos contemnunt : Et per varias tempeſtates animus quoque fit firmior. *In apoph.*

Magna eſt corporis imbecillitas, quod ab omni etiam levi cauſa læditur. Et ſatis magna, ſuperque idonea animi clades & calamitas eſt, ad ſingulos fortunæ ſtrepitus animum dimittere. *In apoph. 97.*

Philonis Iudæi. Res humanæ habent naturalem quodammodo ſcalæ imaginem, propter curſum inæqualem, inconſtantémque : una enim (ut ille ait) dies alium de faſtigio detrahit, alium rollit in altum ; cum nihil in eodem ſtatu, apud nos perpetuò maneat ; ſed cuncta variis omniſariiſque mutentur viciſſitudinibus. *Lib. de ſomniis.*

Marci eremitæ. Quemadmodum iis, qui crudo & indigeſto ſunt ſtomacho, amarum prodeſt abſynthium : Sic malè moratis mala tolerare utile eſt. *De lege ſpirituali*

Quemadmodum, in ebrietatibus plurimi bacchantur : Sicut in miſeriis & calamitatibus permulti mente moventur. *Idem ſer. 18.*

Quemadmodum infirmo, ſi grave onus impoſueris, deprimitur : Sic indoctus, ſi fortuna accumulatus fuerit, male ſanus. *ibid.*

Democratis. Quemadmodum eum gubernatorem non ſtatim contemnimus, qui ſemel naufragium fecit : Sic nec vir bonus ideo deridendus ; qui ſemel infortunatus eſt. *Apud Anton. in Meliſſ. part. 1. ſer. 70.*

Fortuna ſimilis eſt malo certaminum præſidi. Nam ſæpe coronat illos qui non vicerunt. *In Meliſſ. part. 1. ſerm. 70.*

Quemadmodum in palæſtra exercitati, ſi ſemel ceciderint, ſtatim ſurgunt : Sic docti homines etſi ceciderint, ſtatim cum dexteritate quadam ab infortunio reſurgunt. *Ibidem Meminit etiam Maximus ſer. 18.*

D. Auguſtin. Cithara ex inferiore parte habet quo ſonat, pſalterium ex ſuperiore. Ex inferiore vita, id eſt, terrena habemus proſperitatem & adverſitatem, unde Deum laudemus ex utroque. Cithariza quando malè ex interiori venit, tange chordas in corde tuo, & dic tanquam in cithara, inferiori parte benè ſonante, Dominus dedit, Dominus abſtulit, &c. Cum attendis ſuperiora dona Dei, quæ tibi contulit, converte ad pſalterium decem chordarum & præcepta Dei. *In Pſal 32.*

Lipſij. Ut ij qui in proclivi ſunt, ſeſe & equos ſiſtunt : ſic in optabilibus, & lætis faciendum, ad quæ animus ſponte fertur. *Ex Cent. eadem epiſt. 44.*

Vt aranearum caſſes animalia fortiora perrumpunt : ſic fortunæ laqueos imens robuſta. *Ex Cent. Miſcellan. epiſt. 59.*

Vt quivis haud facilè multum vini fert ; non item abundantem fortunam. *Ex Not. ad Polit.*

Non eſt fœlix, qui in magna fortuna eſt, ſed qui habetur, & eſt ob virtutes ea dignus. *Ex Comment. in Plinij Panegyr.*

¶ Adagia.

Deo fortunæque committo.

Qui fortunam experiri ſtatuerit, eventum negotij fortunæ committens, in hunc convenerit illud Homeri.

Ἠτοι γὰρ καὶ ἐγὼ τὸ δίκειν Διὶ πάντα μελήσει.
Torſero & ipſe : Iovi fuerint hæc omnia curæ.

Fortuna reddit inſolentes.

In eum, qui poſtquam fortuna ſecundior affulſit, animos item effert, & paulo confidentius gerit ſeſe, quadrabit illud.

Γηθόσυνος δ' ἄρα πάντα ἰὼν δέμας Ὀδυσῆος.
Lætatus ventis pandebat vela ſecundis.

Rerum omnium viciſſitudo.

Varia fortunæ vices, & nunc læta contingunt unicuique, nunc triſtia. Ad eam ſententiam applicabitur illud Homeri.

Ἄλλῳ Θεὸς ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλῳ
Ζεὺς ἀγαθόν τε κακὸν δίδοῖ.
Nunc huic, nunc Iuppiter illi,
Nunc læta immittit, nunc triſtia.

Quod abeſt boni conſule.

Qui admonebit oportere boni conſulere, quicquid à fortuna conceditur, uſurpabit illud ex Odiſſ. ξ. Vbi Subulcus Vlyſſem invitat, ut cibos viles & ruſticanos boni conſulat, his verbis.

Ἔσθιε δαιμόνιε ξεῖνε, καὶ τέρπεο τοῖσδε,
Οἷα πάρεστι. Θεὸς γὰρ τὰ μὲν δώσει, τὰ δ' ἄσει.
Ὁπόσην ὧ ἥμῳ ἐθέλῃ δόναι ἠδ' ἄπαυρα.
Hoſpes ſume cibum, quorum data copia, latum his
Paſce animum, nam ſors dabit hæc, rurſum illa negabit,
Vtcumque eſt enim lubitum. Valet omnia quippe.

Tanſferri poteſt ad omnem hominis vitam, quoties monebimus, ut quemcumque ſtatum ſors dederit, in eo læte ac tranquille vivamus. Apud Athen. l. 10. refertur hic Senarius : Ἐπὶ τοῖς παροῦσι τὸν βίον διαπλέκε. *Quæ præſto ſunt in hiſce vitam nectito. Iſocrates in oratione de pace :* περιμένειν τοὺς παροῦσιν, *ait pleriſque hominibus eſſe difficillimum : & hinc eſt, quod bellum malunt, quam pacem.*

Teſtulæ tranſmutatio. ὀστράκου μεταστροφή.

De rebus repente in diverſum commutatis, non abſurdè videri poteſt dictum adagium.

Alia vita, alia diæta. ἄλλος βίος, ἄλλη δίαιτα.

In eos quadrabit, qui commutata in melius fortuna, & vitæ rationem moreſque commutant.

Nunc pluit, & claro nunc Juppiter æthere fulget. Καὶ ὁ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πίλναι αἰθέρα, ἄλλοκα δ' ὗσαι.

Huic affinis eſt allegoria Pindarica. Non ſemper eoſdem flare ventos, ſed nunc hos, nunc illos Theocr.

Citius quam formicæ papaver. *Plaut.*

De ſubita rerum conſumptione, non aliter, quam ſi papaver objicias agmini formicarum.

Nemo mortalium omnibus horis ſapit. *Plin.*

Senſus vel citra interpretem liquet : Nempe neminem eſſe, qui non aliqua parte vitæ deſipiat.

Pitana ſum. Πιτάνη εἰμί.

Zenodotus indicat dici ſolitum de iis, qui in extremas redacti calamitates, ab iiſdem denuò in priſtinam felicitatem reſtituuntur.

Quod alius condivit coquus, aliter condiam.

Vbi quis rem omnem novat & perturbat, conveniet Plautinum illud.

Bona nemini hora eſt. *Publius.*

Bona nemini hora eſt, quin alicui ſit mala. Ita fortuna temperavit res mortalium, ut quod huic lætum eſt, alij pariat dolorem.

Oſculana pugna.

Feſtus Pompeius indicat : Oſculanam pugnam proverbio dici ſolitam, quoties victi vincerent.

Per manus tradere. *Aul. Hirtius.*

Quod ſucceſſione quadam ab aliis ad alios devenit.

De manu in manum. *Cicer.*

A ſuperiore non uſquequaque diſſimile eſt. Traduntur & qui commendantur. Terent. Hanc in manum dat.

¶ Hieroglyphica.

Vulgatiſſimum illud inter Hieroglyphica. *Fortunam* nunc *rotula*, ut vulgus, nunc *ſphæra* alicui, *ut Cebes*, inſiſtentem pingere : ſive ut eam rerum Dominam oſtenderent, (qua de cauſa Apelles eam in ſedem collocavit) ſive vi ejus inſtabilitatem coarguerent. *Pier. Val. l. 39.*

Veteres quum *Fortunæ* plurimum tribuerent, eamque negotiorum pene omnium arbitrum opinarentur : ſimulacrum ejus dextrâ clavum, ſiniſtra cornu copiæ tenere finxerunt : quod bona & commoda ab eadem omnia proficiſci crediderunt : unde divitias & opulentiam *fortunas* appellavere, uni illi regendi elargiendique facultatem conceſſam arbitrati. *Pier. Val. 45.*

Ut vero *ejuſdem inconſtantiam* notarent, ſedentem eam in *pila* ſculpebant. *idem, eod. lib.*

Capricorni ſignum, quod in multis Auguſti Cæſaris numiſmatis videmus, ſummam, ut Aſtronomi tradunt, ſub ſe natis propendens fœlicitatem, hieroglyphicè nonnunquam ſignificat *ſecundam Fortunam*, ſummamque fœlicitatem. *idem, ibid.*

Lactantius fortunam pictam à veteribus fuiſſe teſtatur cum copia & gubernaculo, tanquam opes tribuat & rerum humanarum teneat regimen. Unde & omnipotens à pleriſque vocata eſt, quod pro arbitrio poſſit divitias commutare, victorias largiri, pauperem ſublevare, & opulentum deprimere.

Pacuvius de ea ſic ait. Fortunam inſanam eſſe, & brutam perhibent Philoſophi, *ſaxique ad inſtar globoſi* prædicant eſſe volubilem. Quia quo ſaxum impulerit ſors, eo cadere fortunam autumant : cæcam ob eam rem vocant, quia nihil cernat, quo ſe applicet : inſanam autem aiunt quia atrox, inſtabiliſque ſit : brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoſcere.

Plutarchus in libello de fortuna Romanorum ait, *umbram eximiæ & antiquæ fortunæ*, cum primis fundamentis ejectam fuiſſe. Primus, inquit, fortunæ delubrum Ancus Martius ſubſtruxit, fortunamque virili nomine dicavit. Propterea fortaſſis, quod in victoria fortiter obtinenda priores ſunt fortunæ partes.

Blondus libro primo, de Rom. Triumphante, ſcribit, apud Nemorenſem lacum

lacum fuisse templum *fortunæ virilis*, ubi Virgines Deæ immolarent. Certum est Tullum regem suos omnes actus fortunæ adscripsisse, cujus beneficio ab ancilla matre, ad regnum fuerat evectus.

Fuit & apud Romanos *fortunæ barbatæ* simulachrum, quæ cultoribus suis malas speciosiùs vestiret: se spernentes malè barbatos, glabrosque redderet.

Fuit & utriusque fortunæ simulachrũ, *bonæ* scilicet *& malæ* ara vetus, inquit *Cic. 3. de Leg.* Fuit in exequiis malæ & execratæ fortunæ.

Plin. l. 36. c. 4. ait; Bonæ fortunæ simulachrum à Praxitele factum, Romæ in Capitolio fuisse, &c.

¶ FABULÆ.

Robustus Bos.

Contemnebat præ se reliquos boves socios suos, unus eximiis viribus præditus, Sed cùm post orationem illi etiam juga & alia onera imposuisset agricola, reversus in stabulum post matutinam ferociam maximam, vesperi placidissimè demisso capite astitit. Fabula indicat, & virtutem negotiosissimam solere esse, & cum fortuna plerumque mutari animos. Inde hæc duo nota sunt:

Χαλεπὰν ἐσθλὸν ἔμμεναι, &c
Τοῖσι γὰρ νόος ἐστὶν ἀμηχανίαν ἀνθρώπων:
Οἷον δὴ ἡμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Id est: ut Cic. vertisse traditur.

Tales sunt hominum mentes, qualis pater ipse
Jupiter auctiferas lustravit lampade terras.

Viatores.

Duo unà faciebant iter, quorum aliter perpetua in cogitatione de victu parando versabatur, alter in bona felicis spes fortunæ alacriter pergebat quò intenderat. Hoc ille mirari, & quærere de socio suo, quæn am res tantam animi tranquillitatem efficeret: nam ego quidem curis & solicitudinibus distringor, dum mecum reputo quam rationem, & quod consilium vitæ degendæ sequar. At ego, inquit ille, jampridem constitui: ideo animus meus quietus est. Quid constituisset interroganti, respondit: fideliter se, quam didicisset artem facere velle, & eventum permittere Deo. Hoc verò ille anxius, ridere, & dicere, se multo, vidisse Deos fretos decipi. Atque ita relapsus ad dubitationes & incertas atque solicitas deliberationes suas, cœpit inter alia percelli metu cæcitatis. Atque Deum immortalem, secum, inquit, quid de se futurum esset, cernendi sensum si fortè amitteres? Inque hac formidine subiit voluntas tentandæ in tali calamitate progressionis: utque antecesserat non longe socium, oculos comprimit arctissimè, & ita per viam cautè & attente vadit spatiumque nescio quam longum clausis oculis conficit, nequè videt in via marsupium cum pecunia, quod alteri cuipiam viatori elapsum esset: Id verò sequens pone socius mox sustulit, & aliquanto etiam postea æquiore animo quàm dudum reliquum itineris confecit.

Fabula non considerationem neque industriam notat, sed anxietatem, & miseriam consiliorum, de qua neque actiones ferè bonæ, & plerumque id existit, cujus aliquem pœniteat, Fortunam autem in rebus humanis posse plurimùm, sensit etiam hujus versiculi author:

Θῖλα τύχης σκλαγμὸν ἢ φρενῶν πίδον

Et cecinit præclarè Tibullus:

Non opibus mentes hominum, curæque levantur.
Nam fortuna sua tempora lege geunt.

Piscatores.

Cùm piscatores diu multúmque defatigati, nil capere potuissent, tædio tandem affecti, perditâ operâ, tristes domum redire parant. Tum de improviso. Thunnus à reliquis piscibus agitatus saltu in navigium illorum se dedit, quo potiti cum præda & lætitia abiere. indicat fabula, sæpenumero fortuna obvenire ea quæ nulla arte ac ratione parari potuerint, secundùm tragicam clausulam.

Prater spem multa Dij efficiunt,
Et spes multos sua frustratur.
Contra explicat insperata Deus.

Comerar. fab. Æsop.

Vide Beatitudo, Casus, Necessitas.

Frater.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FRATER, Græcè ἀδελφὸς, υ, ὁ, & ἀδελφικὸς, ὴ, ὸν, fraternus dicitur. Dicitur autem frater, quasi ferè alter; *secundum Aulum Gellium lib. 13. Noct. Att. & ex sententia P. Nigidij Sallustius in Iugurtha. Quis autem amicior, quàm frater fratri aut quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris.?* Hinc fratria, fratris uxor. Fraterculus diminutivum & fratrueles, duorum fratrum filij.

Fr. Hebr. *Ach*, cognationem habet cum *Achad*, id est, Unus: Dicuntur enim fratres qui sunt unius sanguinis, uteri, animi, religionis. Nam in S. Bibliis hoc nomine intelligitur 1. Natus iisdem parentibus: vel etiam patris aut matris ejusdem filius. 2. Consanguineus fratris vel sororis filius. 3. Homo Israëlita ex una 12. trib. 4. Frater jure religionis seu ejusdem cœlestis benedictionis consors atque particeps in Christo mediatore. 5. Frater jure naturæ, humanitatis, patriæ, vicinitatis, amicus, conterraneus, contribulis, popularis, contubernalis, sodalis, commilito, convictor, familiaris, proximus. 6. Frater est discipulus, 1. Chr. 25. 7. 9. 10. Similis, æqualis, Job. 30. 29. Prov. 18. 9.

Fraternitas, fratrum cœtus & communio, Zach. 11. 14. 1. Petr. 2. 17. & 5. 9. fraternitas diligenda: Rom. 12. 10. Thess. 4, 9. Heb. 13. 1. 1. Pet. 1. 22. & 2. 17. & 3. 8. 2. Petr. 1. Psal. 133. 1.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Frater qui adjuvatur à fratre, quasi civitas firma, & judicium quasi vectes urbium. Proverb. 18.

Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, & insuper eos misericordia liberabit. Proverb. Eccl. 40.

Nunquid non pater unus omnium nostrum? Nunquid non Deus unus creavit nos? Quare ergo despicit unusquisque vestrum suum, violans pactum patrum vestrorum? Mal. 2.

Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est Matth. 12.

Omnes autem vos fratres estis. 23.

Decebat autem eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummati. Hebr. 2.

Per iram homicidij fraternitas deperiit. Sap. cap. 10.

Charitas fraternitatis maneat. Hebr. cap. 13.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit, necessario fratres sunt. *Aug. & hab. 14. quæst. 5. Immolans.*

Ismaël ut separaretur à populo Dei, non obfuit mater ancilla Agar, sed obfuit fraterna discordia, nec profuit potestas uxoris, cujus magis filius erat: quia per ipsius iura coniugalia & in ancilla seminatus erat, & ex ancilla susceptus est. *Aug. lib. 1 de unico baptismo, & habet. dist. 56. can. Ismaël.*

Pro se orare necessitas cogit, pro aliis autem charitas fraternitatis hortatur, dulcior ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat. *Ioan. Chrysost. super Matth. 4.*

Vera fraternitas est, quæ fratrem veneratur devotum, corripit dissolutum, quæ præsenti obsequitur, absentem non rodit, sano applaudit, infirmum non deserit, placatum non provocat, iratum ut maiorem metuit. *Raban. super Matth.*

Hæc est vera fraternitas, quæ nullis casibus sternitur, quam non solùm dissociare vel deserere locorum vel temporum intervalla non prævalent; sed nec mors quidem ipsa divellit. *Idem.*

Hæc est vera & indirupta fraternitas, quæ gemina amicorum perfectione ac virtuce crescit, cuius semel initum fœdus nec desideriorum varietas, nec contentiosa disrumpet contrarietas voluntatum. *In collationibus patrum & Abbatis Ioseph.*

Nihil prodest, si moribus ac proposito diffidentes, una habitatione jungantur, nec obest parili virtute fundatis, per locorum intervalla disjungi. Apud Deum namquè morum cohabitatio, non locorum unitas, fratres habitatione coniungit. Nec potest unquam pacis integritas custodiri, ubi voluntatum diversitas invenitur. Hujus primum fundamentum est, substantiam mundialem in contemptum habere. Iniustum enim atque impium est si post abrenuntiatam mundi, & omnium quæ in eo sunt, vanitatem, pretiosissimæ dilectioni fratris supellex vilissima quæ superfluit præferatur. Secundum est, ut unusquisque ita suas resecet voluntates, ne se sapientem atque consultum esse judicans, suis malit quàm fratris diffinitionibus obedire. Tertium est, ut sciat omnia etiam quæ utilia ac necessaria æstimat, postponenda bono charitatis & pacis. Quartum est, ut credat, ne justis, nec iniustis de causis penitus irascendum. Quintum, ut adversus se iracundiam fratris, etiam sine ratione conceptam eo modo suam curare desideret, sciens æqualiter sibi perniciosam alterius esse tristitiam, ac si adversus alium ipse moveatur, nisi eam quantum in se est, de fratris etiam mente depulerit. *Idem.*

Fratres homines omnes inter sese. *Aug. l. 2. contra Academ.*

Fratrem non tolerans infirmum, non diligit. *Idem sup. Ioan. tra. 31.*

Frater infirmitates fratrum tam corporales quàm spirituales sustinens, est verè fratrum amator. *Bern. sup. Cant. serm.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virg. 1. Æn.

Regna Tyri germanus habebat
Pygmalion scelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medium venit furor. Illé Sichaum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat; securus amorum
Germanæ: factóque diu velavit, & agram
Multa malus simulans vana spe ludit amantem.

Ovid. 1. Met.

Vivitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero: fratrum quoque gratia rara est.

Silvius 16.

Impia circo
Innumero fratres cavea damnante furorem
Pro sceptro armatu interunt: præmia dexteris.
Is genti mos durus erat, patriúmque petebant,
Orbati solium lucus discrimine fratres.

Stat. 11. Theb.

Nondum ille peractis
Manibus ultrices animam servabat in iras,
Vique super stantem, pronamque in pectore sensit.
Erigit occultè ferrum, vitaque labantis
Reliquias tenues odio supplevit & ensem,
Iam latus fratri, frater sub corde reliquit.

Manil. 4.

Ecce patrem nati perimunt, notosque parentes;
Mutuaque armati cœunt in vulnera fratres.

Ovid. 4. Fast.

Hoc celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat.
Sintque celer curæ, dixerat, ista tuæ.
Neve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat, audentem talia dede neci.
Quod Remus ignorans humiles contemnere muros
Cœpit; & his populus dicere tutus erit:
Nec mora transiliit: retro Celer occupat ausum,
Ille premit duram sanguinolentus humum.

Hor. 7. Epod.

Acerba fata Romanos agunt,
Scelusque fraternæ necis:
Vt immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Lucan. 1.

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus ullis
Credita, nec longe fatorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Horat. epist. lib. 7. epist. 3.

At vos
Seu calidus sanguis, seu rerum insciitia vexat,
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus.

¶ Philosophorum Sententiæ.

De piis fratribus, bonisque. Dial. lxxxiii.

Franc. Petrarch. Gav.

Pios fratres habeo. R. Rarum. Nam parentes ferè semper amant, fratres sæpe invident, sæpè despiciunt. Rarúmque ideo fratrum gratiam Nasonis ore veritas clamat, ubi & fratrum, & filiorum & omnium pene nisi parentum notatur impietas. G. Fratres mihi sunt optimi. R. Miror planè, bonos esse sat est, sæpè enim mali sunt, aliquando & pessimi, eoq; peiores hostibus, quo minus contra domesticas insidias est cautela. Quantus autem sit amor fratrum ne latentes eruam, neu præsentes lædam, sanis notissima patria Mycenei, Thebanique fratres, ac Romani indicant, quæ quidem infamia cur unius urbis potiùs, quàm totius orbis sit, non video. Primos mundi fratres aspice. Alter alterius oppetiit manu, nec dum relatu horridum scelus audis. Siquidem Phraates Rex Parthorum, cuius supra mentio est habita, præter paricidia in patrẽ simul ac filium admissa, xxx. insuper proprios fratres trucidasse legitur, non veritus tanto ac tali sanguine & regnum malè partum stabilire, & metum omnẽ invisi consortis extinguere. G. Fratres boni sunt. R. Nondũ puto patrimonium divisistis, tunc erumpet iniquitas. Igne aurum, auro animus probari solet, magna sæpè quæ videtur pax, pauxillum auri si adhibeas, lis erit. G. Pij sunt fratres. R. Cœlibatus forsan tuus aut orbitas illos tibi conciliat; Coniugio detegentur uno, sed prole melius, spe successionis amissa, quæ impatientissimos quoque multa pati docuit. G. Amantissimos mei fratres habeo. R. Debet id quidem ita esse, nisi livor obstet, aut timor, aut cupiditas, & habendi sitis, divini omnis humaniq; juris dum expleri studet immemor. Inter parentes enim filiosque quãtumlibet sit amoris conversatio, tamen dispares, diversique mores sunt filij, & si cito patres videant, sero agnoscunt. Patres & si filios statim ament, sero illos sæpè etiam in senectute suscipiunt. Fratres antequam nascantur, & postquam nati sunt in eodem domicilio eisdemque incunabulis ævo pares versantur, ac moribus licet in lucem editi se vicissim cernunt uno cibo aliti, iisdemque parentibus, iisdemque sociis, iisdemque ludis, iisdémque scholis, iisdémque præceptoribus ac nutritoribus assuefacti pariter pubescunt, pariter adolescunt. Vndique paritas, multisque & validis nexibus junctus amor, nisi adventitiæ solvant causæ, duræque mentis asperitas frangat, quod commune est adeo, ut nesciam an fraterno ullus amor maior esse debeat, an ullum odium maius sit, an indignatio ulla profundior. Tam turbida semper æqualitas, tàm pacis impatiens mens humana. G. Æquos piosque fratres habeo. R. Serva illos æquitate mutuâ ac pietate. Delicatissima res est amor, serva illum, difficilè quæritur, facilè perditur. G. Sed sorores habeo bonas. R. Grave pondus, sed jucundum ac ferè adolescentum primus labor, quo se effecti sui juris exerceant, unde primam pietatis atque indolis famam quærãt. G. Bonas habeo sorores. R. Cura ut illæ bonum fratrem habeant, neque superstitem & si communis pater obierit orbitatem non sentiant. G. Pulcherrimæ sunt sorores. R. Custos rei labilis vigilantibus oculis dolos cave, circumfusa te porcorum cohors excitet, difficilis est unius formæ custodia, quid multarum erit? tanto exactiorem pudicitiæ quam ami curam esse debeat, quanto & pretiosior & recuperabilior illa est. Sanè virgineam castitatem nulla arte melius quàm maturo coniugio præservabis. Formosæ mihi sorores domi sunt. R. Ne diutius tibi sint provide, multas aptiùs ornabunt domos.

De discordi fratre. Dial. xlv.

Dol.

Habeo discordem fratrem. R. Quid autẽm? ille-ne igitur te concordem habet? unanimitas fraterna quæ unum ex duobus facere debuit, in duo non jam diversa, sed contraria penitúsque pugnantia scissa est. Grave, sed antiquum malum, quod & mundus, & mũdi caput ab initio habuere. Siquidem vetus urbis Romæ, sed vetustior orbis infamia est fraterno sanguine maduisse, tu quod in singulis paribus fratrum vides, & altero quin etiam adhuc solo in uno tot millium quid stupeas non habes. D. Est mihi discors domi frater. R. An & hoc miraris esse magna in domo quod in ipsis materni uteri fuit angustiis, ubi olim, &, si majoris myster. j velamentum esset, certè non discordes tantùm fratres legimus sed bellantes. Etne igitur novum, si armati faciunt, quod non nati solent. D. Nulla mihi apud fratrẽ gratia est. R. Multo priùs hoc in scholis edoctus, quàm domi expertus esse debueras: prævisa verò nec queri mur, nec miramur. D. Odiosum fratrẽ habeo ac discordem. R. Ut fermè nullus amor æquior fraterno, sic nullum ubi inceperit iniquius odium, nulla acrior invidia. Sic paritas incitat animos atque incendit cum cedendi pudor, & amor excellentiæ ardentior, quæ incunabulorum recordatio, & quæcunq; benevolentia paritura viderentur, ubi semel à recto calle deflexum est odium & contẽptum pariunt: hùc naturæ rebellantis ardor animi optimè quidem pro obsequio atq; humanitate placabitur. Vix est enim tam immite ullum, támque asperum ingenium, quod non tãdem molliat vera, ac jugis humilitas verborum, & rerum omnium & levis non ficta retractatio. Sin id ferũ atque invalidum deprehẽdas, seu forte huc tu cogere tuum ipse animum non potes, quo honestè quidẽ atque utiliter cogetur. Tunc antequam in perniciem res erumpat, ultimo remedio utendum erit. Extirpanda mali radix, & discordiarum mater propellenda communio. In quo ita te facilem præbebis, ut quantum juri tuo demptum, tantùm virtuti famæque additum invenias. Impiæ ac superbæ cupiditatis aculei nulla re melius quàm pia & miti liberalitate franguntur. Bonum aurum, quo pax domus & charitas fraterna redimitur. Vetus valdè, nec verum minus est verbum, Magnam discordiarum bellorúmque materiam duo hæc esse pronomina, *meum, & tuum*, quæ si de vita hominum tollerentur, haud dubiè tranquilliùs viveretur.

De amisso fratre. Dial. li.

Dol.

Fratrem perdidi. R. Nondum audio propter quod valdè lugeas, fieri potest enim ut & fratrem, & domesticum simul hostem amiseris. En jactura! Rem malam boni nominis perdidisse. D. Fratrem perdidi. R. Perdidisti forsitan, qui te perditum optabat, quique rebus obstabat tuis, multis quidem magnæ laudis aditum fraternus obstruxit livor. D. Amisi fratrẽ. R. Filiorum fortassis ætatulæ (quod sæpe vidimus) grave jugũ, vitæ tuæ æmulum, gloriæ obicem, id quod constat, patrimonij participẽ amisisti. Fratre impio nullus hostis inferior. D. Vt amisi piũ & benevolum. R. Sed mortalem. Non tutela corporis est virtus, verum animi ornamentũ, illi gloriam immortalem præstat, corpusculũ mortis imperio non eximit, imo quidem sæpè illud tempus in mortem trudit: quod si naturæ suæ linquitur, æquè boni pereunt, malique, quin & vulgo imbecilles bonos & vivaces malos cernimus, immortalẽ nullum. D. Bonum, & glorioſum fratrem perdidi. R. Si frater periit, superstes est gloria, virtus, anima, præter quas humana omnia pari mors turbine propellit ac dissipat. Has tu igitur seu totidem filios fratris amplectere, atque his bonis immortalibus mortalia dãna cõpensa, quod si filij supersunt, alij vera illos tuos pietas facit. D. Amisi germanum optimum. R. Avidè illo uti debueras, id si lentiùs egisti, non mortis iniuria, sed segnities tua est. Illa jus suum exercuit, tuum neglexisti. D. mors me lusit, non putabã tam cito moriturũ eũ. R. Omnia quæ nolentibus accidunt, cito fieri videntur, quæ optantibus autem sero. D. Vix illum mori posse credebam. R. Cuncta sibi vehementissimus amor indulget, nilque sibi nõ spondet, amarosque cogitatus, & quidquid est gustui adversum vitat ac refugit, unde & qui amant penè sibi æternas delicias fingũt: tu si fratrem natũ noveras, & mortalem nosse debueras, & idcirco si provisam mortem. Inopinũ velut aliquid doles, lõgè erras, si improvisa autem fuit, errasti. D. Sciebam mortalem, sed de morte non cogitabam. R. Inconsultè, sed hæc dissimulatio vestra est. Vix unquam mori creditis mortales, cum & contingens mori semper & aliquando etiam sit necesse. Imo verò etsi non mori, nũquã mori autẽ semper vestræ lex immobilis sit naturæ. Sed vos assiduè morientes, sensum à præsentibus, animum à fine divertitis, vulgare malũ: quod quid est aliud, quàm ultro oculos claudere, ne radios solis aspiciant tanquam luci, ut oculis damnum sit illam non videre; nec minus clarum; quod non videas, nec minùs verũ esse, quod nescias; Quis tam cæcus, ut non videat; quis tam hebes, ut nesciat? Veritati rerum nihil detrahit sensuum aut intellectus infirmitas. Vos quidem neque infirmi, neque obtusi, sed quod excusatione careat dissimulatores eximij, & ad fallendum vosmetipsos ingeniosissimi, qui tanto studio inutilia ditis, necessaria nescire nitimini, nequicquam tamen; clausis namq; sese oculis ingerunt, & nesciendi avidum ingenium irrũpunt. & obliviscendi cupidam memoriam interpellant, & multa in dies fert vita hominũ, quæ vos cogitare adigant, quod nolletis, quæve dissimulationes vestras, aut propriis, aut externis excitent argumẽtis, sed ad plenum fateor. Figmẽta mortalium sola mors discutit. D. & mortalẽ & moriturum fratrem scivi, mortuũm tamen fleo. R. Magna pars humanorum actuum superfluit, quid fles mortuum? Aut quid illi? quid tibi, quidve alij, tuis hic fletus prodest? Ut sit malum mors, quod docti negant, quod nemo negaverit, mali irreparabilis est fletus inutilis: Et certè si quid præter animi vitium dici miserum decet, si quid penitùs in rebus est flebile, flendum potiùs dum impendet, quàm dum transiit, quod Regem profecto illum non latebat, cuius paulo ante meminimus. D. Optimi fratris morte afficior. R. Nullus affectus intentior quàm paternus, quamobrem ut quæ de morte filij dicta sunt, fratris ad interitum transfer, & quæ utrobique dici solent, amicorum etiam in morte profuerint, quæ jactura par summis est ferenda, tamen ut reliqua uno animi robore toleranda sunt omnia quæ videntur gravia, & (sic creditur) oppressura sunt. D. Amantissimum fratrem amisi. R. Invisum amisisse peius fuerat, illius enim amor, huius autem ipsa quoque memoria, dulcis est D Gratissimum ipsis ab incũnabulis vitæ comitem perdidi, solus sum R. Non est solus cum quo virtus & honestas habitant, inter quas affixam præcordiis fratris imaginem esse, nec mors ipsa vetuerit. Sic nec frater tuus perditus, nec tu solus.

Fratres si longè ætatibus diversi sunt, non ampliùs fraterna inter ipsos amicitia. *Arist. Ethic. cap.* 10.

Fratrum amicitia sodalitiæ est similis. *Idem ibid.*

Fratrum contentiones & iræ sunt acerbissimæ, & qui se nimium amant, hi se nimium oderunt. *Idem Polit. 7. c. 7.*

Fratris

Fratris officium est erga fratrem ceu fere alterum affici. *Cic. in Epist. lib. 3. cap. 7.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes, fratres concordes omni parietate dicebat esse fortiores. *Laërt. lib. 6. cap. 1.*

Isocrates dicebat, non dicere fratres, ut lances in statera, altero humiliato alterum extolli. *Antonin. & Maxim. serm. de amore fraterno.*

Socrates, eos qui fratribus præteritis alios sibi amicos acquirunt, iis, similes esse dicebat qui relicto suo agro alienum colunt. *Stob. serm. 82.*

Plutarchus dicebat, nullam esse fratris amissi recuperationem, ut neque manus ablatæ. *Anton. serm. de amore ac odio in fratres.*

Idem, Musas dicebat nominatas quasi ὁμοῦ ἄειν, id est, simul degentes, propter sororiam animorum conjunctionem. *Stob. serm. 82.*

Euclides Socratic cum fratrem dicentem audivisset, Dispeream, nisi te ultus fuero: Respondit, Et ego, nisi ut nos ames tibi persuaserim. *Plut. lib. de frat. amore.*

Sotion, Fratrem amantem & pauperem dici præstat, inquit, quam, fratrem osorem & divitem. *Stob. serm. 82.*

Idem, fratri in fratrem insurgenti; dicebat, Canem tibi infensum mitigare conaris, ut fiat benignior: erga fratrem vero idem non facies? *Eod. serm.*

Aristippus ad fratrem reconciliatum dixit, Memineris te dissensionis, me reconciliationis fuisse authorem. *ibid.*

Intaphernis uxor, Dario permittente ut unum ex suis eligeret, cuius vitam sibi donari vellet, fratrem elegit. Demirante Rege, causamque scisciante: Alius, inquit, maritus, alij liberi, si Deus volet, possunt contingere: alium fratrem parentibus vita defunctis, non est quod sperem. *Eras. 6. apoph.*

Eumenes, insidiis petitus à Perseo, credebatur extinctus. Is rumor cum Pergamum esset perlatus, Attalus ejus frater imposito sibi diademate, ductaque fratris uxore, regnum occupavit. Cæterum cum audisset illum vivum, ut solebat profectus est illi obviam, unà cum satellitibus, hastam gestans. Eumenes autem amanter illum amplexus, dixit in aurem, Ne festines ducere priusquam me mortuum videris: nec præterea per omnem vitam, ullam offensi animi significationem vel dicto vel facto dedit: quin etiam moriens, fratri & uxorem & regnum relinquit. Cujus animi memor Attalus, cum multos ex se liberos haberet, nullum tamen regno educavit: sed Eumenis filio posteaquam adolevisset, adhuc vivens, principatum tradidit. *Plut. in regum apoph.*

Antiochus cognomento Accipiter, cum fratre Seleuco pro regno bellum gerebat. At ubi Seleucus à Galatis victus, nusquam appareret, sed interfectus in prælio crederetur, deposita Antiochus purpura, pullam vestem induit: rursus paulo post cum audisset illum esse incolumem, pro læto nuntio Diis immolavit, fecitque ut civitates ipsi subditæ coronas gestarent. Solent fratrum iræ, si quando inciderint, esse acerrimæ: solet regni cupiditas nihil impium aut nefarium ducere. At hic ea moderatione regnum ambiit, ut fratrem vellet incolumem. *Plut. in regum apoph.*

Cyrus maior, Qui ex eodem semine sunt orti, & nutriti ab eadem matre, & in eadem domo adoleverunt, ab eisdem parentibus amati, eandem matrem, eundemque patrem appellant, quomodo hi non sint omnium inter se conjunctissimi? Nolite igitur bona, per quæ deducuntur fratres ad conjunctionem inania unquam facere: sed his continuò superstruite alia amicitiæ opera, & ita semper insuperabilis vobis invicem futura amicitia vestra est. Qui fratri providet, seipsum curat, &c. *Xenophon. lib. 8. de instit. Cyr.*

Caracalla. Bassianus præfectus suadebat Caracallæ, ut ad mitigandam invidiam parricidij, fratrem Geram appellaret Divum: Sit, inquit, Divus; dum non sit vivus. Et sic fratrem in Divos retulit. Atque ita regnandi cupiditas nescit jura pietatis. *Ex Ælio Spartiano.*

¶ Similitudines.

Hieroclis, sicut oculi manusque, si animæ & mentis per se compotes fierent, reliquas partes omni studio curarent, propter intercedentem ipsis communionem: quoniam ne ipsæ quidem functionem suam recte administrare possunt, citra præsentiam aliarum partium: Ita nobis etiam qui homines sumus & animam nos habere fatemur, omnibus viribus annitendum est, ut fratribus decenter utamur. Magis enim, quam partes corporis ad auxilium mutuum fratres compositi esse videntur. In libro de fraterno amore. *Meminit & Stob. serm. 82.*

Plutarchi. Ex eadem materia prima nata sunt elementa inter se diversissima, pugnantissimaque. Sic aliquoties ex iisdem parentibus nascuntur fratres ingeniis dissimillimis. *In Moral.*

Vt in digitis etiam qui scribere, aut canere nesciunt; tamen unà cum illis moventur, & obsequuntur: Sic fratres fratribus magistratum administrantibus abesse convenit. *In Moral.*

Vt in Bilance altera insurgente, altera cedit ac deprimitur: Ita frater evecto ad majora fratri cedere debet, submittens sese, non repugnans. *In Moral.*

Vt in numeris minores additi majoribus eos multiplicant, & vicissim multiplicantur ipsi: Sic frater observiens fratri evecto ad honores, & auget illius dignitatem, & vicissim ornatur illius splendore. *In Moral.*

Fraus.

¶ Definitio et etymolog.

Fraus Græcè ἀπάτη, ης, & ἀπατηλὸς, ὴ, ὸ, fraudulosus & fallax dicitur. Est autem fraus executio injustitiæ in factis. *Secund. B. Thom. secunda secundæ, q. 55. art. 5.*

Fraus non potest esse sine dolo, sed bene dolus sine fraude, ideo fraudi inest dolus, sicut species generi. *ex B. Thom.*

Fraus dicitur à ferendo, & est deceptio, quæ alicui infertur. Fraus pro periculo quandoque ponitur. *Virg. Quis Deus in fraudem, quo Dira potentia nostra Egit.* Inde fraudo, as, & fraudor passivum, & defraudo, quod est fructum minuo, vel per fraudem aliquid decerpo. *Terent. Suum defraudans genium compar sit miser.*

Hebr. *Ramah* verbum, sign. præcipitavit, levando projecit eum impetu quodam defraudavit aliquem. Inde *Mirmath* nomen, fraus impostura, Psal. 5. 7. & 10. 7. 1. & 24. 4. & 32. 2. & 34. 4. *Nechel*, item, id est, fraus, à verbo *Nachal*, fraudulentus fuit, struxit fraudes, insidiatus est fraudulenter. Ab *Aschâk* verbo, id est fraudulentis verbis decepit aliquem, fraude & calumnia oppressit; derivatur *Hoschek*, fraus & calumnia, *Levitic. 5. 4.* Opes collectæ malis artibus, nempe fraudibus, & sycophanticis dolis appellantur *Mahaschakoth*, Prov. 28. 16. Isai. 33 15. Convenit verbum *Haschak*, cum alio, nempe *Hikkesch*, pervenit, & *Hissek* litigavit, calumniavit. Litis enim soror & comes, fraus & perversitas dicenda videtur.

¶ Loci Biblici.

Fraus damnatur, Levit. 19. 12 Psal. 101 5. Ierem. 5. 26. & 6, 13. Marc. 10. 19. 1. Cor. 6. 8. 1. Pet. 2. 1. *fraus ferenda, non inferenda.*

Fraudulentorum merces, Proverb. 28. 8 Fraudulenti non salvabuntur. 1. Cor. 6. 9.

¶ Patrum Sententiæ.

Iudas ab Apostolatus fastigio in proditionis tartarum labitur, nec familiaritate communi, nec intinctione bucellæ, nec obsequij gratia frangitur, ne hominem tradat, quem filium Dei noverat. *Hyeronym. in epist. ad Rusticum Monachum.*

Instrumento pacis mortem irrogat, servus dominum, discipulus magistrum sic prodit, quasi, inquit, per instrumentum pacis perimis ipsam pacem, de osculo machinaris ipsam proditionem. *Ambr. super illud Mat. 26. Et osculi. est eum.*

Duo timenda sunt in bonis operibus, desidia videlicet & fraus. *Greg. super illud Iob. c. 9 Verebar omnia opera mea.*

Sciendum quoque est, quod tribus modis fraus ipsa committitur, quia per hanc proculdubiò aut tacita cordis humani gratia, aut favoris aura, aut res quælibet exterior desideratur. *Idem l. 9. Moral.*

Solus in Dei opere fraudem non facit: qui cum ad studia bonæ actionis invigilat, nec ad corporalis rei præmia, nec ad laudis verba, nec ad humani judicij gratiam anhelat. *Idem.*

Dolosus adversarius ferire simul nititur, & apertè sæviens, & insidiosè latens, ut dum occulta sagitta metuitur, minùs ante faciem hasta timeatur, vel dum ante faciem hastæ resistitur, nequaquam ex occulto veniens sagitta timeatur. *Idem.*

Quacunque arte verborum quis inter, Deus tamen, qui conscientiæ testis, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, quia & nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. *Isidor. Sententiar l. 2. & hab. 22. q 5. can. Quacunque.*

Dolus est, cùm aliud agitur, & aliud simulatur. Callidus est qui exitum virtutis dolo ac fraude imitatur. *Isidor. de Synonymis.*

Dolus est, cùm aliud quis linguâ loquitur, aliud volutat in corde: quod crimen, nescio, si vel nudos quosque & electos relinquat: sed puto quod alius plus, alius minus, nemo, tamen sit ab hoc perfectè liber, nisi ille de quo dicitur, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. *Orig. super epist. ad Rom. lib. 4.*

Diuturna fraudatio studiorum est nutrix, suspicionum fomes, impatientiæ fax, noverca amoris, desperationis mater. *Bern. super Cant.*

Insperatum bonum est, si is ad quem deceptionis pertinet periculum, sibi gratiæ procuret augmentum. Ius enim exigit, sagittas fraudis redire in dolosum verticem sagittantis. *Cassiod. l. 5. epist.*

Fallacia est, per quam moribus deceptoriis veritas palliata, vel odium alterius, vel proprium commodum intendit. *Aug. de diffinitionibus.*

Sunt qui seducunt per Philosophiam, magno, blando, & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. *Aug. lib. 3. Confess.*

¶ Poetarum Sententiæ.

Virg. lib. 6. Æneid. loquens de inferno.

Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatúsve parens, & fraus innexa clienti,
Aut qui divitiis soli incubuere repertis.
Nec partem posuere suis, quæ maxima est.

Ovid. de arte Amandi lib. 1.

Tuta frequensque via est, per amici fallere nomen
Tuta frequensque licet sit via, crimen habet.

Idem lib. 1.

Reddite depositum, pietas sua fœdera servet.
Fraus absit, vacuas cadu habere manus.

Catullus.

Nec facta impia fallacium hominum cælicolis placent.

Ovid. 2. Fast.

Sic iterùm, sic sæpe cadunt, ubi vincere apertè
Non datur, insidias armaque tecta parant.

Ovid. lib. 3. de Art.

Iudice me fraus est concessa repellere fraudem.
Armaque in armatos sumere jura sinunt.

Iul. Cæs. Scalig. Epidon lib. 1.

Picti insidias pectoris, osque subaratum.
Recti reminiscens opifex abominatur.

Eod. lib.

Est vita sui transfuga qua fugit quietem,
Plus quàm illa sui transfuga, qua fugit laborem.

Quidnam

Quidnam illa? dolis, crimine, si qua emit dolorem.
Lib. 3.

Illò, unde venit, sæpe revertitur, dolosa
Fraus, exitio auctoris atrox nobilitatur.
Vidus Pibracius in Tetrastichis. 40. Terr.

Minurrientium alitum, quas occupat,
Simulare cantum discit auceps callidus:
Sic mos & iste est improbo, ut fallat sciens,
Catis bonorum abutior sententiis.
Idem, Terr. 51.

Scelus occuliisse proprium, immensus labor,
Idemque inanis irritusque: quidlibet
Patres, at ipsum non potes te fallere:
Nam se latere nullus unquam visus est.
Cyriacus Lugdun.

Vallo pudoris omne sepiit malum
Natura quisquis corde concipit nefas
Latere quærit, lucis evitat jubar,
Deprehensus horret, æstuat, pallet, tremit,
Adscribit astris impetum mentis malæ:
Sed more pravo: non enim culpæ reos
Fati potestas sed maligna fraus facit.
A Patre lucis omne cœlitus venit,
Donum bonumque: fœda criminum lues,
Noxaque origo, cordis è sinu scatet.
Monostica ex variis.

Fraus quid sit, haud sciunt, qui aurum nesciunt.
Fraudem occulit potentis adulatio.
Fraude fas uti quacumque, ubi belli facta indictio est.
Fraus est accipere, quod non possis reddere.
Fraudem justam non aversatur Deus.
Fraus, cauta quamvis tandem, seipsa detegit.
Fraudi patet cuilibet ferocia.
Fraus utique est quod debetur nolle reddere.
Fraudes struunt virtute qui sunt impares.
Fidem arguit dolumque clandestinitas
Fraudis atque insidiarum & perfidiæ sunt plena omnia.

¶ Sent. Hist. et Philosophicæ.

Turpius est his qui imperia tenent insidiari honesto prætextu, quàm infida malevolentia uti. Nàm violentia videtur aliquid juris habere, propter potentiam à fortuna datam: sed fraus tantùm ab injustitia oritur. *Thucyd. lib. 4.*

Qui nihil metuit, & nihil suspicatur, nullam ille fraudi ansam præbet: sicut & in lucta qui se nunquam movet, nullum ad sternendum colluctanti momentum dat. *Plut. in Agesilao.*

Fraus fidem in parvis sibi præstruit, ut cùm operæ prætium sit cum mercede magna fallat. *Livius Decad. 3. l. 8.*

Occultum & insidiosum malum perfidia, cujus efficacissimæ vires sunt, mentiri & fallere. Fructus in aliquo amisso scelere consistit: qui mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudet. *Val. Max. l. 9.*

Sunt homines qui rationem bono consilio à Diis immortalibus datam, in fraudem malitiamque convertunt. *Cic. 3. de nat. Deorum.*

Malitia est versutia & fallax ratio notendi. *Cicero lib. 3. de natura Deorum.*

Cum duobus modis fiat injuria, aut vi, aut fraude: Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur, utrumque verò ab homine alienissimum. Totius autem injustitiæ nulla est capitalior, quam eorum qui cum maximè fallunt, id agunt, ut boni videantur. *Idem, de offic. lib. 1.*

Maxima culpa est in eo, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. *Cic. de amicitia.*

Magis amicorum invidiam, quam inimicorum insidias cavere debemus. Illud enim apertum, hoc celatum est malum, nocendique fraus, quæ non speratur, potentior est. *Laërt. Diog. de vita & moribus Philosoph.*

In animis hominum multæ sunt latebræ, & multi recessus. *Cicero pro Milo.*

Multis simulationum involucris regitur, & quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura, frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur. *Idem, ad Q. Fratrem.*

Temere affirmare de altero, est periculosum, propter occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas. *Ad Brut.*

Fraus est accipere quod non possis reddere. Repelli se homines faciliùs quam decipi ferunt. *Seneca in Proverbiis.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi, sicut fori est proprium, ut illic omnia venundentur & emantur, & invicem se circumveniant ementes: Sic in hoc mundo omnes vendendo & emendo vivunt, & invicem sibi fraudem facientes vitam suam sustentant. *In cap. 20. Matth.*

Venena non dantur nisi melle circumlita, & vitia non decipiunt, nisi sub specie umbraque virtutum. *Ambr. lib. de Virg.*

¶ Adagia.

Κύκλῳ ἀφείλκειν.

Qui arte circumagit quempiam, ut quum se putet aliquid egisse nihil egerit, aut in idem recidat, unde volebat extricari, κύκλῳ ἀφείλκειν *dicitur.*

Vallus vitem decepit. ἡ κάρφις τὸν ἄμπελον ἐξαπάτησεν. *Aristophan.*

Ubi quispiam ab eo fallitur, aut luditur, & quo pendebat, cujusque fide nitebatur.

Canis mendico, κύων τῷ πτωχῷ βοηθῶν.

Ubi quis nobis adversatur, & diversis studet partibus is, cujus auxiliis nitebamur.

¶ Exempla Biblica.

Fraudis exempla: Cain, Gen. 4. v. 8. Jacob. 27. v. 18. 19. 20. & 30. 31. 32. 33. Thamar. 38. v. 13. 14. Obstetrix, v. 27. 28. Gabaonitæ, Jos. 9. v. 4. 22. 23. Ananias & Saphira, Act. 5.

¶ Exempla Profana.

Amator quidam *Clodiam P. clodij* sororem decepit, æreis quadrantibus loco argenteorum in loculos ejus immissis. Unde postea Quadrantula dicta fuit. *Plut. in Cicerone.*

Sergius Galba observavit ante omnes Liviam Augustam, cujus & vivæ gratia plurimum valuit, ejusque opera ex palatio processit ad consulatum & mortuæ testamento pene ditatus esset, ni fraude Tiberij fuisset impeditus. *Cuspin.*

Pericles Athenienfibus proclamavit, incolumes futuros hostes, si deponerent ferrum, eisque obsecutos conditionibus universos, qui in singulis ferreas fibulas habuissent, interfici jussit. *Frontinus l. 4. c. 7.*

Oppugnabat *Furius Camillus* Phaliscos, trahebatúrque bellum cum oppidanorum virtute, tum loci natura, quæ erat munitissima: interea Ludimagister per speciem deambulationis traxit principium filios ad Romana castra, ipsi duci gratificaturus, attulit secum proditor certam spem victoriæ: nulli dubium erat quin parentes charitate filiorum, suis authores essent civibus deditionis faciundæ: sed tantum abfuit, ut Romanus eo modo vincere voluerit, ut proditorem adversatus qui id persuasum habuisset, Romanos dolo & astu potius, quam virtute bellire, vinctum nudatumque terga adolescentibus dederit, in urbem verberibus agendum, movit Romani ducis virtus Phaliscos, & qui nuper omnia pati maluissent, quam assidentibus cedere, voluntaria deditione cessere. *Sabell. lib. 10.*

¶ Emblema.

In fraudulentos.

Alciali Emblema XLIX.

Parva lacerta, atris stellatus corpora guttis
Stellio, qui latebras, & cava busta colit.
Invidiæ, parvique doli fert symbola pictus,
Heu nimium nuribus cognita Zelotypis!
Nam turpi obtegitur faciem lentigine quisquis,
Sit quibus immersus stellio, vina bibat.
Hinc vindicta frequens decepta pollice vino,
Quam forma amisso flore relinquit amans.
Ant. F. Castroduenensis.

Est urtica suo non injucunda virore,
Vere novo, quando gramina læta vigent?
Ast illam si forte manus contingat inermis,
Incautam feries fraude latente manum.
Sic simulata quibus vafro sub pectore mens est,
Fronte patente placent, fraude latente nocent.

Vespertilio emblema est lenonis fraudulenti. Vide lib. 3. de Collect. hieroglyph. in voce fraudulent.

¶ Fabulæ.

Lupi & Ovis.

Qui evaserat canes saucius lupus cum jaceret in terra sine viribus, à prætereunte ove petiit de præterfluente sibi potum ut afferret: nam ego facile, inquit, tum cibum invenero, Ovis fraude intellecta, si ego potum attulero, inquit, me scilicet pro cibo usurus sis.

Fabula dicitur in veteratores & fraudulentos insidiatores.

De Anu laborante ex oculis.

Laborans anus ex oculis accersit medicum, mercedemque pactam, ut sanitate recepta demum persolveret, convenit. Medicus orsus curationem, quotidie collyrio oculos polluebat, & supinam in lectulo cùm injunxisset, in tenebris jacentem relinquebat, asportans ipse secum quicquid forte reperisset supellectilis, sive vasculum seu vestimentum mulieris. Quæ cum animadverteret se spoliari, & jam recuperato visu cerneret vacuam relictam domum sibi, postquam accessit medicus, mercedem postulans promissam, nam & esse illam sanam, & se judicium nullorum, quibus notus fuisset morbus ipsius, defugere aiebat: Non est ita, inquit, medice. Nam priusquam tuæ artis fortunam subirem, conspicabar passim copiosam domi meæ supellectilem: Nunc verò sana, ut ais, nihil prorsus video.

Significatur hac fabula, improbos & veteratores ipsos nonnunquam suis dolis implicari ac lædi.

Frugalitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FRugalitas, Græcè σώφρων, ἐγκρατὴς, εὔκρης Θ. Et ἡ σωφροσύνη, λιτότης εὐτελεία, frugalitas dicitur. Est autem frugalitas virtus, quæ motus animi regit & sedat, moderatamque in omni re novit servare constantiam. Suntque frugi homines, quos Græci χρησίμους dicunt, qui in omni re motus animi moderantur.

Frugalitas. Hebr. *Cochmach; Chacham*, vir sapiens, industrius, prudens, frugi. vide Prov. 1. 2. 7. & 10. 1. Eccl. 2. 14: Idem illis est sapientia, & frugalitas.

Frugalitas virtus est media inter prodigalitatem & avaritiam, cum nec nimis parcè rebus utimur, nec nimis luxuriosè. Est igitur moderata parsimonia cibi & potus. Hinc frugaliter adverbium tēperare modeste. Dicuntur autem hæc omnia à frux nominativo, pro fuge *Varro: frux, legumen,*

legumen, triticum. Hinc frugi indeclinabile nomen. Súntque frugi de quibus supra. Hinc etiam frumentum, quasi frugamentum, & fruor quasi ex usu frugum delectationem capio. Vnde fruitio, de qua infra.

Frugalitas est virtus, quæ res proprias custodit, utiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitatem, luxum, mutuationes, ædificationes: & tamen ubi ratio postulat, expendit quantum opus est, Vicina virtus est liberalitati, & eadem fere habet extrema. Liberalitas avaritiæ & tenacitati: frugalitas profusionibus & prodigalitati magis est opposita Emacitatem fugiendam esse docet Senecæ regula Oeconomica, *Epist.* 91. Emas non quod opus est, sed quod necesse est. Adversus mutationes *Chilo* foribus templi Delphici adscripsit. Æris alieni comes miseria. Quoad ædificiorum insaniam extant græci versiculi, Latinis verbis ita expressi.

Ædificare domos & pascere corpora multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.

Frugalitatis præceptum extat, Ioan. c. 6. vers. 12. à Christo sanctificatum, Colligite fragmenta, ne quid pereat. Fines, & effectus hujus virtutis sunt, 1. ut Deo obediamus, 2. ut nostras facultates conservemus & augeamus. Olim Hesiodus cecinit.

Adde parum parvo, parvo superadde pusillum,
Fiet & hoc magnum, infelix pelletur egestas.

3. Vt ad beneficentiam & sumptus necessarios copiæ suppetant. *Plinius lib. 2. epist. ad. Cal.* Quod cessat ex reditu frugalitate suppletur, ex qua, velut fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ut ne nimia profusione inarescat. Pugnantia sunt, Profusio in pompas inanes, vestes splendidas, inutiles sumptus, ambitiosas ædificiorum moles, convivia nimis lauta: Nimia ex oppositio tenacitas, sordities genij fraudatio: negligentia item & ignavia in rebus propriis custodiendis, & laboribus tempestivis suscipiendis. *Vide Sufficientia.*

¶ LOCI BIBLICI.

Ad frugalitatem exhortatio, *Prov.* 27. 23. & toto hoc Salomonis aureo libro passim item quibuscunque animi & corporis sobrietas commendatur, frugalitatis exempla Patriarchæ, Prophetæ, Christus, Apostoli, Pij omnes & Deum timentes.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Horat. 3. Carm. 16.

Bene est, cui Deus obtulit
Parca quod satis est manu.

Idem 1. Epist. 2.

Quod satis est cui contingit, nil amplius oportet.

Idem 1. Serm. 1.

At qui tantuli eget, quanto est opus, ut neque limo.
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.

Ibidem.

Nescis quo valeat nummus, quem prebeat usum?
Panis ematur, olus vini sextarius: Adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis,

Sen. Thyest.

O *quantum bonum est,*
Obstare nulli, carpere securas dapes!
Humi iacentem scelera non intrant casam,
Tutúsque mensa carpitur angusta cibus.

Iuvenalis 14.

Vivite contentis casulis, & collibus illis,
O pueri. Marsus dicebat, & Hernicus olim.
Vestinúsque senex panem quaramus aratro.
Qui satis est mensis.

Persius 3.

Rure paterno.

Est tibi far modicum, purum, & sine labe salinum
Quid metuas? cultrixque fori secura patella,
Hoc satis.

Plaut. Rud.

Quidquid est domi, id sat est habendum.

Claud. 1. Ruff.

Contentus honesto.

Fabricius parvo, spernebat munera Regum,
Sudabátque gravi Consul Serranus aratro,
Et casa pugnaces Curios angusta tenebat.
Hac mihi paupertas angustior, hac mihi tecta
Culminibus maiora tuis: tibi quærit inanes
Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas
Terra dapes; rapiunt Tyrios tibi vellera succos,
Et picturata saturamur murice vestes.
Hic radiant flores, prati viva voluptas
Ingenio variata suo, fulgentibus illic
Surgunt strata toris: hic mollis panditur herba,
Sollicitum curis non abruptura soporem.
Turba salutantum latus ibi perstrepit ades:
Hic avium cantus, labentis murmura rivi.
Vivitur exiguo melius, &c.

Iuvenalis 14.

Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto fœlicior hic, qui
Nil cuperet, quam qui totum sibi poscceret orbem.

Ibidem.

Mensura tamen qua.
Sufficiat sensus, si quis me consulat, edam,
In quantum sitis atque fames, & frigora poscunt,
Quantum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortu,

Quantum Socratici ceperunt ante Penates.

Idem 15.

Pythagoras animalibus omnibus abstinuit, qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen
Quid diceret ergo
Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret?

Tibull. 11.

Me mea paupertas vita traducat inerti,
Dum meus assiduo luceat igne focus.

Ibidem.

Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula de facili compositque luto.

Martialis Apophor.

Aretina nimis ne spernito vasa monemus:
Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.

Auson. Epig. 9.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem,
Atque abacum Samio sæpe oneraße luto,
Fercula gemmatu cum poneret horrida vasis,
Et miscret opes pauperiemque simul.
Quærenti causßam respondit: Rex ego qui sum
Siciniæ, figulo sum genitore satus.
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Iuvenalis 10.

Sed nulla aconita bibuntur.
Fictilibus: tunc illa time, cum pocula sumes
Gemmata, & lato Senticum ardebit in auro.

Senec. Thyest.

Venenum in auro bibitur, expertus loquor.

Idem Hipp.

Regios luxus procul.
Est impetus fugisse, sollicito bibent
Auro superbi, quam iuvat nuda manus
Captasse fontem, si celer somnus premit
Secura duro membra versantem toro.

Idem Herc. Oët.

Pectora pauper secura gerit,
Tenet è patula pocula fago.
Sed non trepida tremet, ipsa manu
Carpi faciles, vilésque cibos.
Sed non strictos respicit enses:
Aurea miscet pocula sanguis.

Sophocles,

Ὅσοι φιλοσοφόντες ἐμοχθήσαί τι,
Ἐνταῦθ' ὑπάρχει σῶν βίᾳ γαστρὸς κρατεῖν.
Διδάσκαλος δ' ὅσα ἡ εὐτέλεια σοφῶν
Καὶ τἄριστον δίνεται βουλευμάτων.

Quicunque philosophicis se dedunt laboribus
Addiscunt per vitam compescere ventrem
Videlicet frugalitas est magistra
Sapientium optimorúmque consiliorum.

Gr. Nazianz. in Iambicis.

In ventre pleno Cypris est, non in fame
Subtilem obesus venter haud mentem parit
Ventrem farina, melle vel dulci impleas.
In ventris imo differet prorsus nihil.
Cado effluenti quod iuvat te infundere:
At lurco venter navibus cursum dedit,
Hominésque rabido Marte commisit ferus,
Cunctáque in imum gurgitem labi dapes
Charas guloßis, non dapes, tamen amplius,
Lebete veluti quopiam ex vilissimo.
Quis non probarit dedito quod luxui
Quandóque dixi: quispiam: ne adaugeas
Vincla tua, savam ad belluam magis asperas.
Quale autem illud quod suam carnem alloquens
Stoicus (ut alter alterum) dixit tibi
Quid, misera pellis, debeo, Te ut nutriam?
Abunde panis frustulum est. Potum petis?
Aquam aut acetum dabimus, ut pellas sitim,
At ista fortè non petit, verùm non dapes
Gratas palato, pocula & dulcis meri?
Non ista, restim sed tibi lubens dabo.
Nonne ista longè præferenda luxui
Sardanapali, splendidus qui copiis.
Opum, malóque perditus luxu, gena
Optabat, esse longius gustur sibi,
Vt ne voluptas flueret ipsi tam citò?

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ἐξηλώσαμεν τὴν αὐτάρκειαν, οὐχ ὅπως τοῖς ἐντελέσι καὶ λιτοῖς πάντων χρώμεθα, ἀλλ' ἵνα τὰ ἀναγκαῖα μὴν πρὸς αὐτά.

Commendamus frugalitatem, non quod tanti res vilés, ac minimè sumptuosas faciamus, sed ut hoc pacto animi magnitudinem augeamus. *Apollon.*

Κρατεῖ μὲν οὐχ ὁ ἀπέχων μὴν, ἀλλ' ὁ χρώμενος μὴ, μὴ προσκαίρων ὥσπερ νιφὰς ἢ ἴασις, ἵν' ὁ μὴ χρώμενος, ἀλλ' ὁ μετάγων ὅπου βούλεται.

Moderatur voluptati, non qui penitus abstinet, sed qui hoc modo utitur, ut nec abripiatur cum ipsa. Vt navi, & equo moderatur, haud qui non utitur, sed qui quo libuerit. *Aristip.*

χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει: ὅτι τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐποίησεν εὐπόρισα, τὰ δὲ δυσπόρισα δὲ οὐ ἀναγκαία *Epicurus.*

Gratia est habenda naturæ beatæ, quæ necessaria parabilia fecerit: difficilia autem paratu, non necessaria. *Idem.*

Εἰ βούλει πλούσιον τίνα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προσθῆ, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἄφελε.

Si quem volueris divitem efficere, non est quòd augeas opes, sed minuas cupiditates. *Idem.*

Genitrix virtutum frugalitas. *Iust. in hist. lib.* 3.

Bonæ valetudinis veterum quasi quædam mater erat frugalitas inimica luxuriosis epulis, aliena nimiæ vini abundantiæ, & ab immoderato Veneris usu aversa. *Valer. Max. l.* 2. *c.* 5.

Tantas habet vires frugalitas, ut tot impendiis, tot erogationibus, sola sufficiat. *Plinius Panegyr.*

Saluberrima omnium abstinentia dicitur frugalitas, quam virtutem Pythagoras veluti matrem cæterarum virtutum omnibus ingerebat. Enim verò, sic prudentes putarunt, fragalitate tres virtutes contineri, Fortitudinem, Iustitiam, Prudentiam. Vel sola appellatione quanta sit hujus virtutis excellentia demonstratur. Nam à fruge, qua fruge nihil melius terra procreat, denominatam volunt, quasi sola fruge contentam, nec quicquam amplius desiderantem. Hæc opulentum in mediis opibus, fortè suæ, certè ultimorum majorum paupertatis admonet: Id quod huc pertinet, ut divites facti, & ab exili atque humili in altissimum locum erecti, non semper aurum & gemmas morentur, sed fictilibus cœnare discant; rapis, oluscŭlis, agresti quocunque cibo libenter vesci possint; sæpe abacum Samio luto sibi exornari, sæpe etiam vilia ferecula in ipsis aureis gemmatisque vasis sibi ministrari patiantur; interdum sibi ipsi propria manu è fonte infundant, aut è profluente hauriant, iniqua animi desideria, quicquid est corpori illecebra, ut redundans, comprimant aut resecent; iis omnibus æquo animo carere possint, quibus valetudinis & vitæ detrimenta continentur.

Quidquid constantia, temperantia, continentia, abstinentia docent ac suadent, id omne una frugalitas complectitur. Nec enim hæc minùs quàm illæ, animi appetentis motus regit ac sedat: ut semper sint in potestate rationis. Ergo cæteras temperantiæ appellationes ad nomen frugalitatis, tanquam ad caput, recta referri constat. Hinc homo frugi, hoc est, modico contentus probus & innocens, quemque omnia rectè facere, aiunt. Quo modo contra homo nequam inde dictus est, quòd nequicquam, nihil est. Quisquis morum probitate spectatissimus est, raro justus, prudens, fortis dicitur. Sed si frugalis audit, ipse in omnium se laudum fastigium incidisse existimat: Vsque eò omnis honestas, omnisque sanctitas in una frugalitate posita est, ea cujus affectus describi.

Anacharsis magnus ille sapiens, Hannoni scribens, è tot suis virtutibus nullam commemorat aut describit, nisi unam frugalitatem, hanc ostentat ut certissimum documentum omnium virtutum. Mihi, inquit, amictus est Sythicum tegmen, calceamentum talorum callum, cubile terra, pulpamentum esuries: Lacte, caseo, carnibus vescor. Qua propter tibi licet venire ad me planè quietum. Nec potui sui sedationem animi efficacius commendare, quàm repræsentanda ratione victus tam facilis, támque parabilis.

Simili propemodum ratione & oratione Rex quidam Indicus Apollonium tyraneum rapuit in admirationem sui. Tantum, inquit, vini bibo quantum Soli libo. Quicquid venatione quæsivi, is aliis est pastus, mihi sanè satis est venando corpus exercere. Escæ meæ sunt herbæ vulgares, summæ palmæ earumque fructus & oluscula quæ mihi hortus fluminis illuvione irrigatus abundè suppeditat. Interdum epulæ meæ sunt ab arborum exuviis, quarum cultrices sunt hæ manus.

Priscis heroibus illa celebratissima frugalitas abscribitur, sicuti omnium virtutum absolutio. Certè Nestori, Alcino, Menelao, Telemacho, bubulæ carnes apponuntur? Diis nihil præter ambrosiam & nectar. Non cœnæ Hecales tenuitatem Theseus est aspernatus. Nullum horum, aut his similium fame enectum audimus. Omnes tamen in media rerum abundantia frugalitas servantissimi fuerunt. Mensæ regum Ægyptiorum nihil præter vitulum & anserem inferri solitum.

Tantis regibus his fuit epularum modus, quæ neque farcirent ventrem, neque cerebrum tangerent. Neochabis ac Bocchoris Reges tanquam è præscripto medici, atque adeò ex lege & consuetudine vitæ, non regiæ, sed privatæ rationem instituisse dicuntur. Quicquid ibi apparatus fuit verius mundiciei quàm magnificentiæ affinis fuit; ac quotidianæ necessariæ rei præbitor, non ullius Regij luxus ostentator. Quæ laus tanti apud omnes homines fuit, ut de hac virtute libri extiterint, qualis is, quem Alexis de frugalitate sua forte cõtenta scripsisse dicitur.

Maluerunt Romani eam moribus præsentare, quam de ea ubertim scribere. Cujus rei extant perillustria exempla priscorum hominum. Q. Cincinnati, C. Fabricij, Manlij Curij Dentati, & aliorum. Quisquis apud tales cœnaret, non solum in præsentem, sed in plurimos dies epulari dicebatur, ut Platoni Timotheus Cononis filius dixit. Nimirum in Academiæ Platonis convivio, convivæ ideò lautè & eleganter accipiebantur, quòd cibis non infarciebatur epularum abundantia, sed spectabatur musicæ illa concinnitas, quæ omnis boni moris magistra fuit.

Et verò talia convivia dici poterant communiones studiorum, regula omnis disciplinæ, lautities doctorum sermonum, specimen actionum præclarissimarũ. Ab omni frugalitatis commercio sordes excludimus, squalorem, penulas nescio quas laceras & oleantia centumcula, quibus quædam mendicabula hominum genera amoliri solent; tum escas ostiatim aut vicatim mendicatas, alimenta illorum quos turpis egestas premit, mendicitas circumagit, Frugalitas è copia secernit paucula, è lautitia id quod simplex & necessarium. Aliter hæc virtus non esset temperantiæ filia.

Nec verò frugalitas & splendor, sive magnificentia ac cætera decora opulentitati & potentia sepositа, sunt res insatiabiles. Prudentes frugalitatem & magnificentiam præclarè copulant. Qua laude M. Antonius Philosophus disertim censetur. Nec in cibis tantùm, sed & in iis omnibus quæ pertinent ad cultum, frugalitas frequenter eminet, nimirum ubicumque omnis luxus omnisque nimietas computatur. Hujus generis illud est, quod Romæ, vetusto more, in cœna fictilibus utebantur.

Quo certè exemplo Massinissa rex Lybiæ, cum cœnam fictilibus instruxisset, omnibus convivis utenda dedit argentea. Hanc quoque dicimus fuisse si non frugalitatem; at frugalitatis imitationem, simulationem, ostentationem. Ille quoque Attila, tam ferox & ferus, præsentibus legatis Romanis, lignea supellectile sibi ministrari voluit, quum aliis apponeretur argentea Cui paratui corporis cultus fuit simillimus, vestis videlicet, non preciosa, sed nitida, nihilque quod esset auro lapilliſve distinctat; sed omnia simplicia & militarem in modum adornata. *C. Pasch. lib. de viri. & vitiis, c.* 59.

¶ Apophthegmata.

Crates. Demetrio Phalereo indignatus est, quod ipsi panẽs ac vinum misisset dicens: utinam fontes etiam panes ferrent. Sentiens, Vino nihil opus esse Philosopho: atque hoc ipsum est submolestum, quod panis non æque parabilis esset, ac potus. *Laër. l.* 6. *c.* 5.

Idem. Stilpon Ceij dedit caricam, simúlque proponit quæstiunculam. Cum Cynicus protinus nucem devorasset: Caricam, inquit Stilpo, perdidi: hic Crates, Non Caricam modo, sed & quæstiunculam, cujus illa fuit arrha. Sentiens, se frustra captatum munusculo ad respondendum. *Laërt. l.* 2. *cap.* 12.

Idem Cum in forum incidisset, alios ementes, vendentes alios contemplatus: illi, inquit, quod rem inter se contrariam agunt, se beatos esse judicant: at ego me, quod utriusque tum emendi tum vendendi sim immunis. *Stob. ser.* 1. *de prudentia.*

Socrates dicebat eos qui frugaliter viverent, longè plus habere voluptatis, ac minus cruciatuum, quam si indulgerent genio. *Laërt. l.* 2. *c.* 5.

Idem advocarat divites aliquot ad cœnam, ob id solicita Xantippe, quod apparatus esset perquam exiguus, Bono animo es, inquit, nam si frugi temperatique sunt boni consulent: sin minus, nulla bonis horum cura debet esse. Hoc dilemma meritò nobis excuteret operosam & sumptuosam ambitionem in excipiendis convivis. *Laërt. l.* 2. *c.* 5. *Stob.*

Idem dicere solitus est eum esse Diis simillimum, qui quam pauciſſimis egeret, cum Dij omnino nullius egeant rei: At vulgus divites Diis proximos existimat, quorum deliciis nihil satis est. De his enim dictum est in comœdia Terentiana, quàm vos facillime agitis. Hoc autem Homerus Diis tribuit, quos appellat ῥᾳδίως ἄγουσαν, id est, facillimè viventes. Facillimè autem vivit qui pauciſſimis contentus est. *Laërt. l.* 2.

Idem dicebat, qui suaviter ederet panem, huic non esse opus obsonio? & qui suaviter biberet quemlibet potum, hunc non desiderare poculum, præter id quod adest. Fames enim & sitis optime condit omnia. *Ibid.*

Idem admonere solebat, quod apud alios diceretur edere aut convivari, apud Athenienses dici τῷ ὀχεῖσθαι: qua voce dicebat nos admoveri, eo temperamento sumendum cibum, ut nec corpus nec animus oneretur, huc opinor alludens, quod ὀχεῖσθαι sonet vehi, unde ὄχημα vehiculum, quanquam ὀχὸν dicatur cibus: eóque additum τῷ, ne sarcina justo gravior imponeretur corpori. *Eras. l. apoph.*

Idem Xantippe eum increpante, quod tenuiter se ad amicos accipiendos præpararet, dixit: Si nostri fuerint, nihil curabunt, sin alieni, nos de ipsis nihil curabimus. *Max. serm.* 13.

Idem dicebat quoque optimum condimentum esse famem, quod & optime educaret omnia, & nullius esset impendij. Vnde ipse semper jucunde edebat ac bibebat, quia neutrum faciebat, nisi esuriens ac sitiens, *Laërt.*

Idem dicere solebat, multo in hoc vivere ut ederent & biberent: se autem contra, ob id bibere & edere, ut viveret: quod his rebus non ad voluptatem, sed ad necessitatem uteretur, quandoquidem natura paucis contenta sit. *Eras. l.* 3. *apoph. ex Stob.*

Idem per forum obambulans, cum aspiceret mercium copiam quæ illic vendebantur, ita secum loqui consuevit: Quam multis rebus ego non egeo? ast alij cruciantur animo, ita cogitantes: Quam multa mihi desunt? Sibi gratulabatur, quod juxta naturam vivens ac paucis assuetus aurum, purpuram, gemmas, ebur, aulea, reliquaque divitum delicias, nec cuperet, nec egeret: quas dicere solebat magis necessarias agendis tragœdiis, quam ad usum vitæ. *Laërt. l.* 2.

Idem. Quendam ex amicis conquerentem, quod Athenis omnia magno vænirent (vinum enim Chium mina, purpuram tribus minis constare, mellis heminam quinque drachmis) manu illius prehensa, duxit in forum farinarium. Obolo, inquiens, semisextarius venit, vilis igitur annona est. Hinc ad olearia deducens: duobus, inquit, æreis sextarius, non magno igitur in urbe væneunt omnia. Qui paucis ac necessariis contentus est, sibi facit vilem annonam. *Eras. l.* 3. *apoph. ex Plut.*

Idem. Quondam pro foribus deambulanti contentius usque ad vesperam, cum prætereuntium quispiam dixisset, quid agis Socrates? Obsonium, inquit, mihi comparo in cœnam, de fame sentiens, quam agitatione corporis excitabat. M. Tullius sic explicat. Quo melius cœnem, obsono ambulando famem. *Laërt.*

Idem ad famem ac sitim tolerandam exercuerat sese, post sudorem enim palæstra collectum, cum alij potum vehementer apperunt nunquam bibebat de primo cratere, rogatus quam ob rem id faceret? Ne consuescam, inquit, obsequi affectibus. Interdum enim licet sitias, noxium est bibere, hîc cum ratio suadet abstinentiam, affectus hortatur ut bibas, magis obtemperandum est rationi, *Laërt. l.* 2.

Diogenes

Diogenes, cum aliquando à Cratero Alexandri Magni præfecto ad cœnam invitatus esset, respondit, se malle saltem Athenis lingere, quam apud Craterum oppipara frui mensa. *Laërt. l. 6.*

Idem, quibusdam objicientibus, quod in foro cibum caperet: Quid mirum, inquit, in foro esurio, ratiocinatus à relative oppositis. Si fames non urgeret hominem in foro, fortassis absurdum esset in foro vesci. Sed eodem colore se tueri potuerat, in foro dejiciens alvum, aut urinam reddens. *Laërt. l. 6.*

Idem, Quum aliquando vidisset puerum cava manu bibentem: Hic puer, inquit, me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam mecum circumferam, & eductum è pera poculum ligneum, abjecit; Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis providisse naturam. Quum alterum puerum vidisset vasculo fracto cavo panis excipere lenticulam, abjecit & catinum ligneum, ut supervacaneum. Hæc patiar videri ridicula, modo fateamur, immodicum simplicitatis exemplum in hoc esse utile, ut nos nostri luxus pudeat. *Laërt. l. 6.*

Idem quum in publica via prandaret, multique cingerent illum ob spectaculi novitatem, ac subinde acclamarent, Canis: Imo, inquit, vos potius estis canes, qui prandentem circumstatis, nam id canibus cum primis familiare est. *Laër. l. 6.*

Idem quum primum cœpisset philosophari, ac in dolio, ficco mucidóque pane vescens solus, audiret totam urbem lætitia perstrepentem (erat enim dies festus) sensit animo nonnihil tædij; diúque secum de relinquendo vitæ instituto cogitavit. Sed quum tandem mures videret adrepentes, panisque micas edere, Quid tibi displicet, inquit, ô Diogenes? sat magnificus es, ecce etiam parasitos alis. *Laërt. l. 6.*

Idem, Panem album nactus è pera cibarium ejecit, hunc versum proloquens, Hospes tyrannis, è vita decedito. *Stob. serm.* 15.

Idem, quum in oppiparo convivio videret Platonem nihil attingentem lautitiarum, sed oleis duntaxat vescentem? Quid accidit, inquit, vir sapientissime, utcum ob hujusmodi mensas in Siciliam profectus sis, hîcà paratis abstineas? ad hæc Plato: At hercle Diogenes, & in Sicilia hujusmodi ferè cibo contentus eram. Quid igitur, inquit Diogenes, necesse erat Syracusas navigare? An tum Attica non ferebat oleas? Hoc dictum quidam adscribunt Aristippo. *Laërt. l. 6.*

Timotheus Cononis F. omissis oppiparis cœnis & epulationibus imperatoris, assumptus à Platone ad convivium Academicum, & frugali modicáque cœna exceptus, reversus ad suos dixisse fertur; Qui cum Platone cœnant, etiam postero die bene habent: Vituperavit cœnas splendidas & onerosas, quæ omne sequentis diei gaudium & hilaritatem præscinderent atque præciderent. *Æl. l. 2. de var. hist. & Plut. in Symposiacu.*

Leo Bath. F. interrogatus, quam quis urbem incolens tutus sit? Vbi, inquit, neque plura, neque pauciora inhabitantes possideant. *Plut. in apoph.*

Antisthenes. Quum Diogenes ab Antisthene peteret tunicam, jussit duplicaret pallium, sic eum tunicæ speciem præbiturum: admonens, oportere pauciss imis esse contentum. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Epicurus dicere solebat, ei cui pauca non sufficiunt, nihil omnino satis esse. Item, se paratum esse de fœlicitate etiam cum Iove certare, si aquam & offam haberet. Laudavit frugalitatem his dictis quo animo autem voluptatem laudaverit, ex aliis disces. *Æl. l. 4. de Var. hist. & Stob. serm. 15.*

Isæus, Interrogatus, quis piscis, aut quæ avis esset ad vescendum suavissima? πίπαυμαι, inquit, τἄντα ἀποδάεσθαι: id est, ista curare desij *Philos. in sophistis.*

Apollonius frugalitatem non ideo commendari hominibus dixit, quod tanti res viles ac minimè sumptuosas faciamus: sed ut hoc pacto animi magnitudinem augeamus. *Stob. serm. 15.*

Alcamenes Telecri F. objurgatus à quodam, quòd parce nimirum, ac tam frugaliter viveret, cum tamen amplissimas possideret divitias? Decet, inquit, eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine vivere. *Plut. in Lacon.*

Idem, percontantibus quam ob rem statuisset, ut ad ædium culmen imponendum fabri securi uterentur, ad fores verò addendas sola serra, nec ullo alio instrumento: Vt, inquit, cives mediocritatem servent in omnibus quæ in ædes inferunt, neque quicquam habeant earum rerum quæ apud alios sunt admirationi. Videbatur enim indecorum, si per ostium rude ac civile supellex inferretur exotica, pretio cara arte operosa, id ne fieret, ipsæ quodammodo fores admonebant. Hinc ajunt accidisse, quod Leotychidas, primus apud Lacones rex, cum cœnaret, apud quendam, cernerétque tectum domûs sumptuoso appatatu factum, ac lacunaribus ornatum, rogabat, hospitem, num ligna apud eos quadrata nascerentur, adeo luxum esse putabat, naturam artificio corrumpere. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus. Thasiorum gens ut copia rerum abundabat, præcipuè vini præstantia nobilis, ita deliciis erat addictior, per horum agros cum exercitu proficiscenti Agesilao; Thasij honoris gratia miserunt farinas; anseres, bellaria, liba ex melle condita, & item omnis generis alia maximi pretij tum esculenta. At ille præter farinas nihil accepit: reliqua domum referri jussit ab his qui attulerant, tanquam sibi suisque prorsus inutilia. Cæterum cùm illi precibus & obtestationibus urgerent omnino, ut acciperet xenia, jussit ea inter Helotas distribui: id erat apud Lacedæmonios mancipiorum genus. Ejus facti causam scisciantibus, respondit: non decere qui virtutis ac fortitudinis studio tenerentur, id genus delicias cupediásque recipere, propterea quod istiusmodi res quibus inescatentur ingenio servili nati, oporteret à liberis procul abesse, graviter taxans Thasiorum mores, qui dum voluptatibus servirent, nec ingenuos se præstarent, nec liberos: & sapienter ostendens nihil esse servilius abjectiúsque quam voluptatibus obnoxium vivere. *Plut. in apoph.*

Idem, cum audiret quendam admirari, cur rex cum cæteris Lacedæmoniis tam frugali cibo & vestitu uteretur: Optimam messem metimus, inquit, nempe libertatem. *Plut. in Lacon. apoph.*

Lysandro in Ioniam proficiscenti, hospites quos habebat in Ionia, cum aliis multis etiam bovem & placentam dono miserunt. Qui placentam contemplatus rogabat: quidnam illud cupediarum esset? Cui cum is qui attulerat responderet, ex melle, caseo, aliisque quibusdam confectum esse: Sed hoc, inquit, Lysander dandum est iis qui noverunt. Non enim hic est liberi & ingenui hominis cibus. *Ælian. lib. 3. de varia historia.*

Pausanias, quum Medos vicisset, jussit Persicam cœnam præparatam sibi apponi: in qua quidem cum magnus inesset sumptus, Per Deos (inquit) lucro Persia erat, qui eum tot haberet, ad nostram venerit polentam. *Brus. l. 3. c. 1.*

Epaminondas convivans cum collegis ducibus, in fine convivij bibit acetum. Percontantibus num id conduceret ad sanitatem? Nescio, inquit, illud scio, bonum esse ad hoc, uti quis meminerit domesticæ diætæ, sive domesticorum negotiorum. Sentiens, conducere adversus crapulam, & conferre sobrietati simul indicans, sed domi parcissimo victu agere solitum. *Plut. l. 2. Symposiacon.*

Anonymus. Quidam ingressus diversorum, cauponi dedit obsonium, ut appararet: cum ille posceret caseum & oleum: Quid inquit Lacon? si caseum haberem, jam non egerem obsonio. Caupo caseum & oleum petebat ad condiendum piscem, at Lacon id videns, cui sufficiebat victus simplex supervacuum existimabat cibum cibo miscere, quum alter per se satis esse posset. Quantum absunt ab hujus Laconis animo, qui centum rerum species in unum miscent discum? *Plut. in Lacon.*

Anonym. Quidam Lacon cum duas amygdalas duras duplo vendi conspiceret: Súntne hic, inquit, venales lapides? Quasi nihil interesset inter filicem & amygdalam. Adeo Lacon deliciarum erat rudis, ut nesciret, sub gemino cortice latere nucleum. Et apparet hoc genus arboris non quibuslibet regionibus, fuisse notum, quando Plinius dubitat, an ætate Catonis fuerit in Italia. *Plut. in Lacon.*

Alexander. Quum regina Carum Ada illud haberet studio, ut assiduè mitteret Alexandro obsonia, bellariáque, per talium rerum architectos cocosque magna arte parata? Alexander ait, seipsum habere meliores obsoniorum artifices: ad prandium quidem, nocturnum iter: ad cœnam verò tenue prandium. *Plut. in reg. & in apoph.*

Cyrus rogatus ab hospite, quid ad prandium apparari juberet? Nihil aliud, inquit, quàm panem. Nam spero me prope rivum cœnaturum. Mira frugalitas in rege barbaro, cui panis erat pro obsonio, & sitim aquæ spe deferebat in cœnam. *Refert Ammianus lib. 21.*

Prodicus dicere solebat, optimum condimentum esse ipsum ignem. Sentiens bono stomacho satis esse, obsonium esse coctum, etiamsi nihil accedat deliciarum, *Eras. l. 6. apoph.*

Scipio major. Narrant eum annis quinquaginta quatuor, quibus vixit, nihil vendidisse, nihil emisse, nihil ædificasse, libras autem argenti triginta tres, auri duas in ampla domo reliquisse, quamvis pater minatus est ei. Si plus quam secundum naturam vesceretur, vel ingurgitaret, ipsum condignas pœnas luiturum. Docuit filium vir sapientissimus, frugaliter esse vivendum, cum natura paucis contenta esse soleat, quæ si obsonio obruitur nimio, pœna statim in promptu est, quæ in variis morbis illico sese ostendit, *Stob. serm. 15. & 20.*

Epaminondas. Quum cocus collegis Epaminondæ de impendiis aliquot dierum rationem redderet, non alia de re indignabatur, quam tantum fuisse consumptum olei, demirantibus autem collegis negavit se offendi sumptu, sed molestè ferre tantum olei exceptum intra corpus hominum. Sentiens oleum esse natum foris ungendo corpori, non intus explendo, inunctum reddit corpus firmius, & injuriæ patientius: infusum in viscera, reddit delicatius ac segnius. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Plinij. Templum Ephesiæ Dianæ tutos reddit obæratos à creditoribus: At multo tutius frugalitas & parsimonia præbet asylum. *Lib. 36. cap. 14. Plut. in Moral.*

Thriveri. Quemadmodum ager fimo luxuriatur: Sic animus humanus uberiore vita insolescit, frugaliore verò ac asperiore mitescit. *In apoph.*

¶ Adagia.

Acolo non ficui. Ακόλα τὰ χείνω ὄβῶται.

Proverbium hortatur ad victum tenuem. Nam ἀκόλαν *Graci vocant minutas offulas. Suidas.*

Μυσικαρποί

Qui durè ac siccè viverent. Vox videtur facta à mure & palea.

Allium in retibus σκόροδον ἐν δικτύοις.

De sordido commeatu dicebatur.

Phormionis tori. σίβαδες φορμίονος.

De stratis sordidis ac frugalibus, minimèque delicatis, qualia sunt cubilia militaria.

Cilicij Imperatores. Κιλίκιοι στρατηγοί.

Dicebantur homines hirsuti, & pilis obsiti.

Vita doliaris. Ζωὴ πίθος.

Id est Vita dolij. Proverbio dicitur vita frugalis, parca, ab omni strepitu atque ambitione semota. Poterit torqueri & in eos, qui nimium sordidè, nimis durè atque immundè vivunt.

Tanquam in Phiditiis. ὥσπερ ἐν φειδιτίοις.

Vbi quid parcius, nimiúmque frugaliter actum significabimus.

Hecatæ cœna. Εκάτης δεῖπνον.

Veteres cœnam perparcam ac impendio frugalem Hecatæ cœnam appellabant, quod apud inferos tenuissimo victu, minimóque cibo, eoquo vilissimo vivitur.

Olivam ne comedas, cum urticam habeas hyberno tempore. μὴ πότε ἐλαίαν

ἐλαίαν ἐπὶ ἀκαλύφῳ ἔχων χειμῶνος ὦρα.

Adagij vſum non video, niſi quando ſignificabimus extremam victus parſimoniam, ut nec urtica quicquam adhibeatur condimenti.

Sicyon arrodens, uxor, lacernam texe. Τὸν Σικυῶνα τρώγοσα γύναι τὴν χλαῖναν ὕφαινε.

Arrodens, Sicyon, uxor ſubtexe lacernam.

Verba mariti iubentis, ut uxor tenui contenta victu, peragat opus ſuum.

Thymbra victitantes. Θυμβροφάγοι.

Adagio dicebatur, vel qui tutius ac liberius vitam agerent, vel qui moribus eſſent parum blandis, vel qui hilariter citráque ſolicitudinem parvo contenti viverent, quod Thymbra herba genus ſit.

Aſpera vita, ſed ſalubris.

In vitæ rationem duriuſculam quidem, ſed tamen ad rectam morum inſtitutionem idoneam convenit illud Homeri ex Odyſſ. 1.

τραχεῖ ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. Id eſt,

Aſpera, ſed iuvenum nutrix bona.

Salem & caſeum edere.

Conſimile hoc cum præcedentibus, Plinius.

¶ Profana Exempla.

Arabes fruges in convictu homines, nulla cibi intemperie vires alunt: Temperantia valetudinem tuentur multáque exercitatione ad invictum robur habiles artus confirmant. *Iovius.*

Perſarum pueri ad magiſtrum euntes, adferunt domo panes quidem in cibos, naſturtium vero pro obſonio: itémque fictile poculum, ut ſi quis ſitiat è flumine poſſit haurire. *Xenoph. lib. 1. Pædiæ.*

Phylarchus narrat Iberos omnes aquam bibere; quamvis omnium hominum ſint ditiſſimi, atque ſemel quotidie comedere ob parſimoniam, veſtibus verò magnificentiſſimis indui. *Athenæus lib. 2. c. 2.*

Iberorum mulieres, laborioſiſſimam vitam agentes, in primis temperantia excellunt alias gentes. Nam certæ menſuræ habent zonam: qua ſi venter alicujus cingi nequeat, turpe apud omnes videtur. *Nicolaus de Morib. gentium: Stob. ſer. 3.*

Sermanei populi (ut auctor eſt Bardeſanes Babylonius hiſtoricus) tantæ ſunt continentiæ: ut cum cibis veſci exquiſitiſſimis poſſint, arborum tamen pomis juxta Gangem fluvium tantùm utantur. *Idem de Brachmanibus teſtatur.*

Eſſæi Iudæorum gens, vino, carnibus & uxoribus ſemper abſtinuerunt. *Ioſeph. lib. 2. belli Iudaici, Philo Iudæus.* Gymnoſophiſtæ pomis ſolum oriza & farina aluntur. *Alexand. ab Alexand. l. 4. c. 17.*

Incredibile dictu eſt quam tenui victu & vires & valetudinem *Numidæ* tueantur. Nam ficu ficca, dactylis, pulticula atque acido lacte convivia finiunt. Tum verò epulantur, cùm à venatione, falconúmque aucupiis, quibus maximè gaudent, prædam retulerint, *Iovius lib. 33.*

P. Scipio Æmilianus, ſi quando cum amicis in itinere ambularet, pane tantum veſcebatur, cum cæteri lautiſſimè epularentur. *Frontinus lib. 4. c. 3.*

Titi Veſpaſiani, filij convivia non profuſa, ſed jucunditatis plena ſemper fuere. *Pontanus, c. 1. de continentia.*

Traianus Imp. cum omnem contemneret luxum, ipſe quoque in veſcendo frugaliſſimus fuit, *Alex. l. 3. c. 21.*

Caracalla Imp. tenui menſa, ac perexiguo ſumptu militari vixit, elegantiora omnia aſpernatus, gregario militi per quam ſimilis. Ob hæc velut homo militaris, ac laborioſus, ab exercitu dilectus eſt. *Cuſpinianus.*

Fl. Claud. Imp. qui Galieno ſucceſſit, adeo moderatus in cibo ac potu fuit ut omnibus eſſet admirationi. *Cuſpin.*

Maximilian. I. Imp. Inter prandia raro bibebat, in cœna ut plurimum ter: atque ideo valetudo illi uſque ad periodum vitæ proſpera ſemper fuit. *Cuſpinianus.*

¶ Hieroglyphica.

Eſt frugalitatis indicium hieroglyphicum *Oliva*: de qua ſæpe legas ejuſmodi baccas apud veteres parſimoniæ cauſa appoſitas, & à Platone lauro etiam convivio delitiis contemptis, evitatas. *Pier. Valer. lib. 53. pag. 514. E.*

Vide Temperantia.

Fucatio, Fucus.

¶ Definitio et etymol.

Fvcatio à fucus venit. Fucus verò Græcè φῦκος, ὁ, τό, & φυκόω, fuco dicitur. Et eſt ſpecies fictionis ad mentiendum pulchritudinem, ideo ſemper eſt peccatum, ſed non eſt mortale, niſi fiat ad laſciviam vel contemptum Dei: Tamen licet occultare turpitudinem cauſatam ex infirmitate, vel ex alia cauſa accidentali. *Ex B. Thom. ſecunda Secundæ, quæſt. 169. art. 2.* Deberet ſcribi per ph, apud nos, cum Græca dictio ſit, licet conſueſcat à nonnullis per f, ſcribi.

Fucus hîc accipitur pro pigmento & peregrino ornatu, quem aſſumere ſolent mulieres malè feriatæ, ut pulchriores videantur. Alij ceruſſam, alij purpuræ ſaniem, alij ex utroque medicamine mixto compoſitum pigmentum exiſtimant. Græcè φῦκος, Hebr. *Puch.* vox hæc duo ſignificat: nempe fuetum, qui rubrum colorem albicanti vel pallido admiſcet & lapillum pretioſum, quem rubinum vocamus. Metaphoricè etiam ſumitur pro vario prætextu impiorum ſuas turpitudines coram Deo velare ſtudentium, ut etiam fucus & fucum, facere fraudem & decipere frequenter ſignificat, verbum Hebr. *Cakal*, id eſt: Coloravit, pinxit ſtibio, aut minio; fucavit pigmento: affine eſt verbo *Kacal*, eadem pronuntiatione utriuſque manente, & ſignificat poſterius illud, ruber fuit. Fucatæ enim mulieres novum colorem induunt.

¶ Loci Biblici.

Iezabel, introitu ejus, nempe Iehu, audito, depinxit oculos ſuos ſtibio, & ornavit caput ſuum, &c. 2. *Reg. 9. 30.*

Elevatæ ſunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo, & nutibus oculorum. *Eſai. 3. 16.*

Vaſtata quid facies? cum veſtieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris ſtibio oculos tuos: fruſtra componeris. *Ierem. 4. 30.*

Te laviſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri, *Ezech. 23. 40.*

Permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit Propheten, docere & ſeducere ſervos meos, fornicari & manducare de idolothytis. *Apoc. 2. 20.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Angeli deſertores propriè & quaſi peculiariter fœminis inſtrumentum iſtud gloriæ, muliebris gloriæ conſulcſunt; Lumina lapillorum, quibus monilia variantur, & circulos ex auro, quibus brachia ornantur, & medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorantur; & illum ipſum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur. *Tertul. lib. de habitu muliebri. c. 2.*

Expinguamus nos, ut alteri pereant? ubi eſt ergo, diliges proximum tuum ſicut te ipſum? &, Nolite veſtra curare, ſed alterius? *Idem lib. de cultu fœminarum, c. 2.*

In Deum delinquunt quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt. Diſplicet illis nimirum plaſtica Dei, in ipſis redarguunt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cùm emendant, cùm adjiciunt, utique ab adverſario artifice ſumentes additamenta iſta, id eſt, diabolo. Nam quis corpus monſtraret mutare, niſi qui & hominis ſpiritum malitia transfiguravit? illo indubitatè hujuſmodi ingenia concinnavit, ut in nobis quodammodo manus Deo inferret. *Ibid. c. 5.*

Quod naſcitur, opus Dei eſt. Ergo quod fingitur, diaboli negotium eſt. Divino operi Satanæ ingenia ſuperducere, quàm ſceleſtum eſt? Servi noſtri ab inimicis nihil mutuantur: milites ab hoſte imperatoris ſui nihil concupiſcunt. De adverſario enim ejus in cujus manu ſit, aliquid uſu poſtulare tranſgreſſio eſt. Chriſtianus à malo illo adjuvabitur, neſcio an hoc nomen ei perſeveret. Erit enim ejus, de cujus doctrinis inſtrui concupiſcit. *Ibid.*

Quantum autem à noſtris diſciplinis & profeſſionibus aliena ſunt, quam indigna nomine Chriſtiano, faciem fictam geſtare, quibus ſimplicitas omnis indicitur: effigie mentiri, quibus lingua non licet? apperere quod datum non ſit, quibus alienum abſtinendum? ſpeciem exercere, quibus ſtudium, pudicitiæ eſt? Audite; benedictæ (mulieres Chriſtianæ,) Quomodo præcepta Dei cuſtodiatis, lineamenta non cuſtodientes. *Ibid.*

Vtinam miſerrimus ego, in illo die Chriſtianæ exultationis, vel inter calcanea veſtra caput elevem, videte, an cum ceruſſa, & purpuriſſo, & croco, & in illo ambitu capitis reſurgatis: an taliter expictam Angeli in nubila ſublevent obviam Chriſto. Hodie vos Deus tales videat quales tunc videbit. *Ibid. c. 7.*

Pudicitiæ Chriſtianæ ſatis non eſt eſſe, verum & videri. Tanta enim debet eſſe plenitudo ejus, ut emanet ab animo in habitum, & eructet à conſcientia in ſuperficiem, ut & fortis inſpiciat quaſi ſupellectilem ſuam, ut conveniat fidei continendæ in perpetuum. *Ibid. c. 13.*

Apoſtatæ Angeli oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio roboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ ſuæ imprægnatione docuerunt. *Cyprian. de diſcipl. & habitu virginum.*

Non virgines tantùm aut viduas, ſed & nuptias puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei & factura ejus & plaſtica adulterari nullo modo debeat, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore aut quolibet denique lineamento nativa corrumpente medicamina. *Idem, ibid.*

Apophthegmata.

Archidamus. Chius quidam, ætate provectus, venit Lacedæmonem: & cum alias turgeret ſuperbia propter ſenectutem reverenter habebatur, proinde canos occultare conabatur tinctura. Itaque cum in conſpectu Lacedæmoniorum prodiiſſet, oſtenſo tali capite expoſuit, quorum gratia venerat: Conſurgens itaque Archidamus rex Lacedæmoniorum. Quid inquit, hic ſani diceret, cujus non ſolum animus, verum etiam caput fucis contaminatum eſt? Et exploſit ejus dicta, ingenium Chij redarguens, ex iis quæ oculis cernebantur. *Ælian. l. 8. de Var. hiſt.*

Philippus. Ex antipatri amicis quendam Philippus Macedoniæ rex in Iudicum numerum adſcripſerat. Verum poſt, ubi cognovit illum tingere barbam & capillum, ſubmovit eum, dicens: Qui in capillis fidus non eſſet, eum muneribus gerendis non videri dignum, cui fideretur: luſit homonymia vocis. Fuco utebatur in tingendis, ubi capillis non multum erat lucri: multo magis uſurus erat fuco publicis negotiis, ubi dolus interdum ingens adfert emolumentum. *Plut. in apoph.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Gr. Nazianzen. in præcept. ad Virgin.

Nec vero caſtam te iactes eſſe, ſuperbè.
Si graderis, greſſus eſt, quadam nempe libido
Mentitur, fœdâque ſuum quodammodo corpus,
Detritas etiam veſtes venerare, capútque
Deliciis vacuum & luxu, non ſerica fila.
Ornentur gemmis alia, decorentur & auro,
Quod fulgo ſuo colluſtrat corporis artus.
Hæc, inquam, his placeant, quorum depicta colore.

Multi

Multiplici eſt facies, mortalique arte manúque
Condita, cœleſtique ab imagine turpis imago
Deſſita, calcatum prodens ſine voce pudorem:
Viventes tabulæ, miſteria noctis opacæ,
Extenteque nitens labes, pulchrúmque ſepulchrum:
Interno fœtore madens & ſordibus ater.

Idem, de animæ ſuæ facultatibus.

Non auro collum fulgebat, non hyacintho;
Non ipſis etiam ſerica veſtis erat:
Non albis tunicis tegebantur mollia membra,
Splendorémve oculo popula picta dabat.
Cuncta aberant, quæ fœmineo molitur in ore
Artificum ingeniam, pharmaca adulterij.

¶ ADAGIA.

Lecythum habet in malis, ἔχειν λήκυθον πρὸς ταῖς γνάθοις.

Tectum & enigmaticum eſt convitium in anus, quæ rugas illitis & illicitis pigmentis diſſimulant.

Schænicolæ.

Feſtus Pompeius indicat Schænicolas olim appellatas ſcorta plebeia ac vilia, quæ unguento viliſſimo oblinuntur.

Oleo nitidius.

Olei nitor adeo venerat in proverbium, ut myſtica quoque litera iubeant facie uncta diſſimulare triſtitiam.

Vide Dolus, Fraus, Mendacium.

Fuga.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FVga, ipſe fugiendi actus, ἀνάδυσις, σὺ ἀφυλή, Hebr. *Manos*, à verbo *Nos*, cum curſu & celeritate diſceſſit, in fugam ſe dedit. Et *Mibrach*, à verbo *Barach*, fugit feſtinanter inſtar venti, fugit repente & procul. Differt à *Nos*, quod ſignificat quidem fugere celeriter, ſed per receſſionem parvam.

Fuga alia licita, alia illicita. Licita, quando nihil fit præter officium in vocatione probata, neque contra ſalutem proximi, neque contra gloriam Dei.

Fugæ licitæ exempla: Jacob, Geneſ. 27. 43. & 31. 20. Joſeph. Geneſ. 39. 12. Moſes, Exod. 2. 15. David, 1. Sam. 16. 20. 21. 22. cap. Pſal. 3. 1. Chriſtus, Matth. 43. Ioann. 6. 15. Apoſtoli, Matth. 10. 23. Act. 14. 6. Paulus, Act. 9. 25.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Sicut fuga redemptio gratuita eſt, ita redemptio nummaria fuga eſt. Quod times redimis, ergo fugis. *Tertull. de fuga in perſec.*

Nemo, cum populum noſtrum fugari conſpexerit metu perſecutionis & ſpargi conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes Epiſcopos audiat. Simul tunc omnes eſſe non poſſunt, quibus occidere non licet, ſed occidi neceſſe eſt. Vbicumque in illis diebus unuſquiſque fratrum fuerit à grege interim neceſſitate temporis corpore non ſpiritu ſeparatus, non moveatur ad fugæ illius errorem, nec recedens & latens deſerti loci ſolitudine terreatur. Solus non eſt, cui Chriſtus in fuga comes eſt. *Cyprian. ep. 56. ad Thibaritanos.*

Qui exit de Babylone & cedit, delicti particeps non fit. Plagis verò & ipſe perſtringitur, qui ſocius criminis invenitur. Ideo Dominus in perſecutione ſecedere & fugere mandavit, atque ut id fieret & docuit & fecit. Nam cum corona de Dei dignatione deſcendat, nec poſſit accipi niſi fuerit hora ſumendi quiſquis in Chriſto manens interim cedit, non fidem denegat, ſed tempus expectat. Qui autem cum non ſederet occidit, negaturus remanſit. *Idem ſerm. de lapſis.*

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Stultum eſt; qui potiri volunt victoria, hoſtes terga & eas corporis partes, quæ oculis & armis carent ac manibus, per fugam adverſariis opponere. *Xenoph. Cyroped. lib. 3.*

Fugiendo fermè in media fata ruitur. *Livius decad. 1. l. 8.*

In fuga ſalutem ſperate cùm arma, quibus corporis tegitur ab hoſtibus, abieceris: ea verò dementia eſt. *Saluſtius de coniurat. Catil.*

Contra opinionem militum famámque omnium, videri prælio diffugiſſe, magnum detrimentum adfert. *Cæſar. lib. 5. de bello civili.*

Fuga, quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatu ſtultitiam indicat. *Amm. Marcel. l. 16.*

Stultus eſt quicunque vitæ cupidus fugæ ſe committit: quum in victoria ſita ſit ſalus: & qui fugam arripiunt, magis intereant quam qui ſubſiſtant. *Xenoph.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes. Quum enim ſeruus Mathes, quem unicum habebat aliquando aufugiſſet, hortaretúrque ut reduceret, negavit: Turpe eſt, inquit, Mathen ſine Diogene vivere poſſe, Diogenem ſine Mathe non poſſe. *Laërt. & Stob.*

Idem, videns ſeruum fugitivum ad puteum ſedentem, Cave inquit, ô adoleſcens, ne incidas, ad fugam alludens. *Laërt. & Stob.*

Ariſtides, Themiſtocli ſæpenumero dixiſſe fertur, non eſſe ſoluendum pontem, ſed alium potius faciendum quo abiret Xerxes atrociſſimus. *Plut.*

Ageſilaus videns claudum quendam militem, quærentem equum quo veheretur debilis, dixiſſe fertur: An non intelligis in bello opus eſſe, non qui fugam adornent, ſed qui fortiter pugnantes loco maneant? Significare voluit vir clariſſimus, eos demum bello eſſe utiles milites, quibus non decretum eſt ex periculo fugere, ſed aut vincere in prælio, aut oppetere mortem. *Plutarch. in Lacon.*

Callycratidas quum navali pugna eſſet conflicturus atque Hermon nauclerus diceret, bonum eſſe ab eo loco ſolvere, eo quod Athenienſium triremes numero longe plures eſſent, Quid, inquit, tum poſtea? fugere non tantùm ignominioſum, ſed damnoſum etiam Spartanis eſt: contra fortiter pugnare & vincere honeſtiſſimum. *Plutarch. in Lacon. apoph.*

Anonyma, Lacæna quædam cum filios ſuos è prælio fugam adornaſſe audiſſet, domum venientes vehementer obiurgavit, dicens: Quo itis ignava & fugitiva mancipia; & oſtenſo ventre: Num, huc, inquit, denuo ſubituri unde emerſiſtis? *Plut. in apoph. Lacænarum.*

Alcibiades, quum accepiſſet ſe una voce à populo Athenienſi morte damnatum, vitaſſétque carcerem (nam ſtatim ut accuſatus eſt, è patria aufugit.) Atego, inquit, oſtendam illis Alcibiadem vivere. *Bruſ. lib. 7. c. 14.*

Pyrrhus quibuſdam dicentibus hoſtes ita circumueniendos eſſe, ut ne fuga vitam eripere poſſent: reſpondit, Hoſtibus nequaquam intercludendam, ſed aperiendam potius eſſe viam, quò citius magna cum ignominia fugiant. *Plut.*

Scipio Africanus dicere ſolebat, hoſti non ſolum dandam eſſe viam fugiendi, ſed etiam muniendam. Fuga enim hoſtium paratur ſalus militum fortiter pugnantium. *Plut. in apoph.*

Cicero Fabricius cum demiſſo capite à judicio recederet, urbane Cicero in oratione pro Cluentio ad illius fugam alludens: Reſpice, inquit, hominum fortunam, reſpice C. Fabrici ſenectutem. *Bruſ. lib. 2. cap. 45.*

Anonymus, Poſt Mutinenſem fugam percontantibus quid ageret Antonius? Quidam è familiaribus ejus reſpondiſſe fertur, id quod canis in Nilo, bibit & fugit. Conſtat enim in Ægypto canes in Nilo currentes bibere: nimirum metu crocodilorum eo in flumine regnantium. *Macrob. l. 2. c. 2. Saturn.*

Cornificius poëta, videns milites in bello quod inter Auguſtum & Antonium gerebatur, frequenter fugere, appellavit eos lepores galeatos. *Eraſ. l. 8. apoph.*

Cicero, cum à Cæſaris partibus diſceſſiſſet, Pompeiique ignaviam contemneret urbanè: Quem fugiam, inquit, novi ad quem autem fugiam, haud quaquam. *Plut. in apoph.*

Idem, Quidam à Cæſare ad Pompeium transfugiens, dicebat, ſe feſtinandi ſtudio equum reliquiſſe. Cicero dixit, illum melius de equo quam de ſe ſtatuiſſe. Sentiens, longè rectius, facturum fuiſſe, ſi & ipſe manſiſſet apud Cæſarem. *Plut. in apoph.*

Iul. Cæſar, Pomponio militi oſtentanti ore exceptum in ſeditione Sulpitiana vulnus, quod ſe paſſum pro Cæſare pugnantem gloriabatur: Ne unquam fugiens reſpexeris, inquit, Cæſar. *Eraſ. l. 4. apoph.*

Idem in prælio quodam, Martiæ legionis aquiliferum iam ad fugam converſum, faucibus apprehenſum in contrariam retraxit partem, dextráque ad hoſtem porrecta. Quorſum, inquit, tu abis? Illic ſunt cum quibus dimicamus. Ac manibus quidem unum militem correxit, voce autem tam acri legionum trepidationem diſcuſſit, vincique paratas vincere docuit. *Eraſ. l. 4. apoph.*

Auguſtus Cæſar, militem ſaxo in expeditione percuſſum ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen ſua geſta iactantem, ſic leviter taxavit: At tu cum fugies poſthac, nunquam poſt te reſpexeris. *Macrob. l. 2. c. 4. Satur.*

Pertinax, ab amicis ſuis admonitus, atque oratus etiam, ut militum prætorianorum crudeles inſidias, qui imperatorem è vita tollere conabantur, effugeret, populique auxilium imploraret. Reſpondit, indecorum eſſe ac illiberale, miniméque dignum Imperatoria maieſtate, atque anteacta vita, latebris aut fuga ſalutem quærere. *Herod. lib. 1.*

Aurel. Probus, cum equus eſſet ipſi oblatus, qui ob miram currendi velocitatem admodum laudaretur (centum enim ad diem millibus paſſuum currere dicebatur) credentibus hoc omnibus: Fugitivo, inquit, militi potius hic equus, quam forti convenit. *Vopiſcus.*

Alphonſus laudare eum maximopere ſolebat, quicunque fugientibus hoſtibus argenteum pontem extruendum dixiſſet. Exiſtimabat enim vel multo optabilius eſſe hoſtes in fugam vertere quam occidere: vel hoſtes pecunia ſollicitandos, ut ab acie diſcederent. *Panorm. l. 4. de reb. geſt. Alphonſ. Eraſ. 8. apoph.*

Demoſthenes clypeo ſuo literis aureis inſcripſerat ἀγαθὴ τύχη, id eſt, bona fortuna. Attamen cum ad pugnam ventum eſſet, illico proiecto clypeo aufugit. Id cum illi probo daretur, quod ξιφάσπις eſſet, eluſit vulgator verſiculo.

Ανὴρ καὶ φεύγων κ, πάλιν μαχήσεται. Id eſt,
Vir fugiens, redintegrabit prælium.

Indicans utilius eſſe patriæ fugere, quam prælio mori. Mortuus enim non pugnat, at qui fuga quæſivit ſalutem poteſt in multis prælijs patriæ uſui eſſe. *Plut. in vita Demoſth.*

Theodorus Philoſ. interrogatus, cur Athenis profugus veniſſet ad Lyſimachum regem? Non profugi, inquit, ſed idem mihi accidit quod Herculinam ut ille ob peculiares quaſdam virtutes ab Argonautis fuit expoſitus: ſic ego propter magnanimitatem, quam Athenienſiũ rectores non valebant aſſequi, ſum urbe exclusus. *Philo Iudæus in lib. Quod omnis prob. lib.*

Xenetus, civibus exprobrantibus ſibi quod imperator exercitus fugiſſet in bello; At vobiſcum, inquit, ô cara capita, probrum cum exprobrantibus communicans: neque enim dux perſiſtere poteſt abſque militibus. Et turpiter obiicit alteri vitium, à quo ipſe non eſt immunis. *Plut. in Politicis.*

Alcibiades, cum ad cauſam pro capite dicendum è Sicilia vocaretur ab Athenienſibus, obtemperare noluit: Stultum eſt, inquiens, judicium,

quærere,non fuga sibi consulere,cum fugere possis. Et cum quidam diceret, an non credis te ipsum patriæ? Respondit,imo ne matri quidem crederem;Timerem enim,ne forte per imprudentiam, aut errorem vetitaris,nigrum calculum pro candido submitteret *Ælianus l.3. de varia hist.Plut.in Alcib.*

Antigonus aliquando cedens hostibus imminentibus, ajebat se non fugere,sed opportunitatem à tergo sitam persequi. Sentiens non esse turpe fugere quoties magis expedit hosti dare locum,quam conferre manus.Dicti gratia in hoc est,quod cum fugere & persequi sint contraria, ille fugiens interpretabatur,se persequi magis quam fugere ; Persequimur enim hostem, & persequimur id quod studiosè expetimus. *Plut. in apoph.Stob.serm.52.*

¶ Similitvdines.

*Ciceronis.*Vt contemnendus est,qui in navigando se,quam navem mavult incolumem : Ita vituperandus, qui in Reipublicæ discrimine suæ plus quam communi saluti consulit.*Lib.4.ad Herennium.*

Seneca. Quemadmodum perniciosior hostis fugientibus ; Sic gravius est incommodum,si cedas ac des terga.*Apud Erasm.*

*Thriveri.*Corpora mollia rarius violantur quam dura ; Ita sæpe melius habet qui cedit, quam qui resistit. Nam & abies & quercus potius eruuntur tempestatibus,quam salices.*In apoph.*114.

¶ ADAGIA.

Ἐκ πεφευγόσαι.

Græci proverbiali metaphora vocant elabi ac suffugere. Aristophanes.

Ἐκλινίσαι.

Proverbiali figura, ostendit dictum Eustachius pro elabi & clam sese subducere.

Casses rodere.

Vsurpari hoc tum potest, cum effugij nobis quarenda occasio est, etiam cum argumentis impliciti tenemur, aut alia quadam ratione capti sumus.

Omnes laqueos effugere difficile. τὸ τὰς ἁπάσας παγίδας μὴ ῥᾳδίον ἐστὶ διαφεύγειν.

Proverbialis hæc locutio,à venatu etiam translata est, in quo ita undique exitus sepiuntur,ut feram in aliquas incidere insidias necesse sit.Plato in Sophista.

Reperire rimam.

Quadrat hoc in causatores & tergiversatores, qui nulla in causa ita fidei astringi vinculis possunt, ut non aliquid inveniant quò elabantur. Plaut.

¶ Exempla Biblica.

Fugæ exemplaRex Sodomorum, Genes.14.10. Agar.16.6. Iacob.27. 43.& 31.1.Moyses, Exod.2.15.Act.7.29. Israëlitæ, Exod.14.5. Ios.7.4. 1.Sam.4.10. & 17.24. & 31.1. Moyses & Aaron, Num.16.42. quinque Reges,Num.10.16.Adonibesech,Iud.16. Sisara,4.15.16.17. Madianitæ, 7.21.Zebee & Salmana,8.12.Iotham,9.21.Iephte,11.2.3.Israëlitæ & Beniamitæ,20.32.47.Vir quidam,1.Sam.4.16. Philisthæi, 19.8. David,10. & 20.1.& 21.10.& 22.1.2. Sam.15.14. Abiathar,1. Sam.22.20.quadringenti Viri.1.Sam.30.17.Abner,2.Sam.2.24.Berothitæ & Nutrix Miphiboseph,10.18.Filij Davidis,13.29.Absalom.34. Ioab,1.Reg.2.28. Servi Semei,39.Adad & viri Idumæi,11.17.Syri & Benadad,20.20.30.Elias,1. Reg.17.5.9.& 19.3.Moabitæ,2.Reg.3.14. Ochosias,9.27. Adramelech. Sarasar filij Sennacherib.19.37.Tobias,Tob.1.24.Sedechias & viri bellatores,2.Reg.25.4. Ierem.39.4.& 52.7. Ismaël Nathaniæ filius, &c.Ierem.41.15.Ionas,Ioan.2.3,Ptolomæus,1.Machab 1.19.Mathathias & filius ejus,2.28.Gentes 5.9.exercitus Nicanoris,7.44.Ionathas & Simon 9.33.Exercitus Demetrij,10.49. Alex.11.15.16. Tryphon. 15.11. Menelaus,2.Machab.5.7.Lysias,11.14.Gentes,14.14.Ioseph,cum Maria matre Iesu.Matth.2.13.Christus,12.15.Marc.14.50.Ioan.6.15. & 7.1. & 8.59. Discipuli,26.56.Paulus,Actor.9.25.& 17.14.Paulus & Barnabas, 16.6. Mulier,Apocal.12.6.14.

¶ Profana Exempla.

Iphicrates hostibus in fugam versis, pedetentim agmen ducens sequebatur & præcipiens ajebat ; insidias omni studio cavete : reliquos autem ex fugientibus cædite usque ad fluviorum transitus & locorum angustias atque fossas. Hic maxime includi fugientes non oportet, ne cogantur ex desperatione pugnare : Propè munitiones aut mœnia persequi,non utile est : multi enim jam sæpe parta victoria, postquam intra teli jactum venerunt, maximis cladibus affecti discesserunt. *Polyæn. l.3.*

Idem noctu capta urbe,hostibus in forum concurrentibus,& conglobatis,portas aperire jussit, fugiendi potestatem concedens, ut ipse cum minori periculo civitatem obtineret.*Idem.*

Lycurgus edixit,ut prælio fusos,fugatósque hactenus,dum confirmassent victoriam consectarentur, mox receptui canerent : quod trucidare terga dantes Græcis neque dignum, neque conducibile foret. *Plut. in apoph.*

Agesilaus Atheniensibus ad Chæroneam superatis:nuntiante quodam, Hostes in templum confugiunt:jussit eos abire quocunque vellent. *Polyænus l.2.*

Gallos, eo prælio quod Camilli ductu gestum est, desiderantes navigia,quibus Tyberim transirent:Senatus sensuit transvehendos, & commeantibus quoque prosequendos. Iisdem postea per Pontinum agrum fugientibus via data est,quæ gallica appellatur.*Idem.*

C.Iulius Cæsar germanos inclusos ex desperatione fortius pugnantes,emitti jussit,fugientesque aggressus est.

Ioan.Huniades suos ab insequendis Turcis ad Belgradum victis inhibuit,cum sciret Turcas ancipiti discrimine duplo seipsis fortiores reddi.*Chalcondylas lib.6.*

¶ Hieroglyphica.

Si fugam notare voluerimus, *Canem* identidem, sed subjecta inter crura cauda figurabimus. Hieroglyphici causam nemo eorum quos in hoc argumento sequimur, explicavit. Figmentum ego à reipsa dubio procul sumptum crediderim,vulgato in hæc tempora proverbio,ut eum qui animum despondeat, vel ab incepto propter ignaviam, perculsus, meticulosè desistat:subjicere eum inter crura caudam,objiciamus.Quoties enim *Canes* fugam arripiunt præ metu abacti. *Caudam inter crura subjiciunt,Pier.Val.lib.5.*

Galli de homine fugiente dicunt.

Il s'enfuit la queuë entre les iambes.

Fugitivum dubio procul hieroglyphicè notare qui vellent currentem *Cervum* describebant. Ea vero fugacitas *Cervo* natura insita. *Hinc Lucretius.*

Et fuga cervis.
A patribus datur,& patrius pavor incitat artus.

Pier.Valer.lib.7.

Commenti sunt nonnulli popularem fugam per *examen Apum & subiectum fumum* indicari:quandoquidem *Apes* nulla re magis consternantur, quam fumo supposito. Atque hac similitudine utitur Apollonius Argonautis, in describenda Bebriciorum fuga, simul atque interemptum Amycem conspexere. *Pier.Val.l.25.*

Dorsum autem fugæ manifestum est hieroglyphicum : vide, 1.*Regum 6.*ubi de Dagonis idoli casu scribitur:*Arca Domini iuxta locata, noctu fracta dissiluisse manéque dorsum eius tantum inventum:*quod indicium fuit, veri numinis adventu falsum ejectum & in fugam actum. *Idem lib.32.*

Furtum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FVrtum, Græcè κλοπὴ, ῆς, ἡ, κλέπτης, ου, ὁ, fur dicitur. Et est occulta acceptio rei alienæ, *secundum B. Thom. secunda secundæ q. 66.art.3.*

Furtum est minus grave,quam rapina,dupliciter.Primo,quia involuntarium per vim est majus quàm per ignorantiam. Secundo, quia rapina est in re,& in persona:furtum verò in re tantùm,*secundum B.Thom,ibid art.9.*

Furtum *secundum Legistas,ff.de fur.l.*1.est contrectatio rei alienæ mobilis,& corporis fraudulosa invito domino, lucri faciendi gratia, sive ipsius rei, sive usus rei, sive possessionis. Differt autem fur ab abigeo, quia fur generale nomen est, Abigeus speciale. Quid autem abigeus sive abactor sit,vide *in Abactor.* Dicitur autem furtum, à fur,fur vero à furvum,quod veteres atrum dicebant,unde furio,Fulgo.Furtum præterea interdum significat adulterium. *Ovid. Hac tibi nempe patrem furta dedere Iovem* quod adulteria, sicuti & latrocinia furtim, hoc est, clam soleant perpetrari.

Fur,generis comm.nomen notæ significationis, à ferendo, ut quidam putant, id est, ab auferendo dicitur : à Græca voce φάρ. Hebr. furem *Ghannach.*furtum,*Ghenebalh,*à verbo *Ghanab,* furatus est,furtim abstulit,clam subtraxit,tanquam subalis & axillis occultando,abripuit clanculum.Cognationem habet cum *Canaph* flexit alas, & *Chaneph*, obrectus fuit nebula.Fures etenim se obtegunt,quærentes latibula,& pro vitili rem ablatam sub alis seu axillis abscondunt.

Furtorum in omni vita tum privata tum publica genera multa numerantur:inter cætera occurrunt.1. Pleonexiæ & fraudes variæ in contractibus.2.Vsuræ immodicæ.3.Rapinæ,ut prædonum tum in sagis,tum in togis imbecilliores opprimentium adversus quos exclamat Esaias, cap.33. Væ tibi qui spolias, quia spoliaberis.4. Injusti & dolosi contractus.5.Exactiones iniquæ & immoderatæ.6. Furta privata & publica in foro,curia,aula,œconomia,politia, Ecclesia.7. Injustæ mercedes, iniqua stipendia & præmia,quæ devorantur ab ignavis & ociosis, cùm interea fideles servi fame vel penuria contabescant. 8. Ignavia servorum seu ministrorum in variis vocationibus.9.Mendicitas validorum,de quibus in unius persona Homerus Odisseæ lib.16.

Hic quia nequitiis assuevit,adire laborem
Non vult,& timida populi petit ostia voce,
Vt replere suum queat insatiabilis aluum.

10. Omnia denique lucra injusta, quæ malè parta malè dilabuntur, ut vulgo dicunt,de malè partis non gaudet tertius hæres.

Furti autem non solum reus est,qui rem ipsam alienam vel surripit, vel mala fide possidet,vel ad se recipit:verum etiam qui vetus pro novo supponit,qui falso pondere,ac mensura utitur,qui tempore & loco constituris rem alienam,cui debet,mala fide retinet,vel interpollat, vel denegat,vel falsatam aut maneam restituit.

¶ Locvs Biblicvs.

Fur nocturnus impune occidi potest Exod.22.2.

Furtum, prohibetur, committitur & punitur, Exod.20.15. & 21.16. & 22.1.Leu.19.11.Deut.5.19.& 24.7.Ios.7.v.1.19.Tob.2.21. Prov.6.30. Os 4.2.2.Machab.12.40.Jer.7.vers.9 Zach.5.3.Matth.19.18.Joan.12.6. 1.Cor.5.10. Ephes.4.28.Tit.2.10.1.Petr.3.15. Apoc.9.v.21. pœna furti. Exod.22.v.1.4. Prov.6. 31.1. Cor. 6. 10. Furti & scortationis collatio, Prov.6.v.30.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Furti prohibitio.

Non furtum facies. *Exod.20.Leu.19.Prov.3.*

Qui furabatur,jam non furetur.*Ephes.4.*

Condi

Conditio.

Qui cum fure participat, odit animam suam, adiutantem audit & non indicat. *Prou.*29.

Participes tui infideles socij furum. *Esai* 1.

Punitio.

Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum : convictus noxæ, morte moriatur. *Exod.*21.

Si quis furatus fuerit bouem aut ouem,& occiderit, vel vendiderit: quinque boues pro uno restituet, & quatuor oues pro una oue. Si effringens fur domum, sive suffodiens, fuerit inventus & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidiumque perpetraverit, & ipse morietur. 22.

Fures regnum Dei non possidebunt. 1. *Cor.* 6.

Causæ furti fugiendi & colendæ iustitiæ circa externa bona hæ sũt: 1. Lex Dei. *Non furaberis*, quam exponit Deus, *Exod.*21.16. *&* 22. *Mare.* 10.19.2. Quod nobis fieri nolumus, nec aliis faciamus. Nobis autem res nostras nolumus eripi. 3. Sacræ literæ etiam alibi furta vetant. *Levit.*19. 35. *Deut.*25.13. Rom.13.6. *Ephes.*4.28. 1. *Thess.*4.6.4. Mandat Deus iustitiam in negotiationibus. *Lev.*19.36. *Deut.*25. 15. *Ezech.*45. 9. 10. Imò & misericordiam in egenos. *Esa.*58.6.7. *Luc.*6.35. *&* 16.9. *Hebr.*13.16.5. Amat iustos beneficos. *Hebr.* 13. 16. 6. Odit iniquos & fures. *Psal.*50. 16.17.18.7. Promittit iustis,& beneficis in egenos, temporalem & æternam benedictionem. *Psal.*15.5. *&* 112.5.6.9. *Prou.*28.27. *Esa.*58.7. *&c. Luc.*6. 38. 8. Comminatur furibus & omnino iniquis hujus & futuræ vitæ calamitates; *Ier.*7.9. *&c.* 1. *Cor.*6.10.9. Pœnas etiam civiles in lege sua præscripsit dignas contra fures. Ita plagium voluit esse capitale. *Exod.* 21. 16. quinque boves pro uno aut ex simili grege pecudes pro una reddi, si quis furatus eas mactasset aut vendidisset, *Exod.*22.1. Quæ enim difficilius custodire aut recludi queunt, de eorum securitate, pœna graviore Deo visum est cavere: sicut etiam in balnearios fures, ob eandem causam severius animadvertitur. Obstinatius autem crimen est, & investigatu difficiliùs si futurum animal venditum occisúmve fuerit. Sin autem pecudes abactæ vivæ adhuc apud furem deprehenderentur, dupli condemnabatur. Exod.22. 4. Duplionis eadem pœna in similibus casibus decreta est. Vide ibidem v.7.9. Quod vero locum *Prov.* 6.32. de sexcupli pœna aliqui accipiunt; sciendum est, posse verti *septies*, Sabbathim, ut sensus sit aliam esse furis, quàm adulteri rationem. Illam enim vel septies deprehensum luere posse, & ablatum ex lege pensare: adulterum autem, ne semel quidem, sed planè perdere. Aut ex hypothesi differitur; furem, si maximè septuplum sit reddendum, posse damnum damno pensare, vita & honore salvo.

Circunstantiæ interim ut alia, ita & hoc peccatum aggravant, non tamen ita, ut pro hominum arbitrio, quod Deus capitale esse noluit, neglecta analogia inter culpam & pœnam capitale habeatur. In vita enim hominis non est jus homini, nisi ex divino judicio. 10. In scripturis Sanctis honesta est eorum fama, qui justi, hospitales, quique ab avaritia,& expilationibus aliorum fuerunt alieni. Iob.31.1. Sam.12.5. Hebr.13.2.11. Arguuntur injusti, fures,& immites. Psal.50.21. Luc.16. 12. In rebus adversis, & res familiaris damnis, præclarus thesaurus est bona conscientia de re legitimè parta & collocata cũ beneficentia. Iob. 30.13.13. Excitata conscientia dirum est flagellum, si quis furtivum aliquid, aut male partum se possidere sciat : & in mera venena id tandem vertitur. 14. Iusti secundum hanc viij. legem à Deo sunt benedicti. Iob. 42.12.15. Injusti, fures, & sacrilegi sunt puniti. Vide historiam Achani. Ios. 7. & Esa. 33.1. Confer cum eventu. 16. Deus est is qui suam cuique portionem divisit. In ejus ergo ordinem injurius est, qui, quæ aliis sunt tributa, ad se titulo iniquo transfert. Hoc enim est Deum velut accusare, & ejus gubernationem reprehendere. Ei autem pro sua sapientia idoneæ sunt rationes, cur pauperes, mediocres & divites simul in mundo degere velit, ut per mutua officia, quæ alij aliis pro necessitate & usu hujus vitæ præstant, societas humana rectiùs conservetur. Quid enim futurum putas, si alij aliorum opem non desiderarent? Nimirum omnes status ruerent, aut turbarentur. Nec omnibus eadem expediunt. Aliis per egestatem & tenuitatem certior ad cœlum via est, quàm per bonorum affluentiam. 17. Fœdum & illiberale crimen est furtum, & ferè in maligna ac improba ingenia cadit. 18. Plurimùm turbatur pax Reipublicæ, si sua cuique tanrò non liceat possidere. Hinc *Cicero lib.* 3. *Offic.* Si, *ait*, unusquisque rapit ad se commoda aliorum, & distrahit quæ potest emolumenti sui gratia, societas & communitas hominum evertitur. 19. Qui furtis se dedunt, ferè & alijs sceleribus sunt notati. Hoc experientia fori prodit, ubi horum hominum magiæ, adulteria, latrocinia sæpe deteguntur, etsi interim inhumanum & improbum sit omnes præsertim egestate coactos, & semel occasione abusos pariter gravare. Nam, ut *Sallustius in Iugurth. ait*, Opportunitas etiam mediocres viros spe prædæ transversos agit. 20. Fures qui sua culpa foro cedunt exhaustos & deceptos, alios, quantum in ipsis est enecant, dum vitæ subsidia illis subtrahunt. 21. Fures alios innocentes in rapti suspicionẽ, & famæ, ac vitę periculũ sæpè inducunt. 22. Malè parta, malè dilabũtur; & divitiæ injustæ justas etiam opes secum evertunt : quod Isocrates Athenienſis, in oratione de pace inculcans, queritur, præ amentia, cùm urbis fœlicitatem prædicarent, futura mala eos non prospexisse, opulẽtiam admiratos & sectatos fuisse, quæ injustæ, urbem ingressa, etiã eam, quæ jure tenebatur, parvo temporis spatio secum unà fuerit perditura. Tolosanum aurum inter gentiles quoque proverbio locum dedit, cùm aurum ex Tolosæ Templis raptum, Q. Cepioni Romano Consuli & copiis ejus exitium attulit. 23. Magistratu indigni judicantur, qui avaritiæ (cujus furax est ingenium) sunt dediti. Hinc Exod. 18. 21. Iubetur Moses populo præfectos ejusmodi quærere qui turpis lucri sint osores. 24. Civilia jura in fures publicas pœnas statuunt, alias dupli, alias quadrupli restitutionem ; alias forcipem, alias fustigationes, alias deportationem : quæ hic allegare longum fuerit & intempestivum. Plagium & sacrilegium, præsertim nocturnum, capitalia sunt. Et ex constitutione Friderici capitale est furtum, si quinque asses, seu solidos excedat: & in Nemesi Carolina specialius nonnulli casus sunt definiti, liniti, licet Pij magistratus magna cum cautione hîc agant, & ad ultima supplicia, nisi capitales rationes ex scelerum concursu suadeant, non facile deveniunt. Et verò constitutio Friderici ad eos fures, ab ipsis Iurisconsultis refertur, qui publicam pacem turbant.

Quanquam autem à Theologis & Iureconsultis nonnullis hîc contra rigorem nimium (è justitiæ studio, non furum patrocinio) disputetur ; & analogia inter peccatum & pœnam urgeatur, ne à lege Dei & justitia, quæ tribunali Dei, cujus solius est plena in vitam & necem hominis, authoritas probari possit, & de qua idonea summo mundi Iudici ac monarchæ ratio reddi queat, ne ex arbitrio suo Iudices à Deo ipso aliquando judicandi agentes in gravissim am ejus indignationem cadant, & majora scelera impunita dimittant, aut leviùs plectant, in minoribus modum excedant : quia tamen furtum & ipsum est tetrum flagitium & facile authorem in vitæ periculum quoquo modo inducit ; tum æquo severius supplicium, culpæ illius fuga; & omnis justitiæ amore ac studio est omnibus declinandum. Merito autem qui itinera terrore armorum infestant, & audaciora alia crimina admittunt, publicæ securitatis causa graviter puniuntur. *Signacula fœderis Naturæ & Gratiæ.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Nemo habet injustum lucrum sine justo damno, verbi gratia : Qui furatur, acquirit vestem, sed perdit fidem, ubi lucrum, ibi damnum, lucrum in arca, damnum in conscientia. *Aug. in ser. de decem plagis.*

Amico rapere quippiam, furtum est : Ecclesiam fraudare, sacrilegium est : decepisse pauperibus erogandum ; & esurientibus plurimis illud reservare vel cautum, vel timidum est : aut quod apertissimi sceleris exinde aliquid subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. *Hier. & habet.* 12.q.2.c. *Gloria epi.* §. *Amico.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Phocylides.

Ἀμφότεροι κλῶπες ὅ τε δεξάμενος, καὶ ὁ κλέψας
Φωρῶν μὴ δέξῃ κλοπίμῳ ἄνδρων παρ' ἀθέμιτα.
A furibus ne suscipias furtivum virus depositum.
Ambo enim fures, & qui recipit, & qui furatus est.

Plautus in Pœnulo.

Malis partum, malum disperit.

Catullus in Epithalamio.

Nocte latent fures.

Iuvenalis satyra 3.

Me nemo ministro.
Fur erit.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

De Furtis. Dial. lx.

Franc. Petrarch. Dol.

Id modicum quod supereſt à furibus vix defendo. R. Rure te villicus tuus patientiam mali hujus edocuit, quam in urbibus exhiberes, D. Me fures infestant. R. Contra hoc malum nil querelis agitur, supplicijs opus est. Interim custodia proficit vigilanti. Sunt qui nihil custodiant, & accusent fures, cum vetus sit proverbium, quod occasio furem facit. D. Limen meum fures obsident. R. Claude ostium, obde seram, aperi oculos atque intende, si negligis, temetipsum culpa raro fur intentis obfuit. Illi justius quæruntur, quibus non sunt domus, quales sunt quidam populi sub meridiem, & sub arcton, & idoneo apud Scythas, ut scriptum vides. Nullum scelus furto gravius, & sequitur ratio: Quid enim inter syluas superesset ; si furari liceret ? D. Fures mihi subtrahunt res meas. R. Suas fieri volunt, nec tu vetas. Puta ergo negligẽtiam tuam plecti, rerúmque te tuarum custodiam hoc pretio doceri. Vtilia non discũtur gratis. D. Mihi molestissimi fures sunt. R. Importunũ planè genus hominum jure optimo bonis omnibus odiosum, non modo ut pestilẽs, sed ut vile Sic enim habe. Nõ enim aliter, quam summa animi vilitate aliquem ad hoc trahi. Haud immerito igitur Aurelius Alexander princeps juvenis, sed bonus tanto furum odio flagravit, ut de illo scribat Ælius Lampridius, si quem talium vidisset, paratum digitum habuisse, ut illi oculum erueret, tantique eum stomachi fuisse in furtorum infamia laborantes, ut si eos casu aliquo videret commotione animi choleram evomeret, toto vultu inardescente, ita ut nihil loqui posset. Nobilis prorsus indignatio generosi animi, verè ingens furum fœditas, quæ viro forti & sublimi sic subito nauseã extorqueret. Quin imò quum quidam ex honoratis aliquando furti reus ambitiosè tandem favore quorundam amicorum regum ad militiam aspirasset, & statim in furto deprehensus esset (vix enim illi vitio assueti desistere unquam sciunt) quæsivit Alexander à regibus, qui illum promoverant, quid apud eos paterentur fures ? cúmque illi respondissent crucem, illico cum de illorum sententia crucifixit. D. Furtis infestor. R. Contra furta bona est vigilantia, atque custodia optima est paupertas, quamdiu aliquid erit, quod furibus dulce sit, eorum vel manus certe, vel oculos non evades, vis fures non metuere ? pauper esto.

Nihil est turpius ingenuo, nihil minus libero dignum quam in conventu maximo cogi à magistratu furtum reddere. *Cic. 4. Act. in Ver.*

Furtum quidem pecuniarum, res illiberalis est, rapina verò impudens. *Idem.*

Nulli vero etiam, cui rapina cessit fœlíciter, gaudium recte duravit imposterum. *Seneca ad Lucilium epist.* 75.

Alienum nobis, nostrum plus aliis placet,

Alienum æs homini ingenuo acerba est servitus, *Seneca in Proverbiis.*

Omnis fur malignus eſt. *Ariſt. lib. 2. Rhetor.*

Detrahere aliquid alteri, & alterius incommodo ſuum commodum augere, magis eſt contra naturam quam mors, quam dolor, quam cætera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. *Cic. de Offic. lib. 3. c. 3.*

Si unuſquiſque rapit ad ſe commoda aliorum, & diſtrahit quæ poteſt, emolumenti ſui gratia, ſocietas & communitas hominum everſitur. *Idem.*

Opportunitas etiam mediocres viros ſpe prædæ tranſverſos agit. *Saluſt. in Iugurtha.*

Ex pecuniæ cupiditate factiones diſſenſionéſque naſcuntur. Nam & prædæ cupiditas multos longius evocat. *Iulius Cæſar.*

Soli fures de paupertate conqueruntur, dum volunt vitæ ſuæ ſcelera tegere. *Lampridius in Alex. Severo.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Democrates, furem ab undecim viris abduci videns, vah! miſer, inquit, cur tantula furatus es, & non potius magna, virtute etiam abduxiſſes alios. *Stob. ſerm. 11.*

Zeno Citticus ſeruum in furto deprehenſum cædi iuſſit: cùmque is ſe ſic excuſaret, ut diceret, ſibi fuiſſe in fatis, ut furaretur: Et cædi, inquit. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Diogenes Harpalum, celebratiſſimum furem contra Deos teſtimonium dicere ajebat, quod in illa fortuna tandiu viveret. *Laërt.*

Idem conſpicatus duci quemdam, qui phialam ex ærario furatus fuſtulerat (ducebatur autem à magiſtratibus, quos illi ἱερομνήμονας appellant) Magni, inquit Diogenes, fures paruum ducunt: utinam hoc non poſſit, vere dici in magiſtratus aliquot Chriſtianos, à quibus ad laqueum adigitur interdum, qui decem dracmas ſuſtulit: ipſi impune magnis furtis, vel peculatu potius diteſcunt. *Laërt. l. 6.*

Demoſthenes, ad furem inquientem, Neſciebam quod tuum hoc eſſet: At tuum non eſſe ſatis ſciebas, reſpondit. *Stob. ſerm. 11.*

Anonymus. Lycurgi legibus cum furta permitteretur, ſolúſque qui deprehenderentur, pœnas negligentiæ daret: puer quidam vulpeculam furatus, advenientibus qui amiſerant ad quærendum veſtibus oculuit. Feram verò ſævientem, ac pueri ipſius latus ad inteſtina uſque lacerantem tantiſper toleravit. Dum autem quærentes abirent, reprehenſus à pueris quibuſdam, dicentibus melius fuiſſe manifeſtare vulpeculam, quam uſque ad mortem occulere. Minime, inquit puer: ſed multo ſatius eſt mori, quam in furto deprehendi. *Plut. in Lacon.*

Alexander Eurym. F. roganti cuidam, cur Spartani non colligerent pecunias in ærarium publicum: Ne, inquit, corrumpantur, qui facti fuerint illarum cuſtodes. Quam male conſulunt integritati ſuæ, qui privatim pecuniarum vim in arcam recondunt, ſi vir prudens civium ſuorum moribus timuit, à pecunia publica, cujus tantum erant cuſtodes futuri, non domini. *Plut. in Lacon.*

Catulus, dicente Philippo, quid latras? Feſtive, furem ſe videre reſpondit. *Bruſ. l. 2. c. 40.*

Anonymus. In ſervum furacem ita jocatus eſt, ut dicere eum ſolum eſſe, cui domi nihil ſit ſignatum nec occluſum. Intelligimus autem, illi nec ſigna obſtare, quo minus furetur. Scrinia claudimus: olim vero & cadi lagenæque ſolebant obſignari. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Alex. Severus adeo vindex furti fuit, ut per præconem ſæpe edixerit: Nemo ſalutet principem qui ſe furem eſſe noſcit. *Æl. Lampridius.*

Idem dicere ſolebat, ſolos fures de paupertate conqueri: dum ita ſtudent ſcelera vitæ ſuæ tegere. Iactabat. & ſententiam notam furibus.

ὁ πολλὰ κλέπτας, ὀλίγα δὲς ἐκφεύξεται.

Id eſt,

Qui multa furatur, & pauca dat, effugit. Notans quoſdam, qui tantum furantur, ut habeant quo corrumpant judicem, aut actorem. *Æl. Lampr.*

Idem, furti ſuſpicione infames nec intueri ſuſtinebat: adeo ut quum Septimus Arabinus, qui famoſus crimine furtorum ſub Heliogabalo fuerat liberatus, inter ſenatores principem ſalutatum veniſſet, exclamarit, O numina! ô Iupiter! ô dij immortales! Arabinus, non ſolum vivit, ſed etiam in ſenatum venit, fortaſſis de me ſperat, tam fatuum, tam ſtultum me eſſe judicat? *Lampr.*

¶ SIMILITVDINES.

Ciceronis. Vt fures earum rerum quas ceperunt, ſigna commutant: Si multi alienis ſententiis pro ſuis utuntur, omnia tanquam rerum notas mutantes. *Lib. 5. de finibus.*

Seneca. Quemadmodum fures alienis poculis anſas mutant, ne poſſint agnoſci: Ita nonnulli de alienis inventis paululum quiddam immutant, ac ſibi uſurpant, & detractis aut additis pauculis verbis, exiſtimant ſuum videri poſſe, quod eſt alienum. *Apud Eraſm.*

Plinij. Vt fuci cum ipſi non mellificent, tamen apum inſidiantur laboribus. Ita ſunt qui nihil ipſi excudant, ſed aliorum vigiliis elaborata furto vendicant. *Lib. 11. c. 17.*

¶ ADAGIA.

Siculus omphacizat.

Omphacea Graci dicunt uuam acerbam & immaturam. Vnde dicebatur in eos, qui quamlibet vilia tollerent furto. Dictum à furacitate Siculorum.

Furari littoris arenas.

De iis dicitur; qui rem neglectam & incuſtoditam tollunt. Vnde illud Ouidius in Amo.

Ille poteſt vacuo furari littore arenas,
Vxorem ſtulti quiſquis amare cupit.

Famelicus vir eſſe furax cogitur. *Suidas.*

Furem fur cognoſcit, & lupum lupus.

Lydus oſtium clauſit. Λυδὸς τὴν θύραν ἔκλεισε

De furacibus dicebatur, quod Lydi non diſcederent, niſi re quapiam ſublata. Eraſm.

Argivi fures.

Argivi antiquitus furacitatis infamia laborarunt. Suid.

¶ ADAGIA BIBLICA.

1. Aquæ furtivæ ſunt dulciores. *Prou. 9. 17.* Metaphorica locutio, ad adulterium alludens.
2. Qui diripit patrem aut matrem, negans eſſe crimen, his erit ſocius homicidæ. *Prou. 28. 24.*
3. Qui cum fure dividit, odit animam ſuam. *Prou. 29. 24.*
4. Qui non intrat per oſtium in ovile, ille fur eſt & latro. *Ioann. 10. 1.*
5. Principes tui ſocij furum. *Eſai. 1. 23.*
6. Quaſi inter fures reperiſſes. *Ierem. 48. 27.*
7. Si fures introiſſent ad te. *Abd. v. 5.*
8. Veniet ad bonum furis. *Zach. 5. 4.*
9. Quotquot ante me venerunt, fures ſunt & latrones. *Ioan. 10. 8.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Furti & furum exempla: Rachel, Geneſ. 31. 19. Achan. Ioſ. 7. verſ. 19. 20. Soror Ochoſiæ, 2. Reg. 11. 2. Menelaus, Macch. 4. 32. Principes Iudæorum, Eſai. 1. 23. Iudas Iſcariotes, Ioan. 12. 6. cum fure non verſandum, Proverb. 29. 24. Fures dicuntur, verbum Dei & Doctrinam veram adulterantes. Ierem. 23. 30. Ioan. 10. Fures laborent, & ad quid. Epheſ. 4. 28.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Cum primum *Perſæ* in Eubœa militarunt, Diomneſtus vir Eretrius præerat theſaurorum cuſtodiæ. Omnibus vero mortuis, cum & neſciretur Diomneſtus habere pecuniam, theſauros iſtos apud ſe retinuit. *Athen. l. 12. c. 12.*

Tauros Scythas Herodotus ſcribit in Melpomene, furandi licentia ſibi victum comparare, atque item ex bello.

Lidij non diſcedebant, niſi re quapiam ſublata. *Eraſm.*

Argivi antiquitus furacitatis infamia laborarunt. *Suidas.*

Apud *Spartanos*, puerorum præfectus, qui Iren dicitur, pueris imperat grandioribus, ut ligna adferant, & olera minoribus. Ferunt furto partim ex hortis, partim in virorum convivia peraſtute & caute irrepentes. Deprehenſus multa verbera flagello accipit, quod ſolutus in furando & iners videatur. *Plaut. in Lycurgo.*

Voranus, Q. *Luctatij Catuli*, furaciſſimus libertus fuit: cum quum deprehendiſſet numularius, numos de menſa ſubtrahentem, ac in calceos ſibi infarcientem, Belle (inquit quidam) te numularius excalceavit. *Cœlius lib. 19. c. A. L.*

Theodorus prædagogus gemmam diſcipuli collo detractam ſuffuratur. *Theat. Zuing. fol. 3561.*

D. Auguſt. fatetur ſe puerum paterno penu, vel ingluviei cauſa, vel ut eſſet quod pueris colluſoribus daret, quædam furto abſtuliſſe. *Lib. 1. Confeſſ. cap. 29.*

¶ FABVLA.

Mercurius & Tireſias.

Mercurius periculum facturus divinationis, Tireſiæ formam hominis ſibi accõmodat, & abactis bobus illius qui in agro paſcerentur ſub urbe ad Tireſiam venit, quaſi ſua aliqua de re illum conſulturus. Interea & de amiſſis bobus huic nuntium affertur. Quo damno motus Tireſias, aſſumpto Mercurio in locum editum & patentem proficiſcitur, de auium judicio furem ut agnoſceret. Iubet igitur dicere Mercurium, num auem aliquam cernat. Ille aquilam ſe videre ait, quæ volatu à læva ad dextram ferretur. Nil hæc ad nos inquit Tireſias, obſervemus igitur aliam. Paulo poſt Mercurius, cornicem conſpicatus in proximæ arboris ramo inſidentem, quæ nunc roſtrum in cœlum attolleret, nunc terram verſus demitteret, id ipſum ſignificat vati. Qui geſtu cornicis intellecto: Hæc, inquit, cœlum & terram cornix teſtatur, recepturum me boves meos, ſi quidem tu volueris.

Hac fabula adverſus fures uti poſſumus.

Furor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

FVROR Græcè, ὀργή, ῆς, ἡ, vel χόλος, ου, ὁ, dicitur. Eſt ira accenſa, non differens re ab ira, ſed ſecundum magis & minus. *B. Thom. ſup. Pſalm. 35. col. 6.*

Furor μανία τῆς διανοίας παραφορά, eſt gravior diuturniórque mentis alienatio ex vitiato principis animæ facultatis inſtrumento originem habens. Vel eſt mentis abalienatio vehemens citra febrem. Heb. *Zahhaph*, Sævitia, indignatio ſæva, à verbo *Zahhaph*, Sæviit, ſævus fuit, obſcurus ſeu turbatus fuit. Furioſi enim toruũ inuentur, turbato vultu, & obſcura facie ceu triſtes, apparent. Cognationem habet cum *Zahhã*, indignatus eſt. Indignatio enim furoris comes. 2. Appellatur etiam *Charon. Ezech. 7. 12. Pſalm. 2. 5.* & *85. 4.* à verbo *Charach*, exarſit ira, excanduit animo. Cognationem habet cum verbo *Charar*, exuſtus eſt: furor enim tanquam ignis urit. 3. dicitur etiam *Hebrah.* efferveſcentia, bilis, furor, *hebrot*, furores. Ita certè furor brevis eſt. Furor Dei humanitus deſcribitur innumeris locis. *De hebrah*, & *Hebroth*, vide *Iob. 21. 30.* & *40. 6. Pſalm. 7. 7. Eſai. 9. 18. Oſe. 5. 10. Prov. 11. 4.* à verbo *Habar*, tranſiit, præteriit, trajecit. Vt ignis enim monumẽto invaleſcit, & trãſit de loco ad locum, ita bilis fervens, unde furor, Cognationem habet verbũ illud cum *Bahar*, exarſit, combuſſit, ut furor ſolet in furioſo exardere & graſſari miris modis 4. Nominatur *Schighghahhon*, Inſania, dementia, fatuitas, σκαιότης, feſtinatio præceps quæ in furore impulſis apparet, *Deuter. 28. 28. 2. Reg. 9. 20. Zach. 12. 4.* à verbo *Schighghahha*, Veſanum

reddidit,insanum fecit.Et in 4. conjugat. *Hisschettaghghebha*, simulavit se insanum & furiosum.1.*Sam.*21.13.15.

Quomodo furor differat ab insania docet Cicero,*lib.3.quæst.Tuscul.* Insaniam(inquit) censuerunt esse inconstantiam sanitate vacantem, quæ tamen posset tueri officium, & vitæ communem cultum atque usitatum: furorem autem eam sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod quum majus esse videatur, quàm insania, tamen ejusmodi est ut furor in sapientem cadere possit,non possit insania.

Idem *lib.1.de Divin.* Furorem sumit pro humana mente,quæ vi quadam divina concitatur.Qualis est furor poëtarum.Negabat enim Democritus quempiam Poëtarum magnum esse sine furore.Paulo ante dixerat:Inest igitur animis Præsagitio extrinsecus injecta atque inclusa divinitus; eaque exarsit acrius,furor appellatur, quum à corpore animus abstractus divino instinctu concitatur: is affectus dictus est, quod eo correptus, huc atque illuc ferri ferature.

¶ Locvi Biblici.

Furor impiorum. Furore percutit Deus inobedientes. Deut. 28. vers. 28. *Prov.6.34.& 15.1.& 27.4.* Furor Dei. Vide Ira Dei.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid.1. Amor.2.

Blanditiæ comites tibi erunt, terrorque furorque,
Assiduæ partes turba fecunda tuæ.

Sen. Herc. fur.

Solum jam vam præstare potest
Furor insontem, proxima pœnis
Sors est omnibus,nescire nefas.

Ovid. 1. Remed.

Dum furor in cursu est currenti cede furori.
Difficiles aditus impetus omnis habet,
Stultus,ab obliquo qui cum discedere possit,
Pugnat in adversas ire natator aquas.

Stab.3. Theb.

Deus ecce furentibus obstat.

Claud. bello Get.

Sed caret eventu nimius furor,improba nunquam
Spes latata diu.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Furiosum habitum juventutis cavere oportet. *Platon. libro secundo de leg.*

De furore. Dial. cxv.

Francisc. Petrarch. Dol.

Nimius dolor:ne furorem patiar metuo. R.Obsta illi, cogitationibus bonis & placidis.Quidam furori viam passionibus faciunt,ex multis affectibus non sanis vera tandem prodit insania, sicut ex contrariis vera virtus. Frequentatis actibus quæri habitum philosophicũ dogma est.D. Furere metuo. R. Si animi vitio,ille tibi armandus,armatura animi virtus est:at si corporis, consulendum succurrendúmque illi est, si qua rei hujus ars est ipsos apud corporum magistros qui physici nuncupantur, quæ si in hoc,ut in multis aliis, aut nulla est,aut professoribus suis incognita;Ego artem hanc unam tibi præscripserim;abstinentiã & omnis excessus fugam. Norum illud atque antiquum: Vni sancti virtutibus corpus ædificant,multum conferunt animo simul & corpori frena libidinum ac gulæ:Multos stravit luxuria,multos oppressit crapula,multos somnus, multos ebrietas sepelivit, multorum vitæ fervor atque impetus.& furibunda licentia verum abiit in furorem.D.Timeo naturaliter in furorem agi. R. Quod natura infert,durum potest esse,non miserum. Culpa enim caret, quæ miseriæ est radix. Quando autem providendi obtigit facultas,unum facito,ut te furor si vitari nequit,in securo saltem statu animæ reperiat. Innocens si furere cœperis, aut innocens resipisces,aut innocens morieris:Nulla ætas,nulla sanctitas,nulla custodia,sic innocentiã cõservat ut furor, qualẽ invenit,talem reddit.D.Furere metuo.R.Heroas comites ac reginas metuis. An fastidis Herculem,& Ajacem,Hecubam,& Cassandram? an ex alio genere Lucretiam spernis, & Empedoclem?D.Furere pertimesco. R. Multa vaticinari solitos furentes accepimus., sic quo nullum acumen sani capitis perveniisset, vagus & rapidus furor venit, atque hinc Graij quam vos divinationem dicitis, à furore manticen dici volunt.D.Horreo vim furoris.R.Et sanos mœstos, & furentes lætos vidimus,falsa quamvis opinione. Habet & terror voluptatem suam.D. Furendi pavor animum exagitat. R. Laborum furias quidam stimulato furore quæsiere.Verus furor ferias veras dabit.

¶ Exempla Biblica.

Simeon & Levi, fratres Dinæ,Gen.49.6.7. Esaü Gen.27.44. Saül.19. 10. & 20.30.&c. Assuerus, Ester.1. 12. Nebucadnezar, Dan.2.12. & 3. 13. 19.

¶ Exempla Historica.

Athamas Æoli filius, furiis à Iunone immissis agitatus, Learchum filium interfecit.*Plin.l.34.c.14.*

Agave, Cadami & Hermiones filia, Bacchico furore correpta Pentheum filium interfecit.

Thamyras poëta, provocans in musices certamen Musas,victus atque oculis, & mente privatus, proverbio locum fecit. Θαμύρας μαίνεται. *Theat.Zuing.fol.15.*

Corybantes Cybeles cultores furore sacro correpti,cymbala pulsabant:alios item in similem agentes rabiem. *Idem.*

Pentheus dum sacra Bacchi contemneret, ulciscente numine in furorem raptus est. *Virg.l.4.Æneid.*

Euripidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.

Prœtidæ ira Iunonis,cui sese præferebant,bovina insania laborarunt. *Ælianus.*

Lycurgus Dryantis filius rex Thraciæ: à Baccho (cujus numen aspernabatur)in furorem versus;vites excindere volens crura sibi amputavit. *Theat.Zuing.*

Cambyses Persarum rex, quum bovem Apin,quem Ægyptij pro Deo colebant,immolasset,furiis agitatus,universam prope familiam delevit. *Herodotus in Thalia.*

Fulvius Censor. cum ex Iunonis templo marmoreas tegulas sustulisset, iisque Romæ ædem fortunæ equestris tegeret mente captus est. *Lactantius l.2.c.8.*

Theopompus, historicus, propter vulgatos libros sacros Iudæorum per xxx. dies insanit.*Theat.Zuing.*

Iustinus minor Imp. ab initio liberalis visus:verum à Sophia conjuge persuasus, avarissimus evasit, simul & Pelagianæ adfertor hæreseos. Quapropter pro insano ad postremum habitus est. *Volat. lib.23. Anthrop.*

Alcmæon, Amphiarai & Eriphyles filius,propter interfectam matrem furiis agitatus est.

¶ Emblema.

Furor & rabies.

Alciat. Emblema lvii.

Ora gerit clypeus rabiosi picta leonis,
Et scriptum in summo margine carmen habet:
Hic hominum est terror,cuius possessor Atrida:
Talia magnanimus signa Agamemno tulit.

Futurum.

¶ Definitio et etymolog.

Futurum, Græcè μέλλον, ὐτ☉, τὸ, dicitur. Et est quod nondum advenit, cum adventurum sit. Hebr.*Hathidh*, vocant id quod futurum est,& hominem expeditum in rebus agendis, à verbo *hetteedh*, expediit, paravit festinanter:futurum enim semper & festinanter est in procinctu.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & omni Iudæa,& Samaria, & usque in ultimum terræ. *Actuum Apostolorum,c.1.*

¶ Poëtarvm Dicta.

Horat. Od.29.lib.3.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus.
Ridétque si mortalis ultra
Fas trepidat.

Stat. lib.3.

Quid crastina volveret ætas,
Scire nefas homini.

Hor. Od.9. lib.1.

Quid futurum cras,fuge quærere.

Comici Græci.

Οὐδεὶς τὸ μέλλον ἀσφαλῶς βεβούλευται.
Haud de futuro tuta quis deliberat.
Θνητὸς πεφυκὼς τὸ πρόσθεν ὢν βλέπειν.
Nitere homo quum sis prodere in posterum.
Μένει δ' ἐκάστῳ τοῦθ' ὅπερ μέλλει παθεῖν.
Quodcunque quis passurus est, id eum manet.
Μὴ μοι γένοιθ' ἃ βούλομαι ἀλλ' ἃ συμφέρει.
Contingat id quod expedit,non quod volo.

¶ Philosophica et Histor.

Placita

Effugere nemo potest, quod futurum est. Et sæpe utile est non scire quid futurum sit: miserum est enim nihil proficiente angi. *Cicer.3. de Nat.Deor.*

Futurum omnibus hominibus est incertum. *Ex Orat. ad Leptinem Demost.*

Oportet eos, qui prospera optatáque utuntur fortuna, erga afflictos & oppressos semper optima videri consulere: quandoquidem universis hominibus incertus est ac dubius rerum eventus. *Orat. de Rhodio. libertate.*

Præterita semper apud omnes omittuntur, & nemo unquam de iis deliberationem habendam proposuit:futura aurem vel præsentia consultoris munus ac officium postulat. *Orat.de Coron.*

Id ipsum quod inter sententiam accidit, virum perturbat, ipsique magnum dolorem adfert. *Olynth.1.*

Necessario evenit, cum pugna committitur, ut alij superentur, & alij vincant. *Orat.funebri.*

Ex postremo eventu,quæ præterierunt omnia, & plurimum æstimantur. *Olynth.1.*

Sæpe contingit, ut idem homo in hoc non rectè dicat,in altero verò recte sentiat. *Ex 5. Proœm.*

Futura vates tantum sciunt. *Plat.in dialog.de sancto.*

Futuris prædicendis qui curiosius inhiant, omnium infortunatissimi sunt,vel fiunt. *Ficinus epist.l.11.*

Futura à præsenti constellatione fieri non possunt. *Io.Pic. Mirand. in Astrol.l.4.c.6.*

Futura prophetici luminis beneficio multo certius præcognosci possunt, quam sensu & ratione videri,& cerni præsentia, ideo prophetæ præteritum pro futuro ponunt sæpe ob indubiam & maximam certitudinem

dinem. *Ioan.Franc.Pic. Mirand.de prænot.lib.1.cap.6.*

Futurorum omnis cognitio, quæ non habet in natura cauſam determinatam, ſuperhumana eſt, & à Dei voluntate & providentia dependet. *Idem, ibi. l.2.c.3.*

Futura, aut conſiderantur ut in ſeipſis & ſua natura manent, quæ ſoli Deo, & cui voluerit ipſe revelare nota ſunt, aut in ſuis cauſis continentur, quæ etſi Deo nota ſunt, tamen etiam aliqua experientia & ſagax conjectura ſibi vindicat: quæ tamen omnia nos ſcire non poſſumus. *Io.Fr.Pic.Mir.de prænot.l.2.c.7.*

Futurorum prænotio ex luce eximia ſpirituali comparatur, non ex talpa, ut Proclus ſomniat. *Io.Franc.Pic.Mir.de prænot.l.7.c.5.*

Futura ad cognoſcenda nil vanius eſt, quam id quod utrinque contrariis experimentis aſſeritur, nam veritas una eſt, nec ſibi adverſatur: ideo, quæ adverſantur: ſibi falſa ſunt. *Idem, ibid.l.6.c.7.*

Nulli mortalium certam futurorum ſcientiam Dij dederunt, nec poſt homines natos invenias quemquam, cui omnia ex animi ſententia ſucceſſerint, ita ut nulla in te fortuna ſit adverſata. *Dion.Halic.l.8.*

Non ita facile de rebus futuris, quænam illæ futuræ ſint, ut de præteritis judicari poteſt: ſed illas quidem ſenſibus & cladibus percipimus, has vero divinationibus & conjecturis, in quibus ineſt fallaciæ plurimum, *Idem lib.9.*

Nunquam de futuris rebus, velut iam factis conſultandum eſt, neque ſpes eſt in illis collocanda quæ aliter evenire poſſunt: ſed ſemper pars aliqua iis quæ præter ſpem accidere poſſunt reſervanda, cum omnibus in rebus, quandoquidem ſumus homines; tum vel maximè in bellicis. *Polyb. lib.2.*

Si futura reſpicias, nihil in præſentia neque magnum eſt, neque parvum: ſed idem & mutationum fortunæ & vitæ eſt finis. *Plutarch. in Q. Flaminio.*

Optimè de futuris conſultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis ſumunt. *Dion. Halic.lib.10.*

Res futuræ difficulter ab hominibus præcaveri poſſunt: neque facile quiſquam evadet pericula, niſi Numine exorato divinitus cuſtodiatur, malorúmque levamen impetret. *Nicetas Aton. in Manuali Comn. l.6.*

Futurorum notitia cum agnitione cordium ſoli Deo peculiaris eſt. *Mich. Glyca. Annal. part.1.*

Multa perficit Deus inexpectata: quæ expectabantur fruſtrata ſunt: quæ verò nemo expectabat, eorum exitum reperit Deus. Nam futurarum rerum prædictiones, ſive per ſomnia, ſive ſexcentis aliis rationibus ſignificantur, multa caligine involutæ, multos ab officio depulerunt, & in errorem induxerunt, aliis præter ſpem exitum fœlicem adeptis, aliis diverſum. *Niceph.Gregoras, lib.8.*

Futura in æquilibrio quodam collocanda ſunt: nec injucunda, nec in tria nimis inclinante animo. *Idem, ibid.*

Homines multa ſibi ipſis incommoda ob futurorum ignorationem inferunt. *Procop.de bello Perſ.lib.2.*

Ex præteritis factis contemplari futura homines queunt, & in tuto eadem conſtituere. *Idem, de bello Goth.l.3.*

Solent mortales dum rerum præſentium admiratione capiuntur, & plerumque ſimul inſcitia, futura præſagire; & dum moleſtiis opprimuntur, temere contemplando futura prædicere. *Idem eod.lib.*

FINIS LIBRI SEXTI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER SEPTIMVS.

G

Garrulitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

GArrvlitas, ἀδολεσχία, Hebr. *hemiah*, & *hamith*, id est, Strepitus, sonitus, vox, clamor, à verbo *hamach*, tumultuatus est, sonuit tumultuosè, tumultum concitavit, intonuit, fremuit: ut quum in magna multitudine & copia confusæ voces ingentem atque inconditum sonum edunt. Quæ significationes garrulo, sine mente voces effutienti, garrulitatique maximè convenient. Solent enim garruli aures patulas obtundere, ita ut obsurdescant, tanquam ad Nili catadupa, qui istos auscultant. Hebræis etiam *Homulah*, dicitur strepitus loquelæ copiosæ, sonitus sermonis magni seu prolixi. Hinc ὁμιλέω, loquor in magna frequentia hominum, concionor, ὁμιλία, sermo, homilia, ὅμιλος cœtus. Garruli equidem meritò Oratorum & Ecclesiastarum simioli dicendi sunt. Quod enim ptudentes & pij de rebus seriis sacrisque graviter pronunciant, isti circa nugas versantes ridiculè effutiunt.

Garrulos Gr. ἀδολέσχας, quasi auidos confabulandi, παρὰ τὸ ἄδειν τὴν λέχω nuncuparunt. Veteres Latini fatuos dixere: est enim fatuus à fando, & inepta loquentem notat. Ἀδόλεσχον Græci, fabulatorem etiam & nugatorem Latini vocant, ἀδολεσχίων nugas.

Garrulitatem, & garrulum his coloribus graphicè depingit Theophrastus *in notationibus morum*. Garrulitas est longorum, & inconsideratorum sermonum effutitio. Garrulus autem eiusmodi est, qui apud ignotum iuxtim ei assidens, vxoris & suæ laudes prædicare instituat: deinde quod præcedenti nocte somniaverit, id narret: tum quæcunque in cœna sibi fuerint apposita, omnia sigillatim recensear. Mox verò ubi incaluerit, homines huius seculi dicet esse antiquis deteriores: frumenta in foro vili vænisse pretio: peregrinos esse in urbe quamplurimos: mare statim à Dionysiis patere navibus: & si Iupiter pluerit, eorum quæ terra conduntur meliorem fore prouentum: seque agrum suum in sequentem annum esse culturum: ait etiam vivendi rationes esse perdifficiles, & quum mysteria agitarentur, Dannipum facem omnium maximam statuisse. Quærit etiam, quot sint Odei columnæ? & Quotus hic est mensis dies? Quod si quis patientem, se præbeat, nunquam ille ab eo discedet. Narrabit mysteria mense Boedromione, Apaturia, Pyanepsione, Posideone verò quæ agitantur ruri Dionysia solita celebrari. Id genus demissis manibus, grandique gradu fugiat oportet, quisquis febre carere volet. Difficile est enim cum iis durare, qui neque otij, neque negotij tempora distinguere norunt.

Horatius Satyrarum lib. 1. Sat. 9. Cuius initium, *Ibam forte via Sacra*, & Plutarchus libello pulcherrimo de Garrulitate, hominis garruli characteres luculenter proposuerunt. Vide *famigeratio. & loquacitas.*

Quoniam silentium & rusticitatem mihi obiicis, vir belle & urbane, age, fabulam minimè insitam tibi effingam: ut experiar, num hac saltem ratione ineptam istam loquacitatem compescere queam. Hirundines quondam cygnos cavillis incessabant, propterea quòd nec cum hominibus cõsuetudinem habere, nec canẽdi artem in publicum proferre vellent, sed circa prata solùm & flumina canerent, ac solitudinem amplecterentur, nec pauca solum canerent, sed etiam quod canerent sibi ipsis canerent, perinde atque ipsos Musices suppuderet. At nostræ, inquiebãt, sunt urbes, nostri homines & thalami: atque apud homines garrimus, réque nostras ipsis exponimus, nimirum vetera illa & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum, Thracissam, peregrinationem, affinitatem, cõrumeliã, linguæ exsectionem, literas, præterque omnia Irym, & quomodo ex hominibus in aues mutatæ sumus. At cygni, quod earum garrulitatem exosam haberent, vix quidem eas sermone dignas duxerunt: ut autem dignas duxerũt: At, ô præclare, inquiũt, causa nostra in solitudinem quoque quispiam libens se contulerit, ut Musicã audiat, cum Zephyro pennas nostras inflandas permittimus, ut suave quiddam & concinnum inspiret. Quare si non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nodis pulchertimũ est, quod modũ in canendo tenemus, nec Musicam tumultibus permiscemus. Vos autem & in ædes admissas hominẽs fastidiunt, & canentes auersantur, idque optimo iure, quippè quæ ne excisa quidem lingua silere queatis, verum ipsæ amissam vocem & calamitatem vestram lugentes, quavis alia aut profusa lingua prædita & canora, loquaciores sitis. Intellige quid loquar, ait Pindarus, ac si taciturnitatem meam tua loquitandi facilitate præstantius esse inveneris, silentium nostrum ineptè carpere, atque insectari desine. Alioqui proverbiũ dicã, ut verissimum ita etiam brevissimum, Tum cantabũt Cygni, cum graculi tacuerint. *Greg. Nazianz. epist. 1. ad Celusiũ Præsidẽ.*

¶ SENTENTIÆ SACRÆ.

Mulier meretrix, garrula & vaga describitur *Prou. 7.* 10

In multiloquio non deerit peccatum, *cap. 10. v. 9.*

Homo verbosus separat principes *c. 16. v. 28.*

Ethnici putant quòd in multiloquio suo exaudientur. *Matth. 6. 7.*

Diotrephes perstringitur ob malignam garrulitatem. *Ioann. epist. 3. vers. 10.*

PLVTARCHI DICTA QVÆDAM EX LIBRO
περὶ ἀδολεσχίας, *de garrulitate.*

Morbum curatu admodum difficilem atque molestum in curam recipit philosophia, garrulitatem.

Hoc primum habet malum garrulitas, quod non audiat.

Garruli naturam reprehendunt, quod unam quidem linguam, duas autem aures habeant.

Alij quidem sermones continent, garruli verò pleni sunt rimarum & perfluunt; deinde, tanquam vasa, mente cassi, sono pleni, obambulant.

In eo sunt infelices, quod neque audiunt, neque audiuntur.

Sermonis proprius finis hic est, ut fidem faciant audientibus: nemo autem fidem habet loquacibus, etiam si vera loquantur.

Quod in corde sobrij est, id in lingua est ebrij.

Temulentus nugatur inter pocula; garrulus autem ubique, in foro, in theatro, in deambulatione, interdiu noctúque.

Iucundius cum pravis, dexttri tamen ingenij, habere colloquium, quàm cum bonis, si sint garruli.

Animæ cæteri morbi partim sunt periculosi, partim odiosi, partim ridiculi, garrulitati autem hæc omnia accidunt.

Dicendi magistros habemus homines, tacẽdi autem Deos, silentium in initiationibus mysteriisque quasi per manus accipientes.

Ægyptiorum rex quum Pittaco victimam misisset, iussissetque optimam ac pessimam carnem eximere, linguam exemptam remisit, quasi bonorum quidem, non minus tamen, & maximum malorum instrumentum esset.

Qui ingenuam regiámque consequuti sunt eruditionem, primum silere, deinde loqui didicerunt.

Loquutum esse, sæpè me pœnituit, inquit Simonides, tacuisse nunquam.

Silentium non solum sitim non conciliat, ut ait Hippocrates: verum neque tristitiam, nec dolorem.

Exempla & similia elegantissima de garrulitate, idem liber continet.

Ex STOB. *Sermone* 36.

Dicendi modus non penes loquentem est, sed penes audientem.

In garrulo verborum flumen, mentis gutta.

Auaritia quædam est, omnia belle dicere, & nihil audire.

Isocrates cuidam locuruleio, quærenti, cur duplicem mercedem ab eo oratoriæ artis studioso postularet, respondit, alteram peto ut loqui, alteram vero ut tacere discas.

Loquacitas, multos errores habet, tacere autem tutum est.

Optimi hominum in dicendo brevissimi sunt. Garruli vero si tantum in loquendo molestiæ caperent, quanta reliquos afficiunt, haud sanè longos sermones traherent.

Homines magnum possident vallum dentium ad coërcendos leues sermones.

EX ANTONIO ET MAXIMO.
Serm. 15.

De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines rationem reddent in die iudicij. *Christus, Matth. 12. 36.*

Sit omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquendum. *Iac. 1. 19.*

Noli linguâ omnia audere, nec quid tibi accidat incommodi: quemadmodum oculus totum volens intueri solem, id etiam quod habet lumen perdit. *Basil. Mag.*

Labendi causa est lingua, quæ non ratione gubernatur. *Nazianzenus.*

Pecuniarum damnum resarcire licet; semel autem emissum verbum revocare non licet: *Chrysostomus.*

Hirun

Hirundines tecto ne excipe: hoc est, homines garrulos & linguæ incontinentis, contubernales tibi ne ascicito. *Cyril.*

Si imperas ventri, impera & linguæ; ut ne hujus sis servus, ab illo autem stultè liber. *Nilus.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Theognidis.

Πολλοῖς ἀνθρώπων γλώσσα ἱερὰ ἐπίκειται.
Ἁρμονίῃ κ᾽ σοφὴν πολλ᾽ ἀ᾽ ἄλητα πέτει.
Πολλάκις γὰρ τὸ κακὸν κακεῖ μᾶλλον ἐνδοθεν ἦλθεν.
Ἐσθλὸν δ᾽ ξεινδεῖν λώϊον ἢ τὸ κακόν.
Multis hominibus nonnulla sanua lingua obditur
Conveniens, & multa in ipsis occultanda comparent.
Sapius enim latitans malum intrinsecus processit:
Melius autem fuerit boni quippiam egredi quam malum.

Euripidis in Hippolyto coronato.

Γλώσσα γὰρ δ᾽ ἐν πιστοῖσι, ἢ θυραῖα μᾶλλον.
Φρονήμασ᾽ ἀνδρῶν νουθετεῖν ἐπίσταται.
Αὐτὴ δ᾽ ὑφ᾽ ἁυτῇ πολλὰ κέκτηται κακά.
Nulla fides lingua est, quæ alienos quidem
Animos hominum admonere callet;
Ipsa vero ex sese plurima mala possidet.

Ejusdem in Medea.

Οὐ νῦν μὲ πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις Κρέον,
Ἔβλαβε γῶσα, μεγάλα τ᾽ ἤργασαι κακά.
Non primum nunc mihi, sed sæpius ô Creon,
Lingua nocuit, & ingentia mala tulit.

Astydamantis.

Γλῶσσα πρὸς πάντος ἐστὶν ἀδολεσχία.
Ἀνρὶ ἐν δέοντι καιρῷ φιλοσοφῶν.
Garrulitas est deambulatio lingua.
Nugas ais, dum Philosopharis intempestivius.

Homeri.

Καί τι ἔπος προέηκεν, ὅπερ τ᾽ ἄρρητον ἄλαινον,
Αὐτὸς ἀιὲ μύθοις λαβέειν αἰδεῖ τι σε χρὴ λαβραγόραν τ᾽ ἔμμεναι.
Et verbum aliquod protulit, quod melius fuisset inditum.
Sed semper immodesta verba fundis. Non te posthac oportet intempestivum esse loquendo.

Nicostrati.

Εἰ τὸ συνεχῶς κ᾽ πολλά κ᾽ ταχέως λαλεῖν,
Ην τῷ φρονεῖν παράσημον, αἱ χελιδόνες.
Ἐλέγοντ᾽ ἂν ἡμῶν σαφρονέστεραι πολύ.
Si continuè & multa celeritérque loqui,
Signum esset prudentiæ, tum hirundines
Dicerentur multo sapientiores nobis.

Euripidis.

Σὺ δ᾽ εὐπρόσχον μὲν γλῶσσαν ὡς φρονῶν ἔχεις.
Ἐν τοῖς λόγοισι δ᾽ οὐ ξυνεσί καὶ οἱ φρένες.
Tu vero linguam quidem volubilem habes, vti vir prudens.
Sed in sermonibus tuis nulla mens ineſt.

Sophoclis.

Κόσμος δὲ σιγῆς εἴφανος ἀνδρὸς τὸ κακῶ
Τὸ δ᾽ ἐκλαλοῦν οὔθ᾽ ἡδονὴς μὲν ἅπτεται
Κακὸν δ᾽ ὁμιλημ᾽, ἀσθενὲς δὲ κῆ πόλει.
Decorum silentium corona est, viri boni.
Loquacitas autem neque iucundum aliquid habet.
Et mala est conversationi, & inutilis civitati.

Martial. lib. 5.

Crede mihi, quamuis ingentia, Posthume, dones
Autoris pereunt garrulitate sui

Horatius, epist. lib. 1. 18. epist.

Percontatorem fugito: nam garrulus idem est.
Nec retinent patula commissa fideliter aures.

Idem, de Arte Poët.

Omne supervacuum pleno de pectore manat.

Plaut. in Aul.

Multum loquaces merito omnes habemur:
Nec mutam profecto repertam ullam esse
Hodie dicunt mulierem ullo in sæculo.

N. Nesekius.

Quum fari decuit, tacere velle:
Velle, quum decuit tacere, fari:
Humanis duo sunt cavenda summe
Privatis mala publicisque rebus.
Ex istis sed enim malis duobus,
Malim qua potuit loqui tacentem,
Quam qua non decuit loqui loquentem,
Nam sunt qua pateant tacendo multa,
Et dicit potuere sapè multa,
Qua sunt temporibus suis tacenda.
Ergo aut discite, garruli, tacere,
Aut toto semel exulate mundo.

Pibracius in Tetrastichis.

Vel falsa sapè, aut vana saltem dicere,
Hominem necesse est obloquentem plurima:
Brevis loquela veritatis proxima est.
Vt fabularum inanium loquacitas.

Sententiæ breves adversus Garrulitatem:

1. Pharmacum malorum Taciturnitas. *Stob. ser. 33. & seq.*
2. Nihil utilius quicquam silentio. *Menand.*
3. Multa continet bona silentium.
4. Lapidem temere proiice potius quàm sermonem ociosum.
5. Sapientem inter stultos multa loqui indecorum est.
6. Nullus stultorum in convivio silentium præstare potest.
7. Orationi brevi multum inest sapientiæ.
8. Ne multis verbis pauca comprehendas, sed paucis multa.
9. Garrulitas neque jucundum aliquid habet, & mala est conversationi, & inutilis civitati.
10. Infrænis oris exitus, infortunium.
11. Tyrannicum quiddam est, multa scire loqui.
12. Verborum flumen mentis gutta.
13. Dicendi modus non penes loquentem, sed audientem.
14. Dementia quædam est, omnia velle dicere, & nihil audire.
15. Garrulitas multos errores habet; tacere autem tutum est.
16. Garrulo ob rem levissimam gravissima pœna penditur.
17. Optimi hominum in dicendo brevissimi sunt.
18. Garrulitas nil aliud est quam sermonis incontinentia.
19. Tacere non dicenda, difficillimum.
20. Primum auscultare disce, si nescis loqui.
21. Multa loqui aliud est, quàm loqui quod expedit.
22. Viri character, ejus est oratio.
23. Turpe diserto inanes sermones eiaculari.
24. Verba nimia molesta sunt ubique.
25. Ad bonam causam tria verba sufficerint.
26. Simplex est veritatis oratio.
27. Quicquid præcipies esto brevis.
28. Tace, vel dic silentio meliora.
29. Garrulo nova respondere convicium est.
30. Nihil suavius quam de rebus alienis loqui.
31. Verborum quidem magna copia: ac fructus nullus aberrante loquacitate.

¶ Apophthegmata.

Zeno Citicus, audiens adolescentem nimis garrulum: Aures (inquit) in linguam defluxere. Ostendit autem adolescentis esse audire quidem multa, loqui autem pauca. *Laert. l. 7. 1. Stob. serm. 6.*

Idem, alium multa garrientem, hoc dicto Zeno corripuit: Ob id binas habemus aures; & os unicum, ut plurima audiamus: loquamur autem paucissima. *ibid.*

Idem, adolescenti confidenter loquenti: Non dixeram, inquit, ô adolescens, quæ mihi succurrunt: Significans ex sermonis procacia colligi morum impudicitiam. *ibid.*

Idem è discipulis suis aliquos dicebat esse φιλολόγους; id est, variæ rerum cognitionis studiosos: alios vero λογοφίλους id est, loquendi tantum studiosos. *Stob. ser. 39.*

Idem, quum percontatus esset à quodam homine satis contentioso: An virtus utilis esset? tenuit, non volens verbis respondendo ei occasionem dare litigandi. *Eod. ser.*

Idem, adolescenti in Academia de reb. & negotiis frivolis garrienti, dixit: Nisi lingua in mentem intincta differueris, adhuc multo amplius dicendo delinques. *ibid.*

Clearchus, quæ nolis audire (inquit) ea etiam ne dicito: quæ nolis dicere, ea ne audito quidem. Aurium enim & linguæ magnum est periculum. *Max. serm. de temeritate lingua.*

Plato, cum Anthistenes aliquãdo in diatriba longam orationem habuisset; Ignoras, inquit, quod dicendi modus non penes loquentem, sed audientem est. *Stob. ser. 37. Max. ser. 47.*

Menedemus, quendã frivolis nugis obstrepentem, rogavit, num fundum haberet? Vt is respondit, sibi plurimas esse possessiones: Abi igitur, inquit, & illas cura, ne turpiter eas perdas. Notavit autem hominem inaniter garrulum, qui ad agros colendos magis esset idoneus, quam ad dicendum. *Laert. l. 2. c. 16.*

Apollonius dicere solebat, Loquacitatem quidem multos habere errores, silentium autem tutum esse. *Stob. ser. 37.*

Idem interrogatus, qui essent hominum optimi? qui in dicendo (inquit) sunt brevissimi; Linguaces autem si tantum molestiæ caperent, quanta reliquos afficiunt, haud sane longos sermones facerent. *ibid.*

Demosthenes, in convivio cuidam multa loquenti: Si tam multa, inquit sapuisses, nunquam tam multa locutus esses. *ibid.*

Idem, rogatus, cur unam habeamus linguam, aures vero duas? Quia inquit, duplo plus audiendum quam loquendum. *ibid.*

Eusebius Philos. dicebat homines magnum possidere vallum dentium ad coërcendos leues sermones. Nos in omni re judicio mentis indigere quæ si verba non direxerit, sæpius ante consultationem effugiunt: & tanto vallo neglecto, citra judicium ante tempus foras ruunt. *ibid.*

Lycon, oratores ranis similes esse dicebat: has enim in aqua clamare, illos vero ad clepsydram. *ibid.*

Idem dicebat, quemadmodum hirundines perpetuo garritu familiaritatis voluptatem perdunt; sic garrulos perpetuò obtundentes molestos esse auditoribus. *ibid.*

Democrates, auaritiam quandam esse dicebat, omnia velle dicere, & nihil audire. *Stob. ser. 36. & Max. ser. 47.*

Isocrates, cum locutuleius quidam nomine Caræon, in disciplinam ejus recipi vellet, duplicem mercedem postulavit. Illi verò causam interroganti, dixit: Alteram quidem pero ut loqui discas, alteram autem ut tacere. *Stob. ser. 36. Ant. Meliss. part. 2. ser. 40. Max. ser. 47.*

Archelaus, tonsori garrulo subinde roganti, Quomodo te radam, ô rex? Silendo, inquit. Alter aliud responsum expectabat, & hinc dicti lepos. Quidam sunt in curatione morosi, Archelao satis erat, si sic leret. Nobis autem interdum etiam cum ebriis, paritérque loquacibus res est. *Plut. in apoph.*

Anony

Anonym. Iurisconsulto loquaci dixit, non oportere multis verbis pauca dicere, sed paucis multa. *Ant. & Max. de temeritate in dicenda.*

Hieron. qui Geloni successit in regnum : neminem qui liberè apud se loqueretur, importunum aut molestum esse dicebat : cæterum qui arcanum efferrent, eos existimabat etiam illos lædere, apud quos effutirent, eo quod odimus non solum illos qui efferunt, verùm etiam eos qui audierunt, quæ nollemus illis audita esse. *Ibid.*

¶ SIMILITVDINES.

Ausonius, vascula inania maxime tinniunt ; ita quibus minimum inest mentis, hi sunt loquacissimi.

Plutarchus, aiunt semen, quod statim effunditur, inutile esse ad genituram, ita sermo garrulorum ad nihil conducit. *in Mor.*

Sicut puer, glaciem nec retinere potest, nec vult amittere : ita garrulus nec tacere potest quod accepit, nec potest obliuisci. *Ibid.*

Vt egregius artifex iaculandi scopum petit : ita sapit qui pauca loquitur, Sed ad rem. *Ibid.*

Lipsius. Vt corpore tenues, veste se dilatant : sic qui ingenij aut sapientia inopes diffundunt se in verbis. *in instit. epist. c. 7.*

Vt in sagitta mittenda non minus aberrat qui citra scopum, quam qui ultra iaculatur : sic in scribendo, quisquis pauciora quàm pro re, aut plura dicit. *Ibid.*

Vt in Iudææ lacu asphaltite nihil mergitur, sed supernatant omnia iniecta : sic garrulorum pectore nihil conditur, superfluunt imò effluunt cuncta. *Ex orat. de Calumnia.*

Natura hoc linguacibus insitum, ut non multa solùm loquantur, sed mala. *Ibid.*

¶ ADAGIA.

Archytæ cerpitaculum. Ἀρχύτου πλατανή.

In hominem vehementer garrulum, & obstreperum iaciebatur.

Arabius tibicen, Ἀράβιος ἀλυτής.

In eos dici solitum, qui à semel cœptis nunquam desistunt. Menand.

Turtute loquacior. πυγῶν καλίστερος.

In garrulos, & impendio loquaculos homines dici solitum. Zenodot.

Prolixius Iliade. μακρότερα ἢ Ιλιάδος λαλῶν.

Est autem Ilias nobile opus Homeri, quo Troia capta historiam libris 24. explicat, quam Virgil. 12. libris complexus sit quod ex utroque opere visum est decerpere. Iul. Pol.

Cornicari.

Quin & Graci proverbio κρώζειν *dicunt, pro eo quod est : Inhiare præda, aut ineptè garrire, cornicum more. Persius Satyra 5.*

Nescio quid tecum graue cornicaris ineptè.

Musarum aues. μουσῶν ὄρνιθας.

Musarum aues, non absque proverbij specie Theocritus in Thalysia appellat Poëtas, quod Luscinijarum in morem assiduè canant sua poëmata.

Tam multa quam sapiens. τόσα ἔπεις ὅσ' ἄν πεπνυμένος ἀνήρ.

Aristoteles libro Rhetoricorum tertio, admouens ne orator crebris Enthymematibus vtatur, sed tantum intermisceat, subiicit hoc carmen Homeri ni fallor, ceu vulgo iactatum.

Ωφελ' ἐπὶ τόσα ἔπεις ὅσ' ἄν πεπνυμένος ἀνήρ.

Id est.

Quandoquidem nobis tam multa locuta amice es,
Quàm multa prudens vir diceret, atque peritus.

Conuenti in hominem multa loquentem potius, quam opportuna.

Daulia cornix. Δαυλία κορώνη.

Dictum est in garrulos, aut canores.

Hirundinum Musea. χελιδόνων Μοῦσαι.

Conuenit hoc in Imperitos, & tamen garrulos. Aristoph.

Lasciniæ nugis insidentes. καὶ δόγες λάσκαις ἐγκαθήμεναι.

Conuenit hoc ad eruditos, qui tamen immodicè suo studio delectentur, quod genus sunt Poëta potissimum. Plinius lib. 10. c. 29. de Luscinia.

Dodonæum æs. Δωδώνειον χαλκεῖον.

Dodonæum cymbalum, aut tintinnabulum. In hominem dici consuevit, improba atque importuna loquacitatis. Menander,

Caute loquacior. ἐαχίας λαλίστερος.

Proverbialis hyperbole. In hominem immodicè aut permolestè garrulum.

Littore loquacior. ἐαχίας λαλίστερος.

In tabulam & obstreperum dicebatur.

Cicada vocalior. τεττίγος ἐυφωνότερος.

Dicebatur in hominem impendio garrulum, aut admodum musicum, propterea quòd hoc insectum rore duntaxat viuens cantu potissimum delectetur.

Non est eiusdem & multa & opportuna dicere. χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν πολλὰ καὶ τὰ καίρια.

Admonet vitandam multiloquentiam, quod ferè labi necesse sit, quisquis multum loqui conetur.

Homo semper contradicens. ὄνθ' ἥν ἴσιν ἁπάραντο λογώτερον ἀνθρώπος.

Id est : Nihil pertinacius ad contradicendum quam homo. Convenit in eos, qui nunquam fatentur se victos.

Os infræne. ἀχάλινον στόμα.

Os infrænè vocant, os Petulans & maledicum.

Tanquam suber, ὡς φελλός.

De iis qui non norunt dissimulare.

Telenicia echo. Τελενίκιος ἠχώ.

Rectè dicetur oratio fatui. Sic enim vocant crepitum vasculorum inanium.

Balneator. βαλανεύς.

Sive balnei caupo. Id nomine vulgato conuitio, dicebatur in hominem alienarum rerum plus satis curiosum, propterea quod huiusce modi genus hominum quoniam in otio viuit, negotiis suis distinetur, aliena curare consuevit, cuiusmodi sunt & tonsores.

Battologia. Laconismus.

Battologia Græcis multiloquium vocatur à Batto quopiam ineptò Poëta, qui hymnos quosdam conscripsit prolixos, in quibus eadem crebrius iterabantur. Laconismus in breviloquentia significationem abiit.

Moschus canens Bœoticum. Μόχος ἆσεν Βοιώτιον.

Quadrabit in multiloquos, sed tamen ineptè loquaces.

Si coruus posset tacitus pasci. Horatius :

Sed tacitus pasci si posset coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multò minùs invidiaque.

Quadrabit in eos, qui, si quid bona rei nacti sint, continuè iactant, ostentántque atq; ad eum modum efficiunt, ut alij tum obsistant quo minùs eiusmodi commoda nancisca ntur, tum quæ nacti sunt, intervertant.

Quicquid in linguam venerit. Quicquid in buccam venerit. ὅττικεν ἐπὶ γλῶτταν ἔλθῃ.

Quoties liberè quampiam ac tutò loqui significabimus, incircumspectè & quicquid fortè fortuna in animum inciderit. Cic. & Plato.

Citra vinum temulentia. ἄοινος μέθη.

Vulgo panariam ebrietatem appellant arrogantiam licentiamque morum, quæ secundis rebus comes esse consuevit.

Meliacum remigium. τὸ μιλιακὸν πλοῖον.

In futilem & rimatum, ut ait Terentius, plenum hinc atque illinc perfluentem, dictitatum videtur.

Intersecta musica. ἐκκεκοφὼς ἡ μουσική.

Quidam molestè ferentes interrumpi sermones suos, dicebant : Intersecta est Musica. Quæ vox in proverbium traducta est, quoties aliquis interveniens, sermonem institutum interpellaret.

Lingua quo vadis ? erectura civitatem, eandem denuò subversura. γλῶσσα ποῖ πορεύῃ ; πόλιν ὀρθώσουσα, καὶ πάλιν ἀνασχέτουσα. *Suidas.*

Docet, linguam plurimum utilitatis adferre mortalibus, & eandem rursum plurimam adferre perniciem.

Λυσιόγλωσσος.

Dicitur cui est os intemperans atque improbum : annexum superius citato ; os infrene.

Cane Tellenis cantilenam. ἄειδε τὰ Τέλλωνος.

Quidam dici putant de dicacibus, mordacibusque : quidam de ineptè loquaculis.

Ad vinum diserti.

Cicero in oratione pro Marco Calio, ad vinum disertos appellat, qui ad serias causas agendas inepti, inter pocula multa garriunt, ubi nihil opus

Levissima res oratio. κουφότατον πρᾶγμα λόγος.

Apud Homerum passim obuium est illud : ἔπε πτερόεντα προσηύδα.

Verba volucria dixit. Verba alata cognominat, quod facile evolent atque revolare nesciant. Proinde Horat.

Et semel emissum volat irrevocabile verbum.

Farcire centones.

Plautus : Vin tu, inquit, altum quaras, cui centones farcias ? Id est quem tu gloriosis mendaciis & consarcinatis fabulamentis expleas. Solent enim homines glorioſi mendacium aliud ex alio connectere, nullum facientes neque modum.

Sine capite fabula, ἀκέφαλος μῦθος.

¶ HISTORICA. EXEMPLA.

Cyrus, puer Cambysis Persarum regis, loquacior erat ; partim propter institutionem, quod more Persarum à magistro cogeretur, & factorum suorum rationem reddere, & ab aliis poscere, quum jus diceret : partim quod quum discendi studiosus esset, multa semper ex præsentibus, quo pacto se haberent ipse percunctaretur, & scisciantibus aliis ob acumen ingenij expeditè responderet : has ob causas loquacitatem sibi conflavit, *Xenophon. de instit. Cyri l. 1.*

Interpres *Pindari* admonet Ionum esse multiloquentiã. *Theat. Zuing.*

Tonstrinas Theophrastus propter confidentium loquacitatem ἄοινα συμπόσια, hoc est, sicca convivia appellavit. *Plut. l. 5. q. 5.*

Apud Romanos Citeria effigies erat quædam arguta & loquax, quæ ridiculi gratia in pompa vehebatur. Vnde *M. Cato in M. Cæcilium*, quid ergo dicerem amplius ? quem ego denique credo in pompa vectitatum iri ludis pro Citeria, ac spectatoribus sermocinaturum. *Erasmus.*

Horatianus ille Garrulus ; qui vadato respondere debebat : utrum mallet Horatium deferre, an vadimonium. *Eras.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Ex græcorum ipsorum sententia, abiecta repulsaque *cornix* à Pallade est : utpote quæ meditationum pervigilio infesta sit, & mentis agitationum interpellet obturbetque garrulitate sua cujus est hieroglyphicum, *Pier. Val. lib. 10.*

Garrulitatem etiam designari hieroglyphicè per *Hirundinem* quidam asserunt. Vnde D. Hieronymus & Cyrillus cum Aristotele consentientes per præceptum illuc Pythagoricum, ὁμοροφίους χελιδόνας μὴ ἔχειν ; abstinendum à commercio garrulorum & susurronum intelligunt. *Pier. Val. lib. 22.*

¶ EMBLEMA.

Garrulitas.

Emblema LXX. Alciati.

Quid matutinos Progne mihi garrula somnos
Rumpis & obstrepero Daulias ore canis ?
Dignus Epops Tereus, qui maluit ense putare,
Quam linguam immodicam sterpitus eruere.

Ant. F. Castrodunensis.

Auroram cantu cristatus præuenit ales :
Mane sed à celsa garrit hirundo trabe.
Ad medium Solem cantillant voce Cicadæ :
Sero ululæ querulos fundit ore sonos.

Vespertina tenet sed tempora noctua, notus.
Ferali bubo carmine nocte gemit
Horus & volucris sortitur quaque tacendi.
Perpetua tu nos garrulitate necas,

Aliud.

Fine rotunda carent: finem fecisse loquendi
Non potes, es nullo fine scopoque loquax.
Inde loqui merito mihi dicerus ore ro.undo:
Quæris, cur? omni fine rotunda carent.
Hoc multi carpunt, ego e reor ore rotundo
Sæpe loqui: siquidem fine rotunda iacent.

¶ Fabvlæ.

Amatorum altercatio.

Nupta mulier formosa & adolescentula cum viro qui sæpe abesset domo in mercaturis, amabat alterum. Qui cum forte apud se esset, nunciatur subito advenire maritum. Illa jubet amatorem celeriter decurrere ad puteum, quærere cuniculos, per quos facile evasurus esse videatur. Redit hic & negat puteum se reperire potuisse, sed vestigia animadvertisse, ubi quondam puteum fuisse arbitretur. Quid id tua refert? inquit mulier, per cuniculos vide ut te subducas appropinquanti viro meo. Quid igitur, inquit ille, vere recteque monstras? Nugator, inquit illa, quin consulis saluti tuæ, neque enim nunc verbis locus, at ille non cessavit litigare, donec à marito oppressus pro mœcho arriperetur & pœnas solidæ & intempestivæ loquacitatis gravissimas, rei levissimæ persolveret.

Docet Fabula, loquacitatis finem esse infortunium, ut ait Euripides, ἀχαλίνων στομάτων τὸ τέλος δυσχία. *Cam. fab. Æsop.*

Testudo volatica.

Iunxerat testudo societatem cum duabus avibus. Accidit quodam anno, ut æstu sideris & cœli ardore omnia squalerent, rivulusque ubi illa manebat funditus exsiccaretur. Nec non & avibus eo in loco consistere grave erat, viciniæ locis omnibus situ squaloreque laborantibus. Placuit igitur migrare aliò, sed obstabat desertio sociæ & amicæ testudinis. Tandem hanc ineunt rationem: bacillum transversum rostris capessunt: & medium tenere mordicus testudinem jubent, ita se sublatam in aëra secum asportaturas in loca irrigua, & ad perennes aquas pollicentur. Sed hoc iterum atque iterum monent, semel prehensum bacillum ut teneat: neve committat ut os aperiat suum. Ita cum illa obuolarunt. Aliquantisper processerant, cùm vident aliæ testudines rem admirabilem sibi, seque mutuo inclamant, & demonstrat una alteri volantem sororem. Tum illa oblita salutis suæ & præceptorum salutarium. Etiam, inquit, dicere volebat, se volare invitis omnibus, & amisso per hiatum bacillo, delapsaque in saxum testa fracta interiit.

Res est noxia garrula loquacitas, Itaque secundum veterum præcepta ad taciturnitatem nos exercere studebimus, ne futiliores simus Homerica anu, quæ se profitetur.

Ἐγὼ δ' ὅτοι σιγᾷν λίθον οὐ σίδηρον.

Tacere enim non solum contra sitim prodest, secundum Hippocratem, sed multa etiam silentio mala & infœlices eventus averti solent. *Cam. Fab.* 282.

Vide *Loquacitas.*

Gaudium.

¶ Definitio et etymolog.

Gaudium, Græcè χαρὰ ᾶς, ἡ, vel χάρμα, ατος, τὸ, vel χαρμονὴ, ῆς, ἡ, dicitur: & χαίρω, gaudeo. Hebr. *Simchah*, à verbo *Samach*, Lætus fuit, gaudio perfusus est. Est gaudium passio concupiscibilis, proveniens ex profectionis appetitæ conjunctione, secundum interiorem apprehensionem sensus vel intellectus. *Secundum B. Thom. 4. sent. dist. 49. quæst. 3. art. 1. Ver. sic.*

Gaudium est affectio animi, alicujus præsentis boni opinione concepta, à quo *gaudeo* verbum. Sunt qui velint gaudium à verbo græco deduci, illi enim γαῦρον superbum dicunt. Differunt autem sic gaudeo & lætor, quod lætari est extrinsecus, gaudere vero intrinsecus, quare proprie lætus is dicitur, qui hilaritatem, quam intus habet, eam vultu ostendit.

Gaudere & gratulari differunt, ut placet Donato super Terentio, quia gaudemus nobis, gratulamur aliis: vel gaudemus nostris, gratulamur alienis.

Gaudium græce χαρὰ, ἀπὸ τῦ χίειν καὶ ξέειν, Platoni derivatur: quia est repentina effusio sanguinis & spiritus ad exteriora: sive per signa aliqua se se manifestum faciat, ut per risum aut gratulationem, sive intus in animo se contineat, quod tacitum gaudium vocatur. Ex nimia autem hac effusione fit interdum ut homines moriantur. Gaudium autem ex bonis tum propriis, tum amicorum, si eximium sit, & quidem velut gaudij excessus. περιχύμα Galeno dicitur, 12. Method. 3.

¶ Loci Biblici.

Gaudendum cum gaudentibus, Rom. 12. 16.

Gaudere & lætari honeste licet, 1. Paralip. 29. 9. 2. Esdr. 12. 42. Psal. 68. 4. Luc. 1. 14. 1. Thess. 1. 6. & 5. 16.

Gaudendum non est gentilium more, Eccl. 2. v. 2. & 7. 3. Oseæ. 9. 1. Amos. 6. 8. Proverb. 2. 14. Iacob. 4. 9.

Gaudium pro rebus secundis & prosperis. 1. Cor. 7. 30. Hebraismus, Gaudium quam bonum, Proverb. 17. 22. Gaudium verum à Deo, 1. Esdr. 6. 22. Nehem. 12. 42. Gaudium verum quale, Deut. 12. 18. & 16. 11. & 26. 11. Psalm. 9. v. 2. 15. & 13. 5. & 14. 7. & 16. 9. & 31. 8. & 32. 11. & 33. 21. & 35. 9. & 40. 17. & 48. 12. & 51. 10. & 53. 7. & 58. 11. & 63. v. 6. 8. & 64. 11. & 66. 2. & 68. 5. & 69. 33. & 70. 5. & 71. 23. & 86. & 10 & 89. 17. & 90. v. 14. 15. & 92. 5. & 95. 1. & 97. v. 8. 12. & 100. 2. & 104. 34. & 105. 3. & 107. 42. & 119. 74. & 122. 1. & 149. v. 2. 5. Prov. 13. 9. & 22. 15. & 29. v. 2. 6. Corint. 1. 4. Esa. 9. 3. Galat. 5. 22. Gaudium verùm quod, Luc. 12. 20. Gaudium in afflictionibus, Matth. 5. vers. 11. 12. Actor. 5. 41. & 20. 14. Roman. 3. Col. 1. 24. Hebr. 10. 34. & 11. 15. Gaudium ob piorum liberationem. Ps. 35. 27. Philipp. 1. v. 25. 26. Gaudium verum à Spiritu sancto proficiscitur, Rom. 12. 12. & 14. 17. Gal. 5. 22. Phil. 4. v. 4. 1. Thess. 5. 16. Gaudium salutis æternæ, Sap. 1. v. 1. 7. Esa. 25. 18. & 26. 1. & 32. 20. & 63. 13.

Vide *Beatitudo.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Gaudium spirituale.

Providebam Dominum in conspectu meo semper: propter hoc lætarum est cor meum. *Psal.* 16.

Lætabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur. 20.

Læramini in Domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. 32.

Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus. 77.

Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum, 84.

Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum. 86.

Secura mens quasi juge convivium. *Prou.* 15.

Non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium conuictus illius, sed gaudium & lætitiam. *Sap.* 8.

Lætabantur coram te, sicut qui lætantur in messe: sicut exultant Victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris ejus, & virgam humeri ejus, & sceptrum exactoris ejus superasti. *Esa.* 9.

Et addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in Sancto exultabant: quoniam defecit qui prævalebat, consummatus est illusor, succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo, & arguentem in porta supplantabant, & declinaverunt frustra à iusto. 29.

Ventilabis eos & ventus tollet, & turbo disperget eos: & tu exultabis in Domino, & in sancto Israël lætaberis: Egeni, & pauperes quærunt aquas & non sunt: lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israël non derelinquam eos. 41.

Et gaudebit sponsus super sponsâ, & gaudebit super te Deus tuus. 62.

Gaudete semper in Domino; iterum dico, gaudete. *Phil.* 4. 4.

Semper gaudete. 1. *Thess.* 5. 16.

Gauisus sum valdè venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut in veritate ambulas. Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulantes. 3. *Io.*

Fructuosum.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. *Psal.* 37.

Æternum.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi, concidisti saccum meum & circundedisti me lætitia. *Psal.* 30.

Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me vestimento salutis, & indumento iustitiæ circumdebit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus. *Esa.* 61.

Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. *Matth.* 5.

Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur. Gaudete autem; quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Luc.* 10.

Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. *Ioan.* 16.

Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. *Ibid.*

Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. *Ibid.*

Corporale esse debet honestum.

Et iusti epulentur & exultent in conspectu Dei: & delectentur in lætitia. *Psal.* 68.

Et cognovi, quod non esset melius nisi lætari, & facere bona in vita sua. *Eccl.* 3.

Et deprehendi nihil esse melius, quam hominem in opere suo. *Ibid.*

Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia placent Deo opera tua. 9.

Gaudete cum gaudentibus. *Rom.* 12.

Qui gaudent tanquam non gaudentes. 1. *Cor.* 7.

Fructiferum.

Cor gaudens exhilarat faciem: in mœrore animi deicitur spiritus. *Prouerb.* 15.

Non est oblectamentum super cordis gaudium. *Eccl.* 30.

Gaudium mundanum est vanum.

Laus impiorum brevis, & gaudiū hypochritæ ad instar puncti. *Iob.* 20

Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Prou.* 14.

Risum reputavi errorem, & gaudio dixi: Quid frustra deceperis? *Eccl.* 2.

Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit: meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum malorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præteritæ. 11.

Perversum.

Quasi per risum stultus operatur scelus. *Prov.* 10.

Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivij. In illa enim

enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid sit futurum. *Eccl.7.*

Cor stultorum ubi lætitia. *Ibid.*

Dixerunt enim impij cogitantes apud se non rectè: Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis. Venite ergo & fruamur bonis, quæ sunt, & utamur creatura, tanquam in juventute celeriter. Vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc sors nostra. *Sap.2.*

Narratio peccantium odiosa, & risus illorum in delictis peccati. *Eccles. 7.*

Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis maligna est. *Iacob.4.*

Perniciosum.

Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt: qui dicunt Deo, recede à nobis scientiam viarum tuarum nolumus. *Iob 21.*

Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium. 50.

Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, decalvavit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum denudavit. *Esa.33.*

In illa die auferet Dominus ornamentum calceamentorum & lunulas & torques, & monilia & armillas, & mitras, & discriminalia *Ibid.*

Et erit pro suavi odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro fascia pectorali, cilicium, *Ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Est gaudium, quod non datur impiis, sed eis qui te gratis colunt: quorum gaudium tu ipse es: & ipsa est beata vita, gaudere de te propter te ipsa est, & non est altera. *August.l.9.confessio.*

Temporalibus gaudent, qui bona æterna non norunt desiderare, *in Psal.52.*

Comparemus gaudia veritatis cum gaudio vanitatis: si honoramur, doleamus: si dolemus, oremus: si orenus exaudimur: si exaudimur, & illos lucramur, *in Ioannem.*

Inepta lætitia dicit, ut quid animi gaudium intus abscondis? ingredere in publicum lætus, dic aliquid foris, unde vel tu vel proximi rideant, fac eos lætos tua lætitia, *de conflictu vitiorum.*

Animi lætitia interdum corporis dolores mitigat, quod si ad ægrotationem corporis accedat ægritudo animi, duplicatur infirmitas. *Hier. super Isaiam.*

Dignum est itaque, ut in se semper homo mœrorem inveniat, qui derelicto creatore gaudium in se quærebat. *Greg. in Mor.*

Iure restat, ut quot prius in modo incolumes habuimus gaudia, tot de ipso postmodum cogamur sentire tormenta. *Ibid.*

Fit plerunque ut in ipsis piis fletibus illa interim gaudij claritas erumpat & mens quæ in corpore prius cæca iacuerat, ad inspectionem fulgoris intimi suspiriis vegetata conualescat. *Ibid.*

Nonnunquam quicquid gaudij, quicquid virtutis fouere videbatur, subito in pavore tentationis amittitur, & quasi evacuaturus eisdem virtutibus tristis animo solo mœrore possidetur,

Iubilum namque dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri: & tamen quibusdam proditur motibus, quamuis nullis proprietatibus exprimatur. *Ibid.*

Iubilatio dicitur, quum cordis lætitia oris efficacia non expletur, sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse, qui gaudet, nec regere prævaler, nec explere, *Ibid.*

Solet lætitia arcana mentis aperire, atque aperiendo amittere: adversa vero quum nos exterius deprimunt, interius cautiores reddunt. *Ibid.*

Illud est verum ac summum gaudium, quod non de creatura, sed de creatore concipitur, quod quum acceperis, nemo tollet à te, cui aliundè comparata omnis iucunditas mœror est: omnis suavitas dolor est: omne dulce amarum est: omne decorum fœdum est: omne postremò, quod delectare potest, molestum est. *Ber. in serm.*

Gaudendum est de iis quæ expectamus, & gaudendum de iis quæ sustinemus, *de ver. Ap. ser.2.*

Gaudendum in bono alieno magno magis quam in proprio parvo. *in Cant. ser.49.*

Gaudium in materia conuertibili, mutari necesse est re mutata. *de fal. præ. vita.*

Verum gaudium non possidetur, nisi pax & iustitia teneatur. Prima enim est, & quasi radix justitia, secunda pax, tertia gaudium, De iustitia nascitur Pax, de Pace gaudium generatur. *Cæsarius admonitione secunda.*

Mensura lætitiæ de magnitudine nuntij venit, & tanta fit alacritas animi, quanta fuerit consideratio rei. *Cass. lib.1.ep.*

Bonum insolitum plus amotus, & sequenti gaudio confert dulcedinem temporum permista tristitia. *Idem.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Iacob. Billius, Anthol. Sac.

De spirituali gaudio piorum.

Nil sibi conscisat, qui lata vivere mente,
Atque metu vacuos gestit habere dies.
Qui probus est, nullo qui pallet crimine, cuique
Intima commissum non ferit ossa scelus.
Ille nec horrendi pavidus tremet ora tyranni.
Mille nec armatas in sua fata manus.
Quin etiam, terræ si fractus concidat orbis,
Obruet impauidum vasta ruina caput.

Carnale gaudium nihil esse præ spirituali.

Sidera qui nunquam spectato Sole, videret,
Aut etiam quæ dat lumina nocte soror:
Nusquam splendidius lumen, ne clarius orbi
Qua præluceret, crederet esse facem.
Sic quoque qui sancta non sensit gaudia mentis,
Hæc, caro qua sequitur, gaudia sola putat.
At qui lætitiam novit sensitque piorum,
Protinus huic mundi nil sapit omnis amor.

De Mundanorum gaudio.

Qui sonus est medio spina flagrantis in igne,
Hic sonus in stulti prosperitate viri est.
Quod si nosse cuiis qua sit sors fausta malorum,
Vindicis est pœna nescia vita nocens.
Ludere, bacchari, gravidis incumbere mensis,
Ridere, & carni semper amica sequi:
Nullas interea febres, nec ferre labores,
Lætitia est hominis sorsque beata mali.

Nullum nisi post discessum è vita verum gaudium esse.

In puero risum fletus præcedit acerbus,
Nam vita à lachrymis inchoat ille dies.
Cumque etiam, ut quidam referunt, primum edere risum
Incipit, in somno cernitur esse gravi.
Qui notat hoc, primum quod ridens ille sopore
Corripitur? Nos hinc discere bina decet.
Nempe quod & mundi vana est ac falsa voluptas:
Atque aditus vera non nisi morte patet.
Semper erunt quod sunt, æterna gaudia vitæ.
Gaudendi quoniam causa erit ipse Deus.
Nec varios pariet motus diversa voluptas,
Vnum erit in cunctis lumen, & unus amor.
Inque bonis summis posita experientia fœlix,
Nec voles augeri, nec metuet minui.

Verum hominis gaudium.

Fœlices vere faciunt semperque beatos,
De vero & summo gaudia nata bono.
Nam mundi ex opibus brevis, ac peritura voluptas
Edita, perpetua semina mortis habet.
Non placeat vanis animum submittere rebus
Pestiferisque avidam mentem onerare cibis.
Cor mundum & sapiens fructu veritatis alatur,
Et Christi in nostro pectore regnet amor:
Quò semel impletus nunquam vacuabitur illo,
Æterna æterni flumina fontis erunt.

Ovid. 7 Met.

Flebile principium melior fortuna secuta est.

Idem 4.

Nulla dies adeo est australibus humida nimbis,
Non intermissis ut fluat imber aquis.

Ibidem.

Nil adeo fortuna gravis miserabile fecit,
Vt minuat nulla gaudia parte malum.

Idem 6. Fast.

Scilicet interdum miscentur tristia lætis.

Ovid. 7. Met.

Gaudia principium nostri sunt sæpè doloris.

Ovid. Met. lib.7.fab.8.

Vsque adeo nulla est sincera voluptas,
Sollicitúmque aliquid lætis intervenit.

Ovid. epist. Hiero ad Leandrum.

Longa mora est nobis omnis quæ gaudia differt.

Mart. epigram. lib.10. ad Iulium.

Expectant curaque catenatique labores:
Gaudia non remeant, sed fugitiva volant.
Hæc utraque manu complexúque asserе toto,
Sæpe fluunt imò sic quoque lapsa sinu.
Non est (crede mihi) sapientis dicere, vivam,
Sera nimis vita est crastina: Vive hodie.

Seneca in Hercule furente tragœd.1.

Dum fata sinunt,
Vivite læti: properat cursu
Vita citato, volucrique die
Rota præcipitis vertitur anni.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Gestiens lætitia turpis est, ut si ridere concessum sit; vituperatur tamen cachinnatio.

Et ut nimis afflicti molestia; sic animi elati lætitia jure judicantur leves.

Atque ut confidere debet; timere non decet: sic gaudere decet lætari non decet. *Cic. Tusc. q.l.4.*

Dicimus nos magnum gaudium ex illius consulatu percepisse, quod non est gaudium, sed sæpè initium futuræ tristitiæ. gaudio enim junctum est, non desinere, nec in contrarium verti.

Et post multa. Omnes tendunt ad gaudium, sed unde stabile & magnum consequantur, ignorant. Ille ex conviviis & luxuria, ille ex ambitione & circumfusa clientium turba, ille ex amica, alius ex studiorum liberalium vana ostentatione; & nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia & brevia decipiunt sicut ebrietas. quæ unius horæ hilarem insaniam; longi temporis tædio pensat. *Seneca in epist.60.*

Malum alienum tuum ne feceris gaudium. *Synes in Prou.*

Gaudium absque ratione & consilio animo accidens, magis eum perturbat æstuque afficit, & sui imporem facit, quam vel dolor, vel metus. *Plut. in Arato.*

Continuum gaudium bellantibus fortuna tribuere non decrevit. *Hirtius de bello Afric.*

Plerumque magnis gaudiis dolores adhærescunt. *Niceph. Greg. hist. lib.* 5.

¶ Similitvdo.

Plutarchi, ut fonti non deest humor, semper ex eo scatens: sic probo viro semper adest gaudium, etiam si res externæ mutentur. *in Moral.*

¶ Exempla Biblica.

Gaudij veri exempla: Anna 1. Sam. 2.1. Saul. & viri Israël, 11.15. Mulieres Israëliticæ, 18.7. David & Israëlitæ, 2. Sam. 6. v. 5.14.15. Populus, 1. Reg. 1. v. 39.40.45. & 8.66. 2. Reg. 11.20. David cum toto Israël, ibid. 1. Paral. 13.8. & 29.22. Hiram, 1. Reg. 5.7. Levitæ, 2. Par. 3.11. Populus Israëliticus, 10. Habitatores Ierusalem, 20.27. Populus terræ. 23. v. 13.21. Populus à captivitate redux, 1. Esd. 6.16. Nehem. 8. v. 12.18. & 12.42.43. Esd. 4.63. & 9. v. 53.54. Civitas Susan, Esth. 8. v. 15. Iudæi, v. 16.17. Magi, Matth. 2.10. Magdalena & altera Maria, 28.8. septuaginta duo Discipuli, Luc. 10.17. Discipuli, 24.41. Act. 5.4.1. & 13.52. & 15.3. Io. 20.20. Samaria, Act. 8. v. 8. Rhode puelle, 12.14. Custos carceris 15.34. Paulus, 2. Cor. 7. vers. 4.7.13. Philem. v. 7.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Archimedes inventa permisti auri atque argenti ratione, è balneo nudus cucurrit domum, clamans: εὕρηκα, εὕρηκα, inveni, inveni.

Perseus linearum curvarum tribus speciebus inventis, Deos placavit. *P. Ramus l. 1. Proœmij Mathem.*

Octavius Cæsar apud Insulam Capreas, veterrimæ ilicis dimissos jam ad terram, languentesque ramos convaluisse adventu suo, adeo lætatus est: ut eas cum Repul. Neapolitanorum permutaverit æraria data *Sueton.*

Sophocles tragicus gaudere se aiebat, quod rem Veneream, sicut ferum & rabiosum dominum, effugisset *Idem.*

Agesilaum Regem Spartanum Xenophon tradit, cum locupletaret amicos, exultasse: qui interim pecuniam ipse contemnebat. *Plut. in prac. polit,*

Nero Cæsar obiit trigesimo secundo ætatis anno, die quo quondam Octaviam interemerat: tantúmque gaudium publicè præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret: nimirum hoc indicio redditam sibi libertatem significans. *Sues.*

Quantum putamus *Aristotelis* fuisse voluptatem, cum Alexandri Magni permissu solo æquatam excitavit patriam suam, civesque reduxit: *Plut. contra Epicurum.*

M. T. Cicero ob Clodij inimicitiam in exilium actus, rediit Pompeio & Lentulo Coss, tanta urbis lætitia, ut quasi avulsa sedibus suis Roma, omnis ætas ordóque obviam procederet. Quæ omnia orationibus & pridie quam iret in exilium, & postquam rediit, licet deprehendere. *Theat. Zuing.*

Gemmæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Gemmarvm materia communis est aqua non pura: sunt enim vitra naturæ operæ producta, cui aquæ est immixtum subtile. *Albert. Mag. 1. de Miner. extract. 1. c. 3.* Gemma, omnis lapis preciosus dicitur, sive perlucidus, sive obscurus. Græc. λίθος τίμιος. Hebr. *Eben-tekarah*, i. lapis politus vel eximius, à *Kara* vocavit, vel nominatus fuit & inclytus: vel à *Karah*, politus fuit ut glaber & calvus.

De Gemmis. Dial. xxxvii.

Franc. Petr. Gav.

Gemmarum fulgor & species delectant. R. Rerum fateor terrestrium & mortalium vanitatis pars non ultima, exiguo in lapillo patrimonia magna claudentium, cujus præcium instabile & incertum quotidieque varium, quod & sola mercantium fama, & divitum insanorum credulitate dependeat unde diu spretæ inopinis preciis attolluntur, & gemmarum famosissimæ subita premuntur infamia. Nescio quibus notis erumpentibus nón tam ipsis, de quibus agitur in rebus, quam in opinione hominum ista callentium. Præclara quidem illa prudentia, quæ neglecto cultu Dei atque animi & utriusque notitia, internoscendis lapidum venis invigilat. Sed sic est mos. Neque nunc primum in precio sunt, qui his precia vafrè fingunt. Vera enim pretia vel nulla sunt penitus, vel ignota, quam verò periculosa vanitas, quam tremulum, quamque anceps judicium ipsos inter artifices facile est judicium, memoria reperentis id quod nuper accidit, ut per brevem gemmam (carbunculus is erat) decè millibus aureorum ille vir fortunæ majoris quam ingenij, cum emisset, diu se cunctatum fuisse jactabat, quod naturalem & communem modum fulgor excedens suspicionem faceret, ejus artificio peritissimo cuidam cujus consilio utebatur, non veram gemmam esse sed vitrum aliquod, seu quiduis aliud in eam speciem non natura genitum, sed nescio qua supernaturali & mira quadam arte conflatum. Quæ quidem hæsitatio, quid nisi confessio quædam erat vitrum tale visui pulchrius esse quam gemmam? quamuis forsan illa solidior sit. De hoc tamen ipsi judicent, qui vel in hoc quæstu pecunias alió vertendas honestius, vel in hoc cognitu melioribus debitum tempus perdunt. Quod si ista cunctatio justa fuerit, quid hinc sequatur quis non videt? Quænam scilicet ambitio, & quanta sit cæcitas non rei formam ac substantiam, sed nudum nomen tanta mercede captantium? G. Nil mihi gemmis est carius. R. Credo hercle non virtus, non fama, non patria, non vita ipsa (ut que illa duo fileam, quibus vobis nihil est vilius) duo hæc ultima, cumque his divitias ingentes, & quicquid preciosissimum judicatis vnius gemmæ precio, atque amori succubuisse monstrabo, & exilio illam, & inopia & si ita res tulisset morte servatam. Cui enim quæso non est notum Nonij consilium? Romanus hic Senator fuit vir locupletissimus, gemmamque habuit viginti millibus æstimatam, gemmæ nomen Opalus. Mittit huc India, colorum bene omnium varietate præfulgidum. Huius fama excitatus, accensusque cupidine Antonius triumuir, homo omnium superbissimus atque avaritissimus, & cui quicquid natura libitum, fortuna licitum, feciſſet cum iniusto gemmæ desiderio (ut fit,) crudele possessoris odium concepit, hinc in illo publico proscriptionis incêdio, quo tot patriæ lumina pariere, Nonij nomen arsurum cum réliquis ob hoc unum crimen quod formosæ tyrannoque placitæ Dominus rei esset, inferum est. Ille autem, cui ponticus saltem fiber exemplo esset, ut perniciosæ iactura sarcinulæ libertatem redimeret ac salutem, illam ipsam sibi, ut augures, præsenti discrimine cariorem sic amplexus aufugit, ut ea salva nulla sibi vel patrimonij, vel patriæ cura esset, cum illa paratus exulare, & mendicare, & ad extremum mori. Quis rem non magni æstimet, ad quam vir senatorius sic affectus sit? Et profecto fatendum alterum, aut magni precij rem fuisse, aut parvi animi possessorem. Sed quid horum verius ut diffiniam non expectas? Etsi autem huius ac reliquorum simile judicium, ceu contagium animorum, late serpens vulgi mores infecerit? Magna tamen ingenia nec nummis delectari, nec omnino alia quam virtutis pulchritudine tangi decet, nisi ut per hæc brevia quę delectant, oculos experrecta mens in amorem ac desiderium æternæ pulchritudinis rapiatur, de quo fonte quicquid est pulchrium prodit. G. Excellentibus gemmis allicior. R. Hanc excellentiam non natura fecit sed opinio, quæ apud quosdam carbunculo palmam dedit, apud alios adamanti. Illa vulgo ac plerisque gemmariis ævi huius æstimatio, ista veteribus quibusdam rerum scriptoribus probatur, secundùm quos non modo gemmarum, sed rerum omnium terrenarum preciosissimus adamas, Regum olim atque non omnium, sed præcellentium gemma fuit, hodie quia nullius rei tantum & tam velox quam luxuriæ & superbiæ incrementum est, multorum non regum etiam, esse cœpit, & iam plebis in digitos sensim venit. Huic proximam Indicam, atque Arabicam margaritam locant, & huic itidem Smaragdum nescio quidem qua ordinis iniuria. Nam si illorum robur pallorque gratus est, cur non æquè horum candor vigorque oculis blandiatur? Iustiorque nunc etiam Sapphiri querela, quo vix aliud terra parit cœlo similius sereno. Verum (ut dixi) furor hic hominum, non natura nobilitat, divitum nugæ inanes atque ociosorum fabulæ, qui facile ista contemnerent, si quo unquam honestiore pacis aut belli negotio tenerentur. G. Fulgidæ animum movent gemmæ, suaviter candidæ margaritæ. R. Movent ais? imò sternunt, calcant, molliunt, & enervant. Qua de re si pergam virorum ac mulierum exempla congerere, non te doceam, sed obtundam. Vnum ex omnibus, & id maximum attingam, ut intelligas quam periculosus iste furor sit infirmioribus animis, qui eminentissimos fortissimosque pervaserit, Magnus Pompeius continentissimus Romanorum ducum, horum dico novissimorum, qui quantum magnitudine gestarum rerum cæteris antecellunt, tantum modestia virorum vitæque frugalitate maioribus cedunt suis, victor ab Hispania, pacato rediens Occidente, compressisque prædonibus, & in unum coactis locum, cui convenarum nomen, ob hoc inditum, in sæculum id durat, illic Pyrenæis in montibus locorum forsan asperitate modestiam adjuvante, atque ætatis victoriæque superbiam conpescente, masculum trophæum puramque & rigidam sui oris imaginem erexit, verè tunc magnus atque magnificus, quamvis adolescens annis, moribus senex, maturusque animi. Idem postea captis piratis, & Oriente perdomito, quasi cum loco mutatus ac tempore, estque alia parte orbis ipse alius reversus, non militarem sed fœmineum, seu divinum potius in morem, vultus suos non jam viriles, ac solito molliores, non ære fictos aut marmore, sed insertis atque exquisitissimis margaritis in triumpho tulit. Exprobratio non levis Eoi fastus unum in caput expositi, non sine insultatione quadam victoris omnium populi atque excusatione Principum sequentium. Quod non enim à tyrannis jam serva pateretur, quæ libera civis amantissimi talem hanc insolentiam aspexisset? Neque reliqua triumphi illius humilia magis aut sobria, non arma & equi domitarum gentium (ut mos erat) non captivi memorantur, aut currus, aut phaleræ: quod vilissimum in eo legimus, aurum fuit? gemmæ omnia & margaritæ. Inter multa alueus ingens ibi, & ingentium thesaurorum ordo bicolor, ita ut singulæ gemmis è singulis constarent, & vasa aurea, & vestes, & staturæ, quin & luna quædam solido ex auro immensi ponderis lectique aurei, & coronæ plurimæ magnis & candidis margaritis intextæ. Denique mons aureus illic fuit, formæ illæ mirabiles in quadrum ductæ, cervis ac leonibus & figuris variis animantium sequens, necnon arboribus atque omni pomorum genere consitus, ramos aureos tegentibus margaritis montis in vertice, iisdem ex rebus horologium artificio ubique vincente materiam, volubatur, mirabile prorsus ostentum his qui mirari inania didicerunt. G. At his rebus delector. R. Credo id quidem, teque hunc triumphum & cupide spectaturum reor & cupidius ductarum & cupidissime possessurum, id tibi passionati status animi suadet. Crede autem & tu mihi, hæc quæ visum usque adeo delectant, semper animæ, sæpè corpori nocuerunt, illius certe quem loquitur triumphantis gloriæ nil unquam magis obfuit, non Thessalicus dies, non Ægyptia calamitas, ibi enim fortunæ succubuit non totus, hic vitio totus, ibi aliena vis, aliena perfidia, hîc sua fragilitas, sua fuit ambitio. Illic ergo potentiam & vitam, hic animi popularis, modestiæque insignis famam, magnisque laboribus partum magni nomen, imminuit. Mirum dictu tanto victoriosior contra Hispanos belli-

cosam

cosam gentem,quam contra imbelles & inermes Asiaticos apparuit, eoque mirabilius quod in ipsa quoque Asia aliquandiu integer atque invictus,cum se in templo Herosolymæ omnium opulentissimo vere erectum atque abstinentissimum præbuisset, ad ultimum urgenti vitio non restitit,neque jam amplius vir singularis,atque unicus ut semper fuerat, sed quam unus ex multis captus, dejectusque est. Is gemmarum fulgor, ea vis margaritarum,idque auri pondus fuit.Vicerat jam ante pari prælio Alexandrum Asia,sed parum est vitiis victum suis vincere.Illud magnum viciſſe victorem sui , post quem,nullus ferme ducum stetit inter Asiæ delicias;quæ in orbem Latium transuectæ vestra vos in patria vicerunt.Nempe si fateri verum vultis, ubique gentium victores Asiatica victoria victi estis:I nunc & amicas oculorum,animorum hostes , & victrices virorum fortium gemmas.G.Gemmis delector ardentibus. R.At hic variis,ille pallentibus, multiplex appetitus-, una vanitas. Audisti ut Pyrrho illi , qui cum Romanis bellum gessit , Achates fuit lapis olim preciosissimus, hominum judicio. Nunc eodem quo precia rebus fiunt, variante vilissimus, in quo quidem species rerum diversarum repræsentari solere oculis:fama est,hominum,jumentorum,fluminum,nemorum, volucrum,ferarumque nulla penitus manu artificis, sed naturæ. In illo sane regio(ut Solini verbo utar)non impressis,sed ingenitis figuris Musæ novem & Apollo erat choreæ nobilis citharista,sparsis ita nexisque invicem gemmæ notis , ut tot imaginum in tam parvo spacio unaquæque suis discerneretur insignibus,præclarus(ut res erant)anulus, addicitque gratiæ regis nomen.Pluris enim fiunt res illustrium,sed quod oro illi contulit Achates suus,an bello invictum,an non dicam mortis non hostili gladio , sed saxo quod fœminea etiam torsit manus exemplum fecit?Quid,inquam,vel hunc Pyrrho profuit habuisse ? vel hoc nocuit caruisse Fabricio, Curioque , quibus ille victus , atque Italia pulsus est ducibus?Affirmare ausim neutri horum unquam sessurum animo fuisse, ut horrentem galeam rigidumque nec auro nec gemmis insignem gladium,anulo regio permutaret.Sic mollia quæque despiciunt viri fortes, quomodo vero anulum regis ambirent , qui sola virtutis fiducia regem ipsum & regias opes regnumque contempserant? Contra autem vos animorum differentia cuncta miramini,& quasi beatos factura concupiscitis,virtus sola contemnitur.Est & gemmæ alterius fama vetustior,quam Samiorum Tyrannus Polycrates habuit:ferunt fuisse Sardonychem. Is lapillus inter multa preciosa diriſſimi homicidæ ornatus, quamobrem qui nihil unquam sensisset adversi , palam obsequentis & clanculum insidiantis fortunæ invidiam placaturus , navigio in altum prodit ; anulumque ipsum in quo gemma erat manu propria demersit. Vel sic saltem semel doliturus in vita, visus sibi callide transegisse cum fortuna,si tot lætis hoc unum triste pensaret. Illa verò nec falli facilis nec mulceri , mala bonis æqua lance componens , plusculum exigebat pro diuturno favore , breve quidem sed præ durum : ut qui per omnem vitam fœliciſſimus sibi atque aliis visus esset,in morte miserrimus videretur , essetque miserrimus. Hinc vitiis; hinc suppliciis omnibus unum caput urgentibus.Itaque velut oblatum respuens(ô fortunæ ludos)pisce quondam interruntio,qui tunc ore anulum excipiens, captusque illico, mensæque eius appositus fuerat,anulum illi suum,non sine quodam spectantium stupore, restituit. Eam gemmam multis post seculis Augustus Cæsar & pretio tactus,& miraculo , insertam aureæ coronæ ad ædem Concordiæ dedicasse fertur.Hicrursus interrogo,quid hoc vel tyranno profuit habuisse patriam affligenti,vel Pythagoræ obfuit caruisse communem sibi cum illo patriam , & domum propriam & amicos , morum ejus odio relinquenti?Nempe tyrannus ille patibulo affixus , omnium judicio cum summum supplicium pateretur , majore etiam dignus erat. Iste philosophus in pace obiens , pro Dei cultu, domus ejus pro templo habita est.Tantum inter illius gemmam atque pallium interfuit.Neque vero seu Polycrati tunc Sardonyx ille ne motsu volucrum semesus in cruce marcesseret , seu modo Ioanni Galliarum regi ne acie victus in manus hostium deveniret,suus valuit præstare carbunculus,quem die illa in digito ejus inventum ereptumque sibi & post annos ab amico quodam orbe alio redemptum remissumque cernere fuit , ac tangere rem pretij infiniti.Sed nullius efficaciæ , nulliusque operæ,nisi cujus & reliquæ id genus. gemmas enim lucidas non nego, ne sensui contradicam Nego utiles,nego ullam vim habere,nisi illam,quæ vulgo etiam fertur. Possunt seras avarorum quoque divitum confringere,atque arculas exhaurire.G.Verumque in precio sunt gemmæ , æque animum delectant. R.Atqui dementiæ summæ est multam curam rebus impendere , quæ & si aliquid videantur,in se nihil sunt. Hoc est enim errore oculorum, ac præstigio delectari. Quid in his laboras , quæ non dico fœlicitati non conferunt,sed nec miseriæ derrahunt,præsentes, neque contrario absentes?Et si multa equidem hic à multis,& mirabilia scripta sint, non veritati rerum nec utilitati legentium,sed stupori operam dantibus , præcipueque à Magis,qui his nugis libros integros implere(tantum erat otij) potuerunt. Mihi tamen hac in parte cum Plinio secundo plane convenit, & scripsisse eos,ego quoque non sine contemptu & risu generis humani arbitor,ut & stultam credulitatem vanis opinionibus implicarent, & seipsos nostris ineptiis oblectarent.G Delector gemmis,quibus credibile est aliquam vim inesse.R.Quænam illa sit audisti,ut sit alia;quantula tamen illa est mercatorum ac scriptorum collata mendaciis , non Graia tantum arte confictis,sed vestra etiam assensione auctis atque firmatis, quæ multo est satius vel prudenter arguere , vel magnifice contemnere,quam callere omnia gemmarum pretia , virtutesque & vitia. Hic enim à Plinio(cujus multa placent)valde dissentio.Ille quidem falsas deprehendendi arte seu notitiam quandam pollicetur , quando inquit etiam luxuriam adversus fraudem muniri decet Mea vero sententia non munienda neque armanda luxuria est , sed inermis & sola circulatorum inter armatas acies deserenda , ut circumventa sævius & illusa, quando aliter non potest,saltem damnis & fraudibus castigetur.

De gemmarum poculis. DIAL. XXXVIII.

GAV.

Iuvat gemmis bibere,R.Cavari gemmas ad pocula luxuria vetus est, non vitrum modo rem fragilem , ac profecto pulcherrimam mundissimamque despiciens,sed argentum,ipsumque aurum , humanæ olim cupiditatis ultimam metam. Inventúmque aliquid quo avaritiam luxus excederet. Non si sat digna mali causa. Vidit hoc poëta dum diceret: *Hic petit excidus urbem miserosque penates.* Malum ingens nec justitiæ tantum,sed humanitati obuium.Et utscires unde ortum,addidit,*ut gemmas bibat.*En civilium par furorum causa,ut cum calix argenteus divino cultui satis esset,aureus humano usui parum sit,nisi precium faciente periculo gemmæ etiam peregrino artificio excaventur,quibus bibat infelix homuncio , & polluta mendaciis atque spurcitiis labra jucundius applicet,res & potui incommoda, voluptatem interpellante metu & apparatui operosa,& custodiæ difficilis, & saluti anceps & venenis aptissima.Verum namque est illud alterius Poëtæ *nulla aconita bibuntur fictilibus.Tunc illa time cum pocula sumes gemmata.* G.Gemma bibere glorioſum reor.R.Superbia,dum se attollit , nec defensum cogitat nec ruinam,care libentius bibitis quam secure,ambitiose quam sapide.Sic vitia vitiis vincuntur,& gulam parcius aliquanto sollicitat vini sapor quam insolentiam scyphi color.Obstupescitis ad gemmarum radios,hunc stuporem nullo non precio æstimandum arbitramini,non tantùm pecuniæ, sed virtutis. Nonne enim ille Virgilianus everſor patriæ hoc ipso de quo loquor pretio gemmam quærit, justitia scilicet & pietate:properans his amissis illam adipisci , & ut gemma bibat civem atque hominem obliviſci?G.Libenter gemmatis utor poculis.R.Est fortasse alia desiderij tam intensi radix , neque solus fulgor allicit , sed aliqua latens virtus. Nam quis omnes gemmarum vires atque virtutes explicet ? Ita dico, si omnium,quæ de his dicuntur aut scribuntur pars septima,vera esset,sed nec septuagesima vera est,neque profecto centesima.Quod si(ut Plinius ait.Nulla fraus vitæ lucrosior:quis miretur,si & nulla numerosior?Non quod gemmarum quam rerum cæterarum crebrior si contractus, quippe quas raritas preciosas facit,sed quod nusquam rarior est veritas , neque enim alicubi, vel experiendi minor copia , vel major licentia mentiendi, vel mendacij fructus uberior , vel impudentia liberior vel consuetudo frequentior. Quod si quid ex omnibus verum prorsus est , an illud forsitan verum erit , quod & Magorum authoritas & super illam fundata vulgi habet opinio ebrietati resistere Amethystum ? Parumne igitur causæ sit,cur ebriosorum poculis hæc gemma deserviat?Ludo tecum. Sæpe ira locos parit.Nempe ut hoc uni tribuant, quid aliæ metuere?nisi quod voluptatis ingenium fuit,ut cum gustu bibentis delectetur visus atque hinc illinc sensibus delinitis ambitiosior lætiorque sit ebrietas ? Hæc (ni fallor) & verior rei hujus & certior causa cum in reliquis , tum in hac ipsa quæ adversus ebrietatem quasi belli dux eligitur, de qua triumphare sobrietas sola potest , uti vino modico juxta illius consultoris optimi sententiam,eoque ipso non ad voluptatem,sed ad utilitatem & stomachi ægritudines depellendas ; vino inquam exiguo & fragili lymphisque perdomito:Meri autem potentis incendium atque impetum , seu fuga evadere , seu aquarum diluvio extinguere ac frænare.Scire & meminisse in vino magno, ac fervido, potuque crebro & nimio , multam pudoris ac doloris pœnitentiæque materiam inesse, eam quocumque te verteris oculis ingeri , neque à quoquam sanæ mentis posse dissimulari. Hæc sunt arma contra monstrum illud utilia. Quis hic Amethysto,seu gemmis omnino ullus est locus?Mentiti sunt id magi , fueruntque qui crederent , ut hoc sponsore sobrietatis intrepidi biberent. Perfide quidem Magi impudenter ut plurima , stulte credulum vulgus ut omnia.Summa igitur rerum est : nihil aliud vobis hanc , reliquasque conciliat , quam voluptas difficultatibus excita & incensa , sed multo maxime superbia & conditionis oblivio timorque animi letifer , quo cum nil pejus sit hominum vitæ , miror quid ita nil gratius: Non dico virtus bonum ingens vestro vili judicio , sed nec vita ipsa , nec salus nec securitas , non opes , non denique voluptates iisdem vobis æstimatoribus summum bonum. Cuncta hæc uni cessere superbiæ. Hæc præter cætera vos gemmarum cupidos fecit, quæ semper inutiles , sæpe damnosæ sunt , necessariæ vero nunquam. Hac hortante igitur effectum est , ut occupati semper ac trepidi , sed exculti , domos , mensas templorum instar altarium habeatis aureas atque gemmatas , hostiæ ipsæ purpureæ ac vitatæ avaritiæ , luxuriæque , ambitionis atque superbiæ cultus expositæ , quæ in vos omnes ac singulæ sæviunt , primas sibi partes (ut dictum est) vindicante superbia. Avaritia quippe , quod nomen sonat , utcumque fortassis auro contenta quiesceret ; luxuria epulis & voluptatibus suis. Sola superbia non quiescit quamdiu aliquid supra se videt ; ut quæ ab initio rerum Deo par esse tentavit. Hæc eadem vos cogit laboriose gemmas quærere , studioseque vel nectere vel cavare , ut prodeuntes sedentésque in foro,inque convivio, radiantes ac stellari cœlo semper invidiam faciatis.Hac duce igitur(ut ad rem redeam)in habitaculo & in veste ciboque & potu & rebus omnibus , quæ humanæ necessitati seu jucunditati inventa erant, speciosum aliquod fulgidúmque periculum miscuistis, eoque crescendo malum prodiit;ut ex gemmis non modo jam pocula, sed pelves,ac lebetes,& mortaria ahena conspiciamus.Victrix plaude superbia ! gemmea pocula requirebas, omne tibi ex eadem materia vasorum genus tui offerunt ministri. Neque jam minus est commune gemmam hos in usus , quam in usum frugum terram fodere , sic consuetudo facta est vobis , quæ luxuria maioribus vestris fuit. G. Crystallinis poculis libens uror. R. Parco jam gemmis, concreta illas glacies excusat, nescio quid plus vitro habens , æque enim frangitur & sarciri nequit, nisi quod quæsitu difficilior & vel de longinquo veniens , vel quæ propinqua est inter Alpium scopulos,rupesque invias.& algentes rerum fune pendentibus eruenda : ob eamque rem carior,vestrasque cupiditates

irritare potentior. Itaque Neronem legis infœlici percitum tumore ceu dãnis ex omnibus crystallinos duos calices, forte elisos gravissime doluisse, seu quod aliter puto, verior, historiæ tensus habet, ita fervidum præcipiti & ætati suæ infentum & posteris invidentem, ne quis unquam ex his biberet, manu propria collisisse. En fortunæ durioris expiatio! nil inventum, in quo gravius sævitiæ magister iracundiam exerceret, in crystallum sævit, quo nullæ tunc sibi deliciæ cariores. Excusatio minorum, dicat aliquis, imitari principem, sed Neronem sequi nemo bonus optaverit. G. Crystallinis gaudeo. R. Nec attendis quam caduca, quam fragilis delectatio tua sit, sed mos est vester, naturæ propriæ similia exoptatis, cum & imbecillitatis vestræ firmum aliquid cui hæreret, & nostri melior pars cœlestis, aeum aliquid quod spectaret, & optare, & quærere debuisset, Vtrique debilia atque ima quæritis. Bene autem habet quod murrhina hodie lautitiis excessere. Veterum furor credibilis eadem illa victoria multa vobis intulit, ipso, de quo diximus, triumphante Pompeio, in Italia, inque urbem Romam transuectus ex Asia semen inutile, sed terræ creditum perfertili coloniisque impigris, itaque in brevi auctum usq; adeo, ut murrhini unius precium septuaginta videas talenta, calicisque illius ab amante quodam cupide convulsum dentibus labrum, & miri amoris mirabiliorem exitum, ut cicatrix illa nobilitans vasculum, & famæ ejus & precij esset argumentũ. Non igitur hac in parte luxuria, qua nulli cedit ætati, neque superbia minor est vestra quam maiorum. Sed utriusque subducta materia est murrhinis non solum usui vestro deficientibus, sed ignotis, pro quibus nova luxuriæ species inuasit. Auellanæ radix ad pocula generosum lignum, ipsumque cicatricibus honestandum, furor nunc præcipuus Galliarum. Venerunt hos in usus nuper arbores aliæ peregrinis nominibus advenis & notis aliis atque aliis, sed eadem vanitate, venientque, nec ullus erit novitatum modus, donec vestris poculis murrhinorum iactantia victa sit. In uno plane fateor auorum cessistis insaniæ, quod illi succinos nullo usu, sola sed habendi libidine mirabantur, interque delitias numerabant. Vnde & Nero ipse non principum modo sed hominum sæuissimus, male dilectæ & peius occisæ coniugis flavos crines hoc sub nomine, ceu titulum meditatus eximium, adoptasse legitur carmine edito. Fuit namque(quod stupeas) trux illud ingenium amicum musis, in quo illos quod aurei viderentur, succinos suos dixit. O feroces atque infaustæ blanditiæ! decorumque & laudatum caput calce impia ad inferos detrudendum. At vos succinos & habetis & spernitis, aut certe modestius colitis & parcius æstimatis.

De gemmarum signis. D. IAL. XXXIX.

G A V.

Signis gemma expressis mulceor. R. Accessit (non inficior) ad naturæ decus quidam artis ornatus, & minutos in vultus, inque signorum usum gemmas sculpi. Subtiliora quidẽ inter ingenij opera numeratum, ubi & Amethystus inter lapides vel impressioni facilis, vel successu prosper(ut perhibent)& inter artifices primum sibi Pyrgoteles sumpsit nomen, eo quod unus è cunctis sui generis idoneus Alexandro visus est sculpendæ sui oris imagini, qua postmodum divus Augustus usus est, cum gemma illa qua erat uti solitus, in iocos hominum abiisset, ut sphinx ænigmatica diceretur, ita ut prẽter exactionum difficultates, ipsa quoque signi perplexitas verecundissimo principi parere videretur invidiam. Huic proximus vel ingenio, vel ærate Apollonides fuit & Eronius, post hos magni nominis in hac arte Dioscores fuit, cuius cum opus exprimeret, nomen siluisse Plinium miror. Hic est enim qui ipsius divi Augusti sculpsit effigiem, qua ad extremum & ipse dum vixit, & post eum multi principum usi sunt, ea vel Cæsarei oris veneratio, vel admiratio fuit artificis. Et nunc ego tanto de gemmis habito sermone, quas seu natura integras solidasque voluptatibus vestris exhibet, seu ars cauat, quæro ex te, quanto amplius delectare animum deberet sine precio aut labore parabilis splendor æthereus? Imo ne is quidem, sed qui huius & illius fons ac principium lucis est? Rutili Carbunculi, virides Smaragdi, sereni Saphiri, candidæ Margaritæ sic alliciunt: nec solis fulgor, ut syderum, nec terræ viror aut arborum, nec serenitas, nec candor nitidus tangit Auroræ: Stupetis facies manu hominum gemmis insculptas, nec artificis stupetis ingenium, imo vero neque illum veneramini, rotque tam claris ad verum viis agnoscitis, qui gemmas ipsas, quique ingenium, qui manus, quique oculos fecit, quibus hæc cernerentur atque intelligerent, & fierent. O semper vilium miratores rerum: semperque nobilium contemptores!

Genealogia.

¶ DEFINITIO.

GEnealogia est generationis series. Componitur ἀπὸ τῆς γενεᾶς, id est, generatione, & λόγος, sermone.

Hebr. *Iachas*: *Nehem.* 7.5. à verbo *Iachas*, Recensuit se per genealogiam, censuit familiam suam, numeravit se per originem generationis & prosapiæ.

¶ LOCI BIBLICI.

Genealogia, γενεαλογία: Genealogiæ non magnopere curandæ, 1. Tim. 1.4. Tit. 3.9.

Generatio, Græcis, γέννησις & γενεά, post historica rerum narratione. Gen. 6.9. & 25.19. & 32.2. & sic accipi debere hoc vocabulum manifestum est: quia hic titulus generatim ad totam historiam accommodatur, quæ postea subiungitur, ut sit sensus: Hæc sunt quæ acciderunt Noë, Isaaco, &c. pro primo ortu & origine, Gen. 2.4. pro generis suppu-

tatione & genealogia, 29.1. & 25.12. 36.1. Ruth. 4.18. pro unius seculi, seu ætatis hominibus, Gen. 15.16. Hebr. 3.10. id est, pro progenie unius ætatis. Matth. 11.16. & 23.36. pro ætate, 24.40. pro nativitate, Matth. 1.18. Generatio spiritualis, Ioan. 1.13. 1. Corinth. 4.15.

Generandi vim indidit Deus omnibus quæ super terram sunt. gen. 1.11. & 5.v.17.

Generatio pro duratione perpetua, Esa. 53.8. Act. 8.33. pro cognatione, genes. 31.3 pro genitura, Ezech. 16.3.1. Tim. 2.15. pro gente & natione, Matth. 12.39. &c. Act. 2.40. Hebr. 3.10. pro genere. Luc. 16.8. Hebr. 7.6. generatio Dei, seu qui genitus est ex Deo, 1. Ioan. 5.18.

Generosus. Generositas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

GENEROSUS. græcè γενναῖος, α, ον, ὁ, ἡ, ita differt à nobili, quod nobile est, id quod ex bono prodiit genere: generosum, quod non à sui natura degeneravit. *Sec. Arist. l. 1. de Anim.*

generosus est prælato genere natus, unde generositas, hoc est, nobilitas, & generosè, nobiliter.

Viri nobiles & generosi vocantur ab Hebr. *Benè Chorim*, id est, heroum filij. A voce Hebræa fluunt græca & Latina ἥρως & heroës, *Chorim* verò, heroës, illustres viri, nobiles, togati, seu toga candida utentes, viri vultu ingenuo, illustri, candido sive heroïco conspicui herus, Dominus. In plurali numero hæc vox *Chorim* occurrit, non in singulari. A fortibus enim & heroïbus alij heroës generantur. Columba non parit aquilam.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

generositas sita est in generis virtute, ne à natura desciscat. *Arist. Rhet.* 2.

generosum est, quod à sua natura non degenerat. *Idem, hist. Animal. cap.* 1.

generositas est virtus ingenui moris, facilitas animi ad dicenda pariter & agenda. *Speusippus in Plat. de fin.*

generosi hominis est, honestis rationibus victoriam quærere, turpibus ne salutem quidem. *Plutarch. in Sertorio.*

generosos homines semper & ubique fortiter agere decet. *Procop. de Bello Vandal. l. 2.*

Viri generosi & fortes, vel si aliqua una in re fortasse fallantur, vel utcumque ad vota aliquid sibi minus successerit, apud hostes existimant suam authoritatem imminui. *Idem, de bello Goth. l. 1.*

Nobiles & fortes viri, antequam contumeliam patiantur, mortem sibi anteponendam putant. *Xiphilin. in Cas. Augusto.*

Turpe est generosum hominem ingenium in vilibus rebus ostentare. *Niceph. Gregoras, hist. lib. 9.*

Est animi generosi contemnere quæ vulgus hominum effutit. *Ph. Comin. lib. 2. de bello Neap.*

¶ APOPHTHEGMATA.

De generosè dictis.

Polydorus Alcamenis F. in eum qui non cessabat hostibus minitari: Non intelligis, inquit, te maximam vindictæ partem frustra consumere? Nam qui cupit inimicum ulcisci, nihil aliud efficit minando, nisi ut præmonito inimico, sibiipsi maiores struat insidias. *Plut. in Lacon.*

Agesilaidas, postquam. Agis superatus est apud Megalopolin in prælio adversus Antigonum, cuidam dicenti: Quid nunc acturi estis Lacedemonij? Macedonibusne serviturí? Quid tandem, inquit? num Antigonus vetare potest, quo minus in pugna pro patria mortem oppetamus? *ibid.*

Agaciles, cuidam dicenti, admirari sese, quod cum discendi tam avidus esset, tamen non adiungeret sibi Philophanem sophistam: regali prorsus indole respondit: Eorum discipulus esse volo, quorum sum & filius. Significans non minus interesse quos nactus sis parentes, quam quos informatores & educatores adsciscas. *Ibid.*

Anonymus. Thebani cum debellatis ac fugatis apud Leuctra Lacedæmoniis, ad ipsum veniissent Eurotã, & quidam gloriabundus dixisset: Vbi nunc sunt Lacones? Spatanus ab illis captus. Non adsunt, inquit, alioqui vos huc non veniissetis. Ne victus quidam & captivus potuit indolis Laconicæ oblivisci; nec tulit viri iactantiam. *ibid.*

Ephori, Cum Lacedæmoniorum rex polliceretur se funditus eversurum civitatem quamdam, quæ sæpenumero Lacedæmoniis negotium exhibuerat, non permiserunt Ephori; dicentes: nequaquam abolebis juvenum coetum. Vrbem infestam appellabant coetum juventutis, eo quod hostibus ipsa juventus acueretur ad bellandi peritiam. *Ibid.*

Anonymus. Mos erat apud Lacedæmonios, ut rex hostes aggrederetur, præcedente quopiam gestante coronam, qui in certamine victor, aliquando tuliisset coronam. Cùm igitur Lacon quidam, in Olympiis magnam pecuniæ vim respuisset, & coronam prætuliisset, cuidam dicenti. Quid emolumenti tibi adfert victoria? ridens respondit: Ante regem, inquit, coronatus incedens pugnabo cum hostibus. *Ibid.*

Anonymus, apud Lacedæmonios duo pueri cum inter se pugnassent, & unus alteri lethale vulnus inflixisset, puerorum sodales sauciũm iam morientem consolantur, ac pollicentur ultionem. At ille. Nequaquam, inquit, de ultione cogitandum est: quandoquidem ego idem facturus eram, quod fecit ipse, si potuissem. *Ibid.*

Anonymus, Lacon quidam sagitta percussus, cum animam ageret, dicebat: Nõ me mover quod morior, sed partim quod ab imbelli sagittario, ac mulierculæ simili, partim quod nullo facinore edito morior. *Plut. in Lacon.*

¶ SIMI

¶ SIMILITVDINES.

Socratis, quemadmodum equus non generosus vocatur ac judicatur, qui instructus apparatu magnifico fuerit, sed qui natura sit egregius: Ita neque vir bonus, qui dominus est pretiosæ suppellectilis, sed qui animum generosum possidet. *Apud Stob. ser. 1. de prudentia.*

Genus Atque familiæ non minus quam arboris Generositas ex fructuum probitate cognoscitur, & ex virtutis suæ merito diligitur, Quod quidem meritum, quo diutius in eadem stirpe per plures ætates transfunditur, eo certè pretiosior atque generosior hæc haberi debet, atque stemmatibus exornari splendidioribus. Viribus enim honore, gloriaque non minus in animo humano quàm in agro plantarum fructus cultu promovetur. *Steph. Vinand. in Hercul. Prouic.*

Gens. Gentes.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GENS Israëlitica, in 12. tribus distincta, sub Roboamo in regnum Iudaïcum & Israëliticum divisa, tandem Iudæorum gens & natio dicta est, Luc. 7. 5. Ioan. 11. 48. & 18. 35. Act. 10. 24. 26. 6. 28.

Gens, electi Dei, Psal. 33. 12. Esai 26. 2. 1. Petr. 2. 9. Apoc. 21. 24.

Gens, natio, populus, turba numerosissima, in quapiam regione vivens. Gen. 15. 14. Psal. 105. 13. Prou. 14. 34. Esai. 2. 4. Ier. 2. 11. Ioel. 3. 8. Abac. 1. 17. Luc. 21. 10. Act. 8. 9. 2. Cor. 11. 32.

Gens, hypocritæ, impij nebulones in populo Iudaïco. Psal. 43. 1. Esai. 1. 4. & 10. 6. & 49. 7.

Gens figurate sumitur pro locustarum numerosissimis agminibus, quæ fruges terræ consumpserunt. *Ioel. 1. 6.*

Gentes Synecdochicè, pro primis parentibus & stirpibus duarum gentium oppositarum. Genes. 25. 23.

Gentes, populi, præter Iudæos, extra fœdus incircumcisi: Gentiles. quorum magna pars ad salutis æternæ cognitionem per Evangelium, familia Dei per fidem in Christum recepta & infinita est. Gen. 10. 5. & 22. 18. Psal. 2. 9. Esai 2. 2. Act. 13. 47. Rom. 1. 5. 1. Cor. 1. 23. Ephes. 2. 11. Apoc. 11. 2. & 22.

Gentes, incolæ orbis, Esa. 40. 15. 17. Matth. 26. 25. Apoc. 12. 15. Gentes, Antichristi mancipia, Apoc. 13. 14. 16. 17. 18. 20. cap.

¶ LOCI BIBLICI.

Gentes omnes in gloriam Dei creatæ, Deut. 26. 19. cur paulatim ejectæ è terra Chanaan. 7. ver. 22. cur ibidem relictæ, Iud. 3. v. 1. Gentes ignorantiæ prætextu excusandæ, Rom. 1 ver. 14. Gentes pro nationibus à Dei cultu & fœdere prorsus alienis, 1. Cor. 11. v. 2. ut explicatur, Ephes. 2. vers. 11. 12. Gentes legem non habentes (quod tamen non simpliciter, sed κατά τι est intelligendum, id est, habita Iudæorum ratione, quibus Deus singula Legis capita, tradidit. Exod. 20. versic. 1.) quæ Legis sunt, faciunt, Rom. 2. ver. 14. hoc est, honesta jubent, turpia prohibent, & puniunt.

Gentium abominationes fugiendæ, Deut. 12. ver. 30. & 18. 9. Ios. 13. ver. 12. Gentium conversatio ante Christum cognitum. Ephes. 2. v. 3. 1. Petr. 4. ver. 3. Act. 14. 16. Gentium conversio & vocario prædicitur, Gen. 27. & 17. ver. 5. 18. & 48. 19. Deut. 32. 3. 21. 2. Sam. 22. 44. Psal. 2. 8. & 18. 44. & 22. ver. 29. 30. 31. & 72. 11. & 86. 9. & 87. 4. & 96. 7. & 98. 2. & 117. 1. Esa. 9. ver. 1. 2. & 11. 10. & 14. 1. & 42. 4. & 44. 5. & 49. v. 20. 22. & 50. 19. & 52. 15. & 66. 12. Iere. 3. 17. & 16. 19. Oseæ 1. 10. & 3. 23. Ioel. 2. 28. Amos 9. v. 11. 12. Mich. 4. 2. Soph. 2. 11. Agg. 2. 8. Zach. 2. 11. & 8. 11. & 12. vers. 18. 21. & 21. 43. & 22. 9. & 28. 19. Marc. 11. 18. & 16. 15. Luc. 2. v. 31. 32. & 13. 21. & 94. vers. 21. 23. & 24. 47. Ioan. 10. 16. & 11. 52. Act. 1. 8. & 2. 39. & 9. 15. & 10. vers. 15. 28. 35. & 11. 20. & 13. 46. & 14. 27. & 15. v. 14. 17. & 17. 30. & 28. 28. Rom. 1. vers. 5. 14 16. & 3. 30. & 9. ver. 24. 25. & 10. ver. 19. vers. 19. 20. & 11. 11. & 15. v. 9. 10. 11. 21. Gal. 3. 8. & 4. 23. 1. Tim. 2. v. 6. 7. 2. Tim. 1. 11. & 4. 17. 1. Petr. 2. 10. Apoc. 7. 9. & 10. 11. & 14. 6. & 15. 4. & 21. 24.

Gentium vocatio arcanum quoddam fuit, Ephes. 3. versicul. 5. 6. Rom. 16. 25. Coloss. 1. v. 26. 1. Tim. 2. 16. allegoricè significata Matt. 22. vers. 9. Gentium & Iudæorum conjunctio, Zach. 8. 23. Actor. 15. 3. Gentium expectatio Christus, Gen. 49. 10. Esai. 11. 10. Gentium imbecillitas. 40. 17.

Gentiles, sive Gentes, sive Græci, pro Iudæis inter Græcos dispersis, Ioan. 7. 35. & 12. 20. Gentium mores non imitandi, Lev. 18. v. 20. 23. Ier. 10 2. Gens non gens dicuntur Mosi, Deut. 32. 21. Rom. 10. v. 9. omnes profani populi: sicut vivere non dicuntur, qui æternis suppliciis sunt addicti, sed mori.

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi, quemadmodum supra dorsum omnium jumentorum non stat sarcina, nisi fortiter fuerit colligata ad ipsum: supra camelum autem sine recolligatione etiam repausat: nam ipse gibbus sarcinam tenet in se: aptus est enim ad pondera bajulanda. Ita in cæteris quidem peccatoribus non cognoscentibus Deum, non stat sarcina peccatorum in corde ipsorum, nisi cum magna violentia & virtute diabolus tenuit in corde ipsorum, alligans eam delectationibus: ipsa enim cognitio Dei excutit à se pondera peccatorum. In gentibus autem sine labore diabolus tenet peccata, quia idololatria ipsa quasi gibbus retinet in se universa peccata: apta est enim ad bajulanda pondera peccatorum. *In cap. 19. Matth. hom. 32.*

Vt omnia animalia quamuis libenter terram aspiciant, semper tamen quando volunt, possunt tollere collum ad cœlum: solus camelus autem nunquam potest sursum tollere collum suum, gibbo depressus: Sic omnes peccatores libentius quidem terrena adeunt, tamen quandocumq; volunt, possunt convertere se ad cœlestem justitiam: Gentes autem nullo modo possunt explicare se; & ad divina se convertere, idololatria sua curvati, & excæcati. *In c. 19. Matth. hom. 32.*

Sicut camelus neque deorsum recto collo aspicere potest, sicut cætera animalia: neque sursum recto collo aspicere potest, sicut homo, sed inter sursum & deorsum caput ejus pendet in medio: Ita & Gentiles neque animalibus assimilantur ad plenum, neque hominibus similes sunt, propter humanum & rationabilem intellectum suum. Hominibus non sunt similes, quia nunquam cœlestia, sed terrena semper attendunt. *In c. 13. Matth. hom. 32.*

Quemadmodum camelus nec ad plenum immundus est, nec ad plenum mundus. Mundus quidem est, quia revocat & ruminat: immundus autem, quia non habet duas ungulas scissas: Sic & gentes, quoniam vacuæ sunt, nec mundæ ad plenum. Mundæ quidem fuerant, quia tractabant quæ Dei erant, id est, ruminabant, & conversabantur rationabiliter pene secundum Deum: sed conversationem, quæ pes est, non habent divisam in duo, id est, in fidem & in opera, sed habent opera tantum. *ibid.*

Quomodo vinitor studiosus, qui primùm omnes in circuitu infructuosas sylvas excidit, & sic postea plantat, ne forte arbores lascivientes dum huc & illuc per longa spacia ramos suos exporrigunt, adhuc tenerum suffocent malleolum. Sic Deus gentes sine fructu justitiæ constitutas occidit, & sic collocavit Israël, ne forte gentes indisciplinatæ, dum in longum terminum suæ dominationis extendunt, affligant populum Dei novitium. *In 25. Matth. hom. 40.*

Lapis quidem durus est ad opus, sed quod factum fuerit opus, ex eo, deficere nescit: Sic gentes cum difficultate quidem crediderunt, tamen credentes permanent in æternum in fide. *In c. 3. Matth.*

Sicut quis in itinere constitutus, aut in opere quodam, ante sextam quidem non operatur, aut urgetur, aut ambulat, sciens quia ei longus adhuc dies superest, transacta autem sexta, quum cæperit esse octavâ & nona, incipit properantius agere, ut opus suum, vel iter, tempore definito concludat: Sic & Deus usque ad Abraham, qui fuit in sexta hora, vel ad homines disponere testamentum, post Abraham autem usque ad trasmigrationem frequenter properans, ut adventum suum in hunc mundum, & vocationem gentium definito tempore consummaret, quasi vespere jam propinquante. *In c. 20. Matth. hom. 34.*

D. Basilij. Velut hi qui tingunt, cum primo quibusdam modis id quod colorem recepturum sit, præpararunt, tandem postea florem superinducunt, sive purpureum, sive quemuis alium: Eodem nos itidem modo, si ut indelebilis sit apud nos probitatis sententia, cupimus his cum extraneis disciplinis fuimus imbuti, tunc sacris & occultis operam dabimus, & quasi solem in aqua prius videre assuefacti, ad id ipsum dirigemus intuitum. *De gentilium scriptis evolvendis.*

Vide. *Populus.*

Genus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GENVS Græcè, γένος, ους, τὸ, dicitur. Et est, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid: ut animal prædicatur de homine & asino, quæ specie differunt. *Arist. lib. Prædicam.*

Genus multis modis dicitur. Est enim proprie principium unusquisque generationis, vel ab eo qui genuit, vel à loco in quo quis genitus est, ut Orestes à Tantalo ducit genus. *Ovid. Et genus à magno ducentem forte Gradivo.* Et, *Plato est Athen. genere.* Patria enim generationis principium cujusque est, quemadmodùm & parentes. Hinc per metaphoram multitudo dicitur genus, ut Romanorum genus. Et est genus, cui supponitur species, ut supra diffinitum, quod sit quasi principium sub se positarum specierum. Genus item vocamus esse, per quod alicujus rei qualitas declaratur, ut genus mortis, genus vitæ, genus exempli, genus marmoris, genus coloris, genus vestis. *Virg. Quod genus hoc hominum.* A genus fit generatim; hoc est, per singula genera.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Cum tribus modis genus notetur: tamen de tertio apud Philosophos tantùm oratio est. Idque hoc modo definiunt. Quod de multis specie autem differentibus, dicitur: cum quid quicque sit, quæritur, ut animal. *Porph. c. 2. Arist.*

Quod in definitionibus primum inest, & in quæstione qua de rei natura quæritur, dicitur, id genus est, cujus differentiæ dicuntur esse qualitates. *l. 4. Metaph. c. 8. T. 33.*

Genus quidem tot modis dicitur: aliud ex continuata ejusdem speciei propagatione: aliud ex prima causa efficiente, quæ sit ejusdem speciei: aliud quasi materia. Cujus enim differentia & qualitas est, id est subjectum, quod materiam dicimus. *ibidem.*

Genus id est semper, quod ex iis, quæ communia sunt, maxime indicat quid quicque sit. *Top. l. 1. c. 14*

Necesse est in quibus genus dicitur, iis etiam speciem aliquam dici & quæcunque habent, aut quæ à genere nomen duxerunt, eadem ali: quam speciem habere, aut nomen ab aliqua specie ducere. *T. 2. c. 2. l. 11.*

Nec genus de formis suis cum dicitur, illas magis & minus sibi adjungi patitur. *Porph. c. 4.*

Qui in proximo genere numerarit aliquid, is superiora dixit omnia quandoquidem in inferioribus ea, quæ supra sunt, intelliguntur. *l. 6 Top. c. 3. l. 18.*

Vnum etiam dicuntur ea, quorum unum est genus contrariis differentiis differens, atque hæc omnia vnum dicuntur, quod unum genus differentiis subiectum est: veluti equus, homo, canis, unum dicuntur, quod omnia sint animalia, & quodammodo, ut materia una. *Metaph. l.4.c.6.T.10.*

Genus principale, cum sit summum omnium ad ea affectum est, quæ complectitur: ad ea autem quæ eo antiquiora sunt, quoniam summum est, primumque principium, atque id, ut diximus, cuius nullum esse genus ullo modo potest, ad ea, inquam, nullo modo affectum est. *Troph.c.3.*

Cum sint decem prima genera nominis est solum, non etiam rationis, quæ nomini constituta est, societas & communio. Ac prima quidem decem sunt: formarum autem infimarum certus est numerus, non infinitus: individuorum, quæ formas infimas sequuntur, infinitior. *Ibidem.*

Individuum à specie, & species à genere continetur: quippe cum genus quiddam totum sit, pars individuum, species partim pars, partim totum: ita tamen ut pars sit alterius totum non alterius, sed in aliis sit. Siquidem totum in partibus inest. *Ibidem.*

Non quadam ex parte genus communicatur: quippe cum homo non sit quadam ex parte animal, nec Grammatica aliqua ex parte scientia; quod idem in cæteris non contingit. *Ibid. loc. 53.*

Fit ut vis nullius rei quæ quidem vituperanda sit, genus possit esse. *Ibid.l.55.*

In errore versantur ij, qui affectionem ejus rei cujus est affectio, genus esse ponunt: ut ventum esse aërem motum & agitatum. *Ibid.l.60.*

Semper genus de formis verè dici debet. *Ibid.*

Si omnino nullius sit genus id quod datum est, perspicuum est, ne eius quidem, quod positum est, esse, quia nihil specie differunt ea omnia, quibuscum genus id quod datum est, communicatur. *Top. l.4. cap.6 l.b.61.*

Genus de nullo nisi de formis, dicitur. *Ibid.l.62.*

Si in subjecta specie genus id, quod datum est, ut id quod album est in nive insit, perspicuum est id non esse genus. Solum enim genus de subjecta specie dicitur. *Ibid.l.63.*

Genus de formis omnibus nominis definitionisque communi societate dicitur. *Ibid.l.64.*

Sunt in contrariis generibus contraria. *Ibid.l.65.*

Optimæ, cujusque rei, etiam genus optimum est. *Ibid.*

Si genus quod datum est, accessionem accipiat, specieique non accipiat, neque ipsa, neque id quod ab ea natum sit, id quod datum est esse genus nullo modo potest. *Ibid.l.67.*

Si id quod magis aut æque videtur genus, non est genus: certè ne id quidem quod datum est. *l.4.Top.c.6.l.68.*

Si eadem est hujus aut illius generis ratio, & alterum genus est, etiam alterum erit. *Ibid.*

Illud in confirmatione videndum est, an genus de iis quibus datum est, & tributum, in naturæ quæstione dicatur: nec una sit species ejus, quod genus esse positum est: sed & plures, & differentes. Sic enim genus erit. *Ibid.l.69.*

Quoniam quibusdam placet, differentiam in quæstione naturæ dici de formis: secernendum est genus à differentia, iis locis quos expositimus: quorum primus est, genus plura quam differentiam continere. Alter genus in respondendo quid cuique sit aptius dici posse quam differentiam. Tertius est, differentiam generis qualitatem declarare semper: genus differentiæ qualitatem non item. *Ibid.*

Non de differentia genus, sed de iis de quibus differentia dicitur. *Top.l.6.c.3.l.26.*

Omne animal vel speciei, vel individuorum nomen obtinet. *Ibidem.*

Nullo ex genere παρωνύμως trahitur de specie dicendi ratio: omniaque genera συνωνύμως de formis dicuntur. *T.l.2.c.2.loc.1.*

Homo aliquorum & singulorum hominum non est genus. *Metaph. l.2.c.3.T.11.*

Fieri non potest ut vel species generis de propriis differentiis, vel genus sine suis formis dicatur. *Metaph.l.2.c.T.10.*

Genus uno modo licet probare, si omnibus convenire doceamus: refelli autem duobus. Nam & si nulli, & si cui doceatur non convenire, eversum erit. *T.l.7.c.3.*

Sunt qui genus in duas secando differentias accipiant singulare, quod quidem partim non facile, partim nullo pacto fieri potest. Non enim desunt quorum una tantum differentia. *lib.1. de partibus animalium.cap.2.*

Genus quodvis distrahi non debet. *Ibid.*

Si nihil ex iis quæ generis societate junguntur, distrahi debet, frustra illa seorsum in duas partes distinctio agitur, cum sejungi atque distrahi sit necesse, si ita, dividatur *Ibid.*

Genera & species sunt præter res singulas. *Metaph.l.10.c.2.*

Genus quid res sit, declarat, & primum, eorum quæ in definitione dicuntur, collocatur. *Top.l.6.c.4.*

Genus non solum de una specie, sed de multis, iisque differentibus dicitur. *Porph.c.2.*

Ea quæ diversæ speciei sunt, in eodem genere sint necesse est. Genus enim ejusmodi voco id, ex quo unum atque idem utrumque dicitur, nec differentiam adventitiam habet, sive quasi materia sit, sive alio modo. *Metaph.l.1.9.c.3 T.12.*

Si velit qui spiam genus ipsum definitione explicare, hæc erit illi via sequenda. Primum distribuendum erit genus in species ultimas, in qua primum inter dividendum incidet: ut numerus in ternatium, & binarium. Tum singularum formarum erunt inquirendæ ex superiore ratione definitiones. Verbi gratia, quid sit recta linea, quid circulus, quid rectus angulus, & hujus generis alia. Deinde postquam genus ad quod sit idipsum, quod definitur referendum, inveneris: nempe utrum quantitas sit, an qualitas? tum ex iis quæ sunt communia primis illis speciebus, erunt illa colligenda quæ propriè generi conveniant. *lib. 2. Demonst.c.14.T.18.*

Est primum genus, supra quod aliud esse genus nunquam potest: ultimum vero, post quod nulla alia species sequitur. Inter primum autem & ultimum alia interiecta sunt, quæ eadem & genera sunt, & species, sed si cum alioque conferantur. *Prop.c.3.*

Genera formis antiquiora sunt semper. *In Categoriis cap. 12. de modis Simul.*

Genus quoniam latissime patet, omnium est clarissimum & planissimum. *l.6.T.c.5.*

Genus in quaque forma & specie unum est: ut in homine genus est, animal. *Porph. c.8.*

Genu.

¶ LOCI BIBLICI.

GENV omne flectendum Domino Iesu Christo, Ps. 22.30. Esa.45. v.23.Rom. 14.11 Phil.2.10.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Genuflexio in precibus usitata. Exempla: Salomon, 1. Reg. 8.54.2. Paral.6.13.Elias, 1.Reg. 18.42.quinquagenarius miles, 2.Reg. 1.13.Levitæ, 2.Par.29.30.Esdras, 1.Esdr.9.5.Servi Regis Assueri, Esth.32.Daniel Dan.6.10. Michæas, Mich.6.6.Mater Lunatici, Matth. 17.14.Leprosus Marc.1.49.Luc. 17.16. Petrus, 5.8.Act.9.4.6.Christus, Luc. 22.41. Stephanus, Act.7.69.Paulus cum suis, 20.36.& 21.5.Paulus cum Ecclesia, 21.6. Sunt qui colligant Israëlitas stantes precari solitos, ex Marci 11. 21.cum potius verisimile sit, si non semper, at certè plerumque solemni ritu flexis genibus orasse: ut apparet ex Daniele 6.10.adeò quidem, ut flectere genua pro toto Dei cultu interdum accipiatur; ut 1.Reg.19.18 Mich. 6.6.

Geographia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

GEOGRAPHIA, Græca est dictio, quæ ex duabus constat vocibus, nempe ex γῆ, quæ Græcis terram significat, & ex γράφω, quæ scribo, seu describo sonat. Itaque nomen hoc Geographiæ nil aliud significat, quàm terræ descriptionem. Advertendum tamen est, terram hic non debere accipi sub propria ac stricta sua significatione: scilicet ut unum est ex quatuor elementis: sed pro terra intelligendus est globus terræ & aquæ simul, quem communiter mundum vocamus, qui scilicet ab animantibus habitatur. Est itaque Geographia juxta nominis derivationem, ars illa, seu facultas, quæ describit mundum, vel majorem portionem eorum qui in eo sunt, veluti sunt provinciæ, urbes, oppida, maria, flumina, lacus, montes, promontoria, & aliæ partes principales ipsius mundi: studendo, ut hæc omnia delineata sint, tum secundum habitudinem ac positionem quam adinuicem habent, tum etiam respectu cœli. *Ioan. Anton. Magin, in princ.l. Geograph. Ptolem.*

Geographiæ tractationem Philosopho haud indignam esse aliquot argumentis demonstrat. *Strabo statim ab initio l.1.*

Ibidem ostendit, Geographiam sine rerum multarum & astronomiæ cognitione parari non posse. Item Geographiæ cognitionem ad reliquas scientias conducere: ignorationem magnarum cladium existere causam. *De Geographia utilitatibus eod. in lib. agit.*

Geographiæ principia quæ sint idem ostendit. *lib.4.*

¶ SIMILITVDO.

Ptolomei quemadmodum pictores in figurandis corporum imaginibus, majora membra primum lineis suis explicant, velut caput, brachia, manus, pectus, ventre, coxas, crura, pedes: deinde minutiora membra, illis majoribus contenta, velut oculum, nasum, os, &c. suis lineamentis & aptis coloribus repræsentant; Sic etiam Geographia, majora loca, velut celebriores civitates, integras provincias, & majora flumina, descriptione repæsentat: Chorographia verò minima loca, velut villas, arces, portus, vulos, prata, saltus, &c. quam similius potest accommodatis coloribus explicare molitur. *l.1.c.1.Cosmograh.*

Geometria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GEOMETRIA, dictio est græca, composita, ex γῆ quod est terra, & μέτρον, mensura, & est terræ mensura. Qui vero hujus artis peritiam habet, geometra, geometer, geometres dicitur. *Iuvenal. Gram. rhetor. geometra, pictor, aliptes, Augur, schœnobates, medicus, Magus, omnia novit.* Ita enim legendum arbitror, non geometer, nec geometres, ut aliqui præcepere. Quoniam apud græcos γεωμέτρης, ου, ὁ, geometra dicitur. Quod cum per ω scribatur, necessario illud ô longatur. Terra autem ab illis modo γῆ, ῆς, ἡ, modo γέα, ας, ἡ, modo γαῖα, ας, ἡ, scribitur. Itaque geometra habebit primam syllabam longuam diphthongo. Ita & γᾶϊος longa ferè Homero & Phocylidi *Homer. enim ait* in *Odyssea.*

Οὗτοι ἐγὼ γαίης
παιζὼς ἀλιώαμαι γλυκερώτερον ἄλλο ὕδατος.
Phocilides.
Σῶμα γὰρ οὐ γαίης ἔχομεν καὶ πάντες ἐκ ὑδατέων.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Geometræ non est speculari,quid contrarium,quid perfectum, unum ens,idem,aut diversum,nisi ex conditione.*Arist.4.meta. ex sup.1. cap.2. text.6.*Geometra falsa non supponit,etsi lineam pedalem supponit, quia non ob talem lineam concludit:*Idem post lib.1.c.9.tex.28.*

Geometriæ est demandatus figuris fermo. *Proclus in Euclid. lib.2.c.6.* Geometræ in constructione petitionibus, in demonstratione pronunciatis utuntur,*idem in Euclid.lib.3.cap.1.*Geometriæ subjecta sunt triangula,quadrangula,circuli,figuræ,magnitudines,& horum termini.*ibid.lib. 2.c.2.*

Geometriæ expers nemo scholam Platonis ingredi aptus est: & quod de mathematicis scientiis, & de virtute quæ ex geometrica mediocrate est,qui non acquisivit intelligi potest.*Bess.Cand. in calumniatorem Platonis.lib.1.c.8.*

Geometriæ sine cognitione nemo hominum doctus appellari potest. *idem lib.eod.*

Geometrica æqualitas in quadam congrua proportione consistit. Arithmetica in numero utrimque pari.*Plato in Gorgia.*

Geometriam multi è medio tollere conati sunt, tollentes eorum suppositiones quæ non probant, & principia omnia unica negatione tanquam falcis tractu dissecuere,eorum definitiones non magno labore ut ipsi putant sustulere: alij extare illa omnia, nec figmenta esse contendunt: quærunt alij, & in magna ambiguitate versantur: non secus de Arithmetica & Astrologia, cùm astrorum numerus & Planetarum & cœlorum sit incertus.*Ioan.Francis.Picus.*

Geometria magis convenire videtur ducibus, & regibus Arithmeticâ.*Franc.Patr.de Regno.lib.2.c.14.*

Geometra de non geometricis non debet disputare, latet enim prave disputans,& sic in aliis scientiis.*idem,ibid.*

Geometria considerat de Physica linea,non ut physica:perspectivâ considerat lineam mathematicam,non ut mathematica,sed ut physica.*Idem phys.2.sup.2.c.1.text.20.*

Geometria & Arithmetica ex omni disciplinarum cœtu à materia naturali longissime absunt. Astronomia, Musica,perspectiva, quamquam conantur removere materiam,tamen æque id facere non possunt. *idem in 3.de anim.c.5.text.55.*

Geometra corporum figuras, atque magnitudines dispicit. *Amm. in Porph.* Geometria laborat circa quantitatem conjunctam, quæ agitari non potest,quæ est terra.*idem ibidem.* Geometria est conjunctæ quantitatis,situmque habentis cognitio.*idem ibid.*

Geometria perspectivam sub se comprehendit scientiam. *Ioan. Gram. in 1.post. c.7.*

Geometria lineas simpliciter considerat,perspectiva lineas ut ad prospectum pertinent. *idem ibid.* Geometriæ non est disputandum in Geometricis.*idem ibid.c.9.*

Geometria ab astronomia differt,quia illa circa planas:astronomia autem circa solida versatur sub mathematica.*idem ibid.c.10.*

Geometria demonstrat terram sphæricam esse,non tanquam per se, & quoad primo terræ insit sphærica figura,sed tanquam simpliciter,*Io. Gramm. in 1.post. cap.18.* Geometriæ principium est circumferentiam adæquari non posse lineæ rectæ.*idem in 1.phys.tex.15.*

Geometria disputat de formis divisibilibus quæ in imaginatione sunt.*idem in 1.de ani.tex.16.*

Geometriæ ignaris non licebat Platonis Academiam ingredi. *idem ibid.tex.45.*Geometria & Astrologia circa magnitudinem versatur, & si alio,& alio modo,ut & arithmetica, & musica circa numeros, studium suum exercet.*Eustr.6.Ethic.cap.7.*

Geometriæ consideratio est magis abstracta & remota à materia, quam Astrologiæ: considerat enim de figura simplici. Astrologus vero de figura terminata in corpore cœlesti.*Aver.in phys.2.tex.18.*

Geometriæ principia omnia non sunt eadem numero:principia vero numerorum sunt eadem numero,*Idem 3.de cœlo tex.35.*

Geometria excedit Astrologiam per confirmationem demonstrationis.*idem de ani.tex.1.*

Geometriæ ad Arithmeticam proportio est, ut puncti ad vanitatem. *Alex.de Alex.in 1.Met aph.*

Geometria præcedit Astrologiam,quia motu prior est status. *Procl.in Euclid.lib.1.*

Geometria in duas dividitur partes,in planorum & solidorum contemplationem.*idem.ibid.c.13.*

Geometria figuras considerat,quæ in imaginibus constitutæ sunt. *in Euclid.lib.2.c.1.*

Geometria ab agrorum emensione primo inventa est,apud Ægyptios propter Nili inundationem terminos diluentis: quam Thales in Græciam transtulit.*idem ibid.c.4.*

Geometriæ accidentia sunt divisiones,notiones,contractus,æqualitates,applicationes,excessus,defectus,& hujusmodi omnia.*ibidem.*

Geometriæ principia sunt petitiones & pronunciata.*ibid.*

¶ AVCTORES.

De Geometriæ cum utilitate tum necessitate, dignitate & excellentia.*Vide Plin.l.7.c.37.Tzetzen.l.11.81.Calium Rhod.lib.18.cap.34. Polydor.Virg.l.1.c.18.Rursus cœlium Rhod.l.7.cap.30.& l.15. cap.13. Plutarchum Symp.8.12.A Gellium.lib.1.cap.20.Valturium de Geom. militari:lib. 2.cap.5.Fab.Quint.Institut.Orator.lib.1.cap.11.Iacob. Magnum in Sophilogio.1.2.7.*

Gesticulatio.

APOPHTHEGMATA.

CHilon dicere solebat inter loquendum non esse movendum manus:id enim esse vecordium *Laertium l.1.c.4.*

Mesbonax histriones ac gesticulatores appellare solebat νῦφροσόφους, quod manibus saperent, non lingua. Erat autem νῦφρον chorææ genus, quo graves historiæ circa vocem vel recitantis,vel tibicinis, solo corporis gestu sic repræsentabantur, ut spectatores prope plus intelligerent ex saltatione quam si quis recitasset.*Eras.l.8.apoph.*

Polemon sophista,histrionem Tragœdiarum, qui in Olympiis,O Iupiter! pronuntiarat,ostensâ terrâ:O terrâ! manu in cœlum projecta:submovit à præmiis(præsidebat enim ei certamini) dicens,Hic manu commisit solœcismum.*Ex Philostrato.*

Domitius Afer Manlium Suram multum in agendo discursantem, manus jactantem, togam dejicientem ac reponentem,non agere dixit, sed satagere. Actio enim oratoris est. Satagit autem qui frustra miserque conatur.*Erasm.lib.6. Apoh.*

Cicero. Marcus Callidius Gallum accusavit, M.Tullio defendente, quumque accusator affirmaret, se testibus chirographis; quæstionibus probaturum, sibi à reo fuisse præparatum venenum: sed interim rem tam atrocem,remisso vultu,languida voce,ac reliquo gestu parum concitato pronunciaret, M. Tullius,Tu,inquit,nisi fingeres M.Callidi,sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui. *Erasm. lib.4. apoph.*

Cæsar. Testius penarius in dicendo mentum intorquebat, in hunc Cæsar ita iocatus est:Dic si quid velis,ait,quum nucem perfregeris. Notavit incompositos perorantis mores ac gesticulationes parum decoras. Nam qui habet in ore nucem duram,in rumpendo mentum solet intorquere.*Brus.l.4.c.31.*

*August.Cæs.*de duobus Pantomimis inter se commissis,ut alternis gestibus certarent,alterum dixit saltorem,alterum interpellatorem: quod ille immodice gesticularetur,alter non gesticulari,sed saltantem interpellare videretur.*Eras.l.4.apoh,ex Suetonio.*

Gladius, Gladiator.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GLadius generaliter dicitur ensis in prælio: sed ensis, ferrum tantum: gladius vero totus.Proprie autem appellatur gladius,quia gulam dividit,id est,cervicem dissecat,ad hoc enim factus est.Nam cætera membra securibus cæduntur, collum gladio tantum. *Isidor. Origin. lib.17.cap.6.*

Iadius,ensis,à clade dici videtur,c, in g,mutata,teste Varrone,quod ad gladem seu cladem sit inventus.Hebr.*Cherob*, à verbo *Charab*, exsiccatus est,devastatus est. Item *Schelach*, missile, mucro punctim vulnerans, Call. *un estoc*, à verbo *Schalach*, misit, immisit, demisit. Græc. ῥόμφαια, μάχαιρα.

Gladius,C.io G.commutato à clade,quod sit ad hostium cladem gladius,similiter ab omine *Varro de ling.Lat.l.4.*

Gladiatores dicuntur generaliter omnes,qui gladiis pugnant; etiam discendi gratia,antequam in ludum producantur. *Spieg. in Dict. Iurid. litera G.*

Gladiator duo significat & Athletam seu Myrmillonem: hoc est, qui pugnæ cruentum exhibet simulachrum.Significat etiam sicarium audacem,ac ad cædes hominum assuefactum.*Cal.Sec. Curio in Catilin.1.Cic.*

¶ LOCI BIBLICI.

Gladius & gladij jus,Gen.9.6.Exod.21.14.Lev.24.17. Deut.19 v.11. 12.Rom.13.4.1.Pet.2.14. non cuivis permittendus. Matth.26.51. Marc. 14 47.Luc.22 49.Ioan 18.10.Gladium accipere dicuntur. Matth.26.52. qui gladium à Domino non traditum sibi ipsis vindicant & usurpant: hoc est,qui præter vocationem gladio utuntur. Gladius spiritus est verbum Dei,Esdr.13.8.29.Esa.11.4.& 27.1.& 3 .8.& 49.2.& 66.16. Ephes. 6.17.Hebr.4.12.2.Thess.2.8.Apoc.16.& 2.16.& 19.15.

Gladius Dei judicis,Gen.3.24.Esai.27.1.& 34 54.Ierem.12.12.Eze.21. 8.&c.& 30.24.25.

Gladius Angeli Dei.Num.22.31.1.Chron.21.12.16.27.30. Apoc.6 4. Gladius magni principis exercitus Dei,nempe Christi, Iosu,5.15. Apoc. 19.14.15.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium hominum sanguis oblectet:homo occiditur in hominis voluptatem:& quis possit occidere,peritia est,usus est,ars est scelus non tantum geritur, sed *Cyprian. ad Donatum.*

¶ APOPHTHEGMATA.

*Agis.*Demadi dicenti, quod enses Laconici ob brevitatem à circulatoribus ac præstigias imitantibus devorarentur: Agis junior respondit his ensibus Lacedæmonij assequuntur hostes longioribus armatos gladiis *Plut.in Lac.apoph.*

Demonax videns Athenienses hoc agere, ut barborum exemplo,gladiatorum spectacula in urbem inducerent: Nolite,inquit,ô cives,istam crudelitatem prius admittere in civitatem vestram, quam Misericordiæ aram fitis demoliti. Voluit autem significare, nequaquam convenire in ea civitate in qua Misericordia pro dea coleretur, spectari quam plus ferinam crudelitatem, *Eras.lib.8. Apoph.*

¶ SCR

¶ SCRIPTORES.

Gladiatores omnino prohibentur in constitutione principum *l.* 11. *de Gladiat. toll.* Origenem eorum C. Iulius Capitolinus refert. *Guilsel. Budaus* genera recenset *in Ann. ad l. athletai* 31. *de his qui not. infam.* Item de origine muneris gladiatorij, & quo temporis usque duraverit, præter Blondum lege *Alex. ab Alexan. l. 6. c. 19. Alciat. l. 1. parerg. c. 22. Polydorum Virgil. de rerum invent. l. 6. c. 14.* Item generibus variis, *Cæl. Rhodig. l. 6. c. 32. & 33.* contra gladiatores invehitur. *August. l. 6. confess. & Lactant. in Epitome.*

Gloria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GLORIA, Græcè κλέος, ἄνθος, δόξα, ης, ἡ δοξολογία, glorificatio ἔνδοξος, ος, ον, glorioſus dicitur. Hebr. *Chabodh* gloria, honor, gravitas, quiquid eſt alicujus ponderis: à verbo *Chabedh*, gravis fuit. Dicitur de pondere & dignitate. Nam vir gravis appellatur, qui eſt honorabilis & magnæ æſtimationis: unde etiam poteſt verti, honoratus eſt, glorificatus eſt, vel glorioſus fuit. Eſt autem frequens de aliquo fama cum laude. *ſecund. Cicer. in Rhetor.*

Gloria eſt illuſtris ac pervagata multorum & magnorum, vel in ſuos cives, vel in patriam, vel omne genus hominum fama meritorum. *ſecund. Cicer. in oratione pro M. Marcello.*

Gloria eſt clara notitia cum laude. *ſecund. Ambroſ. ſup. Epiſt. ad Romanos.*

Gloria, Græcè κλέος, ἔος, τὸ & αἰώνιος, ος, ον, æternus dicitur, gloria æterna, quam ſancti habent, eſt magna quintupliciter. Eſt enim intenſa, extenſa, æterna, perfecta & integra. *Ex B. Thom. ſup. Eſa. cap. 34. in fine.*

Gloria vana, quæ & inanis gloria appellatur, Græcè κενοδοξία, ας, ἡ, dicitur, & eſt vitium capitale, cujus filiæ ſunt ſeptem, ſcilicet inobedientia, jactantia, hypocriſis, contentio, diſcordia, præſumptio novitatum pertinacia. *ſecund. B. Thom. ſecund. Secunda q. 21. a. 4.*

Dicitur autem gloria vana tripliciter, & eſt peccatum. Primo quando eſt de non ente, vel de tranſlatoriis, vel de peccato. Secundo, quando, quæritur ab hominibus & non à Deo. Tertio, quando non ordinatur, ad debitum finem. *ſecund. B. Thom. ſecunda Secundæ, q. 132. a. 1.*

DIVISIO.

GLORIA, vana, *quæ & inanis gloria, peccatum:*

- *Mortale,*
  - *Cum qui gloriatur de aliquo falſo, divina reverentiæ contrario.*
  - *Cum quis conſtituit ultimum finem in gloria humana, ad quam ordinat etiam virtutis opera, ut pro gloria acquirenda, non recuſaret etiam ea, quæ ſunt contra Deum.*
- *Veniale,*
  - *Cum quis gloriatur de aliquo, divina reverentia non contrario.*
  - *Cum licet gloriam optet, tamen pro illa acquirenda nihil faceret, contra charitatem Dei vel proximi.*
- *Capitale, quia inde aliqua alia ducuntur.*
  - *Directe,*
    - *Per verba, & ſic eſt iactantia.*
    - *Per facta vera, & habentia aliquam admirationem, & ſic eſt Præſumptio vanitatum.*
    - *Per facta falſa, & ſic eſt Hypocriſis.*
  - *Indirecte, oſtendendo ſe non eſſe alio minorem, quatuor.*
    - *Quantum ad intellectum, cum quis nimis innitur ſuæ ſententiæ, nolens credere meliori ſententiæ, & ſic eſt Pertinacia.*
    - *Quantum ad voluntatem, cum non vult à propria voluntate diſcedere ut aliis concordet, & ſic eſt Diſcordia.*
    - *Quantum ad locutionem, cum quis verbis clamoſe contra alium litigat; vel non vult verbis ab alio ſuperari, & ſic eſt Contentio.*
    - *Quantum ad factum, cum quis non vult facta ſua præcepto ſuperiori ſubiicere, & ſic eſt inobedientia.*

¶ LOCI BIBLICI.

Gloria Dei pro Deo glorioſo, Exodi 16. 10. Act. 7. 55. Epheſ. 1. 12. 14. pro vita æterna, Rom. 3. 23. gloria Patris, pro glorioſi Patris virtute & poteſtate, 6. 4. gloriam Dei mutare, eſt pro glorificando aliud amplecti, 1. 23.

gloria ſolida quærenda, Ioan. 5. 44. gloria vana non quærenda, Matt. 6. 2. Gal. 5. 26. & 6. 3. Phil. 2. v 3.

gloria pro majeſtate & ſplendore illo, qui Reges illuſtriores reddit, Matth. 6. 29. pro miſericordia, Epheſ. 3. 16. pro arca fœderis per metonymiam, 1. Samuël. 4. 21. 22. Rom. 2. 14. unde & Templum dicebatur habitatio gloriæ Dei, Pſ. 26. 8. pro honore, ea quæ reddenda eſt Deo, 29. 2. & 96. 7. & 115. 1. Matth. 5. 16. Luc. 2. 14. 1. Cor. 10. 31. Epheſ. 3. 21. Phil. 4. 21. 1. Tim. 1. 17. Iudæ v. 25. Apoc. 4. 9. & 5. 13. & 9. 1. 7.

gloriari in Domino, eſt Deo totam gloriam vindicare, ne in ſeſe ſuperbiat quiſpiam, 2. Cor. 10. 17. Deinde ad Dei gloriam, non ad ſua commoda referre quicquid gratiam à Domino accepit.

gloriari ſecundum carnem, eſt gloriari de rebus externis, veluti de generis nobilitate, &c. 2. Cor. 11. 18. gloriari in, vel ex corde pro vera pietate, quæ in corde ſedem habet, 2. Cor. 5. 12. Gloriari in, vel ex facie, pro externis ſapientiæ & eloquentiæ humanæ laruis, *ibid.*

gloriatio vera quæ, Pſal. 5. 5. 12. & 32. 11. & 107. 47. Eſaiæ 41. 16. Ier. 9. 23 Luc. 19. 20. Rom. 5. v. 2. 3. 1. Cor. 1. 31. & 2. 2. & 9. 15. & 15. 31. 2. Cor. 10. 17. Iac. 1. 9.

glorificare Deum jubemur in corpore noſtro, 1. Cor. 6. v. 20. id eſt, ita ab omni ſcortatione abhorrere prorſus: ita, inquam, tum animo, tum corpore ad omnem puritatem comparare, ut noſtræ omnes & cogitationes & actiones ad Dei gloriam referantur, à quo tum corpus, tum animum ideirco accepimus, ut utroque in ipſius gloriam uteremur. Huc pertinent & loci iſti in quibus Dei gloriam in omnibus quærendam eſſe docemur, Ioſ. 7. 19. Pſal. 72. 1. Matth. 6. 9. Ioan. 9. 24. & 17. 4. Act. 3. 12. & 12. 23. 1. Corinth. 6. 20. & 10. 31. Philip. 1. 20. Coloſſ. 3. 17. Titul. 2. 10.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Gloria Dei in omnibus quærenda.

Etenim ſacramentum Regis obſcondere bonum eſt, opus autem Dei revelare & confiteri honorificum eſt. *Tob.* 12.

Ego Dominus, hoc eſt nomen meum & gloriam meam alteri non dabo: & laudem meam ſculptilibus. *Eſa.* 42.

Sive manducatis, ſive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 1. *Cor.* 10.

Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias agentes Deo & Patri per ipſum. *Coloſſ.* 3.

Gloria modeſta honeſte habenda.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices iuſto. *Pſal.* 5.

gloriam ſapientes poſſidebunt, ſtultorum exultatio ignominia. *Proverb.* 3.

Ne dederis maculam in gloriam tuam. *Eccl.* 33.

Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero ſpem. *Rom.* 5.

Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſemplicitate cordis, & in ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei converſati ſumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. 2. *Cor.* 1.

Nos autem non in immenſum gloriamur, ſed ſecundùm menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi uſque ad vos.

Si gloriari oportet quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. 11.

Opus autem ſuum probet unuſquiſque, & ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & non in altero. *Galat.* 6.

Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua, dives autem in humilitate ſua. *Iac.* 1.

Gloria vana fugienda.

Ne glorieris in craſtinum, ignorant quid ſuperventura pariat dies. *Prov.* 27.

Pauper gloriatur per diſciplinam & timorem ſuum, & eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam. *Eccl.* 10.

Qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur. *Ibid.*

Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quam qui gloriatur & eget pane. *ibid.*

In veſtitu ne glorieris unquam, vel in die honoris tui extollaris, *ibid.*

Væ vobis Phariſæis, qui diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro. *Luc.* 11.

Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem, invidentes. *Gal.* 5.

Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. 6.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Puritatis intimæ bono gloriari non poteſt veraciter niſi qui extrinſecus gloriari perfectè reſpuerit, nec enim pure valet Dei vel proximi quærere lucra, qui propria non contemſerit. *Bern. in epiſt.*

Si gloriari cupis, gloriam deſpice, & omnibus eris glorioſior. *Chryſ. hom.* 4.

Magna eſt ejus gloria: quæ nullis laudibus creſcit, & nullius vituperatione minuitur. *Caſſ. in epiſt.*

Sæpe homo de ipſo vanæ gloriæ contemptu vanus gloriatur: non enim eum contemnit, dum gloriatur intus de gloria, quam amplexatur. *Aug. l. Confeſſ.*

Qui bene didicit, vel expertus eſt vitiorum ſuperandorum gradus, intelligit vitium inanis gloriæ, vel ſolum, vel maximè cavendum eſſe? perfectis, quo primo enim vitio lapſa eſt anima, hoc ultimum vincit. *In Pſal.* 7.

Inanis gloria hujus ſeculi fallax eſt ſuavitas, & infructuoſus labor, & perpetuus timor, & periculoſa ſublimitas: initium ſine providentia, finis cum providentia. *In Pſal.* 149.

Inanis

Inanis gloria dixit, age bonum quod vales: ostende bonum cunctis quod agis, ut bonus à cunctis dicaris, ut sanctus & venerabilis ab hominibus prædiceris, ut Dei electus voceris, ut nemo te despiciat, sed universi debitum tibi honorem persolvant. *de conflictu vitiorum.*

Non est tanti gaudij excelsa tenere, quanti mœroris est, de excelsis corruere, nec tantam gloriam sequi post victoriam, quantam ignominiam post ruinam. *Amb. in suo pastor.*

Gloria inanis, est inordinatus animi motus, quo aliquis propriam desiderat excellentiam, ut alios honore præcellat. *Hieron. in epist.*

Nimis religiosus velis videri, nec plus humilis, quam necesse est, gloriam fugiendo non quæras, *ad Nepotia.*

Sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, elevatur. *Greg l. 20. Moral.*

Qui ante oculos hominum gloriam sequendo eam apprehendere non possunt, studeant plerumque gloriam tenere fugiendo. Nonnulli præsentem gloriam amantes assequi non possunt: quam despicientes assequuntur. *Greg. Moral.*

Tanto ad volandum latius patet fovea, quanto de semetipsa clarius gloriatur vita. *ibid.*

Quum bene vivitur, valde timendum est, ne mens despectis cæteris de gloria singularitatis elevetur. *l. 6. Moral.*

Non parva condemnatio est, ex eo bono quod communiter datur, gloriari privatim. *in Moral.*

Time sagittam, leviter volat, leviter penetrat, sed dico tibi, non leve infligit vulnus, cito interficit, nimirum sagitta hæc vana gloria est. *Bern. in ser.*

Non vanæ, sed pax hominibus bonæ voluntatis: iniquus est, qui nequaquam pace contentus, superbo oculo, & insatiabili corde, inquietus anhelat ad gloriam, nec pacem inde retinens, nec gloriam apprehendens: nec laus calami est laudabilis in scriptura, nec gloria linguæ aut labiorum sermo bonus. *sup. Cant.*

Non recti planè, sed perversi animi est quærere gloriam, & non exercere virtutem, & velle coronari, qui legitimè non certavit. *in serm.*

Virtus mater gloriæ est, sola enim est, cui gloria jure debetur & securè impenditur. Quæ autem est sine virtute gloria profecto indebitè gloria vivit, properè affectatur, periculosè captatur. *ibidem.*

Qui omnium pecuniarum contemptum habent, & nulli imaginationi totius mundi se immiscuerint, & tyrannicas corporum concupiscentias sustinuerint: hi multoties capti à vana gloria omnia perdiderunt. *Chrys. in Ioan.*

Nihil enim ita pecunias concupiscere facit, ut gloriæ cupido, propter hoc namque famulorum greges, equos auro opertos, & argenteas mensas expetunt homines, non ut utilitatem aut voluptatem impleant, sed ut multis ostendatur. *sup. Matth.*

Dicebant apud se, Si bene fecerimus cum pauperibus, quis non videt? & si viderint, non multi vident, & si multi vident, pro tempore vident, transit tempus, & cum tempore beneficij memoria. Melius est ergo ædificia facere, quæ aspiciant homines non in hoc tempore solum, sed etiam in posterum. O insipiens, quid tibi prodest ista memoria, si ubi es, torqueris: & ubi non es, laudaris? *ibidem.*

Quisquis ex deteriore jam melior esse cœpit, caveat de acceptis extolli virtutibus, ne gravius per vanam gloriam corruat, quam prius per lapsum vitiorum jacuerat. *Isid. l. 1. de sum. bono.*

Dic mihi, ubi sunt amatores mundi qui ante pauca tempora nobiscum erant? nihil ex eis remansit nisi cineres & vermes. Attende diligenter quid sunt vel fuerunt homines: fuerunt sicut tu: comederunt, biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descenderunt. Hic caro eorum vermibus, & illic anima ignibus deputatur, donec rursus infœlici collegio colligati sempiternis involvantur incendiis, qui socij fuerunt in vitiis, socij erunt in pœnis. Vna namque pœna implicat quos unus amor in crimine ligat. *Hugo 1. de anima.*

Quid profuit illis inanis gloria, brevis lætitia, mundi potentia, carnis voluptas & plenæ divitiæ, magna familia & magna concupiscentia? ubi risus? ubi iocus? ubi jactantia? ubi arrogantia? De tanta lætitia, quanta tristitia! post tantam voluptatem, tam gravis miseria! de illa exultatione ceciderunt in magnam ruinam, & magna tormenta. Quicquid illis accidit, tibi accidere potest, qui homo es, homo de humo, limus de limo, de terra es, & de terra vivis, & in terram reverteris, quando venit dies ultima, quæ subito venit, & forsitan hodie erit: certum est, quia morieris, sed incertum, quando, quomodo, vel ubi, quoniam mors ubique expectat, tu quoque si sapiens fueris, ubique eam expectabis. *ibidem.*

Divitias si quidem & honores sollicitudo inseparabiliter comitatur: Pompa mundi & favor populi fumus est, & aura subito evanescens, quæ si plerumque placeant, pœnitudinem inducunt, & si delectant ad modicum, productiore spatio displicebunt. *Pet. Rau. in quodam serm.*

Tanta est pulchritudo justitiæ, tanta est jucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis sapientiæ: ut etiam si non liceret in ea amplius manere, quàm unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles animi hujus vitæ pleni delitiis & circumfluentia bonorum temporalium, rectè meritoque contemnerentur. *Aug. l. de moral.*

Verus honor, qui nulli negabitur digno, nulli deferetur indigno, sed nec eum ambiet ullus indignus, ubi nullus permittitur esse nisi dignus. Vera pax, ubi nihil adversi, nec à seipso, nec ab alio quisquam patietur: præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit, eique seipsum, quo melius & majus nihil esse promisit. Quid est enim aliud, quam quod per prophetam dixit: Ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi plebs, ubi ego ero unde satientur, ergo ero quæcumque ab hominibus honestè desiderantur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona? Sic enim & illud rectè intelligitur, quod ait Apostolus, Vt sit Deus omnia in omnibus, ipse finis erit desideriorum nostrorum qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur: hoc munus, hic affectus, hic actus proculdubio erit omnibus, sicut vita æterna communis *l. 22. de civitate Dei.*

Incomparabiliter superna civitas clara est, ubi victoria, ubi veritas, ubi dignitas, ubi sanctitas, ubi vita, ubi æternitas. *De vita æterna.*

In civitate Dei, rex veritas, lex charitas, dignitas æquitas, pax fœlicitas, vita æternitas, sed in civitate Diaboli è contra, Rex falsitas, lex cupiditas, dignitas iniquitas, lis fœlicitas, vita temporalitas. *de civitate Dei.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. lib. 4. de Ponto, eleg. 2.

Excitat auditor studium laudataque virtus.
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Ovid. 2. Pont. 1.

Artibus ingenuis quæsita est gloria multis.

idem ad Liviam.

Facta ducis vivent, operosaque gloria rerum.
Hæc manet, hæc avidos effugit una rogos.

Ovid. Metamor. lib. 11. fab. 7.

An obest quoque gloria multis?

Martialis lib 5. Epigram. ad Regulum.

Vos tamen ô nostri non festinate libelli:
Si post fata venit gloria, non propero.

Tibul. lib. 4.

Nil opus invidia est, procul absit gloria vulgi,
Qui sapit in tacito gaudeat ille sinu.

Tibullus circa finem.

Procul absit gloria vulgi.

Iuvenal. satyr. 10.

Quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim,
Gloria paucorum, & laudis titulique cupido.

Boëtius lib. 2. metro 7.

Quicumque solam mente, præcipiti petit,
Summamque credit gloriam,
Late patentes æteris cernit plagas,
Arctumque terrarum situm
Brevem replere non valentis ambitum,
Pudebit aucti nominis.

Iacob. Billius, Anthol. Sacr.

In Deo gloriandum.

Qua primum in mortem est homo pulsus fraude maligni,
Hanc illi extremam bella peracta movent.
Sublimes ut cum palmas claraque coronas
Sumpserit, atque hostem subdiderit pedibus,
Virtuti propria velit assignare triumphum,
Non domino, cuius munus opusque fuit.
In quo uno semper superat qui non superatur,
Quo dignante manum subdere nemo cadit.

Fugiendam esse mundi gloriam.

Quo magis à Phœbo distat soror, hoc mage nobis
Fulget, at à supera lumine parte caret.
Cum vero fratri iuncta est non lucida nobis
Illa quidem est: supero fulget ab orbe tamen.
Esse Deo quisquis cupit ergo fulgidus, ipsi.
Hæreat & mundi spernat inane decus:
Nam quo mortales quisquam est mage fulgidus inter,
Hoc minus est magno fulgidus ille Deo.

Val. Flaccus. 1.

Si qua operis tanti domino consurgere ponto.
Fama queat, tu sola animos, mentemque peruris,
Gloria: te viridem videt, immunemque senecta.
Phasidis in ripa stantem, iuvenesque vocantem.

Ovid. 5. Trist. 15.

Denique non parvas animo dat gloria vires,
Et facundo facit pectora laudis amor.

Idem 4. Trist. 3.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Sillius 6.

Arripuit, traxitque virum fax mentis honesta.
Gloria.

Propert. 4. 11.

Magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria vires:
Non juvat ex facili lecta corona iugo.

Terent. Phor.

Non sat, tuum officium te feciſſe, si non id fama approbat.

Ex comicis græcis.

Τιμῶ μᾶλλοι γὰρ μάντεις ἥδονται βροτοί.
Honore gaudet affici se quilibet.
Καλῶς ἀκαίειν μᾶλλον ἢ πλοτεῖν θέλω.
Famam lubenter opibus anteponito.
Κενὸς δὲ βροτὸς ἀθλιώτερον.
Miserabilius est gloria vana nihil.
Ζήτει σεαυτ δόξαν ἐγκαταλιπεῖν.
Tibi studeto gloriam relinquere.

N. Nezekij

Sectantes velut umbra fugit, fugientibus instat,
Addita corporibus scilicet umbra comes;
Sic fugit immerita captantes præmia laudis.
Demissis contra Gloria juncta comes,

Et tamen haud falso trutinam examine, quidnam
Laus hæc omnis erit? scilicet umbra levis.
N. Taurellius.
Qua prima ramos ab origine protulit arbor,
Et fructu & propria prole beata viget.
Atque ita clara boni prudentia principis extat,
Qui regit, & propria res agit arte suas.
Stirps ferat illæsa (si sit bona) caudice fructum,
Ne varia noceat insitione magis.
Ant. F. Castrodun.
Gloria divinum quod fertur, fertur & illa
Vmbra fugax qua nil vilius esse potest.
Gloria nimirum pretio non penditur ullo:
Hinc uni verè competit illa Deo.
Captantem refugit, fugientem captat, ut umbra,
Gloria post sequitur: pra velut umbra fugit.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De gloria. Dial. xciii.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Inveni magnam gloriam. R. Magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo. Si temporum, si locorum angustias metiare, magnam sic gloriam non esse fateberis. Non ingeram tibi ut terra omnis punctus est, cujus ipsius partem maximam natura fecit inhabitabilem atque inaccessibilem fortuna, ut tempus præsens puncto minus, idque ipsum semper instabile fugæque tam rapidæ, ut vix illam animo sequi possis. Duæ reliquæ temporis partes semper absentes, ita ut altera nos lubrica memoria, altera expectatione anxia fatiget, ut omne simul tempus aut diluviis, aut æstu nimio, aut peste aliqua, aut cœli inclementia vel terrarum denique per seipsum lapsu proprio ita discerptum atque confusum sit, ut una sæpe ætas prope nihil habeat commune cum altera. Neque minus in temporibus quam in locis videas exiguo intervallo notissimum non agnosci. Hæc inquam & quæ sunt id genus plurima, transeo. Vulgata omnia quibus liquido cernitur, quænam hæc mortalis ac terrenæ gloriæ magnitudo est. G. Quam conditio mea fert gloriam sum adeptus. R. Si indignam, brevem herclè, at si dignam, gaude, non quod habeas, sed quod meritus sis. G. Gloriam quæsivi. R. Gloria vera nisi bonis artibus non quæritur. Vnde tibi partum nomen vide, sic intelligas an gloria vera sit, famam si casus dedit, eripiet. G. Multum est gloriæ. R. Cave ne quam gloriam veram putas, imago falsa sit gloriæ. In rebus hominum multa regnat illusio. G. Plurimum est gloriæ. R. Vt nemo pauper magnæ pecuniæ famam quærit nisi ut fallat, sic nemo ignavus magnæ virtutis opinionem, uterque tamen sibi conscius quicquid de se alij loquantur, quantum vel pecuniæ in arcula vel virtutis in animo sit. G. Insignis est gloria. R. Si ex merito, modestè utere, ne superbiæ illi notam applicueris. Si minus, fac ne diu populum fallas. G. Præfulgens est gloria. R. Vel mereri stude, vel grave non tuum indumentum exue. Inglorium esse præstiterit, quam mendacio glorioſum. Vera etiam gloria si cum labore servatur, quid de falsa speres? Cum omnis fictio difficilis sit, tum difficillima est quum multi undique observant. Rari nempe sunt glorioſi, hos propter dissimilitudinem obscurum atque invidum vulgus odit. Grave est inter tot hostium insidias latere, præstringere omnium oculos non potes in te tanto studio defixos. G. Glorioſus appareo. R. Melius forsitan lateres & certè tutius, hoc graviter dixit his qui multa leviter, *Bene qui latuit, bene vixit.* G. Clarus lateque notus sum, longeque conspicuus. R. Livor abdita penetrat rimaturque putas conspecta prætereat? Quid quod pauci sunt, quibus expediat apparere, & conspici, pauci quorum famæ non noceat ad plenum nosci? Notissimum Claudiani dictum, *Minuit præsentia famam, Quanto magis illam minuit notitia?* Raro sunt homines quod videntur. G. Glorioſus videor. R. Cava nube circundatus delitescis. Si parumper emerseris, quo plus gloriæ falsæ fuit, eo veræ plus erit infamiæ. G. At gloria vera est. R. Id nemo te melius novit, ita demum si externi judicis incorruptum animum tuis in rebus assumpseris. gloria quidem (ut sapientibus placet) quasi quædam umbra virtutis est. Illam comitatur, illam sequitur, quandóque etiã antecedit, quod in adolescentibus claræ indolis videmus, quos ante perfectam virtutem præconcepta de illa spes hominum claros facit, quæ quibusdam velut stimulis generoſos modestoſque animos excitat atque erigit. & impellit ad æquandam spem civium suorum. Stultos autem tumidoſque præcipitat. Hinc transformatio illa ridicula clarorum adolescentium in obscuros senes. Laus quidem sapienti utilis, stulto nocet. Ex his vides umbram per se ipsam esse non posse; rei cujuspiam sit oportet. Visne igitur gloriam veram esse? fac ut vera & solida virtus sit.

De sperata gloria, ex convictu. Dial. cxix.

Gav.

Spero gloriam ex convictu. R. Refert multum quibus convivas, sunt quidam utinamque non plurimi quorum conversatio sit infamis. G. Scio nisi bonis artibus, aut bonorum contubernio gloriam non quæri. Ego hoc ultimo subnixus spero, vel bonorum exemplo bonus fieri, vel si nihil aliud horum, vel familiaritatis solam gloriam mihi fore. R. Est id quidem in adolescente præcipuè signum optimum, qui nisi bonum animum haberet, nequaquam jungi bonis optaret. Est enim amicitiarum, ac familiaritatum ferè omnium causa nexusque, similitudo quædam. Age ergo si quos imitaris æquaveris, bene erit. Si minus, modo quod in te est, nihil omiseris, ipsa voluntas bona, laudis, & gloriæ præmio non carebit. Prima enim & maxima pars virtutis est bonum velle, quod nisi præcesserit, non sequitur virtus. G. Familiaritate bonorum glorior. R. Laudo id quidem, modo nec ætc lucri cujuspiam, nec alia spes inducat, eoque tua tantum pergat intentio, ut similis illis fias, alioqui quod propter gloriam solam fit, veram gloriam non meretur. G. Ex bonorum convictu gloriam spero. R. Spes quidem magna nec improba, quando & in scientia, & in eloquentia, & belli pacisque artibus observando, & imitando fit. Multi olim illustres ex convictu illustrium evasere. Illud vide, ne aut tibi pro bonis ducibus malos elegeris errore aliquo-, aut bonum flebili raritate & virtutum hujus ætatis inopia prorsus assequi nequeas quod intendis.

De gloria ex adificiis sperata Dial. cxviii.

Gav.

Ex ædificiis gloriam spero. R. Nesciebam calce, & arena, & lignis, & lapidibus gloriam quæri, credebamque quod rebus gestis & virtutibus quæreretur. G. Ædificando mihi gloriam paro. R. Sed fragilem & caducam. Omnia quæ manu hominum facta sunt, vel manu hominum evertuntur, vel stando & durando deficiunt. Habet enim manus longè prævalidas longa dies, è cunctis nostris operibus nullum senio resistit, ruentibus ergo super quibus hæc tua gloria fundata est, ipsam quoque corruere est necesse. Si forte non credis, respice ad antiqua, quæ ignota tibi quidem esse non possunt. Vbi est nunc Trojanum illud Ilion superbum? Vbi Byrsa Chartaginis? Vbi turris, & mœnia Babylonis, beluarum nunc habitatio, & serpentum? De Babylone loquor antiqua, altera nempe propinquior, atque recentior adhuc stat, cito itidem casura: si essetis viri. Vbi sunt denique septem illa opera ærcis scriptoribus celebrata? Atque (ut ad propinquiora veniamus) ubi est quæso illa Neronis domus aurea? quæ quantum fatigaverit Architectos cogita, lectores etiam nunc fatigat, quæ quidem domus unà cum aliis ædificandi furoribus quibus omnes excessit, ad inopiam illum compulit & rapinas. Vbi sunt thermæ Diocletianæ, & balneum Antonianum, & Cymboum Marij, & Septizonium Severi, & ejusdem thermæ Severianæ? Demum, ut summam rerum attingam, ubi est Augusti forum, & ædes Martis ultoris, ubi ædes tonantis Iovis in Capitolio? & Apollinis templum in palatio? ubi ejusdem porticus, ac Bibliotheca græca pariter & Latina? ubi porticus altera & Basilica caij Luciique nepotum sub nomine dedicata, & extructa, & porticus tertia Liviæ conjugis & sororis Octaviæ, Theatrumque Marcelli? Vbi tot opera illustres viros jussu ejusdem principis & hortatu multis urbis in locis tanto labore, tantis impensis ædificata? Martij Philippi ædes Herculis, Musarum, Lucij Cornificij ædes Dianæ, Asinij Pollionis atrium libertatis, Munacij Plancij ædes Saturnia, Theatrum Balbi Cornelij, Amphitheatrum Statilii, Tauri? Innumerabilia præter hæc opera Marci Agrippæ, neve eam per singulos, ubi sunt luxurioſa principum palatia? Quære in libris, invenies nomina. Quære urbem totam, aut nihil invenies, aut perexigua tantorum operum vestigia. Tu de tuis quid speres, videris. Certè Augustus omnium supremus, nisi aliud quam ædificia reliquisset, jampridem ejus gloria corruisset, nec verò solum templa Deorum, quæ paraverat, in ipsos ædificantes ruere, sed pia etiam loca, hac ipsa ætate in eadem urbe alia ceciderunt, alia tremuerunt & nunc vix ponderibus suis stant præter unum Pantheon Agrippæ, quod Diis erectum Sancti possident & Maria, quæ antiquissimam illam domum sui nominis virtute sustentat. Crede mihi, aliis quam lapideis fundamentis eget gloria, ut mansura sit. G. Ex ædificiis gloriam quæro: R. Quære illam igitur ubi est: nihil unquam invenies, ubi non est vera quidem gloria non est in mœnibus, neque in saxis. Sunt fateor rerum vulgo judices, qui dicant tribus modis gloriam quæri. gerendo magnum aliquid quod de te scribant authores idonei: Vel scribendo aliquid quod mirentur & legant posteri: vel insigne aliquod opus extruendò. Vt sit ita, ultimum tamen hoc omnium, & minimum, ac caducum. G. Relinquo opera ædificiorum, quibus moriens ipse mecum glorior, & à posteris gloriam spero. R. gloriatus est Augustus ipse (de quo dixi) quod urbem marmoream relinqueret, quam lateritiam accepisset, quæ tum gloria, nisi aliis rebus adjuta esset, quonam fuerit perventura conspicimus, proinde cum melioribus curis morere, stabilesque spes amplectere. Ista enim quibus fidis, & nullius pretij sunt, & te illico consequentur, inque ipsam, unde sumpta, terram revertentur. G. Ædificavi domos, unde laudem spero. R. Laudabunt forsitan, qui illas inhabitabunt. Brevis laus, & angusta qui post venient, vel illas non invenient, vel à paganis (ut vulgo dicitur) factas dicent, tuum nomen ignotum erit.

gloria, est illustris & pervagata multorum & magnorum, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum. *Cicero pro Marcello.*

Gloria, est solida quædam res & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat, tanquam imago gloriæ, quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda. Illa autem quæ se ejus imitatricem esse velut temeraria atque inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorumque laudatrix fama popularis, simulatione honestatis formam ejus, pulchitudinemque corrumpit. Tu ergo quæ habent speciem gloriæ, collecta ex imanissimis splendoris insignibus, contemne: brevia, fugacia & caduca existima. 3. *Tusc.*

Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia tanquam flosculi celeriter decidunt: nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. 2. *Offic.*

Honos, est præmium virtutis judicio studioque civium delatum ad aliquem. Qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi & honestus & honoratus videtur. *De clar. Orat. ad Brut.*

Is verus triumphus est, cum bene de Republica meritis testimonium à consensu civitatis datur. *Philip.* 14.

Is honos videri ſolet,qui non propter ſpem futuri beneficij, ſed propter magna merita claris viris defertur & datur: eſtque non invitamentum ad tempus, ſed perpetuæ virtutis præmium. *Ad Planc. Fam. lib.*10.

Ea eſt profecto jucunda laus,quæ ab his proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerunt. *Ad M.Catonem Fam.lib.*15.

Is mihi videtur ampliſſimus, qui ſua virtute in altiorem locum pervenit, non qui aſcendit per alterius incommodum & calamitatem. *pro Roſc. Amer.*

Quæ melior in genere hominum natura, quam eorum qui ſe natos ad homines juvandos, tutandos, conſervandos arbitrantur? Abiit ad Deos Hercules:numquam abiiſſet,niſi,cum inter homines eſſet, eam ſibi viam muniſſet.1.*Tuſc.*

Actum præclarè cum iis eſt,quorum virtus nec oblivione eorum qui ſunt,nec reticentia poſterorum,ſepulta eſſe poterit.*Philip.*14.

Brevis vita data eſt, at memoria bene redditæ vitæ ſempiterna, quæ ſi non eſſet longior, quam hæc vita, quis eſſet tam amens,qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet? *Ibid.*

Exiguum nobis vitæ curriculum natura circumſcripſit, immenſum gloriæ.*pro C.Rab.*

Vita brevis eſt,gloriæ curſus ſempiternus.*pro Seſt.*

Breve tempus ætatis ſatis longum ab bene vivendum.1.*Tuſc.*

Honos alit artes, omneſque incendimur ad ſtudia gloriæ: jacentque ea ſemper,quæ apud quoſque improbantur.1.*Tuſc.*

Trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maximè gloria ducitur. Ipſi illi philoſophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, in quo prædicationem & nobilitatem deſpiciunt, prædicari ſe, ac nominari volunt. *Pro Archia Poëta.*

Opifices poſt mortem nobilitari volunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Minervæ, cum inſcribere non liceret? Qui noſtri Philoſophi?nonne in his ipſis libris, quos inſcribunt,de contemnenda gloria,ſua nomina inſcribunt? 1.*Tuſc.*

Nemo eſt tam averſus à Muſis, qui non mandari verſibus æternum ſuorum laborum facile præconium patiatur.*Pro Archia Poëta.*

Nemo noſtrum in Reip.periculis cum laude ac virtute verſatur, ſp poſteritatis fructuque ducatur.*Pro C.Rab.*

Quum optimus quiſque maximè poſteritati ſerviat,eſſe aliquid veri ſimile eſt,cujus is poſt mortem ſenſum ſit habiturus.1.*Tuſc.*

Licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ: ſed neſcio quo modo inhæret in mentibus,quaſi ſæculorum quoddam augurium futurorum:quo quidem demptо,quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus & periculis viveret?*ibid.*

Pueri afficiuntur lætitia cum vicerint,& pudet victos, ut ſe accuſari noluntiquam cupiunt laudari?quos illi labores non perferunt,ut æqualium principes ſint?*de Finib.*

Quis tantos labores diurnos, nocturnóſque domi, militiæque ſuſciperet: ſi iiſdem finibus gloriam ſuam,quibus vitam eſſet terminaturus? Sed optimi cujuſque animus maximè ad immortalitem gloria nititur. *Cato maior.*

Eſt anguſti animi atque demiſſi, triumphi honorem atque dignitatem contemnere.Nam & levitatis eſt.*In Piſon.*

Præſtantes viri nunquam tanta conari eſſent,quæ ad poſteritatis memoriam pertinerent, ni animo vidiſſent poſteritatem ad ſe pertinere poſſe.Nonne melius multo fuiſſet otioſam ætatem & quietam ſine ullo labore & contentione traducere? Sed neſcio quo modo animus erigens ſe poſteritatem ſemper ita proſpicit,quaſi cum acceſſerit è vita, tum denique victurus ſit. *Cato maior.*

Sapiens virtutis honorem,præmium,haud prædam petit.3.*de Orat.*

Nullam virtus aliam mercedem laborum,periculorumque deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ:qua quidem detracta judices,quid eſt quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo & tam brevi,tantis, nos in laboribus exerceamus?Certè ſi nihil animus præſentiret in poſterum, & ſi quibus regionibus vitæ ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omneis cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis vigiliiſque angeretur, nec toties de vita ipſa dimicaret. Nunc inſidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat atque admonet, non cum vitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri,ſed cum omni poſteritate adæquandam.*Pro Archia Poëta.*

Nullam mercedem tanta virtus, præter hanc laudis & gloriæ deſiderat:quia etiam ſi careat, tamen eſt ſeipſa contenta:quanquam in memoria gratorum hominum,tanquam in luce poſita lætetur.*Philip.*5.

Ex omnibus præmiis virtutis,ampliſſimum eſt præmium gloria: quæ vitæ brevitatem,poſteritatis memoria conſolatur:quæ efficit ut abſentes adſimus,mortui vivamus, cujus gradibus etiam homines in cœlum videntur aſcendere.*pro Milone.*

Non vita hæc dicenda eſt,quæ corpore & ſpiritu continetur: illa,inquam,illa vita eſt,quæ viget memoria ſeculorum omnium,quam poſteritas alit,quam ipſa æternitas ſemper intuetur.*pro Marc.*

Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriabitur. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ?quid iſta vehicula cælata?quid phaleræ deauratæ?quid monilia demiſſa pectoribus? Iſta ne dominum poſſunt facere meliorem,nec mulam.*Sen.ep.*88.

O quantum erat ſeculi decus! Catonem uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem:partem enim ſarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant. O quam cuperem illi nunc aliquem occurrere ex his troſulis in via,& multum ante ſe pulveris agitantibus.*Ibid.*

Quæris quali menſa,quali argento,quam paribus miniſtris & levibus afferatur cibus:nil præter cibum natura deſiderat. Nunquid tibi quum fauces urit ſitis,aurea quæris pocula?ambitioſa non eſt fames, contenta eſt deſinere,quod deſinat, non nimis curat.*ibid.*

Nunquid fortis ſe fortem gloriabitur, quem corporis ægritudo efficit infirmum.*ibid.*

Nunquid dives in opibus ſuis gloriatur,cujus ſpem fur vel tyrannus arripuit?*ibid.*

Nunquid nobilitas gloriabitur,affecta nonnunquam indignis & miſerabilioribus ſervien.s?*ibid.*

Cito ignominia fit ſuperbi gloria.*in Prov.*

Duplex eſt gloria altera adumbrata,& ex populari rumore progenita propagataque, quæ nec judicio provenit, nec firma perdurat, quam veluti vitium ſapiens minimè expetit: Altera eſt ſolida,vera, ac durabilis:quæ ex conſenſu bonorum producitur. *Sicut enim conſuetudo ſermonis,conſenſus eſt eruditorum*,ut ait Quintilianus:ſic conſentiens laus bonorum gloria appellatur: quam D.Auguſtinus dixit eſſe judicium hominum bene de hominibus opinantium, hæc autem bonis viris non eſt contemnenda:quum tamen ſapiens non gloria,ſed conſcientia rectè factorem virtutem metiatur Cicero ſcripſit libros de gloria, ſed illi, ut plerique alij,temporum calamitate deſiderantur.Inter gloriam & claritatem hoc intereſt:quod gloria multorum judiciis conſtat, claritas autem bonorum. Author eſt Seneca libro epiſtolarum mortalium duodevigeſimo,*Berol.in comment.ibid.*

Honor non eſt,ſicut Ariſtot.exiſtimavit, & eum plerique Gentiles ſecuti(pretium virtutis)ſed teſtificatio, quæ teſtamur non ſentire atque exiſtimare, virtutem in illo ineſſe, quem honoramus. *Ludovicus Vives lib.3.de anima.*

Vt flamma,ita etiam gloria non difficulter conſervatur, ſed alimentum ſeu fomitem haud magnum requirit. Extinctam neutram facilè, & ſine labore rurſum incenderis atque excitaveris.*Plut.in libello quo quaret,an ſeni gerenda ſit reſpubl.*

Fama quodammodo videtur non ſemper veritatem perſpicere, & audire.Quam ob cauſam ſæpenumerò fallit,& tum ad gratiam blanditur, tum etiam mendacia ſpargit.*Quidam.*

Nullus in fortium regum pectoribus aculeus laudis & gloriæ cupiditate acrior eſſe poteſt.*Guicciard.lib.*2.

Decipiuntur ij,qui inſigni aliquo facinore, vel ambitione nimia inſtigati,immortale nomen ſibi acquirere cupiunt.*Quidam.*

Fama bella conſtant, & ſæpè etiam quod falsò creditum eſt,veri viam obtinuit.*Curt.l.*8.

Fama bellum conficit, & parva momenta in ſpem metumve impellunt animos.*Liv.*28.

Qui dolent quòd non excellant in omnibus etiam diverſiſſimis,perinde faciunt,ac ſi moleſtè ferant quod vinea non ferat ficus, quodque ficus non ferat botros.*Plut.in Moral.*

Vt coloſſi ſeu ſtatuæ malè libratæ ſæpius ſubvertuntur,ita nimius honor per invidiam evertit multos.*ibid.*

Si ager laudando redderetur fertilior,non minus laudandus eſſet quàm arandus,aut ſtercorandus, ſic amicus ſi redditur laude melior, expedit aliquando laudare,ſin minus quorſum pertinet inutilis palpatio?*ibid.*

Qui viro malo addit opes,& gloriam,is febricitanti miniſtrat vinum, biliоſo mel,cœliacis obſonia,quæ morbum animi,hoc eſt ſtultitiam augeant.*ibid.*

Non amicum eſt,ſed ſophiſticum ex alienis erratis ſibi gloriam parare.*Plut.de Amic.& Adul.*

Summam rerum nunciat fama non ordinem.*Plin.lib.*4.

Famæ ac fidei damna majora ſunt,quàm ut extimari poſſint. *Livius, Dec.*1.*l.*1.

Homicidij genus eſt famam hominis impetere.*Quidam.*

Etiamſi copia plurimum ſolet habere faſtidium,bonum tamen nomen repetitum ſemper efficitur glorioſum.*Caſſiod.in epiſt.*

Honoris & gloriæ cupiditas digna laude eſt, & in ſocietate hac humana utiliſſima;ea enim ad cogitationes atque actiones generoſas, atque excelſas exſtimulat. *Guicciard.in Hypom.Polit.*

Mirum in modum laus dum vitatur,appetitur. *Hyer.in libello de Virg. ſervanda.*

Magnorum virorum & excellenti virtute præditorum laudes celebrare apprimè utile eſt vitæ hominum,& neceſſarium, ut & illis quoad fieri poteſt pro meritis ſuis gratia referatur,& cæteri habeant,unde virtutis & laudis, exempla petant, & quoad benè merendum de ſuis incitentur.*Martinus Cromerus in orat.fun.in laud.Sigiſmond.Reg. Polit.apud hiſt.Polon.*

Peſſimum inimicorum genus laudantes.*Tac.in Agr.*

Qui laudant ſimulatione Aulica, majore odio proſequuntur, quàm inimiciſſimos.*Iul.Imp.in epiſt.*

Qui virtutem ſuam publicare vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. *Senec.in epiſt.*

Parvum nihil tam eſt,quod gloriam parere non poſſit.*Plin.*

De ſuis homines laudibus inſolenter quidem, & libenter prædicant. *Cæſar.de bell.civ.l.*2.

Eximia gloria aliquando fortunæ eſt, non virtutis beneficium. *Curt, lib.*8.

Citò gloria obſoleſcit in ſordidis hoſtibus.*Idem.l.*9.

Vera boni Principis laus,& fama non imaginibus,aut ſtatuis,ſed virtute & meritis prorogatur.*Quidam in aphor.Polit.Sylva ex Plinio.*

Tunc veriſſime judicatur,meruerit quis honorem, nec ne,cùm adeptus eſt.Nam magiſtratus virum arguit: prudenter tamen dijudicandi & examinandi prius ſunt,in quibus honores commendantur.*Ibid.*

Principum virorum, ac procerum nimia in honoribus ambiendis feſtinatio, dum æquales deinde ſuperiores; poſtremò ſuaſmet ipſi ſpes

anteire parant,eos,funditus tandem perdit. *Idem ex Tac.3.annal.*

Fama in novis cœptis validiſſima ad multos nobis conciliandos. itaque ejus favore apud animos jam ea præoccupatos utendum. *Idem* 13. *annal.*

Quæ cuique tribuitur laus non conſiſtit in cæremoniis, & externo cultu,pompa, & imaginibus, ſed commemoratione, & commendatione veræ virtutis. Itaque quod ad hanc rem attinet, dici poteſt, multò honeſtiùs duci funus per veras laudes,& memoriam virtutis,quàm imaginibus, & pompa. *Carolus Paſchalius in axiomat. Polit.*

Nihil magis animos nobiliorum ducum perpungit, & ſollicitos habet, quàm ut præclarum præconium ſui nominis ad poſteros tranſmittant. *Natalis comes hiſt.l.7.*

Laudis cupidos neceſſe eſt ejus gratia laborem omnem, omnéque periculum lubentiſſimè ſubire *Idem l.* 1.

Vt flamma firmior non ſurrexit unquam ſine fumo;ſic nec fama ſine nube aliqua livoris *Lipſius in Cent. ad Belg.ep.*14.

Vt ſtellæ in cœlo per ipſas tenebras fulgent: ſic bonorum fama per obſtantes calumniantium nubes. *Idem ibid.ep.*11.

Vt Sol in Aurora tenuior aſſurgit,& inclareſcit:ſic & virtute & meritis fama cum ævo ipſo augetur, & creſcit. *Idem in Monit. & exemp. Polit. cap.*18.

Nec flamma ulla magna ſine fumo ſolet ſurgere: nec ſine calumnia fama. *Idem in opere Critico l.*5.*ep.*14.

In gratia & fama eſſe velle hominum, homini eſt inſitum ſed magis apud illuſtres & eos,qui utramque ſuo merito habent. *Idem in Cent. ſing. ad Ital. & Hiſp. ep.* 26.

Famam, unicum ſapientum theſaurum, puriſſimam vitæ gemmam, appetit calumniaror aſſiduè, & ſubtrahere aut maculare conatur omni fraude. *Idem in orat. de calumnia.*

Sicut pluvia levis & modica facilius in terram penetrat, & humectat;ſic laudes in animos & adhærent. *Idem in Centur.*3.*ad Belg.ep.*61.

Longè præſtat cum virtute pugnando perire, quàm ſine certamine turpiter incolumem ſervari:quum hæc proditio potius, quàm ſalus appellari poſſit. *Procop.de bello Got.l.*2.

Plurimum ſibi laudis pariunt, non qui inferiores devicerint, vel in minori apparatu animi magnitudine præſtent: qui verò ſuaptè natura ſunt timidiores, his ut audaces ſe præſtent contulerit maximè. Nam omnes plerumque, quibus à ferro, & armis res pendent, ſolo periculorum contemptu incolumes fiunt. *Idem de bello Got.l.*1.

In iis, qui pro paribus præmiis certant, par ſtudium & gloriæ cupiditas, ad ipſas res gerendas innaſci ſolet:in iis verò ad quos nullus inde fructus & emolumentum redit, nunquam innaſcuntur generoſi ſpiritus. *Dionyſ. Halicarn l.*5.

Quidam honores fugiunt, ut honoribus obuient, ſubeſſe fugiunt,ut poſſint præeſſe. Sæpe enim gloria, ut acquiratur contemnitur, & mundus ut obtineatur,relinquitur. *Hugo de S. Vict.*

Decet quidem cunctos patriæ ſuæ augmenta cogitare; ſed eos maximè, quos reſpublica ſibi ſummis honoribus obligavit: quia rectum eſt, ut eum neceſſe ſit plus debere, qui viſus eſt majora ſuſcipere. *Caſſiod.in ep.*

Extrema dementia eſt, nulla imminente neceſſitate rerum, & neceſſitate violenta propriis laudibus velle decorari. *Chryſ.*

Quid ſtultius eſt,quàm in homine aliena laudare? Quid eo dementius qui ea miratur, quæ ad alium transferri protinus poſſunt? Nemo gloriari, niſi de ſuo debet *Seneca.*

Viri boni vitiiſque popularibus defæcati,pauci admodum ſunt;ideoque fovendi & promovendi, qui ſunt?ſed gradatim,& per rectam, aut certè vicinam lineam honorum. Nam qui ſaltu, atque etiam tranſuerſum ſcandunt, in novo munere aut Rudes, aut Superbi ſunt cum damno atque dedecore Reip. Principiſque. Cum damno, dum mentem inuſitato labore onerant: cum dedecore, dum inſolito honore inflant atque tumefaciunt. *Erycius Puteanus Oratione* 7.

¶ Apophthegmata.

Byon gloriam dicebat eſſe matrem annorum;ob id opinor, quod cum hominis vita ſit brevis, honeſta memoria in multa ſecula propagatur. *Laërt.l.*4.*c.*7.

Heraclitus, viam ad gloriam maximè compendiariam eſſe dicebat, ſi quis bonus eſſe ſtuderet. *Ant. & Max. ſer. de gloria.*

Socrates, hanc viam ad gloriam proximam, & quaſi compendiariam dicebat, ſi quiſque id ageret,ut qualis haberi vellet,talis eſſet. *Cic.l.*2. *Offic.*

Democritus fertur & illud ſolidus dicere, λόγ& ἔργ αιν,id eſt, Oratio operis eſt umbra. Significans,ex egregiis factis naſci laudes hominum eloquentium, non contra. Primam igitur oportet eſſe curam factorum, quam gloria conſequitur ultro. *Laërt.lib.*9.*c.*7.

Ageſilaus,à quodam interrogatus,qua ratione perpetuam ſibi gloriam parare poſſet?Si mortem contempſeris, ait, nihil enim præclaræ rei gerere eum,cujus animum mortis metus occupavit. *Plut. in apoph. Lac.*

Themiſtocles adoleſcens, in comporationibus ac mulierum amoribus voluptabatur. At poſtquam Miltiades apud Marathonem deviciſſet barbaros, jam nullus offendit illum quicquam agentem præter decorum: Percontantibus autem unde ſic eſſet repentè mutatus? Miltiadis, inquit, trophæum non patitur me dormire, neque ceſſare. Gloriæ ſtudium excuſſit amorem voluptatum: clavum, ut aiunt, clavo. *Plut. in apoph.*

Idem ad Olympiæ certamen profectus, cum in ſtadium proceſſiſſet omnes neglectis certaminibus oculos in ipſum intenderunt, in eoque complexando diem totum conſumpſerunt, ac Themiſtoclem illum cum plauſu & admiratione peregrinis oſtenderunt. Ea re vir gloriæ omnium cupidiſſimus, dixit amicis, ſe eo die laborum quos pro Græcia ſuſcepiſſet, omnium fructum ampliſſimum reportaſſe, *Plut.*

Anonymus. Ex Indis quendam ſagittandi arte cum primis celebrem, adeò ut etiam per annulum ſagittam mittere diceretur, cum in bello cepiſſet Alexander, juſſit artis ſuæ ſpecimen edere:recuſantem, iratus rex necari iuſſit. Quum duceretur homo,dixit his à quibus ducebatur, ſe multis diebus non exercuiſſe artem, eoque timuiſſe ne aberraret. Id ubi nuciatum eſt Alexandro, quod non contumacia; ſed ignominiæ metu recuſaſſet, admiratus ingenium gloriæ ſtudioſum, dimiſit illum donatum: eò quod mortem oppetere maluiſſet, quam fama ſua videri indignus. Hinc apparet, non omnino vanum eſſe,quod proverbio jactatum eſt. Simile ſimili eſſe amicum. Alexander gloriæ ſupra modum appetens ſimilem affectum in aliis amabat. *Plut.*

Phryne quum Alexander Thebanorum mœnia diruiſſet, pollicita eſt ſe ſuis impendiis repoſituram, modo ciues patererentur hoc inſculpi elogium,Ἀλέξανδρ& μὲν κατέσκαψεν,ἀνέστησε δὲ φρύνη,id eſt, *Alexander quidem ſubvertit, ſed Phryne reſtituit.* Hic merito quis dubitet, vtrum ſit admiratione dignius, an quod tanto nominis amore teneretur, ut titulum tam care voluerit emptum? Nam ut præclarius eſt reſtituere, quam demoliri:ita ſpecioſior fuiſſet laus Phrynes ſcorti, quam Alexandri Regis *Eraſ. l.*8. *apoph.*

Epaminondas. Venerat Thebas Iaſon Theſſal. belli ſocius futurus. Is cum Epaminondæ egenti, duo aureorum millia miſiſſet, non accepit, ſed ipſum Iaſonem intuitus:injuſtis, inquit, imperas, ipſe deterior. Sentiebat autem,iniquas eſſe opes,quæ poſſeſſorem facile ſeducunt. At viros fortes gloria,virtutis præmio contentos eſſe debere putabat. *Plut. in Græc. apoph.*

Pericles, quum Thucydides vociferaretur apud populum adverſus Periclem,quod in picturas ac ſtatuas ſummorum artificium profunderet reipublicæ cenſus: ipſe aſſurgens rogavit populum, videreturne multum impendiſſe quo reſpondente: Plurimum: Age, inquit ſit igitur hæc mihi impenſa & non nobis, atque ipſis denariis Deorũ, meum tantum nomen inſcribam. Hæc vox ſubitò mutavit animum populi, iuſſitque ut publicis impendiis pergeret, nec vllis parceret ſumptibus. *Eraſ.l.*5.*apoph. ex Plut.*

Eum iam morientem quum neceſſarij mœſti deplorarent, ac præturas commemorarent, potentiam & quæ trophæa, quas victorias vrbeſque Athenienſibus partas relinqueret:paululum ſeſe erigens, reprehendit eos; quod communes multorum, & fortunæ magis quam virtuti debitas laudes retuliſſent,pulcherrima, & maxima, ipſique propria hac laude prætermiſſa. Quod propter ipſum nemo Athenienſium nigram veſtem unquam ſumpſiſſet. *Plut.*

Epaminondas.Meneclida quodam oratore ipſum aliquando traducẽte,ut qui de ſe quam de Agamẽnone amplius ſentiret:facio,inquit,hoc propter vos, Thebani, quorum tantum opera Lacedæmonium imperium unica die everti. *Plut. lib. de ſui laude, &c.*

Phocion, Leoſthene adhuc rem feliciter gerente interrogatus ab oratoribus; quidnam beneficij in urbem contuliſſet? Nihil, inquit, quam quod me prætore vos orationem funebrem nullam habuiſtis,ſed quotquot mortui ſunt, in ſepulchris maiorum ſunt humati. *Plutarch.*

Antigonus, quum mitteret filium ſuum Demetrium cum numeroſa claſſe, magnaque militum vi ad Græcos liberandos,dicebat: Gloriam à Græcia, velut à ſpecula in orbem terrarum accendi, juvenem gloriæ ſtudio extimulans, ut ſtrenuè rem gereret,quod eius laudis rumor non intra Græciæ fines eſſet continendus, ſed ob Græci nominis celebritatem per omnes mundi plagas dimanaturus. *Plut. in Regum apoph.*

Antigonus iunior. Is cætera faſtu vacuus, & princeps moderatus, in navali quodam prælio amicorum quodam dicente,Non vides quanto plures ſint hoſtium naves? Me vero ipſum, inquit, quot navibus opponis? *Plut. in apoph.*

Scipio iunior cenſor creatus,adoleſcenti cuidam equum ademit,quod eo tempore quo Chartago oppugnabatur, ſplendide cœnatus, libum in urbis ſimilitudinem figuratum, cui Carthagini nomen indiderat, convivis diripiendum propoſuiſſet; juvene verò cauſam ſciſcitante cur, equo privatus eſſet? Quoniam, inquit Scipio, me prior Carthaginem diripuiſti. *Plut. in Rom. apoph.*

Iul. Cæſar, poſtquam milites, qui Scipionem in Africa ſequebantur, fugiſſent, & Cato victus ſibi necem Vticæ conſciſſet. Invideo, inquit, Cæſar, ô Caro, tibi mortem iſtam, quando tu mihi ſalutem tuam invidiſti. *ibidem.*

Baſilius, ſi gloriam quæris, & cupis ſuperior multis videri, & in rebus mundanis clarus fieri, ſis juſtus,temperans,prudens,fortis & patiẽs in adverſis pro religione ſuſcipiendis,&c. *Ant. & Max. ſerm. de gloria.*

Crates dicebat, ſe pro patria habere gloriæ neglectum & paupertatem, in quæ nullum ius habet fortuna. *Laert. l.* 7. *c.* 5.

Democritus, unus, aiebat, mihi pro populo eſt, & populus pro uno. *Seneca epiſt.*7.

Anonymus, quum quæreretur à quodam egregio opifice, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos perventuræ? ſatis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt nullus. *ibid.*

Diogenes, cum præconem in Olympiis ita pronunciantem audiviſſet, Doxippus vicit viros,correxit: Hic,inquiens, mancipia potius vicit. Oſtendens, eos nequaquam eſſe viros, qui in his certarent ſpectaculis, ſed mancipia potius gloriæ. *ibid.*

Socrates, cum audiret recitare Lyſidem Platonis: Deum, inquit, immortalem, quam multa mentitur de me adoleſcẽs, ſive quod ob modeſtiam non agnoſceret laudes quas tribuebat Plato, ſive quod in dialogo multa de Socrate fingeret. *Eraſm.*3. *apoph.*

Epicurus, quum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet. Hæc, inquit, ego non multis, ſed tibi, ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. *Seneca epiſt.*7. *ad Lucil.*

Metrocles

Metrocles libros ſuos exuſſit dicens:

Τὰ δ' ἐς ὀνείρων πωτίρων φάντασματα. id eſt.

Sunt inferiorum hæc ſomniorum imagines. Sentiens eſſe nugas, ac deliramenta, quæ ſcripſerat. *lib. 6. c. 6.*

Frontinus voluit ſibi extrui monumentum, his verbis: Impenſa monumenti ſupervacanea eſt, memoria noſtra durabit, ſi vitam meruimus. Excelſi animi eſt, quum præclara geſſeris, gloriam contemnere. *Braſ. l. 8. apoph.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt convenit a nantibus diverſas amicas, eandem, depereuntibus male convenit: Sic diſſident, qui eadem ex re gloriam affectant. *Moral.*

Qui eſuriunt, magis irritantur, ſi conſpexerint alios edentes: Si magis inflammantur ad gloriam, qui gloriæ ſunt avidi, cum alios audiunt laudari. *ibid.*

Ciceronis, ut levitas eſt, inanem aucupari rumorem, & omnes vmbras etiam falſo conſpectari. Sic levis eſt animi, lucem ſplendoremque fugientis, juſtam gloriam, quæ eſt fructus veræ gloriæ honeſtiſſimus, repudiare. *in Piſonem.*

Roterodami Vt chamæleon non alio paſcitur alimento, quam aeris & idcirco ore eſt ſemper hiante: Ita quoſdam aura popularis alit, neque quicquam captant præter inanes laudes & gloriam. *in Simil.*

Chryſoſtomi. Vt in ſeculari bello videmus, quod qui vadens ad pugnam de præda victoriæ cogitat, difficile vincit: qui autem ſic vadit quaſi ad mortem, facilè vincit: Sic & nos in hoc certamine ſpirituali viventes, non debemus cogitare, qualem gloriam conſequamur, ſed quomodo evadamus ruinam peccati. *In c. 20. Matth. homil. 35.*

Intolerabilis quædam eſt ebrietas vana gloria: quem ſuæ ſubjecit ditioni, is ægrè in ſanitatem reſtituitur. Et quam peſtifera tabe infecit animam, à cœlo abſcindens, terræ affigit, neque eam amplius ſinit, ut ad veram lucem ducere poſſit intuitum. Qui enim hoc modo afficitur, nullo præceptore, omnia ſua ſponte operatur, quæ aliis placere arbitratur: ut aliis admirationi ſit præceps agitur. Vis hujus intelligere tyranni dem; Si quempiam negociatorem, qui precioſiſſimas ſibi, merces magno auri pondere comparavit, rogaveris, quanam gratia tantum auri profundat, quidue tantus ſibi ſumptus velit, nullam aliam ab eo rationem accipies, quam ut populo placeat. Quod ſi deinde, qui populus ſit, percunctaberis: Quidam, inquit, tumultus, perturbationiſque plenus, & ſtultitia majori ex parte conſtans, atque compoſitum temerè, per maris fluctus varia & pugnante ſententia ſæpenumero jactatum. Qui igitur ſub hujus ſervitij dominio premitur, nonne omnium miſerrimus eſt? Inanis gloria, majores noſtri ſic etiam appellarunt. Inanis eſt, nihilque rectum, clarum nec glorioſum in ſe habens, tanquam perſonæ quæ pulchræ quidem viſu, & decoræ, intus autem inanes reperiuntur: quare aſpectu cum ipſo elegantiores appareant, neminem tamen unquam ad ſe amandum allexerunt: Ita nihil miſerius; quæ à multitudine comparatur gloria, difficilem vobis & violentum affectum ſignificat, aſpectu namque ſolo pulchra atque elegans videtur, intrinſecus autem non inanis modo, verum etiam ignominioſa, crudelitatis & violentiæ plena *Homil. 2. in Io.*

Quemadmodum vermis ligna ex quibus naſcitur, & rubigo ferrũ conſumit: Ita inanis gloria alticem ſui animam perdit. *Homil. 29. in Ioan.*

Spinarum eſt plena gloria, multorum capitum beſtia, & in eos quibus fovetur, quibus ſuſcipitur, armata. *ibid.*

Vana gloria eſt beſtia varia & multiformis, & ubique proprium virus diſſeminat, pecuniis, deliciis, corporis pulchritudine, veſtimentorum copia. *Homil. 68. in Ioan.*

Nihil vilius abiectiuſque vana gloria. Sicut ſi videre contingat multitudinem parvulorum, eorum ſcilicet qui ſubjecti uberibus ſunt, ab iis non cupis gloriam: Ita te neceſſe eſt gloriæ cauſa ad omnes affici. Idcirco enim inanis dicitur gloria. Non aſpicis, ut in ſcena ſibi perſonas imponunt hiſtriones: quam præclaras, quam honeſtas, quam ad extremam, quam ad exactiſſimam formæ diligentiam effictas? Poteſne mihi hujuſmodi aſpectum verum eſſe demonſtrare? minimè ſanè. Quid igitur? non eas aliquando amaſti? Non, Cur id? quoniam inanes ſunt immutantque decorum, ſed nullus ibis ſolidus decor. Ita & gloria inanis eſt, imitaturque gloriam, non quæ vera gloria eſt. Illa quippe ſola permanet quæ naturalis eſt, quæ in intimis conditur. Porro quæ extrinſecus adhibetur, obtulit ſæpius facultatem, ſed id apud homines, & uſque ad veſperam: cæterum ſoluto theatro, ſublatiſque perſonis, unuſquiſque quod eſt, is quoque videtur. Non igitur velut in ſcena atque ludo, veritatem arripiamus: inanis eſt gloria, nihil ſolidi in ſe habet, nec veri. Extincta eſt, & in fumum reſoluta, rem tam inſtabilem amare quo pacto inducimur? quam magnæ eſt ſtultitiæ: hanc velut lutum in comparatione auri, ſcilicet gloriæ Dei contemnas. *Ad Titum, homil. 3.*

Climacus. Inanem gloriam cum formica componit, quæ brevis licet & puſilla, ingentes tamen ſegetum fructus, gravi labore quæſitos rapit. Inſidiatur formica ut grana matureſcant. Stat itidem in inſidiis inanis gloria expectans ut ſpirituales divitiæ cumulentur. Gaudet formica, coacervatas frugum opes populari: Gaudet pari modo inanis gloria, bene partos virtutum theſauros diſpergere.

Maphæi. Priſci patres naturam inanis gloriæ deſcribentes, cœpis & bulbis perſimilem eſſe dixerunt: quibus multiplici veſte contectis, cum unam exueris alia rurſum, quæ pene illam ſequens latebat, quaſi redivivo ordine pullulans aperitur. *De perſeverantia religionis, lib. 2. c. 3.*

Plutarchi. Vt ignis non reddit fumum, ſi ſtatim emicet flamma: Sic nec gloria eſt obnoxia invidiæ, ſi protinus eluceſcat: ſed eos qui paulatim creſcunt ſequitur invidia. *In Moralib.*

Qui vire malo addit opes & gloriam, is febricitanti miniſtrat vinum bilioſo mel, cœliacis obſonia, quæ morbum animi, hoc eſt ſtultitiam augeant, *Ibidem.*

Vt lumen magis prodeſt iis qui vident, quam qui videntur: Sic gloria magis confert iis qui eam ſentiunt, quam quibus contingit. *ibid.*

Fumus initio ingens, facile evaneſcit: Sic gloria falſo parta. *ibid.*

Vti ſol, ſi immineat hominis vertici, aut prorſum tollit umbram, aut minimam reddit: Sic ingens gloria extinguit invidiam. *ibid.*

Ciceronis. Vt quidam morbo aliquo infecti, à cibo ſuaviſſimo abhorrent. Sic facinoroſi, veræ gloriæ guſtum omnino, non ſentientes, ab ejus ſtudio planè abhorrent. *2. Philip.*

Senecæ. Quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando ſequitur, vel à tergo eſt: Ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in averſo eſt, majorque quo ſerior, ubi invidia ceceſſit. *lib. 2. epiſt. 80.*

Vt umbra nos vel invitos comitatur: Ita gloria virtutem ſequitur etiam fugientem. *Apud Eraſmum in Simil.*

Thriveri Pertinaci admodum, atque integro calore eum eſſe oportet, qui flammma uritur nec fumo tentatur: Magis eſt admirabilis, qui res pulcherrimas gerit, & nulla illarum gloria tangitur. *in Apoph.*

Solus qui gloriam ſpernit, veram habebit; nam more crocodili, non niſi fugientem ſequitur, *in Apoph. 55.*

Sæpe fumus flammam ſuffocat: Ita veram virtutem ſubinde vana gloria perdit & annihilat. *in Apoph. 115.*

¶ Exempla Biblica.

Gloriationis veræ exemplum: Paulus, 2. Cor. 7. 4. Galat. 6. 14. Philip. 3. v. 3. 2. Theſſ. 1. 4. Gloriæ Deo redditæ *exempla:* Abraham, Rom. 4. v. 20. 21. Achan, Ioſ. 7. v. 19. 20. David, 1. Sam. 17. v. 45. 46. Pſal. 115. 1. Paral. 29. v. 10. 11. Sidrach cum ſociis, Dan. 3. v. 51. 52. 53. Daniel. 9. 7. Bene operantes, Matth. 5. 16. Angeli, Luc. 2. v. 13. 14. Samaritanus à lepra mundatus, 17. 15. Paulus, Rom. 11. 36. & 16. 27. Gal. 1. 5. Eph. 3. 21. Petrus, 1. Pet. 4. 11. 2. Pet. 3. 18. Iudas, Iudæ v. 25. Ioannes, Apoc. 1. 6. Gloriam Deo tribue. Solemnis formula apud Iudæos extorquendæ veritatis, Ioan. 9. 24. ut apparet ex Ioſue 7. 19. 1. Sam. 6. 5.

Gloriæ vanæ exempla: Benadad, 1. Reg. 20. v. 2. 3. 10. Senacherib, 2. Reg. 18. v. 33. 34. Deog, Pſal. 51. v. 3. 4. 5. Chaldæi, Eſa. 43. 14. Nabuchodonoſor, Dan. 4. 26. Seron, 1. Mach. 3. v. 13. 14. Antiochus, 2. Mach. 9. v. 47. Herodes Agrippa, Act. 12. v. 21. 22. Gloria vana fugienda, exempla: Chriſtus, Ioan. 5. 41. & 8. verſ. 50. 54. Herodes, Act. 12. 23. Petrus, 10. 25. Paulus & Barnabas, 14. v. 14. 13. Paulus, Gal. 1. 10. & 5. 26. Philip. 2. 3. Angelus, Apoc. 19. 10.

Alia quædam ex S. Bibliorum codice prætermiſſa, hic repoſita.

1. Gloria Dei eſt Majeſtas incomprehenſibilis & immenſa Dei glorioſi, quæ omniporenti & ſapientiſſimo modo ſeſe hominibus & Angelis patefacit, & revelatione, varia viſione, convenientique quadam ratione, quantum ſalus Eccleſiæ requirit, percipitur, Geneſ. 19. 19. Exod. 16. 7. & 33. 18. 22. & 40. 34. Levitic. 9. 6. 24. Num. 14. 10. & 16. 19. 42. & 20. 6. 1. Reg. 8. 11. Pſal. 17. 15. & 102. 16. 17. Eſa. 6. 3. & 66. 18. Ezech. cap. 1. 2. 3. 8. 9. 10. 11. 43. & 44. Abac. 3. 3. 2. Petr. 1. 17 Rom. 1. 23. 1. Corinth. 11. 7.

2. Gloria filij Dei, Ioan. 1. 14. & 2. 11. & 11. 40. Act. 7. 55. Rom. 2. Cor. 3. 18 & 4. 4. Epheſ. 1. 12. 1. Petr. 1. 21. 2. Petr. 1. 17. Iud. 24. Apoc. 4. 11. & 5. 12. & 18. 1.

3. Gloria Deo tribuenda vel attributa, quod fit quando Deus agnoſcitur & celebratur, ut decet. Ioſue. 7. 17. 1. Sam. 6. 5. Pſal. 96. 3. 7. 8. Eſai. 42. 12. Ierem. 13. 16. Malac. 2. 2. Luc. 2. 14. & 17. 18. & 19. 38. Rom. 4. 20. & 11. 36. & 16. 27. Galat. 1. 5. Epheſ. 3. 21. Philip. 4. 20. 1. Tim. 1. 17. 2. Timoth. 4. 18. Hebr. 13. 21. 1. Petr. 4. 11. & 5. 11. 2. Petr. 3. 18. Iud. 25. Apoc. 1. 6. & 4. 9. & 5. 13. & 11. 13. & 16. 9. & 19. 1. 7.

4. Gloria (ſubjectum pro adjecto) quum de Deo dicitur, quicquid in Dei majeſtate vel teſtimonio præſentiæ ejus conſiderari poteſt, nempe glorioſum & ſupra cogitatione dignum denotat. Pſalm. 24. 9 & 79. 9. & 145. 5. 11. 12. Eſai. 22. 23. & 63. 14. 15. Act. 7. 2. 1. Corinth. 2. 8. Epheſ. 1. 6. 17. & 3. 16. 1. Tim. 1. 11. Tit. 2. 13. Hebr. 1. 7. & 9. 5. Iac. 2. 1.

5. Gloria, quam ſibi Deus tribuit, Pſal. 5. 1. Ierem. 13. 11. Ioan. 5. 44. & 7. 18. & 11. 4. & 12. 43. Rom. 3. 7. 1. Cor. 10. 31. 2. Cor. 4. 15. & 8. 19. 23. Phil. 1. 10. 2. Theſſ. 1. 9. 1. Pet. 1. 7. 11. 2. Petr. 1. 3.

6. Gloria, pro miſericordia Dei ὀnipotẽtis erga ſuos, Eſ. 58. 8. & 60. 1. 2.

7. Gloria cœleſtis, Matth. 16. 27. Rom. 5. 2. & 8. 18. 21. 2. Cor. 4. 17. Eph. 1. 18. Philip. 2. 11. & 4. 19. Coloſſ. 1. 27. 1. Theſſ. 2. 12. 2. Theſſ. 2. 14. 1. Tim. 3. 16. 2. Tim. 2. 10. Hebr. 2. 10. & 3. 6. 1. Petr. 5. 1. 4. 10. 2. Pet. 1. 17.

8. Gloria Eccleſiæ & membrorum ejus, Pſ. 3. 4. & 8. 6. & 45. 14. & 62. 8. & 84. 12. & 149. 5. 9. Eſai. 52. 1. & 62. 5. & 66. 11. 12. Rom. 8. 18. & 9. 4. 2. Cor. 1. 12. 14. 20. & 7. 24. Philip. 2. 16. 1. Theſſ. 2. 19. 20.

9. Gloria, pro præſtantia hominum coram Deo. Rom. 3. 23. & 15. 17.

10. Gloria, i. magnificentia legalis & myſtica, Exod. 28. 2. 40.

11. Gloria hominis, i. dona eximia Dei Opt. Max. liberalitate hominibus collata, vel præſentis tantum, vel etiam futuræ vitæ reſpectu. Matt. 6. 29. Rom. 2. 7. 10. 2. Cor. 6. 8. Hebr. 7. 1. Petr. 1. 24. Apoc. 21. 24 26.

12. Gloria, pro lingua, & anima, Geneſ. 49. 6. Pſal. 16. 9. & 30. 13. & 57. 9. & 108. 2.

13. Gloria Creaturarũ rationis expertiũ, Eſa. 35. 2. & 60. 13. Exec. 7. 7.

14. Gloria vana quam homines fruſtra uſurpant & aliis tribuunt, Ioan. 5. 44. & 7. 18. & 8. 50. 54. & 13. 43. Rom. 4. 2. Galat. 5. 26. Philipp. 2. 3. & 3. 19. 1. Theſſ. 2. 6.

¶ Patrvm Sententiæ.

De Gloria æterna.

Nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur. *Hieron. in epiſt.*

Regnum cœlorum vim patitur, Grandis violentia eſt, nos generatos in terra cœlum quærere, & poſſidere per gratiam, quod non tenuimus per naturam. *Idem ibid.*

Hæreditas Christi,quia cohæredes sumus, non minuitur copia possessorum,nec fit angustior numerositate cohæredum, sed tanta est multis, quanta paucis:tanta singulis,quanta omnibus.*Aug.in Psalm.*49.

Divitiæ si diliguntur, ibi ferventur ubi perire non possunt: honos si diligitur,illic habeatur,ubi nemo indignus honoratur:salus si diligitur, ibi adipiscenda desideretur,ubi adepta nihil timetur:vita si diligitur,ibi acquiratur,uni nulla morte finitur.*Idem in epist.*

Illud valde magnum,quod nec oculus vidit, quia non est color: nec auris audivit,quia non est sonus:nec in cor hominis ascendit; quia cor hominis debet illuc ascendere.Sumamus capacius, quanto illud & fidelius credimus,& speramus firmius, & desideramus ardentius. *Idem epist. ad Dioscr.*

Incomparabiliter superna civitas clara est, ubi victoria, ubi veritas, ubi dignitas,ubi sanctitas,ubi vita,ubi æternitas, *Idem de vita æterna.*

Si consideremus quæ & quanta sunt, quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescent omnia quæ habentur in terris. Terrena namque substantia supernæ fœlicitati comparata, pondus est,non subsidium. *Greg. Magn.in homil.*

Intuere cœlum,non solùm ex hominibus, sed ex Angelis atque Archangelis,thronis,& dominationibus,principatibus,ac potestatibus convocatum: De rege autem qui inter hos medius residet, dicere vox nulla sufficit:effugit omnem sermonem,atque omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud,illa pulchritudo,illa virtus,illa gloria,illa magnificentia,*Chrysost. de repar.Lapsi.*

Si quotidie oporteret nos tormenta perferre,si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, pro eo ut Christum videre possemus in gloria venientem,& sanctorum ejus numero sociari, non esset dignum, pari ratione,omne quod triste est modo,ut tanti boni tantæque gloriæ participes fieremus.*Idem ibidem.*

Futura vita vbi creditur esse beatè sempiterna, sempiternè beata?Vbi est certa securitas,secura tranquillitas,tranquilla jucunditas,fœlix æternitas,æterna fœlicitas:ubi amor perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus,& unus omnium Spiritus.*Prosper.de vita contempl.*

Reliqua Patrum dicta de gloria,vide in Tit.*Vita æterna.*

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.
de gloria mundana,prioribus subiuncta.

Gloria maximè sequitur virtutem ipsam:etenim omnes quodammodo strenuis auxilio esse volunt.*Xenoph.de Rep.Lacedæm.*

Viro politico administratio Reipub.ex anteactæ vitæ gloria pulcherrimum funus conciliat. Studium enim honestatis, Simonide teste,omnium postremum terram subit. Nam non solùm ambitio & gloriæ studium expers est senectutis,juxta Thucydidem:Sed magis quod populare & civile est,quale etiam formicis & apibus,ad finem usque perdurat. *Plut.in Moralib.& apud Stob.serm.*43.

Apud plurimas gentes glorioſum est in bello occumbere.Etenim qui sic è vita migrat funere & sepulchro magnificentissimè honoratur.*Plato in Max.& apud Stob.serm.*48.

Agesilaus nullam gloriam diligebat,pro qua non laborasset. *Xenoph. orat.de Agesilao.*

Iter facientes per solem necessariò comitatur umbra, incendentibus verò per gloriam comes est invidia.*Socrates apud Stob.serm.*28.

Gloriæ pulchritudo citò marcescit ex invidia, ceu morbo quodam. *Idem,eod.serm.*

Gloria & opes absque mente non tutæ sunt possessiones.*Stob.ser.*4.

Gloria vanum & volatile quiddam est, aurâque mobilius. *Senec. epist.*123.

Studia te tua clarum & nobilem efficient.*Idem epist.*21.

Ad gloriam & famam non est satis unius opinio. Consensum multorum exigit.*Idem epist.*102.

Gloria multorum judiciis constat.*Ibid.*

Gloria umbra virtutis est:etiam invitos comitabitur.Sed quemadmodum umbra aliquando antecedit, aliquando sequitur, ita gloria aliquando ante nos est,visendamque se præbet: aliquando in aversо est, majorque quo serior,ubi invidia secessit.*Idem epist.*79.

Ex maximis periculis urbes & privati homines adipiscuntur magnam gloriam.*Thucyd.lib.*1.

Vile corpus est iis qui magnam gloriam petunt. *Livius,Decad.*1.*l.*2.

Spreta in tempore gloria,interdum,cumulatior redit.*Idem,eod.lib.*

Gloriam parare & quærere arduum est: nescio an tueri difficilius sit. *Decad.*4.*lib.*7.

Citò gloria obsoleſcit in sordidis hostibus:Nec quicquam indignius est,quam consumi eam ubi non possit ostendi.*Curtius lib.*9.

Pulchrum est bene facere Reipub. etiam benedicere haud absurdum est.*Sallust.de coniurat.Catil.*

Mihi rectius esse videtur ingenij quàm vitium opibus gloriam quærere:& quoniam vita ipsa qua premimur, brevis est, memoriam nostri quam maximè longam efficere.*Idem ibid.*

Gloria industria alitur:ubi eam dempseris,ipsa per se virtus amara atque aspera est.*Idem in fragm.*

Expedita & compendiaria via eos ad gloriam pervenire Socrates dicebat, qui id agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent. Qua quidem prædicatione aperte monebat ut homines ipsam potius virtutem,quàm umbram ejus consectarentur.*Valer.Max.lib.*7.*c.*2.

Nulla est tanta humilitas quæ dulcedine gloriæ non tangatur.*Idem, lib.*8.*c.*14.

Gloria nec ab his qui contemptum ejus introducere conantur,negligitur:quoniam quidem ipsis voluminibus nomina sua diligenter adjiciunt,ut quod professione elevant,usurpatione memoriæ consequantur. Sed qualiscumque horum dissimulatio, proposito illorum longè tolerabilior est,qui dummodo æternam memoriam assequantur, etiam scelеribus innotescere non dubitant.*Idem,eod.lib.& cap.*

Nihil hominibus officium ac verecundia sua constituerit,partarum rerum æquatus cœlo cumulus sedem stabilem non habebit. *Valer. Max. lib.*2.*c.*9.

Eximia gloria sæpius fortunæ quàm virtutis est,beneficium. *Curtius lib.*8.

Sola dulcedo gloriæ non senescit:nec ut quidam aiunt,in senecta lucrari magis delectat quam honore affici.*Thucyd.lib.*2.

Qui mollitie præsentem gloriam amittunt,digni sunt accusatione, & digni odio qui appetunt non convenientem gloriam.*Idem,eod.lib.*

In iis qui pro paribus præmiis certant, per studium & gloriæ cupiditas ad ipsas res gerendas innasci solet: in iis verò ad quos nullus inde fructus & emolumentum redit,nunquam innascuntur generosi spiritus. *Dionys.Halic.lib.*5.

Gloriæ cupiditas res est infinita, & quæ terminum ad quem pervenire possit,nullum habet.*Plut.in Cicerone.*

Profectò ea vis est gloriæ,ut ejus studium eorum qui in Repub. versantur ex animis doctrinam,veluti tincturam aliquam eluere possit:affectusque multitudinis ob consuetudinem in iis effingere:nisi si quis admodum cautus ita cum hominibus agit, ut rerum non affectuum qui eas sequuntur,particeps esse studeat.*Idem ibid.*

Optimi mortalium altissima cupiunt. *Tacitus,annal.lib.*4.

Etiam sapientibus,cupido gloriæ novissima exuitur.*Idem hist.lib.*4.

Multum posse ad salutem alterius honori, multis parum potuisse ad exitium,probro nemini fuit.*Amm.Marcel.lib.*30.

Solet amplissima gloria objecta esse semper invidiæ.

¶ Historica Exempla.

Apud Lacedæmonios,qui strenuam in bello operam navassent ac pro patria fortiter occubuissent,oliva & aliis ramis redimiti laudibus vehebantur:ac demum amicti purpura preciosissima, gloriosè ac honorificè sepulchris mandabantur,*Ælian.lib.*6.*de varia historia.*

Chilonis Lacedamonij funus, cum victore filio Olympiæ expirasset gaudio tota Græcia prosecuta est.*Plin.lib.*7.*c.*32.

Agesilaum Archidami filium, rerum gestarum gloria clarissimum, in expeditione in Ægyptum mortuum Lacedæmonij majore multo quam alios reges sepulturæ & funeris honore decoraruntt. *Pausanias in Laconicis.*

Athenienses se indigenas ab eaque quam incolebant terra procreatos. & enutritos,nobilitatem suàm prædicantes gloriabantur.*Theatr.Zuing.*

Alexander Magnus, neque undique neque gloriam aucupabatur omnem,ut Philippus: sed cum tentarent eum ministri,quia pernix erat pedibus,in Olympiis certare curriculo vellet:sanè,si habiturus sim,inquit, adversarios reges.*Plut.in Alexand.*

Musarum nutricem fuisse Euphemen fingunt: quod plerique ex iis, qui eruditione sua clarum sunt consecuti nomen,gloriæ immortalis spe ingenij sui monumenta ad posteros transmiserint,*Theatr.Zuing.*

Ioan.Picus Mirandula humanam gloriam pro nihilo habebat:ajebatque sæpius,Famam vivis nonnihil,mortuis minimè profuturam:tantumque propriam æstimavit doctrinam,quantum utilitati Ecclesiæ, & eliminandis explodendisque adversis erroribus conduceret. *Ioan.Franc.in vita eius.*

Capaneum fuisse talem prodit Euripides:ut opum affluentia intumesceret nihil,nec elatius saperet, quam pauperum quis. τὸ ἀρκοῦν ἐπαινῶν. *Calius,lib.*20.*cap.*23.*A.L.*

Timoleonti Corinthio nihil unquam neque insolens,neque glorioſum ex ore exiit,*Probus.*

¶ Hieroglyphica.

Per pavonem erecta in orbem cauda hominem gloriæ plenum exprimebant. *Pavo* enim pretiosam eam caudæ supellectilem tum plurimum ostentat, cum plurimos ad spectandum adveniſſe conspexerit: quod si nullum admirari,adesseve cognoverit, eam recondit velut indignatus. Hinc Ovid.*Laudata pavone superbior:* de valde sibi placente dixit:*Pier. Valer.lib.*24.

Bulla quoque pro gloria & fastu Hieroglyphicè ponitur, ubi quis non aliter gloria turgescere videatur, quam *Bulla* ipsæ inturgescentis cujusdam figuræ speciem præ se ferunt,unde dixit.*Pers.*

Non equidem hoc studeo,bullatis ut mihi nugu
Pagina turgescat.

*Pier.Val.l.*41.

Emblema.

Ex arduis perpetuum nomen.

Emblema. cxxxi. Alciati.

Crediderat platani ramis sua pignora passer,
Et bene,ni savo visa dracone forent.
Glutiit hic pullos omnes,miseramque parentem.
Saxeus,& tali dignus obire fece,
Hac mihi mentitur Calchas monimenta laboris.
Sunt longi,cuius fama perennis eat.

¶ Fabvla.

Mercurius & Statuarius.

Avebat cognoscere Mercurius, quantopere ab hominibus coleretur. Venit igitur in officinam statuarij specie emptoris, & primum Iovis simulachro conspecto, quanti indicaret? interrogat. Cumque audisset æstimari denario,subridens: At Iunonis hoc quanti? inquit.Aliquando pluris,inquit statuarius hoc nendo.Quam magno igitur?inquit Mercurius,faciamus enim pretium. Nummis sestertiis, inquit ille, habeto novem. Contemplatus verò reliqua vidit & Mercuriale signum, quod & ipsum licitatur. Sperabat autem carius multo æstimatum illud iri, quippe Mercurij quod esset, nuncij & interpretis Deorum, cujus numen in spe lucri omnes mortales invocaret. Tum statuarius: si tibi

inquit,

inquit,emptis signis opus est,dabuntur illa duo, de quorum precio percontatus es,sesquidenario,& hoc in cumulum accedet.

Fabula dicitur contra gloriæ cupidos,qui tamen ab aliis non magnifieri consueverint.

Grammatica.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GRammatica, est scientia scribendi & cognoscendi quod profertur *secundū Arist.lib.6.Top.* diciturque à γράμμα,τος,τὸ, quod est litera,unde & γραμμάτεια,ας,ἡ,quod est literatura,& γραμματικὸς,ὴ,ὸν,literatorius dicitur.

Grammatica est ars literaria, quæ in emendatè loquendo,scribendoque consistit,ut literæ suas custodiant voces,& velut depositum reddant legentibus.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Grammatica est peritia eorum, quæ magna in parte à Poëticis ac rerum scriptoribus dicuntur. *Amm.in Porphyr.*

Grammatices est scire confusionem de ipsis viginti quatuor literis: Musices autem est docere cognitionem exactam & perfectam de ipsis. *Simpl.in Phys.l.1.*

Grammatici quia vocum figuras considerant, ideo octo orationis partes speculantur:philosophi autem cum rem tantum contemplentur, sola nominis & verbi speculatione indigent. *inquit Boetius in introductione ad Cat.Syll.*

Grammatica sermone utitur, prout modus inflexionum & constitutionum intellectus simplicis & compositi complexe designatus existit: simpliciter absque eo quod sciat de significatu, utrum sit vel non. *Albert.Magn.de prædicat.*

Grammaticus ille est, qui tenet quot in specie vox distingui potest, & quales, dum ore articulatim in verba mente concepta distinguntur. *Ficin.in Platonis Phileb.lib.1.c.18.*

Grammaticam esse Dionysius Thracius peritiam experientiamque eorum quæ apud Poëtas plurimum versantur : contra Ptolomæus Peripateticus non esse Grammaticam contendit. Chares habitum dixit esse, quo ex arte dictiones & sensa nascerentur.

Crates inter Grammaticum Criticumque distinxit;illi,solam linguarum notionem,huic & omnis logicæ peritiam tribuens.

Chorus ait esse cognitionem earum dictionum quæ apud Poëtas, & apud communem usum essent. *Ioan.Francisc.Picus Mirand.in exam.vanit.Doct.gen.lib.1.c.6.*

Grammaticæ alij tres faciunt partes,alij plures:Dionysius & Tauriscus tres,artificialem,historicam & propriam.Artificialem,in qua de elementis literarum,de partibus orationis,de orthographia præcipitur.Historicam nonnulli condemnant,& censent instabilem, ea agit de personis,divinis & humanis,heroïcis locis.Poëtica circa Poëtas & historicos versatur. *Ioan.Franc.Pic.Mirand.in exam.vanit.Doct.gen.l.1.c.6.*

Grammaticæ non solùm necessariæ sunt Poëtarum dictiones,sed etiam quæ in usu communi sunt notiones. *Ioan.Franc.Pic. Mir.in ex.van.Doct. gen.l.3.c.3.*

Grammatica est omnium disciplinarum fundamentum. *Franc.Patri.de Republ.l.2.c.1.*

¶ SCRIPTORES.

De Grammatica vide multa apud Quintilianum, *lib.1. Orator.instit.* de Grammatices origine,& quantum valeat, *lege Polydorum Virgil. l.1.c.7.de rerum invent.* De excellentia Grammaticæ,*Plin.l.7,c.37.* De Gramm.& vocabulis,*Isidor.in lib.Originum.* De illustris Grammaticis,*C.Suetonij Tranquilli liber extat.* De ratione docendi Grammaticam extat *Synopsis Cœlij secundi* Grammatici analectæ qui sint? *Cœl. Rhod. lib.13. c.31.* Vide præterea de Grammaticis & horum conditionem, *Anthol.Græc.lib.1.sect.17.lib.2.section.10.Gell.lib.4.cap.1.Crinit.lib.3.c.8.Ælian. varia historia Græcè.*

Gratia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

GRatia,Græcè,χάρις,ιτος,ἡ,& χάρισμα,ατος,τὸ dicitur,& χαριτόω, gratia impleo. Heb.*Chen*,favor,clementia,ענה, dulcedo vel gratia,à verbo *Chanan*,gratia affecit,in gratiam recepit,misertus est,benefecit ex gratia, seu gratis. Græc. γανάω, lætifico aliquem per gratiam præstitam:γάνος,Lætitia gratiosa 2.*Chesedh*,misericordia,pietas affectus charitatis,à verbo *Chisedh*, sacravit, consecratus est. 3. *Iadhidh*, charus amicus,dilectus, suavis, jucundus. *Todhad* gratiarum actio, εὐχαριστία, quæ convenit Dei filiis adoptivis in Christo,hominib. εὐδοκίας,i.beneplaciti, ut enim gratis nos Deus diligit in filio dilecto, ita Gratiarum actionem requirit ab iis quos in gratiam recepit, & justificavit : quos item gratis per Christum servatorem glorificabit.

Gratia hominum respectu, est in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria,& remunerandi voluntas continetur. *Secundùm Ciceronem in Rhetor.*

Gratia est,per quam dicuntur homines,roganti gratis aliquid facere, non pro re alia,nec ut sibi quicquam,qui faciunt eveniat, sed ut cui faciunt,*Cicero.lib.secundo Rhetoricorum.*

Gratia nihil aliud est, quam quædam inchoatio gloriæ in nobis, vel auxilium, quo indiget homo ad beatitudinem consequendam. *B. Thomas,secunda Secundæ,quæst.23.artic.3.*

Gratia est virtus specialis,reddens gratiam benefactori. *B.Thomas 2.2. qu ſt.106.art.1.eadem gratitudo dicitur.* Hæc est gratiarum actio, quæ justos & justificatos decet. *Psal.33.*

Gratia est, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & alterius remunerandi voluntas continetur. Cujus contrarium, Ingratitudo.

¶ LOCI BIBLICI.

Gratia per Christum præstita,Ioan.1.17.Gratia hominum magno animo contemnenda,Gal.1.10.gratia,præmium.Ioan.6.32.

Gratia,beneficentia;eleemosyna,2. Cor.8.4.6.19.& 9.8. Gratia,favor erga proximum,2.Sam.2.6.& 15.20.& 16.17.1.Reg.2.17.1.Chron.19. 2.Act.24.28.& 25.3.9.Gratia,venustas corporis, Pro.31.30.

gratiarum varietas fideles ad mutuam concordiam impellit, ut per illas mutuo collatas coalescant ea symmetria in unum Christi corpus; quemadmodum membra corporis in unum hominem coalescunt, 1. Cor.12.v.4.7.14.12.20. eæque quantumvis eximiæ sint, vitiantur, si destituuntur charitate,1.Cor.13.1.gratiæ in nobis non sunt negligendæ,1. Tim.4.14.

Gratia,1.favor coram Deo,Genes.6.8.Ier.31.2.Luc.1.30. Act.7.46.1. Pet.5.5.Coram hominibus.gen.30.27.Exod.3.21. Ruth.2,10.1.Reg.11. 19.Dan.1.9.Act.2.47.Coram Deo & hominibus,Luc.2.52.Iac.4.6.&c.

Gratia Dei Patris Christo ad filios adoptionis pertinens, Psal.84.12. Zach.12.8.Rom.12.5.6. Ephes.3.7.1. Tim.1.14. Hebr.4. 16.1. Petr.3.7. Gratia Iesu Christi,id est gratia, quam Iesus Christus Deus homo sua originali puritate sanctissima vitæ obedientia perfectissima, mortis satisfactione,apud Deum Patrem suis membris acquisivit,Rom.16.20.24. 1.Cor.16.23.2.Cor.13.13.Gal.6.18.Philip.4.23. Coloss.4.18.1.Thess.5. 28.2.Thess.3.18.Apoc.22.21.

Gratia unionis,Ioan.1.14.Gratia, misericordiæ Dei & vitæ beatæ per Christum in Evangelio propositæ efficax præconium, Psal.45.3. Luc.4. 22.Gratia,donum Spiritus sancti,Luc.2.40.Ioan.1.16.Act.10.45.Rom.1. 11.2.Cor.1.12.Ephes.4.7.1.Tim.4.14.2.Tim.1.6.1.Pet.4.10.

Gratiæ effecta duo commemorantur,1.Tim.1.14. nempe fides,à qua sit absorpta ignorantia:& charitas, quæ indomitæ incredulitati successit,idque ex gratia in Christo Iesu.gratiæ redundanti,pro gratia redundante,Hebraismus,Roman.5.17.

Gratia in genere pro beneficio,2.Cor.15.Ruth.2.20.2.Sam.2.6.& 15. 20.Proverb.4.9.Eccles.7.37.& 29.20.pro beneficio divino & dono Dei μετουσιακῶς,2. Corinth.1.12. & 8.1.pro Consolatione, Ephes.4.29. pro spirituali,id est,Evangelico Dei cultu.Hebr.13.9. pro gratuitis Spiritus sancti donis pleno cornu per Christum è cœlis in suos effusis,Ioan.1.16. pro gratuitis Dei donis,1.Petr.1.4 & 5.10.2.Pet.3.18.pro Eleemosyna,2. Cor.8.4.pro Favore,Genes.6.8.& 18.1.& 19.3.19.& 39.21. Exod.12.36. Tob.1.3.Esth.2.17.Prov.13.15.Eccles.4.25.Dan.1.9. Act.2.47. & 24.27. & 25.9.pro fide & ejus salutiferis effectibus,Hebr.12.15.1. Pet.5.12.Pro gratuito & æterno Dei favore,fonte nimirum ex quo omnia Dei Beneficia salutaria in nos promanant : quod passim Apostoli demonstrant: pro nostra in Christo,per Christum justificationem,Act.13.4.3. pro gratuita justitiæ Christi imputatione,Rom.5.17.20. pro Dei erga homines munificentia,2.Cor.9.8. pro grato obsequio, Pet.2.19. pro efficaci præsentia S.Spiritus,Act.14.26.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Gratia à solo Deo datur.

Gratiam & gloriam dabit Dominus.*Psal.*84.

Qui bonus est,hauriet gratiam à Domino.*Prov.*12.

Oculi tui vias Domini custodiant, ut addatur gratia capiti tuo. *ibid.*

Gratia datur in conspectu omnis viventis.*Eccles.*7.

Est datum quod non est utile, & est datum cujus retributio duplex est.*Eccles.*20.

Hauritis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*Esa.*12.

Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate,emite & comedite. Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum & lac.55.

Gratia & veritas per Iesum Christum facta est.*Ioan.*1.

Et de plenitudine ejus omnes nos accepimus.*Ibid.*

Non potest homo accipere à se quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.3.

Nullus ergo propriis viribus valet ingredi januam fidei, nisi patefaciente & operante gratia Dei.*Act.*15.

Omnes enim peccaverunt,& egent gloria Dei.*Rom.*3.

Vbi autem abundavit peccatum,superabundavit & gratia.ut sicut regnavit peccatum in mortem,ita & gratia regnet per justitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.*Rom.*5.

Stipendia peccati mors,gratia autem Dei vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.6.

Igitur non volentis,neque currentis,sed est Dei miserentis.9.

Sufficit tibi gratia mea.2.*Cor.*13.

Vnicuique autem nostrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.*Ephes.*4.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus,ut misericordiam consequamur,& gratiam inveniamus in auxilio opportuno.*Heb.*4.

Deus enim superbis resistit,humilibus autem dat gratiam.1.*Petr.*5.

Ego sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis.Et qui sitit,& qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*Apoc.*21.

Bonum operatur.

gratia sicut paradisus in benedictionibus : & misericordia in seculo permanet.*Eccles.*50.

Infœlix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis hujus? gratia Dei per Iesum Christum Dominum.*Rom.*7.

gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia ejus in me vacua non

fuit,ſed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego autem,ſed gratia Dei mecum.1.*Cor.*15.

Gratia enim eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis: Dei enim donum eſt,non ex operibus,ut ne quis glorietur.*Epheſ.*2.

Bonitate conſeruatur.

Tollite ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur,& abundabit.*Matth.*25.

Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis 2. *Cor.*6.

Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam,cum impoſitione manuum presbyterij.1.*Tim.*4.

¶ Sententiæ Patrvm.

Quantùm quis creſcit in gratiam,tantum in fiduciam dilatatur.*Bernard.in Cant.ſer.*3.

Quærere Deum non poteſt anima, niſi præveniatur ut quærat. *Idem ſerm.*83.

Aliquando plerique & vitam habentes mundam, non accipiunt gratiam,quare? ne in ſuperbiam eleventur, ne inflentur ventoſitate jactantiæ, ne altitudo muneris negligentiores efficiat. *Chryſ.ſuper epiſt. ad Hebr.*

Pauper & creditor obviaverunt ſibi, utriuſque illuminator eſt Dominus.Pauper eſt humilis auditor, creditor, prædicator, qui ſibi obviant, quum in unam pietatis gratiam conveniunt. Vtriuſque illuminator eſt Dominus:quia nec iſte prædicat,nec ille credit,ſine Dei munere. Vnde, Sine me nihil poteſtis facere. *Beda in gl.Prov.*19.

Si gratiam ideo dedit Deus, quia dedit gratis, gratis ama: Noli ad præmium diligere Deum, ipſe ſit præmium tuum. *Aug.ſuper Ioannem.*

Si levis morbus eſſet contemneretur, medicus non quæreretur: ſi medicus non quæreretur, morbus non finiretur: ideo ubi abundavit peccatum ſuperabundavit & gratia. *Idem de verbis Apoſt.*

Sola gratia diſcernit redemptos à perditis, quos in unum coaceruat maſſa perditionis, ab origine ducta creationis. *Idem in Enchirid.*

Dei gratia cùr ad iſtum veniat, ad illum non veniat, occulta cauſa eſſe poteſt, injuſta non poteſt. *Idem lib.de Baptiſmo parvulorum.*

Lex, Dei civitas eſt: lex data eſt, ut gratia quæreretur: gratia data eſt, ut lex impleretur. *Idem de ſpiritu & litera.*

Gratia, quæ per Chriſtum datur, non ſolùm peccatorum remiſſionem facit:ſed etiam ut lex impleatur, ut natura liberetur, nec peccatum dominetur. Spiritus etiam gratiæ dat fidem, quæ etiam non petita à Deo conceditur, ut homini potenti & alia concedantur, nam fides non eſt liberi arbitrij tantum, ſed donum Dei. *Idem de libero arbitrio. & hab. de Con. diſt. 4. can. Gratia.*

Operibus debitum redditur, gratia datur, unde & nuncupatur. Sin autem dixeris,quam gratiam bene optandi fides mereatur, negare non poſſumus:imo gratis dediſſe confitemur. Si autem ex fide, quomodo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quam donatur? Non dicat hoc homo fidelis,quia cum dixerit; ut mereat juſtificationem, habeo fidem. Reſpondetur ei, quid habes, quod non acceſiſti? Cum igitur fides impetrat juſtificationem ſicut unicuique Deus partitus eſt menſuram, & ipſius fidei, non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, ſed ipſa gratia mereor augeri, ut aucta mereatur perfici. *Idem in epiſt. ad Paulinum.*

Chriſti gratia, ſine quâ nec infantes, nec ætate grandes, ſalui fieri poſſunt:non meritis redditur, ſed gratis datur propter quod gratia nominatur. *Idem. lib. de natura & gratia.*

Gratia ad hoc datur, ut lex compleatur, ut natura liberetur,& peccatum non dominetur, ut velimus, ſine nobis operatur incipiens, quod volentibus cooperatur perficiens: ſine illo autem nihil operante, cum volumus ad bona opera valemus. *Idem de gratia & libero arbitrio.*

Uberior eſt gratia, quam petitio:ſemper enim Dominus plus tribuit quam rogatur. *Ambroſ. ſuper Lucam.*

Gratia vehementior eſt ad diligendum, quam natura. Reddenda vacuatur pecunia: gratia autem & habendo ſoluitur, ſolvendo retinetur. *Idem lib. de Officiis.*

Vide quam brevis eſt oratio, & omnium plena virtutum, primus ſermo quantæ eſt gratiæ?homo, faciem tuam non audebas ab cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & ſubito accepiſti gratiam Chriſti, omnia peccata dimiſſa ſunt: Ex malo ſervo factus es bonus filius, imo præſume, non de operatione tua, ſed de gratia Dei. Gratia enim ſaluati eſtis, ut dicit Apoſtolus, non enim hæc arrogantia eſt,ſed fides, prædicare quod acceperis, non eſt ſuperbia, ſed devotio.Ergo attolle oculos ad patrem qui per lavacrum te genuit: ad patrem;qui per filium te redemit, & dic. Pater noſter bona præſumptio, ſed moderata:patrem dicis, quaſi filius. Sed noli ſpiritualiter tibi aliquid vindicare,ſolus Chriſtus eſt pater ſpiritualis, nobis omnibus in communi eſt pater,quia illum ſolum genuit,qui nos creavit. *Idem ſuper illud Matth. 6.Pater noſter qui es.*

Dum nos gratia divini reſpectus illuminat,cuncta mentis noſtræ nobis abſcondita manifeſtat.*Greg.l.*8.*Moral.*

Gratiam in tribus conſiſtere arbitror:In odio præteritorum, contemptu præſentium bonorum, & deſiderio futurorum. *Bernardus de libero arbitrio.*

Præoccupatum quippe ſecularibus deſideriis animum,declinatio ſancta declinat,nec miſceri poterunt vana veris, æterna caducis,ſpiritualia carnalibus,ſumma imis,ut pariter ſapias,quæ ſurſum ſunt, & quæ ſuper terram *Idem ſerm.*77.

In veritate didici, nihil æquè efficax eſſe ad gratiam promerendam, retinendam & recuperandam, quam ſi omni tempore coram Deo inveniaris non altum ſapere, ſed timere, ſicut ſcriptum eſt,Beatus eſt homo, qui ſemper eſt pavidus.Time ergo cum arriſerit gratia,time cum abjerit,time cum denuo revertetur,& hoc eſt ſemper pavidum eſſe.

Gratia balſamum puriſſimum eſt;ideo purum, ſolidum & profundum vas requirit.*Idem ſup.Cant.ſerm.*14.

Gratia ſi non datur gratis,vel accipitur,gratia non eſt:Simoniaci autem non gratis accipiunt, igitur gratiam quæ maximè in Eccleſiaſticis ordinibus operatur,non accipiunt, ſi autem non accipiunt, non habent, nec non gratis cuiquam dare poſſunt: quid ergo dant? profectò quod habent.Quid autem habent?ſpiritum utique mendacij: quomodo hoc probamus? quia ſi ſpiritus veritatis, teſtante ipſa veritate de qua procedit, gratis accipitur, procul dubio ſpiritus mendacij eſſe convincitur,qui non gratis accipitur vel datur.*Leo Papa,& hab.*5. *quæſt.*1. *cap. Gratia.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menander.

Καλὸν δὲ θησαύρισμα κεκμηκὼς χάρις,
Pulcher autem theſaurus,collatum beneficium.
Κάρυλλαβον εὔκαιρον ἐν εὐκαίρῳ δίδου.
Beneficium cum acceperis tempeſtivum,in tempore da.
Χάριν χαρίζου, μεθ' ὅσον ἰσχύεις ὅμως.
Gratiam gratis da,in quantum potes tamen.
Χάριτας δικαίας καὶ δίδου καὶ λάμβανε,
Gratias iuſtas & da & cape.
Χάριν λάβῃς μίμνησο, κἂν δοῦς ἐπιλάθου
Gratiam cum acceperis,in memoria habe,& cum dederis obliviſcere.

Lucianus.

Ὠκεῖαι χάριτες, γλυκερώτεραι ὑπνου δὲ βραδύνη.
πᾶσα χάρις κενεὰ, μήτε λέγοιτο χάρις.
Celeres gratia dulciores:ſi autem tardaverit,
Omnis gratia vana,neque dicetur grata.

Auſonius.

Gratia qua tarda eſt,ingrata eſt:gratia namque
Cum fieri properat,gratia grata magis.

Idem aliter.

Si bene quid facias,facias cito,nam cito factum
Gratum erit,ingratum gratia tarda facit.

Ovid.3.Pont.4.

Gratiaque officio quod mora tardat,abeſt.

Ovid.1. Amor.10.

Gratia pro rebus merito debetur inemptis.

Plaut.Pœn.

Si quid benefacias levior pluma eſt gratia
Si quid peccatum ſit,plumbeas iras gerunt.

Vt liberalis primum ſuæ liberalitatis fructum non in ulla remuneratione,ſed in ſua benignitate collocat, ita beneficij acceptor jam gratus eſt;ſi omni ope id agit,ut gratus ſit,ſi ſeſe ad hanc cogitationem identidem excitat;ſi ſeſe hinc ad gratiam habendam,referendámque vegetat. Nec alius dicitur eſſe gratus, quàm is,quis accepto beneficio, ſe obligatum, non perfunctorie, ſed ingenuè fatetur, ac libenter prædicat; denique cujus animus vel ſola honeſtate, & hujus propoſiti profeſſione cenſetur.Planè multum intereſt inter pecuniæ debitionem & gratiæ. Illa nonniſi ejuſdem pecuniæ redditione, aut alius rei, quæ tantidem ſit, præbitione diſſoluitur. Aut gratiæ nomen nullius rei interventu expungi poteſt. Scilicet hujus virtutis æſtimatio potiſſimum redit ad animum,ipſaque ideo dicitur animus gratus. Apparet ergo quemque quàm vult tam eſſe gratum, non minus illum qui voluit reddere, nec potuit, quàm illum qui potuit.Si quis utrumque præſtitit,is omnem gratiarum circulum peregit; ac beneficium non ſolum ſecutus, ſed & aſſequutus eſt.Hic eſt ille pulcherrimus orbis dandi & reddendi beneficia, quem gratiæ, ſive duæ, ſive tres,ſive plures olim in mediis urbibus effigiatæ repræſentarunt,quibuſque ut numinibus,ſacra aliquando facta.Hic advertendum,eum qui id agit,ut gratus ſit,ita hanc laudem aſſequi, ſi id ſponte facit, ac nullo, ſi non fecerit, metu gravioris diſcriminis; nulla item ſpe amplioris muneris,ſi gratiam retulerit. Gratia neutrubi ſpectat utilitatem,non cùm dat,non cùm reddit.Ac ne quidem gratus eſt is,qui cùm beneficium reddit,id agit ut ſe quamprimùm eximat, & exoneret. Nam quanta fuit ſerenitas datoris, tam placida & quieta mens illius eſſe debet,qui ad vicem beneficio rependendam accedit.Semper gratus debitor ſecurè debet. Ita tamen ut huic ſecuritati ſemper adhæreat vigilantia, quæ cum præſtat intentum in omnes reddendi beneficij occaſiones.Id quod illi dictum volo,qui hoc ipſo prepoſtere gratus eſt,quod paulò longioris obligationis intolerans eſt. Nec enim id beneficij gratè accepiſſe cenſetur quiſquis ad ejus exſolvendi moram erubeſcit.Quomodo ne ille quidem gratiam refert, qui, cùm lubens acceperit beneficium, id nolenti, aut invito reddit; aut quod in æquo eſt, volenti nociturum ingerit. Quædam, ſcilicet, ſunt beneficia, quibus acceptor in ſuam perniciem vti poteſt Prorſus neque ad dandum, neque ad accipiendum beneficium invitus quiſquam cogi debet. Simili ratione, ut quandoque beneficium negare, eſt petenti beneficium dare: ſic beneficium non reddere, quandoque eſt propemodum gratum eſſe. Adeò ut ſit ſtatuendum,non minoris eſſe animi, grate & lubenter debere, quàm quidpiam benignè facere, aut beneficium reddere. Certè, liberalis id quod voluit aſſequutus eſt, ubi parem ſuo animum nactus eſt. Quid, quod beneficij acceptor,etiam cùm gratiam habuit ac retulit,adhuc tamen in ære alieno eſt? Vt enim benignitas eſt creditum incomparabile, ita quicquid inde debiti contrahitur eſt inſolubile. Quiſquis ergo propter munus acceptum impensè gaviſus eſt,interdum non minùs gaudere debet,ſe hoc nexu diutiùs obligari. Sic fit, ut quod neceſſitate accepit, id etſi inibi eſt ut reddat,adhuc tamen penes ſe habeat. Cæterum gratis equidem addo eum,qui etſi beneficium non accepit, tamen quòd accipiendi poteſtatem habuit,illũ qui ſola voluntate ac ſtudio beneficus fuit,

eodem

eodem apud se loco esse vult, quo esse deberet, si revera beneficium dedisset Beneficium,fateor, viri boni summoperè cauent, ne capiant ab improbis. Si quid tamen ab homine impuro ita profectum est, ut cesserit in beneficium meum,meæ sunt partes id agere, ne erga illum sim, videatve ingratus. Tali re non tam illius personam, quàm quid me deceat, spectabo,nec illi gratiam rependam ut probo & beneficoised certe ut Probus & gratus. Itaque vir bonus quod sine publico detrimento fieri possit, se quoque hoc debito exsoluet. Si ope grassatorum & sicariorum, inquit Iulius Cæsar, in tuenda mea dignitate usus essem, parem quoque gratiam eis referrem. Ne multa. Is se verè gratum probat, qui si vellet, absque ulla infamiæ notâ ingratus esse posset.Sed viri boni est conscientiam alienæ existimationi præponere. Quò fit; ut illos gratis minimè adnumerem,qui in alienis malis quærunt materiam gratiæ. Nam benefico cupiunt accidere aliquid adversi, ut sit unde beneficium reddant,quod ipsi necessariò sit accipiendum;idque ante omnium oculos splendidiùs appareat. Summi loci hominibus, vix ulla gratia à privatis & popularibus referri, nisi animo, & quæ animi index est, accurata gratiarum actione potest. Nempe talium magnitudo unam hanc gratiam reposcit, quæ illi,scilicet, fastigio una conuenientissima est. Ergo istis gratiæ publicè aguntur. Ipsique sibi has referri,recte non omitti æquum censent. Nihil verò indignum se facere multitudo putat, si à principe, quomodo à Deo beneficiis vincitur. Ipse quoque Princeps nõ se munificum ducit, si non in hoc certamine victor existit. Hinc illæ, quibus advenientes principes excipi solent, festæ multitudinis acclamationes, effusæque totarum gentium gratulationes. Cunctis quoque tanto turpius est, non hac saltem ratione Principem remunerare,quàtò gratias referendi maiores & honestiores causas habent. Ipsi quidẽ terrarum, gentiumque domitores, illi ipsi qui regna diripiunt, & longinquis iurâ legesque mittunt, hoc genus gratiarum æquant, sæpè etiam muneribus pretiosissimis præferunt. Nam sinceris, & incoactis populorum vocibus boni Principes ea quæ benefaciunt, recognoscunt, mali eorum quæ facere ipsos oporteret; admonentur. Interdum & privatæ sortis homines,& universi ab insolita munerum magnitudine rediguntur ad silentium, non quidem ingrati; sed propemodum beneficiis oppressi: hoc quoque Principibus est acceptissimum genus gratiarum actionis, dummodo id silentij synceritate commendetur. Nulla enim vberior gratia reddi potest illa, quæ copiosior est in sensibus, quã ullis ut verbis reddi,possit. *Carol. Paschalius lib.de virtutib. & vitiis, c.* 55.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi:sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur,ubi tempestas voluerit:Sic & homo diuinæ gratiæ auxilio perdito, per peccatum agit quod non vult,sed quod diabolus vult. *In Matth.21. hom.37.*

Sicut turpitudo nuditatis vestimento tegitur: Sic naturalia mala carnis nostræ præceptis & gratia diuina teguntur. *In Matth.27.*

Vt terra non germinat, nisi pluvias susceperit,nec pluvia fructificat sine terra:Ita nec gratia sine voluntate aliquid operatur, nec voluntas sine gratia potest. *In 19. Matth.hom.32.*

Quemadmodum ignis indiget lignis: Ita & gratia alacritate nostra opus habet, ut feruere perpetuò possit. *In 2.ad Tim.homil.10.*

Marci eremita: quemadmodum pluvia, terræ infusa, accommodam qualitatem plantis suppeditat, dulcem quidẽ dulcibus,amaram autem amaris:Sic quoque gratia fidelium cordibus indeclinabiliter adiiciens, conuenientibus virtutibus actiones largitur. *De lege Spirituali*, 284.

Augustini, quomodo odit medicus ægritudinem ægroti, & id agit curando, ut ægritudo pellatur; æger leuetur: Sic Deus gratia sua hoc in nobis agit, ut peccatum consumatur, homo liberetur. *In Ioan. c. tract.41.*

Non cum feruêat, calefacit ignis, sed quóniam feruet, nec ideo bene currit ut totundus sit, sed quia rotundus:Sic nemo propterea bene operatur ut accipiat gratiã, sed quia accepit. *lib.ad Simplicianum, quæst.2.*

Neq; qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit & vulnera,à quibus illa hominem sanat:sed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperantur & horrentur vulnera; & morbi à quibus liberat, quæ ita laudatur:Sic & laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio est delictorum. *De Spiritu & litera.*

Sicut oculus corporis etiam pleniſſime sanus,cùm nisi candore lucis adiutus, non potest cernere; Sic homo etiam perfectissimè iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adiuuetur,rectè non potest vinci. *De natura & gratia,cap.18.*

D. Bernardi. Fluminis aqua si stare cœperit putrescit,& inundatione facta superueniens repellitur: Sic planè gratiarum cessat decursus, ubi recursus non fuerit.

Vt Helisæi farinula potum dulcorat: Sic gratia spiritus labores allevat. *Epist. ultima.*

Fulgentij, cum oculus factus est, ut videre lumen possit, videre non potest,nisi se illi lumen infuderit: Ita bonum quod facis,gratiæ adscribendum. Nam quod videt oculus, beneficium est luminis:quo si careat, cæcus remanebit in tenebris. *Ad Theodorum senatorem.*

Vt summa confusio est, alienis ornamentis se extollere: ita insanire est manifestè quenquam, qui gratias, quæ à Deo solo profectæ sunt, virtuti suæ attribuit. *Ad Theodorum senatorem.*

¶ Fabvlæ.

Leo & Musculus.

Lasciue discurrentes circum leonem dormientem musculi, unum ita agitauere incursione sua, ut in dorsum bestiæ deferretur. Qui à leone captus, deprecari vitam suam,& excusare imprudentiam facti. Leo etsi erat commotus,ignouit tamen musculo, & tam contemptum animalculum inviolatum dimisit: paulò pòst incautius prædam investigans,in laqueos incidit, quibus astrictus, rugitum maximum edidit, ad quem Procurrens musculus, cernensque in vinculis eum, qui sibi dudum vitam petenti concessisset,gratiam pro beneficio relaturus,accedit ad laqueos & illis corrosis leonem omni periculo liberat.

Docet fabula, & nullius exiguitatem atque impotentiam spernendam, & gratiam beneficiis referendam esse.

Mustella & Pater-familias.

Capta mustella petebat dimitti se,quòd ipsa familiæ utilis esset,& mures prehendere soleret. Ita est,ut dicis,inquit,illam qui ceperat; sed hæc opera non mihi datur,neque meis verbis,sed primùm tui ventris gratia muribus insidiaris; deinde infesta illis es, qui arrodendo reliquias victus mei; tibi diminuant pastum. Quæ igitur non debetur tibi venia; eam ne petas.

Dicitur fabula contra illiberalitatem eorum, qui solent, ut Comminæus ait, quum nihil promereantur, postulare id gratiæ apponi sibi.

Vide *Gratitudo.*

Gratiæ.

¶ Definitio et etymol.

Gratiæ à Græcis χάριτες dicuntur; eo quod lætitiam significent: nam & lætari videntur, qui dant & accipiunt beneficium. Tres ideo esse finguntur, quia & benefici esse in alios debemus, & alios beneficia suscipere; & his, qui in nobis liberales fuerunt, retribuere. Dare autem & accipere, & retribuere, tres actus sunt in se distincti. Alij dicunt ideo tres fingi, quia acceptum beneficium cum fœnore reddi debet. Quapropter solebant veteres ita Gratias pingere, ut una earum aversam faciem teneret, quasi à nobis profecta. Duæ verò nos aspicerent, ut duplex nobis beneficium rependi debere ostenderent. Nudæ præterea pingebantur, quia beneficia sine fuco esse debent, & nullo tegi velamine. Item connexæ, quia insolubiles decet Gratias esse; & amicitiæ fœdus perpetuum esse. Horatius: *Segnesque nodum soluere Gratæ.* Has quidem dicunt Iove patre genitas, quoniam à Iove omnis procedit gratia. Item matre Eurydomene, vel Eurynome, vel Eurymedusa. Dicitur enim Eurydomene ἀπὸ τῆς εὐρὺ καὶ δίδωμι, hoc est, abundanter dando, Eurynome ἀπὸ τῆς εὐρὺ καὶ νέμω, hoc est, abundanter retribuendo. Eurymedusa verò ἀπὸ τῆς εὐρὺ καὶ μέδω, hoc est, tego. Quoniam qui liberales & munifici sunt, cæteris imperare consueverunt. Alij ex Venere & Marte: alij ex Venere & Libero patre: alij ex Herebo & Nocte genitas dixere. Finguntur lavari in Acidalio fonte Orchomeni, urbis Boëtiæ, quoniam pura esse beneficia debent, & nihil sordidum habere, nullamque spem retributionis.

Hesiodus facit tres gratias: Aglaen, Euphrosynam, Thaliam. Homerus unam ex his Pasitheam appellat:atque illis matrimonio addicit. Respiciunt se invicem complexis dextris, ut redditio beneficij notetur: hilares sunt, sicuti dantes & accipientes, præterea virgines quod sine spei conceptione detur, vestibus fluentibus & lucidis,quod sine alligatione alterius, aut obligatione tribuatur: denique juvenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere. Tres sunt, promerentium videlicet, & reddentium, & amborum simul. *Senec. de benef.*

Emblema.

Emblema CLXII Alciati.

Tres Charites Veneri assistunt, dominámque sequuntur:
Hincque voluptatus, atque alimenta parent.
Latitiam Euphrosyne, speciosum Aglaia nitorem:
Suadela est Pithus; blandus & ore lepos.
Cur nuda? mentis quoniam candore venustat
Constat, & eximia simplicitate placet.
An quia nil referunt ingrati: atque arcula inanis
Est Charitum? qui dat munera, nudus eget.
Addita cur nuper pedibus talaria? bis dat,
Qui cito dat; minimi gratia tardæ preti est.
Implicitis ulnis cur vertitur altera? gratus
Venerat: huic remanent, una abeunte, duæ.
Iupiter iis genitor; cœli de semine divas.
Omnibus acceptas edidit Eurynome.

¶ Scriptores.

Plura de tribus Gratiis vide *apud Marsi. lib.* 8.*c.*12. De iisdem & genio *earumdem l.*7.*c.*10 De iisdem & concordia: *l.*8.*c.*62. De gratiarum templis, *Cal. Rhod l.*23.*c.*16. Sacris, *Cal. Rhod.lib.*22.*cap.*2. De gratiarum ratione & Furiarum, *idem l.* 11.*c.* 19. gratiæ omnigenum bonorum. *Tzetzes l.* 10. 337. Natal. Comes in Mythologia.

Gratitudo.

¶ Definitio.

Gratitvdo, vel gratiarum actio, εὐχαριστία, ας, ἡ, & τὸ χάρισμα, gratus, & εὐχαριστέω, gratias ago dicitur.

Gratiarum actio sive gratitudo est virtus spiritualis, reddens gratiam benefactori, *secund.B.Thom.sec. secund.q.*106.*a.*1.

Quilibet dicitur gratus, nisi doceatur ingratus. *In auth.de sec.nupt. §. fui & cum de appellat.cognos. c. §. fin.* Ingratitudo enim est vitium, quod tollit debitum honestatis, dum non refertur gratia. Imo ex quo Respubl. nihil aliud sunt, quam commercium dandi & accipiendi beneficia, certumque sit, vitam hominum mortem esse,ubi plures ingrati fuerint. Vitium itaque maximum esse constat,bene meritis negligere refert gratiam. *ff. de manumiss. test.l.servos.l.centurio.l. omni modo.Cod. de inoff.test.Valer.Max.l.*5.*tit.de ingratis.*

Gratitudo est laudatissima virtutum omnium, res Deo & hominibus grata, jucunda, gratique nominis. *M. Sabell. l. 7. c. 1.*

Gratiarum actio, est mente & voce confiteri, quod non casu nec causis secundis tantùm bona externa & interna nobis offeruntur: multò minus summum illud bonum, nempe Christus, Servator noster: sed quod Deus Pater per & propter filium ejus unicum illum Iesum verè omnium bonorum & beneficiorum quę percipimus, author sorte & hac nostra confessione alios homines invitare ad agnitionem & invocationem veri Dei, ut ipsi quoque certò statuant, pios Deo curæ esse & exaudiri custodiríque ut in æternum serventur ac glorificentur propterea verò corde se Deo subiiciant, eumque celebrent.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas Dei in Christo Iesu in omnibus vobis. *Paul. 1. ad Thess. 5.*

Apostolus veram & Deo gratissimam Christianarum gratiarum actionem præcipiens, juxta Christi mándatum, de sacro convivio verba faciens, 1. Cor. 11. 26. ad mensam Domini digitum intendens, ait, Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem hunc bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.

Partes sunt. 1. Mente præsentiam, & auxilium Dei agnoscere & conservare. 2. Externa voce profiteri & celebrare Dei beneficia.

Causæ efficientes principales eædem sunt, quæ cæterarum virtutum Spiritus Sanctus Testimonia verbi divini, quæ affirmant non casu, severè à Deo nos omnia bona accipere. Deinde ipsa beneficia Dei amplissima. 3. Mens, voluntas & vox humana.

Causa προηγουμένη est Mandatum Dei. Item notitia naturalis agnoscens copulationem causæ & effectus, & obligationem ad ἀντίδωρα.

Causa προκαταρτικὴ est immensa amplitudo & varietas divinorum erga nos beneficiorum.

Materia circa quam, sunt beneficia Spiritualia & corporalia. Spiritualia sunt. 1. Patefectio Dei. 2. Electio Ecclesiæ. 3. Missio Filij. 4. Donatio Evangelij 5. Remissio peccatorum, seu imputatio justitiæ propter Christum. 6. Donatio Spiritus Sancti. 7. Novitas spiritualis, quæ est initium vitæ æternæ. 8. Liberatio à tyrannide diaboli, & à morte æterna. 9. Vita æterna, 10. Deus ipse, qui erit omnia in omnibus, & sua luce, sapientia, justitia, vita & lætitia nos in omni æternitate complebit.

Corporalia sunt. 1. Vita. 2. Honesta disciplina. 3. Victus, cibus & potus 4. Pax. 5. Bona valetudo. 6. Successus in administratione Politica & Oeconomica. 7. Defensio liberorum. 8. Defensio bonorum fortunæ, seu possessionum. 9. Fama. 10. Honestus locus.

Forma in definitione expressa est.

Fines sunt. 1. Vt Deo obtemperetur. 2. Vt gloria Dei celebretur. 3. Vt testemur nos verè Deo curæ esse. 4. Vt Epicuræi & Stoici refutentur, qui disputant casu, vel causis secundis tantum offerri bona. 5. Vt fides piorum confirmetur. 6. Vt nostro exemplo alij homines invitentur ad veri Dei agnitionem & invocationem.

Exempla gratiarum actionis illustria sunt Psalmi celebrantes beneficentia divina, vel creationem rerum, ut 104. 136. 139. Vel donationem remissionis peccatorum & omnium beneficiorum spiritualium ut 103. 111. 126. 147. Vel liberationem Ecclesiæ & piorum ex periculis, ut 33. 34. 46. 66. 92. 124. 128. Vel beneficia populo Israëli exhibita, ut 105. 78. 156. 114. 136. Vel pro regno Messiæ, Evangelio & Ecclesia gratiæ aguntur, ut Psal. 118. 43. 48. 99. 100. 108. 138. 145. 147. 148. 150.

Pugnantia sunt ingratitudo, & simulata ac hypocrita gratitudo, qualis est Pharisæi, Lucæ 18. *Regula vita.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Ab ortu Solis usque ad Occasum nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum: quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Deus omnipotens: manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit offerre Deo: omni autem loco sacrificium offertur Deo, & hoc purum: nomen autem ejus, glorificatur in gentibus. *Ireneus l. 4. c. 12.*

In omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum. Incensa autem Ioannes in Apocalypsi orationes esse ait Sanctorum. *cap. 33.*

Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, & acceptum est ei, non quod indigeat à nobis sacrificio, sed quoniam is qui offert glorificatur ipse in eo quod offert; si acceptetur munus ejus. *c. 34.*

Oporret nos oblationem Deo facere, & in omnibus gratos inveniri fabricatori Deo, in sententia pura, & fide sine hypocrisi, in spe firma, in dilectione ferventi, primitias earum quæ sunt ejus creaturarum offerentes: & hanc oblationem Ecclesia sola puram offert fabricatori, offerrens ei cum gratiarum actione ex creatura ejus. *Ibid.*

Certò constat quod hujus nominis sacrificia, quæ Iesus Christus tradidit, hoc est Eucharistiam panis & poculi, ubicumque terram apud Christianos fiant, Deus accipiat, & sibi grata esse testetur. *Iustin. Martyr. in colloq. cum Tryphone.*

Equidem & preces & gratiarum actiones, si per homines dignos fiant, solas pro perfectis & Deo gratas habeo. Hæc enim sola sacra Christiani facienda acceperunt, ut alimento sicco atque humido admonerentur eorum quæ propter eos Deus Dei filius perpessus esse narratur. *Ibid.*

A precibus finitis (nempe in cœtu sacro & communi fidelium) mutuis nos invicem osculis salutamus. Deinde ei qui fratribus præest, (προεστῶτι, i. Ecclesiæ pastori, qui omnium nomine toti actioni sacræ vacat, & aliis ordine præit) offertur panis & poculum aquæ & vini: quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum vniuersarum Patri, per nomen Filij & Spiritus sancti offert, & Eucharistiam siue gratiarum actionem, pro eo quod nos donis hisce suis dignatus sit prolixe ex sequitur. Atqui ille preces & gratiarú actionem absoluit, populus qui adest omni fausta acclamat approbatione; dicens: Amen. προεστὼς vero peracta gratiarum actione, quam populus universus apprecatione lætâ comprobavit, qui apud nos vocantur Diaconi distribuunt vnicuique præsentium, ut participet eum in quo gratiæ factæ sunt, panem, vinum & aquam, & ad absentes perferunt. Porrò alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia: quod nulli alij participare licitum est, quam veram esse nostram doctrinam credenti, & lauacro in remissionem peccatorum & regenerationem abluto, & ita ut Christus tradidit viuenti, *Idem Apologia secunda pro Christianis.*

Panis Eucharistiæ ille, bona gratia nuncupatus, argumento est nobis, quemadmodum gratias Deo agamus. *Origen. lib. 8. contra Celsum.*

Quod sacratius est laudis sacrificium, quàm in gratiarum actione? Et vnde maiores Deo agendæ sunt gratiæ, quam pro ipsius gratia per Dominum nostrum Iesum Christum? quod totum fideles in Ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius umbræ fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum, *Aug. contra aduers. Legis & Proph. l. 1. c. 18.*

Cur per Prophetas prædicat Spiritus, futurum, ut in omni loco sacrificia Deo offerantur? Sic sacrificia spiritualia laudis ut resignantur. *Tertull. contra Iud. cap. 5.*

In omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mundum: gloriæ scilicet relatio, & benedictio, & laus, & hymni. *Idem. l. 3. cont. Marcion. c. 21.*

In omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium, mundum, scilicet simplex oratio de conscientia pura. *Idem. l. 4. c. 1.*

Reuerenda & salutaria illa mysteria, quæ in omni Ecclesiæ congregatione celebramus, Eucharistia, id est, gratiarum actio nuncupantur. Sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputque ipsum diuinæ erga nos charitatis ostendunt, nósque faciunt debitas Deo gratias semper exsoluere. *Chrys. in Matth. c. 8. hom. 16.*

Postquam Eucharistiam seu gratiarum actionem in Ecclesia audiuisset, & ad illam una cum illis Amen accinuisset, mensæ adstitisset, etiam manum ad sanctum cibum suscipiendum extendit. *Eus. l. 7. hist. Eccl. c. 9.*

A Solis ortu usque ad occasum, inquit per Prophetam, nomen meum glorificatum est inter gentes, & in omni loco sacrificium offertur nomini meo. & hostia munda. Quare sacrificamus Deo sacrificium laudis, sacrificamus diuinam, venerandam & sacrosanctam hostiam: sacrificamus nouo ritu, iuxta novi Testamenti institutum, victimam impollutam: ac sacrificium Deo acceptum spiritus contritus dicitur. *Et post.* Sacrificamus ergo & adolemus, alias quidem memoriam magni illius Sacrificij in traditis ab ipso mysteriis celebrãtes, & gratias Deo pro salute nostra per hymnos religiosos & pias preces agentes: aliàs autem nos totos ipsi & summo Sacerdoti consecrantes, & verbo eius corpore, & animo mancipantes. *Idem lib. 1. De Demonstr. Euang. c. 10.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Iugiter sibi subvenire facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit. *Cass. in Psal.*

Præstita dona numerantur, ut ad beneficia consueta animus bona iudicis inuitetur. *Ibid.*

Meliora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probetur amittere. *Ibid.*

Si bona operantibus aliena gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit; quæ potius fructus lucra satis habet sin pliciter apud se bona fœlici conscientiæ testimonio gloriari, neque enim subiecta est externæ dispositionis arbitrio, sed in sua propriæ puritatis maiestate consistens, ab indignioribus præmia non requirit, *in epist.*

Qui, quanta sibi gratia collata sit nescit, quantas largitori grates debeat intelligit: non enim potest quis planè intelligere, quod accepit, nisi meminerit. *Ibid.*

Omnis profectus ad divinitatis est munera referendus: quia nihil constat fore bonum, nisi quod ab ipso dignoscitur esse collatum. *Ibid.*

Inuitat ad magna, qui gratanter susceptit modica: & spem de futuris recipit, qui transacta beneficia recognoscit: nec desperatione frangitur, qui magnorum munerum consolatione roboratur. *Ibid.*

Gratias agere Deo possumus, referre non possumus. *In Psal. 47.*

Danti rependi quicquam gratius ab accipiente non potest, quam si gratum habuerit, quod gratis accipit: nam spiritui gratiæ contumeliam facit, qui beneficium dantis grata mente non suscipit. *Ber. in epist.*

Quid est, tota die? id est, sine intermissione laudare, in prosperis, quia consolaris: in adversis, quia corrigis, antequam essem, quia feciſti me: cum essem, quia salutem dediſti: cum peccassem, quia ignoviſti: cum conversus essem, quia adiuuiſti: cum perseuerassem, quia coronaſti *Aug. sup. illud Psal. Tota die repleatur os meum laude.*

Non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati, & habere te cognosce, & nihil ex te habere, ut nec superbus sis, nec ingratus. Dic Deo tuo, quoniam sanctus sum, quia sanctificaſti me, quia accepi non quæ habui: quia tu dediſti non quæ ego merui. *Idem super illud Psal. Custodi animam meam, quia san.*

Quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo explanemus, quam Deo gratias? Hoc nihil dici brevius, nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest. *Idem in epist. ad Marcellinum.*

Siue nos accusemús, siue Deum laudemus, semper illi gratias agere studeamus, à quo gratia gratis datur. *Idem lib. de verb. Domini, serm. 8.*

Nihil

Nihil est, quod dignum referre possemus, pro suscepta carne in Maria. Quid pro verberibus? Quid pro cruce obita, & sepultura reddemus? Licet crucem pro cruce, funus pro funere; nunquid reddimus, quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso habeamus omnia? Reddamus igitur amorem pro debito, & charitatem pro munere, gratiam pro sanguine, propretio pecuniam. *Ambr. super Luc. serm. 5.*

Optima beneficiorum custos est ipsa memoria, & beneficiorum, & perpetua confessio gratiarum. *Ioan. Chrys. super Matt. hom. 25.*

Admoneo vos, ut Dominum semper benedicatis. Si venerint mala, benedicite, & dissoluentur mala. Si prospera, venerint benedicite, & perseverabunt bona & prospera. *Idem in tractat. de Symbolo.*

Disce in ferendo gratias, non esse tardus, non segnis; disce ad singula dona gratias agere. *Bern. super Cantica.*

Non omnis gratiarum actio accepta est Deo, nisi quæ de cordis pudica & vera simplicitate procedit. Pudicam sanè dixero propter eos, qui de malis actibus suis gloriantur, Dei gratias dicere solent, quasi Deus morte ipsorum lætetur, quum malefecerint, & exultent in rebus pessimis. *Idem sup. Cant. serm. 13.*

Veram adiunxi propter hypocritas, qui Deum quidem de bonis suis verbo tenus gloriantes, corde retinent, quod ore præbuerunt. Illi impie mala sua Deo, isti Dei bona fraudulenter intorquent sibi. *Idem infra.*

De omni bono apparenti à nobis referantur Deo laudes: idque non fictè, quemadmodum ab hypocritis, nec sola consuetudine, sicut à sæcularibus; sed nec quidam necessitate, ut iumenta ferendis oneribus applicantur: sed sicut decet sanctos, sinceritate fida, devotione solicita, hilaritate grata, sed non dissoluta. *Ibid.*

Quoties tentatio superatur, aut vitium subiungatur, aut imminens periculum declinatur, aut loquens insidiantis deprehenditur, aut annosa & inveterata quæcunque animæ passio semel perfectéque sanatur, aut multum diu cupita, & sæpius petita virtutis tandem aliquando Dei munere obtinetur: toties personare debet gratiarum actio, & vox laudis. Debet ad singula quæq; beneficia benedici Deus in donis suis, alioquin ingratus reputabitur, cum discussio venerit, qui non potest dicere, Deo: Cantabiles mihi iustificationes tuæ. *Idem sup. Cant. serm. 1.*

Gratitudo, est virtus complectens veritatem, quæ agnoscit ac profitetur se ab alio beneficium accepisse, & iustitiam quæ servat æqualitatem & vicissim benè meritis debitam gratiam pro beneficio, & benevolentiam animi & aliis officiis, pro suarum facultatum modo reddit.

Partes sunt. 1. Veritas mente, ore, corde sentiens, & profitens; unde acceperit beneficium. 2. Iustitia agnoscens se vicissim ad ἀντίδωρα obligatum esse, & seruãs æqualitatem: causæ efficientes sunt Mens cogitans mandatum Dei & legis naturæ præcipiens veritatem & æqualitatem, quæ necessaria est, ut genus humanum seruetur. Item cogitans pœnas, quæ ingratos comitantur. Deinde voluntas obtemperans mandato Dei ac iudicio mentis, & præcipiens cordi, linguæ, & externis membris, ut vicissim diligant, celebrent & officiis colant benefactorem.

Materia circa quam seu obiecta sunt. 1. Deus, de quo in secundo præcepto dicitur. 2. Parentes. 3. Præceptores. 4. Ministri Ecclesiæ. 5. Gubernatores Reipublicæ. 6. Patria. 7. Amici & bene meriti. Exempla occurrunt in tractat. de officiis liberorum & discipulorum. Forma in definitione expressa est.

Fines & effectus sunt. 1. Vt Deo obtemperemus. 1. Vt agnoscamus Deo quoque deberi gratitudinem ostendendam voce & veris officiis vitæ. 5. Vt æquali & mutua officiorum communicatione genus humanum conservetur. 4. Quia, ut Cicero ait pro Plancio, gratitudo virtus est, non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. 5. Vt vitentur pœnæ, quibus ingrati omnes à Deo plectuntur. Non enim recedet malum de domo ingrati, Proverb. 17. 6. Vt vicissim ab aliis iuuemur: χάριν γὰρ χάριν ἐσιν ἡ τ ἑκτους ἀεί. gratia enim gignit gratiam.

Cognatæ virtutes sunt, Gratiarum actio in secundo præcepto. Pietas erga parentes & præceptores. Reverentia erga ministros Evangelij. Pugnantia sunt adulatio & ingratitudo, quæ constat ex mendacio, superbia & injustitia. Exemplis hominum vita. Nam, ut Catullus ait: omnia sunt ingrata, nihil feciſſe benigne est. *Amatus Figulus.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. in Ibin.

Huic igitur meritas grates, quascunque licebit,
Pro tam mansueto pectore semper agam.

Ibidem.

Immemor illorum, vestri non immemor unquam,
Qui mala sollicite nostra levatis, ero.
Semper in oblita repetam tua munera mente,
Et mea me tellus audiet esse tuum.

Ovid. 5. de Trist.

Hæc mihi semper erunt imis infixa medullis,
Perpetuusque anima debitor huius ero,
Spiritus hic vacuas prius extenuandus in auras
Ibit, & intrepido deferet ossa rogo,
Quam subeant animo meriterum oblivia nostro
Et longa pietas excidat ista die.
Dij tibi sint faciles, & opis nullius egentem
Fortunam præstent dissimilemque meæ.

Virg. 1. Æn.

Grates persolvere dignas,
Non opis est nostræ, Dido.
Dij tibi, si qua pios respectant numina, si quid.
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant.

Soph. in Oepid.

Gratiam affert gratia.
Beneficium semper beneficium parit.

Hesiodus.

Æquum ut ametur amans: qui accedit, jungitor illi:
Da, tibi qui dederit: qui non dederit tibi, ne da:
Danti aliquis dedit, ac non danti dedit ullus:

Eurip. in Hel.

Beneficium beneficio respondeat.

Ter. in Eunuch.

Par pari referto.

Vrsinus Velius.

Capturo pisces hamata in littore seta,
Naufraga forte hominis calua prehensa fuit:
Quid caput avulsum membris miseratus inermi
Pro subigens fecit vilia busta manu.
Pondus ubi infossi terra grave repperit auri,
Gratia sic justis nulla bonisque perit.

Andreas Alciatus.

Quum curuos piscator aquu educeret hamos,
Naufragij anfractum sustulit are caput.
Maxima mox hominu flens infortunia, paruo
Qua super hinc fuerant, condidit ossa solo:
Pondera sed fodiens ingentia repperit auri,
Iusto homini nunquam gratia facta perit.

Seneca.

Bis est gratum opus: si ultro offeras.

Item.

Beneficia dare qui nescit, iniuste petit.

Item.

Beneficium accipere, libertatem vendere est.

Item.

Beneficia plura recipit, qui scit reddere.

Item.

Beneficium sæpe dare, est docere reddere.

Ovid. 2. de Pont. ad Rufum, eleg. 11.

O referant grates! quoniam non possumus ipsi,
Dij tibi, qui referent, si pia facta vident.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Etenim, judices, quum omnibus virtutibus me affectum esse cupiam; tum nihil est, quod malim, quam me & gratum esse, & videri. Hæc est una virtus, non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? Qui sunt boni cives, qui bello qui domi, qui de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerint? Qui sancti, qui religionem colentes, nisi qui meritam Diis immortalibus gratiam, justis honoribus, memori mente persoluunt? Quæ potest esse jucunditas vitæ, sublatis amicitus? Quæ porro amicitia esse potest inter ingratos? Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores; cui non magistri sui atque Doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse alitus atque doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? Cuius opes aut tantæ esse possunt, aut unquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officiis stare possint? Quæ certe sublata memoria & gratiæ nullæ extare possunt. Equidem nil tam proprium hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam benevolentiæ significatione alligari. Nihil porro tam inhumanum, tam immane: tam ferum, quam committere, ut beneficio non dicatur indignus, sed victus esse videatur. *Cicero in Arat. pro Plancio.*

Duo sunt genera grati hominis: dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit, hic fortasse ostentare se potest, habet quod jactet, quod proferat. Dicitur gratus, qui bono amico accepit beneficium, bono dedit: hic intra conscientiam occlusus est? quæ illi contingere potest utilitas ex affectu latenti? Atque etiam hic si ultra facere nil potest, gratus est, amat, debet; referre gratiam cupit. Quicquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt. Nec minus cavendi peritus, cujus vocem exaudiri fremitus obstrepentium non finit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid supereſt, non ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita hujus ad animum tota æstimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium adducit. *Seneca de beneficiis l. 4. c. 2.*

In referenda gratia, si modo Hesiodo credimus, debemus imitari agros fertiles, qui plus multo adferunt, quam acceperunt. Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt? *Offic. Cic.*

Referre gratiam ad justitiam pertinere videtur, quo nullum est magis, ut ait Cicero, necessarium. Sed & nullum quoque difficilius esse comperimus, qui quæ ex liberalitate sponte damus, libenter damus, quæ non sponte non item. Quod eleganter Hesiodus his versibus expressit.

Ος μὲν γὰρ κέν ἀνὴρ ἐθέλων ὅγε καὶ μέγα δῶῃ,
Χαίρει τῷ δώρῳ, καὶ τέρπεται ὃν κατὰ θῦμον,
Ος δὲ κεν αὐτὸς ἕλῃται ἀναιδείῃφι πιθήσας,
Καί τε σμικρὸν τοὶ ἐπαχνώσει φίλον ἦτορ.
Quisquis sponte dabit, quamuis ingentia dona,
Gaudet, & hæc memori tacitus sub corde volutat.
Idem forte procax quisquam si postulat ultro,
Vel minimum, hærebit mœrens, longeque gravatus.
Volaterranus l. 29. Philologia capite de referenda gratia.

Sapien

Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quamdo, ubi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre nisi sapientem. Hoc certè, inquam, iustitiæ convenit, suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Non omnes grati sciunt debere beneficium. Potest enim & imprudens, & rudis, & unus de turba. Ignorat autem, quantum pro re debeat. Sapienti notum, quanti res quæque taxanda sit, nam stultus, etsi bonę voluntatis, est, aut minus quam debeat, aut tempore aut quo non debet loco, reddit id, quod referendū est, effundit atque abiicit. Nemo etiā referre gratiam scit, nisi sapiens. stultus autem utcunque scit, & quemadmodum potest, refert, scientia illi potius, quam voluntas deest, velle non dicitur. Sapiens omnia inter se comparabit, maius enim aut minus fit, quamuis idem fit, tempore, loco & causa, gratus sum, non ut alius mihi libentius præstet, priori irritatus exemplo, sed ut rem iucundissimam faciam. Credamus itaque nihil esse grato animo honestius. Omnes in hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt. In tanta iudiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno ore affirmabunt: in hoc tam discors turba consentiens. *Seneca ad Lucil. Epistola* 28.

Beneficiorum memoria senescere non debet. *Id. l. de beneficiis.*

Acceptum beneficium æternæ memoriæ infigendum est. *Idem.*

Gratus etiam si à servo suo beneficium accipit, existimat, non à quo sed quid acceperit. *Idem.*

Laus & gratiarum actio debetur danti, & non accipienti. *Arist. lib. 4. Ethic.*

Oportet regratiari, vel famulari ei, qui gratiam facit. *Idem lib. 1. Ethic.*

Rettributio possibilis esse debet, non condigna, ut pater de Deo & parentibus, quibus non possumus æquale reddere. *Idem l. 8. Ethic.*

Magistris, Diis, & parentibus non potest reddi æquiualens. *Idem l. 9. Ethic.*

Volo & esse, & haberi gratus. *libro 2. de finibus bonorum & malorum.*

Nam si his, qui imprudentes læserunt, ignosci convenit, his qui necessario profuerunt, habere gratiam non oportet? *Idem, Rhet. ver. lib. 1.*

Impudens est, qui pro beneficio non gratiam, verum mercedem postulat. Contra autem de pecunia ratiocinari sordidum est, cum de gratia referenda deliberatur, *Idem lib. 2.*

Cum gratia tanta referri non potest, quanta debetur, habenda tamen tanta est, quam maximam animus capere possit. *Idem in Philippicis.*

Sæpè ex iniuria, gratia postmodum orta est. *Livius, Decad. 1. l. 1.*

Tarda sunt, quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statum mercare, statim recipias. *Tacit. Annal. l. 1.*

Qui grave beneficium accepere, hi iucundè semper beneficio seruiunt: tum quia beneficio sunt affecti, tum quia prius crediti sunt digni esse, qui gratiarum depositum tuerentur. *Xenoph. orat. de Agesilao.*

Non cum ipsis corporibus hominum de nobis benè meritorum ipsam beneficiorum acceptorum memoriam defodere decet. *Dionys. Halic. lib. 4.*

Æs alienum etiam hæredibus creditorum reddi potest: compensationes beneficiorum nisi sentiente benefacto re fiant, bonis iustisque sunt molestæ. *Plut. in Pyrrho.*

Nullum est nec sincerius, nec acceptius genus gratiarum, quam quum illas acclamationes æmulamur, quæ fingendi non habent tempus. *Plin. in Panegyr.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Python Athenienses ob res fœliciter gestas ipsum admirantibus, ac prædicantibus, quod Cotyn regem interemisset: Diis, inquit, habenda est gratia, quibus authoribus hoc facinus præclarè gestum est, nam ipse nihil aliud, quam manum & operam meam commodavi. Euentus rei in manu Dei est, & huic debetur gratia, si quid fœliciter cesserit. Sed interim vult nostram operam accedere. *Eras. l. 6. apoph. ex Plut.*

Placilla Theodosij Romanorum Imperatoris vxor, quum videret maritum à pietatis veræque religionis studio alienum magis esse, quam Imperatorem deceret, subinde ad eum dixisse fertur: Considerare te oportet, suauissime coniux, quis antea fueris, & in quem locum te evexerit universitatis huius Deus. Si enim perpetuā eius rei obtinueris memoriam non prosus te ob accepta beneficia erga eum ingratum præstabis: sed ex præscripto legum Dei, quod ab eo accepisti, gubernabis imperium, & ita eum, qui tibi, ut fideli ministro, commisit, ritè coles, *Nicephor. Callist. l. 12. c. 42.*

Chilon dicere solebat, Beneficij dati obliviscì decet, accepti meminisse. Vulgus hominum contra facit. Si quid cui benefecerunt, sine fine prædicant, sinéque modo exaggerant: si quid in ipsos collocatum fuerit officij, mox aut obliviscuntur, aut dissimulant aut eleuant. *Laërt. l. 6. c. 4.*

Diogenes, acceptis paucis nummis à Diotimo Carystio homine sibi amicissimo, cum non haberet, unde munus tam amplū rependere posset, ad Diotimum dixisse fertur: Dij tibi largiantur tantum, quantum animo tuo cogitas & cupis. *Ælian. l. 4. de var. hist.*

Democritus, dum quendam ad gratificandum aliis studiosissimum, vilem nihilominus, vicissim videret compensationem accipere: Ohe! inquit, qui beneficia perdideris: num te non pudet, Gratias quæstus gratia prostituere, quæ virgines esse dicuntur? *Stob.*

Idem dicere solebat: Si facultas adest aliis gratificandi, ne differas: nosti enim quam mutabilis sit rerum omnium status. *Ibid.*

Simonides, rogante quodam ut sibi conscriberet encomium, & gratiam se relaturum, inquiente, argētum autem non dante: Duas, respondit, arcas domi habeo, unam gratiarum, alteram argenti, & cum necessitas exigit, gratiarum quidem arcam aperiens, inanem ipsam reperio, alteram vero solum mihi commodam. *Stob. ser. de iniustitia.*

Philippus. Hipparcho Euboico vita defuncto, Philippus præ se ferebat, quam illius mortem acerbè ferret. Itaque cuidam volenti dolorem ipsius mitigare, dicentique, Attamen ille tempestivè decessit, jam natu grandis: Sibi quidem ipsi, inquit Philippus, tempestivè decessit: sed mihi præpropere. Mors enim illum anticipavit priusquam à me beneficium acceperit, nostra dignum amicitia. Perquam rarum est, Principem sentire gratiarum affectus, sed amicis plerique non aliter quam equis utuntur. Dum usui sunt, curant; inutiles factos abiiciunt, eósque spoliant citius quam beneficio juvant. *Plut.*

Augustus Cæs. Veteranus quidam, cum vocatus in jus periclitaretur, adiit in publico Cæsarem Augustum, rogans, ut sibi vellet adesse: Cæsar è comitatu suo selectum illico dedit, eique litigatorem commendavit. Hinc miles vociferans: At non ego, Cæsar, periclitante te Actiatico bello, vicarium quæsivi, sed pro te ipse pugnavi: simúlque detexit cicatrices. Erubuit Cæsar, atque ipse descendit in advocationem, veritus, ne non modo superbus, verum etiam ingratus videretur. *Eras. l. 4. apoph. ex Suet.*

¶ SIMILITVDINES.

Plutarchi. Sicut mensarij non gravatim reddunt deposita pignora, ut quæ in hoc ipsum acceperint, ut restituant: Sic nos, quod à diis accepimus. *in Moral.*

Ciceronis, ut iis, qui imprudenter læserunt, ignosci convenit: ita iis qui necessario profuerunt, haberi gratiam nos oportet. *lib. 1. de Inventione.*

Seneca. Creditori præter sortem extra ordinem numeramus, beneficiorum autem usum esse gratuitum judicamus: & illa crescunt mora, tantóque plus soluendum est, quantò tardius. *Apud Eras.*

Vt aves, quæ laceratione corporum aluntur, lapsa morbo pecora, & casura è proximo speculantur: Ita hic imminet morti, & circa cadavera volat, Gratus animus ipsa virtute propositi sui capitur. *Lib. 4. de benefic.*

Quomodo est dissertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel etiam alligatis, gubernator etiam qui in sicco est, quia consummatæ scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur: Ita gratus est etiam qui vult tantum, nec habet hujus voluntatis suæ ullum alium quam se testem. *De benef. l. 4. c. 21.*

Hæc debemus virtutibus: ut non præsentes solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, ut non in unam ætatem prodessent, sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent: Ita & nos non una ætate grati sumus. *Lib. 4. de benefic. c. 30*

Vt gloria fugientes magis ac magis sequitur: Ita fructus beneficiorum gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. *Lib. 4. de benef. c. 1.*

Quemadmodum illi servaverunt bonorum civium officium, qui reddi sibi penates noluerunt clade communi, quia satius erat duos iniquo malo affici, quam omnes publico: Ita non servat hominis grati affectum, qui benè de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoveat, qui etiam si benè cogitat, mala precatur. *Lib. 4. de benefic. c. 37.*

Plinij. Vt faba & lupinum non exhaurit, sed stercorat agrum, in quo alitur: Ita gratus meliorem reddit fortunam ejus, à quo beneficio adiuvatur, & refert quod accipit. *Lib. 18. c. 14. & c. 12. eodem lib.*

Chrysostomi, Si, cum ex amico beneficium aliquod sumimus, sive cum verbum aliquod gratum placidúmque audimus, in amorem exardescimus: Quanto magis, cum viderimus, quibus periculis impliciti fuimus, ex quibus omnibus nos eripuit Dominus, promptiores ad obedientiam erimus? *Ad Titum hom. 1.*

Theophylacti. Imperator aliquis tenui cuidam & fortunæ sordidioris provinciam credidit procurandam: contulit quidem huic dignitatem, nihil tamen tanto magistratu dignum effecit, ut pro merito & dignitate hanc gubernaret: quo fit, ut tantus illi delatus honos ridiculum sæpè præstiterit. Deus vero & nos honore provexit, eumdemque ad promerendum idoneos fecit: geminatur itaque honor, cum ad munus accedat collata sufficientia. *In c. 1. ad Coloss.*

¶ ADAGIA.

Qui egent lucerna, oleum infundunt.

In eos, qui amicos, ex quibus utilitatem capiebant, ætate aut morbo gravatos negligunt: ὦ Περίκλεις, οἱ τῶ λύχνω χρείαν ἔχοντες, ἔλαιον ἐπιχέουσιν, *inquit Anaxagoras ad Periclem, exprobans illi neglectum amici.*

Lingua seorsum inciditur.

Aristophanes in Pace: ἢ, γλῶτ' ἄκουσ' ἀπὸ χωρὶς τετμημένη. *Interpres admonet, allusum esse ad proverbiale dictum,* ἢ, γλῶτ' ἄκουσ' τῷ κήρυκι, *id est, Lingua præconi. Quo rectè videmur usuri, cum præmij nonnihil deberi significabimus, qui in conficiendo negotio pro sua virili in partem adiumento fuit, aut:* ἐνάγγελιον *dandum lata nuncianti.*

Αντιπελαργεῖν.

Apud Græcos est mutuam officij vicem rependere, maximè nutricandi, fovendique eos, à quibus aliquando fueris enutritus aut institutus.

Pro bonis glomi. ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθίδια.

Dici consuevit, ubi quis beneficium, quod in alium contulisset, cumulatè cum fœnore reciperet.

Sylosontis chlamys. Συλοσώντου χλαμύς.

Dici solitum in hos, qui se cultu, vestitúque iactitant ac venditant.

¶ EXEMPLA

¶ Exempla Biblica.

Gratitudinis exempla:in rege Sodomorum,Geneſ.14.21.24. Labane,24.29.30.31.& 29.v.15.Pharaone,41.39.49.Iethrone,Exod.2.20. Joſua,Joſ.6.17.23.Iſraëlitis,Judic.8.22. Noëmi, Ruth.2.20. Saule,1. Sam.15.verſ.6.Davide,22.23.2.Sam.2.4.5.6.& 9.1.2.& 10.2.1.Reg. 2.7.Thov.rege Emathæo,2.Sam.8.10.& 9.verſ.37.Salomone,1.Reg. 2.7.26.& 10.13. Elia,1.Reg.17. 20.2. Reg.2.9.Eliſeo,4.2.13.16.36. Naamane Syro, 5.15.23.accuſatoribus Iudæorum, 1.Eſdr.4.14. 15. Aſſuero,Eſth.2.verſ.2.3.& 6.verſ.3.4.Eſther.7.verſ.2.Nabuchodonoſore, Dan.2.verſ. 48. Baltaſare,5.verſ.29.31.duobus cæcis,Matt.20. 34. à dæmonio liberato,Mar.5.20.Judæis,Luc.7.4.5. Paulo. Act.27. 34.35. Rom.16.4.Gal.4.15.Phil.4.15.18.2.Tim.1.16.

Gratus animus erga Deum & homines commendatur, Geneſis 4.3. & 8.20.& 14.21.& 21.1.&c.& 24.48.& 26.25. Exod.15.1. Num.15. 17.& 31.48.Deut.4.9.& 65.Iudic.5.1.1.Sam.2.v.5.14.35.& 31.11.2. Sam.10.2.& 19.33.1.Reg.2.7. 1.Paral.29.10.20.2. Par.15.11. & 20. 26.Job.9.1.& 12.v.1.7.Eſth.6.verſ.1.&c.Eccl.7.v.22.28.32.& 35.13. Matt.11.15.Mar.5.19. Luc.18.43. Joan.11.41.Act.4. verſ.21.27.35. Rom.6.17.2.Cor.6.1.Eph.5.19.Phil.4.6.Col.2.7.& 3.15.1.Theſſ.5. 18.2.Theſſ.1.3.1.Tim.4.3.

Gratitudo commendatur,Col.3.15.

Gratiæ per Chriſtum agendæ,*Exemplum:*Paulus,Roman.18.Gratiarum actio cum piis viritim,tum Eccleſiæ toti in univerſum neceſſaria. Exod.13.9.Pſal.50.19.& 106.v.47.48.Eſa.42.10. & 51.3. Oſe.13.3. Rom.1.21.& 14.6.Eph.5.4.Phil.4,6.Col.1.12.& 2.7.& 3.17.& 4.2.1. Theſ.3.9.& 5.18.2.Theſ.1.3.& 2.13.1.Tim.2.1.& 4.verſ.3.4. Hebr. 13.15.

Gratiarum actionis pro Dei beneficiis exempla:Melchiſedech,Gen. 14.20.ſervus Abrahæ,24.26.27. Jacob,32.10.Hebræ.Exod.4.31.Moſes & Hebr.14.1.&c.Maria,20.21.Iſraëlitæ,Num.21.17.18.& 31.50. Joſuah,Joſ.8.30. Debora & Barac, Jud.5.1.2. Gedeon,7.15. Anna,1. Sam.2.1.David,2.Sam.7.18.1.Paral.29.10.11.Pſ.7.18.& 51.17.& 103. 1.& 104.1.Achimaas,2.Sam.18.28.Salomon,1.Reg.3.15.& 8.56.Hiron.9.7.Joſaphat,2.Paralip.20.18 Eſdras,1.Eſdr.7.26.Tobias,Tob.2. 14.Eſaias,25.1.Ezechias,38.20.Daniel,Dan.2.19.20. & 3.95.Nautæ & comites Jonæ, Jon.1.16.Jonas,2.10.Turbæ,Matt.9.8. Chriſtus,11. 15. Joan.11.41.Maria,Luc.1.46.Zachar.68.paſtores,2.20.Paralyticus, 5.25.Populus,7.16.Mulier,13.13. Leproſus Samaritanus,17.15. Cæcus & plebs,18.43.Centurio,23.47.Cæcus natus,Ioan.9.38.Credentes Actor.2.47.Claudus,3.8.Chriſtiani,11.18.Paulus, Rom.1.8.& 6. 17.& 7.25.& 16.25.Actor.28.20.1.Cor.1.4.14.18. & 15.57. 2. Corinth.1.3.& 2.14.& 8.16.& 9.15.Galat.1.3.Epheſ.1.3.16. Philip.1.3. Coloſ.1.3.1.Theſ.1.2. & 2.13. 1.Timot.1.12. 2.Timot.1.3. & 4.18. Philem.4.Heb.11.21.Petrus,1.Petr.5.11.quatuor animalia,& viginti quatuor Seniores,Apoc.4.8.Angeli,animalia, & Seniores,5.9. Turba multa,5.10.11. Viginti quatuor Seniores, 11. 17. Sancti,17. Omnis creatura Apoc.25.13.7.

Gratiarum actionis in Bonorum amiſſione exemplum;Job,Job.1.21. Gratiarum actio pro beneficentia in pauperes,2.Cor.9.verſ.11.12.15. Gratiarum actio ante cibum commendatur, 1. Tim.4.4.5. *Exempla.* Chriſtus,Matt.14.16.& 15.36.Marc.6.41.& 8.6.Luc.9.16.& 24.30.1. Corint.11.24.Joan.6.11. 23. Turbæ,33.Paulus, Actor.27.35. Gratiæ agendæ ante & poſt cibum ſumptum,Deut.18.10.1.Samuel.9.33.Eſai. 62.9.Matt.14.19.& 15.36.& 26.25.Marc.6.41.& 8.6 & 14.22.Luc.9. 16.Io.6.11.23.Actor.27.35.Rom.14.6.1.Cor.10.30.1.Tim.4.3. poſt cibum commendatur , Deut.80.10. Eſa.62.9. Jerem.2.26. pro regni Chriſti amplificatione Apoc.11.17.pro regenerationis dono, Coloſſ. 1.12.1.Petr.1.3. pro liberatione è periculis,Pſal.9.12.13. & 22.27. & 28.6.& 30.2.& 31.22.& 35.18.28. & 40.2.4. & 106.48.& 107.2.15. 21.31.& 124.6.144.1.Jerem.20.13.

Gratiarum actionis pro liberatione à ſervitute, *Exempla:* Moſes & populus,Exod.15.1.3.Jethro,18.10.David,Pſ.136.1.2.3. pro Oratione exaudita,*Exempla:*David.Pſal.6.9.&20.6.7.& 66.20.& 118.21.Vxor Tobiæ, Tob.11. verſ.18.19. 20. Dan. 2. verſ. 20.21. Azarias & ſocij ejus.3.49.50.51.Siracides,Eccl.15.1.2.3.&c.pro bono Principe,*Exempla*,Hiram,1.Reg.5.7.Regina Saba,10.9.pro prole ſuſcepta,*Exempla:* Lia,Gen.29.35.mulieres Bethlehemiticæ,Ruth.4.14. Anna,1.Samuel. 2.1.Zacharias,Luc.1.68. pro promiſſione Dei præſtita, *Exempla:* Salomon,2.Paral.6.4.15. Zacharias, Luc.1.68.70.Maria virgo, 46.55. pro manifeſtato Salvatore,*Exempla*, Paſtores,Luc.2.20.Eccleſ.Actor. 21.19.20.Paulus,2.Corint.2.14.Epheſ.1.15.16. Philipp.1.3.5. Coloſſ. 1.3.4.1.Theſſ.1.2.3.& 2.1.3.& 3.9. 2. Theſſ.1.3. & 2.13. pro templi ædificatione,*Exempla:*Salomon,1.Reg.8.15.16.2.Paral.6.15. pro ejuſdem inſtauratione,populus redux à captivitate,1.Eſd.3. pro Victoria tam ſpirituali,quam corporali,*Exempla:*Principes exercitus,&c.Num. 31.49.Joſua,Joſ.8.23.30.Debora & Barach.Jud.5.1.David.2.Sam.22. 1.2.Pſal.18.50.51.& 144.Joſaphat & populus,2.Par.20.27.28.Bethuliani,Iudith.16.22.Iudas,& Iſraëlitæ,1.Mach.4.36.37. Iudas Machabæus,2.Machab.1.10.11.&c. Populus Ieroſolymitanus,10. 13. 14. 15. &c.Paulus Rom.7.25. 1.Cor.15.57.

¶ Historica Exempla.

Ægyptii, extra quam ſit gentium aliarum captus,erga bene meritos præcipuè grati ſunt:quod magnum vitæ ſubſidium opinentur gratiæ retributionem. Itaque non Diis tantùm non hominibus ; ſed brutis quoque animalibus gratitudinem pro beneficiis acceptis oſtendere voluerunt. *Diodorus Siculus.*

Alexander Magnus prædicare ſolebat,à nemine ſe unquam benignitate fuiſſe exuperatum. *Celius lib 7.cap.28 antiquarum lectionum.*

Pyrrhus rex Epirotarum ad familiares humanus atque facilis ,alacris & promptus ad rependendam gratiam. *Plut.in Pyrrho.*

Alphonſus Arragonum.& Siciliæ rex, à nemine unquam gratitudine & officio ſe vinci paſſus eſt.*Panorm.lib.1.de dictis & factis Alphonſi.*

Cyrus quamvis ſe Cambyſis Perſæ,& Mădanes filiæ Aſtyagis regis Medorum filium eſſe reſciviſſet, ſuam tamen altricem Spaco (Græci Cyno vocant ; undé fabulæ initium,quod à cane fuerit nutritus)Mithridatis regij bubulci uxorem in tanto honore ſemper habuit ; ut ſemper in ejus ſermone eſſet Cyno. *Herod.lib.1.*

Romulus & Remus, cum exponti ad Tyberim eſſent , & à lupa victum accepiſſent, ejus beneficij memores Lupæ ſimulachrum Romæ poſuerunt. *Plin.& Livius.*

Henricus II. Imp. in litterarum ſtudio à tenèris educatus in oppido Saxoniæ Hildesheim , epiſcopatum inſtituit, donariiſque & cenſibus decoravit , *Cuſpin.*

Scotorum pueri altores atque nutrices,eorumdémque liberos, haud ſecus ac parentes geſtmanóſque adamant. *Hect. Boëthius lib.2.*

Cræſus Lydorum rex , cum audiviſſet legatos ſuos quos Delphos miſerat, comiter ab Alcmæone Athenienſi exceptos fuiſſe,hominem accerſivit:& ubi advenit,tantò eum donavit auro,quanto ſemel corpore ſuo ferre poſſet *Herod.lib.6.*

Alexander Magnus captis Thebis,hoſpites patris ſui Philippi(apud eos enim obſes adhuc puer egerat) eorúmque cognatos incolumes ſervavit, reliquis captis aut trucidatis. *Ælian.lib.13.Var.hiſtor.*

Laudatiſſima virtutum omnium Gratitudo,res cœlo & hominibus grata,gratíque nominis,in quo genere,ut vetuſtiſſimum, ita maximè pium Iſraëlitæ exemplum edidere;qui excuſſo ſervitutis iugo,perque medios pelagi fluctus in pacatam terram egreſſi, confeſtim Deo ſervatori hymnum cecinere , quem Moyſes itineris author eſt piè meditatus. *Sabellicus lib.7.c.1.exemplorum.*

Fuit & in Rachabam Hierchuntiam eadem gens non ingrata,quam in Hierichuntis excidio ſolam cum domo præſtitit incolumem:quod ſuos hæc exploratores in urbe deprehenſos,per diem texiſſet,cum ad ſupplicium quærerentur, noctúque tutos in caſtra dimiſiſſet. *Idem.*

Gratus & David rex , Ionathæ opera ſæpius ſervatus (erat Ionathas filius Sauli regis, quo nullus unquam hominum fuit Davidi infeſtior) poſtquam regno David potitus eſt , Ionatham ejus filium complexus, cum omnem alioqui progeniem Sauli hoſtiliter inſectaretur , unum ob patris memoriam clementer fovit , regióque convivio adſcripſit. *Idem.*

Cyrus major, quod in Eſaiæ libro ducentis ante & amplius & annis edito nomen ſuum diſertè poſitum invenit , Prophetæ carmen , hoc habuit:Volo Cyrum quem multarum & magnarum gentium regem conſtitui,populum meum ad propria remittere,ibique mihi templum iterum ſuſcitari. Ipſe inquam Cyrus Prophetica prædictione lætatus, edicto teſtatus eſt,ſe Iudæos in patriam remittere , ut Deo templum reſtituerent,cujus providentia , multò priùs quàm naſceretur fuiſſet rex conſtitutus. *Idem.*

Pari gratitudine Alexander Macedo , cum Hieroſolymis eſſet , Danielis Prophetæ oraculo inſtructus,fore ut res Græciæ, Perſarum olim opes everteret,certa ſpe victoriæ ex ea re percepta , Iaddum & cæteros ſacerdotes,per quos fatidicum carmen cognovit , ampliſſimis donavit muneribus:ipſi civitati permiſit,ut ſuis uteretur legibus, tributáque in ſeptem annos remiſit. *Idem.*

Proximus eſt publicæ gratitudini vetus illè Romanorum mulierum luctus,quæ Iunium Brutum ob læſam Lucretiæ pudicitiã Tarquiniorum inſectatione inſigniter vindicatam,annùm integrum luxere.*Idem.*

Pulchrum facinus, & in primis memorabile , quod in ea urbe, quæ futura erat caput & ars omnium gẽtium, virilis gratitudo cum muliebri toties certarit. Enimverò matronæ rurſus ob inſignem pietatem à Mario Coriolano matri exhibitam,eum extinctum menſes decem luxere. *Idem,copioſius Valerius.lib.2.c.2.*

Statuit populus Romanus Antonio Muſæ medico ſignum Æſculapio proximum, ob Auguſtum periculoſo,morbo ſervatum,monumentum publicæ gratitudinis haud vulgare, præcipúumque artis decus, quod potentiſſimi populi omniúmque gentium victoris judicio unus aliquis hominum medicinæ Deo æquari debuerit,quod caput unum etſi civitati gratiſſimum,majore fœlicitate,quam artis peritia ſervaſſet.

Talis nec minor honos,minorive gratitudinis fonte egreſſus Hippocrati medico contigit in Græcia. Nam cum peſtis ex Illyrico appropinquare diceretur,ex diſcipulis quoſdam in diverſas Græciæ civitates dimiſit,qui illis laborare incipientibus opitularentur. Quapropter eoſdem,quos & Herculi, Græcia honores illi decrevit.

Magna Syracuſanorum erga Timoleontem Corinthium gratitudo fuit,cujus opera Dionyſij ſecundi tyrannide liberati fuerunt. Nam cũ poſtea Syracuſis quod ſupererat ætatis peregiſſet (etenim uſque ad ultimam decrepitam ætatem vivere ei contigit)nihil quod publicam rem attingeret , per id tempus Syracuſani decreverunt : niſi prius in conſilium perlato Timoleonte, ejus ſententiam perquiſiviſſent , à qua diſcedere nefas erat. Quum autem Timoleon deceſſit , candidatus populus Syracuſanus coronatúſque eum extulit,laudes ejus magna lachrymarum vi decantans:publico edicto declarata funeris impenſa, ut quanti ea conſtituiſſet,omnes intelligerent,in medio foro ſepultus eſt,ſepulchri aërea magna porticu circumſepta , quæ à Timoleontis nomine vocata eſt,in quo loco quotannis ludi in Timoleontis memoriam edebantur. *Baptiſt. Fulgoſ.*

Athenarum civitas erga Ariſtidis liberos gratè ſe admodum egit. Eorum enim memor , quæ Ariſtides pro Athenienſium ſalute Perſarum bello egerat,honeſtè dotatas è publico Ariſtideis filias,ex publico palatio ad maritorum ædes deduxit , Lyſimachoque filio centum argenti mnas , & totidem agri jugera , quadragintaque drachmas in ſingulos dies,vnde viveret,contulit. *Idem.*

Artaxerxi Perſarum Regi per regnum obequitanti,pro more munera populi offerebant.Ruſticus autè tranſeunte eo rege,habere ſe nihil

quod

quod daret, cernens: statim ad proximum amnem se contulit, unde impletis aqua manibus ambabus, alios qui cum muneribus antecesserant, currendo consecutus, regi aquam obtulit. Eo argumento amoris motus rex, mille Daricos & cum eis cantharum aureum rustico, quia gratitudine vinci se nolebat, donavit. Eadem etiam gratitudine usus est, cum inopem militem ditavit, qui ex aquæ utre potum ei præbuerat, quo die adversus Cyrum fratrem suum decertavit, & prælio defessus, magno animi corporisque æstu torquebatur. *Idem.*

Agrippa cum Roma in privata fortuna esset, atque eum propter falsas suspiciones Tiberius catenis ante ejus palatium ad arborem vinciri jussisset, ut inde in carcerem duceretur; eo in loco propter solis ardorem animique moerorem, magna siti torquebatur. Et cum prætereuntem Thaumastem vidisset Cajj servum, aquæ prægelidæ vas ferentem, oravit, ut bibere sibi daret. Quod ille cum amanter fecisset, dixit Agrippa, se pro ipsa re gratiam aliquando ei relaturum. Haud multò post igitur Tiberio Cæsare in principatu successit, à quo Agrippa, qui in ejus contemptum captus fuerat, liberatus, atque in Iudæa rex constitutus fuit: qui tunc à Cajo impetravit, ut ejus precibus Thaumastes liberaretur. Itaque postea suorum numero acceptum, regni procuratorem fecit: moriensque testamento cavit, ut uxor atque liberi eodem apud se loco Thaumastem retinerent. Quæ res exemplo est, omnibus inferviendum, quantum fieri potest. *Idem*

¶ Hieroglyphica.

Non ignoro esse aliquos qui hujusmodi hieroglyphicum, quo scilicet *Canis* vel simulachrum aliquod, vel conditum cadaver intueretur, hominem beneficij accepti memorem significare contendant. Canis porro illos, qui de se benè meriti fuerint, nunquam oblivioni tradit. *Pier. Valer. lib. 5.*

Pet tucupham avem Ægyptij animum gratum hieroglyphicè significabant: propterea quod unum hoc animal (*ita enim scribit Philipus, cui Horapollinem nomen faciunt*) ante alia omnia genitoribus senio confectis, eodem modo gratiam rependit, quo ales ipsa fuerit educata. In eodem enim loco ubi fuerit à parentibus enutrita eis nidum parat, pennas vellicat inutiles, eóque cibum importat, idque quoad resumptis pennis ipsi sibi sufficere queant. *Pier. Val. l. 17.*

¶ Emblema.

Gratiam referendam.

Emblema xxx.

Aërio insignis pietate Ciconia nido,
Implumes pullos pignora grata fovet.
Taliaque expecta sibi munera mutua reddi,
Auxilio hoc quæ tes mater egebit anus.
Nec pia spem soboles fallit, sed sessa parentum
Corpora fert humeris, præstat & ore cibos.

¶ Fabula.

Formica & Columba.

Formica sitiens in fonticulum se demiserat, sed undis ablata veniebat jam in periculum ne suffocaretur cum non esset ubi consisteret. Hoc columba cernens, de arbore juxta fontem enata defractum ramum in aquas abiecit, cui adhærescens formica mortem evasit: paulò pòst affuit auceps, & arundinibus dispositis visæ columbæ insidiari cœpit. Cui metuens formica, aucupem inter opus arrepsit, & ita vehementer illam pupugit, ut arundines præ dolore abiiceret, atque harum strepitu territa columba avolavit, ac periculum vitavit.

Docet fabula, erga benè meritos esse nos gratos habere.

Vide *Beneficium, Beneficentia, Benevolentia, Liberalitas.*

Gravitas.

¶ Definitio et etymolog.

Gravitas, Græcè βάρος, ους, τό, & βαρὺς, εῖα, ὺ, gravis dicitur. Est autem grave, quod est natum ferri ad medium, *secund. Arist. lib. 1. de Cœlo & mundo.*

Gravissimum est, quod substat omnibus deorsum latis, *secund. Arist. ibid.* Et est grave per abusionem, quod nos gravat, & molestiæ afficit, hinc senectus gravis, morbus gravis, dolor gravis: quoniam qui talia ferunt, vellent tanquam onus grave deponere: Ita & constantem ac prudentia præditum, gravem dicimus, quod nec precibus, nec minis, nec alia passione moveatur à recto. Oppositum faciunt, qui leves sunt. Vnde Ovidius.

Tu levior foliis, tunc cum sine pondere succi.

Hinc gravitas, quæ est firmitas ac constantia animi, & in vultu, moribus, verbis, rebus agendis quædam severitas

Gravitas est, per quam loco ac tempori, item & personæ animus consentaneus talem etiam corporis, & sermonis habitum gerit, cum dignitate. Cujus extrema, morositas, & abjectio, &, ut Apulejus fingit placentia. Partes ipsius tristitia, & severitas.

Vel est firmitas & constantia animi, in moribus, vultu, verbis, rebus agendis quædam severitas. Græcis σεμνότης, ητος, ἡ, dicta. Hebr. *Iakkir*, Carus, præciosus, inclytus, à verbo *Iakar*, pretiosus fuit, carus est habitus: ut sunt viri graves. *Ierem.* 13. 20.

Gravitas est virtus, quæ necessaria vocationis officia constanter, hoc est, eodem modo facit, & omnes actiones & gestus regit, ut congruant cum ordine naturæ, personarum, locorum & temporum.

Gravitatis & virtutum quæ eam comitantur descriptio.

Fortitudo, Constantiæ, Patientiæ proxima Gravitas est, qua virtute omnis humana majestas repræsentatur. Gravitas est interior lux animi, quæ ut totum hominem veneratione circumfundat, suos radios ejectat, in exteriora & mores. Hinc homo gravis, id est, is, quem & formæ dignitas & morum sanctitas in omni actione reddit, augustum & venerabilem. Certe illa reverenda species gravitatis ità est externum hominis bonum, & oculis expositum, ut priùs altas, in præcordiis radices agat. Vt nulla est nisi à bonitate majestas, ita nulla est sine morum sanctitate gravitas. Sola sanctitas præstat eum quem vocamus hominem grauem, hoc est, nobile omnium virtutum exemplar. Gravitas inter homines est quædam veluti lex aut regula vitæ. Quem constantia & lux morum ita roborarunt, ut eum nulla lascivia resoluat, is sanctissimo gravitatis insigni conspicuus incedit. Is neque est torvus, neque durus, non inter æquales tumidus, inter minores elatus. Nusquam aspicitur luxurians aut lasciviens, nec turbatus, nec exultans. In facie, in cultu, in tota persona circumfert insignia eius virtutis, quæ est magistra pudoris & probitatis. Homo gravis nequaquam suum decus collocat in magnitudine opum & potentiæ, non in vestium splendore, non in ullo accurato & speciosо corporis cultu, non in vllis cassæ fælicitatis documentis. Castitatem morum intimè sibi præsidium, extimè ornamentum assumit. Hæc est illa prætexta, quam nulla artifex manus nevit texuit aut nexuit, sed ipsa hominum rerúmque regina virtus. Hæc ubi ex animo perturbationes eiecit, ubi homine tranquillato, solidam ei perpetuámque securitatem confecit, tunc denique in ipso divina illa dos efflorescit, cui nomen decorum.

Decorum non est quidpiam sola populari fama glorioſum, sed quædam cœlestis originis honestas, quæ homini indita ex sese progignit æquabilitatem vitæ, & omnium actionum. Hinc est quod tantæ dignitatis homo nihil unquam admittit indecorum. E mente nullis pravis cogitationibus inquinata solæ prodeunt actiones castæ Non iudex, ut maiora flagitia præteream, præcedente aut sequente apparitorum turba deducetur in loca obscœna. Non in veste muliebri aut servili ius dicet. Non ingenuus induet personam servi. Non homo inigabitur bestiam. Nihil tale admittet is quem sibi semel gravitas asservit. Sen per honestus, & æquabilis apparet in voce, sermone, incessu, sessione, accubatione, vultu, gestu motu. Quemcunque affatur, nihil perplexè, contentiosè, pertinaciter loquitur, sed dilucidè, viriliter, constanter. Nulla eius est temeraria, nulla non circumspecta & ponderosa vox Nunquam vir gravis verba arripit de foro, sed de penu pectoris puri & sapidi. Gestus eius nunquam est concitatior, sed paulò tardior, ac paulò levetior, & consideratior. Incessus & gradus non fornicinus, & secordiæ testis; non item pantherinus aut tigrinus, non pompaticus, Vultus neque fluidus, nec item atrox ac truculentus, sed liberalis, quo fit tum ut populo affulsit, omnia improbitatis nubila vanescunt. In homine graui omne spectatur specimen bonitatis, constantiæ, sapientiæ, eorum morum quibus nomen est antiquis, suspiciendis, venerabilibus, vix præsentis aut maiorum ætatis, sed sæculorum innocentium, illorum, quæ primæ hominum origini proxima fuerunt, cum nemo vocabatur innocens, quòd nemo erat nocens; quæ certè nullos adhuc viderant homines mersos cœno postea natæ, adultæ, & inueteratæ pravitatis. Quæ omnis innocentia signatur unicâ dictione gravitatis. Penes hominem gravem est omnis disciplina morum, in qua unâ Socrates omnem Philosophiam è cœlo devocatam, & ad hominum cœtus revocatam reposuit. Quo facto hanc cæteris omnibus artibus & studiis antetulit. Et verò, quisquis est iis moribus, qui sunt sapientiæ limâ perpoliti, hic inter cæteros eminet veluti quoddam præsens numen. Nulla eloquentia hominibus regendis, nulla parendi necessitate constringendis est tam valida, quæ id præstare possit, quod uno momento sanctitas morum confecerit, quæ quòque uno nomine demonstratur gravitatis. Vix, in omni vita alius nisi in moribus est virtutis usus. Nullum promptius, & firmius homini præsidium adversus invidiam, malitiam, cæteros humani generis hostes; quos nullæ militares copiæ animosiùs ac validiùs proturbent, quam sublimis hæc morum majestas. Quoties hominem gravitate præditum nominamus, primò secum, deinde cum omnibus rebus creatis egregiè concordem, cuique ubique placidissima pax est, nominamus. Quique ex omnium unitate & concentu virtutum figuratur viva hæc divinitatis in membris humanis effigies, cui nomen gravitas. Hoc est sublime decus senilis ætatis; hæc est ordinis amplissimi dignitas; hæc est corona summi magistratus; hoc est sceptrum Regis. Cum enim isti omnes sint à lege & universorum consensu, veluti impositi Censores morum tam publicorum, quam privatorum, quos exigunt ab aliis, hos ipsi præstant ut antesignani. Ergo in omnibus Reipublicæ moderatoribus quocunque nomine censeantur, desideratur illa reverenda & amabilis gravitas, sine qua nulla dignitas intelligitur, nulla majestas suspicitur, Gravitati, humanitatem comitem addimus. Quæ est pulcherrima societas, id præstans, ut gravitas dici possit austera quædam gratia, & severa quædam suavitas. Vt aliis virtutibus; ita huic potissimum adversatur omnis perturbatio, levitas, exanimatio, ostentatio. In primis hæc virtus respuit quicquid durum & præfractum in moribus. Hanc morum acritudinem antiquitas demonstrauit in illis quos vocavit scorpiones, qui ut de natura traxerunt malitiam, sic è malitia morositatem. Morosus ita dicitur, quòd est aliorum moribus aversus, & morositas est vitium compactum ex iis, quod dixi, moribus durls & asperis. Morosus sibimet displicet; & ad omnia, & ad omnes casiocones nauseat, nedum ut cuiquam sit amicus, aut placere studeat. Vix cujusquam usus & familiaritatè delectatur, vix cujusquam collocutiones appetit, omnes ei displicent, ipse omnibus. Vsque eo torvus ac truculentus est, ut ex eo facilius ignem excutias, quàm risum elicias, Apud hunc & tribules, & populares, consanguinei, ipsa amicitia ipsa patria sunt frigida ac sterilia nomina. Vitium est in quovis homine detestabile. Sed in reipublicæ Rectore mores & scabri & indolatiles & inconcinni est res prosus metuenda & formidabilis. Cùm ergo

gravitatem

gravitatém,ut virtutem solidam,sensibúsque firmam describimus,eam dicimus quæ sit omnis acerbitatis & morositatis immunis. Semper ei lenitas,facilitas,comitas adhæreat. Lenitas est solidatio omnis perturbationis,animi temperamentũ,an tranquillitas,comes & index judicij certi & immutabilis ; multum differens à latitudine, quæ est in sensu ignaviæ. Lenis is est, qui nulla re adventitia concutitur; cuius animus iam stabile sedem invenit, qui ubicunque & inter quoscunque est;placidus & mitis est,apud quem bene compositum sunt omnia benè composita. Facilitas est prompta animi flexibilitas ad id concedendũ quod petitur. Est virtus illius propria qui & suis & alienis est apprimè obsequens;cuius & obuia & exposita commoditas aliena negotia fovens & promovens; dummodo non sit intempestiva & inconsulta,si non malo exemplo indulget alienis vitiis ; si nihil in se continet, quo cuiuspiam animus depravari possit;si se eiu ,qui eam exhibet,incorrupto honore promit?si omnem contemptum ita vitat,ut ei semper authoritas integra maneat , si ita amorem præstat, ut severitati nihil detrahat ; si ita aliis commodat,ut sibi non noceat; si se ita demittit,ut nihilominus semper sit erecta & venerabilis;si ita officiosa est, ut in nullam culpam prolabatur. Comitas,ut plurimum est virtus opulentiorum,potentiorũ,principum,qui adeuntes benevolè excipiunt;eorum desideria sic admittũt, ut non isti juvari magis aut sublevari cupiant , quàm ipsi ad hoc præstandum sunt parati. Comis est is,qui compendio it ad beneficiũ præstandum;qui verecundiæ rogantis multas difficultates remittit,cui humanitas suggerit,id quod adeuntes tacent,qui vel hoc ipso,quod ultro percunctatur quid quisque remedij poscat,iam quodammodo laborãtibus opitulatur. Nam iacentes manu erigere,eos clemente affatu solari in oculis, in vultu,in gestu,in omni habitu gestare eminentem cupiditatem commodandi iis, quos labor, dolor,angor premit, fatendum est,esse opus plenissimum suavitatis. Hæc est illa virtus , quæ universorum amores,officia,obsequia prolectat. *Car. Paschal. l. de vir. & vitiis, c.4.*

PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De gravitate corporis. DIAL. XCIX.

Francisci Petrarchæ. DOL.

Gravis sum corpore.R.Quæri potes,si ut volucris ad volatum non ut vir ad virtutẽ natus esses:D.Grave corpus & inhabile est.R.Hanc querelam Roscio dimitte atque Æsopo. Tu si vel per actum circulum flecti,vel per funem æreum labi nequis, quid ad rem?Ito cum viris bonis gressu sobrio. Gestus ac saltus histrionum sunt. Sapientem , ut in actibus, utque in verbis,sic in incessu gravitas decet,atq; modestia.D.Gravi corpore sum.R. Hæc gravedo una comitum senectutis esse solet,ne qui illam amiserit,hanc excludat,quamuis interdum nõ ætatis,sed naturę comes inveniatur. Vnde fit,ut& juvenes graves,& seniculos agiles videamus. Cæterũ,& si gravi sub corpore,sæpe animus levis,& sub levi gravis habiter:corporis tamen, atque animi proportio quædam,paritásque si obuenerit,haud spernẽda est D. Moles corporis ingens est. R. Non miror quamuis invisibilis animi moles,& constantia, hanc illi obiice,nihil grave erit.D.Mole corporea demergor.R.Agilitate mentis emergere : & illam extenuare, ac discutere laborando stude,circumeũdo res multas& difficiles agendo,exercitio mentis & corporis exilio voluptatum pelle otia , accerse negotia, sperne libidines, odi inertiam, curas ama,molliciem abiice, sectare,duritiem,asperis delectare, cibo,potu,accubitu:sessione,intentione perpetua,somno brevi,ac sollicito. D. Mole corporea laboro.R. Alius contrario, alius alio laborat. Nullius sine labore vita agitur , sed quisquis suum novit , alienum vel despicit,vel ignorat.D.Multum corporeæ molis excrevit.R.Si homini nomen, quod mortale est ánimal, ab humo dicitur, sic maxime homo erit, multa homo obsitus , non potest tamen sic cęlestem naturam terrestris obruere, quin assurgat, nisi se surdam virtuti & male suadenti credulam præbeat,voluptati.D.Grave corpus animam premit.R.Ipsum collige animum , & enormem sarcinam magno nisu perfer , ac cogita sæpe cælestia ingenia ex hoc fasce corporeæ molis erumpere,& miram ad altitudinem pervenire.D. Corporis onere prægrauor. R. Etsi vinci nequeat natura, omni tamen studio enitere ,ut in dies ,& viribus tuis accedat aliquid, & sarcinæ detrahatur.

Gravitate ac mansuetudine ad virtutem civilem maximè opus est. *Plut. in Coriolano.*

Admodum est efficax animi sermonisque abscissa gravitas. *Valer. Max. lib. 6. c. 4.*

¶ APOPHTHEGMATA GRAVITER prolata.

Alcamenes Telecri filius cuidam percunctanti, quo pacto quis optime regnum servare posset:Si lucrum,inquit,non magni fecerit.Longè lateque dissentiens à vulgo principum,qui nõ alia magis ratione principatum constabilire studeant, quam attenuandis civium, suis augendis opibus:cum justitia & æquitas maximè reddant diuturnum imperium. *Erasm. lib. 1. Apoph.*

Gravissimum fuit responsum Syagri , quando una cum Athenienśibus, quo tempore Xerxes expectabatur , ad Gelonem tyrannum Syracusanum missus fuit , ut in eo bello opem ab eo peterent. Nam cum Gelo offerret ducentas triremes,duo equitum,& octo peditum millia, ac præterea grandem pecuniam ac vim magnam frumenti, si Græci in eos bello cum ducem creare vellent.Syagrus respondit,non accipere se conditionem, quia ad quærendos milites,& non ad sumendum ducem missus erat. Pluris enim patriæ dignitatem,quam eam necessitatem, in qua eos fortuna deprehenderat, facere voluit.

Quum in Spartanorum consilio quidam vitæ parum probatæ, lingua promptus,sententiam suam apprime prudẽter dixisset:quoniam maiorem senatus partem magnopere moverat, & propterea dictum erat, ut in eius verba decretum conscriberetur : Senex quidam inter alios vehementer Senatum reprehendit,quod ab illaudatę vitæ homine,aliquo modo consilium cepisse videri vellet. Ostendens eiusmodi rem vehemẽter gravitati Lacedæmoniorum adversari .Sed cum omnes illius tamen sententiam laudarent, persuasit, ut eandem ipsam rem quam eloquens,cæterum bonis parum dixerat, ab alio quanquam non æque diserto, bono tamen viro, dici jubarent, & sub ejus nomine Senatusconsultum conficerent.Quamobrem ne(ut monebantur, gravitatis immemores fuisse viderentur,bono consilio usi,authoris nomen preterierũt.

Ingenti gravitate Romanus Senatus usus est , quum vrbe à Coriolano atque Volscis obsessa,quanquam Senatusconsultum de pace conscripsisset , aperiri tamen nunquam voluit : nisi prius Romano agro Volsci cum exercitu excessissent,ne aliquando diceretur,Timore coactos Romanos pacem cum Volscis fecisse. Alia de eodem aliisque viris,populis, item exempla, graviter dicta& facta , *Vide to apud Fulgosum,atque Val. Maxlit. 5. c. 4.*

Themistocles cum ad mare descendisset , ut occisorum Persarum stragem inspiceret, cum passim humi morruorum corporibus militum sparsos torques,& armillas aureas videret,ad amicum conversus dixit, Tu qui Themistocles non es, ista collige.Gravissimo verbo ostendens conditiones quibus hominum gradus discriminantur eas esse, quæ faciant, vt aliquid agere aut deceat, aut non deceat.

Quum Simonides posta,prætoris Themistoclis operam pro amico in te iniqua peteret,respondit Themistocles.Nec Simonidem fore bonum poëtam , nisi mensuram modúmque in canendis carminibus,quæ scribebat, curaret : neque se bonum prætorem habitum iri , si legibus ac justitiæ alicuius gratiam præposuisset.

Graviter Lacedæmonij quoque Macedonum Philippo regi responderunt, cum rem iniquam ab eis petiisset. Hoc enim responso usi sunt: Lacedæmonii Philippo regi , De eo , quod ad nos scripsisti , nonnulla alia vel excusatione, vel verbo addito.

Grex.

¶ LOCI BIBLICI.

GRegem pascens , de lacte gregis manducat, 1. Cor. 9. 7. Greges Iovium multiplicantur 1. Evangelium Dei præcepta, Deut. 28. 4. & contra. vers. 16. 18. Vide Gen. 30. 29. Iud. c. 4.

Grex,turba vel numerus hominum, populus,exercitus,1.Chr.21.17. Ezech.36.38.Ier.6.3.Grex Dei Ecclesia, Cantic.1.7.8.Esai 40. 11. Ier. 13.17.&23.1.&50.6,&c.Mich.7.14.Matth.26.32.Act.20.28.1.Petr.5. 2. 3.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De gregibus & armentis. DIAL. LIX.

Francisci Petrarchæ. GAV.

Gaudeo gregibus & armentis.R.Brutinum gaudium.G.Armentis ac gregibus abundo.R.Bestina prosperitas quam beluæ peperere.G. Amo greges & armenta.R.In omni amore amantis & amati similitudo suspecta est. G.Armenta gregésque amo.R. Amatis omnia nisi vos invicem ac virtutem, quæ in primis erant amanda negligitis,& quæ negligenda dihgitis.G.Amo armenta gregésque.R.O miseri rerum vilium amatores osoréque nobilium ! amati . quæ se nec amari sentiunt , nec amantibus vicem reddunt. Cum interea nec vos vicem reddatis amantibus,totúmque hoc malum facit avaritia, ut non modo servum ingenuo,sed pecus homini præferendum existimetis.G.Armentorum gregúmque ingẽs copia est.R.Si per teipsum illos paveris,quid nisi occupatissimus pastor eris?Officium vile laudatum licet à multis,ante alios à Catullo Veronensi ; sin per alios,non tu pastor,sed pastorum servus, pastorúmque dolis expositus. Nunc vicinus obfuerit , nunc præcipitium,nunc morbus,nunc abactor,quotidie demum aliquid fingendum, vnde damnum tibi,dolorque,& illusio.Magna vero pars mali fuerit illusor rudis.G.Armentis ac gregibus dives sum.R.Laudatæ divitiæ,sed incertæ & casibus multis obnoxiæ,fraudibus,rapinis,pestibus,quæ tam crebræ támque validæ sunt , ut sæpe totos greges, totáque lacerent armenta. Nota pestis quam Lucretius , quamque illum sequens Maro descripsit. Et quam multas putas famosas minus scriptorum penuria, sed damnosa æque.G.Dives sum gregibus & armentis.R.Vage,patentésque divitiæ, quæ(non dicam arcula)ut gemmæ,sed ne domo(licet amplissima claudi possint, nec tam à servis, nec à furibus,nec à feris atrocioribus tutus es,omnibus in tuas divicias datum. G. Gregibus & armentis gaudeo.R.Gaudes semel doliturus millies,nullus dies sine rumoribus mœstus ibit. Nunc irruerint Sabæi, tulerintque omnia nec non pueros gladio percusserint , ut pecuoso illi quondam nunciatum seni est,nunc bos cornu fregerit,nunc crus equus,nunc vagientem lupus agnum,nunc infectum gregem mors invaserit.Non sat miseri vestris malis & mortalitate propria visi estis, nisi mortes quoque brutorum animalium lugeritis.

Gubernatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

GUBERNARE est rem ad debitum finem convenienter perducere , *secundum B. Thom. secunda Secunda quæstion. 102 art. 2.*

Gubernatio est executio prudentiæ , *secundum B. Thom. primæ Secunda*

cunda quæst.22.art.1. κυβερνᾶν. Græcè, guberno Latinè dicitur.

Guberno, propriè significat navim rego. In navigatione infinita insunt pericula, & navis magistrum peritissimum esse oportet. In mari etenim, ut & in bello, bis peccare non licet. Metaphoricè, guberno idem est ac moderor, administro, procuro.

Gubernator, rector navis, clavi moderator, κυβερνήτης. Hebr. *Rab-hacheber*, magister navis: Synecdochicè, pro eo qui navim ducit, ad puppim sedet, clavum tenet, & aliis dat mandata necessaria. Gal. *Qui tient en main les cordages.* Nominatur etiam *Menahegh*, ductor, à verbo *Nahag*, duxit; quod cognationem habet cũ *haghah*, movit, ductio enim fit cum motu. Et *Rohheh*, pastor. Gubernatores enim, & reges sunt, aut esse debent pastores populorum. Deus sæpissime pastor Israëlis, id est Ecclesiæ, nominatur. Gubernatio, κυβέρνησις, διοίκησις, Hebr. *tachulah*, id est, gubernatio prudens, industria, consilium. *Prov.* 1. 5. & 11. 20.18. & 24.6. *loc.* 37.12. *Chebel* (*chable*) funis à verbo Chabal, obstrictus est alicui Gubernatio prudens funibus & vinculis legum homines quantumvis feroces in officio continet.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Prosperi Aqu. ex Augustino.

Cum lapides vivi pacis compage ligantur,
Inque pares numeros convenit una domus.
Claret opus Domini, qui totam construit aulan,
Effectúmque piis vat studiis hominum.
Quorum perpetui decoris structura manebit,
Si perfecta auctor protegat atque regat.

PHILOSOPHORVM PLACITA.

Gubernatoria est ars gerens magistratum in eos qui navigatione participant. *Plut. in Alcib.* 1.

Res fovet tranquilla moderatio imperij, eóque nutriendo perducit, ut bonam frugem libertatis maturis jam frugibus ferre possint. *Livius, Decad.* 1. *lib.* 2.

Plerumque rudiores homines melius regunt suas respublicas quàm astuti: Si enim volunt videri sapientiores legibus, & vincere ea quæ ab aliis ducuntur, quiá ingenia in majori re ostentare non possunt: ideo in multis negotiis civitates evertunt. Rudiores verò diffidentes ingeniis, nolunt esse callidiores legibus, nec certare dicendo cum aliis, conscij sibi suæ infirmitatis: ideo sæpius prosunt civitatibus. *Thucid. lib.* 3.

Gubernant omnia humana, Deus, fortuna & ars. *Fic. in Plat.*

Gubernatio recta est, cum fit gratia gubernati, non gubernatoris. *Idem in Plat. de regno.*

Gubernatori casus inopinatus accidere solet, quia vel non omnia conspicit, vel non omnibus dominatur, solétque casus ab externis incidere. Aut universum sub unius divinæ mentis imperio conspectúque comprehenditur, ut nihil subterfugere prævancaríque possit, præsertim quæ est, ut vita mundi in qualibet parte tota, sic & intelligentia in hoc vivente corpore tota simul ubique, nec tractat extrinsecus materias alienas nec in plura distrahitur, sed suam agitat intus, & ex uno ordine totam, támque facile regit intelligendo, quam viva, vivendo vivificat, quam corpus agit essendo. *Fic. in Plat. 3. lib. 3. c. 2.*

Gubernatio seipsum fœliciter difficillimum est: ac civitatem impossibile est ex tam multis ac diversis compositam, cui quotidie innumerabiles incertíque imminent casus, beatè unquam absque Deo beatitudinis auctore componere. Hinc civitas unaquæque numen patronum habet. *Fic. de rep. Plat. dialogo* 7.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates dicebat vehementer absurdum esse, cum artes sedentarias nemo profiteatur absque dedecore, qui eas non didicerit: neque quisquam scrinium faciendum locet ei, qui rudis sit ejus opificij: ad publicos magistratus admitti, qui nunquam dederunt operam disciplinis: sine quibus nemo potest recte magistratum gerere. Cúmque nemo non detestaturus sit eum, qui clavo assideret, ignarus artis nauticæ: multo magis detestando, qui Rempub. capescerent ignari politicæ Philosophiæ. Neque eum putabat appellandum impostorem, qui à quopiam pecuniam aut vasculum acciperet, quod non posset reddere, sed illos magis impostores habentes dicebat, qui dolo persuaderent se idoneos gubernandæ Reipublicæ, cum sint homines nihili. *Eras. lib* 3. *apoph.*

Idem illum impudenter facere dicebat, qui cum boves efficeret pauciores, postularet tamen haberi bonus bubulcus: sed multo absurdius esse, si quis haberi velit bonus Reip. gubernator, qui civium numerum imminuat. Hoc dictum torsit in Critiam & Chariclem, qui multos civium trucidarant. Nec illos id latuit: Critias enim illi minatus est, nisi fileret, fore ut ipse quoque faceret boves pauciores: & quod minatus est verbo, re præstitit, nam hujus opera Socrates periit. *Laërtius in vita Socratis.*

Gula.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

GVla, Græcè λαιμαργία, ας, ἡ, & λαίμαργος, ος, ὁ, gulosus & helluo, & λαιμὸς, οῦ, ὁ, guttur dicitur. Hebr. *Prov.* 23.2. à verbo *Lohah*, abligurivit, deglutivit.

Et est gula immoderata cibi aviditas vel inordinatus appetitus cibi & potus, *secundum B. Th. secunda Secundæ, q.* 148. *art.* 1. & *Albert. Magn. in Compendio suo, lib.* 3. *c* 20.

Hinc degulo verbum, hoc est gulæ trado. *Plautus: Postquam degulato patrimonio, pauper est factus.* Hinc gulosè, id est, avide. Hinc etiam ingluvies, id est, ventris rapacitas.

DIVISIO.

GVLA *est inordinatus appetitus delectabilium secundum gustum, & est peccatum. Ex B. Thom. secunda Secundæ quæst.* 148.

- *Mortale, cum quis delectatiui ciborum & potus inhæret, paratus scilicet contra precepta Dei agere, ut delectationes huiusmodi consequatur.*
- *Veniale, cum est immoderata concupiscentia delectabilium gustus, ita tamen, quod propter hoc nihil ageret prater legem Dei.*
- *Generale, habens species quinque in hoc versu subscripto contentas, Nam art.* 4.
  - *Quantum ad comestibile, triplex contingit inordinatio.*
    - *Prima quantum ad substantiam, cum cibaria nimis pretiosa quæruntur dicitur, Laute.*
    - *Secunda, quantum ad qualitatem, cum nimis accurata cibaria quæruntur, Studiosè.*
    - *Tertia quantum ad quantitatem, cum maior debito quantitas sumitur, dicitur, Nimis.*
  - *Quantum ad modum comestionis, & contingit inordinatio duplex, scil.*
    - *Prima, cum nimium prævenitur cibi tempus, & dicitur, Præpropere.*
    - *Secunda, cum non servatur debitus modus, & dicitur, Ardenter.*
  - *Versus, Præpropere, Laute, Nimis, Ardenter, Studiosè.*
- *Capitale, quia ex inordinato appetitu delectabilium gustus, deordinatur homo, art.* 5. & 6.
  - *Ex parte animæ quatuor.*
    - *Primo, acies mentis vel ratione per fumositates ciborum, & dicitur, Hebetudo sensus.*
    - *Secundo, affectus, qui deordinatur consequenter per defectum rationis, & dicitur, Inepta lætitia.*
    - *Tertio, locutio, quæ deordinatur superfluis & inhonestis, & dicitur, Multiloquium & Turpiloquium.*
    - *Quarto, actus qui deordinatur per defectum rationis, cuius erat exteriora componere, & dicitur, Iocularitas vel Scurrilitas.*
  - *Ex parte corporis.*
    - *Consequitur emissio quarundam superfluitatum, & dicitur, Immunditia.*

De his vide quid dicat Gregorius primo Moralium, de Gula.

¶ LOCI BIBLICI.

Gula opus tenebrarum. *Rom.* 13.13.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Cum comederis, & saturatus fueris, cave diligenter, ne obliviscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, & de domo servitutis. *Deut.* 6.

Filius vester si comessationibus vacat, & luxuriæ, atque conviviis, lapidibus obruet eum populus. 21.

Anima saturata calcabit favum (spiritualium) & anima esuriens pro dulci amarum sumet. *Prov.* 27.

Omnis labor hominis in ore ejus, sed anima ejus non adimplebitur bonis. *Eccles.* 6.

Somno salubri fruuntur viscera temperantis; mane surgit idem, & compos est animi, labor autem vigil & cholera, torsionésque exercent hominem insatiabilem. *Eccles.* 31.

Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis. *Luc.* 6.

Attendite vobis ne forte graventur corda vestra crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ. 21.

Sicut in die honeste ambulemus: & non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentionibus & æmulatione; sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis. *Rom.* 13.

Si mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi: qui adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? (quid sapidum vel insipidum.) *Coloss.* 2.

Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. *Hebr.* 13.

Gula delectationem, non necessitatem quarit.

Sic primi parentes. Vidit igitur mulier, quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum in oculis, aspectúque delectabile, & tulit de fructu ejus, & comedit, deditque viro suo. *Genes.* 3.

Sic filij Israël fastidientes manna, carnes concupiverunt. *Num.* 11.

Deum

Deum offendit.

Vnde primi parentes graviter sunt puniti.*Genes.*3.

Mulieri quoque dixit:Multiplicabo ærumnas tuas,& conceptus tuos: in dolore paries filios tuos,& sub viri potestate eris,& ipse dominabitur tibi:Adæ vero dixit:Quia audisti vocem uxoris tuæ,& commedisti ex ligno,de quo præceperam tibi,ne comederes,maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ:Spinas & tribulos germinabit tibi,& comedes herbas terræ.*Ibid.*

In sudore vultus tui vescéris pane tuo,donec revertaris in terram,de qua sumptus es,quia pulvis es,& in pulverem reverteris.*Ibid.*

Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat hujusmodi cibus,& ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis.*Num.*11.

Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.*Iob.*20.

Intellectum deprimit.

Accepto pane & lentis edulio,comedit,& bibit,& abiit parvipendens, quod primogenita vendidisset.*Gen.*23.

Introducam enim eum in terram,pro qua juravi patribus ejus, lacte & melle manantem.*Deut.*31.

Cúmque comederint,& saturati crassique fuerint,avertentur ad Deos alienos, & servient eis, detrahéntque mihi,& irritum facient pactum meum.*Deut.*31.

Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau: qui propter unam escam vendidit primitiva sua.*Hebr.*12.

Affectum inficit.

Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed ventri. *Rom.*16.

Quorum Deus venter est,& gloria in confusione ipsorum,qui terrena sapiunt.*Philipp.*3.

Corpus interficit.

Propter crapulam multi objerunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam.*Eccles.*37.

Substantiam perdit.

Sic Esau pro lenticulæ edulio primogenituram vendidit.*Gen.*25.

Qui diligit epulas,in egestate erit: Qui amat vinum & pinguia,non ditabitur.*Prov.*21.

In diebus Noë edebant,& bibebant, uxores ducebant & dabantur ad nuptias usque in diem,quo intravit Noë in arcam, & venit diluvium,& perdidit omnes.*Luc.*17.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ventris ingluvies dicit ad esum: Dominus omnia munda creavit,& qui saturari cibo respuit,quid aliud,quam divinæ ordinationi contradicit?*Aug.lib.de conflict.vitior.*

Non propter porcum,sed propter pomum, mortem primus homo invenit,& Esau primatum suum non propter gallinam,sed propter lenticulam perdidit.Scio enim.Noë omne genus carnis quod cibo esset usui manducare concessum, Eliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili abstinentia præditum, animalibus, id est, locustis in escam cedentibus non fuisse pollutum.Et scio Esau lenticulæ concupiscentia deceptum.Et David propter aquæ desiderium à seipso reprehensum,& regem nostrum non de carne,sed de pane tentatum.*In gl.sup.Rom.*14.

Malæ dominæ servitur gulæ,quæ semper expetit, nunquam expletur. Quid enim insatiabilius ventre? hodie suscipit,cras exigit,quum impletus fuerit;disputatur de continentia,quum digesserit,vale virtutibus dicitur.*Ambr.in serm.de ieiun.*

Fames amica virginitati est,inimica lasciviæ. Saturitas vero castitatem prodigit,nutrit illecebram.*serm.*40.

Sit vilis & vespertinus cibus,olera & legumina,interdúmque piscículos pro summis ducas deliciis.Qui Christum desiderat,& illo pane vescitur,non quærit magnopere, quam de pretiosis cibis stercus conficiat. *Hier.in epist.ad Paulin.*

Hippocrates in Aphorismis docet, crassa & obesa corpora, quæ crescendi mensuram impleverunt, nisi cito ablatione sanguinis minuantur, in paralysin & pessima morborum genera erumpére: & idcirco necessariam esse demptionem,ut rursum habeant, in quæ possint crescere. Non enim manere in uno statu naturam corporum, sed aut crescere semper, aut decrescere: non posse vivere alias,nisi crescendo capax sit. Vnde & Galenus,vel doctissimus Galeni interpres:Adeps, quorum vita & ars sagina est(dicit in exhortatione medicinæ)nec vivere posse diu;nec sanos esse,animásque ita nimio sanguine & adipibus quasi luto involutas,nihil tenue,nihil cœleste,sed semper de carnalibus eructare, & ventris ingluviem cogitare.*Hier.in epist.*

Legimus,quosdam morbo articulari & podagræ humoribus laborantes,proscriptione bonorum,ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos convaluisse. Caruerunt enim solicitudine dispensante domos, & epularum largitate:quæ corpus frangunt & animam,*In epist.ad Iovin.*

Semper saturitati juncta est lascivia. Vicina igitur sunt venter & genitalia:pro membrorum ordine,ordo vitiorum.*In quodam serm.*

Cor habet in ventre gulosus, lascivus in libidine, cupidus in lucro, *In Matth.*

Non cibus,sed appetitus in vitio est, unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus,& abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus.*Greg.lib.*30. *Moral.*

Dominante gulæ vitio, omne, quod homines fortiter egerunt perdunt, & dum venter non restringitur, simul omnes virtutes obruuntur. *Ibidem.*

Coquorum princeps muros Ierusalem dejecit, quia dum venter ingluvie tenditur,virtutes animæ luxuria destruuntur.*In Past.*

Gulæ vitio rescisso,multa simul vitia subjugantur.*In Reg.*

Gula innumera vitiorum agmina ad animæ conflictum producit.*Ibid.*

Pene semper epulas comitatur voluptas. Nam dum corpus in refectionis delectatione resoluitur, cor ad inane gaudium relaxatur. *lib.*1. *Moral.*

Non ad conflictum spiritualis agonis assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis positus, gulæ videlicet appetitus evomatur, quia si non ea,quæ nobis sunt viciniora,prosternimus:inaniter ad ea, quæ longius sunt,impugnanda transimus. In cassum namque contra exteriores inimicos in campo bellum geritur, si intra urbis mœnia civis insidians habetur.*lib.*13.*Moral.*

Sæpe edendi ratio servit gulæ, & servire se simulat indigentiæ naturæ, quumque venter ingluvie se extendit, membra in luxuriam erigit, *lib.*7.*Moral.*

Sic voluptas plerumque sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat:nam dum solui debitum necessitas petit,voluptas expellere desiderium suppetit, & tanto gula securius in præceps ruit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendæ se contegit.*Gregor.lib.* 30.*Moral.*

Melius est exiguo sanguine ad usum vesci, quàm ventoso legumine usque ad ructum exsaturari,præcipue cum & Esau non de carne,sed de lente sit reprehensus,& de ligno Adam non de carne damnatus, & Ionathas de gustu mellis, non carnis, morti adjudicatus. E contra vero Elias innoxie carnem comedit, Abraham Angelos gratissime carnibus pavit,& de ipsis sua fieri sacrificia,Deus præcepit.*Bern.in Apolog.*

Paulus Timotheo modice vino utendum consuluit:& Dominus ipse bibit,ita ut vini potator appellatus sit,Apostolis quoque bibendum dedit,insuper ex eo Sacramentum sui sanguinis edidit.*Ibid.*

Ipsa deinde qualitas rerum talis deforis apparere curatur, ut non minus aspectus quam gustus delectetur, quum jam stomachus crebris ructibus repletum se judicet, nec dum tamen curiositas satiatur, sed dum oculi coloribus,palatum saporibus illiciuntur, infœlix stomachus, cui nec colores lucent,nec sapores demulcent, dum omnia suscipere cogitur,oppressus magis obruitur,quam reficitur.*Ibid.*

Inter prandendum quantum fauces dapibus, tantum aures pascuntur tumoribus,quibus totus intentus,modum nescias in edendo,interim autem fercula ferculis apponuntur,& pro solis carnibus,quibus abstinetur, grandia piscium corpora duplicantur,*Super Cant.*

Gulæ saturitas nimia aciem mentis obtundit, ingeniúmque evertere facit.*Isidor.lib.*1.*de summo bono.*

Quibuslibet escis refectus venter seminaria luxuriæ parit, nec prævalet mens discretionum gubernacula moderari,ciborum pondere præfocata.Non enim sola crapula vini mentem inebriare consuevit, verum etiam cunctarum escarum nimietas vacillantem eam ac nutabundam reddit, omnique integritatis ac puritatis contemplatione despoliat. *De instit.Monach.*

Gula paradisum clausit: primogenituram vendidit: suspendit pistorem: decollavit Baptistam, Nabuzardan princeps coquorum templum incendit,& Ierusalem totam evertit. Baltasar manum contra se scribentem aspexit in convivio, & eadem nocte interfectus est à Chaldæis. *Innoc.de vilit.cond.human.*

Nunquam poterit ardentis concupiscentiæ stimulos inhibere, quisquis desideria gulæ refrænare nequiverit. Interioris hominis castitas virtutis hujus consummatione discernitur: nunquam enim robustioribus æmulis colluctari posse confidas eum, quem in leviori conflictu conspexeris ab inferioribus paruisque superari.*Ibid.*

Impossibile est saturum ventrem pugnas interioris hominis experiri, nec bellis robustioribus attentari dignum esse eum,qui potest dejici leviori conflictu.*Ibid.*

Quidam quum ad edendum assederint, inquieta quadam agitatione membrorum intemperantiam animi sui designant,caput excutiunt,brachia exuunt,manus in altum expandunt, & non sine magna turpitudine, quasi totum epulum sint absorpturi. Ingentes quosdam conatus & gestus satis indecoros ostendunt, in uno loco sedentes, oculis & manibus, quæ prope & longe sunt, omnia circumcurrunt, simúlque panes comminuunt,vina in calices infundunt,discos in gyrum circúmducunt, anhelant & suspirant præ angustia, ita ut existimes eos, alium rugienti ventri potentiorem aditum quærere,quasi angustia faucium non possint esurienti stomacho satis sufficienti abundantia ministrare & velut super obsessam civitatem assultum facturus,dubitans, ubi primum expugnationem aggrediatur, dum simul in omni parte irruptionem facere concupiscit.*Hugo in suo cleustr.*

Superstitiosum quidem nimis in suis præparandis cibis adhibent studium,infinita decoctionum, frixurarum & condimentorum genera excogitantes modo mollia,modo dura,modo frigida, modo calida,modo cocta, modo assa, modo pipere, modo allio, modo cymino,modo sale condita, secundum consuetudinem prægnantium mulierum desiderantes, ita quod sibi desudant coquorum artes, & fiunt variæ quæstiones, utrum fieri debeant assata,vel frixa,vel elixa,& tanta solicitudine præparantur, ut devoratis quatuor vel quinque ferculis, prima non impediant novissima, & cum jam stomachus crebris eructibus repletum se indicat,nondum tamen curiositas satiatur.Isti videntur colere ventrem, tanquam Deum.*Ibid.*

Solent Diis templa construi,altaria erigi, ministri ad servandum ordinari:immolari pecudes, thura concremari:Deo siquidem ventri templum est coquina,altare,mensa,ministri coqui,immolatæ pecudes,coctæ carnes,fumus incensorum,ordo saporum.*Ibid.*

Gula est,solius corporis causa, illecebrosus & avidus ciborum appetitus.*Ibid.*

Gula, vel Gastrimargia est vorax edacitas nauseanti stomacho applaudens,naturalibus finibus non contenta.*Ibid*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucan.4.

O prodiga rerum
Luxuries,numquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra,pelagóque ciborum
Ambitiosa fames,& lauta gloria mensæ.

Iuvenal.Sat.4.

Ah miseri!quos nosse iuvat quid Phasidis ales
Distet ab hyberna Rhodopes grue:quis magis anser
Exta ferat,cur Tuscus aper generosior Vmbro?
Lubrica quæ recubent conchylia mollius alga:

Petronius.

Ingeniosa gula est,Siculo Scarus æquore mersus
Ad mensam vivus perducitur,atque Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cœnas,
Vt renovent per damna famem,iam Phasidis unda
Orbata est avibus,mutóque in littore tantùm
Solæ desertis adspirant frondibus auræ.

Horat.2. Serm.2.

Quæ virtus,& quanta boni sit vivere parvo,&c.
Discite non inter lances,mensásque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus,& cum
Acclivis falsis animus,meliora recusat.
Verum hic impransi mecum disquirite,cur hoc?
Dicam,si potero,male nævum examinat omnis
Corruptus iudex.

Faustus.

Sint ignota licet magni patrimonia Cræsi,
Immensa absumunt alta barathra gulæ.

Plaut.in Mostell.

Ædes plenas esse convivarum & mulierum miserum est opus.

Iuvenal. Satyr.1.

Sed quis ferat istas.
Luxuria sordes quanta est gula,quæ sibi totos
Ponit apros animal propter convivia natum?
Pœna tamen præsens,cum tu deponis amictus
Turgidus,& crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subita mortes,atque intestata senectus,
It nova,nec tristis per cunctas fabula cœnas.
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

Idem Satyr.1.

Multos porro vides,quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.

Ibidem.

Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus,interius si
Attendas,magis illa iuvant,quæ pluris emuntur.

Ibidem.

Bucca
Noscenda est mensura tua.

Ibidem.

Nec multum cupias,cum sit tibi gobio tantum
In oculis.Quis enim te,deficiente crumena,
Et crescente gula,manet exitus?

Ibidem.

Non præmaturi cineres,non funus acerbum
Luxuriæ,sed morte magis metuenda senectus.

Martial.lib.5.ad Charopinum.

Improbius nihil est hac,Charopine,gula.

Idem lib.9.in amicos fictos.

Hunc quem cœna tibi,quem mensa paravit amicum,
Esse putas fide pectus amicitiæ.
Aprum amat,& mulos,& sumen,& ostrea:non te,
Tam bene si cœnem,noster amicus eris.

Idem lib.12.

Non Albana mihi sit comessatio tanti,
Nec Capitolina Pontificúmque dapes.
Imputet ipse Deus,nectar mihi fiet acetum,
Et Vaticani perfida vappa cadi.
Convivas alios cœnarum quære magister,
Quos capiant mensæ regna superba tuæ.

Horat.sermon.lib.2.Satyr.2.

Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.

Idem Satyr.7.

Nempe immaresçunt epulæ sine fine petitæ.
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Quicquid avium volitat,quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus, quære nunc,cur subito moriamur? quia mortuis vivimus.*Senec.20.Rhetor.*

Ventri obedientes animalium numero computantur, non hominum. *cap.61.*

Multos morbos fercula multa ferunt,innumerabilésque morbi innumerabiles coquos numerant.*cap.7.*

Vna sylva pluribus elephantibus sufficit,homo vero pascitur vix terra & mari.*ibid.*

Venter præcepta non audit: poscit & appellat: non est tamen molestus creditor: parvo contentus est, si das illi, quod debes, non quod potes.*epist.1.*

Vitium ventris & gutturis non solum minuit ætatem hominibus, sed etiam aufert.*Cic.pro M.Cæl.*

Gula plures occidit quam gladius, estque fomes omnium malorum. *Franc.Patric.de Repub.lib.5.c.8.*

De Gula. Dial. cviii.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Gula vellicor. R.His medemur,quæ invitis accidunt.Nam quis sponte ægrotantibus medeatur?D.Gula sollicitor.R.Proprie id quidem.Nulla res tam vilis tam sollicitos vos habet. Stupor & pudor est cogitare, quò se humanum inclinat ingenium ad majora creatum, nisi respuere terrarum tractus, cœlique & maris abdita penetratis. Meditati estis retia,& hamos,& viscum,& laqueos,& rapaces volucres imperio parere,& prædari vobis docuistis ad nil aliud,nisi ut gulæ satisfiat,quam non modo explendo, sed onerando fatigatis, & angustum ventrem varia arte laxatis ac premitis obsequendo,cui aliquanto utilior fames esset, utilissima vero sobrietas,fœdo illi ac misero sæculo,simul & sylvis,& nubibus, & fluctibus pacem linquens. Ita tamen eunt res. Hic est mos nobilium ante alios,hæ sunt artes;quæ liberales fuerant,mechanicæ evasere, ipsique qui bellorum duces,ac Philosophi, ac rectores urbium, ac patres patriæ esse solebant, venatores atque aucupes facti sunt, utque intelligas nullam esse reliquam spem salutis;Nobilitati tribuitur,quod est gulæ,aut proculdubio vanitatis.Hoc malum nullo melius modo,quam generosa quadam indignatione,& rei ipsius existimatione contunditur, vel sensim,ut Ciceroni placuit,vel repente,ut Aristoteli visum est. Multum confert cogitatio exitus, quod cum omnibus vitiis sit commune, tamen huic proprium,atque luxuriæ.

¶ Apophthegmata.

Anonymus, Sybarites quidam, quum Spartæ in Phiditiis convivaretur;Merito vitæ contemptores esse dixit Spartanos:quisquis enim sanæ sit mentis,decies millies mori prius eligeret, quam hujus parcitatis esse particeps.*Athen.lib.4.*

Galienus Cæs. quum ei relatum esset, populum Rom. indignè ferre, quod Valerianus pater ejus apud Parthos serviret,conversus ad adstantes:Ecquidnam habemus,inquit,quod prandeamus?*Treb.Pollio.*

Augustus Cæsar,quum audisset, Erotem Ægypti procuratorem emisse coturnicem,in pugna superantem omnes,ac prorsus invictam, tamque assam devorasse: jussit accersiri hominem, & discussa causa confessum malo navis affigi jussit:vita judicans indignum, qui ob tantillam gulæ voluptatem non peperciisset avi,quæ pugnando diu multisque potuisset esse voluptati:præterea quæ læto quodam homine Cæsari perpetuam in bellis prosperitatem portenderet.*Plut.in Rom.apoph.*

¶ Historica. Exempla.

Sauromatæ, triduo ad saturitatem se ingurgitant, & vxoribus ceu dominis per omnia parent. *Stob.serm.42.ex Nic.de Moribus gentium histor.*

Ariai singulis diebus fiunt ebrij,conventusque faciunt, intemperantérque se habent ad cibum & potum.*Alex.lib.2.c.14.*

Lityersas Midæ filius nothus Cælenorúmque eorum, qui Phrygiam incolebant,rex,vir aspectu agrestis,& insuavis,erat valde vorax.*Sositheus Tragicus.*

Amaranthus Alexandrinus,Herodotum scribit tubicinem Megarensem magnitudinis fuisse trium ulnarum cum dimidio, lateráque fortia habuisse,ac sex panis semodios edisse,carnium libras viginti: binos vini congios bibisse.*Athen.lib.2.c.1.*

Fuit Heraclides pugil infiniti prope cibi potúsque capax:non reperiebatur illi compar in petendo.*Plut.lib.1.Con.q.6.*

Ethnicorum Pontificum Romanor. luxuriosam cœnam pete ex *Macrobij lib.3.c.13.*

Claudius Cæsar,conviviis plus nimio deditus, vini cibique appetentissimus,usque adeo, ut sæpe stomachum vomitu cogeretur exonerare. *Suetonius.*

Flavius Vopiscus indicat,Aureliano in deliciis fuisse Phagonem quendam,qui uno die ad mensam Imperatoris ederit aprum integrum, centum panes,vervecem & porcellum:biberit autem infundibulo ori appositis plus orca.*Theatrum Zuinger.*

¶ Emblemata.

Captivus ob gulam.

Andr. Alciati Emblema. xciv.

Regnatorque penus,mensæque arrosor herilis,
Ostrea mus summis vidit hiulca labris,
Quis teneram apponens barbam,falsa ossa momordit.
Ast ea clausêrunt tacta repente domum.
Deprensum & tetro tenuerunt carcere furem.

Gula.

Emblema. xc.

Curculione gravis tumida vir pingitur alvo,
Qui Laron,aut manibus gestat Onocrotalum.
Talis forma fuit Dionysij,& talis Apici.
Et gula quos cerebres delicioso facit.

Parvam culinam duobus ganeonibus non sufficere.

Emblema. xciii.

In modicis nihil est quod quis lucretur:& unum
Arbustum geminos non alit erithachos.

Aliud.

In tenui spes nulla lucri est:unoque resident
Arbusto gemina non beneficedula.

In garrulum & guloſum.

Emblema XCV.

Voce boat torva, Bralargo eſt gutture, roſtrum
Inſtar habet naſi, multiforiſque tuba.
Deformem rabulam, addictum ventrique gulaque
Signabit, volucer cum Truo pictus erit.

§ Fabvla.

Liguritor.

Liguritori cuidam & gulæ debito, inque primis cupido boni vini, quique per jocum paraſitico more ſoleret guſtare, quicquid forte appoſitum vini eſſet, & optimum iterum atque iterum poſcere, quod bona, ſecundum vetus verbum, repetenda ſæpius diceret: huic igitur quidam dives, apud quem crebro cœnitaret, curavit argenteo poculo vrinam hominis propinari, at ille deceptus, & argenteo colore avide primum haurire, ſed mox offenſus teterrimo ſapore, ſuſpicatus id, quod res erat, ſe lotium bibiſſe, ut certius etiam experiretur, admovere nares poculo, & re comperta nauſeare atque corrugare naſum. Tum is, qui illum invitaverat: Nunquid vinum hoc placet, inquit? Non admodum, inquit ille: Certe, inquit hic, bonum fuiſſe ſcio. Credo, inquit ille, ſed in dolio corruptum eſſe apparet.

Fabula duo ſubjicit, & gulæ deditos omnibus fere in odio, & diſſimulare iram non offenſis optimum eſſe.

Vide Intemperantia.

Guſtus, ſeu Guſtatus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

GUſtatus in nobis acrior eſt, propterea quod ipſe eſt tactus quidam, qui ſit in homine accerimus *lib. 2. de Anim. c. 9. tit. 94. Ariſt.*

Guſtus & in eo quod guſtatur, cernitur, & in eo quod non guſtatur: quale eſt id, quod vel paruum, vel malum ſaporem habet, vel guſtum labefactat. *lib. 2. de Animo. c. 10. tit. 103.*

Guſtus ſenſus eſt, quo res, quæ ſub tactum cadunt, & quæ alunt, internoſcuntur. *lib. 3. Anim. c. 12. tit. 64.*

Guſtatum animalibus natura tribuit, ut voluptatem & dolorem in cibo ſentiant, expetant, atque ad eum veniant. *lib. 3. de Anim. c. 13. tit. 68.*

Guſtatus ſalutarem cibum à peſtifero ita ſecernit, ut inſuave & ingratum fugiat: ſalutarem gratúmque appetat. *lib. de Senſ. c. 1.*

Guſtus ſenſus ſimilis eſt tactui coagmentatione & diſcretione, inſupérque ad meatus progreſſione & figuris. Aut acerba ſunt, aut levia ea, quæ ad guſtum pertinent: aliquando enim & extergentia linguam acerba apparent, moderata exteriione prædita falſa: incidentia vero & diffundentia carnem acida, at contraria leviáque & dulcia in ſuccum obliqueſcunt. *Tim. Locrus de anima mundi & natura.*

Guſtus eſt judex variorum ſuccorum, à quo porrexerunt Dij venas ad cordis ſedem, quibus diverſi liquores examinarentur. Hæ dum dilatantur varie, & contrahuntur, ſecundum ſuccorum differentias eorum varietatem diſcernunt. *Alcin. c. 19.*

Guſtus inſtrumentum exiſtimat Ariſtoteles nec humidum eſſe debere, nec tale ut humeſcere nequeat, quippe cum humidum ſit futurum, quod eſt guſtandum. Reſpondebit forſan aliquis, hoc ipſum, quod eſt guſtabile, non eſſe ſimpliciter humorem, ſed humorem ſapidum: oportuit igitur inſtrumentum guſtus humorem in ſe duntaxat ſapidum non habere, vel potius, quoniam guſtus ſenſibile proprium quodam tactu guſtat, neceſſe eſt ipſum pati, velut à quodam non guſtabili ſolum, ſed tangibili: quapropter & velut ab humido: quamobrem oportet inſtrumentum ejus propria humiditate prius non eſſe ſubmerſum. *Priſc. in Theoph. c. 39.*

Guſtus verum inſtrumentum linguam non eſſe, nec carnem tactus exiſtimant Ariſtoteles & Theophraſtus, ſed proportionem habere ad medium; ſed inſtrumentum eſt ſpiritus. *Priſc. in Theoph. c. 40.*

Guſtus ſani indicium nullum certius apud medicos eſt, quam ſi illa, quæ ſalubria ſunt, eadem & ſuavia videantur, & contra, quæ lædunt plurimum, eadem & offendant. *Fic. epiſt. lib. 4.*

Guſtus aquæ liquoribus comparatur, potu & humidis ſaporibus vehementiſſimè delectatur. *Marc. Fic. in Plac. conviu. 5. ſap. 2.*

Guſtus inſtrumentum non oportuit eſſe aridum, & humectationi prorſus ineptum, cum alimentum aridum in ore liquefieri oportet, ne offendat, & facilius illabatur: ideo oportuit facillimè & inſtrumentum humectari, & linguam habere ſpongioſam, quæ ſtomachi pulmonem, cerebri ſtillicidiis irrigetur & alimentorum combibat liquores, nec tamen oportuit humorem in ſe viſcoſum habere, vel multum, alioquin & hebetaret ſenſum, & liquorem venientem eſſe humidum non perciperet: humidum enim ad tactum pertinet, & guſtus eſt quaſi tactus, & tactui proximus. *in Fic. Priſc. Theoph. c. 49.*

FINIS LIBRI SEPTIMI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER OCTAVVS.

H

Habitatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HABITATIO, jus est alienas inhabitandi ædes salua ædium substantia. *Fer. instit. de usu & habit.* Est domus etiam & locus, quem habitamus.

Habitatio, habitaculum, locus, quem quis habitat, Græcè οἴκημα, οἴκησις. Heb. *Moschab*, à verbo *iaschab*. sedit, moratus est, mansit sedendo. Et *Mahhon*, mansio, unde Græca vox μένω & μείνω, atquè Latina maneo, fluxisse videntur.

¶ LOCI BIBLICI.

Habitaculum Dei terra Chanaan. Exod. 15. v. 13. Habitaculum Dei facti Christiani per Spiritum sanctum Ephes. 2. v. 22. habitant confidenter fideles, Deut. 33. v. 28.

Habitat Deus alicubi, quatenus suam gratiosam & gloriosam præsentiam certis in locis variè restatur: tum in terris, tum in cœlis. Habitat Christus in membris suis, Eph. 13. 17. Habitare negatur Deus in templis, manufactis. Act. 7. 48. & 17. 24. 1. Reg. 8. 27. Filius Dei in carne manifestatus habitavit inter Iudæos, Ioan. 1. 14. Habitatio membrorum Ecclesiæ militantis, Ps. 15. 1. & 84. 5. & 91. 1. & 133. 1. & 140. 14. Esai. 23. 18. & 33. 16. & 49. 20. & 62. 5. Zach. 13. 1. & membrorum Ecclesiæ triumphantis. Apoc. 12. 12. & 23. 6.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De habitatione angusta. DIAL. LXIII.
Francisci Petrarchæ. DOL.

Auguste habito. R. Angusta domus ad multa est habilis, inter alia contra fures utilis, qui in ea latebras non habent, sicut ex diverso de magna domo recte dicitur, quod dominum fallit, & prodest furibus: arctam sane vel amplam domum pro numero habitantium accipio, ut nunc, ut tibi videris, anguste habitas. At quanto habitat angustius anima tua, quàntóque fœdius inter saniem, & cruorem, nec migrare illam inde, si fieri possit, unquam velis? D. Arcta domus est mihi R. Domus lutea cœlestem animum non angustat, sæpe parua domus magnæ gloriæ capax fuit, quum magna interim multæ infamiæ plena esset, non format domus animum, sed illo formam accipit, ut læta igitur atque honesta pauperum tuguria esse possunt, sic infames mœstæque regum arces, divitum palatia. Nulla tam parua domus est, quam non amplificet magnanimus habitator, magnóque hospiti præstet idoneam. D. Parua domus mea est. R. Parua Evandri regia magnum cepit Alcidem: modicis ædibus futurus mundi dominus natus est Cæsar, pastorali casa Romulus ac Remus, tam magnæ urbis authores educati. Non amplis atriis habitavit Cato, volubili dolio Diogenes, angusto tugurio Hilarion, imis terræ specubus sancti viri. In exiguis hortulis magni Philosophi sub dio, modicis sub tentoriis summi duces in stupendis palatiis Gajus & Nero. Tu cum quibus habitare velis elige. D. Angusta est mihi domus, & humilis: & inculta. R. Muri fures ventosque submoveant, & utrisq; pejora vulgi tædia recta, frigus, æstum, soles, imbres arceant tutres aëreæ volucribus, domus ampla superbiæ, ornata luxuriæ, referta cupidinum, nullum virtus spernit habitaculum, nisi vitiis occupatum D. Peranguste habito. R. Vis ne tibi domus omnis amplissima videatur? sepulchrum cogita.

Habitatio simul in omnibus his locis est secundum sensum, quorum secundum sensum est una loci in calido, & frigido, humido, & sicco, proprietates ex eadem latitudine loci sensibilis, & quibus sensibiliter & secundum tempus, unus ortus & occasus. *Alb. Mag. de nat. loc. dist. c. 10.*

Habitatio custodibus civitatis communis esse debet, & in qua omnibus semper aditus pateat. *Plat. de Rep. dial. 5.*

Vid Domus.

Habitus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HABITVS, Qualitas & forma, corporis, atque cujusvis rei. Græcè χρῶμα. Hebr. *Mascapt*. mensura, proportio, dispositio rei cuiuslibet, à verbo *Saphar*, dijudicavit, jus dedit, cum judicio aliquid denũciavit, aut peregit. 2. *Mathconeth*, id est, dispositio artificiosa, habens suos numeros, pondera, mensuras certas: à verbo *Tacan*, artificiosè fabricavit, secundùm numeros, & mensuram certam. תכן *Tacaa* convenit cum alio verbo, nempe, תקן *Takan*, directus est. Inde Græc. τεχνάζω, fabrico: τέχνη, ars, artificium.

Habitus est quædam animi qualitas, acquisita ex frequentibus actibus, vel ex uno multum vehementi, quo anima faciliter disponitur ad aliquid faciendum. Differt autem à dispositione, quia habitus est de difficili, mobilis à suo subjecto: dispositio vero de facili, mobilis, *secundum Arist. lib. Pradicamentorum.*

Habitus est qualitas de difficili mobilis, qua homo potest uti cum voluerit, reddens operationem delectabilem. *B. Thom. 1. 2. q. 49. art. 2. & sic est prima species qualitatis.*

Habitus prout est prædicamentum, importat habitudinem indumenti ad indutum. *B. Thom. 1. 2. q. 49. art. 1.*

Habitus est corporum, & eorum, quæ circa corpus sunt, adjacentia, *secundum Gilbertum Porretanum, lib. 6. Principiorum.*

Habitus est, secundum quem ad aliquid nos habemus, bene vel male, *secundum B. Thom. 1. part. q. 83. art. 2. & sic est post pradicamentum.*

Habitus religionis est observantia regularis, pertinens ad tria principalia vota, ut signum obligationis. *B. Th. 2. 2. q. 186. art. 7.*

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Omnes habitus, quibus vera noscuntur, sunt intelligentia, scientia, opinio: & quæ ab illis cognominata sunt, res ipsæ sunt, quæ vere ab iis percipiuntur. *lib. 1. de demonstr. c. 26. T. 44.*

Omnium qui ratione cernuntur habituum, quibus verum aliquid dicere possumus, alij sunt in quibus perpetua inest veritas, alij in quibus ut falsum dicatur, interdum evenit. Huius generis sunt rerum agendarum & faciendarum ratio & opinio. Ex genere autem eorum, quæ semper vera sunt, est scientia & intelligentia. *lib. 2. Demonstr. c. 18. t. 27.*

Sunt quinque, quibus animus verum enuntiat, vel affirmando, vel negando ars, scientia, prudentia, sapientia, intelligentia. Fieri enim potest, ut falsum suspicione & opinione dicatur. *l. 6. Eth. c. 3.*

Habitus fit in anima, & generatio ad naturam perficiendam, & anima fit quodammodo, quoniam non ita uniformis & simplex est, ut intellectualia, nec stabilis ut illa, sed permanet & mutationem habet innatam: & sic, ubi Theophrastus interrogat, à quo fiat in anima generatio vel habitus atque potentiæ, vel essentiæ, putandus est interrogare, utrum secundum habitum tantùm, atque potentiam, an etiam secundum essentiam in anima fiat permutatiõ. *Prisc. in Theophrastr. de Phantasia & intellect. c. 1.*

Habitum Platonici putant in phantasia quodammodo remanente restare post mortem, & in orationem illi consentientem, si modo quicquam & tunc quidem coacta consenserit, inde transfundi: Peripatetici autem cessare composito dissoluto putant. *Fic. Plat. Theol. lib. 18. c. 10.*

Habitus rationem entis magis habent, quam privationes. *Idem in Plat. Parmenid. c. 46.*

Habitus vel ad operationem trahit sibi convenientem, vel ad opus conveniens. *Idem in Plat. Phileb. l. 1. c. 1.*

Habitus semper pertinet ad aliquod objectum, nec est habitus nisi unius rei tantùm: quo fit, ut qui ad unam non sit aptus, interdum ad alias esse non possit. *Sebast. Foxius in 6. Plat. de Republ.*

Habitus animæ intelligentis quinque esse dicuntur: ars, prudentia, intellectus, scientia, & sapientia. *Leo Hebr. de Amor. dial. 1.*

Habitus qui sunt circa discursum, alij semper viri sunt, alij suscipiunt falsum, ut opinio & ratiocinatio, veri autem semper sunt scientia & intellectus. *Idem Posterior. lib. 2. c. 18. t. 27.*

Habitus qui ad intelligentiam pertinent, alij semper viri, alij non semper, ut opinio & ratiocinatio, semper, ut scientia & intellectus. *The. in 2. Poster. c. 3.*

Habitus alij naturales, alij non naturales sunt. *B. Thom. Ethic. 7. libr.*

Hæreditas. Hæres.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

HÆreditas, Græcè κληρονομία, ας, ἡ, & κληρονομέω, hæredito, dicitur. Est successio in universum jus, quod defectus habuit, ut *l. 1. Nihil, de verb. signif.*

Hæres Græcè κληρονόμος, ου, ὁ, dicitur. Et est ille, qui principalia alicujus bona percipit: non autem qui munuscula ejus capit. *Secundum B. Thom.*

B. Thom. super epist. Pauli ad Rom. 8. l. 3. col. 4.

Dicuntur autem hæreditas & hæres ab hærendo, hoc est, arcte insidendo. Nam qui hæres est, hæret, hoc est, proximus est ei, cuius est hæres; licet nonnulli hæredem dictum velint, quod herus fiat, hoc est, dominus bonorum, quæ ad eum perveniunt. Ab *hæres* fit *cohæres*, qui simul hæres institutus est; & *exhæres*, qui extra hæreditatem est, & hæreditate privatur. Vnde fit verbum *exhæredo*, à quo *exhæredatio*. Hinc etiam *hæreditarius*, hoc est, ad hæreditatem pertinens, hæreditatus morbus, qui parentum vitio nobis obtingit: hinc *hæredipeta*, qui blanditiis, muneribus & aliis artibus subornat morituros, ut ab eis hæres instituatur. *Hæreo* aliquando pro dubito ponitur, quoniam qui in aliqua re dubitant, non moventur. Cuius frequentatiuum *hæsito*, *hæsitatio*. dubitatio: *hæsitabundus*, valde dubius.

¶ LOCI BIBLICI.

Hæreditas, Hebr. *Ieruschah*, & *Morasch* ab eodem verbo *Iarach*, ירש: id est, possedit circumscriptos terminos, seu fundos, habuit in dominio & potestate sua, jure obtinuit, hæreditavit.

Hæres Dei Patris; Matth. 21. 38. Marc. 12. 7. Luc. 20. 14. Hebr. 1. 2.

Hæreditas hominis Israëlis, nempe terra Chanaan.

Hæreditas Dei, Ecclesia.

Hæreditas Ecclesiæ, Deus, vita æterna.

Hæreditas, seu varia retributio, tum impiis, tum piis, à Deo collata: Iob. 20. 29. & 27. 13. & 31. 2. Psal. 61. 6. & 127. 3. Esa. 54. 17.

Hæreditas Dei populus Israël, Exod. 15. 16. Deut. 4. 20. & 9. 26. & 32. 9. 1. Reg. 5. 1. Hæreditas Levitarum Deus, Num. 18, 20. Deut. 4. 20. & 10 9. & 18. Ios. 13. 14. 33. Ezech. 44. 28. Hæreditatem dividere non vult Christus inter fratres, Luc. 11. 13. 14. de Hæreditate mortui absque masculo, Num. 27. 1.

Hæres universorum Christus, Luc. 20. 24. Hebr. 1. 2.

Hæredis & hæreditatis nomen Græcis & Latinis proprie accipitur, cum alicuius hæredem esse dicunt; pro, in alicuius bona post mortem succedere. Item, cum ipsam possessionem hæreditariam ad hæredem legitimum demoliendam declarant. Sed ex Hebræorum idiotismo, hæreditas dicitur, quicquid alicui gratis cedit in possessionem, ac nominatim quidem filij dicuntur hæreditas, quæ patri à Deo datur, Psalm. 127. 3. Vnde patet, hæredem esse mundi apud Paulum, Rom. 4. 13. declarare idem quod totum mundum habere pro filiis, & hac ratione quasi universo mundo potiri. Sic dicitur Christus totius mundi hæres constitutus, Hebr. 1. 2. in quo videlicet ipsemet pater Abraham cum toto salvandorum mundo adoptatus benedicitur: *ibidem*. Sic dicimur Dei hæredes correlativè, Rom. 8. 17. quia Dei sumus hæreditas cum Christo: cum alioqui (ut dictum est) Græcis & Latinis alicuius hæredem esse idem declaret, quod in alicuius bona post mortem succedere. Ex qua propria significatione consequitur, hæredis vocabulum, Rom. 8. 17. accipi pro bonorum patris participe, ut sit sensus: Nos esse hæredes, id est, bonorum patris participes, idque gratis, quia filij adoptivi: Alioquin enim vivo patre filius hæres dici non potest. At nunquam moritur pater, cuius cohæredes dicimur cum Christo. Ex quo efficitur, hæredem ex Hebræorum idiotismo dici, qui bonis sibi concessis fruitur.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Hæreditas spiritualis & cælestis.

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ. *Psal.* 28.

Dominus pars hæreditatis meæ. 16.

Sustinentes Dominum, ipsi hæreditabunt terram. 37.

Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. 142

Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Rom. 8.

In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. *Ephes.* 1.

Terrena.

Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas: si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. *Num.* 27.

Quod & si fratres non fuerint, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his, qui ei proximi sunt. *Ibid.*

Bonus relinquet hæredes filios & nepotes: custoditur iusto substantia peccatoris. *Prou.* 13.

Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. *Prou.* 20.

¶ SIMILITVDO.

Syracida, Quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumstantibus dividuntur: Sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. *lib. 2. epist.* 78.

¶ ADAGIVM.

Si vultur es, expecta cadaver.

Captatores testamentorum & haredipetæ, vulgata metaphora vultures appellantur, quod senibus orbis, seu cadaveribus inhient.

¶ EMBLEMA.

Opulenti hæreditas.

Emblema CLVIII.

Patroclum falsis rapiunt hinc Troës in armis,
Hinc socij, atque omnis turba Pelasga vetat.
Obtinet exuvias Hector, Gracique cadaver,
Hæc fabella agitur, cum vir opimus obit.
Maxima rixa oritur, tandem sed transigit hæres,
Et corvis aliquid, vulturibusque finit.

Hæreticus & Hæresis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HÆreticus quid sit, vide, infra in præsenti capitulo authoritates Beatorum Augustini & Hieronymi incipientes, *Dixit Apostolus; Quæ in Ecclesia & Hæresis Græca.*

Hæresis Græca dictio est, αἵρεσις, ιος, ἡ, dicitúrque ab electione, quoniam unusquisque eligit sibi disciplinam, quam putat esse meliorem. *secundum Hier. in ep. Gal. & habetur* 23. *q.* 3. *c.* . . . .

Hæresis videtur deduci ab ἱρέω, quod est invitor, & firmo Latine: vel ab αἱρέομαι, quod est opto, seu eligo.

Hæresis ratione pertinaciæ, est species peccati in Spiritum sanctum, scilicet impugnatio veritatis. *secundum B. Thom. 4. Sent. dist.* 13. *quæst.* 2. *art.* 2.

¶ LOCI BIBLICI.

Hæresis, pro secta, Act. 5. 17. & 15. 5. & 24. 14. Hæreses oportet esse, & quare, 1. Corinth. 11. 19.

Hæreseon duplex est causa: Efficiens & Finis: Efficiens duplex. Prima & remotior, est Dei iustissima voluntas, qui sic verbi sui contemptum vlciscitur, & suos probat, 1. Cor. 11. 19. 2. Thessalon. 2. 11. Secunda, propinquior, hominum ipsorum naturalis tum rebellio, tum cæcitas & ambitio, &c. 1. Tim. 2. 8. 2. Tim. 3. 2. Tit. 1. 16. Eph. 4. 14. 1. Thess. 2. v. 3. 4. 5. Finis duplex: Piorum probatio. 1. Cor. 11. 19. Impiorum iusta punitio, qui veritati Dei placide obedire & acquiescere noluerunt. 2. Thessal. 2. 11. (Vide 1. ad Corinth. 11. 19.) Forma est ipse error: Materia est articulus ille, in quo peccatur.

Hæretici fugiendi & cavendi, Deut. 14. 1. & cap. 18. 20. 1. Reg. 18. 20. &c. 2. Reg. 10. 25. Matth. 7. 15 Roman. 16. 17. 2. Thessal. 3. 14. 2. Tim. 2. 17. & 3. 5. Tit. 3. 10. 2. Ioan. 10. Hæretici iam inde à temporibus Apostolorum exstiterunt, 1. Tim. 1. 20. 2. Tim. 1. 17. 1. Ioann. 2. 18. 2. Ioann. 7. Apocal. 2. 15. Hæreticos futuros etiam, nostris temporibus prædictum est, Matth. 24. 5. 24. Ioannis, 8. 43. 1. Timoth. 4. 2. 2. Tim. 3. 1. 22. Petr. 2. 1. & 3. Iudæ, 18. Hæreticorum mores & doctrina, ibidem. Hæretici male tolerantur à Præfectis, Apocal. 2. 14. Hæretici à magistratu puniendi, 1. Tim. 2. 2.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Hæretici Deum offendunt.

Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem iudicij reservare cruciandos: magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, denominationémque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes. 2. *Petr.* 2.

Nam eiusmodi Pseudoapostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Et non mirum, ipse enim Satanas transfigurat se in Angelum lucis. Non ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. 2. *Cor.* 11.

Ego scio, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsi exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. *Act.* 20.

Fuerunt vero & Pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum, qui emit eos, Deum negabunt: superinducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. 2. *Petr.* 2.

Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis. *Ibid.*

Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite, immaculati & inviolati ei inveniri in pace: & Domini nostri Iesu Christi longanimitatem salutem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam, scripsit vobis: sicut & in omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. 2. *Petr.* 3.

Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum. 1. *Ioan.* 4.

Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis & spiritum erroris. *Ibid.*

Factis seipsos produnt.

A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuam, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona bonos fructus facit mala autem arbor malos fructus facit. *Matth.* 7.

Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. *Ioan.* 10.

Hoc autem scito, quod in omnibus diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, 2. *Tim.*

Hæretici solerter vitandi.

Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devita,

sciens, quia subuersus est, qui ejusmodi est & delinquit cum sit proprio judicio condemnatus. *ti.*3.

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum? nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. 2. *Ioan.*1.

Hæreticorum, Pseudoprophetarum, Pseudoctorum characteres, Deut.13.1. Esai. 56.10.11. & 59. 8. Ierem.6. 13. 23.7.9. 13.15.&c.24.5. Ioan.12.43. Act.7. 51. Rom.16.17.& 4.2.3. & 6.4.5.& 2. Tim.2,16. &3. 6.13.tit.1.11. & 3.10. *Vide sequentes sententias Biblicas.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Si quis graditur iuxta aliena præscripta, hic non est Christi, sed vulpes & corruptor Ecclesiæ Christi. *Ign.ep.9.ad Philod.*

Contendendum non est cum eo qui dat operam, ut quomodocunque fiat superior; & modo victor habeatur, veras rationes negligit. *Iust. mart. epist. ad Zen.*

Credunt sine scripturis, ut credant adversus scripturas. *Tert.c.*23. *de præscript.*

Solent dicere non omnia Apostólos scisse; eadem agitati dementia, qua rursus convertunt, omnia quidem Apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse: in utroque Christum reprehensioni subiicientes, qui aut minus instructos, aut parum simplices Apostolos miserit. *Idem de præscript.c.*22.

Scripturæ ignem alienum imponentes, hoc est, sensum & intelligentiam alienam à Deo, & veritati contrariam, introducentes, incensum Domino non suave sed execrabile offerunt. *Idem, Ibidem.*

Solent Regi, vel Pharaoni suo (hæretici) dicere, filij sumus sapientium, qui ab initio doctrinam nobis Apostolicam tradiderunt. Filij sumus Regum antiquorum, qui appellantur Reges Philosophorum, & habemus scientiam Scripturarum iunctam scientiæ seculari. *Hieron. in* 19.*c.Esaiæ.*

Quicunque aliter Scripturam intelligit, quàm sensus Spiritus sancti efflagitat, & quo Scripta est: licet ab Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest. *idem ibid.*

Multi sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibique fidem potius constituunt, quam accipiunt, sensu humanæ inanitatis inflati, dum quæ volunt sapiunt, & nolunt sapere quæ vera sunt, cum sapientiæ hæc veritas sit, ea interdum sapere quæ nobis. *Idem l.*8.

Is scopus communis est omnibus hæreticis, ut solidum fidei in Christum labefactent, Apostolicam traditionem solo æquatam, abolendo. *Basilius magnus de Spiritu sancto.c.* 10.

Hoc illis perpetuo studio agitur, ne ex divinis Scripturis simpliciorum animi ritè doceantur, sed ut per extraneam Philosophiam veritas refellatur. *Idem Epist.*141.

Ecclesiam multitudine definiunt, ac parvum gregem aspernantur: populum velut ad lancem appendunt: arenam in precio habent, & mundi lumina contumeliâ afficiunt: denique lapides aggerunt, & gemmas contemnunt. *Nazianz.Orat.*25.

Quos non possunt sermone decipere, eos putant esse gladio feriendos. Cruentas leges ore dictant, & putant quod lex fidem possit hominibus imperare. *Ambr.orat.in Auxentium.*

Superflua loquitur hæreticus. Qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. *Idem Sam.*11. *in Psalm.*118.

Qui male intelligit Scripturas, in via Dei corruit. *Idem in Psal.*5.

Si vel Ecclesiasticus, de Scripturis eruditus, contenderit contra eos, & de Scripturis S. coarguerit eos, statim requirunt quomodo aliud novum dogma reperiant: non quærunt quomodo salventur; sed quomodo superent. *Ibid.*

Si in Apostolis veritas Dei est, quomodo isti dicunt: Quod non est revelatum Apostolis, nobis est revelatum? *Idem in Psal.* 104.

Eos teneamus interfectores Prophetarum, quos contradicto resinvenerimus linguis Prophetarum. *Aug.lib.*2.*contra lit. Petil.c.*14.

Nolite dicere, Absit, absit à nostra conscientia, ut ad nostram fidem aliquem compellamus. Facitis enim, ubi potestis: ubi autem non facitis, non potestis, sive legum. sive invidiæ timore, sive resistentium multitudine. *Eodem lib.c.*38.

Adferunt hæretici immensam apocryphorum librorum & scripturarum notarum multitudinem, ut stupefaciant amentes & ignaros veratum litterarum. *Iren.c.*17.

Veritati non credentes in mendacio voluntatis perdiderunt panem vitæ vitæ, in vacuum & profundum umbræ incidentes, similes Æsopicani, qui panem quidem reliquit, in umbram autem huius impetum fecit, & perdidit escam. *Idem lib.*2.*c.*12.

Quum ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non recte habeant, neque sunt ex authoritate: & quia variæ sint dictæ: & quia non possit inveniri veritas ab his, qui nesciant traditionem. *Idem l.*3.*c.*2.

Aufert hæreticis, quæ cum ethnicis sapiunt, vt de scripturis soli quæstiones suas sistant, & stare non poterunt. *Tertull.de res.carn.*

Hæreticorum voces si adhibeamus ad altare Dei, ubi divinus ignis est, ubi vera fidei prædicatio, melius ipsa veritas ex falsorum comparatione fulgebit. Si enim opponam dicta cujuslibet hæretici, & hæc sermonibus veritatis, ac Scripturarum divinarum testimoniis, velut divini altaris igne confutem, non evidentior eorum ex ipsa comparatione apparebit impietas? *Orig.hom.*9. *in Num.*

Ad nos sæpe studio magis contradicendi, quam vera discendi veniunt, & clamosis vocibus personantes malunt sua impudenter ingerere, quam nostra patienter audire. *Cypr. contra Demet.*

An his, si fieri potest, humanitatis jure postulamus, ut non prius damnent, quam universa cognoverint. Sed novi hominum pertinacias; nunquam impetrabimus. Timent enim ne à nobis revicti, manus dare aliquando, clamante ipsa veritate, cogantur. Obstrepunt igitur & intercedunt, ne audiant: & oculo suos opprimunt, ne lumen videant, quod offerimus. *Lactantius instit.lib.*5.*c.*1.

Hæretici non tam vitam honestam, mores sanctos & benignam erga egenos misericordiam, quam si quis contentiose differeret, & syllogismis atque ratiocinationibus vincere videatur, laudant. *Sozomen. apud Niceph.l.*11.*c.*11.

Hæreticus est, qui pro alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatúsque sui gratia, falsas ac novas opiniones gignit, vel sequitur. *Aug. de definition.*

Hæreticus est, qui conceptam novi erroris perfidiam pertinaciter defendit. *Idem ibid.*

Schisma est eadem opinantem atque eodem ritu colentem, quo cæteri solo aggregationis delectari desiderio. Hæresis verò diversa opinatur ab his, quæ Catholica credit Ecclesia. *Contra Faustum.*

Quando animositatem, qua tenentur, vicerint hæretici, tunc veritatem poterunt tenere, qua vincuntur. *Idem contra Iulian.*

Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ovis ab ovili repellenda est, ne tota domus, massa & pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant. Arrius in Alexandria una scintilla fuit, sed quia non statim oppressus est, totum orbem ejus flamma populata est. *Idem Hieron.*

De intelligentia hæresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo sit crimen. *Hilar.l.*2. *de Trinit.*

Plus longe nocet falsus Catholicus, quam si verus appareat hæreticus. *Bern.sup. Cant.*

Sicut cavendi sunt, qui habent speciem bonæ vitæ propter dogma nequitiæ: sic & hi, qui integræ fidei, & doctrinæ sunt, & turpiter vivunt. *Chrys.sup.Matt.*

Schisma est error pertinax, Catholicam pacem in singulari perturbans Ecclesia. *Hugo.*

Non dubito catechumenum Catholicum divina charitate flagrantem hæretico baptizato anteponere. *Aug.in lib.de.Bapt.& hab. de Cons. dist.*4.*can. Non dubito.*

Prima quidem (inquit) hæresis in discipulis Christi velut à duritia eius sermonis facta est. Cùm enim diceret, Nisi quis manducaverit carnem meam & biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam. Illi non intelligentes, dixerunt ad invicem, Durus est hic sermo, quis eum potest manducare? *Idem in expositione Psalm.* 4. *& habetur de Cons.dist.*2.*c. Prima, quidem (inquit) hæresis.*

Vbi sana fides non est, non potest esse justitia: quia justus ex fide vivit. Neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant: quia similiter ubi charitas non est, non potest esse justitia. Dilectio enim proximi malum non operatur, quam si hæretici haberent non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia Catholica. Ideo divina providentia multos diversi erroris hæreticos esse permittit, ut cum interrogant nos ea quæ nescimus, sic discutiamus pigritiam, & divinas scripturas capiamus: propterea Apostolus ait; Vt probati manifesti fiant. Hi autem à Deo probati sunt, qui bene possunt docere. *Idem, & habetur* 24.*q.*1.*Vbi sana.*

Dixit Apostolus; hæreticum hominem post primam & secundam correptionem devita: quia subuersus est huiusmodi, & peccat in semetipso damnatus. Sed qui sententiam suam, quamuis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam nō audacia suæ præsumptionis peperérunt, sed à seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. *Idem & habetur* 24.*q.*3. *Dixit.*

Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid, pravúmque quid sapiunt si correcti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suáque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici sunt: *Idem contra Manich. & habet.*24.*q.*3. *Dixit.*

Ille gladium accipit, qui nulla superiori ac legitima potestate, vel jubente, vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. Porro illud Hieronymi, quo Ecclesia negatur aliquem persequi non ita intelligendum ut generaliter Ecclesia, nullum persequatur, sed quod nullum iniustè persequatur. Non enim omnis persecutio culpabilis est, sed rationabiliter hæreticos persequitur, sicut & Christus persecutus est eos, quos de templo expulit. *Idem lib.*2. *contra Manichæos.*

Hæresis Græcè ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi vnusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Quicunque igitur aliter scripturam intelligit, quàm sensus Spiritus sancti flagitat, à quo scripta est, licet ab Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest, & de carnis operibus est eligens quæ peiora sunt. *Hier.in epist ad Gal. & habetur.*14.*q.*3. *Hæresis.*

Omnis iniquitas, & oppressio, & injustitia judicium sanguinis est. Et licet gladio non occidas, voluntate tamen interficis. *Idem in Esa. & habet. de pœnit dist.*1. *Omnis iniquitas.*

Qui autem iniquius est, quam impia sapere, & sapientioribus doctoribúsque non credere? Sed in hanc insipientiam cadunt, qui cum ad cognoscendam veritatem aliquo impediuntur obscuro, non ad Propheticas voces, non ad Apostolicas literas, non ad Evangelicas authoritates, sed ad semetipsos recurrunt: & ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt. *Leo Papa, & habet.* 24. *q.* 3. *Quid autem.*

¶ Apophthegmata.

Polycarpus martyr aliquando Marciani obuiam factus, atque oratus, ut eum agnoscere vellet: Agnosco, inquit, primogenitum Satanæ. Tanta tunc Apostoli atque eorum discipuli in religione cautela utebantur, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum, qui à veritate declinaverant, habere paterentur. *Euseb.l.*4. *Eccles.hist.c.*14.

Idem,

Idem,si forte impia dogmata audiret,aures obturans continuo exclamabat;O bone Deus!in quæ me tempora reservasti,ut hæc patiar? atque ex eo loco,quo vel sedens,vel stans,ea audivisset,] extemplo plane aufugiebat. *Euseb.l.5.hist.Eccl.c.9.*

*Alexander Episcopus Alexandr.*Par est(inquiebat)ut nos, qui sumus Christiani,omnes,qui contra Christum loquuntur,animóque sunt ab eó alienato,tanquam Dei hostes & corruptores animarum devitemus, &c. *Socr.hist.Eccl.l.1.c.3.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi: Sicut membrum à corpore præcisum vivere non potest; neque ramus arboris viridis esse: Sic & omnes hæretici præcisi à corpore unius Ecclesiæ, nec vitam Christi in se habere possunt, nec viriditatem gratiæ spiritualis,sed est Ecclesia eorum deserta. *In 23.Matt. hom.46.*

Sicut serpentes varij in corpore:sic hæretici varij in erroribus.Serpens super ventrem graditur:ita hæretici causa ventris & vanæ gloriæ omnia faciunt.Terram manducat serpens: & isti illos lucrantur, qui in terra sunt, id est, carnales.Non solum sunt serpentes, sed & viperæ, quarum natura est,ut rumpentes viscera matrum nascantur: Sic authores hæresium, rumpentes fidem matris Ecclesiæ processerunt ad principatum. *Hom.46.in Matth.*

Quemadmodum si rex in bello victus,atque fugatus ab alio rege, indueret indumentum regis illius,victoris,& in parte sua erigat simile signum signo regis illius, ut ille populus victoris schema sui regis aspiciens, & signum partis ipsius, dum putat se ad proprium currere regem, incurrat in manus adversarij sui: Sic & diabolus subornat ministros suos sub nomine Christi,ut volentes homines ire ad Christum, similitudine nominis tenebricati ad Diabolum vadant. *In 24.Matth.homil.48.*

Sicut omnis mulier, quandiu non admonetur à malis omnibus, non bene cognoscitur,utrum sit casta: si vero admonita conscientiam vel fidem viro servaverit,tunc merito casta laudatur? Sic Ecclesiæ fides non bene cognoscitur, nisi Antichristi venerint ad eam. *In Matth, 24. homil.48.*

Sicut cum domus incendio comprehenditur,omnes latrones consurgunt quærentes unusquisque quid rapiat: Sic quando casus specialiter tunc Iudæorum, aut generaliter, aut medicum Christianorum fieri coperit: omnes dæmones spirituales latrones insurrexerunt, per suos ministros quærentes unusquisque quem perdant. *In Matth. 24. hom.48.*

Homo circa mortem phantasias videt:Sic & mundus in exitu suo multos patietur errores. *In Matth.hom.48.*

Vbi sunt igitur,qui nos ut contentiosos damnant, eo quod cum hæreticis habemus dissidium, dictántque nullum esse discrimen inter nos & illos,sed ex principatus ambitu proficisci discordiam? Audiant,quid dicat Paulus. Nimirum illos subvertisse Evangelium, qui paululum quippiam rerum novarum invexerant. Isti verò non simpliciter pusillum,qui filium Dei prædicant esse creaturam,sed quod est omnium maximum, immutant. An non audivisti, quod is qui veteri quoque Testamento sabbatho ligna collegerat, unicum mandatum nec id maximum transgressus,extremo affectus est supplicio? Quódque Oza, qui arcam alióqui subvertendam fulcivit,è vestigio mortuus est,eo quod ministerium ipsi non congruens usurpavit? Ergone sabbathum violatum,& solus arcæ ruituræ contactus, tantam indignationem provocavit, ut qui hæc ausi fuerant,ne minimum quidem veniæ sint, consequuti:hic verò, qui adoranda & ineffabilia dogmata corrumpit, excusationem habiturus est,& veniam consequetur?non potest hoc fieri,non potest,inquam. Hoc ipsum igitur est omnium malorum causa, quod ob pusilla non indignamur.Ob id enim majora scelera subierunt,quod minoribus debita correctio non adhibetur. Et quemadmodum in corporibus,qui vulnera neglexerunt,febres gignunt,& putrefactiones, ac mortem denique:Itidem & in animis,qui pusilla dissimulant,ad majora invitant. *In epist.ad Galat.c.1.*

Quod accidit ægrotantibus, dum salubribus cibis offenduntur, hoc idem usuvenit Marcionistis. Arripuerunt enim, quæ dicta sunt hîc, ac dicebant: Ecce Paulus etiam ipse dixit, non esse aliud Evangelium. *Ad Galat.*

Quemadmodum illud est gravissimum in mente captis, & attonitis, quod quum ægrotent, nec hoc ipsum sentiant se esse ægrotos: Sic & Iudæi, nunc cum sint Ebrij, non sentiunt tamen morbum suum. *Contra Iudæos orat.5.*

Nec ne remittamus pro fratribus nostris sollicitudinem, neque posthac existimemus ullam illorum rem esse importunam; sed quemadmodum faciunt milites, ubi commisso prælio verterint in fugam adversarios,ab insectione redeuntes,non protinus currunt ad tabernacula, sed prius ad conflictus locum profecti tollunt eos, qui ex ipsorum numero cæsi sunt, ac vita quidem defunctos terra occuluntur. Cæterum si quos viderint inter mortuos spirantes adhuc, nec lethale vulnus habentes, iis in tentoria sublatis,multam adhibent curationem, extracto telo, accersitis medicis,abstersa sanguine,pharmacis porrectis, reliquaque omni curatione admota ad sanitatem reducunt.Et nos igitur,quoniam opitulante Dei gratia,Iudæos persecuti sumus, armatis adversus illos undequaquè Prophetis, reversi ad nos videamus, num qui fratrum nostrorum ceciderint,num qui ab jejunio intercepti sint,num qui illis infesto communicarint: ac neminem quidem tradamus sepulturæ, sed potius sublatos omnes curemus. *Contra Iudæos orat.8.*

Sub externis quidem hostibus qui semel corpe ciderit, animámque efflarit, fieri non potest, ut miles eum recuperet, & ad vitã revocet, Cæterum in hoc bello prælióque etiam si quis lethale vulnus acceperit, fieri potest, ut auxiliantre nobis Dei gratia, eum ad vitam revocemus: Non enim hæc naturæ mors est,quemadmodum illa:sed voluntatis ac propositi. Voluntatem autem mortuam licèt denuo suscitare, animæque morti datæ persuadere licet, ut ad suam vitam redeat, suúmque Dominum agnoscat. *Contra Iudæos,orat.5.*

Satis vobis ex his demonstravit ratio, quod non oporteat fratres lapsos negligere, neque contemnere, verum prospicere quidem illis antè peccatum, cæterum etiam post peccatum multam erga illos præstare curam. Itidem faciunt & medici præscribunt enim ac præcipiunt hominibus, quæ possunt illorum sanitatem tueri, omnémque morbum excludere,cæterum ubi neglexerint præscripta, & in valetudinem adversam inciderint, non negligunt eos ipsi; sed tum maximè multam adhibent sollicitudinem, quo illos morbo levent. *Contra Iudæos,orat.5.*

Tu quum videris aliquem egentem curatione vel corporis vel animi, ne dicito apud teipsum? Quare ille & ille non curaverunt? sed à morbo libera.Ne petas ab illis excusationes negligentiæ. *Contra Iudæos, orat.5.*

Si inveneris autem jacens,non dicis apud teipsum. Quare ille,aut ille hoc non sustulerunt? sed festinas ante alios rapere.Item & de fratribus collapsis cogitá, putatóque thesaurum reperisse, occasionem illis medendi: Etenim si instillaveris illi velut oleum sermonis doctrinam,si obligaveris humanitate temperantiáque vulneratum,si sanaveris, ille te faciet ditiorem quovis thesauro. Qui enim eduxerit pretiosum ex indignitate,tanquam os meum erit, inquit ille. *Ibid.*

Irenæi Episcopi; Quomodo si quis regis imaginem bonam, fabricam diligenter,& ex gemmis pretiosis à sapiente artifice soluens,subjacentem hominis figuram transferat gemmas illas; & reformans faciat ex his formam canis vel vulpeculæ,& hanc male dispositam conformet,& dicat, hanc esse regis illam imaginem bonam quam sapiens artifex fabricavit,omnes gemmas quæ bene quidem à primo artifice in regis imagine compositæ erant, male vero à posteriore in canis figuram translatæ sunt,& per gemmarum phantasiam decipiant idiotas, qui comprehensionem regulis formæ non habeant, & suadeant, quoniam hæc turpis vulpeculæ figura illa est bona regis imago;Eodem modo & hi aniculârum fabulas assumentes,post deinde & sermones & dictiones & parabolas hinc inde afferentes,aptare volunt fabulis suis eloquia Dei. *Lib.1.c.1.contra Valentinianum.*

Oportebat & tè & omnes, qui intendunt huic scripturæ, & solliciti sunt pro sua salute,non eum audiunt forinsecus eorum sermones sponte succumbere,similia enim loquentes fidelibus,sicut prædiximus, non solum dissimilia sapiunt, sed & contraria, & per omnia plena blasphemiis, per quæ intelliciunt eos,qui per similitudinem verborum, inque mille affectiones eorum in se attrahunt venenum. Sicut quis aquæ mixtum gypsum dans pro lacte,seducit per similitudinem caloris; sicut quidam dixit superior nobis, de omnibus, qui quolibet modo depravant quæ sunt DEI, & adulterant veritatem D ã I. Lacte gypsum male miscetur. *Lib.3.c.19.*

Hæretici alienum ignem afferentes ad altare Dei,id est,alienas doctrinas,à cœlesti igne comburentur,quemadmodum Nadab & Abihu. Qui verò exsurgunt contra veritatem,& alios adhortantur, adversus Ecclesiam, remanent apud inferos voragine terræ absorpti; quemadmodum circa Core, Dathan & Abiron. Qui autem scindunt & separant unitatem Ecclesiæ,eandem quam Hieroboam,pœnam percipiunt à Deo. *Lib.4. contra hæret.*

Quemadmodum in palæstra insueri concertantes aliis unam quamlibet partem corporis, telis sive totis complectentes manibus, per illud, quod detinet cadunt:& cadentes putant se vincere,eo quod contentiose teneant illud quod primum apprehenderunt membrum: super hoc autem quod ceciderunt,& derisui habentur:Sic autem & hæretici, caro & sanguis, regnum Dei possidere non possunt, duas dictiónes rollentes à Paulo,neque sensum Apostoli perspexerunt, neque virtutem dictionum scrutati sunt.Inde autem ipsas dictiones tenentes circa ipsas moriuntur universam dispensationem Dei quantum in ipsis,evertentes. *Lib.5.contra Valent.*

Qui relinquunt præconium Ecclesiæ,imperitiam sanctorum Presbyterorum arguunt,non contemplantes,quanto pluris sit idiota religiosus à blasphemato & impudente Sophista. Tales sunt autem omnes hæretici, & qui se plus aliquid præter veritatem invenire putant, sequentes ea, quæ prælecta sunt,varie & multiformiter,& imbecille facientes iter, de iisdem non semper eâsdem sententias habentes, velut cæci à cæcis circumducuntur,juste cadent in sublatentem foveam semper quærentes, & nunquam verum invenientes.

*Theodoreti Episcopi.*Mel omnibus hominibus dulce esse videtur,etiãsi cum nullo conferatur:sed dulcius esse apparet,si amara aliqua qualitas juxta ipsum statuatur.Et sanitatem valde diligendam omnes existimant: sed post morbum multo magis complectendam statuunt.Iam verò tranquillitas quoque est post tempestatem gratior. Ita etiam veritatem,quicunque sapiunt,rem sedulò comparandam & diligenter retinendam intelligunt,eam tamen splendidiorem & diviniorem reddit,si cum eô conferatur & examinetur, quod falsum est. Quoniam ergo falsi turpitudinem & ignominiam ostendimus,& hæreticas fabulas aperuimus,& planum factum est quàm sint impiæ,injucundæ,& minime probabiles: age cum his doctrinam Evangelicam conferentes ostendamus, qui inter se differant lux & tenebræ,& morbus molestissimus & difficillimus. *In Epitome divinorum decretorum in proœm.fol.365.*

Synesii: Melius est confidere in Deo,quàm in homine. Sed tamen audio gregales ex impientissima Eunomij sub nomine Quintiani, ejúsque in exercitu famigeratam patientiam iterum adulterare Ecclesiam Dei, quosdam falsos magistros laqueum intentare simplicioribus animis. Quos nuper Quintiani emissarij secum ducentes ad hoc ipsum abnavigáverunt. Nam judicium litémque simulant se de impietate instituere,

cum revera pietatem in contentionem & periculum sint vocaturi. Isti igitur degeneres sacerdotes,isti novitij Apostoli, & Diaboli, & Quintiani, videre, ne ignaris vobis in gregem, quem pascitis, insiliant,neve clam vobis tritico zizaniam adseminent. Nota sunt omnibus illorum refugia.Scitis qui pagi illos excipiant,quęve domus latronibus pateant. Fures sagaciter insectemini,æmulatores sitis benedictionis,qua benedixit Moyses,qui contra eos,qui in castris peccáverant,& animum & manum exeruerunt.Id autem operæ pretium est,ut dicam,fratres, bona bene fiant, concertatio quæstus lucrandique amoveatur. Omnia propter Deum agantur. Non decet eundem virtutis & vitij esse scopum, pro pietate hoc curriculum, pro animabus contendendum, ne aliquæ ab Ecclesia deprædentur,ut solent,& ut jam sæpiùs factum est. *In epist. ad Presbyt.*

*Epiphanij.*Et sic Bardesianus per omnia magnopere ornatus erat, donec in erropem fractæ suæ incidit, factus instar pulcherrimæ navis, cui incomparabilis ovis immittitur,& quæ juxta ripas portus tracta est, & totum mercimonium perdidit,& aliis,qui conscenderunt navem, mortem induxit. Corrumpitur enim hic per Valentinianos : & ex ipsorum improbitate,venenum & zizania horum haurit.*Lib.2.Tom.1.*

Sicut si quis videat aliquem natantem in aqua:& ignorans natandi experientiam,seipsum det aquis,& submergatur,quum non expertus sit, neque certo sciat scientiam eorum,qui per manus & pedes sibi ipsi salutem suppeditant, sed simpliciter putet aquam gestare hominem citra manuum adminiculum : Aut sicut si quis audiret ducem supplicio affecisse eos,qui aliquid mali fecerunt usque ad minimum:& putant ultionem æqualem in omnes exequi oportere, velut ob cædem, ita etiam in calumniantem, aut pugnantem contra proximum. Aut sicut si quis sit penitus idiota,& videat principem,qui potestatem accepit,contra scelestos gladium eduxisse, aut contra præstigiatores, & blasphemos ac impios,putet omnes potestatem habere, ut de talibus criminibus ulciscantur,& ubi vidit homines pœnas dedisse,etiam ipse similia imitatus, velit quosdam occidere velut qui injustos judicet. At talis deprehensus ipse pœnas dabit, ut qui à rege talium faciendorum non accepit potestatem,& æqualem calculum à legum justitia contra omnes exire putavit,& seipsum in injustitia per propriam inexperientiam ac inscitiam in interitum dedit:Sic etiam ipsi omnium facta simul miscentes, ab omnibus exciderunt:& non intelligentes doctrinæ Dei sinceritatem,ad aliam viam decepti,versi sunt nescientes, quod hæc est divinæ Scripturæ traditio,ac consequentia.*Lib.2.Tom.1.*

Ant. F. Castrodunens.

Qua ventosa tumet Caprificus inutilis erit,
Degener è trunco Chia marisca tuo.
Hæreseωv fibra veniunt à Stipite Sancto,
Quas fert heu! Sanctus non bene cultus ager.

Aliud.

Qua ventosa coma quercus frondente superbit,
Assolet immundas pascere glande sues.
At lento per humum reptat qua palmite vitis.
Nectareum mensis fundit onusta merum,
Sic qua dicta Σὸρων ventoso pectore fumant,
Non nisi ventoso corda tumore gravant.
At qua cœlesti, veniunt oracula Delo,
Vitali vere munere corda levant.

Aliud.

Qua mediis in aquis aret fluvialis arundo,
In mediis campis imbre rigata viret.
Quid causa est quaris? Vis est genitalis in undis
Æthereis;putris qua caret unda lacus.
Humanis sic qua veniunt deducta fluentis
Dogmata,vix menti sana alimenta ferunt.
At qui descendit cœli de fontibus humor,
Est animo vita vena latéxque Sacra,

Heluatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HEluari est luxuriæ & gulæ operam dare, λαφύσσειν ἀσωτίᾳ Hebr. *Saba*,id est,potavit,bibit ingurgitando.*Sobé*,potator,vorator.*Deut.* 21.20.*Prov.*23.20.21.hinc Græcis σαβάζω,debacchor.Heluatio,prodigalitas,voracitas,dilapidatio, λαφύσμὸς ἀσωσία, Hebr.*Serach*,excessus,luxus.Vide luxuria,luxus.Heluo, inquit Festus,qui immoderatè bona sua consumit:ab eluendo. Aspiratur autem,ut aviditas magis exprobretur: sic enim fit vox incitatior.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Qui diligit epulas,in egestate erit : qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.*Prov.*21.17.

Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt.*Prov.*23.20.

Hæc fuit iniquitas Sodomæ,saturitas,&c.*Ezech.*16.49.

Comessationes sunt opera carnis:qui vacant comessationibus regnum Dei non obtinebunt.*Gal.*5.21.

Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis.*Luc.*6.14.*vide gula.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Esus carnium, potus vini, ventrisque saturitas, seminarium libidinis est.*Hieron.ad Iovinianum.*

Freni gutturis temperata relaxatione & constrictione tenendi sunt. *Aug.Confess.lib.*10.*c.*31.

Non cibus, sed appetitus in vitio est. Vnde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus ; & abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. Esau quippe primatum per lenticulam perdidit : & Elias in Eremo virtutem spiritus carnes edendo,servavit.*Gregor.in mor.lib.*30. *cap.*27.

Saniùs quisque maluerit more Domini pisce vesci, quam lenticula more Esau, aut hordeo, more jumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ,quia vilioribus escis aluntur.Nam in omnibus ejusmodi rebus,non ex earum rerum natura,quibus utimur, sed ex causa utendi,& modo appetendi, vel probandum est, vel improbandum,quod facimus.*Aug.l.*3.*de doct.Christ.c.*12.

EXEMPLA FRVGALITATIS.

ad heluones.

Israëlitæ morte puniti sunt, simulátque heluones esse voluerunt. Vnde & sepulchra eorum dicta sunt sepulchra concupiscentiæ.*Num.*11. 34.

Eliæ prandium admodum frugale describitur.1.*Reg.*19.6.

Elisæus Prophetarum filios invitat ad convivium herbarum agrestium.2.*Reg.*4.39.

Daniel & socij ejus non ferculis Regiis, sed leguminibus sustentantur.*Dan.*1.12.

Christus auditores suos panibus & piscículis pascit, semel & iterum. *Matth.*14.17.19.& 15.46.*Ioan.*6.9.

Discipuli Christo piscem assum & panem tantummodo præbent ad prandium.*Ioan.*21.9.

Possidius scribit in vita Augustini,eum mensa usum frugali & parca, quæ inter olera & legumina,aliquando carnes propter hospites & infirmiores quosque contineret.Deinde,in ipsa mensa magis disputationem, quàm epulationem potationémque dilexisse.Ad hæc secum commorantibus & convivantibus numerum poculorum præfixisse.Denique exemplo Ambrosij in sua patria petitum ad convivia non fuisse,ne temperantiæ amitteretur modus.*Cap.*22.

¶ APOPHTHEGMATA CONTRA

potatores & heluones.

Anacharsis primum quidem poculum sanitatis esse dixit,alterum voluptatis,tertium contumeliæ,ultimum insaniæ.*Plut.in Mor.*

Fruitiones & voluptates,quę non per januas ingrediuntur,ex Antisthenis sententiâ,opus habent aut sectione,aut helleborismo, aut fame macerari,ut malas pœnas luat illa ingurgitatio, quam brevissimæ voluptatis gratia admisimus.*Stob.ser.*17.

Qui ventris voluptates sequuntur,inquiebat Democritus,edendo,potando, Veneris illecebris tempus fallentes, breve omnino delectationis tempus habent ; interim duntaxat dum edunt ac bibunt. Cusæ verò & tristitiæ multæ sequuntur. Semper etenim earundem rerum desiderio torquentur:& cum quæ appetunt nacti fuerint,voluptas confestim transit,cùm nihil in se boni,quàm momentaneam titillationem habeat : itaque mox rursus,iisdem indigent.*Ibid.*

Turpissima(inquit *Musonius*,lib.de victu)res est,proculdubio,gastrimargia, voracitas, & liguritio. Voracitas, nihil aliud est quàm incontinentia in victu,qua impulsi homines valde præferunt utilitati.Liguritio seu obsophagia immoderatio circa usum obsoniorum est. Porro, cùm modi excessus nulla in re vitiosus sit,hac parte profecto, maximè suam naturam prodit,liguritores,& heluones ex hominibus in sues,aut canes, quod ad ingluviem transformans, omnis honestatis in gestibus, visu, esúque oblitos.Tantam ipsis insanitatem cupediarum amor gignit, &c. *Eodem sermone.*

Edendum, ut vivamus,(inquit idem Musonius,)non ut voluptemur: si quidem ad optimam Socratis sententiam nos accommodare voluerimus,qui bonam hominum partem vivere dixit,ut edant:se autem edere, ut vivant.*Ibid.*

Heluonibus meos, vescendi causa, terra matique omnia exquirere. *Salust.Catil.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Quisquis secundis rebus exulat nimis,
Fluitque luxu,semper insolita appetens,
Tunc illa magna dira fortuna comes
Subit libido,non placent sueta dapes,
Non tecta sani moris,aut vilis cibus.

Seneca in Hippol.

——simul assis.
Miscueris elixa,simul conchylia turdis.
Dulcia se in bilem vertens,stomachóque tumultum
Lenta feret pituita.Vides ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitiis, animum quoque prægravat unâ
Atque adfigit humo divinæ particulam auræ.

Horat. lib.2. Satyra, 2.

Monosticha.

Venter crassus subtile haud parit ingenium,
Haut liber ullus qui sibi non temperat.
Est vita turpis dedecus,suavis licet.
Nulli voluptas peperit unquam gloriam.
Crudelem medicum intemperans ager facit.
Sunt quibus in solo vivendi causa palato est.
Est saturitatis assecla,haud famis,Venus
Sine Cerere,& Baccho friget Venus.

Vide Ebrietas, Gula, Luxus, Luxuria, Vinolentia, Intemperantia.

Hilari

Hilaritas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

HIlaritas, Græcè ἱλαρότης, ητος, ἡ, & eſt gaudij, vel exultationis in facie declaratio, *Secundum B. Thom. 3. Sent. diſt. 26. quæſt. 1. art. 5.*

¶ PHILOSOPHICA SENTENTIA.

Hilaritas amplior eſt voluptate, hilares enim ſumus dicendo aliquid, & ſi quis mente ipſa prudentiæ particeps fiat, voluptate verò afficit contingit edendo aliquid, aut ſi quid aliud jucundi, quis ipſo corpore percipiat. *Plut. in Protag.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Zeno Citticus rogatus, cur quum eſſet natura ſeverus, in convivio tamen hilareſceret? lepide reſpondit: Et lupinum, quum ſit ſuapte natura amarum tamen aqua maceratum dulceſcere. Naturale eſt cibo potúque rigato corpore, diſcuti triſtitiam. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Socrates jam morti addictus, carceris miniſtrum in poculo cicutam porrigentem, interrogavit, Quomodo ſumendum eſſet hoc pharmacum? quod ejus eſſet artis peritus. Alludens ad ægrotos, qui à medicis, quando & qua ratione diæta ſit ſumenda, diſcunt. Rogavit præterea, an diis aliquid de potu ſuo libare liceat, juxta morem conviviorum, quod cum negaretur; Certè, inquit Philoſophus, fas eſt, & oportet orare Deos, ut fœlix & fauſta mea ſit migratio. Et ſic Socrates quum adverſus omnia mala animi fortitudine armatus eſſet, in ipſa etiam morte hilaritatem oſtendit. *Laërt. in eius vita.*

Idem. Quum puer Socratem in ipſo fere mortis agone detexiſſet, quod illi jam frigerent præcordia: Debemus, inquit, ô Crito, gallum Æſculapio, quem perſolvere neglexeris: perinde quaſi ſumpta potione medica convaluiſſet. Adeo inerat Socrati nativa quædam hilaritas, ut moriens etiam eam oſtenderet. Hanc enim poſtremam vocem fuiſſe ferunt. *Laërt.*

Plato negabat oportere inebriari, præterquam in feſtis, in quibus ipſe Deus vinum porrigit. Feſtos dies autem decet hilaritas, ebrietas autem in his locum habere nequaquam debet *Laërt. lib. 3.*

Vide Gaudium, Lætitia.

Hiſtoria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HIstoria, Græca dictio eſt ἱστορία, ας, ἡ, & ἱστορέω, hiſtoriam narro dicitur. Eſt autem hiſtoria rerum geſtarum expoſitio. Differtque ab annalibus, quod hiſtoria eſt genus, annales vero ſpecies: ſunt enim annales rerum geſtarum narrationes, & plurium annorum obſervatio cujuſcunque ordine anni. Sicuti Diarium eſt hiſtoria, quæ per ſingulos dies ſcribitur, & à Græcis ἐφημερὶς id Θ, ὑ, *Iuvenalis: In cuius manibus ſeu pinguia ſuccina trima cernit Ephemeridas.* Hiſtoria verò utrumque comprehendit, *ex Aulo Gellio Noctium ant. l. 5. c. 18.* Servius tamen ſuper primo Æneidos aliter ſenſit, & male, ut reor. Præterea annales Maximi dicebantur à Pontificibus maximi facti, quibus data poteſtas erat memoriam rerum geſtarum in tabulas referendi.

Hiſtoria ab ἱστορῆν deducitur: hoc valet, ut hiſtoria ſit viſa res, atque ſpectata, quaſi quis dicat, geſta. *Vives de cauſ. corrupt. art. l. 2.*

Hiſtoria ab ἱστορέω, quod eſt hiſtoriam narro, ſpecto, video, inquiro, interrogo, ſcio, quæro, diſco, dico, & alia: Imo quicquid vere & graviter explicatur, hiſtoria dici poteſt. *Bud. in com. Græc.*

Hiſtoria eſt rerum geſtarum expoſitio. Vel, eſt geſta res ab ætatis noſtræ memoria remota. *Cic. 1. de invent. Rhetor.*

Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis. *Cic. lib. 2. de Orat. ad Q. Fr.*

Hiſtoria olim nihil aliud erat, niſi annalium Confectio, *Cic. 2. de Orat. lib.*

Hiſtoria eſt rerum geſtarum cum laude aut vituperatione narratio: Quæ magnarum rerum conſilia, actiones, exitus, regúmque & magnorum virorum actus, cum temporum, ac locorum ordine & deſcriptione, tanquam viva quædam pictura ante oculos exponit. Ideóque hanc tanquam vitæ magiſtram, & ad ejus inſtitutionem utiliſſimam cenſent ferme omnes: eo quod multarum rerum exemplis cum optimos quoſque ob laudis nominiſque immortalem gloriam, ad præclara quæque facinora accendat, tum quod impios quoſque ac prævos, perpetuæ infamiæ metu, à vitiis deterreat. *Corn. Agrippa de vanitate ſcientiarum.*

Hiſtoria eſt imago veritatis. Eſt autem imago ea abſolutiſſima: quæ rem neque majorem, neque minorem reddit: non ut umbræ in ortu & occaſu Solis longiſſimæ, in meridie prope nullæ. *Vives lib. 2. de cauſ. corrupt. artium.*

Hiſtoricus interpres eſt geſtarum rerum, cujus judicium ſi vitio laborat, perinde fit, ut cum vinum ex ſeſe generoſum & nobile, graveolentiam vel è vaſe contrahit, vel alioqui lenocinio depravatur: quæ res vel impoſtura, vel inſcitia maxima eſt, & intoleranda. *Cryn. in præfat. ad Plut. de vitis virorum illuſtr.*

Diverſam hiſtoricorum eſſe ſcribendi rationem ab oratoribus oſtendit. Hiſtorici enim rei ordinem ſervant, & materia utuntur præparata: Oratores verò multa invertunt & fingunt. *Lucianus.*

Proœmium hiſtoricorũ duabus tantùm rebus, attentione, & docilitate conſtare debet, omiſſa benevolentia, quã præcipue captat orator. *Idem.*

Habent oratio & hiſtoria multa communia, ſed plura diverſa, in iis ipſis, quæ communia ſunt narrat illa, narrat hæc, ſed aliter huic pleraque humilia & ſordida, & ex medio perita: illi omnia recondita, ſplendida, excelſa conveniunt, hanc ſæpius oſſa, muſculi, nervi: illã chori quidam, & quaſi turbæ decent: hæc vel maximè vi, amaritudine, inſtantias illa tractu & ſuavitate, atque etiam dulcedine placet: poſtremo alia verba, alius ſonus, alia conſtructio. *Plin. lib. 5. ad Captonem, vel, ut alij ad Tacitum.*

Hiſtoria eſt rerum geſtarum vel expoſitio, vel demonſtratio. Annales verò ſunt, quum res geſtæ plurium annorum, obſervato cujuſque anni ordine deinceps componuntur.

Cùm verò non per annos, ſed per dies ſingulos res geſtæ deſcribuntur, ea hiſtoria eſt, Græco vocabulo ἐφημερὶς ἢ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας συμπιπτόντων ἀποχραφή. Suidas: Latini Diarium vocant. *Gel. l. 5. c. 18.*

Hiſtoria differt à fabula: Quia fabula neque veras, neque veriſimiles continet res: quapropter Muſæ apud Heſiodum in Theogonia in hunc fere modum de ſe prædicant: ſcimus falſa quidem narrare ſimillima veris: ſcimus item, quoties libitum eſt, & vera fateri. Strabo lib. 1. Geographiæ, profari Politianus vertit. *Sabel. Enn. l. 5.*

¶ DIVISIO.

Hiſtoria vel fabularis, & ea voluptatis gratia, ut in argumentis comicorum: aut abhortationis, ut in fabulis Æſopi, vel ad fidem quæ per turpia contexitur, ut in quibuſdam poëticis figmentis: aut pio tegitur velamine quod ſolum genus veteres Philoſophi admiſerunt.

Quatuor Hiſtoriæ ſpecies:
- *Vel enim de locis eſt: ut Geographia.*
- *Vel de temporibus: ut Chronica.*
- *Vel de generatione: ut Genealogia.*
- *Vel de geſtis: ut Annales, hiſtoriaque cætera.*

Elementa Hiſtoriæ:
- *Perſona, Tempus, Materia,*
- *Cauſa, Modus, Res,*
- *Locus, Inſtrumentum.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Nihil utilius jucundiúſque cogitari poteſt, quam in humanæ vitæ Theatro, quod hiſtoria partibus omnibus mire inſtructum habet, ſed ętem periculis aliorum, ſine ſuo periculo, caurum ſapientémque fieri; exempla capere omnigena, quæ ad uſum tuum utiliter qualibet in re traducas. Cúmque maximorum hominum de ſummis rebus maximis conſiliis interfueris, id quod cupidiſſime homines avemus, eorundem etiam eventibus intereſſe, & quod per anguſtiam vitæ hominum impoſſibile ſit alioqui ſecula tota memoria conjungere: maximorum imperiorum, auſpicia, progreſſus, & finem videre: malorum ſeu privatorũ, ſeu publicorum cauſas liquide cognoſcere, in omni ardua magnáque qui ante te perielitetur, qui in diſcrimine te præcedat, habere: nec uſquam experimento certo deſtitui, ac ut in ſumma è retroactis (quod proprium ſapientis viri officium eſt) futura ſcienter in omnes eventus perſpicere, præſentia judicare. *Diod. Sic. in proœm. vit. Phil. & Alex.*

Nullis ex libris plus utilitatis capi poteſt, quam ex eorum monumentis, qui res publice privatimque geſtas bona fide poſteris prodiderunt. Ex bonæ enim fidei ſcriptoribus ſuper alias innumeras hæc præcipua capitur utilitas: quod non res æque vel bonorum Regum animos ad res cum laude gerendas accendit: vel Tyrannorum cupiditates cohibet ac refrenat, dum utrique cernunt horum literis ſuam vitam omnem, mox in totius orbis, imo ſeculorum omnium theatrum producendam. Et quicquid in abdito nunc vel patrant, vel aſcito fuco prætexunt, vel metu diſſimulari cogunt, verius quam ignorari, paulo poſt clariſſima in luce ſub oculis omnium traducendum, quum jam metu pariter ac ſpe libera poſteritas, nec ullo corrupta ſtudio, magno conſenſu recte factis applaudet, parique libertate his diverſa explodet, exhilabítque. *Eraſ. in præfat. in Suet.*

Rerum ad actiones moréſque noſtros pertinentium ratio ab hiſtoricis etiam Poetis & Oratoribus petenda eſt: Quoniam ij & benefacta laudando, & quæ contra facta ſint, vituperando non docent quidem, ſed quod efficaciſſimum eſt, exemplis propoſitis, quæ recte ſecúſve fiant veluti in ſpeculo oſtendũt. *Rodolph. Agricola de formandis ſtudiis.*

In hiſtoria veritas obſervatur: in poëſi omnia ad delectationem ſpectant. *Cic. in 1. de legib.*

Poëtæ voluptatem, fingendo non modo falſa, ſed etiam incredibilia, ſectantur. *Fab. Quint. lib. 10. inſtit.*

Hiſtoriæ proprium eſt, vera non falſa ſcribere, atque hoc ſine oſtentatione. *De hiſtorica veritate.*

Hiſtoriæ finis eſt veritas, nec oſtentationis, ſed fidei veritatique hiſtoria componitur. Ergo hiſtoria non debet egredi veritatem, & honeſte factis veritas ſufficit. *Strabo lib. 1. de Geograph.*

Haud lignoro, ſatis eſſe hiſtoriæ, ſi ſit vera quæ ut reliqua habeat omniá, ſi veritatem non habet, obtinere nomen ſuum non poteſt. Sed tamen jucunditas orationis detinet lectorem, ut res illas geſtas velit cognoſcere, neque id ſemel, cui lectio una ſufficit vel Livij, vel Taciti, vel Thucydidis? quis non authores illos ſæpius ſumit in manus, & ſæpius perlegit? *Vives, lib. 2. de cauſ. corruptarum artium.*

Experimenta noſtra accedunt ætate, & rerum actibus: aliena ex cognitione prioris memoriæ diſcuntur, quæ hiſtoria nuncupatur: eáque efficit, ut præteritis non minus videamur interfuiſſe, quam præſentibus: illiſque perinde uti poſſe ac noſtris. Merito Sacerdos Ægyptius Solonem & Græcos, qui recordationem priſcæ memoriæ non tenerent, pueros appellavit. Hiſtoria ſi adſit, ex pueris facit ſenes: ſin abſit, ex ſenibus pueros. *Idem lib. 5. de tractandis diſciplinis.*

Herodoti Halicarnaſtæi hiſtoria hæc eſt, ut neque ea, quæ geſta ſunt ex rebus humanis, obliterentur ex æquo, neque ingentia & admiranda opera, vel à Græcis edita, vel à Barbaris, gloria fraudarentur. *Herodotus in proœmio*

In

In omni rerum gestarum narratione illud scribentis videtur esse officium historici, singuli, civitatum aut regum facta integra, ab initio ad finem usque comprehendat: quod ita præcipuè narratæ res fideliori memoriæ retinendantur, & apriores fiant ad cognoscendum. Quæ enim interrupta finem principio continuum non habent, ea intentionem & studium legentium abrumpunt, quæ verò non continentur ad exitum deducendæ, absoluta utique rerum utuntur ipsarum declaratione. *Historiographi munus.*

Historiæ utilitas est magna. Hæc enim fœlicitatem nobis participat, & citra ullum documentum prodest homini. Quod enim pulchrius, quàm non, quod alij egerint, quærere, sed quid optimè actum sit nobis proponere, ad imitandum? seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores efficit, laudantur à iunioribus, at hos tanto antecellit historia, quanto plura exempla complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas. Præterea iuniores historica lectione antiquioribus æquat prudentia. Adde, quod natu majoribus rerum experimenta subministrat, privatos viros imperio dignos efficit, Imperatores ob immortalem gloriam ad præclara facinora impellit: & ut in summa dicam, omnium rerum series, quibus hominis fœlicitas paratur, tribui historiæ debet: est enim custos eorum, quæ cum virtute acta sunt, testemq; malefactis præbens. *Plin. l. 8. epist. ad Laceran. Diodor. Sicul. l. 1. de fabulosis antiquorum gestis.*

Historiarum & Poëtarum lectio prodest ad parandam perfectam virtutem, & ad curam Reip. *Philo de sacrific. Abelis & Caini.*

Historia in Atlantico descripta vera fuit, tum quia Vbi aliquid fingit, solet fabulam nominare; deinde idem in Timæo asserit, appellans miram, sed omnino veram, & à quibus desumpta sit, recenset, id est, à majoribus suis & gentilibus: præterea Proclus de rebus Æthiopum hæc manifeste confirmat. *Ficin. in Plat. Atlant.*

Hebræi Historiam appellant, *Dibré-Hayamim*, verba dierum, id est, diarium, res singulis diebus gestas & conscriptas 2. *Ziccaron*, 1. Monimentum, Memoriale & Zichron, id est, librum rerum memorabilium, Chronicum, à verbo *Zachar*, recordatus est, revolvit in corde, reservavit in corde suo, hinc per aphæresin Lat. Cor, & verbum recordor, Græcè, καρδία. *Ester.* 6. Iussit ut afferretur liber memorabilium, seu Chronicorum Zichronoth, *les Chroniques, les Memoires.*

Historia, teste Platone, dicta est ἀπὸ τοῦ ἵστασθαι τὸν μνήμης, quod sistat fluxum memoriæ.

Disciplinæ omnes, quæ certis cõprehensæ præceptis doceri possunt, in ἕξεις atque πραγμάτειας dividuntur. ἕξεις voco Artes & Scientias, quarum aliæ universalia tractant (& proinde in universũ theoricæ dici possunt sive iam in cognitione acquiescant, qualis est Philosophia theorica; sive ad actionem insuper properent, qualis est Philosophia practica) aliæ particularia exempla persequuntur: & hæc historia vocatur in quocũque genere Philosophiæ. Quæ quidem vox ἀπὸ τοῦ ἐφίστασθαι τὰ ὁρώμενα deducta videtur, quasi sit ocularis & sensata cognitio, atq; demonstratio. Vt autem variæ sunt res quæ sub sensus nostros, inter quos visus principatum obtinet, cadere possunt, sic varia quoq; historia erit ratione subjectæ materiæ (exclusis interim iis, quæ sensus effugiunt, quippe ad Theoriam διανοητικὴν, non autẽ ad historiam αἰσθητικὴν pertineant,) omnium certe rerum proprietates & actiones historicus observat: eximiè tamen illarum, quæ ab homine secundum voluntatem & electionem proficiscuntur. Quemadmodum enim homo inter omnes creaturas caducas principatum obtinet: ita quoque humanarum passionum, in primis verò actionum commentatio & observatio, absolutè historia dicitur: & illi historici, qui vel res hominũ gestas, ut gestæ sunt, vel passiones, quatenus actionibus inserviunt, scripto aut viva voce enunciãt: in quibus virtutum & vitiorũ semina apertè sese produnt. Philosophia quidem ethica, præcepta virtutum & vitiorum generalia continet: historia verò eorundem exẽpla particularia profert, tantò efficaciora, & ad movendũ aptiora, quantò sensus rationem evidentia & certitudine superare videtur. Est ergo moralis quædam Philosophia particularis, ipsa historia, quæ nos aliorũ exemplis prudentiores reddit. Quoniam verò ea quæ ad hominum actiones pertinent, Varro, omniũ Romanorũ eruditissimus, initia naturæ secutus, in homines, in loca, in tempora, & in res, partitus est. (Quicquid enim agitur, & personis, & loco, & tẽpore, & ipso agendi genere continetur, hinc quatuor historiæ tractandæ formas, sive rerum in iis ordines oriri ducique constat; unam quæ hominum vitas singulorum prioribus succedentium ordine, seorsim descriptas complectitur: alteram, quæ locorum: tertiam quæ temporum seriem sequitur: postremam, quæ similia facta ac dicta in quædam, à vitiis ac virtutibus inscripta distinctáque capita, conjicit. Et has quidem formas omnes in præsens historiæ appellatione complectimur, ne litẽ nobis moveat vetus illa de historiæ nomine cõtroversia, cujus Gellius l. 5. c. 18. Noct. Attic. meminit Historiam námque ab Annalibus Sẽpronius Asellio sic distinguebat. Res gesta, vel simpliciter tantũ recitatur, τὸ ὅτι, nimirum, quid, quo anno, à quibus, & hos, propter annorum cõtinuatam seriem, uti si non annorum sed dierum res gestæ narrentur, Ephemerides & diaria. Vel non simpliciter τὸ ὅτι, sed etiam πῶς καὶ διότι gesta sit, enarrãtur. Et hæc historia proprie dicitur, ex qua lectores fructũ capere possint in vita quotidiana, sequẽdo virtutes, declinando vitia. At Verrius Flaccus Annales, & historias in eo differre putat, quod cùm utrumque sit rerum gestarũ narratio, earum tamen propriè sit rerum historia, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narrat. Hæc illi.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Historiæ laus & encomium.

Illa ego quæ gestis præsum custodia rebus,
Digero quid careas, quodque sequaris iter.
Priscáque ne veteru vanescat gloria sæcli,
Vivida defensant, quæ monumenta damus.
Et sua virtuti per me sunt præmia, vursum
Impia famosis defero facta notis.
Eloquor, & summi quantum iactantur & imi:
Eloquor & caca fasque nefasque Dea.
Quod maius theatrum circúsque capacior, aut qua
Doctior humanas scena referre vices?
Me sine quis prudens? unde experientia maior?
Quis me adiit tandem non mage doctus eat?
Omnis enim nostro pendet prudentia sensu,
Ritéque nil, nostra qui caret arte, sapit.

Aliud Historiæ encomium.

Omnibus utilitas multum, si vera fatemur,
Humana ingeniis sensim provecta Minerva
Debet ab obscuris per quæ mortalis egestas
Emersit tenebris summa ad fastigia lucis:
Per quæ detersa illuvie, victúque ferino
Ad nitidam Cererem potioráque tecta latebris
Egressa adiecit, curam nova vita recentem,
Orbe novo Agrestum meditandoque edidit artes
Paulatim varias & commoda plurima passim
Repperit in medium referens, veterémque perosa
Ritum, civili pedetentim pectora more
Imbuit & studiis sese oblectavit honestis.
Hinc nitor ingenuus verúmque politior usus:
Hinc hominum iusti cœtus atque oppida primum
Condita, concubitus misti sine lege repressi:
Hinc pudor & sancta socialia fœdera tedæ
Et thalamus concors & casti cestus amoris
Extitit & frenos Venus impermissa momordit
Vis æquo, iurique locum sine cæde reliquit:
Fasque Deum subiit mentes, Astræáque virgo,
Et pietatis honos superisque accepta ferendis
Religio, paxque una potens, nisi credere nollet;
Et facere humanum genus & servare beatum.
Hic quanquam veteres cœlesti carmine vates,
Non minimum populo sibi promeruere, castoris
Dum muneris movere feras sylvasque sequenteis
Traxere, & plectro manes domuere profundos,
Et qui sidereos orbes, solisque labores
At luna varios simulantis cornua vultus,
Falciferique senis stellam, natique benignum
Lumen & Odrysij iubar exitiale Gradivi,
Tranquillasque faces placida radiosque Dionæs,
Mercuriique citis versum talaribus astrum
Fatáque fortunásque virum, docuere sagaces.
Quique dolos primi cæcos dissolvere Elenchi
Fallacis, linguáque animos vincire diserta:
Qui morbos sanare herbis & vulnera lectis,
Atque Machaonia Parcas inhibere medela
Agressi, quicquid vitium, quid prava libido
Turbet, agens animo cæcis ambagibus agros:
Contra quid virtus ratione instructa salubri,
Conferat, adversos casus sortemque malignam
Despiciens subigensque motus, & gaudia vulgi,
Spésque leves videns, & opum certamina victrix
Fortuna & mortis terrore excelsior omni
Eximio studio, & cura invenire magistra:
Omnibus iis quamuis mortalis vita iuvetur
Plurimum & pretio sæclorum iure ferantur
Nulla tamen doctam res utilitatibus æquat
Historiam, sola hæc annos & tempora nobis
Præterita & prisci memorans insignia mundi,
Suggerit ignavis quicquid longæva vetustas
Gestorum tenebris tegit & caligine volvit.
Immensóque situ atque altis promit invida lustris.
Hæc nobis rerum primæva ab origine pandit
Omnia: ut obscuro pulcher concreverit orbis
Principio, blandúsque novis effulserit æther
Ignibus, & tellus hic montibus ardua celsis,
Hic in planiciem & campos effusa patenteis.
Protulerit subito nemora & genus omne ferarum
Aspersas maculis tigreis, Libycosque leones,
Fulmineosque sues, & recto vertice regem
Cunctorum de limo hominem traxisse figuram
Progenerante Deo Divúm mundique capacem.
Hæc eadem servatum unum cum coniuge iustum
Diluvio stagnante refert, rubrúmque per æquor
Hebræis patuisse viam, mersásque quadrigas
Gurgite Niliaci rursus refluente tyranni,
Et quicquid sacra testatur pagina famæ.
Hæc scimus prodente Ducum, Heroumque potentum
Nomina, fortunas, vires, & gesta tot usquam
Millibus annorum diversis partibus orcis.
Hæc tumidum Xerxis flatum, pavidámque recenset
Tempestate fugam, Persas acieque Barei,
Belleámque manum, Hannibalem Tyriosque furores,
Romuleumque decus, raptos ab utroque triumphos
Littore Cæsaribus.

Dido apud Ausonium.

Vos magis historicis lectores credite veru,

Quam

Quam qui furta Deûm, concubitusque canant.
Falsidici vates temerant qui carmine verum,
Humanisque Deos adsimulant vitiis.

¶ APOPHTHEGMATA.

Demetrius Phalereus Ptolomæum regem adhortari solebat, ut sibi paratet libros de regno, deque militari imperio gerendo tractantes eosque evolveret, propterea quod ea de quibus amici non audent admonere reges, in libris scripta habeantur *Plut. in Grac. apoph. & Laërt. l.5.cap.5.*

Theopompus dicebat eum quidem optimum rerum bellicarum scriptorem esse, qui quamplurimorum certaminum civilium, particeps fuerit, & quamplurima etiam pericula coram expertus sit. Innuere autem voluit, eum tantum revera esse bonum historicum, qui de his scribat rebus, quibus ipse interfuit. *Polyb. hist. l.12.*

Alphonsus Capuæ laborans adversa valetudine, medicis multa medicamenta adhibentibus, in gravissimo morbo, Quinti Curtij historias de Alexandri magni rebus gestis descriptas legere cœpit, cujus lectione delectatus cum omnem morbi improbitatem superasset, sanitati restitutus: Valeat, inquit, Avicenna, valeat Hippocrates, & alij medici, & vivat Curtius, restitutor sanitatis meæ. *Ant. Panorm. de rebus gest. Alph. & Æneas Syl. de eius dictis.*

¶ SIMILITVDINES.

D. Chrysostomi. Quemadmodum in agris termini columnæque non sinunt arua confundi: Sic tempora non sinunt confundi res gestas, sed dum dirimunt alias ab aliis, & in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. *Hom.2. in Esaiam.*

D. Basilij. Quemadmodum ex igne naturaliter emicat splendor, ex unguento quoque præstanti diffunditur odor: Sic è sanctorum commemoratione gestorum ad omnes provenit utilitas. *In Gordianum martyrem, milsiem Cæsariensem.*

D. Augustini. Quid prodest lectione continua tempus occupare, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere: nisi ea masticando & ruminando succum bibamus, & transglutiendo usque ad cordis intima transmittamus, ut iis diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum facta & verba cœpimus lectitare? *De scala Paradisi cap.10.*

D. Gregorij Sicut ignotorum hominum facies cernimus, & corda nescimus: sed si familiari eis locutione conjungimur, usu colloquij eorum, etiam cogitationes indagamus: Ita cum in sacro eloquio historia sola aspicitur, nihil aliud quam facies videtur: sed si huic assiduo usu conjungimur, eius nimirum mentem quasi ex locutionis familiaritate penetramus. Dum enim alia ex aliis colligimus, facile in verbis cognoscimus aliud esse quod intimant, aliud quod sonant: tanto enim quisque notitiæ illius extraneus redditur, quanto in sola eius superficie ligatur. *Lib.19. Moral. c.52.*

Polybij. Perinde ac si quis oculos animanti effoderit, quicquid supereſt corporis, inutile fit: Ita dempta ex historia veritate narratio omnis inutilis est. *Lib.1. Historiarum.*

Quemadmodum pugiles præclare & dextere ac fortiter proposita corona pugnantes plagam plagæ indesinenter jungunt, neque spectatoribus, neque ipsis certatoribus possibile est, ut de singulis impulsibus & plagis rationem reddant, sed satis intelligentiæ cum ex efficacia virorum, tum utrorumque concertatione, peritia quoque & viribus adhuc, & alacritate animi accipiunt: Ita quoque de ducibus historiæ loquuntur: qui si causas vel modos quibus singulis diebus invicem insidias invasiones struunt & inferunt, scribere vellent, neque ipsi enumerare possent, & infinitam molestiam audientibus generarent, nec legentibus aliquid vtilitatis adferrent. *Lib.1. Hist.*

Quemadmodum Tragœdiarum scriptores frequenter dramata sua, aut Diis aliquibus, aut machinis terminant, quod falsa irrationabiliaque principia sumant: Ita Historici simile quiddam patiuntur, & dum falsa sumunt exordia, tandem ad Deos aliquos sive heroas fugere coguntur. *Lib.3. Hist.*

Quemadmodum medici nihil prodesse ægrotantibus possunt, si morborum causas ignorant: Ita qui circa res gestas versantur: omni prorsus utilitate carent, nisi & loci & temporis & causarum omniumque occasionum ratio constet. Nam nec illi corpora ægrota competenter curare, nec isti quicquam ex rebus gerendis recte obire poterunt, nisi adsit eorum cognitio, de quibus loquimur. *Ibidem.*

Quemadmodum regula etiam si longitudine minor & latitudine humilior sit, tamen si id habet quod regulæ proprium est, regula vocatur: si vero ad rectitudinem & proprium regulæ non accesserit, omnia potius quam regula vocari debet: Sic etiam Historiographorum commentarij, etiam vel dictione, vel usu, vel alia re quapiam ab iis partibus, quæ ipsis propriæ sunt, aberraverint, si veritatem retinuerint, nomen historiæ recipiunt: si vero à veritate defecerint, non amplius historiæ nomine vocandi sunt. *Locrensium est hæc similitudo apud Polybium lib.12. Hist. non procul à principio.*

Quemadmodum corpus animatum, si ossa sint exempta totum redditur inutile: Ita & historia, si veritatem illi abstuleris, quod reliquum est, inanis redditur. *Lib.12. Hist.*

Policiani. Quemadmodum usu videmus optima natura cibos prudenter teiici, cum sordidius parati sint: Sic etiam historiam, quæ ornatu suo ac nitore vacat, contemnendam, reliciendamque existimamus. *Lib.10. Epist.*

Ioannis Campani Vt anni vices poma, sic ætates ingenia suo decori atque ornamento pepererunt: neque tempus ullum fuisse censeo, in quo & qui gerere præclaras res, & qui gestas scribere possent natura abunde non tulerit: alteros ut tanquam meterent gloriæ segetem, alteros ut horreo penuque repositam instruendæ posteritati, tanquam familiæ alendæ, reservarent. *In Præfatione in libros de Andreæ Brach reb. gestis.*

Roterodami. Sicuti sal modice cibis aspersus condit, & gratiam saporis addit: Ita si paulum antiquitatis aut loci admiscueris, oratio fit venustior; si plus satis, nihil insavius. *In simil.*

Conscribitur historia ut sit thesaurus potius ad omnem posteritatem, quam ludicrum quoddam, quod ad præceps tempus aures demulceant. *Thucyd. lib.1.*

In historicis veritatem prudentiæ & sapientiæ initium, reconditam esse existimamus. *Dion. Halic. l.1.*

Ex historia accuratè scripta hæc duo, quæ sunt optima & æquissima eveniunt, ut viri fortes, qui fatum suum impleverunt gloriam immortalem adipiscantur, & à posteris laudentur: utque divinorum illorum virorum & præsens & futura progenies, non iucundissimum & facillimum, sed generosissimum & laboriosissimum vitæ genus sequatur: dum secum reputat debere eos qui generis præclara primordia ceperunt, magnificè de se sentire, & nulli rei malorum institutis indignæ operam dare. *Eod. lib.*

Veritatis & æquitatis studium præcipuum debet esse omnis historiæ scopus. *Eod. lib.*

Historiæ lectores non satis capiunt utilitatis si ipsum solum rerum exitum audiant. Nam unusquisque vult ipsas etiam rerum causas quærere, & modos quibus res peracta sit, & mentem eorum qui rem peregerunt & varios fortunæ casus; denique nullas rerum circunstantias præterire, sed omnes audire cupit. *Idem l.5.*

Famæ rerum standum est, ubi certam derogat vetustas fidem *Livius Decad.1. l.7.*

Difficilis investigatu res est historia vera, cùm posterioribus præteritum tempus cognitionem rerum præripiat: qui verò æquales sunt eius, cuius vitam aut acta describunt, ij partim invidia odióque, partim gratificandi studio & adulatione corrupti veritati officiunt. *Plut. in Pericle.*

Historiæ primum studium primariáque consideratio esse videtur insoliti gravisque casus principio causas investigare, *Diod. Sicul. Antiq. lib.12.*

Et qui fecere, & qui facta aliorum scripsere multi laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haud quaquam par gloria sequatur scriptorem, & actorem rerum, tamen in primis arduum videtur, res gestas scribere: primum, quod facta dictis sunt exæquenda: dehinc quia plerique quæ delicta reprehenderis, malevolentia & invidia dicta putant, ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. *Salust. de conjurat. Catil.*

Ex iis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum. *Salust. de bello Iugurth.*

Præcipuum munus Annalium reor ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. *Tacit. Annal. lib.3.*

Ea debent poni in historia ab historiographis, quæ aut fugienda sint aut sequenda. *Iul. Capit. in Gordianis.*

Haud ab re libet viventium appellatur historia, rerumque gestarum descriptio, tubæ clangor, quo iam olim mortui velut è sepulchis excitati, in medium producuntur. *Nicet. Io. Com.*

Quicquid non apertum est atque in promptu positum, historia abominatur quicquid simplex & naturale est, atque intelligentiæ obvium libentet admittit. Nam cùm ad veritatem tanquam ad unicum scopum collimet atque aboratoria calliditate & Poëtis fabulis quàm remotissima fictietiam à forma dicendi iis facultatibus propria abhorret. Quamvis autem multum gravitatis & reverentiæ historiam comitetur: tamen quia vel opificibus, militibus & mulierculis etiam nota esse cupit; formulis elegantioribus delectatur, vestémque amat non sanè luxuriosam & exoticam, sed simplicem & mundam: nec perspicuitate & brevitate quicquam habet antiquius, *Ibid.*

HISTORIÆ SCRIBENDÆ RATIO.

Cum omnia in quibus historia versatur complecti rerum scriptores deceat: tum verò maximè, quomodo quæque res singulatim describendæ sint, cura videtur suspicienda. Non enim tantummodo hæc notatio particularis diligentiáque privatis hominibus ad conservandas augendasque fortunas proficit, verùm historicis etiam plurimum adfert decoris atque ornamenti. Quidam, quorum ob eloquentiam ac rerum gestarum copiam meritò laudatur opus, in singularum rerum descriptione aberrarunt: ut eorum labor atque industria à legentibus in recensenda historia comprobetur, scribendi ordo reprehensione non careat: *Diodor. Sicul. Antiq. l.1, 6. c.1.*

HISTORIÆ ANTIQVIORIS CENSVRA.

Haud sanè nos fugit, vetustarum rerum scriptoribus; ut in multis labantur, contingere. Nam & antiquiora illa paululum subobscuram ambiguitatem præbent scribentibus, & temporum descriptio haud facilis cognitu, quandoque detrahit legentibus fidem. Heroum præterea & cæterorum virorum multiplex ac varium genus non satis exquisitè explicari potest. Accidit insuper, quod omnium est difficillimum, ut de antiquorum gestis scriptores se admodum dissentiant. *Diod. Sicul. Ant. prafat. l.5.*

HISTORIÆ LECTIO DIFFICILIS.

Ambitionem scriptorum facile adversamur. Obtrectatio & livor prosiis auribus accipiuntur: quippe adulationi fœdum crimen, servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. *Tacit. Hist. l.1.*

HISTORIA CIVILI PHILOSOPHIÆ PAR.

Civili Philosophia historiam haud longè inferiorem duxerim ni fortè plus aliquid conferat. Si quidem hæc ipsa historia aut secus ac domina, nec mutabunda quidem, nec adulatrix jubet plerunque & planè

constituit,quibusnam sit inhærendum,quæve sint fugienda : & perinde necessitatem persuadendo immiscet, in animos se dum insinuat, virtutémque collocat, ubi primum allicibili utitur oratione, vel exemplorum varietate, veluti condimentis, quæ narrantur, excolit ea dicendo confirmans, in quibus homines rectiore consilio usi, vel æquitate probatiores sint redditi, vel fortè pro cujuspiam sententia, sive fortuna duce & hac adversante falsi quandoque à rectò decoróque aberraverint, *Agath.1.de Bello Goth.*

HISTORIÆ PRIMA LEX, VERITAS.

Bonum virum amicorum patriæque amicum esse decet, & amicorum amicos colere, inimicos odisse : at eum qui scribendæ historiæ munus susceperit, omnia hujuscemodi oblivisci decet, & sæpe numero summis laudibus extollere inimicos, cùm res gestæ eorum ita exigere videntur, interdum amicos necessariosque reprehendere, cùm eorum errores digni sunt qui reprehendantur. Et enim perinde ac si quis oculos animanti effoderit, quicquid supereſt corporis, inutile fit : ita dempta ex historia veritate, narratio omnis inutilis est. Quamobrem neque à reprehensione amicorum, neque ab inimicorum laudibus, cum ita res ferret, abstinendum : neque turpe putandum, si eosdem aliquando reprehendamus, interim laudemus. Siquidem eos qui in rebus gerendis versantur, neque semper rectè facere, neque continue errare verisimile est. Oportet itaque ut à personis abstinentes, de gestis illarum competenter in commentariis sentiamus ac pronunciemus. *Polyb.lib.1.*

HISTORIÆ PROPRIVM.

Id maximè proprium historiæ existimamus, casus varios posteris tradere : ne fortè nostri homines ejuscemodi rerum ignari, subitas ac temerarias Barbarorum irruptiones facile pertimescant: sed certi, quam leviter quamque nullo negotio ea gens post primos statim impetus, si quis eis obstiterit, infringatur & corruat, omnem potius fortunæ eventum experiri malint, quam aliquid necessarium, ut Barbaris cedant, prætermittere. *Polyb.lib.2.*

Non tam historiæ proprium est scelera atque flagitia hominum, quam quæ justè honesteque facta sunt commemorare : & qui historias legunt plus utilitatis ex rebus studio & æmulatione dignis, quam ex iniquis & fugiendis consequuntur. *Polyb.lib.2.*

Maximè proprium historiæ, laudem atque memoriam rerum egregiè gestarum persequi. *Idem eod.lib.*

HISTORIÆ VNIVERSALIS ET PARTICVLARIS VTILITAS.

Multa humanus animus ex universalis historiæ cognitione ad particularium rerum historiam necessaria percipit, nec parum etiam particularium rerum peritia ad universalis historiæ scientiam confert : quod si utrumque, invicem junctum veluti unam ex ambabus faciem præbeat incredibilem sanè legentibus fructum adfert. *Polyb.lib.5.*

HISTORIÆ VNIVERSALIS NECESSITAS ET VTILITAS.

Res nostro seculo gestas ex iis qui privatas historias scripserunt intelligere non possumus, nisi fortè quis sit qui cùm privatas civitates singulatim transierit, aut seorsum pictas viderit, putet se propter ea universi orbis situm, figuram atque ordinem intellixisse : quod nullo modo verisimile est. Ac mihi quidem omnino videntur, qui per particularem historiam satis intelligi posse universa existimant non minus à vero deflectere, quam si quis, cùm animati atque formosi corporis separatas invicem partes consideret, ideo arbitretur se omnem ejus animalis operationem atque ornatum intellexisse. Etenim si quis distinctas illas ac separatas partes sumat, conjungatque invicem, & animal adhibita forma atque ornatu animi perfectum efficiat, deinde id rursus illis ostendat : profectò fateantur se longè antea aberrasse, similésque somniantibus fuisse, quendam enim conceptum totius, visis partibus, facere certè licet : certam verò scientiam ac cognitionem ejus habere impossibile est. *Polyb.lib.1.*

HISTORIÆ VNIVERSALIS PRÆSTANTIA.

Facilius est habere atque petdiscere paucos libros ordine digestos, in quibus orbis partium historiæ comprehendantur ; quàm tot particularium historiarum volumina vel acquirere vel legere. Nam præter quâ quòd & numero & magnitudine librorum historiæ universalis descriptionem superant, difficile est quicquam certi apud eos comprehendere. Primò quod non idem omnes de iisdem rebus scribunt, tum quod res simul gestas prætereunt : quæ si invicem conferantur, longè clariùs discerni veritas potest : denique quòd id quod maximè proprium est historiæ, ne attingere quidem possunt, hoc est ea quæ res gestas præcesserunt quæque secuta sunt, & præsertim quæ ad causas attinent. At in universali historia nos ita bellum Antiochi consideramus, ut à Philippico causam sumpsit : Philippicum, ut à Punico : Punicum, ut à Siculo. Vbi quæcunque interea rerum sunt gesta, & ad idem caput referri possunt diligentissimè rimantur. Quæ omnia apud eum quidem qui universalem historiam scribat facilè intelligere licet: apud eos verò qui de particularibus bellis disserunt, ut puta Persico aut Philippico, impossibile : nisi forrè aliquis ex uno certamine totius belli summam putet se posse intelligere, quod fieri non potest. Itaque quanto præstat didicisse aliquid perfectè, quam id tantummodo audivisse, tantò universalis nostra historia particularibus bellorum descriptionibus præstantior existimanda est. *Polyb.lib.3.*

HISTORIÆ SACRÆ ET SECVLARIS COMMENDATIO.

Cùm plerosque veterum historicorum qui ad nostram usque ætatem fuerunt, se ad res gestas monimentis literatum immortalitati mandandas, divinitus impulsos esse profiteri, è crebra illorum lectione cognoviſſem : aliquandiu verba illa ex ambitione atque inani ostentatione profecta esse judicavi. Post verò acuti veritatis inspectores viri illi res ipsa verò Dei opus esse mihi visa est, manu illorum instrumenti vice utentis quæ parum ac nihil potius (ut paucis dicam) à cœlo & terra maximis & primis ejus operibus differret : quòd quidem ad arcanam ejus gloriæ prædicationem, quatenus eam assequi licet pertinere. Nam illa quidem tanquam taciti præcones amplitudinis divini opificij, sensuum dumtaxat elicere testimonia non desistunt. Historiæ verò viva & clara vox, & verè animatum ac vocale præconium, ad omnem pertinet posteritatem, quo velut in universitatis tabula quadam, tum res ab omni ævo gestæ, tum naturæ rerum explicatio : quatenus eæ perceptæ ignoratæve sint: tum quibus alias alij vel difficultatibus implicati, vel prosperrimis successibus, divinitus ornati, ac præter omnem expectationem adiuti fuerint, posteris inspiciendæ proponuntur. Ac (ut mea fert quidem opinio) cœlorum & terræ gloriæ hoc scripti genere illustratur & magis exsplendescit. Nam sublata historia, unde scirent mortales cœlum primo illo & immutabili motu agitatum solem & lunam cæterasque stellas continenter proferre constanti & apta varietate, Deique gloriam noctes diesque perpetuò enarrare : terram verò immutabilem illam mutationem, qua ab initio prædita fuit constanter retinere, ac eundem ortum atque interitum posteris omnibus denunciare ? Quamobrem si non majori, pari certe admiratione cujusvis cordati hominis digna est. Nam qua parte hujus mundi opificium veluti mancum erat, quod è cœli machina affirmare ac persuadere nemo possit, olim æquè genera hominum extitisse, quotque illa fuissent, & quandiu illa durassent, & quid in vita egissent, quæque beneficia tum à Deo, tum à cœlo, tum à terra, aliis atque aliis temporibus atque ætatibus accepissent, historia non id modò præstat : sed etiam lectores suos alio quodam modo vates reddit, quæ futura sint, ex iis quæ præterierunt conjicientes. Iam ut is qui in exigua & definita terræ parte habitat, orbis terrarum fines & extremitates peculiaréſque gentium & locorum naturas annorúmque & temporum discrimina, quæ diversis terræ partibus existunt, aliáque bona infinita norit : quis largitor hominibus, nisi una historiæ explicatio ? *Niceph.Gre.histor.lib.11.*

HISTORIÆ NOSTRI TEMPORIS PRÆSTANTIA ET CONTEMPTVS.

Etsi nonnullos viros hæc ætas tulit qui præstanti ingenio atque doctrina præditi, tum ad alia quæque, tum ad res gestas scribendas peridonei existimari possunt, fuerintque & nostra & patrum nostrorum memoria aliquot populi ac principes clari qui magna ac laudabilia facinora gessere : ea tamen est apud plerosque novarum rerum, negligentia, ut perpauci ad scribendam historiam sese conferant. Sunt enim quos, cùm legerint aut Alexandri, aut Cæsaris, aut populi Romani facta hæc nova ac recentiora non multum delectent. Namq; ita se res habet, ut quæ nobis notiora & familiora sunt, hæc in minore pretio nescio quonam modo habeamus. Ego vero haud abnuerim, nec regem, nec ducem, nec civitatem ullam ætate nostra aut etiam avorum nostrorum, extitisse rerum gestarum gloria & virtute cùm iis comparandam. Quamquam quis est adeo imperitus rerum qui nesciat, vel eorum res, quos modò nominavi, disertorum scriptorum beneficio nonnihil illustriores atque ampliores factas esse ? Sed certè & hæc recentiora judicio meo tanti sunt, ut eos etiam in ætatem suam quodammodo ingratos atque iniquos putem qui quæ suo tempore contigerunt, veluti levia quædam ac notitia parum digna negligere videantur: cùm ea ipsi potius extollere deberent & aut aliorum ingeniis illustrata perlegere, atque in honore habere, aut eloquentiam hominum, ut res sui seculi ab interitu vindicare vellent, excitare. Hæc tametsi veniebant in mentem, non usque adeò tamen valuere, ut me à rebus nostris memoriæ mandandis deterruerint, existimantem me nulla in re honestiore ac jucundiore exerceri posse ingenium. Namque, ut fructum taceam, qui ex historia maximus capitur, nulla profectò res est quæ tanta cum delectatione, aut scribentis aut legentis animum teneat, cùm propter alia multa, tum propter temporum vicissitudines, fortunæque varietates, quibus ea redundat omnis. B. *Facius l.1.*

HISTORIÆ VTILITAS, NECESSITAS, VSVS.

Nulla hominibus facilior ad vitæ institutionem via est quàm rerum ante gestarum cognitio: nec tantum aliqui, neque aliquatenus, sed omnes, ut ita dicam hoc principio, hocque fine utentur, ut verâ disciplinam exercitationemq; ad res civiles historiæ cognitionem esse dicant eamque solam, ob exempla alienorum incommodorum effectricem & magistram ut quis possit fortunæ varietatem æquo animo ferre. *Polyb.l.1.*

HISTORIÆ NECESSITAS ET VTILITAS.

Si quis omnibus necessariis ita instructus sit, ut nulla re extrinsecus egeat, huic jucundam quidem non tamen fortassis necessariam fore præteritarum rerum cognitionem. Si quis autem id neque in privatis, neque in publicis rebus affirmare ausit, cùm homo sit, ac præsentem felicitatem (ut sunt res humanæ fluxæ atque instabiles) labi posse intelligat, non modo jucundam, verum etiam necessariam rerum gestarum peritiam dixerim. Etenim quo pacto quispiam, vel illata sibi aut patriæ iniuria, socios atque adjutores ad eam propulsandam invenerit : vel novis rebus studens alios in suam traxerit sententiam ? vel prosperè cedentibus cunctis suorum animos rectè confirmaverit ? nisi ut singula quæque, prout à majoribus nostris gesta sunt, cognita perspectaque habuerit ? Ita enim in rebus præsentibus paratus semper atquè instructus ea loqui & agere poterit, quibus & consilia cunctorum intelligantur, & veritas omnibus patefiat. Præteritæ quippe res optima sunt gerendarum rerum documenta, faciléque nobis ostendunt uniuscujusque rationes, consilia, machinas, quid nobis gratiam, opem beneficium parere possit, quid quemquam adversus nos movere, quid ad misericordiam, quid ad indignationem, quid ad iustitiam atque æquitatem impellere. Quæ omnia & publicè & privatim plurimum in vitam mortalium momenti habent. *Id.l.1.*

Magnas merito gratias rerum scriptoribus homines debent, qui suo labore plurimum vitæ mortalium profuerunt. Ostendunt enim legentibus, præteritorũ exemplis, quid nobis appetendũ sit, quidve fugiendum. Nam qui multarũ experimenta rerũ variis cum laboribus periculisque procul

procul ipsi ab omni discrimine gesta legimus quos admonent maximè quid conferat ad degendam vitam. Ideóque heroum sapientissimus habitus est is, qui sæpius adversam fortunam expertus, multorum urbes ac mores conspexit. Cognitio verò ex aliorum tum secundis tum adversis rebus percepta, doctrinam habet omnium periculorumque expertem. Omnes præterea mortales mutua quadam cognatione vinctos, licet locis ac tempore distantes, sub unum veluti conspectum redigunt: divinam sanè providentiam imitati, quæ tum cœli ornatum, tum naturas hominum varias communi ordine quodam per omne ævum complexa, quid quemque deceat, divino munere impertitur. Eodem pacto qui totius orbis, velut unius civitatis acta suis operibus instruxerunt, in communem utilitatem ea conscripsere. Pulchrum est igitur, ex aliorum erratis in melius instituere vitam nostram: & non quid alij egerint quærere: sed quod optimè actum sit, nobis proponere ad imitandum.

Seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores effecit, laudantur à junioribus. At hos tantò antecellit historia, quantò plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas. Itaque ad vitæ institutionem utilissima historia censenda est, tum junioribus quos lectio diversarum rerum antiquioribus æquat prudentia: tum verò ætate maturis, quibus diuturna vita rerum experimenta subministravit. Adde quòd privatos viros imperio dignos effecit, imperatores ob immortalem gloriam ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ mortuos sequitur, promptiores efficit ad pericula pro patria subeunda, improbos timore infamiæ à malis facinoribus deterret. Denique literarum monumentis, quæ testimonium virtuti præbent, moti quidam, tum condidere civitates, tum leges utiles vitæ mortalium ediderunt. Nonnulli novarum artium doctrinarumque inventores ad usum gentium exitere.

Sed omnium rerum quibus fœlicitas hominis paratur, laudem præcipuam causamque historiæ tribui decet. Est enim custos eorum quæ cum virtute acta sunt, testem se malefactis beneficamque erga omne hominum genus præbens. Etenim si ea quæ de inferis, & quidem fabulosè, feruntur, multum conferunt hominibus ad pietatem ac justitiam servandam: quanto magis putandum est, historiam veritatis assertricem, tanquam totius philosophiæ parentem, mores nostros effingere ad virtutem? Omnes enim ferè mortales naturæ infirmitate majorem vitæ partem otiosi ac segnes degunt: quorum vitæ ac mortis æqua oblivio est, cùm par utriusque interitus sequatur; Virtutis verò facinora immortalia sunt, præsertim cùm historiæ beneficium accessit. Equidem decorum est, ut homines pro gloria immortali labores perferant. Hercules quidem magnos multósque dum vixit, labores ac pericula sponte adiit, ut pro suis erga omnes gentes beneficiis immortalitate donaretur. Cæteros egregios virtute viros, summos honores affecutos videmus, omnes certè magna laude dignos, sed eorum tamen omnium gesta ac virtutes historia ab interitu vindicavit. Etenim cætera monumenta ad parvum tempus perdurant, variis casibus disturbata: historiæ virtus per universum orbem diffusa, ipsum, quod cætera consumit, tempus custodem sui habet.

Adfert præterea multum opis eloquentiæ: qua nihil ferè præclarius reperitur. Hac Græci Barbaris, docti indoctis præferuntur, cùm hæc una sit, qua homines inter se cæteris antecellant. Videtur quoque res essi tanti, quanti fuerit dicentis virtus & eloquentia. Equidem viros bonos laude dignos arbitramur: ut qui virtutis iter nobis ostenderunt. Verùm cum alij aliud iter sibi delegerint, Poësis quidem magis oblectare animos, quàm prodesse videtur: & gentium leges atque instituta magis punire quàm docere. Ita & artium reliquarum hæ nihil ad fœlicitatem conferunt, harum utilitas damno permista est. Quædam pro vero docent mentiri: Sola historia pares verbis res gestas repræsentans omnem complectitur utilitatem: Nam & ad honestum impellit, detestatur vitia, probos extollit, deprimit improbos. Denique rerum quas describit experimento plurimorum proficit ad rectam vitam. *Diodor. Sicul. Ant. l. 1. præfat.*

Cum genere humano bene ac præclarè ageretur, si summi duces, Regésque ac Imperatores, quæ gerunt, ea velut in omnium gentium theatro ac posteritatis oculis se gerere arbitrarentur: quæ maxime excellunt, Historicorum monumentis consecrata, ceteri virtutis studio accensi lectitarent. Pulcherrimum enim certamen per multa secula intermissum tandem repeteretur: ac utrum illustres opibus proceres sua ætate præclara facinora edendo, an nobiles fide scriptores in omne tempus profutura memoriæ prodendo, plus utilitatis mortalibus afferant, ambigeretur. Illud quoque accedit, quòd gustata semel tantæ rei dulcedine, totius præterea antiquitatis cognoscendæ cupiditate facile omnes incenderemur, minusque juris Fortunæ libidini; in nos esset. In primis bella ratius consideratiúsque susciperentur: incruentiusq; ac maiore virtute minoréque vastitate gesta, facilius, & magis festa pace ditimerentur: quod qui rerum potirentur, dum se quisque incorruptis futurorum seculorum judiciis, claráque in luce spectandos componerét, plura fidei clementiæque, quàm flagitiorum atrocitatisve exempla ad veram magnitudinem, nominisque immortalitatem contendenti proposita esse cognoscerent: nec novorum semper armorum terrore cogniti mortalium casus maxima ex parte, imperviusque orbis terrarum foret: quem, à quibus incolitur, ignorari turpissimum duco. Simul vita tutior & minore cupiditate deterior, sanctiusque hominii cœleste esse cognitis semel veræ Religionis initiis, quibus rebus publica fœlicitas, & animorum integritas constituta conservataque fuerit. Et quia non tam pietas, conscijusque sui animus, quàm sua quemque commoda damnave movent, antiquitatis ignoratio, vel eos qui in cæteris liberalibus artibus consenuerunt, semper pueros, & sensus vitæque communis ignaros videri cogit, & in patria ipsos sua peregrinos & à Reipublicæ gubernaculis, consiliorumque consociatione ablegendos: quandoquidem civilis militarisque disciplina ad hoc instituta, juraque Regnorum, simul arces & quibus pariátur, & quib. brevis ævi, & quibus longioris sint, simul quibus floreant, quibus intermortua reviviscunt: omnia hæc una Historiarum fide continentur: & eorum insciti contemptione, maximorum incommodorum, publicique excidij persæpe causa extitit, futuraq; est, quoad erit dulcior juncta bonarum artium negligentia sui admiratio, quam antiquitatis omnium probarum rerum inventricis contéplatio. *P. Æmil. præf. hist. Gall.*

HISTORIARVM REGVLA ET DEFECTVS.

Quemadmodum regula etiam si longitudine minor & latitudine humilior sit, si tamen id habeat quod regulæ proprium est, regula vocarur: si verò ad rectitudinem & proprium regulæ non accesserit, divina potius quàm regula vocari debet: ita & commentarij historiographorum, etiamsi vel voculis quibusdam; vel stilo, vel alia re quapiam ab iis partibus quæ ipsis sunt propriæ aberraverint, si veritatem retinuerint, nomen historiæ recipiunt: si verò à veritate defecerint non sunt amplius historiæ nomine vocandi. Ego verò, quod huiusmodi commentarij veraces censeri debeant fateor, & alicubi dixi, quod sicuti corpus animatum, si ossa sint exempta, totum redditur inutile: ita & historia, si veritatem illi abstuleris, quod reliquum est, inanis redditur narratio. Diximus autem duo esse mendaciorum genera. Vnum, quod fit per ignorantiam, alterum quod studio profertur. Illis qui per ignorationem aberrant à veritate, ignoscendum est: qui studio autem mentiuntur, implacabiliter succensendum. Sicut enim qui mente præditi sunt, quando hostes ulcisci statuunt, non id primum spectant quid meritò patiatur proximus, sed magis quid ipsos facere deceat, ita & de conviciatoribus sentiendum est, & primò curandum, non quid inimicos audire, sed quid nos dicere conveniat, idque impensissimè cogitandum. Illi vero qui cuncta secundum iram & ambitionem suam metiuntur, necesse est ut in omnibus delinquant, & à recto decidant, quando non loquuntur ut convenit. *Polyb. hist. lib. 1.*

HISTORIARUM PRÆSTANTIA.

Vnius ætatis sunt quæ fortiter fiunt, quæ vero pro utilitate Reipublicæ scribuntur æterna sunt. *Veget l. 2. c. 3.*

HISTORICI.

Historicis eligenda sunt argumenta præclara & magnifica, & quæ magnam utilitatem lectoribus afferant. Deinde cum magna diligentia & industria idonea subsidia ad argumentum scribendum paranda. *Dionys. Halic. l. 1.*

Quicquid omnibus videre, aut ab iis qui viderunt audire nefas est, ne scriptis quidem prodendum censeo, quin etiam aliis succenseo, qui curiosius quærere aut cognoscere volunt plura quam legibus est concessum. *Eod. lib.*

Ei qui historiam scribendam susceperit, non ex iis quæ domestica & in promptu posita, sed peregrinis maiori sui parte, & aliorum in libris hinc inde dispersis constantem narrationibus, re vera primò omnium opus est urbe nobili, rerum honestarum studiosa, hominumque multitudine affluente: ut & in omnis generis librorum copia versans, & ea quæ à scriptoribus omissa, memoriæ tamen beneficio conservata fidem merentur, percontando audiendoque percipiens, ita suum opus absolvat & ut ne multa aut necessaria in eo desiderari non possint. *Plutar. in Demosth.*

Græci sua tantum mirantur: Romani dum vetera extollunt, recentium sunt incurioſi. *Tacit. Ann. l. 2.*

Iunius Tiberianus Tr. Pollionem ad scribendam Cæsarum historiam invitans dicebat, scribe, ut libet, securus quod velis dicas habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiæ miramur autores. *Fl. Vopisc. in Aurel.*

Omnes omnium virtutes tantæ sunt, quantas videri eas voluerint eorum ingenia qui uniuscuiusque facta descripserint. *Fl. Vopisc. in Probo.*

Tantum gratia doctarum artium valet, ut scriptoribus ne sævi mores quidem ad memoriam officiant. Quin etiam mors violenta ipsis gloriæ, execrationi actoribus est: cum omnes præcipuéque posteri sic habent, illa ingenia, nisi publico latrocinio, ac per dementiam, opprimi, non potuisse. *Aurel. Vict. lib. de Cæs.*

Frustra conscriptio esset & memoria rerum, nisi eam sequerentur regnandi præcepta, suæque cuique Reipublicæ Regiæve exempla frugifera. *P. Æmil. l. 1.*

HISTORICI ANTIQUIORES CUR IN PLERISQUE *fabulosi censentur.*

Nonnulli legentium haud recto judicio usi, nimis exquisitè antiquas res, ex his quæ nunc geruntur, perpendunt, æstimantes Herculis virtutem ex nostrorum hominum imbecillitate. Ita rerum gestarum nimia magnitudine moti, haud quaquam historicis crediderunt. *Diodor. Sicul. Antiq. lib. 5. c. 2.*

HISTORICI FELICES QVI.

Rara temporum ea est fœlicitas, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet. *Tacit. histor. l. 1.*

HISTORICORVM MVNVS.

Ego quidem ita censeo, scriptores historiarum, eoque qui in earum lectione versantur, non res gestas, quàm qui eas sequatur, atque antecedat animadvertere oportere. Nam si quis ex historia tollat, quid, quomodo, cuius gratia actum sit, quis finis fuerit: quod supererit, veluti contentio quædam & non doctrina videbitur: in præsentia quidem jucunditatis fortasse aliquid, ita posterum verò nullam prorsus ad vitam humanam utilitatem adferens. *Polyb. lib. 3.*

Decet, ut qui scribunt historias, non respiciant ad laudes eorum de quibus loquuntur, & multa sæpe, quæ non exactè norunt prætereant. Quantum ad me pertinet, nihil sum dicturus alienum à vero, nihil quod vel ipse non viderim, vel ab hominibus fide dignissimis acceperim, in eoque nullam habui rationem affectatæ laudationis. *P. Comin. l. 6. 8.*

HISTORICI PARVM PROBATI.

Ego nihil haustum ex vano velim, quo nimis inclinant fermè scribentium animi. *Liu. 4. Decad. 3. l. 2.*

HISTORICI INEPTI ET FALSI.

Scriptores quidam qui inusitatis descriptionibus, & ficta rerum magnitudine legentium animos perterrefacere student, non animadvertunt se in duo labi ab historiæ lege alieniſſima. Siquidem & falsa scribere, & planè inter se pugnantia coguntur: ut tragœdiarum potius quàm historiarum scriptoribus similes appareant. Nam ut illi frequenter dramata sua, aut Diis aliquibus, aut machinis terminant, quod falsa irrationabiliáque sumant principia: hi etiam rerum gestarum enarratores simile quiddam patiuntur: & dum falsa sumunt exordia, tandem ad Deos aliquos, hve heroas confugere coguntur. Nam qui fieri potest, ut ex falsis initiis sequantur veri fines? *Polyb. l. 3.*

HISTORICI PSEVDOHISTORICI, ID EST. *Imperiti, Maledici, Sycophanta, descripti.*

Sæpe inquit Imperator Andronicus Palæologus, mecum ipse miratus sum, qui fieret, cùm plerisque mortalium quietam & tranquillam prorsus agere vitam liceret, ac plurimos habere quibus admirationi essent, nullos verò penitus inimicos, ut ipsi ad quosuis proscindendos propensi, linguas improbas, futiles & contumeliosas ultro exacuerent: idque nulla fæpe occasione data, quæ ad huiusmodi maledicentiam iure illos incenderet. Illos verò magis etiam sum miratus, qui Imperatores simul & Patriarchas falsis maledictis incessere, ac impudenter proscindere audent. Sed hi admiratione omnium maxima me affecerunt qui tam falsa, maledicta sua mandare literis non dubitarunt. Nam convicia quæ lingua proferuntur statim aura dissipat. Quæ verò scribuntur & libris imprimuntur, diutius & gravius eos quos læsere iniuria premunt: autoritate à scriptura petita, & longo tempore se iactante.

Ignoro autem utrum, nec scio qua gratia hæc facere studeant, aut cuius lucri spe in talia præcipitia incurrant. Nam sive ut singularem suam improbitatem expleant, adeo falsa maledicta congerunt, malefaciunt, ac turpiter admodum suoque (quod aiunt) capiti nocent. Nam improbitatis suæ monimentum produnt posteris, quod cùm benedicendo & celebranda veritate innotescere auditoribus licuisset, plaustris conviciorum in innocentes effundendis semetipsos publicè traducere maluerunt: haud secus ac si is, cui liceret in terra continente beatè securéque vivere, in Atlantici maris tempestates ac fluctus ultro se conjiceret. Scelerum porro exempla scriptis suis proponere posteris, & interitus eorum sponte reum fieri, id vero quæ præcipitia non meretur, cùm duplicibus aut triplicibus criminibus se obstringunt? Quas enim res ut insolitas civitatibus & improbatas, quam longissimè exterminaturi & abominaturi erant: eorum metu quibus & insectari & vribibus eas exigere promptum esset, quemadmodum olim Athenis ex albo judicum delebant per fraudem inscriptos & republica indignos: has iam cupidè amplectentur, ut ab aliis antè factas & probatas, & à consuetudine non abhorrentes. Solent enim homines, quorumuis criminum rei, suam imitationem ad exempla veterum referre, ut causam habeant invehendi in eos qui illa arguere instituerint.

Sive igitur hac de Causa ita conviciantur & mentiuntur, multum falluntur: sive ob diuturnitatem scriptorum suorum, etiam sic procul à scopo aberrant, infimis rationum suarum iactis fundamentis. Sciunt illi quidem forsitan, vulgi aures insectatione aliorum quàm collaudatione magis delectari, ac iniurias quàm rectè facta libentius legi, quā vis illa proxima mendacia venditent, hæc verò lux veritatis antecedat: eóque sic historias suas componunt, ut ij qui multis seculis post futuri sunt, eas longissimo tempore cum voluptate legant. Nec in hoc vel iustitiæ præsidem animis intuentur, vel æqua & recta bonorum virorum iudicia reverentur. Quæ res non adeo illis obest quos vituperant, quàm ipsis obtrectatoribus: quòd & homines cordati malis suspicionibus adversus illos conceptis, quæ mille probris scatent, eos inter improbos perpetuò numerabunt: & Deus, iustitiæ præses, linguas eorum gravioribus pœnis persequetur.

Atque etiam interdum ex ignoratione veri & imperitia rerum, quæ à quovis audierint, priusquam expendant, sintne probabilia & veritati consentanea, an verò absurdo, & ab ea prorsus abhorreāt, sic illas chartis illinunt, ac memoriæ mandant, easque causas adferunt quæ nullæ sunt, neque omnino fieri possunt: quales esse Platonis Ideas accepimus, & tragelaphos ex Indicis monstris in Asia narrari ab iis qui figmenta figmentis cumulant, ut maiorem in animis auditorum admirationem excitent. Quapropter huiusmodi portenta scriptorum nostræ ætatis, quoad potero coarguam, qui nec acribus ingeniis præditi, nec in Republica, versati sunt, unde iudicium gerendarum rerum peterent usu & experiētia partum: qua multas etiam segnes naturas velut è somno tandem excitari videmus, & urbaniores reddi, ut inter eos numerētur qui prudentia pollent, & aliorum consuetudine linguas excoluerunt, id quod fit civilibus quæstionibus pro tempore propositis: sed illa immatura ætate perperam descripserunt, & in otio atque exercitatione literaria multis annis consumptis, veluti surdis auribus res quolibet tempore gestas prætervecti, omnem ætatem exegerunt.

Quod si rem non tam ineptè tractassent, minus esset illis succensendum. Usque adeo tenebris & angulis digni illi homines, nullo ingenio, nulla dexteritate, ad eloquentiæ exercitationem sese contulerunt. Omnis enim scientiæ & artis perfectio, tanquam fundamento & basi, ingenio nititur. Quod sanum si fuerit, magnum adfert ad rem ritè conficiendam adiumentum: veluti ferrum & æs quod fabro facilè cedit. Sin illud infirmum fuerit, scientiæ doctrinæque fundamentum labascit ac corruit. Id quod bonis istis viris accidit, qui ferè segnibus & ineptis ingeniis præditi, si quid ex institutione doctrinæ consecuti sunt, caducum tamen illud & maximis vitiis inquinatum protulerunt.

Ego verò quosdam veterum sapientum dixisse audio, iis qui ad scribendum adiecerint animum, peritos pictores esse imitandos, qui archetypum aliquo naturæ vitio laboret, sive excessu, sive defectu partium corporis, non id totum in pictura imaginis exprimunt, sed alicubi quidem ad similitudinem ostendendam iuserunt, alicubi verò prætereunt, ne vel perpetua sit imaginis deformitas, vel naturæ probrum quoddam oculis semper obversetur, ac dicacibus hominibus ioci derisusque materiam præbeat. At præclari isti vel ignari, vel inimici veritatis tantum abest ut aliquid verorum erratorum silentio dissimularint, ut etiam multa, quæ nec dicta, nec facta fuere, literis mandarint: adeo acerbi & petulantes veritatis hostes exstiterunt. In quas verò salebras non inciderent, qui ea scribenda suscipiunt, quæ nec ipsi viderunt nec ex iis qui res gesserunt aut viderunt, ac audire studuerunt: sed ea portenta, quæ in prostibulis ebria lingua, aut à deliris aniculis referuntur? *Niceph. Gregoras, histor. lib. 1.*

HISTORICI IMPERITI.

Ad portenta prodenda plerique scriptores inclinant. *P. Æmil. l. 1.*

HISTORICI MALÆ FIDEI, NOTATI.

Scriptores horum temporum, & vulgares, & eruditi passim res ita narrant & contexunt involucris, ut rerum & verborum veritatis amicissimam simplicitatem tegant: potentiorum ut auribus omnia data prudentes rerum æstimatores intelligant, totaque mente in ea cogitatione curaque versari videntur, ea demum ut literis mandent, quæ illis grata sunt, & ad id unde aliquis flatus ostendi potest, vela dant, ut quam lucem veritatis, vitæ memoriam, nunciam vetustatis, historiam sapientissimi homines dixerunt eam (quoad ejus fieri potuit) artificiosum mendacium, corruptelam disciplinarum reddant. *Ar. Ferron. præf. in hist. Gall.*

HISTORICUS.

Non decet historiæ scriptorem dumtaxat res crudeles atque sævas legentibus exponere. *Polyb. l. 2.*

HITORICI MVNVS.

Scriptorem historiæ decet firmatas in consiliis sententias principibus tribuere, quorum nutu omnia gubernantur. Qui verò historiam aut legunt, aut audiunt, existimare debent, ejusmodi sententias eorum esse, qui cum prudentiores, tum proximiores sunt principibus: *Polyb. l. 4.*

Conandum est in historiis, ut auditori ad faciendam fidem satisfiat. *Idem, eod. l.*

Historiæ scriptorem convenit non ea tantum quæ ad obloquendum & accusandum faciunt, ad posteros commemorando transmittere, sed & quæ ad laudem viri spectant. Est enim id historiæ proprium. Nam qui virtutes omittunt, id non minus quàm mendacium in illis est culpabile. *Polyb, hist. l. 12.*

Ego historias honore suo frui dixerim: quando vel ij scribere historias conantur qui rebus gerendis sunt exercitati, non obiter, quemadmodum nunc accidit, sed hoc quoque sibi & summopere necessarium & optimum esse judicantes, ut indivulsè per vitam suam huic parti incumbant: vel qui scribere aggrediuntur, habitum ex ipsis rebus contractum conscribendæ historiæ necessarium iudicant. *Idem eod. l.*

In omni rerum gestarum narratione illud scribentis videtur esse officium, ut libris singulis civitatum aut regum facta integra initio ad finem usque comprehendat: quòd ita præcipuè narratæ res fideliori memoria retineantur, & aptiores fiant ad cognoscendum. Quæ enim interrupta finem principio continuum non habent, ea intentionem & studium legentium abrumpunt: quæ verò continenter ad exitum deducuntur, absoluta utique rerum ipsarum utuntur declaratione. *Diod. Sicul. Antiq. l. 16.*

HISTORICI PRVDENTIA.

Necessarium est eosdem aliquando laudare, rursus aliquando vituperare: eo quod rerum momenta & eventus cùm ad pejora, vel aliquando ad meliora inclinant, mortalium animos frequenter immutant. Accedit etiam aliquando, ut homines secundum naturam suam ad ea quæ conveniunt, nunc ad contraria contendant. *Polyb. histor. libro 16.*

HISTORICI ET POETÆ DISCRIMEN.

Scriptorem rerum gestarum decet non movere hominum affectus, neque orationem ad id aptam perquirere, neque calamitates mortalium insectari, quod Tragœdiarum scriptores faciunt, sed dicta factáque hominum verè referre, etiam si mediocra fuerint. Neque enim est idem historiæ atque tragœdiæ finis, sed planè contrarius, quippe in hac elaborandum ut verisimili oratione animos audientium in spem, merum, solicitudinem, voluptatem, aut alium huiusmodi affectum trahamus: illic autem totis viribus adnitendum, ut operum nostrorum studiosis dicta factáque hominum verè referamus. Quamobrem illic verisimilibus rebus opus est, ut spectatores facilius decipiantur: hic veris, quia in utilitatem legentium scribuntur. Adde quod idem author plerunque inter scribendum, nullam neque causam, neque rationem earum rerum adducit, sine quibus ad misericordiam, neque ad indignationem movere quempiam iuste possumus in rebus humanis. Nam quis est qui non indignum putet, hominem liberum cædi? tamen si quis ob patratum à se delictum quid passus fuerit, iure eum id passum fatemur. Porro si castigandi emendandique gratia quispiam hominem liberum verberaret, nonne honore ac gratia dignus ab omnibus iudicabitur? Eodem modo civem interficere nefas est, idque punitur acerrimè. At si quis furem, aut adulterum interfecerit, nonne iustus est? Quod si proditorem patriæ aut tyrannum quispiam obtruncarit, nonne ab omnibus laudabitur? commendabitur? extollerur? Ita in omnibus rebus finis & intentio hominis spectari debet, idque non in eo quod committitur, sed in causis ac proposito, consideratis rerum differentiis. *Polyb. lib. 2.*

Histrio

Histrio.

¶ Definitio et etymol.

Histriones, sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum exprimebant; ij autem saltando etiam historias & res gestas demonstrabant. Dicti autem Histriones, sive quod ab Histria id genus sit adductum, sive quod perplexas historiis fabulas exprimerent, quasi histriones. *Isidor. Orig. l.* 18. *c.* 48.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De Histrionibus. Dial. xxviii.

Francisc. Petrarch. Gavd.

Delector histrionum jocis. R. Nobilior multò delectatio illa est, quæ de modulatione musica, liberali scilicet quadam arte percipitur, hæc solius vanitatis & impudentiæ plena est. G. Histrionibus delector. R. Malim pauperibus, malim amicis humilibus, malim tandem solitudine delecteris. G. Histriones mihi risum movent. R. Quid tu illis? quoties de se dominum ridentem risit histrio? quoties se mirantis amentiam admiratus finxit aliquid, quo falso illum, vere se autem delectaret? G. Histriones doctos habeo. R. Habes, de quibus rideas, quique te rideant, & te rodant. Pestis divitum pervetûsta, quæ ab Etruscis orta Romæ crevit adeo, eoque fiduciæ est evecta, ut Æsopus hinc quæsitum patrimonium incredibile atque immensum filio dimiserit, & Roscius vagam sparsamque rem arte collegerit, de histrionica librum scribens, in quo artem suam oratoriæ, seque perinde Ciceroni æquare non erubuit, eam scilicet ob causam, quod affectus animi, conceptusque abditos, quos Cicero verbis ornatis varie pronuntiaret, ipse alio modo, sed effectu pari gestibus aptis exprimeret. Et sanè, fuit ille mirus artifex, nec scio, quid tam durum esse vel tam triste potuerit, quod non facile leniisset, non dico, qui facillimi, atque mitissimi Ciceronis amicitiam ingenio meruit, dignusque, pro quo tantus orator verba faceret, & de quo scriptum opus memoriæ posterorum traderet est habitus. Sed qui tetricum ac superbum Syllæ animum inflexit, & ab illo omnium contemptore admissus in gratiam, annuloque aureo donatus est, qui tot graves & severos senes, senatumque illum per frena orbis agebatur, quoties voluit, ad risum, ac lætitiam coëgit qui populum Romanum tantũ & tam varium sic illexit, ut diutnum salarium de publico mille denarios sine gregalibus ac ministris solus ipse perciperet. Magna merces, quamvis exigua fingatur moneta, non sine mira quadam & insolita agilitate animi hoc fieri possim consenserim, ut si quis usquam Roscius affuerit, non tibi forte sit vetitum, quod Ciceroni licitum fuit, non solum ludis interdum, sed familiaritate ejus & ingenio uti. Est enim ingeniis, inter se quanquam studio & professione distantibus, multa cognatio, ubi verò hunc quærimus, multum brevi tempore nobilissimæ artium retrocessere: ne dicam histrioniam, quæ eo rediit, ut tunc illi debitos, correpto gustu falsoque judicio esse non sit dubium. Profecto enim consequens est, ut quibus mala bene sapiunt, bona illis ignota sint. Et curis nobilibus insueros esse, qui vilibus delectantur. G. Multi quotidie me frequentant histriones. R. Frequentare te desinent, quum tu dives aut largus (dicam rectius) quum tu stultus & prodigus esse desieris. G. Magna mihi acies histrionum est. R. Imo muscarum, quæ te unctum comitentur, siccumque destituant, nec destituisse sufficerit, nisi hunc plausum par sequitur infamia. Sunt linguæ, quibus quies ac silentium pœna est, nunquam vero nisi de aliis loqui juvat aut falso laudant, aut lividè detrahunt, & quorum nequeunt mordere divitias, famam mordent. Vna est histrionum atque parasitorum lex; utrique blanditiis armati post fortunam eunt. Verum illis ventrem impleviſse satis est, his alia fames: cibi mentio iniuriæ genus est, implenda cupiditas fundo carens.

Histriones cum improbis mentibus magna ex parte sunt? quia non se dedunt studio sapientiæ, & incontinentiæ operam dant. *Arist. probl. sec.* 30. *num.* 9.

¶ Histriones.

Poëtæ veteres suàs ipsi fabulas docebant, mox cùm in pretio comœdi & tragœdi esse cœpissent, inventi sunt qui operam suam Poëtis in agendo locarent, quæstus dulcedine allecti, personatique in scœna apparerent, Græcis ὑποκριταὶ, Latinis histriones dicti: vel quòd ex Histria primum ad Thuschos venerint, vel quod hister vocabulo Thusco significet ludionem: vel quod ὑστῆρες quidam sunt, qui aliorum dicta factáq; quandã palingenesia in scenam producant, & quod veluti servi quidam & famuli sint Poëtarum. Alia namque ratione, quatenus scilicet risum movent, & vitæ urbanæ inserviunt, ad locum urbanitatis pertinent. Porrò quia actio histrionũ quoque videtur esse, ne titulos multiplicare cogeremur, sub actione Rhetorica eam complexi sumus, præsertim cum non desint, qui magna cum ratione actionem Rhetoricæ propriam esse statuant, in Poëticam tamen velut coloniam paulò post derivatã fuisse, & ab histrionibus ita excultam, ut in alieno quam in suo solo & fertilior & suavior esse videretur, tanto cum successu, ut Principes Oratorum, Demosthenes & Cicero ab histrionibus actionem mutuare non erubuerint; hic à Roscio, ille à Satyro. Iam quia histrionum non unum est genus, operæ precium fortassis erit ex Scaligero differentias horum, brevibus attuliſse. Imitatio Poëmatum fit partim voce, partim motu corporis. Voce, non modulata, quam veteres Assam dixere; dramatibus inserviunt Primariis quidem, Histriones in specie dicti, qui in scenam prodibant pedes tecti, comici socco, tragici cothurno. Secundariis verò, rum nimi, Planipedes dicti, à nuditate pedum, comœdiarum assectatum Satyri, caprinis induti pellibus. Tragœdiarum simi r. At voce Modulata, eaque naturali, Cantores, Chorus ipse, primum in scenam, pòst, extra scenam. Artificiali autem qui modos tibiis faciebant. At imitatio, quæ motu corporis fit, Saltatio dicitur. Vnde Saltatores: qui in Orchestra simul cum choro & modos facientibus erant, & in genere Thymelici dicebantur.

Homicidium.

¶ Definitio et etymol.

Homicidium, Græcè φόνος, ὁ ὁ, φονεὺς, ἕως, ὁ, homicida dicitur. Est autem homicidium hominis ab homine facta cæsio. Homicidium voluntarium dicitur, quod animo & inrentione occidendi hominem cum effectu perpetratur. Componunturque homicida & homicidium ex homo & cædo.

Loci biblici.

Homicidij pœna, Levit. 24. v. 27. Num. 35. vers. 16. 31. Reg. 34. 2. Reg. 14. 5. Esaiæ 26. 21. Thren. 4. 13. 14. Ezech. 22. 4. & 36. 17. Matth. 5. 21. & 26. 52. Luc. 11. 50.

Homicidæ fugientis lex, Deut. 19. v. 4. Homicidarum mos, Iob. 24. vers. 14. Eorum, qui contra hominum opinionem pro homicidis apud Deum censentur, tres gradus constituuntur, Matth. 5. 22. Vnus gradus est eorum, qui intus duntaxat adversus proximum commoventur. Alter eorum, qui eo usque efferveſcunt, ut iracundum aliquid evomant. Tertius denique eorum, qui in opertum aliquod convitium erumpunt. Homicida Diabolus, Ioan. 8. vers. 44. Homicida est, qui fratrem suum occidit, 1. Ioan. 3. 15. Homicida voluntarius occidendus, Deut. 19. vers. 11. &c.

Homicidium quam execrandum, Genes. 4. 11. Exod. 21. 28. 1. Reg. 25. & 21. 19. damnatur, Genes. 9. 6. Exod. 20. 13. Deut. 27. 24. Psal. 5. 7. Prov. 6. 17. Ezech. 33. 25. Matth. 5. v. 21. & 26. 52. Rom. 1. 29. Gal. 5. 21. Petr. 4. 15. Homicidium voluntarium, Exod. 21. v. 12. 14. Deut. 19. 11. fortuitum. Exod. 21. 13. Num. 35. v. 22. 23. 24. 25. Deut. 4. v. 41. 42. & 19. v. 4. 5. Homicidium, cujus author ignoratur, quomodo expiandum, Deut. 21. v. 1. 2. 3. 6. 7. Homicidij variæ species, Prov. 28. 24. Esai. 1. 21. Ierem. 7. 11. Ezech. 9. 9. Mich. 3. 10. Matth. 5. 22. Ioan. 8. 37. 44. Apocal. 9. 21. & 13. 19. 16. 6. & 21. 8. & 22. 15.

Homicidium ἀνδροφονία, μιαιφονία, hominis cædes: Hebr. *Retsach*, Psal. 42. 11. Ezech. 21. 22. à verbo *Ratsach*, Occidit hominem & propriè dicitur de homicidio illegitimo. *Ratsach* autem cognationem habet cum *Charats*, acuit, incidit, & *Ratsahh*, perforavit, & *Rasath*, collisit. Hinc ἀρίζω ἀκαγίζω, occido, ξυσάζω, violo, ξύω, rumpo. Quæ omnia in homicidio reperiuntur: Homicida enim punctim & cæsim ferit, perforat, collisum dissecat, & totis viribus interficit. Homicidium trifariam committitur; corde, ore, re, seu opere. *Corde* commissum dicimus, quando quis intimo affectu alterius, vel aliorum mortem optat, Matt. 5. 21. *Ore*, quando quis consilio suo adhortatur alios ad cædem & lanienam perpetrandam. Sic Herodias Ioannem interfecit, Matth. 14. 8. Cayphas Christum. 2. *Mandato*, vel expresso, vel occulto, occidi jubet. Expresso sustulit Herodes Baptistam, Matth. 14. 9. Pilatus Christum, Marc. 15. 15. Moses Idololatras, Exod. 32. 27. Occultò interfecit, qui honestis officiis, & minimè ad occisionem ut videntur pertinentibus, alium ornat, quibus, tamen, quem ornavit, tollere meditatur: sic Saul Davidem, cum bello adversus Philistæos præficeret. 1. Sam. 18. 21. David Vriam neci tradidit, 2. Sam. 11. 14. 3. *Sententia*, quam non solum consulit, sed etiam prætextu sui muneris pronunciat & decernit ut quis occidatur: quomodo Pharisæi servatorem nostrum, & Iudices (1. *Reg.* 21. 13.) Nabothum sustulerunt. 4. *Proditione*, quando vel dicto, vel judicio, vel clanculario quovis modo quempiam aliis tradit, à quibus interficitur; sic Iudas Christo, Dalila Sansoni conciliavit mortem. 5. *Testimonio* alij vitam eripit, qui eum hoc feciſse confirmat, propter quod capite debeat plecti. Opere homicidium cõmissum cum Baldo vocamus (in l. qua actione 7. §. 1. ad. L. Aqu.) quando plaga seu violentia talis est, ut anima à corpore separetur; sive fiat id gladio, seu fuste, seu lapide seu quovis alio telo.

Distinguitur homicidium in illegitimum, legitimum & excusandum. *Illegitimum* est, quod fit non ex amore Dei & proximi, iuxta divinam legem, & politicam constitutionem justam. *Legitimum & licitum* est, quod publica persona, ex amore Dei, & proximi exercet in eos, quos Deus lege sua occidi jussit. *Excusandum* duplex est, Casuale & Defensorium. *Casuale* quando cuipiam, vel lapis, vel securis, vel simile quoddam excidit instrumentum quo quis hominem interficiat, præter animi sui sententiam & voluntatem. *Defensorium* est, quando necessitate, vel Privatus, vel Magistratus, quispiam, ut salutem suam, suorumve adversus vim iniustam vi tuetur: & quamvis mallet non privare vita adversarium & hostem, si citra necem conatus illius reprimere posset, cogitur tamen eum occidere, nisi prodigus fuæ suorumve vitæ aut salutis esse velit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Homicidium spirituale.

Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. 1. *Ioan.* 3.

Homicidium corporale.

Non occides. *Exod.* 20. *&* 23, *Deut.* 5.

Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis & de manu viri, & de manu fratris requiram animam hominis. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Ad imaginem quippe Dei factus est homo. *Gen.* 9.

Qui percusserit hominem volens occidere, morte morietur. *Exod.* 21

Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias

ab altari meo avelles eum, ut moriatur. *Ibid.*

Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lecto: si surrexerit, & ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit: ita tamen, ut opera ejus & impensas in medicos restituat. *Ibid.*

Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem & abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno, quantum maritus mulieris experierit, & arbitri judicaverint. Si autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, vulnus pro vulnere. *Ibid.*

Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint; lapidibus obruetur, & non comedentur carnes ejus: dominus quoque bovis innocens erit. *Ibid.*

Qui percusserit hominem, & occiderit, morte moriatur. *Luc.24.*

Si quis ferro percusserit & mortuus fuerit: qui percusserit, reus erit homicidij & ipse morietur. *Num.35.*

Si lapidem jecerit, & ictu occubuerit, similiter punietur. Si ligno percussus interierit, percussoris sanguine vindicabitur. *Ibid.*

Homicida sub testibus punietur: ad unius testimonium nullus condemnabitur. Non accipietis pretium ab eo, qui reus sanguinis, statim & ipse morietur. *Ibid.*

Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium. *Deut.17.*

Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. *Matth.26.*

Frequenter oritur ex invidia.

Sic Iudæi Christum cruci affigi jusserunt: Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum. *Matth.27.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Ille gladium accipit, qui nulla superiore ac legitima potestate vel jubente, vel concedente, in sanguinem alicujus armatur. *Augustinus l.2.contra Manichæos, & habet.23.q.24.Ille gladium.*

Si non licet privata potestate alicui hominem occidere innocentem, cujus occidendi licentiam lux nulla concedit: profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est: & tanto nocentior, cum se occiderit, quanto innocentior in ea causa fuit, qua se occidendum putavit. *Aug. l.de Civitat.Dei & hab.2.3.ad 5.Si non licet.*

De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat; sed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si ejus congruit personæ. *Idem ad Publ. & hab.33.q.5.De occidendis.*

Qui sine publica administratione maleficum interfecerit, veluti homicida judicabitur, & tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam usurpare non timuit. *Idem lib.1.de Civitate Dei.*

Homicida dicitur diabolus, non gladio armatus, non ferro accinctus, ad hominem venit. Verbum seminavit & occidit: noli ergo te putare non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades, occidis: ut scias, quia occidis, audi Psalmistam: Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ linguæ eorum, & machæra acuta. *Idem sup. Ioan.*

Homicidium lege vetitum, putabatur non aliud esse, nisi corporis peremptio. Aperuit ergo Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidij genere deputari. *Idem, & hab.de pœnit. dist.1. Homicidium.*

Periculose decipiuntur, qui æstimant eos tantùm homicidas esse, qui manibus hominem occidunt, & non potius eos per quorum consilium, & fraudem, & hortationem, homines extinguuntur. *August. & hab.ibid.Periculose.*

Si quis non iratus, sed propter disciplinam aliquem verberaverit, vel palmam alicui dederit, & casu occiderit: sicuti fieri solet, quantum ad gratiam innocens est, quia voluntatem non opus requirit, quantum autem ad legem, reus est: quia opera lex quærit. *Hieron. & hab.15.q.1. Si quis.*

Non est nostrum mortem arripere, sed illatam ab aliis libenter accipere. *Hier.in Ionam Prophetam, & hab.33.q.5.Non est nostrum.*

Omnis iniquitas, & oppressio, & injustitia judicium sanguinis est: licet gladio non occidas, voluntate tamen interficis. *Hieron. & habet.de pœnit.dist.1.Omnis iniquitas.*

Miles quum obediens potestati, sub qua legitimè constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis suæ lege reus est homicidij, imò nisi fecerit, reus est imperij deserti atque contempti. Quod si sua sponte atque authoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur, si fecerit injussus, inde punietur, si non fecerit iussus. *Hier.in Ionam Prophetam, & hab.23.q.5.Miles.*

Cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte facit, homicida est, etiamsi eum occidat, quem scit à iudice debuisse occidi. *Hieron.in quæst. Exod. & habet.23.q.5. Cum minister.*

Lex æterna ita medio quodam loco posuit aliqua, ut in eis usurpandis merito reprehendatur audacia, in exequendis iure laudetur obedientia. Abraham si spontaneus in occidendo filio motus fuisset, execrabilis haberetur: at iubenti Deo obsecundans famulatus est. *Hieron. ibid. & hab.ibid.Lex.*

Pythagoræ præceptum fuit, nisi iussu Imperatoris, scilicet Dei, de statione non discedere, id est, animam è corpore non educere. *Ambros. lib.de Offic.*

Si in mortem Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec ducem haberet: sed quia Deum timeo, in mortem cuiuslibet hominis me miscere formido. *Gregor. & hab.23. q.8.Si in mortem.*

Tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. *Greg.sup.Ezech.*

Non interest quis occidat, si innocentem aliquis occidendum esse pronuntiet. *Cassiod.sup.Psalm.62.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Pallades.

Εἰ τοὺς ἀνδροφόνους εὐδαίμονας ὄντας ὁρῶγεν,
Οὐ πάνυ θαυμάζω τὸ Διὸς ἐξι γέρας.
Τὸν γὰρ γεννήσαντα μεμισηκὼς, κ' ἐκεῖνο
Κτεῖνεν ἄν, εἰ ὁ πρόνοος θνητὸς ἐτύγχανεν ὤν,
Ἀντὶ δὲ τοῦ κτεῖναι, σὰν τοῖς τιτῆσι καλάζαι
Δεσμιον ὡς σὺν λυσιν εἰς τὸ βαραθρὸν ἐνεῖς,

Si homicidas felices esse videmus.
Non valde admiror, Iovis est honor.
Genitorem enim odio persequens & ille
Interfecisset utique si Saturnus mortalis fuisset.
Sed loco cadis cum Titanibus punit
Ligatum tanquam latronem in barathrum immittens.

Ovid.Fast.lib.2.

Ah nimium faciles! qui tristia crimina cadis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Idem art.lib.1.

Vacuas cadis habete manus.

Silius lib.4.

Cadumque feros avertite ritus.

Tibul.lib.3.Eleg.8.

Nec mea mortiferis infecit pocula succis
Dextera, nec cuiquam cerea venena dedit.

Iuvenal.Satyr.10.

Et qui nolunt occidere quenquam,
Posse volunt.

Idem Satyra ultima.

Sed iam serpentum maior concordia parcit
Cognatis maculis similis fera quando leoni.

¶ Philosophorvm Dicta.

Homicidium iræ causa bifariam distinguitur. Nam peragitur cædes ab his, qui de repente, & nulla occidendi præmeditatione plagis, aut aliquo huiusce modi impetu confestim oriente, aliquem occiderint, & pœnitentia statim factum sequitur. Vel, qui verbis antea lacessiti, aut contumeliis factis ultionem prosequentes postea aliquem occiderint, volentes ipsum occidere, & nulla sequitur ad factum pœnitentia: hic voluntario similis est, ille involuntario, seu potius involuntarij imago: contra primum leviores pœnas, contra secundum graviores sancire oportet. *Plut.de leg.dia.9.*

Causæ triginta, *quæ ad amandam & tuendam vitam proximi nos impellere, & ab homicidio avocare, imò ad humanitatem & misericordiam traducere queunt.*

1. Hic est lex Dei, *Non occides:* quam interpretatur Servator. *Matth.5.21. & Ioannes 1.epist.cap.3.15.2.* Regula communis in natura nota, & à Domino inculcata est. Quæcunque volueritis ut faciant vobis homines, ita & vos facite eis, ista enim est lex & Prophetæ, *Matth.7.12.* Vulgò dicitur: *Quid tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Quam gnomen magnifecit Imperator Alexander Severus, & crebrò usurpavit. 3. Scriptura Sacra passim vetat homicidia & odia, *Ephes.4.31.* imprimis oppressionem miserabilium personarum *Zach.7.10.4.* Mandat misericordiam, dilectionem proximi, & vitæ ejus tutelam. *Mich.6.5. Zach.7.9. 4.Luc.6.35.Rom.12.13.Gal.6.1.2.Eph.4.32.Col.3.12.1. Petri 3.11.* Et placet Deo misericordia. *Iac.1.27.*

5. Promittit misericordiam misericordi, *Matth.5.7. Psalm.112.5. &c.* Hinc beneficus sibi ipsi benignus dicitur. *Prov.11.17.*

6. Comminatur & prædicit exitium homicidis, *Psalm.5.7.1.Tim.1.10. Apoc.13.10.* imprimis autem iniquis in personas miserabiles. *Exod.22.21.22.23. Zachar.7.9. &c.* quas sibi singulariter habet commendatas. *Deut.10.18.* Et vult morte scelus illorum multari. *Exod.21.14. Luc.24.17. Num.35.16.* Cum immisericordibus immisericorditer agitur. *Prov.21.13. Iac.2.13.7.* Laudat eos qui defenderunt proximi vitam, *Luc.10.33.37. Iac.5.19.20.8.* Vituperat proximi osores & occisores. *Genes.4.8. Rom.1.29. Apoc.9.21.* Vnde invidia, cædes, &c. inter opera carnis censentur. 9. Misericordia sacrificiis antefertur. *Hos.6.6. Matth.9.13. & 12.7.10.* Homo ad imaginem Dei conditus est, quæ per homicidium deletur: *Genes.9.6.11.* Superna sapientia est pacifica, & plena misericordiæ. *Iac.3.17.12.* In rebus afflictis est magnum conscientiæ solatium neminem læsisse, atque etiam hostibus profuisse. *Iob.31. Psalm.7.5.13.* Fratres sumus ex uno sanguine. *Act.17.26.* Quare nefarium est si in nos mutuò sæviamus. 14. Tantum est crimen homicidium ut nulla re pensari possit, nisi auctoris infami morte quanquam etiam æternas pœnas mereatur, quæ omnibus non resipiscentibus infligentur, *Genes.9.6. Levit.24.7. Apocal.21.8. & 21.18.* Et omninò in hujus sextæ Legis transgressione locum habet talio, sed ordinatè exercenda. *Apoc.16.6. Lev.24.17.15.* Homicidium peculiariter hominem diabolus assimilat, qui est homicida, *Ioan.8.44.16.* Totam aliquam familiam insigniter contristat, & in perpetuum luctum orbatos parentes, conjuges, liberos, omninóque propinquos conjicit. 17. Exosas facit integras familias, & à multis vitæ commodis, & omnibus honestis muneribus nonnunquam excludit. Considera Sauliticam, quæ non tantùm regno ob tyrannidem excidit, sed etiam excisa est. 18. Homicidium punitum est graviter, non modo in plebeiis, sed etiam in regibus, ne illi sibi licitum esse putent, sine causa, justa & plena quemquam neci destinare. Considera historiam impij Pharaonis, infanticidæ, Ioabi. *1.Reg.2.31.32.33.* Achabij *1.Reg.21. & 22.* & Iudæ ac

Iudæorum

Judæorum Christi necatorum,in excidio urbis;& Davidis, ac Mauritij ptorum alioqui Regum.

19. Posteris etiam affert Dei maledictionem & excidium : quamvis auctores sint præmortui , 2. Sam. 21. 20. Totis terris Deus aliquando, flagella immittit,ob non expiatas cædes etiam eorum;qui cum potestate fuerunt. Ita ob domum Saulis sanguinariam tribus continuis annis fames fuit. 21. Voluit Deus etiam pecudes ob homicidia trucidari, & si culpa ejus sit in domino , simul dominum. *Exod.*21.29.22. Etiam ea homicidia quorum authores ignorantur voluit expiari , *Deut.*21.3.&c. 23. In justis etiam pœnis moderationem Deus requirit. *Deut.*25.2.3.24. Etiam ab humanitate in bestias , voluit nos doceri officia erga homines. *Deut.*22.6.

25. Iura civilia Christianorum pœnam in homicidium involuntarium,malitiosum,designarunt justam.Vide *in Instit.iur. in fine.Lex Cornelia de sicariis homicidas ultore ferro persequitur , vel eos qui hominis occidendi causa cum telo ambulant : & venefici capite damnantur , qui artibus odiosis,tam venenis,quàm susurris magicis homines occiderint,vel mala medicamenta publicè vendiderint.Et in digestu, l.47.art.6.& 7.ad l.Iuliam,de vi publica ac privata* ; ut 8. *ad Cornel.de sicar.& venef. & tit.9.de parricidiis.*

26. Etiam gentiles Legislatores gravibus pœnis id scelus sunt persequuti.Vide historias Rerum publicarum & Regnorum.

27. Gentiles Philosophi , Politici & Poëtæ multa de homicidarum suppliciis habent in terris & inferis. Vide *Platonem in Phad.* ubi ait, *Qui ob scelerum magnitudinem insanabiles esse videntur , qui videlicet sacrilegia multa & magna , vel cades iniquas , vel alia horum similia perpetraverint : hos omnes conveniens sors mergit in tartarum,unde nunquam egrediuntur.* Vide *Æneid.6.& Iuvenal.Satyr.*10. ubi ait.

Ad generum Cereris sine cade & vulnere pauci
Descendunt Reges,& sicca morte tyranni.

28. Brutæ animantes non sæviunt in genus suum : quas certè sensu uti rectiùs, quàm nos ratione, aut etiam fide , quibus verbis dignè explicetur;quam sit turpe ! hinc meritò *Arist.*1.*Polit.*2.ait, *homo alienus à lege & iure,pessimum animalium dicitur.*

29.Facilè fit in ira , turbante rationem affectu, ut author, dum cædem facit, se rectè agere judicet ; at quum primum ictus lethalis cecidit , pœnitentia nullis sananda remediis adest , & conscientiam velut vermis perpetuò & tenaciter animo hærentis tosionibus lancinat. Quot invenias divites , qui stimulis hujus facinoris admissi fatigati & velut exarnificati,ad extremam paupertatem,omnibus exuti etiam lautissimis opibus , optent devenire, si factum infectum reddere, & in honesto munere, se licet parcè & tenuiter alere possent?

30.Plurimum fit,ut homicidarum conditio fiat deplorata, etsi à Magistratu debitâ pœnâ non afficiantur : vigente in perpetuum eos judicio , quod in Caïnum est pronunciatum : quem Deus pro isto tempore ex causis suis sapientissimis superstitem esse , at mille in saucita conscientia mortes , quocumque locorum extorris & vagus veniret , circumferre voluit. *Tract.Christiana Pietas & Æquitas.*

¶ Exempla Biblica.

Homicidij & occisionis exempla : Caïn,Genesis 4.8. Sichim,Levi,& alij.54.25. Moyses , Exod.2. v.11. 12. Phinees, Num.25.7.8. Iosuah & Israëlitæ,Jos.6.20.21.& 8.v.22.23.& 10.20.&c.& 11.11. Gedeon,Jud.7. 25.& 8.21. Abimelech,9.5. Mulier quædam,53. Jahel.4.21.Samson.15. 15. Israëlitæ,20.44.45.46. Jonathas & armiger,1.Sam.14.14.Saul.15.7. 8.David,17.50.2.Samuel.11.15.& 12.9. Doeg.Idumæus 1.Sam.22.v.18. 19.Puer Davidis,2.Samuel.1.vers.14.15. Joab,3.27. Pueri Davidis,4 12. Baan,Rechab,&c.v.7.Viri Rabba,11.15.Pueri Absalonis,13.28.29.Joab & ejus Armigeri,14.14.15. Joab, 29.10.Gabaonitæ, 21.9. Banaias, 25. 21.1.Regum.2.34.Pharao Salomonis socer, 8. 16. Leo,13.24. Baala.15. 25.Zimbri,16.10.Elias,18.40.Filij Israël,20.20. Vir quidam,22.34.Rex Moab,2.Reg.3.27.Turba,7:17.Jehu,ejusque duces & milites,10.7.Athalia,1.11.Centuriones,v.16.20.Servi,12.21. Rex Syriæ,13.7.Amasias,14 7.Sallum,15.10.Manahen,14.Phacee,v.25.Oseæ,v.30.Rex Assyriorum, 16.v.1.2.9. Servi Amon,21.23.2. Paralip.23.24.Josias,2.Reg.23.20.Nabuchodonosor,25.7.Saul;1. Paralip.10.4. Ioas,2. Paral.24.22. Amasias, 25.11.12.27.Judith, Judith 13.8.9.10. Rex Babylonis, Ier.39.6.Ismaël, 41.10.Gobrya, & Gadata,satrapæ Cyri, interfectores Balsasaris, Dan.5. 30.teste Xenophonte lib.7.Duo Presbyteri,Dan.13.62.Rex,14.v.20.21. Alexander,1.Macab.1.2.Judas,3.11.& 5.28.Ptolomenenses,12.48. Triphen,13.22. Ptolomæus cum suis.16.16.Andronicus,2.Macch.4.34.Populus,41.42.Antiochus,5.12.13.& 6.10. Judas Machabæus cum suis,8. 30.& 12.26.Dositheus & Sosipater,v.19.Herodes Ascalonita,Mat.2.16. Herodes Antipas,14.10. Herodes Agrippa,Act.12.1. Agricolæ,Mat.21. 38.Theudas,Judas Galilæus,Act.5.36.Iudæi,7.52.1.Thess.1.15.

Vide Latro.

Homo.

¶ Definitio et etymolog.

HOmo, Græce ἄνθρωπος, ου, ὁ, ἡ, dicitur. Est autem homo animal ratione , & mortale. Diciturque non ab humo , ut Varro inquit, quoniam id est commune omnibus animalibus : sed à concordia : nam ὁμόνοια ας, ἡ , concordia est, & consensus,& ὁμονέω , quod est concordo, consentio ; Est enim homo omnium animalium maxime sociabilis. Quare à consortio & concordia hominem dictum existimamus.Ab homo veniunt ejus diminutiva, homuncio, homunculus & homulus, qui Græcè ἀνθρωπάριον dicitur.

¶ Loci Biblici.

Homo ad imaginem Dei formatur, Genes.1.27. & 5.1. & 9.6. à Deo rectus creatus,Eccles.7.30. è limo terræ fictus, Genes.2.7. 1.Cor.15.45. collocatur in paradiso voluptatis,Gen.2.v.8.15.illic corrumpitur,5.v.6. 7.Rom.5.12. Ejus natura corrupta nihil nisi corruptum profert, Gen.6. 5.& 8.21. Job.15.16. Jerem.17.9. Matt.17.11. Joan.3.19. Rom.3.4. & 7. Ephes.2.3,Tit.2.3.Corruptionis ejus pœnæ : prima,labor & mors, Gen. 3.17.Secunda,ejectio è paradiso voluptatis,v.23. Tertia, generatio posteritatis obnoxiæ iræ Dei & peccato,Psal.51.6.Ephes.2.3. nascuntur ad labores, Job.5.7. Peccatores, Gen.6.5.& 8.21.1.Reg.8.46.Job.14.4.Psal. 14.3.& 143.2.Proverb.29.& 24.16.Eccles.7.21. Esa.53.4. Matth.19.25. Ioan.3.6.Rom.3.9.10.12.20.23.& 5.12.& 11.32.Gal.2.17.& 3.22. Eph. 2.3.1.Ioan.1.vers.8.10. sortis miseræ & infelicis,2.Sam.14.14.1.Paralip. 29.15. Iob.7.1.& 14.1. Psal.39.6.Vani,Iob.1.21.& 8.9. & 25.6.Psal.8.5. & 39.v.6.9.& 49.18.& 62.10.& 82.7. & 94.20. & 103.14. & 144.4. & 146.3.Eccl.4.3.& 5.14.Esa.31.3.& 40.7. & 51.v.8.12. Ierem.17.5.3.Cor. 3.20.1.Tim.6.7.Hebr.2.6.1.Pet.1.24. Morti obnoxij,Psal.89.49.1.Sam. 6.9.Eccles.3.v.2.10.& 9.v.3.10.11.Rom.5.12.Hebr.9.27.Vide 1.Cor.15. 15.1.Thess.4.15.

Hominis vocabulum primo interdum indefinitè & universaliter quemvis hominem significat , & pro quidam ponitur Hebræorum more,Matt.16.26.& 20.1.Marc.8.36.Lucæ 18.c.Secundo, interdum de singulari quodam dicitur, Matthæi 12.45.Marci 14.21. Tertio, interdum per quandam similitudinem & parabolam effertur, Matthæi 7. 9.& 18. 23. Quarto interdum non tam naturam,quam ejus corruptionem & errores designat,Matthæi 15. 9. Roman,3.4. Quinto collective significat Ecclesiam ex Iudæis & gentibus in unum quasi corpus collectam & compactam,Ephes.2,vers.15. Hunc hominem Paulus à capite,omnium, præstantissima videlicet parte , vocet Christum, 1. Cor.12.v. 12. Sextò qualitatum in eo respectu,homo alias internus & novus,alias externus & verus dicitur. Ephes.4.v.24.Septimo,συνεκδοχικῶς homo alteram sui partem,quæ immortalis est, & spiritui opponitur, significat, 2.Cor.4.16. Octavo relationem & ordinem si spectes , præ aliis celebratur in sanctis Scripturis, Homo primus & secundus, 1.Cor.15.47. Nonò relationis autem(quæ inter summum Dominum & Patrem,ac adoptionis filios est) ratione , homo Dei nuncupatur is, qui fidei & officij obedientiam eidem præstare satagit,1. Tim.6. 11. 2. Tim. 3. 17. Decimo κατ' ἐξοχὴν Christus Iesus, Redemptor mundi, Homo dicitur, Mar.15.39. Undecimo,cum epitheto peccati Antichristum significat, 2.Thess.2.3. Duodecimo,à gubernationibus dicitur, alius quidem animalis,alius verò spiritualis,1.Cor.2.14.Decimo tertio,capitur & pro filio,Matth.10.35.

Hominis partes: Anima & corpus,Matt.10.28.1.Thessalon.5.25.Homo non frustra creatus. Psal.89. 48. Hominum corda in manu Dei, ita ut ea vel emolliat,vel induret,prout ipsi visum fuerit,Gen.31.24. & 43. 14.Exod.4.21.& 7.3.Lev.26.36.Deut.2.30.& 28.65.Ios.11.20. Iud.9.23. 1.Samuel.10,26.& 11.16.1.Sam.17.14.1.Reg.8.58.& 18.37.2.Paral.36. 32.1.Esd.1.v.1.5.& 6.22.& 7.26.Nehem.7.5.Iob.12.20.24. Psalm.33.15. & 105.25.& 106.44.46.& 107.40.& 119.36.Prov.15.11.& 16.7.& 21.1. Es.5.26.& 7.18.& 10.15.& 63.17.Ierem.24.7.Ezech.7.26.& 11.19.& 12. 13 Daniel,1.9.Agg.1.14.Marc.11.36.Act.2.17.47. & 7.10.2. Cor.8. 16. 2.Thess.2.10.Apoc.17.17. Hominum corda à Deo probantur. Prov.17. 3.& 21.2.fide ille purificat, Act.13.9. Homo Dei, pro eo quem Spiritus Dei regit, ut Prophetam & Dei interpretem, Hebraismus,1. Tim.6.11. 2.Tim.3.17. Hominis præ reliquis Dei creaturis excellentia , Psal.8.6. Matth.6.26.& 12.12.Hebr.1.7.

Alij hominem ab humo dictum arbitrantur, & etymologiam de societate & concordia explodunt.Distinctione opus est. Homo , peccati servus discordat à Deo, ab aliis hominibus,à seipso : Deo reconciliatus vivit in communione Sanctorum. Corporis respectu , è terra desumptus, in terram est rediturus ; Natus ad miseriam & laborem , si vitam præsentem spectes, Hebræi *Adham* vocant , id est, de terra seu rufa seu rubea formatum, teste Mose, *Genes.c.*2.à verbo *Adham*, Rubuit,paululum rubicundus fuit,subrufus. Cognationem habet cum nomine *Dam.* id est, sanguis. *Adhamah*, terra, humus quæ colitur,à colore multis in regionibus subrufo.Hinc Græcè δέμας,corpus humanùm,& δῆμος,populus, hominum multitudo : ut *Adam* est proprium nomen primi hominis;& appellativum, Adami filiis omnibus conveniens. Est & aliud nomen,quo Hebræi conditionem hominis , post lapsum denotant. Appellatur enim *Enosch*, id est, homo miser, vir mortalis, variis & gravibus morbis,tandem morti,(nempe ex Dei sententia, *Gen.2.& 3.cap.* expressa disertis verbis) addictus:à verbo *Anasch*,morbo desperato laboravit,ægrotavit lethaliter. Et sanè , quid aliud est vita in terris , quam morbus perpetuus, miseria inextricabilis , & cursus continuus ad mortem & sepulchrum.

Ἄνθρωπος, ου, ὁ, ἡ, Græcè Homo. Apud Platonem in Cratylo, quidam dici vult , ut sit ὁ ἀνατρέπων ὄπωπας, contemplans ea quæ videt, & quidem attente. Etymologista dicit, hominem ita appellatum , παρὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν, à sursum aspiciendo,vel(secundùm alios,)ἀπὸ τῆς ἀνωπετείας, quod sursum vertatur, & originem suam repetere cupit , atque ad eam convertitur. Hinc forte est illud Ovidianum, *Met.*

Pronaque cum spectent animalia cætera terras ,
Os homini sublime dedit,cœlumque videre
Iussit & erectos ad sydera tollere vultus.

Theophrastus aliud etymon effert,nempe παρὰ τὸ διαθρεῖν τὰ ὁρώμενα, ab oculorum perspicacia.Porrò, inter ἄνθρωπον & ἄνδρα,tale discrimen constituitur quale inter hominem & virum.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Hominis veteris renovatio.

Primus homo de terra terrenus:secundus homo , Dominus de cœlo, cœlestis. Qualis terrenus , tales & terreni , & qualis cœlestis , tales & cœlestes,

cælestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis.1.*Cor.*15.

Licet is, qui fortis est, noster homo corrumpatur : tamen is,qui intus est,renovatur de die in diem.1.*Cor.*4.

In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium,sed nova creatura.*Galat.*6.

Vos autem non ita didicistis Christum ; si tamen illum audistis , & in ipso docti estis, sicut est veritas in Iesu. Deponite , secundum pristinam conversationem , veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ , & induite novum hominem , qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.*Ephes.*4.

Nunc autem deponentes vos hæc omnia,iram, indignationem , malitiam, blasphemiam , turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem : expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis , & induentes novum , eum , qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus,qui creavit illum. *Colos.*3.

Hominis nobilitas ob anima sublimitatem.

Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*Gen.*1.

Ad imaginem quippe Dei factus est homo.9.

Minuisti eum paulo minus ab Angelis.*Psalm.*8.

Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.*Sap.*2.

Hominis ob materia utilitatem.

Formavit igitur Dominus hominem de limo terræ.*Gen.*2.

Manus tuæ Domine fecerunt me. Memento quæso, quod sicut lutum feceris me,& in pulverem reduces me. *Iob.*10.

Homo vanitati similis factus est. *Psalm.*144.

Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam,& similis exitus.*Sap.*7.

Nec enim omnia possunt esse in hominibus,quoniam non est immortalis filius hominis,& in vanitate malitiæ placuerunt.*Eccl.*17.

Ecce vos estis ex nihilo, & opus vestrum ex eo quod non est, abominatio est,qui elegit vos. *Esa.*41.

Væ qui contradicit factori suo. Nunquid dicit lutum figulo suo, quid facis ? & opus tuum absque manibus est ? 4.

Exortus est sol cum ardore & arefecit fœnum, & flos ejus decidit,& decor vultus ejus deperiit. Ita & dives in itineribus suis marcescet. *Iacob.* 1.

Ob vitæ brevitatem.

Hesterni quippe sumus , & ignoramus , quoniam sicut umbra dies nostri super terram. *Iob.*8.

Nunquid non paucitas dierum meorum finietur brevi ? 10.

Ecce enim breves anni transeunt, & semitam per quam non revertar ambulo.16.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos : & substantia mea tanquam nihilum ante te. *Psal.*39.

Si autem in potentatibus, octoginta anni , & amplius eorum labor & dolor.90.

Dies mei sicut umbra declinaverunt : & ego sicut fœnum arui.102.

Nescit homo finem suum , sed sicut pisces capiuntur hamo , & aves laqueo comprehenduntur , sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.*Eccles.*9.

Vmbra enim transitus est tempus nostrum.*Sap.*2.

Transierunt omnia illa tanquam umbra,& tanquam nuntius præcurrens : sic & nos nati continuò desinimus esse.*Sap.*2.

Omnis caro sicut fœnum veterascet & sicut folium fructificans in arbore viridi. Alia generantur, & alia dejiciuntur, sic generatio carnis & sanguinis alia finitur,& alia nascitur.*Eccl.*12.

Vox dicentis;Clama,& dixi:Quid clamabo ? Omnis caro fœnum,& omnis gloria ejus quasi flos agri.Exsiccatum est fœnum & decidit flos: quia Spiritus Domini sufflavit in eo. Verè fœnum est populus. *Esa.*40.

Quia omnis caro ut fœnum, & omnis gloria ejus tanquam flos fœni.Exaruit fœnum, & flos ejus decidit : verbum autem Domini manet in æternum.1.*Pet.*1.

Ob miseria multiplicitatem.

In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Gen.*3.

Homo nascitur ad laborem,ut avis ad volatum.*Iob.*5.

Militia est vita hominis super terram , & sicut dies mercenarij dies ejus.7.

Homo natus de muliere , brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. Qui quasi flos egreditur & conteritur , & fugit velut umbra : & nunquam in eodem statu permanet.14.

Quid enim proderit homini de universo labore tuo , & afflictione spiritus,qua sub sole cruciatus est ? Cuncti dies ejus doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit : & hoc nonne vanitas est ? *Eccl.*3.

Est & alia infirmitas pessima , quam vidi sub sole : Divitiæ conservatæ in malum domini sui.5.

Quid ergo prodest ei, quod laboravit in ventum ? *Ibid.*

Corpus enim quod corrumpitur,aggravat animam , & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.*Sap.*9.

Occupatio magna creata est omnibus hominibus , & jugum grave super filios Adæ à die exitus de ventre matris eorum , usque ad diem sepulturæ in matrem omnium.*Eccl.*40.

Omnia quæ de terra sunt, in terram convertentur,& aquæ omnes in mare convertentur.*Ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Quod è terra formatus sit homo, Homerus id quoque ex veteri , & divina cognovit historia. *Iust.Martyr.in cohortatione ad Græcos.*

Vt ab initio existeremus, non nostrum id fuit. Itidem vero , ut delectu adhibito ea sectemur quæ illi grata sunt , per donatas nobis ab eo rationis virtutes persuasione ipsius id fit , ad fidem nos adducentis. *Idem,apol.*2.*pro Christianis.*

Similæ oblatio legalis figura fuit panis Eucharistiæ, quē in recordationem passionis,qua pro iis sustinuit hominibus,quorum animi ab omni purificantur pravitate , Iesus Christus Dominus noster facere præcepit : ut gratias ageremus Deo, cum pro eo quod mundum cum universis quas complectitur rebus, hominis gratia creavit:tum ob id etiam quod ab omni in qua fuimus malitia nos liberarit , ac principatus potestate, quæ perfecta occiderit occidione,per eum qui de consilio & voluntate ejus factus est paribilis. *Idem,Dial.cum Tryphone.*

Celsus prolixe nos incusat quod propter hominem cuncta Deum fecisse dicimus,conaturque ex animalium historia,& solertia quam præ se ferunt , ostendere nihilo magis propter homines quam propter bruta facta esse omnia.Melius Stoici, rectè præponentes hominem,& in totum rationalem naturam brutis omnibus,quandoquidem propter hanc ajunt à providentia facta omnia. Quapropter rationalia ut potiora filiorum locum obtinent, bruta verò & inanima possessionis comparatæ in filiorum gratiam.Mihi sanè videtur,quemadmodum in urbibus ædiles curam habent fori venaliúmque rerum , fruuntur tamen ea copia canes quoque & alia bruta : sic à providentia præcipuè curari animal rationale , bruta verò consequenter etiam ipsa frui paratis in usum hominum. Et sicut peccat quicunque dicit ædiles non magis gerere curam hominum quàm canum , quia & canes cum hominibus fruuntur copia rerum venalium:sic Celsus,& qui eadem sentiunt, magis sunt in Deum rationali creaturæ providentē impij, dicendo eum homines non magis quam stirpes,arbores,herbas & sentes alere. *Origenes contra Celsum,l.*4.

Quomodo , inquis , dissoluta materia exhiberi potest ? Considera temetipsum , ô homo , & fidem rei invenies. Recogita quid fueris antequam esses:utique nihil:meminisses enim si quid fuisses.Qui ergo nihil fueras prius quam esses , idem nihil factus quum esse desieris : cur non possis esse rursus de nihilo ejusdem authoris voluntate , qui te voluit esse de nihilo ? Quid novi tibi eveniet ? Qui non eras factus es:quum iterum non eris,fies. Redde si potes rationem qua factus es , & tunc require qua fies. Et tamen facilius utique fies quod fuisti aliquando,quia æquè non difficile factus es , quod nunquam fuisti aliquando. Dubitatur credo de Dei viribus , qui tantum corpus hoc mundi de eo quod non fuerat,non minùs quam de morte vacationis & inanitatis imposuit animatum spiritu omnium animarum animatore , signatum & ipsum humanæ resurrectionis exemplum in testimonium nobis. Lux quotidie interfecta resplendet,& tenebræ pari vice decedendo succedunt , nemora defuncta virescunt, tempora ubi finiuntur incipiunt, fructus consumuntur & redeunt. Certè semina non nisi corrupta & dissoluta fœcundiùs surgunt, omnia pereundo servantur, omnia de interitu reformantur. Tu homo tantum nomen, si intelligas te, vel de titulo Pythiæ discens,Dominus omnium morientium & resurgentium, ad hoc moreris, ut pereas ? Vbicunque resolutus fueris , quæcunque te materia destruxerit,hauserit,aboleverit, in nihilum prodegerit,reddet te.Ejus est nihilum,cujus & totum. *Tertullian.Apologetic,adv.Gentes c.*48.

Homo animal politicum est & sociale. *Basil.magn.in Psalm.*14.Quis nescit hominem esse animal mite, natura congregabile , non autem solivagum neque ferum ? Si quidem naturæ nostræ nihil est tam peculiare, quam mutua inter nos communicatio, mutuáque aliis aliorum operæ indigentia, & in eos , qui ejusdem nobiscum sunt generis , charitas. *Idem l.interrog.fusius disputatarum interr.*3.

Deus dicens,faciamus hominem, utique illum insinuat, qui internus est.Dixeris fortasse tu. Quin vel hic commeminit rationis ? Hominem dixit ad imaginem Dei.Ratio num homo est?Apostolum audi,1.*Cor.*4. Etiam si quis foris est,homo noster,corrumpatur;is tamen qui intus est renovatur de die in diem. Qui possim istos duos internosse homines? Planè unum, qui in conspicuo est omnibus. Alterum , qui tectorio corporis istius palam cognobili convelatus delitescit, invisibilis ille, interior homo. Introclusum itaque hunc habemus ; & arcanum hominem. Deprehendimur hinc quadam tenus esse duplices:ac proinde id verum quod in ore omnium versatur, ἔνδον ἐσ μέν, intus sumus. Ego enim sum id,quod ad interiorem attinet : isthæc enim externa non ego , sed mea sunt. Neque enim ego manus hæc sum , sed quod rationale est animal: manus porro,humani corporis particula est. Corpus igitur hoc , organum est hominis,i.animæ. Homo namque id peculiariter censetur esse quod secundum animam est.*Idem hom.*10.*in Hexameron.*

Exinanita Deitas,assumpta Caro, nova mixtio,Deus homo,unum ex utroque,& utrumque per unum;Deus animæ interventu carni junctus est,ac res inter se disiunctæ ac dissidentes per interpositæ rei cum utraque earum affinitatem & cognationem copulatæ sunt : atque omnia propter omnia , & pro uno illo generis nostri Principe in unum coierunt ; anima nimirum propter eam quæ præcepto divino minimè paruit ; caro propter eam , quæ animæ cupiditati obsecuta est , simúlque condemnata. Christus denique propter Adamum , hoc est propter eum, qui sub peccato factus est , is qui peccato sublimior ac præstantior erat,&c.*Gr.Nazianz.in Apologet.Orat.*1.

Quid est homo ? quod memor es ejus?quodnam hoc novum circum me mysterium : Parvus sum & magnus,humilis & excelsus, mortalis & immortalis , terrenus & cœlestis. Illa cum inferiori hoc mundo : hæc cum Deo. Illa cum carne, hæc cum Spiritu. *Idem Orat.* 10.

Hominem Græci φῶς , id est, lumen, vocant , propter rationis nobis insitæ vim & facultatem. Quo etiam rursus nomine ii inter nos appellantur, qui Deo similiores sunt , propiúsque ad Deum accedunt. *Idem Orat.*40.

Verbum(filius)Dei animal unum ex utraque, hoc est, ex invisibili

ac visibili natura hominem creavit,atque à materia quidem, jam ante producta, sumpto corpore, à se autem insito spiraculo (quod quidem intellectualem animam, Deique imaginem Scriptura vocat)velut alterum quendam mundum,in magno parvum, in terra collocavit. Angelum alium,mixtum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectualis mystem,eorum quæ in terra sunt regem, superis subditum, terrenum & cœlestem, & caducum & immortalem, & visibilem intelligibilem,medium inter magnitudinem & humilitatem, eundem spiritum & carnem, spiritum propter gratiam, carnem ob elationem: illud ut maneat, eumque(cujus beneficiis ornatus est)concelebret:hoc ut vexetur,ac vexationibus admoneatur, & de magnitudine sibi placens eruditur,& coërceatur, animal hîc variè gubernatum, atque aliò demigrans, &(quod mysterij extremum est)animi ad Deum nutu & propensione divinitatem consequens. Eò enim mihi veritatis splendor ille, quem hic exigue haurimus, tendit, ut Dei claritatem & videam & sentiam dignam eo qui & constrinxit, & dissoluit, ac rursum excellentius sublimiúsque constringet. *Idem Orat.*42.

Homo in postremus creatus est,Dei manu & imagine ornatus, nemini mirum videri debet.Constituendum enim prius,tanquam regi, palatium erat,atque ita rex introducendus,omni iam suo satellitio stipatus. *Idem,Orat.*43.

De externi hominis vilitate,vanitate, miseria carmen elegiacum prolixum scripsit idem Theologus præstantissimus,Latinis versibus redditum à Iacobo Bilio Prunæo;quod extat pag.1326.& 1327. operum Nazianzeni Parisijs editorum anno 1583.

Dic ad Nobatiani supercilij discipulum; Quid tanquam purus stolidè gloriaris?Quid teipsum peccati expertem simulas?Quid naturæ societatem inficiaris? Esaias immundum se esse prædicat? *cap.*6. David omnem hominem mendacem esse agnoscit, atque omnes in peccatis & conceptos & in lucem editos fuisse; *Psalm.*51. & 116. Atque etiam Deus ipse homines mirum in modum & sedulo improbitati addictos esse, ac solo misericordiæ oleo indigere ait. Et tu puritatis fastum arroganter jactas?Quamobrem aut mentiri desine, aut ex his quæ agis te irridens constat, vel potiùs ingenti molestia affici. *Isid. Peluſiota, lib.*1, *epiſt.*100.

Vmbra,& insomnium,& fumus, ut quiduis eorum quæ quam ocyssimè avolant, hominum vita meritò appellata est. Ac propterea ne ipsi quidem addictum animum habere oportet, nec delicias existimare delicias.Majorem quippe partem ita habet,ùt earum sensu careat. Etenim prima ætas ingenti amentia refetta est. Ea autem quæ ad senectutem tendit,omnem eum,qui nobis inest sensum debilitat & extinguit.Atque exiguum quiddam interjectum est,quod delicijs & voluptari cum sensu frui queat. Imò ne hoc quidem purè ac liquidè percipit, quippe quod infinitæ curæ ac molestiæ labefactant. *Idem lib.*2.*ep.*165.

Non opes,non pulchritudo,non robur, non facundia, non splendida aut splendorem omnem excedens dignitas,non dominationum thronus, non purpura,non diadema, eos qui hæc habent, perinde honestare solet, virtus & philosophia. Quid igitur causæ est cur plerique mortalium acerrima quidem illarum rerum cupiditate incitantur, has verò minus curant?Nimirum quia partim ea, quæ specie tenus sunt, magis, quam ea quæ sunt aucupantur:partim id quod statim utile est,eo quod aliquando postea utilitatem allaturum est, prius atque antiquius habent: partim de rebus corruptum ferunt judicium: partim denique quod ne quidquam quidam post hanc vitam esse arbitrantur. Nam probi ac virtute prædicti viri,tum ipsam per se virtutem colunt,tum futuras coronas animo ac cogitatione complectentes, eam consectantur. *Idem l.*3. *ep.*251.

Qui ad gratiam laudant, & ad odium vituperant alios, non sunt in hominum numero habendi,sed qui certo judicio diligunt & reprehendunt.Ideo Psaltes,virum justum prædicans,*Psal.*112.5. inter alia quibus excellit,etiam hoc apposuit, eique attribuit, dicens: Disponit sermones suos in judicio. Sano enim judicio nihil est quod possit comparari;quo quicunque carent, & suis obsequuti cupiditatibus eos quidem quos reprehendere oportebat, palpant, eos autem qui laudari merebantur, reprehendunt. Isti sanè servili admodum ingenio prædicti sunt, ac potius in brutarum pecudum classem merito referendi. *Idem,lib.*4.*epist.*173.

Cœlum una Dei manus solidavit, & utraque Dei manus hominem figuravit.Cœlum non ad similitudinem,homo ad similitudinem,Angeli ad ministerium,homo ad imaginem *Ambroſius in Pſal.*119.*lit.*10.*v.*1. *to.*4.Ex eodem Theologo quædam de hominis dignitate dicta, sequentibus aphorismis digesta,lectori studioso considerand; relinquimus.

1.Homo post cæteras creaturas creatus est, quia invitabatur ad convivium præparatum. *lib.*6.*epist.*38.

2.Provocabatur ad certaminis exercitium atque præmium.

3. Homo est finis rerum.

4. Conditus est,ut teneret virtutis medium.

5. Vt esset judex omnium.

6. Vt venerandus esset aliis,tanquam habens eorum dominium.

7. Tanquam gubernator ultimus venit ad suum locum.

8. Ipse est propter quem sunt omnia & omnium, etiam elementorum utitur famulatu,

9.Inter omnes creaturas est universaliter causa animæ rationalis. *l.*6. *Hexam.c.*1.

10. Omnia animalia ab ipso domantur & ei servire coguntur: utpote domino suo.

11. Hominis & animæ dignitas est causa imaginis divinæ.

12. Quia nobilior pars hominis anima est, propterea magis denominari ac anima dici debet; quam caro. Propriè secundum animam factus est ad imaginem Dei.

13.Homine creato Deus requievisse scribitur. In quo comprehenditur qualis esse debeat homo, ut in eo quiescat Deus, & quod Deus eum fecit velut civitatem munitam.

14. Causâ dignitatis ipsius animæ rationalis,homo stellis non subijcitur.

15. Quoad corpus, hominis statura est erecta, ut non intendat ventri, sed Deo: & ex hoc non debet bestias imitari. De corporis humani symmetria & pulchritudine.Vide Ambr. *lib.*6.*Hexam.& de arca Noë.*

16. Homo aliquando dicitur anima, aliquando corpus, exterior & interior,vetus & novus, causa culpæ & gratiæ; carnalis & spiritualis. terrenus & cœlestis.

17. Causâ fragilitatis ex parte corporis & mutabilitatis in mente,in quolibet statu homo fœno comparatur. Magis enim quam ulla planta degenerat à sua origine.Quælibet etiam quælibet ipsius hominis à culpa procedit:ideo nunquam immunis est ab adversis.

18.Homo nonnunquam sumitur pro specie:aliquando pro individuo.

19. Hominis status in paradiso, seu in horto Edenis proponitur, & solvuntur variæ quæstiones *in lib.de Paradiſo.*

20.Quærit Ambrosius eodem libro,quomodo Deus præsciens peccaturum hominem, eum creavit? Respondet,ut potentia suæ gratiæ sive misericordiæ atque justitiæ clarius appareret.

21.Aliam quæstionem movet,in lib.de laude virginitatis perp.parte. 2.quare Deus non benedixit hominem cùm cæteris creaturis? &. quia hominis benedictio perfecta non erat in exteriori apparentia, sed interius in anima.

22.Soluit quæst.1.quare Deus noluit hominem esse solum? 2.Quare mulier facta sit ex homine,non vir ex muliere?3.Quare mulier ex costa hominis desumpta sit?

23.Omnia propter hominem,maximè inferiora, videntur esse creata, homo verò propter Deum,*lib.*1.*de offic.*

24. Homo solus inter omnes creaturas inferiores autorem tenetur agnoscere suum.

25. Humanæ naturæ curam singularem gerit Deus. Hominis status quadruplex,ante lapsum, in lapsu, sub gratia, in gloria variis locis ab Ambrosio descriptus occurrit.Vide Milleloquium D.Ambrosij,à F.Bartholomæo ab Vrbino,Episcopo collectum,& editum Lugduni.1556.

Quum corporalibus commercijs non immiscetur mens humana, neque ullam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem,sed sibi tota adest,ut à principio condita fuit;tunc sensibilia & omnia humana transcendens,in sublime evolat, & verbum intuens,videt quoque in eo ipso & Verbi Patrem,delectatúrque istiusmodi spectaculis, & ejus desiderio rejuvenescit. *Athanaſius,Orat.contra Gentes.*

Quid commodi rebus creatis, si non cognoscant suum creatorem? aut quomodo rationales essent,si non cognoscunt Patris Verbum,cujus opera creati sunt;Nihil siquidem à brutis different,si nihil magis quam terrena percipiunt. Quamobrem ne hoc fieret (quam bonus sit)suam imaginem Dominum nostrum Iesum Christum illis impertitus est,creavitque illos secundum suam ipsis imaginem & similitudinem,ut per eam gratiam,imaginem,nempe Patris Verbum agnoscentes, etiam ad Patris intelligentiam contenderent:quo ita cognito suo creatore,verè beatam & fœlicem viverent vitam. Verùm stulti ex negligentia tantæ ipsis impensæ gratiæ,miris modis sese à Deo avertent,&c. *Idem de Incarnat.Verbi Dei.*

Homo est animal intellectu præditum & quod sentit divinam mentem; vitæ æternæ capax,& hujus spoliatione mortale. Compositus est & non simplex,neque ex similaribus partibus,sed ex incorporali mente & corpore concupiscibili sive animali. *Idem,tract.de Communi eſſentia Patris, & Filij & Spiritus Sancti.*

Vnicuique mortalium tempus dimensum est:nec tempus istud fortuito casu, ut nonnulli Ethnicorum fabulantur, sed prout ipse conditor Pater voluit,unicuique definitum est. *Idem apol.de fuga.*

Homo per fidem & gratiam Dei conglutinatus, unus Spiritus dicitur: non quod in Dei naturam conversus, sed quod per ejusmodi conjunctionem ad spiritualem dignitatem gratis fuerit evectus. *Idem tract, de duabus naturis in Chriſto.*

Permisit Deus ut bellum esset inter genus hominum & diabolum; ut qui Deum diligunt manifesti fierent, & dediti delicijs redarguerentur. Vbi namque nullius est adversarius, non manifestantur dextri milites regis.Ergo diabolus causa est victoriæ,triumphi, coronarum & honorum quibus Deum diligentes ornantur: *Idem in reſp.ad q.*11. *Antiochi.*

Quod major pars filiorum Adæ noctu nascatur & moriatur,fieri videtur ut ex hoc hypodigmate discamus, quod obscura sit præsentis vita & mors: ingressus nimirum in hanc vitam & exitus. *Reſp. ad q.*105.

Tria sunt, secundùm essentiam hominibus incognita & indefinita, Deus,Angelus,Anima,soli Deo secundum essentiam cognita, *Idem tract. de definitionibus.*

Terminus vitæ humanæ præfixus,est consilium Dei,qui cui vult addit,& ubi jubet eripit,omnia faciens ad singulorum utilitatem.Et quemadmodum dominus gregis, quandocunque voluerit, mittit qui sibi quas velit adducat oves,sic etiam Deus facit hominibus, & tunc expectat hominem mors cum tempus vitæ completum est. *Reſp.ad q.*113.

Ad hoc homo positus erat in paradiso,ut si se ad conditoris sui obedientiam vinculis charitatis adstringeret, ad cœlestem Angelorum patriam,quandoque sine carnis morte transiret. *Greg.*4.*Moral.*

Homo ad contemplandum creatorem suum conditus est, *lib.*8.

Quia homo de humo sumptus est, judicia Dei discutere illius non est. *lib.*11.

Animalia fecit Deus propter hominem, hominem propter seipsum. Si ergo animalibus ministrat propter hominem, quomodo hominibus non ministrabit,propter seipsum? *Chryſoſt.ſuper Matth.*

Omnem

Omnem creaturam ſenſibilem Deus armatam & munitam creavit, alios veloci pedum curſu, alios unguibus, alios pennis, alios cornibus, hominem ſolum ſic diſpoſuit, ut virtus illius ſit ipſe Deus, & in eo quo inferiorem eum fecit, in ipſo fortiorem eſſe voluit in ſe, ut neceſſitate infirmitatis coactus, ſemper neceſſe habeat Dominum ſuum requirere. *Ibid.*

Præ omnibus malis homo eſt peſſimum malum. Quælibet beſtia unum habet, & propriè malum, homo autem omnia; diabolus enim ad juſtum accedere non audet, ſed malus homo non timet, ſed contemnit. *Ibid.*

Comparatus eſt homo iumentis, &c. Peius eſt comparari, quam naſci naturaliter non habere rationem tolerabile eſt; hominem vero ratione decoratum irrationabili naturæ comparari, voluntatis crimen eſt. *ho. in Aſcenſione.*

Qui uſum veſtimentorum prius adinvenit, conſideravit quod ſingula quæque naſcentium propria quædam habebant munimenta, quibus naturam ſuam ab incommodis defendunt. Cortex ambit arborem, penna tegit volucrem, piſcem ſquama operit, lana ovem induit, pilus jumenta & feras veſtit, concha teſtudinem excipit, ebur elephantem jacula nec timere facit, nec tamen ſine cauſa factum eſt, quod cum ſingula animalium naturæ ſuæ arma habeant ſecum nata, ſolus homo inermis naſcitur & nudus. Oportuit enim ut illis, quæ ſibi prævidere neſciant, natura conſuleret, homini autem ex hoc etiam maior experiendi occaſio præſtaretur: cum illa, quæ cæteris naturaliter data ſunt propria ſibi ratione inveniret: multò enim magis enitet nunc ratio hominis, hæc eadem inveniendo, quam habendo claruiſſet: nec ſine cauſa proverbium ſonat, quod ingenioſa fames omnes excuderit artes. *Hug. in didaſc. l.1.*

Vide, homo, dicit mundus, quomodo amavit te, qui propter te fecit me, ſervio tibi, quia factus ſum propter te; ut ſervias illi, qui fecit & me & te: me propter te, & te propter ſe. Si ſentis beneficium, redde debitum: ſi accipis benignitatem, redde charitatem. *Ibid.*

Omne hominum genus etſi ignoret, qualem Deum habere debet, tamen habendum ſcit. *Idem, l.1.*

Infructuoſa intricat ceſpitem, necat ſpatia, exhaurit terræ vires, cultorem conficit, damno afficit poſſidentem, ac ſi excidere iſtam lucrum eſt, iſtam non habere commodum eſt, ſic homo utique qui naturæ donum, munus animæ, rationis beneficium, excellentiam ſenſus, judicium mentis, artis induſtriam, culturæ bonum ſteriles atque inopes actus evertit, occupat, mergit, autori fructum, cultori gratiam negat? unde ſicut arbor à terra ſic ille à vita meretur excidi. *Pet. Rau.*

Anima facta eſt ſimilis Deo, quia immortalem & indiſſolubilem fecit eam Deus. Imago ergo ad formam pertinet, ſimilitudo ad naturam. *Aug. l. de quantitate animæ.*

Alia vita pecorum, alia hominum, alia angelorum: vita pecorum terrenis voluptatibus æſtuat, id eſt, ſola terrena quærit: vita angelorum, ſola cœleſtia: vita hominum media eſt inter vitam angelorum, & vitam pecorum. Si vivit homo ſecundum carnem, pecoribus coniungitur: ſi ſecundum ſpiritum angelis ſociatur. *Aug. ſuper Ioan. ſer.18.*

Proclivis & mutabilis eſt, in utrunque humana conditio, ut quocunque intenderit, eo perpendat & vergat, vel ad ſtudia virtutum, vel ad illecebras delictorum. *Aug. l. de Ioſeph.*

Homo nihil aliud eſt, quam ſperma fœtidum, ſuccus ſtercorum, & cibus vermium, poſt hominem vermis, poſt vermem fœtor, & horror, ſic in hanc ſpeciem vertitur omnis homo. *Ber. l. Meditat. c.3.*

Cor hominis ſicut molendinum volvitur velociter, & nihil reſpuit, ſed quicquid imponitur, molit, ſi autem nihil apponitur ſeipſum conſumit: ſemper eſt in motu, nunquam quieſcit: ſed ſive dormiat, ſive vigilet, ſomniat & cogitat quicquid illi occurrit. Et ſicut molendinum arenam, ſi imponitur, exterminat, pix inquinat, palea occupat; ſic cor cogitatio amara perturbat, immunda maculat, vana inquietat & fatigat: & dum futurum non curat gaudium: nec divinum quærit auxilium, ab amore cœleſti elongatur, & involvitur in iſtis vanis; vanitas illud recipit; curioſitas deducit, cupiditas allicit, voluptas ſeducit, polluit luxuria, torquet invidia, turbat iracundia, cruciat triſtitia. *Ibidem capite nono.*

Septem ſunt de eſſentia hominis, quæ ſi homo conſideraret, in æternum non peccaret; ſcilicet materia vilis, operatio turpis, exitus flebilis, ſtatus inſtabilis, mors triſtabilis, diſſolutio miſerabilis, damnatio deteſtabilis, & conſideratio gloriæ ineffabilis. *Bernard. de conſideratione vilitatis humanæ.*

Donec in carne eſt anima, inter ſpinas profecto verſatur, & neceſſe eſt, ut patiatur inquietudines tentationum, tribulationumque aculeos. Videat quam vigilem ſolicitamque eſſe oporteat ſuper cuſtodia ſui, ſepta undique ſpinis hinc inde aculeos intendentibus, unde dicitur. Sicut lilium inter ſpinas. *Idem ſuper Cant. ſer.48.*

Homo cum in honore eſſet, non intellexit. In quo honore? Habitabat in paradiſo, & in loco voluptatis converſatio eius: nihil moleſtiæ nec indigentiæ ſentiebat, odoriferis ſtipatus malis, fulcitus floribus, gloria & honore coronatus, & conſtitutus ſuper opera manuum pſalmatoris. Magis autem ob inſigne divinæ ſimilitudinis præcellebat, & erat ille ſors ſocietas cum plebe angelorum, & cum omni militia cœleſtis exercitus. Sed mutavit iſtam gloriam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum. Heu triſtis & lachrymoſa mutatio! ut homo paradiſi accola, terræ dominus, cœli civis, domeſticus Domini Sabaoth, frater beatorum ſpirituum & cœleſtium virtutum cohæres, repentina ſe converſione invenit, & propter infirmitatem jacentem in ſtabulo, & propter pecorinam ſimilitudinem indigentem fœno, & propter indomitam feritatem alligatum præſepio, ſicut ſcriptum eſt: In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, &c. Vide hominem prius quatuor virtutibus amictum: quid huic deerat, quem miſericordia cuſtodiebat, veritas docebat, juſtitia agebat, pax fovebat? *Bernard. Cant. ſer.35.*

Formatus eſt homo de luto, de pulvere, & de cinere, quodcumque eſt viliſſimo & ſpurciſſimo ſperm ate conceptus in fœtore luxuriæ, quodque deterius eſt, in labe peccati, natus ad laborem, timorem, dolorem, miſerrimus ad mortem. Agit prava, quibus offendit Deum, offendit proximum, offendit ſeipſum: agit turpia, quibus, polluit famam, polluit perſonam, polluit conſcientiam; agit vana, quibus negligit ſana, negligit vtilia, negligit neceſſaria. *Innocen. de miſeria humana.*

Omnia enim tribus temporibus contineri neceſſe eſt, præterito, præſenti & futuro. Præteriti eſt origo, præſentis ſubſtantia, futuri diſſolutio. Quæ omnia in ſingulis hominibus apparent. Incipimus enim cum naſcimur, & ſumus cum vivimus, & deſinimus cum interimus. Vnde etiam tres Parcas eſſe voluerunt poëtæ: unam, quæ vitam hominibus ordinet: alteram, quæ contexat: tertiam, quæ rumpat & finiat, quæ in hoc verſiculo continentur.

Clotho colum baiulat, Lacheſis trahit, Atropos occat.

Lactan. Firmian. lib.1. divin. Inſtitution.

Homines autem ipſos miror ad tantam cœcitatem, eſſe deductos, ut vero ac vivo Deo mortuos anteferant: terrenos autem, in terraque ſepultos, ei præponant, qui fundator ipſius terræ fuit. Et tamen huic impietati hominum poſſet venia concedi, ſi omnino ab ignorantia divini nominis veniret hic error. At verò ſi qua gravis neceſſitas præceſſerit, tunc Deum recordantur. Si belli terror infremuerit, ſi morborum peſtiferavis incubuerit, ſi alimenta frugibus longa ſiccitas denegaverit, ſi ſæva tempeſtas, ſi grando ingruerit, ad Deum confugitur, à Deo petitur auxilium, Deus ut ſubveniat, orat. Si quis in mari vento ſæviente jactatur, hunc invocat: Si quis aliqua vi afflictatur, hunc potius implorat. Si quis ad extremam mendicandi neceſſitatem deductus, victum precibus expoſcit, Deum ſolum obteſtatur, & per ejus divinum atque vnicum nomen hominum ſibi miſericordiam quærit. Nunquam igitur meminerunt, niſi dum in malis ſunt. Poſtquam metus deſeruit, & pericula receſſerunt, tum alacres ad Deorum templa concurrunt: his libant, his ſacrificant, hos coronant: Deo autem, quem in ipſa neceſſitate imploraverunt, ne verbo quidem gratias agunt. Adeo ex rerum proſperitate luxuria, ex luxuria vero, ut vitia omnia, ſic impietas adverſus Deum naſcitur. *Lactant. Firm. l.1. c. divin. inſtitutio. adverſus gentes.*

Deus igitur rerum omnium machinator, fecit hominem; quod Cicero, quamvis expers cœleſtium literarum, vidit tamen qui libro de Legibus primo hoc idem tradidit, quod prophetæ, cuius verba ſubiecit. Hoc animal providum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditionis generatum eſſe à ſummo Deo ſolum. Eſt enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera ſint omnia expertia. Videſne hominem quamvis longè à veritatis notitia remotum, tamen quoniam imaginem ſapientiæ tuebatur, intellexiſſe, non niſi à Deo hominem potuiſſe generari? *Ibid. c.12.*

Cum ergo hominem ad ſimilitudinem ſuam primum finxiſſet, tum etiam fœminam configuravit ad ipſius hominis effigiem, ut duo inter ſe permiſti ſexus, propagare ſobolem poſſent, & omnem terram multitudine opplere. In ipſius autem hominis fictione, illarum duarum materiarum, quas inter ſe diximus eſſe contrarias, ignis & aquæ conclufis, præfecitque rationem. Ficto enim corpore, ſpiravit ei animam de vitali fonte ſpiritus ſui, qui eſt perennis, ut ipſius mundi ex contrariis conſtantis, elementis ſimilitudinem generet. Conſtat enim ex anima & corpore, id eſt quaſi è cœlo terra; quandoquidem anima, qua vivimus, vel ut è cœlo oritur à Deo: corpus è terra, quod è limo diximus eſſe formatum. *Idem l.2. c.13. divin. inſtit.*

Dedit enim homini artifex ille noſter ac parens Deus, ſenſum atque rationem, ut ex eo appareret, nos ab eo eſſe generatos, quia ipſe intelligentia: ipſe ſenſus ac ratio eſt. *Lactan. Firm. l. de Opificio Dei vel formatione hominis. c.2.*

Cum igitur ſtatuiſſet Deus, ex omnibus animalibus ſolum hominem facere cœleſtem, cætera univerſa terra, hunc ad cœli contemplationem rigidum erexit, bipedémque conſtituit, ſcilicet ut eadem ſpectaret, unde illi & origo eſt. Illa verò depreſſit ad terram, ut quia nulla his immortalitatis expectatio eſt, toto corpore in humum proiecto, ventri pabuloque ſervirent. Hominis itaque ſolius recta ratio & ſublimis ſtatus, & vultu Deo patri communis, ac proximus originem ſuam fictoremque teſtatur. *Ibid. c.8.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Antolog. Sacra Iacobi Bilij.

Letifer immodico natura elatus honore
Angelus, inde hominem ſubruit, unde ruit.
Sed Chriſtus miſerans deceptum fraude maligni,
In ſe, illi ad vitam poſſe redire dedit.
Si caveat pactis hoſtis ſervire ſuperbi,
Sectari & ſtudeat formam humilis Domini,
Qui patris in deitate manens Deus omni creator,
Verus de ſacra Virgine natus homo eſt.
Sic noſtrum aſſumens matris de corpore corpus,
Eſſet ut aſſumpta carnis origo Deus.
In quo per fidei nata virtute lavacrum,
Cœleſte accipiat gens nova principium.
Nil hominis primi retinens ſed plena ſecundi
Splendore, & capitis glorificanda ſui.

Ibidem.

De bello quod homini in hac vita ſubeundum eſt.

An firmus tribus ipſe queam par hoſtibus eſſe,
Alcides nequeat cum ſuperare duos?
Me caro perpetuo, mundus, Marte laceſſit

Bella mihi demon ſanguinolenta mouet.
An par eſſe queam tribus his infirma locuſta,
Atque cinis tenuis, pulvis & exiguus?
Iunge tibi me, Chriſte potens: mundusque caróque,
Et Satana rabies tunc mihi riſus erunt.

Ibidem.

De hominis perverſitate.

Serpentum nobis dens eſt, mens læva columbæ,
Stultitia & pueros, & ſuperamus oves.
Et canis eſt morſus nobis, & equina libido:
Vt leo nos furimus ſemper, & inſtar apri:
Formica ventris non cura eſt maior alendi:
Fermenti & veteris nos comitatur acer.
Sic innata ferus mala nobis cuncta ſuperſunt,
Cum bona deficiant inſita cuncta ferus.

Ibidem.

Quanto honore Deus hominem affecerit.

Tu cœlum, ſupremo parens, terramque creaſti,
Cœleſtem ut faciam, das mihi rurſus humum.
Tu pulchrum corpus genitor mihi ſancte dediſti:
At mihi das animæ conciliare decus.
Vt ſuper innocuos pluis, & ſuper ipſe nocentes,
Muneribus pluviam ſic quoque funde tuis.
Horrendo illudis Belia, ſævoque draconi.
Das etiam ut ludus, Chriſto ſit ille mihi.

Ibidem.

Maieſtate Dei concluditur omne quod uſquam eſt,
Qua ſine nil verum ſtare, vel eſſe poteſt,
Huic homo ſi recte famulatur, proximus hæret,
Si reſilit, miſero degit in exilio.
Omnia ſic Dominus diſcriminat ordine iuſto,
Quo ſint ſumma bonis, ima parata malis.

Ibidem.

De hominis creatione.

Iapeto genitore ſatum mortalibus ignem
Gracia, cum vita ſtulta dediſſe refert.
Hunc tibi quin capias, vaniſſima Gracia, falſum,
Authorem generis, nil moror ipſe tui.
Credimus at contra, qui nos de pulvere terræ
Ætheream ad fortunam fluxerit, eſſe Deum.
Divinam ac flammam in terra non raptor Ieſus
Attulit: huius enim ſunt bona cuncta Patris.

Ovid. 1. Metamorp.

Sanctius his animal, mentiſque capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet
Natus homo eſt, ſive hunc divino ſemine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo.

Ibidem.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque tueri
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Perſ. Sat. 5.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus,
Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutant ſub ſole recenti
Rugoſum piper, & pallentis grana cumini.
Hic ſatur irriguo mavult turgeſcere ſomno.
Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In Venerem putris
Hic ſatus ad pacem, hic caſtrenſibus utilis armis.

Virgil. 2. Ecl.

Trahit ſua quemque voluptas.

Terent. in Phorm.

Quot homines, tot ſententiæ, ſuus cuique mos.

Claudianus.

Etenim mortalibus ex quo
Tellus cœpta coli, nunquam ſincera bonorum,
Sors ulli conceſſa viro: quem vultus honeſtat,
Dedecorant mores: animus quem pulchrior ornat.
Corpus deſtituit. Bellis inſignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis: hic publica felix,
Sed privata domus: partitum ſingula quemque
Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis
Hunc rigor, hunc pietas, illum ſolertia iuris,
Hunc ſoboles caſuſque thori.

Ovid. 6. Met.

Proh ſuperi, quantum mortalia pectora cæca
Noctis habent?

Cornelius Gallus.

O quam dura premit miſeros conditio vitæ,
Nec mors humano ſubiacet arbitrio?
Dulce mori miſeris, ſed mors optata recedit
At cum triſtis erit præcipitata venit.

Ovid. 4. de Pont.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo,
Et ſubito caſu quæ valuere ruunt.

Plaut.

Nulli eſt hominum perpetuum bonum.
Vt ſunt humana, nihil eſt perpetuum datum.

Homer. in ζ Iliados.

Οἵηπερ φύλλων γενεὴ, τοίνδε καὶ ἀνδρῶν.
Φύλλα τὰ μὲν τ' ἄνεμοι χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ θ' ὕλη
Τηλεθόωσα φύει ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη.
Ὡς ἀνδρῶν γενεὴ, ἣ μὲν φύει, ἣ δ' ἀπομήνει.
Quale filiorum genus, tale & hominum.
Folia quidem alia ventus humi fundit, alia vero ſylva
Pullulans gignit, quando venit tempus:
Sic hominum quidem genus, aliud quidem naſcitur, aliud autem moritur.

Homer. in 6. Iliad.

Ἀργαλέον δὲ
Πάντων ἀνθρώπων ἑῶν γενεὴν τε τόκον τε,
Difficile autem
Omnium hominum ſervari genus & proles.

Idem in 5. Iliad.

Οὐ μὲν γάρ τί πω δύστερον ἄλλο πέλωρ
Πάντων ὅσσα τε γαῖαν ἐπιπνείει τε καὶ ἕρπει.
Non quidem certe eſt aliquid miſerius homine,
Omnium qui ſpirant, & ſerpunt.

Idem 4. Iliad.

Οὐ δ' ἄρα πως ἦεν
Ἐν πάντεσσ' ἔργοισι δαίμονα φῶτα γενέσθαι.
Nondum profecto accidit,
In omnibus operibus peritum virum naſci.

Idem in 8. Odyſſ.

Ἄλλῳ γάρ τ' ἄλλοισι, ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις.
Alius enim aliis homo delectatur operibus.

Phocylides.

Σῶμα γὰρ ἐκ γαίης, ἔχομεν, καὶ πάντες ἐς αὐτὴν
Ἀνόμενοι κόνις, ἐσμὲν, ἀνὴρ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέδεκται.
Corpus, enim ex terra habemus, & penitus in ipſam
Soluti pulvis ſumus, aër vero ſpiritum recipit.

Idem.

Οὐ πολὺν ἀνθρωποι ζῶμεν χρόνον, ἀλλ' ἐπὶ καιρόν.
Non multum homines vivimus tempus, ſed breve.

Palladas.

Ἂν μνήμις ἄνθρωπε λάβῃς, ὅτι πάρ σε τὸ ποιῶν
Ἐσπειρεν ἡ πανύση τῶν μεγάλων βροσμός.
Ἀλλ' ὁ πλάτων σοι τυφον ὀνειρώσων ἐνέφυσεν,
Ἀθάνατον σελίγων, καὶ φυτὸν οὐράνιον.
Ἐκ πηλοῦ γέγονας, τί φρονεῖς μεγα; πῶς τε μέγοι ὅτως
Εἶπ' ἄν τις κοσμῶν πλάσματι σεμνοτέρῳ.
Εἰ δὲ λόγον ζητεῖς, τὸν ἀληθινὸν, ἀκαλάσῳ
Λαγνείας γέγονας, καὶ μιαρᾶς ἐρανίδος.

Id eſt.

Si reminiſcentiam, homo, ceperis, pater, te quid faciens
Seminavit? ceſſabis à ſuperbia.
Sed Plato tibi ſuperbiam ſomnians indidit,
Immortalem te dicens, & plantam cœleſtem:
Ex cœno natus es, quid ſuperbis valde? hoc quidem ſic
Diceret utique aliquis, ornans figmento venerabiliori,
Si autem rationem quaris veram, ex immodeſta,
Libidine natus es, & ex fœda gutta.

Sophocl. in Ajace furent. Vlyſſis verba.

Ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο πλὴν
Εἰδωλ', ὅσοιπερ ζῶμεν ἢ κούφην σκιάν.
Video enim nos nihil eſſe aliud præter
Simulachra, quicunque vivimus, vel levem umbram.

Idem Ajacis verba.

Αἰσχρὸν γὰρ ἄνδρα τὸν μακρὸν χρόνον, βίου
Κακοῖσιν ὅστις μηδὲν ἐξαλλάσσεται.
Turpe eſt enim virum longam appetere vitam
A malis qui nihil liberatur.

Senec. in Herc. furent. tragœd. 1.

At gens hominum fertur rapidis
Obvia fatis, incerta ſui,
Stygias ultro quærimus undas.

Ibidem.

Morale cœlo non poteſt iungi genus.

Ovid. 15. Met.

Nos quoque pars mundi, quoniam non corpora ſolum,
Verum etiam volucres animæ ſumus.

Senec. in Octavia.

Regitur fatis mortale genus:
Nec ſibi quiſquam ſpondere poteſt
Firmum & ſtabile: perque caſus
Voluit varios ſemper nobis
Metuenda dies.

Horat. lib. 2. Serm. 1.

Caſtor gaudet equis: ovo prognatus eodem,
Pugnis. Quot captivum vivunt, totidem ſtudiorum
Millia.

Propertius lib. 3. El. 7.

Sunt quibus Elea concurrit palma quadriga,
Sunt quibus in celeres gloria nata pedes.
Hic fatus ad pacem, hic caſtrenſibus utilis armis:
Natura ſequitur ſemina quiſque ſua.

Lucretius, lib. 2.

Denique cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi:

Omnibus

Omnibus ille idem pater est.

Manil. Astronomic. l.4.

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro,
In cœlumque redire animas, cœloque venire?

Idem, ibid.

An quoquam genitos nisi cœlo credere fas est.
Esse homines?

Ibidem,

Excmplumque Dei quisque est in imagine parva.

Ibidem lib.2.

Quis dubitet posthac hominem coniungere cœlo?
Eximiam natura dedit linguamque, capaxque
Ingenium volucremque animam: quem denique in unum
Descendit Deus, atque habitat ipsumque requirit.

Iuvenalis, Satyr.15.

Venerabile soli.

Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensus à cœlesti demissum traximus arce.

Virgilius lib.3.Georgic.

Optima quaque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dura capit inclementia mortis.

Horat.1.epist.4.

Inter spem curamque, timores inter & iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Grata superveniet quæ non sperabitur hora.

Lucretius.

O miseras hominum mentes! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ quantisque periclis
Degitur hoc ævi quodcunque est!

Idem lib.2.

Augescunt aliæ gentes, alia minuuntur,
Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et quasi cursores vitæ lampada tradunt.

Virgil. in Ætna.

Solis scire modum, & quanto minor orbita lunæ est,
Cur illi brevior, cur isti pervolet orbis:
Scire vices etiam signorum, & tradita iura,
Nubila cur cœlo terræ denunciet imbres,
Quo rubeat Phœbes, quo frater palleat igni, &c.
Et quæcunque iacent toto miracula mundo,
Non digesta pati, nec acervo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula, divini est animi, ac iucunda voluptas.

Lucretius lib.3.

Atque ea nimirum, quæcunque Acheronte profundo
Prodita sunt esse in vita sunt omnia nobis.

Stat.lib.2.Sylvarum.

Nos anxia plebes.

Nos miseri quibus unde dies suprema, quis ævi
Exitus incertum, quibus instet fulmen ab astris.

Monostycha.

Homo doctus, in se semper divitias habet.
Homo ebriacus somno sanari solet.
Homo homini Deus est si suum officium sciat.
Homo imperitus facilè falli non potest.
Homo optimus animalium, idemque pessimus.
Homóne quisnam Divûm spernat munera?
Homóne prapotens, maiora sperat quàm cupit.
Homo sum, humani à me nihil alienum puto.
Hominis meminisse, inter simultates, pium.
Hominis nullo beneficio pensatur salus.
Hominis senescentis sera est emendatio.
Hominis verecundi processus lentior est.
Homini attributus error cuilibet est suus.
Homini bonum non nasci, aut mox nato mori.
Homini imperare, imperiorum oneros issimum.
Hominem iuvat magè læta quam ingens gloria.
Homines anima sicca, homines prudentissimi.
Homines apud se non sunt, præ iracundia.
Homines boni sunt, dum impetrant sibi quod volunt.
Homines aliquando bene suadent; semper Dij.
Homines plus in alieno cernunt, quàm suo.
Hominum favor sine divino parum potest.
Hominum ingenia asperitas etiam durat loci.
Hominum nihil vires queunt contra Deos.
Hominem etiam frugi sæpe flectit occasio.
Hominem experiri multa paupertas iubet.
Homini consilium tunc deest, cum multa invenit.
Homo ne sit sine dolore, fortunam invenit.
Homo semper in os fert aliud, aliud cogitat.
Homo toties moritur quoties amittit suos.
Homo vita commodatus, non donatus est.
Homo animal est cæcum, atque ipsum se nesciens.
Homo omnibus feris est pernicios ior.
Homo positus in sinu Dei, hominem quid times?
Homo sine homine ullo vivere non potest modo.
Homo sui non est mancipium corporis.
Homo unus instar vel multorum millium est,
Hominis fera mansuescunt contubernio.
Homini est bono res indigna simulatio.
Homini citò in adversis quævis persuaseris.
Homini molestum est omne quidquid cogitur.
Homini nova sunt magè magna quàm miracula.
Homini suus privato oportet sit modus.
Hominem fidelem facies, si putaveris.
Hominem inter vivos frustra quæras mortuum.
Hominem omnis hora mutat, nedum omnis dies.
Homine imperito nil minus tractabile est.
Homines docuerunt fallere, dum falli timent.
Homines inopino etiam percellas gaudio.
Homines latemus sapius, nunquam Deum.
Homines libenter id quod volumus credimus.
Homines libenter laude dicunt de sua.
Homines mali sunt, qui bonis dicunt malè.
Homines potentes quid sunt? fortuna manus.
Hominem quidem pereunt: humanitas manet.
Hominem genus imbelle ac leve est Asiaticum
Hominum ingeniis subiiciunt artes Numina.
Hominum querelas magna pars manu facit.
Homo bilinguis de livore nascitur ac pascitur.
Homo naturæ obaudiens, homini nocere non potest.
Homini amico ac familiari non est mentiri meum.
Homo animalium omnium animal heu miserrimum est.
Homo otiosus res novas requiritat.
Hominis male est morati risus vastior.
Hominis nequam parvipendenda gratia.
Homini bonum summum est animi tranquillitas
Homini imperare non est ars, ars artium est.
Homini pecunia nil est nisi viaticum.
Homini artuatim interficit qui fœnerat.
Hominem illico diversa vina inebriant.
Hominem qui servus est superbum esse haud decet.
Hominem merum fuerint minus quàm musica.
Hominem supinum ne quidem mordent canes.
Homines aliud sentire, aliud loqui solent.
Homines frugi utique rectè faciunt omnia.
Hominem interitu sententia haud quoque occidunt.
Hominem noveris dum vivit; quiescas ubi est mortuus.

Iac. Augusti Thuani.

Homo cinis.

Carm. Sacr. lib.

Disce, homo, de tenui constructus pulvere, qua te
Edidit in lucem conditione Deus.
Mox cinis in tumulo fies, totusque repente,
Quem modo velabat purpura, vermis eris.
Quid vesane tumes, & vano turgide fastu
Quæ supra te sunt, quaque negata sapis?
Mausolea paras, & cura tendis inani.
Arcere à putri putre cadaver homo.
Falleris, in cinerem prius hinc solvaris oportet,
Quam te siderea sistat in arce Deus.
Si cœlum speras, laudo pia vota, sed illus
Gloria non fallax ambitione trahit.
In Cruce suffixus nobis ad sidera CHRISTVS
Sternit iter, sapiens hoc duce carpe viam.
In tumulum descende prius, terraque remisto
Disce pati vermeis corpore, disce mori.
Mox melior surges, & qui nunc corpore terra
Mortuus es, disces vivere mente Deo.

Idem.

Stulte, quid horrescis conspergi pulvere frontem;
Vt saltem discas sic meminisse tui?
Ipse levis tandem, cum spiritus ossa relinquet,
In tumulo & cinis ater eris.
Imò homo divino, si, ut par est, uritur igne,
Iampridem totus debuit esse cinis.

Homo tota vita tristis.

Eiusdem.

Eodem Carminum libello.

Quid mihi vobiscum est, insana gaudia vitæ?
Iam potius menti maior amice, veni.
Rex infit sapiens, luctu lacrymisque sonantem
Quam dapibus festam, præstat adire domum.
Admonet & CHRISTVS, *cui luctu tristis amaro*
Semper ad extremum vita peracta diem.
Nam vitam morti quod proximus ille datura,
Hoc tota vita turba caduca sumus.
Quotidie morimur, primoque à carcere vita
Mors tacito properans incipit ire pede.
Hinc animi vesani æstus, hinc agmine facto
Morborum ignaris irruit omne genus.
Gaudia falsa brevis, nunc ergo facessite vitæ,
Et vacua requies mentis, amorque sui.
Tristitiæ, odiumque sui, morsusque doloris
Æterna pandunt limina lætitiæ.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Homines mortales sunt. 1. *de Nat. Deor.*

Omnia aliorum causa sunt genera, ut fruges atque fructus, quod terra

terra gignit animantium causa:animantes autem hominum: ut equum vehendi causa, arandi bovem, venandi & custodiendi canem. Ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum & imitandum. 2. *de Nat. Deor.*

Homines hominum causa sunt generati, ut ipsi inter se alij aliis prodesse possent. 1. *Offic.*

Proxime & secundum Deum homines hominibus maxime utiles esse possunt. 2. *Offic.*

Hoc natura præscribit, ut homo homini quicumque sit ob eam ipsam causam tantum, quod is homo sit, consultum velit. 3. *Offic.*

Sic nos nati videmur, ut inter omnes esset societas quædam. *in Lælio.*

Homo naturæ obediens, homini nocere non potest. 3. *Offic.*

Oportet hominem ab homine, ob hoc ipsum quod homo sit, non alienum videri 3. *de finib.*

Impellimur natura, ut prodesse velimus quam plurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiæ tradendis. Itaque non facile est invenire, qui quod sciat, ipse non tradat alter. Ita non solum ad discendum propensi sumus, verùm etiam ad docendum. 2. *de finib.*

Vt magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis, quæ non homini ab homine nascatur. 2. *Offic.*

Duplex est natura generis humani, sed præstantius genus est eorum, qui sunt viri. *De universis.*

Hominum duo sunt genera: alterum indoctum & agreste, quod antefert semper utilitatem honestati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit. Itaque huic generi laus, honos, gloria, fides, justitia, omnisque virtus: Illi autem alteri quæstus, emolumentum, fructusque proponitur, atque etiam voluptas, quæ est maxime inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat: quam immanissimus quisque acerrime sequitur, neque solum honestis rebus, sed etiam necessariis anteponit. *In Par.*

Hoc solum animal homo natum est pudoris ac verecundiæ particeps, appetens coniunctionem hominum ac societatem, animadvertensque in omnibus rebus quas ageret aut diceret, ne quid ab eo fieret, nisi honeste & decore. 4. *de finib.*

Nihil est unum uni tam simile, tam par, quam omnes inter nosmetipsos sumus. Quod si depravatio consuetudinem, si opinionum varietas non imbecillitatem animorum torqueret & flecteret quocumque cœpisset: sui nemo ipse tam similis esset quam omnes essent omnium. Itaque quæcunque est hominis definitio, una in omnes valet: quod argumenti satis est, nullam dissimilitudinem esse in genere: quæ si esset, non una omnes definitio contineret. 1. *de leg.*

Homini natura præscribit, ut nihil pulchrius, quam hominem putaret: est enim vis tanta naturæ, ut homo nemo velit nisi hominis similis esse, & quidem formica formicæ, 2. *de Nat. Deor.*

Omnium animantium formam vincit hominis figura. 1. *de Nat. Deor.*

Nullum est animal præter hominem, quod habeat aliquam notitiam Dei. 1. *de leg.*

Deus animal unum spectabile hominem, in quo omnia animalia continerer, efficit. *de Vniuers.*

Sunt ex terra homines, non ut incolæ atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atque cœlestium, quare spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sensus autem interpretes ac nuntij rerum, in capite tanquam in arce, mirifice ad usus necessarios & facti & collocati sunt. Nam oculi tanquam speculatores, altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere. Et aures cum sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur, recte in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itemque nares, eo quod omnis odor ad supera fertur, recte sursum sunt: & quod cibi & potionis judicium magnum earum est, non sine causa vicinitatem oris secutæ sunt. Iam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, quam esculentis & poculentis iter natura patefacit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus, ut omnes ictus, omnesque nimios frigoris & caloris appulsus sentire possemus. Atque ut in ædificiis architecti avertunt ab oculis naribusque dominorum ea, quæ profluentia necessario tetri essent aliquid habitura, sic natura res similes procul amandavit à sensibus. Adde quod ipsa natura primum oculos membranis tenuissimis vestivit & sepsit, quas primum pellucidas fecit, ut per eas cerni posset: firmas autem, ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles ut declinaret, si quid noceret, & aspectum quo vellent, facile converterent. Nasus ita locatus est, ut quasi murus, oculis interiectus esse videatur. Auditus autem semper patet: eius enim sensu etiam dormientes egemus: à quo sonus est acceptus, etiam à somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit. si simplex & directum pateret. Provisum etiam, ut si qua minima bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium tanquam in visco inhæresceret. Quam vero apras manus, quamque multarum rerum ministras natura homini dedit, &c. 1. *de Nat. Deor.*

Principio corporis nostri magnam natura ipsa videtur habuisse rationem, quæ formam nostram reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu: quæ autem partes corporis ad naturæ necessitatem datæ, aspectum essent deformem habituræ, atque formam, eas contexit atque abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. Quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, removent ab oculis, ipsique necessitati dant operam, ut quam occultissime pareant: quarumque partium corporis usus sunt necessarij eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modo occulte, id dicere obscœnum est. 1. *Offic.*

Ipsum hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit sed & sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimum obscuras & necessarias intelligentias enudavit, quasi fundamenta quædam scientiæ: figuramque corporis habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, & ad cœli, quasi cognationis domicilii quepristini conspectum excitavit. Tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret. Et oculi, quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur: & is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores, 1. *de leg.*

Natura corpus hominis sic formavit & genuit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret: neque sanè multum adjumentis externis & adventitiis uteretur. Animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: sensibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis; ut nihil aut non multum adjumento ullo ad suam confirmationem indigeret. 5. *de finibus bonorum.*

Parvi primo ortu sic jacent, tanquam omnino sine animo sint. Cum autem paulum firmitatis accesserit, & animo utuntur & sensibus, connitunturque ut sese erigant, & manibus utuntur, & eos cognoscunt à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum iis congregant, dantque se ad ludendum fabellarumque auditione deducuntur: denique eo quod ipsis superat, aliis gratificari volunt, animadvertuntque ea, quæ domi fiunt curiosius, incipiuntque commentari aliquid & discere: & eorum quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, si vincunt, efferunt se lætitia: victi debilitantur: animosque demittunt. 5. *de finib.*

Quid homines errent ut homines, nihil puto mirandum esse. *Xenoph. Cyroped. lib.* 5.

Neminem ex omni numero mortalium crimine carere puto. *Idem de reb. gest. Grac.*

Non agrorum aut villarum amissio, sed hominum deploranda est. Non enim prædia viris, sed viri prædiis potiuntur. *Thucyd. l.* 1.

Prolis humanæ portio, res est Diis omnium longe charissima. *Dionys. Halic. l.* 1.

Eos hortabantur, ne quum homines essent, quicquam præter humanam naturam sumerent, neve immortales iras immortali corpore gererent. *Idem l.* 5.

Homines ob cætera quidem delicta admissa solent irasci: sed quando est aliqua proditionis suspicio, existimant magnæ esse prudentiæ, si vano metu territi potius sibi ab ea caveant, quàm ob ejus contemptionem sese funditus everti patiantur. *Eod. l.* 5.

Quæ prosunt & quæ obsunt homines facillime cognoscunt, quando ea ex multorum exemplis vident, iisque qui se ad hæc hortantur prudentiæ magnæque sapientiæ testimonium dicunt. *Idem lib.* 11.

Homines quantumcumque felicitatis habeant, semper tamen invidiam sentiunt majorem. *Curtius lib.* 4.

Si homo es, id quod es, semper esse te cogita. *Idem l.* 7.

Homines nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. *Tacit. hist. l.* 1.

Domantur ut pareant, non ut serviant. *Idem in Agricola.*

Cuncta mortalium incerta. *Idem.*

Nati omnes peccare & labi possunt, qua privatim, qua publicè: neque lux est quæ satis validè vetet aut capiat modum. *Tucyd. l.* 3.

Humanæ res fluxæ semper in adversa mutantur. *Sallust. in Iugurth.*

Homines quum audiunt ea quæ in aliqua civitate gesta sunt, non satis habent ipsa rerum capita, & earum eventum cognoscere: sed etiam & quænam fuerunt necessitates quibus civitas pressa tum hæc atrocia & miseranda mala pertulerit, & quibus rationibus cives adducti, & quorum oratione impulsi, id fecerint, & omnia quæ res ipsas comitantur scire volunt. *Dion. Halic. lib.* 11.

Augustus cum esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitij severissimus ultor, more hominum, qui in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. *P. Diac. in Aug. hist. l.* 7.

Commune humani generis vitium est, ut servire externis malint, quàm cedere suis. *Fr. Guicciard. hist. lib.* 3.

Illud est communi hominum naturæ insitum, ut prius propinquiora pericula timeant, & præsentia pluris quam decet faciant, futurarum verò rerum atque remotarum minorem habeant quam debent rationem: quoniam ad ea multa remedia & casibus temporibus sperari possunt. *Idem l.* 7.

Falso queritur de natura sua genus humanum, quod imbecille atque ævi brevis, forte potiùs quàm virtute regatur. Nam, contrà reputando, neque majus aliud, neque præstabilius invenias magisque naturæ conveniens, industriam hominum quam vim aut tempus deesse. *Sallust. de bel. Iugurt.*

In calamitates varias nescio quomodo cuncti homines, palam & apertè incidentes sibi tamen consulere nequeunt, imò ne ad momentum vel brevissimum dissidere norunt: à brutis animantibus hac in parte superari. Nam bruta, si ob escam in retia inciderint, aliudve periculum subjerint semel, haud facilè ad foveam & laquei umbram postea adduxeris: sed & locum ipsum suspectum habent, & quibusliber ejusmodi speciem habentibus diffidunt. Homines verò cum de aliis audiant, alios adhuc hoc pacto perire videant, nihilominus tamen quamprimum quis blandioribus verbis usus spem meliorem proposuerit, ad illecebras incauti accedunt, at si certo sciant neminem unquam ex illis evasisse qui hujusmodi escas vorarunt; sed cunctis indubitato fuisse exitio. *Polib. hist. lib.* 16. 11.

Humanum genus, quod omnium animantium vaferrimum esse videtur, multum rationis habet ad hoc ut sit vitiosissimum; etenim relicta quidem animantia, corporalibus concupiscentiis servientia, per eas solas seducuntur. Humanum verò genus quoniam gloriæ studiosum,

non minus per incógitantiam, quam per naturam peccat. *Idem lib.* 17.

Facta audacia & præclara multi quidem appetunt, pauci verò aggrediuntur. *Idem eod. l.*

Omnino calamitosa res est homo. *Herod. l.* 1.

Nostra omnis vis in animo & corpore sita est: animi imperio, corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est. *Sallust. de conjurat. Catil.*

Quibusdam belli dux factis cum Selgensibus civibus quos obsidione premebat, induciis, spem fœderis ineundi iniecit, copias validiores expectans, & cuidam in urbe proditori perficiendæ rei crudelissimæ, id est civium cladis opportunitatem præbens. Inter hæc cum in sermone oppidani & oppugnatores frequenter convenirent, paulatim quasi consuetudine quadam factum est, ut milites commeatus gratia libere in urbem proficiscerentur, quæ res multis sæpenumero internecionis causa fuit. Quo fit, ut mihi quidem videatur ex omnibus animalibus nullum stolidius, aut magis expers rationis esse, quàm hominem, qui à plerisque callidissimus omnium judicari solet. Quot enim castra? quot munimenta? quot arces? quot & quales civitates per hunc modum in manus hostium devenere? Quæ cum quotidie accidant, cernanturque ab omnibus, semper tamen nescio quo modo novi ac rudes in hujusmodi rebus esse videmur; quod ideo fit, quia eà quæ superioribus seculis majoribus nostris acciderunt, non consideramus: sed ad apparatum frumenti, pecuniarum, murorum & sagittarum intenti cum labore & sumptu hæc duntaxat conquirimus. Quod verò facillimum esse, maximosque in periculosissimis temporibus usus adfert, id omnes contemnimus, ac pro nihilo habemus: cùm nobis alioquin liceat cum quiete & tranquillitate in historiis & rerum gestarum commentariis edisce re, & quasi experiri. *Polyb. hist. l.* 5.

Mortalium in terris nemo planè labis expers est, etiam si quis ad summum virtutis verticem perveniat. *Const. Monass. Ann. pag.* 150.

Homo suapte natura neque efferum est, neque quod domari non possit animal, sed vitiis contra naturam utendo degenerat: disciplina porrò, locorumque & victus mutatione etiam feræ cicurantur, sævitiamque suam, cultui mansuetiori adhibitæ exuunt *Plut. in Pompeio.*

Humanus animus insatiabilis est, eò quod fortuna spondet. *Liu. Dec.* 1. *lib.* 4.

Punctum est, quod vivimus, & adhuc puncto minus, sed hoc minimum specie quidem longioris spatij natura divisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud ab adolescentia senectutem, aliud ipsam senectutem. In qua annus totus, quosdam gradus posuit, cujus brevitatem aliquando futuram cogitemus. *Seneca ad Lucil. epist.* 50.

Omnia suo bono constant, vitem fertilitas commendat, vinum sapor, & velocitas cervum. Quare fortia dorso jumenta sunt quæris, quorum hic unus est usus, sarcinas ferre. In cane sagacitas, prima est. si feras investigare debet, cursus, si consequi: audacia, si mordere & invadere. Id quoque optimum esse debet, cui nascitur quo censetur. In homine oprimum quidem ratio. Hæc antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est, cætera illi cum animalibus fatisque communia. Valet, & leones: formosus est, & pavones: velox est, & equi, corpus habet, & arbores impetum habet & motum voluntarium, & bestiæ & vermes: habet vocem; sed quanto cariorem canes, acutiorem aquilæ, graviorem tauri, dulciorem nobilioremque luscinix? *Idem ad Lucil. epist.* 77.

Si quis omnia alia habeat, valetudinem, divitias, imagines multas, frequens artium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem habeat illorum quæ retulit, careat pecunia, clientum turba, nobilitate avorum & proavorum serie, si ex confesso bonus sit, probas illum. Ergo hoc unum bonum hominis, quod qui habet, etiamsi alijs destituitur, laudandus est: quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac reiicitur. *Idem.*

Atqui vivere, mi Lucili, militare est. *Idem epist.* 99.

Omnis dies, omnis hora quam nihil sumus, ostendit. *Idem in epist.*

Homines tantùm canescunt, & non animalia, quia homo habet cerebrum valde humidum. *Arist. lib.* 19. *de Animal.*

Homo est principium suarum operationum. *Arist. l.* 3. *Eth.*

Homo naturaliter est animal politicum, & civile. *Idem lib.* 1. *Polit.*

Solus homo sentit & delectatur odoribus florum. *Arist. lib. de Sensu & sensato.*

Propter hoc est nobis datus sermo, ut præsto forent mutuæ voluntatis indicia. *Plato in Timæo.*

Sumus enim rationales nos, & Dij, sed mortale appositum disiungit nos ab illis. *Porphyrius lib. Vniversalium.*

Præstantissimum animal est homo in terris existens. *Lucius Apuleius de Deo Socratis.*

Nihil est Deo similius & gratius, quam vir animo perfecto bonus, qui hominibus cæteris antecellit, quod ipse à Diis immortalibus distat. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Cyrus dicebat eos homines, qui sibi prodesse nollent, cogi oportere, ut aliis sint usui. Significans servili animo natos sibique inutiles imperio adigendos, ut aliorum commodis inserviant. *Plut. in apoph.*

Diogenes quodam tempore lucernam accensam gestans, obambulabat in foro clarissima luce, quærenti similis. Rogantibus quid ageret; Hominem, inquit, quæro, notans publicos civitatis mores vix homine dignos. *Laërt. l.* 6.

Idem in foro stans, clamabat, Adeste homines: veluti concionaturus apud populum. Quumque jam frequentes convenissent, nec ille desineret clamare, Adeste homines: quidam indignati. En adsumus, dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigens: Homines, inquit, adesse jussi, non sterquilinia. Non putavit hominis cognomen competere in eos qui non viverent juxta rationem, sed brutorum in morem agerentur affectibus. *Laërt. l.* 6. *Erasm. lib.* 3. *apoph.*

Idem, eos qui in coquos, nepotes, scorta, & adulatores facultates suas profunderent, similes dicebat arboribus, per præcipitia nascentibus: quarum fructus nullus hominum gustaret, sed à coruis & vulturibus ederentur, quo dicto innuit, eos nequaquam esse homines, qui ventri & gulæ serviunt. *Laërt. lib.* 6.

Idem, quum è balneis redeuntem quidam rogassent, num illic esset multum hominum? negavit esse. Rursus percontatus, an illic esset multa turba? annuit, significans vocabulum in paucos competere. *Laërt. lib.* 6.

Redeuntem ex Olympiis quidam interrogabant, vidisset ne illic multam turbam; Turbam, inquit, plurimam, sed homines perpaucos, *Laërt. lib.* 6.

Idem, conspecto adolescentulo, cultu gestuque parens virili? Non te pudet, inquit, qui pejus tibi velis quam ipsa natura voluit? Siquidem illa te virum fecit, tu teipsum refingis in fœminam. *Laërt.*

Stilpon, Quum omnium oculi conjecti essent in Stilponem: quidam, Isti (inquit) Stilpon mirantur te ut belluam. Nequaquam, inquit ille, sed ut verum hominem. Solent peregrinæ bestiæ in spectaculum produci, vulgares homines nemo miratur. Sed philosophum plerique spectabant, non ut quemuis hominem, sed ut hominem verum: nam id spectaculum est rarissimum. Obiter notavit interpellatorem, quod ipse non esset verus homo, nec spectatu dignus. *Laërt. l.* 2. *c.* 12.

Architas dicebat, Quemadmodum, si etiam summam diligentiam adhibeas; tamen piscem sine spinis non invenias: sic neque hominem inveniri posse, qui non dolosum spinosumque quiddam habeat admixtum, *Ælian. lib.* 10. *de Var. hist.*

Alphonsus, licet socordi & obtuso ingenio homines patienter audiret, solitus tamen est eos tantum, quorum proba ingenia esse sciebat, homines appellare, Ennianum illud levi voce submurmurans. Vulturis (sic enim in nominativo ut nos Vultur, loquebatur) in syluis miserum mandebat hominem, Bellissime enim non homines, sed homines, Ennium eos vocasse dicebat, quos vidisset ex homine nihil præter effigiem possidere. *Pan. l.* 1. *de reb. gest. Alph.*

Bias dicere solebat, sic metiendam esse ab homine vitam, quasi & multum & parum temporis victurus sit, *Max. ser.* 67.

Crantor seniarium hunc ex Bellerophonte Euripidis probare solebat.

Οἱ μοι τάδ' ἰὼ μοι; δυσπάτοι πεπόνται μοι.

Eheu! quid heu? nobis, quod hominum est accidit.

Sensit, quicquid vlli hominum accidit, hoc unicuique posse accidere. Nihil igitur nec inexpectatum videri oportere, nec intolerabile. *Laërt. lib.* 4. *c.* 5.

Anacharsis rogatus à quodam, qui hominibus esset infestum? Ipsi, inquit, sibiipsis. *Stob. ser.* 2.

Socrates dicere solebat, si omnes hominum calamitates in unum conferrentur, moxque singulis ex eo acervo portiones æque distribuerentur, ita fore, ut suas quisque calamitates recipere malit, quam æquam è communi portionem. Hoc adversus vulgares hominum mores: qui alienæ invident, suam deplorant sortem. *Erasm. lib.* 3. *apoph.*

Idem interrogatus, quomodo quis sine molestia vitam ageret? negavit ullo modo id fieri posse. Non enim licet, inquit, civitatem aut domum inhabitanti, & hominibus conversanti, sine molestiis degere. *Stob. ser.* 97.

Idem dicebat, se putare, quod Dij semper rideant, vana hominum studia inspicientes, quibus peractis perpetuo se victuros putent: cum mox hinc tamen nobis migrandum sit, omnibus relictis. *Stob. ser.* 96.

Zeno canem eum invadentem, quum repulisset, reprehensus à quodam ob id: Perdifficile est, inquit, prorsus hominem exuere. Voluit autem ostendere, hominem nunquam esse tam cautum, quin aliquando ostendat se quoque hominem esse affectibus obnoxium. *Laërt. lib.* 9. *cap.* 5.

Democritus interrogatus, quid de hominum sorte sentiret? Miseram homini fortunam esse dixit, cum bona quærentibus vix obtingant: mala autem non tantùm non requisita, sed extra omnem etiam expectationem. *Stob. ser.* 96.

Idem admonere sæpenumero solitus est suos, ut humanam imbecillitatem expenderent, quod ei per mediocrem possessionem prospiciatur, & miseria in rebus necessariis mensuretur. *Stob. serm.* 96.

Aristonymus, hominis vitam theatro similem esse dicebat, ubi pessimi homines fere semper primatum obtinent *Ant. in Meliss. part.* 1. *ser.* 7. *Max. serm.* 67.

Antiphon. hominis vitam carceri unius diei similem esse dixit, & totum vitæ spatium uni diei æquale propemodum, per quam intuiti lucem, posteris deinde vitam tradimus. *Stob. serm.* 96.

Simonides & Pausanias, Cum Simonides conuiuio lautissimo à Pausania exceptus rogaretur, ut quippiam ex Philosophorum arcanis in medium proferret: videns Pausaniam nimium rebus suis fidere, eo quod jam ad Medorum partes se applicuisset, respondit. Memento te in tanta rerum fœlicitate hominem esse. At Pausanias parum animadvertit, quod à philosopho dictum esset. Cumque jam in summo vitæ discrimine constitutus mortem præ oculis esse intelligeret, atrocissimam, altissima voce exclamasse ferrur? O Cee hospes! quam salutare tuum erat consilium? Ego autem adeo captus eram inani persuasione, ut mihi nequaquam tantam admonitionem convenire putarem; unde misere nunc perire cogor. *Ælian. lib.* 6. *de Var. hist.*

Neoptolemus scisciatus, quidnam ab Æschylo, aut Sophocle, aut Euripide dictum admiraretur? Nihil quidem (inquit) istorum se in admirationem trahere: sed quod ipse vidisset Philippum Cleopatræ filiæ suæ nuptias magnificè celebrantem in cœna amplissima cum tertius decimus Deus appellaretur, postridie in theatro jugulatum & projectum. *Stob. serm.* 96.

Phavorinus,

Phavorinus homines partim esse ridiculos, partim odiosos, partim miserabiles dixit. Ridiculos quidem, qui per audaciam ad majora aspirant: Odiosos, qui ea consequuntur: Miserabiles vero, qui spe frustrantur. *Stob. serm.* 4.

Mercurius Trismegistus. Homo, inquiebat, animal est imperfectum, membris imperfectis constans, & ex multis diversisque corporibus constitutum corpus gerens. *Stob. serm.* 11.

Aristoteles interrogatus, quidnam esset homo? respondit imbecillitasis exemplum, temporis spolium, fortunæ lusus, inconstantiæ imago, invidiæ & calamitatis trutina: reliquum vero, pituita & bilis. *Stob. serm.* 96.

Plotinus. Amelio roganti, ut corporis formam pateretur effingi, non passus est. Quid, inquit, an non satis est nos hanc imaginem circumferre, nisi & imaginis imaginem relinquamus posteris ostentandam: Iudicavit cum Pytagora, corpus esse thecam mentis, utcumque eam exprimentem. Minimum autem hominis videre eum, qui nihil aliud videt, quam corpus. *Eras. l.* 8. *apoph.*

Ephraim Syrus amissa uxore dicebat, O philosophia! tyrannica sunt præcepta tua: amare jubes, & si quis amiserit quod amabat, dolore & mœrore affici prohibes. *Stob. serm.* 97.

Xerxes cum vidisset universum Hellespontum navibus suis constratum, omnia litora atque Abydenorum plana hominibus referta jactavit se beatum, moxque fudit lachrymas. Tam subitam mutationem admiratus Artabanus regis patruus, qui dissuaserat eam expeditionem, ausus rogare causam: Tum Xerxes, Subit, inquit, animum meum cogitatio, quam brevis sit hominum vita, quando ex tam numerosa multitudine post annum centesimum nemo superfuturus est. *Plut. in apoph.*

Philippus, post quam apud Cheroneam Athenienssium profligavit opes, adeo ex nimia fœlicitate efferri cœpit, ut se hominem fortunæ malis obnoxium esse non cogitaret amplius. Verum cum intelligeret quid mali ex tanta superbia sibi immineret, ex aulicis pueris uni id muneris injunxit, ut ad Solis exortum in suum cubiculum ingressus inclamaret: Rex memineris te non Deum, sed Hominem esse, multis fragilitatibus, ærumnis ac malis obnoxium & expositum. *Cœlius Rhodiginus lib.* 19. *c.* 33. *lectionum antiquarum.*

Alexander, cum Deus ubique ob res feliciter gestas vocaretur. Se, quod mortalis esset duabus potissimum rebus deprehendere dicebat, somno videlicet & coitu. Hæc enim præcipuè produnt hominis imbecillitatem. Somnus enim quid aliud est, nisi (ut ille ait) gelidæ mortis imago, coitus item, quid aliud, nisi species morbi comitialis? *Plut. in Alex.*

Idem Dum in obsidione cujusdam urbis infirmissima mœnium quærit, sagitta graviter ictus est: nec tamen ab instituto destitit, sed mox quum represso sanguine sicci vulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus quod ceperat omittere, ac chirurgum accersere: Omnes, inquit, me prædicant Iovis esse filium, sed vulnus hoc hominum esse me clamant. *Plut. & Q. Curtius in Alex.*

Stratonicus, quum audisset, parrum matris Timothei regis: Si, inquit, opificem peperisset, non Deum, quales emisisset voces? Irridens quorundam fœdam adulationem, qui regum filiis tribuebant divinitatem, quum vox parientis regem æquè miserabilis ac sit, ac parturientis quemlibet plebejum: ipse autem Stratonicus filius erat opificis. *Athenæus.*

Silenus à Mida captus, rogatus est quid esset homini optimum? diu silentium tenuit, tandem adactus ut diceret: respondit, Optimum esse, nunquam nasci: proximum, quam ocyssime aboleri: atque hoc pretio dimissus est. *Plut.*

Scipio Africanus dicere solebat: ut ij quib. sunt equi ferociores, tradunt eos domitoribus quo his facilioribus possint uti: Sic homines præ secundis rebus effrenatos, sibique præsidentes tanquam in gyrum rationis ac doctrinæ duci oportere, ut perspecta rerum humanarum imbecillitate varietateque fortunæ, reddantur moderatiores. *Plutarc. in vita Scipionis.*

Hadrianus Imp. cuidam illos Virgilij versus ad verum accommodanti, *Manibus date lilia plenis*, &c. Cum risione respondit. Ego mihi divum adoptavi, non filium. Huc alludens, quod imperatores referri soleant in numerum divorum, sed à rogo. *Dion. in Had.*

Alphonsus rex, audiens disputantes de vitæ humanæ miseria: Comœdia, inquit, est vita nostra, cujus ultimus actus in morte agitur: bonus autem poëta nemo habetur, nisi ad finem usque actus omnes prudenter explicet. *Syl. l.* 3. *com. de reb. Alph.*

Solon, interrogatus olim, Quid esset homo? respondit, putredo est in exortu, bellua in omni vita, esca vermium in morte. *Antoninus.*

Diogenes, quoties considerabat in hominum vita civitatum gubernatores, medicos aut philosophos, nullum animal dicebat esse homine sapientius. Idem contemplans somniorum interpretes, conjectores, divinos, & hujus generis cæteros, aut qui gloriæ divitiisque servirent, ajebat: sibi nihil homine videri stultius. Indicans hominis ingenium ad res optimas accomodum si exerceatur, sin ad vitia degeneret, longe esse infra mutas pecudes. *Laërt. l.* 6.

Perictione Pytagorea dicebat, conditum & compositum esse hominem in hoc, ut contempletur naturæ rerum ipsiusque sapientiæ rationem eidemque laborem esse injunctum comparandi contemplandique rerum quæ extant sapientiam. *Stob. ser. de virtute.*

Plato hominem mansuetum animal esse dicebat. Quod si recta disciplina instituereture in mansuetissimum & divinum prorsus animal evadere: sin vero non satis aut non bene esset educatus, ferocissimum omnium quæ in terris nascuntur animal reddi. *lib.* 6. *de legib.*

Musonius quid esset homo describens, Homo solus (inquit) omnium in terra degentium Dei imago est, & similes ei virtutes habet. Nam ne inter Deos quidem præstantius aliud cogitari potest, quam prudentia, justitia, fortitudo, & temperantia, *&c. Stob. serm.* 116.

Homo mundi vinculum, inter Creatorem, & Creaturas medius, naturæ utriusque, immortalis atque mortalis particeps, utriusque etiam conversatione fruitur, illius tanquam servus, hujus tanquam Dominus. Servi fœlicitas in cognitione, atque fruitione bonorum herilium, veri scilicet atque boni reposita est. Domini fœlicitas in cognitione, atque fruitione servilium bonorum, utilitate, & voluptate circumscripta. Natura igitur sua sociale animal est homo, & conversationis amans, tum immortalis (quam cum immortalibus in via futura aliquando possidebit) tum mortalis, qua in vita præsente fruitur: & vel cum creaturis sui generis, cum hominibus scilicet, in societate Oeconomica, atque Politica, sive profana illa, sive sacra & religiosa) vel cum creaturis diversi generis, purè scilicet immortalibus Intelligentiis, aut purè mortalibus brutis. Eò respiciens *δαιμόν.* & Aristoteles, hominem solitarium & *μονότην* vel deum, vel belluam esse pronunciavit, hoc est, vel divinæ, vel belluinæ naturæ participem: quarum utravis inductus, quantum sese à conversatione sui generis abduceret, tantùm sese conversationi diversi generis creaturarum addiceret: & vel spirituum cùm bonorum (ut Prophetæ & Eremitæ pij) tum malorum (ut magi) vel brutorum. Ex fine igitur solitaria vita, distinguenda, & in suos deducenda erit titulos. Nã vel immortalis vitæ in hac etiam mortali vita delicias per contemplationem assiduitatem sectantes, vel mortalis vitæ commoda venantes, incommodave declinantes, ut hominum conversationem fugiunt, sic solitudinem colunt, & in ea vel intelligentiarum, vel belluarum consortio, ad scopum scilicet quem collineant, accommodatiore perfruuntur. Duo proinde solitariæ vitæ genera statuemus: Religiosum alterum, quod vel instituto, vel prætextu Religioso nititur: alterum Profanum à religione sejunctum. *Theatrum vitæ Hum.*

Quid hominis tam proprium quam erigi & spectare alta? Alta dico, id est, illa quæ ad ætheream illam partem pertinent, cœlitus immissam nobis mentem, hæc colenda nec potest sine meditatione, sine actione: neque ista, sine labore.

Quo magis adolescimus, id est, matureścimus, videmus nihil in homine, præter interiorem illam partem, colendum: & reliqua adjuncta, ut verè & fortiter dicam, nugaces fumos esse. Quid si nec esse? solum illud æternum est: & nos cum ei accedemus, & conabimur virtute assimilari: Illa æterna, & in parte nostri æterna. *Lipsius.*

Homa natus sum: & ex quo natus sum ducor ad mortem. Triste hoc cogitare, inquies. Non mihi, & quid si non cogitem? eo minus ducat? Sicut qui in navi sunt, dormientes ac vigilantes vehuntur, cum sensu. Sine sensu: sic nos eò provehimur, & aliquando abripimur aut mergimur, velut tempestate. *Idem.*

Homines sumus, id est, non diu sumus: & quum vel ad extimum vitæ terminum venimus, quam breve id est? Vbi meæ vitæ, anni quos decurri? ut flumen transierunt. Quid præter memoriam ex eis habeo, & si quod opus animo aut ingenio peregi? *Idem.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi, quemadmodum, in lignis & plantis si quando quid exesum videmus, reliquam de cætero repudiamus partem: Sic & in homine cum cor perierit, incassum est inde reliqua corporis sanitas. Auriga perit, fractus est, vanum in posterum equi currunt. *De pœnitent. serm.* 8.

D. Augustini, Si paterna vestis, & annulus, ac si quid hujusmodi tanto carius est posteris, quanto erga parentes major extitit affectus: Nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius quam quilibet indumenta gestamus. *lib.* 1. *c.* 12. *de Civitate Dei.*

Lactantij. Sicut in fidelibus ex intentione nervorum effici concordem sonum atque cantum, quem Musici harmoniam vocant: Ita in corporibus ex compage viscerum, ac vigore membrorum vim sentiendi existere, quo nihil dici delirius potest. *l.* 7. 13. *de præmio divino.*

Ipse mundus ex duobus elementis repugnantibus & invicem copulatis est concretus humido & igneo: nec potuit lux fieri, nisi & tenebræ fuissent: quia nec superum potest esse sine infero, nec oriens sine occidente, nec calidum sine frigido, nec molle sine duro: Sic & nos ex duobus æque repugnantibus compacti sumus anima & corpore: quorum alterum cœlo ascribitur, quia tenue est & intractabile: quorum alterum terræ, quia comprehensibile est. Alterum solidum & æternum est, alterum fragile atque mortale. Ergo alteri bonum adhæret, alteri malum: alteri lux, vita, justitia: alteri tenebræ, mors, injustitia. *Chrys. De iræ Dei, c.* 15.

Senecæ, Vt qui se meminerunt inquilinos esse, & in conducto habere, modestius se gerunt, & minus gravatim exeunt: Ita qui intelligunt domicilium corporis ad breve tempus à natura commodatum esse, vivunt temperantius & libentius moriuntur. *Apud Erasmum.*

Plinij. Luna semel extincta subinde renascitur, & ubi cõsenuit, rejuvenescit: At homo nec renascitur mortuus: nec repubescit senex. *l.* 2. *c.* 9.

Roterodami, Sol post occubitum redit novus: Homo non item. *In sim.*

Thriveri, Quemadmodum corporis nostri concordia ex disparibus elementis comparata est: Ita & animus noster, aut genus, pugnantibus quodammodo principiis inter se coaluit. *In apoph.* 1.

Philonis Iudæi, Quemadmodum corporis animique forma, habitu, gestu, consiliis, actionibus, prognati majores suos referunt. Eodem modo probabile est in ipso semine principum delineari quandam habilitatem dignam principe. *Lib. de legatione ad Caium.*

Theodoreti, Sicut nunc Deo volente fœtus in vero creatur: & terminos qui initio positi sunt, natura consequitur: Ita etiam humanum corpus è terra ipso volente concrevit, & compactum est, & caro factum est, & sanguis, & cutis, & adeps, & nervi, & venæ, & arteriæ, & cerebrum, & medulla,

medulla,ossium sustentacula, & oculorum tunicæ, & pupillæ puritas, & aurium flexuosi meatus, & odorum apprehensio, & oris ad loquendum instrumentum: in quo dentes quidem implent usum chordarum, lingua vero imitatur plectrum, mens autem dextram musici. Cæterum quis pro dignitate satis possit mirari huius vita præditi animalis formationem? quam & multi alij conantur calumniari, & imprimis Manetis successores. Quamobrem non Deum, sed Saclam id formasse dicunt, qui est princeps materiæ. Græcorum autem sapientes, Socrates, & Hippocrates, & Plato, & Xenophon, & Aristoteles, & Galenus, & innumerabiles alij, humani corporis aptam compositionem suspiciunt, & admirantur usum uniuscuiusque particulæ, fatenturque laudes suas superari à præclari universorum artificis sapientia, quæ in hoc animali cernitur. *in Epitome Divin. decret. cap. de Homine.*

D. Hieronymi, Nasci de adulterio, non eius est culpa qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo in seminibus non peccat terra quæ fovet, non semen quod in sulcis iacitur, non humor & calor quibus temperata frumenta germen pullulant, sed (verbi gratia) fur & latro, qui fraude & vi eripit semina. Sic in generatione hominum recipit terra, id est, vulva quod suum est, & receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit. *Ad Pammachium.*

Antonij monachi. Vt humida materia ignem: sic hominum natura bonum vix deprehendit, plurimi autem ad mala perpetranda prompti & idonei sunt. *In Melissa part. 1. serm. 69.*

B. Anselmi, Humana natura tam facile per vitia; quam per planum profunditur aqua. Sic ergo agere debet qui eam restringere appetit, velut qui aquam currentem retinere contendit. Sicut enim ille qui aquam concludit in stagnum atque coërcet. Sic iste naturam humanam vagam intra regulam aliquam cohibere debet, utque ille procurat ne qua parte dirumpatur stagnum qua effluat aqua, & istum etiam prævidere condecet, ne suam in quoquam violet regulam, quoad peccatum proruat. *In si infirmitatibus c. 121.*

Thrithemi, Vt chamæleon cutem habet adeo tenuem ac pellucidam, ut omnem eorum quibus vel ipse insidet, vel ad ipsum accedunt, imitetur colorem: Sic quoque genius & natura hominis quo est subtilior, generosior, eo ad omnem actionem opportunior. *In apoph. 30.*

Quemadmodum lex Iudæis posita, mortis nomen interdum habet, non suopte ingenio mortem complectens, sed quod eam transgressoribus importat: Sic nec lignum mortem continuit in sese, nec Deus mortem creavit: Deus enim hominem condidit, ut esset immortalis, & ad suæ æternitatis imaginem. Deus mortem non creavit, nec oblectatur viventium interitu; sed invidia diaboli mors in mundum introivit, sicuti Salomonis docet sapientia. Imo Deus hortatur hominem ante prævaricationem, ut manducaret de ligno vitæ. Nam etiam arborem vitæ complexus est sub dictione, *Omni*: cum diceret De omni ligno quod est in paradiso, comedendo comedes; præsertim cum illa arbor ei, ut pote in medio paradisi conversanti, cæteris proximior, foret. *Ibid.*

Extra paradisum Deus hominem ex luto formavit. Vt igitur Deus aliquantulum pœnam leniret, iussit hominem habitare è regione paradisi. In hoc imitatus est regem bonum & clementem Deus, qui non longinquum delinquenti inducit exilium, sed propinquum, iubens illum morari in conspectu regiæ urbis: quare significat, fore ut mox revocetur, & in integrum restituatur. Præterea voluit, ut paradisus subinde eius oculis obversaretur, quo recordaretur peccati, ipsumque oderit ut causam quæ illum deturbaverit possessione paradisi: & ex animo desideraret eum locum, ex quo prævaricatus cecidisset. *In Genes. cap. 3.*

Procopij. Quemadmodum peritus figulus vas confractum convertit iterum in suam consperſionem scilicet in lutum seu terram: Sic hominem fractum fraude diaboli, reducit in suam consperſionem, sc. terram: eumque in resurrectione universali reformabit & refinget. Istum gloria immortali exornabit, ut possit frui æterno regno: iniustum sic componet & finget, ut possit perpeti æternum supplicium. *In Gen. cap. 3.*

Plinij, Sol, Luna, stella, mare, terra arbores, herbæ, bruta & in his apes, formicæ, conchæ, denique lucernæ, tempestatem præsentiunt: Solus homo sua mala non præsentit, neque prospicit. *lib. 18. cap. ult.*

Cervi pastu dictamni excutiunt corpore sagittas: à phalangio percussi cancrorum esu sibi medentur: lacertæ à serpentibus ictæ herba quadã se refovent: hirundines vexatis pullulorum oculis chelidonia succurrunt: testudo cuniculæ pastu vires adversus serpentes reficit: mustela in murium venatu ruta se confirmat: ciconia origano: hedera apri sibi medentur in morbis, item cancrorum esu: anguis fœniculi succo abiicit exuvium; draco vernam nauseam sylvestris lactucæ succo restinguit: pantheræ adversus aconitum, hominis excrementis sibi medentur: elephas chameleoniæ fronde (nam similis est animanti color) devorata: ursi cum mandragoræ mala degustavere, formicas lambunt: cervus venenaris pabulis herba cinaræ resistit: palumbes, graculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum fastidium purgant: idem faciunt columbæ, turtures, gallinacei, herba quæ vocatur helxine, anates, anseres cęteræque aquaticæ, herba sideritę: grues & similes, iunco palustri: corvus occiso chamæleonte qui etiam victori nocet, lauro infestum virus extinguit: breviter nullum est animal, quod non intelligat sua remedia. Solus homo nescit; unde vel corporis vel animi remedia petere debeat. *lib. 8. c. 27.*

Si hominibus latum est & glorioſum, filios habere consimiles & tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles successiva respondeat: Quanto maior in Deo patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus eius & laudibus divina generositas prædicetur? *Serm. 2. de Zelo & livore.*

D. Hieronymus, Signaculum Dei est, ut quomodo primus homo conditus est ad imaginem & similitudinem Dei: Sic in secunda regeneratione, quicumque Spiritum sanctum fuerit consequutus, signetur ab eo & figuram conditoris accipiat. *In epist. ad Ephes. c. 1.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ, Quemadmodum oriente sole noctis caligo depellitur: ita sę humani cordis penetralibus divina luce fundente præteritorum vitiorum fugantur tenębræ, ac natalis puritatis dies serena refulget. Atqué sic ex huiusmodi gratiæ novo splendore reformatur mens hominum, & virum mutatur in alterum, *De contemptu mundi cap. 13.*

Dauidis regis Homo ipsi vanitati quam simillimus est, dies vitæ illius obscuris, similes sunt umbræ quæ assiduo magis ad noctis caliginem tendit. *Psal. 144.*

Nazianzeni, Vt aquarum fluxus copiosarum, incidentem recipiens pluviam, bullas excitat, quarum aliæ simul ut natæ sunt, rumpuntur, aliæ diutius inflatæ, postea & ipsæ rumpi solent: Sic huius vitæ mare alios cum paulisper conspecti fuerint, occultat; alios diutius permanentes, ipsos quoque submergit. *Apud Anton.*

Gregorij Nysseni. Quemadmodum lateres ex luto primam originem ducunt: Sic ex gleba terræ homines. *Apud Anton.*

Non ut pisces in sale nati, & aliti, salem tamen non referunt: sic censendum homines in hac mundi fæce esse, ipsos sine fæce. *Ex Const. lib. 2. c. 16. Lipsii.*

Vt triumphantibus à tergo præstitui servus solet, qui in medio triumphi gaudio idemtidum interclamaret, *Homo es*: sic tibi monitor iste semper adsistat, *Esse hæc humana, ibid. cap. 26.*

Sicut Iunonia avis, ubi colorem & plumas circumspexit, sibi placet & fidit; dicitur cùm ad pedes se dejecit: tale est nobis, animo valemus & præfidimus; languescimus cum ad exteriorem hominem nos convertimus. *Ex cent. 3. epist. 51.*

Arbores vetulæ recusant transferri: idem in hominibus esse, medici & usus dicunt. *Ex lib. 3. Physiol. Dissert. 2.*

Vt hominibus singulis, sic populis suæ laudes, suæ labes. *ex Cent. 1. epist. 22.*

Sicut arborum illæ optimæ, quæ non florem solum, sed fructum ferunt: sic hominum, quibus præter ornamenta doctrinæ, vita etiam est ad frugem. *Ex Cent. miscell. epist. 10.*

Homo censetur prudentissimus animalium, ac sibi stultissimus videtur. *Ex lib. 5. Dial. 20. de mil. Rom.*

Nos quid sumus? humiles, imo humus. Deus super omnes, ille omnia & ab illo, quidquid boni est, Summo bono. *Ex lib. 5. de milit. Rom. Dial. 20.*

Quid sumus? homines, i. labi faciles. *Ad analecta in lib. de mil. Rom.*

Omnia quæ in mundo sunt, homo continet, & in capaci illa mente gestat. Solus scientiam omnium & amat, & si vult habet. Quid ei clausum est, cœlos penetrat & Deum divina mente adit. *Ex lib. 3. Physiolog. Dissert. 2.*

Deus in nobis habitat, Templum eius sumus: Deus hominem requirit, Deliciæ eius sumus. *Ibid.*

Homo eminet, & Deum in parte refert, quia solus cupiens scientiarum & capax. *Ibid. Dissert. 3.*

Vnum hominis & proprium bonum, Ratio: quæ noscenda & colenda. *Ibid.*

Quid est homo? (*respondet Seneca*) quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile: iactu, non tempestate opus est, ut solvaris. *Ibidem.*

Quid est homo? (*audi Plinium lib. 7. cap. 7.*) Lucerna in vento, posita. Quid est homo? qui ab ipso lucernæ odore perire potuit, à quo plerumque abortus. *Ibid.*

Omnia quæ in mundo sunt, Homo continet, in capaci illa mente gestat. *ibid. dissert. 2.*

Homo, umbra, pulvis. *Ex Const. lib. 1. cap. 14.*

Nobilissimum rerum homo solus in conditorem suum calces iacit & resistit. *ibid.*

Æquum est ut homini placeat, quicquid placuit Deo. *ibid.*

Quid est homo? lutum, ut ille ait, scite mixtum. *ibid.*

Nil hominis tam proprium quam erigi & spectare alta, id est, quæ ad ætheream partem pertinent cœlitus immissam nobis mentem. *Ex Cent. 2. epist. 7.*

Caducæ & fragiles, homines sumus. *Ex Cent. 3. ad Belg. epist. 6.*

Homines sumus, id est, non diu sumus: & cum vel ad extimum vitæ terminum venimus, quam breve id est? *ibid. epist. 41.*

¶ Adagia.

Vt nunc sunt homines.

Si notabis temporum tuorum mores, ut semper in peius degenerantes à virtute maiorum: applicabis illud Homericum Οἷον νῦν βροτοί εἰσιν. *Quod quidem Hemistichion aliquot est locis apud Homerum, hic de Aiace & de Hectore, saxum ingens humo facile tollentibus: Iliados quinto de Tideo saxum item tollente.*

Homo homini Deus.

Homo homini Lupus.

Adagia vulgo familiaria, quæ pij & impij discrimen in humana vita depingunt.

¶ Emblemata.

Ant. F. Castrodunensis.

I.

Vere novo frondes niveis dum floribus arbos,
Vitalis fructus spes venit agricolis:
At nobis, quando floreſcunt tempora canis,
Tunc est vicini nuntius interitus.

II.

Quid melius ferro? præstat mortalibus usus.
Innumeros, terra velivoleque mari.

Quid

Quid peius ferro ? quo mors grassatur ubique :
Dum furiis agitur , Mars rabiose , tuis ?
Quidnam homine est melius , cœli qui semine cretus,
Est homini mitis mente manuque Deus ?
Quidnam homine est peius , proprio qui degener ortu
Est homini crudus mente manuque Lupus.

III.

Annos ter centum memoratur vivere cervus :
Vivere vix homine pauca lustra datur.
At vivat crocitetque diu coruina senectus ;
Vno plus hominem me iuvat esse die.

IV.

En tibi , cur homini similis dicatur arundo,
Quamque pari sint hæc conditione , vide.
Mobilius nihil est cunctis in stirpibus illa
Hic nil non superat mobilitate sua.
Vicinas quatit illa suis impulsa flagellis,
Hic aliis malus est , non bonus ipse sibi.
Limosas circum erubescit arundo paludes :
Vanus homo putri mergitur ipse luto.
A radice sua , sed si vellatur arundo,
Atque nitens scalpro fiat acuta novo,
In scribæ fiet dextra currente periti,
Ad scribenda Dei dogmata sancta Stylus.
Si veteris propria revulsus radice Adami,
Semine cœlesti si renovetur Adam,
Desinet esse prius tristi quod traxit ab ortu,
Progenies sancti fiet & ille Patris.
Pectore condentur tunc dogmata sancta recenti,
Queis homo scribendis charta sit atque manus.

V.

Ornamenta gerens cornix aliena , superbit :
Omnibus his risum sed spoliata dabit.
Cornici similes mortales dicimur omnes,
Viventes quos non propria dona tegunt.
Sed quum mors aderit cunctis nudabimur , heu !
Orbati , qua non nostra fuere , bonis.

¶ Hieroglyphica.

Palma in mysticis literis celebratissima , duplici de causa hominis simulachrum esse putatur : prima quia fructum non fert sine coitu, sed replentur ejus rami gemmis masculeis , quasi semine quodam : deinde quia in superiore parte habet quasi cerebrum , quod Hebræi *Halulab*, Arabes verò *Cheda* & *Gemmar* vocant ; quo corrupto, moritur arbor,sicut cerebro læso homo interit,quod quidem huic soli plantæ contingit. Præterea quod comam in cacumine habeat , & ramos in manuum modum protensos , & fructus digitorum figuram præ se ferentes ,unde *dactili*, id est , *digiti* sunt appellati. *Eruditus quidam lib. 2. Hieroglyph. collect.*

Quoniam tumorculi illi , qui stillicidiis fiunt in aqua cito præterevnt : ad humanæ vitæ fragilitatem ostendendam ; Hieroglyphicum factum est proverbium *homo bulla* , cujus meminit *Varro lib. de re rustica. primo. Pier. Val. l. 14.*

Consule etiam tit. de Morte & Vita.

Honestas. Honestum.

¶ Definit. et etymolog.

Honestas, Græcè σεμνότης, ητος, ἡ & σεμνόω, honesto dicitur.Est autem honestas,mollis composituraque morositas, *secundùm Arist. lib. Rhet.*

Honestas est morum castitas , i. sanctitas & disciplina, verbo Dei consentiens , quæ in rebus externis & publicis legibus sancita est, & in omni ordinum genere apparet. Huic contraria est ἀταξία, 2.Thess.3.6.& 1.Thess.5.14.Verbũ Hebr.*Hadhar* signif.ornavit,reveritus est , veneratus est. Inde nomen *Hadhar* , Ornatus, honestas,decor, magnitudo,magnificentia. Verbum *Cabedh*,significat gravis fuit. Inde *Cabodh*,gloria,honestas,gravitas, honor. Aliud verbum *Iakar* significat pretiosus fuit,charus est habitus. Inde *Iekar* nomen dignitas, honestas.

Honestus Græcè καλὸς, ὁ, ὁ , dicitur. Est autem honestum id quod tale est, ut detracta omni utilitate , ullis præmiis fructibusque per seipsum possit jure laudari, quod quale sit, non tam disputatione , quam sum usus intelligi potest , (quanquam aliquantum potest)quam communi omnium judicio , & optimi cujusque studiis aut factis , qui multa ob eam causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident. Vt enim consuetudo loquitur , id solum dicitur honestum , quod est populari fama glorioſum ; *secundùm Cic. lib. 2. de finibus bonorum & malorum.*

Honestum idem est , quod spiritualis pulchritudo , vel quod est honore dignum , & idem quod virtus , *Ex B. Thom. secunda Secundæ , q. 145. art. 1.* Refertur nonnunquam ad corporis pulchritudinem , *Ter. Ita me dij ament. honestus est , hoc est , formosus.*

¶ Loci Biblici.

Honestæ res coram hominibus procurandæ , *Rom. 12. 17.*
Honestas externa pars Ecclesiastici ordinis , *1. Cor. 11. 14. & 14. 40.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Tanta est probitatis vis & honestatis , ut omnis vel plenè omnis ejus laude moveatur humana natura , nec usque adeo sit turpitudini vitiosa, totum ut amittat sensum honestatis.*Aug. lib. de civit. Dei.*

Tantus splendor honestatis est , ut vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ,& securitas innocentiæ.*Amb. lib. 2. de Offic.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nihil turpe faciendum bono viro etiam si ex omni parte lateat, etiamsi omnes Deos hominesque celare possimus.Nihil tamen in nobis avare,nihil injustè,nihil libidinosè,nihil incontinenter esse faciendum. Sapientis enim est proprium nihil quod pœnitere possis facere,sed splendide,constanter,graviter,honeste omnia.*Cic. 3. de Offic.*

Ecce torpent ingenia desidiosæ juventutis , nec in unius honestæ rei labore vigilatur , somnus languorque est somno & languore turpior, malorum rerum industria invasit animos, cantandi, saltandique obscæna studia effœminatos tenent : ad muliebres blanditias extenuare vocem, mollitia corporis certare cum fœminis , immundissimis se extollere immunditiis , nostrum adolescentium specimen est , qui sunt expugnatores alienæ pudicitiæ , immunditiæ negligentes suæ. *Senec. in Rhetor.*

Ita vive,ut nihil tibi committas,nisi quod committere etiam inimico tuo possis.*in epist.*

Honesta & justa , de quibus civilis considerat , tantam differentiam, tantumque errorem in se habent , ut lege non natura esse videantur. *Arist. Eth. c. 3.*

Honesta omnes aut plerique volunt,sed tamen utilia eligunt.*Idem 8. Eth. c. 13.*

Honestum est quod per se eligendum cum sit , laudabile est : bonum autem sit jucundum,quia bonum,*Arist. Rhet. 1.*

Honesta sunt & efficientia virtutis , & quæ à virtute efficiuntur. Honesta sunt quorum præmium est honor:& quorum præmium honor potius quam pecunia,& quæ simpliciter bona natura bona sunt,& quæ accidunt , ut potius sint mortuo,quam viventi : & quæ aliorum gratia. *Idem ibid.*

Honestum quod in nobis est, hoc ex nobismetipsis possidemus. *Alex. Aphrod. in 1. nat. q. c. 14.*

Honestum & honoratum eadem subjecto sunt , ratione autem differunt:nam honestum expetitur,honoratum propter excellentiam sic appellatur.*Simpl. in 1. ani. text. 1.*

Honestum est id,quod propria sua vi essentiali nos trahit,& allicit,& hoc per se appetimus. Et quod nil utilitatis vel delectationis nobis affert. *Albert. Magn. de nat. & orig. ani. tract. 2. c. 6.*

Honestum est homines erudire. *Plat. in Apolog.* Honestum nullum,ut honestum,malum est;nec turpe,ut turpe,bonum. *Idem,in Alcib. 1.*

Honestum bonum est : nam omnes honestæ actiones bonæ quoque sunt. *Protag.* Honestum & bonum virum & fœminam fœlicem esse,injustum & malum miserum dico. *In Gorg. idem.*

Honestum utile , & jucundum qui loquendo invicem discrevit , non est audiendus. *Ficin. in Plat. de leg. dial. 2.* Honestas solius mentis decor, pulchritudo,& ornatus existit.*Idem volup. c. 8.*

Honestum ab utili non re ipsa , sed cogitatione discernitur. *Sec. Foxius in 6. Plat. de Republ.* Honestum non est ab utili disjunctum, *Marc Ant. Nota. de pulchro, lib. 4.*

Honestum utili atque jucundo duabus de causis dignitate præcedit: primo, quia jucunda in sensu , utilia in phantasia,honesta in intellectu collocantur:secundo quia utile & jucundum ad honestum, ut ad finem feruntur. *Leo Heb. de Am. dial. 1.*

Honestum cum utili convenit atque jucundo in rebus , quæ post earum absolutam acquisitionem jam possidentur, diligendis , *Leo Heb. de Amore dial. 2.*

Honesta & jucunda expetuntur simul,& amantur,quia ipsorum desiderium in phantasia existentiam quandam voluptariam excitat : utilia verò cum actu tantum possidentur amantur , alioqui non, cum prorsus cupientibus sint aliena.*Idem ibid.*

Ho nestas idoneum militem reddit. *Veget. l. 1. c. 7.*

Quam quis res alienas non appetit, sed suas tantum reposcit, & passus repulsam armis jus suum persequitur,hoc omnium confessione honestum est. *Dion. Halic. l. 8.*

Animo per libidines corrupto nihil honesti inest. *Tacitus , Annal. lib. 11.*

¶ Apophthegmata.

Pytagoras , fac ea, inquit, quæ judicaveris esse honesta,etiam si postquam feceris, inglorius futurus sis. Omnis enim honestæ rei malus judex est vulgus : quorum igitur laudes contemptui haberes , eorundem vituperia quoque sperne.*Stob. ser. 44.*

Plato. Optimum sanè, inquit , hoc dictum est,eritque semper : Quod utile,simul etiam honestum est. *Stob. ser. 1. de virtute.*

Socrates. Equus generosus (dicebat) judicabitur,non quidem sumptuosè ornatus, sed eximius natura : itidem nec vir honestus,qui opibus prædives,sed qui anima egregius erit. *eodem ser.*

Antisthenes dicere solebat,ea demum honesta & pulchra esse quæ bona sunt : turpia vero quæ mala. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Lacones, quando suos invocarent Deos , nihil petebant aliud quam ut adderent dij cæteris bonis etiam ea,quæ honestissima essent.Tantum valebat apud homines gentiles rerum honestas.*Huius rei testis est Plut. in apoph. Lacon.*

¶ Similitvdines.

Socratis : Quemadmodum in simulachro : sic in vita hominis omnes partes pulchras esse convenit.*Apud Stob. in serm. de virtute, qui est in ordine primus.*

Vt statua, Ita vir bonus instituto innixus honesto nullatenus demoveri debet. *Apud Stob. serm. 1. de Prud.*

Roterodami. Sicut Mercurius quam minimo spatio discedit à sole,

licet alioqui vagus & errabundus: Ita non oportet longius ab honesto discedere sapientem. *In simil.*

Vt Mater gravida, minus laborat & in gestatione, & in partu: Ita si rem honestissimam animo conceperimus, minore negotio consequemur, quam stulta quædam oblectamenta. Et qui mundi præmia sequuntur, minore dolore margaritum illud Evangelicum sibi parare poterant. *In simil.*

Vide Virtus.

Honor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HONOR, Græcè, τιμὴ, ῆς, ἡ, τιμικὸς, ὸ, ὴ, honorabilis dicitur, & τιμάω honoro. Est autem honor proprie reverentia & dignitas, quæ quavis ex causa alicui exhibetur. *Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore.* Et quoniam multa sunt, propter quæ honorem exhibere solemus, factum est, ut pro diversitate subiectæ materiæ, hoc vocabulum diversa significet. Hinc aliquando honorem pro pulchritudine ponimus. *Virgilius: Frigidus & sylvis Aquilo decussit honorem.* Aliquando pro observantia & cultu. *Virgilius, Semper honore meo, semper celebrabere donis.* Interdum pro pudicitia, nonnunquam pro præmio: *Virgilius, ipsis præcipuè ductoribus addit honores.* Quandoque pro sepultura. *Virgilius, Cernit ibi mœstos, & moritis honore carentes.*

Honor municipalis est Reipub. administratio, cum dignitatis gradu, sive cum sumptu, sive sine erogatione contingens. *secund. Callistratum Iurisconsultum.*

Ab honor fit honoro verbum, quod est colo & veneror: & honorificum, quod est plenum honoris: & honestum, & honestas, *De quibus infra.*

Honor est maximum bonorum exteriorum, *secund. Arist. lib. 4. Eth.*

Honor est benefactiuæ gloriæ indicium, *secund. Arist. lib. 1. Rhet.*

Honor est cujuslibet virtutis præmium, *secund. B. Thom. secunda Secundæ, q. 129. art. 4.*

¶ LOCI BIBLICI.

Honor & ejus diversæ significationes: pro pretio & æstimatione, Coloss. 2. 23. pro subsidio & quovis officij genere, Matth. 15. 4. 5. Rom. 12. 10. Ephes. 6. 2. 1. Tim. 5. 3. 17. 1. Petri. 2. 17. pro reverentia Magistratui debita, Roman. 13. 7. pro honesta cura ac solicitudine. 1. Petr. 3. 7. Honor habendus est corpori, 1. Thess. 4. Honos Deo debitus, Malac. 1. 6. Reg. 1. Petr. 2. 17. Parentibus, Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Luc. 18. 20. Eph. 6. v. 1. 2. Proximis, Rom. 12. 10. Philip. 2. 3. 1. Petr. 2. 17. Vxori impertiendus, v. 37.

Honor credentibus in Christum. 1. Petr. 2. 7. Honor tribuendus cui debetur, Rom. 1. 3. 7. Honor qui ab hominibus proficiscitur, non magnifaciendus, Num. 16. 1. Iud. 9. 11. am. 10. 27. 2. Sam. 15. v. 1. 1. Reg. 1. 5. Esth. 3. 1. & c. 6. v. 6. Eccl. 9. 16. & 10. v. 29. 30. Ier. 9. 23. Matth. 6. 1. & 8. 4. & 9. 30. & 17. 9. & 20. vers. 21. 26. Marc. 1. 44. & 5. 43. & 7. 36. & 8. 26. & 9. vers. 9. & 10. 35. 43. Luc. 22. 24. Ioan. 6. 15. Rom. 8. 50. & 12. 43. Act. 10. 16. & 14. v. 14 Gal. 6. 2. Phil. 2. 3. 1. Thess. 2. 6. 1. Petr. 5. 33. Ioan. 1. vers. 9. Apoc. 19. 10. & 22. 9.

Honorat Patrem Christus, *Ioan.* 8. 49. Honorans Deum fidens ei honoratur, 1. *Samuel.* 2. 30. Non honorans Filium, non honorat Patrem, *Ioan. 5. vers.* 23.

Honorare, pro quibuslibet charitatis officiis prosequi. 1. *Petri* 2. 17.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Remotis obstaculis insanæ opinionis scelera nuda pensentur, nudâ inspiciantur, fallacia tegmina & vanæ laudes & gloriæ auferantur: & apparebunt miseriæ peccatorum. *Aug. lib. 3. de civitate Dei.*

Gladium & honorem non debet sequi virtus, sed ipsa virtutem: Vnde honores quos expetunt multi, Cato petere non debuit, sed eos civitas ob ejus virtutem non petenti dare. *ibid. l. 5.*

Rerum, gentium, nationumque imperium penes reges erat, quos ad fastigium honoris non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio provehebat. *Ibid. l. 4.*

Vbi honor non est, ibi contemptus est: ubi contemptus, ibi frequens iniuria, ibi & indignatio: ubi indignatio, ibi quies nulla: ubi quies non est, ibi mens à proposito sæpe deiicitur. Vbi autem per inquietudinem aliquid aufertur studio, minus fit abeo quod tollitur, & quod minus est, perfectum dici non potest. Ex hac supputatione illa sententia nascitur, Monachum in patria sua perfectum esse non posse, perfectum esse nolle, delinquere est. *Hier. in epist.*

Non est dignum, ut inde exigas honorem, unde refugis laborē. *ibid.*

Deiecisti eos, dum allevarentur quum allevatur, deiicitur, qui honoribus proficit, & moribus cadit. *Greg. in Reg.*

Dum mali præpositi suum contra veritatem honorem exigunt, ab omni rectitudine sequentium corda subuertunt. *In Moral,*

Prædicatores boni & honorem propter elationem fugiunt: & honorari tamen propter imitationem. *Ibid.*

Honor malis exhibitus in eorum commutatur ruina. *In 7. mor.*

Differentia dignitatis facta est inter sanctos, ut unus sit Episcopus alius minister: contumacia carnis coëgit, & peruersitas mundi & operatio inimici, honores ut videantur esse, sed re vera non sunt: imo ministeria. *Chrys. sup. Matth.*

Quicumque desiderat primatum cœlestem, sequatur humilitatem terrestrem: non enim qui maior fuit in honore, ille maior: sed qui justior, ille maior. *Ibid.*

Honor verus virtus animi est, hic honor nec à Cæsaribus præstatur: neque adulatione conquiritur, neque pecunia præparatur, nihil fucati in se habet, nihil simulati, nihil occulti hujus honoris successor est: nullus est accusator, nullus ingratus. *De reparatione lapsi.*

Honoris magnitudo his, qui pro digno vivunt honore, stimulus incipit esse pœnarum. *Idem super Matth.*

Episcopus si debitum honoris non acceperit à presbytero, aut presbyter si non acceperit à diacono, aut diaconus à lectore irascitur & turbatur: si aut viderit Episcopus presbyterum, aut presbyter diaconum circa obsequium Ecclesiæ non permanentem, aut alias peccantem in Deum, neque irascitur ei, neque curat, quia omnes quidem de suo honore solliciti sunt, de honore autem Dei nullus. *Ibid.*

Qui de amore non venit honor, non honor, sed adulatio est. *Bernard. in Cant.*

Christus ad sanandum filium Reguli ire noluit, ne divitias honorare videretur: ad seruum vadit, ne seruilem conditionem spreuisse putaretur. In hoc superbia retunditur: qui in hominibus non naturam qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores & divitias veneramur. *Beda.*

Qui privatus sui authoritatem perdit, in desperationem & angustiam se mittit: qui autem locum suum sapienter custodit, se ac suos ad profectum dirigit. *Gl. sup. Eccl.* 23.

Quidam honores fugiunt ut honoribus obuient, subesse fugiunt, ut possint præesse. Sæpe enim gloria ut acquiratur, contemnitur, & mundus ut obtineatur, relinquitur. *Hugo.*

Parati filij hominum ad honores angelicis humeris formidandos; non tamen virgula debet esse, cui domus innititur, nec vitulus, sed bos ad aratrum ponitur. *Ibid.*

Decet quidem cunctos patriæ suæ augmenta cogitare, sed eos maximè quos Respublica sibi summis honoribus obligavit: quia rectum est, ut eum necesse sit plus debere, qui visus est majora suscipere. *Cassiod. l. 4. epist.*

Dignum videtur, ut qui de scientia præditus, reddatur honore reverendus. *Ibid.*

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Ovid. lib. 1. Trist. Elog.

Donec eram sospes, tituli tangebar amore,
Quærendique mihi nominis ardor erat.

Horat. 6. serm. lib 1. Satyr.

Sed fulgente trahit constrictos gloria curru,
Non minus ignotos generosis.

Persius Satyr. 1.

An erit qui velle recuset.
Os populi meruisse.

Virgil. Eclog. 5.

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dum thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

1. Æneid.

In freta dum fluvij current, dum montibus umbra
Lustrabunt, convexa polus dum sydera pascet,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Solon per Ausonium.

Non erunt honores unquam fortuiti muneris.

Ovid. 1. Fast

In pretio pretium nunc est: dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique iacet.

Idem 2. Amor. 1.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores:
Inde gravis iudex, inde severus eques.

Boëth. 38.

Quid dignum stolidis mentibus imprecor?
Opes, honores ambiant.
Et cum falsa gravi mole paraverint,
Tum vera cognoscant bona.

Nemesianus Eclog. 1.

Namque fuit dignus senior quem carmine Phœbus,
Pan calamis, fidibusque Linus, modulantibus Orphes
Concinerent, atque acta viri laudesque sonarent.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORVM.

Quia in civitate non maximus virtuti honos tribuitur: in ea optimus civitatis status stabilis & firmus esse nullo modo potest. *Arist. lib. 2. de Repub. c. 9.*

Est bonorum extremorum maximum gloria. *lib. 4. de Ethic. c. 3.*

Honor & gloria suaptè natura grata iucundaque sunt, & ad utilitatem quoque maximè valent. *lib. 1. Rhet. c. 6.*

Si verum iudicare volumus, solis bonis honos debetur. *lib. 4. Ethic. cap. 3.*

Imperia & opes, gloriæ causa expetendæ sunt. *Ibid.*

Licet & ut decet honorem gloriamque expetere, & nimium & parum. *lib. 2. Ethic. cap. 7.*

Excitantur ad subeunda pericula cives & pœnis, & probris, & honoribus, qui decreti sunt legibus. *lib. 3. Ethic. c. 8.*

Honoris studio, probrique fuga, quod est turpe comparatur. *Ibid.*

Laus in solis ultroneis locum habet. *lib. 1. Magn. Moral. cap. 3.*

Omni seni honos tribuendus est is, qui ætatem illam decet, assurgendo, decedendo de via aliisque generis ejusdem. *lib. 9. Ethic. cap. 2.*

Vt Diis, sic suus honor tribuendus est parentibus: non omnis quidem, sed patri is, qui patrem: matri is, qui matrem deceat. *Ibid.*

Cognatis atque tribulibus, civilibus item reliquisque omnibus, semper

eniten

enitendum eſt,ſuus,cuique honos tribuatur.*Ibidem.*

Quorum præmium honor eſt atque laus : longè præſtantiora ſunt, quam ea quorum præmium eſt pecunia.*l.*1.*Rhet.c.*9.

Communis cõſervandæ omnis Reipub.ratio eſt neminem ornare ſupra modum : ſed exiguos potius , & diuturnos honores tribuere, quam celeriter magnos. His enim talibus deteriores fiunt , & ferre ſecundam fortunam non omnes poſſunt.*lib.*5.*de Repub.c.*8.

Vt ij qui pecunias amant, pecuniarum imminutionem : ſic ambitioſi ac boni viri,gloriæ jacturam moleſtè ferunt,*lib.*5.*de Repub.c.*11.

Eſt virtutis merces gloria,quæ eadem bonis viris tribuitur.*Eth.l.*4.*c.*3.

Honorem & gloriam bona eſſe neceſſe eſt : jucunda enim ſunt & effectiva multorum:ac ut plurimum ea verè ineſſe oſtendunt,propter quæ fiunt.*lib.*1.*Rhetor.ad Theodectem.c.*6.

Dignitas ad externa bona refertur ; quorum maximum ponimus id quòd & Diis tribuimus,& quod maxime expetunt omnes ij,qui ſunt in magiſtratu , & quod rerum geſtarum vel præclariſſimarum mercedem omnes deſiderant,qualis gloria eſt.*l.*4.*Ethic.c.*3.

Gloria eſt, cum virtuoſus à cunctis exiſtimatur , aut id habere putatur,quod omnes,vel plures,vel probi,vel prudentes expetunt.Honor autem eſt exiſtimationis benefactivæ judicium. Honorantur ergo maximè , atque merito ; qui beneficia contulerunt : deinde qui conferre queunt.*lib.*1.*Rhetor.ad Theodect.c.*5.

Honoris partes ſunt ſacra, memorationes , decantationes carminum, aut ſolutæ orationis ad laudem recitatio : loci, vel primi conſeſſus,ſepulchra,imagines,publici victus.Ad hæc etiam barbara,ut inclinari,loco cedere:munera quoque,ſed alia apud alios honoratiora.*Ibid.*

Eſt in eorum potius poteſtate qui colunt,honos,quam qui coluntur. *Ethic.c.*5.*lib.*1.

Nulla voluptas humana videtur ad divinam accedere propius, quam ea delectatio quæ ex honoribus præcipitur.*Xenoph. in Hier.*

Gratia atque honos opportuniora interdum non cupientibus ſunt. *Livius. Dec.*1.*lib.*4.

Magni fiunt animi magnis honoribus. *Idem,ibid.*

Virtutis uberrimum alimentum eſt honos.*Max.lib.*2.*c.*6.

Candidis animis voluptatem præbent in conſpicuo poſita , quæ cuique magnifica meritò contigerunt.Quia æque præmiorum virtus,atque honorum contemplatio judicanda eſt , ipſa natura nobis alacritatem ſubminiſtrante,cum honorem induſtriè appeti & exolvi gratè videmus. *Idem lib.*8.*c.*15.

Sapientes principes non ad ſtatuas,picturas, divinóſve honores, ſed ad ſuas ipſorum actiones reſpicientes , illis aut ut honoris cauſa delatis fidunt,aut ut neceſſitate extortis diffidunt:intelligentes populum ſæpe tum maximè , cùm honores decernit , odio habere eos qui immodicos honores,idque ab invitis accipiunt.*Plut.in Demetrio.*

Magni honores immodicæque poteſtates etiam hominum animos ad factum extollunt atque corrumpunt.*Dion.lib.*36.

Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit,verus rerum honor cecidit.*Seneca in epiſtolis.*

Nemo eorum , quos divitiæ honoreſque in altiori faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur , cum baſi ſua illum metiris. Nanus pumilio,licet in monte conſtiterit, Coloſſus magnitudinem ſervabit , etiamſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore ; quod neminem æſtimamus ex æquo. Cum vero velis æſtimationem hominis inire, & ſcire qualis ſit,nudum reſpice,ponat patrimonium,honores, & alia fortunæ mendacia,corpus ſuum exuat,& animum intuere qualis ſit,quantuſque alieno,an ſuo magnus.*idem.*

Abſtrahunt nos à recto divitiæ,honores,potentia,& cætera,quæ opinione noſtra chara ſunt, pretio ſuo vilia,nihil habent iſta magnificum, quo mentes noſtras in ſe trahant,præter hoc,quod mirari illa conſuevimus.*epiſt.*82.

Honor major eſt in honorante,quam in honorato.*Ariſt.l.*1.*Ethic.*

Pravus honore non eſt dignus.*Ariſt.l.*4.*Ethic.*

Vbi iſtum invenies,qui honorẽ amici antepoñant ſuis? *Cic.l.de Amici.*

Contempto igitur honore,contempta etiam pecunia,quid relinquitur quod extimeſcendum ſit?*Cic.lib.ultimo Tuſcul.quæſt.*

Gloriam , honorem , & imperium , bonus & ignavus æque ſibi exoptant.Si bonus,vera via nititur:ſed ignavus,quia bonæ artes deſunt, dolis atque fallaciis contendit.*Salluſt.in Catilinario.*

Virtutis uberrimum alimentum eſt honos. *Valer. Max.lib.*2. *Tit. de Inſtitutis antiquis.*

Honor virtutis eſt præmium,ejuſque ſtudium tam naturale eſt,quam virtutis : niſi quòd plerique hominum propter improbitatem , Penelopes fruſtrati connubio ancillas ſectantur. Etſi igitur in omni virtute magnitudo animi humani ſeſe exerit, affectuum impotentiam refrænas tamen circa honores virtuti debitos, maximè eluceſcit. Ea propter virtutem hanc μεγαλοψυχίαν Græci, Latini eadem ratione Magnanimitatem dixere,cum nihil ſit aliud quàm moderatio circa honores.Plerique Exemplorum Rapſodi titulum habent , de animi moderatione,eúmque potiſſimum ad honores referunt. Cupiditas profectò in omni irrationali anima conſpicitur:quæ ſi rationis moderationem ſubterfugiat, immoderatio & impotentia animi, Græcis propriè ἀκολασία dicitur:ſin rationi obtemperet,animi moderatio, & σωφροσύνη generatim appellatur. Quare non virtutem tantùm circa honores, ſed eam quoque, quæ circa pecunias, circa voluptates corporeas,circa timorem & confidentiam verſatur,comprehendit. Ex naturæ enim inſtituto , appetitus irrationalis , rationis rectæ imperio exercendus eſt & dirigendus. Quot ergo impetus ſunt ſpecies , totidem quoque moderationes & virtutes erunt. At quia honoris ſtudium optimo cuique natura ſic inſitum eſt , ut virtutis perpetuus videatur comes : eximiè ei virtuti , quæ in honoris cupiditate moderanda verſatur moderationis & magnanimitatis nomen videtur inditum:uti virtuti,quæ circa pecunias,liberalitatis & magnificentiæ.Porrò moderatio,æluti forma hujus virtutis,perſpicitur partim ἐν λήψει honorum partim ἐν φυλακῇ : utraque ad κτῆσιν pertinet. De χρήσει honorum , ſive δόσει nihil in præſentia. Honores enim virtutis præmia ſunt,qui ſi dignis conferantur,ad juſtitiam diſtributivam pertinent:ſi indignis, ad injuſtitiam. Aliter ſe res habet in liberalitate , quæ potius ἐν χρήσει quàm ἐν κτήσει conſiſtit.Pecunia enim & opes non tãtùm virtutis ſunt præmia, ſed quibuſvis etiam indigentibus & oppreſſis liberaliter erogari debent:ut non juſtitiæ hic ſola ratio habeatur,digni ſint,nec ne:ſed ut omnibus iis,qui egent , diſtribuantur. Vt ergo ſpecies quædam liberalitatis,quæ ſcilicet digna,pro meritis erogat,ad juſtitiam diſtributivam refertur:ita quoque tota honorum diſtributio ad eandem referenda erit : neque χρήσις honorum ad magnanimitatem ullo pacto pertinebit , ſed ad juſtitiam tantùm. Hæc cauſa eſt , cur in liberalitate χρῆσις ſimul & κτῆσις ſpectentur:at in magnanimitate ſola κτῆσις. Etſi autem μεγαλοψυχία ex vi nominis propriè circa magnos honores ſpectatur:tamen quia genus ipſum nomine deſtituitur,illud ſpecie appellatione comprehendemus , atque adeò magnanimitatem vocabimus virtutem,quæ circa honores vel amplectendos,vel negligendos quoſcumque,qualeſcunque , quantoſcumque circa ipſam , quinetiam , Ατιμίαν , hoc eſt ignaviam, & infamiam calcandam declinandámve,verſatur.Immoderatio circa honores quoſlibet,quomodolibet, ſecundum exceſſum in magnis quidem ὑλιθιότης ſtoliditas , ſive χανότης inepta oſtentatio dicitur:in parvis verò φιλοτιμία,Latinis ambitus, ambitio, à qua ſpecie evidentiſſima,totum genus nomen trahit.At ſecundùm defectum in magnis μικροψυχία, Puſillanimitas in parvis ἀφιλοτιμία;quantò magis naturæ humanæ contraria,tantò rarior.

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Athenienſes per adulationem decreverant , ut Alexander pro Libero patre haberetur & coleretur. Hunc honorem irridens Diogenes:Et me,inquit , Serapin facite. Vt enim Bacchus inter Satyros eſt, ita Serapis ab Ægyptiis ſpecie bovis colitur. *Laërt.l.*6.

Ariſtoteles præcipuam dignitatem eſſe dicebat,non fungi honoribus, ſed ab aliis dignum honore judicari.*Stob.*

Alexander. Capta Petra , arce inexpugnabili in India ; Alexandrum amici ejus jactabant ſupergreſſum rebus geſtis Herculem : At ego , inquit , res geſtas meas cum imperio non exiſtimo eſſe uni Herculis verbo æquiparandus.*Plut.in apoph.*

Pythonem , quod interfeciſſet regem Coryn , magni faciebant Athenienſes,& honorabant : Sed ille, Deus hoc(inquit)manu uſus mea perpetravit.*Plutarchus in præceptis politicis.*

Phavor. Philoſophus. Athenienſes Phavorini æneam ſtatuam dejecerant,ut hominis Cæſaris inimiciſſimi.Erant enim Athenienſes vectigales Adriano Cæſari. Id poſteaquam philoſopho denuntiatum eſt , nihil commotus dixit:Vtilius erat Socrati ab Athenienſibus ærea privari ſtatua,quam bibere cicutam.*Philoſt.*

Demetrius. Antigoni filius, cum Rhodum obſideret , urbemque jam cepiſſet,tabulam, quandam Protogenis manu depictam ſtudioſè ſervari ſibi præcepit , dicens, ſe citius parentis imagines, quam eam picturam aboliturum.*Plut. in Demetrij vita.*

Arato deſtinanti tyrannorum communi odio abolere tabulam inſignis artificij , quæ Ariſtratum in curru victorem habebat ; Neocles ſupplex interceſſit , ut opus incolume ſervaretur , dicens : Cum tyrannis non cum tyrannorum imaginibus belligerandum eſſe. *Eraſm. l.*6. *apoph.*

Scipio minor ubi civitatem comperit ſtatuit Deorum Græcanicis ac monimentis , è Sicilia deportatis differtam , per præconem pronuntiari publice juſſit,ut qui illarum eſſent urbium agnoſcerent illa,ac referrent domum.*Plut.in Rom.apoph.*

Iulius Cæſar cum triumphans ſubſellia tribunitia præteriret, Pontius Aquila non aſſurrexit unus omnium : id adeo indigne tulit, ut proclamarit,Repete ergo Aquila à me Rempub.tribunus?Nec deinde per continuos aliquot dies cuiquam pollicitus eſt, niſi ſub hac exceptione : Si tamen per Pontium Aquilam licuerit.*Eraſ.lib.*4.*apoph.*

Ioannes Picus , ſæpe oblatas & ſacras & profanas dignitates magno animo reſpuit , Deo & ſtudiis ſe additum reſpondens. Cum autem vir quidam magni hominis amicorum ſuaſu eum ad Cardinalatus dignitatem petendam,vel certe ſi offerretur amplectendam ſubtimide hortaretur,reſpondit,Non ſunt cogitationes meæ cogitationes veſtræ.Bona Eccleſiæ pauperum bona ſunt.*Ioan.Franciſ.Picus in ejus vita.*

Paulus Æmilius iterum petens conſulatum, repulſam tulit:cæterum cum bellum adverſus Perſeum ac Macedones imperitia ſegnitieque ducum jam longum duceretur,eidemque conſulatum detuliſſent,negavit ſe illis habere gratiam,non enim ſe ob id tum deſignatum Imperatorem, quod ipſe deſideraret imperium,ſed quod ipſi Imperatorem.*Plut.in Rom. apoph.*

Cicero in Vatinium , qui paucis diebus conſul fuit , ita iocatus eſt; Vatinij anno magnum oſtentum fuit, quod eo conſule nec bruma , nec ver, nec æſtas , nec autumnus fuiſſet. Nam his partibus annus totus diſtinguitur , quarum unaquæque tres menſes occupat. Neſcio an hoc ipſum ſit , quod aliter refert Pollio in Marino tyranno , Conſul qui ſex meridianis horis conſul fuerat , ioco Ciceronis aſperſus eſt : Conſulem habuimus tam ſeverum tamque cenſorium,ut in eius magiſtratu nemo pranſus ſit,nemo cœnaverit,nemo dormierit,niſi forte videtur hoc magis ad Caninium Revilium pertinere.*Macrob.*

M.Voltacilius,cum audiret Cajum Servilium per unum tantum diem conſulem fuiſſe,in Flaminum præſentia dixiſſe fertur, Antea Flamines, nunc vero conſules diales creatos eſſe.Alludit autem ad Flamines Diales, à Romulo, vel ut alij volunt, à Numa Pompilio creatos , qui à geſtatione filiorum Flamines dicti ſunt. Elamini autem Diali jurare

non licebat,& injurato credebatur,&c.*Macrob.lib.2.Saturnit.cap.2.*

Alphonſus, interrogatus, quod ſibi ſine utilitate honor eſſe videretur? Conſimile id ſibi videri reſpondit, ut ſi peracutum & peracre quis cernat,ſed offenſus caligine oberret in tenebris.Notabat autem eos,qui ad magnos honores aſpirant:quibus impetratis, non habent quod honoris titulo ſatisfaciant.Tales ſunt hodie equites etiam aurati, qui poſt profectionem ad divum Iacobum,aut Dominicum ſepulchrum, ſe auratos equites nominant, ac inſignia picta oſtendunt, cum vix habeant viaticum ad unum atque alterum miliare,pedes ire ſoliti. *Panor. l.2.de rebus geſtis Alphonſi.*

Ariſtoteles, cum quidam ei decretum Delphis honorem eripuiſſet, ſcribens de his ad Antipatrum, inquit, Ea quæ Delphis mihi decreto ſunt aſſignata,quibuſque nunc privatus ſum, animum meum afficiunt: ut neque magnopere mihi cordi ſint, neque tamen omnium non cordi ſint.Sapientiſſimè autem putavit, non ſimile dignitatem aliquam ſuſcipere:& cum jam acceperis,ea ſpoliari.Non enim grave eſt,non adipiſci: at cum adeptus ſis, rurſum amittere, id ſatis quidem moleſtum eſt. *Ælian.lib.14.de Varia hiſtoria.*

Antiſthenes ſciſcitatus, quæ res portenderet civitatibus exitium? Quando in his,inquit, nullum eſſe poteſt honorum ac malorum diſcrimen.Sentiens,eam Rempublicam non poſſe conſiſtere, ubi nec eſſe honos virtuti,nec pœna ſceleroſis,*Laërt.l.6.*

Theophraſtus percontatus, quanam re communis hominum ſocietas conſervari poſſit;reſpondit,Si pœna mali coërceantur à Republica,boni invitentur bonorum præmiis.*Stob.ſerm.41.*

Anaximenes dicere ſolebat.Qui zelo affecti,rectè facta dictaque nulla neque præconio nec honore dignantur, quem oro fructum ipſi ex ſuis benefactis ſperare audebunt?*Stob.*

*Q.Fabius.*Fabio jam bene,filius illius conſul factus eſt:qui quum publicitus.multis audientibus habuiſſet orationem,Fabius conſcenſo equo præcedebat.Quum autem juvenis lictorem miſiſſet, qui patrem juberet equo deſcendere, alij quidem factum hoc averſati ſunt. At Fabius ab equo deſiliens,non habita ætatis ratione accurrit,ac filium complexus, Euge,inquit,fili,ſapis, qui intelligas quibus imperes, & quam magnum magiſtratum ſuſceperis.*Plut.in apoph.*

Anonymus. Titus Labienus equiti ſtrenuo de præda Gallica aurum donavit.Id videns Scipio, dixit equiti:Habebis donum viri divitis.Hac voce audita,eques aurum ad pedes Labieni adjecit.Idem quum audiſſet Scipionem dicentem,Imperator te armillis agenteis donat: alacer gaudio obiit. Miles aurum contempſit, honorem amplexus eſt. *Eraſ. 6. apoph.*

M. Cato ajebat populum Romanum non tantum purpuræ, verum etiam virtuti plurimum concedere. Quemadmodum enim tinctores eum potiſſimum colorem inducunt,quo vident homines maximè delectari:ita juventus ad ea ſtudia potiſſimum incumbit,quibus populus defert honores.Honos enim non ſolùm alit artes, verum etiam virtutem. Hoc pacto monebat populum, ut magiſtratus his demum committeret, qui de ſe virtutis ſpecimen dediſſent: ita fieri, ut quam plurimi ſeſe ad egregia ſtudia conferrent.*Eraſ.l.5.apoph.*

*Idem.*Qui virtutem honore ſuo fraudarent, eos dicebat ipſam virtutem à juventute auferre.Sentiens,præmijs animos juvenum ad virturem accendi:quæ ſi detrahas,ipſa virtus elangueſcit.*Plut.in apoph.*

Scipio Africanus. Socraticum Xenophontem in manibus ſemper habebat,cujus in primis laudabat illud,quod diceret:Eoſdem labores non eſſe æquè grandes Imperatori ac militi, quod ipſe honos laborem leviorem faceret Imperatori.*Cic.lib.2.Tuſc.quæſt.*

Cicero ſibi propriè & ſolum honorem æſtimari dicebat, quem quis neque majorum commendatione, neque per alterius calamitatem aſſecutus ſit.*Cicero in Philippicis.*

Alphonſus amico ac familiari cuidam ſuadenti, ut tranquille & voluptuosè, dum poſſet, vitam ageret,nec corpus tot tantiſque periculis objectaret,reſpondiſſe dicitur. Non temerè à Romanis, illis quidem ſapientioribus, Honoris templo virtutis templum conjunctum eſſe, in quod niſi per Virtutis templum introire nemini liceret.Vt intelligerent mortales,ad honoris faſtigium non voluptatum via(quæ deliciis atque illecebris affluens eſſet)ſed virtutis,illa quidem aſpera & ſalebroſa,enitendum eſſe.*Panorm.l.1.de reb.geſt.Alphonſi.*

Ageſilao quum nationes, quæ id temporis Græciam incolebant, decreviſſent, in clariſſimis quibuſque civitatibus honoris cauſa ſtatuas erigi,reſcripſit illis hunc in modum. Mei nulla ſit imago, neque picta, neque ficta,neque ullo alio artificio parata. At principum vulgus hoc honoris genere ſe Diis æquiparari credebat, ſummumque rerum bene geſtarum præmium arbitrabatur.Ageſilaus ipſo honeſto contentus, negligebat ejuſmodi adulationes, malens, inſculpi prudentium ac bonorum hominum pectoribus,quàm in foro æreus aureuſve ſtare.Eximiam virtutem ſponte ſuum conſequitur decus. Nec ulla ſpecioſior ſtatua quam honorifica bene actæ vitæ memoria.*Plut.in apoph.Lacon.*

Idem. Quum moraretur in portu qui Menelai dicitur, mandavit iis qui aderant,ne quam ſtatuam aut imaginem in eius honorem erigerent. Si quod,inquit,præclarum facinus geſſi,hoc erit monumentum mei:ſin minus,ne omnes quidem ſtatuæ, quum ſint vilium ac nullius rei opificum opera.*Plut.in Lacon.apoph.*

Idem Thaſij quoniam intelligebant Ageſilaum de ipſis optimè meritum,templis ac divinis honoribus illum dignati ſunt:atque hac de re legati ad illum miſerunt. Is ubi legiſſet honores, quos legati ad illum detulerant, percontatus eſt,num illorum patria poteſtatem haberet ex hominibus faciendi Deos? Quum illi reſpondiſſent,habere; Agedum, inquit,primum vos ipſos Deos facite:id ſi præſtiteritis, tum vobis credam,quod me quoque Deum facere poteritis. Vtrum hic prius admirari convenit?animi celſitudinem,adeò contemnentis oblatum,ob quod Empedocles philoſophus ſemet in Ætnam conjecit, quodque tot eruditi principes tot artibus & impendiis ambierunt:an ingenioſi ſolertiam qua Thraſiis vel ſummam ſtultitiam, vel abjectam adulationem ſuam in oculos ingeſſit?*Plut.in apoph.Lacon.*

*Anonymus.*Quidam quum in peregrinatione vidiſſet homines in ſellis curulibus ſedentes:Abſit,inquit,ut in talibus ſedeam ſellis,unde non liceat aſſurgere ſeniori.In his enim ſedebant delicati porrectis cruribus, ac cœlum imminens capiti prohibebat exurgere. Apud Lacedæmonios vero ſcelus erat,juvenem non aſſurrexiſſe ſeni.*Pl.in Lacon.*

Theopompo Pylij cum decreto ſtatuiſſent ſummos honores,ipſe renuit: mediocres honores ipſum tempus augere immodicos verò abolere, dicens.Quo apophthegmate, id quod alij ſibi aut vendicant arroganter, aut ambiunt ineptè,ipſe ultro delatum rejicit.*Plut.in Laco.*

Pyrrhus quum rebus feliciter geſtis domum rediſſet, & à ſuis aquila diceretur.Per vos,inquit,aquila ſum:Qui enim non eſſem,quum veſtris armis veluti pennis ſublevet?Modeſtiſſimè glorioſi cognominis laudem in ſuos milites transferens, vitavit invidiam. *Plut. in Regum & Impp. apoph.*

Alexander quum in bello crus ei eſſet ſagitta vulneratum, multique accurrerent,qui ipſum frequenter Deum appellare conſueverant,exporrecta hilarique fronte ad Homeri carmen alludens dixit: hic ſanguis eſt quem videtis liquorque,qualis Divis ſolet emanare beatis,Nimirum arridens adulatorum vanitatem, cum ipſa res declararet ipſum nihil aliud eſſe,quam hominem.*Plut.in apoph.regum & Imp.*

M.Varro Pauli collega,quoniam ex Cannenſi pugna, quæ Romanis fuerat infeliciſſima, ſuperfuit, honores à populo delatos recuſavit: dicens,felicioribus magiſtratibus opus eſſe Reip. Quum animum gereret inculpatum, fortunæ ſuæ Reip. ultro pœnas dare voluit, vir ob hoc ipſum ſuum dignus honoribus.*Eraſ.l.6.apoph.ex Plut.*

Pompeius, quum in Libyam adverſus Domitium tranſiſſet, cumque ingenti prælio ſuperaſſet, militibus ipſum Imperatoris titulo conſalutantibus,negavit ſe eum honorem admiſſurum, quamdiu hoſtium vallum ſtaret erectum. Hoc audito, milites licet ingens obſtaret pluvia, impetu facto hoſtium caſtra adorti expugnarunt. Recuſavit honorem, nondum factis emeritum.*Plut.in apoph.*

Iulius Cæſar,populo per adulationem Regem ipſum ſalutanti:Cæſar, inquit,non ſum rex.Maluit privatum nomen,quam regium invidiæ obnoxium.*Eraſ.l.4.apoph.Plut.in vita Cæſaris.*

M.Antonius quum Rhodum inſulam cepiſſet, & in ingreſſu ſalutaretur rex atque dominus:Nec rex ſum,inquit,nec Dominus,ſed regis ac Domini interfector.*Plut.in Antonio.*

Tiberius cuidam à quo fuerat Dominus appellatus, denuntiavit, ne ſe amplius contumeliæ cauſa nominaret. Quanta modeſtia in tanto principe?Nunc quidam nihil audire poſſunt niſi ſacras majeſtates, gratioſas celſitudines,& reverendiſſimas dominationes.*Eraſ.l.6.apoph.*

Maximus Senior Cæſar,nunquam ad oſcula pedum quenquam admiſit,dicens:Dij prohibeant,ut quiſquam ingenuorum pedibus mei oſcula figat.*Capitolinus.*

Alexander Severus Imperator creatus,quum vix annos 16. natus eſſet,ob virtutes eximias,titulis magnificis à ſenatu decoratus nunquam in animum induxit,ut ſe Magnum, & Patrem Patriæ cognominari pateretur; Oportere enim ajebat,ut res geſtæ maturiorque ætas ea omnia pararent.*Lampridius.*

Gregor. Nazianzeni. Cum ſucceſſus Gregorij in Eccleſia invidia ſubſequeretur, adeo ut iniquis & minus ſanis proſcriptionibus ei abeundum eſſet, jamque alius ordinaretur Epiſcopus, quod nemo illi palam dicere audebat,ipſe verò ſentiens quid fieret, dixit: Abſit, ut mei cauſa aliqua ſimultas in Dei ſacerdotibus oriatur. Si propter me eſt iſta tempeſtas,tollite & mittite me in mare & deſinet à vobis quaſſatio. *In eius vita.*

Alphonſus Neapolitani cives, cum ob virtutem & clementiam Alphonſi regis decreviſſent vno conſenſu omnes arcum regi triumphalem ad memoriam honorificè ſtruere, elegerunt locum ſuper gradus marmoreos majoris Eccleſiæ. Id verò quandoquidem fieri non poterat, ni magna ex parte diueretur Nicolai Mariæ Buxuti, magnanimi & ſtrenui militis domus,rex fieri omninò hoc prohibuit. Haud tanti ſe facere,inquiens, hujuſmodi ſaxorum ſtruem ventis imbrique obnoxiam, ut amici domum ideo everti pateretur. Contempſit rex honorem, & laudem ſaxorum teſtimonio poſteris memorandam: cum ſecus hodie faciant ij,qui nullis virtutibus conſpicui, omnibus ædificiis & parietibus nomen ſuum poſteris celebrandum inſcribunt atque inſculpunt. *Pan.l.1.de reb.geſt.Alphonſ.*

¶ SIMILITVDINES.

D.Anſelmi Sic agunt illi qui mundi hujus honores appetunt,quomodo pueri,qui ſequuntur papiliones. Papiliones enim cum volant,tramitem rectum nunquam tenent, ſed huc illucque ſe agitant. Cumque alicubi reſidere videantur,nec ibi diu morantur.Hos autem cum pueri capere volunt,citò poſt eos currere ſatagunt, ſed qui non ad pedes ſuos, ſed ad papiliones intendunt,aliquando in foveam cadunt, ſeque immaniter lædunt:plerumque vero cum eos vident alicubi reſediſſe,incedunt ſuaviter & cautè,ut eos valeant comprehendere:quod dum faciunt,manibus quoque plaudunt, & ad invicem levi voce dicunt. Ecce jam eos habebimus,ſed cum propius accedentes,eos apprehendere tentant,papiliones avolant:ſi quando verò eos apprehenderint,exultant de nihilo, quaſi magnum quid fuerint adepti: Similiter faciunt,qui hujus mundi honores appetunt.Honores enim hujus mundi nunquam certam tenent viam,ſed incertis diverticulis de uno ad alium tranſuolant:cumque ſub alicujus ſubſtiterint poteſtate, nec ibi diu poſſunt remanere. Hos ergo cum ſtulti homines aſſequi cupiunt, feſtinant poſt eos quibuſcumque modis poſſunt:& quia non conſiderãt quo eos modo aſſequãtur, ſed ut

quoquo

quoquo modo adipiscantur, sæpius in gravia crimina decidunt, quibus suas animas vehementer lædunt, aliquando verò cum viderint eos alicubi quasi paratos sibi esse, accedunt illuc latenter & multum callidè: ut quasi nullo sciente valeant eos obtinere: quo dum appropiant, vehementer gaudent & exultant: sed cum propius accesserint, eosque se posse jam apprehendere putaverint, honores de manibus eorum se excutiunt, & aliqua de causa ad alios aliquos se transferunt. Quos si quando adepti fuerint, gratulantur quasi aliquem verum honorem fuerint assecuti cum ad veri honoris culmen pervenire non possint, si non hoc cum suorum satisfactione commissorum reliquerint. *In similitud. cap.*71.

Plutarchi. Qui viro malo addit opes & gloriam, is febricitanti ministrat vinum, bilioso mel, cœliacis obsonia: quæ morbum animi, hoc est, stultitiam angeant. *In Moral.*

Vt non quævis corona quemvis decet victorem: Ita non quivis honos quemcumque hominem. *In Moral.*

Vt Colossi seu statuæ male libratæ, sæpius subvertuntur: Ita nimius honor per invidiam evertit multos. *In Moral.*

Vt decidua stellæ subito extinguuntur: Ita quos fortuna subito in summa provexit repente solent corruere. *In Moral.*

Roterodami. Apud Thessalos capitale est occidere ciconiam, non ob aliud, nisi quod serpentes interficiat: parcitur & apud Britannos miluis, quod urbem raptis extis pecudum repurgent: Ita quibusdam honos habendus, non quod ipsi digni sint: sed quod illorum opera nobis sit usui. *In Simil.*

Vt stellæ subito natæ, subito item evanescunt: Ita qui repentè subvehuntur ad summos honores, cito præcipitari solent. *In Simil.*

Thrivers. Honores quid simile cum fungis, sed pejus obtinent. Etenim ij tantum ventrem inflant, & aliquando leviter mentis particulam vexant. Honores vero universum hominem reddunt tumidum: nec intellectus partem, sed totam vitiant animam. *Apoph.*45.

Quemadmodum si quis cephalea laboret, aut capite doleat; coronariis sertis non afficitur, sed gravatur magis: atque eo ferè amplius, quo odorem ipsa spirant majorem: ita neque honores vitæ commoditati quicquam conducunt: sed insigniter officiunt. *Apoph.*154.

Quemadmodum coquinæ nidor nequaquam hominem nutrit, sed olfactu tantum hominem provocat: Ita nec honores quenquam beant, sed infamem tantum pruritum excitant. *Apoph.*165.

Quod sunt flores coronarij sine odore, hoc mihi videntur honores quæsiti ex stemmate, ambitione, aut opum multitudine. *Apoph.*156.

Præcocibus fructibus semper aliqua tempestas & periculum imminet: Ita eos qui præmaturè ad honores promoventur, ferè tumultus vulgi excipit. *Apoph.*118.

Multo difficilius est tolerare pruritum, quàm dolorem: At majoris virtutis est, modestè gerere honores, quam patienter ferre contemptum. *Apoph.*122.

Venter nimio sæpe cibo gravatur: Et animus multis honoribus ac divitiis inflatur. *Apoph.*88.

¶ Adagia.

Bos in quadra argentea. βοῦς ἐπὶ τετραγώνου ἀργυροῦς.

In eos qui personam sustinent, officium aliquod egregium pollicentem, nec ullis tamen sunt usui, nisi ad voluptatem aut fastum.

Fato Metellis.

Dictum facete & contumeliosè in Metellos. Torqueri poterit in eos, qui præter meritum suum ad opes ac dignitates provehuntur.

Malus Choraules, bonus symphoniacus.

D. Augustinus in epistola ad Aurelianum commemorat vulgo illud iactatum, ubi quis in suo genere contemptus, in præstantiore habetur pretio: veluti si quis poëta ineptus profiteatur medicinam, & inter præclaros medicos habeatur.

Strumam dibapho tegere.

Pro eo, quod est infamiam aliquam dignitate obliterare.

Asinus in pelle leonis.

Abibit nobis quidem Philosophus, caterum asinus leonis tectus pelle.

¶ Exempla Biblica.

Honoris parentibus exhibiti exempla: In Sem & Japhet, Genes.9.23. Juda, 43.8.9. Josepho, 46.29. & 50.1.2. Davide, 1. Sam.22.3. Salomone, 1. Reg.2.19. Christo, Luc.2.51. Joan.8.49. & 9.26.27.

¶ Hieroglyphica.

Sciendum, *hasta gestamen.* haud quaquam inter vulgares honores habitum, tantæque apud veteres venerationis fuisse, ut loco diadematis, pro insigni regio haberetur. *Pier.Val.l.*42.

Clypeæ, quibus nomen incidi describive facta pulchra moris fuit: unde qui nihil adhuc strenuè in bello gessissent, *alba* utebantur *parma*, (de quo Virgil. *Parmaque inglorius alba*) donabantur ab Imperatoribus honoris ergo Milites, atque etiam Dij, quare sæpius apud Livium legas, argentea Clypea templis illata, ac Diis dicata. *Pier.Val.l.*42.

Vide titulum Gloria. Item Dignitas, Fama, Laus.

Hospitalitas.

¶ Definitio et etymolog.

HOspitalitas, Græcè, φιλοξενία, ας, ἡ, & ξενοδοχεῖον, ου, τὸ, hospitium dicitur & ξενίζω, hospitor & ξένος, ου, ὁ, hospes. Est autem hospes, qui est extraneus à domo, sicut advena in civitate. *secundùm B. Thom. super epistolam Pauli ad Ephes. 2. lect.6. col.1. final.*

Hospes propriè dicitur, qui privatim & amicitiæ causa, vel recipit, vel recipitur. Vnde & pro amico externo capitur, & hospitium pro amicitia, hospitium etiam diversorium significat Cicero: *Ex hac vita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo Commorandi enim natura diversorium non habitandi locum dedit.* Hinc hospitalitas, facilitas, vel benignitas in recipiendo: & hospitaliter adverbium, benignè & faciliter.

¶ Loci Biblici.

Hospes esse in aliqua civitate translativè dicitur, qui ignorat quod cæteri istic norint. Luc.24.18.

Hospitalitas commendatur, Deut. 10. 19. Esa.58.2. Matth.25. 35. 36.37. Luc.14.13. Rom.12.13. 1. Tim.3.2. Tit.1.8. Hebr. 13.2. 1. Petr.4.9. Iac.1.2.7.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vita nequam hospitali de domo in domum. *Eccles.*29.

Hospitabitur & pascet & potabit ingratos, & ad hæc amara audiet: *ibid.*

Transi hospes & orna mensam, & quæ in manu habes, ciba cæteros. *Ibid.*

Egenos vagosque induc in domum tuam. *Esa.*58.

Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: Si venerit alius in nomine suo (Dominus talis vel talis) illum accepietis, (sic quidam, pauperes bonos excludunt, magnos autem raptores, & divites recipiunt sumptuosè.) *Ioan.*5.

Qui accipit si quem misero (dicit Dominus) me accepit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. 13.

Necessitatibus Sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes: *Rom.*12.

Hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim quidam placuerunt Angelis hospitio receptis. *Hebr,*13.

¶ Patrum Sententiæ.

Disce Christiane, sine discretione exhibere hospitalitatem, ne fortè cui domum clauseris, cui humanitatem negaveris, ipse sit Deus. *August. contra hæreses.*

Obsecutus Loth Angelis, tanquam peregrinis, consuetudine hospitalitatis liberatus à periculo civitatis, & temporale evasit incendium, & æternum consecutus est præmium. *Ibid.*

Hospitalitatis officio ad Christi cognitionem venimus. *Idem 2. Quæst. Evangel.*

Tanta est apud Deum hospitalitatis gratia, ut ne potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recipit hospitio, dum hospites quærit: vides quia Loth angelos recipit: unde scis an tu quum suscipis hominem suscipias Christum? licet in hospite Christus sit, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: Hospes fui, &c. *Ambros. de Offic.*

Est publica species humanitatis, ut peregrinus in hospitio non egeat: suscipitur officiosè, ut pateat advenienti janua. *Ibid.*

Vt humanitatis intuitu hospitio recipiat non habentes hospitium, & egenum sine tecto inducat in domum suum: nec solus devoret bona Christi, quæ ei largita sunt bonitate Christi, ut cum hilarem datorem diligat Christus, sine murmure tribuat pauperibus Christi. *in suo past.*

Hospes per famam eligendus est populi, & judicio vicinorum ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur. *Hieron. super Matth.*10.

Mos est apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta tradere, ut de omni stipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones. Vna videlicet Episcopo ac familiæ ejus propter hospitalitatem atque susceptionem: alia clero: tertia vero paupetibus: quarta Ecclesiis reparandis. *Greg. Aug. Angelorum Episc. & habetur* 12.*q.*2. *Mos est.*

Qualem mercedem habet, qui propter Deum peregrinatur, talem habet qui suscepit peregrinantem, & fiunt ambo æquales: & qui propter Deum refrigerat & qui propter Deum laborat. *Ioan. Chrys. sup. Matth.*

Præferebat Sanctus Loth domus suæ verecundæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem. *Ambr. de Patriar.*

Ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet esse hominem, & maximè hospitio suscepit hominem. *Aug. de verbis Apostol.*

Quoniam quicquid habent Clerici pauperum est: & domus illorum omnibus debent esse communes, susceptioni peregrinorum & hospitum invigilare debent. *Idem.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virgil. in 1. Æneid.

Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Hom. in θ. Odysseæ.

Αντὶ κασιγνήτου ξείνος δ' ἰκέτης τε τέτυκται,
Ανδρὸς ὅς τ' ὀλίγον περ ἐπιφρονέῃ περ ἀπιδέσθαι.
Loco fratris hospes & supplicator est
Viro illi, qui etiam mediocriter sit prudens.

Idem in ι. Odysseæ.

Ξεὺς δ' ἐπιτιμήτωρ ἱκετάων τε ξείνων τε
Ξείνιος ὅς ῥ' ξείνοισιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ.
Iuppiter est honorator supplicatorumque hospitumque &
Hospitalis, qui hospites venerabiles simul comitatur.

Idem in ξ. Odysseæ.

Ζεύς σοι δοίη ξεῖνε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι
Οττι μάλιστ' ἐθέλοις, ὅτι τοι φρόνεων ὑποδέξω.
Iuppiter tibi det, hospes, & immortales Dei alij
Quodcumque maximè vis, quoniam me promptus hospitatus es.

Ξεῖν' ὅ μοι θέμις ἐσσ', ὅδε εἰκακίων σίθεν ἦλθοι,
Ξείνον ἀτιμῆσαι πρὸς γὰρ διός εἰσιν ἅπαντες.

Ξένοι

Ξεῖνοί τι πτωχοίτε δύσις δ' ὀλίγυτι φίλητε
γίγνεται ημετέρη.
Hospes, non mihi fas est, neque si vilior te veniat
Hospitem inhonorare, à Iove enim sunt omnes
Hospitesque pauperesque: donum quidem paruum, sed gratum
Et nostrum.

Idem in 9. Odysseæ.

Χρὴ ξεῖνον παρίεντα φιλεῖν, ἐπέλοντα δὲ πέμπειν.
Oportet hospitē præsentem honorare, sed volentem discedere, dimittere

Hesiodus.

Μη δὲ πολύξεινον, μὴ δὲ ἄξεινον καλέεσθ.
Non habeto multos hospites, neque sis sine hospitibus.

Menander.

Ξεῖν ὅς πέντητας μὴ παραδράμῃς ἰδών,
Hospites pauperes ne subterfugias cum videris,
Ξένοις ἐπαρκῶν ἴσως τεύξῃ ποτέ.
Hospitibus succurrens, æqualia consequeris quandoque.
Ξενίας ἀεὶ φρόντιζε, μὴ καθοσίρει.
Hospitalitatem semper cura, ne posthaboas.
Ξένοισι πιστοῖς πιστὸς ὢν γίγνου φίλος.
Hospitibus fidis fidus existens sis amicus,
Ξένον ἀδίκησεις μηδέποτε καιρὸν λαβών.
Hospitem iniuria afficies nunquam,
Ξένῳ μάλισα συμφέρει τὸ σωφρονεῖν.
Hospiti maximè conducit modestum esse.
Ξένος ἂν ἀπράγμων ἴσθι, κ' πράξεις καλῶς.
Hospes existens incuriosus sis & facies bene,
Ξένον δὲ σιγᾶν κρεῖττον, ἢ κεκραγέναι.
Hospiti autem tacere melius, quàm clamare.
Ξένος πεφυκὼς τὰς ξενοδόχους σίζε.
Hospes natus, hospites colē,
Ξένους ξένιζε, κ' σὺ γὰρ ξένος γ' ἔσῃ.
Hospites hospitare, & tu enim hospes eris.
πλάνη βίον τίθυσι σοφρονέστερον.
Peregrinatio vitam facit sapientiorem.

Plaut. Mil.

Inbono hospite, atque amico, quæstus est, quod sumitur.

Ovid. 5. Trist. 7.

Turpius eiicitur quam non admittitur hospes.

Ovid.

Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Rectè etiam à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim (ut mihi quidem videtur) valde decorum patere domos hominum illustriū illustribus hospitibus. Idque etiam Reip. est ornamento, homines externos, hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honestè multum posse volunt per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia. Theophrastus scribit quidem Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse. Ita enim instituisse & villicis imperavisse, ut omnia præberentur quicumque Laciades in villam suam divertissent. *Cic. lib. 2. de Offic.*

Hospitalitas est amicitiæ species, sive arctior quædam duorum, pluriúmve conjunctio, mutuúmque fœdus, quo illi consociantur, quorum cùm alter domi, alter peregrè sit, hic se totum illius fidei credit ad quē divertit. Hunc morem purissimus quidam humanitatis instinctus vel ab ipsis humani generis incunabulis induxit. Hoc duce & præmonstratore ubicumque quisque constitit ibi se tuto & honestè versari posse intelligit. Hospitalis homo, atq; adeò ipse hospes est is, qui proprias ædes, & quicquid suum est hospiti æquè patere vult atque ipsi sibi: Priscis quidē sæculis quanti hæc virtus fuerit, hinc datur intelligi, quod collocata est inter eas quæ accidunt Iovi, qui Ξένιος *hospitalis* ea re dict. quòd in suam tutelam accipit hospites; ejusque benignissimo numine fit, ut hospiti hospes sit acceptissimus. Ergo hospitalitas id præstat, ne ultra terra, ac ne ulla quidem domus ulli peregrino sit aliena; in qua, videlicet illi qui peregrè est, non solùm licet esse inviolabili, sed & honorato, Hospitium est tutissimum peregrinanti diversorium, & jucunda quamvis temporaria commoratio. Hoc ipsum jus hospitij est singularis cujusdam humanitatis vinculum, quo omnes boni libenter astringuntur. Nec ullus est corde tam ferreo, cui non hunc nobilissimum affectum natura indiderit, sicuti characterem, sive bullam ejus nobilitatis, qua dempta, homo hominem exuit. Quapropter cuiuslibet sortis homines, qui modò essent probi, hoc benevolentiæ genus comiter coluisse constat, vel iam à primis sæculis, illis quæ sinceriissima quadam morū putritate censebantur. Nec verò solius opulentiæ, sed & ipsius tenuitatis prompta omnibus ætatibus & expedita extitit hospitalitas. Pauper hospiti refocillando promptè ignē accendit; haud segniter è penu, priusquam expectes, inemptas & simplices epulas expromit. Quicquid est in suo paupere censu, alacriter cum hospite communicat. Eumæus à poëtarum summo effigiatur seruus & pauper. Ab hoc tamē Vlysses humaniùs exceptus est, quàm ab injuriis illis, superbisque procis, atque adeò ab ipsa Penelopa, quæ humanitate tā obuia inferior hoc bubuleo reperta. Nam quod hic præstabat, ipsa se facturam pollicebatur. Hospitalitatis proprium est, nihil ne in horam quidem differre, nec spē facere, sed illico rē exhibere; hoc est, benevolo affatu, & comi invitatu promere affectum plenissimum studij: rum officiosis, spontaneis, & subitis præbitionibus advenæ se talem ostendere, qualem quisque, si eo loco sit, sibi hospitem esse cupit. Filia Cleobuli ejus qui & sapiens dictus, & Lindiis, imperavit, paternorum hospitum ipsos etiam pedes lavare solita fuit. Pari comitate ipsi Angeli interdum à nescientibus hospitio sunt excepti, atq; ut si essent mortales, insigni humanitate culti. Hæc ipsa hospitalitas Abrahamum fecit, si non convivam, at certè contubernalem Dei. Nec vero hospites ut mēsæ particeps assedit, sed ut minister adstitit: ut enim conspexit hominem peregrinum, oblitus est se esse suarū ædium dominum, nisi in hoc ut nesciens rerum dominum domi suæ exceptum, apud hospitalem mensam collocaret. Enimuero priscis illis innocentioribus sæculis errones & peregrini iis erant sancti & venerabiles ad quos accesserant. Sic putabant, ab Iove esse omnes hospites & egenos. Nec illi primævæ humanitati ullus homo fuit externus, nullus itē contemptui, ut mendicus. Deos credebant specie peregrinorum, hominum cœtibus de improviso interuenire, eosque sub talibus personis attentè inspicere in vias hominum, & fideliter Iovi referre qua quisque innocentia ætatem exigat. Inde oculus hospitis dictus est esse lucidissimus, rerumque omnium explorator acerrimus. Ea re vel deterrimus quisque sibi indixerat qualemcunque hospitem vereri; ne, si non faceret, non hominem contempsisse, sed aliquod humana specie numen læsisse videretur. Sequutis ætatibus inter ipsas civitates, inter urbes, interq; potentiores & illustriores homines, hospitalis, sive hospitij tessera commeare cœpit, quæ fuit conjunctio dexterarum. Huic hospitalitati, veluti signifer, præibat insigne aliquod officium quòd eā delectabat. Cui rei documēto est is Timalitheus, qui cum apud Liparas esset in summo magistratu, legatos Romanos à prædonibus Liparensibus captos, dato eis navium præsidio, Romam hospites restituit. Ergo hospitium cum eo Senatus. Consulto est factum, donaq; publicè missa. Hæc dona vocabantur hospitalia munera, in ipso ferè aditu advenienti hospiti dari solita. Atque adeò dare hospiti Xenia, est illum in fidelem recipere: receptum omni opere copiaque tueri. Hinc leges quædam hospitales extiterunt, cujusmodi apud Lucanos illa. *Qui peregrinum hominem rogantem sub solis occasum tecto non acceperit pœnas luat inhospitalitatis.* Tum hæc peregrinis tantùm est hospitibus, non item civibus liceat appellare aliā civitatem. Cæterùm nulli homini fas fuit hospites violare quacumque de causa adveniissent quopiam. Quin, ut cœpi dicere, & ab injuria prohibiti, semperque sancti sunt habiti, contra quàm nunc fit. Vix hodie hospes ad hospitem divertit, quin si ibidem biduum continuum fuerit, jam sit odiosus; quia deterrimus plerumque è familiaribus murmuret, quin materfamilias adsit oblatratrix. Quid? publicè peregrini jamdiu sunt cōtemni cœpti. Audire & videre coguntur multa implacita, & non mediocres quandoque contumelias pati. Tam enormi spatio discessum est ab illa prisca hospitalissima bonitate. Hæc enim quantum fuit gratuita, tantùm hodierna cauponaria facta est mercenaria. Hospes ante limen palpo percutitur, ut susceptus non paruo argento emungatur. Iamdiu hospitalitas est venalis. Nā & publicæ viæ ultro citróque cōmeantium agminibus à summo mane usque ad vesperam perstrepunt. Nec ferè peregrinos jam licet discernere ab incolis. Atque adeò quantum est peregrinorum, tantundem censetur esse speculatorum, qui cùm in alienam domum venerint, quicquid ibi geritur, scrupulosè rimantur: usque eò curiosos audacésque oculos quæcumque libet, circunflectunt; nempe ut illa advertant, quæ hospiti & peregrino nequaquā fas est scire. Quin & multi Parides polluunt jura hospitij, quibus stigmata inuri par esset: atque adeò Aureliani edicto incuruatis arborum ramis alligatos discerpi. Ergo publicè & privatim tantùm non prorsus obliterata hospitalitas summo huic ætati dedecori est. Vix unquam ulla humanitate, multa potius inhumanitate, ac pari fraude inter hospites certatur. Enimuero pietatis & prudentiæ laudem non mediocrem adeptus est Ropicus ille, qui ut jam nato & roborato huic malo obviam iret, publicè alendi peregrinos optimam rationem instituit. Quippe ædes ædificavit, ad quarum exemplum omnia dein hospitalia, ab re desumpto nomine, constitui cœpta, quibus nomen νοσοκομεῖα valetudinaria, & πτωχοτροφεῖα, ubi aluntur pauperes; præcipuè peregrini, & γηροκομεῖα, ubi senes curantur, aliique invalidi & insanabiles.

Redeo ad rem & aio, Vetustissimum esse præceptū. *Hospitem ne violes;* Custodiā capitis ejus ne dimittas; ne, si quid is tua culpa injuriæ patiatur, in te exardeat ira divina. Hoc quoq; priscæ fabulæ non obscurè loquuntur. Cum Cyclopis hospitale munus esset, ut cui ex hospitibus maximè faveret, hunc postremū glutiret. Vlyssis solertia huic immani portento oculus est effossus. Nam Iuspiter hospiti supplici semper adiutricē manum promptè porrigit. Amicus violatæ hospitalitatis graves Polluci pœnas dedit. Ingens illa Beniamitarū & Gabaonis clades fluxit ab hoc jure violato in hospite matrona. Paris ille omnjū adulterorū impudētissimus, priusquā malè periret, propter hospitium tam fœde violatum, patriā, quæ huic tāto sceleri impunitatem dederat, cædibus & incēdiis deformari vidit. Huic ipsi ventorū vi in Ægyptum delato Proteus, non ille Sophistes à Platone memoratus, sed is qui in ea terra regnum possidebat, ne & ipse hospitalitatis jura in homine quamlibet impurissimo violaret, pepercit, edicto, ut intra triduum ex iis locis abscederet, nisi hostis loco esse mallet. Apud Celtas graviùs puniebatur is, qui peregrinum occidisset, quam qui civem. Prisca existimatio fuit: in perpetua immunditia jacere illū, qui in hospites injurius fuit. Inhumanæ cuidā & feræ gēti (nomē inditū Tauris) quo ibi lex fuit, quæ Dianæ hospites jubebat immolari. Hercules atrocē illum Busiridē, cujus hospites erāt victimæ, interimēdo, illā barbaricā, & Ægyptiacā ξενοκλασίαν ultus est. Cōtra, hospitalitas multis multa bona attulit, ut Admeto, cum Hercules uxorem Diis Manibus ereptā restituit; & Antenori, qué cladi Troianæ superstitē esse Agamēnon jussit: scil. propter veterē hospitalitatē, qua ipse ac Theano uxor ejus quosdā Græciæ proceres coluerāt. Alcinoum hospitalitas hodieq; non minus cōmendat, quā Æolū pietas, Vlyssem sapientia, Aiacem fortitudo, Aristidem justitia. Cæterū cōmunis illæ significatio hospitalitatis, quam super tesserā nominavi, donec uterque hospes viveret integra asservabatur, pristinæ videlicet amicitiæ monitrix. Atq; adeò à patribus ad filios, cæterāmq; posteritatem perveniebat. Nec sanè hospitum morte jura hospitalitatis extinguebantur. Cū illo prorsus dirimebātur, qui

qui cum factus esset hostis Reipub.cum eo nihil fœderatum, nihil sanctum & consociatum esse potest. Nam prudentissimus quisque iura patriæ semper antepositi hospitalitati,ut priora & sanctiora: ergo hospitalitatis tessera tali re confringi solita; eadem ratione,qua cum homine impuro amicitia per epistolam soluebatur. Contrarium hospitalitati vitium est inhospitalitas,hoc est animi quædam ægrotatio à metu,aut à rusticitate,aut etiam ab inhumanitate profecta;vehementi cuidam opinioni adhærens,reijciendum esse hospitem.Hęc quisque imbutus est,non solùm domi non excipit hospites,verùm etiam urbibus uti prohibet,eosque exterminat.C.*Paschal.lib.de virt.& vitijs,c.*53.

¶ Apophthegmata.

Socrates cum hospites suos satis tenui cœna susciperet,& amicus ejus hoc ei improperaret,respondit:Si boni viri sunt, æquanimiter ferent: si mali non curabunt. Si res tua tibi non sufficit, tu parcendo fac, ut rei sufficias tuæ.

Cleomenes,Cum amicus quidam hospiti in phiditijs nihil apposuisset nisi vinum nigrum,& panem igni duratum,succensuit homini Cleomenes,dicens:Etga peregrinos non oportere nimium κακοηθίαν. Severitas est, si quis à se ipso exigat victum duriorem: at inhumanitatis est, hospitem eodem compellere.*Plut.in Lacon.*

Socrates rogatus,cujus hospitium nos quærere oportet? Illorum, inquit,qui bene sapiunt.*Stob.serm.*3.

Stratonicus quum perhumaniter quidam eum excepisset, multum recreatus est.Videns vero mox alium introire, iterumque alium: facéssamus hinc, ô puer, inquit ad suum comitem. Etenim pro columba palumbum, pro hospite pandocheum invenimus. *Ælian. de varia histor. lib.*14.

Anonyma. Impetravit ab Athanasio Episcopo Alexandrina mulier nobilis & dives, ut ex viduis quæ Ecclesiæ sumptu alebantur, daretur sibi una aliqua alenda.Data est illi quædam miti & suavi ingenio,cujus facilitate est auctum matronæ studium in pauperes. Poposcit sibi alteram dari: forte data est illi pervicax mulier, cum qua ex pio hospitio properaret:ago tibi gratias (dixit Athanasio) quod talem dedisti, per quam patientiæ cultus à me exercebitur,*Sabell.lib.*9.*c.*1.

Lucullus, quum Græcos quosdam per dies aliquot magnificè tractasset, atque illi dicerent, se mirari quod tantum impendiorum sua causa faceret:Nonnihil ô hospites vestra causa, inquit, sed maxima pars Luculli gratia.*Plut.in Rom.apoph.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi.Quemadmodum piscator jacto in mare reti, piscem quidem attrahit,retrahit autem frequenter & aurum & margaritas: Iridem & hic reti captans homines, piscatus est tandem. & angelos, quodque mireris,etiam inscius id quod & Paulus in hujus laudibus dixit;Sectare hospitalitatem: per hanc enim quidam inscientes hospitio exceperunt Angelos.*Serm.de Lazaro.*

Rotherodami. Angues in Syria erga indigenas venenum non habent nec eos petunt,exteros cum cruciatu exanimant: Ita insulares in suos satis humani,in alienigenas inimitissimi sunt.*In Simil.*

¶ Adagia.

Haud unquam arcet ostium. Οὐδέποτε ἴσχει ἡ θύρα.

Interpres Aristophanis paræmiam admonet esse de iis,qui impendio sunt hospitales:quorum fores semper patent,neminem excludunt.

Semper aliquis in Cydonis domo,ἀεί τις ἐν Κύδωνος. *Suidas.*

Cydon Corinthius quispiam erat, adeo insignis hospitalitate, ut etiam proverbio locum fecerit.

Scindere penulam.

Pro eo, quod est, impensius retinere hospitem aut invitare prolixius, quem qui faciunt, manu in penulam iniecta quasi vi conantur remorari. Id adagium ex antiquitate fluxit, & Germanis quoque etiamnum hodie usitatum.

Fores habet tritas, ut pastorum casæ. τὴν θύραν ἴσχει τετριμμένην, ὥσπερ αἱ ποίμναι.

Ironia proverbialis in homines inhospitales, adituque difficiles sibi viventes semper occlusis favoribus: quod pastores, procul ab hominum commercio semotos,vix unquam quisquam inviserit.

¶ Exempla Biblica.

Hospitalitatis *exempla*: Abraham, Genes.18.3.4.5.Loth.19.2.Laban.24.31.Raguel,Exod.2.20.Rahab,Ios.2.1.Iacob.2.25.Senex Ephratæus in Gabaa,Iud.19.20.Vidua Sareptana,1.Reg.17.10.15. Vidua Sunam.2.Reg.4.8.Iob,Iob.31.32.Martha,Luc.10.38.Zachæus,19.6.Simon Coriarius,Actor.10.6.Lydia,16.15.& 18.3. Philippus Evangelista,21.8. Mnaion,16.Publius,28.7.Cajus,Rom.16.23. Cajus, Ioan.3.6.Aquila & Priscilla,Act.18.3. Hospitalitatis fructus, Matth.10.40.41. Hebr.13.2. Exempla in Abrahamo,Genes.18.2.3.5.8.10. Vidua paupercula,1. Reg. 17.20.Sunamitidis filio,2.Reg.4.13.16.Inhospitalitas,Iud.8.5.& 19.18. 1.Sam.25.9.14.Sap.19.13.

¶ Historica Exempla.

Abydeni olim cum hospitem aut civem convivio exciperent,post unguentum & coronas pueros osculandos circumferebant: quorum clamores & nutricum strepitus convivas turbabant.*Suidas*: hinc Proverb. Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα. Abydenum Auctarium.

Camul. provinciæ Tartarorum subjectæ imperio, incolæ ad prodigium usque hospitales, peregrinos quoscumque vel invitos suscipiunt. Domo cedit hospiti paterfamilias, uxorem & liberos illi commendat, nec ante hospitis discessum redit.*M.Paulus Venet.lib.*1.*c.*46.*orientalium regionum.*

Lappi Russiæ gens mercatores ad se ex variis regionibus quæstus gratia venientes libenter excipiunt,quos in tuguriolis suis, cum uxoribus relinquunt,ipsi vero interim venatum abeunt. Reversi,si uxores hospitum concubitu consuetudinique lætiores hilariores(que invenerint, munere aliquo hospitem donant: sin minus turpiter convitiis lacessitum expellunt.*Guaguinus in descript.Moscoviæ.*

Veneti Herculem Ferrariensem Ducem, à quo gravissimo bello petiti fuerant, pace facta Venetias venientem publico hospitio in iis ædibus, quas dono à Venetis majores ejus acceperant, exceperunt: publicoque ære tota ejus familia,ipseque ad alendum donatus est.*Egnat.l.*4.*c.*2.

Cum *Mardonius à Xerxe* Persarum rege in Græcia relictus cum exercitus Thebis ageret, Atraginus Phrynonis filius Thebanus, convivio magnificè apparato, Mardonium ipsum & Persarum honoratissimos quinquaginta invitavit,cum quinquaginta Thebanis,& in singulis lectis alternos,Persam & Thebanum,discumbere fecit,*Herodot.lib.*9.

Litham scimus Laconem nulla re celebrem alia in Græcia evasisse, quam quod ludis in Gymnicis esset solitus cœna excipere peregrinos, *Plut.in Cimone.*

Apud *Lucanos* lege cautum erat,ut si quis sole occidente divertentes hospites,notos ignotosve domo arceret,κακοξενίας teneretur, mulctamque eo nomine pendere cogeretur. *Alexand. ab Alexand. lib.*4.*c.*10.*Ex Ælian lib.*4.*var.hist.& Heraclit.Pont.*

Carolus Gothorum & Sueonum antiquus Rex, inter maximas leges constituit: ut Gothi ac Sueci inter se, & maximè in omnes advenas & peregrinos hospitalitatem observarent, summumque nefas ducerent, quicumq;viatorem tecto arcere: quod si quis facere tentassent,& idoneis testibus ter negasse hospitium convictus fuisset,immisso igne ædes ejus comburi jussit:ut domibus propriis juste privaretur,qui earum usum inhumaniter denegasset. Hinc ergo deductum puto, quod vix alibi in tota Europa promptior liberaliorque hospitalitas, quam apud Sueones & Gothos hodie inveniatur.*Ioan.Magnus lib.*4.*c.*2.

Hostis Hostes.

¶ Loci biblici.

Hostis, πολέμιος Gr. *Tsar*. Hebr. i. Angustator oppressor; à verbo *Tsarar*, Angustavit,afflixit,tribulavit,constrinxit, compressit. Hostes hominis, domestici ejus, Matt.10.36. Hostes præconum verbi Dei punientur,Ier.20.11.Hostes veritatis nihil proficiunt,Iohan.12.19.Hostibus suis vindictam retribuit Deus, Deut.33.43. Hostibus tradit Deus inobedientes,28.25.

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.

Qui calumniatorem tuetur, bonorum hostis est natura & genere:nisi quis sycophantæ & improbi semen & radicem velut agricola putat oportere relinquendam esse in urbe.*Ex oratio.*1.*contra Aristogit.*

Qui ea quibus ego cupiar agit & parat, hic mihi hostis est,etsi nondum feriat neque jaculatur *orat.*3.*contra Philip.*

Armis hostis vincendi sunt,& in his est salus Reipub.*de ord.civit.*

Fieri non potest,ut externos hostes vincatis, nisi animadverteritis in domesticos hostes & intestinos illius ministros:verum necesse est incurrentes in hos,ut scopulos,serius occurrere illis.*Orat.de rebus Cher.*

Hostes non divitiis,sed virtute vincuntur quæ virtutes debilitari potius,quàm augeri divitiis solent: non aureo,argenteóve mucrone opus est,sed ferreo.*Bes.Card.in calum.Plat.l.*4.*c.*14.

Hostes si ex mente & ore expellemus, naturam imitabimur,quæ contrarium suum à se expellit:Sic Plato de inimicis nec obloquebatur, nec etiam cogitabat.*Fic.in Plat.l.*6.

Hostem nullum qui interfecisset, apud Macedones capistro cingebatur,& apud Scythas non licebat paternam viam latam aceipere.*Arist. polit.*7.*c.*2.

Hostes.

Bona malaque hostium ex propinquo ingressus fines aspicias.*Livius, Dec.*3 *lib.*8.

Nihil in hostibus, præsertim barbaris, tam cavendum, quam dolos, perfidiam, & deceptionem. Itaque nihil est quo facilius aut melius se tueri ac defendere ab iis duces & milites possint,quàm diffidentia & incredulitas.*Polyænus Stratag.lib.*7.

Qui unum hostem sponte susicipit, multos invitus habet. Amici singuli in periculis,hostes gregatim occurrunt.*P.Æmyl.l.*1.

Non est difficile contundere ferociam hostis, qui abjecta Iusti prælij spe latebras captat & furtis insidiarum nititur.*Idem lib.*2.

Nec temere contemnere hostes, nec eos demissè nimis ac perditè timere oportet.*P.Iovius hist.lib.*3.

Quæ plerisque ardua videntur,opinione omnium faciliora evadunt: conatúsque hostium majore aliquanto cum voluptate quam periculo militum nostrorum penitus eluduntur.*P.Iovius hist.lib.*3.

Hostes qui nostrę tantùm externę inordinationi confisi contra nos veniunt,ubi se spe frustratos esse senserint,facile pugnam detrectant.Multitudo verò qua se illi timeri putant, omnino est despicienda. *Procob. de bel.Persi.lib.*1.

Nemo hostes contemnendos idcirco ducat,quia multitudine sint inferiores,vel quia cum devictis sit decertandum, & in eos eundum, qui fracti jam animo sint.Multi namque falsa opinione decepti, seipsos sæpius fefellerunt,& dum importunè alios parvifaciunt, partas jam vires dissoluere potuerunt.Nam alias antehac res malè gestæ viros solent ad egregium aliquod facinus factitandum hortari, nimirum cum fortuna ipsa vel desperatis jam rebus ad optima quæque & maxima audendum compellit.*Procop.de bel.Goth.l.*3.

Æstus, frigus, cibi, potus, somnus & labores communes nobis esse cum servis debent: sed ita tamen hæc cum ipsis communicabimus, ut

enitamur

enitamur in his primùm potiores ipsis conspici. Militaris verò scientiæ atque exercitationis nihil omnino cõmunicare cum his debemus, quos & operarios nostros & vectigales efficere volumus: sed hisce exercitiis nos superiores ipsis esse debemus, atque adeo scire Deum hominibus hæc libertatis beatitatisque instrumenta demonstrasse. Et quemadmodum ipsis ademimus arma, sic nos ipsos nunquam ab armis destitui oportet: adeoque sciendum, eis omnia quæcumque velint maximè propria esse qui quam proxima ab armis absint. *Xenoph. de inst. Cyr. l. 7.*

Iniquo atque infelici loco hostem adoriri, nihil aliud est quam feras exagitare, atque ipsas ultimo salutis discrimine efferatas irritare: ultima si quidē necessitas in rabiem vertit, atque eos plerumq; qui penitus de vita desperent, ex timidis longè fortissimos facit. *P. Iovius, l. 2. hist.*

Tunc aliquis maximè nocet hostibus, quando ea damna quæ maximè intelligit eos metuere, infert. Credibile est enim quemlibet sua pericula & maximè intelligere & metuere, *Thucyd. l. 6.*

Hostes non modò decipi justè posse Agesilaus dicebat, sed & gloriam ei rei, & cum voluptate lucrum comitari. *Plut. in Agesilao.*

Magis metuunt homines illos hostes, qui priores audent invadere, aut certè qui ostendunt, si lacessiti fuerint, se ad bellum propugnandum paratissimos, quia illi se par periculum incurrere vident. *Thucyd. l. 6.*

Quũ Cyrus de Assyriis fusis fugatisque persequendis daret consiliũ, Cyaxares in hunc modum respondit, inter homines cæteros, mi Cyre, eos Persas maximè hoc meditari, ut nulli prorsus voluptati addicti sitis, equidem & videndo & audiendo cognovi. Mihi vero multò magis conducere videtur, ut maximè quis voluptati non succũbat. Quid verò voluptatem hominibus majorem conciliavit, quam fortuna prospera, quæ hoc tempore nobis obtigit. Si ergo, quum res nobis secundæ sint, temperanter hanc conservemus, fortasse postimus ad senectutem usq; nullis obnoxij periculis feliciter agere. Sin ejus nulla nos capiet satietas, sed aliam ex alia persequi conabimur: videte ne idem nobis accidat, quod accidisse multis in mari dicitur, ut elati fortuna prospera finem navigandi facere nollēt, donec interirēt. Multos itidem aiunt victoriam adeptos, dum alteram expeterent, priorē quoque amisisse. Nam si hostes fugiētes nobis pauciores forēt, fortasse tutum esset pauciores persequi. Nunc verò considereres velim, cum quantula ipsorum parte nos omnes prælio congressi vicerimus. Cæteri pugnæ non adfuerũt, quos si ad pugnandum nos cogemus, & nostrum & suiipsorum ignari, propter imperitiam & animi mollitiem, discedent. Sin animadvertent; nihilo se minus in periculo fore si habeant, quam si subsistant: vide ne cogamus eos, ut præter animi sententiã fortiter se gerãt. Nam scire debes, non tam illorum uxores ac liberos capiundi te cupidum esse, quam ipsi servandi sint cupidi. Etiam sues sylvestres cogitato, posteaquam visæ sunt cum natis fugere, tametsi multæ sint numero. Sin quis natos venetur, non jam amplius, ne si una quidã sit fugit: sed eum qui capere conatur invadit. Nunc quidem intra munitionem occlusi, potestatem nobis concesserunt pugnandi cum tanto ipsorum numero, quanto nobis visum esset. At si lata in planicie cum ipsis congrediemur separatimque, discent partim, nobis à fronte obsistere, partim à latere uno, partim ab altero, partim denique à tergo: vide ne cuique nostrum multis & oculis & manibus sit opus. Præterea nolim nostros milites, quos nunc hilaritati se dedisse video ãbductos ad periculosum iter cogere. *Xen. de inst. Cyr. l. 4.*

Barbaros haud nimium metuite, cogitantes (*inquiebat Brasidas*) quod prius cum Macedonibus qui pars eorum sunt dimicastis: & sicut ego conjecturam facio, atque aliorum de illis sermones audivi non usque adeo formidabiles fore confido, quæ enim re ipsa infirma sunt apud hostes, & tamen opinionem habent roboris, atque formidēda esse vidētur: cùm accidit vera de his exploratio, & experientia, animi eorum, quibus cum his dimicandũ est, magis confirmantur. Quibus verò inest vera virtus cum his fortasse hostes ignari audacius congrediuntur. Sed hi expectatione futuri impetus terrēt imperitos, sunt enim multitudinis respectu terribiles, & clamoris magnitudine intolerabiles, illa etiam inanis armorum vibratio atque inter se concussio præbet speciē quandam communicationis: sed ad cominus præliandum cum resistentibus non pari animo præditi sunt. Neque enim ordines servant, nec verentur locum suum in acie cùm vi premuntur, relinquere: & fuga atque congresso cum hoste eandem virtutis opinionem atq; gloriam sortitur: ita fit vt non spectetur vera virtus, sed inexplorato maneat. Pugna verò, penes quam sunt omnia, præcipuè prabere potest occasionem honestè defendendæ salutis cuique. At isti inani strepitu sine periculo suo hostem terrere tutius existimant, quã conferre manum: nisi enim ita putarent, potius omissis terroribus istis manu rem gererent. Manifestè quicquid est ab ipsis periculi, vel terroris, id ante pugnã effūditur quod si ad rem conferas, non magni momenti est, visu verò atq; auditu hostem terret atque perturbat. Hanc primam coitionem & impetum in concursu si sustinebitis, & servatis ordinibus (cum erit occasio) rursum vos subducetis, facilè in locum tutum poteritis vos recipere, & postea intelligetis quòd talis hominum turba primum eorum impetũ excipientibus, tantummodo procul expectationem virium & virtutis suæ minacibus terroribus ostentare soler. Si quis vero eis cedit ac fugit, tunc & tuto celeritate pedum in insequendo vires ostendunt. *Thucyd. l. 4.*

Nil tuto in hoste despicitur: quem spreveris, valentiorem negligentia facies. *Curt. l. 6.*

Non gravi nec uno incursu confectandus hostis vagus. *Tac. Ann. l. 4.*

Non ille hostis vincitur solus qui cadit in acie, pondere armorum oppressus & virium: sed multò tutius etiam turba tacente, sub jugo mittitur voluntarius qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec levitatem in supplices animos deesse. *Amm. Mar. l. 14.*

Qui quæ hostibus placent promptius exequitur, jure pro hoste habendus est: sive præsens is sit, sive una militiam faciat, sive suæ genti fuerit quam proximus. *Agat. hist. l. 4.*

Publicus hostis salubria tutaque consilia adversatiis aliquando tulit. *P. Iovius, hist. l. 4.*

Sæpè contemptus hostis cruentum certamen edidit, inclyti populi regesque perlevi momento victi sunt. *Liu. Decad. 3. l. 1.*

Turcarum princeps audito Theodori Lascaris ad bellum apparatu, anceps animi hujus expeditionis famam nunc pro somnio habebat, nunc audaciæ simul & impetus celeritatem lenitati ac clementiæ tribuebat. Tamen res non negligenda visa est: quod exiguum malum neglectum ingens periculum interdum peperisset: & paruæ copiæ celeritate & festinatione sæpè magnos exercitus ob socordiam, officiique neglectum, superassent. *Nicep. Gregoras, hist. l. 1.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Expectare dum hostium copiæ augentur, summæ dementiæ est. *Cæs. lib. 4. de bello Gall.*

Nihil præstare majus fortuna potest, quam hostium discordiam. *Tac. de Mor. Ger.*

Nihil est tam optabile cuiquam sapienti, quam ut discordia & contentio, & rixa in hostilibus castris oriantur, quod omni vel pretio: vel industria tentandum est, cum non modo prouinciæ suis viribus infringantur per bella civilia, sed etiam sponte plerumque veniant in potestatem oppugnantium. *Natalis Comes l. 30.*

Maximè omnium rerum bellicarum refert, non solùm ut commeatus intercipiatur, sed etiam ut vires cognoscantur hostium. *Idem l. 18.*

Non armis solum, sed etiam consilio & prudentia opus est in castris omneque studium adhibendum est in infringendis, aut saltem debilitandis commodis hostium; à quibus vel promissis, & privilegiis, vel pretio auocandæ sunt copiæ. *Ibid.*

Confert rebus bellicis potentioribus maximè, si fieri possit, ut plura sint castra uno tempore, plures hostes, plures exercitus, plures Imperatores, unis castris saltem adversus hostem non multo inferioribus. Vt enim facilius unus ignis extinguitur, quam si plures extiterint eodem tempore: ita facilius est uni, quam multis exercitibus simul resistere, à quibus multa simul calamitosa inferuntur. *Idem l. 17.*

Nihil vel paruum hostile à tergo sit relinquendum: nam ita neque distrahendæ sunt vires in custodias eorum, quæ mittuntur in castra neque adaugenda sunt non necessaria præsidia adversus incursiones & populationes, neque locus præbetur colligendis copiis, neque proditiones timendæ sunt à finitimis hostibus. *Idem. 16.*

Semper ferè præstat agrum hostilem si fieri possit infestare, quam expectare, ut hostis ipsi prior inuadat, infestet, populetur. *Idem l. 9.*

Est multo periculosius & laboriosius, cum refectis hostium viribus nouam fortunã belli experiri quam languidam opprimere, iacentique, insultare, atque conculcare; quoniam difficultates & pericula faciunt expertos cautiores. *Idem l. 6.*

Non tam hostes existimãdi sunt, qui castris ex adverso oppositis odiũ suum palam profitentur, quam qui domi ex insidiis civium imminent. *Arcibaldus Douglassius apud Georg. Buchananum hist. Scoticarum. 12*

Nullus hostis capitalior est eo, qui nec bonis civium cupiditatem, nec sanguine crudelitatem explere potest. *Ibid.*

At quis nescit captum hostem non iam pro adversario habendum, cum ipsa victoria mutet nomen illius, & appellari faciat pro hoste supplicem? *Libanius in vituperatione Achillis.*

Nullus pernicioſior hostis, quam quem audacem angustiæ faciunt, lõngeque violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corrigimur. *Seneca l. 11. Nat. quæst.*

Hosti abire volenti iter minimè intercludendum, sed potius (ut est in communi prouerbio) argenteum ei pontem faciendum esse existimant: alioqui verendum esse, ne in desperationem conversa necessitas, quod innumeris exemplis demonstrari potest, viam sibi multo sanguine eorum, qui se parum prudentes opponerent, aperiret. *Guicciard. l. 2.*

Victoriam certo partam, hostes importune persequendo amittere, vel sua temeritate aliorum temeritatis memoriam delere, non est ex disciplina militaris. *Idem l. 14.*

Nihil magis adversariorum animos flectit, atque conciliat, quam placabilitatis & mansuetudinis nomen. *Alphonsus Rex apud Panormitanum l. 3. de reb. Alphonsi gestis.*

Hostibus nequaquam intercludenda, sed potius aperienda est via quo citius magna cum ignominia fugiant: idque non solum ne fortius ex necessitate resistant, sed ut postea quoque facilius acie cedant. *Pyrrhus apud Plut. in aphor.*

Hosti ambitioso danda est, plura, quam efficere possit amplectendi occasio. *Quidam in aphor. Polit. Silva ex Cominæo.*

Irrumpentibus hostibus vicinis, sunt loca illis obiecta munienda præsidiis validissimis, non autem acie statim decertandum. *Idem.*

Opinio de maioribus hostis viribus timorem & cunctationem dimicaturis sæpè periculosam iniicit. *Idem.*

Dum prælium expectatur, cauendum ne animos hostibus addas. *Idem.*

Plures hostes simul non irritandi, præsertim in periculo imminenti, sed æquis conditionibus illi placandi, aut paciscendi cum æquiore. *Idem.*

Post magnas clades à nobis acceptas, tamen quantum possimus est nova vis hosti intentanda, & opponenda, quacumque ex parte illum adoriri possimus, ne nos animum existimet prorsus despondisse. *Item ex Tacito lib. 1. annal.*

Ferro & bello aperto, non autem perfidia, & veneno tollendus extraneus hostis publicus. *Ibid.*

Adversus vagum hostem æquitatu pollentem, & minimè certis locis consistentem, difficillima est belli gerendi ratio; unde nisi præda ille oneretur, aut ad maritima loca compellatur, vix fundi potest. *Idem l. 3.*

Fugax

Fugax & vagus hostis, est pluribus diversisque in locis per præsidia posita coërcendus & comprimendus. *Ibid.*

Tam diu mollibus responsis hostes sunt destinandi, donec exercitum justum collegeris, aut rerum tuarum securitati prospexeris. *Idem lib.* 4.

Hostis opprimendi facillima tunc ratio, cum prædabundus, & improvisus vagatur. *Idem* 11. *annal.*

Hosti in nostram regionem irruituro itinera præcludenda, commeatus, & aqua adimenda, præsidia in ipso regionis aditu fortissima opponenda, & quæ urbes primæ obiiciuntur, commeatu & valido milite muniendæ. *Idem.* 15.

Vbi hostis obstinati nullus jam supereſt exercitus propter clades ab eo acceptas, bellum est statim circa illius oppida circunferendum eáque & capienda quo perdometur tandem. *Idem ex Livio l.* 7.

In certamine cum hoste, qui in primo prælio ferocissimus est, lente primum pugnandum est, ut hoste fatigato vires nostræ sint integræ, ac proinde facile vincatur. *lib.* 6.

In hostem quem domare velis, est igni, incendio, rapina, & cædibus in homines, & vicos grassandum. *Idem.*

Ne hostis conjungat suas vires, est cavendum, illiqué præsertim incomposito agmine venienti est occurrendum. *Ibid.*

Hostis nullus quamvis infirmus est negligendus, ut ei non obviam eatur, & occurratur. *Ibid.*

Novus & ignotus prius hostis in nos irruens, si in primo secundóque certamine victor evadit, facile totam regionem perterret, & sibi subijcit. *Ibid.*

Præda ab hoste nobis sæpè, ut in insidijs præcipitemus objicitur, itaque nunquam eo, cum exercitu nisi prius explorato locò, ne lateant insidiæ veniendum. *Ibid.*

Hostem in tuam potestatem redactum, præsertim potentem, aut summo beneficio (intactum relinquendo, vitámque donando) tibi concilies: aut omnes ad unum trucidandi, viribus in posterum spolies, & exhaurias. Media enim via neque eum tibi amicum parat, neque inimicos tollit. *Ibid.*

Præstat hosti clementi se dedere, & fido, quam socijs trucibus, injurijs, & ferocibus sese committere. *Idem l.* 8.

Nimia sævitia non irritandus hostis, præsertim potentior; eandem enim postea in nostros rependit. *lib.* 7.

Hostem populationibus potius, quam acie, & pugna exercitium vincere difficile est, nisi & urgeas, & vias ac itinera ejus sepias, & castellis eum obsideas *lib.* 3.

Prædatores hostes semel strenuè cæsi non sunt in posterum tam audaces, sed in prædando timidiores. *lib.* 2.

Iniquissima est cum integri à fessis excipiuntur, ac proinde curandum, ut prius hostes etiam vanis terroribus, & pugnis fatigemus, dum ipsi integras corporis vires ad eos invadendos servamus. *lib.* 12.

Perterritis hostibus & victis instandum, neque eis consulendi, aut sese colligendi spatium dandum est. *lib.* 1.

Ejus hostis, quem oppugnaturus es; vicinos tibi prius socios facias, vel concilies maximè eos, è quorum regione commeatus tibi petendus est. *Idem ex Herodot. l.* 6.

Hosti victo ac perterrito, ut plena sit victoria nostra insistendum, fugiénsque acriter persequendus est, ac trucidandus, non servandus. *lib.* 9.

Hostem perterret nostra in proposito semel suscepto pertinacia, qua illi incommodamus, vel non cedimus. *Idem ex Polyb. l.* 19.

In hostico, qui primum summas ac munitissimas arces vi capit, facilè reliquas regionis partes ad deditionem metu postea cogit. *lib.* 8.

Ne temere quisquam fidat, aut sese committat hosti, nondum sincere reconciliato, & à quo nullos obsidés habet. *lib.* 8.

Iura belli permittunt sævire in armatos hostes, eorum castella, portus, civitates, villas, item messes, & fructus devastare, aliaque his similia facere, quibus hostium vires debilitentur, nostræ confirmentur; ea vero destruere quæ neque nobis quicquam emolumenti, neque hostibus quidquam detrimenti afferunt, est hominis rabiosi, & planè furentis. *lib.* 5.

In hostico quidpiam occupare cupienti, est festinatione, non procrastinatione opus, ut imparatos hostes opprimas. *Ibid.*

Nihil magis infidum, & suspectum, quam vicinus hostis; nihil vero bello barbarico crudelius ac formidolosius *l.* 4.

Nimia alicujus cum hostibus familiaritas eum de proditione facit suspectum; itaque curandum, ut quos inter hostes maximè timemus, eos si fieri potest, familiares nobis habeamus, aut saltem cum iis sæpè communicemus. *l.* 3.

Hostis iracundus & superbus quibusvis facile patet. *Ibid.*

Contra hostem strenuum bella diutina nos ipsos magis strenuos tandem efficiunt, ac proinde minimè tutum, diutiús vicinos bello fatigare. *Ibid.*

Hostis crudelis impetus, & furor maximè contraria parique crudelitate in eum adhibita sistitur, & coërcetur. *l.* 1.

Hostem abducere à nobis ad sua tutanda consultissimum, si qua ratione fieri potest; itaque in illius regionem irrumpendum. *Idem ex Thuc. l.* 2.

Hostes sævissimi esse solent, qui nulla injuria lacessiti, ad nos perdendos veniunt. *l.* 3.

Maximè hostes terret, qui incommoda, & ea ipsa quæ illi iidem maximè timent & formidant, infert. *l.* 6.

Qui hosti vehementer nocuit, idem illi amicus plurimum prodesse potest. *l.* 6.

Hostes nostros terret; si non tantum à socijs nostris bellicosis accipimus milites, sed etiam belli strenuos duces. *Ibid.*

Grandis cautio est adversarij animum cognovisse, etenim hostem protinus sensisse superasse est. *Antemius Imp. apud Baronium tomo* 6. *annal.*

Nihil obtrectatore socio, & occulto hoste periculosius, quem præsertim in tergo sis habiturus; nam cum ex occasione animali libidinem nudaverit, insidiosius demum atque lethalius nocebit. *Iovius lib.* 32. *histor.*

Hostes qui nostræ tantum externæ inordinationi confusi contra nos veniunt, ubi sæpè frustratos esse senserint, facilè pugnam detrectant: Multitudo vero qua se illi timeri putant, omnino est despicienda. *Idem.*

Quærendus hostis non expectandus ut cum gloria pugnes. Etiam vilis, & imbellis quisque bellabitur, si pereundum sibi conspexerit, nisi resistat. In ipsa terra hostili fingenda trophæa sunt, quæ loquantur posteris fuisse, qui in externo solo generosi pugnare maluerint, quam in suo desidiosi quiescere. *Erycius in Palæstra bona mentis exercit.* 4.

Pulchrum est vincere hostes stantes quidem adhuc præliis, collapsos beneficentia. *Rex Æthiop. apud Heliodorum l.* 9.

¶ Apophthegmata.

Diogenes, ad salutem hominibus opus esse dicebat, aut fidis amicis, aut acribus inimicis: eo quod illi monent, hi redarguunt. *Laërt. l.* 6. *Plut.*

Antisthenes Philosophus Athenienſis, frequenter dicere solebat, hostes in bello semper observandos esse, quod hi primum omnium sentiant, si quid delinquas. In hoc igitur utiliores sunt nobis quam amici, ut errata nostra cognoscamus & cognita corrigamus. *Laërt. l.* 6. *c.* 1.

Ariſton. cuidam laudibus vehenti dictum Cleomenis, qui interrogatus quid oporteret bonum regem facere? respondit; amicis benefacere, inimicis vero male. At quanto præstantius, ait, amicis benefacere, & ex inimicis reddere amicos? *Plut.*

Onomademus, postquam adversam factionem superasset, quibusdam censentibus, omnes diversæ factionis urbe pellendos, negavit expedire, dicens, se vereri, ne omnibus inimicis ad unum ejectis, inter amicos existerent dissidia. Sentiens, sic esse multorum ingenium, ut si desint inimici, in quos naturæ malitiam exerceant, amicos impetant. *Eraſm. 6. apoph.*

Xenophon dicebat esse prudentis cordatique viri, etiam ab inimicis utilitatem capere. Vulgatum est, neque solem, neque aquam, neque ignem magis utilem esse hominibus, quam amicos. Sed ingenij philosophici est, quemadmodum periti medici ex bestiis ac serpentibus noxiis utilia quædam remedia colligunt, ita ex inimicorum odio decerpere aliquid, quod vertat in suum bonum. *Eraſ. 7. apoph.*

Chabrias optimos Imperatores esse dicebat, qui res hostium notissimas haberent. *Stob. ſerm.* 52.

Antigonus interrogatus, quomodo oporteret hostes aggredi? dixit. Aut dolo, aut vi, aut apertè, aut per insidias. *Stob. ſerm.* 52.

Xenophon, Neque vel amicis (inquit) beneficium majus præstiteris in bello, quam si inimicus ipsis esse videatis: vel magis hostibus ullo pacto nocueris, quam si amicitiam ipsorum simules. *Stob. ſerm.* 52.

Herennius Pontius. Samnitibus consultantibus quid de legionibus Romanis apud furcas Caudinas inclusis fieri deberet: Herennius Pontius suasit: ut inviolatæ dimitterentur. Postero die eadem de re consultus, respondit, ad unum usque delendas. Sentiens, aut clementer magno beneficio demerendos hostes, aut irreparabili jactura illorum vires comminuendas. Neutrum sequutus est exercitus: sed sub jugum missos contumalia magis illos in se provocavit. *Eraſ. l.* 6. *apoph.*

Ageſilaus rex, cum edixisset ut captivi nudi venderentur, Ephyropolæ, quorum munus erat res prædatitias divendere, quod erant jussu faciebant, ac vestium quidem, quoniam juxta barbaricum morem erant splendidæ, multique pretij, complures extiterunt emptores: cæterum ipsa corpora candida, prorsusque tenera ac delicata, nec quicquam virile præ se ferentia (quippe in umbra, otio ac voluptatibus educata) adeo nemo concupivit emere, ut derident etiam hoc mercium genus, velut inutilium, nec ullius omnino pretij. Id animadvertens Agesilaus qui auctioni præsidebat, hunc casum torsit ad animandos ad fortitudinem milites. Hæc, inquit, sunt pro quibus pugnatis (ornamenta captivorum ostendens) hi, quibus cum pugnatis: nuda captivorum corpora demonstrans. Duplici nimirum argumento addidit suis animos, amplissima spe præmiorum, & hostium imbellium extremo contemptu. *Plut. in Lacon.*

Anonymus Spartanus interrogatus, num esset ad Spartam iter? Refert, inquit, qualis eo descendas. Nam leones illuc euntes plorant, lepores autem in umbraculis venamur: significavit, ferocibus, ac violentis esse tutum proficisci Spartam, nec mollibus & effœminatis: quod hostili animo illuc proficiscentes male acciperentur à fortibus, qui delicatos homines non sinerent lascivire in tenebris. *Plut. in Lacon.*

Antigonus quum in parvulo quodam castello Græci obsiderentur, ac fiducia loci contemnentes hostes, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero, quando in castris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fame domuisset, quod captis facere mos est, videlicet ut qui bello sunt utiles in cohortes describantur, cæteri præconio subijciantur: negavit se vel id facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. *Plutarc. & Seneca.*

Cicero post Pharsalicum conflictum, cum fugisset Pompeius, Nonius quidam dicebat septem adhuc aquilis superesse, proinde bono animo essent hortabatur: Rectè inquit Cicero, hortareris, si nobis cum graculis bellum esset. At ille aquilas dixit, vela Romana aquilis insignata. *Plut. in Rom. apoph.*

Romani cum in pugna contra Tigranem, hostilium peditum centum millia trucidassent, paucis equitum fuga servatis, & ex ipsis non amplius centum essent vulnerati, interfecti quinque: dicebat, sese erubescere, quod in tam vilia mancipia strinxissent ferrum. *Plutarch. in Rom. apoph.*

Socrates cum Crœsum interrogasset, quid esset maximum & pretiosissimum ex regno consecutus? illéque respondisset, Vt hostes ulciscerentur, & amicos beneficio afficeret: Multo, inquit, melius feciste, si illos amicos tibi asciviss es. *Max. serm. 6.*

Agesilaus solebat admonere milites suos, ne captivos ut facinorosos cruciarent, sed ut homines servarent. Infantibus etiam in bello captis providit, ut in unum locum comportarentur, ne mutatis castris relicti perirent. Eandem curam impendit senibus captivis, ne quoniam sequi non possent, à canibus lupisve discerperentur. Hæc autè humanitas illi non solùm aliorum, verum etiam captivorum miram benevolentiam conciliavit. Et nunc homines sibi videntur, qui trucidatis infantibus ac senibus, eam ætatem abducunt, quæ vel libidini apta est, vel labori vel utrique. Quo progressa est immanis illa feritas. *Plut. in Lac. apoph.*

Ariston, cum ex quodam audivisset, amicis benefaciendum, inimicis autem malefaciendum esse: imo, inquit, præstantius est, inimicis benefacere, & ex inimicis reddere amicos. *Plut.*

Xerxes cum Græcorum exploratores in exercitu suo deprehendisset, nullo malo affecit, sed circumduxit, ut omnem viderent exercitum, & illæsos dimisit. Noluit vir bellicosissimus crudeliter grassari in hostes pernicios issimos, quos non tam manu, quam benevolentia & clementia vincere cupiebat. *Plut. in Reg. & imp. apoph.*

Paulus Æmilius, Perseo sese ad victoris pedes abiicienti, vocésque degeneres emittenti: Cur, inquit, fortunam crimine liberas, sic te gerens, ut superiore etiam fortuna videaris indignus? Cur meam dedecoras victoriam, ac rerum à me gestarum gloriam obscuras, tam abjectum te demonstraus, ut indignus appareat, quem populus Romanorum haberet hostem? *Plut. in eius vita.*

Fabius Maximus dicebat absurdum videri, si cum equos & canes venaticos familiaritate cibóque cicuremus, potius quam catenis ac verberibus; homines feroces animo non humanitate ac beneficiis bonis conciliemus, sed asperiores in illos simus quam agricolæ sunt in capr ficos ac malos sylvestres & oleastros, qui has non protinus excidunt, sed incisione docent mitescere. *Plut. in Rom. apoph.*

Fabricio jam consuli misit epistolam Pyrrhi medicus, qua promittebat se regem veneno necaturum si juberet. At eam epistolam authore non prodito, ad Pyrrhum remisit, jubens illum sibi cavere, qui pessimus esset judex cum amicorum tum hostium. Sentiens, eum habere pro hostibus eos quos amplecti debebat, si satis novisset: & hos pro amicis ducere, qui pejus illi vellent quam hostes. *Plut. in Rom. apoph.*

Sigismundus Imper. Laurentius Hungariæ Palatinus, cum diceret imprudenter agere Sigismundum Imperatorem, qui victis hostibus non solùm vitam & opes relinqueret, sed etiam eos inter amicos reciperet, extollerétque: Tibi, inquit Sigismundus, videtur utile inimicum occidere, neque enim mortuus bellum excitat: At ego inimicum occido, dum parco: & amicum facio dum extollo. Ostendit autem, pulchrius esse benefaciendo, quam potentia inimicos vincere. *Æn. Syl. l. 3. comment. de reb. gest. Alphons.*

Alphonsus Aragonum rex cum expugnatis urbibus, humaniter hostes omnes dimittendos mandasset, reprehensus à suis ducibus qui omnes interficiendos putabant, respondit, Nihil adversariorum animos flectere atque conciliare, quam placabilitatis & mansuetudinis nomen. *Panor. lib. 3. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem cum Caietam urbem obsideret, coacti sunt oppidani ob famem, qua graviter vexabantur ad bellum inutiles è civitate expellere, in quos cum incidisset rex adhortatus, ut ferro trucidaret omnes: Nequaquam inquit bellum contra puellas, fœminas, senes, ac innocentem juventutem suscepimus: sed contra viros armatos, de victoria manu nobiscum concertantes. Et sic pepercit imbelli ætati, ab hostibus civitate pulsæ ob famem Alphonsum sanè, & Agesilaum, qui similem pietatem hosti præstitit, nostra tempora desideratent. Si quidem nunc de magna gloriantur animi fortitudine, qui trucidatis infantibus, ac senibus, eam ætatem abducunt, quæ vel libidini apta est, vel labori, vel utrique. *Alphonsi dictum recitat. Panor. l. 1. de reb. gest. Alphonsi.*

Agesilaus, cum aduersus Tissaphernem, hominem fœdifragum belligeraret, eiúsque urbes quam plurimas variis insidiis ac dolis cepisset, amicis dixit: Fœdera quidem violare, præter causam, impium est, cæterum hostibus imponere, non modo justum est, ac laude dignum, verum etiam & jucundum & lucrosum. Nec enim turpe putavit, dolis in illum uti, qui violato fœdere, periurio fefellisset & Deos & homines. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Apud Spartanos cum in luctandi genere, quod chirapsiam appellant, is qui collum alterius urgebat, frustra prætorque legem palæstræ pulsaret undique, & in terram detraheret postea quam corporis viribus destitueretur, qui inhærenti cedere cogebatur, brachium urgentis momordit, cúmque alter diceret, Mordes ô Lacon, fœminarum more? Non, inquit, sed more leonum. Solerter objectam ignaviam detorsit in laudem fortitudinis. Nullum enim probrum apud illos detestabilius, quam muliebris imbecillitatis. Iure autem morsu liberavit se, qui præter jus certaminis urgebatur à victo. *Plut. in Lacon.*

Agis. Cuidam consulenti Agidem regem, ut hostibus fugientibus daret transitum: Et quomodo, inquit, pugnabimus cum his, qui ob fortitudinem manent, si non pugnamus cum fugientibus? Existimabat vir animosus, adversus hostes nullam prætercundam occasionem. *Plut. in apoph.*

Vide bellum.

Humanitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

HUmanitas, Græcè φιλανθρωπία, ας, ἡ, & φιλανθρωπος, ὁ, humanus dicitur. Hebr. *Hanauah*, ab *Hanau*, i. mansuetus, lenis, modestus, mitis. Sumitur autem humanitas tripliciter, scilicet pro natura hominis, & pro virtute, quæ consistit in exteriori subventione condescendendo defectibus aliorum, *secund. B. Th. sup. ep. Paul. ad Tit. 3. col. 3. fin.* Humanitas præterea significat eruditionem atque institutionem in bonas artes, quas qui sinceriter cupiunt & assequuntur, hi sunt maximè humani, quare & artes ipsæ liberales humanitatis studia appellata sunt. Nam hujus scientiæ disciplina ex universis animalibus soli homini data est. Ab homo veniunt humanus & humanitas.

Humanum propriè dicitur quod hominis est, & ad hominem spectat. Et quia homo inter omnia animalia morti obnoxia maximè mitis est, idcirco humanis pro facili, miti, & spectabili ponitur: unde humanitas dicitur, quam Græci φιλανθρωπίαν vocant, quasi amorem in homines.

Humanitas, Græcis φιλανθρωπία, est, quia animi humana id natura postulante, erga omnes juvandos, aliqua in re commoventur, præsertim, si quos videant calamitosos: Contra autem inhumanitas, seu insolentia.

Humanitas est affectio amicitiæ hominum conciliatrix, habitus hominis beneficus, gratiarum redditio, gratitudo benefica. *Speusip. Plat. de fin.*

Humanitas non solùm est qualitas, sed tantum qualitate perficitur. *Boët. in prædicam.*

Humanum genus solum extitit, quod rebus nomina posset imponere. *Idem ibid.*

Humanitas ex singulorum hominum collecta naturis in unam quodammodo redigitur intelligentiam, atque naturam. *Idem in Porph.*

¶ LOCI BIBLICI.

Humanitas commendatur. *Deut. 25. 3. Prov. 12. v. 10. Gal. 6. 2. Iac. 2. 13.*

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Homines ad Deos nullâ re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando. *Pro Ligario.*

Nihil est tam regium, tam liberale, támque munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos dare salutem, liberare periculis homines. 1. *de orat.*

Nihil est tam deforme, quam ad summum imperium, acerbitatem naturæ adjungere. *Ad Q. Frat. epist. 1.*

Rectè præcipere videntur qui monent, quanto superiores simus, tanto nos summissius geramus. 1. *Offic.*

Qui plus propter virtutem, nobilitatémque possunt, eo minus quantum possint, debent, ostendere. *Pro Quint.*

In bonis fortunę summa laus est, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia: non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ, ut opes & copiæ, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem ac materiam dedisse. 2. *de Orat.*

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia, quæ ita probanda est, ut adhibeatur Reip. causa severitas, sine qua administrari civitas non potest. 1. *Offic.*

In rebus prosperis, & ad voluptatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fastidium arrogantiámque fugiamus. Nam ut adversas, sic secundas res immoderatè fere levitatis est: præclaráque est æquabilitas in omni vita: & idem semper vultus eadémque frons. 1. *Offic.*

Omnibus est odio crudelitas, & amori pietas & clementia. *Cic. C. Cassio Famil. lib. 5.*

Est hominum naturæ maximè inimica crudelitas. 1. *Offic.*

Satis est homines imprudentia lapsos erigere: urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certè est inhumanum. *Pro Rabir. Posthum.*

Humanitas ex vi vocis virtutem quandam hominis, ut homo est, propriam significat: In genere igitur de habitu quovis laudabilis humanæ sorti conveniente usurpari potest, à qua ratione perfectionis differt virtus heroïca, quamcumque virturis excellentiam majorem, quam quæ in hominem cadat, sui ambitu complectés. In specie verò ut heroïca virtus in Theoretica vita potissimum elucet: sic humanitas sive humana virtus in practicæ vitæ ea parte, quam ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, sive ἐν τῇ τῶ λόγων, καὶ πραγμάτων κοινωνίᾳ versari dicitur, quatenus homo homini ea præstat, quæ lege humanitatis, hoc est, communis, naturæ debet, modò clementis, modò popularis, modò urbani nomen subjens. Cicero passimeos vocat humanos, qui communis societatis causa id tribuunt alijs, quod alioqui non tribuerent: ut quando quis vitam vilis mancipij in jactura nauticæ pluris facit, quàm preciosissimas merces: quando quis pauperes, fame, frigoréque confectos benignè susc pit, atque fovet. Hujus denique sunt generis ea omnia, quæ jure naturali, juréque gentium, Iureconsl. comprehendunt: illic naturæ bruta, quæ homini cum brutis & stirpibus communis est, ratio habetur: hîc verò naturæ ratione præditæ omnib. hominibus, ut homines sunt, communi, in vita tam politica, quàm œconomica. Ab utroque differt Ius Civile, non omnibus, sed quibusdam hominibus, certa-lege in unam coëuntibus civilem societatem commune. Solâ naturæ lumen Ethnici habuerunt, in humanitate excolenda. Nos hanc naturæ lumen Christianam, & amorem proximi vocamus: humanitas itaque pietatem Christianam, & amorem proximi vocamus: humanitas itaque in genere pro benignitate & beneficentia quavis sumitur: eximiè verò pro conversatione placida, humana & benigna. Cujus exępla non pauca ex titulo amicitiæ huc transferri possunt, quandoquidem valdè inter se sunt similes amicitia, & humanitas, solâque ἀντιφιλήσει differunt.

Amicus

Amicus enim ἀντιφίλυσιν habet,& bene vult alteri illius causa,quia dignus est : at humanus σοργὴν caret, ὃ ἀνευπαθὲς ἔστιν ὂν ἀντιφιλήσει,ἀλλὰ τῶν τοιῶν τοῦ εἶναι ἐκποιῶν,quoniam hac ratione sibi ipsi placet,nulla licet utilitatis spe proposita. Germani scitè admodum hanc virtutem *Liitseligkeit* appellant : quasi tu dicas, facultatem quandam hominum favorem conciliandi. Vocant etiam *Friintlikeit*,& hac voce similitudinem, quam Aristot.inter humanitatem & amicitiam esse contendit, ad unguem exprimunt. Parit enim multorum amicitias : reipsa tamen ab amicitia differt. *Theat.Hum.Vita.*

Humanitas est iustitia copulata cum comitate ; mansuetudine, ἐπιεικείᾳ, beneficentia,affabilitate,& similibus.Hanc virtutem Gr. ἦθος nominant. *Partes* humanitatis sunt sex, quarum,1. est iustitia seu bonitas conveniens naturæ hominis , amans omnes , præsertim virtute & doctrina præditos , nemini nocens , omnibus benefacere & prodesse cupiens. Hæc iustitia est fundamentum veræ humanitatis. 2. ἐπιείκεια,seu æquitas , quæ tolerat communes hominum nævos & infirmitates , & amici mores novit,non odit 3. Mansuetudo.4.Beneficentia,iuvans alios consilio, opera, pecunia, quantum sine insigni incommodo fieri potest, 5. Affabilitas , in quotidianis congressibus facilè & libenter alloquens alios , & leniter non fastidiosè audiens alios,nec duriter , sed benignè ac comiter respondens. 6. Comitas,quæ in omni sermone, gestu, actione & officiis præstandis benevolentiam suam erga alios , cum quadam suavitate declarat. Et hac commemoratione partium apparet humanitatem non tantùm esse , ut vulgò existimatur , simulationem benevolentiæ in externis gestibus, vultu, sermone , porrigenda dextra,&c. sed præcipuas virtutes, humanitati,seu naturæ humanæ convenientes,complecti. *Caussa* ex descriptionibus virtutum,quas partium loco recitavimus, sumantur. Ac ad cæteras etiam adiungatur doctrina artium bonarum, quæ ideò humanitatis appellationem sortitæ sunt , quia feritatem & barbariem ingeniorum corrigunt , & ad bonitatem , iustitiam & comitatem naturæ humanæ convenientem , animos studiosorum expoliunt , ut verissimè Ovidius cecinit:Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes, Emollit mores , nec sinit esse feros. Et in omnium doctorum ore est Menandri versus, ὡς ἥμερόν ἐστιν χρηστότης κεκλημένη. Quam dulcis est sapientiæ coniunctio bonitati mixta.

Exempla humanitatis illustria sunt,in Alexandro Magno,quem scribit Plutarchus & justum & beneficum , ὃ ἥδιον βασιλέων σωτῆρα καὶ χρηστὸν δέσποιναν ἀμοιρῶντα,hoc est,suavissimum omnium Regum in familiari consuetudine & omnibus gratiis ornatum fuisse. In Cyro,apud Xenophontem in Pædia.In Augusto Cæsare,& quibusdam aliis,præsertim iis,qui doctrina exculti fuerunt.Ac inter omnes eruditos regulariter,quo quisque est doctior,eo etiam est humanior & humilior. Torvitas verò,& insolentia regulariter insciliæ & stultitiæ indicium est.Alij semidocti , ut mollissimè dicam , torvitate vultus authoritatem sibi & existimationem doctrinæ arbitrantur circumdari.

Pugnantia cum humanitate , sunt extrema omnium virtutum , quas in loco partium exposuimus : Sed cum affabilitate, & comitate propriè pugnat,*Morositas*,ut in Timone μισανθρώπῳ:Et Aulica levitas simulans benevolentiam erga omnes,omnibus deferens sua officia,& omnia promittens,nihil præstat,&c.*Regulæ vitæ.*

Apophthegmata.

Agesilaus , Hydricus cum quendam conjecisset in carcerem , Agesilaus humaniter veniam pro captivo deprecatus est , hunc in modum scribens : Si nihil peccavit, oro ut hominem dimittas : si peccavit, mihi dimitte:sed omnino dimitte. Innocentem punire,scelus est : culpam interdum condonare in gratiam honesti deprecatoris,humanitas est.*Plut. in apoph.Lacon.*

Xerxes & Arimanes. Inter Xerxem Darij filium & Arimanem fratrem , de regno erat contentio. Itaque quum Xerxes intellexisset, fratrem ex Bactrianorum regione descendere, misit illi munera,& iis quibus ea mandarat perferenda,jussit ut ipsius verbis illi dicerent : His in præsentia te honorat frater tuus Xerxes:quod si rex fuerit declaratus, eris apud ipsum omnium primus. Hac humanitate delinitus Arimanes contentionem remisit,ac fratri regnum adepto protinus adorationis honorem exhibuit,eique diadema imposuit. Xerxes autem illi proximum ad se iocum dedit. *Eras.lib.5.apoph.*

Philippus filium Alexandrum admonere solebat , ut cum Macedonibus comiter haberet consuetudinem, vulgi conciliata benevolentia vires ac robur sibi parans;dum liceret allo regnante esse humanum : prudenter colligens , ut nulla re melius constabilitur imperium, quam civium benevolentia,ita difficillimum esse jam regnum administranti,erga quoslibet esse humanum , non solùm quod regia potestas opposita sit invidiæ,verum etiam quod Respublica non possit esse incolumis;nisi scelera suppliciis coërceantur. Regibus enim hactenus temperanda est humanitas erga cives, ut interim regiam tueantur authoritatem.Nam immodica bonitas sæpè contemptum parit.*Plut.in apoph.*

Turbo , quum adhuc nihil aliud esset quam centurio , & ante præfectos à Cæsare vocaretur in consilium : Turpe est, inquit , ó Cæsar, exclusis præfectis cum centurione agere.*Eras.l.6.apoph.*

Anonymus. Quidam videns Favonium, quum nulli adessent famuli, Pompejo peromnia inservientem , usque ad pedum lotionem, pronunciavit Græcum versiculum.

Χεῦ τοῖσι γενναίοισιν ὡς ἅπαν καλόν !

Id est.

Claris viris ut est decorum,quidlibet !

Eras.lib.6.apoph.ex Plut.

Plotina,Traiani Imperatoris uxor,cum post Traiani electionem primum in Capitolium iret , multique essent qui imperij felicitatem omnibus modis precarentur : adhuc in gradibus, conversa ad multitudinem : Talis, inquit, huc ingredior qualem me exire cupio. Quo dicto innuere voluit , se non minus in imperio , quam cum extra imperium esset, omnibus optimè velle. Vnde sic se in principatu gessit;ut omnino justa reprehensione caruerit.*Xiphilinus in vita Traiani.*

Diogenes. Platone laudante quendam hoc nomine quod erga omnes humanissimus esset : Quid , inquit Diogenes, illi tribuendum est, qui nullum unquam affecit dolore ? Quo dicto docere voluit nimiam humanitatem obesse Reipublicæ. *Laërt.lib.6.*

Agesistrata, quum Agidem filium exanimem iacentem videret, exosculata facie dixit, Nimia tua ô fili!bonitas,nimia mansuetudo & humanitas,te simul & nos perdidit. Moliebatur enim Agis facinus sane præclarum,sed invidiosum,nimirum ut degenerantes Lacedæmonum mores ad priscam illam severitatem revocaret. Interim dum studet offendere neminem,& gratificari omnibus,semetipsum in exitium conjecit. *Plut. in Lacon. apoph.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum nescio quo pacto fit,ut quem contumelia affeceris, is non sentiat pecuniarum acceptarum subsidium,ob inflictam contumeliæ plagam : Sic quem blandè atque humaniter appellaveris , qui quidem donum aliquod una cum sui consolatione à te acceperit,exultat magnopere, ac lætatur , tum vero donum ipsum donantis vultus gestúsque conduplicat. *Lib.3.de Sacerdotio.*

Quemadmodum si infles in scintillam ignis;excitas incendium ; contra vero si inspuas extinguis illam : Sic in rebus humanis,amicis verbis odium extinguere atque iram poteris , amaris autem verbis excitabis totum incendium. *Hom.1.Periculosum esse audire spectaculum.*

Nazianzeni. Omnis qui navigat , naufragio est proximus , & tanto plus, quanto navigat audacius , ac omnis qui corpore est circumdatus, proximus est corporis malis , quanto elatius pertranſit , & ante se jacentem non respicit.Quamdiu vento navigas secundo, manum naufrago præbe. Quamdiu rectè vales dives es , afflicto succurre, ne expecta donec ex te ipso discas , quantum malum sit inhumanitas, & quantum bonum viscera aperire indigentibus. *In oratione de paupertate.*

Plutarchi. Vt aqua tepida inflammationes : Sic oratio humanitatis plena,iram restinguit. *In Moral. Meminit etiam Ant. part. 2. serm.53. Melissa,& Maximus serm.19.*

Qui equos domant, primum blandiuntur, ac mollissimè tractant , ut assuescant freno:Sic populus lenitate subeundus. *In Moral.*

Quemadmodum equi & canes venatici familiaritate cibóque curantur potiùs quàm catenis & verberibus ? Ita homines feroces animo, humanitate ac beneficiis potiùs quàm asperitate , & crudelitate nobis concilientur. *Est dictum Fabij Max.in Rom.apoph.*

Lactantij. Cum natura hominis imbecillior sit,quam cæterorum animalium , quæ ad perferendam vim temporum, vel ad incursiones à suis corporibus arcendas naturalibus munimentis providentia naturalis armavit. Homo autem, cui nihil istorum dàtum est,accepit pro istis omnibus miserationis affectum : qui planè vocatur humanitas,qua nosmet invicem tueremur.*Lib.3.c.10.de Sapient.falsa.*

Si homo ad conspectum alterius hominis efferaretur, quod facere videmus animantes , quorum natura solivaga est ; nulla esset hominum societas,nulla urbium condendarum vel cura vel ratio : Sic neque vita quidem satis tuta , cum cæteris animalibus exposita esset imbecillitas hominum, & ipsi inter semetipsos belluarum more sævirent. *Lib.3.c.20. de Sap.falsa.*

Seneca. Quemadmodum reus sententiis paribus absolvitur , & semper quicquid dubium est,humanitas inclinat in melius : Sic animus sapientis, ubi paria maleficiis merita sunt desinet quidem debere,sed non desinet velle debere : & hoc facit quod qui post tabulas , accepto quidem argento præstaverant usuram,vel hi remittunt,vel tabulas solvunt, *Lib.Epistol.epist.82.*

Roterodami. Vt impendio malignus sit , qui fontem patentem obtegat, aut solem obradiantem prohibeat, aut lumen recuset de suo lumine accendere,aut viam monstrare gravetur:Ita vehementer sit inhumanus,qui prodesse nolit citra nullum sui incommodum. *In Simil.*

Triveri. Vt carbo oleo non extinguitur , sed accenditur potius : Sic humanitas ac benignitas iram frangit , invidia autem nulli cedit. *In apoph.217.*

¶ Exempla Biblica.

Humanitatis *Exempla*: Hethæi, Gen.23.46. Rebecca, 24.19. Obstetrices,Exod.1.17.Booz,Ruth.2.8.David,1. Sam.30.11,12. Sobi, Machir, & Berzellai,2.Sam.17.29.Abdias,1. Reg.18.4. Iosabeth,2. Paral.22.11. Principes Ephraim, 28. 15. Abdemelech , Jerem.38. Eunuchus Reginæ Candaces, Actor.8.31. Custos carceris;16.33.34. Felix,24.24.Julius,27. 3.Melitenses Barbari,28.2.Rahab.Heb.11.31.

¶ Profana Exempla.

Homines agrestes & saxis,stipitibus atque feris potius, quam hominibus similes, poëtarum fabulis occasionem dederunt, ut Deucalion ex saxis homines formasse. Orpheus cantu sylvas , saxa feráſque traxisse, Amphiõ cithara Thebanos muros struxisse fingatur:quoniam homines ad mitiorem vivendi cultum sua sapientia pertraxerunt,*Theat.Zuing.*

Alcibiades cum antea fuisset ferox & insolens, ex Socratis familiaritate , cuius singularem integritatem suscipiebat , cæpit esse mansuetus ac modestus.*Eras.in Adagiis.*

Plutarchus in Numa auctor est , Æmiliorum familiam Romæ ἀπὸ φιλίας,hoc est,ab humana urbanitate, quam ex consuetudine Pythagoræ hauserant,ab ipso rege pacis amatore fuisse nuncupatam. *Idem.*

Mithridatis Regis Ponti factum humanum & generosum, quo usus est cum Thoridoracem Galatam,qui in ipsum conspiraverat occidi iussisset.Nam verentibus omnibus eum sepelire,adolescentula insignis,quæ eum deperibat, ut sepeliret corpus exoravit. Cum autem ab ea Mithri-

dates intellexisset, amore captam illud egisse, non modo ejus quem amoverat corpus illi ad sepulturam concelit, verum ut funus quoque exornaret, pecuniam impendit. *Bapt. Fulg. l. 5.*

¶ FABVLA.

Trabs & Boves.

Qui trabem boves trahebant, unde lignum fieret, increpabantur ab illa, quod anhelantes in pigritia lento gradu incederent. Cui unus de bobus: Nos tamen, inquit, hoc mox onere liberati acquiescemus, cum tibi paulo post imponendum onus usque ad cariem sit sustinendum.

Subjicit fabula præceptum humanitatis, ut vereamur insultare miseris, cum fieri possit, ut nos multo major calamitas maneat.

Vide Clementia.

Humilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

HVMILITAS, Græcè ταπεινότης, ητος, ἡ, & ταπεινὸς, ὸν, ὁ, humilis dicitur.

Hebr. *Scheppel*, à verbo *Scheppel*, humilis fuit, humiliatus est, quod cognationem habet cum verbo *Palasch*, volutatus est in luto, ut dejectis & veluti homo adfixis accidit, nempè humilibus. Christus. *Matth.* 11. vocat se ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ, humilem corde, id est modestè de se suóque officio sentientem, & 1. *Petr.* 5. Deus dicitur dare gratiam humilibus, τοῖς ταπεινοῖς, id est, modestè ac in timore domini de se judicantibus. Quibus locis humilitas idem est quod ταπεινοφροσύνη, quæ τὰ ταπεινὰ φρονεῖ, humilia sapit. Huic opponitur ὑψηφρονέν, altum sapere, efferri animo, superbè agere, ταπεινὰ. Græcis sunt protrita, humi strata, pedibus calcata, à verbo τάπτω. Hinc ταπεινὸς, idem quod ἑρπετὸν, humi repens: Gal. *qui se tapit, qui marche en tapinois, bellement, sans bruit.* Alij deducunt à verbo τάπτιο, sepelio: quod homo dejectus & humilis videatur iam, iam sepeliendus.

Est autem humilitas *secundum Bernardum de gradibus humilitatis.* Virtus qua verissima sui cognitione sibi ipsi quilibet vilescit. Humilitas, *ut ibidem*, est contemptus propriæ excellentiæ.

Humilitas est ex intuitu propriæ conditionis, & sui conditoris, voluntaria mentis inclinatio, suo imo ordinabili ad suum conditorem, *secundum Augustinum.*

Humilitas est, si minora hæc esse videris, quam quæ æstimationem, aut æmulationem alienam mereantur, ea dissimulare, celare, occultare.

Humilitas est mons magnus, in cujus summitate lux est non modica & honestarum personarum, id est, sanctarum virtutum pulcherrima turba: sed qui ad hunc pervenire desiderat, necesse est ut per gradus quosdam ascendat, si hunc montem agnoscere & inhabitare affectat. *Anselmus de similitudinibus, 99.*

Humilitas, ταπεινοφροσύνη, est virtus, qua in timore Domini, agnoscentes propriam infirmitatem, non superbimus, sed sincero corde nos Deo, & in officiis nostræ vocationis fiducia auxilij divini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo aliis honore debito, subjicimur.

¶ DIVISIO.

Humilitatis gradus, quibus opponuntur duodecim gradus superbiæ secundum Beatum Bernardum.

HVMILITATIS *gradus secundum.*

B. *Benedictus in regula, sibi duodecim.*

Horum alia pertinent:

Ad exteriora signa, quorum aliqua consistunt in

Gestibus exterioribus.

1. *Corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus.*
2. *Vt non sit facilis aut promptus in risum.*

Verbis.

3. *Vt pauca verba etiam rationabilia loquatur, non clamosa voce.*
4. *Taciturnitas, usque ad interrogationem.*
5. *Tenere scilicet in suis operibus quod habet communis monasterij regula.*

Pactis.

6. *Credere & pronunciare se omnibus viliorem.*
7. *Ad omnia indignum & inutilem se confiteri & credere.*
8. *Confessio peccatorum suorum.*

Ad æstimationem hominis suum defectum cognoscentis, & secundum hoc habentur tres gradus.

9. *Vt pro obedientia in duris & asperis patientiam amplectatur.*
10. *Vt cum obedientia subdat se majori.*
11. *Vt voluntatem propriam non delectetur implere.*

Ad appetitum, qui refrenari debet ne immoderatè tendat ad alta, scilicet in propriam excellentiam, & secundum hoc est triplex gradus.

12. *Vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcepit.*

Ad radicem, quæ est reverentia Deo debita.

Quibus opponuntur.

1. *Curiositas, per quam aliquis curiose ubique inordinate circumspicit.*
2. *Inepta latitia.*
3. *Levitas mentis, per quam homo superbe se habet in verbo.*
4. *Iactantia*
5. *Singularitas, per quam aliquis vult sanctior haberi.*
6. *Arrogantia, per quam homo se aliis præfert.*
7. *Præsumptio, scilicet per quam aliquis reputat se sufficientem ad maiora.*
8. *Defensio peccatorum.*
9. *Simulata confessio, per quam quis non vult subire pœnam pro peccatis, quæ simulatè confitetur.*
10. *Rebellio.*
11. *Libertas, per quam homo delectatur libere facere quod vult.*
12. *Consuetudo peccandi quæ inducit Dei contemptum.*

Beatum Anselmum, libro de Similitudinibus, sunt septem, quorum aliqui pertinent ad propriæ abiectionis.

Opinionem.
- *Hominem se contemptibilem cognoscere.*
- *Hoc non dolere.*

Manifestationem.
- *Hoc confiteri.*
- *Hoc persuadere.*

Voluntatem.
- *Patienter sustinere hæc dici.*
- *Pati contemptibiliter se tractari.*
- *Hoc idem amare.*

Glossam super Matth. cap. 3. Sic enim decet omnem iustitiam.
- *Sufficiens scilicet subdere se minori & non præferre se æquali.*
- *Abundans, scilicet subdere se æquali, nec præferre se minori.*
- *Perfecta, scilicet subdere se maiori, in quo est omnis iustitia.*

¶ LOCI BIBLICI.

Humilitas Deo grata est, Genes. 18.27. & 29.31. & 41.40. Iud. 6.15. 1. Sam. 1.1. &c. 2.1.8. & 7.9.10.2. Samuel. 6.16.21.2. Paral. 12. 6. 8. & 32. 26. & 33.12. & 34.26. Iudic. 4.7.11. & 9.16. Psal. 33.19. Prov. 11. & 16. 19. & 18.12. 22.22. & 25.7. & 29.32. Ecclesiast. 3.19. & 7.19. Esai. 3.7.1. & 57.15. & 66.2. Ierem. 1.6. Ioan. 3.5. Matth. 3.11. & 5.3. & 8.8. & 11. 29. & 15.27. & 18.4. & 20.26. & 21.5. & 23.7. 11. Marc. 9. 34. & 10.43. Luc. 4.48. & 9.47. & 14.9.11. & 15.19. & 18.13. & 22.26. Ioan. 13.4. Act. 10.26. Rom. 11.20. & 12.16.1. Corinth. 4.6. & 15.8. Ephes. 4.2. Phil. 2.3. Coloss. 3. 12. Hebr. 11.24. Iac. 1.9. & 4.10.1. Petr. 5.5. Apoc. 4.10. & 19. 10. Humilitas commendatur, 2. Sam. 22. 28. Prov. 11.2.16.19. & 25.7. Esai. 66.2. Soph. 2.3. Matth. 11.25.29. & 18.3.4. & 19.14. & 20.26. & 23. 8.11. Marc. 9.35. & 10.14.8. & 17.17. Luc. 9.48. Rom. 12.16.1. Corinth. 14.20. Eph. 4.2. Phil. 4.5. Coloss. 3.12.1. Tim. 6.11. Iac. 1.9.10. & 4.6.7.10. 1. Petr. 3.8. & 5.v.5.6.

Humilitas ancillæ, Hebræorum more, pro Ancilla humilis, *Luc.* 1. 48. seu abjecta ancillæ conditio.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Respexit Dominus in orationem humilium, & non sprevit preces eorum. *Psal.* 101.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me 131.

In humilitate nostra memor fuit nostri. 136.

Melius est humiliari cùm mitibus, quam dividere spolia cum superbis. *Prov.* 16.

Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. 29.

Nardus mea dedit odorem suum. *Cant.* 1.

Humilia valdè spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis. *Eccl.* 7.

Iustus est, qui se nimium submittit à multa humilitate: & est justus qui inclinat faciem suam, & fingit se videre, quod ignoratum est. 19.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorũ. *Matt.* 5.

Qui se humiliaverit, exaltabitur. *Matth.* 23.

Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. 11.

Sinite parvulos venire ad me, & nolite eos prohibere, talium est enim regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major vocabitur in regno cœlorum. 18. & 19.

Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. *Luc.* 1.

In facie quidem humilis sum inter vos. 2. *Cor.* 10.

Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed per humilitatem,

litatem,superiores sibi invicem arbitrantes.*Philip.*2.

Quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : & qui voluerit inter vos primus esse,sit vester servus.Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare:& dare animam suam in redemptionem pro multis.*Matth.*20.

Vos vocatis me Magister & Domine , & bene dicitis : sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister : & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis , ut quemadmodum ego feci vobis,ita & vos faciatis.*Ioan.*13.

Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu : qui cum in forma Dei esset , non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo , sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum factus,& habitu inventus ut homo,humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem , mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum,& dedit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectatur,cœlestium,terrestrium, & infernorum & omnis lingua confiteatur , quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*Philip.*2.

Homines magnificat apud Deum.

Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.*Iud.*5.

Qui ponit humiles in sublime,& mœrentes erigit sospitare.*Iob.*5.

Quis sicut Dominus Deus noster,qui in altis habitat , & humilia respicit in cœlo & in terra? Suscitans de terra inopem , & de stercore erigens pauperem:ut collocet eum cum principibus.*Psal.*112.

Custodiens parvulos Dominus,humiliatus sum & liberavit me. 116.

Gloriam præcedit humilitas.*Prov.*15.

Antequam conteratur,exaltatur cor hominis:& antequam glorificetur,humiliatur.*Idem.*

Humilem spiritu suscipiet gloria.29.

In humilitate tua patientiam habe:quoniam igne probatur aurum & argentum homines vero receptabiles &in camino humiliationis.*Eccl.*2.

Quanto magnus es , humilia te in omnibus , & coram Deo invenies gratiam ; quoniam magna potentia Dei solius , & ab humilibus honoratur.3.

Oratio humiliantis se nubes penetrabit , & donec propinquet , non consolabitur, & non discedet,donec Altissimus aspiciat.*Eccl.*35.

Humiliamini in conspectu Domini,& exaltabit vos,*Iac.*4.

Humiliamini sub potenti manu Dei,ut vos exaltet in tempore visitationis.1.*Petr.*5.

Hæc dicit excelsus , & sublimis habitans æternitatem , & sanctum nomen ejus in excelso & in sancto habitans , & cum contrito & humili spiritu : ut vivificet spiritum humilium , & vivificet cor contritorum. *Esai.*7.

Ad quem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu,& tremententem sermones meos?66.

¶ Patrvm Sententiæ.

Sedulo monendi scholastici, ut humilitate induti Christiana,discant non contemnere , quos cognoverint morum vitia magis quam verborum devitare , sed cordi casto linguam exercitatam non conferre audeant:quam etiam præferre consueverunt. *Aug. in lib. de catechizandis rudibus,& habetur dist.*38.*Sedulo.*

Senex à juvene & Episcopus tot annorum à collega , nec cum anniculo paratus sum doceri , quomodo possim vel Deo vel hominibus justam reddere rationem.*Aug.ad Auxentium Episcopum,& habetur*, 24.*q.* 3.*Si habes de hac §.Senex à juvene.*

Cum humilitatis causa mentiris,si non eras peccator antequam mentireris,mentiendo efficeris quod evitaras.*Aug.de verbis Apostoli,& habetur* 22.*q.*2.*Cum humilitatis.*

Quomodo est humilitas ubi regnat falsitas?*Idem.*

Discite à me non mundum fabricare, non cuncta visibilia & invisibilia creare , non in ipso mundo miracula facere , & mortuos suscitare: sed quoniam mitis sum, & humilis corde. Cogitas magnam construere fabricam celsitudinis,de fundamento prius cogita humilitatis. *Aug. de verbis Domini.*

Omnes delectat celsitudo , sed humilitas gradus est. Quid tendis pedem ultra te ? Cadere vis, non ascendere : à gradu incipe & ascendisti. *Idem.*

O medicinam omnibus consulentem : omnia tumentia comprimentem!omnia tabescentia reficientem,omnia superflua resecantem, omnia depravata corrigentem! Quæ superbia sanari potest , si humilitate filij Dei non sanatur ? Quæ avaritia sanari potest , si paupertate filij Dei non sanatur ? Quæ iracundia sanari potest, si sapientia filij Dei non sanatur?*Idem.*

Excelsa est patria,humilis est via:Ergo qui quærit patriam, quid recusat viam?*Aug.ad Dioscorum.*

O sancta venerabilisque humilitas ! tu Dei filium descendere fecisti in uterum sanctæ Mariæ virginis. Tu eum fecisti involvi vilibus pannis,ut nos indueret virtutum ornamentis. Tu eum circumcidisti in carne,ut nos circumcideret in mente. Tu eum corporaliter flagellasti , ut nos à flagello peccati liberaret.Tu eum coronasti spinis,ut nos coronaret suis æternis rosis.Tu eum infirmare fecisti,qui medicus cunctorum erat,solo verbo sanans omnia, & universa , ut infirmos sanaret. *Aug. in serm.de superbia.*

Cum omnis creatura,aut par , aut inferior sit nobis : inferiore utendum est propter Deum,pari autem fruendum est,in Deo. *Aug.de Trinitate l.*10.

Magis cogitare debetis quid vobis desit , quam quid vobis adsit. Quod habes cave ne perdas: Quod nondum habes, supplica ut habeas. In quantis sis minor , est considerandum non in quantis sis major. Si enim cogitas quantum præcessisti , alterum time tumorem, Si vero cogitas quantum tibi deest, ingemiscis. Humilis si eris, tutior ambulabis; non præcipitaberis,non laberis.*Aug.sup.Matth.serm.*59.

Supra te Deus,infra te pecora. Agnosce eum qui supra te est , ut agnoscant te quæ infra te sunt. Ideóque dum Daniel agnovisset supra se Deum, , agnoverunt eum supra se leones. *Aug. super epist. Ioan. cap.*8.

Laudabilior est animus, cui nota est infirmitas propria, quàm qui ea non respecta,mœnia mundi,vias syderum,fundamenta terrarum , & fastigia cœlorum scrutatur.*Aug.in proœmio* 9.*l.de Trinit.*

Cogitas magnam construere fabricam celsitudinis ? de fundamento prius cogita humilitatis.*Aug.de verbis Domini.*

Humilitatem sequere,non quæ ostenditur aut simulatur gestu corporis, aut fracta voce verborum,sed quæ puro cordis affectu exprimatur. Aliud est enim virtutem habere,aliud virtutis similitudinem. *Hieronymus ad Celantiam.*

Hæc in omnibus sola perfectio , suæ imperfectionis cognitio. *Hier. epist.ad Ctesiphontem.*

Vilis tunica contemptum seculi probat,ita dumtaxat, ut animus non tumeat, nec habitus sermóque dissentiant. *Hieronymus epistol. ad Rusticum.*

Immundus est autem apud Deum omnis,qui exaltat cor suum, & qui paululum fugerant à peccatis,ad suum revertuntur errorem.*Idem.*

Multi humilitatis umbram , virtutem pauci sectantur. *Hieronymus epist.*27.

Auferantur omnia figmenta verborum,cessent simulati gestus,virum humilem patientia ostendit.*Idem.*

Plus animum deposuisse quam cultum,difficilius arrogantia , quam auró caremus,aut gemmis.*Hier.epist.*90.

Qui paupertate contentus est , non est contentus injuria. Et qui potest ferre verberum pœnas, exagitatur verbo contumeliæ. Et qui potest administrationes contemnere , dolet sibi aliquem honorificentiæ esse prælatum. Grande est hominibus tenere humilitatis mensuram *Ambr. super Lucam l.*7.

Bona humilitas nihil appetendo,totum quod contemnit adipiscitur. *Idem.*

Nihil excelsius humilitate,quæ quasi superior nescit extolli,quia nemo id affectat quod infra se judicat.*Idem.*

Tanto quisque debet esse humilior atque ad serviendum promptior ex munere,quanto se obligatiorem conspicit in reddenda ratione. *Greg. hom.*9.*super Evang.Matth.*25.*dedi quinque talenta.*

Tunc nosmetipsos abnegamus , cum mutamus quod per vetustatem fuimus,& ad hoc nitimur,quo per novitatem vocamur.

Nisi à semetipso quis deficiat, ad eum qui supra se est non appropinquat.*Greg.super Evang.hom.*32. *super illud Matth.*16. *Qui vult venire post me.*

Semetipsum abnegat, qui mutatus in meliora , incipit esse quod non erat,& desinit esse quod erat.*Greg.super Ezech.hom.*10.

Admonendi sunt subditi,ne plus quam expedit sint subjecti , ne cum studeant plus, quam necesse est hominibus subiici , compellantur vitia eorum venerari.*Greg.& hab.*2.*q.*7.*Admonendi.*

Intuendum verò est,quia hostis noster tot nos jaculis percutit , quot tentationibus affligit. Quotidie namque in acie stamus, quotidie tela tentationum ejus excipimus.Sed nos contra illum jacula mittimus , & confossum tribulationibus, humilitate spondemus. *Gregorius lib.*1. *Moralium.*

Quia origo virtutum in nobis est humilitas , illa veracitèr pullulat, quæ in radice propria,id est in charitate perdurat,à qua nimirum si abscinditur,crescit : quia vivificans se in intimis, humorem charitatis perdit.*Greg.*27.*Moral.*

Qui humilitatem, quæ est mater virtutum , nesciunt , usum sui perdunt laboris.Et si quæ bona sunt,quæ operari videantur , quia surgentis fabricæ robusta celsitudo non figitur ; quæ nequaquam per fundamenti fortitudinem in petra solidatur. Soli igitur ruinæ crescit quod ædificant,quia ante molem fabricæ humilitatis fundamenta non procurant.*Idem.*

Tanto quis sit vilior Deo , quanto pretiosior sibi. Tanto pretiosior Deo quanto propter eum vilior est sibi.*Greg.*18.*Moral.*

Quatuor sunt qualitates , quibus justi viri anima in compunctione vehementer afficitur. Cum aut malorum suorum reminiscitur considerans ubi fuit,aut judiciorum Dei sententiam metuens , & secum quærens considerat,ubi erit:aut cum mala vitæ præsentis attendens , solerter mœrens , considerat ubi est , aut cum bona supernæ patriæ contemplatur,quæ quia necdum adipiscitur,lugens conspicit,ubi non est. *Idem l.*25.*Moral.*

Quanto quis minus se videt , tanto minus sibi displicet. Et quanto majoris gratiæ lumen percipit , tanto amplius se reprehensibilem esse cognoscit.*Idem l.*25.*Moral.*

Cum per tentationem humilitas proficit, prospera est adversitas, quæ mentem ab elatione custodit.*Idem l.*26.*Moral.*

Cordis sui oculum per elationis tenebras extinguit , qui cum recta agit, considerare meliorum merita negligit: At contra magno humilitatis radio sua opera illustrat, qui aliorum bona subtiliter penſat , quia dum ea quæ ipse feliciter facta foris ab aliis conspicit, eum qui de singularitate intus erumpere nititur , superbiæ tumorem premit. *Idem* 31. *Moral.*

Hoc solum solet esse specificum electorum , quod se semper sentiunt infra quam sunt.Qui enim nondum se despicit humilem,Dei sapientiam non apprehendit.*Idem l.*34.*Moral.*

Qui sine humilitate virtutes congregat , quasi in ventum pulverem portat.*Idem in explicat.*3.*Psal.pœnitent.*

Sic ſervanda eſt virtus humilitatis, ut non ſolvantur jura regiminis: Ne dum prælatus plus ſe, quam decet, deiicit, ſubditorum vitam reſtringere ſub diſciplinæ vinculo non poſſit. Et ſic ſervanda eſt diſciplinæ ſeveritas, ne, dum plus quam neceſſe eſt, zelus accenditur, manſuetudo funditus amittatur. *Id. in Regiſtro.*

Velle eſſe omnes, vituperabile eſt. Suſtinere autem alterum ſuper ſe, nimis glorioſum. *Ioan. Chryſoſt. ſuper Matth. hom. 3.*

Quiſquis gradus propriæ celſitudinis amat, humilitatis cultum in minoribus diligentiſſimè teneat. Nam qui ab humilitatis operibus recedit à dignitatis faſtigio tumoris pondere cadit. *Ioannes Sarisburienſis in Policratico, l. 3.*

Eſt primum hominis ſapientiam affectantis contemplari quid ipſe ſit, quid intra ſe, quid extra, quid ſupra, quid infra, quid contra, quid ante, quid poſtea ſit. Hæc conſideratio quadripartium parit fructum, utilitatem ſcilicet, charitatem proximi, contemptum mundi, amorem Dei, *Idem in Anſelmi Symbolo.*

Eſto parvus in oculis tuis, ut ſis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud Deum pretioſior, quanto fueris in oculis tuis deſpectior. *Iſidorus in Synonyma.*

Semper conſcientia ſervi Dei humilis debet eſſe & triſtis, ut per humilitatem non ſuperbiat, & per utilem mœrorem cor ad laſciviam non diffluat. *Iſidorus de ſummo bono lib. 3.*

Humilitas meretur, ut homo virtutes occuper, quia humilibus Deus dat gratiam. Servat accepta, quia non requieſcit Spiritus ſanctus, niſi ſuper quietum & humilem. Servata conſervat: nam virtus in humilitate & infirmitate perficitur. Inimicum omnis gratiæ, omniſque peccati initium ſuperbiam debellat. *Bernardus in epiſt. ad Socrum.*

Recta facere, & inutilem ſe reputare, apud paucos invenitur. *Idem in epiſt. ad Eugenium.*

Virtutum ſtabile fundamentum eſt humilitas quæ ſi omittitur, virtutum congregatio non niſi ruina eſt. *Idem de conſideratione l. 5.*

Nec humilitas præter veritatem laudabilis eſt. *Idem ſup. Cant.*

Scio neminem abſque ſui cognitione ſalvari: de qua nimirum mater ſalutis humilitas oritur, & timor Domini, qui & ipſe ſicut initium ſapientiæ, ita & ſalutis eſt. *Idem ſup. Cant. ſerm. 37.*

Si quis innocentiam retinet, & nihilominus humilitatem jungit: nónne is tibi videtur geminum animæ poſſidere decorum? Rara avis in terris, aut ſanctitatem non perdere; aut humilitatem ſanctimonia non excludere. *Idem ſup. Cant. ſerm. 45.*

Nos verò, fratres, quantum poſſumus elaboremus, ut quod ſuperbia tumidum elatúmque reddiderat, humilitate & manſuetudine complanet. *Leo Papa in ſerm. Ioan. Baptiſta.*

Fruſtra appellamur Chriſtiani, ſi imitatores non fuerimus Chriſti, qui ideo viam ſe eſſe dixit, ut converſatio magiſtri fieret forma diſcipuli. Et illam humilitatem eligat ſervus quam ſequutus eſt Dominus ejus, qui fuit Chriſtus. *Leo in ſerm. nativitatis Domini.*

Melior es ſi te ipſum cognoſcas, quàm ſi te neglecto, curſus ſyderum vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, cœleſtium omnium & terreſtrium ſcientiam haberes. Multi enim multa ſciunt, & ſeipſos neſciunt, cum ſumma philoſophia ſit cognitio ſui. *Hug. lib. 1. de anima.*

In ſpirituali ædificio fundamenti locus in imo, id eſt, humilitate quæritur. In latitudine, in charitate diſponitur. In altitudine vero bonorum operum paries erigitur, & divinæ protectionis tectum deſuper ponitur. In longitudine autem patientiæ perficitur. *Idem de clauſtro animæ lib. 3.*

Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris. Ecce mel humilitatis cum dulcedine manſuetudinis. Sicut enim mel concordat in confectionibus medicinæ cum omnibus diverſitatibus ſpecierum, ſic humilitatis dulcedine condiuntur omnia genera virtutum. *Idem.*

Magnus aſcenſus ad Deum eſt cognitio infirmitatis tuæ. *Caſſiod. ſuper illud Pſalm. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum.*

Erubeſcant elati ubi credunt locum habere ſuperbiam, cùm cœlum & terram ab humilitate videant occupatam. *Caſſiod. ſuper illud, Humilia reſpicit.*

Per humilitatem membra Chriſti ſciunt diaboli viciſſe ſuperbiam. Per hanc fideles ſupra regna proficiunt. Per hanc tyrannica ſuperbia ſuperatur. Per hanc in æternum martyres coronantur: nec poteſt dici perfectus, qui hac virtute eſt privatus. *Caſſiod. ſuper illud Pſal. Humiliatus ſum uſquequaque.*

Tria ſunt quæ radicata nutriunt humilitatem, ſcilicet aſſiduitas ſubjectionis, conſideratio propriæ fragilitatis, & conſideratio rei melioris. *Baſil. in Hexameron.*

Humilitas cum honeſta fama habet & ſecuritatem. *Idem.*

Optimam dignitatis viam oſtendit Dominus, nempe humilitatem. *Idem.*

Armatura tutiſſima animi modeſti. *Evagrius.*

Beatus cujus vita excelſa, ſpiritus humilis. *Nilus.*

Humilitas ταπεινοφροσύνη dicitur, quod φρονήματος, id eſt ſpiritus, eſt ταπίνωσις, id eſt, abjectio. *Ioan. Saricburg. in polyc. l. 4.*

¶ Philosophorum Sententia.

Humilitas eſt virtus ita depreſſa, ut ſit altior omni faſtigio. Quiſquis ſine hac alienas ſectatur, is fruſtra eſt. Hæc uſque eo eſt cumulus aliarum, ut nulla ibi ſit vera virtus ubi ipſa non comparet. Eſt ergo ipſa, quamlibet ſui minimè oſtentatrix, in hoc quidem auguſto virtutum conſeſſu maximè conſpicua, & apud cæteras omnes venerabilis, cui ſcilicet Deus id omne quod ipſa ſibi detrahit cumulatiſſimè reddit. Manſueti preces neutiquam ſunt evanidæ aut invalidæ; ſed ut ſagitta nubes penetrant, & cælum perrumpunt; Hominum quoque eadem ratio. Nam quanto ſibi quiſque eſt vilior, tantùm alijs ſit charior & pretioſior. Mirum tamen eſt, circa hanc virtutem eſſe tantam ſolitudinem. Nullam homines plus averſantur, qui ſcilicet ita putant, ſi eò ſe, quo ipſa ſuader, demittant, id verò ſibi eſſe & opprobium & injuriam. Qua opinione nihil eſt neque abſurdius, neque depravatius. Nam quid homo de ſe tam magnificè ſentiat, cùm homine nulla res creata eſt infirmior, nulla ad præcipites quoſcunque caſus patentior, nulla dejectu facilior? Quâ corpus eſt, quid miſerius? Quid aliud hominem eſſe dicas, niſi humum marceratam, & animatam? Quâ anima eſt, quid imperitius, quid ad omnem errorem, vanitatem, utilitatémque projectius? Quemcumque veritas ad hanc ſuæ infirmitatis confeſſionem adigit, is jam ſibi multum præſtitit. Nam per hunc ſolum deſcenſum itur ad eum aſcenſum qui ducit ad celſiſſima. Bonus evadit is, qui ſe priùs non bonum agnoſcit. Is è cœno imperitiæ pedem extrahit, qui cum ſe hinc ſordidatum noverit, totus elui cupit; totus id agit ut admittatur ad adyta doctrinæ. Hac ratione prorſus fit alius. Quid è putri & ſubacta humo naſcitur germen nitidiſſimum; ad infimis ſordibus evehitur ad cœleſtia decora: ab ultima infelicitate traducitur ad ſummum bonum: Hæc eſt illa ſalutaris perſuaſio, & illa nobilis conſcientia, qua hic virtutum apex meritò cenſetur. Vt omnium virtutum, ſic hujus potiſſimùm radices fateor eſſe multa amaritudine merſas, & humano palato mirè ingratas. Non enim abſque magno ſenſu doloris detrahitur arrogantia præcordijs hærens. Id quod hujus virtutis proprium, & admirabile facinus eſt. Verùm fructus qui hinc ſunt, omnium ſuaviſſimi ſunt. Nam pulſis denique falſis & inanibus in eorum locum ſubſtituuntur vera & ſolida bona, ea quæ ducunt ad faſtigium felicitatis. Qui ſe priùs invulnerabilem & inſuperabilem gloriabatur, huic cùm palam factum eſt quàm ad omnes ictus pateſcat, tunc demum iis ſe munimentis circumvallat, quæ omnium tutiſſima ſunt. Qui erat ſortis comploratæ, ſtatim ut ſe improbitate merſum intelligit, de repente incipit ſuſpicere innocentiam, & ad hanc omni ope niti; totus in virtutem verſus hujus ſacris initiari cupit. Pro homine nullius frugi, incipit fieri bonus, pro cæco perſpicax, pro ſtipite omnis bonæ rei callens, pro eo qui eſt ab omni ope dejectus, ab omni bono inſtrumento paratiſſimus, denique ex infelici fortunatiſſimus. Sic mutatus non ideò reflectit oculos à ſuis principijs. Potiùs identidem reminiſcitur illas ſuas primævas ſordes. Hinc omnem illum arrogantiæ tumorem magis magiſque pertundit. Abit omnis cæcitas, & adeſt lumen ſcientiæ. Abit ineptia & oſtentatio ſui, omnis malignitas & invidia, omnis obtrectatio, & evadit ingenuus, bonorum laudator, & alienæ virtutis, ubicumque ea eſt, promptus, faciliſque fautor. Et cum hominem tanſa animi tranquillitate præditum delineamus, nihil in eo iners, abjectum, ſordidis moribus iniquinatum cogitamus. Omnia de ipſo ſentimus magna, alta, magnifica, hunc eſſe omnium virtutum alumnum nos quidem audacter firmamus. Contra qui hac virtute deſtitutus ſit, hunc Deus ignorat, homines oderunt; huic nullam virtutem attribuimus, ſola virtutum ſimulachra relinquimus, quæ obvio quoque objectu vaneſcunt. Hic ſemper reptat per infima, ſemper hæret in luto. At noſter ſemper eſt altus & ſublimis. Animoſus it per cœleſtes tramites; in rebus arduis & magnis egerit vires ſuas; in eum admirationis locum evehitur, qui eſt ſupra omnia dignitatum culmina. Hujus placabilitas rigida flectit, hujus obſequium imperat. Hic dum cedit, vincit. Ipſiſmet Regibus hoc eſt verius decus, quàm purpura, ſceptrum, diadema, aliáque Regij culminis inſignia. Hæc tot: tantáque bona præſtat illa virtus, quæ ſpei luxuriantis vanitates compeſcit, de vana perſuaſione ſui, de tumidis ſpiritibus, de arrogantia & ſuperbia veriſſimum & glorioſiſſimum triumphum agit. *Car Paſchalius, l. de virtutibus & vitijs, c. 61.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Maphæus Vegius lib. 13. Æneidos.

Hem mortem inviſam! quæ ſola ultricibus armis
Elatos frenas animos, communia toti
Genti ſceptra tenens æternáque fœdera ſervans
Qua magnos parvóſque teris, qua fortibus æquas
Imbelles populiſque duces, ſeniúmque iuventa, &c.

Seneca in Thyeſte.

Quos cogit metus
Laudare, eoſdem reddit inimicos metus.
At qui favoris gloriam veri petit,
Animo magis quam voce laudari volet.
Laus vera & humili ſæpè contingit viro.

Ovidius Triſt. lib. 3. elegia 4.

Vſibus edocto ſi quicquam credis amico,
Vive tibi & longè nomina magna fuge:
Vive tibi quantumque potes, præluſtria vita,
Sævum præluſtri fulmen ad arce venit.
Effugit hybernas demiſſa antenna procellas,
Latáque plus parvis vela timoris habent.
Aſpicis ut ſumma cortex lévis innatat unda,
Cum grave nexa ſimul retia mergat onus?

Ibidem.

Qui cadit in plano; vix hoc tamen evenit ipſum.
Sic cadit ut tacta ſurgere poſſit humo.

Ibidem.

Quid fuit, ut tutas agitaret Dædalus alas?
Icarus immenſas nomine ſignat aquas?
Nempè quod hic altè, demiſſus ille volabat,
Nam pennas ambo non habuere ſuas.
Crede mihi, benè qui latuit, benè vixit, & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.

Ibidem.

Ibidem.

Tu quoque formida nimium sublimia semper,
Præpositique precor contrahe velu tui.

Propertius lib.3.elegia 3.

Alter remus aquas, alter tibi radat arenas.
Tutus eris, medio maxima turba mari est.

Hor.2.Carm.34.

Valet ima summis
Mutare, & insigneni attenuat Deus,
Obscura premens.

Idem 3. Carm.4.

Vim temperatam Dij quoque provehunt
In maius: iidem odere vires
Omne nefas animi moventes.
Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, & integra
Tentator Orion Dianæ,
Virgineæ domitus sagitta.
Iniecta monstris terra dolet suis,
Mœretque partus fulmine luridum,
Missos ad Claudianus, Orcum.
Magna repente ruunt: summa cadunt subito.

Ovidius Tristium 1. lib. Elegia 1.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis,
Icarus, Icarias nomina fecit aquis.

Seneca tragœdia.6.

Quo fortuna altius
Evexit ac levavit humanas opes,
Hoc se supprimere magis felicem decet.

De vi humilitatis. Jacob. Bill. Antholog. Sacra.

O Deus! ô quantis vita est humana periclis
Subdita! quis tali vitet ab hoste necem?
Quoquo oculos vertam ipse meos, diserimina mille,
Tensa animæ circa retia mille meæ.
Sive cibos capiam, seu dem. meis membra soporis,
Seu quid agam, laqueos subdolus hostis habet.
O Deus! ô quisquam fugiet tot retia? Vano
Mens ea quæ fastu libera semper eris.

Humilis viri Character.

Dulcis est sui amicus. Nam etsi prorsus sibi minimè renuntiaverit, tamen à nemine magis quam à seipso utiliore pretio compensatur. Et id quidem non inscie is vel negligens, sed facili voluntatióque contemptu. Quam in quovis rem admiratur, in se non sine causa contemnit. Objectam illi unicum sui nævi, proximique virtus multiplex. Honorem deferre aliis, sibi oblatum repudiare paratus: cum quadam animi nativa simplicitate laudes & salutationes accipit. Absit, ut odio exardescat in alios, qui loco cessuri existimabantur. Immò sincera mente seipsum minuens, ad ima subsellia descendit. Muneris sui pretio contentus, alienam benignitatem extollit, suæ tenuitatis præco. Honorificè exceptus rubore suffunditur. Laudatus à laudatis quasi læditur: neglectus quiescit: in contemptu causam, in benevolentia judicium quærens. Vultus, actus, vestitus ejus haud affectatam humilitatem redolent. Et quid illa demissio, quam tenuis umbra interioris abjectionis? Pauca, molliáque ejus verba, nunquam imperiosa neque critica; neminem enim imperitiæ insimulat, sibi ipsi iurens insciticæ notam. Ad thronum cœlestem accedens, usque adeo divinæ majestatis mirando fulgore percellitur, ut in oculis suis umbræ somnium esse sibi videatur. Ab oneribus & honoribus publicis quæsitus & ex chara solitudine quam ipse selegit ad lucem pertractus, sodalitiorum vulgarium theatra despicit, nec unquam minus solus est quam cum solus, semper sibi invidens, & nihil magis fugiens quam applausum. Porro beneficij accepti plane memor apparet, siquidem accepta omnia largientis beneficientiæ uniæ, nihil quicquam sibi tribuit. Alienæ probitatis invidus, eam sequitur quam assequi nunquam sperat. Pusillæ conditionis contentus & submiseriarum suarum onere anhelans, Dei providentiæ subjicitur patienter, videns graviores calamitates peccatis suis debitas, velut faces extinctas jacere, & se nihil tale meritum non levibus donis locupletari. Timido passu semper ambulat, nec vel tantillum aberrat, quin celsiori & æquiori censuræ dicta factáque sua cuncta subjiciat. Hic vir comparandus mihi videtur depressæ valli, arboribus consitæ & irriguæ. Ager est, quam calcat superbus, sed in quo jacent opes absconditæ, mundi pretium longè superantes. Est gemma pretiosissima in palâ plumbi. Verbo dicam: vir ille nominatur humile Dei Sacrarium.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi: Sicut cacumen arborum in excelso positarum, etiamsi levis aura flaverit, movetur: Sic & sublimes homines in culmine dignitatis existentes, etiam levis nuntij fama conturbat. Humiles autem sicut in convalle plerumque in tranquillitate consistunt. *In c.2. Matth.*

In aliis certaminibus laureas referunt, qui victores redeunt? At in disputationibus divinis solis debetur corona, qui rei magnitudine victos ingenuè fatentur.

Tostatus: Sicut concupiscentiæ & iræ peccata multiplicant: Ita continentia & humilitas eadem exinaniunt. *Ad Paulinum Presbyterum.*

Marci eremitæ: Quemadmodum à pœnitentiam agente alienum est, elato animo superbire; Sic sua sponte peccantem, humilem esse impossibile est. *De lege spirituali.*

Quemadmodum aquæ & ignis contraria est societas: Sic quoque contraria sunt inter se causæ dictio & humilitas. *De lege Spirituali.*

Cypriani: Acrius divitibus quam pauperibus invidetur; & non inopes, sed locupletes inquietat infestatio sæva latronum. Plus duces & principes, quam milites ab hostibus appetuntur in pugna; & violentius propulsantur ventis & turbinibus culmina quæcunque sunt altiora. Ita magis magisque quo plus cæteris unusquisque potest, sciat esse sibi metuendum ne in aliquo minoretur. *De singularitate clericorum.*

Hieronymi: Hæc sicut inter multas gemmas pretiosissima micat: & jubar solis, parvos igniculos stellarum obruit & obscurat: Ita cunctorum virtutes & potentias, sua humilitate superat: minimáque fuit inter omnes, ut omnium major esset. Et quanto se plus dejiciebat: tanto magis à Christo, sublevabatur. Latebat & non latebat. Fugiendo gloriam, gloriam merebatur: quæ virtutem quasi umbra sequitur, & appetitores sui deserens, appetit contemptores. *In epistola ad Eustochium.*

Chromatij Episcopi, Sicut impossibile est, extra ordinem secundo sistere gradui, nisi ascenderis primum: Sic homo mitis esse non poterit, nisi prius pauper spiritu fuerit factus. *De octo beatitudinibus.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ: Quemadmodum ignorantia præsumptionem: ac præsumptio inducit casum: Ita scientia humilitatem, ac humilitas augmentum parit gratiæ, additamentum luminis, perseverantiam boni: spei delectabile gaudium, desiderium proficiendi, gustum sapientiæ, fidei constantiam, amorem patiendi, exultationem spiritus, mentis rectitudinem, justitiæ zelum, sitimque virtutum. *De institutione & regimine peccatorum, cap.9.*

Quemadmodum multis terrenis curis, ac carnis voluptatibus intendentes, per internam vocationem, mediante flagello, de mortis faucibus Dominus reducit ad vitam: ita quamplurimos, qui cor non habent elatum, veritatis suæ splendore irradians, ex gehennæ filiis, regni sui gratia cooperante, facit esse hæredes. *De spirituali animæ resurrectione.*

Bernardi Iustiniani. Humilitas torrenti similis est: quemadmodum enim is æstate tenuior, quasi serpit, hyeme verò atque inundat: Sic enim humilitas in prosperis quidem exigua est, in adversis vero magnanima est. *In vita Laurentij Iustiniani.*

Guillermi Paral. Sicut species aromaticæ cum in pulverem redigunter, vehementer redolent: Ita hominis bona cum per humilitatem quasi comminuta fuerit, Deo sunt gratiora. *In summa vitiorum, lib.1.*

Roterodami: Sol cum est altissimè provectus in zodiaco, tum tardissimi motus est: Ita quo fortuna te subvexerit altius, hoc oportet animo leniori, minúsque feroci esse. *De institutione Principis.*

Thriveri. Vt quo vas aliquod profundius, eo plura recipit: Ita tantum unusquisque accipit gratiæ, quantum pollet subjecta animi humilitate. *In apoph.200.*

Lipsij: Sicut in segete spicarum vacuæ attolluntur, gravidæ & fœtæes inclinant: ita quo quis sapientior, eo magis se demittit & sustinet. *Ex Disjunct. not. Mirand. codicis.*

Sicut rota quæ in terra volvitur, parte imâ & minima eam tangit: sic nos oportet decurrere per hæc humilia, optimâ & maximâ parte, altos & sublevatos. *Ex Gen.1. ad Belg. ep.56.*

Rarò navis allisa est, quæ modico velo legit littus. *Ex Cant.2. Epist.38.*

¶ Exempla Biblica.

Humilitatis *Exempla:* Agar, Gen.16.vers.8.9. Abraham, 18.27.& 23.7. Jacob, 32.10.& 33.8. Rachel, Lia, &c. v.7. Fratres Joseph, 50.18. Moses, Exod.3.11.& 4.10. Num.12.3. Gabaonitæ, Josuæ 9. 11. Rubenitæ, 22. v.21.22. Israëlitæ, Judic.6.6. Gedeon, v.15.& 8.2. Ruth, Ruth.2.13. Anna, 1. Samuel. 1.16. Saul. 9.3.& 10. v.22.23.27. David in Regem alioqui unctus, 18.18.23.& 24.15. Abigail, 25.41. David, 26.20.2. Sam.7.18.& 15.30.& 16.9.10.1. Par.17.16.2. Paral.29.14. Psalm.131.1. Miphibos. 2. Sam.9. vers.10.11.13.& 19.27.28. Salom.1. Reg.3.7. Achab, 21.27. Quinquagenarius tertius, 2. Reg.1.13. Naaman, 5.9. Hazaël, 8.13. Ezechias. 20.19.2. Par.32.26. Josias, 2. Reg.22.19. Roboam & ejus Principes, 2. Par. 12.v.7.12. Josaphat, 20.9. Manasses, 33.12. Job. Iob.1.20.& 9.15. Esaias, Esa.20.v.2. Ieremias, Ier.1.& 11.19. Ezechiel, Ezech.2.1. Filij Israël, Judith, 4.8. Esther, Esth.14.v.2. Nabuchodonosor, Dan.4.v.31.32. Daniel, 9. vers.7.17. Antiochus, 2. Machab.9.12. Magi, Matthæi 2.11. Ioannes Baptista, 3.v.11.19. Marci 1.7. Lucæ 3.16. Ioan.1.27. Act.13.25. Christus, Esa.53.7. Matth.3.13.& 8.20.& 11.29.& 20.28. Marci, 10.45. Lucæ, 2.51. & 22.27. Joannis, 6.15 & 13.5. Centurio, Matth.8.8. Luc.7. vers.6. Chananæa, Matth.15.25. Marc.7.28. Apostoli, Matth.21. vers.7. Deipara Virgo, Luc.1.38. Elizabeth, vers.42.43. Petrus, 5.8. Actor.3.12.& 10.26. Publicanos, Lucæ 18.v.13. Paulus, Actor.9.6.& 14.14.& 22.10. Roman.15.30. 1. Corinth.15. vers.8.9.2. Cor.1.11.& 11.7.& 12.11. Ephes 3.8. Phil.4.12. 1. Thess.2.7. Thess.3.1. Timoth.1.15. Humilitas sævitiam mitigat, *Exempla.* Jacob, Genes.33.4. Fratres Joseph, 50. vers.17.58.19. Tribus quæ Altare extruxerant, Josuæ 22. vers.21.22. Gedeon, Iud.8.2. Abigail; 1. Samuel, 25.24. David, 26. vers.18. 21. Mulier sapiens ex Abela, 2. Samuel, 20.18. Quinquagenarius tertius, 2. Reg.1.v.13.14. Esther, Esth.7.2. Humiles tandem exaltabuntur, *Exempla.* Moyses pastor ovium soceri, Exod. 3.1.1. Samuel, 16.11. Psal.78.70. Esther, Esth.2.15. Samuel, 16.11. Psal.78. 70. Esther, Esth.2.15. Publicanus, Lucæ 18.14. Christus, Philip.2.9.

¶ Hierogl yphicvm.

Depositum genu humilitatis & superiorem agnoscentis indicium esse, nulli non innotuit. Hinc apud Horat.

Ius imperiúmque Phraates,
Cæsaris accepit genibus minor.

Pier. Val. lib.35.

¶ Fabvlæ.

Musca & Formica.

Præferens se formicæ musca, illam abjicere cœpit verbis, & se extollere. Vide enim, inquit, quanta sit humilitas tua: Cava loca terrarum incolis: & perpetuo humi reptas, magno cum labore tenuem victum quærens.

At me alæ in sublime ferunt,& accipiunt mensæ regiæ,auro & argento, ego eadem bibo,delicatissimis cibis vescor,purpuræ incubo.Quin etiam mollissimas sæpè genas formosarum deosculor. Fastidiosæ inflatæ opinione felicitatis respondit formica.Etiam hoc adde improbitatem tuam invisam.& odiosam esse omnibus : contra te flabella, & venena parari. Itémque hoc modicæ anni parte durare hanc beatam vitam tuam,dum sol fervet,hieme & frigoribus statim occidere.At ego æstate mediocri labore exerceor,ut hyeme quietam & securam vitam degere possim.

Fabula hoc ait : Qui quæ vult dicit,ea quæ non vult,audit. Et hoc, Esse in parvis commodis,sed sine magnis incommodis,vitam beatam.

Arbores grandes,& pusilla.

Inter proceras & grandes & aspectu pulchras aliquot arbores, una enata fuerat humilis & contorta, deformisque quibusdam quasi gibbis. Ergo hanc illæ despicere atque deridere ; mox cum ad ædificium quoddam materia quæreretur, cæsis aliis omnibus, hæc pusilla & deformis arbuscula sola relicta fuit : Tum illa quidem statura atque facie sua admodum gavisa est, quæ sæpè dolori inter aliarum contemptum ipsi fuerat, intelligebat enim se beneficio hujus retinere incolumitatem suam.

Monet fabula ; ne nimis insquo animo feramus, deesse nobis bona illa corporis atque fortunæ,quorum,si quis omnia colligat, sæpius nocuisse affluentiam,quam profuisse comperiet. *Cam.*

Talpa.

Talpa animal est oculis captum: Hoc ad matrem aliquando suam, morum viduo, dixit. Atque iterum,thuris odor complevit nares meas. Tertio, sonitus æris attigit aures meas. Cui mater respondit, se intelligere de dictis non modo ipsum lumine, sed odoratu etiam atque auditu privatum esse.

Fabula notat gloriosos & Thrasones istos, qui dum se mirificè ostendunt & jactitant,in minimis sæpè deprehensi redarguuntur. *Ioach. Cam.Fab.Æs.pag.*102.

Vide Modestia, & Superbia.

Hypocrisis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

HYpochrisis Græca dictio est, ὑπόκρισις, ις, ἡ, & ὑποκρίνω, si mulo dicitur. Et est simulatio alienæ personæ, ideo semper est peccatum,& est vitium jactantiæ ; *secundum B. Thom. secunda Secundæ, q.*3.*art.*2.

Hypocrysis potest à nobis dici dissimulatio,nam ab ὑπὸ quod est sub, & κρίσις, judicium, quasi sit judicij subtectio,nam aliud in re, aliud in judicio hominum se ostendit qui hypocrisi laborat.

Heb. *Chaneph*, à verbo *Canaph*, velatus est, nubilus est, obscurus fuit. Hinc Græc. νέφος, nubes,νεφώδης,nebulosus νεφέλων ,nebula. Lat. Nebulo hypocrita sanè inter omnes nebulones, insignis nebulo primatum tenet.

Est autem hypocrisis simulatio alienæ personæ, ὑποκρίνομαι, simulo, ago personam, Pausanias, ὅθεν ὑποκρίται, dicti histriones, mimi, imitatores?Plutarchus,Bodæus,in Græcis commentariis:simulatores,qui cum intus sint mali, bonos se palam ostendunt. Nomen hypocritæ translatum est,à specie eorum, qui in spectaculis tecta facie incedunt, distinguentes vultum cæruleo niveóque colore, & cæteris pigmentis, habentes simulachra oris lutea, gypsata, & vario colore distincta : nonnunquam colla & manus creta perungentes, ut ad personæ colorem pervenirent:& dum populum in ludis agerent,fallerent,modo in specie viri,modo in forma fœminæ,& præstigiis reliquis.

¶ LOCI BIBLICI.

Hypocrita : Vox hæc propriè de Histrionibus personam aliquam in fabula sustinentibus dicitur, postea cœpta est usurpari etiam in Theologia,pro simulatoribus,qui aliud haberi volunt,quam sunt, Matth.6. 1.2. Hypocrita certo Dei consilio regnat, Job.34. 30. Hypocritæ Deo detestabiles 13.Matth.6.22.Hypocritæ quibus similes.Matth.23.27.33. Lucæ 11.44.bonis permixti,1.Ioannis 2.19. quomodo tractandi,Matth. 3.5.& 12.34.39.& 5.7.8.& 16.4.& 22.18.& 23.13.Lucæ 3.7. non exaudiuntur à Deo, Ioan.9.31. clam nocere student, Psalm. 12.3. iram Dei provocant,Job.36.13. Hypocritæ vocantur adulteri, Matth.12. 39. ubi alluditur ad locum Esaiæ 57.3.Visitatum enim est Scripturæ,adulteros vocare omnes eos, qui à verò Dei cultu deficiunt; inter quos præcipui numerandi sunt hypocritæ.

Hypocritarum conditio misera, Job.15. 34. & 27. 8. eorum fiducia inanis, Jerem.7.4. jeiunium quale, & quam abominale Deo, Esa.58. 3. Zachariæ.7. 5. Matth.6. 16. interitus, 24. 51. mos, suis factis pietatem prætexere : & leviculas observationes, rebus seriis præferre, Gen. 37.35.1.Reg.21.12. Matth.15,v.2.8.& 16.3. & 21.27.v.4.23.25. & 27.6. Marc.3.4.& 6.26.& 7.3.& 14.62. Lucæ 6.2.& 7.v.39.43.& 12.56.& 13. v.15.16.& 14.v.34.& 8.12.& 20.7.Ioann.5.10.& 12.5.& 18.28. eorum natura describitur,Psal.5.10.orationes eorum, Esaiæ 1.15. Matth.6.5.& 23.14.Marci 2.13.40.Luc.20.47.Ioan.9.31.tremor,Esai.33.14.voces 66. 5.Ierem.8.8.Ezech.33.3.Luc.13.v.26.27.

Hypocrisis fugienda est, Ioan.15.34. Psalm.22.2.& 34.14.Prov.11.9. & 16.v.29.30.& 23.7.& 26.22.& 27.6.Eccl.1.36.Esaiæ 29.13. & 32.6. & 48.1.& 58.v.2.5.Ier.5.2.& 9.vers.4.8.& 12.6.Abac.2.15.2. Macch.6. 24.Matth.6.v.2.16.& 7.v.3.5.21. & 15.v.7.8. & 16.3. & 22.18. & 23.5. Marc.7.v.6.Lucæ 6.v.41.46.& 11.vers.39.40.& 12.vers.1.56.& 13.15.& 16.15.Ioan.9.41.Rom.2.& 12.9.2. Cor.4.2. & 11.13. Gal.5.26. Colossi. 2.18.1.Timot.1.5.& 4.2.Timot.3.5. Iacobi 1.21.& 3. vers.13.17. & 4.8. 1.Petri 1.21.1. Ioannis 3. 18, Apoc.3. 1. Hypocrisis omnibus ferè communis Psalm.12.3.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Innocens contra hypocritam suscitabitur in judicio,*Iob.*17.

Excoquam ad purum scoriam tuam, & auferam omne stannum tuum.*Es.*1.

Cum facis eleemosynam, noli ante te tuba canere, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & vicis, ut honorificentur ab hominibus.*Matt.*6.

Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ. Amen dicò vobis,receperunt mercedem suam.*Ibid.*

Cum jeiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes : exterminant enim facies suas,ut appareant hominibus jeiunantes.*Ibid.*

Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo 7.

An quæro hominibus placere? Si hominibus placerem,servus Christi non essem.*Galat.*1.

Hypocriseos prohibitio.

Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labiis tuis.*Eccl.*1.

Attendite à fermento Pharisæorum,in quo est hypocrisis.*Luc.*12.

Conditio.

Omnis hypocrita est & nequam.*Esaiæ* 9.

Qui dicunt ; recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es isti fumus erunt in furore meo,ignis ardens tota die. *Esaiæ* 65.

Omnia vero opera sua faciunt,ut videantur ab hominibus.*Matt.*23.

Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris patent hominibus speciosa, intus vero plena ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Sic & vos à foris quidem appareris hominibus justi,intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. *Ibid.*

Vos estis qui justificatis vos coram hominibus : Deus autem novit corda vestra. *Luc.*16.

Satanas transfigurat se in Angelum lucis. Non est ergo mirum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ : quorum finis erit secundum opera ipsorum, 1. *Cor.*11.

Punitio.

Spes hypocritæ peribit. Non ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia ejus. *Iob.*8.

Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.13.

Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis devorabit tabernacula eorum.15.

Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, & caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perditur, & qui eum viderant dicent : Vbi est ? velut somnium avolans non invenietur. 20.

Filij ejus atterentur egestate, & manus illius reddens ei dolorem suum. *Ibid.*

Quæ est enim spes hypocritæ, si avare rapiat,& si liberet Deus animam ejus ? Nunquid audiet Deus clamorem ejus, cum venerit super eum angustia ? 27.

Ingrediens duas vias, non habebit successus.*Eccl.*3.

Vidi impios sepultos,qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant : & laudabantur in civitate quasi justorum operum, sed & hoc vanitas est.8.

Væ illis, qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis,hi accipient prolixius judicium.*Matth.*23.*& Marci* 1.

Partemque ejus ponet cum hypocritis, illic erit fletus, & stridor dentium.*Matth.*24.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas : quia iniquitas est simulatio.*Aug.in Psal.*23.

Quisquis appetit videri, quod non est, hypocrita est : simulat enim justum, nec exhibet : quia totum fructum in laude hominum ponit. *Tract.de ser. Domini in monte.*

Quam multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit callidissimus hostis, circumeuntes provincias omnes pereunt, omnes exigunt, aut sumptu lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis. *Aug.de oper.Monach.*

Cum cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa vel subtrahi vel negari,quæ isto velamine consecuti sunt,vel consequi cupierunt,tunc necesse,ut appareat utrum lupus sit in pelle ovina,an ovis in sua.*Sap.Matt.*7.

Latet plerunque sub tristi amictu lascivia, & deformis horror vili veste obtegitur, ut secreta petulantium tegantur animorum. *Ambr. in quodam serm.*

Si castum me simulo, & aliud est in conscientia, habeo gloriam mercenariam,sed supplicia peccatoris ; & in ea comparatione duorum malorum, levius est in alium apertè peccare, quam simulare & fingere sanctitatem. *Hier.super Esa.l.*6.

Quia strepitu labiorum benedicunt Dominum, immunda mente veritati interius contradicunt.*Mar.*9.

Intus Nero,foris Cato,totus ambiguus,monstrum est, velut quædam bestia compacta,secundum illud Poëticum :

Leo pars prima, draco media, ipsa chimæra. In quadram ep.

Quia multi simulantes & ficti, ideo difficilè invenitur in quo cor & facies,id est,operatio atq; doctrina in uno conveniant,quum autem hoc invenies,da gloriam Deo : quia hoc ejus donum est.*Gloss.sup.Eccles.*3.

Væ peccatori terram ingredienti duabus viis ! Duabus quippe viis terram peccator ingreditur, quando & Dei est quod opere exhibet, & mundi,quod per cognitionem quærit. *Greg.l.*1.*Mor.*

Simon crucem portans nequaquam moritur : quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit.*l.*8.*Mor.*

Non indues veste ex lana linoque contexta:per lanam simplicitas, per linum,subtilitas designatur.Et nimirum vestis,quæ ex lana linoque

contexitur,linum interius celat,lanámque exterius demonstrat.Vestem ergo ex lino lanáque contextam induit, qui in locutione vel actione qua utitur, intus subtilitatem malitiæ cooperit, & simplicitatem foris innocentiæ ostendit.*Ibid.*

Quid in cunctis suis operibus hypocrita sperat, nisi reverentiam honoris,gloriam laudis, à melioribus metui, sanctus ab omnibus vocari? *Ibid.*

Hypocrita per arrogantiam depravatur, quum paratior est mori quam corripi.*ibid.*

Hypocritæ, qui etiam in peccatis gravissimis moriuntur, sanctos se esse reputant:quia sanctos se reputari æstimant. Stupent enim non virtutes colere,sed vitia tolerare.*Ibid.*

Qualis hypocrita imperitis innotescit,talis vult ab omnibus æstimari,& paratior est mori, quam corripi. Hypocrita quot vitijs est plenus, quasi tot stercoribus in conspectu æterni judicis illius pectus fœtet.Hypocritarum corda diabolus tacitus tenet, & quasi ipse quietus ibi dormit,ubi eos quos possidet,quiescere non permittit.*In Moral.*

Quid est vita hypocritæ, nisi quædam visio phantasmatis, quæ hic ostendit in imagine,quod non habet in veritate?*Ibid.*

Hypocrisis,est virtutum simulatione clausum vitium abscondere, & arte palliare.*ibid.*

Hypocrita in laude positus,si hunc quisquam corripere audeat,asperitate sua protinus vitam corripientis cæcat,reprehensum se in pravitate irascitur, loqui sibi redarguentem deterior efficitur, exasperatur, in contumeliam surgit, bona opera sua in usum propriæ laudis assumit, quod solius proprium est Dei, sumit in laudem sui, scilicet gloriam. *Ibid.*

Hypocritæ,quo exterius hominibus placeant, eo se interius aspicere negligunt,torósque se in verbis proximorum fundunt,& sanctos se esse æstimant,quia sic se haberi ab hominibus pensant.*lib.12.Moral.*

Vult hypocrita scire divina eloquia,nec tamen facere:vult docte loqui,nec tamen vivere.*lib.15.Moral.*

Hypocritæ ante districtum judicem excusationem de ignorantia habere non possunt,quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt testimonium, quia modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt testimonium, quia male vivere non ignorant. *lib.16.Moral.*

Omnis hypocrita corpus per abstinentiam afficit, sed tamen amore gloriæ mundo vivit.*lib.7.Moral.*

Hypocritæ per causas Dei intentioni deserviunt seculi, quia per ipsa quoque, quæ se agere sancta ostendunt, non conversationem quærunt hominum,sed auras favorum,*lib.21.Moral.*

Hypocrita,ut sine fine crucietur,vivere sine fine compellitur,ut cujus vita hic mortua fuit in culpa, illic jus mors vivit in pœna. Dicat ergo: lucent quæ facta omnia, nec tamen consumitur, quia cruciatur & non extinguitur, moritur & viuit, deficit & subsistit, finitur & sine fine est. *lib.2.Moral.*

Quid dicturi sumus, qui iniqua operibus docemus: & sola voce ea quæ sunt iusta, prætendimus? ossa ieiuniis atteruntur & mente turgemus: corpus despectis vestibus tegitur, & elatione cordis purpuram superamus,jacemus in cinere, & excelsa non aspicimus, doctores humilium, duces superbiæ, ovina facie lupinos dentes abscondimus. *In reg.*

Hypocritæ volunt esse humiles sine despectu,bene vestiti sine solicitudine,delicatæ pacis possessores sine labore,alijs detrahentes, mordaces ut canes,dolosi,ut vulpes,superbi leones,intrinsecus autem lupi rapaces, mellis dulcedinem,id est,inanis gloriæ & latentis lasciviæ, ut ursi quærentes.Volunt esse sine auctoritate judices,sive visu testes,postremo falsi accusatores,& omni veritate carentes.*Bern.*

Serpit hodie putrida tabes hypocrisis per omne corpus Ecclesiæ, & quo tolerãtius,eo desperatius,eóque periculosius quo communius.*Ibid.*

Herodes devotionem promittit, sed gladium acuit, & malitiam cordis depingit colore humilitatis:hujus personam repræsentant hypocritæ, qui dum ficte Deum quærunt, illum nunquam merentur invenire. *Chrysost.super Matth.2.*

Nulla res sic exterminat bonum, sicut simulatio nam malum sub specie boni celatum,dum non cognoscitur, non cavetur,*super Matth.7.*

Lupus tectus pelle ovina per vocem cognoscitur, & per actum: ovis balat inclinata deorsum,lupus vlulat contra cœlum,hoc superbiæ,illud humilitatis signum,ovis herbam manducat,lupus carnem.*Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Antholog. Iacob. Billij.

Adversus hypocritas.

Bel erat externè pulcherrimus,undique & auro
Tectus:at intus erat nil nisi vile lutum.
Qui Curium simulat,cum sit nequissimus,illum
Cur ego non Belem iure vocare queam?
Bel mihi semper erit, mitem qui callidus agnum
Finxerit, exuperet cum feritate lupos.
Bel erit externè tumuli qui candidus instar,
Interius tantum vile cadaver habet.

Adversus hypocrisim.

Qui magis est vanum, quam justi nomen habere,
Cum procul à placitis sit tibi vita Dei?
Cúmque lupus,cum sit Belial,turgescere mente:
Quid tegat immanem pellis ovina lupum?
Nam licet eximia,quid non tua pectora cernat
Inscia turba, Virum te probitate putet.
Quem capit hinc fructum:qualem,cum simia turpis
Mobilis esse leo dicitur, inde capi.

Senec. Hipp.

Vbi vultus ille, & ficta maiestas viri:
Atque habitus horrens,prisca & antiqua appetens,
Morúmque senium triste,& aspectu grave?
O vita fallax!abditos sensus geris,
Animisque pulchram turbidis faciem induis.
Pudor impudentem celat,audacem,quies,
Pietas nefandum, vera fallaces probant,
Simulantque molles dura.

Ovid. 11. Met.

Nascitur Autolicus furtum ingeniosus ad omne.
Qui facere assuerat,patria non degener artis,
Candida de nigris, & de candentibus atra.

Iuvenalis 3.

Cedamus patriâ,vivat Arturius istic.
Et Catulus maneant qui nigrum in candida vertant.

Iuven. Sac.2.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet,& glacialem
Oceanum quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.
Loripedem rectus derideat Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Quis cœlum terris non misceat,& mare cœlo,
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos?Catilina Cethegum?
In tabulam Sylla si dicant discipuli tres?

Perf. Sat.5.

Pelliculam veterem retines & fronte politus,
Astutam & rapido gestas sub pectore vulpem.

Ex 1. Epigramm.

Μισῶ τ' ἄνδρα δίπαλόν τι φυκότα,
Χρυσὸν λογοισὶ πολιμιον δὲ τοῖς τρόποις.
Odi virum duplicem natum,
Bonum sermonibus, inimicum moribus.

Iuvenal. Sat.2.

Fronti nulla fides, quis enim non virus abundat
Tristibus obscœnis? castigas turpia cum sis
Inter Socraticos notissima fossa Cynados.

Ibidem.

Hunc ego fatis
Impúto, qui morbum vultu incessúque fatetur
Horum simplicitas miserabilis:his furor ipse
Dat veniam, sed peiores qui talia verbis
Herculis invadunt, & de virtute locuti,
Clunem agitans.

Achilles apud Homerum 1.Iliad.

Ἐχθρός μοὶ κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Latine vertebat Amantius.

Is mihi iuxta invisus ut atri limina ditis,
Qui verbis aliud prodit,quam mente volutat.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Qui fingit se amicum:& non est,pejor est eo qui facit falsam monetam.*Arist.lib.9.Ethic.*

Compendiaria est via ad gloriam, ut qualis quisque haberi vult, talis sit.*Cic.lib.1.de offic.*

Aperte enim odisse vel amare:est magis ingenui, quam fronte occultare sententiam.*Cic.lib.de Amicitia.*

Simulatio in omni re vitiosa est:tollit enim judicium viri,idque adulterat, tum amicitiæ repugnat.*Idem.*

Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam hæ quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam cum qui palam est adversarius,facile cavendo vitare potes. Et Trojanus equus idcirco fefellit, quia formam Minervæ mentitus est, dicebat Diogenes Philosophus.*Diogenes Laërtius de vita & morib.Philosoph.*

Illud te admoneo,ne eorum more, qui non proficere,sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sint. Asperum cultum & vitiosum caput, & negligentiorem barbam & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid ad laudem perversa vita sequitur,evita.*Sen.13.epist.*

Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere,intus omnia dissimilia sint, frons populo nostra conveniat, non splendeat toga, nec sordeat quidem,non habeamus argentum, in quo solius auri cælatura descendit,sed non putemus fragilitatis judicium auro argentóque caruisse?*Ibid.*

Nempe propositum est secundum naturam vivere: hoc autem contra naturam est,torquere corpus suum, & fertiles odisse munditias,& squalorem appetere,cibis non tantum vilibus uti,sed horridis.*Ibid.*

Non habemus ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inventurum quum intraverit,præter illa quæ in fronte suspensa sunt. *epist.33.*

Multorum quæ imbecilla sunt,latent vitia, instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt.Sic tuto serpens pestifer,tractatur,dum riget frigore,non desunt tamen illi venena,sed torpent: ita multorum crudelitas,luxuria & ambitio:ut paria pessimus audeat, favor fortunæ defuit.

Virtutem bona sequitur fide, qui se non exornat & pingit, sed idem sive ex denunciato videatur, sive imperatus, ac subito, nihil simulatio proficit.Veritas in omnem partem sui semper eadem est.*epist.10.*

Vis videri ab hominibus,an non? nunquam bonæ honestatis est longa simulatio. Qui de alienis moribus & tuis judicas? multi sunt obligandi,pauci sunt offerendi.*Ibid.*

Multo

Multo magis ad rem pertinet, qualis tibi, quam qualis aliis videaris. *epist.* 87.

Nunquam bona fide vitia mansuescunt : tigres & leones nunquam feritatem exuunt, aliquando submittunt, & quum minime expectaueris, exasperatur torvitas mitigata: *Ibid.*

Nemo potest personam fictam diu ferre, ficta in naturam suam cito recedunt;quibus autem veritas subest, ut ita dicam, quæcunque ex solido evanescunt, in majus meliusquè procedunt. *ad Neronem.*

Malus ubi se bonum simulat, tunc est pessimus. *In Proverb.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes, cujdam sibi placenti, quod leonis exuvio tectus ingrederetur. Non tu desines,inquit, virtutis stragulas pudefacere? indecorum esse censuit, quod homo mollis, Herculis amictum sibi vindicaret. Idem dici potest iis, qui prodigioso amictu profitentur vitæ sanctimoniam vita non respondente. *Diogenis dictum extat apud Laert. l. 6. 2.*

Alexander,nonnullis Antipatri frugalitatem laudantibus,quod alienam ab omnibus deliciis austeramque vitam ageret: Foris, inquit,Antipater albo utitur pallio, intus vero totus est purpureus : Notans fictam illiu; parsimoniam, quum esset alioqui ambitiosissimus. *Plut. in reg. & imp. apoph.*

Fridericus tertius Imp. quum audiret quendam dicentem,abiturum esse aliquando in ea loca, in quibus nulli plane hypocritæ essent, respondit : Vltra Sauromatas ergo, & glacialem Oceanum tibi eundum est. Sed cum eò veneris, non omnino carebit hypocrisi locus, si modo & tu homo non Deus es. Inter mortales enim nemo est, qui non aliqua parte fictus fucatusque sit.

Athanasius, cum post Africanam victoriam in Ænariam insulam venisset, audiens Antonium Picenum, ordinis Heremitarum, magnum hypocritam, iactando plurima in Christum & virginem ejus matrem, vermiculis acerbissimo morbi genere absumptum, animam expuisse, dixisse fertur : propterea Deum tantopere in hypocritas sævire, quod dum homines decipiunt, interponant Deum ipsum tanquam sceleris mediatorem. Ideóque, ut plurimum viventes adhuc plecti in oculis hominum, quos Dei nomine fefellissent, ut intelligant mortales à mortalibus, moustris maxime cavendum esse, quod Deum ipsum non tantum post mortem,sed etiam in ipsa vita haberent indubitatum ultorem. *Ex Panorm. de reb. gest. Alphonsi, & Æneas Sylv. de eius dictis.*

¶ SIMILITVDINES.

Christi Salvatoris : Væ vobis scribæ & Pharisæi, hypocritæ : quia similes estis sepulchris dealbatis,quę foris quidem apparent speciosa,intus verò plena sunt ossibus mortuorum, omnique Spurcitia : Sic & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis fictione & iniquitate. *Matth.* 23.

Chrysostomi: Sicut sepulcrum quandiu clausum est, pulchrum videtur foris : si autem apertum fuerit,horribile est:Sic sunt simulatores bonorum:quandiu non cognoscuntur, laudabiles sunt; cum autem cogniti fuerint,abominabiles. *hom.* 46. *in Matth.*

Quid prodest meretrici, si nomen habeat castum? Sic nihil prodest peccatori,si servus Dei dicatur. *in* 23. *Matth. hom.* 45.

Sicut non omnes qui Dominum vocant Domini sunt,sed qui faciunt Domini voluntatem;Sic non omnes qui in locis suis prædicant Apostolos,& Prophetas,& Martyres, iam per hoc sunt cultores eorum, sed qui opera eorum imitantur,& fidem sequuntur. *In* 33. *Mat. hom.* 45.

Nunquam rebus suis iucunde utitur fœnerator, vel lætatur quando habet,sed quando sibi fœnus collocatum est, non tam gaudet, quod additio facta sit, quam mœret, quod nondum usuræ sortem adæquarunt:at ideo antequam pernicioſus iste fœtus perfectior edatur, cogitat alium fœtum producere. Ita fœnera in sortem redire compelluntur, & immaturum ac abortiuum partum parere viperarum. Tales certè isti fœtus pecuniarum sunt, ut magis miserorum animas corrodant, quam illæ feræ aluos parentum soleant lacerare. *Hom.* 17. *Matth.*

Hypochrita,id est,histrio,vocatur is,qui in theatro alienam faciem sumit, ut servus existens, sæpenumero domini, & privatus regis. Sic & in hac vita ad suos mores orchestras atque theatrum exercent ij?qui alia corde gerentes, alia extrinsecus hominibus præ se ferunt. *In sermone de ieiunio.*

Homo vere justus similis est pulchræ mulieri, nihil externorum indigenti, sed naturalem habenti pulchritudinem homo ficte justus,hypocrita, similis est meretrici cuidam turpi atque deformi, multos tamen habenti fucos, nec tamen turpitudinem obumbrare valenti, sed quando quis propius accesserit, magis redargutioni obnoxiæ. *Hom.* 57. *de diversis.*

Sicut plerunque meretricis vultus cum turpis & fœdus est per naturam,fucis & coloribus pigmentatus prostituitur ad decipiendos eos qui ignorant, quæ fœditas sub velamine fuci illius contegatur : Ita hypocrita. *Hom.* 30. *Quod nemo lædatur nisi à seipso.*

Theophylacti : Smilaci æquiparantur, qui charitatem simulantes, & complectentes per blanditias proximum ac interim quæ ad perniciem eorum faciant,meditantes. Absumetur tandem talis similax ipsa à sese : alter enim impostor ab altero fraudulentiore capitur. *In c.* 1. *Nahum.*

Nazianzeni: Turpe est,ut quis vestem & victum eligat, non splendidiorem, sed viliorem genuúmque callis ac oculorum fontibus,jeiunus insuper & vigiliis in humo præterea dormitatione laborare, ac cunctis in rebus humilitatem & propriæ imbecillitatis conscientiam ostendat : in sermonibus vero de Deo, se cunctis præferat hominibus, & planè imperatorem & tyrannum agat, nullique omnino cedat, sed supercilia ultra omnes legis doctores attollat:quum interim humilitas cum gloria securitatem etiam habeat. *De modestia in disputationibus.*

Quis magis superbiam castigavit? aut humilitatem dilexit? nequaquam ficte,aut superficialiter, quemadmodum nunc multi se philosophari simulant, ac præstantes videntur : non secus ac mulierculæ insipientissimæ, quæ cum pulchritudine careant naturali, ad colorum fucos confugere solent, luntque (quoniam modo dicere debeo) theatrales ornatissimæ ; propter verecundiam inverecundissimæ & propter turpitudinem turpissimæ. Humilitas enim nequaquam illi in vestimento ita erat, sed in penetralibus animæ : quin nec cervicis inflexionem mollem, aut vocis infractionem, seu vultus compositionem fictam, vel barbæ densitatem promissam, sive capitis colorationem adulterinam, aut incessus modum compositum, humilitatem esse judicabat : alia enim facile effinguntur : citò tamen redarguuntur:nil enim simulatum durabile esse potest. *In orat. De morte patris sui.*

D. *Augustini*, Inde ergo lædit, unde mala facit,non unde bona dicit. Qui malefacit, non prædicat de cathedra Christi:inde lædit unde malefacit,non unde benedicit. Botrum carpe, spinam cave. Nunquid colligunt de spinis vuam,aut de tribulis ficus, botrum carpe,spinam caue, quia botrus aliquando radice vitis exortus pendet in sepe, crescit palmes inseritur spinis, & portat fructum spina non suum : Non enim spinam vitis attulit, sed spinis palmes incubuit. Noli interrogare nisi radices. Quære radicem spinæ, extra invenies à vite. Quære originem vuæ, vitis hæc protulit ex radice.Cathedra ergo Moysi vitis erat,Pharisæorum mores, spinæ erant. Doctrina verò per malos, palmes in sepe. Botrum inter spinas caute lege, ne dum quæris fructum, laceres manum. Et cum audis bona dicentem, ne imitaris mala facientem. Qui dicunt,facite; legite vuas:quæ autem faciunt,facere nolite:cavete spinas. *In Ioan. tract.* 46.

Sunt hypocritæ simulatores, tanquam prænunciatores alienarum personarum : sicut in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes Agamemnonis in tragœdia (verbi gratia) sive alicujus alterius ad historiam, vel fabulam quæ agitur, pertinentis, vere ipse est, sed simulat eum, & hypocrita dicitur. Sic in Ecclesiis, vel in omni vita humana, quisquis se vult quod non est, esse hypocrita dicitur : Simulat enim justum se,& non exhibet, qui totum fructum in laude hominum ponit: *l.* 2. *de serm. Domini in monte.*

Cypriani, Hæc est vere dementia, non cogitare, nescire quod mendacia non diu fallunt:noctè tamdiu esse, quamdiu illucescat dies:clarificato autem die, & sole oborto luci tenebras & caliginem cedere, & quæ grassabantur per noctem, latrocinia cessare. *l.* 1. *epist. ad Cæcilium.*

Gregorii, Struthio volandi speciem habet, sed usum volandi non habet : Ita hypocrisis cunctis intuentibus imaginem de re sanctitatis insinuat, sed tenere vitam sanctitatis ignorat. *l.* 7. *c.* 1.

Scirpus & carectum, speciem viriditatis habent,sed ad humanos usus fructum utilitatis non habent:ita hypocritarum vita. *In Iobum*, *l.* 8. *c.* 27.

Hostes ad rapinam provocat, qui suas eorum notitia divitias denudat. Quousque enim ab æternæ patriæ securitate disiungimur, per latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est bona quæ portat. *In Iobum l.* 8. *cap.* 37.

D. *Bernardi*. Vt Simon Cyrenæus Christi crucem tulit,angariatus,non volens : Ita hypocritæ alienum onus pro Christo nolentes portant, opere exequentes foris, quod intus non amant. *In serm. de Bened.*

Aliter & sapientius, mendici, quam nos, misericordiam implorant. Nam eleemosynam petentes, non pretiosas vestes ostendunt, seminuda membra aut ulcera si habuerunt, hominum aspectibus exhibent. Nos vero exemplo Pharisæi, si quid boni fecerimus, aut minus malum quam alij, Deo veluti exprobramus. *serm.* 4. *de adventu Domini.*

Carbunculi ignis & nomen & speciem habent, cum ignem non sentiant, unde & Apyrustæ : Ita quidam pietatis opinionem & imaginem obtinent, cum à re sint alieniſsimi. *Plin. lib.* 36. *c.* 5.

Opalum gemmam indiscreta similitudine adulterant.Indi, experimentum in sole tantum : Ita virtutes quædam vitia sic imitantur, ut difficillimum sit dignoscere,nisi ad summam lucem proferantur. *lib.* 37. *cap.* 6.

Roterodami. Vt vinum dilucius magis provocat vomitum, quam vel aqua simplex, vel etiam vinum merum : Ita intolerabilior est nequitia pietatis simulatione condita, quam simplex aut aperta malitia. *In similib.*

Vt camelopardalis sive nabis, collo refert equum, pedibus & cruribus bovem, capite camelum, maculjs tigrim aut pardum : Ita quidem inæquales sibi varias hominum formas exprimunt:si cultum inspicias: sanctum aliquem esse existimes: si orationem audias, satrapam loqui putes, si vitam expendas, nebulonem invenies : si scripta bubulcum. *In simil.*

Argentum cum sit candidum, nigras tamen ducit lineas, ut stannum: Ita quorundam alia species est,alia facta. *In simil.*

Vt Pharmacopola bracteis aureis tegunt remedia quædam, quo pluris vendant. Ita quidam lenocinio verborum,nihil ad rem pertinentium rem commendari putant. *In simil.*

Thriveri. Vt brevis admodum mulieris fucatæ gratia est:nam habitu populari fucus inæqualiter difflatur,& ipsa facies maculosior redditur: Sic qui statis quibusdam temporibus meliorem mentiuntur vitæ phantasiam, continuo in proximis conventiculis eam speciem amittunt, ac (quod minus expectabatur) magis vitiosi evadunt. *Apoph.* 186.

Qui moscho indulgent,fere iis anima fœtet. Et hypocritæ qui plurimam pietatis speciem exhibent, fere intus fœdissime sordent. *Apoph.* 97.

Qui infeliciori forma præditi sunt, fucum sibi magis indulgent. Et multi sunt, qui turpitudinem aut infamiam suorum peccatorum sola ceremoniarum observatione occultant, ac dissimulant. *Apoph.* 53.

Qui in amico nusquam omittit officia necessaria, duntaxat præterit leviora, magis accusatur negligentiæ : Sic pius aliquando minoribus legis operibus excidit, è contrario vero hypocrita leviorum tantum satagit. *Apoph.* 65.

¶ ADA

¶ ADAGIA.

Dureus equus. Δόρειος ἵππος. *Dicitur de clandestinis insidiis, aut ubi repente complures apparent, qui latebant antea. Sumptum ab equo Homerico, in quo Graecorum proceres abditi, repente prosilientes Troiam ceperunt, Eras. Chiliad. 4. Cent. 2.*

Salem & fabam, ἅλα καὶ κύαμον. *Subaudiendum proposuerunt.*

Diogenianus admonet dici solitum de his qui fingerent se scire quippiam quod nescirent.

Flere ad Novercae tumulum. πρὸς τὸν μυρυῆς τάφον δακρυειν. *Est simulare gestu dolorem, quum re gaudeas.*

Simia in purpura. πίθηκος ἐν πορφύρᾳ. *Lepide transfertur in eos qui barba palliáque simulant sanctimoniam. Vide infra Simulatio.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Hypocrisis & simulationis *exempla* Ioseph, Gen. 42. 7. Iosuah, & omnis Israël, Ios. 8. v. 15. 16. Israëlitae, Iud. 20. 32. Saul, Samuel. 9. 21. Amnon, 2. Samuel. 13. 6. Mulier Thecuitis, 14. 6. &c. Absalon, 15. 6. 8. Vxor Ieroboam, 1. Reg. 14. 4. Iezabel, 21. 9. Giezi, 2. Regum, 5. 22. Hostes Ecclesiae Israëlitarum, Esdr. 4. 2. Canaballat & Gosshem Arabs, Nehem. 6. 2. Patres Israël, Psal. 78. 36. Achaz, Esa. 7. 12. Amasias, Amos, 7. 12 Herodes Ascalonita, Matth. 2. 8. Scribae, 8. 19. Luc. 9. 57. Scribae & Pharisaei, 38. & 14. 9. & 15. 2. Pharisaei & Sadducaei, 16. 1. Marc. 8. 11. Pharisaei, Matth. 12. 10. & 22. v. 16. Scribae & Pharisaei, 23. 24 Princeps Sacerdotum, 26. v. 65. Marc. 14. 63. Iudas Iscariotes, 63. 49. Princeps Sacerdotum & Pharisaei, Matth. 27. 6. Marc. 7. 3. Luc. 6. 2. Legisperitus, 10. 25. Archisynagogus, 13. 14. 15. Scribae, 20. 47. Iudas proditor, 12. 5. 6. Iudas cum militibus, Ioan. 18. 28. Ananias, Actor. 5. v. 2. Simon Magus, 8. 13. 21. Elymas, 13. 10. Demetrius, 19. 27. Ananias Pontifex, 23. 2. 3. qui in Paulum conspirant. 15. Felix, 24. 26. Synagoga Iudaica, Apoc. 3. 9.

¶ HIEROGLYPHICA.

Eucherius *Struthionem* Hypocritae facit hieroglyphicum, & dictum de Hypocritis ab Esaia: *Erit cubile draconum, & pascua struthionum:* parit siquidem ova struthio, verum neque illa incubatu fovet, neque pullos nutrit. Ita hypocrita, quamvis rectè alios admoneat, & recte faciendi vim addoceat: nullos tamen filios per ullum bene actae vitae exemplum generat. *Pier. Val. lib. 25.*

Noctuam divinae literae mensis inferre non permittunt, quoddam hominum genus hieroglyphice invenies, qui palam strepitum nullum, tumultum nullum, insidias nullas moventi: sic hypocritae tristes omnem mansuetudinis, modestiae, benignitatisque colorem prae se ferunt, clam verò fornicationes, immunditias, crapulas, & ebrietates, & multa humani generis opprobria confectantur. *Pier. Val. lib. 29.*

HYPOCRITA.

Pessimus est histrionum histrio, quoniam probi viri personam ostentat. Sèper duplex facie, frequenter corde duplici. Tristitiam & gravitatè simulat, dū intus nugatus, sibique plaudit, quod adstantibus fecerit impostura. In demisso vultu leguntur religionis characteres quibus longū vale dicit, quāto magis pietati videri conatur addictus. Facies ei nitida, fœda mēs; ovillus habitus, lupinus animus; vestis simplex & stricta, dupla latáque conscientia. Ore, cor, factis os ejus arguitur. Mane domo egressus, summū templū adit, columnáque genu flexo salutata, ibi Deū, quē paulo ante domi contempserat, adorare putatur: intentis in vitream fenestram, vel in peregrinum transeuntem oculis; quandoquidem coram nescit quo oculi vagentur. In pedes erectus, passimq; oculos per cuncta ferens conqueritur quod charitas praesens frigescat, & priscam extollit. Sedē quærit in locis sacris quae adstantibus praebeat spectandū. In media contione pugillaria deprimit ac si quid egregiè dictum annotare cupere. Interea scribente nescio quid, vel cucurbitas pingentem diceres. Sarcum codicem evolvit non sine foliorū strepitu, quærens locū citatum, deinde placito quodam folio quiescit quasi tædio quærendi liberatus. Nomen concionatoris sublata voce petit, hominem corā multis salutat, laudat, reveretur, invitat, inanium verborū ambage pascit. Ne nil laudata sane verba effundit, si modo mala mens, malus animus abesset. De adolescentia sua agens, in lachrymas conversus apparet, non ex respiscentiae fronte, sed quod imbecillis ad peccandum se sentiat. In praetentia sibi facit delicias, sed vociferans. O tempora! ô mores! aliorum detestatur errores, dum in sinu fovet & amplectitur suas sordes. Quicquid effutis sibi adaptat, & vitae suae, quòscunque casus ad historiā & laudē propriam referre gaudet. Si quid largitur, undique circumspicit, ac si diceret, adeste oculati. Orat & largitur, sed non sine testibus, ne forte Deus abneget haec opera. Quae ut absolvit maturè cavens suae existimationi, ore proprio tanta haec beneficia ebuccinat. De fœnoribus superfluis ædificat Xenodochiū, quondam quae sua rapacitate ad paupertē adactos excipit hospitio. Ex magna turba eorum quos mendicos effecit, quotdā tenuiter alit. Muscam in elephantum transformat, & turbas huc illuc serit animi gratia. Levium ceremoniarum observantissimus, turpissimis libidinibus polluitur: & si quis res adiaphoras impingat, horrescit hypocrita, de convitiis in Dei maiestatem prolatis nullo modo sollicitus. Potest lectio versus inconditos recitanti, manuscriptum exemplar experit, atque nugarum urget editionem. Praesentes laudibus evehit, absentium Aristarchus. Lachrymans accedit ad matris suae lectulum quam exoptat sepultam. In plateis avum sublata voce salutat, & ambabus amplectitur ulnis, ita ut in oculis cor gestare videatur, dein manu dexteram amici constringens, in aures susurrat: Et quando me visitabis? Humero obstringens, in aures susurrat: Et quando me visitabis? Humero obstringens, in aures susurrat: Et quando me visitabis? Humero obst

Laudet te alienus,non os tuum:extraneus,& non labia tua.*Prov.27.*

Auferam de medio tui magniloquos superbiæ tuæ , & non adjicies exaltari amplius in monte sancto tuo.*Soph.3.*

Dicente se esse sapientes, stulti facti sunt.*Rom.1.*

Non audeamus inserere aut comparere nos quibusdam , qui seipsos commendant , sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes , & comparentes nosmetipsos nobis.*2.Cor.10.*

Non enim qui seipsum commendat , ille probatus est , sed quem Deus commendat. *Ibid.*

Lingua modicum quidem membrum est,& magna exaltat. *Iac.2.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Hostes ad rapinam provocat, qui suas eorum notitiæ divitias denudat. *Greg.Mor.*

Si vis sublime ostendere virtutis , noli sapere sublime, & tunc illud, quod egeris, esse monstrabis excelsius. Noli te putare quicquam feciſse quum feceris,& plenissimè cuncta feciſti. *Chrys.sup.Matth.*

Dum causa jactantiæ pauper pascitur : etiam ipsum misericordiæ opus in peccatum convertitur. *Idem de summo bono,lib.3,*

Occulta,quod agis,in quantum vales : quod si ex toto non vales sit in animo occultandi voluntas,& non erit de ostentatione ulla temeritas. *De conflict.vitiorum.*

Mirabile jactantiæ genus , ut non possis putari sanctus, nisi sceleratus appareas.*Bern.sup.Cant.serm.1.*

Animadvertendum est , non solùm rerum corporearum nitore atque pompa ; sed etiam in ipsis sordibus esse posse jactantiam : & eo periculosiorem,quo sub specie servitutis Dei decipit.*Aug.ser.Domini in monte.*

Iactantia non est vitium laudis humanæ, sed vitium animæ perversæ amantis humanam laudem , spreto testimonio conscientiæ. *Augus. lib.10.de Civit.Dei.*

Qui laudari vult ab hominibus vituperante te , non defendetur ab hominibus judicante te,non eripietur damnante te.*Aug.l.10.Confess.*

Video me non laudibus meis propter me , sed propter proximi utilitatem moveri oportere ; & utrum ita sit,nescio. *Idem.*

Sciamus neminem jactare se debere, nam si Petrus lapsus est qui dixit: Et si alij scandalizati fuerint in te, sed non ego,quis alius iure de se præsumat ? denique & David , qui dixerat , Ego dixi in abundantia mea non mövebor in æternum, eam sibi jactantiam obfuisse confitetur dicens, Avertisti faciem tuam à me,& factus sum conturbatus. *Ambr. & habetur 6.q.1.c.can.Imitare.§.Sciamus.*

Laus sua justos cruciat,iniquos exaltat. Sed justos dum cruciat,purgat, iniquos dum lætificat , reprobos monstrat. Isti enim laude sua pascuntur : quia auctoris sui gloriam quærunt, sua laude cruciantur , ne non sit intus quod foris dicitur , ne, si est etiam quod dicit , ante Dei oculos ipsis favoribus vacuetur , ne humana laus robur mentis emolliat,eámque in sui delectatione prosternat,& quæ adjumenti debet esse augendi operis,iam retributio sit laboris. *Greg.mor.lib.26.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Pers. Satyr.1.

O mores ! usque adeone
Scire tuum nihil est,nisi te scire hoc sciat alter ?

Idem Sat.1.

Ad populum phaleras,ego te intus & in cute novi.

Plautus in Epidico.

Nam strenuiori deterior si prædicat suas pugnas , de illius illa sunt ore sordida.

Idem.

Stultus est qui facta infecta facere verbis postulat.

Ovid.lib.1.de Arte amandi.

Heu mihi ! non tutum est quod ames laudare sodali,
Cum tibi laudanti credidit, ille subit.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Minuit quodammodo se probantis conscientiæ secretum , quoties ostentando quis factũ recipit famæ pretium.*Boët.libr.1.de Consolatione.*

Iactator iustissime & maxime vituperandus est.*Arist.lib.4.Ethic.*

Quid duces & milites,qui fortiter à se facta semper dicturiũt,& tamẽ tacent arrogantiæ metu,nonne si ut hæc referant invitentur,mercedem laboris sibi extimant persolutam,remunerationem putantes,inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationũ habet gloriæ quendam saporẽ:ut si invidi vel æmuli forte præsentes sint, tales interrogationes obstrependo discurianț,& aliàs inserendo fabulas prohibeãt illa narrari,quæ solent narranti laudem creare. *Macr.lib.7.Saturn.c.2.*

Nihil est, quod magis minuat laudis præconium,quam suos assidue jactare successus,& singulis diebus anni vendere,diem unũ.*Val.Max.l.2.*

Deforme etiam est,de seipso prædicare, falsa præsertim , & cum irrisione audientium imitari militem glorioſum.*Cic.lib.de Offic.*

Neque facundiæ ostentatio rudi & indocto , neque gloriæ cupido, rustico & barbaro, neque inceptio patrociniorum seni congruit. *Lucius Apuleius lib.2.de Magia.*

Potest autem quis falso gloriari. *Idem lib.3.Floridorum.*

De suis homines laudibus libenter prædicant. *Iulius Cæsar.l.9.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes puero cuidam , qui velle se recipi in numerum discipulorum Diogenis,ac diceret se excellere ingenio , respondit : Si adeo excellis ingenio, optimisque moribus præditus jam es , non est quod me præceptore ad vitam necessaria discas. Notavit autem inanem adolescentis jactantiam , & indignum putavit ut in philosophiæ studio educaretur.*Brus.lib.3.ex Laërt.*

Aristoteles admonebat suos, ne nimium se laudarent ipsos, nec vituperarent etiam. Laudare enim seipsum, vani:vituperare, stulti est. *Brus. lib.3.ex Stob.*

Phocion. Laosthenes quum Athenienses ad inferendum reliquæ Græciæ bellum assiduis stimulis concitaret , ac de se multa variáque iactaret, Phocion ait : Cupressis sunt plane similes sermones tui , illi enim magni sunt,nec tamen ullos ferunt fructus.*Plut.in Pho.*

Anonymus. Peregrinus quidam Spartæ crepidatus , altero pede stans rectus,ad Laconem dixit:Nequaquã puto te, ô Lacon,tantum temporis, quantum ego,in pede perstare posse, Vrbane excipiens Lacon : Minime (inquit)sed ex anseribus nullus est,qui hoc non possit.*Plut.in Lacon.*

Lacones , Philippus cùm minaretur Lacedæmoniis per litteras, diterétque se omnia quæ conarentur prohibiturum : Lacedæmonij iactantiam ejus irridentes , interrogarunt Philippum , num mori etiam eos esset prohibiturus ? *Plut.*

Fabius Max. Quum M. Livius sibi postularet acceptum ferri, quod Fabius cepisset Tarentum, videlicet quod in arce præsidium habuisset: cæteris iactantiam hominis deridentibus, Vera (inquit Fabius) narras: nã nisi tu civitatem amisisses,nequaquam ego recepissem.*Plut.in apoph.*

Vatinius. Ciceroni iactanti apud Vatinium , quod humeris Reip. de exilio advectus sit,urbane inquit: Vnde tibi varices ? *Brus.lib.3.*

Iul.Cæsar. Sylla factus Prætor , quum indignabundus Cæsari sua in se illum potestate usurum esse dictitaret , ridens Cæsar, Recte , inquit, tuum putas esse magistratum , quem tuis habes pecuniis comparatum. *Plut.*

Augus. Cæsar. quempiam faxo in expeditione percussum , ac notabili cicatrice in fronte deformem , nimium tamen sua opera iactantem, sic leviter urbanéque castigavit:At quum fugeres,inquit, nunquam respexisti ? *Brus.lib.3.*

¶ Similitudines.

Plutarchi Stoici qui se dicunt invictos, improhibitos, & cæterá cum omnia secus patiantur , similes sunt navibus , quibus inscriptum est εὐπλοια καὶ πρόνοια σώζουσα καὶ θεράπιων : hoc est,splendidi,ac magnifici tituli:at nihilo secius interim iactantur fluctibus,comminuuntur, ac subvertuntur. *In Moral.*

Roterodami. Gallus victor illico cantu superiorẽ sese testatur:Ita quidã facinora iactant ipsi,& suarum laudũ ridiculi sunt tubicines.*In simil.*

Thriveri. Ligna quæ plurimum fumi exigunt, fere minimum caloris exhibent:ac ferme minima possunt, qui plurima iactant.*In apoph.55.*

¶ Exempla Biblica.

Iactantiæ *exempla*,Pharao Exod.5.2.Gaal.filius Obed,Iudic.9.28.Goliath, 1.Sam.17.8.Absalom,2.Sam.15.4.Adonias,1.Reg.1.v.9. Roboam. 21. v.10.14.Iezabel, 19.v.2. Benadad,30.v.10.Rabsaces, 2.Reg.18.v.33. 2.Par.32.13.Esa.36.18. Holofernes,Iud.6.v.1.2.3.Aman, Esth.5.11. Rex Assyriorũ,Esa.10.13.Babylon,14.13.& 47.v.2.7.8.Moab,Jer.38.v.29.30. Tyrus & Rex Tyri,Ezech.27.3.& 28.v.2.Pharao,Rex Ægypti,29. v.3. 9.Chaldæi,Dan.2.4.Nabuchodonosor,3.15.& 4.27. Israëlitæ, Amos 6. 13.Edom,Abel.v.3. Ninivitæ Soph.2.15.Seron,1.Mac.3.v.13.14. Demetrius,10.70. Nicanor,2.Mach.88.11.Antioch,9.4.Pharisæi & Sadducæi. Mach.3.9.Luc.3.8.Jo.8.39.Diabolus,Matt.4.9.Luc.4.10.Pseudoprophetæ,Matt.7.22.Dives adolescens,19.20,Marc.10.20.Filij Zebedæi,20.22. Marc.10.39.Petrus & reliqui Discipuli, Matt.26. v.33.31. Marc.14.29. 31.Luc.v.33.Joan.13.37. Legisperitus,Luc.10.29. Pharisæus,18.v.10.12. Princeps,v.21.Judæi,Joan.7.v.27.& 8.v.33.39.41.& 9.28.Act.23.12.Pilatus, Joan.19.10.Simon Magus, Act.8.9. Pseudo-Apostoli, Gal.6.v.13. Iactantiæ pœna,2.Sam.v.10.14.15.Iactantia bona Jer.9.24.

¶ Profana Exempla.

Alectrionem , ducem Philippi Regis, Chares Athenienſis confecerat: cuius facti,cum nimium crebro , nimisque insolenter apud populum Athenienſem meminisset, vulgo usurpari cœpit proverbio in iactabundos, φιλίππου ἀλεκτρυών. *Eras.in adagiis.*

Phocion quidam Peripateticus libro suo titulum fecit,κέρας ἀμαλθείας, *teste Gellio.* Plinius idem ostendit , Græcos aliquot hanc inscriptionem, nimis arrogantem suis commentariis imposuisse , tanquam nihil in eis non contineretur, & quidvis inde peti,atque accipi possit. *Idem.*

Myxus. Sacerdos quispiam fuit,Dianæ glorioſus , & magniloquens, qui se fingebat omnia mirari : hinc in superbos & gloriabundos dici consuevit,Papæ Myxus,*Erasm.in Adag.*

Simonides cantilenarum conditor , cum Lacedæmoniorum rex Pausanias, qui perpetuo res suas gestas iactabat, iuberet ioculariter, ut sibi præceptum aliquod sapiens daret : postquam hominis insolentiam advertit.Vt meminisset consulebat,hominem se esse. *Plut. in oratione consol.ad Apollonium.*

Socrates. Alcibiadem intuitus, ob divitias inflatum,& Superbientem, opibus prædiisque , in quendam locum dixit , in quo suspensa erat cosmographica tabula , terræ circuitum complexa : iussitque Alcibiadem,Atticam in ea inquirere : quam ut invenit , sua etiam prædia inspicere præcipit. Quæ cum Alcibiades nusquam esse picta diceret : cur igitur,Socrates,inquit, ob illa superbis, quæ circa nullam terræ partem existunt ? *Eras.in apoph.ex Ælia.lib.3.*

¶ Fabvlæ.

Talpa.

Talpa animal oculis captum , ad matrem aliquando suam morum video , dixit. Atque iterum, thuris odor complevit nares meas. Tertio sonitus æris attigit aures, inquit, meas. Cui mater respondit, se intelligere de dictis non modo ipsum lumine, sed odoratu etiam atque auditu privatum esse.

Fubula notat glorioſos & Thrasones istos,qui dum se mirifice ostentant & iactitant,in minimis sæpe deprehensi redarguuntur.

Gloriator.

Reversus in patriam quidã suam,unde aliquot annis abfuerat,in omnibus cœrib.gloriabatur præclara facinora sua : atque se insula Rhodo saltando signũ fixisse,quod nemo omniũ qui adessent assequi potuisset.

Huius

Huius se habere testes universos Rhodienses aiebat. Tum unus de circulo: Heus tu, inquit, si vera prædicas, hoc esse loco Rhodum puta, & hic saltum istum edito.

Fabula hæc subiicit, quod & Demosthenes dicit, vanam esse orationem omnem, quæ rebus deficiatur. Proverbium autem hoc usurparunt veteres, in ostentationibus gloriosorum retundendis, ut sic illos increparent. Hic Rhodus, hic saltato.

Saga.

Saga quædam & mulier divinatrix, avertere se Deorum iras, & placare Infera numina posse, profitebatur. Quam ream quidam facere, postulantes impietatis, eaque judicibus probata, cum ad supplicium illa damnata abduceretur, de turba quidam irridens: Heus tu, inquit, quas pollicebare aliis divinæ iræ procurationem, non potuisti humanam sententiam mitigare?

Fabula narratur in magnarum rerum professores, qui minimarum sint imperiti.

Vide Arrogantia, Superbia.

Idea.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IDEA dicitur ἀπὸ τῆς εἶδ⊙, quod est species & forma. Et est forma exemplaris, qua res fiunt, cognoscuntur, quæ est in mente artificis, *secund. B. Thom. 1. part. quæst. 13* Hinc idolum cũ accẽtu in penultima, cujus diminutivum est, idolium, similiter cum accentu in penultima, & idololatria, *de quibus infra*, & idolothysia, hoc est, immolatio, quæ fit simulachris, εἴδ⊙λ⊙ν, ὁ, vero dicitur proprius, à quo idiotes sive idiota, dicitur indoctus, & inutilis, quasi tantummodo sibi, & nulli alij utilis. *Lucullus: Quid ni, & tu idem illiteratum me atque idiotam dicere.*

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Nobis etsi difficilis existit quæstio, quod nobis amici sint ij, qui Ideas induxerunt: tamen æquum est veritatis retinendæ causa sua etiam decreta tollere, Philosophos præsertim. Etsi enim utrique chari sunt: tamen præclarum est pluris æstimare veritatem. *Ethic. lib. 1. c. 6.*

Ideas quidem esse aut communem aliquam naturam à rebus singulis separatam, ut demonstratio sit, non est necesse: sed illud tantum verum est, necessitatem esse, ut communis aliqua ratio sit, quæ in rebus singulis cohæreat. *lib. 1. de Demonstr. cap. 8. T. 25.*

Neque idea est ulla in re quæ esse videatur & appareat, & species ad speciem referri videatur, *Top. lib. 6. cap. 3.*

In hoc occulte peccant ij, qui Ideas inducunt. Nam naturales formas secernunt à materia, cum minus quam Mathematica separari possint *lib. 2. de Nat. c. 2. T. 19.*

Ii qui species inducunt, partim recte dicunt, dum eas à rebus singulis sejungunt, si modo essentiæ sint: partim non recte, quod speciem unam in multis dicunt: In causa est, quod explicare non possunt, quænam sint essentiæ ejusmodi, quæ non intereunt, præter singulas, quæ sub sensum cadunt. *Metaph. lib. cap. T. 16.*

Perspicuum est species, sicuti species quidam soliti sunt dicere, si sint aliquæ res præter singulas, nihil ad ortus rerum, & essentias conducere: ne his quidem de causis per se, atque sejunctas esse naturas & essentias. *lib. Metaph. c. 8. T. 28.*

Pari numero earum quæ sensibus subjectæ sunt, & intereunt, alia naturas fabricari, absurdum atque alienum prorsus esse videtur. *lib. 10. Metaph. cap. 2.*

Si quis ideas in nobis esse dixerit, & moveri eas, & stare, concludetur, sub sensum cadere, ac ratione & intelligentia contineri. Nam & quiescere eas & immobiles esse, & sub intelligentiam cadere, placet iis, qui eas ponunt. Quæ si in nobis sitæ sunt, profecto non poterunt esse immobiles: cum præsertim si ipsi moveamur, necesse sit ea omnia, quæ in nobis sunt, unà moveri. Atque etiam sensu eas percipi, si modo in nobis sint: ex hoc intelligi potest, quod sensu oculorum formam uniuscujusque cognoscimus. *Lib. 2. T. c. 3.*

Idea boni maxima est disciplina, quasi circa justa & alia utilia fiunt, sed si eam non satis novimus, absque hac quam maximè alia sciverimus. Eorum nulla nobis est utilitas, ut si quid possideremus absque bono. *Plat. de Rep. dial. 6.*

Idea boni est id quod veritatem exhibet his quæ cognoscuntur, & ei qui cognoscit vitam tribuit, & causa est scientiæ & veritatis ut quæ per intelligentiam cognoscitur. *Plat. de Rep. dial. 6.*

Ideas nec habemus, nec apud nos sunt, nec ipsarum cognitionem habemus. *Plat. in Parme.*

Ideæ omnes tanquam species quædam intellectuales sunt atque divinæ, nec malorum causæ sunt. *Plat. de Rep. dial. 6.*

Ideæ sunt universalium & perfectarum substantiarum, & eorum quæ conferunt ad naturalem harum substantiarum dispositionem, ut hominis, & ejus quod hominem perficere potest, ut sapientiæ & virtutis. *In Cap. in Alc. dial. 2.*

Ideam non esse artificiosorum, nec eorum quæ præter naturam suam nec particularium, nec eorum quæ sunt imperfecta, ut scordium, & festucæ, nec relativorum, pluribus ex his qui platonem secuti sunt non placuit, sed esse voluerunt intellectiones Dei æternas, ac seipsis perfectas. *Alc. cap. 9.*

Idololatria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

IDololatria Græca dictio est, εἰδωλολατρεία, ας, ἡ, & εἴδωλον, ὅ, τὸ, simulachrum dicitur. Et est cultus Deo debitus creaturæ exhibitus. Et dicitur idololatria ab εἴδωλον, & λατρεία, cultus. Nam λατρεύω colo dicitur.

Idololatria est exhibere latriam, id est, cultum Dei, creaturæ, *secundum B. Thom. secund. Secunda q. 94. art. 1.*

Idololatra est idolorum cultor, licet consuetudo per errorem proferat idolatra. A Græcis enim scribitur εἰδωλολάτρης, ὁ, ὁ.

Idola sunt inanes imagines, *secundum Cic. lib. 1. de Finibus bonorum & malorum.*

Idololatria est falsa religio, quum cultus soli Deo debitus idolo exhibetur. Idolum autem intelligitur, tum simulachrum quo numen vel aliud quid numinis, patroni protectoris, servatoris loco, repræsentatur & colitur, cuiusmodi fuit vitulus aureus, *Exod. 32. 4. Act. 7. 41.* idolorum aureorum, argenteorum, lapideorum, ligneorum, quæ nec videre, nec audire, nec loqui, nec ambulare possunt; meminit. *Psal. 115. 135. & Apoc. 9. 20.*

¶ LOCI BIBLICI.

Idololatria fugienda, Exod. 28. v. 3. 4. 23. & 23. 13. & 34. vers. 14. 17. Levit. 19. 4. & 26. 1. Deut. 4. 16. & 5. v. 7. 8. & 6. 14. & 11. 16. & 12. 2. & 27. 15. & 29. 18. Ios. 23. 7. & 24. v. 14. 23. 1. San. 7. 3. 1. Reg. 3. 3. & 14. 9. & 18. 21. 2. Reg. 5. 17. & 10. 30. & 17. 10. Ier. 7. 6. & 11. 17. Ezech. 18. v. 12. 15. Dan. 3. 18. Oseæ 2. 17. Act. 14. 15. & 15. 28. 1. Cor. 10. 14. Gal. 5. 20. Idololatria est scortatio spiritualis, Esai. 57. v. 7. 8. Ier. 2. 20. & 3. v. 6. 9. & 13. v. 27. & 13. 14. Ezech. 16. 15. 25. & 23. v. 3. Ose. 2. 2. & 4. v. 12. & 5. 5. & 6. v. 10. Apoc. 2. 22. & 14. 8 & 17. 1. & 18. 3.

Idololatriæ pœna capitalis, Exod. 22. v. 20. Deut. 17. v. 5. 6. 7.

Idololatria externa, id est, quæ gestu tantum externo, reclamante animo committitur, cavenda, 1. Reg. 19. 18. Psal. 16. 4. Rom. 11. 4. 1. Cor. 3. 4. & 8. 7. 10. 20. 21. 2. Cor. 6. v. 14. 16. & 7. 1. 1. Ioan. 5. 21. Apoc. 14. 9. 10. & 18. 4. Homines ad idololatriam natura sunt propensissimi, Exod. 32. v. 1. 2. 3. 4. 6. Num. 25. v. 2. Iud. 2. 11. & 8. 27. 1. Reg. 11. 4. & 12. 28. & 16. 31. & 22. 54. 2. Reg. 16. 3. & 17. v. 10. 16. 29. & 19. 37. & 21. 3. 2. Paral. 25. 14. & 29. 23. Nehem. 9. 18. Psal. 106. vers. 20. 21. 28. 35. Sap. 14. 15. Esaiæ, 57. 5. & 65. 3. Dan. 3. vers. 1. 5. & 6. 7. Act. 7. vers. 40. 42. & 14. v. 12. 13. 14. & 17. 16.

Idololatræ abominabiles, Esai. 41. 24. excludendi à regno Dei, 1. Cor. 6. 9. fugiendi, Apoc. 18. 4. Idololatræ maledicunt Diis suis, Esaiæ 8. 21. eorum miseria, Psalm. 115. 8. & 135. 18. Satanæ serviunt, 1. Cor. 10. 20. testes adversus seipsos sunt, Esaiæ. 44. v. 9.

Idololatrarum confusio, Psal. 97. 7. Esai. 1. 29 & 24. 17. & 44. 11. Ier. 1. 16. interitus. Amos 8. 14. Apoc. 14. 8. obstinatio. Ier. 33. prodigalitas, Ose. 8. & 4. stultitia & stupor, 2. Paral. 25. 15. & 28. 23. Psalm. 115. 8. & 135. 8. Esai. 44. 18. & 45. 20. Ierem. 51. 7. Ose. 8. versic. 6. 7. voces. Esai. 42. 17. & 44. 17.

Idolorum catalogus, quorum mentio fit in sacris literis: I. *Adonis.* II. *Adrameleh*, idolum Sepharuaim, speciem habens Pavonis, aut Muli, 2. Reg. 17. 3. III. *Asuod*, idolum Philistinorum, quod alias Dagon dicitur. 1. Machab. 10. 83. IV. *Anamelech*, equus aut phasianus, Idolum incolarum Sepharuaim, 2. Reg. 17. 31. V. *Arza*, idolum quod coluit Rex Ela domi suæ, 1. Reg. 16. 9. VI. *Asima*, hircus sylvestris, idolum Hemathæorum, 2. Reg. 17. 30. VII. *Astharot*, idolum, seu Dea Sidoniorum, effigiem habens ovis, 1. Sam. 31. 10. 1. Reg. 13. 5. VIII. *Baal*, idolum commune, Iudic. 6. vers. 25. 1. Reg. 16. v. 31. 32. & 18. 21. &c. IX. *Baal-Berith*, idolum Sichemitarum, Iud. 9. 4. X. *Baalpeor*, vel *Baalphegor*, idolum Moabitarum, in quo prævaricati sunt Israëlitæ, Num. 25. v. 3. 5. Hieronymus ait Priapum fuisse. XI. *Baalzebub*, idolum Accaronitarum, vel Eronitarum, 2. Reg. 1. 2. XII. *Baalzephon*, idolum Ægyptiorum: cui hanc vim attribuerant, quod servos fugitivos observaret, & retineret, Exod. 14. v. 29. 33 XIII. *Bacchus* seu *Liber*, idolum, 1. Macchab. 6. 7. XIV. *Bel*, idolum Babylonicum, quod comminutum est à Daniele, Daniel. 14. 2. XV. *Chamos*, vel *Chemosch*, idolum Amorrhæorum, Ammonitarum, alias *Baal peor* dictum. Num 21. 29. Iud. 11. 24. 1. Regũ 11. v. 5. 7. 33. 2. Reg. 23. 13. Ierem 48. v. 7. 13 XVI. *Canopus*, idolum Ægyptiorum. *Vide Historiam Ecclesiasticam*, lib. 11. cap. 26. XVII. *Chium*, idolum Israëlitarum, quod alij Sydus, alij Saturnum interpretantur. *Amos.* 5. 26. XVIII. *Dagon*, idolum Philistinorum, piscis formam infernè, supernè autem speciem formosæ mulieris referens, Iudicum 16. 23. 10. 1. Samuelis 5. 3. XIX. *Diana* Templi & cultus mentio fit, 2. Macchab. 1. v. 13. 15. & vocatur ibidem *Nanæa*. XX. *Draco*, idolum Babyloniorum, Danielis, 13. v. 23. 25. XXI. *Ephod*, Gedeonis fuit idololatria à Gedeone instituta, contra Dei verbum in patria sua. Ophra, bona quidem intentione, sed quæ toti populo Israël offendiculum præbuit, judicum. 8. v. 27. XXII. *Esch*, idolum in πυρείῳ, i. est, Templo ignis, quod à Persis colebatur. *Vide Tripartitam historiam*, lib. 10. cap. 30. XXIII. *Fortuna. Vide Gad.* XXIV. *Gad*, idolũ militare, quod alij Martem, alij Iovem, alij Fortunam, alij exercitum cæli aut numeros interpretabantur, Esaiæ 65. 21 XXV. *Herculi* sacrificarum est à Tyriis, 2. Macch. 4. 19. XXVI. *Iupiter Olympius* 6. 2. Vide Gad. XXVII. *Iupiter Xenius*, Deus gentilium, 2. Mach. 6. 2. XXVIII. *Malchom*, *Amos* 5. 26. qui & *Molech*, Levit 18. v. 21. & 20. v. 2. 3. 2. Reg. 23. v. 10. & *Milchom*. 1. Reg. 11. v. 5. 33. 2. Reg. 23. v. 13. idolum Ammonitarum. XXIX. *Mem*, idolum fuit Mercatorum, quod alij Mercurium alij Fatum, alij Planetas, aut numerum stellarum, interpretantur, Es. 65. v. 11. *Micha*, idolum in domo Micha, in monte Ephraim. in

quod etiam multi ex Israël impegerunt, Iudic. 17. v. 5. XXXI. *Niphlezeth*, (quod alij in genere Idolum, alij, Priapum, alij horrendam statuam interpretantur) erat idolum Maacha matris Asæ, 1. Reg. 15. v. 13. XXXII. *Nabaam* idem quod *Nichaz*, idolum Hevæorum 2. Reg. 17. 3. XXXIII. *Nanaë*, Templi & cultus mentio fit, 2. Machab, 1. v. 13. 15. quæ putatur esse Diana XXXIV. *Neabo*, idolum Babylonicum, Ieremiæ, 46. v. 21. XXXV. *Nechustan* (id est Æreum in diminutiva forma, à *Nechusta*, ærea à materia) idolum serpentis ærei, comminutum ab Ezech. 1. Regum, 18. v. 4. XXXVI. *Nergal*, gallina sylvestris, idolum Cuthæorum, 2. Reg. 17. v. 39. XXXVII. *Orisimada*, idem quod infra *Vrchasdim*, id est, ignis sacer. *Vide Plutarchum in vita Alexandri.* XXXVIII. *Rimmon*, idolum Syriacum, 2. Regum, 5. v. 18. XXXIX. *Remphan*. idolum sideris cujusdam, cujus Stephanus mentionem facit. Act. 7. v. 43. XL. *Succoth-Benoth*; idolum Babylonicum, 2. Reg. 17. 30. XLI. *Succuth*, idolum Israëlitarum, *Amos*, 3. v. 26. XLII. *Tartak*, idolum Hevæorum, 2. Reg. 17. v. 31. XLIII. *Tammuz*, idolum populi Israëlitici, quod alij Adonidem, alij Bacchum interpretantur; Ezech. 8. v. 14. XLIV. *Theraphim*, idola quæ solebant scisitantibus responsa dare, Genes. 31. v. 34. Ezech. 21. vers. 21. Oseæ. 3. vers. 4. XLV. *Vitulus aureus* in deserto, idolum Israëlitarum, Exodi, 32. 4. XLVI. *Vitulus aureus* in Dan; idolum Israëlitarum à Ieroboam institutum, 1. Regum 12. v. 28. 29. XLVII. *Vitulus aureus* in Bethel, idolum Israëlitarum à Ieroboamo institutum, 1. Reg. 12. v. 29. XLVIII. *Vrchasdim*, ignis dæmonum, seu ignis sacer, quem Chaldæi colebant, *passim apud Historicos.*

¶ SENTENTIÆ BIBLIGÆ.

Non facietis deos argēteos, nec deos aurēos facietis vobis. *Exod.* 20

Non adorabis deos eorum, nec coles eos, nec facies opera eorū. 22

Deos conflatiles non facies tibi. 34.

Nolite converti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis. Ego Dominus Deus vester. *Levit* 19.

Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Oreb in medio ignis: Ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem, masculi vel fœminæ, similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cœlo volatilium, atque reptilium, quæ moventur in terra, sive piscium, qui sub terra morantur in aquis: ne forte elevatis oculis ad cœlum, videas Solem & Lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas. *Deut.* 4.

Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui, nec facies tibi atque constitues statuam, quæ odit Dominus Deus tuus. 16.

Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. *Psal.* 80.

Quoniam omnes dij gentium dæmonia. 95.

Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? Nunquid sculptile conflabit faber? aut artifex auro figurabit illud, & laminis argenteis argentarius. *Esa* 40.

Conditio vana.

Nunquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Si Deus est, vindicet, se de eo, qui suffodit aram ejus. *Iud.* 6.

Simulachra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur: Aures habent & non audiēt; Manus habent & non palpabunt: Pedes habent & non ambulabunt. *Psal.* 113.

Nunquid est Deus absque me, & formator quem ego non noverim? Plastæ idoli omnes nihil sunt, & amantissima eorum non proderunt eis ipsi sunt testes eorum, qui non vident, neque intelligunt ut confundantur. *Esa.* 44.

Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me & fecistis similem? Qui confertis aurum de sacculo, & argentum statera ponderatis, conducentes artificem, ut faciat Deum, & procidunt & adorant. Portant illum in humeris gestantes, & ponentes in loco suo, & stabit, ac de loco suo non movebitur. 46.

Sed & cum clamaverint ad eum, non audiet: de tribulatione non salvabit eum. Mementote illud & confundamini: redite prævaricatores ad cor. *ibid.*

Filioli, custodite vos à simulachris. 1. *Ioan.* 5.

Punitio.

Si genueritis filios ac nepotes, & morati fueritis in terra, deceptique feceritis vobis aliquam similitudinem, patrantes malum coram Domino Deo vestro, ut eum ad iracundiam provocetis; testes invoco hodie cœlum & terram, cito perituros vos esse de terra quam transito Iordane possessuri estis. *Deut.* 4.

Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuæ aut filius tuus, sive vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam, clā dicēs, Eamus & serviamus Diis alienis, quod ignoras tu & patres tui, cunctarū in circuitu Gentiū, quæ iuxta vel procul sūt ab initio usq; ad finem terræ, non aquiescas ei, nec audias: neq; parcat ei oculus tuus, ut miserearis & occultes eum: sed statim interficies. Sit primum manus tua super eum: & post te omnis populus mittat manum: lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo. 13.

Maledictus homo qui fecit sculptile, & conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. 27.

Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. *Psal.* 96.

Gloriam meam alteri non dabo; & laudem meam sculptilibus. *Esa.* 42.

Confundantur confusione qui confidunt in sculptili: qui dicunt conflatili, Vos dij nostri. *Ibid.*

Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinventio illorum corruptio vitæ ejus.

Idololatria ad superstitionem pertinet, in eo dignoscitur quod debitum modum Divini cultùs excedit. Id autem præcipuè fit, quando Divinus cultus exhibetur cui nō debet exhiberi, debet enim exiberi soli summo Deo: Superstitiosum enim est exibere cuicúque creaturæ cultum divinum. Hujusmodi cultus divinus sicut creaturę à sēsibilibus exhibebatur per aliqua sensibilia signa, puta sacrificia, ludos & alia huiusmodi: ita etiam exhibebatur creaturæ repræsentatæ per aliquam sensibilem formam seu figuram quæ idolum dicitur.

Diversimodè cultus divinus idolis exhibebatur. Quidam enim per quandam nefariam artem imagines quasdam construebant, quæ virtute dæmonum aliquos certos effectus habebant. Vnde in ipsis imaginibus aliquid divinitatis esse putabant, & per consequens quod divinus cultus eis deberetur. Et hæc fuit opinio Hermetis Trismegisti, ut Augustinus dicit in 8. de ciuit. Dei. Alij verò non exhibebant cultū divinitatis ipsis imaginibus, sed creaturis, quarum erant imagines. Et vtrūq; horum tangit Apostolus ad Rom. 1. Nam quantum ad primū dicit: Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum autem ad secundum subdit: coluerunt & servierunt potius creaturæ quā Creatori. Horū tamen fuit triplex opinio. Quidam enim existimabant quosdam homines Deos fuisse, quos per eorum imagines colebant: Sicut, Iouem, Mercurium, Apollinem, Lunam, Palladem, Venerem, Mineruam, Saturnum, & alios huiusmodi. Quidam verò æstimabāt totum mūdum esse unum Deum, non propter corporalem substantiā, sed propter animam quam Deum esse credebant, dicentes Deum nihil aliud esse quam animam motu & ratione mundum gubernantem. Sicut & homo dicitur sapiens propter animā, non propter corpus: Vnde putabant toti mundo, & omnibus partibus ejus esse cultum divinitatis exhibendum: cœlo, aëri, aquæ & omnibus huiusmodi partibus. Et ad hæc referebant nomina & imagines suorum Deorum, sicut Varro dicebat: & narrat Augustinus in septimo de civitate Dei. Alij verò, scilicet Platonici, posuerunt unum esse summum Deum causam omnium, postquam ponebant esse substantias quasdam spirituales à summo Deo creatas, quas Deos nominabant participatione scilicet divinitatis: nos autem eos Angelos dicimus: post quos ponebant animas hominum, quas per virtutes meritorum ad Deorum, vel dæmonum societatem assumi credebant, & his omnibus cultum divinitatis exhibebant, ut sanctus Augustinus narrat in octauo de Civitate Dei. *Hæc ex Beato Thoma 2. secunda, quæst. 64. artic. 1.*

Scribunt quidam simulachrorum cultū à filio Beli, Nino originem traxisse, qui Beli patris mortui imaginem fecerit, cui divinos honores subditi exhibuerint, inde nomina Bel, Baal, Beelzebub orta esse. *Lyra in Sap. cap.* 14. scribit. De idololatrico statuarum cultu prolixæ conciones extant. *Esa* 44. *Ierem.* 10. *Baruch.* 6. *Psal.* 114. 2.

Chaldæi & Persæ ignem finxerūt esse Deum, quia audierant igni delapso ex cœlo, incensas esse victimas; huius idoli mentio fit *Gen.* 11. Et mansit apud Persas Hebræa appellatio ORISMADA, quæ extat apud Plutarchum, in vita Artaxerxis & in vita Alexandri, & apud Agathiam.

Omnes res à quibus utilitatem aliquam homines capiebant, loco Dei habebantur, ut feles, ciconiæ, tauri apud Ægyptios. Sic libertas, victoria, fides &c.

Turci etiam & Iudæi hoc nostro tempore sibi ipsis fingunt Deum cōditorem cœli & terræ, qui nusquam est. Vnicus est enim conditor æternus, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, quem ipsi contumelia afficiunt, quia filium non honorant. *Ioan.* 5,

Tribuens honorem divinum seu cultus primæ tabulæ, rebus quibuscunque quæ non sunt Deus, est Idololatra. Si auarus. *Ephe* 5. qui amorem super omnia & fiduciam Deo debitam tribuit pecuniæ.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Idolum aliquandiu retro non erat. Prius quam huius monstri artifices ebullissent, sola templa & vacuæ ædes erant, sicut in hodiernum quibusdam locis vetustatis vestigia permanēt. Tamen idololatria agebatur non in isto nomine, sed in isto opere. Nam & hodie extra templum, & sine idolo agi potest. At ubi artifices statuarum & imaginum & omnis generis simulachrorum diabolus seculo intulit, inde istud negotium humanæ calamitatis, & nomen de idolis consecutum est & profectum. Ex inde iam caput facta est idololatria ars omnis quæ idolum quoquomodo colit. Neque enim interest an plastes effingat, an cælator exculpat, an phrygio texerat: quia nec de materia refert, an gypso, an coloribus, an lapide, an ære, an argento, an filo formetur idolum. Quando enim & sine idolo idololatria fiat, utique cum adest idolum, nihil interest quale sit, qua de materia, qua de effigie sit consecratum. *Tertul. de idololatria, capit.* 3.

Quid magis ridiculum quam quum homo est opifex Dei? *Basil. in* 3. *Esai.*

Idololatria est extremum malorum. *Idem. in* 2. *cap.* 3.

Homines & nominis sui & rationis obliti, oculos suos ab alto deiiciunt, soloque defigunt, atque timēt opera digitorum suorum, quasi verò quicquam esse possit artifice suo melius? *Lactant. lib.* 2. *c.* 1.

Non ipsa inquiunt, timemus, sed eos ad quorum imaginem ficta & quorum nominibus cōsecrata sunt. Nēpe ideo timetis quod eos in cœlo esse arbitramini. Cur igitur in cœlum oculos non tollitis? Imago superuacua est quum præsto est Deus. Imago enim est aut absentis, aut mortui. Sed verentur ne omnis eorum religio inanis sit, & vana, si nihil in præsenti videant, quod adorent: & ideo simulachra constituūt, quæ quia mortuorum sunt imagines, similia mortui sunt: omni enim sensu carent. Dei autem in æternum viventis viuum & sensibile debet esse simulacrum, Itaque simulacrum, Dei non illud est quod digitis hominis ex aliqua materia fabricatur: sed ipse homo. *Idem, ibid. c.* 1.

Sciendum,

Sciendum,hanc esse naturam dæmonum,ut aërei corporis, sensu terrenorum corporum sensum facile præcedant, celeritate etiam propter aërei corporis superiorem mobilitatem non solum cursus quarumlibet rerum, ut hominum vel ferarum, verum etiam volatus avium comparabiliter vincant:quibus duabus rebus, quantum ad aëreum corpus attinet præditi,hoc est,acumine sensus,& celeritate motus,multo ante cogitata nuntiant,quæ homines pro sensus terreni tarditate mirentur.Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus, quo eorum vita protenditur,rerum longe major experientia, quam potest hominibus propter brevitatē vitæ provenire.Per has efficacias quas aërei corporis natura sortita est, non solum multa futura prædicunt dæmones, verum etiam multa faciunt:quæ quoniam homines dicere non possunt, aut facere,eos dignos quidem quibus serviant,& quibus honores divinos deferant,arbitrantur:instigante maximè vitio curiositatis,propter amorem fœlicitatis falsæ atque terrenæ, & excellentiæ temporalis. *Aug.de natura Dæmonum,& hab.26. q.4 can.Sciendum.*

Si de area vel torculari tollitur aliquid ad sacrificia dæmoniorum sciente Christiano,ideo peccat,quia permittit fieri, ubi prohibendi potestas est, quod si factum non compererit, aut prohibendi potestatem non habet,utitur mundis reliquis fructibus,unde illa sublata sunt. *Idem ad Publicolam.& hab.26.q.2. can.de area.*

Satius est fame mori,quam idolothytis vesci. *Idem de bono conjugali & hab.32.q.4. can.Sicut.*

Est & illud opprobrium Ægypti, quod si neglexeris,& post Iordanis transitum: & post baptismi secundum circumcisionem vetustæ consuetudinis inustione suggeritur observare auguria,requirere stellarum cursus & eventus, ex his futurorum rimari,cæterisque hujusmodi superstitionibus implicari, Idololatria namque mater est Ægyptiis:ex qua certum est opprobria hujusmodi pullulare, quæ si transito Iordane susceperis, & his te laqueis rursus illigaveris, tecum sine dubio opprobria Ægypti trahis. *Hieronym. & hab.26.quæst.2. can. Sed & illud, §. Est & illud.*

Aprandus est omnis sermo ad destructionem Idololatriæ. *Idem ad Damasum.*

Acceptis primum literis tuis, non respondere, superbiæ est: respondere temeritatis. De his enim rebus interrogas, quas & proferre, & audire sacrilegium est. Ais Virgilium, qui ἐξ' αντιφρασιν, hoc vocatur nomine(nam Dormitantius rectius diceretur) os fœtidum rursus aperire & pudorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias:& nos qui eas suscipimus, appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur. O infelicem hominem, & omni lachrymarum fonte plangendum, qui hæc dicens non se intelligit esse Samaritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam vasa, quæ in eadem domo fuerint, pollui suspicatur, sequentes occidentem literam, & non potius vivificantem spiritum. Non autem non dico martyrum reliquias, non Cherubin, non Seraphin, & omne nomen quod nominatur, & in præsenti sæculo & in futuro colimus, & adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in sæcula.Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum cujus sunt martyres adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum qui ait: Qui vos suscipit me suscipit. Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reliquiæ? Ergo Moysi corpusculum immundum erit?quod juxta Hebraicam veritatem ab ipso sepultum est Domino. Et quoties eunque Apostolorum & Prophetarum, & omnium martyrum basilicas ingredimur, toties idolorum templa veneramur? Accensique ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? Plus aliquid dicam quod redundet in authoris caput, & insanum cerebrum vel sanet aliquando, vel deleat, ne tantis sacrilegiis simplicium animæ subvertantur. Ergo & Domini corpus in sepulchro positum immundum fuit?Et Angeli qui candidis vestibus utebantur,mortuo cadaveri atque polluto præbebant excubias, ut post multa secula dormitantius somniaret, imo eructaret immundissimam crapulam,& cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas,aut destrueret,aut in idolorum templa converteret? *Idem ad Riparium.*

Salomon quippe immoderato usu atque assiduitate mulierum ad hoc usque perductus est,ut templum idolis fabricaret:& qui prius templum construxerat Deo,assiduitate libidinis & perfidiæ subtractus,idolis templa construere non timuit. *Greg.lib.11.moral.& hab.32.3.4.c.Salomon.*

Nemo est quidem qui sapiat rationemque secum putet qui non unum Deum esse intelligat, qui & condiderit omnia, & eadem qua condidit virtute moderetur. Quid enim opus multis est ad mundi regimen sustinendum, nisi forte arbitremur, si plures sint, minus habere singulos nervorum atque virium? Quod quidem faciunt hi,qui esse multos volunt:quia necesse est imbecille esse:si quidem singuli sine auxilio reliquorum, tantæ molis gubernaculum sustinere non possent. Deus autem,qui est æterna mens, ex omni utique parte perfectæ consummatæque virtutis est. Quod si verum est, unus sit necesse est. Potestas enim vel virtus absoluta retinet suam propriam firmitatem. Id autem solidum existimandum est; cui nihil decedere; id perfectum cui nihil possit accidere. Quis dubitet potentissimum regem esse, qui totius orbis habet imperium?neque immerito cum illius sint, quæ ubique sunt omnia,cum ad eum solum omnes undique copiæ congregentur. At si plures partiantur orbem, minus certe opum, minus virium singuli habebunt, cum intra præscriptam portionem se quisque contineat. Eodem etiam modo, si dij plures sint, minus valebunt aliis tantumdem in se habentibus.Virtutis autem perfecta natura in eo, in quo pars exigua de toto est.Deus vero, si perfectus est(quia perfectus est) ut esse debet, non potest esse nisi unus, ut in eo sint omnia. Deorum igitur virtutes ac potestates infirmiores sint necesse est, quia tantum singulis deerit, quantum in cæteris fuerit, ita quanto plures tanto minores erunt. *Lactantius Firminianus lib.1.c.3.*

Cum constet Saturnum,Iovem,cæterosque Deos homines fuisse, non est obscurum qua ratione dij cœperunt nominari. Si enim nulli reges ante Saturnum,vel Vranum fuerunt propter hominum raritatem,qui agrestem vitam sine ullo rectore vivebant,non est dubium, dum illis temporibus homines,regem ipsum totamque gentem summis laudibus, ac novis honoribus jactare cœperint, ut etiam Deos appellarent, sive ob miraculum virtutis,(hoc jure putabant rudes adhuc & simplices,) sive,(ut fieri solet)in adulationem præsentis potentiæ; sive ob beneficia, quibus erant ad humanitatem compositi. Deinde ipsi reges, cum chari fuissent his,quorum vitam composuerant,magnum sui desiderium mortui reliquerunt. Itaque homines eorum simulachra finxerunt, ut haberent quod ex imaginum contemplatione solatium, progressique longius per amorem meriti, defunctorum memoriam colere cœperunt, ut & gratiam referre bene meritis viderentur,& successores eorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem, quod Cicero de natura Deorum docet: dicens, Suscepit autem vita hominum consuetudóque communis, ut beneficiis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tolleret. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber. Et alio loco, atque alio, in plerisque civitatibus, intelligi potest; acuendæ virtutis gratia: aut quo libentius Reip. causa periculum audiret optimus quisque virorum fortium, memoriam honori deorum immortalium consecratam. Accesserunt etiam poëtæ, & compositis ad voluptatem carminibus, in cœlum eos sustulerunt sicut faciunt qui apud reges etiam malos panegyricis mendacibus adulantur.Quod malum à Græcis ortum est, quorum levitas instructa dicendi facultate & copia incredibile est quantas mendaciorum nebulas excitaverit. Itaque admirati eos, & susceperunt primi sacra eorum; & universis gentibus tradiderunt. Ob hanc vanitatem Sibylla sic eos increpat:

Ελλὰς δὴ τὺπὲποιθα,ἐπ' ἀνδράσιν ἡγεμόνεσσι;
Πρὸς τί δὲτὶ δῶρα μάταια ἀτιφομένοις ἀνατείνεις;
Θνητοῖσὶ δώλοισι τίς πω ἀντὺ βάλεν νῶν,
Ως τέοι τὰ ἐποιῆ, μεγάλοιο θεοῖο πρωσώπου
λαπορίης ?

Græcia, quid confidis in viros principes ?
Ad quid dona inania mortuis ponis ?
Immolas idolis quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, ut hæc perficias magnus Dei ore
Relicto ?

Idem lib.1.c.25.Divinarum institutionum.

At isti qui Deos asserunt,videant, quomodo respondeat huic argumento,quod inferemus:Si duo sunt sexus deorum,sequitur concubitus; si coëunt, & domos habeant necesse est. Nec enim carent virtute ac pudore,ut hoc promiscue,aut in propatulo faciant,sicut bruta videmus facere animalia.Si domos habent,consequens est, ut & urbes habeant, & quidem authore Nasone:qui ait;

Plebs habet diversa locus,à fronte potentes
Cœlicolæ clarique suos posuere penates.

Si habent urbes, & agros igitur habebunt. Iam qui non videat, quæ sequantur? arare illos & colere, quod quidem victus causa fit: ergo mortales sunt, quod argumentum retroversum idem valet. Si enim agros non habent,ne urbes quidem:si urbes non habent,ne domos quidem.Si domibus carent,ergo & concubitu:si concubitus ab his abest, & sexus igitur fœmineus:in diis autem videmus & fœminas esse:ergo dij non sunt.Dissolvat hoc argumentum,si quis potest.Ita enim res rem sequitur,ut hæc ultima necesse sit confiteri. Sed ne quidem illud dissolvet aliquis:Ex duobus sexibus alter fortior est,alter est infirmior,robustiores enim maiores sunt, fœminæ imbecilliores. Imbicillitas autem non cadit in Deum:ergo nec fœmineus sexus.Huic additur superioris argumenti extrema illa conclusio,ut dij non sint, quoniam in diis & fœminæ sunt. *Idem l.1.c.16.Divin.Instit.*

Merito igitur cum hæc à viris non imperitis ac rudibus fiant Lucretius exclamat:

O stultas hominum mentes! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ quantisque periclis.
Degitur hoc ævi,quodcunque est!

Quis ludibria non rideat, qui habet aliquid sanitatis, cum videat homines velut mente captos, ea serio facere, quæ si quis faciat in lusu, nimis lascivus,& ineptus esse videatur? *Ibid.c.1.*

Harum vanitatum apud Romanos author & constitutor Sabinus ille rex fuit,qui maximè animos hominū rudes atque imperitos,novis superstitionibus implicavit, quod ut faceret aliqua cum authoritate simulavit cum dea Egeria,nocturnos se habere congressus. *Idem lib.1.c.22.*

Avaritia secundum apostolum est idolorum servitus, quia sicut idololatria servit simulachro, sic avarus servit thesauro. Nam ille cultum idololatriæ diligenter ampliat, & iste cumulum pecuniæ libenter augmentat. Ille cum omni diligentia colit simulachrum, & iste cum omni cura custodit thesaurum,ille spem ponit in idololatria,& ipse spem constituit in pecunia:ille timet mutilare simulachrum,& iste timet minuere thesaurum. *Innocentius de utilitate conditionis.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Sedulius.

Heu miseri!qui vana colunt,qui corde siniſtro
Religiosa sibi sculpunt,simulachra,suumque
Factorem fugiunt.& quæ facere verentur.
Quis furor est,quæ tanta animas dementia ludit?
Vt volucrem turpemque bovem,torvumque draconem,
Semihominemque canem supplex homo pronus adores,
Aſt alij Solem cæcatis mentibus acti

Affirmant verum esse patrem, quia rite videtur.
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare polum; cum constet ab istis
Montibus instabilem rapidis decursibus ignem
Officium non esse Dei.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Inventores artium quarundam post mortem divinitatis honore cultos audivimus, grate quidem potius, quam pie. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur, sed erga memoriam de humano genere bene meritorum inconsulta gratitudo mortalium, humanis honoribus non contenta, usque ad sacrilegas processit ineptias. Hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsum atque Æsculapium medicina, Saturnum, Liberumque & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica, deos facit. Hinc Ægyptus Osyrim, Athenæ docta urbs Minervam coluere, quod illa lini, hæc olei usum, artemque lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quod apud veteres hujusmodi vanitatum nullus est modus. Quas palam damnare non ausus ille poëtarum maximus atque cautissimus, ut qui vero paratum fore supplicium verebatur, latenter utique, nec minus eleganter irridere non metuit, quandoquidem animas eorum inventas, qui vitam excoluere per artes, quorum nomina vulgus mendax, & omnium fons errorum in cœlum cœli Domino indignante locaverat, apud inferos ponit. Nominatim insuper ipsum medicinæ repertorem, omnipotentis Dei fulmine detractum ad Stygias undas canit. Verum hæc quæstio inter eos maneat: Apud nos enim nulla est de Diis quæstio. Nec vero mirari unquam satis possum, viros, in cæteris omnibus tam perfectos, in solis superstitionibus tam deliros, & quasi velocissimos, cum res euntes in diversum, & ante oculos metam positam non videntes, ut quorum pernicitatem miror, misereat cæcitatis. Sane ut talium rerum primis authoribus honor aliquis debetur, quem deberi magnum modo humanum modestumque sit, non inficior. *Francisc. Petrarcha l. de Vita solit. 1.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut qui vivunt in agnitionem Dei & Christi, quamvis agnitio ipsa sit vita, tamen donec sunt in seculo isto, non sunt in vera vita, sed in umbra vitæ, quoniam per fidem ambulant, & non per speciem: & per speculum in ænigmate vident, non facie ad faciem: Sic qui in erroribus idolorum vivunt, licet ipse error sit mors, tamen nondum sint in vera morte, sed in umbra mortis, donec in isto sæculo sunt. *In Matth. homil. 6.*

Philonis. Sicut sunt quidam qui animæ præferunt corpus, servum dominæ: Eodem modo sunt, qui creaturam magis honorant quam creatorem. *Lib. de Sacrificijs Abelis & Caini.*

Quemadmodum Cain Abelis frater de fructibus & non de primitiis Deo sacrificium obtulit; Sic sunt multi qui dant primarium creaturæ, secundarium honorem numini. *Lib. de sacrificijs Abelis & Caini.*

Quemadmodum si quis magni regis honores satrapis ejus præfectisque exhiberet, non stultitiæ solum argueretur, sed periculosæ audaciæ, tribuens servis, quod Domino debetur: Ita quicunque sic creaturas colit, ut creatorem, sciat se impudentissimum, atque injustissimum, qui paria largiatur imparibus, & tam in honorem inferiorum, quam in potioris contumeliam. *Lib. de decal.*

Thriveri: Qui idolum colunt, & spiritum cogitant, similes stupidis sunt, qui viam quærunt, & in indicem impingunt. *In Apoh. 77.*

¶ Exempla Biblica.

Idololatrarum & idololatriæ exempla: Laban, Gen. 1. 30. 34. Ægyptij, Exod. 12. 12. Ierem. 43. 13. Aaron, & Israëlitæ, Exod. 32. 1. 2. &c. Israëlitæ, ibid. Psalm. 106. 19. 28. Num. 25. 1. 2. Jud. 2. 11. 12. & 3. 5. 6. & 8. 33. & 10. 6. Tob. 1. 5. Esai. 57. 5. 6. Ierem. 2. 20. 28. & 7. 18. 31. & 19. 5. & 44. 15. 16. & 65. 11. 12. Amos 2. 8. & 5. 26. Soph. 1. 7. Oseæ 4. 13. & 12. 11. Gedeon. & Israëlitæ, Iud. 8. 27. Philistæi, 16. 23. 24. 1. Samuel. 5. 1. 2. Michas, Iud. 17. 3. 4. Saul, 1. Sam. 28. 7. Salomon. 1. Reg. 11. 4. Ieroboam 12. 28. Micha mater Asa, 15. 13. Omri, 16. 25. 26. Achab. 30. Iesabel, 21. 25. 26. Ochosias, 2. Reg. 1. 2. 3. 2. Par. 22. 3. 4. Iehu, 2. Reg. 19. 28. 29. Ioachas, 13. 2. Achaz. 16. 3. 4. 2. Paral. 28. 3. 4. 24. 25. Filij Israël, 2. Reg. 17. 7. 8. 9. Sennacherib, 19. 37. Manasses. 21. 2. 3. 2. Par. 33. 2. 3. Amasias, 15. 27. 28. Roboam. 11. 15. Nabuchodonosor, Iud. 3 12. 13. Dan. 3. 1. 2. 3. &c. Holofernes, Iudit. 3. 3. &c. 2. Darius ejusque Satrapæ, Dan. 6. 6. 7. Babylonij, eorumque Rex, 4. 2. 3. 23. Anthiochus, 1. Macch. 1. 57. 58. Multi ex filiis Israël, v. 43. 44. Judæus quidam, 2. v. 23. Lystrenses, Act. 14. 11. 12. 13. Athenienses, 17. v. 16. Ephesij, 19. v. 25.

Idololatriæ punitæ exempla: Israëlitæ, Exod. 32. 27. 28. Num. 25. 6. 7. 8. 9. Iudic. 2. 13. 14. & 3. 7. 8. & 10. v. 6. 7. 1. Reg. 14. 15. 2. Reg. 17. 16. 17. 18. & 22. 17. 1. Para. 5. 25. 26. 2. Paral. 34. 24. Esai. 2. 9. & 65. 7. Ier. 9. 23. 24. 25. & 16. v. 11. & 22. 9. & 44. 23. & 50. v. 2. Ezech. 20. v. 24. & 36. v. 19. Oseæ. 13. v. 3. Amos. 3. 14. 15. Iudith. 5. 18. Israël & Iuda, Ose 8. v. 13. 14. Nadab, & Abihu, Levit. 10. v. 12. Domus Ierobam, 1. Reg. 12. 31. 32. & 14. v. 15. 15. v. 29. Baasa, 16. 2. 3. 4 Ach. 17. 1. & 21. 20. 21. 22. Sacerdotes Baal. 18. 40. Ochosias. 2. Reg. 1. v. 3. 4. Iesab. 9. 33. Mathon Sacerdos Baal. 11. 18. Sennacherib, 19. v. 37. Manasses, 21. v. 11. 12. 2. Paral. 33. 11. Ruben cum fratribus, 1. Paral. 5. v. 26. Ecclesia Iudaica 2. Paral. 7. 19. 22. Maacha. 15. v. 16. Amasia, 25. v. 20. 27. Achaz & centum viginti millia bellatorum, 2. Par. 28. v. 5. 6. Samaria & Hierusalem, Ezech. 23. v. 9. Os. 10. v. 5. Ephraim. 9. v. 16. & 12. 14. Sacerdotes Bel, eorumque uxores & liberi, Dan. 14. v. 20. Antiochus idololatra, 2. Macch. 9. 28 Elymas, Act. 13. 11. Magnæ Meretricis sectatores, Apoc. 14. v. 10. & 16. v. 2. & 21. v. 8. & 22. v. 15. de Asa etiam legimus, quod Micham matrem removerit à principatu ob idolatriam, Reg. 15. v. 13.

Vide Religio.

Iejunium.

¶ Definitio et etymolog.

Iejunium, νηστεία, ας, ἡ, νηστις, ιδος, ὁ, ἡ, jejunus, νήστευω jejuno dicitur. Iejunium corporale, abstinentia à cibo & potu intuitu satisfaciendi vel vitandi peccatum, vel acquirendi vitam æternam, *secundum Theologos in 4. sententiarum, dist. 15.*

Iejunium est abstinentia à cibis, secundum ordinationem Ecclesiæ, *secund. Godofr. in summa Panor. super Rubricam extra eod.*

Verbum Hebr. *Tsam* in 1. Conjugatione, signif. Iejunavit, abstinuit à cibo & potu. Inde *Tsom.* Iejunium, inedia, *Psalm. 109. 24. Esa 58. 3. Ioël. 1. 14. & 2. 16.* Vocem Latinam jejunium, & Gall. *ieusne* putamus fluxisse à verbo Hebræo *Iana*, Id est, afflixit. Nam jejunium est afflictio animæ & corporis.

Iejunare est præcipuis commodis corporis abstinere, & incommodis insuper se afflictare: ut abstinere à cibo, potu, somno, lotione, unctione, mutatione vestium, musica, omni denique gaudio & hilaritate, præterea induere se sordidis & laceris pannis, quos Hebræi saccos appellabant, jacere humi, in cinere, in pulvere, & simili loco, ut ex tertio cap. Ionæ colligere licet, in jejunio Ninivitarum, & 2. Sam. 12. in jejunio Davidis propter filium ægrotantem.

Iudæis fuit varia jejunandi forma, ciborum, temporis, locorum & personarum respectu, sicut cap. 23. Levit. 20. Iudic. 31. Sam. 1. cap. 12. Sam. 2. testantur.

Modus ut Iudæis, ita & Orientalibus & Occidentalibus & aliis populis usitatus, sicut facile conjicimus ex jejunio Priami atque Latini regis apud Homerum & Virgilium.

Causas jejunij efficientem & finalem Theologorum scriptis relinquimus: Species item diversas. Aliud enim jejunium est profanum, vel hypocriticum & superstitiosum, vel religiosum & pium. Sanctiones variæ de jejuniis in veterum scriptis occurrunt. Observationes item, pro ratione temporum, locorum, rerum, personarum admodum diversa fuerunt.

¶ Loci biblici.

Iejunium verum publicum quale, Esaiæ 58. v. 5. solemne in autumno, Levit. 19. v. 29. Act. v. 27. 9.

Iejunij pro impastis & famelicis, Matt. 15. v. 32.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Bona est ratio cum jejunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere. *Tob. 12.*

Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis, & orationibus in conspectu Domini. *Iudith. 4.*

Sanctificate jejunium, vocate cœtum. *Ioël. 2.*

Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, planctu & fletu. 2.

Nunquid jejunium jejunastis mihi? *Zach. 7.*

Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini, *Luc. 6.*

In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in vigiliis, in jejuniis. 2. *Cor. 6.*

Iejunij boni modus quoad intentionem.

Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi, *Matth. 6.*

Prædicavi jejunium, ut affligeremur coram Domino Deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis, & filiis nostris, universæque substantiæ nostræ. 2. *Esd. 8.*

Persecutionem.

Si voverit & juramento se constrinxerit, ut pes jejunium, vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio viri erit sive non faciat (uxor scil.) sive ut faciat. Quod si audiens vir tacuerit, & in alteram diem distulerit sententiam: quicquid voverat, atque promiserat, reddet: quia statim ut audivit, tacuit: sin autem contradixerit postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus. *Num. 30.*

Nonne hoc est majus jejunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt, libera eos & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. *Esai. 58.*

Carnem refranat.

Humiliabam in jejunio animam meam. *Psal. 35.*

Operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi. 69.

Genua mea infirmata sunt à jejunio: & caro mea immutata est propter oleum. 109.

Iejunij mali qualitas.

Quare jejunavimus & non aspexisti? humiliavimus animas nostras, & nescisti? approbando? Ecce in die jejunij vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impie, nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Nunquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nunquid contorquere, quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? Nunquid istud vocatis jejunium, & diem acceptabilem Domino? *Esai. 58.*

Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, ut videantur ab hominibus jejunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. *Matth. 6.*

Vanitas.

Cum jejunaverint non audiam preces eorum. *Ierem.* 14.

Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid prodest lavatio illius? sic homo, qui jejunat in peccatis suis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se? orationem ejus quis exaudiet? *Eccles.* 34.

¶ Patrvm Sententiæ.

Iejunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & ab illicitis voluptatibus seculi, vide in abstinentia. *Aug. super Ioan. & hab. in decretis de Cons. dist.* 5. *can. Iejunium.*

Alia verò quæ per loca terrarum, regionésque variantur, sicut est, quod alij jejunant sabbathum alij non; alij verò communicant quotidie corpori & sanguini Domini; alij certis rebus accipiunt; & si quid aliud hujusmodi animadverti potest: totum hoc genus rerum liberas habet observationes; quod enim neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter est habendum: & pro eorum inter quos vivitur, societate servandum est. *Idem ad Ianuar. & hab. in decretis, dist.* 12. *can. Illa autem* §. *Alia vero.*

Mater mea Mediolanum me secuta invenit in Ecclesiam sabbatho non jejunantem, cœperat fluctuare quid ageret! Tunc ego consului de hac re beatissimæ memoriæ Ambrosium Episcopum. At ille ait; Cum Romam venio; Sabbathum jejuno, cum Mediolani sum, non jejuno. Sic & tu ad quamcumque Ecclesiam forte veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quenquam tibi: hoc cum matri renunciassem, libenter amplexa est. *Ibid. & hab. eod. can.* §. *Mater.*

Iejunium purgat mentem, sublevat sensum, carnem spiritui subjicit, cor facit contritum & humiliatum, concupiscentiæ nebulas disperdit, libidinum ardores extinguit, castitatis verò lumen accendit. *Aug. in serm. de jejunio.*

Iejunium verbositatem non amat, divitias, superfluitatem judicat, superbiam spernit, humilitatem commendat, præstat homini seipsum intelligere, quod est infirmum & fragile. *Idem.*

Si velimus Deo placita exhibere jejunia, simus in oratione continui, in judiciis justi; in amicitia fideles, in injuriis patientes, in contentionibus temperati, turpiloquia fugientes, adversus iniqua constantes, in conviviis continentes, in charitate simplices, inter subdolos cauti, condolentes tristibus, contumacibus resistentes, in suspicionibus parci; inter maliloquos taciti, inter humiles coæquales. *Idem libr. de spiritu & anima.*

Sint tibi quotidiana jejunia, & refectio satietatem fugiens, nihil enim prodest tibi biduo vel triduo transmisso, vacuum portare ventrem, si post pariter obstruatur. *Hier. & hab. in Decretis de Consec. d.* 5. *Non dico.*

Sint tibi jejunia pura, continua, moderataque, id est, quotidie esurire, & quotidie prandere. Apostolus inquit, Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino, propter infirmitates tuas; curat enim vulnera delinquentis, curatosque sanctificat jejunium. *Idem.*

Sic debes jejunare, ut non palpites, ut respirare vix possis, & comitum tuorum, vel porteris, vel traharis manibus, sed ut fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in psalmis, nec in vigiliis, solito quid minus facias. *Idem in epist. ad Demetriad. & hab. de cons. dist.* 5. *Abstinentia.*

Iejunium non solum perfecta virtus, sed cæterarum virtutum fundamentum est, & sanctificatio, & pudicitia atque prudentia, sine qua nemo videbit Deum. *Idem ad Demetriadem.*

Non sanat oculum quod calcaneo adhibetur: jejunio passiones corporis, oratione pestes sanandæ sunt mentis. *Idem super Marcum.*

Tantum tibi jejuniorum impone modum, quantum ferre putes, sint tibi pura, simplicia, casta, moderata jejunia, & non superstitiosa. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam & difficultates ciborum quærere? *Idem ad Nepotianum.*

Ardentes diaboli sagittæ jejuniorum & vigiliarum frigore restringendæ sunt. *Idem ad Cancel.*

Sint moderata & sancta in omni mentis humilitate jejunia, quæ ita attenuent corpus, non mentem elevent, ne res humilitatis gignat superbiam, & vitia de virtute nascantur. *Idem in epist.*

Quale illud est jejunium, qualis refectio post jejunium, cum præclaris epulis distendimur, & guttur nostrum mediator efficitur lachrymarum. *Idem c.* 2. *contra Iovinianum.*

Iejunia & eleemosyna orationem juvant. *Aug. epist.* 121.

Non in abstinentia tantummodo ciborum jejunij bonum circumscribas: Sed etiam jejunium est malorum alienatio. *Item,* Carnem non comedis: sed comedis fratrem. Abstines vino: sed ab injuriis tibi non temperas. Vesperam expectas ad sumendum cibum: sed insumis diem causis forensibus. Quid juvat jejunare corpore, anima verò innumeris malis repleri? *Basil. Apud Ant. serm. de ieiunio.*

Iejunium non ciborum, sed peccatorum abstinentiam efficit. *Chrysost. ibid.*

Illud jejunium Deus approbat, ut hoc quod tibi subtrahis alteri largiaris: ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. *Greg. in hom.*

Bene jejunat, qui alimenta corporis quæ sunt communia dona conditoris cum indigentibus percipit, & qui ea quæ sibi ad tempus subtrahit, nequaquam ventri offerenda custodit. *Idem ibid.*

Decet eos qui jejunant ex pia mente id facere, & non tanquam histriones in fabula tetricam & deformem veluti personam sibi induentes, ipso habitu exclamare, quod inediæ labores ferant. *Cyrillus apud Ant. serm. 66.*

Iejuniis sic est adhibenda temperies, ut corpus nostrum nec faturitas excitet, nec inedia immoderata debilitet. *Fulgentius ad Prob.*

Non modo tarditas cibi sumendi jejunium est, sed etiam paucitas neque in hoc sita est religionis exercitatio, ut duo sint convivæ, sed ne varia comedant. Est autem hæc exercitatio mensa simplici cibo contenta, & dissolutum voracitatis morem ceu minimè gratum abominans. *Athanasius apud Ant. serm. 66.*

Ne dixeris, hodie non comedam: quoniam non prudenter id facis. Noxam enim corpori & dolorem stomacho tuo contrahes. *Evagrij. eod. Serm.*

Si ob corpus imbecillitatem non potes jejunus diem producere, nullus, qui sapit propter hoc redarguere te poterit. Dominum enim habemus mansuetum, misericordem & nihil supra vires nostras à nobis exigentem. *Chrys. hom.* 10. *in Gen.*

Nihil à quoquam arduum, nihil asperum quæritur, nec nobis aliquid, quod vires nostras excedat, inducitur, sive in abstinentiæ castigatione, sive in eleemosynæ largitione. *Leo epist. serm.* 3. *de ieiunio.*

Eo usque nemo prævaricari noverat, cum adhuc orta non esset, quæ prima est prævaricatio. Indictum est jejuniũ abstinentiæ, lex à Deo, prævaricatio legis à diabolo, culpa per cibum, latebra post cibum, cognitio infirmitatis in cibo, virtus in jejunio. *Paulo post:* Serpens suasit gulæ; Dominus jejunare decrevit. Itaq; gula de paradiso regnantem expulit, abstinentia ad paradisum revocavit errantem. *Ambr. in serm. de ieiunio. c.* 4.

Iejunium mörs culpæ, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis. Hoc gradu ad Deum citius pervenit, hoc gradu antequam curru Helias ascendit. *Ambr. de Helia & ieiunio.*

Contraria divinæ conditioni præcepta medicinæ sunt quæ à jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab omni intentione meditationis abducunt: ita qui se medicinis dederit, seipsum sibi abnegat. *Ambr. Psal.* 20. *& hab. de consec. dist.* 5. *Contraria.*

Quadragesima sex septimanas habet: cui addidit Telesphorus pontifex septimam hebdomadam: & vocatum est hoc tempus quadragesima. *Idem lib. ser. & hab. dist.* 4. *Quadragesimæ.*

Fames amica virginitati est, inimica lasciviæ. Saturitas verò prodigit castitatem, nutrit illecebram. *Idem in serm. quadrag.*

Ille quadragesimam facit, qui jejunando & vigilando ascendit ad pascha. Nam sicut reliquo anno jejunare præmium est, ita in quadragesima non jejunare peccatum est: Illa enim voluntaria sunt jejunia, & ista necessaria: illa de arbitrio veniunt, ista de lege: ad illa invitamur, ad ista compellimur. *Idem.*

Quid prodest jejunare visceribus, & luxuriari venationibus? Abstinere è cibis, & errare peccatis? An putatis illum jejunare, fratres, qui primo diluculo, non ad Ecclesiam vigilat, non beatorum Martyrum sancta loca perquirit: sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus sylvasque perlustrat; servos, inquam, secum protrahit, forsasse magis ad Ecclesiam festinantes, & voluptatibus suis peccata accumulat aliena nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione suorum? *Ambr. in homil. de quadrag. & hab. dist.* 86. *Quid prodest.*

Denique sacerdotes & diaconi, & reliqui omnes, quos dignitas Ecclesiastici gradus exornat; à Quinquagesima propositum suscipiant, jejunandi? quo & aliquid ad pensum sanctæ institutionis adjiciant: & eorum qui in laicali ordine consistunt, observantiam sicut loco, ita & religione præcellant. De ipsa vero die Dominica hæsitamus, quidnam dicendum sit; cum quidam laici & seculares, illa die plus solito cæteris diebus accuratius cibos carnium apperant: & nisi nova quadam aviditate usq; ad medias noctes se ingurgitent, nõ aliter se hujus sacrosãcti tẽporis observationem suscipere putant, quod utique non rationi, sed voluptati, imo cuidam mentis cæcitati adscribendum est: unde nec à tali consuetudine averti possunt: & ideo cum vitio suo ingenio relinquendi sunt, ne forte pejores existant, si à tali consuetudine prohibeantur. Ve enim ait Salomon. Qui multum emungit, elicit sanguinem. *Et post pauca,*

Par autem est, ut nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ sementinam trahunt originem carnis, jejunemus: à lacte videlicet, caseo, & ovis. *Greg. Aug. Anglor. episc. & hab. dist.* 4. *Denique.*

Quadragesima summa observatione est observanda, ut jejunium in ea præter dies Dominicos, qui de abstinentia subtracti sint, nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decimæ sunt anni. *Greg. in hom. & hab. de cons dist.* 6. 1. *Quadragesima.*

Non Deo, sed sibi jejunat, qui quæ ventri ad tempus subtrahit, non in opibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. *Greg. in Pastor.*

Qui peccat & jejunat, non ad gloriam Dei, jejunat, nec se humiliat, sed substantiæ suæ parcit. *Ioan. Chrys. sup. Matth.*

Si sola gula peccavit, sola jejunet, & sufficit. Si vero peccaverunt & membra cætera, cur non jejunent & ipsa? Iejunet igitur oculus, & à curiosis aspectibus, & omni petulantia, ut bene humiliatus coërceatur in pœnitentia, qui malè liber vagabitur in culpa. Iejunet auris, nequiter pruriens à fabulis & rumoribus, & quæcumque otiosa sunt, ad salutem minime pertinentia. Iejunet lingua à detractione & murmuratione, ab inutilibus, vanis, atque scurrilibus verbis. Interdum quoque ob graviratem silentij, & ab ipsis quæ videri poterant necessaria. Iejunent manus ab operibus omnibus quæcumque non sunt imperata, sed & multo magis anima ipsa jejunet à vitiis, & propria voluntate sua. Etenim sine jejunio hoc cætera à Deo reprobantur, sicut scriptum est: Quia in diebus jejuniorum vestrorum voluntates vestræ inveniuntur. *Bernardus serm. de Quadragesima* 3.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, Sicut nec miles sine armis est aliquid, nec arma sine milite: Sic nec oratio sine jejunio, nec jejunium sine oratione. *In cap.* 6. *Matth.*

Vt si quis ægrotum, quem ad sanitatem reduxit, jubeat illa non facere, ex quibus morbus ille contigerat: Ita etiam post baptismum jejunium contra vitium edacitatis induxit Dominus. Nam Adam de Paradiso intemperantia ventris ejecit. *Hom.* 12. *in Matth.*

Si crapulam ebrietatemque timeri oportuerit, non jejunium timeri debet. Illa siquidem nostras post terga manus, vitiorum tyrannidi velut prævæ cuidam dominæ, servos nos captivosque reddit: Jejunium verò servos atque ligatos inveniens, vincula remittit, ac tyrannide liberat, pristinamque in libertatem reducit. *De pœnit. serm.* 1.

Qui male se cibis insunt, cum asperas sunt medicinas accepturi, si nimia sese esca sepeliunt, atque sic medicinam accipiunt, asperitatem quidam illam pertulerunt, utilitate vero exciderunt ægram medicinæ facientes dimicationem ad corrupti humoris malitiam: quamobrem medici eos incœnatos dormire mandant, quo virtus totius medicinæ, quæ primum atque illico morbosis accurrat humoribus: Sic & jejunio contingit. Si tentetipsum hodie multa obrueris ebrietate, crastina vero eam acceperis, quæ ab illo, est medicinam, hanc tibi profecto vanam inutilemque effeceris, & laborem quidem pertuleris: quod vero ab illo fuerit, nequaquam assequeris, re ipsa in recentem ebrietatis malitiam ejus omnem consumente virtutem. Si vero levi cibo præparabis corpus, sobrioque & vigilanti cogitatu susceperis ex delictis veteribus medicinam, multa poteris expurgare. *Serm.* 1. *De pœnitentia.*

Quemadmodum pudicam quandam, ornatamque & liberâ ducturi, maritalē undique thorum exornantes, domumque purgantes crimine à quacumque pellice se abstinent, hancque sic in cubiculum introducunt: Pari vos volo modo purgantes vestram cogitationem, delicatisque cibis atque omni ingluvici valefacientes, sic matrem bonorum omnium pudicitiæ, atque totius virtutis magistrum, jejunium dico apertis sinubus suscipere, quo & vos majori reficiamini voluptate, atque id propriam atque præcipuam vobis conferat medicinam. *Ibid.*

Iucundum quidem nautis est ver, jucundum quoque agricolis: sed neque nautis, neque agricolis ita jucundum est viris tempus ut his qui philosophari volunt, jucundi sunt jejuniorum dies, spiritale animarum ver, & fidissima tranquillitas animorum. Nam agricolis ver ideo jucundum est, quod delectat aspicere tunc depictam floribus terram, & variis frondibus virgulta tomantia: nautis vero acceptum est ver, quod dorsum maris deductis navibus, tuto licebit ascendere, nec undarum pericula formidare. Nobis autem jucundum est jejuniorum ver, quod tunc non undarum, sed cogitationum & concupiscentiarum carnis fluctus ac turbines mitigavit, & coronæ nobis florum, sed spiritualium gratiarum parantur. *Serm.* 30. *de ieiuniis.*

Sicut miles si gestarit arma sesé gravantia, non est terrori hostibus qui sciunt armaturæ gravitatem, pedum velocitati, & bellandi usui obesse: sin levia acceperit, & tractabilia, sicut avis aliqua obvium se ferret hostibus. Sic & qui carnem suam non ebrietate, neque indulgentia, neque deliciis incrassarit, sed jejuniis & precibus diuturnaque afflictionum sustinentia leviorem & tenuiorem effecerit: sicut volucris aliqua superne devolans, ita valido impetu in phalanges dæmonum irruit, & occurrentes virtutes facilè invadit, sibique subjicit. *Hom. de resurrect.*

Neque vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus: delitiis ante, tumulentia diffluebas, jejunio & aquæ potu utrumque compensas, &c. *Hom.* 16. *de diversis.*

Quemadmodum hyeme præterita, & æstate apparente, nauta quidem navigium deducit, miles arma detegit, equumque ad bellum parat: agricola acuit falcem: viator fiduciæ plenus longum iter aggreditur, & ad certamina pugil expoliatur & nudatur. Sic & jejunio tanquā æstate quadam spirituali apparente, & arma tanquam milites abstergamus, falcem acuamus tanquam agricolæ, & tanquā nautæ contra undas, contra absurdarū cupiditatum cogitationes opponamus, & tanquam viatores rectum iter apprehendamus, tanquam pugiles ad certamina spoliemur. Exue vitæ negotia, & athleta factus es. Indue arma spiritualia, & factus es miles. Sis agricola, excole animam tuam, & spinas exscinde, semina verbum pietatis, pulchras disciplinæ plantas insere, & cum multa diligentia repastina. Acue falcem tuam quam per crapulam hebetasti, acue per jejunium. Sis viator, aggredere iter in cœlum, ferens asperam & angustam viam, attinge, & ambula. Ubi enim via angusta, magnū impedimentum est carnis ex crapula obesitas. Absurdarum undas concupiscentiarum reprime, repelle improbarum hyemem cogitationum, salua scapham, multam ostende peritiam; & factus es gubernator. Horum omnium nobis magister jejunium est. Medicina est jejunium. Sed medicina licet millies utilis, per utentis imperitiam inutilitis sæpe fit. Etenim nosse oportet & tempus quo ipsam imponere opus sit, & ipsius medicamenti qualitatem & corporis temperiem suscipientis, regionis naturam, anni tempus, & congruum victum, & multa alia, quorum si quodlibet prætermissum fuerit, reliquis omnibus nocebit. Si autem, ubi corpori mederi oportet, tanta nobis opus est diligentia; multo magis animam curemus, & cogitationibus medeamur, omnia scrutari, & cum omni sedulitate considerare necesse est. *Hom.* 3. *in profect. Flavi, Episc.*

Sicut nulla mercatoribus utilitas si magnam maris longitudinem percurrerint, sed si cum rerum copia & multo mercimonio, navigaverint: Ita nulla nobis jejunij utilitas, si infructuose ipsum nequicquam & temere prætereamus, si jejunium ciborum ieiunemus; præteritis quadraginta diebus, præterit & ieiunium: Si vero peccatis abstineamus, & hoc transacto ieiunio rursum illud remanet, & continuum erit. Sicut enim in nequitia vivens & ante gehennam uritur conscientia stimulatus: sic meritis abundans & ante regnum, magna fruetur lætitia, si bona spe pascitur. Si alius dicat, Totam ieiunavi quadragesimam: tu dic, inimicum habebam, & reconciliatus sum: habebam detrahendi consuetudinem & destiti: jurandi renebat usu, & mos improbus mihi resolutus est. *In prof. Flaviani, Episc. hom.* 16.

Lætemur quando etiam profectibus ieiunium egerimus, ut ipso transacto, fructus ipsius, effulgeat, etenim hyemis lucrum tunc maximè demonstratur, cum illa præterierit. Namque vernantes segetes, & solum ac fructu affluentes arbores, per ipsum aspectum clamant utilitatem sibi ex hyeme factam. Hoc & in nobis pariter fiat, etenim pluviis continuis & crebris in hyeme per ieiunij tempus potiti sumus, continuam haurientes doctrinam, & semina suscepimus spiritualia, & deliciarum spinas abscidimus. *In prof. Flaviani Episc. hom.* 18.

D. Basilij: Est lapis ejus naturæ (quem hic Amianton Græci vocant) ut inquinari non possit, hic ab igne non vincitur, sed impositus igni videtur ignescere, & in pruinam verti, rursum exemptus igni, perinde quasi fuisset aqua candidatus, apparet purior; huiusmodi erant illorum puerorum corpora apud Babylonios, illud ieiunio consequuta, ut nulla possent vi inquinari. Siquidem vehementi fornacis flamma, quasi natura fuissent aurei, ita apparuerunt innoxia, ut igni superiores quoniam potius auro potentiores declarati sunt. Neque enim illos liquescit: sed integros illos servat. *De ieiunio.*

An non vides solem esse lætiorem post noctem? ac vigiliam esse iucundiorem post somnum? & sanitatem desiderabiliorem diversis expertis? Itidem & cibus gratior post ieiunium. *De ieiunio.*

Quemadmodum luxus cogit illos onustos incedere, nimirum ea quibus se ingurgitarint circumferentes. Sic jeiunium eos & leves reddit, & expeditos. *De ieiunio.*

Quemadmodum qui longinquam profectionem adornant, componunt sarcinas, & commeatum parant. Ita nonnulli vecordes hodie adversus quinque dierum ieiunium vino indulgent. *De ieiunio.*

Quemadmodum vermes qui in puerorum intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acribus & amaris excutiuntur: Ità peccatum, in intimis secessibus habitans, extinguit, enecatque, simul atque in animam supervenerit, ieiunium, ob hoc ipsum suo dignum nomine, quod inedia purget animæ viscera. *Ibid.*

Gregorij Nissæ Episcopi: Quid confert ieiunium corporis, nisi ut mens pura mundaque sit? Nihil enim prosit currum validum ac strenuis quadrigis instructum esse, si auriga insaniat. Nulla erit bene fabricatæ navis utilitas, si ebrius sit ipse gubernator. Ieiunium virtutis fundamentum. Quemadmodum autem navium carinæ, & fundamenta domus licet indigentia subiicias, inutilia vanaque sint, nisi reliquas item partes peritè, & scienter exædificaveris. Sic istius abstinentiæ nullum erit emolumentum, nisi aliæ iustitiæ partes accesserint. Timor Dei erudiat linguam ea quæ decet loqui, tacere contraria, temporis occasionem animadvertere, modum observare, fari necessaria, aperte respōdere, modeste dicere: ne verborum vi, veluti grandine colloquentes obruat. *In orat. De pauperib. amandis & benignitate complectendis.*

D. Hieronymi. Quicquid facit seminarium voluptatum, venenum puta. Parcus cibus & venter semper esuriens triduanis ieiuniis præfertur. Et multò melius est, quotidie parum quam raro satis sumere. Pluvia illa optima est, quæ sensim descendit in terram. Subitus & nimius imber, in præceps arva subvertit. *Ad Furiam.*

D. Augustini. Sicut equis fræna sunt imponenda: Ita corpora nostra ieiuniis, vigiliis & orationibus, sunt infrænanda. Nam quemadmodum aurigæ si frena laxaverint, per præcipitia ducuntur: Ita & anima nostra cum ipso corpore, si ei frænum non imposueris, ad inferni præcipitia dilabitur. *De salutaribus documentis, cap.* 35.

D. Ambrosij. Sicut cum in intimis puerorum viscеribus vermes, ex cibi indigestione nascuntur, extingui non queunt, nisi cum amarior cibus infunditur, aut medicamentorum vis inolescat asperior, quorum odore moriantur: Ita profundum animæ virtus ingressa ieiunij, culpam latentem interficit. *De Helia & ieiunio, cap.* 11.

D. Bernardi. Nonne medici corporum medicinæ portionem definiunt eligere in sumendis cibis, quid prius, quid posterius, & quemadmodum quidque sumi oporteat? Nam & si bonos constant esse cibos quos Deus creavit, tu tamen ipsos tibi, si in sumendo modum & ordinem non observes, reddis bonos non plane bonos. Ergo quod dico de cibis, hoc sentite de sententiis. *Serm.* 37.

¶ Exempla Biblica.

Ieiunij veri publici exepla: Israëlitæ, Iudic. 20. 26. Ioël. 2. 12. 1. Mach. 3. 46. 47. 2. Mach. 13. 11. Ninivitæ, Ion. 3. 5. 7. Israëlitæ, 1. Sam 7. 6. David. cum suo exercitu, 2. Sam. 1. 11. 12. 1. Paral. 10. 13. Iosaphat cum suis, 2. Paralip. 2. 3. Populus redux è captivitate Babilonica, 1. Esdr. 8. 23. Nehem 9. 1. Iudæi, Esth. 4. 3. Iudæi sub Iosia, 18. sub Ioacim, Ierem 36. 9. Baruch. 1. 3. 4. 5. Betuliani, Iudith. 4. 7. Ecclesia Antiochena, Act. 13. 2. 3. Ecclesia gentium, 14. 23. Ieiunij privati exempla: Moses, Exod. 34. 18. David, 2. Sam. 3 35 & 12. 16. Psalm. 33. 13. & 69. 11. & 109. 24. Elias, 1. Reg. 19. 8. Achab, 21. 27. Nehemias, Nehem. 1. vers. 4. Iudith, Iud. 8. 6. Esther, Esth 14. 2. Tobias, Tob. 2. 4. Daniel, Dan. 9. 3. Christus, Matth. 4. 1. Luc. 4. 1. Discipuli Ioannis, Matth. 9. 14. Marc. 2. 18. Anna propheтissa, Luc 2. 36. Paulus, Act. 34. 23. 2. Cor. 6. 4. 5.

Ieiunij hypocritici & plane detestandi exempla: Iezabel, 1. Reg. 21. 9. 12. Acab, 27. Ieiuniorum indictorum exempla: à Saule, 1. Sam. 14. 24. à Iosaphat, 2. Paral. 20. 3. à Ninivitis & eorum Rege, Ionæ 3. 5. 7. ab Esdra, 1. Esdr. 8 22. ab Esther & Mardochæo Hest. 4. 16. Ieiunij miraculosi exempla: Moses, Exod. 24. v. 18. & 34. Deut. 9. vers. 9. 18. Elias, 1. Reg. 19. 8. Christus, Matth. 4. 1. Marc. 1. vers. 12. 13. 4. 11.

Ieiunia nulla absque operibus misericordiæ: Zachar. 7. 5. Ieiunium privatum quomodo instituendum, Matth. 6. 17. Ieiunium nostrum non est exprobrandum Deo, Esaiæ 58. 3. quale ieiunium requirat, ibid. vers. 6. Ieiunio humiliat se David, Psalm. 33. 13. Ieiunio & oratione dæmonium ejicitur, Matth. 17. 21. Ieiunium orationi coniunctum, Marc. 9. 29. Luc. 2. 37. Act. 13. 3. & 14. 23. Ieiunium superst ipsum & sinceræ Christianissimi professioni oppositum damnatur: Coloss 2. v. 20. 21. 22. 23.

¶ Exempla Profana.

Carolus Magnus expeditione in Avares suscepta, ad Anisum fluvium tridua

triduanum jeiunium & litanias celebravit cum exercitu. *Rhegino lib. 2.*

Ludovici Pij Imp. ægrotantis cibus erat solummodo per quadraginta dies Dominicum corpus, *Ammonius lib. 5. c. 20.*

Zenon Imperator, in electione Episcopi Constantinopolitani, edixit quadraginta dierum jeiunium. *Niceph. 16. c. 18.*

Qui de sacra Domini mensa communicabant olim, ante & post sumptionem sacræ cœnæ jeiuniis & abstinentiis sese exercebant, *teste Chrys. c. 11. prioris ad Cor.*

Qui volebant sacris Isidis initiari illis jeiunium decem dierum indicebatur, *teste Apuleio l. 11.*

Amphiaraus summus vates, jussit sacerdotes, qui responsa clara acciperé, & sincere reddere vellent, integrum diem à cibo, à vino autem triduo abstinere. *Volaterr. 13. c. 4. Antroph.*

Apud Trœzenios qui ad Aridalicarum rem divinam facerent, & deorum responsa expeterent, per integrum diem à cibo, à vino autem per triduum abstinebat. *Alex. ab Alex. l. 6. c. 2.*

¶ HIEROGLYPHICVM.

Sunt qui jeiunium hominem ostendere volentes. *Cephalum* ex Mugilum genere transtitoranum pingant: is enim non nisi mucore vescitur suo, quamobrem ipse semper jeiunus: atq; hinc illa intestini ganeæ adeo expetita suavitas, ἀισχρὸς, à Græcis appellatur, à nonnullis. *Plotes.*

Vide Abstinentia.

Ignavia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IGnavia, inertia, formido, timiditas, fortitudinis & industriæ inimica, Græc. ῥᾳθυμία ἀργία, pigritia, negligentia, desidia: Hebr. *Hatsiah, & Hatsiuth*, pigritia. *Prov. 19. 15. & 31. 24.* à verbo *hatsal*, Piger fuit: quod contrariam habet significationem à verbo *halais*, exultavit, exilit: ignavi enim & pigri sunt desidiosi & in otio torpent complicatis manibus & pedibus. *Hetsel*, Ignavus, Piger, à quo fortasse Asellus, ignavum & tardum animal.

Ignavia damnatur, Prov. 6. 6. 9. & 11. 4. & 15. 19. & 19. v. 15. 24. Eccl. 10. 18. Vide desidia, Inertia, Pigritia.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ovid. 1. Pont. 6.

Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus,
Vt capiant vitium, ni moveantur, aquæ?
Et mihi si quis erat dicendi carminis usus,
Deficit, estque minor factus inerte situ.

Sen. Med.

Fortuna fortes metuit, ignavos premit.

Ovid. Epist. 16.

Ad possessa venis, præceptaque gaudia servus;
Spes tua lenta fuit, quod petis alter habet.

Boët. l. 4. 7.

Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Duxit exempli via, cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Plaut. Bacc.

Sibi ne invideatur, ipsi ignavi recte cavent.

Antologi. Sacra Iacob. Billij.

Nullum tam leve præceptum esse, quod ignavo ac non amanti asperum non sit.

Pectoribus duris dura est doctrina salutis,
Et Patris atherei quidquid ab ore fluit.
Ignavis durus labor est, vigilare molestum,
His, quibus est alto dulce sopore frui.
Verba humiles animos reddentia dura superbi,
Duraque lascivi verba pudica putant.
Denique quidquid id est, quod Christi lege iubetur,
Æneum invitis esse videtur onus.

Plautus.

Novarum ædium esse arbitror similem ego hominem,
Quando hic natus est: rei argumenta dicam:
Ædes cum exemplo sunt parata, expolita,
Facta probè, examussim,
Laudant fabrum atque ædes probant: sibi quisque
Inde exemplum expetunt:
Atque ubi illo immigrat nequam homo, indiligensque
Cum pigra familia immundus, instrenuus,
Hic iam ædibus vitium additur.
Bona cum curantur malè.
Atque illud sapè fit: tempestas venit,
Confringit tegulas imbricesque: ibi
Dominus indiligens reddere alias ne vult.
Venit imber, lavit parietes, perpluunt.
Tigna putrefacit aër operam fabri:
Mequior iam factus est usus ædium,
Atque haud fabri culpa. Sed magna pars hominum
Morem hunc indixerunt, si quid nummo sarciri potest,
Vsque dum maneant, neque id faciunt, donicum
Penates ruunt: ædificantur ædes tota denuo,
Hac argumenta ego ædificiis dixi, nunc etiam volo
Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.
Primum dum parentes fabri liberorum sunt
Et fundamentum substruunt liberorum,
Extollunt, parant sedulo infirmitatem,
Vt & in usum boni, & in speciem populo
Sint, sibique aut materiæ ne parcunt
Nec sumptu ibi sumptui esse ducunt:
Expoliunt, docent, literas, iura & leges,
Sumptu suo & labore nituntur, ut
Alij sibi esse illorum similes expetunt.
Ad legionem cum itaut, adminiculum eis donant
Tum aliquem cognatum tuum,
Eatenus abeunt à fabris.
Vnum ubi emeritum est stipendium, igitur tum
Specimen emitur, quo aveniat ædificatio.
Nam ego ad id frugi usque & probus sui in fabrorum
potestate dum fui:
Postquam immigravi in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum illico oppido.
Venit IGNAVIA. Ea mihi tempestas fuit,
Ea mihi adventu sua grandinem imbremque attulit,
Hæc verecundiam mihi & virtutis modum.
Deturbavit, detexitque me illico.
Post illa me d'obtegre negligens fui,
Continuò pro imbre amor advenit in cor meum.
Is usque in pectus permanavit, permadefecit
Cor meum, nunc simul res fides, fama, virtus
Decusque deferuerunt: ego sum in usu
Factus, nimio nequior. At adeo ita
Hæc ligna humida putrent, non videor mihi
Sarcire posse ædes meas; quin tota
Perpetua ruant, quin cum fundamento
Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.
Cor dolet, quum scio nunc ut sum, atque ut fui,
Quo nequit industrior de inventute erat
Arte gymnastica, disco, hastis, pila,
Censu, armis: equo: vicitabam voluptè,
Parsimonia & duritia disciplinæ aliis eram,
Optimi quique expetebant eam doctrinam sibi:
Nunc post, quàm nihil sum! id vero meopte ingenio reperi.

¶ PHILOSOPH. ET HIST. SENT.

Rerum occasiones tarditatem nostram & ignaviam non expectant. *Ex orat. 1. contra Philip.*

Si quod quisque vult quærens desidebit, & ut ipse nihil faciat secum revolvens, primum sanè nullos unquam inveniat qui facturi sint. *Ex orat. 1, contra Philip.*

Cum non pauca Reip. sint errata, neque ex parvo tempore collecta, quibus hæc Reip. negotia malè se habent; nihil est omnium, Atheniensis, in præsentia innocentius, quam quod vos animis alienati à rebus, & tantisper operam datis, dum audientes sedetis, si quid novi nuntiatum fuerit. *Ex orat. 4. contra Philip.*

Turpe quidem est, proh supreme Iupiter! omnesque cœlites! & indignum vobis & civitatis amplitudine, & rebus gestis maiorum, vestræ ignaviæ causa reliquos omnes Græcos in servitutem projicere. *Ex orat. de rebus Chersonesiacis.*

Quod multa bello perdidimus, ignaviæ nostræ iure adscribi convenit. *Olynth. 1.*

Eodem modo quo qui tempestatem expectant, mihi videntur contemplati tum singuli precantur, ne ad se perveniat, prohibere vero nemo conatur. *Ex orat. 3. contr. Philip.*

Quo magis securo erunt animo, eo citius peccabunt. *Ex 49. Procem.*

Quoniam vos neque parvum, neque magnum quicquam eorum quæ oportebat, fecistis, res nostræ malè se habent: quod si omnia quæ decebat fecissetis, rebus ita affectis, ne spes quidem erat ipsas meliores fore: nunc autem ignaviam vestram & negligentiam vicit Philippus, civitatem vero non vicit, neque vos estis victi, imo ne moti quidem. *Ex orat. 5. contra Philipp.*

Quænam est causa, cur ille plures quam nos superiori bello ex animi sententia gessit? hic ipse militat, labores perfert, periculis adest, neque occasionem rei benè gerendæ prætermittens, neque ullam anni partem omittens: nos vero (dicetur verum) nihil facientes hic perpetuo sedemus cunctabundi, tum decernentes, tum interrogantes hi quid novi in foro dicatur. *Ex orat. ad Philip. Epist.*

Sæpe contingit, ut multarum magnarumque rerum occasio brevi tempore suboriatur, quam si quis sua voluntate hostibus condonarit & prodiderit, nequicquam facere poterit, ut eam postea recuperet. *Ex orat. de falsa legat.*

Turpe est, vel potius turpissimum, non solum urbes & loca, quorum aliquando fuimus domini, projicere videri, verum etiam comparatos à fortuna socios & occasionem. *Olyn. 2.*

Fortuna volubiles habet mutationes, & in utramque partem: vel secundas ad res, vel adversas: quæ verò per ignaviam hominum fiunt, ea certas clades asserunt. *Ex 49. Procem.*

Ignavia non æque voluntaria ac res singulæ esse videtur: quod illa dolores vacat, hæc adeo homines de suo statu sensu doloris dimovent, ut & arma abiicere & alia permulta contra decorum homines facere cogantur: ob eamque causam violentiæ videntur, *Lib. 3. Ethic. c. 12. Arist.*

Qui nimium rimet, parumque confidit, ignavus dicitur. *Libro 2. Ethic. 2. 7.*

Desperat ac diffidit ignavus omnis: quoniam omnia pertimescit, ac fortis contra: est enim fidentis animi audere. *Lib. 3. Ethic. c. 7.*

Perferre vim neque tueri se posse, imbellis & præpavidi hominis est. *Lib. 2. Rhetor. c. 6.*

Mortem sibi ipsi consciscere fugientem vel inopiam, vel amorem, vel molestiam, fortis animi magnique non est: sed angusti potius, & timidi. *Lib. 3. Ethic. 7.*

Milites tum ignavi demum timidique existunt, cum periculum impender: inferioresque sunt & copiis & apparatu. *Lib. 2. Ethic. c. 8.*

Qui fugit timetque pericula omnia, quippe nullum perfert: is timidus & ignavus evadit. *Ethic. c. 2.*

Qui molesta quæ sunt ægra fert, is habendus ignavus. *Lib. 2. Eth. cap. 3.*

Ignaviæ timiditatisque est sufferre ac perpeti, & non se defendere. *Lib. 2. Rhet. ad Theodect. c. 6.*

Nec si quisquis vim liberis & uxori timeat, vel invidiam, aut si quid est ejusdem generis, ignavus ac timidus putandus est. *Lib. 3. Ethic. c. 6.*

Eorum qui in metu modum transeunt qui timoris vacuitate exuperat, vacat nomine. *Lic. 2. Ethic. c. 7.*

Ignavi sunt qui in timore nimio educantur & servilem & abjectum semper animum habent. *Franciscus Patricius de regn. l. 4. c. 1.*

Ignavi hominis est mentiri, & ejus qui alios decipere vult, vel opinionem potius sequitur quam veritatem. *Idem ibid. l. 4. c. 1.*

Ignavus est, qui timendo excedit, nam & quæ non oportet & sicut non oportet; timet, sed in doloribus excedens magis est manifestus: quippe cum desperabundus sit ignavus, omnia enim timet. *Aristot. 3. Ethic. c. 12.*

Ignavia est vitium animæ, per quod periculis, & maximè mortis consternimur. *Idem de virtut.*

Nobilis equus umbra quoque regitur: ignavus ne calcari quidem concitari potest. *Curt. l. 5.*

Non est prudentum neque generosorum hominum, alienas fortitudine quærere, & pati sua per ignaviam amitti. *Ibid. Hali. libro undecimo.*

Nemo ignavia immortalis factus est: neque quisquam parens liberis, uti æterni forent, optavit: magis, uti boni honestique vitam exigerent. *Sallust. de bell. Iugurth.*

Enerues animos odisse virtus solet. *Val. Max. l. 2. c. 7.*

Stultorum arbitror esse hominum à Deo petere, ut det evenire meliora, ipsis adversus ire timentibus ac in causa existentibus ut contrà eveniat. *Procop. de bel. Vandalic. l. 1.*

Ignaviam etiam secundis in rebus extremo contemptu Romani dignam judicant. *Zonar. Annal. tom. 2.*

Victoria de hoste parta, de eo quod deinceps agendum est, equidem sic statuo: si socordiæ ignavorúmque hominum voluptati nosmet dederimus (qui labore arbitrantur ærumnosissimum esse, ac vitam laboris expertem agere pro voluptate ducunt,) citò nos, aio, nobis ipsis etiam nullius homines pretij futuros, & celeriter adeò bona hæc universa missuros. Non enim satis est strenuos fuisse viros, ad hoc ut strenuitas ea perpetua sit, nisi quis in hoc assiduè elaboret: sed ut artes etiam reliquæ neglectæ minoris æstimantur, & corpora ipsa rectè affecta, si ad desidiam relaxentur, rursum malè afficiuntur, sic & temperantia, & continentia, & robur, quum quis horum exercitationem remittit, ad pravitatem vicissim convertuntur. Non igitur cessare debemus, neque ad voluptates præsentes nosmet proiicere. *Xenoph. de inst. Cyr. l. 7.*

Ego statuo, inquiebat Cyrus, ignavos, siquidem navum & dicto audientem habere exercitum velimus, exauctorandos esse. Nam militum vulgus mihi sic comparatum esse videtur, ut sequatur quacunque quis duxerit. Ducere vero, mea quidem sententia, viri fortes ac præclari conantur ad res præclaras ac magnas: ad improbas, improbi. Atque adeo frequenter accidit, ut inertes suam in sententiam plures pertrahant: quam industrij. Nam improbitas per voluptates illico se offerentes incedendo multis horum opera persuadet, uti ego sentiam. Virtus autem in arduum ducens, non admodum efficax est in hominibus illico temeréque sibi adjungendis; maximè si sint alij qui è diverso ad declivem mollemque viam cohortentur, idcirco si qui ex ignavia laborumque detrectatione solum improbi sunt, eos equidem arbitror quasi fucos sumptu modo socios defraudare. Qui verò communes sibi cum aliis labores esse nolunt, & ad captandum commoda sua strenui sunt atque impudentes, hi etiam ad res improbas se duces præstant: quippe qui demonstrare sæpenumero possint improbitati præcipua commoda cedere. Quapropter omnino sunt homines ejusmodi nobis exauctorandi.

Neque sane considerandum vobis est, qui de civibus ordines suppleatis: sed quemadmodum equos optimos quæritis, nõ vestra in patria natos: sic homines ex omnibus sumite, quoscunque vobis & roboris & ornamenti plurimum allaturos existimabitis. Mihi quidem hoc quoque testimonio est, rectè nobis id cessurum, quod nequit esse currus celer, in quo equi tardi sunt. Neque domus rectè administratur, quæ famulis improbis utitur. Imò etiam minus detrimenti accidit, si seruis egeat, quam si ab injustis perturbetur. Hoc quidem certè scire vos volo milites, malos exauctoratos non eam modo nobis utilitatem allaturos, quod mali aberunt: sed illorum etiam qui nobiscum manebunt, quotquot sanè pleni jam improbitatis esse cœperant, rursum ab ea repurgabuntur: & boni malos ignominia notatos quum viderint, multò alacrius virtutem colent. *Xen. de Cyri pad. l. 2.*

Ignavis omnia adversa subeunda veniunt. Atque hoc ipsum Dei quodammodo voluntate accidit; Is enim illis, qui sibi labores ad optima quæque consequenda volunt imperare, tribuit alios qui imperent. *Eod. l.*

Aliæ civitates in eos dumtaxat animadverterunt, qui proximè injuriam intulerint: at Lycurgus eum non minus plectendum voluit, qui manifestò neglexisset rationem qua præstantissimus evaderet; Existimabat enim, ut videtur ab iis qui captivos quosdam rapuissent, aut quicquam furto vel alia illegitima ratione abstulissent, in eos qui læderentur solùm perpetrari injuriam: ab ociosis verò ignavisque hominibus respublicas prodi. *Xenoph. de repub. & leg. Laced.*

Sæpè tædio laboris ad utilitatem sui compelluntur ignavi, at virtus nihil inexpertum omittit. *Curtius l. 5.*

Timidi ac ignavi ad desperationem formidine properant. *Tacit. hist. lib. 2.*

Deus ignavorum & meticulosorum sacra votáque non accipit, neque fas est vel eum qui non jaculetur scopum tangere, vel eum qui fugiat victoria potiri, & omnino neque bene agere qui nihil agit, neque malus homo felix esse potest. *Plin. Æmil. Paul.*

Ignavia magnorum ingeniorum sæpe pestis. *Ex Cent. 2. c. 38. Lypsius.*

Ignavi animi ad primum ictum concidunt. *Ibid. epist. 57.*

Ignavia & cum ea superbia, duæ pestes juventutis. *Ex cent. 1. ad Belgas epist. 50.*

Socordiæ breve, & pene sine sensu, gaudium est: diligentiæ fructus se exserit, neque nunc solum, sed in futurum delectat. *Ex Cant. 3. ad Belg. epist. 6.*

Qui nihil agunt, mortui ambulant inter vivos. *Ex Dial. de recta pronunciat.*

Desidia humectat, & imbecillum corpus fluidumque reddit: labor siccat, & robustum strictumque corpus facit. *Ex Hippoc. & l. 5. de mil. Rom. Dial. 11.*

Apophthegmata.

Diogenes, quibusdam admirantibus carmen illud Hesiodi,

ὄφρ' ἄν βόες ἀπίλοιτ', ἐμὰ γείτων κακὸς εἴη.

Ne bos quidem pereat, etiamsi vicinus malus:

atque Messenij, inquit simul cum bobus periere, vobis vicinis. Exprobravit Athenienſibus ignaviam, qui Messeniis vicinis adversus Lacedæmoniorum vim non fuerint opitulati. *Eras. l. 8. apoph.*

Democritus interrogatus, qua re industrij ab inertibus differrent? respondit: Qua impij à piis, spe nimirum bona. Laboribus quippe incumbens, suæ industriæ sperat præmium amplissimum, ignavus autem desperans, nullam habet bonorum futurorum spem qua fulciatur. *Max. serm. 31.*

Lysander Lacedæmoniis segniter Corinthiorum murum oppugnantibus, quum leporem fossa vidisset exilientem: Eos, inquit, timetis hostes, quorum ignavia lepores in muris dormiunt? *Plut. in apoph.*

Themistocles Hieronem cum equitatu venientem ad ludos Olympicos, vetuit certamen spectare. Interrogatus autem, cur hominem excluderet? Non æquum esse respondit, ut is qui maximi periculi se socium non præbuisset, ad communem conventum ludicraque spectacula admitteretur. Notavit autem hominis in rebus præclare gerendis ignaviam & oscitantiam. *Ælian. lib. de Var. hist.*

Scipio Cum in Alexandriam venisset, pedesque urbem accideret; rex autem cum aliis propter ignaviam corporisque mollitiem vix incederet: Scipio ad Panætium ait, jam Alexandrini aliquid voluptatis & fructus ex nostra peregrinatione perceperunt, propter nos enim regem suum ambulantem viderunt. *Brus. l. 3.*

Idem. Nevius quidam, cum iners socorsque esset, festive per agnominationem Scipio in illum jocatus est: Quid, inquit, hoc Nevio est ignavius? *Brus. l. 3. c. 12.*

Q. Metellus dicere solebat, nescire se, an sua victoria plus boni, an mali Reipublicæ attulisset. Notavit autem Romanorum post partam victoriam ignaviam, quæ multis malis januam aperuit. *Brus. l. 4.*

M. Catonis perfrequens fuit sententia. Nihil agendo, homines mala agere perdiscere. Quo dicto execratur omnem ignaviam, quæ multorum malorum sæpenumero causa est. *Columella l. 12.*

Sigismundus Imp. cum ignavus ac ociosus homo fœneratores eo nomine plurimum laudasset, quod dormientes etiam pararent ex rebus lucrum: At tu, inquit Imperator, vigilando omnia consumit. *Æn. Syl. l. 4. comment. in reb. gest. Alph. regis.*

¶ Adagia.

Neque compluitur neque Sole aduritur. οὔ τ' ὄμβται, οὔ τε ἁλίσκεται.

De eo dici solitum, qui procul ab omni incommoditate semotus, vitam ageret.

Neque natare, neque litteras. μήτε νᾶν, μήτε γράμματα.

Subaudiendum, novit. In eos qui suprà modum indocti sunt, nihilque prorsus bonarum artium in pueritia didicerunt.

Ne tria quidem Stesichori nostri. οὐ τί τὰ τρία Στησιχόρου γινώσκεις.

De vehementer indocto & imperito dici solitum.

Inelegantior Libethriis. ἀμουσότερος Λειβηθρίων.

In hominem admodum Idiotam, & ab omni Musarum commercio prorsus alienum.

Barbarus ex trivio. Βάρβαρος ἐκ τριόδου.

In hominem dicebatur extremæ humilitatis ac prorsum nullius pretij.

Haustum bibere. Ἀμυσὶ πίνειν.

Ἀμυσὶ πίνειν *dicuntur, qui haustim avideque bibunt, nec inter bibendum spiritum reciprocant, sed potum in aluum non secus, atque in dolium infundunt. Traduci poterit ad eos qui sermonem nullo delectu, nimis avide accipiunt. Aut, qui immodica lectione obruunt ingenium, quum magis expediat subinde cogitationem admiscere lectioni.*

Neb sibi nec aliis utilis.

Qui prorsus inutiles sunt, & fruges consumere nati, sceleratè proverbiali: Nec sibi, nec aliis utiles dicantur. Cic.

Claudi more tenere pilam.

Proverbium in eos dici solitum, qui præclaris rebus gestis in juventa

posteaquam

posteaquam consenuerint, ad sordidas curas semet abiiciunt.

Anus, velut equus, profundam habebis fossam. γραῦς ὥσπερ ἵππος, τὸν καρὰ δραῖον τίφον ἕξεις.

De iis, qui penitus abiiciuntur, tanquam prorsus inutiles. Plut.

Ab asino delapsus. ἀπ' ὄνου κατακεσών.

In eos dicitur, qui inconsulte quippiam agunt, & imperite: aut in eos, qui à præsentibus commodis, quibus ob insciti am uti nesciunt, excidunt. Vtitur hoc adagio Plato l. 3. de Legibus.

Αμσει.

Inelegantes & indoctos Graci vocant amusos, hoc est, à Musis alienos.

Liberæ capræ ab aratro. ἐλεύθεραι ἄιγες ἀρότρου.

Dictum olim ab iis, qui se ab onere quopiam, aut molestia liberatos gloriarentur.

Ne Æsopum quidem tristivi. οὐδ' ἐς τὸν ἄισωπον πεπάτηκας.

De vehementer stupidis & imperitis.

Nullam hodie lineam duxi. σήμερον οὐδ' ἐς μίαν γραμμὴν ἤγαγον.

In eos quadrat, quibus cessatum ab exercitio studij, artisque sua. Id refertur à Plinio l. 35. c. 10.

Neglectis urenda filix innascitur agris, *Horatius Satyra 3.*

Mirè admovit allegoria animum honeste excolendum disciplinis, alioqui futurum, ut inutili silvæ vitiorum occupetur.

Ameles angulus. ἀμελὴς γωνία.

Dicebatur is, qui supinus, & oscitabundus desideret, nihil bonarum rerum tentans Zenodot.

Ignavis semper feriæ sunt. ἀεργοῖς ἀεὶν ἑορτά. *Theocrit.*

Qui vacant otio, feriari dicuntur: & otiosi, feriati: & otium, feriæ: quæ metaphora tanquam in proverbium receptæ sunt.

Mulieris podex. γυναικὸς πυγή.

In ignavum ac desidiosum dicebatur.

Qui domi compluitur, hujus neque Deum miseret. τὸν οἰκοῦντ' ἐν βριχόμενον οὐδ' ἐς θεὸς ἐλεήσει.

Vulgo Græcis iactatum. Sensus est: eum modis omnibus suo malo videri dignum, qui sit usque adeo ignavus, ut nec domi suæ possit à pluvia tutus esse.

Ne vidit quidem oleum.

Convenit in eos, qui sint artis alicuius prorsus rudes & imperiti Theocritus.

Καὶ πόλα πωὶ θ' ἔλαιον ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὀπώπει;
Et quando ille oculis oleum conspexerat unquam?

Vide locum de scientia.

¶ Similitudines.

Lypsij. Mare quoddam mortuum ajunt sine vento, sine motu: sic sæpe homines nonnulli dulcedine cessationis. *Cent. 1. ep. 33.*

Vt signum occulta teredo consumit: sic animum delimat paulatim & excedit ignavus affectus. *Cent. 1. ep. 38.*

Vt aquæ diutino situ vitium contrahunt: sic nostri animi assidua sessione vel quiete. *Cent. 1. ep. 38.*

Sicut navis, quæ è littore spectantibus stare videtur, celerrimo cursu sæpe labitur: sic est etiam aliquod actuosum otium, cui literati consecrati sunt. *Cent. ad Germ. & Gall. ep. 45.*

¶ Profana Exempla.

Archilocum poëtam Lacedæmonij, quamquam genere Spartanus esset, urbe expulerunt, quod carmen scripserat, in quo ostendi videbatur: Satius esse in prælio arma, quam vitam amittere, nam eo doctrinæ genere arbitrati sunt, homines ignaviæ atque timiditatis plus habituros. *Fulgosus lib. 6. c. 3.*

Nabathæi servatum legimus: ut negligens, remissus & otiosus, qui opes paternas ignavia minuisset, pœna multaretur. *Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 13.*

Sardoa lex in otiosos constituta est, quæ pœnas ignaviæ & socordiæ infligebat: & unumquemque laborum, victus totiusque vitæ rationem reddere cogebat. *Ælian. l. 4.*

Apud Argos si quis in re quærendâ negligens foret & remissus! aut si desidiosum & segnem viderent: rationem unde victum quæreret, apud magistratum, qui loco censoriis erat, reddere cogebatur. *Alex. l. 3. c. 3.*

Cleopatra regina M. Antonium magnum illum imperatorem dubio adhuc Marte cum Augusto ad Actium pugnantem, suo exemplo ad turpissimam fugam incitavit. Conspecta enim fuga Cleopatræ, desertis illis, qui pro ipso certabant, quinqueremem conscendens, insecutus est eam. *Plut. in Ant. vita.*

Ferdinandus IV. Castellæ rex, Alphonsum filium hæredem & successorem instituit: Iacobo primogenito abdicato, quod contra Sardos rebellantes in Sardiniam à patre missus expeditionem Sardiniæ, simul & regnorum successionem recusasset. *Tarapha de regibus Hisp.*

¶ Hieroglyphica.

Apud multos, *Asini*, significatum est, *Ignavia*, quæ quidem cum omnibus sit nota, superfluum est eam latius explicare. *Pier. Valer. l. 12.*

Expedita autem manus, & in propatulum prolata: ita opus, auctoritatem, atque potestatem indicabat: contra verò nihili hominem ignavũ & otio desidiaque torpescentem significare si vellent. *manus eius in signum consertas effingebant*: qui porro status ignavissimi nebulonis est, cum præsertim Anaxagoras ideo sapientissimum omnium animantium videri, hominem dixerit, quia manibus instructus foret. *Pier. Val. l. 35.*

¶ Emblema.

Andr. Alciati Emblema LXXXIII.

Ignavi ardeolam stellarem effingere servi,
Et studia & moves, fabula prisca fuit.
Quæ famulum Asteriam volucris sumpsisse figuram
Est commenta: fides sit penes historicos.
Degener hic veluti qui sævit in aëre falco est,
Dictus ab antiquis vatibus ardelio.

¶ Fabvla.

Asinus & Ranæ.

Asinus ligna portans lacumque transiens, & in lubrico titubans collabitur: cumque onere gravaretur, neque resurgere posset, eiulare & lamentari cœpit. Cujus querimoniam audientes incolæ lacus illius ranæ. Heus, tu, inquiunt, quid faceres si tanto tempore in his aquis iacuisses, quanto nos in ipsis versamur, cum vix hic concideris & omnia miserabili quæstu compleas.

Hanc possit fabulam vir fortis & patiens laborum narrare ignavo & otioso, qui in minimis defatigetur, & doleat.

Vide Desidia, & Pigritia.

Ignis.

¶ Definitio et Etymol.

Ignis, Græcè, πῦρ, ῥός, τό, & πυρακτόομαι, igneſco, dicitur. Est autem unum de quatuor elementis, levis, & sursum ferri habilior reliquis, combustivus & illuminativus, *secundum Ioan. Damasc. lib. 2. c. 7.* Dicitúrque, ut aliqui volunt, quod ex eo nihil gignatur. *Ovid. Nataque de flamma corpora nulla vides.* Ab ignis igneus fit, hoc est, quod ex igne est, ut calor igneus, & ingnitus, candens: ut ferrum ignitum & igneo, & igneſco, & ignefio, ejusdem significationis. Ignarius lapis, ex quo excutitur ignis. Ignefacio, ignem accendo. Ignipotens, id est, Vulcanus, ignis Deus.

Ignis, Hebr. *Esch* secundum nonnullos à verbo *Anasch*, derivatur, quod res immedicabiliter & sine remedio infirmet atque consumat. Ignis ab *in* præpositione privativa, & *gigno*, dicitur, ut nonnulli sentiunt, quod in eo nihil generetur: quod de igne artificiali intelligendum, non autem de igne naturali & omnia animantia vivificante, intelligendum videtur. Et sensu, ignem à gignendo & nascendo Varro dictum putat, quod ab igne omnia nascantur, & ignis animantibus vim indat mirificam.

¶ Loci Biblici.

Ignis pro spiritu Domini, Luc. 3. 16. 1. Corinth. 3. 13. Ignis in Altari perpetuus, Levit. 6. 12. Ignis in sabbatho accendendus, Exod. 35. 3. Ignis insatiabilis, Prov. 30. 16. cœlitus miraculo demissus, 1. Reg. 18. 38 2. Paral. 7. 1. 2. Reg. 14. exit è petra, Iud. 6. 21. æternus, Matth 25. 41. Esai. 66 24. Ignis consumens Deus, Deut. 4. 24. & 9 5. Hebr. 12. 24. 16. columna deducens Israëlem, Exod. 40. 38. Num. 9. 15. Igne prædicationem Evangelij optat Christus accendi. Luc. 12. 49. Igne tribulationum probamur. 1. Cor. 3. 13. Igne salietur victima. Marc. 9. 49. Ignea lex, Deut. 33. 2. Igneo curru tollitur Elias, 1. Reg. 2. 11. Igneis serpentibus percussi Israëlitæ Num. 21. 6. Multæ aliæ ignis significationes tum propriæ tum figuratæ in Scripturis Sacris occurrunt. Vide magnas Bibliorum Concordantias.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Fertur eo motu qui ad superiora pellit ignis natura sua. *Lib. 5. de Natura, c. 6. tit. 19. Arist.*

Ignis calidus & siccus est. *Lib. 2. de Orat. c. 3. tit. 16.*

Ignis facile moveri potest, calefaciendique atque accendendi vim habet. *Lib. 3. de Cœlo. 8. T. 69.*

Ignis calor proprius est. *Lib. de Sensu, c. 4.*

Cum aëris honor, & terræ frigus tollitur, ignis existit, quod illius calor relinquatur, & hujus siccitas, *Lib. 2. de Ortu, c. 4. Top. 27.*

Igni aqua pastum præbet: aquam autem ignis alere non videtur. *Lib. 2. de Anima, c. 4. t. 43.*

Ignis unus ex corporibus aut elementis ali & augescere videtur. *ibid. T. 40.*

Ignis augescere in infinitum potest, quandiu subest quod comburatur. *ibid. T. 41.*

Terra putrescit, & aqua, & aër, quandoquidem pastus ignis hæc sunt omnia. *Lib. 4. Meteor. c. 1. t. 5.*

Ignis nullo est pondere præditus, *Lib. 4. de Cœlo, c. 4. T. 32.*

Maior ignis maiore celeritate, quam minor ad superiora evolat. *Lib. 3. de Cœlo, 1. T. 26.*

Ignis generatur semper, atque instar fluminis fluit, sed obtutum oculorum effugit propter celeritatem. *Lib. de Adolesc. c. 3.*

Ignis pro omnibus generibus ex minimis partibus constat, unde per aquam, terram, & aërem, & ea quæ ex his constituuntur, secedit, & nihil ipsum continere potest. *In Timæo.*

Ignis cum ab aëre, vel aqua, aut terra aliqua comprehenditur, & in multis modis movetur, & in ipsis dum feruntur, reluctatur, & superatus fructus fuerit, duo ignis corpora in unam aëris speciem conflantur. *Plat. in Timæo.*

Ignis radius duas habet vires, una urit, illuminat altera, sic Dei radius calore purgat mentes & animas, ab inferioribusque secernit, luce illustrat, caloris fervore in se omnium inflammat & incitat appetitum, lucet fulgore, appetentibus omnibus exhibet claritatem. *Idem de Plat. Phil. 1. c. 26.*

Ignis & terra quia per solidam, id est, trinam & absolutam distantiam, inter se discrepant, duobus saltem mediis elementis quibus conciliantur, indigucrunt. *ibid. c. 26.*

¶ Exempla Biblica.

Combustorum, & igne devoratorum exempla: Sodomitæ, & Gomorrhitæ. Gen, 19. 24. 25. Nadab & Abihu, Levit. 10. 1. 2. Ducenti quinquaginta viri, Num. 16. 33. 34. 35. Thamnathæus & uxor ejus, Iudic. 15. 6.

Saul

Saul & filij ejus.1.Sam.31.12.Quinquagenarij duo cum quinquaginta viris,2.Reg.1.10.11.12.Filij & filiæ Iſraëlitarum,2.Reg.17.17.Filij Sepharuaim, verſ.31.

¶ Historica Exempla.

Empedocles ſe in ardentis Ætnæ ſpecum intempeſta nocte conjecit, ut cum repente non apparuiſſet, abjiſſe ad Deos crederetur. *Horatius in arte.*

Plinius ſecundus Veronenſis. Veſpaſiani Imperatoris tempore cum opus de natura ſucceſſivis temporibus conſcriberet, in montis Veſuvij incendio, dum ejus cauſam indagare cupit, periit. *Vol.l.18.Anthrop.*

Fama eſt *Cæſium Baſſum*, *poëtam lyricum*, in ſuis prædiis ardenter Veſuvio, lateque vagantibus flammis,cum villa ſua conflagraſſe. *Theat Zuing.fol.477.*

Saxo.l.7.hiſtoria Danica ait, *Phrotonem regem* in antro, quo confugerat, flamma & fumo fuiſſe ſuffocatum.

Sarnij Galli, *Alpium acula* à Q. Martio rege obſeſſi, cum nullam libertatis ſpem ſupereſſe viderent, interfectis liberis, & conjugibus ſe cũ omni præda igni abſumendos objecerunt. *Eutropius l.4. Oroſius l. 5.*

Capta à Caroli V.Clace Anno 1532. Naupacto, Turcæ quidam crudelitate Chriſtianorum territi,media incluſi turre, ſeipſos & turrim totumque pene Caſtellum ſuccenſo tormentario pulvere conremarunt. *Iovius l.31. hiſtor.*

Ignobilitas.

¶ Definitio et etymolog.

Ignobilitas, Generis obſcuritas. Hebr. appellant *Zulath*, homines ignobiles,id eſt,Sordes,vilitates,homines nihili, *Pſalm.12.9.* & *Zalzalim*, culmos erectos & luxuriantes, ſed ſine grano. *Eſai.18.5.* à verbo *Zalal*, in luxu vixit: unde *Zolel*, *Proverb.23.21.*Comeſſator & potator. Nam quid aliud ſunt quam ſordes & plane ignobiles, qui crapula, ebrietate, & omnis generis intemperie delectantur? Gal. *Ordures.*

¶ Loci biblici.

Ignobiles, qui Deum contemnunt. *Sam.2.30.*

Ignobilia mundi elegit Deus, *1.Cor.1.28.*

¶ Sententiæ poeticæ.

Epicharmi.

πνίγομ', ὅταν τύγίνεται δέδεν ὢν κακός
λέγιτης αὐτὸς δυσγενὴς ὢν τῷ τρόπῳ.
τὶν γὰρ κατόστρῳ καὶ τυφλῷ κοινωλία ;
Tantum non ſuffocor, cum nobilitatem aliquis homo nihili & malus
Nominat, qui moribus ignobilis eſt
Quod enim commercij ſpeculo cum caco ?

Euripidis.

οὐν ὦ γένοιτο τραῦμα, ὅτις ἐν ζόσῃ
θάμνοις ἐ ἐοις δόδ' ὢν ἐκ μητρος κακῆς
ἐξιλοὶ γένοιντο παῖδες, εἰς ἄλκτὺν δόρυ.
Vulnus infligi non poteſt ſi quis feriat
Iuncis paluſtribus, nec ex matre mala
Filij naſcuntur qui fortes ter haſtam tractent.

¶ Apophthegmata.

Bion, percontanti Antigono Homerico verſu,

τίς, πόθεν εἰς ἄνδρων ; ποδίτοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες ;

Sentiens ſe traductum de generis ac gentis ignobilitate, reſpondit ingenue, Pater meus libertus erat cubito ſeſe emungens: ſignificans, eum fuiſſe ſalſamentarium, addebat, illum Boryſthenitem fuiſſe genere, non facie, ſed in fronte geſtare ſcripturam domini amati, matrem fuiſſe à lupanari, cum cætera item nude commemoraſſet, adjecit verſum Homericum.

τοιύτος δ γενιτὸς, τοί τε παπρὸς ἐύκομοι αἰνῆ, *Laërt.l.4.c.7.*

Antiſthenes dicebat generis obſcuritatem eſſe bonum par labori. Adverſus illud Epicuri, λαθε βιώσας.Multi ſtudent ignoti eſſe quo vivant in otio.At ignobilitas quoniam patet quorumlibet contemptui,non minus adfert negotiorum,quam famæ claritas. *Diogen.Laërt.l.c.1.*

Idem Cuidam opprobranti quod eſſet hybrida, hoc eſt, non è duobus ingenuis natus, ſed ex patre Athenienſi,matre Phrygia:Nec è duobus,inquit,luctatoribus natus,& tamen luctator ſum.Sentiens non tam referre unde natus ſis, quam ſis. Is vere liber eſt quem philoſophia liberum facit; & is vere Græcus eſt, qui Græcorum diſciplinis inſtitutus eſt. *Laërt.l.6.c.1.*

Socrates male audiens à quodam Athenienſi,quod ex matre obſcura natus eſſet, reſpondit? An putas virum præclarum non ex obſcuris parentibus procreari poſſe? Innuit autem, non ex parentibus, ſed ex rebus geſtis veram nobilitatem judicandam. *Ibid.*

Anonymus. Menedemus Eretrienſis,cum aliquando decretum tuliſſet ad populum,quidam ita tetigit illum, ut diceret, non eſſe ſapientis tabernaculum conſuere, vel decretum ſcribere. Subnorans quod ex patre coriario natus eſſet ipſe quodam ejuſdem opificij. Nam olim tabernacula è pellibus caprarum conſuebantur. *Laërt.l.2.*

Soſtratus, cuidam objectanti, quod ex ignobilibus prognatus eſſet parentibus: Atqui inquit, ob id ipſum debui magis laudari, & in admiratione eſſe, quod à me genus initium cœpit. *Anton. in Meliſſ. part. 3.ſerm.79.*

Vide Dignitas, Generoſitas, Nobilitas.

Ignominia.

¶ Definitio et etymolog.

Ignominia, Græcè, ἀτιμία, ας, ἡ, & ἄτιμος, ος, ον, ἡ, ignominioſus dicitur. Eſt autem ignominia nota nominis, venitque à nomen. Nam ſicut à nomen cognomines dicuntur, qui ejuſdem nominis,ſic ignomines, qui laude & gloria carent, quaſi inglorij & illaudati. Inde deducitur ignominia. *Cicero:Cenſes iudicium nihil ferre damnato, niſi ruborem.* Ab ignominia fit ignominioſus, hoc eſt, dedecoris & ignominiæ plenus, & ignominioſe adverbium, hoc eſt turpiter. Heb. *Kalon*, *Pſal. 83.antepen.v.Prov.11.2.*à verbo *halah*,quod in 3.conjug.*Hiklel*,ſignific. fecit eſſe levem ſprevit,ignominia affecit. *Deut.27.16.*

¶ Similitvdo.

Thriveri: Vulnus quidem cura, ſed nunquàm potes ejus cicatricem omnio extereremulto eſt operoſius ignominæ ſemel acceptæ omnem notam delere. *In apoph.61.*

¶ Profana Exempla.

Scribit *Plutarchus*, Anchoram ferream ſolitum fuiſſe Pauſaniam cervicibus eorum, quos crudelius caſtigaret,ſubnectere,ac totum diem ludibrio ſtare coëgiſſe. *Theat. Zuing.*

Inſignioris notæ cenſetur, ſi quis *Camelo* inſidiens,ac per urbem circumductus, viſendum ſe omnibus præbet, quod contumeliæ genus Byzantij in Arſacem Armenium proditionis convictum, permiſit quandoque Imper. Iuſtinianus. *Cœlius l.7.c.18.*

Plato de legibus jubet. τ καταλελειφότα τὴν φρρᾶν, id eſt, qui excubias deſeruiſſet, in foro propalam deſcribi, infamia: notæque cauſa tamquam is, quod in ipſo erat: Remp. omnem prodiderit loco relicto. *Eraſ.in adagiis.*

Viro forti ignominia triſtior eſt morte quæ cum gloria & ſpe publicæ ſalutis ſine longo cruciatu aditur. *Thucid.l.2.*

Turpitudinem quidem fugiendam eſſe ac cauendam verum eſt:omnem verò ignominiam vereri, modeſti quidem id & ſimplicis, puſilli tamen animi eſt. *Plut. in Comp. Timoleontis & Æmil.*

Vide Nobilitas.

Ignorantia.

¶ Definitio et etymolog.

Ignorantia, Græcè ἄγνοια, ας, ἡ, & ἀγνοέω, ignoro dicitur. Ignorantia quandoque ſignificat ſcientiæ privationem,& tunc ignorantia eſt carentia ſcientiæ, quam quis aptus eſt habere: quandoque eſt aliquid ſcientiæ contrarium, quæ dicitur ignorantia perverſæ diſpoſitionis,puta cum quis habet habitum falſorum principiorum,& falſarum opinionum, ex quibus impeditur à ſcientia veritatis, *ſecundum B. Thom. in quæſt.de malo,q.3.a.3.* Quomodo autem differant ignorantia, neſcientia, & error, vide ſupra in Errare.

Ignorantia à gnoro venit (ut quidam volunt) quod veteres pro ſcio uſurparunt, vel Græco γνωρίζω, quod eſt notifico, unde & γνωστὸς, notus, & γνῶσις, notitia dicitur.

Hebr. *Scheghah*, à *Schaghghah*, incogitanter egit, inconſideratè fecit.Et *Schiggaion*,à verbo *Schagghah* erravit, ignoranter peccavit. Affine huic eſt nomen *Shigghon*, Deut. 28. 28. inſania, dementia, vecordia. Nam qui ignorantia nimium delectantur, tandem fiunt vecordes, & inſani.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vſquequo imprudentes odibunt ſcientiam? *Prov.8.*

Vbi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum. 19.

Stultus in via ambulans, cum ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat. *Eccl.* 10.

Rex inſipiens, perdet populum ſuum, & civitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium. *Eccl.* 10.

Neminem diligit Deus, niſi eum, qui cum ſapientia inhabitat. *Sap.7.*

Non erudietur qui non eſt ſapiens in bono. *Eccl.*21.

Cor fatui quaſi vas confractum & omnẽ ſapientiã non tenebit. *ibid.*

Verbum Domini proiecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis. *Ierem.8.*

Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum agnovit quomodo oporteat ſcire. 1. *Cor.8.*

Ignorantia turpiter admittitur.

Vani autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. *Sap.13.*

Ignorantiam enim Dei quidam habent.*1.Cor.* 15.

Hoc igitur dico & teſtificor in Domino, ut iam non ambuletis ſicut & Gentes ambulant. *Eph.4.*

Graviter punitur.

Leones interficiunt eos, qui ignorant ritum Dei terræ. *4.Reg.* 17.

Quia nullus intelligit, in æternum peribunt. *Iob.4.*

Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem. *Prov.8.*

Qui evitat diſcere, incidet in mala. 17.

Propterea captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. *Eſai.5.*

Non enim eſt populus ſapiens, propterea non miſerebitur ejus qui fecit eum, & qui formavit eum non parcet ei. 27.

Et quoniam non habuerunt ſapientiam, interierunt propter ſuam inſipientiam. *Baruch.3.*

Quia

Quia tu scientiam repulisti,repellam te,ne sacerdotio fungaris mihi, & quia oblita es legis Dei tui,obliviscar filiorum tuorum, & ego.*Os.*4.

Et populus non intelligens vapulabit.*Ibid.*

Si quis ignorat,ignorabitur.1.*Cor.*14.

¶ Patrvm Sententiæ.

Melius est nescire,quam errare: melior est fidelis ignorantia: quam temeraria scientia.*August.*

Pessimæ matris ignorantiæ,pessimæ itidem duæ filiæ sunt,scilicet falsitas & dubietas,illa miserior,ista miserabilior:illa perniciosior,ista molestior.*Ibid.*

Ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam,formamque meritorum. Statutis facere contraria, non est intelligere, sed ignorare. *Ambr.in Psalm.*118.

Tolerabilius est Deo quempiam cum ignorantia in humilitate jacere,quam elatione alta sapere.*Greg.in mor.l.*17.*mor.*

Quam ignorantiam nostram cognoscimus, levius aliena onera toleramus:numquam Deus mentem deserit, qui in peccatis se veraciter cognoscit.*Lib.*1.*mor.*

Non est parum scire, quod nescias, frustra sibi de infirmitate vel ignorantia blandiuntur,qui,ut liberius peccent,libenter ignorant, vel infirmantur.*Bern.sup.*11.*gra.hum.*

Multa scienda nesciuntur, aut sciendi injuria, aut discendi desidia, aut inquirendi verecundia:& quidem hujusmodi ignorantia non habet excusationem.*In epist.*

Vtraque cognitio, Dei scilicet & tui, tibi est necessaria ad salutem, quia sicut ex notitia tui venit in te timor Dei, atque ex Dei notitia itidem amor:sic è contra,de ignorantia tui superbia ac de Dei ignorantia, venit desperatio.*Super Cant.*

Ignorantia Dei plerunque desperationem parturit.*Ibid.*

Ignorantia sui initium omnis peccati: ignorantia Dei consummatio omnis peccati.*Ibid.*

Hebetudo mentis est acutæ rationis obtusio, carnalis intemperantiæ crassis sensibus inducta.*Hugo.*

Non tibi deputabitur ad culpam,quod invitus ignoras. *August. l. de Natura & gratia.*

Non omnis ignorans immunis est à pœna. Ille enim ignorans potest excusari à pœna, qui, quod disceret, non invenit. Illis autem ignosci non poterit;qui,à quo discerent habentes operam non dederunt. *Idem l. quæst.hab.dist.*37.*can.vlt.*

Quamvis errare,quanta possumus cura cavendum sit, non solum in majoribus, verum etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errari: non est tamen consequens, ut continuo erret quisquis aliquid nescit,sed si quis existimet se scire quod nescit, pro vero quippe approbat falsum,quod erroris est proprium.Veruntamen in qua re quisquis erret, interest plurimum, nam in una eademque re & nescienti sciens,& erranti non errans recta ratione præponitur.In adversis autem rebus,id est,cum iste scit alia,& ille alia,& iste utiliora,& ille minus utilia,vel etiam noxia, quis non eis quæ ille scit, ei præferat nescientem: sunt enim quædam quæ nescire melius est quam scire. *Idem & hast.dist.* 28.& *Quamvis errare.*

Quemadmodum non recte dici potest, si nescit homo non peccati; sunt enim peccata ignorantium, quamvis minora, quam scientium, *Idem de adulterinis coniugiis,& hab.*32.*q.*7.*Quemadmodum.*

Peccata scientium,peccatis ignorantium præponuntur,*Idem & hab.*6. *q.*2.*Quæro ergo.*

Ignoscei potest simpliciter erranti, sicut de seipso Paulus dicit: Qui primo fuit blasphemus & persecutor, & injuriosus, sed misericordiam merui,quia ignorans feci. Post inspirationem vero & revelationem veritatis factam,qui in eo quod erraverat, perseverat prudens, & sciens, jam non in venis ignorantiæ peccat,præsumptione enim atque obstinatione quadam nititur,cum ratione superetur. *Cyprianus, & hab. dist.*8. *Consuetudo.*§.*Ignoscei.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. Epist.19.

Præterita veniam dabit ignorantia culpæ.

Boët. 3. 8.

Ehen,quam miseros tramite devio,
Abducit ignorantia?
Non aurum in viridi quæritis arbore,
Nec vite gemmas carpitis.
Non altis laqueos montibus abditis,
Vt pisce ditetis dapes.
Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrhena captatis vada.
Ipsos quin etiam fluctibus abditos,
Norunt recessus aquoris,
Quæ gemmis niveis unda feracior,
Vel quæ rubentis purpura,
Nec non tenero pisce,vel asperis.
Præstent echinis litora.
Sed quoniam lateat,quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent:
Et quod stelliferum trans abiit polum,
Tellure demersi petunt.

Hor.1. serm.6.

Sed, quod magis ad nos,
Pertinet,& nescire malum est,agitatus verúmne.
Divitiis homines an sint virtute beati.
Quidve ad amicitias,usus rectúmne trahat nos:
Et quæ sit natura boni summumque quid eius.

Sen. Oct.

Inertis est nescire quid liceat sibi.

Sen. OE dip.

Iners malorum remedium ignorantia est.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Tolerabilior est pœna, vivere non posse,quam non scire.*Sen. in Prov.*

Non est levius omnino nescire,quod liceat,quam facere aliquid;quod scias non licere.*Ibid.*

Optimus ac gravissimus quisque confitetur se multa ignorare; & multa sibi etiam atque etiam esse discenda.*Cic.*3.*Tusc.*

Tantum apud homines ignorantia & segnities à prudentia atque industria differt,non solum in privata vita,verum etiam in publicis rebus; in his secundæ res detrimentum, in illis adversæ emendationem quandam errorum adferre videantur.*Polyb.l.*5.

¶ Similitvdines.

Vt morbus non celandus est, sed in publicum efferendus, quo sanari possit,ut dixit Heraclitus,sic insciti non est tegenda.*Plut.*

Sicuti vinum alios hebetiores reddit, alios acutiores, alios elingues facit,alios loquaculos pro corporum habitutita eadem stultitia & ignorantia veri quosdam incitat ad studium pecuniæ, quosdam ad voluptates.*Arist.*

¶ Adagia.

Prorsus ignotus.

*In hominem, quem nobis mirum in modum ignotum videri volumus, per iocum torquebitur illud ex Odyss.*α *&* ξ.

Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες.

Die, quis, & unde venis? tibi ubi patria atque parentes?

Cognatum est illi: Albus an ater sis nescio,poterit & ad rem applicari; veluti si dicamus aliquem omnis philosophiæ imperitum,in librum philosophicum incidisse.

Nullius coloris.

Alibi commemoravimus de modis omnibus ignoto solere dici, Albus an ater sis, nescio. Haec simillimum est, quod ait Harpax apud Plautum: Quem Pseudolum? quas tu prædicas mihi fallacias? Quem ego hominem nullius coloris novi.

Vehementius est quam si dixisset: Albus an ater.

Iuxta cum ignarissimis.

Non sine proverbij specie Simo senex apud Plautum in Pseudolo rogatus à Ballione: iam nescis, quæ sit hæc res, respondet, iuxta cum ignarissimis. Sentiens se nihil omnino scire, nihilque plus, quam insunt ignari.

In alio mundo.ὡς ἐν ἄλλῳ κόσμῳ.

De iis,qui longe lateque dissident à moribus aliorum,aut quibus omnia non videntur aut qui longe dissiti sunt à patria.

In alieno foro litigare.

Pro eo quod est: In re nova,cuique nondum assueverimus,versari.

In tua ipsius arena.

Id est: In tua ipsius arte;Sumptum à gladiatoribus solitis in arena digladiari. Neque vero parui referebat horum, nota an ignota dimicarent arena.

Albus an ater sis, nescio.*Tullius.*

Solet dici de homine vehementer ignoto.Horatius in extrema epist.vultu mutabilis albus & ater,pro eo quod est bonus & malus.

Non novit natos.

Simillima huic figura est. Natum non novi, pro eo quod est prorsus ac modis omnibus ignoro.Cicero.

Ne pictum quidem vidit.

De vehementer ignoto dicimus.Idem Cicero.

Nomine tantum notus.

De homine nobis mirum in modum ignoto.

Latè vivens. λάθε βιώσας.

Admonet adagium in humili fortuna vitam esse feliciorem iis, qui obscure vivunt,à publicis negotiis ita semoti,ut cum vita discessissent,nemo illos vixisse sentiret.

Arrepta candela,candelabrum quærere.

Dicimus quum res improvide geritur.

Ignorantia,pro quovis peccato Hebr.9.7.piis fugienda,1.Cor.14.20. & 15.34. Eph.4.18.2. Thess.1.8. Hebr.5.14. & 8.11. & 13.9,ignorantia mors est Eph.5.18. Ignorantia quomodo compescenda, 1. Petr.4.15.ignorantia, captivitatis Israëlitarum causa, Es.5.13. Ignorantia,quæ remissibilis,Luc.23.34.Act.3.17.1.Tim.1.13. & quæ irremissibilis, Luc.12 48.Rom.1.10. Ignorantia in fratribus infirmis toleranda, Philip.3.15. Vide Levitic.c.4.

Ignorantiæ vocabulo designatur cæcitas Iudæorum.1.Petr.1.14.cujus fit mentio,Ioan.9.39.ignorantia voluntaria, Petr.3.5. Ignorantia contentiosorum spernenda,1.Cor.14 38.

¶ Exempla Biblica.

Ignorantiæ exempla:in Abimelech,Gen.20.4.5.Patre & matre Samsonis,Iudic.14.v.4.Ionatha,1.Sam.14.v.27.Saule,26.v.21.ducentis Viris sequentibus Absalonem in seditione,2.Sam,15.v.11. Pharisæis,Matt.12. v.6.7. & 15.v.14. Luc.6.v.39. Discipulis, Luc.9.v.45.& 18.v.34.Io.16. v.17.& 20.v.9.Iudæis,Io.8.v.27.Rom.10.v.2,3. Nicodemo,Io,3.v.9.10; Sadducæis,Matt.22.v.29.Civibus & principibus Ierosolymitanis.Act.3. v.17.& 13.v.27.Athenienfibus,17 v.23.Gentibus, Rom.1.v.21.Principibus hujus sæculi, 1. Cor.1.v.8. Mundi sapientibus, 15. 34. Apostatis,2. Tim.1.v.7.Paulo,v.13.falsis Doctoribus,2.Tim.3.v.7.

¶ Hieroglyphicvm.

Illud addendum est Hesychio *squamas* ignorantiæ hieroglyphicum esse, quæ quidem opera beneficioque scientiæ excuti amoverique possunt.Confirmat hoc *D.Pauli hist.Act.Apost.c.*9.

¶ Emblema.

¶ EMBLEMA.

Submovendam ignorantiam.

Emblema CLXXXVII.

Quod monstrum id? Sphinx est. Cur candida virginis ora,
Et volucrum pennas, crura leonis habet?
Hanc faciem assumpsit rerum ignorantia: tanti
Scilicet est triplex causa & origo mali.

Vide Scientia.

Illiberalis, Illiberalitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ILliberalis, parcus, tenax, sordidus, avarus, Græc. ἄνελευθερος, Hebr. *Kilai*, qui aliquid totum appetit, solus possidere, & vorare optat: à verbo *Kilah*, id est, consummavit ex toto.

Illiberalitas, parsimonia, tenacitas, sordities, ἀνελευθερία. Hebr. *Nebalah & Nabluth*, à nomine *Nabal*, quod idem est ac nebulo, vilis, abjectus, parcus, illiberalis, fatuus &c.

De Illiberali extat egregium dictum, apud Esaiam, qui picturam nebulonum istorum ad vivum expressam nobis proponit his verbis, *c.* 32. *v.* 5. Sordidus non dicetur amplius liberalis, neque parcus magnificus.

6. Quia sordidus sordida loquitur, & cor ejus vanitatem concinat, ut simulatè agat, & ut loquatur contra Dominum fraudulenter, animam esurientem exhauriendo, & potum sitienti subtrahendo.

7. Equidem parci arma pessima sunt: scelerata init consilia, ut circumveniat simplices verbis mendacibus, tum etiam quum pauperibus jus dicit.

8. Liberalis autem liberalia consultat, perque liberalia facta clarus surgit.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Laban socer Jacobi patriarchæ, Gen. 30. & 31. cap.

Nabal Abigailæ maritus, 1. Sam. 25.

Vide avaritia & Avaritia exempla.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

Illiberalitas vitium est animi, quo imbuti, turpe lucrum sectantur. Illiberales, expendunt quidem, minutatim autem & malè, atque plus jacturæ facientes, nullo scilicet habito temporis delectu. *Arist. de virtut.*

Est autem illiberalitatis proprium pluris facere pecunias, nec id probrum putare quod quæsitu'osum sit: vita est item mercenaria, servilis, sordida à munificentia & liberalitate aliena. Consequuntur autem illiberalitatem sordes, ægritudo animi, pusillanimitas, pudor agrestis, indecentia: ignobilitas, hominum odium. *Idem, ibid.*

Illiberalitas est nimius quidam præ studio parcendi sumptibus gloriæ contemptus: Illiberalis autem is est, qui si è tragico certamine victoriam reportarit, tæniam libero patri ligneam consecret, in qua nomen ipsius sit inscriptum qui etiam cùm necessario Reip. tempore pecuniæ à civibus extra ordinem conferuntur, in concione surgens silentio utatur, aut è medio se propipiat, filiam suam nuptum collocans, mactatæ victimæ carnes omnes, iis exceptis quæ ad sacrificulos pertinent, vendit: & ad ministrandum in nuptiis mercede conductos adhiber, qui suo quisque cibo vescantur. Tritemi præfectus quam instruxit, gubernatoris gulis tabulata sternet, suis interea uti parcens Ephoro, postquam obsonatus est, rediens, carnes ipse gestat, atque olera etiam in sinu. Vestem quando à sordibus purgandam locavit, domi tantisper se continet. Quod si quis amicorum ejus fortuna usus adversa eranum à suis familiaribus exigat, idque ipse sciat, deflectens ex itinere domum tendit. Vxori ancillas emit ille quidem nullas: sed quæ in publicum prodeuntem comitentur, conducit. Mane, ubi surrexit, domum ipse mundare, lectosque purgare solet: & sedens obsoletum ac tritum quod gestat pallium invertere. *Theophrast. in Characteribus Ethicis.*

Est labes animi minuti & pusilli, qua quisquis contractus est, is in eo totus est, ut unciarium lucrum: ex re qualibet libenter odoretur; vel parvæ pecuniæ omnia postponat, hanc marsupiis arcisque conditam perpetuis tenebris addicat. Si quid fortè detrimenti res ejus familiaris passa est, tunc totus ringitur, quæritur, ejulat. Si aucta, immoderata lætitia effertur; vix tunc quidem sui compos est. Ergo illiberalitas mens jejuna illius qui famam contemnit, qui sibi hoc identidem, subjicit, lucrare, & parce, cui pædagogi fuerunt ratio, & computus. Angulatim quærit, & unciatim comparcit minutissima quæque, quæ collecta extremo demum anno compareant, & in summam proficiant. His artibus rem facit, nullo honesti respectu, nullo propter aviditatem expectato tempore, nulla opportunitate. Sordida lucella ubicunque latent, captat. Cæspitem vicini suo solo effodere potest. Qualescunque suarum sordium manubias idẽtidem ponderat, numerat, æstimat. Vno emolumento omnia metitur. Semper est pavidus, cupidus, anxius. Est nugivenda, turpis lucri cupidus, erro, & circumforaneus. Est ille nescio quis homuncio, nescio quis infimæ plebis lucrio, qui sua non promovet, nisi per ultimas sordes, mendacia, perjuria. Nullum fœtorem aversatur, dummodo in medio fœtore sit aliquis quæsticulus. Isti aginatori omnia latibula patent. Nares enim habet patulas, quas facilè afflat quælibet occasio cujuscunque compendioli, qualiscunque odor pecuniæ, qualecumque lutum, dummodo in eo luto sit lucrum. *Carol. Pasch. l. de virtut. & vitiis, c. 75.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Pythes, vir locupletissimus, sed illiberalis admodum, quum Xerxis tempore subditos suos auri fodinis miserè necaret, à proposito sordido & illiberali ingeniosè revocatus est, & meliori menti restituetus, uxoris suæ opera, quæ quum ei in prandio nihil præter aurum affabrè factum, qui cibos repræsentaret, apponi curavisset: marito idoneas dapes ad victum poscenti respondit, Tu messem & vindemiam tuis abstulisti, ut auri talenta cumulares, aurum comede: vel in posterum provide tuis. Quod ille postea præstitit. *Plut. de virt. mulier.*

Aristippus Platoni luxum exprobranti, respondit ita, ut Platonem illiberalem & sordide parcum ostenderet. Quum enim Plato obolum diceret homini temperanti sufficere ad victum quotidianum comparandum, Tibi (inquit) obolus satis est, & mihi tanti sunt quinquaginta drachmæ. *Laërtius.*

Antigonus Cynico talentum petenti recusavit, doni pretium vili & pauperi non convenire prætexens. Cynicus autem, Da ergo obolum: nec convenit regi, subjecit Antigonus, obolum numerare. Vtrumque dictum illiberaliter, & Cynicus obolum accipere, & rex talentum largiri debuit. *Plut. in apoph.*

Maximilianus I. Imperator, cum vitrea vasa exquisito artificio conflata & deaurata, sed illiberalis pretij, & Cæsare non satis digna dono accepisset, ut illiberalitatem istam jocosè carperet, vasa omnia supra mensam quandam reposita, uno momento, mensa dextrè eversa, confringi curavit. *Conradus Bruno, l. 5. c. 21. de Legat.*

Augusti Cæsaris illiberalitatem poëta Græcus festivè ultus est. Quum sæpe versus Græcos elegantes Augusto frustra obtulisset, tandem etiam versus à Cæsare conscriptos accepisset; accedens ad ejus lectìcam demissa in pauperem crumenam manu, denarios pauculos protulit, Cæsarique oblatos subjecit: Non juxta fortunam Auguste: Si plus haberem plus darem. Augustus illiberalitatis veterno excusso poëtam liberali & verè Cæsareo domo locupletavit. *Suetonius in August.*

Vide Avaritia.

Illusio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ILlusio, irrisio, derisio, subsannatio, sanna. Græc. ἐμπαιγμός Heb. *Keles* à verbo *Killes* subsannavit, sprevit, vili pendit subsannando. Cognationem habet cum *Kalal*, levis fuit, vilis fuit. Irrisores enim & illusores sunt homines nihili, viles, leves. Hinc Gr. χλευάζω, subsanno χλευασμός, irrisio, illusio, subsannatio.

¶ LOCI BIBLICI.

Illudi est res gravis & valde molesta, Psal. 22. v. 7. 8. & 25. v. 2. & 35. v. 19. & 38. v. 17. & 46. v. 16. & 41. 12. & 70. v. 4. 5. Illuditur Christus, Matth. 27. v. 29.

Illusores Deo abominabiles, Prov. 3. v. 32. severe arguuntur, Esa. 57. v. 4. Frustra eruditur, Prov. 9. 7 nunquam sapiunt. 14. v. 6. Illusores verbi Dei, Act. 2. v. 13. 2. Petr. 3. v. 3. Iud. v. 18.

Illusores illudendi, Prov. 3. vers. 34. Perdendi, Esa. 28. vers. 14. Ezech. 25. v. 3. 4.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Illusionis exempla: Noë, Gen. 9. 22. Isaac, 21. 9. Israëlitæ, Exod. 1. 12. 13. 14. Balaam, Num. 22. v. 18. 29. Gedeon. Iud. 8. v. 6. Abimelech, 9. v. 54. Saul, 1. Sam. 10. v. 27. & 31. v. 4. 1. Paral. 10. v. 3. David, 1. Sam. 25. v. 10. 2. Sam. 5. v. 6. & 6. v. 20. & 16. v. 7. 1. Paral. 15. v. 28. Amici Iudæ, 1. Macch. 9. v. 26. Duo fratres, 2. Mach. 7. vers. 7. 10. Illusionis toleratu difficilis exempla: Achab. 1. Reg. 21. v. 7. Elisæus, 2. Reg. 2. v. 23. 24. Sanaballat, 2. Par. 30. 10. Nehem. 4. v. 1. Tobias senior, Tob. 2. v. 22. Iob. Iob. 2. v. 9. Jeremias, Jerem. 20. v. 7. Sedechias, 38. v. 19. Christus, Matth. 26. v. 68. & 27. v. 29. Marc. 15. v. 29. 30. 31. 55. Apostoli, Act. v. 13. Paulus, 17. v. 32.

Vide Derisio, & Irrisio. Item Contemptus.

Imbecillitas.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

IMbecillum esse maximè constat, quod contra naturam est. *Arist. Problem. sec. 10. num. 30.*

Imbecillitas est virium privatio, principiique detractio quædam motus vel mutationis in alìo, vel quatenus aliud: vel omnino, vel ab eo quod naturam aptam ad illud habendum, habeat, vel etiam tum, cum jam illud naturæ vi habere possit. *l. Metaph. c. 12. T. 17.*

Vniuscujusque rei remissio ex imbecillitate nascitur: imbecillitas autem naturæ adversatur. *l. 2. de Cælo c. 6. T. 37.*

Imbecillitas, debilitas, infirmitas, defatigatio, tam ad animum quàm ad corpus refertur; Græc. ἀσθμενία, ἀσθένεια, impotentia, infirmitas. Hebr. *Chalu Schah*, à verbo *Chalsch*, lassus fuit. 2. *Devai* languor à verbo *Dauah*, languidus fuit, quemadmodum sunt mulieres paulò pòst partum nempè imbecilles, bacillis & fulcris opus habentes, quibus sustentari & lento gradu incedere possint. Ab eodem *Dauah* derivatur *Madhvéh*, imbecillitas, languor. *Deuter.* 28. 60.

De imbecillitate.

DIAL. II. *Francisc. Petrarchæ.*

DOL.

Natura me genuit imbecillem. R. Vt in putri vagina ensis ferreus, sic in fragili corpore fortis sæpè animus latet. D. Imbecillis natus sum. R. Non eris idoneus vectandis oneribus, aut auro fodiendo, sed honestis studiis, sed justis imperiis: Sic in navi robustior, quisque remum agit, at prudentior clavum regit. Vita quasi navis rerum fluctibus & mundi

pelago

pelago actata, suos remos habet suúmque gubernaculum: à vilioribus repulsus officiis ad nobiliora convertere. D. Imbecillem genuit natura? R. Quid si robustissimum genuisset? an perpetuum robur erat? an non robustior senectus & robustior ægritudo? Vt sileam casus innumeros, qui repente totum hominem debilitant atque enervant. Animi robur optabile est, quod nec dies minuat nec fortuna. D. Corpore imbecillis sum. R. Animum fove, atque exerce suis artibus, quas meliores esse diuturniorésque non ambigis. Laborem corporis linque ruricolis, nautis, fabris. D. Nullæ mihi ab origine fuere vires. R. Ad id ipsum non habuisse, quam perdidisse tolerabilius est. Nempè si fuissent, non mansissent. Nam & Milonis senuerunt vires, & Herculis senuissent. Non sic Socratis, non Solonis, non Nestoris, non Catonis, melioribus utere. Nil potest delectare magnum animum, quod non duret. D. Corpusculum imbecille est. R. Si organum inhabitanti animo sufficiens fuerit, satis est virium. Corpus namque propter animi servitium fecisse naturam, nemo tam corporis servus est, qui nesciat id, si proprio munere fungitur. Quid accusas, sed quid amplius requiris? Nam qui ingenio fragiles, corpore prævalent. Hi belluis proximè accedunt, & sæpè (quod miserum est) aliis serviunt. Sæpè verò (quod miserrimum, atque ubi humanæ miseriæ summa est) animum ipsi suum servire corpori suo coguntservitute fœdissima. D. Corpus invalidum est mihi. R. Vera & generosa vis hominis in animo est. Corpus est quasi quædam domus animi, quam robusta, quam fragilis, nihil ad hospitem paucorum præcipuè dierum, modo ne corruat; tunc migranti necessitas in aliud, idque perpetuum domicilium hinc exclusos transfert. Plus dicerem, si plus capere posses, nec vulgari strepitu prorsus obsorduisses. Corpus ipsum non animi domum esse, sed carcerem, nec amicum, sed certè domesticum hostem, cujus tibi fragilitas sit optanda, quo tu liber maturius sis ac victor. D. Nullæ sunt mihi vires. D. Nullæ penitus dum vales, non sunt. Quod si nõ vales, alia est querela. Nõ ergo nullas vis dicere, sed parvas vires! Non es robustus ut ille coætaneus tuus neque is ut ille alius, neque ille ut bos & elephas. Suus cuique virium modus est, cuique quod sat esset indulgentior natura distribuit parens optima & suorũ fœtuum amantior, quàm quisque sui. Non potestis de defectu queri, de imparitate querimini turbidum genus & querulum, qua sublata mundi decor intereat necesse est. Sic quod optimum est in rebus, id ferris ægerrimè.

Et hoc in hominibus acerbissimum: quod is qui multum sapit, nihil in sua potestate habeat. *Herodot. l. 9.*

Nihil peccare in magnis rebus humana conditione altius est; qui peccaverit, eum errore suo in posterum doctrinæ loco uti, viri boni & cordati est officium. *Plut. in Fabio Max.*

Humana imbecillitas in eo maximè deploranda est, quod in nobilissimis & insigniter ad virtutem aptis ingeniis bonum absque ullo nævo existere non potest. *Idem in Cleomene.*

Vetus illud rectissimè dictum est, facilius esse alios adhortàri quàm seipsum contra res adversas obfirmare. *Dion. l. 38.*

Nullæ sunt hominum adversus Deos vires. *Iust. hist. l. 2.*

Nihil rerum mortalium tam instabile, & fluxum est quam fama potentiæ non sua vi nixæ. *Tacit. Annal. l. 13.*

Desperatis rebus consilium ab omnibus datur, periculum pauci sumunt. *Idem, Hist. l. 3.*

Humillimi quique, maximè ubi alta accesserunt superbia atque ambitione sunt immodici. *Sex. Aurel. Vict. in Diocletiano.*

Sine crimine certè & deteriorum affectuum amictu prorsus expers nemo reperietur. Id enim divinæ felicitatis proprium fuerit, nec unquam in hominis naturam cadet. *Zonar. in Alex. Comm.*

In humana natura nihil est quod omnino sit labis expers, & ab omni absurditate alienum. *Const. Manasses Annal.*

Illud profecto verissimum est. Non semper homines sapientes videre perfectè aut judicare: signa enim imbecillæ mentis humanæ frequenter parere necesse est. *Fr. Guicciard. hist. lib. 1.*

Vide Ægritudo, Morbus.

Imitatio.

¶ LOCI BIBLICI.

IMmitemur Deum ut filij charissimi, Eph. 5. v. 1. Imitemur non malum, sed bonum, 3. Ioan. v. 11. Imitari Paulum quomodo oporteat. 2. Th. 3. v. 7. imitator Christi Paulus, 1. Cor. 4. v. 6.

Imitatio, Exemplum, μίμησις. Imitor, μιμέομαι, Sequor, alium mihi imitandum propono, *Malè* verbum, sign. plenus fuit. *Achar*, adverb. temporis, postea & post. Ex his duabus vocibus Hebræi componunt verbum *Maleachar*, id est, sequutus est, abiit post aliquem, imitatus est.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pylades. Hylam, negligenter saltantem Oedipodem, hac voce castigavit, σὺ βλέπεις, id est, tu vides: quum ille Oedipodem jam cæcum exprimere debuerit. *Eras. l. 6. apoph.*

Apelles. Alexander quum apud Ephesum conspectam effigiem sui corporis ad vivum magna arte expressam admiraretur; atque interim fortè equus inductus picto in eadem tabula equo hinniret, deceptus imitatione: Apelles, Equus (inquit) ô rex multo melius quam pares essent, his essent, Themistocles enim fugit ad Persas, Pericles mansit Athenis. *Plut. in Rom. apoph.*

Hadrianus sophista, in convivio sophistarum, ad quos adhibitus erat tanquam egregij cujuspiam arcani consors futurus, quum sermo fuisset ortus de characteribus dictionis, & in quo quisque præcelleret, & quid in quoque potissimum imitandum esset: At ego, inquit, describam charactères, haudquaquam recensens incisiunculas, intellectulos, membra aut rhythmos, sed me ipsum mihi imitandum proponens: omniúmque inventa ex tempore proferens, flexu quodam orationis ac linguæ permittam hæc omnia. Quid de hoc Hadriani dicto judicandum sit, viderint Critici, illud scio, Horatium non temere exclamasse. O imitatores servum pecus, Et ideo videmus quosdam, qui se totos addixerunt exprimendo Ciceroni, frigidos & elumbes euadere. Quod si quos delectat illud orationis genus leve & γλαφυρὸν: equidem nec obsto cuiquam, nec invideo. At ipse malim Epicteti rudem & indolatam phrasim, sed naturalem, quam Isocratis omnis flosculorum genere picturatam. Hujus Hadriani dictionem Herodes sophista solebat appellare κολόσσου μεγάλου ἀποσπάσματα, id est, colossi magni fragmenta: simul in juvene notans orationem nondum satis compositam, simul laudans & vocis & animi magnitudinem. *Verba sunt, Eras. Roterodam. lib. 8. apoph. ex Philostrati sophistis.*

¶ SIMILITVDINES.

D. Augustini: Cum ex infantibus loquentes non fiant, nisi locutiones dicendo loquentium: cur eloquentes fieri non possunt, nulla eloquendi arte tradita, sed elocutiones eloquentium legendo & audiendo, & quantum assequi conceditur imitando? *Lib. 8. cap. 3. de doctrina Christiana.*

Plutarchi: Qui omnia student exprimere, multa prava imitantur imprudentes: quemadmodum Aristotelis balbutiem, & Platonis incurvos humeros familiares exprimebant. *In Moral.*

Senecæ, Qui imitatur auctores, dabit operam, ut similis illis sit, quemadmodum filius similis est patri, non quemadmodum imago picta. *Apud Eras. Roterod.*

Roterodami, Vt oscitant permulti, quod oscitantem conspiciant, & micturiunt, quod meientem viderint: ita quidam nullo certo judicio ad suscipienda negotia promoventur, sed quidvis in aliis imitantur ac referunt. *In Similib.*

Thriveri, Veluti semen non ubique locorum æquè alacre est, aut æquè fructum profert, sed pro natura cœli, terræ atque aëris sæpè variat: Ita pueri frequentius imitantur parentum, magistrorum ac sodalium mores, quam ipsas præceptiones, naturam aut leges. *In apoph.*

Quemadmodum, citius ea quæ amara sunt, mutant dulcia, quam quæ dulcia amara: Ita frequentius boni imitantur malos: quam mali bonos: *In apoph. 210.*

Facile est, protractis lineis colorem appingere, sed arduum ipsa membra effigiare; Ita multis promptum est decorem verborum imitari, sed onerosum est, ac paucis datum, membra orationis invenire, effingere, ac digerere. *In apoph.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Imitationis præposteræ *exempla*: Iudas. 1. Reg. 14. 22. 2. 3. Abias 15. 3. Nadab, 25. 26. Asa, 33. 34. Zambri, 16. v. 18. 19. Achab, vers. 30. Ioram, 2. Reg. 8. v. 16. 17. 18. Ochozias, v. 27. Iehu, 10. 31. Ioachas, 13. v. 10. 11. Zacharias, 15. 9. Amon, 21. 20. Achaz, 2. Par. 28. v. 1. 2. Infideles, Psal. 49. 15. & 79. 57. Iudæi, Ma. 23. v. 33. 34. Luc. 3. 7. Act. 7. 51. & 17. v. 13. Iudæi, 11. Imitationis bonæ exempla Iosaphat, 1. Reg. 22. 43. Ezechias 2. Reg. 18. 5. 6. Iosias, 22. 12. David, Ps. 119. 14. 15. 29. 30. 31. 32. 33. 34. Ninivitæ, Ionæ, 3. v. 10. Thessalonicenses, 1. Thess. 1. v. 6. & 2. v. 14.

¶ EXEMPLA PROFANA.

P. Scipio Africanus, Cyrum Xenophontis: C. Iul. Cæsar Alexandrum Magnum: Solimus Turcarum princeps Cæsarem imitatur. *Theat. Zuing.*

Alexander Magnus, scorti Thaidis infamiam in Persepoli arce incendenda imitatur. *Theat. Zuing.*

Hipparchum Pisistrati F. doctissimum Principem Athenienses secuti sunt in doctis hominibus observandis atque colendis. *Ælian. l. 8.*

Syracusani, plerique Dionysium tyrannum, Platonis discipulum factum, incredibili studio imitati sunt: ita ut tyrannidis sedem pulvis occuparet, præ iis qui Geometriæ operam dabant. *Plut. in Dione.*

Antiochum Syriæ regem luxuriosissimum milites imitati sunt: aureis clavis crepidas subnectentes, argenteáque vasa ad usum culinæ comparantes & tabernacula textilibus sigillis adornantes. *Val. Max. l. 9. c. 1.*

Antisthenes, Atheniensis à Socrate præceptore tolerantiam edoctus Cynicam sectam condidit. *Laërt. l. 5.*

Plato, Socratem usque adeo suis scriptis imitatus est: ut junior Socrates passim, etiam ab Aristotele, appellatus fuerit. *Theat. Zuing.*

Plerique magis actiones aliorum quam libet pravas imitantur, quam infortunia eorum cavent. *Dion. l. 53.*

Immanitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IMmanitas, atrocitas, immisericordia, sævitia, crudelitas, ira crudelis, audax asperitas, ferocitas belluina, ita ut immanes non homines, sed belluæ efferæ appareant, Hebr. *Aczar*, & *Azeyuth*, *Deuter.* 32. 33. *Proverb.* 27. 3. à verbo *Caza*, Immanis fuit, atrox fuit, ausus est atrocior. Cognationem habet cum *Gazar*, dissecuit: immanes enim & crudeles nihil aliud quam cædes & hominum lanienas somniant. Hinc ξυράω, & κεράζω. Immanitas autem Græcè dicta est ἀπηνεία, ἀστοργία, rusticitas effera, quæ nullo modo cicurari potest, & humanitati plane contraria.

Qui discordias serunt ira stimulante inter crudelitatis & immanitatis magistros censentur: qui vero libidine sola aliorum rixas & contentiones spectandi dicuntur, morosi & inhumani dicuntur.

Naturæ injuria fit,& humanitatis jus ab eo violatur, qui iracundiæ ultra victoriam indulget. *Nicetas Acom. in Bald. Flandro.*

Solet humanum ingenium in magna fortuna inspecta victoria humanitatis oblivisci, nisi incerta fortunæ momenta singulari prudentia moderetur. In pugna quidem & acie quidquid excusationem habet, cùm ratio oppressa jacet,& manus (velut ebriæ) mente non regantur. Verum periculis jam propulsatis, & animorum æstu sedato, ac tranquillitate menti restituta, sævire,& ab officio decedere, improbi animi est argumentum. *Niceph. Gregoras hist. l. 6.*

Immane, Immanis, pro aspero, nocente, fere sumitur. Virgil. Georg. 4. Immanem ante pedes hydrum moritura puella Servantem ripas alta non vidit in herba. Et Æneid. 1. Pygmalion cognominatur inanimis. Immania Saxa, i. aspera, horrenda. Immane nonnunquam quid ingens, magnum, fœdum denotat. Pretij immanitas apud Plinium. *lib. 25. c. 11.*

Vide Tit. Crudelitas, Inhumanitas, Morositas.

Immobilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IMmobilis, Græcè ἀκίνητος, η, ον, dicitur. Immobile dupliciter dicitur, scilicet immobilitate rei, ut Deus, & necessitate veritatis, ut propositiones necessariæ. *B. Thom. in q. de veritate q. 16. art. 1.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Quod ita motum affert, ut id non sit quo movet, ac omni motu est liberum. *Lib. 8. de Nat. c. 5. Text. 37. Arist.*

Id quod primo loco movet in omnibus quæ motu cientur, ab omni motu est liberum. *Lib. 8. de Nat. Text. 44. Idem.*

Immobile est, & quod omnino moveri non potest, & quod longo tempore vix movetur, & quod sero incipit: & quod per se quidem naturæque vi moveri potest, sed non movetur quando, quo, & quomodo ejus natura fert, quod quidem unum eorum quæ immobilia sunt, dico quiescere. *Lib. 10. Metaph. 10. & lib. 5. de Nat. c. 2. Text. 20.*

Fortunæ affectiones, & locus, ad quæ moventur aut mutantur, quæ mutantur, immobilia sunt omnia. *Lib. 10. Metaph. c. 10.*

Immobile non omne quiescit, sed quod motu privatum est, aptum autem natura moveri. *Idem phys. 4. c. 6. Text. 118.*

Immobilia moventia per accidens, continuè movere nequeunt, ergo primum movens erit immobile, & non movebitur per accidens. *Idem Phys. 8. sup. 2. c. 5. Text. 52.*

Immobile movens semper uno movet motu, quia nihil ipsum mutatur ad id quod movetur. *Idem ibid. Text. 53.*

Immobilis ac sempiterni consideratio nec ad Physicam, nec ad Mathematicam pertinet. Non ad Physicam, qua non convenit considerantem mobilia & inseparabilia, immota & separata contemplari. Non ad Mathematicam, quia licet hæc de immobilibus differat, non tamen de inseparabilibus; sed quæ in subjecto sunt atque materia. *Alex. Aphrod. in 5. Metac. 3.*

Aures homini tantùm, immobiles. *Plin. l. 11. c. 37.*

Scopulis immobilior. *Adag.* Ovid.

Soloque immobilis hæres, intentos volvens oculos. Virg. Æneid. 7.

Impatientia.

¶ LOCI BIBLICI.

IMpatientia arguitur, Exod. 14. v. 11. & 15. 24. & 17. vers. 2. 7. & 17. 2. Num. 11. vers. 1. 10. & 14. v. 1. 26. & 1. v. 5. Iob. 3. vers. 1. Proverb. 12. 16. Eccl. 2. 16. Eccl. 2. 16. damnatur. Prov. 14. 29. & 19. frænanda est, Rom. 12. 10. 1. Corinth. 10. 19. Phil. 4. 5. 1. Thess. 5. 14. 22. 1. Tim. 2. 8. 2. Timoth. 4. 2. Hebr. 10. v. 17. & 11. 11. Iac. 1. v. 4. & 5. v. 8. 1. Pet. 1. v. 5. & 3. 14. & 5. 6. 2. Pet. 2. 9. & 3. v. 9. 10.

Natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendendo, jam tunc cum Dominum Deum universa opera quæ fecisset, imagini suæ, i. homini subjecisse, impatienter tulit. Nec enim doluisset si sustinuisset: nec invidisset homini, si non doluisset. Adeo decepit eum quia inviderat. Inviderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia patienter utique non tulerat, &c. *Tertull. de patientia.*

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Impatientia turbat animum, præterita bona delet, præsentia inficit, futura impedit. *Ficin. epist. l. 1.*

Impatientia sola facit, ut adversa, quæ ad externa & corpus tantum pertinere possunt, in animum quoque pertranseant. *Ibid. l. 5.*

Impatientia ἀπαλία, est tanta animi timiditas & teneritudo, ut nihil omnino duri, & acerbi sensus pati possit, ac ne ea quidem quæ vulgo cæteri homines patiuntur ac ferunt.

Est ita natura comparatũ, ut homines molesta, supra quàm dici possit, ferant, si videant rerum eventa virtuti non respondere. *Pausan. l. 4.*

Quanti in hominis pectore patientia est, tam multa detrimenta in res humanas inducit impatientia, nempe levitas & imbecillitas animi secum dissidentis, levis & improvidi; qui ejus moræ quam spes desiderat, prorsus intolerans est. Impatiens est homo mutabilis, desperato proximus, stolidus, enervis, sibimet suisque destinatis inimicus. Vt patientia hominis probi & constantis singulare specimen est, & levitatis invictæ documentum: ita impatientia est ipsius gestus furoris, qui præfractè divinis decretis, præpidè ac turpiter suis obluctatur. Ac proinde hoc vitium sæpè est origo earum, cladium, quæ si firmitas adfuisset, egregiè vitari poterant. Tunc potissimum impatientiæ vulnera geminantur, cùm improbitas sibi comparem animum nacta est, atque hinc hæc, hinc illa pariter furiunt, utrinque magnæ tempestates excitantur. Impatientia est facie lurida, oculis turbidis, lingua effreni, gestu inconcinno, manibus continentibus, toto corpore inquieto. Est probrum divitis, est perpetua vexatio pauperis, sæpè est mulieribus causa dedecoris, est viro perpetuus cruciatus. Adversus impatientiam nonnullum remedium est, sic animum inducere. Non esse datum miseriis & calamitatibus, nec ulli quantumvis molestæ expectationi ut sint perpetuæ, ac ne diuturnæ quidem. Nam & illa ipsa, quorum pondere homines sævissimè premuntur, tandem lassari constat. *Carol. Paschal. lib. de Virtut. & vitiis, c. 36.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi. Quemadmodum si quis apostematis morbo circumventus, ferro recidatur à medico, non habens quomodo recidenti adversetur, circunstantia tangit, atque astantes mordet, illis quidem inferre nihil habens, ad medicum autem manum extendere non valens: Sic & Iob blasphemiæ magnitudinem timens facit in animis injuriam atque fiduciam animi passione adauget, non contra Deum audens, sed se diemque accusans. Maledicit autem non creaturam, sed sui ipsius diem. Pereat, inquiens, dies in qua natus sum, &c. *Serm. 4. in Iobum.*

Seneca: Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa jactatione incommodius fit. Sicut in navi onera immota minus urgent, inæqualiter convoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt, *lib. 2. epist. 28.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Impatientiæ, & murmuris *Exempla:* Sara, Gen. 16. v. 5. Israëlitæ, Exod. 5. v. 21. & 14. v. 11. & 16. v. 3. & 17. v. 2. 3. & 32. v. 1. Num. 11. vers. 1. & 13. v. 21. & 14. v. 1. 2. & 16. v. 41. & 20. v. 3. Ios. 9. v. 18. 1. Cor. 10. v. 10. Iudæ, v. 16. Achitophel, 2. Sam. 17. v. 23. Seba, 20. v. 1. 2. Aman, Esth. 3. v. 6. Eliu, Iob. 32. v. 2. Nabuchodonosor Dan. 3. v. 13. Exercitus, 1. Macch. 11. v. 39. Herodes. Matth. 2. vers. 3. Operarij, 20. vers. 11. Principes Sacerdotum & Scribæ, 21. vers. 15. Pharisæi & Scribæ, Luc. 5. v. 30. & 15. v. 2. & 19. vers. 7. Ioan. 6. v. 41. & 7. vers. 32. & 9. v. 28. Prodigi frater, Luc. 15. v. 28. Græci, Actor. 6. vers. 1.

Vide Murmuratio & Patientia.

Imperator. Imperium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IMperium, Græcè ἡγεμονία, ας, ἡ, & ἐπιτάσσω, impero dicitur. Est autem imperium actus rationis ordinantis, cum quadam motione ad aliquid agendum. *B. Thom. 1. 2. quæst. 17. artic. 5. Dicitur autem ab impero, as.*

Imperium varia significat, I. Auctoritas cum præcepto & Dei jussu conjuncta, 1. *Corinth. 7. 6. Tit. 2. 15.* II. Dominatus, 1. *Reg. 12. 4. Esai. 9. 6.* III. Dominium possessio, *Gen. 36. 43.* IV. fortitudo, robur, 3. *Sa. 2. 10. Ps. 86. 16. Esa. 40. 14. 1. Pet. 5. 11. Apoc. 1. 6.* V. Dignitas *Gen. 49. 3.* VI. Mandatum, *Gen. 41. 14. Tim. 1. 1.* VII. Regnum seu regio, in qua quis regnat, 2. *Chron. 28. 5. Da. 6. 26.* VIII. Regni duratio & tempus, *Esther. 1. 3.* IX. Regni limites, 1. *Chron. 18. 3.*

Imperator. Dux exercitus, ad quem rei militaris summa refertur, ab imperando dictus, propterea quod exercitui, quæ facto opus sunt, imperet, Græc. ὁ ἡμαρμένος, αὐτοκράτωρ, στρατηγός. Hebr. *Melec*, Rex, qui regioni alicui præest; rem unius urbis seu ditionis imperium, & dominium obtinet, à verbo *Malac*, regnavit, imperavit. Et *Moschel*, Dominium, imperium, à verbo *Maschal*, imperavit, dominatus est, graves sententias protulit, nihil dixit quod non esset observatu dignissimum. Vocatur etiam Imperator, *Naghih*, id est, dux, princeps, eximius, primarius, qui coram populo adstat, cæterisque omnibus indicat quod sit faciendum, Græc. ἡγούμενος, ἄρχων.

Imperare est jubere, dictum ab in, particula intentiva, & paro, quasi statim paro, vel prorsus paro.

Imperium nunc jussum significat. *Virg. Luctantes ventos, tempestatesque sonoras Imperio premit.* Aliquando dominium. *Idem: Imperium Oceano famam qui terminat astris.* Nonnunquam potestatem. Vnde Vlpianus Imperium scribit, aut merum dici, aut mixtum. Merum imperium est habere gladij potestatem ad animadvertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur. Mixtum est, cui etiam jurisdictio inest, quod præcipuè in danda bonorum possessione consistit.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Hom. Iliad. 2.

Multos imperitare malum est, rex unicus esto.

Plaut. in Mil.

Facile est imperium in bonis.

Terent. in Adelph.

Nimium ipse durus est præter æquum & bonum,
Et errat longè mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.
Mea est sic ratio, & sic animum induco meum,
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet.
Si speret fore clam, rursum ad ingenium redit.

Ille, quam beneficio adiungat, ex animo facit.
Studet par referre, præsens, absensque idem erit.
Sen. in Thy.

Nec abnuendum, si dat imperium Deus,
Nec appetendum.
Idem in Tro.

Violenta nemo imperia continuit diu.
Claud. l. 1. in Eutro.

Asperius nihil est humili, cum surgitur altum,
Cuncta ferit, dum cuncta timet, desævit in omnes,
Vt se posse putet, nec bellua terrior ulla est,
Quam servi rabies in libera colla furentis.
Agnoscit gemitus & pœna, & parcere nescit.
Quam subiit dominique memor quem verberat, odit.

¶ Philosoph. et Histor. Sent.

Imperatores appellandi sunt, quorum virtute & consilij felicitate maximis periculis servitutis atque interitus liberati sumus. 14. *Phil.*

In summo Imperatore, quatuor hæ virtutes inesse debent. Scientia rei militaris, Virtus, Authoritas, Fœlicitas; *Pro lege Man.*

Hæ sunt virtutes imperatoriæ, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo. *Pro lege Man.*

Non solum bellandi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, hujus administræ, comitésque virtutis. Primum quanta innocentia, quanta deinde omnibus in rebus temperantia: fide, fœlicitate, ingenio, & humanitate, Imperatores esse debent? *Pro lege Manil.*

Refrænet primum libidine, iracundiam teneat, spernat voluptates, coërceat avaritiam; cæteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, cum dedecori & turpitudini parere desierit. *Parad. 5.*

Non potest exercitum is continere Imperator, qui seipsum non continet, frugi hominem dici non multum laudis habet in Rege: fortem, justum, severum, gravem, & magnanimum, largum, beneficium, liberalem, & mansuetum, hæ sunt regiæ laudes, *In lege Man. pro Rege Deiotar.*

Quotidianis rebus præesse, & ex tempore subitis casibus rectè uti & quam quæ occasionem nosse, ac judicare, quas res ex familiari colloquio conciliare possibile sit, quas porro vi extorquere licet, imperatorum sive præfectorum est officium. *Ex 1. epistola Demosth.*

Quapropter illud etiam rectè dicitur, neminem benè imperium gerere, qui non ipse prius sub imperio fuerit. *Arist. Polit. 3.*

Iam illud oportet unumquodque mortalium cogitare qui non servierit, eum haudquaquam Dominum fore laude dignum. *Plat. de leg. 6.*

Qui vult hominem imperare, is etiam beluam adjungit, cùm præsertim tale quid sit cupiditas, & iracundia & magistratus, & optimus quisque à recta via detorqueatur. *Lib. 3. de Repub. c. 12.*

Quominor potestas eorum qui imperant, eo diuturnius stabiliusve omne stat imperium. *Lib. 5. de Repub. c. 11.*

Vivunt in magna opum honorúmque abundantia ij, qui soli imperant, quarum omnes rerum cupiditate ducuntur. *Lib. 5. de Repub. cap. 10.*

Modestè & acerbè nemo fert imperium, quem parere ætas patitur, neque se superiorem putat: præsertim cum eundem honorem sit adepturus, cum id ætatis fuerit. *Lib. 7. de Repub. c. 14.*

Imperium aliud ad Principis, aliud ad eorum qui parent, commoda refertur; quorum illud servile imperium appellamus, hoc liberorum hominum. *Ibid.*

Absurdum est non esse tributum à natura, alij ut imperent, alij ut pareant. Quod cum ita sit: danda est opera, non ut omnibus imperes, sed iis tantummodo, qui nati sunt ad ferendum imperium. *Lib. 7. de Repub. cap. 2.*

Imperare & parere non solum necesse, sed etiam utile. *Lib. 1. de Repub. cap. 3.*

Semper ut quisque eorum qui præsunt, & qui parent præstantissima virtute est: ita imperium est præstantissimum. *Ibid.*

Non est civitas ob eam causam dicenda beata, nec legis scriptor ornandus laudibus, quod exercitatione docuerit eos finitimis imperare. *Lib. 7. de Repub. c. 14.*

Est & propensus ad imperandum animus & invictus. *Lib. 7. de Rep. cap. 7.*

Assuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus: edicat quid absumpserit. Ita fiet, ut non absumat quod pudeat dicere, præterea futuri principes, velint, nolint, sciant. *Plin. panegyr. ad Traianum.*

Natura mortalium avida imperij est. *Sallust. Iugurth.*

Vetus ac pridem mortalibus insita potentiæ cupido. *Tacit. l. 2. hist.*

Ea cunctis affectibus flagrantior. *Idem, Annal. lib. 15.*

Cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt. *Idem, Annal. l. 12.*

Delecta ex his & constituta Reipub. forma facilius laudari quàm evenire, aut si evenit, haud diuturna esse potest. *Ibid.*

Non ignavia magna imperia continentur, sed virorum armorúmque faciendum certamen. *Tacit. Annal. l. 25.*

Firmissimum id imperium quo obedientes gaudent. *Livius, 1. dec. lib. 8.*

In terris nomen Imperij primum fuit. *Sallust. Catilin.*

Qui benignitate ac clementia imperium temperavere, his candida omnia & læta fuerunt: etiam hostes æquiores, quàm aliis cives. *Idem, orat. ad Cæsarem.*

Principio terum gentium nationúmque imperium penes reges erat. *Iustin. l. 1.*

Vnum imperij corpus unius animo regendum videtur. *Tacit. Annal. lib. 1.*

Imperium, si in parvo contemnitur, in omni parte violatur. *Cassiod. lib. 2. epist. 12.*

In bono imperatore inter cæteras artes hæc requiritur, ut severè imperare sciat, & molliter contumacibus credere. *Dionys. Halic. l. 5.*

Prudentium est imperatorum non solùm res suas corroborare, sed etiam res hostium debilitare, præcipuè verò sine ullo prælio & labore bella conficere: sin minus, saltem cum minimo militaris multitudinis detrimento. *Idem lib. eodem.*

Non decet Imperatorem properè quicquam agere. *Dionys. in M. Ant. Phil.*

Malum est Imperatorem habere sub quo nemini licet quicquam facere: sed multò pejus est quum omnia licent omnibus. *In Dionys. Nerva.*

Misera est conditio Imperatorum, quibus de affectata tyrannide nisi occisis non potest credi. *Vulg. Gallic. in A. Cassio.*

In imperatore avaritia est acerbissimum malum. *Idem, ibid.*

Nihil quicquam est quod Imperatorem melius commendet gentibus quàm clementia. *Ibid.*

Imperatorem esse fortunæ est. *Ælian. Lamprid. in Heliogab.*

Sint Imperio digni quos ad regendi necessitatem vis fatalis adduxerit. *Ibid.*

Miser est Imperator, inquit junior, Gordianus, apud quem vera reticentur; qui quum ipse publicè ambulare non possit, necesse est ut audiat, & vel audita, vel à plurimis roborata confirmet. *Iul. Capitol. in Gord.*

Imperator dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. *Amm. Marcell. l. 14.*

Regenti imperium, omnia nimia, velut prærupti scopuli, sunt devitanda. *Amm. Marcell. l. 13.*

Delicta corrigere, Imperatorem admodum decet, ut charos præterea & amicos soletur, ejus & dignitatis est, & prudentiæ: qua fiet ut non solùm nunc ipsi à molestiis quondam illatis & gravibus subditi vindicentur, sed statim ut liceat imperatoris benevolentia frui, quare nil dignius afferri potest mortalibus. *Procop. de bello Goth. lib. 3.*

Sine administris non potest fieri in bellicis rebus imperator. *Idem, ibid.*

Sine dubio Deus terrenus est imperator, contra quem quicunque levare manum ausus fuerit, ipse sui sanguinis reus erit. *P. Diacon. in Grat. &c.*

Qui severius in imperatores inquisierit, equidem non arbitror ullum Romanorum principatu antiquitus potitum inventurum esse, in quo nihil ad consummatam laudem desideretur. Ex quo fit ut uniuscujusque gubernatio ex morum & actionum ejus majori parte judicetur. *Zonar. in Alex. Comn. l. 3.*

Homini privato satis est moderatio, æquitas, placabilitas, & in omni cultu & victu modus, Imperatoris verò præter hæc est justitia & colenda, & ratio civium habenda, & vetera instituta sunt tuenda. *Idem, ib.*

Nihil est quin ab Imperatoribus emendari queat: nec ullum peccatum est, quod vires eorum superet. *Nicet. Alex. l. 3.*

Vide *Dux & princeps*, ubi plura de Imperatoris, seu Ducis exercitus, officio.

Egregij Imperatores quamvis habeant exiguas copias, tamen celeriter eas augent. *Dion. Halic. lib. 6.*

Imperatorum impetus & potentia non quiescere solet, nisi divina humanáque pro suo subito mutarint. *Nicet. Isac. Angel. l. 2.*

Obsequio mitigantur imperia. Vbi verò reverentia excessit animis, & summa imis confundimus, ibi opus est ut vim repellamus, *Curtius lib. 8.*

Magna imperia ignavia non continentur. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Sua retinere, privatæ domus: de alicujus certare, regia laus. *Tacitus, Annal. l. 15.*

Magna imperia nisi armis ultro illatis lacessantur, nisi primo quoque tempore aut evertantur, aut ita afficiantur, ut tollere ultra caput sublevarique non possint, exitium iis adferunt qui exitium spe illis destinaverant. *P. Æmil. l. 6.*

Vbi pro labore desidia, pro continentia & æquitate libido atque superbia invasere, fortuna simul cum moribus immutatur. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Semper ita inducant homines præsens imperium esse grave. *Thucyd. lib. 1.*

Periculosum est prægrave imperium, & difficile est continere quod capere non possis. *Curtius l. 4.*

In novo & precario imperio, adhuc jugum ejus rigida cervice subeuntibus barbaris, tempore opus est, dum mitioribus ingeniis imbuuntur & efferatos mollior consuetudo permulcet. *Lib. 6.*

Spernitur ducis, imperium, ubi turbatis acrius metus, quàm dux imperare cœpit, & totidem sunt imperatores quot agmina errant. *Lib. 8.*

Iis qui in alios imperium sunt habituri, hæc duo adesse oportet; in bello vires & in consilio prudentia. *Dionys. Halic. lib. 1.*

Nulla alia re æquè ac hominum frequentia opus esse illi civitati quæ ad imperium aspirat, & quæ res magnas affectat. *Idem lib. 4.*

Longè optimum ac firmissimum id est imperium, quod beneficiis non suppliciis subditos in officio continere soler. Illorum enim benevolentia, horum verò timor est comes. Quicquid autem est formidabile, id necessitate naturali omnibus est maximè exosum. *Lib. 6.*

Imperij vis omnis in consensu obedientium est. *Liv. Decad.1.lib.2.*

Id firmissimum longè imperium est, quo obedientes gaudent. Sed natura opus est quicquid statuere placet. *Livius, Dec.1.l.8.*

Quo plus potestis,eo moderatius uti imperio debetis. *Decad.4.l.4.*

Quæ urbs voluptati plurimum tribuit,imperium amittit, quæ labore delectatur,occupat. *Valer. Max.l.4.c.3.*

Non multorum supplicia, sed fida & diligenti custodia imperium est tenendum. *Xiphilin. Cæs. August.*

Summum imperium invidiam habet, nec tutum unquam ab insidiis est. *Ibid.*

Imperium facile iisdem artibus retinetur, quibus initio partum est. *Salust.de coniurat. Catil.*

Impatiens consortis est imperium, infidelitatisque & malevolentiæ plenum. *Plut.in Demetrio.*

Nullum est imperium tutum,nisi benevolentia munitum. *Æmil. Probus in Dione.*

Ea conditio est imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni ratio reddatur. *Tacitus Annal. lib.1.*

Arduum & subjectum fortunæ,regendi cuncta onus. *Eod. lib.*

Imperium cupientibus, nihil medium inter summa aut præcipitia, *Tacit. hist.lib.1.*

Bonum (i.mite & clemens) imperium nulla vis lædit. *Vulc. Gallic. in Avid. Cassio.*

Severus moriens dicebat, firmum imperium Antoninis meis relinquo,si boni sunt;imbecillum,si mali. *Æl.Spartian. in Severo.*

Imperium est in virtute,non in decore. *Lamprid. in Severo.*

Quis melius quam gravis imperat? quis melius quam literatus imperat? scit quemadmodum imperare debeat qui alios principes pertulit,& quæ de aliis principibus judicabit. *Fl.Vopisc. in Tacito.*

Nihil est difficilius quàm bene imperare: nam quisque pro voto de principe loquitur. *Pomp. Læt.in Dioclet.*

Saturninus suis dicebat,Nescitis,amici, quid mali sit imperare. Gladij,& tela nostris cervicibus impendent,imminent hastæ undique, undique spicula,ipsi custodes timentur,ipsi comites formidantur, non cibus pro voluptate,non iter pro authoritate,non bella pro judicio,non arma pro studio.Adde quòd omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam inhabilis videtur:sin minus,inest furor.Nam quòd Imperatorem me capitis,in necessitatem mortis me trahitis: Sed habeo solatium mortis,solus perire non potero. *Fl.Vopisco in Saturnino.*

Diocletianus princeps, jam privatus dicebat nihil difficilius esse quàm bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ac decipiendum Imperatorem capiunt;dicunt quid probandum sit:Imperator, qui domi clausus est, vera non novit: cogitur hoc tantum scire quòd illi loquuntur:facit judices quos fieri non oportet, amovet à Republica quos debebat retinere.Quid multa?bonus cautus, optimus venditur Imperator. *Fl.Vopiscus in Aureliano.*

Magna moles molestiáque imperio inest. *Aurel.Vict.lib.de Cæsarib.*

Imperij adeo cupidi mortales sunt, ut id vel ultima senectus avidè petat. *Idem, ibid.*

Potestates fato dantur,frustráque tentantur facinus potiendi spe,vel amittendi metu. *Idem, ibid.*

Iusti finis imperij est obedientium commodum & salus. *Amm. Marcell. lib.25.*

Nihil aliud est imperium ut sapientes definiunt cura salutis alienæ, *lib.29.*

Finis justi imperij utilitas obedientium æstimatur & salus, *lib.30.*

Spretum imperium deficiente quotidie robore continuò fluit atque deficit. *Procop. de bello Pers. lib.1.*

Nullo modo fieri potest,quin homo, & is longo tempore rerum potitus,fastidio fit iis qui parent & capitalia eorum odia suscipiat. Nihil enim Deus in vita immutabile & stabile fecit. Vnde fit, ut omnia terrena mutationibus gaudere ac delectari videamus. Si quis verò fortunam in sua vota cogere, & certa quadam ratione vitæ uti voluerit: is eò rem deducere conatur,quo natura non sinit. Quicquid autem cum natura pugnat, & justos limites excedit, nihil hilaritatis & voluptatis habet. Eodem pertinent sapientes veterum sententiæ, præcipientes. Ne quid nimis: & Modum esse pulcherrimam virtutem pronunciantes. *Niceph.Greg.hist.lib.9.*

Præstat per multos publica negotia administrari: ut & complures hinc emolumentum sentiant, & experientiam rerum gerendarum consequantur. *Mæcenas in orat.ad August.apud Dionem.lib.53.*

Magna Imperia limites suos habent, quo cùm venerunt, sistunt, retroeunt,ruunt. *Lipsius in Cent.ad Bel.ep.7.*

Non potest esse firmus consensus in magnis Imperiis inter plures colligas, & socios, authoritate, & potentiâ pares, quantumvis eorum animi fœderibus, & aliis firmioribus vinculis colligentur: facilè enim inter talès nascuntur dissidia,quæ in bella civilia erumpunt. *Anonym.*

Administratio regnorum vel reipublicæ sine arte,ex sola experientia, sæpè fallit:ut & sola consideratio & contemplatio sine experientia; at quando utrumque conjugitur, felicem felici rempublicam. *Idem.*

Optima gubernandi ratio est, continere vulgus in officio, non tam sævitie,quàm moderatâ quadam severitate. *Idem.*

Non aliter agendum cum civibus qui delinquunt, atque cum membrum languentibus:semper anteferenda lenitas est severitati,ut in difficilibus morbis curandis, sic in gravibus delictis puniendis interdum acrioribus utendum remediis. *Idem.*

Vt prudens Nauclerus non semper eo dirigit navem quò cursum instituit,sed quo præsens tempestas illi concedit: ita prudentes in Rep. viri, semper idem spectant, non semper idem agunt & ducunt, & vela consiliorum suorum ad statum temporum & occasionem componunt & moderantur. *Ioannes Demetrius in orat.funeb.Sigis.Poloniæ Regis,apud Hist. Polon.*

Tranquillo mari,ignavissimus quisque navem gubernare potest: sed in gravi tempestate non nisi prudentissimus & peritissimus Nauclerus adhibetur. *Idem.*

Magnorum Imperiorum hæc est commoditas, quod plures sub illis populi in pace vivãt,& quæ in singulis provinciis illius eximia,aut utilia sunt ab aliis provinciis ejusdem regni sentiantur. Denique facilius unius provinciæ inopia ab alia sublevetur. *Aph. Pol. Sylva ex Plinio.*

Singuli singula rectè conficere possunt,plura verò minimè: quod si quis plura tractare aggrediatur, in singulis ita deficit, ut in nullo evadat egregius. *Plato lib.3. de Rep.*

Improbandum est,ut idem homo pluribus magistratibus præsit.Nam unum opus ab uno optimè perficitur. *Arist.lib.2. Polit.c.9.*

Navis gubernator quædam suis manibus facit, quædam per alios,& aliquando aliis ad clavum admissis,ipse in proram demigrat:Sic in Rep. non debet unus occupare omnia munia, sed aliis vicissim dare locum. Rectius enim fiunt, quæ multorum manibus peraguntur. *Plutarchus in Politicis.*

In publicis muneribus, qui plus uno fungi cupit, & plura onera subire non dubitat, oneribus ipsis cum magna Reip. pernicie succumbit. *Osorius lib.1.de Reg.inst.*

Imperium in homines volentes est diuturnum, in invitos autem breve,& seditionis plenum. *Aphor.Polit.Sylva ex Agapeto Diacono.*

Adhibenda est Reipubl. causâ severitas,sine qua administrari civitas nulla potest. *Cic.de Offic.*

Non est,ut rectè imperet,cui non imperatum. *Arist.3. Polit.*

Nemo benè imperat,nisi qui ante paruerit imperio,*Seneca 11.de ira.*

Imperia nunquam ex parvis magna fiunt absque variis, continuis periculosáisque,tum cum populis vicinis,tum cum remotioribus, certaminibus,præliis,& bellis. *Aphor. Polit.Sylva ex Livio,lib.7.*

Nullum est tantum Imperium, quod injustè usurpatum, vel exercitum,tandem non frangatur. *Idem l.3.*

Omnino necesse est,ut Imperio digni sint,quos ad regendi necessitatem vis fatalis adducit. *Lamprid.in Heliogabalo.*

Spretum Imperium deficiente quotidie robore, continuò fluit atque deficit. *Procopius de bel. Pers.l.1.*

Florentium imperiorum ruinis Deus utitur ad alia Imperia, & præsertim magna in orbe excitanda: ac proinde hæc ferè non exoriuntur, quin illi priora ruant,& everantur. *Aphor. Polit.Sylva ex Livio, lib.1.*

Magna Imperia armis potius, ac bellis in vicinos, quàm pacis artibus,& concordiâ cum vicinis firma & immota crescunt:itaque illa solent maximè rei militari se suósque cives addicere,eámque artem exercere. *Ibid.*

Magna Imperia non nisi ex vicinorum ruinis primùm crescunt. Quibus in suam potestatem subactis, aliorum populorum etiam remotiorum ruinæ sequuntur, & ab iisque Imperiis fiunt: ac proinde & vicini & remotiores populi debent conjunctis viribus emergenti illi potentiæ & futuro terrori maturè sese opponere. *Ibid.*

Magna Imperia facile nimio pacis otio labascunt, vel in mutuas seditiones excitantur, si hostis externus omnis abest. Itaque prudentes Principes curant, ut justæ bellorum causæ suis non desint, quas non cunctanter accipiunt. *Ibid.*

Magnorum Imperiorum fundatores, & incunabula nonnunquam ex parvis, & quidem pudendis initiis, sed extraordinariis & miraculosis modis jaciuntur,ac conservantur. *Idem ex Hero.lib.1.*

Magna Imperia nascentia,vel crescentia, omnibus populis sunt metuenda etiam remotis. Nec enim facilè anteà conquiescunt, quàm omnia domuerint. Itaque de impediendo eorum cursu sunt maturè consilia capienda: syncretismi ab aliis populis inter se faciendi. Nec sunt illa ullo prætextu & occasione in auxilium ab ullo populo vocanda. *Ex Polybio lib.5.*

Agrum colere,gregem pascere,navim regere, texere, fuere, ædificare,multi se ignorare fatentur. Magistratum in urbibus agere,regem gerere,gentibus ac nationibus imperare,quod est difficillimum, nemo sibi à natura negatum dicit: *Æneas Sylvius in Histor.Boëm.c.6.*

Imperium eorum latissimè extenditur, qui aliis auxilium petentibus statim & impigrè succurrunt. *Aphor.Politic. Sylva ex Thuc.lib.6.*

Is optimè Imperat,qui de Repub.cui præest,optimè meretur salutem qui sciens, prudensve ut nihil nocet consilio, vel facto. *Idem lib.6.*

Fieri non potest ut unus aliquis, aut etiam pauci quidam quantumvis excellentes, & consilio præstantes molem regni sustineant. Nam negotiorum multitudo quandam mentis caliginem iis obducit, qui in se nimium recipiunt; quia nec ingenij, nec etiam satis tempore habere possunt,ut res idoneè considerent omnes. *Aphor. Politic.*

Magnitudinem Imperij omnes universè desiderant: quippè cuncta ejus bona foris apparent:incommoda intra eam occultè concluſa continentur: quæ si quis cerneret,rem periculorum,suspicionum,molestiarum, & laborum innumerabilium proculdubio plenissimam tantâ fortassis animi contentione minimè expectaret. *Guicciard.in Hipom.Polit.*

Nemo ita merum Imperium obtinere debet, ut non ab eo provocari possit. *Mæcenas apud Dionem,l.53.*

Imperiis atque divitiis cùm fortunatum sæpè casus dominatur: panâ interdum offensione,velut grandine totius anni fruges,sic totius vitæ omnes medius fidius commoditates auferuntur. *Bembus, in orat. funebri Guidobaldi Vrbini Ducis.*

Nihil tam aptum est ad jus conditionémque naturæ, quàm Imperium sine quo nec domus ulla,nec civitas,nec gens,nec hominum universorum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. *Cic. lib.3.de leg.*

Omnis

Omnis Regia potestas, omnisque civitas rectè jnstituta duabus tantùm rebus constat, ut moderatum sit eorum, qui præsunt Imperium civium, atque eorum qui parent in obsequendo fides, & integritas eluceat. *Franc.I.Galliæ Rex apud Mart.Bellaium.*

Semper imbecilliores æquum & justum quærunt: sed qui plus possunt, talia parui faciunt. *Arist.6.Polic.c.3.*

Multi confisi potentiâ, majora quàm possint facere conati, in multa inciderunt pericula. *Xenoph.l.4.de fac.& dic.Socratis.*

Non convenit eum, qui cum in potestate sit, subditis pejorem esse. *Cyrus apud Xenoph.l.7.Pedia Cyri.*

Firmior est potentia non injuriâ afficere æquales, quam præsenti commodo motos attrahere pericula, etiamsi vires augeantur. *Leg. Corinth.apud Thuc.l.1.*

Quisquis potentia, ac majestate major est, eò ipsi gloriosius est ad justitiam, & fidem conservandam potentiæ suæ amplitudinem explicare. *Guicciard.l.2.*

Magis expetenda illa potentia est, quæ sponte & voluntate, quàm quæ vi, & necessitate conservatur, quia firmior, facilior, gratior, honestiórque est. *Idem l.6.*

Nulla quæsita scelere potentia, diuturna est. *Curt.l.4.*

Ne cujusquam principatus à vicinis sinatur in tantum crescere hostibus illius oppressis, ut pro libitu postea dominari in omnes possint. *Polyb.1.*

Imperare justè nemo diuturno tempore potest, nisi cui Deus Imperium permiserit. *Franc.Patricius de reg.l.1.c.1.*

Imperare benè hominibus est omnium actionum humanarum difficillima. *Ibidem.*

Imperans aliis, non verbis, aut verberibus sævire debet, sed tolerando, mulcendóque homines in suam sententiam pellicere. *Idem lib.7. cap.13.*

Imperare perpetuò in libera civitate odiosum est, ut plures magistratus in eodem tempore genere iniquum est. *Idem in Rep.lib.1.c.6.*

Imperare benè nihil difficilius est, initia enim principatus faciliora sunt, quoad populi favorem sibi concilient, sed ubi potiti rerum sunt, sævitiâ & libidine omnia pessundant. *Idem lib.1.c.2.*

Imperandi dignitates septem, tum in magnis & parvis urbibus, tum in privatis ædibus sunt eodem modo. Prima ut parentes imperent liberis, ut generosi ignobilibus, ut seniores junioribus, ut Domini servis, ut potentior inferiori, ut sapiens ignoranti, & cui sors favet, imperet, cui non favet, sit subditus. *Plato de Legibus Dial.3.*

Imperium stabiliunt plurimùm majestas, gravitas, beneficentia: majestas parit reverentiam, gravitas metum, beneficentia benevolentiam, quæ egregiè subditos continet in officio. *Philo Iudæus de præmiis & pœnis.*

Non omne Imperium unius & ejusdem est naturæ. Nam aut Imperamus iis, qui nostri sunt. In hos autem possumus uti patriâ potestate, aut eâ quæ est dominiorum in servos: aut iis præfecti sumus, qui aut ultrò, aut mercede nobis, aut Reipub. operam præstant. Ab his autem si quid præter id, quod equum est postulatur, de eo nemini dubium est, quin meritò conqueri ad quos ea respectinet possint. *Carolus Pasthalius in axiomat.Polit.è Taciti annal.excerptis,*

Nullum sub sole Imperium est, quod diuturnum, aut fuerit futurúmve sit. Quippe quod hodie regnum est, id à concitata fortè multitudine merum populi Imperium fiet. Hoc item post aliquem ambitum annorum sensim in paucorum potentiam cedet, ac rursus cum horum quisque reliquos præeminere velit, ac parem forte possit neminem, is qui opibus, celebritate fame, potentiâ, fortuna cæteris præstat, non mirum est, si tandem cuncta ad se unum trahit: ita unde primum discesserat, respublica ad regnum redit. *Idem ibid.*

Ille imperio dignus videtur, qui quibus rebus suum Imperium continetur, scit: ac proinde quid in eo validum, qui infirmum, quid minui qui augeri, cui parti Reip. subveniri oporteat, & scit & prudentissime exequitur. *Ibid.*

Non est utendum Imperio, ubi legibus agi potest, hoc est, in administranda Rep. aut coërcendis flagitiis adhibendæ sunt leges, quæ si nullæ sunt, aut saltem non eæ, quæ flagitia cohibere possint, tunc utendum est imperio, i. ad Principis potentiam, quæ est vice legum confugiendum est. *Ibid.*

Necessum est, ut qui magnum Imperium gerat, multis curis & motibus conficiatur: voluptates minime percipiat, molestissima quæque identidem, & videat, & audiat, & sentiat. *Agripp.ad August.apud Dionem lib.33.*

Magnorum Imperiorum initia quamquam sæpe fuerunt exigua, atque hominum judicio ipsa ex sese contemptibilia, semper tamen aliquam extraordinariam, & peculiarem Dei de primis illorum Imperiorum conditoribus, & generalem ejusdem Dei de genere ipso humano curam, & providentiam ostendunt, certissimaque utriusque testimonia continent. *Aphor.Polit.Syl.ex Liv.l.1.*

Nimiâ regnum potentiâ effectum, ut parentibus filij pravis sæpè moribus imbecillâ ætate succedant. *Ioannes Mariana de reb.Hispaniæ.l.19.*

Fulcrum Imperiorum est servare religionem & pietatem. *Lipsius in Præf.ad Polyorcet.*

At nullâ re majus periculum Imperiis aut sceptris, quam ab innovata, aut insidiosè simulata religione. *Idem l.cent.dial.*

Maximo cuique Imperio, maximam curam atque adeo assiduam inesse certum est. *Idem in dissert.ad princ.*

Vt si guttas aliquot aceti in magnum vas aquæ mulsæ jaciam, non ipsum corrumpam, sed gratiam fortasse magis ab acore aliquo addam: sic magnis Imperiis, magnis sentitur bonorum bonitas, si pauci interveniant acidi, aut amari. *Idem in admiran.lib.4.c.8.*

Vt in uno eodemque homine jure in senecta delictum aliquod punitur admissum in juventute: sic Deus in Imperiis, aut regnis peccata vetera quia externæ communionis ratione unum quiddam Deo sunt; & conjunctum. *Idem in lib.2.c.15.*

Dissolutio imperij sequitur, si fructus quibus respublica sustinetur minuantur: quid si tollantur? *Idem in com.in C.Plin.Paneg.*

Nulla alia re æquè ac hominum frequentia opus est illi civitati quæ ad Imperium aspirat, & quæ res magnas affectat. *Dion.Halic.Rom.antiq.l.4.*

Longe optimum ac firmissimum id est Imperium, quod beneficiis non suppliciis subditos in officio continere solet; illorum enim benevolentia; horum verò timor est comes. Quidquid autem est formidabile, id necessitate naturali omnibus est maximè exosum. *Carolus Fasc. in axio.Polit.ex Tac.annal.excerptis.*

Iis qui in alios Imperium sunt habituri, hæc duo adesse oportet, in bello vires, & in consilio prudentia. *Idem l.3.*

Qui mutato Reip.statu, ipse Imperium adeptus est, is illud ita confirmare debet, ut nulla in posterum ratione labefactari possit: quibus artibus eo pervenitur, earum hæc videtur esse politissima, nempe, ut tanquam si sua etiamnum maneat libertas Reip. nec ipse statum habeat, suscipiat Imperium: nec ne ipsos veteris Reip. Magistratus retineat: eorum opera, & ministerio omnibus in rebus vtatur, ac si non ipse Remp. pro arbitratu regat: sed nihil non ab illis quorum jus & potestas est, administretur. Sed anteaquam hoc agat, debet majores Magistratus, atque adeò primores omnes sibi omni quacumque ratione potest devincere, & præstare ut in sua verba jurent. Quippe satis constat, fore, ut cùm hoc sacramento adegerit, rerum plane omnium, nullo adversante, potiatur; cum suum Imperium veteris Reip. formâ, & imagine prætexet. *Ibidem.*

Non satis est Imperium adipisci: sed æmulus, si quis est, si non continuò amovetur, maximum ab eo periculum est: quippe mensura haud dubiè æmulatio & discordia est, si non earum semina continuò restinguantur. *Idem, ibid.*

¶ Apophthegmata.

Pericles. Quotiescunque belli dux creatus esset, chlamydem induens, apud se dicere consuevit: Attende, Pericles, quod gestaturus es imperium in liberos, in Græcos, & in Athenienses. His dictis se vir cordatissimus hortabatur, ut moderate gereret principatum. Magni ingenij est, imperare liberis: at Græci plus quam liberi tum erant: postremo inter Græcos liberrimi Athenienses. *Plut.in apoph.*

Plato Remp. saluam esse putabat, in qua aut Philosophi imperarent, aut principes sapientiæ studio incumberent. *lib.de Rep.*

Timotheus, quærenti, quid inter imperatoriam artem & oratoriam discriminis esset? idem respondit, quod inter bellum & pacem. *Stob.52.*

Plistarchus Leonidæ filius cuidam roganti, quam ob causam reges Lacedæmoniorum non à priscis regibus cognomen sortiuntur? Quoniam, inquit, illi ducere quam regnare maluerunt. Posteriores illi nequaquam. Primus omnium regum Lacedæmoniorum Agis dictus est, & hoc nomen in aliquot posteriores dimanavit. Agidis autem nomen dictum est à ducendo, quoniam clementer imperabat: & regnum est persuadere potius, quam imperare. Plistarchus autem sonat, plurimis imperantem. *Plut.*

Apollonius rogatus à Babyloniæ rege, quomodo tuto regnare posset. Si multos, inquit, honoraveris, paucis vero credideris. *Bruf.l.3.*

Alcamenes Telecri filius, cuidam percontanti, quo pacto quis optime regnum servare posset? Si lucrum, inquit, non magnifecerit. Longe lateque dissentiens à vulgo Principum, qui non alia magis ratione principatum constabilire student, quam attenuandis civium suisque augendis opibus: quum justitia & æquitas maxime reddant diuturnum imperium. *Plut.in Lac.*

Agis à quodam interrogatus, quod disciplinæ genus potissimum exercitaretur apud Spartanos? Scire, inquit, imperare, & ferre imperium. *Ibid.*

Idem. Apud Mantinæam quibusdam dissuadentibus, ne cum adversariis quod numero plures essent, confligeret Agis senior: Cum multis, inquit, pugnet oportet, qui multis vult imperare. *Ibid.*

Agesilaus interrogatus, quas res Imperatorem habere oporteat? dixit: Adversus hostes audaciam, erga subditos benevolentiam, in opportunitate vero rationem & consilium. *Stob.ser.52.*

Cyrus dicebat, neminem debere suscipere principatum, nisi esset melior his in quos susciperet imperium: Sensit vir prudentissimus, hoc esse principis munus, ut aliis prospiciat, & publicis commodis consulat. Id autem fieri nequaquam potest, nisi ab eo qui sapientia, vigilantia, animique integritate cæteris antecellit. *Plut.in apoph.*

Idem dicere solebat, principem non debere inferiorem esse intelligendo quæ opus sunt cæteris. *Xenoph.in l.7.Pedia Cyri.*

Cato, Quum Eumenes rex Romam venisset, & à senatu honorifice exceptus, clarissimorum civium frequentia stiparetur: Cato non dissimulabat, tantum Romanorum erga illum studium sibi suspectum esse, ipse vitans regis consuetudinem. Hoc quibusdam admirantibus, ac dicentibus Eumenem esse virum probum, ac amico populum Romanum animo: Sint ista vera, inquit: attamen illa bellua natura ferox canis est. Sentiens, omnes reges, utcunque pro tempore simulent, natura tyrannos esse, ac Democratiæ infensos. Romæ autem regis nomen erat invisissimum. *Eraf.l.5.apoph.*

Antiochus quum à L. Scipione ultra Taurum montem, submotis imperij finibus, Asiam provinciam, vicinasque ei gentes amisisset gratias egit populo Romano, quod magna parte curarum per eos liberatus esset. Intellexit vir prudens, unius hominis animum, quamvis vigilantem, non posse tot negotiis parem esse. *Eraf.l.5.apoph.*

Antigonus videns filium suum violentius & immodestius se gerere erga

etga ſubditos : An non, inquit, noviſti fili, noſtrum regnum eſſe nobilem ſeruitutem ? Atque hæc Antigoni verba, quibus filium alloquutus eſt, maximam manſuetudinem & humanitatem præ ſe ferunt : qui id non approbat, is vere mihi videtur neque regem neque civem noſſe, ſed tyrannicam vitam potius agere, *Ælian. l. 2. de var. hiſt. ex Plut.*

Scipio Africanus, quibuſdam calumniantibus, quod parum ſtrenuus bellator eſſet : Imperatorem, inquit, me mater, non bellatorem genuit. Significans in Imperatore plus habere momenti ſolertiam ac prudentiam in conſiliis, quam vires in præliis. *Plut.*

M. Cato. Seniorem Imperatorem laude dignum, & ab omnibus extollendum putavit, qui ſibi imperare poſſet. *Plut. in apoph.*

Cicero, in ſummo Imperatore bellique duce quatuor res debere ineſſe dicebat, Scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem & felicitatem. *Cic. in oratione pro Pompeio.*

Alexander Severus. Ovinius Camillus, antiquæ familiæ ſenator, homo delicatiſſimus, rebellionem moliebatur, tyrannidem affectans. Id quum Alexandro renunciatum eſſet, ſtatimque probatum, ad palatium vocato gratias egit, quod Reipublicæ curam, quæ bonis viris recuſantibus imponi ſolet, ſponte reciperet. Mox ad ſenatum proceſſit, ac tanti ſceleris conſcientia trepidum, conſortem imperij appellavit, in palatium recepit, ornamentis imperialibus, & melioribus, quam utebatur ipſe decoravit, profectionibus comitem adhibuit. Cumque Imperator ipſe pedibus iter faceret, invitavit & Ovinium deliciis aſſuetum, ad laborem, quem poſt quinque millia paſſuum cunctantem equo ſedere juſſit. Quumque poſt duas manſiones equo etiam fatigatus eſſet, carpento impoſuit. Hoc quoque reſpuentem ac imperium tædio laborum recuſantem, denique & mori paratum demiſit, ac militibus à quibus Cæſar præcipue diligebatur, commendatum, ad villas ſuas tuto abire juſſit. Sic illi commonſtravit quid eſſet gerere imperium. *Lampridius.*

Saturninus, hortantibus militibus, ut imperium ſuſciperet, ait : Neſcitis ô milites, quantum mali ſit imperare : gladij ut cervicibus imminent, haſtæ undique, ſpicula, ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur, non civibus pro voluntate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro ſtudio. *Bruſ. l. 3. c. 13.*

Auguſtus Cæſar, poſtquam Iulio avunculo crudeliter in ſenatu interfecto ſucceſſiſſet in adminiſtratione Imperij, ac nequaquam placeret Acciæ matri Philippoque vitrico, adiri nomen invidioſæ fortunæ Cæſaris, reſpondit : Nefas, eſſe, quo nomine Cæſari dignus eſſet viſus, ſemetipſum videri indignum. Contemnens humana conſilia, & cum periculo potius ſumma, quam tuto humilia ſequi propoſuit. *Velleius Paterculus, & Cuſpin. in Conſulibus.*

Mecœnas. Auguſti temporibus quum eſſet conſultatio de Imperio iterum abrogando, in ea deliberatione interrogatus Mecœnas, quid ſibi videretur ? reſpondebat : Regnum juſtum & legitime recuperatum in primis conducere rerum magnitudini. Quo dicto conſulebat, juſtius eſſe ut Imperium deponeret Auguſtus, ac Rempublicam reſtitueret in ſtatum priſtinum. *Dion. Nicæus in Auguſto.*

Auguſtus Cæſ. admonebat Romanos, ut Rempubl. committerent iis, qui uſu & experientia rerum plurimum poſſent : nec eam ſinerent ullo tempore pendere ex cujuſquam voluntate : ne forte is in regni cupiditatem veniret, aut mortuo eo Reſp. periclitaretur. *Idem.*

Idem conſulebat præterea, ut contenti rebus præſentibus, augere & dilatare Imperium nollent : quod futurum eſſet, ut id tuerentur difficilius, immineretque periculum, ne ea quæ jam parta eſſent, amitterentur. *Idem.*

Fronto. Cum ſub Nerva Cocceſo, Romæ impromiſcue omnes ab omnibus leviſſimas ob cauſas accuſarentur, atque inde magnus tumultus exortus eſſet, Frontonem conſulem dixiſſe ferunt, malum quidem eſſe Imperatorem habere, ſub quo nemini licet quicquam facere : ſed multo pejus eſſe, cum omnia licent omnibus. *Xiphilinus in vita Nervæ, & Fulgoſ. lib. 2. c. 2*

Domitianus, paucis notum eſſe dicere ſolebat, quam miſera & ærumnoſa ſit imperantium conditio qui à tyrannidis falſa ſuſpicione tũ demum liberantur, cum diem jam extremum claudũt. *Suet. in Domitiano.*

Diocletianus adhuc privatus dicere ſolebat, nihil eſſe difficilius quam bene imperare : id Flavius Vopiſcus in Aureliano tradit ſe audiviſſe à patre ſuo, & addit cauſam : Colligunt, inquit, ſe quatuor aut quinque, ſimul conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt : dicunt, quid probandum ſit. Imperator qui domi clauſus eſt, vera non novit : cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur : facit judices, quos fieri non oportet : amovet à Republica, quos debebat retinere. Ita, bonus, cautus, optimus venditur Imperator. At vulgus ad Imperatoris titulum ſaris eſſe putat naſci, aut eligi : naſci utcunque, eligi emptis ſuffragiis, aut ſolemnibus cæremoniis confirmari. *Vopiſcus.*

Pertinax, cum poſſeſſionibus Imperatoriis nomen ſuum inſcribi prohibuiſſet, dicere ſolebat, illas nequaquam imperantium proprias, ſed communes Romanorum, & publicas eſſe. *Herodianus.*

Traianus juſtitiæ & æquitatis amantiſſimus, talem Imperatorem privatis & civibus ſe eſſe dicebat, qualem ſibi ipſe Imperatorem privatus optaſſet. *Ioan Langus in Niceph. annotationibus.*

Idem aliquando in convivio propoſuit amicis, ut decem nominarent, quibus crederent rerum ſummam recte delegari poſſe. Cum illi ſilerent : Decem, inquit, à vobis poſco, ego unicum habeo Severianum. Solum illum Imperio dignum judicans. *Dion. Caſſius.*

Idem. Licinio Suræ (quem quidam ut Cæſaris inſidiatorem indicaverant) gladium nudum porrexit, atque : Accipe, dixit, gladium, quem pro me, ſi bene atque cum ratione imperavero, diſtringes : ſin minus, eo ad interitum utere. *Dion. Nicæus atque Xiphilinus in Traiani vita. Plin. in Panegyrico, & Niceph. lib. 3. c. 32.*

Valentinianus ſolicitatus à militibus, ut ſibi imperij ſocium deligeret : veſtrum quidem (inquit) fuit ut privatum me ad imperialem extolleretis dignitatem : res autem adminiſtrare, non jam veſtri, ſed principis ipſius arbitrij eſſe, vos ipſi quoque dixeritis. Itaque vos deinceps imperata facere, & quietos eſſe : me autem quid facto opus ſit, curare decet. *Niceph. Calliſt. l. 11. c. 1. Eccl. hiſtor.*

Antonius Pius reprehenſus, quod nonnullos accuſatos abſolveret, reſpondit, Principatum non à pœnis aut ſuppliciis, ſed à manſuetudine potius auſpicandum eſſe. *Dion. Nicæus & Xiphilinus in Antonini vita.*

M. Antonius Verus dicere ſolitus erat, Neque pecuniæ vim tyrannidis luxuriam explere poſſe : aut ſtipantia ſatellitum agmina tueri principem, niſi ipſi quos regit animum imperanti benevolentiamque accommodent. Quippe ij demum diu tutoque imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate civium ſuorum animis inſtillant. Neque enim quos ſævire neceſſitas coëgit, ſed quod obtemperare ſua quæque voluntas adegit, ij ſunt in agendo patiendóque à ſuſpicione omni aſſentationeque vacui : nunquamque imperia detrectant, niſi violenter contumelioſeque ſint habiti. *Herod. lib. 1.*

Fauſtus Quintillus. Iulianus cum ſenatum Romanorum rogaret, ut virgines Veſtales & cæteri ſacerdotes cum ſenatu obviam exercitui Severi prodirent, prætentis infulis. Fauſtus Quintillus conſularis augur contradixit, aſſerens, non debere imperare eũ qui armis adverſario, non poſſet reſiſtere. *Spartianus in Iuliano, & Cuſpinianus in Conſulibus.*

Iovianus, cum poſt Iulianum apoſtatam, qui aliquot Chriſtianorum millia interfecerat, ad Imperium raperetur, clamabat ; Nolle ſe infidelibus imperare cum ipſe eſſet Chriſtianus. Cui reſponſum eſt à militibus omnibus, ſeſe quoque Chriſti fidei eſſe obnoxios. *Cuſpin. in Coſſ.*

Peſcennius Niger, rogatus, quid ſentiret de Scipionibus ? Reſpondit : Illos ſibi videri felices magis quam fortes : quod uterque domi juventutem parum ſancte tranſegerat. Sentiens, imperatorem per omnem vitam in Reipublicæ negotiis verſari debere, nec à domeſticis ad Imperium accerſiri. *Spartianus.*

Otho ſæpenumero dicere ſolebat ad ſuos : Neſcitis amici, quid ſit, Romanorum gubernare Imperium : mihi credite jam experto, qui jam mori malo, quam imperare. *Suet.*

Sigiſmundus rogatus, Quem virum regno dignum aptumque exiſtimaret : Eum, inquit, quem neque ſecundæ res extollerent, neque aduerſæ deprimerent. *Æneas Sylv. lib. 4. comm. de rebus geſt. Alph. regis.*

Idem. Regnandi artis imperium eſſe dicebat, qui ſimulare neſciret. Innuit autem multa regibus ſimulanda, multa diſſimulanda eſſe, quo ſuos in debito officio retineant, extra omne vitæ periculum. *Æneas Syl. lib. 1. comm. de reb. geſt. Alph.*

Æneas Sylvius. Principes privatis hominibus multo meliores fore dicere ſolebat, ſi reges electione, & non ſucceſſione fierent. Improbavit vir clariſſimus ſucceſſionem regum, quam uſus, haud ubique meliora ſecutus recipit. Regem enim naſci aliud magni eſt. At regno dignum ſe præſtitiſſe, maximum eſt. *Æneas Syl. lib. 4. comm. in res geſtas Alphonſi.*

Alphonſus ſæpenumero peroptare ſolebat, ut popularium ſuorum unuſquiſque rex extitiſſet, quo demum illi, utpote experti cognoſcerent Principum occupationes & curas. Hoc unico forſan modo fieri poſſe, ut deſinerent moleſti & importuni eſſe. Notabat autem, quam difficile eſſet imperare, cum tamen diverſa ſint hominum ingenia, diverſi mores, quibus principes ſe accommodare neceſſe habent. *Pan. lib. 3. de reb. geſt. Alph.*

Idem, Magnum quidem eſſe dicebat, adverſus hoſtem ducem eſſe : ſed illud maximum, ad omnem virtutem civibus ducem eſſe. *Panorm. l. 4. de Alph. reb. geſtis.*

Eundem affirmare ſolitum accepimus, ſi nullum omnino aliud regnum, nullam provinciam præter Calabriam aut haberet, aut habiturus eſſet, illam protinus ſe relicturum privatumque & civem vivere potius velle quam illorum, qui nihil hominis habent præter figuram, ineptias tolerare, quamvis Dominum aut regem. Hoc autem dicto oſtendere voluit, quam grave ſit imperare, qui omni humano ingenio exuti, nil norunt aliud, quam luxuriantes, ferarum more, in omni vitiorum ſorde ſe involvere. *Pan. l. 1. de reb. geſt. Alph.*

§ SIMILITVDINES.

Philonis Iudæi. Quemadmodum capris, bobus, ovibus, præeſſe poſſunt caprarij, bubulci, paſtoreſque, greges autem non poſſunt præeſſe opilionibus : Sic & vulgus pecori haud abſimile, opus habet curatore principe, qui ordo eſt bonorum virorum, præfectorum ſuis gregibus. *lib. quid omnis probus ſit liber.*

Plutarchi : Vt ex igne & terra veluti neceſſariis, compoſitus eſt mundus, juxta Platonem, terra ſoliditatem conferente, igni calorem ac formam : Ita magna imperia non parantur, niſi miſceatur cum fortuna virtus, & altera alteri ſit auxilio. *In Moral.*

Vt non queas cognoſcere, vas integrum ſit nec ne, niſi liquorem infuderis : Sic nec hominem, niſi imperium commiſeris. *In Moral.*

Qui venantur beſtias, induunt exuvium cervi : quj aucupantur aves, plumatis utuntur tunicis : caventque ne tauris appareant in veſte purpurea, rubra : aut alba elephantis, quod hoc colore irritentur : Sic qui velit feram nationem cicurare, domareque, moribus ac veſtitu ſemet illi ad tempus accomodet, neceſſum eſt. *In Moral.*

Vt mundus non erat mundus, minutioribus corporibus adhuc ſparſim volantibus & elabentibus : ſolidioribus vero inter ſe depugnantibus : ſed tempeſtatis, erroris, tumultus plena erant omnia : donec terra ex his accepta magnitudine, ſeipſam figeret, aliiſque ſtabilem præberet, ſedem : Sic magna imperia, plenè tumultus, donec aucta potentia, etiam finitimis regibus ſtabilitatem præſtat, ut terra cæteris elementis circumferentibus ſeſe. *In Moral.*

Ciceronis: Non quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit,celerior est in cursu continuo,quam ille qui tradit:Ita melior imperator novus qui accipit exercitum, quam ille qui decedit: propterea quod defatigatus cursor integro facem,hic imperator imperito exercitum tradit.*lib.4.ad Heren.*

Lactantij: Si sunt multi dum habent singuli potestatis aliquid,at numinis summa ipsa decrescit: nec poterunt singuli habere totum, quod est commune cum pluribus: unicuique tantum deerit,quantum cæteri possidebunt. Non possunt igitur in hoc mundo multi esse rectores: nec in una domo multi domini:nec in una navi multi gubernatores:nec in armento aut grege duces multi: nec in uno regimine multi reges. Sed nec in cœlo quidem multi soles esse poterunt: sicut nec animæ plures in uno corpore: adeo in unitate natura universa consentit. *De ira Dei. cap.11.*

Fr. Roterodami. Agrippæ qui vocantur, quoniam præposterè nascuntur,hoc est, pedibus primum emergentibus, malis auspicis in vitam ingredi creduntur, magnoque humani generis malo:ut Marcus Agrippa & Nero:Ita qui per nefas ac simoniam irrumpunt in Imperium aut Episcopatum(uti vocant)magnâ pestê adducunt sibi suisque. *In similib.*

Vt non debet sumere citharam,qui canendi sit imperitus: Ita non debet imperium sumere,qui non sit prudentia præditus. *Ibid.*

Vt magnes ad se trahit omne ferrum,sed Æthiopicus magnetem quoque alium ad se rapit. Ita rex populum quo lubet,cogit:At ingens aliquis rex etiam regibus cæteris vim facit. *In simil.*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij sacerdotes, si vellent Imperatorem in potentissimum quempiam Regem per institutas ab eis imagines indicare. *Anguem in spiram collectum* fingebant, palatij cujusdam specie in voluminum medio statuta. Siquidem domus regia in imperij totius centro sita esse debet:ut omnium æque commodis consulatur.

Quidam hominem regni potitum hieroglyphice ita describunt: ut cum *manu serpentem comprimere indicent*, cujusmodi simulachrum est in numo Aurelij Cæs.Augustin.Pij filij. *Pier.Valer.lib.15.*

Aquilam Imperatoriæ quoque majestatis hieroglyphicum esse, plures ostendit. *Idem lib.19.*

Vide Princeps, Rex, Regnum.

Imperitia.

¶ Poeticæ sententiæ.

Terent. in Adelph.

Homine Imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit,nihil rectum putat.

Heraclitus.

Imperitiam celare melius est,quam in medium proferre.

Phaustus.

Icturus nullam centeno verbere legem
Non legum est doctor,vane, quid ergo? dolor.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Imperitia ignorantia est, quæ nescit id quod scire putat. *Plut. in sophista* Imperitia est falli rebus *in Eutidem.* Imperitiæ signum majus est dissentire à sapientibus. *De mendacio.*

Imperitia est habere falsam opinionem & de rebus quantivis pretij falsum esse. *In Protag.*

Imperitia nil aliud est quam cum homo sciat jucundum bonum esse & sciens alia meliora non esse, illa facit; cum meliora facere possit, neque inferiorem seipso esse, & si superiorem seipso nil aliud quam sapientia. *Ibid.*

Imperitiam suam unusquisque sapientiam putat:unde cum nihil, ut ita dicã,sciamus,omnia nos scire putamus:quum autem aliis facere non permittamus quæ ipsi nescimus, ipsi facientes peccare cogimur: quapropter nimium sui amorem quemvis hominem fugere oportet. *Idem.*

Solent homines imperiti erga hos quorum operâ indigent mansuetudine uti, vel si longo sint intervallo inferiores: aliis verò aditu se difficiles præbere, quorum ministerio non opus habent. *Procop. de bello Geth.lib.1.*

Vt scientiæ comes est injuria, ità imperitiæ oblivio. Imperitia, inscitia,inscientia est perturbatio sive defectus rationis, omittens ea quæ rebus cohærent,similia disgregans,difficilia confundens, ordinata conturbans. Vt scientia ducit ad veritatem, sic imperitia ad mendacium. Imperitiæ proprium est, ut sit arrogans, & injusta, sibi blandiens; aliena superbè fastidiens:hoc una fœlix,quod quum nihil sciat, non est periculum, ut in iis quæ ad scientiam pertinent,aliquid peccet. *Car.Pasch. lib.de virt.& vitiis cap.10.*

¶ Apophthegmata.

Socrates, intuitus adolescentulum divitem ac imperitum: En,inquit, aureum mancipium. *Stob.serm.4.*

Idem. Vt Proteus formam ita imperitus(inquit)animum ubique putat & variat. *Eod.serm.*

Idem dicebat imperitos in rebus errare,quemadmodum peregrini in viis. *Eod.serm.*

¶ Adagia.

Dulce bellum inexpertis. γλυκὺ ἀπείρῳ πόλεμος.

Vegetius de re militari lib.3.cap.12.Nec confidas,inquit,satis,si tyro prælium concupiscat: inexperto enim dubius est pugna. Docet adagium,multa esse,quæ quantum discriminis ac malorum habeant,non intelligas nisi facto periculo.

Pedum visa est via. ἐκ πολλῶν ἔπραξα ὀλίγα.

De negotio,cuius aliquando periculum feceris.

Operarij.

Marc. Tullius lib.1. de Oratore primo,non absque proverbij specie operarios appellat, qui citra philosophiæ cognitionem causas agunt. Transferri poterit ad concionatores, qui quod parum exercitati sunt in sacris literis, è collectaneis discunt quod apud populum multo clamore, multaque corporis iactatione detonent. Aut qui in templis ingenti boatu canunt non intellecta: non concionatores, sed operarij,non cantores, sed operarij.

¶ Fabula.

Mus.

Mus natus & educatus intra ciistam refertam nucibus, forte delatus in pavimentum, dum in suam domunculam redire properat & circumillam assultat, attingit hunc odor suavissimus ciborum, qui essent in propinquo de reliquis agitati convivij repositis, quibus gustatis? Hæc, inquit, ut video, jucundior via futura est illa,quam intra ciistam vixi.

Fabula imperitos notat,qui nunquam suum oppidulum egressi, illius vitam & mores optimos & laudatissimos esse statuunt.

Vide Ars, Scientia.

Impetus.

¶ Definitio et etymolog.

Impetus alius in corpus fit eorum qui præsunt: alius in imperium *lib.5.de Repub.c.16.*

Alij impetus contemptione fiunt, quemamodum fecit in Sardanapalum quidam cum eum inter mulieres mentem animadvertisset,si modo fabulis credendum est. *Ibid.*

Contemptio eos potissimum ad impetus faciendos impellit, qui natura audaces, laude & gloria rerum bellicarum valent apud eos, qui soli imperãt.Fortitudo enim vi freta,audacia est:quarum utraq; sperantes se facilè superiores fore, impetum faciunt. *libr.5.de Rep.cap.10.*

Cum causæ duæ sint, quæ homines ad impetus faciendos in tyrannos impellant odium & contemptio: alterum quidem in tyrannis inesse debet, odium: ex contemptu autem multæ eveniunt eversiones: *Ibid.*

Acres impetus cunctatione languescunt, aut in perfidiam mutantur. *Tacit.annal.lib.12.*

Gravissima bella, quæ initio vehementes repentinósque impetus habent, prudenti adversariorum cunctatione interposito moræ spatio elanguescunt. *P.Iovius histor.lib.17.*

¶ Exempla Biblica.

Impetus heroïci *exempla*: In Samsone,Iudic.15.15.16. Saüle 1.Sam: 11.vers.6.7.&c.Ionatha & Armigero ejus,15.v.13.14.15. Davide 17.50: Amasia,1.Paral.12.18.Zacharia.2.Par.24.20.

¶ Emblema.

Inanis impetus.

Emblema CLXIV. Andr. Alciati.

Lunarem noctu, ut speculum,canus inspicit orbem:
Seque videns,alium credit inesse canem,
Et latrat: sed frustra agitur vox irrita ventis,
Et peragit cursus surda Diana suos.

Impietas, Impij.

¶ Definitio et etymolog.

Impietas, Scelus, injustitia adversus Deum, parentes, patriam, & amicos Græcè ἀθεότης, ἀσέβεια, ἀνοσιουργία. Hebr. *Reschahh*, impietas, improbitas, *Psalm.84.20.1.Sam.24.14. Ezech.3.19.& Rischhah, Prov.1.5.& 13.6. & Reschahhath,2. Chron.24.7.* à verbo *Raschahh*, Impius fuit, improbus fuit.Cognationem habet cum *Rahhasch*;commotus est. Nam impij subitò commoventur, & sunt inconstantes, atque illorum animi semper trepidant, juxta illud *Esa.48.* Non est pax impiis.Et cum *Haschar*, dives fuit. Impij enim comparant sibi opes, quibus confidunt.

Impietas verò alia est in Deum, nempe Atheismus, profanitas, impuritas: Alia in patriam & parentes, quæ ingratitudo, proditio, desertio, irreverentia dicitur; alia in amicos;cujus etiam alia nomina varia sunt, ad ingratitudinem & injustitiam in genere, ad ea in specie vitia, quæ sanctiones posterioris tabulæ decalogi respiciunt, referenda. Impietati dicuntur homines sceleribus gravissimis contaminati: impiare enim & expiare opponuntur.

¶ Loci Biblici.

Impietas abneganda est, Tit.2.12. omnes homines in se & sua natura sunt impij & filij iræ, Ephes.2.3.12. tunc impium justificare dicitur Deus,cum homines Christi sui cognitione regenerat, Rom.4.5. & Christus pro impiis mortuus, 5.6.

Impij in manu Dei sunt,2.Reg.19.v.28.Impij malorum causa,Prov.29: vers.8. Impij Satanæ instrumenta,2.Cor.11.15. Ephes.2.2.1.Thess.2.2.8. quo pane vescantur, Proverb.4. vers.17. scandala dicuntur, Matth.23: vers.41.

Impij conferuntur adulterino argento, Ierem. 6. verſ. 30. Canibus, Pſal.22.verſ.13.17.Eſa.56.verſ.10. Matth.7.v.6. Ceræ fluenti, Pſal.68. v.3.Flammæ montes comburenti,Pſal.83.verſ.15. fumo 37.v.10.& 68. 2.Eſa.14.v.31.& 65.5.fœno,2.Reg.19.26.Pſal.37.2.& 92.8.Eſa.37.27. Leonibus & leænis,Iob.4.verſic.10.11. Pſalm.10.verſicul.8.9. & 17.12. & 58.7.2.Tim.4.17.Lupis 4. Eſdr.5.18. Ier.5.6.Ezech.22.27.Matth.7. 15 & 10.16.Mari ferventi,Eſa.57.verſ.20.myricæ ſterili,Ier.17.verſ.6. Paleis.Matth.3.12.Luc.3.17.Pſal.1.4.Porcis, Matt.7.6. pulveri & luto, Pſalm.1.v.4.& 18.v.43. & 35.v.5. Eſa.47.v.14. Ier.13.24. Abd.v.18. Nah.1.verſ.10.Rotæ,Pſal.83.v.14.Spinis.2.Sam.13.6.Stipulæ,ibid.Terræ malæ,Heb.6.v.8.Tauris.Pſal.21.verſ.13. Eſa.34.7. Ier.50. verſ.11. Zizaniis,Matth.13.verſ.38.

Impij Deo abominabiles,Exod.23.verſ.7.Pſalm.1.verſ.6.& 5.v.5.6.& 31.7.& 34.17.& 94.20.& 119.118.Prov.17.15.à ſalute alieni,Iob.8.20. Pſalm.119.155.Eſa.3.10. admonendi & ſerio arguendi, Prov.24.25.& 28.verſicul.4.Ierem.26.verſ.4.Ezech.3.17.& 33.verſicul.6.&c.Oſeæ,8. verſicul.1. Tit.1.10. Exitio deſtinati, Iob.21. verſicul.30.2. Sam.23.6. Prov.16.v.4.& 24.v.20. Zach.11.6. Rom.9.verſ.22. à Satana excæcati, 2.Cor.4.4.piis exoſi,Pſalm.101.3.& 1.39.v.21.22. Prov.29.27. appellantur Filij diaboli Ioan.8.44.1.Ioan.38.filij diffidentiæ,& contumaces, Epheſ.22.& 5.6.Col.3.6.in ſpeciem felices & beati.Pſalm.73.5.Hoſtes Dei,Iob.15.25. Pſalm.47.10. & 83.& 89.52. Chriſto ignoti Matth.7. 23.& 25.12.

Impij illaqueati à Satana,2.Tim.2.26. non imitandi,Prov.23.17. & 24.1.Eſ.8.11. Immiſericordes, Prov.21.30.Rom.1.31. Inexcuſabiles.2. Chr.24.19.& 36.15.16.Pſal.36.4.& 78.14.& 78.17.Ezech.2.5.Oſeæ 8. 4.Matth.10.18.& 21.39.24.14.& 25.45.& 27.25.Luc.9.5.& 10. verſ. 6.11.Ioan.9.41.& 15.21.24.Act.4.14.16.Rom.1.20.& 10.18.1. Theſſ. 2.10.2.Tim.2.25.Heb.11.7.1.Pet.2.8.& 2.Pet.3.5.Inſatiabiles,Prov.13. verſ.25.infructuoſi & inutiles,Eſa.49.5.Io.15.4. Hebr.6.8. Iuſtificandi minimè.Prov.17.15.& 24.24.& 28.4.Eſa.5.23.

Impij metuendi non ſunt,Ezech.2.6.& 3.8.9.1.Pet.3.14 Miſeri,Prov. 3.33.& 12.21.Eccl.8.13.1.Ioan.4.8.mortui.Col.2.13.Neſcij rerum divinarum Pſ.92.7.Ioan.15.21.& 18.25.1.Ioan.4.8.Ridendi meritò,Pſ.52. 7.8.Prov.1.26.Rixoſi ſemper,Prov.16.28.& 17.11.15.Securi nunquam Iob.15.20.21.& 17.11.Pſ.6.11.& 14.5. & 140.4. Pr.28.3. Matth.2.3. Securitate torpent.Pr.21.29.Stulti,Prov.23.8.9.

Impij & peccatores quomodo tractati, Exempla. Adam & Eva. Gen. 3.11.&c.Cain Gen.4.6.Sodomæi,Gen.19.11.24.Iſraëlitæ, Exod.32.20. 28.Num.14.45.& 32.13.Heli.1.Sam.2.27.&c. Iſraëlitæ,1. Sam.12.12. David,2.Sam.12.9.& 24.12.13.&c. Salomon,1.Reg.11.9.11.Ieroboam, 1.Reg.14.10.Baaſa.1.Reg.16.2.3. Iſraëlitæ,1.Reg.18.21. Achab.1.Reg. 21.19.Ochozias 2.Reg.1.16.Ioioam,2.Reg.3.13.Manaſſe,2.Reg.21.11. Aſa,2.Chr.16.7.8.Iolaphat,2. Chr.19.2.& 20.37.Iudæi,2.Chr.24.20. Ozias,2.Chr.26.18.Impij,variæ conditionis,Pſ.75.5.Eſai.1.4.&c.Ier.. 2.4.7. & ſeq.capitibus Oſe.1. 2. 4. &c. Iudæi frequenter apud Evangeliſtas,& in hiſtoria ſacra Act. Apoſtol.

Impij traditi in reprobum ſenſum,Rom.1.24.28.vacant peccatis indeſinenter,Prov.4.16.Eſa,29.10.& 30.1.& 57.20. Matth.23.32. Rom. 2.5.Eph.4.18.1.Theſſ.2.16.2.Tim.3.13.2.Pet.2.14.Vacui ſunt timore Dei.Pſ.10.4.& 36.2.3.& 55.20.& 74.23.& 86.14.Rom.3.18.

Impij verbum Dei ferre non poſſunt,Exempla:Achab,1.Reg. 22.26. 27.Princeps Iuda,2.Chr.24.20.21.Phaſſur,Ier.38.4. Amaſias Sacerdos, Amos,7.10. Iudæi variorum ordinum, 2.Chr.16.15. Io.8.43. Act.4.2 17.18.& 5.17.33 & 7.54.& 13.45.50.& 17.13.Elymas,Act.13.18. Felix.Act.24.26.Pſeudoprophetæ,2.Tim.4.3.Verbo potentiſſimo Dei veri indurantur impij,teſte Pharaone,Exod.8.v.15.19.32.Saule, 1.Sam.19. 11.Populo Iudaico.Eſai.6.9.10.Ioan.8.48.52.

Impij pro virili,non pro libidine nocent, Geneſ.27.41. & 31. 17.29. & 35.5.& 37.22.1.Sam.19.20.1.Reg.19.2.Nehem.6.36.Pſalm.35.15.& 124.1.2.& 129.2. Eſa.37.7.29. & 54. 16. 17. Dan.8.13. Matth.26.53. Marc.6.19.20.& 14.49.Luc.13.32.& 19.48.& 20.19.& 22.53. Ioan.7. 30.& 8.20.& 10.39.Act.4.5.9.12.14.17.18.19.20.21.23.24. & 27. capitib.2.Cor.11.33. Vitiis propriis & ſceleribus irretiti pereunt:Iob.12. 17.Pſ.7.16.& 9.16.17.& 57.7.Prov. 5.22.& 11.6.27. & 12.26. & 22.8. & 26.27.& 29.6.Eccl.10.8.Eſai.35.11.

Impij vitia & ſcelera vitiis & peccatis novis tegere ſtudent. Exempla:fratres Ioſeph,Gen.37.32.Herodes,Act.12.3.Felix.Act.24.28. Impij ultorem Deum ſentient, Ier.12.3. & 48.44. Ezech.6. 12. & 7.15. Amos,5.19.& 9.1.2.Mich.6.14.15.Voluntatem Dei neſcij implent.Act. 4.28.& 13.27.26.

Impiorum cæcitas, Eſa.5.26. calamitates variæ, Ier.19. 3. certamen cum Chriſto,Apoc.17.14. conatus irriti & inanes, Eſa.8.10. & 14.27. Impiorum in perpetrando ſcelere concordiæ Exempla : Filij Noë, Gen. 11.2.Sedechias & Pſeudoprophetæ Achab.1.Reg.22.verſ.11.12.13.Iudæi,Matth.17.v.21.22.Ioan.8.59.Act.7.57. & 18.verſ.12.13. Impiorum conditio miſera,Iob.6. verſ.17.17. & 8.ver.11.12. & 11.20.& 15.v.21. 22.& 18.5.Pſal.1.ver.5.6. & 23.10. Eſa.65.24. Ier.22.30.Oſeæ 10.8. Amos,5.9.Mic.6.14.Soph.1.13.Agg.1.6.Malach.1.4.Ep.2.v.2.3.2.Tim. 2.26.1.Per.3.12.Apoc.9.verſ.6.

Impiorum conſilia,Prov.22.1.evertuntur,Iob.5.12.& 18.7. Pſal.2.4. & 21.12.13.Eſa.8.10.& 29.7.& 33.11. Ierem.9.7.2.Cor. 10.4.Exempla: Saulis,1.Sam.19.1.&c.Achitophelis 2.Sam.17.14.23. Adoniæ, 1.Reg.1. 49.Inimicorum populi reducis,Nehem.4.15.Hamanis, Eſth.5.14. & 7. 10.Iudæorum.Ierem.19.7.Herodis, Matth.2.16. Iudæorum, Act.9.23. &c.Impiorum conſortia fugienda.Exod.23.33.Deut.7.2.Pſal.1.1. & 26. 4.& 119.115.& 141 Prov.1.verſic.10.15. & 3.31. & 13.20. & 16.19. & 22.24.Ierem.15.17.Act.2.40.1.Cor.5.v.6.9.13.2. Cor.6.v.14.17. Eph. 5.v.7.11.2 Theſſ.3.v.6.14.Apoc.18.4.

Impiorum dolores Ier.13.21.& 49.24.& 10.43.Ezech.30.16.Oſe.13. 1.Theſſ.5.3.domus maledicta,Iob.8.22.& 15.34.& 18.15. Pro.14.11. & 15.25.fervoris ad malum patrandum, Exempla : Eſau,Gen. 27.41.Rex Ægypti,Exod.à 1.c.ad 14.Saül,1.Sam.9.9.10.& 20.32.33.Ioab,1.Reg.2. Baaſa,1.Reg.15.29.Zimri,1.Reg.16.6.Achab. 2. Reg.9.8. Samſai & alij, Eſdr.4.23.Principes Sacerdotum & Scribæ, Marc.15.1.Ioan.11 47. adverſarij Pauli,Act.23.10. Impiorum fœdera fugienda, Exod.34.12.Jud. 2.2.2.Chr.16.7.& 18.31.& 20.37.Nehem.12.23.25.

Impiorum gaudium Prov.2.14.& 14.13.& 17.5.& 24.17.Eſ.16.10. & 22.13.Ier.7.32.& 16.9.& 25.10.& 26.23.Dan.5.4.&c.Oſe 2.11.Amos,6. 13.& 8.10.Luc.6.25.Gaudij impiorum exempla : Iſraëlitæ, Exod.32. 6. Idumæi.Pſal.13.77.Ammonitæ,Ezech.25.1.Tyrij,Ezech.26.1. Sacerdotes,& Magiſtratus templi,Marc.14.11.Luc.22.5. Herodes,Luc.23.8.Peccatores,Iacob.4.16.Terræ incolæ, Apoc.11.10. Impiorum gloria vana, Pſ.49.15.Eſ.19.11.Ier.50.38.Rom.1.21.Iac.4.16.

Impiorum ignominia,Ier.13.26.& 23.40.iniquitas detegenda, & ſpeciatim enumerata.Iob.20.27.& 24.2.3.uſque ad 18.v.

Impiorum interitus, innumeris ferè ſacrorum Bibliorum locis deſcriptus,ex quibus aliquot ſequuntur. Deut.32.35.Iob.18.14. & 21.30. Pſ.9.11.21.28.34.16.37.83.91.92.94.140.141.145. Prov.1.2.5.6.10.11. 22.29.cap. Eſaiæ.1.3.5.10.11.13.16.17.22.24.26.27.30.34.35.41.47.50. 51.63.65.& 66.cap.Ierem.5.12.17.19.24.25.51.Ezech.22.20. & 23.34. Oſe 5.14.& 13.8.Ioël.3.4.Amos,8.24.Sophon.13.18.Zach.1.21. Matth. 37.13.21.22.23.24.c. Marc.12. 36. Luc.3.13.17.18.19.20.21.c. Ioan.3. 18.& 15.6. Act.2.2.35. & 7.7. Rom.12.1. Cor.15. 25. Phil.1. 1.28.1.1. Theſſ.5.3.2.Theſſ.1.6.8.9.Hebr.1.13. & 10.13.27.1.Pet.3.12. & 4.5.17. 2.Pet.2.1.3.12.17.& 3.7.Apoc.2.11.18.20. 21. cap. Impiorum interitus confertur convivio,Apoc.19.17.partui.1.Theſſ.5.3.Sacrificio,Eſai.34.6. Ierem.12.3.& 51. 40. Spinarum abſciſſioni, 2. Sam. 23.6. 7. Vberrime meſſi,Apoc.14.16.Vide circa finem huius tituli ; Impiorum interitus & pœnæ Exempla.Impiorum de Deo iudicium, Pſal.50.21.iudicium nihil æſtimandum,1.Petr.4.4.

Impiorum laus brevis, Iob. 20. 5. Licentiæ immanis adverſus pios, Exempla: Ægyptij, Exod.1.13.Sedechias.1.Reg.22.24.Achab,ibid.v.27. Ioas,2.Chron.24.21.22.Principes & Ierias, Jerem.14.15.& 38.4.3. Pontificis ſervulus.Ioan.18.22.Pontifices & Phariſæi, Act.5.40.Ananias,23. 2.Lingua,Pſ.52.4.& 57.5.& 64.4.& 120.4.& 140.4.

Impiorum maledictiones,benedictiones. Exempla : Balac & Balaam, Num.23.11.Ioſ.24.10. Davidis hoſtes,Pſal.109.28.Apoſtolorum adverſarii,Matt.5.11.Memoria abolebitur. Deut.29.20. & 32. 26. Job.18.17. & 24.20.Pſal.9.6.& 34.17.& 109.15.Prov.10.& 12.7.Eſai.26.14.& 41. 12.Apoc.18.21.Merces,Eſai.45.24. Oſe 10.13.Apocal.16.6. Mors peſſima,Pſ.34.12.Mos,Prov.6.12. & paſſim toto illo libro, Matth.27.23.24. Io.7.52.Act.21.27.34.36.& 22.22. Multitudo, Geneſ.6.17. & 18.31. & 21.26.Num.13.29.31.32.& 14.29.30.2. Samuël.15.12.2.Reg.12. 30.& 20.10.Ier.44.15.Mich.7.2.Matth.7.13. & 25.41. Jo.18.40.Act. 28. 21. Philip.3.17.2.Th.12.

Impiorum nomen execrabile, Eſai.65.15. Impiorum nota,Joan.8.47. Opera coram Deo ſunt abominabilia. Agg. 2. 15. corrupta, Eſa.59. 6. Pro.11.18.peccata impiorum coram Deo aſcendunt. Gen.4.10. & 6.13. & 17.20,Joan.1.2.Preces impiorum Deo abominabiles, 1.Sam.8.18.Job. 27.9.Pſ.18.42.& 109.7.Pr.1.28.& 15.29. & 28.9. Eſ.1.15. Jerem.11.11. Ezec.8.18.Mich.3.4.Zach.7.13.Matth.6.5.& 23.14.Luc.18.11.14. Joan. 9.31.Jac.4.2.23.

Impiorum proſperitas, Job.10.3. & 21.7.20. Pſal.73. 2. 3. 8. & 92.8. Jer.12.1.Abac.1.13. bonos rapit in admirationem, Iob.21.7.13. Pſ.73.2. Ecc.7.16.Mal.3.15.fluxa eſt & momentanea.2.Sam.30.16.17.Job.15.17. Job.15.27.28.& 21.7.& 24.24.Pſalm.37.2.& 49.7.& 73.17.18.20.fluxæ iſtius proſperitatis exempla:cives Lais,Judic.18.7.Amalecitæ 1.Sam.30. 16. Aman. Eſt.5. 11. & 7.10. Dan.4.28. Optimates Iſraëlis. Amos,6.1. &c.Dives epulo, Luc.16.22. Impiorum proſperitas pios tentat, Pſ.17.3. v.2.3.11.12.13. huic non invidendum, Pſal.37. 1. Impiorum prudentia. Luc.16.8.

Impiorum punitio, diſperſio & everſio ſubita, improviſa, terribilis. Gen.7.21.22.& 11.8.& 19.24.& 34.25. Exod.14.24. Levitic.10.2.Num. 11.33.& 16.31. Joſ.10.9. & 11.7.Jud.4.20.& 7.12. & 8.11. & 13. 15. & 16.28.& 20.35.44.45.1. Sam.30.16. 2.Sam.13.28. 1. Reg.16.2.3.& 18. 4.& 20.13.19. Job.4.5.8.16.18. 20.27.36. capitib. Pſal.1.5. & 3.7.1. &c. Prov.1.27.& 6.15.& 10.25.& 12.7.Eſa.5.24.& 47.9. Ierem.15. 8. Dan. 5.30.Matth.24.38. Luc.12.20.46. & 16. 23. 35. & 17. 27. 29. 1. Theſſal. 5. 3. Impiorum punitio piis eſt ad timorem & cautionem, Deut.13. 11. & 17.18. & 19.20. & 21.21. Prov.19.25.& 21.11.Actor.5.11.1.Tim, 5. 20.

Impiorum ſacrificia Deus reſpuit & abominatur, Geneſ.4. 5. Num. 16.15. 1. Samuel.15.22.Eſa.50.9.Proverb.15.8.& 21.28. Eſ.1.11. & 43. 23.& 61.8.& 66.3.Ierem.6.10.& 7.20. & 14.12. Oſeæ 5. 6. & 8. 13. & 9.4.Amos.5.21.22.Mich.7.Malach.1.7.8.&c.2.13.Matth.5.23.& 3.9.13. 12.7.Hæbræor.10. 5. Securitas vana, Ierem.5. 12. & 21.13. Mich.3.11. Matth.24.38. & 28.14. Luc.12. 19. & 17. 27. 28. Epheſ.4. 19.1. Theſſal.5.3.4. Hebr.13.16.17.1. Pet.4.18. Apocal.18.7. Semen maledictum, 2.Reg.5.27. Iob.5.4. & 18.19. & 20.10. & 24.14. Oſeæ, 37. 23. & 109. 8. &c.

Impiorum ſeminis maledicti, *exempla* : Ieroboam,1. Reg.15.29. Giezi, 2. Reg.5.27. Amanis, Eſth.9.7. &c. Domus Achabi Chron.18.34.1. Reg.21. 22.2. Reg.10. 11. 17. Nabucadn. Eſa.14.19.20.21. Iehoiakim, Ier.22.28. Semaiæ, Ier.29.32. Accuſatorum Danielis, Dan.6.24. Iſraëlitarum, Oſeæ, 2. 4. &c. Impiorum ſpecies variæ, Eſai.66. 17. Spes fallax & vana,Iob.8.13.14.& 11.20.& 18.14.Pſ.112.10.Pr.10.28.Eſa.28. 18.& 30.5. Ierem.1.37.& 7.4.8. Oſe.12.1. Amos,6.1.Zach.9.5. Iac.4.2. Impiorum ſuperbia,Pſalm.73.6.& 74.22.& 83.18. Supplicium æternum, Matth.3.12. & 8. 12. & 13.42. & 24.51. & 25.30.41. 2.Theſſ.1.9.Judæ verſ.7.Apoc.14.10.

Impiorum

Impiorum Thesaurus inutilis,Prov.10.2.Matth.16.26.Luc.9.25.Iac. 5.3.Vanitas,Esa.37.27. & 50.9.Viæ fugiendæ, Prov.3.31. & 4.14.tenebrosæ.v.19.Violentia, Psal.94.5.&c. Vita brevis, 15.32. Iob. Ps.55.24.& 109.8.Eccl.8.13.

Impiorum voces blasphemæ, Iob.21.14. & 22.13. Ps.2.12.22.42.64. 73.78.79.83.94.116.Prov.30.20.Es.5.10.14.22.28.29.30.36.37.41.47. 51.56.57.capitib. Ierem.2.5.6.8.11.12.14.17.18.20.21.22.23.44.48.50. captib.Thren.2.16.Ezech.8.9.11.12.18.25.28.29.35.36.capit, Oseæ,12. 8.Ioël.12.17.Am.2.12.& 4.1.& 6.13.& 7.16.& 8.14.& 9.10 Mich.2.11. & 4.11.& 7.10.Soph.1.12.& 2.15.Mala.2.17.& 3.14.Matth.3.9.& 15.5. 1.Cor.15.32.Apoc.13.17.Qui plura de Impietate & impiis cupit,magnas SS.Bibliorum Concordantias percurrat.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Impij Deum contemnunt.

Qui dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens, ut serviamus ei? & quid nobis proderit, si oraverimus illum? *Iob.21.*

In circuitu impij ambulant. *Psal.11.*

Impius facit opus instabile: seminanti autem justitiam merces fidelis. *Prov.11.*

Abominatio est Domino via impij. 15.

Longè est Dominus ab impiis. *Ibid.*

Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: sed sequitur eum ignominia & opprobrium. 18.

Est & alia vanitas,quæ fit super terram:Sunt justi, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impiorũ:& sunt impij, qui ita securi sunt, quasi opera justorum habeant: sed & hoc vanissimũ judico. *Eccl.*

Similiter autem odio sunt Deo impius,& impietas ejus. *Sap.14.*

Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, jurare mendaciter, libare Baalim,ire post Deos alienos quos ignoratis. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac,in qua invocatum est nomen meum & dixistis: Liberati sumus,eo quod fecerimus omnes abominationes istas. *Iere.7.*

Proximos opprimunt.

Cunctis diebus suis superbit impius, & numerus annorum incertus est tyrannidis ejus. *Iob.15.*

Os impiorum operit iniquitas. *Prov.10.*

Verba impiorum insidiantur sanguini: os justorum liberabit eos. 12.

Anima viri impij desiderat malum, non miserebitur proximi sui.21

Fons turbatus pede, & vena corrupta, justus cadens coram impio. 25.

Cor iniqui inquirit mala: cor autem rectum inquirit scientiam. 27.

Viri mali non cogitant judicium: qui autem inquirunt Dominum animadvertunt omnia. 28.

In exultatione justorum,multa gloria: regnantibus impiis ruinæ hominum. *Ibid.*

Cum surrexerint impij & absondentur homines:cum illi perierint, multiplicabuntur justi. *Ibid.*

In multiplicatione justorum lætabitur vulgus: cum impij sumpserint principatum, gemet populus. 29.

In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera, & justi ruinas eorum videbunt. *Ibid.*

Impij autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest. *Is.57.*

Non est pax impiis,dicit Dominus omnipotens. *Ibid.*

Opera eorum inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum, pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanginem innocentum. 59.

Seipsos perdunt.

Et si impius fuero, væ mihi est:& si justus non lavabo caput, saturatus afflictione & miseria. *Iob.10.*

Quia in diem perditionis servatur impius, & ad diem furoris ducetur. 12.

Iniquitates suæ capient impium,& funibus peccatorum suorum constringetur.Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, & in multitudine stultitiæ suæ decipietur. *Prov.5.*

Anni impiorum breviabuntur. 10.

In impietate sua corruet impius. 11.

In malitia sua repelletur impius:sperat autẽ justus in morte sua. 14.

Ne impiè agas multum, & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. *Eccl.7*

Impij secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt, quia neglexerunt justum,& à Domino recesserunt.*Sap.3.*

Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt: quoniam spes impij tanquam lanugo est,quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur:& tanquam fumus qui à vento diffusus est: & tanquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. 5.

Impietas liberorum erga parentes, ἀστοργία, habet in historiis multa exempla. Cain interficit fratrem Abelem:sanctum regem Davidem domo & regno ejicit ingratus filius Absalon: Tullia conjux Tarquinij,per cadaver interfecti patris carpentum agit. Imperatores nonnulli,præsertim Romani,erga matres,fratres,uxores, liberos impij apparent. Est & irreligiosa impiaque obedientia,seu impietas erga Deum,de qua Christus, *Matth.* 10.37.Qui amat patrem aut matrem,filium aut filiam plus quàm me, non est me dignus.

¶ Poeticæ sententiæ.

Antholog. Sacra Iacob. Billij.

Quam vana sit omnis Impij prosperitas.

Vidi ego,qui latis rerum successibus utens,
Tollebat tumidum stultus ad astra caput.
Immemor atque Dei prorsus,rebusque secundis
Ebrius, athereas despiciebat opes.
O savas hominum mentes; ô pectora caca!
Quam nihil est,magni,quicquid hic orbis habet!
Vix ego transieram,cum protinus ora retorquens,
Cum factis vidi hunc iam periisse suis.

Quid de iis sentiendum sit, qui impiè ac scelerate vivunt

In vitiis animum quisquis sine fronte volutat
Omnibus, & latum capere gaudet iter:
Hic si iudicium extremum se credere dicat,
Credere te fugias, verba dat ille tibi.
Quisquis enim credit,metuit:quis namque tribunal
Iudicis atherei cogitet absque metu?
Quod si se rursum dicat, turetque timere,
Verba dat hic iterum: qui timet, ille cavet.

In eos qui animæ studium negligunt.

Vt sit ager melior,melior domus, optima vitis,
Vt pecus, ut melior bos sit, equusque tibi:
Quid non arumnæ, quid non capis ipse laboris?
Quantus in his studiis sudor ab ore fluit?
O miser, ô Phrygio dementior atque Cherœbo,
Quæ tibi supplicij crux satis ulla ferat?
Qui cum nil studij, ut tua sint meliora, recuses,
Vt melior fias, nil tamen ipse facis.

Impios antequam pœnas luant nullis minis fidem adhibere.

Sape parente satum Lamecho,dum conderet arcam,
Pestiferos homines admonuisse reor.
At tamen id frustra,namque, omnia verba momentis
Ridebatque graves gens scelerata minas.
Quin Sodomis cum Loth generos exire iuberet,
Instar eis ludi verba iubentis erant.
Scilicet hic mundi mos est, nil credere, donec
Admissum aterno crimen in igne luat.

Impium, cum à Deo punitur, pœnam tantum, non autem peccatum suum flere.

Cum gravis exercet iustum fortuna tonantem
Predicat, atque procul murmur ab ore fugat;
Impius at contra scelerum iustissima pendens
Supplicia, in pœnis non nisi damna gemit.
Qui me reperiet (Cain sunt verba trementis)
Confestim certe me dabit ille neci.
O vecordem hominum mentem! qui cade necatæ
Fraterna tantum carne perire timet.

De impiorum cæcitate in agnoscendis peccatis.

Exiguas liquido volitantes athere muscas
Eminus haud agre lumina sana vident.
Infirmi at nequeunt oculi spectare minuta
Corpora,quin agre maxima quaque notant.
Sic quoque, cum sana est, etiam tenuissima quaque
Mens hominis, nedum crimina fœda videt,
Debilis at, lenisque gravis, vitiisque laborans,
Cernere vix etiam crimina magna potest.

Iuvenal. Satyr. 3.

Sunt qui in fortuna jam casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis & anni,
Atque ideo intrepidi quacunque altaria tangunt,
Est alius metuens ne crimen pœna sequatur:
His putat esse Deos,& peierat, atque etiam cum
Decernat quodcunque volet de corpore nostro
Ipsis, & irato feriat mea lumina sistro.

Virg. lib.6.

Nec partem posuere suis quæ maxima turba est:
Quique ob adulterium cæsi, quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam expectant: ne quære doceri,
Quam pœnam aut quæ forma viros fortunáve manserit
Saxum ingens volvunt alij, radiisque rotarum
Districti pendent: sedet æternumque sedebit
Infœlix Theseus.
Vendidit hic auro patriam dominumque potentem
Imposuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invasit nate, vitiósque hymenæos,
Ausi omnes immane nefas ausoque potiti.
Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox,omnes scelerum comprehendere formas,&c.

Ovid.1.Metam.

Vivitur ex rapto: non hospes ad hospite tutus,
Non socer à genero: fratum quoque gratia rara est,
Imminent exitio vir coniugi,illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos:
Victa iacet pietas.

Ibidem.

Mobilis & varia est ferme natura malorum,
Cum scelus admittunt supereſt constantia, quid fas
Atque nefas tandem incipiunt sentire,peractis
Criminibus tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari nescia, nam quis

Peccandi

Peccandi finem posuit sibi, quando recepit
Ejectum semel attrita de fronte ruborem,
Quisnam hominum est quem tu contentum videris uno
Flagitio?

Ex Græcis Comicis.

Ἀνὴρ πονηρὸς δυσυχὴς κἂν ᾖ, δύσυχής.
Miser est vir improbus, felix licet.
Θεὸς δ' ὄυκ ἀνδᾶ τοὺς κακοὺς εὐδαιμονεῖν,
Deus male audit ob beatos improbos.
Καὶ ζῶν δ φαῦλος κ, θανὼν κολάζεται.
Vivusque mortuusque plectitur improbus,
Ἀνδρὸς πονηροῦ σπλάγχνον οὐ μαλάσσεται.
Haud molliuntur viscera improbi viri.
Ἀνόητόν ἐστιν ἡ πονηρία.
Audire monita non solent ulla improbi.
Ἑαυτὸν οὐδεὶς ὁμολογεῖ κακοῦργος ὤν.
Haud esse qui quam se fatetur improbum.
Φάσιν κακίστους οἱ πονηροὶ τοὺς καλούς.
Ab improbis probi vocantur pessimi.
Ὡς ἔργον ἔυ ζῆν ὃν πονηροῖς ἤθεσιν;
Qui moribus bene vivere queat in malis?
Πονηρὸν ὦδρα μηδέποτε ποιοῦ φίλον.
Adiunge amicum ne tibi virum improbum.
Ἀνδρὸς πονηροῦ φεῦγε συνοδίαν ὡ ἀεί.
Ne cum viro unquam carpito viam improbo.
Τὸν δόλιον ἄνδρα φεῦγε πᾶν ὅλον τ βίον.
Vitam per omnem, qui dolosus est, fuge.
Κακοῖς ὁμιλῶν, ἀ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.
Consortium te reddet improbis improbum.
Φθείρουσιν ἤθη χρήθ' ὁμιλίαι κακαί.
Mores bonos congressus inquinat malus.
Ἤθη πονηρὰ πρὸς φύσιν διαστρέφει.
Pervertitur natura pravis moribus.
Χρηστὸς πονηροῖς δ τιτρώσκεται λόγοις.
Non vulneratur improbis verbis probus.
Ἀσύμορφόν ἐστιν μᾶλλον, ἡ καλὸν, κακόν.
Deformis esse malo, quam pulcher malus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sua quemque fraus, & suus error maximè vexat, suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit, suæ malæ cogitationes conscientiæ quæ animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ, quæ dies noctesque pœnas à sceleratissimis repetunt. *Pro Rosc. Amer.*

Sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia, de sanitate ac mente deturbat. *In Pison.*

Non ob eá solum incommoda, quæ evéniunt improbis, fugienda improbitas est: sed multo etiam magis, quod cujus in animo versatur, nunquam sinit eum respirare, nunquam aquiescere. 1. *de Finib.*

Si qui satis opibus hominum contra conscientiam septi esse & muniti videntur, deorum tamen numen horrent, easque ipsas solicitudines, quibus eorum animi noctesque diesque exeduntur, à diis immortalibus supplicij causa importari putant. 1. *de Finib.*

Morte dolor corporis aut luctu animi, aut offensione judicij hominum miserias ponderamus, quæ fateor humana esse & multis bonis viris accidisse. Sceleris etiam pœna tristis: & præter eos eventus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est. 2. *de Legib*

Animi conscientia improbi cruciantur, tum etiam pœnæ timore, qua aut afficiuntur, aut semper sunt in metu, ne afficiantur aliquando. 2. *de Finib.*

Si impietas improbe molita quidpiam est, quamvis occultè fecerit, nunquam tamen confidet id semper fore occultum. Plerunq; enim improborum facta primo suspicio insequitur: deinde sermo atque fama: tum accusator, tum judex: multi etiam ipsi se judicant. 1. *de Finib*

Omnibus, quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis talis terror impendet. 4. *Tusc.*

Impij pœnas luunt, non tam judiciis (quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt) quam angore conscientiæ, fraudisque cruciatu. 1. *de Legib.*

Impiis apud inferos sunt pœnæ præparatæ. 1. *de Invent.*

Impij apud inferos pœnas luunt. *Philip.* 14. *in pios sent. lib.* 76.

Ignorant quidem improbi quæ facienda sunt: quæque fugienda: injustique & omnino mali, ex eo errore nascuntur. *Arist. l.* 3. *Ethic. c.* 1. *& l.* 2. *Mag. Mor. c.* 3.

Sceleratissimus quidem est habendus is, qui malitiam, & ad suam, & ad amicorum perniciem exitiumque convertit. *l.* 5. *Ethic. c.* 1.

Cujus voluptate aut dolore corruptus est animus, & depravatus: ei statim principium non apparet: neque ei videntur hujus caussa, & propter hoc expetenda gerendaque omnia. *l.* 6. *Ethic. c.* 5.

Homo si pravus sit, plura infinitis paribus detrimenta & incommoda quam fera inferre potest. *l.* 7. *Ethic. c.* 6.

Mali malis, nisi quid emolumenti consequantur, non oblectantur. *l.* 8. *Ethic. c.* 4.

Qui multa & gravia scelera admiserunt, improbitate victi, & se oderunt ipsi, & victam fugiunt, mortemque sibi ipsi consciscunt. *lib.* 7. *Etich. cap.* 4.

Mali nec secum ipsi una lætari possunt nec dolere. Eorum enim animus à seipso dissidet, secumque discordat: aliasque propter improbitatem, se dolet quibusdam rebus abstinuisse, alias gaudet. Atque pars altera huc trahit, illuc altera: ut solent partes dissoluti corporis. *Ibid.*

Improbi alios quibuscum versentur requirunt: se fugiunt ipsi? Multa enim & graviora facinora recordantur: & alia ejusdem generis, cum soli sunt, expectant, cum sunt cum aliis oblivione ruunt. *Ibid.*

Pravam habenti animam, ne quidpiam mali exerceas, opulentia, imperiũ, & dominatus, ac omnino id genus reliqua adimenda sunt: quanto mobilior mutabiliorque est anima, quam corpus. *Lib.* 2. *Mag. Moral. c.* 3.

Non in se amore animati sunt improbi, quod in eis dignum nil sit amicitia. *Ibid. c.* 3.

Fugienda est improbitas magna, animi contentiones, dandaque opera, ut boni simus. *Ibid.*

Improbi nisi ad breve & exiguum tempus, concordes esse non possunt. *Lib.* 9. *Ethic. c.* 6.

Improborum mala est amicitia: qui cum instabiles inconstantesque sint, rerum malarum ineunt societatem: similesque, ac pares inter se facile corrumpunt. *l.* 9. *Ethic. c.* 12.

Depravatorum & vitiosè affectorum hominum, sæpe videre licet corpus imperare animo: propterea quod male & contra naturam affecti sunt. *l.* 1. *de Rep. c.* 3.

Improbus est similis ei civitati, quæ servat illa quidem leges, sed malas & pernicioſas. *Ethic. l.* 7. *c.* 10.

Facilè ij debellantur, apud quos nec divina quidem, nec humana jura sat valent. *Procop. de bello Goth. l.* 3.

Cum impiorum castigatione piorum consolatio, & restitutio in integrum conjuncta est. *Nice. Alex. Murzuflo.*

Cum Deo inimicitias quicũque suscipit, cùm sit homo, fastu animi conditionis humanæ modũ excedit, suorumque consiliorum & actionum exitum atque successum ad Deum non refert. *Niceph. Greg. hist. l.* 7.

Provocat pœnam suam oblivioſa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciata sentit, sed à quo flagellatur, obdurata non sentit. Vt de superioribus taceam, facta à Decio Christianorum persecutione, totum Romanorum Imperium pestilentia magna vexavit. Mentita est iniquitas sibi, prævo in perniciem suam circumuenta judicio, pestilentiam communis casus esse accidentémque ex morbis mortem, naturæ finem esse, non pœnam existimans. Rursus igitur atque in brevi iram Dei sceleratis actionibus provocat, exceptura plagam, cujus aliquando meminisse cogatur. *P. Grosius, hist. l.* 7. *c.* 22.

Difficile est, ut parcat suis qui cum religionis contempru, etiam adversus Deos grassatus est. *Iust. hist. l.* 1.

Facinorum recordatione nunquam timore vacuus est. *Tacit. annal. lib.* 15.

Qui amicissimo atque clarissimo insidias tendit, Consanguinitatis ac necessitudinis jura violando, quanquam victoriæ superstes, non fatum vitare, sed facinoris conscientia pœnam prorogare videtur. *Prop. de bello Vandalico, l.* 2.

Non est cum Dei hoste societas belli coeunda. *Zonar. in Gratiano.*

Pessima impostura est, qua quis ipse sese decipit. *G. Pachimer. hist. l.* 2.

Pietati inimica impietas est, contemptus religionis, ac proinde scaturigo omnium impuritatum, omnium matrix calamitatum, est vitium divini cultus & injustitia adversus Deum, patriam, parentes: negotiunt adversum ab omni ratione, omnique timore Dei. Aut palam Deum nescit, aut spernit, sicuti rerum humanarum negligentem, aut omnino nullum putat. Hinc cogitationes nefandæ. Hinc expuendæ voces illorum, qui pietatis aram petunt calcibus, non ego formido fulmen Iovis? nec Iovem fateor esse præstantiorem me Deum, ait Cyclops ille immanis, & quisquis feritate Cyclopi similis est. Itidem scelerati illorum mores, qui Dei præceptis pertinacissimè renituntur. Hujus prodigij destinata huc pertinent, ut hominem saluti ereptum tradant æternis supplicijs. Nempe impietati proposita mors est, & mors quidem nullo fine. Impietatis duo sunt genera: priori nomen est Atheismus; posteriori superstitio. Nulla re Atheismus convenit cum Deo: cum eo quod bonum ac rectum est, nullum habet commercium. Hæc est impurissima illa secta, cui nimio plures nomen dant. Athenis bona illorum, quorum in Deum cognita esset impietas, hastæ publicæ subiiciebantur. Eaque res si columnis insculpebatur, ut universi intelligerent publica execratione id esse sanatum. In illam alteram, quæ patriæ, parentum ut majestatem lædit, omni suppliciorum atrocitate vindicatur. *Caro. Paschal. libr. de virt. & vitiis, c.* 15.

¶ Apophthegmata.

Bion impietatem dicebat malam esse contubernalem fiduciæ & adjecit versiculum Euripidis.

Δοῦλόν γὰρ ἄνδρα, κἂν δρασύστομός τις ᾖ.
Servum facit, quamvis feroculum virum.

Sensit, ibi non esse libertatem, ubi est mala conscientia: nec eum posse libere loqui cui crimen impietatis vere potest objici, nec frui tranquillitate animi, qui numen habet iratum. *Laërt. l.* ... *c.* 7.

Agesilaus Ephorus, Cum ipsius suasu actum esset, ut fieret omnium debitorum solutio: jamque tabulis in forum Clarium comportatis, ignis esset injectus, ac flamma exurgeret, cæteris creditoribus mœstis improbe insultabat, dicens se nunquam clarius lumen, aut ignem vidisse puriorem. Extrema impietatis est linea, etiam illudere iis quos afflixerit. *Plut. in Laconicis.*

Iulianus Apostata, Contra Persas exercitum ducens grandem multam Christianis intulit, qui gravius à Paganis tractati, sæpius pro auxilio ad Imperatorem accesserant. Quibus impie respondit, Æquum est ut mala sustineatis, cum hoc sit præceptum vestri Dei. *Tripartita hist. l.* 7. *cap.* 19.

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Quantumuis biberint febricitantes, calore tantum consumente quod biberent, semper adhuc sitiunt: Ita & maligni homines quicquid boni viderint, aut audierint, infidelitate totum consumente quod

quod vident, & audiunt, semper vacui sunt, tanquam qui nihil viderint, aut audierint. *In Matth. cap. 12. Homil. 30.*

Sicut melius est ut non sit amor, quam ut sit quidem & fructum non faciat: Sic melius ut nec sit homo Dei, quam ut sit quidem, & conversationem non habeat secundum Deum. *In 21. Matth. homil. 39.*

Amicum cum pergere proficisci cernimus, lugemus, ingemiscimus: si mortuum videri contigerit, plangimus, noverimus eum non perpetuo à nobis separandum, propter resurrectionis sacramentum. Enimuero forte cum Christus quotidie separetur à nobis, imo cum ipsum singulis horis à nostro arceamus congressu, neque dolemus, neque durum aliquid & acerbum nos pati arbitramur. Cæterum cum illum afficiamus injuriis, nec eum contristemus jugiter, atque irritemus, nec quæ ille jusserit facimus omnia, neque ingemiscimus, sed insensibiles, non secus ac lapides, manemus. *In 1. ad Timoth. homil. 3.*

D. Augustini. Sicut uva acerba dentibus vexatio est & fumus oculis: Ita iniquitas utentibus ea. Quomodo qui manducat ore corporis uvas acerbas, obrigescunt dentes ejus, & minus idoneus fit ad manducandum panem, & remanet illi laudare quod videt, & manducare non posse: Sic & qui iniquitate usus est, & pastus peccatis in corde, incipit non posse manducare panem, laudat verbum Dei, & non facit: unde hoc? quia cum cœperit facere, laborat, quomodo sentimus laborare dentes post uvas acerbas, cum cœperimus panem manducare. Sed quid faciunt illi quibus obstupuerunt dentes? Temperant se aliquantulum ab uvis acerbis, & redeunt dentes ad stabilitatem suam, & incumbunt pani: Sic & nos laudemus justitiam: sed si volumus manducare justitiam, temperemus nos ab iniquitatibus; & nascetur in corde non solum delectatio laudandi justitiam, sed etiam facultas manducandi. *In Ps. 48.*

D. Hilarij. Fumus cum emerserit, licet globosus & crassus, tamen paulatim ita deficit, aboleturque ne extet. Sicut in conspectu ignis cera sic liquefit, ut non sit, fumo quidem in igne per levitatem sui tenuitatemque dilapso, cera autem vi & calore ignis absumpta, quia infirma ipsa per sese naturæ potioris diripiatur ardore quem in domum omnis iniquorum potestas à facie Dei, id est, judicio liquescit. *In Psal. 67.*

Plutarchi. Quemadmodum Cæcias ventus contra aliorum ventorum Septentrionalium naturam, nubes non à se pellit, sed potius attrahit: Ita quoque improba vita, probra ad se attrahit. In libello cui titulus. Quo pacto quis possit ab amicis juvari.

Plinij. Ut pulegium ipso brumæ die floret, cum marcent omnia: Ita rebus pessime vexatis, regnant mali, quorum in pace nullus est respectus. *lib. 18. c. 25. & lib. 2. c. 42.*

Folengij. Quemadmodum vestis ac zona totum adeo cingunt hominem, ut omnem in se quasi contineant hominem: Ita etiam impietas, si quem semel adorta fuerit, eum totum convolvit, atque adeo obstrictum coarctat, ut vix illum respirare sinat. *In Psal. 190.*

Thriveri. Frigidum neminem potest incalefacere: Nec iniquus quenquam suo sermone ad virtutem accendere. *In apoph. 78.*

Davidis. Sicut lux auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat, & sicut pluviis germinat herba de terra: Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi. *2. Reg. 23.*

Eiusdem. Sicut sine negotio dispergitur à vento fumus, ita disperges illos tu: & sicut liquefit cera igni adhibita, sic peribunt impij adventante Deo. *Psalm. 68.*

Sicut ignis in sylvam immissus, & flamma in cacumen montium, quæ per obvia dumeta volitans vastat cuncta absque ullo impedimento: Sic tu persequere eos tempestate missa abs te, & excitato turbine perturba eos. *Psalm. 83.*

D. Augustini. Sane exteriores tenebræ intelligi possunt quædam malignitas odij & voluntatis, quæ tunc excrescit in mentibus reproborum, & quædam oblivio Dei: Quia tormentorum interiorum & exteriorum doloribus adeo afficientur & turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de Deo vix vel raro, vel nunquam mentem revocent. Ut qui nimio premuntur pondere, vehementer stupescunt & turbantur, neque animo in aliam cogitationem se extendunt: sed illuc tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. *In Psal. 6.*

Fumus à loco ignis erumpens, in altum extollitur, & ipsa elatione in globum magnum intumescit: sed quanto fieret globus ille grandior, tanto fit vanior: Sic impius quo magis exaltatur, tanto citius deficit. *In Psal. 36.*

Martialis Episcopi. Ne ergo timueritis, neque formidetis, sed neque admiremini eos. Vapor enim est nebulæ malitia eorum: quæ cito pertransibit sicut fumus noxius oculis. Deus autem & veritas in sempiternum permanent. *In Epist. ad Tholosanos. 242.*

¶ Adagia.

Lydi Mali, post Ægyptij, &c.
Λυδοὶ πονηροὶ, δεύτεροι δ' Αἰγύπτιοι,
Τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλέστατοι,
Lydij improbi post, hos secundi Ægyptij.
Tertiique Cares perditissimi omnium.
Tempestiviter utemur, si quando mali cum malis conferentur & collatus cum sceleratioribus, ita demum minus illaudatus aliquis videtur.

Lerij mali. Λέριοι κακοί.
In eos recte dicitur, qui pariter omnis gentis vitio sunt improbi.

Mali commatis. πονηρὸν κόμματος.
Dicebatur improbus, contemptus, & ridiculus quispiam.

Adulterinus κίβδηλος.
Quod simplex non est, neque syncerum, id vulgato verbo Graci κίβδηλον vocant.

Bipedum nequissimus.
De homine vehementer improbo, quique vel pecudes nequitia superet. Cic. torserat in Clodium in oratione pro domo sua.

Tenedius tibicen. Τενέδιος αὐλητής.
Dicebatur testu falsus & calumniator. Stephan.

Phrynondas alter. Φρωνόδας ἄλλος.
De improbo. Quoties insigniter malum & sceleratum accipi volebant, Phrynendam appellabant.

Novi Simonem, & Simon me.
Vide similitudines.

Bestia bestiam novit. *Ibidem.*

Ambrones.
Ambrones vulgò dicebantur, qui rapto malisque artibus viverent.

Ballio.
Nomina quadam ob insignem improbitatem abierunt in proverbium, quod interdum à viris, interdum à fictis in Comœdia personis sumitur. Ballionem inducit Plautus in Pseudolo, lanonem impurissimum, rapacissimum, improbissimum.

Βεργαίζειν.
Stephanus scribit Βέργη *esse civitatem Thraciæ, sive ut Strabo refert, virum. Eius gentis improbi mores in proverbium abierunt, ut dicerentur* βεργάζειν, *qui nihil sani loquerentur.*

Eurybatyzare. Εὐρυβατεύειν.
Est improbis uti moribus.

Tria cappa pessima. Τρία κάππα κάκιστα.
Iactatum & hoc olim ænigmatis vice, quo trium gentium mores notati sunt Cappadocum, Cretensium, & Cilicum.

Duplex cappa. Διπλοῦν κάππα.
Veluti ænigma, quo malum aliquod significabant, siquidem gemino κ. scribuntur κακά. *Simili figura Plautus furem trium litterarum hominem appellavit.*

Βωμολόχος. Βωμολοχεύεσθαι. *Aristoph.*
Bomolochi proverbia convitio dicebantur scelerati & improbi. Dicuntur autem Βωλομοχοὶ, *qui cum res divina peragitur, non faciunt vota Diis, sed nugas inanes blaterant. Qui mos hodie magnatibus magnopere placet.*

Inexploratus homo. ἀβασάνιστος ἄνθρωπος.
Inexpertus, inexercitatus, non probatus.

Diagoras Melius. Διαγόρας ὁ Μήλιος.
In sceleratum ac fœdifragum & impium.

Lupi decas. Λύκου δεκάς.
Dictū apparet in eos, in quos inhonesti lucri pars aliqua, tametsi pusilla, rediret. Aut in eos, qui largitionibus essent corrupti, alioqui corrumperent.

Cum sacco adire.
Non dubium est, quin hic sermo fuerit vulgo iactatus de quovis qui postulat, ut statim exhibeatur quod petit.

Onobatis
Quadrabit in quamvis prostituta fama.

Cercopum cœtus. ἀγορὰ Κερκώπων.
De conciliabulo conventuque versutorum, & improborum hominum dicebatur.

Cercopissare. Κερκωπίζειν.
Cercopissare dicuntur, vel lascivunt, aut qui adulantur.

Apiste. Ἀπιστέως.
Vulgo dicitur, qui per vim raperet aliena.

Ferre jugum.
Plaut. in Curcul. Iamne fert iugum. De puella percontatur quispiam, num iam per ætatem virum reciperet.

Magis impium Hippomene, ἀσεβέστερος Ἱππομένης
Athenienſium princeps filiam à cive quopiam vitiatam, unà cū equo feroci conclusit in domicilio, nec huic, nec illi cibum præbens. Equus igitur fame in rabiem actus, puellam adortus comedit: deinde periit ipse quoque paulò videlicet inopia. Post hæc pater domum est demolitus: loco nomen indicum equi & puellæ. Recenset adagium Diogenianus.

Mare proluit omnia mortalium mala. Θάλασσα κλύζει πάντα τὰ ἀνθρώπων κακά.
Id est: Hominum universa proluit pelagus mala. Natum est ab eventis huiusmodi: Refert Diogenes Laërtius Euripidem Platoni comitē fuisse peregrinationis quū Ægyptū adiret, ibi cū morbo suo corriperetur comitiali, ni fallor, sacerdotes Ægyptij mersione marina sanaverunt hominem.

Qui omni in re, & in omni tempore. *Gellius.*
Admonet paræmia fere neminem esse tam deplorati ingenij, qui non aliquando dicat, faciatve quod laudem promereatur.

Servilis capillus. ἀνδραποδώδη τρίχα ἐπιδεικνύειν.
Servilem capillum præ se ferre dicuntur, qui agrestibus & inelegantibus sunt moribus.

Ulyssis remigium.
Homines nequam, & voluptatibus addictos. Horat. in epist. Ulyssis remigium appellavit, proverbiali nimirum figura.
Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssis.

Dij tibi dent tuam mentem.
In insanum congruit, & sua dignum mente. Martialis.
Dij mentem tibi dent tuam Philœni.

Non es laudandus, ne in cœna quidem. οὐκ ἐπαινετέος οὐδ' ἐν δείπνῳ.
In hominem dicebatur vehementer illaudatum.

Compendiaria res improbitas. οὐ τομὴ πονηρία. Βραδεῖα ἡ ἀρετή.
Qui semel addixit animum vitio, is quidvis flagitij facile patrabit. At singula virtutes magno sudore parandæ.

Insania non omnibus eadem. μανίαι δὲ πᾶσιν ὁμοίαι.
Sensus est, nullum esse mortalem, qui non in aliqua re desipiat.

¶ Exempla Biblica.

Impiorum interitus & pœnæ *Exempla*: Cain, Gen. 4. v. 11. Antiquior mundus diluvio deletus, 7. vers. 17. 21. Chan. 9. 23. Pharao. Genes. 12. 17.

Gomor

Gomorrhitæ & Sodomitæ,19.24. Deut.29.23.Esau,Gen.25.53. Heb.12.16.Hemor & Sichem,34.25.Her, Gen.38.7. Onam, vers. 10. Pharao & Ægypti,Exod.14.vers.27.18.Nadab & Abihu,Leu.10.v.1.2. Core, Dathan & Abiron, Num.16.v.31.32.Achan,Iosue,7.24.quinque reges, 10.16.Adonibezec,Iud.1.6. Sisara,4.21. Abimelech.9.53. Beniamitæ, 20.46.Ophni & Phinees,1.Sam.4.17.Agag.25.v.32.33.Goliath, 17.50. Nabal,25.38.Saul,31.4.Oza,2.Sam.6.7.Ammon,13.28. Achitophel,17.23. Absalon,18.14. Seba,20.22.Ioab, 1. Reg.2.34. Semei,v.46.Aduram, 12.18.Ieroboam,13.v.4.Achab,22.v.34.Ochosias,2.Reg.1.v.2.3.4.quadraginta duo pueri.2.v.24. Giezi, 5.v.27. Ioram, 9.v.24. Iezabel, vers. 33. Mathan Baalita,11.v.18.Azarias,15.vers.5.Sennacherib, 19.v.37. Sedechias,25.v.7.Holofernes,Iudith,13.v.8.9. Aman, Esth.7.v.10.Iudas Iscariotes,Matt.27.v.5.Act.5.v.28.Iudas Galilæus Pseudoprophera, seditionis autor, Act.5.v.37.Herodes.12.23.Antiochus,2. Macch.9.v.8.9. Vide homicidij & occisionis exempla, ex quibus patebit verum esse illud:

Ad generum Cereris sine cade & sanguine pauci
Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.

¶ Exempla Profana.

Cheopes Ægypti Rex templa omnia obseravit, ne populus sacrificaret Diis. *Herod.l.2.*

Diagoras Melius,philosophus & poëta,qui Olymp.88.emicuit,vocatus Atheos, à Mysteriis homines avocabat. Quare ab Athenienfibus pulsus est, qui talentum polliciti sunt interficientibus eum *Suidas.*

*Iulianus Imp.*non modo ipse ad gentilium vanitates à vera religione desciuit: sed etiam subditis, ut idem facerent,suasit. Obtemperantes honoribus & dignitatibus & beneficiis cumulavit: iisq; permisit,quicquid vellent contra Christianos agere. *Sozom.l.5.c.17.Socrat.l.3.c.13.*

Phanias:Servus hierosolymitanus dæmoni sese manciparat dato chirographo,idque consilio magorum: ut saltem heri sui filia potiretur. At tandem precibus Basilij, & conversus est, & chirographum datum dæmonibus,recepit,in publico Ecclesiæ confessu. *Marul.l.2.c.12.*

Iuliani Imp. Thesaurarius,cum in gratiam Imp.à fide defecisset,sanguine ex toto corpore per os emisso (conspicatus enim vasa in templo: En qualibus vasis,dixit,ministratur Mariæ filio?)miserrime periit. *Theodoretus l.3.c.13.Sozom.l.5.c.8.Niceph.l.10.29.*

¶ Hieroglyphica.

Memorabile est illud Ægyptiorum documentū quo illi *sceptra regia in summa parte Ciconia capitibus insignita faciebant,fluvialis equi unguis in imum appensis*,ex eo innuere volentes,amplexandam,colendam, suspiciendamque esse pietatem, gratumque animum ingrato præferendam. Impietatem vero cujus Hieroglyphicum est *Hippopotamus*, pessundandam. Amphibium enim animal hoc, patrem solet de mattis coitu, quem affectat, male mulctare. *Pierius Valer.l.7.& l.29.*

Sepia piscis etiam improbitatis est Hieroglyphicum, quod tamen symbolum Plutarchus libro de educatione, ita interpretatur: ut suboštendere dicat,commercium cum improbis non habendum: eos scilicet qui à virtute ad turpitudinem se recipiant,fugiendos.Nam & apud Romanos *nigrum* vel *atrum* pro moribus perniciosis ac infamibus accipitur, hinc illud vulgatum: *Hic niger est: hunc tu, Romane,caveto. Idem l.28.*

Anser in vaticiniis & rerum aliarum elogiis improbitatem quandam præ se ferre videtur. Hinc Homerus in somnij præsagitione,procos per *Anseres* innuit,ejusque inauspicata garrulitas & à Virgilio & à Propertio quibusdam vitio data est. *Pier.l.24.*

Fabvla.

De Appollinis tentatore.

Tentaturus Appollinem,deorum quidam contemptor & callidus,per sacerdotem fatidicam illius, in templum venit Dei, ubi omnia pro ritu superstitionis illius apparata essent, occultatum manu sua passerculum continens,cumque ante cortinam,quem πύθωνα Græci vocarunt, astitisset, scisciatus est, viveret ne an mortuum esset quicquid in manu teneret, ratus se facile in utramque partem datum responsum, refutaturum esse. Tum vates de numinis instinctu hæc fertur ceciniſse.

Quicquid id est, tectum tua quod nunc dextera celat,
Vel vivit vel jam moritur, nostrique videbunt
Alterutrum in prolato oculi, sed te penes huius
Arbitrium facti est, & ad hoc mens nostra recurrit.

Dicendum hoc est in rebus divinis maximè, sed & erga sapientes, non fere quicquam valere fraudes & astutias improborum.

Vide, Tit. Improbitas, Malitia.

Importunitas.

¶ Definitio et Etymolog.

Importunitas: sive Intempestivitas, Græcè, ἀκαιρία, ας,ἡ, ἄκαιρος, ος, ὁ, ἡ, importunus dicitur. Est autem importunitas evagatio mentis ad illicita, secundum quod in arce mentis residet, valentis ad diversa se diffundere. *B.Thom.2.2.q.35.a.4.*

Importunus, qui portu, i. quiete caret,semper fluctuans,cui nulla in re pax, & qui alios inquietat.

Eruditi viri ἀκαιρίαν temporis inscientiam appellant. Si quis ad importunitatem referat, intelliget importunum hominem tempus opportunum ignorare, adeoque extra tempus omnia dicere & facere.

Importunitas, seu Intempestivitas est congressio molesta iis quibuscum congrediaris. Homo autem ἄκαιρος is est, qui ad amicum occupatum accedens, velit re communicata cum illo deliberare,quique ad amicam suam febri laborantem veniant commessatum. Solet etiam eum qui jam ante fuerit ex sponsu condemnatus adire, rogans, ut pro se quoque intercedere velit, & ad dicendum testimonium tunc venit quum res est judicata: ad nuptias autem vocatus, in mulierum genus invehitur. Eos qui è longinquo itinere modò advenerint, ad deambulandam secum invitatire jam vendita emptorem secum adducit qui plures sit empturus. Sæpe etiam è medio hominum sibi assidentium surgit, ut rem illis orsus à capite exponat, quam omnes jam audiverint ac pernorint: & quæ nollet quidem aliquis, sed denegare tamen erubescit, ad illa curanda promptus est. Ad eos qui sacra faciunt & illa concelebrant,accedit,ut aliquam inde partem auferat.Quod si præsente eo famulus cædatur, sibi quoque puerum aliquando fuisse narrabit, qui similiter virgis cæsus se suspenderit.Idem captus arbiter duos litigantes, quorum uterque rem transigi optat, inter se committet. Denique salutaturus socium, manu prehendit, qui nondum sit vino madidus, *Theoph.in charact.ethicis,c.* περὶ ἀκαιρίας.

Importunitatis Hieroglyphicum musca, apud Pierium, lib. 26. ubi multa observatu digna.

Importunum esse, & importune fieri, quæ sunt fiuntve præter rationem loci seu temporis seu personarum. *Virgil.Importunaque volucres Signa dabant:* Præterea importunum hominem dicimus procacem molestumque,à quo importunitas dicta est.Sic opportunum è contra dicimus, sive opportunè accidere, quod pro desiderio nostro accidit, à quo fit opportunitas, quod commoditatem significat. Scribiturque per duplex pp.Nec venit ab opus, sed ab ob & portus,quod navigantibus maximè utiles optabilesque portus sint.

¶ Locvs Biblici.

Importunitas sæpe obtinet quod amicitia extorquere non potest, Luc.11.8.Importunitatis *Exempla*,filij prophetarum, 2.Reg.2.v.16.17. vicinus,Luc.11.8.Vidua.18.5.

Impossibilitas.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. Most.

Vana opera ebur atramento candefacere postulas.

Virg.Ec.1.

Ante leves ergo pascentur in aethere cerui,
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Ante, pererratis amborum finibus exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

Ovid. in Ibin.

Desinet esse prius contrarius ignibus humor;
Iunctaque cum luna lumina Solis erunt,
Parsque eadem cœli Zephyros emittet, & Eurus,
Et tepidus gelido flabit ab axe Notus.

Ibidem.

Et ver autumno,bruma miscebitur æstas,
Atque eadem regio, vesper & ortus erit:
Quam mihi sit tecum,positis,qua sumpsimus,armis
Gratia, commissis improbe rupta tuis.:
Quam dolor hic unquam spacio evanescere possit,
Leniat aut odium tempus, & hora meum,
Pax erit hac nobis, donec mihi vita manebit,
Cum pecore infirmo qua solet esse lupis.

Sent.Thyest.Act.3.

Amat Thyesten frater aethereas prius
Profundet Arctos pontus, & Siculi rapax
Consistat æstus unda & Ionio seges
Matura pelago surget,& lucem dabit
Nox atra terris: ante cum flammis aqua,
Cum morte vita,cum mari ventus fidem,
Fœdusque iungent.

Ovid.2.Pont.4.

Longa dies citior brumali tempore,noxque
Tardior hiberna solstitialis erit:
Nec Babylon æstus; nec frigora pontus habebit,
Calthaque Pestanas vincet odore rosas,
Quam tibi nostrarum veniant oblivia rerum.

Ovid.1.Pont.7.

Nam prius incipient turres vitare columba,
Antra feræ, pecudes gramina,mergus aquas,
Quam male se præstet veteri Grecinus amico.

Ovid.2.Pont.7.

Cyniphia segetis citius numerabis aristas,
Altaque quam multis floreat Hybla thymis.
Et quot aves motis nitantur in aëra pennis,
Quotque natent pisces aquore, certus eris:
Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum,
Quos ego sum terra,quos ego passus aqua.

2.Pont.11.

Nominis ante mei venient oblivia nobis,
Pectore quam pietas sit tua pulsa meo.
Et prius hanc animam vacuas reddemus in auras,
Quam fiat meriti gratia vana tui.

Persius 5.

Sambucam citius caloni optaveris alto.

Olym.

Olymp. Nemes. Ecl. 1.

Namque prius siccis Phocicus nascentur in aruis,
Hirsutúsque feto vivet leo, dulcia mella
Sudabunt taxi, consessis legibus anni,
Ante dabit flores autumnus, ver dabit uvas,
Messem tristis hyems, æstas tractabit olivas
Quam taceat Melibœe tuas mea fistula laudes.

Claud. Paneg. in Probum.

Ante dabunt hyemes Nilum, per flumina damas
Errabunt, glacieque niger damnabitur Indus,
Ante Thyesteis itevum conterrita mensis,
Intercisa dies refugos vertetur in ortus,
Quam probus à nostro possit discedere sensu.

Idem 1. Eutrop.

Iam testudo volat, profert iam cornua vultur,
Prona petunt retro fluvij vada, Gadibus ortum
Armenij texere diem, iam frugibus aptum
Æquor, & assuetum silvis delphina videbo,
Iam cochleis homines junctos, & quidquid inane
Nutrit, Indaicus qua pingitur India velis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Impossibile ex impossibili sequi non potest. *Alexand. Aphro. in 1. Prior. c. 14.*

Impossibile est id quod in omni necessaria consecutione ex impossibili sequitur. *Idem ibid.* Impossibili antecedente, impossibile quoque consequens esse necesse est. *Idem ibid.*

Impossibile non accidit nisi cum aliquid dicitur contraria habere simul secundum totum: secundum particulas vero non est impossibile. *Averro. Phys. 6. text. 82.*

Impossibile non sequitur ex impossibili, sed necessaria positio; ex qua sequitur impossibile, est impossibilis. *Idem 1. de cœlo text. 59.*

Impossibile est imaginari aliquod esse possibile in respectu patientis, & impossibile in respectu agentis: quoniam contingeret, ut sit patiens impossibile, id est, possibile impossibile. *Idem ibid. text. 124.*

Impossibilitas ad rem omnino fugit aspectum rei: possibilitas vero ad rem multum accidit ac esse rei. *Idem 7. Metaph. text. 29.*

¶ Adagia.

Prius ovem lupus ducat uxorem. πρὶν λύκον ὦν ὄϊν ἄμνα τοκῆα. *Aristoph.*

De his, inter quos insanabile dissidium est. Consimili figura dixit Horat.

Sed prius Apulis
Iungentur capræ lupis.

Prius duo Echini amicitiam ineunt. πρὶν δὲ δύο ἐχῖνοι εἰς φιλίαν ἐλθεῖν, ὁ, μᾶλλον εἰκάσειε τις πολεμάρχους, ἢ ἐκχίρους.

De iis qui moribus ac studiis sunt inter se discrepantiores, quam ut spes sit aliquando inter eos necessitudinem coitura.

Prius locusta bovem pariet.

M. Varro de lingua Latina l. 3. refert ex Ennio versum hunc,

Atque prius pariet locusta lucam.

Nam lucas antiqui boves appellabant, ob magnitudinem.

Mare prius vitem tulerit. τὸ πέλαγος πρότερον οἴσει μῆλον.

De iis quæ nullo pacto fieri possint. Nam salsitudo vitibus inimicissima. Diogen.

Prius testudo leporem præterverterit. πρότερον χελώνη παραδραμεῖται δασύποδα.

De re neutiquam verisimili. Diogen.

Sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes. ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι πηγαί. *Euripid.*

Proverbialis allegoria, qua quippiam præposterè fieri significamus, legitimásque rerum vices inverti.

Fontes ipsi sitiunt.

Ironia proverbialis in eos, qui petunt ab aliis, quod ipsis affatim abundet domi. Cic.

Citius in navi cadens à ligno exciderit. θᾶττον ἄντις ἐν πλοίῳ πεσὼν διαμάρτοι ξύλου.

Hyperbole proverbialis qua tantam ubique copiam significamus, ut quacunque te vertas, occurrat quòd quæras.

Aquilam testudo vincit, ἡλίσκετο πρὸς χελώνης ἀετός.

Accipi potest per Ironiam, aut simpliciter, ubi quis potentiorem arte vincit, & quod viribus non potest, assiduitate conficit.

Terra volat. ἡ γῆ πέπαται.

De re vehementer absona, quaque nullo pacto fieri queat Suidas.

Citius elephãte sub ala celes. θᾶττον ἂν ἐλέφαντα ὑπὸ μάλης κρυφείης.

De iis quæ dissimulari nullo pacto possunt, quin notis aliquibus prodant animi morbum.

Ab Asino lanam.

De iis, qui stulte quærant ea, quæ nusquam fiunt.

Simul sorbere & flare difficile. *Plaut.*

Huic affinia videntur: Nemo potest duobus dominis servire. Nemo potest Deo servire & Mammonæ. Item, illud Phocionis: Adulatore & amico non potes eodem uti.

Sine pennis volare haud facile est.

Locum habet, cum deesse significamus adminicula, sine quibus negotium peragi non possit. Plut. in Penulo.

Impossibilia captas. ἀδύνατα θηρᾷς.

In eum, qui molitur quod efficere non queat. Interpres indicat, hunc esse sensum: ne quis tentet maiora suis viribus.

Scarabeus citius faciet mel.

Ad ἀδυνάτων classem pertinent, quæ referuntur in Epigram. Pallad.

Θᾶττον ποιήσει μέλι καθάρσιον ἢ γάλα κώνωψ.

Mel citius faciet Scarabeus & ante culex lac.

Statuam faucibus colas. ἀνδριάντα γαργαλίζεις.

De re maiorem in modum absurda, quæque fieri nullo pacto possit.

Nunquam efficies, ut rectè ingrediantur caneri. οὔποτε ποιήσεις τὸν καρίνου ὀρθὰ βαδίζειν.

Quod à natura sit insitum, ullo non corriges negotio.

Sambucam citius.

Adagij speciem præ se gerit Persianum illud carmen.

Sambucam citius caloni apta veris alto.

Cum usus incidet. Si quando significabimus aliquem à disciplina percipienda sive munere gerendo nimis alienum esse.

Lenticulam angulo tenes. φακὸν γωνίας κρατεῖς.

De negotio, quod fieri nullo pacto queat, propterea quod hos leguminis genus angulus careat. Refertur à Suida.

Ex arena funiculum nectis. ἐξ ἄμμου χοινίον πλέκεις.

Ex arena funiculum nectere, est frustra conari, quod nulla ratione possit effici.

Asini cauda. ὄνου δρὰ τὸν ἴσον ποιεῖ.

Id est: Asini cauda non facit cribrum: ubi quis ad hoc aut illud dicetur inutilis.

Augiæ stabulum repurgare. αὐγείας βοσκοῖς.

Allegoria proverbialis in hominem aut negotium, maiorem in modum inquinatum.

Veste circumfers ignem. ἱματίῳ τὸ πῦρ περιφέρεις.

Vbi quid ridicule fit, aut ubi quis suum ipsius malum fovet: vel ubi fortunam aut tutiorem aut firmiorem amicum.

Lupo agnum eripere postulat.

Vbi quis frustra conatur prædam recipere, cui semel manus iniecit rapax aliquis. Plaut.

Luscinijæ deest cantio.

Perinde quasi dicas, Mulieri desunt verba, Poëtæ versus, Oratori color, Sophistæ cavillum. Plautus in Bacchidib. Ego quoque pol metuo ne luscinioli defuerit cantio.

Quod si cœlum ruat? τί εἰ οὐρανὸς ἐμπέσοι;

Ironia in eos, qui tutissimis etiam in rebus ridicule timent. Terent. in Heautontimorumeno. Quid si nunc cœlum ruat?

Bos porrecto ultra Taygetum capite. πρὸς ὑπερκύψας τὸν Ταῦγετον ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ τέκνου.

De re vehementer absurda.

¶ Emblema.

Impossibile.

Emblema lix.

Ablatit Æthiopem quid frustra? ah desine! noctis
Illustrare nigra nemo potest tenebras.

Impostor.

¶ Definitio et etymolog.

Impostores dicuntur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam, ab imponendo seu decipiendo dicti. Græc. φέναξ, φενάκη, coma adulterina; φεναξίζω, decipio, illudo, inanibus rerum simulacris & præstigiis ludicris insipientiam sensus perstringo. φέναξ, derisor, fuci artifex, impostor. Hebr. *Hakob* impostor, supplantator, à verbo *Hakab*, supplantavit calcaneo, pessundedit, calcavit pedibus, & per translationem decepit. Hinc Græcis per aphæresim κώβ, acubus, talus, os prope calcaneum.

Impostura ab eo dicta, quod adulterinas merces pro veris supponat. *Vlpian. de crim.*

¶ Loci Biblici.

Impostores describuntur, Ephes. 4. 14. Col. 2. 22. 23. 1. Petr. 2. 2. Iud. vers. 8.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Impostores corrumpunt auditorum animos. *Isocrates.*

Mores hominum non simplicium, sed insidiosorum, magis quam viperas fugere debemus. *Theophrastus.*

Speciosas verbis, re inania aut subdola, quanto majore libertatis imagine regantur, tanto erumpunt ad infensius servitium. *Tacitus, Annal. lib. 1.*

¶ Adagia.

Dare verba.

Passim obvium est apud omnes authores, pro eo, quod est fallere. Persius Satyra 4.

Vt navis, da verba & decipe nervos.

Terentius.

Cui verba dare difficile est.

Ovidius.

Verba dat omnis amans.

Addere manum.

Pro eo, quod est ludibrio habere.

Os sublimere. *Plaut.*

Pro eo, quod est dare verba, & arte quadam illudere, reperitur aliquoties apud authores.

Obrulere palpum. *Cic.*

Ex arte fucóque decipere, unde & palpari pro adulari, & palpones, adulatores vocamus. E simili metaphora tracta ab equisonibus qui ocyoribus equis plausu manus adblandiuntur.

Facere fucum. *Terent.*

Imposturam facere, artificiosa dissimulatione deludere.

Circumtondere comam περιτέμνειν τὸν πλοκάμους. *Lucian.*
Græcis in proverbio est, pro eo, quod est ludibrio habere.
Nova hirundo. νέα χελιδών.
Suidas ait, dici solere, quoties Verba darentur alicui. Quadrabit in eos qui falsa spe quapiam iniecta, fallunt ac nocent.
In laqueum inducere. ἐνβρόχοις ἁρτᾶν.
Et in Casses inducere, & arte sic includere quempiam, ut iam nullum sit effugium.
Ephesiæ literæ. ἐφέσια γράμματα. *Diog.*
Dictum videtur de iis, qui mira felicitate tanquam divina virgula quicquid optarent, assequerentur.

Vide Deceptio, Dolus, Fraus, Mendacium.

Impotentia.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

IMpotens quæ mala sunt mala ille quidem esse novit: sed agit ea, victus & debilitatus objecta specie voluptatis. *Lib.7. Ethic.c.1.*

Hoc quidem perspicuum est, hominem impotentem non putare ea quæ agat, esse facienda, priusquam sit in perturbatione. *Lib.5. Ethic.c.2.*

Fit nescio quo pacto, ut imprudentia, impotentiæ conjuncta sit virtus: contra enim facit ac sentit, propter impotentiam. *Ibid.*

Non cernitur in omnibus undique & absolutè est impotens, sed in quibus intemperantes: nec ex quo absolutè in iis affectus est (idem enim esset quod impotentia) sed quo certo quodam genere & modo sit affectus, judicandus est. *Lib.7. Ethic.c.3.*

Qualis est histrionum, talis judicanda impotentium oratio. *Ibid.*

Impotentia vituperatur, non solum quia peccatum sit: sed etiam quia aut omnino aut absolutè vitiositas quædam sit, aliqua ex parte. *Lib.7. Ethic. c.4.*

Eorum qui in corporis voluptatibus versantur iis, in quibus temperantem & intemperantem esse dicimus, qui inconsulto & cogitato, sed inconsulto & sine judicio immoderatas voluntates sequitur, doloréque nimios fugit, ut famis, ut sitis, eorúmque omnium, quæ in tactu, gustúque consistunt: is non cum adjunctione, sed absolutè impotens dicitur. *Ibid.*

Similis est impotens civitati, quæ statuit illa quidem quæ sunt præclara omnia, legésque habet & bonas, & salutares, sed nulli paret. *Lib.7. Ethic.c.10.*

Facilius impotentia sanari eorum potest, qui atra bile tenentur, quam eorum qui statuunt, nec stant in eo quod sit judicatum. Et ij qui consuetudine, quam qui natura impotentiam compararunt. *l.7. Ethic.c.10. & Magn. Mor. l.6.*

Est aliquis qui propter perturbationem à recta ratione desciscit, quem ut ne agat ex rationis præscriptione, impellit perturbatio: eadem tamen, ut ei certum sit & destinatum ejus generis voluptates persequi oportere, non vincit. Hic impotens nominatur, qui & melior intemperante est, nec plane improbus. Salvum enim in eo & integrum est principium quo nihil in nobis est præstantius. *Lib.7. Ethic.c.8.*

Impotentia alia ex temeritate, alia ex imbecillitate giguitur. Alij enim consilio capto, non servant, neque tenent id quod statuerunt victi & debilitati objecta specie voluptatis: quia nihil se neque rationem consuluerunt, à perturbatione rapiuntur. *Lib.7. Ethic.c.7.*

Imprecatio.

¶ Definitio et Etymolog.

IMprecatio, Devotio, Diræ. Græc. ἀρά, κατάρα. Imprecor, mali quippiam in alicujus caput precari. Hebr. *Arar* maledixit, execratus est. Vnde Græcæ voces. *Meerah*, maledictio, execratus est, maledictis & imprecationibus perfodit aliquem.

¶ Loci Biblici.

Imprecatio in S. Scripturis est usitata Spiritui sancto in ore servorum Dei adversus peccatores: sed timenda, non imitanda, *Exempla*, in Adulatores, Psal.28,4.& 12.4. calumniatores, 76.v.6. fœneratores, v.12. derisores, Nehem.5.13. hostes Christi, Psal.89.24.& 70.7. hostes regni Davidis, 70.3.71.13. hostes Ecclesiæ, Iud.5.31. Psal.74.3.& 83.v.10.12. & 137.7. Ierem, 17.18. Hypocritas. Psal.5.11.& 28.5.& 31.22. Idololatras, 135.18. Ierem.10.11. Oseæ 9.15. impios & Dei ignaros, Psalm.9.18. & 13.10. & 59.14.& 68.2.& 69.23.& 79.7. & 83.& 16. Neh.4.4. Ier.10.25. ingratos, Psal.69.12. Rom.11.19. Ier.18.v.21.12. persecutores, Psal.35.26.& 37.15.& 69.23.& 79.11.& 119.78. Ierem.20.v.12. Thren.2.v.22.45. proditores, Psal.55.16.& 109.6. Nehem.6.v.14. Gal.5.12. Sic imprecantur mala Noë, Genes.9.v.24.25. Sacerdotes, Num.5.v.20.21.22. Moses, 16.15. Angelus, Iud.13. Debora, & Barac, v.31. Samson, 16.28. David, 1. Sam.24.v.12.13. Ieremias, Ier.10.v.11.25.17. & v.18. & 18.v.19.20.21. & 50.v.20.45. Christus etiam imprecatur mala Iudæ proditori & synagogæ Iudaicæ, Psal.107.v.6.7.8.9.10.11.&c. Paulus, Gal.5.12.2. Tim.4. v.14.15. Petrus, Act.8.20. Angelus, Apoc.18.6. Quin etiam sibiipsis imprecati sunt mala Prophetæ, & nonnulli alij, sed cum conditione. Exempla: Moses. Exod.32.31.32. Num.11.v.13.14.15. Elias, 1. Reg.19.4. Daniel 1. Par.21.17. Psal.7.v.4.5.6. Iob, Iob.6. v.8.9.10. Ieremias, Ier.20.v.14. 15.16.17.18. Ionas, Ion.4.v.9. Tobias senior, Tob.3.v.6. Paul. Rom.9.3. Imprecationes piis vitandæ, 2. Tim.4.v.14.

Improbitas. Improbus.

¶ Definitio et Etymol.

IMprobitas, Scelus, impietas, malitia, perversitas, pravitas Græcè μοχθηρία, φαυλότης, Hebr. *Hevel*. Improbitas, in justitia: *Haval: hovel*, improbus, injustus, à verbo *Hivel*, perditè egit, improbè fecit, vide Psal.71.4. Iob.16.11. & 18.21. Esai.26.10. Præterea improbitas alia voce designatur, nempe *Kol*, id est, levitas: Ierem.3.9. à verbo *Kalal*, levis fit: Nihil enim solidum & firmum in improbitate: *Reschahh*, & *Rishhah*, improbitas, & *Kaschahh*, improbus, à verbo *Hirschihaha*, improbè fecit, in 3. conjugatione. Passim damnantur improbi. Vide supra tit. Impij.

¶ Philosoph. et Histor. Sent.

Improbus eos perdit ad quoscunque accesserit, illorúmque facultates sibi applicare studet. *Isocrat.*

Improbi fidem servant, non quod libeat, sed quia fidem frangere sine clade non licet. *Ibid.*

Improbi cognatos negligunt, hæreditatem eorum desiderant. *Idem.*

Improbi non quem volunt, sed quem possunt defraudant. *Idem.*

Sub tyrannis improbi honorantur ob scelera. *Idem.*

Optabile esset frontibus improborum notas quasdam esse impressas, ut caveri possent. *Idem.*

Si improbitatem animi seditionem & morbum appellaverimus, rectè dicemus. *Plato in Sophista.*

Ad improbitatem profligandam ea injustitiæ pars, quæ in castigando versatur, aptè est instituta. *Idem, ibid.*

Si amici desint, nullum majus est improbitatis argumentum. *Idem, epist.7.*

Falsis voluptatibus, improbi homines sæpenumero exultant: probi verò, veris. *Idem in Philebo.*

Improbitas insignis non tidetur, sed majore quadam vi, quam risu, vulnerari vult. *Cicero de Oratore, lib.2.*

Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt, stulti, qui quod licere judicatum est, prætermittunt. *Idem, act.3. in Verrem.*

Plerumque improborum facta primò suspicio insequitur, deinde sermo atque fama, tum accusator, tum judex, *Idem de finibus bon. & malor.*

Hominis improbitas, quamvis aspera sit, non usque adeo fera tamen omnino est, & morosa, quin frequentibus beneficiis superata sese invertat. *Dionis Syracusani doctum apud Plut.*

Improbum risus, insanum vultus habitúsque demonstrat. *Senec. ep.52.*

Improbi ad honores promoti, quo fuerint indigniores, hoc & negligentiores fiunt, imprudentiáque magis & audacia pleni. *Stob. ser.41.*

Facile conciliat improbos morum similitudo. *Appian. lib.5. de bello civil.*

Coaspernantes veterem disciplinam, haud minus principum vitia amant, quàm olim virtutes verebantur. *Tacit. histor. l.1.*

Pessimus quisque diffidentia præsentium mutationum pavens, adversus publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, sed vitæ impunitas. *Idem, eod. lib.*

Qui privatim judicia & leges metuunt, publico terrore timorem suum obumbrare conantur. *Thucid. l.6.*

Hominem improbum non accusari tutius est, quàm absolvi. *Livius lib.4. decad.4.*

Nihil agunt improbi contra innocentes. *Lamprid. in Heliogabal.*

Ad ea se cogi dicunt, quæ vel sceleribus comparant. *Capitolin. in Macrino.*

Improbitas proficiscens per præsentes voluptates, harum persuasionibus utitur, ut nulli secum sentiant. At virtus ad arduum ducens, non est admodum potens ad subito inconsultóque attrahendum ad se, præsertim si alij sint qui contra ad declive molléque adhortentur. Quare si qui ex inertia atque laborum fuga improbiores fiunt hos ego arbitror, veluti fucos, solùm impensa sociis esse detrimento: Quicunque verò laborum mali socij sunt, ad habendum autem plus aliis vehementes, impudentésque, hi se se ad res improbas duces præstant. *Zenoph. Sy. l.2. Cyropedia.*

Improvisa & inevitabilis res est improbitas. *Nicetas Acom. Man. Commen. lib.3.*

Timenda res est improbitas, ac suomet testimonio convincitur, & arguente conscientia nihil boni expectat. *Idem Isa. Ang. l.1.*

Improborum vitam brevem fore dicimus, Prophetæ authoritatem secuti, qui viros sanguinarios & dolosos ad dimidium dierum suorum perventuros esse negat. *Idem, ibid. l.3.*

Improbi homines nec in prospera quidem, nec in adversa fortuna suos immutare mores sat possunt: quos tamen dum adversi aliquid patiuntur, occulere solent, &c. *Procop. de bello Goth. l.3.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Seu Poëtarum Græcorum & Latinorum dicta, de improbitate & improbis, Monastica.

Hesiod.

Opum maiorem quam vitæ rationem habent improbi.

Publius.

Malus est vocandus qui sua causa est bonus.

Plautus.

Improbus qui beneficium scit sumere, & reddere nescit.

Publius.

Felix improbitas optimorum est calamitas.

Sophocl.

Sophocl.

Cùm tibi es iniurius, cur fortunam accusas?

Ennius.

Pellitur è medio sapientia, ut geritur res.

Terent.

His nunc pretium est, qui recta prava faciunt.

Publius.

Quotidie est deterior posterior dies.

Simonides.

Nec ullus expers criminis, nec mortis est.

Plautus.

Sine virtute argutum civem habeo pro fabrica.

Menand.

Odi improbum, qui frugi sermonem profert.

Idem.

Deformis esse malo, quam pulcher improbus.

Plaut.

Pulchrum ornatum turpes mores pejus cœno collinunt.

Æchylus.

Improbi fortunati intolerabiles sunt.

Petronius Arb.

Quisquis inops peccat, minor est reus.

Horatius.

Vitiis nemo sine nascitur.

Persius.

Auriculas asini quis non habet?

Propertius.

Vnicuique dedit vitium natura creato.

Menand.

Quicumque nihil scit, ille vir peccat nihil.

Seneca.

Haud est nocens, quicumque non sponte est nocens.

Idem.

Mens impudicam facere, haud casus solet.

Menander.

Pervertitur natura pravis moribus.

Idem.

Improbi fuge congressum.

Idem.

Consortium improbi te reddet improbum.

Idem.

Quis moribus bene vivere queat in malis?

Ovidius.

Ars fit, ubi à teneris crimen condiscitur annis.

Publius.

Male facere qui vult, nusquam non causam invenit.

Menand.

Improbitas varias cogitationes voluit.

Pythagor.

Improbi viri est, imprudenter agere & loqui.

Menand.

Inconsiderata rei est improbitas.

Ausonius.

Turpe quid ausurus, te sine teste time.

Publicus.

Legem nocens veretur, fortunam innocens.

Menander.

Non molliuntur viscera improbi viri.

Seneca.

Dat ille veniam facile, cui venia est opus.

Publius.

Malus semper sua naturâ vescitur.

Idem.

Gravius animi pœna est, quem post facta pœnitet.

Menand.

Audire monita non solent ulla improbi.

Publius.

Malus ubi bonum se simulat, tunc est pessimus.

Theognis.

Improbus animus ad extremum delegitur.

Sophocl.

Divina pœna improbos celeriter opprimunt.

Menand.

Vivúsque mortuúsque plectitur improbus.

Ausonius.

Felix criminibus nullus erit diu.

Diogenian.

Mordebit vel capra nocentem.

Horatius.

Culpam pœna premit comes.

Publius.

Cito improborum lata in perniciem cadunt.

Idem.

Ille nocens se damnat quo peccat die.

Incert.

Refert bonorum exemplis puniri improbos.

Seneca.

Sapè in magistrum scelera redierunt sua.

Menander.

Miser est improbus, felix licet.

Idem.

Lucrum malum moréque fugias improbos.

Theognis.

Improbum ut portum periculosum fugito.

Prolixiores poëtarum sententias vide tit.

Malitia, Vitium, Vitiositas.

¶ ADAGIA.

Lydi mali, post hos Ægyptij, &c.

Inter improbos, sceleratiores quidam deprehenduntur, qui socios minus illaudatos efficiunt.

Lerij mali.

De gente improba dictum. Strabo lib. 10.

Mali commatis.

Genus vilissimi numismatis commâ. In improbum & Sycophantam ad penuriam redactum.

Adulterinus.

Improbus est πίϛδωλ⊙, *duplex, corruptus, qui aliud pra se fert, aliud tegit.*

Bipedum nequissimus.

De improbissimo cæteros malis artibus superante dictum.

Cicero orat. pro domo sua.

Tenedius tibicen.

De insigni sycophanta & improbo calumniatore dictum.

Multa extant alia in improbos adagia quæ inter Erasmiana referuntur, ut Phrynundas alter. Ambrones, Ballio, Bergenses, Eurybatus, duplex cappa, Bomolochos, Inexploratus, Diagoras, Iupidecas, Onobatis, Cercopum cœtus, Aliterius, compendiaria res improbitas, &c. Et inter Adagia sacra Muscæ morientes fœtidam reddunt unguenti suavitatem, ferrum ferro conteritur, Achitophel alter, Filij seculi prudentiores filiis locis, Iudas non dormit.

¶ SIMILITVDINES.

Sicut Sodoma peccatum suum enunciant, non delant. *Esai.* 3.9.

Sunt mihi omnes isti ut Sodomitæ, & habitatores Ierusalem, ut Gomorrhæ. *Ierem.* 24.14.

Vt Thebanus Ismenias discipulis suis ostendens tam eos qui bene quàm qui secus tibia canerent, solitus erat dicere: Ita canendum, ac contra, non est ita canendum: Antigenidas verò etiam oblectamento majore juvenes arbitrabatur bonos tibicines, audituros si aliquando malorum quoque experimenta egissent: ita mihi videmur nos quoque impigriores fore vitarum spectatores, & æmulos meliorum, si nec perversarum, & improbatarum simus rudes. *Plut. in Demetrio.*

Vt nulli mores, ex vulgi sententia, sunt deformes: ita turpia decipiunt improbum vitia. *Anonym.*

Nox cæcis perinde est ac dies, & improbis idem est vanitas atque veritas. *Idem.*

Idem Tit. Impietas, Malignitas, Malitia, Vitium, Vitiositas.

Imprudentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IMprudentia, Græc. ἡ ἀφροσύνη, ἡ, ἄγνοια, & ἀφρωσυνὴ. Hebr. *Schegha-gah*, ignorantia, incogitantia, error, insciti, peccatum per ignorantiam admissum: à verbo *Schagiagh*, incogitanter egit, imprudens fecit. Vide *Levit.* 4.2. & 5.18. *N.* 15.28. Imprudentia cavenda, *Ephes.* 5.17. ἄφρων, ἀγνοῶν, ὁ, ἡ, imprudens dicitur. Imprudentia autem sumitur tripliciter, scilicet negativè, privativè, & contrariè. Prima non est peccatum, sed secunda est peccatum ratione negligentiæ: tertia vero secundum se est peccatum mortale, si sit contra præceptum Dei: aliter est peccatum veniale. *Ex B. Thom secund. Sec. q. art.* 1.

Imprudentia est generale peccatum participativè, non autem essentiale. Cujus sunt triplices partes, scilicet subjectivæ, id est monastica, politica, & œconomica: Potentiales, id est, præcipitatio seu temeritas, inconsideratio, inconstantia, & negligentia: Et integrales, quæ reducuntur ad potentiales. *Ex B. Thom. secund. secundæ, q.* 53. *art.* 2.

Imprudentia, rationis est vitium, male vivendi causa. *Aristot. lib. de virtutibus.*

Imprudentia est, judicare perversè de rebus, deliberare perperam, congredi ineptè, uti nescire præsentibus bonis, in falsam adduci opinionem, de iis quæ ad vitam sunt bona & honesta. Sectatur autem Imprudentiam, insciti, incontinentia, rusticitas, oblivio.

¶ PHILOSOPH. ET HISTOR. SENT.

Multi homines disputando de rebus haud secus quàm animantes brute pugnando, solam sibi victoriam proponunt. Vt autem nihil præter utilitatem suam & adstantium agatur, ac ne rerum veritas offendatur, ejus rationem nullam habent. *Euseb. apud Stob. serm.* 4.

Imprudentia res omnino gravis est, ut quæ res etiam per se faciles onerosas efficiat, & inter alias uxorem quoque. Non paucis enim intolerabiles fuerunt nuptiæ: non quod sua culpa aut suapte natura talis sit cum uxore societas: sed quando ducimus quas non oportebat, & ipsi quoque planè imprudentes sumus in vita, neque instructi ad ducendam ingenuam uxorem, tum usuvenit ut difficilis ac intolerabilis societas sit. *Hierocles de nuptiis apud Stob. ser.* 65.

Cavendum id in primis est, ne rationum osores evadamus, quemadmodum nonnulli hominum osores fiunt. Nullus enim majus quam hoc malum nobis accidere potest, videlicet si rationes odio habuerimus. *Plato in Phedone.*

E bonis mala nascuntur hominibus, si qui bona non recta ratione

pegere,neque facilè ferre noverunt. *Democritus.*

Qui corpus exercent & negligunt animam , imprudenter agunt, principalem partem negligentes , ut subjectam & infimam excolant. *Plato in Chirophonte.*

Ad convivium invitati præsentibus utimur, quod si quis juberet hospitem apponere sibi pisces aut placentas,imprudens videretur. At nos in mundo petimus à diis , quæ non dant,cùm multa interim sint quæ exhibuerunt. *Epictetus.*

Egregij verò scilicet sunt,qui sibi valde placent in rebus externis,neque nostri arbitrij. Vt si quispiam dicat, ego te melior sum : possideo enim prædia, tu fame cruciaris , &c. Atqui equus equo non dicit,melior te sum , multum enim pabuli habeo : aureúmque frenum & sellam pictam : sed quia te velocior sum. Siquidem omne animal ex virtute aut vitio sibi propriis melius deteriúsve judicatur. *Idem.*

Eos ne prudentes putas, qui facienda dicendáque cognoscunt ? Hos ipsos. Quos verò imprudentes arbitraris? Nonne qui neutrum istorum sciunt? Ita sanè. Igitur qui utrumque istorum ignorant, imprudentes sese produnt , dicendo sciendóque ea quæ non convenit. Sic videtur *Plato in Alcibiade.*

Homines imprudentes tutissimum putant omnia metuere, ac nemini considere. *Plut.in Cleomene.*

Virorum qui superati sunt mentes nesciunt in iisdem periculis sibi constare. *Thucid. lib.*2.

Non est prudentum neque generosorum hominũ res alienas fortitudine quærere,& pati suas per ignaviam amitti. *Dion. Halic. lib.*11.

Imprudentia solet plerumque calamitatem antecedere. *Appian. de bello Mithr.*

Qui nihil ante prævidit,imminente periculo trepidat,concursat,cohortes disponit ; hoc tamen ipsa timidè , adeo ut omnia cum deficere videantur,ut qui in ipso cogatur capere consilium. *Cæsar. l.*5. *de bello Gall.*

Sæpè honestas rerum causas ni adhibeas in judicium,pernicioſi exitus consequuntur. *Tacit.hist.lib.*1.

Quibus de rei summa periculum imminet , stultum est alia curare. *Procop.de bello Vandal.l.*1.

¶ Apophthegmata, et Similitvdines.

Demosthenes, cùm vidisset ineptum quendam dæmagogum , magna voce concionantem,dixit.Non magna res statim bona est,sed bona statim est magna. *Stob. ser.*4.

Socrates fugitivos nullo persequente trepidare dicebat,& imprudentes,licet nihil adversetur ipsis fortuna,perturbari. *Ibid.*

Idem. Favente fortuna imprudentes bacchantur , adversante insaniunt. *Ibid.*

Idem. Imprudentum vita, tanquam histrio multa fastus & arrogantiæ gerit indumenta. *Ibid.*

Idem. Imprudentibus , sicut infantibus,utcumque levis occasio satis est ad luctum. *Idem.*

Ibid. Errant peregrini in viis,in rebus imperiti & rudes. *Ibid.*

Rheginus. Solare lumen imbecillus & impotẽs visus aspicere nequit: ita veritatem infirma mens conspectare non potest. *Ser.de amicitia.*

Crates imprudentes homines tenebris comparabat:quòd nisi carceribus & vi coacti officium suum non faciunt. *Stob.ser.*4.

Bion grammaticos ajebat errores Vlyssis inquirentes , non animadvertere suos,neque videre,quod eodem (ut ille) modo errent, dum labores multos exhauriunt. *Eodem ferm.*

Heraclitus. Mali fiunt etiam oculi & aures stultorum hominum,qui barbaros habent animos. *Ibid.*

*Socrates.*Neque musices ignari instrumenta concinnare,neque imprudentes infortunia sibi accommodare possunt. *Ibid.*

Idem. Languenti onus imposuisse idem est , ac imprudenti bonam fortunam. *Ibid.*

Neque navigantes præter loci commoditatem appellere tutum est, neque imprudentes vitam agere,periculo vacat. *Idem, ibid.*

Proteus quidem formam , imprudens verò animum ubique mutat. *Idem, ibid.*

Philippus Maredo comparabat imprudentes statuis quibusdam , quæ nihil aliud habent quàm os apertum,& magna pudenda. *Ibid.*

Demades tibiis similes esse dicebat Athenienses , quod adempta lingua nihil residui rationis haberent. *Ibid.*

Diogenes cùm in Stoa retrorsum incederet,ridentibus nonnullis,non vos,inquit,pudet,vivendi facere iter retrogradum, mihi verò deambulando tantum id facienti vitio dare ? *Ibid.*

Socrates. Luxuriosi cùm ægrotant,& imprudentes, quando siniſtram experiuntur fortunam, vix curari queunt. *Eod.ferm.*

Ariston Chius hominum vulgus Laërti comparabat,qui cum reliqua ruri diligenter curaret, seipsum negligebat : sic & illos studiosissimos quidem esse circa possessiones,animum autem feris obrutum affectibus non excolere ajebat. *Ibid.*

Diogenes se multos quidem videre colludentes, colluctantes , & discursantes,dicebat:nullos autem qui virtuti operam darent. *Ibid.*

Neque Achillis arma Thersiti,neque animi bona homini imprudenti conveniunt. *Socrates eod. ser.*

Victus ægrotantis & bona insipientis fortuna multum continet molestiæ. *Idem, ibid.*

Tonitrua pueros in primis & minæ stultos territant. *Idem,ibid.*

Neque vox in piscibus , neque virtus in hominibus imperitis quærenda. *Sextius,apud Anton. & Maximum ser.*28.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Thesaurus desiderabilis & oleum in habitaculo justi , at imprudens homo dissipabit illud. *Prov.*21.20.

Flagellum equo , camus asino , & virga in dorso imprudentium. *cap.*26.*v.*3.

Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum ; sic imprudens qui iterat stultitiam suam. *eod.cap.v.*11.

Corona sapientum divitiæ eorum , fatuitas stultorum imprudentia. *Prov.*14.24.

Vide Ecclesiastici *cap.*20.24. & 21.28. & 22.18. & 31.7.40. & 34.1. & 40.32.

¶ POETARVM DICTA.

Menand.

Imprudentia nihil quicquam est audaclus.
Imprudentia hominibus spontaneum est infortunium,
Res mihi caca videtur imprudentia.

Hesiod.

Miser nimirum valde deplorat postmodum
Calamitatem suam lugens, quæ non revocabilis est.

Menand.

Nullus peccandi satis est magnus prætextus.

Theognis.

Multos viros satietas perdidit insipientes.

Sophocles in Ajace.

Οἱ γὰρ κακοῖ γνώμαισι, τ' ἀγαθὸν χεροῖν
Ἔχοντες οὐκ ἴσασι, πρίν τις ἐκβάλῃ.
Homines enim malæ mentis bonum præ manibus,
Habentes, non cognoscunt antequam amittatur.

Idem in Electra.

Βουλὴ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἔχθιον κακοῦ.
Consilio enim nihil est pejus malo.

Hesiodus.

Imprudens est, quisque præstantioribus certare vult :
Et victoria privatur , & dedecore supra dolorem afficitur.

Sophocl.

Quam intractabile malum est amentia.

Menand.

Nemo rem, dum peccat, cognoscit : sed quanta sit,
Peccati magnitudo , postmodum videt. Idem.
Grave est , peccata eiusmodi committere,
Qualia qui admiserunt , vel nominare verentur.

Euripides.

Non sapit ille , qui in metu quidem infirmus est,
Animo autem paululum collecto , nimium est arrogans.
Non decet mores nimium esse leves.
Nullus ubi se iam videt lapsum, bene sibi consuluisse videt.

Æschilus.

Ne homo fortunatus , sed imprudens , onus est grave :
Porro stultitia
Maximè soror est malitiæ.

Euripides.

Qui cum imperito sapienter loquitur , non bene loqui videbitur.

¶ Similitvdo.

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Quemadmodum prudens virtutibus modum imponit, ne fiant vitia : Ita è contrario imprudenti si adsit timor,transit in desperationem:si dolor,in amaritudinem:si amor,in adulationem:si spes,in præsumptionem:si lætitia,in dissolutionem:si scelus, in furorem. *Lib.de ligno vitæ, c.*4.

¶ Fabvla. Fures.

Fures , qui se per ruinosam parietem in ædes quasdam insinuassent, quam quod auferre possent nihil reperirent , gallum fortè strepentem & cantantem comprehendunt , & secum asportant. Quem jugulaturi orantur ab eo , sibi ut parcant , suum enim cantum utilem hominibus esse, quos excitet è somno ad opera & laborem. Tum fures eo libentius,inquiunt,te occiderimus , qui eos suscites, quorum vigilantia obstet conatibus nostris.

Fabula significat,malis ea maximè adversari,quæ bonis prosunt.Monet & hoc, imprudentes ea sæpè defensione uti , qua magis adversariorum adjuvetur causa, quam sua.

Vide, Stultitia, Stupiditas,Rusticitas, Importunitas.

Impudentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

Impudentia est *(ut inquit Arist.*3.*Rhetor.)* contemptio indolentiarum rerum,quas verecundi reformidant.

Impudentia gloriæ contemptio est , sordidi quæstus causa inducta. Impudens autem ille, qui quem frustraturus sit , ab eo aliquid mutuatur:quippe ubi diis immortalibus sacra mactaverit,apud alium cœnant, ipse carnes suas sale conditas recondit , & ministro accersito , panem & carnem largitur è mensa, ac audientibus cunctis, vescere, ais, honoratissimè.

Impudentia contemnit Dei & omnium hominum judicia , & sine respectu sensus conscientiæ propriæ omnibus cupiditatibus laxat habenas.

Impudentia est famæ neglectus turpis lucri gratia.Theophr.in ethicis charact.ubi luculenter impudentiam & impudentem depingit. Ἀναισχυντία, ἀναίσχυντος Gr.Variis nominibus impudentiam Hebræi designant i.*Haccarah*, dicitur,id est,asperitas,*Esai.*3.9. à verbo *Hacar* , asper fuit rustice:

ruſticè & parum civiliter ſe oppoſuit alicui, urgendo eum. 2. Quoniam robuſti & divites alios homines contemnunt & ſuperciliosè intuentur, nomen adjectum *Caſon.* à verbo *Gaſan*, corroboravit, pro robuſto, & audace accipiunt. 3. Idem ſentiunt de voce *Hezun*, robut, à verbo *Haζan*, Obfirmavit, quoniam intrepido vultu fortes homines apparent.

¶ Loci Biblici.

Impudentia cavenda. *Rom.* 14. 12.

Impudentia damnatur. *Rom.* 13. 13. 2. *Cor.* 12. 21. *Epheſ.* 5. 12.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Theodectus.

Απαντ' ἐν ἀνθρώποισι γυρά σκεν ἔφυ.
Καὶ πρὸς τελουτῶν ἔρχεται τῷ τῶ χρόνῳ.
Πλὴν (ὡς ἔοικε) ϛ ἀναιδείαι μόνον.
Αὔτη δ' ὅσα περ ἄξεται θνητῶν γένη.
Τόσῳδε μείζων γίγνεται καθ' ἡμέραν.
Omnes humanæ res natura conſeneſcunt,
Et ad finem temporis veniunt.
Prater ſolam (ut videtur) impudentiam,
Hæc enim quanta magis genus augetur mortalium,
Tanto ſit maior quotidiè.

Menander.

Ω μεγίστη τῶ θεῶ!
Νυν δ' σ' ἀναιδείᾳ θεὸν καλοῦσί σε δή.
Αἰδὼς, τὸ κτῆμα γὰρ, ναῦ, νομίζεται θεός.
Εφ' ὅσον βαδίζεις ; ἐφ' ὅσον ἥξειν μοι δοκεῖς ;
O *Maxima deorum,*
Hoc temporis impudentia! ſi modo te deam vocare oportet,
Sed oportet : nam quod imperat, pro Deo nunc habetur.
Quantum progrederis? quousq; perventura mihi videris?

Diphilus.

Οὐκ ἔστιν ἀναιδὲς ξῶον οὐθαρσίστερον.
Κακὴ γὰρ αἰδὼς ἔνθαι ἀναιδὴς κρατεῖ.
Homine impudente nullum animal eſt confidentius.
Malus enim eſt pudor, ubi vincit impudentia.

Theogn.

Ηδὴ ναῦ αἰδὼς μὴν ἐν ἀνθρώποισιν ὄλωλεν,
Αὐτὰρ ἀναιδείη γαῖαν ἐπέρυ' ἁμῶς.
Nunc verecundia quidem inter homines perit,
At impudentia terram peragrat ubique.

Euripid. in Medea.

Οὗτοι θράσος τάδ' ἐστὶν, ἀλλ' ὑτολμία,
φίλους κακῶν δράσαν τ' ἀναντίον βλέπειν.
Ἀλλ' ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων.
Πασῶν ἀναιδὴς εὖ δ' ἐποιήσας μόλων.
Hæc non eſt animoſitas, neque fortitudo,
In faciem intueri amicos male à ſe affectos :
Sed maximus morborum inter homines.
Omnium impudentia: bene autem feciſti, quod adveneris.

Menander.

Ἀπερυθριᾷ πᾶς ἐρυθριᾷ δὲ δεῖς ἔτι.
Omnes perfricta ſunt fronte, nec ullus amplius erubeſcit.
Ο δ' οὔτε ἐρυθριᾶν οἶδε οὔτε δεδιέναι.
Τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει.
Qui vero nec erubeſcere ſcit neque metuere,
Ille primas univerſæ tenet impudentiæ.

¶ Sententiæ Philoſophicæ.

Αμα καὶ χίτωνι ἐκδύνουσι καὶ τὴν αἰδῶ γυναῖκες. Mulier ſimul cum veſte pudorem etiam exuit. *Herodot. lib. 1. hiſt.*

Qua ex re impudens appellatus eſt, niſi quia iſta, quæ neque ſunt, neque facta ſunt, propter impudentiam palam dicere nihil pudet? *Demoſt. or. 1. cont. Ariſtog.*

Sed tamen qui ſemel verecundiæ fines tranſierit, eum bene & naviter oportet eſſe impudentem. *Cic. in epiſt. fam. lib. 5. ad L. Lucium.*

Επειδὴ δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀκαταισία ἀγαίχυντα, καὶ γὰρ αὐτὴ δοκεῖ εἶναι μεγίστη τῶν πάντα αἰσχρὰ ἡγεμών.

Ingratitudini vero potiſſimum impudentia videtur eſſe comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux eſt. *Xenoph. in l. 1. de Pædia Cyri.*

Impudentia eſt habitus animæ infamiam lucri cauſa ſubiens. *Speuſip. in Plat definitionib.*

Impudentia eſt parvi factio, & contemptio. *Ariſt. Rhet. 2.*

Impudentia malum eſt, cum turpia agere non verecundatur, *Ariſt. Eth. c. 6.*

Impudens eſt, qui ubique, & in omnes loquitur, & omnia utcumque venerint. *Idem mag. moral. l. 1. c. 27.*

Ingratitudini potiſſimum impudentia videtur eſſe comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux eſt. *Xenoph. Cyropæd. lib. 2.*

¶ Apophthegmata.

Caligula dicebat, ſe nihil magis in ſua natura probare, quam ἀναιδείαν, hoc eſt, inverecundiam. Pudor enim, ut multis ad honeſtas actiones obſtat, ita nonnunquam improbæ mentis homines à turpibus revocat. Vox carnifice quam Imperatore dignior. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Anonymus. Quum teſtis, qui ſe dicebat à reo vulneratum, interrogaretur, an cicatrices haberet: ingentem in femore cicatricem oſtendit, tum adverſarius: Latus, inquit, erat opportunius, ſignificans, illum vulnere lethaliore dignum. *Idem.*

¶ Similitudo.

Marci Eremitæ. Sicut lœna iuvencam amico non accedit animo: ita neque prudentia triſtitiam ſecum Deum benevole & libenter accipit. *De lege ſpirituali.*

¶ Adagia.

Lingua non redarguta. ἡ μὴν γλῶττα ἀνέλεγκτος ἡμῖν ἔσται, ἡ δ' ἔφρα τῶ ὃν ἀνέλεγκτος.

In eos quadrat, qui rationibus convicti, non cedunt tamen, ſed tergiverſantur reclamantes, adverſus ſuam ipſorum conſcientiam.

Faciem, os perfricare. Frontis perfrictæ. *Plinius.*

Dicuntur, qui pudorem omnem dediderunt, velut abſterſo manu à vultu pudore.

Dei impudentia. Θεὸς ἡ ἀναίδεια. *Zenodot.*

Dici ſolitum: Vbi quis ex audacia, inverecundiáque ſua lucrum atque emolumentum ferret.

Nudo capite. γυμνῇ κεφαλῇ.

Nudo capite facere quippiam dicuntur, qui palam ac citra pudorem omnia faciunt. Qui rem pudendam faciebant, iis mos erat centonibus caput operire.

Atticus aſpectus. ἀττικὸς βλέπος. *Ariſtophan.*

Perinde eſt, quaſi dicas: Os impudens. Nam hoc vitio notati ſunt Atticorum mores.

¶ Exempla Biblica.

Impudentiæ exempla: Rachel, *Geneſ.* 30. 1. Nabal, 1. *Sam.* 25. 10. Iuda, *Eſa.* 3. 8. Pſeudoprophetæ, *Ier.* 8. 12. Antichriſtus, *Dan.* 8. 23. Iudas, *Matth.* 26. 49. *Ioan.* 18. 5.

¶ Profana Exempla.

Homericus Achilles Agamemnonem κύνωπα appellat, id eſt, canino aſpectu, & apud eundem.

Κυνὸς ὄμμα τέχων, ραδίλῳ τ' ἐλάφοιο.
Canis habens oculos, cor cervi

Impudentiam ſignificans cum timiditate conjunctam. *Eraſm. in Adagiis.*

Ariſtogiton, orator Athenienſis, ob impudentiam canis vocatus eſt. *Volat. lib. 3. c. 4. Anthrop.*

Vatinius, qui bis à Cæſare ſibi reconciliato in judiciis publicis defenſus eſt, impudentiſſimus fuit. Aſſiduo enim, ut Seneca ait, convitio depudere didicerat.

C. Cæſ. Caligula immaniſſima facta augebat atrocitate verborum. Nihil magis in natura ſua laudare ſe ac probare dicebat, quam (ut ipſius verbo utar) ἀδιαπτωσίαν, hoc eſt, inverecundam. *Sueton.*

Moſina in Ponto in propatulo cum mulieribus concumbebant viri, ſpectantibus quibuſcumque. *Dido. lib. 14.*

Alexander VI. Pp. ſpurios ſuos non diſſimulato nomine Nepotes, ut reliqui: ſed filios appellare conſueverat. *Guicciard. lib. 1.*

Penelopes Procos Odyſſ. φ. pudebat, ſi ab Vlyſſe mendici habitu in arcu extendendo ſuperarentur: non pudebat autem (quod illis Penelope obiicit) Vlyſſis abſentis, bona abſumere.

Fuit *C. Fimbria* perditiſſimæ audaciæ homo, & ad quodvis facinus deſignandum accommodatiſſimus, qui Craſſum interemit, quique in funere C. Marij. Q. Scævolam virum ornatiſſimum & ſanctiſſimum vulnerandum curavit: & ubi ferrum non alte in corpus deſcendiſſe accepiſſet, diem illi dixit. Admirantibus cunctis, quod Pontifex Maximus optimum totius civitatis civem accuſaret, crimen expectantibus, dixit, ſe illum accuſare, quod non totum corpore excepiſſet. *Cic. pro Roſcio.*

¶ Hieroglyphica.

Canis hieroglyphicè *impudentiæ* ſignificatum eſt. Nam, ut apud Pollucem legimus, canis oculum habere dicitur iis, qui nimio plus impudens eſt. *Pier. Val. lib. 6.*

Simia quoque *impudentiæ* eſt Hieroglyphicum. Ea ſiquidem partibus iis quas verecundia occultari jubet, aſſiva ſeſſione depilatis, natibuſque ita turpiter denudatis, improbum exhibet ſpectaculum. *Pier. l. 6.*

¶ Emblema.

Impudentia.

Emblema LXVIII. Andr. Alciati.

Pube tenus mulier, ſuccincta latrantibus infra
Monſtrorum catulis Scylla biformis erat.
Monſtra putantur audrities, audacia, raptus:
At Scylla eſt, nullus cui ſit in ore pudor.

¶ Fabulæ.

Lupus & Agnus.

Stabat ſupra agnum in ripa fluminis lupus, qui cum vellet, ſi devoraſſet illum hoc jure feciſſe videri. Cur tu, inquit, torvo vultu & minacibus verbis, ſceleſte, puras undas inquinas, ut ad me defluant turbidæ? Egone, inquit, timens, & trepidans agnus, quia infra te aſtiti, & à quo ad me illæ deferuntur? At enim maledicis, inquit lupus, neque recordare, quam pœnam ob petulantiam linguæ pater tuus perſolverit ante menſes ſeptem. Non ego tum, inquit agnus, procreatus fui. Scio vero, lupus inquit, quam vaſtum reliqueris nuper campum omnibus herbis nudatum. Nunquam hoc, inquit agnus, factum reperies, neque ego omnino, cum dentibus caream, facere potui. Tandem lupus: Tu quidem, inquit, ſatis dicaculus & diſertus, ego tamen laute cœnare decrevi, atque ita correptum agnum devorayit.

Fabula narratur de impudentia facinoroſorum.

Quam amabilis, venerabilis & ſuſpicienda ea virtus eſt, cui nomen pudor & verecundia, tam deteſtabilis & inimica huic impudentiæ, ſive inverecundia impuriſſimus fœtus mentis depravatæ, & omnis intemperantiæ comes & miniſtra. Vt pudor, ſeu verecundia eſt illa animi teneritudo, cui facilè virtus imprimit ſuos characteres, ita impudentia ſuccedit in locum pudoris; quoties is nullus ac detritus eſt: quoties animus obduxit callum, & in omnem pravitatem induratus non modò occultè, ſed palam peccare, id verò ſibi oblectamento habet & faceriæ. Cujus fœditatis facies cineracea & cadaveroſa plerumque index eſt.

Nam cui in pectore nulla verecũdia germinat, huic nullus in ore rubor efflorescit. Ergo impudentia est habitus ejus animæ quæ negligit aliena judicia, propriámque famam; nec ægrè patitur ignominiam, dummodo hac ratione eò feratur, quò eam sua cupiditas trahit. Impudẽs is est, cui est animus inverecundus, & os ferreum & improbum. Qui omni parte vitæ detestabilis sua flagitia nõ solùm factis promit, sed suo ore dictat; Qui sibi ea licere putat, quæ honesto licent nemini, suásque deformitates non solùm non obtegit, sed omni exhausto rubore ultro spectandas præbet. Homo imprudens est alienæ virtutis perpetuus osor & hostis, atque idem omnis honestatis, pudoris, virtutis derisor. Aspectu est superbo, gestu contemptore, risu improbo. Vix enim ridet, quin eadem sœvum renideat. In primis vult sciri quàm sit ingratus, vel hoc uno, quòd non solùm illi, à quo beneficium accepit, se ambitiosè præponit, sed & ejus, quamlibet melioris, detrectator est. Illum quem cuncti laudibus extollunt, ut singulare specimen virtutis, quem cùm videris, omnia præclara, atque ut olim de Solone dictum, ipsas Athenas, ipsam Græciam videris, hunc, inquam, ipsum ita laudat, ut vituperet. Potiùs hujus virtutes, qualibet arrepta occasione, contumeliosius ludificari pergit. Hic verò scommata accersit omnem improbitatis fœtorem redolentia. *Carol. Paschal. lib. de virt. & vitiis, c. 21. Vide Pudor, Verecundia.*

Impudicitia.

¶ DEFINITIO.

IMpudicitia, Græcè ἀσελγεια, ας, ἡ: & ἀσελγὴς, ἐος, ὁ, ἡ impudicus dicitur. Est autem impudicitia circa oscula & tactus, & alios actus circumstantes actum Venereum. B. *Thomas secunda Secundæ, quæst.* 154. *art.* 1.

¶ LOCI BIBLICI.

Impudicitiæ pœna, Apoc. 22. Impudicitia contra naturam, Gen. 19. 5. & 38. 7. Levit. 13. 22. & 20. 13. Iud. 19. v. 22. 30. Rom. 1. 15. 27. 1. Corint. 6. 10. Ephes. 5. 12. 1. Timoth. 1. 10. 2. Petr. 2. v. 7. 8.

¶ APOPHTHEGMATA.

Militer Cæsaris in Gallico triumpho hos versiculos jactabant in Cæsarem:

Vrbani servate uxores, mœchum calvum adducimus.
Auro in Gallia stuprum emisti, hic sumpsisti mutuum.

Notabant, quod in provincia agens, alienas uxores auro corruperit: Romæ non emerit, sed mutuum sumpserit; quod uxor ipsius male audiret de Claudio. Nisi forte quiddam obscœnius intelligi voluerunt. Nam Suetonius aliquanto post commemorat, quod Curio Pater in oratione quadam appellat illum omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem. *Erasm. l. 6. apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

C. Cypriani. Si quis pingendi artifex vultum alicujus & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato jam consummatóque simulachro manus alius afferret, ut jam formata, jam picta quasi peritior reformaret, gravis prioris artificis injuria, & justa indignatio videretur. Tunc existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, pejor adultera deprehenderis. *Tract. de habitu virginum.*

Impudicitia. Panthera sic avida est excrementorum hominis, ut si in vase suspendantur altius, quam possit attingere, enecet sese, defatigati porrectu corporis: Ita nonnullis, quod est fœdissimum, id dulcissimum est. *Erasm.*

¶ ADAGIA.

Onobatis. ὀνοβάτις.

Quadrabit in quemvis prostituta fama.

Osce loqui.

Osce loquitur vetusto proverbio dicebantur, qui turpiter parúmque pudice loquerentur.

Ægis venit. αἰγὶς ἔρχεται.

Suidas indicat, proverbium dici solitum de iis, qui petulanter & impudenter agerent.

¶ FABVLA.

Iupiter.

Fuerit Iupiter creatis hominibus oblitus verecundiam quoque attribuere, cum reliquos omnes affectus attribuisset. Ergo dubius animi non inveniens viam, qua & hanc illis insereret, ut ipsa in turbam & multitudinem sese inferat. Quod cum facere admodum gravaretur, Iupiter autem ut faceret, valde instaret, consensisse tandem hac conditione dicitur, ne libido eodem quo ipsa accederet. Hujus enim conjunctionem vel potius conspectum se tolerare non posse. Ex eo fit, ut omnes impuri & libidinosi etiam sint inverecundi.

Narratur fabula, contra impudicos & servientes turpitudini cupiditatum.

Vide Fornicatio, Meretrix, Scortatio.

Impunitas.

LOCI BIBLICI.

IMpunitas multis noxia. *Eccl.* 8. 11. Impunitas, venia peccati, licentia, ἀτιμωρησία, Hebr. *Chen*, id est, gratia, quæ aliquoties in bonam partem, præsertim respectu Dei facientis misericordiam.

¶ APOPHTHEGMATA.

M. Cato dicere solebat, Injuriam, etiamsi facienti nihil adferat periculi, universis tamen periculosam esse. Sentiens impunitæ injuriæ exemplum omnibus minari injuriam. Etenim si liceat impune lædere, nullus erit tutus ab improborum violentia. *Plut. in Rom. apoph.*

Idem exhortans magistratus ad sumendas pœnas de his, qui delinquerent, dicebat eos, qui maleficos prohibere possent, & tamen impunitate donarent, lapidibus obruendos esse. Sentiens, eos Reipublicæ perniciosissimos esse, qui permitterent impune contra justitiam, æquitatem, & urbis leges agere. *Plut.*

Idem addebat, se malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro maleficio perpetrato non dare pœnam. Significans, nihil esse periculosius impunitate, quæ semper ad deteriora invitat. *ib.*

¶ FABVLA.

Puer & Mater.

Irabat in ludum literarium puer parvulus, atque illic condiscipulis suas tabellas negligentius asservantibus? suffurari eas, & afferre matri solebat. Ea pueri furtis delectabatur, tantum aberat, ut ob delicta filium suum castigaret. Itaque ille, quod pueritia facere assueverat in parvis, grandior in magnis etiam exercere cœpit. Deprehensus autem quodam tempore in manifesto furto, & capite damnatus, cum ad supplicium duceretur, valde obsecravit carnificem, ut sibi matris, quam sequi cum lachrymis & eiulatu animadverterat, compellendæ potestatem faceret: Qua re facile impetrata, os ille, tanquam arcanam quandam orationem habiturus cum matre, ad aurem ipsius applicat, & mordicus hanc arripit. Quod factum non solùm matre, sed etiam multitudine male ferente, neque ut furi faciente convitia, sed etiam ut impio, docuit ille, matrem se ultum ut posset quæ causa esset illius exitij & ignominiosæ mortis. Si enim, cum quondam, inquit, ad eam pueriles afferebam tabellas, me castigasset, non processissem eo usque audaciæ, qua nunc ad crucem adigor.

Fabula monet, neglecta delictorum supplicia causam esse solere, ut illa majora fiant & cumulatiora.

Vide Correctio, Correptio, Disciplina, Pœna.

Incantatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INcantatio, Græcè ἐπῳδὴ, ἧς, ἡ: & ἐπῳδὸς, ὅ, ὁ, incantator dicitur. Est autem incantatio superstitiosa & illicita, si continet aliquid ad dæmones pertinens, vel nomina ignota, vel aliqua falsa vel vana, vel aliqua signa præter crucem. *secundum B. Thom. secunda Secundæ, q. 96. art. 2.*

Incantatio Hebr. *Chaschaph*, à verbo *Chischeph*, fascinavit, sensus perstrinxit.

Incantare propriè est, verbis solis, vel etiam rebus quibusdam adjunctis, aliquid supra naturam moliri, unde incantatio & incantamentum. Plinius: Quæstionis semper fuit, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Carmen etiam nonnunquam incantationem significat. *Virg.*

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.

¶ LOCI BIBLICI.

Incantationes & maleficia, Exod. 7. 11. & 8. 18. & 22. 18. Levit. 19. 31. & 20. vers. 6. 27. Num. 23. 23. Deut. 18. 10. 1. Samuel, 28. v. 7. &c. 2. Reg. 17. vers. 17. & 21. 6. Esa. 2. 6. & 44. 25. & 47. 13. Ierem. 10. 2. Dan. 2. vers. 2. 10. Mich. 5. 11. Actor. 8. vers. 8. & 13. 6. & 19. 19. Gal. 5. 20. Apoc. 18. 23. & 22. 18.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Non augurabimini, nec observabitis somnia. *Levit.* 19.

Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid scisciteminí, ut polluamini per eos. *ibid.*

Anima, quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contrà eam, & interficiam eam de medio populi sui. *ibid.* 20.

Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium; nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitetur, & observet somnia aque auguria: ne sit maleficus, nec incantator: nec qui Pythones consulat, nec divinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris & absque macula cum Domino Deo tuo. Gentes istæ, quarum possidebis terram, augures & divinos audiunt: tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es. *Deut.* 18.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Illud quod est secundùm institutiones hominum, partim superstitiosum est, partim non est superstitiosum. Superstitiosum est, quicquid institutum est ab hominibus ad facienda idola & colenda pertinens, vel ad colendam sicut Deum, creaturam partémve ullam creaturæ, vel ad consolationes & pacta quædam significationum cum Dæmonibus placita atque fœderata: qualia sunt volumina magicarum artium: quæ quidem commemorare potius quam docere solent poëtæ, ex quo genere sunt (sed quasi licentiori vanitate) aruspicum & augurum libri. Ad hoc etiam genus pertinent omnes ligaturæ atque remedia, quæ medicorum quoque disciplina condemnat, sive in præcantationibus, sive in quibusdam notis, quas characteres vocant, sive in quibuscumque rebus suspendendis atque ligandis, vel etiam saltandis quodammodo, non ad temperationem

rationem corporum : sed ad quasdam significationes aut occultas aut manifestas : quæ eminentiori nomine physicam vocant : ut quasi non superstitionem implicare , sed naturæ prodesse videantur : sicut sunt inaures in summo singularum aurium : aut de struthionum ossibus ansulæ in digitis , aut cum dicitur tibi singultienti , ut dextera manu pollicem sinistrum teneas.

Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum , quasi pacta infidelis & dolosæ amicitiæ constituta , penitus sunt repudiandæ & fugiendæ Christiano. *Aug. lib .1. de doctrina Christiana , & habetur 20. q.2.Illud.*

Admoneant fideles sacerdotes populos suos , ut noverint magicas artes incantationésque , quibuslibet infirmitatibus hominum, nihil remedij posse conferre, non animalibus languentibus , claudicantibúsve, vel etiam moribundis quicquam mederi : sed hæc sunt laqueus & insidiæ antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur, & si quis hoc exercuerit, clericus degradetur, laicus anathematizetur. *Aug.& habetur 26.q.ult.Admoneant.*

Nec mirum de magorum præstigiis , quorum in tantum prodiere maleficorum artes,ut etiam Moysi in illis signis resistere,vertentes virgas in dracones , & aquam in sanguinem, dicantur.In gentilium etiam libris legitur , quod quadam magia Circe socios Vlyssis mutaverit in bestias. Legitur etiam de sacrificio , quod Arcades Deo suo Lycæo immolabant:ex quo quicunque sumeret , in bestiarum formas converterentur. Sed hæc omnia magicis præstigiis potius fingebantur, quam rerum veritate complerentur. Vt ergo ipsi errores ignorantibus manifesti fiant , de eorum proprietate atque inventoribus , juxta traditionem majorum patrum dicere , congruum arbitramur. Magi sunt , qui vulgo malefici ob facinorum multitudinem nuncupantur. Hi sunt, qui permissu Dei elementa concutiunt : conturbant mentes hominum, minus confidentium in Rèo, ac sine ullo veneni haustu , violentia tantum carminis interimunt. Vnde Lucanus :

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perit.

Dæmonibus enim accitis audent ventilare , ut quoscumque suos perimant malis artibus inimicos. *Augustin. lib. de civit. Dei , & habet. 26. quæst. 5. Nec.*

Incantatores dicuntur,qui artem verbis peragunt ; Arioli, qui circa aras idolorum nefarias preces remittunt, & funesta sacrificia offerunt. Haruspices dicuntur horarum inspectores , dies enim & horas in agendis negotiis & operibus custodiunt : & quid per singula tempora observare debeat homo, intendunt,hi etiam exta pecudum inspiciunt , & ex eis futura prædicunt. Augures sunt , qui volatus avium & voces intendunt , dicitur enim augurium quasi avigerium , quod oves gerunt. Pythonissæ à Pythonio , id est, Apolline dictæ : quæ dicunt, se habere spiritum , per quem possunt futura prædicere. Genesiani , qui geneses, id est ; nativitates hominum per duodecim signa cœli describunt , ac per hoc mortes, actus, eventus prædicere conantur. Salitores, qui dum eis membrorum partes quæcunque salierint, aliquid exinde prosperum sibi,sive triste significari præsumunt. Sortilegi vero communi nomine à sorte dicuntur. *Aug.lib.de natura dæmonum,& habetur.26.q.4.Igitur.*

Qui sine salutatore salutem vult habere , & sine vera sapientia æstimat se prudentem fieri posse ; non sanus, sed æger : non prudens , sed stultus in ægritudine assidua laborabit , & in cæcitate noxia, stultus & demens permanebit,ac proinde omnis inquisitio,& omnis curatio,quæ à divinis & magicis artibus , vel ab ipsis dæmonibus in idolorum cultura expetitur, mors potius est dicenda,quam vita. *Aug. de civit. Dei, & habetur 26.q.2.Qui sine.*

Illos planetarios ; quos mathematicos vocant , plane consulere non desistebam , quod quasi nullum eis sacrificium, & nullæ preces ad alíquem spiritum ob divinationem dirigerentur , quod tamen Christiana & vera pietas consequenter expellit & damnat. *Aug.l.3.Confessionum.*

Non observetis dies qui dicuntur Ægyptiaci, aut Kalendas Ianuarij, in quibus cantilenæ quædam , & comessationes , & ad invicem dona donantur,quasi in principio anni boni fati augurio : aut aliquos menses , aut tempora, aut dies & annos : aut lunæ solisque cursum , quia qui & has, & quascumque divinationes , aut fata, aut auguria observat,aut attendit,aut cõsentit observantibus:inutiliter & sine causa,magis ad sui damnationem,quam ad salutem tendit,sive qui per quosdam numeros literarum & lunæ & per Pythagoricam necromantiam ægrotantium vitam,vel mortem,vel prospera, vel adversa futura inquirunt: sive qui attendunt somnialia scripta,& falso Danielis nomine intitulata : & sortes, quæ dicuntur sanctorum Apostolorum,& auguria avium: aut aliqua pro domo facienda,aut propter conjugia copulanda:aut in collectionibus herbarum carmina dicunt : aut pictaciolas , pro quavis infirmitate scriptas , super homines & animalia ponunt,præter Symbolum & Orationem Dominicam:aut magicis falsitatibus in grandinariis tempestatibus credunt.Qui aut talibus credunt,ad eorum domum euntes,aut suis domibus introducunt,& interrogãt,sciant se fidé Christianam, & baptismum prævaricasse , & ut paganum, & apostatam, id est, rètro abeuntem,& Dei inimicum,iram Dei graviter in æternum incurrisse, nisi Ecclesiastica pœnitentia emendatus , Deo reconcilietur. Dicit enim Apostolus. Sive manducatis,sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, in nomine Domini nostri Iesu Christi facite,in quo vivimus,movemur, & sumus. *Aug.& habetur 26.q.7.Non observetis.*

Non est absurdum credere,aliqua dispensatione permissum fuisse, ut non dominante arte magica, sed dispensatione occulta, quæ Pythonissam & Samuelem lateret , se ostenderet spíritus iusti aspectibus regis, divina sententia percussus : vel non vere spiritus Samuelis à requie sua excitatus est,sed aliquod phãtasma,& illusio imaginaria,diaboli machinationibus facta,quam scriptura Samuelem appellat:sicut solent imagines rerum suarum nominibus appellari. *Aug.in epist.ad Simplic.*

Dæmonium sustinentibus, licet petras vel herbas habere sine incantatione. *Hieron.& habetur 26.q.ult.Dæmonium.*

Si quis ariolos, aruspices, vel incantatores observaverit,aut Phylacteriis eorum usus fuerit:anathema sit.*Greg.& habet.26.q.5.Si quis.*

Contra idolorum cultores,vel aruspices,atque sortilegos,fraternitatem tuam vehementius pastorali hortamur invigilare custodia,quod si emendare se à talibus nolle repereris : sic servi sunt, verberibus volumus castigari : si vero liberi, inclusione digni,districtamque sunt in pœnam dirigendi. *Greg.& hab.26.q.5.Contra.*

Sortilegi sunt , qui sub nomine fictæ religionis per quasdam (quas sanctorum seu Apostolorum vocant) sortes divinationis scientiam profitentur : aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt. *Isidor.Etymolog.lib.8.& hab.26.q.1.Sortilegi.*

Nam exemplo Matthiæ, vel quod Ionas Propheta sorte deprehensus fit , indifferenter sortibus est credendum , cum privilegia singulorum communem legem omnino facere non possint.Si quis tamen necessitate aliqua compulsi , Deum putat sortibus , Apostolorum exemplo esse consulendum , videant hoc ipsos Apostolos, non nisi collecto fratrum cœtu,& precibus ad Deum fusis,egisse.*Beda super Actis Apostolorum.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Incantatio frugum,Medea apud Ovid.

Carmine læsa Ceres sterilem vanescit in herbam ,
Deficiunt læsi carmine fontis aqua.
Ilicibus glandes,cantatáque vitibus uva
Decidit,& nullo poma movente cadunt.

Virgilius in Bucolicis.

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam ,
Carminibus Circe socios mutavit Vlyssis.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Virgiliana Dido in 4. Æneid.

Testor,chara Deos,& te germana tuúmque
Dulce caput magicas invitam accingier artes.

Ovid.lib.1.de remed.amor.

Deme veneficiis carminibusque fidem.

Manilius Astronomiæ suæ lib.1.

Linguas dixere volucrum ,
Consultare fibras, & rumpere Vocibus angues :
Sollicitare umbras,imúmque Acheronta movere.
In noctémque dies, in lucem vertere noctis.
Omnia conando docilis solertia vincit.

Vide Tit. Divinatio, Sortilegium.

Incarnatio Christi.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INcarnatio, ἐνσάρκωσις, Domini nostri Iesu Christi,breviter & prolixè describitur à Theologis,ut sequitur.

Incarnatio Christi est perfecta naturæ humanæ assumptio , à filio Dei, in unitatem suæ personæ, ἀπτώτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, facta. *Vel.*

Incarnatio, est humanæ naturæ assumptio à filio Dei facta in unitatem personæ suæ ad humani generis redemptionem. *Vel.*

Incarnatio Christi est pars humiliationis filij Dei , dum verus Deus existens , Caro , id est , verus homo factus est , ad homines perditos instaurandos. *Plenior autem hæc est.*

Ἐνσάρκωσις, seu incarnatio Domini nostri Iesu Christi, est arcanæ divinaque humanæ carnis,seu naturæ assumptio:quia ubi venit plenitudo temporis,æternus, λόγος, existens in forma Dei,Deo Patri, ὁμοούσιος, ac coæqualis,formã servi ex semine Davidis,in utero beatæ Virginis Mariæ,cooperante Patre & Spiritu sancto sibi in unitate personæ,ἀπτώτως immutabiliter, ἀσυγχύτως,inconfusè, ἀδιαιρέτως,indivisè, ἀχωρίστως, inseparabiliter , salvis nimirum & inconfusis manentibus cum formis seu naturis, utriusque formæ seu naturæ essentialibus proprietatibus, juxta vaticinia Prophetarum assumpsit:atque ita assumpsit,ut qui ante tantum erat Deus, postmodum in similitudine hominum, verus etiam factus sit homo , in utraque forma vivus & idem Christus subsistens : idémque Deus simul & homo verus , ex Virgine natus : usque adeo ut propter hanc formarum,seu naturarum unitionem, primum quicquid singularum est formarum , illud totum de Christo ipso,sive per propriæ personæ nomina, sive per nomina naturarum in concreto expressarũ, significato ac denominato, verissimè ac realissimè prædicetur : Deinde innumerabilia & excellentissima dona , à forma Dei in formam servi collata fuerit : Denique ut mediatoris ac redemptoris & nomen & officium, & honor , secundum utramque naturam eidem Christo conveniat : hánecque servi formam hoc modo ideo accepit æternus, λόγος, ut in ea seipsum humilians, & patri factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,peccata nostra suo sanguine expiaret, nósque Patri reconciliatos , per fidem justificatos , & per spiritum suum saactum sanctificatos , ipse à Patre exaltatus , secum ad glorioſam resurrectionem æternámque vitam exaltaret.

¶ TESTIMONIA SACRA.

Sermo ille factus est caro , & commoratus est inter nos (& spectavimus gloriam ejus gloriam inquam,ut unigeniti à Patre)plenus gratiæ ac veritatis,*Ioan.*1.14.

Sine controversia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne,&c.1.*Tim.*3.16.

Incarnatio illa(quæ & adventus Christi in carnem,incorporatio, œconomia,dispensatio,&c. appellatur) prædicta fuit in veteri testamento,tum Oraculis, tum typis, id est. *Oraculis*, Gen.3.15.& 22.18. & 49.10.Deut.18.18.2.Sam.7.12.2.id est, *Typis*, figura humana, quæ præludium quoddam fuit & symbolum futuræ incarnationis ejus,Gen.18.2. & 32.24. Ios.6.1.2. Iudic.13.6. Dan.17.3. Ose.12.4.5.2. Tabernaculum Mosis in deserto,Ioann.1.14.Luc.1.68.78.79.

Quum nos ob corruptionem carnis nostræ legem Dei implere, salutem æternam consequi,nosque ab æterna morte in quam per peccatum conjecti fueramus, eripere non possemus, filius Dei caro factus est, ut ipse legem loco nostro impleret, nosq; obedientia sua passione & morte redimeret,& in integrum restitueret,atq; ut salutem ita & media salutis nobis præstaret omnia,ut officio mediatoris, nostro bono perfungeretur.Huc referēda scripturæ varia testimonia.Psal.40.8.9.& 96.13.& 98.9.1.Chr.16.33.Es.7.14.& 9.5.6.& 35.4.& 56.1.& 59.20.& 62.13.Ier. 25.5.6.Matt.5.17.& 9.13.& 18.11. & 20.28.Luc.4.43.& 19.10.Ioa.10. 10.& 12.46.47.& 18.37.Rom.8.3.4.1. Cor.1.30.2. Cor.5.21.Gal.2.20. & 3.10.11.12.13.14.Phil.2.8.1.Tim.1.15.Hebr.10.9.1.Io.3.5.20.

¶ Patrvm Sententiæ.

Christus mediator, &c. ut quia per ima nostra longè distabamus à summis, in seipso uno jungeret ima summis atque ex eo nobis via redeundi fieret,in qua summis suis ima nostra copularet. *Greg.l.*20. *Mor.*

Nemo hominum novit, nec noscere potest ad plenum, quid boni ad gratiam,quid congruentiæ ad sapientiam,quid decoris ad Gloriā, quid commodi ad salutem,penes seipsam cōtineat,hujus venerandi mysterij, scilicet humanæ redemptionis,inscrutabilis altitudo.*In quadam epist.*

Salva proprietate utriusque substantiæ, & in unam coeunte personam, suscipitur à majestate humilitas, à virtute infirmitas,ab æternitate mortalitas, & ad rependendum conditionis nostræ debitum. Nam inviolabilis natura est unita passibili, Deusque verus homo, verus in unitate Domini temperatur, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Dei & hominum mediator mori posset ex uno, & resurgere posset ex altero. *Leo Papa in serm.*

Vbi incarnatio hæc facienda contulit, quod facta, & sacramentum salutis humanæ in nulla unquam antiquitate cessavit,quod prædicaverunt Apostoli, hoc annunciaverunt Prophetæ, nec serio est impletum, quod semper est creditum:nec minus adepti sunt qui in illud crediderunt promissum quam qui susceperunt donatum. *Idem.*

Tempus restaurationis, est incarnatio Verbi, cum omnibus sacramentis suis ab initio sæculi.*Hugo in l.de Sacramentis.*

Christus est una persona subsistens in duabus naturis, divina & humana per unionem hypostaticam unitis inconfusè quoad substantias; voluntates,proprietates, operationes, inconvertibiliter, indivulsè & inseparabiliter:ac proinde etiam post unionem caro Christi mansit verè humana caro & circumscripta.

Patres in Concilio Chalcedonensi hanc fidei confessionem ediderunt. Vnum & eundem confitemur Iesum Christum Filium Dei, Dominum & Vnigenitum in duabus naturis,inconfusè,inconvertibiliter,indivulsè & inseparabiliter,manifestatum, haud quaquam differentia naturarum propter unitatem sublatâ, sed magis utriusque naturæ in unam personam & unam hypostasim concurrentis,proprietate servatâ: non ut in duas personas bipertiatur aut dividatur, sed ut sit unus, & idem filius unigenitus, Deus verbum Dominus noster Iesus Christus, sicut de illo olim Prophetæ vaticinati sunt, & ipse nos Christus instruxit,ac Patrum Symbolum nobis tradidit. *Consensus Patrum.*

De veritate carnis & sanguinis Christi non relictus est ambigendi locus. *Hilar.de Trinitate.*

Factus est caro non conversus in carnem, sed quod carnem pro nobis assumpserit,& homo factus sit.*Athanas.*1.*tom.in epist.ad Epictetum.*

Non segregamus hominem à Deitate, sed unum eundem esse docemus,&c. passibilem carne, impassibilem Deitate: corpore circumscriptibilem, incircumscriptibilem spiritu, &c. *Greg. Nazianz. ad Celidonium Presbyt.epist.*1.p.368.*Edit.Bis.*

Vnitate & conjunctione unum est Deus verbum & caro, non confusione aut interitu substantiarum, sed arcana quadam ac inexplicabili unitate. *Chrys.in c. Ioan. Homil.*10.

Licet unam personam in Christo credamus, duas tamen substantias, id est,naturas esse fatemur,divinitatis scilicet & humanitatis; assumptricis & assumptæ,creatricis & creatæ.Quæ tamen substantiæ non sunt confusæ, sed unitæ, atque in una eademque persona inseparabiles, & in sua semper proprietate manentes. *Aug.* 10.*tomo*, *serm.*58. *de verbis Domini.*

Videmus duplicem statum, non confusum, sed conjunctum in una persona, Deum & hominem Iesum.De Christo autem dissero. Et adeo salva est utriusque proprietas substantiæ,ut & Spiritus res suas egerit in illo,id est virtutes,& opera & signa:& caro passiones suas fūcta sit,&c. Sed quia substantiæ ambę in statū suo quaeq; distinctæ agebāt,ideo illis & operæ & exitus sui occurrerunt. *Tertull.adversus Praxeam,cap.*27.

Illorum execramur blasphemiam qui novo sensu asserere conantur, à tempore susceptæ carnis omnia quæ erant Deitatis in hominem demigrasse, & rursum quæ erant humanitatis in Deum esse transfusa: ut quod nulla unquam hæresis dicere ausa est, videatur hac confusione utraque exinanita substantia, Deitatis scilicet & humanitatis, & à proprio statu in aliud esse mutata. *Hyeron.in Symb.ad Damascen.*

Ita utriusque in se Christus Iesus demonstravit substantiæ veritatem, ut sicut in hominis Christi substātia,salvâ prærogativa singularis illius dignitatis,hoc substantialiter invenitur,quod naturaliter substitit in Patre. *Fulgentius,lib.*2.*ad Thrasimundum Regem fol.*284.

Ex duabus perfectis naturis,divinâ & humanâ, dicimus unionem factam esse; non secundùm massam aut confusionem,aut mistionem, &c. *Damasc. lib,*3.*c.*3.*Orthodoxæ fidei.*

Substantialem dicimus unionem, non quod ex duabus naturis una perficiatur natura, sed quod unitæ sint ad invicem, secundùm veritatem,in unam compositam filij Dei hypostasim. Et earum substantialem differentiam adstruimus salvari: nam creatum mansit creatum, &c. & circumscriptum,circumscriptum, visibile,visibile. *Idem,ibidem,*

Ex unione quidem secundùm hypostasim identitas facta est, non tamen differenda naturarum sublata. *Idem,c.*15.

Vide Tit. Christi Incarnatio.

Incendiarius, Incendium.

¶ Definitio et etymolog.

INcendiarius, Græc. ἐμπρησὺς,ἰος,ὁ,& ἔμπρησις,ἰος, ἡ, ἐμπρησμὸς,ὅ,ὁ, incendium dicitur. Incendiarius, πυρπολητὴς, Hebr. *Behhera*, incendium & incendiarius,Exod.22.6. à verbo *Biher*, in 2. conjugatione, incendit.In 1.Conjugatione *Bahar*,Arsit,exarsit,furenter egit,ut solet ignis ardens:& homo furiosus, judicio exutus instar pecoris *Bahar*, appellatur,Psal.73.22.Est autem incendiarius sive incensor,qui authoritate propria civitatem,villam,segetem, domum vel arbores incendit, vel similia igne appositō, ex odio vel vindicta, *ut habetur* 23. *q. ult. can. Pessimam. &* 12. *q.* 2. *Cum devotissimam.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De incendio. Dial. lv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Ex incendio vix abij.R.Anne igitur evasisse,fortunæ trahis ad iniuriam?sine quæri Alcibiadem,qui hostili ex incendio non evasit, quanquam vt terrestre prævideris, cœlestibus quis iam obstet incendiis?Romanus mihi rex Tullius Hostilius, &.Romanus respondeat Imperator Carus, quorum primus Romæ in Regia,alter in castris ad Tygrim amnem,si communibus historiis est fides,igne arsit æthereo. D. Bonis meis omnibus amissis nudus ex incendio evasi. R. Quando precor hoc diceret seu Bias(ut omnes volunt)seu Stilpon, ut vult Seneca, qui incensa patria admonitus,seu increpitus,quod nihil suorū bonorum ex incēdio efferret,ut cæteri,Bona,inquit,mea omnia mecum porto? Præclarè sive horum alter id dixerit, sive uterque, quamvis hæ voces ex ore primi semper authoris clarius sonent, sed omisso authore, dicti veritas utiq; nota est. Hærent nempe præcordiis vera bona, vivóque nihil eripitur possessori, sed ne mortuo quidem. In anima enim sunt, quo nec fortunæ,nec mortis dextra se porrigit,tu salvus & incolumis periisse tibi aliquid eorum doles,quæ si tua fuissent, procul dubio hodie salva essent. Mihi etenim crede.Vera bona non pereunt. Non est autem virtute nobilius, nec par quidem, quod non igne consumitur, sed purgatur. D. Magnum me afflavit incendium.R.Cæculus nescio quis famam divinitatis igne quæsivit apud Virgilium, Iulij comas flamma corripiens primam dubiæ spem salutis attulit.Servio caput arsisse,non poëticum,sed historicum regni omen fuit. Constat ex flammis Iliacis prodiisse Romani Imperij fundatores. Denique & Heliam incendio abiisse. Deúmque ipsum in flamma ignis apparuisse,sacræ loquuntur historiæ, ut non immerito vestris in urbibus index hic soleat esse lætitiæ,qui tibi materia est doloris. D. Domus igne subito conflagravit mea.R. Et templum Dianæ olim arsit Ephesiæ,quo nil secula illa formosius viderunt. Arsit templum cœli Deo sacrum Hyerosolymis, ipsis etiam qui illum incenderant miserandum hostibus.Et ætate hac Lateranensis arx illa religionis, ac decus eximium orbis terræ bis flammis exusta est, evidens & apertū,ut mihi videtur, iræ cœlestis indicium, non mirabile fateor,sed tremendum,ad extremum,ut minores taceam, Saguntum Numantiam, & Corinthum, innumerásque alias, & sæpè tentavit Romam, & nonnunquam penè ad ultimum & Carthaginem semel,& bis Troiam flamma combussit, arsere urbes, arsurúmque mundum ipsum credimus. Tu ita tuam domum ausum ignem, qui in cœlum, ac terras ausurus est, quereris?D.Ex incendio vix evasi.R.Evasisti igitur,an id doles?nisi evasisses,filuisses.Num autem vivus cinis cinerem flet extinctum.

Incestus.

¶ Definitio et etymolog.

INcestus dicitur à cingulo Veneris, quod *κεστὸς*, ὅ, ὁ, Est autem incestus consanguineorum, vel affinium abusus. Vnde incestuosi dicuntur,qui consanguineis vel affinibus abutuntur, *ut habet.*36. *q.*1. *c. Lex illa.§.Cum ergo.*

Incestus est,cum persona consanguinea, vel affini,coitus prohibitus quadruplici ratione. *Primo*,quia naturaliter homo debet quandam honorificentiam parentibus,& per consequens aliis cōsanguineis. *Secundo*,quia personas sanguine conjunctas necesse est ad invicem simul conversari. *Tertiō*, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. *Quarto*,quia cum naturaliter homo consanguineam diligat, si adderetur amor, qui est ex commistione Venerea, fieret nimius ardor amoris,

& ma

& maximum libidinis, incentivum,quod caſtitati repugnat.*Ex B.Thom. ſecunda ſecunda,q.154.art.1.*

Dicimus autem inceſtum & inceſtus, utroque enim modo dicitur, quaſi non caſtus.Hinc inceſto verbum, quod ſignificat fœdo, polluo. Virg. *Totamque inceſtat funere claſſem.* Ab inceſto dicitur inceſtuoſus, qui inceſtum commiſit.Sunt,qui velint inceſtum dici à Veneris cingulo. quod ceſtum dicunt, quo uxor, cum martialis illi fides dabatur à marito, cingebatur: *dicente Phyllide apud Ovid.in epiſt. ad Demophoonta,*

Cui mea virginitas avibus libata ſiniſtris,
Caſtáque faliaci zona recincta manu.

¶ Loci Biblici.

Inceſtus quam execrandus, Levit. 18.v.6.7. & 20.v.11.14. Deut. 22. 30.& 27.20.1.Corinth.5.v.1.2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedat,ut revelet turpitudinem ejus, ego Dominus Deus veſter. *Levit.*18.

Turpitudinem patris tui & matris tuæ, uxoris patris tui, ſororis tuæ, filiæ filij tui, & filiæ tuæ,nurus tuæ,uxoris fratris tui non diſcooperies. *Ibid.*

Qui ſupra uxorem filiam duxerit matrem ejus ſcelus operatus eſt. Vivus ardebit cum eis,nec permanebit tantũ nefas in medio veſtri.20.

Qui dormierit cum noverca, & revelaverit ignominiam patris ſui, morte moriantur ambo. (& ita de aliis.) *Ibid.*

Non accipiet homo uxorem patris ſui, nec revelabit operimentum ejus. *Deut.*22.

¶ Patrvm Sententiæ.

Adulterij malum vincit fornicationem: vincitur autem ab inceſtu. Pejus eſt enim cum matre, quam cum aliena uxore concumbere. *Aug. lib.de Adulterinis coniugiis,& habetur* 32.q.7. *adulterij.*

Sicut enim in fornicatione gradus, ut ſicut gravius peccat adultera, quam fornicator,ſic gravius delinquit,qui nec ſua dimiſſa aliam ducit, eo quod ſuam uxorem habens,ad conjugem proximi ſui accedit,quam qui non habens uxorem,thorum alterius viduat; vel uxoratus ad ſolam accedens, ſed hos omnes inceſtuoſi tranſcendunt: quos vincunt contra naturam delinquentes. *Idem ibid.& habetur* 21.q.7.*Quemadmodum.§.Sunt enim.*

Commiſtio ſororum & fratrum, quanto ſit abtriquior compellente neceſſitate, tanto poſtea facta eſt damnabilior, religione prohibente. *Idem.l.*17.*de civitate Dei.*

Nec eam,quam aliquis ex propria conſanguinitate conjugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit,in cõjugium ducere ulli Chriſtianorum licebit: quia inceſtuoſus eſt talis coitus abominabilis Deo, cunctis bonis hominibus. Inceſtuoſos vero nullo cõjugij nomine deputandos à ſanctis patribus ſtatutum eſſe legimus.*Greg.ad Felicem Muſſanæ civitatis Epiſcopum,& habetur.*35.q.3.*Nec eam.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Seneca Traged. 9.

Inceſta genitrix detrahit generi fidem.

Virgil.lib.6.Æneid.de inferno loquens.

Hic thalamum invaſit nata, vertitoſque Hymenæos,
Auſi omnes immane nefas, auſóque potiti.

¶ Exempla Biblica.

Inceſtus exempla:Loth cum filiabus, Gen.19.v.36. Ruben cum concubina patris,35.22. Iudas cum nuru ſua Thama, 18.16. Amnon cum Thamar ſorore Abſalonis,2. Sam.13,14. Abſalon cum concubinis patris ſui,16.v.21.22.Populus Iſraël,Ezech.22.v.9.10.11. Amos, 2.7. Herodes cum Herodiade,Matth.4.4.Marc.6.18.Luc.3.18.Corinth cum noverca. 1.Cor.5.v.1.2.3.Inceſtum pœnæ exempla:Rubẽ, Gen.49.v.3.4. Amnon, 2.Sam.13.32.Abſalon,18.14.*Vide levit.*26.v.11.12.13.14.*&c.*

¶ Exempla Profana.

Babyloniorum inſtitutum fuit, ut cum parentibus filij, cum ſororibus fratres coïrent,atque ex eis ſobolem gignerent. In qua etiam ſententia Cryſippum fuiſſe Plutarchus aſſerit. *Alexand.ab.Alex.l.*1.*c.*24.

Perſarum Magi cenſuere, *Sotione lib.*23.*teſte*, juſtum videri cum filia & matre congreſſum. *Attigit Catullus de Gellij inceſtu agens,*

Nam magus ex matre & gnato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia religio.

Parthenius,Parthorum reges non niſi ex matre & filio natos pro legitimis haberi aſſerit. *Theat.Zuing.*

Indos Æthiopes ac Medos. Hieronymus librorum poſtremo quos adverſus Iovinianum edidit, non cum matribus ſolum verum cum avis quoque ac filiabus concumbere ſcribit. *Ibid.*

Arabibus alterius ſanguinis congreſſus pro adulterio olim fuit. Sic humani juris obliti,præter inceſtum,omnem Venerem pro flagitio repudiarunt. *Sab.lib.6.cap.*1.

Aſſaon,cum filiam Nioben ſtuprare vellet, illa filios ejus in convivium adductos exuſſit: mox ſeſe ex alta rupe præcipitavit, Aſſaon ſua manu concidit. *Parthen.in Eroticis.c.*33.

Inconſtantia.

¶ Definitio et Etymol.

Inconstantia,Græcè,ἀσταθία,α,ὁ,& ἄσταθος,ος,ον,ὁ.Inconſtans dicitur.Eſt autem inconſtantia ſpeciale peccatum imprudentię deficiens à perficiendo bonum propoſitum:cujus principum eſt in appetitu: finis autem in intellectu.*ex D.Thom.ſecunda secundæ.q.*55.*art.*2.

Inconſtantia circa abſtinentiam à delectabilibus eſt filia luxuriæ:licet etiam,quæ eſt in terribilibus,oriatur ex luxuria. *B.Thom.Ibid.art.*5.

Inconſtantia eſt filia luxuriæ,quæ eſt,quando quis non ſtat conſtans in bono propoſito,ſed ſine cauſa rationabili ex aliqua paſſione, præcipuè ex amore concupiſcentiæ facit contrarium illius, quod deliberaverat. *B.Thom. ſecund. Sec.q.*53.

Inconſtantia quid differat à negligentia. *Vide infra in Negligent-a.* Unde autem dicatur,*Vide ſupra in Conſtantia.*

Inconſtantia ſeu levitas eſt animi corruptus affectus, quo fit ut homo perſeveret in recto propoſito aut officiis rectè ſuſceptis: ſed nulla à pietatis & virtutis ratione habita, ſubinde mutat ſententiam,conſilia & actiones ad aliorum voluntatem, à quibus commoda vel incommoda ſibi propoſita indicat. Hebr.*Pachaz.ih. Ierem.*23.38. à verbo *Pachaz* levis animo fuit, inconſtans fuit ex temeritate & levitate agendi. Cognationem habet cum *Chaphaz*, feſtinavit,præceps fuit.

¶ Loci Biblici.

Inconſtantia damnatur,1.Cor.15.v.1.2.11.2.Cor.1.17. Gal.1.6. & 3.3. Epheſ.4.14.Hebr 13.9 Iacob.1.8.& 3.10.1.Petri 5.1.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Maximum indicium malæ mentis eſt fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum & amorem vitiorum aſſidua jactatio. *Senec.in prov.*

Diverſitas eſt vitium & ſignum vacillantis animi,ac nondum habentis vigorem ſuũ.Nemo proponit ſibi, quod velit: nec ſi propoſuit, perſeverat in eo, ſed tranſilit:nec tantum mutat,ſed redit:& in ea, quæ deſervit ac damnavit, revoluitur. Quid eſt ſapientia? ſemper idem velle atq; idem nolle,non poteſt idem ſemper placere,niſi rectum. Variatur quotidie judicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per uſum. *Idem in ep.*

Nec peregrinatione longa,nec locorum varietatibus, triſtitiam mentis gravitatemque diſcuties,animum debes mutare, non cœlum: licet vastum trajeceris mare:ſequuntur enim te, quocumque perveneris, vitia.Quid mutaris tibi peregrinationes non prodeſſe, cum te circumferas?premit te eadem cauſa, quæ expulit.Quid terrarum juvare novitas poteſt?quid cognitio urbium aut locorum,in irritũ cedit iſta jactantia. Onus animi deponendum eſt:non ante tibi ullus placebit locus. Vadis huc & illuc,ut excutius incidens pondus, quod ipſa jactatione incommodius fit,ſicut in navi onera immota minus urgent: inæqualiter convoluta citius eam partem,in quam incumbunt, demergunt. Quicquid facis,contra te facis,& motu ipſo noces tibi: ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet:in ultimas expellaris terras licet,in quolibet barbariæ angulo colloceris,hoſpitalis tibi illa qualiſcumq; ſedes erit.Magis quis veneris, quam quo intereſt. Bene vivere enim loco poſitum eſt. *Idem in epiſt.*

Mutare loca,& in alium de alio tranſire nolo.Frequens migratio,inſtabilis eſt animi.Vt animum poſſis continere, primum corporis fugam ſiſte: deinde plurimum remedia continuata proficiunt, ſine deſiltere oculos tuos:ſine aures aſſueſcere fœvioribus verbis: quoties proceſſeris aliquo,quæ remanent, cupiditas occurrent. *Idem.Ibid.*

Inconſtantia eſt laſcivia & imbecillitas quædam animi ad quoſcumque motus vacillantis. Levis & inconſtans eſt is, qui ſicut vult, leviter vult;Qui in nulla ſententia permanet, ſed arundinea quadam mobilite modo in hanc, modò in illam partem impellitur. Homo eſt prorſus incogitans,imprudens,& malè ſanus. Eſt ingenio illi avi quæ nulla deſtinatione volans nuſquam ſidit,aut etiam chameleõti, aut polypo perſimilis. Eſt homo præpoſterus. Cum cœtus hominum frequentandi, tunc iſte addit ſe in ſolitudinem. Secum diſcors id quod amat eadem odit.Quod nulla cauſa laudavit,nulla cauſa vituperat.Cui aſſentitur,ab hoc planè diſſentit. In illo ipſo negotio eſt ſordidus in quo eſt profuſus.Solutus in riſum immodicum,momento fit ſubtriſtis, & vultu contracto; extimè ſimius Catonis,interius ingenio nobiliſſimo.Vbique eſt nutans;ineptus & infidus; ubique judicij ſynceritatis,ſimplicitatis perfuga infamis. Eſt miniſter vecordiæ,fraudis & nequitiæ;planè indignus cui nullum ſerium negotium committatur.Quod ſi ab ineũte ætate hoc vitium uſque ad occiduam adoleſcit,quæ in juventute fuit levitas, ea demum in ſenectute facta eſt dementia.Hanc inæqualitatis,ſive inconſtantiæ fœditate, Romana hiſtoria notabilem exhibet Syllam. Adimebat multa,gratificabatur plura,præpoſterè amicos colebat, injuriis non abſtinebat,ſupplices habebat ludificatui.Hæc ipſa morum inæqualitas advertitur in Alcibiade,qui repoſcentes aſpiciebat, patiens laboris, liberalis:vita pariter & victu ſplendidus,comitate inſigni,tempori multa calliditate ſerviens. Ille ipſe ſtatim ut ſe remiſerat,nec cauſa magnoperę ſuberat, quapropter animi vires intenderet: deprehendebatur luxuriæ,libidinibus,intemperantiæ,deditus. *Car. Paſchal.l.de virt. & vitiis:cap.*35.

¶ Apophthegmata.

Cleanthes cuidam reprehendenti Arceſilaum, quod officia vitæ tolleret: Deſine,inquit,hominem vituperare. Nam ille, licet dictis tollat officia,tamen factis commendat.Id audiens Arceſilaus? Non moveor, inquit,adulatione. Hic Cleanthes,Scilicet, inquit, adulor tibi:dicens te aliud loqui,aliud facere.Cleanthes mitigavit dictum obtrectatoris,ſed ita, ut à crimine inconſtantiæ non liberaret Arceſilaum. Turpiſſimum enim eſt Philoſopho, ſecus docere, quam vivit.Si vita proba eſt, cur docet diverſa?Si doctrina ſana eſt,cur eam ſecus vivendo refellit?*Luërt. lib.*7.*c.*2.

Leotychidas à quodam,quaſi minus conſtans eſſet, noratus, Mutor, inquit, ſed pro temporum ratione, non ut vos. Prudentis enim eſt, pro re nata mutare conſilia: ſine cauſa autem ſubinde alium fieri, inconſtantiæ vitium eſt. *Plut.in Lacon.*

Cicer. Metellus Diodoro, quo Rhetorices magistro fuerat usus, defuncto, sepulcro ejus corvum lapideum imposuit: Iustum, inquit Cicero, præmium tetulit, nam volare ipsum docuit, non dicere, notans Metelli levitatem & inconstantiam. *Plut. in Rom. apoph.*

Scipio Minor, cum trajecisset in Africam, ac terra potius hostium castra coëremasset, Carthaginenses missis legatis fœdus cum Scipione pepigere, pollicentes se elephantos, camelósque & naves ac pecunias daturos. Cæterum postquam Annibal abnavigasset ex Italia Carthaginem cœpit illos conventorum pœnitere, quod jam animum recepissent. Id audiens Scipio, negavit se etiamsi ipsi vellent, pacta servaturum, nisi prius imperatis adderent talentorum quinque millia, hoc nomine, quod Annibalem accersissent. *Plut. in Rom. apoph.*

¶ Similitudines.

Nazianzeni. Quemadmodum chamæleonem facile ferunt variari, omnésque assumere colores præter candidum, ut interim fabulosum illum Proteum Ægyptium sophistam omittam: Ita & ille omnia præter quam mansuetus erat, & factus est Christianus, erátque illi humanitas res admodum inhumana, suadelaque nil aliud, quam violentia, & immanitatis excusatione probitas: quo jure videretur ad violentiam confugere, quum persuadendo, nil proficere posset. *In Iulian.*

Tertulliani. Luna modulationibus menstruis variat, siderum distincta confusio interdum rejicit quid, interdum res vitiat: cœli ambitus nunc sub sudo splendidus, nunc nubilo sordidus, aut imbres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, & denuo sudum: Sic & mari fides infamis, dum & flabris æquè mutantibus de tranquillo probum, de lustris temperatum, & exemplo de decumanis inquietari: sic & terram recensens temporatim vestiri, amantem propessis eadem negare, memor viridem conspicis, flavam mox visurus & canam. *De pallio.*

Plutarchi. Vt amphoræ facilè circumaguntur auribus: Ita quidem quovis sermone huc aut illuc impelluntur. *In Moral.*

Gassiani. Mens verè justi non debet esse similis ceræ, vel alterius cujusquam materiæ mollioris, quæ semper characteri signantium cedens pro ejus forma atque imagine figuratur, quanquam in se tamdiu retinet, donec alio rursus superimpresso signaculo reformetur, atque ita fit, ut nunquam in sua qualitate persistens, ad formam eorum, quæ imprimuntur, semper convertatur ac transeat: quin potius debet velut quoddam esse adamantinum signatorium, ut inviolabilem mens nostra figuram sui semper custodiens characteris, universa, quæ incurrerint, sibi qualitatem sui status signet atque transformet, ipsa verò insigniri nullis incursibus. *Collat. 6. c. 12.*

Seneca. Vt in orbe ac pila nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum: quia motu ordo muratur, & quæ sequebantur, præcedunt: & quæ occidebant, oriuntur: omnia quomodocumque jerint, in idem revertuntur: Ita in homine existima fieri: cum illum in multa mutaveris, unus est. *lib. 5. de benef. c. 8.*

Plinij. Vt conchylia crescente luna augescunt, decrescente marcescunt: Ita stultus à fortuna pendens, nunc magnus est, nunc pusillus, nunc clarus, nunc supplex, utcumque Rhamnusia mutaverit sese. *lib. 2. c. 1002.*

Vt Camelopardalis sive Nabis collo refert equum, pedibus & cruribus bovem, capite camelum, malis tigrim, aut pardum: Ita quidem inæquales sibi varias hominum formas exprimunt: si cultum inspicias, sanctum aliquem existimes: si orationem audias, satrapam loqui putes: si vitam expendas, nebulonem invenies: si scripta, bubulcum. *lib. 8. c. 18.*

Hypanis Scythicorum amnium princeps, per se purus & dulcis, circa Callipodas Exempeo amaro inficitur, atque ita dissimilis sui, in mare conditur, de quo quidem est illud Solini elogium: Qui in principiis eum norunt, prædicant: qui in fine experti sunt, non injuria execrantur: Ita quidam initio blandi & amici, postea longè dissimiles sibi reperiuntur. *lib. 1. cap. 100. Solin. cap. 13. Strab. lib. 9. & Pompon. Mel. lib. 2.*

Hyena, sicut & ichneumon, nunc mas est, nunc fœmina: Ita quidam sui dissimiles nunc fortia loquuntur, nunc mollia, nunc philosophi sunt, nunc nepotes: nunc amici, nunc inimici. *lib. 8. c. 3. & cap. 23.*

Apud Troglodytas lacus est, qui ter in die sit amarus & salsus, ac rursum dulcis, totiesque etiam nocte, unde & insanus dictus: Sic quidam inæquales; nunc asperi, nunc sunt blandi: aliquando profusi, mox sordidi: jam vehementer amant, jam supra modum oderunt. *lib. 31. c. 2. & lib. 2. c. 100. & Herod. lib. 4.*

Mulus ex equo & asina conflatus, nec equus est, nec asinus; Ita quidam dum aulici esse volunt, & Ecclesiastici, neutrum sunt. *lib. 8. c. 44. & Mela lib. 2*

Roterodami, ut Euripus in Euboea septies in die defluit, ac toties refluit, mira celeritate: at idem tribus diebus unoquoque mense statim motus, septima, octava, nonáque luna: Ita quidam inæquales sibi, aut nimium præcipites sunt, aut nimium lenti, in utramque partem plus satis vehementes. *In Simil.*

Vt æstum maris, aut detrimenta lunæ magis sentiunt imbecilliora corpora: Ita rebus contrariis vehementius commovetur animus minus sibi constans, & affectibus vitiatus. *Ibid.*

Amphisbena serpens utrinque caput habet, & utralibet corporis parte pro cauda, utitur; Ita quidam ancipites nunc hac nunc diversa ratione se tuentur, & cum est commodum, ad Ecclesiasticam libertatem confugiunt cum visum est, principum prætexturam gerunt, canonum obliti. *Ibidem.*

¶ Adagia.

Chimæra. χιμαιρᾶι.

Hominem inconstantem ac variis moribus, aut opus sibi non cohærens, Marcus Tull. designat festiviter illo versu Homerico.

πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.

De statu demigrare.

Quemadmodum de gradu deiici dicuntur, qui depelluntur à proposito, ita M. Tullius ad Atticum lib. 4. dixit, De statu demigro, pro eo quod erat, recedo à vita instituto.

Modo palliatus, modo togatus.

In hominem inconstantem ac lubrice fidei, diversarúmque partium eleganter torquebitur.

Throchi in morem. βίμβικος δίνεω. *Aristoph.*

Id est: Trochi in more, de versatilibus & inconstantibus dicere solitum.

Vespertilio. *Vlpianus.*

Vespertiliones videntur appellari, qui gravati ære alieno, luce domi se continent; ne à creditoribus appellentur, noctu prodeunt.

Venti campus. ἀνέμων πεδίον. *Diogen.*

In hominem instabilem, levem & inconstantem dicebatur.

Panagia Diana. ἡ πανάγαια Ἄρτεμις.

Dicebatur olim peregrinationem impensius amans, errabundus, instabilis, nulla certa sede consistens.

Lachryma nihil citius arescit. δάκρυον ξηραίνεως ἧκιστα.

Id est: Lachryma nihil citius arescere, quod vehemens affectus facilè vertitur in tadium.

Mutabilior Metrâ Erisichthonis. μεταβλητότερος Μητρὸς τῆς Ἐρυσιχθόνος. *Athen.*

In eum congruit, qui secum non constat, sed subinde aliam atque aliam personam sumit.

Chamæleonte mutabilior. χαμαιλέοντος εὐμεταβολώτερος.

Competit adagium in hominem versipellem, sive inconstantem.

Proteo mutabilior. πρώτεως ποικιλώτερος.

In vafrum ac versipellem competit, fabula Protei extat apud Homerum Odyss. δ. & apud Maronem 4. Georg. Simili figura dicetur etiam.

Vertumno inconstantior.

Polypi mentem obtine. πολύποδος νόον ἴσχε. *Plutarch.*

Quo iubemur pro tempore alios atque alios mores, alium atque alium vultum sumere.

Mulieris animus. γυναικὸς φρένες.

Quadrat in imbelles, & inconstantes. Terent. Nosti mulierum ingenium? Nolunt ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro.

Euripus homo. Εὔριπος ἄνθρωπος.

In inconstantes ac moribus inæqualibus homines dicetur. Quadrabit & in fortuna vices, qua res mortalium velut æstu quodam sursum ac deorsum iactat.

Cnips in loco. ὁ, Κνίφ ἐν χώρᾳ.

Dictum in eos, qui subinde sedem mutant, & aliunde alio migrant.

Cothurno versatilior. ὁῦ μεταβολώτερος κοθόρνος.

Dictum in hominem parum constantem, lubricáque fide, quive incerta & ancipitis esset factionis.

Aliud stans, aliud sedens. *Sallust.*

Quo licebit uti, quum summam inconstantiam significamus, quasi tantillum momentum atque intervallum commutet hominis sententiam.

Duabus sedere sellis.

Est incertarum esse partium, & ancipiti fide, ambabus satisfacere velle.

Duos parietes de eadem dealbare fidelia.

Pro eo, quod est, eadem re duplicem velle inire gratiam: eademque opera duos pariter demereri.

Duplices viros. διπλόους ἄνδρας. *Zenodot.*

Vocabant, qui essent lubrica & insyncera fide, quos nunc vulgo etiam bilingues appellant.

De toga ad pallium.

Cuius duplex erit usus, vel quum ad diversum vitæ genus sese contulerit aliquis, vel quum de fortuna honestiore ad humiliorem.

Duodecim artium. δωδεκαμήχανον.

Appellabant callidum, versutum, versipellem, vafrum, variisque instructum dolis.

Thessalorum commentum. Θεσσαλῶν σόφισμα.

Varias ad res accommodari scribit Suidas, tum ad eos, qui in acie locum deserunt, tum ad illos, qui cultu delicatiore utuntur, tum ad hos, qui dolis quempiam circumveniunt.

Phœnicum pacta. Φοινίκων συνθῆκαι.

De pactis insidiosis & astutis dicitur.

Locrensium pactum. Λοκρῶν συνθῆμα.

De fœdifragis dictum, cuiusmodi quondam habiti Locrenses, quod fœdere prodito, quod cum Peloponnesiis inierant, ad Heraclidarum partes defecerint.

Thracium commentum. Θρᾳκεία παρεύρεσις.

Torquendum in eos, qui pacta eludunt callido vafróque aliquo commento.

Thraces fœdera nesciunt. Θρᾷκες ὅρκια δὲ ἐπίστανται.

Thracum barbariem & immanitatem, perfidiámque satis arguit interemptus à Polymnestore Polydorus, hospitij iure violato.

Hoc calceamentum consuit Histiæus, Aristagoras induit. τοῦτο ὑποδῦ μα ἔρραψε μὲν Ἱσταῖος, ὑπεδύσατο καὶ Ἀρισταγόρας.

Diogenianus admonet, dici solitum in eos, qui callide sua malefacta in alios reiiciunt.

Repatriazare. ἀνεπαρίασαν.

De iis dicebatur, quos pœniteret instituti, quique de conventis discederent. Natum ex Parianorum perfidia, qui pactum irritarunt cum Thebanis bellum integrantes.

Quibus nec ara nec fides. οἷσιν οὔτε βωμὸς οὔτε πίστις οὔθ' ὅρκος μέλει.

De vehementer perfidis.

Altera manu fert lapidem, altera panem ostentat.

Dictum in eos, qui coram blandiuntur, clam obtrectant: palam amicos

cos ungunt, clanculum nocent: aut qui his prosunt: illic ladunt.

Maritimi mores.

Pro variis & inconstantibus, quales fere sunt amantium.

Lingua juravit. ὁ γλῶσσὶ ὤμοσεν.

Vbi quis non præstat fidem promissi, aut ubi non ex animo pollicitur.

Punica fides.

Pœnorum perfidia in proverbium abiit, quod ea gens peculiariter periurij vanitatisque notata sit.

Non idem Scriptura & Leucæus. γραφὴ τε ἡ, λευκαίου δ' τοῦτον.

Vbi quis aliud scribit, aliud facit aut dicit. Rectè iacietur in eos qui stare pactu nolunt.

Dædali opera. Δαιδάλεα πούματα.

Dicuntur, quæ novo artificio fabricata sunt, & admirando.

Admirabiles in nectendis machinis Ægyptij. δεινοὶ πλέκειν τὰς μηχανὰς Αἰγύπτιοι.

De versutis, & (ut ait Plautus) consutis dolis dictitatum. Torqueri potest & in perplexas sophistarum argutias, ac syllogismorum inexplicabiles labyrinthos.

Multa novit vulpes, verum echinus unum magnum. πολλ' οἶδ' ἀλώπηξ, ἀλλ' ἐχῖνος ἓν μέγα.

Dicitur in astutos & variis consutos dolis, vel potius ubi significamus, quosdam unica astutia plus efficere, quam alios diversis technis. Zenodot.

Magnus versator in re pusilla. μέγας κυλυστὴς ἐν μικρῷ γε πράγματι.

Quadrat in eos, qui arte parum honesta sibi divitias parant.

Simia non capitur laqueo. ὀπίθηκος δ' οὐ ἁλίσκεται βρόχῳ.

In callidos tergiversatores dici solitum, qui coargui non queunt.

Volatica juramenta. ταχυβάμονες ὅρκοι.

Ad eum modum appellabant iusiurandum irritum, quod evanesceret, avolaretque, simul atque pronuntiandũ esset. cuiusmodi sunt amatium.

Semper affert Lybia mali quippiam. ἀεὶ φέρει τι Λιβύη κακόν.

Peculiariter convenit in fœdifragos.

Semper Africa novi aliquid apportat. *Plinius.*

Quadrabit in homines lubrica fide semper novarum rerum avidos

Magis varius quam hydra. ποικιλώτερος ὕδρας.

De callidis ac dolosis, quod hydra serpens sit versicoloribus notulis distincta.

Sisyphi artes. Σισύφου μηχαναὶ. *Aristoph.*

Dicebantur vafra versutaque consilia. Homer.

Σίσυφος, ὃς κέρδεσι καὶ βουλῇσιν ἐπίστη ἀνδρῶν.

Sisydus, in terris quo non astutior alter.

Pirrhandri commentum. πυρράνδρου μηχάνημα.

De callido invento.

Magaricum machinamentum. Μεγαρικὴ μηχανή.

Dicitur quum dolo & astu res agitur, non syncera fide. Aristophanes in Plut.

Ὡς ἀγαθὸν ἦν ἐπωνυμίας πολλὰς ἔχειν.

Vt expedit si plura habeas cognomina.

Convenit in eos, qui multa simul profitentur, quo quæstum faciant uberiorem: aut qui diversarum sunt partium.

Vlyssei commentum. Ὀδυσσέως μηχανή.

Vlyssem inventum, callidum, astutum & vafrum dicebatur.

Novit vias, quibus effugit Eucrates. ὁ δὲ τὰς ὁδὸς, αἵπερ ἔφυγεν Εὐκράτης.

In eum quadrat, qui semper aliquam invenit rimam, per quam elabatur, ut officium subterfugiat prætextu aliquo, si quando fides esset præstanda.

¶ Exempla Biblica.

Inconstantiæ exempla: Laban, Gen.31.2. Populus Israëliticus, Exod. 5.21. & 14.vers.11.31. & 15.14. & 15.1. & 19.8. & 24.3. & 32.v.1.8. Num. 11.1. & 13.32. & 14.v.4.40. Core, Dathan & Abiron, Num.16.1. Israëlitæ, v.41. & 17.12. & 25.2. Judic.2.17. & 4.1. & 8.22.1. Sam.8.5.1. Sam.15. 13.1. Regum 12. & 16. Moyses & Aaron, Num.20.12. Sichimitæ, Iudic.9. 23. Viri Davidis, 2. Samuelis 20.2. Ioab & Abiathar, 1. Regum.1.7. Principes Iuda, 2. Paral.24.21. Iudæi. Ierem.26.v.8.16. & 42.v.5. Azarias cum reliquis superbis viris, 43.2. multitudo, Ioan.4.v.15.30. & 12.17. Pharisæi & Herodiani, Matth.22.v.15.16. Nazareni, Luc.4.v.22.28.29. Iudæi, Actor.2.v.6.7.12.13. & 6.12. & 13.vers.43.44.45.50. Lycaonij, 14.v.18.19. Vulgus & Magistratus Philippis, 16.v.22.39. Demetrius 19.v.24.32. Populus Ephesinus, v.34.35. Cives Ierosolymitani, 21.30. Pharisæi & Sadducæi, 23.7. Melitenses Barbari, 28.v.4.6. Galatæ, Gal.3.v.1.2.3. & 4.v. 14.15.

¶ Exempla Profana.

Lucius Lucullus, de Mithridate acto triumpho, deseruit abdicavitque Rempublicam, cum senatus eum adversus Pompeij dominationem propugnaculum se habiturum speraſſet. *Plut. in Lucullo.*

Horatius expostulat cum Iccio familiari suo qui omisso philosophiæ studio, prædæ & pecuniæ inhians, militiæ se addixerit, præter omnium opinionem: quippe qui pulchrè jam instructus esset ad Stoicam disciplinam. *Ode 21. l.1.*

Lotharius Imp. Ludovici Pij F. eam vitæ varietatem attulit, ut meliórne an deterior fuerit, dijudicari non possit. Cõtra patrem optimum factiosus, tandem monachum in Prumiensi cœnobio induit. *Sigon. lib. 1. regn. Ital.*

Eruditionem in *Baldo I.C.* nobilissimo nemo, constantiam multi desiderant: quod sibi ipsi multis in locis pugnantia scribat juris tam civilis quam canonici peritissimus. *Theat. Zuing.*

Lacon voto concepto, ut præcipitaret se ab Lucate: postquam conscendit, conspecta altitudine, recepit se. Quod cum ei improperaretur, non arbitrabar, inquit, votum illud voto indiguisse alio majore. *Idem.*

Nulli arbitror plures statuas dicatas, quam Phalereo Demetrio Athenis quibus per decem annos præfuit. Si quidem 360. statuere quas mox laceraverunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. *Plin. l. 34. c.6. Plut. in Politicis.*

Objicit *Æschines Demosthenj*, quod subinde cõmutata factione, Euripum ipsum incõstantia sua vicisset. Vnde Græci Euripisten, hominem incerta fide vocant. *Theat. Zuing.*

Exemplis sequentes gnomas ex historicis excerptas subiunximus.

Caducæ & fluxæ res humanæ sunt, neque est quicquam stabile, perpetuum & firmum. *Paus. lib. 8.*

Quum nihil in rebus humanis stabile, & ideo conveniens est, ut quocunque modo vitam nostram Deus torqueat atque, revoluat boni consulamus. *Plut. in Numa*

Res omnes sunt mutabiles & nihil unquã in eodem statu permanere solet: quicquid enim excellit, quando in summum claritatis fastigium evasit, indignationem deorum effugere nequit, & rursum ad nihilum redigitur. Hoc autem potissimum accidit sævis ac superbis ingeniis, quæ humanæ naturæ terminos transgrediuntur. *Dionys. Halic. lib. 8.*

Nihil est in rebus humanis perpetuum. *Dion. lib. 48.*

Qui adversa expertus est, ne secunda quidem minus discriminis habere cum maximè ducit. *Tacitus hist. lib. 1.*

Nihil est in rebus humanis fixum & perpetuum, sed & ij qui florent maximè, & ij qui humiles & abjecti sunt, exitus incertos habent ac pariter pro fortuna ipsorum, laude, vituperio, honore & ignominia afficiuntur. *Xiphilin Vitell.*

Qui fortissimi esse videntur, & firmas vires habere, ornati amplissimis fortunæ muneribus pariter cum cæteris suspensi & incerti sunt. *Idem Macrin.*

Rerum humanarum nihil stabile & firmum est, sed infida omnia & tessera mutabiliora. *Zonar. in Alex. Comn. tom. 3.*

Nihil humani firmum ac certum est, sed omnia incerto eventu velut in mari æstuãt & afflictantur. Abstrusus quidam error humanæ peritiæ & cognitioni insultat, sursum deorsúmque trahens ac permiscens omne consiliorum studium, & velut tesseras evertens firmis decretis nixas deliberationes. *Nicephor. Gregoras, hist. lib. 4.*

Alexius Cæsar maximis rebus heri gestis, hodie obscurioribus certaminibus oppressus jacet, Deo hujusmodi exemplis arcanam doctrinam explicante, ut nostris viribus, cum à deterioribus superamur, agniti, magnorum atque admirabilium successuum causas uni planè Deo acceptas referamus. *Niceph. Greg. hist. lib. 4.*

Inconstantia & incerta sunt omnia: fortunæ insultus nihil diuturnum esse finit: alij serius, ocyus alij, rebus omnibus relictis, præter expectationem, in noctem, in tenebras, in mortem præcipites ruunt. *Idem, hist. lib. 8.*

Vmbris tutius quàm rebus humanis creditur. *G. Pachymer. histor. lib. 6.*

Rerum humanarum eventus incertos esse certum est, soléntque plerunque mortales futurarum rerum ignoratione falso lætari atque agi. *B. Ficin. hist. lib. 4.*

Summa est humanæ sortis varietas ac miseria, atque adeo incertum omnibus, quæ sit in posterum futura sua cujusque conditio. *Franc. Guicciardin. hist. lib. 4.*

Mobilis admodum est fortunæ blandientis aura. *Idem lib. 5.*

Inconstans in arena pedem figit, nec usquam est. Temerario fertur impetu: impatiens enim est consilij à ratione captandi, & mera ducitur opinione. Nemo ardentius eo rem animo constitutam aggreditur: nullus tam citò fatiscit. Inconstantis desideria paleatum flammis similia in ortu evanescunt. Mirum videri possit, quod hujus odium vel amor, ad paucos dies prorogetur. Est quidem probatorum affectuum hospes: atqui exceptio circa vesperam videt manè insalutato hospite abeuntes, nec postèa excipit ut familiares, sed veluti extraneos. Alter Ecebolius initio veritatis studium professus, paulò post vanitatis poculo dementatus est. Ethnicissimus talem discipulum nunquam fovit qui ex superstitionis antro egressus in perfectionis antrum se dedit præcipitem. Quod eras erit, quod nunc est, ignorat: ad breve tempus suæ sententiæ adhærebit. Bonus hostis malus amicus: quum enim malefida sit ejus benevolẽtia, sic edisse ad vindictam nequit. Designationum suarum multiplicitas, toties immutata necessariam parit oblivionem istius Prothei, indesinenter dicentis, pollicentis, jurantis, periurantis; utpote qui nuda verba non satis efficacia puter ad fidẽ faciendã. In eo Reipublicæ utilis disputatur, quod pluribus facessit negotia: diruit etenim, ædificat, mutat quadrata rotundis: ita ut temporis cursum antevertat. Sicque eodem momento fit tum œconomiæ, tum otij infensissimus adversarius. Rei cujúsuis dominum illi displicet: proximi commodis delectatur: in requie mansio quo longior, minus ei grata: necnon Israëlis exemplo, Mannæ donum exquisitum oculis & ori istius ingratum est atque ingratum. In rebus minimis perpetua commendatione novitatem extollit. An liber oblatus probatæ atque eruditæ lectionis sit, non interrogat, sed an novus. Quicquid novum, quamvis incommodum, reputatur facilè. Lætus fertur varietatis equo, nihilque magis respuit quam uniforme gaudiũ. Sententiæ mores vivendi rationes ita mutabiles in eo, ut immediatè jurares ex materia prima, potius quàm ex elementis probè temperatis fuisse creatum: ideo quicquid volueris vel nolueris, erit potentiâ, nihil autem actu vel affectu. Denique fit imitator, id est servum pecus, cujuslibet sententiæ discipulus, doloris quotidiani industrius artifex, apud se peregrinus, in alienis ædibus simia. Verbo dicam, inconstans quidvis aliud est, quam ipsemet.

¶ Hierógliphica.

Scitè admodum Ioannes, ille cognomento Scholasticus, *Scholarum anacephalaosi*, hominem, qui modo risui indulgeat, modo luctui, modo

auſteri

austeritati atque tẽperantiæ se teddat, modo deliciis diffluat, & voluptatibus implicetur, *Cancro* æquiparavit, nunc ante, nunc retro, nunc in transversum gradienti, miráque vitam suam inconstantia traducenti: virque is sapientissimus, de ingenij ejusmodi profectu nihil sibi quicquam pollicetur, quod ad ullam sit unquam frugem perventurum. *Pierius. Val. lib.* 28.

Aliqui Mathematici *bicipitium inconstantiæ* hieroglyphicum posuere. Nam tertio supra vigesimum Leonis gradu bicipitis hominis simulachrum oriri confinxere, quod eo ascendente gradu natum, inconstantis ac leviter mutabilis voluntatis atque sententiæ fore præsagiunt. *Pier. Val. lib.* 32.

¶ Emblema.

In, desciscentes.

Alciati Emblema. CXL.

Quam fine egregios turpi maculaveris orsus,
In noxámque tuum verteris officium:
Fecisti, quod capra, sui mulctralia lactis
Dum ferit, & proprias calce profundit opes.

¶ Fabvlæ.

Canis domicilium.

Hyeme contractus & implicitis membris cubans canis, quo minus frigori expositum esset corpus, spatium illud ad domum faciendam, in qua viveret, designavit. Postea in æstate membra expandens, & corporis extendens, animadvertit; notatum spatium non magis convenire, neq; se capere posse, itaque nec necesse, nec facilè sibi esse tantas ædes extruere.

Contra mutabilitatem & inconstantiam fabula narratur.

Canis & Lectulus.

Fœtæ cani jusserat lectulum sterni paterfamiliâs: hoc cum factum fuisse non cerneret, cum indignatione quærit de ancilla, cui hoc mandarat, cur non obediẽs dicto fuisset? Illa, enimuero, inquit, here conanti aliquoties hoc non successit, cum non possem constituere post incertas conversiones, quemnam in locum canis caput aut in quem clunes repositura esse videretur.

Narratur fabula in leves & inconstantes.

Vide Constantia.

Incontinentia.

¶ Definitio et Etymolog.

INcontinentia. Intemperantia, immoderatus voluptatum usus. Græcè. ἀκρασία.ας, ἡ, & ἀκρατὴς, ἐος, ὁ, ἡ, incontinens dicitur. Est autem incontinentia: cum à quibus rebus voluptatibúsque nos tenere debemus, non tenemus, *secundum Aulum Gellium.*

Incontinentia propriè est circa concupiscentias tactus. Secundum quid est circa honores, divitias, & hujusmodi. Impropriè vero est circa virtutes. *Prima* est peccatum dupliciter, scilicet recedendo à ratione, & immergendo se turpibus. *Secunda* tantum primo modo. *Tertia* vero non est peccatum, sed est perfectio virtutum. *B. Thom. secund. Secundæ, quæ.* 155. *art.* 2.

Incontinentiæ species sunt duæ, scilicet prævolatio consilij, & debilitas in præconciliatis. *B. Thom. secunda, Secund. q.* 156. *art.* 1. Quid incontinens differat ab intemperante, *vide sup. in Continentia.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Propert. 3. 17

Obiicitur toties à te mihi nóstra libido,
Crede mihi, vobis imperat illa magis.
Vos ubi contempti rupistis frena pudoris,
Nescitus capta mentis habere modum.
Flamma per incensas citius sedetur aristas,
Fluminágque ad fontis sint reditura caput.
Et placidum Syrtes portum, & bona littora nautis,
Præbeat hospitio sæva Malta suo:
Quam possit vestros quisquam reprehendere cursus,
Et rapida stimulos frangere nequitia.
Testis, Cretæi fastus qua passa iuvenci
Induit abiegna cornua falsa bovis.
Testis Thessalico flagrans Salmonis Enipeo,
Qua voluit liquido tota subire Deo.
Crimen & illa fuit patria succensa senecta,
Arboris in frondes condita Myrrha novæ.
Nam quid Medea referam, quo tempore matris,
Iram natorum cade piavit amor?
Quidque Clytemnestræ propter quam tota Mycenis
Infamis stupro stat Pelopæa domus?
Túque ô Minoa! venundata Scylla figura,
Tondens purpurea regna paterna coma.
Hanc igitur dotem virgo desponderat hosti:
Nisi tuas portas fraude recluisit amor.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Incontinentia est affectio trahens ad ea, quæ jucunda videntur, præter rectæ rationis judicium. *Speusippus de Plat. definit.*

Incontinens aliquando emendatur, intemperans vix unquam ad rationis viam reducitur. *Franc. Patric. de regno l.* 6. *c.* 21.

Incontinentia quod sis ut vitium, patet, quia aut absolutè, aut in parte incontinens vituperatus. *Arist. Eth. l.* 7. *c.* 4.

Incontinens absolutè dicitur, qui circa corporales fruitiones versatur; circa quas temperans & intemperans existit, qui non electione, sed præter electionem & consilium, excessus jucundorum sectatur, & molestorum fugit, ut famis, sitis, caloris & frigoris. *Idem ibid.*

Incontinentiæ ira minus turpis est, quam voluptatum. *Ibid.*

Incontinentia alia temeritas, alia imbecillitas est. Nam alij, ubi cõsultarunt in iis quæ decreverunt, ob affectum postea non perstant: alij, quia non consultarunt, ab affectu ducuntur; nonnulli enim, qui se prius titillarint, non titillantur: ita quoque ipsi, cum præsenserint ac prævideriut, seque ipsos & rationem præexcitarint, sive jucundum sive molestum quippiam fuerit, ab affectu non superantur. *Arist. lib.* 7. *c.* 7.

Incontinentia est vitium cupidinis, per quod stoliditas huc illúcque cupiditatem circumagens impellit ad malarum voluptatum delectationes. *Arist. de virtut.*

Incontinens non potest esse prudens, astutus quidem esse potest. *Idem. Ibid.*

¶ Apophthegmata.

Xanthus adulterum quendam videns præ foribus formosæ mulieris: Iste, inquit, brevem voluptatem magno emit periculo. *Maxim. serm.* 3. *de Castitate.*

Menedemus, cum adolescens, quidam dixisset, magnum esse, si quis, quæ concupisset, assequeretur: Multò, inquit, majus est, nihil eorum, quæ non decet, concupiscere. *Maxim. eod. serm.*

¶ Similitvdo.

Socratis. Quemadmodum incontinentia non famem, non sitim adventare permittens, neque Veneris desiderium, neque vigilias, per quæ sola voluptuosè edere, bibere, Venere uti, quiescere, atque dormire possit, prohibet, necessariis & continuis voluptatibus perfrui facit: Sic contra eum sola continentia desiderari ista faciat, sola etiam perfrui rectè voluptatibus facit. *Apud Xenophontem lib.* 4. *de dictis & factis Socratis.*

Vide Continentia, Temperantia.

Incredulitas.

Loci Biblici.

INcredulitas damnatur, Abac. 2. 4. Matth. 8. v. 11. 12. & 14. 31. Marc. 9. 19. & 16. 14. Luc. 9. 41. & 24. 25. Ioan. 16. 9. & 20. 27. Rom. 2. 8. Hebr. 3. v. 12. 19. & 4. 11. & 10. 38. Iudæ, v. 5. Incredulitas cæca est, 2. Thessal. 1. 8. 1. Timot. 1. 13. Incredulitas summum in Iudæis crimen, Rom. 10. 21. & 11. 31. Incredulitatis mala, Matth. 13. 58. Matth. 16. v. 16. Ioan. 3. v. 18. 39. & 5. 38. & 8. 24. Rom. 2. 8. & 11. 20. 2. Thess. 2. v. 12. 18. 19. 1. Petr. 4. 17. Iudæ v. 5. Apoc. 21. 8. Incredulitatem discipulorum increpat Christus, Matth. 17. 20. Marc. 9. 19. Luc. 9. 41. Incredulitatem suam ut adjuvet, orat Christum pater Dæmoniaci, Matth. 9. 24. Incredulitate abjecti Iudæi, Rom. 11. 20.

Increduli Nazareni Matth. 13. 54. Increduli stulti, Tit. 3. 3. 1. Petri. 2. 15. Increduli non ingredientur in requiem, Hebr. 3. 18.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. *Num.* 2.

Non intrabit terram, quam dabo filiis Israël (Aaron) eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis. *Ibid.*

Quousque non credent mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis. Feriam igitur eos pestilentia, atque consummdm. 14.

Omnis incredulus in incredulitate suâ morietur. 4. *Esdr.* 15.

Contumax non sis, & incredibilis timori Domini, & ne accesseris ad illum duplici corde. *Eccl.* 1.

Væ dissolutis corde! qui non credunt Deo, & ideo non protegentur ab eo. 2.

In gente incredibili exardescat ira. 16.

Ne sis incredibilis verbo illius. *Ibid.*

Si non credideritis, non permanebitis. *Esaiæ.* 7.

Qui incredulus est, infideliter agit. 21. & 65.

Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona, post cogitationes suas, & contradicentem mihi. *Rom.* 10.

Populo huic factum est cor incredulum & exasperans. *Ier.* 5.

Eramus incredibiles ad Dominum Deum nostrum, & dissipati recessimus, ne audiremus legem (vel vocem) ipsius. Et adhæserunt nobis multa mala & maledictiones, quæ constituit Dominus Moysi servo suo. *Baruch.* 1.

Qui incredulus est: non erit anima ejus recta in semetipso. *Abacuc.* 1.

Quid timidi estis modicæ fidei? *Matth.* 8.

Quare nos non potuimus eiicere illum? dicit illis Iesus, propter incredulitatem vestram. 17.

Qui vero non crediderit, condemnabitur. *Marc.* 17.

Qui non credit, jam judicatus est. *Ioan.* 3.

Qui incredulus est Filio, non videbit vitam æternam: sed ira Dei manet super eum. *Ibid.*

Si non crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. 8.

Noli esse incredulus, sed fidelis. 20.

Quid si quidam illorum non crediderint? numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuavit? absit. *Rom.* 3.

Propter incredulitatem fracti sunt rami. 11.

Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. *Ibidem.*

Videre

Videte fratres ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo vivo. *Heb.3.*

Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis, qui increduli fuerunt? & videmus, quia non potuerunt introire in requiem ipsius, propter incredulitatem. *Ibid.*

Vobis honos credentibus: non credentibus autem, lapis, quem reprobaverunt, ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo positi sunt. 2. *Pet.2.*

Timidis & incredulis pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. *Apoc.21.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ ET HISTORICÆ.

Incredulitatis robur nocet legibus. *Plato de leg. dial.8.*

Vt pleræque rerum divinarum nostram cognitionem effugiant, efficit incredulitas. *Plaut. in Coriolano.*

¶ SIMILITVDO.

Chrysostomi. Vt agonem nemo suscipit sic periculosum, unde nullam sperat palmam. Ita nec infidelis facit bonum, nullam spem retributionis præ oculis habens. *In c.7. Matth. hom.19.*

D. Augustini. Revera fratres nullum mare tam profundum est, quam est cogitatio Dei, ut mali, floreant, & boni laborent. Nihil tam altum: ubi naufragat omnis infidelis: in isto vis transire profundum hoc? A ligno Christi noli resilire, non mergeris: tenet te ad Christum, nam ipse laborare voluit, ideo in terra. *In Psalm.93.*

D. Ambrosij. Infidelitas non potest claram resurrectionem habere, sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur. Ita & hi perfidia sua erroris tenebris circumdati, luce carebunt. *In 1. ad Cor.c.16.*

Cypriani. Quemadmodum vivam energiam; nempe fidem, cordi indere nemo potest, nisi solus Deus: Ita & malitiam seu incredulitatem cordis nemo à se depellere potest, nisi per gratiam & spiritum Dei. *De sing. clericor.*

Si tibi vir gravis & laudabilis, aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem: nec te falli ac decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque actibus scires, nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo recedenti, immortalitatem pollicetur, atque æternitatem: & tu dubitas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est, Christum credentium magistrum peccato incredulitatis offendere: hoc est in Ecclesia constitutam fidem in domo fidei non habere. *Serm.4. de immortalitate.*

Incredulitatis exempla: Hebræa gens. Deut.1.32. Dux quidem, 2. Reg.7.2. Israëlitæ, Exod.6.9. Num.14.vers.11.12. & 20.10. Deut.1,32. & 9.vers.21.24. Psalm.106.24. Holofernes, Iudith.13.27. Iudæi, Esai.65. 2. Rom.10.21. Ierem.5.23. Ezech.2.6. Nazaræni, Matth.13.7. Marc.6.v.6. Petrus, Matth.14.31. Discipuli Christi, 17.v.17. Marc.9.19. Luc.9. v.40. Discipuli quidam, Matth.28.27. Marc.16.v.11.14. Zacharias, Luc.1.20. Apostoli, 24.v.11. Cleophas cum socio, v.27. Nathanael, Ioan.1.vers.46. 47. Fratres Christi, 7.5. Iudæi, 10.v.25.26. Act.13.45. 18.24.1. Thess.2.15. Turba, Ioan.12.37. Thomas, 20.53. quidam Ephesij, Act.19.9. Paulus ante conversionem, 1. Tim.1.13. Hebræa gens, Heb.2.v.18.19. Incredulitatis pœna in Moyse & Aarone, Num.20.v.12, 24.25.

Vide Fides.

Indecorum.

¶ ADAGIA.

CApram portare non possum, & imponitis bovem, ὃ δύναμαι τὴν ἄιγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βόν.

In eos, qui quod levius est, recusant, & quod multo sit intolerabilius, imponi sibi præposterè expetunt.

Veste circumfers ignem, ἱματίῳ τὸ πῦρ, περιτίλλεις.

Conveniet, quoties aliquid ridicule aut præposterè fiet. Vel quoties significabimus aliquem in præsentaneo versari periculo, cuius ipse causam ac materiam intra suos parietes foveat.

Sus Minervam. ὗς τὴν Ἀθηνᾶν.

Tristissimum apud Latinos authores proverbium. Sus Minervam: subaudiendum, docet, aut monet. Dici solitum, quoties indoctus atque insulsus docere conatur eum, à quo magis ipse docendus est.

Vespa cicadæ obstrepens. Σφὴξ βομβοῦντι τεττίγῳ ἐναντίον.

Quadrabit in eum qui certat longè impar cum superiore: qui negotium facessat longè se præstantioribus.

Currus bovem trahit. ἡ, ἅμαξα, τὸν βοῦν ἐλαύνει.

De quavis re dicitur, quæ geritur præposterè.

Cancer leporem capit: Καρκῖνος λαγὼν αἱρεῖ.

Dicitur de re nequaquam verisimili, dictúque absurda.

Jungere vulpes. ζευγνύειν τὰς ἀλώπεκας.

Dicitur de re palam absurda.

Omissis fontibus consectari rivulos.

Cicero dixit, pro eo, quod est, Omissio negotij capite, aliena & minus ad rem pertinentia dicere.

Tuum tibi narro somnium. τὸ σὸν ὄναρ σοὶ διηγοῦμαι.

Hoc est: Id tibi narro, quod ipse me rectius nosti. Horat.

Mortuum unguento perungis. Νεκρὸν μυρίζεις.

De sumptu supervacaneo, sive cum sero aliquid adhibetur.

Lanam in officina fullonis. ῥόκον εἰς γναφεῖον φέρει.

In eos qui præposterè rem gerunt, ut si quis Theologo committat puerum In Grammaticus rudimentis instituendum.

Juxta fluvium puteum fodit. παρὰ ποταμὸν φρέαρ ὀρύττει.

De eo qui stultam & inanem insumit operam: Affine illi, in sylvam importat ligna.

Priusquam mactaris, excorias. πρὶν ἐσφάχθαι, δέρεις.

Dicendum, ubi quid præposterè videtur.

In mari aquam quæris. ἐν θαλάσσῃ ὑετὸν ὕδωρ.

In eum qui aliquid quærit quasi difficile inventu, ubi tamen aliud nihil occurrat.

Piscem natare doces. ἰχθὺν νήχεσθαι διδάσκεις.

Perinde est, ac si dicas, doctum doces.

Lupis aras quæris. λύκοις πέρα ζυτεῖς.

Ire iis qui quærunt, qua nusquam sunt. Suid.

Cervus canes trahit. τοὺς κύνας ὁ ἔλαφος ἕλκει.

Vtemur quoties præposterum quiddam significabimus. Theocritus.

Aquam igni miscere. πῦρ ὕδατι μιγνύναι.

Est contra rerum naturam agere. Plutarch.

Elephantum ex musca facis. ἐλέφαντον ἐκ μυίας ποιεῖς.

Id est: Res exiguas verbis attollis & amplificas: Lucia.

Aliorum medicus, ipse ulceribus scates. ἄλλον ἰατρὸς, αὐτὸς ἕλκεσι-βρύων, *Plutarch.*

Torquendum in eos, qui aliorum errata castigant, incessuntque, interrutibus ipsi madentes vitiis.

Camelus saltat. *Diog. Laërt.*

De iis, qui severi sunt, ac tetrici, elegantes tales & festivi affectans videri.

Cani das paleas, asino ossa. κυνὶ δίδως ἄχερα, ὄνῳ δ' ὀστᾶ.

In eos qui res præposterè distribuunt. Si quis militi donet librum, Episcopo arma aut canes venatorios.

Vulpes bovem agit. ἀλώπηξ τὸν βοῦν ἐλαύνει.

Vtemur quoties absurda res agitur. Suidas.

Herculis Cothurnos aptare infanti.

De iis qui minimis applicant maxima, quæ nequaquam vel congruunt, vel deceant. Quintil. lib.6.

Marcurius insanus. Ἑρμῆς ἀμαθυντῆρ.

In eum, qui fingit se rudem eius artis, cuius est callentissimus.

Silurus putris in quadra argëtea. σαπρὸν σίλουρον ἀργυρᾶς πίναξ ἔχων.

Dicitur de re valide absurda. Est apud Athen. lib.6. Caterum Silurus piscis est, quem nunc vulgo Stariolum appellant.

Quum aqua fauces strangulet, quid jam opus est bibere? ὅταν τὸ ὕδωρ φάρυγξα πνίγῃ, τί δεῖ τότε πίνειν;

Quadrat in eos, qui in absurdissima sententia pertinaciter manent: vel in eos qui manifesta negant; quibus cum frustra discepta: In hos eosdem quadrabit & versus ille proverbialis:

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Jupiter orbus. Ζεὺς ἄπαις.

Vtemur, ubi quis palam falsa asseverat.

Balba non credit. ἡ τραυλὴ δ' οὐ πιστεύει.

Locus est proverbialis, ubi quis sua mala conatur dissimulare, cum tamen pra se ferat & prodat, etiam cum dissimulat.

Adversus solem ne loquitor. πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ λαλεῖν.

Hoc est: manifestum ne repugnes. Pythagor.

Nec aures habeo, nec tango.

Dicebatur in eum, cui in manifestis reclamabatur ab omnibus. Hier.

Per parietem loqui. διὰ τοίχου.

In eum qui ridicule aut inepte aliquid agit. Ovid.

Priusquam assa sit farina. πρὶν ὀπτῆσαι ἄλευρα.

Subaudiendum aspergitur, aut simile quiddam. Solebant enim quidam assis carnibus inspergere farinam. Vtemur, quoties absurde & præposterè res agi videbitur. Eustach.

Prius antidotum, quam venenum.

Conveniet uti quoties aliquis se purgat, antequam accusetur. Hieron.

Capra nondum peperit, hœdus autem ludit in rectis. αἴξ οὔπω τέτοκεν, ἔριφος δ' ἐπίδαμα παίζει.

Nondum enixa capra, at iam ludit in adibus hœdus.

Torquebitur in eos, qui gloriantur iam assecutos sese, quorum ne fundamenta quidem iecerunt. Aut qui postrema aggrediuntur, præteritis iis, quæ præcessisse oportuit.

Caputattis, decere quod facias.

Vsurpandum, ubi quid parum conveniens, aut decore fiet.

Gallos quid exsecas? Γάλλος τὶ τιμνεις;

Hoc est: Quid actum? Sumptum à Gallis Cybeles sacerdotibus, qui sua sponte exectis erant testiculis.

Leonis exuvium super Crocoton. Λεοντῆ ἐπὶ κροκωτῷ.

Vsurpandum, cum dua res copulantur seu coniunguntur, quarum altera cum altera nequaquam congruit. Aristoph.

Ex natali emortualem facere.

Ex re læta tristem efficere. Plaut. in Pseud.

Iocandum ut seria agas. Δεῖ παίζειν ὅπως σπουδάσῃ.

Aristoteles Moral. Nichomach. lib.10. Studere, inquit, ac laborare ludendi gratia, stolidum videtur, & admodum puerile. At ludere, ut agas seria, iuxta Anacharsidis sententiam, rectè videtur habere.

Mus non ingrediens antrum; cucurbitam ferebat. Μῦς εἰς τρώγλην οὐκ ἰὼν κολοκύνθην ἔφερε.

In eum congruit, qui cum ipse sibi consulere non possit, aliis conatur opitulari.

In tota saltantis Personam inducere.

Hoc est: quippiam facere neutiquam decorum. Martial. Pers. l.2. Epigram.

Dasipus carnes desiderat. Δασύπους κρεῶν ἐπιθυμεῖ

Dicitur in eos, qui ea requirunt ab aliis, quæ ipsis affatim sunt domi.

Virgultea scaphula Ægeum transmittere. ἐπὶ ῥηθὲν τὸ Αἰγαῖον διακλεῦσαι.

In eos dicitur, qui rem super modum arduam levi opera conficere tentant. Lucianus.

Archilochi melos. Ἀρχιλόχου μέλος, *Pindarus.*

Quadrabit in eum, qui rem priscam novis inventis præter rationem accommodat.

More Carico. χαράκιον καρικόν.

Carico more fieri dicebatur, quicquid sordidè incompositéque fiebat. Accommodabitur ergo proverbium ad mores indecoros atque inciviles. Item ad orationem inconditam & agrestem: Legimus etiam in eundem sensum. πλοῖον καρικόν. Navè carica.

Qui sese non habet Samum habere postulat, ὃς αὐτὸς αὑτὸν οὐκ ἔχει Σάμιον θέλει.

In eos convenit, qui imprudenter quippiam postulant: aut qui minora curant, maiorum negligentes,

Ante barbam doces senes. πρὸ τοῦ γενειάδος διδάσκεις τοὺς γέροντας.

Usu eius erit, quoties natu maiorem imberbis docet. Huc illud pertinet: Ante pilos sapis.

Smaragdus in luce obscurus. Ἀρίγνωτος Σμάραγδος ἐν μὲν τῷ φάει σκότεινος.

In eos dici solitum, qui præpostere ibi semel occultarent, ubi maximè conveniebat edere virtutis specimen.

Asinus avis. Ὄνος ὄρνις. *Aristoph.*

Dicitur non intempestivè, quum ex iudicio quopiam ridiculo quippiam præpostere, stolidéque colligimus.

Lumen soli mutuas. τὸ φῶς ἡλίῳ δανίζεις.

In eos, qui docent doctissimos, monent prudentissimos, conantur exponere, quæ per se sunt clarissima: sermone celebrare instituunt, quæ per se sunt celebratissima. In eundem sensum. Quintil. ait: Soli lumen inferre.

Ranæ aquam. Βατράχῳ ὕδωρ.

Subaudiendum, ministras. Non ineptè accommodabitur, ubi datur abundanti.

Pica cum luscinia certat. πρὸς ἀηδόνα κίσσα ἐρίζει.

Quadrabit in eum qui certat longe impar cum superiore: aut negotium facessit longè se præstantioribus. In eandem sententiam dicetur & illud Theocr. Σφὼξ βομβῶν τι πλέον ἠὲ κώνωπος.

Scilicet obstrepitans argutæ vespa cicadæ.

Velocem tardius assequitur. κιχάνει τὸν βραδὺς ἀνύν.

In eum, qui viribus imbecillior, arte atque ingenio vincit potentiorem.

¶ Apophthegmata.

Antisthenes à quodam rogatus in convivio, ut caneret tibiis: Tu eas mihi infla, inquit. Non recusavit obsequium, si ille vicissim obsequeretur: Indicans, non esse philosopho decorum tibiis canere.

Theages. Indecorum est, quo factu importunum est, cujus duo sunt discrimina, unum excessus, alterum defectus. Ille plus est, quam deceat, hic minus.

Epictetus. Indecorum est, ubique litigare & contendere, tum inter pocula maximè. Neque ebrius aliquis docere sobrium potest: neque sobrius ab ebrio persuaderi.

Indignatio.

¶ Definitio et etymol.

INdignatio, Græcè ἀγανάκτησις, ου, ἡ, & ἀγανακτέω, indignor dicitur. Est autem indignatio dolor perturbans, propter res secundas indigno collatas. *secund. Arist. lib. 2. Rhet.*

Indignatio etiam pro filiâ iræ sumitur, qua quis non valet videre vel audire eum, cui irascitur. *secund. B. Thom. secunda Secundæ. vers. 57. art. 2.*

Indignatio venit ab indignus, ita & indignor, irascor, & indignabundus, irascens: & indignè, hoc est, præter merita: & indignanter, per indignationem.

Indignatio Hebr. *Zahham*, à verbo ejusdem prolationis, cognationem habente cum verbo *Zahhaph*, sævit. Hinc, ζημιόω, damnum infero. Significat item verbum *Zahham*, detestatus est, execratus est; indignatione enim oriuntur maledictiones, & sævitiæ.

¶ Loci Biblici.

Indignatio tollenda à nobis, Ephes. 4. 31. Coloss. 3. 8. Indignatio pro excandescentia, *vide ira.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Indignatio est quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto eveniunt; & si quem viderint malis indigne afflictatum. *Arist. magn. mor. 1. c. 25.*

Indignatio est mediocritas invidiæ & malevolentiæ, qui habitus circa illam ægritudinem & voluptatem versantur, quæ suscipitur ex his, quæ aliis contingunt: indignabundus enim dolore afficitur, cum reliquos prospera fortuna indignè uti videt, invidus vero hunc excedens ex omnibus dolorem percipit, ac malevolus tantum à dolendo deficit, ut etiam gaudeat. *Idem 2. Ethicorum, c. 7.*

Indignatio mediocritas est invidiæ & malevolentiæ. Geruntur autem in iis ægritudinibus & voluptatibus omnibus, quæ ob eas res suscipiuntur, quæ proximis eveniunt. Qui enim indignatur, is dolet eorum rebus secundis, qui injuriâ iis fruuntur. Invidus nunc vincens dolet rebus omnibus. At malevolus tantum abest eo, ut doleat: ut etiam capiat voluptatem, *lib. 4. Ethic. cap. 7.*

Si indignari est dolere, quod cuidam secunda indignè contingant: primo perspicuum est non esse possibile de bonis omnibus indignari. Nemo enim indignatur, si justi, si fortes, vel si omnino virtutem aliqui habeant. *Lib. 2. Rhet. de Theodect. c. 9.*

Invidia dolor perturbatus est propter res secundas, sed non indigni, verum æqualis atque similis. *Ibid.*

Probum quiddam æmulatio est, & proborum: invidia vero improbum & improborum. Alteri enim ut ad consequenda bona se præparent, æmulatione concitantur: alteri propter invidiam proximis impedimento sunt. *Lib. 2. Rhet. ad Theod. c. 11.*

Cum invidia ægritudo sit ex rebus secundis alicujus boni viri, certè sapiens non invidisset, esset enim improbus. *Topicorum lib. 2. c. 2. loc. 3.*

Si invidere is dicitur, qui bonorum dolet rebus secundis, & indignari is, qui dolet improborum secundis rebus: perspicuum est non invidere eum, qui indignetur. *Ibid.*

Veteres Deam Νέμεσιν fingebant, quæ improbos & nefarios homines ulcisceretur & puniret, Ἀδράστειαν. Homerus vocat, non ab Adrasto (quo ante Thebas solo servato, Deorum ira ante easdem Thebas solus Amphiaraus Adrasti nepos terrâ absorptus fuit, cùm Diomedes, Sthenelus & reliqui Duces domum incolumes reverterentur) sed ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἀντιῶ ἀποδιδράσκειν. Nemo enim divinam ultionem serius aut citius effugerit. Νέμεσις itaque Ἀδράστεια nihil aliud est, quam justitia divina; cui proportione respondet justitia humana, δικαιοσύνη. Sed utraque ab affectu, de quo nunc agimus, differt: νέμεσις enim ut virtus est, hoc affectu tanquam organo utitur ad punienda hominum scelera, & iniquè ferens indignos bona, quæ non merentur consequi, inæqualitatem hanc supplicio æquare conatur. Indignatio verò, ob inæqualitatem hanc vehementer commovetur. Differt ab ira, quia ira est vindictæ cupiditas: indignatio autem, non ulcisci desiderat, sed tantum ex malorum & indignorum felicitate dolet.

¶ Exempla Biblica.

Indignationis sanctæ exempla: Iacob, 30. 2, Filij Israël, 34. vers. 7. 29. Iosue & Caleb Num. 14. v. 6. 7. Christus, Matth. 16. 23. & 17. v. 17.

Vide Ira.

Indoles.

¶ Apophthegmata.

ALexander, puer etiamnum, quum vidisset, quam feliciter parens bella gereret, nequaquam gaudebat, sed ad pueros æquales dicebat: Pater nihil mihi relicturus est. Illis contra dicentibus: Imò ea omnia, quæ bello jam subegit. Quid profuerit, inquit Alexander, si multa hæreditario jure possideo, ego autem nihil habeam, quod agam, & militem patri similem me esse ostendam? Vides indolem in puero ad imperium planè pronam? *Plut. in apoph.*

Scipio super cœnam interrogatus, quem egregium Imperatorem habitura esset Respubl. si quid ipsi humanitus accidisset? Vel hunc, inquit, Marium intuens, jam tum in illo perspiciens ingenium maximis rebus natum. *Eutrop. lib. 5. Plut. in Mario.*

Cassius, etiamnum puer, Faustum Syllæ filium inter æquales de patris monarchia gloriantem non tulit, sed ei colaphos impegit. Ejus rei cognitionem quum Pompejus ad se recepisset, accitis ambobus pueris, Cassius ausus est dicere: Eia, Fauste! aude rursum coram hoc ea verba proferre, quibus irritatus in te fui, ut rursus percellam os. Inerat Cassio nativum quoddam odium tyrannidis, ut jam tum appareret, illi non defuturum animum ad interficiendum Cæsarem. *Plut.*

Pompeius tam charus fuit populo Romano, quam pater fuerat invisus. Is etiamnum adolescens, totum se Syllanæ factioni addixit: cúmque nec magistratus esset, nec senator, magnum tamen ex Italia contraxit exercitum. Hunc cum Sylla ad se venire jussisset: Non absque spoliis, inquit, nec incruentas Imperatori copias exhibebo. Nec prius ad illum venit, quam multis conflictibus hostium duces superasset. Iam tum egregij principis, & ad res magnas nati specimen dedit. Noluit adducere numerum, sed militem virtute spectatum. *Plut. in Rom. apoph.*

Iulius Cæsar, quum Syllam fugeret, etiamnum adolescens, incidit in piratas Cilices ac primum, ubi pro redemptione summam, quam ab eo peterent, pronunciassent, derisit pedones, velut ignaros quem cepissent, séque duplum daturum pollicitus est. Deinde cum asservaretur, donec afferretur pecunia, imperavit illis, ut silerent, nec sibi dormienti obstreperent. Eisdem orationes & carmina, quæ scriberet, recitare solebat, quæ quum illi non satis probarent, stupidos ac barbaros appellabat, cumque risu minitabatur, se illos acturum in crucem, quod & perfecit. Appositis enim pecuniis, quas piratæ pro redemptione pacti fuerant, dimissus, contractis ex Asia viris ac navibus comprehendit eosdem prædones, ac suspendit: sed prius jugulatos, ne severitas careret clementia. At non hic statim agnoscis indolem Alexandri Magni, cui nihil mediocre satis esse posset? *Erasm. ex Plutarch. in Rom. apoph. Tiberius*, prospecto Caligulæ ingenio, fero ac maleficio, subinde prædicabat, se nutricem Reipub. Phaëtontem orbi terrarum educare. Natrix serpentis genus est. *Erasm. lib. 6. apop.*

¶ Similitudo.

Ve Dij immortales nullam didicere virtutem cum omnia edocti & pars naturæ eorum est esse bonos: ita quidam ex hominibus egregium sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perveniunt sine longo magisterio, & honesta complectuntur, cum primum audierunt. *Seneca epist. 96.*

Vide locum, de Ingenio.

Indulgentia.

¶ Definitio et etymolog.

INdulgentia, Græcè συγχώρησις, εως, ἡ, συγχωρέω, indulgeo dicitur. Est autem indulgentia pœnæ relaxatio, quam quis justè pro culpis propriis facere debuisset, de thesauro Ecclesiæ ad divinam justitiam persolvendam sumpta.

Indulgentia proprie est mollis & delicata permissio. *Quintil. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit.* Est enim indulgere, obsequi, & aliquid delicatè concedere. Indulgentiam nonnulli malè pro venia capiunt, & pro ignoscere indulgere utuntur, in quo Theologi nostri frequentissimè labuntur. Non negamus tamen, quin venia pro indulgentia aliquādo capiatur. *Cic. Dabitis mihi hanc veniam, hoc est, indulgebitis concedetisque mihi.*

Indulgentia, Hebr. *Chemlah* & *Nahmal*, Commiseratio, commotio viscerum compassio, cordis mollities, misericordia, à verbo *Chamal*, mollis fuit animo, emollitus est erga aliquem, commotus est miseratione. Convenit *per metathesin cum* verbo *machal*, ignovit culpam, Hinc μαλάσσω, & Lat. molleſco, emollio.

¶ Loci Biblici.

Indulgentia patentum corrumpit liberos, Prov. 13. v. 24. 1. Sam. 2. 29. Vide Dei indulgentia.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ne dicas, reddam malum pro malo: expecta Deum, & liberabit te. *Proverb.* 20.

Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata dissolventur. *Eccl.* 28.

Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. *Matth.* 5.

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra. 6.

Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. *Ibid.*

Cum patientia supportantes invicem in charitate, & donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam. *Eph.* 4.

Sicut Deus (in Christo) donavit vobis: ita & vos facite. *Coloss.* 3.

Non reddentes malum pro malo, vel male dictum pro maledicto: sed è contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis in una spe, ut benedictionem hæreditate possideatis. 1. *Pet.* 3. & *Rom.* 12.

¶ Sententiæ Patrvm.

Non usque septies, sed usque septuagies septies: id est, quadringentis & nonaginta vicibus, ut toties peccanti fratri dimitteret in die, quoties ipse peccare non posset. *Hier. sup. Matth. l.* 3.

Si peccáverit in nos frater noster, & in qualibet causa nos læserit, dimittendi habemus potestatem, imò necessitatem: quia Dominus præcepit ut debitoribus nostris debita dimittamus. Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrij, ut dicit Scriptura. Si autem peccaverit homo in hominem, rogabit pro eo sacerdos: Si autem peccaverit in Deum, quis rogabit pro eo? & nos è contrario in Dei injuria benigni sumus, & in nostris contumeliis odia exercemus. *Idem in* 24.

O formidolosa sententia, si parva fratribus non dimittimus, magna nobis à Deo non dimittentur. *Ibid.*

Apud misericordem judicem nequaquam sine venia culpa delinquitur, quum per fervorem zeli ex ejus amore peccatur. Sæpè namque magnis hoc doctoribus mirandisque contingit, quod in alta charitate fervent, modum correctionis exaggerant, & lingua aliquid quod non deber, dicat: quia mentem dilectio tantum debet, inflammat. sed verbum prolatæ contumeliæ quanto citiùs partitur, quanto & ex qua radice prodeat, pensatur. *Greg. in Moral.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Indulgentia homines ad vitia proniores facit. *Francisc. Petrarcha. de Reip. l. 9. c. 2.*

Indulgentia est amor in liberos, ac descendentes nostros, & in eos qui imperio nostro subjecti sunt. *Idem de Regno, l. 8. c. 6.*

Licentia una janua est & aditus ad omne scelus. *Lipsi. Cent. 1. epist. 7.*

Habet hoc semper nova libertas, ut ad licentiam facilè deflectat, *ep. 21. Cent. 1.*

Matres plerumque specie dulcium corrumpunt & enervant filios: patres tristium specie servant. *Const. l. 2. c. 8.*

Ævum hoc ut multis delictis fabulam agit, ita petulantiæ & licentiæ laxat habenas, ut quod avet procacissimus quisque, id etiam audet. *Præf. in lib. de Cruce.*

Barbari aut viles homines, ubi licentia adest, plerumque sævi sunt: mites in ea moderati, ingenui sanguinis & stirpis. *Lib. de mil. Rom.*

¶ Similitvdines.

Tertulliani. Nonne sapientes patres familias de industria quædam servis suis offerunt, atque permittunt, ut experiantur, an æqualiter permissis utantur, si probè, si modestè? Quanto autem laudabilior, qui abstinuerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam Domini? Sic igitur & Apostolus: Omnia, inquit, licent, sed non omnia ædificant. Quanto facilius illicita timebit, qui licita verebitur? *Lib. de cultu fœminar.*

Plinij. Simia catulos fere complexu necat: Ita nonnulli parentes immodico erga liberos affectu & indulgentia corrumpunt illos. *lib. 9. c. 54.*

Coccycis pullus, ubi adoleverit, cùm sit notus, tamen legitimos devorat, unaque matrem ipsam. Ita quidam magna indulgentia, stultóque amore quorundam educati, subverterunt eos. *Lib. 10. c. 9.*

Roterodami. Fœnum Græcum quo tractatur pejus, hoc provenit melius: Ita liberi quidam, quanto habueris indulgentius, tanto minus valent: neglecti verò & vexati evadunt in viros. *In simil.*

Auriga non semper adducit habenas, sed aliquando remittit: Ita pueris nonnihil indulgendum. *In simil. ex Plut.*

Thriveri. Sicuti est illiberalis patris supplicij filio recusare quod utile est: Ita admodum imprudentis, concedere, quod cum discrimine est. *In apoph. 86.*

Vestes, quæ raro induuntur, ferè à tineis eroduntur: & pueri, qui nimis indulgenter habentur, ferme à morbis, & internis animi vitiis corrumpuntur, *In apoph. 120.*

¶ Historica Exempla.

Nerva princeps alioqui optimus, populo in Domitiani ministris & amicis puniendis plus satis indulsit: ut non immerito Fronto consul ad populum dixerit: malum esse sub principe vivere, qui nihil pejus sub eo, qui omnia permitteret, nihil prohiberet. *Aurel. Vict.*

Pisistratus cum dissidium inter ipsum & filios extitisset, eóque lætari advertisset inimicos, advocata concione, cupisse ait filios, se in suam adducere sententiam: cæterùm quia contumaces sint, illis velle obsecundare, & obtemperare, *Plut. lib. 1. Quæst. convi. Quæst. 1.*

Antigonus Rex Asiæ, Demetrij Poliorcetis F. delicias, luxum, potationes, nou modestè ferebat. *Plut. in Demetrio.*

Phineus Rex Thraciæ. Ideæ uxori nimium contra privignos indulsit. Hæc enim calumniis suis, cum se à privignis violatam esse diceret, effecerat, ut hos pater verberibus cæsos, in terram vivos defodi imperaverit: qui tamen ab Argonautis à tam crudeli morte liberati fuere. *P. Orosius ex Diod. l. 4.*

Alexander delato ad eum, aliquid sorori cum formoso juvene intercessisse non excanduit, sed ait; permittendum illi quoque nonnil frui regno. *Plut. in Polit.*

Dionysius major atrociter in alios fontes animadvertens, furibus vestium parcebat: ut desinerent Syracusani una cœnare & conversari. *Plut. in Reg. apoph.*

Vide locum de Venia.

Induratio.

¶ Loci Biblici.

INduratio Dei opus est, quatenus ea utitur ad puniendam in reprobis voluntariam correctionem, in qua induratur, Exod. 7. vers. 3. 22. & 8. vers. 19. 32. & 9. 12. Deuteron. 2. 30. Ios. 11. 20. Roman. 9. vers. 8. Induratio reprobis spontanea est, quia eorum corruptione infensus Dominus eos sic indurat, ut eorum voluntate ad exercendum suum judicium utatur, Exod. 8. 15. & 9. 34. 2. Par. 36. 13. Act. 13. 46.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Induratio oritur ex gratiæ subtractione justa.

Vide ut omnia ostenta, quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone. Ego indurabo cor ejus, & non dimittet populum meum. *Exod.* 4.

Ego enim induravi cor ejus, & servorum illius. 10.

Et indurabo cor ejus ac persequetur vos: & glorificabor in Pharaone. & in omni exercitu ejus. 14.

Igitur non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra. Ergo cujus vult, miseretur: & quem vult, indurat. *Rom.* 9.

Nunquid Israël non cognovit? Primus Moses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam, in non gentem, in gentem insipientem in ira vos mittam. Esaias autem audet & dicit: Inventus sum à non quærentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit; Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. 10.

Ex gratiæ repulsione iniquæ.

Et testificatus est in Israël & Iuda, per manum omnium Prophetarum & videntium dicens: Revertimini à viis vestris pessimis & custodite præcepta mea. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam, juxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo. 4. *Reg.* 17.

Audite me duro corde, qui longè estis à justitia. Prope feci justitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. *Esaiæ* 46.

Scivi enim quia durus es tu, & nervus ferreus cervix tua, & frons tua ærea. 48.

Quare dixit populus meus: Recessimus, non veniemus ultra ad te. *Ierem.* 2.

Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me. Pater meus, dux virginitatis meæ es tu. Ecce locuta es, & fecisti mala, & potuisti. Et pro verbis pœnitentiæ, verba superbiæ blasphemasti. 3.

Percussisti eos, & non doluerunt: attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam, induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam Domini, & judicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: Ipsi enim cognoverunt viam Domini & judicium Dei sui: & ecce magis hi simul confregerunt jugum & ruperunt vincula. 5.

Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, &c. Hebr. 3.

Induratio dire punitur.

Væ qui contradicit factori ſuo. *Eſa.45.*

Ecce ego inducam ſuper civitatem hanc, & ſuper omnes urbes ejus univerſa mala, quæ locutus ſum adverſus eam: quoniam induraverunt cervicem ſuam, & non audierunt ſermones meos. *Ierem.29.*

¶ Exempla Biblica.

Indurationis exempla in Pharaone, Exod.7.v.22.23.& 8.15. Pharaone & ſervis ejus, Rom.9.v.34.& 34. Sihon rege, Deut.30. Hevæis, Joſ.11.v.19.20. Iſraëlitis, Deut.10.16.2. Reg.17.v.14.15.16. Paral.30.v.7.8. Filiis Heli, 1. Sam.1.2.25. Sedechia & univerſis principibus Sacerdotum, &c.2. Paral.36.v.12.13. Judæis, Neh.9.v.16.17.29.30. Jer.5.3.& 7.25.& 16.12.& 17.23.& 19.15. Ezech.12.2. Act.13.46. in quibuſdam Epheſiis, Act.19.8. Indurat Deus quem vult, Rom.9.18. ne induremus cervices noſtras. Deut.10.16. corda noſtra, Pſal.95.8. Hebr.3.15.

Induſtria.

¶ Definitio et Etymolog.

INduſtria, Græcè ἀγχίνοια, ας, ἡ, & ἀγχίνοος, ος, ον, induſtrius dicitur. Eſt autem induſtria frequens exercitium circa rem honeſtam, unde induſtrius dicitur, hoc eſt, ſtudioſus, vigilans, callidus.

¶ Sententiæ Philoſophicæ.

Induſtria & ingenium animæ, quo quis munitus eſt, in ſingulis, quod decet, facile conjicit mentis acumen. *Speuſipp. de Plat. de fin.*

Induſtria eſt prudentiæ pars, *Ariſt. magn. mor. 1. c. 33.*

Solertia adjungimus induſtriam, cujus excellentiam qui probè norunt, non dubitarunt eam vocare perfectiſſimam virtutem. Induſtria eſt acumen animi, dexteritatem rebus applicans, eaſque cura & labore adhibitis perficiens. Et verò priſci eum, qui nunc eſt induſtrius, vocarunt indoſtruum, eum qui quicquid agendum ſuſciperet, priùs intra ſe ſtrueret; id eſt, & pectus neceſſariis dotibus inſtrueret, & reliquum omne inſtrumentum ad id, quod præ manu eſſet feliciter abſolvendum maturè compararet. Induſtria rem militarem ordinat, eloquendi facultatem inſtruit, eſt artium inventrix, eſt omnis rei præclaræ promotrix. Id quicquid eſt, quo quælibet res potiſſimùm cenſetur, ſingulari quodam induſtriæ motu, & prompta alacritate mirabiliter eminet. Hæc ubicumque viget, ubi quicquid advertendum eſt, quamlibet latens, arripit. Hinc difficilibus facilitatem admovet, caſura ſuſtentat, imminentia evitat, dubia ſtabilit, ſtabilitis diuturnitatem tribuit. Hanc itidem, ut ſolertiam natura editam agnoſcimus; ac proinde repugnante natura eſſe nullam. Sed & hoc fatendum, hujus vi ſæpè naturam vinci, & quicquid in aliis virtutibus admiramur, ope induſtriæ ſub manu ſuccedere. Quapropter illi, qui ſit induſtrius, nos nullam virtutem detrahimus. *Carol. Paſchal. l. de virtute & vitiis, c.48.*

¶ Apophthegmata.

Cleanthes collectam pecuniolam aliquando projecit coram familiaribus, dicens: Cleanthes alterum Cleanthem alere poſſet, ſi veller. *Laërt. lib.7. c.2.*

Nicoſtratus, quum ob artem muſicam diſſideret à Laodoco citharœdo, dixit, illum in magna arte exiguum eſſe, ſe vero in exigua magnum. Non igitur ſolum laudabile eſt, rem familiarem & opes amplificare: ſed etiam artem ſtudio & induſtria. *Ælian. lib.4. de variis hiſt.*

Lacones commune hoc proverbium ſemper in ore habuerunt: Admota manu fortunam eſſe implorandam. Quo innuere voluerunt fruſtra invocari Deos, niſi addens induſtriam manum rotæ admoveris etiam. *Plut. in Lac.*

¶ Adagia.

Dij facientes adjuvant.

Significat divinam opem non ceſſantibus, ſed induſtriis, & pro ſua vitili conantibus auxilio eſſe ſolere.

Cum Minerva manum quoque move.

Huic ſimilimum eſt, Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει, *id eſt. Auxiliante Minerva manum interim move. Monet adagium, ne fiducia divinæ opis induſtriam remittamus.*

Manum admoventi fortuna eſt imploranda. τὰν χεῖρα ποτὶ φέροντα δεῖ τὰν τύχαν ἐπικαλεῖν.

Admonet adagium, ita fidendum eſſe divino auxilio, ut nihilo ſegnius noſtra adnitamur induſtria.

Ni purges & mola, non comedes. ἂν μὴ καθαρῇς καὶ ἀλήσῃς, οὐ μὴ φαγῇς.

Non contingit tibi victus, niſi tuam item induſtriam adiunxeris.

Neque mel, neque apes μήτε μέλι, μήτε μελίσσας.

In eos dici ſolitum, qui recuſant incommodum ferre, quod ſit cum commodo quopiam coniunctum.

Qui vitat molam, vitat farinam. ὁ φεύγων μύλων, ἄλφιτα φεύγει.

Qui refugit induſtriam, non frueitur emolumentis.

Induſtriam adjuvat Deus.

In aggrediendo negocio quadam humana ratione providentur: quadam fortuna commoditas ipſaque res ſuppeditat, id eſt apud Homerum Odyſſ. λ.

Τηλέμαχ' ἄλλα μὲν αὐτὸς φρεσὶ σῇσι νοήσεις·
Ἄλλα δέ κ' δαίμων ὑπὸ θήσεται.
Hæc partim ipſo perpendes pectore tecum,
Partim diuum aliquis tibi ſuggeret.

Manum admovere. τῶν χεῖρα ἐπιβάλλειν.

Dicebatur, qui ſeſe inſinuaret in rei cuiuſpiam egregiæ communionem.

Optimum obſonium labor ſenectuti. ὄψον ἄριστον πόνος τῷ γήρᾳ.

Laborandum in inventa, quo ſeni ſuppetat commodius vivendi facultas

Lutum niſi tundatur, non fit urceus. ὁ πηλὸς ἂν μὴ δάπτῃ, κέραμος οὐ γίνεται.

Citra laborem nullus evadit in virum abſolutum.

Manu fingere.

Eſt arte curaque formare. Metaphora ſumpta ab iis, qui è cera ſive argilla fingunt imagines. Senec.

Serere ne dubites.

Quo monemur, ne quando pigeat ejuſmodi rerum aliquid moliri, è quibus nihil omnino diſpendij, ſed plurimum emolumenti poſſit proficiſci: ſi non in præſens, certè in poſterum: ſi non nobis, at ſaltem poſteris.

Qui arat olivetum.

Huic adagio locus fuerit, ubi ſignificabimus, fieri non poſſe, quin voto potiatur is qui curam extremam impenderit. Columel. lib.6. de re ruſtica.

Quid tandem non efficiant manus? τί δ' οὐ τὰ χεῖρες δρᾶν ἂν ἐργασαίντο;

Admonet, nihil eſſe rerum omnium, quod arte, quod induſtria, non efficiatur. Ariſtoph.

Proba eſt materia, ſi probum adhibeas artificem.

Id eſt: Egregia quidem indoles, ſi rectè inſtituatur. Felix ingenium, ſi præceptor contingat idoneus. Plautus.

Artem quævis alit terra. τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει.

Proverbialis ſententia, qua ſignificatum eſt, certiſſimum viaticum eſſe eruditionem aut artificium aliquod.

Ex umbra in ſolem.

Ex umbra in ſolem educere, eſt rem prius abditam & otioſam in publicum & in communem vitæ uſum educere.

Manus pretium.

Manus pretium Cicero appellare videtur mercedem, non quæ datur pro materia, ſed quæ artis nomine debetur architecto.

Muli Mariani.

Muli Mariani caſtrenſi proverbio dicti ſunt varicoſi milites, qui ex C. Marij Ducis inſtituto, in furca, tabella interpoſita, ſua onera portare conſueverunt. Feſtivius erit, ſi detorqueatur in hominem immenſo ſtudio aut perpetuum negotium vehementer diſtrictum.

Vide Diligentia, Labor.

Ineptia, Ineptus, Inertia.

¶ Definitio et Etymolog.

INeptus, pta, ptum, ex in, negativa particula, & aptus, componitur, inappoſitus, importunus Græcè δυσχερολόγος, ἀπειρόκαλος, φλυαρος. *Cic. lib.2. de orat.* Ineptus nomen habere videtur, quod non ſit aptus, idque ſermonis noſtri conſuetudine perlate patet. Nam qui aut tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibuſcum eſt, vel dignitates, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut nullus eſt, is ineptus dicitur. Ineptire, verbo ineptias facere, vel dicere, quod neque loco, neque tempori, neque rebus, neque perſonis convenit. Hebr. *Niſchal*, ὕβλεσν δυσχερολογεῖν, ineptia, ineptitudo, ἀπειροκαλία, plur. ineptiæ. *Cic.2. Tuſc.* ineptiæ penè aniles *Terent. in Phor.* Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias. Ineptè adverb. minus aptè, imprudenter, ſtultè. *Plaut. in Moſtell.* Interdum ineptè ſtultus es. *Cic.1. Tuſc.* & ſi non Sus Minervam, ut ajunt, facit tamen ineptè quiſquis Minervam docet.

Hebr. *Sachal*, *Sakal*, eſt ſtultus, ineptus, inſulſus, fatuus à verbo *Sakal*, ſtulte egit, infatuatus eſt. *Sekel.* & *Sikluth.* nomen abſtractum, in Eccleſiaſte occurrens cap.1.& 2. ſaturitas, ineptia, ſtultitia. Huic opponitur prudentia, judicium rectum. *Sakal*, verbum enim id eſt, ac diſtortus, & perverſus fuit: cognationem habens cum *Caſal*, Obliquus, ineptus, inconſtans fuit. Hinc Græcè σκολιός, & λοξός, & obliquus. Vide. *Geneſ.*31.28.1. *Sam.*13.13. & 26.21. *Item* 2. *Sam.*15.30. & 24.11. 1. *Chron.*21.9. & 2.16.9. *Eſ.*44.25. *Prov.*20. *Eccl.*1.17. & 2.v.3.11.19. & 10.3.6. *Ier.*4.22.

¶ Sententiæ Patrvm.

Alios docere aggredi, priuſquam ipſi ſatis edocti ſimus, ac (ut dici ſoler) in dolio diſcere, hoc eſt, in aliorum animabus pietatem meditari & exercere: valde ſtultorum aut temerariorum hominum eſſe videtur: ſtultorum, ſi ne inſcitiam quidem ſuam agnoſcunt: temerariorum, ſi cum eam cognitam habeant, hoc tamen negotium aggredi non verentur. *Nazianz. orat.1.*

De hominibus qui ne hactenus quidem ſapientes ſunt, ut inſcitiam ſuam cognitam habeant; mihi commodum videtur illud Salomonis uſurpare, eſt malum quod vidi ſub ſole, virum qui ſibi ſapiens eſſe videtur, & quod pejus eſt, alios erudiendos ſuſcepit, qui nec inſcitiam quidem ſuam perſentit. *Idem eod. Orat.*

Stulti, cum prudentum facta conſpiciunt, hæc eis omnia reprehenſibilia eſſe videntur; ſuæque imperitiæ atque infirmitatis obliti, tanto intentius de alienis judicant, quanto ſua profundius ignorant. *Gregorius Magnus lib.11. Moral. c.15.*

Sapientia ſal eſt, quod nulli ſacrificio deeſſe jubetur. Inde eſt quod inſulſos homines dicimus, quos intelligi volumus minimè ſapientes. *Bern. ſerm. de Cantic. Ezechiæ.*

Stultus dum non loquitur ſapiens putatur. Nam quod non loquitur, non ſenſus inopia, ſed humilitatis cuſtodia eſſe creditur. Et paulo poſt. Prodeſt mihi meam inſipientiam ſciri, & à ſcientibus jure confundi, qui ſæpè contingit à neſcientibus injuſtè laudari. *Idem epiſt.87.*

¶ Philoſophorvm Sententiæ, et Historicæ.

Ineptus eſt qui aliis objicit quæ ipſe facit, aut facturus eſſet, aut ad

ea suspicienda hortatur, quæ ipse nec fecit, nec facturus esset. *Arist. Rhet. lib. 2.*

Ineptus esse non potest (1. ineptus nunquam sibi videtur) is qui se doctum credit. *Io. Picus Mirandul. in Apologia,*

Ineptiam celare melius est, quam in medium proferre. *Stob. serm. 3.*

Intractabile malum insciti. *Idem serm. 4.*

Errant peregrini in viis, in rebus inepti & rudes. *Idem, eod. ser.*

Ludit ineptus iis in rebus in quibus serio agendum, & circa eas multum sudat in quibus haud quicquam proficere potest. *Georg. Pachymer. hist. l. 4.*

Zpimethei pediſſequa pœnitentia. *Idem, lib. 3.*

Ineptiam vocamus animi perturbationem eam quæ homini eripit omnem respectum honesti, ejusque quod decorum dicitur. Et ineptus is est, qui omnia præposterè, omnia indecore agit. Summa apud hunc est insciti locorum, personarum, occasionum & opportunitatum. Id quod & si stultitiæ expertit, tamen dicimus ineptiam intra stultitiæ præsepes sic totam constitisse, ut vel in re minima & inexpectata totam stulticiam repræsentet. Et stultitia est specimen vitiorum; sic ineptia stulticiæ. Hæc dum gravitatem imitatur, stolidatis fit manifesta. Et si falso timet, continuo tamen id in se induit quod timet. Quæ verecundiam desiderant, in his prodit impudentiam. Dum alienos mores undecunque & qualescunque sint, potius admiratur quam bonos: ab his desciscit, ac transit ad fatuos & deridendos: ubi loquendum obmutescit, ubi loquendum alienas aures loquacitate delassat. Tunc fit petulantia, quod est vitium animi lascivientis, qui sese prodit per linguæ & gestuum immodestiam. De hoc genere plerunque sunt illi quos vocant proletarios, quæ est hominum fæx vulgaris, qui quidquid loquuntur, ea re nihil est absurdius, obtusius, insulsius, ô inquit ille, utinam me natura regem fecisset? Pulmento uterer unctiori, & mollius curarer, quam ille dives ac præpotens vicinus meus. Sermoni gestus sunt consimiles. Nam si standum, ineptus tunc sedere cupit: Si flectendum, rigescit: quid sit dignitas, quid opportunitas, quid tempori, quid intempestive faciat, nihil ad se pertinere putat. In consuetudine Romani sermonis hæc vox perlatè patet. Siquidem ineptum vocant non aptum & inconcinnum, præposterum; perverso quodam more, & notabili omnibus in rebus insciti. Quippe si quid est firmandum, quod pertineat ad pacem, tunc jurat super clypeo. Si eundum in senatum, aut in concionem, tunc possit tibias aut citharam. Præpostera sedulitate nocet illi officiose cui prodesse cupit. Ingerit se iis quæ nihil ad suum munus pertinent. Apud eum cui prompto remedio tunc maximè est opus maximas nugas agit. Quæ omnes in propatulo faciunt, hic occultè. Quæ celari natura, & consuetudo jubet, ante ora multitudinis pătrare non veretur. Magnis, præclaris, necessariis negotiis, ludicra, puerilia, ridenda inserit. Alcibiadem ineptia eo usque infatuat, ut in ipsa populi corona sub veste habeat coturnicem, quæ evolando sibi salutem peperit, illi indelebilem notam reliquit. Ineptus inter tricas quasi rem seriam agens versatur. In nugis est tragœdus, in arte præclara plane cæcus aut exiguus, in re nihili mire perspicax & magnus. Sui est importunus ostentator atque alter Amiceres Cyrenensis, qui de arte aurigandi, quam ipse probe nosset, semper & ubique apud occupatos ageret. Etiam ineptus de eo quod minime scit gnaris audacter præcepta tradit. Ille nescio quis Phormio coram Annibale de Imperatoris officio ac de omni re militari disserere non erubescit. Hodie politica scribunt ij qui nullam unquam Reipub. partem attigerunt. Nulla est ineptiendi ratio frequentior, quam illorum qui nec vocati nec rogati de rebus difficillimis nec necessariis argutissimis (ut sibi quidem videntur) disputant; & quidem in conspectu peritiorum. Alij nihil nisi sententiose loquuntur; quicquid despuunt mera est sapientia. Id quod isti suspiciunt, illud est quod prudentes improbant: id quod isti omittunt, illi laudant. In horum mores, in totam vitam diligentius inspice, nihil fere advertes nisi præposterum. Qui aliis faciem sapientiæ præferre se profitentur, reperiuntur ostentatores ineptissimi, iis similes qui si venerint ad Hellespontum equos poscunt; Si conscendendus est Athos quærunt navem quam docent. Si quiescendum, carpentum ascendunt; si inter ingrediendum, applicant se lecto. In funere Bacchum nominant; re prospera, & lata, feralia contrectant. In familiaribus & quotidianis colloquiis ineptus merus est Scytha: cum pugnæ tempus adest, dicax & urbanus; re ubique tranquillata, tamen ipse cum ventis litigat, aut cum laruis. Si nihil aliud est, in quo ineptiat, rectè inflat & ventum venatur. Omnia illi nec opinanti excidunt nihil secundum destinata accidit. Quapropter ineptus non omnino caret animi aut corporis dotibus; sed iis perverse abutitur. *Car. Pasch. lib. de virt. & vitiis cap. 26.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Monostica, ex variis.

In homines ineptos, inertes, insscios.

Illiterati quod vident, id non vident.
Quid illum vivere iuvat, qui vitam suam nescit.
Imprudentis bonum amissum agnoscunt.
Virtutem incolumem odimus, sublatam quærimus.
Inars malorum remedium, ignorantia.
Inertis est nescire quid liceat sibi.
Inertiæ abit, ubi intrat æmulatio.
Inertia est laboris excusatio.
Inertia indicatur cum fugitur labor.
Quam intractabile malum est insciti a.
Malum quod ipsi committimus, non agnoscimus.
Qui cum imperito sapienter loquitur, insipienter loquitur.

Iuvenal. Sat. 11.

——— *Illum ego iure.*
Despiciam qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca.
Sacculus.

Lucretius lib. 2.

O miseras hominum mentes! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis
Degitur hoc ævi quodcunque est!

Ovid. lib. 6. Met.

Proh superi, quantum mortalia pectora cæca
Noctis habent.

Boëth. lib. 3.

Heu, heu, quæ miseros tramite devio
Abducit ignorantia? &c.
Hi quonam lateat quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent:
Et quod stelliferum transabiit polum,
Tellure demersi petunt.

Vide, Stultitia.

Infamia.

¶ Definitio et Etymol.

INfamia Græcè δυσφημία, ας, ἡ, & δύσφημος, ος, ον, ὁ, ἡ, infamis dicitur. Est autem infamia læsæ dignitatis qualitas reprobata, quantum ad vitam & mores, per argumentum à contrario sensu. Sicut fama est illæsæ dignitatis status, vita & moribus comprobatus, & nullo diminutus. Eandem infamiam Apulejus infamationem vocat.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. Perſ.

Pater hominum immortalis est infamia,
Etiam tum vivit, cum esse credas mortuam.

Ibidem.

Quanquam res nostræ sunt, pater, paupercula:
Modice, & modeste melius est vitam vivere.
Nam si ad paupertatem admirgant infamiæ,
Gravior paupertas fit, fides subtilior.

Horat. 1. serm. 7.

Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit:
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De Infamia. Dial. xxv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Mea premor infamia R. Timui tua ne conscientia premereris. D. Infamia premor gravi. R. Si justam, non infamiam, sed infamiæ causam defle: si injustam, errores hominum alto animo proculcans, tua te cõscientia solare. D. Gravi infamia laboro. R. Ventoso fasce suspiras, sic suapte natura levem sarcinam ferentis imbecillitas gravem facit. D. Gravis in meum nomen surgit infamia. R. Refert quibus orta radicibus, si veri, viver, augebitur, alioqui mox crescet ac defluet. D. Magna mihi infamia conflata est. R. Bene ais. Flatus est enim fama. Sæpe etiam impuri oris, qui vos adeo quatit ac territat. Atqui magna infamia magnæ famæ principium multis fuit. Puduit vulgus, & ut iure suo errori adderet errorẽ, rebusq; modum cunctis excluderet, modicam infamiam immodicis laudibus tandem vicit. D. Multa undique pulsor infamia. R. Circumflantibus ventis in portum redi, & ab aurium procellis in cubiculum cordis ingredere, cui si tranquillitas sua est, habes, ubi jurgiorum fessus requiescas, & (ut dici solet) in sinu gaudeas. D. Fusca fama, conscientia clara sum. R. Tune igitur fama esse clarissima, conscientia turpi cuperes, atq; obscura? Itane penitus verum est illud Flacci: *Falsus honor iuvat, & mendax infamia terret.* O rem vanam! vera quidẽ & juvare possunt, & terrere, umbras metuere non est viri. D. Infamia sarcina ingens est. R. Si flagitio collecta, gravis fateor, si casu, facilis: si honesti studio, gloriosa, si quidem bonis artibus quæsita infamia laus est. Insultent fatui, & tu exulta, lucro nobili, virtutem nempe rarissimam mercem, magnum licet, & quo nullum majus famæ pretio comparasti. Is virtutis cultor verus est, qui in illa nihil penitus, præter illam cogitat, sed cum reliquorum clarus, tum clarissimus est contemptus famæ virtutis studio susceptus, cum profecto fama viris fortibus, non auro tantum, sed vita etiam sit carior. Qui amore virtutis hanc spreverit, his spreturus omnia, credi debet, quod præclarum, sed perrarum scito, quandoquidem magna pars eorum, qui videri volunt virtuti operam dare, fama ejus apprehensa sic cõfestim in actione lentescant, ut intelligi det unũ hoc illos, quod apparuerint, intendisse. D. Multi graviter me infamant. R. Plures olim Fabium & gravius, plures etiam Africanum, qui res illi eximiam in gloriam versa est. Communem cum talibus sortem queri desine. Paucissimis accidit, omni semper infamia caruisse. Delicatissima res est fama homini & quæ sæpe rubiginem lenibus contrahit ex causis. Et ad summã, ut nihil clarius fama est, sic nil obscurari promptius. Nilq; peregrinarum (ut sic dixerim) capacius impressionum. D. Gravi uror infamia. R. Pestis hæc urendis maxime infesta nominibus, viris quoque sanctissimis non pepercit, quorum princeps omnis expers culpæ, & ipse tamen ab impiis infamatus ostendit mali hujus immunitatem, quę nec Deo obtigisset, hominibus non sperandam. D. Dura arteror infamia. R. Virturem

invidia non tentari vix possibile dixerim, sufficiat non convelli, sive gloriam cum obtrectatione colligi, si pura, si solida est, splendescet attritu. D. Acri vexor infamia. R. Vulgaris aura cæcis ignorantiæ pulsa turbinibus summa rerum cacumina verberat, sed non quatit, vel si quatiat non evertit. Excellentiæ tibi cujuspiam signum fit, in vulgi linguas quasi scopulos incidisse. Humilia enim & circa terram depressa nomina, nec præclaræ laudis lumen excipiunt, nec magnæ infamiæ tempestatem. Sæpe quod spernitur & quiescit. D. Male de me vulgus loquitur. R. Bene quod in linguas non in calamos incurristi. Vehemens sermo vulgi est, at minime diuturnus. Levibus aut falsis orta causis, brevia sint oportet, tacebunt cum multa latraverint. Fatigari citius solent, qui cœpere ferventius. D. Vulgi linguis exagitor. R. Quid si in oratoris, aut poëtæ insignis stilum impegisses? ut multi olim, quos infames posteritati traditos inimici eloquentia videmus, ut sicut nobile mihi suspirium Alexandri Regis Homerum Æacidæ invidentis, sic metus nobilis Alexandri principis videatur literatos, disertosque viros, ne quid de se asperum scriberent formidantis, quanquam nec literatis obtrectatoribus succumbendum, sed vel pari stilo refellenda calumnia, quod Tullius Crispo, quod Demosthenes Æschini, quod innumerabilibus fecit Cato, vel insigni fiducia, & omne theatrum superante animi testimonio resistendum esset, dicendumque, quod Calvo Vatinius perorante. Num quia iste disertus, idcirco ego damnandus sum? At nunc periculi nihil est. Si quidem vulgus, ut multum strepat, quamdiu tamen id faciet, cito vel volens, vel coactum desinet. Veniet dies quæ strepidulis hic cicadis, loquacibusque silentium piscis parat. D. Malam famam apud vulgus habeo. R. Vt apud teipsum utque apud bonos bonam, ac perpetuam, veramque habeas enitere. Nempe ista quam quæris evanescit. Inane genus ac trepidum, mortales quid ad vos, vel adulantium, vel detrahentium breve istud, & obscurum murmur? Venient qui liberius judicent, atque æquius. Et qui sunt, inquies, hi judices. Nosse illos non potestis, sed ab illis nosci. Illos dico qui post vos nascentur: quos nec vestri odium nec livor, sed nec amor, nec spes, torserit aut metus. Si vestrarum æstimationem rerum, ac sententiam incorruptam vultis, hos judices expectare, brevis est mora. Properant ecce moxque aderunt. D. Infamiam factis egregiis, & virtute contraxi. R. Est ubi amor damnis alitur crescitque laboribus, inque amaro (dictum mirum) & maligno solo radices agit altius, unde fit ut factionum amantissimos sæpe illos videas, qui multa & gravia pro factionibus passi sunt. Nota quidem & nimium trita res, veltris in urbibus. Proinde nemo vel justitiæ, vel veritatis amantior, quàm qui pro hac flagellis sese obtulit ac morti. Et tu igitur virtutem ama, magisque ac magis illam cole pro qua famam, rem pulcherrimam atque clarissimam amisisti, pro qua non levè supplicium fers infamiam, perditisque & spretis omnibus eam ipsam quam tibi nemo unquam eripiet, virtutem solam solus amplectere; atque illi dicito: Hæc quidem, ô Regina! Pro te volens patior, tu me in integrum restitues, aut certe una mihi pro omnibus satis es. Tu me sola sinu pio refove, sic non famæ tantum, sed vitæ quoque damna non sentiam. D. Vulgo passim in triviis laceror. R. Boni consule: Notum te vulgus faciet, clarum virtus, conscientia securum.

¶ Apophthegmata.

Pericles. Ariphroni volente publico præconio quæri Alcibiadem, qui adolescens clam domo egressus ad amicum Democratem se contulerat, obstitit, dicens: Si forte nobis insciis perit, præconio nihil aliud agetur, quam ut uno tantum die citius manifestum fiat illum interjisse: sin saluus, ne per omnem quidem vitam saluus esse poterit. Civiliter exclusit Pericles adolescentis infamiam, quam nunquam potuisset educere. *Plut.*

¶ Similitvdo.

Roterodami. Adyanton herbam etiam si perfundas aqua aut immergas, tamen siccæ similis est: Ita in viro bono non hæret contumelia, aut infamia, etiam si quis infamare conetur. *In simil.*

¶ Historica Exempla.

M. Horat. Interfectæ sororis crimine à Tullo Rege damnatus, ad populum provocato judicio est absolutus: quorum alterum atrocitas necis monuit, alterum causa flexit, quia immaturum virginis amorem severe magis quam impie punitum existimabat: itaque tantum gloriæ consanguineo, quantum hosti cruore retulit.

Sergius Galba à Libone tribuno plebis pro rostris cum accusaretur, quod Lusitanorum magnam manum interposita fide, in Hispania Prætor, interemisset, reus pro se nihil recusans, parvulos libros suo, & Galli sanguine conjunctum filium, flens commendare cœpit, sic mitigata concione, qui omnium consensu periturus erat, nullum pene triste suffragium habuit.

A. Gabinius maxima infamiæ labe à Memmio accusatore conspurcatus, cum præsentissimum capitis impendere videret periculum: Sisennam filium adhibuit, qui se ad Memmij pedes prostravit supplex, quem truci vultu Memmius repulsum humi jacere aliquandiu passus est. Quo spectaculo commotus Lælius Tribun. pleb. approbantibus cunctis, Gabinium dimitti jussit: ut ostenderet neque secundarum rerum proventu insolenter abutendum, neque adversis propere animum abjiciendum esse.

Tutia virgo deæ Vestæ incesti criminis rea, sinceritatisque suæ conscia, arrepto cribro dixit: Vesta, si sacris tuis castas semper admovi manus, effice, ut hoc cribro hauriam ex Tiberi aquam & in ædem tuam perferam: Audacter votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.

L. Piso à L. Claudio Pulchro accusatus, quod graves sociis injurias intulisset, certi periculi metum fortuito auxilio vitavit. Nam cum de eo tristes ferrentur sententiæ, repentina vis nimbi incidit, cumque prostratus humi Iudicum pedes oscularetur, os suum cœna replevit, quo conspecto à severitate ad clementiam cuncti conversi sunt.

Q. Flavius à Valerio ædile apud populum reus, & quatuordecim tribuum suffragiis damnatus se innocentem opprimi proclamavit, cui Valerius clara voce respondit, nihil sua interesse, dummodò periret; Qua violentia dicti commotæ tribus reo pepercerunt. Et sic insolentia accusator victoriam in ipsa victoria perdidit.

Quum quidam notam apposita deprecantibus familiaribus ademisset Claudius Cæsar, dixit, Litura tamen extat. Sentiens etiam remissa culpa, manere tamen infamiæ prioris vestigium. Alludens ad scripturam quæ licet spongia deleatur, relinquitur tamen rasuræ vestigium.

Appius Claudius pulcherrima classe amissa infesto populo objectus, cum debitam pœnam effugere nullo modo posset, subita cœli tempestate suborta, tutus fuit à damnatione. Itaque cui maritima tempestas perniciem, cœlestis salutem attulit.

Vide Contumelia.

Infans.

¶ Loci Biblici.

Infantes, in urbium expugnatione reservandi, Deut. 20.14. Christo oblati, Matth. 19.13. (vide & Marc. 9.v.36.37 Luc. 18.15.) Infantibus similes nos esse oportet, Matth. 19.14. sicut infantes modo geniti sumus, 1. Petr. 2. vers. 2.

Infantia quæ laudanda, Matth. 18. vers. 3. 4. Luc. 18. 19. 1. Cor. 14. 20. Ephes. 4. 14. 1. Petr. 2. vers. 2. Infantia spiritualis, 1. Cor. 3. 1. Vbi infantiam opponit Paulus adultæ ætati, ideoque lactis nomine prima Christianæ religionis tyrocinia significat. Petrus vero, 1. Petr. 1. 2. infantiam priori illi corruptissimæ vitæ opponit, & perpetuum lactis (id est, veræ & sinceræ doctrinæ Evangelicæ) usum commendat: unde patet, infantiæ nomen diverso respectu & sensu à Paulo, quam à Petro usurpari.

Ovid. 15. Met.

Editus in lucem iacuit sine viribus infans.

Lucret. 5.

Tum porro puer, ut sævus proiectus ab undis
Navita, nudus humi jacet infans indigus omni
Vitali auxilio, cum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit,
Vagituque locum lugubri completur, ut æquum est
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Ovid. 13. Met.

Nam tener & lactens puerique simillimus ævo,
Vere novo est, tunc herba recens & roboris expers
Turget, & insolida est, & spe delectat agrestes, &c.

De infantis filij casu misero. Dial. xlix.

Francisc. Petrarch. Dol.

Infantis filij miserabilem casum fleo. R. Humanum nihil flendum, homini præmeditata omnia esse debent, si non sunt: Non casum filij sed insciliam tuam defle, & conditionis oblivionem. D. Filij infantis miseram mortem queror. R. Nulla mors misera, quam mors animæ non sequitur, à quo periculo infans tuus immunis est. D. Infans meus præcipitio periit. R. Qualiter quis pereat, quid refert? modo ne turpiter pereat, & perire turpiter non potest qui sine peccatis periit. D. Præcipitio periit infans meus. R. At Archemorus serpente, alij gravidæ lacte nutricis, alij morbis, qui pene plures illam in ætatem, quam in senectutem incidunt. D. Periit infans meus præcipitio. R. Repentina mors innocentibus optanda, nocentibus metuenda est. D. Infans meus ex alto præceps periit. R. Languide pereuntibus mors durior sæpe, & angustiæ longiores, dolor omnis, eo tolerabilior, quo brevior. D. Periit præcipitio infans meus. R. Præcipitari, & ruere illius ætatis est proprium, fecit infans tuus, quod faciunt omnes, & si non omnes casu pereant. At tu sine illum periisse, pereundum erat, & feliciter secum agitur prius pereundo, quam vitæ malis implicaretur, quæ quam multa sint, sciunt experti, & intenti. Nemo enim non expertus est, non intenti autem multi, qui quasi somnum vitam agunt, cujus reminisci nequeant experrecti. Periit innocens infans tuus, qui fortasse, si viveret, nocentissimus periisset. Noli illum in tuto positum deflere, fortunæ minas omnes evasit, & præoccupavit mortem, quæ illum dilata præoccupasset. D. Lupus meum devoravit infantem. R. Ista jam vermium est querela. D. Infantis miseri corpusculum lupus rapuit in cavernam suam. R. Felicis animam infantis in cœlum angeli rapuere.

Infantes primis 40. diebus neque rident, cum vigilant, nec lachrymantur, sed noctu & per quietem utrumque interdum faciunt, nec sentiunt magna ex parte, cum scalpuntur, & plurimam hujus temporis partem dormiunt, in die autem ad vigilandum immutantur somnianturque, sed sero possunt meminisse imaginum. *Arist. histor. anim. 7. cap. 10.*

Infantibus curandis motu perpetuo uti jubet Plato. Primo, quia motu geniti servantur. Secundo, quia ejusmodi motione vitæ moderata immoderatæ agitationi tum intrinsecus à natura, tum extrinsecus ab aëre infectæ resistimus. Tertio quoniam motus calorem excitat naturalem, corpusque totum æquè vivificat. Quarto nutrimentum concoquit, & digerit per membra. Quinto supervacanea excrementa secernit. Sexto obstructa aperit & adæquat humores. Septimo conducit ad augumentum. Octavo membra apta simul reddit; & solida, non solum moderatione quadam æqualitatis, verum etiam numeri cujusdam proportione motum nobis oportet congruere. *Fic. in Plat. de leg. dial. 7.*

Infelicitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

INfelicitas, Græcè δυσυχία, ας, ή, & δυσυχὴς, ἐος, ὁ, ἡ, infelix dicitur. Felicitas & infelicitas descendunt à felix, quod recipit felicitatem. *Virgil. Vivite felices, quibus est fortuna peracta iam sua.* Aliquando significat, quod dat felicitatem. *Vir, Sis bonus, ô felix, tuis.* Felix, quandoque fœcundum significat, quare felices arbores dicimus: & infelices fructum non ferentes. Hinc etiam felicito verbum, quod est, felicem facio. Cuius oppositum infelicito, hoc est, infelicem facio.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Menander in Here.

Ως οἰκτρὸν ἡ τὰ τοιαῦτά δυσυχῶ μόνη,
Αμηδὲ πιθανὰς τὰς ὑπερβολὰς ἔχει.
Me miseram, quæ sola calamitate tales experior,
Quas pra immanitate nemo facile vrediderit.

Ovid. lib. 2. de Pont. ad Maximum.

Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est:
Quæ simul intonuit, proxima quæque fugat.
En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flavit velis aura secunda meis:
Vt fera nimboso tumuerunt æquora vento,
In mediis laceræ puppe reliquor aquis.

Menand. in Enchirid.

Οὔποθεν ἂν ᾤμην ἡ τύχη, ἡ πάντα δὲ
Τὰ μηδὲ προσδοκῶμεν ἐκφασιν φέρει.
Ω μοὶ δέχεται κακὸν ἐκ κακοῦ ἀεί.
Nunquam putabam: Verum fortuna, & omnia
Inexpectata animum suo statu deiiciunt.
Quam semper alium malum post aliud mihi nascitur.

Euripides Tragicus.

Κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτέ
Αἱ μεταβολαὶ λυπηραὶ ὡς δι' ἀιεὶ κακῶς
Ες', ὁδὸν ἀλγεᾶ, συμφέναι δύστηνος ὤν.
Viro, qui felix aliquando vocatus fuit
Molesta est mutatio; cui vero semper sinistra
Fortuna fuerit, nihil dolet, ut cui familiaris sit calamitas.

Eurip. in Antigone.

Επ' ἄκρον ἥκομεν κακῶν γραμμήν.
Malorum ultimam lineam attingimus.

Idem in Æolo.

Αεὶ τὸ μὴ γεῖν, δι' μεθίσταται κακόν,
Τόδ' ὃν τ' ἔφυσεν ἄνθις ἐξ ἀρχῆς θεὸς.
Νοῦ δ' ἀιεὶ πλέως τὸ δ' ἀνθεῖται ἄλλο νοσερὲς
Πῆμα, κακῷ δ' ἔπω γίνεται ἡσυχία,
Semper malum aliquod viget, alterum vero prateriit,
Et quod novum secuturum est deinceps, nondum apparet.
Nunc vero semper cuneoque, interim aliud novum mihi crescit
Damnum, cum à priori malo nondum me expediverim.

Sophocles in Nauplio.

Τῷ γὰρ κακῶς πράσσοντι μυρία, μία
Νὺξ ἐστὶν ἐνσωτοῦντα ἡ, περαθεῖσ' ἀεί.
Infinitis oppresso malis, una
Nox advenit, quæ dum melior fortuna aspirat, meri iubet.

Menand. in Paracatatheca.

Εὔπιστος ἀτυχῶν ἐστιν ἀνθρωπος φύσει,
Τὸν πλησίον γὰρ οἴεται μᾶλλον φρονεῖν,
Α τοῖς λογισμοῖς τοῖς ἰδίοις πταίρων ἀεί,
Homo infelix semper natura credulus est,
Proximum enim semper plus se sapere putat
Ille, quam sua rationes super fallunt.

Amphis in Anspelurgo.

Εν οἷς ἂν ἀτυχήσῃ τις ἄνθρωπος τόποις,
Ηκίστω τούτοις σαπλησιάζων ἥδεται.
Quibus in locis calamitosus aliquis fuit,
Ad ipsos accedere nequaquam gaudet.

Philtas in Cicere.

Η μὴ δὴ πολίεσσι πελύρησαι σαλεποῖσι
Θυμὲ, γαλήνῃ δ' ἐπιμίσγεαι δόξιν ὅσον ὅσσον,
Αμφὶ δέ τοι νέαι ἀὴν ἀνίαι ἐστήγωσιν.
Permultus equidem semper immersus es malis,
Anime mi, tranquillitatem vero ne tantillam quidem experiris
Semper autem novi dolores exasperantur.

Τῷ ὅμαι πολέων γαίης ὕπερ, ὅδε Παλάσσης
Εκ διὸς ὡραίων ἔχομεν ὃν ἐπέων.
Οὐδ' ἀπὸ μοῖρα μελέων κακῶν φέρει ἀλλὰ φέρσοιν
Εμπέδα κ, τοῖσιν ἄλλα προσπιξάγεται.
Hinc est quod semper oberro terra marique,
Dum fœcundi à Iove restringuntur anni:
Nec mihi parca malorum finem affert: sed manent
Constanter, & præsentibus accrescunt alia.

Menander.

Εξατεν εἰσὶ οἱ δρῶντες ἐυτοῦ ἄν,
Τὰ δ' ἔνδον εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἴσοι.
Qui felices videntur, externam solum personam habent,
Intus autem cæteris hominibus similes sunt.

Diphilus.

Ωσπερ κυαθίσας ἐνίοθ' ἡμῖν ἡ τύχη,
Εν ἀγαθὸν ἐπιχέασα τρὶ ἐπιχεῖ κακά,
Fortuna nobis tanquam cyathos exsiccantibus,
Si unum bonum infundat, tria mala effundit.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Infelicibus nulla tam familiaris patria, quam solitudo. *Franc. Patria de Regno. l. 5. c. 6.*

Si cui Deus bona non perfecto largiri voluerit, illum pecuniarum copia exhibita, mentis & prudentiæ inopem facit: & sic altero adempto, utriusque prior. *Antiph.*

Απορία κοινὴ μὲν ἐκάστου χαλεποτέρα, ὑπολείπεται ἐλπὶς ἐπικουρίης,

Inopia publica gravior est, quam singulorum: Nulla cum subsidii spes relinquitur. *Democr.*

Νόσος οἶκον ἢ βίος γίνεται, ὅκως περ σκληρότης.

Quemadmodum corpori, sic & familiæ, vitæque morbus accidit. *Idem.*

Εοικε δ' ὁ, βάσκανος δαίμων φιλοτιμώτατος εἶναι πρὸς τὰς παραδόξους συμφώρας.

Invidus dæmon maximè hoc videtur studere, ut inopinatas calamitates inducat. *Gaius.*

Atqui ô Socrates! nihil opus est antiquis exemplis ad te confutandum, siquidem recentibus, atque adeo hesternis manifeste pleroque iniustos esse felices, comprobari possit. Quænam ista? Archelaum Perdiccæ filium Macedoniæ imperare vides? Et si non video, saltem audio. Felixne igitur tibi an infelix videtur? Nescio equidem Polem: nunquam enim ei conversatus sum. Quid autem? si ejus consuetudinem habuisses, jam cognoscere? Aliunde verò ejus felicitatem non deprehendis? Non per Iovem. Constat igitur, ô Socrates, similiter te dicturum ignorare; utrum Magnus Persarum Rex sit felix. Et vera quidem dicam. Ignoro enim, quo pacto vel eruditione, vel injustitia sit instructus. Nunquid in hoc tota beatitudo consistit? Certe meo judicio. Assero enim honestum bonumque virum & mulierem esse felicem: injustum verò, & turpem esse miserum. Miser ergo juxta tuum sermonem est Achelaus: nimirum, si injustus. *Plato in Gorgia.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Bias, cum demum infelicem esse dictitabat, qui infelicitatem suam æquo animo ferre non posset. Sensit vir prudentissimus, eam infelicitatem hominibus documento esse, qua ratione gubernari non ita possis, ut utilitatem aliquam patientia inde capias. *Laert.*

Chilon Lacedæmonius admonebat secundis rebus elato non applaudendum, nec arridendum. Infelix felicitas est, quæ hominem reddit insolentiorem: eoque non plausum meretur, sed lachrymas. Graviusque peccant, qui docent insolentiam quam qui ea utuntur. Sæpè populus clamat in avaritiam ac tyrannidem principum: quum ipse doceat illos hæc vitia. *Laërt. l. 1.*

Epictetus. Non omnino diis exosos esse dicebat, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur. Sensit philosophus, infelicitatem prodesse hominibus, quibus si pro votis animi res procedant, adeo furiis agitantur, ut in rebus prosperis iratos sibi deos faciant. *In Enchirid.*

Diogenes. Alexander Macedo ad Antipatrum literas Athenas deferendas Athlitæ cuidam tabellario dederat. Diogenes autem cum adesset, ad vocabulum alludens (Athlios enim infelix dicitur) Athlius, inquit, ad Athlium, per Athlium. Intellexit autem omnia in hac legatione esse infelicia. *Brus. l. 6.*

Demetrius Stoicus dicere solebat, nihil sibi videri infelicius eo, cui nihil in vita accidisset adversi: quod oporteat talem hominem aut sibi ignotum esse, aut qui nunquam sui periculum fecerit, aut diis invisum, ut quem præterierint veluti ignavum, nec idoneum ad fortunæ conflictum. *Eras. l. 8. apoph. ex Senec.*

¶ SIMILITVDINES.

Maximi Monachi. Quemadmodum fugâ fortem virum ostendit: Sic calamitas verè prudentem. *Serm. 18. Est autem dictum Demonactis.*

Archyta Pythagorici. Quemadmodum cæcus sive lumen habeat, & claritatem visibilem: sive in tenebris degat, semper miser est: Sic infelix semper malus habetur, sive adsit materia, sive desit: male enim omnibus utitur. *In lib. de doctrina morali. Meminit & Stobæus in serm. De virtute, quæ est in ordine prima.*

¶ PROFANA EXEMPLA.

Fuit Troiæ *equus* semper exitialis. Ob Laomedontis equos primum urbs capta est ab Hercule & excisa: dein lignea effigie, pari eventu, venit in hostium potestatem: postremo Chalcidemi ductu, & cum equus ferro confossus concidisset, fuit jacens Ilienses; quo minus fores irruentibus objicerent hostibus impedimento. *Sabellic. l. 9. c. 4. ex Plut. Sertorio.*

Cn. Seius, Dolabella, Cassius, & Marcus Anton. omnes infeliciter periere, cum equum Seianum possiderent, *Gell. l. 3. c. 9.*

Zenodotus Aristotelem auctorem citat, Cythnios usque adeo divexatos afflictosque fuisse ab Amphytrione: ut in proverbium abierint, κυθνώδεις συμφοραὶ pro maximis cladibus & immensis calamitatibus. Est autem Cythnus ex Insulis Cycladibus una, contra Dryopidem sita, teste Stephano. *Eras. in Adagiis.*

Glaucus Hephæstionis medicus, eo mortuo, ab Alexandro Magno cruci affixus est. *Plut. in Alexandro.* Sed ut infelix Glaucus, ita crudelis Alexander, qui quod per inobedientiam peccasset Hephæstion, Glaucum ignorantiæ nomine luere voluerit. *Idem.*

Deianira apud Sophoclem Trachiniis suam infelicitatem conjugalem deplorat: quæ à monstroso primum Acheloo fluvio expetita multo certamine ab Hercule liberata fuerit. Subinde Herculis uxor, propter

assiduas illius peregrinationes atque pugnas, novos semper timores concipiat. *Soph.*

Ioan. Baliolus Scotorum Rex infelix, regno exutus ab Eduardo II. Anglo, in Gallia senex atque cæcus obiit. *Hector. Boeth. l.* 14.

Xerxis felicissimi Persarum Regis infelix expeditio contra Græcos, historiarum monumentis contestata. *De eo Iuvenalis Satyr.* 10.

Dionysius iunior, Syracusis expulsus, exulavit Corinthi, ibique ludimagistrum egit, *Testis Cicero l. Epist fam. 9. ad Papirium.*

Ovid. 4. de Pontb. eleg. 3.

Ille Syracusia modo formidatus in urbe.
Vix humili duram repulit arte famem.

Bajaites Rex. Turcarum, Tamberlano victori equum inscensuro subinclinavit humeros & scabelli usum præbuit. Vt etiam Valerianus Imperator optimus, Sapori Regi Persarum fecit.

Belisarius Dux exercitus Iustiniani, post tot tantasque victorias exoculari mandato Iustiniani jussus: victum in via publica à transeuntibus emendicavit.

Cassius toties triumphator, tertiò consul, capitali supplicio afflictus vitam finivit.

Polycrates Samiorum tyrannus, post multos ridentis fortunæ zephyros, ab Oronte Cypri præfecto superatus & suspendio affectus est.

Xerxes qui Ægyptum subegerat, à Themistocle victus ab Artabano interfectus est: Artabanus autem ab Artaxerxe occisus.

Mithridates Rex Ponti, qui annis 50. Romanos variis cladibus affecerat, Asiam occupaverat. Q. Oppium proconsulem, & Aquileium legatum in vincula conjecerat: à Lucullo primum, deinde à Pompejo superatus, mortem sibi intulit.

Pompeius Magnus tot egregiis victoriis habitis à Cæsare victus in Thessalia, jussu Ptolomæi, ad quem in extrema rerum desperatione confugerat, interfectus est crudelissime.

Cæsar Iulius victor Maximus C. Cassii, & Decij Bruti 23. vulneribus, in senatu confossus est. *Reliqua lege apud Val. & Fulg. l. 6. c. 11. de varietate casuum.*

Vide Beatitudo, Felicitas, Fortuna.

Infernus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INfernus, Græcè ἄδης, ου, ὁ, dicitur. Et est horridus, tenebrosus & pœnalis locus dæmonum. *B. Thomas 2. 2. sentent. dist. 6. q. 3.*

Infernus est in centro terræ, id est, in medio terræ, *Secundum eundem 2. sent. d. 6. q. 3. a. 2. & 4. sent. d. 44. q. 3. a. 2.*

Infernus aliquando adjectivum est: sicut infra est: sicut, supremus qui supra est: unde inferne adverbium, & inferiæ sacra mortuorum, quæ inferis solvuntur, & furiæ infernæ & infernales.

¶ LOCI BIBLICI.

Inferi, vel infernus, pro sepulchro *Scheel*, Gen. 42. 38. & 44. 29. Job. 24. 13. & 17. 13. Ps. 6. 6. & 16. 10. & 18. 6. & 30. 4. & 40. 15. & 94. 17. & 115. 17. & 141. 9. Esa. 38. 18. Ezech. 31. 16. Actor. 2. 31. & 31. 25. Inferi vel infernus, pro loco, eoque horribili, puniendis reprobis destinato. Num. 16. 30. 33. Deut. 32. 22. Prov. 2. 18. 7. 27. Ps. 11. 6. & 21. 11. & 14. 15. Esa. 14. 9. &c. 28. 15. 18. Sap. 11. 17. Eccles. 21. 10. Esa. 30. 33. & 33. 11. & 24. 9. Amos, 9. 2. Aba 2. 5. Matth 8. 12. & 11. 13. & 16. 18. Jer. 9. 15. Malach. 4. 1. Luc. 10. 13. Apoc. 1. 18. & 6. 8. & 20. v. 13. 14. Infernus etiam sumitur, pro summis cruciatibus & angustiis, puta quales reprobi sentiunt, tum in præsenti vita, tum post illam, 1. Sam. 2. 6. Psal. 116. &c. Pœna in inferno nunquam terminanda, Esa. 66. 14. Matth. 25. 4. 46. Marc. 9. 47. 2. Thess. 1. 9. Quare falsa est eorum opinio, qui diabolos & damnatos aliquando salvatum iri contendunt. Infernus describitur, Esa. 30. 38. Infernus cum morte à Christo devictus. Oseæ, 13. 14.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Infernus & perditio nunquam replentur, similiter & oculi hominum insatiabiles. *Prov.* 3. 7.

Tria sunt insaturabilia, & quartum quod nunquam dicit, sufficit. Infernus, & os vulvæ, & terra, quæ nunquam satiatur aqua. Ignis vero nunquam dicit, sufficit. *Ibid.* 30.

Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. *Matth.* 13.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

In inferno nulla est redemptio: quoniam qui illic damnatus & demersus fuerit, ulterius non exibit. In inferno nulla est redemptio: quoniam nec pater ibi potest adjuvare filium, nec filius patrem. Ibi non invenitur amicus vel propinquus, qui valeat & argumentum & divitias dare, quas nunc congregant avari videntes pauperes inopia tabescere, & præ nimia fame & siti nuditatem & mortem incurrere, non poterunt sibi præstare aliquod refugium: unde miseri præ nimia doloris amaritudine amarissime flentes, & præ angustia spiritus gementes, dicent in inferno: Quid profuit nobis superbia nostra, divitiæ, honores, dignitates, luxuria, gulositas, & omnes delectationes carnales quid profuerunt nobis? Ecce omnia transierunt quasi somnia, quasi fumus & umbra, & quasi non fuerint: & nos cruciatibus deputati sumus & suppliciis æternis. In inferno nulla est redemptio: quoniam ibi gemitus sunt & suspiria, & non est qui misereatur. Ibi est dolor & planctus, & clamor, & non est qui audiat. *Aug. in ser. ad Eremitas.*

Melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Illum quippe divitem in ardore pœnarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum esse, intelligendos non dubito: sed quomodo intelligenda illa flamma in inferno, ille sinus Abrahæ, illa divitis lingua, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla refrigerij, vix fortasse à mansuetè quærentibus contentiosè autem certantibus, unquam invenitur. *Idem de Genesi l.* 8.

In inferno est & erit stimulus pœnitudinis, nulla ibi erit correctio voluntatis, à quibus ita culpabitur iniquitas, ut nullatenus ab eis possit diligi, vel desiderari justitia. *Idem de fide ad Petrum.*

Ita diviti illi, qui apud inferos torquebatur, fuit cura de vivis quamvis quid agerent, omnino nescirent; quemadmodum est nobis cura de mortuis, quamvis quid agant omnino nescimus. *Idem lib. de agenda cura pro mortuis.*

Anima illic posita bene esse perdidit, & esse non perdidit. Ex qua re semper cogitur, & ut mortem sine morte, & defectum sine defectu, & finem sine fine patiatur, quatenus ei & mors immortalis sit, & defectus indeficiens, & finis infinitus. *Greg. l. 4. Dialogorum.*

Horrendo modo fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu; quia & mors semper vivit, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Mors perimit, & non extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat: flamma comburit, sed nequaquam tenebras excutit. *Greg. l. 9. Moral.*

Sicut uno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo uno ordine omnes æstuamus, quia juxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris, sic damnatis una est gehenna, quæ affligit, & tamen non omnes uno calore comburit, quia quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illis exhibet dispar causa meritorum. *Greg. l. 9. Moral. & 4. Dialog.*

Sicut in domo Patris mansiones multæ sunt pro diversitate virtutum, sic damnatos diversis suppliciis gehennæ ignibus subjicit disparitas criminis. Quæ scilicet gehenna, quamvis una sit cunctis, non tamen cunctos una eademque qualitate succendit. *Greg. 9. Moral.*

Illa ultrix flamma transactorum vitiorum concremationem habet, & lumen non habet: quia illos, quos gehennæ flamma devorat, à visione veri luminis cæcat, ut foris eos dolor combustionis cruciet & intus pœna cæcitatis obscuret: quatenus qui authori suo corpore, & corde deliquerunt; simul corde & corpore puniantur, & utrobique pœnas sentiant: qui dum hic viverent, pravis suis delectationibus ex utroque serviebant. *Idem 9. Moral.*

Quisquis ad toleranda inferni mala descendit, nequaquam ad lucem ulterius redibit: quia nequaquam ultra misericordia parcentis liberat, quos semel in locis pœnalibus justitia judicantis damnat. *Idem.*

Tunc ecce flamma combuit, quos nunc carnalis delectatio polluit. Tunc infinitum patens inferni barathrum devorat, quos inanis elatio nunc exaltat, atque qui olim ex vitio voluntatem hic callidi persuasoris expleverunt, tunc cum duce suo reprobi ad tormenta perveniunt. *Idem.*

Gehennæ ignis cum sit incorporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur: sed creatus semel, durat inextinguibilis, & successione non indiget, & ardore non caret,

Iuxta modum culpæ pœnâ distinguitur, & secundum modum criminis, unusquisque damnatus, in inferni igne cruciabatur. *Greg. lib. 15. Moral.*

Vnus gehennæ ignis credendus est, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Vnusquisque enim quantum exigit culpa, tantam illic sentiet pœnam. *Greg. l. 4. Dial.*

Ejicientur in tenebras exteriores, ut illic dentes strideant, qui hic de edacitate gaudebant; nam fletus de ardore, stridor solet excitari de frigore. Ibi duplex ostenditur esse gehenna, scilicet nimij frigoris, & intolerabilis fervoris. *Greg. super illud Matth. 8. Eiicientur in tenebras exteriores.*

In inferno erit frigus intolerabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium: horrida visio dæmonum, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. Erit enim miseris mors sine morte, defectus sine defectu, quia mors ibi semper incipit, & deficere nescit. *Idem.*

Multi gehennam abhorrent, ego autem causam illius gloriæ multo amariorem gehennæ pœna aio.

Decem millia quis ponat gehennas? nihil tale discet, quale est à beata gloria excidere, à Christo audire, non novi vos. Incusari quod esurientem vidimus, nec cibavimus. *Ioan. Chrys. super Matth. hom.* 33.

Gehennam meruimus, ibi nullus unquam cibus est, nulla consolatio, nullus terminus, ubi guttam aquæ dives postulat, & accipere non meretur. *Bern. serm. 4. Quadrag.*

Ignis gehennæ lucebit miseris ad augementum, ut videant unde doleant, & non ad consolationem, nec videant unde gaudeant. *Isid. l. 2. de summo bono.*

Intende nunc quascunque sæculi pœnas, quoscunque tormentorum dolores, quascunque dolorum acerbitates, & compara totum huic gehennæ, & leve est omne quod pateris. Duplex damnatorum pœna est in gehenna, nam & mentem urit tristitia, & corpus flamma. *Idem de meditatione gehennalis supplicij.*

Infernus lacus est sine mensura, profundus sine fundo, plenus ardore incomparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus dolore innumerabili, ibi miseria, ibi tenebræ, ibi ordo nullus, ibi horror æternus, ibi nulla spes boni, nulla desperatio mali. *Aug. l. 4. de anima.*

Primum igitur dicimus, tantam Dei esse potestatem, ut etiam incorporalia comprehendat, & quemadmodum voluerit, efficiat. Nam & Angeli Deum metuunt: quia castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo

& dæmo

& dæmones reformidant, quia torquentur ab eo, & puniuntur. Quid ergo mirum, si cum sint immortales animæ, tamen patibiles sint Deo? Nam cum in se nihil habeant solidum & contrectabile, à solidis & corporalibus nullam vim pati possunt, sed quia in solis spiritibus vivunt, à solo Deo tractabiles sunt, qui virtus & substantia spiritualis est. Sed tamen docent nos sanctæ literæ quemadmodum pœnas impij sint laturi. Nam quia peccata in corporibus contraxerunt, rursus carne induentur, ut in corporibus placulum solvant: & tamen non erit caro illa, quam Deus homini superinduerit, huic terrenæ similis, sed insolubilis ac permanens in æternum, ut sufficere possit cruciatibus, & igni sempiterno: cujus natura diversa est ab hoc nostro, quoad vitæ necessaria utimur: qui nisi alicujus materiæ fomite alatur, extinguitur. At ille divinus per seipsum semper vivit, ac viget sine ullis alimentis, nec adminstum habet fumum, sed est purus ac liquidus, & in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum versus urgetur, sicut noster, quem labes terreni corporis, & fumus intermistus exilire cogit, & ad cœlestem naturam cum trepidatione mobili subvolare. Idem igitur divinus ignis, una eademve vi atque potentia & cremabit impios & recreabit: & quantum è corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi æternum pabulum subministrabit, quod poëtæ in vulturem Titij transtulerunt. Ira sine ullo reviviscentium corporum detrimento aduret tantum, ac sensu doloris afficiet. Sed & justos cum judicaverit Deus, etiam igni eos examinabit. Tum, quorum peccata vel pondere, vel numero prævaluerint, perstringentur igni atque comburentur. Quos autem plena justitia, & maturitas virtutis incoxerit, illum ignem non sentient. Habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat ac rejiciat. Tanta est enim virtus innocentiæ, ut ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accepit à Deo hanc potestatem ut impios urat, justis obtemperet. Nec tamen quisquam putet, animas post mortem protinus judicari. Nam omnes in una communique custodia detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus judex meritorum faciat examen. Tum quorum fuerit probata justitia, hi præmium immortalitatis accipient: quorum autem peccata, & scelera detecta, non surgent, sed cum impiis in easdem tenebras recondentur, ad certa supplicia destinati. *Lactant. Firmian. lib. 7. cap. 21. divin. instit.*

¶ Poeticæ Sentent. et Fabulosæ.

Lucret. 3.

Cerberus & furiæ tum vero, & lucis egenus
Tartarus horriferos eructans faucibus æstus,
Qui neque sunt usquam, nec possunt esse profecto:
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque flagella,
Carcer & horribilis de saxo iacta deorsum
Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, tæda,
Quæ tamen & si absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea qui terminus esse malorum.
Possit, nec qua sit pœnarum denique finis,
Atque eadem metuit magis, hæc ne morte ingravescant.
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.

Lucan. 3.

Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias, inquit, tenebras, Manesque nocentes
Post bellum civile traher.

Claud. 2. Ruf.

Quæstor in alto
Conspicuus solio pertentat crimine Minos,
Et iustu dirimit sontes: quos nolle fateri
Viderit, ac mala mox transmittit verbera fratris:
Nam iuxta Rhadamanthus agit congesta superni
Curriculi, totos qui dum perspexerit actus,
Exæquat damnum meritis.

Senec. Herc. fur.

Atque avidum Chaos:
Gratumque retro flectere haud unquam sinum
Vmbræ tenaces.

Ibidem.

Sed nemo ad id sero venit, unde nunquam
Cum semel venit, potuit reverti.
Non unquam amplus.

Idem Hipp.

Convexa tetigit supra, qui mersus semel,
Adiit silentem nocte perpetua domum.

Hor. 2. Carm. 13.

Quam pene fulva regna Proserpina.
Et iudicantem vidimus Æacum,
Sedesque discretas piorum, &
Æolis fidibus querentem
Sapho puellis de popularibus,
Et te sonantem plenius aureo
Alcæe plectro, dura navis
Dura fuga mala, dura belli.

Hor. 2. Carm. 14.

Visendus ater flumine languido,
Cocytus errans, & Danai genus
Infame, damnatusque longi
Sisyphus Æolides laberis.

Sen. Herc. fur.

Quod quisque fecit patitur, auctorem scelus
Repetit, suoque premitur exemplo nocens.

Silius. 13.

Has inter formas coniux Iunonis Averna
Suggestu residens cognoscit crimina Regum,
Stant victi, seroque piget sub iudice culpæ.
Circumerrant Furiæ pœnarumque omnis imago.
Quam vellent nunquam sceptra fulsisse superbis.
Insultant duro imperio, non digna, non æqua, &c.
Non licitum vivis, tandem permissa queruntur.
Tunc alius fævis religatur rupe catenis,
Aut alius subigit saxum, perque ardua montis
Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello,
Talia lethiferis restant patienda Tyrannis.

Stat. 2. Theb.

Forte sedens media regni infelicis in arce
Dux Erebi, populos poscebat crimina vitæ,
Nil hominum miserans, iratusque omnibus umbris
Stant furiæ circum, variaque ex ordine Mortes,
Sævaque multisonas exercet Pœna catenas.
Fata ferunt animas, & eodem pollice damnant.

Val. Flac. 3.

Quisque nec in ventos, nec in ultima solvimur ossa,
Ira manet, duratque dolor.

Ibidem.

Quisque suos sontes, inimicaque pectora pœnis
Implicat & varia meritos formidine pulsat.
At quibus in vita maduerunt sanguine dextræ,
Si sors sæva tulit miseros, vel proxima culpa,
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros residès, etiam nil amplius ausi
In lachrymas humilesque metus, ægramque fatiscunt
Segnitiem.

Senec. Herc. fur.

Spartana tellus nobis attollis iugum,
Census ubi æquor Tanarus syluis premit:
Hic ora solvit Divis invisi domus,
Hi atque rupes alta, & immenso specu
Ingens vorago faucibus vastis patet,
Latumque pandit omnibus populis iter.
Hinc ampla vacuis spatia laxantur locis.
In qua omne mersum pereat humanum genus,
Nec ire labor, ipsa deducit via:
Vt sæpe puppes æstus invitas rapit,
Sic pronus aër urget.

Silius. 12.

Hic vicina palus fama est: Acherontis ad undas
Pandere iter, cæcas stagnante voragine fauces
Laxat, & horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.

Stat. 2. Theb.

Hoc, ut fama, loco pallentes devius umbras
Trames agit; nigroque Iovis vacua atria ditat
Mortibus, Arcadij perhibent si vera coloni.
Stridor ibi, & gemitus pœnarum, atroque tumultu
Fervet ager: sæpe Eumeni dum voceque manuque
In medium soluere, diem lethique triformis
Ianitor agricolas campis auditus abegit.

Val. Flac. 1.

Ingenti iacet ore Chaos, quod pondere fessam
Materiem, lapsumque queat consumere mundum,
Hic gemina æternum porta, quarum altera dura
Semper legi patens, populos Regesque receptat.

Claud. 1. Ruf.

Est locus extremum pandit qua Gallia littus,
Oceani, prætextus aquis, quo fertur Vlysses
Sanguine libato populum movisse silentum,
Illic umbrarum tenuis stridere volantum
Flebilis auditur questus: simulachra coloni
Pallida, defunctaque vident migrare figuras.

Idem 2. Ruf.

Est locus infaustis, quo conciliantur in unum
Cocytus, Phlegetonque vadis, inamœnus uterque
Alveus: hic volvit lachrymas, hic igne redundat.
Turris per geminos flammis vicinior amnes
Porrigitur, solidoque rigens adamante, sinistram
Proluit igne latus, dextra Cocytia fundit
Æquora, triste gemens & fletu concita plangit.
Huc post emeritam mortalia secula vitam
Deveniunt, ubi nulla manent discrimina fati,
Nullus honor, vanoque exutum nomine regem
Perturbat plebeius egens.

Sen. Herc. fur.

Verane est fama inferis
Tam fera reddi iura, & oblitos sui
Sceleris nocentes debitas pœnas dare?
Quis iste veri rector, atque æqui arbiter?

Idem Troad.

Tænaro & aspera
Regnum sub domino limen & obsidens
Custos, non facili Cerberus ostio,
Rumores vacui, verbaque inania.

Et

Et par sollicito fabula somnio.

Lucret. 3.

Post mortem denique nostram.
Nunquid ibi horribile apparet ? num triste videtur
Quidquam ? Nonnè omni somno securius extant ?
Atque ea nimirùm quæcunque Acheronte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis :
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens :
Sed magis in vita Divum metus urget inanis
Mortales, casumque timet quem cuique ferat sors,
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quicquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto
Quamlibet immani proiectu corporis exstet.
Qui non sola novem dispensis ingera membris
Obtineat, sed qui terrai totius orbem,
Non tamen æternum poterit proferre dolorem :
Nec prabere cibum proprio de corpore semper.
Sed Tytius nobis hic est, in amore incentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor:
Aut alia quavis scindunt cuppedine curæ.
Syssiphus in Vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere à populo fasceis savasque secureis
Imbibit : & semper victus, tristisque recedit.
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam:
Atque in eò semper durum sufferre laborem :
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à summo iam vertice rursum
Volvitur, & plani raptim petit aquora campi.

Silius. 2.

Tum demum ad Manes perfecto munere Erinnys
Iunoni laudata redit, magnamque superba
Exultat rapiens secum sub tartara turbam.

Virg. 6. Æneid.

Vestibulum ante ipsum, primusque in faucibus orci
Luctus & ultrices posuere cubilia curæ.
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus,
Et metus, & malesuada fames, & turpis egestas,
Terribiles visu formæ, lethumque, laborque :
Tum consanguineus lethi sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverso in limine bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & discordia demens.
Vipereum crimen vittis innexa cruentis.
In medio ramos, annosaque brachia pandit
Vlmus opaca ingens, quam sedem somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent,
Multaque prætereà variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus ac bellua Lernæ,
Horrendum stridens flammisque armata Chimæra,
Gorgones, Harpyiaque & forma tricorporis umbræ :
Hinc via tartarei quæ fert Acherontis ad undas,
Turbidus hic cœno vastaque voragine gurges
Æstuant, atque omnem Cocyto eructat arenam.

Inferorum decem portæ.

Cingunt regna decem portæ, quarum una receptat
Belligeros dura gradivi sorte creatos.
Altera qui leges posuere, atque inclyta iura
Gentibus, & primas fundarunt mœnibus urbes.
Tertia ruricolûm, Cereris iustissima turba,
Quæ venit ad manes, & fraudum illæsa venena.
Exin qui latas artes vitaque colenda
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina supersunt Phœbo, sua limina servant,
Proxima quos Venti, savæque hausere procellæ.
Naufraga porta repit, sic illam nomine dicunt.
Finitima huic noxa gravido & peccasse fatenti
Vasta patet populo, pœnas Rhadamanthus in ipso
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.
Septima fœmineæ referatur porta catervis,
Luentes ubi casta fovet Proserpina lucos,
Infantum hinc gregibus, versas ad funera tædas
Passim virgentibus, turbæque in lumine lucos
Est iter extincta & vagitu ianua nota,
Tam seducta loco & laxata lucida nocte
Claustra nitent, qua secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos, hic turba piorum
Nec Stygio in regno, cœli nec posita sub axe,
Verum ultra Oceanum sacrò certamina fonti,
Letheos potat latices oblivia mentis.
Extrema hinc auro fulgens iam lucis honorem
Sentit & admoto splendat ceu sydere luna.
Hac anima cœlum repetunt, ac mille peractis
Oblita Ditem redeunt in corpora lustris.
Has passim nigrum pendens mors livida victum,
Itque reditque vias, & portis omnibus errat.

¶ Apophthegmata.

Bion dicere solebat, facilem esse ad inferos viam : nam illuc homines abire clausis oculis. Morientibus enim claunduntur oculi. *Laërt. l. 4. cap. 7.* Vnde Virgil.

Facilis descensus Averni,
Noctes atque dies patet atri ianua ditis, &c.

Demonax interrogatus olim, qualisnam esset inferorum conditio Expecta, inquit, & simul atque illuc venero per litteras tibi significabo omnia. Sentiebat autem nullos esse inferos. *Eras. l. apoph.*

Bion. In fabulis est, Danaidas puellas apud inferos huic addictas esse supplicio, ut pertusis vasis deferant aquam in dolium pertusum : Bion dicebat, gravius fore supplicium, si integris vasis, ac non pertusis idem facerent, tunc enim irent onustiores. *Laert. l. 4. c. 7.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, Quantum malum sit æternorum bonorum portione privari, accipe simile. Ponamus adolescentem aliquem esse mirabilem eundemque & cunctis florere virtutibus, & totius tenere orbis imperium tamque in omnibus esse perfectum, ut universos ergo se homines patrio ardere faciat affectu. Quid non ergo istius patrem pati existimatis libenti animo, ne talis filij privetur alloquio? quod verò vel exiguum, vel grande malum non esse subiturum, modo ut illum etiam videat, atque illius præsentiâ perfruatur ? etiam si virtutibus mille decoretur, desiderabilis est, atque mirabilis, ut cœlestium fructus bonorum, ac resolvi & esse cum Christo, intolerabilis quidem res est etiam gehenna, quis nesciat ? supplicium illud horribile. Tamen si misse aliquis ponat gehennas ; nihil tale dicturus est, quale est beatæ illius gloriæ honore propelli, exosumque esse Christo, & audire ab illo ! Non novi vos, &c. Est enim satius, mille fulmina sustinere, quam vultum illum mansuetudinis, pietatisque plenum, nos tamen aversantem videre, & illos totius tranquillitatis oculos nequaquam nos aspicere sustinentes. *Hom. 24. in Matth.*

Nilus est, præsens vita ex festucis & luto coagmentatus : licet mihi magnas ædes ostentes, sive regias ipsas auro multo fulgentes & gemmis, nihil ab hirundinum nido differre censebo. Hyeme siquidem instante, omnia sponte corruent. Hyemem verò voco diem judicij, non omnibus hyemem : quoniâ & Deus noctem simul & diem vocat, illud quidem ad peccatores, hoc autem quantum ad justos. Itidem & ego nunc, hyemem ipsam voco si non bene in æstate alamur, ut possimus volare instante hyeme. Non nos matres suscipient, sed esurire sinent, perire, vel nido ruente perdi. Tanquam enim nidum, quinimo & facilius quam nidum, omnia Deus tunc destruet, delens & transmutans omnia, volatu vero carentes, & isti non valentes occurrere in aëra, sed ita vulgariter enutriti, ne leves habeant pennas ea quæ pati tales est verisimile parientur. Hirundinum itaque pulli cum conciderint, statim pereunt. Nos vero non morimur, sed continuo punimur. Hyems erit illud tempus, quinimo hyeme difficilius : non enim aquæ torrentes profluent, sed ignis flumina, non ex nubibus tenebræ conflabuntur, sed insolubiles & omni luce carentes tenebræ, ut neque cœlum videatur, nec aër, sed plus quam terra obruti comprimentur. *Hom. 50. in Matth.*

Si quis rex, vel Regis filius profectus, & bellis innumerabilibus expeditis admirationi habitus, & universum habens exercitum aliquam ostenderet civitatem curru cum trophæis, cum innumeris ordinibus, cum aureis clypeis, circa se ministris occurrētibus, & coronata tota civitas esset, & omnes orbis principes cum eo : & ipsum autē omnis alienigenarum gentium captivarum ætas sequerentur : mox duces, satrapas & cives, præsentibus cunctis magistratibus cum illo splēdore occurrentes susciperet & oscularetur, manū porrigeret & omnem exhiberet fiduciam, & omnibus astantibus tanquam ad amicos loqueretur, & diceret, & omnem viam illam se propter eos fēcisse, & in regias deduceret, & cum eis communicaret : licet alij nōn punirentur, quantum pœnæ esset horum privatio comparanda? Si vero coram hominibus tam amarum est, ab hac excidere gloria, multo magis coram Deo, cum supernæ virtutes aderunt cum Rege, cum victi dæmones, & deorsum inclinati, & ipse diabolus agetur captivus, & omnis contraria multitudo, cum virtute cœlorum, cum ipso venerint in nubibus. *Hom. 48. De ira.*

Non velim existimes, ut hîc fieri solet, ita & in futura vita contingere, ut scilicet solatium aliquod ferat, socios habere miseriæ, unde id constat ? Et subjecto scilicet exemplo. Dic enim quæsō, si quis damnatus ignibus filium quoque suum unà intueatur nidoremque ex ipsius carne ascendentem hauriat naribus, nonne morietur? Nam si hi quoque qui sani sunt, dum hæc fieri vident, pene resolvuntur : multo magis id passuri sunt, qui ea clade vexantur. Est ad passionem pronum humanum genus, aliorumque calamitatibus facile commovemur. Quo pacto pater filium in eadem damnatione positum videns, solatium capiat. Contra pœnā illi ex societate auctior. Eadem ratione, si vir uxorem, frater fratrem, &c. *Ibid. Hom. 48. De ira.*

Origenis. Sicut civitatem portæ proprium quæque nomen habent : eodem modo portæ inferorum nominari possunt juxta speciem peccatorum, ut una quidem inferorum porta vocetur scortatio, per quam ambulant scortatores : altera verò negatio, per quam, qui Deum abnegant, descendunt ad inferos. *in c. 16. Matth.*

Hilarij. Quod nullus labor est vento pulverem dissipare, & quam lutum in plateis ingredientes proprie calcasse non sentiunt. Ita pœna illi inferni facile est impios delere atque dispergere, quos peccatorum ratio & in lutum solverit, & posuerit in pulverem, non relicta neque substantia firmitatis, cum pulvis & lutum sint, & per id quod pulvis & lutum sunt, in natura tamen pœnalis substantiæ reservati. *In Psal. 1.*

Gregorij. Sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt, quia alius plus æstuat, & alius minus. Ita illic in uno igne non unus est modus incendij : quia, quod hic diversitas corporum : hoc illic agit diversitas peccatorum, ut ignem non dissimilem habeant, & tamen eosdem singulos dissimiliter exurat. *lib. Dial. 4.*

Ruperti Abbatis Tuitiensis. Ægyptus terra fuit exemplum inferni.

Illic

Illic detinebatur populus, captivus fratrum Christi, id est, sanctorum populus: quod non res statim transduxit per mare rubrum, id est, per sanguinis, & aquæ decurrentis ex latere suo sacramentum: & inimicos eorum, id est, peccata eorum operuit mare illud; & usque nunc operit inimicos nostros, qui eodem sacramento baptizati sumus. Ad istam Ægyptum Christum per omnia fratribus assimilatus descendit, ut eos faceret coheredes sui: *Ex Ægypto ista vocatum est filium meum. In Matth. l. 2.*

Vide diabolus.

Infinitum, Infinitus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INfinitus, Græcè ἀπέρατος, ος, ον, ὁ, ἡ, ἄπειρος, ος, ον, ἄπερος, ος, ον, dicitur. Est autem infinitum, cujus semper secundum quantitatem accipientibus est aliquid accipere. *Secundum Arist. l. 3. Physicor.*

Infinitum est, quod non habet finem, unde infinitio & infinitas deducuntur. Hinc etiam & infinitivus modus quod Grammatici utuntur, qui nec à personis aliquibus nec numeris finitur. Hæc omnia à finio descendunt, à quo pariter præfinio, hoc est, præscribo, & quasi finem, quem non transgrediaris, extendo. Vnde præfinitum, præscriptum: Infinite & infinitum adverbia, significant, sine fine. A finio veniunt etiam definio & diffinio

SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Omne quod infinitum est, aut ex adjunctione, aut ex divisione, aut utroque modo dicitur. *Lib. 3. de Nat. c. 4. Tit. 34.*

Infinitatis ratio & definitio, quantitatem adhibet, non essentiam aut qualitatem. *l. 1. de Nat. c. 2. T. 15.*

Omnes Philosophi rem infinitam principium esse ponunt nec injuria. *l. 3. de Nat. c. 4. T. 30.*

Rei infinitæ nullum principium est: ejus enim finis esset. *Ibid.*

Infinitum quidem à rebus iis, quæ sensibus percipiuntur, sejungi separarique non potest, ita ut sit quoddam ἀπερόσεφον. *lib. 5. de Nat. c. 4. Tit. 35.*

Infinitum esse non potest in iis quæ re ipsa sunt, & in essentiis, ut etiam principij vim locumque obtineat. *l. 3. de Nat. c. 5. T. 37.*

Si plane non sit res infinita, fiet ut multa incommoda consequantur. Nam & temporis principium quoddam erit ac finis: & magnitudines in magnitudinem dividi non poterunt: & numerus infinitus non erit. *lib. 3. de Nat. c. 6. T. 56.*

Infinitum, id est, cujus semper aliquid extra ij, qui ratione quantitatis sumpserint, accipere possunt *l. 3. de Nat. c. 7. T. 63.*

Instar omnium eriæ causa est id, quod infinitum est: & vis ejus atque ratio est in privatione. *l. 3. de Nat. c. 8. T. 72.*

Eorum quæ infinita innumerabiliaque sunt, nihil est primum. *l. 5 de Nat. c. 12. T. 83.*

Id quod immensum est, motu cieri & quiescere totum potest. *l. 8. de Nat. c. 2. T. 17.*

Id quod infinitum est, ferri non potest. *l. 1. de Cœlo. c. 5. T. 37.*

Infiniti natura nulla est, alioqui rei infinitæ & immensæ natura immensa non est. *l. 1. Brevio. Metaph. c. 2. T. 12.*

Quod infinitum est, non ita vi & potestate, quasi futurum sit, ut re ipsa sit paratum atque divisum, sed ut animi cogitatione. *l. 7. Metaph. c. 6. T. 11.*

Quod aliqua ex parte infinitum est, id neque indefinitum est, neque finitum. *l. 1. de Cœlo. c. 12. T. 130.*

Infinitum esse actu non est intelligibile. *Ex B. Thom. lib. nono 12.*

Infirmitas

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

INfirmitas, Græcè ἀῤῥωστία, ας, ἡ ἀῤῥωστίω, infirmo, & ἄῤῥωστος, ος, ον, infirmus. Est autem infirmitas, debilitas & imbecillitas, & infirmus debilis: ab infirmoque deducuntur, quod est debilito. A firmus omnia hæc veniunt: firmus vero à ferendo, quod omnia constanter ferat, unde firmitas: de qua supra in dictione Firmitas: & firmitudo ejusdem significationis.

¶ LOCI BIBLICI.

Infirmitas pro humiliatorum abjectione, Gal. 4. 13. pro imbecillitate, quæ in hominibus maxima est, Matth. 26. 41. Infirmitas corporalis, *vide Ægritudo.*

Infirmi pro absolute & omnino ad opus bonum ineptis, Rom. 5. 6. pro imbecillis in fide, & horum habenda est ratio, Luc. 22. 32. Act. 20. 35. Rom. 14. 1. & 15. 1. 1. Cor. 8. 7. 9. & 10. 28. 29. 1. Thess. 5. 14. eorum ne ignorantia toleranda, non fovenda: Rom. 14. 1. Infirmitatis in fide exempla: Moses, Num. 11. v. 21. 22. Gedeon, Iudic. 6. v. 13. 14. 15. Petrus, Matt. 14. v. 30. 31. Discipuli, 8. 26. & 20. 56. Marc. 14. 50. Io. 11. 8. Nicodemus, Io. 3. 2. Pater Dæmoniaci. Matt. 9. 24. multi principes, Io. 12. 42. Joseph. Arimathæus, 19. 38.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Infirmitas gravis sobriam facit animam. *Eccl. 31.*

Virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. *2. Cor. 12.*

Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. *Eccl. 38.*

Livors vulneris abterget mala. *Proverb. 20.*

Ante languorem adhibe medicinam, & ante judicium interroga teipsum, & in conspectu Dei invenies propitiationem. *Eccl. 18.*

Melior est mors quam vita amara, & requies æterna, quam languor perseverans. 30.

Infirmitatum consolatio.

In requie mortui requiescere fac memoriam ejus, & consolabere illum in exitu spiritus sui. *Eccl. 38.*

Infirmus eram, & visitastis me. *Matth. 25.*

Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. *Iacob. 3.*

Modus vitandi causa.

In multis escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram. Qui autem abstinens est, adiicit sibi vitam. *Eccl. 37.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Qui veram ostendit corporis infirmitatem, humanè tractandus est. Qui autem falsam prætendit, & convinci non potest, Deo dimittendus est. *Aug. de opere monachorum.*

Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoque ingenium marcescere facit; Quicquid cum modo & temperamento fit, salutare est. *Hier. in quadam Epist.*

Corporales infirmitates populi fidelis suscipere in se debet Evangelij prædicator, juxta quod scriptum est. Quis infirmatur & ego non infirmor? *Amb. & habetur 24. q. 1. can. Qua dignior.*

Venit dominus quum ad judicandum properat. Pulsat verò quum per ægritudinis molestias mortem vicinam denuntiat, cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. *Greg. super illud Luc. 12. Beatus servus, quem cum venerit Dominus.*

Qui dolorem capitis non patimur benigne, quomodo pro Christo capitis abscissionem patceremur? Qui flagellum timent, quomodo tormenta sustinerent? *Hugo. l. 1. de claustro animæ.*

Quosdam præsciens Deus multa peccare posse, flagellat eor infirmitate corporis ne peccent, ut eis utilius sit frangi languoribus ad salutem, quam remanere incolumes ad damnationem. *Hugo lib. 1. de anima.*

Quidam pro libito suo vivunt, & semper sunt vegeti, quidam à regulis Hippocraticis non deviant, & assidue sunt infirmi. *Petr. Ran. in quadam epist.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ovid. 3. Trist. 8.

Nec cœlum, nec aqua faciunt, nec terra, nec aura,
Heu nil perpetuus corpora languor habet!
Seu vitiant artus ægra contagia mentis,
Sine mei causa est in regione mali:
Vt tetigi Pontum, vexans insomnia, vixque
Ossa tegit macies, nec juvat ora cibus:
Quique per autumnum percussis frigore primo
Est color in foliis qui nova læsit hyems:
Is mea membra tenet, nec viribus allevor ullis:
Et nunquam queri causa doloris abest.

Idem. 4. Trist. 6.

Nam neque sunt vires, nec qui color esse solebat,
Vix habeo tenuem, qua tegat ossa, cutem.

Sen. Oed.

Vbi turpis est medicina sanari pudet.

Ovid. 1. Remed.

Admonitu recreatur amor, vulnusque novatum
Sinditur! infirmis causa pusilla nocet.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Non videmus, quam multa nos incommoda exagitent, quam malè nobis conveniat hoc corpus: nunc de capite, nunc de ventre, aut de pectore, aut de faucibus querimur; Alias nervi nos, alias pedes vexant, nunc dejectio, nunc distillatio: aliquando supereſt, aliquando deest sanguis: hinc atque illinc tentamur & expellimur. *Sen. in epist.*

In omni morbo tria gravia sunt: metus mortis, dolor corporis, intermissio voluntatis. *Sen. 7. epist.*

Morieris non quia ægrotas, sed quia vivis. Quum convalueris, non mortem, sed valetudinem effugies. *Ibid.*

Nihil æque sanitatem impedit, sicut remediorum crebra mutatio: non convalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil magis ægris prodest, quam ab eo curari, à quo valuerint. *Epist. 2.*

Bona valetudo jucundior est eis, qui de gravi morbo curati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt. *In epist.*

Bene dormit, qui non sentit, quam male dormit. *In Prov.*

¶ EMBLEMA

Obnoxia infirmitas.

Alciat. Emblema CLXIX.

Piscículos Aurata rapit medio æquore Sardas,
Ni fugiant pavidæ, summâ marisque petant:
Ast ibi sunt mergis fuliciſque voracibus esca:
Eheu intuta manens, undique debilitas!

Vide Ægritudo, Morbus.

Infortunium

Infortunium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

INfortunium Græcè, συμφορᾶ, ᾶς, ἡ, dicitur. Et est, cum aliquid magnum malorum evenit. *secundum. Aristotelem l. 2. Physicor.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Menander.

Δρυὸς πεσούσας πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται.
Quercu cadente omnis vir ligna colligit.
Δεῖ τοὺς μὲν εἶναι δυσυχεῖς, τοὺς δ' εὐτυχεῖς.
Oportet hos quidem esse infelices, hos veros felices.
Εἰς ἀνδρὶ δυσυχοῦντα μὴ σκλάσῃς κακόν.
In virum infelicem ne obiicias malum.
Ἐξ ἡδονῆς γὰρ φύεται τὸ δυσυχεῖν.
Ex voluptate enim nascitur infeliciter agere.
Μὴ ἐμβαίνε δυσυχοῦντι, κοινὴ γὰρ τύχη.
Ne insulta infelici: communis enim fortuna.
Μηδέποτε σαυτὸν δυσυχῶν ἀπελπίσῃς.
Nunquam de teipso infeliciter agens desperabis.
Νόμιζε κοινὰ πάντα δυσυχήματα.
Existima communes omnes infelicitates.
Οἴμαι, τὸ γὰρ ἄφνω δυσυχεῖν μανίαν ποιεῖ.
Heu mihi. Nam repente infeliciter agere, insaniam gignit.
Τῶν δυσυχούντων εὐτυχὴς οὐδεὶς φίλος.
Infelicium fortunatus nullus amicus.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Nemini calamitatem objeceris. Communis enim fortuna est & quid futurum sit, non liquet. *Isocr.*

Ego illum plane stolidum judico, qui cum homo sit homini fortunam exprobrat. Quomodo enim convenit de fortuna gloriari vel eam objicere alteri, illum, qui ipse nesciat, an sibi constans vel ad vesperum permansura sit, quamvis in præsentia se quam optimi & felicissimi vitam agere patet! *Demosth.*

¶ ADAGIA.

Asinus inter simias. ὄνος ἐν πιθήκοις.
Vbi quis incidit in homines nasutos & contumeliosos, ipse stolidus, à quib. impune irrideatur. Quin & hodiè simile quiddã dicitur: nempe ea inter cornices, ubi stupidior aliquis inter homines petulantes ac dicaces incidit.

Novacula in cotem. ξυρὸς εἰς ἀκόνην.
Dici solitum in hos, qui forte in eas res inciderũt, in quas minimè volebãt.

Victus spinosus. βίος ἀκανθώδης.
Potest de minutis intelligi & accisis facultatibus.

Hodie nihil succedit.
Plautus in Amphytryone allusit ad vulgi superstitionem, cui quidam dies credebantur rebus gerendis auspicati, quidam infelices. Quod si unum atque alterum parum successit ex sententia, hinc æstimantes totam diem, dicunt: Hodie nihil succedet: & ab omnibus negotiis abstinent.

Tempestas rerum.
Quam significabimus magnam rerum confusionem, uti licebit illis versibus homericis, quos usurpat: Marcus Tullius l. 3. Epist. ad Q. Fratrem.

Ἡμοτ' ὀπωρείῃ ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ.
Ζεὺς, ὅτε δὴ ἄνδρεσι κοτέσσατο· καὶ χαλεπήνῃ.
Mensibus autumni vehementer Iuppiter imbrem.
Effundit cum succensens mortalibus instat.

Aqua & terra reddamini. ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε
Pro eo quod est: Redigamini in nihilum, ac pereatis. Hemistichium est Homericum.

Asinus inter apes. ὄνος ἐν μελίτταις.
Dici solitum, ubi quis infeliciter incidit in homines improbos atque importunos. Suidas.

In apes induxisti. εἰς μελίσσας ἐνόμασας.
Vbi quis præter opinionem in ingens agmen velut examen malorum immergitur.

Dicas tria ex curia. εἴποις τὰ τρία παρὰ τῆς ἀυλῆς. *Zenodot.*
Antiquitus qui iudicium sententiis fuissent ad capitale supplicium condemnati, priusquam ad mortem ducerentur, ea facultas concedebatur, ut vino ciboque expleti, tria quadam, quacunque libitum esset, dicerent. Quæ simul atque dixissent, promulgata damnatione producebantur ad supplicium.

Ad aquam malus. ἐφ' ὕδωρ κακός.
In infirmæ sortis homines dicebatur, ac sordidissimis quæstibus addictos, propterea quod antiquitus litigantibus aquam per clepsidras tenues quidam ac nullius frugi homines infundebant, dispensabantque.

Canis in vinculo. κύων ἐπὶ δεσμά. *Zenodot*
Dicebatur, ubi quis seipsum in servitutẽ aut in malũ aliquod iniiceret.

Mitte in aquam. βάλλ' εἰς ὕδωρ. *Plut.*
Hoc est: Aufer è medio. Dicitur in hominem vel in rem exitio dignam.

Ad Cynosarges. εἰς Κυνοσάργες.
Erat Cynosargus locus in Attica quispiam, in quo nothi spuriique exercebantur; unde vel contumelia causa dicebatur. εἰς Κυνοσάργες, *veluti in spurium, vel imprecando, quasi dicas:* In malam crucem.

Ad coruos. βάλλ' εἰς κόρακας.
Proinde valet, quasi dicat: Abi in malam crucem, in malam rem, atque in exitium. Aristophanes: Ocyus hinc ad coruos abeas.

In lapidicinas. εἰς λατόμιας. *Luciam.*
Cum significamus quempiam è medio tollendum, & in rem malam aliquo auferendum.

In puteo cum canibus pugnare. ἐν φρέατι κυνομαχεῖν.
Dici solitum, ubi cuipiam negotium incidit cum homine rixoso & contentioso, à quo se nequeat extricare.

In beatam. βάλλ' εἰς μακαρίαν. *Aristophan.*
Aufer te beatam, pro eo quod est: In malam rem.

In Orciculum incidas. ἐμπέσοις πρωκτῷ θεμωνίου.
Sermo perniciem & extremum exitium imprecantis, Diogenian.

Charontis ianua. Χαρώντος θύρα.
De imminente capitis periculo, sive de re magnopere tristi.

Aurum habet Tolosanum. *Gellius.*
In eum, qui magnis ac fatalibus afficitur malis, novoque ac miserando exitio perit.

Equum habet Sejanum.
Olim proverbio dicebatur in calamitosum, & ad extremam inopiam redactum.

Tragicum culum. Τραγικὸν κακόν.
Tragicum malum dicetur ingens, cuiusmodi finguntur in Tragœdiis.

Mustelam habet. γαλῆν ἔχει. *Diogenian.*
In eum quadrat, cui omnia sunt inauspicata, tanquam fatis à Diis iratis, ut aiunt.

Cadmea victoria. Κάδμειος νίκη.
Sunt qui cadmeam figuram appellabant infelicem etiam ipsis victoribus.

Fortunatior Strobilis Carcini. εὐδαιμονέστερος Καρκίνου Στροβίλου. *Suidas.*
Ironia proverbialis in felicem & improbum.

Issa. Ισσα. *Suidas.*
Proverbialis erat acclamatio in eos, quibus ζ litera forte cecidisset, quique modis omnibus essent infortunati.

Genius malus.
Adagium apparet è priscorum opinione profectum, qui singulis binos genios attribuunt, quos dæmones vocant, quorum alter perniciem nobis moliatur, alter iuvare studeat.

Vel hosti miserandus.
Est hyperbole. Nam hostis non facilè commovetur misericordia. Confine illi. Quod vel ipse probet Momus.

Mala ultro adsunt.
Idem & vulgo dicitur: Mala ultrò adesse, non invocata.

Per mediũ annulũ traharis oportet. διὰ δακτυλίου δεῖ σε ἑλκυσθῆναι.
Id est, per annulum trahendus es: In eum quadrabit, qui sit vehementer extenuato gracilique corpore, seu cura, seu studio, seu qua alia re. Aristoph.

E tribus malis unum. ἓν τριῶν κακῶν ἕν.
Qui dicant iis, qui sententia capitali damnati fuissent tria solere deferri, gladium, laqueum, & aconitum.

Extrema extremorum mala. ἐσχάτων ἔσχατα κακὰ διαπέπρακται.
Vtemur quoties ingens infortunium significare volumus.

Ogygia mala. Ωγύγια κακά.
Recte dicuntur ut ingentia mala, vel antiqua.

Dialygium malum. Διαλύγιον κακὸν *Plato.*
Id est: ingens malum. Dicitur de eo, qui malo quopiam ingenti ac diuturno tenetur.

Labore laboriosus. πονηρὸς πόνα.
Ipsa figura hyperbolem habet laboris immodici. Est autem locus ob amphibologiam vocis. πονηρὸς enim Graci ut laboriosum ac miserum, ita significat & malum astutumque.

Lemnium malum. Λήμνιον κακόν.
De malis immensis ac miserandis.

Magnetum mala. Μαγνήτων κακά.
De malis ingẽtibus dictũ videtur, aut iis quæ in authores suos recidunt.

Malis mala succedunt.
In eum, qui varius exercetur fortuna incommoditatibus, nunc morbo, nunc rapinis, nunc aliis atque aliis: conveniet illud Homeri:

Ἄλλοτε μέν τε Νότος Βορέην προβάλεσκε φέρεσθαι,
Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρῳ ἐξάσκε διώκειν.
Tradebat Notus hunc Borea quandoque vehendum,
Nunc rursus Zephyro tractandum tradit Eurus.

Tænarium malum. Ταινάριον κακόν.
Si quid crudelius sævitum esset in famulos, Tænarium malum vocabant: propterea quod olim Lacedemonij captivos, qui in Tænarium confugerant, reductos, capitis affecerunt supplicio.

Tam perit quàm extrema faba. *Pomp.*
Quadrabit in hominem, seu rem, omnibus omnium iniuriis expositam.

Vivens videnſque.
Quod in Eunuch. dixit Terent. Vivus videnſque pereo: id M. Tull. indicat proverbiali figura dictum esse in orat. Pro Sextio. Vsurpat & aliquot locis D. Hieronymus.

Ilias malorum. Ιλιὰς κακῶν.
De calamitatibus maximis simul & plurimis: propterea quod in Iliade. Homerica nullum mali genus non recensetur.

Lerna malorum. Λέρνη κακῶν. *Cic.*
De malis plurimis simul in unum congestis & accumulatis.

Semper Ilio mala. ἀεὶ Ἰλίῳ κακά. *Athen.*
De vehementer calamitosis & afflictis.

Sybaritica mala. Συβαριτικὰ κακά. Idem.
Quadrabit adagium in eos, qui neglectu Deorum, aut ob intemperantem luxum subvertuntur.

Mare malorum. κακῶν θάλασσα. *Plaut.*
Dici solitum de calamitatibus immensis & omnigenis.

Alio relinquente fluctu, alius excepit. *Arist.*
Non inconcinne deflectetur ad incursus malorum, cum ut vere fit, calamitas

mitas calamitati succedit, juxta illum proverbialem versiculum.

Fortuna obesse nulli contenta est semel.

Cyrbes malorum. Κυρβεὶς κακῶν.

De vehementer improbis, & omnium facinorum genere contaminatis.

Malorum Panegyris. Κακῶν πανήγυρις.

De malis agminatim ingruentibus, & invicem succedentibus. Ascribitur Plauto.

Per tenebras quæ apud quercum. τὸ διὰ δρυὸς σκότος.

De ingenti ac fatali calamitate dicebatur. Aristoph.

Graviora Sambico patitur. Δεινότερα Σαμβίκης πάσχει.

In eos, qui cruciatibus exquisitis torquentur, aut quibus insignia mala accidunt. Plut.

Malo asino vehitur. ἐπ' ὄνῳ πονηρῷ ὀχεῖσθαι.

Malo asello vehi dicuntur, quibus res sunt parùm secundæ. Felices enim egregiis equis insidere gaudent.

Quæ ex antiqua. τὰ ἐκ παλαιᾶς.

Id est: Quæ ex antiqua subaudiendum, Tyro. Perinde valet, quasi dicas, summam molestiam, extremúmque malum. Plut.

Miserior monomachis. τοῦ μονομαχήσαντος ἐλεεινότερος.

Id est: Miserior his, qui monomachiam exercent. Nam hi durissima lege committuntur, ut aut alter, aut uterque pereat.

Cujusmodi portento me involvit fortuna? Οἵῳ με τέρατι ὁ δαίμων περιβέβληκεν;

Dici conveniet, ubi negotium incidit cum homine morosò difficilique, cum quo non queas vivere, nec à quo te possis extricare.

My sortitus. Ἔλαχες τὸ μῦ.

Id est: M, littera sorte obtigit. Ænigma in stultos.

Nefasti dies. ἀποφράδες ἡμέραι.

Olim vocabãtur inauspicati, & quibus publicè non licebat agere. Vnde receptum, ut homines invisos ac detestandos ἀποφράδας appellarent.

Servabis bovem. βουκολήσεις.

Id est: Bubulcus eris. Hoc velut ænigmate significabant exilium.

Inus dolores. Ἰνὸς ἄχη.

Intolerantem & exanimantem dolorem significantes dicunt, Ἰνὸς ἄχη. Nam ἄχος propriè dolor dicitur apud Græcos, qui prorsus obstupefacit, suique sensum adimit homini.

Niobes mala. Νιόβης πάθη.

De maximis & acerbissimis malis dicebatur.

Antiopæ lupus. Ἀντιόπης θηρίον.

Dici consuevit, ubi quis innumeris calamitatibus affligitur, deinde malis eximitur.

Cythnicæ calamitates. Κυθνάδες συμφοραὶ.

Aristoteles citàt, Cythnios usque adeo divexatos afflictósque fuisse ab Amphytrione, ut in proverbium abierint.

Cyrnia jactura. Κύρνια ἄχη.

De magnis dispendiis & expilationibus dicebatur.

Agri collis. Ἀργὸς λόφος.

Vbi quis ingentibus malis esset implicatus: Potest accommodari vel ad locum, vel ad negotium variis obnoxium calamitatibus.

Militavit cum Erasmade. Ἐστρατήγησε μετ' Ἐρασμάδους.

Vulgo per jocum dicebatur his, quibus res undequaque male procedunt: Suidas.

Excubias agere in Naupacto. φρουρᾶσαι ἐν Ναυπάκτῳ.

Adversus eos, qui pereunt ignavia sua, aut qui munus odiosum ac plenum discriminis administrant. Zenodot.

Lemnia manu. Λημνείᾳ χειρί. *Herodot.*

Dictum pro eo, quod est, nefaria, impia, crudeli manu.

Lepus apparens infortunatum facit iter. Φανεὶς ὁ λαγὼς δυσυχεῖς ποιεῖ τοὺς ὁδίτας.

Id est: Inauspicatum iter obvius facit lepus. Torqueri potest ad interventum cuiuspiam, qui videatur incommodum aliquod allaturus. Suid.

Minxit in patrios cineres. *Horat.*

Qui à furiis ageretur, cuique cuncta cederent infeliciter in patrios cineres minxisse dicebatur. Antiquitus enim paterni sepulchri summa fuit religio.

Rupta crada. κράδης ῥαγείσης.

Dicebatur de his, qui repente tanquam quiddam facturi prodiissent, deinde falsa omnium expectatione turpiter & indecore sese gessissent in negotio.

Commune naufragium. κοινὸν ναυάγιον πᾶσι πᾶσι παραμύθιον.

Id est: Commune naufragium omnibus solatium. Multo facilius fertur malum, quod nobis est cum omnibus aut cum multis commune.

Obedientia felicitatis mater. ἀπειθαρχία γὰρ ἐστὶ καὶ ἀπειθείας μήτηρ.

Principis est, consulere saluti civium. Id conatur bonis & æquis legibus. Populi est his obtemperare si velit esse felix. Sed utinam non essent Iovis ὀλεθρίοι, quibus uxor ἁρπυία, & filia δωσυχία.

¶ Emblema.

Semper præsto esse infortunia.

Emblema CXXIX. Alciati.

Ludebant parili tres olim ætate puellæ,
Sortibus, ad Stygias quæ prior iret aquas,
At qui iactato malo cesserat alea talo,
Ridebat sortis cæca puella suæ:
Cum subito ista caput labente est mortua tecto,
Solvit & audacis debita facta ioci.
Rebus in adversis mala fors non fallitur: aßis in
Faustis nec precibus, nec locus est manui.

¶ Fabvla.

Asini pellis.

Aufer me mors, inquit afflictus oneribus & verberibus asinus, & cripe miseriis. Exaudiit invocantem illa se, & præsto fuit. Moritur asinus at pellis ipsius in tympãna intenditur, & exanimus etiam tunditur.

Dicitur fabula de pertinacia & assiduitate infortunij.

Vide, Infelicitas, Miseria, & Tit. contr.

Ingenium.

¶ Definitio et etymolog.

INgenium, Græcè, εὐφυία, ας, ἡ, & εὐφυὴς, ἐος, ὁ, ἡ, industrius & ingeniosus dicitur. Est autem ingenium extensio intellectus ad intellectorum cognitionem. Ingenium significat propriè naturam cuique ingenitam. *Terent. Nam qui cum ingentis conflictatur eiusmodi; id est, cum hominibus eiusmodi natura.* Hujus diminutivum est ingeniolum, item ingenuus, qui libera matre natus, nec postea servus facta est, & relatiuum libertini. Hinc etiam ingenuitas, quæ est contraria libertinitati.

Ingenium est animi vis, qua se extendit & exercet ad cognitorum cognitionem, Græcis dicta εὐφία, & significat alias naturam vnicuique ingenitam.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Quam speciosa veteranis sapientia, & glorioßus intellectus, consilium. *Eccl.* 25.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nihil per aliquod ingenium ita astruitur, quin ita acre ingenium è contra inveniat. *Aug. in serm.*

Ingenij acumen, vel tarditas præmium, vel pœnam in futuro collocat. *Hier. in app.*

Non semper ingenij vena respondet ad votum, & quandoque dicta laudabiliora casu aliter scribenti se offerunt, quæ per studij vehementiam, & indaginem laboriosæ meditationis inveniri non possunt. *Raul. in quadam epist.*

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studij præmium percipit: ità qui præstitum ex Deo sibi ingenium negligit, condemnationis reus exitit: quia donum, quod acceperat despicit, & per desidiam derelinquit. *Isidorus lib. 3. de summo bono.*

Quidam Dei judicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: ut diutius de rebus creditis puniantur, tardiores autem, ideo quod scire cupiunt, difficulter inveniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum præmium habeant retributionis. *Ibid.*

Non ego meo ingenio vel merito, sed ejus dono sum, si quid laudabile sum. Nam quædam acutissima & excellentissima ingenia tanto in majori errant, quanto confidentius tanquam suis viribus cucurrerint, nec suppliciter ac veraciter Deum, ut vitam sibi ostenderet, petiverunt, *Aug. ad Maced. epist.* 1.

Apis acriter pungit, & mel conficit: sic parvo corpore anima ingeniosa & acerrima viget, & doctrinæ suavitatem profert, *Hier. super illud Eccl.* 11. *Brevis in volatilibus apis, & initium dulcoris habet fructus eius.*

Dum ingenioßi negligentia torpent, in pravis actionibus remanent, & simplices, quos ingenij pennæ adjuvat, ad obtinenda regni æterni mœnia, virtus operationis levat. *Greg. super illud Proverb.* 30. *Stellio manibus nititur.*

Abscondere talentum in terra, est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare, & non lucrum spirituale acquirere. *Ioan. Chrys. super illud Matth.* 25. *Abiens fodit in terram.*

Semper in robusto & vegetato corpore animus mollior jacet, atque tepidum cor, & rursum in corpore debili & infirmo fortior viget, & promptior. *Bern. in Apolog.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Horat. in Epist.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Plau. in Pen.

Bono ingenio me esse ornatam, quam auro multo mavolo.
Aurum in fortuna invenitur, natura ingenium bonum.
Bonam ego quam beatam me esse dici mavolo.
Meretricem pudorem genere magis decet quam purpuram
Pulchrum ornatum turpes mores pejus cœlo collinunt.
Lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant.
Magno cum periculo custodietur, quod multis placet.

Ovid. 5. de Trist.

Adde quod ingenium longa rubigine lasum
Torpet, & est multo quam fuit ante minus.
Fertilis assiduo si non removetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

Ovid. lib. 15. Met.

Carne fera sedant ieiunia, nec tamen omnes,
Quippe equus & pecudes, armentáque gramine vivunt.
A quibus ingenium est, immansuetúmque ferúmque.
Armenia Tigres iracundique Leones,
Cúmque lupis ursi dapibus cum sanguine gaudent.

Idem lib. 3. Amor. eleg. 7.

An quisquam ingenuas etiam nunc suscipit artes?
Aut tenerum dotes carmen habere putat?
Ingenium quondam fuerat pretiosius auro:
At nunc barbaries grandis habere nihil.

Ovid. epist. Hero. ad Leandrum.

Fortius ingenium suspicor esse viri.

Vt corpus tenevis, sic mens infirma puellis.
Ovid. Trist. 3. Eleg. 7.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus.
Pectoris exceptis, ingeniique bonis.
En ego cum patriam caream vobisque domóque,
Raptáque sint, adimi quæ potuere mihi,
Ingenio tamen ipse meo comitórque fruórque;
Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.
Idem 3. Trist. eleg. ult.
Ingenium fregere meum mala, cujus & ante
Fons infœcundus, paruáque vena fuit.
Sed quacunque fuit, nullo exercente refugit;
Et longè periit arida facta situ.
Propert. 3.
Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera ducti,
Nec Iovis Elei cœlum imitata domus,
Nec Mausolai dives fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.
Aut illis flamma, aut imber subducit honores,
Annorum aut ictu pondera victa ruent,
At non ingenio quæsitum nomen ab ævo,
Excidet, ingenio stat sine morte decus.
Paut. Cap.
Sæpe summa ingenia in occulto latent.
Mart. 1.
O quantum est subitis casibus ingenium.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De ingenio. Dial. vii.
Francisc. Patriarch. Gaud.

At ingenium est velox. Rat. Ad virtutes utinam. Alioqui quo velocius in propius ruinæ. G. Ingenium expeditum est. R. Si & bonis artibus applicabile pretiosa animi suppellex. Si minus, onerosa, periculosa, laboriosa. G. Ingenium peracutum est. R. Ingenij non acumen, sed æquabilitas, atque constantia, veram laudem & perpetuam merentur, quorundam acumen tenui cuspide frangitur, primoque molimine deficit, validissima etiamsi ad ultimum extenuentur, infirma sunt, sic robur omne tenuitas atterit. Gaud. Acutissimum ingenium est mihi. R. Nihil sapientiæ odiosius acumine nimio. Nihil vero philosophanti molestius, quam sophista, adeo invisam Palladi finxere veteres araneam, cujus subtile opus ac tenues telæ sunt, sed fragiles, nullique usui. Vt mucronis ergo sic ingenij acies sit, non penetret modo, sed subsistat. G. Promptum & versatile ingenium est. R. Hoc Mar. Catoni Censorio tributum est, quod literis simul, atque armis belliciſque omnibus & urbanis, ac rusticis artibus æque foret idoneus, quod ex parte Græci suo tribuunt Epaminondæ, Persæ autem Cyro. Tum hoc versatile, quonam vergat, nec versutum sit, neve aliquid non agile, sed leve potius & inconstans habeat caveto. Aliud est enim non posse consistere, aliud facile ire posse quo velis. G. Ingenium est excellens. R. Multum refert, quo in genere excellas, hujus enim quoque verbi significatio vaga est, verúmque est, ubi intenderis in ingenium valere. Malo igitur ingenium bonum, quam excellens, quod illum in malum flecti neque hoc in diversa volubile est. Nam & Crispus Lucium Catilinam magna vi animi fuisse ait, sed ingenio malo pravóque. G. Ingenium magnum est. R. Bonum cupio & modestum, magnitudo sola suspecta est. Sæpè magnum ingenium, magnorum initium malorum fuit. Raro autem magni errores, nisi ex magnis ingeniis prodiere.

Est vis certè quædam, quam ingenium vocant, quæ ejusmodi est, ea ut efficere possit & adipisci, quæ ad propositum finem pertinent. Ac si finis quidem honestus sit, laudanda: sin malus calliditas est nominanda, *l. 6. Ethic. c. 12. & l. 1. Magn. moral. c. 34.*

Est hoc maximum & præstantissimum, quodq; nemo nec accipere ab álio possit, nec discere: sed qualecunque a natura cuique tribuatur, tale obtinebit. Cujus si summa & excellens quædam à natura concessa sit facultas, ea demum perfecta veráque sit indoles necesse est. *l. 3. Eth. c. 5.*

Verum ingenium & indoles in eo est, ut possis verum rectè sequi & declinare falsum: quod quidem ij, quibus acumen ingenij & indolem natura largita est, præclarè efficere possunt. Cum enim amant & oderunt, & proponitur, verè de eo, quod præstantissimum est judicant, *lib. 8. Topic. cap. 5.*

Ingenium non idem valet quod prudentia, etsi sine illa vi esse nullo modo possit. *lib. 6. Ethic. c. 12.*

Is demum bene natus, & bene animo constitutus, cui hoc munus à natura datum est, ut quasi aspectum quendam habeat, quo verè judicabit, atque id, quod verè bonum est, sequetur. *lib. 3. Ethic. c. 5.*

Vis duplex est ejus, in qua sedes est opinionis, ingenium & prudentia. *lib. 6. Eth. c. 13.*

Potest ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere, potest ex deformi humilique corpusculo formosus animus & magnus exire. Non enim deformitate corporis fœdatur animus, sed pulchritudine animi corpus ornatur. *Senec. Epist. 97. ad Clarianum.*

Nullum ingenium fuit, sine mixtura dementiæ magnum, antequam habeat aliquid. *Senec. de tranquillit. animi, c. 15.*

Tria sunt quæ in tota rerum varietate, excellentissimum divinæ munificentiæ donum (scilicet philosophiam) extollant: Notabilis affluentiæ conceptus: futuræ felicitatis appetitus, mentis illustratio. Quorum primo nihil honestius, secundo nihil facilius, tertio nihil ad amborum compendiosam adeptionem efficacius. *Ex lib. Empedoclis.*

Igitur præclara facies, divinæ, ad hæc vis corporis, & alia hujuscemodi omnia brevi dilabuntur: at ingenij egregia facinora sicut anima, immortalia sunt: postremo corporis & fortunæ bonorum ut initium, sic finis. *Sallust. in Iugurt.*

Inter bonas artes integrum ingenium brevi adolet. *Idem.*

Ingenium ubi intenderis valet. *Idem.*

Punitis ingeniis gliscit authoritas. *Cornel. Tacit.*

Ingeniorum velut precox genus non temere unquam pervenit ad frugem. *Quintil. instit. orat. l. 1.*

Acutiora ingenia, & ad intelligendum apertiora eorum, qui terras incoluit; eas in quibus aër sit purus ac tenuis, quam eorum, qui utuntur crasso cœlo atque concreto, quin etiam quo utaris cibo, interest ad mentis aciem. *Cic. 2. de nat. Deorum.*

A magnis ingeniis ut magnæ virtutes, ita vitia etiam magna proficiscuntur. *Plut. in Demetrio.*

Decora ingenia, gliscente adulatione deteruntur. *Tacit. Ann. l. 1.*

Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse: quia castrensis jurisdictio secura & obtusior, ac plura manu agens calliditatem fori non exercet. *Tac. in vita Agric.*

Augescente corpore ingenium pariter augescit, & consenescente consenescit, atque ad res omnes elanguescit. *Herod. l. 3.*

Assueti sunt homines quod maximè affectant, id spei inconsideratæ permittere: quod non affectant, id principi rationi committere. *Tacit. lib. 4.*

Verum omnino & ubique est illud Sophocleum: Monitis malis præsto est obedientia. Etenim levis & proclivis est via ad id quod volumus: plerique autem ob ignorationem & imperitiam rerum bonarum pessima volunt. *Plut. in Artaxerxe.*

Quò plura habet ingenium humanum eò ampliora cupit. *Iustin. hist. 6.*

Suum cuique ingenium audaciam aut pavorem facit. *Livius Decad. 3. lib. 6.*

Naturaliter audita visis laudamus libentius: & præsentia, invidia præterita, veneratione prosequimur: & his non obrui, illis instrui credimus. *Velleius Paterc. l. 2.*

Communi fit vitio naturæ, ut invisis, latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, vehementiusque exterreamur. *Cæsar. lib. 2. de bell. civili.*

Cupidine ingenij humani libentius obscura creduntur. *Tac. hist. l. 1.*

Insita mortalibus ea natura est, properè sequi quæ piget inchoare. *Idem, eod. lib.*

Proprium est ingenij humani odisse quem læseris. *Tacitus, in vita Agric.*

Quantum præterita odimus, tantum de futuris bene speramus. *Herodian. in Pertinac.*

Cohibendæ cupidini ingenium ni juvet, eruditio imbecillis est. *Aurel. Vict. l. de Cæsarib.*

Mos est hominum, res novas alienis periculis spectare & experiri velle. *Procop. de bello Vandalic. lib. 1.*

Assolent humanæ mutabilitati omnia sordere præsentia. *P. Orosius, hist. l. 3. c. 2.*

Plus potest ingenium administrando bello quàm vires corporis: fortunaque tum demum omnia sibi vindicat, cum prudentiæ locus nullus fuerit etiam inter maximas opes potentiámque relictus. *Iovia. Pontan. hist. l. 2.*

Ingenium hominis omnia domat. *P. Æmil. l. 1.*

Natura ita comparatum est, ut sua quemque damna magis quam publicus dolor moveat: nec ullum acrius quam rei nummariæ telum inveniri potest. *Idem l. 6.*

Mens jejuna, infirmumque per se pectus, suæ sibi imbecillitatis conscium, auxilia aliunde quærit, se dolo instruit, fraude armat, insidiis hostem petit, hæ cùm primùm vanæ evadunt, eo abjectiore animo trepidat, quo & plus præsidij in illis & in cæteris minus spe sibi statuerit. *Idem l. 7.*

Εὐφυίαν. Græci nativam animi corporisve bonitatem appellant. Latini ingenium, quasi ingenitum & conatum nobis dixere. Plato ignicules naturales, & quædam veluti seminaria virtutum: Aristoteles ἐπιτηδεύτητα, proclivitates, seu propensiones quasdam, vocavit. Et Plato quidem θεῶν has veluti scintillas actu nobis adesse, in primo tamen descensu in corpus ita obliterari, ut non nisi ætatis progressu denuò emergãt: eámque ob causam omnem nostram cognitionem puram ἀνάμνησιν esse censuit. Aristoteles autem δαιμόνιον Philosophus potentiam tantùm naturalem, ad hæc bona rationis atque sensus ope, acquirenda, animo humano insitam affirmavit: eúmque tabulæ rasæ similem esse dixit, in qua nihil descriptum esset, omnia tamen describi possent. Itaque profiteri fuit ausus, nihil esse in intellectu, quod non priùs fuerit in sensu. Igniculorum rursus istorum ut varietas est magna, sic ab iis temporis progressu excitatis, & in flammam erumpentibus, alios quidem aureis, æneis, ferreis, alios argenteis, stanneis, plumbeis animabus præditos videri, idem Plato existimavit. Neque tamen quo ad animum tantum, verùm etiam quoad corpus & fortunas, εὐφυίαι & δύσφυίαι istæ in hominibus observantur, quas Astrologi secundariò ad syderum influxum, Theologi primariò ad providentiã divinã révocant: θεῶν atque stulti nescio cui fortunæ acceptas referunt. Hæc porrò naturæ semina, quoniam in primis annis, tanquam flores quosdam edunt, in spem metúmve spectatores & observatores rapere, & diligenter annotari consuevere: at illustriùs tamen atque certiùs in ipsis adultis per fructus suos, confirmata eluceſcunt. Cùm nemo in quovis genere virtutis excellere posse videatur, nisi naturæ fundamentum probè jactum habeat. De cognitione ergo naturæ, probæ vel improbæ, in quovis genere humanarum actionum passionumve, quæ in puerili ætate efflorescat, hîc agemus: quam ipsam ars superveniens, exercitatio insuper subsequens, plurimum vel promovet & ampliat, vel impedire & corrigere consuevit.

Quatenus

Quatenus verò ex hac ipsa indole tanquam signo, quid aliud colligitur, ut quando Democritus ex compositione fascis Protagoreæ ingenium illius ad Philosophiam proclive esse cognovit, sic ad indolis cognitionem referri debet. Porrò ejus naturæ, quæ in adultis in utramvis partem cernitur, (cùm secundùm animum quidem Medici, Rhetores, Philosophi boni Bonitate naturæ necessariò nitantur:) secundùm corpus itidem detur efficacia quædam nativa in alium agendi (verbi gratia,) sanandi, robur aliorum enervandi, fascinandi, occidendi: secundùm fortunas denique proclivitas quædam ad opes comparandas, ad amicitias conciliandas, ad dignitates consequendas. Sub locis habituum animi corporis item, fortunæque bonorum atque malorum, exempla congessimus.

¶ Apophthegmata.

Isocrates pueros candidos, ac felici ingenio natos appellare dicebat θεῶν παῖδας, id est, Deorum filios, eo quod hominis mens divinæ sit originis, qua qui præcellit, Deos parentes referre videtur Prisci dæmonibus attribuebant corpora, eosque Deorum filios appellabant. Dæmones autem à scientia dicti sunt, quasi δαήμονες. Idem de duobus auditoribus suis Theopompo & Ephoro quorum prior erat acerrimo ingenio, alter leni, dicere solebat, se alteri adhibere calcaria, alteri frenos. Præcipuum est, ut Doctor animadvertat ingenium ac naturam discipulorum. *Meminit M. Tullius lib. de claris Oratoribus.*

Demetrius Phalereus hominum fastuosorum sublimitatem declarat amputandam, sed relinquendam sobrietatem. Talia enim ingenia non sunt desperanda, sed quod redundat, recidendum est. *Laërt. lib. 5. cap. 5.*

Cicero de C. Cæsare dicere solebat: Quoties hujus astutiam & ambitionem video sub humanitatis specie latitantem, metuo Reip. tyrannum: rursum quum comas molliter fluentes, & ipsum uno digito scalpentem caput intueor, vix animum inducere possum, ut tantum facinus animo concipiat. *Erasm. l. 4. apoph.*

¶ Similitudines.

Hieronymi. Quomodo lætæ segetes, & uberes agri interdum culmis aristisque luxuriant: Ita præclara ingenia, & mens plena virtutibus, in variarum artium redundat elegantiam. Vnde & apud Græcos Philosophus ille laudatur, qui omne, quo uteretur, usque ad pallium & anulum, manu sua factum gloriatus est. Hoc idem possumus & de isto dicere, qui basilicas Ecclesiæ, & martyrum conciliabula diversis floribus, & arborum comis, vitiúmque pampinis adumbrarit, ut quicquid placebat in Ecclesia, tam dispositione quam visu, presbyteri laborem & studium testaretur. *Ad Heliodor.*

Plutarchi. Vt multa agrestia subnascentia in agro, mala quidem ipsa sunt, sed tamen signa felicis atque uberis soli, si quis excolat: Sic animi affectus per se mali arguunt ingenium non malum, si accedat recta institutio. *In Moral.*

Ciceronis. Vt multo majora sunt opera animi quam corporis: Sic hæres, quas prosequimur ingenio, gratiores sunt, quam illæ quas viribus. *Lib. 2. Officiorum.*

Quintiliani. Vt vasa angusto ore difficilius recipiunt, sed retinent certius liquorem: Ita ingenia quæ tardius percipiunt, fere meminerunt tenacius. *Lib. 2. Orator. instit.*

Roterodami. Adamas una re mollescit, ad ictus ferri alias indomitus. Ita nullum est ingenium tam ferum, quod non aliqua ratione queat expugnari. *In simil.*

Minor vis inest in radicibus herbarum salubrium, cum semen maturescit: Ita deterior fit ingenij naturæque vis, quoties liberis gignendis datur opera. *In simil.*

Seneca. Vt qui spinas habet in pedibus, ubique spinas calcat; ita sterili ingenio omnis materia sterilis est. *Apud Erasm.*

Vt horologij umbram progressam sentis, progredientem non sentis, & fruticem aut herbam crevisse apparet & crescere: Ita & ingeniorum profectus, quoniam minutis constat auctibus, ex intervallo sentitur. *In simil.*

Plinij. Rhombus, & squatina, & rheia, & pastinaca, cum tardissimi sint piscium, tamen sæpe reperiuntur habentes in ventre mugilem omnium velocissimum, solertia & ingenio capientes: Ita quidam arte superant longè potentiores opibus aut viribus, *Lib. 9. c. 42.*

Rotherodami. Plutarchus testatur, se vidisse in Africa corvos, qui lapillos in aquâ aggesserint, donec aqua eo surgeret, ut contingi posset: idem narrat de cane conjiciente lapillos in amphoram olearum: Ita nobis, quod viribus diminutum erit, ingenio supplendum est. *In simil.*

Vt ingentia pondera, quæ nullis hominum viribus tolli possunt machinis facile tolluntur: Ita quod, vi nequeas efficere, ratione & arte facile efficias. *In simil.*

Chamæleon quia pavidissimum animal, subinde colorem mutat: Ita qui viribus non pollent, ad varias artes confugiant necesse est. *In similib.*

Seneca. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta, non perbibit: Sic alias disciplinas ingenia cum accipere, protinus præstant: hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animum non coloravit, sed infecit, nihil his, quæ promiserat, præstat. *Lib. 2. epist. 72.*

Roterodami, ut inter tot hominum millia nullæ facies per omnia similes, nec ullæ voces. Ita suum cuique ingenium est, suus cuique mos.

Sicut vinum alios hebetiores reddit, alios acutiores, alios clingues facit, alios loquaculos pro corporum habitu: Ita eadem stultitia & ignorantia veri quosdam incitat ad studium pecuniæ, quosdam ad voluptates. *In simil.*

Anthracithi carbunculorum generi peculiare est, ut conjectus in ignem velut intermortuus extinguatur, contra aquis perfusus exardescat: Ita quosdam contraria movent; si exhorteris, magis langueseunt si dehortaris, magis acceduntur, si bene mereris, redduntur inimici, sin male pluris te faciunt. *In simil.*

Quemadmodum adamas adversus omnia invictus, hircino sanguine eoque calido ac recenti, maceratus malleo frangitur: ita quædam ingenia nulla vi pervincas, blanditia emollienda sunt. *In simil.*

Vt nonnulla mulieres ex viris quibusdam non concipiunt, aliis adjunctæ fœcundæ fiunt: Ita sunt qui apud quosdam præceptores indociles, aliis traditi doctoribus proficiunt: quod sint ut corporum, ita & geniorum cognationes, ac dissidia. *In simil.*

Vt sol lutum indurat, ceram liquefacit: Ita eadem oratio ab eodem dicta hunc emolliet ad pœnitudinem erratorum, hunc irritabit ad contumaciam. *In simil.*

Ex maioribus cedris, quæ florent, non ferent fructum, quæ frugiferæ sunt, non florent: Ita nonnunquam quibus abest dicendi lepos, non adest sapientia quibus suppetit rerum utilium cognitio, deest eloquij venustas. *In simil.*

Plutarchi, Vt terra quo melior est, natura, hoc magis corrumpitur, si negligatur: Ita ingenia, nisi rectè excolantur, quo sunt feliciora, hoc pluribus vitiis obducuntur. *In Moral.*

Si qua terra referta sit saltubus, feris, & herbis sylvestribus, multoque limo, protinus displicet imperio colono: at peritus agricola ex ipsis conjectat soli molliciem ac feracitatem, tantoque impensius dat operam ut eam repurget: Sic magnis ingeniis magna vitia solent innasci, quæ non convenit statim tollere, sed potius mederi expectanda ætas, donec ad frugem bonam educatur. *In Moral.*

Seneca. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur: Vivacior est, qui cum lenta difficilique materia commissus, fumóque demersus ex sordido lucet: eadem enim detinet causa, quæ maligne alit: Sic ingenia, quæ illustriora, breviora sunt. Nam ubi incremento locus non est, vicinus occasus est. *De consol. c. 23.*

Generosus equus melius gestabit sarcinam, quam ignavum jumentum, nemo tamen imponit: Ita magna ingenia sunt quidem & ipsa idonea functioni minutæ, sed indigna, quæ sordidis occupationibus onerentur. *Apud Erasm.*

Plinij. Oliva sero provenit, sed fructum habet egregium: salix statim adolescit, sed sterilis est: Ita præcox ingenium. *Lib. 16. c. 26. in fin. & lib. eod. c. 7.*

Tradunt, in Albania nasci homines glauca oculorum acie, qui noctuarum ritu plus noctu quam interdiu cernant: Ita quidam plus sapiunt in rebus facinorosis, quam in bonis ac præclaris, aut in sordidis potiùs, quam in egregiis. *Lib. 7. c. 2.*

Trochus piscis ipse se init, & ex sese concipit; Ita quidam ingenij felicitate ipsi literarum semina infundunt sibi, quos αὐτοδιδάκτους vocant Græci. *Lib. 9. c. 52.*

Vt arbores quædam belle florent, verum nullum adferunt fructum: Ita quorundam puerorum indoles magnam vitæ frugem pollicetur, qui simul atque adoleverint, ad ineptissimas mersi voluptates, fallunt expectationem omnium. *Lib. 16. c. 26. & 27.*

Vt ad Naphtham (id est bituminis genus) etiam procul visam ignes transiliunt, ob naturæ cognationem: Ita ingenia literis nata statim eas arripiunt. *Lib. 2. c. 18.*

Erasmi. Sicuti vina languidiora vapescunt ætate: Ita desipiscunt ingenia vulgaria: eximia, etiam ad extremam durant ætatem. *In simil.*

Terra quæ gignit salem, nihil aliud gignit: Sic ingenia fœcunda in literis, in cæteris ferè rebus non perinde valent, *In simil.*

Ex arboribus quæ vehementer fœcundæ sunt, eo celerius senescunt: Ita raro sunt vivaces egregio præditi ingenio, & optima quæque mortalium fugacissima sunt. *In simil.*

Salix ante maturitatem abjicit semen, unde & Homerus frugi perdam vocat: Ita quædam ingenia præcocia citius prosiliunt ad docendum aut scribendum, quam oportet. *In simil.*

Vt quadam terræ mergam (ea est candida medulla) in se continent qua stercorentur ac pinguescant: Ita ingenium probum secum habet unde fiat melius. *In simil.*

Plutarchi. Vt culmus primus in altum surgit impetu, deinde crebris geniculis intersecatur, postremo in summo venti flatibus laborat: Sic quidam initio fervent, deinde subsistunt & offenduntur, in extremo deficiunt defatigati. *In Moral.*

¶ Adagia.

Lupus pilum mutat, non mentem, ὁ λύκος τὴν τρίχα, ὁ τὸν γνώμην ἀλλάττει.

Hoc est: Senecta canitiem affert improbis, non item aufert malitiam.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Sensus est, Haud facile dediscimus, quæ nobis natura penitus indidit atque insevit.

Lignum tortum haud unquam rectum. Ξύλον ἄγκαμπτον οὐδέποτε ὀρθὸν.

Hoc est: Distorta praváque ingenia vix unquam ad bonam frugem traducuntur.

Æthiops non albescit. Αἰθίοψ οὐ λευκαίνεται.

De iis dicitur, qui nunquam maturaturi sunt ingenium.

Qui semel scurra, nunquam paterfamilias.

Sensus est; eum quem semel depuduerit, quique contempta fama scurram agere cœperit, vix unquam ad bonam frugem redire.

Occasione duntaxat opus improbitati, vel malitiæ. πρόφασιν δίκαιος μόνον ὁ πονηρός.

Quadrabit in nocendi cupidos, qui, ne temere lasisse videantur, causas prætexunt.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.

De institutione prima dicitur adagium, monetque, tenaciter hærere id quod

Quod rudibus annis perceperimus : proinde optima quaque in primis statim annis addiscenda esse.

Salivam imbibere.

Itidem de institutione. Sumpta autem est metaphora ab infantibus, quibus præmansum cibum in os inserunt, non sine saliva, cui quum assueverint, nihil iam illis sapit, quod ab illius prima saliva gustu diversum sit.

¶ Exempla Historica.

Apud Indos Cathæos & Brachmanes editum infantem post duos menses in publico concilio spectandum exhibebant. Si cujus indoles probaretur, bonis ille formabatur disciplinis : si improbaretur, vel exponebatur in sylvas, vel statim in conspectu hominum occidebatur. *Sabell. l. 9. Ennead. 4.*

Spartanos pueros ludentes spectabant majores natu : plerunque contentiones inter eos & certamina ferentes, non defunctoriè, quæ cujusque ad audendum, & non cedendum in pugnis esset indoles, advertebant. *Plut. in eius Lycurg.*

Themistoclis indolem præceptor ejus planè perspectam habuit, quàm diceret: nihil fili, mediocre eris, sed omninò vel magnum patriæ lumen, vel magna pestis. *Plut. in vita.*

Aristotelem. Stagiritam in disciplinarum procœmiis difficultati & obscuritati rerum simul ac verborum studuisse constat : ut hac ratione ingenuorum animos acribus stimulis excitaret, ignavos verò à pulcherrimarum rerum cognitione deterreret. *Idem.*

Origenes puer parentem suum Leonidem (qui Episcopus fuit) sæpè de abditis Scripturæ sensibus interrogabat, ita ut pater ab ejusmodi præcoci sapientia retrahere illum cogeretur : sedulò monens, ne supra ætatem saperet. Verum noctu accedens, & pectus intuens, quasi sancti Spiritus templum deosculabatur, séque tali filio beatum judicabat. *Euseb. lib. 6. c. 3. & Suidas.*

P. Virgilius Maro, qui primum in lucem editus, vagitum nullum emisit, poëticam puer exercere cœpit: & in Balistam ludimagistrum, ob infamiam latrociniorum lapidibus coopertum distichon fecit :

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus :
Nocte dieque tuum carpe viator iter.

Donatus in eius vita.

D. Augustinus semetipsum in secunda pueritia (anno scilicet ætatis duodecimo) legisse & intellexisse Logicos & Rhetoricos Aristotelis libros, *Testatur, l. 4. confess.*

Commodus. M. Antonini Philosophi Imper. & Faustinæ F. Statim à pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus scurram se & gladiatorem magis, quàm Imperatorem ostendit, crudelitatisque exempla multa præbuit. *Cuspinian. ex Herodiano.*

Otho magnus Imp. Henrici Aucupis F. tam lætæ fuit indolis ut ab omnibus Amor mundi diceretur : & re ipsa posteà se verum amorem mundi esse, in imperio evidenter demonstratur. *Hedio. in Chron. Germ.*

Nero tener adhuc, Circensibus ludis Trojam constantissime favorabiliterque lusit. *Sueton.*

¶ Hieroglyphica.

Pindarus cum aliis plerisque locis, tum præcipuè Nemeis, ingenij promptitudinem & velocitatem per *Aquilam* ostendit, sumpta ab ea comparatione, quod prædam etiam valde procul distantem mira pernicitate nanciscatur : visuque ita polleat, ut profundissima quæque prospectet : quæ omnia ingeniorum acumini sunt accommodata. *Pier. Valer. lib. 19.*

Sphynx hastæ Palladiæ cuspidi subjecta, ut in ea Minervæ statua, quam Athenis olim fuisse erectam ait Plinius, ostendit nihil tam abditum & reconditum esse, quod ingenij acumine exeri & palam proferri non possit. *Idem l. 6.*

¶ Fabvla.

Vulpes & Testudo.

Suscepto cursus certamine inter vulpem & testudinem, dicitur testudo se caudæ vulpinæ implicuisse, & ita hanc à currente vulpe raptatam fuisse ad locum præfinitum à quo cum proximè abesset vulpes, respexisse fertur, & per jocum dixisse, non se putasse tam celerem esse testudinem, cum illa de causa ad signum conversa arrepere perrexit, & non animadvertente vulpecula, illud tenuit.

Docet fabula, ingenium viribus præstare.

Vide Ars, Doctrina, Eruditio.

Ingratitudo.

¶ Definitio et etymolog.

INgratitudo, Græcè, ἀχαριστία, ας, ἡ, & ἀχάριστος, ος, ον, ingratus dicitur. Est autem ingratitudo quælibet peccatum, quia tollit debitum gratitudinis, quod est debitum honestatis. *Ex B. Thom. 2. 2. q. 107. art. 1.*

Veniunt autem ingratitudo & ingratus à gratus, qui est memor beneficij accepti. Cujus contrarium, est ingratus : gratuitum, quod gratis datur. Et gratificor, quod est aliud quam gratum facio, licet utrumque à gratum deducatur. Etenim te gratum facere est quiddam minus, & prope idem quod obsequi, & inservire. Gratificari vero est quiddam majus, & quasi idem quod beneficium esse, & beneficia conferre. Quapropter Deos non gratum facere, sed gratificari hominibus dicimus. Ab hoc gratificatus & gratificatio deducuntur.

¶ Loci Biblici.

Ingratitudo & ejus punitio, Gen. 31. 1. & 40. 23. Exod. 1. 8. Deut. 23. 3. &c. Iudic. 2. 1. & 6. 8. & 8. 33. & 12. 1. 1. Sam. 10. 18. & 12. 8. & 25. v. 3. 10. 2. Sam. 14. 30. 2. Paral. 24. 21. Proverb. 17. 13. Sap. 16. 29. Es. 1. 2. & 5. 4. Ieremiæ 2. vers. 5. 6. Ezech. 16. 1. &c. Oseæ 10. 1. & 13. vers. 2. 6. Mich. 6. 3. 1. Machab. 16. v. 16. 19. Matthæi 11. 20. Lucæ 17. 18. Ioan. 11. 46. Rom. 1. 21. 2. Timoth. 3. 2.

Ingratitudo damnatur, Eccl. 9. 15. Rom. 1. 18. Coloss. 2. 7. 1. Timoth. 6. 4. 2. Tim. 3. 2. 2. Pet. 19. & 2. 20. Ingratitudinis pœna, Iud. 8. 16. 2. Par. 24. v. 25. Prov. 17. v. 13. Ezech. 16. 43. Luc. 9. v. 5. & 13. 35. & 14. 24.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ingratitudo diligenter vitanda.

Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus. *Psal. 102.*

Super his hominibus benedicito Dominum, qui fecit te, & inebriantem te in omnibus bonis suis. *Eccles. 3. 2.*

Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo Patri, subjecti invicem, in timore Christi. *Ephes. 5.*

Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agêtes Deo & Patri per ipsũ. *Coloss. 3.*

In omnibus gratias agite. *1. Thessal. 5.*

Potenter puniendа.

Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus. *Proverb. 17.*

Ingrati enim spes tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua supervacua. *Sap. 16.*

Filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. *Esa. 1.*

Nunquid reddetur pro bono malum, quia foderunt foveam animæ meæ ? *Ierem. 28.*

Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit : qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo. *Matth. 15.*

Omni habenti dabitur, & abundabit : ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 25.

¶ Sententiæ Patrvm.

Sex differentiæ sunt : Reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis : hæc bonorum sunt : & prius melius. Non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis : hæc duo malorum sunt, sed posterius deterius. Reddere bona pro bonis, & pro malis mala : hæc duo mediocrium sunt : prius propinquum bonis, convenit etiam malis ; quod Christus non arguit, sed plus oportere dicit, quiá & Ethnici hoc faciunt. Posterius propinquum malis, convenit tamen etiam bonis. Vnde & lex modum ultionis statuit, Oculum pro oculo, quæ (si dici potest) injustorum justitia est : non quia iniqua est ultio, quam lex statuit, sed quia vitiosa libido ulciscendi, magisque ad judicem pertinet, hæc inter homines discernere, quam bonum hominem sibi & expetere. Hic enim malum pro malo redderet, judex vero punit, non delectatione alienæ miseriæ, quod est malum pro malo, sed dilectione justitiæ (justum pro injusto) quod est bonum pro malo, quod etiam Deus judex facit. *Aug. in expositione Psalm. 108. & hab. 23. q. 3. c. Sex differentiæ.*

Ingratus enim existit, qui plenus virtutibus Deum non omnino timuit. In hoc enim quisque peccator fit culpabilior, quod est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccavit, quia omni bono abundavit. *Idem lib. de pœnitentia & habet. de pœn. dist. 5. c. Consideret. §. Ingratus.*

Quanto majora beneficia sunt hominibus constituta, tanto graviora peccantibus judicia. *Ioan. Chrysost. super Matth.*

Ingratitudo est hostis gratiæ, inimica salutis : quoniam nihil ita displicet Deo, quemadmodum ingratitudo. *Bernard. serm. 1. de septem Misericordiis.*

Quanti facit te Deus, ex his, quæ pro te factus est, agnosce, ut appareat tibi benignitas ejus in humanitate. Quanto enim minorem se fecit in humanitate, tanto majorem exhibuit in bonitate : & quanto pro me vilior, tanto mihi charior est. Adverte homo ! quia limus es, & non sis superbus : & quia Deo junctus es, non sis ingratus. *Bern. serm. 1. de Epiphan. Domin.*

Gratiarum cessat discursus, ubi recursus non fuerit. Nec modo nil augetur ingrato, sed & quod accipit, vertitur ei in perniciem. Fidelis autē in modico censetur dignus munere ampliori. *Bern. serm. 1. in c. Ieiunij.*

Perversi cordis est occasiones ingratitudinis investigare. Nemo id facit, nisi qui etiam gratis est ingratus. *Idem serm. 52.*

Nutriunt præmiorum exempla virtutes. Non est quisquam qui ad morum summam nitatur ascendere, quando irremuneratum relinquitur, quod conscientia teste laudatur. *Cassiod. lib. 2. epist. 16.*

Grave nimis, ut fructu laboris sui fraudetur industrius, & cui debet pro sedulitate conferre præmium, dispendium patiatur injustum. Et malorum omnium probatur extremum, ut inde quis cogatur detrimenta suscipere, unde credebat auxilia provenire, molestiam pati sine causa, pœnam sine culpa, damna sine delictis. *Idem l. 4. Epist. 11.*

At vero, si qua gravis necessitas presserit, tum Dei recordantur : si belli terror infremuerit, si morborum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugibus longa siccitas denegaverit, si tempestas, si grando ingruerit, ad Deum confugitur, à Deo petitur auxilium, Deus, ut subveniat oratur. Si quis in mari vento sæviente jactatur, hunc invocat. Si quis aliqua vi affligitur, hunc potius implorat. Si quis ad extremam mendicandi necessitatem deductus, victum precibus exposcit, Deum solum obtestatur, & per ejus unicum atque divinum nomen hominum sibi misericordiam quærit. Nunquam igitur Dei meminerunt, nisi dum in malis sunt. Postquam metus deservit, & pericula recesserunt, Deo, quem ante in sua ipsa necessitate imploraverant, ne verbo quidem gratias agunt. Nam tum Deus memoria hominum maximè elabitur, cum beneficiis ejus fruentes, honorem dare divinæ intelligentiæ debent. *Lactant. Firm. l. 2. c. 1. divin. instit. adversus Gentes.*

Nam si divinitas, quæ gubernat hunc mundum, incredibili beneficio genus

genus humanum ſuſtentat; & quaſi paterna indulgentia foveri, vult profecto gratiam ſibi referri,& honorem dari.Nec conſtare homini ratio pietatis poteſt, ſi cœleſtibus beneficiis extiterit ingratus, quod non eſt utique ſapientis.*Idem l.4.divin.inſtit.c.3.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menander ex 1. Epigrammat.

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφεθ' ἑτέλεσα.
Ἀλλὰ μ' ὠναγκάζει ποιμὴν ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ κἀπ' ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσαι.
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται.
Lupum ex propriis mammis nutrio invita,
Sed me cogit paſtoris ſtultitia.
Auctus enim à me,contra me rurſus fera erit.
Beneficium mutare naturam non poteſt.

Sophocl.in Ajace flagit.

Ὅτῳ δ' ὑποῤῥέμψῃς εὖ πεπονθότα.
Ἐκεῖνο γένοιτο πόθ' ὅτῳ οὐ γενὰς ἀνήρ.
Qui autem obliviſcitur,beneficiis affectus,
Nunquam utique eſſet hic generoſus vir.

Idem in eodem.

Ὡς ταχεῖα τοῖς βροτοῖς
Χάρις διαῤῥεῖ κ' προδοῦ' ἀναλίσκεται.
Quam cito mortalibus
Beneficium peris,& amiſſum deprehenditur.

Plautus in Perſa.

Nam improbus eſt homo,
Qui beneficium ſcit ſumere, & reddere neſcit.
Nihil amas,ſi ingratum amas.

Terent.in Phorm.

Ad hoc res rediit,ſi quis quid reddit magna habenda eſt gratia.

Lucian.lib.1.Græc.Epigram.

Ὠκεῖαν χάριτ' γλυκερώτεραι ὧδ' δὲ βραδύνη.
Πᾶσα χάρις κενεή, μηδὲ λέγοιτο χάρις.

Auſonius ſic vertit.

Gratia,quæ tarda eſt,ingrata eſt gratia: namque
Quum fieri properat gratia,grata magis.

Idem.

Si bene quid facies,facias cito: nam cito factum
Gratum erit,ingratum gratia grata magis.

Lucianus.

Φαῦλ' ἀνὴρ πιθός ἐσι τετρημένος, εἰς ὃν ἁπάσας
Αντλῶν τὰς χάριτας, εἰς κενὸν ἐξεχέας.
Malus vir dolium eſt perforatum,in quod omnes
Immittens gratias in vanum effudiſti.

Cornarius.

Pertuſum vas eſt ingratus homuncio: ſemper
Omne quod infundis, perfluit in nihilum.

Luſcinius.

Rimarum plenus perdit tua dona ſceleſtus.
Si ſapis, integro vina reconde cado.

Petrus Crinitus lib.2. poëmatum,de fugiendis ingratis.

Ingratus eſt vitandus ut dirum ſcelus:
Nil cogitari peſtilentius poteſt,
Nec eſſe portentoſius quicquam puto.
Ingratus aut male facit,aut male cogitat.
Sibique tantum parcit, alios detrahit:
Et odit omneis,qui bonis benefaciunt,
Ingratus eſt audacior,quo nequior:
Et impudens ad omnia ſcelera trahitur:
Audaxque cuncta ſemper in peius movet.
Ingratus eſt ſcelerum omnium.
Hinc eſt avara mens,& animus perditus:
Hinc faſtus impotens,& ambitus gravis:
Ingratus hoc unum benefacit,cum perit.
Nam tellus ipſa fœdius nihil ereat.
Portentum in omnium eſt habendum maximum.

Homer.Odyſſ. ε.

Μήτις ἔτι πρὸ φρὼν ἀγαθὸς κ' ἤπιος ἔτω,
Σκηττοῦχος βασιλεὺς μήδε φρεσὶν ἄσιμα εἰδώς.
Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς ἔτω, κ' ὀλοὰ ῥέζοι.
Poſthac ne placidus ſit quiſquam,neve benignus,
Nec mitis iuſtique tenax rex ſceptriger unquam:
Sed ſemper ferus eſto,& ſemper iniqua patrare.

Ex Græcis comicis.

Μετὰ τὰ δόσιν τάχιστα γυρᾶ σκιὰ χάρις.
Poſt munera cito conſeneſcit gratia.
Επιλανθάνονται πάντες οἱ παθόντες εὖ.
Beneficij memor eſſe non quiſquam ſolet.
Χάριν λαβὼν μέμνησο, κ' δόντι φιλοῦ.
Accepta memineris,data obliviſcere.
Καλὸν δὲ θησαύρισμα κειμένη χάρις.
Theſaurus eſt pulcher locata gratia.
Χάριτας δικαίας κ' δίδου κ' λάμβανε.
Iuſta beneficia confer, & iuſta accipe.
Χάριν λαβὼν εὔκαιρον, ἐν καιρῷ δίδου.
Dato tempore & loco, ut datum tibi fuit.
Ἀχάρις ὅστις εὖ παθὼν ἀμνημονεῖ.
Ingratus ille, beneficij immemor.
Ἀμ' ἥλιται κ' τέθνηκεν χάρις.

Simul & miſertum eſt, interiitque gratia.
Αεὶ δ' ὁ σωθεὶς ἐστιν ἀχάρις & φύσει.
Servatus uſque ingratus eſt immemor.

¶ Poeticæ Sententiæ.

De ingratis. Dial. xxviii.
Franciſc. Petrarch. Dol.

Multos experior ingratos,grave vitium.R.Ingratitudinem vituperare ſupervacuum, omnium nempe mortalium hanc ſermo condemnat. Non eſt laborandum,ut ſuadeas:quod omnibus perſuaſum eſt, & inextirpabiliter inſitum. Eſt qui ſummum, eſt qui ſolum in virtute bonum locet.Eſt qui neutrũ,ſed in voluptate virtutis hoſte ponat omnia. Sunt qui caſtitatem pulcherrimum ornamentum vitæ dicant. Sunt qui hanc ipſam in ſe ſpernant,in aliis vero,vel ridiculã, vel difficilem certè longeque laborioſam putent, quod Auguſtinus tantus vir futurus in ſe ſenſit,ubi Ambroſij cœlibatum laborioſum ſibi viſum ait, qui aliis non laborioſus modo,ſed damnabilis vitæ ſtatus viſus erat. Vnde illud Platonis:Qui quum cœlibem caſtamque vitam diu tenuiſſet,ad extremum ſacrificaſſe legitur naturæ,ut ſibi illam placaret quam ſic vivendo violaſſe, & in quam graviter peccaſſe,videretur. Mirum id jam docto homini videri potuiſſet,ſed viſum eſſe non eſt dubium. Erunt quoque,qui Fortitudinem eminentiſſimam,clariſſimamque virtutem ducant: vulnera adverſis excepiſſe pictoribus,campum rutilo ſanguine cruentaſſe, intrepidiſque demum animis mortem oppetiiſſe. Erunt qui hæc omnia ſummæ tribuant inſaniæ.Et nihil melius ſecuro atque imbecilli ducant otio.Venient denique,qui juſtitiam gubernatricem rerum humanarum, & virtutum matrem cenſeant. Qui religionem iter ad æternam vitam credant, & ad cœlum ſcalam. Venient contra, qui juſtitiam ignavia; Religionem amentiæ, ac ſuperſtitioni adſcribunt. Hi ſunt, de quibus ſcriptum eſt,quidvis habent in viribus,qui omnia virorum fortium eſſe confirment,neque ſolùm ex hoc genere violentorum hominum, raptatorumque, ſed ex ipſa doctorum acie, quantos oppugnatores habeat juſtitia, facile eſt in libris Reipublicæ Ciceronis advertere.Sunt qui fidem & promiſſionem obſervantiam magnis meritis & laudibus efferant. Sunt qui fidem frangere,non fallere dicant eſſe; ſed plus ſcire, & eſſe ingenij melioris. Quæ, licet vulgo multorum hodie ſit opinio, & multorum vox,apud Lactantium nominatim.Mercurio tribuitur,dicenti: (ſicut ille ait.) Non fraudis eſſe decipere,ſed aſtutiæ. Pulcher enim ingenij Deus & eloquij. Et ad ſummam: Nulla virtus tam laudata eſt, quin vituperantes inveniat. Gratitudinem nulla barbaries gentium, nulla morum immanitas non laudabit, nemo uſquam non vituperabit ingratitudinem,ſit fur,ſit ſicarius,ſit proditor,ſit ingratus,vitiũ ſuũ excuſare non audebit,ſed negare.Quæ,quãvis ita ſint,nihilominus tamen innumerabiles ſunt ingrati.Nec eſt vere vitium aliud,quod tam multis verbis damnatum,tam multis rebus ipſis amplectantur ac teneant.Quid concludam! damnandum utique non ſolùm verbo,ſed animo maxime, atque judicio,& in ſe cuique bono fugiendum, ac vitandum: In altero tolerandum, ſicut cætera, quibus humanum ſcatet genus, quibus mali abundant,boni exercentur.Perfer igitur,& gaude potius ingratum ferre, quam ingratus fieri. Dol. Ingratos multos invenio. R. Vide ne quid in te culpæ ſit. Multi enim, dum benefici dici volunt, jactatores ſunt, atque exprobratores. Oneroſum genus,quorum beneficia plus offenſæ præferunt,quam gratiæ.Idque nihil eſt aliud,quam pretio odium parere. Mercimonium inſanum. Dol. Bene meritus, multos malè memores, & ingratos patior.R. Tunc hoc illis invides,tuamque cum illorum ſorte commutatam cupis? Noli obſecro, cujuſcunque ſit vitium virtus tua veniat in partem.Dol.Multos habeo ingratos.R.Quid expectas audire, benefacere ut deſinas, deque alterius culpa tuum ipſe damnum facias? Quin tu potius contrarium fac, & qui multos habes, cura nunc etiam, ut habeas plures.Habebis autem,ſi multis benefeceris.Multi enim ſemper ingrati. Sed plures hodie,vereorque ne confeſtim gratum eſſe portentum ſit.Ita indies retro eunt omnia.Ea potentium improbitas, & ea debentium oblivio atque ſuperbia eſt, neque ideo deſiſtendum, neque cæcorum æmulatione eruendi oculi, quos potius facere debet aliena cœcitas cariores. Dol. Mihi multi ſunt ingrati. R. An tu multis diem fueris recordare; Una enim ingratitudo aliam punit, ſicut in reliquis. Unum ſæpe peccatum alterius pœna eſt. D. Multis ingratis profui. R. Multis indignis profuiſſe ſatius, quam uni digno defuiſſe.Proinde perge, nec malorũ odio bonos mores exuas,nec prodeſſe aliis ceſſes, quod ab aliis male ſit cognitum. Cognoſcent hi fortaſſe melius, ſi ne id quidem,Noſce Deum,Noſce te,ſatis eſt. Non eſt vera virtus, cui conſcientiæ præmium non ſufficit. D. Profuiſſe multis infeliciter ceſſit.R. Cave ne unius crimen obſit alteri, quodque eſt gravius tibi. Experire alios, cedet forte felicius.Quidam præterea diu ingrati urgente animum pudore, tandem fuere gratiſſimi, magnoque cum fœnore ſpes amiſſa rediit. At hæc ſæpe, quod requiſitus debitor negavit, ultro non debitor obtulit. Nullum bonum opus unquam periit. Qui bene agit ante alios ſe cogitet. Vna quidem virtus multis prodeſt, ſed prima & maxima pars virtutis in agentem redit.Itaque ut mali omnes,& ingrati ſint,non idcirco vir bonus beneficio ceſſabit. Nam quæ in multos ſpargit, in ſe cumulat,ſibi ipſe beneficus,uni ſaltem non ingrato.D.Projecit beneficia in ingratos.R.Atqui gratis dare,nec avarus metuat. Eo autem liberalitas major,quo ſpes præmij minor eſt.

Nemo gratiatum immemor eſt gratus inventus. *Poſt reditum ad Senat. Cic.*

Omnes immemores beneficij oderunt.2.*Offic.*

In ingratitudine nihil mali non ineſt. *Ad Attic.*8.

Nihil eſt tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed victus eſſe videare. *Pro Planc.*

Non ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verum etiam

is,cui potestas accipiendi fuit. *De provin.consul.*

Cui gratia referri non potest quanta deberur, habenda tamen est quantam maximam animi nostri capere possunt. *Phil.3.*

Officium liberalitatis,vide in Liberalitas.*Seneca de beneficiis.*

Quidam quo plus debent, magis oderunt: Leve æs alienum debitorem facit gravem inimicum.

Querer.s incidisse te in hominem ingratum. Si hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, & apud te peribunt.

Ingrati esse vitemus,non aliena causa, sed nostra.

Venenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua læsione continent,non ita vitium ingratitudinis continetur.Torquet se ingratus, & macerat oditque accepta(quia redditurus est)& extenuat, injurias vero dilatat atque auget.

Quid autem est eo miserius, cui beneficia excidunt,hærent injuriæ?

Quæris,quid sit, quod oblivionem nobis acceptorum faciat?cupiditas accipiendorum. Cogitamus, non quid impetratum, sed quid petendum sit:nescimus æstimare res,de quibus non cum fama,sed cum rerum deliberandum est.

Eo producturus est furor, ut periculosissima res sit beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non vult esse,cui credit: habe quod accepisti, non repeto, non exigo, profuisse tutum est. *Seneca in epist.*

Non referre gratiam de beneficio, turpe est.

Per se fugienda est res, ingratum esse: quoniam nil æquè concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. *Idem l. de beneficiis.*

Vir bonus omnia rectè facit. Si omnia rectè faciat, ingratus esse non potest.

Gratum hominem semper beneficium delectat,ingratum semel.

Nec mirum est, inter plura maximaque vitia nullum esse frequentius, quam ingrati animi. Id evenire ex causis plurimis video. Prima, quia non eligimus dignos, quibus tribuamus, sed nomina facturi, diligenter patrimonium,& vitam debitoris inquirimus.

Quisquis de accipiendo cogitat, oblitus accepti est, nec ullum habet malum majus cupiditas,quam quod ingrata est.

Sapiens non cupit habere gratiam,sed cupit referre. Errat,si quis levius beneficium accipit, quam reddit.

Quanto hilarior est, qui soluit, quod mutat, tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepto exonerat, quam cum maximè astringatur: tanto autem plus solvendum est, quanto tardius solvitur: Ingratus est,qui beneficium solvit sine usura.

Nihil charius æstimamus,quam beneficium,quod diu petimus: nihil vilius,cum accipimus.

Animo grato contrarium vitium animus ingratus, si non potius crimen est quam vitium.Quot laudibus animi grati virtus effertur,tot sanè diris & execrationibus homines id monstri prosequuntur, cui nomen est animus ingratus. Hac tamen peste nulla vulgatior, nulla inter homines sævius grassatur;Nullus in quovis alio non id detestatur,cui ipse maximè est obnoxius.Et verò cum nullus mortaliũ non se totũ,suaque omnia Deo debeat,vix tamen ullus meminit eorum quæ accepit,vix ullus,& si meminit fatetur,aut si fatetur, graras ei gratias agit, aut si usitata & concepta formula verborũ gratus videri vult, nequaquam hanc gratiarũ actionem quam maximè pietate potest,prosequitur. Nihil tam citò effluit;nihil tam superbè despicitur. Aristoteles interrogatus;quidnam statim senescceret?Gratia,inquit. Quapropter quantum est hominũ malè pereat, si Deus ulciscatur ingratos omnes, cœlestia munera libenter accipiunt; Nemo gratus,ut sit,quicquam pensi habet.Propemodum in omnibus deprehenditur oblivio flagitiosa, dissimulatio improba, murmuratio arrogans, omnes largitori Deo obvertunt cornua; ejus benignitati impiè obnituntur,ranis quod ajunt similes, quibus cum potus abundè suppetat, ejus præbitorem pessimè ignorant. Et primum quidem quantum est hominum, qui non sunt sua forte contenti hujus criminis reos esse ajo.At quotus quisque non invidet alienæ?

Quis supputat quantum debeat Deo,quòd se eum, qui est,crearit;ut deteriores potioribus invident, sic tenues divitibus, privati magistratibus,hi dynastis, dynastæ regibus. Horum omnium quotusque aspicitur non superbissimi fastidij plenus quasi non insideat fastigium earum rerum, quæ quòd sunt fluxæ, ipse quoque semper in lubrico est? Nullus horum non ex re qualibet colligit occasiones animi adversus Deum contumacis & ingratissimi. Deinde ut discessum est à Deo, statim alij alios furentes effusè incessunt. Hinc ipsi conjunctissimi dissociantur: hinc familiis pernicies,urbibus vastitas. Hinc humani generis concordia convellitur. Cum enim nihil arctius quàm mutua beneficentia homines colligat, ingratus animus hoc abrumpit sacrosanctum vinculum. Hinc humanitas fit immanitas. Si verum eloqui licet, tanti probi radix est derelictio virtutis. Hinc progenerantur propiores illæ causæ, quæ hoc porrentum configurant: stultitia, suspectus sui, impudentia, injustitia,avaritia. Quorum vitiorum concursus conflat eum quem vocamus ingratum, id est, acceptorum beneficiorum defraudatorem, improbum.

Hujus tam formidolosæ deformitatis,ut de virtute ei contraria dixi, tota æstimatio redit ad animum;ideóque ei inditum est nomen animus ingratus. Nam si quis, cùm beneficium reddere possit, certè debeat illud ex animo delere mavult,is non eo tantum ingrati animi arcessi potest, quòd gratiam non refert, sed ob id quod ipsi tum casta voluntas deest. Hunc merito dicimus esse extremæ improbitatis hominem. Nam qui priùs ipsi visus est dignus, cujus liberalitatem experiretur, hic ipse postea indignus ei videtur cui sit eo nomine devinctus. Quo ore negas te ei quicquam debere, qui tibi sive roganti, sive nescienti, ac nec opinanti,certè opus habenti benignè fecit? Si debes, quid ita non alteram paginam imples: Aut cur es ad referendam gratiam tam tardus, cum ille ad promendum sive officium, sive beneficium, tam fuerit expeditus? Tibine munere optato,fortè & petito nihil fuit antiquius, ut impetrato demum & accepto nihil esset vilius?

Ingratos annumero illos qui syncero magnoque animo, data victo ac debilitato accipiunt, eoque qui ex infimo denique fit ingratus,cum enim beneficium à se exolui posse desperent,pro gratia odium reddunt. Hos aut bipedes arietes, aut immanes lupos verè dixeris, quorum illi altores suos incursant, hi dilaniant. Non omitto illos, qui datori suo eatenus obligantur,quatenus is dare pergit, & priora munera posterioribus cumulat. Si cessat, continuò devolant,ac sicuti prostituti pudoris fœminæ, hoc solum meminerunt quod postremum acceperunt, si tamen hoc est meminisse, beneficium voluntaria oblivione proterere. Alij quamvis magna, obvia & frequente benignitate sublevati, si quid ipsis meritò negatur, hoc unum animo figunt; statim se abalienant & inimicantur. Hos ut nulla liberalitas sibi adjunxerit, ita quælibet levissima, & injustissima suspicio prorsus abalienarit. Quosdam videas alienam beneficentiam à deteriori parte spectare, vix unquam à potiori. Hinc sibi licere putant, aut prorsus nihil, aut nescio quid agere gratiarum sterilium. Cum tamen grati hominis officium sit, si quid fortè latet in beneficio vitij tacita modestia occulere, non impudenter aperire.Quisquis enim rem quanti est,sibi spectandum putat,illicò factus est ingratus, & beneficij pessimus æstimator. Nec enim quisquam prudens quærit,an quis beneficio gaudeat,sed an gaudere debeat.

Sed quid illis dicas, qui hinc beneficia scrupulosè, hinc injurias infensi pensant, ut si hæ præponderant, hæc stent, & his accepta beneficia expungant? Hoc animo fige, ubicunque benignitas comparet, ibidem æquum esse injuriam vanescere. Nimio plus injuriæ tribuitur, si ubicunque hæc existit,ibidem benignitati extinguendæ satis valida est. Quin æqujus est, vel ipso recente quamvis exiguo beneficio, veterem obliterari quamlibet magnam injuriam. Exiguum dixi, vulgarem existimationem sequutus, quæ est ingrato animo proxima. Quotus enim quisque sine murmure beneficium accipit? Annon maximam partem videas ea esse arrogantia,ut plus sibi debitum putent quam præstitum? Eo res venit, ut vix quisquam sine aliqua exceptione, & quidem insigniter maligna,gratus sit.Vix quisquam id quod accepit ulla æquitatis trutina examinat. Propemodum omnes in id quò præcipites feruntur intenti, nulla alia acceptum beneficium nisi propriæ cupiditatis pertica metiuntur.

Sunt qui non quidem audent apertè se obligatos negare:Sed artibus servilibus, ac subterfugiis dolosis omnem rem dissimulant, id unum veriti ne qua res dispalescat. Quæ est ratio stultissima simul & improbissima reddendi alienam largitatem ingratam atque irritam.Ego verò aio, ingratis annumerari eos omnes qui accepta beneficia non palam & ingenuè prædicant. Supradictis omnibus nihilo deteriores illi sunt, qui aliqua ex parte gratiam referunt, sed ea mente ut sibi detur aliquid majus.Isti cum reddunt,petunt,nec tam acceptis obligantur, quam cupita ac sperata sectantur. Illos quoque ingratos esse dixi,qui cum cujus ope sibi melius est, aliqua miseria affici cupiunt, dummodo ex ea sibi nascatur occasio reddendi beneficij. Hoc non est benefico gratias agere,sed beneficio potius insolenter illudere.

Illi quoque quos vocavi nimium gratos, haud dubiè censentur inter ingratos, quod se beneficiorum nexu properant exsolvere. Hoc enim ipso gratos se profitentur, quòd id, quod non inviti acceperunt, inviti diutius debent. Non desunt qui gratiam quidem referunt, sed absque ullo additamento, aut fœnusculo. Hi quoque dum suas utilitates nimium sectantur,reperiuntur inter ingratos.Tu verò sic habe,largitatem muneris eadem mensura qua acceperis,reddi oportere: aut etiam, si fieri potest, cumulatiore. Superioribus annecto illos, qui tam pravè, beneficia interpretantur, ut ea nulla putent, si sine aliquo detrimento & incommodo beneficij in egentem collata sunt. Prorsus iniqua hominum & scelerata secta. At honestum & pium votum, quo nullum evidentius specimen animi grati, est beneficio optare omnia fausta & felicia, ac proinde perennem benefaciendi voluntatem & facultatem. Prisca severitas eos ingrati animi subjiciebat, qui eum, à quo ad magistratum delati sunt, insectantur, certè hoc ipso, quod sua vitia amant, seque emendari ægrè ferunt, ac de eo, cujus opera hoc assequi poterant,iniquè queruntur,hujus criminis rei sunt.

Sequuntur illi qui non modo nullam agunt,referuntque gratiam,sed in optimè de ipsis meritos non verentur esse injurij, & contumeliosi; Simul enim ingrati sunt & inimici,hoc est impiũ genus. Hac tam fœda nota insigniti sunt Carthaginenses, cum Xantippum ducem Lacedæmoniorũ, cujus ductu Regulus Romani dux exercitus profligatus fuerat, ne hujus victoriæ decus penes Lacedæmonios esset simulatione honoris triremibus suis impositum mari demerserunt. Cæterum ingrati animi crimen ubique gentium execrabili universorum odio damnatur. Certè inter illa reponitur,quę ob suam atrocitatem ad Deum vindicem remittuntur,qui quàm sit infensus ingratis,Ixionis exitus apertè docet. Hic enim cum in alta rota circumquaque voluraretur,hæc jussu Deorũ hominibus identidem ingerebat, beneficos placidis remunerationibus excipite. Vetus est verbum, quod in verissimi proverbij consuetudinem venit,Adjutorem ingratus non inveniet. M. Antoninus Philosophus in Cassium rebellem,qui Romanas provincias incursaret,nihil aliud jecit, nisi esse hominem ingratum. Quo probro omnia probra continentur. Nam quid aliud esse dicas ingratum,nisi hominem contemptorem summi numinis,ac erga patriam,parentes,amicos planè negligentem.

Certè est ipsissima impietas,cui hærer insigne quoddam genus impudentiæ, qui est homini ingrato impressus character.Hæc fuit Eumenis existimatio, omnino si se res ita daret, præstare, ferentem beneficio

gratiam petire, quam vivere ingratum. Insigniter ingrato alicubi fuerunt impressa stigmata hanc tantam diritatem testantia, ut caveri ab obvio posset; sicuti ab universæ mortalitatis hoste teterrimo. Hæc stigmata si non fronti, at sæpè sunt addita nomini ipsorum summorum hominum, totarum civitatum, totarum gentium, quum fuerunt ingratæ erga conditores liberatoresque suos. Sæpe hæc fuit detestabilis nota libertorum, liberorum, discipulorum, eorum omnium apud quos omnia beneficia sunt malè collocata. Quod genus hominum igni adsimilatur, quod ideo potest esse symbolum animi ingrati. Nam quo plus lignorum in ignem injeceris, eo ardentius is quicquid eò indideris consumit.

Cæterùm animi ingrati exempla quamvis omnem diritatem excedentia, neque minuunt, neque convellunt constantiam viri generosi liberalis & benefici. Hic enim sic statuit apud animum suum, tandiu' ferendos esse ingratos, donec feceris gratos, satiusque ducit, sua beneficia nonnunquam errare quam ut non aliquando bene ponantur. Ergo non modo à beneficiis præstandis deterretur, sed hinc potius ad benignè faciendum animatur. Talis hominis benignitas si ceciderit in acceptorem gratum, eò jucundior; si in ingratum, eò clarior futura est. Ergo quisquis sanè sapit, is fructum beneficentiæ suæ nequaquam in aliena pravitate, sed in suo beneficio ponit. Quod si quid cuipiam infeliciter indultum est, id beneficus non illi ingrato, sed sibi ipsi feliciter dederit. Antisthenes Philosophus egregius, comperto, Platonem in se contumeliosum fuisse: Regium, inquit, est malè audire cum benefeceris. *Car. Paschal. l. de virt. & vitiis, c. 59.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes, audiens Platonem de ipso male loqui: Regium est, inquit, cum benefeceris, audire male. Excelsi profecto animi est, ingratitudine hominum non deterreri à studio bene merendi de omnibus. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Diogenes, quærenti, quid apud homines celerius senescceret? Beneficium, inquit. Dici enim vix potest, quanta accepti beneficij apud plerosque sit oblivio. *Stob.*

Themistocles: Athenienſibus ipsum contumelia afficientibus: Quid tumultuamini, inquit, adversus eos, à quibus sæpenumero fuistis affecti commodis? Ajebat autem, se similem platanis, sub quarum umbra accurrunt homines afflicti tempestate, & easdem simul, ut rediit serenitas, vellunt, convitiisque petunt. Sentiens, hunc esse populi morem, ut in belli periculis implorent opem fortium virorum, in pace contemnant ac vexent eosdem. *Plut. in apoph.*

Plato nominare solebat Aristotelem, mulum. Quid autem hoc sibi nomen voluerit, ex eo liquet: Quod mulus, cum saturatus est lacte materno, calcibus petit matrem. Significabat igitur Plato, involuto quodam sermone, ingratitudinem Aristotelis. Etenim is, cum maxima Philosophiæ semina & accessus à Platone accepisset suffartus optimis quibusque, adversatus scholam contra Platonem aperuit, & in Peripato cum suis familiaribus & discipulis adversus eum pugnavit, Platonis perpetuus adversarius esse cupiens. *Ælian. lib. 4. de var. hist.*

Idem, cum accepisset, Xenocratem discipulum multa in eum impie dixisse: Non esse credibile, circumstantibus dixit, ut quem tantopere amaret, ab eo invicem non diligeretur, sed suggillaretur etiam. Sensit ingratitudinem nequaquam locum habere apud eos, qui sapientiæ studiis se dederunt. *Brus. l. 3. c. 11.*

Aristoteles, cuidam interroganti, cur reliquisset Athenas? respondit, quoniam noluisset committere, ut Athenienses bis peccarent in Philosophiam. Notavit autem magnam Athenienſium ingratitudinem, qui Philosophos & patriæ salute plurimum sollicitos ac de Athenienſium Republica bene meritos, non accusarunt tantum, sed damnarunt etiam. Subobscure taxans Socratis mortem, & suum quoque periculum. *Ælian. 6. de var. hist.*

Idem, cum judicium metu Athenis profugisset, interroganti cuidam, qualis esset civitas Athenienſium? respondit, pulcherrima quidem est, sed in ea pyrus super pyrum, ficus super ficum consenescit. Notans Athenienſium contra benemeritos cives calumnias ac crudelitatem. *Ælian. lib. 3. de var. hist.*

Demosthenes inter fugiendum fertur subinde respicieps ad arcem Palladis sublatis manibus dixisse. O Pallas! urbium domina, cur tribus infaustissimis bestiis delectaris, noctua, dracone, & populo? Noctua cum sit avium inauspicatissima, tamen Palladi sacra est: quemadmodum & draconem habet pro gestamine: populus autem bellua est multorum capitum, pessimam gratiam referre solita optime de se meritis: velut Socrati, Phocioni, Scipioni, & aliis compluribus. *Plut.*

Hippocratidas, acceptis litteris à Cariæ satrapa, in quibus continebatur, Lacedemonium quendam, quum fuisset conscius insidiarum, quas quidam ipsi struxerant, non indicasse rem, sed silentio texisse: simulque rogabat, quid de illo facturus esset? respondit hunc in modum: Si quo magno beneficio illum affecisti, interfice: sin minus; eiice è regione, ut ad virtutem formidolosum. Ingratitudinem erga benemeritum censuit morte plectendam. Cæterum quod esset non per malitiam, sed per formidolositatem commissum, ei satis supplicij indicebat exilium. Non enim ipse struxerat insidias, sed sibi metuens non prodidit. *Plut. in Lac.*

Epaminondas reversus è Laconia, accusabatur, quod Bœotarchã quatuor integros menses contra leges gessisset. Collegas igitur iussit, ut in ipsum culpam derivarem, quod se invitos coëgisset. Ipse vero in curiam ingressus, non meliores rebus gestis rationes se habere dicebat. Sin minus, se quidem interfici postulabat: verum inscribi columnæ, quod nolentes repugnantesque Thebanos Epaminondas coëgisset, ut Laconiam quingentis ante annis intactã ab hostibus incendio ferroque vastarent, & ut ædificarent iterum Messanam, 330. annis desolatam, quod Arcades bello in societatem pertraxisset, & Græcis libertatem restituere coëgisset. His auditis, pudore affecti judices, liberum pronuntiarunt. Cumque regrederetur è curia, & Melitensis catellus blandiretur cauda, dixisse fertur ad præsentes: Hic mihi pro beneficio gratiam reponit: at Thebani, de quibus sæpè multumque sum præclarè meritus, mortem mihi judicio pœnam constituerunt. *Ælian. lib. 3. de var. hist.*

Philippus, cum Athenienses, quotquot apud Chæroneam capti fuerant, gratis dimisisset, illi vero etiam vestes stragulasque reposcerent, atque hac de causa Macedones in jus vocarent, risit Philippus, dicens: Quid nonne videntur Athenienses arbitrari se à nobis in talorum ludo victos esse? Tam civiliter tulit victor victorum ingratitudinem, qui non solùm gratias non agerent, quod ipsi & incolumes & gratis fuissent dimissi: verum etiam criminarentur, quod non solum & amictus & stragulas redderent, quasi nescirent, quale esset jus belli: quasique nihil aliud esset certare armis, quam certare talis, qui ludus est puerorum. *Plut. in apoph.*

Cato Multis Publij Sulpitij ingratitudinem incusantibus quod Catoni de se optime merito oppositus fuisset competitorem: Cato sic excusavit, dicens: Minimè mirandum, si quod quis maximum bonum duceret, id alteri nollet concedere. *Eras. l. 5. apoph.*

Domitius Afer, quum haberet ingratum litigatorem, ipsius conspectum vitantem, ne cogeretur agnoscere patroni beneficium, in foro per nomenclatorem illi dixit: Amasne me quod te non vidi? Rectè exprobrans ingratitudinem, cui gratum esse non videri à benemerito, ne cogeretur illi gratias agere. *Eras. l. 6. apoph.*

Anonymus. Cæsar Augustus æs alienum cujusdam Senatoris, quem charum habebat, non rogatus dissoluerat, ac pro eo numerarat quadragies nummum. Senator autem ea re cognita, pro gratiarum actione nihil aliud adscripsit Cæsari quam mihi nihil, loco velut expostulans etiam, quod cum numerasset omnibus creditoribus, ipsi nihil numerasset. *Stob.*

Pompeius. Quum jam detecta esset Pompeij cum Cæsare simultas, ac Marcellinus (ut Plutarchus, aliorum judicio Macellus) unus ex horum numero, quos Pompejus evexisse putabatur, à Pompejo ad Cæsarem transtulisset animum, adeo ut non veritus sit in Senatu multa in Pompejum dicere: hunc ita compescuit Pompejus: Non te pudet, inquit, Marcelline, ei maledicere, cujus beneficio ex muto factus es facundus, ex famelico eò productus, ut vomitum non teneas? Graviter objecit ingratitudinem homini, qui hoc ipso, quod habebat dignitatis, authoritatis & eloquentiæ, abutebatur in eum, cui debebat acceptum ferre. Non hoc ingratitudinis genus est, sed tamen heu nimium vulgare: *Plut. in apoph.*

Alphonsus, quum objurgaretur, quod in Alvarum Lunam, hominem sibi plane ingratum, tanta contulisset beneficia, quorum ne memor quidem jam esset: An ignoratis, inquit Rex, ingenti beneficio non nisi ingenti ingratitudine satis semper fieri? *Panor. lib. de reb. gest. Alphonsis.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Si quis servum nactus, qui in multis offenderit illum, & non flagitiis cæciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit in posterum, ne in eadem recidat, magnis quoque muneribus præterea illustraverit, ac beneficiis foverit: quænam obsecro futura est tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ hujusmodi gratia non ad meliora sectanda provocari sufficeret? *In 2. ad Timoth. hom. 5.*

Clementis, Tale est hoc, quale si quis æger ad medelam sui medicum pariter & venenarios invitet, cum illi nocere quidem possint, curare non possint: verus autem medicus venenis illorum recuset sua medicamenta miscere, ne aut pernicies bono, aut sanitas nocentibus adscribatur. Dicit ergo: Indignatur aut invidet Deus, si cum non ipse beneficiat, aliis gratiæ referantur. Etiamsi indigetur, non vult tamen erroris, author existere; ut sui operis beneficio inani idolo fides detur. Quid certè tam impium, tam ingratum, quam à Deo beneficium consequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam. *lib. 3. Recognitionum.*

Salomonis, Ingrati spes tanquam hyemalis glacies tabescet, & fluet tanquam inutilis *Sap. 16.*

Basilij. Quemadmodum oculi quæ nimium prope admota sunt, non cernunt, sed justam requirunt distantiam. Ita & ingratorum animi præteritam gratiam sentire videntur, quum boni ab eis alienantur. *Apud Anton. Monach.*

Maximi Monachi, Perinde facit, qui in ingratum beneficium confert: ac si cadaver prerioso oblinat unguento. *Serm. 8.*

Plutarchi, Vt hedera adhærens arborum ramis ope aliena in altum erigitur: Sic obscuri consuetudine potentium crescunt, deinde præfocant eos, à quibus sunt evecti in altum. *In Moral.*

Seneca. Quomodo malè filiæ consulit, qui illam cum contumelioso & sæpe repudiato collocavit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum damnato, patrimonij sui curam mandaverit: quomodo dementissimè testabitur, qui tutorem filiorum reliquerit, pupillorum spoliatorem: Sic pessimè beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat. *lib. 4. de benefic. c. 17.*

Quomodo fœnerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil supereſt, nisi quod pereat? Sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficium repetam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus. *l. 5. de benefic. c. 1.*

Quemadmodum, qui optat divitias alicui in hoc, ut illarum partem ipse ferat, quamvis pro illo videatur optare, sibi prospicit: Sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adjutorio suo fideque discutiat, quod est ingrati, se illi præfert, & tanti existimat illum miserum esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. *lib. 6. de benefic. c. 34.*

Roterodami, Siphnius lapis oleo excalfactus durescit, alioqui nobilissimus: Ita quosdam benefactis reddas deteriores. *In simili.*

¶ Adagia.

Ingratitudo vulgi.

Qui significabit sibi molestam ingratitudinem, quod intelligat superiorum officiorum nullam haberi rationem, non inconcinniter usurpaverit illud ex Odyss. 1. quod idem est & aliis locis:

Μήτις ἔτι πρόφρων, ἀγαθὸς κ' ἤπιος ἔστω
Σκηπτοῦχος βασιλεὺς μηδὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδὼς,
Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη κ' αἴσυλα ῥέζοι,
Posthac ne placidus sit quisquam neve benignus,
Nec mitis, iustique tenax rex sceptriger unquam.
Sed semper ferus esto, & semper iniqua patrato.

Vivum noveris.

Antea retulimus vivorum meminisse oportere. Id metricula in Truculento detorquet in alium sensum, amatorem pro mortuo ducens, qui desierat esse dando. Pecunia, iuxta Hesiodum anima est mortalibus, ea amissa, exanimis est homo.

Ale luporum catulos.

Theocritus in Hodœpor.

Θρέψαι κ' λυκιδεῖς θρέψαι κύνας ὥς τὸ φάροντι.
Pasce canes, qui te lanient catulosque luporum.

In eos, qui laeduntur ab iis, de quibus benemeriti sunt, aut in ingratos.

Aries nutricationis merdecem persoluit. κριὸς τροφεῖα ἀπέτισεν.

Quadrat ubi quis pro benefactis maleficium reponit.

Qui canem alit externum, huic præter funiculum nihil fit reliqui. ὃς κύνα τρέφει ξένον, τότῳ μὸν λίνον μένει.

Qui beneficium collocat in ingratum perdit operam.

Hirundines sub eodem tecto ne habeas. ὁμοξοΐδας χελιδόνας μὴ ἔχειν.

Recte Pytagoras convictorem ingratum, parumque firmum hirundinis symbolo monuit ablegandum.

Pro beneficentia Agamemnonem ulti sunt Achivi. ἀντ' εὐεργεσίας Ἀγαμέμνονα τῖσαν Ἀχαιοί.

Dicebatur in ingratos, qui pro summo beneficio summum remetiuntur maleficium.

Pro perca scorpium. ἀντὶ πέρκης σκόρπιον.

Vbi quis optima captans pessima capit.

Nemo benemerito bovem immolavit præter Pyrrhiam. ὀυδεὶς εὐεργέτη βοῦν, ἔθυσιν ἀλλ' ἢ Πυῤῥίας.

Accommodabitur & in vulgatam mortalium ingratitudinem, adeò ut vix unum reperias qui meminerit officij: non abludit hinc exemplum Evangelicum, quod è decem lepra Christi beneficio liberatis, unus duntaxat reversus est, qui gratias egerit.

Simul & misertum eo, & interiit gratias ἅμ' ἠλέηται, κ' τέθνηκεν ἢ χάρις.

Senarius dici solitus in ingratum, qui simul atque levatus est malis, desinit meminisse beneficiorum eius, cuius opera restitutus est.

In senem ne quod collocaris beneficium. γέροντι μηδέ ποτε μηδὲν χρηστὸν ποιεῖν.

Dicitur hodieque vulgo: Neque in senem neque in puerum collocandum esse beneficium: propterea quod alter non refert, alter non meminit.

Hostis non hostis. ἀπόλεμος πολέμιος.

Id est citra bellum hostis. Dicitur, qui nulla lacessitus iniuria, tamen qua sunt hostium facit, aut qui pacis obtextu facit hostilia.

Arietis ministerium. κριὸς διακονία.

Dici solitum de officio in ingratum collocato, si quidem aries cornibus ferit pascentem.

¶ Exempla Biblica.

Ingratitudinis exempla: Laban, Gen. 31. 1. Præfectus pincernarum 40.23. Pharaonis, Exod. 1.8. Actor. 7.18. Israëlitæ, Exod. 17. 3. & 32. 1. Num. 11. 1. 4. Iud. 2. 2. & 8. 35. 1. Sam. 30. 6. Ier. 2. 5. & 18. 20. Ezech. 16. 12. & 20. 8. Os. 2. 8. & 8. 14. & 11. 3. & 13. 6. Ammonitæ & Moabitæ, Deut. 23. 4. Saul. 1. Sam. 18. 8. & 19. 10. Viri Ceilæ, 23. 11. Nabal 25. 10. Hanon. 2. Sam. 20. 4. David. 11. 5. Absalon, 14. 30. & 15. 13. Ieroboam, 1. Reg. 12. 28. Rex Israël, 2. Reg. 6. 13. 31. Ammonitæ, Moabitæ & Idumæi, 2. Paral. 10. Ioas Iuda Rex 24. 21. 12. Amasias Rex Syriæ, 25. 14. Ozias, 26. 16. Ezechias, 32. 35. Israël, Neh. 9. 17. Inimici Davidis, Psalm. 35. 12. & 109. 4. Hebræa gens, 28. 21. & 78. 21. & 2. 6. 7. Iudæi, Esai. 1. v. 2. 3. & 5. v. 4. Ier. 1. 11. & 5. 4. 3. Tyrij, Amos, 1. 9. Corozajam & Bethsaida, Mat. 11. 21. Luc. 10. 13. Capharnaum. 10. v. 15. Invitati ad nuptias, Matth. 22. v. 3. Nazaræni. Luc. 4. 29. Samaritani. 9. v. 53. novem leprosi, Luc. 17. vers. 28. Cultores vineæ, 20. v. 11. 14. Divini, Pythonissæ, Act. 16. v. 19. 29. 20. Milites, 27. v. 42. Patres in deserto, Hebr. 3. v. 10.

¶ Exempla Profana.

Ingratæ in Socratem Athenæ, virum Apollinis judicio omnium sapientissimum judicatum, cui pro Attica juventute sancte sapienter instituta, venenum rependerunt. *Sabell. l. 7. c. 2.*

Apollonius Rhodius, Poëta clarissimus, erga Callimachum præceptorem suum ingratus, quem contumelia quadam cum affecisset, occasionem dedit Callimacho, ut contra eum ibidem carmen virulentissimum componeret. Quod postea contra uxoris solicitatorem imitatus est exul Ovidius. *Gyraldus dialogo 3. historia poëtica.*

Alexander magnus immemor primæ nutricationis & lactis, quod ab Hellanniceutrice infans biberat, ejus filium Clitū interfecit. *Th. Zuing.*

Antonius Caracalla Romanorum Imper. factus, multos viros innocentissime vexari atque occidi jussit: & inter alios Cilonem etiam, qui ipsum educaverat, à quo multa acceperat beneficia, quique præfectus urbis patris temporibus fuerat, quem sæpenumero patrem appellaverat. *Dion. Nica.*

Ptolomæus Ceraunus Syriæ regem Seleucum manu sua occidit; cum ipse à patre pulsus (minorem enim natu filium, ut magis gubernando idoneum, in regno suffecerat) in Syria à Seleuco exceptus, diu non sine magna impensa, magno in honore habitus esset. *Fulgos. lib. 5. c. 3.*

L. Cornelius Sylla fugiens Sulpitium Tribunum, in Marij domum prætēr omnem expectationem se conjecit. A quo per posticum emissus dicitur, ut incolumis evaserit. Verum non parem gratiam Mario retribuit. Nam occupata urbe, in Marij caput pecuniam pronuntiavit. *Plut. in Mario & Sylla.*

L. Cinna, licet ab Octavio ex inimico amicus factus, & usque ad judicum dignitatem evectus esset, nihilominus tanti beneficij immemor, adversus Octavium insidias molitus est. Octavius verò re cognita, cum eum separatim in cubiculum vocasset, ingratitudinem exprobavit. *Seneca de clementia.*

Cervus ramo uno cornuum zonæ *Basilij Macedonis Imperatoris* infixo, cum cornibus suspensum sublimem ferebat. Ibi quidam accurrens ense dissecta zona Imp. eripuit: cui mercedem salutis suæ præclaram reddidit ille, capitis truncationem: speciosa causa quæsita, quod ensem contra Imp. strinxisset. *Zonaras & Cedrenus.*

Romani Scipionem, illum Africanum, cujus auspicio æmulam sui imperij Carthaginem sub jugum redegerant, & Hasdrubalem superaverant, accusatum à Petilio, in jus vocaverunt, atque proscripserunt, quod pecuniam Asiaticam non totam in ærarium retulisset. *Valer. de ingrat. l. 5. c. 3.*

Ludovicus Pius, Caroli Magni filius, à filiis, in carcerem conjectus est. *Ioan. Naucler. 2. Volu. 1. Chronograph. Gen. 18.*

Beatrix Pannonia regina mortuo marito Matthia, Vladislaum Casimiri Poloniæ regis filium in matrimonium & regnum adscivit, à quo tamen brevi post tempore abdicata est.

Iustinianus Imperator, Bellisarium ducem exosculavit, cujus tamen ductu, Persas in Oriente, Vandalos in Africa, & Gothos in Italia superaverat, unde vox mendicantis, nummum pusillum Bellisario date, quem virtus extulit, atque in imum invidia conjecit. *Fulg. l. 5. c. 3. de ingratis.*

Sanctius quartus Rex Hispaniæ Alphonsum patrem è Germania redeuntem, regno occupato non admisit. *Idem.*

Prissus filius Actij Ferrariæ principis patrem in carcerem conjectum, ibidem mori coëgit ob inductam novercam. *Ibid.*

Cicero jussu M. Antonij Triumuiri interfectus est à Popilio Lenate, quem tamen capitis reum defenderat. *Valer. l. 5. c. 3. de ingratis.*

Lucius Ostius, tempore bellorum civilium, patrem suum Armalium proscriptum quem Triumuiri ad supplicium perquirebant latentem prodidit, ut ejus bona acciperet. *Idem.*

Darius consilium cepit de interficiendo patre Artaxerxe, à quo tamen rex per indulgentiam creatus fuerat. *Idem.*

Imperator Henricus V. Henricum patrem carcere maceravit. *Idem.*

Alphonsus primus Rex Lusitaniæ, Tiresiam matrem in vincula conjecit, quod post mariti mortem secundas tentasset nuptias. *Idem.*

Phraates patrem suum Orodem regem Parthorum interfecit. *Idem.*

Romanus iunior matrem à se rejecit, & animi dolore, quem illa de filij ingratitudine conceperat, ad mortem compulit. *Idem.*

Ioannes Scotus, cum bonas literas profiteretur in Anglia, discipulorum conjuratione graphiis interfectus est. *Idem.*

Michaël Traulus Leonem Imperatorem de medio sustulit, cujus tamen beneficio multas fuerat assecutus dignitates. *Idem.*

¶ Fabula.

Cerva & vitis.

Cùm fugeret cerva insequentes venatores, oculuit se sub vite. Venatoribus autem paululum prætergressis, quod putaret se cerva jam esse in tuto? secura animi carpere pampinos, & mandere cœpit. Quorum motus atque strepitus venatores convertit, atque illi, quod res erat, arbitrati sub vite bestiam aliquam latere, accurrunt, & visam cervam jaculis configunt. Quæ moriens: Merito, inquit, hoc mihi evenit, quæ violare non dubitarim servatricem meam.

Docet fabula, ultionem numinis non effugere eos, qui pro beneficiis malefacta rependunt.

Vide Beneficia, Gratia, Gratitudo.

Inhumanitas.

¶ Definitio et etymolog.

Inhvmanitas, Græcè, ἀπανθρώπια, ας, ἡ, & ἀπάνθρωπος, inhumanus dicitur. Est autem inhumanitas, obduratio contra misericordiam, *ex B. Thom. 2. 2. q. 136. a. 8.*

¶ Loci Biblici.

Inhumanitas damnatur. Proverb. 21. 13. & 28. 27. Abd. versicul. 10 Rom. 1. 31.

¶ Similitvdines.

Roterodami. Angues in Syria erga indigenas venenum non habent, nec eos petunt, exteros cum cruciatu examinant: Ita insulares in suos satis humani, in alienigenas immitissimi. *In simili.*

Vt impendio malignus sit, qui fontem scatentem obtegat, aut solem obradiantem prohibeat, aut lumen recuset de suo lumine accendere, aut viam monstrare gravetur: Ita vehementer sit, inhumanus, qui prodesse nolit citra ullum suum incommodum. *In similibus.*

Inhumanitatis exempla: Cives Gabaon, *Iudic. 1. 9. versic. 15.* Saul, 1. *Sam. 29. 15.* Eodem, *Amos 1. 11.* Principes Sion. 6. *vers. 6.* Samaritani, *Luc. 9. vers. 53.* Sacerdos quidam, 10. 31. Levita quidam, *v. 32.* Filius senior, 15. *vers. 25.*

EXEMPLA

¶ Exempla Profana.

Andronicus Ducas homo sordidus & perfrictæ frontis,si Andronicus Comnenus Imperator aliquem excæcare vellet, etiam manus ei amputandas, aut in crucem agendum esse decernebat:objurgato Andronico, quod in suppliciis sumendis infra delictorum atrocitatem subsisteret, tandem & ipse crudeliter necatus est. *Nicetas,l.1.de imperio Andronici.*

In Hybernia,quæ in penitissimo Oceano extra terras insula sita est, cultu indomito & fero,pueri ita aliti, educatique sunt,ut inter arma & cædes assiduè versentur, matresque natura immites, ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admovere ferantur. *Alex.ab Alex. l.2.cap.25.*

Dionis Syracusano datum fuit vitio,etiam ab amicis cordatis, quod morosius & difficilius, quàm pro civili usu,ageret cum adeuntibus.Itaque Plato ad eum scripsit, uti pervicaciam, tanquam solitudinis comitem declinaret. *Plut in Dione.*

Procopius Imp. per morum tristium latebras,ac similem habitum Crassi illius,quem in vita semel risisse affirmat Lucilius,vixit, humum semper intuendo. *Cœlius,l.3.c.28.A.L.*

M.Cato Ptolomæo Ægypti regi domi suæ excipiendo inhumanus fuit dum in aluo levanda occupatus,neque regem adierit, neque ad se venienti ipse vel obviam processerit,vel assurrexerit. *Plut.in Catone.*

Nero Cæsar tam difficilis atque morosus erat: ut neque cum servis, neque cum liberis sermones conferret: sed omnia quæ vellet, mandaret ve, in libellis scribere consueverat. *Xiphilinus in Nerone.*

C.Marius, ut moribus fuit asper, ita quoque truci aspectu.Cujus rei testimonium fert statua marmorea Ravennæ illi posita. *Plut in Mario*

Vide Crudelitas, Humanitas.

Inimicitia.

¶ Definitio et Etymolog.

Inimicitia, Græcè ἔχθρα, ἡ, & ἐχθρὸς, ὸν, ὁ, inimicus dicitur. Est autem inimicitia ira ulciscendi tempus observans, *secund. Cic.l. 4. Tusc. quæst.*

Ab amico amicitia derivatur, quæ quid sit, vide supra in Amicitia. Hujus oppositum est inimicitiæ plurali numero, quanquam veteres etiam singulari nonnunquam protulerunt.

¶ Loci Biblici.

Inimicitiæ damnantur.*Gal.5.v.19.20.*Inimicitiæ æternæ inter serpentem & mulieris semen. *Gen.3.15.*

Inimici hominis, domestici ejus, *Matth.* 10. 36. Inimici non passim contemnendi.*1.Sam.14.v.14.& 17.43.2.Sam.21.20.1.Reg.20.v.1.* &c. *2. Reg.14.8.*sed diligendi,& beneficiis superandi,ac devinciendi,*Exod.23.4. Matth.5.44.Luc.6.27.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Inimicus diligenter probandus.

Labiis suis intelligitur inimicus, cùm in corde tractaverit dolos. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei:quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. *Prov.26.*

Prudenter vitandus.

Ab inimicis tuis separa te.*Eccl.4.*

Non credas inimico tuo in æternum. Sicut enim æramentum æruginat nequitia illius.Etsi humanitatis gratia vadat curuus,adjice animum tuum, & custodi te ab illo. Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dextram tuam. 12.

In labiis suis inculcat inimicus, & in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam. *Ibid.*

In oculis suis lachrymatur inimicus, & si invenerit tempus, non satiabitur sanguine: & si incurrerint tibi mali, invenies eum illic priorem, & quasi adjuvans suffodiet plantas tuas. Caput suum monebit,& plaudet manu,susurrans commutabit vultum suum. *Ibid.*

Decenter reconciliandus.

Verbum dulce multiplicat amicos,& mitigat inimicos.*Ecclesiast.6.*

Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te,relinque ibi munus tuum,& vade prius, reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. *Matth. 5.*

¶ Patrum Sententiæ.

Ea eleemosyna nihil est majus,quàm quod ex corde dimittimus,quod in nos quisque peccavit. Minus igitur bonum est erga eum esse benevolum qui tibi nihil mali fecit.Illud multò grandius & manifestissimæ bonitatis est,ut tuum quoque inimicum diligas,& qui tibi malum vult, & si potest, facit: ut tu semper ei bonum velis, faciasque quod possis. *Aug. in Enchir.*

Quandiu tibi inimicus es, inimicum habes sermonem Dei. Esto tibi amicus, & concorda cum ipso:sicque non solùm nihil perdidisti, sed & teipsum, qui perieras, invenisti. *De ver. Dom.ser.1.*

Si is,qui non relinquit parentes propter nomen Dei non est Deo dignus, quantò minus qui diligit ejus inimicos, acceptus Deo esse poterit? Ipsi enim graviores inimici facti sunt. *Amb.in Psal.118.*

Virtus est,coram hominibus tolerare inimicos sed virtus coram Deo diligere, quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante oculos ejus in altari boni operis charitas flamma incendit *Greg.in Past.*

Inimicos Dei perfecto odio odisse est, & quod facti sunt diligere, & quod faciunt increpare,mores pravorum premere,vitæ prodesse. *Ibid.*

Humana mens omnem quem inimicum tolerat, etiam iniquum & impium putat. *In Moral.*

Frustra exteriores inimicos vincimus, si interioribus parcimus. *Ibid.*

Vbi amicitia permanet, nihil facilè creditur, nihil facile recipitur, quod diffidium possit operari. Si verò inimicitiæ semel occupaverint animos,omnia quæ fiunt, quæ dicuntur, ita accipiuntur & intelliguntur,ut ad majores & longiores proficiant inimicitias. Si quid enim boni dicatur de inimico non creditur:si quid autem mali, hoc solùm creditur, & confirmatur. *lib.30.mor.*

Gravissimum inimicitiæ genus, esse corde adversarios, & lingua simulare devotos. *Cass.in Psal.54.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De inimicitiis Dial xxxii.

Franch. Petrarch. Dol.

Inimicitias habeo. R. Fac ut iustitiæ fis amicus, nullum certius præsidiũ. Vera virtus fortunæ minas calcat ac despicit. D.Inimicitiæ mihi sunt. R A T. Et cautior eris, & notior. Multos inimicitiæ illustrarunt, qui obscuri mansissent, si hostibus caruissent. D. Hostes undique mihi sunt. R. Obstabunt ne invisibiles animorum hostes subeant voluptates. Non tam hostes tibi fors obtulit, quam custodes, malo malum maius arcebitur. D. Hinc illinc hostibus premor. R. Illi quoque suis premuntur affectibus, estque apud illos ultor tuus,isque non unus: pro te partes faciunt ira,metus,odium,inquietudo, nec dum peracti pœnam criminis exigunt, sic interdum ultio præit offensam, fortasse non sequuturam. Armabuntur,laborabunt,sudabunt,æstuabunt,anhelabunt,trepidabunt, & fortassis horum nihil ad te. Multi sæpe gravibus odiis sibi, non aliis nocuere D.Est mihi pugna cum hostibus,R.Et illis secum,& tutius aliquando cum hostibus,quã cum vitiis pugnatur.Quisquis aliũ odit,primũ animæ suæ vulnus infligit, proximũ nonnunquã suo corpori:Nimia nẽpe cupiditas feriendi nocendiq; multos incautos,nudatosq;dedit hostibus,sic semper prima pars malorũ in suum authorẽ vertitur, interdũque novissima. Cũ sæpe interim sit illæsus,in quem pernicies parabatur. D. Vndique mihi bella consurgunt. R. Nunquam clarior sanctiorque fuit,quam dum multis ac gravibus bellis occupabatur.Pax initium mali fuit,secum namque subiit libido blanda hostis,ac pestilẽs:D.Graves inimicitiæ mihi sunt.R.Magnæ plerumque magnarum amicitiarum fuere principium.D.Habeo inimicos.R.Habeto fidem simul & clementiam:de reliquo quicquid evenerit,cura saltem,ut humanitate sis ac virtute superior.Sunt & sua jura cum hostibus,cum quibus ita rem gere,ut amicos fieri posse non dubites.Atque hoc sanius,consilium scito,quam Biantis, qui sic amicos diligi jubet, ut inimicos fieri posse memineris: quod dictum,quamvis ab aliis laudatum,nec mihi certe nec Tullio probatur. Est enim verum amicitiæ venenum in odio ergo cogitandus amor, non odium in amore, longeque Aristotelicum illud in Rhetoricis Bianteo consilio præferendum:non oportet(ut aiunt)amare tanquam oditurum, sed magis odisse,tanquam amaturum,quod profectò scribens Aristoteles Biantem ipsum,callidámque ejus & malevolam sententiam norabat.D. Inimicitias habeo.R.Sed invitus habe;& armato semper in pectore cor amicum pacis habitet, atque ita bellum exerceas, ut coactus videare, neu fortè odio succumbat humanitas, neu tam vindictæ studeas, quam gloriæ, aut saluti.Scis, ut Romanis invisior est Hannibal, quam Pyrrhus, cum uterque hostis & prior Pyrrus Italiam invaserit, at non delendi animo,ut Hannibal, sed vincendi. Omnibus enitendum modis, ut in actu quolibet vera virtus emineat, sic ut nihil bello quæri aliud quam pax honesta videatur.

Nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus.*Boëth. 3.de consol.*

Tacitæ inimicitiæ magis metuendæ sunt, quam indictæ & apertæ. *Cic.in Ver.*

Quid est homini inimicissimum? alter homo: inimicitias tarde suscipe,amicitias moderate exercere. *Senec.l.1.de mor.*

Cum inimico nemo in gratiam citò redit,de inimico ne dixeris malè,sed cogites,gravior est inimicus, qui latet in pectore, grandius malum est omne, quod sub aspectu latet. Inimicum ulcisci,vitam est accipere alteram Inimicum quamvis humilem, docti est metuere. Inimicum cum retineas,exire incites.Quidam occiderunt quosdam inimicos, non quia habebant,sed quia metuebant. *Idem in Prov.*

Nullæ sunt occultiores insidiæ,quam hæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo celsitudinis nomine.Nam eum, qui palam est adversatus, facilè cavendo vitare possis & Trojanos equus idcirco fefellit,quia formam misericordiæ mentitus est *Ibid.*

Sumere vindictam ex inimico,si te inimicum senserit, perdidisti gravius adversarium securitate deceptum, nocere nescit, qui se velle nocere prodiderit. *Ibid*

Inimicitiæ oriuntur, cum aliqui discentium invicem de justo,& injusto,pulchro & turpi,& bono & malo,ita ad idoneum ipsarum judicium diruere nequeunt. *Plato in Dial.de sanct.* Inimicis mala debemus: *De Republ.Dial.1.*

Inimicorum malis gaudere nec injusti nec invidi est. *In Phil.*

Inimicis omnia invia facienda sunt,amicis autem pervia,& hominibus, & pecoribus, & jumentis. *de reg.dial.6.*

Inimicitiæ gravissimæ ex verbis,levi admodum de re,& odia oriuntur. *dial.11.*

Inimicitiam ponam inter te & ipsum dicit Scriptura, non tibi & mulieri,quia in medio tanquam confinio voluntatis & sensus bellum non nascitur. *Philo in legis alleg.l.2.*

Inimicis non est malè faciendum, nec ulciscendum injurias, *Ficcin. in Plat.Crit.*

Inimici pessimi sunt qui sub inimicorum specie nos circumveniunt. *Ioan.Pic.Mir.in proœ.in Astrologiam.*

Inimicis ne via quidem communis esse debet. *Arist.Polit.c.11.*

Inimicitiam concitat ira,incommodatio,calumnia. *Arist.Rhet.2.*

¶ POETICÆ

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Periander.

Ατυχεῖ ω κρύπτε, ἵνα μὴ τὸς ἐχθρὸς εὐφράνῃς.
Infelicitatem occulta, ne inimicos latitia afficias.

Pittacus.

Μηδὲ τὸν ἐχθρὸν φίλον ἡγοῦ.
Neque inimicum amicum tibi existima.
Ἐχθρων διάλυε. Id est: *Inimicitiam dissolue.*

Menander.

Ἀθάνατον ἔχθραν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.
Immortalem inimicitiam ne retine, mortalis existens
Ἐχθρὸς ἀμωὸς, μηδὲ ἐπὶ τῇ σῇ βλάβῃ.
Inimicos ulciscere, non tamen cum tuo damno.
Ἐχροῖς ἀπιστῶν, οὔ ποτ' ἂν λάθῃς βλαβεὶς.
Inimicus non credens, nunquam utique damno afficieris.
Λόγον παρ' ἐχθροῦ μή ποθ' ὑγιᾶ φίλον.
Sermonem ab inimico nunquàm putabis amicum.

Ovid. in Ibin.

Pax erit hac nobis, donec mihi vita manebit,
Cum pecore infirmo quæ solet esse lupis.

Senec. Med. Act. 3.

Dum terra cœlum media libratum feret.
Nitidúsque certas mundus evolvet vices,
Numerúsque arenis deerit, & solem dies,
Noctem sequentur astra: dum siccas polus
Versabit Arctos, flumina in pontum cadent:
Nunquam metus cessabit in pœnas furor.

Ennius 8. Annal.

Pellitur è medio sapientia, ut geritur res.
Spernitur orator bonus, fortis miles amatur.
Haud doctis dictis certantes, sed maledictis,
Miscent inter sese inimicitias agitantes.
Non ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt, regnúmque petunt, vadunt solida vi.

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi. Quemadmodum si infles in scintillam ignis, excitas incendium: contra si inspuas, extinguis: & utrumque tibi in manu est, quoniâ utrumque, inquit, ex ore tuo proficiscitur. Idem fit & in inimicitia proximi: si inflatos ac vecordes ingeras sermones, excitas ignem illius, accendis carbones: sin mites ac moderatos admoveas sermones priusquam exardescat, iram omnem extinxeris. Ne dixeris igitur, Hæc aut hæc audivi: quum hæc omnia sint in tua potestate. Hoc enim pacto iram veluti scintillam, vel extinguere, vel accendere, furoremque vel excitare, vel contra sedare in te situm est. *Hom. 3. de Spectaculis.*

Hoc spectat medicus, ut morbo liberet ægrotum, non utrum meritò an immeritò sibi morbum contraxerit. Tu quoque igitur medicus esto ei qui te læsit: unum hoc quære, quo pacto illi morbum adimas. *Hom. 1. de Davide & Saule.*

Plutarchus. Inter Agathallos & Acanthylides tantum est odium, ut si sanguis eorum immisceatur, continuo separent se rursum, & dissiliant: Sic inter patritios & plebem, etiamsi quando pro rerum usu conjunguntur, durat tamen usque odium naturale. *In Moral.*

Lynceus per quercum videt, inimicus etiam per famulum, per amicum perspicit, quid agas. *In Moral.*

Vt cupinus cloacas quam longissimè ab ædibus nostris abesse: Ita in inimicos vitiorum purgamenta rejicere profuerit. *In Moral.*

Vt Onomdemus noluit omnes tolli, qui diversarum fuissent partium: ne sublatis inimicis omnibus, cum amicis, inquit, incipiamus digladiari: Ita consumptis in hostes hujusmodi affectibus, magis comes sumus erga amicos. *In Moral.*

Vt pisces satis erat, si à feris non læderentur, posteriores etiam in suum commodum vertere cœperunt, pellibus vestiri, carnibus vesci, felle mederi: Sic nobis agendum est, ut ab inimicis non solum non lædamur, verum etiam adjuvemur. *In Moral.*

Vt agricolæ juxta alia & cepas, serunt rosas, quod quicquid est in illis molesti odoris in hæc transeat: Sic inimicus, si quid est in nobis mali animi, id totum in se recipiens, ac consumens reddit nos amicos jucundiores *In Moral.*

Vt vultures ad extincta corpora odore feruntur, sana non sentiunt: Sic inimicus, si quid deliqueris, statim olfacit, accurrit, ad recta facta stupidus. *In Moral.*

Dionysiaci sæpe negligenter inter se canunt in theatris, verum cum certatur, tum multo diligentius agunt omnia. Sic accuratius gerit rem, qui scit vitam suam ab adversario observari. *In Moral.*

Vt hostis semper imminens muris, in causa est, ut vigilet ac sobria sit civitas: Sic inimicus observans quid agas, facit ut nihil agas, dicâsve temere. *In Moral.*

Roterodami. Apes fucis ad opus & fœtum calore confovendum utuntur, ubi cœperint mella maturescere, tum expellunt ac trucidant: Ita ab inimicis quoque sumendum, si quo pacto per occasionem prodesse possint. *In simil.*

Thriveri. Vt ea, quæ rupta sunt eo difficilius coalescunt, quo fuerint prius sibi invicem injunctoria: Ita quoque amicorum, cognatorum inimicitiæ majores, quo fuerint prius necessitudine inter se obstrictiores. *In apoph.* 179.

Inimici similes sunt venenis, quæ alexipharmaca constituunt: nam & ipsi licet mali, aliena mala tollunt, & corrigunt. *In apoph.* 119.

EXEMPLA PROFANA.

Iisdem tutoribus usi sunt *Themistocles & Aristides*, Lysimachi filius. Quare simul etiam sunt educati, & ab eodem præceptore instituti. Atqui tum adhuc essent pueri, frequentius dissidiis inter se concertarunt: quæ controversia à primis annis usque ad extremam senectutem inter illos perseveravit. *Ælian. de var. hist. l. 23.*

Thessali æterni Phocensium hostes, quos ut sacro bello gravissime afflixerunt: ita ab iisdem multo ante magnis affecti sunt sæpe cladibus. *Pausanias in Phocicis.*

Exercuit idem malum rem Thebanam aliquandiu, Pelopida hinc Rempubl, Illinc Epaminonda, ab initio trahentibus. Tulit eos patria dissentientes, quæ mox Rempubl. concordi animo administrantes ferre non potuit. *Sab. l. 7. c. 3.*

Nec Periclis & Cimonis æmulatio Atticæ profuit civitati: hinc sævientis populi fœdæ illæ tempestates, Pericli viro summo medio belli ardore alienis stimulis concitæ, ut vel quæ utiliter fierent, essent ipsi Duci invidæ. *Sab. l. 2. c. 3.*

¶ FABVLA.

Inimici.

In eadem navi vehebantur duo, qui inter se capitalia odia exercebant. Atque unus quidem in prora, alter vero in puppi consederat. Orta tempestate ingente, & cum omnes de vita desperassent, interrogat is, qui in puppi sedebat, gubernatorem, quam partem navis primum submersum iri, putaret? Cui gubernator proram inquit. Tum ille: jam non magis inquit, mors mihi gravis futura est, siquidem sum interitum aspecturus inimici mei.

Significat fabula multos non moveri suis malis, si iisdem inimicos, & eos, quos odere, prius circumueniri videant. Itaque Achilles Homericus non recusat mori, si prius Hectorem interfecerit, cum sciret post hujus cædem sibi quoque instare ac propè esse exitium.

Canis & gallus gallinaceus.

Canis & gallus societate inita unà iter faciebant. Noctu in agro deprehensi, cum tenebræ viam obscurarent, sic acquiescendum statuere; ut gallus in arboris ramis insideret, inferius autem in cavum truncum irreperet canis. Cantante autem suo more gallo, excitata vulpecula accurrit, atque illum hortatur, ut descendat, cupere eum sese complecti avem tam grata & suavi voce præditam. Cui respondit gallus janitorem, qui fores pandat, prius suscitandum esse, quam ipse descendere possim. Stulta vulpecula non prævisa fraude ad arborem accedit propius, & janitorem quanto potest altissimo gannitu ciet, canis autem experrectus, subitò in vulpeculam insilit, & correptam dilaniat.

Docet fabula, vim & injurias inimicorum, quibus ipsi pares esse non valeamus, ad alios potentieres calliditate consilij avertendas esse.

Piscator.

In fluvio quidam retibus expositis captabat pisces, tum ad fustem lapide alligato aquas feriens, & limum turbans, quod pellucidum erat, illis adimebat, ut temere fugientes pisces retibus implicarentur. Hoc alius, qui propter eum fluvium habitabat, fieri, & puras aquas inquinari, molestè ferebat. Tum piscator: Nisi, inquit, aquæ commotæ turbidæ reddantur, mihi fame pereundum est.

Fabula ostendit, principes sæpè civitatum, suis commodis studentes excitare seditiones consuevisse. Et turbulentos homines, cum in pace nihil bonæ spei invenjant, ad commovendos status & tranquillitatem publicam incumbere. Quo nomine & Cleon apud Aristophanem reprehenditur, hoc modo.

Namque id quod iis, anguillas qui captant usu tibi venit,
Vt unda si stabilis fiet, nil quicquam capere possint.
Sin susque deque concitaverint lutum in palude,
Captura præsto est, ut lucrum tibi mota civitate.

Alcedo.

Alcedo avis est amans solitudinis, & in alto degit, ac ferunt, insidias hominum vitantem in rupibus marinis nidificare, & excludere pullos. Hæc quodam tempore ova paritura, nidum affixit scopulo, & fœtum in eo reliquit, ac evolavit ad pastum, interea vento commotum mare, & procellis elatum fluctibus nidum obruit, atque ova dissipavit. Reversa mater, & cognito damno suo: Infelicem me, inquit, quæ terram ut insidiosam fugiens contuli me in mare multo infestius mihi atque nocentius.

Hæc fabula docet, quod nonnulli mortales metuentes ab inimicis non vitent sæpè concursum amicorum opinione sua, à quibus maioribus detrimentis afficiantur, quam quæ dari ab inimicis potuissent.

Vide, Hostis, item amicitia.

Iniquitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

INIQVITAS, Græcè, ἀνομία, ας, ἡ, & ἄνομος, ος, ον, ὁ, ἡ. iniquus dicitur. Est autem iniquitas propriè in proximum, peccatum autem in se ipsum. Improprié sunt idem, *ex Thom. 1. 2. quæst. 33. art. 1.*

LOCI BIBLICI.

Iniquitas pro ipsa pœna, vel punitione pro iniquitate inflicta, Gen. 9. 15. Sic accipiunt nonnulli, & Genes. 3. 43. 1. Samuel. 28. 10. Ps. 32. 5. & 69. 28. Iniquitas abundavit, Matth. 24. 12. 1. Ioan. 5. 16. Iniquitas omnis, peccatum, v. 17. Iniquitas in Deo nulla, Psal. 92. 26. Rom. 3. 5. & 9. 14. Iniquitas impiorum: Iniquitatem suam portabit quisque, Deut. 24. 16. 2. Reg. 4. 6. Paral. 25 4. Ezech. 18. 20.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Iniquæ ne nobis res sint, æquo sunt animo ferendæ, *Fic. in Plat. Menexemo.*

Iniquitas est habitus,qui leges despicit. *Speusippus in Plat.de definitionibus.*

Iniquitas nulla major, quam amicum fallere. *Ioan. Pic.Mir. in epist.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Meretrix ad tempus tuum guttur impinguat,postea vero amarius felle invenies, & acutum magis ferro bipennis: Sic iniquitas est. *Homil.74.Matth.*

Sicut fumus oculis:Sic iniquitas utentibus ea: Rectè iniquitas fumo comparatur,quæ velut quadam seculari caligine,aciem mentis obducit. *lib.2.de Cain & Abel.*

Vide, Impietas, Malum, Malitia.

Injuria.

¶ Definitio et etymolog.

INjuria, Gr. ἀδικία,ας,ἡ,& ἀδικέω, injurior, dicitur. Est enim injuria, omne quod non fit jure, *ut habetur* 14.q.4.c.*Quid dicam.*

Injuriam facere, est simpliciter aliquem nolentem lædere, & scientem, quem, & quo; & quomodo præter illius voluntatem. *secund. Arist. lib.5.Ethic.*

Injuriam pati est,cum à valentibus injusta inferuntur, *secund.Arist. l.1.Rhetor.*

Injuria est sponte præter leges officere. *Vt ibid.*

Injuria venit à jure, eo quod non fiat jure.

Injuria propriè,*ut Vlpianus sentit*,est iniquitas atque injustitia. Nam cum quis iniquè vel injustè sententiam dixit, injuriam dixisse manifestum est, quasi non injuriam.

Injuriâ etiam adverbialiter ponitur, hoc est, sine causa & immerito; quemadmodum jure,pro merito accipi solet.*Cicer.neque iniuria factum est:hoc est,non sine causa,non immerito.* Quandoque pro contumelia ponitur. *Plin.Tot.ab eo iniuriis affectus sum,tot convitiis lacessitus.* Quandoque pro damno ponitur. *Pacu.Pattor facilè iniuriam,si est vacua contumelia.* Hinc injurior & injurius qui alicui injuriam facit.Et injuriosus, contumeliosus.

Injuriam Hebræi nominibus variis designant,1.est *Aven*,molestia iniquitas,injustitia seu injuria dolorem afferens,à verbo *On*, molestia, seu injuria & dolore affectus est.*Iob.*11.14.Si est iniquitas vel injuria in manu tua,remove eam,nec habitare sinas in tabernaculis tuis injustitiam. Injuria,iniquitas, injustitia, idem inferunt, atque in jus & æquum peccant.2.Arabes injuriam *Dhol* appellant.*Psalm.*32.Beatus in cujus spiritu non est dolus, qui est sincerus, ἄδολος, qui injuriam in proximum non molitur.3.Chaldæis,& Syris injuria dicitur *Chathuph*,ab Hebr.verbo *Charaph*,Rapuit celeriter,corripuit vi quadam.4.*Chamah*;violentia, injuria,injustitia,rapina, à verbo *Chamah*, violenter surripuit,injuriam intulit,injuriosè tractavit.5.*hivvel*,verbum,significat,injustè egit, injuriosè fecit,perdidit injuriâ. Inde nomen *hevel*,injuria,injustitia:& *havvel*,injurius, vanus.

Injuria est, vel vi,vel desertione,vel fraude,alterius corpus,vel bona lædere, sine justa causa. Fit aliquoties dolo malo, cùm videlicet quis sciens volens,re deliberata, proximi famæ, vitæ, facultatibus nocet.

¶ Loci Biblici.

Injuria nemini facienda,Levi.19.v.13. & 25.17.Psal.5.3. Matth.7.12. 1.Thessal.4.12.Injuria propria non ulciscenda, Deut. 32.35. Eccl.28.1. Matth.5.30.Rom.12.19.Hebr.10.30.Injurias acceptas obliviscijubemur, Levit.19.18.Injuria dissimulanda,Proverb.12.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha,reus erit consilio. Qui autem dixerit Fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare,& vade,prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. *Matth.5.*

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum,dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra, *id.6.*

Accedens Petrus ad Iesum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus,& dimittam ei? usque septies?Dixit illi Iesus:Non dico tibi usquè septies, sed usque septuagesies septies. *Idem* 18.

Dimittite, & dimittemini.Date,& dabitur vobis. Mensuram bonam, & confertam & coagitatam,& superefluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem mensura,qua mensi fueritis,remetietur & vobis, *Luc.6.*

¶ Patrum Sententiæ.

Qui justus est, & injustè maledicitur:præmium illi creditur. *August. sup.Psal.102.& hab.11.q.3.Qui iustus.*

Fortè aliquis cogitat,& dicit:Multi sunt Christiani divites,avari,cupidi:non habeo peccatum,si suum illis abstulero, & pauperibus dedero,unde enim illi nil boni agunt, mercedem habere potero. Sed hujusmodi cogitatio ei diaboli calliditate suggeritur: nam, si totum tribuat pauperibus, quod abstulerat: addit potius peccatum, quam minuat. *Idem in Homil.& habetur* 14.& 5.*Fortè aliquis.*

Immolans ex iniquo,oblatio est maculata.Dona iniquorum non probat Altissimus: nec respicit in oblationibus iniquorum: nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.Panis egentium vita pauperis est.Qui defraudat illum,homo sanguinis est. Qui effundit sanguinem,& qui fraudem facit, necessario fratres sunt.*Idem,& hab.Ibid.Immolans.*

Nos in Dei injuria benigni sumus, & in nostris contumeliis exercemus odia. *Hieronym,lib.3,super Matth.5.Si peccaverit in te frater tuus.*

O formidolosa sententia! si parua fratribus non dimittimus,magna nobis à Deo non dimittentur: *Idem sup.illud:Si non remiseritis de cordibus vestris.*

Denique si non potest subveniri alteri, nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quam gravari alterum. Ideóque in causis pecuniariis intervenire non sacerdotale, in quibus non potest fieri, quin alter lædatur frequenter,qui vincitur: quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus. *Ambr.lib.de offic.& hab.*14.q.5.*Denique.*

Qui non repellit à socio si potest injuriam,tam est in vitio, quam ille qui infert. *Ibid.*

Nil te cogitare de cœlestibus ostendis, sed terrenam te habere conversationem significas,dum pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris regulis prohibetur,maledictionem anathematis invexisti. *Greg. Ianuario.Epist.& hab.*23.q.5.*Inter querelas.*

Gloriosius est injuriam tacendo fugere quam respondendo superare: & si servus convitium dicat,justus taceat: si infirmus injuriam faciat, justus sufferat:si pauper criminetur,justus non respondeat:*Idem in Mor.*

Patienter illatam injuriam tolerat qui piè meminit, quod fortasse adhuc ex se habeat, in se habeat,in quo ipse debeat tolerari: & quasi aqua ignis extinguitur, quum surgente furore animi sua cuique ad mentem culpa revocatur.*Idem ibid.*

Parva verba multoties homicidium perpetraverunt; & civitates integras everterunt. Nunquâ parvum existimes fratrem stultum vocare, auferens ei prudentiam & intellectum quo homines sumus, & ab irrationalibus distamus. *Ioan. Chrysostom. super illud Matth.*5. *Qui dixerit fratri suo, Fatue.*

Quicquid à quolibet hominum passi fuerimus injuste, aut remissionem accipiemus omnium peccatorum, aut si tanta in nobis delicta non fuerint, clarioribus honorabimur coronis *Idem super Matth.*

Si vindicari vis, sile,& funestam inimico dedisti plagam.*Idem.*

Discamus exemplo Christi nostras injurias magnanimiter sustinere, Dei autem iniurias nec usque ad audirum sufferre:nam si iniuriis propriis patientiam tenere laudabile est, iniurias autem Dei sustinere nimis impium est. *Idem.*

Iniuria est verbo vel facto cum aliquo iniuste agere; exprobrare est in faciem maledicere. *Isidor.*

Gravissimum genus iniuriæ est usque ad pedem contumeliæ pervenire. *Cassiod.super illud Psal. Conculcaverunt.*

Nescio quis nostrum possit implere, ut laceretur opprobriis fama nostra,& exultemus in Domino. Eleganter enim in quodam volumine legimus quod si non quæras gloriam,tamen dolebis,cum inglorius fueris. *Rabanus super illud Matth.*5.*Gaudete & exultate.*

Vltra felicitatem constat esse victoriæ inimicum salvum fecisse, nec injuriam vindicasse. *Valer.Episcop.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Philemon in Ecdicazomeno.

Ἡδὺ δ' ἐν μεσοπώτιρον.
Ἐς', ἤ, δωίαδ' λοιδορούμενον φέραν.
Ο λοιδορῶν γὰρ,ἂν ὁ λοιδορούμενος.
Μὴ προσποιῆται, λοιδορεῖται ὁ, λοιδορῶν.
Nihil est iucundius, & docto viro dignius
Quam ferre posse convitiantem:
Quoniam si ille, cui convitium fit,
Dissimulaverit, in ipsum authorem redundat.

Iuvenal. Satyr 3.

Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus & miseris:tollas licet omne, quod usquam
Auri atque argenti, scutum gladiumque relinques,
Et iacula & galeam spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui, non est sententia; verum
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Iuvenal.Satyr.13.

Vindicta.

Nemo magis gaudet quam fœmina.

Ovid.In Epist.Helenæ ad Paridem.

Vtilis interdum est ipsis iniuria passis.

Propert. lib.3.Eleg.7.

Non est certa fides,quam non iniuria versat.

Ovid. lib.3 de arte amandi.

Qualibet exinctos iniuria suscitat ignes.

Terent.in Hecyra.

Offerre iniuriam alicui immerenti, iniquum est:
Iniuria impunitas periculosa.

Sophocles in Oedipo tyranno.

Ὑβρις φυτεύει τύραννον, ὕβρις, εἰ.
Πολλῶν ὑπ' ἀρχλυθῇ, μάταν.
Iniuria & contumelia creat tyrannum,iniuria,inquam cùm.
Multis temere malis satiata fuerit.

Solon. Sapiens.

Οὐ γὰρ δὴ θνητοῖς ὕβρις ἔργα πέλει,
Ἀλλὰ Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος, ἐξαπίνης δέ,
Ὡς τ' ἄνεμος νεφέλας, ἄφαρ διεσκέδασεν.
Non enim diu mortalibus iniuria opera permanent,
Sed Iupiter finem inspicit omnium, atque repente,
Vt ventus nubes,illico dissicit.

Anthologi Sacr.Jacob.Bill.

Maximę laudis esse,acceptas injurias læto animo ferre.

Qui

Qui lasus ruit in furias, atque æstuat ira,
Vindictaque gravis quem ferus urget amor.
Parvulus est, parvos animos namque ultio prodit.
Ira quæ comitem se dare læta solet.
At qui vindicta studium premit omne, sitimque
Magnus hic, & magnum dignus habere decus,
Qui vero lasus gaudet, lucroque dolores
Deputat, huic tribuit laus satis amplu nequit.

Ex Græcis Comicis.

οὗτος κράτιστός ἐστ' ἀνὴρ, ὦ γοργόα.
Θυμὸν ἀδικεῖσθαι πλεῖν' ἐπίστασθαι βροτῶν.
Existimandus ille præstantissimus,
Iniurias qui ferre novit plurimas.
Οὐδὲν πέπονθας δεινόν, ἂν μοὶ πρόσποιῆ.
Nil grave accidit nisi tibi vendicus.
Δύμοιρος ἴσθι μᾶλλον ἢ κακηγόρος.
Sis calamitosus, esse maledicus cave.
Ξὺν φορᾷ τιτρώσκει σώματ', ἢ δ' ἐν νοῖ λέγος.
Vi corpus ensis, verba mentem fauciant:

¶ Sententiæ Philosophicæ.

In omni injuria permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria: leviora enim sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ præmeditata & præparata inferuntur, *M.T. Cic. l. 3 Offic.*

Qui non defendit, nec obsistit injuriæ, si potest, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. *Id. de Offic.*

Nec vero rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda, sed fugienda injuria semper est. *Idem de Offic.*

Cum autem duobus modis, id est, aut vi aut fraude fiat injuria, fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur, utrumque ab homine alienissimum est. Sed fraus odio digna majore: Totius autem injustitiæ nulla capitalior est, quam eorum, qui cum maximè fallunt, id agunt, uti boni viri videantur. *Idem de Offic.*

Nulli moralium iniuriæ suæ parvæ videntur: Multi eas gravius æquo habuere. *Salust. in Catilin.*

In omni certamine qui opulentior est, etiamsi accipit injuriam, tamen quia plus potest, facere videtur. *Idem in Iugurth.*

Speciosius aliquanto iniuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odij pertinacia pensantur. *Valer. Max. l. 4.*

Veterem ferendo iniuriam, invitas novam. *Aul. Gel. noctium Attic. lib. 18.*

Iniuriam pati melius est, quam alteri nocere. *Arist. l. 2. Ethic.*

Sapientem perfectum esse non posse, dicit Plato, nisi cæteris ingenio præstet & artibus, & potentiæ partibus imbutus sit. Denique sapiens nec in secundis rebus effertur, nec contrahitur in adversis, cum se ornamentis suis ita instructum sciat, ut ab his nulla vi segregetur, hunc talem non solum inferre, sed nec quidem referre oportet iniuriam. *Arist. l. 1. Ethic.*

Iniuria iniuste irrogata, eius est infamia, qui facit, utrumque ab homine alienissimum est. Sed fraus odio digna maiore, totius autem iniustitiæ nulla capitalior est, quam eorum, qui cum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni videantur. *Laërt. Diog. de vita & morib. Philosoph.*

Ita habet aliquam voluntatem, & dulce est dolorem reddere? minime. Non enim ut in beneficiis honestum est, merita meritis repensare, ita iniurias iniuriis: Illinc vinci turpè est, hic vincere inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum ultio & talio non multum differunt, nisi ordine: qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat. *Sen. cap. 33. de Ira.*

Sæpius autem satius fuit dissimulare, quam ulcisci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ sunt, verum etiam facient iterum, si se fecisse crediderint, hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt & oderunt. novissima vox est eius, qui in cultu regum consenuerat: cum illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consequutus esset, senectutem? Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo de ipsis. Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, ut ne fari quidem expediat. *De Dissimulanda iniuria, eod. c.*

Seneca l. 2. c. 5. in sapientem non cadere ait iniuriam: iniuria ad sapientem, non pervenit: nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens nullius mali non est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet.

Sapiens autem nihil potest perdere, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solidum habet, contentus virtute, quæ fortunis non indiget: ideoque nec augeri, nec minui potest, nam in summum producta, incrementi non habet locum. *Idem.*

Quod si iniuria nihil lædere potest, ex iis, quæ propria sapientis sunt, quia virtute sui Domini salva sunt: Invidia sapienti fieri non potest: *Idem.*

Non est fortior nequitia virtute: Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur, nisi à malis. Bonis inter se pax est; mali, tam bonis pernicioſi, quam mali inter se. Quod si lædi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi à dispari, verenda est: iniuria in sapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse, nisi Sapientem. Sed iniustè, inquit, Socrates damnatus est iniuriam accepit. Hoc loco nos iniuriam intelligere oportet posse evenire, ut faciat aliquis mihi iniuriam, & ego non accipiam, tanquam si quis rem meam in villa mea surripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quamvis non nocue rit: si quis cum uxore tanquam aliena concumbat, adulter erit, quamvis illa adultera non sit. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam re-

mixto in cibo perdidit: venenum illud dando, sceleri se obligavit, etiamsi non nocuit. Non minus latro est, cujus telum opposita veste elusum est. Omnia scelera & ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt: quædam ejus conditionis sunt, & hac vice copulantur, ut alterum sine altero esse non possit. Quod dico, conabor manifestum facere. Possum pedes movere ut non curram; currere non possum ut non moveam pedes. Possum, quamvis in aqua sum, non natare: Si nato, non possum non in aqua esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur. Si injuriam accepi, necesse est factam esse: si est facta, non est necesse accepisse me. *lib. 2. c. 7. ex eod. 2.*

Author injuriæ ignorat seipsum lædi pro aliis, quibus nocere studet: intelligat, quod duplex est injustitia: à qua primum ipsemet læditur, deinde illa pars, quæ injuria afficitur. Quod si non tot passionibus, etsi fieri posset, nullis malis obrueretur anima, haud unquam in judicando alluciuaretur. Quare optandum est, ne propter stupiditatem eos, qui injuriam patiuntur, magis quam ipsos authores lædi existimet. Vna quæque pars est nostri, quæ semper ab omnibus sic affectis injuriam accipit; nempè ipsa anima. Id autem, quod injuriam facit, insidiasque molitur, est malitia, quæ ab authore insipiens, in illum, qui afficitur, redundat.

Sed ipsum authorem injuriæ illatæ, aut inferre cogitantem, plurimum lædit: minus verò eum, qui injuriam accipit: ab authore enim principium fit motus & excitatio. Intus verò concitata semel injuria, parturientem primum incendit, ac antequam pepererit, inflammat prurigine, transiensque lædit, & veneno suo pertinaci tinctura imbuit. Quemadmodum enim ignis non potest præterita sine damno materia, in qua primum conceptus est, priusquam prorsus ipsam consumat, ad aliorum noxam converti. Neque munera prius aquaticos angues in alienam perniciem parere potest, quam proprium ejus ventrem, in quo concepti fuerint, eroserint: ut Nitander Colophonius, & Archelaus Physicus testantur. Ita quivis injustus malitiam suam primus experitur, antequam in alios emittat. Unde multi connatam sibi bilem excitantes, ex iracundia mutua prius obiere, quam hostes suos ulti sint. Hæc ignorantes plurimi imbecillioribus iniurias imprudenter intulerunt, nihil opinantes incommodi in seipsos redundare. Proinde si hoc concedatur, non minus iniuriam inferre, quam pati cavendum est. *Hierax in opere de iustitia, ap. Stob.*

Actione iniuriarum neque contra alium se acturum aiebat, neque id ulli Philosophiæ vacantium consulturum. Siquidem quæ multi iniurias interpretantur, eorum nihil iniuriam esse, neque contumeliam in affectos eis: ut maledici, conspui, verberari, quod postremum indignissimum videtur. Quod vero nihil grave aut iniuriosum contineat, argumento sunt Lacedæmoniorum pueri, qui publicè flagellis cæduntur, & ob id ipsum gaudent. Philosophi autem, si verbera aut contumelias contemnere nequeant, quisnam usus eis, qui & mortem palam spernere deberent: Opus est per Iovem, reipsa se talem præstare, non irridentem iniuriari, iudicatum verberibus, aut verbis contumeliæ plenis, alive modo ulcisci velle. Demosthenes etiam oculis quosdam iniurios esse putabat, eámque rem intolerabilem esse, & homines inde plurimum affici. Ita qui, quid honestum, quid revera turpe sit, ignorant, iniuriam se pati censent, si quis aut torum ipsos intueatur, aut irrideat, aut percutiat, aut convitia iactet. At vir sapiens & cordatus, qualis Philosophus esse debet, nullo horum perturbatur, non tam ipsa pati, quam inferre, turpe ducens. Nam qui peccat, is turpitudini obnoxius est: qui verò patitur, quatenus ipse peccatum non admittit, eatenus neque turpis alicuius indignitatis particeps dicendus est. Quapropter non ad forum & actiones ullus mente præditus converteretur, utpote qui nullam sibi videatur iniuriam accepisse. Pusillanimitas enim est has ob res indignari, & commoveri intensius: sed leniter & tranquille tolerabit quicquid acciderit. Hoc decorum eius est, qui se magnanimum profitetur, *Musonius apud Stob.*

Mitia & humana ingenia non efferata nec dura sunt in eos, qui peccarunt, ut quæ melius sperent. Quanto satiùs igitur fuerit, ita sese præstantem videri Philosophum, ut venia dignetur eos, qui aliquid adversum ipsum admiserunt; quam causas agendo, & accusando ita quidem se ulcisci putare, re autem ipsa præter omne decorum, sibi verbisque suis pugnare, id quod facit, qui docet bonum virum ab improbo haudquaquam posse iniuria affici. Ipse interim malos accusat, tanquam iniuriarum sibi authores, cum ipse bonus haberi velit. *Ibid.*

Honorandus certè est, qui nihil iniuriatur, qui verò nec alios id facere patitur, duplici honore, imò etiam magis est honorandus. Ille enim uni, hic multis hominibus comparatur, cum principibus cæterorum iniuriam nuntiet. Qui autem unâ etiam cum magistratibus iniuriam, quoad potest, ulciscitur, is magnus perfectúsque in civitate vir præconio prædicetur. *Plato, 5. lib. legum.*

Grave est iniuriam pati: mentiris. Quis enim iniuriam non posset ferre qui potest iram: Adiice nunc, quod id agis, ut iram feras & iniuriam, quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum protervas manus? Nempe quia videntur nescire, quid faciunt, quid intersit, quo quisque vitio fiat imprudens? Imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo, inquis, impunè illi erit? puta te velle, tamen non erit, Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse: nec quisquam gravius afficitur quam qui ad supplicium pœnitentiæ traditur. *Seneca l. 3. cap. 26 de ira.*

Virorum prudentium est, si non lacessantur iniuria, quiescere: Bonorum autem, si iniuria afficiantur, pacem bello mutare: ac si bene cesserit, iterum pro bello pacem inire: & neque belli successu efferri, neque pacis tranquillitate captos iniuriam pati eos decet. Nam tum ille, qui voluptatis causa cunctatur, illico privari potest oblectatione tranquillitatis, cuius gratia segnis est, si quieverit: tum qui in bello prosperitate abundat, non cogitat, se incerta temeritate efferri. Multa enim malè

consultata

consultata,eo quod hostes inconsultiores fuerint,feliciter evenerunt:& plura, quæ rectè instituta videbantur, turpiter in contrarium eventum relapsa sunt. Nullus enim eadem factis præstat, quæ inter deliberandum sibi promittit. Nam consultamus securi, in opere autem cum timore deficimus. *Thucid. lib.1.*

Differt ab eo,quod injustum est,injuria,& rectè facta ab eo,quod justum est. Quod enim injustum est,omne est vel natura, vel institutio: quod ipsum,posteaquam factum est,injuria dicitur: priusquam gestum sit nondum injuria est,sed injustum; quod cum factum est jam injuria nominatur. *Ethic.l.5.c.7.Arist.*

Tum quisque facit injuriam,æquúmque facit,cum voluntate sua facit,cum invitus, nec injuriam cuiquam infert, nec æquum facit, nisi fortuito,quod ea gerat, quibus ut justa sint & injusta,accidit. Atqui voluntaria injuria, & rectè facta definita sunt. Cum enim à voluntate proficiscitur,tum & in vitio est,& simul injuria est. Ergo aliquid injustum est,quod non item injuria est,nisi voluntas accesserit. *Ethic,lib.5. c.8. Arist.*

Quibus inter eos injuria faciendæ communis ratio est:non etiam inter eos omnes communio injustitiæ. *Ethic. Arist.l.5.c.6.*

Injuria, quod minus est accipere injuriam:quod autem majùs facere dicitur. *Ethic.l.5.c.5.*

Qui non animi judicio vel ratione, verum animi perturbatione ducitur ad contrectandam mulierem, sciens quam contrectet, facit ille quidem injuriam, sed tamen nondum est injustus:quemadmodum nec fur,qui furatus est:nec adulter, qui adulteratus, itemque in cæteris. *Ethic. lib.5.c.6.*

Vt quisque contra leges nocet cuipiam, non lacessitus,ita sponte inferre injuriam dicitur.Sed ita demum sponte ac voluntate sua quisque facere intelligitur,si sciat,& cui injuriam faciat,& quomodo? Qui autem ita incitatus seipsum interimit, is sponte contra leges facit,quod leges non sinunt.Infert igitur injuriam. Sed cui tandem;an Reipublicæ, non sibi? quandoquidem sua voluntate fert mortem: nec quisquam sponte injuriam accipiat. *Ibid.*

Illud appareat,utrumq; facere & accipere injuriam,esse in malis:quoniam hoc est minus, illud plus obtinere,quam quod medio continetur: sicut malũ est in medicina,quod à salubri discedit:in gymnastica,quod à bona corporis habitudine est alienum:sed tamen gravius est facere injuriam:Violare enim alterum,cum scelere conjunctum est, & vitio dandum,ac cum scelere vel summo,vel ei proximo, *Lib.5. Ethic.c.11.*

Diciro injuriam inferre, malorum esse hominum proprium, imprudenter vero delinquere,& circa rem gerendam adversam fortunam pati, non esse sibi privatim modo:sed commune, & ipsorum judicum, & aliorum quorumque hominum. *Lib.1. Ethic.ad Alex.c.1.*

Omnes homines,quibus usitatissimæ injuriæ sunt,ab eis cavent,veluti etiam à morbis,qui solent invadere. Quo autem nondum aliquis laboravit,ab eo nemo cavet. *Lib.1. Rhetor.ad Theodect.c.12.*

Neque in quo inest,quod injustum est,injuriam facit: sed is,qui hoc efficit sua voluntate. Hoc autem in eo est,unde sumit initium actio. Quod in eo est,quod dividit:non in eo,quod accipit. *Lib.3. Ethic.c.9.*

Nec vero qui sua dedit, injuriam accipit: quandoquidem ut det,in ipsius situm est potestate. At non est, in cujusquam situm potestate, ut injuriam accipiat,sed alter sit oportet,qui inferat.Illud ergo jam appareat de accipienda injuria eam non esse voluntate. *Ibid.*

Deus injuria vexatis opitulari creditur. *lib.2. Rhet.c.5.*

Iniuria major est, quæ à majore proficiscitur iniquitate. Quocirca quæ minima sunt crimina, maxima interdum videntur. *Lib.1. Rhet.ad Theod.c.14.*

Qui injuriam accepit, remissius iram exercet quàm ille qui fecit. In ulciscendo enim,quum recentissima offensa est,tum maximè per supplicium sumimus. *Thucyd. lib.2.*

Nihil privata injuria à publica differt,nisi multitudine & magnitudine eorum quæ contingunt.Est enim ita comparatum,ut etiam malorum societas,nisi æquitas atque justitia servata fuerit, facillimè infringatur. *Polyb. lib.4.*

Accendit animos & stimulat dolor; injuria,indignitas. *Liv.Decad.3. lib.1.*

Vehemens est omnis homo,quum vel affectus est injuria,vel affectum se esse putat. *Dion.lib.44.*

In omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit injuriam, tamen,quia plus potest,facere videtur. *Sallust.de bell.Iugurt.*

Quo plura bene atque strenuè quia fecerit:eo animus suus injuriam minus tolerat. *Idem,ibid.*

Vt is qui prior lacessit ipse sibi injurius videatur:ita qui propulsat injuriam confidentior ex conscientia sit, atque ex justitia spem bonam mutuatur. *Herod. in Alex.*

Atrocitas rerum magis quam nominum officit. *Sex. Aurel.Vict.Diocletian.*

Qui injuriam facere volentibus vires tribuerit, in causa putandus est. *Procop.de bel.Pers. lib.2.*

Quicunque finitimis injuriam inferunt,sive id ignorantia egerint,sive oblivione, merito debent in eos se clementiores præstare, qui ab se sunt mala perpessi:nam peccandi quę inciderit fortuito causa maximam delicti his adimit partem,& deprecatur. Si qui verò præmeditatus injuriam infert huic certè nihil reliquum fiet,quo ejus facta excusetur:quippe quem non solum rei patratæ crimen,sed voluntatis etiam culpam ut ferat,par erit. *Idem,de bel.Goth.lib.3.*

Sciunt victi justum esse cedere victoribus,ac magis irascuntur hominibus,cùm injuria infertur,quàm cùm vi domantur.Nam cùm æquales inferunt injuriam, videntur homines jus repugnandi habere, violentiam verò potentiorum ferendam esse sciunt. *Thucyd,lib.1.*

Interdum inveteratæ ac continuæ iniuriæ potiùs quàm novæ & insolitæ veniam consequuntur. *Polyb. lib.4.*

Diverso modo à plerisque mortalium, injuriæ atque beneficia accipiuntur:nam injuriæ quidem vel inviti memoriam retinent, memoriam autem beneficiorum ultrò projiciunt: hoc, quod ij videri nolunt, qui tanquam imbecilliores ab aliis sunt adiuti: illud, quia nolunt suspicionem timiditatis de se præbere,siquidem injurias sibi illatas non ulciscantur. *Dion.lib.46.*

Nemini mortalium injuriæ suæ parvæ videntur: multi eas gravius æquo habuere. *Sallust.de coniurat.Catil.*

Periniquum est propter privatas simultates rempubl.in discrimen adducere,nec abutendum est occasione ad explenda odia, sed potius Reipubl. privatæ iniuriæ domandæ sunt. *Appian.lib.2.de bello civili.*

Speciosius aliquanto iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur. *Val.Max.lib.4.c.2.*

Iniuriarum memoria procul dubio in eo qui facit,quam in eo qui patitur,maior atque ad placandam difficilior. *Fr.Guicciard. hist. l.16.*

Qui non læsi injuriam inferunt,hi perdere conantur,metuentes periculum si hostes non prorsus deleantur.Nam iniustè læsus cùm evasit,fit vehementior hostis,quàm ubi mutuæ fuerint iniuriæ. *Gl.apud Thuc.l.3.*

Qui primas iniurias fuco tantùm, atque inanibus titulis honoratus patienter tolerat,futurum ut re ipsa ab omnibus contemnatur,viámque ad consilia magis periculosa patefaciat: sin maturè sese opponat,pristinam maiestatem amplitudine sibi debitam, facilè conservet. *Guicciard. hist. lib.1.*

Iniuriarum memoria, procul dubio in eo, qui facit,quàm qui patitur maior,atque ad placandum difficilior. *Idem, lib.17.*

Quo maiores iniuriæ sunt,quoque magis nos commoveant, eo magis proprium,prudentiæ est,iustam indignationem iudicij maturitate,& utilitatis;ac publici commodi consideratione moderari.Quoniam se ipsum temperare, & proprias cupiditates vincere: quo pauciores sunt causæ quibus hominum inclinatio,& appetitus concitatur,tanto maiorem habet laudem. *Idem,lib.5.*

Firmius memoriæ hominum iniuriæ, quàm beneficia accepta inhærent; quinimò cum beneficiorum recordantur, non verè ea æstimant; quippè merita sua longè maiora, quàm revera sint sibi fingunt:contrarium de iniuria fieri solet, quàm multò atrociorem quam par sit (aut circumstantiæ permittant)læsi sibi imaginantur & ad animum revocant. *Idem ex Hyp. Polyt.*

Plerumque fit,ut ingrati aliorum beneficia,quæ in ipsos sunt collata extenuét,sua verò quantumvis exilia,& parva nimis prædicét. *Quidam.*

Ego magis dolendus virtutis neglectus, quò maiorem fructum confert illius accessio. *Plut.*

Non facta modo eorum,qui iniuriam nobis inferre conantur,sed consilia quoque nobis defendenda,& prævenienda sunt,antequàm cum nostro damno crescant,neque acceptum demum maleficium ulciscendum est. *Dion,lib,38.*

Vana est sine viribus ira:itaque quantumvis iniuria sit imbecilliori populo facta,illa tamen ab imbecilliore est vel dissimulãda,vel demum vicinorum viribus (adiunctis,ut pares esse possent potentiori) ulciscenda. *Quidam in Aphor.Polit.Sylva ex Livio lib.1.*

Insignis iniuria à Rege vel Regiis libetis in unum aliquem è regni proceribus populo gratum, & magnis necessitudinibus suffultum facta sæpe ius Regis eliciendi occasionem dedit. *Ibid.*

Regum in proceres crudelitas, aut insignis iniuria multarum in eum commutationum causa est,ac sæpè etiam regni amittendi. *Idem ex Herod. lib.1.*

Magnarum iniuriarum à principibus illatarum,magnæ esse solent à Deo ultiones. *Ibid. lib.2.*

Proprium est magnitudinis veræ non se sentire percussum;sic immanis fera ad latratum canum lenta respicit, sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat.Qui non irascitur inconcussus iniuria persistit,qui irascitur motus est. *Sener. lib.3. de ira,c.5.*

Vt hædera adhærens arborum ramis ope aliena in altum erigitur:sic obscuri consuetudine potentum deinde præfocant eos, à quibus sunt evecti in altum. *Plut. in Moral.*

Perinde facit,qui in ingratum beneficium confert,ac si cadaver pretioso oblinat unguento. *Ibid.*

Sicut Vlysses ille blandientes, sed insidiantes scopulos surda aure prætervexit,oculos tantum habuit apertos:sic multa nobis hac vita obiter videnda tantùm sunt,non in aures, minùs in animum admittenda. *Lypsius in Cent. sing.ad Germ.Gallos epist.48.*

Maximum omnium vitiorum signum est ingratitudo. *Quint. Decl.9.*

Non est æquum ob ingratitudinem quorundam frustrari cunctos. *Quidam.*

Ingratitudo nullam respicit excusationem. *Quidam.*

Animi irritati contumeliis difficulter frænare iram,& vindictæ cupiditatem possunt: præsertim donec fortuna est indulgentior. *Quidam.*

Contemptus Principum viam parat ad minuendam, & postea ad exautiendam eorum auctoritatem. *Quidam.*

Non sunt contemnenda,quasi parva,sine quibus magna constare non possunt. *Hier. in epist.*

Facile est viro opes contemnere,pecuniam dissipare,& proiicere,quæ in momento & perdi & inveniri potest:nam facilè abiicitur, quod extrinsecus hæret. *Ibid.*

Facilè contemnit omnia,qui ad contemptum sui venit. *Sen.in Epist.*

Insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit. Inexpugnabilis est,quem multis machinis lacessitum fortuna non transfixit; nunquam maior est, quàm ubi aliena disposuit, & fecit sibi parem, nihil timendo divitias,nihil concupiscendo. *Ibid.*

Eo productus est furor,ut periculosissima res sit beneficia in aliquem magna conferre, nam quia putat turpe non reddere, non vult esse cui reddat;habe quod accepisti,non repeto,non exigo, profuisse tutum est. *Ibidem.*

Iniuria iniustè irrogata,eius infamia est,qui fecit. *Idem.*

Duplicat dolorem sustinentis, indignitas inferentis:intolerabiléque fit malum, cujus authorem turpe sit confiteri. Solatium enim mali est dignitas adversantis, duplicatur dolor, cùm ab eo,à quo non metueris venit.Tantò magis iniuria est affectior,quantò proximus est,qui facit. *Idem.*

1. Omne parvi facti propositum verè & appositè dicitur iniustitia: at id quod peccatur est iniuria.Certè unico iniuriæ vocabulo omnis generis peccata contineri constat. Iniustitia progignit iniuriam. Illa animum insidet: hæc prodit se in actionibus. Iniuria dupliciter fit. Aut enim ius & æquum subruitur;aut cum ab alio subruitur, ab eo qui potest ad factum non propulsatur. Sic ergo utraque & describi & definiri potest. Iniustitia est perversi animi affectus, quem stimulat malignitas & cupiditas nocendi, qui cum perfecit quod voluit,tunc dicitur iniuria.

2. Iniustitia est omnium vitiorum malorúmque scaturigo: est huius satelles & ministra iniuria.Hæc verò capitalior est,quoties id quod iniurioso fit,ita concinnatur & adumbratur, ut videri possit benefactum, beneficium,meritum. Plane est vitium,illius,qui dummodo obsequatur libidini suæ, fas & æquum pro nihilo dicit.Ergo iniuriam non alius infert quam is qui ab iustitia derelictus est, homo videlicet natus in detrimentum illius,in quem pravo studio fertur. *Idem,ibid.*

3. Effectus iniuriæ sunt tres ut plurimum: pulsatio, quæ personam; convitium,quod famam & existimationem, violatio, quæ pudicitiam spectat. Iniuriæ adstant plures promptissimi satellites; in his stultitia, fraus,vis.Stultitia summa in illo est, qui in quo minimè nocere potest, in eo prodit cupiditatem nocendi:veluti si quis mare verberet,ut Xerxes aut inimici statuam flagris cædat.Fraus est acumen malæ mentis,& propria labes vulpeculæ.Vis,nota alicuius belluæ ferocioris.Vtraque est ab hominis ingenio alienissima.

4. Iniuria est commune malum illius à quo proficiscitur,& illius cui fit.Quippe huius animum dicimus esse nimis humilem,séque nimis contrahentem ob aliquod iniustum in se fictum sive factum. Et si nullo gravius est delictum illius qui eam infert, quam eius qui iniuriam fert impatienter. Ille omni vituperio pœnáque dignus est:hic aliqua excusatione non prorsus indignus.

5. Autor iniuriæ,quantum quidem in se est,disrumpit omnem generis humani societatem. Sed is qui sibi illatam iniuriam agnoscit,non quidem iniurius est,sed evidenter prodit imbecillitatem animi sui:siquidem ab ipso exigitur in iniuria,trâquillitas,modestia,taciturnitas.Ille etsi est homo nequam, tamen cum ipse quidem hic non ulterius objurgabo,in cuius ultionem omnia iura consurgunt.Si quidem iniuria vernans tandem metit luctuosam messem mortis.

6. Propter iudicum iniustitiam Deus sævis tempestatibus conterit fructus terræ.Regum iniuriæ sunt regnorum extinctiones.Neque tamen cessant homines,quin ut feræ,si quis hinc momordit,alius illinc remordet. Acriter certatur utri sunt pejores, propemodum ut ranæ strepitu contendunt cum cicadis. Usque eo potentium adoratores depravantur, ut iustitiam, æquitatem, pudorem accipiant pro ignavia ac torpore illius, qui iniustè facere nihil audeat. Rationum harum pravitate nimio plures impulsi, si fortè incœperunt à iustitia, desinunt in iniurias, & à sua probitate libenter degenerant.

7.Hoc genus hominum vinculis, carcere, aliisque pœnis coërceri æquum aio,iis quibus hoc scelus expiari solet. Nos istos suæ improbitati suisque suppliciis relinquimus. Illi tantum omni ope succurrimus quem iniuria circumlatrat.Hunc fulcire,huic adesse cupimus.Et in hanc partem libentius incumbimus, quod præclarissimus quisque vel levissimæ iniuriæ intolerans est,Pauculos adverto tam constantes,ut non hujus aut illjus obtrectatione debilitentur.

8. 1. Quemlibet serio monemus, ut quantum humano provisu effici potest, iniuriam vitet potius quam inviter, aut irritet. 2. Suademus,ut potentiorum iniurias is,qui tenuior est,non solùm patienter, sed & hilari animo ferre discat. Quidam interrogatus, Quomodo in aula ad tam grandem ætatem perveniisset, accipiendo, inquit, iniurias, eásque nunc remittendo,nunc gratias agendo. Sic certè sapientes putant,præstare quieta tolerantia sanari vulnera iniuriæ, quam paratu ultionis etiam irritari.

9. Postremò,quum in terris nulla sit tanta nec magnitudo,nec potentia,in quam hoc portentum vereatur incurrere, omnibus autor sum,ut adversus quoscunque casus sapientiæ præceptis sic se roborent,ut nullo ictu à recto sensu adduci possint.Ita,scilicet est,injuriæ tela in se recidere, quotiescunque in forte pectus cadunt. Contra quoscunque injuria movet,proritat,vulnerat, statim icti prosternuntur. Falso illum rectum dixeris,quem injuria inflexit,aut incurvavit.Animose enim explodimus illos, quorum hic est sensus, si veterem feras, ea patientia novem invitari.

10. Contrà,si veterem tuleris;nova ne ici quidem poterit. Vt sapiens ac fortis, quo eum injuria sæpius ac violentius incursat, hoc eam frequentius & animosius repellit;hoc pluribus & clarioribus victoriis nobilitatus incedit. Sæpe etiam is cui fit injuria,dum eam maximam putat impatientissimè fert, séque excruciat propemodum, ut is qui exiguum vulnus lacerando facit altum, vastum & insanabile. Verum, injuriam quisquis contempserit, exoletam reddiderit. Si vehementius iracatur, illa quoque vehementius ingruit.

11.Sunt quædam injuriæ ad quas omnino satius est obmutescere, quam rem noxiam tractando è nullo aut parvo sibi magnum facessere negotium.Hujus generis illæ sunt,quarum turpitudo ad vindicantem recurrit.Harum oblivio prorsus optanda est: quod ea nullum adversus tale animi vulnus remedium præsentius est. Itaque injuria animo penitus est expuenda: neque committendum, ut eodem contubernio utantur virtus & hoc dedecus.

12. Advocanda est patientia, cujus præsidio omnes injuriæ omnésque offensiones aut æquo animo tolerãtur,aut métis multitudine cõduntur, aut ne sentiuntur quidem. Quæ est expeditissima ratio irritos reddendi conatus illius qui ad inferendam accingitur injuriam.Hac enim fecerit quidem ipse,sed ne quicquam fecerit,quam nemo senserit,nemo acceperit.Quàm execrandum est scelus illius,qui injuriam meditatur & facit, tantum solidæ laudis meretur, qui ad injuriæ sensum non perturbatur cujus mens manet immota & integra;qui ne mussitat quidem: qui non solum agnitam ignoscit,sed omnino non agnoscit.

13. Quisquis supra omnem extat injuriam, quam nulla ultionis cupido proritat, cujus animus injuriæ stimulos hebetat, ac retundit, ille demum unus egregiè ultus est adversarium suum.Hæc ut sint primariæ cujusdam generositatis documenta, illa certè consummata virtus dici potest,quæ injurias beneficiis pensat.Quem(inquam)injuria non modo non fregit aut exacerbavit, sed ad benefaciendum acuit, is altissimum sapientiæ gradum conscendisse dicitur. Illum quidem nonnullo intervallo post se reliquit qui suis affectibus animi robur opponit, eosque cohibet,ne longius excurrant.

14. Genere, opibus, potentia clarissimos homines hoc quoque monitos oportet, ut quo plus possunt, hoc se submissius gerant. Nam in omni certamine quisquis opulentior est, quamvis interdum injuriam accipiat, tamen quod inferendo censetur idoneus, sæpius eam facere videtur.

15. Injuriæ proxima & adjutrix contumelia est,atque adeo hæc magna & liberis ingeniis quem ipsa injuria plerumque acerbior est.Cõtumelia est injuria quæ fit procacitate illius,qui verbis virulentis & fellitis, aut gestu arrogante, & superbo ludibrij genere, spectat alienam ignominiam,quam tamen,nec agnoscit,nec patitur virtus illius,qui ea petitur. Contumelioſus is est,qui in alicujus miseriis,atque adeo in ejus vituperiũ venustus,loquax,procax,est. Hinc dilucidũ fit,injuriæ vocabulũ latius petere quã contumeliæ,& injuria contineri contumeliã,nõ contra.

16. Injuria sic offendit, ut se aliquis reperisse putet quo quempiam lædat. Contumelia ne lædere quidem potest, si accepta est,ut in animo illius quem aggreditur nullos morsus relinquat. Si quis ea offenditur, tunc id quod ipsa voluit adepta est.Quippe omnis contumeliæ fructus est in sensu & indignatione illius,in quem ejus tela contorquentur. O magnum & spectabilem animum, eum qui hinc non modo pungi aut inquietari,sed ne tangi quidem potest.

17. In illa quæ non propriè sunt hominis,nec in homine,nec cujusquã culpa accidunt,cujusmodi infelicitas,paupertas,ignobilitas,contumelia suo arbitratu incurrere potest,At animũ viri fortis nec tangit,nec infirmat. Prudenter Fabius Maximus eũ qui scommata & procacitatem illius cujus ore incæsto lacessitur non fert, meticulosum pronuntiavit illum qui terga vertit hostibus.Nulla generositas cum ea cõferri potest, quam contumelia non modo non inclinat, sed erigit. Hanc tam fortis animi vim Poëtæ luculenter repræsentarunt in Hercule, Scyllæ, interemptore. Hæc fuit vera contumeliæ effigies, cuius videlicet superior pars erat fœminæ, inferior canis. Et vero in habitu hominis contumelioſi sæpè est species amici,in lingua & factis specimen inimici.

18. Porro,quæ sibi homo non sua culpa contraxit,cuiusmodi sunt illa quæ proximè dixi nulli viri fortes abrepunt animo.Sed id quod illis est nugatũ contumelia videtur posse. Habet enim quẽdam aculeum, quem ipsi boni viri ac prudentes pati difficillimè possunt. Quocirca prorsus præclarior & commendatior est contra contumeliam victoria, quam contra illa ipsa quæ specie malorum humanam vitam infestant.Contumelia plerumque afficiuntur isti delicati,quos aliqua vox asperior, aut gestus absurdior confestim commovet. His si non alij serviliter famulantur,se vero contemni putant,illico animum ad quamcunque sibi illatæ iniuriæ suspicionem contrahunt.

19. Certè contumeliam à contemptu dici volunt; non solùm ob hoc quod hoc iniuriæ genus proficiscitur ab eo qui præ se alium contemnit; sed id quod verius est,quia is qui contumeliam accepit,ab eius authore se contemni putat.Immania & ferina quædam potentium corda,si quod cuiuspiam existat ingenium factum;paulóve liberius dictum,id pro sua libidine interpretantur esse contumeliosũ,nempe suæ immanitati. Sæpè contumelia ipsos bonos audacissimè incursat, imo hos potissimum. Atque adeo illud ipsum quod alicuius honori ac dignitati præcipuè suffragatur,hoc monstrum audet vertere in opprobrium eius.

20. Nec desunt, qui ut ærũmna iniuriam, sic iniuria contumeliam atrociorem putant. Nec sanè pauci tolerantes iniuriarum, qui sunt vel minimis contumeliæ ictibus impares deprehensi. Quo magis erigendus est animus,& advocandæ opes eius virtutis, cuius propria laus est contumeliam infringere. *Car. Paschal. lib.de virt.& vitiis, c.22.* Vide tit. *Constantia,Patientia: Prudentia, Securitas.*

¶ Apophthegmata.

Solon interrogatus, qui fieri posset, ut quam minimum iniuriarum existeret inter homines? Si inquit, qui injuria affecti non sunt, æquè doleant atque hi, qui affecti sunt. Quisquis enim violat leges non unum civem lædit,sed totam Rempublicam, quod quidem in ipso est. At nunc dum aliis læsis, aut quiescimus,aũt gaudemus etiam impunitas improborum audaciam in plurimo invitat. *Laërt.l.1,c.3.*

Socrates frequenter dicere solebat, pejus esse injuriam facere, quam accipere. *Brus. l.3,c.4. ex Xen.*

Aristot.

Aristot. interrogatus, quid cito senescceret, quid item tardè? respondit, Gratia & injuria. Sensit philosophus sapientissimus, injuriæ memoriam esse tenacissimam, beneficij verò longè brevissimam. *Laërt. l. 5. c. 1.*

Theopompus. Cuidam sciscitanti, qua via quis regnum tuto tueri posset? Si (inquit) amicis tribuat justam libertatem pro viribus interim vigilans, ne subditi afficiantur injuria. *Plut. in Lacon.*

Marcus Cato. Injuriam, etiam faciens nihil adferat periculi, universis tamen periculosam esse dicebat, sentiens impunitate injuriæ exemplum omnibus minari injuriam. Etenim si liceat impunè lædere, nullus erit tutus ab improborum violentia. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Tyrij Platonici. Vt inter corporis morbos, qui serpunt, contumaciter resistunt sanitati: ac propterea oportet firmũ curationis genus adhibere, ut quod supereſt rabi, salvum fiat: Ita quoque si vel domum, vel civitatẽ lædere injuria cœperit, inhibere malũ oportet: si quidem salutis ejus, quod adhuc intactum ab injuria est, rationem volueris habere. *Ser. 2.*

Vt qui fuliginosum complexus, non potest non immundus abire à complexu: Ita & eum, qui injurio homini congreditur, cumque eo pariter volutatur in injuria, necesse est flagitij partem accipere, déque ejusdem fuligine abire inquinatum. *Ibid.*

Seneca. Quemadmodum Domini crudeles tota civitate commonstrantur, invisique & detestabiles sunt: Ita regum infamia & injuria latius patet, atque odium seculi traditur. *De clement. lib. 1. c. 18.*

Vt tela à duro resiliunt, cum dolore cædentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum injuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod perit. *Lib. 3. de ira c. 5.*

Vt intentam manũm dejicere aliquis casus potest, & emissa tela declinare: Ita injurias qualescunque potest aliqua res depellere & in medio intercipere. *Lib. 2. ad seren. c. 7.*

Roterodami. Quædam remedia tristiora sunt ipso morbo, ut satius sit oportere mortem, quam his aucupari salutem, velut sugere sanguinem è vulnere recenti gladiatorum morientium. Ita quandoque satius est ferre injuriam, quam majore incommodo ulcisci: ferre pacem etiam parum commodam aut æquam: quam bellum cum immensis malis suscipere. *In simil.*

Thriveri. Qui initia ac semina morbi tolerat, ac negligit, gravem statum expectat: & qui ab homine natura illiberali primam injuriam illatam dissimulat, secundam invitat. *In apoph. 82.*

D. Chrysostomi. Quemadmodum cum juste quispiam torquetur, si magno animo patitur, injuste cruciari multis videtur. Sic qui cum injuria vexatur, si non perfert, jure puniri putabitur, ac deridebitur, quasi mancipium ab ira distractus, & animi nobilitatem furori subjiciens. *Homil. 38. in Matth.*

¶ Exempla Biblica.

Injuriæ illatæ & passæ exempla. Ioseph à fratribus, *Genes. 30. vers. 15.* duo Hebræi, *Exod. 2. vers. 11.* David ab Ammonitis, Syris & Semei, 2. *Sam. 10. vers. 6. & 19. vers. 16. 1. Paral. 19. vers. 6.* Hebræus ab Ægyptio, *Act. 7. vers. 24.* à Corinthiis fratribus quibusdam, 1. *Cor. 6. vers. 8. 2. Cor. 7. vers. 12.*

¶ Profana Exempla.

Ex ethnicis Socrates mortalium sapientissimus, calce à quodam percussus in publico, monitus ab uno assectatorum, ut hominem repercutere: An, inquit, si asinus mihi calcem impegisset, cum recalcitrarem?

Nulli hominum prudentius sedatiúsque injuriam tulere, quam Romani, quorum proprium fuit fortia facere & pati: nam quis hominum manus molestè tulit ignominiam sibi publicè injustam, quam Fabius ille Maximus, qui unus (ut Ennius scripsit) cunctando restituit rem? Cæterum Minutius, qui illi æquatus est, mox paulo cum suo exercitu ab eo servatus patrem appellavit, & militum patronum.

Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere solebat in Philippum: hunc amici hortabantur, ut ejiceret in exilium. At ille negavit se hoc facturum: demirantibus quid ita? Ne, inquit, obertrans inter plures male de me loquatur. Quod maledicum non egit in crucem, clementiæ erat: quod ignovit, magnanimitatis, quod contempsit, quod noluit expellere, prudentiæ. Plus enim nocuisset. *Eras. lib. 4. apoph. de Philippo Macedonum rege.*

Smicythus Nicanorem deferebat apud Regem, quod sine fine de ipso male loquereturque, cumque suaderent amici, ut hominem accersiti juberet, déque eo supplicium sumeret, Philippus ita respondit, Nicanor non est Macedonum pessimus, videndum est igitur, necubi nos cessemus; in officio. Vt igitur cognovit vehementer afflictum inopia, & tamen à rege neglectum fuisse, jussit donũ aliquod ad illum deferri. Hoc facto, cum rursus Smicythus diceret regi, Nicanorem apud omnes sine fine prædicare laudes ipsius: Videris igitur, inquit, in nobis esse situm, ut bene aut male audiamus. Immanc, quantum absunt ab hujus principis ingenio, qui nunquam sibi videntur satis laudari, cum nihil faciant laudandum, nec studeant beneficiis sibi conciliare benevolentiam hominum: sed metui malunt, quam amari, cúmque sæpenumero faciant detestanda, idque palam, tamen periit, quisquis ausus est contra hiscere.

Fabius Maximus, quoniam cum Hannibale confligere detrectabat, sed mora copias illius, & pecuniarum & cõmeatus egentes attenuabat sequens illum per aspera montosáque ac subinde obiter sese opponens, à nonnullis per ludibrium dicebatur, Hannibalis pædagogus: hoc convitio nihil commotus, pergebat suum institutum sequi dicens, apud amicos: Qui dicteria convitiáque metuat, eum sibi videri timidiorem his, qui fugiunt hostes, Sensit turpius esse timiditatis vitium quo levius est periculum. Nihil autem levius dictis, quæ qui formidat, quomodo sustinebit impetum hostium? *Lib. 5.*

Ita palam Socrates erat animatus, qui publica convitia ab Aristophane passus, non modo ægrè tulit, sed obvium etiam interrogavit, num se rursus ad similem rem aliam opus haberet? Quam facile putas inter paucos maledicta sustinuisset ille, quem ne publicè quidem in frequenti theatro jactata commovere potuerunt? Cæterum bonus ille Phocion, injuria uxori suæ facta, tantum ab authoris accusatione abfuit, ut cum ille sponte metu perculsus Phocionem accederet, & veniam postularet, inquiens ignorasse, quod ejus uxor fuisset, in quam injuriosus fuerat, hoc sermone sit usus: Mea quidem uxor nihil abs te affecta est, sed fortassis alia quæpiam; proinde non est, cur excusationem apud me dicas.

Dionem Academicum à convivio redeuntem, quidam maledicus insectabatur nullas non blasphemias eructans, tacebat Dion, Ingressurò autem jam domum, convitiator ille dicebat: nihil vero respondes? cui Dion, Ne gry quidem.

¶ Hieroglyphica.

Injuriam nemini inferendam esse docet Hieroglyphicon Acanthidis aviculæ, de asello vindictam sumentis Antipathian affigit Plinius *l. 10. c. 74.* Inde distichon.

Parvula, quæ de asino vindictam sumit acanthis;
Vim magnam & parvis rebus inesse monet.

¶ Fabvla.

Olitor & Canis.

Delapsum in puteum canem olitor servare & retrahere cupiens, demisit & eodem se ipse. Canis veritus ne descendisset sibi nocendi gratia, & ut suffocaret demersum, dentibus illum petere, & morsu lacerare. Tum saucius olitor cum dolore: Iure mihi, inquit, hoc accidisse fateor. Cur enim authorem ipsum sibi interitus ego servare volui?

Hæc narratur fabula contra stultitiam & injustitiam. Narratur & talis fabula: agitasse quendam asellum juxta præcipitium quoddam; & asellum semitam angustam atque lubricam, quantumcunque ille, agebat, conaretur retrahere, voluisse ingredi: Tum iratum hunc, tandem detrusisse asinum in rupes, cum diceret, ut Horat. facit,

Quis enim invitum servare labores?

Vide, Contemptus. Irrisio.

Injustitia.

¶ Definitio et etymolog.

INjustitia, Græcè ἀδικία, ας, ἡ, ἄδικος, & ος, ὁ, injustus dicitur. Est autem injustitia, per quam aliena singuli contra leges retinent. *secund. Aristot. lib. 1. Rhet.*

Injustitia est duplex, scilicet illegalis, opposita justitiæ legali, alia secundum inæqualitatem ad alterum. Prima est generalis intensione, & specialis objectione aut objecto. Secunda vero est specialis utroque modo. Ex *B. Thom. secund. Secundæ, q. 8. art. 5.*

Injustitia contraria est justitiæ, quam aliqui dicunt esse habitum animi communi utilitate conservata, dignitatem suam cuique tribuentem.

Injustitia, Hebr. *Aven*, ab *On*, verbo, quod inter alia significat doluit, ægrè tulit; ut soler injustè exceptus. *Reschahh*, impietas, improbitas, à nonnullis etiam ἀδικία injustitia dicitur.

¶ Locvs Biblicvs.

Injustitia pro falsa doctrina, 2. *Thess. 2. 12.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Dominus aversatur omnem injustitiam. *Deut. 25.*

Si non permanserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis. *Iob. 11.*

Non permanebunt injusti ante oculos tuos. *Psal. 5.*

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso. *36.*

Injusti autem disperibunt: simul reliquiæ impiorum interibunt. *37.*

Vsquequo loquentur omnes, qui operantur injustitiam. *94.*

Non proponebam ante oculos meos rem injustam, facientes prævaricationes odivi. *101.*

Propter injustitias enim suas humilitati sunt. *107.*

Creatura tibi factori deserviens excandescit in tormentum adversus injustos, & levior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. *Sapient. 6.*

Non tibi placeat iniuria iniustorum. *Eccles. 9.*

Regnum à gente in gentem transferrtur propter iniustitias & iniurias; & contumelias, & diversos dolos. *10.*

Revertere ad Dominum, & avertere ab iniustitia tua. *17.*

Erubescite à socio & amico de iniustitia (& ideo vana opera eorũ.) *41.*

In corruptione sua peribũt percipientes mercedem iniustitiæ. 2. *Pet. 2.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Verinus.

Nil in iustitia misera est infestius urbi:
Funditus hac muros vertit & ipsa domos.

Eurip. in Heraclite.

πάλαι ποτ' ἦν τόδ' ἦτο μοι δεδογμένον,
ὁ μὴ δίκαιος τοῖς κακοῖς πέφυκ' ἀνήρ.
ὁ δ' ἀεὶ τὸ κέρδος λῆμμ' ἔχων ἀναιμόν,
φίλοισι δ' ἄχρηστος, ἢ σαλεύεσθαι βαρύν

Equidem hanc sententiam iam olim approbavi,
Quod vir iustus natus sit in proximi commodum.
Contra cuius animus inclinatus est in lucrum,
Et amicis inutilis est, & difficilis in commerciis.

Eurip. in Ixione.

ὅσις γὰρ ἐπὶ τὸ κλεῖνον ἔχειν πέφυκ' ἀνήρ.

Οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον, ἀλλ' βέλτιαι,
Φίλοις τ' ἄμικτός ἐστι κ, πάσῃ πόλει.
Quisquis ambitiosum & avarum ingenium habet,
Nihil ille iustum sapit, neque cupit.
Difficilisque est amicis, & toti civitati.
Eurip. in Ph.

Βίᾳ νυμφίλκετ' ὦ κακοί, τιμὰς βροτοὶ
Καὶ κτᾶσθε πλεῖστον πάντοθεν θηρώμενοι,
Σύμμικτα μὴ δίκαια, κ, δίκαια ὁμοῦ,
Επειτ' ἄμαξαι τῶνδε δύσμορον θέρος.
Ite nunc ô mali homines, parate vobis honorem per vim,
Et contrahite divitias undecunque venantes,
Per fas simul atque nefas:
Deinde messem ipsarum infelicem metite.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Injustitia injuriam faciunt,& ad res iniquas injustásque ultro depelluntur. *Ethic.* 5. *c.*1.

Hoc intelligendum est,multis modis injustum hominem vocari: Videtúrque injustus esse & is qui leges violat: & is qui semper majorem sibi partem aufert: & qui iniquus est. *Ibid.*

Quoniam qui injustus est, πλεονέκτης etiam semper,id est,qui meliorem semper ad se partem transfert, versabitur in bonis, non omnibus equidem, sed iis tantummodo,in quibus res adversæ prosperæque consistunt. *Ibid.*

Injusti non semper ut in duobus per se malis,majus, sed etiam levius eligunt.Sed quia minus malum etiam boni speciem quodammodo,ipsaque πλεονεξία in bonis versatur,idcirco πλεονέκται, omnino esse videntur, id est, omnia sibi præcipua semper auferentes. Quin etiam iniqui sunt,(hoc enim continet, latéque patet: continet enim quod iniquum est,& plus & minus) & legum violatores: quoniam hoc ipsum violare leges,ac iniquum esse, injustitiam omnem complectitur, fusumque est per omnem injustitiam. *Ibid.*

Hoc alienum absurdumque sit,eum qui facit injuriam,nolle injustum effici:& qui intemperate vivat,intemperantem. Atqui,si quis imprudens gerit ea,ex quibus injustus necessariò fiet:profecto voluntate sua efficitur injustus. Nec tamen si velit quidem,cohibere se possit, aut injustus esse desinat,fiátque justus:quoniam ne ægrotus quidem, valens & incolumis,cum velit,etiamsi ita acciderit,ut sponte à voluntate sua ægrotaret: quia & libidinose viveret,nec Medicis crederet. *Ethic. lib.*3. *c.*5.

Injustis ac libidinosis initio ab his vitiis declinare licuit, propterea, quod in eorum erant potestate,& posteaquam ejusmodi extiterunt jam non licet. *Ibid.*

Injustitia in utroque extremo posita est. *Ethic. l.*5.*c.*5.

Injusticia in injuria versatur, quæ eadem emolumenti ac detrimenti amplificatio & imminutio est,præter justam proportionem. Itaque ninium & parvum injustitia est, propterea quod in exuperantia, & defectione consistat. Ac in sua quidem causa si agatur,utilitas modum egreditur,sin detrimentum, deest moderationi. At si res aliorum agatur: in universum similiter facit. Quod vero attinet ad extrema,quæ sunt ad proportionem,citra ullam rationem temere in utrumque declinat:ita ut modo plus,modo minus tribuat. *Ibid.*

In quo quisque injustè faciens, injustus modo habetur, non omnino improbus in eo fieri non potest,ut de se quisque male mereatur. Hoc enim aliud est,atque aliud. Est enim quodámodo injustus vir sic improbus,ut ignavus:non ut is,qui omni scelere sit contaminatus. Quapropter hac injustitia nemo sibi faciat injuriam,quoniam simul eidem,& adimeretur idem,& adderetur,quod fieri non potest: sed inter plures juris & injuriæ necesse est semper esse communionem. Jam quisque alterum violat,cum & sponte violat,& consulto & prior. *Ethic. l.*5.*c.*11.

Injustitia universæ justitiæ opposita non pars vitij est,sed universum vitium. *Ethic.l.*5.*c.*1.

Qui agit eorum aliquid, qui cæterorum vitiorum sunt propria, is facit quidem injuriam:attamen non plus æquo sibi auferre dicitur. Vnde si quis abjiciat clypeum propter ignauiam:aut maledixerit per iram:aut pecuniis non juverit,propter injuriam. Cum autem pius sibi sumit quis sæpe ad nullum ejusmodi vitium illud, nec ad diversa, sed ad certum jam aliud pertinet: vituperamus enim tanquam injustitiam. Est igitur quidem aliud genus injustitiæ,quæ ut pars subjecta est generali, itémque aliud quoddam injustum subjectum injusto, quod est contra leges. *Ethic. l.*5.*c.*3.

Si quis quæstum fecerit, ad nullum vitium refertur, nisi ad injustitiam.Quare perspicuum est esse præter generalem certam quandam injustitiam, quæ illi subjecta sit,eodem nomine appellata:quoniam in eodem genere posita est definitio.In rebus enim alienis utraque vim suam obtinet:sed hæc in honore,aut in pecuniis,aut in salute,aut si quo uno nomine hæc complecti omnia possumus: & in voluptate ea, quæ ex quæstu percipitur.Illa in iis spectatur rebus,in quibus vir bonus. *Ethic. lib.*5.*c.*2.

Inter quos injustitia est, inter eos injuriæ faciendæ communio est. Quibus autem inter eos injuriæ faciendæ communis ratio est, non est etiam inter eos omnes communio injustitiæ, quæ quidem tum est, cum sibi ipsis plus eorum, quæ bona sunt,tribuit, & quæ mala sunt, minus. *Eth.l.*5.*c.*6.

Necesse est eum, qui injustè patitur, lædi, neque sponte lædi. *Lib.*1. *Rhetor. c.*13.

Quod injustum est, id contra proportionem est,Existit ergo hic plus & minus:quod quidem etiam in actionibus accidit. Qui enim alterum violat,boni plus adipiscitur, qui violatur, minus. *Ethic.l.*5.*c.*3.

Cum cogitato & consulto fit injuria,tum quisque injustus & improbus habetur. *Ethic. l.*5.*c.*8.

Quo quisque maiore fraude & ex insidiis agit,eo iniustior est. *Ethic. lib.*7. *c.*6.

Si vitium habeant unum, aut plura:in quo improbi sunt,in eo etiam injusti,veluti prodigus in pecuniis,intemperatus in voluptatibus corporis:mollis in desidia:timidus in periculis.Deserit enim periculum socios propter timorem. Ambitiosus etiam propter honorem injustus est iracundus propter iram: contentiosus cupiditate victoriæ,acerbus propter ultionem:stultus,quoniam circa justam ac bonum decipitur. *Lib.*1.*Rhet. ad Theodect. c.*10.

Illegitimum est, eos qui ad judicium se offerunt invadere tanquam injustè facientes, ac simul interea omnia ad bellum parare. *Thuc. l.*1.

Hoc multò utilius esse judico ad retinendum imperium, præstare injuriis affici,quàm alios injustè interficere. *Idem l.*3.

Levitas & injustitia,tyrannica sunt,& aliena à liberis hominibus vitia. *Plut. in Alcibiade.*

Turpe in locum honesti à potentia sapientiæ experte suppositum,injustitiæ etiam opinionem honestis rebus conciliat. *Idem in Demetr.*

Grave atque multùm ab æquitate remotum est,nulla accepta iniuria, nulla causa,bellum inferre alienigenis & amicis. *Diod.Sicul.l.*13.

Apud quos pœna non sequitur iniustitiam,ibi modestia,quoque suo honore spoliatur. *Dion. lib.*14.

Nec visum hominem nec adiutum damnare,nefas ultimum est. *Am. Marcell. l.*15.

Nulla est sententia crudelior ea quæ quum parcere videtur, est asperior. *Idem l.*29.

Non quod ipse nihil iniustè facias,iustus eris propterea,si eos qui ab aliis iniuriam patiuntur, ubi tibi potestas erit,non defendas. *Procop. de bello Pers.l.*2.

Vim adferre, & alienis pasci, turpe semper ac probrosum videtur, quod iniustum in ipso insit. *Idem de bello Vand.l.*1.

Delinquere & in delinquentes inferenda supplicia intercipere, æquè se habent. *Idem de bello Goth. l.*3.

Violentiam inferre, alienisque pasci,iniustitia est in omni tempore, maximéque exercitui in periculis constituto. *P.Diacon.in Iustiniano.*

Iniustitia profana; contra νόμον contra λόγον,æqualitatis cuiuslibet, extra Religionis metas, custodes, atque vindices, pugnas frequenter utrumque sæpiùs alterutrũ. παρανομὰ certè minori digna est reprehensione,maiore ἀνισότητος,,quod hæc à constanti ratione,illa à mutabili tantùm voluntate exorbitare videtur. At in quibus actionibus utraq; concurrit,illas,ut humani,generis hostes,abominari & sceleſtissimas iudicare par est. Qualiscunque sit autem iniustitiæ species,vel in excessu eius quod æquũ est,vel in defectu consistet. Iam quia personæ ad minimum duæ concurrũt,agens & patiens iniusta,ut quantumuni decedit,tantùm alteri accedere sit necesse: actionẽm profectò iniustam,subiecto unam; respectu personarum geminam,statuere convenit;quandoquidem agens πλεονεκτεῖ,plus boni,sive minus mali,voluntate saltem,si non reipsa patiens μειονεκτεῖ minùs boni,plus mali, quàm conveniat,in distributione simul & correctione,obtinendo.Fiat autem ferè denominatio ab excellentiore bono, malóve, positivo, seu privato,à persona patiente magis, quàm ab agente.Raptor eripit alteri,dat sibi ipsi. At quia euidentior est iniuria,in spoliando alio, quàm in ordinando seipso,ea propter à priore scelus ipsum nomẽ accipit. Et in universum improbitas omnis, si ἀξίαν, patientis spectemus, ad iniustitiam pertinet quatenus præter meritum alterius homines volunt,dicunt faciuntve aliquid.Sin verò agentis intemperiem,qui affectui rationem subiicit, peculiares formas habere videtur, ut quemadmodum Iniustitia ἀλλότριον κακόν ita vitia cætera οἰκεῖα κακά, dici mereantur.

¶ Apophthegmata.

Aristoteles dicebat,iniustitiam esse vitium animi, quo amplius quam par est homines sibi sumunt. *Stob.ser.*10.

Idem iniustitia effecta dicebat esse, patriam violare & instituta & iura,nec parere legibus, nec magistratibus, mentiri, peierare, transgredi conventiones,& fidem fallere.Comites autem iniustitiæ sunt calumnia, iactantia,inhumanitas,simulatio,malignitas,calliditas.

Plato,summam esse iniustitiam dicebat,iustum velle videri,si sis iniustus. *Eod.ser.*

Socr. omnium morborum turpissimum iniustitiam esse dicebat, & ideo quoque pessimum, quod incommodum & dolorem maximum homini iniusto inferret. *Stob.ser.*41.

Ægyptiorum reges legem suam quandam servant,qua iuramento obstringunt iudices,ut rege ipso iniustam flagitante sententiam,ei morem non gerant. *Plut.in apoph.*

Antigonus scribebat civitatibus, si quid iniustum & legibus contrarium per epistolam mandaturus esset, ne parerent:sed ipsum ignoratione lapsum censerent. *Plut.ibid.*

Themistocles, postulanti à se Simonidi,ut sententiam quandam iniustam ferret: Neque tu,inquit,Poëta bonus esses,si præter numerum,caneres, neque ego princeps probus,si contra leges iudicarem. *Plut.*

Lysander, culpantibus ipsum, quod multa per dolum agendo indignum Herculè se gereret.dixit,ubi leonina pellis non sufficit,ei assuenda est vulpina. *Plut. in Lysandro.*

Idem de agro controverso, cum viderentur Argivi iustiora, quam Spartani afferre argumenta, stringens gladium,hunc (ait) qui tenet, is optimè de agrorum finibus disputat. *Plut.in apoph.*

Demaratus. Defecerat quidã Persa à rege suo,eique Demaratus persuaserat,ut ad regẽ rediret,quem cum deinde rex necare intẽderet,Demaratus,turpe,inquit,est ô rex,à quo cum inimicus esset,pœnas sumere defectionis non potuisti, cum nunc amicum factum abs te occidi. *Plut.*

¶ Ada

¶ Adagia.

Stateram ne transgrediaris. μὴ ζυγὸν ὑπερβαίνειν.
Hoc est : Ne quid facias præter ius & æquum.
Malum lucrum æquabile dispendio. μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἴσῳ ἀτιμοῦν.
Non est lucrum, quod iactura bona mentis cõmparatur.

Vide *Iustitia.*

Innocentia.

¶ Definitio et etymol.

Innocentia, Græcè ἀκακία, ας, ἡ, & ἄκακος, ος, ον, innocens dicitur. Est autem innocentia puritas animi omnem injuriæ illationem abhorrens, secundùm Ciceronem. *lib. de Offic. & in Tuscul, quæst.* vocat ἀβλάβειαν, talem animi affectionem, quæ nemini noceat.

Innocentia integritas est. Sicut nocentes propriè dicuntur, qui iniuriam aut maleficium commiserunt, à noceo verbo, quod est, obsum, & à maleficio non abstineo : Ita innocentes dicuntur, qui ab omni injuria & maleficio abstinent. Inde fit innocenter adverbium, & innocuum, quod modò activè capitur. *Virg. Littúsque rogamus innocuum*, aliquando passivè, pro eo, cui non nocetur. *Virg. Sedere carina omnes innocuæ.*

Innocentia, Hebr. *Nikkaion*, vacatio culpæ, *Psal. 26. 6.* à verbo *Makach*, vacavit culpa, vacuus fuit crimine, innocens fuit. *Naki*, innocens, incultus. Innocentem atque justum non occides. *Exod. 23. 7.*

Innocentia, malitiæ opposita, talis est animæ affectio, quæ nemini noceat, ac ne nocere quidem velit. *Rom. 16. 18.*

¶ Loci Biblici.

Innocens nullus apud Deum Exod. 34. 7. Vide Iustus: Innocentia Samuelis, 2. Sam. 12. 3. Davidis, 24. v. 19. 12. *&c.* Innocentia sua cuique tuenda, & male suspiciones amovendæ, Ios. 22. 22. 1. Sam. 1. 14. 1. Reg. 18. 17. Ierem. 37. 12. Actor. 2. 14. & 6. 14. & 7. 2. & 26. 17.

¶ Sententia Biblica.

Innocens manibus & mundo corde: qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo, hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Psal. 24.

¶ Patrvm Sententiæ.

Illa vera est innocentia, quæ nec inimico nocet. *Aug. in Psal.*
Vera innocentia est, ubi integritas sine peccato, venditio sine debito, flagellum sine merito. *Idem, ibid.*
Quis est innocens ? qui cum aliis non nocet, nec sibi nocet. *Ibid.*
Innocentia & integritas levi sorde violatur aspersa, & gratiæ suæ munus amittit. *Ambr. in hexam.*
Innocentia inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ bono, & inter malignitates, quum de pœna metuit, de innocentia gloriatur. *Hieronym. in Demetr.*
Quia mala pro bonis rependit, ex ejus domo non ejicientur mala. *Nil. apud Ant. & Max. serm. de Innoc.*
Qui ad malum suscipiendum paratus non est, is ne ad mali quidem suspicionem est facilis. *Idem, ibid.*
Immediocris est titulus virtutis, inter pravos vivere bene, & inter malignantes retinere innocentiæ candorem, & morum lenitatem. *Bernard. in Cantic.*
Nihil sancta & singularis illa majestas aliud ab homine desiderat, quàm solam innocentiam, quam si quis obtulerit Deo, satis piè religioseque litavit. *Lactant. Firmianus. lib. 6. divin. Instit.*
Eam Deus innocentiam probat, qua homo non metu pœnæ fit innocens, sed amore justitiæ. Nam qui timore non peccat, quamvis non noceat, cui vult nocere, & abstineat ab iniquo opere, reus tamen fit sola voluntate. *Aug. de vera innoc.*
Non est innocentiæ parcendo finere, ut in malum gravius incidatur: Pertinet ergo ad innocentis officium, non solùm nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato vel punire peccatum, ut aut ipse, qui priùs odio habetur, corrigatur experimento, aut alij terreantur exemplo. *Idem de civit. Dei, & habetur, 23. q. 5. Non est.*
Sicut parvulus non perseverat in iracundia, non læsus meminit, non videns pulchram mulièrem, delectatur ; non aliud cogitat, & aliud loquitur : sic & nos, nisi talem habuerimus innocentiam, & animi puritatem, regna cœlorum non poterimus intrare. *Hier. super illud Matth. Quicunque humiliaverit se sicut parvulus.*
Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas, hoc est innocentem esse, ignorare quod noceat, & circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. *Ambr. lib. de Offic. & habetur, 4. q. 5 Denique.*
Sic vixi, ut accusatorem exteriùs non timerem. Vtinam sic vixissem, ut intra me ipsum accusatorem conscientiam non haberem. *Gregor. Moral. lib. 2.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. in Amphitryone.

Qua non deliquit, docet
Audacem esse, confidenter pro se & protervè loqui.

Horat. Ode 22. lib. 1.

Integer vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri iaculis nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce pharetra.

Sive per Syrtes iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Ovid. 5. Trist.

Nec fore perpetuam sperat sibi numinis iram.
Conscius in culpa non scelus esse sua.

Idem 4. Fastor.

Conscia mens recti fama mendacia ridet :
Sed nos in vitium credula turba sumus.

Anthолog. 5. Iac. Bill.

Divina innocentia.

Perfectè bonus est, & verè dicitur insons,
Nec sibi, nec cuiquam, quod noceat, faciens.
Nam quicumque alium molitur ladere, primum
Ipsum se iaculo percutiet proprio.
Et cum forte animum non ipsa sequuta facultas,
Non dubium in cordis viscere vulnus habes.
Nec fugit infecti scelerus mens prava reatum,
Cui nimis hoc solum ; quod voluit, nocuit.

Quod quo rectius quispiam vivìt, eo se omni bono indigniorem esse censeat.

Quo magis à Christo mens conscelerata recedit,
Hoc sua damna minus prospicit, atque gemit.
Quo proprior Christo mens est, hoc crimina cernit
Ipsa magis, visis ingemit atque magis.
Nam velut ardenti corpus cum febre laborat.
Quanum sit cunctis debilitate liquet :
Sic Deus invisens animas, & corda piorum,
Vel nimia his ut sint crimina nota facit.

¶ Philosophica Placita.

Hoc præceptum officij diligenter obtinendum est, ne unquam innocentem judicio capitis arcessas. Id enim sine scelere nullo pacto fieri potest. *Cic. lib. de Offic.*
Innocentia est puritas animi, omnem injuriæ illationem abhorrens. *Cic. de Offic.*
Triumphus innocentiæ est, non peccare, ubi liceat : in quem plus potes peccare desine. *Senec. in Prov.*
In malis sperare bonum, nisi Innocens, nemo solet. *Ibid.*
Nemo invenitur, qui se possit absolvere, & innocentem quisque se dicit, respiciens testem, non conscientiam. *lib. 1. de ira.*
Innocentia per gradus certos ab homine discedit, & ne in maxima trepidet audacia, diu vires in moribus colligit. *Quint. Declam.*

Vide *Conscientia, Conversatio, Honestas, Solicitudo.*

Verba innocenti reperire facile est. *Curt. lib. 6.*
Securitatem adfert innocentia, *Idem, ibid.*
Parum tuto loco stat innocentia. *Amm. Marcell. lib. 15.*
Plerumque innocentes recenti invidiæ sunt impares. *Tac. Annal. l. 2.*
Perturbatione temporum eos etiam qui vero judicio nullius criminis convinci queunt; maximis involvi criminibus haud est veri dissimile. *G. Pachymer. hist. lib. 1.*
Tres sunt potissimi justitiæ effectus, innocentia vitæ, distributio ejus quod cujusque esse debet, ultio peccati. Innocentem esse, est sanctè se gerere in iis omnibus quibus vitæ communitas continetur ; abstinere omnibus contractibus, nisi iis quæ necessarius usus & natura inducit. In his, si eo necessitate ventum fuerit, præstare fidem, veluti in venditione, emptione, mutuo, & similibus, Quisquis hic ita se gesserit, ut nihil excusandum habeat, hunc dicimus esse cultorem justitiæ, hoc est, virum bonum, nemini nocentem, omnibus quam maximè potest, commodantem; eum qui & neminem flagitat, & à nemine flagitatur, cui animi sedatio perpetuo parit felicitatem. Hic ipse nullum à justitia compendium vel captat, vel capit, quam hoc ipsum, justum esse: præstare (quæ est altera pars justitiæ distributivæ) ne quis fraudetur suo, ne aliena quisquam per vim aut per fidem occupet, aut in alienam sive personam, sive existimationem sit injurius : quæ est tertia pars justitiæ. *Cat. Pasch. lib. de virt. & vitiis c. 16.*
Innocentiæ potissima & prior pars est, non peccare in iis, quibus humanæ societatis officia continentur, nec esse bonum ex præscripto legis, sed ad regulam naturæ. Altera, si quid ab aliis peccatur, id minimè probare, aut æmulari, sed propriam virtutem ad id coërcendum excitare: hanc & solidam & rigidam criminibus opponere; hoc tanto præsidio Rempubl. firmare, hac ratione rei privatæ & publicæ utrisque temporibus belli pacisque subvenire potissimum ea resecando quæ sanari nequeunt, ne in universorum perniciem erumpant. *Idem, ibid. c. 17.*
Nihil in vita securum solidúmque præter innocentiam. *Lipsi. Cent. lib. 2. cap. 12.*
Apud Deum longa vita non optima; sed innocentissima. *Cent. Miscel, epist. 20.*

¶ Apophthegmata.

Bion olim cum sceleroſis navigans; incidit in prædones. Illis dicentibus, Actum est de nobis, si agnoscamur. Et de me inquit, nisi agnoscamur. Bonis innotuisse, salus est. *Laërt. l. 6. c. 7.*
Socrates morti destinatus, de cunctis restibus magis quàm de se defendendo, cogitare videbatur. Quare Hermogenes Hipponici filius, Socrati familiaris: Atqui ait, par erat, ô Socrates, de tua defensione curam habere : Nonne, ait Socrates, tibi videor, ô Hermogenes, hoc ipsum facere, dum quemadmodum vixerim, meditor ? putabat autem Socrates sapientissimus, omnem defensionem supervacaneam esse apud eos, qui ex vita bene transacta suam innocentiam non agnoscerent. *Brus. lib. 2. c. 1. ex Xenoph. apologia.*

Idem, jam ad mortem damnatus Apollodoro comploranti, dicentique, Innocens morieris? Quid, inquit, non me nocentem mori malles? Ea igitur mors libenter subeunda est, in qua criminis innocentia homo excusatur. *Xenoph. in Apologia pro Socrate.*

Idem, cùm judices inter se disceptarent, qua pœna dignus esset Socrates: Ego, inquit, ob ea quæ feci, dignum me censeo, qui publicatus, alar in Prytaneo. Nam hoc honoris haberi solebat iis qui præclarè de Republ. fuissent meriti. M. Tullius hoc refert lib. de Oratore 1. Erat, inquit Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi pœnæ æstimatio, hæc sententia: quum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maximè confiteretur? quod quum interrogatus Socrates esset, respondit, se meruisse, ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus publicè in Prytaneo præberetur, qui honos apud Græcos maximus habebatur. Cujus responso judices sic exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. *Eras. l. 3. Apoph.*

Xenocrates passerem, qui fugiens imminentem accipitrem se in sinum suum conjecisset, texit, fovitque; ac demulcens dimisit, dicens: Innocentem & supplicem non esse prodendum. *Laërt. l. 4. c. 2.*

Plato. Quum quidam Platoni narraret, nonnullos esse qui ipsum maledictis infectarentur. At ego, inquit, sic vivam, ut illis non habeatur fides. *Ant. part. 1. Meliss. serm. 96.*

Testamenes innocenter ab Ephoris damnatus abiit ridens. Rogantibus autem iis, qui aderant, an contemneret Lacedæmoniorum leges; Nequaquam, inquit, quin gaudeo potius, quod hæc mihi mulcta solvenda est cum eam nec indixerim cuipiam, nec à quopiam mutuo acceperim. Quo dicterio felicitatis esse putabat, quod mori juberetur, cum neminem unquam offendisset sua innocentia. *Plut. in Lacon. apoph.*

Agis in carcerem detrusus (qui Decas dicebatur, in quo morti addictis strangulari fuit consuetudo) quum lictorem plorantem, & circà opus titubantem animadvertisset. Omitte, inquit, pro me has lachrymas amice: sic enim injuste, contraque civitatis leges moriens, longe melior sum, quam qui nuper me morte damnarunt. *Plut. 3.*

Ariſtophontem, *Æschines* tradit apud Athenienses gloriari solitum, quod quùm nonagies quinquies esset vocatus in jus, semper fuisset absolutus. At Cephalus homo popularis, justus gloriabatur, quòd cum plura decreta scripsisset, quam alius suorum temporum quisquam orator, tamen nunquam coactus esset causam dicere. Certius innocentiæ signum est, ita rem gerere, ut nemo velit accusare, quam si postulatus elabaris è judicio. Elabuntur interdum & nocentes. At qui absolvitur, licet pœnam effugiat, cicatricem tamen criminis circumfert. *Eras. lib. 8. apoph.*

Phocion. Ex his, qui cum Phocione erant morituri, quidam indignabundus deplorabat sortem suam. Quem ita consolatus est Phocion: Non tibi, inquit, Evippe (sive, ut quidam legunt, Thudippe) satis est, cum Phocione mori? Phocion non tantum innocens, verum etiam præclarè de Republ. meritus, ducebatur ad mortem, Magnum itaque solatium oportebat esse cum Phocione innocente mori innocentem. *Plutarch. in apoph.*

Anonymus. Quum Censoris munus gereret Augustus, æquus quidam Romanus apud illum delatus est, quasi facultates suas imminuisset. At ille citatus probavit sese auxisse. Mox eidem, objectum est, quod legibus contrahere matrimonium jubentibus non paruisset. Ille docuit se ex uxore trium liberorum esse patrem. Nec satis erat equiti dimitti, sed Cæsari crudelitatem exprobrans addebat: Posthac Cæsar in honestos viros inquirens, honestis viris hoc munus mandato: satis aperte pronuncians, eos non fuisse viros bonos, qui manifestò falsa ad ipsum detulissent: obiter & ipsum criminans, qui vices suas mandaret sycophantis. Et hanc libertatem innocentiæ condonavit Cæsar. *Eras. lib. 4. apoph. ex Sueton.*

Titus Vespasianus audiens, suos antecessores in imperio multis iniuriis à subditis affectos. Nemo, inquit, me injuria afficere aut contumelia potest, quia nihil ago quod alios lædere possit. Quo dicto ostendere voluit, vitæ innocentiam esse certissimum corporis præsidium. *Xiphil. in vita Vespas.*

Idem, quum febre correptus, lectica à loco, in quo tum erat, transferretur, dimotis plagulis cœlum suspexit, questusque est sibi immerenti vitam eripi, quum nullum per omnem vitam exstaret factum, cuius pœniteret, uno duntaxat excepto. Id cuiusmodi fuerit, nec ipse prodidit, nec quisquam conjectare potuit. *Sueton.*

Alphonsus percontatus à suis, cur sine satellitibus sæpenumero incederet? Se innocentia comitatum incedere, respondit. Innuit autem rex prudentissimus, cum demum bene munitum esse ab iniuria, qui propriam innocentiam habet comitem: eos verò nullibi esse tutos, qui male sibi conscij, etiam pericula sibi fingunt, ubi plane nulla sunt. *Panor. lib. 2. de Alphons. reb. gest.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Sicut in conspectu hominum gratiosa facta est facies pulchra. Sic in oculis Dei speciosa est conscientia munda. *in 6. Matth.*

Sicut, qui corporaliter oculos habet acutos, de longe prospicit venientem, an amicus eius est, an adversarius: Sic qui mentem à peccatis habet mundam, de longe considerat, homo Dei est ille, qui venit, aut homo diaboli. *Matth. Hom. 48.*

Maximi. Quemadmodum sol exoriens, & mundum illuminans, cum seipsum, tum res à se illuminatas demonstrat: Ita quoque sol justitiæ purgato animo exoriens, & seipsum videndum exhibet, & rerum, quæ à se factæ sunt & deinceps fient, rationes demonstrat. *lib. 1. de charitate.*

Quemadmodum rerum visibilium pulchritudo sensibilem oculum: Sic mentem quoque puram rerum invisibilium cognitio ad se pertrahit. Invisibilia dico ea, quæ sunt incorporea. *lib. 1. de charitate.*

Xisti Pythagorici. Templum sanctum est Deo mens pij, & altare est optimum ei cor mundum & sine peccato. *in Enchirid.*

Laurentij Justiniani Patriarchæ. Mortalium regum ministri, & terrenis Imperatoribus famulantes, quotiescumque suorum se præbent aspectibus dominorum, cunctas, quas vel in vestibus, vel in facie gerunt sordes, diluere studiosè conantur, ne quid in ipsis incompositum, aut indecorum appareat, quod oculis principis despicabile videatur. Dignum quippe est, ut quicquid sordescit, quicquid deforme est, amoveant à se quatenus aspectus illorum alliciant, quibus placere concupiscunt. Capitur etenim animus plerumque exornatu & speciositate creaturarũ. Hanc regulam, hunc quoque morem solerter custodire debent omnes æterno regi militantes. Illis namque congruit, ita exteriorem habitum, corporis gressus, morum actus, animæ cogitatus, animorumque affectus componere: ut nil in eis reprehensibile cognoscatur, pro quo rationabiliter repellantur à præsentia redemptoris. Delectatus prorsus Dominus Iesus in gravitate vitæ, cordium puritate, & perfectione virtutum servorum suorum. Si enim cum tanto studio, & tanta sedulitate temporales homines ministros cupiunt habere formosos, morigeratos, prudentes, & nobiles, quantò magis seculorum Regi immortali & invisibili, cui soli honor & gloria exhibenda est, cõvenit, sibi astantes habere ornatos virtutibus, & omnium morum elegantia? *De discip. & perfectione monast. c. 17.*

Nuptialis convivij delicias degustare cupientibus opus est, ut illa aperta sit janua, qua intratur. Nam aliunde quisquis ingreditur, fur ac latro esse cognoscitur. Est quippe convivium æternæ refectionis omnium deliciarum affluentissimum, quod paratum est iis, qui in hac peregrinatione laudabiliter conversantes in bonis operibus ac Deo gratis, vitæ suæ terminum compleverunt. In hoc, inquam, convivium nullus immundus nullus ingreditur vitiorum sorde pollutus. Nam sicut in illo omnia lucent, omnia placent, omnia conditorem suum laudant, venerantur ac colunt: Ita universi, qui recipiuntur in illud, oportet ut sint sancti, ab omnique delictorum macula mundi, quatenus conformes efficiantur convivantibus cæteris, Angelicis videlicet spiritibus, qui nullo unquam se peccati coinquinavere contagio. *De obedientia. c. 14.*

Ciceronis. Vt ignis in aquam conjectus continuo restinguitur, & refrigeratur: Sic referens falsum crimen in purissimam & castissimam vitam collatum statim concidit & extinguitur. *Pro Roscio Comœdo.*

Erasm. Roterodami. Vt nepenthes herba ab Homero prædicata, addita poculis, omnem convivij tristitiam discutit: Ita bona mens insita nobis, omnem vitæ solicitudinem abolet. *In simil.*

¶ Hieroglyphica.

Ante alia tam *Ovis* quam Agnus hieroglyphicum est *Innocentiæ*. Hinc illud apud Cyprianum sapientissime scriptum *libro de livore*, Meminisse debemus quo vocabulo Christus plebem suam appellet, quo titulo gregem suum nuncuper? Oves nominat, ut innocentia Christiana ovibus æquetur: Agnos vocat, ut agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. *Pier. Valer. lib. 19.*

Neque desunt, qui *Piscem* hieroglyphicum *Innocentiæ* esse contendant cum omnino sint innocui, neque elementum suum ad insidias aliis inferendas transgrediantur. Eóque spectare dicunt Pythagoræ præceptum, qui abstinendum esse piscibus edicto caverit, ne persequerentur insontes. *Pier. Valer. lib. 31.*

Abluendarum manuum gestus signum quoque hieroglyphicum est *Innocentiæ*, quasi illas non contaminatas habere profiteamur. Vnde antiqui contestari volentes, se alicujus sceleris innoxios esse; nec assensum præbuisse, in conspectu multitudinis manus abluebant. *Pier. Val. l. 35.*

Vide *Probitas, Virtus.*

Inobedientia.

Loci biblici.

Inobedientia ejusque punitio, Genes. 2. v. 19. 17. & 19. 17. 26. Levit. 10. 1. & 26. 16. &c. Num. 14. v. 28. 41. & 10. 31. & 20. 24. Deut. 11. v. 16. 28. & 17. 12. & 18. v. 19. 20. & 27. 16. &c. 28. 15. &c. 1. Sa. 12. 15. & 13. 11. & 15. 24. & 28. 16. 2. Sam. 6. 6. 1. Reg. 11. 9. & 13. 15. & 14. 17. & 20. 35. &c. 2. Paral. 7. 19. & 26. v. 16. 19. Esa. 24. 5. Ierem. 11. v. 3. 8. & 13. 8. 17. 27. & 26. 4. & 35. 1. &c. Ioan. 1. 3. Matth. 17. 17. Actor. 7. 39. Roman. 1. 8. Gal. 3. 10. 2. Thess. 1. 8. Inobedientia quam grande scelus, 2. Sam. 15. 23. Inobedientia infidelitatis comes, Ephes. 2. 2. ejus pœna, Deut. 30. v. 17. 18. 2. Thess. 3. 14. Hebr. 2. v. 2. 5.

Inobedientia vel omnino negligit, vel ex parte tantum, vel perfunctoriè, non autem ex animo legitimum superioris jussum exequitur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

En propono in conspectu vestro hodie maledictionem, si non audieritis mandata Domini. *Deut. 12.*

Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille. 17.

Si genuerit homo filium contumacem, qui non audiat patris, sive matris imperium, & coërcitus obedire contempserit, lapidibus eum obruet populus civitatis, & morietur.

Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus tuis, quos præceperis ei, moriatur. *Ios. 1.*

Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. 1. *Reg. 8.*

Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. 15.

Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat. *Iob. 11.*

Qui

Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico? *Luc.6.*

Per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi. *Rom.5.*

Qui reſiſtit poteſtati Dei ordinationi reſiſtit.13.

In promptu habentes ulciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.2.*Cor.*10.

Fratres, ſi quis non obedit verbo noſtro, per epiſtolam hunc notate, & ne commiſceamini cum illo,ut confundatur.2.*Theſſ.*3.

Omnis prævaricatio & inobedientia accipit iuſtam retributionem mercedis.*Hebr.*2.

Væ illis, qui in contradictione Core abjerunt (& ſequacibus ſuis.) *Iud.*1.

¶ Similitvdo.

Theodoreti Epiſcopi, Non immerito reluctantur beſtiæ hominibus, quum ipſi Deo ſuo rebelles ſint cui ſol, luna, ſtellæ obediunt: Mare non tranſit fines ſuos, cùm tamen habeat legem, ut homines, in tabulis ſcriptam. Sed ſicut equus freno retrahitur. Ita mare ne abunder. *Serm.*3.

¶ Exempla Biblica.

Inobedientiæ & ejus pœnæ *exempla*: Adam & Eva, Gen.3.v.6.16.17. Rom.5.19. Lothi uxor, Gen.19.26. Pharao, Exod.7.14.& 8.32.& 9.35.& 10.20.& 14.v.27.28. Iſraëlitæ, 17.4. Num.14.v.41.44. Deut.9.v.23.24. 1.Reg.20.36.2.Reg.17.14. Chore, Dathan, & Abiron. Num.16.22. Achan, Joſ.7.5. Saul, 1.Sam.13.13.& 15.19.23. Vir Dei 1.Reg.13.v.21.26.& 20.26. Rex Iſraël, 20.42. Naaman, 2.Reg.5.13. Ioas Rex, 13.19. Ioſias, 2.Par.35.22. Jonas, Jon.1.3.& 2.1. Iudæi, Jerem.34.18. Cæci illuminati, Matth.9.31. quidam Judæi, Tit.2.10. Inobedientia erga parentes damnatur, 2.Tim.3.v.2.

¶ Exempla Profana.

Lacedæmonij. Iſadam puerum adhuc, quem lex nondum ad pugnam vocabat, quoniam exiliens gymnaſio ſtrenuum ſe præſtiterat, corona donaverunt. Quoniam verò nondùm ætate poſtulante & inſolitis etiam armis in hoſtes irruerat, pœna affecerunt. *Ælianus, lib.6.*

Athenienſes olim damnabant reos, non quidem ſi totam tantum legem, ſed ſi unicam ſyllabam tranſgreſſi fuiſſent. *Alex.lib.3.c.5.*

P.Caſſius Mutianus architectum ob imperium licet cum ratione ſprẽtum, virgis cædit. *Theat.Zuing.fol.36.t.5.*

Apud *Thurios* lex erat militaris: ăt contumax miles, deſertor vel transfuga, muliebri veſte amictus, ob ignominiam vinctus teneretur. *Alex.lib.2.c.23.*

Apud *Macedones* injuſſu ducis vel Imperatoris arma capere, in ordines ire, aut hoſtes demum invadere, lege militari cavebatur. *Alexand. ab Alex.lib.3.c.20.*

Philippus Rex Archidamum morte mulctavit, quod cum eum perſeverare cum armis juſſiſſet, ille depoſuiſſet. *Ælian.lib.14.*

Sub *Lyſandro* claſſis Lacedæmoniorum præfecto, Dercyllidas à Pharnabazo accuſatus, quod ordines non ſervaſſet: ignominiæ cauſa ſtare juſſus eſt, ſcutum præ ſe ferens: hæc enim non ſervati ordinis pœna eſt. *Xenophon.*

Vide Obedientia.

Inſcitia.

¶ Apophthegmata.

Diogenes percontanti, quæ tellus graviorem geſtaret molem? Quæ hominem, ait, rudem, & à bonarum artium ſtudio alienum. *Stob.*

Plato. Eo differre doctum ab indocto dicebat, quo benevalentem ab ægroto videmus. Mentis enim ſanitatem ac lumen à doctrina perſæpe, ab ignorantia autem ægritudinem manifeſtis rationibus proficiſci. *Ful. lib.7.c.2.*

Si quid aliarum rerum, inſcitia, utique omnium efficaciſſima eſt ad quidvis perſuadendũ hominibus levibus & ſuperciliioſis, quæ ad inconſultam temeritatem eos impellit, & ad quidvis ſine conſilio ſuſcipiendũ invitat, ſi forte levibus eorum cogitationibus inſedit. *Niceph.Greg.lib.9.*

¶ Similitvdines.

Fulgentij Epiſcopi. Sicut virtutis Dei ſcientia tenax eſt cœleſtis itineris: Sic eſt inſcitia mater erroris: quod etiam beatus David oſtendit, dicens quibuſdam? Neſcierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. *Lib.1.*

Maximi Monachi. Somno ſimilis eſt indoctorum vita, inanes habens opiniones. *Sermone 17.& Iſidor.apud Antonium in Meliſſa, part.1.ſer.50.*

Sexti, Quemadmodum neque vox in piſcibus: Sic neque virtus in hominibus imperitis quærenda eſt. *Apud Antonium in Meliſſa ſerm.7. part.1.*

Demonactis, Vt Muſicæ rudes organis: Sic indocti fortunis ſe accommodare neſciunt. *Apud Anton.in Meliſſ.part.1.ſer.70.& Stob.ſerm.2.*

Vt peregrini in viis: Sic indocti in rebus ipſis aberrant. *Apud Max. ſerm.7.*

Quemadmodum hiſtriones multa faſtus & arrogantiæ gerunt indumenta: Sic indocti homines in re nullius momenti ſibi ipſis placent. *Apud Stob.in ſerm.*

Procli. Sicut materia omnia videtur habere, cum nil revera poſſideat: Sic & duplici ignoratione laborans, videtur ſibi quæ non habet, habere. *De anima & Damone.*

Plutarchi, Vt Tygrides, ſi quis tympanis circumſonet, in rabiem agi dicuntur: adeo ut ſeipſas denique diſcernant: Ita quoſdam offendit, quod aliis reddit animum, puta Muſica, Eloquentia, &c. *In Moral.*

Vt morbus non celandus eſt, ſed in publicum efferendus, quo ſanari poſſit, ut dixit Heraclitus: Sic inſcitia non eſt regenda. *In Moral.*

Plinij, Vti ſalicis ſemen ante maturitatem abjectum non ſolùm ipſum nihil gignit, verum etiam fœminis ſterilitatis eſt medicamentum, hoc eſt, efficit ut non concipiant: Ita ſermones iſtorum, qui prius docent, quam vere ſapiunt, non ſolùm ipſos non reddunt meliores, verum etiam auditores ſuos inficiunt, & reddunt indociles. *lib.10.c.27.*

Nullum eſt animal, quod impenſius amet ſuos fœtus, quam aſinus & ſimia: Ita indocti ſuas commentatiunculas præter alios amplectuntur, *lib.18.c.43.& c.54.eod.lib.*

Reterodami. Vt in magicis artibus vulgus hoc magis admiratur, quominus percipiunt rationem, cur illa aut illa tam abſurda præſcribantur: Ita quidam magis admirantur ſtylum, aut carnem, quod non intelligunt. *In ſimil.*

Vide, ignorantia.

Inſidiæ.

¶ Definitio et etymolog.

Inſidiæ, fallaciæ ab inſidendis & occupandis locis atque ſedibus certis, ut nihil tale cogitantem intercipias & opprimas, Græcè ἐνέδρα, ἐπιβουλή. Hebr. *Ereb*, Latibulum (unde quidam putant Erebinomen finxiſſe, propter tenebras) à verbo *Arab*, Clam inſidiatus eſt, latuit ſub tectis, abſconditus eſt ſub latibulis tenebroſis & in ſpeluncis.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Inſidioſi injuſtiores ſunt. *Ariſt.7.Ethic.c.9.*

Plurimi ſunt qui potentiorum inimicitiis gaudent, quorum animi quum ſint etiam ante ſimulantibus invicem correpti, facile eorum in hoc ipſum paratis ſermonibus decipiuntur: qui odio ipſorum delectati, inſidias ipſis ſub amicitiæ, nullius doli ſuſpectæ, ſpecie ſtruunt. *Dionyſ.lib.45.*

Nec irritæ, nec degentes ſunt inſidiæ adverſus transfugam & violatorem fidei. *Tacit.Annal.lib.11.*

Omnium inſidiatorum animus, ubi fallere ſe cognoſcit, ferox eſt: ubi deprehenſum ſe intelligit, timidus & imbellis. *P.Æmil.lib.7.*

¶ Adagia.

Βυσσοδομεύειν.

Frequenter eſt apud Homerum, pro eo, quod eſt, alto pectore moliri quippiam, & clanculum in animo ſtruere inſidias.

Canis ad cibum. κύων ἐπὶ οἴτου.

De iis, qui in ſuum proper ant exitium. Qui canem volunt occidere, cibo oſtenſo alliciunt.

Δόρειος ἵππος.

Id eſt: Durum equus. De clandeſtinis inſidiis dicebatur, aut ubi repente complures apparerent, qui latebant antea.

Ineſcare homines.

Terentius in Adelp. Neſcis ineſcare homines. Ducta eſt ab iis, qui præfixo ari cibo piſces illiciunt.

Oportet omnibus corydalis criſtam ineſſe. πάσῃσι κορυδάλοισι χρὴ λόφον ἔμφυτον εἶναι.

Nullum eſſe mortale ingenium, cui non ſit aliquod vitium admixtum, ceu perinde ſecundùm hominis naturam ſit, non carere vitio, ut galerita naturale eſt habere criſtam.

Tragulam injicere.

Plut. in Epid. Tragulam in te injicere adornant, id eſt? Dolum aliquem in te ſtruunt. Et ibidem: Neſcio quam fabricam facit. Huic ſimillimum in Moſtell.

Pilum injeciſti.

A tranſenna cibum petere.

In ſenem dicitur legentem epiſtolam, per quam erat fallendus.

Cuniculis oppugnare. ὑπονόμοις πολεμίζειν.

Cuniculus bellare dicitur, qui non aperta vi, ſed diſſimulanter ac dolo rem gerit. Contra qui palam agit, quod agit, machinis agere dicitur.

In tranſennam inducere.

Eſt dolo fallere, unde & hodie qui captus eſt, intra tranſennam inducere.

Pulchrè fallit vulpem. καλῶς τὴν ἀλώπεκα.

Apparet dictum in eum, qui dolis captarat aſtutum, cuique fruſtra tenduntur inſidiæ Suidas.

¶ Exempla Biblica.

Inſidiarum ſtructarum *exempla*: Eſau Jacob, Gen.24.42. Joſua Hai, &c. Joſ.8.12. Abimelech, Sichemitis & Baalitis, Judic.9.verſ.25.34.43. Dalila Samſoni, 16.12. Iſraëlitæ: Beniamitis, 20.v.29.36.37.38.39. Saul Amalech, 1.Sam.15.6. Davidi, 28.v.15.16.17.& 24.v.12.13. Baaſa Nadab, 1.Reg.1.Sam.15.6. Davidi, 28.v.15.16.17.& 24.v.12.13. Baaſa Nadab, 1.Reg.15.27. Jezabel Eliæ, 19.14. Benadad reg. Iſraël, 1.Reg.6.8. Ozias Phacee, 15.30. Servi Amon, 21.22.23. Jeroboam Abiæ, 2.Par.13.13. Ammonitæ & Moabitæ Joſaphato, 20.12. Zadab. Joas, 24.26. Jeruſalem Amaſiæ, 25.27. Bagathan & Thraes Aſſuero, Eſth.6.2. Impius pio Pſal.10.8.9. Iudæi Chriſto, Matth.26.4. Marc.14.1. Luc.6.7.& 11.53.54.& 19.47. Herodias Ioanni, Marc.6.19. Iudæi Paulo, Act.9.24.25.29.& 20.3.19.& 23.25.3.2.Cor.11.26.

¶ Historica Exempla.

Cum Darius Rex Orœtem præfectum Sardium ob tyrannicam crudelitatem clam interficiendum curare vellet, triginta Perſæ ſeſe obtu-

lerunt, singuli promittentes vel vivum vel mortuum Orœtem sese adducturos: sors tamen Bagæo Attonis Filio obtigit, qui Sardes profectus, curavit à satellitibus Orœtem necandum. *Herod. lib. 3.*

Porsenna Rege Hetruscorum Romam obsidente, C. Mutius Scævola quum constituisset regem opprimere incautum, veste indutus Hetrusca, & assimili lingua utens, in castra penetravit: cum ambisset tribunal, ubi rex considebat: ignoraret autem regem, & timeret sciscitari, quis esset, quem maximè ex confessu arbitratus est regem esse, eum stricto gladio obtruncavit. *Plut. in Publicola, & in Parel. ex Aristidis Milesij lib. 3.*

Quum *Diomedes & Vlysses* communi opera sublato Palladio redirent noctu: Vlysses, qui facti gloriam in se unum transferret, destinabat occidere Diomedem præcedentem, ac Palladium secum portantem. Itaque cum ensem in caput illius è tergo vibrasset: Diomedes, animadversa ad lumen lunæ gladij umbra, subtraxit se plagæ correptúque Vlyssem vinctis manibus præcedere compulit, gladio lato subinde cædens illis tergum. Hinc Diomedea necessitas. *Suid. Zenodot. & Erasm. in Adag.*

Torismundus Rex Visigothorum Tolosæ, anno regni sui secundo, cum de vena sanguinem minuisset, fuit à suo cliente, consilio fratrum interfectus, sed parvo cultello, quem manu tenebat, insidiantium aliquos interfecit. *Roderic. Toletan. l. 2. Paralip. Hispan. c. 8.*

Hungari conspiraverant adversus Sigismundum Imp. armatique regiam intraverant, aut capturi Regem, aut si id non succederet, occisuri: quos ut ad se irrumpentes Imperator cognovit; accepto pugione in medium progressus, Ecquis, inquit, vestrum manus in me iniicit; aut quidnam feci, quod me regem vestrum occidere vultis? prodeat è vobis, si quis audet, & mecum solus congrediatur. Ea voce & audacia obstupuere conjurati, & sibi quisque timens abjere. *Æneas Syl. lib. 3.*

¶ Fabvla.

Leo & Lupus.

Decumbebat in antro suo senio confectus leo, & insuper morbo correptus. Ad quem visendum omnes animantes convenerant, præter vulpem. Hac occasione capta, lupus vulpem gravissimè accusare, quæ tam superbè respiceret Regem suum, neque ad illum ægrotantem viseret. Hæc illo declamitante advenit vulpes, & de clausula orationis, quam vehementer accusata esset, intelligens, & cernens leonem fremere ira, consilium cepit callidum, & sui defendendi, & ulciscendi inimici, ac dicendi copia impetrata: Quænam igitur de cunctis animantibus, inquit, tanta cura solicitudinéque afficitur de salute & vita Regis, quanta ego? Quæ omnia loca peragro, vestigans medicinam, qua sanari posse videaris, ac nuper tandem inveni, qui remedium demonstraret, præsens quidem atque efficacissimum, ut videtur. Quodnam? lætus nuntio, inquit leo. Lupi, inquit vulpes, pellem modo detractam, & adhuc calentem oportebit te circumdare ventri & costis. Hoc audito, ita leone imperante, lupo misero pellis deripitur, & leoni applicatur. Cui jacenti insultans verbis vulpecula: Non irritare, inquit, te principis animum; sed mollire potius & flectere oportebat.

Fabula docet, qui alteri struat malum, cum sibi laqueos, quibus capiatur nectere.

Vide Dolus, Fraus.

Insomnia.

¶ MACROBII DICTA.

ALiquando Dei voluntas dormientibus per insomnia interdum revelatur, & mens divinitatis suæ conscia, liberiore motu futura interdum prævidet. Quo quidem argumento in animæ immortalitate astruenda, tanquam efficacissimo, gravissimi auctores usi fuerunt. Macrobius libro primo Com. in Somnium Scipionis, capite tertio, quinque somniorum facit genera, ὄνειρος, ὅραμα, χρηματισμὸς, ἐνύπνιον, & φάντασμα. Quorum posteriora duo nullam divinationem apportant. Provenit enim ἐνύπνιον à vigilantium curis: φάντασμα autem ab humorum qualitate, cujus generis est & Ephialtes. Priora verò tria divinationem in se continent ὄνειρος sub aliis formis veritatem proponit, quale fuit Pharaonis somnium: ὅραμα id quod contingere debet, vel contigit, simpliciter nudéque animo objicit, tanquam jam agatur: quod Vespasiano de Neronis dente evenit, χρηματισμὸς oraculo similis est, nisi quod oraculum vigilantibus datur, ille dormientibus à Deo, ab Angelis, ab heroïbus, à Rege, à parentibus proponitur. Quædam igitur somnia divinitatem in se habent, quædam non habent. Priora, vel apertè & nudè quid significant, ὅραμα scilicet & χρηματισμὸς, quæ ad revelationes proximè accedere videntur: vel ambagibus quibusdam atque notis aliquid denunciant, ὄνειροι dicti, quę inter signa divina recēseri debent. Posteriora, vel à corporis alimento; eoque tam externo, à cibo scilicet, quàm interno, ab humoribus nimirum: vel ab animi affectibus promanant, ut quæ vigilantes optavimus, vel formidavimus, ea dormientibus cōtingere videantur. Iulius Cæsar Scaliger. Com. in hipp. de Insomniis, ὄνειρον genus facit, non ἀπὸ τῦ τὰ ὄντα ἐρεῖν, quàm à bene ominandi voce, ὄναιο ἐρῶ, appellatione tracta. Eorum alia Naturalia esse, alia divina. Naturalia ex speciebus interdiu per sensum januas in animam receptis duûm esse generum: nimirum aliud οὐθυόνειρον, cum species ita, uti sunt, sese offerunt (& hoc ἐνύπνιον dici, quòd quale est extra somnum, tale in somno videatur) uti sunt, inquam; vel per se, & naturâ suâ, ut Terra, Asinus, Domus, vel respectu hominis somniantis temperaturæ, (sic biliosus somniabit se aquam calidam tangere) illa φυσικὰ, hæc σύμματικὰ dicuntur. Aliud σκολιόνειρον, non naturales, sed monstrosas & terrificas formas, quæ φαντάσματα appellant, exhibens. Divina somnia cum corpore vel nihil, vel exiguum commercij habentis animi, in seipsum recollecti, & ad cœlestis cognitionis principia retrocedentis, proptia sunt, corpore penitus quiete submerso: quod genus ὕπαρ Græci vocant, ὅτι τὸ ὂν ὄντας, ὕπτεσι, unde sopor Latinorum: vocant quoque ὅραμα & φάσμα in re præsente aut præterita, in futura autem χρηματισμὸν. Eaque rursus vel clarè demonstrant, per similitudines aperras, & Theorematica dicuntur, vel obscurè per ænigmata, interpretationis proinde indiga: & Allegorica vocantur.

Instabilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INstabilitas, Græcè ἀσαοία, τὸ ἀσαθὲς, & ἀσατος, instabilis dicitur. Est autem instabilitas, mutabilitas loci vel propositi. *B. Thom. secund. Secund. quæst. 35. art. 4.* Hebræi hominem varium, vagum, volubilem, instabilem, & qui facilè movetur. *Nadh*, appellant, à verbo *Nadhah*, motus est, dimotus est à seipso, amotus est fugiendo.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vagus & profugus eris super terram (maledictio Cain.) *Genesis. 4.*

Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles. *Iob. 4.*

Eris stabilis, & non timebis. *Iob. 11.*

Non dabit in æternum fluctuationem justo. *Psal. 55.*

Sicut avis transmigrans de nido suo: sic vir, qui derelinquit locum suum. *Proverb. 27.*

Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. *Eccles. 10.*

Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam. *Eccles. 5.*

Confide in Deo, & mane in loco tuo. 11.

Stultus sicut luna mutatur. 27.

Qui implantatus (non est radicatus) est, abundabit nequitiâ. 34.

Impij quasi mare fervens quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. *Esai. 57.*

Dilexit movere pedes suos, & non quievit, & Domino non placuit. *Ierem. 14.*

Peccatum peccavit Ierusalem, propterea instabilis facta est. *Thren. 1.*

Quem existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? *Matthæi. 11.*

Fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino. *1. Cor. 15.*

Nunquid levitate usus sum? *2. Cor. 1.*

Non est in illo Fit & non, sed est in illo, Fuit. *ibid.*

Non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ. *Ephes. 4.*

Rogamus vos fratres, ut operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis. *1. Thess. 4.*

Scitis, quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos. *2. Thess. 3.*

Otiosæ discunt circuire domos: Non autem solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet. *1. Tim. 5.*

Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. *Iac. 1.*

Sidera errantia, quibus caligo tenebrarum servata est in æternum. *Iudæ. 1.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Tria sunt, quæ vagam mentem stabilem faciunt, vigiliæ, meditatio & oratio: quarum assiduitas, & jugis intentio confert animæ stabilem firmitatem. *Ioan. Cass.*

Stabilitas est mentem fixam obtinere, nulla locorum vel temporum varietate in diversa jactare. *Hugo.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vir est, qui contra biformes fortunæ eventus, uniformi mentis constantia militat præmunitus. *Cic.*

Maximum indicium malæ mentis est fluctuatio, & inter simulationem virtutum, & amorem vitiorum assidua iactatio. *Sen. in Prov.*

Diversitas & vitium & signum vacillantis animi, ac nondum habentis vigorem suum. Nemo proponit sibi, quod velit: nec si proposuit, perseverat in eo, sed transilit: nec tantum mutat, sed redit: & in ea, quæ deservit ac damnavit, involvitur. Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem nolle, non potest idem semper placere, nisi rectum. Variatur quotidie iudicium, & contrarium vertitur, ac plerisque agitur vita per usum. *In epist.*

Nec peregrinatione longa, nec locorum varietatibus, tristitiam mentis gravitatemque discutes, animum debes mutare, non cœlum, nisi vastum traieceris mare sequuntur enim te, quocumque perveneris, vitia. Quid miraris tibi peregrinationes non prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa, quæ expulit. Quid terrarum iuvare novitas potest? Quid cognitio urbium aut locorum? In irritum cedit ista iactantia. Onus animi deponendum est: non ante tibi ullus placebit locus. Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit: Sicut in navi onera immota minus urgent: inæqualiter convoluta citius eam partem in quam incumbunt demergunt. Quicquid facies contra te facis, & motu ipso noces tibi. Ægrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras, licet in quolibet Barbariæ angulo colloceris, hospitalis

lis tibi illa qualiscumque sedes erit. Magis quis veneris,quam quò,interest : bene vivere omni loco positum est. *In epist.*

Mutare loca,& in alium de alio transire nolo.Frequens migratio instabilis est animi. Vt animum possis continere,primum corporis fugam siste,deinde plurimum remedia continuata proficiunt:sine desistere oculos tuos, sine aures assuescere sævioribus verbis:quoties processeris aliquo,quæ remanent cupiditates occurrent. *Ibid.*

Vide inconstantia, item Constantia.

Institutio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INstitutio, Instructio,Doctrina,παιδεία.Hebr.*Chukkak*,& *Chok*,id est, Statutum,constitutio,legislatio,ritus præscriptus,regula,norma,à verbo *Chakak* Effigiavit,delineavit,exsculpsit,depinxit,descripsit,constituit. Hinc,Icon,effigies, εἰκάζω effigio.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ad discendum,quod opus est,nulla ætas sera videri potest:quod & si senes magis decet docere,quam discere:magis tamen decet discere,quam ignorare. *Aug.in epist.ad Hier.*

Ego ex eorum numero me esse profiteor,qui scribunt,proficiendo,& scribendo proficiunt. *Idem epist.7.*

Ab omnibus libenter disce quod nescis, quia humilitas tibi commune facere potest, quod natura facit commune. *Idem in epist.*

Naturæ ordo sic se habet:ut cum aliquid discimus,rationem præcedat authoritas. *Idem de morib.Eccles.*

Nihil prodest facienda didicisse,& non facere. Melius est nescire aliquid,quam cum periculo discere. *Hier.in epist.*

Vera hominis scientia est imperfectum se nosse. *Idem ad Luciferum.*

Optabile est, & mihi præclarum usque ad ultimam discere senectutem:quoniam nulla ætas ad perdiscendum sufficere potest. Docere vero alios,affectare eum,qui non sufficienter instructus estires mihi videtur antiqui proverbij,in dolio discere artem figuli,hoc est, in periculo. *Greg.Nazian.in Apologet.*

Sunt qui scire volunt,eo fine tantum,ut sciant,& turpis curiositas est: & sunt,qui scire volũt,ut scientiam suam vendant,& turpis quæstus est: & sunt, qui scire volunt,ut sciantur ipsi, & turpis vanitas est. Sed sunt quoque,qui scire volunt,ut ædificent,& charitas est & : sunt, qui scire volunt,ut ædificentur, & prudentia est. *Bern.in cant.serm.20.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Lectio certa prodest,variata delectat. Qui quò destinavit, pervenire vult unam sequatur viam,non per multas vagetur:non ire illud, sed errare est. *Sen.epist.43.*

Mutuò ista sunt:& homines dum docent,discunt:non est, quod gloria publicandi ingenij producat in medium, ut recitare istis velis, aut disputare. Si haberes isti populo idoneam mercedem, nemo est, qui intelligere te possit.Cui ergo,inquis,ista didici? non est quod timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti. *Senec.epist.7.*

Quid est stultius, quam quia diu non didiceris, non discere? omnis ætatis homines schola admittit. Tamdiu discendum est, quamdiu nescias.Si proverbio credis,quamdiu vivas,etiam sequi discendum est.*Idem epist.76.*

Mores primum,mox sapientiam disce, quæ sine moribus male discitur. *Idem.ibid.*

Debent homines viaticum senectutis literarum eruditione parare discendo,ne defecerint insipienti animo : literas tanquam baculum infirmo corpori repertas esse eundem finem esse discendi qui & vivendi. *Idem in Proverb.philosop.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni, Qui vel vitam solum rectè instituunt ; aut eloquentiæ tantummodo student,ita ut alterum omittant : nihil mihi à monoculis distare videntur,quibus magnum est nocumentum:major vero turpitudo,quum quempiam inspiciunt,seu inspiciuntur:quibus vero contingit, ut in utrisque excellant,& sint idonei,ij illud etiam assequuntur,ut perfecti evadant,& cum beatitudine vivant futura. *In orat.de laud.Bas.*

Plutarchi, Vt terra quo melior est natura,hoc magis corrumpitur, si negligatur : Ita ingenia, nisi rectè excolantur, quò sunt feliciora, hoc pluribus vitiis obducuntur. *In Moralibus.*

Est terra quædam asperior,duriórque, quæ tamen culta protinus ferax reddatur: Sic ingenia duriora natura institutione mãsuescũt.*In Mor.*

Vt curruum rotæ vi inflexæ nunquam ad pristinam rectitudinem queunt revocari,itidem histrionum baculi:Ita quædam ingenia sic consuetudine,& institutione depravantur,ut corrigi non queant. *In Moral.*

*Isocratis.*Quemadmodum cotes,quum ipsæ secare non possint,ferrum tamen reddunt acutum : Ita quidam ad dicendum quum planè inutiles sint,alios tamen reddere idoneos possunt. *Apud Eras.lib.8.apoph.*

*Thriveri.*Veluti ager non statim,ubi terra eruderata est,ac horrorem posuit,ultro florem edit,aut fructum exigit,sed semen requirit : Ita neque indoles nostra,evulsis vitiorum radicibus,statim ad virtutem insurgit,sed justis præceptis, quibus imbuatur, opus habet. *In apoph.5.*

Vt neque terra,quæ media æstate obduruit,semen utiliter excipit, neque quæ hyemis rigorem sensit,sed quæ ineunte vere aperitur,& adhuc dum mollescit : Ita prima pueritia ad præceptiones imbibendas maximè est idonea. *In aphoph.*

Vt terra, licet semel culta sit,iterum tamen suaptè natura exhorrescit, nisi subinde aratrum admoveas,ac semen immittas : Ita pueri licet à teneris unguiculis prope instituti sint, vitia tamen mox repullulant, nisi crebra ad virtutem admonitio, & adhortatio adsit. *In apoph.*

Quemadmodum nullus ager est tam prægnans, nulla planta tam integra,quæ cultura non habeat opus : Ita nullus homo tam felix est,qui negligenter institutus non sordeat, feréque eo sordidior sit,quo est felicior. *In apoph.11.*

Quemadmodum terræ non quævis semina injicimus:sed quæ utilem potius fructum promittunt, quam quæ pulchrum, quæ agrum fœcundant potius, quam quæ exossant : Ita neque pueros disciplinis licet fallere, quæ tantum decorum afferunt, sed quæ conducunt, quæ vitam potius quam linguam formant & erudiunt. *In apoph.12.*

Quemadmodum pictor lineamenta ducit prius, quam coloribus rem illustret : Sic pueritiam quoque prius virtute decet formare, quam ornare literis. *In apoph.17.*

Perinde ac terra licet bene culta,rigata, ubertimóque semine obruta non statim fruges profert,nisi cœli ac aëris clementia accedat:Sic scientia nequaquam nudis præceptis innititur, sed cœlesti irrigatione ac incremento perficitur. *In apoph.14.*

Quemadmodum rudimentum anteit experimentum, & ubivis alibi exercitatio methodum sequitur.Ita virtutibus quoque præceptiones vita priores sunt. *In apoph.18.*

Quemadmodum nemo,qui lactucis eget,urticis hortum conserit ; aut saburra navim implet,qui sat mercium habet;Tanto imprudentius pueris, qui legere, loqui discunt, aut pingere, inanes obtruduntur fabulæ, omissis,qui ad virtutem faciunt,canonibus.*In apoph.15.*

¶ Historica Exempla.

Philosophiam *Chaldæorum & Ægyptiorum* pueri à patribus discunt. *Dion.lib.2.c.8.& lib.1.c.6.*

Indi & Brachmanes edito infanti curatorem, & vitæ magistrum custodemque adhibebant, ut sub legibus & magistratibus,bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis eruditur. *Alexand. ab Alex. lib.2. cap.25.*

Persæ tria præcipuè liberos suos docebant equitare, jaculari, & vera dicere. Vicissim tria vehementer damnabant:mentiri, inter ærarios esse, & rem immundam edere. *Fulg.lib.2.c.1.ex Xenoph.& Plut.*

Romani quotannis sex optimatum filios ad sex Hetruriæ populos mittebant: ut auguralem scientiam discerent. *Alex.lib.5.c.19.*

Augustus Cæsar rectorem solitus est apponere ætate parvis, ac mente lapsis,donec adolescerent,aut resipiscerent:ac plurimorum liberos & educavit simul cum suis,& instituit. *Sueton.*

Carolus Magnus Burchardo Herbipolensi Episcopo duodecim adolescentes ex illustribus parentibus Saxonum natos, quos obsides acceperat, servandos & eruditndos in doctrina pietatis commisit. *teste Balæo Centuria 13.c.57.*

¶ Hieroglyphica.

Sunt qui *Galathum cum pullis hirundineis* in aliquot veterum monumentis observatum hieroglyphicum *Institutionis* esse contendant:argumentúmque ejusmodi ad Osiridis & Ceteris beneficia in mortales collata,referant : quod scilicet ab iis & vivendi leges,& agri colendi præcepta receperimus, & æquo cum reliquis jure vitam degere didicerimus. *Pier.Val.lib.22.*

Vide Disciplina, Doctrina.

Intellectus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

INtellectus,Græcè οὐσία, ἡ, ὁ, & νοέω, intelligo dicitur. Est autem intellectus vis animæ,quæ invisibilia percipit,*secundùm Aug. de spiritu & anima.*

Hebr. *Sechel*, à verbo *Sachal*, calluit, callidus fuit,industrius & prudens fuit, considerate egit.

Intellectus est habitus principiorum. *secundùm Arist.l.6.Ethic.*

Intellectus est habitus circa principia intelligibilis.*secundùm eundem libro Magnor.Moral.*

Intelligentia est, per quam animus ea prospicit,quæ sunt. *secund.Cic. lib.2.Rhetor.*

Intelligentia propriè significabat actum intellectus,& aliquando significabat substantias separatas, scilicet Angelos. *secund.B.Thom.1.par. q.79.art.4.*

Intellectus est vis animi,quæ sub visum non cadentia percipit,quemadmodum ipsa quoque anima sensus adminiculo corporatas formas intuetur. Vel : Intellectus est habitus principiorum. *Arist.in lib. Magnorum moral.& in 6.Ethic.Aug.de spiritu & anima.*

Intelligentia est, per quam ea perspiciuntur, quæ sunt, à qua sunt. Qui id sejungunt,calliditatem,per quam mentes, quid cuique tractandum conveniat,callent. Cujus contrarium Ignorantia vel Socordia.

LOCI BIBLICI.

Intellectus à Deo est. *Psal.119.18.34.73.125.144.169.2.Tim.2.8.*

Intelligere Iudæos Deus optat. *Deut.32.29.*

Intelligens cor,29.4.

Intelligentia nostra est verbum Dei.*Deut.4.6.*Intelligentia vera quæ. *Ibid.Iob.28.28.Ose.14.10.*

Intelligentia replentur artifices.*Exod.31.3.& 35.31.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Quædam sunt,inquit Augustinus,supra intellectum humanum,quædam juxta, quædam infra ; siquidem cognoscit Deum anima supra se,

Ange

Angelos juxta se, at vero se in se. Quicquid cœli continetur ambitu, infra se. Igitur ad ea percipienda, quæ sunt supra ipsam, indigere videtur omnino animæ irradiatione ab ipsa luce veritatis primæ, quæ dicitur mens vel intelligentia, quam prodit Augustinus idem nulla interposita natura formari ab ipsa veritate. Proinde respectu veritatis summæ, & eorum respectu intelligibilium, quæ humanum excedunt intellectum, est intellectus agens Deus, & hujusmodi illuminatio est gratiæ infusio ad divina contemplanda. Ad ea verò pernoscenda, quæ prope nos sunt, ut sunt Angelicæ essentiæ, indiget item anima revelatione Angelica, sive instructione. Qua in re dicitur item Angelus intellectus agens. Ad eorum vero perceptionem, quæ intra animam sunt, ut est ipsa anima, & potentia ipsius habitus, scientiæ, ac virtutes, non indiget anima lumine extrinseco, sed innato, &c. *Ludovicus Cœlius Rhodig. lect. antiq. lib. 3. c. 1. de intellectu agente & passibili.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Anthol. Sacr. Iacob. Bill.

Scriptorum Domini plene videt omne profundum,
Implet qui factis cognita verba pius.
Nam nimis à sensu doctrina devius errat,
Si qua curavit scire fugit facere.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Est profecto intelligentia veluti quoddam principium omnis scientiæ. *Lib. 2. de Demonst. c. 18. Text. 27. Aristot.*

Intellectus circa intellectibilium ac entium principia versatur. *Lib. 1 Mag. Moral. c. 34.*

Intelligentiam appello primam omnis scientiæ originem. *lib. 1. de demost. c. 26. T. 44.*

Et principium est intelligentia & finis. *lib. 6. Ethic. c. 11.*

Et pueris & belluis à natura tributi sunt habitus, qui sine intelligentia & ratione obesse videntur. *lib. 6. Ethic. c. 13.*

Intelligentia una non in essentiis ac naturis tantum, verum etiam in cæteris rebus, quæ sunt, versatur: & artes ac scientiæ non solùm in essentia, sed in aliis quoque cernuntur. *l. 1. Maior. Metaph. ca. 7. T. 29.*

Intelligentia, quæ per se est, in eo versatur, quod est optimum: & ut quæque per se maximè, ita maximè ejus est, quod est præstantissimum. *lib. 11. Metaph. c. 7. T. 39.*

Intelligentia utrorumque extremorum est. Etenim principiorum & extremorum non ratio est, sed intelligentia. *Lib. 6. Ethic. c. 11.*

A rerum singularum cognitione universarum cognitio ducitur: Illorum igitur sensus est hauriendus & adhibendus, qui idem intelligentia nominatur. *Ibid.*

Una intelligentia non in essentiis modo, verum etiam in iis, quæ essentiæ non sunt, versatur. *lib. 12. Metaph. c. 4.*

In extremis, quæ ratione & demonstratione non colliguntur, intelligentia versatur. *lib. 6. Ethic. c. 8.*

Intellectus proprium est cognoscere entia, & in intellectionibus habere perfectionem. *Proclus element. proposit. 134.*

Intellectus omnis secundùm sui essentiam definit omnia, & quæ secundùm causam sunt in alio, & quæ secundùm participationem. *Idem ibid. prop. 173.*

Intellectus omnis in sempiternitate essentiam habet, & potentiam, & actum. *Ibid. propos. 169.*

Intellectus in anima melior est eo intellectu, qui in potentia est. Melior est ille, qui in actu semper omnia simul intelligit: & hoc pulchrius, quod ejus causa est, quodque omnibus superextat. Is est Deus ipse primus, & causa ut mundi mens semper agat, in quam immobilis ipse haud secus quam in oculum objectum sol agit, ac ea ratione movet, qua id, quod apperitur immobile ipsum appetentem agitat, hoc pacto mens suprema totius cœli utentem ducit. *Al. cap. 10.*

Intellectus passionis est expers. *Priscian. in Theo. de phantasia & intellectu c. 5.*

Intellectus infinitam virtutem in se habet, cum nec humana, nec divina respiciens satiatur, nisi infinitum Deum capiat, qui capacitatem ejus ab ipso manentem impleat infinitam. *Plat. c. 16. dialog. 8.*

Intellectus omnes tanquam lumina ad unum mentem tanquam lumen, animarum idola & simulachra, ad unum universalis animæ idolum omnes naturæ corporum, quasi animarum umbræ propriè ad communem naturam unius corporis, quasi umbram unius corporis reducuntur. *Fic. Plat. Theol. l. 17. c. 2.*

¶ SIMILITUDINES.

Dionis Chrysostomi; Sicut homo, cujus oculi iniquitatem vident, non æquitatem, quantum ad Deum, videns cæcus dicitur esse, & sicut peccatis vivens, mortuus dicitur, quia ille non Deo, sed Diabolo vivit: Sic qui habet intellectum, & bonum non operatur cum eo, quantum ad Deum nec habet. *In c. 13. Matth. hom. 31.*

Quod oculus corporis hoc intellectus animæ. Si enim nequaquã protsus eligeres ornari auro, & serica veste circundari, oculisque fœdari: sed horum pro culdubio sanitatem desiderabiliorem rebus omnibus judicares, quæ si tibi certe depereat, nihil te jam tota vita delectat: quanto hoc magis pro oculis mẽtis debes efficere? Sicut enim postquam corporaliũ oculorum lumen extinctũ est; omnia jam membra in miseria versantur? Sic etiam in anima intellectus conservemus salutem. Si verò cæcamus istum, quo aliis quoque debemus lumẽ inferre: unde jam ipsi poterimus aspicere? Si enim, qui caput ipsum fontis obstruxit, totum simul exiccavit & flumen? Sic etiam qui oculum mẽtis tenebris obduxit omnes quoque vitæ istius actus una cõfusione cæcavit. Si enim lumen tenebræ, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quando enim lucerna extinguitur, quando gubernator mergitur, quando dux ipse capitur: quæ tandem obedientibus supererit spes salutis? Intellectum dedit nobis Deus, ut ignorantiam fugeremus è mentibus, ut rectum teneamus justúmque judicium, atque ad illa hujusmodi dirigamur, & contra diversarum impugnationum varios incursus hoc quasi scuto usi ac lumine, maneamus innocui atque muniti. Nos vero tantum hoc Dei donum temere prodimus, propter superflua ac vana prorsus. *Hom. 21. in Matth.*

Quid lucidius sole? attamen & lux ejus deficit. Et profecto sicut fulgidam illam lucem & fulguroſum jubar sæpenumero supervenientes tenebræ obtegunt: Ita & intellectum nostrum, quasi meridie fulgentem & perspicuum inconsiderantia obrepens tenebrosum reddit. *Ser. de convers. Pauli.*

Philonis Iudæi. Sicut auriga regente & jumenta habenis, qua placet, flectente, currus procedit, illis vero contumaciter frenum mordentibus & auriga transversus fertur, & jumenta interdum impetu suo rapiuntur in cœnum, cursu prorsus aberrante: & sicut navis recte navigat, donec gubernator clavum tenens eam dirigit: periclitatur vero, quando vento reflante mare totum occupatur à fluctibus; Ad eundem modum, quando animæ auriga, gubernatórque intellectus imperium totius animalis tenet, tanquam magistratus in civitate, vita prosperatur; Quando vero brutus sensus primatum occupat confusio vehemens sequitur. *Lib. 2. Allegoriarum legis fol. 67.*

Procli. Quemadmodum inter principia ipsum ens præcedit vitam, vita mentem: Similiter etiam in affectibus, ubi non omne compos mentis compos est & vitæ; neque vivens omne statim est mente præditum; sed vicissim intelligentia omnia vivunt, atque sunt: viventia vero sunt quoque vivendo. *De anima & Damone.*

Thriveri. Sicut intellectus cum malitia intolerabilis; Ita cum simplicitate admodum delectabilis. *In apoph. 19.*

Vide *Animus, Ars, Doctrina, Mens, Scientia.*

Intemperantia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INtemperantia, Græcè ἀκολασία, ας, ἡ, ἀκόλαστος, ος, ον, ὁ, ἡ. intemperatus dicitur. Est autem intemperans ille, qui omni voluptate potitur, nec ulla se abstinet. Insensibilis vero est qui omnes fugit instas aggressium *secund. Arist. lib. 2. Ethic.*

¶ LOCVS BIBLICVS.

Intemperantia pro dapibus ex alienis interversis facultatibus ad luxum comparatis. *Matth. 23. 25.* vide GVLA.

¶ POETICA SENTENTIA.

Quam turpe sit gulæ deditum esse.

Qui ventrem tantum curat, pro numine ventrem
Censet, dátque anima pabula nulla sua,
Pythonico ritu qui verba ex ventre profundit,
Suíque velut vivit, sus moriturque velut.
Truncus is, horrendúmque humano in corpore monstrum est,
Prorsus ad immanes dignus abire feras.
Vtque brevi dicam (quale inter sidera quoddam
Nomen habet) dici debet hic Acephalus.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Qui omnibus voluptatibus perfruitur, nullámque prætermittit: Is intemperans judicandus est. *Ethic. lib. 2. c. 2.*

Tactus unus ex sensibus patet latissime, in quo fita intemperantia est, quæ jure ut probrum maximè oblectatur: propterea quod ineſt in nobis, nõ quatenus homines sumus, sed quatenus animalia. *Lib. 3. Eth. c. 10.*

Edere quæcunque adsunt & potare dum supra modum complcare: id est, extra modum in eo prodire, quod secundùm naturam est. Expletio enim ejus, quod deest, ejus est cupiditatis, quæ à natura proficiscitur. *lib. 3. Ethic. c. 11.*

Intemperantes sane omnibus in rebus modum transeunt. *Ibid.*

Intemperantia exuperantia quædam est voluptatum, eoque vituperanda. *Ibid.*

Intemperans quis appellatur, quod nulla se voluptate perfrui ferat molestius, quam decet. *lib. 3. Ethic. c. 11.*

Intemperantis res singulæ voluptate ac sponte suspiciuntur. Quippe qui eas appetat & concupiscat. *lib. 3. Ethic. c. 12.*

Potius intemperantem appellare licet eum, qui nulla, aut levi cupiditate incitatus, magnas & immodicas voluptates sequitur, vel mediocres dolores fugit: quam eum, qui idem faciat magnis firmisque cupiditatibus impulsus. *lib. 7. Ethic. c. 4*

Qui immoderatas voluptates persequitur, aut quia magnæ sunt, aut id facit de industria propter se, non propter aliud aliquid ex eis consequens, is intemperans habendus est. Quem quoniam necesse est nullius facti pœnitere, est insanabilis. *lib. 7. Ethic. c. 7.*

Intemperantes ex quibusdam rebus percipiunt voluptatem, ex quibus, quoniam odio dignæ sunt, non decet percipere, & si quibus ex rebus voluptas capienda est, ex iis capiunt majorem, quam debeant, velut vulgus. *Ethic. l. 3. c. 11.*

Intemperantia magis nostra voluntate suscipitur, quam timiditas & ignavia. Illa enim ex voluptate, hæc ex dolore nascitur: quorum voluptas expetenda est, dolórque fugiendus. *Ethic. l. 3. c. 2.*

Quia propensiores sumus ad voluptates natura, idcirco ad intemperantiam sumus, quam ad modestiam procliviores. *l. 2. Ethic. c. 8.*

Intemperans omnes voluptates concupiscit, aut certè maximas, sicque voluptatibus capitur, eas ut rebus omnibus anteponat. Itaque & non renendo angitur, & concupiscendo. *Ethic. l. 3. c. 11.*

Quidam intemperantes etiam agunt utilia: verum non propter utilita

utilitatem, sed propter voluptatem. *lib.1.Rhetor.ad Theodect.cap.18.*

Si quis quæstus causa stuprum inferat quæstúmque inde faciat, alter cupiditate incensus idem de suo largiens, & suum damno rerum suarum faciat: Is intemperans potius, quam avarus esse videtur: ille iniustus, intemperans non item. *Ethic.l.5.c.2.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Quum adolescentem quendam insigni forma plurimi intuerentur, Diogenes incurvato corpore sinum lupinis implebat. Ad hoc spectaculum conversis omnium oculis aiebat, Mirari se, cur adolescentulo dimisso sese intuerentur, obiter notans illorum intemperantiam. *Laërt.lib.6.*

Idem dicebat, pleroſque vivos quidem seipsos putrefacere balneis humectantes, & re venerea tabefacientes. Morientes autem demum mandare corpus in suffimentis aromaticis recondi, alios etiam in melle, ne cito computrescerent. *Stob.serm.de intem.*

Idem, earum ædium, in quibus copia est alimentorum, dicebat multos esse mures & feles: sic etiam corpora intemperantium hominum morbos quoque multos ascisсere. *Eod.serm.*

Idem ridebat eos, qui cellas promptuarias obserant vectibus, seris & signaculis: corpus autem suum multis fenestris & ianuis aperiunt, per os, pudenda, & aures & oculos. *Ibid.*

Plato dicebat, difficile esse invenire intemperantibus quidem bonam voluptatem, ægrotantibus autem salubrem. *Ibid.*

Demetrius Phalereus conspicatus iuvenem intemperantiæ deditum: Ecce, inquit, quadratus Mercurius, habens syrma, ventrem, pudenda, & barbam. Sentiens, illum non esse hominem, sed statuam, qualis in viis solet poni Mercurio: hoc illi dissimilem, quod effœminatorum more traheret vestem, quod deditus esset ventri ac libidini: quodque barbatus esset cum nihil horum habeat Mercurius. *Laërt.l.5.c.5.*

Anonymus, Chrysippi discipulus, medicus non ignobilis hominem quendam ex nimia intemperantia graviter decumbentem, non sanari posse putavit. Verum alius medicus cum eundem accessisset, se sanaturum pollicitus est, respondítque Chrysippi discipulos respicere morbum, se vero animum. Voluit autem significare, tum demum hominem liberari commodè posse, si intemperantiæ studio penitus valedixisset, & eius radices ex animo abiecisset. *Ex Cels.lib.3.*

Aristoteles dicebat, intemperantiam esse vitium partis concupiscibilis, quo homines frui voluptatibus illicitis appetunt. *Stob.*

¶ Similitudines.

Ciceronis, Quemadmodum temperantia sedat omnes appetitiones, & efficit ut hæ rectæ rationi pareant, conservátque considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. *Lib.4.Tusc.quæst.*

Diogenes. Phryne scortum cum Venerem auream Delphis obtulisset, eam Diogenes Cynicus ita suscripsit; Ex Græcorum intemperantia. *Brus.recitat.l.3.c.22.*

Eusebius Philosophus, Sicut; *inquit*, venti navem correptam huc illuc ferentes quassant, & inobedientem efficiunt gubernatori: idem animam agitans, & menti immorigeram esse cogens intemperantia, tranquillam esse, in portu quiescere non permittit. *Stob.serm.6.*

¶ Adagia.

Myconius vicinus. Μυκόνιος γείτων.

In eum, qui non vocatus ad convivium accedit. Nam Myconij liguriones erant, & aliena appetentes mensa.

Vnico digitulo scalpit caput.

Molles atque effœminati uno digito, caput scalpere dicuntur; nimirum solliciti, ne comam studiosè compositam perturbent.

Bacceli similis. Ἐκελος Βακκίλωι, βάκκελος ἦ.

In Cynados ac parum viros dictum, aut in magnos quidem corpore, sed animo stupidos.

Herniosus usque ad gulam. Ψωλὸς μέχρι τοῦ μιξείνου.

Quadrat in vehementer hernioſum. Carmen est apud Aristophanem in Equitib.

Ψωλὸν γίνεσθαι δεῖ τι μέχρι τοῦ μιξείνου.

Sic hernioſus oportet ipsam usque ad gulam.

Batalus. Βάταλος ἦν.

Id est: Batalus ei, olim in effœminatos per contumeliam dicebatur.

Βαταλίζειν.

Dicuntur, qui turpiter atque effœminate vivunt.

Tibicinis vitam vivis. αὐλητοῦ βίον ζῇς.

In eum dicebatur, qui laute quidem, sed alieno viveret sumptu.

Vt Corinthia videris. ἃ Κορίνθια ἔοικας χοιροπωλήσειν. *Plutarch.*

Id est: Corinthia videris corpore quæstum factura. In mulierem intempestivius libidinantem.

Agathonica calefio. Ἀγαθώνι αὐλήσεις. *Zenodot.*

Recte dicetur de oratione blanda magis quam frugifera.

Chalcidissare. χαλκιδίζειν ἢ, χαλκιδεύειν.

Dicebantur, qui rapaciores & plus satis ad rem attenti viderentur.

Phicidissare. φικιδίζειν.

Dicebantur vulgo puerorum obscœnis amoribus dediti.

Κλειτοριάζειν.

Vulgato convitio dicebantur ij, qui puerorum amoribus oblectarentur (ut Diogenianus ait) aut mulieres immodice libidinoſæ.

Chlistenem video. Κλεισθένη ὁρῶ.

Chlistenes hic male audiit, & comicorum convitiis lacerатus est, quod purum virum haberetur, seseque cultu indecoro, velut in mulierem transfiguraret.

Cleocritus. Κλεόκριτος.

Id nominis contumelia causa iaciebatur in cynados ac molles, ac parum viros.

Sinopissas. Σινωπίζειν.

Id est: Lascivis. A Sinope scorto quodam celebrata lascivia, cui cognomen hinc inditum videtur, quod noxia esset oculis.

Sus per rosas. Σῦς διὰ ῥόδων.

Dicitur de agrestibus & intractabilibus.

Aries cornibus lasciviens. κριὸς ἀσελγοκέρως.

Diogenianus ostendit convenire in magnos & lascivos. Pruriunt cornua arietibus bene pastis, quod idem accidit bobus.

Ιτυομανεῖν.

Dicebantur proverbiali convitio fœmina virosa, ac libidine prater modum pruriëntes.

Caprarius in æstu. ἀὶ πόλος ἐν καύματι.

Confine illi: Lydus in meridie. Potest ad quamvis voluptatem accommodari non in tempore adhibitam.

Quæ sub alis fiunt. αἰῶρὸ μᾶλλον πράξεως.

Ad laborem, ad res honestas segnis, in his rebus quæ sub alis fiunt, nihil recusat. De adulatore loquitur, ad honesta officia tum pigro, tum inutili, ad voluptuaria ministeria prompto.

E Massilia venisti. ἐκ Μασσιλίας ἥκεις.

Suidas ait, dici solitum de iis, qui cultu parum viris decoro uterentur quod Massilienses luxu perditi, muliebrem ferme in modum ornarentur, comis unguento delibutis.

Complura masculi canis cubilia. πολλαὶ κυνὸς ἄρσενος εὖναι.

Recte dicetur in hominem mulierosum, peculiariter in eum, qui non contentus certo thoro, passim per aliena cubilia volutari gaudeat.

Lentiscum mandere. χίνον διαπτύειν.

Lentiscum mandere vel arrodere dicuntur ij qui nimio alendi corporis studio superfluunt.

Penicissare. πυγικίζειν μοι δοκεῖς.

Perinde valet, quasi dicas, fucum facere.

Πτερυτίζειν.

Dicitur, qui conatur & gestit quippiam efficere. Lucianus usurpat pro indecore, & scurriliter gesticulari.

Voluptas fœda.

In voluptatem inhonestam, aut scortum ad perniciem iuvenum omnibus instructum artibus, quadrabit illud ex Odyss.κ. dictum de Circe.

Ηκεν ἅπαντας.

Ἢ σῦς, ἢ λύκους ποιήσεται, ἢ λεόντας.

Si quidem omnes

Fecerit illa suésve, lupósve, leones.

Ἀλλοτριοπάγοι. *Athenæus.*

Vocantur, quibus dulce est aliena vivere quadra. Huius farina est: quod sequitur illud Diogeniani: Melle teipsum perunge:

Samiorum flores. Σαμίων ἀνθη.

Vbi quis extremam voluptatem decerperet.

Sponsi vita. Νυμφίος βίος.

Pro molli ac delicata. Confine illi, quod alibi relatum est: Musica vita:

Melle teipsum perungis. ἢ μέλιτι σαυτὸν καταπάσῃς. *Diogen.*

Id est: in melle teipsum obvolvis, oblinisque, hoc est, molliter suavitérque vitam agis, quasi parum sit vesci melle, nisi totus sis melleus.

Samiorum laurea. Σαμίων λαῦρα. *Plut.*

Dictitabatur in turpibus addictos voluptatibus.

Sardanapalus. Σαρδανάπαλος. *Aristoph.*

Huius cognomen ob insignem hominis mollitiem abiit in proverbium.

Lesbiis digna. Λεσβίων ἀξία.

De rebus irritis dicebatur, ob id, ut coniicio, quod Lesbij ob vanitatem vulgò malè audirent.

Lesbiari. Λεσβίζειν.

Antiquitus polluere dicebatur.

Corinthiari. Κορινθιάζειν.

Veteres vulgate ioco dicebant eos, qui scortationibus ac lustris indulgerent, vel qui lenocinium exercerent.

Lydus in meridie. Λύδος ἐν μεσημβρίᾳ.

In hominem insatiata aut etiam intempestiva libidinis dictitabatur.

Lydus cauponatur. Λύδος καπηλεύει. *Suidas.*

In effœminatos & voluptatibus addictos.

Pepones. πέπονες.

Proverbiali convitio dicuntur homines molles, parúmque viri. Homerus. ὦ πέπον, ὦ Μενέλαε, ὁ Pepon, ô Menelae.

Lydio more. Λυδίῳ νόμῳ. *Hesych.*

Lydia lege sive Lydia cantione. Convenit, quoties & ariolatur aliquis, & auguriis, divinationibusque servit. Hæc enim superstitione Lydij laborasse feruntur.

Vide tit. de Libidine, Scortatione, Luxuria, Gula, Voluptate.

Intentio.

¶ Loci biblici.

Intentio nostra in Dei cultu constituendo, sequenda non est, Deut.12.8. Pro.14.12. & 16.25. Esa.1.8. & 65.11. & 66.3.4. Ioan.16.2. 1.Tim.4.1.3. Col.2.8. 23. Eorum qui suam intentionem secuti, lapsi sunt *exempla*: Ioseph, Genes.48.v.18.19. Iosaphat, Num.11.28.29. Mater Michæ, Iud.17.3. Saul, 1.Sam.15.15. ducenti Viri, seu populus Absalonem secutus, 2.Sam.15.11. Rex Israël, 1.Reg.20.42. Giezi, 2.Reg.4.27. Ozias, 2.Paral.26.16. Petrus, Matth.16.21. Ioan.13.8. Discipuli, Marc.10. 13. Luc.16.18. Ioan. Marc.9.38.30. Iacob & Ioan. Luc.9.49.50.54.55. Iudæi, Rom.10.2. Paul. Gal.1.13. Intentiones, quas vocant, vel ex eo satis

evertuntur,quo ὑπακοὴν,id est,obedite,Rom.1.5.1.Petr.1.22.& κηρύσσειν, id est,prædicate,ut ex locis citatis,& ipsa verbi notatione apparet se mutuo respiciunt. Intentiones damnantur.*Deut.*12.8.*Rom.*14.8.*Coloss.*2. 23 23.1.*Tim.*4.1.3.

¶ Sententiæ Patrvm.

Quod non bona intentione facis,non tibi proderit : quia, quomodo feceris,non quomodo illi evenerit, tibi imputabitur. *Aug.in Matth.*

Si semel cor intentione corrumpitur ,sequentis actionis medietas & terminus ab hoste callido secure possidetur : quoniam totam arborem sibi fructus ferre conspicit , quam veneni dente in radice vulneravit. Summa cura vigilandum est , ne vel bonis operibus serviens mens reproba intentione polluatur. *Greg.in mor.*

Humanæ autem aures talia verba nostra judicant,qualia foris sonant:divina vero judicia foris audiuntur,qualia ex intimis proferũtur. *Lib.*28.*mor.*

Valde laboriosum est custodire , ne mala homo facere audeat , ne in bonis actibus per intentionem titubet : & inter recta opera siniſtra cogitatio illudat. *Lib.*11.*mor.*

Sicut fabrica columnis , columnæ autem basibus innituntur:ita vita nostra in virtutibus,virtutes autẽ in intentione intima subsistũt.*In Mor.*

Vt interior oculus vere simplex sit , duo illi arbitror esse necessaria : charitatem in intentione, & veritatem in electione, quomodo denique simplex erit oculus,cum ignorantia veritatis ejus qui bonum diligit,& malum nescius agit ? Hujus bonus est quidem oculus,quia pius,non tamen simplex,quia cæcus.Et est qui bonum & libenter agit & prudenter intelligit. Illius vero oculum non immerito simplicem dixerim,utpote cui neutrum bonum desit : nec zelus scilicet bonus , nec scientia , is vero oculus nequam est , qui perversus pariter & cæcus bonum agit, & malum credit. *Bern.de præcepto & dispensatione.*

Bonum prorsus condemnat intentio prava , & non penitus excusat recta. *Ibid.*

Causa actum poterit decorare,si aut necessitate subsistat, aut utilitate vigeat , aut honestate splendescat , aut cum effectu mentis tota valeat substantia operis tolerari,opus non ex se, sed ex causa, fit crimen : nec aliqua virtutis ostentatione clarescit , cui voluptas originem præbet. *Chrysost.in tract.de symb.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Intentio requiritur ad actum cujuslibet cognoscentis potentiæ , quæ ad multa referri non potest , nisi hæc invicem ita sint ordinata, ut quasi unum accipiat. *Steph.Comb.de transitu mentis in Deum,lib.*6.

Intentio universalis alia est ab intentione imaginaria. *Aver.* 1.*de avi.tex.*6.

Intentiones,quas recipit sensus , sunt particulares , quas vero recipit intellectus , sunt universales. *Idem.*2.*de avibus texto.*12.

Intentiones cum sint diversæ & virtutes sunt diversæ. *Idem* 3. *de avibus* 12.

Vide Conatus, Voluntas.

Invidia, Invidentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Invidia,Græc. φθόνος,ου,ὁ,& φθονερὸς,ὸν,ὁ, invidus dicitur.Est autem invidia, tristitia de bonis alienis. *secund.Ioan.Damascen.*

Invidia est odium felicitatis alienæ. *secund.Hug.lib.*2.*de Sacramentis:& Aug.super Psal.Convertit cor eorum.*

Invidia est tristitia in apparenti felicitate alicujus.*secund.Arist.lib.*2. *Topicorum.*

Invidia est tristitia de bono alterius,in quantum æstimatur diminuere gloriam propriam. *secundùm B.Thom.secund.Secundæ.q.*26.*art.*1.

Invidia dolor est de bonorum prosperitatibus,qui torquet, siccat, afflat,exossatque invidentes quasi tortor quidam ex tartareis ultoribus ad mortalium exterminia missus.

Invidentia est ægritudo susceptа propter alterius res secundas , quæ nihil noceant invidenti. Nam si quis doleat ejus rebus secundis, à quo ipse lædatur , non rectè dicitur invidere: ut si Hectori Agamemnon. *ex Cicer.lib.*4.*Tusc.quæst.*

Invidia ab invidentia sic differt,quod invidia non solùm ad eum qui invidit,sed etiam ad eum,cui invidetur, referri potest. Invidentia vero in eum demum cadit qui invidet. Vel invidia est actus invidendi,invidentia ipsa ægritudo.

Invidia dolor conceptus ex aliena prosperitate, Græcè φθόνος,quasi dicat,φόνος.Invidus enim in corde suo proximi felicitatem interficit,& coram Deo est homicida.Heb. *Kineáh*,Æmulatio,Zelus,Zelotypia, Invidia. *Kanno*,Zelotes,qui ægrè fert injurias. *Kanna*,idem significat *Kineáh*, igitur est vox media , à verbo *Xinné*,æmulatus est , provocavit, zelum habuit vel ex invidia , vel favore, indignatus est, ægrè tulit,ut autem aliquoties boni viri indignè ferunt impiorum profanam & infelicem felicitatem : contra Invidus (ut inquit poëta)alterius marcescit rebus opimis.

Divisio.

1. *Cum quis dolet de bono alterius , in quantum ex eo timetur nocumentum , vel sibiipsi , vel aliis. De qua Gregorius* 22. *Moralium : evenire plerumque solet & reliqua.Vide infra tractatu de invidia.*

2. *Cum testamur de bono alterius ex eo quod nobis deest bonum , quod alius habet. Et hoc propriè Zelus ut dicit Philosophus.* 2. *Rhetoricorum,& est laudabilis, si sit circa honesta. Si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum peccato, & sine peccato, q.*36.*art.*3.

3. *Cum quis tristatur de bono alterius,in quantum ille,cui accidit,est eo indignus.Et talis tristitia quia est de divitiis, & aliis quæ dignis & indignis evenire possunt vocatur à Philosopho, νέμεσις, licet apud Aristotelem approbata,prohibita tamen Christiana religione.*

Invidia est tristitia de bono,alieno quo tristamur quadrupliciter

- 4. *Cum quis tristatur de bono alterius in quantum eum excedit in bonis , & hoc propriè est invidia, & semper mala , quia dolet eo quod est gaudendum, & est peccatum.* *Ex B.Thoma,secun. secundæ.*
  - *Mortale semper,& ex genere suo,quando adest consensus rationis : quia directè opponitur charitati proximi, q.*36.*art.*3.
  - *Veniale, quando est in sola sensualitate non accendente consensu rationis,ut sunt primi motus, qui etiam sunt in perfectis.q.*36.*art.*3.
  - *Capitale,quia ex ea oriuntur , q.* 34.*art.*6.
    - *Susurratio , Quando quis quærit minuere gloriam alterius in occulto.*
    - *Detractio,quãdo quis quærit apertè gloriam alterius minuere.*
    - *Exultatio in adversis proximi.*
    - *Afflictio in prosperis proximi.*
    - *Odium , quo non solùm quis tristatur de superexcellentia alterius , sed ulterius vult simpliciter eius mala.*

¶ Loci Biblici.

Invidia & odium, Gen.4.5.& 26.14. & 27.41. & 30. 1. & 37.v.4.11. Exod.1.8.& 20.13.Levit.19.v.17. Num.12.1.& 35.v.20.23. Deut.19.11. Sam.18.v.7.11.Sap.2.24.Prov.10.v.12.18. Ezech.25.v.15. Dan.6.3.Luc. 15.28.Joan.12.4.Ro.1.29.& 13.v.13.Galat.5.v.15.20.Iac.3.v.14.& 4.2.1. Petr.2.1.1.Joan.3.13.& 4.vers.20.Invidia damnatur.Iob.5.2.Psal.37.1.& 73.3. Proverb.14.30. Roman.1.29.1. Corinth.13.4.2. Corinth.12. vers. 20. Galat.5.vers.21. Tit. 3. vers.3. Iacob. 3.14.& 4. versic.2.5.1. Petr.2. vers. 1. 2. Invidia , communis omnium morbus , Eccle. 4. vers. 4. ex quæstionibus & pugnis nascitur , 1.Timoth.6.4. Invidiæ merces, Prov. 28. 22.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me oderat ; exultavit, quia invenisset eum malum. *Iob.*31.

Ne comedas cum homine invido,& ne desideres cibos ejus:quoniam in similitudine arioli & conjectoris æstimat, quod ignorat. Comede & bibe dicet tibi, & mens ejus non est tecum. *Prov.*23.

Alius alium per invidiam occidit. *Sap.*14.

Omnes obediunt uni,& non est invidia,neque zelus inter eos(tonantes vel sublimes.) 1.*Mac.*8.

An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? *Matth.*20.

Non in contentione & æmulatione. *Rom.*13.

Cum sit inter vos zelus & contentio , nonne carnales estis & secundùm hominem ambulatis? 1.*Cor* 3.

Propter quid Cain occidit Abel?quia opera ejus erant maligna, fratris autem ejus justa.2 *Iohan.*3.

Quidam propter invidiam & contentionem Christum prædicant:quidam autem,propter bonam voluntatem. *Phil.*1.

Væ illis, quia in viam Cain abierunt,*Iuda epist.*

Invidia Deum provocat ad iram.

Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus. *Prov.*17.

Vir qui festinat ditari & aliis invidet, ignorat quod egestas supervenier ei.28.

Neque cum invidia tabescente iter habebo,quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ. *Sap.*1.

Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. *Gal.*5.

Vbi zelus & contentio,ibi inconstantia & omne opus pravum. *Iac.*3.

Deponentes igitur omnem malitiam,& invidias,& omnes detractiones,sicut modo geniti infantes, rationabile & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. 1. *Petr.*2.

Proximum supplantat.

Rursum contemplatus sum omnes labores hominum , & industrias animadverti patere invidiæ proximi:& in hoc ergo vanitas,& cura superflua est. *Eccl.*4.

Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum, imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. *Sap.*2.

Seipsum cruciat.

Parvulum occidit invidia.*Iob.*5.

Vita carnium, ſanitas cordis, putredo oſſium, invidia. *Proverb.14.*

Qui ſibi invidet, nihil eſt illo nequius, & hæc redditio eſt malitiæ illius. *Eccl.14.*

¶ Sententiæ, Patrum.

Invide, quid ſuſpiras? Propriumne malum, an alienum bonum? *D. Baſil.*

Vultures ad male olentia corpora præteritis amœnis & odoriferis locis feruntur,& muſcæ ſanum prætervolantes ad ulcera feſtinant: ſic invidi ſplendida & magna & præclare facta ne intuentur quidem,ſed putria invadunt. *Idem.*

Vt ærugo ferrum,ſic invidia quem infecit animum conſumit. *Idem.*

Rubigo peculiare eſt vitium frumenti: & invidia morbus amicitiæ. *Idem.*

Canes nutricatione cicurantur,& cultu manſueſcunt leones: invidi vero ad obſequium magis efferantur. *Baſil. ſerm. de invidia & aliis locis.*

Invidia probum virum ſequitur, œſtrum exiſtens impuri ſpiritus Qui hunc ſuſcepit ac velut pectore complexus eſt, nihil aliud habet quam quod animam ſuam exeſt & diſſecat, ſimúlque cum corpore abſumit mœrorem acerbiſſimum,ac ſolatij omnis expertem aliorum proſperitatem exiſtimans. *Greg. Naz. in Eccleſ.*

Invidia peſtiferum malum, hominem in diaboli conditionem ac in dæmonem immitiſſimum convertit. Per eam mors venit in mundum, propter ipſam Abel eſt interemptus, David cædis periculum ſubiit, & Iudæi Chriſtum interfecerunt. Invidi adverſa aliorum fortuna,ut ſcarabei alieno ſtercore,nutriuntur. *Chryſ. in homil.*

Iudæi inde petierunt, quod Chriſto maluerunt invidere quam credere. *Cypr. in ſer. de livore.*

Invidia radix eſt malorum omnium,fons cladium, ſeminarium delictorum,materia culparum,&c. Mala cætera habent terminum: invidia autem eſt malum jugiter permanens,& ſine fine peccatum: quantóque ille cui invidetur, ſucceſſu meliore profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardeſcit. Hinc vultus minax,torvus aſpectus, pallor in facie, in labiis tremor,ſtridor in dentibus, verba rabida, effrenata convitia,manus ad cædis violentiam prompta, etiam ſi à gladio interim vacua,odio tamen futuræ mentis armata. *Ibid.*

Fuge invidiam quæ non ſolum alienos, verum multo magis eum quem poſſederit,lacerare conſuevit. *Ambr. lib. de fuga ſeculi.*

Invidia eſt filia ſuperbiæ: ſed iſta mater ſuperbia neſcit eſſe ſterilis: ubi fuerit continuo parit: ſuffoca matrem, & non eſt filia. *Auguſt. de verb. Domin.*

Invidia vitium diabolicum, quo ſolo diabolus reus eſt & inexpiabiliter reus. Non enim diabolo dicitur,ut damnetur, adulterium commiſiſti: furtum feciſti,villam alienam rapuiſti: ſed homini ſtanti invidiſti. *Idem l. de doct. Chriſt.*

Tolle invidiam,& tuum eſt quod habeo: tollam invidiam, & meum eſt quod habes. *Idem in Ioan.*

Invidia eſt omnium alienæ felicitatis, reſpectu ſuperiorum,quia eis non æquatur: reſpectu inferiorum,ne ſibi æquentur: reſpectu parium, quia ſibi æquantur. Vnde Cain invidet Abel proſperitati, Rachel Liæ fœcunditati,Saul David fœlicitati. Per invidiam procuratus eſt lapſus mundi,& mors Chriſti. *In qu. ſer.*

Oro te,quid invido delectationis præſtat invidia? quem ſecretis quibuſdam conſcientiæ ungulis livor ipſe diſcerpit: & alienam felicitatem tormentum facit? *Hieron. in epiſt. ad Demet.*

Invidi color,pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, membra frigeſcunt, fit in cogitatione rabies,in dentibus ſtridor. Nam quum invidi mentem livor excruciat,bonum quod appetit, ſibi ab alio adimi aut reſtringi metuit: qui ergo livoris peſte plena carere deſiderat, illam hæreditatem deligat, quam cohæredum numerus non anguſtat. *Greg. 12. hom.*

Invidus nihil lætum de propriis libat, quia tabeſcentem mentem ſua pœna ſauciat, quam fœlicitas torquet aliena: & quanto operis in altum fabrica ducitur, tanto fundamentum mentis livore profundius ſuffoditur, ut quo alij ad meliora properant, eo ipſo deterius ruant. *Idem in Moral.*

Tanto quiſquis plus invidet aliis præſentia bona, quanto minus ea ipſe contempſerit. *Ibid.*

Dum electi proficiunt,reprobi ad rabiem furoris excitantur,& bona naſcentia quæ nolunt imitari perſequuntur. *Ibid.*

O invidia, quæ ſemper ſibi eſt inimica: nam qui invidet, ſibi quidem ignominiam facit: illi autem cui invidet, gloriam parit. *Chryſoſt. ſup. Matth.*

Tantos invidus habet juſtæ pœnæ tortores, quantos invidioſus habuit laudatores. *Proſ. l. 3. de vitiis & virt.*

Invidia in ſuum autorem reciproca, eſt de bono alterius tabeſcentis animi cruciatus. *Ibid.*

Invidia juſtius nihil eſt, quæ protinus ipſum auctorem perimit excruciárque ſuum. *Ibid.*

Invido vultus minax, torvus aſpectus, pallor in facie, in labiis tremor,in dentibus, ſtridor, verba rabida, effrenata convitia, & manus ad violentiam prompta, *Pet. Rau.*

Virum fortem excitat ad virtutis exercitium alieni livoris aculeus, nec mentis oculis torquere permittit. Invidia detractus Iacob, qui in baculo ſuo Iordanem tranſierat, non rediiſſet cum duabus turmis, niſi eum invidia Eſau agitaſſet, Ioſeph non imperaſſet Ægypto, niſi fratrum invidia ipſum vendidiſſet: Scriptum quippe eſt: Abel eſſe non poteſt,quem Cain malitia non exercet. *Ibid.*

Invidis aliena proſperitas adverſa, aliena adverſitas proſpera indicatur: hi aliena gratulatione triſtantur, in aliena triſtitia gratulantur. Iſti ſuas in aliena paupertate divitias ſuam paupertatem in alienis divitiis metiuntur. Iſti autem alienæ famæ ſereniratem detractionis nubilo nubilare conantur, aut ejuſdem gloriam ſola taciturnitate furari. Iſti autem puram alienæ probitati ſyncerirarem fermentant, aut veris falſitatis fermenta maritant. Sapientiæ gloriam deglorirat livor inglorius. *Alanus, de planctu naturæ.*

Invidia quod monſtroſius monſtrum? aut quod damnoſius damnum: quæ culpabilior culpa? quæ pœnalior pœna? hæc eſt erroneæ cæcitatis abyſſus,humanæ mentis infernus,contentionis ſtimulus, corruptionis aculeus. Qui ſunt invidiæ motus, ſi humanæ tranquillitatis hoſtes,mundanæ tentationis ſatellites, animi laborantis vigiles hoſtes, alienæ felicitatis excubiæ? *Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virg. de Livore.

Livor tabificum malis venenum
Intactu vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit ariubus cruorem.
Quid quiſque furit, invidéque fortì,
Vt debet ſibi pœna ſemper ipſe eſt,
Teſtatur gemitu graves dolores,
Suſpirat, gemit, incutitque dentes,
Sudat frigidus intuens quod odit,
Effundit mala lingua virus atrum:
Pallor terribilis genis colorat.
Infelix macies renudat oſſa.
Non lux, non cibus eſt ſuavis illi,
Nec potus iuvat aut ſapor Lyæi.
Nec ſi pocula Iupiter propinet,
Atque hæc porrigat & miniſter Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipſe nectar.
Non ſomnum capit, aut quieſcit unquam.
Torquet viſcera carnifex cruentus,
Vaſano tacite movet furores,
Intentum animo faces Erinnys,
Lethalis, Titiique vultur intus.
Qui ſemper lacerat comeſtque mentem,
Vivit pectore ſub dolente vulnus,
Quod Chironia nec manus levaret,
Nec Phœbus, ſoboleſve chara Phœbi.

Ovid. 1. de Arte.

Fertilior ſeges eſt alienis ſemper in agris:
Vicinúmque pecus grandius uber habet.

Luca lib. 1.

Stimulos dedit æmula virtus,
Nec quenquam iam ferre poteſt Cæſarve priorem,
Pompeiuſve parem.

Horat. 1. Epiſt. ad Lol. 2.

Invidus alterius rebus macreſcit opimis,
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum

Ovid. 3. de Pont.

Scripta placent à morte quidem quia ladere vivos,
Livor, & inviſo capere dente ſolet.
Paſcitur in vivis livor, poſt fata quieſcit:
Tunc ſuus ex merito quemque tuetur honos.

Horat. Od. 14. lib. 3.

Clarus poſt genitis, quatenus heu nefas!
Virtutem incolumem odimus:
Sublatam ex oculis quærimus invidi.

Idem lib. 2. epiſt. ad Auguſt.

——— *diram qui contudit hydram,*
Notáque fatali portenta labore ſubegit:
Comperit invidiam ſupremo fine domari.
Vrit enim fulgore ſuo qui prægravat artes
Infra ſe poſitas: extinctus amabitur idem.

Martialis.

Qui ducis vultus, & non legis iſta libenter,
Omnibus invideas livide, nemo tibi.

Heſiod. in Oper. & Dieb.

Semper vicinus vicino eſt æmulus, hunc ut
Condere cernit opes operantem gnaviter: atque
Concertatio conducit mortalibus iſta.
Odit fabrum faber figulóque moleſtus,
Eſt figulus: mendico protinus invidet alter
Mendicus, cantor cantorem lividus odit.
Invidioſum præſtat eſſe quàm miſerabilem.

Anthol. Sacr. Iacob. Billij.

Adverſus Invidiam.

Ob tua quam graviter plecteris crimina tandem
Invide cum bona te nunc aliena premant?
O miſerum! cuius dolor eſt aliena voluptas:
Quoque alius gaudet, ringeris ipſe bono.
Vulneribus quanam arte tuis afferre medelam
Quis valeat, cum tu vulnera tecta geras?
Sit licet iniuſtus livor, nil iuſtius illo eſt.
Namque premunt alios, opprimit ante patrem.

Stat. 3. Sil. 1.

Quiſnam impacata conſanguinitate ligavit
Fortunam, invidiámque Deus? quis iuſſit iniquas
Æternum bellare Deus? nullamne notavit
Illa domum torvo quam non hæc lumine figat,

Protinus, & sæva perturbet gaudia dextra?
Florebant hilares, inconcussique Penates.
Nil mœstum, quid enim, quamvis insida, leviscque
Cæsare tam dextro posset fortuna timeri?

Silius. 13.

Magnanima invidia virtus caret.

Stat. 2. Theb.

Nec livida tabes
Invidiæ quanquam functis, & lumine cassis
Defuit, unus ibi ante alios, cui læva voluntas
Semper, & ad superos hinc & gravis exitus ævi
Insultare malis, rebusque ægrescere lætis.

Pallada.

Peior livore est miseratio, Pindarus inquit.
Nam sunt felices, quos patit invidia.
Horum nos contra miseret, quorum aspera sors est:
At mihi donari non cupio alterutrum:
Vt nimium felix, vel sim miserabilis ulli,
Nam præstat cunctis rebus adesse modum.
Quandoquidem celsa vicina pericula sorti,
Imaque deprimitur non toleranda ferens.

Silius 11.

Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec sinit adiutas ductoris crescere laudes.

Idem 17.

O dirum exitium! ô nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes
Invidia.

Phocylides.

Μὴ φθονέυς ἀγαθῶν ἑταίροις, μὴ μῶνον ἀνάφυς.
Λφθονοι ὄρανίδαι, κ' ἐν ἀλλήλοις τελέθουσιν.
Οὐ φθονέει μιῷ πολὺ μρείοσσιν ἠλίς ἀυγαῖς.
Οὐ χθὼν ὀρανίοις ὑφώμασι, νέρθον ἐοῦσα.
Οὐ ποταμοὶ πελάγεσι, ἀεὶ δ' ὁμόιαν ἔχουσα.
Ne invideas bona sociis, ne maculam contrahas,
Sine invidia cœlestes etiam inter se sunt.
Non invidet luna multo præstantioribus solis radiis.
Non tollet cœlestibus altitudinibus, cum subter ipsa sit:
Non flumina pelagis, sed semper concordiam habent.

Periander.

Μηδενὶ φθόνει.
Nemini invideas.
Ωσπερ ἡ ἐρυσίβη ἴδιον ἐστι τὸ σίτου νόσημα, ὅτως φθόνος φιλίας ἐστὶν ἀῤῥώστημα.
Quemadmodum rubigo propria est frumenti ægritudo, sic invidia amicitiæ est infirmitas.
Ὁσπερ ὁ ἰὸς σίδηρον, ὅτως φθόνος τὸν ἔχοντα ἀυτὸν ἰυχῶν ἐξαναλίσκει.
Quemadmodum arugo ferrum, sic invidia animam illius in quo inest consumit.
Ὅσῳ γὰρ ἄν φθονῇς, τὸσῴτῳ μειζόνων γίνῃ ποτὲ φθονῶν ἀγαθῶν τῷ φθονουμένῳ.
Quo magis utique invidebis, tanto malorum fies causa bonorum inviso.

Hesiodus.

Καὶ κεραμεὺς κεραμῆ κοτέει, κὴ τέκτονι τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει. τὺ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.
Et figulus figulo irascitur, & lignario lignarius,
Et pauper pauperi invidet, & poëta poëtæ.

Ex primo Epigrammatum.

Ο φθόνος ἐστὶ κάκιστος, ἔχει δέ τι καλὸν ἐν αὐτῷ.
Τύκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, κ' ηραδίλω.
Invidia est pessimum quid, sed habet quoddam pulchrum in se
Consumit enim invidentium oculos & cor.

Plautus in duobus captivis.

Est miserorum, ut malevolentes sint, atque invideant bonis.

Idem in Truculento.

Invidere alij bene esse, tibi male esse, miseria est.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.

Lucanus lib. 4.

Abscidit nostra multum sors invidia laudi.

Ovid Metam. lib. 2. fab. 15. Invidiam describens.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies, livent rubigine dentes,
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno.
Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitque videndo.
Successus hominum carpitque & carpitur unà,
Suppliciumque suum est.

Idem lib. 1. Fastorum.

Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Iurgia, differ opus livida turba tuum.

Idem lib. 1. de Arte.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.
Tunc suus ex merito quemque tuetur honos.

Tibullus lib. 4.

Nil opus invidia est, procul absit gloria vulgo,
Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.

Mart. lib. 5. Epigram. ad Regulum.

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur?
Et sua quod rarus tempora lector amat?
Hi sunt invidiæ nimirum, Regula, mores.
Præferat antiquos semper ut ille novis.
Sic veterem ingrati Pompei quærimus umbram.
Et laudant Catuli Iulia templa senis.
Ennius est lectus, salvo tibi Roma Marone:
Et sua riserunt sæcula Mæonidem.
Rara coronato plausere theatra Menandro:
Norat Nasonem sola Corynna suum.
Vos tamen ô nostri non festinate libelli:
Si post fata venit gloria, non propero.

Horat. lib. 2. Serm. Satyr. 3.

Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere miser: vitanda est improba Syren,
Desidia, aut quicquid vita meliore parasti,
Ponendum æquo animo.

N. Nesekius.

Vos inferorum lurido infimo ex specu
Hausti is venenis pectus omne turgidi
Nec vestra ferre qui potestis commoda,
Rebus favere ne bonorum prosperis:
Abire quoniam iussero vos, Invidi,
Quos nec pati mundus queat superstites,
Nec ipsa forsan tartara ferant mortuos?
Nempe esse vobis inferorum ut omnium
Instar soletis, semper esse pergite.
Et mutuo vos, perdite, Invidos,
Cum miserius nil esse possit Invidis.

¶ Philosoph. Et Historicæ Sent.

De Invidia & Livore, Dial. cvi. Francisci Petrarchæ.

Dol.

Invidia. R. Superior affectus ut bene tibi esset optabat: hic ut male si aliis tanto hic illo & avaritia pejor livor. Bene ergo Sapiens idem de quo modò dicebam. Nequam inquit est oculus invidi, insatiabilis oculus cupidi. D. Invidia torqueor. R. *Invidia Siculi non invenere tyranni Maius tormentum.* Flaccus ait. Idque ad vestros tyrannos pestilenti austro impellente, translatum est. D. Invidia crucior. R. Simul & peccas, & plecteris, expedita justitia. D. Felicitas vicini mihi parit invidiam. R. Credo Hercule, nemo vestrum Regi Parthorum, aut Persarum invidet, ne illi quidem vobis, fuit quando vicissim invidebatis, quia vicinitatem faciebat Imperij magnitudo. Sed an non satis est propriis malis angi? quæ tam multa sunt, nisi & aliena bona nos crucient undique miseri & insani? D. Vicinis invideo. R. Tritus mos, Invidia lippa est, longinqua non videt, vicinitas atque prosperitas invidiæ sunt parentes. D. Invideo alienis bonis. R. Si es invidus, & pusillanimis sis, oportet: omnibus ex vitiis, nullum pigrius invidia, altos in animos non ascendit. Nullum quoque miserius. Itaque reliqua omnia bonum aliquod, licet falsum, præsupponunt. Hæc solis malis pascitur, & torquetur bonis, & quod aliis optat, jam sibi habet malum. Alexandri ergo Macedonis dictum placet, Invidos homines nil esse aliud quam tormenta, seu tortores suos proprios: levis adolescentis verbum grave.

De Invidia. Dial. xxxv. Dol.

Invidetur mihi à multis. R. Præstat invidiosum esse quam miserabilem. D. Invidia exerceor æmulorum. R. Et quis unquam virtutis amicus, exercitio hoc caruit? Percurre animo omnes terras, omnia sæcula, cunctas historias evolve, vix insignem virum hac immunem peste reperies. Nolo nunc narrationem ingredi, quæ nos longè nimis à proposito distrahat, sed si aliquid meministi omnium quæ legisti non possunt ignoti tibi esse quam plurimi, quorum comitatu, non tantum consoleris, sed etiam glorieris. D. Invidetur mihi. R. Linque honores & officia publica, desine incessu elato, & superbo comitatu per ora civium volitare Sequestra te ipsum quantum potes ab oculis multorum invidorum, nec vultu, nec verbo, nec habitu, digno te notandum præbeas. Vulgus & livor in plateis habitant, sic & mala ferme omnia. Quidam hostes nullo melius modo quam fuga vincuntur, ac latebris. Et profugum & latentem livor insequitur. R. Tolle mali materiam, malum omne sustuleris. Nimiis opibus modum pone, quicquid eximia specie inflammare animos potest, vel abjice, vel absconde. Si quid est, quo carere nolis, aut nequeas, modestè utere: invidiam quam insolentia exasperat, humilitas lenit. Sunt quæ illam extinguant efficacia quidem, sed morbo ipso pejora remedia, miseria scilicet & infamis vita, de quorum altero dictum est, miseriâ solam invidia carere, de altero Socraticum illud, interroganti enim Alcibiadi, quibus modis invidiam declinaret? respondit Socrates. Et vive inquit, ut Thersites, cujus vitam si nescires in Homerica leges Iliade, ironicum planeque Socraticum responsum. Non enim est consilium ut invidiam vites, vitare virtutem, satiusque est Achillem esse cum invidia, quâ Thersitem, sine illa: quamvis illud constet magnos interdum viros, ut securi viverent, & virtutem ad tempus & ingenium occultasse. D. Invident mihi multi. R. Invidiam nisi vel ignavia vel miseria vix evades, quam si sic evaseris, in contemptum incides, utroque caruisse difficillimum. D. Invidia multorum premor. R. est ut perhibent calcandæ aliud iter invidiæ, per excellentem gloriam, sed perraro vestigio signatum, ita ut plures hoc calle gradientium in id quod fugiunt relabantur.

Invidentiæ est ægritudo ex alterius rebus secundis. *Cic. 3. Tusc.*

Virtutis comes invidia, plerumque bonos insectatur. *4. ad Her.*

Latè patet hoc vitium, & est in multis, invidere scili cet. *Cicer. Appio Pulch. Fam. 3.*

Mos

Mos est hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. *De Clar. Orat.*

Plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium & pervagatum: Invidetur autem præstanti florentique fortunæ. 2. *de Orat.*

Invident homines maximè paribus aut inferioribus cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: sed etiam superioribus invident sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantius se iactant, & æquabilitatem communis iuris, præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt. *Cic. 2. de Orat.*

In iudiciis invidia imbecillis esse debet: nihilque homini est tam timendum, quam invidia: nihil innocenti suscepta invidia tam optandum, quam æquum iudicium. *Cic. pro Cluen.*

Invidia, virtute parta gloria, non invidia putãda est. 1. *invect. in Catil.*

Invidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non jactaveris, si sciveris in sinu gaudere. *Sen. 17. epist.*

Etsi multos inimicos tibi faciat injuria, multos tamen faciet invidia. *De mor.*

Homo sum, quomodo devitabo secularium rerum invidiam? Facilius est pauperi contemptum effugere, quam diviti invidiam. *Ibid.*

Utinam invidi oculos haberent in omnibus civitatibus, ut de omnium felicitatibus torquerentur: nam quanta felicium sunt gaudia, tanti invidorum sunt gemitus. *Idem.*

Venenum quod serpentes in alienam perniciem effundunt, sine sua continent: non ita vitium invidiæ continetur: nam invidum torquet & macerat, bona odit & extenuat, injurias vero dilatat atque auget. *In epist.*

Nunquam melius torquebis invidos, quam virtuti & gloriæ serviendo. *Ibid.*

Invidia tacitè, sed inimice irascitur. Invidiam ferre aut fortis aut felix potest. *Ibid.*

Si non invideris, major etis: nam qui invidet, minor est. Scito, quod est invidia, Dolor animi ex alienis commodis. Scito etiam & illud, quod nulli invidet vir bonitate præditus. *In proverb.*

Nulla tam modesta felicitas est, quæ malignitatis dentes vitare possit: divites enim sunt alienis jacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus. Unde quidam interrogatus, quomodo invidos non haberet? respondit: Si nihil, inquit, ex magnis rebus habueris, aut nihil feliciter gesseris: nam sola miseria caret invidia. *Valer. Max. l. 4.*

Bono viro nunquam nulla de re innascitur invidia. *Plato in Timeo.*

Iter facientes per solem necessario comitatur umbra, incedentibus vero per gloriam, comes invidia. *Ibid*

Leges non prohibuissent singulos pro arbitrio suo vivere, nisi alter alteri fuisset injurius. Etenim invidia seditionis parit initium. *Democrit.*

Vir multis quidem scientiis eruditus, sed ob animi molestiam invidiamque nolens aliis desiderantibus communicare, similis est malo vasi, quod in se multa bona recondit, sed antequam usum sui præbeant corrumpit. *Abollon. fratri.*

Invidia prorsus indicium est malitiæ & vitij naturæ, nec excusationem habet, propter quam consequatur veniam hoc malo affectus, *Demosth.*

Quando æquitas & publica utilitas superantur invidia, tum omnia sursum ac deorsum versa existimandum est. *Contra Aristogiton.*

Scio nonnullos livore ductos morbo animi obtemperaturos. Tamen memor nullam unquam virtutem caruisse invidia (male etenim cum eo agitur, cui nullus invidet) æquanimiter feram eorum dicacitatem. Solent invidi, & qui præcipuè suo ingenio diffidunt, aut qui præstant impudentia, alios detrahendo obloquendoque lacessere, verum utantur suo instituto ac moribus, modo id sciant, malitiam magnam partem veneni sui bibere. *Xenoph. in Padia Cyr. l. 1.*

Neque enim pericula præbent invidiæ locum ullum adversus eos, qui aut excellunt armis, aut laudem appetunt, sed diligunt potius, laudantque tanquam socios laborum, & communis utilitatis propugnatores. *Idem lib. 1. de vita Cyri.*

Quia invidi atque maligni vitioso oculo vident, quæ vident; & confusi caligine nequitiæ in id cadunt, ut minus videndo plus videant: cum tamen id, quod est ita, ut est, videre non possint, in tantum enim captum cor obliquat invidia, ut rectum natura non videat. *Paul. Oros. de Ormesta lib. 4.*

Invidia, si secundùm quid advenerit, ut in discendo, gratuita est. Simplex vero est proprij auctoris consumptiva. *Boët. de Scholast. disciplina.*

Invidia, tanquam ignis, summa petit. *Livius.*

Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt quam eorum, qui genus ac fortunas suas æmimis non æquant: quia virtutem, ac aliorum bonum oderunt. *Idem, Decad. 4. l. 5.*

Si quis invidet bono viro fortunato, is etiam patriæ ac toti Reip. denique sibi ipsi invidet. Nam vir bonus feliciter agens, communis est prosperitas, & civitatis, & uniuscuiusque, qui felicitatis eius particeps fieri potest. *Eusеb.*

Invidus seipsum tanquam hostem ostendit. *Democrit.*

Similis invidet simili. Si in hoc quod similis unus excedit alium, unde vulgus odit vulgum, & figulus figulum. *Arist. l. 2. Rhet.*

Felicitas semper subiecta est invidiæ, sola ergo miseria invidia carer. *Laërt. Diog.*

Adversus invidiam nihil prodest vera dicere. *Demonst. 2. epist.*

Præclara facinora, & res à quopiam egregiè gestæ magnam plerumque invidiam & graves calumnias conflare solent, quibus cives quidem affinium & amicorum multitudine freti facilè resistunt, peregrini verò omnes præsidij expertes, utroque malo quàm celerrimè conteruntur. *Polyb. l. 1.*

Præclarè facit, qui invidiam propter res honestas & magnas præfert. Odia enim non sunt perpetua: sed præsentem splendorem gloria æterna sequitur. *Thucyd. l. 2.*

Invidia viventes exercet: sed mortuis benevolentia sine obtrectatione præstatur. *Idem, eod. lib.*

In civium invidiam plerique duces nimia honorum & potentiæ cupiditate provecti impingunt. *Plut. in Timoleonte.*

A rebus publicis invidia unquam abesse potest. *Idem, in Pelopida.*

Divitiis gravis & pervicax innascitur invidia. *Ibid.*

Cæca invidia est, nec quicquam aliud scit, quam detrectare, virtutes corrumpere, honores ac præmia earum. *Livius, Deca. 4. l. 8.*

Proclivius est impedire aliquem, ejusque incrementis obstare, quàm eundem velle ad magnum fastigium promovere: idque cùm alias ob causas, tum eo præsertim nomine, quòd is qui obstat alicujus incrementis, & ab aliis gratiam init & sibi prospicit: contrà qui alium extollit, is tum & sibi & cæteris molestum efficit. *Dion. l. 37.*

Unum est doloris, quod homines ex aliorum bonis capiunt, remedium, si nimirum qui invident aliorum bonis, non putent ea esse amplius aliena. *Dion. Halic. l. 3.*

Eos quos in sua potestate tenet invidia, sapere non sinit. *Idem, l. 11.*

Sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Vivos interdum fortuna, sæpe invidia fatigat, ubi anima naturæ cessit: demptis obtrectatoribus ipsa se virtus magis magisque extollit. *Idem in fragmen.*

Assidua est eminentis fortunæ comes invidia, altissimisque adhæret. *Vell. Paterc. l. 1.*

Nunquam eminentia invidia carent. *Vell. Pater. eod. lib.*

Sequitur invidia inertiam. *Ibid.*

Rarò invidetur iis hominibus, quorum vis non timetur: contrà in iis homines extraordinariè reformidant, qui ea suo arbitrio aut deposituri aut retenturi videntur, & modum in voluntate habent. *Idem, l. 2.*

Insitum est mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modúmque fortunæ à nullis magis exigêre, quàm quos in æquo viderunt. *Tacit. hist. l. 2.*

Est hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de ijs homines detrahunt, quos emergere videant altius: neque animo æquo pauperes alienam opulentum intuentur fortunam. *Æmil. Probus, in Chabria.*

Solet amplissima gloria objecta esse semper invidiæ. *Am. Marcel. lib. 17.*

Invidia, turbarum acerrima concitatrix. *lib. 21.*

Rectæ potestatis invidia est socia. *lib. 30.*

In magna felicitate evenire solet invidia. *Procop. de bello Vandalico, libr. 2.*

Invidia non tantum provinciarum & urbium dominos subinde obliquo intuetur oculo, sed & insidiatores in proximo alit, mediocres etiam infectatur. *Nicet. Man. Comm. l. 3.*

Invidiæ autori est in more positum, ut acerbas aliquas calamitates arque infestas prosperis successibus admisceat, tanquam segeti lolium; nec ullum ferre humanæ vitæ gaudium solidum ac perpetuum esse patiatur. *Niceph. Gregorus, hist. l. 4.*

Honestissimam Belisarij fortissimi & sapientissimi ducis famam scelleratissima invidia parum æquis oculis intuebatur, & toto impetu gloriam ejus impugnabat. Nam, vulgo quod dicitur, quid utile sit ignorat ambitio. *Const. Manass. Ann. pag. 86.*

Invidia, ut in magna felicitate contingit fieri, etiam in Belisarium cecidit. *P. Diac. in Iust.*

In magnorum principum familiis regnare solet invidia. *Ph. Cominaus lib. 4. de bello. Neapol.*

Communis regnorum pestis atque pernicies, invidia. *B. Facius, histor. l. 2. & 3.*

Commune hoc invidiæ suæ solatium habent malevoli, quibus ipsi meliores ut habeantur, præstare non possunt, ut eos tamen aliis deteriores esse ostendere conentur. *Plut. in Pelopida.*

Quibusdam absentem carpere Imperatorem, quàm præsentem monere, melius videtur. *Livius, Decad. 5. l. 4.*

Homines invidi nihil aliud sunt quam ipsorum tormenta, *Curtius lib 8.*

Nihil est tam pronum ad simultates, quam æmulatio, quæ maximè nascitur ex conjunctione, alitur æquabilitate, exardescit invidia, ejus finis est odium. *Plin. in Paneg. ad Traian.*

Invidia non modò plerosque clarissimos pessundat, verum civitatum nonnunquam statum evertit, & urbes ipsas diruit. *Franc. Patric. lib. 6. de republ.*

Invidi plerumque solent animis alienari ab iis quibus invident, postea vias & occasiones omnes quærere nocendi eis, & successoribus eorum remoras injiciendi: denique loco pellere, si non prorsus evertere eos possint. *Quidam.*

Moventur nonnulli (cum sibi ipsis diffidant) ad invidiam in eos, quorum virtutes minimè imitari possunt. *Franc. Pat. l. 6. de rep.*

Solet virtutem ac gloriam comitari invidia, cùm observati se unius alicujus præstantia multi dolent. Ideóque excellentiam alienam premere, & delere conantur. *Quidam.*

Sicut cantharides vegeto maximè tritico innascuntur, & rosis pulchrè florentibus; sic invidia maximè invadit bonos viros, ac virtutes proficientes & ingenij personæque gloriam sustinentes. *Ant. in Melissa part. 1. serm. 6.*

Est proprium invidiæ eos circumvenire arte, quos non possit virtus superare, *Christoph. Varse, in hist. Polon.*

Canis ignotus allatrat erga notos, mitior secundùm Heraclitum, sic invidia novos homines & super evectos infestat, in notos iam mitior. *Plut. in Moral.*

Vt non invidetur his, qui domum aut agrum magno emerint, sed quibus gratia contigit: ita nemo his invidet, qui gloriam sibi magno paratunt, sed quibus favore fortunæ contigit. *Ibid.*

Qui invidet minor est. *Plin. lib. 6. epist.*

Invidia nonnunquam magis ad nocendum valet, quàm ullus affectus, & odia conciliationem recipiunt, invidia nullo pacto conciliari potest; hoc eis nocere solet, quò magis ex occulto grassatur, *Laurentius Vall. lib. 1. hist.*

Est morbus quidam prope nativus certè communis omnium ferè illorum, qui Principum, Regum, aut Imperatorum greges, gratiáque sectantur neminem, ut æquo animo ferant sibi esse parem, ne dum superiorem gratia, & consuetudine apud Principem: quæ pestis per liberas etiam civitates, & respublicas & multorum administrationem latè pervagatur, cum semper æmulatio, & invidia, & odium occultum sit inter pares; & illud præsertim si ad primarios honores, honorificentioresque magistratus aspirent. His enim cæterorum parium contumeliæ, & dedecora, & turpitudines; & infortunia propria felicitas existimatur: neque tamen ulla est urbs tam parua, nullum oppidum, nullus pagus in quo nemo sit, qui sibi principatum non expetat, primúmque locum non aucupetur: nam semper præclarum fuit habitum, vel sine virtute insigniri ornamentis virtutis, quæ sunt imperia in cæteros homines, potentia, magistratus, auctoritas, existimatio. *Natalis Comes hist. lib. 11.*

Nihil æquè hominum animos perstringit atque invidia, quæ non solùm est, cùm quis ob aliorum fælicitatem livet, & marcescit, sed cum quæ nobis debentur, ea ipsa aliis tribui videmus, quæ sanè & justior, quàm illa prior. *Carol. Paschal. in axiomat. Polit.*

Nihil securum, nihil poterit stabile reperiri, si semper invidentium vota ad illicitas accedere permittantur insidias. *Cass. in ep.*

Invidia est inter exsecrandos injustitiæ partus. Est monstrum epicœnum. Nam modo livor est, modò invidia, sive invidentia. Quocumque vocabulo efferatur, hinc signatur malignitas illius qui alteri invidet. Qui affectus, cùm nascitur, indignatio dicitur; si adolevit & exarsit, est ipsissima invidia, vitium abominabile. Est ergo invidia animi depravati affectus is, qui quempiam ob aliena mala perfundit pravo & volucri gaudio; aut eum, ob alienam virtutem & fœlicitatem intimè macerat, eum tamen neutra res ad eum pertineat, eive noceat; sed videlicet id ágit, ut potiorem subruat. Lætitia ob alienum incommodum & mœstitia contracta ex alieno commodo dispares quidem sunt affectus, sed in eo similes, quod utroque nihil fingi potest, ab humanitate alienius, nihili crudelitati similius: Quidam priorem affectum, hoc est in alienis malis voluptatem vocarunt non quidem φθόνον invidiam, sed ἐπιχαιρεκακίαν malevolentiam sive malignitatem, quam distinxerunt à mœrore quo quispiam ex aliena felicitate afficitur. Nos quoque hanc distinctionem agnoscimus, neque hos affectus confundimus, sed ejusdem originis esse, & vtrique eundem finem proponi dicimus, utrumque firmamus esse nimiam & malignam in rimandis alienis sive bonis, sive malis perspicaciam & sagacitatem, quæ alienam perniciem spectat. Vtramque Bion demonstravit, cùm cuidam subtristi, cujus pravum ingenium ipse probè nosset, dixit, Nescio utrum tibi malum, an alteri bonum contigerit.

Ergo invidum nos quidem vocamus eum, qui cum sua miseria non parum urgeatur, aliena bona ægris oculis aspicit, potissimum proxima, affinia, æqualia. Eundem res alienæ improsperæ delectant. Invidis proprium est, alienam bonam famam lacerare, sed occulte cæsíque viis, & improbissimis, quibus plurimùm potest artibus. Ex imo loco alta, ex abdito clarissima spectat. In hæc cum ipse infimus ac tenebricosus insilire non possit, ficuti latens vipera sua venena in occulto coquit. Ac proinde hoc tam dirum portentum quoties è suis tenebris eripi, non alibi suum domicilium eligit quàm in animo pusillo alicujus obscuri, miseri, malevolentis, ignavi. In celebri & spectato loco nunquam habitat. Ab omni honestate, dignitate, bona spe, ab omni divino choro excluditur. Ad cœlestia non adrepit: nec ad ea quæ à cælestibus derivant, aut his affinia sunt & similia. Non invidet Luna Soli, nec terra, quamvis infima, cœli convexis; non terræ Oceanus: per hominum cœtus, inter ipsos conjunctissimos mira sævitia grassatur hoc monstrum. Eos tantùm non attingit, qui quantum conniti animo possunt, ad sapientiam pergunt; Solis cultis manum iniicit. Hos inter medios similia conterit, proxima illidit, ima contemnit, altissima concutit.

Vbicumque invidia est, ibi discordia est; ibi inductis odiis, benevolentia exulat; ibi prava certamina exoriuntur. In divitiis, in Imperio, in arte artem æquante aut exsuperante, in iis omnibus, quibus aliqua pars humanæ societatis continetur, ferales nidos extruit. Spes ejus semper est circa hominum mentes pendulas. Ad potentiam, ad opes, ad magnitudinem serpit. O portentosa invidia, ecquam humani corporis partem insidere te dicam, ut sciri possit quâ oppugnari queas? Qua sectione, qua portione, quo igni, quo ferro exscindi possis? Eò ne ex Inferis emersisti, ut quicquid cuipiam bene est, id tuum supplicium faceres; quod cuique imprósperè accidit, ex eó captares tua vesana & infelicia gaudia; Enimvero nullus dirus carnifex tot cruciatibus nocentes afficit, quot sibi pœnas ipsa affligit ipsa sibi est sævum, ingeniosum, perpetuum tormentum. Ipsa in se sævit, nec tamen ita se conficit, ut non semper sit rediviva & potens ad se identidem excarnificandam. Hinc transit ad spectatissimum quemque; hunc lividissimis oculis figit, ut eum, si possit, aliquo inexplicabili malo involvat.

Certè invidus, quòd potiorem imitari aut æquare non potest, pro æmulatore fit dirus osor, pro laudatore obtrectator, ferendi in alios veni improbus artifex, semper minor, vilior, ac deterior illi cui invidet esse melius, quàm sibi, alienum bonum suum malum putat; Alieno infortunio pascitur, alienis virtutibus perstringitur. Nec tamen invidia virtutem non suscipit; sed ita suscipit, ut pessimè oderit. Eam sic laudat ut obtrectet, sic sequitur ut fugiat, sic amplectitur ut aversetur. Est ergo hominis invidi conditio omnium conditionum infima, sordidissima, infelicissima, in ipsos tamen hominum summos nonnunquam invidia transversa incurrit, non tantùm ut ipsi evertantur; sed ut ipsi quoque alienæ laudis prorsus intolerantes sint.

Quis credat Alexandrum hoc morbo fuisse contactum? Atqui suam imaginem, opus Apellis, ut laudaret, animum inducere non potuit, ad quam equus ejus adhinniit. Meritò ergo Apelles regi in os dixit, Equus de picturæ operibus te melius ac syncerius judicat. Certè pauciissimi gestant pectus non aliquo invidiæ veneno suffusum. Majorem partem videas malle obniti conscientiæ, quàm alienas virtutes ornare suo testimonio. Num quemquam homine erudito candidiorem esse par est? Atqui hic solo livore sæpius prohibetur, ne quemquam sua nunc doctrina, nunc debita laude participet. Invidia vitioso oculo persimilis est qui ad obvium quemque splendorem hebescit. Homericæ celebritati, Virgilianæ majestati, Demosthenico robori, Ciceronianæ opulentiæ, Platonicæ sublimitati, Aristotelicæ scientiæ; maculas tentarunt inurere Aristarchi, Momi, Zoili, comices mordentes, anseres sibilantes, canes latrantes.

An quicquam portentosius dici potest, quàm senectutem florenti ætati invidere? At etiam invidet ob ea quæ sibi sunt negata, juventuti concessa, usum voluptatum, usum virium, vigorem membrorum, alias dotes. Hæc usque eò vera sunt, ut vir eximius plerumque plus periclitetur quàm is qui longam navigationem suscepit, aut qui prælio paratus est. Quicquid agit, ubicumque est, adest invidia quæ ipsius virtutem circumlatrat. In media, inquam, virtute hoc monstrum reperit occasionem vituperij. Invidia, inquit Callimachus, in aurem Apollinis clanculum dixit. Non admiror Poëtam qui non tantum cantet quantum mare. Invidiam Apollo pede pepulit. In quos invidia concitatur, his hoc utique solamen solidum est, quod hujus prodigij proprium est, nunquam adrepere contemptibilibus. Trita vox est, Cæcum miserantur omnes; at cæco invidet nemo. Iis qui nihil habent, nihil possunt, nulla causa est cur quisquam invideat. Ergo invidia ut flamma ipsum ubique petit culmen & columen rerum.

Magna gloria est latus invidiæ campus. Flebat ille Græcus, & suam sortem graviter conquerebatur, quod nihil unquam tale gessisset, in quod invidia insurgeret. Nec immeritò quidam alius, Cupio, inquit, is esse, cui re prospera invideri possit. Vt non aliis quàm in solo ambulantibus adest umbra, ita non aliis quàm iter gloriæ euntibus livor it comes. Vt cantharides plerumque florenti spicæ connascuntur, aut rosis purpurascentibus; ita invidia potissimis sese laudibus inserit, in optimum quemque erumpit, hunc allatrat, in hunc aut genuinum figit, aut venenatum suspicionis aculeum; certè tota se in virtutem, ubicumque est, vibrat; Addit se comitem importunam probitati, prosperitati, famæ, claritudini, Quicquid illud est quod singuli & cuncti mirabundi aspectant, venerabundi suspectant; si quod caput laurea, laus, gloria circumstant, hoc illud est quod pestilentissimis invidiæ ventris circumflatur. Felicitatem amentem, ignaviam ferocientem, miseriam frendentem, omnia abjecta, despecta, ridenda facilè transmittit.

Invidiæ domicilium est latebrosum quoddam rupis cavamen, & inferis contiguum, planè monstrificum, ac perpetuo horrore septum. Id enim sol nunquam tepefecit, nullus ignis calefecit nulla salubrior aura hilaravit. Huc se receptat; inquies invidia, cujus est ingenium nunquam sedere aut quiescere, nunquam flecti in somnum, nunquam recta acie iri; sed videndo quod nollet contabescere, fieri pixeam buxeam re & aliena commoda semper oblimantem. Faciem perpetuus pallor obsider, frontem cavæ turpant rugæ. Crates dentium habet atras, scabras, rubiginosas, acuminatas & venenatas. Vbicumque figuntur hi dentes, ibi omnia continuo livescunt, languent, tabescunt. Infelix macies infame corpus occupat. Hinc pulpis viduantur ossa. Nihil quod alios delecter, hoc monstrum iuvat, non cibus, non potus, non aliquid ex iis quæ aliis sunt alimenta, aut oblectamenta. Atque adeò vipereas carnes, & suas quæ sunt vipereis virulentiores, perenne depascitur. Totum pectus est ei fellitum, cogitationes minaces, vox rabida. Quot verba loquitur, totidem lethalia spicula emittit. Vt pro serpenti bestiæ lingua est ei bisulca & sibilans, perpetua amaritie flagrans: Ridet nunquam nisi propter illa quæ omnibus sunt deflenda. Si nihil lachrymabile videt, tunc verò effunditur in fletus: Præcordiis penitissimis nutrit propria tormenta. Certè si non ad vivum effigiari, certè sic adumbrari, hoc monstrum quodammodo potest.

Ex hoc tanto malo multa ad optimum quemque utilitas pervenit. Certè cùm nulla virtus, donec est permistus cum corpore animus, non invidiæ dolis circumuenta sit, ac non alicunde mordeatur, neutiquam hinc quisquam compungi, sed circumspectior fieri debet. Accuratè, inquam versandum in hanc scena rerum, ubi tam multa sunt subdola & captiosa, ubi cum eo præclarè agitur, qui aliquo fraudulento laqueo non intercipitur. Quisquis hanc sui curam gerit, is laudi se tradet totum: ac proinde invidiæ abunde suggeret, unde suo arbitratu ægrescat ac matrescat; quid est omnis humanæ gloriæ cumulus. Hinc quoque liquet, quàm non levi manu tangenda sit virtus, sed quàm toto pectore potius excipi debeat, ut sit homini undique obsesso præsidium. Certè tam præclarum est de invidia triumphare, ut eò pervenîri nisi inter maximos periculorum æstus queat. Quæsitæ nihilominus prudentiæ opus esse fateor occursus huius monstri, quoad eius fieri potest, declinare. Vt in corporis exercitamentis fugienda est lassitudo, ira in cursu rerum invidia. Id quod eo admirabilius est, quod paucissimi illi sunt, quorum potentia, magnitudine, splendore, livor deprimi, conteri obscurari, possit.

Maxima

Maxima manus, quamvis morum integritate conſpicui, vix ſævos invidiæ latratus effugere, vix haſce Scyllas enavigare potuerunt. Quæ tamen omnia quò ſunt ſpectatiſſimo cuique moleſtiora, hoc ſunt ei ad omne decus valentiora. Enimuero illius abſoluta felicitas dici poſſet, in cujus laudes & ipſa lividorum turba conſurgeret.

Porrò ſi non aliud, ſaltem mors ſævitiæ hujus portenti optimum quemque eripit. Fruſtra viventis effaſciuntur gloria, cujus defuncti multiplicata ſplendeſcit. Maligna æmulatio vaneſcit, & in ejus locum laus manſura ſuccedit. Vix eſt ut mortuus ullum habeat antagoniſtam, nedum ut eum livor incurſet. Poſtremo ut ſæpè invidia præſtantiſſimos homines ad breve tempus debita laude fraudet, certè benefactorum conſcientiam non ademerit. Hæc & animæ & nomini individua comes eſt. At livor inſtar fumi initio denſus aut ſenſim tenuatur in aërem, aut certè eo ablegatur ubi eſt interitus. Hinc ergo acui potius homo ad virtutem, quam averti debet. Vera & ſolida virtus poſt frequentia & ingenia luctamina, hoc portentum, ejuſque ſatellites ducit in triumpho; ac denique excipitur his locis. *Gar. Paſchal. libr. de virt. & vitiis, c.23.*

¶ Apophthegmata.

Cleobulus interrogatus quænam præcipuè cavenda ſint? reſpondit? Amicorum quidem invidiam, inimicorum autem inſidias. *Ant. in Meliſſ. part.1. ſer.62. Max. ſerm.54.*

Periander dicebat, Nemini eſſe invidendum. Et quemadmodum rubigo propria eſt frumenti ægritudo, ſic invidiam amicitiæ eſſe morbum. Item, ſicut ærugo ferrum, ſic invidiam invidi animam conterere. Et, Quo magis utique invidebis, tanto majorum fies cauſa bonorum illi, cui invides. *Stob. ſerm. de invidia.*

Thales ſciſcitatus, quo pacto adverſæ fortunæ ictus quiſpiam ferat facillime? ſi inimicos ait, videat deterius affectos. Tanta enim eſt invidiæ vis, ut omne nobis malum extinguat, ſi inimicum pejus habere intelligimus. *Bruſ. l.3. c.7.*

Antiſthenes abſurdum eſſe dicebat, triticum repurgare à lolio, bellum ab inutili milite, & à Republic. non ſeſernere invidos. Significans, invidos tam eſſe inutiles civitati, quam lolium eſt tritico, & ignavus bello. *Laërt. lib.7. c.1.*

Idem dicere ſolitus eſt, non aliter ac ferrum abſumitur rubigine, ita invidos ſuo ipſorum vitio contabeſcere. Ferrum enim etiamſi nemo lædat, ex ſe gignit unde corrumpatur. *Ibid.*

Democritus dicebat, reges non prohibuiſſe ſingulos pro arbitrio ſuo vivere, niſi alter alteri fuiſſet invidus & injurius. Etenim invidia ſeditionis parit initium *Stob. ſerm.36. Maxim. ſer.54.*

Anacharſis, Bonum eſſe dicebat, ſi penitus à rebus humanis invidia exularet, quo liberius quiſque ad honeſti ſtudium accingeretur. *Stob.*

Idem, percontatus, cur homines ſubinde triſtentur? reſpondit: Quia non ſolùm propria mala eis moleſta ſunt, ſed etiam aliena bona. *Ant. ſer.62. part.1. Meliſſ. Max. ſer.54.*

Socrates cum invidiæ naturam exprimere conaretur, animæ ulcus & ſerram appellavit. *Ant. in Meliſſ. part.1. ſer.62. Stob. ſer.36.*

Idem conſiderans quid invidia eſſet, dolorem quendam reperiebat eam eſſe: non tamen nec in diverſa amicorum, nec in ſecunda fortuna inimicorum: ſed illos invidere ajebat qui in amicorum proſperitate doleant. *Xenoph. l.2. de dictis & factis Socratis, Stob. ſer.36.*

Idem interrogatus, quid bonis viris moleſtum eſſet? dixit, Malorum felicitas, Quid malis? bonorum proſperitas. *Ant. in Meliſſ. ſerm. 70. part.1.*

Ariſtoteles oſtendere volens quid eſſet invidia, Antagoniſtam fortunatorem eſſe dixit. *Ant. in Meliſſ. part.1. ſerm.62.*

Idem dicebat, invidiam colluctatorem eſſe ex adverſo bonorum virorum. Æmulatio enim bona eſt, & bonos potiſſimum decet: Invidia contra turpis eſt, & à fœdo hominum genere occupata. Atqui videas bonos ita ſe comparare, ut æmulatione, honeſtique ſtudio, quæ ſunt optima ſectentur. Invidos autem contra, per livorem bonos, quatenus poſſunt, ab inſtituto ſuo arcere. *Stob.*

Theophraſtus dicebat, invidos reliquis hominibus infeliciores eſſe, in eo quod alij ſuis ſolum calamitatibus dolent: Invidi vero præter ſua mala, bonis etiam alienis contriſtari pergunt. *Stob. ſer. de invidia.*

Idem improbos homines dicebat, non tam propriis bonis gaudere, quam alienis malis. *Stob. eod. ſerm.*

Philo, Honeſta, inquit, etiam ſi per invidiam ad tempus obſcurentur, tamen ſuo tempore ſoluta iterum ſplendent. *Ant. & Max. ſerm. de invidia.*

Hippias dicebat duplicem invidiam eſſe: Iuſtam quidem, cum quis invidet improbis honoratis: Injuſtam vero, cum bonis. Et invidos duplo magis, quam cæteros eſſe calamitoſos. Non enim ſolum propriis malis graventur, ut alij, ſed alienis quoque. *Stob. ſer.36.*

Apollonius, prorſus hominibus non invidendum dicebat. Boni enim, quibus bona eveniunt, digni ſunt ut his fruantur feliciter: flagitioſi autem, in quanta vis proſperitate, ſunt infelices. *Stob.*

Agathon, Malos homines non tam lætari propriis bonis dicebat, quam alienis malis. *Ant. in Meliſſ. part.1 ſer.62.* Theophraſto autem hoc aſcribit. *Max. ſer.54.*

Themiſtocles adhuc adoleſcens, nihil dum præclari ſe feciſſe dixit, Nondum enim invideri ſibi. Nam ſicut cantharides vegeto maximè tritico innaſcuntur, & loſis pulchrè florentibus: ſic invidia maximè invadit bonos viros, & in virtute proficientes, ac ingenij perſonæque gloriam ſuſtinentes. *Ant. in Meliſſ. part.1. ſer.62.*

Idem, ob honores Miltiadi collatos, quod barbaros in Marathone ſuperaſſet, tanta invidia correptus eſt, ut noctes inſomnes conſumeret: rogatuſque, quam ob rem tam ſæpè excitaretur? Miltiadis, inquit, trophæis ſubinde excitor. *Plut. Æmil. Probus.*

Idem. Quum quidam apud Agidem dicerent, eſſe nonnullos alienæ familiæ, qui ipſi inviderent: Geminam igitur, inquit, habebunt moleſtiam, quos & ſua ipſorum mala diſcruciabunt, atque inſuper tum meis, tum amicorum meorum bonis torquebuntur. Magnifica vox, declarans eos, quos habet invidia, magis eſſe miſericordia dignos quam ira: propterea quod invidus abundè dat pœnarum etiam ſi nemo ulciſcatur. *Plut. in Lacon.*

M. Cato eos qui fortuna moderatè ſobriéque uterentur dicebat minimè peti invidia. Non enim, inquit, nobis, ſed bonis quæ nos circunſtant invident homines. Externa bona extra hominem ſunt, ac inſolenter utenti vitium intra hominem eſt: in eo ſibi conflant invidiam, re verè ſunt invidioſi. *Plut. in apoph. ſer.36.*

Publius Mutium hominem invidum, & in primis malevolum, ſolito triſtiorem videns: Aut Mutio, inquit, neſcio quod incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni. *Macrob. lib.2. c.2. Satur.*

Aſinius Pollio. Ciceronis gloriæ vehementiſſimè invidebat. Quum ergo Sextilius poëta Cordubenſ. in domo Meſſalæ Coruini recitaturus, Pollionem advocaſſet, & principio poëmatis cœpiſſet.

Deflendus Cicero eſt Latiaque ſilentia lingua.

Statim conſurrexerit Pollio, atque ait, Meſſala, tu quid tibi liberum ſit, in domo tua videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui ego mutus videor, atque ſic abiit. Offenſus eſt autem his verbis, *Latiæque ſilentia linguæ, &c. Bruſ. lib.3. c.7.*

Furius è ſervitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus acciperet, quam ex ampliſſimis agris vicini, in invidiam incidit hominum accuſantium, ceu veneficiis fruges pelliceret alienas. Quamobrem à Spurio Albino Curuli die dicta, metuens damnationem, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit: adduxitque etiam filiam robuſtam, benè curatam & veſtitam, ferramenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, & boves ſaturos, ac dixit: Hæc ſunt, ô Quirites, mea veneficia, nec poſſum præterea vobis oſtendere labores manuum mearum, multáſque meas vigilias & ſudores. Quod ubi audiviſſent judices, intellexerunt ex ſola invidia Furium accuſatum eſſe, quem dimiſerunt abſolutum. *Meminit huius & Plin. libr.18. c.16.*

Chryſoſtomus. Invidet quidem dæmon, inquis, ſed hominibus: tu vero cum ſis homo, hominibus invides, & quomodo conſequeris veniam? *Eod. ſerm.*

Actius Synerus, rari vir ingenij magnæque nobilitatis, cum in conſpectu Friderici regis eſſet inter Phyſicos quæſtio, quid præcipuè conferret oculorum perſpicuitati? Alij quæ fœniculi afflatum dicerent, alij vitri uſum, aliique aliud: At ego, inquit, invidiam alo. Obſtupuerunt hoc dicto, adeo medici, ut ab auditoribus deriſui haberentur. Tum ipſe: Annon invidia majora & pleniora omnia videre facit? Quid autem oculis magis præſentaneum, quam ut vis ipſa aſpiciendi major reddatur, atque vegetior? protulitque ſtatim Ovidianos illos verſus:

Fertilior ſeges eſt alienis ſemper in agris,
Vicinumque pecus grandius uber habet.

Pontanus.

¶ Similitudines.

Plutarchi. Flammam primum emicantem multus comitatur fumus, qui quidem evaneſcit, iam convaleſcente & explicante ſe flamma: Sic res egregias aggredientem initio multa premit invidia, donec aucta gloria invidia fumum diſcutiat: nam fumus gloriæ invidia eſt. *In Moralib.*

Qui invident amicorum felicitati, nolunt eos prorſus ſubverti, ſed tamen gravantur illorum excellentia: ut qui vicini domum nolint omnino demoliri, ſed ſatis habent, ſi detrahatur, quod obſcurat proximus. *Ibidem.*

Vbi nullum lumen, ibi nulla umbra: Ita ubi nulla felicitas, ibi nulla invidia. *Ibid.*

Licet invenire regionem, ubi venena non ſint, quemadmodum affirmant de Creta: At non licet invenire Rempub. quæ non alat invidiam, contemptionémque. *In Moral.*

Malus conſiliarius omnia depravat aſſidens: Sic invidia nulla magis damnat, quam quæ ſunt optimè dicta. *Ibid.*

Quemadmodum iter facientes per ſolem, neceſſario comitatur umbra: Sic quoque incedentibus per gloriam comes eſt invidia. *Apud Stob. ſer.36. & Maxim. ſer.54.*

Sunt qui aſpectu effaſcinant hominem: Ita invidus oculus perniciem adfert rebus lætis: Nec ſatis tutus regum oculus, ſi quid habeat egregiè pulchrum. *lib.7. c.2.*

Dionis Chryſoſtomi. Vt corpus ſanum aliquoties percutitur, & non facilè vulneratur: corpus autem debile ab intus tacitam habet læſuram, etiamſi modice tactum fuerit, citius diſſipatur: Sic animal liberum & integrum non facilè offenditur; animal verò invidia vulneratum, non ſolum cauſa idonea, ſed etiam levis occaſio excitat in dolorem. *In Matth. 21. hom.39.*

Vt ſcarabei alieno ſtercore: Sic invidi aliorum adverſa fortuna, nutriuntur. *Hom.41. in Matth.*

Si quem videremus ignem manibus ac ligonem geſtantem: hanc ædem unà cum altari demoliri, evertere, incendere, nonne fieret, ut ab omnibus iis qui rem fortè ſpectarent, lapidibus obrueretur, tanquam impius, & eſt lex? quid igitur? ſi quis flammam geſtet, hoc quo utimur igne edaciorem, invidentiam dico, non lapidum ædificia demolientem, neque aureum altare evertentem, ſed quod longè & lapidibus & altari preciоſius eſt, præceptorum ædificium ſubvertentem, & devaſtantem: hic qua tandem venia dignus eſſe queat? *Hom.7. ad Roman.*

Sicut furentes ſæpenumero gladios in ſe convertunt: Itidem & invidi ſolam inviſi perniciem intuentes, propriam negligunt ſalutem. Hi feris

que pejores. Nam illæ quidem escæ indigentes, vel prius quam à nobis irritentur, adversum nos armantur: hi verò beneficiis frequenter allecti, bene meritos maleficiis prosecuti sunt. Hi quidem pejores feris, dæmonibus autem pares, fortè verò pejores istis. Hi namque contra nos bellum exercent impacatum, consortibus autem generis non insidiantur: hi verò neque naturæ communionem reveriti sunt, neque sibi pepercerunt: nam neque invisas animas suas pœnis afficiunt. *Homil.44.de livore & invidia.*

Nazianzeni. Quemadmodum muscæ vulneribus: Ita hi nostris insident fatis adversis, aut si ita mavis erratis, *lib.de Theologia,*

D.Basilij. Quemadmodum sagittæ magna vi emissæ, si in durum aliquid ac respuens inciderint in emittentem facilè redeunt: Sic invidia proximis tristitiam nequaquam adfert, invidenti tantum officit. *De invidia.*

Quemadmodum venenum, ferrum: Sic invidia hos qui eam possident, absumit atque vastat. Magis autem sicuti vipéras dicunt abrupto matris ventre nasci, sic & invidia concipientem eam animam corrodere, simul ac tabefacere apta est, nec mirum, cum hominem malignum & invidum continuò dolor atque tristitia comitentur. *De invidia.*

Vultures ad maleolentia corpora præteritis amœnis & odoriferis locis feruntur: & muscæ sana prætervolantes ad ulcera festinant: sic invidi splendida & magna præclarè facta intuentur quidem, sed putria invadunt. *Idem ibid.*

Vt ærugo ferrum, sic invidia quem infecit, animum consumit. *Ibid.*

Rubigo peculiare est vitium frumenti: & invidia morbus est amicitiæ. *Ibid.*

Canes nutricatione cicurantur, & cultu mansuescunt leones: invidi vero ad obsequium magis efferantur. *Ibid.*

Quemadmodum columna, si recta fuerit, accepto pondere amplius confirmatur: si autem modicè obliquata fuerit, non solùm non confirmatur, sed amplius vadit ad latus: Sic & cor hominis, si fuerit rectum, videns opera viri justi, audiens doctrinam sapientiæ ejus, amplius confirmatur. Sed si cor pravum fuerit, non solùm non confirmatur, sed magis ad invidiam excitatur, & magis pervertitur. *Chrysost. in Matth.cap.21.*

D. Augustini. Invidus vir similis est navi, quæ jactatur in fluctibus maris, in perturbatione semper est: ut lupus rapax insanit inaniter: sic ille in miseria detinetur, & tabescens ad nihilum redigitur; semper furore plenus particeps dæmoniorum efficitur, *ad Iulianam Epist.111.*

Plutarchus. Vt ferrum ærugine consumitur: Sic invidi suopte ingenio. *apud Ant.part.1.ser.61.*

Non quævis arbor patitur complectentem se vitem, sed quædam præfocant eam, & extinguunt. Ita ambitiosi quidam, juvenes ob invidiam premunt, ne quando emergant. *In Moral.*

Vt ij quos dolentes sopor occuparit, tristia somniant: Ita qui invidia, superstitione, avaritia laborant. *In Moral.*

Vt stultus qui adversis ventis & undis navigat, orta tranquillitate portum petit: Sic qui negotium relinquit, cum diu jam cum invidia luctatus, deinceps citra invidiam vivere possit. *Ibid.*

Qui diversam ingrediuntur viam non possunt sibi mutuo prodesse: at qui diversa vitæ ratione utuntur, adimunt invidiam, ac magis sibi invicem sunt auxilio. *Ibid.*

Vt feris bellum est cum iis quæ iisdem cibis aluntur, cum cæteris pacem agunt: Sic invidia & æmulatio inter ejusdem artis professores, nam pugili cum cursore convenit. *In Moral.*

Canis ignotos allatrat, erga notos mitior, secundum Heraclitum: Sic invidia novos homines, & nuper evectos potissimum infestat, in notos jam mitior. *Ibid.*

Vt inveterata consuetudo etiam si lædat, tamen haud facilè propellitur, ita simultas invidiam, zelotypia mali memoriam in animo relinquit. *Ibid.*

Vt sol, si immineat hominis vertici, aut prorsus tollit umbram, aut minimam reddit; Sic ingens gloria extinguit invidiam.

Roterodami. Creta nullum habet venenum, præter phalangium, id est aranei genus: Ita non est monasterium tam sanctum, quod immune sit ab obtrectationis & invidentiæ malo. *In Simil.*

Thriveri. Quibusdam animantibus nulla lis est, præterquam in aculeo, Sic malè nati homines nil aliud possunt quam perpetuo invidiæ aculeum infigere. *In apoph.131.*

Apes possunt quidem dolore infigere aculeum, sed tandem relicto vel ipsæ etiam pereunt: Ita & invidi dum alios lingua dolosa lædunt, malignitate ipsi tandem contabescunt, postquam proximo malum inflixerunt, *In apoph.*

Carbones oleo accendes: Sed invidiam haud facilè beneficiis extinguas. *In apoph.161.*

Calcem accensam ut oleo extingues, ignem verò magis accendes: Ita hominem malevolum tibi humanitatis beneficiis placabis, invidum vero magis excitabis. *In apoph.216.*

Qui nequeunt ferre alterius fortunam, similes sunt illis, qui ob vitium corporis nequeunt ferre bonum aërem. *In apoph.60.& 128.*

Qui effascinant, in oculis geminam habere pupillam dicuntur: Ita qui utuntur invidia alienæ felicitatis, non eam intuentur oculo simplici, sed quicquid vident, sinistrè interpretantur.

Thriveri. Semper ignis summa petit, sed fastigium aliquando tam est excelsum, ut vix possit carpere media. Talis est invidorum astutia; minima quærunt in magnis viris vitia, ut illinc possint paulatim violare postrema. *In apoph.125.*

Vt navim interdum improvisus vortex absorbet, ita homines nigra Dea invidia præsertim eos quibus indoles melior, & ingenium supra annos. *Lipsi.cent.1.ep.42.*

Vt fratrum odia acerrima sunt, sic eorum ferè qui consortes aliquando ejusdem religionis. *lib.de vera Relig.*

Qui alteri invidet hoc ipso se inferiorem ostendit, quia apud humiles dumtaxat animos gloria habitat, & in altos dirigatur livida illa Dea. *Cent.1.ep.41.*

Livor & obtrectatio passim bonorum operum impedimenta aut venena. *Cent.2.ep.70.*

Virtuti ut gloria cómes, sic & invidia. Sed hanc adeò non cùrat, ut vix cernat. Minuti qui non se attollunt, nolunt etiam alios; & factis quum obstare non possunt, conantur linguis, & spargunt verborum levia tela: atque id eminus, ut Parthi fugientes. Nam cominus non se componunt, ne rectis oculis splendorem nostrum intueantur. *Cent.3.ad Belg.ep.9.*

¶ Adagia.

Cognatio movet invidiam. τὸ συγγενὲς καὶ φθονεῖν ὀπίσατει.

Innuit adagium: Invidiam oriri ergo vicina & cognata. Arist.2. Rhet.

Figulus figulo invidet, faber fabro. καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων. *Hesiodus.*

Ostendens inter eiusdem conditionis aut artificij homines facilè invidiam & æmulationem oriri.

Inimicus & invidus vicinorum oculus. δυσμενὴς καὶ βάσκανος τῶν γειτόνων ὀφθαλμός. *Idem quod proverbium.* Vicinus vicino invidet.

Vnicum arbustum haud alit duos Erithacos. μία λόχμη δ' οὐ τρέφει δύο ἐρυθακίδας.

Non intempestivè dicetur in eos quibus parum convenit, nec in eodem munere concorditer versari queunt.

Vna domus non alit duos canes. οὐκ οἶκος δ' ἀνέτας τρέφει τοὺς δύω κύνας.

In eos quadrat inter quos parum convenit, propter idem lucrum quod communiter experiunt.

Zoili.

Zoili proverbiali more vocantur alienarum laudum obtrectatores, & alienorum laborum reprehensores.

Edentulus vescentium dentibus invidet. *D.Hieron.*

Dicetur in eos, qui alios invident, quod ipsis non contingit.

Expertes invidentiæ Musarum fores. ἄφθονοι Μουσῶν θύραι.

Candidæ Musarum Ianuæ.

De his dictitatum, qui literaturam suam candidè libenterque impertiunt aliis, & ad docendum prompti sunt atque propensi.

Iactantiæ comes invidia.

Qui monebit, ne quis insolentius iactitet vel fortunæ munera, vel naturæ dotes, ne quando Nemesis exaudiat auferatque, non invenuste usurpabit illud Homeri,

Ἀλλ' ὄγε σιγῇ δῶρα θεῶν ἔχοι, ὅττι δ' ἰδοίην.

Possideat tacitus, si qua adsunt munera Divûm.

Optat ephippia bos piger: arare caballus.

Significat vitium illud humanis ingeniis insitum, ut semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant, ac fastidiant. Optent inexperta experta damnent. Horat.

Fertilior seges est alieno semper in agro. *Explicat hoc A. Gellius.*

Aliena nobis, inquiens, nostra plus alios placent.

Ovid.

Fertilior seges est alieno semper in agro,
Vicinumque pecus grandius uber habet.

Præstat invidiosum esse, quam miserabilem. *Nam invidia ferè comes est felicitatis miseratio calamitatis.*

¶ Exempla Biblica.

Invidiæ *Exempla:* Satan, Gen.3.v.1. Sap.2.vers.24. Cain, Gen.4.vers.4. Palæstini, 26.14. Rachël, 30.1. Fratres Ioseph, 37.4.8. Act.7.v.9. Ægyptij, Exod.1.v.13. Iosuë, Num.11.28.29. Aaron & Maria. 12.1.2. Ephraimitæ, Iud.8.v.1.2. Elias frater Davidis, 1.Sam.17.9. Saul.18.8. Philistæi, 29.9. Achitophel, 2. Samuël.17.versic.23. Sanaballat & Tobias, Nehem.2.10. Aman, Esth.5.vers.13. Principes & Satrapæ Darij, Daniel.6.4. Pharisæi, Matth.9.11. Ioan.12.10. Discipuli Ioannis, Matth.9.14. Ioan.3.26. Principes Sacerdotum & Scribæ, Matt.21.15. Iudæi, 27.18. Actor.13.v.45. & 17.v.5. Frater Prodigi Filij, Luc.15.28. quidam Pharisæi, 19.v.39. Pontifices & Pharisæi, Ioan.11.v.47. Sacerdotes, Magistratus templi & Sadducæi, Actor.4.v.1.2. & 5.17. Auditores Stephani, v.54 Corinthij, 1.v.11. Pseudo apostoli, Philip.1.vers.15.

¶ Exempla Profana.

Alexander Macedonia rex potentissimus Perdiccam oderat, eo quod esset bellicosus: Lysimachum, quod militandi peritus: Seleucum, quod magni animi, Attalum, quod imperatoria dignitate polleret: Ptolemæum; quod ei prospere omnia succederent. *Ælian.lib.12.de var.hist.*

Viros bonos, qui per virtutem primum locum tenebant, invidi oppugnavere: Periclem Simmias: Alcmæon Themistoclem: Pompejum Clodius: Epaminondam Meneclides Orator. *Plut.in præcept.politicis.*

Græcorum duces ad Salaminem re bene gesta quamvis consilio Themistoclis omnia gesta essent, ejus tamen gloriæ invidentes, ne secundas quidem rei bene gestæ partes tribuere voluerunt. *Herodotus.*

Caligula Cæsar pulchros & comatos, si quos obvios haberet, occipitio ratio eos præ invidia deturpabat. *Suet.*

Agathocles Syracusiorum tyrannus, Gelonis regis sepulchrum, quod ei ob res præclarè gestas populus extruxerat, diruit. *Diodor.lib.11.*

C.Caligula invidia motus, Torquato torquem, Cincinnato crinem, & Cn. Pompejo stirpis antiquæ Magni cognomentum abstulit. Elium quoque Proculum, formosissimum adolescentem jugulari fecit. *Suet.*

Sempronius Gracchus & Rutilius tribuni plebis Marco Attilio Glabroni diem dixere nullam aliam ob causam, quam quod homo novus tam

cito creviſſet. *Livius de bello Macedonico, & Volat. lib. 13. cap. 3. Antrop.*

¶ Hieroglyphica.

Nonnulli ex peritioribus *Invidiam* per *Hydræ* ſpeciem ſignificari tradunt: idcoque in nullo alio monſtro domitando Herculem magis laboraſſe. *Pier. Val. l. 16.*

Per *Lolium* etiam cum pravi mores, tum *Invidia* hieroglyphicè ſignificatur. Quare Antiſthenes non temere dicere ſolebat, abſurdum eſſe *triticum à lolio* non repurgare, qui ſentiret ex hoc *invidos* à Republica ſubmovendos, ut Plutarchus interpretatur: tam enim inutiles invidi ſunt civitati, quam *Lolium* eſt tritico, qui vero invidus eſt, ſuam ipſe ſibi fovet infelicitatem. *Pier. Val. l. 56.*

¶ Emblema.

Alciat. Emblema. LXXI.

Squallida vipereas manducans femina carnes,
Cuique dolent oculi, quaque ſuum cor. edit,
Quam macies & pallor habent ſpinoſaque egeſtas.

¶ Fabulæ.

Canis in præſepi.

Frendens canis dentibus, & allatrans nonnunquam in præſepi jacebat, à quo boves terrebantur, neque admittebantur ad pabula. Cui unus: Quanta iſta, inquit, invidia eſt: non pati te, ut eo cibo veſcamur quem tu capere nec velis, nec poſſis?

Fabula de proverbio compoſita eſt, quo notatur invidentiæ malignitas.

Invidus.

Volens explorare ſenſus hominum Iupiter, miſit Apollinem in terras qui voluntates humanas cognoſceret. Hic primum incidit in avarum unum, & alterum invidum. Quibuſcum collocutus copiam illis fecit petendi quod vellent. Id enim quod uterque petiiſſet, ratum ſe habiturum ea lege, ut quod ſibi alter petiiſſet, alteri præſtaretur duplum. Nullo igitur pacto induci potuit avarus quicquam ſibi ut peteret, at invidus erui unum oculum ſibi petiit, ut avarus ambos amitteret.

Deſcribitur hac fabula avaritiæ & invidiæ peſſimum & deterrimum vitium.

Lupus & Vulpes.

Videbat lupus ad ſupplicium capitis Vulpem quamdam rapi, eximia forma & magnitudine: itaque miſertus illius, ſtatuit Leonem regem, apud quem ſe, ſciret ſingulari in gratia eſſe, deprecari pro vita illius, ſciſcitari igitur cauſam propter quam Vulpes damnata eſſet. Cui reſponderunt, qui illam ductabant: Quod freta viribus ſuis non contenta rapinis avium de cohorte, pinguiſſimum etiam anſerem, de numero eorum, qui regi ad delicatiores cibos aſſervarentur, fuiſſet auſa aggredi. Tum Lupus mutata Vulpis liberandæ voluntate diſceſſit, & fracta cervice illa periit.

Omnes facinoroſi invidi ſunt: eſtque hoc pravitatis vitium inſitum pene omnibus, ut eos cum quibus communicari videant commoditates ſuas, è medio ſublatos cupiant, illis ut diminutis ipſi ſoli fruantur.

Vide Odium.

Invocatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Invocatio, Græcè ἐπίκλησις, ὁ, ἡ, & ἐπικαλέω, invoco dicitur. Eſt autem invocare, in ſe vocare per affectum & devotum cultum. *ſecundum B. Thom. ſuper epiſtol. ad Rom. 10. lectione 2. ſcol. 2.*

¶ Loci Biblici.

Invocare nomen alicujus ſuper aliquem, eſt de nomine illius vocari, Gen. 48. v. 16. Deut. 28. 10. 4. Eſdr. 25. Dan. 9. 18. 19. Eſai. 3. 28. Ier. 7. 10. Invocare nomen Dei ſuper aliquem, Num. 6. 27. Invocantibus Deum ſalus, Rom. 10. 13. Invocandus Deus corde puro, 2. Tim. 2. 22. Invocatus Deus in tribulatione exaudit, 2. Sam. 22. 7.

Invocatio nominis Chriſti, pro Chriſti Deitatis agnitione, 1. Cor. 1. 22. Tim. 2. 19. Invocatio συνεδοχικῶς, pro toto Dei cultu, 2. Tim. 2. 22. Invocatio nominis Dei præcipitur, Pſ. 50. 15. ſalutaris eſt Pſ. 20. 8. Prov. 18. 10. Ioël. 2. 32. Act. 2. 21. Rom. 10. 13. Invocatio nominis Dei ſacrificium Deo gratum, Pſ. 116. 23. Invocatio ex fide, Rom. 10. 14. Invocatio & fides inter ſe conjunctiſſimæ, Matt. 21. v. 22. Marc. 24. Iac. 1. 6. 1. Iob. 3. 22. Invocationis fructus, Phil. 4. 7.

¶ Similitudo.

Athanaſij. Si in pagarum judiciis regem terreſtrem teſtem citare fas non eſt, utpote, majorem & iis qui citant, & iis qui judicant: Cur Deum increatum, ad res creatas invocamus, facientes ut Deus ab hominibus contemnatur? *De Chriſti paſſione.*

¶ Exempla Biblica.

Invocationis Dei exempla: Seth, Gen. 4. 26. Abraham, 12. 8. & 13. 4. & 21. 33. Iſaac, 25. 21. & 26. verſ. 25. Iacob. 32. 9. Moyſes, Exod. 34. verſic. 9. Deut. 32. 1. Samſon, Iudic. 15. 18. Samuel, 1. Sam. 12. 17. Eccleſ. 40. 19. David, 2. Sam. 22. 4. 7. 1. Paral. 21. 26. Pſalm. 17. 6. & 18. 4. & 31. verſicul. 2. & 116. 13. Elias, 1. Reg. 17. 36. 37. Eſaias, 2. Reg. 20. 11. Ruben, Gad, & dimidia Tribus Manaſſe, 1. Paral. 5. 19. 20. Aſa, 2. Paral. 14. 11. Ioſua, Eccl. 46. 6. Ezechias, 48. 20. 21. 22. Ieremias, Thren. 3. 55. Sacerdotes, 2. Mach. 3. 15. & 14. verſicul. 34. 45. Iunior ex ſeptem fratribus, 7. 37. Machabæus & reliqui Iudæi, 8. 12. Razias, verſ. 46. Iudas Machabæus, 15. v. 21. 26. Stephanus, Actor. 7. verſ. 60.

Vide Deus, Oratio, Precatio.

Iocus.

¶ Definitio et Etymolog.

Iocum vocamus quod eſt contrarium ſerio. Hinc joci gratia facta obligatio, non valet. *l. obligationum ſubſtantia. ff. de act. obligation.*

¶ Sententiæ Philoſophicæ.

Iocos & Dij amant. *Plat. in Cratylo.*

Iocoſus & mollis eſt, nam jocus & requies & relaxatio, & jocoſus in hac excedit. *Ariſt. 7. Ethic. c. 7.*

Iocus ideo inventus eſt, ut qui laborat, habeat recreationem. *Idem 8. Polit. c. 3.*

Iocum fecerunt homines finem, cum & habeat forraſſe finis voluptatem quandam, ſed non quamcumque, & quærentes vitam accipiunt hanc pro illa, quia cum fine habendi ſimilitudinem habet *Idem ibid. cap. 4.*

¶ Apophthegmata.

Diogenem à lethali ſomno experrectum medicus interrogavit, quomodo ſe haberet. Recte, inquit, nam frater fratrem amplectitur. Alludens ad Homerum, qui θάνατον & ὕπνον germanos finxit, quod ſomnus mortis ſit imago. *Laërt. l. 6.*

Idem mulierem aniculam ſe curioſius exornantem intuitus: Si vivos ait, lenocinio allicere voles plurimum falleris: ſed ſi defunctorum umbras, oro ne diu cuncteris. *Stobæus.*

Idem, Didymus, qui vulgo audiebat adulter, curabat oculum virginis. Ei Diogenes dixit, Vide, ne corrumpas pupillam. Hoc dictum apud nos non eſt adeo jocoſum, ut apud Græcos, apud quos κόρη & virginem ſonat, & oculi pupillam. *Laërt. l. 6. 2.*

Anonymus apud Æginetas lex erat, ut ſi quis Athenienſis Æginam veniſſet, capitale eſſet. Huc quum eſſet deductus Plato ut venundaretur, capitis poſtulatus eſt à Carmenio, qui legem eam tuleràt: ſed tempeſtivo cujuſdam joco liberatus eſt. Ait enim legem habere, ſi quis homo, at hunc eſſe philoſophum. *Laërt. l. 3.*

Stratonicus, quodam imperite jaculante, abiens ad ipſum ſcopum conſtitit. Et cum quidam interrogaret cauſam, reſpondit, Ne feriat. *Anton. in Meliſſa.*

Anonymus. Lacon quidam gymnaſiarcham ligna ξύλινα exhibentem facetiſſimo joco inculavit, dicens, quod per eum ne lachrymas quidem illic effundere daretur. Fumus enim excutit lachrymas oculis, Acapna ligna inde dicta ſunt, quod fumo careant. *Eraſ. l. 8. Apoph.*

Polemon. Cum articuli morbo lapideſcerent, medicos admonuit ut effoderent, inciderentque Polemonis lapidicinas. Dicebatque: Comedendum eſt, manus non habeo: ambulandum eſt, pedes non habeo: dolendum eſt, & manus & pedes habeo. *Ex Philoſtrato.*

Eraſidas cuidam percontanti, quomodo vulnus accepiſſet, joco reſpondit. Prodente me ſcuto. Ita crebro malum per illos venit, quorum præſidio credimus nos eſſe tutos. *Plut. in Lacon.*

Iuba rex cuidam querenti, quod ab ipſius equo eſſet aſperſus: Quid ita, inquit, an me Hippocentaurum eſſe putas? Iocoſe deridens eum, qui qui moroſitatem inſcribebat ei, qui equo inſidebat. *Bruſ. l. 3.*

Philippus. Quum eſſet Philippo Macedoni clavicula in bello fracta, & medicus à quo curabatur, in ſingulos omnino dies aliquid poſceret: Sume, inquit, quantum voles, nam clavem habes, ludens ancipiti voce, κλεῖς enim Græcè & clavem ſonat, qua aperitur ſerinium aut oſtium, & commiſſuram humeri cum pectore. Quid hoc animo civilius, cui & in dolore, & erga avarum medicum jocari libuit? nec ob cruciatum moroſior, nec improbitate poſtulantis offenſior. *Plut. in apoph.*

Scipio Naſica cum ædilitatem curulem adoleſcens peteret: ac (ut candidati ſolent) manum cujuſdam opere duratam prehenſaret rogavit hominem, Num manibus ambularet? Hoc dicto ruſticanæ tribus ſuſpicantes ſibi exprobratam paupertatem, effecerunt ut repulſam ferret. Adeo obfuit jocus intempeſtivus. *Eraſ. l. 6. apoph.*

L. Portius Naſica quum ex more conceptis verbis à Catone Cenſore rogaretur: Habeſne uxorem ex animi tui ſententia? Habeo, inquit: at hercle non ex animi tui ſententia. Verum ob eum jocum intempeſtivum mulcta illi dicta eſt. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Domitius Afer, Didio Gallo, qui provinciam ambitioſiſſimè petierat, mox impetrata ea querebatur, quaſi coactus eſſet: Age, inquit, aliquid, & pro Repub. elabora. Iocus eſt ab ironia: ſimúlque illud eſt, quod magiſtratum magno ſtudio ambiiſſet. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Idem. Cuidam oratori malo, qui in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret, poſtquam aſſedit roganti, videretur ne ſatis miſericordiam moviſſe? At magnam quidem, inquit: neminem enim puto tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit. *Cic. l. 2. de Oratore.*

Anonymus. Cum Siculo cuidam, familiaris alius gemebundus diceret uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de fico: Amabo te (*inquit*) da mihi ex iſta arbore, quos ſeram ſurculos. *Cic. l. 2. de Orat.*

Cicero, objurgantibus, quod homo ſexagenarius puellam virginem duxiſſet: Cras, inquit, mulier erit: jocans hoc probrum mox eluendum, nam poſtridie non poterat objici, quod virginis eſſet ſponſus. *Eraſm. lib. 4. apoph.*

Idem. Quidam candidatus, qui coco patre natus credebatur, coram Cicerone ſuffragium ab alio petebat: Ego quoque, inquit, tibi favebo. Ex quo colligitur, coce à coco, & quoque conjunctionem, aut eodem, aut ſimilem fuiſſe ſono. *Eraſ. l. 4. apoph.*

Aug. Cæſar, Herennium adoleſcentem moribus corruptiſſimis vitiatum, caſtris excedere juſſit, quumque ille dimiſſus, ignominiam reditus

sui apud Augustum deploraret his verbis : Quo ore redibo ad meos, quid dicam parentibus me incusantibus ? Dic (inquit Cæsar) me tibi displicuisse. Et sic jocosè docuit , qua ratione reditus sui ignominiam diluere posset. *Suet. in August.*

Anonymus. Quemadmodum Augustus gaudebat jocis liberalibus in alios ludere, ita in se jactos aut retortos interdum liberius, patientissimè tulit. Adolescens quidam provincialis Romam venerat, oris similitudine tam mirificè referens Augustum, ut in se populi totius oculos converteret. Cæsar hoc audito, jussit ad se perduci: eumque contemplatus hunc in modum percontatus est : Dic mihi adolescens, fuitne aliquando mater tua Romæ ? Negavit ille: ac sentiens jocum, retorsit adiiciens: sed pater meus sæpè. Augustus ludens suspicionem intendebat ad matrem adolescentis, veluti ab ipso stupratam ; adolescens protinus eam suspicionem retorsit in matrem Cæsaris, aut in sororem. Nam oris similitudo non magis arguebat illum esse Cæsaris filium , quam fratrem aut nepotem. *Suet.*

Aug. Cæsar. Plurimum affectavit jocos , salvo tamen majestatis pudorisque respectu, nec ut caderet in scurram. Scripserat autem Ajacem tragœdiam, eandémque, quod sibi displicuisset , deleverat. Postea vero cum Lucius gravis Tragœdiarum scriptor eum interrogaret, quid ageret Ajax suus ? respondit, in spongiam incubuit. *Macrob. l. 2. c. 4. Sat.*

Idem. Alium præfecturam equitum summorum , & insuper salarium postulantem, dicentémque: Non lucri causa dari hoc mihi rogo , sed ut judicio tuo munus videar impetrasse, & ita officium depexuisse : hoc dicto repercussit. Tu accepisse apud omnes affirma , & ego me dedisse non negabo. *Ibid.*

Idem Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus , agenti apud se causam, & frequenter dicenti : Corrige in me si quid reprehendis, respondit : Ego te monere quidem possum, corrigere non possum: ad gibbum alludens. *Macrob.*

Apud L. Manlium , qui optimus Romæ pictor habebatur, Geminius Servilius fortè cœnabat , qui cum filios ejus deformissimos vidisset : Non similiter, inquit, Manli fingis, & pingis. Cui Manlius : Non mirum est, respondit , in tenebris enim & luce subobscura fingo, luce autem ac sole splendente pingo. *Macrob. lib. 2. c. 2. Saturn.*

Nero in Claudij stultitiam subinde jocabatur productione syllabæ quum diceret : Posteaquam desiit inter vivos morari , prima syllaba producta. Moros enim Græcè fatuum sonat : inde finxit morari , pro stultum agere, quemadmodum nos à poëta poëtari : à juvene juvenari. *Suetonius.*

Anonymus. De Vespasiano patre narrat Suetonius , quum scurram multa in alios jacientem provocasset, ut in se quoque diceret aliquid : Dicam , inquit , ubi ventrem exonerare desieris : alludens ad formam Cæsaris, qui faciem habebat cacatutientis. In cujusmodi hominem jocus extat Martialis.

Vtere lactucis , ac mollibus utere malvis :
Nam faciem duram Phœbe cacantis habes.

Piso Galliam provinciam obtinuerat : exacto provinciæ tempore , à Gallis repetundarum accusatus fuerat : dum Gallus quidam productus testis magnam vim pecuniæ Pisonis præfecto Magio datam dixerat, quod cum refutare niteretur Scaurus Pisonis patronus , tenuitate Magij : Gallus omne quod quæsierat Magius prædiis & rapinis eum abliguriisse & in ventrem condidisse dixit , non aliter quam si nudus nuces legeret. *And. Turneb. in Cic. jocos.*

¶ Similitvdines.

Rhinoceros cornu gerit in naribus : ita quorundam sales dentati sunt & aculeati. *Plin. lib. 8. c. 20. & 25.*

Sicuti sal modicè cibis aspersus condit, & gratiam saporis addit. Ita si paulum antiquitatis , aut joci admiscueris , oratio fiet venustior : si plus satis , nihil insuavius. *Erasm.*

Histrix non jaculatur spinas suas , nisi cum provocatur , aut urgetur : at scurra in quemvis sua dicta conjicit. *Plin. lib. 8. c. 20. & lib. eod. cap. 35.*

Julius Cardinalis , cum amicos ad cœnam vocasset, interque convivandum, ubi in Basilienses concilij mentionem incidisset , & terra commoveretur: Bono animo estote, inquit, de synodo Basilienſi loquuti sumus, quæ omnem Ecclesiam tremefecit , non tamen illisit. *Æneas Sylvius lib. commentariorum de Alphonsi reb. gest.*

Fridericus Imperator , eos qui jocos moderate ferrent sapientes, qui autem promptissimè jocarentur , ingeniosos esse dicebat. Habet autem jocus inter seria suum etiam locum : qui ubi erumpit , utriusque ingenium facilè declarat. *Æn. Sylv. lib. 4. commentariorum in Alphonsi res gestas.*

Ludovicus XII. Gall. rex. Unus ex stipatoribus ejus cum aulico magnæ nobilisque familiæ primario exarserat iracundia, cum stipator nobilitate generis non se esse inferiorem aulico jactitaret : erántque eo nomine in certamen venturi. Hos ante se jubet sisti Ludovicus , rogátque stipatorem unde ei genus , qui ita se conferret nobilissimo homini. Tum ille eo se genere natum ait , quo nullum sit nobilius. Id quidem fateri ortum regem ex stirpe Noæ : sibi verò genus esse ac gentilitatem ex quopiam illorum qui cum Noa fuissent tempore diluvij. Cachinno sublato rex conversus ad aulicum , despiciſne eum , inquit , cui genus regium & tibi æquale est ? Eoque joco utrumque placavit, & ambobus porrexit dexteram. *Ex Annal. Franciæ.*

Idem Bajonensem Centurionem & Lemovicensem superbius de exitu & ordine cujusdam prælij differentes hactenus tulit , ut Bajonensi diceret, Cum te rogabo pernas quomodo salire oporteat : Lemovicensi autem, cum te rogabo, Castanea qua in terra , & quo pacto repastinata serenda, & quibus campis rapa & napus lætentur : tum demum respondeto. Silente utroque , conversus ad Lemovicensem , Nostin' inquam, in alio solo rapam biennio satam converti in napum , in alio napum raparum accipere speciem ? ita & tu hausisti à Bajonensi superbiam, ille vero à te ignorantiam , quæ te adeò turgidum reddit. *Ex iisdem Annalibus.*

Carolus Quintus admonitus aliquando in castris ut leges Germanis militibus de vitanda ebrietate ferret : respondit , id perinde fore , ac si Hispanis interdiceret ne fururentur. *Clytæus, orat. de Carolo V. Imper.*

Horatius nihil putat vetare jocantem vera proloqui , cùm lepos & venustas joci pro invitamento & illecebra plerumque sit , & sermonem verum condiat ac perfundat jucunditate sui , ut dulciario opere pueri & crustulis ad literas discendas quodam blandimento inducuntur. Vnde ait.

—— Vt pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.

Est enim plerunque jocus poëtis pro crustulo & bellario , verique condimento. *Andr. Turneb. in Hora.*

Vide tit. De facete dictis.

Ira, Iracundia.

¶ Definitio et etymolog.

IRa, Græcè ὀργὴ, ῆς , ἡ , & ὀργίζομαι , irascor dicitur. Est autem ira, accensio sanguinis circa cor. *secundum Aristotelem lib. 1. de Anima.*

Ira est fervor ejus , qui circa cor est , sanguinis , vaporatione fellis vel perturbatione fiens, *secundum Ioan. Damasc. lib. 2. c. 16.*

Ira est irrationabilis perturbatio mentis. *secundum Hugonem lib. 2. de Sacramentis.*

Ira est libido puniendi ejus, qui videtur læsisse injuria, *secundum Cic. lib. 4. Tusc. quæst.*

Ira est cupiditas puniendi ejus , à quo te iniquè putas læsum. *secundum Possidonium.*

Iracundia est excessus iræ : ideo est vitium oppositum mansuetudini : *secundum B. Thom. 2. 2. q. 152. art. 1.* Differtque ab ira (placet Donato) quod ira est ex causa , iracundia ex vitio multum irascentis. Ab ira veniunt irascor, & iratus, ac iracundus, quæ ita differunt, quòd iratus est, qui ex aliqua re lacessitus excanduit : iracundus, qui ex quacunque etiam parva causa movetur ad iram semper. Alterum ex causa est, alterum ex moribus.

Ira , Iracundia , furor , animi excandescentia in corde sedem habens : ita dicta ut quidam credunt à verbo, Ire : quod Irati & Iracundi quandiu furor ille durat , non apud se sint , sed extra iuerint, & pacati redierint ad se. Hebr. *Aph* , pro *Eneph* , à verbo *Anaph* , spiravit , & metonymicè , animo commotus, iratus fuit. *Aph*, nasus, in naso & naribus ira sedem multam habet, *Psalm. 6. 1. Iob. 40. 6. 2. Zaham* verbum & nomen , indignatus est , commotus fuit ad indignationem, indignatio , immanitas. Inde Græcè ζημία damnum. Convenit verbum illud cum *Zahhaph* , sævit : ira enim nihil moderabile suader, sed est crudelis. 3. *Iacham* , incaluit , unde *Chuma* , calor , ira : & metonymicè venenum , *Iob. 6. 4.* nempè quod serpentes irati emittunt. Iratus enim videtur quasi venenum spuere ex ore & facie. 4. *Chahhas* verbum & nomen , irritatus est , irritatio , provocatio ad iram. 5. *Nachar* , significat ira : *Nachrah* , Rhoncus , quem per nares irati equi emittunt : *Nechiraim* , nares. Irati rhonchos edunt terribiles. 6. *Hebrah* , effervescens bilis , ira , furor. *Prov. 11. 4.* à verbo *habar*, transit, præterijt , at enim fluctus aliis succedunt , ira etiam effervescit , intumescit, & miros habet successus ac progressus, donec transierit. Alia prætermittimus, quæ ferè omnia impetum illum & fervorem iræ exprimunt & graphicè depingunt , primariúmque hujus affectus signum ac effectum.

DIVISIO.

- IRA
  - Passio, quæ & appetitus sensitivus dicitur, cuius
    - Causa
      - Despectus, quem maximè significat.
        - Oblivio, qua est evidens signum parvi pensionis: nam qua magni pendimus, memoriæ commendamus.
        - Denuntiatio tristium, qua est signum, quod non veretur quis contristare.
        - Hilaritas in infortunio alicuius, quia signum est quod parvi facit bonum vel malum passi.
      - Parvipensio, qua triplex est, scilicet:
        - Epirreamus id est, Impedimentum propositi vel voluntatis implendæ, cum impedimenti nulla inde provenit utilitas.
        - Contumeliatio, Quia ea maximè derogat excellentiæ contumeliam passi.
        - Qui injustius parvipenditur, ut dives in pecunia, & rhetor in loquendo.
      - Excellentia, irascentis. Vt infirmitas & alia contristantia, quia defectibus subiacentes, facilius laduntur: ut infirmi.
      - Defectus, Eius contra quem irascimur, vilis & despecti.
    - Partes, secundum Ioannem Damascenum & Gregorium Nyssenum.
      - Fellea, qua cito accenditur, & cito desistit, & hæc à Cicerone dicitur, Excandescentia.
      - Mania, quæ diu in memoria manet.
      - Cottus, id est, furor, qui non quiescit donec puniat.
    - Delectatio
      - In spe vindicandi in futurum.
      - In vindictam de præsente inferendo, quia sic quietatur motus iræ.
      - In continua vindicta cogitatione, in qua immorando delectatur.
    - Effectus.
      - Fervor sanguinis & spiritus circa cor, ex quo apparere solent, secundum Gregorium hæc:
        - Cor palpitans.
        - Corpus tremens.
        - Lingua prepedita.
        - Facies ignescens.
        - Oculi exasperati.
        - Votorum ignorantia.
        - Clamor irrationabilis.
        - Verborum ignorantia.
      - Perturbatio usus rationis. Virgilius: Furor iraque mentem præcipitant.
      - Taciturnitas. Quia in lingua sicut in facie & in oculis expressius relucet vestigium cordis irati.
  - Virtus. Et dicitur ira per zelum, secundum quam appetitur vindicta secundum ordinem rationis. De quo Hieronymus ad Riparium, & habet. 23. q. 8. cap. Legi Syr. mastem.
  - Peccatū.
    - Mortale.
      - Cum appetit puniri eum qui non meruit.
      - Cum appetit puniri ultra quam meruit.
      - Cum appetit puniri non secundum legitimum ordinem, ut à se, vel ab alio, quàm à suo iudice.
      - Cum appetit puniri, sed non propter debitum finem, qui est conservatio justitiæ, vel correctio culpæ.
      - Cum ex ira vehementia quis excidit à dilectione Dei & proximi.
      - Cum appetitur vindicta in re parua, qua si etiam actu inferretur non esset mortale.
    - Veniale.
      - Cum motus ira prevenit iudicium rationis, & consensus non subsequitur.
      - Cum nimis ardenter irascitur interius.
      - Cum nimis manifestat signa iræ exterius.
    - Capitale, quia est caput vitiorum secundum Greg. 31. Mor. secundum quod ira est.
      - In corde oritur
        - Indignatio, qua irascens indignum putat iniuriantem, quod contra eum tale quid fecerit.
        - Tumor mentis, qua irascens variæ vindictæ vias excogitans, animum suum huiusmodi cogitationibus replet.
      - In ore oritur
        - Clamor, quo inordinatè, & confusè quis loquens, vehementem iram demonstrat.
        - Blasphemia, qua iratus in verba iniuriosa contra Deum prorumpit.
        - Contumelia, qua in verba iniuriosa contra proximum prorumpit.
      - In opere oritur, Rixa, qua intelliguntur omnia nocumenta facta proximis illata ex ira.
    - Generale, quia eius species sunt tres, secundum Philos. 14. Ethicorū
      - Acuta, qua nimis cito ex levi causa insurgit.
      - Amara, qua iniuria illata diu in memoria permanente diuturnam tristitiam concipit.
      - Gravis vel difficilis, qua non remittit iram quousque puniat.

¶ Loci Biblici.

Ira, pro irati Dei judicio, & iræ divinæ effectis: hoc est, pœnis & calamitatibus, quæ ab irato Deo peccatoribus irrogantur, sed pro iis effectis, ex quibus iratus esse Deus intelligitur, ut solet Scriptura ἀνθρωποπαθῶς de Deo loqui, Matth. 3. 7. Luc. 21. 23. Rom. 3. 5. & 4. 15. & 5. 9. Eph. 5. v. 6. 1. Thess. 1. 10. & 5. 9. pro ultione, seu vendicatione, qua Dominus terribiliter iratus, tandem mundum ulciscetur, Coloss. 1. 10.

Latiori significatione iræ nomen potest referri ad omnes animi offensiones, 1. Timoth. 2. 8. quæ prohibeant, quo minus bona conscientia Deum possimus invocare, ut Matth. 5. 23. sub qua specie comprehendi etiam possunt reliquæ injuriæ, quibus affici potest proximus, de quibus, Esa. 1. 15. 16.

Cum jracundo amicitia non ineunda, Prov. 22. 24. Iræ locum dare, Rom. 12. 19. est non jrasci, cedere occasionibus litigandi, subterfugere materiam jrascendi. Irasci dicitur Christus, Marc. 3. 5. sed non hominum iratorum more, in quibus ira nihil aliud est, quam summa vindicandæ injuriæ appetitio, ideóque cum malevolētia semper coniuncta est, & cum dolore quidem, sed quem ex injuria ipsis facta concipiunt, non autem ex eius vel improbitate, vel imprudentia, à quo læduntur. At Christus contra ita iratus dicitur Pharisæis, ut nihil prætermitteret, quo illos revocaret ad officium, tantum aberat, ut ulciscendi rabie ferretur. Irascendum, sed non peccandum, Ephes. 4. 26. quo in loco agit Paulus de compescendis vitiosis affectibus.

Ira, seu jracundia in homine damnatur, Iob. 36. 18. Proverb. 18. 14. Eccles. 7. 10. Matth. 5. 22. Ephes. 4. vers. 26. 31. Coloss. 3. 8. 1. Timoth. 2. 8. Tit. 1. 7. Iac. 1. 19. non omnis tamen ira, utpote quæ zeli nomine commendatur, (vide Zelus bonus) & quam Peripatetici fortitudinis cotem non temerè vocarunt: sed quæ vel injusta est, vel immoderata, Eph. 4. vers. 26. Ira stulti quam noxia, Proverb. 27. 3. Ira seu jracundia quantum mali pariat, Genes. 4. 5. Iob. 5. 2. Proverb. 12. 16. & 14. 30. & 15. 18. & 17. 19. & 19. 19. & 27. 3. & 29. 22. Eccles. 7. 10. Eccles. 25. 22. & 28. versic. 6. 14. & 30. 26. Matth. 5. 22. Luc. 4. 28. Galat. 5. 20. Ephes. 4. 26. Coloss. 3. 8. Tit. 1. 7. Iac. 1. 19. Iræ alterius cedendum potius, quam resistendum & repugnandum, Genes. 27. 42. Proverb. 22. 24. & 29. 22. Eccles. 8. 19. Matth. 2. 13. Iræ malæ mala, Prov. 15. 18. & 26. 21. & 29. 22. Iac. 1. 20.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Virum stultum interficit iracundia. *Iob.* 5.

Fatuus statim indicat iram suam: Qui autem dissimulat injuriam, callidus est. *Prov.* 12.

Vir iracundus provocat rixas, & qui ad indignationem facilis est, erit ad peccandum proclivior. 15. & 29.

Ira & furor utraque execrabilia sunt, & vir peccator continens erit illorum. *Eccles.* 27.

Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectutem adducunt cogitatus. 30.

Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum & tardus ad iram. Ira enim viri justitiam Dei non operatur. *Iacob.* 1.

Proximum ladit.

Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam, spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere? *Prov.* 18.

Sicut fremitus leonis, ita & regis ira, & sicut ros super herbam, ita & hilaritas ejus. 19.

Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem: sic homo iracundus suscitat rixas. 26.

Grave est saxum & onerosa arena, sed ira stulti utroque gravior. 27.

Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, & impetum concitati spiritus ferre quis poterit? *Ibid.*

Non est caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram inimici. *Eccl.* 25.

Homo iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium, immittit inimicitiam. 28.

Gratiosè sedatur.

Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. *Prov.* 15.

Qui imponit stulto silentium, iras mitigat. 26.

Fructuosè devitatur.

Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te. *Iob.* 36.

Noli esse amicus homini iracundo neque ambules cum viro furioso, ne fortè discas semitas ejus, & sumas scandalum animæ tuæ, *Prov.* 22.

Qui

Qui autem fortè premit ubera ad eliciendum lac,exprimit butyrum, & qui vehementer emungit, elicit sanguinem: & qui provocat iras, producit discordias.30.

Ne fis velox ad irascendum,quia ira in sinu stulti requiescit. *Eccl.*7.

Aufer iram à corde tuo, & amove malitiam à carne tua.*Eccl.*11.

Quam bonum est arguere:quam irasci.*Eccl.*20.

Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. *Matth.*5.

Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. *Ro.*12.

Omnis amaritudo,& ira,& indignatio,& clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia.*Ephes.*4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ira inveterata odium est:ira turbat oculum,odium extinguit:ira festuca est, odium trabs: homines quotidie irascuntur filijs, non tamen oderunt filios.*Aug.super Psalm.*

Divina bonitas ideo irascitur in hoc seculo, ne irascatur in futuro, & misericorditer temporalem exhibet severitatem, ne æternam ultionem inferat.*Idem de vera innocentia.*

Non est quærendum utrum quis irascatur, sed quare irascatur? nec utrum sit tristis,sed quare?nec utrum timeat,sed quid timeat?Irasci enim peccanti,ut corripiatur, constritati pro afflicto, ut liberetur: timere periclitanti ne pareat,nullus sanæ mentis vel considerationis reprehendat. *Idem de civitate Dei,*14.

Ira dicit: Quæ æquanimiter erga te ferti non possunt, hæc omnino patienter tolerare peccatum est,quia nisi eis cum magna exasperatione resistatur, contra te deinceps sine mensura cumulantur. Patientia respondet. Si passio redemptoris ad mentem reducitur, nihil tam durum, quod non æquè toleretur. Quanta enim sunt hæc quæ patimur comparatione illius? Ille opprobria,irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella,spineam coronam, crucémque sustinuit, & nos miseri uno sermone fatigamur: uno verbo dejcimur. *Idem de conflictu virtutum & vitiorum.*

Iram fratris tunc portabis,cum tu adversus eum non irascceris,ut rursum eo tempore,quo te ira præoccupaverit, ille te lenitate & tranquillitate supportet.*Idem de verbis Apostoli.*

Nulli irascenti ira sua videtur esse injusta. Ira enim inveterascens, ita fit odium, dum quasi justi doloris admixta dulcedo diutius eam in vase detinet, donec totum acescat, vasque corrumpatur. *Idem ad Dioscorum.*

Est ira quæ justitiam non operatur,& furori proxima,menti suæ vim potestate facit, in tantum ut labia tremant,dentes concrepent, vultus pallore mutetur.Rectè illud laudatur Architæ Tarentini, qui cum villico iratus:Iam te,inquit,occiderem,nisi iratus essem. *Hieron. super Ioël. Prophetam.*

Quid iracundo furor suus confert, quem sævissimis exagitatum stimulis conscientiæ ira ab omni consilio ac mente deturbat, ut dum irascitur,insanire credatur.*Idem ad Demetriadem.*

Ira sæpe etiam innocentes ad crimen adducit: quia dum justo amplius irascimur,& volumus aliena coërceret peccata,graviora committimus:ideo Apostolus ait, Non vos vindicantes, charissimi, sed date locum iræ,hoc est,declinemus eam, ne nos illa corripiat: Vnde Dominus Iesus mittens ad evangelizandum discipulos,misit eos sine auro,sine argento,sine pecunia, sine virga:ut incentiva litis & instrumenta eriperet ultionis. *Ambrosius de sancto Ioseph,& hab.*11.*quæst.*3.*Ira sæpe.*

Resiste iræ si potes,cede si non potes,si prævenerit & præoccupaverit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te,non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est.

Non mediocre est mitigare iracundiam, non inferius quam animo commoveri,hoc nostrum est,illud est naturæ.

Irascimini ubi est culpa,cui irasci debeatis: Non potest enim fieri,ut non rerum indignitate moveamur.Alioquin non virtus,sed lenitudo & remissio judicatur.

Qui sibi irascitur,qui cito mutus est,desinit irasci alteri: Qui autem vult iram suam probare justam,plus inflammatur, & cito in iram cadit. *Idem lib.*1.*de officijs.*

Est & passio gravissima culpa conscientiæ, quam ratio emollit, & comprimit. Emolliri enim potest, eradicari non potest,quoniam animus qui est rationis capax, non est suarum passionum dominus, sed reprehensor.Neque enim fieri potest,ut facilis ad iracundiam non irascatur, sed ut ratione se temperet,indignitatem cohibeat, à puniendo se revocet:sicut & propheta docet nos,dicens:irascimini,& nolite peccare,concessit quod naturæ est, negavit quod culpæ est. *Idem de Iacob. & vita beata, lib.*1.

Præclarum est motum temperare consilio, nec minoris virtutis dicitur cohibere iracundiam,indignationemque compescere, quam omnino non irasci:cum plerumque illud levius,istud fortius æstimetur.*Idem super Lucam.lib.*5.

Qui irascitur fratri suo reus erit judicio, &c. Racha in Hebræo vox est indignantis,quæ animum irascentis ostendit,nec tamen plenum verbum iracundiæ exprimit.Prius ergo ira reprehenditur sine voce, postea vero ira cum voce,sed nec dum pleno verbo formato, ad extremum ira cum verbo.Et notandum quod in ira perhibet reum esse judicio in voce iræ,quæ est Racha,rerum consilio in verbo vocis,reum gehennæ.Per gradus enim culpæ,crescit ordo sententiæ, quia in judicio adhuc causa discutitur: in consilio autem sententia diffinitur: in gehenna vero ea, quæ de consilio egreditur,sententia explicatur.*Idem lib.*21.*Moral.*

Aliquando ira perturbato animo, quasi ex judicio silentium indicit, ut qui se foris per linguam non exprimit, intus deterius igneſcat: ut iratus quisque colloçutionem suam proximo subtrahat, & nihil dicendo, quod sit adversus eum,dicat.

Plerumque per mentium clausa ira intra mentem vehementius æstuat & clamosas voces tacita format, verba sibi quibus exasperetur objcit, & quasi in causæ examine posita durius exasperata respondet.

Quanta sit iracundiæ culpa,pensare possumus, per quam dum mansuetudo amittitur,supernæ imaginis similitudo vitiatur.

Per iram sapientia perditur,ut quid,quo ordine sit agendum, nesciatur omnino:quia nimirum intelligentiæ lucem ira subtrahit, cum mentem permovendo confundit.*Idem lib.*5.*Moral.*

Per iram justitia relinquitur. Quia dum perturbata mens judicium sine ratione exasperat omne quod furor suggerit,rectum putat.Per iram gratia vitæ socialis amittitur, quia qui se ex humana ratione non temperat,necesse est ut bestialiter solus vivat.Per iram concordia rumpitur. Per iram lux veritatis amittitur,quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit,huic Deus radium suæ cognitionis abscondit.Per iram spiritus sancti splendor excutitur quia super humilem & quietum requiescere dicitur:quia cum ira subtrahit quietem mentis, suam spiritui sancto habitationem claudit,cuius recessione animus vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, & usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur.Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitat,corpus tremit,lingua se præpedit,facies igneſcit,exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorem format, sed intus quid loquatur,ignorat.In quo iraque iste ab arreptitijs longe est,qui actionis suæ conscius non est? unde fit plerunque, ut usque ad manus ita prosiliat,& quo ratio longius recedit,audacior exsurgat: seque ipsum animus retinere non valet,quia factus est potestatis alienæ: & eo furor membra foris in ictibus exercet, quo intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet.

Aliquando iracundus manus non erigit, sed in maledictionis jaculum linguam vertit.Fratris namque interitum precibus exposcit,& hoc Deum perpetrare expetit quod ipse perversus homo facere vel metuit, vel erubescit.

Alia est ira,quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiæ formatIlla ex vitio,hæc ex virtute generatur.Ira per vitium oculos mentis excæcat, ira autem per zelum turbat. Si nobis & proximis delinquentibus irascamur,non peccamus.Si enim sic proximos,ut nos amare præcipimur, restat,ut sic eorum erroribus,sicut nostris vitijs irascamur. *Idem ibid.*

Si is,qui corrigere nititur,ita superatur,opprimit antequam corrigat. Nam dum plus quam debet accenditur, sub justæ ultionis obtentu in immanitatem crudelitatis effrenatur.*Idem* 26.*Moral.*

Nam si ira non fuerit,nec doctrina proficit, nec judicia stant nec crimina compescuntur.Itaque qui cum causa non irascitur,peccat.Patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentia nutrit, & non solum malos,sed etiam bonos ad malum invitat.*Chrysostom.super illud Matth.* 5.*Qui irascitur fratri.*

Melior est qui vincit iram,quam qui capit civitatem.*Cassiodorus super illud Psal.Irascimini & nolite peccare.*

Motum siquidem animi fervidum propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus, suffragante tamen gratia Dei ratione disciplinam continemus. Nam si irascamur, nec Dei consideratione refrenamur,sed à voto nostro impedimur aliquo necessitatis objectu, tunc utique constat nos facti crimen portare,etiamsi non possumus quod volebamus efficere.*Idem super Matth.*

Deus iraque qui irascitur non in totum prohibet iram, quia is affectus necessario datus est.*Lactant.Firm.de ira Dei.*

Ira enim viri justitiam Dei non operatur. Quia, qui iratus, in aliquem sententiam profert, & si ille quantum ad se justam reportet sententiam,iste tamen qui non amore justitiæ, sed livore odij in eum sententiam dedit,justitiam Dei,in quem perturbatio non cadit,non mutat. *Beda super epistola Iacobi,& hab.*11.*q.*3.*Episcopus.*

Hæc est natura iræ, ut dilata langueſcat & pereat:prolata vero magis ac magis conflagret.*Idem super Parabolas l.*2.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Anthol. I. Billij.

Nemo sua mentis motus non æstimat æquos,
Quodque volunt homines se bene velle putant,
Vnde amicus celeri pace est revocandus ab ira,
Ne robur sævis tempora dent odijs.
Offensas sibimet parcentia corda remittant,
Nam nemo est qui non indigeat venia.
Quam,nostri memores mundi inter vana,vicissim
Omnibus in causis & damus & petimus.

Ovid. Epist. 3. Heroïd.

Vince animos iramque tuam:qui cætera vincis.

Seneca in Thebaide.

Pone vesanos, precor,
Animi tumores,teque pietati refer.

Statius 8. Thebaidos.

Ille monet, ne frena animo permitte calenti,
Da spatium tenuemque moram:male cuncta ministrat
Impetus:hoc oro munus concede parenti.

Horat.epist.19.lib.1.ad Lollium.

Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,
Commissumque teges,& vino tortus & ira,
Nec tua laudabilis studia aut aliena reprendes.

Claudianus de quarto Honor. consulatu.

Quippe opifex verus confundere sacra profanis
Distribuit partes animæ sedesque removit.
Iram sanguineis regio sub pectore cordis
Protegit imbutam flammis, avidamque nocendi.

Præcipitem

Præcipitemque sui rabie succensa tumescit,
Contrahitur stupefacta metu, quumque omnia secum
Duceret, & requiem membris vesana negaret,
Inveniet pulmonis opem, madidumque fluenti
Prabuit, ut tumida ruerent in mollia fibra.

Hor. 1. epist. l. 3. epist. 7.

Qui non moderabitur ira,
Infectum volet esse, dolor, quod suaserit & mens,
Dum pœnæ odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est animam rege, qui nisi paret,
Imperat. Hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Virgil. lib. 5. Æneid.

At non tardatus casu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.

Statius lib. 2. Theb.

Exedere animam dolor, iraque demens:
Et qua non gravior, mortalibus addita cura,
Spes ubi longa venit.

Seneca in Thyeste tragœd. 2.

Cum spirat in sanguinem nescit regi.
Iratus nihil nisi crimina loquitur.

Ibidem.

Quos amor verus tenuit, tenebit
Ira cum magnis agitata causis
Gratiam rupit cecinitque bellum.

Idem tract. 6. actu 2.

Sed regi frenis nequit
Et ira, & ardens hastis & victoria,
Commissa nocti quicquid indignum aut ferum,
Cuiquam videri potuit, hoc fecit dolor,
Tenebraque per quas ipse irritat furor.

Terentius in Andria.

Amantium ira amoris redintegratio est.

Idem in Hecyra.

Non maximas, qua maxima sunt interdum ira,
inimicitias faciunt,
Pueri inter se quum, pro levibus nexiis vias gerunt.

Virg. Æneid. lib. 2.

Furor iraque mentem
Præcipitant.

Ovid. 1. Amorum eleg. 2.

Quaslibet infirmas adiuvat ira manus.

Idem Elegia 8.

Sed nunquam dederis spatiosam tempus in iram.
Sæpe simultates ira morata facit.

Idem lib. 3. de Arte Amandi.

Pertinet ad faciem rabidos componere mores.
Candida pax homines, trux decet ira feras,
Ora tument ira, nigrescunt sanguine venæ,
Lumina Gorgoneo sævius angue micant.

Idem epist. Hypsipyles ad Iasonem.

Qualibet iratis ipse dat arma dolor.

Idem lib. 1. de remedio amoris.

Dum furor in cursu est, currenti cede furori,
Difficiles aditus impetus omnis habet.

Homer. Iliad. 1.

Σὺ δ' μεγαλήτορα θυμὸν
Ἰσχέιν ἐν στήθεσι, γὰρ ἀμείνων φιλοφροσύνη.
Tu vero magnam iram
Contine in pectoribus: humanitas enim melior.

Phocylides.

Μὴ προπετὴς ἐς χεῖρα, χαλινὸς δ' ἄγχιον ὄργου.
Πολλάκις γὰρ πλήξας αἰκὴν φόνον ἐξετέλεσας.
Ne sis promptus ad manum, sed frena agrestem iram:
Sæpe enim cum percusseris, invitus cædem patrasti.
Θυμὸς ἐπιρχόμενος, μανίην ὀλοόφρονα τεύχει.
Ira animum subiens insaniam perniciosam gignit.

Theognis.

Οὐδὲν κυρν' ὀργῆς ἀδικώτερον, ἣ τὸν ἔχοντα.
Πιμαίνει, θυμὸν δειλὰ χαριζομένη.
Nihil tam ô Cyrne, iniustum est quam ira, qua dominum
Suum ledit, & animo commoto misere gratum facit.

Menander.

Ὀργὴ παραλογισμὸς ποτ' οὐδὲ εἰς πύθ.
Αὐτὴ κρατεῖ γάρ, ἂν δ' μικρὸν παρακμάσῃ
Κατόψεται μάλλον εἰς τὰ συμφέρον.
Ira non potest unquam falli.
Ea nunc imperat: ubi vero modicum deferbuerit,
Multo acutius quod ex usu est, videbit.
Πολλάκις ἀνθρώπων ὀργὴ νόον ἐξεκάλυψε
Κρυπτόμενον, μανίας πολὺ χειρότερον.
Sæpe mentem hominum detexit ira
Latentem, qua peior quandoque est insania.
Μαινόμεθα πάντες ὁπόταν ὀργιζόμεθα.
Τὸ γὰρ κατασχεῖν ἰσι, δ ὀργῆς, πόνος.
Insanimus omnes, cum iracimur:
Ira enim difficillime refrenatur.
Απανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ
Ταῦθ' ὕστερον λάθοις ἂν ἡμαρτημένα.
Omnia qua iratus agis,
Errata postmodum intelliges.

Euripides in Æolo.

Ὀργὴ γὰρ ὅστις ἐυβόλως χαρίζεται,
Κακῶς τελευτᾷ, πολλὰ γὰρ σφάλλει βροτούς.
Quisque ira præceps indulget,
In malum finem exit: plurimum enim hominibus
incommodat.

Epicharmi.

Μὴ ἐπὶ μικροῖς αὐτὸς αὐτὸν ὀξύθυμον δείκνυε.
Επαρτολάξειν δ' τι χρὴ τὸν θυμὸν, ἀλλὰ τὸν νόμον.
Ουδεὶς μετ' ὀργῆς δρᾶν εὖ βουλεύεται.
Ne tute teipsum ob rem levem iracundum exhibeas,
Superare non iram convenit sed legem.
Nemo iratus quicquam recte deliberat.
Πολλοὺς γὰ δ θυμὸς δ μέγας ὤλεσε βροτῶν,
Ητε ἀσυνεσία δύω κακὰ τοῖς χρωμένοις.
Multos iracundia magna perdidit mortalium,
Et imperitia: qua gemina mala sunt utentibus se.

Euripides in Archelao.

Ὀργὴ γὰ φαύλη πολλὰ νῆες' ἀσυμμόνα,
Εξω γὰρ ὀργῆς, πᾶς ἀνὴρ σοφώτατος.
Πολλ' ἔστιν ὀργὴς ἐξ ἁπαιδεύτου κακά.
Ira mala multa sunt indecora,
Extra iram unusquisque multo sapientior est:
Ex ira imperita multum generatur malorum.

Æschilus.

Ὀργὴς ματαίας εἰσὶν αἴτιοι λόγοι.
Ira vana causa sunt verba.

Chæremon.

Ως οἶδ' ἐγ ὀργὴ πάντα γίνεται κακά.
Ex ira scio cuncta prodire mala.
Ὀργὴ γὰ πολλὰς δρᾶν ἀναγκάζει κακά.
Ira permultos agere togit mala.

Sophocles.

Αυθάδεια τοὶ σκαιότητ' ὀφλισκάνει.
Morositas obnoxia est imperitia.

Euripid.

Ωσπερ γὰ θνητὸν ἐς, τὸ σῶμ' ἡμῶν, ἔφυ,
Οὕτω προσήκει μηδὲ τὼ ὀργὴν ἔχειν
Αθάνατον, ὅστις σωφρονεῖν ἐπίσταται.
Ceterum ut mortale nostrum est corpus,
Ita convenit iram quoque non retinere
Immortalem, quicunque sapientiam intelligit.

Menander.

Οσῳ τὸ κατέχειν ἐστὶ τὼ ὀργὴν πόνῳ.
Οὐκ ἔστιν ὀργὴς (ὡς ἔοικε) φάρμακον.
Αλλ' ἢ λόγῳ σοφῷ ἀνθρώπου φίλου.
O quam cohibendi magnus est iram labor.
Non esse videtur aliud ira pharmacum,
Oratio nisi gravis amici viri.

Euripides in Hypsipyle.

Οστις γὰρ ἐν κακοῖσι θυμοθὲις βροτῶν,
Μᾶλλον προσαπτει ἢ νόσῳ φάρμακον,
Ιατρὸς ἐστιν ὃς ἐπισήμων κακῶν.
Quisquis hominum rebus iratus adversis,
Vehementius ipso morbo remedium adhibet,
Is medicus est non peritus natura malorum.

Archilocus.

Ω μωρέ! θυμὸς ἐν κακοῖς δ' σύμφορῳ.
O stulte! inutilis est ira in malis.

Menander.

Εἰ καὶ σφόδρ' ἀλγεῖς, μηδὲν ἀρεθισμῷ
Πράξῃς προπετῶς ὀργὰς γὰρ ἀλογίστῳ κρατεῖν
Εν ταῖς παραχαῖς μάλισα τὸν φρονοῦντα δεῖ.
Etsi doles vehementer, haud quicquam tamen irritatus
Agas temere: nam iram rationis insciam refrenare
In perturbationibus in primis sapientem oportet.
Τὸ δ' ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν μικρὸν,
Δεῖγμ' ἐστὶ τοῦτο, πᾶσι μικροψυχίας.
Ingenium tam irritabile & amarulentum adeo,
Indicium statim est omnibus pusillanimitatis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Est maximus ad subeunda pericula aculeus iracundia. *libr. 3. Ethic. cap. 8.*

Ira ipsa perturbatio est, quæ ex multis rebus verisque gignitur. *lib. 4. Ethic. c. 5.*

Iracundi quidem celeriter commovebuntur, & in quos non decet, & quibus de causis, & vehementius quam fas sit: sed facile ac cito etiam eorum ira desistit, quod in iis est optimum. *Ibid.*

Acerbi ægre placantur, diuque irati sunt: nam iram retinent: animum autem si semel explevetint, tum modus apponitur. Vltio enim modum finemque iræ adhibet, pro dolore voluptatem efficiens. *Ibid.*

Ad mitigandam & quasi concoquendam apud se iracundiam, tempore opus est. *Ibid.*

Infensos homines appellamus eos, qui quibus de causis minus rectum est, irascuntur, & vehementius, & diutius quam ratio postulare videatur: eos etiam, qui non redeunt in gratiam, nisi ultio, vel animadversio sit consecuta. *Ibid.*

Vlcisci iniuriam magis natutam attingit humanam & infesto infensoque animo homines minus apti sunt ad vitæ communionem. *Ibid.*

Ira

Ita parere illa quidem videtur quodammodo rationi: sed non attente eam audit, citu canum: qui priusquam considerarint, sitne is amicus qui pulsavit, allatrant. Sic ira fervore ac repentino naturæ motu incitata, audit illa quidem rationem: sed præscriptione non intellecta ad supplicium se ultionemque convertit. *l.7. Ethic. c.6.*

Iracundia & acerbitas à natura nobis potius tributa est, quam cupiditates eæ, quæ semper immensæ sunt, & immoderatæ, & minus necessariæ. *Ibid.*

Iracundus non agit fraude, neque insidiatrix est iracundia, sed aperta. *Ibid.*

Qui per iram facit, omnia dolens facit: & qui libidini obsequitur, libenter. *Ibid.*

Iracundiam voluptas insequitur: quam ipsa ulciscendi & vendicandi spes facit. *l.2. Rhetor. c.2.*

Non recte dicuntur ab invitis fieri, ea quæ vel ira fiunt, vel cupiditate. *l.3. Ethic. c.1.*

Extremorum clementiæ is qui ultra modum progreditur, iracundos, & vitium iracundia appellatur. *l.2. Ethic. c.7.*

Iratos maximè ex parte ulciscendi libido, non dignitas ad aggrediendum promovet. *l.7. de Repub. c.10.*

Pars quædam odij etiam ira dicenda est, quippe quæ ad easdem res agendas quodammodo impellit: quanquam sæpenumero majore impellit hæc perturbatione, propterea quod rationi minime pareat. *Ibid.*

Odium magis rationi obtemperat, quam ira. Cum enim ira conjuncta sit cum ægritudine, cogitationi & rationi vix locus ullus relinquitur: & odium separatum est à dolore. *Ibid.*

Pars ea animi in qua irarum ardor consistit, est quæ amicitiam gignit. Hæc enim pars est animi, qua ad amorem impellimur. Quod ex eo sciri potest, quia magis in familiares & amicos concitatur pars illa, si se contemptam putet. *lib.7. de Rep. c.7.*

Recte illud de ira dictum est, quod defluente melle, dulcior virorum pectoribus glisceit, *l.2. Rhet. ad Theodectem. c.2.*

Iram immortalem, cum sis mortalis, non serva. *l.2. Rhet. c.21.*

De ira. Dial. cvii.
Francisci Petrarchæ.

Dol.

Sed irascor. R. Ego adversus: opem polliceor, non vitiis: non fortuita enim illa, sed voluntaria sunt, & in vestra potestate; quis te igitur cogit irasci? D. Irascor offensus. R. Is fortasse, qui offendisse te arguitur, se offensum abs te queritur. Non tantum est offensarum, quantum insolentiæ. D. Ira æstuo. R. Furis Ergo. *Ira furor brevis est*, inquit Flaccus, sit autem à plerisque mala consuetudine & patientia longus furor. Ennius autem iram initium dixit insaniæ. Cum plerisque nimis illam sequentibus finis & insaniæ sit & vitæ. Siquidem hæc etiam pestis, ut superior & si sæpe alios, semper tamen ante alios possessorem suum torquet, & cruciat, ut mirer unde quibusdam videri potuerit, huic nescio quid melle dulcius inesse, habet fortasse ultio dulce aliquid efferum, inhumanum. Ira nihil nisi amarum habet. D. Irascor ob injurias. R. Vix iracundus unquam adeo quisquam fuit, ut nulla re lacessitus irasceretur, nisi forte Cœlius senator, iracundissimus ille mortalium, qui clienti suo in omnibus sibi consentienti; atque omni consitenti, irascens exclamavit. Dic aliquid contra, ut simus duo: Durum caput, qualiter tulisset injurias qui obsequium non ferebat? D. Irascor, quia offendor. R. Hac in parte vulgo plurimum erratur. Quæruntur causæ, finguntur offensæ, inque his ipsis quæ veræ sunt causæ, iræ modus exceditur. In tribus peccatis, velum aliquod excusationis obtentur, & est excusatio ipsa peccatum. Tu quia non tibi ut Deo paretur irasceris, & tamen Deus ipse quotidie verbis ac rebus offenditur, nec semper irascitur, vos omne verbulum casu elapsum ad injuriam capitalem trahitis. Impatiens genus. D. Irascor sic meritis. R. Si de te quidem male, si de republica, modo non ira, sed justitia illa sit, optime. Et ad summam, mordicus ut dici solet, Ciceronianum illud est tenendum. Ira procul ut absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest. Iure ergo laudatur Architæ Tarentini dictum, & Platonis amici sui factum, quorum primus dum se studiis dedito possessiones suas culpa villici destructas aspiceret, in eum versus: Sumerem, inquit, ex te debitas pœnas, nisi tibi iratus essem. Alter iratus servo, non impunem dimisit, ut Architas, sed amico commisit, ut supplicium exigeret, veritus, ne se iræ impetus, quo non deceret, impelleret; hæc horumque similia frenare iram debent, ne sequaces suos ut solita est, in infamiam clademque præcipitent.

Nemo unquam in vitio à primo ortu fuit, sed sua quisque fit culpa improbus: sunt medij quidam motus animorum, quibus si male utaris, fiunt vitia; sin aliter, virtutes erunt. Qui enim peccanti irascitur, ut vitium corrigat, nihil inhumane facit: qui injuriam damnat, aut illatam ulciscitur, fortis hic & justus: at qui iram non frenat, sed præceps rapitur, is immani belluæ similior, quam homini. Extant varia & atrocia hujus vitij exempla, & in iis illud Sauli Regis, qui ob Davidem quem infense oderat, quia apud Abimelechum fugiens ille in hospitio fuisset, regiæ iræ ignarum, non solum hospitem ipsum, sed Nobeam etiam hospitalem urbem incendit, civibusque omnis sexus & ætatis ferro deditis. Fuitque miserabilis illa clades eo calamitosior, quod quinque & octoginta sapientia & divinatione illustres viri, Abimelechi causa, extremo sunt supplicio affecti. *De iracundia Sabellicus l.9. c.3.*

Ira (ut inquit Ennius) est initium insaniæ. *4. Tusc. Cic.*

Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariæ, in quibus utendū est fortasse, & vocis contentione maiore & verborum gravitate acriore; atque etiam illud ipsum quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est, ipsius id causa, qui obiurgetur, susceptum esse. Id agendum etiam est, ut ne ea facere videamur irati: sed ut ad urendum & secandum, sic ad hoc genus castigandi raro, invitique venimus: nec unquam nisi necessariò si nulla reperietur alia medicina: Sed tamen ira procul absit, cum qua nihil considerate fieri potest. *1. Offic.*

Semper ita procul absit, cum qua nihil recte, nihil considerate fieri potest. Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, neque iis qui adsunt probari. *1. Offic.*

Proprium est irati, cupere à quo læsus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. *1. Offic.*

Non est in nostra potestate, fodicantibus in rebus, quas malas esse opinamur, dissimulatio vel opinio. *3. Tusc.*

Omnes læsi dolent, irati efferuntur. *Pro Marco, Calio.*

Habet quendam aculeum contumelia, quem pati prudentes ac boni viri difficillime possunt. *Ex act. 6. in verr.*

Τὸ γὰρ ὀργὴν καὶ μὴ καθομιλεῖσθαι μηδὲ θεραπεύεσθαι φυσικὴν νόσον γίνεται.

Affectus iræ nisi curentur & castigentur, in naturalem morbum abeunt; *Apollonius ad Aristotelem.*

Si quem cum minis & impetu volueris aggredi, memento præmeditari, humanum esse tibi, mansuetumque ingenium: & quod pœnitudo damnumque te sequutura sint, si quidquam immane commiseris, *Epictetus Philosophus.*

Motus in malum præsens, ira, invidia, indignatio. Item ira est concitatio animi acerba, quod bona sua videt contemni, quæ ipse putat non esse contemnenda, in quo & semetipsum censet contemni: cuique enim precium atque æstimatio ex suis bonis. Ira est motus, iracundia habitus, vel ingenium natura. Ira omnis ex offensione nascitur: non est autē omnis offensio ira: differūt enim duo hæc, ut generale & speciale: sed sermone communi tamen confunduntur, adeo ut altera pro altera sumatur. Tributa est homini ira, ad appetitum rerum excellentium, ut cum videat se, ac doleat ob viles abjectásque actiones reiici, ac contemni, det operam, ut se ab illis vindicet, transferatque ad præclaras, quæ contemni iure non possint. *Ludovicus Vives l.2. de Anima in c. de Enumeratione affectuum, & l.3. de ira & offensione.*

Quæcunque ira commoti faciunt homines, ea necessum est cæca sint, & imprudentia, & omnino errata. Non enim fieri potest, ut concitatus ira ratione utatur. Omne autem quod sine ratione sit inartificiosum ac perversum est. Proinde rationem oportet agendorum ducem constituere, ac ita demum actiones vitæ aggredi, iram interea contingentem, semper castigando, ac evitando, ut naucleri fluctus advolventes. Est enim sane non minor metus, ne ira nimium adversa, ceu prora fluctus, & sui authorem & familiam funditus perdat; evertatque, nisi quis per industriam præternaviget. Cæterum ad iram recte moderandam diligentia & studium requiruntur. *Plut.*

Οὐκ ἔστιν ὅτι ἂν ὀργιζόμενος ἀνθρώπος γνοίη, αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἁμαρτάνει τὸ γνώμων διαφθείρει τὸν ἄνθρωπον.

Nihil quicquam homo iratus recte potest cognoscere: ulciscendi enim aviditas judicium eius corrumpit. *Antiphon.*

Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. Vterque consternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormento sui violentus: quia dolorem cum infetre vult, patitur, amara solicitudine, ne non contingat ultio; anxius, sed proprietatis eorum certissimæ sunt imagines; quia Dij ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto vehementer conspici voluerunt. *Valerius Max. l.9. c.3. De ira & Odio.*

Irasci in quibus non oportet, insipientis est: Non irasci in quibus oportet, insipientis est. *Arist. l.3. Ethic.*

Omnis autem & animadversio & castigatio contumelia vacare debet. Cavendum est etiam, ne maior pœna quam culpa sit, & ne eisdem causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem: Prohibenda est autem ira maxime in puniendo. Nunquam enim iratus qui accesserit ad pœnam, mediocritatem tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Non vero audiendi sunt, qui graviter inimicis irascendum putant, idque magni animi & fortis viri esse credunt. *M. T. Cic. libr. 1. de Offic.*

Exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia: quamquàm ipsa iracundia libidinis est pars. Sic enim diffinitur Iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur: idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est *Idem l.3. Tusc. quæst.*

Peripatetici multis verbis iracundiam laudant: eorem fortitudinis esse dicunt, multosque & in hostem & in improbum civem vehementiores iratorum impetus esse: levis autem iracundia earum qui ita cogitant: prælium fectum est hoc fieri: convenit dimicare pro legibus, pro libertate: pro patria, hæc nullam habent vim, nisi ira excanduerit fortitudo. Nec vero de bellatoribus solum disputant, imperia sæviora esse putant nulla, sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modo accusantem, sed ne defendentem quidem probant sine aculeis iracundiæ, quæ si etiam non adsit, tamen verbis atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique videri negant qui irasci nesciat.

An quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos morbosos nominaverunt. Oratorem verò irasci minime decet, simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cum quid in causis acrius & vehementius dicimus? *Idem lib. 4. Tuscul. quæst.*

Ab iratis si perspicue pax & benevolentia petitur, non modo ea non invenitur, sed augetur atque inflammatur odium. *Idem Rhet. vetera lib. 1.*

Quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia atque crudelitas appellatur. *Sallustius in Catilinar.*

Cupido

Cupido & ira peſſimi conſultores. *Salluſtius in Iugurtha.*

Duorum ſpreti monitus excandeſcunt, & humana conſilia caſtigantur, ubi ſe cœleſtibus præferunt.

Lento gradu ad vindictam ſui divina procedit ira, tarditatémque ſupplicij gravitate pœnæ compenſat. *Valer. Max. l.1. de neglecta religione.*

Ira atque indignatio non præſtant conturbato animo quid tutiſſimum ſit conſultandi locum. *Xenoph. l.4. de Cyripæd.*

Expers conſilij furor, dolorem virtutem putat, quantumcunque meditatur, ira tamen promittit audaciam. *Paulus Oroſ. de Ormeſta lib.2.*

Conſiderationem furor adimit. *Idem lib.5.*

Nihil æquè profuit iratis, quam intueri deformitatem rei, id eſt, iræ. Nam in ea facies turbatior, ora pulcherrima fœdat, torvos vultus ex tranquillitate reddit, linquit decor omnis iratos. Qualem putas animum, cujus extra imago tam fœda eſt? Et ſequitur. Qualia poëtæ infernalia monſtra finxere, ſuccincta ſerpentibus, & igne, & flatu, &c. talem nobis iram figuremus. *Seneca lib. de Ira.*

Maximum remedium iræ eſt dilatio, ut primum ejus fervor relangueſcat, & caligo, quæ mentem premit, aut decidat, aut minus denſa ſit. *Idem ibid.*

Immodica ira gignit inſaniam, ac ardeſcit affectus ex amore, qui ex odio naſcitur. Non vivimus minus inter ſeria, quam inter luſus & jocos; nec intereſt, ex quam magna cauſa iraſcatur, ſed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. Ingentis iræ exitus furor eſt, & ideo ira vitanda eſt, non immoderationis cauſa, ſed ſanitatis, *ibid.*

Nihil inter inſanum & iratum eſt, non unus dies: alter ſemper inſanit, alter ſemper iraſcitur. *Idem lib.3.*

Iracundia infeliciter germinatur. Iracundus cum iraſci deſierit, tunc iraſcitur ſibi: reſpicere nihil conſuevit iracundia. *Idem prov.*

Qui minus preſſeris iram, hoc ab ira magis premeris: tunc enim incipimus aliis iraſci, cum nobis deſinimus. Finis iræ initium eſt pœnitentiæ. *Ibid.*

Apud bonum virum cito moritur iracundia. Brevi mens eſt ipſa iracundiæ memoria. Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia, graviſſima eſt probi hominis iracundia, gravis tamen pœna eſt, quem poſt factum pœnitet, *ibid.*

In amore ſemper mendax iracundia eſt. Iratum breviter vires inimicum diu. Iracundiam qui vincit, hoſtem ſuperat maximum. Iratus etiam facinus conſilium putat. Si quis iraſcitur ab alio, pœnas à ſe exigit. *Ibid.*

Animo dolenti nihil oportet credere. *Idem.*

Boni viri cito moritur iracundia. *Idem.*

Senecæ alia dicta de Ira ſubiungimus. Ira eſt concitatio animi ad vltionem voluntate & judicio pergentis. *Lib.2. de Ira c.3.*

Opportuniſſima ad iracundiam fervidi animi natura eſt. *Eod. lib. cap.18.*

Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cujuſque natura. *cap.19.*

Nihil magis efficit iracundos, quam educatio mollis & blanda, *cap.21.*

Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures ſuperbas, aſſentatorum turba circunſtetit. *Ibid.*

Cauſa iracundiæ opinio iniuria eſt, cui non facile credendum; nec apertis quidem manifeſtiſque ſtatim accedendum eſt, &c. hoc Humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notumque nobis ſit, quod quæ inviti audimus, libenter credimus, antequam judicemus iraſcimur. *cap.22.*

Nulla res magis iracundiam alit, quàm luxuria impatiens & intemperans. *cap.26.*

Quid eſt dementius quam bilem in homines collectam in res effundere? Atqui ut his, quæ anima carent iraſci dementis eſt, ſic & mutis animalibus: quia nulla eſt injuria, niſi à conſilio profecta. Nocere itaque nobis poſſunt, ut ferrum, aut lapis: injuriam quidem facere non poſſunt. *cap.26.*

Vt his iraſci ſtultum eſt, ita & pueris, non multum à puerorum prudentia diſtantibus. Omnia enim iſta peccata apud æquum judicem pro innocentia habent imprudentiam. *cap.27.*

Aut ignorantia rerum aut inſolentia nos iracundos facit. *cap.31.*

Magni animi eſt, injurias deſpicere. Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum ſecurus exaudit. *cap.32.*

Cæteri affectus dilationem recipiunt, & curari tardius poſſunt. Ira incitata, & ſe ipſa rapiens violentia, non paulatim procedit, ſed dum incipit tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſolicitat animos, ſed abducit, & potentes ſui cupidóſque vel communis mali, exagitat. Nec in ea tantum, in quæ deſtinavit, ſed in occurrentia obiter furit. Cærera vitia impellunt animos, ira præcipitat, &c. *lib.3. c.1.*

Ne quem ira fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendēda eſt rabies ejus effrænata & attonita: apparatúſque illi reddēdus eſt ſuus: equuleí, fidiculæ, ergaſtula, cruces, circundati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens uncus: varia vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inſcriptiones frontis, & beſtiarum immunium cavernæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur Ira, dirū quiddam atque horridum ſtridens, omnibus per quæ furit terrior. Vt de cæteris dubium ſit, nulli certè affectui pejor eſt vultus, quem deſcripſimus aſperum & acrem, nunc ſubitò retrorſum, ſanguine fugato pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo ſubrubicundum & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærentibus. Adjice dentium inter ſe arietatorum, & aliquem eſſe cupientium, non alium ſonum quam eſt apris tela ſua attritu acuentibus. Adjice articulorum ſtrepitum, cum ſe ipſas manus frangunt, & ſæpius pulſatum pectus, anhelitus crebros, tractoſq; altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubditis exclamationibus, trementia labra, interdúmque compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, ſive illas fames exagitat, ſive infixum viſceribus ferrum, minus tetra facies eſt, etiam cum venatorem ſuum ſemianimes morſu ultimo petunt, quam hominis ira flagrantis. *cap.3. l.3.*

Vide tres illos libros, Senecæ *de Ira: qui innumeris ſententiis contra turbulentiſſimum iſtum affectum referti ſunt.*

Occaſiones, quæ in bello ex præſentibus circunſtantiis inſtituentur, ſi quis ita excipit, ut ne turbari ſe ira patiatur, tutius rem gerit. Qui autem in iram præceps eſt, per iracundiam multa delinquit. *Thucyd. l.1.*

Omnes ex conſpectu ſubiti atque inſueti damni in iram exardeſcunt, & qui minimum utuntur ratiocinatione, ij maximè ira ad aliquid agendum permoventur: ij præſertim qui imperare volunt aliis, & aliena incendere malunt in vicinis regionibus, quam pati ut ſua ab aliis incendantur. *Idem lib.2.*

Compeſcere iram difficile eſt: nam quod petit, mercatur ipſa morte. *Plut. in Coriolano.*

Ab ira nulla ſperanda bona gratia eſt. *Idem, in comparat. Alcib. & Coriolani.*

Superbia atque ira, mala invicta. *Curt. lib.3.*

Vana ſine viribus ira eſt. *Liv. Decad.1. l.1.*

Ira & ſpes fallaces autores ſunt. *Idem, eod. lib.*

Solet ira ſedari poſt interitum eorum qui læſerunt, moleſtia ſublata, & per miſerationem revocata deſideratæ virtutis memoria. *Apian. l.1. de bel. civili.*

Ira & odium in pectoribus humanis magnos fluvios excitant: procurſu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. Vterque conſternationis plenus affectus, ac nunquam ſine tormento ſui violentus: quia dolorem cùm inferre vult, patitur, amara ſolicitudine, ne non contingat ultio, anxius. *Val. Max. lib.9. c.3.*

In animo revolvente iras, etiam ſi impetus offenſionis languet, valet memoria. *Tacitus, Ann. l.4.*

Celſæ poteſtates iras principum aliquoties molliverunt. *Ammian. Marcell. l.14.*

Potentes iram tegunt ac diſſimulant, dum ulciſcendi occaſio detur. *Nicet. in Ioan. Comn.*

Ira nonniſi lethali ictu lenitur. *Idem, Andr. Comn. l.2.*

Facile fore ſapientibus duxerim animi iracundiam & perturbationes frænare, continerēque in obvios quoſque temerarios impetus, & ſalva dumtaxat, ut dignitate, ita & animi magnitudine, atq; conſtantia adverſantibus quibuſque obſiſtere. Nam ex hiſce animi moribus quicumque puri verique ac decentiores ſint. Qui verò ſeorſum & in contrarium eventum devoluti feruntur, haudquaquam ſemper utendum eſt, niſi quamdiu in commodum ceſſerint. Sapientiam igitur puriorem rem, eſſe probámque, nec ulla ex parte adulteratam nemo non fatebitur: ex iracundia verò, quod ſtrenuè fit, eſt quidem gloria dignum: nimia tamen audacia fugienda eſt, nec prorſus conducit. *Agath. hiſt. l.5.*

Numen per ſe potens atque paratum ſtat intenta in eos ira, qui violato gentium jure bellis injuſtis divina humanáque omnia confundere pergunt, quive ſuaſmet ipſi opes & faſtigia rerum humanè ferre neſciunt, eorum plerumque audaciam vecordiámque inopinis calamitatibus, extremiſque malis, vel obruit, vel coërcet. *Diod. Sic. hiſt. l.13.*

Divina indignatio peccata noſtra ulciſcitur. *G. Pachymer. hiſt. l.12.*

Ira numinis procul diúque abeſſe, à nimium ſecundis rebus non poteſt. *P. Æmil. l.8.*

Deus cum ſemel iratus fuerit, uſquequaque humana conſilia mille caſibus involvit, ſumma imis repentè permiſcet, & antè alia mentem quoque ipſam imporenter eripit. *P. Iovius, hiſt. l.2.*

Ita natura comparatum eſt, ut ſi qua inter neceſſarios ira intercidat, acerbiora inde odia, gravioréſque inimicitiæ exoriantur. *B. Facius, hiſt. lib.4.*

Mora iræ mitigatio eſt. *Thucyd. l.3.*

Egregia res eſt & longè honeſtiſſima, amicitiæ ſibi & benevolentiæ prima per officium initia, primaque jura occupare, & ignoſcendo calamitoſis, iras conceptas extinguere, tū miſerendo ſubmovere diſcordiam. Nam benevolentiam inter inimicos oportet inviolatam immortalémq; ſervari: odia verò iraſque in adverſarios, quàm celerrimè fieri poteſt, tolli. Ea namque ratione ſocietatum ſemper, & eorum qui te incolumem optent, numerum augeſcere: ſed hoſtium contra neceſſario, inimicorumque turbam tibi decreſcere videbis. *Diod. Sicu. hiſt. l.13.*

Qui perpetuis perſequi inimicitias odiis, & implacata flagrare perrexerint iracundia; horum proculdubio, res ad occaſum & ruinam propexerint. Pronepotibus ſoſden ſuis, injucundum, inconſtans, infeſtum, ad nulla prorſus parte tutum patrimonium parare conſtat: quippe quorum res omnes fortunæ ſimul inſidiis, inimicorumque odio ſemper obnoxiæ relinquantur. *Idem. eod. lib.*

Dionem cum amici monerent, ne malis invidiſque hominibus parceret, ſed & Heraclidem (periculoſæ cujuſdam factionis inter Syracuſanos caput) militibus deberet, & Reipublicæ popularis iſtam gratiæ aucuparionem eximeret, morbum rabidum & tyrannide nihilo minorem, reſpondit. Aliorum ducum exercitationem in armis fore & bello conſiſtere. Se diu in Academia meditatum eſſe quomodo iræ, invidiæ, ſtudióque omni contentionis mederetur, eam virtutem non in eo conſpici, ſi quis bonis & amicis ſe æquum præbeat: ſed ſi quis injuria affectus placabilem ſe & benignum peccantibus exhibeat. Oſtenſurum ſe, non tam potentia & armis Heraclide ſe, quam bonitate & juſtitia præſtantiorem eſſe: nam hæc re vera potiora eſſe, cùm de proſpero bellorum ſucceſſu, & rerum benè geſtarum gloria, ſi nemo hominum, ac certè fortuna diſceptare poſſit. Quod ſi Heraclides infidelis & improbus ob invidiam

invidiam sit:non convenire tamen propterea Dioni,ut ob iram ipse officium deserat,quippe ulciscí se accepta iniuria iustiùs,quàm iniuriam inferre videri,quòd ita legibus sit constitutum:cùm si naturam spectes,ab eadem animi imbecillitate utrumque proficiscatur. Neque verò cuiusquam hominis malitiam,quantúvis magnam, ita prorsus intractabilem esse & indomitam, ut non mutari crebris beneficiis possit. *Plut.in Dion.*

Qui inexorabiles iras gerunt, non tantum odio sunt iis,à quibus timentur, sed etiam sunt reliquis omnibus permolesti : ex quo fit, ut iis plerique parent insidias,ne prius ipsi pereant. *Xiphil.in Cas.Aug.*

Iræ properi,insidiis incauti sunt,& facilè opprimuntur.*Tacit.Ann.*11.

Iracundus cùm ira accenditur ac quasi excandescit, omnẽ humilitatem exuit & remissionem : itaque iratus qui est, eodem modo strenuus videtur,quo is qui febricitat calidus,sic animus illius pulsu,agitationéque & tumore quodam ostenditur. *Plut.in Coriolano.*

Nec cautè satis nec prudenter is facit;qui insolentius irascitur:quum beneficium,quod sola benevolentia comparari potest,ut & contumeliis extorquere contendit. *P.Iovius, hist.l.*14.

Silentium obstinatum,fixi in terram oculi,surdæ ad omnia solatia aures , & pudor intuendæ lucis , ingentem molem irarùm ex alto animo cientis indicia sunt. *Liv. Decad.*1.*l.*9.

Accidit sæpenumero,ut implacabili ira eorum, qui præsunt , quippe aliis imperant,subditos in desperationem compellant, quippe qui nullam gratiam,nullámque æquitatem, aut veniam sperare possint. *Patritius lib.*4. *de regn.*

Quanta sit iracundiæ culpa pensare possumus , per quam patientia perditur,ut quid,quóve ordine sit,agendum omnino nesciatur;quia nimirum intelligentiæ lucem ira subtrahit , cum mentem promovendo confundit. *Ibid.*

Per iram iustitia relinquitur:quia dum perturbata mens iudicium sine ratione exasperat, omne quod furor suggerit , rectum putat: Per iram gratia vitæ socialis amittitur:quia qui se ex humana ratione non temperat,necesse est,ut bestialiter vivat:Per iram mansuetudo amittitur,per iram concordia rumpitur : per iram lux veritatis amittitur : quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit,huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. *Ibid.*

Magni viri habent ardentem iram. *Anonym.*

Iracundia in Principe acerbitásque naturæ cum deformis, tum etiam periculosa:multa enim iniustè peragit, & præcipit. *Idem in apoph. Polit. Sylva ex Cicerone.*

Iracundus & sævus Princeps, quamvis strenuus , minimè tamen eligendus. *Idem ex Tac.*1. *Annal.*

Crudelis & feri Principis animus iratus prius in quempiam è suis,& statim postea mutatus,& in eundem comis ac blandus ; certissimum est exitij in eundem machinati & constituti , & futuri brevi tempore prognosticum. *Ibid.*

Neque domesticos ita commotos plectere decet ; sæpius enim domini irati maiora perpessi sunt mala,quam intulerunt. *Xenoph. lib.*5.*de reb. Grec.*

Non solum turpe , sed etiam calamitosum est magistratui propter iram rectè instituta subvertere, aut illi concedere imperium , & moderationem qui sibi ipsi moderari nesciat. *Natalis Comes hist.lib.*11.

¶ Apophthegmata.

Plato sapienter auditores admonebat,ut iratos se in speculo contemplarentur.Nam cum faciem suam furibundam per omnia phreneticо similem viderent, eo dedecore territi, in posterum ab ira sibi facilè temperaturos. *Fulg. l.*7.*c.*2.

Idem,iratus famulo gratiam eum diis habere iussit,quod succensèret: alioquin non evasurum esse sine flagris,si non succensuisset.*Stob.ser.*20.

Aristoteles Alexandrum ira excandescentem placare volens & sedare summam indignationem,hæc ad eum scripsit : Excandescentia & ira non in pares , sed in meliores existere solet. Tibi vero nemo par est. *Ælian. lib.*12.*de var.hist.*

Idem dicebat ab omnibus quæ per iram committuntur rationem recedere , quæ iracundiam fugit tanquam acerbum tyrannum. *Stob. sermon.*20.

Idem iracundiam describens, est, inquit, perturbatio farina dura , & violenta potentia cædium causa,calamitatis saucia,jacturæ decorisque concitatrix,pecuniarum pernicies,& perditionis origo. *Stob.*

Epicurus.Quid ira efficerer,sciscitatus ? Respondit,Immodica ira gignit insaniam. *Senec.epist.*18.*ad Lucil.*

Herodotus dicebat,hominum animos in auribus habitare:bonis enim auditis corpus gaudio repletur : contrariis autem , inflatur ira. *Stob. serm.*20.

Democritus Iram , quemadmodum canes,cæcas criminationes parere dicebat. *Ant.& Max.ser.de Ira.*

Macarius interrogatus,quid ira injuriarum erga homines memoriam tenentes,vim animæ reminiscendi enecaremus : adversus dæmones autem,cum acceptorum ab eis malorum reminiscimur, detrimentum nullum sentiremus?respondit:Propterea quod prior illa affectio præter naturam,posterior autem secundum naturam esset. *Niceph.Callistr.lib.*11. *Eccl. hist.c.*43.*ex Evagrio.*

Antiochus Sophista cum malè apud omnes audiret,veluti formidolosus:quod nec prodiret in concionem,nec capesseret munia publica:Non eos,inquit,metuo,sed meipsum : agnoscens bilem suam vehementiorem quam ut cohiberi posset. *Philost. in Sophist.*

Plato sentiebat homines iracundioris ingenij ad disciplinas quidem esse idoneos,ad gerendam Remp. non item. *Philost.*

Bias.Bono consilio duo maximè contraria esse dicebat.Festinationem scilicet, & Iracundiam : homo enim iracundus cum extra seipsum sit, vacuus est omni consilio. *Laërt.in eius vita.*

Chilon docebat vinculum iram,quod is affectus sit cæteris potentior: quam superare fortius est, quam hostem armatum deiicere : nec minus exitij mortalibus sit ab ira, quam ab hoste. *Laërt.*

Aristippus,cum videret succensere quendam,ac verbis indignari : Ne verba,inquit,per iram proferamus, sed verbis iram compescamus. *Stob. serm.*18. *Max.serm.*19.

Diogeni,de non irascendo accurate differenti,adolescenti quidam protervus,veluti periculum faciens,an re præstaret ea quæ dicebat, inspuit illi in faciem.Tulit hoc leviter ac sapienter : Non quidem,inquit,irascor,sed dubito tamen an irasci oporteat. *Laërt.lib.*6.

Zeno Eleates cum maledictis lacessitus incandesceret , reprehensus quod philosophus verbis improborum commoveretur : Si convitia,inquit,æquo animo admisero,ne laudes quidem sentiam. Lapidis est,non sentire discrimen inter laudantem & vituperantem : sed philosophi est, non ita commoveri,ut ab honesto recedat. *Laërt.lib.*9.*c.*5.

Architas cum in agro comperisset quosdam è famulis admisisse quiddam,sentiens se commotiorem in illos , nihil quidem tum fecit,tantum abiens:Fortunati,inquit,estis,quod irascor vobis. *Cic. lib.*4. *Tusc. quæst. Brus.lib.*3.*c.*19.

Pythagoras , prodest (aiebat) cum muliere iracunda consuetudinem habere exercitationis causa, ut equites decet ferocibus assuescant , uti equis,quos si domuerint,aliis etiam facilius utentur.*Ant.& Max.serm. de Ira.*

Socrates iratus filio aliquid delinquenti,nihil aliud dixit,quam. Ipse te coërce. *Laërt.in vita Socratis.*

Idem servo delinquenti , Cæderem te,ait,nisi irascerer. Admonitionem servi insanius tempus distulit,illo tempore se admonuit.*Senec.lib.*1. *de Ira.*

Democritus ad quendam flagris sævientem in servum,Define,inquit, te servo tuo similem ostendere. Servus enim est , qui suis cupiditatibus imperare non potest. *Eras. l.*1.*aphor.*

Idem , iracundiam impugnare difficile esse dicebat : sed viri ratione bona præditi esse ipsam vincere. *Stob. ser.*20.

Idem, Impudens est,inquit omnis contentio : dum enim hostem quo pacto lædat respicit,propriam negligit utilitatem. *Ibid.*

Zenocrates , Ingratitudinis vitio à Platone philosopho insimulatus, nunquam iracundia & indignatione se vinci passus est , sed animo immoto illi, qui hoc indicaverat,ac ad ultionem instigarat : Hoc, inquit, quod nunc facio, mihi bonum atque commodum est. Quo dicto indicare voluit,non minus se curare propriam salutem,dum iræ frænum injiceret,quam Platonis maledicentiam,fortassis ab adversario confictam. *Ælian. lib.*4.*de var. hist.*

Plato interrogatus , per quid cognosceretur sapiens? respondit : Sapiens cum vituperatur , non irascitur:cum laudatur,non extollitur. *Laërt.in eius in vita.*

Anonymus,apud Platonem educatus puer, cùm ad parentes reversus vociferantem patrem audisset : nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi. *Senec.lib.*2.*de ira.*

Idem, Iratus , servo, cum eum castigare pararet, & forte interveniret Xenocrates, Flagella,inquit,hunc puerum : nam ipse sum iratus. Sibi diffusus est homo philosophus,sentiens animi commotionem. At vulgus hominum tum maximè punit , cum irascitur. *Laërt. lib.*3. *Ant. in Meliss. part.*2. *serm.*53.*Valer. Maxim.lib.*4.*cap.*1.*Vide Senec.de Ira lib.*3. *cap.*13.

Idem, prætereа famulo sic comminatus est,Loris te cæderem , ni iratus essem. Nihil iræ fidendum. Sapuit Syrus ille Terentianus , qui se coniicit in angulum, edormiturus quod biberant vinum. At ira minus sui compos est,quam ebrietas. *Laërt. lib.*3. *Val.Max.lib.*4.*cap.*1. *Plut.de educandis liberis.*

Sotion. Vt naves,inquit,egregiæ sunt,non quæ sereno cœlo navigant, sed quæ tempestati resistunt , & servantur : sic homines resistentes iræ, magni sunt & fortes. *Ant.& Max. ser.de Ira.*

Idem,Sapientibus iræ loco lachrymas & rixum(ut Heraclito & Democrito) esse dicebat. *Stob.serm.*20.

Demonax à quodam,cui imperator exercitum commiserat , interrogatus,quo pacto delegatam provinciam quam optimè gerere posset?Si inquit,iracundia vacaris.Iram sensit vir prudentissimus ad omnem functionem inutilem esse.*Eras. l.*8.*apoph.*

Idem,Subinde suadebat ,non facile irascendum esse hominibus,si delinquerent , sed potius corrigenda esse vitia, medicorum exemplo , qui non indignantur ægrotis,sed morbum sanant. *Eras.l.*8.*apoph.*

Apollonius,iræ affectum ait,nisi diligentiâ ac verbis placidis temperetur,in genuinum quendam morbum excrescere. *Stob.*

Idem , quisquis erga levia errata, inquit, vehementius quàm par est, irascitur,delinquentem non finit inter culpam extremam & mediocrem quid interfit dignoscere. *Ibid.*

Theano,mulier est Pythagoreorum Philosophorum cohorte,excãdescens aliquando in ancillam:Vapulares iam,inquit,nisi irata essem.*Stob.*

Pylager rogatus quamobrem non delectaretur educandis pueris? Quoniam, inquit,nec meipso delector.Agnoscebat naturæ suæ vitium. Erat enim iracundus & morosus,eoque nec appositus ad teneram ætatem instituendam : cum hodie stulti parentes nullis libentius committant liberos suos,quam huiusmodi truculentis & asperis. *Philostr. in sophist.*

Pyrrhum maximum præceptorum certaminis gymnici solitum aiunt his quos exercebat, præcipere , ne irascerentur. Ira enim perturbat artem,& qua noceat tantum , non qua caveat, aspicit. *Seneca de Ira l.*2.

Anonymus. Quidam iratus Agasoni,volebat eum percutere, cumque is clama

is clamaret, Athenienſis ſum, ad aſinum verſus; At tu (inquit) Athenienſis non es, eique multas plagas inflixit. *Meminit Plut. in libello de Cohibenda ira.*

Melanthius, negabat eam iram videri gravem, quæ mentem cogat emigrare, ſed quæ prorſus excludat domo. Sentiens, probis etiam ingeniis adjunctam eſſe iracundiam; ſed hoc vitium eſſe tolerabile, ſi celeriter animus ad ſe redeat, & pro ira rationem in conſilium adhibeat. At ſi perturbatio penitus inſideat animo, ita ut excuſſa ratione feratur effreni impetu, contra pernicies eſt. *Eraſm. 8. apoph.*

M. Cato, Iratum ab inſano nulla alia re differre dicebat, quam mora temporis: ſentiens, iram eſſe brevem inſaniam. *Plut. & Stob. ſer. 18.*

Catoni Vticenſi cauſam ingenti in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui ſaliva, cum inſpuiſſet Lentulus, abſterſit faciem, & affirmabo (inquit) omnibus, Lentulo falli, eos qui te negant os habere. *Senec. lib. 3. de Ira, c. 38.*

Charilaus ſervo cuidam audacius agenti cum ipſo, Ni iratus eſſem, inquit, occiderem te. Adeo putabat nihil rectè dici, fierive ab irato, ut ne in ſervum quidem animadvertere voluerit commotior. *Plutarch. in Lacon.*

Cotis rex erat natura celer ad iram, ſævíſque caſtigator eorum qui in miniſterio deliquiſſent. Hoſpes quidam ad illum detulit vaſa fragilia tenuiáque, ſed ſcitè, curioſéque celte tornóque elaborata. At his hoſpiti quidem dedit munera: cæterum vaſcula omnia confregit. Demirantibus & quærentibus cur id faceret? Ne, inquit, ſævirem in ſervos ſi fortè vaſcula frangerent. *Plut. in apoph.*

Athenodoro ob ſenectutem flagitanti ut ſibi liceret redire domum, Auguſtus conceſſit. At cum ille Cæſari dixiſſet: Vale (volens aliquod philoſopho dignum monumentum apud illum deponere) adjecit: Cæſar cum fueris iratus, ne quid dixeris feceriſve, priuſquam Græcarum literarum xxiij. nomina apud te recenſueris. Cæſar autem philoſophi dexteram amplexus: Adhuc, inquit, te præſente mihi opus eſt, totumque etiam annum apud ſe detinuit, dicens illud Græcorum proverbium, *Silentij ſunt tuta fidi pramia*, ſive approbans philoſophi dictum, quod tutum eſſet iram premere, ne prorumpat in verba: ſive ſentiens, philoſopho profuturum fuiſſe, ſi hoc dictum non addidiſſet jam abiturus. *Plut. in apoph. Fulgoſ. lib. 7. c. 2.*

Anonymus, Ægyptius quidam monachus interrogatus, cur adeo ſe omnibus corporis voluptatibus ſubtraheret? reſpondit, ut hac ratione omnem iræ cauſam & occaſionem præcidam. Ira quippe ut de voluptatibus belligeratur, ita etiam voluptatum ſuppreſſione ſopitur. *Nicephor. Cal. lib. 1. Eccleſ. hiſt. c. 43. ex Evagrio.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Leonem quidem mitigas, reddiſque tractabilem: furorem vero animi tui, omni prorſus efficis leone ſæviorem. Si ſervus domum patris nequaquam ingreditur, cum beſtia fueris effectus, quando poteris ipſum vel intrare veſtibulum? In mitigando leone, cum duo ſint impedimenta vel maxima, quod fera ipſa ratione privatur, & longè amplius animantium alterius generis excedit furorem: tu tamen de copia donatæ tibi à Deo ſapientiæ, ipſam ſuperas arte naturam. Qui igitur naturam vincis in beſtiis, cur in te ipſo naturæ obfuſcas bonum, dum malum adamas voluptatis? Beſtias feras ad manſuetudinis provehis dignitatem, teipſum de throno dejiciens, & honore regali, ad animalium irrationalium furorem cogis. Ponamus iram quoque beſtiam quandam eſſe. Quantum igitur ab aliis erga mitigandum leonem, ſtudium datur, tantum tu erga iracundiam impende curam, & effice hujuſmodi cogitationem mitem atque manſuetam. Siquidem hæc fera & unguibus læviſſimis armatur, ut dentibus, niſi illam ſollicitè manſuefeceris, cuncta ſimul diſperdet & lacerabit. Nullus leo, nulla ſic vipera, viſcera queant humana laniare, ut hominis iracundia, ferreis quibuſdam unguibus univerſa confodiens. Neque ſolùm corpori nocet, ſed etiam ipſius corrumpit animæ ſanitatem: cunctas ſiquidem ejus omnino vires diſcerpit ac devorat, eamque ad omnia inutilem reddit. Nonnulli hominum vermes quoſdam in inferioribus corporis nutrientes, ne reſpirare quidem ſinuntur, vexatis profecto obeſiſque viſceribus: nos tamen venenatam in nobis alentes viperam, iram dico, quæ omnia hominis interiora depaſcitur, quid inquam ſanum aut fortè poſſumus cogitare? Quonam modo ab hac tam noxia peſte fugiemus? Si illam utique potionem bibamus, quæ omnes intrà nos vermes ſerpentéſque mortificet. Et quodnam eſt, inquis, poculum iſtud? pretioſus ſcilicet ſanguis Chriſti, ſi cum fiducia utique ſumatur. Omnis enim hoc remedio morbus extinguitur. *Homil. 4. in Matth.*

Quemadmodum ſi ignem cum igne conjungas, major flamma ſuccenditur: Ita iracundia per iracundiam non compeſcitur, ſed amplius irritatur. *Chryſ. in c. 5. Matth. in hom. 12.*

Vehemens iræ affectus eſt, & omni flamma vehementior: qua celeritate opus eſt, ut hunc ignem extinguamus, neve ad ſummum eum invadere ſinamus? Iræ enim morbus niſi mox ſedetur, multas generat calamitates: impetus furoris ejus, ruina ejus eſt. Quamobrem huic indomitæ belluæ nolimus habenas remittere, ſed præduro fræno, metu ſcilicet futuri judicij, eam cohibeamus. *Idem Hom. 3. in Ioannem.*

Videbis iratos non ſecus ac inſanos, turpiter in medium præcipites ferri: cum enim circa præcordia efferbuit ira, ignem emittit, tota inflatur facies, incompoſitæ manus moventur, &c. cum hæc faciunt, tanquam amentes nihil ſentiunt, nihil intelligunt, ſed aſinorum more, calcibus morſibuſque invicem inſultant. *Hom. 3. in Ioan.*

Neque febribus laboranti, neque tumido quiſquam iraſcitur: Sed his morbis affecti, ſui miſericordiam & lachrymas movent. Hujuſmodi eſt irati animus: qui ſi in te proſiliet, tace, & opportunam ei plagam infliges. *Hom. 47. in Ioan.*

Sicut ferrum ignitum cum in aqua intingitur, amittit ignem: Sic iracundus in longanimem incurrens, nihil eum lædit, ſed etiam juvat, ſed etiam ipſe retinetur amplius. Nihil enim longanimitati ſimile. Nunquam injuriatur hujuſmodi homo, ſed ſicut adamantina corpora non vulnerantur: ſic etiam animæ tales: ſuperiores quippe jaculis inveniuntur. *Hom. 21. ad Hebr.*

Quemadmodum ſi infles in ſcintillam ignis, excitas incendium: contra verò ſi inſpuas, extinguis: & utrumque tibi. In manu eſt. Sic ſi inflatos ac vecordes ingeras ſermones, excitas ignem iracundiæ hominis: ſin mites ac moderatos admoveas ſermones, priuſquam excandeſcat iram extinxeris. *Hom. 3. Non eundum eſſe ſpectacula.*

Quemadmodum gubernator, ventis in mari agitatus, ſtatim clavo aſſiſtens, gubernandi prudentia portum maris petit, ut à periculo maris liberetur: Sic animus hominis iracundiæ impetu turbatus, ratione moderandus eſt, ut liber ab omni periculo ad ſeipſum redeat. *Hom. 7. de fide Anna.*

Inter Iram & Inſaniam nihil differt: ſed brevis quidam dæmon eſt, imo quâ qui vexatur dæmonio gravior. Ille enim venia dignus eſt: iratus nulla, ſed ſuppliciis innumeris: ſponte ſua in perditionis profundum defertur, & etiam ante futuram gehennam pœnas dat. Tumultu enim quodam & æſtu intolerabili, die noctúque variis cogitationibus anxius jactatur. Ira fera eſt vehemens & furibunda, incantemus eam divinæ Scripturæ carminibus: Terra es, &c. Impetus iræ ejus caſus ipſum: Vir iratus immodeſtus eſt, &c. Si aſpectu irati nihil turpius, quid, imo multo magis, anima? *Hom. 47.*

Iratus animus eſt ſimilis foro cuidam pleno tumultus; ubi multus eſt euntium & redeuntium clamor, Camelorum ac aſinorum fremitus, argentariorum & æratiorum utrinque cudentium ſtrepitus. Amicis in ſolicitudine montis vertici ſimilis eſt, auram quidem habentis tenuem, purum eſt vero radium, pura fontium fluenta, multáſque florum amœnitates. *Hom. 24. tom. 4.*

Dum tempus eſt, equum cohibeamus, ne ſeſſorem ſubvertamus: Iræ amputemus alas, ne amplius in altum extollatur. *Hom. 24. tom. 3.*

Baſilij. Quemadmodum torrentes ad curva loca decurrentes ſecum obvia quæque trahunt: Sic & iratorum impetus violenti & inſtabiles omnis ſimiliter percurrunt atque obruunt. *De ira.*

Philonis Iudæi. Quemadmodum civitates dominatum paucorum, & tyrannidem ferentes, ſerviunt oppreſſæ moleſto imperio: contra verò quæ legibus parent, degunt liberæ: Sic quoque homines qui in iræ poteſtatem deveniunt, omnes ſervitutem graviſſimam ſerviunt: & liberi è diverſo ſunt, qui ſub legibus & ratione recta vivunt. *Lib. quod omnis probus liber.*

Cyrilli. Ut ſubtractione lignorum ignis extinguitur: Ira cedente eo, in quem quis iraſcitur temperat iracundiæ. *In Ioan. lib. 1. c. 17.*

Vt fumus mordicans oculos non videre ſinit quæ pedibus adjacent: ſic iracundia oboriens orationem offuſcat. *Stob. ſerm. 20.*

Naucrates. Sapiens iracundiæ ſimile quid accidere dixit quod lucernis, quæ copioſo oleo magis inflammantur. *Ibid.*

Sotionis. Quemadmodum navigia, non quæ tranquillitate navigant, ſed quæ tempeſtatibus obſiſtunt, & evadunt: Sic & homines qui iræ & perturbationibus reſiſtere valent, magni forteſque habentur. *Apud Stob. ſerm. 20. & Max. ſer. 19.*

Antony monachi. Vt aqua tepida inflammationē: Sic oratio humanitatis plena iram reſtinguit. *Part. 2. ſer. 53. Meliſſæ.*

Quemadmodum navis ventis agitata ponto ſubmergitur, niſi gubernator ſua induſtria regat: Sic iracundia hominem ad deteriora quæque rapit, niſi ratio frenum injiciat ac moderetur. *Ira Meliſſa, part. 2. ſermon. 72.*

Maximi monachi. Quemadmodum corpus noſtrum mortale eſt: Sic convenit iram non habere immortalem eum, qui temperantia uti noverit. *Serm. 19. ex Euripide.*

Plutarchi. Vt non magno negotio flamma extinguitur in piis leporinis, aut ſcyrpis, aut ſtipulis accendi cœpta: at non item, ſi ſolida cortipuerit: Sic ira primum gliſcens facile, vel joco, vel riſu compeſcitur, cum videmus fumantem adhuc: quod ſi proceſſerit, vix ullo negotio poſſit extingui. *In Moral.*

Vt equi feróctores frenis: Sic homines iracundi ratione ducuntur, & reguntur. *In Moral. Apud Ant. in Meliſſa. ſer. 53. p. 2. Max. ſer. 19.*

Vt in tumultu non audimus, quid nobis dicatur: Ita irati non admittimus alienum conſilium, niſi ratio loquatur intus, quæ tumultum animi compeſcat. *In Moral.*

Vt prima tyrannidis ſolútio eſt, ſi reclametur, ſi non pareatur: Sic iræ ſtatim eſt reclamandum. *Ibid.*

Quemadmodum qui expectant obſidionem, colligunt, ac deponunt pecuniam, atque omnia parant ſub hoſtium adventum; Ita adverſus aſſultum iracundiæ præceptis philoſophiæ muniendus & inſtruendus eſt animus. *Ibid.*

Vt minuta litera, ſi quis intendat, offendunt oculos: Sic qui res minutulas iracundè curat, moroſior redditur ad majora. *Ibid.*

Vt juxta ſententiam Hippocratis morbus eſt periculoſiſſimus, in quo ægrotus ſubinde mutat oris habitum, ac ſui diſſimillimus redditur: Ita nullus eſt animi morbus ira periculoſior, quæ vultum, vocem, inceſſum ſic immutat, ut idem alius eſſe videatur. *In Moral.*

Vt nauta præſentientes tempeſtatem ancoris firmant naves. Ita priuſquam ingruat tempeſtas iracundiæ, ratione firmandus eſt animus, & in diverſum nitendum. *Ibid.*

Amor levatur cantu, corollis, oſculis. At ira ſi indulgeas, exaſperatur. *In Moral.*

Loris adducunt ſpeculum. Id multo magis adhibendum irato. *In Mor.*

Vt in febre: Sic & in ira linguam habere levem ac teneram, bonæ ſpei ſignum eſt. *Ibid.*

Vt tumor potissimum accidit ex plagis carnis: Sic molles & imbecilles animi maximè intumescunt ira, ut mulierum ac senam. *In Moral.*

Mare commotum cum algam & spumam ejectat, purgari dicitur, etiam si littus contaminat: At qui commotus ira, verba effundit amara, contumeliosa primum inquinant ipsum à quo dicuntur, & famæ labem aspergunt. *In Moral.*

Barbari quidam ferrum inficiunt veneno, ut bis noxium sit: Sic quidam dictis instigant commotos. *In Moral.*

Navis deserta recipit gubernatorem, si quis velit in portum reducere: At animus ira percitus non admittit gubernatricem rationem aliunde, nisi intus ratio clavum arripiat. *In Moral.*

Vt canes, si iram effuderint in lapidem aut saxum, mitiores sunt erga homines: Sic qui bilem in alienos evomerit, placidior est erga suos. *In Moral*

Vt equis non in ipso cursu frenum injicimus, sed ante cursum: Sic qui propensi sunt ad iram aut libidinem, ante rationibus ac monitis refrenandi sunt, priusquam in periculum ventum sit. *Ibid.*

Qui se unà cum ipsis ædibus incendunt, omnia intus tumultu complent, ut nec videre possint, nec displicere quid sit utile: Sic ira commotus animus. *In Moral.*

Vt puer se vulnerat ob imperitiam, dum alium ferro quærit lædere: Ira iracundia sibi nocet sæpenumero, cùm aliis nocere studet. *In Moral.*

Vt Medicus curans eos qui dentibus cruciantur, non tam contristatur aliorum malis, quam sua bona valetudine gaudet, sed placidus eis appàret: Sic qui cupit alienæ mederi iracundiæ, non debet ipse simul commoveri, sed placide tractare animum ægrotum. *Ibid.*

Non utimur aqua turbata, nisi constiterit: multo minus utendum est animo commoto, priusquam ad se redierit. Ita Socrates. *In Moral.*

Si puerus unum lusum auferas, reliquis omnibus abjectis plorant: Sic quinam si quid obtigerit dispendij, protinus irati, reliqua omnia commoda sibi reddunt injucunda. *In Moral.*

Vt per nebulam corpora: Sic per iracundiam res majores videntur. *In Moral.*

Quemadmodum amicos dum sani sunt, si peccaverint, redarguere & admonere optimum est: in deliciis autem & phrenitide non pugnare illis, nec adversari solemus, sed assentiri & annuere, ita eos qui propter iram aut avaritiam delinquunt, libertate sermonis coërcere & inhibere oportet, amantibus vero, utpote ægris, danda est venia. *In lib. Quod amor non sit judicium. Meminit & Stob. serm.*

Quemadmodum canis cæcos parit catulos. Sic ira obcæcatas progenerat criminationes. *Apud Max. serm.* 19.

Sotionis. Histriones quidem, licet solùm simulent, hominis irati faciem repræsentant: Viri autem virtutem studiosi etsi revera irascantur, vultu tamen & gestibus irati abstinent. *Stob. serm.* 20.

Senecæ. Non ideo vitia in usum recipienda sunt, quia aliquãdo aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera valetudinis levant, nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo. Simili modo ira etiamsi aliquando ut venenum, & præcipitatio, & naufragium ex inopinato profuit, non ideo salutaris judicanda est: sæpè enim saluti fuere pestifera. *Lib. de Ira.*

Vt exulcerata & ægra corpora, quæ ad tactus levissimos gemunt: Ita ira muliebre maxime & puerile vitium est. *Lib. 1. de ira.*

Vt furentium certa indicia sunt audax & minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: Ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus, mugitúsque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnásque iræ minas agens fœda visu & horrenda facies deprimentium se, atque intumescentium. *Lib. de ira.*

Vt in corporum cura alia de tuenda valetudine, alia de restituenda, præcepta sunt: Ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, ut vincamus. *Lib. 2. de ira, c.* 18.

Cæteræ vitia impellunt animos, ira præcipitat. Cæteris etiam si resistere contra suos affectus non licet, at certè affectibus ipsis licet stare: hæc non secus, quam fulmina procellæque, & si qua alia irrationalia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. *Lib. 3. de ira. c. 3.*

Quemadmodum adversus pestilentiam nihil potest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiscuè enim imbecilla robustáque invadit: Ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, quam compositis & remissis: quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. *Lib. 3. de ira, c. 5.*

Immodica ira gignit insaniam. Hoc quam verum sit, necesse est scias, cum habueris servum & inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quam ex odio, non minus inter seria, quàm inter lusus & jocos. Nec interest, ex quam magna causa nascatur: sed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat. Nam etiam maximum solida non receperunt: tursus arida & corripi facilia, scintillam quoque fovent usque in incendium. *Lib. 2. epist. 76.*

Thrinueri. Quemadmodum calcem accensam oleo extingues, carbonem & flammam accendes: ita iratum humanitatis officiis placabis, invidum magis excitabis. *Apoph.* 216.

Quemadmodum adamas nulla incude rumpitur, sed sanguine hircino solvitur: Ita quoque ira accenditur controversiis, mollitur beneficiis. *Ap. ph.* 160.

Qui multo dolore utitur, fere medicamine quod dolorem sedat, indulgêter abutitur: Multo minus modũ servat qui irascitur. Ergo castigationem oportet alteri tradere, vel donec ira deferbuerit, differre. *Apoph.* 66.

Vt spiritus inclusus terræ visceribus, cum ea diu luctatur, ac tandem scindit, & in terræ motus erumpit, contra locum exeundi nactus, evanescit: sic ira in animo facit, quæ dato exitu omni onere liberat, conclusos torquet, & cruciat, nec non nisi proscissum deserit. *Peregrinus lib.* 4. *de moribus.*

Vt medici vetant admoveri remedia, cum morbus in accessu est ac sævit, sed cum se remittit: ita ad primos illos iræ, aut doloris motus non est adhibenda consolatio, vel admonitio, sed ubi tempore cœperunt esse leniores. *Seneca lib.* 3. *de ira.*

Vt in febre: sic in ira linguam habere levem ac teneram, bonæ spei signum est. *Ibid.*

Ut puer se vulnerat ob imperitiam, dum alium ferro quærit lædere: ita iracundia sibi nocet sæpenumero, cum aliis nocere studet. *Ibid.*

Vt medicus curans eos cui dentibus cruciantur, non tam contristatur aliorum malis, quam sua bona valetudine gaudet: sed ei placidus apparet: sic qui alienæ cupit mederi iracundiæ, non debet ipse simul commoveri, sed placide tractare animum ægrotum. *Ibid.*

Lipsij. Sicut canibus quibusdam insitum est, sine causa aut discrimine latrare: sic homini inquieto & turbido unum hoc studium litigare. *Ex lib. de vera religione.*

Ira, vindicta, ultio humani affectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantum in imbecilles. *Ex Const. lib.* 2. *c.* 8.

¶ Adagia.

Lucernam accendere possis.

Vehementer iram hac Hyperbole exaggeravit Theocritus in Thyonico.

κἀφαν ἔτ' ὀδμωρίως κεν ἀπ' ὠτυς κ᾽
λύχνον ἁίξαις.

Incaluitque ira, facile accendisse luvernam
Ex ipsa ut possis.

In fermento jacere. ἐν τῇ ζύμῃ κεῖσθαι.

Dicebantur qui animo essent ægro quique iracundia turgerent.

Fluctus mutus. κῦμα κωφόν.

Dici potest de bili hominis quæ nondum erupit in convitium, sed tacitè inardescit.

Iracundior Acria.

De eo qui moribus est parum commodis & irritabili ingenio. Horatius.

Demissis auriculis. τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχειν.

Qui dejecto humilique sunt animo, auriculas super humeros habere dicuntur.

Mordere frenum. δακνύειν χαλινόν.

Pro eo, quod est leviter repugnare servituti.

Mordere labrum. ἐσθίειν τὰ χείλη.

De eo qui stomachatur, animóque ringitur.

Tacitè stomachari.

In eum, qui secum indignabitur quadrabit illud Homeri.

ὁ δ' ἐχώσατο κηρὶ μᾶλλον.

Illi cor magis atque magis succenditur ira.

Ignem gladio ne fodias.

Id est, iratum animum nec lacessas.

Fratrum inter se iræ sunt acerbissimæ. χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν.

Hoc est: Acerba bella fratrum. Innuit proverbium simultatem, quæ inter fratres incidit, atrociorem esse solere quam vulgarium inimicorum. Exempla suppeditat historia cum sacra, tum profana.

Ira omnium tardissimè senescit. ὁ θυμὸς ἥκιστον γηράσκει.

Quotsęs significabimus iniuriarum nos esse aut fore memores. Cicero, inquit, cui placet oblivisci: cui dolet meminit.

¶ Exempla Biblica.

Iræ injustæ, seu vituperãdæ Exempla: Cain, Gen. 4. v. 5. Balac, Num. 24. 10. Eliab, 1. Sam. 17. 28 Saul, 18. 8. & 20. 30. Principes Philistiim, 29. 4. Abner, 2. Sam. 3. 8. Asa, 2. Par. 16. 10. Achab, 1. Reg. 21. 2. Naaman, 2. Reg. 5. 11. Exercitus Ephraim, 2. Par. 25. 10. Ozias, 26. 19. Sanaballat, &c. Neh. 4. 1. Nabuchodonosor, Dan. 2. 12. & 3. 13. 19. Holofernes, Iudith. 5. 2. Elihu, Iob. 32. 2. Aman, Esth. 3. 5. Principes Sedechiæ, Ierem. 37. 14. Jonas, Jon. 4. 8. 9. Antiochus, 1. Machab. 3. 27. & 6. 8. & 15. 36. 2. Machab. 7. v. 3. 39. Gentes, 1. Machab. 5. 1. Apocal. 11. 18. Herodes, Matth. 2. 16. Judæi, Luc. 4. 28. Frater prodigi filij, 15. v. 28. Demetrius, Act. 19. 18. Apoc. 11. 18.

Ira pro zelo, seu studio rei sanctæ & justæ, Exempla Moyses, Exod. 16. 20. & 32. 19. Levit. 10. 16. Num. 16. 15. Deuter. 9. 20. Jonathas, 1. Sam. 34. Phinees, Num. 20. 25. 7. 8. 2. Mac. 2. 54. David. 2. Sam. 12. 5. & 13. 21. Elias, 1. Reg. 19. 14. Rom. 11. 3. Nehemias, Nehem. 5. 6. Assuerus, Esth. 7. 7. Eliacim, Sobna, & Joahe, Esa. 36. 26. 22. Ezechias, 37. 1. Jeremias, Jer. 6. 11. Rex quidam, Matth. 22. 7. Christus, Mar. 33. Paterfamilias, 14. 21. Vide Zelus bonus, Iræ filij, vide filij iræ. Iræ vasa. Vide vasa iræ.

Iræ Dei exempla: Contra antiquiorem mundum diluvĩ, Gen. 7. v. 17. Contra ædificatores turris Babylonicæ, linguarum confusio, 11. 7. Sodomam, &c. sulphureus ignis & subversio, 19. v. 24. Vxoré Loth non obedientem voci Dei, mira in statuam salis conversio, v. 26. tot & tanta prodigia in Ægypto facta sũt manifestissima iræ divinæ testimonia, ut larè describitur, Exod. 7. 8. 9. c. contra Moscd, Exod. 4. 14. Deut. 3. 26. & 4. 21. Israëlitas, Exod. 32. v. 9. 10. Num. 11. v. 1. & 32. 13. Jud. 2. 14. 20. & 3. 8. 10. v. 7. 2. Sam. 24. 1. 2. Reg. 13. 3. & 17. 18. & 23. 23. 26. Es. 5. 25. & 47. 6. Oseæ 8. 5. Zach. 2. v. 1. 12. & 10. 3. Aaronem & Mariam, Num. 12. 9. Aaronem, Deut. 9. 20. Balaam. Num. 22. 22. Moabitas, 25 3. Osam. 2. Sam. 6. v. 7. 8. Davidem & Israëlitas, 24. vers. 1. 1. Paral. 22. 24. Salomonem, 1. Reg. 11. 9. Jerusalem & Judam, 2. Reg. 24. 20. 1. Par. 17. 24. Josaphat. 19. 2. Jerusalem, &c. propter Joas 2. Par. 24. 18. Amasiam, 25. 15. Ezechiam,

32.15.Pastores, Zach.10.3. interfectores & illusores servorum suorum, Matth.22.7.

¶ Profana Exempla.

Achillem Æaci nepotem: Homerus ubique facit stomachabundum ac mirabundum: velut in primo statim Iliados libro, ubi sic incandescit in Agamemnonem, ut manum admoveat capulo, à convitiis ad manus venturus, nisi Pallas cum cavillis revocasset. Quin & ipsum opus ab Achillis ira habet exordium, Μῆνιν ἄειδε θεὰ. *Eras. in Adag.*

Malacho poëtæ Syracusano immoderata bilis plerumque usum rationis auferebat. Eratque tum præstantior in absolvendo carmine, dum erat alienatus mente. *Gyraldus.*

Q. Cicero erat ingenio iracundus, commotusque animo, linguæ non parcebat: sed passim maledicta convitiaque in omnes jaciebat. Eum ergo gravi epistola, quæ instar libri est, dehortatur Cicero. *Victor. lib.2. var. lect. c.12.*

Horatius fatetur se natura iracundum fuisse, facile tamen placabilem, ait enim.

Irasci facilis: tamen ut placabilis essem.

D. Hieronymum acrius interdum excanduisse, contentiones illæ, quas cum Ruffino exercuit, satis indicant: sed & eæ quæ adhuc leguntur, inter illum & Augustinum epistolæ.

Fuit *Ausonius* poëtæ in iram propensus, quod suo ipse fatetur testimonio dicens.

Irasci promptus properavi condere motum:
Atque mihi pœnas pro levitate dedi.

Drusium Tiberij filium adeo vincebat ira, ut scribit Dion, ut vel insigni equiti plagas impingeret: quo argumento Castor (inquit) est cognominatus. *Cœl. lib.23. c.10. A. L.*

Plut. in commentario περὶ τῆς ἀοργησίας, cujus meminit Cresiphontis Pancrasiastæ, qui per iracundiam mulæ calcitranti recalcitrarit.

De duce Brenno & Gallis, *de Cambyse Persarum* rege, de Septimio Severo, de Tertulliano, de Alarico rege Gothorum, de Totila, de Constantino militari tribuno, de monte Accola Silicei montis, de Ioanne Lampugnano, de Gualterio comite Brennensi, de populo Romano in Albertum Etruriæ Marchionem, de Stephano, sexto Pontifice, de Lothario Gallorum rege & Sergio tertio Pontifice Maximo, de populo Florentino, de Henrico Hispaniarum rege, de Stephano Conth. equite Pannonio, ac comitibus, de Tennensibus adversus Pisanos. *Bapt. Fulg. l.9. c.3. de dict. & fact.*

¶ Hieroglyphica.

Elephas ira excitata est hieroglyphicum, quamvis enim hoc animal natura ita mansuetum sit, ut etiam crudelitatis alienæ ministerio defungi minime cogi possit: in iras tamen acriter incitatur, perturbaturque irritatione aliqua acerbiore, immaniter efferascit. *Pier. Val. lib.2.*

Neque defuerunt qui per *Vrsæ* simulachrum *iram* immanem intelligi voluerunt, quod id animal immodicis soleat animis excitari & in omnem truculentiam efferri. *Idem, lib.12.*

Craticulam subjecto igni, & corde superimposito, *furoris & indignationis* apud sacerdotes Ægyptios indicium fuisse, ut ex eo scilicet cordis, bile succensi excandescentiam ostenderent. *Idem l.34.*

Quercus arbor ea insignis asperitate, quæ omnibus conspicua est, non immerito fertur, usque adeo inimica oleæ, ut eam juxta se positam extinguat. Olea verò cum sit pacis, mansuetudinis ac lenitatis indicium, excogitatum est, *quercum Olea complicare*, cum *iracundiam* atque inexorabilem animi asperitatem sese ad lenitatem dedisse significandum fuerit. *Idem Pier. Val. l.51.*

Iræ hieroglyphicum *ignis* in scriptura sacra, Ps.79.5. Deut.32.22. Ps. 89.47. Esa.30.27. Ier.44. Vrsa item, 2.Sam.17.8. & Leæna, Ose.13.7.8.

¶ Emblema.

Alciat. Emblema LXIII.

Alceam veteres caudam dixere leonis,
Qua stimulante iras concipit ille graves,
Lutea cum surgit bilis, crudescit & atro
Felle dolor, furias excitat indomitas.

¶ Fabulæ.

Vtsus & Apes.

Ictus ab apicula Vrsus, ira incensus, in apiarium irruit, & alueatia populatur. Tunc apes impetu facto totis examinibus in illum irruunt, de quorum vix elapsus aculeis: Quanto, inquit, unum apiculæ vulnus perpeti me satius fuerat quã tantas copias harum excitare iracundia mea?

Narratur fabula contra impotentiam iracundiæ.

Malum auctum irritatione.

Quedam in oppido solebant de certis cœtibus excludi omnes vitiati quacunque corporis parte, erantque constituti, qui de illorum (si qui forte obrepsisse comperirentur) singulis vitiis singulos nummos exigerent mulctæ nomine. Hi aliquando claudo conspecto, cum exigerent ab eo mulctam, & renitentem invaderent atque comprehenderent, scabiem in eo ipsam deprehendunt. Ergo postulare jam nummos duos: Etiam tunc illo refragante, apparet lippitudo oculorum. Tum isti, jam tres dabis nummos, inquiunt. Egone? inquit ille pugnabo potius. In lucta igitur ea apparet hernia quoque. Tum exigere tandem nummos quatuor ab eo, qui se uno liberare potuisset.

Fabula narratur contra pertinaces & propugnatores vitiorum suorum. Narratur & contra eos, qui renitendo & resistendo malis levibus, graviora sibi ipsi accersunt. Initio enim medicina facilis est, secundum hoc:

Ἀρχὴ δὲ παντὸς ἥδιον, ἢ τελευτή,

Nam & Laomedon, equis traditis quod Herculi, (ut in fabulis est,) promiserat, se & suos conservare potuisset: quibus denegatis, non illos postea solum, sed etiam regnum, urbe vi capta, amisit.

Irrisio.

¶ Definitio et Etymolog.

IRrisio, Græc. ἐπίχαρμα, αττ., τὸ, dicitur & χλευασμὸς. Hebr. *Mischak* à verbo *Sachak*, irrisit, & *Sechak*, risus, cachinnus, irrisio ab eodem verbo. Vide *Prov.10.23. & 14.13. Ier.20.7. & 48.26.27.* Irrisio autem & subsannatio conveniunt in fine, sed differunt in modo, quia prima fit naso rugato, secunda vero fit ore, id est, in verbis & cachinno. *Ex B. Th. secund. Secundæ, q.75. art.1.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Abominatio Domini est omnis illusor. *Proverb.3.*

Ipse deludet illusores: & mansuetis dabit gratiam. *Ibid.*

Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes, intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei: & inter sanctos sors illorum est. *Sap.5.*

Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat circumspector Deus. *Eccl.7.*

Deridetur Iusti simplicitas. *Iob.12.*

Ambulans recto itinere & timens Deum, despicitur, ab eo, qui infami graditur via. *Prov.14.*

Parata sunt derisoribus judicia, & mallei percutientes, stultorum corporibus. *Prov.19.*

Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium, cessabuntque rixæ & contumeliæ. *Ibid.22.*

Illusio & improperium superborum, & vindicta, sicut leo insidiabitur illi. *Eccles.27.*

Tu qui spernis, nonne & ipse sperneris? cum consummaveris deprædationem deprædaberis cum fatigatus desieris contemnere, & contemneris. *Esa.33.*

¶ Apophthegmata.

Agesilaus Ephorus, cum Agesilai suasu factum esset, ut fieret omnium debitorum solutio, jamque tabulis in forum Clarium comportatis, ignis esset injectus ac flamma exurgeret cæteris creditoribus mœstis insultabat dicens: Se nunquam clarius lumen, aut ignem vidisse puriorem. Debebat enim, ipse plurimum, & erat agrorum prædives, nihil tamen cuiquam solvere habebat in animo, extrema improbitatis est linea, etiam illudere iis quos afflixeris. *Plut. in Lacon.*

Trachalus cuidam inter argumentandum dicenti, Si hoc ita est, is in exilium: ridens subjecit, Si non est, redit. *Eras. l.6. apoph.*

Argeus faciens iter per Selinuntem, cum in monumento quodam hoc Elegiacum carmen vidisset scriptum,

Hos restinguentes Mars forte tyrannida sævus,
Pone Selinuntis mœnia stravit humi.

Iure peritis, inquit, qui tyrannidem ardentem conati sitis extinguere: contra oportuit illam sinere, donec tota deflagraret. Arripuit jocum ex occasione verbi extinguere. Extinguitur enim quod opprimitur: & extinguitur incendium. *Plut. in Lacon.*

L. Crassus apud Perpennam judicem defendebat Aculeonem, quem accusabat Ælius Lamia, homo omnium deformissimus. Is cum interpellaret odiose: Audiamus, inquit Crassus, pulchellum puerum. Huic dicto cum esset arrisum, iterum ait: Audiamus etiam disertum, & multo arrisum est vehementius: parum enim facundus erat. *Eras. l.6. apoph.*

M. Cinius quo die legem de bonis ac muneribus tulit, C. Centoni prodeunti, ac satis contumeliose interroganti, quid fers Cinciole? Irridens hominem, Vt emas, inquit, si uti velis. Ridicule autem notavit hominem quod donatis & commodatitiis rebus uti gauderet. *Eras. lib.6. de apoph.*

Cicero quum M. Appius in prœmio diceret, se magnopere rogatum ab amico, ut in causa clientis adhiberet curam, eloquentiam & fidem: hic Cicero, Adeone ferreus homo es, inquit, ut ex tam multis, quæ rogavit amicus, nihil præstes? *Plut. in apoth.*

¶ Exempla Biblica.

Irrisionis ejusque pœnæ exempla: Michol, 2.Sam.6.v.16. quadraginta duo pueri de Berhel, 2.Reg.2.v.23.24. Semei, 1.Reg.2.44. Milites, Ioab: 10.2. Irridetur Christus. Ioan.19.v.2.

¶ Exempla Profana.

Quærenti, quid fecisset Deus antequam creasset cœlum & terram? Quidnam respondit ea scrutantibus, gehennas parabat, quam ipsam non responsionem, sed irrisionem. *D. Aug. lib.11. confess. reprehendit.*

Cassander Antipatri filius, Barbaros contra morem Macedonum, regem Alexandrum adorantes irrisit: propterea Alexander caput ejus parieti illisit. *Plut.*

Thales in foveam incidens, à Thracense Serva derisus fuit, ea quæ in cœlo sunt, curiose contemplatus, eorum quæ in terra negligens. *Plato in Theæteto.*

M. Vocalitius Pitholaus, cum Caninius Revillius uno tantum die consul fuisset, dixit: ante Flamines, nunc Consules. *Dialis fiunt. Macrob. l.1. c.2. Saturn.*

Democritus Philosophus omnes deridebat, & ajebat homines insanire. Unde etiam Gelasinum, id est, Risorem eum cives sui appellarunt. *Ælian. l.4. de var. hist.*

Defuncto *Alexandro Demades orator* cerbero ait se Macedonum exercitum

exercitum ex licentia, occæcato Cyclopi simil em. *Plut. in Regum apoph.*

Impudentiæ multa sunt genera: inter quæ restim ducit irrisio, quæ jocos festivitate aspersos, & dicta aliqua jucūditate cōdita planè ignorat. Nihil agit aut jacit nisi amarum, obscœnum, mendax. Est enim irrisio sermo inimicus, & gestus ethologi, exprobrator alienę simplicitatis, & perversus ac scenicus imitator alieni ingenij; non in hoc inventus, ut is qui irridetur in melius mutetur, sed ut ei aliqua cōtumeliæ nota inuratur. Si mavis, irrisio est superbia personata, quæ sub specie comitatis & mansuetudinis agit negotium crudelitatis; ac velo simplicitatis contegit improbam calliditatem, verbis & gestu officiosæ similis, re injuriosa. Hujus præmissa sunt fallacia, fides fucata, sinitteritas manifesta. Per plana ejus sunt foveæ insidiosissimæ. Derisor est is qui priorem subsannat, non solis verbis, sed undecunque mendax: dum ultionem cogitat, veniam se dare simulat, quem pessimè odit, hunc commendat: quantum in ore blanditiei, tantum ei est in corde amaritiei. De eo quod jam statuit, se delibetum ait. Irrisionem quidam vocant cavillationem, alij dicacitatem, sed cavillatio est irrisione tolerabilior. Est enim cavillatio lepos, & jocus falsus, qui facere belleque ridenda ridet. Si mavis, est jocatio è qua oritur risus pudens & liberalis. Hæc sunt Æsopica, Sybaritica, ridicula dicta; sed quæ, nisi diligenter caveris; facilè prolabuntur in scurrilitatem, quæ omnia joca devenustat. Quippe scurrilitas est jocus intempestivus, quo sine causa quispiam lacessitur. Si mavis, est amara & mordax cavillatio, quæ hoc gravior est, quod putatur meditata & accersita. Dicacitas versatur in dictis brevibus & peracutis, sive ita aculeatis ut pungant & vulnerēt. Hæc propriè vocabantur dicta, scilicet acuminata & mordentia, etiam sine ulla amaritie, sine stomacho & morositate prolata. Nec verò à gravitate discedunt & severitate. Idemque etiam iis sapientes arridere possunt. At irrisio semper & ubique est improba & contumeliosa. Atq; adeo nullus est derisor, qui non ipse aliis ridendi occasionem prębeat, qui non sit scelestus, qui non abūdet impudentia. Neque fere ullus est improbus, qui non sit proclivis in derisionem; quæ non superbè huic aut illi illudat. Qui etsi caret omni sale, eum tamen quem se habere putat, non in melioribus ludificandis ipse deterior consumat. Quod genus hominum, quàm sit cœlo ac terris invisum, expressit Æschylus iis versibus qui hoc sonant. Si quis vir pius navem ingreditur cum irrisoribus & improbis, enimuero jam cum invisо diis genere periit. Irrisori nulla est mētis sanitas. Potissimum inflatur arrogante quadam & funesta sui persuasione quam quidam vulgato hodie vocabulo præsumptio vocant. Et hæc quidem est præcipua nota hominis impudentis, ejus qui in dies agit ut habeat stimulum conscientiæ, qui præ se alios contemnit, sibi soli placet, sibi impensiùs adblanditur, se unum admiratur, se prædicat, se cuivis vēditat. Certè impudentię pars est, afflandis suis gloriis & ipsis nolentibus, & conspectum hominis tam importuni refugientibus usque obstrepere, huic medios sermones intercipere; illum diutius & ingratiùs audiendo defatigatum odio enecare, dum homo nihili, se facit plurimi. Ergo ostentatio est falsorum bonorum pompa, est mendax commemoratio earum rerum quæ ostentatori non adsunt. Ostentatori est Rhodus; ejusdem est salsus, cùm tamen sæpiùs nihil hujus sit præter unum os. Ostentator est instar Cupressus, nullo fructu, nullo sapore, sola proceritate & specie notabilis. Ne quis putet ea esse fabulosa quæ de cynocephalis tradūtur. Hinc est verè κυνοκέφαλος canino capite, frōte nunc fracta, nunc tuberosa; si tamen est ut ullam frontem habeat. Qualemcunque tamen habet, hanc ad quælibet flagitia expandit, contraque omnem virtutem durat. Hinc est quod veretur neminem, ne se quidem: homini impudēti visus est acutus, oculi flammei, quos Ægyptij sapientes demonstrabant per effigiem ranæ, quæ in solis oculis habet sanguinem. Huic lingua est ventosa & procax, promptior alienis moribus corrodendis, quam suis emendandis. Nasus is, quo alieno suspenduntur. Totum os durum, atque ut ajunt, pugilis, turbatæ mentis evidentissimum specimen. Totus est ea cute contectus, quæ nescit erubescere; ac prorsus, ut alter Trasimachus, tinctura cizicena. Aspicitur quandoque totus ignitus, sicuti victor præstantiorum; quod est ipsius impudentiæ vexillum cunctorum oculis expositum. Hujus notæ fuit Philemō, is cui Menāder, bona venia, dic mihi, cum ne vincis, non erubescis? In gestu, incessu, statu, & vestitu & calceatu eminet ostentatrix illa jactatio sui sæpe audientium, sæpiùs absentium contumelia. Continuus est μιγανοπόρφος, militiarum sutor, & magnorum mendaciorum consarcinator, magnidicus, vanidicus, maledicus, amarulentus, contumeliosus exprobator, hospes infidelitatis, ita urbanus, ut eadem sit fraudulentus. Aliud sonat, aliud sentit, mordet haud secus quam edentata bellua. Cui quidpiam mali fecit, hunc ipsum contra tueri audet, atque adeò illa damna ludibriis cumulare. Sæpe conscientiâ flagitiorum undique pressus, nescio quid falsi & ostentatitij decoris habet ad manum quod obtrudit. Sed nequicquam. Nam statim & ipse se totus, & omnia ipsius pellucent. Qui nihil intonavit nisi opes, hunc egestas undique circunstat. Malo genere natus audet suum stemma permultas propagines derivare ab aliquo celebri nomine, & suas infimas sordes inferere eminentiæ & splendori clarissimæ alicujus familiæ. Ineptus, impuratus, totus nugax, se quoque magnis nominibus annumerat. Omnem sui commendationem fere inchoat ab aliquo maledicto hinc pingueſcit. Nunc palam, nunc latenter mordet. Quarum rerum imperitus est, has se unicè scire profitetur, propemodum ut is, qui agit in scena gestum, & quidem spectante Roscio. Insigne aliquod eruditionis columen ipse opicus & insulsus audet probo lacessere, prorsus ut Cestius, ille, de cujus corio Cicero filius parenti parentavit; aut ut is quia M. Varronem ausus est appellare porcum, sus ipse, aut si quod sue immundius est; aut certè ut Thestorides ille, sola impudentia notus, qui Phociadem Homeri à se descriptam pro sua venditabat. Homo impudēs ubi tenetur, puncto temporis ab uno impudentię genere transit ad aliud. Nullus enim est insigniter impudens, qui non eadem sit versipellis; sed ita ut in mediis versutiis sit amentiæ manifestus. Nec enim advertit suorum se flagitiorum, dum suas laudes debuccinat, esse proditorem ineptum. Qui nulli unquam serio negotio adhibitus est, is nihil fatur nisi edicta ac decreta. Qui ne remex quidem unquam fuit, is sibi clavum poscit, & quidem eodem merito, quo asinus lyram, & sus tubam. Pertinax quoq; est. Non deprehensus id obstinatè pernegat, quod omnes manu tangunt. Deniq; hoc monstro nihil est versipellius, confidentius, desperatius. Quibuscunque homo impudens est notus, (& quibus non est?) ejus intimè pudet; eum tamen ipse nunquam pudeat. Semper id agit, ut multitudini imponat, & simplicitatem suis improbissimis artibus ducter. Verum haud in longum. Nullum enim tegmen velandæ impudentiæ idoneum est. Exerto virtutis oculo figitur. Hinc ejus turpitudines nudantur, totus deridendus propinatur, tunc potentissimum, cum pudorem simulare audet. Nec enim fictâ fronte, sed nuda veritate, & innocentia, infame impudentis nomen effugitur. Fœminis præcipuè impudentia dux est ad omne genus flagitij. Virilia, publica, Imperatoria munia sibi quædam desumpserunt, pardali & alata harpya magis effrontes. At quæcunque & est, & vult haberi pudica, adversus omnes incursus induit arma pudoris & sese circundat muro. verecundiæ. Adolescentem quoque inverecundum, & qui pro modestia, os tantum ostentet, audeo firmare fore senem effrænatū, & quovis causidico impudentiorem. Cæterùm, hujus vitij tam pestilentis proxima origo est imperitiæ mista audacia, & defectio à modestia, pudore & verecundiâ. Et hæc quoque sunt à prava educatione omnia. Vbi enim puericia incuriosè, adolescentia petulantia agitur, ibi cæteram ætatem his principiis consimilē fore cōstat; tota enim lascivię, licentiæ, audaciæ relinquitur. Ibi continuò existit arrogantia, omnis impietatis, omnisq; impuritatis magistra. His confestim se comitem adjungit importuna & magno strepitu incedēs, de qua dixi, ostentatio sui, contemptus aliorum, odium bonorum. In horum portentorum pestilentissima officina abominandum hoc vitiū sensim elaboratur, cui nomen impudentia. Quapropter pueros & adolescentes hic serio monemus, ut sibi quam maturrimè patiantur indi semina probitatis. Hæc nulla unquam protervia extinguat. Sedulò quisque det operam, ut & germinent & grandescant; denique ad solidam frugem perducantur. Vetus est verbum, ut sementem feceris, adde & alueris, ita messem metes. *Carol. Paschal. lib. de virt. & vitiis, c. 71.*

Vide Injuria, Contumelia, Derisio, Facete & Iocosè dicta.

Iter.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

ITer, iteris secundum Priscian, & itineris ab antiquo nominativo, itiner, quo veteres usi sunt Græci ὁδὸς πορία, ὁδοιπορία. Hebr. variis nominibus designatur. 1. *Orach*, iter longum & protensum, à verbo *Arach*, iter longum fecit, & simpliciter itet fecit, itineravit, ut Iud. 19. 17. aliquoties pro itinere cœlesti, divino, beato, spirituali sumitur, ut Ps. 16. v. ult. & 119. 9. & 25. 10. Nonnunquam pro turba & comitatu itinerantium. 2. *Deroch*; via protrita, pedibus calcata. à verbo *Darach*, calcavit impressione pedis, incessit. Et *Darah*, ambulavit, gradatim incessit, ambulavit. Hinc τρέχω curro, & lat. gradior, per methathesin. *Halich*, *halichah*, *mahalách*, à verbo *halach*, ambulavit, Psal. lento gradu abiit, obambulavit. Vide via.

Iter dictum est, Varrone teste, lib. 4. de lingua latina, à verbo eo, ab eundo, cujus supinum itum: sive ab ito frequentativo. Est autem iter idem ferè quod via, vel profectio ipsa, terrâ & mari. Vide Etymologicon trilingue Lugdun. pag. 499. col. 1.

¶ Loci Biblici.

Iter Sabbati, pro itinere duorum miliarium, Act. 1. 12. Itineris filiorum Israël dux Deus fuit, interdiu & noctu, Exod. 13. vers. 21. Itineris Iacob comes Deus, Genes. 28. v. 15. Tobiæ Raphaël Angelus, Tob. 5. 32. & 12 15.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Iter salutis & perditionis.

Non sequêris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut è vero devies, *Exod.* 23.

Non delecteris semitis impiorum, nec tibi placeant viæ malorum. *Proverb.* 4.

Justorum autem semitæ, quasi lux splendens, procedunt & crescunt, usque ad perfectum diem. *Idem.*

Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruunt. *Ibid.*

Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Ibid.*

Dirige semitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur. *Ibid.*

Averte pedem tuum à malo; vias enim quæ à dextris sunt, novit Dominus: perversæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. *Ibid.*

Respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus illius considerat. *Proverb.* 5.

Iter autem impiorum decipiet eos. 12.

Iter impiorum quasi sepes spinarum, via iustorum absque offendiculo. 15.

Vir prudens diriget gressus suos. ibid.

Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius convertet ad pacem. 16.

Cum audace non eas in via, ne forte grauet mala sua in te: ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & per stultitiam eius peribit. *Eccles.* 8.

Non

Non ventiles te in omnem ventum,& non eas in omnem viam, 5.
In via ruinæ non eas,& non offendes in lapide. 32.

Intrate per angustam portam,quia lata porta & spatiosa est via,quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. *Matth.6.*

Quam angusta porta,& arcta est via,& difficilis,quæ ducit ad vitam: & pauci sunt,qui inveniant eam. *Ibid.*

Videte itaque fratres,quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes,sed ut sapientes. *Ephes.5.*

Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. *Hebr.12.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Duæ sunt viæ, per quas humanam vitam progredi necesse est: una, quæ in cœlum ferat:altera, quæ ad inferos deprimat: quas & poëtæ in carminibus, & Philosophi in disputationibus suis induxerunt. Et quidem philosophi alteram virtutum esse voluerint, alteram vitiorum: eámque quæ sit assignata virtutibus, primo aditu esse arduam & confragosam.In qua si quis difficultate separata in summum ejus evaserit, habere eum de cæteto planum iter, amœnumque campum,& omnes laborum suorum capere fructus uberes atque jucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit, eos in eam vitiorum viam labi atque deflectere, quæ primo ingressu, sit quasi amœna multóque tritior. Deinde,cum in eam paulo ulterius processerint amœnitati,ejus speciem repente subduci. Exoriri autem viam præcipitem, nunc saxis asperam, nunc obductam sentibus, nunc gurgitibus interciſam, vel torrentibus rapidam,ut laborare, hærere, labi, scandere sit necesse. Quæ omnia eo proferuntur,ut appareat,in virtutibus capiendis labores esse maximos: in perceptis autem maximos fructus, & solidas atque incorruptas voluptates. Vitia verò quibusdam delinimentis naturalibus allicere animos hominum & inanium jucunditatum specie captos ad acerbas amaritudines miseriásque perducere. Omnis ergo hæc de duabus viis disputatio ad frugalitatem ac luxuriam spectat. Dicunt enim humanæ vitæ cursum Y literæ similem, quod unusquisque hominum, cum primum adolescentiæ limen attigerit & in eum locum venerit,ubi se partes via scindit in ambas,hæreat nutabundus,ac nesciat in quam se partem potius inclinet. Si ducem nactus fuerit, qui dirigat ad meliora titubantem, hoc est,aut philosophiam didicerit,aut eloquentiam,aut aliquid honestæ artis quo evadat ad bonam frugem, quod fieri sine labore maximo non potest, honestam ac copiosam vitam disputant peracturum.Si verò doctorem frugalitatis non inveniet ad sinistram viam, quæ virtutis ac melioris speciem mentiatur,incedere, desidiæ, luxuriæ, inertiæque se tradere, quæ suavia quidem videntur ad tempus, vera bona ignoranti; post autem amissa omni dignitate ac re familiari, in omnibus miseriis ignominiisque victurum. Nos igitur melius & verius qui duas istas vias cœli & inferorum esse dicimus, quia justis immortalitas, injustis pœna æterna proposita est. Nos autem omnis sexus & generis, & ætatis,in hoc cœleste iter inducimus: quia Deus, qui ejus viæ dux est, immortalitatem nulli homini nato negat .Forma quoque viarum ipsarum non ita est, ut illi putaverunt, Quid enim opus est Y litera in rebus contrariis atque diversis?sed altera illa melior, conversa est ad Solis ortum,altera illa deterior,ad occasum, quoniam qui veritatem ad justitiam sequitur is accepto immortalitatis præmio, luce potietur perenni: qui autem ab illo malo duce illectus prætulerit vitia virtutibus, mendacium veritati, necesse est ad occasum & tenebras deferatur. *Lact. Firm.divin.inst.l.5.c.3.*

Vna est igitur virtutis ac bonorum via,quæ fert non in Elysios campos(ut poëtæ loquuntur) sed ad ipsam mundi arcem.At læva malorum exercet pœnas, & ad impia tartara mittit. Est enim criminatoris illius qui pravis religionibus institutis,avertit homines ab itinere cœlesti, & in viam perditionis inducit,cujus viæ species & figura sic est composita in aspectum, ut plana & patens omni genere florum atque fructuum delectabilis esse videatur.In ea enim posuit Deus omnia,quæ pro bonis habentur in terra:opulentiam dico,honorem,quietem,voluptatum illecebras omnes,sed cum his pariter iniustitiam crudelitatem, superbiam, perfidiam,libidinem,cupiditatem,discordiam,ignorantiam,mendacium, stultitiam cæteraque vitia.Exitus autem hujus vitæ talis est: cum ventum fuerit ad extremum,unde iam regredi non licet, cum omni sua pulchritudine tam subito præciditur, ut non ante quis fraudem prospicere possit, quam præcipitatus in altitudinem profundam cadat. Quisquis enim præpientium bonorum specie captus, & in his consequendis & fruendis occupatus, non præviderit ea quæ post mortem secutura sunt, seque à Deo averterit:is ad inferos dejectus in æternã dãnabitur pœnã. Via ergo illa cœlestis difficilis & clivosa proposita est, vel spinis horrentibus aspera,vel saxis extantibus impedita,ut cum summo labore ad pedum tritu,cuique magna cadendi solicitudine sit cuique gradiendũ. in hac posuit iustitiam;temperantiam,patientiam,fidem, castitatem,abstinentiam, concordiam, scientiam, veritatem,sapientiam cæterasq; virtutes:sed simul cum his paupertatem, ignominiam, laborem, dolorem, amaritudines omnes. Quisquis enim spem suam porrexerit longius, & maiora maluerit, carebit his terræ bonis,ut expeditus ac levis difficultatem vitæ superet.Nec enim potest,qui se apparatu regio circumdederit aut divitiis oneraverit, angustias illas,vel ingredi,vel tenere. Vnde intelligitur,idcirco malis & iniustis facilius provenire quæ cupiãt,quia prona & declivis est eorum via: Bonis autem quæ optent difficile posse procedere, quia difficili & arduo itinere gradiuntur. Iustus ergo quoniam durum asperumque iter ingressus est contemptui, derisui, odio sit necesse est. Omnes enim quos cupiditas aut voluptas præcipites trahit, invident ei qui virtutẽ capere potuit, & inique ferunt id habere aliquẽ quod ipsi non habent.Erit itaq; pauper,humilis,ignobilis,subjectus iniuriæ,& tandem omnia quæ amara sunt perferens.Et si patientiã jugem ad summũ illum gradum finémque perduxerit,dabitur ei corona virtutis,& à Deo pro laboribus quos in vita propter iustitiam pertulit immortalitate donabitur. Hæ sunt viæ quas Deus humanæ vitæ assignavit,in quibus singulis, & bona ostendit & mala: sed ordine præpostero atque converso: in una enim monstravit temporalia prius mala cum æternis bonis,qui est ordo melior. In altera temporalia prius bona cum æternis malis, qui est ordo deterior:ut quicumque præsentia mala cum iustitia elegerit,maiora & certiora bona consequatur,quam fuerint illa quæ sprevit. Quisquis autẽ præsentia bona proposuerit iustitiæ, in majora & longiora incidet mala,quam fuerint illa quæ fugit.Hæc enim vita temporalis, quia brevis est: idcirco & bona ejus & mala brevia sint, necesse est.Illa vero spiritualis,quæ huic terrenæ cõtraria est;quia sempiterna est:idcirco & bona eius & mala sempiterna sunt:Ita fit ut & bonis brevibus mala æterna,& malis brevibus bona æterna succedant.Itaque cum simul proposita sint homini bona & mala, considerare unumquemque secum decet,quanto satius sit pro perpetuis bonis mala brevia pensare, quam pro breuibus & caducis bonis mala perpetua sustinere. Nam sicuti in hoc seculo,cum est propositum cum hoste certamen,prius elaborandum est, ut sis postmodum in otio, esuriendum, sitiendum, æstus,frigora perferenda,humi quiescendum,vigilandum, periclitãdum est,ut salvis pignoribus,& domo, & re familiari,& omnibus pacis ac victoriæ bonis perfrui possis:sin autem præsens otium malueris quam laborem malum tibi maximum facias, necesse est: præoccupabit enim adversarius non resistentem,vastabuntur agri, diripietur domus,in prædam uxor ac liberi venient,& tu ipse interficere ac rapiere.Quæ omnia ne accidant præsens commodum differendum est,ut maius longiusque pariatur. *Lactant.Firm.divin.inst.lib.6.c.3.*

Hæc autem via,quæ est veritatis, & sapientiæ, & virtutis, & iustitiæ, quorum omnium fons unus est,una vis, una sedes, & simplex est, quod paribus animis summaque concordia unum sequamur & colamus Deum: & angusta, quoniam paucioribus virtus data est:& ardua,quoniam ad bonum, quod summum & sublime est, nisi cum summa difficultate & labore,non potest perveniri. *Idem,c.7.*

Hæc est via,quam Philosophi quærunt,sed ideo non invenerunt,quia in terra potius, ubi apparere non potest,quærunt. Errant ergo velut in mari magno,nec quo ferantur, intelligunt, quia nec viam cernunt, nec ducem sequuntur ullum.Eadem namque ratione hanc vitæ viam quæri oportet,quia in alto iter navibus quæritur:quæ nisi aliquod cœli lumen observent,incertis cursibus vagantur.Quisquis autem rectum iter vitæ tenere nititur, non terram debet aspicere, sed cœlum: & (ut apertius loquar) non hominem sequi debet, sed Deum: non his terrestribus simulachris,sed Deo servire cœlesti: non ad corpus referre omnia,sed ad mentem: non huic vitæ dare operam, sed æternæ. Itaque si oculos in cœlum semper intendas,& solem, qua oritur, observes, eumque habes vitæ quasi navigij ducem:sua sponte in viam pedes dirigentur: & illud cœleste lumen, quod sanis mentibus multò clarius sole est, quam hic quem in carne mortali videmus:sic reget,sic gubernabit,ut ad summum sapientiæ virtutisque portum, sine ullo errore perducat. Suscipienda igitur Dei lex est,quæ nos ad hoc iter dirigat,illa sancta, illa cœlestis, quam M.Tull.lib.de Republ.3.pene divina voce depinxit,cuius ego,ne plura dicerem, verba subjeci. Est quidem vera lex recta ratio, naturæ congruens,diffusa in omnes, constans, sempiterna: quæ vocet ad officium: jubendo,vetando, à fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra iubet,aut vetat,nec improbos iubendo aut vetando movet. *Idem, lib.6.c.8.*

Lata & spatiosa itinera vitæ lethalis, illic illecebræ & mortiferæ voluptates:illic diabolus blanditur,ut fallat: arridet, ut noceat:allicit,ut occidat. *Cyprian.in epist.de malignitate damonis.*

De itinerum in bellis consideratione præcepta tradit Vegetius, his verbis:Qui rem militarem studiosius didicerunt,asserunt plura in itineribus quam in ipsa acie pericula solere contingere.Nam in conflictu armati sunt omnes & hostem cominus vident, & ad pugnandum animo veniunt præparati. In itinere minus armatus minusque attentus est miles,& superveniente impetu vel fraude repente turbatur.Ideoque omni cura,omnique diligentia providere debet dux, ne proficiscens patiatur incursum,vel facile aé sine damno repellat illatum.

Primum itineraria omnium regionum,in quibus bellum geritur,plenissimè debet habere perscriptã: ita locorum intervalla non solùm passuum numero,sed etiam viarum qualitates perdiscat:compendia,diverticula,montes,flumina,ad fidem descripta consideret:usque eò,ut solertiores duces, itineraria provinciarũ,in quibus necessitas geritur,non tantum adnotata,sed etiam picta habuisse firmentur,ut non solum consilio mentis,verùm aspectu oculorum viam profecturis eligerent.

Ad hoc,à prudentioribus & honoratis,ac locorum gnaris, seperatim debet universa perquirere, & veritatem colligere de pluribus.

Præterea sub periculo eligendarum viarum duces idoneos scientésque præcipere, eosque custodiæ mancipare, addita pœnæ ostentatione vel præmij.Erunt enim utiles cum intelligent,nec fugiendi sibi copiam superesse & fidei præmium,& perfidiæ parata supplicia.

Providendum quoque,ut sapientes exercitatique quærantur.ne duorum aut trium error discrimen pariat universis. Interdum autem imperita rusticitas plura promittat,& credit se scire,quæ nescit.

Sed cautelæ caput est, ut per quæ loca,vel quibus itineribus sit profecturus exercitus ignoretur. Tutissimum namque in expeditionibus creditur,facienda nesciri.Ob hæc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt, ut quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper occultum esset. Securum iter agitur: quod agendum hostes minimè suspicantur.

Propter exploratores,transfugas,& proditores dux cũ agmine exercitus, profecturus fidelissimos, argutissimosque cum equis probatissimis mittat,qui loca per quæ iter faciendum est in progressu, à tergo, dextrã,

dextra,levaque perlustrent, ne aliquas adversarij moliantur insidias.

Ambulante exercitu, ut locorum varietas advenerit, ita defensionis ratio varietur. Nam in campis patentibus equites, in locis sil vestribus montuosis,vel palustribus, pedites pugnare solent.

Illud quoque vitandum,ne per negligentiam aliis festinantibus,aliis tardius incedentibus,interrumpatur acies,aut certè tenuetur.Continuò enim hostes interpolata pervadunt,Interponendi sunt ergo exercitatissimi campis ductores,vicarij,vel tribuni,qui alacriores tardet,& pigrius incedentes accelerate cõpellant. Nam qui multum præcesserint superventu facto,non tam redire quam effugere cupiunt. Qui vero extremi sunt,deserti à suis,vi hostium,& propria desperatione superantur.

Illud præcipuè servandum est, ut ea pars ad quam hostis venturus creditur,oppositis lectissimis equitibus, & levi armatura,nec non etiam peditibus sagittariis,muniatur. Quod si undique circunfundantur inimici, undique debent præparata esse subsidia. Ne verò repentinus tumultus amplius noceat, antè commonendi sunt milites, ut parati sint animo, ut arma in manibus habeant. In necessitate subita quæ terrent, provisa non solent esse formidini.

Antiqui diligentissimè præcavebant,ne à calonibus interdum vulneratis,interdum timentibus, & saginariis clamore pavefactis milites turbarentur:ne dispersi longius aut conglobati amplius, quàm expedit,impedirent suos, hostibusque prodessent. Et ideo ad exemplum militum etiam impedimenta sub quibusdam signis ordinanda duxerunt.Denique, ex ipsis calonibus (quos vocabant galearios)idoneos ac peritos usu legebant quós nos amplius quam ducentis saginariis pueriſque præficerent: hisque vexilla dabant,ut scirent ad quæ signa deberent impedimenta colligere. Sed pugnatores ab impedimentis laxamento aliquo dividuntur, ne constipati lædantur in prælio.

Sciendum etiam quod adversarij in iis locis quæ sibi opportuna intelligunt, subsessa occultius collocãt,vel aperto Marte impetum faciũt. Sed ne secreta noceant, ducis præstat industria, quem omnia prius convenit explorare.Deprehensa verò subsessa, si citcũ veniatur utiliter,plus periculi sustinet,qui parabat inferre. Aperta autem vis si præparetur in montibus, altiora loca præmissis sunt præsidiis occupãda,ut cùm hostis advenerit, reperiatur inferior, nec audeat obviare, cùm tam à fronte, quàm supra caput suum cernat armatos. Quod si angustæ sint viæ, sed tamen tutæ,melius est præcedere cum securibus, ac dolabris milites, & cum labore vias aperire, quam in optimo itinere periculum sustinere.

Præterea nosse debemus hostium consuetudinem utrum de nocte, an incipiente die,an hora reficiendi,lassis supervenire consueverint:& devitare quod illos putamus ex more.

Iam verò utrum peditibus an equitibus,utrum contatis,an sagittariis amplius valeant:utrum numero hominum,an armorum munitione præcellant, scire nos convenit:& ordinare quod nobis utile, illis doceatur adversum.

Tractare quoque per diem, an per noctem iter expediat inchoari quanta locorum intervalla sint ad quæ cupimus pervenire: ne æstate: aquæ penuria obsit euntibus, ne hyeme difficiles aut inviæ occurrant paludes,majoresque torrentes,& impedito itinere circumveniatur exercitus,priusquam ad destinata perveniat.Vt enim nostra commoditas est, sapienter ista vitare: ita si adversariorum imperitia vel dissimulatio occasionem nobis dederit, non oportet omitti, sed explorare solicitè, proditores ac transfugas invitare: ut quid hostis moliatur in præsenti, vel in futurum possimus agnoscere, paratisque æquitibus ac levi armatura, ambulantes eosdem, vel pabula victúmque quærentes improviso terrore decipere.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virg.de litera Pythagoræ.

Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humana vita speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primum spectantibus offert,
Sed requiem præbet sessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata, sed ultima meta.
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa,
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit,ille sibi laudémque decúsque parabit:
At qui desidiam luxúmque sequetur inertem:
Dum fugit oppositos incautâ mente labores
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De duro itinere. Dial. lvii.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Durum iter pedibus meis ago.R.Quid tu igitur alienis malles?atqui neque alienis manibus operari,neque alienis oculis videre, neq; alienis auribus audire,neque alieno palato degustare,neq; alienis naribus vultis olfacere,quid hoc unum singulare habet,ut tantũ pedibus ambulare delecter alienis?D.Pedes eo.R.An verò in hunc mundum intrasti eques, an exibis?quid per mundum ire,nisi eques dolès? ô principium humile! & ô finis humilior! quam superbia inter utrumque sunt media, & in brevi cursu, quanta prorsus oblivio terminorũ!nec unde certe,nec quò pergitis meministis,D.Iter longum cogor pedes agere, R. Cogi quidem durum fateor.Cogi autem volens nequit,indignatio & dolor necessitatis pondus exaggerant, patientia & consensu animi fortunæ cuspis obtunditur.Vis non cogi?fac sponte quod cogeris. Vis ut iter longũ brevi fiat? volens,id est. D.Equitare vellem,pedes ambulo.R.An insaniæ parum est unum ob quadrupedem, cujus usum nescis, quam diu tibi fortuna concesserit,naturæ munerum oblivisci,quod multi faciunt,qui vilis atque intractabilis,& caduci equi fiducia dedisscunt pedibus suis ire, quibus quæso, quid aliud quam divitem cupias podagrã,hoc est pedes inutiles,equos multos?D.Longũ iter pedes ibo.R.Ibis pro libito,nemo te transvehet,nemo morabitur,nemo cõcutiet,nemo dejiciet,nemo aget in præceps,unus tibi labor viæ,unum opus ire, nil tibi tuo cum vectore negotij. Non cogeris enim equum frenare,non pungere,non adaquare,non subternere,non circumducere,non fricare, non pascere,non aut tergum ungere,aut arentem pedis ungulam,& tractare digitis ancipites clavos,ac nocturnos sudibus arcere cõcursus,& somno exciri trepidus, sempérq; solicitus quid bellua pervigil cum vicinis agat,saltẽ noctibus quietes. Nam qui equitant,nocte etiã laborant. D.Pedibus longũ iter ago. R. Calceatus fortitan. Sancti autem patres nudis pedibus deserta lustrabant. Nuncij Dei omnipotentis Apostoli mundi climata circuibant hic ad Orientem,ille ad Occidentem: hic ad Arcton,ille ad Meridiem,navigantes in tergum,raro,id quidem,neque aliter,quam cogente locorum situ, sed quem precor equitem legis præter unum ex omnibus Ioannem? neq; id amplius quam semel, idque perexiguo vitæ spatio, dum quod Clemens scripsit & Ecclesiastica habet historia, ad recuperandam perditi adolescentis animam pia illum festinatio pervigeret, quomodo autem equitarent,quorum dominus pedes ibat? Vix asellum semel quidem ille mox in crucem ascensurus ascendit.Quod si sanctitate inaccessibili, hæc exempla re prægravant; ac Romanæ legiones,quæ orbem terrarum subegere,magna ex parte pedestres fuisse noscuntur,in quibus non se solum atque arma suis pedibus quisque portabat, sed multorum panem ac viaticum dierum, vallum quoque quo in finibus hostium castra in dies circumspecta nocturnis ab insultibus tegerentur.Vnde eleganter Cicero noster, quodam loco de militibus Romanis agens cum fortibus viris, cæterarum gentium arma non impedimentum,sed quasi vestimentũ esse dixisset,hoc præcipuum illis dedit,ut diceret Romanis solis arma non vestem esse, sed ut humeros ac lacertos. At cum eas quas dicebam militares sarcinas subjissent, totum demum videri sibi esse vestitos, neu quis moderni sermonis consuetudine labi possit, militum appellatione pedites accipi, eosque ab equitibus quamvis uterque militet;hoc secerni nomine solitos multis Romanæ historiæ locis advertere est. Proinde magnum tibi lenimen, ac solatium laboris horum præstare recordatio potest,non inermi tantum ac vacuo,& duro licet,tuto tamen calle pergenti, sed armato etiam atque onusto; & periculoso tramite peditanti. Siquidem nihil ad tolerantiam asperarum rerum efficacius quam cogitare eadem multos fortibus animis fuisse perpessos. Pudet enim generosum spiritum non posse unum, quod innumerabiles potuere, quæ cogitatio non in laboribus modo qui difficiles,sed in his quoque, qui miserrimi videntur cruciatibus,in doloribus corporeis maxime,in ipsa demum morte profuerit.D.Longum ego durúmque iter pedibus mœstus ago. R. Nil æque durum iter lenit, mœstúmque animum serenat,ut nobiles, ac suaves curæ, quæ nisi boni, ac docti viri pectus incolere,viásque omnes comitari nesciunt.His si grata societas amici læti & eloquentis accesserit,non tantum leve iter,sed & breve videbitur.Multos jucunda confabulatio sic affecit,ut & vitæ duritiem non sentirent, & de brevitate longi licet itineris quererentur, neque iviſſe, sed vectos esse crederent. Est & illud enim inter Mimos Publij notissimum Comes facundus in via pro vehiculo est.

Iter in Ægina qui noctu sero faciunt,damnantur. *Plat.in Cratylo.*

Itineris Deam geminam esse scito, judicatricem scilicet & servatricem,& illam esse lucem sub nomine Lunæ, hanc vero sub Dianæ nomine fidem: & quicquid casu quodam alienum itinere repertum est,Deo esse dicandum,ut cognoscas fortunam prosperam esse ad Dei providentiam referendam. *Fic.in Plat.de legibus dialog.10.*

Iter longius esse videtur cum,ignari,quantum sit ambulemus, quam cum gnari,si modo cæteræ res pares adsint:quia nosse quantum sit,non nisi nosse ejus numerum est, rémque non determinatam pluris quam determinatam esse necesse est. Ergo quemadmodum si nosti quantum sit,finitum id esse necesse est,sic etiam si ignoras quasi reciprocetur,animus cavillatus oberrat infinitumque id esse videtur, quod finitum est. *Aristot.probl.sec.5.text.25.*

Vide Peregrinus, Peregrinatio.

Iudex, Iudicium.

¶ Definitio et etymol.

Iudex Græcè κριτὴς,οῦ,ὁ, & κρίνω, judico dicitur. Venitque à judicio, quasi jus dico:& judicatio,quæ est justi judicium: *sec. Arist.* 1. *Polit*, hinc etiam judicium,quod est actus judicis,in quantum judex est,id est, in quantum jus est dicens,ideo est actus justitiæ,id est,executio justitiæ. *secund.B.Thom.sec.Secund.q.60.a.1.*

Iudex est vir bonus, jurisdicendi & æquitatis peritus, ad id muneris publica auctoritate vocatus. *Claudius Cantiuncula de officio iudicis.l.9.* qua auctoritate nitatur judex. *Ibid.c.8.* Quot & quæ sint judicum species. *l.2. c.2.*

Ordinarius judex est,qui jurisdictionem jure suo,non alieno beneficio habet.Vel ex sententia Iuliani & Papiniani,is dicitur, qui nativam, non dativam modo,jurisdictionem habet: hoc est, qui eam jure magistratus non mandato speciali obtinet. Vel vocatur ordinarius, apud quem legis actio est. *Ex definitione Modestini, & Vlpiani verbis.*

Ordinariorum omnium non æqualis est natura,potestas, aut jurisdictio:quidam enim majus,quidam minus imperium,aut etiam simplicem habent jurisdictionem.

Iudex

Iudex delegatus est is,qui jurisdictionem non suo jure,sed alieno beneficio habet.Horum quidem alij à fortuna,seu culmine imperiali dati, simplici alij appellatione principis delegati, quidam ex sacra jussione dati quidam pedaneo. *De quib. Cantiuncula affatim refert.*

Iudicium vis est animi,qua,quod se nobis ostendit, in eo quid prosequendum,quidque declinandum ac fugiendum, aut nos ipsos aut alios docendo desinimus, verisque falsa redarguimus.

Iudex cognitor & controversiæ disceptator, quasi jus dicens,an jure disceptans, Græc.κριτὴς, δυνάστης, Hebr.*Daiiam*,qui componit lites,vindex,protector juris,à verbo *Din*,dijudicavit,contentiones forenses vindicavit,contendit cum adversantibus,exequutus est judicium. Idem significat quod *Dan*.Hinc δυνάζω, δυναίζω,contendo,exprobro injuriam. Et Latinum vindex,vindico.Gen.14.15.Ier.5.v.4.à fine.1.Sam.24.16.Ps. 68.6.judicium,dijudicatio,causa judicialis,contentio forensis,disceptatio. *Din*. ; Deut.17.8.Ier.22.16.Psalm.9.6.Iudicium Græc. κρίσις, δίκη, Heb.etiam *Mischpat*:& judex *Schophet*,à verbo *Schaphat*,judicavit, dijudicavit,jus dixit.Est vox generalis:& quia in judicio duæ sunt partes litigantes,quarum alteram justam,illamque absoluendam,alteram verò injustam, hancque condemnandam esse necesse est:ideo accipitur verbum *Schaphat*, aliquando specialiter pro defendere seu vindicare bonos;& aliquando pro punire & condemnare fontes & injustos. Cognitionem habet *Sthébet*,id est,virga,baculus, sceptrum, judicis insigne & judicij nota.

Iudicium in genere est causæ disceptatio,in qua jus dicitur,κρίσις,ubi causa cernitur,ditimitur,judicatur.Iudicare,1.proprie est judicia agere, Iudex autem ille qui jus dicit,quod sit absoluendo vel damnando.Ideo sæpe κρίνειν,judicare,idem est atque κατακρίνειν,id est,cõdemnare.2.hinc est etiam judicata exequi:quod fit benefaciendo, vel puniendo.3. Hinc aliquando est idem atque regere seu gubernare: quia id fit leges præscribendo,& secundum eas præmia largiendo observantibus, vel supplicia infligendo transgressoribus.4.Generalius judicare,est aliquid statuere animo, seu sentire approbando vel reprobando.

Iudicia sunt divina vel humana,utraque varia & alia aliis solemniora;ut sunt ex mundanis forensia, in quibus occurrunt,1. Personæ, reus, Actor,Iudex.2. Causa seu quæstio & res quæ in judicium deducitur.3. Norma,secundum quam res transigi debet,nempe justa lex.4.Transactio causæ est.1.ejus inquisitio & cognitio. 2. De ea cognita pronuntiatio, sive sententia ipsa, quæ est absolutionis vel damnationis, 3. Sententiæ executio.

¶ LOCI BIBLICI.

Iudicare pro gubernare, Iud.3.10. & 4.& 10.2.& 12.7.8.11.11.& 14. 20.Hebr.10.30.pro damnare,Gen.15.14.Mat.7.1. Rom.12.v.3. & 14.13. in priore parte versus, in posteriore verò parte, pro iudicium adhibere in re quapiam constituenda.Sic & 2.Thes.2.v.12. Heb.11.7. Familiari item loquendi formula pro virtutis suæ exemplo aliena vitia coarguere,Matth.12.v.27.41.42.Iudicati pro damnari, 2.Cor.10.29.1.Pet.v.6. pro iudicio experiri,1.Cor.6.v.1.

Iudicabunt Sancti mundum,Sap.3.8.& 5.1.Matth.19.28.Luc.20.v.30. 1.Cor.6.2.Iudæ,v.14. Christus quidem iudex erit vivorum & mortuorum,sed quo est erga suos amore præditus,eos sibi adjunget.Hinc dixit, Matth.19.v.28.Luc.22.30.Sedibetis,&c.& Apostolus de electis,Obviam ituros Christo in aërem. 1. Thes. 4. v.17. Mundi autem nomine cœtus malorum intelligendus est, quem electi Christo præside in novissimo judicio damnabunt, Angelorum vero nomine, Spiritus mali significantur.

Iudicium pro æquitate,Luc.11.v.42.pro reformatione & emendatione.Io.12.v.31.1.Pet.4.v.17.pro ratione rerum administrandarum, Rom. 1.v.33.pro eo supplicio quo affectus est Christus, Act.8.v.33. pro ipsius judicij pœnis,Matth.5.v.22.pro Dei vindicta, & in peccatores animadversione,1.Pet.4.v.17.pro summo imperio & auctoritate, qua quod justum & æquum est, statuatur, & justo ejusdem usu, Iob.5.27.30.& 9.& v.39.pro eo quod æquum & justum est, Luc.11.v.42.pro statu compositio,Matth.12.v.18.quia videlicet à Christo vera religio inter gentes erat promulganda,ejectis superstitionibus, quod ubicunque fit, ibi regnare dicitur Dominus & judicare:hoc est,rebus præesse & moderari.

Iudicium æquum esse debet, Levit.19.35. Deut.25.v.1.& 27.& 29.v. 19.Amos,5.v.15.Matth.6.v.8.Zach.7.v.9.& 8.v.16. Luc.7.v.24.& 8.v. 15.Iudicium debet præcedere deliberatio & causæ cognitio.Gen.3.v.11. & 11.v.5.& 18.2.Exod.3.v.8.& 23.v.1.Deut.13.v.6.& 15.v.9.& 19.v.18. Ios.7.v.18.& 22.v.7.13 Jud.20.v.3.12.Pr.18.v.13.Eccl.11.v.7.Dan.13.51. Mac.7.v.Judicia præcocia & temeraria fugienda, Psal.41.1.Matth.7.v. 1.Luc.6.v.37.& 12.v.57.& 13.2.Ioh.7.51.Rom 2.v.1.& 11.v.2.3.4.& 14. v.3.4.10.13.1.Cor.4.v.3.5.Iac.4.v.11.12.

Iudices quales esse oportet,Exod.18.v.21.& 23.v.2.3. Levit.19.v.15. 16.Deut.1.Dij appellantur,Exod.21.v.6. Psal.82.v.1.6. Ioh.10.v.34.35. honorandi sunt,Exod.22.v.28.act.13.5.Iudices & Magistratus in singulis urbibus constituendis. Deut.16.v.18.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Non sequêris turbam ad faciendum malum:nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à veritate devies. Pauperis quoque non miserebêris in judicio. *Exod.*23.

Æquum judicium sit inter vos,sive peregrinus,sive civis peccaverit: quia ego sum Dominus Deus vester.24.

Quod justum est judicate sive civis sit ille,sive peregrinus.Nulla erit distantia personarum:Ita paruum audietis, ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam: quia Deus judicium est. *Deut.*11.

Non pervertes judicium advenæ & pupilli: nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. 24.

Accipere personam impij non est bonum, ut declines à veritate judicij,*Prov.*18.

Cognoscere personam in judicio non est bonum. 28.

Qui derelinquunt legem,laudant impium:qui custodiunt,succenduntur contra eum. 28.

Noli quærere fieri judex,ne inique factis par esse non possis,neve extimescas faciem potentis,& integritati tuæ ponas offendiculum. *Eccl.*7.

Quare respicis contemptores, & taces concultante impio justiorem se? Et factum est judicium, & contradictio potentior. Propter hoc lacerata est lex, & non pervenit usque ad finem judicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum. *Abac.*1.

Non accipies personam,nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & pervertunt causas justorum. *Deut.*16.

Qui munera super innocentem non accepit. *Psal.*14.

Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicij. *Prov.*17.

Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit iste,& pro buccella panis deserit veritatem. 28.

Omnes diligunt munera,sequuntur retributiones. Pupillo non judicant,& causa viduæ non ingreditur ad eos. *Esa.*1.

Principes ejus muneribus judicant,& sacerdotes ejus pretio docent: prophetæ ejus in pecunia divinabant. *Mich.*3.

Princeps postulat, & judex in reddendo est. 7.

Insontem & justum non occides. *Exod.*23.

Gaudium justo est facere judicium. *Prov.*21.

In judicando esto pupillis misericors, ut pater & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui plus quàm mater. *Eccl.*4.

Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit.Secundum iudicem populi,sic & ministri eius:& qualis rector civitatis,tales & habitantes in ea. 10.

Et iudices singuli suo nomine quorum non est corruptum cor, qui non sunt aversi à Domino,ut sit memoria illorum in benedictione.46.

Quærite iudicium,subvenite oppresso,iudicate pupillo,defendite viduam,& venite & arguite me, dicit Dominus. *Esa.*1.

Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris,& advenam & pupillum, & viduam nolite contristare, neque opprimatis inique, & sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto. *Ierem.*22.

Maledictus,qui pervertit iudicium advenæ,pupilli & viduæ.*Deut.*27.

Et qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est uterque apud Deum. *Prov.*17.

Audite ergo reges terræ & intelligite, discite iudices finium terræ, præbete aures,vos,qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis: *Sap.*6.

Concupiscentia spadonis devirginavit iuvenculam, sic qui facit per vim iudicium iniquum. *Eccl.*20.

Væ! qui iustificatis impium pro muneribus,& iustitiam iusti auferetis ab eo. *Esa.*5.

Væ! qui condunt leges iniquas,& scribentes in iustitiam scripserunt: ut opprimerent in iudicio pauperes,& vim facerent causæ humilium populi mei,ut essent viduæ præda eorum,& pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis,& calamitatis de longè venientis? Ad cuius confugietis auxilium? 10.

Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. 61

Causam viduæ non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt & iudicium pauperum non iudicaverunt.Nunquid super his non visitabo dicit Dominus? *Ier.* 5.

Quoniam convertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium, qui lætamini in nihilo: Ecce ego suscitabo super vos domus Israël,dicit Dominus exercituum,gentem,& conterent vos. *Amos.*6.

Iuste iudica proximo tuo. *Leu.*19.

Iuste,quod iustum est,persequeris,ut vivas & possideas terram, quam Dominus dederit tibi. *Deut.*16.

Si fuerit causa inter aliquos,& interpellaverint Iudices,quem iustum esse perspexerint,illi iustitiæ palmam dabunt:quem impium,condemnabunt inpietatis. Pro mensura peccati erit & plagarum modus.25.

Erudimini qui iudicatis terram. *psal.*2.

Si vere utique iustitiam loquimini,recte iudicate filij hominum. 57.

Vsquequo iudicatis iniquitatem:& faciem peccatoris sumitis? Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Eripite pauperem,& egenum de manu peccatoris liberate. 81.

Iudicium determinat causas. *Prov.*26.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. *Sap.*1.

Noli quærere fieri Iudex,nisi valeas virtute irrumpere iniquitates,ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. *Eccl.*7.

Non iudices contra iudicem, quoniam secundum quod iustum est iudicat.8.

Iudicium verum iudicate. *Zach.* 7.

Veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris.8.

Testor coram Deo,& Christo Iesu & electis Angelis eius,ut hæc custodias, sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. *Tim.*5.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Nolite iudicare. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo,nisi ut

ea facta,quæ dubium est quo animo fiant,in meliorem partem interpretemur.Quod enim scriptum est,à fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est,quæ non possunt bono modo fieri. Sunt quædam facta media quæ ignoramus;quo animo fiant,quia in bono & malo fieri possunt,de quibus temerarium judicare maxime ut condemnemus. *Aug. de sermone Domini in monte,Matth.7.*

Duo sunt,in quibus temerarium judicium cavere debemus:quum incertum est,quo animo quid factum sit: vel incertum est qualis futurus sit,qui nunc bonus vel malus apparet. *Idem.Ibid.*

Ignorantia judicis plerumque est calamitas innocentis.*Idem de civit. Dei.lib.16.*

Mitigat iudicium pudor rerum,excitat autem pertinacia denegantium. *Ambros.de Cain.& Abel.*

Feci judicium & justitiam,in judicio non contempsi pauperem, non oppressi viduam,personam divitis non accepi;in omnibus operibus misericordiam reservavi. *Psal.118.*

Iudicis non est sine accusatore damnare: quia dominus Iudam, licet fuisset fur, cum non esset accusatus,nimine abjecit. *In 1.ad Cor.6.*

Alienum te à personis omnium redde in judicio,ac propter justitiam in iudicio pauperem defendas, nec propter gratiam diviti indecenter adsistas,aut,si non potes facere, cognitionem respue causarum. *Hieron. in ep.ad.Dan.*

Debet quisque proprias virtutes perpendere, & pro qualitate virium curam aliorum suscipere, ne dum delectatur loco gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ,& qui gravatur pondere suarum, velit fieri judex alienarum culparum. Durum enim est,ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ,judex fiat alienæ.*Greg.in Eccl.7.in Glor.*

Qui minoris meriti sunt in Ecclesia, & nullis magnorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis judicent, quatenus quos magna nequeunt bona,minora suppleantur, quos Apostolus contemptibiles nominat,& tamen sapientes vocat,cum dicit secularia judicia, si habueritis,contemptibiles illos constituite ad judicandum.*Greg.19.mor.*

Iudicare dignè de subditis nequeunt, qui in subditorum causis vel odium vel gratiam sequuntur. *In Mor.*

Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. *Greg.in Hom.*

Iudex peccatis veniam dare non potest, quia voluntati servit alienæ: Deus autem potest,quia est suæ dispensator ac judex.*Lactan. de ira Dei.*

Quid faciet de injustis judiciis, qui ipsas quoque justitias judicabit, qui cuique merita recitabit? Veniet inquam;veniet dominus judicij, ubi plus valebunt pura corda,quam astuta verba: conscientia bona, quam marsupia plena: ibi judex non falletur verbis, nec flectetur donis.*Bern. in epist.*

Gravius lacerantur pauperes à pravis judicibus,quam à cruentissimis hostibus: Nullus enim prædo tam cupidus in alienis, quam judex iniquus in suis. *Isid.de sum.bon.l.3.*

Sæpe Iudices pravi,cupiditatis causa,aut differunt,aut pervertunt judicium, non fiunt cœpta partium negotia, quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant. *Ibid.*

Quando enim judicant, non causam, sed dicta considerant: & sicut negligentes sunt in discussione causarum, sic in eorum damno soliciti sunt. *Ibid.*

Qui recte judicat,& præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deo perpetrat,quia justitiam,quam gratis impartiri debuit, acceptione pecuniæ vendit. *Ibid.*

Quatuor modis iudicium humanum pervertitur:timore, cupiditate, odio, amore. A dexteris erunt peccata occurrentia, à sinistris infinita dæmonia,subtus horrendum chaos inferni, desuper iudex iratus, foris mundus ardens,intus conscientia urens, ibi vix justus salvabitur. Heu peccator sic deprehensus,quo fugies? latere erit impossibile, apparere intolerabile. *Ansel.de simil.mundi.*

Statera dolosa non tantum in mensuratione tenetur.Qui enim aliter causam pauperis,aliter potentis,aliter sodalis,aliter audit ignoti,statera utique librat iniqua. Sed & is,qui sua bene gesta meliora quam proximorum:& sua errata judicat leviora staterando,nec non & ille qui onera importabilia imponit in humeros hominum, ipse autem digito suo non vult tangere eas:etiam ille,qui bene agit in publico,& male agit in occulto, pro inquitate libræ dolosæ abominabitur à Domino, & qui sinceriter agit in omnibus,qui causam æqua lance discernit,is nimirum justi judicis voluntati & actioni congruit. *Beda l.2.super illud Proverb. Statera dolosa,&c.*

Non filebo Zaleucum mirabilem justitiæ rigidum custodem,qui cum civitati Locrensium,cui præerat, lege lata caviisset, ut qui adulterium commisisset,exocularetur, omni miseratione posthabita deprehenso in hoc crimine filio ejus adolescente præcepit,ut utroque lumine privaretur. Cumque plebs civium summissis precibus rogitaret, indulta ob gratiam principis flagitij venia, ad deliberandum paululum spatij captans sibi & filio unum oculum districtus judex effodit, pium patrem & severum judicem declamando.Egit itaque censura mirabili,ut sibi & filio videndi usus superesset,& in ultionem flagitij duo lumina,ut decreverat,cęcarentur.Ita deditum supplicij modum legi reddidit,ac mirabili temperamento se inter misericordem patrem & justum legislatorem partitus est.*Ibid.*

Tandiu judex dicitur,quandiu & justus putatur: quia nomen quod æquitate sumitur,per superbiam non tenetur. *Cass.in epist.*

Professionem constat esse justitiæ, legum peritos judices ordinare, quia non facile erroris vitio sordescit, quem doctrina purgavit. *Cass. Ibid.*

Non est hæsitationis metus,nihil adeo glorioso licet in judice, sicut amare, & exhibere justitiam, sine omni acceptione personæ.Teste enim Cicerone proverbialiter dicitur: *Exuit personam iudicis, quisquis amicum induit.* Æquitas, cui judex obsequitur, sinistram odij, vel amoris dextram nescit.Nam talis debet esse juris minister,ut in ejus manu nullius auctoritate personæ tituber,aut vacillet libra justitiæ. *Petr.Rau. in quadam Epist.*

Officium officialium est hodie jura confundere,lites suscitare, transactiones rescindere,dilationes innectere, supprimere veritatem, fovere mendacium,quæstum sequi,æquitatem vendere:inhiare actionibus,versutias concinnare. *Pet.Blesen.*

¶ Biblicæ Sententiæ.

Antholog.Sacr.Iacobi Billij.

De Dei judicio, ac misericordia.

In geminis Christi pedibus considere quemque
Est opus: unus nam non satis esse queat,
Spem mihi iudicij pes solus discutit omnem:
Pes venia solus pectora lenta facit.
Ergo desidiâ ne mens secura laboret,
Vel mihi mens nimio fracta timore cadat:
Hoc mihi da quaeso, genitor sanctissime cantem
Semper ut & veniam, iudiciumque tibi.

Ibidem.

Iudicium humanum, quod falli sape necesse est
Non semper recipit regula iustitiæ.
At Domini in cunctis aqua est, veraxque potestas,
Aspectum cuius nulla remota latent.
Talis laudetur iudex, timeatur, ametur,
Qui vere iustus permanet atque bonus:
Adversos revocans conversis cuncta remittens,
Atque malis veniam dando, bonos faciens.
Non ergo audacter mens veri nescia culpet,
Quod placuit summi iudicis arbitrio:
Sed subdat sese iusto ignorantia regi,
Qui nunquam, qua sunt non bona velle potest.

Ibidem.

Cum datur iniusto peccandi optata potestas,
Vt mala mens prave, quod cupit efficiat:
Ira Dei magna est, qua multos sic quoque punit,
Vt quibus exultant criminibus pereant.
Crescit enim occulte eum longo pœna reatu,
Ausibus illicitis si nihil obstiterit.
Et magis erranti, ne parcant flagra, timendum est,
Quam, ne non fiat, quod voluisse nocet.

Sen. Med.

Qui statuit aliquid parte inaudita altera,
Æquum licet statuerit, haud aquus est.

Hor.4.Catm.

Vindex avara fraudis, & abstinens
Ducentis ad se cuncta pecunia,
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus, atque fidus
Iudex honestum praetulit utili, &
Reiecit alto dona nocentium
Vultu, & per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.

Ovid.1.Trist.1.

Iudicis officium est, ut res ita tempora rerum
Quarere, quasito tempore tutus eris.

Ovid.1.Amor.10.

Non bene selecti iudicis arca patet.

Petronius.

Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces,
Atque eques, in causa qui sedet, empta probat.

Hor.1.Serm.2.

Dicam si potero, male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Ter.Phor.1.5.

An quisquam iudex est, qui possit noscere
Tua iusta, ubi tute verbum non respondeas?

Terent.in Heaut.

Tu es iudex, ne quid accusandus sis vide.

Seneca in Hercule furente.

Iudex futurus sanguine humano abstine,
Quicumque regnas, scelera taxantur modo
Maiora nostra.

Idem Tragœd.7.

Si iudicas, cognosce: si regnas iube.

Phocylides.

Πᾶσι δίκαια νέμειν, μηδὲ κρίσιν ἀς χάριν ἕλκειν.
Omnibus iusta distribue, neque iudicium ad gloria trahas.
Μὴ κρίνε πρόσωπον.
Noli iudicare faciem.
Ην σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει.
Si tu male iudicaveris, te Deus deinde iudicabit.
Μηδέποτε κρίνειν ἀδαημονας ὤφρας ἔασῃς.
Nunquam iudicium facere imperitos viros permittes.

Cleobulus

Τὰ δίκαια κρίνε,
Iuste iudica.

Manan

Menander.

Κατιγορεῖν ὃκ ἔξι κ, κρίνειν ὁμῶ.
Accusare non licet & iudicare simul,
Ανεξέτασον μὴ κόλαζε μηδένα.
Inexaminatum ne punias ullum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Iudicium justi ac injusti dijudicatio est. *lib.5.Ethic.c.6.*

Frustra judicia fiunt de rebus justis,nisi ad finem perducuntur. Ita si sublatis judiciis nulla hominum inter ipsos communio esse potest : nec erit quidem,si nemo quod judicatum fuerit exequatur. *lib.6.de Rep.c.8.*

Si quis imprudens & ignarus judicium tulit, non facit ex jure legimo injuriam : nec sit illud iniquum judicium, quanquam sit tanquam iniquum. *l.5.Ethic.c.9.*

Si sciens & prudens aliquis judicium iniquum interposuit, injustus habendus est,quod ad eum pervenerit plus gratiæ vel vindictæ. *Ibid.*

Litigantis nihil est nisi ostendere,quia res est,vel non est,vel quia facta est,aut quia non facta est,utrum autem sit justa vel injusta, oportet ipsum judicem cognoscere & non discere à litigantibus. *Arist.l.Reth.*

Judex est qui in civilibus concertationibus inquisita judicat. *Idem.lib.7.Ethic.*

Nemo elegit juvenes judices aut duces:quia non constat eos prudentes esse, sed elegit ad fortitudinem. *Idem lib.3.Topicorum.*

Amor & odium,& proprium commodum, sæpe faciunt judicem non cognoscere verum. *Idem l.1.Rhet.*

Apud me tantundem valet bene sentire per se,& alteri bonam dicenti sententiam accedere. *Herod.lib.7.*

Nisi diversæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem,sed necesse habet ea quæ dicta est utiiat quum plures dictæ sunt, licet tanquam purum aurum diligere : quod per se discerni quum nequeat,comparatum cum altero discerni potest. *Idem eod.lib.*

De injusto judicio. Dial. lxvi.

Francisci Petrarch. Dol.

Injusto judicio damnatus sum.R.Vnius judicis aut paucorum voce testium damnatus,populi vocibus,aut tacito judicio,quodque est melius, conscientia ipsa tua,quodque est optimum,divina conscientia absoluendus. Si quidem ad tribunal æternum justi judicis provocatio salua est. Solet is perperam judicata rescindere.D.Injuste judicor.R.Vt justitia iniustos,sic iniustitia iustos premit.Vbi igitur iniusta damnatio, ibi iustus est reus.Nemo autem est tam demens,nisi insaniat,ut hęc perverti seque iniusto judicio premi velit. Nemo tam pavidus,nisi sit pessimus,ut non potius damnari eligat iniusto iudicio, quam absolui. Tanto enim id satius,quãto est melior oppressa iustitia,quam imperiosa nequitia, quantoq; est optabilior mens bona,propitia fortuna, quamvis illa laboribus, hæc deliciis affluat. Plus dicam, tanto est melius iuste etiam damnari, quam iniuste absolui. [illegible] est peiùs impunitum quam punitum crimen,in hoc enim scelere [illegible]a iustitia est. Malo quidem magno, bonũ ingens.In illa autem scelus,& impunitas:quæ nescio,an scelere ipso peior sit. Vna certe, & iustitiæ hostis, & multorum radix est scelerum. D. Judicio gravor iniquissimo.R.Mens in solido fundata,& bene sibi conscia humeros habet inexpugnabiles, superimpone quantumlibet damni,infamiæ,supplicij,nullo fasce curvabitur, & viribus suis, & multo maximè cœlesti ope consistet. Erunt prætereà,quorũ sese paribus soletur eventibus,haud spernẽdi comites.Romæ Furius Camillus,ac Livius Salinator,Athenis Aristides atq;Miltiades,multique alij,inter quos quidẽ(quod mireris)Cicero & Socrates,an te horũ alicui, an Publio Clodio similem fieri malis? atque horum quisque civis optimus, & in sua urbe clarissimus,sed iudicio damnatus,& vel in exilium,vel in carcerẽ, vel in mortem actus.Ille vero scelestissimus, & inter multa flagitia notissimi quoque convictus adulterii, violatarumque religionum,concordibus omnium iudicium sententiis absolutus est,quisquam ne adeo falsæ metuens infamiæ est,qui non illius absolutioni Ciceronis hostis sui damnatione,atq; exilium anteponat? Sed humana hæc atq; communia, Sin altius aspicis,videbis pressum falso iudicio cœli regem familiámq; eius electissimam tanti vestigiis hærentem ducis,& qui hunc postea sequuti sunt,tanta innocentia,tantisque virtutibus in hos ipsos iudiciarii turbinis incursus ac scopulos incidisse.D.Falso iudicio offendor. R. Est qui te iudicet, is qui facit iudicium iniuriam patientibus,quiq;ait,Mea est ultio,& ego retribuam eis in tempore. Est & ubi non cogitas, ipso iudicis,aut testis in pectore, magni ibi habitant ultores nullius belluæ morsus est acrior quam conscientiæ.D.Iniusto iudicio læsus sum.R.Illatis iniuriis bene uti,ars non ultima est, qua instructo sæpe profuit iniquitas aliena,cum sua cuique semper noceat,prosit nonnunquam.D.Innocens damnatus sum.R.Quid igitur nocens malles? Sic enim Zantippæ coniugi Socrates moriens respondet muliebriter lamentanti,quod is innocens moreretur. Atqui,& si aliqui contrarium opinati sint, longè tamen est innocentem condemnari tolerabilius quam nocentem. Hinc enim solum supplicium grave est,illic.& causa supplicii. D. Iniusto populi iudicio damnatus sum.R.Expectas ut populus in te rectum videat, quod nec in se,nec in alio unquam vidit. Magnum tuæ innocentiæ argumentum fuerit à nocentibus condemnari.D.Populus immeritum me condemnat.R. Idem hercle non immeritum, sed multa & magna promeritum Camillum, & Livium, ipsum denique Scipionem Africanum, aliosque Cornelios,tales viros iniustis iudiciis agitatos, ad voluntariũ coëgit exilium.D.A rege innocens condemnor.R.Et regum plerumque sententiæ non iustitiæ;sed vindictæ sunt,quisquis liberius verbum contra licentias regias emiserit,cuicumq; in interitu libertatis frons obductior fuerit,is læsæ reus erit maiestatis.D.Sed condemnor à iudicibus.R. Iniquo iudice nullum venenosius est animal,à serpente læsos se dolent quidem homines,sed non queruntur.Fecit enim serpens quod suum erat, quamvis non quod placitum patienti.Certe Iudices erant,qui eos etiam de quibus dixi Socratem condemnarunt, Clodium absoluerunt, quorum utrum esset iniquius dubitari potest.Proinde in populis,aut sub regibus,atque iudicibus degenti,propositum animo esse debet,aspera quęlibet & iniusta patienda,si veniant, non defienda cum venerint.

Si spectare & quærere velitis,qua tandem re,qui ex vobis jus dicunt, semper potentes sint,& omnium civium domini,sive ducenti, sive mille sint,sive quotquot civitas constituerit,reperietis id non eo fieri, quod soli ex cæteris civibus armis insignes, aut corporibus optimis & fortissimis præditi sint judices,aut ætate florentissimi,aut re ulla simili,sed quod legibus valeant. *Ex orat.contra Midiam.*

Oportet vos ipsa veritate ex accusatione & defensione vere cognita, ita tum sententiam ferre & pro diis,legibus, justitia, & vobis ipsis. *Ex orat.contra Neæram.*

Leges spectandæ sunt, Iudices,nam juxta eas vos causas judicaturos esse jurastis, & videte quanto majori supplicio dignos eos esse vulgo censent, qui sua voluntate, & per contumeliam piaculum admittunt, quam alios, qui casu & imprudentes peccant. *Ex orat.contra Midiam.*

Quæ justa cognovistis,hæc custodite,& mementote,quoad usque decreveritis,ut justam & religiosam sententiam adversus prava suadentes feratis. *Ex orat.ad Leptin.*

Illos juvare oportet,judices, qui legum vocem vestram esse censent, & vestram hanc quæ in foro judiciali editur,miseria & calamitate affectis,non sceleratis ac injuriis opem laturam esse putant. *Ex orat.contra Phænin.*

Quicunque neque inimicitia,neque benevolentia,neque ulla alia iniqua causa ductus, nullam adversus ea quæ novit fert sententiam, pie sancteque facit. *Ex orat.contra Aristocrat.*

Quo exactius quæ gesta sunt intellexeritis, eo justiorem & sanctiorem de eis feretis sententiam : *Ex oratio.contra Aiphobum falsi testimony.*

Censeo neque legum,neque stipulationis & cautionis ullius utilitatem esse ullam,nisi qui pecunias accipit vir,sit admodum justus,& hocque pacto duorum alterum sit,aut vos timeat,aut eum cum quo pactus est,vereatur : *Ex orat.contra Dionysidorum.*

Magna est injuriis & sceleratis omnibus pars, & ad nequitiam ansa, morum vestrorum lenitas & mansuetudo. *Ex orat.contra Midiam.*

Eum qui leges & reipub. administrationem sibi curæ esse prædicat, velut nunc iste,& si nihil aliud,hoc certe habere oportet,iisdem dolere, ac iisdem de rebus lætari,quibus populus,& non sub proposito administrandæ reipub. adversariorum parte stare. *Ex orat.de coron.*

A vobis omnibus ea postulo, quæ etiam non petentibus impartiri æquum est,ut nullam gratiam,nullúmve hominem pluris faciatis,quam æquitatem & jusiurandum. *Ex orat.de falsa leg.*

Iudex est,is quem non minus bene de nobis existimare,quam secundum nos judicare velimus. *Cic.pro Rosc.Can.*

Semper iniquus est judex,qui aut invidet,aut favet, debetque in judicio imbecillis esse invidia. *Pro Planc.*

Abducuntur nonnunquam judices ab institutis suis magnitudine pecuniæ. *act.6.in Verr.*

Ingentes divitiæ, judiciorum religionem veritatemque solent perfringere. *2.act.in Verr.*

Plura judicant homines,aut amore,aut cupiditate,aut iracundia,aut dolore,aut lætitia,aut spe,aut timore,aut errore, aut aliqua permotione mentis,quam veritate,aut præscripto,aut juris norma aliqua,aut judicij formula,aut legibus. *2.de Orat.*

Est sapientis judicis meminisse se hominem,cogitare, sibi tantum esse permissum quantum commissum sit & creditum. Et non solum sibi soli potestatem esse datam,verum etiam fidem habitam esse, meminisse posse quem oderit,absoluere:quem non oderit,condemnare:& semper non quæ velit ipse, sed quid lex & religio cogat cogitare. Animadvertere, qua lege reus citetur:de quo reo cognoscat,quæ res in quæstione versetur.Cùm hæc sunt videnda,tum illud est hominis magni,judices,atque sapientis,habere in consilio legem,fidem,religionem,æquitatem:libidinem autem & invidiam, metum, cupiditates omnes amovere : maximi æstimare conscientiam mentis, suæ, quamà diis immortalibus accepimus,quæ à nobis divelli non potest. *Pro Cluent*

Cum judici dicenda sententia est;meminerit se Deum habere testem, id est,mentem suam,qua nihil homini dedit ipse Deus divinius. *3.Offic.*

Est sapientia judicis in hoc, ut non solum quid possit,sed etiam quid debeat,ponderet : nec quantum sibi permissum meminerit : sed etiam quatenus commissum sit. *Pro rabir.Posth.*

Laborare debent judices non modo quid dicant pro testimonio, sed etiam quibus verbis utantur,ne quid minus moderate positum,ne quod ab aliqua cupiditate prolapsum verbum esse videatur. Vultu autem laborare,ne qua significari possit suspicio cupiditatis, ut & cũ prodeunt, existimatio sit quædam tacita de illis pudoris ac religionis, & cum discedunt,ea diligenter conservata ac retenta videantur. *Pro Font.*

Neque contra Rempublicam, neque contra jusiurandum ac fidem, amici causa vir bonus faciet,ne si judex quidem erit de ipso amico:ponit enim personam amici, cum induit judicis. Nam si omnia facienda sint quæ amici velint, non amicitiæ tales, sed conjurationes putandæ sunt. *3.Offic.*

Iudicis semper est verum sequi. *2.Offic.*

Est boni judicis, paruis ex rebus conjecturam facere uniuscujusque, & cupiditatis & incontinentiæ. *9.In Verr.*

Iudex bonus nemo esse potest, qui suspicione certa non movetur. *7. act.in Verr.*

Scriptum sequi, calumniatoris est : boni vero judicis voluntatem scriptoris

ſcriptoris auctoritatemque defendere. Quæ lex enim, quod Senatuſconſultum, quod magiſtratus edictum, non infirmari, aut convelli poteſt, ſi ad verba deflectere voluerimus; conſilium autem eorum, qui ſcripſerunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? Non enim ex verbis pendet jus, ſed verba ſerviunt hominum conſiliis & auctoritatibus: nec verba veniunt in judicium, ſed ea res cujus cauſa verba in leges conjecta ſunt. *Pro Cecinna.*

Dubium non eſt quin omnes omnium pecuniæ poſitæ ſint in eorum poteſtate qui judicia dant, & eorum qui judicant, quum nemo noſtrum poſſit ædes ſuas, nemo fundum, nemo bona patriæ obtinere, cum ad judicandum detur judex nequam, & levis, qui de iis judicet. 4. *Act. in Verr.*

Quam porro ſubtiliter Anacharſis leges aranearum telis comparabat: nam ut illis infirmiora animalia retineri, valentiora tranſmitti, ita his humiles & pauperes conſtringi, divites & potentes non alligari, ajebat. *Val. Max. l.* 7.

Multum me vel vos fallit opinio judices, ſi ullam cauſam ita evidenter deferri in forum poſſe putatis, cui nulla mendacij velamenta contingant. *Quintil. declamatione* 19.

Non ad inſtar barbaricæ veritatis, vel tyrannicæ impotentiæ, damnari debet aliquis inauditus, & in pace placida tam dirum ſeculo prodi non debet exemplum. *Luc. Apul. de Aſino aureo. l.* 3.

Iudicum Ægyptiorum primarius circa collum imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat quæ vocabatur Veritas. Ego verò Iudicem non tam in Lapide ſculptam aut expreſſam veritatem circumferre, quàm in animo mentéque inſitam & infixam habere velim. *Ælian. var. hiſt. l.* 14. *c.* 34.

Iudex non debet dare, neque accipere. *Ælius Spartian. in Peſcennio Nigro.*

Ecquis nocens poterit eſſe uſquam, ſi negare ſuffecerit? Ecquis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet? *Amm. Marcell. l.* 18.

Iudicis lenti & conſiderati illud eſt proprium, ut cum lædere poteſt, ignoſcendi quærat cauſas, non lædendi occaſiones. *Idem. l.* 29.

De vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, & animantium numerum complet, laturum ſententiam, diu multumque cunctari oportet, nec præcipiti ſtudio, ubi irrevocabile factum eſt, agitari. *Idem l.* 29.

Omnes hoc natura comparatum habent, ut ex ſuis rebus domeſticis judicium faciant de iis quæ aliis dicuntur, & quod credibile eſt, non credendum exiſtiment. *Dion. Halic. l.* 5.

Cunctator eſſe debet, qui judicat de ſalute. Alia ſententia poteſt corrigi, de vita tranſactum non patitur immutari. Signa tua abactores timeant, fures paveſcant, latrones perhorreant: innocentia tantum læta reſpiciat, dum ſibi auxilia veniſſe credit, quæ legum diſciplina tranſmiſit. Nemo redemptionibus tuum velle deflectat. Gladius conditur, ubi aurum ſuſcipitur. Tu te inermem reddis, ſi à virili animo cupiditate receſſeris. *Caſſ. l.* 7. *epiſt.* 1.

Prorſus perſuaſimus, quod multi furto non erubeſcunt, quod multi adulterio gloriantur. Nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. *Seneca ad Lucilium.*

Ad pœnitendum properat, qui cito judicat. In judicando criminoſa eſt celeritas. *Idem in Prov.*

Si inflammare ſacras ædes voluiſſe, ſi ſacerdotes impio jugulari gladio, ſi bonis omnibus necem ſtruxiſſe diceremur: præſentem tamen ſententia confeſſum convictúmque puniſſet. *Boët. de Conſol. l.* 1. *prol.* 4.

Faſcibus obedire plerumque poteſtatis neceſſitas cogit: parere judici privato, ſola ſententiarum probitas facit. Unde nobis plus laudis videtur habere voluntarius judex, quando ad audientiam non eligitur, niſi qui juſtus eſſe moribus æſtimatur. *Caſſ. l.* 8. *epiſt.* 17.

Tandiu judex dicitur, quamdiu juſtus putatur: quia nomen quod ab æquitate ſumitur, per ſuperbiam non tenetur. *Idem.*

Profeſſionem conſtat eſſe juſtitiæ legum peritos judices ordinare: quia non facile erroris vitio ſordeſcit, quem doctrina purgavit. *Idem.*

¶ Apophthegmata.

Boſo rex Arelatenſis quum ob alapam Epiſcopo ſuo inter ſacrificandum illaram, accuſatus apud Othonem primum Romanorum Imperatorem, capitis damnaretur, Archiepiſcopus verò unà cum reliquis Epiſcopis, Abbatibus, Principibus intercederent, ut hoc ſanguinis judicium ſuſpenderetur: Rex hoc audiens, Non æquum eſt, inquit, ut rectum imperatoris judicium executioni non mandetur, cum non conveniat vel ullum verbum à principis ore fruſtra egredi. *Munſter recitat. l.* 2. *Coſmog. ubi de Arelato.*

C. Lucilius dicere ſolebat, nolle ſe ſua ſcripta legi, necà doctiſſimis, nec ab indoctiſſimis: quod hi nihil intelligerent, illi plus ſaperent quam ut poſſet illorum judicio ſatisfacere. Id exprimebat hujuſmodi verſu trochaico.

Perſium non curo legere: Lælium Decimum volo.

Erat Perſius illius ætatis omnium doctiſſimus habitus, Lælius etat vir bonus, & non illiteratus, ſed nihil ad Perſium. *Refert M. T. cum aliis aliquot locis, tum l. de orat.* 2.

Pythagoras qui de malis, inquit, pœnas non ſumunt, bonos affici volunt injuriis. *Stob. ſer. de Magiſtrat.*

Democritus, Damnandi ſunt (ajebat) nec abſolvendi, qui aliquid dignum exilio, aut vinculis, aliáve pœna committunt. Si quis vero temere abſolverit, lucri aut voluptatis gratia, injuſte facit, & iniuſtitiam ei cordi eſſe neceſſarium eſt. *Stob. ſer.* 44.

Iamblichus, Malum iudicium omnis mali cauſam eſſe dicebat. *Stob. eod. ſerm.*

Q. Flavius apud populum reus actus, accuſante C. Valerio, quum quatuordecim tribuum ſuffragiis damnatus eſſet, proclamavit: Se innocentem opprimi, cui Valerius æquè clara voce reſpondit: Nihil ſua referre, nocens an innocens periret. Ea vox tam violenta, reliquas tribus reo conciliavit, itaque reus (quem proſtratum Valerius credebat) abſolutus eſt. *Eraſ. l.* 6. *apoph.*

Quintus Calidius ex prætura Hiſpanienſi accuſatus à Gallis, quum ſenſiſſet iudicibus pecuniam contra ſe datam, in eos iudices qui paruo pretio corrupto eum damnaverant, exclamavit: Idoneam mercedem pro meo capite paciſci debuiſtis. *Bruſ. l.* 3. *c.* 10.

Bias dicere ſolebat, ſe malle inter inimicos quam amicos iudicare. Nam ex amicis alterum proſſus futurum inimicum, ex inimicis autem alterum amicum fore. *Bruſ. l.* 3. *c.* 10.

Democritus. Optimus (inquit) iudex eſſe iudicatur, qui cito intelligit, & lente iudicat. Alterum quidem eſt benevolentiæ, alterum autem diligentiæ exquiſitæ. *Anton. ſer. de incorruptis iudicibus.*

Idem addebat, nihil inconſiderate agendum in iudicio, ſed prius deliberandum: nec cogitatione feſtinandum ut aliquid plus quam liceat dicatur: ſed lente & cunctanter appetitio accurate exercenda eſt, nec ad gratiam immutanda: nam inconſtans, & levis temerario deterior eſt. *Eod. ſerm.*

Themiſtocles oratus à Simonide poëta, ut amicum non à Deo iuſtam cauſam habentem quam commodatiſſimum haberet: reſpondit. Nec Simonidem fore bonum poëtam, niſi menſuram modumque in canendis carminibus, quæ ſcribebat, curaret: Neque ſe bonum prætorem habitum iri, ſi legibus ac iuſtitiæ, alicuius gratiam præpoſuiſſet. *Fulg. lib.* 8. *cap.* 4. *& Plut. in apoph.*

Architas dicebat iudicem & aram idem eſſe: pariter enim ad utrumque confugiunt, qui iniuria afficiuntur. Sentiens, tales oportere iudices eſſe, ut oppreſſis ſint præſidio. *Refert Ariſt. Rhet.* 3.

Ariſtides cum inter duos privatos cauſam cognoſceret, & alter quo Ariſtidem irritaret in adverſarium, extra cauſam multa commemoraret, quibus ille læſiſſet eum; Ariſtides interpellans hominem, iſta nunc, inquit, miſſa fac bone vir, & ſi quid te læſit eloquere, tibi enim in præſentia, non mihi iudex ſedeo. *Plut. in Ariſtide.*

Alcamenes. Cuidam ab Alcamene ſciſcitante, quamobrem ſeniores apud Lacædemonios plures dies ſumerent ad cognoſcendum in cauſis capitalibus: & ſi quis fuerit abſolutus, nihilominus obnoxius ſit legi? Ideo, inquit, pluribus diebus cognoſcunt, quoniam ſi in capitis diſcrimine erraverint, non eſt corrigendi conſilij poteſtas: oportet autem à cauſa liberatum, obnoxium manere legibus, quod fit, ut ſecundum eandem legem liceat aliquid rectius de reo ſtatuere. Hoc temperamento proviſum eſt, ne vel occidatur innocens, vel effugiat nocens: qui quamvis errore judicum ſit abſolutus, poteſt eadem lege denuo conveniri, pœnaſque dare legibus. *Plut. in Lacon.*

Lyſias dicebat judices eadem mente præditos eſſe debere, qua legiſlatores. *Stob. ſerm. de magiſtratu.*

Idem, interrogatus, cur munera à Meſſeniis oblata non accepiſſet? Quoniam in leges juſtitiæ gravirer peccaſſem, inquit. Maluit vir prudentiſſimus bona conſcientia judicare, quam propter munuſcula à juſtitiæ tramite turpiter diſcedere. *Plut.*

Ageſilaus, cum in cauſa quædam judex eſſet, & is qui cauſabat recte dixiſſet: patronus vero male, qui tamen ſubinde repeteret, Ageſilaum decere, ut legibus opitularetur, perinde ac ſi optimam haberet cauſam; hominis improbitatem reprehendens, ait: Si quis domum tibi oppugnaret, aut veſtem arriperet, num expectares ut architectus aut ſartor tibi eſſet auxilium laturus? Quo dicto indicabat, judici nequaquam convenire, ut opituletur iis qui contra leges aliquid delicti admiſerunt. *Plut. in Lacon. apoph.*

Hippodromus Sophiſta. Clementi tragœdiarum actori longe præſtantiſſimo, cum apud Amphictyones optime re geſta negata eſſet victoria, quod Byzantius eſſet, atque id temporis Byzantium à Romanis obſideretur, proſiliens clamavit: Valeant applaudentes, ac perperam de re judicantes: Ego, inquit, Clementi victoriam decerno. Quum alter hiſtrio appellaſſet Cæſarem, obtinuit Hippodromi ſuffragium. *Philoſtr. in ſophiſtis.*

Epictetus, Nihil eſt, inquit, quod eum qui præeſt magis deceat, quam ut neminem vel ſuperbe contemnat, vel indecore admiretur, ſed ex æquo omnibus præſit. *Ant. ſer. de iudicibus incorruptis.*

Sequentia dicta etiam ejus ſunt. Sicut vera trutina, neque à bona & concinna corrigitur, neque per falſam examinatur: ſic etiam juſtus judex neque à juſtis caſtigatur, neque apud injuſtos judicatur. Minime in judiciis delinques ſi ipſe in vita tua delicta caveris. Melius eſt, ſententia juſte pronunciata reprehendi ab eo qui merito ſuo damnatus eſt: quam ſi injuſte judicaveris, jure à natura vituperari. Quemadmodum Lydius lapis indicat aurum, non autem ab auro examinatur: ſic & homo qui judicandi facultate pollet. Turpe fuerit judicem ab aliis judicari. *Stob. ſerm.*

Machetas. Philippus Macedo Machetæ cujuſdam pro tribunali ſedēs cauſam cognovit, ſed dormitabundus, nec ſatis attentus ad juris æquitatem: itaque ſententiam tulit adverſus Machetam. Verum quum is exclamaſſet, ſe ab ea ſententia appellare, rex iratus, ad quē? inquit, nam appellandi verbū monarchis eſt inviſum. Hic Machetas: ad teipſum, ô rex, inquit, ſi expergiſcaris & attentius audis cauſam. Ac tum quidem ſurrexit rex. Cæterum poſteaquam cauſam apud ſemelius perpēdiſſet, intelligeretque Machetæ factam injuriam, judicata quidem non reſcidit, ſed pecuniam qua dānatus fuerat Machetes, ipſe perſoluit. In uno facto, quot regiæ virtutis argumenta! Non perſeveravit iraſci & provocanti, & sōnolentiam publice objicienti: ſed per otium, rem animo accuratius conſideravit, jam ab ira liber. Sic hoc civilitatis regiæq; moderationis: illud verò prudentiæ, quod ingenioſo commento ſic damnatum exemit damno, ut regiam tamen in judicando auctoritatem non proderet, mulctam privatim perinde quaſi ipſe damnatus eſſet, diſſoluit. *Plut. in apoph.*

Idem

Idem. Harpalus pro Cratere propinquo ac familiari suo, qui injuriarum postulabatur, petiit à Philippo, ut reus mulctam quidem solveret, sed à causa liberaretur, nec damnatus hominum maledictis exponeretur. Hic vero Philippus: Præstat, inquit, ut ipse male audiat, quam ut nos propter illum. Indulgebat amicis, sed quatenus licebat, integra judicis opinione. *Plut.*

Idem. Duo pariter scelerosi sese invicem accusabant, cognoscente Philippo, rex audita causa pronunciavit, ut alter exularet Macedonia, alter illum insequeretur, Hoc Græcè sonat jucundius, quod φεύγειν & ad fugientem pertineat, & ad exulantem, fugientem autem insequimur. Neutrum igitur absolvit Philippus, sed utrumque damnavit exilio. *Plut.*

Alexander, orante accusatore, altera manu autem solebat occludere. Interrogatus, cur id faceret? respondit, Defensori etiam dandus est audiendi locus, *Antonius in Melissa part. 1. ser. 53. Plut. sic recensès:* Initio quum in causis capitalibus sederet judex, accusatori alteram aurem occludebat rogatus, cur id faceret? Alteram, inquit, integram servo reo.

Antigonus. Frater Antigoni Marsias litem habebat: sed à rege postulabat ut causa domi cognosceretur. Cui Antigonus, Si nihil inquit, præter jus agimus, melius fiet in foro, cunctisque audientibus. Non impetravit hoc à rege fraternus affectus, ut vel tantillum de jure concederet. Ipsum autem hoc dilemmate constrinxit: Si injustam causam habere te scis, cur litigas? Sin justam cur fugis hominum conscientiam, & ad domesticas latebras rem fori pertrahis? non cariturus sinistra civium suspicione, etiamsi ob bonam causam viceris. *Plut. in apoph.*

Antiph. Si peccandum sit in judicando, præstat (inquit) accusatum absolvere injustè, quam injustè perdere. Illud enim quidem peccatum est, hoc vero impietas. *Stob. serm.*

Scipio minor. C. Livium prætereuntem cum vidisset: Hunc, inquit, virum scio pejerasse: verum quoniam nullus illum defert, non possum simul & accusator esse, & judex. Sit hoc in censore moderatione & justitiæ exemplum. *Plut. in apoph.*

M. Antonius. Dicere solebat, privatos quidem homines multos habere judices: principi autem nullum esse alium judicem quam Deum. *Dion. Nicæus & Xephilinus in eius vita.*

¶ Similitudines.

Basilij. Quemadmodum is qui sagittam tendens ad metam dirigit: nec ultra, nec citra, nec utrobique errando à via proposita excidet: Ita rectus judex factitabit, nec in judicando personam vacillabit. *In Julianum martyrem.*

Roterodami. Vt diameter sive dimetiens sic ab angulo ad angulum, mediámque figuram dividit, ut utrinque spatium relinquat æquale: Ita judex in neutram partem debet esse propensior. *In simil.*

Vt qui acrius cupiunt perspicere, alterum oculum occludunt: Ita judex rectius intelliget justum, si nullius personæ respectu revocetur. *In simil.*

Vt sol non alius est pauperi quam diviti, sed omnibus communis: Ita judex personam spectare non debet, sed rem. *In simil.*

Lipsij. Vt palati inclinationes quædam sunt, quas haud mutes; sic judicij. *Cent. 2. epist. 31.*

Vt in mari alij alios venti, gubernator tamen rectum cursum tenet, nec deflectit mentem aut oculos è proposito portu, ita nobis esse debet, recta petere, prosequi nec ejici via, adversante aliqua judiciorum aut sermonum aura. *Cent. ad Italos & Hispanos, epist. 28.*

¶ Adagia.

Ex Iovis tabulis testis. Ἐκ τῶν Διὸς δέλτων ὁ μάρτυς.

Pro certo & indubitabili teste.

Atticus testis. Ἀττικὸς μάρτυς.

Pro probatissimo atque incorruptissimo teste. Quod si quis per Ironiam torqueat in testem vanum, non inconcinne dixerit.

Radamanthæum judicium. Ῥαδαμάνθεως κρίσις.

De incorrupto iudicantibus.

Iovis suffragium. Διὸς ψῆφος.

Dicebatur sacrum & inviolatum.

Minervæ suffragium. Ἀθηνᾶς ψῆφος

De exacto iudicio Contrarium illi; Sus iudicavit.

Domesticus testis. οἰκοθεν ὁ μάρτυς.

Vbi quis ipse sese laudat, quasi domi testē habeat, non aliūde adductum.

Corrupta judicia.

In eos, qui corruptè iudicant, aut suffragium ferunt, non ad Rei, sed ad privatum commodum respicientes, sive qui per tyrannidem leges opprimunt, competet illud Homeri.

οἱ βίῃ ἐς ἀγορὴν σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δ' δίκην ἐλάσωσιν θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
Qui per vim in populi cœtu communia iura
Depravant, ac iustitiam depellere tentant?
Nil veriti vocem divum.

Heteromolia causa. Ἑτερομόλιος δίκη.

Dicitur apud Græcos, quæ ab altera dūtaxat agitur parte, nullo præsente qui contradicat. Vsurpabitur non ineleganter, ubi quis damnat absentem.

Deserta causa. ἔρημος δίκη. *Lucian.*

Cum nemo repugnat. Itaque deserta causa vincere, est vincere nullo contra pugnante.

Ne de lite pronuncies. Τὶς ἂν δίκην κρίναι.

Admonet, non temere pronunciandum de quopiam, nisi re ultro citroque diligenter cognita.

¶ Exempla Biblica.

Iudicum bonorum exempla: Moyses, Exod. 18. v. 13. Othoniel, Iud. 3. v. 10. Thola. 10. v. 1. Iephthe, 12. v. 7. Samuel, 12. v. 5. 4. 5. Salomon, 3. Reg. 3. v. 28. Iudicum iniquorum exempla: Pilatus, Matth. 27. v. 26. Matth. 15. v. 15. Luc. 25. v. 24. Ioan. 19. v. 16. Ananias Pontifex, Act. 23. v. 2. Iudicum rapacitas damnatur, Amos 2. v. 6. Iudices pro gubernatoribus. Iud. 2. v. 16. 18. 19. Iudices texerunt, & gubernarunt Israëlem circiter annos trecentos quinquaginta, Act. 13. v. 20. Iudicij temerarij exempla: Heli, 1. Sam. 1. v. 13. Rex Israël, 2. Reg. 5. 7. quidam ex Iudæis, Matt. 27. v. 47. Ioan. 11. v. 57. Pharisæi, 9. v. 16. Petrus, Act. 10. v. 15. 16. Barbari, v. 28. v. 4. Iudicium perversum, Eccl. 11, v. 9. Matth. 7. v. 1. & 12. v. 7. Luc. 6. vers. 37. & 7. v. 33. Ioan. 7. v. 24. & 9. v. 16. Act. 28. v. 4. Rom. 2. v. 1. & 14. v. 4. 13. 1. Cor. 4. v. 5. 1. Tim. 5. v. 21. Iac. 4. v. 11. Iudicium extremum. Matth. 25. v. 30. 31. Luc. 21. v. 27. 28. 1. Thess. 4. v. 15. 16. Hebr. 9. v. 28.

¶ Profana Exempla.

Actionum publicarum & privatarum species apud Athenienses. *Sigonius lib. 3. de Repub. Athen. commemorat.*

Ἐφέται xxx. *Iudices* capitalium causarum Athenis: quinquagenariis majores, & singulari opinione probitatis: dicti Ephetæ, quod ab eis non esset provocatio. Dicebant autem jus vel in Palladio, vel in Prytaneo, vel in Delphino, vel in Phreate. *Suidas.*

Athenis Magistratus fuit, cui Zereta nomen, apud quem si quis integrū æs debitū non solvisset, conveniri lege poterat. *Alex. ab Alex. l. 1. c. 7.*

Centumviri apud Rom. de hæreditatibus, testamentis, usucapionibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluvionibus, noxis, mancipiis & stillicidiis quam maximè jus dicebant. *Theat. Zuing.*

Caius Imp. servis si quid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit, *Alexand. lib. 3. c. 10.*

Regnerus Danorum rex statuit ut omnis controversiarum lis semotis actionis instrumentis, nec accusantis petitione, nec rei defensione admissa duodecim patrū approbatorum judicio mandaretur. *Saxon. lib. 9.*

Apud *Ægyptios* Iudices quondam fuerant, qui & sacerdotes. *Ælian. lib. 14.*

Regij iudices Persarum ex toto populo diliguntur: suntque perpetui, nisi delicti alicujus rei fuerint. Hi jus dicunt, & legum sunt interpretes. *Herod. l. 3.*

Apud *Athenienses* novem principes erant, quibus Respublica concredita erat, qui cum eligerentur, religiosè jurabant, se justè judicaturos esse, neque munera accepturos, aut auream statuam erecturos publicè. *Heraclides de Polit.*

Domitianus Imp. jus diligenter dixit, ac æquissimè: tantámque curam coërcendis magistratibus adhibuit, ut neque modestiores unquam, neque justiores extiterint. *Cuspin.*

Nicodorus. Mantinensium legislator justissimus ex pugile in extrema ætate factus est. *Ælian. l. 2. var. hist.*

¶ Hieroglyphica.

Sed & *abscissa manus* ipsæ hieroglyphicum suum habuere, quod minimè fuit prætereundum. Spectari enim solitas Thebis *Iudicium* statuas absque manibus, Plutarchus ait, & eam, quæ principem referret aversis esse oculis, ut Iustitiam, & à donis alienam esse debere, & nulla mulceri facundia oportere significarent. *Pier. Val. l. 35.*

Lyra quoque hieroglyphicum quiddam habet, atque illud in ea præcipuum est quod *hominem compositi iudicij*, quique aures eruditas habet, significabat. Ea siquidem diversas componit voces, & concordi omnes tono temperat, quod munus in diversæ rationis affectibus componendi videtur homo præstare. *Pier. Val. lib. 47.*

Vide supra locum de Acceptione personarum.

Iudicium Divinum.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Iudicium divinum inevitabile, ob potentiæ immensitatem: quia super omnes universaliter.

Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. *Exod. 20.*

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua & nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias ejus? aut quis audet ei dicere operatus es iniquitatem? *Deut. 36.*

Quis enim dicet tibi, quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? *Sap. 12.*

Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injustè judicas judicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti. *Ibid.*

Et nolite timere eos, qui occidunt corpus; animum autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. *Matth. 10.*

Data est mihi potestas, in cœlo & in terra. 28.

Vnus est enim legislator, & judex, qui potest perdere & liberare. *Iacob. 4.*

Magnus es Domine in æternum, & in omnia secula regnum tuum: quoniam tu flagellas, & salvas: deducis ad inferos & reducis, & non est qui effugiat manum tuam. *Tob. 13.*

Iudicium divinum irreprehensibile ob iustitiæ veritatem.

Porro triumphator in Israël non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo est, ut agat pœnitentiam. 1. *Reg. 15.*

Ne respicias vultum ejus: quoniam abjeci eum, nec juxta intuitum hominis ego judico. 16.

Iustus es Domine, & omnia judicia tua justa sunt : & omnes viæ tuæ, misericordia & veritas & judicium. *Tob.*3.

Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti, *Iob.*9.

Absit à Deo impietas, ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & juxta vias singulorum restituet ei. 34.

Vere Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subvertet judicium. *Ibid.*

Tu reddes unicuique juxta opera sua. *Psal.*61.

Iudicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate. 97.

Iustus es Domine, & rectum judicium tuum. 118.

Pondus & statera judicia Domini sunt. *Prov.*16.

Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. *Sap.*6.

Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. *Esa.*11.

Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura. 28.

Et reddam eis secundum opera eorum, & secundum facta manuum suarum. *Ierem.*15.

Ecce omnes animæ meæ sunt. Vt anima patris, ita & anima filij mea est, Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. *Ezech.*18.

Idcirco unumquemque juxta vias suas judicabo, domus Israël, ait Dominus Deus. *Ibid.*

Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem. *Rom.*2.

Qui reddet unicuique secundum opera sua. *Ibid.*

Vnusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet à Domino ; sive servus, sive liber. *Eph.*6.

Et si patrem invocatis eum, qui sine personarum acceptione judicat secundum uniuscujusque opus : in timore, incolatus vestri tempore conversamini, 1. *Petr.*1.

Verbis non fallitur.

Non parcam ei & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. *Iob.*41.

Propter quod irritavit impius Deum ? dixit enim in corde suo non requiret. *Psalm.*9.

Non acquiescet cujusquam precibus. *Prov.*6.

Munere non decipitur.

Frater non redimit, redimet homo : non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ. *Ibid.*

Nec suscipiet pro redemptione dona plurima. *Prov.*6.

Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. *Ezech.*7.

Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die Domini. In igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem faciet cum festinatione cunctis habitantibus terram. *Sophon.*1.

Ego enim Dominus & non mutor. *Malach.*3.

Filius hominis venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera sua. *Matth.*16.

Fortissime, magne, & potens Dominus exercituum nomen tibi, Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu : Cujus oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum vias suas, & secundum fructum adinventionum ejus. *Ier.*32.

Certè vides, fili hominis, quæ seniores domus Israël faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito cubilis sui. Dicunt enim, Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram. *Ezech.*8.

Ipse revelat profunda & abscondita : & novit in tenebris constituta, & lux cum eo est. *Dan.*2.

Et erit in tempore illo, & scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fæcibus suis : qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus & non faciet male. *Soph.*1.

Dominus justus in medio ejus non faciet iniquitatem. Mane judicium suum dabit in luce : & non absondetur. Nescivit autem iniquus confusionem suam. 3.

Et accedam ad vos in judicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & perjuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij & humiliant viduas, & opprimunt peregrinum : nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. *Malach.*3.

Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti : & pertingens usque ad divisionem animæ, & spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus : omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. *Hebr.*4.

Redde unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo : Tu enim solus nosti corda filiorum hominum, ut timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. 2. *Paral.*6.

Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus. *Prov.*21.

Qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ meæ nihil fallit, reddéque homini juxta opera sua, 24.

Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda : & dabo unicuique vestrum secundum opera vestra. *Apoc.*2.

Magna & terribilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens. Quis non timebit te Domine & magnificabit nomen tuum ?

Omnia judicia tua manifesta sunt. *Ibid.*

Iudicium extremum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

IVdicium finale erit universalis separatio bonorum à malis. *Ex B. Thom.*4. *sent. dist.*48. *q.*1. *art.*1.

Iudicium generale fiet circa montem Oliveti ; ubi est vallis Iosaphat, & circa locum illum Christus descendet, sicut inde ascendit, ut idem esse ostendatur, qui descendit, & qui ascendit. *Ex B. Thom.*4 *sent. dist.*48. *q.*1. *art.*4.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Iudicium extremum admirabile, ob iudicis majestatem.

Iudicabit orbẽ terræ in æquitate : & populos in veritate sua. *Psal.*95.

Lætare ergo juvenis in adolescentia, & in dono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui : & in intuitu oculorum tuorum, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium. *Eccl.*11.

Aspiciebam ergo in visione noctis : & ecce cum nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ servient ei. *Dan.*7.

Et accedam ad vos in judicio, & ero testis velox maleficis & adulteris, perjuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, & opprimunt peregrinum ; nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. *Malach.*3.

Et erit dies una quæ nota est Domino. *Zach.*14.

Sicut enim fulgur exit ab Oriente & patet usque in Occidentem, sic erit & adventus Filij hominis. *Matth.*24.

De die autem illa nemo scit neque Angeli cœlorum, nisi pater solus. Sicut autem in diebus Noë, ita erit adventus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intravit Noë in arcam, & non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes : ita erit & adventus filij hominis (sicut habetur, c.25.) Media autem nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei. *Matth.*24.

De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. *Marc.*13.

Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic. *Luc.*17.

Et sicut factum est in diebus Noë. Similiter sicut factum est in diebus Loth : ita erit in diebus Filij hominis. *Ibid.*

Attendite autem vobis, ne forte graventur corda verba in crapula & ebrietate & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. 21.

De temporibus autem & momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis : quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax & securitas : tunc repentinus eis superveniet interitus sicut dolor in utero habentis & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur, comprehendat. 1. *Thess.*5.

Adhuc enim modicum aliquantulúmque, qui venturus est veniet : non tardabit. *Heb.*10.

Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater in sua posuit potestate. *Act.*5.

Ecce iudex ante januam assistit. *Iac.*5.

Ecce venio sicut fur Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & vident turpitudinem eius. *Apoc.*15.

Et tunc parebit signum Filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ : & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli : cum virtute multa & majestate. *Matth.*24.

Amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. 26.

Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem & potestatem dedit ei in iudicium facere, quia filius hominis est. *Ioan.*5.

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. *Rom.*14.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. 2. *Cor.*5.

Et præcepit bonis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex vivorum & mortuorum. *Act.*10.

Nunc annuntiat hominibus : ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, & fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis. 17.

Vnus est enim Legislator, & iudex qui potest perdere, & salvare. *Iacob.*4.

Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ. *Apoc.*1.

Et de ore eius gladius utraque parte acutus exibat. *Ibid.*

Ecce venio cito & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. 22.

Ob societatis iucunditatem.

Mane notum faciet Dominus qui ad se pertineant, & Sanctos applicabit sibi (malos igni) & quos elegerit appropinquabunt ei. *Num.*16.

Iudicabit Dominus populum suum, & in servis suis miserebitur. *Deut.*32.

Si arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me, retribuam. *Ibid.*

Venit Dominus Deus meus, omnésque Sancti eius cum eo. *Zach.*14.

An nescitis quoniam Sancti de hoc mundo iudicabunt? & si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis secularia? 1. *Cor.*6.

Ecce venit Dominus in Sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt. *Iuda.*

Ob loci gravitatem, & iudicatorum numerum innumerum.

Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi. *Ioël.*1.

Consurgant, & ascendant gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo ut iudicem omnes gentes in circuitu. *Ibid.*

Populi, populi in valle concisionis, quia iuxta est dies Domini in valle concisionis. *Ibid.*

Mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum usque ad terminos eius. *Matth.*24.

Horribile propter signorum multiplicitatem in cœlestibus.

Eritque repente confestim, A Domino exercituum, visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis & tempestatis, & flamma ignis devorantis. *Esa.*27.

Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia Dominus in igne iudicabit. 66.

Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma: quasi hortus voluptatis coram eo, & post eum solitudo deserti: neque est, qui effugiat eum. *Ioël.*3.

Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum. *Ibid.*

Magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum? *Ibid.*

Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est velox nimis: Vox diei Domini amara, turpiter eiulabit ibi fortis. Dies iræ, dias illa, dies tribulationis & angustiæ, calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris super civitates munitas, & super turres excelsas. *Soph.*1.

Ecce dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem quasi stipula. Et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, adeò ut non relinquatur eis radix, neque manus. *Malach.*4.

Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebuntur. *Matth.*24. & *Luc.*21.

Et vidi cum aperuisset sigillum sextum, & terræ motus magnus factus est, & sol factus est niger tanquam saccus silicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos, cum à vento magno movetur. *Apoc.*6.

In terrestribus.

Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus terribilis. *Malach.*4.

Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis seculi? Et respondens Iesus, dixit: Audituri estis prælia; & opiniones præliorum. Videte ne turbemini. *Matth.*24.

Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. *Luc.*21.

Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transient; elementa verò calore solventur; terra autem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cum hæc igitur omnia dissolvenda sunt, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus, expectantes & properantes in adventum diei Domini, per quem cœli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent. 2. *Pet.*3.

Propter iudicandorum diversitatem. Nam boni consolabuntur.

Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos. *Esa.*33.

Et in tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit scriptus in libro. *Dan.*12.

Et orietur vobis timentibus nomen Domini sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, & egrediemini & salietis sicut vitulus de armento. Et calcabitis impios cum fuerit cinis sub planta pedum vestrorum, in die quam ego facio, dicit Dominus exercituum. *Malach.*4.

Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer sit spiritus vester & anima, & corpus sine querela, in adventu Domini nostri Iesu Christi. 1. *Thess.*5.

In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: Non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt adventum eius. 2. *Tim.*4.

Mali à bonis separabuntur.

Iustum & impium iudicabit Dominus, & tempus omnis rei tunc erit. *Eccl.*5.

Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & gravis ad portandum; labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius, quasi ignis devorans. Spiritus eius, velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes. *Esa.*30.

Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam. & congregabit triticum suum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Matth.*3.

Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis. Et statuet quidem oves à dextris, hœdos autem à sinistris. 25.

Et si iustus quidem vix salvabitur, impius & peccator ubi comparebunt? 1. *Petr.*4.

De malitiis accusabuntur.

Revelabunt cœli iniquitatem eius, & terra consurget adversus eum. *Iob.*2.

Quid enim faciam cum surrexit ad iudicandum Deus? & cum quæsierit, quid respondebo? 10.

Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei circumdabit me? *Psal.*48.

In cogitationibus enim impij interrogatio erit. *Sap.*1.

Et interrogatio hominum in consummatione est. *Eccl.*16.

In fine hominis denudatio operum eius. *Eccl.*11.

Et impiis & peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in die vindictæ. 12.

Ante iudicium para iustitiam tibi, & in conspectu Dei invenies propitiationem. 18.

Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugietis auxilium, & ubi derelinquetis gloriam vestram? ne incurvemini sub vinculo; ut cum interfectis cadatis. *Esa.*10.

¶ Sententiæ Patrvm.

De adventu sponsi clamor in media nocte fit, quia sic dies iudicij surrepit, ut prævideri non valeat quando venit. *Aug. in hom.*12.

Tunc manifestus veniet inter iustos iudicaturus iuste, qui occulte venerat iudicandus ab iniustis iniuste. *De Civit. Dei.*

Ille iudex nec gratia prævenitur, nec misericordia iam flectitur, nec pecunia corrumpitur, nec satisfactione vel pœnitentia mitigabitur: Hoc tum corpus habet: agat anima pro se pœnitentiam, quamdiu locus est misericordiæ, quia ibi erit locus iustitiæ. *Idem, lib.*3. *de Symbolo.*

Nec arbitrandum est in die iudicij illos tantùm à Deo filio esse denegandos, qui in martyrio Christum negaverunt, sed & in illos omnes quorum opere, vel sermone, vel cogitatione Christus negatus, negat, vel confessus, confitetur. De hac pura confessione, de qua discipulis præcepit, dicens: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usque ad ultimum terræ. *Hier. & hab.*11. *q.*3. *Existimare quidem.* §. *Nec arb.*

Veniet dies illa, veniet, in qua corruptum hoc & mortale induat incorruptionem & immortalitatem. Beatus ille servus quem invenerit Dominus vigilantem, tunc ad vocem tubæ pavebit terra, cum populis tu gaudebis. Iudicaturo Domino lugubris mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt; Exhibebitur tunc cum prole sua igneus Iupiter, adducetur cum suis stultus Plato discipulis, Aristoteli argumenta non proderunt. Tunc tu rusticanus & pauper exaltabis, & dices: ecce judex qui involutus pannis in præsepio vagiit, hic est operarij & quæstuariæ filius, hic qui matris gestatus sinu, Deus homo fugit in Ægyptum, hic vestitus coccino, hic pungentibus spinis coronatus, hic magus dæmonium habens & Samaritanus. Cerne manus Iudææ quas fixeras: cerne latus Romane quod foderas, videte corpus an idem sit quod dicebatis. *Idem ad Hieronymum.*

Dicimus quoque & judicium futurum, in quo iudicio unusquisque recipiet propria corporis prout gessit, sive bona sive mala, quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis Diabolus, qui omnibus existit causa peccati? De quo sentimus illud quod scriptum est in Evangelio: Quia & ipse diabolus, & omnes Angeli eius cum iis, qui opera ejus faciunt, & criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis hæreditatem patientur. Si quis autem negat Diabolum ignibus æternis mancipandum esse, partem hæreditaris Dei cum ipso, sed eam in igne accipiat, ut sentiat verum esse quod negavit. *Idem in ep.*34.

Sive comedam, sive bibam, sive aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui & venite ad iudicium. Quoties diem iudicij cogito, totus corde & corpore contremisco. Si qua præsentis vitæ est lætitia, ita agenda est: ut nunquam amaritudo futuri judicij recedat à memoria. Non est nostrum nosse tempora, id est, non expedit nobis diem judicij nosse, sed semper incerti de adventu judicis, sic quotidie vivamus quasi die altera judicandi simus. In die judicij Sol & Luna obscurabuntur non diminutione luminis, sed comparatione veri luminis: Alioquin legimus Solem habere septuplum luminis, sed comparatione veræ lucis omnia tenebrosa erunt. *Idem sup. Matth.*

Nihil est quod magis proficiat ad vitam honestam, quam ut credamus eum judicem futurum, quem & occulta non fallunt, & indecora offendunt; & honesta delectant. *Ambr. lib. de offic.*

Ante retributionem extremi judicij, iniusti quodam iustos in requie conspiciunt, ut eos videntes in gaudio, non solum de supplicio suo, sed etiam de illorum bono crucientur. Iusti autem in tormentis semper intuentur iniustos, ut hunc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt; tantóque maiores creatori suo gratias referunt, quanto vident in aliis, quod ipsi perpeti, si essent deserti, potuerunt, *Greg. in hom. Homo quidam erat dives.*

Extremo die iudicij, cum apertis cœlis, ministrantibus Angelis, consedentibus Apostolis, in sede maiestatis suæ Christus apparebit, omnes hunc electi pariter & reprobi videbunt, ut & iusti de munere retributionis sine fine gaudeant, & iniusti de ultione supplicij in perpetuum gemant. *Idem hom.*25.

In illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusa

excusationis : quippe quia ille foris increpat,qui testis conscientiæ intus animam aculat. *Idem sup. Matth.*

Sic Deus vias nostras considerat,& gressus dinumerat,ut ne minimæ quidem cogitationes ac verba minutissima, quæ apud nos usu viguerunt,ejus judicio indiscussa remaneant. *Idem,lib.21.Moral.*

In majestate visuri sunt, quem in humilitate videre noluerunt ; ut tanto districtius Christi virtutem sentiant, quanto cervicem cordis ad ejus præsentiam non inclinant.*Idem sup.illud Matth.24.In nubibus cœli cum majestate.*

Exurgente Rege cœlesti judicare vivos & mortuos,virtutes Angelicę movebuntur, terribiles ministri terribilem Dominum præcedent. Patrefamilias moriente domus turbatur,familia plangit,& nigris se vestimentis induit : sic humano genere propter quod facta sunt circa finem constituto,cœli mysteria lugent, & candore posito tenebris induuntur. *Ioan.Chrysost.sud illud Matth.24.Et virtutes cœlorum movebuntur.*

In illo die nihil est quod respondeamus, ubi cœlum & terra, aër & æqua, & totus mundus stabit adversus nos in testimonium peccatorum nostrorum,& si omnia taceant, ipsæ cogitationes nostræ, & ipsa opera specialiter stabunt ante oculos nostros, nos ante Deum accusantes. *Idem sup. Matth.*

Vere vox magna,vox tubæ terribilis,cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit,inferos aperit, portas æreas frangit, vincula mortuorum disrumpit, & de profundo abyssi animas liberatas corporibus suis assignat.Hæc autem omnia citius consumit in opere, quam sagitta transit in aere,dicente Apostolo:In momento,in ictu oculi. *Idem sup.1. ad Cor.15.*

Veniet dies illa, in qua plus valebunt pura corda, quam astuta verba,conscientia bona,quam marsupia plena:quoniam quidem judex ille non falletur verbis,nec flectetur donis. *Bero.sup.Cantica.*

Quid facies de injustis judiciis, qui ipsas quoque justitias judicabit, & qui cuique merita recitabit ? *Veniet, inquam, veniet. Idem in epist.*

Primum igitur dicimus,tantam esse Dei potestatem, ut etiam incorporalia comprehendat,& quemadmodum voluerit, afficiat. Nam & Angeli Deum metuunt, quia castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo,& dæmones reformidant,quia torquentur ab eo, & puniuntur. Quid ergo mirum,si cum sint immortales animæ, tamen patibiles sint Deo ? Nam cum in se nihil habeant solidum & contrectabile, à solidis,& corporalibus nullam vim pati possunt. Sed quia in solis spiritibus vivunt,à solo Deo tractabiles sunt,cui virtus & spiritalis substantia est.Sed tamen docent nos sanctæ literæ, quemadmodum pœnas impij sint luturi. Nam quia peccata in corporibus contraxerunt, rursus carne.induentur,ut in corporibus piaculum solvant, & tamen non erit caro illa,quam Deus homini superjecerit,huic terrenæ similis,sed insolubilis,& permanens in æternum,ut sufficere possit cruciatibus, & igni sempiterno,cujus natura diversa est ab hoc nostro ; quo ad vitæ necessaria utimur : qui, nisi alicujus materiæ fomite alatur, extinguitur.At ille divinus per seipsum semper vivit,ac viget sine ullis alimentis ; nec admixtum habet fumum,sed est purus ac liquidus, & in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum versus urgetur, sicut noster, quem labes terreni corporis,quo tenetur, & fumus intermixtus exilire cogit, & ad cœlestem naturam cum trepidatione mobili subvolare.Idem igitur divinus ignis,una eademque vi atque potentia & cremabit impios, & recreabit:& quantum è corporibus absumet, tantum reponet,ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit, quod poëtæ in Vulturem Titij transtulerunt. Ita sine ullo reviviscentium corporum detrimento aduret,tantum à sensu doloris afficiet. Sed & justos cum judicaverit Deus, etiam igni eos examinabit. Tum quorum peccata vel pondere, vel numero prævaluerint, perstringentur igni, atque amburentur : Quos autem plena justitia & maturitas virtutis excoxerit, illum ignem non sentient.Habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat ac respuat. Tanta enim virtus est innocentiæ, ut ab ea ignis ille refugiat innoxius,qui accepit à Deo hanc potestatem, ut impios vrat, justis obtemperet. *Lactant. Firmian.l.7.divin.Inst.c.21.*

Non igitur renascentur,quod fieri non potest,sed resurgent,& à Deo corporibus inducentur,& prioris vitæ,factorúmque omnium memores erunt:in bonis cœlestibus collocati,ac fruentes jucunditate innumerabilium copiarum, præsenti Deo gratias agent, quod malum omne deleverit, quod eos ad regnum, vitamque perpetuam suscitarit. *Idem lib.7.cap.23.*

Completis annorum sex millibus, mutationem istam fieri oportere, & jam propinquare illum summum conclusionis extremæ diem, de signis quæ prædicta sunt à Prophetis licet noscere. Prædixerunt enim signa,quibus consummario temporum, & expectanda sit nobis in singulos dies & timenda. Quando tamen compleatur hæc summa, docent ij qui de temporibus scripserunt, colligentes ea ex variis historiis, quantus sit numerus annorum ab exordio mundi, qui licet varient, & aliquantum numeri eorum summa dissentiat, omnis tamen expectatio non amplius, quam ducentorum videtur annorum, etiam res ipsa declarat, lapsum ruinámque brevi fore : nisi quod incolumi urbe Roma nihil istius videtur esse metuendum.At vero cum caput illud orbis occiderit,& ἔρημον esse cœperit, quod Sibyllæ fore aiunt : quis dubitet venisse jam finem rebus humanis, orbique terrarum ? Illa est enim civitas, quæ adhuc sustentat omnia, precandusque nobis & adorandus est Deus cœli, si tamen statuta ejus & placita differri possunt, ne citius, quam putemus, tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus moliatur ac lumen illud effodiat, cujus interitu mundus ipse lapsurus est. *Idem lib.7.cap.25.*

Cum bona vel mala cogitamus in corde nostro ; tam bonarum quam malarum cogitationum notæ quædam & signa relinquuntur, quæ in die judicij revelabuntur. *Orig. super epist.ad Rom.lib.2.*

A dextris erunt peccata accusantia,à sinistris infinita dæmonia, subtus horrendum chaos inferni, desuper iudex iratus ; foris mundus ardens,intus conscientia utens.Ibi vix justus salvabitur.Heu miser peccator ! sic deprehensus quo fugies ? latere enim erit impossibile, apparere intolerabile. *Ansel.de similitudinibus mundi.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Lucanus in principio lib.1 Pharsaliæ.

Si cum compage soluta,
Sæcula tot mundi suprema coëgerit hora :
Antiquum repetens iterum chaos, omnia mixtis
Sydera sydera concurrens, ignea pontum
Astra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi : totáque discors
Machina divulsi turbabit fœdera mundi.

Ovidius Metamor. lib.1.

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare,quo tellus, corruptáque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Senec. Herc. Oet.

Iam iam legibus obrutis
Mundo cum venit dies,
Australis polus obruet
Quicquid per Lybiam iacet,
Et sparsis Garamas tenet
Arctous polus obruet,
Quicquid subiacet axibus,
Et siccus Boreas ferit,
Amissum trepidus Polo
Titan excutiet diem,
Cœli regia concidet,
Certus atque obitus trahet,
Atque omnes pariter Deos
Perdet mors aliqua, & Chaos.
Et mors fata novissima
In se constituet sibi.

Manilius 4.

Quæsitor scelerum veniet vindexque reorum,
Qui commissa suis rimabitur argumentis,
In tucémque trahet, tacitáque licentia fraude.
Hinc etiam immitis tortor, pœnaque minister
Et quisquis vero fuerit, culpámque perodit
Proditor, atque alto qui iurgia pectore tollat.
Quæso, anima fidelis,
Ah ! quid respondere velis
Christo venturo de cœlis,
Cùm à te poscet rationem,
Ob boni remissionem,
Et mali commissionem ?
Dies illa, dies ira
Quam conemur prævenire
Obviámque Deo ire,
Seria contritione,
Gratia apprehensione,
Vita emendatione.
Dies ira, dies illa
Solvet sæclum in favilla,
Teste David cum Sibylla.
Quantus tremor est futurus,
Quando iudex est venturus,
Cuncta stricte discussurus ?
Tuba mirum spargens sonum
Per sepulchra regionum,
Coget omnes ante thronum.
Mors stupebit, & Natura,
Quum resurget creatura,
Iudicanti responsura.
Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Vnde mundus iudicetur.
Iudex ergo cum sedebit,
Quicquid latet apparebit,
Nihil inultum remanebit.
Quid sum, miser, tum dicturus ?
Quem patronum rogaturus ?
Cum vix iustus sit securus ?
Rex tremendæ maiestatis,
Qui salvandos salvas gratis,
Salva me fons pietatis.
Recordare, Iesu pie,
Quod sum causa tuæ viæ,
Ne me perdas illa die.
Quærens me, sedisti lassus,
Redemisti crucem passus,
Tantus labor non sit cassus.
Iuste iudex ultionis,
Donum fac remissionis,
Ante diem rationis.

Inge

Ingemisco vere reus,
Culpa rubet vultus meus:
Supplicanti parce, Deus.
Qui Mariam absoluisti,
Et latronem exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti.
Preces meæ non sunt dignæ,
Sed tu, bone, fac benigne,
Ne perenni cremer igne.
Inter oves locum præsta,
Et ab hœdis me sequestra,
Statuens me in parte dextra.
Confutatis maledictis,
Flammis acribus addictis,
Voca me cum benedictis.
Vt consors beatitatis
Vivam cum iustificatis,
In avum æternitatis.

¶ SIMILITVDINES.

Christi Salvatoris. Sicut colliguntur zizania,& igni comburuntur: Sic erit in consummatione seculi hujus. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent è regno illius omnia offendicula, & eos qui patrant iniquitatem, ac mittent illos in caminum ignis, ubi erit ploratus, stridórque dentium. *Matth.* 13.

Pauli Apostoli. Dies ille Domini, ut fur in nocte ita venturus est. Cum enim dixerint, Pax, & tuta omnia, tunc repentinus eis imminet interitus, sicuti dolor partus mulieri prægnanti: nec effugient. 1. *Thess.* 5.

Chrysostomi. Si palma posita non sit in stadio, athletam nolentem luctari, culpare non potes quasi infirmum: incertum enim est, utrum ideo luctari non velit, quia infirmus est, aut quia non videt propositam palmam. Quod si palmam viderit, & luctari noluerit, tunc est manifestum quia propter desidiam suam noluerit luctari. Sic & Gentilis, qui resurrectionis præmia nescit nec futurum esse judicium credit, non potest cognosci, utrum ideo non faciat justitiam, quia non amat justitiam, aut quia nullam mercedem speret de ea. Si vero factus fuerit Christianus & cognoverit futurum esse judicium, tunc peccans manifestum est ideo peccare, quia non amat, quod est bonum. *In c.* 3. *Matth.*

Nunquid tu reprehenderis, quando à tritico paleas separas, & ita recondis? Nec enim ratio est, ut cum tritico reponas & paleas, quia nec sunt necessariæ tibi ad usum. Et quomodo Deum culpemus, qui à fidelibus separat infideles, qui non proficiunt ad gloriam ejus? *In c.* 3. *Matth.*

Si patrem qui te genuit, peccati adversum eum conscius aspicere non possis: quomodo ad Deum, omni certè patre mitiorem, oculos tunc elevabimus? quomodo sustinebimus, quando Christi terribili assistemus tribunali, cum exquisitissima peccatorum omnium perscrutatio fiet? Si vero quispiam futuro non credit judicio, consideret ea quæ hic fiunt. Videat eos qui in carceribus sunt, qui in metallis, in stercore, qui dæmonio agitantur, qui insaniunt, qui incurabili morbo laborant, qui continua pauperie premuntur, qui vexantur inedia, qui luctu intolerabili affliguntur, qui captivi degunt. Nemo enim istorum omnium hic pateretur, nisi cæteris omnibus, qui similiter peccant, supplicia post mortem imminerent. Nam quia nonnulli malè viventes hic non patiuntur, hoc argumentum est, quia post exitum è vita punientur. Non enim credibile, cum unus sit Deus omnibus, alios hic puniri, alios evadere impune eorum qui similiter deliquerunt, nisi pœna certa ibi reservaretur. *Homil.* 76. *in Matth.*

Si nostrum cuiusquam occultum crimen aliquod hoc ipso die in medium delatum, huic modo confessui innotescceret: nonne fieret, ut ille interire, ac terram sibi potius dehiscere, quam tam multos peccati sui testes habere mallet? quid igitur tum nobis fiet miseris, quum omnia orbi universo palam facta, in tam aperto, támque illustri theatro denudata, hominum nobis partim incognitorum oculis subjicientur? *Homil.* 5. *ad Roman.*

Si quum magistratus in medio foro reum adducit, carnifices adhibet, ac tormentis examinat accusatum, omnes magno studio concurrunt, cupientes audire quid interroget judex, quid reus respondeat. Multò magis hic diligenter auscultandum est, quid reus, nimirum hic dives postulet, quid contra iustus iudex respondeat per Abraham. Non enim Patriarcha erat qui iudicabat, quanquam is pronuntiabat: verum quemadmodum in mundanis istis iudiciis, quoties fuerint aliqui rei, puta latrones aut homicidæ, his leges procul à conspectu iudicis occurrentes, non permittunt ut audiant vocem iudicantis, qui præter alia hoc quoque honore iudicat illos indignos, sed medius quispiam interpres & iudicis interrogationes, & rei responsiones perfert. Hoc sanè pacto & tunc factum est. Non Deum pronuntiantem, non Deum ipsi loquentem audivit reus: sed medius erat Abraham, qui iudicis vocem ei qui iudicabatur retulit. *Serm* 4. *de Lazar.*

Quamdiu hic sumus, anima voluptatum illecebris delinita, tristia ægrè admittit animo: cum verò migratura est corpore, tunc jam maiore metu continetur, quippe quæ ad ipsa iudicij pervenerit limina: Ita ferme & latrones, quamdiu quidem in carcere vivunt, absque metu degunt; ubi vero ad velum fisti cœperint, solvuntur metu. Cum enim pulsare animam metus mortis incipit, ignis instar præsentis vitæ omnia succidens, philosophari eam cogit, & futura solicita mente versare. *In* 2. *ad Timoth. homil.* 5.

Si fortè rex quempiam de populo compellaverit, atque ad servos dixerit: Reddite gratias huic meo nomine quamplures, qui me inopia laborantem nutrivit, qui mihi beneficia in tempore permulta conrulit: non certatim quisque pecunias eius omnes appenderit, cui rex gratias agit? Si ergo in hominem regem tantum honoris res ipsa tribuit; cogita Christum in illa die ad Angelos conversum, & dicentem: Hic me in terra suscepit hospitio, hic mihi innumera contulit beneficia, hic peregrinum existentem confovit induens. Cogita de cætero fiduciam, inter Angelorum populos gaudium. *De pœnit. serm.* 3.

Criminosus personas iudex auditurus in publico, tribunal suum collocat in excelso, circa se collocat vexilla regalia, ante cõspectum suum ponit super mensam tabellam, unde tribus digitis mortem hominum scribat, aut vitam: huic inde officiales ordinare consistunt, in medio secretarius, ponuntur genera horrenda pœnarum, quæ non solum pati, sed & videre tormentum est. Stant iuxta parati tortores, crudeliores aspectu quam manibus. Tanta iudicij facies, cuiusdam schematis terrore vestitur. Et cum ad medium productæ fuerunt criminosæ personæ, ante inte rrogationem iudicum, ipsius iudicij terribili discutiuntur aspectu. Similiter & Dominus se ad iudicium venturum promisit, similiter cum terrore, non cum simili terrore. Pœnæ enim quæ hic sunt, non comparandæ ad æternas pœnas. Sic nec gloria ista. *Homil.* 55.

Sicut in tempore hyemis inter virides & aridas arbores discretio non est, cum autem venit tempus beatum vernale, discernuntur: Ita tunc unusquisque secundum fidem suam & opera sua manifestabitur, impiis quidem nulla proferentibus folia, nec fructum: sancti autem & fructu gloriæ ornabuntur, & foliis vestientur æternæ vitæ. *Homil.* 34. *de diversis.*

Origenis. Tantum si causa dicenda sit apud iudicem terrenum, quæ aliquem metum ex legibus habere videatur: non ex omnibus vigiliis excubatur, advocato patrono munera præparantur, etiam si anceps periculum sit, aut etiam solius notæ metus vel damni ratio: Nos quare non credimus; quod omnes astabimus ante tribunal Christi, ut reporter unusquisque propria opera prout gessit, sive bona sive mala? *Homil.* 5. *Levit.*

Iudicium humanum.

CAR. PASCHALII SENTENT.

VT prudentiam experientia peperit, ita iudicium & ipsa vis & efficacia prudentiæ. Est quidem hæc inter eximias naturæ dotes, sed quam sensim formet illa prudentiæ genitrix experientia. Cuicunque natura hoc tantum boni indidit, hunc & experientia, & scientia subnixum dicimus. Iudicium est illa vibratior pars animi, cuius in conspectu si quid est in rebus & fuci & fallaciæ, continuò vanescit, eo tantum subsistente, quod est verum, solidum & syncerum. Ne quicquam malæ artes ibi deliteſcunt, ubi expertus est is, qui eas unico & celerrimo ictu figit, oculus iudicij. Non est quod ibi pollen se venditet pro furfure. Quibuscunque laudibus prudentia, iisdem iudicium censetur, vix distingui, nedum separari queunt, cùm iudicium nihil aliud sit nisi ipse aculeus prudentiæ. Certè hoc detracto, ne ùlla quidem intelligi prudentia potest. Ergo agunt inseparabiles. Vt prudentia est verum specimen humanæ maiestatis, ita in puritate iudicij prudentia specimè dicitur. Fax ergo iudicij omnẽ; ubiq erroris caligine discutit. Hic est summus ille, & quidem indeclinabilis humanarum rerum distinctor. Tam magnum, quàm arduum est, fateor res gerere, & hinc nomen apud posteros adipisci. Maius tamen & admirabilius est, verisimilia à veris, ac tolerabilia distinguere à laudabilibus, præsentia stabilire, futura ordinare, hoc est suscipienda, quæ omittenda sint, constituere. Hæc est unius vis & excellentia iudicij. Quanti in cibis est condimentum salis, tanti est admotum rebus & actionibus judicium. Ergo eo homine nihil est insulsius, adde & proclivius ad nequitiam qui destituitur hanc tanta dote. Vt navis nullo gubernaculo circumagitur à ventis, ita eum qui iudicio caret, infamia & interitus amplectuntur. Cæterum sicut ingenium censetur acumine, memoria, tenacitate, sermonis perspicuitate, gestus gravitate, ita iudicij potissima laus est æqualitas. Est enim iudicium instar legis, quæ nunquam in hanc, nunquam in illam partem inclinatur, sed est omnium rerum æquilibrium, iudicium rationes cuiusque iustè distinguit: omnibus eadem voce loquitur, omnia, qualia sunt, futuráve sunt, perspicit, hanc tam admirabilem venerabilémque facultatem monstrante nomine, ut iudicium quasi iuridicium dicatur, hoc est autoramentum iustitiæ. Iudicij usque eò propria est libertas, ut prorsus nullum sit, si non per omnia sui iuris est. Ergo nulla vi, ac ne ulla quidem necessitate compesci potest.

Hanc iudicij libertatem soli labefactant affectus; imprimis nimia sui, suorúmve charitas, quo delinimento vel sapientissimum quemque rapi constat. Vt iudicium est lumen intellectus, ita amor sui est eiusdem intellectus deflenda caligo. Nec mirum, si hinc potissimum in tam multis rerum ambagibus tantæ huius dotis aculeus plerumque retunditur & refringitur. Certè vix est, ut de se quisquam suisque incorruptè atque integrè iudicare possit. At etiam metus, odium, ira, inimicitiæ mentis oculos effascinant; perspicaciam ingenij, quod est ipsissimum iudicium, de repente hebetant & obscurant. Iudicio quoque inimica est omnis levitas & inconstantia, & quilibet animi motus. Iudicium obruũt omnes impetus inconsulti, rapidi, ignei, omnes fervores, omnes furores. Nulla avida, nulla præcipitia studia iudicium admittere potest: Iudicium circum se habet omnia tranquilla & quieta. Non est iudicij præcipitanter loqui, inconsultè respondere, fervidam manum rebus admovere. Sua decreta quietè & lentè considerat; quicquid editurum est, placitè format priusquã edat. Graviter & circumspectè versatur in singulis. Magna, solida, difficili suæ solitæ firmitudini tractanda & retractanda subiicit. Res ipsas minusculas, & quibus tamen magnorum motuum occasiones oriri possunt, figit sua solertia. Nihil non exactissimè inspicit, versat, ponderat. Amat esse resecatius quam apparere uberius &

prolixus. Ita est acre,ut eadem omnem asperitatem rejiciat. Ita est firmum,ut non ideo sit scabrum , sed tersum,elegans , suspiciendum universis. Rerum initia quamlibet honesta,& prospera;sine ope judicij sæpissimè vergerent ad pessimos eventus. Hæc ergo judicium optato fine terminat.Nubes utique spectat literatus ostentanda magna suppellectile doctrinæ, volutat in cranio dolium ille, & genere nobilis & re beatus, sua potentia formidatus,& aliis dotibus inclytus,si non ei adest lima illa judicij,quæ quicquid ubique nimium luxurians, intempestivum, ineptum & odiosum est,deterit.Omnis abundantia rerum, omnis ingenij fœcunditas,omnis prosperitas,apud illum quem judicium destituit potiùs est maxima insolescendi,lasciviendi.& peccandi materia.

Quicquid etiam quispiam laudabiliter fecerit:si non duce judicio fecit,casu nõ sponte fecisse dicitur,nec ea re ullam laudem meretur.Nulla bona re benè quisquam uti potest,si non ejus mentem natura salutari illo judicij latice irrigavit.At hũc ubi animus semel combibit,planè divinos ex sese fructus edit. Optima & pulcherrima eligit ; sordida,fœculenta,maculosa detergit.Solium judicium ab experimentis vera documenta elicit. Quisquis inter ancipitia diu versatus, ea judicij ductu & auxilio fortiter & feliciter eluctatur, is tandem ad meliora defæcatior emergit. Nimirum hic ille unus est,qui & privata & publica commoda à se elaborata universis repræsentare potest. Concludo,verum ac liberum judicium illud demum esse , quod nulla privata utilitate implicatur : sed de iis est quæ ita ad judicantem pertinent, ut super ea emineat & exster. Semper enim verendum est , ne hujus tantæ dotis corruptelæ idemtidem recurrant, cujusmodi est importunus aliquis affectus rationi inimicus. Postremò,ut mirè ardua,sic admodum est rata laus judicij, nec minus suspicienda quàm illa omnia quæ sunt cœlestis originis. Nec ipse causam illam video , quapropter eum, quem judicij laus eximium reddit , non habeam loco præsentis ac salutaris cujusdam numinis,*Card.Paschal.lib.de virt.& vitiis,c.29.*

Iudicium temerarium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

IVdicium Temerarium seu suspicionsum est , cum aliquis judicat de his,quæ sunt dubia vel occulta , propter aliquas leves conjecturas. *Secund.B.Thom.2.2.q.60.art.2.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Iudicium temerarium prohibetur.

Nolite judicare,& non judicabimini,*Matth.7.*

Nolite ante tempus judicare,*1.Corinth.4.*

Quid mihi de his,qui foris sunt judicare ? 5.

Nunquid Deus vestro indiget mendacio ; ut pro illo loquamini dolos ? Nunquid faciem ejus accipitis , & pro Deo judicare nitimini ? *Iob.13.*

Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate filij hominum. Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, injustitias manus vestræ concinnant.*Psalm.58.*

Venit enim Ioannes neque manducans , neque bibens , & dicunt: Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens , & dicunt : Ecce homo vorax & potator vini , publicanorum & peccatorum amicus. *Matth.11.*

Si autem sciretis quid est,misericordiam volo,& non sacrificium,nunquam condemnassetis innocentes.12.

Nolite judicare secundùm faciem : sed justum judicium judicate. *Ioan.7.*

Fortiter contemnitur.

Mihi autem pro minimo est , ut à vobis judicer, aut ab humano die, sed neque meipsum judico.*1.Cor.4.*

Qui me judicat,Dominus est.Itaq; nolite ante tempus judicare,quoad usque veniat Dominus,qui illuminabit abscondita tenebrarum , & manifestabit consilia cordium : & tunc laus erit unicuique à Deo. *Ibid.*

Serio punitur.

Væ! qui dicitis bonum malum , &. malum bonum : ponentes tenebras lucem & lucem tenebras : ponentes amarum in dulce ; & dulce in amarum.*Esa.5.*

Nolite judicare, & non judicabimini. In quo enim judicio judicaveritis,judicabimini.*Matth.7.*

Propter quod inexcusabilis es , ô homo omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum , teipsum condemnas : eadem enim agis quæ judicas. Existimas autem hoc ô homo omnis qui judicas eos , qui talia agunt,& facis ea,quia tu effugies judicium Dei ? *Rom.2.*

Tu quis es,qui judicas alienũ servum?Domino suo stat,aut cadit.14.

Tu autem qui judicas servum tuum , aut in qua re spernis fratrem tuum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.*Ibid.*

Non ergo amplius invicem judicemus , sed hoc judicate magis , ne ponatis offendiculum,vel scandalum fratri. *Ibid.*

Tu autem qui es,qui judicas proximum tuum ? *Iac.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei de quo temere judicatur. Ei autem qui temere judicat , ipsa temeritas necesse est ut noceat. *Aug.de ser.Domini in monte,& hab.11.q.3.can.Temerarium.*

Iniquum est , ut quis de alio judicare velit , & judicari de se nolit. *Idem in epist.ad Parentium comitem Arrian.& hab.32.q.6.iniquum.*

Nolite judicare.Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta , quæ dubium est,quo animo fiant , in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est : A fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est , quæ non possunt bono animo fieri. Sunt quædam facta media,quæ ignoramus,quo animo fiant,quia in malo & bono fieri possunt : de quibus temerarium judicare,maximè est ut condemnemus.

Duo sunt in quibus temerarium judicium est , cavere debemus cum incertum est quo animo,quid factum sit,vel incertum est,qualis futurus sit,qui nunc vel bonus,vel malus apparet.*Idem cont.Manichæos lib.2.*

Ignorantia judicis plerumque est calamitas innocentis. *Idem lib.19. de civitate Dei.*

Temerariis judiciis plena sunt omnia. De quo desperamus , subito convertitur,& fit optimus. De quo multum præsumpseramus,deficit & fit pessimus. Nec timor noster certus est nec amor. Quid sit hodie quisquam homo vix novit. Ipsi homo tamen utrumque ipse novit , quid hodie,quid autem cras nec ipse.*Idem de pasto.*

Maximè hi temerè judicant, qui de meritis aliorum facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare, quam emendare, & corrigere : quod vitium vel superbiæ est,vel invidiæ. *Idem serm.Domini in monte.*

Non enim conscientiæ latebras hominibus scire aut nudare permissum est, dicente scriptura, Homo in facie videt , Deus autem in corde. Deus solus intima & secreta circumspicit,sed manifesta est vox Domini monentis ; A fructibus eorum cognoscetis eos. *Hieron.in epist.5.*

Iudicet ille de alterius errore , qui non habet in se ipso quod condemnet : judicet ille qui non agit eadem,quæ in alio putaverit esse punienda,ne cum de alio judicat,in seipsum sententiam ferat. Iudicet ille qui ad pronunciandum nullo odio,nulla levitate ducitur. *Amb.sup.illud Beati immaculati.*

Debet quisque proprias virtutes perpendere, & pro qualitate virium curam aliorum suscipere , ne dum delectatur loco gloriæ , fiat subditis author ruinæ,& qui gravatur pondere suarum, velit fieri judex alienarum culparum ; durum enim est,ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ,judex fiat vitæ alienæ. *Greg.sup.illud Eccl.7.Noli quærere fieri judex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.*

Hoc solet esse proprium infirmantium judicium,ut tanto quempiam existiment justum, quanto adipisci conspiciunt omne quod appetit,cum videlicet noverimus , nonnunquam bona terrena justis subtrahi , quæ largo munere tribuuntur injustis : & desperatis ægris medici quicquid poposcerint dari præcipiunt , & eos quos ad salutem reduci prævident, quod appetunt dari contradicunt. *Idem Mor.l.26.*

Sunt aliqui qui de omnibus male judicant, dicunt enim si quis studet & vacat humilitati, hypocrita est:si recreationi , gulosus est ; si patientiæ,timidus est : si justiciæ,impatiens est:si simplicitati,fatuus est:si prudentiæ,malitiosus est:si maturitati,phlegmaticus est : si jucunditati,dissolutus est : si religioni,singularis est : si societati, secularis est:si silentio & paci , dissimulator est : si aliorum correptioni , præsumptuosus est:si instat vigiliis & orationibus,indiscretus est:si dormitioni, somnolentus est,si prædicationi & aliorum saluti,appetitor laudis est : si desistat , negligens est, si habet gratiam hominum,adulator est : si adulari renuit,dicitur quod superbus est.

In ambiguis Deo serva sententiam.*Idem.c.15.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Terent. comœd. 3.

Ita comparatam esse naturam omnium hominum ,
Vt aliena melius iudicent quam sua.
Idque eo fit quod in re nostra sumus aut gaudio prepediti nimio aut aegritudine.

Martial.Epigram.lib.12.ad Priscum.

Sæpe rogare soles qualis sim, Prisce, futurus ,
Si fiam locuples simque repente potens.
Quemquam posse putas mores narrare futuros :
Dic mihi,si fias tu leo,qualis eris ?

Idem Epig.lib.12.ad Zelotypam.

Cum tibi nota tui sit vita fidesque mariti :
Nec premat ulla tuos sollicitetque thoros :
Quid quasi pollicibus torqueris inepta ministris ,
In quibus & brevis est,& fugitiva Venus ?

Horat.serm.1.lib.Satyr.3.

Stultus & improbus hic amor est dignusque notari ,
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis ,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum ,
Quam aut aquila,aut serpens Epidaurius ?

Ibidem.

Parcius hic vivit,frugi dicatur ineptus ,
Et jactantior hic paulo est,concinnus amicis
Postulat ut videatur : at est truculentior,atque
Plus aquo liber simplex fortisque habeatur :
Caldior est,acres inter numeretur opinor ,
Hac res & iungit iunctos ; & servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus atque
Syncerum cupimus vas incrustare, probus quis
Nobiscum vivit,multum demissus homo, illi
Tardo cognomen pingui domus : hic fugit omnes
Insidias nullique malo latus abdit apertum ,
Cum genus hoc inter vita versetur,ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimine pro bene sano ,
Ac non incauto fictum astutúmque vocamus ,
Simplicior si quis, qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi,Mecœnas,ut forte legentem ,
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus ,
Communi sensu plane caret. inquimus eheu !
Quem temere in nosmet legem sancimus iniquam.

Nam

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Vnusquisque bene judicat quæ cognoscit,& horum est bonus judex. *Arist.l.1.Ethic.*

Melius est judicare secundùm leges & literas, quam ex propria scientia vel sententia. *Idem lib.2.Politic.*

Turba multa melius iudicat, quam unus tantum; *Idem lib.3. Politicorum.*

Dubitare de singulis,non est inutile. *Idem lib. Prædicamentorum.*

Ex victu multæ trahuntur suspiciones, cum quemadmodum, apud quos,& à quibus educatus & eruditus sit,quæritur,& quib. cum vivat, qua ratione vitæ,quo more domestico vivat. *Cic. Rhet. veterum lib.2.*

Imago animi est vultus, indices oculi. Nam hæc sunt una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes possunt efficere. *Idem de Orat.l.2.*

Esse autem occultissimæ profundissimæque rei humanæ conscientiæ judex nolim,& possunt omnes Deo largiente bene vivere. *Franc. Petrar. l.1.de Vita solitaria.*

De Iudice, Iudiciis divinis & humanis, quadam.

¶ Sententiæ Historicæ.

Nihil ad animum libertatis studiosum comparari potest: sic homo alienus ab avaritia,nec ulli rei mancipatus,sed ingenuus neminis personam acceptat,non excelso loco conspicuos metuit,neminem formidat: dixeris eum esse volucrem aquilam, celerem, sublimia perentem, nullis terrenis rebus addictam. Si puram habeas mentem & literis superiorem, si donorum captione animum non sordidaveris, reges non formidabis, plebem non revereberis, non eximios & magna potentia præditos metues. *Constan. Manasses in Annal.*

Nemo credit eos qui vim inferre possunt, si iudicum munere fungantur ex iustitia agere: verum hæc omnium est opinio,speciem eos ac quasi adumbratum quoddam exemplar Reipub. propter verecundiam veritati actionum suarum prætendere, ac sub iudicij nomine cupiditatem suam explere. *Dion.l.52.*

Hoc plerumque faciamus,ut consilia eventis ponderemus,& cui quid bene processerit,multum illum providisse; cui secus,eum nihil sensisse dicamus. Sic fit, ut sæpenumero,quæ à consilio profecta sunt fortunæ, & quæ à fortuna,consilio tribuamus. *Franc. Guicciard. hist.l.14.*

Acerbis iudiciis civitas vastatur magis quàm corrigitur. *Sall. in Frag.*

De præfectorum consulum, & senatorum capitibus, mancipia ære empta iudicare non debent. *Lampid. in Alex. Severo.*

Quis Dei iudicia, vel addendo,vel detrahendo immutabit. *Nicet. in Ioan. Comn.*

Quia ineffabilia sunt Dei iudicia, quæ nec scire omnia,nec explicare quæ scimus possemus, breviter expresserim, correptionem iudicis Dei, quoque pacto accidat, iustè sustinere qui sciunt, iustè sustinere qui nesciunt, *P. Oros. l.7.c.41.*

Quemadmodum clades populis à Deo immittuntur: ita etiam non nisi placato Numine eædem propulsari queunt. *G. Pachim. hist.l.10.*

Ad defuncti cuiusdam Consulis Rom. veneno suis ipsius artibus extincti, spectandum corpus illius in templum urbs tota incredibili cum gaudio accurrit,nec cuiusquam oculi Draconem illum,qui immoderata ambitione,& pestifera perfidia,omnibusque horrendæ crudelitatis,monstrosæ libidinis,& inauditæ avaritiæ exemplis: innumeris rebus absque ullo discrimine venditis,universum orbem venenis infecerat,extinctum spectando expleri poterant,qui nihilominus ab ineunte ætate,ad extremum usque vitæ suæ diem singulari ac penè perpetua felicitate, maximáque semper apperens,& plura quam optaret perpetuo adipiscens elatus fuerat,quod exemplum ad illorum, qui humanorum oculorum imbecillitate divinorum iudiciorum arcana se videre arbitrantes,quicquid mortalibus,vel fausti,vel adversi accidit,ex bene maléve factorum causis manare aiunt, arrogantiam retundendam potentissimum est: quasi non quotidie multos bonos iniuste vexari,& è contra,plerósq; improbos ad non meritos honores evehi cerneremus:quasi secus interpretando,de Dei iustitia potentiáve detraheretur,cuius amplitudo,brevibus ac præsentibus terminis minime inclusa,alio tempore & loco,larga manu, æternis præmiis atque suppliciis,iustos ab iniustis discernit. *F. Guicc.*

Sive timidum pro cauto,tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent; malo te sapiens hostis metuat, quam stulti cives laudent. *Liv. Decad.3.l.2.*

Quum post fabricam ornatúmque mundi huius,homo,quem rectum atque immaculatum fecerat Deus: ac perinde humanum genus, libidinibus depravatum peccatis absorbuisset, continuò iniustam licentiam iusta punitio consecuta est. Sententiam creatoris Dei & iudicis peccanti homini, ac terræ propter hominem destinatam; semperque dum homines terram habitaverint duraturam, omnes inviti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: obstinatisque mentibus testis sibi infirmitas sua inurit, quibus fidelis scriptura non suaserit. *P. Oros. hist.l.1.c.3.*

Homines ex eventu fortunæ: quæ prius consulta sunt,iudicant. *Procop. de bel. Vandilic.l.1.*

Malis oculis iustitiæ divinæ sunt expositi,& quamvis aliquandiu pœnas effugiant,tandem supplicia majora luunt. *Const. Manass. Annal.*

Oculus ille qui occulta perspicit,omnia intelligit, corda iudicat, ad Irenem imperatricem,quæ Constantinum filium cæcaverat,se convertit eam aspexit,fervore quodam accensus est, graviter molestéque facinus eius tulit, quúmq; perexiguum ad tempus imperij voluptatem illa degustasset,amarum flagitio pollutæ craterem suæ iræ fœces miscuit. Quippe concitata seditione imperio deiecta est, pro voluptate molestias cor exedentes consequuta; molestias inquam non tam appellandas mo-

lestias quam calamitatum filij stimulos. Quare deinceps mare afflictionum hauriebat, tanquam paupercula mulier, & nendo victum quærens. Ejusmodi efficere vitæ mortalis inconstantia consuevit,& hoc modo Deus injuriarum auctoribus mercedem tribuit. *Idem.*

Nihil omnino divinos oculos fugit: & Deus superbis mercedem suam tribuit. *Idem.*

Oportet eum qui rectè judicaturus sit de scriptoribus,non secundum omissa,sed secundum dicta judicare. Et si quid in istis mendacij deprehenderit,scire,quod illa propter ignorantiam omiserint, si verò quicquid dixere verum extiterit,id illis concedere,quod ea quæ tacuerunt, non per ignorantiam,sed judicio tacuerint. *Polyb. hist.l.6.*

Est receptum usu, ut ij qui perierunt in reprehensionibus omnium sint,qui vicerunt,honoribus afficiantur. *Dion.l.48.*

Nec visum hominem, nec auditum, damnare, nefas ultimum est. *Amm. Marcell.l.15.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes cuidam ad ostentationem ingenij multa de rebus cœlestibus differenti. Quam nuper, inquit, de cœlo venisti? Socratem in hoc retulit cujus est illud: Quæ supra nos; nihil ad nos. *Laërt.l.6.*

Anacharsis admirabatur, qui conveniret, ut artifices apud Græcos certarent, sed de his judicarent, artis expertes? Sentiens, de arte quacumque neminem melius ferre judicium posse, quam ipsum artificem. Certabant in theatro histriones,cantores & gladiatores, quorum artes populus nequaquam intelligebant, nihilominùs tamen aliis applaudebant,alios explodebant. *Laërt.l.1.c.9.*

Stratonicus, Ptolemæo rege de musica cum ipso differente: Aliud est, inquit,ô rex sceptrum, aliud plectrum. Significans non esse regium de musica cum musico disputare. *Erasm.l.6.apoph.*

Idem Minnacho fabro secum de musica disceptanti: Non animadvertis, inquit, te supra malleum loqui? Castigavit hominem de rebus sibi ignotis & incognitis loquentem. *Idem.*

Idem in eum,qui cum prius fuisset olitor,postea factus musicus,de arte secum contenderet,pronuntiavit senarium Græcum vulgo celebrem.

Ἀσὸν τις ὢν ἔπειτα θαλάττιος τέχνην.

Quam quisque novit artem,eam canat licet.

Idem. Zetho de musica differenti, Te unum,inquit, nequaquam oportet de musica loqui,qui tibi nomen omnium à Musis alienissimum elegeris,teipsum pro Amphione appellans Zethum,Amphion, ut est in fabulis, cantu citharæ condidit Thebas, at Zethus frater rusticus fuit. Apparet illum sibi mutasse nomen. *Eras. l.6.apoph.*

Anonymus. Psaltes quidã apud Antigonum artis suæ specimen edebat. Quum vero sæpius Antigonus diceret. Constringe nervum & rursus medam: indignatione commotus,respondit, Avertant,ô rex, à te dij malum hoc,ut me melius atque exquisitius hanc artẽ teneas. Iniq; tulit musicus ejus reprehensionem,qui à musices studio plane alienus erat,indignum esse putans artificem reprehendi ab eo, qui manus fidibus nunquam admovisset. *Æl. l.9.de var. hist. & Plut. in apoph. de Phil. rege idem recenset.*

Hippomachus pugillandi magister, cum athleta, quidam ex ejus discipulis specimen exhiberet artis,& circunstans multitudo universa acclamaret,percussit eum virga Hippomachus inquiens: Sed tu perperam, neque sicut oportebat fecisti, quod melius fieri debebat. Nam si quid artificiosum præstitisses,non hi te collaudarent. Innuens,eos qui unumquodque rite gerunt ac administrant, non multitudini, sed iis tantum, qui rei notitiam aliquam haberent, placere oportere. Videtur & Socrates populi judicium repudiare in colloquio ad Critonem, cum Crito, veniens ad eum in carcerem, suaderet ut effugeret, & Athenienſium contra se judicium corrumperet. *Ælian. l.2.de var. hist.*

Apelles tabulas, in pergula proponere solebat postque eas latitans, quid prætereuntes reprehenderent auscultabat: Sutor quidam reprehendit, quod in crepidis pauciores una intus fecisset ansas,tulit hoc tacitus Apelles, postridie quum idem circa crus aliquid notaret, Apelles indignatus prospexit, denuntians illi: Ne sutor ultra crepidam judicaret. Quod & ipsum in proverbium abiit. *Brus. l.1.c.10.*

Zeuxis, Megabyzus quum aliquando picturas tenuiter & ruditer confectas laudibus extolleret, alias vero cum summa industria elaboratas reprehenderet pueri Zeuxidis eum deridebant. Zeuxis itaque,Cũ taces,inquit,Megabyzo,nescio quid magni de te sibi pueri hi pollicentur, respiciunt enim ad vestem & cultum tuum. Simulac vero artificiosum quid vis dicere, te contemnunt. Parcior igitur & consideratior sis in laudandis, compescens linguam, neque cujusquam, quæ nihil ad te attinent,opera vel artem collaudes. *Ælian. l.2. de Var. hist.* Sed hoc ipsum. *Bruson. l.1.c.15. & Erasm. l.6. apoph.* Apelli adscribunt: Plinius autem pro Megabyze ponit Alexandrum Magnum.

Polycletus insignis statuarius, eodem tempore duo simulachra fecit, alterum ad arbitrium plebis, alterum juxta peritiæ artisque normam. Gratificatus vero plebi hoc modo est. Ad singulorum accessum transposuit & commutavit aliquid morem gerens, uniuscujusque voluntati & enarrationi. Itaque proposuit utrumque. Et alterum quidem omnes admirationi, alterum ludibrio ac risui habuerunt. Respondens autem Polycletus: At hoc, inquit, quod vituperatis & reprehenditis,à vestra arte profectum est,quod verò suspicitis,ego mea facultate sum fabricatus. *Ælianus l.14.de Var. hist.*

Anonymus. Romæ in foro pendebat tabula quædam, habens imaginem pastoris veruli cum pedo: de hac Teutonum oratot rogatus, quanti eam æstimaret? satis Germanice respondit: Sic malle sibi dono dari talem vivum, aut verum. Non spectavit artificium pictoris, sed formam tantum, nec potuit etiam judicare de re sibi ignota melius. *Erasm. lib.8. Apoph.*

¶ Similitvdines.

Roterodami. Sicut pyramis quã Rhodope meretricula Æsopi conserva

constructit pecunia corporis quæstu collecta, maiori miraculo, famaque fuit quam ceteræ regum pyramides: Ita vehementius miramur, si quid recte faciunt, à quibus tale nihil expectabatur, veluti si quis Hollandum videat peritum equitem, aut frugalem Anglum. *In simil.*

In pantheris, quod speciosissimum esse oportuit, id celandum est, ut placeat, reliquo corpore maculis picturato: Ita in quibusdam omnia placent, præter vitam, quod est totius negocij caput. *In simil.*

Chrysostomi. Si quis solem authorem tenebrarum existimat, soli an sibi detrahit? Sibi videlicet: Ita qui bonos, pravos arbitratur. *Homil.* 88.

Velut qui assidue inebriatur, haud facile credere posset, esse quempiam hominem sobrie frugalitérque viventem. Qui scortis indulget, etiam pudice viventes habet pro incontinentibus. Rursus qui res rapit alienas non facile persuadebitur, esse homines qui sua quoque profundant. Similiter & hic semel occupatus ira, haud quaquam facile credidisset esse hominem usque adeo suis affectibus superiorem, ut non modo nihil læderet, verum & eum qui læserat, servaret. *Homil. 2. Magnum esse bonum. &c.*

Herodoti, Vt aurum homines arte Lydio lapidi affricantes, quod præstantius est, cognoscant: Hominem autem probum nemo potest sic secum animo perpendens discernere. *Apud Stob. serm. 26.*

Plutarchi. Vt pueri quidam admirantur ac felices iudicant nebulones miseros cum scena saltant, aureis induti: Sic stulti felices existimant divitiis onustos. *In Moral.*

Scarabæi fugiunt unguenta, delectantur fœtoribus: Sic nonnullis pessima pro optimis placent. *In Moral.*

Plinij. Quemadmodum de Carthaginensibus dictum est, quod ad tecta pice, ad vina calce uterentur: Ita quidam præpostere rebus utuntur, amici asperi, supplices inimicis. Carthaginenses pice linebant parietes, cum vasa picari soleant, & musta calce condiebant. *Apud. Erasm.*

¶ Adagia.

Mali principij malus finis. ἀρχῆς κακῆς τέλος κακόν.

Hoc est: Quale consilium, talis eventus sive exitus negotij.

Mox sciemus melius vate. τάχ' ἐσόμεθα μαντέων ὑπέρτερον.

Ad eum modum dicebant, qui rem non coniecturis divinabant sed experimento deprehendere tentarent.

Cocta, numerabimus exta.

Hoc est: Ex eventu sciemus.

Rex indicabit. ὡς τ' ἐξῆ.

Subaudi, τὸ ἔργον. *Cum significabimus experimento exituque perspici sermonis veritatem.* Ovid.

Exitus acta probat.

Magistratus vitum Indicat. ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείκνυσιν.

Sensus est: In vita privata vix satis perspici posse mores & ingenium hominis.

Rem factam stultus cognovit.

Piscator ictus sapit.

Post acerba prudentior.

Panidis suffragium. πανίδος ψῆφος.

In eos torquebatur, qui stulte atque inerudite iudicarent. In genere autem conveniet in iudicia vulgi, cui fere semper pessima pro optimis placet.

In quinque iudicium genibus situm est. Ἐν πέντε κριτῶν γόνασι κεῖται.

Quum significabimus, non esse nostræ facultatis præstare rei exitum, verum hunc superis & fortunæ in manu esse.

Sus tubam audivit. σάλπιγγος ὗς ἤκουσε.

In eos quadrabit, qui res quidem egregias audiunt, verum eas neque intelligunt neque mirantur. Aut in eos qui iis quæ audiunt, neque gaudent, neque commoventur.

Quod iudex auro, id aurum homini.

In saxeis coticulis aurum exploratur, evidens præbens specimen, in auro vero proborum pariter & improborum deprehenditur ingenium.

Lydius lapis, *sive*, Heraclius lapis. Λίθος Κρακλία, ἢ λίθος Λυδή.

In eos dicitur qui vehementer acri exactóque iudicio sunt. Adagium accommodari potest, vel ad personam, vel ad rem.

Gnomon & regula.

De eo, quod in re quapiam est præcipuum, & ad quod unum reliqua omnia conferuntur.

Emunctæ naris.

De eo, qui acri exactoque est iudicio, quasi purgatis naribus, mucoque emunctis. Contrarium designat adagium. Obesæ naris.

Tenedius homo. Τενέδιος ἀνθρωπος.

Dici solitum de homine tetrico formidabilique aspectu. Plut.

Tenedius patronus. Τενέδιος συνήγορος.

Dici solitum de eo, qui compendio causam expedit, litisque nodum ocyus dissecat. Dictum à Tenedia securi.

Manum ferulæ subduximus.

Subduxisse manum ferula dicuntur, qui deserunt in ludo literario versari, neque iam ut pueri docendi, sed utcunque docti sunt.

Novit quid album, quid nigrum.

Duplicem in sententiam accipi potest: aut novit discrimen recti pravique: aut novit id quod nemo vel indoctus ignorat.

Novit mala & bona.

In eum qui per ætatem verúmque usum, delectum iam habere potest fugiendorum atque expetendorum, illud Homericum congruet.

Δὴ γάρ νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα,
Εσθλά τε καὶ τὰ κέρεια.

Purpura iuxta purpuram dijudicanda. ἡ πορφύρα πρὸς τὴν πορφύραν διακρίνεται.

Significatur, certissimum iudicium ex collatione nasci.

Alba amussi. λευκῇ σάθμῃ.

Dicitur in eos qui nullo sunt iudicio, vel in stupidos, vel in eos, qui incertis probant aut significant incerta.

Lesbia regula. ὁ Μολύβδινος κανών.

Dicitur, quoties præpostere non ad rationem factum, sed ratio ad factum accommodatur, & cum lex moribus accommodatur, non mores ad legem emendantur.

Nasus, nasutus.

Ipse denique nasus in proverbium abiit, pro iudicio. Horat.

Non quin nullus
Illis nasus erat.

Faciunt huc etiam alia nonnulla adagia, quæ qualia sunt.

Auris Batava.

Corvus albus.

Cæci præscriptio.

Censoriâ virgula, &c.

Iuramentum.

¶ Definitio et etymol.

IVramentum, sive iusiurandum, Græcè ὅρκος, ὁ, ἡ, & ὄμοσις, iuro dicitur. Est autem assertio vel negatio de aliquo licito, possibili, & honesto, sacræ rei attestatione firmata. *Secund. Godoffrid. Host. & Archidiac.*

Iuramentum est duplex, scilicet assertorium, quod est de præsenti: & promissorium, quod est de futuro. *Secund. B. Thom. secund. Secundæ, q. 89. art. 4.*

Iurare est Deum in testem vocare, & est actus latriæ. *Vide Hieronym. super Matth.* Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. *Ex B. Thom. ibid.*

Iuramentum iusiurandum, affirmatio, vel negatio rei alicuius sacra attestatione firmata, sancta & religiosa affirmatio. Hebr. *Schebuhhah*, à verbo *Schabahh*, Iuravit, repetendo septies verba iuramenti, vel quod initio in iuramentis adhibebantur septem testes, unde Abraham cum iuraret regi Abimelecho in *Benscheba*, statuit septem agnos quas eidem dedit propter confirmationem iuramenti & fœderis initi, *Genes.* 21. Alij deducunt ab eodem verbo, sed in prima coniugatione passiva. *Nischbbachh*, id est, iuravit cum affectu vehementi; nam iurare non est res levis, sed dura, & fit cum passione quadam, vel quod nemo debeat temere iurare, nisi à magistratu coactus, aut propter utilitatem proximi, aut ad tuendam veritatem.

Iusiurandum quidam volunt dictum, quasi Iovis iurandum. Per summum enim Deum concipiendum est illud. Exstat apud Ciceronem conveniens huic proposito versus Ennij, fides alma apta pennis, iurandum Iovis. De Iuramento alij ita: Iuramentum à iuro: iuro autem à iure. Quid enim aliud iurare quàm promittere, adhibitis testibus, non rem promissam observaturos, ac si ius esset? Hæc etymologicum trilingue Lugduni editum, anno 1607.

Iuramentum vel iusiurandum est religiosa asseveratio ab ipso Deo instituta, facta cum invocatione nominis Divini, ob res licitas legitimè concepta, qua petimus, ut Deus, tanquam testis dictorum puniat fallentes; qua quidem asseveratione ut licet, tam etiam cum aut Dei gloria, aut proximi dilectio id exigit, quo veritas ita patefiat, & controversiæ inter homines tollantur.

Institutum Dei legitur. *Exod.* 21. 11. *Deut.* 6. 13. & 10. 20.

Nominis eius invocatio, *Ierem.* 4. 2. & 12. 16. 1. *Reg.* 17. 1. & 2. *Reg.* 5. 16. & 2. *Cor.* 1. 22.

Elevatio manuum in iuramentis, *Genes.* 14. 22. *Dan.* 12. 7. Apocal. 10. 5. 6.

Ob res licitas legitimè concipiendum est. *Iere.* 4. 2.

Continet imprecationem adversus fallentes. 1. *Regum* 8. 31. 32. 2. *Cor.* 1. 22.

Licitum quale, *Deut.* 6. 13. & 10. 20.

Fines iuramenti, *Exod.* 22. 10. 11. Hebr. 6. 16.

¶ Loci Biblici.

Iusiurandum, Ios. 6. vers. 22. & 9. 18. non falso nec temere iurandum. Exod. 20. v. 7. Levit. 19. v. 12. Deut. 5. v. 11. Zachar. 5. v. 3. 5. Matth. 5. v. 34. & 13. v. 16. 18. 20. 21. Iac. 5. v. 12. Iurisiurandi falsi expiatio, Levit. 5. v. 4. 5. 6. Iurisiurandi finis, Heb. 6. v. 16. Iurisiurãdi in nomine Dei indirectè concepti formulæ, Ruth. 1. 17. 1. Samuel, 1. v. 26. & 3. 17. & 14. v. 39. 44. 45. & 17. v. 56. & 19. v. 6. & 20. v. 12. 13. & 24. v. 7. & 25. v. 22. 26. 34. & 26. v. 16. & 28. v. 10. & 29. vers. 6. v. 2. Sam. 2. vers. 27. & 3. vers. 9. 35. & 4. v. 9. & 11. vers. 11. & 12. vers. 5. & 14. vers. 11. 19. & 19. vers. 13. 1. Reg. 1. v. 29. & 2. vers. 23. 24. & 17. vers. 1. 12. & 18. vers. 10. 15. & 22. v. 14. 2. Paral. 18. v. 33. 2. Reg. 2. versic. 2. & 3. versic. 14. & 2. vers. 4. 6. & 4. versicul. 30. & 5. vers. 10. 20. & 10. vers. 31. Ierem. 12. v. 16. Matth. 5. v. 34. Iurisiurandi Deo peculiaris formula, Esa 49. vers. 18. & 62. vers. 8. Ierem. 51. vers. 14. & 22. vers. 24. & 40. vers. 18. Ezech. 5. vers. 11. & 14. vers. 6. 18. 20. & 17. vers. 16. 19. & 18. v. 3. & 20. vers. 31. 32. & 33. vers. 11. 27. & 35. vers. 6. 11. Soph. 2. 9. Iurisiurandi religio, Iudic. 21. 18. 2. Paralip. 36. vers. 16. Ezech. 17. v. 16. 18. 19.

Iurare quatenus liceat, vel non liceat, & quam variis modis cõtingat: Genes. 14. 22. & 21. 24. & 22. 16. & 24. 3. & 25. 33. & 26. vers. 3. 31. 53. & 24. 15. & 47. 31. & 55. Exod. 13. 19. & 20. 7. & 22. 11. & 23. 13. Levit. 5. vers. 4. & 19. versic. 12. Num. 14. vers. 21. & 30. 1. &c. Deuter. 6. versic. 13. & 7. versic. 8. & 10. 20. Ios. 1. 12. & 6. 22. & 9. 15. & 23. 7. Iudic. 21. versic. 17. 18. & Sam. 14. 24. & 19. 6. & 24. versicul. 23. & 25. versicul. 34. & 28. 10. & 30. 15.

30.15.2.Sam.3.v.35.& 19.7.& 21.v.2.17.1.Reg.1.v.13.29.& 28.& 8.31. & 19.2.2.Paral.6.22.& 15.verſ.14.& 36.1.1.Eſdr.10.5.2.Eſdr.10.29.Iudith.1.verſ.12.Iob.27.1.Pſ.14.v.4.& 23.4. & 26.12. & 88.4. & 94.ver.1. & 101.9.& 109.4.Eccleſ.23.ver.9.17.Eſa.14. 24. & 19.18. & 45. 23. & 49.18.& 54.9.& 65.15.Ierem.4.2. & 5.verſ.2.7.& 12.16. & 22.5. & 44. 6.& 51.14.Oſeæ 4.15. Amos 6. 8. & 8.7. & Sophon.1.5. Zachar. 8. 17. Matth.5.33.& 23.verſ.10.16.26.21.22.Hebr.6. verſ.13. 16. Apoc.10.6. Iurandum nõ eſt temere.Matth.5.34.Iuramentum eſt cultus divini ſpecies,Eſa.45.23.& 48.1.Ideo ſynecdochicõs prõ toto Dei cultu ſumitur, Pſal.63.10.Ierem.4.2.Vide Eſa.45.23. Roman.14.11. Philipp.2.verſ. 10. 11.per Dei nomen jurandum, Deuteron.6.13. & 19.29. Ioſ.23.7. Eſaiæ 65.16.Ierem.5.7.& 12.16.non per idolorum nomina,Exod.23.13.Iurare, pro juramento dare,Gen.50.v.24.25.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Iuramenti vani devitatio. Quia prohibitum.

Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum. Nec enim habebit inſontem Dominus eum,qui aſſumpſerit nõmen Domini Dei ſui fruſtra. *Exod.* 20.

Et per nomen externorum Deorum non jurabitis.23.

Anima quæ juraverit,& protulerit labiis ſuis ut vel male quid faceret, vel bene, & non fecerit, & idipſum iuramento & ſermone firmaverit, oblitáque poſtea intellexerit delictum ſuum, agat pœnitentiam pro peccato,& offerat de gregibus agnam ſive capram,orabitque pro ea ſacerdos,& pro peccatis eius. *Levit.*5.

Non uſurpabis nomen Dei tui fruſtra, quia non erit impunitus qui ſuper re vana nomen eius aſſumpſerit. *Deut.*5.

Iterum audiſtis,quia dictum eſt antiquis.Non perjurabis,reddes autem Domino juramenta tua.Ego autem dico vobis, ne jurate omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei eſt,neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum ejus. Sit autem ſermo veſter,eſt,eſt:non,non:quod autem his abundantius eſt,à malo eſt.*Matth.*5.

Væ vobis duces cæci! qui dicitis: Quicunque juraverit per templum, nihil eſt: qui autem juraverit in auro templi, debitor eſt.Stulti & cæci, quid eſt majus aurum an templum, quod ſanctificat aurum? Et quicunque jurat in templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. Et qui jurat in cœlo,jurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum.23.

Quia periculoſum.

Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, ego Dominus. *Levit.*19.

Iurationi non aſſueſcat os tuum,multi enim caſus in illa. Nominatio vero Dei non ſit aſſidua in ore tuo,& in nominibus Sanctorum non admiſceearis,quoniam non eris immunis ab eis.*Eccl.*23.

Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga.Et ſi fruſtraverit fratrem, delictum illius ſuper ipſum erit: & ſi diſſimulaverit,delinquit dupliciter: & ſi in vacuum juraverit,non juſtificabitur.*Ibid.*

Sermo crebro jurantis horrorem incutit, & aures obtundit contentio talium. 27.

Ante omnia autem fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram,neque aliud quodcunque juramentum.Sit autem ſermo veſter: eſt,eſt: non,non: ut non ſub judicio decidatis.*Iacob.*5.

Iuramenti neceſſarij qualificatio.

Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies, ac per nomen illius jurabis.*Deut.*6.

Audite hæc domus Iacob, qui juratis in nomine Domini, & Dei Iſraël,recordamini non in veritate,neque in juſtitia.*Eſa.*48.

Et qui jurat in terra,jurabit in Deo amen.65.

Et jurabis. Vivit Dominus,in veritate,& in iudicio, & in iuſtitia.*Ierem.*4.

Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret,maiorem,juravit per ſemetipſum. *Hebr.*6.

Homines enim per majorem ſui jurant: & omni controverſiæ eorum finis,ad confirmationem,eſt iuramentum. *Ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Ita ergo præcepiſſe Dominum intelligitur, ne iuraretur, ne quiſquam ſicut bonum appetat iuſiurandum, & aſſiduitate iurandi ad periurium per conſuetudinem dilabatur. Quapropter qui intelligit non in bonis, ſed in neceſſariis iurationem habendam: refrenat ſe quantum poteſt, ut non ea utatur, niſi neceſſitas cogat: videlicet cum videt pigros eſſe homines ad credendum, quod eis utile eſt credere, niſi iuratione affirmetur.*Auguſt.de ſerm.Domini in monte,& hab.*22.*q.*1. *Ita ergo.*

Tu malum non facis,quia uteris bene iuratione: quæ etſi non bona, tamen neceſſaria eſt, ut alteri perſuadeas quod utiliter perſuades, ſed à malo eſt illius,cuius infirmitate iurare cogeris, *Idem de ſerm.Domini in monte,& habet.*22.*q.*1.*Tu malum.*

Quod David iuramentum per ſanguinis effuſionem non implevit, maior pietas fuit. Video David pium hominem & ſanctum in iurationem temerariam incidiſſe,& maluiſſe non facere quod iuraverat,quam iurationem ſuam hominis fuſo ſanguine adimplere. *Idem in Decollat. S.Ioannis Baptiſtæ,& hab.*22.*q.*4.*Quod David.*

Ille qui hominem provocat ad iurationem, & ſcit eum falſum juraturum eſſe, vicit homicidam: quia homicida corpus occiſurus eſt, ille animam, imo duas animas: & eius animam quem iurare provocavit, & ſuam. Scis verum eſſe quod dicis: & falſum, quod ille dicit, & iurare compellis. Ecce iurat: ecce peierat: tu quid inveniſtiſtimo & tu periiſti,qui de illius morte ſatiari voluiſti. *Ibid.& hab.*22.*q.*5. *Ille qui.*

Qui exigit iuramentum, multum interest, ſi neſcit illum iuratutum falſum, an ſcit. Si enim neſcit, & ideo dicit. Iura mihi, ut fides ei ſit; non eſt peccatum,tamen humana tentatio eſt:ſi autem ſcit eum feciſſe, & cogit eum iurare,homicida eſt. Ille enim ſe ſuo periurio interimit, ſed iſte manum interficientis impreſſit & preſſit. *Idem in ſerm. de periuriis.& hab.*22.*q.*5.*Qui exigit.*

Ecce dico charitati veſtræ,& qui ſuper lapidem falſum iurat, periurus eſt. Vnde hoc dico? quia multi etiam in hoc falluntur, & putant, quia nihil eſt per quod iurant,non ſe crimine teneri periurij, prorſus periurus eſt: quia per id, quod ſanctum non putas, falſum iuras. Si tu illum ſanctum non putas,ſanctum puta cui iuras:non enim quando iuras,tibi aut lapidi, ſed proximo tuo iuras, homini iuras ante lapidem, ſed nunquid non ante Deum? non te audit lapis loquentem, ſed punit Deus te fallentem. *Idem in ſer.& hab.*22.*q.*5.*Ecce dico.*

In novo teſtamento dictum eſt,ne omnino iuremus: quod mihi quidem propterea dictum eſſe videtur, non quia iurare peccatum eſt, ſed quia peierare immane peccatum eſt,à quo longe nos eſſe voluit,qui omnino ne iuremus commovit.*Idem in epiſt.ad Publicolam& hab.*22.*q.*1. *in novo.*

Vt noveritis,verum iurare,non eſſe peccatum, invenimus & Apoſtolum Paulum iuraſſe: Quotidie morior propter veſtram gloriam fratres,quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Per gloriam veſtram, iuratio eſt, non enim ſic ait: Per veſtram gloriam morior, quaſi veſtra gloria me facit mori:quomodo ſi diceretur,per venenum,per gladium, per beſtiam, per inimicum mortuus eſt, intelligeretur faciente inimico,faciente gladio,faciente veneno mortuus eſt. *Idem*, *& hab. ibid. Vt noveritis.*

Quamvis dictum ſit, ne iuremus, nuſquam me in ſcripturis ſanctis legiſſe memini,ne ab aliquo iurationem recipiamus. *Ibid. & hab. ibid. Quamvis.*

Movet te utrum eius fide utendum ſit, qui ut eam ſervet, per dæmonia iuraverit. Vbi te volo prius conſiderare,utrum ſi quiſpiam per deos falſos iuraverit ſe fidem ſervaturum: & eam non ſervaverit: non tibi videtur bis peccaſſe? ſi enim tali iurationi promiſſam ſervaret fidem, ideo tamen peccaſſe iudicaretur,quia per falſos deos iuraverit ſe fidem ſervaturum. Illud autem nemo reprehenderet, quia fidem ſervavit. Nunc vero quia & iuravit, per quos non debuit, & contra pollicitam fecit fidem,quod non debuit: bis utique peccavit. Ac per hoc qui utitur fide illius quem conſtat iuraſſe per falſos deos, utitur non ad malum, ſed ad bonum & licitum non peccato illius ſe ſociat qui per dæmonia iuravit. *Ibid.& hab.ibid.can.Movet.*

Nec credo ſacramentum ad hoc debere fieri, ut iniuſta iuratio ſuorum bonorum ſit iniuſte iurantibus expoliatio, & accipiendi æterna damnatio. Periurij namque percutitur pœna,& ſolut homicidia in extremo examine à iuſto iudice degrandinabitur, per quem ſacroſanctum Evangelium ad iniuſtum, & illicitum, Deo minime amabile, quaſi teſtimonium iuſtæ & humanæ petitionis, adducitur. *Idem Severo Epiſ. & hab.*22.*q.*4.*can.inter cætera.*

In dolo iurat, qui aliter facturus eſt quam promittit: cum periurium ſit, nequiter decipere credentem. *Idem ſuper Pſal. Domini eſt terra,& hab.*22.*q.*2.*can.In dolo.*

Non eſt contra præceptum Dei iuratio, quæ à malo non iurantis eſt,ſed incredduli,à quo iurare cogitur. Nam hic intelligitur ita Dominum prohibuiſſe à iureiurando, ut quantum in ipſo eſt quiſque non iuret: quod multi faciunt, in ore habentes iurationem, tanquam magnum & ſuave aliquid. *Idem ſup.epiſt.ad Gal.& hab.*22.*q.*1.*can.Non eſt contra.*

Si peccatum eſſet iuratio in veteri lege non diceretur. Non peierabis.Reddes domino iuramenta tua. Non enim peccatum nobis præciperetur. Item, non vobis dicimus nos. Non iurate.Si enim hoc diceretur, mentimur. Quantum ad me pertinet, non iuro ſed quantum mihi videtur,magna neceſſitate compulſus, cum videro, niſi faciam, mihi non credi,& ei qui mihi non credit;non expedire quod non credit; hac perpenſa ratione ac conſideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo;aut,Teſtis eſt mihi Deus,aut, Scit Chriſtus, quod ſic eſt in meo animo. Et ideo quia plus eſt,Id eſt,quia amplius eſt, quam Eſt, eſt: non,non,ſed hoc quod amplius eſt, à malo non eſt iurantis, ſed non credentis. *Idem ſerm.*8.*& hab.*22.*q.*1.*can.Si peccatum.*

Dico vobis non iurare omnino, ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, de facilitate ad conſuetudinem, de conſuetudine in periurium decidatur. *Idem lib. de Mendacio.*

Et iurabunt, vivit Dominus in veritate & in iudicio & in iuſtitia:& benedicent eum gentes ipſumque laudabunt. Quomodo ergo Evangelium iurare non prohibet? Sed hic iuramentum pro confeſſione dicitur, ad condemnationem idolorum per quæ iurabat Iſraël. Denique offendicula offeruntur: & iuratur per Dominum Deum,quodque dicitur. Vivit Dominus, in teſtamento veteri iuſiurandum eſt, ad condemnationem mortuorum deorum per quos iuravit omnis idololatra. *Hieron.ſuper Hierem.& hab.*22.*q.*1.*can.Et iurabunt.*

Animadvertendum eſt,quod iuſiurandum hos habeat comites, Veritatem, Iudicium, atque Iuſtitiam: ſi iſta defuerint, nequaquam iuramentum erit,ſed periurium. *Idem libr.*2.*& hab.*22. *quæſt.*2.*Animadvertendum.*

Conſidera, quod ſalvator non per Deum iurare prohibuit, ſed per cœlum & terram, & per Hieruſalem, & per caput tuum: & hoc quia parvulis fuerat lege conceſſum, ut quando victimas Deo immolabant, ne eas immolarent idolis: ſic & iurare permitterentur per Deum, non quod recte hoc facerent, ſed quod melius eſt Deo, id exhibere quam dæmoniis. *Idem ſuper Matth.*1.*& hab.*2.*q.*1.*Conſidera.*

Habemus in lege Dei ſcriptum. Non peierabis in nomine Dei tui in vanũ.Ideo admonendi ſunt omnes,ut diligenter caveant periurium,non

ſolum

solum in altari seu sanctorum reliquiis, sed in communi loquela. *Idem & hab. ibid can. Habemus.*

Iuravit David temere, sed non implevit jurationem majore pietate *Aug. ser. de Io. Baptista.*

Iuramentum est oratio confirmans per se veritatem. *Gregor. Nissen.*

Jusiurandum est testificatio de re controversa. Ita fugito jusiurandum, ut ne sanctè quidem jures. Ex frequenti jureiurando perjurium nascitur. *Philo, apud Anton. ser. de iur.*

Multi solent monere alios, ut sanctè jurent, ego verò omnino ne ab initio quidem facilè jurare licitum esse censeo. Morum probitatem jureiurando firmiorem habere oportet. *Euseb. eod. serm.*

Non penitus jurare prohibuit, sed occasionem periurij, quod perfectius est, evitare docuit. *Greg. super illud Matth. Non peierabis.*

Si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui jurat per Deum, qui autem per Evangelium, majus aliquid feciſse videtur: quibus dicendum est: Stulti, propter Deum Scripturæ sanctæ sunt, non Deus propter scripturas. *Ioan. Chrys. & hab. 22. q. 1. can. Si aliqua.*

Juramenti hujusmodi causa est, quia omnis qui jurat, ad hoc jurat, ut quod verum est, loquatur. Et ideo Dominus inter juramentum & loquelam nostram nullam vult esse distantiam: quia sicut in juramento nullam cõvenit esse perfidiam: ita quoque in verbis nostris nullum debet esse mendacium: quia utrumque & periurium & mendacium divina pœna damnatur, dicente scriptura, Os quod mentitur, occidit animam. Quisquis ergo verum loquitur, jurat: quia scriptum est: Testis fidelis non mentietur.

Qui peierare paratus est, antequam juret, jam periurus esse videtur: quia Deus non ex operibus judicat, sed ex cogitationibus, & ex corde. *Idem: & hab. 22. q. 5. can. Iuramenti.*

Nemo est qui frequenter juret, quin aliquando non peieret, sicut qui consuevit multa loqui, aliquando loquitur importuna, *idem super illud Matth. 5. Dico autem vobis, non iurare omnino.*

Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, qui jurat intelligit. Dupliciter autem reus fit: quia & nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. *Ibid. & hab. 22. q. 5. can. Quacunque.*

Assiduitas iurandi periurij consuetudinem facit. Usus iurandi ad periurium inducit. Veritas iuramento non indiget: firma sit sacramenti tui fides. *Idem Soliloquio, lib. 2.*

Qui malum se facturum iurat peccat; & melius est, tunc iuramentum frangere, quam implere, ita quod malum caveat quod iuravit, & nihilominus culpam agnoscat, in eo quod male iuravit. *Hugo de S. Victore lib. 1. part. 2. c. 14.*

Si aliquid forte nos incautius iurasse contigerit, quod observatum in peiorem vergat exitum, libere illud salubriori consilio mutandum noverimus: ac magis instante necessitate peierandum nobis, quam pro vitando periurio in aliud crimen gravius esset divertendum. *Beda in hom. 43. & hab. 22. q. 4. can. Si aliquid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Phocylides.

Μήτ' ἐπιορκήσῃς, μήτ' ἀγνῶς, μήτε ἑκοντὶ
Non iurabis neque pure, neque sponte.

Pythagoras.

Σέβε ὅρκον. *Venerare iusiurandum.*

Periander.

Ορκῳ μὴ χρῶ *Iureiurando ne utaris.*

Menander.

Ἀνδρῶν δὲ φαῦλον ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε.
Virorum autem malorum iusiurandum in aqua scribe.

Θεὸν ἐπιορκῶν μὴ δόκει λελῆθέναι.
Deum peierans ne putes latere.

Ορκὸν δὲ φεῦγε, κἂν δικαίως ὀμόσῃς.
Iusiurandum fuge, etsi iuste iuraris.

Tibullus lib. 1. eleg. 9.

Ah miser! & si quis primo periuria celat:
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Juvenalis Satyra 13.

Tam facile & pronum est superos contemnere testes.
Si mortalis idem nemo sciat, aspice quanta
Voce neget qua sit ficti constantia vultus:
Per solis radios, Tarpeiáque fulmina iurat.

Ibidem.

Sunt qui in fortuna iam casibus omnia ponant,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis & anni.
Atque intrepidi, quacunque altaria tangunt.

Ibidem.

Nullane periuri capitis fraudisque nefandæ,
Pœna erit? abreptum crede hunc graviora catena.

Ibidem.

Spartano cuidam respondit Pythia vates:
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, & fraudem iure tueri
Iurando: quærebat enim qua numinis esset
Mens, & an hoc illi facinus suaderet Apollo?
Reddit ergo metu, non moribus, & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probavit.
Extinctus tota pariter cum prole domoque,
Et, quæ nuis longa deductis gente propinquis
Ille patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Amphides.

Quisquis iuranti nihil credit,
Illemet facile peierare scit.

Sophocles.

Appositio iureiurando cautior & diligentior
Animus fit. A duobus enim sibi tum cavet.
Et ne ladat amicos, & ne peccet in deos.

Apollodorus.

Præsente flagello ne postules amplius iuramentum.
Qui iuramentum à malo viro postulat, insanit.

Ovid. 1. Amor.

——Tantum periuria vita,
Non bene conducti vendunt periuria testes.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Leges Ægyptiorum mandant creditis absque scriptura mutuò pecuniis, si negarentur, stari debitoris iuramento, utque iusiurandum, veluti religiosam rem magni æstimarent. Nam cùm certum sit iis qui sæpius iurant, abrogari fidem, plurimi existimant, ne boni viri nomen amittatur, quòd raro ad iuramentum descendere oporteat. Legislator insuper omnem fidem in virtute constituens, bonis moribus iudicavit homines assuefieri ad probitatem debere, ne indigni fide viderentur. Iniquum enim putavit, eis à quibus absque iureiurando credita pecunia esset, de re sua iurantibus non præstari fidem. *Diodor. Sicul. l. 2. c. 3.*

Sed iureiurando non qui metus, sed quæ vis sit, intelligi. Est enim iusiurandum affirmatio religiosa. Quod autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est, sed ad iustitiam & ad fidem pertinet. Est autem ius etiam bellicum fidesque iurisiurandi sæpe hosti servanda Quod enim ita iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id servandum est: quod aliter, id si non fecerit, nullum est periurium.

Nec fides, nec iuramentum debet esse commune.

Non enim falsum iurare, peierare est, sed quod ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere periurium est.

Nullum enim vinculum ad astringendam fidem, iureiurando, maiores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in XII. tabulis, indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum honestate devincitur fides, indicant notiones animadversionesque Censorum, qui nulla de re diligentius, quam de iureiurando iudicabant. *Cic. l. 3. de Offic.*

Eatenus amicis & familiaribus auxilium ferendum est, quatenus periurium non admittitur. *Lycurgus.*

Iustum sanctúmque iuramentum omnibus maxime faciendum est. *Demosthenes cont. Arist.*

Bonos viros decet, ut eos mores adferre videantur, qui sunt iureiurando firmiores. *Isocr. ad Demonic.*

Iuramentum tibi oblatum duabus de causis suscipe, vel ut teipsum turpi suspicione liberes, vel ut amicos ex magnis periculis eripias. Pecuniarum vero gratia, etsi vera dicturus sis, nullum Deum juraveris: sin minus, aliis periurus, aliis avarus videberis. *Ibid.*

Iuramentum deprecare, siquidem fieri potest omnino: sin minus, saltem quoad eius potest. *Epist. in Enchirid.*

Iusiurandum est cum divina veneratione dictio probationis expers. *Arist. Rhet. ad Alexand. c. 17.*

Iusiurandum si quis extenuare voluerit, debet dicere eosdem homines qui facinorosi Deos non cernere putant, putare quoque se impune laturos si peierant. *Ibid.*

Iusiurandum probamus, si dixerimus neminem divini supplicij & humani metu peierare nolle, & homines latere posse. Deum non posse. *Ibid.*

Iuramentum, sive iusiurandum est concepta forma verborum, & quidem solemnis, qua Deus religiose advocatur & interponitur testis, & iudex eorum quæ aguntur, ideóque nullis probationum legibus adstricta. Si mavis, iusiurandum est affertio, sive testimonium in ea re, quæ cùm esset dubia, ea interveniens invocatio summi numinis ac nominis definiit. Et prisci iurabant in sacris ædibus, sicuti Deo præsente; & iuraturi accedebant ad aras. Eique iureiurando tria numina præsidere dicebantur, Jupiter, Apollo, Themis. Iovi quidem cognomentum fuit iuratori, id est, iuramenti pactorúmque præsidi, cuius nomine fides iuramenti sancta esset. Apollo interveniebat, quod sol est ipsa veritas. Themidem superioribus addebant, quod iusiurandum est in censu iustitiæ, & quod homo iustus habet iusiurandi: sicuti periurus est homo contaminatissimus, quia religionem Sacramenti, quæ est ipsa fides, solvere dicatur; cum is eam servet, qui id quod iuramento comprehensum est, præstat. Ergo, ut iustitiæ veritas præit, ita veritati iuramentum ministrat. Et si non defuerunt, apud quos tanta fuit iusiurandi reverentia, ut omninò iurare fugerent, quamvis non falsum iurarent. Quippe viri sapientes malunt veritate quam religione fidem esse constrictam; ut non minor sit authoritas in sermone boni viri, quàm in concepta iuramenti formula, aut in ipso oraculo. Non à me iurato plus acceperis, quàm si simpliciter promittam, ut apud Sophoclem Oedipus. *G. Paschal. lib. de vir. & vitiis, c. 10.*

¶ Apophthegmata.

Thales, adultero sciscitanti, an abiuraturus esset adulterium? Non, inquit, est periurium adulterio peius. Significare voluit vir sapientissimus, illum stulte dubitare de peierando, qui facinus periurio par non dubitasset committere. Eóque in atrocioribus sceleribus nil ponderis habet iusiurandum. Quisquis enim audet dare venenum, audebit, & cum periurio inficiari. Thaletis dictum recitatur à Laërtio. *lib. 1. c. 1.*

Solon tantam morum probitatem ineſse hominibus oportere dicebat, ut non opus esset ligare iuramento. *Maxim. ser. 33.*

Cleanthes dicebat jurantem eo ipso quo iurat tempore vere iurare, aut

aut pejerare. Nam si ita juret,tanquam facturus, quod ad jusiurandum attinet,vere sanctéque juravit:sin proposito dissentiente, tanquam non facturus, pejeravit. *Stob.serm.28.*

Cleomenes, cum Argivis septem dierum pactus inducias, cum observans deprehendisset illos tertia nocte indulgere somno, fiducia scilicet induciarum,adortus est eos,& alios interfecit, alios abduxit captivos. Cæterum cum illi probro daretur violata iurisiurandi fides:De diebus inquit,pactus sum,noctes non additæ sunt in iureiurando : Quanquam & alioqui,quicquid mali quis fecerit hostibus, id & apud deos & apud homines habetur iustitia præstantius : verum huic magnificæ voci non respondit eventus.Nam & urbe,cuius gratia violarat conventa,frustratus est, eo quod mulieres detractis è templis deorum armis, illum vicerunt : perinde quasi diis ipsis, quos contempserat, pœnas de ipso sumentibus. Postremo versus in dementiam, ipse sibi gladiolo quodam fodit & incidit corpus à talis usque ad loca vitalia,itaque vitam finiit, ridens ore diducto.In hoc apophthegmate nihil habes imitatu dignum, utile tamen exemplum ad vitandum iurisiurandi violationem.*Plutarch. in Lacon.*

Agesilaus Barbaros,qui iurisiurandi religionem violassent,ita laudare ac probare solebat, ut diceret eos nulla re magis deos sibi infestos reddere,quam si sacrosanctum iusiurandum temere violarent. *Ælian. lib 14.de Varia hist.*

Pericles amico roganti,ut pro se falsum diceret testimonium, cui adiunctum erat iusiurandum,hoc est periurium,respondit:se quidem amicum esse,sed usque ad aram. Sentiens aliquousque gratificandum amicis,sed citra iuramenti violationem. *Plut.in apoph.*

Isocrates iusiurandum oblatum duabus de causis fide firmandum esse suadebat. Vel ut teipsum turpi suspicione liberes,vel ut amicos ex magnis periculis eripias. Pecuniarum verò gratia etsi iustam causam habeas,non per deos iurandum, dicebat. *Stob.serm.25.*

Lycurgus eatenus amicis & familiaribus auxiliandum esse dicebat, ut interim periurium non admitteretur.*Ibid.*

Anaximenes, Alexander statuerat Lampsacum diruere. Ad id tendenti cum Anaximenes veniret obviam extra muros, deprecaturus suæ civitatis perniciem,Alexander non suspicans quid esset perituru:Iuro, inquit,me non facturum quod petet Anaximenes. Tum Anaximenes; Peto,inquit,ut Lampsacum non dirua. Captus erat Alexander,& iureiurando compulsus est servare quos demoliri statuerat. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Populus Rom. Carbone pollicente quippiam & addente iusiurandum cum execratione: populus vicissim iuravit, se illi non credere. Probis viris & iniuratis habenda est fides : levibus, ne iuratis quidem. *Erasm. lib.6 .apoph.*

¶ Similitvdines.

Dionis Chrysostomi. Quemadmodum servus qui continenter torquetur flagello, nihil imminuitur,aut immutatur : Sic homo qui iurat, & Deum nominat perpetuo, à peccato non repurgabitur.

D. Hieronymi. Quemadmodum Iudæi victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent:Sic & iurare permittebatur in Deum, non quod rectè hoc facerent, sed quod melius esset Deo id exhibere quam dæmonibus;Evangelica autem veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis,pro iureiurando sit. *In Matth.c.5.*

D.Augustini. Facte ambulare in alto loco,ubi à parte dextra spaciosa est terra,nec unquam angustias patiaris, sinistris præceps locus sit ubi eligis ambulare.Super finem terræ in labio præcipitij, an inde longe? puto inde longe.Sic & qui iurat,in fine ambulat, & ambulat pedibus infirmis,quia humanis. Si offenderis, deorsum is : si lapsus fueris, deorsum is. *De verbis Iacobi.Ante omnia nolite iurare serm.28.*

¶ Adagia.

Iovem lapidem iurare.

Qui sanctè & religiosè deierant,M.Tull.Cic.in epist. Quomodo autem tibi placebit. Iovem lapidem iurare, cum scias iratum esse Iovem neminí posse.

Rhadamanthi Iusiurandum. Ῥαδαμάνθεως ὅρκος.

Dicebatur quod verissimum quidem esset,caterũ nullũ Deum ascisceret.

Viri iureiurando,pueri talis fallendi ὅρκοις ἀῤῥᾴοις, ἀστραγάλοις ἢ παίδαις ἐξαπατητέον.

Docet viris nulla re citius imponi posse quam iureiurando, quod nemo tam improbus esse credatur, qui id velit violare.

Venereum iusiurandum. Ἀφροδίσιος ὅρκος διαμπολίμενος.

Id est,Venereum iusiurandum non punitur.Sensus est: Amantium iusiurandum irritum esse,neque ad Deos quicquã pertinere,tanquam iocosum.

¶ Exempla Biblica.

Iuramenti tam boni quam mali, violati, & inviolati *exempla.* Abraham, Gen.14.v.22. Abram & Abimelech, 21.v.23.Servus Abrahæ,24.9. Esau,25.33.Abimelech,Ochozath,Phicol & Isaac,26.31.Jacob,31.v.53. Joseph,42.v.15.16.& 47.31.fratres Joseph,43.3.Deus,Nu.14.v.28.29.& 32.10. Deut.1. vers.35.3.& 26. vers.3. & 27.3. & 29.vers.13.& 30.20. Exploratores Jerichuntis, Jos.2.12. Josua cum principibus Israël,9.15. Moses, 14.9.Israëlitæ, Jud.21.1.Amos 8.14.Soph.1.4.5. Ruth, Ruth.1. 17.Anna,1. Sam.1.v.26.Eli.3.17. David & Ionath. 20.v.3.13.17. Saul, 14,39.& 19.6.& 28.10. Populus Isra.14.45.Abner.17.5.David,24.25.& 25.vers.22.34.& 30.15.2.Sam.3.35.& 4.9.& 12.5.& 19.vers.13.1.Reg.1. vers.17.29.Achis,26.6.Ioab,2.Sam.2.27.& 19.7.Mulier.Thecuitis, 14. 19.Viti Davidis,21.17. Salomon,1. Reg.2.vers.23.24.Elias,17.1.& 18. 15.Mulier vidua,17.12.Abdias,18.10. Iezabel,19.7.Elisæus, 2. Reg. 2. vers.2.6.& 3.14 & 5.16.Vidua paupercula,4.3.Giezi,5.20.Rex Syriæ, 6. 31.Godolia,2.Reg.25.v.24.Ierem.40.9.Iuda,2. Paralip.15.14. Sacerdotes & omnis Israël,1.Esdr.8.97.Deus omnipotens, Esa.14.24. & 45. 23. & 54.9.& 62.8.& 48.1.Ierem.5.14.Amos 6.8.& 8.7.Ezech.16.7. Actor. 2.30.Iudæi,Iere.5.7.Sedechias,38.16.Vir indutus lineis. Dan.12.vers.7. Herodes,Matth.14.v.7.Marc.6.23,Petrus, Matth.26.72.74.Marc.14.v. 71.Paulus,Rom.1.9.& 9.v.1.1.Corinth.15.vers.31.2. Cor.1.23.& 11.31. Galat.1.20. Philipp.1.v.8.1. Thess.2.5.vers.10.2. Thess.2.v.1. Angelus, Apoc.10.6.

¶ Historica Exempla.

Veteres interdum, metu peierandi, Deorum nomina omittebant, & formula tantum iurisiurandi contenti erant,ὃ μὰ τὸν; vel νὴ τὸν. Interdum simpliciter per ipsum ὅρκον, uti *Pindarus* ναὶ μὰ τὸν ὅρκον, *ejusque Scholiastes,Brodeo recitante, in 3.Epigram.*

Apud Thebas Ægyptias (quæ urbs antiquissima est omnium) maximum habetur iusiurandum per Osiridem in Philis situm, omnibus Osiridis partibus, præter pudenda, ibi sepultis. *Diodor.lib.1.c.1.*

Orpheus, si quis divinam iustitiam attestari vellet, per numina octo iurare permisit,ignem,aquam,terram, cœlum, lunam,solem, phanem & noctem. *Alexand.lib.5.c.10.*

Sunt apud Haliartios ad montem Tilphusium sub dio Dearum ædes quas vocant Praxidicas,ac si vindices dicas:ad earum aram iusiurandum concipiunt,quod irritum neutiquam habent.*Pausanias in Baoticis.*

Sophocles per Lapersas,hoc est, Castorem ac Pollucem : Persæ per Mithram, hoc est,solem : Lacones per Spartanos & Argivos Deos, νὴ τὼ διώ, per Geminos iurare solebant. *Alexand r.lib.5 c.3.*

Numa maximum iusiurandum Romanis statuit Fidem.*Plut.in Numa.*

Vestales si quando apud Romanos sacramento adigebantur, non nisi per Vestam iurabant. *Theat.Zuing.*

Romanus frequens fuit iusiurandum; per Deos & Deorum numina, perque terram,mare & sidera,fit mare fidem. *Idem.*

Pœni domi forisve semper per patrios deos iurabant, *Alexander. lib. 5.c.10.*

Cappadoces per montem,quem pro Deo colunt. *Alex.*

Gracis per terram, per fontes, omnes fluentes, sanctissimum iusiurandum fuit. *Alex.*

Massagetæ per Tanaim & Mæotidem paludem. *Idem.*

Scythæ *per Ventum & Acinacem.*Lucian.in Toxari.

Ius.

¶ Definitiones.

IVs, Græcè δίκη, ης, ἡ, dicitur. Est autem ordinatio civilis societatis. *secund. Arist.libro Politicorum.* Vel sic.

Ius est quod vel natura, vel civitas, vel populus, vel gens, vel consuetudo iubet.

Ius naturale est,quod ubique eandem habet vim, non quià sic videatur : vel non. *secund.Arist.ibid.*

Ius naturale est commune omnium nationum,eo quod ubique instinctu naturæ,non constitutione habetur aliqua,*ut habetur dist.1.in princ.*

Ius civile est,quod est sociale ad vitam : ut sufficiens sit ad libertatem, & qualitatem, ut secundum proportionem, vel secundum numerum. *Ex Arist.lib.5.Ethic.*

Ius civile est quod quisque populus, vel civitas sibi proprium, divina humanáque causa constituit. *ut habetur dist.1.in princ.*

Ius gentium est sedium occupatio,ædificatio,munitio, bella,captivitates,servitutes,postliminia,fœdera pacis, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. Hoc inde ius gentium appellatur,quia eo iure omnes fere gentes utuntur,*ut habetur. dist.1.Ius gentium.*

Ius militare est belli inferendi solemnitas, fœderisque faciendi nexus,signo dato egressio in hostem, vel pugnæ commissio.Item signo dato receptio. *ut habetur dist.1.Ius militare.*

Ius *Primo* impositum est ad significandum rem iustam. *Secundo* artem,qua cognoscitur.*Tertio* locum. *Quarto* id, quod redditur à iudice. *Ex B.Thom.2.2.q.57.art.1.*

Ius & æquitas sic differunt, quod ius omnia recta & inflexibilia exigit : æquitas vero est,quæ de iure multum remittit, *secundum Donatum super Terent.*

Ius & fas quo modo differunt,*vide supra in Fas.*

Ius & lex differunt,quia ius generale nomen est : lex vero iuris est species:*secundum Isidorum li.Etymologiarum,& habetur dist. 1.in princ.*

Ius patronatus est potestas præsentandi clericum ad beneficium Ecclesiasticum. *secund.B.Thom.4.Sent.dist.25.q.3.art.2.*

Ius patronatus laicis conceditur,ut citius inducantur ad fundandum, vel dotandum Ecclesias *gloss.in extravag. gloss. 22. Suscepti regiminis de elect.vers.vel personis.*

Ius, à iussu, ut quidam volunt, deducitur. Hebr. *Dath*, mandatum, edictum,decretum, constitutio:*Esth.1.2.3.4.8.& 9.cap.pluries.Esd.9.1.*à verbo *Doth.* ordinavit,edictum decrevit, mandavit, constituit præceptum. Significat idem quod *Dothath.*Vnde etiam *Dath.Deut.*33.2.Hinc τάσσω & τάσω,ordino,cum suis compositis.διατάσσω & ἐπιτάσσω iubeo, mando, προστάσσω, impero,præsideo, προστάσσιμαι,præsum, &c. Quod autem apud Græcos omnia verba quæ per duplex σσ efferuntur, possint etiam per duplex σ scribi, fit hac ratione,quod ת non *Dagheſſas*, ad utriusque literæ potestatem declinat. Verbaliter autem non usurpatur hæc radix, sed nominaliter tantum.2.Ius dicitur Hebræis, *Misphàpt.* iudicium,à verbo *Schaphat*,iudicavit,ius dedit,ius tribuit.3. *Tsedhek*,& *Tsadhakáh*, iustitia tam politica, quàm Theologica, à verbo *Tsadhak.* iustus fuit, Vide Ivstitia.4.*Toráh*, lex. Vide Lex & Etymologicum trilingue. *Lugdun.p.406.*

¶ Loci

¶ Loci Biblici.

Ius Gladij,Gen.9.v.6.Exod.21.v.12.Levit.24.17.Num.35.vers.20.21. Deut.19.v.11.12.& 12.v.13.Matth.26.v.52.Rom.13.v.4.1. Petr.2.v.14. Apocal.13.v.10. Ius belli in expugnandis urbibus, Deut.20.v.10.11.12. Ius publicum,Dei opus,Prov.16.v.1. idcoque non violandum , 20.v.10. Ius regium.Deut.17.v.14.15.16.17.18.19.20. Ius iniqui & effræni regis, sive tyranni,1.Sam.v.2.11.12.13.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat.1.Serm.3.

Iura inventa metu iniusti fateare necesse est ,
Tempora si, fastósque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis fugienda petendu.

Ovid.3.Art.

Iudice me, fraus est concessa, repellere fraudem,
Armaque in armatos sumere iura sinunt.

Ovid.5.Trist.8.

Non metuunt leges, sed cedit viribus aquum :
Victaque pugnaci iura sub ense iacent.

Sen.Herc.fur.

Ius est in armis : opprimit leges pudor.

Sen. Agam.

Periere mores, ius, decus, fides.

Lucan.1.

Imminet armorum rabies, ferrique potestas
Confundet ius omne manu, scelerique nefando
Nomen erit virtus multósque exibit in annos.

Horat.1.Serm.3.

Iura inventa metu iniusti.

Terent.Heaut.

Verum illud Chreme.
Dicunt : ius summum summa sæpe malitia est.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Est jus in medio ejus quod non eandem habet proportionem atque rationem. *Arist.lib.5.Ethic.c.3.*

In damni luctique medio ac moderatione jus positum est , id quidem quod non à voluntate proficiscitur , cum & antequam res contrahatur, & postquam contracta est, æquabile jus obtinetur. *Ethic.libr.5. cap.4.*

Inter quos jus est duo sunt : in quibus cernuntur res duæ. Eadémque erit æquabilitas & parilitas, & eorum hominum inter quos jus est , & earum rerum in quibus spectatur. Vt enim inter se affectæ sunt res eæ in quibus jus positum est,sic etiam ij inter quos jus est , inter se affecti sunt. *Ethic.lib.5.c.3.*

Jus æquabile esse videtur:æquabile autem ac æquum est , quod multitudini visum sit ita valere.*lib.5.de Repub.c.9.*

Viderur quod æquabile est id jus esse sicuti est , sed non omnibus: sed iis demum,qui pari jure & conditione vivunt : & quod inæquale est,jus videtur esse : est enim sed non omnibus ; verum iis qui non pari sunt conditione. *lib.3.de Repub.c.6.*

Pares non æquo , aut impares æquo vivere jure contra naturam est. Quod autem repugnante natura fit,id non decet. *lib.7.de Repub.c.3.*

Iuris id quod in contrahêdis negotiis cernitur,quædam pars est æquitatis, & injuria iniquitatis : sed tamen non ad illam analogiam & comparationem, verum ad Arithmeticam pertinet. *lib.5.Ethic.c.4.*

Iuris civilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio. *Cic.2.Offic.*

Nihil est in civitate tam diligenter retinendum , quam jus civile. Etenim hoc sublato , nihil est quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum,aut quid alienum sit. Nihil est quod æquabile inter omnes, atque unum omnibus esse possit. *Pro Cecin.*

Ius civile ejusmodi esse debet,quod neque inflecti gratia,neque perfringi potentia,neque adulterari pecunia possit.Quod si non modo oppressum,sed etiam desertum,aut negligentius observatum erit,nihil est quod quisquam se habere certum,aut à patre accepturum , aut relicturum liberis arbitretur. *Idem.*

Veri juris, germanæque justitiæ solidam & expressam imaginem nullam tenemus,umbra & imaginibus utimur. *3.Offic.*

Definiebant Pythagorei jus id esse,quod vicissim quisque patereturr. Atqui jus hoc nec ad legitimum neque ad civile pertinet.Civile autem dico, id quod commune est inter cives , & ad communionem pertinet. *Arist.lib.1.Ethic.c.5.*

Tum in privatis, tum in publicis disputationibus , à jure deducenda sunt orationis exordia. *Dion.Halicar.l.6.*

A veritate laborare nimis jus sæpe ajunt , extingui nunquam. *Liv. decad.3.lib.2.*

Commune omnium gentium jus vetat quenquam causæ dictione aut judicio fraudari. *Dion.Halic.lib.5.*

De jure pro rationis humanæ captu inter eos , qui paribus viribus præditi inter se coïre cogive possunt , fieri solet dijudicatio. Possibilia vero faciunt , qui plus viribus possunt & infirmiores potentioribus se submittere solent. *Thucid. lib.5.*

¶ Apophthegmata.

Serbidius Scævola, vir tum jurisprudentia,tum M.Antonini imperatoris amicitia celebris,dicere solitus est : jus civile vigilantibus scriptum esse,non dormientibus. Sentiens, Iurisprudentiam non sine summo studio percipi:quemadmodum Aristoteles sic edidit libros Naturalium ut non essent ediri,nisi viva vox doctoris accederet. *Refertur libro Pandectarum 42.titu.Qua in fraudem credi l.Pupillus.* Verum ut Scævola merito requirit studium,ac vigilantiam à jurisprudentiæ candidatis:ita nemo non improbabit sententiam Iodoci , qui Mechlinienſi senatu , præcedit.Nusquam enim non magna contentione tuebatur,neminem posse, vel unius legis intelligentiam consequi,qui quicquam sciret in bonis literis.Et cum in convivio quodam mecum disputans incaluisset, addebat vix esse reges in orbe, qui leges Cæsareas intelligerent. Adderant huic convivio Ioannes Sylvagius, Catoli tum regis Cancellarius, Georgius ab Halpino, Blasius jureconsultus, & alij nonnulli. Fatebatur tamen Bartolum leges ad plenum intellexisse,cum constet illum tot locis hallucinatum esse. *Erasm.Roterodam.lib.8.apoph.*

Alexander Severus. Necesse est, inquiebat , ut qui emit vendat:Ego verò non patiar mercatores potestatum : quos si patiar , damnare non possunt.Erubesco enim punire illum hominem,qui emit & vendit.*Lampridius in Alex.Severo.*

¶ Similitvdines.

*D.Augustini.*Non omne quod laudamus omni quod vituperamus est anteponendum. Neque enim quia laudo purgatissimum plumbum , ob hoc illud vituperando auro pluris æstimo.In suo enim genere quidque considerandum est. Improbo jurisconsultum multas leges ignorantem, sed eum tamen probatissimo futori sic præfero , ut ne comparandum quidem reprehendo. *lib.de duabus animabus contra Manicheos.*

*Thriveri.*Improbi artifices semper relinquunt locum castigationi. Et leguleij occasionem liti. *In apoph.122.*

*I.Lipsij.*Sicut amnes mare qui influunt, salsuginem ejus non mutant : sic in jurisconsultis quicunque affectus,ne diluant justitiæ severitatem. *Cent.1.ad Belgas,epist.56.*

Vt imputata vitis late se spargit , & infructuosa est : sic jus profecto illud vetus & labruscas jam pro uvis gignit. *Monit.& exemp.polit.li.2. cap.10.*

Iurisprudentium multorum Camelorum onus esse Amelij vetus querela fuit,quid nunc dicam ? Elephantos ab India addet:vix ferent.*Cent. Miscel.epist.78.*

Iurisconsultorum plurimi leges ut ceram habent. *Ibid.*

Vbi leges multæ, ibi & lites multæ, vita morésque pravi.*ib.ex Plaut.*

Non multæ leges,bonos mores,bonum jus faciunt, sed paucæ fideliter servatæ. *Ibid.*

Vide sequentem locum de Iustitia.

Iustitia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Iustitia, Græcè δικαιοσύνη , ης , ἡ , & δίκαιος , α , ον , justus, & δικαίως justè dicitur. Est autem justitia habitus , per quem justorum operationes fiunt , per quem agunt & volunt res justas. *secundum Arist.lib. 5.Ethicorum.*

Iustitia est virtus, qua singuli sua secundum leges possident. *secundum Arist.lib.1.Rhet.*

Iustitia est virtutum præclarissima , & ipsa est omnis virtus. *secundum Arist.lib.6.Ethic.*

Iustitia est splendor magnus, ex quo viri boni nominantur ; Cuius munus primum est,ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Deinde ut communibus pro communibus utatur, privatis ut suis. *secundum Cic. lib.1.de Offic.*

Iustitia est habitus animi communi utilitate conservata , suam cuique tribuens dignitatem. Eius partes sunt religio,pietas, gratia, vendicatio,observantia,veritas. *secundum Cic.lib.2.Rhet.*

Iustitia est æquitas , ius unicuique rei tribuens pro dignitate cuiusque *secundum Cic.lib.3.Rhet.*

Iustitia est servare unicuique quod suum est. De Iustitia veniunt , innocentia,amicitia,concordia,pietas, religio,affectus , humanitas : his virtutibus vir bonus primum sui , atque deinde Reip. rector efficitur. *secundum Macrobium.*

Iustitia est constans, & perpetua voluntas , ius suum unicuique tribuens:Voluntas genus est:species sunt fortitudo , modestia : suum cuique tribuere,est differentia , qua à fortitudine & modestia discernitur.

Constans & perpetua voluntas,id est,Idea seu forma , in anima æque præscribens,nunquam refugiens : sicuti oculis à natura est indita vis, quæ colores à se invicem secernit : Hæc iustitiæ Idea est immutabilis , certa & perpetua. Vt enim corpus non potest non dolere , cum vulnus accipit ; ita animus perpetuo improbat , quoties alicui ius suum non tribuitur. Item , quam certus est animus , hanc notionem certam esse utramque : Totum maius esse suis partibus:ita semper sentit iustitiam esse neminem lædere. Polyphemus familiariter interrogatus , an putet iustitiæ esse devorare homines?non potest non fateri se iniuste id facere. Ius itaque unicuique tribuere, est neminem lædere : Et inde asseritur iustitiam esse , quæ neminem lædit.Plato in 1. de Republ.hanc statuit definitionem,quam tamen vult esse Simonidis , ab eo postea mutuatus est Vlpianus Iureconsultus,*in l.Iustitia,*& Iustinianus , *ff. de iustitia & iure in principio.*

Iustitia Hebr. *Tsedhakab*,à verbo *Tsadhak* iustificavit,culpa absolvit, & iustum aliquem pronuntiavit : id quòd maximè fit in iudiciis. Proprium Dei est iustificare , atque Deo propriè tribuitur iustitiæ nomen, unde ab Apostolo iustus iustificansque nominatur , *Roman.3.10.* Quum enim gratis non propter Christum iustificat,iusti iudicis & clementissimi fungitur officio.Hanc perfectissimam, numerisque omnibus absolutam sapientiam & bonitatem in Deo scriptura sacra iustitiam & Deum *Tsadhik*,id est iustum, summe bonum , clementem , beneficum , sed & peccatum severe ulciscentem, appellant.

Ab hac voce *Tsadhik* quidam deductum volunt τὸ δίκαιον iustum, abiecta prima syllaba seu litera, ut à dia, δίκαιος deducatur. Aristoteles melius, *lib. 5. Eth. c. 9.* derivat à δίχα, bipertito : quod in duas suo modo æquales partes rem dividat iustus & æquus homo, vel iudex, neutri parti aut personæ plus minúsve iusta & rata portione tribuens ; ut δίκαιος sit quasi δίχαιος. Quæ etymologia iustitiæ distributivæ convenit, qua unicuique tribuitur quod suum est. Ideo Cicero *lib. 5. de finibus*, iustitia (inquit) est animi affectio suum cuique tribuens. Nulli autem hoc melius aut propriè convenit quàm Deo, qui citra personarum respectum unicuique tribuit quod suum est : bonis quidem gloriam & honorem : malis autem iram & confusionem.

Latini à iure iustitiam deducunt, & iustum eum esse affirmant, qui præcepta iuris servat. Ius autem à iubendo : nam ius id est, quod legibus iubetur atque sancitur. Iudex iustus dicitur, quia iusta imperat. Quis autem aut ius in nos maius habet, authoritatemque iubendi, aut iustiora, æquiora, meliora, rectiora iubere potest, quàm Deus?

Porro iustitia quatuor significat. 1. Bonitatem omnibus numeris absolutam. Et iustitia illa generalis est virtus, qua simpliciter aliquis non solum in se omni ex parte bonus, probus & perfectus est, verum etiam erga alios. Hæc in solo Deo, tum in seipso, tum erga omnes perfectè bono reperiri potest. 2. Iustitia speciatim significat eam virtutem & probitatem, qua aliquis bonus, sincerus, rectus & integer est, non simpliciter, sed secundum statum & conditionem seu personam quam gerit, ita ut in eo sit irreprehensibilis. Hæc iustitia penes Deum solum est, qui est iustus Deus, iustus Dominus, iustus iudex, iustus Pater. 3. Tertia iustitia significatio est iustitiæ, in distributivam & correctivam distinctio. Consistit enim in distributione munerum, præmiorum, rerum, atque ut in contractibus & commerciis debita servetur æqualitas : deinde ut in iudiciis, citra personarum acceptionem ius dicatur, vitia corrigantur, fontes damnentur, innocentes absolvantur. Denique virtus est ius unicuique suum tribuens. Hæc iustitiæ species Deo apprimè modisque omnibus convenit, cuius proprium est unicuique reddere secundũ opera sua : ita in hac etiam vita atrocibus pœnis atrocia punire scelera, & insontes tueri. 4. Veritas ipsa, seu fides quæ in dictis ac promissis servatur, significatur nomine iustitiæ : & ille iustus dicitur, qui quantum promittit tantum etiam præstat : nam hoc iustum est, ut stetur promissis ; Id autem maximè Deo competit, qui verax, fidelis, iustus est & frequenter nominatur in sacris scriptis. Vide Etymologicum trilingue Lugd. anno 1607.

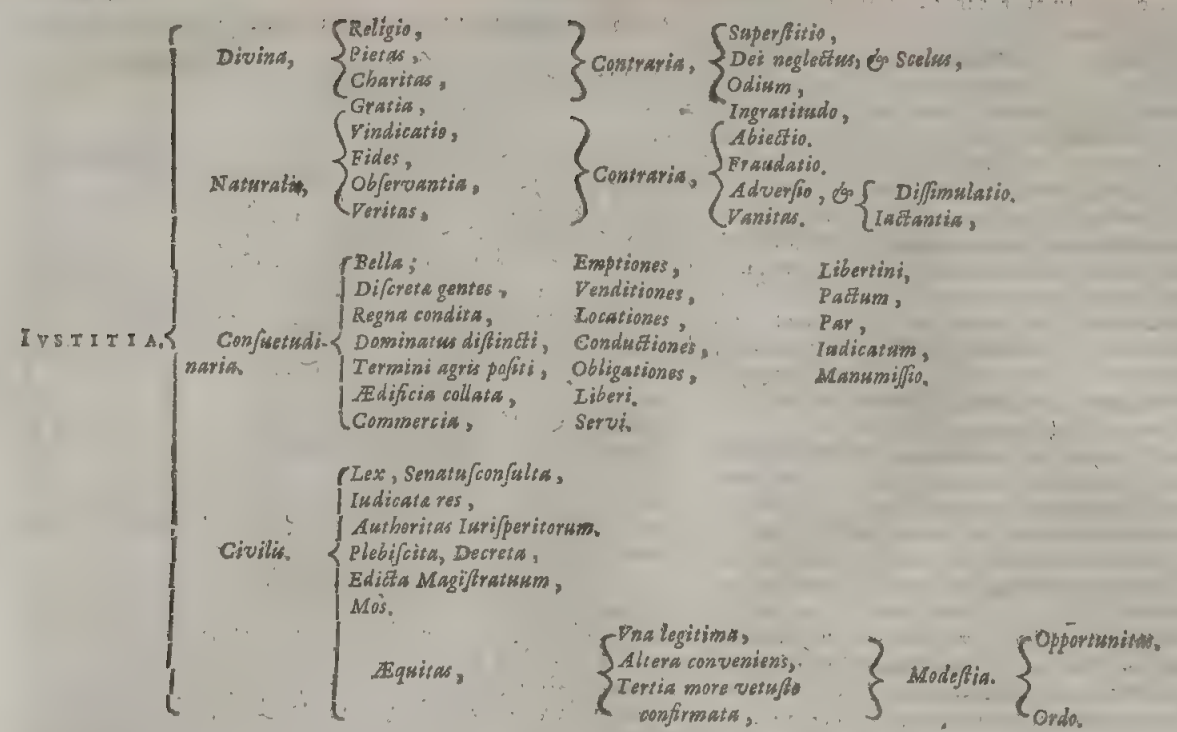
Iustitia inter homines stabilita, quædam exemplo historico illustrata.

Romæ post exactos reges Sextus Papyrius leges curiatas (quas regum tempore, populus in triginta curias à Romulo divisus, à regibus latas, suo calculo confirmarat) sine ordine latas, in unum composuit, quod ab eo *Ius Civile* Papyrianum fuit appellatum. Deinde omnes hæ leges, lege tribunitia exoluerunt, & incerto iure populus usus est fere per 20. annos. Decemuiri inde creati, qui ab Athenientibus Leges decem tabulatum peterent, quas in tabulas eburneas perscriptas, pro rostris composuerunt. Sequenti anno alias duas tabulas adiecerunt, & *Leges XII. Tabularum* sunt appellatæ : quarum ferendarum authorem fuisse Decemuiris Hermodorum quendam Ephesiũ exulem, aiunt. Ex his legibus actiones natæ sunt quarum formulæ, uti & Legum interpretatio apud solos fuit Pontifices fere per 100. annos. Postea cum Appius Claudius ad formam redegisset has actiones : Cn. Flavius scripto subreptum librum populo tradidit. Hinc igitur liber qui actiones continet *Ius Flavianum* appellatur. Augescente deinde civitate, quia deerant quædam agendi genera. Sext. Ælius composuit alias actiones & librum populo dedit, qui appellatur *Ius Ælianum*. Deinde cùm plebs à patribus secessisset, sibi iura constituit, quæ *Plebiscita* dicuntur. Mox cum revocata est plebs, pro legibus placuit ea observare lege Hortensia. Cœpit postea Senatus sese interponere, & quidquid constituisset id observabatur? & *Senatus-Consultum* dicebatur. Eodem tempore & Magistratus iura dabat, & ut scirent cives, quod ius de quaque re quisque dicturus esset, seque præmuniret, *Edicta* proponebat, quæ *Ius Honorarium* constituerunt, quia ab honore Prætoris venerat. Constitutio postea Principe, datum est ei Ius, ut quod constituisset, ratum esset, quod *Ius principale* dicitur, sive Principalis constitutio. *Hæc ex Pomponio lib. 1. Digest. Tit. 2. de Orig. iuris.*

¶ DIVISIO.

IVSTITIA.

- *Generalis dupliciter.* — *Causaliter, qua præcipiuntur & ordinantur actus omnium virtutum ad bonum commune, & differt realiter ab omni alia virtute, & vocatur iustitia legalis, quæ est in* { *Principe primò & quasi architectonicè.* / *Subditis secundò, & quasi ministrativè.* } *Quibus opponitur Iniustitia legalis.*
  Per prædicationem & est idem realiter cum omni virtute.
- *Propriè dicta, & est habitus secundum quẽ constanti & perpetua voluntate ius suum unicuique redditur : & est duplex, scilicet :*
  - *Particularis, & est habitus constituens æqualitatem ad alteram singularem personam, cuius* — *Partes.*
    - *Materia* { *Circa quam, id est, obiectum est Ius : quod est opus adæquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum.* / *In qua, id est subiectum perfectibile per iustitiam, est voluntas quam perficit ipsa iustitia,* D. *Thom. 2. 2. q. 84. art. 4.*
    - *Actus, Reddere unicuique quod suum est.*
    - *Subiectiva, quæ sunt species eius.* { *Distributiva, quæ constituit ex debito æqualitatem : secundum proportionem. Cui opponitur Acceptio personarum.* / *Commutativa, constituens ex debito ad alterum æqualitatem secundum quantitatem. Cui opponitur Iniustitia commutativa.*
  - *Metaphoricè dicta, quæ est ad seipsum secundum diversas partes. Et est rectitudo ordinis in partibus omnibus, ut scilicet irascibilis & concupiscibilis subdantur voluntati, & voluntas rationi.*
    - *Integrales ad perfectum actum iustitiæ pertinentes, sunt.*
      - *Generalis cuius partes.* { *Declinare à malo.* / *Facere bonum.* }
      - *Legalis,* { *Declinare à malo.* / *Facere bonum.* }
      - *Particularis,* { *Facere bonum debitum proximo.* / *Vitare oppositum.* }
    - *Potentiales,*
      - *Secundum Ciceronem.* { *Religio,* / *Observantia,* / *Veritas,* / *Gratia,* / *Vindicatio.* }
      - *Secundum Andronicum Peripateticũ.* { *Bona commutatio, qua habita custoditur æqualitas in commutationibus.* / *Legis positiva, qua operationes politicæ ad communitatem referuntur.* / *Eugnomosyna, quasi bona gnome, & est bona iustificatio, quam homo sponte servat non secundum legem scriptam, & pertinet ad iustitiam.* / *Eusebia dicitur quasi bonus cultus, & est scientia Dei famulatus, loquendo more Socratico : Ille enim omnes virtutes vocabat scientias.* }
      - *Secundum Macrobium.* { *Sanctitas.* / *Eucharistia, id est, bona gratia.* / *Vindicativa, ut Cicero.* / *Benignitas.* / *Liberalitas.* / *Innocentia, qua declinatur à malo nocivo propter veritatem.* / *Amicitia, qua homo bene se habet in exteriori convictu.* / *Concordia in exteriori, & hæc tria ad æquales.* / *Religio, qua homo bene se habet ad Deum.* / *Pietas ad Patriam & parentes, hæc duo ad superiores.* / *Affectus quo placent bona inferiorum.* / *Humanitas, qua subvenitur defectibus eorum, & hæc duo ad inferiores.* }

¶ LOCI BIBLICI.

Iustus Iusti, pro iis, qui justitiæ opinionem sibi arrogant, & justi sibi videntur, Matth.9.13. Luc.5.32. Iustus, pro apud homines innocente, non occidendus, Exod.23.vers.7. Iusti apud Deum qui Rom.2.vers.13.1. Joan.3.v.7. Iustus accusator sui, Proverb.18.v.17. Iesus Christus, 1. Pet. 2.v.22. Iustus coram Deo nemo, Job.4.v.17.& 9.v.2.& 25.v.4. Psal.143. v.2. Eccles.7.v.5. Iustus Deus, Deut.32.v.4. Iustus fide sua vivit, Abac.2. v.4. Rom.1.v.17. Gal.3.v.11. Heb.10.v.38. Iustus Pronunciatur Publicanus, Luc.18.v.14. Iustus vix effugit tribulationes, 1.Petr.4.vers.18. Iusto avertenti se à via, mors, Ezech.18. & 24. & 33. v.12. Iusto non est lex posita, Galat.4.v.23.1.Tim.1.v.9. Iusti & beati, Psal.12,v.1. Iusti judicabunt impios. Proverb.14. versicul.19. Iustorum finis incognitus, Esaiæ 47.versic.1. Iustorum resurrectio, pro extremo judicio, Luc.14. vers.17. Iustorum securitas, Proverb.28.vers.1. Iustus pro summe veraci, & fideli, Rom.3.vers.26.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Iustitia Pharisaica defectio.

Dico autem vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. *Mat.*5.

Et ait illis (scilicet Pharisæis.) Vos estis, qui justificatis vos coram hominibus, Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. *Luc.*16.

Legalis imperfectio.

Scimus, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, coram illo. *Rom.*3.

Quid ergo dicemus? quod gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem, quæ ex fide est: Israël vero servando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide sed quasi ex operibus. *Rom.*3.

Ignorantes enim justitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subjecti.10.

Scientes autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem, quæ est in Christo Iesu. *Gal.*2.

Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini, à gratia excidistis.5.

Veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, & inveniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide Christi Iesu, quæ ex Deo justitia in fide. *Philip.*3.

Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. *Act.*13.

Iustitia Christi imputatio.

Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. *Gen.*15.

Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda. *Psal.*28.

Et annunciabunt cœli iustitiam ejus. 21.

Meæ sunt iustitiæ & imperium. Ad eum venient & confundentur omnes, qui repugnant ei. In Domino iustificabitur & laudabitur omne semen Israël. *Esa.*45.

Iuxta est, qui iustificat me, quis contradicet mihi? 50.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Quoniam quidem unus est Deus, qui iustificat circumcisionem. *Rom.*2.

Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus acceptam fert iustitiam sine operibus.4.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam iusti constituentur multi.5.

Vt sicut regnavit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Jesum Christum Dominum nostrum. *Ibid.*

Nihil ergo nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberavit me à lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum.8.

Quis accusabit adversus electos Dei? Deus est, quis iustificat. Quis est qui condemnet? *Ibid.*

Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundùm electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.11.

Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia (à Deo) & iustitia, & sanctificatio & redemptio, ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur. 1.*Corinth.*1.

Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso 2.*Corinth.*5.

Qui nos liberavit & vocavit vocatione sua sancta; non secundum opera nostra: sed secundùm propositum suum & graciam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia.2.*Timoth.*1.

Ad Deum ordinatur iustificatorum iustitia.

Beatus vir, qui in sapientia sua morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur. *Eccles.*14.

Qui custodierit iustitiam continebit sensum eius. 21.

Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia iuxta est salus mea, ut veniat, & iustitia mea, ut reveletur. *Esa.*56.

Occurristi lætanti & facienti iustitiam, in viis tuis recordabuntur tui.54.

Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. *Matth.*6.

Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem. *Iacob.*3.

Omnis qui facit iustitiam, ex Deo natus est. 2.*Ioan.*2.

Qui facit iustitiam, iustus est.3.

A Deo gratis remuneratur.

Dominus autem retribuet unicuique secundum iustitiam suam, & fidem. 1.*Reg.*26.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. *Psalm.*17.

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.106.

Iustitia liberabit à morte. *Prov.*10.

Non proderunt divitiæ in die ultionis: iustitia autem liberabit à morte.11.

In semita iustitiæ vita, iter autem devium ducit ad mortem.12.

Abominatio est Domini via impij; qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo.15.

Initium viæ bonæ, facere iustitiam: accepta est autem apud Deum magis, quàm immolare hostias.16.

Iustitia enim perpetua est, & immortalis: iniustitia autem mortis est acquisitio. (De voluptuosis & bonorum oppressoribus dicitur.) *Sap.*2,

Excæcavit enim eos malitia eorum, & nesciverunt sacramenta Dei, neque speraverunt mercedem iustitiæ.2.

Qui custodierint iustitiam, iustè iudicabuntur: & qui didicerint iusta, invenient quid respondeant.

Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes: sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil utilius est in vita hominibus.8.

Datio Dei permanet iustis. *Eccles.*11.

Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. *Ibid.*

Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos invenire cibum. *Eccles.*14.

Et omne opus electum iustificabitur, & qui operatur illud, honorabitur in illo. *Ibid.*

Ante iudicium para iustitiam tibi.18.

Si sequaris iustitiam apprehendes illam, & indues quasi podere honoris

honoris:& inhabitabis cum ea, & proteget te in sempiternum:& in die agnitionis invenies firmamentum. 27.

Salus animæ in sanctitate justitiæ, & melior est omni auro & argento. 30.

Et erit opus justitiæ pax:& cultus justitiæ, silentium, & securitas usque in sempiternum: *Esa.*32.

Et si fuerint tres viri isti in medio ejus,Noë,Daniel, & Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas,ait Dominus exercituum.*Ezech.*14.

Iustitia nostra quomodo ad Deum comparatur.

Vere scio quod ita sit: & quod non justificetur homo comparatus Deo. *Iob.*9.

Si justificare me voluero, os meum condemnabit me, si innocentem ostendero, parvum me comprobabit. *Ibid.*

Nunquid homo Dei comparatione justificabitur, aut factore suo purior erit vir? 4.

Nunquid justificari potest homo comparatus Deo? aut apparere mundus natus de muliere? 15.

Et non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. *Ps.*142.

Septies enim in die cadet justus, & resurget. *Prov.*14.

Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. *Eccl.*7.

Non te justifices ad Deum:quoniam agnitor cordis ipse est. *Ibid.*

Deus solus justificabitur. 18.

Redue me in memoriam & judicemur simul: narra si quid habes,ut justificeris. Pater tuus primus peccavit, & interpretes tui perfidè egerunt in me. *Esa.*43.

Ecce, tu iratus es, & peccavimus, in ipsis fuimus semper & salvabimur.Et facti sumus ut immundi omnes nos,& quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ. 64

Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc justificatus non sum. 1. *Corinth.*4.

Iustitia humana conservatio.

Iustitia elevat gentem:miseros autem populos facit peccatum. *Proverb.*14.

Qui sequitur justitiam,& facit misericordiam, inveniet vitam, justitiam, & gloriam. 21.

Pro justitia agonizare pro anima tua, usque ad mortem certa pro justitia, & Deus expugnabit pro te inimicos. *Eccl.*4.

Qui operatur justitiam, ipse exaltabitur. 20.

Violatio.

Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicij? Iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. *Esa.*1.

Et tenebit justus viam suam: *Iob.*17.

Iustificationem meam,quam cœpi tenere,non deseram. 27.

Simplicitas justorum diriget eos:perversitas prævaricatorum vastabit eos. *Prov.*11.

Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit justus, & exaltabitur. 18.

Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. 28.

Sunt justi sapientes, & opera eorum in manu Dei. *Eccl.*9.

Et vir si fuerit justus, & fecerit judicium & justitam, in montibus non comederit, oculos suos non levaverit ad idola domus Israël, & uxorem proximi sui non violaverit, & ad mulierem menstruatam non accesserit, & hominem non contristaverit, pignus debitori reddiderit per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit & nudum operuerit vestimento, ad usuram non commodaverit, & amplius non acceperit, ab iniquitate averterit animam suam & judicium verum fecerit inter virum & virum,& in præceptis meis ambulaverit, & judicia mea custodierit, ut faciat veritatem: hic justus est,vita vivet,ait Dominus Deus. *Ezech.*18.

Si scitis, quoniam justus est:scitote,quoniam & omnis, qui facit justitiam, ex ipso natus est. 1.*Ioan.*2.

Iusti plene remunerantur, quantum ad se.

Et retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam: & secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi. *Ps.*18.

Multæ tribulationes justorum: (&) custodit Dominus omnia ossa eorum. 34.

Iustus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur.92.

Lux orta est justo,& rectis corde lætitia. Lætamini justi in Domino, & confitemini memoriæ sanctificationis ejus. *Ps.*97.

Iustorum semita quasi lex splendens procedit, & crescit usque ad perfectam diem. *Prov.*4.

Benedictio Domini super caput justi.10.

Desiderium suum justis dabitur. *Ibid.*

Iustitia rectorum liberabit eos. 11.

Iustus de angustia liberatus est:& tradetur impius pro eo. *Ibid.*8.

Fructus justi lignum vitæ. *Ibid.*30.

Non contristabit justum, quicquid ei acciderit. 12.

Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. *Sap.* 3.

Iustus autem, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 4.

Srabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores eorum. 5.

Iusti autem in perpetuum vivent,& apud Dominum est merces eorum,& cogitatio eorum apud Altissimum; ideo accipient regnum decoris,& diadema speciei de manu Domini quoniam dextera sua teget eos. *Ibid.*

Dicite justo, quoniam bene ei: quoniam fructum adinuentionum suarum comedet. *Esai.*3.

Iustitia justi super eum erit: & impietas impij super eum erit. *Ezech* 18.

Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. *Matth.*13.

Justi autem (ibunt) in vitam æternam. 25.

Prolem.

Junior fui, etenim senui, & non vidi justum derelictum: nec semen ejus quærens panem. Tota die miseretur & commodat. *Ps.*36.

Semen justorum salvabitur. *Prov.*12.

Desiderium justorum omne bonum est. *Ibid.*

Iustus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios relinquit. 20.

Sed & illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defuerunt, Cum semine eorum permanent bona:hæreditas sancta nepotes eorum. *Eccl.*44.

Famam.

In memoria æterna erit justus. *Ps.*112.

Memoria justi cum laudibus: & nomen impiorum putrescet. *Proverb.*10.

Nomen eorum vivet in generatione & generationem. *Eccl.*4.

Nomen eorum permanet in æternum permanente ad filios illorum sanctorum virorum gloria. 46.

Substantiam temporalem.

Si declinavit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum,& si in manibus meis adhæsit macula:Seram,& alius comedat,& progenies mea eradicetur. *Iob,*31.

Iusti autem hæreditabunt terram. *Ps.*37.

Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea. Impij vero de terra perdentur,& qui iniquè agunt, auferentur ex ea. *Prov.*2.

Habitacula justorum benedicentur. 3.

Non affliget Dominus fame animam justi:& insidias impiorum subvertet. *Prov.*10.

Tabernacula justorum germinabunt. 14.

Dominus justi plurima fortitudo. 15.

Sunt justi, à quibus multa bona proveniunt, quasi opera impiorum egerint;& sunt impij, qui ita securi sunt quasi justorum facta habeant. *Eccl.*8.

Iustitia sumitur pro ea justitia quæ nobis per Christi gratiam communicatur, Rom.3.21.22.fide comparatur, Hebr. 11.7. non dignitate ulla quæ in nobis insit,Gen.15.6.Esai.45.25.& 53.13.Ierem.23.6. & 33. 16.Dan.6.22.Abacuc.2.4.Zachar.9.11.Act.10.43. & 13.39.Rom.1.17.& 7.21.22.& 5.1.18.& 10.4.10.1.Corinth.1. 30. Galat.2.16. & 3.11. & 5.5. Phil.3.9.Tit.3.7.1.Pet.3.18.Hæc justitia Christo in solidum tribuitur, alioqui non starent Apostoli dicta Rom.3.10.20.& 4.20.1.Cor.4.4.Galat.2.21.

Quando autem justitia ipsis etiam hominibus tribuitur de fructibus & testimoniis justitiæ ex gratia in nobis creatæ, non autem de causa efficiente,multo minus de illa Christi justitia, quæ per gratiam nostra fit & reputatur coram Deo,cujus etiam merito coronamur, est accipiendum. *Luc.*1.6.

Iustitia pro beneficientia,2.Cor.9.10. Iustitiæ nomen interdum Hebræi speciatim eleemosynam intelligunt, ut verterunt etiam Græci, Deut.24.13.Dan.4.24. Matth.6.1.pro lege, & pro regula rectè vivendi, Rom.6.19.pro perfectione. Hebr.5.13. Iustitia vera, quæ Philip.3.9. commendatur Proverb.21.3.Eph.5.9.1.Tim.6.11.2. Tim.2.22. Tit.1.8. & 2. 12.

Iustitia in Christo triplex consideratur.1. *Essentialis*, quatenus Deus est,quæ cùm sit ipsamet Deitas(Patri Filio:Spiritu sancto cõmunis) distinguenda est omnino, etiam in Christi persona, ab ea justitia,quæ est qualitas,assumptæ humanæ naturæ, ut subjecto inhærens.2.Altera, est *habitualis*,seu perfectissimæ sanctitatis & integritatis habitus, quo pleuissimè perfudit illam à se assumptam humanam naturam ab ipso momento conceptionis,ex Spiritu sancto. 3. Tertia est *huius habitus effectum*,quo factum est, ut legem pro nobis quibus etiam natus est, & pro quibus legi se subjecit, & quibus factus est à Deo patre sapientia, justitia,sanctificatio & redemptio, & pro quibus factus est peccatum & maledictio,ut in eo fierent justitia & benedictio: perfectissimè præstaret,factus obediens Patri pro nobis usque ad mortem, & quidem mortem crucis,Esai.9.6.Galat.4.4.5.1.Cor.1.30.2.Cor.5.21. Galat.3.13.14. Phil.2.8. Ex his autem prior, cùm sit essentialis, per se manere oportet. De alterius quæ corruptioni nostræ opponitur,& nostra coram Deo reputatur agitur,Rom.8.initio capitis.De tertia verò partim quatenus in ea versatur nostrorum peccatorum expiatio,agit Apostolus, Rom.5.usque ad vers.11.cujus imputatione per gratiam aboleri reatum naturali propagatione contractum docet idem Apostolus v.17.

Iustitia Dei passivè,ut Augustinus interpretatur pro illa justitia qua Deus justos facit, Ps.31.1.& 71.2. Rom.1.17.& 3.21. Activè enim Dei justitia dicitur,quia judicat & punit nocentes.Iustiatia Dei,pro eo quod præscribit Deus, Iac.1.20.

Iustitiam facere,Hebræis est justè & rectè vivere, Matth.6.1.

Lex justitiæ,Paulo,Rom.9.31.est ea justitiæ norma, quæ in lege Dei præscribitur, quæ vera est & certissima, si quis legem præstando eam adipiscatur.

Iustitiæ liberum esse,Rom.6.29.est nullo justitiæ imperio teneri, sed peccari jugo prorsus esse mancipatum.

Iustitia,id est,Dei lex & timor,pietatis, æquitatis, temperantiæ regula: omnis denique cogitatio & actio cum illa conveniens.Genes.18. 19.Deut.4.5.& 9.4.5.6.Iob.19.24. Psalm.9.7. Prov.11.4.5.6.18. Eccl.7. 16.Esai.1.21.Ier.22.3.15. Ezech.18.19.20. &c. & 33.12.&c. Dan.6.4.

Ose.10.12.Matth.5.20.Luc.1.75.Rom.10.5.Eph.5.9.1.Tim.6.11.

Iustitia id est Ius,Nehem.2.20.Esa.54.17.Ius Gentium à Deo ipsi hominum naturæ insitum,lex naturæ : Rom.1.32.

Iustitia,religionis Christianæ professio,Matth.5.10.& Petr.3.14. Salutaris cognitio Dei,Dan.12.3.Malach.3.3.Vitæ ratio,Esa.57.12.

Iustitia,Dei attributa varia significat,ut sunt : 1.Administratio felix & gubernatio recta, seu Providentia : Psalm.85.11.12.Esai.32.16.17.2. Æquitas,Ps.48.9.85. 11.12.89.15.97.2.99.4.Idque sub regno Messiæ,Es. 11.4.& 33.5.& 40.14.3 Iudicium,Jud.5.11. Job.37.23. Psal.36.7.& 56. 6.Esa.5.16.& 28.17. Amos 5.14.Mich.6.5.2. Pet.2.5.4.4. Omnipotentia,Psalm.97.6.Esa.28.29.5. Promissionum veritas summa cum clementia & benignitate conjuncta,Psalm.5.9.& 31.2.& 40.10.11.& 48.11.& 51.16.& 71.2.15.16.19.24.& 88.12.& 89.17.& 98.2.& 103.17. & 143. 1.& 145.7.Esai.45.23.Jerem.9.24.Ose.2.19.Mich.7.9. Rom.3.5. Ephes. 6. 14.

Iustitia,nempe illa qua subsistimus coram Dei judicio ad vitam æternam : Gen.15,6.Rom.1.17.& 3.21.22.25.26.& 4. 3. 5. 9.11.13.22.& 5. 17.& 9.30.& 10.3.4.10.& 14.17.1.Cor.1.30.Galat.2.21.& 3.6.21.& 5.9. Phil.3.9.Heb.11.7.Jacob.2.23.2.Pet.1.1.& 3.13.

Iustitia Christi,Joan.16.8.10.Rom.5.18.21.& 8.10.

Iustus Deus,Deut.32.4.2. Chron.12.5.8.Nehem.4.15.33. Ps.11.7. & 116.15.& 119.137.& 129.4.& 145.7.Esa.45.21.Jerem.12.1.Thren.1.18. Dan.9.14.Soph.3.5.Apoc.16.5.

Iustus Deus Pater,Joan.17.25.1.Joann.1.9. Iustus Dei filius, Messias, Christus Deus homo,Esai.53.11.Jer.25.5.Zach.9.9.Act.3.14.& 7.52. & 22.14.2.Tim.4.8.1.Petr.3.18.1.Joan.2.1.29.3.& 7.

Iustus homo dicitur qui gratiam à Deo Patre propter Christum Mediatorem consequutus, vitam suam ad præscriptum legis divinæ instituit Gen.6.9.& 7.1.Num.23.10.Job.36.7. Psal.32.11. & 33.1. & 34. 16. 18.20.22. Esai.3. 10. & 26.2.7. Habac.2.4. Matth.25.37.46. Luc.15.7. Rom.1.17.Gal.3.11.

Iustus,innocens, probus, æquitatis & rectitudinis amans, improbo & reo oppositus,Gen.18.23. Exod.23.7.8. Deut.25.1.1. Reg.2.32. Job.32. 1.2.Prov.17.5.Eccles.3.17.& 7.16.Esai.5.23.Ezech.3.26.& 18.5.9.&c.& 33.12.13.18.Amos 2.6.Abac.1.4. Matth.27.4.19.24.Rom.5.7.1.Tim.1.9. Jac.5.6.

Iustus,natura Deo gratus, perfectus , sine peccato , Eccl.7.21.Rom. 3. 10.

Iustus,nomen proprium viri,Act.1.23.& 18.7.

Iusti hypocritæ , qui se justos esse somniant, & tales haberi cupiunt, Matth.9.13.& 23.28.Marc 2.17.Luc.5.32.& 18.9.& 20.20.

Quid de Iustitia Divina & humana in foro conscientiæ & civili sentiendum sit : quid item de locis ex patribus & aliis scriptoribus sentiendum sit, distinctiones ex Canone Scripturæ S.collectæ cordato Lectori demonstrant.

¶ Patrvm Sententiæ.

Hæc est perfecta justitia, qua potius potiora, & minus minora diligimus. *Aug.de vera religione.*

Nimia justitia incurrit peccatum:temperata justitia facit perfectos: falsitudinem correctionis amor Christi temperet, & dilectionem proximi sal justitiæ condiat. *Ibid.*

Amanda est justitia,& in hac amanda gradus sunt proficientium, primus est, ut amori justitiæ non proponamus omnia , quæ delectant. *De verb.Apost.*

Hoc certe alienum non est , quod jure possidetur : hoc autem jure, quod juste:& hoc juste,quod bene. Omne igitur,quod male possidetur, alienum est,Male autem possidet,qui male utitur. *Ad Maced.*

Male se rectum putat , qui regulam summæ rectitudinis ignorat. *Ambr.de Offic.*

Iustitia magis aliis , quam sibi prodest , & utilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. *lib.de parad.*

Iustitia est,quæ nihil alienum vendicat,quæ quilibet dat quod suum est , quæ negligit propriam utilitatem , ut servet communem æquitatem : & secundum illud prima justitia est in Deum,secunda in patriam, tertia in parentes,quarta in omnes. *lib.1.de Offic.*

Regula justitiæ manifesta est , quod à vero non deceat declinare bonum virum,nec damno afficere quenquam , nec aliquid dolo annectere rei suæ. *Ibid.*

Omnes virtutum species uno justitiæ nomine continentur. *Hier. ad Demetriad.*

Homo Deo suppositus justitiam percipit : comparatus amittit. Quia quisquis se authori bonorum comparat , bono se , quod acceperat privat. *Ibid.*

Sæpe ipsa nostra justitia , ad examen divinæ justitiæ deducta injustitia est , & sordet in districtione judicis , quod in æstimatione fulget operantis. *Greg.l.5.Moral.*

Humana justitia,divinæ justitiæ cõparata,injustitia est:quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur,sed in solis radiis posita tenebratur. *Ib.*

Sicut nonnunquam gravius est peccatum diligere , quam perpetrare: ita nequius est odisse justitiam quàm non fecisse. *Ibid.*

Iustum est homines propter justitiam diligere , non autem justitiam propter homines postponere. *In registro.*

Quod peccatores voluptate æstimant, hoc justi proculdubio pœnam putant:Iustus miranda agit , & opprobria recipit:ut qui exire forâs per laudes potuit repulsis contumeliis ad semetipsũ redit & eo se robustius intus in Deo solidat,quo foris non invenit,ubi requiescat. *In Moral.*

Bona vinea justi,imo bona vinea justus,cujus virtus,vitis:cujus actio palmes, cujus vinum, testimonium conscientiæ, cujus lingua, torcular expressionis , & lachrymæ piæ contribulatorum , uvæ sunt amantium. *Bern.in serm.*

Nunquam justus arbitratur se comprehendisse : nunquam dicit,satis est,sed semper esurit,sititque justitiam : ita ut si semper viveret , semper quantum in se est,justior esse contenderet. *In epist.*

Iustitia est reddere unicuique quod suũ est.Tribue ergo tribus, quæ sua sunt:superiori,æquali,inferiori. Redde reverentiam prælato & obedientiam,quarum altera cordis,altera corporis est:tribue æquali consilium,quo ignorantia erudiatur,& auxilium, quo infirmitas juvetur:tribue subjecto custodiam , ut possit cavere peccatum , & disciplinam , ut quod minus cavit,minimè maneat impunitum. *Ibid.*

Rectus est ille , qui ad terrena non curvatur , qui ad cœlestia totus erigitur, qui divinæ voluntati humiliter subjicitur , cujus medium non exiens ab extremis,paupertate & patientia regulatur. *Idem.*

Iustitia est animi libertas,tribuens unicuique suam propriam dignitatem , majori reverentiam , pari concordiam , minori disciplinam , Deo obedientiam, sibi sanctimoniam , inimico patientiam , egeno operosam misericordiam. *Anselm.in lib.Cur Deus homo.*

Cur fere omnes conjugia Liæ abhorrent,& in amplexus Rachel tantum suspirant ? Quia perfecta justitia iubet inimicos diligere, parentes propriaque relinquere,illata mala patienter ferre,oblatam gloriam ubique declinare. Sed ab huius mundi amatoribus quid stultius,quid laboriosius esse reputatur ? hinc est , quod ab eis Lia & lippa creditur , & laboriosa vocatur. *Richard.lib.de contempt.*

Iustitia non novit patrem, non novit matrem, veritatem novit , personam non accipit, Deum imitatur. *Gassi.in Psal.*

Iustitia regis pax est populorum, tutamen patriæ , immunitas plebis, munimentum gentis , cura languorum, gaudium hominum ; temperies aëris, serenitas maris , terræ fœcunditas, solatium pauperum , hæreditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. *Cypr. de 12. abusionib.*

Nec reddenda est de iustitia proposita disputatio , quæ aut ipsa est summa virtus , aut fons est ipse virtutis : quam non modo philosophi quæsiverunt, sed poëtæ quoque qui priores multo fuerunt , & ante naturam philosophiæ nomen pro sapientibus habebantur. Hic planè intellexerunt, abesse hanc à rebus humanis , eamque finxerunt offensam vitiis hominum, cessisse è terra,in cœlumque migrasse. *Lactant. Firm. divin.inst.lib.5.c.5.*

Qui vobis inanem iustitiam depingitis , & optatis cadere de cœlo, tanquam in aliquo simulachro figuratam:Ecce in conspectu vestro est: suscipite si potestis , eamque in domicilio pectoris vestri collocate, nec difficile aut alienum à temporibus existimetis. Estote æqui ac boni , & sequetur vos sua sponte justitia , quam quæritis. Deponite omnem malam cogitationem de cordibus vestris, & statim vobis illud tempus aureum reverteretur, quod aliter consequi non potestis,quàm si Deum verè colere cœperitis. *Ibid.c.8.*

Iustitia quamvis omnes simul virtutes amplectatur, tamen duæ sunt omnium principales, quæ ab illa divelli, separarique non possunt Pietas & Æquitas.Non fides,temperantia, probitas, innocentia, integritas, & cætera huiusmodi,vel natura,vel institutis parentum, possunt esse in iis hominibus:qui iustitiam nesciunt,sicuti semper fuerunt : pietas vero & æquitas quasi venæ sunt eius,his enim duobus fontibus constat tota iustitia *Ibid.lib.5.c.5.*

Denique , ut concludam disputationem , non posse eundem stultum esse ac iustum,eundemque sapientem & iniustum,docet ipsa ratio. Qui enim stultus est, quid sit bonum ac justum , nescit & ideo semper peccat. Ducitur enim quasi captivus à vitiis , ne resistere ullò modo potest, quin caret virtute,quam nescit. Iustus autem ab omni peccato se abstinet quod aliter facere non potest , quam si habeat recti pravique notitiam. Rectum autem discernere à pravo quis potest,nisi sapiens?ita ut nunquam possit iustus esse,qui stultus est : neque sapiens, qui fuerit iniustus. *Ibid.c.18.*

Alia Patrum sententia de hominis iustitia coram Deo.

Quid ex se agere poterat , ut semel amissam iustitiam recuperaret homo, servus peccati, vinctus diaboli ? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua. *Bern.epist.190.*

Quia non invenisti in me iustitiam meam,erue me in tua : hoc est, illud me eruat,quod me iustificat. *Aug.in Ps.30.Conc.1.*

In iustitia tua erue me:non in mea,sed in tua. Si enim in mea,ero ex illis de quibus ille ait, ignorantes Dei iustitiam & suam volentes constituere,iustitiæ Dei non sunt subiecti, *Idem in Psal.70.1.Part.*

Per unius iustitiam venientem in omnes electos, itum est in iustificationem,ut participatione iustitiæ Christi iustificentur. *Anselm.in 5.epist. ad Rom.*

Sumus iustitia Dei in ipso:si non in ipso, nullo modo iustitia. Si autem in ipso totus nobiscum vadit ad Patrem. *Idem,de verb.Dom.ser.61.*

Ipsum Christum qui non noverat peccatum , Deus Pater pro nobis peccatum fecit , ut non simus iustitia Dei in ipso. Videte duo , iustitia Dei,non nostra:in ipso,non nobis. *Idem de verb.Apostoli ser.6.*

Omnes qui ex Adam cum peccato,peccatores : omnes qui per Christum iustificati,iusti,non in se,sed in illo:nam in se si interroges, Adam sunt,in illo si interroges,Christi sunt. *Idem tract.3.in Ioann.*

Domine,memorabor iustitiæ tuæ solius. Ipsa est enim & mea. Nempe factus est mihi iustitia à Deo. Nunquid mihi verendum,ne non una ambobus sufficiat ; Non est pallium breve, quod secundùm Prophetam non possit operire duos. Iustitia tua iustitia in æternum. Quid longius æternitate ? Et te pariter & me operiet largiter larga & æterna iustitia. Et in me quidem operit multitudinem peccatorum : in te autem, Domine,quid nisi pietatis thesauros,divitias bonitatis ; *Bern. in Cant. serm.61.*

Impossibile est, puritatem & innocentiã in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne esse , qui iustitiam omni peccato liberam

in

in mundum introduxit, cuius quia participes reddi sumus, vivemus, & salvabimur. Illud enim, non est iustus in terra qui bonum faciat, & non peccet, in commune ad omnes homines pertinet. Vnde ex cœlo descendit, qui immaculatam ex se iustitiam daturus erat. *Athanas. de Incarnat. Dei verbi.*

Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit. *Bern. epist. 190.*

Mors in Christi morte fugatur, & iustitia Christi nobis imputatur. *Item*, Qui nostram & induit carnem, & subiit mortem, puras suam nobis negabit iustitiam? *Item*, An plus potuit Adam in malo, quàm Christus in bono? Adæ peccatum imputabitur mihi, & Christi iustitia non pertinebit ad me? *Idem sen. ad milit. templi. c. 11.*

Quid aliud potuit peccata nostra tegere, quàm Christi iustitia? *Iust. Mart. ep. ad Diogen.*

Iniquitas multorum in iusto uno absconditur: iustitia autem unius facit, ut multi iniusti pro iustis habeantur. *Idem ibid.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Anthol. sacr. Iac. Bill.

Iustitia merces gemina est, vel cum bona rectis,
Vel pravis digne cum mala restituit.
Salvatrix autem cunctorum gratia Christi,
Non pensans meritum diluit omne malum.
Credentesque omnes renovans baptismate sacro,
Dat bona, quæ propter det meliora bonis.

Claud. Stil.

Iustitia utilibus rectum præponere suadet,
Communesque sequi leges, iniustaque nunquam
Largiri sociis.

Ovid. 1. Art.

Dicitur Ægyptus caruisse iuvantibus arua
Imbribus, atque annos sicca fuisse novem.
Tum Thrasius Busiris adit, monstratque piari,
Hospitis effuso sanguine posse Iovem.
Illi Busiris: fies Iovis hostia primus,
Inquit, & Ægypto tu dabis hospes aquam.
Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.
Iustus uterque fuit: neque enim lex iustior ulla est,
Quam necis artifices arte perire sua.

Olymp. Nemes. Eccl. 1.

Heu Melibœe! iaces lethali frigore segnis
Lege hominum, cœlo dignus canente senecta,
Concilioque Deûm, plenum tibi ponderis aqui
Pectus erat: tu ruricolûm discernere lites
Assueras, varias patiens mulcendo querelas.
Sub te turis amor, sub te reverentia iusti
Floruit: ambiguos signavit terminus agros.
Blanda tibi vultu gravitas, & mite serena
Fronte supercilium: sed pectus mitius ore.

Hor. 3. Carm. 3.

Iustum & tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida: neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminatis magna Iovis manus.
Si fractus illabatur orbis:
Impavidum ferient ruinæ.

Plaut. Amph.

Iustam rem, facilem esse oratam à vobis volo.
Nam iuste ab iustis iustus sum orator datus.
Nam iniusta ab iustis impetrari non decet,
Iusta autem ab iniustis petere insipientia est,
Quippe illi iniqui ius ignorant, neque tenent.

Plaut. Stich.

Bonum ius dicis,
Impetrare oportet: quia æquum postulat.

Ovid. 1. Met.

Victa iacet pietas, & virgo cæde madentes
Vltima cœlestum terras Astræa reliquit.

Iuven. 6.

Paulatim deinde ad superos Astræa recessit,
Hac comite, atque duæ pariter fugere sorores.

Sen. Oct.

Neglectas terras fugit, & mores feros
Hominum cruenta cæde pollutas manus
Astræa virgo, siderum magnum decus.
Cupido belli crevit, atque auri fames,
Totum per orbem maximum exortum est malum.
Luxuria, pestis blanda: cui vires dedit,
Roburque longum tempus, atque error gravis.
Collecta vitia per tot ætates diu
In nos redundant, sæculo premimur gravi,
Quo scelera regnant, sævit impietas furens,
Turpi libido Venere dominatur potens.
Luxuria victrix orbis immensas opes
Iam pridem avaris manibus, ut perdat, rapit.

Sophocl. in Halæasi.

Τοῖς γὰρ δικαίοις ἀντέχειν ὃ ῥᾴδιον.
Iusto resistere non est facile.

Euripides.

Κέκτησο δ' ὀρθῶς ἄνευ φόβου δόμους,
Καὶ μικρὰ σώζου τῇ δίκῃ ξυνῶν ἀεί.
Possideto res tuas iure, sine reprehensione;
Et in humili sorte maneto, semper cum iustitia coniuncta.

Idem in Hecuba.

Εσθλὸς γὰρ ἀνδρὸς τὴν δίκην ὑπηρετᾶν,
Καὶ τοὺς κακοὺς δρᾶν πανταχοῦ κακῶς ἀεί.
Boni viri officium est iustitia inservire,
Et malos ubique semper afficere malis.

Sophocl. in Aiace.

Μή σε βία σε μηδαμῶς νικησάτω,
Τόσον γε μισεῖν, ὥστε τῷ δίκῃ κατεῖν.
Ne te violentus animus ullo modo cogat,
Odisse quenquam tantopere, ut iustitiam conculces.

Euripid.

Δίκη γὰρ οὐκ ἔνεστ' ἐν ὀφθαλμοῖς βροτῶν.
Iustitia enim non est in oculis mortalium.

Terent. in Phorm.

Iudices sæpe propter invidiam adimunt diviti, aut propter
misericordiam addunt pauperi.

Hesiodus.

Ἡ δή τε παρθένος ἐστὶ δίκη διόθεν γενεηφιλέουσα,
Κεδνή τ', αἰδοίη τε θεοῖς οἳ Ὄλυμπον ἔχουσι.
Καί ῥ' ὁπότ' ἄντις μιν βλάπτει σκολιῶς ὀνοτάζων,
Αὐτίκα παρὰ Διὶ πατρὶ καθεζομένη Κρονίωνι,
Γηρύετ' ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρα ἀποτίσῃ
Δῆμος ἀπασθαλίας βασιλήων, οἳ λυγρὰ νοέοντες,
Ἄλλοι παρκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.
Ipsa autem iustitia est virgo ex Iove nata,
Castaque venerandaque, deis qui Olympum habitant.
Et quando quis ipsam læserit oblique damnans,
Statim apud Iovem patrem sedens Saturnium,
Dicit hominum iniustam mentem, donec solvat
Populus iniustitias Regum, qui mala sentientes,
Alij inclinant iustitias oblique loquentes.

Ex 1. Epigrammat.

Ἀνδροφόνειν σαθρὸν παρὰ τοίχιον ὑπνώοντι
Νυκτὸς ἐπισκῶαί φασὶ σάραπιν ὄναρ.
Καὶ χρησμῷδῆσαι, κατακεί μιν ὅτῳ ἀνίσῃ,
Καὶ κοιμῶ μετάβας ὤτάλας ἄλλα χόθι.
Ὃς δ' ὑπνισθεὶς μετέβη, τὸ δ' σαθρὸν ἐκεῖνο
Τοῖχον ἐξαίφνης εὐθὺς ἔκειτο χαμαί.
Σῶρα δ' ἐωθὲν ἔθοι θεοῖς χαίρων ὁ κακόβρος,
Ἡδέως νομίσας τὸν Διὸν ἀνδροφόνοις.
Ἀλλ' ὁ σάραπις ἔχρησε πάλιν διὰ νυκτὸς ἐπισάς,
Κἠδέως με δουεῖς ἄθλει τῷ ἀδίκων;
Εἰ μὴ γὼ σε μίθηκα θανεῖν, θάνατον μὲν ἄλυπον
Νῦν ἔφυγες, σαυρᾷ δ' ἴσθι φυλακπόμῳ.
Homicida ruinosum iuxta mutum dormienti
Nocte astitisse dicunt Serapin in insomniis.
Et vaticinatum fuisse: iacens tu surge,
Et iace mutatus ô miserabilis alio.
Hic autem excitatus mutavit locum, marcidus autem ille,
Murus de repente statim iacuit humi.
Præmia redemptionis mutè mane sacrificavit diis gaudens malignus,
Delectari putans Deum homicidiis.
Sed Serapis vaticinatus est rursus per noctem æstuans,
Curam habere me putas miser iniustorum?
Nisi si nunc te permisi mori, mortem quidem sine tristitia,
Nunc effugisti: cruri scias te asservari.

Ex 3. Epigrammat.

Ομμα δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γιγνόμενα.
Oculus iustitiæ inspicit omnia quæ fiunt.

Philemon in Palamede.

Ἀνὴρ δὲ καιὸς ἐστιν ὃς μὴ ἀδικῶν.
Ἀλλ' ὅστις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται.
Οὐδ' ὅστις τὰ μικρὰ λαμβάνειν ἀπέχεται,
Ἀλλ' ὅστις τὰ μεγάλα καρτερεῖ μὴ λαμβάνων,
Ἔχει δυνάμενος κρατεῖν ἀζημίως.
Οὐδ' γε τὰ πάντα πάντα διαθυρώμενος,
Ἀλλ' ὅστις ἄδολον γνοῦναι τὴν ἔχων φύσιν,
Εἶναι δίκαιος, καὶ δοκεῖν εἶναι θέλει.
Virtus iustus est qui non facit iniuriam,
Sed qui cum iniuriari possit, non vult tamen.
Nec qui à paruis capiendis abstinuit,
Sed qui magna sustinet non accipere,
Quamvis habere queat & possidere sine periculo.
Nec qui ita facit omnia, ut gloriam venetur,
Sed qui sincero & candido præditus ingenio.
Esse iustus, non modo videri vult.

Euripides.

Εἷς ἀνὴρ δίκαιος μυρίων ὀκ ἀδίκων
Κρατεῖν, τὸ θεῖον τῶν δίκῃ τε συλλαβών.
Vnus iustus infinitos non iustos
Vincit, Deo & iustitia adiuvantibus.

Menander.

Ἀνδρὸς δίκαιος καρπὸς οὐκ ἀπόλλυται,
Viri iusti fructus non perit.

Idem.

Ανὴρ δίκαιός ἐστιν ὃς οὐκ ἀ μὴ ἀδίκῶν,
Ἀλλ' ὅστις ἀδικεῖν δύναμένῳ, ὃ βούλεται.
Vir iustus est, non qui iniuria non afficit,
Sed qui iniuriam facere potens, non vult.
Βίος δίκαιός γίγνεται τέλος καλόν.
Vita iusta sit finis bonus.
Δίκαια δράσας, συμμάχους τεύξῃ θεούς.
Iusta faciens auxiliatorem consequeris Deum.
Κρίνειν δίκαιον, μὴ τὸ συμφέρον, θέλε.
Specta quod aquum, non quod utile iudicant.
Βίος δίκαιός γίγνεται τέλος καλόν.
Vita colentis aqua pulcher exitus.
Τρόπος δίκαιος, κτῆμα τιμιώτατον.
Pretiosa res possessio aquitatis est.
Τὸ γὰρ δίκαιός κἂν βροτοῖσι κἀν θεοῖς
Ἀθάνατος ἀεὶ δόξα διατελεῖ μόνον.
Iusti viri namque inter homines & deos
Solius immortale permanet decus.
Δίκαιος ἴσθ' ἵνα κ δικαίων δὴ τύχῃς.
Sis aquus, aqua consequaris ut itidem.
Βάδιζε τὴν εὐθεῖαν ὦ δίκαιος ὤν.
Incede rectam, si vir es iustus, viam.

Aliud, diologistic. Incerti.

P H. *Quâ Dea?* I. *Iustitia.* P. *at cur torvo lumine spectas?*
I. *Nescia sum pecti, nec moveor pretio.*
P. *Vnde genus?* I. *Cœlo,* P. *Qui te genuere parentes?*
I. *Mi modus est genitor: clara fides genitrix.*
P. *Aurium aperta tibi cur altera, & altera clausa est?*
I. *Vna patet iustis, altera surda malis.*
P. *Cur gladium tua dextra gerit? cur læva bilancem?*
I. *Ponderat hæc causas, percutit illa reos.*
P. *Cur sola incedis?* I. *Quia copia rara bonorum est:*
Hæc referunt paucos secula Fabricios.
P. *Paupere cur cultu?* I. *Semper iustissimus esse*
Qui cupit, immensus nemo parabit opes.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Videmus quidem eam animi affectionem omnes justitiam dicere, qui apti sunt ad res justas gerendas: quaque res gestas & faciunt, & cupiunt facere. *Arist. Ethic. l. 5. c. 1.*

Ea justa habenda sunt, quæ in omni virtute lege sunt constituta: ut non jubet lex mortem sibi quenquam conscisscere. *Ethic. lib. 5. c. 11.*

Cum ea facimus, quæ pactis continentur iis, quæ hominibus inter ipsos intercedunt: alij justi, alij injusti efficimur. *Ethic. l. 2. c. 1.*

Iusta appellamus uno modo ea; quæ beatam vitam, & ejus partes in civili societate efficiunt, ac tuentur. *Ethic. l. 5. c. 1.*

Iustum id erit, quod leges iubent & quod æquum est, & injustum id, quod contra leges est, & quod iniquum. *Ibid.*

Iustitia mediocritas est illa quidem, non tamen quomodo superiores virtutes: sed quia ad medium, id est, æquabilitatem pertinet. At vero injustitia in utroque extremo posita est. Iustitia etiam virtus est, qua quis aptus est, & propensus ad ea animi judicio præstanda omnia, quæ justa sunt, officiaque tribuenda, & sibi cum altero, & alteri cum altero si conferatur: non ita tamen, ut sibi plus emolumenti, proximo minus, damni autem contra: sed ut suum cuique proportione tribuit: itemque alij ad aliud. *Ethic. l. 5. c. 5.*

Si reddat depositum quis invitus aut metu coactus, is non dicendus res justas facere, nec justè agere, nisi fortuito casu. *Ethic. l. 5. c. 8.*

Necesse, quod justum sit medium quiddam esse & æquabile. At quatenus medium est, aliquorum est, quæ plus minúsve nominamus. Quia æquabile est, in duobus spectatur: quia jus, quibusdam tribuitur. Ita necesse est, quod iustum sit, in minimis quatuor consistere. Inter quos enim jus est, duo sunt: in quibus cernitur, res duæ. Eademque erit æqualitas & parilitas, & eorum hominum inter quos jus est, & earum rerum, in quibus ius spectatur. *Ethic. l. 5. c. 3.*

Iustè agere, est communes sequi utilitatis consuetudines: parere legibus, privataque pacta servare. *Lib. Rheter. ad Alex. c. ult.*

Iustum est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans: id vero est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his similia non jubent scriptæ leges hominibus facienda: sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum sit. Iusta igitur hæc sunt. *Lib. Rhet. ad Alex. c. 2. de Genere deliberativo.*

Is vituperandus, qui justitiam secundùm leges scripturas solummodo servat, est. Melior enim, qui non coactus, justus. *Lib. Rher. ad Theod. c. 14.*

Iustitiam ad communionem & societatem aptam esse dicimus, quam cæteræ virtutes necessario comitantur. *Lib. 3. Republ. c. 8.*

Hæc justitia absoluta est, illa quidem virtus & perfecta, non illa quidem per se, ut animi habitus quidam, considerata: sed quatenus alterius commoda & utilitates respicit. Ob eamque causam hæc una virtus omnium est domina, & regina virtutum: neque Hesperus aut Lucifer tantam sui excitant admirationem. Ex quo factum est tritum iam sermone proverbium: *Iustitia in se virtutes continet omnes:* eademque virtus perfecta est, ob id maximè, quod ineat in ea usus virtutis undique perfectæ: perfecta est autem propterea, quod qui ea præditus est, is etiam erga illas non ipse modo virtutem exercere accolere potest. *Ethic. l. 5. c. 3.*

Omnium virtutum sola justitia in bonis alienis dicitur: quia non ad suum commodum, sed ad aliorum omnia confert. Aliorum enim commodis utilitatique servit, aut Principis, aut Reipublicæ. *Ibid*

Hæc ipsa justitia non est pars virtutis, sed virtus universa: & iniustitia ei opposita non pars vitij est, sed universum vitium: qualis autem sit differentia virtutis & iustitiæ, de qua agimus, perspicuum ex iis est, quæ dicta sunt. Est enim re idem, ratione autem non idem: sed qua ad alterum refertur, iustitia: quia habitus est talis, absolutè consideratus, virtus nominatur. *Ibid.*

Iustitiæ, quæ tanquam pars subiecta est generi, iurique eius quod ab ea ducitur, unum genus est, quod in tribuendo honore, vel in pecuniis cernitur, cæterisve rebus omnibus, quæ dividendæ inter eos sunt, qui in civili societate & communione versantur, ea enim possunt vel æqualiter inter cives dividi, vel inæqualiter. Alterum genus est, quod pactis contrahendisque rebus tanquam regula adhibetur. *Ethic. l. 5. c. 2.*

Malum pro malo reddere iustum est: & iustum omne laudabile. *lib. 1. Rhet. ad Theod. c. 1.*

Iustus is est, qui animi consilio & considerate rem iustam gerit. Iustè autem facit, si modo sponte. *Ethic. lib. 5. cap. 8.*

Iustum ipsum bonum esse necesse est: quoniam publicè conducit. *lib. 1. Rhet. ad Theod. c. 6.*

Iustitia multam adfert animo tranquillitatem. Neminem enim timentem, nec apud ullum erubescentem vivere, voluptas quædam est, & quasi sufficientia sive perfectio vitæ. Cæterum qui iustitiam animo complectitur, non solùm aliis utilis est, sed etiam ipse sibi. Non enim conabitur ulla ex parte seipsum offendere, neque ullius sibi doloris, aut morbi author erit, sed naturæ instrumenta sensibus destinata, Deos existimans esse, iustè ipsis utetur: & ne quid supra ipsorum vires agat, maximè cavebit, voluptatem utilitatemque ex eis capiens. Etenim ab auditu, visu, alimentis, & venere contingent voluptates ei, qui seipso iuste usus fuerit. Pericula vero etiam circa maximi momenti & omnino necessarias res quandoque contingunt: At non vidisti, quosdam noctes diesque animo perturbatos, in mare tandem se temere præcipitasse? *Diog.*

Meminerimus autem, etiam adversus infirmos, iustitiam esse servandam. Est autem infima conditio ac fortuna servorum, quibus non malè præcipiunt, qui ita iubent, uti mercenarius ad opera præbenda & iustitia exhibenda, &c.

Iustitia hæc una virtus sola domina omnium & regina virtutum.

Fundamentum autem iustitiæ est fides, id est, dictorum conventorumque constantia & veritas.

Iustitiæ munus primum est, ut ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria.

Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis aut laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est: itaque probè definitur à Stoicis fortitudo, cum eam esse virtutem dicunt, pugnantem pro æquitate. *Cic. lib. 1. Officiorum.*

Præclarum illud Platonis, Scientia quæ est remota à iustitia calliditas potius quam sapientia est appellanda.

Difficile est autem cum præstare omnibus concupiveris, servare æquitatem, quæ est iustitiæ maximè proxima.

Et iusta omnia decora sunt, iniusta omnia contra, sic indecora sunt & turpia.

Prudentia sine iustitia nihil valet ad faciendam fidem.

Iustitia sine prudentia multum poterit: sine iustitia, nihil valebit prudentia.

Tanta vis est iustitiæ, ut ne illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiæ vivere.

Qui igitur adipisci veram iustitiæ gloriam volent, iustitiæ fungantur officiis.

Sublata iustitia, liberalitas, bonitas, beneficentia funditus tolluntur, quæ qui tollunt, etiam adversus deos immortales impij iudicandi sunt. *Idem ibid.*

Facile est iustitiam homini iustissimo defendere.

Fundamentum est perpetuæ commendationis & famæ iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

Nihil est honestum quod iustitia vacat. *Idem lib. de Amicitia.*

Nihil est profecto præstabilius, quam planè intelligi nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura esse constitutum ius: iam patebit, si hominum inter ipsos societatem coniunctionemque perspexeris.

Etenim omnes viri boni ipsam æquitatem, & ius ipsum amant, nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum, & colendum. Per se igitur ius est expetendum & colendum. Quod si ius, etiam iustitia, sic & reliquæ quoque virtutes per se colendæ sunt. *Idem l. 1. de legib.*

Iustitia nihil expetit præmij, nihil pretij, per se igitur expetitur.

Quod si amicitia per se colenda est, societas quoque hominum & æqualitas & iustitia per se expetenda sunt. Quod ni ita est, omnino iustitia nulla est. Id enim iniustissimum ipsum est, iustitiæ mercedem quærere. *Ibid.*

Invitat igitur vera ratio bene sanos ad iustitiam, æquitatem, fidemque. *Idem l. 1. de fin. bonorum & malorum.*

Quam multa vero iniustè fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere? *Idem l. 2. de fin. bonorum & malorum.*

Iustitia servum cuique tribuit. *Idem l. 1. de Natura Deorum.*

Iustitia est habitus animi, communi utilitate servatus, suam cuique tribuens dignitatem. Initium iustitiæ est à natura profectum, deinde quidam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt. Postea res à natura profectas, & à consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit. *Idem Rhetoric. veterum l. 2.*

Deus nullo uspiam modo iniustus est, sed planè iustissimus. Nec ei similius inveniri potest quicquam, quam qui inter vos iustissimus fuerit, *Plat. in Theeteto.*

Iustitia

Iustitia inter homines videtur mihi mater & nutrix cæterarum virtutum appellanda,nam sine illa neque temperantem,neque prudentem, neque fortem esse quenquam fieri potest. Quippe harmonia & concordia totius animæ est cum concinnitate.Fiet autem ejus utilitas evidentior,si alios habitus consideraverimus, ut pote qui particularem solum usui usum & ad unum quempiam præbeant. Iustitia vero utilitatem in multitudine & universas rerum comprehensiones præstat : siquidem in mundo principatum omnē obtinens, providentia vocatur:& harmonia, & constitutio generis cujusdam Deorum,qui ipsam ita disposuerunt. In civitate autem pax,& æquitas merito nominatur, in domo autem , hæc est viri & uxoris concordia mutua,item famulorū in heros benevolentia, dominorum autem erga famulos benigna curatio. In corpore autem,sanitas & perfectio membrorum , quæ tanquam præcipua cunctæ animantes maximè diligunt. Cæterum in anima est sapientia, quæ per scientiam & justitiam hominibus comparatur. Cum igitur hæc virtus totum simul ac partes singulas ita moderetur , & in concordia conservet , quomodo non mater & nutrix tum virtutum tum rerum omnium communi judicio deberet? *Paulus Pyth.in lib.de iustitia.*

Ne dubita , si aurum quidem inquirendum proponeretur, nunquam alterum alteri sponte concessurum in inquisitione : & inventionem ejus perditurum. Cum autem investiganda sit justitia , res auro longè pretiosior, an non absurdum est tam temere alios aliis invicem cedere : non autem unumquemque id studere , ut sibi in primis appareat? *Plato.*

Equidem mea sententia justitiam esse sanctam, & sanctitatem justam esse dicam.Arbitror enim te permissurum,ut pro te illud ipsum respondeam,quod videlicet aut idem sit justitia, quod sanctitas, aut invicem quam simillima : ut maximè omnium qualis justitia, talis sanctitas ; & qualis sanctitas talis justitia sit, *Plato in Protagora.*

Qui ad justitiam perducitur,hic ad omnium finem virtutum & universarum collectionem , in qua cunctæ comprehensim insunt, ut vetus est dictum,pervenire poterit.

Distributio in humana vita secundum cujusque dignitatem operum & honorum & aliarum rerum quæ singulis conveniunt , justitiam, quæ ad hominum vitam pertinet , constituit. Proinde opera studiaque illa justitiæ propria sunt quæ liberaliter ac facilè in conventibus commerciisque versantur : & quæ familiariter, benignè ac utiliter fiunt : denique actiones prohibent noxias,utilium vero totam constitutionem decentem moliuntur. *Iamblicus in epistola ad Anatolium.de iustitia.*

Sicut vera trutina neque à bona & concinna corrigitur, neque per falsam examinatur : sic etiam justus judex neque à justis castigatur,neque apud injustos judicatur. *Epictetus in Enchirid.*

Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωρίζομένη δικαιοσύνης, καὶ ἡ ἄλλης ἀρετῆς παντὸς, ἀλλ' ὁ σοφία φαίνεται.

Scientia quævis,à justitia & reliqua virtute sejuncta, calliditas , non autem sapientia videtur esse. *Plato.*

Ανδρείας μὲν γὰρ ὄφελος, μὴ παρούσης δικαιοσύνης, οὐδὲ δίκαιοι πάντες γίνοιντο, μηδὲν ἀνδρείας δεῖσθαι.

Fortitudinis quidem absente justitia nullus est usus,at si omnes justi forent,fortitudine nihil indigeremus. *Agesilaus.*

Ζηλοτὸν ἴσως τὸ πλοῦτος, τίμιον μέντοι γε θαυμαστὸν, ἡ δικαιοσύνη.

Divitiæ forsan magna æmulatione desiderabiles sunt , sed justitia, preciosa & admirabilis res est.*Lycurgus Legislator.*

Inter virtutes justitia mediocritatis nomen obtinere debet:Nam non solum si infra modum sit , verum etiam si modum excedat , ipsis hominibus conducere non solet : & interdum magnas illius calamitates adfert,eosque in mortes miserabiles, & lues insanabiles conjicit. *Dion. Halicar.l.8.*

Omnibus grata est justitia , & præsertim si ea in exitium , aut infamiam vel propriam , vel conjunctorum redundaverit. *Natalis Comes hist.lib.25.*

Grande est quidem procerem esse : sed multo grandius de proceribus judicare.*Cass.in epist.*

Nullas in se culpas timet reus , quas habere respexerit cognitorem quando agentem male nisi bonis non æstimat displicere. Suos actus nullus damnat in altero:quia natura est humani animi, ut nitatur potius vindicare,quod se cognoverit admisisse. *Ibid.*

Professionem constat esse justitiæ, legum peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere,qui novit æquitatem : nec facilè erroris vitio sordescit,quem doctrina purgaverat. *Ibid.*

Laudabile est,ut bonus populus judicem benignum faciat , & man suetus judex gratissimum populum æquabili ratione componat. *Ibid.*

Ignorantia judicis plerunque est calamitas innocentis. *Aug.*

Iudicare dignè de subditis nequeunt , qui in subditorum causis suas vel odium,vel gratiam sequuntur. *Greg.in moral.*

Sæpè judices pravi, cùpiditatis causa, aut differunt , aut pervertunt judicium : non sinunt cœpta partium negotia,quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant.*Isid.de sum.bon.l.3.*

Quando enim judicant, non causam, sed dicta considerant, & sicut negligentes sunt in discussione causarum : sic in eorum damno soliciti sunt. *Ibid.*

Officium officialium est hodie jura confundere, lites suscitare, transactiones rescindere,dilationem innectere,supprimere veritatem,fovere mendacium , quæstum sequi,æquitatem vendere , inhiare actionibus, versutias concinnare. *Petrus.Blef.*

Boni judicis est dispensare , non tantùm quis damnandus sit , sed quatenus ad pœnitendum properat cito qui judicat, fatetur facinus is qui judicium fugit. Grave judicium est,quod judicium non habet : in judicando criminosa est celeritas : Iudex damnatur cum nocens absolvitur.*Seneca.*

Ita justitiæ regula tenenda est, ut reverentia disciplinæ ejus , neque nimia negligentiæ communitate despecta vilescat,neque severiori atrocitate durata,gratiam humanæ amabilitatis amittat. *Idem.*

Iudex ipse justitia plenus esse debet , si aliis jus administraturus est, quod fiet,si non minus judicari putet,quàm judicare:& unà cum auctoritate affirmat prudentiam, ne decipiatur, justitiam ut unicuique suum tribuat, fortitudinem, ne flectatur precibus, aut misericordia, quamvis animadvertat in convictos sceleris:cuicumque enim hæ fuerint virtutes,benè meritus de republica æstimandus est. *Philo Iud.*

Iudex munera non accipere debet ; excæcant enim oculos , officiunt justitiæ , mentem à recta via cogunt decedere, præterea muneribus induci ad justitiam est sceleratì hominis , sicut etiam non reddere jus absque operæ præmio. *Ibid.*

Iudicis & medici similitudo est non tantum professione ipsa , sed etiam munere, medicus morbos corporis , judex animi vitia curat. Ille morborum peritus , & intelligens constitutionis cujusque esse debet: hic ingeniorum, & morum civilium doctus , uterque probus : & diligens,uterque senex;aut saltem experimento peritus. *Sebast.Foxius in 3. Plat.de rep.*

Iustitia sola non modo rempublicam & imperia ad societatem omnem munit & servat ; quin etiam facinorosissimam quamque multitudinem , (velut in latronibus videmus , qui partam æquè prædam partiuntur) æquitas ipsa ne solui quidem facilè patitur. *Antonius Bonfinius l.3.rerum Angaricarum.*

Respublica sive sit institutio civitatis , sive res populi , nisi justè gubernetur , non habenda est neque respublica, neque civitas, neque populus. *Hieronymus Vidua de Dig.Reip.l.2.*

Omnes qui boni rerum æstimatores extirerint, facilè conjicient rempublicam illam , in qua perversa judicia fiunt diu stare non posse. *Osorius l.7.de Rep.instit.*

Iudicia in quemvis,sive amicum,sive inimicum, ex legibus æqualia fiant. *Anonym.in Aphor.Polit.Sylva ex Agapeto Diacono.*

Iustitia quidem suffragium non requirit,sed amicitiarum plerumque respectu causarum celeritas adjuvatur.*Simil.1.& 10.*

Hoc judici præcipitur , ut causas partium examinet ante judicium semoto in totum respectu personarum, sive sint cives, amici, domestici sive è contra inimici,alieni,exteri, ne qua vel benevolentia, vel odium cognitionem impediat. *Phil.de Iudice.*

Infans is est, qui ante pedes tantùm , quæ sunt, futuris & præteritis neglectis , de rebus judicans subito in omnem eventum , sua conjicere velit : neque recordatione antegressorum quæ consequenter norare & comparare. *Ioannes Sambucus in orat.funeb. Ferd. Imp. in appendice rerum Vngaricarum.*

De vita & spiritu hominis,qui pars mundi est, & animantium numerum complet , laturum sententiam diu multumque cunctari oportet nec præcipiti studio, ubi irrevocabile factum est , agitari. *Ammi. Marcellinus lib.2.*

Si de nocenti cognoscitis, non statim confesso eo, nomen homicidæ, vel sacrilegi , vel incesti , vel publici hostis contenti estis ad pronunciandam,nisi & consequentia exigatis qualitatem facti, numerum , locum , tempus,conscios,socios. *Tertul.in Apolog.*

Ad gesta producti audiantur aliquid pro salute dicturi , quoniam quicquid non discutitur, justitia non putatur. *Cass.in epist.*

Dandum semper est tempus:veritatem enim dies aperit ; potest pœna dilata exigi,non potest exacta revocari. *Senec.l.1.de Ira.*

Omnia majora aut minora erunt,aut prout fuerit judex, ad hæc aut ad illa inclinatus. *Idem l.3.de benef.*

Vbi venalis & mercenarius dator est, ibi necesse est gratiam pro magnitudine muneris tribui,& eo inclinare suffragium, unde ad eum,qui præstat mercedis plus multò & in decore corruptionis affluxerat. *Arnob.l.7.adversus gentes.*

Quemadmodum is;qui sagittam ad metam dirigit,nec ultra, nec citra,nec utrobique errando,à via proposita excidet. Ita rectus judex factitabit, nec in judicando personam accipiet. *Basilius in prine.Prov.*

Iustitia virtus est,quam fides populorum maximè sequitur, nec enim dumtaxat in honore habent justos, quemadmodum fortes , neque admirantur quemadmodum sapientes,verum etiam amant, atque eis confidunt. *Plut.in Catone Vticensi.*

In dubiis causis eam partem vergere oportet , in qua si erratum sit, peccetur levius ; gravius autem est innocentem damnare, quam absolvere nocentem. *Arist. 11 Probl.*

Quidam cùm judicare incipiunt , irascuntur , ipsamque judicij sententiam in insaniam vertunt. Iracundus judex judicij examen plenè considerare non valet,quia caligine furoris non videt.*Isid.l.3.c.56.*

Probationes efficiunt sanè, ut causam nostram meliorem esse judices putent,affectus præstant,ut etiam velint : sed id quia volunt, credunt quoque:Nam cùm irasci,favere, odisse, misereri cœperunt, agi iam rem suam existimant. Et sicut amantes de forma judicare non possunt , quia sensum oculorum premit amor , ita omnem inquirendæ veritas rationem judex amittit,occupatus affectibus,æstu fertur,& velut rapide flumine obsequitur.*Quin.ibid.6.c.1.*

¶ Sententiæ Historicæ.

Iustum est,ut quam quis legem tulerit in alios , eandem æquo animo ipse subeat.*Diod.Sicul.l.13.*

Ob temperantiam & justitiam homines se minus mutuò lædunt , & magis sunt concordes , & felicitatem non fœdissimis voluptatibus , sed felicitate metiuntur. *Dion.Halic.l.2.*

Pudore,modestia,ac justitia omnis civilis societas conservatur. *Idem, lib.6.*

Omnes res mortalium (divina) inspicit justitia. *Idem l.11.*

Inger

Inter virtutes justitia mediocritatis nomen obtinere debet. Nam non solùm si infra modum sit, verum etiam si modum excedat, ipsis hominibus conducere non solet: imò interdum magnas illis adfert calamitates, cóque in mortes miserabiles & lues insanabiles conjicit. *Idem, l.8.*

Agesilaus solebat justitiam inter omnes præstantissimam dicere, sine qua fortitudo nullius esset pretij: cum contrà ne opus quidem hac esset futurum, si omnes homines justi essent. Et quibusdam dicentibus, Hoc ita magno regi placere, Quid ergo, inquit, an is major me est, si non sit justior? rectè judicans, justitia, tanquam regia mensura, præstantiam esse examinandam, *Plut. in Agesil.*

Omnino summa nobis justitiæ est habenda cura: cum qua etiam de armorum potentia spes bona proposita est, sine ea nihil perpetuum extat, ut maximè in præsentiarum quis victoriam obtineat, *Dion. l.41.*

In sanctis penetralibus justitiæ semper æqui ac probi facti respectus religiosa cum observatione versatur: & ubi studium verecundiæ est: & cupiditas rationi cedit; nihilque utile, quod parum honestum videri possit, ducitur. *Val. Max. l.5. c.5.*

Excellentissima virtutum omnium Justitia. *Amm. Marcel. l.20.*

Corporis procéritatem & armorum diligentiam; cæterumque belli apparatum longè inferiora justitia & in Deum observantia esse nemo dubitat. Iustitiam si quis sectatus fuerit, magis ei quàm è supradictis felicitas obvenerit. Prima igitur iustitiæ cura esto, injustè interfectos ulcisci. Si enim justi & injusti judicium in eos exercerì qui propè nos sunt, prætereatur, nullus jam metus erit, viliisque ad modum fuerit homini animæ humanæ ratio. *Procop. de bel. Vandalic. l.1.*

Frustra sit fortitudo, ubi justitia defuerit. *Idem ibid.*

Justitiæ proprium est id cuique tribuere, quod meretur. *Zonar. in Alex. Comn. tom.3.*

Invicta res est justitia; quæ prius infestos potest amicos reddere, ac hostes perinde attrahit, ut magnes ferrum. *Constant. Manass. Annal. pag. 84.*

Quin justitia sit omnium virtutum fundamentum & basis, omnibus aliis rationibus anteponenda est. F. *Guicciard. hist. lib.4.*

Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira, tarditatemque supplicij gravitate compensat. *Valer. Max. l.1. c.1.*

Dei in juriæ Deo curæ. *Tacit. Annal. l.1.*

Innumerabilia judicia & supplicia ultrix facinorum impiorum, bonorúmque præmiatrix, operatur *Adrastia*, (atque utinam semper) quàm vocabulo duplici, etiam *Nemesin* appellamus, jus quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo propositum, vel (ut definiunt alij) substantialis tutela, generali potentia partilibus præsidens fatis: quum theologi veteres fingentes, *Iustitiæ filiam*; ex abdita quadam æternitate omnia despectare terrena. Hæc ut regina causarum & arbitra rerum, hæc disceptatrix urnam sortium tèperat, accidentium vices alternans: voluntatumque nostrarum exorsa interdum alio quam quo contendebant exitu terminans, multiplicis actus permutando convolvit. Eademque necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis vinciens factus tumentes in cassum, & incrementorum decrementorúmque momenta versans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat, nũc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit. Primas autem ideo illi vetustas fabulosa aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum edidit, eique subdidit totam, ut universitatem regeret per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hæc fecit Agathoclem Siculũ ex figulo regem, & Dionysium, gentium quondam terrorem, Corinth. ludo literario præfecit. Hæc Adramyttenis Andriscum in fullonia natum, ob Pseudophilippi nomen evexit, & Persei legitimum filium artẽ ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum Numantinis summa atrocitate; Veturium & Claudium Corcis substravit, feritati Carthaginis Regulum; istius arbitrio Pompejus, post quæsitum Magni & rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Ægypto trucidatur; & Eunus quidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam splendido loco multi nati; eadem rerum domina connivente, Viriati genua vel Spartaci amplexi sunt? quot capita, quæ gentes horruere, funesti carnifices absciderunt? alter in vincula ducitur, alter, insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam velit quàm varia sint & assidua, arenarum numerum idem jam desipiens, & montium pondera scrutari poterit. *Amm. Marcell. hist. l.14.*

Vigilat utrobique superni Numinis æquitas. *Idem eod. l.*

Vigilat justitiæ oculus sempiternus *l.28.*

Inconveniens Justitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum vigilat attentè. *l.29.*

Manes inultos sempiternæ vindicat justitiæ vigor, aliquotiens sexus; sed scrupulosus quæsitor gestorum rectè vel socius. *l.30.*

Divina sit justitia, ut qui primi bellum iniquè & arroganter intulerunt, supplices pacem petant. *P. Iovius hist. l.4.*

Deus eos in terris diu felices esse non patitur, qui ab immani crudelitate omnem humanitatem exuerint. *Idem l.13.*

Trajanus præfecto prætorij gladium nudum porrigens, dicebat, Accipe gladium, quem pro me, si bene atque ratione imperavero, distringes: sin minus, eo ad interitum meum utere. *Dion. in Traiano.*

Numam Dominum sibi Romani, privatum atque peregrinum quamtumuis, delegerunt: Lycurgus ex rege seipsum privatum fecit. Pulchrum quidem est justitia regnum adipisci pulchrum etiam regno justitiam anteponere, nam virtus alterum illustrem reddidit, ut regno dignus judicaretur, alterum ita magnum, ut id contemneret. *Plut. in Lycurg. & Numæ compar.*

Nulla regi convenientior áctio est quam justitiæ executio. Mars enim (ut Timotheus ait) tyrannus est: & Pindarus legem omnium regem appellat. Homerus item ait reges non machinas urbium expugnatrices, nõ æratas naves à Jove sibi traditas, sed jura accepisse & custodire: regúmque non bellicosissimum, neque injustissimum aut lævissimum, sed justissimum Jovis discipulum nominat. *Plut. in Demetr.*

Ex omnibus Aristidis virtutibus, maximè justitiam populus animadvertit, quod ejus usus & perpetuus, & omnium maximè communis esset. Itaque pauper & de plebe homo, justi cognomentum maximè regium & divinissimum nactus est. Quod reges & tyranni haud imitati sunt qui magis (ut apparet) vi & potentia, quam virtute, partæ gloriæ cupidi, Poliorcetæ ab urbibus expugnatis, Cerauni à fulmine, Nicanores à vincendo, nonnulli etiam Aquilæ & Accipitres dici maluerunt. Atqui divina natura (cujus se illi similes efficere cupiunt) tribus his excellere videtur, perpetuitate, potentia, & æquitate: inter quæ summa certè est æquitatis majestas & divinitas. Perpetuis enim, hoc est interitus expertibus, esse etiam inani & elementis contigit: terræ motus, fulmina, ventorum turbines, fluviorum inundationes, magnam vim habent: justitiæ autem & equitatis in Deo nihil nisi quod sapiat & res divinas intelligat sit particeps. Quapropter cum tribus modis plerique erga Deũ afficiantur, admirando, timendo, honorando: mirari eum solent & beatum prædicare ob æternitatẽ interitúsque immunitatem, reformidare autem & metuere propter eorum dominationem & potentiam; amare autem, honorare & colere, iustitiæ causa. Et tamen hoc modo affecti homines, immortalitatem natura nostra superiorem, potentiámque in fortuna majore sui parte positam apperunt, justitia (quod solum de divinis bonis in nos cadit) post hæc posita; tanto quidem ij stultius, quod vitam potentia fortuna, & principatu præditam, justitia quidem divinam, belluinam verò injustitia reddit. *Plut. in Aristide.*

Satis mirari nequeo, id quod multis ante seculis admirationi summis sapientiæ professoribus fuisse video: post hominum memoriam summos Reges, maximósque Imperatores, ex rebus gestis, vitæve instituto, aut fortuna aliqua præclara sibi cognomina peperisse: alios Illustres, alios Magnos, alios Felices, alios Augustos, alios Pios dictos, alios alio decore nobilitatos: nullum, dum Regum, nullum illorum Imperatorum qui rerũ potiti sunt; *justi* cognomen ad hanc diem promeruisse: eam unam iusti Regis palmam cognominisque dignitatem cæteris occupatis reliquam esse quæ petatur, quam prima omnium summa contentione peti oportuisset: cùm cætera privatorum hominum, & multò minus salutaria munera sint. Cujus rei causam quis aliam crediderit, quam quod sunt qui ferant, justum hominem majori aliis, quam sibi, usui esse? quasi Reges loco cœlestium instituti, datique idcirco sint ut sibi, non Reip. saluti commodóque prospiciant: cùm contra res habeat, Regésque divinitus generi humano dati sint, ut in commune consulant, justitiáque sit ea animi dos, quæ universa utilitatẽ conservata, suam cuique tribuit dignitatem: à qua qui decisciunt, quamvis in Regio solio sedeant, Regésque in præsentia vocitentur: tamen adeò à Regio nomine, judicio sapientum (quo quid maius? quid gravius?) absunt, ut de Latino quidem nomine nuncupari possint: externo & peregrino nominantur.

Eius igitur culpæ ratio eadem est, quæ & communis exitij, maximorumque bellorum: quod opibus præstare, id in rebus humanis summum bonum arbitrantur: cum ea demum ac una magnitudo Regia sit, ut cum cupiditati animi modum semel imposueris, quam cæteros mortales magnitudine nominis antecedis, tam beneficiis anteire contendas, & ea in primis excellas virtute, à qua una reliquæ iura petunt, eius nutum intuentur, ad eam omnia referunt, ab eius ore pendent: cùius fidei aliæ rerum summam arbitriúmque mandarunt, seque ejus administras comitésque profiteantur. Ea haud dubiè iustitia est: pro qua fortitudo, gravitas, constantia nisi depugnet, suum ius noménque & decus amittat, feritas, immanitas, væcordia, dicatur: cui sapientia nisi appareat præstóque sit, malitia, calliditas, fraus, captio, necessario vocitetur. Eiusdem est, cum hominum genus ex fera sylvestrique in urbes mansuetudinémque exciverit, legúmque ac institutorum vinculis coniunxerit, consociaritque, dare operam ut probi mores vigeant, pietas, fides, pudor, modestia, cõtinentia, temperantia colatur.

Quin ipsa liberalitas, quæ prodesse velle se, ac augere multos gloriatur, nisi sine iniuria, sine maleficio alterius id faciat: nisi iustitiæ vestigiis insistat, cuius se germana ac maximè gemina prædicat, omnis commendationis dignitatisque sit expers: priusque alios spolict, quam aliis largiatur. Eadem & magnificentiæ & munificentiæ vis est, ut ab iniuria procul facessat: ut unius iustitiæ nomine omnes contineantur, ea omnes sit, ea vim suam etiam sanctam mortalibus testetur: quod cùm quænam mortalium generi tuendo debeantur, præscripserit, cœlum etiam suspiciens, Illi in animis hominum venerationem cultúmque reddat, pietatem & in religionem, templa sacra superis impertiat, summumque mundi artificem velut coram contemplata, imitandum sibi proponat: ut quemadmodum ille signa, sidera, cœli motus, temporum vicissitudines, sempiterna certáque lege devinxit, à qua deficere nequeant, ita ipsa terrestribus his apud nos Regnis, si perpetua futura sint, salutares leges iuráque præscribat.

Hæc igitur iustitia terris incedens, ac cælum cervice contingens, ita sibi nihil ipsa petẽs, nihil captans, sua cuique tribuit, ut ei nihilo secius genus humanum, résque omnes eius beneficio incolumes, sceptra dent, Simulque qui iusti legitimique Reges à parentibus more iustituto, & legibus consensuque Regna acceperint, nulli rei plus quam iustitiæ debẽt. Maius enim certiusque patrimoniũ, ac ampliores facultates ab ea acceperũt, quam à parẽtibus. Illi enim opes, gazã, arma, arces, præsidia tradere potuere: ut veri iustique Reges sint, haberenturque ipsi ac liberi deinceps per manus eadem relinquant, id munus eius Reginæ sint. Cur enim iustitiã Reginam vocitare dubitemus? quæ Regna tradit, tueatur, sancta efficiat: adeò ut etiamsi id verum credatur, quod & proceres sapientiæ

non

nonnulli dicere, justum plus aliis prodesse quam sibi: dissimulari tamen non possit, veros reges, eósque in primis qui regibus orti, generaturi reges sint, ei Reginæ accepta omnia ferre debere quam & ipsos in se colere, & cæteris præstare conveniat. Et (ut omnia semel complectar) religionis, moderationis, fortitudinis, prudentiæ, liberalitatis Iustitia parens est, nec divelli à Rege potest, incolumi Regio nomine.

Nec difficile factu est, eam præstare, non æquè cætera. Etenim sapientia ingenij indoles est, quam nullus efficere, crearéve sibi potest, naturæ bonum, ac Dei donum est. Fortitudo quoque vis quædam & magnitudo animi censetur, ac id mentis ferè ut cuique insitum est specimen cernitur. Quid, quòd contiñentiam facilem aut difficilem corporis dos habitúsque præstare videri possit? Iustitia aut à sola voluptate proficiscitur: & ut quisque vult, justus, secúsve est: aut facillimè omnium Regiis ingeniis se ultro discendam præbet. Forma corporis, oris dignitas, frontis gravitas, vultus majestas, fulgor, vigor, ac lumen oculorum spectantes movet, tenet, ac admonet quænam species prima summo rerum artifici initio rerum creati hominis fuerit: qualesque quicunque justè regnarint, futuri sunt in illa felici immortalitate. Quod si corporis pulchritudo tanti est, ut quodam sui miraculo reliquos afficiat: quid sentiendum est de illa pulchritúdine quæ est animi verè Regij, quæ superis fuerit simillima? *P. Æmil. hist. lib.* 8.

¶ Apophthegmata.

Bias damnaturus quempiam ad mortem, lachrymatus est miseriam hominis, & merito deplorandam fortunam. Verùm cum dixisset quidam. Quid est quod defleas, cum in tuo sit arbitrio, condemnare aut liberare hominem? respondit Bias, necessarium quidem esse, naturæ condolere: à lege autem & justitiæ regula discedere, magis perniciosum est. *Stob. serm.* 44.

Zeno, cum ex eo quidam familiarium quærerent, qua possent ratione justitiam colere, nihilque injuriæ facere: Si semper, inquit, me vobis adesse existimabitis. *Max. serm.* 5.

Antisthenes negabat sapientem virum obstrictum esse legibus ab hominibus promulgatis: Intellexit vir prudentissimus, sapientem obligatum esse virturi, juxta cujus normam vitam instituit. Leges enim non omnia præscribunt, sed ipsa ratio docet quid turpe, quid honestum, & virtutis regula utique ostendit, quid viris bonis agendum sit. *Laërt. lib.* 8.

Idem ajebat homines virtute præditos sibi parare defensores non fortes tantum, sed etiam æquos & justos. Nolunt enim defendi, si contra justitiæ leges aliquid admittant. *Rot. l.* 6. *apoph.*

Idem, cum Athenienses eò devenissent, ut Aristidem ostracismo (id erat damnationis genus, quod testulis peragebatur) in exilium agerent, ac rusticus quidam illiteratus testulam ad eum deferens jussisset ut Aristidis nomen inscriberet, Nostine, inquit Aristides, Aristidem? Cùm ille negasset se nosse, molestè tamen ferret, quod justus cognomine diceretur: siluit Aristides: & nomen suum inscripsit testulæ, ac reddidit. Tam leni animo ferebat injustam damnationem. Gravissimum autem vitæ innocenter actæ, testimonium est, è tanta multitudine neminem extitisse, qui aliquid objiceret, quam justi cognomen, quod ipse tamen sibi non imposuerat. *Plut. in Aristide.*

Demosthenes eos homines in primis laude dignos pronuntiavit, qui nullam anteponerent iustitiæ utilitatem. Pecunias enim quisque possidere potest, at iustitiæ gloria pecuniis non emitur. *Phavorinus. Verùm Stobæus id Isocrati ascribit.*

Iason. Celebratur Iasonis Thessali dictum, quo se pugnare solebat iis quibus molestiam aut vim attulisset: Qui magnis in rebus se justitiæ cultorem haberi velit; eum in parvis interdum illam violare oportet. Velut in bello quò tuta sit Respublica, agri aut ædificia quorundam civium interdum perduntur. *Eras. lib.* 1. *apoph.*

Acrotatus, parentibus postulantibus ut sibi in re quapiam iniusta adesset, recusavit illis aliquandiu. Cæterum cum instarent, hunc in modum respondit; Donec essem apud vos, nullam omnino tenebam iustitiæ scientiam: verum ubi me patriæ tradidistis, patriæque legibus, insuper & iustitiam & honestatem pro viribus docuistis, conabor huic magis obtemperare quam vobis. Et quandoquidem hæc est vestra voluntas, ut quæ sunt optima faciam: optima vero sunt, quæ iusta sunt, cum homini privato, tum præcipuè principatum gerenti: quæ vultis faciam; quæ dicitis, negabo. *Plut. in Lacon.*

Agis, quibusdam Eleos hoc nomine prædicantibus, quòd in certaminibus Olympicis essent iusti iudices: Quid, inquit Agis, magni mirive faciunt, si intra quinque annos, uno tantum die se iustos præstant? Pergentibus autem laudare qui cœperant: quasi vetò, inquit, mirum sit, si re pulchra nimirum iustitia pulchrè utuntur: Non putabat vir sapientissimus, in eum competere iustitiæ laudem, nisi qui per omnem vitam in omnibus actionibus iustitiam coleret, nam ludi Olympici semel tantum intra quinquennium celebrabantur. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus scisciratus, Utra virtus esset præstantior, Fortitudo an Iustitia, gravitet respondit: Fortitudinis nullum esse usum, nisi adsit iustitia. Quod si omnes essent iusti, nihil opus fore fortitudine. Quo responso nihil præter æquum faciendum ubique putavit. *Plut. in Lacon. apoph. Stob. serm.* 7.

Idem cum cæteris rebus esset rigidior, & exactè iusti legúmq; tenax; tamè in amicorũ negotiis existimabat inhumanitatis ac sævitiæ prætextum esse, nimium adversus illos esse iustum: Huius rei testis est epistola quædam perbrevis, quæ fertur ad Hidricum Carem scripta, qua cuidam amico veniam deprecatur in hunc modum: Nicias, si nihil peccat, dimitte hominem: si peccat, mihi dimitte, sed omnino dimitte. Innocentem punire, scelus est: culpam interdum condonare in gratiam honesti deprecatoris, humanitas est. Cum enim iustitiam semper oporteat esse clementia temperatam, quoties nacta est gravem interpellatorem, & minus habet invidiæ, & plus impetrat gratiæ. In plerisque igitur amicorum negotiis ad eum modum se gerebat Agesilaus, interdum tamen magis sequebatur Respubl. utilitatem per occasionem oblatam, quam indulgebat amicitiæ. *Plut. in Lacon. apoph.*

Callicratidas à Lysandri amicis sollicitatus: ut unum quendam ex inimicorum numero permitteret ipsis interimere, & acciperet talenta quinquaginta. Tamesi pecunia egeret: ut solveret nautis promissum stipendium; non tamen hic fieri concessit, cum videret contra omnem hoc esse iustitiam. At cum Cleander regius consiliarius dixisset? Ego profecto hoc accepissem, si fuissem Callicratidas: Et ego, inquit Callicratidas, accepissem, si fuissem Cleander. *Idem.*

Leo Eurycratidæ F. cuidam pertentanti, in qua demum civitate tuto vivere posset? In ea, ait, quam qui incolunt, neque plus possident, neque minus: & ubi iustitia viget. Graviter admonuit, eam civitatem tuto habitari posse, in qua iustitiæ cura habetur. *Ibid.*

M. Cato Magistratum iudicem dicebat, nec pro iustis orandum, nec pro iniustis exorandum. Sensit, culpam esse iudicum, si ut iustis æqui sunt, orandi sunt, quum oporteat ultro favere bonis. Pro iniustis orare fortassis humanitatis est: at exorari, est à iustitia deflectentis. *Plut. in Rom. apoph.*

P. Rutilius, amico cuidam rem iniustam petenti, pernegabat, quúmque is commotus per summam indignationem diceret, Quid ergo mihi opus est tua amicitia, si quæ abs te rogo, non facis? Imo, inquit Rutilius, quid mihi opus est tua amicitia, si me urgere cupis, ut in iustitiæ leges tua causa peccem? *Eras. lib.* 8. *apoph.*

Pompeius Phraati Parthorum regi per legatos postulanti, ut Euphratem Romanæ ditionis terminum esse vellet: Imo, inquit, illud magis postulandum est, ut Romanorum fines à Parthorum regno iustitia dirimat. *Plut. in Rom. apoph.*

Liberius Episcopus, respondit Constantino Imperatori suadenti ut subscriberet in excommunicationem Athanasij: O Imperator iudicia Ecclesiastica decet cum maxima proferri iustitia. *Tripart. hist. l.* 5. *c.* 17.

Traianus Imperator, iustitiam & æquitatem in principe plurimum commendare solebat: qui his potissimum virtutibus principes cæteros homines excellere debere dictitabat, quarum & ipse, cum Roman. gubernare imperium, studiosus adeo fuisse fertur, ut aliquando ensem strictum præfecto urbi in conspectu omnium dederit, atque dixerit: Cape ferrum hoc, & siquidem rectè imperium gessero, pro me: sin aliter, contra me hoc utere. *Niceph. Callist. lib.* 3. *Eccles. hist. c.* 23.

Hadrianus, cum in spectaculo populus clamore flagitaret, ut aurigam qui placuerat liberum esse iuberet: per tabellam respondit iniquum esse quod peterent, & contra leges iustitiæ. Si enim servum alienum libertate donaret, fieret iniuria Domino. *Ex Dione Cassio & Spartiano.*

Fridericus Imperator cum Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ regem educaret, non defuerunt, qui præbendum suaderent puerum, cuius vita ingentes molestias Cæsari, nisi regna & opes maximas allatura esset. Ad quos ille: Ergo, me, inquit, opulentum magis regem, quam pium, quam iustum cupitis. At ego iustitiam bonúmque nomen divitiis cunctisque rebus antepono. *Æneas Sylvius, lib.* 3. *commentariorum in res gestas Alphonsi.*

Ad Rodolphum Imperatorem cum quidam venisset, qui Othocarum Bohemiæ regem atrocem hostem, in venatione se occisurum promitteret, si facto præmium esset, Rodolphus, Etsi noster hostis est Othocarus, inquit, non tamen id efficiet, ut iustitiæ & moderationis fines transeamus. *Idem ibidem.*

Inter Ioannem Caroli quarti eius nominis patrem, & Henricum Carinthiæ ducem, de regno Bohemiæ longa & difficilis fuit contentio. Verum cum quidam ad Ioannem veniens, veneno se hostem occisurum promitteret, si præmium speraret: Ioannes iustitiæ & integritatis amator, Si me nescio Henricum, inquit, interemisses, & ad me fugam adornasses, crux tibi præmium futurum erat, qui te regio sanguine commaculasses: & tu ne modo authorem tanti sceleris geris? *Idem.*

Alphonsus Aragonum rex, eos principes qui iustitiam non colerent persimiles sibi videri dicebat iis, qui morbo caderent comitiali. Nam cum animæ materia sit sola iustitia, qua tenditur ad vitam: quid restat principibus sublata iustitia, quæ est vitæ quasi nutrimentum & cibus? *Ant. Panor. de rebus gestis Alphonsi. Æneas Sylv. de eius dictis.*

¶ Similitvdines.

Philonis. Quemadmodum iudex nec vincere vult quemquam, nec habere adversarium, sed lata sententia pondus addit parti iustiori: Ad eundem modum iustitia quoque cum nemini adversatur, cuique rei quod suum est tribuit. *Lib.* 1. *Allegoriarum.*

Epicteti. Veluti recto nihil dari potest rectius: Sic neque iusto iustius. *Apud Stob. ser.* 7. *de Iustitia.*

Demosthenis. Quemadmodum domus, navigij, & aliorum id genus firmissima fundamenta esse oportet: Sic etiam negociorum actionúmque principia & causas veras ac iustas esse decet. *Clyn.* 2.

Ciceronis. Quemadmodum theatrum cum commune sit, rectè tamen eius dici potest esse eum locum, quem quisque occuparet: Si in orbe mundóve communi non adversatur ius, quo minus suum quidque cuiusque sit. *Lib.* 3. *de finibus.*

Ioviani Pontani, cum sit universum genus hominum quasi una quædam civitas, cuius hæ quas incolimus urbes, sint veluti partes quædam: ipsæque consistent domibus ac familiis; domus vero hominibus, primum docet iustitia, quales ipsi erga parentes, uxores, liberos, nepotes esse debeamus: dein cæteros cognatos ac necessarios, qui domos sibi alias constituerunt. Et cum una (ut Cicero ait) domus eos non caperet, tanquàm in colonias exierunt: tum erga vicinos, tribules & cives alios: itémque & hospites, & peregrinos: admonens nos, hominum non modo eiusdem gentis

gentis, nationis, linguæ, verum qui extremas quoque terras incolant. Et quoniam hujus quem dixi universi cœtus hominum rector est & moderator Deus: in primis monet, ut ejus memores, primos illi ac maximos honores tribuamus, pietatémque colamus, ac religionem. *De obedientia lib. 2. in initio.*

Lipsij. Vt in cithara, si vel unica fides discrepat, cõcentus & harmonia tota periit; sic justitia, si in uno aliquo delinquat. *Cent. ad Belgas, ep. 39.*

Videsne ut in medicina sæpe tristia, & terra propinentur, sed salutis causa? itaque ab hoc fine adeo non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in justitia, à cujus acerba functione aut ustione salus generis humani pendet. *Mon. & exempt. politic. l. 1. c. 2.*

Sine justitia vivere inter nos, id est, in societate non licet: nam vinculum est & (ut sic dicam) coagulum: solve, dissipamur, & ut feræ solitariæ vagamur. *Ibid.*

Nulla re, quæcunque sit Respublica, magis florebit aut floruit, quam rigida & immota justitia: nulla re magis flaccescet & deficiet, quam illa tali. Hæc felicitas regnorum & statuum interna est & externa. Interna quidem: nam quis nescit scelera & flagitia per eam removeri virtutes promoveri? Externa, quia agri, viæ, maria, frequentantur; & securitas ubique ac tranquillitas regnat. *Ibid.*

¶ Adagia.

Justitia in se virtutem complectitur omnem. ἡ δικαιοσύνη συλλαβόντων ἀρετή ἐστιν.

Iustitia enim frequenter accipitur non pro specie, sed pro genere, quemadmodum & in sacris literis iustus dicitur, qui caret omni vitio.

Homines frugi omnia recte faciunt.

M. Tull. lib. Tusc. 4. Frugalitatis nomen tanquam ad caput referre volumus, quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam illud tam pervulgatum esset, ut iam proverbij locum obineret? Homines frugi omnia recte facere.

Exigua res est ipsa Justitia.

Quæ proverbia significabant, non multum adferre momenti, si probus sis nisi talis etiam habearis: & opinionem longe plus valere, quam ipsam rem.

Trutina justius. δικαιότερον ζυγάνης.

De iis, qui insigni incorruptáque sunt æquitate.

Justitiæ oculus. δίκης ὀφθαλμός.

Dicitur syncerus & incorruptus iudex, aut ipsum etiam iudicium. Adagij meminit Suidas.

Iustitia justior. δίκης δικαιότερος.

De vehementer integris & incorruptis.

Maras. Μάρας.

Hoc nomine ferunt fuisse quempiam apud Beræam Syriæ civitatem, ditissimum quidem illum, verum nihilominus humanum & officiosum in omnes, tum cives, tum hospites. Vnde & vulgo receptum, ut id vocabuli tribueretur viris, qui ad multorum utilitatem nati viderentur.

Bocchyris. Βάκχυρις sive Βόκχυρις.

Rex quidam fuit Ægyptiorum. Dici potest & de iis, qui non temere de re quapiam pronunciant.

Radamantheum judicium, Ραδαμάνθειος κρίσις.

De incorruptè iudicantibus.

Orphica vita. Ορφικὸν βίον.

Id est: Orphicam vitam, Plato dixit vitam innoxiam, & à luxu sanguinolentisque dapibus puram.

Virtus simplex.

Aristoteles.

Εὐηθοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, πανοῦργοι δὲ πάντως ἢ κακοί.

Est simplex virtus, omnigenum vitium.

Facile enim est à scopo aberrare, sed scopum attingere difficile.

Eadem pensari trutina.

Id est: Eadem lege Horatius in Sermone. Hac lege in trutina ponetur eadem. Persius: Examénque improbum in illa castiges trutina. Huic simillimum est: æquali trutina, sive aqua lance, quod pari iure sit circa personarum respectum.

Ramnusius. Ραμνούσιος.

Id cognitionis olim ceu proverbio additũ sapiẽtibus, ac moderatis viris.

Prienensis justitia. Πριηνεὺς δίκη.

Quum significamus aliquem iudicando plurimum excellere.

Rectam ingredi viam. τὴν ὀρθὴν βαδίζειν ὁδόν.

Rectam ambulare viam, dicitur, qui nusquam deflectit ab honesto.

Dum clavum rectum teneam.

Significat non imputandum eventum parum prosperum artifici, modo is præstiterit quod artis est.

Ad amussim applica lapidem, non ad lapidem amussim. πρὸς κάθμην λίθον τίθεσο, μὴ πρὸς λίθον κάθμην.

Admonet vitam ad leges esse corrigendã, non leges ad vitã formandas.

Ne moveto lineam. μὴ κίνει γραμμήν.

Significat non esse mutandas leges, neque pratereundos fines rerum præscriptos.

Ex æquo partire. ἐξ ἴσου δίδου πᾶσιν.

Quadrabit in iudicẽ aut principem, quem oportet æquabile ius reddere.

Æqualitas haud parit bellum. Ἴσα πόλεμον οὐ ποιεῖ.

Æqualitate continetur concordia: inæqualitas discordiarum est mater.

Quæ non posuisti, ne tollas. ἃ μὴ κατέθου, μὴ ἀνέλου.

Convenit in furaces, & in eos qui repetunt, quod non crediderunt. Item, qui sibi postulant acceptum ferri quod non præstiterunt.

A sacris abstinendæ manus.

Vulgo quoque creditum est fatum instare ei, qui sacris rebus ac Deo dicatis manus iniecerit. Vnde ab Homero dicitur:

Οππότ' ἀνὴρ ἐθέλῃσι πρὸς δαίμονα φωτὶ μάχεσθαι,
Οὔτι θεὸς τίμᾳ, τάχα δὲ μέγα πῆμα κυλίσθη.

Cum divo certare viro simulátque cupit quis,
Cuique Deus bene vult, illum mala plurima cingent.

Nemo quemquam ire prohibet publica via.

Quo significant, rerum communium æqualem omnibus esse, usum neque cuiquam vertendum vitio quod ius in publicum concedit.

Zaleuci lex. Ζαλεύκου νόμος.

De edicto mandatóque plus satis rigido, parúmque humano dicebatur.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Pœna legum exercetur in humiles quoſphiam, rapacibus ignoscitur.

Vrbanus nihil æqui cogitat. οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον ἀνὴρ ἀστικός.

Admonet rusticanam vitam innocentiorem esse, ut quæ sola cum solis habent commercia terris.

Quod aliis vitio vertas, ipse ne feceris.

Quod damnaturus sis in aliis, in te ne admiseris.

¶ Exempla Biblica.

Iustorum *exempla*: Noë, Gen. 6. v. 9. & 7. v. 1. Eccl. 44. v. 17. 2. Pet. 2. v. 5. Thamar, Gen. 38. 26. Samuël, 1. Sam. 12. 3. Eccl. 45. v. 16. 17. &c. David. 1. Sam. 24. 18. Abner & Amasa, 1. Reg. 2. v. 32. Tobias senior, Tob. v. 3. Iob, Iob. 1. v. 1. Parentes Susannæ, Daniel. 13. 3. Ioseph Mariæ vir, Matt. 1. v. 19. Abel & Zacharias, 23. v. 35. Christus. 27. v. 4. 19. Luc. 2. v. 25. & 23. v. 47. Act. 3. v. 14. & 7. v. 52. Zacharias & Elizabeth, Luc. 1. v. 6. Simeon 2. v. 25. Cornelius, Act. 10. v. 1. 22. Loth. 2. Pet. 2. v. 7. Paulus, 1. Cor. 4. v. 3. 4. Iustitiæ & æquitatis *exempla*: Abraham Gen. 13. 9. Moyses, Num. 27. v. 5. 6. 7. Samuel, 1. Sam. 15. v. 33. David, 26. 23. & 30. 24. 2. Sam. 24. v. 24. Harbona Eunuchus, Esth. 7. v. 9. Deut. Ier. 51. v. 49. Rex Darius, Dan. 6. v. 24. quidam Rex, Matt. 18. 34. vide Æquitatis & justitiæ exempla. Iustitiæ Pharisaicæ *exempla*: Legisperitus, Luc. 10. v. 29. Princeps quidam 18. v. 22.

¶ Exempla Profana.

Æthiopes pietati & justitiæ student, ædes ipsorum januis carent: & cum in viis multa jaceant, nemo furatur. *Stob. serm. 22.*

In legibus & contractibus Indorum maximam simplicitatem esse, vel ex eo argui potest, quod non multum sunt litigiosi. Nam nec commissi, nec depositi jura ulla habent, nec testibus indigent nec sigillis: sed simpliciter credunt. *Strab. l. 15.*

Indi ante Liberum patrem justitiam tanto observarunt cultu, ut exteras gentes nunquam appetiverint bello, ne quid parum justi interim admitteretur. *Cœlius l. 18. c. 31. A. L.*

Ex Indis, qui Pedalij vocantur, nil fere in sacrificiis aliud à Diis immortalibus exposcebant, quam justitiam: arbitrati omnis planè compotes se futuros, si eam modo unam fuissent consequuti. *Ex Stob. Cœlius l. 23. c. 19. A. L.*

Chorus Argivarum supplicum Athenienſium urbem, studiosam justitiæ, & matrem exulum esse fatetur. *Apud Euripidem in Supplicibus.*

Σύ τοι οἴκους δ' ἥκαν, τὸ δ' ἦσον ἀδικίᾳ.
Νέμεις αἰεὶ τὸν δυσύχη πάντα ξύν.

Tibareni Asiæ populi, Chalybibus vicini justissimi sunt, nec prius prælio congrediuntur, quam diem, locum & horam ex fide hosti denunciarint, *Strabo & Val. Flaccus l. 5. Argon.*

Plato filium Iovis fuisse ait Minoa, & discipulum: quod rem justam ullam recte gerere, vel percipere recte gerentem nemo valeat, qui eam artem non hauserit, & complexus sit. *Plut. de tarda Dei vindicta.*

Antiochus tertius Asiæ rex, omnibus regni sui urbibus scripsit, si quid in literis, quæ ejus nomine scriberentur, esset, quod legibus adversum videretur, crederent ignaro se ejusmodi literas scriptas fuisse, & propterea eis non parerent. Sanctissimum profecto verbum, quod justo regi maximè conveniat: ut quemadmodum ipse populis præest, ita ipsi leges atque æquitatem præesse intelligatur. *Camillus Gilinus lib. 6. c. 5. de Iustitia.*

In Pedaliis Indica gente non sacerdos, sed qui præsentium prudentissimus fuerit sacris præficitur. Petit autem semper à diis nihil aliud, quam justitiam. *Nicolaus de morib. gentium.*

Cum *Tullus Hostilius Mancinus, Ædilis* curulis, Maniliam meretricem apud populum accusasset, quod nocte præteriens ejus ædes saxum in ipsius caput demisisset, vulnúsque ad faciendam acceptæ injuriæ fidem ostendisset, Manilia autem Tribunum appellasset, dicens: Mancinum post cœnæ tempus plus æquo potum ad ejus ædes accessisse, ut ingrederetur, & quia non admittebatur, fores evertere molientem, saxis ab iis esse repulsum: Tribuni majori justitiæ, quam dignitatis ac magistratus Mancini aut etiam quam Maniliæ turpis vitæ ratione habita, pronunciarunt jure eo loco ædilem esse depulsum, quem adire isti non honestè licebat, & propterea prohibuerunt Mancinum Maniliam ad populum in judicium trahere. *Baptista Fulgosius dictorum factorúmque memorabilium l. 6. c. de iustitia.*

Alexander Severus Imperator tanta fuit æquitate, ut nullas unquam sanciret leges, nullam constitutionem sacraret sine viginti juris peritissimis, & doctissimis, ac sapientissimis viris: nec in ulla re judicium ferret, quin prius iret per sententias singulorũ, & scriberetur quid quisque dixisset. Cum de jure ac negotiis tractabat, solos adhibebat doctos & disertos: si de re militari, milites veteres & senes. Si unquam furem vidisset judicem, paratum habebat digitum, ut illi oculum erueret, tanto odio prosequebatur judices, qui furtorum fama laborassent, ut si eos casu aliquo videret, commotione animi choleram stomacho evomeret, toto vultu inardescente. *Author est Lampridius in eius vita.*

Titus Manlius iuris Pontificij peritus iudex, inter Macedonas accusatores & filium constiturus, audita causa ita pronunciavit: Quum probarum sit, Silanum filium meum pecuniam accepisse, ipsum repudio, & prole mea indignum judico, protinúsque à conspectu meo abire jubeo.

¶ Hieroglyphicè.

Per *Euphratem fluvium* fœcunditatem & fructuũ exuberantiam intelligi volunt,ac perinde *Iustitiæ* symbolum esse.Ex nulla siquidem virtute opimiores lætioréſque fructus colligi feruntur,quam ex æquitate. Hinc Ceres, *Legifera* poëtis,eadémque *Astræa*. Hinc tellus ipsa justissima,ac ipsius *Iustitiæ* simulachrum perhibetur. *Pier. Val. l.21.p.97.C.*

Apud Ægyptios Sacerdotes primum omnium *Iustitiæ servatorem* per *Oculi patentis* hieroglyphicum significari compertum est,frequénsque dicterium apud Græcos δίκης ὀφθαλμὸς. *Pier. Val.l.33.*

Veteres quoque *ternarium numerum* dedicarunt *Iustitiæ*: ut de Pythagoricis disciplinis Plutarchus ait. Injuria siquidem afficere neque non affici,cum extrema sint, & idcircò vitiosa, justum æqualiter utrinque reductum,in medio residet. *Pier.Val.l.33.*

Herodotus *Vulturem* ab Hercule pro *Iustitiæ* symbolo habitam tradit,quod ea justissima omnium avium,quæ volatilibus vescantur, judicetur:eaque de causa semper apud eum magnæ æstimationis fuisse, lætarique solitum cum inter res agendas *Vulturem* aspexisse.*Vultur* enim, nihil quod vivit attingit, nec animatum quicquam interficit, quod accipiter & aquila faciunt. *Pier. Val.l.17.p.159.B.*

Proculus justitiam *Virginem* esse scribit, quoniam dicasticum genus esse decet καθαρὸν,id est,integrum purúmque,cujus sit virginitas symbolum.Dici porro & *Iovis filiam*, declarat Hesiodus hoc versu, ἥδε τε παρθένος ἐστὶ Διὶ κούρη ἐκ γενετῆς, id est: Virgo justitia est, prognata Jove:& ob id,quod *Nomothetes*, sit κοσμικὸν, velut Princeps Imperatórque universorum. *Cœlius l.23.c.16.*

Traditum est memoriæ, magistratuum statuas à Thebanis ita solere formari,*ut sine manibus* essent. Principum vero *clausis oculis*, nimirum eam *iustitiæ* naturam esse ostendentes, ut incorrupta sit,nec pretio pretibusve,aut alienæ ulli voluptati cedat. *Plut.*

Iustitiæ veteres adscribunt *libram*, significantes omni diligentia & summo studio expetenda, nec hùc nec illuc declinare judicem. Græcis ζύγιν hæc libra appellatur. Tradunt itaque nobis veterum monumenta, Ægyptiis Regibus ex præscripto legis antiquissimæ moris fuisse, Iudices mox futuros jurejurando adigere,ne si Rex quidem injusti quidpiam injunxisset; à virtutis medio declinaturos, nec lineam omnino (quod dicitur) mortuos.

De Iustitia Universim.

Vir optimus perfectus est philosophus.Philosophus τῷ σοφῷ φίλος τις ὢν μιμητὴς Σοφὸς Deus est solus, quem Ethnicorum theologi Iovem appellarunt.Iovis uxores sunt duæ,teste Hesiodo,per quas generat,suãque bonitatem mundo impertit. Μῆτις cœlestis tota, & contemplationis, hoc est, tam theoricæ scientiæ, quàm practicæ prudentiæ mater. Θέμις cœli terræque filia, ipsa nimirum; trium filiarum partu nobilis, Εὐνομίης, Δίκης, Εἰρήνης. Eunomie legem, Dice æqualitatem, Irene salutem universi denotat. Studebit igitur vir quoque bonus, quantum in se est, ex Meridis simul fortunato connubio liberius præstantissimus, Dei Opt.Maximi imitatione suscipere, virtutum scilicet actiones honestas,pulcherrimas,fructuosissimas. Virtus omnes quoniam honesta, per se expetenda, propter adjunctam utilitatem & voluptatem magnifacienda.Iustitia, quo magis in occultos hominum incurrit,eo admirabilior est,& illustrior.

Hujus materia duplex est. Altera circa quã justi homines versantur: altera,ex qua, sive per quam ceu organum justas actiones administrant perficiúntque.Illa voce receptissima Συμβόλαιον dicitur,quamcunque conversandi, convivendi, negotiandi rationem inter homines complectens,consentiente utroque ἑκούσιον:dissentiente altero,patiente scilicet, qui ad contrahendum vel fraude circumventus vel vi coactus est, ἀκούσιον. Hæc omnia verò ea suo ambitu comprehendit, quæ ab homine in hominem quomodolibet conferuntur.Ex his bona quidem,κέρδη, præmia sive lucra:mala verò τιμίαι,pœnæ scilicet dicuntur & mulctæ.

Porrò forma justitiæ μεσότης est, in eo quod justum est,dando, in eo quod injustum est,auferendo. Hinc duæ species emergunt: διανεμητικὴ, secundùm proportionem geometricam digna conferens: διορθωτικὴ secundùm proportionem arithmeticam indigna & inæqualia corrigens. Quæ quidem μεσότης si ex formula legis,tam scriptæ quam non scriptæ adhibeatur, Ius νόμιμον sin ex rectæ rationis præscripto, Ius ἴσον constituit.Quorum illud justitiæ universali,jus ab injuria, τὸ μέσον νόμιμον ab ἐκάστοις παρανόμοις ex legum auctoritate dirimenti:hoc justitiæ particulari, jus ab injuria, τὸ μέσον ἀδ ἐκάστοις ἀνίσοις ex rationis æquitate separanti,nomen dat.& esse.

Et universalis quidem, ὅλη ἀρετὴ videtur esse, quatenus leges de omni virtute amplectenda, de omni vitio fugiendo, vel præceptis vel præmiis,ut pœnis propositis in politia simul & œconomia agunt. Particularis verò μέρος τῆς ἀρετῆς, non quid lex dicat, sed quid in quoque facto æquale sit, vel in æquale perpendens. Quam formam ij videntur exprimere voluisse, qui fidem justitiæ fundamentum constituerunt. Efficientis appellatione amplectimur agentem & patientem justa,in distribuendo corrigendóve,qui συμβάλλοντες dici possunt,improprie licet, at communissima tamen appellatione. Et ut plurimum quidem re ipsa distinguuntur,ut quando dantur dignis præmia,aut quando judex aufert uni, dat alteri: interdum vero ratione tantum separantur; & quando quis seipsum punit,præmióve afficit. Quam quidem μὴ κυρίαν justitiam Peripatheticorum princeps contra Platonem esse defendit, illam vero κυρίαν esse statuit.

Vt sit Agens justus esse dicitur, quando vel secundum leges, vel secundum æqualitatem, sibiipsi aliisve,suo aliorúmve nomine, publicè, privatim,politicè,œconomicè, pace belléve id quod decet tribuit. Patiens similiter quicquid religiosa de causa,religiosè, quicquid profana de causa,profanè pati dicitur.Et hinc amplissima illa justitiæ divisio in religiosam & profanam emersit: Agente utrobique homine: patiente autem vel Deo, vel homine, impropriè etiàm bruto, vel nonnunquam inanimato. Finis præstantissimus, humanæ conversationis tam œconomicæ quam politicæ salus. Quocirca virtutum omnium regina, si externam vitam spectes;jure censeri debet justitia.Hinc liquet,in cogitationibus, conatibus, actionibus bonis,à justitia, tanquam fonte suo promanantibus, rerum habendam esse rationem & personarum. Personarum tam agentium,quàm patientium, ἀξία sive dignitas perpendendæ,quæ quos deceant, in distribuendo simul & corrigendo. Illic quidem geometrica ex fide:ex merito,ex officio: hîc vero Arithmetica,ex delicto,sive damno & lucro.Rerum similiter ἀξία sivé æquivalentia observanda,ut quantum quisque meretur boni,malique accipiat:in διανομῇ quidem, ne minores majora, ne majores minora,sed æquales ferant æqualia: in διορθώσει verò, ne alij plus alij minus æquo obtineant, in quovis genere contractuum.

Iustitia Religiosa.

Justitia mundi vinculum, summa cum infimis, media cum utrisque connectens, conservans, concilians, divino honori, hominum commodo potissimum inservit.Illa religiosa, hæc profana dicitur justitia. Religiosa dignitate prior & ordine,ab excessu superstitionis,à defectu impietatis recedens, ad medium quàm proximè accedit, in distribuendo simul & corrigendo, cum ipsimet nemini, tum aliis,quæ decet tribuens, ex religionis præscripto.Religionis autem præscriptum, propriè τὸ ἴσον intelligimus, quod revera talè est,quodque rectæ rationi, hoc est, divinitus illustratæ consentit. Alterum verò,τὸ νόμιμον dictum,ad trutinam divinæ veritatis expensum,per se injustum est, ἂν σωφρονικὸς ramen, consensu & voluntate certorum hominum, justum vulgo esse censetur adeo ut delinquentes contra Deos gentium,impij fuisse dicantur: Hic cùm opinionum jam inde ab omni ævo sese periculosa offerat diversitas, & ut in profanis, sic quoque in sacris rebus præjudicium suum tyrannis exerceat; nos qui Christiana libertate extra veritatem nullum justitiæ locum esse scimus,instituti nostri memores, uti ea; quæ secundùm legem justa sunt,an secundùm rationem quoque rectam justa sint expendere, Philosophi Ethici: sic utrum ea quæ secundùm legem religiosa sunt, secundùm authoritatem quoque Divinam (à Mose adumbratam, per Christum Opt. Max.ore simul ac opere effigiatam & animatam)religiosa sint,examinare, Theologi, de Deo, de doctoribus veris,de hæreticis,magis disputantis, munus esse profitemur.

Vtramque sanè considerationem Theoricorum habituum propriam facimus, qui ad veritatem ceu finem referimus omnia: factionem verò practicæ justitiæ convenire arbitramur,boni imprimis, deinde veri studiosam Christiana certè religio (cujus anteambulo fuit lex Mosaica) sola justitiæ religiosæ nomen meretur: cæteræ omnes, partim in defectu,impietates, partim in excessu, superstitiones sunt, & appellari debent. Et si igitur religiosæ justitiæ exempla etiam in cæteris cultuum generibus,& ea quidem non minus illustria, reperiuntur,nec minus religionis studium, in Iudæo, Ethnico, Turca potest esse, quam in Christiano: in hoc tamen verius, à reliquis ita differens uti lux à tenebris, uti veritas à mendacio, uti exemplar à phantasmate. Et proinde cum Theoriæ veritas præceos bonitatem animet, confirmet, perficiat Christiana pietas quoque sola bona justa, religiosa censeri debet: reliqui cultus omnes partim ut superstitiosi, partim ut impij sunt.ad justitiam ablegandi.Per se considerati ob studium religiosum inter justitiæ exempla connumerati sunt,scilicet & ex cultu religionis falsæ (quam sibi tamen veram esse persuadent)religionis veræ studium & ardor excitetur atque inflammetur. Iam quam in Christiana quoque religione, propter opinionum diversitatem, alij aliud pium sanctúmque statuant, Theoriam quidem veritatis nos Theologis commendabimus:Praxin verò in universum referemus ad justitiam religiosam.

Fides sive religio Christiana, quatenus rerum invisibilium, certa est persuasio(Persuasionem voco:nam si scientia esset,non esset fides. Certam addo,ut eam à falsa opinatione distinguam,atque separem.) Sic ad Metaphysicam pertinere videtur, & inter theoricas virtutes connumerari debet. Quatenus verò non otiosa aut mortua est fides, sed in opus progreditur,Deum purè & sincerè colit, erga proximum officiosa est,sic ἀλλότριον ἀγαθὸν dici poterit: atque adeo justitiæ Ethicæ pars erit maxima & præcipua. Vt enim humana justitia usu & exercitatione perficitur,ita quoque fidei operatio assiduam requirit exercitationem: hácque ratione non ineptè virtus Ethica appellabitur, ἕξις πράξεως ἕνεκα; quæ alioqui respectu contemplationis & divinæ illuminationis Theorica virtus est.

Iustitiæ profanæ idem est habitus,qui religiosæ: differt,quod in hac religiosi affectus erga Deum, in illa profani erga homines ratio habetur. Dividitur proinde in distributivam & correctivam;sive secundùm legem instituatur,sive secundùm æqualitatem. Distributionem ex fide, officio, merito, intelligimus. Correctionem verò eam tantum,qua homo hominũ scelera justè persequitur. Scelerum supplicia justa alterius sunt loci: Divina quidem à Dei providentia: humana verò,si quidem majora sint,quam deceat ad injustam διόρθωσιν sui per se æqua personæ tantum punientis respectu iniqua,ad sceletum titulos ablegandæ sunt. Digna fuit morte Clytemnestra: at indignus Orestes, qui eam morte afficeret. Proinde mors Clytemnestræ, respectu filij,non inter perfidiæ conjugalis supplicia,sed inter Parricidij exempla connumeranda est.

Iustitia Distributiva.

Iustitia in primis digni & indigni rationem habet, in rebus simul, quæ tribuuntur,& in personis, quibus tribuuntur,tum in distributione simplici, tum in ejusdem correctione: dat dignis digna, indignis non dat. Ad utramque actionem præstandam, animi integritas requiritur, quam Fidem appellare possumus, quæ fundamentum est Iustitiæ. Nisi enim internus iste habitus in animo insit,quamvis actiones speciem Iustitiæ præ se ferant, nemo tamen justus vel esse, vel dici poterit. Fide

autem appellatione passivè utimur,pro tali mentis dispositione,cur merito ab omnibus fidi queat : quæ in homine justo,actu repetitur:Activè enim Fides præconceptam quandam Iustitiæ opinionem denotat, quæ facit, ut aliter alteri ob justitiam fidat. Iusti certe hominis est, talem sese,& voluntate,& dictis atque factis gerere, ut integrè & sincerè cum quibuslibet egisse videatur. Nam ut interdum illi quibuscum versatur, indigni sint erga quos fidelem sese præstet : ipse tamen indignus, qui fidem frangat. Et si verò in utraque Iustitiæ specie Fides sese exerit, eximiè tamen in *Distributiva Iustitia* conspicitur,secundum Geometricam proportionem,unicuique id quod suum est, pro cujusque dignitate, tribuens:in Distributionem, Fidelem, Gratam & Officiosam subdivisa,circa quascunque personas versetur,publicas,privatas:amicos, inimicos:notos,peregrinos : qualiacumque ea sint quæ tribuuntur.Bona animi,corporis, aut fortunæ:quomodocunque tribuuntur, contractu aperto,vel tacito. Aristoteles in Ethicis διανεμητικὴν Iustitiam in iis bonis statuit, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς αὐτῆς πολιτείας. Et rectè sanè. Nam sub Politica societate, œconomica quoque comprehenditur: & si in perfectissima societate διανεμητικὴ locum habet, locum etiam habebit in minùs perfecta. Præterea, cùm bonum,quo communius, eò divinius existat, κατ' ἐξοχὴν certè distributio in iis muneribus consistet, quæ publicè à grata civitate, virtutis ergò, civibus suis tribui consueverunt, in quocunque genere Reipublicæ.

De Iustitia distributiva fida dictum est ; sequitur distributiva grata, cujus exempla ex Officiosa,peti possunt.Non in una eademque actione considerari potest & habitus bonus, virtus scilicet, à quo bona actio proficiscitur, propter quam præmiis aliquem afficimus : & effectus bonus, qui nobis nostrisve utilitatem aut jucunditatem aliquam peperit, nosque ad par pari referendum incitat. Est igitur de præmiis quæ doctis hominibus conferuntur aliquid dicendum. Doctorum hominum cultus considerari potest duobus modis : Priore quidem per se, vel secundum externum effectum. Secundùm habitum quidem à quo profluit;siquidem ille bonus sit & laudabilis,cognitio videlicet vel exacta vel inchoata ejus boni quod in doctis hominibus suspicitur. Si verò malus sit habitus & vituperabilis, ambitio nimirum, cultus Doctorum ad actum in honore consequendo refertur. Quoad effectum externum à cognitione ista provenientem, pertinet ad locum Iudicij recti theorici. Posteriore modo consideratur cultus, de quo agitur, respectu personarum, quatenus alter alteri pro merito tribuit honores & præmia eruditioni convenientia. Cultus ille refertur ad Iustitiam distributivam officiosam, quinetiam ad gratam, nempè quoties docti viri in nos nostrósve beneficia contulerunt.

Ivstitia Correctiva.

Διορθωτικὴ versatur circa eadem,circa quæ & διανεμητικὴ,diverso tamen respectu : quoniam hic inæqualitatis corrigendæ ratio habetur,illic verò fidei servandæ,cuique pro dignitate id quod suum est tribuendo. Æquale medium est : inæquale ad latera utrinque abscedit per magis & minus.Et quoniam hic personæ plures sunt inter se contrahentes, ad minimum duæ,si æquales inæqualia obtineant, vel inæquales æqualia,justitiam pervertunt. Itaque in una eademque actione respectu ejus qui plus habet, injustitia Activa in excessu æqualitatis dici poterit : at respectu eius qui minus habet, iniustitia Passiva erit in defectu æqualitatis.Hæc causa est,cur iniustitia unica Iustitiæ opponatur,cum cæteris virtutibus duo semper vitia adstent.Hanc inæqualitatem corrigere διορθωτικὴ munus est.Corriget autem,si τὸ ἄνισον,quod diversarum personarum respectu,& πλέον & ἔλαττον est,ad μέσον atque ἴσον reducat,in contractibus tùm voluntariis, in quibus uterque & agens, & patiens, contendit,(verbi gratia,in emptione & venditione, in opera locata & consimilibus)tùm non voluntariis,in quibus patiens non consentit,in voluntariis quidem ille qui emit accipit ab alio rem emptam : qui vendit dat alteri rem emptam:hîc iam inæqualitas adest ; πλέον habet emens ἔλαττον habet vendens. Tollenda est igitur per rem æquivalentem, nimirum per pecuniam(quæ veluti mensura est omnium rerum ipsa æstimatione)aut certè per commutationem, emens itaque vendenti pretium rependit, & sic id quod inæquale erat, corrigitur. Voluntarius erat contractus, & propterea correctio quoque est voluntaria. Nam si quâ ortiatur fraus dolúsve malus in hac conventione, non amplius erit voluntarius contractus;sed involuntarius : & propterea non correctione commutativa, sed per pœnam aut mulctam æqualitas erit restituenda.

Iam verò involuntarij contractus,quia altero volente,altero nolente contrahuntur(generali enim vocabulo Philosophus conventiones istas sive actiones quotidianas in hominũ mutua cõversatione σωαλάγματα vocat,quãvis Latini vocabulo contractus in solis voluntariis utantur) idcirco etiam correctionem non voluntariam habent : quia alter vult corrigi, alter non vult. Nam sicuti iniustè agens, in agendo volens in correctione iusta nolens evadit : sic iniustè patiens, in patiendo nolens erat, at in correctione iusta volens efficitur. Res autem per quas inæqualitas ista è medio tollitur, Aristoteles generali nomine ζημίαν & κέρδος vocat,lucrum & damnum, metaphora ducta à voluntariis contractibus, in quibus pecuniaria æstimatione lucrũ vel damnum facere dicuntur. Hæc duo ita inter se sunt contraria, ut etiam contrahentium voluntates.Qui iniuria volens afficit,πλέον acquirit,& propterea κέρδος habere videtur,modo pecuniarium, ut si quis iniusto fœnore alium opprimit,aut æs alienum dolosè supprimit : modo quodvis, aliud, verbi gratia honorem, vitam & similia. Adulter pudicitiam eripit, homicida vitam,& sic de cæteris. Quapropter lucrum aliud interdum est corporeum,ut pecunia,aut quævis alia res quæ per vim alicui aufertur ; puta liberi;iumenta, servi:interdum est incorporeum, ut honor, existimatio, pudor, & consimilia. Iam verò, is qui nolens iniuria afficitur, ἔλαττοι acquirit,& propterea ζημίαν pati videtur:hoc est damnum,vel in corporeis,vel in incorporeis. Correctio igitur in eo iam consistet,ut τὸ πλέον καὶ ἔλαττον uniuscuiusque reducatur ad æqualitatem : videlicet ut is qui iniustum κέρδος agendo iniustè obtinuit,iustam ζημίαν patiendo luat, quæ pœna mulcta propriè dicitur : & vicissim is, qui iniustam ζημίαν sive damnum passus est,iustum κέρδος adipiscatur.

Ex quibus patet, lucrum & damnum non tantùm in pecunia & opibus, sed in omnibus externis bonis consistere:quamvis usu loquendi ad opes propriè transferuntur.Proinde correctio in non voluntariis modò per eadè res numero,vel specie fit,per quas iniusta actio(verbi gratia, per restitutionem eius quod ablatum est furto,sacrilegio,fœnore,rapina, modò per res specie diversas, & numero;æquivalentes tamen ut quando pro pudicitia violata reponitur pecunia,aut homicidiũ exilio mulctatur. Et hæc ratio est contractus non voluntarios corrigendi, in quibus patiens iniusta non consentit. Non consentit autem,quia nemo volens iniuria afficitur.Patitur autè vel dolo circumventus ab alio,ut furto,peculatu,falso testimonio,insidiis,adulterio,clandestina cæde (quod ab Arist.σωάλαγμα ἀκούσιον λαθραῖον dicitur)vel per vim coactus à potentiore : cujus generis sunt tormenta, carceres, exilia, mortes, atque cædes apertæ:in quibus omnibus agens scit,& volens facit : patiens scit quidem, sed nolens pati cogitur propter inopiam defensionis. Itaque σωάλαγμα ἀκούσιον μὴ λαθραῖον,βίαιον, tamen appellatur.Licèt ergo ratione patientis non voluntarius contractus duplex sit apud Arist.par est tamen correctionis ratio. *Theatrum vitæ hum. vol.* 17. c. 18.

Si qua virtus est, cuius intellectus, usúsque humano generi sit necessarius,ea est iustitia,quam vetustas finxit esse filiã Iovis,ipsique Iovi proximam sedem occupare. Cuius loci tanta dignitas est, ut virtutum domina & Regina fuerit nũcupata. Alij fidentiùs loquuti,dixerunt Iustitiam esse ipsum Iovem,id est,eam legem, quæ sit antiquissima & perfectissima omnium legum ; quæ ab illo cœlesti domicilio descendit in animam ejus, qui fit iustus inde in civilem societatem. Certè cùm anima,quæ est immortalis,cupiat imitari Deum,qui est ipsissima iustitia,fatendum est, hanc animæ immortalitatem esse illud pedamentum, quo omnis iustitia nititur. Tantus omni ætate iustitiæ suspectus fuit, ut cœlitibus addita aris ac divina re culta sit. Iustitia est omnium animæ partium consensus & concentus. Est iustum esse, est perpetuò adhærere rationi, ac perenni quadam & sempiterna lege suum tenorem servare, nullisque casibus à suo tramite flecti posse. Hominis iusti est æternus quidam vigor, in quo omnia eminent recta,æqua, sancta. Ergo iustitia ab anima,cuius est propria dos, sese diffundit in communionem humani generis ; ac fit habitus,sive perfecta quædam notio eorum quæ cuique conveniunt, eáque ut par est dispartiens. Illa quæ adhuc est in anima, imperat, legemque fert,propriéque dicitur Imperium legis. Altera quæ est ab illa vocatur obsequium sive obtemperatio. Illa est ipsa casti pectoris sanctitas, & semper intuetur Deum. Hæc homines respicit ; his consulit & quidem duabus rationibus, reddendo cuique suum,& vitiis emendandis. Hanc posteriorem homines peculiari dictione iustitiam vocant : Vtramque homo iustus possidet. Illius ope coniungitur cum Deo : huius cũ homine. Vtraque suos characteres in singulis virtutibus impressos habet ; ideoque dicitur apex & character omnium virtutum. Ergo ubi homines superba cæcitate lucem iustitiæ aspernantur, ibi hic nobilis character obliteratur, ibi vitiorum nigror omnia occupat, ibi nullus est,nec prudentiæ,nec fortitudini,nec temperantiæ locus.Ipsa ergo iustitia ita una è virtutibus est, ut aliarum virtutum quodãmodo sit ductrix, protectrix, conservatrix. Certè sal dicitur esse typus iustitiæ, quod corruptionem & interitum arcet.Hæc virtus in hoc virtutum sacratissimo choro aspicitur sicuti prætorum dispensatrix.Statim ut adversus vitia constitit,ibi verò est eorum indagatrix & ultrix. Sed verius est,hîc & in cœlo esse Themidem,apud inferos Dicem,in mediis hominibus legem,in civitate pacem,quam, è vestigio sequuntur omnia vitæ commoda ; siquidem cuiuslibet Reipublicæ duæ sunt columnæ maiestas iustitiæ, & provisus annonæ. In lare cuiusque familiari est concordia coniugum, & familiarium benevolentia, & gratæ gratiæ erga eum qui est paterfamilias, & huius erga cunctam familiam mutua charitas. Quibus ex rebus intelligitur iustitiam in hominum cœtu esse animi habitum,qui suum cuique tribuendo humanæ coniunctionem societatis tuendam suscipit.Et venerari aram Iustitiæ est,nec sibi, nec aliis esse iniurium ; sed intimè & extimè innocentiam profiteri ; denique esse æquum distributorem eius quod cuiusque est ; Ergo iustitia merito dici potest ἄκανα, Virga illa Ægyptia geometrica, ut Romanum ancile, de cœlo delapsa, quæ, cùm Nilos diluviasset, unicuique suos terminos indicavit,eaque occasione Ægyptios discordiis & cædibus eripuit.

Non inscitè quidam Δίκῃ Iustitiæ effectum dici voluerunt ἀπὸ τοῦ δικάζειν καὶ διαλύειν τὰς φιλονεικουμένας, à dirimendis ac separandis litigatoribus. Doctè antiquitas finxit,missu Iovis, qui veritus esset ne sese humanum genus mutuis cladibus conficeret,Mercurium terris intulisse: Pudorem & iustitiam,quæ essent humana vincula societatis, & urbium nunc præsidia nunc ornamenta : Tres ergo sunt peritissimi iustitiæ effectus,innocentia vitæ, distributio ejus quod cujusque esse debet, Vitio peccati.Innocentem esse,est sanctè se gerere in omnibus iis quibus vitæ communitas continetur : abstinere omnibus contractibus, nisi iis quos necessarius usus & natura inducit. In his si eò necessitate ventum fuerit, præstare fidem, velut in venditione,emptione, mutuo & similibus. Quisquis hîc ita se gesserit, ut nil excusandum habeat, hunc dicimus esse cultorem iustitiæ, hoc est virum bonum,nemini nocentem, omnibus qua re maximè potest, commodantem ; eum qui & neminem flagitat & à nemine flagitatur ; cui animi sedatio perpetuam parit felicitatem;hic ipse nullum à iustitia compendium nec capit,nisi hoc ipsum iustum esse præstare,quæ est altera pars iustitiæ, quam vocavi distributionem,ne quis fraudetur suo,ne aliena quisquam per vim aut per fraudem occupet,

occupet aut in alienam, sive personam, sive existimationem sit iniurius quæ est tertia pars iustitiæ. Qui tripartitus animi habitus usque eò humanæ dignitatis est proprius, ut omnes homines, ne iis quidem exceptis, qui iura & leges ignorant, erigantur ad lumen iustitiæ, eiusque numen & maiestatem reverèatur. Ergo humanu genus sponte & suopte ingenio iustitiam amplectitur, ac strictè ius observat. Nihil imperare, nihil cogere necesse habet is: qui agit negotium non proprij affectus, sed iustitiæ, hinc se homines persuaderi facile patiũtur. Cùm enim ad iustitiam repræsentandam fiat concursus naturæ, rationis & moris, nullus mente est tam obtusa, aut ingenio tam parvo, qui non se ipse identidem submoueat, ut & domi & ut foris iustitiam agitet, se & sua dirigat ad normam recti, non iustitiam simulet, sed præstet. Huius virtutis numen usque eò est omnibus rebus insertũ, ut indita sapientia quicquid à Deo peteret, uno iustitiæ vocabulo cõplecteretur, quandoquidem omnes virtutes in omni iustitia censentur esse collectæ, usque eò, ut qui iustitiam dixerit, omnes virtutes dixisse videatur. Ea re Agesilaus, cuidam interroganti, utra melior fortitudo an Iustitia? Fortitudine, inquit, nihil opus est, ubi omnes sunt iusti. Hinc quoque perspicuum est, eum qui deerrat à iustitia fieri desertorem humani ingenij, & instinctus naturalis, eorumque morum qui sunt probi, commodi, emendati postremò omnem ex animo humanitatem extirpare. Quippe natura est, non tantum hominem non violare, sed & eum servatum, auctum ornatum velle. At quisquis id quod natura est, etiam perducit ad scientiã, huius item scientiæ salubres effectus promit in frequentibus iustitiæ experimentis, hunc dicimus esse hominem iustum, & rarissimum inter mortales bonũ, hunc universi non solùm admirantur ut fortem, sed & colunt sicut prudentem, & amant veluti temperantem. Cæterùm hæc est illa potentissima virtus, quæ suo magno numine bonos protegit, ferocitate exultantes, nolentes atque adeò repugnantes cogit in gyrum rationis. Hæc est superbis vehemens, & improbis formidabilis. Per unum iustitiæ splendorem, excellentia summi loci transit in similitudinem Dei. Non purpura, non fasces magistratum venerationè circumfundunt, sed una iustitia est ei decus, authoritas, robur. Ductorem exercitus Iustitia donat victoriæ, cunctos concordia, iisque bonis quæ sunt ingenita concordiæ. Per sapienter antiquitas iustitiam effinxit aspectu quodam & filo virginali, quo signatur integritas & puritas animi, tum oculis acerrimis & inconnivivis, quibus significatur vigilãtia, quæ est propria dos eius qui sit rerum arbiter: bonorum propugnator, facinorosorum ultor; cui denique impositum est onus cuncta regendi. Neque verò alia de causa reges, quã iustitiæ fruendæ causa constitutos constat. Est enim rex anima iusta, & sacra quædam ara, ad quam omnes confugiunt. Vt omnes rerum potẽtes iniustitia armat feritate, ita iustitia Regem divina quadã venustate convestit. Certè regna remota iustitia, nihil sunt aliud nisi generalia, quædam latrocinia. Quidam Regum & potentiorum hominum propter excellentem habitum Iustitiæ aut diis sunt additi, aut diis proximi habiti; cuiusmodi Rhadamantus, Dejoces, Aristides, aliaque taliũ celeberrima nomina, ad quorum iubar improbitas excæcata, iniustitia exanimata est, haud aliter atque ij qui fulminis ictu conflagrant. Iustitiæ perpetua comes it æquitas, æquitati æqualitas. Æquitas id præstat, ut se quisque cum aliis coæquet, quæ & æquibilitas dicitur, ne usus iustitiæ nimia indulgentia vilescat, ne item impensiori atrocitate crudescat: Est enim æquitas regula divina nusquam tam rigida & abscissa, ut gratiam cœlestis amabilitatis amittat, huiusque aspectus neque trucis neq; atrocis, sed reverendæ cuiusdam dignitatis maiestate conspicuus est. Æquitas ergo est proprius ille iustitiæ modus, est condimentum, est id quod inter extrema medium est. Extrema, sæpiusculè enim hoc dicendum, voco excessum ac defectum, sive nimium rigorem, & nimiam laxitatem, summum ius & summam iniuriam, iuxta quæ æquitas nec pender, nec propendet, sed est quædam veluti proportio eius quod satis est. Hæc est omnium hominum, omniumque rerum trutina, sive illa statera, cui inter symbola Pythagoræ locus est; quam is Philosophus non transiliendam dixit. Æquitatis quoque typus esse potest forma quadrangularis, & ipse quaternus numerus, quòd est æqualiter æqualis. Certè hæc virtus, cui nomen æquitas quandoque vocatur æqualitas; sed tunc solùm cùm apparet in rebus; ut æqualitas dici possit æquitas alicui præstita; sive effectus æquitatis: quæ etsi non alibi reperitur quàm apud Deum: tamen & in iis hominibus, qui iustitiam profitentur, quodammodo aspicitur inscripta. Hæc item statera nihil est aliud, quàm ipsum ius, ad cuius normam instituitur iudicatio, hoc est distributio & ordinatio iustitiæ. Id quod eò pertinet, ut totum, quod præ manu est, negotium sit mansum & remansum, planè cognitum, palamque perspicuum. Cùm ergo æquitatem dicimus, non hoc dicimus omnia & omnes, quamvis ad vitæ conditionem pari sorte veniant, oportere fieri pares, sive æquales. Nam hac quidem inæqualitate nihil esset inæqualius; sed eum qui Reipublicæ præest, omnibus pariter consulere debere; neque in hac virtute aliud sibi proponere nisi ipsam. Quippe unam æquitatem in rerum tractatione ducem habere, est agere vicem eius, qui quantus est & bonitas, & æquitas est. *Card. Pasc. l. de Virt. & vitiis cap.* 17.

¶ Emblemata.

Tandem iustitia obtinet.

Emblema XXVIII. Andreæ Alciati.

Æacida Hectoreo perfusum sanguine scutum,
Quod Graecorum Ithaco concio iniqua dedit,
Iustior arripuit Neptunus in aquora iactum
Naufragio, ut dominum posset adire suum;
Littore Aiacis tumulo namque intulit undæ;
Quæ boat & tali voce sepulchra ferit:
Vicisti Tlamoniade, tu dignior armis,
Affectus fas est cedere iustitiæ.

Iuventus.

¶ Definitio et etymol.

IVVENTVS Græcè νεότης, ητος, ἡ, & νέος, α, ον, iuvenis dicitur. Est autem iuventus primæ refrigerativæ particulæ augmentatio, *secundum Arist. l. de Morte & Vita* Iuvenis est, qui adolescentium ætatem excessit, ut Marcellus testatur, dicitur à iuvando, quod ea ætas maxime sit ad laborandum apta, hinc iuvenesco, id est, iuvenis fio.

Iuventus, Hebr. *Nahhar, Nehhurim, Nehhuroth, Nohhar*, Iuventus puericia, omnes dies iuventutis. *Nahhar*, Iuvenis, puer qui est inconsideratus & præceps fertur ad omnia. Hinc נַעֲרָה, *Nahharah*, puella. Omnia hæc nomina oriuntur à verbo *Nahhar*, i. excessit, exturbavit, vehementer in præceps deiecit. Iuvenes certè multa præcipitanter agunt.

Iuventus nonnunquam ipsam ætatem iuvenilem significat, interdum frequentiam iuvenum.

¶ Loci Biblici.

Iuvenes quales esse debeant, Tit. 2. 6. 1. Petr. 5. 5. Iuvenum consilium secutus Roboam punitur, 1. Reg. 12. 1. &c. Iuventus in timore Dei erudienda, Eccl. 12. 1. Iuventutis cupiditates fugiendæ, 2. Tim. 2. 2. à iuventute benefaciendum, Eccl. 11. 9. & 12. 1.

¶ Patrvm Sententiæ.

Vicina est lapsibus adolescentia; quia variarum æstus cupiditatum fervore calentis inflammatur ætatis. *Amb. de Viduis l.* 1.

Præmittit ætatis generalem iactantiam, quo plus commendet humilitatis suæ gratiam: mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, debilitata fracturis, tristis doloribus, anhela suspiriis, coacta curarum æstibus, & in ipsa vivendi mœsto fastidio alacritate est oblita iactantiæ. Rara sane iuvenibus est humilitas: ideoque miranda, dum ætas viget, dum vires solidæ, dum sanguis æstuat: dum solitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tunc fervet iactantia, tunc se iuventutis extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit abiecta, contemnitur, tunc subiectio de genere conscientiæ æstimatur infirmitas. *In Psal.* 118.

Multos videmus iuniorum super senes intendere moribus dies, antiquorum tempora prævenire meritis, & quod deest ætati, virtutibus compensare: quia (iuxta Apostolum, ne quis contemnat adolescentiam bonæ indolis) senectus venerabilis non est numero annorum, sed magis merito morum computata. *Bern. in epist. ad Theobald. militem.*

Sicut in senibus sobrietas & morum perfectio requiritur: ita in adolescentibus obsequium & subjectio: & obedientia ritè debetur. *Cypr.* 22. *de abusionibus.*

Sicut fructus non invenitur in arbore, in qua flos prius non apparuerit: sic in senectute honorem legitimum consequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicuius exercitatione non laboravit. Disciplina igitur absque obedientia qualiter fieri poterit? Adolescens ergo sine obedientia, adolescens sine disciplina est. *Idem.*

Indignè transacta adolescentia, otio iam senectutem, & honestè acta superior ætas fructus capit authoritatis. Quid enim senectus surripere valet, in quo juventus reprehensibilis non fuit? *Cas. in epist.*

Divitiæ senum non sunt canicies capitis, sed industriæ juventutis! nec plurium annorum circulis, sed laborum præteritorum stipendiis metiendæ. *Ibid.*

Magnum expecta gaudium, quum puerilem animum deposueris, & te in vitium philosophiæ addictum descripseris. Adhuc enim non puericia, sed quod gravius est, puerilitas remanet, & hoc quidem pejus est, quod authoritatem habemus senum, vitia vero nec puerorum tantum, sed etiam infantium. *epist.* 16.

Adolescentulum verbosum, & eloquentiæ studentem, cum sit sapientiæ inanis, non alium quam hostem justitiæ reputa. *Bern. ad Eugenium.*

Impossibile est juvenem vitiis carnis non tentari. *Hieron.*

Honor adolescentum est, timorem Dei habere; parentibus deferre: honorem habere senioribus, castitatem non aspernari, diligere clementiam & verecundiam, quæ ornamenta sunt juvenilis ætatis. In senibus gravitas, in juvenibus alacritas, in adolescentibus verecundia commendatur. *Amb. de Offic.*

Sicut ignis in lignis viridibus suffocatur; ita sapientia in adolescentia, tentationibus & libidine impedita, non explicat suum fulgorem, nisi labore, & studio, & oratione incentiva juventutis intra repellantur. *Hier. ad Nepotian.*

¶ Poetic. Sententiæ.

Horat. de Art.

Imberbis juvenis tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque, & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flectis monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aris,
Sublimis, cupidusque & amata relinquere pernix.

Ausonius de vita humana.

Sensus abest parvis lactantibus, & puerorum
Dura rudimenta, & juvenum temeraria pubes.

Ovid. 13. Met.

Transit in ætatem post ver robustior ætas;
Fitque valens juvenis, neque enim robustior ætas;
Ulla nec uberior, nec quæ magis ardeat, ulla est.

Idem 3. Fast.

Juvenilibus annis
Luxuriant animi, corporaque ipsa vigent.

Verinus,

Præcipites iuvenum dementia subruit urbes,
Curia consilio constabilita senum est.

Sen. Oct.

Regenda magis est fervida adolescentia.

Ovid. Epist. 4.

Sint procul à nobis iuvenes, ut fœmina compti?
Fine coli modico forma virilis amat.

Sen. Thyest.

Peiora iuvenes facilè præcepta audiunt.

Sen. Hip.

Propria describit Deus
Officia & ævum per suos ducit gradus,
Lætitia iuvenem, frons decet tristis senem.

Virg. Æneid.

Nec sanctos iuvenes attingit sordida fata:
Sed vere cessere domus & iura piorum.

Sen. Thyad.

Iuvenile vitium est, regere non posse impetum.

Chil. par. Auson.

Illa iuventus gravior, quæ similis senectæ.

Lucanus ad Pisonem.

Est mihi, crede, meis animus constantius annis,
Quamvis nunc iuvenile decus mihi pingere mala
Cœperit.

Tibu. l. 4.

At si tardus eris, errabis, transiet ætas.
Quam cito non segnis stet, remeátque dies.
Quam cito purpureos deperdit terra colores?
Quam cito formosas populus alta comas.
Quam iacet infirmæ venere ubi fata senectæ,
Qui prior Eleo est carcere missus equus.
Vidi iam iuvenem, premeret cum serior ætas,
Mœrentem stultos præteriisse dies.

Ter. Andr.

Ita est.

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium iungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut Philosophos.

Sen. Oct.

Iuvenilis ardor impetu primo furit.
Languescit idem facilè: nec durat diu
In venere turpi: ceu levis flamma vapor.

Homer. in γ. Odiss.

Αἰδὼς δ' ἄν νέον ἄνδρα γεραίτερον ἐξερεέσθαι.
Pudet certe iuvenem virum seniorem interrogare.

Menander.

Ἀκμὴ τὸ σῶμόν ἐστιν ἄνθος διαφέρει.
Vigor iuventutis penitus nihil à flore differt.
Μίμνησο νέος ὤν, ὡς γέρων ἔσῃ ποτέ.
In memoriam redige iuvenis existens, quod senex eris quandoque.
Νέῳ τε φυκὰς πολλὰ χρησὰ μάνθανε.
Iuvenis existens multa bona disce.
Νέῳ δ' σιγᾶν μᾶλλον ἢ λαλεῖν πρέπει.
Iuveni autem magis tacere quam loqui convenit.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Studia, quæ sunt in adolescentia, tanquam in herbis significant, quæ virtutis maturitas, & quænam fruges industriæ futuræ. *Cic. pro Cœl.*

Est adolescentis majores natu revereri: exque iis deligere optimos & probatissimos, quorum consilio & authoritate utatur, ineuntis enim ætatis iustitia senum constituenda & regenda est prudentia. *Cicer. 1. Offic.*

Iuvenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore. *Arist. 6. Ethic.*

Iuventutis disciplina neglecta facit magnum Reipubl. detrimentum. *Idem Polit. 8. c. 1.*

Iuvenes quatuor ferè discere consueverunt, literas, gymnasticen, musicen, & pingendi peritiam. Literas quidem & picturam tanquam ad vitam utiles: gymnasticen, ut quæ ad fortitudinem pertineat, de musica ambigitur: nam nunc multi voluptatis causa illam addiscunt: veteres vero inter disciplinas eam collocarunt, quia natura quærit non solum in negotio rectè, sed etiam in otio laudabiliter posse versari. *Eod. l. c. 9.*

Iuvenes sunt moribus cupidi, & ad ea, quæ concupiscunt, conficienda parati sunt, & ex corporis voluptatibus, venereis potissimum dediti, earúmque impotentes sunt, inconstantes, & res, quas concupiverunt, fastidiunt. Valdè concupiscunt, sed protinus conquiescunt, quia acutas habent voluptates; non longas, ut ægrotantium fames & sitis. Sunt ad excandescentiam proclives, & ad eum impetum sequendum parati, & iræ obnoxij, quia ob honoris desiderium se parui fieri pati non possunt, sed ægrè ferunt, si sibi fieri injuriam arbitrantur. Honoris, immò victoriæ cupidi sunt: bonis moribus prædiri, credulí, spe bona pleni, & facilè decipiuntur. Fortiores sunt, non metuunt, sed multum confidunt: verecundi, magnanimi, & honesta facere cupientes. *Idem Rhet. l. 2.*

Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur, non semper superet vera illa & directa ratio: vincat aliquando cupiditas voluptásque rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio moderatióque teneatur: parcat iuventus pudicitiæ suæ, ne spoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius damnum atque famam, ne probum castis, labem integris, infamiam bonis inferat, ne quem interimat, ne interfit insidiis, scelere careat: postremo, quum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætati, atque ad inanes hasce adolescentiæ cupiditates, revocet se aliquando ad curam rei domesticæ, rei forensis, Reipublicæ, ut ea, quæ ratione antea non prospexerit, satietate abiecisse, experiendo contempsisse videatur. *Pro M. Cœl.*

Ludo & joco uti illis quidem licet, sed sicut somno & quietibus, cæterisque, quum gravibus seriisque satisfecerimus: Ipsúmque jocandi genus ingenuum & facetum esse debet, non profusum, nec immodestum, sed semper in ipso joco aliquod probi ingenij lumen elucear, *Cic. 1. Offic.*

Enitendum est, ut qui libidinibus succumbunt, & increpationibus omnino rebelles sunt, connubio subjungentur; hoc siquidem tutissimum est juventutis vinculum. *Demost. 2. Olyn.*

Difficile est aliquid de juvenibus divinare. Est enim ætas incerta fine scopo, multis mutationibus obnoxia, & alias aliorsum agitur. *Theoph.*

Nihil difficilius est quàm in juventute magnam capere fortunam. *Curtius, lib. 4.*

Licenter juvenes militiam in lasciviam vertunt. *Tacit. in vita Agric.*

Si quis ad bellum gerendum electus junior, qui sua utilitate movetur, & impetu lætatur propter armorum splendorem, equorum apparatus & vanas profusiones, hortatur ut ad iter vos accingatis, huic non concedite: ut periculo civitatis suum splendorem amplificet: sed existimate à talibus res publicas & privatas everti. Atque bellum rem existimate quæ juvenum consiliis regi non potest, nec subitò est suscipienda. *Thuc. lib. 6.*

Iuventus ignara judicandi in fraudem facilè inducitur, & spretis melioribus vana amplectitur. *Lipsius ex dispunct. not. Mirand. Cod.*

Non aliud magis decorum in juvene, quam ut se demisse & submisse gerat. *Idem Cent. 1. epist. 8.*

Ornamentum juventutis pudor, veræ gloriæ & doctrinæ sedes. *Cent. ad Ital. & Hispanos, ep. 10.*

Pestem hanc videmus in pleraque juventute nostra hodie, quæ simul ut sapere cœpit, jam sapit, & ubi vix limen libavit sapientiæ, putat penetrasse. *Cent. 2. epist. 23.*

Oportet inferere juventuti non ea quæ probantur maximè, sed quæ probanda. *Ibid. epist. 73.*

Ejusmodi adolescentem copia rara est, qui cum literis modestiam sociant & virtutem. *Cent. Miscell. epist. 110.*

Pudor in animo: & in vultu rubor, gemmæ pulcherrimæ sunt in juventute. *De milit. Rom. lib. 4. Dial. 10.*

Duo sunt quæ juventutem instruunt & formant, delinquentium castigatio & bonorum præmiatio. Ad utrumque enim horum aspicientes illum quidem ob metum fugiunt, hanc ob gloriæ studium concupiscunt. *Ibid. lib. 5. Dial. 17.*

¶ Apophthegmata.

Democritus, robur & pulchritudinem juventutis bonum esse, senectutem prudentiæ florem esse dicebat. *Max. serm. de senect. & iuventut.*

Simonides dicebat, hominem, quandiu vivit juvenis & vegetus, animo levi esse præditum, multa irrita cogitare, neque senectutem sibi affuturam, neque mortem expectare, indulgere otio, nec intelligere, quam breve sit juventutis ac vitæ tempus datum hominibus. *Stob. serm. 96.* Vt paucis omnia, juvenis ab Horatio descriptus est:

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator.

Iunæus Philosophus, juveni multa eximia dona tum in anima tum in corpore Deum contulisse dicebat, quæ semper augentur nempe magnitudinem, robur, formam, gratiam refulgentem, mentem confirmatam, prudentiam, & orationem animi bonorum nuntiam. Multa ex artibus & scientiis lucretur. Quod si infortunium aliquod ei inferat morbus, aut paupertas, aut ignominia, singula perferre potest: & tanquam bonus athleta quemvis casum superat. *Stob. eod. ser.*

Selon lege sanxit, ne quis admodum juvenis ad magistratum aut consultationes admitteretur, quamvis prudentissimus esset visus. *Stob. serm. 112.*

Plutarchus juvenes hortabatur, ut hæc tria habere curatent, in animo Temperantiam, in lingua Silentium, in ore Pudorem. *Ant. serm. de iuvenibus virtute præditis.*

Idem, decet juvenes (inquit) æmulari seniores, ut lacteus pullus equæ cursum comitatur, & ut Plato dicebat, de mero aquæ miscendo, furentem à sobrio temperari, *Stob. serm. 112.*

Aristoteles, laudabiliorem, & magis necessariam temperantiam in juvenibus quam senibus esse dicebat. Nam juvenes plus quam senes cupiditatibus tentantur. *lib. 3. Topicorum, & lib. 3. Ethic.*

Athenienses. Scitu dignissimum est juramentum, quod Ephebi Athenienses Reipublicæ præstare solebant. His verbis autem fuit conceptum: Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum commilitonem, quo cum junctus fuero. Dimicabo pro aris & focis & solus, & cum multis Patriam non deserinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique quam acceperim. Semper magistratu præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscumque plebiscitis. Quod si quis leges, vel irritas facere, vel eis non obtemperare velit, non concedam: sed ulciscar & solus & cum pluribus Sacra quoque patria colam. Horum dij mihi testes, & conscij sunto. *Stob. serm. 41. de Republ.*

¶ Similitvdines.

Iuventus & iuventa. Post hyemem denuo recurrit ver: At post senectam nulla recurrit iuventa. *Eras.*

Novella vitis copiosius gignit vinum, sed vetustior melius: Ita plura loquuntur juvenes, sed utiliora senex. *Idem.*

Persica ob id ipsum pluris veniebant, quod non durarent, nisi in triduum: Ita avidus rapiendum, quod citò prætervolat, ut iuventa. *Idem.*

Vt gypsum aut argilla dum est uda, in quamvis imaginem facilè sequitur fingentis manum: Ita rudes animi ad omnem disciplinam sunt idonei. *Idem.*

Vt viti pedamentis & ridicis opus est, nec jaceat: sic iuventuti, monitis, ne cadat. *Lipsius, Dial. De recta pronunciatione.*

Vt imperiti pictores in facie exprimenda rugam, nævum, verrucam facilè imitantur, indolem negligunt, & ipsum vultum. Sic sæpè adolescentes rara aut exstantia verba excerpunt, ingenium omittunt & genium dictionis. *In institt. epistol.*

Vt cœlo tranquillo & mari placido, naturæ quæ contra tempestatem sunt expediunt: sic in ætate florida, nondum tot curis aut fluctibus exposita, jure præpares quæ sint illis mitigandis aut tollendis, *ex manud. ad Stoic. Phil. l. 1. diss. 1.*

Vt aquileges cum mane halitum quendam erumpentem è terra vident, indicium id habent latentium æquarum: sic de scaturigine virtutum spes, ubi in adolescente præit & elucet cupiditas discendi. *Const. lib. 4. c. 5.*

Vt equum in cursu plausus; sic optimam indolem laudes & approbatio iuvant. *Cent. 1. ep. 86.*

¶ Adagia.

Iuvenari. νεανίζειν.

In eos, qui iactantius & inconsultius aliquid agũt, more iuvenum. Ari.

Aliam ætatem alia decent.

Qui iam aliam ætatem significabit, nec idem decere canum, quod iuvenem aliquando decuit, usurpabit illud Homeri:

Ἀλλ' ὅτε δὴ πολιόν τε κάρη πολιόν τε γένειον.

Verum ubi iam canumque caput incanaque menta.

¶ Emblema.

Emblema c. IX. Andreæ Alciati.

Natus uterque Iovis tener atque imberbis uterque,
Quem Latona tulit, quem tulit & Semele,
Saluete, aterna simul & florete iuventa,
Numine sit vestro qua diuturna mihi.
Tu vino curas, tu victu dilue morbos,
Vt lento accedat curva senecta pede.

¶ Fabvla.

Bos & Iuventus.

Ante bovem arantem, quem ætate confectum etiam quotidianæ aratri & plaustri trahendi operæ lentum & squalidum reddiderant, ante hunc igitur exultare nitidus ac petulans iuvencus, atque illius scabram ac nudatam pilis cutem irridere. Paulo post arripitur ad immolationem iuvencus, qui quum præter bovem duceretur demisso capite, & lento passu ingrediebatur. Tum bos: Etsi, inquit, nolim has te pœnas dare lasciviæ & insolentiæ tuæ, tamen quum ita occideris, delector id me cognoscere verum esse, quod audire etiam de meis parentibus memini: In maximis periculis versari petulantem iuventutem. Ac esse quidem ætatem hanc per se malis obnoxiam, sed tum maximè, cum accedat iniuriarum & improbitatis usurpatio.

Præceptum & admonitio fabulæ narratione comprehenduntur.

Vide Adolescentia, Ætas.

FINIS LIBRI NONI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMVS.

K.

Kabbala.

¶ Definitiones.

Kabbala est ars occupata circa textum Hebraicum S. Scripturæ, profundiori modo explicandum. *Dicitur etiam* Ars kabbalistica.

Estque generalis, vel specialis.

Kabbala generalis explicat finem kabbalistis propositum, & media generalia.

Finis est partim mysteriorum S. Scripturæ conservatio atque propagatio, partim nominis divini sanctificatio, & per eam hominis deificatio.

Media generalia sunt precatio, & modus cognitionis kabbalisticæ.

Kabbala specialis est ratione subjectæ materiæ, & singulorum librorum V. T.

Kabbala specialis ratione subjectæ materiæ est theorica vel practica.

Kabbala theorica est philologica seu verbalis, vel pragmatica seu realis.

Kabbala philologica est triplex: Gematria, Notarikon, & Temurah; & huic postremæ inservit revolutio alphabetica.

Kabbala practica est Bereschith, vel Mercabah.

Kabbala Bereschith est physiologia subtilior ex S. literis nominatim ex *Gen.* 1. hausta.

Ejus partes duæ sunt: prima est de triplici mundo seu mansione creaturarum: secunda, de quinquaginta portis intelligentiæ.

Kabbala Mercabah est doctrina de nominibus Dei & angelorum.

Nomina Dei sunt partim Sephiroth, partim Schemoth.

Nomina angelorum sunt duplicia: & alia quidem sunt 32. semitarum sapientiæ, alia 72. præsidium, per quos nomina Dei operantur.

Kabbala practica alia est apud Iudæos sequioris ævi, alia apud Christianos.

Kabbala specialis ratione singulorum librorum V. T. est varia.

I. *Kabbala nihil est aliud, quàm textus Hebraici arcana consideratio, oretenus tradita & accepta.*

Anxiè admodum disputatur, quid sit Kabbala. Nobis ita videtur. Kabbala est doctrina accepta ab alio, per manum videlicet seu vivâ voce. Quidquid ergo Moses jussu Dei retulit in litteras, id Kabbala antea erat, seu παραδόσεν, quod velut jus sacrum & hæreditarium continuâ generationum serie transmittebatur. Itaque Kabbala & Sacra scriptura hactenus idem planè sunt. Sed ex quo Kabbala patriarcharum in sacras tabulas est relata, hoc nomen usurpatum est de mysteriorum, quæ in Sacris literis veluti latent, conservatione & propagatione: cujusmodi est mysterium SS. Trinitatis, doctrina de personâ, officio & adventu Messiæ; & denique sanctificatio nominis divini, qua homo id consequitur ut Deo arctissimè uniatur, quam Patres & Kabbalistæ vocent deificationem, quâ de re paulò post pluribus.

II. *Modus cognitionis Kabbalistica perficitur decem gradibus, qui dicuntur, numerationes microcosmi.*

Numerationes, seu gradus isti sunt hoc ordine: Objectum, Diaphanum, Sensus exterior, Sensus interior, Phantasia, Iudicium brutum seu inferius, Iudicium humanum sive superius, Ratio, intellectus, Mens. Decem hisce gradibus acquiritur omnis cognitio solida, seu Kabbalistica, idque per ascensum, in quo tres sunt regiones, & in singulis unus abstractionis status. In prima regione sunt Objectum, Diaphanum, Sensus exterior; & ibi statur primo. In secundâ regione sunt Sensus interior, Phantasia, Iudicium inferius; & ibi secundò statur. In tertiâ regione sunt Iudicium humanum, Ratio, Intellectus; & ibi tertiò statur. Horum omnium domina Mens, recepto lumine superiori, hominis intellectum illustrat & perficit. Primo statui præest angelus Sechel; secundo, Sandalphon; tertio Metatron. Status quilibet habet duplicem differentiam. Nam in primo cessat corpus, & incipit anima unde nominatur anima. In secundo cessat anima, & incipit ratio; unde nominatur homo. In tertio cessat ratio, & incipit mens, unde nominatur Deus, id est, homo deificatus. Deificatio siquidem est finis Kabbalæ, hoc modo. Ad hoc factus est homo, ut adhæreat, unde emanavit, Deo nempe creatori & benefactori suo. Adhæret per dilectionem. Diligit per conformitatem. Conformatur per animæ puritatem. Puritatem animæ præstat imitatio naturæ angelicæ, & imprimis divinæ, per fidem in Christum, Fides namque est quidam divinitatis contactus, fidelem animam exinaniens terrenâ cogitatione, eámque puritati angelicæ & divinæ adaptans: quo fit, ut (susceptο novo Dei semine) nova existat creatura, quæ divinas attrahit virtutes, mediante ministerio angelorum, in Iesu Christo. Sed redeamus ad scalam cognitionis Kabbalisticæ. Nomina statuum sunt Sensus, Iudicium, Intellectus: Intervallorum autem, Diaphanum, Phantasia, Ratio. Cùm igitur

Sensus

Sensus & Iudicium duplicantur, & omnia ad suos terminos Objectum & Mentem,reducuntur,existunt X. grad.per quos ad cognitionem omnium quæ sunt reverâ, aut sensu,aut scientiâ, aut fide, ab imo ad summum,possumus ascendere.

Sed accingamur ad ipsam Kabbalam Bereschith, hoc est, ad *quinquaginta portas intelligentiæ*, quæ sic dicuntur, quòd Kabbalista per eas intret in omnium rerum cognitionem. Ordo istarum portarum sumitur ex *Gen.* 1. hoc pacto. Duæ portæ sunt ante creationem: puta Deus,& mundus archetypus,id est,ideæ in mente Dei. Sequentes portæ, juxta hexaëmeron,ita disponuntur.

Porta primæ diei 3. Terra primordialis, seu chaos.4.Inane,id est,nuditas istius terræ,quâfit ut non habeat certam aliquam formam.5.Vacuum,id est,potentia, quâ terra ista in se continebat seminales virtutes rerum 6.Abyssus,id est,inexausta istius terræ fœcunditas.7.Aër, quatenus omnia permeat, tanquam balsamus. 8. Aqua, permista terræ primordiali.9.Lux,pulchritudinem concilians corporibus. 10. Dies, id est, lux per aërem dispersa.11.Accidentia corporum, ut locus, tempus, &c. 12.Nox,id est,proprietates occultæ.13. Vesper,id est, via corruptionis. 14. Manè,id est, via generationis.15.Dies unus, hoc est, compositum in lucem editum.

Porta secundi diei 16. Aquæ supra firmamentum, id est,mare Kabbalisticum. 17. Firmamentum, id est, horizon æternitatis & temporis. 18. Aquæ sub firmamento,id est,nubes.

Porta tertij diei. 19. Cœlum visibile, id est, aër uti constituit expansum immobile.20.Terra,ut est globus in centro suo quiescens.21. Maria,seu elementum aquæ. 22. Herbæ, id est, omnia vegetabilia minora. 23.Semina vegetabilium & mineralium.24.Ligna,id est, omnia vegetabilia majora,25.Fructus.

Porta quarti diei. 26. Luminaria,id est,stellæ.27.Signa id est prognostica. 28. Tempora,id est,Tekuphoth.29.Dies.30.Anni.31.Splendor, id est,influentia 32.Sol.33.Luna.34.Saturnus.35.Jupiter.36. Mars.37. Venus.38.Mercurius.39.Stellæ fixæ.

*Porta quinti diei.*40.Animæ viventes,id est,vita rerum.41.Reptilia in aquis.42.Cete.43.Pisces.44.Insecta volantia.45.Aves.

*Porta sexti diei.*45.Animal progressivum in terrâ, id est, feræ,47.Reptile terrestre.48. Iumenta. 49. Bestiæ cicures, quæ non sunt iumenta. 50. Homo, qui est deus terrestris, ut porta ultima respondeat primæ. Atque hæc sunt quinquaginta portæ intelligentiæ, de quibus legatur, *Ioannis Archangeli commentarius.*

III. *Nomina Dei kabbalistica sunt partim in arbore seu curru decem Sephiroth, partim extra hunc currum.*

De utrisque Dei nominibus teneatur regula *Iulij Sperberi in præfat. precationum kabbalisticarum:* Dei nomina tanquam imagines & radij ipsius Dei sunt, per cœlicolas heroas, animos hominum penetrantes: Quisquis autem nomen Dei veneratur, veneratur & ipsum Deum, & Dei radios, vires, & imagines, in occulta nominum significatione latentes.Quod itaque lucet in Deo, tanquam solis mundani sole,meritò venerari debemus, mentisque nostræ oculos, immensam hanc lucem minimè sustinentes,hinc ad sacras literas,tanquam ad cœlos flectere,in quibus nomina Dei sunt cognomentáque divina tradita divinitus; velut stellæ oculis nostris accommodatæ; ex quibus sanè stellis nobis emicant propriæ Dei virtutes & appellationes laudésque divinæ, tanquam solis virtutes in stellis. Nec enim dubium est; quin divinos hinc radios hauriamus & divinum solem, radiorum ejusmodi sacrum fontem, ut Deo placet,ritè laudemus. Quid hoc bono melius?quid hac felicitate felicius? Ex illâ namque flagranti in Deum intentione,mentisque ardore, fit, ut omnia Dei opera, instituta, mandata, meditemur exerceamusque,& assiduò,quidquid ad eius venerationem pertinent,relegamus: unde postea facilius consequimur etiam corporalia bona. *Et paulò ante:* Nomina,*inquit*, cognomenta & adjectiva, quæ à sacris literis varia tribuuntur Deo, ad hoc inventa sunt, ut ipsam Dei naturam significarent, quæ cùm unica sit & simplex, unico foret nomine nominanda. Sed ideo instituta sunt, ut non modò infinitas virtutes, & multitudinem magnitudinis eius explicent, verùm etiam multa variáque bona,à divinâ bonitate largissimè profluentia, declarent. Videmus itaque, quòd in versiculis, qui in patriarcharum, prophetarum, apostolorum, aliorumque sanctorum hominum precationibus, & præcipuè in Psalmis Davidicis, habentur, sæpissimè nomen Dei ineffabile, tetragrammaton (quod aliàs per Adonai efferimus)& alia nomina divina continentur & explicantur.Per quæ cùm innotuerit Deus,virtutes ejus se proferunt,quæ in ejus admirationem nos rapiunt, & incitant ad celebrandum ejus laudem. Vix namque possibile est, cùm homo istas Dei virtutes concepit, quin statim omnem mentis & rationis intentionem in Deum verè noscendum amandumque figat.Per hæc itaque sanctissima Dei nomina,ab ipso Spiritu S.prodita,summa divinitas celebrari & glorificari optimè potest. Glorificari enim & sanctificari nomen Dei meliùs & rectius non potest, nisi tribuatur Deo quod suum est: id quod per nomina ipsius perquàm commodissimè fieri potest. Sunt autem *decem Sephiroth* hoc loco nihil aliud, quàm gradus & scalæ, per quas ascendendum est ad cognitionem & amorem Dei, quem Kabbalistæ meritò vocant Sephiroth.

IV. *Usus Kabbalæ est in theologiâ theoricâ & practicâ: abusus est in magiâ necromanticâ.*

In theologiâ theoreticâ Kabbalistæ suppeditant præclara testimonia de SS.Trinitate,de Messiâ Θεανθρώπῳ, &c. quorum usus est in disputationibus adversus Iudæos. *In theologiâ practicâ* plurimùm facit ad nominis divini sanctificationem, & hominis interioris perfectionem, & ut loqui amant, deificationem, si nomina Dei nobis ob oculos ponamus. *Abusus* cernitur in ligaturis & characteribus, quibus utuntur Iudæi. Ligaturas conficiunt duobus modis. Aut enim abbreviaturas kabbalisticas,aut integros versus Biblicos scribunt in membranâ virgineâ, sibique & aliis persuadent, harum ligaturarum beneficio se nihil non in precibus suis ad Deum impetrare,& mira patrare. Deinde characteres varios formant, iisque nomina Kabbalistica inscribunt quibus eandem cum ligaturis efficaciam adscribunt.

FINIS TOMI PRIMI.

FLORILEGII MAGNI,

SEU

POLYANTHEÆ

FLORIBUS NOVISSIMIS

SPARSÆ, LIBRI XXIII.

OPUS PRÆCLARUM, SUAVISSIMIS CELEBRIORUM
Sententiarum, vel Græcarum, vel Latinarum floſculis, ex ſacris
& profanis Auctoribus collectis, refertum:

A JOSEPHO LANGIO.

Poſt alios, meliori ordine diſpoſitum, innumeris ferè Apophthegmatis, Similitudinibus, Adagiis, Exemplis, Emblematis, Hieroglyphicis, & Mythologiis locupletatum atque perilluſtratum.

EDITIO NOVISSIMA.

Nimirum à Littera L, ad Z.

TOMUS SECUNDUS.

LUGDUNI,

Sumptibus JOANNIS ANTONII HUGUETAN.

M. DC. LXXXI.

Cum Privilegio Regis, & Approbationibus Doctorum.

FLORILEGII MAGNI,
SEU
POLYANTHEÆ
NOVISSIMÆ
TOMUS SECUNDUS;
ET TOTIUS OPERIS LIBER UNDECIMUS.

L

Labor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LABOR, Græcè πόνος, ου, ὁ, & πονέω, laboro, dicitur. Est autem labor functio quædam vel animi, vel corporis gravioris operis & muneris, *secundum Cic. lib. 2. Tusc. quæst.* Antiqui dicebant labos, sicut honos, lepos: hinc laboro verbum deducitur, quod nonnunquam significat fatigor, & cum labore ago, & metaphoricæ male habeo, quare laborare podagra & hujusmodi dicimus. Interdùm idem est, quod conor, & innitor, quod etiam significat ejus compositum elaboro. Item illaboro, quod est labore vaco.

Differunt autem inelaboratum & illaboratum, quod inelaboratum dicitur, quod non satis artificiosè excultum est: illaboratum verò, quod sine labore videtur factum: illud vitio dari solet, hoc laudi. Aliquando laborare est componere. Virg. *Arte laborata vestes, id est, compositæ*, hinc laboriosus, laboris sustinens, laboriosum, quod multo labore perfectum est,

Labor, Hebr. *Iaghahha*, labor, & res parta labore. Iob. 20. 18. *Ieghiha*, labor defatigans hominem, defatigatio fructus item laboris, *Psal.* 128. 2. *Esa.* 55. 2. *Ieghihhah*, defatigatio laboriosa, labor molestus, *Eccl.* 12. 14. à verbo *Ieghahhah*, Laboravit: quod refertur potius ad animum, quàm ad corpus: fatigatus est labore. Cognitionem habet cum *Gahhah*, mugivit, & *Naghah*, attigit: unde *Négahh*, plaga: item cum *Chaiah* exspiravit. Significat enim tanto affectu & labore aspirare ad rem aliquam attingendam, ut animus mugiat, & vix respirare possit. Hinc ἀγάζω & ἀγάζομαι, laboro, tristitia afficior, 2. *hhamal* verbum, id est, laboravit cum molestia & defatigatione: propriè significat durum exercere laborem, qui corpus & animam defatigare solet, ut olim in pistrinis molæ; transfertur deinde ad alios duros labores. Hinc μόλος labor, & μύλλω molo, μύλη, μύλος, mola, *meule*, Gall. μύλον, dens, molaris, μύλον molendinum, pistrinum, *le moulin*. A verbo *hhamal* nomen ejusdem soni, *Psal.* 7. 15. *Eccl.* 1. 3. *Psal.* 75. 5. Et quid est aliud labor, nobis post peccatum impositus, quod nonnullis honestum, aliis autem molestum pistrinum? Piis autem, Deum amantibus labor, defatigatio tum animi tum corporis cedit in bonum. *Psal.* 128. 2.

¶ LOCI BIBLICI.

Labor manuum præcipitur: Psal. 128. 2. Prov. 10. 4. & 12. 11. & 13. 4. & 20. 4. & 28. 19. & 31. 27. Eccles. 5. 11. Ephes. 4. 28. 1. Thess. 4. 11. 2. Thess. 3. verſ. 10. 12. Labor & dolor omnibus communis, Gen. 2. 15. & 3. v. 17. 19. Exod. 29. & 41. 21. Deut. 5. 13. Tob. 2. 19. Psalm. 128. 2. Prov. 6. 6. & 10. 4. & 14. 4. 4. & 20. 4. Eccl. 5. 11. Iob 57. Eccl. 29. 20. Ioan. 21. 3. Act. 18. 3. & 20. 34. 1. Cor. 4. 12. Eph. 2. 28. 1. Thess. 2. 9. & 4. 1. 1. 2. Thess. 3. v. 8. 12. Labor non ditat sine Dei benedictione, Genes. 3. 17. & 26. verſ. 3. 12 & 30. 27. Deut. 8. 18. Iob 42. 12. Psal. 127. Prov. 10. 22. Eccl. 11. 6. Ad laborem nascitur homo. *Iob* 5. 7.

Laboris manuum & agriculturæ laus, & utilitas, Prov. 12. 11. & 13. & 14. 32. & 24. 27. & 28. 19.

Laboranti merces debetur, Levit. 19 13. Deut. 24. 15. & 25. 4. Tob. 4. 15. Eccl. 7. 22. & 34. v. 25. 26. Ier. 22. 13. Malach. 3. 5. Matt. 10. 10. Luc. 10. 7. 1. Cor. 9. v. 9. 14. 1. Tim. 5. 18. Iac. 5. 4.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

In labore comedes ex ea (terra) cunctis diebus vitæ tuæ. *Gen.* 3.

Iste (scilicet Noë) consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus 5.

Homo nascitur ad laborem. *Iob* 5.

Anima laborantis laborat sibi: compulit enim eum os suum. *Prov.* 16

Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo *Eccl.* 7.

Et laboramus operantes manibus nostris. 1. *Cor.* 4.

Memores enim facti estis, fratres, laboris nostri, & fatigationis, nocte & die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. 1. *Thess.* 2.

Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcipimus vobis: & ut honestè ambuletis inter eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. 4.

Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo: sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum. 2. *Thess.* 3.

Quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiosè agentes; his autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus & obsecramus in Domino Iesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducent. *Ibid.*

Argentum & aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis: quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quàm accipere. *Act.* 20.

Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, ut operaretur, & custodiret illum. *Gen.* 2.

Egeſtatem operata manus eſt remiſſa ; manus autem fortium divitias parat. *Proverb.*10.

Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt : qui autem ſtertit æſtate, filius eſt confuſionis. *Ibid.*

In omni opere bono erit abundantia : ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. 14.

Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. *Eccl.*10.

Vita ſorte ſua contenti, operáque ſua viventis, habet ſuavitatem, ſed utraque majorem qui theſaurum nactus eſt.4.

Dignus eſt enim operarius mercede ſua. *Luc.*10.

Vnuſquiſque propriâ mercedẽ accipiet ſecundũ ſuum laborem.1. *Cor.*3.

¶ Patrum Sententiæ.

Diverſis ſeminibus pectoris tui colles ſere, nunc alimoniis mediocribus, nunc jejuniis parcioribus, lectione, opere, prece, ut mutatio laboris induciæ ſint quietis. *Aug.de Virginitate.*

Citius auditur una oratio obedientis, quàm decem millia contemnentis : talis fuit oratio Phariſæi. *De oper.monach.*

Non deſinatis in labore perſiſtere, quia ſublevatio laboris eſt vitium collaborantis.*Greg.5.Mor.*

Sancti viri quot labores tunc veritati commendantes exhibent, tot jam remunerationis ſuæ pignora intra ſpei ſuæ cubiculum clauſa tenent. *Greg.in Mor.*

Quibuſdam pravis mentibus nihil eſt laborioſius,quam ſi eis præcipiatur, ut in hujus mundi actibus non laborent,*ſuper Ezech.*

Nullus labor durus, nullum tempus videri longum debet, quo gloria æternitatis acquiritur. *Hier.in Epiſt.*

Quantis ſudoribus hæreditas caſſa expetitur,& minore labore promiſſa margarita Chriſti emi poterat. *ad Nepotia.*

Qui in labore hominum non ſunt, in labore profecto dæmonum erunt. *Bern.ſuper Cant.*

Cauſam laboris cogitet in labore, ut ipſa ei pœnam, quam patitur, repræſentet. *In ſerm.*

Laborem & dolorem multi ſuſtinent, quem tamen Deus non conſiderat. *ſerm.de pœnit.*

Ad laborem cum veneris, ſic temperabis opus agendum, ut ſolicitudo operis intentionem animi ab iis, quæ Dei ſunt, non avertat. *In Doctrin.*

Libentius ſuſcipitur labor pro deſiderio voluntatis, quam pro amore virtutis. *Leo Papa de Ieiunio, &c.*

Omnes hujus ſæculi dilectores in terrenis rebus fortes ſunt, in cœleſtibus debiles. Nam pro temporali gloria, uſque ad mortem deſudare appetunt : & pro ſpe perpetuâ nec parum in labore quidem ſubſiſtunt, pro terrenis lucris quaſlibet injurias tolerant, & pro cœleſti mercede vel tenuiſſimi verbi ferre contumeliam recuſant. Terreno judici toto etiam die aſſiſtere fortes ſunt,in oratione vero coram Domino vel unius horæ momento laſſantur. Sæpè nuditatem, famem pro acquirendis divitiis atque honoribus tolerant : & earum rerum ſpe ſe per abſtinentiam cruciant, ad quas adipiſcendas feſtinant : ſuperna autem laborioſè quærere tantò magis diſſimulant, quanto magis ea retribui tardius putant. *Ibidem* 19. *Moral. & habetur diſt.*47. *Omnes.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Claud. in nup. Honorij.

Non quiſquam fruitur veris odoribus,
Hyblæos latebris nec ſpoliat favos,
Si fronti caveat, ſi timeat rubos.
Armat ſpina roſas, mella legunt apes,

Seneca Herc.

Herculem duri celebrant labores.
Ille Centauros domuit ſuperbos,
Abſtulit ſavo ſpolium leoni,
Fixus & certis volucres ſagittis,
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo lana gravior metallo.
Cerberum traxit triplici catena.
Victor immitem poſuiſſe fertur
Pabulum ſævis dominum quadrigis,
Hydra combuſto periit veneno.
Fonte turbatus Achelous amnis.
Ora demerſit pudibunda ripis.
Stravit Anthæum Libycus arenis,
Cacus Evandri ſatiavit iras.
Quoſque preſſurus foret altus orbis,
Setiger ſpumis humeros notavit.
Vltimus cœlum labor in reflexo
Suſtulit collo, pretiumque rurſus
Vltimi cœlum meruit laboris.
Ite nunc fortes, ubi celſa magni
Duxit exempli via.

Ovid. 1. de Pont.

Confiteor facere hoc annos : ſed & altera cauſa eſt,
Anxietas animi, continuúſque labor.
Cernis ut in duris (& quid bove firmius ?) arvis
Fortia taurorum corpora frangat opus.
Quæ nunquam vacuo ſolita eſt ceſſare novali,
Fructibus aſſiduis laſſa ſeneſcit humus.
Occidet, ad Cirſi ſi quis certamina ſemper,
Non intermiſſis curſibus ibit equus.
Firma ſit illa licet, ſolvetur in æquore navis.
Quæ nunquam liquidis ſicca carebit aquis,
Me quoque debilitat ſeries immenſa laborum
Ante meum tempus cogor & eſſe ſenex.
Otia corpus alunt, animus quoque paſcitur illis,
Immodicus contra carpit utrumque labor.

Hor. in Art.

Qui cupit optatam curſu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer, ſudavit & alſit.
Abſtinuit Venere & vino.

Idem in epiſt.

Si non
Intendas animum ſtudiis, & rebus honeſtis,
Invidia vel amore vigil torquebere.

Tibull.

Nec te pœniteat duros ſubiiſſe labores,
Aut operi inſuetas attenuaſſe manus.

Verinus.

Quẽm potes æterno pro munere ferre laborem ?
Mercedi hæc tanta par labor eſſe poteſt.

Ovid. 2. Art.

Dum vires, animique ſinunt tolerare labores,
Iam veniet tacito curva ſenecta pede.
Aut mare navigiis, aut vomere ſcindite terram,
Aut fera belligeras addite in arma manus.

Menander.

Ἔργοις φιλόπονος ἴσθι, μὴ λόγοις μόνον.
Operibus laborioſus ſis, non ſermonibus ſolum.
Ἐν μυρίοις τὰ καλὰ γίγνεται πόνοις.
In infinitis pulchra fiunt laboribus.
Μοχθεῖν ἀνάγκη τὰς θέλοντας εὐτυχεῖν.
Laborare neceſſe, volentibus fortunatos eſſe.
Φιλόπονος ἴσθι, κἀ βίον κτήσῃ καλόν.
Laborioſus ſis, & vitam acquires pulchram :
Ὡς ἡδὺ τοῖς σοφοῖσι μεμνῆσθαι πάλιν.
Quam ſuave ſapientibus recordari laborum.

Euripides.

Μοχθεῖν δὲ βροτοῖσιν ἀνάγκη.
Laborare autem mortalibus neceſſe eſt.

Sophocles in Electa.

Ὄρα, πόνῳ τοι καὶ θεοῖς ἄνευ τύχης.
Vide, labore quidem ſine nihil bene ſuccedit.

Virg. l. 1. Georg.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

Phocylides.

Οὐδ' αὐτοῖς μακάρεσσι πόνος δ' ἀρετὴν μέγ' ὀφέλλει.
Οὐδὲν ἄνευ πάμπαν πόνος ἀνδράσι δίκαιος ἔργον.
Neque ipſis beatis. Labor virtutem valdè iuvat.
Nullum ſine labore eſt hominibus facile opus,

Horat. Serm.1. Satyr.9.

Nil ſine magno
Vita labore dedit mortalibus.

Martial.l.1.ad Lucium Julium.

In ſteriles campos nolunt iuga ferre iuvenci.
Pingue ſolum laſſat, ſed iuvat ipſe labor.

Manilius Aſtronomic. l.1.

Longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miſeris dedit, & ſua quemque
Advigilare ſibi iuſſit fortuna premendo.

Philosophorum Sententiæ.

Vix invenitur, qui laboribus ſuſceptis, periculiſque aditis non quaſi mercedem rerum geſtarum deſideret gloriam. *Cicer.*1.*Offic.*

Generoſos animos labor nutrit. Laborem ſi recuſes, parum eſſe potes. Non eſt viri timere ſudorem. *Sen. epiſt.*31.

Quis vir eſt, qui non eſt erectus ad honeſta, qui non eſt laboris juſti appetens,qui non ad officia cum periculo ſit paratus? *Idem l.de Provid.c.*2.

Multum abhorret opus, cujus inchoatio invidia, continuatio eſt labor, finis eſt odium. *In epiſt.*

Si quæ per laborem rectè feceritis, labor cito recedet, beneficium dum vivitis, non abſcedit. Si quæ per voluptatem parvam nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum apud vos ſemper manebit. *Sen. epiſt.*31.

Et labori incumbendum eſt, ubi effectus promittitur. *Quin.Dec.*6.

Labor damno incenditur. *Ibid. Dec.*13.

Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animi hebetatio quædam & languor.

Plantæ mediocri aqua aluntur, immodica ſuffocantur : ſic animus moderatis laboribus adjuvatur, immoderatis obruitur. *Plut. in Mor.*

Omnibus ſua chariora ſunt opera, quæ ſummo labore confecta ſunt.

Voluptate nemo continenter afficitur,aut laborem ſubit. Nam humanæ res laborem ſempiternum non poſſunt pati. *Ariſt.l.*9. *Ethic.*

Qui exercitio utitur, caveat laſſitudinem : qui bona fortunæ fruitur, invidiam. *Bias apud Stob.*

Leges Lycurgi laboribus erudiunt juventutem, venando,currendo,natando,eſuriendo,ſitiendo,algendo,æſtuando, *Cic.l.*2.*Tuſcul.q.*

Juſtus ac honeſtus labor honoribus, præmiis, ſplendore decoratur. *Idem, lib.*1. *de Oratore*

Nam ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non vult fodere, aut arare, aut aliquid ferre, denique non illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret. *Idem libro de Finib. bonor. & malorum princip.*

Quis noſtrum exercitationem corporis ſuſcipit laborioſam,niſi ut aliquid ex ea commodi conſequatur ? *ibid.*

Suavis

Suavis est laborum præteritorum memoria. *Ibid.l.2.*

Audivi sæpenumero à sanctis viris : munditias mulieribus, laborem viris convenire : hominibus bonis oportere plus gloriæ, quam divitiarum esse. *Sallust.in Iugurtha.*

Plures sunt exercitatione boni quam natura. *Democrit. apud eundem.*

Labor exsiccat, & senium inducit, unde multum laborantes senescunt magis. *Arist.de long.vita.*

Sunt in perpetuo labore animantia, ut etiam naturalis ratio declarat, quæ cernere & audire molestum esse docet : sed assiduitate quotidiana, ut aiunt, & consuetudine sensuum assuevimus, *lib.7.Ethic.c.14.*

Non plus minúsve laboris & quietis quam sat sit suscipiendum, verum modus in iis tenendus est, quem recta ratio præscripsit, *lib.6.Eth. cap.1.*

Nemo laborem continenter subit : humanæ enim res laborem sempiternum non possunt pati, *lib.10.Eth.c.4.*

Labor corporis anxietatem indicat, dolor animalem contractionem *Alex.Aphrod.in 4.natur.q.c.16.*

Labores spontanei indicant morbos. *Hipocr. Aphoris. idem in 1. Top. cap.9.*

Tanto plus adferunt lætitiæ bona, quanto majore robore præcedente ad ea pervenitur : labores enim fortibus viris sunt obsonium. At absque eo, ut quis indigeat ejus quod consequitur, nihil tam sumptuosè parari potest, ut suave sit, *Xenoph.de instit.Cyri.7.*

Olim labor nemini vitio dabatur, neque artes erant ignominiæ, *Plut. in Solone.*

Alexander videns suos tot tantisque certaminibus adversus Asiæ gentes superatis remissiores esse factos, luxuique passim indulgere, eos placidè ac philosophicè reprehendit, inter cætera dicens, nihil magis servile quam luxuriam, nihil magis regium esse quàm laborare. Et vero (addebat) quomodo is equum suum ipse curet, hastam galeámve poliat, qui desueverit suis suum ipsius charissimum corpus manibus attrectare ; An nescitis, inquit, eum victoriæ finem nobis propositum esse, ne idem quod victi agamus ? *Idem in Alex.*

Ego nullum generoso viro laborum finem statuo, quàm labores ipsos qui ad gloriam & decus ducunt. *Arrian.hist.l.5.*

Labores & præclara facinora adeuntibus, & vita ipsa cum virtute conjuncta jucunda est, & mors nequaquam acerba, immortalem nominis sui gloriam relinquentibus, *Eod.lib.*

Nusquam nec opera sine emolumento, nec emolumentum fermè sine impensa opera est, Labor voluptásque dissimillima natura, societate quadam naturali inter se sunt juncta, *Liu.Decad.1.lib.5.*

Hominem rerum natura continui laboris patientem esse non finit. *Val. Max.lib.8.c.8.*

Laboris hoc solatium omnes habent ; si quem alium sponte eundem præferre laborem conspiciant : ita enim necessitas videtur sublata. *Plut. in Mario.*

Constat omnem operam, si longa intercapedine quiescat, ægrè resumi. Quis enim ignoret cunctis, aut artificibus aut artibus maximum usu venire : cumque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescere in artibus ? *Cassiod.in epist.*

Æquum est, ut unicuique proficiat labor suus, & sicut expendendo cognoscit incommoda, ita rebus perfectis consequatur augmentum. *Idem.*

Quid justius est quam petenti conferre, quod intelligitur ipse laborasse : *Idem.*

Ægrescit profecto ingenium, nisi vigilatione reparetur : cito expediuntur horrea, quæ assidua non fuerint adjectione suffulta. Thesaurus ipse, quam facile profunditur, si nullis iterum pecuniis completur ; sic humanus sensus cum alieno non sarcitur, id est, restauratur invento, cito potest attenuari de proprio. *Idem.*

Laborum magnum incitamentum est gloria. *M. Ant.Natta, de immort. animi, lib.4.*

Omnes artes, omniaque opera quotidiano usu, & jugi exercitatione proficiunt : quod si in paruis verum est, quanto magis decet in maximis custodiri ? *Veget.de re mil.l.2.*

Vita humana proprie uti ferrum est : ferrum si exerceas conteritur, si non exerces, tamen rubigo interficit : item, homines exercendo conteri : si nihil exerceas, inertia, atque torpedo plus detrimenti affert, quam exercitatio. *Gel.lib.11.*

Sive legio, sive auxilia fuerint exerceantur assiduè. Nam quemadmodum bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus, *Veg. lib.5.cap.23.*

In omni prælio non tam multitudo, & virtus indocta, quam ars & exercitium solent præstare victoriam, *Veg.1.cap.1.*

Exercitus labore proficit, otio consenescit. *cap.3.*

Neque longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. *Idem.cap.23.*

Ad cursum præcipuè assuefaciendi sunt milites, ut majore impetu ad hostem percurrant, ut loca opportuna celeriter occupent, ut ad explorandum alacriter pergant, ut fugientium terga facilius comprehendant. *Idem cap.9.*

Ut in loco pestilenti quoque qui assuevere, durant : ita incommoda parum lædunt assuetos. *Plin. lib.18.cap.5.*

Plures fiunt exercitatione bóni, quam natura, *Democ.apud.Stob.*

Labores & præclara facinora adeuntibus, & vita ipsa cum virtute conjuncta, jucunda est : mors nequaquam acerba, immortalem nominis sui gloriam relinquentibus. *Arrianus, l.5 hist.*

Non est viri timere sudorem, nec est vir fortis, nec strenuus, qui laborem fugit ; nec crescit illi animus ipsa rerum difficultate. *Senec.in epist.*

Labor & periculum impeditur, unde honor & emolumentum speratur. *Liu.dec.1.lib.4.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Democritus dicebat, omnes labores otio jucundiores esse : quando illa consequuntur homines, quorum gratia laborant, aut consecuturos se sciunt. Frustrationi verò, cum spei non respondet eventus, unum est remedium, quod omnia reliqua similiter ærumnosa sint & laboriosa. *Stob. serm.29.*

Idem cum interrogaretur à quodam, quomodo laborioſi ac industrij differrent à desidiosis ? Quo, inquit, impij à piis : spe nimirum bona. Sperant quippe, qui corpus laboribus exercent, pinguia laborum præmia : desides autem semper præsentem intuentur paupertatem. *Maxim. sermon.32.*

Idem adolescentem conspicatus industrium, optimum, inquit, senectuti cordis obsonium. Sensit, fructum laborum senectuti esse fulcimentum & & obsonium, quod si destituantur homines, quis negarit miseras senum esse conditiones ; *Maxim.ser.32.*

Pythagoras familiares suos hortabatur, ut optimum vivendi genus sibi deligerent, quamvis enim laboriosissimum esset, consuetudine tamen fore jucundum, *Stob.serm.30.*

Cleanthes. Suam vitam divitum vitæ solebat hoc nomine præferre : Dum illi inquit, pila ludunt, ego fodiens duram humum exerceo. Sensit vir sapientissimus, hominem non ad otium & desidiam, sed ad laborem à Deo conditum esse. *Laër.lib.7.c.11.*

Diogenes. Cum Philippus Alexandri Magni pater expeditionem & bellum in Corinthum apparare diceretur, Corinthij trepidi rerumque suarum saragentes, ad opera certatim incumbere cœperunt : hic arma sibi comparabat, ille lapides congerebat, alius muros in altitudinem substruebat, nonnulli propugnacula firmabant, alij aliud agebant quod ad mutationes pertineret. Eorum itaque studium Diogenes cum cerneret, nihil habens aliud commodius quod ageret, exemplo Philosophico pallio succinctus dolium suum solvere & hinc inde vertere cœpit. Admirante autem quodam ejus amico, ac percunctante cur hoc ageret ? Respondit Diogenes : Ideo volvo, ne unus inter tot operi intentissimos cessator esse videar. *Guido Bitur. in tit.de desidia.*

Idem Cuidam admonenti, ut jam senex quiesceret à laboribus. Quid, inquit, si in stadio currerem, verum oporteret jam metæ vicinum, cursum remittere an magis intendere ? Recte sensit, virtutis studium hoc magis intendendum, quo minus supereſt vitæ : quod turpe sit, tum ab honesto instituto refrigescere. *Laërt.lib.6.*

Socrates cuidam cupienti quidem ire ad Olympias, sed itineris labore deterrito : Cum, inquit, domi sæpenumero totum prope diem ambules, ante prandium, rursus ante cœnam, si domesticas ambulationes proferas ad quinque sexve dies, facile pervenies Olympias. Docuit, id quod terret in adeundis laboribus imaginationem esse potius, quam ipsum laborem, Si quid honestæ rei gratia periculi, dispendij, aut laboris suscipiendum est, excusamus, detrectamus, horremus : cum frequenter ultro in rebus nihili, (non enim dicam turpibus) plus impendamus. Ita quidam invitati ad studia literarum, excusant valetudinem, insomnium, impendia librorum : cum interim totam noctem ludant alea, potatione contrahant febrim, podagram, hydropem & lippitudinem ; scortatione paralysim, aut scabiem novam, quam Gallicam appellant, *Eras. Rot. l.3.apoph.*

Idem, tantum laboris quantum animus libenter suscipit exequendum esse dicebat *Xenoph.l.1.de dict.& factis ejusdem.*

Idem asserebat, operari esse utile ac bonum homini : otium vero esse damnosum ac malum. *Xenoph.& Stob.serm.27.*

Aristoteles. Frequenter dicere solebat, artium radices satis quidem esse amaras, sed dulcissimum adferre fructum. Sensit vir sapientissimus, nihil absque duro labore ab homine parari posse, attamen postquam requies sequitur, homo multis refocillatur bonis. *Dictum philosophi extat apud Laërtium lib.5.c.5.*

Ptolomæus Sophista. Heraclides scripserat libellum, cui titulum indiderat πόνε ἐγκώμιον, id est, laboris laudatio. Eum cum Ptolomæus sophista, forte obvius, videret habentem præ manibus, rogabat, quid moliretur ? Cum ille respondisset. πόνε ἐγκώμιον. Ptolomæus accepto codice, delevit π, & adjecit ; Tempus est ut legas titulum encomij, reperitque scriptum ὄνε ἐγκώμιον. Ptolomæus huc allusit, quod si labor meretur laudem, eadem opera laudandus esset asinus ? animal labori natum. *Philost.in Sophist.*

Dion Sophista. Animi & corporis remissiones ad novos labores nos præparare dicebat : & ut arcus & lyra, sic homines quiete vigere. *Stob. serm.60.*

Apelles nunquam tam occupatus fuit, ut diem prætermitteret, in qua nihil omnino pingeret, artem exercens. Unde subducens sese à negotiis dicere solebat, Hodie nullam lineam duxi. Quæ vox abiit in proverbium, de quovis officio prætermisso. *Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit. Plin.lib.1.c.15.*

Musonius. Ducis bellici & privati hominis corpora dicebat iisdem laboribus non semel affici. Honos enim, inquit, labores Duci leviores efficit, præsertim quod intelligit in hominum esse oculis quicquid exequitur. *Stob.ser.46.*

Severus Imp. Symbolum tribuno dari jussit, *Laboremus*, Pertinax ad imperium ascitus dederat, *Militemus.* Illi placuit belli omen, huic pacis. Sublato namque bello reditur ad agriculationem & opificia. Otium in pace delitias alit, & omne flagitiorum genus. *Ælius Spart.*

Hadrianus Florus hos versiculos scripserat in Cæserem Hadianum,

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.
Cui Cæsar respondit.
Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas.

Latitare per popinas,
Calices pati rotundos.

Sentiens, se honestas occupationes præferre inutili turpique otio. *Suet. in vita Hadriani Imp.*

Probus Imp. Non patiebatur militem esse otiosum, sed multa opera militari manu perfecit, dicens, Annonam gratuitam militem comedere non debere. *Flavius Vopiscus.*

Alphonsus. Cum reprehenderetur à Matthæo Siculo, eximiæ sanctitatis viro, quod propriis manibus laborasset: Subridens, Nunquid, inquit, Deus & natura nequicquam regibus manus dederunt? *Panorm. l. 1. de reb. gestis Alphonsi.*

Idem. Senex quidam multo vino repletus, cum suam apud Alphonsum ebrietatem excusare conaretur dicendo; lac senum esse vinum, respondit, sed regum cibus est honos, quem dij immortales non otio aut luxu, sed improbis laboribus, multisque sudoribus hominibus vendunt. *Panorm. l. de reb. gest. Alphonsi.*

Dorotheus Monachus. Quotidie lapides ad mare colligebat, annuatimque fabricabat hospitium pro ægrotis. Huic laboranti quidam dixit: Cur ita conficis corpus tuum? cui ille: Quia me, inquit, illud occidit. *Sozomenus in Tripartita hist. l. 8. c. 1.*

Otio vitando cùm adhibemus negotium, eadem opera laborem in res humanas inducimus, est enim labor individuus comes negotij. Labor est attenta functio, vel animi, vel corporis, sive utriusque simul, si quod gravius opus, minúsve susceptum est. Certè utriusque vires pati jacere languidas & inutiles, flagitium est. Vires ingenij sunt lumen & acumen ejus, utrumque videlicet experrectum & excubans, & veluti in perpetua statione positum. Corporis illa facultas, cujus ope susceptа functio perdurat usque ad opus consummatum. Actuosas hasce dotes in unum collatas, illam rectricem, hanc actricem, sive operatricem laboris vocabulo signamus ut proprio. Nec ideo labor per se est virtus aut vitium, bonum aut malum, sed laboris contemptionem, ejusque frequentem usum virtutibus & bonis, vel hoc ipso annumeramus, quod nulla est sine labore virtus. Nulla item bona usque germinant, nisi ubi præcesserit cultura & labor; ubi hæc sunt, læta principia felicitas consummatiunde absunt, ibi omnia sterilescunt. Atque adeo sibi ipse labor subinde vires ministrat. A se roboratus fortiter illa fert, quæ in arduo & senticoso itinere vitæ toleranda sunt. Labor ut ferocia contundit, ita virtutem erigit. In pravum dilapsa feliciter restituit; ardua superat, difficilia peragit. Labor est probatio simul & effectio virtutis. Cura duce & labore comite rectâ itur ad summum laudis. Nulla virtus incedit per delicias omnes, nullâ exceptâ, pergunt per iter laboris, quamlibet angustum, spinosum, arduum: Sic jubet necessitas, quæ nullius itineris delicati monstratrix est. Lege summi numinis labor est maximum homini & uberrimum copiæ cornu. Sapienter adnotatum est, noluisse Jovem Herculem, illud germen suum genitum ad res maximas & incredibiles, esse molli cultu, occuli umbris, includi fornicibus, vivere in otio & deliciis, quibus tamen immersit Eurysthæum: Ergo adolescentem voluptatibus ereptum, labori addictum voluit depugnare cum ariete, leone, cæterísque quæ tunc quidem humanum genus infestabant, portentis. Hæc portenta fuerunt Dynastæ, tyranni, latrones, quos omnes herculeæ virtuti se posuit expugnandos; illustri, videlicet, documento, non attingi summa, nisi laboribus summis; nec paruis sudoribus magna capi. Regia prorsus est illa Alexandri vox. Esse planè servile deliciis, esse planè regium labori operam dare. Scire & verè dictum est, Deum hinc commoda, hinc posuisse incommoda; hæc propè, illa procul. In medio laborem statuisse. Ad incommoda pronam & præcipitem esse viam. Ad commoda planè arduam, eámque quæ uni labori sit superabilis. Bene institutus labor ducit ad ea quæ sapientum votis expetuntur, his repertis, ipse recedit, & hominem felicitati commendat. Labor quamlibet sollicitatior & violentior, si non solùm æquo animo toleratur, sed summâ alacritate expetitur, est veræ viæ præmonstrator. Enimverò, ut hominis natura tam depravata, subindè in integrum restitui possit, aliqua ei est adhibenda vis. Sit sanè labor aspetior magister, dummodo salutaris; ducat via scrupea, dummodò recta. In exordiis præbeat amara, dummodò in exitu effundat suavia. Nulla labori fraus inest, nullus malus dolus subest, ubique sincerè, ubique bona fide agit. At voluptas quam est in aditu læta, tam est in exitu lethifera. Contra, labor quamvis primo aspectu durus & amarus, hominem inducit in suavissima & pulcherrima. Perrupit Acherontа Herculeus labor, nimirum, ut illa quoque tam horribili via, tantus heros emergeret ad superos. In quotidiano vitæ usu ea quæ sibi quisque multo labore peperit, sunt multo gratiora illis quæ dormienti obveniunt. Nulla duci victoria jucundior & glorioſior est illa, ad quam nonnisi per ingentia pericula perventum. Nihil item tam obvium, tanque expositum est, quod sine alicujus laboris interventu & quæri & haberi possit, nec aliud est verum solatium, quam illud quod monstrante labore tale est. Nemo è favis educit mel, si fronti sollicitus cavet. Qui rosam carpit, qui alios flores odoratos legit, necesse habet manum inferere rubis, rosetis, spinetis. Qui è nuce nucleum esse vult, inquit ille, frangit nucem. Labor & suavitas, quæ natura dissimilia sunt, naturali quadam societate conjunguntur, verum ita, si ille præcedit, neque tamen hanc secum trahit, sed ipsa sponte sequitur. Labor quoque homines inter se reddit mansuetiores, dum quicquid in ipsis asperum & incultum est assuetudine contundit. Labor hominem cogit descendere in semetipsum, & perscrutari sua præcordia & illa omnia quibus circunsistitur. Hinc dicit, se à Deo in ærumnosa vitæ vada projectum: ut coram suo conditore totus mansuescat; durities cordis emolliat, ejus opem deposcat, sine cujus bonitate hæreat in illis ipsis miseriarum vadis. His & illud accedit, quod generosos homines frequens laborum usus enutrit & erigit: Hoc nimirum sciunt hominum summi, quorum vita nihil aliud est, quàm longa quædam curarum series, & laborum catenatio. Certè bonus princeps, non opum & voluptatum abundantia, sed sola providentia & labore cæteris præstat. Nec ferè alios gentium encomiis extolli video, quam quos labores commendarunt ij, è quibus regia facta pullularunt. Hinc arcentur illi, quos Venus est nutricata, quos continuæ enervarunt epulæ, quos diurnæ emollierunt culcitræ. Homini laborioso non exiguum solamen est, scire ita comparatum esse, ut omnis labor consuetudine & sedulitate fiat levior, ac sæpè ne sentiatur quidem continuum laborum doctæ meditationes, & curæ in publicum utiles sæpissimè fallunt. Hoc est magnum juvamen iis qui publicæ rei onus sustinent, quinque rebus gravioribus sunt intenti, quibus incumbit laborum identidem renascentium æstus perferre. Tam gratè labor sui cultores excipit, ut è tenui capiat magnos proventus. Labor est animo fax, est vacillanti solidamentum & speranti adjumentum. Humanæ tamen imbecillitatis hîc potissimùm est habenda ratio. Nec quisquam prudens majorem laborem molitur, quàm cui ferendo idoneus est. Onus ergo viribus aptat. Cum laborem dicimus, eas exercitationes demonstramus, quæ per se ita sunt arduæ, ut nihilominùs volenti, suamque incudem assidùè tundenti denique faciles fiant. Nam nimij labores vel ampliſſimos honores sæpissimè redderent ingratos, si non ut intendi, sic lentescere & minui possent. Ij ergo tantùm suscipiendi, quibus natura assentiatur, non quibus reluctetur. Verendum quoque est, ne è nimia assiduitate laboris oriatur aliqua hebetatio, & langor animi, cujus denique impetus frangeret, id quod omni ope vitandum labori, ut è supradictis, palam est, exercitatio proxima est: Imò labor nihil ferè aliud est, quam ipsissima exercitatio, quæ omni operi serio præire debet, ne in ipso opere trepidetur. Athleta priusquam consistat in stadio, quid valeat, quid non, imagine veri certaminis experitur, ne in vero certamine exterreatur? Ipsa bella dici possunt exercitationes, à quibus sunt exercitus nuncupati; etsi hostis non est in conspectu, non tamen intermittuntur exercitationes militares. Sudare militem volebat Cyrus, & priusquam cibum sumeret, exerceri. Usque adeò virtus disciplina, meditatione, exercitatione constat. At illa omnium exercitatio est optima, quæ quàm proximè accedit ad illud opus, cujus causa suscipitur, multi ut hoc illúdve præclarè agerent, sæpè tentando sunt assecuti. Propè extinctus animi vigor exercitatione excitatus totum sæpè hominem recentavit. Ergò non diuturnitate muneris, sed assidua rerum exercitatione peritia quæritur, illa quæ & publicè & privatim salutaris est. Hinc quoque perspicuum est, quàm omnes damnosissimæ occupationes sedulò sint vitandæ; eas dico quibus nimiò plures otium suum oblectant. Hujus notæ illi sunt, quibus vita dies noctésque per aleam agitur; qui lucrum deviis itineribus, ac, propè dixerim, natura obluctante sectantur; perindè ac si nulla seria res adsit, qua honestè & utiliter occupari possint; sitque accersendum negotium futile, trepidum, damnosum, in quo denique hoc aleator assequitur, ut per frequentia mendacia & perjuria, sæpiùs rem suam perdat, quàm alienam auferat. Quæ tamen desidiosissima occupatio, non modò rem, sed & spiritus exhaurit, omnique honestæ intentioni, ac studiis severioribus inhabiles reddit & impromptos, *Carol. Paschal. lib. de virt. & vit. c 50.*

§ Similitudines.

Plutarchi. Ut asparagus spinosus dulcissimum fert fructum: Ita ex duris initiis magna voluptas nascitur. *In Moral.*

Roterodami. Stultè reges Ægyptiorum operam populi ac pecunias in substruendis pyramidibus consumebant, quæ nihil habebant præter stultam, & otiosam ostentationem, cum idem in rebus utilibus fieri potuerit. Ita quidam elaborant in difficillimis, cæterum infrugiferis, hoc ipsum præclarum existimant, quod in laborioso negotio versantur. *In simil.*

Thriveri. Quemadmodum virtus quo est occultior, eo est elegantior: Ita sanctior sæpè liberalis laborum comparatio, quam gratuita donatio. *In apoph. 174.*

Quemadmodum non statim ubi semen in agrum conjectum est, frugem demetimus, sed multis mensibus dum putrescit, pleniorem messem expectamus: Ita neque decet tædio laborum affici, sed longanimiter illorum fructum, & quasi quandam comparationem suscipere. In *apoph. 113.*

Nazianzeni, Ut quod labore partum est, solicitius conservari solet. Ita facilè parta, facillimè celerriméque respuuntur. *2. Theol.*

Philonis Judæi. Sicut sine luce videre non possumus, quia nec colores nec oculi ad videndum sufficiunt: hanc enim ceu vinculum natura præparavit, quo aptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter suam vim exerit: Eodem modo animæ oculus, nullam virtutis actionem potest attrectare, nisi à labore seu luce adjutus, hîc enim interimentem & bonum quod mens desiderat, medius illud una ex parte, hanc ex altera trahens ad se, atque ita bona perfecta efficit. *In l. de sacrif. Abelis & Cain fol 88.*

Sicut Qui animam conantur sibi reddere propitiam, necessariò colunt virtutes animæ: Ita qui cupiunt frui prospera valetudine corporis, curare debent sanitatem, & id genus vires ejus cæteras: quas certè curant indefessis laboribus, qui solliciti sunt de potentiis, ex quibus contemperati sunt. *In l. de sacrificiis Abelis & Caini.*

Sicut à cibo pendet tota vita cum suis actionibus & affectionibus: Ita etiam à labore pendet quicquid in rebus bonum est. *In l. de sacrif. Abelis & Caini.*

Quemadmodum, qui vitam sibi prorogare cupiunt, alimenta non negligunt: Ita quotquot boni sunt, laborem concupiscunt, laborem magni faciunt. Sicuti cibus se habet ad vitam: Sic labor ad honestatem. *In lib. de sacrif. Abelis & Caini.*

Cypriani. Sicut fructus non invenitur in arbore in qua flos prius non apparuit: Sic in senectute honorem legitimum consequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicujus exercitatione non laboravit. *Lib. de abusiv.*

Socratis, quemadmodum nec mulier sine viro : Sic nec bona spes absque labore quicquam parit, *Apud Stob.serm.*108. *Anton.in Melissa part.*5. *Max.serm.*38.

Plutarchi. Nautæ à navigandi labore turpiter conferunt se ad voluptates rursum à voluptatibus ad navigationem redeunt : Ita quidam à deliciis ad labores, à laboribus ad delicias summa vitæ inconstantia sese, vertunt. *In Mor.*

Vt ferrum crebris immersionibus consumitur : Ita corpus crebris permutationibus vitiatur : hoc est, si nunc immodicis laboribus intendatur, nunc voluptatibus liquefiat, ac molliatur. *In Moral.*

Seneca. Ut fertilibus agris non est imperandum : cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas, ita animorum impetus, assiduus labor frangit. *De Tranquill.vitæ,l.*1.*c* 15.

Roterodami. Ut rosa flos unus omnium longè gratissimus, de spinis nascitur : Sic è tristibus & asperis laboribus fructus capitur jucundissimus. *In Sim.*

Vt herba moly difficile quidem foditur, sed ad remedia præter cæteras efficax est : Ita quæ præclara sunt, non contingunt, nisi magno negotio. *In Sim.*

Vt quæ præclara sunt, vix multo cultu proveniunt : contra cæpe, allium & quædam hujusmodi vilia, etiam reposita, aut suspensa proferunt sese : Ita quæ sunt egregia, non nisi multo contingunt labore, quæ mala passim obvia sunt. *In Sim.*

Thriveri, quemadmodum agrum qui ad sementem comparatur, scindi oportet, inarari, occari, sartiri, & aliis quam plurimis modis vexari : Sic nos quoque dum ad virtutem erudimur, nulla laborum patientia decet frangi. *In apoph.*110.

Ferrum usu candorem sibi conciliat, alioquin ærugine eroditur : Sic & corpus & animus continuo sordescunt & situm contrahunt, nisi hic virtute & literis, illud verò quotidianis promoveatur laboribus. *In apoph.*16.

Plutarchi. Plantæ mediocri aqua aluntur, immodica suffocantur ; Sic animus moderatis laboribus adjuvatur, immoderatis obruitur. *In Mor.*

Plinij Lusciniis tantum est canendi studium, ut cantantes emoriantur spiritu citius deficiente quam cantu : Ita nonnulli literarum immodico amore valetudinem extinguunt, & dum à nullo vinci volunt eruditione, pereunt in ipso conatu, *l* 10.*c.*29.

Lipsij. Ut qui gemmas vel aurum quærunt, non summam terræ cutem leniter stringunt : sed in viscera ejus penetrant & immergunt : sic qui veram mansuramque doctrinam altius, necessum in scriptorum loca & sensa sese immittant : *Cent.*1.*ad Belg.epist.*49.

Nam ut in agro satis est semel sementem jecisse, & ille accipit, fovet, profert : sic in animis, qui quotidiano, ut sic dicam, vomere proscindendi, & obserendi sunt ad meliorem frugem. *Ibid.epist* 50.

Ut in Musica concentus quidam discors probatur : sic est in studiis, nec liber aliquis dissensus improbatur, si citra convitium aut litem, *Cent.sing.ad Ital.& Hisp.epist.*6.

Vt ex studiis gaudium, sic studia ipsa proveniunt ex gaudio. *lib.*1. *Antiq.Lection.*

Sicut arboribus quarum propria dos & finis est fructum ferre, etiam folia videmus congentia, etiam flores : idem in studiis & ornatum habent ac pascunt, præter nudum illum prudentiæ aut sapientiæ fructum. *Cent.fin.ad Ger.& Gal.ep.*76.

Vt floribus alij ad odorem aut aspectum utantur tantum, apes ad mellificum, Medici etiam ad sanitatem : sic probi prudentesque amœniora hæc studia traducunt & aptant ad serium animorum fructum. *Præf.Syntagm. de vesta & vestalibus.*

Desidia humectat, & imbecillum corpus studiumque reddit : labor siccat, & robustum strictumque corpus facit, *De mil.Rom.Dial.*1.

Amicissima semper studiis solitudo & quies, *Cent.*1.*Epist.*8.

¶ Adagia.

Vltro Deus suppeditat bona. *αὐθαιρέτως ὁ Θεὸς αὔξησι τὰ ἀγαθά.*

Quoties res citra nostram operam feliciter cadunt, quasi Deo quopiam procurante.

Sub aliena arbore fructum.

Ex aliena arbore fructum legere dicuntur, qui fruuntur aliorum laboribus. Finitimum est illi. Alienam metis messem.

Dormientis rete trahit, *δ' ὑδάντι κύρτος ἁρεῖ.*

In eos, quibus citra conatum contingunt ea, qua cupiunt.

Citra pulverem: *ἀκονιτί.*

Citra pulverem Graci dicunt contingere, quo quis facile citraque laborem potitur.

Citra arationem, citraque sementem.

Qua citra nostram operam casu nobis eveniunt, ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα contingere dicunt Graci.

¶ Profana Exempla.

Laërtius. Cleanthem philosophum alterum Herculem vulgo dictum fuisse tradit, quod esset omnium laborum patientissimus, adeo ut noctu hauriendo è puteo aquam victum diurnum pararet : unde & *φρεάντλης* dictus. *In Cleanthe.*

Masinissa Rex Numidarum erat corporis firmitate præstans, & duritiei laboribus à pueritia assuetus. Etenim stans in vestigiis totum diem manebat immotus, & sedens non surgebat usque ad noctem ; in equo continenter per diem & noctem sedens, equitationibus utens, non defatigabatur, *Diod Siculus l.*23

Vespasianus Imp. valetudinem & abstinentia & frictione tuebatur, militiæ acer agmen anteire, & locum castris capere, & nocte dieque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obsistere solebat : cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans *Cuspin.*

Maximianus Imp. erat laborum patientissimus : adeo ut in multam noctem crebro scriberet, res magnas ageret, sæpè etiam arma tractaret, hastis concurreret, cum principibus in ludis, & serio cum hostibus æstum ac frigus, inediam & commeatus penuriam juxta ferret. *Cuspin.*

Carolus Magnus assiduè exercitabatur equitando ac venando : quod illi gentilium erat, quia vix ulla in terris natio invenitur, quæ in eo labore Francis possit æquiparari *Cranzius lib.*2.*Saxonia c.*8.

Ob laborum tolerantiam & industriam frugalitatemque dicti sunt *Ægyptij Myrmidones*, cum enim haberent terram supernè lapidosam, infernè frumentis idoneam : fodientes in cavernis habitare visi sunt formicarum more, & asportandis lapidibus quodammodo ejus animantis industriam repræsentare. *Eras.in Adagiis.*

Non sileamus *Brachmanas philosophos*, qui pueros impransos extrudebant foras, si quando nihil utilis operæ, vel parentibus, vel suis rebus necessarijs dedissent. Parthi quoque (*Vt Dionisius de situ orbis & Dio commemorant*) more recepto observabant, ne quis die exorto ante liberis victum præberet, quam cursus jaculandique certamine susceptio, sudore circum capita diffuso, fessi permaduissent.

¶ Hieroglyphica.

Laboris indefessi perseverantiam ex *Formica picta* significabat : nam ea non interdiu solum, verum etiam noctibus laborem exercet. Et nota est fabula de formica & Cicada. *Pier.Val lib.*8.

Receptum & illud est, *servilem laborem per Asinum clitella instratum* significare, cujus rei causa magis vulgo nota est, quam verbis explicari necesse sit : quippe quod animal indefessi sit laboris, unique & perpetuæ onerum vectationi vexationibusque aliis damnatum esse videatur, *Pier. Val.lib.*12.

Apem quoque laboris symbolum faciunt. Nam illud quod Salomon ait, *Vade ad apem, & disce ab ea quam laboriosa sit operatrix*, unicuique manifestum est artificij sedulitatisque illam esse hieroglyphicũ. *Pier.Val.*26.

¶ Fabula.

Rusticus & filij illius.

Rusticus vicinus morti cum relinquere filiis suis divitias non posset, voluit excitare animos illorum ad studium diligentis culturæ, & in opere faciundo assiduitatem. Accersit igitur illos ad se, atque ita loquitur : Mei filij, quo in loco res meæ sint videtis : Vobis autem quicquid potui in mea vita comparsi, idque totum in vinea nostra quærere poteritis. Hæc cum dixisset, paulo post moritur senex. At filij, quod crederent in vinea illum thesaurum alicubi abscondisse, arreptis ligonibus solum vineæ universum effodiunt, ac thesaurum quidem invenere nullum, terra tamen fodiendo perculta, vites uberrimum fructum tulere.

Docet fabula, labores & operas, summas divitias esse. Et est Epicharmea sententia, labore à Diis hominibus, bona venire.

Vide, Afflictio, Assiduitas, Conatus, Eventus, Studium.

Lachrymæ.

¶ Definitio et etymolog.

Lachryma, Græcè, *δάκρυον, ου, τό*, & *δακρυόεις, ὁ, ἡ, ὸν*, lachrymosus, & *δακρυχέω*, lachrymor, quæ usus obtinuit, ut cum aspiratione scribantur. Hebr. *Dimhhah*, à verb. *Damahh*, lachrymavit, lachrymatus est madidis oculis : *Il pleura à chaudes larmes.* Græci verso *Daleth* in vocalem dicunt, *οἰμάζω*, fleo, lachrymor : & per inversionem radicis *μυδάω*, madeo, madesco, *μυδαίνω*, madefacio, humecto. Est autem lachryma, humor ex oculis flentium manans. Flere autem lachrymas fundere, unde fletus quandoque substantivum & quartæ declinationis. Ennius, *Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu.* Interdum adjectivum est, scilicet participium à fleor. Virg *Hic multum fleti ad superos.* Multum fletus posuit pro nobilibus, quorum mortem magna sequitur lamentatio. Hinc flebilis, dignus qui fleatur. Est flebiliter cum fletu, & compositum defleo, quod valde fleo.

Lachrymæ causantur ex tristitia, & aliquando ex affectus temeritate præcipuè cum consideratur delectabile cum tristabili, ut ex devotione. *Ex B.Thom.*22.*q.*82.*art.*4. Terent, *O lachryma pro gaudio ?*

A lachryma diminutivum fit lachrymula, & lachrymor verbum, à quo illachrymor & collachrymor : & lachrymabilis, flebilis, & lachrymabundus flens, & illachrymabile, hoc est fletu indignum.

¶ Loci Biblici.

Lachrymantium *exempla*. cum lachrymis monet Paulus fratres Act.20. 18. orat pater Dæmoniaci suam à Christo incredulitatem juvari, Marc.9. 24. lachrymis rigat peccatrix Christi pedes, Luc.7.28.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent, *Psal.*125.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. *Luc.*6.

¶ Patrum Sententiæ.

Lachrymæ pœnitentium cadunt in conspectu Domini, *Augustin.ser.*3. *in fe. Nat.*

Lachrymæ infantium testes sunt nostræ miseriæ. *Idem, hom.*10.

Lachrymas Petri lego, satisfactionem non lego : sed quod defendi non potest, ablui potest. Levant lachrymæ delictum, quod voce pudor est dicere vel confiteri. Lachrymæ veniam non postulant, sed obtinent. *Amb.sup.Luc.lib.*9.

Flevit amare, ut lachrymæ lavarent delictum, tu similiter lachrymis dilue culpam. Non invenio quid dixerit, sed quod flevit. *Ibid.*

Pascunt frequenter lachrymæ, & mentem allevant fletus : refrigerant pectus, & mœstum consolantur. Est enim piis affectibus quædam flendi voluntas, & plerumque graves lachrymas evaporat dolor. *de obitu Valentini.*

O lachryma humilis ! tua potentia, tuum regnum, tribunal judicis

non vereris, amicorum tuorum accusationibus silentium imponis: non est, qui te accedere vetet: si sola intraveris, vacua non redibis, magis crucias diabolum, quam pœna infernalis. Quid plura? Vincis invincibilem: ligas omnipotentem; inclinas filium Virginis. *Hier. in epist.*

Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus susciteturr. Lachrymæ auditorum laudes tuæ sint. Petrum ter negantem amaræ in locum suum restituere lachrymæ. *Ibid.*

Oratio Deum lenit, sed lachryma cogit, hæc ungit, illa pungit. *In Esaiam.*

Holocaustum siccum, est bonum opus, quod orationis lachrymæ non infundunt, holocaustum pingue est, quando hoc, quod bene agitur, corde humili etiam per lachrymas irrigatur. *Greg. in Psal. 20.*

Irriguum superius accipit anima tua, quum se lachrymis regni cœlestis desiderio affligit: irriguum verò inferius accipit, quum inferni supplicia flendo pertimescit. *In regist.*

Uniuscujusque mens tantum pœnitendo compunctionis suæ bibat lachrymas, quantum se à Deo meminit amisisse per culpas. *In Pastorali.*

Sæpe quod torpentes latuit, fletibus innotescit, & afflicta mens invenit malum quod fecerat: & reatum suum, cujus secura non meminit, hunc in se commota deprehendit, *l. 8. Mor.*

Lachrymæ pœnitentium vinum sunt Angelorum, quia in illis odor vitæ, sapor gratiæ, gustus indulgentiæ, sanitas redeuntis innocentiæ, reconciliationis jucunditas & serenatæ conscientiæ suavitas, *Ber. sup. Can.*

Illas enim lachrymas vere in vinum mutari bonum dixerim, quæ supernæ compassionis affectu in fervorem prodeunt charitatis, pro qua etiã ad horam tui ipsius immemor sobria quadam ebrietate videris. *Ibid.*

Ecce pro omnibus, quæ ab initio conversationis meæ mihi retribuit, compunctionem videlicet lachrymarum, devotionem in meditationibus, consolationem in laboribus, directionem in mediis actionibus, pro his inquam innumeris aliis beneficiis quid ei retribuam rursus? qui totum dedit, quid ulterius impendere habeo? *In serm.*

Deliciæ angelorum sunt lachrymæ nostræ, & delectabiles lachrymæ pœnitentis. *Ibid.*

Felices lachrymæ, quas benignæ manus conditoris abstergunt: & beati oculi, qui in talibus liquefieri elegerunt, quam elevari in superbiam, quam omne sublime videre, quam avaritiæ & petulantiæ famulari. *De Contemptu mundi.*

Nemo ad Deum aliquando flens accessit, qui non quod postulavit acceperit, nullus ab eo beneficia dolenter optavit, qui non impetrarit, Ipse enim est, qui consolatur flentes, dolentes curat, pœnitentes informat. *Chrysost. in serm.*

Sicut post vehementes imbres, mundus aër ac purus efficitur, ita & post lachrymarum pluvias serenitas mentis sequitur atque tranquillitas. *Sup. Matth.*

Fletus est cibus animarum, corroboratio sensuum, & absolutio peccatorum, refectio mentium, lavacrum culparum. *Cass. in Psal.*

Multis consolationi sunt lachrymæ, & ex parte maxima magnitudinem doloris minuunt; dolor siquidem speciem ignis gerit, qui dum plus tegitur, plus ignescit. *Pet. Blesens.*

Frequenter peccans, & lugens, vix veniam merebitur. Nihil prosunt lamenta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis poscere, & denuo iterare. *Aug. l. Soli. & hab. dist. 3. c. Inanis.*

Absit ab oratione multa precatio, sed fervens perseveret intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere rebus. Multum autem precari, est eum, qui precatur, diuturna cordis oratione pulsare: nam plerumque hoc negotium plus gemitibus, quam sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. *Idem ad Probam.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. 4. de Trist.

Flesque meos casus: est quædam flere voluptas.
Expletur lachrymis, egeriturque dolor.
Atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset
Mors mea: morte fores sola relicta mea.
Spiritus hic per te patrias exisset in auras.
Sparsissent lachryma corpora nostra pia.

Idem ad Liviam epist.

Supremoque die notum spectantia cœlum
Texissent digiti lumina nostra tui.
Supprime iam lachrymas: non est revocabilis istis
Quem semel umbrifera navita lyntre tulit.
Sed rigidum jus est, & inevitabile mortis.

Idem 1. de Pont.

Quidque favis lacrimis opus est, non sanguine dixit.
Sæpe per has flecti principis ira solet.

Propert. lib. 5. ad Paulum.

Desine Paule meum lachrimis urgere sepulchrum,
Panditur ad nullas janua nigra preces.

Virgil. ad Bucol.

Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capella.

Horat. in Epod. Ode. 16.

Vos quibus est virtus, muliebrem tollite luctum.

Ovid. de remed. amor.

Neve puellarum lachrymis moveare caveto,
Vt flerent oculos erudiere suos.

Idem in epist. ad Demophoonta.

Vidi etiam lachrimas, an & est pars fraudis in illis?
Hæ quoque habent artes, quóque jubentur, eunt.

Idem lib. 3. de Ponto, eleg. 1.

Interdum lachryma pondera vocis habent.

Idem Metamor. lib. 2 fab. 11.

Neque enim cœlestia tingi
Ora licet lachrymis.

Eurip. in Med.

Mulier ad lachrymas nata est.

Idem in Alcest.

Amare mortuum producit lachrymas.

In Troade.

Afflictis hominibus suaves sunt lachrymæ.
Mortuum sepelito, nec supra unum diem lacrymandum est.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Lachrymæ à claris viris auferendæ sunt, mulieribus autem tribuendæ, neque his præstantibus & ex viris his, qui viles sunt ut vereantur similia his facere hi, quos ad regionis custodiam nos educare asserimus. *Plato de rep. dial. 3.*

Lachrymæ & alia hujusmodi, quæ quotidie è corpore effunduntur, fiunt ex seroso humore pituitæ recenter conflatæ. *Idem in Tim.*

Lachrymas profundere ob mortuum, aut secus præcipere, indecorum est: lamentari, & extra domum vociferari interdicendum est, & mortuum in propatulum ad vias producere prohibendum est, & in progressu per vias eiulare, & ante diem extra civitatem esse, qui non obedit puniatur, prout legum custodi videbitur. *Idem de leg. dial. 12.*

Lachrymæ nihil remedij afferunt malis. *M. Anto. Hata. de immor. anim. lib. 1.*

Nihil facilius quàm lachrymæ inarescunt. Lachrymæ pœnitentiæ sunt indices.

Ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro; eiulatus mulieri quidem, nihil est enim viro turpius muliebri fletu.

Lachrymæ nobis prius deerunt, quam causa dolendi. *Quintus Curtius lib. 5.*

Si quis tristantem aliquem secutus ei dixerit, salve, necessario eum lugere jubet. *Ant. Stob.*

Lachrymis ut plurimum bona aliqua doctrina conjungitur: risu vero lasciua *Diogenes.*

Lachrymis & acclamationibus studia sua multitudo profitetur. *Curt. lib. 7.*

Lachrymas Deus admittit, & natura maximum mutuæ misericordiæ incitamentum, in oculos nostros derivarit. *Nic. Acom.*

Stultius nihil est, quàm famam captare tristitiæ & lachrymas approbare: quas judicio sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua lætari, *Sen. epist 99.*

Plerique lachrymas fundunt, ut ostendant: & toties siccos oculos habent, quoties spectator defuit, turpe judicantes non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in simulationem etiam simplicissima res dolor, veniat. *Idem, l. de tranq. animi c. ult.*

Nimij dolores in morte amicorum, nihil sunt nisi documenta ejus animi qui ingratis cogitationibus & impiis vocibus Deum pulsare audet. Equidem fateor fletu & lachrymis humanæ fragilitatis ærumnas non parum levari. Nec sanè humanitas patitur ut charissimæ personæ amissionem vehemens non sequatur desiderium, & una cum desiderio mœror, cujus notæ vel invitis adhærent, nempe uberes fletus, suspiria, gemitus. Verum hunc humanitati sic indultum volumus, ut ei pietas erga Deum anteponatur; summo numini nunquam quisquam obloquatur; defunctus ita lugeatur, ut eadem ignavia questus aliquando compescantur, mortui memoriam quisque iis rebus officiisque prosequatur, quibus fides fiat, non proprio cum detrimento moveri, sed naturæ obsequi, qui homini concessit fletum, initium qualiscunque solatij. Et hactenus quidem nos non prohibemus luctum, sed finimus, nec eum terminum expectandum dicimus, quem tempus rebus omnibus posuit, sed quem hominis ratio præscribit: hoc leges jubent; hoc præclarissimæ quarundam gentium consuetudines ita fieri oportere probant: mulieribus annus est ad lugendum constitutus, non ut tam longo se luctu macerent, sed ut ne diuturniori contabescant. Virorum luctus nullo est temporis ambitu circumscriptus, quia eos vix unquam lacrymari decet, nedum plorare; fœminis potissimum, hanc mœrendi sedationem afferre debet exemplum Niobes, quæ quamvis ab Apolline duodecim liberis orbata, de cibo cogitasse dicitur, & jus flendi non ultra unum diem extendisse; hæc ipsa fingitur lagidea propter æternum in luctu silentium, ne cunctis quidem verecundiam hanc eripimus humanarum necessitatum demonstrationem cui nomen fletus. Sæpe publice luctus, ob amissos inclytæ virtutis homines, indicitur. Ipsi magistratus, ipse ordo amplissimus pulla veste amicitur. Ipsa multitudo injussa sæpe sibi justitium indicit, sæpe solitas & solemnes voluntates ad tempus omittens illustribus animabus parentat: eorumque memoriam piis, quamlibet mœstis acclamationibus, omnique mœroris significatione concelebrat. Sed ut hæc licita sunt & legitima, ita quoque inventæ sunt rationes, quarum ope huic morbo, cui nomen luctus mederi prudentes sueverunt. Ergo quoties nobilius aliquod opus & sanctius publicè adsumitur, nihil ibi ferale inferi fas est. Certè finitur luctus sacræ ædis dedicatione, ut ubique ut Romæ quoties justum conderetur; quoties vota publicè susciperentur, aut solverentur. Quarum rerum imitatione inventa sunt illa, quorum usurpatio si non finit privatum dolorem, saltem ejus imitamenta ab oculis amovet. Et quidem in re cujusque privata insignia doloris & luctus auferre solent hæc, felix partus matris familias, novus honor in familiam inductus, pœthiminium ejus, qui in hostium potestatem venerat, nuptiarum faustitas, taliaque. In mediis quoque mœstitiæ documentis eminebat aliquid quod lugentes fortitudinis admoneret. Eæ erant pelles, quarum hodieque gestamen, re tali est in usu, quin & ipsi mortalium summi quoties lugerent, publico abstinebant, quippe palam ac diutius lamen-

lamentari, intelligebant esse infra dignitatem altissimi fastigii. Id quoque metuebant, ne si diutius & uberius lachrimarentur flentes, quorum ipsi lachrimas exsiccare debent, à suo conspectu arcere viderentur. Id quoque traditum, Herculis lachrimas neminem unquam conspexisse; quod est heroïcæ fortitudinis documentum evidens. Ergo ad huius exemplum omnes heroas & vultu sicco & immoto suæ curæ ærumnas perferre fas est. Ipsi quoque qui Reipub. gubernacula tractant nequaquam nesciunt, navi tempestatibus actæ nihil prodesse inania vota, ac stultas lamentationes, neque hinc fluctuum sævitiam mitescere, manum clavo impigrè admovendam. contraque vim tempestatis animosè obluctandum. Eadem ratione ingruenti dolori ac sævienti fortiter est resistendum; sunt assumenda negotia non tantum ut solatia, sed ut remedia; Quilibet sese virilitatis & constantiæ commonefacere debet, seque ad animi æquitatem excitare, id potissimum putare, humanarum rerum eam esse legem, ut quisque, ne regibus quidem exceptis, ea ferre necesse habeat quæ sus deque versantur; in his multum referre, an quis muliebriter sese, an fortiter gerat. Favere discessui illius qui abiit è conspectu, ejusque virtutes potius imitari, quàm indecore flere, ac tristi & inutili querimonia cœlum onerare. *Car. Pascal. l. de virt. & vitiis, cap. 57.*

¶ Similitudo.

Divi Chrysostomi, Non sic semina delatus imber germinare & crescere facit, ut pietatis semen excitat, & vernare facit ex lachrimis mentis imber: hic animam detergit, irrigat mentem. Ideo profundum sulcum proscindere necessarium. *Hom. 5. de pœn.*

¶ Exempla Profana.

Heraclitus Philosophus ad omnem hominum occursum flevisse dicitur. Dolebat enim nihil sani esse in vita: nihil in homine non caducum, fluxum & deceptibile. *Laërt. l. 5. c. 2.*

D. Martinus lachrymis ita abundabat, ut pro detrectatorum quoque suorum peccatis flere soleret. *D. Bor. in facto eius.*

Ptolomæus Philadelphus missos ad se septuaginta duos interpretes cum sacris Bibliis honorificentissime excepit, & lachrimis etiam obortis suum gaudium testatus est *Iosephus l. 12. c. 2.*

M. Minutio magistro equitum ex hostium vi erepto, opera Q. Fabij Maximi Dictatoris, in lætitiam tota castra effusa sunt, in tantum, ut præ gaudio militibus omnibus lachrymæ manarent. *Plut. in Fabio.*

Bassianus Imperat. apud Ælium Spartianum lachrymabatur, quoties aut mentio fieret, aut imagines videret Getæ fratris, quem cæciderat. *Era. in adah.*

Pericles, filio Paralo mortuo, coronam imponens, quod in reliqua vita nunquam fecerat, erupit in ejulatum, & magnam vim profudit lachrymarùm. *Plut. in Pericl.*

M. Marcellus, Syracusis captis, florentissimæ urbis commiseratione flevit. *Aug. l. 3. de civit. Dei, c. 14.*

M. Cato, victis ad Dyrrachium Cæsarianis, cadavera cæsorum intuitus civium, temperare à lachrymis non potuit. *Plut. in eius vita.*

Vide Dolor, Luctus, Mœror.

Lætitia.

¶ Definitio et Etymol.

Lætitia, Græcè ἀΦροσύνη, ης, & ἀΦροσύνομαι, lætor dicitur. Hebr. *Simchah*, à verb. *Sameach, Samach*, lætatus est, lætus fuit. Vide *Psalm. 4. v. penult. & 16. 9. & 1065. Prov. 14. 10. Esai 66. 5.* Est autem lætitia gestientis animi elatio voluptuaria. *sec. Cic. l. 3. de fin. bon. & mal.*

Lætitia in animo est commotio suavis jucunditatis in corpore. *sec. Cic. l. 2. de fin. bon. & mal.*

Lætitia est exultatio quædam animi, cum gaudio efferventiori, eventu rerum expetitarum, *secundum Aul. Gellium. l. 2. Noct. Attic. c. 27.*

Lætitia est expressio vel affectus interior, secundum quod ipse affectus dilatatur, roboratus & perfectus ex conjunctione appetitus, dicitúrque lætitia quasi latitia. *Ex B. Thom. 4. Sent. dist. 49. q. 1. a. 1.*

Lætitia est erectio quædam atque elatio animi sperantis, se absque ulla dubitatione, quod petierit possessurum. *Ficin. de volupt. c. 10.*

¶ Loci Biblici.

Lætitiæ post victoriam *exempla*: Moyses & populus Israëliticus, Exod. 16. versic. 1. 2. Maria cum aliis, vers. 20. 21. Debora & Barac, Iud. 5. v. 1. 2. Mulieres Israëliticæ, 1. Sam. 18. v. 6. 7. Josaphat & omnis vir Juda, &c. 2. Paral. 26. vers. 27. 28. Populus, Judith. 15. vers. 14. 15. & 16. 14. *vide Gaudium.*

¶ Sententiæ Philosopicæ.

Qui rerum suarum fraudatorem perspexerit re aliqua per alios fraudari, lætari procul dubio poterit, haud quaquam immerito pœnas luisse per hos ratus, fortè his demum invideat, qui illatam sibi injuriam vindicarint. *Procop. de bello Goth. l. 3.*

Nihil tam difficile, quam differre gaudia. *Quintil. Dec. 1.*

Spem gaudia parant, adversa contritionem. *Idem Dec. 15.*

Recto ordine prius metus tollatur, quam gaudium infundatur. *Tertullianus.*

In profuso gaudio lachrymæ erumpunt. *Idem.*

Unicuique delectabile est, quod amat. *Arist. Eth. 1.*

Qui delectari velit sine tristitia, ad philosophiam recurrat. *Aristot. Polit. 2.*

Omnes habemus unde lætemur. *Plut. de tranq. animæ.*

Quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætandum potius est. quàm dolendum. *Am. Marcell. lib. 29.*

Lætitiâ exultandum non est, nec dolore dejiciendum. *Ficin. in Plat. Menexemum.*

Lætitiam affert lineis spongiosa natura, crassum fugens sanguinem. *Idem. Plat. in Tim. c. 69.*

Lætitia est exultatio quædam animi gaudio efferventiore rerum eventu expetitarum. *Fr. Patric. de rég. l. 4. c. 13.*

Lætitia pura in solis animæ bonis invenitur, ideo sapiens in se gaudet, non in ijs, quæ circa se sunt. *Plat. in Tim. c. 13.*

Solet lætitia præcludere consilia hominum. *Io. Iovin. Pont. hist. l. 1.*

Effusam sæpe lætitiam tristes & adversæ res excipiunt. *P. Armilius. lib. 8.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Stat. 2. Syl. 7.

Secura procul hinc abite mortes,
Hæc vita genialis est origo.
Cedat luctus atrox, genisque manent
Iam dulces lachryma, dolorque fessus,
Quicquid fleverat ante, nunc adoret.

Idem 5. Syl. 2.

Qualémve superi Priscilla, hominesque benigni
Aspexere die, cum primum in gentibus actu
Admonitus coniux, viciſti gaudia cœna.

Sen. Herc. Fur.

Cum fata sinunt,
Vivite lati, properat cursu
Vita citato volucrique die,
Rota præcipitis vertitur anni.
Rata peragunt pensa sorores,
Nec sua retro fila revolvunt.
At gens hominum fertur rapidis
Obvia fatis, incerta sui.

Ovid. 1. Art.

Stygias ultro quærimus undas.

Idem 2. Art.

Si vox est, canta, si mollia brachia, salta,
Et quæcunque potes dote placere, place.
Qui sermone placet, taciturna silentia vitet,
Qui canit, arte canat: qui bibit, arte bibat.

Stat. 2. Theb.

Pone modum lætis, satis ostro dives & auro
Conspicuus, tenuem germani pauperis annum
Risisti, moneo regnorum gaudia tenet.
Dedoceas, patiensque fuga mereare reverti.

Anthol. Sacr. Jac. Bill.

Dum non perturbant animum discrimina mundi,
Dumque diem pacis prælia nulla premunt,
Exercere fidem divinis convenit armis,
Consilioque omnes anticipare minas.
Tranquillam, & curis vacuam sapientia mentem
Imbuet, & placidi pectoris hospes erit,
Nam quod non fuerit conceptum corde quieto.
Acquiri in sævo turbine non poterit.

¶ Similitudines.

Dionis Chrysostomi. Sicut domum pulchram, cum aër appropinquaverit, splendidam ostendit; Idem & aspectum speciosum, hilaritas animæ meliorem exhibet; si vero in tristitia, deformior redditur. *Hom. 36. de virtutibus & vitiis.*

Seneca. Quod duces magni faciunt rebus afflictis, vel hilaritatem de industria simulent & adversas res adumbrata lætitia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur: Id nunc tibi quoque faciendum est, induc dissimilem animo tuo vultum, & si potes, projice omnem ex toto dolorem; sin minus, introrsus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur, qui honestum putabunt, quodcunque facientem viderint, animúmque ex vultu tuo sument, & solatium debes esse, & consolator illorum. *De consol. c. 24.*

¶ Emblema.

In Deo lætandum.

Emblema IV.

Aspice ut egregius puerum Iovis alite pictor,
Fecerit Iliacum summa per astra vehi.
Qui sve Iovem tactum puerili credat amore?
Dic, hæc Maonius finxerit unde senex.
Consilium, mens atque Dei cui gaudia præstant,
Creditur ut summo raptus adesse Iovi.

¶ Fabula.

Piscatores.

Dum extrahunt nassam de aquis piscatores, gravissimum pondus esse illius sentiunt. Quare lætitia exultare, & felici eventu immodice gaudere, quod opera præclare posita videtur. Sed nassa subducta in terram, conspicatur ingens saxum, quo illa depressa fuerat. Ergo mutatis animis, contristari atque mœrere, neque minus doloris capere ob falsitatem opinionis, & ludibrium fortunæ, quam incommodum suum. Tum unus inter eos senior objurgare eos & dicere, non nimis indigne ferendum casum illum, quod consanguineam habere gaudium videretur tristitiam. Itaque vix aliter potuisse fieri, quam ut illius tanto complexu etiam hanc assumerent.

Vtrumque fabula monet, non prius lætandum, quam explorata fortuna, neque tamen tristiores exitus non etiam moderate ferendos esse.

Vide Gaudium, Hilaritas,

Lascivia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

LASCIVIA, Græcè ἀσέλγεια, ἡ & ἀσελγὴς, γής, ὁ, ἡ, lascivus: & ἀσελγαίνω, lascivio dicitur, Hebr. *Sarar*, juxta quorundam sententiam, à verbo *Sarar*, Contumax, rebellis, petulans fuit, derivatur, quæ significationes lascivis conveniunt. Est autem lascivia indecens motus dissoluti animi & corporis, ex intemperantia carnali procedens. *Secund. Cass. super Psalm.*

Lascivia mollities est, petulantia, & nequitia, à lascivio, molliter ago: & lascive, molliter, nequiter.

Lascivus is dicitur, qui placere omnibus studet voluptatis causa, nec ob aliud quidquam illud agit. Si verò utilitatem aliquam inde adipiscitur in pecuniis: aut re pecuniaria, adulator est. *Ex Arist. Ethic.* 4.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Caveamus ne dum laxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum. Usus enim cito inflectit naturam. *Amb. de Off. l.* 1.

Ubi saltatio, ibi diabolus: neque enim Deus ad hoc nobis dedit pedes, ut cum camelis saltemus, sed ut cum angelis chorum faciamus. In saltibus lætantur dæmones, & exultant ministri dæmonum. *Chrysost. in Matth.*

Puellam, propter quam iniquæ apparebant nuptiæ, occultari oportebat, ut convitium matris meretricis occultaretur. *Ibid.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Anthol. sacr. Jacob. Bill.

Coërcendam esse carnis lasciviam, utpote menti pestiferam.

Ingenio puella gestit colludere proles:
Ludus at hic Saram suspicione ferit.
Nam ludi specie fraudem exitiúmque parari,
Huic videt occultas insidiasque timet.
Ergo etiam menti caro si colludere tentet,
Fac subeat pectus tunc gravis ira tuum.
Namque sub hoc ludo mentis certissima pestis,
Quæritur, & fœdi est mors comes atra joci.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Omnia tolerabilia præter turpitudinem crede, à verbis quoque turpibus abstineto, quia licentia eorum impudentiam nutrit.

Sermones utiles magis, quam affabiles & facetos ama.

Miscebis interdum seriis iocos, sed temperatos, & sine detrimento dignitatis & verecundiæ. Nam reprehensibilis ludus est, si immodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter factus.

Odibilem quoque hominem facit risus, aut superbus, aut malignus, aut furtivus, aut alienis malis evocatus *Senec. 4. de virt.*

Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicii loco labor est. *Idem epist.* 72.

Libidinosa est intemperans adolescentia, effœtum corpus tradit senecturi. *Cato Maior.*

Mulier eo die, quo prostituit corpus, & pudicitiam deserit, statim animum immutat, ita ut familiares pro inimicis habeat, alienos autem sibi fidos reputet ac de honestis & turpibus contrariam opinionem induat. *Lysias.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Pericles postquam cum Sophocle Poëta navigasset, ac Sophocles conspecto formoso puero dixisset; En quã speciosus puer. Decet, inquit, ô Sophocles, prætorem non tantum manus, sed linguam etiam habere continentem. Sensit vir prudentissimus, non turpe tantum esse, si re ipsa ab omni lascivia facti abstinemus, verum etiam si impudice & lascivè de rebus loquamur. *Plut.*

Heron. Epicharmo comico poëtæ, quod præsente ipsius uxore dixisset quiddam inhonestum, mulctam dixit. Epicharmus Siculus erat, juxta regionis naturam plurimi joci. At rex tantum judicavit esse tribuẽdum reverentiæ coniugio, ut crimen existimaret, audiente uxore iocari lascivius. *Plut. in apoph.*

¶ PROFANA EXEMPLA.

Messalina Claudij omnium fœminei sexus intemperantissima, ut satietatem expleret, Liscæ prostitutæ mulieris nomen mentita est, & sæpe sub nocte lupanar adiit: & (quod turpius) cum famosissimis meretricii quæstus scortis coitu certavit ex re fœdissima palmam sibi quærens.

M. Antonius Tritemuir, ebrius in conspectu populi Romani, negotium publicum gerens, hesternam cœnam evomuit, gremium suum, totumque tribunal incoctæ cœnæ fructis vinum redolentibus implevit: muscis mimisque immensas opes donavit, Cleopatræ Orientem, Arabiam, Phœniciam, Syriam, Ciliciam & alias provincias, maximo populi Romani sanguine partas, dono dedit.

Tiberius Imperator, vini appetentissimus, gulæque obnoxius, biduum continuum, & medium noctis, epulando cum Pomponio Flacco & L. Pisone perditissimis Senatoribus peregit, ipsorúmque alterum prætorem Syriæ fecit, alterum urbi Romæ præfectum. In cœna puellas iussit ministrare, Asellio Sabino ducenta sestertia dedit propter confectum dialogum, quo boleti, ficedulæ, ostrea, turdique introducti, qui suavius explerent, inter se contendebant. Tandem annosus in sylvis antra condidit ubi adolescentulos cum puellis in Nympharum morem constituit: qui cum ipsum viderent, Venerem inter se exercerent.

Caligula Imperator lascivia perditus, ne intactum aliquid in Venerem relinqueret, sororibus se commiscuit.

Sardanapalus, omni muliere corruptior, fœmineo habitu pensa trahere inter mulieres solebat, ac nere tumu loque suo inscribi jussit. Id solùm quod edi, ebibi atque voluptatibus impendi, habeo, reliquorum nullam præsentio voluptatem.

Vide Intemperantia.

Latro.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LATRO, Græc. λῃστὴς, οῦ, ὁ, ἡ, & λῃστίομαι latrocinor dicitur. Est autem latrocinari, vias deripiendi gratia obsidere. Latrocinium ipsa direptio. Latro vel latrocinator, qui ita diripit.

Vide Etymolog. trilingue Lugdun. editum anno 1607. p. 415.

Antiqui eos latrones vocabant qui circa Imperatorem se habere consueverant, quos nunc satellites vocamus, quasi latrones à latere. Aliquando pro venatore capitur. Virgilius.

Fixumque latronis impavidus frangit telum.

A latrone diminutivum fit latrunculus, à quo latrunculatores vocantur judices, qui de latrociniis & talibus maleficis cognoscunt: latro proprie diurnus est, fur autem nocturnus.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Latrones ita dicti sunt, authore Festo, quod à latere adoriantur, vel à latendo, quod latenter insidientur. Heb. *Ghed hudim*, à verbo *Gadhadh*, excurri turmatim, incursionem fecit cuneatim: sicut levis armaturæ milites gregatim excurrunt ad populandum agros, exercendáque in obvios latrocinia, *Gadh*. Mars, Deus belli, Esai. 65 11. Turma filius Iacobi, ita nominatus à Lea matre, turma quadam seu numerosa prole dotãta *Ghanabim*, Fures, Esai. 1. 23. à verbo *Ganab*, furatus est, furtim abstulit, clam subtraxit, tanquam sub axillis occultando, clanculum abripuit. *Parihsim*, Irreptores, latrones, Ier. 7. 11. Ezech. 7. 21. Dan. 11. 14. à verbo *Parath*, corrupit, erupit violenter & cum impetu, ut aqua quæ tempore inundationis ripas alvei sui perrumpere solet. Hinc πρήσσω, transeo vi quadam, &c.

Latrones nil anteferre debent suo lucro, nec ipsam sæpe, & aliis damnosam ultionem. *Apul. in metamor. l.* 7.

Latrones cum Christo crucifixi, non appensi cruci, sed fixi fuere. *Ioan. Franciscus Picus Mirand. epist. l.* 3.

Qui latrocinio victitant, bellum nec inferre, nec propulsare possunt. *P. Æmil. l.* 9.

¶ APOPHTHEGMATA.

Probus Imp. Quum multa barbarorum loca purgasset latrociniis, ubi pervenisset ad Isauros dixit, abillis locis facilius arceri latrocinia, quam tolli. Sentiens esse dandam operam, ne latronibus illuc esset aditus, pene juvenes latrocinari discerent. Itaque loca omnia, quæ angustum haberent aditum, veteranis concessit: addens, ut eorum filii ab anno decimo octavo ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari discerent, quam militare. Hoc tum recte Probus, quum multum interesset inter militiam & latrocinium, nunc frivolum est. *Vopiscus.*

¶ SIMILITUDO.

Ciceronis, ut plerunque bestiæ, fame dominante, ad eum locum, ubi aliquando, pastæ sunt, revertuntur. Sic latrones urgente inopia *in Orat. pro Cluent.*

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Arabes æqua ex parte latrocinantur, aut mercaturam exercent. *Plin. l. 6. c.* 28.

Garamantes in Lybia locorum natura freti, latrocinio victitant: in nautas, vi tempestatis in brevia Syrtium delatos, vadatim grassantes. *Sab. l. 6. epist.* 1.

Lestrygonas & Cyclopas Etnæ & Leontinis vicina loca incolentes, immanes & efferos quosdam homines fuisse memorant, & maleficos & latrones. *Natalis Comes, l. 9. c.* 8.

Heptacometæ in Ponto super arboribus ac turribus habitant. Ii ex ferina carne & arborum fructibus vivunt, atque ex lignis desilientes, peregrinos adoriuntur, iter agentes. *Strab. l.* 12.

Vide Furtum & Rapina.

Laus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LAUS, Græcè ἔπαινος, ου, ὁ, vel αἶνος, ου, ὁ, & ἐπαινία, vel αἰνία, laudo dicitur. Est autem laus sermo elucidans magnitudinem virtutis, *Secundum Arist. l.* 1. *&* 3. *Rhetor. & Thom. super Psal.* 17. Dicitur autem à laudo verbo, quod aliquando significat verbis extollo. Horat. *Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenem.* Aliquando idem quod nomino, Plautus: *Id ut scias, Iouem supremum testem laudo.* Unde illaudatus, qui ne nominari quidem dignus est, hoc est, illaudabilis, Virgilius. *Quis, aut Euristea durum: Aut illaudati nescit Busiridis aras.* Quidam tamen putant laudo verbum à laus derivari, nomenque ipsum dici ἀπὸ τοῦ λαοῦ, hoc est à populo? quod proprie laus sit vox populi de aliquo recte loquentis.

Laus & laudatio sic differunt, quod laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus verò est virtus ipsa non aliunde proveniens, sed suis nixa radicibus. Virg. *Primam merenti qui laude coronam.* Hinc laudabile, dignum laude & collaudo, simul laudo deducuntur.

Laus,

Laus Hebr. *Hillut, Thohillah* : in plurali *Hillulim, Thehilim, Thoilloth*, laudes laudationes, à verbo, *Halal*, Gloriatus, & in 2. conjug. *Hillel*, laudavit clara voce, glorificavit. Cognationem habet *Halal* cum *Hala*, ulterius promovit : nam laudare est aliquem ulterius promovere fama, prædicando ejus virtutes Hinc ἀλαλάζω, ὠμία, divulgo, promulgo laudes alicujus voce clara. Item *Hallah-Jah* Laudare Dominum, Grammatici non nulli laudem derivant ἀπὸ τῦ λαεῖν. quod laus sit populi consensus & prædicatio alicujus virtutis.

¶ Loci Biblici.

Laus in ore proprio sordescit. Prou. 27. 2.

Laudis sacrificium Deo gratissimum, Psal. 50. 14. & 107. 22. Hebr. 13 15. Laus nostra Deus, Exod. 15. 2. Deut. 10. 21. Laudis hostia offerenda per Christum, Hebr. 13. 15. In laudem suam elegit nos Deus, Deut. 26. 16. Ephes. 1. 6. Laudes immodicæ suspectæ, Prou. 27. 21. Laudes Deo canendæ, Psal. 47. 2. & 147. & 7. & 105. 1. Esa. 12. 4. Ephes. 5. 19. Col. 3. 16. Hebr. 3. 15. Jacob. 5. 13. Laudandus Deus ante & post sumptum cibum, Deut. 8. 10. Laudare Deum pro merito non possumus, Psal. 16. 4. & 106. 2. & 119. 16. 145. 3. Eccl. 43. 2. 32. Homines sunt ita landandi, ut eorum vitia non probentur, exempla in Asa, 1. Reg. 15. 14. Amasia, 2. Chron. 25. 2. Ioatham, 2 Chr. 25. 2.

¶ Biblicæ Sententiæ.

Tunc laus erit unicuique à Deo. 1. *Cor.* 4.

Laudet te alienus, & non os tuum : extraneus, & non labia tua. *Proverb.* 27.

Laudabuntur omnes recti corde. *Psal.* 64.

Non laudes virum in specie sua neque spernas hominem in visu suo. *Eccles.* 11.

Ante mortem ne laudes hominem quenquam, quoniam in filiis agnoscitur vir. *ibid.*

Ante sermonem non laudes virum: hæc enim tentatio est hominũ. 17.

Laudemus viros præclaros, ex quibus prognati sumus, majores nostros 44.

Sapientiam ipsorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet Ecclesia. *ibid.*

¶ Patrum Sententiæ.

Laus humana non appeti à sapiente, sed subsequi debet sapientes. & rectè facientem, ut illi proficiant, qui etiam imitari possunt quod laudant. *Aug. de serm. Dom. in monte.*

Securitas laudis in Laude Dei est. Dei laudator securus est; ubi non timet, ne de laudato erubescat. *In Psal.*

Bonum laudare non laudato, sed laudantibus prodest. *In Ioan.*

Ibi est à vanitate remota laudatio, ubi etiam vituperatio ab offensione secura est. *Ad Dioscor.*

Non hujus laudis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit : quia etsi cuiquam facilè est laude carere, dum negatur, difficile est ea non delectari dum effertur. *ibid.*

Nec valde gaudere debemus, quando laudamur, nec contristari, quando vituperamur : quia nec depravare injuria, nec coronare potest laus aliena. *ibid.*

Quid est? quod dicis, ego dives, ille pauper? Sarcinam tuam commemoras, pondus tuum laudas; tace laudes tuas, qui miserationes non consideras. *De doctrina Christi.*

Esse humilem est, nolle laudari in se. Qui ergo in se laudari appetit, superbus esse convincitur : *in Psal.* 5.

Apulejus auditoribus suis admirantibus doctrinam commendabat non aviditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis. *in Genes.*

Laudamus mendaciter, delectamur inaniter, & vani sunt qui laudantur, & mendaces, qui laudant. Alij laudantur, & ficti sunt : alij laudant, quod putant : & falsi sunt : alij utrorumque præconiis gloriantur, & vani sunt. *in epist.*

Remotis obstaculis, vanæ opinionis scelera nuda pensentur, nuda inspiciantur, fallacia & tegmina, & vanæ laudes, & gloria auferantur, & apparebunt miseriæ peccatorum, *l.* 3. *Civit. Dei.*

Ut sanus sim in his, qui ad Deum pertinent, vehementius verendum mihi est, & cavendum ab iis, qui non temerè inflant, laudantes enim me flagellant. *Ignat. in epist.*

Ne vobis stultè placeamus propter laudes : quæ veritatem excedunt. *Basil. apud Anton. & Max. serm. de laude.*

Præcipuum beneficium est in rebus honestis laudari. Laus enim parit æmulationem, æmulatio virtutem, virtus felicitatem, quæ finis est omnium quæ desiderantur, & ad quod omnis viri boni motus refertur. *Nazianz. eod. serm.*

Dicit sermo divinus. Ne laudaveris hominem in vita sua tanquam si diceret. Lauda post mortem, magnifica post consummationem. Duplici tamen ex causa utilius est homini memoriæ laudem dare, quam vitæ ut illo potissimum tempore merita sanitatis extollas, quando nec laudantem adulatio movet, nec laudatum tentat elatio. Lauda ergo post pericula : prædica securum : Lauda navigantis felicitatem, sed, cum pervenerit ad portum : Lauda ducis virtutem, sed cùm perductus est ad triumphum. Quis autem dives possit sine trepidatione laudari, qui & de præterito meminit se habere quod doleat, & de futuro videt sibi superesse quod timeat : *Ambr. in Natali S. Eusebij.*

Plures in hoc ipso placere cupiunt; quod placere contemnunt : & mirum in modum laus, dum vitatur, appetitur, *Hier. in epist.*

Vilium satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios viles facere, qui alterius, vituperatione laudari putant, & qui suo merito placere non possunt; placere volunt in comparatione pejorum. *ibid.*

Cave ne hominum rumusculos acceperis, cave ne offensam Dei in populorum laudem commutes. *Ad Nepotian.*

Si verè laudabilis esse cupis, laudes hominum ne requiras, quia quamvis alicui sit facile, laudem non curare, dum negatur, est tamen difficilè ea non delectari, quod offertur, *Ad Celant.*

Sæpè bono operi, dum laus humana obviat, mentem operantis immutat, quæ quamvis quæsita non fuerit, tamen oblata delectat. *Greg. in moral.*

Penè omne, quod de Deo dicitur, eo ipso iam indignum est, quod potuit dici. Nam cujus laudi non sufficit obstupescens conscientia, quomodo sufficit loquens lingua? *ibid.*

Laus sua justos cruciat, iniquos exaltat : sed justos dum cruciat, purgat iniquos dum lætificat; reprobos monstrat. *ibid.*

Quum per accepta bona reprobi in sua laude se elevant, ipsis muneribus contra largientem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, unde ei humiles amplius esse debuerunt. *Lib. 1. moral.*

Qui inchoatu virtutis ab humano honore laudem receperit, quasi plantati ligni fructus ante tempus comedit. *ibid.*

Nescit laudem dum suppetit fugere, qui ad hanc didicit, cùm deesset, anhelare. *in past.*

Quum pro recto opere laus transitoria quæritur, æterna retributione, res digna vili pretio venundatur. *ibid.*

Laus in nobis referatur ad ipsum laudabilium universorum authorem & largitorem, non fictè quemadmodum ab hypocritis, non sola consuetudine, sicut à secularibus, non necessitate quadam, ut jumenta ferendis oneribus applicantur : sed sicut decet sanctos, sinceritate fida, devotione solicita, hilaritate grata, sed non dissoluta. *Bern. sup. Cant.*

Extrema dementia est, nulla imminente necessitate rerum, & necessitate violenta, propriis laudibus velle decorari. Non est secundum Deum loqui judicium, est potius istud infamiæ : hoc enim omnem nobis mercedem evacuat. *Chrys. de laud. Paul. homil.* 5.

Non laudatur de fide leprosus, quia in lege doctus : hic alienigena, scilicet Centurio, laudatur : quia legis ignarus : in modico enim sermone sapientiæ plus laudatur rusticus, quam in magno philosophus : & puer, si aliquid dixerit sapienter, laudatur, ubi perfectior non auditur. *in Matt.*

Justum est, ut benè gerentibus laudis tribuatur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitatur : & insonantium manibus agitatur, ut multis animalibus velocitas appetatur, quantum inde homines stimulare posse credimus, quos ad laudis aviditatem singulariter incendimus. *Cass. l. 1. epist.*

Gloriosis gratiosiora sunt præconia, quam tributa : quia stipendium & tyranno impenditur, laudis autem præjudicatio non nisi bono principi debetur. *Cass. l. 2. epist.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Persius 1.

Non si quid turbida Roma
Eluere, accedas, examénque improbum in illa
Castiges trutina : nec te quæsiveris extra.

Idem. 4.

Respue, quod non es, tollat sua munera cerdo :
Tecum habita, & noris quam sit tibi curta supellex.

Sen. Thyest.

At qui favoris gloriam verti petit,
Animo laudari magis, quam voce volet.

Sen. Thyest.

Laus vera humili sapè contingit viro.

Ovid. 1. Art.

Laudatas offendit avis Iunonia pennas.
Si tacitus spectes, illa recondit opes.
Quadrupedes inter rapidi certamina cursus
Depexaque juba, plausáque colla juvant.

Idem de medic. faciei.

Laudatus homini volucris Iunonia pennas
Explicat, & forma multa superbit avis.

Persius 1.

Vsque adeone
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter,
At pulchrum est digito monstrari & dicier, hic est.

Hor. 1. epist. 18.

Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, & quondam non dignum tradimus; ergo
Quem sua culpa premit, deceptus omitte vereri.

Hor. 1. epist. 18.

Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.

Ovid. 3. Pont. 9.

Ipse ego librorum video delicta meorum,
Cum sua plus justo carmina quisque probet.
Auctor opus laudat, sic forsitan Accius olim
Thersiten facie dixerit esse bona.

Juvenalis 4.

Nihil est quod credere de se
Non posse, cum laudatur diis aqua potestas.

Ovid. Philomelæ laus.

Dulcis amica veni noctis solatia præstans;
Inter aves etenim nulla tibi simile,
Tu Philomela potes vocum discrimina mille,
Mille potes varios ipsa referre modos,
Nam quamvis alia volucres modulamina tentent,
Nulla potest modulis aqui valere tuis.
Insuper est avium spatiis garrire diurnis.
Tu cantare simul nocte diéque potes.

Ibid. 1.

Scribere me voces avium Philomela coëgit.
Quæ cantu cunctas exsuperat volucres.
Ex Græcis comicis.

Φίλων ἔπαινον μᾶλλον ἢ σαυτῆ λέγε,
Dic laudem amici potius quam ipse tuam.
Υπὲρ σαυτῆ μὴ φρόνημα ἐγκώμια.
Tuam caueto prædices laudem ipsemet.
Τὸν αὐτὸν αἰνεῖν καὶ ψέγειν ἀνδρὸς κακοῦ.
Laudare & infamare eundem, est improbi.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Laus propriæ virtutis satis est, sine mentione malorum. *Aver. 1. Rhet. tract. 2. cap. 12.*

Laus est quædam res constructa ex dignitatis accessu. *Aver. 3. Rhet. c. 7.*

Laus dicitur dupliciter, largè & strictè: largè est præconium ore alieno celebratum: strictè laus est præmium, quo politicus, qui omnium civilium est ordinator, præmiat virtuosum: & consistit in tribus: in gloria, & quod accipiat laudis titulos, & memoriam sempiternæ recordationis. *Albert. Magn. Eth. 1. tract. 8. cap. 1.*

Laudem attribui utile est inferiori bono, ut ad altius & melius provocetur. *Idem ibid. cap. 2.*

Laus verò illa haberi debet, quæ à laudato viro proficiscitur. *Franc. Patr. de regul. l. 3. cap. 19.*

Laus frigida est quædam species vituperationis. *Idem l. 5. c. 19.*

Laudari, coli, diligi, glorioſum est, metui, odio esse invidioso, detestabilique, imbecillum, caducum. *Franc. Patr. de reg. l. 5. c. 3.*

Sunt, qui nihil laudant, nisi quod se imitari posse confidunt. *Cic. 2. Tuscul.*

Est iniqua in omni re accusanda, prætermissis bonis, malorum enumeratio vitiorúmque selectio. *3. de leg.*

Est liberum, alterum laudare, de quo quicquid detrahis, necesse est aut infirmitati, aut invidiæ assignetur. *Cœcin. Cic. p. 6.*

In homine quoque illud laudandum est, quod ipsius est: familiam formosam habet, & domum pulchram, multum serit: multum fœnerat: nihil horum in ipso est, sed citra ipsum: lauda in illo, quod nec eripi potest: nec dari, quod proprium hominis est, quæris quid sit, animus est ratio in anima perfecta: Quid autem est ratio? hoc ab illo exigat, rem facillimam, secundum naturam suam vivere. *Sen. 41. epist.*

Quid stultius est, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ ad aliud transferri protinus possunt. Nemo gloriari nisi de suo debet. *Idem ibid.*

Lauda parcè, vitupera parcius: similiter enim reprehensibilis nimia laudatio & immoderata vituperatio: illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta: testimonium veritati, non amicitiæ reddas. *Idem in epistol.*

Bonum est laudari, sed præstantius est esse laudabilem: neminem cito laudaveris, neminem citò accusaveris. Vitium est, omnia credere, vitium est, nihil credere. *Idem l. de mor.*

Parva laude dignus est, qui tantum miseris, aufertur. Lascivia, & laus nunquam habent concordiam. Quam magnum est nolle laudari & esse laudabilem. *Idem in Proverb.*

Virtuti debetur laus. *Arist. l. 2. Ethic.*

Neque solum laudis causa rectum sequi convenit: Sed si laus consequitur, duplicatur rectè appetendi voluntas. *Cic. Rhet. novor. l. 3.*

Vide ne facias impudenter, qui tuo nomine velis ex aliorum laboribus libare laudem. *Idem Rhet. novor. l 4.*

Ut enim quisque maxime est boni particeps, ita & laudabilis maxime.

Quicquid est laudabile, idem & beatum & florens & expetendum videri debet.

Laudes eo usque tolerabiles sunt, dum ea dicuntur, quæ auditores se quoque facere arbitrantur. Si majora dicuntur, invident, non credunt. *Thucyd. l. 2.*

Laudibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi. *Livius, Decad. 1. 2.*

Laudis amatores necesse est hujusce rei gratia ea sibi comparare, quorum causa laudentur, ob eamque rem omnem laborem, omne periculum quam libentissime subire. *Xenoph. Cyropæd. l. 1.*

Viventes laudare irrisio est, maximè Imperatores à quibus speratur, qui timentur, qui præstare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere. *Spartian. in Pescenn. Nigro.*

Ea demum laus gratia esse debet excelsæ potestati, quum interdum & vituperationi secus gestorum patet locus. *Am. Mar. 15.*

Præstantius quiddam & majus est, admirationem suæ virtutis in hostium animis, quæ eis sæpe incommodaverit, quam apud amicos gratiarum actionem excitare quippe in illo honestati tanquam honor delatus, apparet: in hoc utilitas & commodum magis quam virtus amatur. *Plut. in compar. Pelopidæ & Marcelli.*

Perfectiore virtute mihi præditus videtur, qui ne aliorum quidem laudationes requirit, & qui seipsum crebro collaudat. Vacuitas enim arrogantiæ magnum est ad mansuetudinem civilem viaticum: contra arrogantia molesta plurimúmque invidiæ procreans. *Plut. in compar. Arist. & Catonis majoris.*

Viri laus est in præliando: mulieris laus est in moderatione luctus. *Thucid. l. 2.*

Laus est incorrupta & terrea quædam vox bene judicantium de magnanimitate quam omnes fatentur esse ratam & advertendam. Ab hac cupiditate laudis magnanimus accingit se ad magna, quæ (ut omnia memorabilia) non fiunt sine periculo. Hinc sibi apud universos fidem & authoritatem conciliat. *Card. Past. l. de virt. & vitiis, c. 45.*

Ut Deo thus, sic magnanimo laus tribuitur. Est enim laus magnarum turba virtutum, cujus splendida vox nullis angustiis coërcetur. *Idem ibidem.*

¶ Apophthegmata.

Anaximenes, dicebat, si ij, qui bono zelo ducti, benè rectéque hominum facta nulla omnino laude digna putant, quem quæro fructum & utilitatem ipsi ex suis egregiè factis sperare audebunt? *Stobæus.*

Democritus, rectè facta collaudare, honestum esse dicebat, mala verò laudibus vehere adulterini ac impostoris animi esse judicium. *Stobæus serm. 14.*

Socrates, Thus diis, inquiebat, laus verò bonis viris tribuenda est. Item defendendi sunt, qui immerentes accusantur injuriarum, laude ornandi, qui ob bonum aliquod cæteris præstant, excellúntque. *Stob. serm. 1.*

Anaxandridas. Quidam cùm dixisset gloriam ac celebre nomen nocere, eoque felicem esse, qui illud effugerit. Ergo (inquit Alexandridas) si vera loqueris, qui nefaria perpetrant, felices erunt. Nam qui fieri potest, ut qui sacrilegium committit, aut aliud injustum facinus perpetrat: gloriæ curam habeat. Notavit eos qui sic contemnunt laudem, ut interim per ignaviam nihil gerant laudabile, quum eximiam virtutem honesta fama comitetur: ultro, ac generosis animis amor laudum veluti stimulus ad præclara facinora sit innatus. *Plut.*

Cum Pescennio Nigro Imperatori creato quidam panegyricum recitare vellet, Imperator dixisse fertur; Scribe laudes Marij, vel Annibalis, vel alicujus ducis optimi vita functi, & dic, quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudare irrisio est, maximè Imperatores à quibus speratur, qui timentur, qui præstare publicè possunt, qui possunt necare, qui proscribere, se autem vivum placere velle, mortuum etiam laudari. *Ælii. Spar.*

Themistocles, theatrum petens, cùm ex eo quidam percontaretur, cujus vocem libentius audiret? Ejus, ait, à quo sua virtus prædicaretur. *Brus. l. 3. c. 36. ex Plut.*

Eudamidas, interrogatus, quam ob causam Lacedemonij, priusquam irent in prælium Musis immolarent, cùm Musis nihil videretur cum Marte esse commercij? Ut de rebus, inquit, fortiter gestis, contingat honesta commemoratio. Benè gerendæ rei laudem sibi tribuebant: ut autem egregia gesta splendidis verbis celebrarentur, hoc à musis eloquentiæ præsidibus petendum judicarunt, eo quòd ipsi negligerent eloquentiæ studium. Simul admonebat, non expetendam honorificam memoriam, nisi rectè factis promeritam. *Plut. in Lacon.*

Alexinus Sophista, inter ambulandum multa mala dixit in Stilponem Megarensem: Cæterum ubi quispiam eorum, qui aderant, dixisset: Atqui ille te nuper laudavit. Per Jovem, inquit, vir optimus est, ac præstantissimus. Tum facilè ex obtrectatore factus est laudator, nec ob aliud nisi quod ab eo laudatus esset. *Erasm. l. 6. apoph. ex Plut.*

Alexander, in Phrygiam vectus, Achillis sepulchrum nactus coronis ornavit, felicémque Achillem vocavit, quòd vivo quidem tam fidum amicum, mortuo autem tam magnum contigerit habuisse præconem, Homerum scilicet. *Brus. l. 3. c. 36. ex Plut.*

Joannes Pont. quum immodicè à quodam laudaretur, ad suos conversus, ait: licet multa gloriosè à me facta fingat: nihilominus tamen hac laude plurimum oblector. Sunt autem multi, qui hodie Regum, Principum, Pontificum, Cardinalium, Episcoporum, aliorumque ejus notæ hominum laudes decantant, non quidem (ut de seipso Magnus ille Roterodamus testatus est) quod tales sint, sed quod his virtutibus præditi merito esse deberent, quæ de eis prædicantur. *Joannis dictum recitat Æneas Sylv. 1. de rebus gestis Alphonsi.*

Democritus, rectè facta collaudare honestum, mala verò laudibus vehere adulterini animi & impostoris esse, dicere solebat. *Stob. serm. 21.*

Lysander, cuidam apud eum jactanti, quod ipsum & laudibus veheret, & adversus obtrectantes tueretur; Duo, inquit, mihi sunt boves ruri & tacentibus ambobus, tamen certo novi, uter sit ignavus, uter ad laborem strenuus. Sensit veram virtutem non egere laudibus humanis, cum ipsa secum ducat suam laudem ac decus. Cæterum qui nihil gerunt præclari, his opus est præconibus.

Antalcidas. Quum sophista quispiam appararet recitare librum, & Antalcidæ percontanti, quod esset argumentum respondisset, Herculis encomium: Quis, inquit, illum vituperat? Supervacaneum existimans, in eo laudando sumere operam, quem uno ore prædicarent omnes. Hercules autem apud Spartanos religiosissimè colebatur. *Plut. in Lac. apoph.*

Antagenes dicebat, ita vivendum esse hominibus, ut vivi laudabiles sint, mortui autem beati judicentur. *Antonius in Melissa, p. 1. serm. 51.*

Idem, quum audisset, quantum ab omnibus subinde laudaretur, dixit: Quum multi me laudant, tum me nullius pretij esse judico, quum pauci, bonum & egregium virum me esse puto. *Anton. in Meliss. p. 1. serm. 51. & Man. serm. 43.*

Hippodromus. Quum Hippodromo sophistæ vehementer à Græcis applauderetur, multâque magnifica acclamarentur, in quibus illum æquabant Polemoni Homerico versu respondit:

Τί μ' ἀθανάτοισιν ἐνήκεας;
Quid me immortalibus æquas?

Simul & candidi hominis laudem reportans, qui Polemonem tam præclaro testimonio ornarit & modestiæ, qui laudem invidiosam repulerit. *Philost. in sophist.*

Pindarus cuidam commemoranti quod ipsi laudes ubique prædicaret: Ego, inquit, pro isto officio bonam repono gratiam efficiens, ut vera prædices. Vera virtus nihil moratur hominum laudes. Eas qui prædicant, plus debent iis, quos laudant, quam ipsi debent, qui laudantur. *Erasm. l. 6. apoph.*

Dionysiodor. gloriari solebat, quod nemo plausus suos audisset, neque in triremi neque ad fontem, quemadmodum Ismeniæ Sentiens se nunquam captasse plausus sordidorum & imperitorum; sed sat habuisse

proba

probari paucis eruditis. *Ita Laërtius in Cratete. Erasm. lib. 8. apoph.*

Aristaus dicebat, sibi jucundum esse laudari ab his,, qui non verentur & vituperare, si quid displicuisset. Tales enim si quid laudant, judicio laudant, non motu, aut adulatione. *Plut. in Lacon.*

Hector à patre laudatus ob singulares animi virtutes: Lætus sum, inquit, laudari abs te pater laudato viro, A malis enim laudari, non laus, sed dedecus esse putatur. *Cic.*

Alphonsus, Lucas medicus, vir disertissimus, quum orationem apud Alphonsum Aragonum Regē eloquētissimum habuisset, eumque exquisitis & heroicis laudibus extulisset: Rex hæc audiens dixisse fertur. Si vera sunt Luca, quæ de me prædicas, Deo Optimo Maximo gratias agō; si aliter, vera ut isthæc faciat, oro atque obsecro. Decuens maximè decere Reges, ut laudibus dignos ubique se præbeant. *Panor. l. 1. de reb. gest. Alphon.*

Aristarchenes audiens ab improbis quibusdam se laudatum esse: Vereor, inquit, ne quid imprudens fecerim mali. Sentiens à talibus neminem laudari, nisi ob insignia malefacta. *Laërt. lib. 6. c. 1.*

An ager dicebat: Dum me laudant multi agnosco plane, quantum veræ mihi desit gloriæ. Cæterum si pauci, in me studiosum diligentemque existimo virum, *Stob.*

Pericles, quum aliquando apud populum dicens sententiam, videret ab adversis eam accipi, & se laudari, conversus ad amicos. Numnam, ait, aliquid imprudens mali dixi? *Plut.*

Menedemus, quum audivisset, se frequenter ab Alexino laudari: At ego, inquit, illum semper vitupero: declarans, se non posse corrumpi laudibus, quo minus eum reprehenderet, qui reprehensione dignus erat. *Erasm. in l. 6. apoph.*

Agesilaus dicebat non minus laudatoris inspiciendo esse mores, quam ejus, qui laudatur. Significans perraro contingere, ut aliquis, quæ moribus suis contraria sint, laudare velit: forsitánque, etsi aliter videretur, pertæpe ex laudationis ingenio posse ejus quoque mores, qui laudatur, agnosci. *Fulg. l. 7. c. 2.*

Anonymus. Lacon quidam, cum Charilaus Rex laudaretur: Quoniam, inquit, modo bonus esse vir potest, qui ne in malos quidem acerbus est? *Plut. in apoph.*

Pharorinus. Eam laudem, qua quis alium sui commodi gratia prosequitur, nullam fidem mereri dicebat. *Stob. serm.* 14.

Phylachus, cuidam referenti ipsum à maledico quodam laudari: Demiror, inquit, si quis illi dixit, me mortuum esse. Nam ille de vivo bene loqui posse nemine. Non delectatus est vir generosus laude, quæ à viro infami lato profici debebatur. *Plut.*

Asponsius audiens, se à Nicolao Cardinali Capuensi, inimico capitali, plurimum laudari: Si mei omnes, inquit, ita de me sentiant vt inimicus hic & sentit, & prædicat, bello certe me nequaquam lacesserent: sed quo mihi nihil antiquius est, finerent pace me atque otio perfrui. *Pan. lib. 2. reb. gest. Alphons.*

Aristides de semetipso in neutram partem loqui debere prædicabat: quoniam laudare se vanum, vituperare stulti esset. Cujus dicterium in morum puerilium institutionibus etiam hoc carmine apertissimè expressum est.

Nec te ipse laudes, nec te culpaveris ipse:
Hæc faciunt gravia, quos gloria vexat inanis.

Aristi. filium rei ait Valer. Max. l. 7. c. 2. & Laert. l. 5. c. 1.

Xenophon hæc unice unique laudem ab aliis profectam suavissimam esse ait, tum aliis item eam esse molestissimam, quam sibi quis ipse tribuit. *Plut. de se ipsum laudando, &c.* Quod tamen non hac exceptione intelligendū est, *ut eodem libro variis argumentis & exemplis Plut. demonstrat.*

Agathocles. Multi paupertatem, imperitiam, atque adeo ignobilitatem inter suos laudes dum confitentur, Invidiam removent. Sic Agathocles aurea pocula & cælata præbibens, adolescētibus jussit etiam fictilia proferri: & tarde inquit, res est assiduitas laboris, ac tolerantia & fortitudo: nec enim lutea, nunc aurea facimus pocula. Etenim Agathocles, qui ob obscuritatem generis, & egestatem, credebatur in figuli officina educatus, postmodo, regnum totius prope Siciliæ obtinuit. *Plut.*

Caius Veiento fiducia sui elatus, ut hostes Reip. coërceret, aliquoties seipsum laudabat: Invideri sibi dicens, quod suis rebus neglectis noctes patriæ causa vigilaret. *Plut.*

Agesilaus, cuidam Persarum regem magnum appellanti dixit, Ni justior, non major me est. *Plut. eod. lib.*

Diogenes taxabat hominum vulgus, quod bonos viros hoc nomine laudarent, quia pecunias contemnerent, nec interim imitarentur, quos laudibus extollerent vehementer, sed perniciosos magis sequerentur, quos vituperabant. *Laert.*

Simonides, quum cæteros laudando venaretur, ut aliquid darent, interrogatus, cur Thessalos non captaret? Stupidiores sunt, inquit, quàm ut à me falli possint. Qui quærunt, qui imponant; ad stupidos eunt. At qui tam essent stupidi, ut non sentirent ingenium poëmatum illius, nec tanger nomen nominis in posteros transmittendi, nec poterant ab illo fallī. *Erasm. in Orer. lib. 6. apoph.*

Demosthenes unus fuerat ex decem, quos Athenienses legatos ad Philippum Macedonem miserant. Itaque postea quam Æschines & Philocrates, qui fuerat præcipue complexus Philippus, à legatione reversi aliis multis hominibus prædicarent Regem, tum his præcipue, quod esset formosus, facundus, & cupidus Græcanus: Demosthenes ita cavillatus est, ut diceret. In his laudibus nihil esse dignum regem nam primam esse fœminarum, alteram Sophistarum, tertiam spongiarum. *Plut. & Erasm. l. 4. apoph.*

Agesilaus, quoties animadvertebat aliquos ab aliis laudari, aut vituperari, existimabat non minus attendendos eorum mores, qui loquebantur, quam eorum de quibus loquebantur. Sensit vir prudentissimus eos, qui alios

Polyæneus. T[illegible] *l.*

contemnunt & vituperant, magis prodere morbum suum, quàm detegere morbos alienos. Et qui ob res parum honestas laudant quempiam, aut laudabiles vituperant indicare stultitiam suam, & perversum judicium. *Plut. in Lacon.*

¶ Similitudines.

Socratis. Veluti thus non hominibus, sed diis convenit: ita laus non ingeniis, sed bonis tantum viris tribuenda est, *Apud Stob. serm. 3. De temperantia.*

Politiani. Ut rectius egeno quàm diviti datur: ita rectius qui caret, quàm qui suis laudibus abundat, laudatur. *Lib. 7. Epist. ad Ioan. Baptist. Midiam.*

Vt non minus aliquando bene pascimur, alieno sumptu, quàm nostro: Sic non minus aliquando decenter alienis ornamur laudibus, quàm nostris. *In eadem Epist.*

Triveri. Quemadmodum lac & vinum & alius quicunque succus optimus ab aëre corrumpitur: sic & virtus nostra, dum ab aliis prædicatur. *in apoph. 166.*

Vt sæpe propter summum flamma amittitur: Sic virtus, dum ab aliis immodicè prædicatur & nimis extollitur. *in apoph. 166.*

Salomonis. Quemadmodum aurum & argentum igni explorat ur: Sic vir probatur ore laudantium eum. *cap. 1 Prov.*

Chrysostomi. Quemadmodum nemo obscurum diceret solem, ne si cæcus quidem fuerit, erubescat quippe opinionibus omnium adversari: Ita & eum, qui nimio decore fuerit conspicuus atque morum honestate illustris, nullus profecto cuipiam persuaserit. *Homil. de diversis.*

Socratis. Quemadmodum venatores lepores canibus capiunt: Sic multi stolidos laudibus irretiunt. *apud Stob. serm. 12.*

Plutarchi. Ut non quævis corona quemvis decet victorem: Ita non quævis laus aut quivis laudator quemcunque hominem. *In Moral.*

Qui pecunium dat, quantum imperita ejus manum sibi detrahat, non idem fit in laude, & tamen hoc imaginatur magis quidam, parcius impertientes laudem, quàm pecuniam. *In Moral.*

Qui vincit in certaminibus præconem adhibet, quo victor pronuncietur: Multo magis vera virtus alieno debet ore laudari, nō suo. *In Moral.*

Qui castam ac philosophicam orationem meretricis ac sophisticis laudibus prosequuntur: perinde faciunt atque ij, qui athletam illis aut rosis coronant, hoc lauro aut oleastro. *In Mor.*

Si ager laudando redderetur melior, non minus laudandus esset, quā arādus aut stercorandus: Sic amicus, si redditur laude melior, expedit aliquando laudare: sin minus, quorsum pertinet inutilis patratio? *In Moral.*

Vt bonus medicus mavult morbo mederi summo ciboque, quam sermonio aut castorio: Sic amicus, pater, præceptor, magis studet laude corrigere, quam objurgatione, si liceat. *In Moral.*

Non oportet titillare qui natura proclives sunt ad risum: Ita non oportet laudare, qui gloriæ suapte sponte sunt appetentiores. *In Moral.*

Vt qui maligne dant aliis, vicentur ipsi parum habere: Ita qui parce & maligne laudat alios videantur adhuc suas efficere actiones laudabiles. *In Mor.*

Ciceronis. Ut quidam morbo aliquo & vitiosis humoribus cibi & potus non sentiunt: sic fastidiosi veræ laudis gustum non sentiunt, *Phil.*

Plinii. Pavo non explicat pennas nisi laudatus: Ita quisquam putant, se non habere quod habeant, nisi sint qui mirentur. *lib. 10. c. 20.*

Philiscus: Decrescente umbra, vel decrescente corpus tamen ipsū, cujus illa est umbra, neque crescit, neque decrescit: ita nec melior fit quisquam vulgo laudatur nec autem pejor, dum vituperatur. *In Lamia,*

Ironia. Sicut vehementius titillat tractus, & jucundius movet frictus alienus, quam noster: Ita jucundius nos laudari ab his, qui nobis nulla cognatione aut familiaritate conjuncti sunt. *In simil.*

Triveri. Stupidus est, qui in tabernam unguentum aromatum plena nullo tentatur odore: Multo difficilius, pulcherrimas laudes contemnere, ne sentire quidem. *in apoph. 123.*

Vt maior dolor scalptum sequitur, quàm antecesserit voluptas: sic qui laudem sibi comparant ex rebus malis, majore demum afficiuntur tristitia quam a principio lætitia. *in apoph. 104.*

Quemadmodum corporis vehementes quælibet quæcunque totum corpus effœminant: sic laudes ipsum animum. *in apoph. 167.*

Plutarchi. Ut qui vehementi labore sunt fame, nec est quod edatur, suis ipsorum artubus vesci coguntur: Ita quidam præ famæ gloria seipsos laudare cogūntur, si desit a quo laudentur. *In Moral.*

Qui observant, ne noxii sint lippientibus, umbram aliquam admittent lumini. Sequitur itaque laudibus suis aliquid eorum aut vituperationis aspergant, invidiam evitent. *In Moral.*

Quemadmodum insanum, ut omnino cavere locum pestilentem, aut si in eo sis, circumspecte agere: Sic aut omnino vitandum, ne laudes te ipsum aut in cantum & circumspecte agendum. *In Moral.*

Plinii. Gallus victor illico cantu superiorem sese testatur: Ita quidam sua facinora jactant ipsi, & suarum laudum ridiculi sunt tubicines. *lib. 8. cap. 33.*

¶ Profana Exempla.

Agesilaum libenter meminerat Xenophon solitum laudari ab illis, qui etiam vellent ipsum vituperare. *Plut.*

Cæsarius & Gregorius, quorum ille adhuc literarum non esset versatus literatos tamen eo nomine dilexerit, poëtas præsertim, à quibus res suas gesta immortalitate laudandas esse sperabat. *Cic. pro Archia.*

Gregorius Nyssenus Pulcherio sorori. Cuidam probato viro ipsum extollenti, respondet Pulcheria: Decrescat, inquit, his, quæ de me prædicas, dignus ut videar. Sicut enim dignus es, cujus opinio improbari non debeat: Sed plerisque videor, ut ea, quæ de iis, quos amamus in medium proferimus, majora vero sint. Itaque quamvis ista commendatione tua

T[illegible] lon-

onge inferiorem me esse agnoscam, charitati tamèn gratias ago. *Marullus, l.* 1.c.4.

Ferdinandus, Rex Sicilię & Neapolis, vehementer laudatus est, quod populis quibusdam strenam remisisset, antiquis principibus inveterato quodam iure quotannis dari solitam. *Pontanus c.* 4.

¶ Emblema.

In illaudata laudantes.

Emblema, c x xiii. Alciati.

Ingentes calatùm semermi milite turmas.
Spem prater trepidas, fuderat Antiochus.
Lucatum cum saua boum vis dira, proboscis,
Tum primum hostiles corripuisset equos.
Ergo trophaa locans Elephantis imagine pinxit.
Insuper & sociis, Occideramus, ait.
Bellua seruasset ni nos fœdissima barrus.
Vt superesse iuuat, sic superasse pudet.

¶ Fabvla.

Simia.

Conuocatis vniuersis animantibus, cognoscere Iupiter volebat, cuiusnam omnium formosissima esset soboles. Tum simia simiolum parvulum præferens, & Ioui ostendens; Quid quæris Iupiter, inquit, nullum hoc formoso formosiorem inuenies. Cui Iupiter: Ideo nudas, inquit, nates scilicet habet.

Docet fabula, de illius ore, qui seipsum aut sua prædicet; Laudes & sordidas & ridiculas fieri.

Vide Ambitio, dignitas, Famá, Gloria, Honor,

Lectio.

¶ Definitio et etymolog.

Lectio, Græc. ἀνάγνωσις, & τὸ ἀναγνωστικὸν, ὁ, ἡ, lector dicitur. Veniunt autem lectio & lector à lego, quod est oculis scripta percurro. Hebr. *Keria*, & *Mikra*, à verbo *kara*, clamauit, vocauit, videtur enim Lector vocare characteres seu literas, vt res capiat varias & retineat. De puello alphabetario Galli dicunt, *Il appelle les lettres de son A B C*, id est, literas Alphabeti sui appellat.

¶ Loci Biblici.

Lectio Legis præcipitur. Ios. 1.8. Deut. 31.11. Lectio Legis & Prophetarum vsitata: Act. 13. vers. 15.27. & 15. 21. Lectio Scripturarum quam vtilis, 2. Petr. 1. 19. Apoc. 1.3. Vide 2. Tim 1.6. & 3. vers. 15. 16. & 4.13. 1. Cor. 10. 11. Rom. 15.4. Lectio Scripturæ sacræ Episcopis necessaria, 1. Tim. 4.13.

¶ Sententiæ Biblicæ

Post industriam sequetur sapientia *Eccles.* 10.

Qui legit intelligat. Omnis autem. cui multum est datum, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petènt ab eo *Matt.* 24. *Luc.* 1. Scrutamini Scripturas. *Ioan.* 5.

Attende lectioni & exhortationi, & doctrinæ. Noli negligere gratiam, quæ in te est. 1. *Tim.* 4.

Omnis Scriptura. diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, &c. 2. *Tim.* 3.

Verbum Christi habitet in vobis abundanter. *Col.* 3.

Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, *Iac.* 4.

Poeticæ Sententiæ,

Horat. 1. Epistol. 18.

Inter cuncta leges, & percunctabere doctos.
Qua ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet, vegètque Cupido:
Ne pauor & rerum mediocriter vtilium spes.
Virtutem doctrina paret, natura ve donet.
Quid minuat curas: quid te tibi reddat amicum:
Quid pure tranquillet: honos, an dulce lucellum,
An secretum iter, & fallentis semita vitæ.

Claud. 4. Hon.

Interea Musis animus dum mollior instet,
Et quæ mox imitere legas: nec designat vnquam
Tecum gratia loqui: tecum Romana vetustas.
Antiquos euolve duces, assuesce futura
Militiæ, Latium retro te confer in ævum.
Libertas quæsita placet: mirabere Brutum,
Perfidiam damnas: Metii satiabere pœnis.
Triste rigor nimius: Torquati despue mores.
Mors impensa bonum: Decios venerare ruentes.
Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
Oppositus Cocles, Mutii te flamma docebit.
Quid mora perfringat, Fabius: quid rebus in arctis
Dux gerat, ostendet Gallorum strage Camillus.
Discitur hinc nullos meritis obsistere casus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam.
Regule: successus superant aduersa Catonis.
Discitur hinc quantum paupertas sobria possit,
Quanto per erat Curius, Reges cum vinceret armis
Pauper Fabricius, Pyrri cum sperneret aurum.
Sordida Serranus flexit Dictator aratra:
Lustrata lictore casa, facesque falignis
Postibus affixis, collecta Consule messes,
Et sulcata diu trabeato rura colono.

Ausonius. Eidil. 5.

Perlege quodcumque est memorabile: prima monebo.
Conditor Iliados, & amabilis orta Menandri,
Euoluenda tibi: tu stetu & acumine vocis
Innumeros, numeros doctis accedentibus esse,
Affectúsque impone legens, distinctio sensum
Auget, & ignauis dant interualla vigorem.
Et quando istamea contingent dona senectæ?
Quando oblita mihi tot carmina, totque per ævum
Connexa historiæ seccos, aulæque Regum,
Et melicos lyricosque modos præfando novabis,
Obduitosque seni faciet, puerasse sensus?
Te præeunte nepos, modulata poemata Flacci,
Altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.
Tu quoque qui latiam lecto sermone Terenti
Comis, & astricto percurris pulpita socco.
Ad noua vix memorem diuerbia cege senectam,

Martialis 10.

Qui legis Oedipoden, caligantemque Tyestem,
Colchidas, & Scyllas, quid nisi monstra legis?
Quid te vana iuuant miseri ludibria chartæ?
Hoc lege quod possis dicere iure meum est.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discèdi qua flagrare te video dirigenda sit, ne ipsa impediat. Nec passim carpenda sunt, nec avidè invadenda vniuersa, per partes peruenitur adtotum. Aptari onus viribus debet, nec plus occupari, quàm tui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis hauriendum est. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. *Senec. ad Lucil. epist.* 109.

Lectio certa prodest, varia delectat, qui quo destinauit, peruenire vult, vnam sequatur viam, non per multas vagetur non ire istud, sed errare est. *Idem epist.* 49.

Non refert quam multos, sed quam bonos habeas libros. Lectio certa prodest, varia delectat. Multitudo librorum onerat, non instruit. Et satius est paucis authoribus tradere: quàm errare per multos *Id. ad Lucil. inep*

Quo minus legas, non te deterreo, dum quidquid legeris, ad mores statim referas. *Idem in Epist.*

Neque ad assentiendum procliuior quisquam esse debet, neque se omnino incredulum ad ea quæ sunt rariora præbere. *Pausan. lib.* 9.

¶ Apophthegmata.

Diogenes ab Hegesia rogatus, vt ipsi libros aliquod commodato daret: Non sapis, inquit, Hegesia, qui quum caricas non pictas, sed veras eligas, vera exercitatione neglecta, ad scriptam te conferas. Hoc dicto notauit eos: qui per omnem vitam nihil aliud quam legunt Philosophorum libros, rectè viuendi præcepta continentes, cum virtus magis vsu discatur quam lectione. Γράφειν Græcis anceps vox est: significans scribere, & pingere. Itaque virtus libris expressa, quodammodo picta virtus est. Absurdum autem videtur, in caricis habere delectum, in virtute non item. *Laërt, l.* 6

Aristippus. cuidam iactanti se, quod esset, πολυμαθὴς hoc est, multiplicis eruditionis, quasi nihil non didicisset: Quemadmodum, inquit non hi qui plurimum edunt, excernuntque, melius valent his qui sumunt quàtum opus est: ita non qui plurima, sed qui vtilia legerunt, studiosi & eruditi sunt habendi. Graviter taxauit eos, qui tumultuaria immodicàque lectione semet ingurgitant: nec ea quæ legũt trajiciunt in animum: sed tantum reponunt in memoria. quare nec doctiores euàdunt, nec meliores. *Laërt. l.* 2. *c.* 8.

Demetrius Phalereus Ptolomeum regem adhortari solebat vt sibi pararet libros de regno, deque militari imperio gerendo tractantes, eosque diligenter evolueret: propterea quod ea de quibus amici non audent admonere reges in libris scripta habeantur. *Laërt. 5. c. 5.*

Plinius maior dicebat, nullum esse librum tam malum, qui non aliqua parte prodesset. Verum dixit de his qui norunt ex quibuscumque libris, si quid ineft frugiferum excerpere. Sed sunt qui in libro quantũuis bono nihil venantur, nisi quod reprehendant. *Erasl. lib.* 8. *apoth.*

Alphonsus audiens à quibusdam Caietanis male literatis, M. Tullij sepulchrum extare adhuc iuxta Formias (vbi enim villa Ciceroniana insignis olim fuit, nunc autem Mola vocatur) in via Romana vetustis literis inscriptum eius rei visendæ percupidus, statim eum locum accessit, & lentibus rubisque primo tumulum purgans, moxque legere inceptans, non M. Tullij, sed Marci Vitruvij inscriptionem inuenit: qua lecta, vultum risu soluens dixisse fertur, Caietanos ex Minerua oleum quidem accepisse, sed sapientiam amisisse. Constat autem Alphonsum Ciceronianæ lectionis tam studiosum fuisse: vt perrarò eius tædio affici potuerit. *Panorm. l.* 1. *de gest. Alphonsi.*

Alcibiades aliquando in ludum literarium ingressus, petiit à ludi magistro Homeri Iliadem, cuius lectionem plurimum admirabatur. At ludimoderator cum se nihil homeri operum habere affirmaret, inflixit ei pugnum satis durum, dicens: Imperitus est præceptor, & tibi similes discipulos facies. *Ælian, lib.* 13. *de var. hist. & plut. in apoph.*

Alexander. præter modum delectatus est Homero, adeo vt illum ad verbum ediderit, ac dormiens etiam cervicali suppositum haberet. Eum alias summum virtutis præconẽ, interdum poëtam & παλαιὸν appellare consuevit, cujus carmina censebat non ad citharam, vt aliorum, sed ad rubam potius esse emenda. Addebat illud, se malle Homeri Thersitem esse, quàm Cherili Achillem. Cherilus erat Alexandri poëta non satis felix, qui fertur ita pactus, vt pro quoque bono versu acciperet Philippicum aureum pro malo colaphum. Idem cum in Sigeo ad Achillis tumulum adstitisset; O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inveneris! *Cic. in oratione pro Arch. Plut. in Alex.*

Idem

Idem: Cum ad Alexandrum Magnum scrinium delatum esset, in quo omnes ferè Darii regis opes servatæ erant, & quæreretur, in quemnam usum destinandum post hæc esset, aliis aliud suadentibus, Alexander ait; Huic optimè servandus Homerus dabitur. Sentiens, nullum esse thesaurum illo pretiosiorē. Adeo enim Homerica lectione delectabatur Alexander, ut raro deposuerit è manu ejus poësin, testante. *Plut. in eius vita.*

Gorgias cum fortè fortuna legisset Platonis dialogum sui cognominis, qui Gorgias inscribitur, dixisse fertur: ὡς καλῶς οἶδε πλάτων ἰαμβίζειν. Ut pulchrè novi Plato iambissare, hoc est, mordere. Nam is pes primum ab Archilocho, ni fallor, repertus est ad maledicendum; unde & nomen habet, vel à muliere petulante & baccha, vel à mittendis jaculis. Siquidem in eo Dialogo proscindit sophistas, id quod usquam non facit. *Eras. l. 8. apoph.*

Theocritus ad ludi magistrum quendam malè pronunciantem accedens, rogavit. Qui fit, quod Geometriam non doceas? is cum respondisset, Quoniam ignoro: quid tunc? dixit; nam legere quoque nescis. *Stob. serm. 4.*

Alphonsus Quum opera philosophica Senecæ legendo exolveret, rogatus à Davolo aulicorum præcipuo, cur animus mortalium ita immensus atque insatiabilis foret? respondit rex; Animum hominis à Deo profectum, non prius conquiescere quam eo rediret, unde profectus esset. Esse proculdubio animum nostrum Dei & æternitatis capacem, propterea neque impleri, neque satiari posse iis rebus, quæ fluxæ & incertæ essent; sed Deum ipsum veluti naturalem sedem, & suum quodammodo perfectum bonum appetere, hoc est, solidum & perfectum bonum. *Panor. l. 1. de reb. Alphonsi.*

Idem gloriabatur, quater decies utrumque Testamentum cum commentariis à se perlectum. *Idem, ibid.*

Hadrianum Imperatorem Virgiliana lectione inde mirum in modum delectatum leginus, quod mortem suam Virgiliano carmine prædixerit.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent, &c.
Dion. Cassius in vita Hadr.

§ Similitudines.

Gregorii. Si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini opuscula legite; & ad comparationem siliginis illius, nostrum furfurem non quæratis. *Lib. 8. epist. 35.*

Pii Pontifices: Ut apes ex floribus nihil aliud sumunt, præter odorem & colorem: Sic decet studiosos ex poëtarum lectione ea tantum quæ ad mores formandos conferunt, ex spurcissimis fabulis colligere. *Epist. lib. epist. 412.*

Polybii: Quemadmodum gulosus conviva, ubi primum discubitum venit appositos singulos quosque cibos degustans neque in præsentia voluptatis aliquid capere, neque in futurum utilitatis potest, quando nec saporem ullum perfectè sentit, & omnia simul congesta stomachum digestionemque impediunt: Ita qui hoc ipsum in legendis authoribus faciunt, nec in præsens aliquam percipiunt voluptatem, nec utilitatis quippiam retinent in posterum. *Lib. 3. Histor.*

Sicut qui visu utuntur faciem ad id perpetuò convertere solent quod demonstrationis gratia ostenditur: ita & animus in ea loca propendere debet quæ proponuntur inter narrandum. *Idem, eod. lib.*

Si aquæ gutta subinde cadendo solidam saxi duritiem cavat, quanto magis oratio crebro aures ferions, animi torporem & quietis studium excutit? *Zonar. Annal. Tom. 1.*

Vt in obsonis, non solum sequimur voluptatem, sed etiam salubritem: sic in audiendis & legendis authoribus. *Plut.*

Vt in alienis oculis nosmetipsos conspicimus: sic in aliena dictione quid nos deceat aut dedeceat, contemplandum est. *Plut.*

Ager nimium stercoratus aduritur, non stercoratus alget: Ita moderata lectione vegetandum erit ingenium: nam lectione saginatur animus non aliter quam aruum stercore, *Plin. l. 18. c. 23*

Sicuti utilius est crebro stercorari agrum quam multum: Ita plus habet fructus assidua lectio quam avida. *Plin. ibid. in fine.*

Vt aromatum, florum; similiumque odor gratior sentitur è longinquo quam ex proximis (offendunt enim nonnunquam naribus admota quæ procul delectabant.) Ita sunt quæ si leniter attingas, placeant: sin excutias accuratius, & propius inspicias, gratiam amittunt; quod genus sunt poëtarum fabulæ; aut gentilium historiæ. *Eras.*

Serius eduntur, quæ diutius victura sunt. Ita diu premendum opus quod semper legi velis. *Idem.*

Quemadmodum Ulysses auribus cera obturatis Syrenum periculum præternavigavit: ita nos si quid incidit blandè fœdum in authoribus prætervehi oportebit. *Plut.*

Vt apes non quidvis ex omnibus colligunt, sed aliunde Metyn, aliunde Pissoceron, aliunde Propolin, aliunde Rhithacem, aliunde Sobolem, aliunde mel: ita non omnia petenda ex eodem authore, sed ex unoquoque sumendum, quod habet utilissimum: Ex poëtis & oratoribus verborum splendor. E dialecticis argutia differendi. E philosophicis cognitio naturæ. E theologis, præcepta vivendi. *Plin. l. 11. c. 7.*

Vt apes ex amarissimis floribus & asperrimis spinis mel suavissimum ac lenissimum colligunt: sic ex turpibus ac sceleratis fabulis ut cumque decerpi potest aliquid utilitatis. *Plut.*

Quidam Amethistum adhibent in comportationibus adversus ebrietatem: multo magis in audiendis poëtis præcepta sunt adhibenda, ne quid inficiat animum. *Plin. l. 37 c. 9.*

Nemo tam insanus, ut vel è Neronis capedine, quam Plinius trecentis sestertiis æstimat, venenum bibere malit quam è Samio vasculo vinum innoxium? Ita qui sapit, malit salubria præcepta vivendi qualicumque sermone proposita, quam pestiferas opiniones ab eloquentissimo scriptore haurire. *Eras.*

Vt his gemmis summum est pretium, quæ non modo varietate colorū, delectant oculos, & nares odore, verū etiam ad remedia sunt efficaces, Sic his libris summum est pretium, qui non solum habent orationis illecebras, verum & salubribus præceptis nos liberant animi vitiis. *Idem.*

Medici vetant uti halicacabo, quanquam dentibus firmandis prodest, si ejus succo colluantur: propterea quod periculum est, ne si durius id fiat, delirationem gignat, & plus afferat incommodi, quam commodi: ita non est utendū his literis, quæ sic linguam expoliunt, ut mores inficiant, aut convenit sequi, quæ sic augent rem, ut famam lædant. *Idem.*

A floribus marcidis apes abstinent: ita non attingendus liber, qui putridas habet sententias. Aut nihil attingendum, quod non sit elegans & succulentum. *Idem.*

Vt qui vino cæcutiunt, aut alioqui laborant oculis, plures se videre res credunt, cum unam videant: Ita qui ob imperitiam verum non perspiciunt in authoribus, multas ac varias inducunt sententias: unde illud apud juris male consultos, vel dic toties repetitum. *Idem.*

Vt tutissimum est in trifolio cubare, quod in hac herba negent serpentem aspicit: Ita in his versandum libris, in quibus nulla venena timentur. *Idem.*

Quemadmodum Medici pharmacum ad unicum morbum repertum ad omnes similes ac finitimos accommodant: Ita convenit authorum dicta ad varios usus accommodare. *Plut.*

Non quemadmodum omnia religiosè meruimus, ac reveremur in sacris: Ita oportet in authoribus omnia venerari, sed audacter adhibito judicio probare quædam, quædam improbare. *Plut.*

Vt cum in sole ambulamus, etiam si aliam ob causam abulemus, fit natura tamen ut coloremur: sic cum Doctorum libros studiosius legimus, sentimus orationem nostram illorum cantu quasi colorari. *Cic. l. 2. de orat.*

Thriveri. Qui semper unius generis assueverunt cibo, semper ventrem infirmum circumferunt. Et pueros, quos perfectè volumus erudire, oportet ad varios authores traducere. *In apoph. 8.*

Non valet optime, qui multa comedit, sed qui mediocria bene concoquit: Neque est doctissimus, qui multa legit, sed qui vel modica penitus scrutatur, ac funditus perpendit. *In apoph. 56.*

Qui multa vidit, sed rationem nescit, similis est illi, qui multa legit, & nihil intelligit. Ergo ut is nunquam potest evadere doctus, ita neque ille unquam expertus. *In apoph. 111.*

Apes è variis varios colligunt succos, sed eos suo spiritu mutant ac digerunt, alioqui non facturæ mel: sic evoluendi sunt authores omnes, sed quos legeris, in tuos usus transformandum. *Sen.*

Non est admirationi una arbor, ubi sylva tota in altum surrexit, sic non animadvertitur una sententia, cum passim omnia referta sunt sententiis sed si raro incidat. *Senec.*

Vt è diversis numeris constat unus, summam illorum in se complectens: sic è diversis conflatur eruditio, jam tua, non aliorum. *Sen.*

Vt inter salutares herbas nascuntur & venenatæ: ita ex authoribus, quæ rectè dixerint, sunt excerpenda. *Eras.*

Vt iis, qui cæcutientibus sunt oculis, quivis locus obscurus est, propter ea quod caliginem secum in oculis circumferunt: Ita parum eruditis omnis liber ac stylus difficilis est & obscurus. *Idem.*

§ Profana Exempla.

Alphonsus Aragonum Rex cum arcem Neapolitanam instaurare decrevisset, Vitruvii de Architectura librum afferri ad se jussit. Verum cum sine ornatu, sinéque asseribus allatus esset; Non decere, inquit, hunc potissimum librum, qui nos, quomodo conteganur, tam belle doceat, detectum incedere. Librum igitur egregiè ad usum parari mandavit, & omnibus semper ædificiis adhibuit. *Panormitan. l. 1.* Idem Q. Curtij lectionem, à qua in morbo mirifice fuerat recreatus, medicorum pharmacis longe prætulit.

D. Cyprianus in Tertuliani lectione tam fuit assiduus, ut nullum diem absque ejus lectione prætermitteret, & Notario Paulo sæpe diceret, Da magistrum, nempe Tertullianum. *Hier. in cat. vir. illustr.*

Scipio Africanus Socraticum Xenophontem in manibus semper habebat: cujus in primis laudabat illud, quod diceret eosdem labores non æquè esse graves Imperatori & militi, quod ipse honos laborem Imperatorum faceret leviorem. *Cic. l. 2. Tusc. q.*

Virgilius Ennii opera diligenter & sæpius evolvens, aç rogatus quid ageret: Aurum, inquit, lego ex stercore. *Sab. l. 2. c. 7.*

Alphonsus cum interperegrinandum forte ad eum locum, unde Sulmo poterat despici, perveniisset, an ea Ovidii (cujus poëmate mirum in modum afficiebatur) patria esset, interrogavit; quumque intellexisset Natale Nasonis solum esse, urbem salutavit, gratiasque genio loci egit, in quo tantus olim poëta genitus esset, de cujus laudibus nemo satis fari possit. Ego sanè, inquit, huic regioni, quæ non parva regni Neapolitani, nec contemnenda pars est, libenter cesserim, si temporibus meis datum esset, hunc Poëtam ut haberem; quem mortuum pluris ipse faciam, quam Aprutii dominatum. *Pontan. & ex eod. Spieg. in l. 1. Panor. de reb. gest. Alphonsi. c. 47.*

Antimachus, quum convocatis auditoribus recitaret ingens volumen, quod conscripserat, & ab omnibus esset destitutus, excepto Platone: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi instar est omnium. *Tullius lib. de claris orat. Eras. l. 2. c. 23.*

Vide Ars, Doctrina, Eruditio, Studium.

Legatio. Legatus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LEGATUS vicarius est; est enim locum tenens, fiduciariam operam superioris obtinens, *Budæus in l. post. de orig. iur.*

Legatus est, qui refert mandata sui principis, nunc Orator dicitur, qua voce ita usus est *Maro in* 11. *li. teste Budæo.*

Legati munus est, omnia ad præscriptum imperiumque consulis agere, *Alex. de Alex.*

Legatio, munus, officium, vel functio legati. Hebr. *Mischlach*, & *Mischloach*, à verbo *Scalach* misit, Græc. πέμω, mitto, πομπεία, idem, ἀπόστολος legatus, legatio sacra, 2. *Cor.* 5. 20. *Ephes.* 6. 20.

Legatus est is qui lecta missáque publico publicum negotium peregrè agit, non militari manu, sed eloquio & viribus ingenii. Cum enim legare sonet mittere, dictumque sit à legendo, legatus utrumque sinat & lectus & missus. Lectum accipio non è medio sumptum, ejusmodi sunt ii qui primum publicis muneribus admoventur, sed hinc exceptum, nempe è pluribus lectis unum aliquem curatius enucleatum, qui eum sit optimatum optimus, & primorum primus. E talibus constare Senatum Areopagiticum testis est apud Xenophontem Socrates. *Carol. Pasch. lib. de legat. c.* 1.

Legatos Græci vocant πρεσβευτὰς & πρεσβείας; ab eo, credo, quod eosdem oportet esse *senes*, id est, senili prudentia præditos. Sæpe audiunt, *Oratores*, non semper ab orando, quod valet precando, quasi semper orator precator adigit, & si persæpe mittitur qui hoc aut illud leget, teste Virgilio. 11. Æneid.

Iamque Oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis olea, veniamque rogantes
Corpora, per campos ferro quæ fusa iacebant
Redderet, ac tumulo fineret succedere terræ.

Lubet hic sequi M. Varronem, lib. 6, de lingua Latina, qui hanc vocem derivat ab oratione, quæ cum sit acerrimum telum legationis nimirum ad res arduas unus ille legatur, qui sit, ut Ennius ait;

Flos delibutus populi, suadæque medulla.

Enimuero legatus est perlator verborum & sermonis. Hujus, videlicet, suasu durities aut ponitur aut frangitur, iræ mitigantur, odia detumescũt, clementia suadetur, animi versatur ac tractantur. Ex hac ingenii & eloquentiæ perennitate sæpe manant triumphi legationis. *ibid. c.* 2.

Legationem nulla curiositas, nulla voluptas invenit, sed sola necessitas. Imbecillitate scilicet & sorte humana regnantes eò mittunt legatos quo se ipsi capessere nequeunt. Horum diligentia in rem præsentem, quamlibet longinquam perducuntur; alieno ore cogitatè loquuntur & commodè. Denique aliena sapientia, ut ait columen sapientiæ (*Salomon. Prov.* 25. 14.) subducunt se ingentibus periculis, *c.* 6.

In legato desidera genus, opes, rerum humanarum peritiam, & eloquentiam, probitatem, prudentiam; hominem denique iis virtutibus ornatum, quarum nulli nonnisi in magno pectore locus esse potest. *c.* 45.

A legatione aut ferè minus quam vitia rejicio corpus mutilum, membre vitiata, obtusa, detorta, torvitatem, deforme calvitium, ut cerosam faciem, lubrosam, turgidam, nasum collisum, gibbum, aliáque dimidiatorum hominum, quique ludibrio nati videntur & injuriæ, non naturæ *c.* 16.

Etiam tacitis nobis bilem contrahunt isti Chilones & Cinones, quos si semel aspexeris sinistro genio natos intelligas. Quid indicant supercilia sese ad singulos vocis conatus adlevantia, quid lumina trepidantia, quid manus inquietæ, nisi amentiam. Quid præ se fert os vultuosum, aniſi hominem egentem pudoris? Quid sima naris, nisi audaculum? Quid frons corrugata ac tetra, colorque buxeus, si non animum furere, vecordem, ac districta rabie efferatum? Quid incessus tortuosus, si non cor retusum? Quid varicatus, si non utrem verius quam hominem. *Idem, Ibid.*

Ut castitati puellari, ceu præmium supponitur vir oris decori, ita legationem ipse quidem vereor committere illi quem non species honestet; qui non testetur & offerat, & si in media turba decorum quendam senatorium, omni amota ineptia, & fuco, & arte. *ibid.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Legatus aut præco si quis apud aliquam civitatem mentiendo, contra civitatem falsam legationem obierit: aut dum mittitur, non veras legationes, ob quas mittitur, denuntiat; aut rursus ab hostibus, aut etiam ab amicis legatus aut præco rediens, non rectè ab illis legationem renuntiasse compertus fuerit: contra hos actiones instituantur, velut qui in Mercurii & Jovis legationibus & mandatis impiè se gesserint, & judices æstiment, quantum persolvere & pati damnatum oporteat. *Plato de leg. dial.* 12.

Legationem cum quis renunciare velit, omnia dilucidè narrare debet, & si quidem nobis ex sententia minus res contigerit, id non negligentia nostra, sed alia causa accidisse existiment auditores: at si ex sententia contigerit, non casu aliquo, sed nostra diligentia & industria id factum existiment, quæ eo facilius credunt, quando gestioni negotiorum non interfuerunt. *Arist. Rhet. ad Alex. c.* 29.

Tales magnopere Principes summi quærere & seligere ad legationum munera obeunda debent, emunctæ videlicet naris, ac summi judicii viros, rerum peritos, in observandis rebus singulis diligentes. Hos esse principum oculos emissitios, aures ac manus longas, *inquit Sreph. Vinand. in Herc. Prod.*

Qui interim ut legatos, jus omnium hominum confundunt. *Herodot. l.* 7.

Legatos inter res maximi momenti Cyrus ponebat, nempe ut absque bello impetraretur id quo necessitas postularet. Quod si tales ii non essent, quales esse conveniret, quorum opera maxima plurimáque negotia esse conficienda, malè rebus suis prospectum fore arbitrabatur. Sin illi tales essent, quales oporteret, præclare secum actum iri putabat. *Xenoph. de Instit. Cyri. l.* 8.

Legatorum nomen apud omnes nationes sanctum inviolatumque semper fuit. *Cæsar. l.* 3. *de bello Gall.*

Sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus. *Tacitus, histor. libro* 3.

Magna quædam & inclita oratorum dignitas est, & apud omnes mortales alioquin honorabilis. Sed tandiu id in se muneris retinent, quoad ipsi suæ legationis officium seruent. Nam hominem occidere qui legatione fungatur, tunc quidem & jure pro humanis legibus licet, cum regem videbitur contumelia affecisse, vel si adulterium commiserit. *Procop. de bello Goth. l.* 1.

Orator, qualiacumque à principe se delegante acceperit, profert: quæ si minus proba vel recta videntur, non ipse propterea jure est incusandus, sed qui miserit fortè culpandus. Oratoris quippe officium est, suum cum fide ministerium exequi. *Idem eod. lib.*

Constat apud barbaros omnes id lege cautum esse. Oratores & legatos ut hi plurimum colant & venerentur: Mihi vero *Tutile dictum*, qui virtutis sibi aliquid comparararunt, honorem deferre simul & reverentiam jampridem studium fuit. Sed oratoribus delatos honores, sive illatam his ignominiam, non personarum mansuetudine, sive verborum tumiditate & elegantia discerni reor, sed quum vera quæ iam fatentur, vel non sanis admodum verbis utuntur. Oratori itaque illi honor deferri maximè solet, qui veritate mox patefacta ad suos dimittitur: sed is ignominia præ cæteris affici, qui ubi commentitia quædam & subdola verba fecerit, ad suos mox redeat. *Iem de bello Go. h. lib.* 3.

Virum amicum & oratorem (*Pelagii legati dictum*) non solum eum affecisse contumelia duxerim, qui vel caput illi percusserit, vel aliquovis in hunc dæsæviat modo, sed vel qui re infecta dimiserit ad se delegatũ: non enim homines oratoris munere idcirco funguntur, ut honorem ab his consequantur, qui susceperi se sint: sed quod usui Reipublicæ in posterum sit peragendo ad eos qui se legaverunt mox redeant, Fit igitur ut vel affectis injuria longè magis conducat eorum aliquid effecisse, quorum ob causam venerint, quam principum verbis benigniòribus auditis, nihil pro spe consequutos ad suos redire. *Idem, ibid.*

Eloquentes esse oportet eos, qui legati ad exteras nationes proficiscuntur, ut linguis ab omni parte instructi, in quovis disputationum genere palmam obtineant. *Niceph. Greg. hist. l.* 6.

Principes providere debent, ut idoneis hominibus negotia sua committant, illi præsertim qui viribus & causa sunt inferiores. *Ph. Cominæus, lib.* 2.

Legati oculi & aures regnorum sunt. *Fr. Guicciard. hist. l.* 15.

Jus legatorum apud efferatissimas etiam gentes sanctissimum. P. *Iouius, hist. lib.* 18.

Est quoddam genus hominum, qui sibi persuadent Ipsi; explicare se posse negotia: quæ tamen cujusmodi sint, magna sæpe ex parte ignorant, eò quòd ij à quibus emittuntur, non semper se patefaciunt illis totos. Et, sicut principes providere debent diligenter, quibus hominibus rerum tractationem cõmittant: ita quoque vicissim illi qui mittuntur, debent explorare suas vires, neque munus ullum cui se putent esse impares, subire. Nec enim paucos novi, magnos alioqui viros, qui similium rerum tractationibus adhibiti, summam offenderunt difficultatem. *Ph. Cominæus. lib.* 2.

Sub legationum specie multa sæpe pernicioſa tractantur. Quanquã sanè fieri non potest, quin & multos subinde mittant principes & vicissim accipiant, sed prudentia singulari & dexteritate quadã opus est in tractandis exterorũ legatis. Et principio, meo quidẽ judicio, amicorũ legati: de quibus nullam habemus malè suspicandi causam, liberaliter sunt & honestè tractãdi, facta subinde illis potestate conveniendi Principis, ad quẽ missi sunt, modò sit prudens & honesta species. Nam alioqui præstat, eũ vel rarius conspici, vel non diu insistere colloquutioni. Ad quam quum descendit, provideri debet, ut sit eleganter vestitus, & de iis, quæ pronunciari & responderi oportet edoctus, & mox revocetur à congressu. Nec enim diuturna est Principum benevolentia.

Quum autẽ vel publici vel privati veniunt ab aliquo Principe parũ amico. tametsi periculũ est in ea re non leve, excipiendi tamen sunt non incommodè, & destinandi aliquot idonei homines, à quibus tractentur. Hoc enim ad honestatẽ pertinet, ac simul eò confert, vt quid agant, & quibuscũ loquantur, & quos habeant sibi familiares, cognoscatur; nec id modo, verum etiã ut homines leves atque seditiosi non habeant ad ipsos aditum. In omnibus enim Principum familiis semper aliqui existunt, qui mutationem aliquã & res novas cupiunt Et quoniam periculi plenum est, habere domi suæ hostem: suaserim, primo quoque tẽpore ejusmodi legatos dimitti: verùm ita tamen, ne quam habeant occasionem de inhospitalitate conquerendi.

Sed ne bello quidem exortæ sunt intermittendæ pacis rationes, aut repudiandi legati: verum audiendi sunt omnes, ac invicem ad hostẽ mittendi, iisque mandandũ, ut diligentissimè observent, quid quoque tẽpore geratur; qui cum quibus colloquantur, Crebro enim mittendũ est, etiam si hostis jubeat abstineri deinceps, & commeatu prohibeat. Nec enim ullus, quantũvis providus & fidus explorator, facultatem habere potest, tam multa cognoscendi, quam ejusmodi legati, qui quũ sint unus & alter, aut etiam plures: fieri non potest, ut aliquid odorentur. Nam qui sunt prudentiores principes, id operam dant, ut etiam apud adversarios habeant quosdam à se non alienos.

Verùm, si quis tam frequentes mittat internuncios, futurũ est, dicat aliquis,

aliquis,ut hostis fiat insolentior. Atqui in eo sanè nihil est mali,& interea de ipsius rationibus ac consiliis cognoscetur semper aliquid.Et licet eandem rationem hostis instituat, ut modò dixit,& suos invicem mittat,non tamen idcirco desistendum est, & vel ob hanc solam causam immorandum est legationibus,ut varia multáque cognoscantur.

Huc etiam accedit,quòd non omnes æquè sunt ingeniosi;neque parè semper habent rerum usum:& quo quisque prudentiòr est in ejusmodi tractationibus , eo majori cum honore & fructu in iis versatur. Quod ut clarius intelligi possit, exempli causa quiddam sum dicturus. Pactio nulla facta fuit unquam inter Gallos & Anglos,in qua non ingenio vi & acrimonia Galli præstiterint : adeóque proverbio dicitur apud Anglos : Quoties cum Gallis prælio concertarint victores se plerumque fuisse : quoties verò cum illis pacti sunt, detrimentum semper aliquod accepisse.Et rectè quidem ita judicant.Habet enim Gallia præstantissimos viros, ex iisque non paucos, quibus rectissimè committi possit maximarum rerum gubernatio. *Ph.Cominæus,lib.*4.

¶ Apophthegmata.

*Agis Archidami f.*cum ad Philippũ Regem legatus mitteretur, solus, Regem sine comitatu accessit.Verum cũ Rex admiraretur;Veni,inquit, vnus ad vnum. Quo dicterio taxauit supervacaneum legatorum aliorum sumptum, qui æraria plerumque exhauriuntur; cum Reipublicæ negotia per vnicũ sæpenumero expediri possint.*Plut.in Lacon.apoph.*

Anonymi. Lacedæmones vnum legatum ad Demetrium regem miserant. Stomachante autem tyranno,ac vociferante.Unúmne Lacedæmonij legarum ad me ? Satis,inquit,legatur vnus ad vnum. *Plut.*

*Anonymi.*Lacones olim cum ad Lygdamum tyrannum issent legati , atque ille congressus sæpius differret,dicens se molliter habere : Dic, inquiunt legati,per Deos non veniisse nos cum illo colluctaturos, sed collocuturos. *Plut.*

Hyperides. Legatus ab Athenienſibus ad Rhodios fuit. Eo cum adessent ab Antipatro legati,qui Antipatrum vt benignum celebrarent,occurrens eis : Novi (inquit) benignum esse: verum nos ne benignum quidem quærimus dominum. *Plut.*

Gobrias. Darius rex ingressus in Scythiam, inopia laborabat,Scythæ autem legatos ad eum miserunt cum muneribus : ave videlicet,mure, rana,& quinque sagittis.Darius pro mure terram,pro rana aquas, pro ave equos,pro sagitta seipsos tradere interpretatus est. Gobrias autem hoc dicere dona conjectabat : ô Persæ! nisi vt aues auoletis,aut vt mures subeatis terram, aut vt ranæ insiliatis in paludes,non remeabitis,his sagittis confecti, *Brus.l.*3.*c.*30.

*Marcus Cato.*Quum tres essent designati qui legati proficiscerentur in Bithyniam:quorum vnus podagra teneretur,alter caput haberet vulneribus confossum,tertius væcordia laborare videretur:Cato videns dixit,Pop.Rom.legationem nec pedes habere, nec caput nec cor. *Plut.*

*Megacles.*Messanæ, quæ in Sicilia est, is civis fortissimus Agathocli tyranno eam inuadere conanti modis omnibus aduersabatur.Ideo tyrannus Messanam oppugnare parauit, missoque præcone,Megaclem à ciuibus expoſcebat. Megacles vltro se ad tradendum tyranno obtulit. si legatus mitteretur. Decernentibus hæc Messeniis, accedens ille ad Agathoclem. Ego verò, inquit,& legatus ciuitatis nomine venio, & moriturus. Sed ante de legatione audias. Consilio conuocato, addidit Megacles,Si ad excidendas Syracusas expeditionem Messenij suscepissent, vtrum pro Syracusiis, an pro Messeniis omnia faceres?Subridens Agathocles relicto bello Megaclem incolumem domum remisit,amicitiámque iniit cum Messeniis.*Polyæn.l.*5.

Popillius à Senatu litteras Antiocho attulit, quæ eum iubebant exercitum ex Ægypto abducere,neque regnum pupillorum Ptolomæi vita defuncti vsurpare. Accedens, eminusque ab Antiocho comiter salutatus, non reddita salute epistolam tradidit, qua lecta cum deliberatione habita responsurum se rex diceret, bacillo Popillius orbem circa eum descripsit, inquens,Hic ergo stans delibera & responde.Omnibus magnanimitate legati perculsis,cum Antiochus se ex Romanorum sententia acturum profiteretur,ita demum regem salutauit , amplexúsque est Populus. *Plut.in apoph.*

Legislator.

¶ Loci Biblici.

Legislator vnus , *Iac.*4. 12. Legislatio. *Rom.*4.9. Legisperiti objurgantur. *Luc.*11. Νομοδέται.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Est sapientis scriptoris legum , videre quemadmodum civitas , hominumque genus ac omnis reliqua societas , bene beateque possit vivere. *l.*7.*de repub.c.*2.

Cum amicitia sit concordiæ similis , & hanc maxime sequuntur legum latores : & seditionem quæ ei inimica sit , omni ratione exterminant. *Ethic.l.*8.*c.*1.

Tenere debet scriptor legum , & scientiæ civilis haud ignarus,quæ popularem conseruent,& quæ populi opus labefactent,quæque paucorum potestatem : quarum neutra nec stare nec permanere potest locupletibus & multitudine.*l.*8.*de Republ.c.*9.

Legislatoris iudicium non de singulis,nec de præsentibus , sed de vniversalibus, & de futuris est. Senator vero & iudex de præsentibus iamdeterminatisque iudicant.*l.*1.*Rhet.ad Theod.c.*1.

Legum scriptor ne inter ciues seditio oriri queat, diligentia sua prouidere debet.*l.*2.*de Repub.c.*9.

Ad legumlationem vtile maximè est,tum ex præteritis,quis Reipubli-

cæ status conducat perspicere tum aliorum quoque scire conditionem, & quæ quibus conueniant , non ignorare,*l.*1. *Rhet. ad Theod.c.*4.

Nos iuris ciuilis & scriptoris legum omnem curam & industriam in ciuitate constituenda positam videmus. *l.*3.*de Rep.c.*1.

¶ Similitudines.

Philonis Iudæi. Quemadmodum vir moderatus non occidit bestias nisi mordaces, si absit morbus periculum.Sic nullus legislator pœnam decernit contra iniustos quiescentes,sed quoties mouentur & exercent iniusta opera. *lib.de respiscentia Noë.*

*Demosthenis.*Quemadmodum reliqui iuris ciuitatis æqua pars inest cuique:Sic quoque legis æquam partem singulis tribuendam esse putauit,qui eam tulit:& propterea scripsit,non licere legem facere de viro: nisi eadem ad omnes Athenienses pertineat.*In orat.contr. Arist.*

Quæ corporibus eueniunt ægrotationes medicorum industria & ope curantur : Animorum vero ferocitatem propulsant ac ejiciunt legumlatorum sententiæ. *De legib.ac earum laudib.Orat.*2.*cont. Arist.*

Vide Sequentem. Tit. Lex.

Lex.

¶ Definitio et etymolog.

Ex Græcè νόμος, ου, ὁ, & νόμιμος , η, ον, legalis dicitur.Est autem lex, ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt prohibétque contraria. Eadem ratio cum est in mente hominis confirmata & confecta, est lex.*Cic. lib.*1.*de leg.*

Lex est neque hominum ingeniis excogitata,nec scitum aliquod populorum : sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperandi prohibendique sapientia.*Cic. lib.* 2. *de leg.*

Lex est rectipræceptio, prauique depulsio. *Idem l.*2.*de Natura Deor.*

Lex,Hebr.*Dath*,id est, laudatum, decretum, constitutio,edictum : à verbo *Doth*,& *Dathah*.Hinc τίθημι ordino,προστίθημι imperio,&c.Vocatur etiam lex *Torah*,id est, ordo,dispositio,inquisitio,à verbo *Tor.* exploravit, ordinauit, inquisivit.

Lex est constitutio populi,in qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.*vt habetur dist.*2.*Lex.*

Lex est regula & mensura actuum, agendorum,vel omittendorum. *Ex B. Thom. prima secundæ, q.* 90.*art.*1.

Lex dicitur à ligando,quia obligat.Vel dicitur à legendo,quod publice legatur, secundum Isidorum.*Ex B.Thom.ibid.*Ouid. Metamor. *Nec verba minantia fixo are legebantur,vel ligabantur.*

Lex est dictamen rationis practicæ.*Secund.B.Thom.in prima Secundæ, q.*61.*art.*1. A lex veniunt illex & exlex, qui sine lege viuit & legislator & legifer : qui legem tulit.

Lex est commune præceptum,virorum prudentum consultum, delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur,coërcitio:communis Reip, sponsio.*Papin.l.*1.*definitio.*

Νόμος ἐστὶν ᾧ πάντας σωφρονεῖν δεῖ διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρεσις μὲν τοῦ δέοντος ἦν, δόσις δὲ θεσπίσματος ἦν τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ἀπειθήματος, πόλεως δὲ σωφρονούσης κοινή, καθ' ἣν πᾶσι σωφρονεῖν ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει.

Lex est, cui omnes homines decet obedire, propter multa & varia, & maximè quod omnis lex est inuentio quidem & donum eorum, dogma autem hominum sapientum : Coërcitio autem voluntariorum, & inuoluntariorum peccatorum , ciuitatis compositio communis, secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt. *Demosth. in Aristog. orat. prior.*

Ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πρασσόντων δεῖ δὲ αὐτὸν σωφρονεῖν ἕνεκα τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, καὶ τοῦ καιρὸν τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων ἐπὶ τὴν φύσει πολιτικῶν ζώων, σωφρονικὸν δὲ ὄντα ποιητήν, ἀπαγορευτικὸν δὲ ἂν ᾖ ποιητέον.

Lex est omnium diuinarum & humanarum rerum regina. Oportet autem eam etiam præstare & bonos & malos , & principem & ducem esse:& secundum hoc regula est justorum & injustorum,& eorum,quæ natura ciuilia sunt,præceptrix quidem faciendorum;prohibitrix autem non faciendorum,*Chrysippus de legibus.*

Lex est regula , per quam omnia totius mundi negotia & animalia politica reguntur.

Lex est princeps,cui obedire debemus:est dux , quem sequi congruit est regula quam faciendis quibuscunque applicare decet.*Arist.*3. *Politicorum.*

Lex non est tantum donum Dei,sed ipse Deus, qui donum dedit,quia qui paret legi, Deo paret & obtemperat.

Lex est communis ciuitatis consensus,qui scriptis præcepit,quomodo vnumquodque agendum sit. *Arist. de causis ciuil.*

Lex est ratio mensque sapientis ad iubendum & ad deterrendum idonea.

Lex orta est cum mente diuina : Quamobrem vera atque princeps: apta ad iubendum, & ad vetandum; ratio recta summi Iouis.

Lex est justorum & injustorum distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principẽ expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt,& defendunt,& tuentur bonos.

Lex est naturæ vis , mens ratióque prudentis , juris atque injuriæ regula.

¶ Loci Biblici.

Lex primo vniuersalis doctrina,Iac.1.25.Secũdo,in genere,pro doctrina quæ aliquid aut præscribit, aut interdicit , Ro.3.20.27.qua ratione

Evangelium vocatur lex fidei,ibidem: hoc est doctrina,quæ salutem proponit sub conditione: Si credideris,quam & ipsam conditionē gratis dat dominus,ut implere possimus. Tertiò, synecdochicōs pro ceremoniis legalibus 1.Cor.9.20. Quartò,pro secunda Legis Tabula Rom. 13.8. Quintò, pro præceptis secundæ Tabulæ.Galat.5.14. Sextò,pro toto veteri testamento; Joan.10.34. & 15. 25. Psal.1.2. & 19.8. Rom,3.19. Gal.4.21.pro doctrinæ sacræ libris, 1.Cor.14 .21. Septimò, pro quinque libris Moysis Galat.3.21. Octavò, pro Moysis & reliquorum Prophetarum scriptis,Rom.3.21.in posteriore versus parte. Nonò,pro ordinatione Aaronica,Hebr.7.12.19.

Lex liber Domini, Isai 34.16. litera.2. Cor.3.7.ministerium mortis, ibid.Pædadogus noster ad Christum,Galat.3.24. Virtus peccati,Rom.7. 9.1. Cor.15.56. Quomodo per Christum abrogata, Matth.5.18. Eph.2. 5. Col.2.14. Rom.6.14. Lex quibus bona, 1. Tim.1.8. quorsum data, Rom. 3. 10.& 5.. 20.& 7.7. Gal.3. 19.1.Tim.1.9. quomodo iram efficit. Rom.2.15.per quos data, Joan.1.17.Act.7.38.53.Gal.2.19.& 3.20. ex Sione egressa,Mich.42.

Lex quibus facilis & levis,Rom.7.21.1.Joan.5.3.Jugiter medianda,Psal. 1.2. pura, Psal.12.7.& 19.8.9. & 119. 72. 127. Regia. Jac.2.8. Spiritualis, Rom.7.14. Lex Libertatis, Jac.1.25.& 2.12. Lex operum,Rom.3.27.Lex spiritus,Rom.8.2. Lex peccati & mortis,ibid.

Lex Christi,pro præcepto charitatis, Jo.13.15.33.34. & 15.12. Gal.6.2. ubi mutua charitas vocatur Christi Lex,quæ etiam nova dicitur,& consistit in charitate,Matth.5.44.& 7.12.& 22.26.Joan.13.34.Rom.13.10.Gal.5. 14. & 6.2.1. Tim.1.5. Lex Dei, lex veritatis,Nehem.9.13.piorum oblectamentum,Psal.1.2.Lex fidei.Rom.3.27.Lex hominis somnio polluti,23.20. Lex justitiæ,Rom.9.13.

Lex Dei animas convertit,& corda exhilarat,Psalm.19.8.9.38.& 15.10. Gal.2.16.& 3.10.Lex omnibus legenda,Deuter.31,12. Lex legitur,1.5.& 31. 9.11. Jos.8.33.2. Reg.23.2. Nehem.8.8. & 9.83.Esdr.9.39.2. Macch.8.19.23. in sacerdotum ore versetur oportet.Deut.33.9.10.Malach.2.3. Lex prophetæ ad Joannem usque durant, Matth.11.13.Luc.16.16.

Legis finis Christus,Rom.10.4.à quibus,& quomodo, & quatenus impleatur,Deut.5.29.Luc.18.21.Act.15.10. Rom.8.2.Legis,infirmitas,Rom.8. 3.Hebr.7.9.& 10.1.Legis justitia,Rom.10.5.Legis natura,officium & operatio,Rom.3.20.& 4.15:& 5.20.& 7.1.7. Gal.3.19.1.Tim.1.8.Hebr.7.18.27. Legis observatio commendata,Prov.28.7. Eccl.12.13. Mal.4. Matth.19. 17.Lex quales servos requirat,Psal.11.21.quid observantibus eam conferat,Levit.18.5,Ezech.20.10.Rom.1.5.

Legis partes,Rom.9.4.Hebr.9.4. Legis summa,Matth.7. 12. & 22.40. Legis transgressores maledicti,Deut.17.16.Gal.3.10.

Legis ceremoniæ abrogatæ per Christum, Matth.11. 13. Marc.15. 38. Act,13. 38. & 13. 11, Rom,6. 14. & 7.4. & 8.3. Galat.3.13..& 4. 15. Ephes. 2.12.Col.2.14. 1. Petr.1. vers.11. 18. Legis in uno capite transgressor efficitur omnium reus, Jacob.2.10. Legis tabulæ dantur,Exod.31.18. Deuteron.5.22.franguntur, Exod.32.19. Deuteron. 9.17. dantur aliæ Tabulæ, Exod.34.27. Deuteron. 10. 1. Legis summa Matth.7. 12. 22.40. Luc 10.27.

Legis & Evangelij discrimen,2. Cor.3.2.7.8. Legis & fidei repugnantia qualis,Gal.3.12.

Legum iniquarum conditores reprehenduntur.Es.10.v.1.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Legis natura illustratio.

Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea,quæ legis sunt,faciunt,ejusmodi legem non habentes,ipsi sibi sunt lex:quia ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum,& inter se invicem cogitationum accusantium,aut etiam defendentium, in die qua judicabit Dominus occulta hominum secundum Evangelium meum per Jesum Christum. *Rom.2.*

Legis ordinatio.

Et erit quasi signum in manu tua, & qua monumentum ante oculos tuos, & ut lex Domini semper sit in ore tuo:in manu enim forti eduxit te Dominus de Ægypto.*Exod.13.*

Per legem enim cognitio peccati.*Rom.3.*

Sed peccatum non cognovi, nisi per legem:Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.7.

Itaque lex quidem sancta., & mandatum sanctum & justum & bonum.*ibidem.*

Quid igitur lex?Propter transgressionem posita est,donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. *Gal.3.*

Prius autem quam veniret fides,sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pedagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide justificemur *Ibid.*

Operatio.

Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in vita. *Psal.25.*

Lex Domini immaculata,convertens animas: testimonium Domini fidele,sapientiam præstans parvulis.19.

Qui custodit legem beatus est. *Prouv.29.*

Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. *Rom.4.*

Occasione autem accepta peccatum, per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam.7.

Scimus enim quia lex spiritualis est. *ibid.*

Bona est lex,si quis ea legitime utatur.1. *Tim.1.*

Quicunque totam legem servaverit: offendat autem in uno, factus est omnium reus. *Iac.2.*

Qui enim dixit, Non mœchaberis:dixit & non occides:quod si non mœchabaris:occides autem,factus es transgressor legis.*ibid.*

Operatio.

Quicumque enim ex operibus legis sunt,sub maledicto sunt.Scriptū est enim:Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis,vt faciat ea. Christus nos redemit de maledicto legis,factus pro nobis maledictum (quia scriptum est:Maledictus omnis qui pendet in ligno) vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu,vt pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. *Gal.5.*

Nunc ergo quid tentatis Deū,imponere Jugum super cervices discipulorū,quod neque nos,neque patres nostri portare potuimus? *Act.15.*

Consummatio per Christum.

Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut prophetas:Non veni solvere,sed adimplere. *Matth.5.*

Omnes enim Prophetæ & lex usque ad Joannem prophetarunt. *Matth.11.*

Lex & Prophetæ usque ad Joannem. *Luc.16.*

Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. *Ioan.1.*

Peccatum enim vobis non dominabitur:non enim sub lege estis,sed sub gratia. *Rom.6.*

An ignoratis fratres (sciēntibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur,quanto tempore vivit. Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi,ut fructificetis Deo.7.

Finis enim legis Christus,ad justitiam omni credenti.10:

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, Christo confixus sum cruci.*Gal.2.*

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, datum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.4.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.5.

Translatio enim sacerdotio,necesse est, ut legis translatio fiat.*Hebr.7.*

Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus,& inutilitatem:Nihil enim perfectum adduxit lex.*ibid.*

Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum,per singulos annos eisdem ipsis hostiis,quas offerunt indesinenter,nunquam potest accedentes perfectos facere.10.

Legis Evangelica fructificatio.

Ecce dies venient,dicit Dominus,& feriam domui Israël,& domui Juda fœdus novum,non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris,sed novum erit pactum,quod feriam cum domo Israël.Post dies illos,dicit Dominus,dabo legem meam in visceribus eorum,& in corde eorum scribam illam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.Et non docebit ultra vir proximum suum,& vir fratrem suum,dicens Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus:quia propitiabor iniquitati eorum,& peccati eorum non memorabor amplius. *Ierem.31.*

¶ Patrum Sententiæ.

Quicunque dat præcepta hominibus,ad vitam moresque fingit: aliorum si quidem bona sunt quæ præcepit:at ipsi eodem modo vivendum est,quo docet esse vivendum:si aliter ille vixerit,præceptis suis fidē detrahat, leviorēmque doctrinam suam faciat,si re ipsa resolvat, quod verbis nitatur adstringere. Cum igitur quis non faciat, quæ præcepit, quæ insolentia est, ut homini libero imponere velit leges, quibus ipse non pareat?Homines enim malunt exempla, quam verba: Quia loqui facile est,præstare difficile. *Lact.4.l.instit. divinarum.*

Suscipienda lex Dei est,quæ nos ad hoc iter,summúmque bonū dirigat,illa scilicet lex sancta, illa cœlestis,quam M. Tullius in libro de Republ.3. pene divina voce depinxit in hæc verba: Est quidem vera lex recta ratio,naturæ congruēs,diffusa in omnes,constans,sempiterna,quæ vocet ad officium jubendo,vetando à fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra jubet, aut vetat, nec improbos jubendo, aut vetando movet, Huic legi nec prorogari fas est, neque derogari aliquid licet, nec tota abrogari potest, nec vero aut per Senatum aut per populum solvi hac lege possumus: nec est quærendus explanator,aut interpres alius; non erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed & omnes gentes, & omni tempore una lex & sempiterna, & immutabilis continebit, unusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus,ille legis hujus inventor, disceptator,lator,cui, qui non parebit, ipse fugiet, ac naturam hominis aspernetur; hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia, quæ putantur,aufugerit. *Idem l.6.*

Omnium legum est inanis censura,nisi divinæ legis imaginem gerat. *Aug.lib.9.de Civit.Dei.*

Non frustra jam instituta potestas regis & cognitoris jus: ungulæ carnificis,arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent omnia ista suos modos,suas causas,rationes,utilitates:hæc cum timentur,& mali coërcentur, & boni quiete inter malos vivunt. *Idem ad Macedonium,& hab 23.q.5.can,Non frustra.*

In istis temporalibus legibus, quamquam his homines judicent cum eas instituunt:tamen cum fuerint institutæ & firmatæ,non licebit judici de his judicare,sed secundum ipsas.Leges instituuntur, cum promulgantur:firmantur,cum moribus utentium approbantur.Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abrogatæ sunt,ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.*Idem de ver.relig.& hab.dist.14.c. in istis.*

Quo Imperatorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.

Lex Dei charitas est, lex data est, ut gratia quæreretur. Gratia data est,ut lex impleretur. *Idem in lib.de spiritu & litera.*

Coro

Coronam minime carpendam id est, leges vrbium conseruandas. *Hier. l.3. contra Ruffinum.*

Imperiali constitutum est sanctione aperte, vt ea quæ contra leges fiunt: non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sunt. *Greg. in Registro & hab.25.q. Imperiali.*

Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coërceatur audacia, turáque sit inter improbos innocentia & in ipsis improbis reformidato supplicio refrenetur audacia & nocendi facultas.

Erit autem lex honesta iusta possibilis, secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ loco, temporique conuenions, necessaria & vtilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem incautum captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Ideo in ipsa constitutione ista consideranda sunt, quia cum leges institutæ fuerint, non erit liberum iudicare de ipsis, sed oportebit iudicare secundum ipsas. *Isid. l.2. Etymol.*

Priuilegia sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges. Nam priuilegium dictum est, eo quod in priuatos feratur. *Idem lib.5. Etymol. & hab. dist.3. Priuilegia.*

Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt vir fortis petat præmium, aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui eædem fecerit, capite plectatur. Eius enim præmio aut pœna vita moderatur humana. *ibid.*

Omnes leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura, humanæ moribus constant. Ideoque hæ diserepant: quoniam aliæ gentibus aliis placent. Fas, lex diuina est Ius, lex humana. Transire per agrum alienum, fas est, ius non est. *Idem l.5. Etymol. & hab. dist.1 in pr. dec.*

Moyses gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris litteris explicauit. Phoronæus ex Græcis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus primus leges Ægyptiis tradidit. Solon equidem primus leges Athenienſibus edidit. Lycurgus Lacedæmoniis iura ex Apollinis authoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus Romanis leges edidit. Deinde cum populus seditiosus magistratus ferre non posset, Decemviros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris posuerunt. *Ibid. & hab. dist.7. c. Moyses.*

Fuerunt autem hi Appius Claudius, Titius Genutius, Publius Festius, Lucius Veturius, Caius Julius, Aulus Manlius, Publius Sulpitius, Publius Curiatius, Titius Romulius, Spurius Postumius. *Ibidem can. fuerunt.*

Ius generale nomen est: Lex autem iuris est species. Ius autem est dictum quia iustum est. Omne autem ius legibus & moribus constat. *Isid. l. Etymol. & hab. dist,1. c. Ius.*

Octo genera pœnarum in legibus contineri. Tullius scripsit, id est, damnum, vincula, vbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem & mortem. *Idem l.2. Etimol.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Legis profectio charitas est.
Anthol. sacr. Iac. Bill.

Verus amor Christi vera est custodia legis,
Et mandata Dei complet amans hominis.
Quorum ignoscentes culpis, sua crimina soluunt,
Quodque aliis tribuunt, hoc sibi prospiciunt.
Dei peccatori veniam peccator, & æqua
Conciliet Dominum conditione sibi.
Cuius iudicium de nostro examine pendet.
Quod serimus, metimus: quod damus, accipimus.

Lex quasi dux est ad gratiam.

Non seruit iussis legis prudentia carnis,
Peccati stimulos nec superare potest.
Sed quia mens anceps patitur mala corporis ægri,
Quærere diuinum cogimur auxilium.
Lex igitur facit, vt poscatur gratia Christi,
Ardua qua legis iussa queant fieri.
Nec iam non valeat carnales vincere sensus,
Quos iusta legis conditor ipse iuuat.

Legis violentia.

Iudex peccati lex est plectenda vetando,
Qua nisi cor mundet, spiritus interimit.
Nullus enim est insons sola formidine pœnæ,
Qui sanctum & iustum non amat imperium.
Hunc tamen affectum non lex, sed gratia confert:
Quodque iubet legis littera, velle facit.

Plaut. Epid.

PE. *Quem hominem inuenimus ad eam rem vtilem.* AP.
Hic erit optimus.
Hic poterit cauere recte, iura qui & leges tenet.

Pitt. per Auson.

Pareto legi, quisquis legem sanxeris.

Petronius.

Quid faciant leges, vbi sola pecunia regnat?
Aut vbi paupertas vincere nulla potest?

Plaut. Trin.

Mores leges perduxerunt iam in potestatem suam.

Ibidem.

En misera etiam ad parietem sunt fixa clauis ferreis,
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Lucan. 3.

Pereunt discrimine nullo.
Amissa leges: sed pars vilissima rerum.
Certamen mouistis opes.

Ex Græcis Comicis.

Ἰσχυρὸν ὁ νόμος ἐστίν, ὧ ἄρχοντ' ἔχῃ.
Res valida lex est, quum magistratus habet.
Νόμοις ἔπου δὲ τοῖσιν ἐγχωρεῖσι κἀλόν.
Quo dègis in loco illius morem cole.
Ῥήτωρ πονηρὸς τοῖς νόμοις λυμαίνεται.
Orator improbus lues est legibus.
Βίᾳ παρόντας οὐδὲν ἰσχύει νόμος.
Contra vi agentes nulla lex quiquam potest.

Euripides.

Gubernari oportet malos à bonis, & parere se melioribus.

Idem in Dictyæ.

O senex! ne cum regibus contenderis:
Venerandos enim esse principes antiqua lex est.

Idem in Erichthea.

Et improbos in ciuitate nunquam promoueris.
Mali enim vel pecuniis ditati,
Vel aliquo Reipublicæ magistratu aucti,
Exultant repente fortunatis ipsorum domibus factis.

Idem in Supplicibus.

Nihil est ciuitate præstantius quam leges
Rectè posita. Nam & inferioris homo sortis,
Et qui ditior est, æquale ius experiuntur.
Vincit autem minor maiorem, si iustam causam habeat.

Menander in Adelphis.

Non omnino concedendum est malis,
Sed resistendum: sin minus, sursum atque deorsum
Vita nostra inopinate tota peruertetur.

Idem in Adrogyno.

Τὸ γὰρ σύνηθες ἥδιον παραπλέον.
Nusquam negligenda est consuetudo.

Idem.

Leges perquam egregia res sunt: sed is, qui legibus vtitur
Nimium exacte sycophanta esse videtur.

Ouid. l.3. Od.24.

Quid tristes querimonia,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt? si neque feruidis
Pars inclusa coloribus,
Mundi, nec Borea finitimum latus,
Duratæque solo niues.
Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora nautæ.

Terent. in Phorm.

Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse, & turpe inceptum est.

Ouid. 3. Fast.

Inde datæ leges ne fortior omnia posset,
Cœptáque sunt puræ tradita sacra coli:
Exuitur ferias, armisque potentius æquum est,
Et cum ciue pudet conseruisse manus.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Legum alia propria est, alia communis. Propriam dicimus, quum ciues scripta vtuntur: communem verò, qua nonnulla etiamsi scripta non sunt, apud omnes tamen valere videntur. *lib.1. Rhet. ad Theod. c.10.*

Quæ à disciplina legum ferendarũ constituta sunt, ea legitima habentur, quorum quicque in istis esse dicimus. Leges autem jubent omnia, in quo vel communem vtilitatem exquirunt, vel optimorum vel principum: idque vel actionibus virtutum vel alia ratione. *l.5. Ethic. c.1.*

Qui ea committit, quæ leges prohibent, & de quibus supplicia sunt, in ea multo magis committet, de quibus nullum supplicium est. *l.1. Rhet. ad Theod. c.14.*

Maximè conuenit, vt quæ rectæ positæ sunt leges, cuncta ipse explicent, quæ explicari queant, & quam minima iudicibus relinquant. Primum, quia vnum aut paucos prudentes, qui leges ferre aut iudicare possint facilius est inuenire quam multos. Deinde, quoniam longi temporis consideratione leges feruntur: iudicia breuissime conficiuntur. *l.1. Rhet. ad Theod. c.1.*

Salus ciuitatis in legibus est. *l.1. Rhet. c.2.*

Qui leges de excellentia sua tollunt, Respublicas extollunt. *lib.5. de Repub. c.9.*

In hoc omnis vis æqui & boni posita est, vt correctionem quandam legi adhibeat, quia ab ea abest aliquid propter generalem sine exceptione comprehensionem. Cur enim lege non caueantur omnia, causa est, quod de quibusdam omnino lex fieri non potest. Quocirca decreto opus est. Incertæ enim rei ac infinitæ incerta semper & infinita quærenda regula est. *l.3. Ethic. c. 10.*

Politus & liberalis homo ita animo affectus erit: vt sibi lex esse velit. *l.4. Ethic. c.8.*

Hoc ipsum violare leges ac iniquum esse iniustitiam omnem complectitur: fusúmque est per omnem injustitiam. Quoniam autem omni est, qui contra leges facit, iniustus, & omnis iustus qui paret legibus: perspicuum est, ea omnia, quæ legitima sunt in iustis esse quodammodo numeranda. *l.5. Ethic,*

Legem dico, alteram propriam esse, alteram communem. Et propriam quidem, quæ singulis inter se ipsis determinata est. Et hanc aliam scriptam, aliam non. Communem vero, quæ secundum naturam est. *l.1. Rhet. ad Theod.13.*

ita vt dixerim,oratio quædam est,quæ communis ciuitatis con- finita, jubet, quo pacto vnumquodque agendum sit. *In Rhet. ex.c.1.*

Res,de quibus lex lata est,non similiter se habeant, lex autem ita: vere idipsũ significandũ est, ostendendumque sibi ipsi eam repu- Si vero lex scripta rebus cõveniat,tunc optima sententia dicen- non esse legẽ positã,vt præter leges judices:sed ne ignorando quin gas volunt,pejores.Et quod nemo eligit quod simpliciter bonum est: sed omnes quod sibi.Et quod non differat vel nullas leges esse vel non vti. Et quod etiam in morbis non conferat adversus medium cavillari: quamvis non tantum medici error officiat,quantum si obedire principibus assuescimus.Et quod probatæ leges id maxime vetant, ne quis se legibus prudentiorem velit ostendere.*l.1.Rhet.ad Theod.c.15.*

Et lex descriptio est,præclara legum descriptio ordóque sit necesse est.Numerus autem immensus, nec descriptione vlla,nec ordine contineri potest.Divinæ enim hoc potestatis ac naturæ est,quæ hanc etiam vniuersitatem continet. *l.7.de Rep.c.4.*

Nihil interest utrum vir bonus sceleſtum spoliauerit, an bonum improbus:nec vtrum bonus,an malus adulteratus sit:sed lex damni solum spectat dissimilitudinem,vtitúrque pro paribus,si alter violavit, alter violatus est.Et si hic damnum dedit,ille accepit.Ideóque injuriam hanc quoniam iniqua est,ad æquitatem judex & parilitatem conatur traducere. *Ethic.l.5.c.4.*

Exquaque virtute vitam degere præscribit lex, & ex vitiis vetat. *lib.5.Ethic.c.2.*

Eæ leges colendæ sunt,quibus magistratus parui quidem.ac multi ex sortitione, id quod seditione vacat,maximè autem ex totius multitudinis suffragiis in popularibus principatibus designentur. Ita enim & ipse populus, quoniam in ipso sit eos donare honoribus quos voluerit haud quaquam accipientibus invidebit & clariores magis magisque probitati studebunt, vtpote qui intelligant vtui sibi futurum apud cives se probari. *Ibid.*

Lex quidem & forti suum officium præscribit,ut non deserere ordinem,nec fugere,nec arma abjicere:& temperato non adulterari, nec vi constuprare,& clementi,non verberare, neque convitiari: itemque in cæteris virtutibus & vitiis,illa jubet,hæc vetat. Ac salutari quidem habenda est ea,quæ recte lata est: quæ inconsulte & inconsiderate,perniciosa.*l.5.Ethic.c.1.*

Opus est inconditis legibus severitatem inesse, qua neque ægrum ad egestatem redigere,neque morientium substantias publicare fas sit:sic & magnos iis cruciatus inscribere, qui hæc observare neglexerint. Decet autem iis aliquem honestum sepulturæ locum ante urbem publice dari,qui pro patria bellando periissent & eorum filios ad pubertatem usque publicis alimentis enutriri. Hujusce modi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. *Aristot.in Rhet.ad Alex.c.3.*

Cum lex nullam vim ad parendum nisi consuetudine capta habeat, quæ nisi diuturnitate temporis non capitur:profecto facilis legum quæ extent, in alias novas commutatio, naturæ legis infirmatio est. *lib.2.de Rep.c.6.*

Leges salutares valere oportet, ejúsque qui præsit, sive unus sit, sive plures, summam in iis rebus esse potestatem: de quibus leges quoniam non facile est de omnibus omnino, & totum explicare, cavere nullo modo possunt.*l.3.de Rep.c.7.*

Necesse est qualis Respublica sit tales esse leges, aut pernicioſas, aut salutares,justas, aut iniquas.Attamen hoc quidem perspicuum est leges pro ratione Reipublicæ esse scribendas. Quod est,illud perspicuum est, eas quæ ad rectam formam Reipublicæ accommodatæ erunt,salutares ac bonas: quæ ad Reipublicæ mutationem,pernicioſas & malas necessario futuras. *ibid.*

Patet,ad deferendas quidem leges peregrinationes,quibus multarum gentium leges cognoscere poteris esse perutiles ad publica vero consilia diligenter perscriptam rerum gestarum historiam. *lib.1. Rhet. ad Theod.cap.4.*

Communis lex nunquam immutatur,cum secundum naturam sit:jus vere scriptum sæpius.*l.Rhet.ad Theod.c.15.*

Ut paucis dixerim,debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem,ne locupletiorum bonis inhient insidiẽturque:in paucorum vero principatibus avertere illos,qui Rempublicam gerunt,& ab imbecillorum contumeliis: & à calumniis insimulationibusque in cives.*lib. Rhet.ad Alex.c.3.*

Is orator qui quicquam lege suadere voluerit, hanc ostendat oportet ad æqualem esse civibus,& reliquis legibus consentaneam, civitatique conducibilem ad quietem & concordiam maximè, vel ad civium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad urbis potentiam, aut ad aliud ejusmodi usui aliquid cedere. Adversarius verò primum considerabit an minus lex illa communis sit utilis omnibus, deinde an reliquis legibus, non consentiat,sed adversetur potius quodammodo: præterea an ad horum quæ ante dicta sunt, conductura sit,nihil,sed contra nocitura potius. *Ibid.*

Et justa habenda sunt, quæ in omni virtute lege sunt constituta, ut non jubet lex mortem sibi quemquam conscisscere.At quæ non jubet,ea profecto vetat. Præterea ut quisque contra leges nocet cuipiam, non cuipiam,non lacessitus,ita sponte inferre injuriam dicitur. *Ethic.l.5.c.11.*

Universa hominum vita Athenienses, sive magnam urbem incolant, sive parvam.Natura & legibus gubernatur horum porro natura quidem incerta & versatilis est,& sua cujusque hominis leges autem communes & ordinatæ sunt idémque præscribunt omnibus: Itaque si natura prava est,sæpe mala cupit consilia,atque inde tales in delicta ruere facile invenire licet;leges vero justum,honestum & utile imperant, & idipsumque præcipiunt:quod cum fuerit inventum commune istud sit edictũ, ac proponitur omnibus par & æquale, idque Lex est,cui parere, decet: cum propter multa, tum maximè, quia omnis Lex inventum sane & donum est deorum, Decretum vero hominum prudentum:recta porro vel spontaneorum,vel culpa admissorum delictorum correctio:civitatis præterea communis conventio,juxta quam omnes vivere oportet qui in civitate sunt. *Dem.ex orat.1.cont.Arist.*

Legibus & earum observantia exornantur omnia. *Ex orat.1.contr.s Aristog.*

Nihil omnino neque pulchrum,neque decorum reperiri potest,quod non cum lege aliqua communicet.. *Ex orat.2.cont.Aristogit.*

Si leges abrogentur,& cuivis licentia faciendi quicquid voluerit data sit,non solùm Respubl.perfum ibit,sed nec quicquam interierit inter nostram & ferarum vitam, *Ex orat.2. contra Aristog.*

Par & æquum legibus acceptum ferre debetis,& quæ bona sunt omnia,legum beniguitate habetis. *Ex orat.cont.Midiam.*

Legum vis & authoritas quæ est? utrum si quis vestrum injuriis affectus exclamaverit, ut ipsæ accurrant,& præsentia sua opem ferant? minimè gentium, literæ enim depictæ sunt, neque illud præstare possunt, quænam igitur earum vis est? si vos eas confirmetis, & semper ratas firmasque exhibeatis earum opem imploranti. *Ex oratione contra Midiam.*

Omnia quæ præclara sunt, quæque augusta,& per quæ civitas decoratur ac conservatur, liberorum erga parentes observantia, juvenum erga natu majores reverentia & moderatio legum additamento, & ope turpitudinem,immodestiam,audaciam, impudentiam fugiant, *Ex orat. cont.Aristog.*

Enitendum est profecto, ut omnes leges quam rectissime se habeant: in primis autem hæ,per quas parvam aut magnam licet esse civitatem: hæ vero sunt, quæ boni aliquid facientibus,præmia decernunt,quæque contra facientibus supplicia constituunt. *Ex orat.ad Lept.*

Duas ob causas omnes feruntur leges,tum ut nemini quicquam injusti liceat agere;tum ut iis,qui isthæc transgressi sunt,supplicio affectis, cæteri meliores efficiantur. *Ex orat.2.cont.Aristog.*

Cum leges feruntur, videndum est quales & quænam sint: vbi vero latæ sunt,eas conservare, iisque uti decet: nam & juramenti sanctitas & alioqui justitia flagitat. *Ex orat.cont.Midiam.*

Decet vos, qui judiciis exercendis semper præfecti estis, leges conservare,& eas validas & fortes reddere, harum enim beneficio probi improbis meliores evadunt. *Ex orat.1.cont.Aristog.*

Locrenses sic putant oportere veteribus latis uti legibus, & instituta moréſque patrios tueri, nec ad cujusque voluntatem & injuriarum impunitatem leges ferendas esse: ut si quis velit legem ferre,in laqueum collum inferens legem ferat: ac si honesta & utilis videatur esse lex, vivit qui eam tulit & abiit: sin minus, constricto laqueo perit. *Ex orat. cont.Timoc.*

Solon existimabat argentum quidem numisma esse privatarum.commutationum causa inter privatos repertum:leges autem putavit civitatis numisma esse. Itaque judices oportet multo magis, si quis istud, quod civitatis sit numisma corrumpat & adulterinum inducat,odisse & punire,quam si quis illud privatum sit. *Ex orat.cont.Timoc.*

Sic porro exactissime cognoscetis, quanta proficiscitur utilitas ex bonarum receptarumque legum observatione, quantumque damnum est ex earum contemptu,si legum commoda seorsum & quæ ex earum violatione eveniant damna, ob oculos posita perspiciatis.*Ex orat.contr. Aristog.*

Nullus est usus civitatis quæ nervos ac vires adversus sceleratos & injurios non habet,neque Respublic.in qua venia & amicorum preces plus valent quam leges. *Ex orat.cont.Aristog.*

Illud est Democratiæ summum præsidium, hostes vel consulendo, vel pugnando superare, legibus autem sive volentes,siue repugnantes minores se gerere. *Ex orat.2.cont. Aristog.*

Neminem quæso censeatis tantæ apud vos authoritatis esse, ut qui leges transgressus fuerit,inultus maneat.. *Olynth.3.*

Oportet legum violationes omnibus communes existimare;in quocunque tandem deprehendantur, neque ullum tantum beneficium in rempublicam neque homo quisquam, neque dolus aliquis,aut aliud quicquam excogitari debet, cujus gratia qui leges violaverit,non luat pœnas. *Contra Midiam.*

Lex est oratio summa, insita in natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt,prohibétque contraria. *Cic.de Leg.*

Lex nihil est aliud,nisi recta, & à numine Deorum ratio, imperans honesta prohibènsque contraria. *Philipp.11,*

Legibus propositæ sunt supplicia vitiis,præmia virtutibus. *2.de Orat.*

Vitiorum, emendatricem legem esse oportet, commendatricémque virtutum;ab ea enim vivendi doctrina ducitur.*1. de Leg.*

Docemur autoritate,nutúque legum domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri: ab alienis mentes, oculos,manus abstinere.*1 de orat.*

Leges sunt inventæ, quæ cum omnibus una, atque eadem voce loquerentur.*2.Offic.*

A majoribus nostris nulla alia de causa leges sunt inventæ,nisi ut suos cives incolumes conservarent.. *In Vatin.*

Ad salutem civium, civitatúmque incolumitatem, vitámque hominum & quietam & beatam,conditæ sunt leges.*1.de Leg.*

Ea virtute & sapientia majores nostri fuerunt,ut in legibus scribendis, nihil sibi nisi salutem, atque utilitatem Reipublicæ proponerent. Neque enim ipsi quod obesset, scribere volebant:& si scripsissent, cum esset intellectum,repudiarum iri legem intelligebant,*1.de Invent.*

Nil est tam aptum ad jus conditionémque naturæ,quam lex,sine qua nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare,

ſtare,nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt.3. *de Leg.*

Fundamentum libertatis,fons æquitatis,mens & animus & conſilium, ſententia civitatis,poſita in legibus. *Pro Cluen.*

Major hæreditas venit unicuique noſtrum à jure,& legibus quam ab iis,à quibus illa bona relicta ſunt. Nam ut perveniat ad nos fundus,teſtamento alicujus fieri poteſt : ut retineamus quod noſtrum factum eſt, ſine jure civili non poteſt. *Pro Cæcin.*

Lex non eſt vera,aut legitima, quæ inauſpicata, improſpera,impiáque vel præcipit, vel quod paulo minus eſt fert. Eſt autem lex,Pindari ſententia,Deorum atque hominum regina:Item legis finis eſt juſtitia. Lex, principis opus : principis Dei univerſa exornantis ſpirans imago, ubicunque ergo principum inſtitutiones, aut civitatum veræ non ſunt, id eſt,ad optimum ratione certa non dirigunt, legis haud quaquam videri noncupatione, ſacróve dignas titulo. Quinimo, decreta, dici verius Edictáve,ac inſtituta. Lex enim vera,bona eſt,lex æterna,item & mutationis prorſus neſcia,imo eadem ubique ſi modo vera : nam quæ ingeniorum afflatu ſubinde locis temporibúſque interpolata diſtinguitur,& Prothei modo formam evariat,neutiquam lex dicenda eſt.

Plutarchus, inquit, in civitatibus alia ad honeſtatem pertinent,quædam & ad neceſſitatem : honeſtorum vero omnium illud multo maximum eſt εὐνομία, id eſt,legum bonitas,neceſſariorum autem εὐποτμία, id eſt, rerum affluentia.

Qui Locris leges conſtituit Zaleucus, cum ſanxiſſet, ne quis armis obſeptus ſenatum ingrederetur : poſteaquam urgente bello, armatus ſenatum adiit,ſuccłamavit quidam,legem ſolvit Zaleucus:at is converſus non ſoluturum quidem,ſed corroboraturum pronunciavit:mòxque cum gladio ipſum ſe tradens, vitam abrupit, qui tranſgredienti ſanciebatur pœna. *Cæl.l.8.c.19.*

Idem de Charenda Thuriorum legiſlatore referunt. *Cic. de leg. lib.2. Ariſt.Polit.2.Laert.in Pithag.Val.Max.l.6.c.5.*

Qui meliores apud eos fieri homines exiſtimarent, apud quos leges eſſent repoſitæ, plurimum falli judicabant : nihil enim prohibere, quo minus omnes ſint Græci æquales, quod facilè ſit alios ab aliis literas accipere legem continentes.Sed ex hujuſmodi nulla fit acceſſio virtuti, verum è quotidianis exercitiis : pleroſque enim illis moribus æquales reddi, quibus pro ſe quiſque inſtituti fuerint. Multas enim exquiſitas leges,argumentum eſſe malè adminiſtratæ civitatis. Quod qui oppilationes peccatis faciunt,multas fieri leges cogant.Operæ pretium autem eſt, eos qui benè Reipublicæ præeſſe ſtudent, non implere porticus literis,ſed animo juſtitiam poſſidere : non enim decretis, ſed moribus commodum gubernari civitatis.Malè educatos quidem exquiſitè ſcriptas etiam violare leges auſuros. Liberaliter vero inſtitutos, honeſtos permanſuros. *In orat.10.Areopag.*

Neque enim majorum leges contemnendæ,quarũ latores uſque adeo ſancti ac pij inter mortales habiti, ut commercium cum diis immortalibus habuiſſe crediti ſint,eorúmque nonnulli Deorum nomen ac cultũ vivendo quoque ſibi comparaverint.Nam apud Ægyptios Minos ſuarũ legum Mercurium authorem finxit, Minos apud Cretenſes Jovem,Lycurgus apud Lacedæmonios Apollinem, Zamolxis apud Getas Veſtam, Moſes apud Judæos Deum:Darius Xerxis pater,Sextus apud Ægyptios legumlator, Deus appellatus eſt, Numa Pompilius Romanorum Rex ſecundus, à Dea Ægeria,vel,ut alij volunt,ab unà ex Muſis leges accepiſſe dicitur. Quod ſi tantum & legibus & legumlatoribus à veteribus illis tributum eſt,nonne & nos malorum noſtrorum veſtigia ſequentes, eas & obſervare & venerari debemus,illiſque ſemper parere? Nam ad mortalium emolumentum conditæ ac perlatæ ſunt, nulláque eſt lex, quæ Plutarcho affirmante, ad humanæ vitæ non ſpectet utilitatem:Ait enim : Νόμοι βάλονται μὲν ἐυαγελεῖν βίον ἀνθρώπων· ἐ δύνανται δ' ὅπως βίοι ἐ βάλωνται πάχιν, ἀλ' τοῖς μὲν πειθομένοις συνδιαπερᾶν τὸν ἴδιον βίον, id eſt, Volunt quidem leges vitæ prodeſſe hominum,non poſſunt autem,cum ipſæ pati concupiſcunt : in iis enim, qui libenter parent,ſuam indicant virtutem. *Steph.Niger in expoſit.Car.Pyth.*

Leges,inquit, ut faciamus quod oportet,non efficiunt. Et quid aliud ſunt? quàm minis mixta præcepta ? Primum omnium ob hoc illæ non perſuadent,quia minantur;at hoc non cogunt,ſed exorant.Deinde leges à ſcelere deterrent, præcepta ad officium adhortantur, his adjice,quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique ſi non tantum imperant, ſed docent,in hac re diſſentio à Poſſidonio, pro eo,quod Platonis legibus adjecta principia ſunt. Legem enim brevem eſſe opportet,quo facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa divinitus vox ſit:judeat,non diſputet.Nihil mihi videtur frigidius,nihil ineptius,quam lex cum prolegomeno : dic quid me velis feciſſe, non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque mális moribus, uti videbis, civitates uſas malis legibus.At non apud omnes proficiunt, ne philoſophia quidem, nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt:*Senec.in epiſt.95.*

Verum quidem eſt,antiquas leges retinendas eſſe immotas, tunc videlicet cúm certa pax eſt : ſed cùm alij aſtute nobis inſidiantur, novis quoque artibus opus eſt. *Thucyd.l.1.*

Perniciosiſſimum eſt,ſi decreta non ſint ſtabilia,nec cogitatis meliorem eſſe ſtatum ejus civitatis,quæ quamquam deterioribus legibus, tamen conſtanter utitur,quàm quæ bonas leges habet, quibus tamen non conſtanter utitur, éſtque utilior inſcitia cum modeſtia, quàm calliditas cum impunitate. Ac plerumque rudiores homines melius regunt ſuas reſpublicas,quàm aſtúti. *Idem,l.3.*

Qui eas habent leges, per quas in maximam, quandiu illas obſervarunt,potentiam evaſere, temere quid contra leges committere non debent. *Xenoph.de reb.geſt.Græc.l.1.*

Bonis legibus & honeſtorum ſtudiorum æmulatione, pia temperans juſta & re bellica præſtans civitas redditur. *Dion. Halic.l.2.*

Legum ſcripta tranſgredi,& vim jure potiorem facere,certè hoc non eſt amplius populare,ſed ſi veritatem audire vultis tyrannicum.

Ex qua civitate jura & leges expelluntur,in eam ſeditio bellùmque ingredi ſolent. *Idem,lib.7.*

Cùm à Platone Cyrenæi petiiſſent, ut leges ipſis ferret, populúmque componeret forma Reipublicæ moderata, difficile eſſe reſpondit,Cyrenenſibus rebus tam ſecundis utentibus leges ſtatuere:nil enim difficilius regi poſſe quam hominem proſpere utentem fortuna : nihilque viciſſim facilius admittere diſciplinam, quàm eum qui rebus adverſis eſſet factus. *Plut.in Lucullo.*

Quid attinebit univerſas rogare leges, quas mox abrogare,in quos latæ ſunt,poſſint ? *Livius.Decad.4.l.4.*

Quemadmodum ex his legibus,quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ ſunt,nullam abrogari debere fateor,niſi quam aut uſus coarguit,aut ſtatus aliquis reipublicæ inutilem fecit : ſic quas tempora aliqua deſideraverunt leges mortales (ut ita dicam (& temporibus ipſis mutabiles eſſe video, quæ in pace latæ ſunt, plerumque bellum abrogat : quæ in bello, pax ut in navis adminiſtratione alia in ſecunda,alia in adverſa tempeſtate uſui ſunt. *Livius,Decad. 4.lib.4.*

Sicut morbos neceſſe eſt prius cognitos eſſe,quàm remedia eorum: ſic cupiditates prius natæ ſunt quàm leges quæ iis modum facerent. Quid legem Liciniam excitavit de quingentis jugeribus,niſi ingens cupido agros continuandi ? quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia vectigalis, jam & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat : Itaque minimè mirum eſt,nec Oppiam nec aliam ullam legem deſideratam eſſe,quæ modum ſumptibus mulierum faceret,cùm aurum & purpuram data & oblata ultro non accipiebat. *Idem,ibid*

Vi,ambitu,pecunia,leges turbantur. *Tacit.annal.l.1.*

Non poteſt princeps ſua ſcientia cuncta complecti, neque expedit, ut ambitione aliena trahatur. Ideo leges in facta conſtituuntur,quia futura in incerto ſunt.Satis onerum principibus,ſatis etiam potentiæ minuuntur jura, quoties, gliſcit poteſtas:nec utendum eſt imperio, ubi legibus agi poſſit. *Tacit.annal.lib.3.*

Veſtutiſſimi mortalium,nulla adhuc mala libidine,ſine probro,ſcelere, eóque ſine pœna aut coërcitionibus agebant : neque præmiis opus erat cùm honeſta ſuopte ingenio peterentur : & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exin æqualitas,& pro modeſtia ac pudore ambitio & vis incedebat povenere dominationes, multóſque apud populos æternum manſere. Quidam ſtatim,aut poſtquam Regum pertæſum.leges maluerunt. Hæ primò rudibus hominum animis ſimplices erant. *Tac.annal.lib.3.*

Chriſtianæ religionis leges hominem potius conſervandum eſſe quàm perdendum,nec totum mundum cum ejus animo comparandum docent. *Nicetas Andronic. Com.lib.2.*

Sine legibus Reſpublica non eſt Reſpublica. *P.Oroſius, hiſtor. lib.7. cap.43.*

Arma cum legibus duo ſunt quæ ad reſpublicas gubernandas aptiſſima putantur. *B. Facius,lib.10.*

Tzinciſcanis, legiſlator Scytharum,homo vilis & faber ærarius, author ſuis fuit,ut delicias fugerent,obuiis contenti eſſent, alij alios inter ſe diligerent,privata emolumenta ſpernerent, Reipublicæ conſulerent, nihil in vita feſtinanter agerent,omnibus cibis uterentur,plurimas uxores ducerent, nullos fundos poſſiderent ; migrarent quo commodius invitaret : paucos quoſlibet tollerent, ac veſtibus etiam integris aſſuerent:quod cum nulla neceſſitate coacti facerent, ſine verecundia facturo : cùm eſſet opus, aliena occuparent : veritatem in verbis colerent, juſtitiam in factis, quorum alterum ingenui animi, alterum eſſet rectæ voluptatis,ut nemo alterius oratione falleretur, nec in agendo circumveniretur ullis inſidiis. *G. Pachymer.hiſt.lib.5.*

Quis primus inter mortales invenerit,inſtituerítque leges,nõ eadem omnium eſt opinio. Hebræi hunc Moyſen fuiſſe volunt, Athenienſes Cecropæ,Argivi Phoroneum,à cujus nomine forũ non minùs commodè acceptum reor,quã ob eam rem ita nominatũ,quod cõ lites controverſiæque ferantur, Cretenſes Minoa atque Rhadamantum:Lacedæmonij Lycurgum : Ægyptij Mercurium Nili filium,cui Vulcanus ſucceſſit in regnum:Perſæ vero Zoroaſtren:nam Latini, qui in legibus ferendis juniores extiterunt, eo cæteris hominibus in hoc doctrinæ genere mirificè omnibus præſtiterunt. Quod autẽ ad Moyſen attinet,hunc alij legumlatorem (ut Philo Judæus eſt locupletiſſimus teſtis) alij ſacrarum legum interpretem prodiderunt, claruítque eadẽ tempeſtate apud ſuos, qua Cecrops apud Athenienſes:Quos Cecropidas ab ipſius conditoris & legumlatoris nomine appellatos eſſe conſtat : & id quidem annis à mundi creatione tribus millibus ſexcentis quinquaginta.Et Phoroneus, qui Inacho natus,regnavit Argis ſecundus,annos circiter trecentos:Poſtea legibus argivos ac judiciis muniſſe : nam Rhadamantum,ac ipſius fratrem, qui Ganymedem rapuit,Europa & Aſterido natos fuiſſe longè his tribus poſteriores cõſtat:Lycurgum vero,quas leges Lacedæmoniis tradidit à Cretenſibus accepiſſe. At Zoroaſtes rex Bactrianorum, qui primus omnium magicam illuſionem reperit,quibus fuerit tẽporibus, ea ratione patet,quod adverſus eum Ninus rex Aſſyriorum dimicavit, & ne ſim narrando prolixior, neminem inter legumlatores invenio, quem antiquitate Mercurio comparem:Hunc aliis omnibus legumlatoribus quàm longiſſimè ſuperiorem reperio,idcirco Jove Majáque natũ poëtæ cecinere,quod & mentis acumine viguerit,& prudentiſſimus fuerit.Mercurium enim auditorem fuiſſe aiunt eloquentiæ,quæ ex intellectu gignitur,& prudentia, eundémque & palæſtræ,& lyræ,& præſtigiarum peritiam primum tradidiſſe.Sunt etiam qui hanc laudem legum ferendarum dent Æaco Achillis avo, cujus filium Peleum cum Argonautis adverſus Colchos navigantem oſtendit Orpheus. Quamplurimos præterea legimus, qui Cererem omnium primam exitiſſe arbitrentur

ferea

ferendæ legis authorẽ, quod eo argumento refelli poteſt, quia Cererem fuiſſe conſtat annis ab initio mundi tribus millibus ſeptingentis octoginta. Sed qui omnem illam ſuperiorem antiquitatem legalis ſapientiæ gloria ſuperarit, Solona fuiſſe contendunt, qui antiquatis omnibus Diaconis legibus, præter eas quas de cæde tuliſſet, ipſe leges Athenienſibus dedit, quas ob eam rationem axes nominavit: quoniã in ligneis axibus ſcriptæ eſſent. Et floruit quidem Solon inter ſeptem Græciæ ſapientes Olympiade quadrageſima ſeptima, vel, ut alij perhibent, quinquageſima ſexta Piſiſtraro Athenis regnante. Hujus autem unius Philoſophi leges adeo apud omnes pene hominum genus illuſtres, atque præclaræ ſunt habitæ, ut ne Romanos quidẽ puduerit poſt exactos reges, eáſque leges omnes penitus ſolutas quæ prius ab ipſo uſque Romulo latæ fuerant, Athenas mittere legatos decem, qui inclytas leges Solonis peterent, quibus Romana Reſpublica fundaretur, his in decem eburneas tabulas præſcriptis, in urbémque allatis, & pro roſtris ad apertiorem volentium perceptionẽ poſitis: Præterea duæ poſtea tabulæ Hermodoro Epheſio authore in annũ proximum ex publica poteſtate adjectæ ſunt: quoniã ad tantæ civitatis imperiũ pluribus legibus eſſet opus, & ita leges 12. tabularũ appellatæ. Deinde ſecutum eſt jus civile, legis actiones, jus Ælianum, plebiſcita: quæ poſtea lege Hortenſia, pro legibus habita obſervataque ſunt. Poſt hæc jus id additũ eſt neceſſario, quod Senatuſconſultum nominatur, deinceps adjecta oportunè ſunt Edicta Prætorum, à quorum honore jus eſt appellatum Honorarium: Ac poſtremũ autem, principe conſtituto acceptóve, illud eſt jus introductum, quod ab unius principis voluntate manans, Principale vocatũ eſt. Quid enim ſigillatim memorem, aut de Publicis, aut de Privatorum legibus, quæ Privilegia dicuntur? quid de Conſularibus & Tribunitiis? quid de Satyra? quid de jure Militari? quid de jure Quiritium? quid de Conſtitutionibus, quid de Prudentiũ reſponſis? Nulla eſt prorſus, neque legis, neque æquitatis, neque juris pars, quã Romani, aut legumlatores, aut Jureconſulti intactam, indiſcuſſamque reliquerint, Non enim in tot Coruncanis, Brutis, Scævolis, Paulis, Javolenis, Pomponiis, Trebatiis, Tullíis, atque ali s propè infinitis, unum aut Lycurgũ, aut Solona invenias. Quam enim gentem unquam in univerſo terrarum orbe excelluiſſe meminerimus, quæ cum in omnis laude virtutis, tum maximè in ſplendore Juſtitiæ cum Romanorum Imperio comparari queat?. Hæc autem non natura, ſed diſciplina primum acquiritur, & ea quidem diſciplina, quam nobis legum & juris civilis, ſcientia ſubminiſtrat. Hæc ſanè ea eſt juſtitia, quam ait Euripides. Heſpero atque Lucifero magis eſſe mirabilem. Hæc, inquam una virtus ita cunctis virtutibus antecellit, ut qui eam adeptus ſit, ſolus bonitatis cognomentum adeptus exiſtimetur. *Hi legum inventores.*

Ut corpora noſtra ſine mente, ſic civitas ſine legibus ſuis partibus, ut nervis ac ſanguine & mẽbris uti non poteſt. Leges & Solonis & Licurgi enumerat Laërtius, in eorum vitis. Solon interrogatus qualiter civitas bene regi poſſet? reſpondit, ſi princeps & majores ſecundùm leges vixerint. *Valer. Max. l. 3. c. 9.*

Legas primum explicabimus, rẽ mehercule pro ipſius magnitudine atque excellentia uberiori dicendi fonte exhauriendã: neque me latet plurimos in Trimegiſtũ, atque in phoroneum regem legum civilium inventionẽ, initiáque referre; Sed tamen compertum eſt illarum originem diis potius immortalibus conſecratam, Cererémque primas leges dediſſe hominibus, eámque ob rem legiferam à poëtis, ac doctiſſimis, ac ſapientiſſimis viris appellatam. Digna ſane res, quæ divinitati adſcriberetur: quippe quæ Dea nobis, alimentáque dediſſet, leges quoque dare voluit, ſine quibus aut conſtare, aut ſaltem honeſtè inſtare non poſſemus, ut vitam corpúſque non ſolum ſuſtentaremus cibo, ſed legum etiã defenſione tueremur: Athenienſibus autem Solon qui & ipſe unus ex ſeptem Sapientibus habebatur, novas deinde leges inſtituit: primã, ut qui parentes ſuos nõ alerent, patrimoniúmque diſſiparent, illi perpetuo obſcuri atque ignobiles haberentur. Alteram, qui otiũ ſectarentur, & inertiæ dediti eſſent, atque deſidiæ; eos jure ab omnibus, tanquã nocentiſſimos accuſari poſſe. De præmiis eorũ, qui in Olympia atque Iſtmia viciſſent, tertiam promulgavit: & qui in prælio mortui pro patria cecidiſſent, eorũ filios publicè nutriendos, erudiendóſque præcepit: Item curatorem unà cum matre pupillorum nequaquam habitare; cum præterea curatorem eſſe non poſſe, ad quem eſſet hæreditas pupillorum morte perventura, Cæterum annularium ejus annuli, quem vendidiſſet, ſigillum apud ſe non retinere. Quæ abs te aliquo in loco poſita non eſſent, ea inde tollere non audeas. Poſtremo ſtatuit, ebriũ & tumulentum principem non pecuniis eſſe mulctandum, ſed duriſſima atque ignominioſiſſima morte puniendum. *Campaniis in ora. ſtudii iuris.*

Lycurgus quoque ſuis Lacedæmonis leges condidit, quarum prima populum ad obſequium principum, atque optimatum principes atque optimates ad iuſtitiam hortabatur: altera temperantiam omnibus in rebus ſuadebat, & parſimoniam auri atque argenti penitus ſubmouebat, vt nihil à quoquam emeretur, ſed inter ſeſe communicarent omnia: Quod etiam per belli Troiani tempora fieri ſolitum ſcribit Homerus: Item iuuenibus non amplius vna veſte, toto anni tempore permittendum: Pueros inopes atque egenos non in vrbe fouendos eſſe. ſed in agros ad vſum rei ruſticæ ducendos, vt ab ineunte ætate laboribus aſſuefacti, pariores ad paupertatem atque inopiam tolerandam per reliquum tempus efficerentur. Virgines non dote maritandas, vt non ducerentur pecuniis, ſed virtutis gratia expeterentur: poſtremo ſtatuit maximum quenque honorem, non diuitiis, aut potentiæ, ſed ſoli ætati eſſe tribuendum, atque alia multa, quæ nos prætereunda conſulto diximus.

Initium vero legum Romanorum atque originem vobis multo, quã mihi notiorem eſſe non ambigo? pulſis videlicet Tarquiniis ſuperiorum Regum leges abrogatas omneis, nouas deinde promulgatas, latam legem manumiſſionis, Vindicium Bruti ſeruum, quod cõiurationem patefeciſſet, primũ, apud Romanos fuiſſe manumiſſum, & etiam civitate donatum, ab eóque prætoriam vindictam appellatam: miſſos deinde Appiũ Claudium, atque alios, ad leges Atheniẽſibus capiendas: quo in loco Accurſium veſtrum valde equidem demiror, optimum virum illum quidẽ in inquirendis rerum antiquarum hiſtoriis & apprimè, ut mihi videtur, exercitatum, qui cum juris Romani originem interpretatur rem affert veritati atque hiſtoriæ minime conſentaneam, ſtultum quendam (neſcio quid de noſtra religione blaterantem) dignos fecille Romanos legibus, quum plane conſtet multis ante Chriſtianam religionem ſeculis, Romanos leges ab Athenienſibus tranſtuliſſe, eas deinde duabus ſuperadditis, leges duodecim tabularum appellatas, pro Roſtris ante oculos omnium in foro, atque in curia poſuere. Pontifices deinde maximos, legum & cuſtodes, & ſi opus eſſet, interpretes ſtatuerunt. Hinc ſcientia civilis: hinc jura Romana & ſanctiſſimæ leges emanarunt: hinc Scævola, Manilius, Labeo, Papinianus, Pompejus Sextus, Lælius, atque alij ſapientiſſimi viri, juris ac legum inſtituta condiderunt: Nam jus quidem Pontificium à Numa Pompilio Romanorum rege ſanctiſſimo atque optimo viro proceſſit: niſi altius repetentes, Tagetem illum in Hetrutria de terra natum, authorem Pontificij cenſeamus. Quod ad noſtrum attinet, nemo eſt veſtrum, qui ejus originem ignoret, atque proceſſum: Sed ego ſatis demirari poſſum, qui divina humanaque confundentes, ut leges dicant in ſapientum inventione nequaquã eſſe reponendas, ſed ab imperatoribus & Pontificibus non ratione conſtitutas aliqua, ſed ſolo imperio, voluntatéque confictas, facile ad nutum regum ac Principum permutari poſſe. O capita ridicula, & cervices illepidas? Num, ut Pythagoram prætereamus, à quo Metapontini leges accepere, ut Eudoxum, Protagoram, Ariſtotelémque prætereamus, quorum primus Gnidis dedit leges, alius Turiis condidit, tertius ſuis Stagiritibus promulgavit, ut denique exteros prætereamus, quis hoc præterire poſſit, magnos illos & divinos homines, quos vehementer admirata Græcia, ſeptem ſapientes appellarunt, omnes, Plutarcho teſte, legum conditores fuiſſe? Qui obſecro leges condiderunt? nonne Philoſophi? At quales Philoſophi? ij, qui ſoli appellabantur ſapientes, qui Deorum immortalium oraculis ſapientiſſimi judicabantur, atque optimi, qui per populos & civitates tanquam Dij alteri colebãtur. Quis præterea leges ac jura permutavit? An ſi medicamentum veneno inficiatur, mutatam non perverſam dicemus medicinam? enim vero perverti poſſunt leges, permutari non poſſunt: Totæ ſunt in æquitate & moderatione, totæ in prudentia, totæ denique in philoſophia, & in prudentiſſima ſepientia conſtitutæ, totæ ad genus humanũ regendũ, gubernandum, defendendum excogitatæ, totæ ad vitam bene beatéque agendam inventæ: Poſſunt imperatores leges pervertere, ſed ſuum unà cum legibus imperium perverteretur, quamobrem? Quia nullum imperium nulla Reſpublica ſine legibus poteſt eſſe diuturna. Arma enim imperia parãt, leges parta conſervant, ſicut ſine armis regna acquiri non poſſunt, ita nequiverunt eadem ſine legibus cuſtodiri. Quæ porro vita jucũda? quæ honeſtæ ac ſecuræ rationes ſine legibus? utiliſſimum eſt ad merces tranſportandas navigare maria: id leges præſtant, quæ piratas duriſſimis undique ſuppliciis perſequuntur. Optimum eſt & neceſſarium, commeatus, profectiones itineráque conficere: id leges efficiunt, quæ latrones arcent & graſſatores, & inſidiarum pericula longe latèque repellunt. Jucundiſſimum eſt libere in civitate verſari, leges, obtinent ſummam libertatem: neque enim ſublata libertate leges, neque rurſus ſublatis legibus poteſt eſſe libertas. Nullis vim, nullis injuriã nullis impetum fieri patiuntur: unumquemque in ſuo gradu, ſuáque dignitate tuentur. Sunt enim leges muri & fundamẽta civitatum, in quibus bonos quam diutiſſimè detinent, malos arcent, & iis appropinquare non ſinunt: in his ſalus bonorum, in his conſilia civitatis, in his pacis præſidia continentur. Nihil boni, tuti, honeſti eſſe poſſet, ſi jura contemnerentur & leges. Quod ſtamus, ac incedimus, quod dormimus, quod denique ſecure vitam agimus, id totum eſt- juris ac legum deſẽſioni tribuendum. Quæ niſi flagrantiſſimas hominum libidines, atque avaritiam cohiberent, non mulieres pudicas, non agros non domos, non vitã tuam haberemus: virgines à parentúm amplexibus eriperentur, per vias, per vicos, per plateas homines percuterent, expoliarentur, crudeliſſime interficerentur furum, latronũ, ſicariorum, parricidarum plena eſſent omnia: Bonis viris aut nullus eſſet locus in civitate, aut turpiſſimis ſemper afficerentur iniuriis Leges ſunt, quæ nos tantis periculis, tantáque atrocitate ignominiáque tuentur, & quæ in ſũmo nos otio, atque in ſumma tranquillitate cuſtodiunt, fortunas vnicuique ſuas conſervant, honorem conſervant, dignitatem conſervant, vitam, corpuſque animamque conſervant. Quid præterea cenſemus aliud eſſe Philoſophum, niſi virtutem ac vitia diligenti ratione diſcutere norit? Id præcipuè legum eſt opus, quæ virtutem non quærunt ſolum, ſed exornant præmiis: Non ſolum caſtigant vitia, ſed vlciſcuntur ſuppliciis.

Legum aliæ ad bonorum hominum doctrinam ponuntur: vt per eas intelligant, quo pacto inter ſe amice verſentur: aliæ ad compeſcendam illorum pertinaciam, qui indomiti natura ſunt, ſpretáque omni diſciplina, nulla ratione moventur, quin in omnem ruant improbitatem. *Plato in Dialog. nono de legibus.*

Lege ſaniendum, vt pueri vſque ad 18. annum vini vſum prorſus ignorent, eoſque monendos eſſe, non oportere ignem igni in corpus atque animam ſuggerere, antequam viri effecti labores ſubire incipiant: deinde vino moderate vtantur, vſque ad ætatis annum trigeſimum, Ab ebrietate vero juvenes omnino abſtinere debere. Sed cum ad quadrageſimum peruenerint, tunc in conuiuiis liberius diſcumbere, & Deos ac Dionyſium ad ſacra ſenum & ludos invocare conceſſum, qui hominibus vinum quaſi remedium adverſus ſenectutis duritiem eſt largitus, vt rejuveneſcere videamur, & mœſtitiæ nos oblivio capiat, ipſaque affectio animi, ſicuti ferrum in igne ex duritie in mollitiem deducta, flexibilior fiat. *Idem 2. de Legibus.*

Leges

Legi accedunt etiam justitiæ, quas alij populis dedere. Gymnosophistæ Indi, Prophetæ seu sacerdotes Ægyptiis, Chaldæi Babiloniis, Magi Persis, Druidæ Gallis, Zeleucus Locrensibus, Moyses Hebreis, Solon Athenien sibus, Lycurgus Lacedæmoniis, Minos Cretensibus Philo Corinthiis, Zamolxis Getis, Androdamus Rheginis, Milesiis Hippodamus, Charondas Thuriis, Philolaus Thebanis, Phaleas Carthaginensibus.

Apud Romanos vero primus P. Papirius regias leges in unum contulit. Deinde Appius Claudianus Regillianus decemvir, cujus maximum consilium in 12. tabulis conscribendis fuit. Post hunc ejusdem familiæ Appius Claudius Cæcus, qui R. literam invenit, actiones scriptit, & primum de usurpationibus, qui liber non extat: post hos Sempronius Sophus, deinde Scipio Nasica, qui optimus à Senatu judicatus, & qui publica domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. Demum Q. Fabius, qui ad Carthaginenses missus est legatus, quum essent duæ tesseræ positæ, una pacis, altera belli arbitrio sibi dato, utram vellet, referret Romam, utramque sustulit, & ait Carthaginenses petere debere, utram mallent accipere: post fuit T. Coruncanus, qui primus profiteri cœpit, cujus tamē nullum scriptū extat. Deinde Sextus Ælius, & frater ejus P. Ælius, ambo consules. Deinde M. Cato Portiæ familiæ princeps, cujus extant libri. Post hos P. Mutius, & Lucius Brutus Prætorius, P. Manilius jus civile fundaverunt. Ex his Mutius consularis fuit & decem libros reliquit: ab iis profecti sunt P. Rutilius Rufus Coss. Romæ & Asiæ Procoss. & P. Virginius, & Q. Tubero ille Stoicus panætij auditor ac consul: & Sextus Pompeius, Pompeij Magni patruus, Eodem tempore Cœlius, qui plus eloquentiæ, quam scientiæ juris operam dedit: & L. Crassus M. tianus P. Mutij frater illius, quem Cicero Iurisconsultorum disertissimum dicit: post hos, Q. Mutius, P. Filius, P. Marius jus civile in 18. libros redegit. Mutij auditores fuere complures, sed præcipuæ authoritatis Aquilius Gallus, L. Balbus, Sextus Papirius, deinde Servius Sulpitius, qui in causis perorandis post Ciceronem primum obtinuit locum. Reprehensus à Q. Mutio, quod jus non intelligeret, juri operam dedit, reliquitque 183. libros de Iure civili. A Servij disciplina manaverūt Alphenus Varus, C. Flavius, A. Ofilius & Cæsius, Aufidius Tuca, Aufidius Namusa, Flavius Priscus C. Attejus, Labeo Antistius Pater, & P. Cœcilius. Libri digesti fuerunt ab Aufidio Namusa; Ex iis Alphenus consul fuit, & Ofilius equestris ordinis, qui edictum prætoris diligenter primus composuit, Fuit eodem tempore Trebatius Cornelij Maximi auditor, Casellius Q. Mutius Volusij auditor Quæstorius, consulatum enim tenuit offerente Augusto; Ex iis Trebatius peritior, Casellius eloquentior, Ofilius utroque doctior, deinde Ælius Tubero, qui postquam accusavit Q. Ligarium, nec obtinuit apud Cæsarem, à causis agendis, ad jus civile transiit, post hunc Attejus Capito, qui consul fuit, Offilij imitator, & annum sic divisit, ut Romæ sex mensibus cùm studiosis esset, & totidem in secessu in conscribendis libris, ideò volumina sexaginta reliquit. Labeo ingentis doctrinæ fiducia, ut qui operam Philosophiæ dederat, plurima innovare instituit. Masurius Sabinus eques Romanus publicè primus respondit. Hoc beneficium à Liberio Cæsare dari cœpit, nam ante Augusti tempora publicè respondendi jus à principe non dabatur, sed qui fiduciam studiorū suorum habebant, consulentibus respondebant, responsa utique signata dabant, sed plerumque ipsis judicibus scribebant, aut testabantur, qui illos consulebant.

Primus Augustus ut major juris authoritas haberetur, constituit, ut ex authoritate Juris responderēt, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. Quapropter optimus princeps Hadrianus, quū ab eo viri prætorij peterent: ut sibi respondere liceret, respondit eis hoc nō petitos præstari solere, & ideo si quis sui fiduciā haberet se populo ad respondendum præpararet. Igitur Sabino concessum est à Tyberio, vt populo responderet, cui cū amplæ facultates non essent, à suis auditoribus sustētatus est. Sabino successit Cassius Lōginus Tuberonis ex filio nepos, quę neptis fuit Servij Sulpitij, & consul extitit cum Quartino sub Tyberio, à quo propter authoritatē à civitate pulsus fuit, & ab Imperatore Vespasian revocatus, diem obiit, Nervæ successit Proculus. Fuit & eodē tempore Nerva alius Longinus eques Romanus & prætorius, sed Proculi authoritas major extitit, nam qui succesſere partim Proculiani, partim Cassiani appellati sunt, quæ origo à Capitone, & Labeone cœperat. Cassio Cœlius Sabinus succesſit, qui plurimū sub Vespasiano potuit: Proculo succesſit Pegasus, qui sub Vespasiano præfectus vrbis fuit. Cœlio Sabino Priscus Javolenus: Pegaso Celsus: Celso pater Celsus & filius Priscus Neratius, juris vtriquè cōsulti fuerunt; Prisco Javoleno Eburnus Valens, & Tusianus, ac Salvius Julianus. Post hos vero turba plurima; quorum princeps Papinianus Scævolæ discipulus, Fisci advocatus sub Severo Imperatore: deinde Ulpianus, Paulus, Modestinus, Caïus, aliique complures, qui sub Alexandro fuere, quos & in Ulpiano refert ac commemorat. Volaterranus in commentariis. *Hæc nomina Momothetar. diversor. popular. ex Pandectis de orig iuris.*

Optimæ leges censendæ sunt, non quæ opibus maximè homines cumulent, sed quæ morum humanitate, & rerum civilium prudentia, quam instructissimōs efficiant. *Diodorus Siculus Bibliot. hist. lib. 1.*

Ex qua civitate jura & leges expelluntur, in eam sedicio, bellúmque ingredi solet, *Dion. Halicarn. l. 7.*

Bonis legibus & honestorum studiorum æmulatione, pia, temperans, justa & re bellica præstans civitas, redditur. *Idem lib. 2.*

Plerumque pernicioſæ sunt rebus publicis legum & religionum mutationes, nec susciptuntur sine magnis motibus. *Anonym.*

Difficile est aliquid admittere contra communem consuetudinem; quamvis recentium temporum, *Idem.*

Quemadmodum in ædificio ruunt omnia uno aliquo igno exempto: sic unius legis mutatio ruinam trahit omnium; qua ex re necesse est infinitos motus existere. *Idem.*

Quid potest esse melius, quam homines in bonis legibus confidere, & casus reliquos non timere? jura publica certissima sunt humanæ vitæ solatia infirmorum auxilia, & potentium frœna, unde & securitas venit, & conscientia proficit, *Cassiod. in ep.*

Ubi Syndici connivent ad magistratuum errores, nequeq; ratio diligenter redditur, an res pro legibus sint transactæ: ibi inanes sunt, & ultimo oppressæ leges universamque vim Reipublicæ languescere necesse est; *Natalis Comes hist. lib. 27.*

Nihil differt non haberi leges, & non servari leges in civitate. *ibid.*

Cum lex sit unicum fundamentum rerum publicarum, turpe est, & puerile in regno delirare, ebriosorúmque more, modo huc, modo illuc fluctuare, aut sæpius tanquam ab inferis mortuam legem per præconem revocare frequentibus promulgationibus, sed convenit legem ab initio ante promulgationem diligenter consideratam, mox fieri civibus contubernalem, non minus in animis, & consuetudine civium, quam in libris publicis stabilitam: est enim clarissimum malè institutæ civitatis indicium, si leges sæpè repetantur, quod certè non fieret, si a sapientibus latę essent priores, ac semel latæ juberentur ut convenit, servari. *ibid.*

Quemadmodum morbos extitisse ante necesse est, quam remedia eorum, atque medicamenta: Ita prius nequitia nata est, & scelus exortum, quam leges conditæ, quæ obviam irent nequitiæ, scelerique flagitiorum. Et quemadmodum medelæ plures ad innumerabiles propè corporum morbos excogitatę sunt; ita leges innumerę ad infinitas animorum improbitates amputandas: sordesque emaculandas conditæ fuerunt. *Philippus Berealdus in Orat. in Verr.*

Quæ corporibus eveniunt ægrotationes, medicorum industria & ope curantur. Animorum vero ferocitatem propulsant, ac ejiciunt legumlatorum sententiæ. *Demost. de leg. & earum Laud. orat. 2.*

Perinde atque medicorum affluentia, & plurima pharmaca, non paucos significant loci alicujus morbos: sic ubi innumeras videris leges, illic certum est homines esse improbos, & inexhaustam morum iniquitatem. *Arist. apud Stob.*

Sunt leges quando feruntur considerandę, quęnam & cujusmodi sunt: cum vero receptæ fuerint, custodiendæ & usurpandæ. *Demosth. adversus Midiam.*

Lex quamquam necessariò pœnas graves statuat, tamen naturam coërcere non semper potest. *Macenas apud Dion. in lib. 52.*

Tantum legibus severitatis addendum est, quantum malitia crevisse *Symmach. in ep.*

Nulla lex reducit, quem aliqua exclusit, & semper potentior lex est, quæ vetat, quam quæ permittit. *Quint. Declam. 354.*

Ut sine valetudinis jactura nemo vestis rationē mutat: ita nec leges sine publica perturbatione mutantur, nec ad civitatis otium, & ad concordiam stabiliendam quicquam perinde conducit, atque veterum legum morumque conservatio. *Anonym.*

Inter præcepta vitæ politicæ quæ vetustas gravi authoritate tradidit hoc quoque sæpè repetitum est, non temere mutandas esse veteres leges. Denique omni tempore omnes sapientes gubernatores quanto potuerunt studio, caverunt, non necessarias mutationes legum & rerum publicarum; ac jubent aliqua parva incommoda condonari consuetudini, ne mota rep. ut ægro corpore majora mala accidant. & eam Platonem, ut deliri patris, sic deapicere, patriæ mores tolerandos esse monet. *Item.*

Non est dubium violationem legum veterum consuetudini semper esse pernicioſam, & semper conjunctam, si non cum periculo, tamen cum insigni incommodo & detrimento. *Idem.*

Nihil fere ex tot pernicioſis ex legum novitate, coque majus periculum imminet, si leges quibus stat reipub. mutari aut moveri contigerit. *Idem.*

Leges ab ipso Principe observandæ, vt eorum obedientiam doceat, ipse suo exemplo sub litos. *Idem in aphor. Polit. Sylvæ ex Agapet. Disc.*

Bonæ leges sunt reipublicæ nervus: & injustitia & effrænis licentia est fluctus reip. ac tempestas periculosissima. *ibid.*

Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorum, sic cupiditates prius natæ quam leges, quæ iis modum facerent. *Cato apud Liu. lib. 4.*

Usu probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. *Tac. 15. annal.*

Ut in morbis non sunt tentanda nova remedia, si veteribus succurri malo possit: sic non sunt condendæ novæ leges, si veteres ministreat aliquid, quo malis reipublicæ medeatur. *Aug. in ep.*

Negotiorum varietas non patitur vllam ferri legem perpetuam, constantem, & quæ apud omnes homines idem valeat; sed necessitate solvitur. *Buchananus in Admonit. de vera regni apud Scotos.*

Ut in corporis ægritudinibus eadem ars medicinæ, idem medicus secundū diversas qualitates, & symptomata pharmaca miscet, & temperat; neque eandem medendi rationem per omnia medicina in diversis corporibus curat, sed aliis in eodem morbo & corpore, eodem pharmaco omnia remiscet in diversis, & diversa ætate vtitur: Sic etiam legislator, vel princeps, vel alius, qui præponitur regimini, ex eadem arte & officio varias leges bonis rebus publicis, vel privatis omni tempore finitas leges, vel eadem non fert; sed habita ratione loci, temporis, personārum, tangit, mutat, innovat, tollit secundum præsentem statum: & habita ratione futuri, ita vt leges posteriores prioribus derogent, vel priores ad sequentes trahantur, ac ad naturæ varietatem, quæ continuò motu agitur leges accommodet. *P. Greg. Tholos. de iuris arte methodo, ac præcept. c. 5 n. 10.*

Ordinatio constituta conservetur, quod etiam in bene moratis civitatibus semper est observatum, quarum primoribus atque optimatibus non satis visum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligentissimi cives creassent. *Columell. lib. 12.*

Popu

Populis sunt leges accommodandæ, non autem populi legibus, quemadmodum enim calceamenta pedibus,non pedes calceamentis,caligæ tibiis, non tibiæ caligis, aliaque dorsi vestimenta & indumenta corpori, & partibus corporis, non corpus vestimentis est adaptandum: Atque non solum populis populorumque naturæ, verum & temporibus, & locis. Unaquæque regio peculiari temperatione producit incolas; quod si mores corporis temperaturam sequuntur, nullum est dubium, quin uni populo aliæ leges, & aliæ alteri sint accommodandæ. *Celsius Mancinnus de Iuribus principatuum, l.7.c.7.*

Lex est anima civitatis, corpus mercatura, spiritus medecina. *Marc.Fic.in epist.l.1.*

Leges humanæ non aliter aut admittuntur ab initio, aut postquam admissæ sunt propagantur, quam vel consuetis communibusque humanarum & naturalium rationum suasionibus, vel auctoritate quadam imperatoria, impetuve armorum, vel facilitate, commoditateve vivendi, & voluptatum illecebris. *Idem 1.l.5.*

Leges princeps qui ferre vult, tres dotes habere debet, potentiam, clementiam, & sapientiam. *Idem,in Plat.de Leg.dial.1.*

Legum auctor, ita animi sanitatem spectet, ut medicus corporis sanitatem. *Idem,dial.3.*

Leges omnes absque probatissimis magistratibus mortuæ sunt. *Idem in Plat.de rep.dial.6.*

Leges & optimæ consuetudines in Rep. non sunt momento mutandæ. Sed si pro communi utilitate quidquam mutandum est, sensim mutandum est. *Patric.de reb.l.6.*

Quemadmodum medicina ægris corporibus subvenit: ita leges & rescripta Principum medentur vitiis, iisque omnibus in quibus homines peccare solent. *Cur.Paschin axiom.Polit.*

Satis est dummodo satisfiat legi, aut consuetudini, ea in re cujus causa lata & observata est. Nam cætera haud dubie mutari, & ad præsentem usum flecti possunt, *Idem ibid.*

§ APOPHTHEGMATA.

Lycurgus, cuidam percontanti, quam ob causam non uteretur legibus scriptis? Quoniam, inquit, eruditi qui sunt recteque educati, probant quid pro ratione temporis expediat. Significans,scripturam non mutari, cum pro varietate occasionum vir probus & sapiens sæpenumero cogatur mutare consilium. Ea res nominatim præscribi non potest. Satis est cives honeste fuisse institutos, hi sua sponte videbant quid pro tempore facto esset opus. *Plut.in Lacon.*

Aristoteles crebro taxabat Athenienses quod cum duas res,frumenta ac leges invenissent, frumentis uterentur, legibus nequaquam. Alludens ad Triptolemum Athenienſem, cujus ministerio Ceres usa est in serendis legibus ac tritico. *Laërt.l.5.*

Anacharsidi illud tribuitur multo vulgatissimum, quod etiam & Solomoni,leges aranearum telis esse similes.in quibus infirmiora animalia hærerent, valentiora perrumperent.Ita leges humiles ac tenues constringunt,à potentibus impunè violantur. *Val.l.7.c.2.Laërt.l.1.c.3.*

Agis, quum è senioribus, quidam,videns priscas leges & instituta veteri abolori & alia prava succedere, atque ob id res Spartanorum inverti,& conteri: id,inquam,cum apud Agidem jam senem deploraret, Joco respondit:Si fit,inquit,quod narras,recto ordine res procedunt. Siquidem ego pueri à patre audivi quod jam tum illis temporibus res inverterentur. Itaque si rursus invertuntur, redierunt in locum pristinum.Hoc quidem ille ludens,cæterum serio dicebat, se puerum hoc quoque accepisse à patre, nihil esse mirum si præsentibus succedant deteriora: sed mirandum,si succedant meliora,aut similia.Notavit peculiarem senibus querelam,de rebus in deterius prolapsis,simulque rerum humanarum hanc esse naturam ut usque in pejus degenerent.

Heraclitus dicebat,cives non minus oportere pugnare pro legibus, quam pro mœnibus. Quod absque legibus nullo pacto possit esse civitas incolumis, absque mœnibus possit. *Laërt.l.9.c.*

Solon percontatus,quo pacto salva posset esse respublica?respondit:si cives quidem magistratui obediant,magistratus autem legibus.Sensit vir sapientissimus,eam civitatem conservari nequaquam posse,ubi ex utraque parte legum sit neglectus. *Stob.serm.41.Ant.Melissa, part.2. serm. 67.& Max.ser.50.*

Cleobolus benè compositam remp. putabat, ubi magistratus magis infamiam quam leges metuunt. *Stob.serm.41.*

Bias, Eam Remp. salvam fore existimabat,in qua leges perinde ac tyrannum omnes metuant. *Idem.*

Archytus Pythagoreus Leges regionum & locorum rationem habere debere dicebat Quum nec omne solum ferat omnia, nec omninm hominum animi earumdem virtutum capaces sint. *Stob.ser.eod.*

Antisthenes, negabat sapientem vivere juxta leges,sed juxta normam virtutis. Sentiens, non ideo quid vitari à justo quod **hoc agere** legibus interdictum sit, sed quod ipsa hominis ratio hoc dissuadeat,quæ docet hominem,hoc esse honestum, illud turpe. Nec leges omnia præscribunt: at virtutis regula docet ubique, quid sit honestum, quid turpe. *Idem.*

Plato, dicebat necesse esse leges hominibus ponere, ut secundum **eas** vivant, alioquin nihil à feris discreparent. Hujusque rei causam esse, quod nullius hominis ingenium ita natura institutum est,ut quæ ad publicum humanæ vitæ bonum conferunt, sufficienter cognoscat; & si cognovit, ut optimum id quod novit:semper agere possit ac velit. *Lib.4.de leg.*

Pittacus Crœso percontanti, Quod esset maximum imperium, inquit, πολυλαζυλα id est, varii ligni, leges innuens. Nam olim in tabulis ligneis leges inscribebantur. Porro ubi summa est legum authoritas, ibi est minimum tyrannidis. *Laërt.l.1.c.5.*

Epicurus, Leges sapientum causa positas esse dicebat:non ut injuriis abstineant, Sed ne eis officiantur. *Stob.serm.41.*

Plato, rogatus à Cyrenensibus,ut ipsis leges scriberet,ac rëip.statum componeret,recusavit,dicens;Perdifficile esse condere leges tam felicibus. Indicans,non facile obedire legibus eos, qui nimium se felices esse putarent. *Laërt.l.3.*

Archelaus dicere solitus est,quemadmodum ubi multi essent medici,ibi multi sunt morbi: ita ubi permultæ leges essent, ibi plurimum esse vitiorum. *Laërt.l.4.c.6.Max.ser.58.*

Cleon, multo meliorem dicebat esse statum civitatis, quæ licet deterioribus, firmis tamen legibus utitur:quam illius,quæ bonis quidem, sed irritis. *Thucid.l.3.*

Lycurgus. Inter leges quas Lycurgus Rhetor tulisse fertur, hæc erat una:Ne qua mulier maritata proficisceretur Eleusmẽ.Id statuit,veritus, ne à divitibus dato pretio corrumperentur:addita est pœna,drachmarũ sex millia. Et legi cum uxor Lycurgi non obtemperasset, sycophantis qui deprehenderant, ac detulerant dedit talentum. Ea res quum illi postridie vitio daretur apud populum:Atqui ego,inquit,dare conspectus sum,non accipere. Quidam ferunt leges ad quæstum. Hanc notam à se depulit,qui nec in uxoris gratiam voluit abrogare legem,sed mulctam de suo dependit. *Erasl.8.de apoph.*

Acretatus,cum parentes eum rogarent, ut in re parum honesta ipsis obtemperaret,respondit:Donec essem apud vos, nullam omnino tenebam justitiæ & æquitatis scientiam:verum ubi me patriæ deditis legibusque subjeciſtis, conabor his magis obtemperare, quam vobis. Quo dicto innuere voluit,quam plurimum quidem filios debere parentibus suis:verum ita tamen, ne leges saluberrime latas transgrediantur. *Plut. in Lacon.apoph.*

Demaratus, cuidam percontanti, cur exularet Sparta,cum esset rex? Quoniam,inquit,leges sunt in ea potentiores, significans, regem apud Lacedæmonios esse principem civitatis,at non legum dominum,sed his non minus obnoxium regem quam cives, hoc ipsum laudabat in suæ gentis institutis,per quod cogebatur exulare.Dedit interim insigne moderationis specimen, æquo animo ferens exilium, authoritate legum indictum.nec de patria male loquens,nec de legum iniquitate querens, *Idem.*

Pausanias Plistonactis F. cuidam roganti:Quam ob rem apud Spartanos nefas esset,aliquam priscarum novare legum:Quoniam inquit,legibus convenit authoritas in homines,non hominibus in leges. *Plut.in Lac.*

Archidamus Zeuxidami F. roganti,quinam essent Spartanæ civitatis præfecti:Leges,inquit,ac legitimi magistratus.Graviter cẽsuit,in rep.bene instituta supremam authoritatem esse legibus deferendam, nec ulli magistratui fas esse quicquam contra leges publicas tentare. *Plut.*

Agesilaus in pugna Leuctrica,quum Lacedæmoniorum multi fugissent,iique legibus pœnas dare deberent: Ephori reputantes civitatem virisdefertam, egere militibus, cupiebant eam ignominiam militibus remittere, simulque servare leges. Deligunt igitur Agesilaum novarum legum conditorem. Is prodiens in suggestum: Ergo,inquit,alias leges haudquaquam laturus sum,neque enim his quas habetis, aut additurus sum aliquid,aut detracturus,neque quicquam omnium muraturus. Sed mihi rectum videtur,ut leges quas habetis à die crastino robur habeat, authoritatem. Ego commentò vir solers simul & præsenti civitatis necessitati consuluit,& periculosum mutandum legum exemplum exclusit à Republica, uno tantum die legibus abrogatis. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem quum haberet apud se Xenophontem illum sapientem eumque plurimi faceret,jussit ut filios suos arcesseret Lacedæmonem,docendos artem omnium pulcherrimam, videlicet imperare, & parere imperio. Athenis florebat omnium liberalium disciplinarum genus:sed hanc cæteris omnibus præstantiorem existimabat nusquam melius disci,quam apud Lacedæmonios,ubi non verbis disputabatur de bene administranda rep. sed civium moribus honestissimæ rei exemplum exprimebatur. Simul indicans,eos non esse gerendo magistratui idoneos, qui legibus ac magistratui nescirent obsequi. Proinde rogatus à quopiam, quam ob rem Spartanorum respublica præ cæteris,secundis rebus floreret? Quoniam,inquit,plus cæteris in hoc sese exercent, ut pariter & imperare & parere sciant. Quæ duæ res à civibus excludunt seditiones,& tuentur concordiam, *Idem.*

Idem sciscitante quodam ab Agesilao Lacedæmoniorum rege, quid Spartæ attulissent Lycurgi leges;Voluptatum,inquit,contemptum.Videlicet indicans, eam demum Rempublicam esse salvam, in qua leges sub optimo principe omnes voluptates arcent. *Plut.in apoph.Lac.Eras. l.apoph.*

Idem. Quum maximam Asiæ partẽ armis sibi subegisset, constituerat ad ipsum regem Persarum proficisci,ut eum compesceret,qui sic erat quietus à bello,ut interim Græcorum duces pecunia corrumperet,Cæterum revocatus domum ab Ephoris,ob Spartam Græcorum obsidione cinctam (nam id rex Persarum pecuniis missis effecerat) parvit dicens:Bonum Imperatorem legum imperatis parere oportere, citroque cunctationem solvit ex Asia,magno sui desiderio relicto Græcis Asiaticis. Offerebatur rei bene gerendæ occasio, invitabat illum Græcorum affectus,ut instituta peragaret.sed rex a tyrannide alienissimus,legum authoritatem existimabat omnibus anteponendam. *Idem.*

Cyrus interrogatus,quosnam putaret esse injustos? Lege, inquit, non utentes. *Max.serm.58.*

Antiochus tertius scripserat civitatibus, ut si quid per literas jaberet fieri quod adversaretur legibus, ne curarent,perinde quasi ipse nefario scriptum esset. interdum enim principes dum metuunt quosdã offendere,scribunt quæ fieri,nollent.Quicquid autem pugnat cum legibus,hoc velut insciente principe scriptũ esse putandum est:quippe legum defensores,non oppugnatores esse debent principes. *Eras.l.5.apoph. Plut.*

Augustus Cæsar. legem tulerat de adulteris,quomodo judicandi essent de hoc crimine delati,& quomodo puniendi convicti. Paulo post ira impatientia irruit in adolescentem delatum,quod cum Julia Augusti filia commercium habuisset,eumque manibus verberavit. At quum adolescens exclamasset legem tulisti, ô Cæsar adeò facti pœnituit Cæsarem,ut eo die recusaret cœnam capere. Crimen per se grave erat, tum admissum in Cæsaris filiam. Quis princeps ibi dolori suo temperaret? Aut quis ibi legum judiciorumque moras expectaret? At tantus princeps sibi adeo displicuit,ut à seipso pœnas sumeret;quod legi, quam aliis prodiderat, non per omnia pareret. *Plut.in apoph.*

Epictetus. Multa extant ab eo de legibus scitè dicta. Inter hæc legis scopus est bene mereri de vita hominum:non potest autem cuivis beneficia esse cum ei beneficium accipere libuerit: solis enim obedientibus suam virtutem declarat. Ægri servator est medicus:injuriam passi, lex. Legis veritimæ sunt, quæ justissimæ:legi,& principi,& sapientiori, cedere decorum est. *Max.serm.de lege.*

Theophrastus dicebat bonos non multis egere legibus; nõ enim res ipsæ legum causa, sed leges rerum causa ponuntur. *ex l. 5. m.*

Alphonsus improbe agere principes dicebat, qui aliis honestè decoreque vivendi legem præscriberent, ipsi verò nihilo temperantiores se præberent: inuit autem non satis esse promulgare leges,etiam saluberrimas, nisi sint qui promulgatas defendant, & vitæ etiam innocentia cæteris præeundant. *Panor.l.5. de reb.gestis Alphon.*

Vitoldus Lituaniæ dux (qui adeo differentem,moribus & habitu à suis popularibus se præbuit, ut illos tonderi edicto jusserit, sibi tanquam maiestatis insigne barbam intonsam retinuerit:at quum id non succederet,caput ipsi genasque rasiri capitalem pœnam in eos comminatus,qui hic exemplo barbam aut comam deponerent)dicere solebat, Plebem legi, legem autem principi subjectam esse oportere. Tyrannica hæc vox. Magistratus enim quum legum custos sit, primum imperata parere decet, ut subditi habeant exemplum, quod honestè imitentur, & ad legum observationem incitentur. *Æne.Syl.lib.4.Comm. in res gestas Alphonsi.*

Ludovicus XII. Gall.Rex. sub præfectum Aurelianensem, quo familiariter usus, sæpèque injustitiæ reum liberarat, quum in eo essent omnia ad perniciem profligata, damnari passus est:id adjicens. Contendi privatus pro amico: Regnum autem adeptus, leges mihi tuendæ sunt. *Annal. Francia.*

¶ Similitudines.

Philonis Jud.i. Quemadmodum medici quicquid ad sanitatem ægrotantis conducit, etiamsi patienti ingratum videatur,solum magno apparãt studio, Sic in civitate leges & magistratus legitimi,& senatores, judicesque providentes communi saluti & securitati, utilia tantum constituunt: licet ingrata sint rudi populo, variis vitiis laboranti. *Li. de Iosepho.*

Dion.Chrisi. Quemadmodum inter navigantes qui faces turrium observant, si maximè salvi evadunt, portusque inveniunt: ita qui secundum [illegible] vivunt,tutissime per vitam transeunt,commodámque sedem [illegible]. Conciliario etenim jam quis homine usus,pœnituit eum, [illegible]. Tanto autem civitatibus est utilior,quam mœnia: quod absque [illegible] multæ civitates perdurant,absque lege autem nulla vitæ potest habitari. Non solum autem conducit mortalibus, verum etiam diis. Nam mundus semper eandẽ legem immotam custodit: quæ sempiternorum hanc transgreditur. Unde Lex regina merito hominũ atque deorum vocata est, violentiam dissolvens, injuriasque deitruens, dementiamque ad modestiam reducens & malitiam puniens, privatimque & publicè omnes indigentes commodo afficiens, injuriam quidem passis succurrens: de aliqua autem re hæsitantibus, judicans quid oporteat fieri. *Orat.74. de lege.*

Quemadmodum neque homo ille est, qui sit rationis expers;Ita neque civitas illa fuerit, quæ legibus non gubernatur. Legibus autem gubernari non potest unquam, quæ insipiens & immodesta est. *Orat.36. Boristhenica.*

Demosthenis. Ut corpus anima carens cadit:Sic civitas nullis administrata legibus evertitur. *Apud Max.serm.58.*

Stob. Quemadmadmodum corpus hominis emoritur,anima si emittitur:Sic civitas extinctis legibus. Unde demosthenes leges civitatis animam vocavit. *ser.41.*

Plut. Regula plurimum recta sit oportet,deinde quæ applicentur corrigat:Ita princeps primum ipse vitiis careat necesse est,deinde aliis leges præscribat. *In Moral.*

Ciceronis Ut ex medicina nihil oportet putare proficisci,nisi quod ad corporis utilitatem spectat,quoniam ejus causa est instituta: Sic à legibus nihil convenit arbitrari, nisi quod reipublicæ conducat proficisci, quoniam ejus causæ sunt comparatæ. *Lib.1. de Inventione.*

Ut corpora nostra sine mente;Sic civitas sine lege suis partibus & nervis, ac sanguine & membris,uti non potest. *In orat pro Cluentio.*

Philippi Beroaldi. Quemadmodum morbos ante extitisse est, quam remedia eorum atque medicamenta: ita prius nequitia nata est, & scelus exortum, quam leges conditæque ob eam rem nequitiæ, sceleríque flagitioforum:Et quemadmodum medicæ artes innumerabiles prope corporum morbos excogitatæ sunt:Ita leges innumeræ ad infinitas animorum improbitates amputandas, sordesque emaculandas conditæ fuerunt. *In orat.nab.in enarratione Verrinarum.*

Roterodami. Ut efficacissima remedia nata sunt ex morbis pessimis: Ita bonæ leges ex malis prognatæ sunt moribus. *In Simil.*

Ut in morbis non sunt tentanda remedia, si veteribus malis succurrere possit: Sic non sunt condendæ novæ leges, si veteres ministrent aliquid, quo malis reipublicæ medearis. *De Institut.Princ.*

Leges inutiles si sine magno malo non queant abrogari,paulatim sunt antiquandæ, aut certè corrigendæ. Nam ut periculosum est, temere novare leges, ad presentem reipublicæ statum accommodare:quidam salubriter instituta,salubrius abrogantur. *De Instit.Princ.*

Ut Principe, sic lege nihil oportet esse communius aut æquius. Alioqui fit, ut quod egregiè Græcus ille sapiens dixit, nihil aliud sint leges,quam casses aranearum,quos majores aves facilè perrumpunt,imuscis duntaxat irretitis. *De inst.Princ.*

Quemamodum Princeps, ita & lex semper esse debet propensior ad ignoscendum, quam ad puniendum: sive quod per se benignius, sive quod magis respondet ad mores Dei, cujus ira lentissimè ad vindictam procedit:sive quod non recte elapsus ad pœnam repeti potest; is etiamsi non perit, qui tum alterius æstimabit dolorem? *De Inst.Princ.*

Thriveri: Malus est bubulcus, qui plures boves recipit, quam relinquit. Ergo statura præstat excindere,quæ paucos meliores; multos vero reddunt. *In apoph.99.*

Augustini. Lex semper bona est,sive obsit insanibus gratia, sive prosit plenis gratia semper est bona,sicut sol semper est bonus:quia omnis creatura Dei bona est. Sicut dolentibus oculis sanitas ad videndum solem, hoc est, gratia mentibus ad implendam legem: & sicut oculi sani non solis delectatione moriuntur, sed illis infirmis asperis radiorum: quibus reverberati in densiores tenebras pellebantur: Sic anima quæ per charitatem spiritus salva facta est, non justitiæ mortua dicitur; sed illi reatui, & prævaricationi quam lex per literam cum gratia definit, favebat. *Contr.Faustum l.15.*

Tertulliani. Sicut fructus separatur à semine, cum sit fructus ex semine:Sic & Evangelium separatur à lege, dum provehitur ex lege. Aliud ab illa, sed non alienum, diversum, sed non contrarium. *Libro 4. cont.Marcionem.*

Salviani Episcopi. Per hoc dum legem divinam deseris,salutem propriam relinquis.Non aliter ergo nos de Dominica lege querimur,quã queri de optimo medico impatiens ægrotus solet,qui cum ingravescere sibi morbos fecerit vitio suo, imperitiam medentis accusat.Quasi vero curare ullam infirmitatem præcepta possint, si ei non obedierit infirmus:aut sanare quempiam observantia valeat,quam medicus ei imperat,si eam sibi ægrotus ipse non præstat. Quid juvat stomachum abstinentia,si statim dulcia subsequantur? Quid conferunt Phrenetico silentia, quem statim suus clamor occidit:aut quid prodesse poterit antidotum,cui perfunditur venenum. Et nobis itaque lex est antidotũ, & vitiositas venenum. Sanare nos non potest legis antidotum quos occidunt venena vitiorum. *De vero iudicio & providentia Dei l.5.*

Thriveri. Non decet novum pãnum inſuere veteri. Neque idoneũ est novam legem confundere cum ceremoniis antiquis. *In apoph.10.*

Ut lex prævaricantibus intentat pœnam:Ita Evangelium credentibus promittit gratiam. *In apoph.120.*

D. Hyeronimi. Quomodo medicina non est causa mortis,si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, & vel se interficiant,vel insidientur inimicis: Sic lex data,est,ut peccatorum venena monstret & hominem male libertate sua abutentem, qui prius ferebatur improvidus,& per præcipitia labebatur,freno legis retineat,& compositis doceat incedere gressibus:ita ut serviamus in novitate spiritus,& non in vetustate literæ,id est,vivamus sub præcepto,qui prius in modum brutorum animalium dicebamus: Manducemus & bibamus; cras enim moriemur. *Quæstione 8. Ad Algesiam.*

Quemadmodum si lucerna quæ noctu præluxit, jam orto die vetet non obtueri solem;non solum non præstaret officium, verum etiam lederet: Itidem & lex, si obstaret ad meliora pergentibus. *In cap.3. ad Galatas.*

Quemadmodum freno legitime vtitur non is equus,qui lascivit: neque qui mordet, sed qui pulcherè agitur:Ita & is lege utitur legitime,non qui literæ necessitate,sobrie ac juste vivere cogitur,qui novit quod ipsa non indiget,non metu legis recte factis insistit, sed virtutis tantum gratia:hic recte ac legitime utitur lege. *Hom.2. ad Timot.*

Quemadmodum literarum apices pueris proponuntur, porro qui eas docet, non ex ipsis excellit, verum aliunde peritiæ gloriam promeretur, atque ex ea eruditione præstantius utitur literis: Ita & qui legem transcendit,nihil opus habet doceri lege, nam ipsam non metu exsequitur,sed ex virtutis desiderio hic majus implet.Hic ad quid lex? Quemadmodum & medicus confecto vulneribus,non sano,neque bona valetudine prædito. Nihil instructione opus est ei, qui pædagogo non indiget. *Homil. ad Tim.*

Medici febre laborantes eo incendio liberant,non ut sanitate abutãtur in malum atque perniciem suam, nam præstaret morbo consenescere,quam ea ratione sanum fieri,ut in lectum dezerius decidat:sed ut discentes infirmitatis incommoda & mala, non jam in eandem incidant,ut sanitatem charius amplexi omnia gerant,quæ ad eam cõferre possint:Ita & Deus nos cripit de lege,non ut peccemus,quia nõ sumus sub lege,sed ne ad eandem ignominiam redeamus. *Hom.5.ad Philem.*

Quemadmodum natura mei dulcedinem habet, eandemque jucundissimam,ægroris tamen amarum quid atque illorum est,non propria illorum, sed ægri rudioris naturæ:Sic & lex tametsi videatur onerosa, non sua natura, sed nostra fit pigritia. *De pœnit.serm.18.*

Sicut in cithara non unius tantum fidis melodia excitasse satis est, sed omnes pari quodã numero percurrendæ: Sic in vitute animi,non una tantum lex nobis ad salutem sufficit, sed omnes æque diligenter observandæ sunt. *Hom.36. de virt. & vit.*

Quemadmodum & medicus febricitanti cuiquam, & gelidã potionẽ intempestivè optanti,quo minus explere sitibundam illam permiserit aviditatem,eo magis angebit, non imminuet sitim:& medici officium sit potum ejusmodi interdicere, ægrotantis sine potione manere:sic & lex ipsa homines instruebat,ut hos & concupiscendo abigere,voluntas

tamen peccati oblectatione detenta,pravam hanc propagavit cupiditatem: neque unum aliquod hujusce concupiscentiæ genus,sed multiplex & varium protulit, malum enixe operata. Siquidem cum quis aliquid exequi quod ferat animus,prohibetur,illico insanit,& furit maxime, &peccatum tum magis patebit, cum lex præteritur,nam sine lege delictum emoritur, id est, nusquam esse existimatur. Lege autem extante, & decentia suggerente, vivit peccatum, id est extat & delictum esse convincitur:unde scientes delinquunt, qui legem transgrediuntur. *In cap.7. ad Roman.*

Gregorii Nazianzeni. Sicut ex legibus nostris hæc una admodũ laudanda, & optime per spiritum lata: quæ possibilitatem honestati admisscuit,& ita statuit,ut quemadmodum servi obtemperant dominis,& uxores viris,& Ecclesia Domino,& discipuli pastoribus & magistris: Ita etiam homines cuncti potestatibus subditi sunt sublimioribus nõ solum propter iram,sed & propter conscientiam,ac ideo tributum solvant,& legem nequaquam ob malefactorum prohibitionem odio habeant,nec gladium expectent,sed timore purgati à potestate laudentur, atqui amussis hæc est unica,recto enim parcit,superfluum verò abscindit. Unus est Sol:attamen sanos illuminat oculos, quum debiles magis obscuret. Vis ut aliquid etiam de nostris dicere audeam? Unus est Christus,sed in ruinam positus est,& in resurrectionem:in ruinam infidelibus,in resurrectionem credentibus.Et his quidem petra est offensionis, & lapis scandali,qui non cognoverunt nec intellexerunt,sed in tenebris ambulant, vel idola colunt, aut usque ad literam vident: & super hanc nec illuminari volunt,nec possunt.Aliis autem lapis angularis & petra laudabilis,qui colligantur sermone, & in ipso ambulãt: aut si vis margarita illa quam bonus ille mercator,omnibus quæ habebat divenditis emit. Nobis autem fratres tale quid accidit, quum vitam nostram emendare nolumus,sed contra potestatẽ indignamur, quale & iis qui agonotheten,incusant tanquã malũ,quum ipsi in certaminibus sint ignavi aut medicum tanquam imperitum & temerarium incisionibus & adustionibus,quum ipsimet male sint affecti,& austerioribus indigeant remediis. *In orat. ad subditos timore perculsos.*

Origenes. In vulneribus corporum post:aquam curata fuerint,remanet nudum ipsius vulneris signum,quod cicatrix appellatur. Vix enim est qui ita curetur, ut nullum susceptι vulneris residere videatur indicium:Transi nunc ab ista legis umbra ad veritatem ejus,& intuere quomodo anima quæ peccati vulnus acceperit,etiamsi curetur,tamen habet peccati cicatricem in loco vulneris residentem. Quæ cicatrix non solum à Deo videatur,sed ab eis qui acceperunt ab eo gratiam, qua prævidere possit animæ languores, & discernere quæ sit anima ita curata, ut omni generi vestigium illati vulneris abjecerit, & quæ curata sit quidem, sed ferat adhuc veteris morbi in ipso vestigio cicatricis indicia. *Homil. in 8. Levit.*

Lex est vox divina publicè proposita ad hoc ut sit regula justi & injusti,ex mente & prudentia profecta, quæ habet vim monendi, cogendi, ulciscendi.Monendi quòd quædam leges verius sunt βιλδυπαι cõsiliariæ quàm αναγκαῖαι cogentes, sive coactrices cogendis, quòd in pluribus innocentia est à metu legum. Ergo ex hoc metu oritur sanctitas,præcipuum hominis decus. Hic enim ille est qui cupiditates cohibet,ne excurrant ad illicita.Ulciscendi, quòd quæ uni est ultio,cũctis est exemplum.Illæ monitrices progignunt pudorem,quæ cogunt morem;quæ puniunt timorem,quemcunque ex his effectibus lex edat ea humanæ naturæ salus est. Enimuero mens legis hæc est singulorũ commodis universorum salutem anteponere.Huc ut perveniat honesta suadet,facienda præcipit,nefaria vetat.Prima ratione bonis cõsulit, altera errantes retrahit in viam, tertia scelestis resistit. Hinc omnis vitæ & honestas & quies resilit, lex est scripta aut non scripta.Hinc natura insculpsit animo, & est inter effectus rationis,hanc ipsam supra demonstravi cum ei indidi nomen conscientiæ,contra quam quicquid committitur hujus naturalis legis injuria est. Nam legem scriptam nihil novum docere aiunt, sed ejus hominem quod obliteratum fuerat,admonere. Nullæ item sunt partes cogentis,ubi æqua sponte expetuntur. Apud quemcunque conscientia obruta & sepulta est, ibi vero emergit scripta lex, quæ quod illa suadere debuit,cogit, ac prohibita transcendentẽ coërcet ac punit.Illa ergo cupiditates, libidines,pravos mores excludit, hæc receptos & invalescentes comprimit, posterioris hujus legis ope multa hominum millia alioqui immãsueta coguntur mansuescere,& societatis causa in unum corpus coalescere. Hoc est ferocioribus frænum,invalidis auxilium,universis præsidii:legis custodes & ministri sunt magistratus,qui assidua jurisdictione suum vim legibus & authoritatem accommodant : Nam quod legis sanctitas & religio jubet, hoc ipsum magistratus imperium cogit. *Car. Pasch. de viris & viitiis c.17.*

¶ Hieroglyphyca.

Coronam dicimus *legum* indicium esse,propterea quod certis est vinculis complicata, quibus vita nostra veluti religata coërcetur. *Pier. Valer. lib.41*

Jugum etiam pro *legum* hieroglyphico rectè ponetur : siquidem appellatione *jugi* legum onus fuerit etiam à Davide nuncupatum.Omnino vero leges pro subjugatione & imperio vicissimè Marone dictum. *Legesque viris & mœnia ponet. Idem l.48.*

Vulgus autem non inepte per *Aranearum telas ac retia*,apto admodum hieroglyphico *Legum notæ inæqualitatem*, propterea quod veluti muscæ & volatilia alia minuta, si in eas inciderint, capiantur & pereant: fortiora vero animalia perrupto texto facile quoquo libuerit elabuntur:ita leges imbecillem ac tenuem plebeculam cohibent atque castigant,potentioribus vero nihil adversantur, qui eas ex arbitrio tollunt scindunt, abrogant: & refugium. *Idem lib.6.*

Vide institia, Judicium

Liberalitas.

¶ Definitio et etymolog.

Liberalitas,Græcè ἐλευθεριότης,ητος, ἡ,& ἐλευθέριος,α,ον, liberalis dicitur. Hebr.*Nedhabah*,munificentia,liberalitas proprie sumitur,pro eo quod piisponte Deo dicant, consecrant,& tribuunt:vel quod confertur in sacrificium, & in pium usum, nulla legis obligatione,neque voto aliquo Esdr.8. 29.Psal.54.v. penult.Psal.110.3.& 119,107.*Nadhib.* liberalis, munificus, & *Nedhebim*,liberales,benefici munifici, cognominãtur Magistratus, & Principes, divites,Exod,35.5.22.Psal.113.vers.penult. Prou. 19.6. Psal. 47. vers.vlt.Esth.32.8.à verbo *Nadhab*,Munificũ & spontaneum fecit, promptum & ultroneum reddidit,libere insumpsit, sumptus liberales fecit. Hinc,per metathesin liberum, δαπανάω, expendo liberaliter, ἐυδάπανος, liberalis.*In 4. coniug.*Hebr.*Hithnadedh*,fecit se munificum fecit se offerre liberaliter,sponte dedit,Gall. *il se monstre liberal.* Est autem liberalitas virtus pecuniis benefactiva, cujus contrarium est illiberalitas. *secund.Arist.lib.1. Rhet.*

Liberalitas est virtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem,pro effectu beneficentiam dicimus.

Liberalitas, est mediocritas circa pecunias dandas, nam liberalis dabit propter honestatem,& rectè,quibus oportet,& quando oportet. *ex Arist.lib.4. Ethic.*

Liberalitas est virtus bene dispensandi divitias in usus bonos sibi, suisque & aliis. *Ex B. Thom.secund.Secundæ q.117.art.3.*

Liberalitatis comites, humanitas & clementia. *Valer.Max.lib.5.*

Liberalitas dicitur à liber,unde liberaliter,large,magnifice.

Et liberales disciplinæ, libero homine dignæ

¶ Sententiæ Biblicæ.

Divitiæ addunt amicos plurimos. *Prov.19.*

Hilarem enim datorem diligit Deus, 2. *Corinth.6.*

Nesciat sinistra quid faciat dextra tua. *Matth.6.*

Beatius est dare, quam accipere. *Actor.20.*

¶ Patrum Sententiæ

Liberalitas est motus quidam animi, faciens & approbans liberas largitiones sine spe retributionis. *Aug. de divin.*

Dandum est,quod nec tibi nec alteri noceat: & quum negaveris quod petit,judicanda est justitia,ut non eum inanem dimittas, & aliquando melius aliquid dabis, etiam quum injuste petentem correxeris. *De serm. Dom. in monte.*

Modus liberalitatis tenendus est, ut quod benefacis, quotidie facere possis. *Ambr.*

Uberior est nummus ex parvo, quam thesaurus ex maximo: quia non tantum quod detur, sed quantum desiderat perenditur. Nemo plus tribuit, quam qui sibi nil relinquit. *Ambr.lib.1.de viduis.*

Non solum quæritur quantum sed de quanto & quo animo detur. *in epist. ad Cor.*

Dominus non vult simul effundi opes, sed dispensari, nisi forte ut Elisæus boves suos occidit, & pauperes pavit de eo,quod habuit, ut nulla cura teneretur domestica. *lib.1. de offic.*

Non illa perfecta est liberalitas,si jactantiæ causa magis,quam misericordiæ largiaris:affectus tuus nomen imponit operi tuo. *ibid.*

Non probatur liberalitas, vel largitas,si quod alter largitur,alteri quis extorqueat:si injuste quærat,& injuste dispensandum putat. *ibid.*

Perfecta est liberalitas,ubi silentio quis regit opus suum:& necessitatibus singulorum, occulte subvenit,quem laudat os pauperis, & non labia sua.Denique perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur:ut principium operis circa domesticos fidei. *ibid.*

Est alia probanda liberalitas,ut proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas.Melius enim est,ut ipse subvenias tuis, quibus pudor est ab aliis sũptũ deposcere,aut alicui postulare subsidiũ necessitati,nõ tamẽ ut illis ditiores fieri velit,quod tu possis cõferre inopibus.

Est duplex liberalitas; una quæ subsidio rei adjuvat,id est, usu pecuniæ:altera, quæ operum collatione impenditur, quæ multo frequenter splendidior est,multòque præclarior. *ibid.*

Quicquid ex affectu pio ac sincero promittitur,hoc est decorum: superfluas,ædificationes aggredi,nõ prætermittere necessarias. *ibid.*

Considera Christi substantiam, ne imprudenter effundas,id est, ne immoderato judicio rem pauperum tribuas non pauperibus ne secundum dictum prudentissimi viri libertate liberalitas pereat. *Hier. ad Paulin.*

Liberalitas non cumulatione patrimonii, sed largitatis definitur affectu. *Hier.de viduis.*

In ipsa autem liberalitate modus adhibẽdus est rerũ & personarũ: rerum, ut non omnia uni,sed singulis quædã præstentur,ut pluribus prodesse possimus;juxta illud Prophetæ.Diiperat,dedit pauperibus.Personarum,ut primum justis,deinde peccatoribus,quibus tamen prohibemur dare,non quia homines,sed quia peccatores. *Greg. in epist.*

Quibusdam inopiam ferre non valentibus,tolerabilius est minus tribuere, quam post largitatem suam ex inopiæ angustia murmurare *lib.19. Moral.*

Nunquam est vacua manus à munere, si arca cordis repleta est bona voluntate *ibid.*

Nulli parvus est census,cui magnus est animus,nec de rei familiaris mensura pender modus pietatis. Majora quidem sunt impendia divitum, & minora mediocrium:sed nec discrepat fructus operum, ubi non deest affectus operantium. *Leo Papa in appa. Dom.*

Si

Si non est omnium æqualis facultas, debet esse par pietas, quoniam fidelium largitas, non de muneris pensatur pondere, sed de benevolentiæ quantitate. *ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hor.2. Carm.2.

Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solui
Fama superstes.

Idem 4. Carm.7.

Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
Quæ dederis animo.

Martial. 5.

Extra fortunam est quidquid donatur amicis,
Quas dederis solas semper habebis opes.

Idem.

Qui donas, facis ipse Balesianum,
Hoc longum tibi vita dum manebit,
Hoc & post cineres erit tibi tum.

Virg.11. Æneid.

Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.

Ovid.3. Fast.

Quid moror, & variis onero tua pectora causis?
Emittet ante oculos quod petis ecce tuos.

Claud. Paneg. Probi.

Hic non divitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnavit opes, sed largior imbre
Sueverat hominum ditare cateruas.
Quippe velut denso nurrentia munera nimbo,
Cernere semper erat populis, undare Penates;
Assiduos intrare inopes, remeare beatos,
Præceps illa manus fluvios superabat Iberos;
Aurea dena vomens.

Idem 1. Eutrop.

Nil negat, & sese vel non poscentibus offert.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Liberalitate nihil est naturæ hominis accommodatius: sed habet multas cautiones. Videndũ est enim primum, ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus videbitur benigne fieri, & cæteris. Nam qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, non benefici, neque liberales, sed pernicioſi judicãdi sunt. Deinde, nec major sit benignitas, quam facultas; nã qui benigniores esse volunt, quam res patitur, primo in eo peccant, quod injurioſi sunt in proximos. Videre etiã liceat pleroſque non tam natura liberales, quã quadam gloria inductos, ut benefici videãtur facere multa quæ videntur magis proficiſci ab oſtentatione, quàm à voluntate. Tum illud unum considerandum est, ut pro dignitate cujusque tribuatur, in quo mores erunt spectandi ejus, in quem beneficium confertur. *Cic.1. Offic.*

Danda est opera, ut iis beneficiis quamplurimos afficiamus, quorum liberis posterisque prodatur memoria. 2. *Offic.*

Liberalitate qui utuntur, benevolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietè vivendum, charitatem. 1. *de Finib.*

Beneficium & gratia, vincula sunt concordiæ. 2. *de Finib.*

Ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo exiſtimationis est 4. *in Ver.*

Non ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit, nec ita reseranda, ut pateat omnibus. Sequuntur enim largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint homines alienis bonis manum afferre coguntur: ne tanta studia assequuntur eorum quibus dederunt: quanta odia eorum quibus ademerunt. 2. *offic.*

Cui res erepta est, est inimicus: qui data est, etiam dissimulat se accidere voluisse. 2. *Offic.*

Bene præcepit Ennius, ut quicquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia: Non prohibere aquam profluentem, pati ab igne capere ignem: Si quis velit consilium fidele liberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt danti non molesta. Cujus versus non pudebit subscribere:

Homo qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit.
Vt nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.

1. *Officiorum.*

Sunt multi splendoris & gloriæ cupidi, qui eripiunt ab aliis, quod aliis largiantur, iique arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium 1. *Offic.*

Propensior liberalitas esse debet in calamitoſos, nisi forte erunt digni calamitate. Benefacta enim, ut ait Ennius, male locata, malefacta sunt, 2. *Offic.*

Melius apud bonos, quam apud fortunatos beneficium collocari puto. 2. *Offic.*

Liberalitas est, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimit, aut æs alienum susscipit amicorum causa, aut in filiarum collocatione adjuvat: aut opitulatur vel in re quærenda, vel augenda, 2. *Offic.*

Tunc sola pretioſa est pecunia, quando usu largiendi desinit possideri. *Boët. de consolat.*

Molestius fert liberalis, si quid cum oportet non erogaverit, quam si erogaverit quod non oportet. *Arist. in Eth.*

Liberale est serere beneficium, ut metere possis fructum. *Cic. ant redit. in exilium.*

Liberalitate qui utuntur, benevolentiam sibi conciliant: & quod aptissimum est ad quiete vivendum, charitatem. *Idem 2. de fin.*

Quemadmodum sæva & acerbissima crudelitas est quæ trahit pœnam; & misericordiæ genus est cito occidere, ita major est muneris gratia, quæ minus diu pependit. Sicut in telis eadem ferri vis est: sed in infinitum interest, utrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant; ita illud quod datur, scilicet interest, quomodo detur, an tarde, an cito. *Senec. lib. de beneficiis.*

Omnis benignitas properat: & proprium est libenter facientis, cito facere: si de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit. Itaque duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentũ amicæ voluntatis. *ibid.*

Nonnunquam magis nos obligat, qui dedit parva magnifice, quam qui regum opes æquavit animo: qui exiguum tribuit, sed qui libenter: qui paupertatis suæ oblitus est, dum in eam respicit: qui occasionem, qua prodesset, quæsivit. *ibid.*

Multo gravius venit, quod facili; quam quod ex plena manu venit seu datur. Exiguum est, quod in me contulit, sed amplius non potuit. At hoc quod dedit, magnum est: sed dubitavit, sed distulit, sed quum daret, gemuit; sed superbe dedit: sed quum contulit, ambitioni dedit, non mihi, *ibid.*

Non refert, quid sit, quod datur, nisi à volente volenti. A quibus ergo accipiemus? ut breviter tibi respondeam, ab his quibus dedisse videamus. *ibid.*

Unum bene positum beneficium, multorum amissorum solatur damna. Beneficium est benevola actio, tribuens gaudium, cupiensque tribuendo, & etiam id, quod facis, prona & sponte sua parata. *ibid.*

Cave ne beneficium majus sit facultate tua: inest enim tali liberalitati cupiditas rapiendi; ut ad largiendum suppetant copiæ. Sequuntur enim talem largitionem rapinæ: quum eo enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur: & majora odia eorum assequũtur, quibus ademerunt, quam favores eorum, quibus dederunt. *ibid.*

Officium liberalitatis est omni potenti dare, deos imitari. Si deos imitaris, da etiam ingratis. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis maria patent. dii rerum omnium primi authores, ignorantibus beneficia dare incipiunt, ingratis perseverant: non cessant dii beneficia congerere, unam sortiri intentionem, scilicet prodesse: imitetur illos, demus etiamsi multa in irritum data sunt. Ingratus est: non fecit mihi injuriam, sed sibi: nam gratum beneficium semper delectat, ingratum semel. *ibid.*

Duo sunt genera largorum: quorum alteri dispensatores, alteri liberales dispensatores, qui epulis & muneribus histrionum & lenonum pecunias profundunt, quorum memoriam & brevem aut nullam sunt relicturi liberales, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt: amicos in filiarum collocatione juvant: vel in alia re quærenda vel agenda. *ibid.*

Refert, cujus animi sit, qui præstat, non cujus status non est gloriosus, quod ab invito & tergiversante fit: nihil facit virtus quod necesse est. *epist. 83.*

Multi sunt qui non donant, sed projiciunt. Non voco liberalem pecuniæ suæ iratum. *ibid.*

Ab Antigono Cynicus petiit talentum. Respondit, plus esse quam Cynicum deceret petere: repulsus petit denarium. Respondit minus esse, quam quod regem deceret dare. Turpissima hujusmodi cavillatio est. Invenit enim, quomodo neutrum daret. In talento Cynicum, in denario Regem respexit, cum posset & denarium Cynico dare, & talentum tanquam Rex. *libro de beneficiis.*

Melius Alexander, cum daret civitatem cuidam dicenti, non convenire civitatem humili fortunæ suæ, respondit: Non quæro, quid oporteat te accipere, sed quid deceat me dare. *ibid.*

Sicut non est liberalis, qui sibi donat, nec clemens, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur, sed qui aliis: ita etiam nemo sibi ipsi beneficium dat sed naturæ suæ paret, quæ movet ad refutanda nociva, & appetenda proficua. *lib.3. de beneficiis.*

Bis est gratum, si quod opus est ultro offeras. Benignus etiam causã dandi cogitat: cui semper dederis, ubi negas, rapere imperas. *In Prov.*

Duplex fit bonitas: quum accedit celeritas: minus decipitur, cui negatur celerius. Ages sic alienum negotium, ut tuum non obliviscaris, amico ita prodesto, ut tibi non noceas. *ibid.*

Liberalitatis duo sunt maximè probabiles fontes: verum judicium & honesta benevolentia. Nam quum ab his oritur, tunc demum ejus ratio constat; dono autem ipsi gratiam magnitudo quidem sua, sed efficatiorem aliquando opportunitas conciliat. *Valerius Max. lib.4. cap.8. tit. de liberalitate.*

Liberalitati, quas aptiores comites, quam humanitatem & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt, quarum prima inopia proxima occupatione tertia ancipiti fortuna præstatur: cumque nescias quam maximè probes, ejus tamen commentatio præcurrere videtur, cui nomen ex ipso numine quæsitum est. *Idem lib.5. c.1. it. de Humanitate & Clementia.*

Simplicitas ac liberalitas, ni adsit modus in exitium vertuntur. *Tacit. hist. lib.3.*

Princeps non potest magna cuiuis largiri, qui se à vi atque rapinis abstineat. Qui autem recte ac pro cujusque dignitate dispensat, non modò nihil quidquam injustè accipit, sed & cæteros frugi esse docet, & parcere parto. *Herod. in Pertinace.*

Potissima duos in principe, liberalitas & clementia. *Pomp. Lætus in Diocletiano.*

Liberalis dabit honesti gratia, & rectè: nam, quibus oportet, quod oportet, & quando, & alia cuncta observabit, quæ dandi actum rectum sequuntur, & liber, vel sine molestia.

Liberalis unde oportet, commoda capiet, puta, ex propriis rebus, quas possidet, non quia honestum sit sed quia necessarium, ut habeat quod donet,

donet. Nec sua negliget, volens per illa quibusdam opem ferre.

Est ejus, qui liberalis sit, vehementer excedere, ita ut sibi ipsi pauciora relinquantur. Nam ad se quidem ipsum non respicere, liberalis est.

Juxta facultates liberalitas dicitur. Non enim in multitudinem eorum, quæ dantur, sed in dantis habitu liberalitas consistit: nec enim quicquam prohibet liberalem esse, qui pauciora dat, si modo tenuiores ei sunt facultates.

Magis liberales esse videntur, qui non comparaverunt sibi facultates, sed ab aliis, ut ex hæreditate acceperunt, nam indigentiam nunquam experti sunt.

Non facile est, ut liberalis quisquam ditetur, quum neque cupiat, neque conservet, sed contra eroget. Nec magni per scipsas faciunt pecunias, sed ut aliis dare possint. Itaque fortuna accusatur, quod qui maxima digni sunt pecunias minimè habent. Enim vero id non absque ratione contingit, fieri enim non potest, ut divitias habeat is, qui non adhibet diligentiam, ut habeat.

Molestius feret liberalis, si quid, cum oportet, non erogaverit, quam si erogaverit, quod oportet. *Arist. lib. 4. Ethic. c. 1.*

Honestius est rem negare, quam longos terminos dare: quia minus decipitur, cui celeriter negatur. Unde ad multam instantiam res exhibita cara videtur emptione: gratius est donum quod venit ante preces. *Cassiod. in epist.*

Ad conscientiam nostram læsionis est profutura tardare, nec possumus æstimare jucundum, quod ingrata fuerit suspensione dilatum. *Idē.*

Princeps, qui liberalitatem exercuerit, ex hostibus amicos, ex alienis suos, ex insidiosis fidos faciet: peregrinos etiam & extremis terris agentes ad sese amandum alliciet. *Iovian Pontanus de Principis offic.*

Multa per divitias & liberalitatem plerumque reges agunt, quæ vi & armis nequaquam assequerentur. *Patric. lib. 2. de regno.*

Plerumque immodicæ & inconsultæ largitiones Principum, non ex virtute, sed ex timiditate quadam oriuntur: timidi enim cum destituantur conantur offensos animos inani profusione placare, quod generosi animi facere non solent. *Anonymus.*

Vsitatum est, profusores esse rapaces. *Idem.*

Prodigus sui est etiam prodigus alieni. *Idem.*

Principem prodigum & alieni largitorem egestas sequitur, egestatem extrema tyrannis. *Bodin. lib. 6. de Rep. c. 2.*

Simplicitas ac liberalitas, nisi modus adsit, in exitium vertuntur. *Tacit. 3. hist.*

Melius beneficiis imperium custoditur, quam armis. *Senec.*

Liberalitas & humanitas erga inferiores, præclarum ducibus viaticum est ad victorias & triumphos. *Nic. Gregoras, lib. 6. hist.*

§ Apoptegmata.

Bion semper dicebat esse optabilius, suam messem alteri largiri, quam alienam decerpere. Sensit felicius esse dare, quam accipere. *Laërt. lib. 4. cap. 7.*

Diogenes, cum à Platone petiisset paululum vini, simulque caricas, Plato misit lagenam plenam vino, Cui Cynicus hunc in modū gratias egit; cum interrogaris; Quot sint duo & duo? respondes, viginti. Ita non secundum ea, quæ rogaris, das, nec ad ea, quæ interrogaris, respondes. *Laërt. lib. 6. c. 1.*

Aristoteles, cuidam increpanti, quod homini malo dedisset eleemosynam; Non mores, inquit, sed hominem commiseratus sum; etiam improbis in necessitate succurrit vir bonus. Debetur enim hoc officium, si non meritis illius, qui juvatur, certè naturæ. Et bonus fieri potest, qui malus est. *Laërt. lib. 4. c. 1.*

Demosthenes, interrogatus, quid Deo simile haberent homines? respondit, Benigne facere, *Max. ser. 8.*

Xenophon dicere solebat, multo præclarius ac laudabilius esse beneficiorum, quàm trophæorum multitudinem post se relinquere. *Stobæus serm. 46.*

Arcesilaus, quum Apellem Chium ægrum invisens, etiam egere sensisset, postridie revisit illum, decem drachmas secum adferens, & proxime assidens: Hic nihil est, inquit, præter Empedoclis elemenat Deinde sub cervicali clam deposuit drachmas, ab ancilla paulo post repertas. Tunc æger, hic est, inquit, Arcesilai ludus *Eramus. lib. 6. apoph. Plut.*

Agesilaus sibi multo jucundius esse dicebat, si milites suos ditaret, quam si ditesceret ipse. *Plut. in Lacon apoph.*

Anaxilaus interrogatus olim, quid in Tyrannide omnium esset felicissimum? respondit, In conferendis beneficiis nunquam vinci. *Stob. serm. 46.*

Timandridas, quum peregrinationem suscepisset, familiæ procurationem filio delegavit. Deinde reversus postquam rem multis partibus auctiorem reperisset, quam antea fuisset, multos dixit ab illo Deos & familiares atque hospites injuriis afectos. Etenim quæ in facultatibus superarant, ea in illos à liberis civibus erogari. Verum dum, inquit, in vivis agis, pauper atque egenus videris. At quum eris vita defunctus, opes & divitiæ rei familiaris deprehensæ, turpitudinem tuam aperient. *Ælian. l. 14. de var. hist.*

Cyrus cum quidam ad eum misisset ornamenta multa, ea distribuit amicis. Quodam vero querente, cur sibi nihil reliquisset? Quia inquit, corpus meum his omnibus ornari non potest: amicos autem his ipsis ornatos intuens, maximum mihi ipsi ornamentum optimum esse putabo *Max. serm. 6.*

Artaxerxes Longimanus dicere solebat, Regalius esse addere, quam adimere: Sentiens, Principe dignius esse, honores & opes eorum, quibus imperant, augere potius, quam imminuere. *Plut. in reg. apoh.*

Dionysius senior, quum ad filium ingressus conspexisset vasculorum aureorum & argenteorum magnam vim, exclamans: Non est, inquit, in te regius animus, qui his poculis, quæ à me tam multa accepisti, neminem tibi amicum feceris. Sentiens, absque civium benevolentia regnum nec parari, nec teneri. Benevolentiam verò maximè conciliat liberalitas. At juvenis, rerum imperitus putabat esse felicius, habere argentum & aurum, quam amicos. *Plut. in apoph.*

Dionysius junior, quum sæpe pecuniam Platoni daret, atque is nunquam acciperet; Aristippus, qui aderat: Tuto, inquit, liberalis & munificus est Dionysius. *Brus. lib. 11.*

Artaxerxes. Cum Satibarzanes Artaxerxis à cubiculis, quiddam minus justum ab eo peteret sentiretque rex illum hoc facere solicitatum, triginta Daricorum millibus quæstori ærarii sui mandavit, ut Daricorum triginta millia ad se deferret, æque dedit Satibarzani, dicens accipe ô Satibarzanes: nam hæc tibi cum dedero, non ero pauperior. *Plutarch. in apoph.*

Alexander, quum 200. æris alieni talenta sibi conflasset, non ante navem conscendit, quam rebus amicorum pensatis, huic quidem agrum, illi villam, alteri domorum proventum, alteri portiora elargitus est. Absumptis igitur ac distributis ferè regiis opibus omnibus, rogatus à Parmenione, quid regi supereset? respondit Alexander: Supereſt mihi spes acquirendi majora. *Plut.*

Idem interrogatus à quodam, ubinam suos thesauros haberet? amicos ostendens ait: in scriniis. Summa enim liberalitate suos amicos semper ornavit. *Max. serm. 6.*

Alexander Anaxarcho philosopho jusserat quæstorem dare, quantumque ille postularet: cumque quæstor audita postulatione turbatus, Alexandro indicasset Philosophum petere centum talenta: Recte, inquit, facit sciens se amicum habere, qui tantum dare & possit & velit. Hic dubites, utrum potius admirari oporteat, regiamne liberalitatem in donando, an philosophi improbitatem in postulando, nisi malumus hanc vocare fiduciam. *Plut. in apoph.*

Idem Quum cuidam orbem donaret, dicente eo, cui donabatur: Non convenire fortunæ suæ, Non quæro, inquit rex, quid te accipere, decet, sed quid me dare. *Senec.*

Idem Perillus unus ex amicis Alexandri, filiabus suis ab Alexandro dotem petiit, jussit rex illum capere talenta quinquaginta, cumque is respondisset, Decem satis esse? Tibi quidem, inquit, satis est tantum accipere: mihi vero non satis est tantum dare. Præclare dictum, nisi virtutis indolem ambitio vitiasset. *Plut. in apoph. Senec.*

Idem, Xenocrati philosopho quinquaginta talenta dono misit; ea quum ille recusasset accipere, dicens sibi non esse opus: interrogavit an ne amicum quidem ullum haberet cui esset opus: Nam mihi, inquit, vix. Darii opes in amicos sufficerunt. Hic utrius animum magis admirari conveniat, nondum statui: regisne tam ad liberalitatem propensum, an Philosophi, qui tantum minus à tanto rege ultro delatum remisit. *Plut. in apoph.*

Antigonus Aristodemo, qui unus ex amicorum numero fuit, è coquo, ut putabatur, prognatus, suadenti, ut impendiis ac largitionibus aliquid detraheret: Verba tua, inquit Aristodemus, olent Subindicans coquorum esse parsimoniam, non regum, proinde illum tali consilio non meminisse, cujus esset amicus sed quo esset patre natus. *Pl. in apop.*

Lucullus, cum ob nimiam liberalitatem reprehenderetur ab amico, respondisse fertur: Bene meritis semper parem remetiendam esse gratiam. *Plut.*

M. Antonius filium habeat ex Fulvia, is puer Philotæ dederat ingentem vasorum vim: quæ cum ille recusaret accipere, metuens ne patet tantam filii liberalitatem non probaret. Quid times, inquit puer accipere? An nescis eum qui dat filium esse Antonii? *Plut. in Ant.*

Vespasianus interrogatus, cur tam multa polliceretur amicis? respondit, non oportere quenquam à Cæsare tristem discedere. *Sueton.*

Alex Severus. ei, qui nihil petebat: Quid est, ait, quod nihis petis? an me tibi vis fieri debitorem? Pete, ne privatus de me queratis. Voluit autem indicare Imperator prudentissimus, subditorum esse, ut ita gerant se erga superiores, ut petentes aliquid digni sint, qui ex principis liberalitate ampliſſima accipiant munera. *Lamprid.*

Constantinus Chlorus utilitati accommodis provincialium & privatorum studuit. Ac sicut quondam Cyrus dixit: se thesauros sibi parare, dum amicos divites redderet. Ita Constātinos in ore sæpe habuisse fertur: melius esse opes publicas à privatis haberi, quam intra unum ærarium possideri. *Eutrop.*

Alphonsus, Ei quum quondam deferrentur aureorum decem millia dixissetque qui forte aderat, ea duntaxat summa se divitem & beatum fore: Accipe, ex inquit, quantacunque ea est, & beatus esto. *Panor. l. 4. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, cum audisset Vespasianum Cæsarem eum diem se perdidisse solitum dicere, in qua nihil quicquam aliqui donasset, egisse gratias dicitur Deo Optim. Max. quod eo modo nec diem ipse perdidisset. *Panor. l. 2. de rebus gestis Alphonsi.*

Sigismund. Imp. promissa veterano militi exigenti, cum diceret: At immoderata fuit tua petitio: respondit miles, Poteras negare, cum peterem, nunc autē sine turpitudine, quod promissum est, rescindere non poteris. Tum Sigismundus: Si ex duobus alterum me ferre oportet, levius rerum, inquit, quam fame jacturam subibo. Fuit enim in Sigismundo tanta liberalitas ac munificentia, quanta in nullo antea principum. *Æn. Syl. l. 3. commen. de rebus gestis Alphonsi.*

§ Similitudines.

Iusti Episcopi, Quemadmodum fruges non tam ingenio soli, quam cœli beneficio meliōreque temperie lætius exuberant: Ita & meliores artes, eximiaque ingenia benignitate, humanitateque principium virorum evocantur & citantur. *In Cantic. Cantic.*

Roterodamus, Ut vasa paria quorum alterum plenum sit, alterū inane

pulsata

pulsata concentum faciunt ἀλλὰ παιῶν: Ita bene convenit inter divitem benignum,& pauperem indignum. *In simil.*

Triveri: Nihil scelestius eo,qui pro beneficiis omittit gratiam.Ac rursum parum liberalis est,qui expectat vicissitudinem. Ergo sola ea liberalitas est,quæ nullam expectat officiorum compensationem, sed dumtaxat virtutis dignitatem. *In apoph.65.*

Fructus, qui pendent in extremis atque altissimis ramis, non sunt usui hominibus, dumtaxat obtinentur corvis, & quæ volatu fidunt animantibus: Ita principum beneficiis raro ditantur boni, magna ex parte soli temerarij adulatores ac improbi. *In apoph.118.*

Quo quis sæpius docet;eo evadit doctior: Et quo quis plura liberaliter dat,eo fit ditior. *In apoph. 102.*

¶ Adagia.

Plena manu.

Plena manu,pro eo,quod est ampliter,copiosè,prolixè, miniméque malignè.

Quod rectè datum est.

Plato in Philebo offendit proverbium à pueris usurpatum. Non oportere reposci,quod semel datum: ἡμεῖς γὰρ δὴ λέγομεν καθάπαξ ὁτι παῖδες, ὁτὰν τὰ ὀρθὰ δῶσι,των ἀφαίρετας οὐκ εἰσί.

Pleno modio.

Ante dictum est nobis plena manu fieri,quod largiter miniméque malignè dicitur,M.Tullius ad Attic.lib.5.epist.1.Similima figura dixit, pleno modio. Etiam sacra litera.

Pingui mensura. πίονι μέτρῳ.

Id est: *Pingui mensura dixit Theoc.in Thalys.pro eo quod erat affatim & largiter.*

Μάλα γὰρ σφὶν πίονι μέτρῳ.
Ἀδαίμων ἐυκλήδου αἰαπλήσσοι ἄλωάς.
Illis fortunante Deo bona copia frugum,
Arearum campos mensura implevit optima.

Bis dat qui cito dat.

Seneca:Bis dat qui cito dat.Item lib.de benef.2.Ingratum est beneficium,quod diu inter manus dantis hasit, Monet haud cunctanter opitulandum amicis,quũ opus est,nec expectatis precibus deferendũ officium.

Ambabus manibus haurire. ἀμφοτέραις.

De iis dici cõsuevit,qui summo conatu quippiã agũt.Huic confine est.
Οἰδ' ἐπὶ δεξιὰ, οἰδ' ἀριστερὰ νωμῆτα βοῶν.
Novi eq uidem clypeum dextra lævaque movere.
Invenitur & illud.Ambabus manibus largiens. Id est,affatim, & prodige, aut etiam perbenignè.

Ipso horreo.

Quo prolixè & affatim datur, ipso horreo dari dicitur,quemadmodum,ipso canistro, propterea quod ex horreo plenius depromitur,quam à chœnice.

Promus magis quam condus,

Ausonius torquet in quendam profusorem, qui parta prodigere nosset: quærere aut quæsita servare non nosse.

Laurus in paludibus. Λαῶ ἐν ἑλείῃ.

Suidas scribit, dictum de iis, qui facilis sunt ad dandum.

Bona Porsenæ;

Bona Porsenæ dicebãtur, quæ velut ab hostibus erepta pãrvo veneunt.

De alieno liberalis.

De alieno facilè largimur de nostris non item. Homer.
Ἐπεὶ ὦ νῦ τις ἐπίσχοι, ὃσ' ἐλεήνῃ,
Ἀλλοτριον χαρίσασθαι.
Nam res largiri alienas.

Haud res ulla vel ars, neque enim piget.

Communis Mercurius. κοινὸς ὁ Ἑρμῆς. *Lucianus.*

Quidam hic natam paræmiam arbitrantur, quod Mercurius, ut est furtorum author ac repertor,primus ostendit,qua furto parta sunt,ea in medium cõmuniter oportere deponere. Alii malunt huc referre,quod Mercurius sit orationis author,per quam inter homines omne cõmercii genus constat,unde & medius inter superos,atque inferos à poëtis ingitur.

¶ Exempla Biblica.

Liberalitatis *exempla*: Rex Sodomorum, Gen.14.v.21.Rebecca,24.v.58.Iacob.33.v.19..Moyses,Exod.2.v.17.Israëlitæ,36.v.5.David,1.Sam.30.v.26.2. Sam.9. v.7. Sobi & Naas,17. v.28. Berzellai, 19. v.32. Regina Saba, 1.Reg.10.v.10. quidam princeps ex Tribu Ephraim, 2.Par.28.v.15.Cyrus, 1.Esdr.1.v.7. & 3.4.5. Princeps Patrum,2.v.68. Artaxerxes, 7.v.11.12.Nehemias & divites Judæi, Nehem.2.v,8.& 5.v.10. Assuerus, Ester.2.v.18 & 6.v.10. & 7.v. 2. Tobias senior, Tob.1. v.19.Raguel.10. v.20.Tobias senior & junior.12.v.2.Filij Job,Job.6.v.4. Job.19.v.15.16. & 31.v.17.18.Magister militiæ Regis Babylonis, Jerem.40.v.4.5.Magi, Matth.2.v.11.Matth.9.v.10.Luc.5.v.29. Dominus servi, Matth.18.v.27. Christus,19.v.28 & 29.& 24.v.16.Joan.2.v.9.10.11. Pater prodigi,Luc.15. v.22.Zachæus,19.v.6.8. Vidua paupercula,21.v.34. Barsabas,Act.4.v.36. 37.Antiochena Ecclesia,11.v.19. Lydia,16. v.15. Barbari,28.v.2. Publius v.7.Paulus 2.Cor.12.v.15.Philem,v.19.

1. Liberalis est is,qui cuique pro dignitate,proque modo facultatum suarum libenter & prudenter gratificatur.

2 Non se spectat, sed alium. Scilicet hoc nomine indignus est is, qui si quid benignè facit,id sua causa facit.

3 Ab eo qui esse & haberi vult liberalis,primum exigo ut animo sit beatior quam re locupletior.

4 Homo liberalis nullo intuitu sui, sed alterius amore ad benefaciendum accingatur,nullum suum emolumentum spectet,sed alienum commodum.

5 Liberalis à nemine cogitur,sed ipse sua se voluntate cogit. Atque adeo hanc ipsam voluntatem audeo vocare beneficium.

6. Ut Deus nullius compendii gratia quicquam largitur; quod nullius rei indigens est; ita beneficus nec sua beneficia cuiquam expensa fert, nec sua causa talis est. Quippe intelligit se esse dispensatorem munerum Dei. Huic dignitati vix alia dignitas æquari potest. Videtur enim Deus in illum multa merito effudisse, qui magnæ sortis est dispensator animosus.

7. Liberalis, omni amoto fuco, omnique excussa jactatione, beneficentiam suam vult apparere nitidam, simplicem, divinam imitationem. Nam qui ea quæ benefaciunt debuccinant,non alienæ indigentiæ subveniunt, sed suæ laudi serviunt.

8 Qui benignè fecit, de aliena tenuitate sublevanda, non de beneficio recuperando, aut sé ornando cogitavit.

9. Nullus prudens largè dat, cui non abundè sit, unde det. Donare est largiri de suo non de alieno.

10. Homo liberalis si rogatur, hinc putat de se experimentum sumi an sit is, cujus votis Deus annuere possit. Si totum nescivit, non mirum est rogari eum. Si aliquid tantum, non omnia resciverit, tunc sibi innui se moveri gaudet,tam rogatus dat, quam ultro beneficium offert. Sic omnem rem putat sola petitione de gratia liberalitatis multum defringi, homini ingenuo nihil esse intolerabilius quàm alii supplicare, eique sua operta vulnera denudare.

11. Vere liberalis in eos potissimum beneficia confert, qui reddendis sunt impares, etiam in alienos & ignotos, eos potissimum quos aliqua calamitas oppressit.

12. Christiana pietas docet eum qui egentem munificat, ipsi Deo fœnerare. *Car. Pasch.lib.de virt.& vitiis, cap.51*

Liberalitatis Icon.

1. Liberalitas est virtus, cujus monita beneficia bene collocantur. inter prodigalitatem & avaritiam media,

2 Est commune quoddam vinculum, quo & beneficus & beneficio devinctus astringuntur, nempe uterque volens.

3. Liberalitas prius exstat in animo quam apparet in re, nec est negotium temerarium, sed voluntatis & bonitatis.

4. Sola hæc animi excelsitas mortali indit similitudinem Dei,qui quantus est, beneficientia, benignitas, liberalitas munificentia est liberalis:ergo fungitur ipso munere Dei.

5. Illa demũ vera benignitas cẽsenda est,quæ summũ Numen imitatur

6. Ut liberalitas omni mercede vacare, ita ab omni incepta & improba ostentatione vacua esse debet; præsertim quoties infirmitati,egestati, ignominiæ subvenientium est.

7. Pulcherrima ea est liberalitas, quæ quàm efficaciter juvat, tam amanter rem omnem silentio premit.

8 Plane liberalitas est negotium gratuitæ cujusdam voluntatis, si dicta quod ab animo libero proficiscitur,1.nulla spe lucri, aut alicujus gloriolæ occupato. Nam ipsam benefeciisse beneficio amplã merces, proque omni laude est.

9. Liberalitas nunquam fidem accipientis, sed necessitatem spectat. Hanc sublevat, illam non cogit. Denique dando, aliáve ratione opitulando nihil ultra cogitat, quam ut det, opituletur,nullis sordium adstricta vinculis. Quin quod ipsa dedit aliqua ratione recipere, quodammodo injuriam putat.

10. Ea demum benignitas est lautissima, quæ è propria substantia & ex opera constet.

11. Quia liberalitas est opus benevolentiæ, semper est obvia honestis desideriis, eumque qui liberalis sit, nec vrgeri, ac rogari quidem patitur.

12. Nihil gravatè; nihil operosè liberalitas agit,nihil dat manu lenta ac tarda,semper officiosa & prompta moras nescit, omnes procrastinationes compendifacit; omnes difficultates & molestias amovet.

13. Vix dici potest quantum liberalitas pulchrescat, si se ei opportunitas & occasio comites addunt. Egenti in occasione subvenire est beneficium conduplicare.

14. Ea verè liberalitas est,quæ nullius beneficii est exprobratrix.

Μεγαλοψυχία,virtutũ parens omnium,quatenus honestatis studid cũcta contẽnunt,profligant, superant: veximiè antè moderationis divitiarum & honorum genitrix, vel nomine ipso attestante,quandoquidẽ illa μεγαλοπρέπεια, hæc μεγαλοφροσύνη nuncupatur. Utraque sanè voluptate honestissima animos bonorum perfundi,divitias in alios conferendo, honores ab aliis suscipiendo.Cæterum,quia homo aliis potius quàm sibi natus est, moderatio divitiarum moderationi honorum & dignitate & loco præferenda videtur.Quò vilior dominus eò gravior servitus;libertas gratior.Proinde καθ' ἑξοχὴν ea virtus, quæ à servitute rei inanimatæ turpissima in libertatẽ iucundissimam mortales asserit,ἐλευθεριότης Græcis,Latinis appellatur *Liberalitas*.Hæc veluti promus & condus est reliquarum virtutum.Promus quidem,sumptũ faciendo,munera dãdo. Cõdus quidem,quæ non habet cõparando,quæ habet conservando.Itaque vel ut organum,vel ut subjectum habet divitias,quarum appellatione pecuniã imprimis, nec minùs bona reliqua cõplectimur, animo, corpori,fortunisve commodantia:quacũque materia,Agrorum,alimentorum,servorũ,brutorum:quacumque forma,salarii,donativi, lytri cõstent:quatenus pecuniaria æstimatione,tanquam mensura circumscribi possunt,& definiri.Item religiosa,Profana,Politica, Occonomica,Publica,Privata:Urbana,Bellica:ex personæ agentis,patientisque diversitate quin etiam misericors,honorifica,officiosa,fida,grata,ex fine particulari nuncupatur.Universalis alioqui finis honestas est, sive liberalitas pecuniaria.Jam verò in specie liberalitas in usu erga alios splendida, in possessione,quoad seipsam commoda existit. Usus τῶν χρημάτων sumptuarius κατὰ δαπανὴν, munerarius κατὰ δόσιν in parvis nomen habens generis, in magnis μεγαλοπρέπεια Græcis in universum:Latinis fortè distinctiu hic munificentiæ, illic magnificentiæ appellationem subit, Possessis

verò τῶν κτημάτων partim ἐν λήψει, partim ἐν φυλακῇ, utraque χρηματιστικῆς οἰκονομίας famula subjecti merito hujus loci propria est. Porrò, liberalitati immoderatio pecuniaria opponitur, quam in genere ἀνελευθερίαν non ineptè diceremus, nisi hoc nomen alteri extremo impositum fuisset. In excessu quidem Prodigalitas, à prodigendo ; à profundendo profusio; à perdendo ἀσωτία, in χρήσει Sumptuaria & muneraria in κτήσει acceptante & conservante. In defectu verò ἀνελευθερία, ipso nomine summum cum liberalitate pugnam denotans ; Avaritia Latinis, quasi auri auiditas, eademque ratione φυλαργυρία Græcis, in usu circa δαπάνην sumptuaria, circa δόσιν muneraria: in parvis nomen habens generis, Latinis sordes: in magnis μικροπρέπεια In possessione verò secundũ λῆψιν aviditas, secundum φυλακὴν tenacitas. Et hi quidem fontes sunt liberalitatis splendidæ, prodigalitatis insanæ, avaritiæ sordidæ. Qui habitus, ut frequentissimi sunt in una quotidiana, ita varias trahunt appellationes. Et quia magnificentiam prodigalitas, parsimoniam avaritia imitatur: non eadem exempla diverso respectu, nunc vitii, tunc virtutis, classem subire videntur. *Theatrum vitæ human.*

¶ Profana Exempla.

Leo X. Papa nulla in re ardentius & effusius, quam ad liberalitatis gloriam anhelavit, eos principe loco indignos existimãs, qui nequaquã benefica manu fortunæ muneribus uterentur. *Iovius in Leone X. lib.* 4.

Cyrus Persarum regno potitus, nullum in suos liberalitatis genus prætermisit : non pecuniam : sed amicos, quibus ipse plurimum contulisset, divitiarum suos esse thesauros ducens. *Pontanus de Principe ex Xenophontis Pædia.*

Alexandrum Macedonem ingentis spiritus terrarum principem inter alia, quibus eum natura dotatum cœlo quodammodo inseruerat, magna sua gloria solitum prædicare legibus, à nemine se unquam benignitate fuisse superatum: *Cœlius lib.* 7. *cap.* 78.

Ptolomæus Philadelphus rex Ægyptiorum maxima cum voluptate amicos suos locupletes effecit. Dicebat enim, melius est ditare quam ditescere. *Ælianus.*

Cleomenes & Ptolomæus reges Ægyptiorum adeo benefici erga cunctos extiterunt, ut inde beneficorum cognomina deportarint, Evergetæ dicti, *Alex: ab Alex. lib.* 1. *cap.* 11.

C. Iulius Cæsar. omnibus Rempubl. tractantibus opulentiam propinavit Gallicam affatim hauriendam. Pompeius cum mitteret repetitum milites, quos ei ad bellum Gallicum commodaverat, eos Cæsar donatos millenis nummis remisit. *Plut. in Cæsare.*

Aug. Cæsar. liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. *Sueton.*

Alexander Severus nullum diem prætermisit, quo non pium aliquid liberale, humanumque fecerit, publici tamen ærarii ratione habita : ut quamvis imperaret, sciret tamen moderatũ se prudentemque Reipublicæ dispensatorem esse debere. *Lampridius.*

Constantinus Magnus Imp. si quos privatos dilexit, opibus honestavit, non dignitate prætoria, aut consulari, ut principes priores fecerant. *Cuspinianus.*

Vide Beneficentia, Beneficium.

Liberatio.

¶ Loci Biblici.

Liberationem, seu libertatem per Christum Græcis ἀπολύτρωσιν, duplicem constituit Paulus, Ephes. 1. cap. Unam qua redimimur, persoluto pretio, Christi videlicet sanguine, ut à servitute peccati & mortis manumittamur, vers. 7. *ut fusius explicatur.* Rom. 7. cap.

Alteram, qua in justam libertatem prorsus vindicemur, Ephes. 1. 14. Nos enim quamvis liberos, retinet tamen aliquatenus per vim peccatum ; in aliqua servitutis specie, ut quod volumus non faciamus. Galat. 5. 17. & mors etiam nexos in vinculis tenet, in diem illum judicio extremo destinatum : quo nos Christus, ut à se redemptos liberari causa manu asseret.

Non pugnant igitur inter se duæ istæ liberationes, sed illa quidem peracta est: hanc vero, quæ illius est complementum, speramus, ut Luc. 21. vers. 28. Rom. 8. 13. Ephes. 4. v. 30. cujus est arrhabo Spiritus sanctus, ex quo nos manumissos esse dicemus per fidem, ut nos tandem in justam libertatem ex malæ fidei possessoris potestate asserendos esse non dubitemus. Illam igitur docendi causam ἀπολύτρωσιν ἐλευθερώσεως vocare licebit, cujus passim meminit Apostolus, ut Rom. 6. v. 22. & 8. v. 2. Hæc vero dicitur ἀπολύτρωσις τῆ ὑποθέσεως, id est, ad verbum, liberatio vindicationis, sive assertionis.

¶ Exempla Biblica.

Liberationis miraculosæ *exempla* : In Noë cum suis, Gen. 7. vers. 7. Loth cum filiabus, 19. v. 19. Josepho, 41. v. 9. 10. &c. Act. 7. v. 6. 7. Israëlitas, Exod. 14. vers. 17. 28. & 18. vers. 7. 8. 9. Jud. 2. v. 16. & 3. v. 9. & 6. v. 34. &c, 10. v. 1. 2. & 11. v. 23. 1. Esdr. 8. v. 31. Esth. 10. v. 9. Gedeone populo Dei, Jud. 17. v. 7. Davide, 1. Sam. 17. v. 37. 2. Sam. 23. vers. 1. 2, Psalm. 18. v. 9. & 57. v. 3. & 91. v. 3. & 116. v. 5. 6. In Samaria & Israëlitis, 1. Reg. 7. v. 1. 2. Ezechia & populo Judaico, 19. v. 35. Esdra & Israëlitis, 1. Esdr. 8. v. 31. & 9. v. 31. Tobia, Tob. 11. v. 13. 14. 15. 16. Sidrach, Misach, Abdenagoue, Daniel. 13. v. 23. 24. Daniele, 5. v. 20. 21. & 14. v. 39. 1. Macch. 2. v. 60. Susanna. 13. v. 42. 43. Populo Dei, 2. Macch. 2. v. 17. 18. Petro, Actor. 12. v. 6. 7. Paulo & cum ipso navigantibus, ac naufragium facientibus. Actor. 27. v. 22. 23.

Liberi.

¶ Definitio et Etymolog.

Liberi, orum, plur. numero tantum dicuntur, filii vel filiæ: τέκνα, παῖδες, υἱοί Hebr. *Banim*, & *Banoth*, filii, & filiæ. *Ben*, filius, *Bath*, filia, à verbo *Banah*, ædificavit, exstruxit, laboravit in ædificiis exstruendis, instauravit ædificium. Metaphorica locutio, quæ ad familiarium ædificationem, & Ecclesiæ politiarumque in mundo conservationem sapienter accommodata, doctrinas perutiles continet.

Non est sine liberis, cui vel unus filius, unave filia, est. *Cuius in L. non est ff. de verb. signific.*

Nepotes & pronepotes cæterique ex his descendentes, liberorum appellatione continentur: ut tradunt Juris Antistites.

¶ Loci Biblici.

Liberi recte & ex Dei verbo instituendi, Exod. 12. 24. & 13. 14. Dan. 4. 9. & 6. 7. & 11. 19. Liberi castigandi, Prov. 22. 15. & 23. vers. 13. 14. Ephes. 6. vers. 4. humaniter fovendi *ibid.* Idolis non sacrificandi, Levit. 20. Deuter. 15. v. 18. in utero sanctificari, 1. Cor. 7. 14. Liberi non ex æquo à parentibus dilecti, *exempla* : Esau & Jacob. Genes. 15. 28. Joseph & alii fratres. 37. 3.

Liberorum in parentes amoris *exempla*: Elisæus 1. Reg. 19. 20. Discipulus quidam, Matth. 8. 22. Liberorum erga parentes officium. *Primum*, debent amorem, *exempla*: Joseph, Genes. 46. 29. Elisæus, 1. Reg. 19. vers. 20. *Secundo*, honorem *Exempla*. Sem. & Japheth, Gen. 9. 23. Joseph. 46. 29. & 48. 12. Salomon, 1. Reg. 1. 19. Paulus & Hebræi, Hebr. 1. 2. 9. *Tertio*, obedientiam. *Exempla*: Isaac, Gen. 22. 6. &c. Jacob, 28. v. 12. Joseph, 37. v. 13. 14. Filia Jephte, Judic. 11. vers. 36. Samuël, 1. Sam. 24. & 2. 26. Salomon, 1. Reg. 2. v. 20. Tubias junior, Tob. 5. 1. Rechabitæ, Jerem. 35. v. 18. 19. Susanna, Dan. 13. v. 2. 3. 63. Christus, Luc. 2. v. 51. Idem præcipit & Paulus fieri, Ephes. 6. 1. Col. 3. 20. *Quartò*, nutritionem. *Exemplum*: Ioseph, Gen. 45. v. 9. 10. 11.

Liberorum contumaciæ & inobedientiæ erga parentes *Exempla*: Cham. Gen. 9. 21. Esau, 26. v. 34. 35. & 28. v. 8. 9. Simeon & Levi, 34. 30. Heli filii Ophni & Phinees, 1. Sam. 1. v. 22. 23. 24. Filii Samuëlis, 8. v. 3. Absalom. 2. Sam. 16. v. 1. 2. 3. 4. Filius prodigus, Luc. 15. v. 11. 13.

Liberorum procreatio donum Dei est, Gen. 1. 28. & 4. v. 1. 25. & 16. v. 2. & 20. v. 17. 18. & 25. 21. & 29. v. 30. 31. & 30. 22. & 48. 9. Rut. 4. 13. 1. Sam. 1. v. 19. 27. & 2. 21. Psal. 113. 8. & 127. 4. Esa. 66. 9.

Poeticæ Sententiæ.

Juven. Sat. 14.

Nil dictu fœdum, visuque hæc lumina tangat,
Intra quæ puer est : procul hinc procul ite puellæ
Lenonum & cantus & pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia, si quid
Turpe paras nec tu pueri contempseris annos,
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

Orpheus.

Iuppiter inspicit illos, qui colunt iura parentum,
Et qui negligunt præ animi impudentia.
Ac illis quidem benignus & mitis bona largitur.
His vero infensus indignatur per furias.
Sunt enim vehementes in tertia parentum furiæ.

Plaut. in Trin. Act. 2.

Quo illic homo se penetravit ex ædibus ? Lys. Pater adsum:
Impera quodvis, neque tibi ero in mora, neque latebrosè me abs tuo
Conspectu occultabo. Ph. Feceris par tuis cæteris factis, patrem
Tuum si percoles per pietatem! nolo ego cum improbis te viris,
Gnate mi, neque in via, neque in foro ullum sermonem exequi.
Novi ego hoc seculum morib. quibus sit malus bonum malum
Esse vult, ut sit sui similis : turbant, miscent mores mali. Rapax,
Hæc dies noctesque tibi canto, ut caveas : quod manu non queunt
Tangere, tantum fas habent, quo manus abstineant.
Cætera rape, trahe, fuge, late. Lachrymas hæc mihi, cum video
Eliciunt, quia ego ad hoc genus hominum duravi, quin prius
Me ad plures penetravi, nam ii mores maiorum laudant.
Eosdem latitant : hisce ego te artibus gratiam facio neu colas,
Neu imbuas ingenium meo modo, & moribus vivito antiquis.
Quæ ego tibi præcipio, ea facito : nihil ego istos moror fatuos
Mores & turbidos, quibus boni dedecorant se: hæc tibi, si mea
Imperia capesses, multa bona in pectore considents.

Euripides.

Quisquis in vita sua parentes colit,
Hic & vivus & defunctus diis charus est.

Idem in Herc.

Nihil est tam honorificum liberis,
Quam bono & honesto genitore esse natos,
Et debitum honorem parentibus offerre,
Nihil est genitrici sua prole suavius.
Amate matrem, ô liberi : non enim est amor
Vllus huiusmodi, & qui suavius ametur.

Pythagoras.

Parentes honora, & qui genere tibi proximi sunt.

Agathon.

Quam iucunda res est, parenti obedire liberos.

Timocles.

Quicunque patrem timet ac reveretur,
Hic in bonum civem evadet procul dubio.

Et hostibus incommodare poterit.
Terent. in Adelph.

Hoc patriam est potius, consuefacere filium
Suâ sponte recte facere quam alieno metu.
Hoc patet ac dominus interest, hoc qui nequit;
Fateatur se nescire imperare liberis.
Ibidem.

Vt quisque vult filium suum esse, ita est.
Horat. 1. Serm. 4.

Insevit pater optimus hoc me
Vt fugerem exemplis vitiorum quæque notando,
Cum me hortaretur parce frugaliter atque
Viverem, uti contentus eo, quod mi ipse parasset,
Nonne vides Aldi ut male vivat filius? utque
Bonus inops? magnum documentum ne patriam rem.
Perdere quis velit à turpi meretricis amore
Cum deterreret, Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas concessa cum Venere uti
Possem: deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat sapiens vitatu, quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi: me satis est si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque
Dum custodis eges vitam, famamque tueri
Incolumen possim, simulac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Si me
Formabat puerum dictis, & sive iubebat
Vt facerem quid, habes authorem, quod facias hoc:
Verum ex iudicibus selectis obiiciebat,
Sive vetabat, an hoc inhonestum & inutile factu
Necne sit addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? avidos vicinum funus ut agros
Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit:
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis.
Ex Græcis Comicis.

Φιλίας μέγιστος δεσμὸς αἱ πάνυ ῥῶμαι.
Sunt vinculum amoris liberi liber firmissimum.
Μακάριος, ὅστις εὐτύχησεν εἰς πάντα,
Felix, boni cui contigerunt liberi.
Μακάριος ἐστιν οὐκ εὐπάκτου τρέφειν.
Morarus est cui filius, felix pater.

¶ Philosophorum Sententiæ.
& *Historicorum.*

Liberos postquam secundum leges generaverint, si quis cum aliena muliere in talibus consuetudinem habuerit, aut mulier cum viro, si adhuc liberos procreant, eadem mulcta ipsis irrogatur, ut de his, qui adhuc generant, dictum est. *Plat. de leg. dial.6.*

Liberorum educatio doctrinæ potius cuidam & admonitioni potius similis est quam legibus. *Idem de leg. dial.7.*

Liberis inquilinorum, si opifices sunt, & quindecim annos nati, cohabitatione tempus initium sumat post quintum & decimum annum, & postea maneat per 20. annos, si cui hoc ita placuerit si verò manere voluerit maneat, postquam eodem modo, ut de inquilinis diximus, reipublicæ persuaserit, qui discedit, abeat, delectis præscriptionibus, quæ ab ipso prius fuerint apud magistratum præscriptæ. *Plat. de leg. dial.8.*

Liberis nihil est charius humano generi. *Livius, Decad.1.l.1.*

Futura soboles adfert oblivionem amissorum & Reip. hæc duo commoda accedunt in liberorum propagatione, quod numerus civium augetur, & quod tutiora consilia dantur. Nam qui non habent liberos, periculorũ socios, non perinde justa consiliant dant patriæ. *Thucyd. l.2.*

Pater non ignorabit ita liberos esse procreandos, ut meminerit his à rerum natura, & accipiendi spiritus, & reddendi eodem momento temporis legem dici atque ut mori neminem solere, qui non vixerit, ita nec vivere quidem aliquem posse, qui non sit moriturus. *Valer. Max. lib.5. lib.10.*

Liberum gratia quis omni fortasse audebit. *Procop. de bel. Pers. l.1.*

Frustra de prole cura est, nisi rebus præsentibus consulatur. *P. Diac. hist. lib.1.*

Liberi bonum quoddam ex honestate simul, atque jucũditate permistum esse videntur. *Leo Heb. de Am. dial.1.*

Liberos prudentissimos cur stulti plerique procreant, & contra multi valde prudentes stolidissimos quia homines stultiores cum concumbunt, totos libidini se dedũt, itaque animo penitus in corporis cõcreationem demerso, astrictoque rei tantum Venereæ semen vires optimas tum rationales, tum naturales adeptum profluit, & proinde prudentiorem creat hominem. At homines prudentes, & docti semper aliquid vel honesti, vel utilis animo complectuntur, nec in ipso quidẽ venereo coitu omnino à rerum studio desistunt, & sic animo in remissiori profluens semen, expers longe facultatis illius animalis incũbit: & hinc deduci ratio potest, cur homines stulti & indocti filios robustos maximè procreãt, prudentes & docti imbecilles. *Alexand. Aphrod. probl.1.n.28.*

Liberi civitatis, Romanæ jure in patrum arbitrio detinebantur, usque dum tertia emancipatione solverentur. *Boet. in Topic. Cic. lib.*

Liberi non jure suscepti, & impari matrimonio, in patrum non erant potestate, sed potius matres sequebantur. *Idem ibid.*

Liberi cum parentibus puberes facti ad bellum proficisci debent, ut videant, quæ viros præfectos tractare oportebit, & ministrent, quæ ac bellum spectant, & curent patres & matres. *Plato de rep. dial.5.*

Liberi belli spectatores esse debent, & patres ipsis præstare debent securitatem, & cum patres sint expeditionum militarium edocti; noscant, quæ periculosæ sunt, & quæ secus existunt, ad has producent, & illas vitabunt. *Idem ibid.*

Liberi puberes ducendi sunt ad bellum, nam patres diligentius, ipsos instituent, quam custodes; & experientia, & inspectione eorum, quæ conveniunt præterea animal omne insigniter pugnabit præsentibus his, quæ peperit. *Plat. de rep. dial.5.*

Liberi si præter opinionem in bello aliquid accidat; alati esse debent, ut quo, si opus fuerit, volantes aufugiant, nam admodum adhuc pueri in equos transferendi sunt, & ubi equitare didicerint, ad spectaculum ducendi sunt, non illis animo concitatis, neque ad pugnam instructis, sed quam velocissimis, & habenis maximè parentibus: sic & optime spectabunt & securissime, si aliquid accidat servabuntur cum senioribus ducibus. *Idem ibid.*

Liberis tempore bellorum preficient principes non vilissimos, sed eos, qui & experientia, & ætate præstantes sunt & duces, & puerorum ductores. *ibid.*

¶ Emblema.
Emblema Alciati. CXCIII.

Aute diem vernam boreali cana palumbes
Frigore ædificat, præcoqua & ova fovet:
Mollius & pulli ut iaccant, sibi vellicat alas,
Quis nuda hyberno deficit ipsa gelu.
Et quia Colchi puerit, vel te Progne improba? mortem
Cum volueris propria proclis amore jubit?

Vide Educatio, Institutio.

Libertas.

¶ Definito et Etymolog.

Libertas, Græcè ἐλευθερία, ας, ἡ & ἐλεύθερος α, ὸν, liber dicitur Heb. *Chopheseh*, à verbo *Chopheseh*, libertate donavit, manumisit: & in 2. conjug. passiva *Chuppaseh*, libertate donatus est. *Levi.* 19.20. Est autem libertas naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet nisi quod vi jure facere prohibeatur: *ut habetur Inst. de iure personarum, princ.* cujus oppositum est servitus, venitque à liber.

Liberis pariter inde derivatur, & is est, qui cum esset servus, factus est liber. Inde etiam fit libertinus, quod est adjectivum nominis, & est relativum ingenui, sicut libertus relativum patroni.

Libertini sunt, qui justa servitute manumissi sunt, sicut ingenui, qui libera matre nati, nec postea servi facti sunt. Inde libertinitas & ingenuitas dicuntur.

¶ Loci Biblici.

Libertas vera per Christum, Joan. 8.32.36. Gal. 4..31. & 5.13. Roman. 16 18. & 8.21.1. Petr. 1.18. & 2.16.2. Petr. 2.19. ex cognitione veritatis, 8.32. & conscientia bona, 1. Timoth. 3.13. per fidem, Gal. 3.25. Libertas Christianæ charitati subjecta est, 1. Cor. 8.1.9. Inter ædificationis & charitatis terminos consisterere debet, Roman. 14.19.20.21.1. Cor. 6.12. in rebus mediis ad infirmorum fratrum conscientiam attemperanda est, 1. Cor. 11.29. Libertas spiritualis, 7.22. cum servitute carnali non pugnat, Ephes. 6.5.1. Petr. 2.16. Libertate Christiana non abutendum, Rom. 14.15.16.1. Cor. 6.12. & 10.23. & 8.8.9. Galat. 5.13.1. Petr. 2.16. abusus, ejus coërcetur, 1. Cor. 8. quomodo ea usus sit Paulus, 9.15.18.22. nempe ut non offenderet quemquam, *ibi.* & 2. Cor. 11.12. Libertas prava & improbanda, Job. 11.12. Jer. 34.15. Ose. 7.16.2. Pet. 2.18. Libertatis lex quæ dicatur, Jac. 1.25.

Liberum esse justitiæ, est non subesse imperio justitiæ. Rom. 6.20. nec justitiam ullum jus in quempiam habere.

Libertas, pro liberatione à lege cæremoniali 1. Cor. 9.1. & pro primo gradu ad vivificationem, 1. Cor. 3.17.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vir vanus in superbiam erigitur tanquam pullum onagri se liberum natum putat. *Iob.* 12.

Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri suo, & unusquisque animo suo. Et ecce prædico vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, ad famem. *Ierem.* 34.

Reversi sunt, ut essent absque jugo: & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. *Ose.* 7.

Siquidem ubi, vehementer fastuosa vanitatis verba solverint, illecebras homines per concupiscentias carnis voluptatibus, eos, qui fere aufugerant, eos qui in errore conversantur, dum illi libertatem pollicentur quum ipsi servi sint corruptionis. 2. *Petr.* 2.

Libertas Evangelica per Christum datur.

Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. *Ioan.* 8.

Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis, *Rom.* 8.

Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. 2. *Cor.* 3.

Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus vos liberavit. *Galat.* 4.

Ad Deum ordinatur.

Liberati autem à peccato servi facti estis iustitiæ. *Rom.* 6.

Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habebatis in his, de quibus nunc erubescitis?

Nam finis illorum mors. Nunc vero liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.

Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini. 1. *Cor.* 7.

Vos etiam in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis;sed per charitatem Spiritus servite invicem. *Galat. 5.*

Similiter qui liber vocatus est,servus est Christi.*1.Cor.7.*

Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis,& permanserit in ea : non auditor obliviosus factus, sed factor operis, beatus in facto suo erit. *Iacob.1.*

Sic loquimini & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. 2.

Benefaciendo obtureris os hominibus stultis & ignorantibus, tanquam liberi,& non veluti velamen habentes malitiæ libertatem, sed tanquam servi Dei. *1.Pet.2.*

Libertas humana commendatur.

Servus vocatus es,non sit tibi curæ : sed & si potes fieri liber,magis vtere. *1.Cor.7.*

Pretio empti estis,nolite fieri servi hominum. *Ibid.*

¶ Patrum Sententiæ.

Si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati,quare Paulus non est permissus uti pessima voluntate qua persequebatur Ecclesiam, sed prostratus est,ut cæcaretur:cæcatus est,ut mutaretur:mutatus est,ut mitteretur:missus est,ut qualia fecerat in errore talia pro veritate praedicaret ? Si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati quare monetur pater in scripturis sanctis filium durum, non solum verbis corripere,sed etiam latera ejus tundere,ut ad bonam disciplinam coactus ac domitus dirigatur ? Unde idem Salomon dicit:Tu percutis dum virga,animam autem ejus liberas à morte.*Aug.Donato Presbytero,& habetur 23.q.4.Displicet.§.Si voluntas.*

Quem delectat vera libertas,ab amore rerum mutabilium liber esse appetat.Et quem regnare delectat,uni omnium regnatori Deo subjectus sit,plus eum diligendo,quam semetipsum.*Aug.l.de vera religione.*

Prima libertas voluntatis erat,posse peccare,novissima erit multo magis,non posse peccare.Prima immortalitas erat,posse non mori,novissima erit multo magis, non posse mori. Prima erat perseverantiæ potestas bonum posse non deserere : novissima erit perseverantiæ felicitas,bonum non posse deserere. *Idem Aug.de correct.& gratia.*

Manebat autem,antequam vinum inveniretur, omnibus inconcussa libertas.Nemo sciebat à consorte naturæ suæ obsequia servitutis exigere : non esset hodie servus si ebrietas non fuisset. *Ambr.in ser.Domini de Ieiunio, qui incipit,Divinum ad patrem , & habetur dist.35. c.Sexto die §.Manebat.*

Ille in quavis conditione servitij liber est, qui amore non capitur, avaritiæ vinculis non tenetur,metu criminis non obligatur,qui securus expectat præsentia,quem non terrent futura.*Amb.de Ioseph.*

Cum Redemptor noster totius conditor creaturæ ad hoc propitiatus humanam voluit carnem assumere,ut divinitatis suæ gratia dirupto (quo tenebamur captivi)vinculo servitutis,pristinæ nos restitueret libertati:salubriter agitur,si homines,quos ab initio natura ,liberos protulit,& jus gentium substituit jugo servitutis,in ea natura , qua qui nati fuerant,manumittentis beneficio libertati reddantur. *Greg.Mentano & Thoma,& habetur 12.q.2.cum Redemptor.*

Cum nobis triplex proposita sit libertas:à peccato,à miseria,à necessitate : hanc vltimo loco positam contulit nobis in conditione natura : in prima restauramur à gratia,media reservatur nobis in patria. Indicatur prima libertas naturæ, secunda gratiæ,tertia gloriæ : prima habet multum honoris,secunda plurimum virtutis , novissima cumulum jucunditatis. *Ber.de libero arbitrio.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Menander.

Ἐλεύθερος γὰρ ἀνδρὸς τ' ἀληθῆ λέγειν.
Liberi enim viri vera dicere,
Ἐλεύθερον φύλαττε τ' σ' αὐτῆς τρόπον.
Liberum serva tui ipsius morem.
Σ' αὐτὸν φύλαττε τοῖς τρόποις ἐλεύθερον.
Teipsum serva moribus liberum.

Lucan. lib. 4. Pharsal.

Sed regna timentur.
Ob ferrum , & sevis libertas vitiur armis ,
Ignoratque datos ne quisquam serviat enses.

Horat. Serm lib.2. Satyr.2.

Quisquam igitur liber ? Sapiens sibique imperiosus ,
Quem neque pauperies,nec mors nec vincula terrent:
Responsare cupidinibus, contemnere honores ,
Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus ,
Externi ne quid valeat per leve morari ,
In quem manca ruit semper fortuna.

Idem epist. l,1. epist.1.

Ad summum, sapiens uno minor est Iove, dives.
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum ,
Præcipuè sanus, nisi cum pituita molesta est.

Claud. lib.3.

Fallitur egregio quisquis sub principe credit
Servitium nunquam libertas gratior extat ,
Quam sub rege pio.

Stat. 5. Sil. 2.

Quam non corrumpit pubes effrena , novaque
Libertas properata toga , ceu nescia falcis
Silvas comas tollit , fructumque expirat in umbras,

Plaut. Capt,

Omnes profecto liberi libentius
Sumus quam servimus

Plaut. Capt.

Liber capitur cui fors fraudis est,
Semel ingenium si data est occasio,
Satis est : nunquam pusillum possis prendere.

Anthol. Sacr. Jac. Bill.

Libertas nulla est melior maneque potestas,
Quam servire Deo, cui bene servit amor.
Ah,quo iugo postra est dilectionis amica voluntas,
Quæ vigit ætatem , non gemit imperio.

¶ Philosophorum Sententiæ.

De libertate. Dial. XIV. *Franc. Petrarch.*

Gaud.

In libertate natus sum.R.Non qui nascitur liber,sed qui moritur,liber est.Multum fortunæ licet in nascentium,inextinctum nihil.Expugnat urbes munitissimas;Armatos fundit exercitus.Potentissima regna subvertit. Inexpugnabilis arx sepulchrum.Illic regnum vermibus,non fortunæ.Itaque limen illud ingressi soli mortalium vitæ, hujus ab influxibus tuti sunt,Tu te liberum jactas,& ignoras,non dico ad sepulchrum, sed an liber hodie in cubiculum sis iturus.Libertas vestra tenuissimo nitens filo,sicut alia,quibus fiditis,omnia tremula semper & caduca est. G.Liber sum.R.Idcirco te(ut reor)liberum dicis,quia dominum nullum habes?Annæum audi Senecam,Bona,inquit,ætas est, forsitan habebis Nescis,qua ætate Hecuba servire cœpit,qua Crœsus, qua Darii mater, qua Diogenes. His ille te admonet exemplis. Multa sunt alia,vel tacita Senecæ,vel ignota.Nunquid non Attilium Regulum meminisli,indignũ prorsus hoc ludibrio,passum,tamen?Nunquid tibi recentior annis Valerianus excidit ? Quorum ille modo dux,hic autem princeps populi Romani,moxque ille Carthaginensium , hic Persarum servus ille truci supplicio peremptus,hic longa & misera contabuit servitute.Quid Macedoniæ Numidiæque reges ? Hinc Persen, hinc Siphacem memorem atque Jugurtham regni omnes è culmine Romano lapsos in vincula. Mitte veteres regum casus. Ætas tua quosdam e regia trusit in carcerē eumdemque una hora,& primum regem , & ultimum servum vidit. Si quidem eo quisque miserior servus est,quo felicior liber fuit.Noli igitur libertate tumescere,quoniam non ex liberis modo,sed ex regibus tã subito servi fiunt.Nec miraberis,cum secundum Platonis sententiam non minus ex servis etiã reges fiant.Mutantur assidue res humanę.Nihil sub cœlo stabile. Quis in tanta vertigine firmum aliquid,ac mãsurum speret? Neq; vero te liberum hinc dixeris,quod esse dominum tibi non vides,quod parentibus ortus ingenuis , nec in acie captus,nec venundatus sis. Sunt vobis invisibiles animorum domini & in ipsa hominum origine latens pestis est.Nascendi genus obnoxium peccato,qua nulla gravior servitus fingi potest.sunt occulti hostes,& bella clandestina:sunt quæ miseras animas nundinentur,quas heu vili pretio venditis voluptatibus fœdissimis dominarum , quæ vos inexorabili laqueo vinctos tenent. Ite nunc,& libertate gloriamini.Sed vos cæci, nihil nisi corporeum videris. Unde eum,qui uni mortali subest domino,servũ dicitis.Illũ vero,qui mille immortalibus tyrannis opprimitur,liberũ judicatis?eleganter ut reliqua profecto autem liberum non facit fortuna, sed virtus. G.Liber sum.R.Plane.Si prudens es,si justus,si fortis,si modestus,si innocens,si pius.Horũ si quid abfuerit,pro ea te parte servũ scito.G. In libera patria natus sum.R.Urbes quoque tu liberas tua ætate, perexiguo flexu iterum post paululum servas nosti. Quod si vel notiora vel clariora sunt vetera,Lacedæmon & Athenæ liberrimæ urbes civiles primum,mox externũ passæ sunt jugum.Hierosolyma sancta urbs, & libertatis æternæ mater temporaliter & Romanis servivit , & Assyriis,nunc servit Ægyptiis.Roma ipsa non solum libera,sed domina gentium,suorum primum civium,post etiam vilissimorum hominum serva fuit, ut nemo unquam libertati, nemo vel imperio suo fidat.

Quid est libertas?potestas vivendi ut velis.Quis igitur vivit,ut vult, nisi qui recta sequitur?Soli hoc contingit sapienti,ut nihil faciat injurius,nihil dolens,nihil coactus.Quis neget omnes leves, omnes cupidos,omnes denique improbos esse servos?An ille mihi liber est , cui mulier imperat,qui leges imponit,præscribi jubet,verat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest,nihil recusare audet?poscit,dandum est,vocat veniendum,ejicit,abeũdum;minatur,extimescendum : ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum,etiam si in ampliissima familia natus sit , appellandum puto. *Cic.in parad.*

Quid sit libertas ? quæris: nulli rei servire,nulli necessitati , nullis casibus fortunam in æquum reducere. *Sen.47.epist.*

Liber non est,quem superbus inflammat animus. *Idem : in Prou.*

Liber est is existimandus,qui nulli turpitudini servit. *Cic.4. ad Her.*

Inæstimabile bonum est, suum esse. *Sen.epist.76.*

Servitus ac libertas, si modum observent,utraque bona sunt, si modum excedant, utraque mala. Deo parere libertas est. *Idem epist.9.*

Proprium est paupertatis , cum alia deficiunt, exercere libertatem, *Quint. Dec.9.*

Libertatis proprium est, sic vivere ut velis. *Cic.1. Off.*

Omnes homines natura libertati student. *Cæs.l.2. de bell.Gal.*

Nemo liber, qui servit cupiditatibus. *Eras.in apoph.*

Nulla voluptas viris ingenuis suavior est libertate.

Ubi regnat luxus , ibi libertas diu esse non potest.

Is verè liber est,quem philosophia liberum facit.

Pestilentissimũ genus est adulationis,sub libertatis imagine blandiri.

Omnibus regibus natura invisa populi libertas.

Libertas bene magno emitur , nec sine negotio servatur.

Qui servit vitiis , verè liber non est dicendus.

Qui multis eget, liber esse non potest.

Nil beatum, si absit libertas. *ibid.*

Statius

Satius est libertatem nobis conservare, quam aliis auferre. *Agesil.*

Liberis hominibus, & præclaris legibus institutis, perdifficile est sub servitute durare. *Epimenides.*

Quod optimum inter homines est libertas est. *Diogenes.*

Servi non liberi est, quæ quis sentiat, non dicere. *Euripid.*

Tyrannidis & libertatis naturale dissidium. *Demosth.*

Libertas nomen virtutis est, servitus autem malitiæ.

Senectutis vltimæ Syracusana quædam mulier, Dionysij tyrannidis impatiens, sola quotidie matutino tempore deos, vt superstes esset Dionysius, orabat: quo agnito, eam accersiit, cur que id faceret, interrogauit. Tum illa: Quum puella essem, tyrannum habebamus, quo carere cupiebam: eo interfecto, tetrior aliquanto sceptrum occupavit, cujus obitum audius exoptabam. Tertium te superioribus importuniorem habemus: ita que timeo, ne te absumpto, in locum tuum deterior succedat. Quapropter tantam mulieris libertatem Dionysius punire erubuit. *Epicharm.*

Libertatis una pars est, vicissim parere atque, præesse, altera autem sic vivere vt velis. Hoc enim libertatis aiunt esse proprium, siquidem servi est, non vivere vt velit. *Arist. l. 6. de R. publica, c. 2.*

Homo liber dicitur is, qui seipso contentus est, & ex se pendet, non ex alterius arbitratu & imperio. *l. 1. Maior metaphys. c. 2.*

Fundamentum quidem popularis Reipublicæ est libertas, Hoc enim omnium sermonibus increbuit, quasi vero in hac una Republica libertatis insit communio: propterea quod hanc dicant ab omni popolari imperio indagari & exquiri. *l. 9. de Republica, c. 2.*

Nullus hominum liber est: nam aut pecuniæ, aut fortunæ seruit. *lib. 2. Rescr. ad Theodect. c. 21.*

Libertas & æquitas in eo posita est, vt quod quisque velit faciat. Ex quo efficitur, vt in populari genere civitatis eiusmodi ita quisque viuat vt velit, & vt ait Euripides, quemadmodum desideret: quod est in vitio Neque enim vita, quæ ex Reipublicæ præscripto digitur, seruituti deputanda est, sed saluti. *lib. 3. de Republica, cap. 9.*

Liberum esse, equidem cunctis rebus anteferendum arbitror. *Xenoph. de reb. gest. Grec. l. 4.*

Cùm leges apud indos variæ habeãtur, admiratione tamen dignæ hæ fuerunt, à priscis eorum philosophis editæ. Lege enim sanxerunt, neminem omnium seruum esse, liberos æquo iure honoreque haberi omnes Qui assuescerent neque præstare cæteris, neque iniuria quemquam afficere optimè ad omnes fortunæ casus instituisse vitam. Stultum sanè videri leges æquas omnibus positas, fortunas non æquè omnibus communes esse. *Diodor. Sicul Antiq. lib. 3. c. 10.*

Existimantes libertatem esse beatitudinem, nec sine fortitudine libertatem retineri, pericula bellica non defugire. *Tucyd. l. 10.*

Sine libertate nihil bonum est, nihil expetendum hominibus. *Plutarch. in Agesilao.*

In omnibus mortalibus libertatis desiderium est innatum, & iis qui inuiti & coacti miserias perferunt, quævis vel leuissima occasio ad res novandas idonea videtur. *Dyonys. Halic. lib. 5.*

In omnibus libertatis desiderium innatum est. *Idem lib. 6.*

Omnium humanorum bonorum libertas maximũ putatur. *Idem l. 11.*

Libertas ipsa satis habet dulcedinis. *Liuius decad. lib. 2.*

Moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle simulando ita se quisque extollit, vt deprimat alium, in difficili est cavendoque ne metuant homines metuendos vltro se officiunt, & injuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis. *Decad. 1. l. 3.*

Maxima libertatis custodia esset, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus juris non potest. *Decad. 1. lib. 4.*

Suis stat viribus libertas, nec ex alieno arbitrio pendet. *Decad. 4. l. 5.*

Omnes homines natura libertati studeant, & conditionem servitutis oderunt. *Cæsar. lib. 3. de bello Gall.*

Viri fortes non collocant libertatẽ & vires in agris & domibus, quæ nunquam eis deerunt, si pugnare non pigeat. *Appiam. l. 2. de bello civil.*

Fieri non potest vt libertatem ament, qui largitionibus corrumpuntur. *idem ibid.*

Libertatem nemo bonus, nisi cum anima simul amittit. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Libertas justa bonis & malis, strenuis & ignavis optabilis est, verùm eam plerique metu deserunt. *Salust. in Fragm.*

Ingenua servilibus ingenia præstant. *iustin. lib. 28.*

Falsò libertatis vocabulum ab iis ostenditur, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi nihil sunt, nisi per discordias habent. *Tacit. Annal. lib. 11,*

Libertas, naturâ, etiam multis animalibus data. *Hist. lib. 4.*

Optimus est, post malum principem dies primus. *Eod. lib.*

Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominatio, ita quamvis egregiis modus libertatis placet. *Ibid.*

Liber sub imperio nullus habetur. *Aurel. Victor. lib. de Cæsarib.*

Non ita grave est in malis senescentem vsque ad extremum vivere, quam à malis semel liberatum rursus in eadem recidere: quod medio tempore bona degustandi difficilis, ut par est, calamitas reversa videatur. *Procop. de bello Vandalico l. 2.*

Nihil tam indignum liberis & fortibus viris, quàm longè remoti, sæpè etiam victi adhuc hostis, & deinde minitantis imperio arma deponere. *P. Orosius histor. l. 3. c. 1.*

Natura ita comparatum est, ut qui inviti serviunt, ij libertatem affectent: & quod cupiunt, ad id obtinendum capta opportunitate erumpant. *Cedren. histor compend. pag. 476.*

Cùm nemo sit hominum, qui non cupiat se in libertatem asserere, qui non male velit iis à quibus aliqua servitute vel metu coërcetur: hæc sanè libertatis cupiditas & servitutis odium maximè vigent in Principibus. *Ph. Comin l. 4.*

Libertas res est desiderabilis ac pretiosa, talisque, quæ digna sit, vt nullum periculum defugiamus, si qua spes affulgeat minimè frivola, nos eam posse aliqua saltem ex parte tueri. *Fr. Guicciardin. hist. l. 1.*

Melioribus auspiciis libertas defenditur, quam eripitur. *Sylvester Pogius apud Iovium lib. 3.*

Libertatem qui quadam ex parte minuunt acrius stimulant, quam qui penitus adimunt: non enim sperandum est in obsequio retinere posse populum, aut qui semper antea liber fuerit, nisi exarmatum, aut præsidio vrbi imposito. *Anonymus.*

Libertatis extrema licentia extremæ servitutis est principium. *Mar. Fic. in Plat de rep. dial. 3.*

Habet hoc semper nova libertas, vt ad licentiam facilè deflectat. *Livius. Centr. epist. 21.*

Licentia una janua est, & aditus ad omne scelus. *Ibid. epist. 7.*

Barbari aut viles homines, vbi licentia adest, plerumque sæui sunt: mites in ea moderati, ingenui sanguinis, & stirpis. *Idem lib. de Mil. Rom.*

Omnium humanorum bonorum libertas maximum putatur. *Idem lib. 11.*

Sic natura comparatum est, vt rebus carissimis maximè timeamus, qualis est libertas, vt enim oculus vel levissima quaque re cõtactus offenditur: sic rerum omnium humanarum nobilissima libertas omnibus vel leviss imis bellicis apparatibus, aut bellicis minis offenditur, atque excitatur ad excubandum, sibique consulendum. *Natalis Comes hist. l. 3.*

Difficile est in maxima licentia moderari sibi, quasique frenum inijcere cupiditatibus. *Herod. lib. 1.*

Aliud est esse sine domino, & aliud esse in libertate: quippe sine Domino judicantur esse ij, qui assueti sunt imperio unius, qui & si è medio sublatus est, tamen propediem futurum est, vt alius, quisque ille futurus est, in demortui locum suffectus imperitet. In libertate verò ij sunt, qui ita affecti sunt animis, vt mortalem supra se agnoscant esse neminem, præter unum Magistratum, & leges. *Carol. Paschal. in axiomat. Polit.*

Licentia nisi coërceatur, parit audaciam, quæ ad omne flagitium & facinus evadat. *Lac.*

Liberis pretium servitutis ingratum est. *Curtius lib. 6.*

Omnes homines natura libertatis, retentæ amantes. *Cic. 2. de offic.*

Libertas populorum interiit largitionum corruptela. *Plut. in Polit.*

Princeps neminem prorsus invitum apud se retineat gratior enim est bonis omnibus etiam potestate libertas sua. *Aphor. Polit. Sylva.*

Falso & insidiosè libertatis nomen obtenditur ab iis, qui privatim degeneres in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habent: itaque statim vt seditionis auctores tollendi. *Tac. 11. annal.*

Ad recuperandam libertatem facile reliquæ vicinæ civitates incitantur vnius aut alterius exemplo cui id feliciter successit: & quæ postea reliquas illas ad societatem incitat & amittit. *Polyb. lib. 2.*

Emori per virtutem præstat quam amissa libertate à majoribus parta ludibrio esse genti barbaræ & immani: quæ præ se omnes homines contemnit: cujus superbæ sunt aures, contumelioſa dicta, aditus difficiles, novæ crapulæ, inhumana credulitas. *Ioan. Mariana de Rep Hispaniæ. lib. 2.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras neminem liberum esse dicebat; nisi qui sibi imperaret. *Stob. serm. 6.*

Bion, bonos famulos libertate frui dicebat, at malos liberos multarum cupiditatum servos existere. *Stob. serm. 2.*

Aristippus Dionysio recitandi versiculum & Sophoclis Tragœdia.

Πρὸς τ' τύραννον ὅστις ἵμπορός ἐστιν,
Κεἰ' ἐστὶ δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος μόλοι,
Quisquis tyranni ad tecta se contulit
Fit seruus illi, liber etsi venerit.

Aristippus correcto posteriore versiculo respondit;

Οὐκ ἐστὶ δοῦλος, ἂν ἐλεύθερος μόλοι,
Haud seruus est, si liber illuc venerit.

Significans, non esse vere liberum, nisi cujus animum spe metuque liberavit philosophia. Etenim vere liber est, quisquis ingenuus natus est Quidam hoc dictum ascribunt Platoni. *Laer. lib. 2. c. 8.*

Diogenes interrogatus, quid esset in vita optimum? respondit libertas: hæc enim semel admissa non recuperatur. *Laër. l. 6.*

Idem, cum Xeniadæ serviret, amici agebant de eo redimendo. At ille, Nequaquam inquit, an nescitis leones non iis servire, à quibus aluntur; sed alitores potius servire leonibus? Nam leo ubicumque est, semper leo est, *Laër. lib. 7.*

Idem Craterus Alexandri Magni præfectus, homo prædives, inuitarat Diogenem, vt ad se commigraret, cui respõdit, Malle Athenis salem lingere, quam apud Craterum opipara frui mensa, sentiens libertatem, quamvis inopem omnibus divitum deliciis præferendam, vbi minuitur libertas. *Laër. lib. 6. c. 2.*

Idem, Prædicantibus beatum Callisthenem philosophum, quod apud Alexandrum apparatu splendido exciperetur; imo, inquit, infelix est, quod illi prandendum cœnandumque sit, cum Alexandro visum fuerit sentiens, nihil esse beatum, sit absit libertas, Hic est Callisthenes. Aristotelis discipulus, quem Alexander tandem conjecit in carcerem, vbi & periit. Quidam pro Callisthene supponunt ipsum Aristotelem, cujus felicitatem prædicantibus, quod cum regis filio viveret, Aristoteles inquit, prandet, quum vult Alexander; Diogenes quam vult Diogenes. *Ibidem*

Cimonem Atheniensem Pericles ad se invitavit, pollicens sese omnia necessaria præbiturum. At Cimon negavit se venditurum libertatem.

Delectavit

Delectavit hunc imago muris ſylveſtris parvo viventis, potius quam domeſtici in ſummis deliciis, ſed perpetua cum ſolicitudine verſantis. *Laërt. lib.2. cap.14.*

Anonymus Lacon quidam interrogatus, quid artis ſciret? Liber, inquit, eſſe ea gens nec diſciplinis philoſophorum, nec opificiis exercebatur: tantum invicti animi libertatem tuebatur, nec hominibus nec vitiis ſervire docilis. *Plut. in Lacon.*

Anonymus quidã captivus cum venderetur, ac præco diceret ſe mãcipium vendere; Sceleſte, inquit, nũ tu dices captivum? Non puduit duræ conditionis, ſed puduit tituli ſervilis. Tantus erat libertatis amor. *ibid.*

Ageſilaus, cum quendam admirari videret, quod rex cum cæteris Lacedæmoniis tam frugali cibo veſtituque uteretur: atqui, ait, pro hac frugalitate optimam meſſem metimus, libertatem videlicet: Sapienter admonens, nullam eſſe voluptatem viris ingenuis libertate ſuaviorem: nec ibi diu libertatem eſſe poſſe, ubi luxus regnat. *Plut. in Lacon apoph. & Eraſ. l.1. apoph.*

Cleomenes cum è carcere elapſus ad occidendum Ptolomæum plebem ſolicitaſſet, neminemque inveniret: Non mirum eſt, ait, ſi talibus viris, qui libertatem negligunt, mulieres etiam dominantur. *Plut.*

Buris & Spartes ſponte profecti ſunt ad Xerxem regem Perſarum, daturi pœnas, quas Lacedæmonii juxta oraculum pendere debebant, eo quod oratores Perſarum occidiſſent quos eum Xerxes vidiſſet, interficere noluit, ſed apud ſe manere juſſit. Cæterum quum regis dux inſtaret rogans, diceretque fore, ut in pari honore haberentur cum his, qui inter regis amicos primas tenebant, hunc in modum reſponderunt? Scimus, quam ingens bonum ſit libertas, quam nemo ſanus vel cum Perſarum regno commutavit. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Quum Philippus in agros Lacedæmoniorum duxiſſet exercitum, reſque in eo eſſet ſtatu, ut probabile eſſet eos ad unum omnes interituros, rex dixit cuidam Spartiatæ: Quid nunc facietis Lacedæmonii? At ille: Quid, inquit, aliud, niſi quod fortiter moriemur, quando nos ſoli Græcorum liberi eſſe, non aliis parere didicimus: Nemo ſervire cogitur, qui mori paratus eſt. Quam dulce bonum eſt libertas quæ morte emitur: quam miſera res ſervitus, cui mors anteponitur. Quid igitur mentis dicemus his eſſe, qui ſe ſponte dedunt in eam ſervitutem, unde nec dato peculio poſſunt redimi, nec gratuita manumiſſione liberari? *ibidem.*

Arenius à Cyro captus, quũ ab illo rogaretur, cur tributum non tuliſſet, urbemque muro cinxiſſet. Libertatem, inquit, cupiebam. Pulchrũ enim mihi videbatur, & me liberum eſſe, & liberis meis libertatem relinquere. *Xenophon.*

Egeſippus cognomento Crobilus, cum Athenienſes in Philippum irritaret, quidam è concione ſuccłamavit, Itane bellum nobis invehis, Hegeſippe? Næ per Jovem! inquit, & pullas veſtes, & publicas exequias, & orationes funebres ſi victuri ſumus libere, nec imperatis Macedonum parebimus. Significans, libertatem bene emi magno, nec ſine negotio poſſe ſervari. *Eraſ. l.5. apoph.*

Euſebius Philoſophus, eorum, inquit, qui fœdis voluptatibus dediti ſunt nullum tu liberum ducas. Hi enim multo ſævioribus dominis quam vilia mancipia ſerviunt. *Stob. ſer.6.*

Epictetus, dicebat nullum eſſe ſervum, qui animo ſit liber. *In Enchi.*

Pirrhus cum Athenas veniens, in arce Palladis rem divinam feciſſet, eodem die deſcendens ex arce, Athenienſium erga ſe animum & fiduciam vehementer laudavit: & admonuit, ſi ſaperent, ne poſthac cuiquam regum portas (ſi modo patriæ libertatem tueri vellent) aperirent. Significans, regibus, Imperatoribus ac principibus ſemper inviſam eſſe Rerumpublicarum libertatem omneſque conatus ac vires eò intendere, ut libertatem extinguentes, ex liberis ſervos ſibi faciant. *Eraſ. l.4. apoph. ex Plut.*

Meton, quo die decretum de Pyrrho vocando ſanciri per populum Tarentinum debebat, & multitudo in concione ſederet, accepta corona & lampade, quaſi ebrius, tibicine ducente ludibundus in concionem pervenit: & ut fit, in turba populari aliis applaudentibus, aliis ridentibus, utque procederet in medium invitantibus, proceſſit ille & quaſi cantaturus adſtitit. Sed ubi ſilentium nactus eſt: Viri, inquit, Tarentini befacitis, quod jocari & ludere volentibus, dum licet, permittitis: ſi tamen ſapitis, cuncti hac ludorum libertate fruamini antequam Pyrrhus adveniat, hanc & aliam omnem libertatem aboliturus. Nec fuit mendax. Nam quamprimum advenit Pyrrhus, ludis & tripudiis Tarentinis interdixit. *Bruſ. l.3, c.32. ex Plut.*

Brutus in Tarquiniorum electione dicebat, ex duobus alterum eſſe eligendum: aut vitam liberam, aut mortem glorioſam. *Bruſ. l.3. c.32. ex Livio.*

Cicero duo ſemper ſibi contingere optabat: primum, ut moriens, populum Romanum liberum relinqueret, quo nihil à dîis immortalibus majus dari poſſe dicebat. Alterum, ut ita quique eveniret, ut de Repub. eſſet meritus. *Cic. in Phil.*

¶ Similitudines.

Epictetus: quemadmodum ſanus ab ægris miniſtrari ſibi, & familiares ſuos ægrotare nollet: Ita neque liber aliquis ſuſtinuerit ſervos ſibi inſervire, aut eos quibus cum agit, ſervitutem pati. *Apud. Stob. ſer.3. de Temperantia.*

Plutarchus: ignavi canes apud menſam audent, in venatu minimè: Sic ingeneroſum eſt, cum ſobriis libere loqui non audeas, inter pocula id facere. *in Moral.*

¶ Adagia.

Os ineſt orationi. ὀσῆν τοῦ ἐπὶ λόγῳ.
De oratione non inani, ſed ſolidas habente ſententias.
Audi quæ ex animo dicuntur. ἄκουε τ' ἐκ κραδίας. *Lucianus.*
Nam ſeria, quæque citra diſſimulationem dicuntur, ex animo dici dicuntur, eaque ex corde proficiſci vulgus ait.
Liberi poëtæ & philoſophi. *Id.*
In Demoſthenis Encomio:
Τὸ μὲν παρρησιαστὴν φίλον ἐλεύθερον.
Torqueri poteſt & in eos, qui pertinaci & obſtinato ſunt ingenio, quoſque neceſſe ſit ſuis moribus relinquere. Aut in mulieres, quibus nihil non permittitur: Aut in principes, quibus omnia laudi dantur.
Ter.
Ternio apud priſcos & abſolutiſſimus, & ſacer habebatur, ut quidquid ter dictum aut factum eſſet, id rata res & certa haberetur, unde in Magorum myſteriis adhiberi ſole. Virg. in Pharmaceutria.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circundo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.
De plauſtro loqui: ὡς ἐξ ἁμάξης λαλεῖν.
Id eſt: *Tanquam è plauſtro loqui, de his qui palã ac liberè cõuitiantur.*
Jubentis apertè loqui.
Si quem admonebimus, ut proferat doloris aut odii cauſas, neque celet in animo, non illepide dixerimus illud Homer. Iliad.υ.
Ἐξαῦδα μή κεύθῃ νόῳ ἰνα εἰδομεν ἄμφω
Eloquitor, ne celato, quo noſcamus ambo.
Obſequium amicos. Veritas odium parit. *Ter. in Andr.*
Vulgaris enim amicitia conſtat obſequiis.
Bizeni libertas. Βυζήνη παῤῥησία
Vbi quis audacius liberiuſque loquitur. A Byzeno quodam Neptuni filio, cui mos fuerit mira in dicendo libertate uti.
Aſſeverantius dicere.
Audacius quippiã & aſſeuerãtius dicturi, quod nobis tamẽ ità videatur, adducemus illũ Homeri verſũ, quo Helena utitur, de Telemacho:
Ψεύσομαι ἢ ἔτυμον ἐρέω κέλεται δέ με θυμός
Mentiar, aut verum dicam, mens attamen ipſa.
Imperat ut dicam.
Non poſſum non dicere.
Vbi quis negat ſe reticere poſſe, quod habet in animo feſtiviter accommodabit illud Homer. Odyſſ. ξ.
Εὐξάμην ὃ πέτεσθαι ἐρέω, οἶνος γέ μ' ἀνώγει ἄλιος
Hoc equidem dicam iactantius, urget enim me.
Vinum amens.
Et fama fuit, & erat. Ἄμμι καλός, ἠδὲ καὶ ἄλλοις. *Suidas.*
Id eſt: *Et dicebaris, eraſque, quoties facta reſpondent opinioni.*
Aperto pectore. *Cicero.*
Pro eo quod eſt, vehementer ex animo, citraque fucum, quaſi rectis datis animi penetralibus:
Apertè, ſimpliciterque loqui.
Quum citra ambages nos loqui ſignificamus, conveniet illud Homeri ex Odyſſ. ξ.
Οὐκ ἀπὸ ἔμπας,
Ἀλλὰ πάρος ἐπέεσσι παραφλιδὸν, ὄφρ' ἀπατήσω.
Non fucis te diſſimulans decepero fictis.
Veritatis ſimplex oratio. ἁπλοῦς ὁ μῦθος τ' ἀληθείας.
Simplex illa, ruſticanaque veritas, neſcijt ora ionis fuco. Convenit in eos, qui perplexe loquuntur, dum verum diſſimulant.
Ad cribrum dicta. πρὸς κόσκινα.
Qua vera compertaque videri vellent, ad hunc appellabant modum.
Curetum os. Κουρήτων στόμα. *Zenodot.*
Dici ſolitum, ſi quando quis numine afflatus loqui videretur, propterea quod Curetes Cybeles comites, furore quodam ſacro perciti, divinare viderentur.
Quod in corde ſobrij, id eſt in lingua ebrij. τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχειν νήφοντα, ἐπὶ τῆς γλώττης ἐστὶ μεθύοντος.
Nec pratereundum illud Herodot. Subſidenti vino ſupernatant verba.
In vino veritas. ἐν οἴνῳ ἀλήθεια.
Significat ebrietatem animi fucum tollere, & quicquid pectore conditum eſt, in apertum proferre Theognis:
Ἐν πυρὶ μὲν χρυσόν τε, καὶ ἄργυρον ἔδρις ἀνδρῶν
Γιγνώσκειν ἀνδρὸς δ' οἶνος ἐδήλωσε νόον.
Aurum & argentum fabris dignoſcitur igni,
Vinum hominis prudens arguit ingenium.
Vinũ animi ſpeculum. κρίτηριον γὰρ ἐσθὶς χαλκοῦ ἐσ', οἶνος δ' ἦ νοῦ. *Eurip.*
Forma ære lucet, vina produnt pectora.
Lingua lapſa verum dicit, ἡ γλῶσσ' ἁμαρτάνουσα τ' ἀληθῆ λέγει.
Nam verum eſſe creditur, quod exciderit imprudenti, quandoquidem id demum vacat fictionis ſuſpicione.
Emendus, cui imperes.
Cuique in ſuos ſervos imperioſum eſſe licet, in alienos aut in liberos non item. Plautus: Emere oportet, quem tibi obedire velis.
Libero lecto nihil jucundius.
M. Tullius ad Attic. de Quinto loquitur, qui celibem vitam judicabat eſſe ſuaviſſimam. Eam appellabat lectulum liberum.
Oracula loqui. χρησμὸς λέγειν. *Theocrit.*
Dicuntur qui certa, vera, & indubitata loquuntur.
Vera fronte. *Cicero.*
Qua ex animo citraque fucũ dicuntur, garriuntúrve, vera fronte fieri dicũtur. Contra dicemus, medaci fronte fieri quod geritur per ſimulationẽ.
Vero verius. Certo certius. *Martiali.*
Dicimus vero verius, quod proſſus indubitatum haberi volumus. Non diſſimili forma dicimus. Certo certius: quamquam nihil prohibet aliud alio certius eſſe.
Ficus ficus, ligonem ligonem vocat. τὴν σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων.

Quadra

Quadrabit in eum, qui simplici & rusticana utens veritate, rem ut est, narrat, nullus verborum ambagibus ac phaleris obvolvens.

Profundum sulcum, βαθέαν αὔλακα. *Plutarch.*

Videtur rectè quadraturum in eos, qui se metiuntur non ex aliorum opinione, sed ex rectè secusve factorum conscientia.

¶ Historica Exempla.

Nero universæ Achaiæ libertatem dedit, Græciamque liberam dimisit, & nationes Alpium maritimas in jus latii transtulit. *Alex. l. 4. c. 10.*

T. Quinctius Flaminius, superato pugna Philippo rege Macedonum Isthmus per præconem pronunciavit, jubere se Græcos liberos esse, & immunes suis legibus. Quotquot cives Romani bello Punico capti in Græcia serviebant: hos in capita drachmis quingentis redemptos ei dono dedere, qui manumissorum more pileati, currum secuti sunt triumphantis. *Plut. in apoph.*

Demetrius Poliorcetes classe Ptolomæi regis superata, eorum qui ceciderant corpora magnificè sepeliri: captivos autem omnes liberos abire jussit. *Plut. in eius vita.*

Tiberius Gracchus Tribun. pleb. L. Scipionem Asiaticum superioris Africani fratrem, peculatus accusatum & damnatum, à duro cæteris supplicio liberavit: quamvis hactenus Corneliorum gentis acerrimus inimicus fuisset. *Plut. in Tiberio.*

Cinna Consul civili bello, cum per præconem edixisset, ut servi ad se confugientes velut ad Asylum, liberi fierent, illosque ad pileum vocasset, magnas servorum & perditissimorum manus coëgisse fertur. *Alexand. l. 3. c. p. 20.*

¶ Hieroglyphica.

Quemadmodum auctores nonnulli per *manus complexas* impedimentum significabant: sic per eas *explicatas* Libertatem innuebant. *Pier. Val. l. p. 310. E.*

Oneirocritæ *frontem capillis glabram* imaginari, indicium esse autumant *liberationis* à molestiis & impedimentis. Quin & *Calvitium* ipsum, accersitis in judicium, aut supplicium timentibus, effugium ostendit. *Idem Pier. l. 32. pag. 300 E.*

Pileum etiam pro *Libertatis* hieroglyphico ponunt. Passim enim in numis videas *Pileum* ipsum cum inscriptione: *Libertatis. Vide Pier. Val. lib. 40.*

Libertas manumissione accepta, *alba veste* decorari solitos, id ostendit, quod apud Tertullianum legitur de famulo libertate donato. Atqui & vestis albæ nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine ac tribu mensaque honoratur. *Idem l. 40. pag. 389. G.*

¶ Fabula.

Canis & lupus.

Admirans lupus nitorem corpulenti canis, Quanta, inquit, frater felicitas est vitæ tuæ! Licet igitur, inquit canis, mecum in urbem venias, & eadem fruare felicitate. Dum una pergunt, animadvertit lupus en canis collo attritos pilos. Tum, Jugum ne etiam tibi sustinendum est? inquit. Cervix enim hoc glabra indicat, ut videtur. Die, inquit canis, alligor, ut noctu sim acrior & vigilantior, atque hæc vestigia sunt collaris: quod circumdari solet cervici. Hoc audito lupus: Vale, inquit, amice; jam nihil moror servilem felicitatem tuam.

Ostendit fabula, nihil esse libertate melius neque præstantius.

Vide licentia.

Liberum arbitrium.

¶ Definitio et etymolog.

Liberum arbitrium est animi voluntas, ac sententia libera. Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis. *Albert. Mag. de anima.*

Liberum arbitrium est idem realiter quod voluntas, secundum quod in ea est virtus intellectus: unde liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis. *D. Thom. in Summa Theol.*

Nullius creaturæ liberum arbitrium potest naturaliter esse confirmatum in bono, sed tantum ex gratia. *Idem.*

Liberum arbitrium viatoris potest per gratiam in bono aliquo modo, sed non simpliciter. *Idem.*

Rationabiliter homini imputatur, si ad Deum non convertatur, quamvis hoc sine Dei gratia non possit. *Idem lib. 3. Summæ adu. gent. cap. 159.*

Homo in peccato existens, sine gratia peccatum vitare non potest. *ibid. cap. 160.*

A verbo ἔξεστι licet, fit ἐξουσία, licentia, potestas, autoritas, Jus. Quod Stoici dicunt, ἐλευθερία ἐστὶ ἐξουσία αὐτοπραγίας, Cicero vertit, Libertas: est potestas vivendi ut velis ἐξουσιάζω, potestatem habeo, comp. Ἀυτεξούσιος, sui potestatem habens, Qui sui juris est, & potestatis. Et τὸ αὐτεξούσιον quod Latini Theologi Liberum arbitrium appellarunt. At si accurate vis illius vocis spectetur, nulli neque Angelo, neque homini unquam datum est, dabiturve: sed uni Deo vere, proprie absolute competit ut sit & dicatur Ἀυτεξούσιος.

Arbitrium Hebræi variis designant appellationibus, 1. *Tzebi*, Jucunditas, voluntas, beneplacitum, arbitrium, decorum, à verbo *Tsdhah*, Intumuit, stetit, sursum erectus. Quis enim erectior quam qui sui juris est, & potestatem habet vivendi atque agendi: prout vult? 2. Appetitum: arbitrium: voluntatem. *Abiionah*, nominant, à verbo *Abah*. voluit, consensit, propensus fuit erga rem aliquam. 3. Nonnulli à verbo *Kosch*, illaqueavit; & in conjug. *Hiphil*, *HeKisch*, ratiocinatus est collationem fecit, comparavit, arguit, derivant. *Hechisch* nomen, quod idem est ac collatio, ratiocinatio, arbitrium, dispositio, Alias voces linguarum Orientalium studiosis examinandas relinquimus, & de re ipsa nonnulla subjungimus ex SS. Bibliorum & patrum testimoniis deprompta.

Omni voluntati convenit semper & inseparabiliter, ut quidquid vult, illud sponte ab interno suo principio, & nulla vi externa coacta velit, ita ut sine hac libertate non sit voluntas. Ea tamen, pro ratione Creatoris & creaturarum diversissimo modo consideranda est. In Deo siquidem immutabilis, ad bonum tantùm necessario propensa soláque ex se αὐτεξούσιος est: *Num. 23. 23. Malach. 3. 6. Iac. 1. 13. Psalm. 115. 3. Esai. 46. 10. Dan. 4. 35.* In Angelis verò & hominibus suâ naturâ mutabilis, à superiori potestate pendet; quamvis ἐξούσιος; & libère externi illius principii, id est, Dei voluntatis, etsi non semper eodem fines ductum sequatur.

Omissa verò de Dei verè & propriè solius αὐτεξουσίᾳ consideratione, quid in creaturis sit ratione præditis liberum arbitrium, expendamus. Est igitur liberum arbitrium voluntatis placitum, quo res à mente dijudicatas sponte à suo quodam jure ab interno principio, vel eligere vel rejicere potest, vel utrumque suspendere. Potentiam autem consideramus, non illam remotam, sed propinquam, quæ est quasi formæ subsequens cujus forma est vel sanctitas illa ad imaginem Dei, & animæ nostræ quasi anima, sine qua dicimur in peccatis mortui, & servi, nõ liberi: *Coloss. 3. 10. Ephes. 4. 24.* vel impuritas, quæ est ad imaginẽ Diaboli, & vere forma servitutis. *Ioan. 8. 44. 2. Tim. 2. 26. 1. Ioan. 3. 8. 10.*

Angelorum electorum & reproborum statum prætermittentes, de humano arbitrio libero quædam ex Theologis proponamus. In hominibus voluntatis forma accidentalis consideranda est in statu.

1. *Creationis*,
2. *Corruptionis*,
3. *Regenerationis*,
4. *Glorificationis*.

De primo & postremo statu conveniunt omnes Christiani. Quoad 2. & 3. variæ fuerunt sententiæ. Rem placide, sine veritatis præjudicio, ita exponimus. *Corruptionis status* is est in quem homo à Dei mãdato deficiens & Satanæ dicto, factóque audiens, nulla vi extrinsecus allata, se cũ posteris suis in exitium æternum dedit præcipitem ideóque imaginẽ Dei quæ tum in mẽtis luce, tum in voluntatis & reliquarum partiũ rectitudine apparebat, abdicavit vitro. Inde sequuta est tanta mentis cæcitas, tum Cæterarum animæ facultarum depravatio, ut neque ea quæ regnum Dei spectant, comprehendere ante novam lucem, neque probare aut velle possit, quin potius ab illis máxime abhorret, & ei stultitia mera sunt. 1. *Cor. 1. 18. & 2. 14. 2. Cor. 3. 5. & 4. 4. Ph. 2. 13. Io. 3. 19.*

Cùm in hoc statu vitæ voluntatis forma sit impuritas, supereſt hominem corruptum propinquam potentiam seu libertatem, imo propensionem ad malum tantummodo habere: Quamvis enim moralia bona, & ea quæ non superant captum rationis humanæ velle possit, ut conservationem patriæ & similia bona in se; non tamen ea velle potest quà bona, & hoc grata, neque quâ vult, bona esse possunt, quippe qui neque eo modo, neque eo fine, quo debet, ea velit, cum sit impurus, immundis autem omnia immunda *Rom. 14. 20. 1. Cor. 10. 31. Tit. 1. 15.* Denique cum ibi non possint esse virtutes, ubi non est vera religio, ea quæ in Ethnicis adeo extolluntur, coram Deo peccata & virtutum simulacra potius quam virtutes fuisse dicimus.

Sequitur conversionis status seu Regenerationis, in quo homo efficaciter vocatus à Deo, in imaginem Dei sensim transformatur, dum novam lucem in mente prius tenebris obsita recipit: in voluntate perversa & aversa omnino à vita Dei quandam rectitudinem & inclinationem ad bonum: denique in omnibus affectibus novam sanctitatem, licet imperfectam, ex quibus novus homo & nova Creatura vocatur. Verum cùm duplicem adhuc retineat formam sanctitatis & impuritatis, primitias novi hominis & reliquias veteris, necesse est etiam ut duplicem habeat potentiam propinquam: unam ad bonum, alteram ad malum: idque in rebus bonis & malis, itemque adiaphoris. Et si autem multum discriminis sit inter non renatum, & renatum, quoad actiones civiles & naturales; in hoc tamen conveniunt, quod neuter plura potest intelligere, velle, vel præstare, quam quæ æterno suo consilio statuit illis Deus percipienda, eligenda, vel præstanda.

Quemadmodum in generatione homo genitus nihil contulit, ita nec in regeneratione: quemodo enim qui se ad carnalem vitam generare non potuit, cùm nullam esset, ad spiritualem vitam regenerabit? Christus & Joannes Evangelista hanc nativitatem à Deo esse clamitant. *Ioan. 1. & 3. &c.* Nec mirum: liquidem non minus est miraculum, mortuum in peccatis vivificare, quam Lazarum temporali vitæ restituere: *Coloss. 2. 13. & Ioan. 11. 1. &c.* nec minus potentiæ requiritur ad cor ex lapideo carneum faciendum, quam ad liquorem ex saxo exprimendum: *Ezech. 11. 19. Exod. 17. 6.* Sicut qui fecit creaturam, efficit ut perseveret in esse creatura: ita qui nos regenerat, ut in hac regeratione perstemus præstat: quamvis nec sine nobis jam operetur: nos enim in hoc ipsum creat & conservat, ut ei tanquam principali agenti cooperemur: quæ causa est cur in hoc statu non raro scriptura sacra nobis tribuat quæ agit in nobis gratia Dei: *Ierem. 31. 18. Rom. 8. 26. 1. Cor. 15. 10. Ephes. 6. 11. Coloss. 3. 5. 2. Tim. 1. 21.* Adamus alia:

¶ Testimonia Scripturæ

Homo corruptus, & sub peccato constitutus, adeóque sibi relictus, est spiritualiter mortuus Ephes. 2. 1. & 4. 18. intelligentia vera destitutus, Rom. 1. 21. jacens in tenebris; Joan. 1. 5. Matth. 6. 23. dicit Deum non esse, Psal. 14. 1. ad turpissima fertur. Ephes. 4. 19. 22. Rom. 3. 9. &c. est servus peccati: Joan. 8. 34. Rom. 6. 16. 17. 20. & 7. 14. filius & mancipium diaboli, Joan. 8. 34. 41. 44. 1. Joan. 3. 8. 9. 10. In malo positus & peccatis mancipatus, Gen. 6. 5. & 8. 21. Jerem. 13. 10. 23. & 17. 9. Matth. 7. 18. Joan. 12. 39. Rom. 8. 7.

Contemnit verbum Dei, Jer.6.17.19. Joan.8.47.nec potest audire, Jerem.6. 10. Joan. 8. 43. Blasphemat verbum auditum, Joan.8.48.52. Act.11. 45. Non credit Christo, neque in Christum, Joan.5.46.47. Act. 13.41. Non vult credere, Joan.5.46. non potest credere, nec ad Christum venire, Joan.5.44. & 12.39. Non diligit Deum, Joan.5.42. Nihil aliud facit quàm quod malum est & peccatum, Psal.5.10.& 10.3. usque ad 12.& 14. 13. & 36. 2. &c. & 140.3.4. Es.59. 3, &c. Rom. 3. 9. usque ad 19.

Vide præterea quid de statu hominis regenerati & sub Gratia constituti tradant scripturę. Jerem.24.7. Esech.11.19. Act.11. 18.2. Thessal.3.2. Phil.1.29.& 2. 13. Jer.31. 18. Psal.119.37. &. 176. Cant.1.4. Matth.6.12.13. Rom.8. 13.2. Cor.3.5.Joan.15.5. Rom.8. 25. Nihil habemus boni, quod non acceperimus: omne donum perfectum à Patre luminum. Soli Deo honor & gloria.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Liberum arbitrium ad bonum cognoscendum illuminatur.

Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac. Nolite fieri sicut equus & mulus. *Psal.*32.

In lumine tuo videbimus lumen 36.

Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. 94.

Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.119.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Ioan.*2.

Deus enim illis manifestavit: invisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus & divinitas: ita ut sint inexcusabiles. *Rom.*1.

Et non necesse haberis ut aliquis vos doceat: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium.1. *Ioan.*2.

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? *Matth.*23.

Sine me nihil potestis facere. *Ioan.*15.

Similiter autem & spiritus adjuvat infirmitatem nostram. *Rom.*8.

¶ Patrum Dicta.

Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus. *Aug.epist.*107.

Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriabitur opere, qui nondum liber est ad bene operandum, nisi se vana superbia inflatus extollat, quam cohibet Apostolus dicens. Gratia salvi facti estis per fidem? *Idem, Ench. ad Laurend.c.*30.

Sine gratia Dei nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. *Idem, ep.*107.

Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per arbitrium liberum quod surgit ex nobis, sed per Spiritum S. qui datus est nobis. *Idem l. de Spiritu & litera, c.*3.

Vide *eund. Augustin. lib.*3. contra 2. epistolas Pelagian. *cap.*8. & ad articulum 15. falso impositum de natura & gratia contra Pelagianos, *cap.*22.23. De perfectione justitiæ contra Cœlestin. Resp. ad rat.3. & 9. *in Psal.*84. *lib.*5. *de Civit.Dei, cap.*3. *& lib.*19.*cap.*25. Contra Julian. Peleg.*lib.*4. *cap.*3.

Sine Christo omnis virtus in vitio est. *Hier.in cap.*5. *ad Galat.*

Vide etiam. *Lactantium* libro 1. Institut. divin. cap.1. *Athenager.* in legat. pro Christianis, *Hilar.* libro 4. de Trinitat. *Iustin martyr.*in 1. exhortat.ad Græcos, & in apolog.2. *Clemen. Alexandr. lib.*5. Stromat. *Amb. l.*1. de vocat. Gent. cap.2. & 3. *Fulgent.* de Incarnat.&c. cap.13. *Consil. Carthagin.* in epist. ad innocent. 1. & *Innocent.* rescriptum, epist. item quinque Episcoporum ad eundem: *Concil. Milevitanum*, quod citatur Tisut. de Consecrat. dist.4. can. 152. Placuit. *Concilium Arausicanum.* circa tempora Leonis 1.. Can.1.3.4.&c. usque ad 25. In his multacontinentur lectu digna.. Vide etiam Bernardum in Can. & tractat. de libero arb. & gratia Dei.

Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. 2. *Cor.*3.

Deus est enim qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. *Phil.*2.

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Sicut navis fracto gubernaculo illuc ducitur, quo tempestas voluerit: Sic homo divinæ gratiæ auxilio perdito, per peccatum non quod vult, agit, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordiæ suæ solverit eum, usque ad mortē in peccatorum suorum vinculis permanebit. Et sicut in mūdialibus regnis quomodo in primis quidem nemo potest facere seipsum regem, sed populus creat sibi regem, quem elegit, sed cum ille rex fuerit factus, & confirmatus in regno, jam habet potestatem in hominib. & non potest populus jugum ejus de cervice sua repellere: Sic & homo priusquam peccet, liberum habet arbitrium, utrum velit sub regno esse diaboli, an non, cum autem peccando se tradiderit sub regno ipsius, jam non potest de potestate ejus exire, sed sic prima voluntas ejus in necessitatem convertitur. Nam primum quidem in potestate populi est, facere regē sibi, quem vult: factum autem de regno jam repellere non potest, si voluntas post in necessitatem vertitur *Hom.*36. *de diversis: & in Matth.*21. *Hom.*37.

D. Augustini: currat equus tuus, sit paratus ad bellum. Dominus autem salutem tribuit; Tamen dum curris, dicito: Deus virtutem tribuit equo meo, ut curreret: Deus dedit tibiis meis perseverantiam ut starem. Non ergo puto quod te libertas arbitrii tui ita habeat, quasi navem per quam vis evadere barbaros de littore, per quam vis evadere de fluctibus pelagi, per quam ad patri ā desideras pervenire: sed si Dominus imperaverit vētis prosperis & adversis flatibus silentium dederit, si latentes undas demonstraverit, & somnum tulerit gubernantibus nautis, & absque læsione portum ingredi fecerit: ages post hoc gratias Deo, non nautis, non navi. Nec ista dicentes, excludimus navem & nautas: sed magis & navem ornamus, & nautas, quibus Deum præsulem confitemur. Si enim navis non fuisset, utique quod Dominus gubernaret, non esset. Si nautæ non essent, quos Dominus excitaret, non essent. Si vela non essent, non essent quibus daret prospera flabra ventorum. Ita ergo dicamus, si arbitrium in te non fuerit bonæ voluntatis, non erit tecum pax Dei. *In Psalm.*146.

Sicut qui se occidit, utique vivendo se occidit, sed se occidendo non vivit, nec seipsum poterit resuscitare cùm occiderit. Ita cum liber, peccaretur arbitrio, victore peccato, amissum est liberum arbitrium. A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est. Qualis verò potest esse servi addicti libertas, nisi quando eum peccare delectat: Liber est ad peccandum, qui peccati servus est. Unde ad juste faciendum liber non erit, nisi liberatus à peccato, esse justitiæ cœperit servus. *In Enchirid. cap.*30.

B. Anselmi: Solus Deus quicquid vult, debet velle propria voluntate, ita ut aliam quam sequatur, non habeat supra se. Cum igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem, Deo aufert quasi suam coronam. Sicut enim corona soli regi competit, sic propria voluntas soli Deo. Et sicut regem aliquem inhonoraret qui suam coronam ei auferret: Sic homo inhonorat Deum qui aufert ei propriæ voluntatis privilegium, habendo quod ille deberet habere solum: Sed sicut propria voluntas Dei fons est & origo totius boni: Ita propria voluntas hominis, totius est exordium mali. *In Similitudinibus.*

Propria voluntas est veluti quædam adultera regina, quæ se cuidam regi adultero conjunxit, ex quo etiam tres filios habuit: ex his verò tribus tot alii filii & nepotes sunt geniti, ita multiplicati, ut numerari non possint. Omnes autem in familia illius regis & reginæ constunt, eorumque jussa quique suo modo perficiunt. Rex itaque cum regina ista cuidam alii regi adversatur, collectoque filiorum & nepotum exercitu, regnū illius aggressum prædatur. Hic autem exercitus sic servos illius regis invadit, ut aut plures plures, aut unus unū, aut plures unum, aut unus plures aggrediatur. Quoscumque verò devincere possunt, vinctos & abductos in carcerem trudunt, exigentes ab eis quantum nunquam persolvere possunt, sed omnibus affecti miseriis in carcere illo deficiunt. Hæc autem regina propria est voluntas, omnium inobedientium domina: quæ ideo vocatur adultera, quia separatur à Deo, cui esse deberet conjuncta, & diabolo conjungitur à quo deberet esse disjuncta, ipse vero diabolus, idcirco rex dicitur & adulter, quia in hominibus regnans, per voluntatem propriam animabus eorum, Dei videlicet sponsis abutitur. *In Simi.c.*37.

Cor nostrum simile est molendino semper molenti, quod Dominus cuidam servo suo custodiendum dedit, præcipiens ei ut suam tantum annonam, videlicet frumentum, vel hordeum, vel etiam avenam in ea molat, ex eodem quod moluerit, & ipse vivat. Verum illi servo quidam inimicatur, qui huic molendino semper insidiatur: qui si quando illud vacuum invenerit, aut arenam ibi statim projicit, quæ illud dissipat, aut picem qua conglutinat: aut aliquid quod fœdat: aut paleam, quæ tantum illud occupat. Servus igitur ille si molendinum suum bene custodierit, dominique sui tantum annonam in eo moluerit, munda ex eo farina egreditur, juxta genus annonæ quæ intus molitur. Ex eodem autem quod moluerit, & domino suo servit, sibique ipsi victum acquirit. Si vero inimicum suum violare molendinum suum permiserit, mala ex eo farina procedit, quæ mala est annona, quam molit. Hæc autem farina & vehementer displicet domino illi nec servus ex ea sibi victum, sed famem conquirit. Hoc itaque molendinum semper aliquid molens, cor est humanum, assidue aliquid cogitans. Hoc Deus uniquique homini servandū tradidit: jubens ut in eo molat, illos tamen cogitat quos ipse suggerit. Quorū cogitatuum alii ut frumētū, alii ut hordeum, alii ut avena sunt. Puri quippe ut frumentum sunt, quos anima replicat, cum in contemplatione posita purè de Deo cogitat. Hi autem hordeo assimilantur, qui de virtute in virtutem quasi per quosdam labores ascendere meditantur. Hi etenim licet sint boni, minus tamen superioribus sunt perfecti. Illi vero sunt ut avena, quibus homo intendit sua deserere vitia, boni nāque sunt & isti, tamē imperfectiores prædictis. Hos itaque omnes vult Deus, ut homo toto corde revolvat, & ex iisdem sibi victum acquirat. *In Simil.cap.*41.

Sicut oculus unus verti non potest, quo non vertatur & alius, sed in eandem partem semper volvuntur, Sic etiam corpus & anima vel societas illa justorum, nihil poterunt velle diversum, sed eandem semper voluntatem habebunt. Corpus enim unum erimus: Ecclesia una erimus: sponsa Christi erimus, quicumque ibi erimus: ipsa Dei voluntas non erit à tua diversa: sed sicut tu quod ille, ita & ille volet in cunctis quod tu. Caput namque à suo corpore discreparet. *In Simil.c.*65.

Propria voluntas. cuidam herbæ venenosæ atque mortiferæ assimilatur: quam medicus quidam peritissimus progenioi cujusdam interdixit, primis parentibus comminans, qui si ex ea comederent, leprosi effecti proculdubio interirent. At illi præceptis ejus obedire noluerunt, sed ex eadem herba comederunt: unde & leprosi effecti, leprosos quoque filios genuerunt: atque ut medicus eis cōminatus fuerat mortui sunt. Quorum filii licet patres suos agnoverint herba illa infirmatos fuisse, & mortuos, seque ipsos lepra percussos, & morituros: eandem tamen herbam supra omnes alias diligunt, indeque cibos suos universos condiunt: mane quoque surgentes ex eadem quasi pro medicamento accipiunt, sed & sumnum sero capturi similiter faciunt. Hi igitur quam sint dementes, omnis qui audit, advertere potest. Sed nec minus dementantur, qui propria voluntate utuntur. Ipsa est enim herba, diaboli venenosa suggestione venenata, & omnibus ea utentibus pestifera. *In Simil.cap.*38.

Sicut ferrum ignitum omni sua parte continet ignem : Sic in se boni voluptatem,mali vero in se sentient anxietatem. Hanc vero voluptatem neminem in hac mortalitate viventem esse puto vel fuisse, qui eam ut est, senserit vel gustaverit, ut illius saporem vel habitudinem aliis declarare possit. *In Simil.*

D. Fausti Episc. Regiensis : Sicut mare magnum, quo huc atque illuc ventis agitantibus volutatur : Ita ad quodcumque bonum vel facinus, sine ullo affectu suo, solo divinæ potestatis impulsu, mens humana versatur. *De libero arbitrio, lib.*1.*c.*8.

Deus sicut potentia sua corporis humani membra disposuit:Ita etiam ordinatione sua ministerium usumque membrorum, homini agere ac dispensare permisit. Et sicut dextram in omni homine ipse formavit, sed in potestate hominis posuit, ut eam quo vellet,extenderet, & ad diversa opera conferret:Pari modo sensum rationis, & arbitrium voluntatis in unamquamque animam inseruit,inspiravit,infudit:sed eam in manu humani consilii moderandam & exercendam reliquit,ejusque officia juri hominis dominioque permisit:ut si malum depravatus appeteret, in arbitrii libertate permissum sibi sciret,licere nesciret: si autem bonum cuperet, actionem & perfectionē ejus à conditore deposceret, ad mercedem vero illius officiosa devotio pertineret. Et ideo hominis formator & rector bonæ voluntatis, homini deputavit effectum. *lib.*1. *de libero arbitrio, c.*10.

Libido.

¶ Definitio et etymolog.

Libido Græcè,*ἐπιθυμία,ας,ἡ.* Est autem libido quicquid libet, diciturque à labendo, *secundum Varronem*, quod qua placent, in mentem prolabantur. Unde non modo turpium, sed etiam honestarum rerum voluntas libido dicitur. Sallustius,*Magisque in decoris armis, & militaribus equis,quam in scortis,atque conviviis libidinem habent.*Terent.*Neque tua libidini adversabor,hoc est voluntati.*Si vero libidinem simpliciter dicimus,neque cujus rei additur,de Venerea intelligimus : hinc libidinosus,hoc est,in libidinem propensus:& libidinosè,molliter,lascive descendunt.Libidini subsunt,Ira,Excandescentia, Odium, Inimicitia, Discordia, Indigentia, Desiderium & cætera hujusmodi, *secund.Cic.lib.*4.*Tusc.Quæst.*

Libido, cupiditas,inordinatum desiderium;Hebr.*haghhah*,amor illicitus,perditus & insanus,*Ezech.*23.11.*haghabim*,in plur.numero,Amores insani & libidinosi, amores scortatorum,*Ezech.*33. ad finem, à verbo *haghab*, flagravit amore insano,exarsit impudico affectu erga aliquem, deperiit amore. *Ezech.* 23.7.9.12,16.20,*ἀγαπάω* amo diligo. Cognationem habet verbum *haghab* cum verbo *hagham*, quod significat amore vero prosequi. Vehementes sanè sunt amores honesti, ut & inhonesti affectu. *Haghab* autem semper accipitur de flammis impuris & amore lascivo.

Loci Biblici.

Libido damnatur,*Col.*3.5.Libido tenebrarum. *Rom,*13,*v.*12,13. ob libidinem diluvium. *Gen.*6.1. *&c.*

¶ Patrum Sententiæ.

Sine libidine non est parentum concubitus : ob hoc ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus. *August. de fide ad Petrum.*

Libido velut festuca est, cito accenditur, prope consumitur. *Ambr. in quadam epist.*

Sævus criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum,nocte fervet,die anhelat. *Bernard. de Abel. & Cain.*

Non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. *Hier.in epist.*

Libidinosa mens ardentius honesta persequitur : & quod non licet, dulcius suspiratur. *Ibid.*

In serico & in pannis eadem dominatur libido,nec regum purpuram timet, nec mendicantium spernit squalorem : multoque melius est stomachum dolere,quam mentem:imperare corpori, quam servire: gressu vacillare, quam impudicitia. Nisi statim nobis pœnitentiæ subsidia blandiantur,quæ sunt infelicium remedia, cavendum est vulnus, quod dolore curatur. *Hieron. in epist. ad Salui.*

Venter mero æstuans cito spumat in libidinem. Venter enim & genitalia vicina sunt : & unum alteri subministrat. Ex vicinitate enim membrorum sequitur confœderatio vitiorum. *Hieron. in epist.*

¶ Poeticæ sententiæ.

Sen. Hip.

Vincit sanctos dira libido. Claud. Eutrop.
Sed quia cæcus inest vitiis amor, omne futurum
Despicitur, suadentque brevem præsentia fructum,
Et ruit in vetitum damni secura libido.

Ter. And.

Ingenium est omnium.
Hominum ab labore proclive ad libidinem.

Jacob. Billius. Anth. Sacr.

Libidinem longè certius fuga quam dimicatione vinci posse.

In reliquis vitiis sequitur victoria pugnam,
Vincitur ac celeri sæva libido fuga.
Regius huic cessit vates, huic filius atque
Huic Samson : fortis, vir pius, & sapiens.
His cum nec sophia nec sis pietate, nec æquis
Viribus,arripies, si sapis, ipse fugam.

Nemo etenim, nisi qui metuet, fugietque periclum,
Tutus ab hac poterit vivere peste diu.

Incerti auctoris.

Quid facies, facies Veneris cum veneris ante?
Non sedeas, sed eas : ne pereas per eas.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Libidinis notiones non fiunt in anima, sed ex ipsa fiunt.*Plat.Eu.*3. *l.*6.*c.*3.

Libidinis locus sit circa membra, ad hoc munus conducentia.*Plat. Eu.lib.*4.*c.*28.

Libido est lex viro insipienti,sapienti Deus. *Fic.in Plat.de leg.dial.*4.

Libido proclivitatem habet in corpore,& quandoque ex ipso corpore seminibus quasi turgida suscitatur,quandoque ex primo aspectu in corpore incitato imaginemque movente, vel etiam rationem :aliquando vero ex imaginatione vel etiā ratione oblectamentum excogitante, corpusque e movente. *Fic. in Plat. Eu* 4.*lib.*4.*c.*28.

Libido est appetitus vehemens contra rationem excitatus. *Franc. Patric.de reg.l.*4.*c.*8.

Libidine vehementer aguntur aves, & homines pilosi,vel quia multum humore m ambo concoquunt propter caloris copiam,vel quod multum inest humoris, & id à calore superatur, non enim pili hominibus, & pennæ avibus oriri possent, nisi esset multus humor, & à calore vinceretur. *Arist problem.sect.*4. *num.*32.

Libido est effrænatus impetus,qui se extendit in illicita. *Card. Pasch. lib.de virt.& vi iis, c.*41.

Libidinis significatus duplex est.Nam quādoque significat quamcumque voluptatem. Sæpius illam quæ ratione repugnante vehementius incitatur, ac præcipuè nimiam rei venereæ appetentiam, hoc est sanguinis æstuantis incontinentiam, cui scopus non alius est quam delectatio. Qui tamen significatus eodem coeunt ; etsi prior ille est paulo diffusior, ut qui omnem voluntatem tam erraatem quàm constantem amplectitur. *Idem,& ejus.l.c.*64.

Dicimus ergo libidinem esse quandam præsumptionem voluptatis, sive motum mentis,& propensionem ad id quod volupe est. Hoc volupe est occultus quidam igniculus, quo pectus semel afflatum ita æstuat, ut eadem rigetur nescio qua dulcedine, cujus gratia ut stillæ, sicuti oleum, in hunc igniculum occiderant, ardere non cessat,donec potiatur ejus quod concupiscit,

Ille ipse est, quem cupidinem, quem amorem vocant, qui est ipso Vulcano ardentior:quippe cujus origo est ignea, sive flammea, processus errans, exitus anceps. Ut verè dici possit, libidinem esse amorem nascentem, ac præcurrentem & incurrentem in cupita, hactenus licitum quatenus intra naturæ terminos coërcetur, Hæc scilicet, libido est propagatrix generis, semper illicita quoties est instrumentum irritandæ ac perficiendæ voluptatis.

Eadem ratione dicimus, amorem, qui est quidam animæ apetitus, esse medium inter virtutum & vitium ; sed prout inclinat, figurari ad similitudinem alterius,virtutis, si ratio est rectrix,si ipse hinc frænatus, si se tradit in disciplinam pudoris, si se totum temperantiæ submittit. Quod si voluptatem sequatur, tunc est negotium plenum fœditatis Voluptas ergo, sicuti domina, ministerio libidinis utitur, ut hami, quo captos ad se trahit.

Propius vero est, ipsam huic se hamo escam addere, quam qui semel vocavit, vix dici potest, quot denique in temperiis agatur, quarum exitus est mœsta pœnitentia ac dolor immensus. Libido hinc ad id, cujus gaudia voluptas præbet. Falso ergo dicitur, hanc aut illam voluptatem capi, cum captorem prius à voluptate capi necesse sit. Præda prædam dicit.

Sed voluptas obscœnitates malæ libidinis opinione iucunditatis operit,quum tamen ipsa omni dimoto sipario, sese homini libidinoso non vereatur ostendere, oculis scilicet jam à libidine effascinatis. Quod si utramque homines, potissimum lubrica adolescentium ætas,cujusmodi sunt, videre possent, enim vero ad utriusque conspectum, sicuti monstrificæ, quilibet exterritus exanimaretur. Verum fallax illa præsumptio jucunditas, quam voluptas primo intuitu præ se fert, homines ei tam obvios, tamque promptos reddit.

Nam libidinandi appetitus est humano macerata sanguine carnique congenita cupiditas. Ubicunque homo, quod est structum carnis animatum, constitit;tantum olet carnis, quantum in ipso est libidinis.Neque ferè quisquam tanta temperantia præditus incedit, qui non intimo sentiat se fodicari ab illa parte libidinis, cui nullus modus. Hoc docuit figmentum Ægyptiorum, quo Jupiter repræsentabatur vultu arietino, Mercurius facie canina, Pan totus hircus. Hinc videlicet vim libidinis demonstrabant, quæ & ipsa Gentium numina prius expugnata in animalia fœdissima transformaret.

Hoc tamen monstrum libidinis, quamvis tam validum tamque insidiosum, vincibile est, sed uni illi, qui intentissima cura carnem suam nō cessat pertundere,donec eam cogat sub jugum rationis.Nec intestina hominis seditio, illa quæ hominis ingenium contra rationem acuit, aliter compescitur, quam si sensus rationi subjiciantur, membra sensibus. Tunc totus homo concors agit, tunc totus agit impollutus. Cæterum, ut libido ancillatur voluptati, ita utriusque nutricula desidia est, cujus præcipuum opus est pelliculam curare; & huic tam fædo negotio materiam suggerere ut inexplebili, fatigare enim libido sæpissimè potest, satiari nunquam.

Nihil item libidine audacius, nihil impudentius, nihil actioribus stimulis animum explorat.Nec item ab homine libidinoso quicquam tutum dixeris. Libido humanæ compagihis nobilissimam partem,nempe caput, sustulit imperio ventris. Ergo hominem domitat, quem quoties dicimus, eam partem dicimus quæ est supra umbilicum,illam quæ est

contemplatrix, admiratrix. Nam inferiora sunt infra dignitatem superiorum, & bestia magis affinis quam homini, est enim homo animal naturæ mistæ inter Deum & pecudem, inter virtutes & vitia, inter bona & mala.

Ergo postrema hominis pars est domicilium sive latebra libidinis. Certè à veteribus doctè inventum est, Minervam Jove prognatam minimè fuisse altam in tenebris abdominis, sed in nobilissima parte. Verum ut dolor pedis afficit altissima, ita libido, licet infimum sortita locum, occultè serpit ad animum. Ibi omne robur ejus emollit, totumque corpus evirat. At proinde homo libidinosus nihil agitat alti & generosi, nihil non servile, pudendum flagitii probrique plenum libido & voluptas id enixe cavent, ne qua pateant. Utraque flagitiis integumenta quærere ac latere sub fornicibus amat, ne deprehendi qua facie, quibusque moribus, si possit.

Quomodo libido res fœda est, ita voluptas est mendax, fugax, fallax. Homines libido spe voluptatis permulcet. Ut ignavia voluptatem, ita voluptas libidinem parit, libido flagitium suadet. Sed voluptarius hanc qualiscumque & quantulacumque est, voluptatem prius prope fugientem aspicit, quàm advenientem sentiat. Ita ut pro expectata & sperata delectatione jam se in ipso aditu ludificatum intelligat. Cum se omnibus lætitiis lætum putavit, derepente habuit mille causas pœnitendi, totidem dolendi ac lugendi. Volucre & falsum gaudium avolat, curæ remanent, & quidem obscœnitatis exprobratrices, edaces, fervidi, quarumque æstus nulla refrigeratione minui potest.

Tunc verò homini libidinoso nullus est reliquus in sensibus vigor: hi enim libidinibus hebetati inertes torpent & inutiles, apud hunc cessant officia mentis, cessant monitus rationis. Ultimum malorum accidit infamia, quæ hinc scelere & flagitio contrahitur: ut enim libidini obscœnitas hæret, ita voluptatem comitantur omnis generis ludibria, quæ momento pœnæ & cruciatus excipiunt. Itaque ut libidinem sequitur illa volatica voluptas, & umbratile gaudium, ita utramque denique amplectitur calamitas. Hinc ipsa regia culmina disjici, sceptra frangi, diademata proteri constat.

Plena exemplorum est antiquitas, ne hodierni diei monumenta tester, quibus fides fit libidinem & voluptatem esse maximarum cladium emissarias & inventas machinas omni felicitati subruendæ. Semper enim exitus amarissimus manet dulcedinem illicitam. Ut omni ætati utraque est abominabile dehonestamentum, certè senectuti potissimum; cui non castitas mentis adest, sed cui impotentia. Veneris est pro castitate. Tunc homo Acheronticus cum libidine ac voluptate vlam dignitatem senectutis ordinis, honoris retinere posse putas? Tu isthac demum ætate novus amator fias? deficientes unà cum viribus libidines exsuscites cibis, imaginatione, lascivis aspectibus, omni genere nequitiæ: hinc sciri velis quàm sis homo fœdus, & non dicam verno pascare, aut gallo gallinaceo, sed vervece salacior? Illa quoque anus, illa soror Hecubæ, & proxima Orci præda, tota pruriat, forte etiam ad libidinem nubat, deferat liberos, & sicuti suis immunda, succensa agatur quocunque eam flagrans insania rapit? Nam ne adolescente ætate quid attinet dicere, quæ importunissimæ libidinis impulsu vitam enervem & maculosam amplectitur, nec innitare cessat, donec cupitis amplexibus illigetur?

Ita est, in compitis, in triuiis, in foro, in ipsa æde sacra plus est eorũ cui comas alunt, plus alphestarum, scarorum, delphinorum, quam alioflum in Oceani immensitate piscium. Omnes agminatim eunt ad potandas aquas fontis Salmacidis. O importunum libidinis igniculum quem non maturitas senectutis, non verecundia senioris sexus, non flos adolescentiæ, non ullius ordinis honestas, nulla dignitas, nulla interior erubescentia, nullus hominum respectus consopire potest! Quid dico? Nullum tam malum facinus est quod non libido suadeat, imperet, cogat. Hinc Tyestis illæ detestabiles cœnæ; hinc Assyria Thoaniis, quæ irata Venere venit in amplexus patris: Hinc Œdipi concubitus. Hinc liberi incesti, flagitiosissima parentibus probra.

Ergo, inquis, homo omnium vitiorum domitor huic uni succumbit? Prorsus ita esset si non vigilantissimæ virtutis ope aliquando à magnæ constantiæ viris identidem eliminatum esset. Præclarissimis talium exemplis fides fit, vinci hoc quoque portentum posse ab eo qui totus in id incumbit, ut hac se laurea insigniat. Instandum, pugnandum, perseveranter agendum, donec viceris. Præclarè visceris, si nascenti, nec dum adultæ libidini non fueris obsequutus; si pullulare incipientem animosè represseris. Si è prima hac velitatione haud inglorius redieris; si in hoc proposito constanter perseveraveris, nulla tibi amplius futura est cum voluptate concertatio; tibi ipse multam securitatem confeceris; magnum tuo nomini decus pepereris; super omnia militaria ac triumphalia decora tu quidem ascenderis. Hanc quoque tibi tam præclaram victoriam improbus & assiduus labor, magna ex parte dederit. Ut enim libido est mancipata voluptati, ita labor est virtuti promus & condus. Libidinem & voluptatem labori dissimiles acerrimi dolores excipiunt. At laborem utrique adversarium sequuntur præmia & fructus dulcissimus, quæ est fœlicissima conditio, benefactorum fidissima comes. Cupidinis tela aïunt ictu irrito contorqueri in Minervam, Dianam, Musas. Cur sentes? Nimirum, quod hæc numina ignaviæ & intemperantiæ inimica continuis & laboriosis exercitationibus asserunt divinitatem suam? Et hic quidem humano generi viam monstrant. *Carol. Paschal. lib. de virt. & vitiis c. 63.*

¶ Apophthegmata.

Bion Alcibiadem hoc elogio taxavit, quod adolescens viros adduxisset ab uxoribus, juvenis factus uxores à viris. *Laërt. l. 4. c. 7.*

Diogenes animadvertens Olympionicem quemdam oculos defigere in scortum, adeo ut præteritum capite reflexo intueretur. Ecce, inquit, ut aries Martius à puella publica, obtorto collo vinctus abducitur. Ridiculum existimabat certare cum electis viris, à vili puella veluti captivum trahi sine funibus. *Laert. l. 6.*

Stratonicus quum egrederetur Heraclea civitate, portas ac mœnia circumspiciebat, percontanti vero cuidam, quid circumspiceret? Pudet, inquit, si videar exire è lupanari notans corruptos ejus civitatis mores. Sunt ejus nominis civitates multæ, sed de Heraclea Thraciæ sensit opinor. *Eras. l. 6. apoph.*

Marius. Lusius, Mario ex sorore nepos, quum Marius iterum consul esset, vim admovit militi cuidam adolescenti nomine Trebonio: at is Lusium interfecit. Id factum multis incusantibus, non inficiatus est adolescens se ducem suum interfecisse: sed causam addidit, ac probavit. Marius itaque quum jussisset afferri coronam, pro facinore in bello præclare gesto dari solitam, Trebonio imposuit: gravi exemplo monens cæteros, ne simili modo tentarent adolescentium pudicitiam: quando non solum absolvit, verum etiam coronavit eum, qui & Imperatoris cognatum & ducem suum necasset. *Plut. in Rom. apoph.*

Anonymus, Nero puerum Sporum exectis testibus in muliebrem naturam transfigurare conatus est. Addita dos, additum flammeum, addita celeberrima nuptiarum solemnitas. Quid multis? palam pro uxore habuit. Hinc fertur cujusdam non insciti jocus; bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius Neronis pater talem habuisset uxorem. Sentiens, exitio totius orbis natum Neronem. Is numquam fuisset natus, si pater Spori similem habuisset vice conjugis.

¶ Similitudines.

D. Hieronymi: alligabit quis in sinu suo ignem, & non comburetur? aut ambulabit super carbones ignis; & non ardebit? Quomodo igitur qui ignem tetigerit, statim aduritur: Ita viri tactus & fœminæ sentit naturam suam, & diversitatem sæpius intelligit. *l. 1. contra Iovinianum.*

D. Augustini: sicut iniquum est auiditate possidendi transgredi limitem agrorum: ita iniquum est, libidine concumbendi subvertere limitem morum. *Lib. 15. de civit. Dei.*

Ciceronis: ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore, suavitatem cibi non sentiunt: Sic libidinosi & facinorosi veræ laudis gustum non sentiunt. *Phil. 2.*

Vt turpes sunt qui se efferunt lætitia, tunc enim fruuntur venereis voluptatibus: Sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. *lib. 4. Tusc. quæst.*

Roterodami: minor vis inest in radicibus herbarum salubrium, cum semen matuescit: ita deterior fit ingenii natura quævis, quoties liberis gignendis datur opera. *In simil.*

Thriveri.: sicuti serpens nequam in congressu interficat caput masculi; Ita ferè caput totius intellectus, hoc est ipsa ratio, excinditur iis, qui nimium indulgent Veneri. *In apoph.*

¶ Historica Exempla.

Thraces in venerem fuisse proclives olim, historici tradidere. *Cæl. l. 18. c. 23. A. L.*

Balearium incolæ mulieres adeò præ cæteris appetunt, ut mulierem à prædonibus captam, tribus aut quatuor redimant viris. *Diodor. lib 5. c. 6.*

Apud *Babylonios* liberos & conjuges cum hospitibus stupro coïre modo pretium flagitii daretur, permittebatur. *Curtius lib. 5. Herodotus.*

Apud *Tyrrhenos* legem esse scribit *Theopompus l. 43. hist.* qua mulieres communes esse jubentur, quæ corpora maximè curant, atque sæpius cum viris nudæ exercentur: *Athen. l. 12. c. 5.*

Apud *Caunios*, Cariæ populos, juventus frequenter amoris gratia ad comporationes convenit, tam viri quam mulieres & pueri. *Herod. lib. 1.*

Romæ in Capitolio ficus nata est Massalæ, C. Calli Censorum lustro: à quo tempore pudicitiam apud Romanos subversam Piso gravis auctor prodidit. *Plin. 17. c. 25.*

Volsinienſium servi rerum potiti lege sanxerunt, ut stupra sua in viduis pariter atque nuptis impunita essent: ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibasset. *Varro 9. cap. 1.*

Herculi apud Histrum flumen habitantes, impios coitus cum viris & belluis habuerunt. *Procopius de bello Gothorum l. 2.*

¶ Emblemata.

Inviolabiles telo Cupidinis.

Emblema LXXVIII. Andr. Alciati.

Ne dirus te vincat amor, neu fœmina mentem
Diripiat magicis artibus ulla tuam:
Bacchica avis præsto tibi motacilla paretur,
Quam quadriradiam circuli in orbe loces:
Ore crucem & cauda & geminis ut complicet alis,
Tale amuletum carminis omnis erit.
Dicitur hoc Veneris signo Pegasæus Iason,
Phasiacis lædi non potuisse dolis.

Amuletum Veneris.

Emblema LXXVII.

Inguina dente fero sulfosum Cypris Adonin
Lactuca foliis condidit, exanimem.
Hinc genitali arvo tantum lactuca resistit,
Quantum eruca salax vix stimulare potest.
Vide Intemperantia, Scortatio.

Libri.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LIBER, propriè corticis est genus tenuius, quod in phylliras plures dividi potest: cujusmodi erant quæ papyris in Ægipto detrahebantur, chartæque vsum præbebant. Libri, cortices quod in corticibus veteres stylo literas formarent. Heb. *Petsalah*, & numero plur. *Petsa Loth*. decorticationes, *Gen.* 30.36. à verbo *Pitsel*. decorticavit, detraxit cortices in virgis. Hinc ψιλόω nudo, ψιλός, nudus, tenuis. Folia librorum & manuscriptorum & typis editorum sunt admodum tenuia & levia. ψιλῶς leviter, ψίλωσις denudatio. Quoniam verò libri, hoc est, tenuiores arborum cortices, chartarum olim usum præbebant, codices ex istis corticibus compacti libri βίβλοι, *Sepharim*, & liber βίβλος num. singul. dicti sunt. *Sepher* autē derivatur à verbo, *Saphar*, numeravit ordine, recensuit per circulum, narravit aliquid ordine, & deductis rationibus disposuit. Hinc in omnibus ferè linguis *Siphra*, i. litera, numerus: Gall. *sifre* vel *chifre*, & *deschifrer*, i. literas confusè dispositas, rationes obscures evolvere & disponere. *Sepher*, liber, ex literis ordine collocatis conficitur. *Sepharoth*, numeri, ex quibus arcanæ componuntur apud Magnates epistolæ. Vide 1. *Reg.* 2.8. & 2. *Reg.* 5.5. & *Psal.* 71.15.

Libri liberis charactores sunt parentibus, quanto mentis filij sunt præstantiores, quam corporis. *Plato epist. lib.* 7.

Libri etiam boni scelestorum hominum, vt memoria eorum auferatur, sunt tollendi, Græcorum lege. *Idem in Plat. Crat.*

Libri de Republica magis Pythagorici & Socratici sunt, de legibus Platonici. *Idem in Plat. de leg. dial.* 1.

De librorum copia. DIAL. XLIII.

Francisci Petrarchæ.

GAUD.

Librorum copia magna est. R. opportunè admodum de his sermō oritur.. Nam ut quidam disciplinæ, sic & alij voluptati, & jactantiæ libros quærunt. Sunt qui hac parte supellectilis exornent thalamos, quæ animis exornandis inventa est, neque aliter his vtuntur quam Corinthiis vasis aut tabulis pictis, ac statuis, cæterisque de quibus proximè disputatum est. Sunt qui obtentu librorum avaritiæ inserviant, & pessimi omnium, non librorum vera pretia, sed quasi mercium æstimantes. Pestis mala, sed recens, & quæ nuper divitum studiis obrepsisse videatur, qua vnū concupiscentiæ instrumētum, atque una ars accesserit. G. Librorum larga copia est. R. Operosa, sed delectabilis saroina, & animi iucunda distractio. G. Ingens est copia librorum. R. Ingens simul laboris copia, & quietis inopia, huc illuc circumagendum ingenium, his atque illis prægravanda memoria, quid vis dicam? libri quosdam ad scientiam, quosdam ad insaniam deduxere, dum plus hauriunt, quam digerunt, vt stomachis sic ingeniis nausea sæpius nocuit quā fames, atq; vt ciborum, sic librorum usus pro vtentis qualitate limitandus est. In rebus omnibus, quod huic parum, illi est nimium. Itaque sapientis non copiam, sed sufficientiam rerum vult, illa enim sæpe pestilens, hæc semper est utilis. G. Immensa copia librorum est. R. Immensum dicimus, quod mēsura caret, sine qua humanis quid in rebus rectū, sibiq; conveniens, tu metire: Est in his etiam quæ optima judicantur immēsitas, atque immoderatio fugienda, semperque præ oculis habendum illud com'cū, *Ne quid nimis*. G. Librorum inæstimabilis multitudo est. R. Major ne tibi quam Ptolomæo Philadelpho regi Ægypti, quē Alexandrinæ Bibliothecæ quadraginta librorū millia coacervasse compertum est, qui tamen diversis ex locis diu magno studio quæsiti simul omnes arserunt? Quod elegantiæ regum, curæque opus egregiū fuisse ait Livius, quem Seneca reprehendit, non id elegantiæ curæque regiæ opus dicens, sed studiosæ luxuriæ: imò ne id quidem, sed seipsam conquisitis spectaculis inaniter ostentantis. Et Livij tamen dictum, & Ptolomæi factum utcumque forsitan regiæ opes excusent. Et in locum publicis usibus prospiciens regis intentio, in hoc certè laudabilis, quod sacras literas mundo nō utiles modo, sed necessarias summa diligentia atque impensa per electos ad tantum opus viros in Græcam linguam, ex Hebraico fonte transfudit. Ad quid facias privatis non æquantibus, sed superantibus apparatus regios? Sercho equidem Sammonico doctrinæ viro ingenti, sed majoris curæ, plurimarum literarum, sed plurium voluminum, duo & sexaginta millia librorum fuisse legimus, quos omnes Gordiano iuniori cujus patri fuisset amicissimus, ille moriens reliquit: magna prorsus hæreditas, & multis suffectura ingeniis, num vero (quis dubiter) oppressura? Quid hic autem quæso, si nil aliud egisset in vita, nullum illi vel scribendi studium fuisset, vel quærendi labor, nihil omnium tot voluminibus comprehensorum, legere atque intelligere laborasset? An non satis habuit negotij libros ipsos, ac librorum titulos, & authorum nomina, & librorum formas, numerumque cognoscere? Pulchra vero ars quæ de philosopho, librarium facit. Crede mihi non est hoc nutrire scriptis ingenium, sed necare mole rerum atque obruere, vel fortasse mediis in undis more Tantaleo siti ānimam torquere, rebus attonitam, deguſtantem nihil, atque omnibus inhiantem. G. Libri innumerabiles sunt mihi. R. Et errores innumeri, quidam ab impiis, alij ab indoctis editi, illi quidem religioni ac pietati, & divinis literis, hi naturæ ac justitiæ moribusque & liberalibus disciplinis seu historiæ, rerumque gestarum fidei, omnes autem vero adversi, inque omnibus, & præsertim primis vbi majoribus agitur de rebus, & vera falsis immixta sunt, perdifficilis ac periculosa discretio est. Ut ad plenum authorum constet integritas, quis scriptorum inscitiæ, inertiæque medebitur corrumpenti omnia miscentique? cujus metu multa jam (ut auguror) à magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritóque id patitur ignavissima ætas hæc culinæ sollicita, litterarum negligens & cocos examinans, non scriptores. Quisquis itaque pingere aliquid in membranis, manuque calamum versare didicerit, scriptor habebitur doctrinæ omnis ignarus, expers ingenii, artis egens. Non quæro jam nec queror Orthographiam, quæ pridem interiit, qualitercūque utinam scriberetur quod jubetur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret. Nunc confusis exemplaribus, & exemplis unum scribere polliciti, sic aliud scribunt ut quod ipse dictaveris non agnoscas, an si redeat Cicero aut Livius, multique alii veterum illustriū, ante omnes Plinius secundus sua scripta relegentes intelligent: & non passim hæsitantes nunc aliena crederent esse, nunc barbara? Inter humanarum inventionum tot ruinas literæ sacræ stant, cum majore hominū studio, tūm vel maximè protegente sua sancta poëmata, suas sanctas historias, divinasque suas leges auctore illarum Deo suamque perennitatem suis inventionibus largiente. Reliquarum nobilissimæ pereunt, & jam magna ex parte periere, si ingentis damni nullum est remedium, quia nullus est sensus, neque id novum hac in re, & virtutum & morum, damna ingentia negliguntur, cum tanto studio minoribus occurratur, literarum jacturam inter minimas numerātis. Sunt qui numerent inter lucra. Fuit nuper non in agris aut in Sylvis, sed in maxima florentissimaque, & (quod stupeas) urbe Italiæ, neque is pastor aratorve sed vir nobilis, magnique apud suos cives loci, qui juraret se magno pretio empturū, ne quis unquam suā patriam literatus incoleret aut intraret. O vox saxei pectoris! Fertur talē aliquid sensisse Licinius infestus literis (ut scriptum est) quas virus, ac pestē publicā nominabat. Sed origo illū rustica forsan excuset. Etsi enim usque ad Cæsareum nomen ascēdisset, naturam tamen non exuerat. Verum enim illud Elacci *Fortuna non mutat genus*. Sed quid de nobilibus vestris dicā? qui non modo perire literas patiuntur, sed exoptant votis. Equidē hic rei pulcherrimæ contemptus atque odium brevi vos in profundum ignorantiæ demerserit. Accedent (ne à proposito deerremus) & scriptores nulla frenati lege, nullo probati examine, nullo judicio electi, nō fabris, non agricolis non textoribus, nō ulli ferè artium tanta licentia est, cum sit in aliis leve periculum, in hac grave, sine delectu tamen ad scribendum ruūt omnes, & cuncta vastantibus certa sunt pretia. Nec vero hæc scriptorum magis humano more lucra captantium, quam studiosorum publicisque rebus præsidentium culpa est, quibus nulla unquam rei hujus cura fuit, oblitis quid Eusebio Palæstinæ Constantinus injunxerit, ut libri scilicet non nisi ab artificibus iisque antiquitatis & perfectè artem scientibus scriberentur. G. Librorū bona copia est. R. Quid si capax animus, nō est Memini sti Sabinū illū apud Senecam, servorū suorum scientia gloriātē? Quid inter te atque illū interest, nisi quod aliquāto tu stultior, uterque equidem alieno, verum ille servorum & certè suorum, at tu librorum nil ad te pertinentium ingenio gloriaris. Sunt qui quicquid in libris scriptum domi habēt, nosse sibi videantur. Cumque ulla de re mentio incidit, hic liber, inquiunt, in armario meo est, hoc tantum, idque sufficere opinantes, an simul in pectore sit? elato supercilio contecēscunt, ridiculum genus. G. Libris affluor. R. Quam mallē ingenio, & eloquentia & doctrina, multoque maximè innocentia & virtute. Sed hæc venialia nō habentur ut libri, & si haberentur, nescio an emptores totidem reperturi sint, quot libri. Illi enim muros vestiunt, hæc animos, qui quando oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. At profecto si librorum copia doctos faceret aut bonos, doctissimi omniū atque optimi sæpe essēt qui ditissimi, cujus sæpe contrarium videmus. G. adminicula ad discendum libros habeo. R. Vide autem ne impedimenta sint potius, ut nōnullis ad vincendū multitudo bellatorum, sic librorum multitudo multis ad discendum nocuit. Et ex copia (ut fit) inopia orta est, qui si utro adsint, non abjiciendi equidem, sed sequestrandi erunt, utendumque melioribus, & cavendū ne qui forsan in tempore profuturi essent, intempestivi obsint. G. Multi, & varii mihi sunt libri. R. Fallit sæpe viarū multiplicitas viatorem, & qui uno calle certus ibat, hæsit in bivio, multoque major est trivii error, aut quadrivii. Sic sæpe qui librum unum efficaciter elegisset, inutiliter multos aperuit evolvitque. Multa sunt onerosa discentibus, doctis pauca sufficiunt. Nimia utrisque sunt importuna, sed fortioribus humeris subvectantur agilius. G. Librorū nobilium magnū numerum contraxi. R. Librorum numero nemo (qui nunc occurrat) præter regem illum Ægyptium nobilitatus est, neque id sibi tam numerus dedit quam famosa translatio. Haud dubie mirum tot ingeniorum, nisi post unius ingenii miraculū majus esset Calle alio niti oportet, ut, ex libris gloriam quæras non habendi, sed noscendi, neque bibliothecæ, sed memoriæ committendi, cerebroque nō armario concludendi sunt alioqui vel librario publico, vel armario ipso glorioſior nemo erit.. G. Egregios multos libros servo. R. Multos in vinculis tenes, qui si forsitan erumperent, & loqui possent, ad judicium te privati carceris evocarent. Nunc flent taciti multa quidem, nominatim illud, quod persæpe unus iners affluit avarus, quibus multi egeant studiosi.

¶ SIMILITUDINES.

Plutarchi: ut qui decretum inferunt ad populum, adscribunt, Bona fortuna, ne nihil de suo videantur addidisse: Ita quidam alienis libris nugas adscribunt, quæ nihil ad rem pertinent. *In Moral.*

Roterodami: Sicut in unguentis & vinis: Ita & libris pretium addit antiquitas. *In Simil.*

Thriveri: invenias ægros, qui varia ciborum genera appetunt, præsentes fastidiunt: Tales mihi videntur, qui vario & sēper novo gaudent librorum numero, sed parum illorum fruuntur auxilio. *In apoph.* 126.

Roterodami: ut illud opus est laudatissimum, in quo simul & ars commendat materiam, & materia vicissim artem: Ita liber est optimus, in quo & argumenti utilitas commendat eloquentiam, & auctoris facundia commendat argumentum. *In Simil.*

Vt qui sapiunt, non statim è quovis bibunt fonte, propterea quod ali salutem adferunt alii perniciem, nonnulli furorem: Ita non est tutum

quemvis librum evolvere,quod ex aliis haurias affectum animi bonum ex aliis libidinem,aut ambitionis insaniam trahas. *Ibid.*

Thriveri : qui maximè solent domi suæ purgata ac digesta arma ostendere,fere iis rebus nimium valent: Idem & iis evenit, qui plurima librorum suppellectile consueverunt gloriari. *In apoph.*107.

Qui divite gaudent librorum suppellectile, atque illorum magis fruuntur spectaculo quam studio, similes pueris quibus, totas noctes lampades ardent,sed parum advigilant. *In apoh.*124.

Vide, Disciplina, Doctrina, Institutio.

Licentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LICENTIA,est propria vitæ affectio in possessione,& usu rerum minimè parca. *Speusip.de definitio.Plat.*

Licentia est legis concessio. *Idem.Ibid.*

Licentia libertas immodica,impunitas agendi,dicendique quicquid velis: αὐτεξουσία. Heb. *Rischaon,* Indulgentia, vena,permissio, à verbo inusitato *Raschah,* indulsit, dedit facultatem.Hinc ῥᾳστώνη facultas,ῥᾳστωδέω indulgeo, ῥᾴστως indulgens,facilis unde *Esdr.*3.7.

¶ LOCI BIBLICI.

Licent omnia. sed non expediunt.1.*Cor.*6.*v.*12.*&* 10.23.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid.3. Amo.

Cui peccare licet,peccat minus : ipsa potestas
Semina nequitiæ languidiora facit.

Seneca in Troad.

Minimum decet, libere, cui multum licet.
Cui plus licet quam par est plus vult quam licet.
Quanto plus liceat,tam libeat minus.

Ausonius.

Quid liceat;nescimus adhuc,& cuncta licere.
Credimus ?

Ovidius.

Quod licet ingratum, est : quod non licet acrius urit.

Idem ibid. lib.3.

Nitimur in vetitum semper cupimusque negata,
Sic interdictis imminet ager aquis.

Sen. in Octa.

Id facere est quod decet, non quod licet.

Horat.3.Carm.24.

O ! quisquis volet impias
Cades, aut rabiem tollere civicam.
Si quæret pater urbium
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam.

Ter. Heaut.

Nam deteriores omnes sumus licentia.
Quodcumque inciderit in mentem,volet,neque id
Putabit pravum,an rectum fiet, quod petet.
Tu rem perire, & ipsum,non poteris pati.
Dare denegaris, ibit ad illud illico,
Quo maximè apud te valere sentiet :
Abiturum se abs te esse illico minabitur.

Idem Adelph.

Verum nimia illa licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum

Juven.14.

Nemo satis credit tantum delinquere,quantum
Permittas, adeo indulgent sibi latius ipsi.

Claud.4. Hon.

Proclivior usus
In peiora datur suadetque licentia luxum;
Illecebris effrena favet : tunc vivere caste.
Asperius, cum compta Venus:tum durius ira
Consulimus, cum pœna patet.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Licentia vbi est, ibi nimirum quisque propriam vitæ suæ formam constituit,prout cuique placuerit. *Plat.de Repub.dial.*8.

Licentia mater impudentiæ. *Plat.de leg.dial.*3.

¶ APOPHTHEGMATA.

Anonymus ; Lacon quidam cum venisset Athenas, vidissetque illic præcones, qui muriam promitterent qui obsonium,qui publicanos & senones aliasque parum honestas functiones profiterentur,neque quidquam sibi turpe decernt, vbi reversus est in patriam,civibus percunctantibus quomodo se res haberent Athenis? Omnia,inquit,honesta: per ironiam innuens, Athenis omnia haberi honesta,turpe nihil. Argutia dicti est in ambiguo sermone. *Plut.in Lac.Aphoph.*

Agesilaus notans præposteram Licentiam eorum qui Asiam colebant ejus gentis corruptis moribus,dicere solebat:Inter illos qui improbi essent,eos esse liberos,contra qui probi essent, eos esse servos, quod ibi licerent omnia,virtus odio haberetur. *Idem.*

M. Cato studiosè magistratum semper admonere solitus est, vt delinquentes in Republ.graviter castigarent. Sentiens, nihil perniciosius esse in Republica, quam licentiam quam adeo non ferendam in civitate putavit,vt indicaret magistratum lapidandum qui coërcere posset, non tamen faceret. *Plut.in Rom.apoph.*

M. Ant. verus. dicebat difficile esse,in maxima licentia moderari sibi & cupiditatibus, quasi frenos imponere *Herod.l.*1.

Antonius Caracalla. Ejus noverca, cum esset pulcherrima, veluti per imprudentiam corpus magna ex parte nudavit. Cumque dixisset Caracalla : Vellem, si liceret:Si libet,inquit illa,licet! An nescis te Imperatorem esse, & leges dare,non accipere?Ea mulieris vox Caracallam Imperatorem ad detestabile facinus pertraxit. *Ex Ælio Spartiano.*

¶ SIMILITUDINES.

Plutarchi. Qui dimissi à pædagogis,suo relinquuntur arbitrio, non abjiciunt imperium,sed mutant principem : nam pro pædagogo jam rationi parent. *In Moralib.*

Vt qui e vinculis emittuntur licentius vagantur, quàm ii,qui nunquam fuerunt in vinculis : Sic pueritia cum præceptoris gubernatione solvitur. *In moralibus.*

Vide, Libertas, Innocentia, Intemperantia.

Lingua.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LINGUA, Græce, γλῶσσα,ης,ἡ.& γλωσσώδης,ες,ὁ ἡ linguosus dicitur autem lingua à lingendo cibo, *secundum Marcum Varronem.*

Lingua dicitur à lingendo, quia lingit adulando, mordet detrahendo, *secundum Hugo.lib.*3. *de anima.* Placet tamen magis opinio varronis:Lingua enim cibos conglobat, & deprimit ac transmittit in ventrem vel dicitur, quod sit dentium sepris, quasi muro circumuallata ac ligata.

Lingua, pars corporis nobilissima, voci formandæ dignoscendisque saporibus destinata. Heb,*Lascon,*unde Gallis *Lescher.* proprius lingere linguæ effectus.|De hac voce observatu digna leguntur in etymologico trilingui Lugduni,1607.*pag.*429. Unde sequentia describimus.Lingua appellatur & *Saphah.*Labium,Gen.11.1. *Erat omnis terra labii unius,* id est, sermone uno & iisdem verbis omnes Noachi Patriarchæ posteri utebantur:quoniam labium primum,& apparens est sermonis instrumentum.& veluti janua per quam sermo egreditur. Vocatur & *Peh.* Os,Exod.4.11. Quis posuit *peh.* homini? Quis dedit homini loquendi facultatem ? dicitur & *garon* guttur,Isai.58.1. quod in gutture ad aërem (qui est medium in locutione)quædam sit dispositio:quippe citra aëris attractionem & respirationem ad arteriam vocalem nemo loqui possit. Nomine vero palati aut dentium non appellatur, quod in locutione cooperari ita apparenter & sensibiliter hæc instrumenta non videantur.Quandoquidem verò ut plurimum plerique fere homines omnes,donec Spiritu Sancto (qui est Spiritus veritatis) ducantur, potius garrire,nugari,delirare,vel sibi ipsis,aut aliis obloqui, pótius quam rectè,ornatè;sapienter loqui videntur & sæpissimè ex eadem lingua,ut ex medicatis fontibus, calidum & frigidum qu'd fluere sentimus.Hebræi de maledico agentes dicunt, *Laschan,*iisdem literis, sono paulum diverso,1, Linguax.fuit oblocutus est, obtrectavit, detulit aliquem lingua sua,detraxit falsa accusatione.Hinc λοιδωρία calumniator obtrectator, Gal. *Langard:* λοιδωρία,contumelia, obtrectatio, λόγη, lingua.

LOCI BIBLICI.

Lingua pro idiomate, Genes.11.7, pro idiomate peregrino,1. Cor.14. vers.2.14 pro dono linguarum per se considerato,v.9. Lingua una erat initio, Genes.11.v.16. Lingua bona laudat.Prov.15.4.& 18.21. Lingua à Deo gubernatur.16.1. Lingua moderanda & cohibenda.Leu.19.16. Job. 5.21.Ps.34.13.& 52,4. & 140.vers.4,12. & 141.3.Prov.4.24. & 10.vers.18.19. & 11..9 .& 12.v.13.14.19. & 13,v.2.3. & 15.2. & 16.v. 27.28. & 17. vers.20. 27. & 18.21. & 21.23. & 25.28. & 26. 20. & 30.11. Eccl.5.2. Sap.1.11.Eccl. 14.1. & 5.16. & 20.5. & 22.33. & 23.17. & 25.12. & 23.17. Matth. 12.36. Luc.6.45.1.Cor.15.33.1.Petr.2.1.& 3.10.Jac.1.v.19. 20. & 3.vers.5.8. & 4.11. Lingua non nisi cum difficultate frenatur, Iac,3.8,Lingua Angelorum, pro singulari & eximia, 1. Cor.13. 1. Lingua mala quam noxia, Proverb.18.21. Jac,1. 26. & 3. vers.5.9. Linguarum divisio ex superbia orta, Gen.11.8. Linguarum donum credentibus collatum, Ac.10. 4. 6.1. Cor. 12.v.10.28.

SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Mors & vita in manibus linguæ : qui diligunt eam comedent fructus ejus. *Prou.*18.

Qui custodit os suum & linguam suam : custodit ab angustiis animam suam. 21.

Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ:quoniam os mentiens occidit animam. *Sap.*1.

Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo. *Eccl.*14.

Et qui labitur lingua sua,sed non ex animo. Quis enim, qui non deliquerit in lingua sua ! 19.

Est tacens qui invenitur sapiens : & est odibilis, qui prosax est ad loquendum.20.

Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum ut non cadam in ipsis, & lingua mea non perdat me!23.

Iudisciplinatæ loquelæ non assuescat os tuum, est enim in illa verbum peccati. 23.

Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coërceat linguam suam à malo & labia sua ne loquantur dolum. *pet.*3.

Quid loquendum.

Quia donec supereſt halitus in me, & Spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. *Ibid.*

Dixi

Dixi, cuſtodiam vias meas,vt non delinquam in lingua mea.Poſui ori meo cuſtodiam. *Pſal.*38.

Dedit enim mihi Dominus præmio linguam , qua laudabo ipſum. *Eccl.*5.

Dominus dedit mihi linguam eruditam : vt ſciam ſuſcitare eum qui lapſus eſt verbo .*Eſa.*50.

Quomodo loquendum.

Reſpondete obſecro abſque contentione , & loquentes id quod juſtum eſt , judicate, & non invenietis in lingua mea iniquitatem nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.*Iob.*6.

Lingua placabilis,lignum vitæ.*Prov.*15.

Noli citatus eſſe in lingua tua : inutilis, & remiſſus in operibus tuis. *Eccl.*10.

Verbum dulce multiplicat amicos,& mitigat inimicos,& lingua gratioſa in bono homine abundat. 6.

Quid gloriaris in malitia? Tota die injuſtitiam cogitavit lingua tua. Dilexiſtis malitiam.Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa.Propterea Deus deſtruet te in finem.*Pſal.*52.

Vir linguoſus non dirigetur in terra.*Pſal.*139.

Vbi autem verba ſunt plurima,ibi frequenter egeſtas.*Prov.*14.

Malus obedit linguæ iniquæ : & fallax obtemperat labiis mendacibus.17.

Lingua imprudentis ſubverſio eſt ipſius.*Eccl.*5.

Aurum tuum & argentum tuum confla,& verbis tuis facito ſtateram,& frenos ori tuo rectos, & attende ne forte labaris in lingua tua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi , & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.28.

Si quis putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam;hujus vana eſt religio. *Iac.*2.

Lingua modicum quidem membrum eſt , & magna exaltat. Ecce quantus ignis , quam magnam Sylvam incendit ? Et lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis: Lingua conſtituitur in membris noſtris, quæ maculat totum corpus,& inflammat rotam nativitatis noſtræ inflammata à gehenna. *Ibid.*

Omnis natura beſtiarum, & volucrum, & ſerpentium, & cæterorum domantur, & domita ſunt natura humana. Linguam autem nullus hominum domare poteſt:inquietum malum plena veneno mortifero. *Ibid.*

In ipſa benedicimus Deum & patrem & in ipſa maledicimus homines qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. *Ibid.*

Lingua proximum moleſtat.

Filij hominum dentes eorum arma ſagittæ , & lingua eorum gladius acutus. *Pſal.*56.

Domine libera animam meam à labiis iniquis,& à lingua doloſa.119.

Os bilingue deteſtor.*Prov.*8.

Verba impiorum inſidiantur ſanguini:os juſtorum liberavit eos.12.

Lingua fallax non amat veritatem , & os lubricum operatur ruinas. 16.

Verbum nequam immutabit cor, ex quo partes quatuor oriuntur; bonum & malum, & vita & mors, & dominatrix illorum eſt aſſidua lingua.*Eccl.*37,

Diſcordiam ſeminat.

Verba bilinguis quaſi ſimplicia,& ipſa perveniunt uſque ad interiora ventris. *Prov.*18.

Terribilis eſt in civitate ſua homo liguoſus,& temerarius in verbo ſuo odibilis erit. *Eccl.*7.

Lingua tertia mulieres juratas ejecit , & privavit illas laboribus ſuis. Qui reſpicit illam, non habebit requiem,nec habebit amicum in quo requieſcat.28.

Multi ceciderunt in ore gladij,ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. *Ibid.*

¶ Patrum Sententiæ.

Ante te eſt æquitas, unam linguam habes , ad quod vis eam vertes. Quare ergo potius ad iniquitatem,& non ad æquitatem? Cibos amaritudinis non das ventri, & cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ , ſicut eligis quo veſcaris , ſic eligc quod loquaris. *Aug. de natura & gratia.*

Linguam nullus hominum domare poteſt.Homo domat feram,non domat linguam.Domat leonem,& non frenat ſermonem,domat ipſe , & non domat ſeipſum.Domat quod timebat, nec ſe domat. Non timet quod timere debebat.*Idem lib.*11.*de verbis Domini.*

Pro ſigno ſunt interioris hominis verba erumpentia,quomodo libidinoſum qui ſua celat verba & vitia callidè, interdum turpi ſermo demonſtrat, (minoribus enim majora monſtrantur) vultuque & oculis diſſimulari non poteſt conſcientia,dum luxurioſa & laſciva mens lucet in facie,& ſecreta cordis motu corporis, & geſtibus indicat. *Hieron. ſuper* 12.*prophetas.lib.*2.*ſuper illud Ezech.Filii hominis.*

Quoties vero loquimus aut non in opportuno tempore,aut non in opportuno loco , aut non convenit audientibus : toties ſermo malus procedit de ore noſtro ad deſtructionem eorum qui odiunt.Conſideremus itaque quid loquamur , quia pro omni otioſo verbo reddituri ſumus rationem in die judicij.*Idem & hab.*22.*q.*5.*cap. Quoties.*

Alliga ſermonem tuum ne luxuriet , ne laſciviat. Qui multiloquio peccat,ſibi colligat,ſit reſtrictior,& ripis coërceatur. Cito lutum colligit amnis & undas:jugum ſit verbis tuis,& ſtatera atque menſura,vt ſit gravitas in ſenſu,in ſermone pondus,atque in verbis modus.

Sapiens priuſquam loquitur multa conſiderat,quid dicat , cui dicat, quo in loco & tempore. *Ambr.lib.*1.*de Offic.*

Pravi ſicut in ſenſu leves ſunt, ita in locutione præcipites:quia quod levis conſcientia concipit,levior protinus lingua prodit.

Cum intentionem bonam loquutio cauta non ſequitur,ipſa pietati propoſitio in tranſgreſſionis vitium vertitur.*Greg.lib.*5.*Moral.*

In omni quod dicitur neceſſe eſt, ut cauſa, tempus,& perſona penſetur,ſi verba ſententiæ veritas roboret,ſi hanc tempus congruum poſtulet , & ſi veritatem ſententiæ & congruentiam temporis perſonæ qualitas non impugnat,*Idem in Moral.l.*6.*in fin.*

Omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines,reddent de eo rationem in die judicij. Otioſum quippe verbum eſt, quod aut juſtæ neceſſitatis , aut intentione piæ utilitatis caret. *Gregor.*7. *Moral. & in paſt.part.*3.

Si illatas moleſtias & lingua tranquille diceret, à conſcientia dolor emanaret. Vulnera enim cauſa plus cruciant, quia cum putredo quæ intus fervet,elicitur ad ſalutem dolor aperitur.*Idem l.*7.

Lingua ſub magni moderaminis liberatione ſervanda eſt,non inſolubiliter obligandа, ne aut laxata in vitium defluat,aut reſtricta etiam ab utilitate torpeſcat.*Greg.*2. *Moral.*

Iſti ſunt caſus culpæ creſcentis,ut lingua,cum non reſtringitur, nequaquam ubi ceciderit, jaceat, ſed ſemper deteriora deſcendat. *Idem lib.*16.*Moral.*

Qui dimittit aquam, caput eſt jurgiorum.Aquam quippe dimittere , eſt linguam in fluxum eloquium relaxare, quomodo contra in bona etiam parte dicitur.Aqua profunda, verba ex ore viri.Qui ergo dimittit aquam,caput eſt jurgiorum . quia qui linguam non refrenat, concordiam diſſipat,*Idem lib.*5.7.*Moral.& in Paſtorali.*

Malum hominem melius poſſet tacendo aliquis vincere quam reſpondendo,quia malitia non inſtruitur ſermonibus,ſed excitatur.Ideo dominus recedendo compeſcere ſtuduit, quos reſpondendo non compeſcuit.*Ioan.Chryſ.ſuper Matth.*

Lingua dicitur, quia lingit adulando , mordet detrahendo,attrahit mentiendo : ligat, & ligari non poteſt,labilis eſt,& teneri non poteſt , ſed labitur & fallit.Labitur ut anguilla, penetrat ut ſagitta,tollit amicos,multuplicat inimicos, movet rixas, ſeminat diſcordias, vno ictu multos percutit,& interficit : blanda eſt ei ſubdola & parata ad exhaurienda bona,& miſcenda mala. Qui cuſtodit linguam ſuam,cuſtodit animam, quoniam mors & vita in poteſtate linguæ eſt. *Hugo l.*2.*de anima.*

Quis eſt hominum ſic cautus , ut ſi inter æmulos loquatur, nullum ejus verbum incurrat aliquam quæſtionem ? difficilis res eſt,in lubrico faucium conſtitutam veritatis rigidæ tenere menſuram, cui ſi incautè frena laxentur frequenter contra ſe loquitur.Facilius enim culpa tacendo refugitur, quam loquendo. Salomon dicit ; Ori tuo facito oſtium & ſeram, & verbis jugum atque ſtateram,*Caſſiod.ſuper illud Pſal.Dixi cuſtodiam.*

Platone ſanciente didiciſti , cognatos de quibus loquuntur rebus , oportere eſſe ſermones. *Boët.de conſo.l.*3.*proſa* 12.

Dolus eſt, cum aliud quis lingua loquitur , aliud voluit in corde : quod crimen neſcio ſi nudos quoſque & electos relinquat. Sed puto quod alius plus, alius minus,nemo tamen ſic ab hoc perfectè liber,niſi ille de quo dicitur : Qui peccatum non fecit,nec inventus eſt dolus in ore ejus.*Orig.ſuper epiſt.ad Rom.l.*3.

¶ Poetarum Sententiæ.

Ovid. 1. de fine titul.

Turpe reos empta miſeros defendere lingua ,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

Juven. Sat. 9.

Vivendum eſt rectè, cum propter plurima, tum his
Præcipuè cauſis , ut linguas mancipiorum
Contemnas. Nam lingua malì pars peſſima ſervi.

Fauſtus.

Nil melius lingua , lingua nil peius eadem :
Triſtia cum dulci toxica melle gerit.

Senec. Tragœdia 4.

Cura leves loquuntur, ingentes ſtupent.

Idem Tragœdia 9.

Animi retine verba furentis.
Temere emiſſam comprime vocem.

Pholycides.

Οπλον τοι λόγος ανδρὶ τομώτερον εἰς πόλιν.
Οπλον ἐκφέρω νεῖμε θεὸς , φύσιν ἠερόφοιτον ,
Ορνισι μὲν πτιλὸν παχύπλ' ἀλχὶ τε λιπτὸ ,
Ταῦρος δ' αὐτοφύτοις κεραίοισι, κέντρα μελίσσαις
Εμφύτου ἄλκαρ ἔδωκε λόγος δ' ἄρυμ' ανθρώποισι.

Id eſt.

Scutum ſane ſermo homini potentius eſt ferro.
Scutum unicuique tribuit Deus naturam volantem ,
Avibus quidem multam celeritatem fortitudinemque leonibus.
Tauris autem innata cornua, aculeos apibus
Innatum auxilium dedit,ſermo autem defenſaculum hominibus

Bias.

Ακυε πολλὰ , λάλει δ' ὀλίγα.
Audi multa , ſed loquere pauca.

Pittacus.

Γλῶσσα μὴ ὑπερτρεχέτω σῦ νῦ.
Lingua ne percurrat mentem,
Μὴ ταχυδὰ λαλῶν.
Noli feſtinare loquendo.

Heſiodus.

Γλώσσης τοι ῥησσυζὸς ανθρώποισιν ἄριστος ,
Φειδωλῆς πάλιν δῆ χάρις κῆ μίτρου ἴσος.

Optimus est homini lingua thesaurus & ingens
Gratia quæ paucis mensuram servat singula verbis.

Menander.

Πρὸς δ' λέγοντας ἔδεν ἀντὶ πᾶν ἔχω.
Adversus benedicentes nihil contradicere habeo.
Ἰσχυρότερον ἢ γ' ἔδεν ἐστὶν ὁ λόγος.
Potentius autem nihil est sermone.
Λόγος γάρ ἐστι λύπης φάρμακον μόνον.
Sermo enim est tristitiæ remedium solus.
Λόγῳ μ' ἔπεισας, φαρμάκῳ σοφωτάτῳ.
Sermone me persuasisti, remedio sapientissimo.
Λόγοις ἀμείβου τὸν λόγοις πειθοντά σε.
Sermonibus respondе illi, qui persuadet tibi.
Λύπην γὰρ ἴσως εἶδεν ἰᾶσθαι λόγος.
Tristitiam enim benevolus scit medicari sermo.
Λόγῳ διοικεῖται βροτῶν βίος μόνῳ.
Sermone administratur mortalium vita solo.
Μέγιστον ἐστιν ὀργῆς φάρμακον λόγος,
Maximum est iræ remedium sermo.
Ὁ λόγος ἰατρός ἐστι τῷ κὴ ψυχῇ παθῶν.
Sermo medicus est, quæ est in animo passionis.
Ῥῆμα παρὰ καιρὸν ῥηθὲν ὠφελεῖ βίον.
Verbum contra opportunitatem dictum subvertit vitam,
Ῥίψας λόγον τις, σὺκ ἀναιρεῖ) πάλιν.
Cum emiserit sermonem aliquis non resumet rursus.
Ψυχῆς νοσούσης ἐστὶ φάρμακον λόγος.
Animi ægrotantis est medicina sermo.
Δύσμορος ἴσθι μᾶλλον ἢ κακήγορος.
Infelix sis potius quam maledicus.
Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Viri character ex sermone cognoscitur.

Apollinarius.

Ἂν μοῦ λάθρᾳ λέξῃς με κακῶς, ἔδεν ἀδικεῖς με.
Ἂν δ' παρόντα κακῶς, ἴσθι κακῶς μοι λέγων
Si de me absente dixeris male, nulla afficis iniuria me.
Si de me præsente bene, scias te male de me dicere.

Theodorides.

Θνητοῖς ἐν γλώσσᾳ δολία νόσος ἐστ' ἀχάλινος,
Ἀφροσύνη πικτὴ παιδάκις δυσχόλου,
Mortalibus in lingua dolosa morbus effrenis,
Stultitia parit sæpe infelicitatem.

Ovid. Amorum lib. 2. eleg. 2.

Vidi ego compedibus liventia crura gerentem,
Vnde vir incestum scire coactus erat.
Pœna minor merito: nocuit mala lingua duobus,
Vir doluit: famæ damna puella tulit.
Crede mihi, nulli sunt crimina grata marito:
Nec quemquam, quamvis audiat illa iuvant.

Horat. art. Poët

Tristia mœstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum:
Ludentem lasciva, severum, seria dicta.
Format enim natura prius non intus ad omnem
Fortunarum habitum: iuvat, aut impellit ad iram.
Aut ad humum mœrore gravi deducit, & angit:
Post effert animi motus interprete lingua.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

¶ De amissione linguæ, & loquelæ. Dial. cxii.

Francisci Petrarchæ. Dol.

Quid quod linguam & loquelam perdidi? R. Quid si securitatem & requiem invenisti? quam multos manu innoxios lingua pessundedit? & voluptas stulta quidem, sed communis volētium videri feciſſe, quæ non faciunt, nec possunt. Mentitus est, qui Israëliticum regem, filiumque ejus occidisse se dixit, & facti innocens, mendacij pœnam luit. Ut periculum cesset, quantus est labor loqui, respondere, fabulari, fingere, comere verba, sententias librare, cogitare quid & qualiter dicas, quamque suaviter aërem verberes (ita enim vocē ipsam diffiniunt) qualiter quoque non linguam modo, sed reliquum corpus moveas: Nam & huic se porrigit pars vna Rhetoricæ qualiter meditabundus humi frontem defigas, quam quorsumve manum porrigas, quo terram ferias pede? an non satis hæc operosa concinnitas, & prærepta, penè musicis opera, ut dulciter sones angi, an non verè loqui labor & silentium quies? D. Nullatenus loqui possum. R. Quæ deficiente eloquentia dicebam, multa dignius perdita repetuntur lingua. Quando igitur loqui nequis, tace, & quod necessitas jubet, volens facito. Quod ipsi, qui loqui possunt, sæpe utilius facerent, sæpe dolent non feciſſe. Tace, inquam, neu te damnum pati putes, tacens cogita, & quiescens tecum loquere, quæ meliora esse quā perorare, ne differti quidem negent. D. Mutus factus sū. R. Si muti fuissent Cicero & Demosthenes, diutius vixissent, & lætius obiissent. D. Linguæ usum omnem perdidi. R. Et mentiēdi consuetudinem, & fallendi artes, & inimicitiarum, quærendæque infamiæ instrumentum. Plures enim lingua sunt quam facti infames. Nulla pars corporis ad nocendum promptior, ad frænādum difficilior. Merito ergo quasi magnum aliquid, atque rarum protulit ille qui dixit, Custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea. Quod cum sanctus quidam vir, qui ad discendum sacras litteras accesserat audiviſſet, abiiſſe dicitur, nec amplius audire voluiſſe. Cumque post longum tempus præceptor suus illum admiratus sciscitaretur, quid tam diu absens cœptū opus omisisset? respondiſſe dicitur, quod primum illud ei verbum sat superque negotij attuliſſet, nec cum illud unum omni studio posset implere, hanc tibi custodiam, & hoc frænum, seu natura quidem, seu à fortuna oblatū, ne contempseris, libensque te regendū præbe, néve contra tuam sortem calcitres. D. Linguam amisi. R. Nunc maximè, quod sapiens jubet, omni custodia serva cor tuum è duabus custodiis ad unam redactus, & dimidia laboris parte liberatus, facilius pauca custodies, & prerioſa vigilantius. D. Linguam perdidi. R. In quibusdam paucis, nobile & argutum membrum, in magna autem parte hominum nocens atque perstiferum, & quo multis caruiſſe melius. Sic non solùm in servo verū cernitur, quod Satyricus ait, *Lingua mali pars pessima servi*, sed in pleriſque etiam liberis, quibus nihil pejus dedit natura, quam linguam: bella, doli, adulteria, corruptelæque omnes penè cessarent, nisi lingua malum semen & spargeret, & foveret. D. Linguam perdidi. R. Si malam, lucratus es plurimum. Magnæ enim divitiæ sunt esse inopem malorum. Hæc qui non habet dives nascitur, at qui perdidit, dives fit, & novo auctus censu perdendo invenit, quod inveniendo perdiderat. Quod si bonam perdidiſti, dico, iterū. Cor conserva, amiſiſti quidem quo placeres hominibus, serva quo placeas Deo. Cui si lingua non potes, corde loquere. Si enim de malis scriptum est. *Labia dolosa in corde locuti sunt.* Cui non piorum in corde pia labia esse, & ipsi corde etiam loqui possunt ubi sint aures Dei? Verumque sit quod alibi scribit idem. Non est occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto. Nulla enim secretiſſimarum quoque cogitationum abscondita est Deo, nec tacitos minus quam clamantes audit. Imo non est apud illum clamor altior vehementiorque, quam cordis clamor: ille silentio delectatur. Hunc clamorem compreſſis labiis promebat, ille gregis primum, postmodum populi pastor famoſiſſimus, qui audire meruit vocem Dei dicentis sibi, quid clamas ad me? non loquebatur, & clamabat, imo quidem loquebatur, sed corde. Sicut autem qui Deum audit surdus non est, sic quem Deus audit, non est mutus.

Turpe est aliud loqui, & aliud sentire. *Senec. ad Lucil. in epist.*

Non multis verbis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt. *Idem epist. 38.*

Quemadmodum sapienti viro inceſſus modestior convenit, ita oratio presſa, non audax. Summa ergo summarum, hæc erit: tardiloquum te esse jubeo. *Idem epist. 40.*

Nemo quod audierit tacebit. Nemo quantùm audierit, loquetur. *Idem in epist.*

Imago animi sermo est. Qualis vir, talis oratio. Magnum est vocis & silentij temperamentum. Garrulo non respondere, convitium est.

Loquax inimicus quam taciturnus minus offendit. *Idem in Proverbiis.*

Ut licentioſa mancipia animi imperio rege linguam, cupiditatemque opprimere: si non potes, paululum remittere. Sæpè ea quæ sanari ratione non poterant, sanata sunt tempore.

Priusquam promittas, delibera: sed cum promiseris, statim facias.

In hoc incumbe, ut libentius audias quam loquaris: Auribus frequentius utere quam lingua. Qui nescit tacere, nescit loqui. *Idem de moribus.*

Propter hoc nobis datus est sermo, ut præsto forent mutuæ voluntatis indicia. *Plato in Timæo.*

Qualis unuſquiſque est, talia dicit, & talia operatur, & taliter vivit. *Ariſt. lib. 4.*

Nullum animalium sermonem habet, nisi homo.

Homini natura sermonem dedit. *Idem l. 1. Polit.*

Noli cito loqui. Est enim insaniæ indicium, dicebat Bias. *Laër. Diog. de vita & mor. Philoſophorum.*

Oportet enim versari in convivio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles venustate. *Macrob. Saturnaliorum. l. 1.*

Superfluum video, inter sapientes nota proferre: Sic etiam loquendum est cum hominibus, tanquam dij audiant, & sic loquendum cum diis, tanquam homines audiant. Cujus secunda pars sentit, ne quid à diis petamus quod velle nos, indecorum sit hominibus confiteri. *Macrob. Saturnal. l. 1.*

Cum orator non aliter nisi orando probetur, Philoſophus non minus tacendo pro tempore, quam loquendo Philoſophatur. *Item l. 7.*

Linguæ, & dentium vallum, & ipsius oſculi venustas æceſſit. Quod quidem aliis animantibus ad explendam victus neceſſitatem, inferendaſque ventri copias comparatum est, sed homini promptuarium potius rectæ rationis & suaviſſimæ orationis datum est, ut quæ prudentia corde concepit, ea sensa promat oratio. *Apuleius de dogmate Platonis.*

Qui sunt leves & futiles, & importuni locutores, quique nullo rerum pondere innixi, verbis humidis & lapsantibus defluunt eorum orationem bene exiſtimatum est in ore nasci, non in pectore, linguam autem debere aiunt non esse liberam, nec vagam, sed vinculis de pectore imo, ac de corde apertis moveri, & quasi gubernari.

Heſiodus poëtarum pudentiſſimus linguam non vulgandam, sed recondendam esse dicit, perinde ut thesaurum. Ejusque esse in promendo gratiam plurimam, si modesta, & parca & modulata sit. *Gell. Noctium Attic. lib. 1 cap. 15.*

¶ Apophtegmata.

Thales. Subinde admonere solitus erat, ne ita loquamur cum amicis, ut sermo nos in jus vocet. Quo docere voluit, cautè de absentibus etiam coram amicis loquendum esse, ne nos apud alios deferant, & noſtra loquacitas vergat nobis in magnum malum. *Laërt. l. 1. c. 1.*

Pythagoras, gladij plagam quam linguæ leviorem esse dicebat: ille enim corpus, hæc animum vulnerat. *Ant. & Max. ſer. de loquacitate.*

Chilon, non committendum esse dicebat; ut lingua præcurreret animum. Admonens, prius cogitandum quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba. Nescit enim vox missa reverti. *Laërt. l. 1. c. 4.*

Idem præcipiebat, linguā cùm aliàs semper, tū præcipuè in convivio continendam

continendam, quod illic cibus & potus inviter ad intemperantiam. Porrò ubi plus est periculi,ibi major est adhibēda cautio. *Laërt.l.1.c.4.*

Idem à quodam interrogatus,quidnam apud homines omnium esset difficillimum ? Retinere, inquit, ea quæ cupimus esse arcana. Quo dicto inquit, quanta hominum sit linguæ licentia, qui etiam quæ in cordibus recondita esse deberent,liberius loquendo effutiunt. *Laert.l.1.c.4.*

Bias, adolescente quodam intempestivas nugas crebro jactante, adeò ut neque modum esset habiturus, neque finem : Qui factum est, inquit,ut à quo scatere verbis didicisti, silere non didiceris. *Stob.*

Bion. cuidam immodicè loquaci, ut sibi subveniret oranti, respondit: Abundè tibi mortem geram, si advocatos miseris, non venias ipse. *Laërt.l.4.c.7.*

Anacharsis interrogatus, quid esset in homine pessimum & quid optimum ? respondit,lingua. Sentiens, idem membrum plurimam adferre utilitatem, si recta ratione gubernetur : pestilentissimum esse, si secus. *Laërt.l.1.c.9.*

Zeno, adolescentulo plurima effutienti immoderatius quam par erat: idcirco, inquit, aures habemus duas, & os unum : ut plura audiamus, loquamur perpauca. *Laërt.l.7.*

Idem audiens adolescentem plus satis loquentem in convivio ait: Aures in linguam defluxere. Allusit autem ad naturæ artificium, quæ hominibus duas aures fecit, linguam autem unam tantum : ut disceret, plura quidem audienda esse, non autem temere effutienda omnia. *Laërt. l.7.c.1. Maxim.serm.60.*

Democritus, quum indoctum quemdam verbis inanibus obstrepentem diu tulisset : Ad blaterandum, inquit, satis mihi instructus videris, ad silendum vero impos. *Stob.*

Æsopus, Scisciatus quod esset in hominibus bonum & malum? linguam esse dixit. *Anton. & Max.serm. de loquacitate.*

Pericles, cum publicè dicturus prodiret, in primis se optare dicebat, ne insolens verbum excideret,quod populum piásvè aures lædere posset, aut suæ etiam voluntati contrarium esset : Non ignoravit sanè vir prudentissimus,ac eloquentissimus:quam labilis lubricáque sit lingua, quæ sæpenumero limites suos egressa, in multa rerum pericula hominem etiam nolentem, rapit ; ac in mortem quoque aliquando præcipitat. *Ælian. lib.4. de varia hist.*

Theocritus Chius, cum veniret Byzantium, & verborum prodigos homines inveniret : Rectè (inquit) de vobis dicitur, quod in ore omni vobis supellex est & unicum domicilium. *Stob.*

Idem Anaximene dicturo, ita præfatus est, incipit verborum flumen, mentis gutta : significans, habere multum loquentiæ, eloquentiæ, & sapientiæ parum. *Stob. serm.34.*

Crates videns adolescentulum secreto ambulantem, interrogavit, quid illic solus faceret ? Mecum, inquit, loquor : cui Crates, Cave, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. *Seneca epist.10.*

Xenocrates, quum maledico sermoni quorumdam summo silentio interesset, uno ex eis quærente : cur solus linguam suam cohiberet? Quia dixisse me aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. *Laërt.Stob.*

Aristoteles. Garrulus quidam, ubi multa negatus apud Aristotelem, tandem dixit. Fortassis obstrepo tibi inugis meis. Non hercle, inquit, neque adverti animum. *Laërt.l.5.c.1.*

Idem, Callisthenem adolescentem coram Alexandro multa indecenter, & liberius loquentem, Homerico carmine castigavit : dicens.

Talia si loqueris, non multo tempore vives.

Laërt. l.5.c.1.

Solon, cuidam dicenti, illum ideo non loqui, quia insanus esset: Nullus, inquit, stultus tacere potest. Nimia enim loquacitate stultitia hominum proditur. *Brus.l.3.c.25.*

Theophrastus. Ad quemdam, qui in convivio perpetuo silebat : Si indoctus & imprudens es,inquit,prudenter facis:sin doctus imprudenter. Sic refert. *Laërt.l.5.c.2.* Sed Plutarchus hunc in modum dixisse scribit: Si stultus es, rem facis sapientem, sin sapiens, stultam : Est enim non minima sapientiæ pars, tegere silentio stultitiam.

Idem dicebat, potius esse fidendum effreni equo quam verbo incomposito. Nemo non metuit insidere equo infreni, at plus est periculi à lingua effreni. *Laërt.l.5.c.2.*

Demosthenes sciscitatus, quæ causa esset unius tantum linguæ,& geminarum aurium ? Quoniam respondit, duplo magis audire homini expedit, quam loqui. *Idem.*

Agis. Peculiaris erat Lacedæmoniis verborum paucitas, unde & ab ea regione breviloquentia Laconismus dicitur. Quum igitur Abderitarum legatus apud Agidem multa loquutus, vix tandem dicendi finem feciset, rogaretque quid civibus suis esset renunciaturus ? Agis,Illud (inquit) renuntia, quantum temporis tibi fui opus ad dicendum, tantum me silentem audisse. Hoc dicto exprobravit stolido oratori inanem loquacitatem, responso indignam. *Plut. in Lacon apoph.*

Lacones Ctesiphontem ejecerunt, qui se profitebatur de re quavis totum diem posse dicere, dicentes ; Boni oratoris esse sermonem habere rebus parem. Nulla in re justius putarunt adhibendam frugalitatem quam in oratione, quam Hesistiodus non alter quam pretiosum thesaurum parcissimè censet esse depromendam ad usum, non ad ostentationem *Plut.in Lacon apoph.*

Labotus, cuidam apud ipsum prolixiore utenti sermone : Quid mihi inquit, de re pusilla longa texis procœmia ? Quanta res est : tantam oportet & rationem esse, qua uteris. Est hoc omnibus Spartanis peculiare,offendi sermone causa quam postulat longiore : adeo nusquam non placebat frugalitas. Nam ad causam non magnam adhibere supervacuam verborum copiam luxuriæ genus est. *Idem.*

Anonymus. Lacon quidam,cum in Luscinia plumis revulsis minimum reperisset carnium : Vox, inquit, tu es,præterea nihil. In eos dici potest qui præter garrulam linguam ac magnifica verba nihil habēt. *Idem.*

Idem. Quidam interrogatus de re quapiam, respondit : Non Verum, ubi percontator dixisset illum mentiri : Non vides igitur, inquit Lacon, te stultum esse, qui sciscíteris de his quæ noveris ? Salsè taxavit in illo vitium garrulitatis, qui de nihilo quæsierit fabulandi materiam. *Plut. in Lacon.*

Charilus, interroganti, quam ob causam Lycurgus tam paucas leges tulisset Lacedæmoniis ? Quoniam, inquit, pauca loquentibus, paucis etiam legibus est opus. Sensit nimirum pleraque mala ex multiloquio nasci. *Plut.in Lacon qui eundem in Lycurg. Charilaum vocat.*

Cleomenes Venerunt ad Cleomenem Samiorum oratores, hortaturi ut cum Polycrate tyranno bellum susciperet, Id cum fecissent oratione plus æquo prolixa, respondit in hunc modum. Quæ primo loco dixistis, non memini, media quidem neglexi, quæ vero dixistis omnium postremo, non probo. Admonet, multiloquium non solum molestum esse auditori, verùm etiam ad persuadendum inutile, præsertim apud principes, tum variis curis occupatos, tum auribus fastidiosis. *Plut. in Lacon apoph.*

Idem Sophista quodam de fortitudine multa disserente, risit Cleomenes. At sophistæ dicenti. Quid rides, Cleomene, audiens de fortitudine disserentem, præsertim quum sis rex ? Quoniam, inquit,ô amice, si hirundo de fortitudine loqueretur, idem facerem quod nunc facio, sin aquila,magno silentio auscultarem. Visum est ineptum, quemquam de fortitudine magnificis uti verbis, qui ipse nihil fortiter gessisset unquam, nec aliud posset, quam in hirundinis morem garrire. *Idem*

Demades, Tibiis Athenienses comparare solebat : ex quibus si linguam detrahas, reliquum inutile erit. *Maximus serm.60. Stob.serm.2.de imprudentia.*

Agis, cum sophista quispiam apud Agidem dixisset, orationem esse rerum omnium præstantissimam, videlicet prædicans artem quam profitebatur: Ergo,inquit,Agis, tu cum taces, nullius est pretii:significans, multo præclarius esse res magníficas gerere,quam habere linguam ad magnificè loquendum expeditam. *Plut.Lacon.apoph.*

Anaxandridas. Quum Ephoris opportuna quidem, sed pluribus quam sat erat,quidem loqueretur,Anaxandridas:Hospes,inquit,,re necessaria in non necessario uteris. Significans, quod per se rectum est, & utile, non egere prolixa oratione, quod ipsa causæ bonitas facile seipsam commendet. Quod si usquam locus est loquacitati, eam oportet ad inhonestas causas adhibere. *Plut.in Lacon.*

Agesilaus cum rhetorem eo nomine apud Agesilaū Lacedæmoniorum regem laudasset quidem, quod res specie exiguas magno verborum ornatu amplificare posset:Ego,inquit,res, ne sutorem quidem arbitror bonum, qui parvo pedi magnos calceos induat. Quo innuit, inanem loquacitatem nullibi probandam esse. *Idem.*

Antipater de Demande oratore jam grandævo dicere solebat, Demandi,ut immolatæ victimæ,nihil superesse præter linguam & ventrē. Nam venter ex hostia abjiciebatur, & lingua dabatur præconi,Ita senex orator tantum loquebatur. Loquacitas enim crescit cum ætate. Tradunt autem, Demandem luxui & gulæ fuisse deditum, unde & Phocionis reprehendit frugalitatem. *Plut. in apoph.& in Phocione.*

Alexander epistolam à matre missam, quæ occultas accusationes & calumnias in Antipatrum continebat, legens Ephestionem quidem amicum simul, uti consueverat,eandem legere passus est, sed ea lecta annulum ipse digito detraxit, & ori illius sigillum, veluti reticentiæ symbolum, impressit, dicens ; Contine hæc, & ne quid eorum effutias. *Plut.in Alexandro.*

Idem. Cum silentium suorum maximopere probaret:quisquis,inquit, secreto commissum divulgarit, is certè aut nimium immodestus ; & siquidem lucri studio id egerit, improbus rectè dicitur : aut si nulla spe quæstus allicitur, æquè profectò iniquus est. *Stob.*

Gnathæna Venerat ex Hellesponto ad Gnathænam amator quidam, ejus fama & nomine permotus. Cum itaque inter pocula plurima effutiret,& importunus esse videretur,respondens Gnathæna : Nunquid, inquit,te ex Hellesponto venire dixisti? Cumque annuisset: Cur igitur, inquit, primariam inibi civitatem ignoras?Qui cum diceret,Quænam eadem est illa?Sigæum respondit. Atque ita artificiosè hoc nomine futilem ejus loquacitatem coërcuit: σιγὴ enim silentium & taciturnitas apud Græcos appellatur. *Ælian. lib.2.de Varia hist.*

M. Cato lurconi cuidam ambienti inter Catonis familiares recipi, negavit dicens ; Se cum eo non posse vivere, qui plus saperet palato, quam corde. *Eras.l.5.Apoph.*

Idem. dicere solebat, eum nequaquam tacere posse quem morbus loquendi teneret. Ea enim est linguæ licentia, ut semel limites suos egressa,vix intra septa contineri possit. *Cruson.l.3.c.25.*

Anonymus Rhodius quidam ministro Romani Imperatoris multa vociferanti ferociter. Non curo inquit, quid tu dicas ; sed quid ille taceat.Loquacitas caret affectu,taciturnitas habet certiora consilia. *Plut.*

Pompeius, impatiens Tullianæ dicacitatis, inter amicos dicere solebat : Cupio ad hostes transeat Cicero, ut nos timeat.Notans illius ingenium,quo dicitur hostibus fuisse supplex, in amicos contumax. Hoc Pompeii dictum ita refert Quintilianus, Transi ad Cæsarem, & me timebis.

Alphonsus homines quos vanis sermonibus impeti, & penè distendi, intueretur,modo utres, modo vesicas vocitabat.Quemadmodum enim utres & vesicæ infusis humoribus extenduntur & tumescunt, donec humorem infusum respuant ; sic homo loquaculus inflatur, donec audira garriendo effutiat. *Panor.l.4.*

Hieron. Carbo. Loquaculus quidā Hieronimū Carbonem, suavissim ingenii virum,obtundebat,atque cū ingentem jam verborum cumulum

congeſſiſſet, petebat ſibi ab eo ad ſingula reſponderi. Verum cum ille ſiluiſſet diu, converſus tandem ad aſtantes. Magnum, inquit, ranarum proventum attulit. *Pontanus.*

Ennius ſenenſis in Petrum de monte Licino, non incelebrem aſtronomum, podagra laborantem, incidit: atque ab eo, dum alteram poſt alteram fabulam recitaſſet, diu retentus, cum tranſeuntem nothum quemdam vidiſſet: Age, inquit, ô amice, auſculta hûc podagricum. Nam aures meæ audiendo, ambæ obtuſæ ſunt. Notavit autem hominis vanam & nimiam moleſtam loquacitatem. *Æneas Syl. lib. 3. de rebus geſtis Alphonſi.*

Æn. Silvius dicere ſolebat, Sapientius eſſet acere, quam fari. Nunquam enim, niſi cum neceſſitas poſtulat, ſapiens loquitur? neque vana, ſed ponderata profert. Stulto autem nullum eſt tempus ſermoni clauſum: facilèque verba jactitat, qui inconſideratè profatur. *Silv. l. 1. Comment. de reb. geſt. Alphonſi.*

¶ Similitudines.

Davidis regis. Sermonem peſtilentem ſuppeditat ſceleratus animus linguæ tuæ, quæ ſimillima eſt novaculæ acutæ, quum ad ſecandam barbam adhibita, aberrat, & jugulum petit. *Pſal. 12.*

Chriſoſtomi. Magis vertice ipſo capitis linguam tuam cuſtodi: Regius quidem equus eſt lingua, ſi ei frenum immiſceris, doctrina tua gradarium feceris, aſcendet in eum rex, & quieſcet in eo: ſi autem nullo freno domueris, ſed huc atque illuc infrenem jactari permiſceris, diabolicum vehiculum feciſti. *Hom. 50, in Matth.*

Ora iſtorum qui ſecularium rerum rabie furiunt, comparanda non immerito cloacis ſordidiſſimis: illorum vero ora qui quæ Dei ſunt loquuntur, fontibus ſimilia, unde rivis liquidiſſimis fluenta mellis emanant. Imo non hac menſura, ſed acerbiore ſimilitudine Scriptura utitur hic, Venenum, inquit, aſpidum ſub labiis eorum, ſepulchrum patens guttur eorum. Sanè bonorum ora non ſunt talia, ſed odoris plena ingentis. *Hom. 69. in Matth.*

Quemadmodum ſi Romanus fortè fuerit judex, non percipiet rationes tuas, niſi Latinè loquaris: Sic & Chriſtus non audit, nec attendit, niſi lingua ſua loquaris & utaris. Ut os tuum ita conformetur, ut os Chriſti ſit, non opus eſt coloribus, nec ulla materia; ſola virtute, humilitate, manſuetudine, hujuſmodi os maximè conformatur. Os diaboli conditur in maledictione, cõtumeliis, contradictione, perjurio, mendacio. Diaboli linguam habet, qui ut Diabolus loquitur. Quæ ſupplicia non perpendemus, quando linguam noſtram, qua Dominicam carnem deguſtamus, Diaboli ſponte linguam efficimus? *Hom. 79. in Matth.*

Vt gratius eſt pomum, quod tuis manibus ex ipſa decerpſeris arbore ut dulcior aqua quam ex ipſa vena ſubſcatentem hauſeris: ut jucundius vinum, quod ex eo deprompſeris dolio, in quo primum fuerat conditum: Ita divinæ literæ neſcio quid habent nativæ fragantiæ, neſcioquid ſpirãt ſuum ac genuinum; ſi eo ſermone legantur quo ſcripſerunt ii qui partim è ſacro hauſerunt ore, partim ejuſdem afflati ſpiritu nobis tradiderunt. *Hom. 79, in Matth.*

Baſilii. Sicut calamus inſtrumentum ſcribendi eſt, ipſum ſcite movẽte manu ad eorum ſignificationem quæ ſcribuntur: Sic etiam juſti lingua, quam ſanctus movet Spiritus, æternæ vitæ verba ardentiũ cordibus inſcribit, tincta quidem nõ atramẽto. ſed ſpiritus Dei vivẽtis. *Pſ. 45.*

D. Hieronymi. Sicut plectrum chordis: Ita lingua eliditur dentibus, & vocalem reddit ſonum. *Ad Euſtochium.*

Quomodo iuxta qualitatem ciborum de ſtomacho ructus erumpit, & boni vel mali odoris ſtatus indiciũ eſt. Ita interioris hominis cogitationes verba proferunt, & ex abundantia cordis os loquitur. *Ad Principiam virginem.*

D. Hilarii: Novacula ad nitorem vultus acuitur, ut abradens hirſutam atque horrentem faciem læviget. Hæc ſi potius vulneret, dolum fecit, quippe cum præparata ad ornatum, miniſterium ſuum præbuerit ad vulnus. ita lingua impii in malitia potentis, quam natura ad eloquendas rationabiles cogitationes conſulti cordis præparavit, ipſa potius irrationabiles cogitat iniquitates. *Pſal. 51.*

Laurentii Iuſtiniani patriarchæ. Quemadmodum de uno eodemque fonte non poteſt affluere dulcis atque amara aqua. Ita nec incip. dum cor promere valet verba flammantia. *De inſtit. ac regimine Prelat. c. 11.*

Roterodami: Ut rupes objiciuntur flumini, ne ſe effundat: Ita ratio linguæ objicienda; ne temere diffluat. *In Simil.*

Vide Garrulitas, Loquacitas, Sermo, Taciturnitas.

Litigium. Lis.

¶ Definitio et etymolog.

Litigium, Græcè ἔρις, ιδος, ἡ, & ἐρίζω, Litigo. Eſt autem litigium propriè contradictio in verbis, non ex defectu amoris animos unientis, ſed ex hoc, quod quis non veretur contriſtare perſonam, *ex B. Thom. 2. 2. q. 116. a. 10.*

Litigium à litigo venit, illud autem à lis deducitur. Lis vero (ut quidam volunt) à limes dicitur, quod primæ inter homines lites de limitibus fuerint. A litigo, quod eſt diſcepto, contendo, venit litigioſum, hoc eſt, id de qui lis eſt. Litigioſus, qu: frequenter in litibus verſatur.

Lis, litis, Controverſia, à limite dicta, quod lites primæ inter homines de limitibus fuerint. Gr. δίκη. Hebr. *Rib.* à verbo *Rahab,* & in 1. Conjugatione *Rab* & *Rob,* nullus fuit: nam in litibus multa fiunt & dicuntur, atque multiplicantur contentiones, denique lis ex lite ſeritur, liteſque novas parit & multiplicat. *Meribah,* contentio, diſceptatio acris, ut fit in lite coram judicibus.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Lites & contentiones fugiendæ, Prov. 20. 3. Matth. 5. 40. Rom. 13. 13. 1. Cor. 6. 1. &c. Tit. 3. 1. 2. Tim. 2. 23. Lites paſtoribus vitandæ, 1. Tim. 3. 3. 2. Tim. 2. 3. 4.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Nihil bono viro ac quieto magis convenit, quam abeſſe à civilibus controverſiis. *Cic. ad Attic.*

Lis & amicitia reperiuntur ſolum in animalibus, & propriè in rationalibus, non in inanimatis. *Aver. in 8. phyſic. tex. 15.*

Litigioſi & moroſi ſunt, qui nullam ſibi rationem habere putant; ne moleſti ſint. *Ariſt. 4. Ethic. c. 6.*

Lites ubi multæ, & injuriæ multæ ubi ſunt, cives inter ſe non ſunt amici. *Plut. de leg. dial. 5.* litem generat. *Ant. Nat. de pulchr. l. 4.*

Chilon. ejus tria præcepta aureis literis Delphis conſecrata ſunt: Noſce te ipſe. Ne nimium cupias, & æris alieni atque litis miſeriam fac effugias. *Bruſ. l. 3. c. 27. ex Stobæo.*

Zeno cum cæteris virtutis admiratoribus fortiter pronunciavit non oportere malos viros cum probis contendere, cum diceret: An non plorabit malus ſi bono adverſatur? Ergo nullum jus ſinit malum probo contradicere. *Philo Iudæus l. 4. Quod omnis probus ſit liber.*

Socrates dicebat, aut quam rariſſimè, aut quam graviſſimè cum proceribus convivandum eſſe. Non ignoravit enim vir ſapientiſſimus, quam cautè cum potentioribus agendum ſit ne horum poteſtas, nos qui longè inferiores ſumus opprimat. *Stob. ſerm. 1. de Prudentia.*

Phavorinus cum in diſputatione quadam Hadriano principi, cui infenſiſſimus erat, ceſſiſſet, admirantibus aliis cur id faceret: Nonne cedam, inquit, ei qui viginti habeat legiones? *Ælian. de var. hiſt. & vo lat. l. 16. urbanorum com.*

Artaxerxes Aclidæ Japſoni multa in eum licenter dicenti reſpondit: Licere quidem illi, quæ vellet in regem dicere: ſibi vero non licere tantum: ſed etiam facere. *Eraſ. l. 5. apoph.*

Ludovicus XII. Galliæ rex, cum per Lutetiã obambulans obvios haberet quoſdam è Senatu qui raptim ad curiam properarent: Annõ, inquit, hi ad nundinas videntur proficiſci? *Annal Francia.* Alluſit ad illud Stratoclis & Dioclis (quorum meminit Plutharchus) qui ſeſe mutuo invitabant ad meſſem auream: ita enim curiam & tribunal vocabant.

Ipſe perſepè cum in curia Parlamenti Galliarum ſupremi Lutetiæ intereſſet, patronoſque cauſarum diſertos non illibenter audiret, eos tamen Sutoris partes impudenter ſibi vindicare dicebat. Namque quod Sutoris eſt proprium, alutam producere dentibus, hoc cauſidicos in dilatandis ſcriptis, prudentum reſponſis & Cæſarum legibus facere affirmabat. *Annal. Franc.*

Alexander. Dion. in Dialog. philippi & Alexandri ait; Philippum, ad Alexandrum dixiſſe. Atqui poëtas bonos, ac graves rerum ſcriptores offendere non debemus quod nobis dicendi quæ volunt facultatem habent: Non omnem, inquit Alexander: nam Steſichoro, quod de Helena mentiretur, non fuit utile. *Bruſ. l. 4. c. 4.*

Phocion Quum Alexander ab Athenienſibus poſceret ſibi triremes exhiberi, ac populus nominatim flagitaret adeſſe Phocionem, ut quid conſuleret, proferret: ſurgens, inquit: Conſulo igitur; ut armis ſuperetis eos, aut ſuperantium amici ſitis. Compendio ſuaſit, nihil Alexandro negandum, niſi confiderent ſe iratum poſſe armis opprimere. Quibus ſi ille videretur ſuperior non eſſe provocandum animoſum juvenem, & repulſæ impatientiſſimum. *Plut. in apoph.*

Sylla. Cn. Pompeium à victoria reverſum, Sylla cum aliis honoribus excepit, tum magni cognomen ipſe primus illi detulit. At cum Pompeius his non contentus, vellet triumphum agere non paſſus eſt Sylla, eo quod nondum eſſet ordinis Senatorii. Cæterum quum Pompeius iis qui aderant dixiſſet, ignorare Syllam, quod plures adorarent ſolem orientem, quam occidentem. Sylla exclamavit; Triũphet. Horruit juvenis animum, & in dies creſcentem gloriam: nec dubitavit illi cedere, quem videbat nemini cedere poſſe. *Plut. in apoph.*

Iul. Cæſar. Cum pompeius relicta Roma perfugiſſet ad mare, Metellus ærarii præfectus Cæſari volenti illinc pecunias tollere, obſtitit, & ærarium clauſit. At Cæſar illi mortem minatus eſt. Ea vox quum Metellum reddidiſſet attonitum. Hoc inquit, ô adoleſcens dictu mihi difficilius fuit quam factu. Sentiens ſe, vel nutu poſſe quem vellet occidere, quum ſecum duceret armatas cohortes. *Idem.*

¶ Similitudines.

Roterodami Quemadmodum Cæcias ventus trahit ad ſe nubes quas ſequitur: Ita homo jurgiis debitus, ubicunque eſt, ad ſe lites attrahit: In proverbio, Mala attrahens, &c.

Ut non ſolum ſtultum eſt, verum etiam periculoſum, evocare fulmina: Ita dementia eſt reges ad ſe acceſſere, qui non niſi magno noſtro malo provocantur. *In ſimilibus.*

Fabula.

De Aſino & Muſto.

Ad lacum quo muſtum paulo ante exceptum fuiſſet, oberrans devenit aſinus, & guſtato dulci potu, cum ille placeret, bonam partem muſti exhauſit, hoc moleſtè ferens is cujus aſinus muſtum epotaverat, agit cum domino aſini de damno accepto: Illi deberi quicquam à ſe negat. Venitur ad judices. Illi etſi res ipſis ridicula viſa, tamen ut litigatores abſolverent, interrogant, an inter bibendum ad lacum aſinus aſſediſſet. Cumque ſtantem eduxiſſe muſtum cognoviſſent, pronunciant, nihil debere aſinum, qui quaſi præteriens guſtare tantummodo muſtum voluiſſe videatur.

Fabula docet, diſceptationes ſtolidas rectè eludi poſſe, & litigantium ineptias à judicibus refutandas eſſe.

Vide Contentio, Ira, Iracundia.

Litteratura,

Literatura, Litera.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LITERATURA, Græc. γραμματεία, ας, ἡ, & γράμμα ατος, τὸ litera dicitur. Est autem litera minima pars vocis compositæ, significatque elementum, ut a, vel b, si singulariter declinatur: Si vero pluraliter, epistolas significat, poëtæ tamen singulari pro plurali nonnunquam utuntur necessitate carminis, præsertim hexametri vel pentametri: in quibus literas, pro literis, locari non possunt. Ovid. *Quam legis à capta Briseide literà venit.* Hinc literatus qui literarum studiis eruditus est, cujus contrarium est, illiteratus. Hinc etiam literula diminutivum, hinc oblitero, quod est obscurum facio, & ex hominum memoria tollo, quasi è literarum monumentis deleo, ab hoc fit obliteratio.

Litera non à litura, sed à lino, habet enim primam brevem. Ovid. *Quæcunque aspicies lachrimæ fecere lituras.*
Litera autem quasi legitera, quod, legentibus iter præbeat: vel (ut alii) à lino quoniam scribendo illinitur, hoc est, leniter inducitur, atramentum.

¶ Loci Biblici.

Litera, pro externa ceremonia, & à spirituali suo fine separata. Rom. 2. vers. 27. 29. Vetustas literæ, pro lege 7. vers. 6. pro verbi Dei prædicatione ac animum usque non penetrante, 2. Cor. 3, vers. 6. Literam vocare solet Paulus non raro Legem ipsam nudam, & à Christo separatam. Lex illa extra Christi Spiritum considerata, peccatum in nobis irritat ut fiat supra modum peccans, & morti nos dedat, Rom. 7. vers. 13. idcirco dicit Paulus literam occidere, 2. Cor. 3. v. 6. & Mosis ministerium, vocat ministerium mortis & condemnationis, *ibidem* v. 7. & legem quoque peccati virtutem, 1. Cor. 15. versic. 56. quæ quidem de universa Lege Mosis accipienda sunt, quatenus extra Christum consideratur. Interdum autem hæ literæ & Spiritus Antithesis peculiariter spectatur in ceremoniis, ut Roman. 2. vers. 27. 29. & alibi sæpè. Tunc igitur γράμμα, hoc est literam vocat Paulus externum signum ab ipsius signi fine, sive à virtute sejunctum, quam vocat Spiritum: quoniam externa ceremonia est res per se mortua, & inutilis, nisi conjungatur veritas, quasi illius vita.

Literæ pro epistolâ: Literæ Davidis ad Joab per Uriam de seipso interficiendo perlatæ, 2. Sam. 11. 4. Æliæ ad Joram, 2. Paral. 21. 12. Ezechiæ ad Israëlem, & Judam, 30. Hostium Judæorum ad Artaxerxem, 1. Esr. 4. 7. ad Nchemiam, Nehem. 6. 5. Thathunai ad Darium, 1. Esr. 5. 6. Darii ad eundem 6. 6. Artaxerxis ad Asaph, Nehem. 2. 8. Optimatum Judæorum ad Tobiam, 9. 17. Assueri ad provincias Regni sui, Esther, 1. 22. & 3. 12. & 8. 10. Mardochæi ad Judæos, 9. 20. Esther & Mardochæi ad eosdem, 29. Nabuchodonosoris ad provincias suas, Dan. 3. 98. Darii ad provincias suas, 6. 25. Apostolorum ad Ecclesiam Gentium, Act. 15. 23. Fratrum ad Achaienses, 18. 27. Lysiæ ad Felicem, 23. 26.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Si ex literis delectatio tantum peteretur, tamen hanc animadversionem humanissimam & liberalissimam judicaremus. Nam cæteræ res neque temporum sunt neque locorum: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur: quod si ipsi neque attingere, neque sensu nostro gustare possumus, tamen ea mirari debemus, etiam cum in aliis videamus. *Cic. pro Arch.*

Ut ager quamvis fertilis, sine cultura fertilis esse non potest, sic sine doctrina animus. *Idem 2. Tusc.*

Multi cum in potestate essent hostium ac tyrannorum, multi cum in custodia, multi in exilio, dolorem suum doctrinæ studiis levarunt, 5. *de Finibus.*

Literæ posteritatis causæ repertæ sunt, quæ oblivioni subsidio esse possunt. *Idem pro Sylla.*

Exempla omnia jacerent in tenebris, nisi literarum lumen accederet. *Pro Arch. poeta.*

Alexander cum in Sigæo ad Achillis tumulum astiti sset. O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris. Et verè, nam nisi illa ars extitisset, idem tumulus, qui corpus contexerat, nomen etiam obruisset. *Ibid.*

Literæ discuntur facile si & tantum sumas, quantum opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, & scias etiam ipse discere, ita ut facilis usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat. 3. *de Orator.*

Magnarum arborum umbræ nos & altitudo delectant, radices stirpesque non item; Simile in correctoribus est, quorum opera; hæc incorrupta artium pulchritudo manet, quam miramur. *Ibid.*

¶ Similitudines.

Seneca Si imagines nobis amicorum absentium jucundæ sunt, quæ memoriam renovant, & desiderium absentiæ falso atque inani solatio levant: Quanto jucundiores sunt literæ, quæ vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? *Lib. 2. epist.* 40.

Plinii Crocodilus, invictum alioqui & pernicioſum animal, tamen Tentyritas adeo metuit, ut ad vocem etiam expaveſcat: Ita tyranni cum omnes contemnant, tamen eruditorum literas timent. *Lib. 8. cap. 25.*

Roterodami. Cum ad omnia advolent apes, tamen nullis nocent floribus: Ita virtus & literæ sic ab aliis sumuntur, ut nihilo deterior sit is, qui communicavit. *In Similib.*

Thriveri. Quemadmodum semen ignavum apparet & iniucundum, at multum volupe est dum adolescit, dum floret. Ita tandem literæ suam alacritatem, suum fructum, præter omnem spem exhibent, quarum initia erant dura & iniucunda. *In apoph.* 38.

Nulla res est tam iucunda, quæ sua perpetuitate non pariat fastidium: solis literis animus virtute satiatur nunquam, sed ut flamma lignis quotidie magis ac magis accenditur. *In apoph.* 37.

Parvæ divitiæ comparantur magno labore, multæ vero pauco: Ita & initium literarum paulatim incrementum vero affatim. *In apoph.* 81.

Motus naturalis multo velocior in fine, quam principio, è contrario motus violentus tardior. Nec multum idonei sunt ad literas, qui in principio feruent, & postea segnius agunt, tum argumentum est, quod natura minime literas affectant. *Apoph.* 95.

Superbi gaudent thesauros suos ostendere: Vere doctos etiam tacite oblectat literarum contemplatio. *Apoph.* 107.

Plinii. Ut elephanti cum nare non possint, tamen amnibus impense delectantur, circaque illos vagari gaudent: Ita quidam cum literas nesciant, tamen inter eruditos versari gaudent. *l.* 8. *c.* 5.

Roterodami. Quemadmodum gemma Chalazias, etiam si in ignem conjiciatur, tamen nativum frigus suum retinet: Ita quidam sic frigent ad literas ac virtutem, ut eos nullis exemplis aut hortatibus inflammare possis. *In Similibus.*

Lipsii. Ut senex ille in Symphebis. *Serit arbores quæ alteri prosint: sæculo:* Sic bonus Typographus libros divulgat, quorum fructus non in sinum suum, sed ad Remp. redundent. *l.* 1. *epist. quæst.*

¶ Emblema.

Ex literatum studiis immortalitatem acquiri.
Emblema CXXXII. Alciati.

Neptuni tubicen (cuius pars ultima cœtum
Æquoreum, facies indicat esse Deum)
Serpentis medio Triton comprehenditur orbe,
Quid caudam in serto mordicus ore tenet.
Fama viros animos insignes, præclaraque gesta,
Prosequitur, toto mandat & orbe legi.

Vide Ars, Doctrina, Educatio, Institutio.

Livor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LIVOR, Græcè πέλιωμα, ατος, τὸ, est color ex pallido nigrescens, quem & plumbeum nonnulli appellant: qualem in contusis corporis partibus videre est, quum fuste, alióve corpori duro ictu illato, exiles venæ contusæ sanguinem ad extremam cutem diffundunt.

¶ Poetarum Dicta.

Lucan. lib. 1.

Livor edax tibi cuncta negat.

Claud. lib. 3.

Rabiem livoris acerbi
Nulla potest placare quies.

Ovid. 2. Metam.

Pallor in ore sedet: macies in corpore toto
Nusquam recta acies, livent rubigine dentes.
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno:
Risus abest, nisi quem visi movere dolores:
Nec fruitur somno vigilantibus exitia curis.
Sed videt ingratos intabescitque videndo,
Successus hominum, carpitque & carpitur una,
Supplicium suum est,

Idem 1. Remed.

Ingenium magni livor detrectat Homeri,
Quisque es, ex illo, Zoile, nomen habes.
Summa petit livor, perflant altissima venti,
Summa petunt dextra fulmina missa Iovis.

Idem 3. Pont. 3.

Livor iners vitium, mores non exit in altos,
Vtque latens ima vipera serpit humo.

Idem 3. Pont. 4.

Scripta placent à morte fere: quia ladere vivos
Livor & invisos carpere dente solet.

Idem 1. Amor. 15.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit:
Tunc suus ex merito quemque tuetur honos.

Silius Ital. 11.

Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec finis aditus ductoris crescere laudes.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Illinitur & lividis, fugillarisque cum melle. Hinc liuorem contrahere est nigrescere. *Plin. l.* 20. *c.* 22.

Quia hæc candidior est oliva, quam ea quæ contusione liuorem contrahit. Et quoniam talis est color inuidorum, ideo liuor accipitur pro invidia. *Colum. l.* 12. *c.* 47.

Vide Infamia.

Locus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LOcus Græc. τόπος, ου. ὁ, dicitur. Estque terminus corporis continentis immobilis primum, *sec. Arist. l. 4. Phis.* Locus est idem per essentiam quod superficies corporis locantis. *secundum B. Thom. 2. sent. d. 12. qu. 5. ar.*

POETICÆ SENTENTIÆ.

Hor. 4. Carm. 12.

Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

Lucanus ad Pisonem.

Temporibus servire decet: qui tempora certis
Ponderibus Pensavit, eum si bella vocabunt,
Miles erit: si pax, positis toga gestiet armis.
Hunc fera pacatum, bellantem castra, docebunt.

Ovid. 1. Trist. 1.

Difficile est tamen hic, remis utaris, an aura,
Dicere, consilium, resque locusque dabunt.

Hor. 1. Art.

Singula quaque locum teneant sortita decenter.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Locus prima est ejus quod circumfusum est extremitas, quæ moveri non potest. *l. 4. de Nat. cap. 4. T. 41.*

Hæ loci partes sunt & genera, sursum, deorsum, & reliqua quatuor intervalla. *l. 4. de Nat. c. 1. T. 4.*

Non interit locus, aut consumitur, cum ea, quæ ille ambit, intereant. *l. 4. de Nat. c. 1. T. 7.*

Locus alius communis est, is, qui omnia corpora: alius proprius, is, qui primus ambit. *l. 4. de Nat. c. 2. T. 14.*

Nec par est corporis locus, nec affectio: sed ab uno quoque separari potest. *ibid. T. 17.*

Id quod nihil movetur, nec supra est aut infra, locus esse nullo modo potest. *ibid. T. 19.*

Primus locus nec major est nec minor, & non à quaque re deseritur: & tamen sejungi potest. *l. 4. de Nat. c. 4. T. 30.*

Id corpus in loco est, quod extrinsecus aliud corpus circumfundit & continet: cui autem hoc non convenit, non est. *lib. 4. de Nat. c. 5. T. 43.*

Res omnis non in loco est: sed corpus quod moveri potest. *lib. 4. de Nat. c. 5. T. 47.*

Pars nisi separatim ponatur, non in loco erit, sed in toto. *lib. 4. de Nat. c. 8. T. 65.*

Qui locus hujus naturæ alienus est: is alterius naturæ accommodatus esse necesse est. *l. 1. de Cœlo, c. 9. T. 9.*

Nec locus, nec inane, nec tempus extra cœlum est. *Ibid T. 99.*

Locus eorum quæ sensus movent, quippe nos ambit, cum solus in ortu & interitu semper sit; tamen nulla est plane pars universi. *lib. 3. Met. cap. 5. T. 23.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Agesilaus, cum adhuc puer esset, & ageretur ludus solemnis, quo pueritia tum exercebatur, atque is qui negotio præfectus erat, statuisset eum in loco parum honorifico: paruit quidem, tametsi jam rex designatus ac dixit: Bene sane habet: ostendam enim non locum viris, sed viros loco conciliare dignitatem. Nimirum ea vox declarabat in puero miram animi celsitudinem cum pari moderatione conjunctam, *Plut. in Lacon.*

Aristippus Dionysius rex cum offensus esset ab Aristippo philosopho hominem ad cœnam vocavit, & jussit eum in convio infimum omnium accumbere. Aristippus nihil offensus, Hunc, inquit, locum ô rex, illustrare vis, ac honorificum reddere: significans non locum reddere hominem viliorem, sed ex dignitate hominis honorem addi loco. *Laert. l. 2. c. 8.*

Philosophus quidam priscus, sed ἀνώνυμος hujusmodi sermone Arsinoes reginæ luctum compescuit: quum Jupiter, inquit, inter dæmones rerum faceret partitionem Luctus non aderat, sed distributione jã peracta venit. Huic igitur quum Jupiter aliquid honoris tribuere vellet, nec esset, quod daret, quippe jam consumptis omnibus, tandem assignavit illi honorem qui mortuis impenditur, veluti lachrymas & mœrores. Quemadmodum igitur, inquit, cæteri dæmones benè volunt iis à quibus coluntur, itidem & Luctus. Quod si fuerit abs te contemptus, ô mulier! haud quaquam venturus est ad te: contra si diligenter abs te colatur honoribus illi designatis à Jove, mœroribus, ac lamentis, diliget te, semperque tibi suppeditabit aliquid earum rerum quibus abs te perpetuo possit honorari. *Plut. in consolat. ad Apol.*

Thales interrogatus, quid esset in omni rerum natura maximum? respondit, Locus: capit enim omnia. *Laert. l. 1. c. 1.*

Diogenes objurgatus, quod intraret loca spurca, ac parum honesta: Et sol, inquit, subit latrinas, nec tamen inquinatur. Sensit, probum virum non fieri deteriorem ob loci infamiam. *Laert. l. 6.*

Damonidas quum à chori magistro postremum in choro locum accepisset: Euge inquit) choragei reperisti quo pacto hic locus, cum per se sit inhonoratus, fiat honorificus. Generosus adolescentis animus, qui fiducia sui non metuit ne locus abjectior esset dedecori: sed citius futurum arbitrabatur, ut per ipsum locus fieret honoratior. Id enim sæpenumero factum legimus, ut hominis virtus magistratui per se contempto, & humili dignitatem conciliarit. *Plut. in Lacon.*

¶ SIMILITUDINES.

Æliani Isocrates Rhetor de Athenienſium civitate dicere solebat, eam scortis simillimam esse. Etenim qui illarum venustate caperentur, velle quidem omnes rem cum ipsis habere, neminem tamen esse tam sui ipsius contemptorem qui matrimonium cum illa jungere dignetur. Atque Athenienſium civitatem ac peregrinandum in ea jucundissimam esse, omnibusque totius Græciæ præstantiorem: ad inhabitandum vero non item securam ac tutam esse. *L. 12. de var. hist.*

¶ ADAGIA.

Nec apud homines, nec in mari. οὔτε παρ' ἀνθρώποις, οὔτ' ἐν θαλάσσῃ, *Pind. Olymp. hym. 6.*

Proverbiali schemate dicitur de virtutibus, quæ periculi expertes, nec terra nec mari habentur in pretio. Nemo enim magnam laudem paravit unquam sine periculis aut laboribus.

Ubi cervi abjiciunt cornua. ὅπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσι.

Significaturi locum valdè abstrusum, vel rem nusquam inveniri, hoc commodè utemur adagio. Author est Aristot.

In aphaunis ἐν ἀφανίαις.

De incertis & quæ nusquam sunt. Tractum proverbium à loco quodam vehementer obscuro & ignobili: teste Stephano.

Longanimitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LOnganimitas, Gr. μακροθυμία ας, ἡ, & μακροθυμος, ου. ὁ longanimus dicitur. Est autem longanimitas, virtus qua habetur animus reddendi aliquid, distans in longinquum, *secundum S. Thom. prima secundæ, q. 70. a. 3.*

Longanimitas magis respicit spem, quam timorem, vel audaciam, vel tristitiam, sicut etiam magnanimitas *Ex B. Thom. 2. 2. quæst. 136. art. 5.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Longanimitatis Divinæ fructus.

Nec vult Deus perire animam: sed retractat, cogitans ne penitus pereat qui abjectus est 2. *Reg.* 14.

Altissimus enim patiens redditor. *Eccles.* 5.

Et misereris omnium, quia omnia potes dissimulans peccata propter pœnitentiam. *Sap.* 11.

Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri, & ideo exaltabitur parcens vobis, qui Deus judicii Dominus. Beati omnes, qui expectant eum. *Esa.* 30.

Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. 2. *Pet.* 3.

Contemptus.

Miserator & misericors Dominus, longanimis, & multum misericors. *Psalm.* 103.

At erit eis verbum Domini, manda remanda, manda remanda, expepecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, ut vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur, & capiantur. *Esa.* 28.

Tacui semper, silui, patiens fui: sicuti parturiens loquar. 42.

Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas 65.

Fili hominis, quod est proverbium istud in terra Israel, dicentium: In longum differentur dies, & peribit omnis visio. *Ezech.* 12.

Non enim erit ultra omnis visio cassa, neque divinatio ambigua in medio filiorum Israël: quia ego Dominus loquar, & quodcumque locutus fuero verbum, fiet, *Ibid.*

An divitias bonitatis ejus, & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. *Rom.* 2.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Longanimitatis *exempla*: Abrahã diu expectavit prolem ex Sara, tandẽ centenarius susceptit. Gen. 25. 5. Deus, Ex. 34. 6. 1. Pet. 3. 15. Tob. Tob. 2. 6. Job, Job. 13. 15. Sus. Dã. 13. 35. Abacuc. Ab. 2. 3. Paul. 2. Cor. 6. v. 4. 5. 6. Simeõ. Luc. 2. 25.

Vide Patientia, Mansuetudo.

Loquacitas. Loquendi. Libertas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LOquacitas, Grec. λαλία, ας, ἡ πολυλογία, ἀστρμολογία, multiloquium, inanis & immodica garrulitas Heb. *Nidhbbar*, conversio sermonis in ore alicuius contra alium, ut solent importuni locutores, à verbo *Dabar*, loquutus est, quod est medium: ut enim sapientes in loquendo modum observant, è contra loquaces futilia & inutilia verba multa ridiculè fundunt. Nihil aliud videtur, quam sermonis incontinentia. Loquax vero ille, qui cum aliquo colloquens, quicquid alter attulerit, nihil illum dicere asserat: & quod ipse rẽ omnem calleat, atque illum, si audire velit, intellecturum: loquente altero sæpe interpellat. *Theod. in notis.*

Importuna

Importuna Loquacitas est longæ & incõsideratæ orationis expositio. Importunus verò is est, qui cum in hominem vel iguotum inciderit, huic juxta assidens primum conjugis suæ laudes tollit: tum quæ per noctem somnia viderit, enarrat: Deinde fercula, quot in cœna habuerit, singillatim percurrit, deinde in progressu addit, quam nostri temporis homines sint veteribus illis virtute inferiores, & in foro annona cara est, quam multi peregrini in civitatem veniant. Et hujusmodi homines rejiciendi, ac procul amovendi sunt. Difficile enim est illis loquentibus diutius interesse, qui otij & negotij discrimen nesciunt. *Ibid.*

Loquacitas est stulta & inanis loquendi copia. Vel, est vitium quo mentes circumspectæ temerè proferunt aliquid antequam quid sit, vel quale sit, examussim perpenderint. *Vivet. l. 3. de Anima.*

¶ Loci Biblici.

Loquacitas damnatur, Prov. 29. 20. Col. 4. 6. Loqui in tempore prudentia est, Prov. 27. 11. Loquendum non statim, nec temerè, 13. 3. & 17. v. 28. 29. Jac. 1. 19. Loquenda sunt vera, honesta, & quæ auditoribus prodesse queant, Exod. 22. 28. Psal. 14. 1. &c. Proverb. 13. 2. & 24. 6. Eccles. 5. 2. Eccles. 7. 37. Marc. 5. 37. & 12. 36. Ephes. 4. 29. & 5. 3. Col, 3. 8. 1. Pet. 3. 10, Loquendi tempus & opportunitas, Proverb. 15. 23. & 25. 11. Eccles. 8. 5. Eccl. 11. 8 & 20. 6. & 32. 9. & 33. 4. quomodo loquendum, Job. 6. 29. Prou. 15. 4. & 16. v. 20. 22. & 29. 11. Eccl. 4. 34, & 5. 16. & 6. 5. Colos. 4. 6. Loquendi formulæ ex comparatione, Oseæ, 6. 6. Matth. 9. 13. & 12. 7, Luc. 14. 26. 1. Pet. 2, 19. Loqui coram insipientibus intempestium, Prou. 23. 9, Loqui ad cor, est blandè & suaviter alloqui ac consolari, Gen. 34, 3, 50, 21. Jud. 19. 3. Ruth. 2. 13. 2. Sam. 19, 7. Esa. 40. 2. Oseæ, 1. 14. & 2. 14. Hoc est, loqui quæ sint ei cordi. Loqui in corde, est cogitare, Psal. 14. 1. & 45. 35. 15. & 53. 1. Loqui pro polliceri, Luc. 1. v. 55. 70.

Loquitur Deus Pater, Filius, Spiritus, sanctus, loquitur bonus & malus Angelus. Loquitur bestia mystica in Apocalypsi. Testimonia innumera harum loquutionum in S. Scripturis extant.

Loquutionis Dei cum homine, & hominis cum Deo *exempla*: Cum Adam & Eva, Genes. 3. 9. 10. 11. Caln, 4. v. 6. 7. Noë, 6, 13. 7. 1. & 8. 15. & 9. 1. Abrahamo, 12. 1. & 13. 14. & 15. 1. & 17. 1. & 18. 13. Abimelech. 20. 3. Isaac. 26. v. 2. 24. Jacobo, 28. 13. & 32. 29. & 35. 1. & 46. 2. Mose, Exod. 3. 4. & 4. vers. 11. 12. Mose & Aarone, 6. 1. Aarone & Maria, Num. 12. 4. Josua, Jos. 1. 1. & 4. & 7. 10. Gedeone, Jud. 6. 39. & 7. 2. Israëlitis, 10. vers. 10. 11. & 20. 23. Samuël. 1. Samuël. 3. vers. 10. 17. & 8. 7. & 15. 10. & 16. 1. Davide. 23. 4. 2. Sam. 2. 1. Nathan. 7. 4. Salomone, 1. Reg. 3. 5. & 9. versic. 2. 3. & 11. 11. Semeia, 22. Ahia, 14. 5. Elia, 1. Reg. 14. 5. & 17. vers. 8. 9. & 18. 1. & 19. 9. & 21.

Loquutionis Angelorum cum hominibus, & hominum cum Angelis *exempla*: Agar, Gen. 16. 8. 9. Loth, 19. 12. Agar, 21. 17. Abraham, 21. 11. Balaam, Num 22. 32. &c. Israëlitæ, Jud. 2. 4. Gedeon. 6. 20. Propheta, 1. Reg. 13. 18. Elia, 19. 7. Gad, 2. Chronic. 21. 18. Zacharis, Luc. 1. 13. Maria, Luc. 1. 30. Joseph, Matt. 1. 20. & 2. 20. Pastores, Luc. 2. 10. Christus, Luc. 22. 43. Mulieres, Matt. 28. 5. Maria Magdalena, Joan. 20. 13. Apostoli Actor. 1. 11. & 5. 20. Philippus, Actor. 8. 26. Cornelius, Actor. 10. 3. Petrus, Actor. 12. 8. Paulus, Act 27. 24 Joannes frequenter in Apocalypsi.

Creatura oratione carens loquitur, Nu. 22. 28. Judic. 9. 12. Job. 28. v. 4. & 40. 22. Dan. 7. v. 8. 11. 20. 2. Petr. 2. 16. Apoc. 10. 3. 4.

¶ Patrum Sententiæ.

Absit ut multiloquium deputem quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine aut prolixare dicantur. *Augustin.*

Periculum est dicere non solum falsa, sed etiam vera: si is ea non quibus oportet insinuet. Quod vitium quadripartitum est: vel adulationis, vel avaritiæ, vel jactantiæ, vel loquacitatis incautæ. *Ambr. in Psal. 118.*

Quamplures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quempiam tacendo: ideóque tacere posse, quam loqui difficilius est. *Amb. 5. de Offic.*

Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter: postremo, si ubi non oportet, loquaris. *lib. 1. de virginit.*

Verba volvere, & apud imperitum vulgus admirationem sui facere, indoctorum hominum est. Nihil tam facile, quam vilem plebem & indoctam volubilitate linguæ decipere, quæ quicquid non intelligit, plus miratur. *Hic ad Nepotian.*

Tempus tacendi & tempus loquendi, discreta vicissitudine pensanda sunt tempora: ne aut quum restringi lingua debet, per verba se inutiliter solvat: aut quum loqui utiliter potest, semetipsam pigrè restringat. *Greg. l. 7. Moral.*

Quot supervacuis verbis mens à silentij sui censura dissipatur, quasi tot ruinis extra se ducitur, unde redire interius ad sui cognitionem non sufficit: quia per multiloquium exterius sparsa vim intimæ considerationis amittit. *l. 5. Moral.*

Pravi sicut in censu leves sunt, ita in locutione præcipites: quia quod levis conscientia concipit, levior protinus lingua prodit. *Ibid.*

Quum intentionem bonam locutio pura non sequitur, ipsa pietatis proposito in trangressionis vitium vertitur. *Ibid. l. 5.*

Tenerum membrum est lingua, & tamen vix teneri potest: substantia quidem infirmum atque exiguum, sed usu magnum & validum, in venis tenuis est & lata: ideo aptissimum est evacuandis sordibus instrumentum. *Bern in serm.*

Levis quidem sermo, quia leviter volat, sed graviter vulnerat: leviter transit, sed graviter urit, leviter penetrat animum, sed non leviter exit: leviter profertur, sed non leviter revocatur, facilè volat, ideo charitatem facilè violat. *Ibid.*

Vanus sermo cito polluit mentem; & facilè agitur, quod libenter auditur. *Isid. in lib. Soliloquio.*

Sapiens non solum quod loquitur, sed etiam oportunitatem loci, & temporis, & personæ, quum loquitur, diligenter inquirit. *Gregor. in Prov. 15.*

Vanus sermo; vanæ conscientiæ est index, mores hominis linguæ pandit, qualis sermo ostenditur, talis animus approbatur, quoniam ex abundantia cordis os loquitur. Sermo vanus non erit absque judicio, quia ab omni statu rectitudinis deviant, qui per vana verba dilabuntur, *Hugo. l. 1. de Anima.*

Est tempus quando nihil, est tempus quando aliquid, nullum autem est tempus in quo dicenda sint omnia. *Hugo. de disc. mon.*

Quis est hominum sic cautus, ut si inter æmulos loquatur, nullum ejus verbum incurrat aliquam quæstionem? Difficilis res est linguam in lubrico faucium constitutam veritatis rigidè tenere mensuram, cui si incautè frœna laxentur, frequenter contra se loquitur. Facilius enim culpa tacendo refugitur, quam loquendo. Salomon dicit: Ori tuo facito ostium & seram, & verbis jugum atque stateram. *Cass. in Psal. 39.*

Quibus citra honestatis nitorem lingua polluitur in frœnis, his conscientia quoque sordidissima est: quia facilius contingit, ut quispiam seria loquens vivat obscœne, id est, immunde, quam, valeat ostendi, qui pariter exstat improbus dictis, & probus moribus. *Sid. l. 3. epist.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Anthолog. Sacr. Iac. Billij.

In loquaces.

Conticuisse nocet nunquam, nocet esse locutum.
Linguam ergo imperio sedulus usque tene,
Lingua parens mediæ scelerum est certissima patris,
Hac domita, media crimina parte ruunt.
Vtque suum sensim perdunt hypocausta calorem,
Ni studeas clausas semper habere fores:
Sic quoque quam par sit, si sapius ora recludas,
Paulatim è medio pectore feruor abit.

Plaut. in Asin.

Nam merito loquaces habemur omnes.
Nec mutam profecto reperiam ullam esse.
Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.

Hor. lib. 1. Epist.

Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minus invidiaque.

Plutarch.

Multa cognoscendi studium
Comitatur garrulitatis vitium.

Horat. in epist, 19. l. 1. ad Lollium.

Quid de quoque viro, & cui dicas sæpe videto.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures,
Et semel emissum vocat irrevocabile verbum.

Ovid. lib. 2. de arte Amandi.

Eximia est virtus præstare silentia rebus.
At contra gravis est culpa, tacenda loqui.

Philemon Syracusan. comicus.

Τὸν μὴ λέγοντα τ' ἀνόητον μηδὲ ἕν,
Μακρὸν νόμιζε, κἂν δυ' εἰπῃ συλλαβάς.
Τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νόμιζ' ἄνευ μακρὸν
Μὴ δ' ὡ σφόδρ' εἰπῃ πολλὰ, κ' πολὺν χρόνον.
Τιμήσεον γ' ἂν δὶς τόν, ὀλίγον λαβόν.
Οὕτω γὰρ ἡμῖν μυελάδας ἐπῶν χάφῃ.
Ἀλλ' ὃ γ' ἐς ὄμηρον εἰρηκε μακρὸν.

Eum, qui nihil opportunè dicit,
Longum existima, licet duas tantum syllabas pronunciarit.
At benè dicentem ne longum existimes,
Et si multa dixerit & longo tempore.
Huius indicium Homerum accipe,
Is enim nobis myriades scribit versuum,
Nullus tamen Homerum appellavit longum.

Sophocles, in Aleadis.

Τί παῦτα πολλῶν ῥημάτων ἔτ' ἐσὶ σοὶ;
Τὰ γὰρ περισσὰ πανταχῆ λυπηρὰ ἔπη.

Quid tibi vis amplius cum tanta garrulitate?
Verba enim nimia sunt molesta ubique.

Menand. Comicus.

Ἀιρχὸν, ὅταν τις ἐπὶ γλώσσῃ φώτις,
Γλώσσῃ μεταίμες ἐξακοντίσῃ λόγες.

Turpe est cum quis disertus, dicendo
Inanes lingua sermones eiaculatur,
Οὐτ' ὢν χρεὼς μιθίντα κρεπτὸν λίθον,
Ῥᾴον κατασχεῖν, ἢ 'κ' ἀσυγλώσσης λέγον.
Neque ex mana dimittentem ponderosum lapidem
Facilè est cohibere, neque ex lingua sermonem.

Æschilus Tragicus.

Τυραννικὸν τ' πολλ' ἐπίστασθ λέγειν.
Δὺν δ' ὦπ. γλῶσσα γ' μία βροτοῖς.

Tyrannicum quiddam est multa scire loqui.
Duæ aures homini datæ sunt, una autem tantum lingua.

Euripides in Dyctile.

Ἀνὴρ γὰρ ὅστις ἥδεται λέγων ἀεὶ.
Λέληθεν αὑτὸν τοῖς ξυνοῦσιν ὢν βαρύς.

Quisquis multa loquendo delectatur,
Is non intelligit præsentibus se esse molestum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Homines magnum possident vallum dentium, ad coërcendos leves sermones, verum in omni re judicio mentis indigemus: quæ si verba non dixerit, sæpius ante consultationem effugiunt: & tanto vallo neglecto, citra judicium ante tempus foras ruunt.

Navem

Navem ventis abreptam anchoris infrenamus ad rapiditatis hebetandam vim : sermo ex ore, velut portu excurrens, stationem nanciscitur ullam, neque (ut Græci dicunt) ἀσκυροβόλιον, id est, anchoræ iactum frustra succinueris communem futilium locuturum ἰσωδὴν, dum verbis humidis & lapsantibus defluunt : Hæc nemini dixeris, sile, apud te sint ista. *Euseb.*

Sacris silentij mysteriis initiari præstiterit, ac altius contemplari, quanto majore prosequamur admiratione, ampliúsque amemus sapientiores arbitrari, verbis parcentes, & (ut Græci expressius dicunt) φοσγύλως καὶ βραχυλόγους, quam hosce effrenes, quo raptari temere videas, dum sensuum effuriunt involucra, & verborum instrepunt voluminibus, ac vocum turba. Ac illorum præparcus substrictúsque sermo verbis est modicus, sensu latè sese fundit, & exspatiatur. Hosce admirans Plato ita laudat, ut acerrimis esse jaculatoribus persimiles dicat, σύντομα καὶ πυκνὰ καὶ συνεστραμμένα φθεγγομένους.

A sapientibus rectè dictum est, dicendi quidem homines esse nobis magistros, tacendi autem Deum nos habere præceptorem; quando in sacris, mysteriisque favere linguis jubemur.

Αἰσχρὸν φρονέοντα παρ' ἄφροσι πολλὰ λαλῆσαι.
Καὶ σιγᾶν αἰεὶ, τοῦτο γὰρ οὐ δυνατόν.
Indecorum est prudentem apud imprudentes multa loqui,
Et tacere semper : id enim impossibile est.
Tutius est tacere, quam loqui. Theognidis.

Egregia est Simonidis sententia quem dicere solitum Historici referunt ὅτι λαλήσας μὲν πολλάκις μετενόησε, σιωπήσας δ' οὐδέποτε. Id est, Locutum esse pœnituit sæpè, tacuisse nunquam. Hinc & Pythagoricos Athenæus scribit, animantes quidem attigisse reliquas, verùm moderatè, quasdam etiam immolasse : Pisces autem nec gustasse omnino, echymythiæ, id est silentij ratione. Quippe silentium esse opinantur, quiddam divinum, pisces vero prorsus sine voce animadvertuntur: vel parœmia suffragante apud Lucianum, cæterósque; Magis mutus pisce, Taciturnior Pythagoreis. De vehementer taciturnis proverbium hoc dicitur, sumptum à Pythagoræ schola in qua quinquenne silentium indicebatur auditoribus. *Eras. in Chilialib. Laert. 8, de vitis philosoph.*

Nihil æque proderit ad quietem commodam retinendam quam quiescere, & minimum cum iis loqui, plurimum secum. est quædam dulcedo sermonis, qui irrepit & blanditur, & non aliter, quam ebrietas aut amor, secreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audierit, loquetur; qui rem non tacuerit, non tacebit authorem, habet unusquisque aliquem cui tantum credidit quantum ipsi creditum est. Ut garrulitatem suam custodiat, & contentus sis unius auribus, populum faciet participem : sic quod modo secretum erat, rumor est. *Senec. ep. 110. ad Lucil.*

Ex multiloquio pleraque nascuntur incommoda.

Multiloquium non solum molestum auditori : sed & ad persuadendum inutile, præsertim apud principes, tum variis curis occupatos, tum auribus fastidiosis.

Stolidi oratoris inanis loquacitas responso indigna est.

Frustra de iis verba fiunt, ad quæ perficienda non suppetit facultas.

Effectu caret loquacitas, taciturnitas autem certiora habet consilia.

Est aliqua sapientis pars, silentio stultitiam tegere.

Indecenter is magnifice loquitur, cui non suppetunt orationi pares.

Silentij tuta sunt fidi præmia.

Multis verbis veritas non eget : & rectius meminimus, quæ paucis verbis comprehensa sunt.

Orationis expedita brevitas est probanda.

Prius cogitandum quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba. *Eras. in apoph.*

Conscientiam amici nullus invenit linguæ præceps, canibus imbecillibus mos est, quanto defecerunt virium, tanto magis latratibus indulgere. *In Prou. Sen.*

Qui fabellarum cupiditate ducuntur, vel studio narrandi trahuntur, & qui in rebus quibuslibet dies totos conterunt, eos loquaces, non intemperantes dicimus. *Arist. l. 3. Ethic.*

Dicaces, linquaces, locutulei, bombaliones ac futiles, à veteribus appellatur Græcis, σπερμολόγους.

Πολυλογίαν πολλὰ σφάλματα ἴσχει τὸ σιγᾶν ἰσφαλές, *id est*, Loquacitas multos habet errores : tacere autem tutum est. *Apoll. ad famil.*

An timuisti ne secretum tuum ex me in vulgus erumperet: itáne rimosum expertus es? ita infirmi ac futilis animi, cui tam facile commissa diffluerent? egisti incaute, qui mihi toties graviora credideris. Sed crede mihi, quoniam hodie (ut video) dolor verecundiam superat, crede, inquam, mihi, pater optime: nulli (quem quidem ego noverim) fide, silentio fecundus sum. Nemo me ideo, quod secreta non teneam, ne dicam fideli amicitiæ, sed vel senatorio gradui, vel sacerdotio Cereris inhabilem arguerit. Legimus apud Persas, nihil fide sanctius, nihil pulchrius silentio, nihil loquacitate deformius. Itaque illud vel morte custodiunt, hanc morte castigant. Non est qui quocunque supplicio sui Regis pandat arcanum: si quis autem forte contra fecerit, nullo non supplicio dignus habebitur. Præclare, quid enim omnino facilius, quam tacere? Ad quid ergo utilis, aut cui magnæ rei sit habendus idoneus, qui rem longe facillimam implere nequiverit? *Franc. Petr. l. 1. epist. 5. de reb. famil. ad Iacob. Columnæ Lombericensem Præsulem.*

Quamvis voluptatis patronus Epicurus, tamen hostis Xenocrates; nec minus loquendo, quam agendi abstinens. Hic ergo cum casu inter maledicos quosdam, atque illis ex more obtrectantibus, absentium fame, solus conticesceret interrogatus cur id faceret? Quia locutum, inquit, me aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. Laudatum hoc à sapientibus responsum, mihi plenius probaretur, si sermonum sæpe, taciturnitatis raro, pœnituisse dixisset. *Idem in rebus memorabilibus, l. 3. c. 49.*

Πολεμοκρίτου τοῦ παντὸς λόγου, μηδὲν ᾧ ἐθέλει ἀκούειν, id est,

Avaritia quædam est, omnia velle dicere. & nihil audire. *Democritus.*

Fieri non potest, ut garrulitatem non comitetur maledicentia. *Plut.*

Quorum lingua prompta ac temeraria est, haud æquè in pugnam vigent manus, *Livius dec. 3. l. 2.*

Sapiens sermones suos præcogitat, & examinat prius in pectore, quam proferat in ore : qui enim sunt leves & faciles importuni locutores nullo rerum pondere innixi, verbis tumidis & laxantibus eam orationem bene existimant. Est in ore, non in pectore lingua *Aul. Gel. lib. 8.*

Arduum est meruisse principis secretum, ubi si quid cognoscitur prodi, vel ab alio formidatur. *Cassiod. in ep.*

Nec magnæ ab eo res sustineri possunt, qui tacere grave sit, quod homini facillimum voluerit esse natura. *Curtius l. 4.*

Silere prudenter non dicitur is, qui linguam tantum frænare, sed qui, omnes gestus suos & actiones cohibere novit. *Hippolitus à Collibus de recta silendi ratione.*

Quemadmodum qui lapidem rejecit, & si mittendi potestatem habuerit, non habet tamen postea retinendi: ita qui arcanũ missum fecerit, nunquam assequitur, ut idem possit velut postliminio redire. *Ibid.*

Quemadmodum per proclive currentium, non ubi visum est gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quam voluit, & quo non voluit, effertur.

Vt saxa abrupta quibus mons
Subtrahitur clivoque latus pendente recedit.

Sic ista dicendi celeritas, nec in sua potestate est, nec satis decora. *Ib.*

Lingua sub magni moderaminis liberatione frænanda est non insolubiliter obliganda, ne aut laxa in vitium defluat : aut restricta etiam ab utilitate torpescat. *Idem. l. 8.*

Lingua dicitur, quia lingit adulando: mordet detrahendo, attrahit, mentiendo, ligat & ligari non potest: labilis & teneri non potest, sed labitur & fallitur. Labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, movet rixas, seminat discordias, uno ictu multos percurit, & interficit : blanda est & subdola, lata & parata ad exhaurienda bona, & miscenda mala. Qui custodit linguam suam, custodit animam, quoniam mors & vita in potestate est. *Hugo de S. Vict. l. 2. de an.*

Quibus citra honestatis nitorem lingua polluitur infrænis, his conscientia quoque sordidissima est, quia facilius contingit, ut quispiam seria loquens vivat obscœnè, id est, immundè, quam valeat ostendi, qui pariter existat omnibus dictis, & probus moribus. *Sidonius in epist.*

Qui vel ipsos abditos animi sensus alicujus introspicere vult, is non protinus de eo quod scire cupit, sed aliis de rebus, prout ratio temporis postulabit, fortuitos, ne ars cognoscatur, sermones primum jaciat: nimirum, fidem sensim præstruat apud eum, à quo aliquid elicere intendit : nam tandem quasi aliud agens, id quod vult cognoscet. *Caro. Pas. in axiomat, Polit.*

Qui aliquid arcani cum amico loquitur, quod contra principem aut Rempub. referri potest, is etiam atque etiam circumspectet, an aliunde sua verba exaudiri & excipi possint; nimirum verissimum illud verbum est, vel ipsis parietibus suas esse aures. *Ibid.*

Natura hoc lingulacis insitum, ut non multa solum loquantur, sed mala. *Lipsius in orat. de Calumn.*

Quod tacitum esse velis, nemini dixeris, si enim tibi non imperasti, quomodo silentium ab alio speras? *Seneca l. de Mor.*

Diligentius tuere deposita verborum quam pecuniarum; neque arcana tua credas, nisi res illas taceri non minus iis qui audiunt quid dicentibus expediat. *Isocr. ad Demonic.*

Est in consiliis præcipuum fidei munus quicquid secreto statutum fuerit silentio & taciturnitate comprimere. Si enim qui amici consilium aperit, est omnium odio dignus, qui tandem scelere illum alligari judicabis, qui regis consilium contra datam fidem, cum homine qui non sit particeps ejusdem consilii communicaverit? est Regis proditor & patriæ eversor existimandus. *Osorius l. 8. de Inst. Princip.*

¶ Apophthegmata.

Labotus Cuidam apud ipsum prolixiore utenti sermone. Quid mihi, inquit, de re pusilla longa texis proœmia. Quanta res est, tantam oportet & orationem esse, qua uteris. Est hoc omnibus Spartanis peculiare, offendi sermone quam causa postulat longiore, adeo nusquam non placebat frugalitas. Nam ad causam non magnam adhibere supervacuam verborum copiam luxuriæ genus est. *Eras. l. 1. Apoph.*

Cteſiphontem Lacones ejecerunt, qui se profitebatur de re quavis totum diem posse dicere, dicentes, Boni oratoris esse sermonem habere rebus parem. Nulla in re justius putarunt adhibendam frugalitatem quam in oratione, quam Hesiodus non aliter quam pretiosum thesaurum parcissime censet esse depromendam ad usum, non ad ostentationem. *Idem.*

Multa verba nequaquam arguunt sapientem opinionem, Græcis, carmen esse videtur οὔτε τὰ πολλὰ ὑπερφυῶς ἀποφήνατο δόξαν, id est, Sapiens enim non, nisi cum res postulat, nec pluribus utitur verbis, quam opus est. Quemadmodum Deus omnium sapientissimus, sermonis est parcissimi. *Eras. l. 7. apoph.*

Antisthenem, quoniam multa conscripsit volumina, Timon appellare solet παυπερυῆ, φλύδωνα, id est ingeniosum nugatorem. Non tamen dixit δύφυῆ, sed παυπέφυῆ, quod ingenio ad quidvis versatili varia tractare argumenta, & in his quædam parum digna Philosopho.

Bion Boristhenites cuidam immodice loquaci, ut sibi subveniret, oranti respondit, Abunde tibi morem geram, si advocatos miseris, non venias ipse.

Zeno Citticus ad Aristonem discipulum multa temere garrientem, quædam etiam præcipitanter, confidenterque. Fieri, inquit, non potest,

quin

quin te pater ebrius proſeminarit: oderat futilem loquacitatem, ipſe in dictis tum brevis tum gravis. Eleganter ac polite loquentium ſermones aïebat eſſe ſimiles pecuniæ Alexandrinæ oculis blandienti, ac undique ſcripturam habenti, more numiſmatis, nihilo tamen eſſe meliorem. Rurſus qui magis ſtuderent utilia dicere quam nitida, ſimiles eſſe dicebat retradrachmis, temere ac ruditer percuſſis, quæ ſæpe picturatis illis nummis præponderarent. In nummo non ſpectatur elegantia ſculpturæ, ſed pondus ac materia: ita non refert, quam ſit elegans oratio, ſed quam gravis & utilis.

Ad quendam dicentem, breves eſſe philoſophorum ſententias. Vera prædicas, inquit: oportet enim & ſyllabas illorum, ſi fieri poſſit, eſſe breves. Veritas multis verbis non eget, & rectius meminimus, quæ paucis verbis comprehenſa ſunt.

Euripides. Simplex veritatis oratio.

Zeno Ptolomæi legatis, qui multos eruditos ad convivium invitarant, percunctantibus, quid de ipſo Regi ſuo eſſent renunciaturi, ait, Vidiſſe vos ſenem, qui in convivio tacere noverit. Cum enim cæteri ad oſtentationem multa dixiſſent, unus Zeno perpetuum tenuit ſilentium. *Eraſ. lib. 7. apoph.*

Theophraſtus. Ereſius dicere ſolitus eſt, potius eſſe fidendum effreni equo, quam verbo incompoſito. Nemo non metuit inſidere equo infreni, at plus eſt periculi à lingua effreni.

De loquendi libertate, & liberè dictis.

Bias navigans cum hominibus impiis tempeſtate correptis, aliis ad deos clamantibus Silete, inquit, ne Dii vos homines ſceleroſos hic navigare ſentiant. *Laërt. l. 1. c. 6.*

Crates; Alexandro percontanti, num cuperet reſtitui patriam ſuam? Quid opus eſt, inquit? Fortaſſis alius Alexander reſtitutam diruet. *Laërt. l. 6. c. 5.*

Ariſtippus juſſus aliquando ex ſua philoſophia nonnihil proferre, quumque detrectantem urgeret Dionyſius; Ridiculum, inquit, ſi quidem me ut de Philoſophia loquar rogas, & quando oporteat me loqui doces. *Laert. l. 2. c 8.*

Idem, Sciſcitatus, quem fructum percepiſſet ex philoſophiæ ſtudio? Quod cum quibuſlibet (inquit) libere loqui poſſum. *Laërt. ibid.*

Democritus. Libertatem in dicendo ingenuitatis ſignum eſſe dicebat: ſed occaſionis diverſitatem, habere periculum. *Stob. ſerm. 11.*

Idem, quum pro Athenienſibus apud Philippum legatione fungeretur, libereque loqueretur Philippus. Metuiſne, inquit: ne tibi caput jubeam amputari? Non inquit: Nam hoc ſi mihi abſtuleris, patria ipſa immortale pro hoc reponet. *Max. ſerm. 31.*

Idem, quum apud Dionyſium quæreretur, quod æris genus eſſet omnium optimũ? Ex quo, inquit, Athenienſes ſtatuas fecerunt Harmodio, & Ariſtogitoni Nimium liberè ſignificans, tyrannos è medio tollẽdos. Nam ob ejectos tyrannos Athenienſes illis ſtatuas erexerunt. *Idem Antiphonti & Diogeni tribuitur dictum à Plut, & Laërt. l. 9. c. 7.*

Anaxarchus inviſum habuit Nicocreontem Cypri tyrannum. Itaque, quum in cœna quadam & Alexander rogaſſet, qualis videretur? Præclara, inquit, ſed oportuit & ſatrapæ cujuſdam caput apponi, oculos detorquens in Nicocreontem, qui aderat, à quo etiam poſtea crudelis mortis genere è medio ſublatus eſt.

Plato diu in Sicilia commoratus, cum à Dionyſio cui ſemper familiariſſimus fuerat, vocatus eſſet ad cœnam, & inter alia, quæ cœnantes fabulantur, Dionyſius interrogaret, num etiam apud Athenienſes in Philoſophorum conventu Dionyſii mentionem facerent? Plato ſubridens, reſpondit: Nunquam Philoſophos, qui Athenis vivunt, ita vacare, aut de tam vili materia inter eos tractari poſſe, ut loqui de Dionyſio vellent, Liberè & apertè vitam ut dignus erat reprehendens. *Plut.*

Idem, cum Dionyſio Hermocratis filio de tyrannide diſſerens, ait non ſtatim eſſe præſtantius, quod uni tantum ſit utile, niſi & virtute cæteris antecelleret. Offenſus tyrannus dixit. οἱ λόγοι σῦ γεροντιῶσι. Id eſt, verba tua ſapiunt ſenium. Contra Plato, εἰ ὃ σῦ τυραννιῶσι. Id eſt, tua vero tyrannidem ſapiunt. *Laërt. l. 3.*

Diogenes, aliquando in Antiſthenem incidens reprehendit ipſum, ut in dicendo remiſſiorem ſe multo, & qui vix etiam altum clamans exaudiretur. Seipſum verum tubam conviciorum appellabat. Cui verbis ſe ulciſcens Antiſthenes, pro tuba ſe ſimilem eſſe reſpondit veſpis, quæ ſonum quidem aliis haud magnum edant, centrum tamen abeant acerrimum: plurimum vero libera Diogenis linguæ promptitudine delectabatur. *Stob. ſerm. 11.*

Idem dicere ſolebat: Canes quidem mordent inimicos, ego autem pro libertate mea amicos, ut incolumes ſervem. *Stob. ſerm. 11.*

Idem, Ab Eritio petiit quiddam magni, qui quum ex more his verbis negaret: Faciam, ſi mihi perſuadere poſſis. Si poſſim, inquit Diogenes, jam pridem tibi perſuaſiſſem: ut te ſuſpenderes. *Laërt. l. 5.*

Idem Invitatus ut ad Alexandrum Regem veniret, recuſavit. At Perdicæ præfecto minitanti necem, ni veniret: Nihil, inquit, magni feceris, ſiquidem & cantharis & phalangium idem poſſunt. *Laërt. l. 6. c. 2.*

Idem. Cum captivus in caſtra ad Philippum Macedoniæ Regem deduceretur, ac à Rege interrogaretur quiſnam eſſet? reſpondit, ſe exploratorem eſſe ad ipſum profectum, ut inſatiabilem ejus rapacitatem rideret. Qua loquendi libertate victus Philippus, ſtatim eum dimitti juſſit. *Plut.*

Spartanus quidam hoc Heſiodi carmen laudibus in cœlum efferebat, quod ita habet.

Οἰδὲ' αὖ βοῦς ἀπόλοιτο, ἔτι μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Non vel bos pereat, etiam vicinus malus adſit.

Idque audiente Diogene: Atqui, inquit, Meſſenii cum bobus ſuis perierunt, & vos illorum eſtis vicini. Notavit autem liberè turpiſſimos Spartanorum quorumdam mores. *Ælian. l. 9. de Var. hiſt.*

Ariſtot. Caliſthenem diſcipulum liberiùs multa dicentem apud Alexandrum Homerico carmine admonuit.

Ὠκύμορος δή μοι τέκῃ ἔσσεαι, οὐ δολιχόβιος.

Talia nate loquens, haud multo tempore vives.

Nec malè divinavit, nam libertas illi fuit exitio. *Laërt. l. 5. c. 1.*

Cleanthes inconſtantiam Arceſilai præſente Rege adeo liberè reprehendit, ut diceret hominem aliud loqui, aliud facere. *Laërt. l. 5. c. 2.*

Ariſtides cum liberius quædam in Dionyſium ſeniorem dixiſſet, res ad Regem delata eſt: vocatus igitur Ariſtides à Rege irato, mortemque minitanti, cum interrogaſſet an facti pœniteret? Nequaquam, inquit, ulla pœnitentia tangor. *Bruſon. l. 2. c. 1.*

Ariſtonymus perinde facere dicebat, qui oratione libertatem tollit, ac ſi ex abſynthio tolleret acrimoniam. *Anton. & Maxim. ſerm. de libert. reprehen.*

Menedemus Eretrienſis à Nicocreonte Cypri tyranno vocatus ad ſolemne convivium, cum Aſclepiade amico, cæteriſque Philoſophis, dixit: Si honeſtum eſt tales convocare viros, oportuit id quotidie fieri: ſin minus, etiam nunc fruſtra fit. Ad id quum tyrannus reſpondiſſet, diẽ illum eſſe ſibi feſtum, eoque ſingulo quoque menſe vacare audire philoſophos: liberius reſpondit Menedemus, Hoc poſtulare ſacrificium, ut per omne tempus audiret Philoſophos. Quid multis? Eo proceſſit hominis libertas, ut niſi tibicen quiſpiam eos avocaſſet, perirent. In navi cum periclitarentur, Aſclepiades dixit, Tibicinis modulatio ſervavit nos, Menedemi libertas perdit. *Laërt. l. 2. c. 18.*

Phocion, cum per totam urbem diſſeminatum eſſet à Delphico oraculo reſponſum, Unum Athenis virum eſſe, qui adverſo omnibus aliis civibus animo eſſet: & cui præſentium rerum adminiſtratio inviſa eſſet, cum hinc inde quærerent, quiſnam is eſſet? Ego ſum inquit, cui plane nihil placet eorum, quæ per id tempus in adminiſtranda veſtra Republica geruntur. *Plut.*

Demoſthenes Ingenuis hominibus nihil infelicius accidere poſſe dicebat, quàm ſi dicendi libertatem amitterent. *Stob. ſerm. 11.*

Phocion, Cum aliquando Athenis non ad gratiam ſed ad utilitatem concionaretur, ei Demades orator dixiſſe dicitur: Si populus inſanierit, te occidet. Cui Phocion: Te vero, ſi ſapiet. *Max. ſerm. 31.*

Simonides. Pauſaniæ Lacedæmoniorum Regi ſubinde de rebus à ſe geſtis glorianti tandem & Simonidem per irriſionem hortanti, ut aliquid ſapienter ipſum admoneret. Moneo, inquit, ut te memineris eſſe hominem. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Lycurgus ob generis libertatem liberior erat in dicendo, quam ut populus interdum ferre poſſet. Itaque, cum aliquando populi ſtrepitu explorderetur, è ſuggeſtu, exclamavit. O Corcyræa ſcutica, quam multis talentis digna es! Notans populum, à quo ejiciebatur, magnæ quidem authoritatis ac nominis, ſed inutilem rebus gerendis. *Eraſ. lib. 7. apoph. ex Plut.*

Theocritus, quendam ineptum poëtam recitantem carmina auſcultans, interrogatus ab eo, quænam ei placerent? Reſpondit, Quæ omiſiſti. *Antonius in Meliſſa part. 1. ſerm. 50.*

Pelopidas ab Alexandro Pheræo captus, cum haud arcta cuſtodia teneretur, per id tempus populos Alexandro ſubditos ſolicitare non deſinebat, monebatque brevi Alexandrum pœnas daturum. Quod cum Alexander reſciviſſet, miſiſſetque qui Pelopidam monerent, niſi linguam compeſceret, fore ut ei mortis cauſam afferret nuntio reſpondit; Alexandro referret, Pelopidam mirari, quod tam diu diſtuliſſet, cum ipſe adeo in eum hoſtili animo eſſet, ut ſi unquam evadendi facultas daretur, ad dandas pœnas pro eis quæ impie in populos ſuos nulla eorum culpa ederet, ipſum coacturus eſſet. Paulo poſt Alexander à ſuis interemptus fuit. *Fulgoſ. l. 6. ex Plut.*

Idem ab Alexandro captus, tyranno nuntiavit, abſurdum eſſe ut alii interficerentur, ipſe autem ſolus ſuperſtes eſſet. Alexander igitur re intellecta, interrogat, cur mortem optaret? Reſpondit Pelopidas, Tu diis omnibus inviſus cum ſis, cur non prius mori optas? *Bruſonius l. 8. ex Plut.*

Idem: Thebe Alexandri Phærei uxor cum ad viſendum Pelopidam, qui ab Alexandro in vinculis tenebatur, deſcendiſſet, ac dixiſſet Pepidæ, Miſeret me tuæ uxoris: & me (reſpondit Pelopidas) tui, quod libera cum ſis, Alexandrum feras. *Plut. in apoph.*

Philotes Cum à Lyſandro qui eum bello ceperat, interrogaretur, quid is meritus eſſet, qui de Lacedæmoniis tantum, ut ei vitio dabatur, oblocutus eſſet? Interritus reſpondit, O Lyſander, noli eum accuſare, qui judice careat, ſed jam tandem adverſum me id exequere, quod ipſe jam in te feciſſem, ſi tu in mea manu tam eſſes, quam ego in tua ſum. Quamobrem eum Lyſander occidi juſſit. *Fulg. l. 5. ex Plut.*

Philoxenus. Cum Dionyſii carmina paulo liberius reprehendiſſet, ob eam cauſam Latumiis adjudicatus eſt. Deinde revocatus ac iterum ad ejus carminum recitationem admiſſus, non multum immoratus ſurrexit. Quærenti autem Dionyſio, quonam abiret? Ad Latumias reſpondit. *Stob. ſerm. 11.*

Themiſtocles puer adhuc, cum quodam tempore è ludo literario rediret, obviam Piſiſtrato tyranno factus, de via decedere noluit: Unde cum graviter à pædagogo objurgaretur, libere reſpondiſſe fertur: Nunquid hæc via ei non ſufficit? *Ælian. de var. hiſt. l. 3.*

Demaratus. Improbo quodam intempeſtivis eum interrogationibus cavillante, ac idem ſæpius jam rogante, qui optimus eſſet Spartanorum? Qui tibi, inquit, longe diſſimillimus eſt. *Plut. in Lacon. Bruſ l. 3. c. 16.*

Idem, eo tempore quo Philippus Macedonum Rex ortis diſcordiis cum uxore & filio diſſidebat, interrogatus à Philippo quam bene inter ſe Græciæ civitates cõvenirent? Libere reſpondit, Magnæ ſane tibi curæ eſt, Philippe, ut de Græcorum concordia certior fias. Siquidem id ad

te pertinet, poſtquam cum conjunge tua ac filio tam concorditer, tantoque in amore vivis. *Fulgoſ.lib.6. ex Plut.*

Cheræas, cum ei aliquando iratus Ptolemæus Rex atrociter minaretur, ſuam libertatem non minoris faciens quam potentiam regiam, reſpondit: Ægyptiis imperа, ego te tuámque iram nil moror. *Philo Iudæus lib. Quod omnis probus.*

Dercillidas miſſus à Spartanis ad Pyrrhum Regem legatus, cum Pyrrhus gravibus verbis eum urgeret, ut Lacedæmonii Cleonymum Regem, quem pepulerant, in regnum reciperent: nulla regiæ dignitatis ratione habita reſpondit. Si Deus es, Pyrrhe, nobis minime timendum à te ducimus, nam cum juſtam habeamus cauſam, Deus qui juſtus eſt, nihil adverſus nos molietur: quod ſi non Deus, ſed homo es, melior profecto non es, & propterea tantopere nobis formidandum non eſt. *Fulg.lib.6. ex Plut.*

Theodorus Philoſoph. Lyſimachus Macedo cum mortem ei minatus eſſet, Theodorus ad Regem aſſiſtis purpuratis & aulicis tuis mortem tam crudelem minare, qui digni ſunt, ut inhoneſto mortis genere claudant diem extremum. *Bruſ.l.2.c.1.*

Anonymus. Antipater cuidam ruſtico librum de felicitate exhibenti, non otium ſibi eſſe dixit. Cui ille, Ne regna quidem igitur, ſi non frueris otio. *Stob.ſerm.11.*

Epicharmus: Hiero tyrannus cum aliquot é familiaribus occidiſſet, paucis poſt diebus Epicharmum vocavit ad cœnam, cui ille nimium libere: At nuper inquit, cum immolares amicos, non me vocabas. Solent, qui ſacrificant, ſplendidum epulum apparare, atque id rogare amicos. Periculoſa libertas, quæ plus laudis adfert ferenti, quam dicenti, *Plut.in apoph.*

Diogenes. Quum Alexander Magnus ad Diogenem veniſſet, eumque ſalutaſſet, percontatus eſt Diogenes, quiſnam eſſet: Quumque ille reſpondiſſet, ego ſum Alexander ille Rex. At ego, inquit Diogenes, ille canis. Non minus ſuperbiens ſua libertate quam Alexander ſuo regno. Interrogatus autem, curnam canis vocaretur. Quoniam, inquit, dantibus blandior, non dantibus oblatro, malos etiam mordeo. Iterum Alexandro quærente, num quid vellet? Secede pauliſper, inquit, nec mihi umbram facito. *Laërt.l.6.c.1.Sen.Plut.*

Paulus Æmilius Conſul adverſus Perſeum Macedoniæ Regem creatus, cum mos eſſet in ejuſmodi rebus populo Romano gratias agere: ut ſuâ in dicendo libertatem ſervaret, virtute & innocentia ſua fretus ad populum dixit de duobus conſulatibus, quos erat adeptus: Primum de ſui ipſius gratia, petiiſſe hunc autem ſecundum ab ipſo populo delatum eſſe. Hujus igitur poſtremi cauſa gratias non agere. Quin potius ſi quem meliorem ad eam expeditionem populus inveniret, cum eligeret. Verum ſi quid in ejus virtute ſpei repoſuiſſet, ſine verbis dicto ejus audiens eſſet. *Plut.in eius vita.*

Scipio Africanus interrogatus quid de Tiberii Gracchi morte (cujus ſororem in matrimonio habebat) ſentiret? Jure cæſum, reſpondit, Cujus dicto cum concio tribunitio furore inſtincta violenter ſucclamaſſet. Taceant, inquit, quibus Italia noverca eſt. Orto deinde murmure: non efficietis, ait, ut ſolutos verear, quos alligatos adduxi. *Paterculus & Plut.item Valer.Max.l.6.c.2.*

Q. Flaminius cum adverſum Philippum Macedoniæ Regem bellum gereret, & in tractanda pace delectus ad colloquium locus eſſet, Philippus fraudem veritus, obſides à Flaminio petiit, affirmans Romanis multos eſſe Flaminios, ſed apud Macedones eſſe unum Philippum. Ad quem Flaminius ſtatim reſpondit, ipſius Philippi culpa accidere, qui amicos & propinquos omnes interemiſſet: Romano, id eſt, libero verbo crudelitatem atque perfidiam Philippo improperavit. *Plut.*

Granius, quum P. Naſica tum conſul, cujus juſſu juſtitium in medio foro edixerat præco, rogaret eum domum deſcendentem, quid triſtis eſſet? An quod auctiones eſſent? Imo vero, inquit Gravius quod legiones: notans eum, quod armis rem gereret. Libera ſane vox præconis in conſulem, ſed eximiæ moderationis exemplum, hoc impune licuiſſe præconi. *Eraſ.lib.6.apoph.*

Iulius Cæſar. L. Sylla ſedente pro tribunali, cum prætor eſſet, atque Cæſari adhuc privato iratus diceret, ſe officio ſuo uſurum: reſpondit Cæſar. Recte tuum appellas officium, quod pecunia tua comparaſti. Neque enim magiſtratus majeſtate deterritus eſt, quin ei qua arte magiſtratum eſſet aſſecutus coram exprobaret. *Plut.*

Privernatum legati. C. Platinus conſul de Privernatibus, qui à Romanis deſciverant, ad Senatum retulit: ac variantibus ſententiis quidam Privernatum legatos percontatus eſt, quam pœnam viderentur meruiſſe? Eam, inquit è legatis unus, quam merentur qui ſe liberta dignos cenſent. Hic conſul: Quid, inquit, ſi vobis pœnam remittimus, qualem vobiſcum pacem habituri ſumus? Si bonam dederitis, inquit, & fidelem & perpetuam: ſin malam, haud diuturnam. *Eraſ.l.9.apoph.*

Cn. Piſo juvenis etiamnum, Manilium Criſpum reum egit, evidenter nocentem: eumque licet præpotentem multis ac magnis criminibus urgebat, quod videret illum eripi gratia Pompeii, qui Manilio reo aderat. Itaque quum Pompeius velut exprobrans iuvenilem temeritatem Piſoni, qui non vereretur nobilem & opulentum, atque ipſi cum primis amicum, ad judices pertrahere, dixiſſet, Quin eadem opera me quoque accuſes? intrepide reſpondit Piſo. Da vades Reipubl. te ſi poſtulatus fueris, civile bellum non excitaturum, tuum nomen prius quam Manilii deferam. *Hic elegans epiphonema ſubiicit Val.Max.* Eodem, inquit, judicio duos ſuſtinuit reos, accuſatore Manilium, libertate Pompeium: & alterum lege peregit, alterum profeſſione. *Val.Max.l.6.c.2.*

Cato Vticenſis. Laudatus à Senatu, quod populi tumultum oratione ſua prorſus ſedaſſet: At ego, inquit, vos P.C. nequaquam laudo, qui me prætorem, in tanto periculo deſeruiſtis. *Plut.in eius vita.*

Cicero. In Pompeium multa liberrime dixit. Cujus hæc de iis dicta referuntur: Ego quem fugiam quidem habeo? ſed quem ſequar, non habeo, *Macrobius libro ſecundo Satur.* Et cum ad Pompeium veniſſet, dicentibus eum ſero veniſſe, reſpondit. Minime ſero veni; nam nihil adparatum video *Macrobius.*

Petronius, Cum Catonem ſibi obſtrepentem in carcerem eſſet conjecturus, & multi eſſent quibus hoc factum maxime diſpliceret, inter alios M. Petronius, increpatus à Cæſare, quod ſenatu non dimiſſo abiret. Malo, inquit Petronius, in carcere cum Catone, quam hic tecum eſſe. Quo audito, Cæſar ſtatim Catonem, affectus pudore, dimiſit. *Dionyſius Nicæus in Pompeio.*

Laberius ex equite Romano factus minus, annos jam natus ſexaginta, huc adigente Nerone, in actione quadam induxit habitum Syri, qui veluti flagris cæſus, ac proripienti ſe ſimilis exclamabat.

Porro, Quirites, libertatem perdidimus.

Ac paulo poſt adjecit.

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ad has voces populus univerſus oculos & ora convertit in Cæſarem: intelligens, illius impotentiam his dictis lapidatam. Hoc modo, quo licuit, Laberius ultus eſt ſortem ſuam. *Eraſ.l.6.apoph.*

Anonymus. Tiberio Cæſari conſtanter & ægrè ſuſcipienti delatum imperium, quidam in os auſus eſt dicere: Cæteri quod pollicentur, tarde præſtant; tu quod præſtas, tarde polliceris. *Ex Suet.*

Marcellus. Tiberius imperator cum in edicto quodam verbo parum Latino eſſet uſus, interrogavit latinæ linguæ peritos; num in Latinæ linguæ puritatem peccaſſet? Cui reſpondit Atterius Capito: Quanquam hoc verbo nemo uſus eſt antehac, tamen id tua cauſa recipiemus in poſterum. Marcellus autem quidam, reſpondiſſe dicitur, Hominibus quidem potes dare civitatem Romanam, Cæſar, Latina verba non poteſt. Hunc Tiberius, quanquam libere locutum, nullo tamen damno affecit. *Dion.*

Batto Dalmatis ſæpenumero defectionis author fuerat, & Romanis magna damna attulerat. A Tiberio interrogatus, cur ei deficere, tamque diu contra Romanos bellare viſum eſſet? Vos, inquit, cauſam dediſtis, qui ad greges veſtros cuſtodiendos non mittitis canes aut paſtores, ſed lupos. *Dionyſius in Aug.*

Clemens ſervus Agrippæ: Is, domino quantum ad lineamenta oris attinet, plane perſimilis, cum ſe Agrippam eſſe diceret, atque eo pacto magnam pecuniam conflaret, comprehenſus tandem à Cæſare Tiberio, interrogatuſque quomodo Agrippa factus eſſet? Eodem (reſpondit) modo factus ſum Agrippa, quo tu Cæſar Romanus, ſignificans Tiberium fraude imperatoriam dignitatem eſſe nactum. *Dion.in Tiber.*

Subrius Flavius. Is tribunus ſtipatorem militum apud Neronem, interrogatus, cur cum cæteris in Imperatoris ſui mortem conſpiraſſet ad Neronem dixiſſe fertur: Quia te & dilexi & odio proſequutus ſum, ſupra omnes homines. Dilexi quidem, quod te ſperabam bonum principem fore: odi autem, quod Tyrannum te eſſe ſatis ſim expertus, quo factum eſt, ut aurigæ atque citharœdo ſervire noluerim. *Xiphilinus in Nerone Tacitus.*

Sulpitius Afer, eadem dignitate qua Flavius, & item pari culpa inſimulatus, cum ſimiliter, qua re motus conſpiraſſet, rogaretur? Reſpondit non minus libere. Se non aliam rationem finiendorum ejus immenſorum ſcelerum invenire potuiſſe. *Sueton.in vita Neronis*

Burus, cum intellexiſſet, Neronem imperatorem Octaviam Auguſtam propter Sabinam pellicē repudiaſſe, ad Neronem dixiſſe fertur: Si repudiaſti, redde etiam dotem, hoc eſt, principatum. *Xiphilin in Neron.*

Pythias. Nerone regnante, cum omnes famuli, præter Pythiam, una cum Sabina pellice, Octaviam Auguſtam invaderent, quod eam contemnerent afflictam fortuna: & illi, cujus magna poteſtas erat, aſſentarentur: ſola Pythias, licet acerrimis tormentis coacta, noluit in dominam mentiri, cumque Tygellinus Sophronius, homo petulantiſſimus, atque homicida crudeliſſimus inſtaret vehementius, in faciem ejus conſpuit: Mundior eſt (inquit) Tigelline, vulua Octaviæ dominæ meæ, quam os tuum impudentiſſimum. *Xiphilin.in Nerone.*

Anonymus. Gallus quidam ſutor cum vidiſſet Caligulam Imperatorem nunc deorum, nunc mulierum veſtitu turpiter incedentem, atque in ſolio eminentiſſimo tanquam Deum ſedentē, Jovis chlamyde amictum, tantam inſolentiam irriſit. Qua re animadverſa, Caius ad ſe vocatum hominem, rogavit quid ſibi videretur? Reſpondit Gallus, Hanc magnam dementiam videri. Sed Imperator, eo quod ſutoris dictum ſatis liberum eſſet, æquo animo tulit. *Xiphil.in Calig.*

Anonymus. Græculus quidam cauſam agens apud Claudium Cæſarē, inter altercandum commotus hanc vocem in illum emiſit σὺ γέρων εἶ καὶ μωρὸς, id eſt, & tu ſenex es & ſtultus. Uſque eo ſumma poteſtas ob ſtultitiam & paſſim & propalam eviluerat, ut hoc in os dixerit, non ſenator, ſed ignotus Græculus, & dixerit impune. *Eraſ.l.2.apoph.*

Anonymus Quidam bubulcus ſervus, ſenio pene confectus, cum jam aſſumpto ad imperium Veſpaſiano domino, propter novæ fortunæ felicitatem meritum ſe putaret, quem dominus munere dignaretur, venienti in urbem Veſpaſiano ſe obtulit, & libertate ſe donari petiit. Cum autem minime aſſentiri Veſpaſianum videret, continere ſe ſervile pectus nequivit, quin ut poterat dominum ulciſceretur. Magna enim voce exclamavit, vero adagio dici, Uulpem pilos quidem mutare, ſed mores nequaquam, Ita enim veteri domino avaritiam natura inſitam exprobravit. *Fulg.lib.10.*

Iun.Mauritius. Nerva Cocceius in cœna, cui aſſidebat Veiento, qui ſub Domitiano conſularē dignitatem fuerat adeptus, ſed multos clam apud illum detulerat, quum orta Catuli mentione, qui calumniator inſignis fuerat diceret. Quid feciſſet Catulus, ſi Domitiano ſupervixiſſet? Junius Mauricius reſpondit, Nobiſcum, inquit, cœnaret. Satis libere ſubmonens Imperatorem, quod Veientorem haberet familiarem, ſimillimum

mum Catulo, quem ut calumniatorem execrabatur. *Eraſm. lib.8. apoph.*

Eraſm. Is Conſul Romanus poſt Domitiani peſſimi principis mortem, de Cocceio Nerva, principe optimo, atque eodem patientiſſimo, pari libertate locutus eſt. Nam cum videret nimium populo indulgeri, permittique ut in ejus eſſet manu vel accuſare, vel occidere, quem Domitiani miniſtrum fuiſſe ſciret, clara voce dixiſſe fertur: Malum eſſe ſub principe vivere, qui nihil agi permitteret: ſed longe deterius, ſub eo, qui fieri nihil prohiberet. Quod cum Nerva audiviſſet, modum, accuſationibus impoſuit. *Fulg.l.6.*

Traianus. Valentis, crudeliſſimi in Chriſtianos Imperatoris Dux contra Gotthos miſſus, cũ poſt male in eo bello res geſtas rediret domum atque objurgaretur ab Imperatore, qui graviter hominis ignaviam accuſabat, reſpondit: Non ego ô Imperator, victus ſum, ſed tu potius, qui contra Deum invictum bellum ſuſcipis, atque tua impietate à te ipſo omnem victoriam reiicis. *Niceph. Calliſtus lib.11. Eccl. hiſt. c.49.*

Papinianus. Baſſianus Antonius Imperator magna laborabat invidia, quod fratrem occidendum curaſſet. Eóque Æmilio Papiniano prætorij præfecto, ob eximiam juris prudentiam ſummæ apud Romanos authoritatis negotiũ dederat, ut hoc facinus apud ſenatum defenderet. At is reſpondit: malo facilius parricidium perpetrari, quam defendi, ob hanc liberam vocem Baſſianus occidit virum immortalitate dignum. *Eraſ. 8. apoph.*

Geta. Baſſiano tum joco tum ſerio diſcenti, omnes cum liberis occidendos: Geta puer dixit. Tu qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere. Id dictum tunc contemptum eſt, poſt cognitum eſt fuiſſe vaticinium, nam parricidium poſtea commiſit. *Spartianus.*

Helvius Pertinax. Quum Antonius Caracalla ambitioſe ſibi multa cognomina aſſereret, Germanici, Parthi, Arabici & Alemanici, Helvius Pertinax bellè jocatus fertur: Adde etiam, inquit, ſi placet, Geticus Maximus, quod Getam fratrem occidiſſet. *Ælius Spartianus.*

Anonymus. Adrianus Romanorũ Imperator cum forte in foro eſſet, audivit mulierem clamantem, Audi me Cæſar. Verum iis quum reſpondiſſet: Non eſt otium modo: illa altius clamavit, Noli ergo imperare. At hanc igitur vocem reſtitit, & mulierem audivit. *Ex Dione Caſſio.*

Apollodorus inſignis architectus, cum Romæ præclara quædam ædificia erigeret, atque Adrianus Imperator inepte hominem neſcio qua in re reprehenderet, reſpondiſſe fertur: Abi imperator, ac cucurbitas pinge: nam quidem ædificandi artem plane ignoras. Quam loquendi libertatem adeo ſiniſtre interpretatus eſt Imperator, ut ſtatim cogitaret quo mortis genere hominem interficeret. *Dion. Nicæus. & Xiphil. in vita Adriani.*

Pollenius Sabinus, homo omnium mordaciſſimus, cum audiviſſet Severum Imperatorem adſcriptum eſſe Marci familiæ: Gratulor tibi, inquit, Cæſar invictiſſime, quod patrem demum inveneris quaſi antea patrem non habuiſſet propter ignobilitatem & obſcuritatem generis. *Xiphil. in vita Severi*

Anonymus Galienus junior patris mortem inultam reliquit. Itaque quum Rex Perſarum quaſi captivus per pompam duceretur, quidam ſcurræ miſcuerũt ſe Perſis diligentiſſime ſcrutantes omnia, & cujuſque vultũ diligenter contemplantes. Qui interrogati quid agerent? Patrem, inquiunt, principis quærimus notantes, à Galieno neglectum fuiſſe. Id ubi delatum eſt ad principem, ſcurras vivos exuri juſſit. Exemplum impietatis in Cæſare, periculoſæ libertatis in ſcurris. *Trebellius. Pollio.*

Mares Epiſcopus Julianus Imperator cùm Conſtantinopoli in Fortunæ ſacello ſacrificaret, palam à Mare Epiſcopo Calcedonenſi, apoſtata & ἄθεος, vocatus eſt. Is autem debilitatus viſu, alterius ducebatur manu. Volens igitur Imperator lacerare blaſphemiis. Deum conſuete dixit, Neque Galilæus tuus curare tibi viſum poteſt. Cui reſpondens Mares dixiſſe fertur. Ego Deũ meo pro cæcitate gratias ago: quia hoc ideo factum eſt, ne te videam pietate omni nudatum. *Sozomenus lib.6. Eccleſ. hiſt. c.6.*

Terentius. Is ducum omnium fortiſſimus, & pietate ſimul, ac rerum contra Armenios geſtarum gloria inprimis inſignis, cum ad Valentem Imperatorem contra Gotthos jam belligerantem veniſſet, atque optionẽ Imperator obtuliſſet, ut à ſe quidquid vellet peteret, nihil aliud petiit, quam ut Antiochiæ unam ſaltem Eccleſiæ Catholicæ propugnatoribus concedat Eccleſiam. Quod cum Valens audiviſſet, petitionis libellum (ut homo erat impius, atque Chriſtianæ religioni infenſiſſimus) jam lectum laceravit, atque aliud illum petere juſſit. Tum Terentius libelli partibus recollectis: Habeo, inquit, ô Imperator & donum teneo, neque aliud petam. Conſilij enim mei judex erit, qui judex eſt omnium. *Niceph. Calliſtus lib.11. Eccl. hiſt. c.49.*

Sigiſmundus Imper. Cum dixiſſet aliquando, aſſentatores ſe veluti peſtem odiſſe: Imo inquit Brunorius Veronenſis, nullum genus hominum magis amas, nam quid apud te poſſent M. Banus, Laurentius Palatinus, Urſatius, & alij, niſi aſſentando, tuam gratiam meruiſſent? Tum Sigiſmũdus, Brunori, ait, ſic comparatum eſt, cum vitandos eſſe adulatores dicimus, tum maxime illius aures damus. Nec enim tu mecum tam diu fuiſſes, niſi mihi blandiri aſſueviſſes. *Æneas Sylv. lib.3. comment. de rebus geſt. Alphenſi.*

Archimenides, qui & Hormiſdas dictus eſt, cum in Perſia fidem Chriſtianam profiteretur, vocatus à Varane Regẽ, atque abnegare Chriſtum juſſus reſpondit, Imperata tua, Rex potentiſſime, non ſolum iniqua ſunt, ſed incommoda etiam. Cui enim ea neceſſitas imponitur, ut facillime univerſitatis hujus Deum abjuret, huit longe facilius forè puto, Regem deſpicere, atque ad alium tranſire: Rex numquam etiam, homo cum ſit ſatis ſubjectus eſt: cum Deus nullis rebus plane ſubjectus ſit. Magis igitur eſt crimen, divinam quam regiam lædere majeſtatem. *Niceph. lib.14. c.20. Eccl. hiſt.*

Iſacius Monachus. Cum Valentem Imperatorem unà cum exercitu contra Gothos, qui Chriſtianam religionem acceperant, exeuntem vidiſſet, manu frenum equi, quo ille vehebatur, arripiens, voce magna dixiſſe fertur: Quóniam, ô Imperator proficiſceris? Qui adverſus Deum bellum geris, neque illius opem tecum trahis: Nam ille quodammodo contra te hoſtem excitavit, quoniam tu adverſus illum impiorum hominum peregrinas & blaſphemas linguas exacuiſti, & Catholicos ex ſacris ædibus ejeciſti. *Plura leges apud Niceph. lib. 11. c. 50 Eccl. hiſt.*

Agapetus Roman. Epiſcopus, à Theodato, qui in Italia Gothorum Rex erat, Conſtantinopolim placandi Juſtiniani gratia miſſus, cum imperatorem Eutychiana hæreſi laborantem, fruſtra reprehendere ſe intellexiſſet: Ad Juſtinianum Chriſtianiſſimum Imperatorem me veniſſe arbitrabar, inquit, ſed quantum intueri poſſum, ad Diocletianum me veniſſe video. *Fulg. lib.6.*

Demades in pugna ad Chæroneam à Philippo captus; eique commendatus, cum Philippus inter pocula hæc verba jactaret: Ubi nunc eſt nobilitas & præſtantia civitatis Athenienſium cognoſceres, dixit, ô Rex, civitatis vim, ſi Philippus Athenienſibus, Chares autem Macedonibus imperaret. *Stob. ſerm.52.*

¶ Similitudines.

Syracida, Sicut divinæ curæ gignunt ſomnia: Ita multa verba ſtultam faciunt orationem. *Eccl.c.5.*

Sicut in multis ſomniis multa ſunt vana: Ita & in multis verbis. *Eccl. cap.5.*

Nazianzeni. Non indoctè docemus, neque injuriis decertamus, quemadmodum accidit multis, qui ſermone pugnant contra loquentes, pravitatemque intellectus injuriis quandoque detegunt. Illi enim ſermones, quemadmodum & ſepiæ atramentum, contra ſeipſos expuunt, quo effugiant venantes, aut latitent indagantes. *In orat. poſt. reditum ex agro.*

Plutarchi. Ut proclivè non eſt, avem è manu emiſſam recipere aut cohibere: Ita nec dictum ſemel ab ore profectum, propterea quod ab aliis volat ad alios. *In Moral.*

Non ut navem arreptam fluctibus, ancora licèt ſiſtere: Ita verbum è portu velut in altum emiſſum. *In Mor.*

Vt pars corporis vitiata attrahit etiam à vicinis vitioſos: Sic garrula lingua ſemper ardens, & inflammata, ſecretorum aliquid undique colligit ad ſeſe. *In Mor.*

Iaculos & viperas proprij rumpunt fœtus: Sic garrulus vel cum ſua pernicie promit arcana. *In Mor.*

Vt triticum Incluſum. In vaſe menſura auctum invenitur, ſed vitiatum: Sic garrulus addito ſermone ſemper addit, & majorem eum reddit, ſed fide jam carentem. *In Mor.*

Qui aliis interrogatis, ipſi præripiunt reſponſionem, perinde faciunt ac ſi quem ab alio volentem oſculari, priores occupent. *In Mor.*

Erat porticus in Olympia, quam ſeptivocam vocant, quod pro una voce multas redderet: Ita locutuleij quidam vel uno provocati verbo ſermonem immenſum referunt. *In Mor.*

Vt ubi dolet ibi manum habemus: Ita ſi quid delectat, ibi linguam habemus, id eſt libenter ejus rei facimus mentionem. *In Mor.*

Quemadmodum ſemen hominum libidini venereæ addictorum fere infœcundum eſt: ſic loquacitas ſermonem futilem & ſtultum efficit. *Plut. in Lycurgo.*

Seneca. Ut qui per ſpinoſa ingrediuntur loca, ſuſpenſis pedibus eant neceſſe eſt: ita de rebus frivolis & moleſtis loquenti breviter eſt tranſiliendum ad uberiora gratioráque. *Apud. Eraſ.*

Plinii. Muta cicada pro miraculo eſt, quod ipſum genus ſit garrulum: ſunt autem ejuſmodi in agro Rhegino. Sic magis admiramur conſtantiam & ſilentium in fœmina, quod ipſum gens mutabile ſit & loquax. *Lib.11. c.27.*

In Aſphaltite Judææ lacu, item in Aritiſſa Armeniæ majoris, nihil mergi poteſt: Ita quidam quicquid commiſceris in propatulo gerunt, neque quicquam celare poſſunt. *Lib.2. c.1006.*

Roterodami. Infantes qui celerius loquuntur, tardius ingredi incipiunt: Ita qui ad dicendum promptior eſt, ad rem gerendam minus eſt paratus. *in Simil.*

Vt vitrum quia perlucidum, nihil celat: Ita quidam, nihil tegere, nihil diſſimulare norunt: quicquid in animo eſt, id omnibus protinus eſt palam. *In Simil.*

De loquendi libertate.

Socratis. Ut minime ſolem è mundo: Ita neque dicendi fiduciam à recta inſtitutione collere convenit. *Apud Stob. ſer. 11.*

Ariſtonymi. Quemadmodum abſynthium nomen omne amittit, ſi amaritudinem tollas: ſic oratio, ſi libertatem loquendi amittat. *Apud Stob. ſerm. 11.*

¶ Adagia.

Brevitas grata. Laconiſmus Tribus bolis. Minore finire pomœrio. Numero dicere. Uno faſce complecti. Tribus verbis.

Pauciloquus, ſeu eruditus.

In eum qui pauca quidem, ſed tamen auditu digna loquitur, convenit Homer. Illud.

Παῦρος μὲ ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ ἦ πολύμυθος.

Id eſt.

Non is qui multa quidem, verum argutiſſima, quippè
Pauciloquus. Menelaus nempe.
Vide tit. Garrulitas.

Leviſſima res, Oratio.

Homerus, ἔπεα πτερόεντα προσαυδᾶν. Id eſt, Verba velocia dixit, vel alata; quod facile evolent, atque revolare neſciant.

Horatius.

Et semel emissum volat irrevocabile verbum.

¶ Exempla Historica.

Lacedæmoniis peculiaris erat verborum paucitas: unde & ab ea regione breviloquentia Laconismus dicitur. Cum igitur Abderitarum legatus apud Agidem multa loquutus, vix tandem dicendi finem fecisset rogarétque quid civibus suis esset renunciaturus: Agis illud inquit, renuncia: Quantum temporis tibi fuit opus ad dicendum, tantum me silentem audisse. Hoc dicto exprobravit stolido oratori inanem loquacitatem responso indignam. *Eras. l. apoph.*

Quum *Sophista quispiam*, apud eum dixisset, orationem esse rerum omnium præstantissimam, videlicet prædicans artem quam profitebatur: Ergo, inquit Agis, tu, cum taces, nullius es pretij, significans, multo præclarius esse res magnificas gerere, quam habere linguam ad magnifice loquendum expeditam. *Idem l. 1.*

Quum quidam Ephoris opportuna quidem loqueretur, sed pluribus quam sat erat, Alexandridas, hospes inquit, re necessaria in non necessario uteris significans, quod per se rectum est, & utile, non egere prolixa oratione, quod ipsa causæ bonitas facile seipsam commendat. Quod si usquam locus est loquacitati, eam oportet ad inhonestas causas, adhibere. *In eod. l. 11.*

Ægyptiorum regem periclitandi gratia, cujusmodi foret in Pittaco prudentia proditum memoriæ est, integri animalis carnes ad eum transmisisse, petentem secerneret inde, quod optimum censeret, rursusque quod pessimũ. At is unam modo linguam eximens ad eum referri jussit, symbolice innuens atque aperte, in ea corporis parte, portionéque ingeniorum sæpe bonorum latere fomites: nec deesse tamen, si prodiga sit & infrenis maximarum cladium organum ac scelerum quodammodo ineluibium scenam. Hinc apud Euripidem, Ino audacius adstruit, tenere se tacendi tempora, atque item loquendi. *Gelius Rhodiginus l. 3. lectionum antiquarum, c. 5.*

¶ Exempla Biblica.

Loquacitatis exempla: Eva, Gen. 3. 2. Dalila Samsonis uxor, Jud. 14. v. 16. 17. & 16. v. 16. 17. Cognati Tobiæ. Tob. 2. 15. ancilla Sacræ filiæ Raguelis, Tob. 3. 7. Uxor. Job. Job. 2. v. 9. 10.

Vide Garrulitas, Lingua.

Longævitas.

¶ Definitio et etymolog.

Longævitas, annositas, senectus provecta, μακροβιότης, πολυετία. Longævos homines Hebræi vocant *Babaiamin*. Id est, multodierum, ut qui in vitæ præsentis curriculo dies aliquot multiplicarint. Senes certè sunt filij multorum dierum: sed mille anni senibus piis sicut dies vnus: vivunt enim & stant in eo qui longitudo dierum illis est, & in cujus oculis omnia sæcula velut horæ momentum. Longævos plus æquo mortem metuentes Stoici passim increpant. Summa est à Cicerone expressa *in Catone de senectute*. O miserum senem, qui mortem contemnendam in tam longæva ætate non viderit.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Anthолog. Sacr. Jac. Bili.

Este procul lachryma, procul hinc procul effuge luctus:
Tu mihi blanda Venus, tu mihi Bacche veni.
Ad veniam Deus est facilis, cum tarda senectus
Adveniet, recti mens mea carpet iter.
Ah miser, an summi quoniam propensa parentis
Ad veniam est bonitas, in scelus omne ruis?
Nonne times, ne te seram implorante salutem,
Rideat & lachrimas, & tua vota Deus?

Pios viros vitæ hujus longinquitatem molestè ferre.

Ante diem cupit Elias decedere vita,
Ante diem David, Paulus & ante diem.
Tadiaque exilii lachrimis testantur acerbis:
Quodque moras faciat mors tenebrosa, dolent.
Poma velut domini dexteram matura requirunt.
Arbore præque suo pondere sæpe cadunt:
Sic pietate graves, meritisque insignibus optant,
Ante diem vita claudere morte dies.

¶ Adagia.

Nestorea senecta.

In longævos & vivaces: de quibus lege Lucianum de Macrobiis, & Plinium. l. 7. c. 48.

Ultra pensum vivit. ὑπὲρ τὸ ἄτρακτον ἤδη βιοῦ.

Id est: Vivit ultra fatalem diem. Allusio est ad fusos Parcarum. Lucianus in Philopseudo.

Ultra catalogum. ὑπὲρ τὸ καταλογον ζῆ: *Suidas.*

Dicitur de eo, qui multum ætatis vivit, ut iam præscriptum illum annorum numerum præteriisse videatur.

Ultra linum. ὑπὲρ τὸ λίνον.

Id est ultra decretum fatale. Rursus allusio ad Parcarum fila. Vide ultra pensum.

Cornicibus vivacior. ὑπὲρ τὰς κορώνας βιωτικώς.

Dicitur de vehementer annosis: estque desumptum à prodigiosa cornicum vivacitate. Vide Plinium lib. 7. Et Plut. de Oraculorum defectu.

Hesiodi senecta. Ἡσιόδου γῆρας.

Longæva vivaxque sic appellabatur. Videatur Epigr. Pindari, de longævitate Hesiodi.

Tithoni senecta. Τιθωνοῦ γῆρας.

Ex fabula Tithoni desumptum, paulo aliter Suidas refert. Seneca: Tithono profundius.

Phœnice vivacior. Φοίνικος ἔτι βιῶν.

Dicitur etiam in senectam vivacem & longævam. Phœnicem enim Hesiodus scribit novem corui ætates vivere.

Sibylla vivacior, Tiresia vivacior.

His proverbiis longævitas indicatur. Propert. de Sibylla cecinit. At me non ætas mutabit tota Sibylla. Poeta fingunt Tiresiam sex hominum ætates transegisse.

Facies tua computat annos.

Dictum à Iuvenale in vetulam libidinosam.

Senis calvaria, astaphis, i. vua passa. *Senile corpus invalidum designatur, est enim exhausto succo, carnibusque adeps.*

Significatur hoc etiam proverbio ætas quantumvis longa. Propertius.

At me non mutabit tota Sibylla.

Alterum pedem in cymba Charontis habere.

Dicitur de hominibus extreme decrepitisque senectæ. Lucian. in Sectis τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων, *Galli.* Avoir un pied en la fosse.

Mature fias senex. *Cicero: Maturè fias senex, sed diu velis esse senex.*

Movet adagium, ut in integra adhuc ætate à laboribus desistamus iuvenilibus, maxime autem vitiis iuventæ, libidine, bibacitate, turbulentia, & similibus.

Vitiat lapidem longum tempus. Σήψει κὴ πόντος ὁ πολὺς χρόνος.

Docet adagium, nihil in rerum esse natura sic durabile: quin temporum absumi diuturnitate queat.

Senex bos non lugetur: γέρων βοῦς ἀπενθὴς δάκρυσι.

Hoc est: Mors senum, quod tempestiva videatur, ab amicis non lugetur.

Vivum cadaver. ἔμψυχος νεκρός. *Item.*

Vivum sepulchrum. ἔμψυχος τάφος. *Sophocles & Lucian.*

Virumque in eos commode dicetur, qui sic vivunt, ut nihil vita dignum agant.

Viro seni maxillæ baculus. Ἀνδρὸς γεροντος σιαγόνες βακτηρία.

Dicitur in senes, qui ob defectas ætate vires copiosiore pariter & delicatiore victu coguntur uti.

Limen senectæ, γήραος οὐδός. *Homer.*

Notatur hoc adagio extrema & decrepita senectus.

Senescit bos, at opera multa bovis. γηρᾷ ὁ βοῦς, πολλὰ δ' ἔργα πολλὰ τοῦ βοός.

Vsus huius proverbii est, quoties aliquis ob ætatis imbecillitatem inutilis redditur ad munus demandatum obeundum.

¶ Exempla Biblica

Longævitatis *exempla*: Adam vixit annos 930. Genes. 5. vers. 4. 5. Seth. annos. 912. *ibid.* vers. 6. 7. Enos, 905. vers. 10. 11. Cainan. 910. vers 13. 14. Mahalaleel, 895. vers. 16. 17. Jared. 962. vers. 19. 20. Henoch, 365. vers. 23. Mathusalem, 969. vers. 26. 27. Lamech. 777. v. 30. 31. Noë, 950. Gen. 9. vers. 28. 29. Sem. 600. Gen. 11. vers. 10. 11. Arphaxad, 438. vers. 12. 13. Sale, 433. v. 14. 15. Heber, 664. vers. 16. 17. Phaleg. 329. vers. 18. 19. Rehu. 209. vers. 20. 21. Sarug. 230. v. 22. 23. Nachor, 148. vers. 24. 25. Thare. 205. v. 21. 22. Sara. 127, Gen. 23. 1. Abraham. 157. Gen. 25. 7. Ismaël, 137. vers. 17. Isaac, 80. Gen. 35. 28. Jacob. 47. Gen. 47. 28. Joseph, 110. Genes. 50. 26. Levi, 138. Exod. 4. 16, Caath. 133. vers. 20. Amram, 137. vers. 20. Aaron. 137. Num. 33. 38. Moyses, 120. Deut. 31. 2. & 34. 7. Josue, 110. Jos. 24. 29. Jud. 2. 8. Eli. 98. 2, Sam. 4. v. 15. 18. Joiada. 130. 2. Paral. 24. 15. Tobias senior. 120. Tob. 14. vers. 1. 2. Tobias junior. 99. vel ut alij 127. vers. 16. Judith. 150. Judith. 16. 28. Job. 140. Job. 42. 16. Mathathias, 146. 1. Macc. 2. 7. Antiochus. 140. 2. Machab. 6. Eleazarus, 90. v. 24.

¶ Historica Exempla.

Musicani India populi centum & trigintæ annorum ætatem agunt. *Sabellicus.*

Seres. Indi tam longæ dicuntur vitæ, ut ducentesimum annum excedant. *Strabo. lib. 5.*

In Timoli montis cacumine locus est Tempsis dictus, in quo vulgo 150. annos vivunt. *Plin. l. 7. c. 48.*

Cyrnos. Indorum gentem Isigonus annis centenis quadragenis vivere tradit Æthiopas, item Macrobios & Seras, & qui Athon montem incolunt: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: Itaque nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori ineſse animalia. Ctesias tradit, gentem ex his Pandoræ in convallibus sitam, annos ducentos vivere, in iuventa candido capillo, qui in senectute nigrescat. *Plin. lib. 7. cap. 2. & Val. Max. lib. 8. c. 41.*

Septentrionales populi, licet sub frigidissimo cœlo, vulgo centum sexaginta & amplius annos vivunt. *Olaus l. 4. c. 4. Septen. regiorum.*

Istandenses, quamvis Ichthyophagi, sine medicina, etiam supra centum annos vivunt. *Olaus l. 21. c. 4.*

Ephorus Arcadum reges quosdam 300. annis vixisse testatur. *Plin. l. 7. cap. 48.*

Cyniras rex Cypriorum 160. annos vixit, *teste Anacreonte.*

Hiero Siciliæ rex amicus Rom. Pop. ad nonagesimum pervenit annum *Val. Max. l. 2. c. 4.*

Atila Hunnorum rex 124. annos natus, in nuptiis periit, ut supputat *Nicolaus Olaus in eius vita.* Scabellicum reprehendens, qui 56. annos tantum ei tribuit.

Hippocrates Cous medicus vixit apud Perdiccam Macedoniæ regem, excessit annos natus 104. Larissæ, *Volater. l. 6. Vrban. comment.*

Vide Senectus, Vita.

Luctus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LUCTUS, Græcè. κλαυθμός, ὁ, ἡ, & ὀδύρομαι. Lugeo dicitur. Hebr. *Ebel*, à verbo *Abal*, contriſtatus eſt, flevit, luxit. Alia nomina Græca & Hebræa vide in trilingui Etymol. Lugdun. p. 436. Eſt autem luctus dolor, qui exterius proditur vultu ipſo atque aſpectu, à lugeo. Sæpe ipſe habitus, vultus atque veſtis, luctus dicitur.

Luctus eſt planctus pro mortuis, *ſecundum B. Thomam ſuper Pſal. 34. cap. 10.*

Luctus eſt ægritudo ex ejus, qui charus fuerat, interitu acerbo, *ſecundum Cic. lib. Tuſc. Queſt.*

¶ LOCI BIBLICI.

Luctus mortuorum qualis tempore Chriſti, Matth. 9. 23. Lugentes beati, *ſ.* 5. Luget David Amnonem filium, 2. Sam. 13. 37. Lugendi non ſunt mortui, 1. Theſſal. 4. 13. Lugentibus conſolatio promittitur. Luc, 6. 21.

Luctus, ſive *Lugentium exempla*: Abraham luget Saram, Geneſ. 32. 2. Jacob Joſephum, 37. 33. 34. filij Jacob patrem, 50. 10, Iſraelitæ tranſgreſſionem, Exod. 33. 4. Num. 14. 39. Moſis obitum Deut, 3. 4. 8. filiam Jephthe, Jud. 11. 39. 40. Samuel Saulem, 1. Sam. 15. 25. Iſraëlitæ Samuelem, 1. Sam. 28. 3, David Saulem & Jonatham. 2. Sam. 1 17. Judæi Abiam, 1. Reg. 14. 17. 18. Joſiam, 2. Chron. 35. 24. Sacerdotes publicam calamitatem. Joël. 1. 8. Jeremias urbis & templi excidium, in lament. *à c. 1. aa finem libr.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Lugendum ſuper peccato amare.

Sed quia patiens Dominus eſt in hoc ipſo pœniteamus, & indulgentiam ejus fuſis lachrymis poſtulemus: non enim quaſi homo, ſic Deus comminabitur. *Ind. 8.*

Nunquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam. *Iob. 10.*

Laboravi in gemitu meo. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. *Pſal. 6.*

Deus vitam meam annunciavi tibi, poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo. 56.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, qua non cuſtodierunt legem tuam. 119.

Tempus flendi. *Eccl. 3.*

Vox in viis audita eſt, ploratus & ululatus filiorum Iſraël, quoniam iniquam fecerunt viam ſuam, obliti ſunt Domini Dei ſui, *Lament. 3.*

In fletu venient, & in miſericordia reducam eos. *Ierem. 31.*

Nunc ergo, dicit Dominus, convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio & fletu, & in planctu, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. *Ioël. 2.*

Super proximo fructiſere.

Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. *Eccl. 7.*

Quod ſi hoc non audieritis, in abſcondito ploraus plorabit anima mea à facie ſuperbiæ: plorans plorabit, & deducet lacrymas oculus meus, quia captus eſt grex Domini. *Ierem. 13.*

Flete cum flentibus. *Rom. 12.*

Et qui gaudent, tanquam flentes, 1. *Cor. 7.*

Et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, ſed non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam geſſerunt. 2. *Corinth. 12.*

Super mortuo moderate.

Mortuum lamenteris, quod ſit luce privatus, non minus deplores ſultum quod ſenſum amiſerit. *Eccl. 22.*

Modicum plora ſuper mortuum: quoniam requieſcit. Luctus mortui ſeptem dies. *Ibid.*

Fili in mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare: propter delaturam autem amare fer luctum illius uno die, & conſolare propter triſtitiam, & fac luctum ſecundum meritum ejus, uno die vel duobus propter detractionem. A triſtitia enim feſtinat mors, & cooperit virtutem, & triſtitia cordis flectit cervicem. 38.

In inferno miſere.

Filij autem regni ejicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. *Matth. 8.*

Partémque ejus ponet cum hypocritis, illic erit fletus & ſtridor dentium. 24.

Væ vobis! qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. *Luc. 6.*

Agite nunc divites, plorate, ululantes in miſeriis veſtris, quæ advenient vobis. *Iac. 5.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Erupidis.

Α'λλ' ἐσὶ γὰρ ἡ κὰκ τοῖσιν ἡδονή
Θνητοῖς, ἀδερμοὶ δακρύων τ' ἐπιῤῥοαὶ.
Α'λγηδόνας ἡ παῦσε κεφίζει φρενῶν,
Καὶ καρδίας ἔλυσε τὰς ἄλαν πόνους.
Eſt etiam in malis aliquid voluptatis
Hominibus nempe luctus & lachrymarum defluxiones:
Hæc enim levant animi dolores,
Et nimios pectoris labores ſoluunt.
Καὶ γὰρ πέφυκε βροτὸν ἀνθρώπου φόως,
Ην κὰκ δέκη θυήσκῃ πὶς, ὀχ ἥσσον πόθου
Πᾶς τὸν δακρύει τὰς ἀποθανόντας φίλους.

Polyanthea Tom. II.

Hoc à natura ingenitum eſt hominibus:
Et ſi quis iure mortem obierit, nihilominus tamen cupit
Vnuſquiſque amicos ſibi aſtrictos deflere.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Luctus eſt animi ægritudo ex ejus acerbo interitu concepta, qui nobis charus fuerit. *Franc. Patr. de reg. lib. 5. c. 17.*

Luctus in Legibus XII. tabularum prohibitus erat, & mulieribus & viris ejulatus & fletus funebris. *Idem ibid.*

Luctu carere debet interitus eorum, quorum vita clariſſima fuit, & mors ſplendida. *Ibid.*

Lugendo & mœrendo nihil aliud aſſequimur, niſi ut leviores eſſe videamur, & corporis habitu indecori, *Ibid.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Solon. cum ex amicis quendam graviter mœrentem videret, in arcem, perduxit hortatúſque eſt, ut per omnes ſubjectorum in urbe ædificiorum partes oculos circumferret, quod ut factum animadvertit: Cogita nunc tecum inquit, quam multi luctus ſub his tectis olim fuerint, hodiéque verſentur, inſequentibúſque ſeculis ſint habituri: & mitte mortalium incommoda tanquam propria deflere. Qua conſolatione demonſtravit, urbes nihil eſſe aliud, quam humanarum cladium conſepta miſeranda. *Val. Max. l. 7. c. 2.*

Idem ajebat, ſi in unum locum cuncti mala contuliſſent, futurum, ut propria ſua quiſque deportaret domum, priuſquam ex omni miſeriarum acervo ullam aliam portionem ferre mallent. Quo colligebat, non oportere quenquam, quæ fortuito patiantur, tanquam præcipuæ & intolerabilis amaritudinis mala judicare. *Idem.*

Lucius Sophiſta. Herodes ſophiſta uxoris Regillæ mortem luxit impotentius, adeo ut picturas & ornamenta domus coloribus atraret, velis pullis tegeret, ac lapide Leſbio obſcuraret omnia: nam is funeſtus ac niger eſt. Quodam igitur die, cum Lucius, qui fruſtra conatus fuerat Herodi perſuadere, ut lugeret moderatius, pueros videret in fonte ædibus vicino lavantes raphana, rogabat, cui pararetur ea cœna? qui reſponderunt, Herodi. Tum Lucius, injuriam facit Regillæ, qui albis radiculis veſcatur in atra domo. Id ubi renunciatum eſt Herodi, amouit ab ædibus funeſtam ſpeciem, ne apud probos viros traduceretur. *Philoſt. in Sophiſt.*

Sextus Philoſophus, dolorem ex prioris filiæ Panathenaidis obitu concéptum, utcunque lenierant Athenienſes, intra urbem eam ſepelientes: & obitus diem deu funeſtum ex anno ſuſtollentes. Cæterum cùm Elpinicem alteram filiam exanimem indecorè lugerèt, projectus humi, ac vociferans: Quas inferias tibi faciam, filia! quid te tecum ſepeliam? Supervèniens Sextus Philoſophus, Maximum, inquit, munus dederis filiæ, ſi moderatè lugeas, *Philoſtr.*

Demonax Herodem Sophiſtam immodicè lugentem Polluci obitum præmaturum, cùm vellet illi currus & equos velut aſcenſuro jungere, atque etiam cœnam apparare, adiit Demonax. En tibi, inquit, à Polluce litteras, exhilarato Herodi & quid vellet Pollux ſciſcitanti: Inculat, inquit te, quod cuncteris ad ipſum venire, ſignificans, Pollucem ad ipſum non rediturum, ſed recte parari currum, ſi vellet ſequi defunctum. *Eraſm. l. 8. apoph.*

Quirimus Sophiſta. Amicis eum de morte filij conſolantibus: Quando, inquit, potius apparebo vir, quam nunc? Sentiens dolorem quidem eſſe acerbum, ſed hoc fortitudinis laudem fore ſplendidiorem. *Philoſtratus.*

Anonymus. Hominem Spartanum, ſed ruri agentem, quidam objurgavit, quod prorſus fletui & lachrymis ex intimis viſceribus mananti-bus indulgeret. At is libere rejectáque animi diſſimulatione, reſpondit: Quid facerem inquiens? non enim ego, ſed natura mea mihi luctum excutit. *Ælian. l. 8. de Var. hiſt.*

Amaſis ad quendam filio privatum dixit: Si non triſtatus es, cum nondum filius eſſet, ne nunc quidem dolore debes, cum non amplius eſt. *Stob. ſer. 121.*

Demonax quendam filij mortem inconſolabiliter lugentem & in tenebris abditum addit certo promittens ſe filij umbram ab inferis revocaturum, ſi tres ex hominum numero ſibi nominare poſſet, qui nullius luxiſſent obitum. Cúmque is cogitationem per omnes notos circumferens, ne unum quidem reperiſſet luctus expertem: Quid igitur, inquit te ipſum diſcutias homo, quaſi novum aliquid acciderit? *Eraſm. l. 8. apoph.*

¶ SIMILITUDINES.

Avari, cum multa congerant, non fruuntur præſentibus, ſublata deplorant: ſic qui lugent extinctos, vivis non fruuntur. *Plut.*

Vt ſuus cuique arbori fructus: ita luctus non eſt alius fructus, quam lachrymæ. *Plut.*

Vt ſemel admiſſum intro hoſpitem, non facile expellas: ita luctum receptum tua ſponte non poſſis, cum velis, depellere. *Plut.*

Qui lippiunt, aut alioqui laborant oculis, non ſinunt alios admoliri manum: atqui lugent, quibuſvis ſeſe tractandos exhibent, ut malum, quo laborant, exacerbetur. *Plut.*

Vt mœſtis conducit, ſi ſe ad lucem conferant à tenebris: Ita lugentibus, ſi à triſtibus cogitationem ad læta transferant. *Plut.*

Urticam ſi conſtanter attingas, adurit, ſi fortiter hebeſcit: Sic luctus increſcit aſperitas, ſi levioribus remediis attractes; ſi duris & fortibus cæde. *Lipſ. lib. 1. de Conſtant. c. 21.*

Vide Mœror, Triſtitia.

Ludus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LUDUS, dicitur in factis, inquit Valla, jocus in verbis: Græcè παιδία, à verbo παίζω, ludo. Paucis multa complexus est Etymologici trilinguis Lugdun. collector, pág.36.& 37. Hæbræas & Græcas voces, distinctiones item & acceptiones varias tum verbi tum nominis diligenter indicans. Pauca quædam delibare visum est, ut lectori salivam moveamus. Ludorum seu exercitiorum publicorum varia nomina & spectacula fuerunt & sunt apud populos innumeros, à Lydis qui ex Asia in Hetruriam trajecisse leguntur, ludos fuisse dictos quidam existimant. At ludus pro joco, risu, cachinno, irrisione, illusione, sumitur. Latini ludere, ludos ludificabiles facere, dicunt. Galli vario admodò sensu efferunt hæc verba, *Iouër, se iouër, iouër des ieux, se iouër de quelqu'un, &c.* Hebræi ludū seu irrisionē *Sechoq*, appellant, à verbo *Sachacq*, derisit, risit, lusit, cachinno dicta vel facta proximorū excepit. Gr. συσχάζομαι & συσχαίνομαι, derideo, ludo, & per rādicis Hebr. metathesin (idiotismorum variorum mutationibus familiārem) καχάζω, cachinnor, & generali ver. παίζω, ludere, illudere, ludos facere ἐντρύφαω Gal. *se truffer de quelqu'un*, καταμωκᾶσθαι: & nomen παιδιά: A verbo alio Hebræo *Tsachaq*, quod in bonam & malam partem sumitur, fluit *Tsechoq*, risus, ludus, subsannatio, *Gen.21.6.Ezech.23.32*, Propterea Hebræi ludicra, puerilia exercitia, lusiones vocant *Tahhalulim*, i. infantias, quod Galli dicunt *ieux d'enfans, enfantillages*. Infantes apud Esaiam *c.3. v.4.* appellantur *Tahhalulim*, nempe filii annorum multorum, qui prudentia vacui, stultitia pleni alios regere summo cum opprobrio studeant. Infantes (inquit sacer Vates) imperitabunt eis, nomine deducto ab *halal*, verbo, id est, Infanter locutus est. Hinc Gr. λαλέω, loquor, ut infans garrio. Quid autem fuerunt & sunt ludi plerique fere omnes, tum in dictis, tum in factis consistentes, aliud quàm nugæ canoræ, infantiæ, ludi ludificabiles, exercitia ludicra, sed & ut plurimum noxia.

¶ LOCI BIBLICI.

Spectaculum sacrum & ludus Deo gratissimus describitur, *2. Sam.6. 12, &c.* Davide coram arca Dei ludente & saltante. Contra ludos planè Ægyptiacos legimus. *Ex 6.32.* Israëlitis post epulas coram vitulo aureo ludentibus & choreas ducentibus.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Horat.1. Epist.19.

Ludus enim genuit trepidum certamen, & iram
Ita truces inimicitias, & funere bellum.

Ovid.2. Art.

Sic ne perdiderit, non cessat perdere lusor.
Et revocat cupidas alea sæpe manus.

Ovid.3. Art.

Tunc sumus incauti studioque aperimur ab ipso,
Nudaque per lusus pectora nostra patent,
Ira subit deforme malum; lucrique cupido:
Iurgiaque & rixæ, sollicitusque dolor.
Crimina dicuntur, resonat clamoribus æther,
Invocat iratos & sibi quisque Deos.
Nulla fides tabulis, quæ non per vota petuntur,
Et lachrymis vidi sæpe madere genas.

Hor. serm.51.

Lusum it Mœcenas dormitum ego, Virgiliusque,
Namque pila lippis inimicum, & ludere crudis.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Ludus aliquando stadii requies est. *Plat. in Phileb.*

Ludos pueri qui mutant, viri facti assueti novationibus, aliam vitam quærunt, ea quæsita alias leges cupiunt, ideo pueris persuadendum est, non cupere alias imitationes in saltationibus, & melodiis: nec quis hoc ipsis persuadeat, qui varias voluptates adducat. *Idem de leg.Dial.7.*

Quia ei qui laborat, necessaria est requies, & ludus requietis causa compasatus est negotiáque cum labore & contentione animi conjuncta sunt; ob eam causam jocus adhibendus est, observata usus ejus occasione, ut tanquam medicinæ loco adhibeatur. *Lib.8.de Repub.c.3.*

Ludus relaxationis caussa comparatus est, & relaxatio voluptate afficitur: quippe quæ molestiis iis, quæ ex laboribus capiuntur, medicinam afferat. *l.8.de Repub.c.5.*

Multum studii curæque ponere, & laborem ferre, ut ludas, stultum quiddam & puerile est. At ludere, ut serias res gerere possis, Anacharsidis sententia æquum est. *l.10.Eth.c.6,*

Videtur in hominum vitam requies & jocus invectus necessario. *l.4. Ethicæ.8.*

De pilæ ludo. DIAL. XXVI.

Francisci Petrarchæ. DOL.

At delectat pilæ ludus. R. En aliud clamandi ludibrium, saltandique. IG. Libenter pila lusito. R. Odiosa vobis (ut videtur) est requies, undique labores aucupamini, decoros utinam. Nam si exercito ludus hic quæritur, utrum precor honestiorem fatigationem furibunda jactatio, in qua nihil animo geri potest, an ambulatio tranquilla præstaret, ubi & membrorum motus utilis & ingenii agitatio honesta est? Quem morē Philosophorum quidam sic fecerint suum, ut hinc secta famosissima nomē sumpserit: An tu verò Dionysium Syracusium, quam Stagiritam Aristotelem sequi mavis, quando ut studiosa deambulatione Philosophorum, sic tyrannum ludo hoc turpido delectari solitum accepimus, quamvis & modestos interdum animos voluptas hæc ceperit. Itaque & Quintus Mutius Scævola ille augur, elegantissimè hoc pśum fecit, & divus Augustus post finem civilium bellorum ab exercitiis campestribus ad pilam transiit. Et M. Aurelius Antonius, (ut de eo scribitur) pila lusit apprime. Nec tamen vel quia ille divini atque humani juris peritissimus, vel hi doctissimi, atque optimi principes fuerunt, ideo ludus præceps & clamosus placet. Siquidem motus omnis vehementior, præsertim si clamore permixtus sit, honestum dedecet ingenium.

De ludo palæstrarum. DIAL. XXIX. GAV.

Palestricis delector ludis. R. Si spectator, vanus, si luctator insanus. G. Palæstricis exercitiis vaco. R. In singulis verbis, cujus domini mancipiū sis, apparet. Nēpe hæc, ut superiora corpori serviunt, quod ut paulo ante commemini, & aliquanto honestius sine impetu & sine strepitu fieri poteſt. Et est agitatio quædam animi nobilior, quam si nosses, hos corporeos conatus & sperneres & odisses, sed vos animum quasi hospitem degenerem atque invisum, corpus ut dominum generosum ac delicatū colitis, illi feritis, illi meritis, illi aratis. Jure id quidem, illud injustius, quod eo omnia refertis, curæque animi posthabita noctes illi insomnes agitis, illi suspiratis, vota illi facitis, ingenuáque artes illi discitis, illi demum obsequimini, ac servitis sumptuosissimo dominorum omnium atque ingratissimo, cui nec unquam satis aliquid, nec si quid aliquando defuerit, ulla unquam memoria sit accepti, huic tamen tali domino quicquid jusserit, pareris, atque esuriente animo huic uni non tantum necessaria, sed supervacua undique ac nocitura convehitis, neque ea solum, quæ ad victum pertinent ac vestitum: de quibus suo egimus loco, sed quæ ad ludos etiam variamque libidinem: non videntes, quam vestris adversa consiliis ipsa sit veritas quæ disertissimo Ciceronis ore loquitur, unde appareat, quod qui corpus negligit, non se ille, sed fragile caducumque domicilium: at qui animum, ille sese verè negligit: Neque enim ait, tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cujusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. G. Palæstræ delector exercitio. A. Quadrigarum ferunt, & equorum strepitus, & ardentes roræ per angustias inottensæ, & luctantiū plausus, atque collisio, oleum, sudor, pulvis mirabilis, seu illa quidam oculorum, seu aurium, seu nariū voluptas, hebetatique sensus indicium ingens, qui si sanus integerque esset, non clamorum, atque tumultuum officinæ, quas palestras vocant, sed observatio diligens palæstræ hujus quam nascentes ingrediuntur, quam viventes atterunt, unde digrediuntur obeuntes, atque utilior quædam honestiorque suavitas delectaret. G. studio deditus sum palestrico. R. Fuit hæc quidem apud veteres non ultima gloria, sed tam magna, ut seni illi Rhodio Diagoræ, qui & ipse palæstrita insignis fuerat, cum duos uno die filios palestricis insignitos victoriis conspexisset, quasi nihil clarius jam restaret, quo aspirare posset in vita, Amicus alter Lacedæmonius senex diceret, Morere Diagora. Non enim in cœlum ascensurus es, tam magnum tamque altum censebat, tres simul unius familiæ palæstritas esse. Lēvicula prorsus, & Græcula veræ laudis existimatio, sed communis adeo, ut magna etiam turbaret ingenia. Unde & Plato tantus Philosophus Olympionices clarus fuit: Inque hac arte multis notus eventibus, adolescens tamen. Amplitudo quidem (unde Platonis nomen ortum putant) roburque corporis, & ætatis fervor iuvenilem animum impulerant ad experimentum viriū, ubi cum summis quoque pares esset, accessu temporis cognito, quid ageret, ad meliora se transtulit, Socratique similis fieri maluit, quam Miloni, & sanè multa ætas excusat. Facilè teneris annis ignoscitur. Vanitatis excusatio nulla est viro. G. Palæstrę studiū delectat. R. In hoc sæpe vilissimus omnium superior fuit, & corporea mole animi virtus est oppressa. Quē tu mihi ducum vel heroum proferes, quem Milo non superet? qui per stadium bovem vivum gestans humeris cucurrit, eundemque nudæ ictu, manus occisum uno die solus haud gravatim integrum comedit. Mira res dictu, sed apud historicos vulgata. Quis huic igitur in palęstræ suæ regno par occurrerit? Atque nihil indignius, quam generosos spiritus tali belluæ succūbentes cernere, & idcirco nobilibus animis benè sibi fidētibus summopere providendū est, ne sua sponte descendant, ubi ab iguavissimis vinci queant. Quin tu, si contentionibus gaudes, id tibi sume certamen, in quo semper ferè superior, qui melior, non de corporū viribus, aut omnino de re ulla, ubi pejor idem esse possit & victor, nō de opibus ergo, nō de dignitate, non de potentia, sed de scientia ac virtute contende, atque eo animo non sicut cujusquam famæ obstrepas, sed ut alienæ laudis æmulatio tibi sit calcar ad gloriam. Nullæ ibi sint penitus partes invidiæ, sed virtutis. Habes & hic exemplum Catonis hujus ultimi, de quo Crispus, nō de divitiis, inquit, cum divite, neque de factione cum factioso, sed cum strenuo de virtute, cum modesto de pudore, cum abstinente de innocentia certabat. Honestissimum hoc palæstræ genus, quo te exerceas, non tantum Olympiæ, sed ubique, non minus in thalamo, quam in foro, nec minus in otio, quam in actu, neque cum præsentibus modo, sed cū absentibus quoque: cumque ætatum omnium ac terrarum viris illustribus, semper enim memorabile ac magnificum illud Scipionis apud Livium judicavi. Maximo, inquit, cuique id accidere animo certum habeo, ut se non cū præsentibus modo, sed cum omnis ævi claris viris cōparet. Tu quoq; vel de grege præsentium si occurrat, quod vix spero; vel ex omni memoria vetustatis quamlibet tibi parem dilige, cum quo non ulnis aut cœstibus, sed ingenio ac virtute luctabere sine metu periculi, sed immarcescibilis spe coronæ: hoc de palęstris consilium hęc sententia mea est.

Homines, quamvis in rebus turbidis, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. *Cic.2. Phil.*

Otii non minus, quam negotii ratio extare debet. *Idem pro Planco.*

Cum juvenes relaxare animos, & dare se jucunditati volent: caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ. *Cic.1. Offic.*

Ludendi est quidam modus retinendus: ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate, in aliquam turpitudinē dilabamur. *Cic.1. Offic.*

Ludo & joco uti illis quidem licet, sed sicut sumno & quietibus cæteris,

teris,tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus.Ipsúmque genus jocandi ingenuum ac facetum esse decet, non profusum, nec immodestum. Et semper in ipso joco aliquod probi ingenij lumen eluceat, *Cic.1.Offic.*

Datur concessu omnium huic aliquis ludus ætati,& ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates:quæ si ita erumpunt, ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles &tolerabiles haberi solent, *Cic. pro M.Cælio.*

Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur : non semper superet vera illa & directa ratio:vincat aliquando cupiditas,voluptásque rationem , dummodo illa in hoc genere præscriptio moderatióque teneatur:parcat iuventus pudicitiæ suæ, ne spoliet alienam,ne effundat patrimonium,ne fœnore trucidetur:ne incurrat in alterius domum atque famam ne probrum castis,labem integris, infamiam bonis,inferat: ne quem interimat,ne intersit insidiis, scelere careat: postremo,cum paruerit voluptatibus , dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes hasce adolescentiæ cupiditates revocet se aliquando ad curam rei domesticæ,rei forensis.Reipublicæ : ut ea,quæ ratione antea non perspexerat,satietate abjecisse,experiendo contempsisse videatur, *Pro M. Cælio.*

Si volumus,magnà sæpe intelligemus ex parvis,ex oculorum intuitu,ex remissis aut contractis supercíliis,ex mœstitia,ex hilaritate,ex risu,ex locutione,ex contentione vocis vel summissione,& cæteris similibus , facilè judicabimus, quid eorum aptum fiat , quidve ab officio discrepet. *Cic.in.Rhet.*

Sicut pueris non omnem ludendi licentiam damus , sed eam, quæ honestis actionibus non sit aliena, sic in ipso joco aliquod probi ingenij lumen eluceat. *l.1. de Offic.*

Non ita generati à natura sumus,ut ad ludum & jocum facti esse videamur , sed ad severitatem potius, & ad quædam studia graviora atquem ajora. *Ibid.*

¶ Apophthegmata.

Socrates,,cum luderet suppositá cruribus arundine cum pueris,ab Alcibiade irrisus : Noli,inquit Socrates,cuiquam dicere,quod modo à me videris, donec ipse tibi etiam liberos procreaveris. Sensit Socrates,paternum in filios suos affectum, quo,eo ductus est, ut cum filiis ludere nequaquam erubuerit,vir alioqui sapientissimus.*Brus.lib.3.c.38.Plut. & alii idem Agesilao adscribunt.*

*Demonax.*Senex quidam Romanus bene robusto corpore,qui armatus esse ad palum exercuerat,rogavit Demonactem,num magna vehementia videretur depugnasse?Nimirum,inquit,adversus hostē ligneum. Innuens,illum in vera pugna fore meticulosum.*Erasm.l.8.apoph.*

C. Cæsar pila ludens cum Cæcilio, acceptis ab eo quinquaginta sestertiis, cum colluforibus aliis centum dedisset: Quid,inquit,num ego una tantum manu lusi ? *Brus.l.3.c.18.*

Caligula alea ludens, plus mendacio atque etiam perjurio lucrabatur , & quodam tempore proximo collusori demandata vice sua,progressus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites Romanos locupletes .sine mora corripi confiscarique jussisset, exultabundus in domum rediit), glorians se nunquam prosperiore alea usum. *Erasm. l.6.apoph.*

¶ Similitudo.

*Chrysostomi.*Idem accidit perinde,ac si quis expugnare locorum velit, in quem fons superpositus cœnum supernè demittat.Nam quantacunque purgaveris, rursum aliud influit : Idem & hic accidit:Cum ingressus à theatris immunditiam reportantes expiaverimus , eo rursus abeuntes,majorem suscipiunt sordem, &c. *Homil.40.*

Lucrum.

¶ Definitio et etymolog.

LUcrum Græcè, κέρδος, ους, τὸ, & κερδαίνω , lucror dicitur. A quo verbo venit Credo , nempè quicunque artes illiberales exercet,quæstus gratia,qui Græcè κέρκωψ, ὁπος, ὁ,hoc est astutus, & quasi κέρδωμος, dicitur. Cercopa Græci vocant , quem nostri lucrionem, id est, lucrari undique cupientem.

Lucrum quæstus, commodum,compendium,utilitas Hebr. *Betsahh.* corrasio, lucri captatio,avaritia , ubi opes per fas & nefas colliguntur à verbo *Batsahh.* rasit, abrasit.corrasit, & metaphoricè,studuit avaritiæ pecunias corradendo.Vide Job.27,8. Psalm.10.3. & 119.in litera 11.Proverb,15.27.Ezech 22.12.27.Jerem.22.17.

Lucrum eximium,Matt.18.15.1. Cor.19.20.Philip,1.21.& 3.7.8.Lucrum damnosum,1.Tim.3.8.Tit.7.11.1.Petr.5.2.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Plautus in Asinaria.

Necesse est facere sumptum , qui quærit lucrum.

Hesiodus.

Μὴ κακοῦ κερδαίνειν κακὸς κέρδεα ἶσα ἄτηισι.
Noli malè lucrari, mala lucra æqualia damnis.
Βίον πορίζεο παντοῖον , πλὴν ὀλίγα κακῆι.
Victum acquire undique præterquam ex malis.
Βέλτερον ἢ τὸ κέρδος ἐν πᾶσι σκοπεῖν.
Optimum est lucrum non spectare in omnibus.
Ἠθὸς πονηρὸν φεῦγε καὶ κέρδος κακόν.
Morem malum fuge & lucrum malum.
Κέρδος πονηρὸν μὴ λαβεῖν βάλε ποτέ.
Lucrum malum ne carpere velis.
Κέρδος πονηρὸν ζημίαν ἀεὶ φέρει.
Lucrum malum damnum semper fert.
Τὰ μικρὰ κέρδη μείζονας βλάβας φέρει
Parvum lucrum maiora damna fert.
Τὸ κέρδος ἡγοῦ κέρδος , αὖ δίκαιον ᾖ,
Lucrum puta lucrum , si iustum sit.
Τὰ δ' αἰσχρὰ κέρδη συμφορᾶς ἐργάζεται.
Turpia autem lucra calamitates pariunt.

Sophocles in Aiace.

Μὴ χαῖρε Ἀτρείδη κέρδεσιν τοῖς μὴ καλοῖς.
Ne gaudeas Atride lucris non honestis.

Plaut. Pseud.

Si lucri quid detur, potius rem divinam deseram.

Terent, in Adelph.

Pecuniam in loco negligere,maximum interdum est lucrum.

Ovid.2. Remed.

Munera quæ dederas, habeat sine lite iubeto :
Esse solent magno damna minora bono.

Plaut. Capt.

Non ego omnino lucrum omne esse vtile homini existimo.
Scio ego,multos iam lucrum luculentos homines reddidit.
Est etiam ubi profecto damnum præstat facere,quam lucrum.
Odi ego aurum, multa multis sapè suasit perperam.

Juvenal. Satyr.14.

Nec credas ponendum aliquid discriminis inter.
Vnguenta,& corium : lucri bonus est odor ex re
Qualibet.

Horat, 4. Carm.12.

Verum pone moras : & studium lucri :
Nigrorúmque memor dum licet ignium.

Homer.7. Iliad.

Parva lucra maiora detrimenta afferunt :
Spes mali lucri,initium est iactura.

Xenophon.

Lucrum iustitia præferunt impii.

Tibull.Eleg.9. lib,1.

Lucra petens habili tauros adiungit aratro.
Et durum terra rusticus urget opus.
Lucra petituros freta pérque patientia rectis.
Ducunt instabiles sydera certa rates.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Avarus animus nullo satiatur lucro. *Sen.epist.95.*

Nullus,nisi ex alterius damno,quæstus est.*Idem de Ira.l.2.*

Sordidi putantur, qui mercantur à mercatoribus , quod statim vendant:Nihil enim proficiunt,nisi admodum mentiantur.*Cic.1.Offic.*

Mallo emere,quam rogare.

Emptum cum malè est,semper pœnitet.*Act.6.in Verrem.*

Quid non facit,aut paritur mercator?*Plin.Iunior.*

Lucrum turpe,accusatio naturæ est : omnis homo lucri cupidus est, *Plut.*

Lucrum est indigentiæ auxilium. *Arist.Ethic.8.*

Fidelis terra,infidele mare,insatiabile lucrum est.*Demetr.*

Damnum potiùs,quam turpe lucrum est eligendum.*Diogen.*

Nisi lucrum esset,nemo improbus esset.Non in omnibus lucrum tibi proponas.- *Deiphobus apud Volater.*

Lucrum quodlibet in magnanimo duce non est probandum. *Ammian.Marcellin.l.30.*

Magnam vim in hominum natura cùm alia habent multa, tum nihil est lucri cupiditate ad cogendos animos valentius.*Paus.lib.4.*

Adversorum casuum aciem & ardorem lucrum obtundit. *Heliodor. lib.2.*

Judico lucrum esse pulcherrimum quod cum nulla jactura præbentis ditiorem efficit accipientem. *Idem l.5.*

Impudentiam definire licet, famæ neglectum, turpis lucri gratia. *Theophrastus in charact.Ethicis.*

Justitiæ commutativæ, quæ in contractibus & permutatione rerum servat proportionem arithmeticam,repugnat turpe lucrum,idque multiplex : ut fraus varia in pactis, usura propter mutationis officium supra sortem exacta,rapina, sacrilegium, contractus injusti,expilationes immoderatæ, merces iniqua , stipendium injustum , ignavia servorum publicorum & privatorum , mendicitas improba ; Omne denique lucrum injustùm, , quod malè partum,malè dilabitur ; de quo fertur Hesiodi versus,

Non malè lucreris : mala lucra æqualia damnis.

¶ Apophthegmata

Thales nolebat homines per injuriam ditescere quod lucrum fraude partum,damnum sit,non lucrum.*Laërt.l.1.c.1.*

Chilon dicere solebat,damnum turpi lucro semper præferendum esse Illud enim semel dolere,hoc autem semper. Jactura facta sarciri commodè potest, addita industria : fama autem mala ex lucro inhonesto profecta,nunquam apud bonos viros diluitur.Et sic lucrum ex scelere, damnum est, non lucrum. *Laërt.l.1.c.4.Steb.serm.2. Ant.part.1.serm.31. Melissa.*

*Anonymus.*Quoniam ex annonæ caritate quidam ditescebant aulici, multum & hinc invidiæ Neroni conflatum est:cum itaque fortè accidisset,ut in publica fame diceretur Alexandrinam navim appulisse:quidam dixit illam advexisse puluerem luctatoribus aulicis. Quo dicto simul notatum est,in Cæsare rerum scenicarum studium, & monopolia quorundam per Cæsaris favorem publico damno lucrantium.*Sueton.*

¶ Adagia.

Usuræ nauticæ,

De Lucro turpi & iniusto, sapius dicitur, quod usura novica sortem ipsam aliquoties æquent, immo etiam superent.

Tribulis potiora.

Dicebatur, quando quis ex malefactis & iniquitate commodum ingens reportaret.

¶ Similitudines.

Socratis. Qui lucrum factis turpibus acquisitum honestis administrationibus expendentes accommodant, simile quiddam faciunt cum illis, qui sacrilegia in divinos cultus convertunt. *Apud Stob. serm. 3. de temperantia: & Anton. Maxim. in Melis. part. 1. serm. 35.*

Senecæ. In labyrintho properantes ipsa implicat velocitas: Sic qui vitæ commodis student, magis involvuntur incommodis. *Apud Erasmum.*

Reterodami Qui tigridis catulos rapuit, benè secum agi putat, si vel unum insequenti matri auferat impunè. Ita qui alienam invasit possessionem, etiamsi cogatur reddere, lucrum tamen facit, si vel portionem aliquam retineat. *In Similibus.*

Alutarium piscem semper sequitur piscis nomine Sargus, qui illo cœnum fodiente, excitatum devorat pabulum Ita sunt, qui se misceant alienis negotiis, ut eis laborantibus fructum ipsi præripiant. *In Similibus.*

Fabula.

Cornix & Canis.

Cum rem divinam faceret cornix pecude Minervæ mactata, ad cœnam invitat canem. Quid tu vero Deam, canis inquit, frustra sollicitas, & sine causa sumptus facis? Ita enim illa te vehementer odit, ut ex omnibus tui generis animantibus uni tibi fidem augur detraxerit. Ideò igitur cornix, huic, inquit, sacra fero, ut mecum placata in graiam redeat.

Docebat fabula, esse multos, qui lucri spe inimicos colere & munerari non dubitent.

Vide Avaritia, Divitiæ.

Lumen.

¶ Definitio et etymolog.

Vmen, Græcè φῶς. ατος, τὸ φαεινὸν, ἢ φωτὸς, luminare dicitur. Est autem lumen qualitas inhærens diaphano, secundum quam diaphanum est actu transparens, *Secundum Aristot. l. 2. de anima.*

Lumen est color perspicui, secundum accidens, per aliud, scilicet corpore lucido. *Secund. Arist. l. de sensu & sensato.*

Luminare dicitur esse corpus lucens, & radios emittens, ut sol, luna & omnes stellæ. Non corpus diaphanum, nec opacum, *ex B. Thom. sec. sen. dist. 15. q. 1. ar. 1.*

Est lux non corpus, nec est evidentia coloris. *secund. B. Thom. 1. par. q. 67. ar. 2.*

Lux differt à lumine, radio, & splendore. *secundum eundem secund. sen. dist. 13. q. 3.*

¶ Loci Biblici.

Lumen, *propriè* est lux à Deo primo opificii die creata, vel postea humano artificio accensa, tenebras exteriores illustrans. Naturale & artificiale lumen frequenter propositum occurrit in sanctis scripturis. Vde 1. c. Gen. Esai. 1. 13. 10. Jerem. 31. 35. Esech. 32. 7. Matth. 10. 27. & 24. 29. Luc. 8. 16. Act. 16. 29. Eph. 5. 13. Apoc. 21. 5.

Lumen *figuratè* dicitur *Oculus* & videndi facultas: Jud. 16. 28. Psalm. 38. 11. Lux cœlestis, Actor. 12. 7. & 22. 9. 11. & 26. 13. Apoc. 21. 11. Christus Redemptor, nobis via ad felicitatem, veritas ad salutem, vita ad gloriam æternam, Esai. 61. 3. Luc. 2. 32. Joann. 1. 8. & 12. 35. Apoc. 15. 24. Deus Israëlitas illuminans & sanctificans, Esa. 10. 17. Doctor veritatis Rom. 2. 19. Lætus rerum successûs, ex Dei benignitate fluens: pax & prosperitas glorioſa, Job. 22. 28. & 25. & 29. 3. Psalm. 4. 7. & 36. 10. & 89. 16. & 112. 4. Esai. 58. 8.

Lumen, lux spiritualis: seu cognitio veritatis in verbo Dei patefactæ Psal. 119. 104. Esa. 2. 5. & 50. 10. Joan. 8. 12. Act. 26. 13. 1. Petr. 2. 9. 1. Joan. 2. 8. 18. Lux naturalis in conscientia, Job. 24. 13. Intelligentia seu sapientia carnis quam animalis homo veritati divinæ opponit, Esai. 50. 11. Mentis judicium, ratio, Matth. 6. 23. Luc. 11. 35, Regnum Cœleste, in quo lux gratiæ, gloriæ & vitæ beatæ; Coloss. 1. 12. Spes liberationis, Amos. 8. 9. Vita humana, pace quadam æterna gaudens, Prov. 20. 21 Jer. 25. 16. Dona spiritualia nobis collata, Jac. 1. 17.

Lux Hebr. *Or* & *Orah*, lumen, lumi nare: in plurali *Oroth*, luminaria. *Vrim* dicti sunt duodecim lapides precioſi in pectorali summi sacerdotis sub lege fulgentes & lucentes sicut flamma ignis. *Vr* etiam nominatur focus, in quo lucet & fovetur ignis, aut flamma. Inde Lat. Uro. Lux enim illuminat, calefacit & urit. Plura de luce & lumine suppeditat studioso lectori Etymologicum trilingue Lugduni editum, pag. 441. & 442.

Lux pro doctrina Evangelii, Actorum 26. 23. pro filio Dei, Joan. 1. 8. pro lucis ipsius Creatore, vers. 5. pro vi illa rationis & intelligentiæ in hominum animis accensa, v. 4. pro cognitione gloriæ Dei, 2. Cor. 4. 6. pro cœlesti gloria, & spirituali Angelorum intelligentia, 2. Cor. 6. 14. pro vitæ sanctimonia, Matth. 5. 16. Lux est Christus, Esa. 9. 2. & 42. 6. & 49. 6. & 60, v. 19. Joan. 1. 5. 8. 12. & 9. 5. & 12. v. 35. 46. 1. Joan. 1. 5. & 2. 8. Lux sunt & Christiani, Prov. 4. 18. Matth. 5. 15. Rom. 2. 19. Ephes. 5. 8. Phil. 2. 15. idque variis de causis. Lux sunt gentes post Christum cognitum, Ephes. 5. 8. in luce incedere, 1 Joan. 1. 7. dicuntur fideles, quatenus ipsis radii illius lucis, quæ ibidem esse, & in qua dicitur Deus, ad æternam beatitudinem contendentibus prælucent. Lucis opera omnis bonitas Ephes. 5. 9. societatem cum illa habere, Joan. 1. 7.

Lumen est Evangelium. Act. 16. v. 18. 23. Lumen pro præstanti & eximio bono, Jac. 1. 17.

Luminaria, Sol, Luna & stellæ creantur. Gen. 1. 14. Luna creatur, Gen. 1. 16. Luna adorantes occidebantur, Deut. 3. 5. Luna coram Deo splendida non est, Job. 55.

Lunæ officium. Gen. 1. 16. Psal. 103. 20. Lunæ & aliis stellis sacrificat populus, Jer. 44. 18 Lunæ gloria alia quam Solis, 1. Cor. 15. 41.

¶ Sententiæ Biblicæ,

Lux Deus in se incomprehensibilis.

In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, ut rursus adveniat. Annunciat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, & ad eam possit ascendere. *Iob. 36.*

Amictus lumine sicut vestimento, *Psal. 104.*

Ego sum lux mundi. *Ioan. 8.*

Lucem habitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor & imperium in sempiternum. 1. *Tim. 6.*

Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ, 1. *Ioan. 1.*

Lux gratiæ illuminat intellectum.

Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui. *Psal. 4.*

Domine in lumine vultus tui ambulabunt. 88.

Exortum est in tenebris lumen rectis. 111.

Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. *Esa. 9.*

Dedi te in lucem gentium: ut sis salus mea. 49.

Quis ambulavit in tenebris, & non est lumen ei? speret in nomine Domini, & nitatur super Deum, suum. 50.

Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. 60.

Surgam, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. *Mich. 7.*

Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilææ gentium, populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. *Matth. 4.*

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Ioan. 1.*

Surge, qui dormis & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. *Ephes. 5.*

Inflammat affectum.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. *Psal. 43.*

Lux orta justo, & rectis corde lætitia. 97.

Domus Jacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri. *Esai. 2.*

Et ambulabunt gentes in lumine tuo. 60.

Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. *Ioan. 9.*

Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant, & qui ambulat in tenebris nescit quo vadit. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. 12.

Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & justitia. *Ephes. 5.*

Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat, Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei. Non sumus noctis neque tenebrarum: Igitur non dormiamus sicut cæteri, sed vigilemus & sobrii simus. 1. *Thess. 5.*

Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus ad invicem. 1. *Ioan. 1.*

Iterum mandatum novum scribo vobis, quia verum est, & in ipso, & in vobis: quia tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. 1. *Ioan. 2.*

Lux gratiæ malis est odibilis.

Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus. *Iob. 24.*

Auferetur ab impiis lux sua. 38.

Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum: & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: Omnis enim, qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. *Ioan. 3.*

Lux naturalis iucunda.

Et ait Tobias: Quale gaudium mihi est, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? *Tob. 5,*

Lux oculorum lætificat animam. *Prov. 15.*

Ego Dominus, & non alter, formans lucem, & creans tenebras faciens pacem, & creans malum. *Esa. 45.*

Lux exemplaris.

Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in cœlis est. *Matt. 5.*

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. *Ioan. 3.*

Ille erat lucerna ardens & lucens. 5.

¶ Patrum Sententiæ.

Deus summum inaccessibile lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione præditam illuminans, hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus, eò se magis contemplandum nobis præbens, quò acuratius animos purgaverimus, eò rursus magis amandum, quò magis contemplati fuerimus, eò denique magis cognoscendum, quo magis amaverimus, sese ipse speculans & comprehendens ac perexiguè ad externa diffundens.

Lumen porrò hoc dico, quod in Patre & Filio & Spiritu Sancto consideratur: quorum opulentia, naturæ identitas est, atque una eademque splendoris prosultatio.

Secundum lumen est Angelus primi illius luminis velut rivulus quidam, aut participatio, per propensionem ad illud, ac ministerium illuminationem habens, de quo statuere nequeo, utrum pro classis suæ ordinisque ratione splendor ei impertiatur, an potius pro divinæ illuminationis modo hanc vel illam sedem accipiat.

Tertium lumen homo est, quod externis etiam perspicuum & manifestum est; φῶς enim, id est, lumen hominem vocant propter rationis nobis insitæ vim & facultatem. Quo etiam rursus nomine ii inter nos appellantur, qui Deo similiores sunt, propiusque ad Deum accedunt.

Aliud quoque lumen agnosco, nempe illud, quo primigenæ tenebræ depulsæ, aut certè intercisæ, quod ante res eas omnes creatas, quæ aspectu sentiuntur, productum est: circularemque item illam siderum conversionem, & supernum splendorem, universum orbem illustrantem. *Greg. Nazianz. Orat.* 40.

Lumen etiam erat primigenum illud mandatum, quod primigeno homini datum est (quandoquidem legis mandatum lucerna & lumen est: & rursus, lumen præcepta tua in terra) tametsi invida illi caligo irrepens vitium procrearit. Lumen etiam typicum, atque ad modulum eorum, qui expiebant, admensum, Lex scripta erat veritatem adumbrans, ac magni illius luminis mysterium: quippe & Mosis vultus eo perfusus, gloria afficitur. Atque ut plura lumina Orationi demus, lumen igne conflatum id erat, quod Mosis oculos in monte perstrinxit, tum videlicet, cum ignis flagrantem rubrum perurere atque absumere non poterat, ut videlicet & naturam suam indicaret, & divinam potentiam declaret. Lumen præterea id erat, quod in ignis columna Israëli præibat, ac deserti asperitatem mitigabat. Lumen item, quod Heliam in igneo curru rapuit, nec raptum exussit. Lumen insuper, quod tum pastores circumfulsit, cum lumen temporis expers temporali miscebatur. Lumen quoque pulchrum illud sidus in Bethlehem præcurrens, ut & magis viæ dux esset, & lumen illud nobis sublimius, ad nos demissimum, nobisque conjunctum velut stiparet. Ad hæc lumen erat Divinitas illa discipuli in monte velut per transennam ostensa, & quidem ita firma, ut vix eam oculorum acies ferre posset. Lumen item visio illa quæ Paulum fulgore circumfudit, ac per oculorum plagam tenebris animæ medicinam attulit. Lumen etiam illius vitæ claritas, his utique, qui animos suos à peccati sordibus in hac vita perpurgaverint: quo tempore nimirum justi fulgebunt sicut Sol, ac Deus in medio Deorum & Regum stabit, beatitudinis illius gradus atque dignitates distinguens & dividens. Lumen postremo, præter hæc omnia, proprio & peculiari modo est Baptismi splendor, de quo nunc oratio nobis instituta est, quo magnum atque admirandum salutis nostræ mysterium continetur. *Idem ibid*

Prima Dei vox lucis naturam creavit, tenebras dispulit, mundum illustravit & exhilaravit: universis continuo gratum attulit, jucundumque conspectum. Namque cœlum quidem in omnium prospectum venit, & tenebris eatenus adopertum mundo inclaruit: pulchritudinemque tantum ultro obtulit, quantam etiam nunc aspectus oculique testantur. Aër autem omni ex parte illustrabatur. Imo vero totum immixtum sibi per omnia lucem habebat, celeriterque splendorem per fines quaquaversum suos distribuens transmittebat. Etenim partes superas versus, æthera ipsum cœlumque pertingebat: in latitudine vero omnes mundi partes tam Aquilonares, ac Australes, quam ipsum Ortum atque Occasum, momento temporis punctove illuminabat. Talis est enim ipsius natura, nempe pertenuis atque perspicua, ut lumen per ipsum transiens mora prorsus nulla temporis egeat. Nam ut jucunctanter ac subito nostros adspectus ad ea quæ conspiciuntur deducit: sic & luminis accessus, & ejaculationes ad fines usque suos puncto temporis suscipit quo sane minus temporis momentum ullum vel mente nemo capere potest. Æther denique jucundior post ortam lucem evasit, & aqua magis perspicua non solum splendorem suscipiendo, verum & ex se per refractionem remittendo, splendifluis & intermicantibus undecumque ab aquæ elemento fulgetrix. Tum enim Dei vox ad jucundissimam omnium & longè præstantissimam conditionem permutavit. Ut enim qui in profundam aquæ voraginem oleum immittunt, ei loco conciliant & infundunt perspicuitatem: itidem & universi creator edito mox verbo lucis amabilem & pœramenam venustatem mundo invexit. *Basil. in Exaëmeron. homil.* 3.

Plurimis à religione deficientibus, clara nubes obscurabitur nube perfidiæ: quia mihi Sol ille cœlestis mea fide vel minuitur vel mundani Solis aspiciant pro captu videntis, aut pallidior Sol videtur, aut clarior: ita pro devotione credentis unicuique Spirituale lumen infunditur. Et quemadmodum menstruis cursibus Luna, vel terræ opposita cum fuerit è regione, Solis, vanescit: sic & sancta Ecclesia, cum lumini cœlesti vitia carnis obsistunt, fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest mutuari. Namque in persecutionibus lucem Dei Solis plerumque amor vitæ hujus excludit. *Amb. l.* 10. *in Lucam.*

Ponamus hominem in sæculo, sæculi adhuc & suæ carnis amore retentum: & cum terrestris hominis imaginem portet incubantem terrenis, nihil de cœlestibus cogitantem: quis hunc videat horrendis circumfusum tenebris, nisi qui in eadem mortis umbra sedet: quippe cui nullum suæ salutis signum adhuc eluxerit, cui necdum in aliquod interna testatur inspiratio, ac boni de se quippiam æterna teneat prædestinatio? Ar vero si superna eum miseratio dignanter quandoque respexerit, immiseritque spiritum compunctionis, quatenus ingemiscat & resipiscat, mutet vitã, domet carnem, amet proximum, clamet ad Deum, proponatqide cætero vivere Deo, non sæculo; ex qua deinde superni luminis gratuita visitatione & subita mutatione dexteræ excelsi, agnoscat se merito quidem non jam iræ, sed gratiæ filium quippe qui paternum erga se divinæ bonitatis experitur affectum, quod se utique hactenus in tantum latuerat, ut non solum nesciret, utrumne dignus foret amore an odio: verum etiam odium magis & amorem propria conversatio testaretur; erant enim tenebræ adhuc super faciem abyssi: nonne is tibi videtur quasi de abysso profundissima & tenebrosissima horrendę ignorantiæ in aliam quandam trahi abyssum è regione amœnam & lucidam charitatis æternæ? Et tunc demum quasi dividit Deus lucem à tenebris: cum peccator solæ justitiæ illucescente, abjectis operibus tenebrarum induitur arma lucis: & is quæ prior vita ac propria conscientia tanquã revera filium gehennæ deputaverat ardoribus sempiternis, ad tantam visitantis se orientis ex alto dignationem respirans, gloriari etiam incipit præter spem in spe gloriæ filiorum Dei, quam jam nimirũ è vicino revelata facie exultans novo in lumine speculatur, & dicit Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, &c. *Bern.* 107.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Lumen ex ipso bono est, & bonitatis imago. Ideo ipsum bonum luminis cognomento laudatur, tanquam imagine quadam exemplar expressum. *Dion. Areop. de divin. nomin.*

Lumen est actus quidam lucidi corporis ad extrema procedens & ipsum lumen talibus corporibus insitum, quæ primo talia sunt, est essentia secundum speciem corporis lucidi. *Ibid.* ¶

Lumen ubicumque sit, est actus diaphani, in corpore luminoso, est actus tanquam forma, & qualitas ejus propria, in diaphano non luminoso naturaliter lumen intromittitur, non tanquam huius forma, vel passio vera, sed quasi passio. *Prisc. in Theo. c.* 18.

Lumen non est corpus, cum repente totum implear orbem, sine ulla offensione, aëris & aquæ corpus penetret, & sordibus immixtum non inficiatur, quæ corporum naturæ non conveniunt. *Plato.*

Lumen est actus, perfectio rei perlucidæ, quæ ex parte perlucida est. Lumen quasi color est naturæ translucidæ. *Lib. 7. de anim. c. T. 69*

Natura, quę reipsa perlucidum aliquid reddit, lumen est. *Ibidem. Top.* 73.

Lumen & tenebræ sic inter se affecta sunt, ut contraria esse videantur. *Ibid.* 70.

Absque lumine nihil cernere oculis licet. *Libro 3. de anim. capite 3. Top.* 162.

Luminis quidem natura in non definita ac terminata re, quæ perlucida sit, cohæret. *Lib. de sens. c.* 3.

Lux.

¶ Definitio et Etymolog.

¶ Cum Locis Biblicis.

DE luce nobis tractaturis, primo ipsum lucis vocabulum cõsiderandum venit: Quod quidem ambiguæ tã in sacris literis, quã in profanorũ auctor scriptis usurpatũ reperitur. Interdũ enim propriè usurpatur interdum impropriè ac tropicè. Propriè quidẽ sumptum *Lucis* vocabulum utrobique significat claritatem illam quæ à sole, & aliis syderibus sparsa ac diffusa, mundũ illustrat, ut imprimis ex *Ier. c.* 31 *v.* 35. apparet. Tropice vero acceptum, varias admodum sortitur, tum in Scriptura divina, tum in hũmanis codicibus significationes. Utque à Sacris fiat initium, ut potè ex quibus primo deducta hujus rei & vocis origo est simulque dignitas, atque inter homines postea usurpari demum cœpit, itidem ob excellentiam; sanè per Lucis vocabulũ res præclaras, & summæ autoritatis, sancta oracula nobis depingunt. Primo enim ipse Deus vocatur *Lux*, & in luce esse atque habitare dicitur. 1. *Ioh.* 1. *v.* 5. & 7. & 1. *Tim.* 6. *v.* 16. 2. Christus Deus & Dominus noster vocatur. *Lux vera, lux mundi*, Joh. 1. v. 8. & seq. &c. 8. v. 12. &c. 9. v. 5. Item *Lux in tenebris lucens, lux gentium, illuminator*, &c. *Esa.* 9. 2. & 41. 6. 8. & 49. 6. & 60. 1. 2. 3. 19. *Apoc.* 21. 24. *Ioan.* 1. 5. 9. *Eph.* 5. 12. & *seqq.* 3. Lux sumitur pro doctrina Evangelii & verbi divini, *Psal.* 19. 9. *Act.* 26. 18. & 23. 4. pro vera cognitione Evangelij & Christi, *Ioh.* 12. 36. & in *Epist.* 1. *Ioh.* 2. 8. 9. *Iobi* 24. 13. 16. & 38. 15. 5. Pro cognitione gloriæ Dei. 2. *Cor.* 4. 6. 7. Pro vitæ sanctimonia, *Matth.* 5. 16. 17. Pro cœlesti & spirituali Angelorum intelligentia. 2. *Cor.* 6. 14. 8. Pro vi illa rationis & intelligentiæ in hominum animis accensa. *Ioh.* 1. 4. 9. Pro gratia Dei illuminante intellectum, *Psal.* 4. 7. & 88. 17. & 111. 4. *Esa.* 9. 2. & 49. 6. 50. 10. & *seqq.* 60. 1. 3. *Mic.* 7. 8. 9. 20. Lux accipitur pro eo quod est palam, sicut contra tenebræ, quod est clam, ut *Matth.* 10. 27. & *Ephes.* 5. 8. 11. Usurpatur pro certa spe & fiducia, ut *Prov.* 13. 9. 12. Ipsi Angeli Dei vocantur *spiritus lucidi*, Hebr. 1. 7. 13. Satanas quoque dicitur se transformare in Angelum lucis. 2. *Cor.* 11. 14. Denique Christiani fideles vocantur. *Lux mundi, & filii lucis*, ut *Matth.* 5. 14. *Ioh.* 12. 36. *Ephes.* 5. 8. *Thessal.* 5. 5. *Prov.* 4. 18. *Roman.* 2. 19. *Philip.* 2. 15,

Et his ferè modis vox *lucis* in sacris accipitur. Ubi quidem lux etiam alia extraordinaria est, alia ordinaria. *Extraordinaria* illa dicitur, quæ fuit prioribus tribus diebus conditi mundi, antequam Sol aut Luna, cæteræque stellæ crearentur: de qua inter alios Aug. l. 11. de Civ. Dei, c. 7. & ib. L. Vives. *Ordinaria* verò illa est quæ à corpore cœlesti, imprimis à luminaribus quarto die creatis emanat & propagatur.

Extra sacram Scripturam lux impropriè sumpta significat 1. auroră vel ipsum diem sicut contra tenebræ noctem, teste Gellio, *l.* 2. *cap.* 29. 2. Significat vitam, sive vitæ usuram, vt apud Ciceronem, & alios probatos autores multa sunt exempla. 3. Significat oculos, *Effesa squalent vestigia lucis*, apud Statium, l. 11. 4. Sumitur pro Sole, & pro ipsis stellis lucentibus, ut apud Ciceronem in Arato; *illa quæ fulgent luces ex*

ore eorum,c.5. Idem est quod splendor & nitor,ut 2. Æneidos. *Exultat tectis & luce coruscus ahena.*6. Accipitur pro rei alicujus evidentia & perspicuitate,ut cùm dicimus,*rei alicui lucem inferre.*7.Capitur pro eo quod apertum est,& in propatulo,ut apud Cic.in Cat.Ma. *Nec in luce modo,atque in oculis civium magnus,sed intus domique præstantior.*8.Pro naturalibus principiis in mente nostra post lapsum reliquis, atque adeo pro intellectu hominis,9. pro majestate , gloria & authoritate. Denique Paracelsæ lucem , seu lumen accipiunt pro certa proprietate , ut videre est ex Theophrasto Bombast, sive Paracelsõ, tom.8. Paradoxorum,sive operum Medicochimicorum,l.4. de natur.aquis.

His omissis vocabuli impropriis & variis significationibus nos in hac tractatione *Lucis* vocabulum in prima tantùm significatione acceptum explicabimus:ubi tamen prius de etymo ejus monuerimus. Derivatur autem *Lux*,à voce Græca,λύκος,sive,λύκης teste Macrobrio,l.1.Saturn. c.17.Lux enim Græcis dicitur proprie λυξ, sive λύκη, nempe prima illa lux,quæ progreditur exortum Solis, & postea φῶς appellatur, tam scilicet lux corpori cœlesti inhærens;quàm lumen inde promanans : vocabulum enim φῶς generalius est & tum lucem tum lumen significat,ut annotat etiam Scaliger,exerc.71.sect.1. Hebræis vocatur *Or*,à radice ejusdem nominis & idē est quod *illuxit sicut aurora*.cognationemque habere videtur cum radice ראה hoc est *vidit*. Germani quoque , sive Hebræi Græci & Latini,ita & illi inquam, vocem monosyllabam habent,qua thema hoc præsens efferunt , videlicet *liecht*, quod fortassis à *leichi*,sive à levitate ; siquidem lux celeriter & ictu oculi velocius per totum mundi orbem spargitur & diffunditur , sicut omnia levia citius loco moventur & evolant quasi , quod gravibus & crassis corporibus est denegatum. Unde etiam lucem Hebræi aptissimo vocabulo נהרה vocarunt , à נחר quod significat *sine impedimento currere* : adeo ut lux nihil aliud esse videatur,quam perniciosissima cœlestis splendoris propagatio levissimo sui motu facta ; sive ut Prov.1. v.18. describitur. *Lux splendoris vadens, & lucens usque ad perfectionem diei.*

Fuit nomen; sequitur *Genus*, quod quidem perfectum dari non potest,cum suis speciebus ex æquo non conveniat(ut postea dicetur in subjecto lucis,)sed principaliter & proprie corpori cœlesti; cui propterea genus hoc præcipuè tribuemus,& totam hanc tractationem imprimis destinabimus, & propter hoc quidem genus lucis imperfectum Scaliger exerc.62.in fine sect.1. inquit : *Lux in prædicamento non est, quia videlicet æquivoca ante factam distinctionem , & ad certum genus restrictionem, ab ordine prædicamentali excluduntur.*

Genus ergo lucis aliud remotum est, aliud proximum. Genus *remotum* lucis, est qualitas actualis;nam definiente Velcurione,lib.4.Phys.c. 7.dist.6. Lux est actus corporis lucidi,quatenus lucet. Et Savonarola, concl.16.lib.11.Phys. *Lux est qualitas activa corporis cœlestis.* Atque ipse etiam Aristoteles,2.de anima, c.7.text.69. de hoc genere lucis videtur locutus cum dicit esse actum perspicui scil.terminati,utConimbr.ibid. q.1.art.1.ex c.3.de sensu & sensibili, ex eodem Aristotele probant,& ex Picolomineo c.27.lib.de cœlo uberius intelligitur.

Genus verò proximum est qualitas primò afficiens visum,ita ut Lud. Vives lib.1.de anima,ti.de visu,rectè dicat:*Princeps visile est lux,& qua videtur reliqua,modo quodam,rationeque lucis cernuntur.*Et paulo post: *Primum visibile est lux,secundum color,tertium adiacentis aeris quod luce aut colore est convestitum.*Quod procul dubio voluit etiam Philippus,cum in lib.de anima dicit, *lucem esse qualitatem* , ostendentem & sese & alia corpora.Et Zabar.lib.1.de visu.c.11.imprimis pulchrè inquit: *Primum visibile & per se visibile est lux,quæ est color splendens color autem non splendens visibilis est per participationem lucis, proinde secundario visibilis.* Picolomineus quoque hoc genus lucis expressit , cum in lib.de cœlo,c.28.lucem dicit esse omnium qualitatum principem ac reginam ex qua colores prodeunt,vel perfectionem recipiunt.

Tantum etiam de Genere:veniamus ad *subiectum*, quod est vel magis commune, vel magis propium,sive limitatum. Magis *commune* est corpus cœleste simpliciter sumptũ,sive ut Philosophus,c.7.l.2.de anima, tex.68.loquitur,*perpetuũ superum corpus.*τοῦ ἄνω σώματος cui lux propriè est,ut testantur etiã Conimbr.in l.2.Arist.de cœlo,c.7.q.2.art.2. ubi inquiunt : *Lux est propria ac nativa affectio primi corporis* , id est *cœlestis.* Et acutissimus Scaliger exerc,325.sect.3.inquit:*Lux habet solum corpus cœleste,pro subiecto.* De quo subjecto piè etiam loquitur Philippus, l.de anima inquiens, *Cum de luce quærimus , oculi cœlum intuentur, nec quærunt alias definitiones.*

Subjectum lucis *limitatum*, sive restrictum, sunt Stellæ, & in primis Sol ac Luna,quæ ob id in sacris Literis *luminaria magna* appellantur. Hinc Vitus Amerbachius in libello suo 2. de anima, rectè inquit : *Lux est affectio sive accidens corporis non cuiusvis, sed solis.*

Atque hæc etiam de subjecto lucis : sequuntur ejus *causa* ; ac primò quidem efficiens,quæ est vel prima, vel secunda.*Prima* causa,& quidem absolutè & simpliciter talis est Deus Opt.Max.qui non solum corpora ipsa luminarium ex nihilo creavit sed & lucem eisdem concreavit , ut non possint non lucere,ut notum est ex c.1. Genes.versus in primis 15. & 17. his sequ.& ex cap.45.Esa.7. ubi Deus expresse lucis creatorem se vocat:*Ego*, inquit.*Iehova sum.& nullus est praterme formans lucem,& creans tenebras,*&c. *Ego Iehova facio ista.* Causa *secunda* , quæ propriè nec dentibus,atque adeo etiam luci tribuitur,vel principalis est, vel minus principalis, sive instrumentalis.*Principalis* , est efficax perspicuitas subjecti,orta ex temperamento subtilissimo corporum cœlestium. *Minus principalis*,sive instrumentalis causa sunt media illa,per quæ lux illa spargitur & recipitur,ut ignis,aër,aqua, glacies , crystallum,vitrum, & his similia Denique, *finalis* causa lucis est vel generalis,vel specialis. *Generalis* Universorum vel primus est, vel ortus. Primus itidem vel est totius universi, vel creaturarum in universo. Finis generalis respectu totius universi,est ornatus hujus mundi,de quo imprimis præclarè,inquit Ambrosius, lib.1.c.9.Hexam. *Lux prima gratia est edificii, qua si desit, rota domus deformi horret incultu lux est, qua reliquos domus commendat ornatus.*

Respectu vero creaturarum in mundo his finis iterum vel generalior est,vel specialior. *Generalior* est non solum esse,sed etiam benè esse,rerum omnium tam inanimatarum,quam animatarum , ut exempli gratia,non animalium tantum,verum etiam herbarum, stirpium metallorum, &c. lux enim calore suo cœlesti omnibus in universum rebus vitam producit,sive generat,conservat,vigorem addit,& vitales spiritus vivificat suo calore quotidie reficit.Adeò ut Dionysius in lib. de divinis nominibus,c.4.rectè dixerit *lucem movere ad vitam,nutrire,augere,perficere,purgare,renovare.* Et Valesius,c.1. sacræ Philosophiæ, pag.36. *Lux* inquit , *tribuit rebus vitam,ignara generationum omnium parentem,per omnia circumducendo.* Hic etiam Avicenna in libris meteorologicis scribit lumen esse cœlestium virtutum, & quidem omnium veluti vehiculum:id quod comprobat etiam Albertus in lib. de summo & vigilia, & Rhodiginus, initio c.5. lib.20.

Specialior finis respicit vel hominem & brutum simul , vel hominem & brutum sigillatim. Finis hinc lucis, ratione hominis & bestiarum simul est, quod ejus beneficio existat dierum & noctium vicissitudo, atque hinc certum vigiliæ ac somni tempus, deinde, quod luce lucente (ut sic loquar) tam animantia quàm homines nutrimentum sibi quærere possint:tertiò, quod lucis ope,distinctio sive discretio ac varietas rerum commonstretur,adeoque animal vel noxia sibi, vel salutaria rectè intueatur.

Respectu vero bestiarum sigillatim hic finis lucis esse videtur, quod lucis usura reddantur mansuetiores; cum experientia testetur eas bestias, quæ sylvas densiores & tenebrosas incolunt, esse ferociores.

Hominem denique sigillatim hic finis respicit, ut nempe is non solum majus adminiculum habeat noxia fugiendi & salutaria appetendi, sed etiam primo distinctius res omnes & intuendi & contẽplandi,cum homo sit animal rationale; deinde commodius vitam mutuam agendi, cum animal sit politicum ; tertio actiones suas omnes certis dierum ac noctium periodis,sive lucis ac tenebrarum vicissitudinibus,dimitiendi.

Finis *ortus* restat,qui est, ut lucis aspectu non homo tantum mirificè lætetur,animalia exultent,aviculæ cantillent, sed etiam herbæ quodammodo revivíscere & veluti ridere videantur.Unde non modo Poëtæ,sed etiam sacræ literæ sæpissimè nobis depingunt , quomodo post exactas noctis tenebras; sub prima statim luce, atque aurora res omnes exhilarentur : ita ut Plato in Cratylo ἱμέρω rectè derivet, ἀπὸ τοῦ ἱμάσθαι, quod est desiderare, amare.

Denique, finis lucis *vere specialis*,est ipsius conditoris luminum cognitio,gloria & celebratio : quandoquidem lucis consideratione peritiori ipsum lucis creatorem magis miramur , magis magisque in ejus cognitionem devenimus , eum magis veremur, colimus & ardentius etiam diligimus , cum dilectio major majorem sequi solcat cognitionem,Deus autem in luce quadam sui velut imaginem hominibus repræsentat , ut piè indicat Philippus in lib. de anima, cum inquit : *Vult Deus hac corporali luce considerata intelligi,& sese esse lucem quandam admirandam.* Et Augustinus quoque de cognitione veræ vitæ , ubi de luce multum differuisset, tandem in hæc verba erumpit : *Hinc mens se in alia elevet, cor suum quantum potest dilatet, super se quandam admirabilem lucem,quæ omnium illarum lucium lux sit, intendat.*Et hoc ipsum etiam velle Apostolum,ad Rom.1.v.20. existimarem, quãdo dicit ex visibilibus invisibilia Dei cognòsci ; nihil autem magis visibile est quam lux.ad quod etiam patet ex lib.4. Esdræ,c.6.v.40. *Tunc edauxisti de thesauris tuis proferri lumina lucidum, quod apparere opus tuum.*

Hucusque de subjecto lucis , ut & ejus causis : consequens est ut *propria* lucis videamus, quæ sunt

1. Lucis natura cognitu admodum difficilis est. Hinc rectè , inquit Fr. Vallesius, c.53.sac.Phil.*Mirabilis profecto est lucis natura,adeo ut à quibusdam Philosophis corporalis Dei pars appellata sit, cuius anima esset veritas.* Et post.*Lux videtur esse res sui generis neque corporalibus rebus neque penitus spiritualibus annumeranda,quæ difficilis sane cognitu est,neque scio an ulli satis perspecta, qui eius originem in æterno explari contemplatus sit.* Hinc etiam Dominus tanquam rem cognitu impossibilem interrogat hoc modo Jobum,c.38.v.18. & 19.24. *In quo via lucis habitat, & tenebrarum quis locus sit?per quam viam spargitur lux , dividitur æstus super terram.*

2. Lux non est corpus, nec subsistantia,sed *accidens*, ut disputat contra Empedoclem,Platonem,& alios,Aristoteles 2. de anima, c.7.tit. 69. & seqq.Zabar.l.1. de visu,cap.5. Picol. c.6. & seqq. in l. de sensu visus. Vallesius c.53.sac. Phil. Savonarola concl.14. & 15.lib.11.Phys.Conimb. super citatum locum Aristot. de anima , Paulus Lauredanus super eundem locum, ac complures alii ; quicquid contra statuat Barth.Anglicus,lib.19. de rerum propriet. c.4. ubi probat lucem non esse accidens, sed substantiam.

3. Lux ergo *qualitas* est,& quidem prima sensibilis,seu visibilis,quæ nempe ex [illegible] qualitatum propriè sic dictarum commixtione oritur ac resultat. Unde Philosophus 2. de anima, cum duo facit objecta visus, lucem & calorem, præfert tamen lucem, ut quæ ipsum colorem faciat visibilem ; unde & Hebræis אור dicitur, ab אור quod significat latere per antiphrasin.

4. Lux est qualitas omnium purissima & simplissima, ut pote quæ ex corpore omnium simplissimo, & omnis mixtionis experte promanat, videl. à cœlo.

5. Lux est impassibilis , ut Barbari loquuntur, sive non repatitur; quandoquidem lux transiens per sordes, non sordescit ; colores illuminat : colorem propriè nullum induit, sed sine labe manens, impuris nunquam per se inquinatur.

6. Lux

6. Lux est qualitas pulcherrima gratiosissima, amabilissima, dignissima: ita ut verè dicat Hugo de S. Victore. *Quid pulchrius luce?* Et Aug. lib. 2. de libero arbit. *Lux omni auro nobilior.* Scaliger exer. 71. §. 1. *haud scio, inquit, an rerum cœlestium ulla sit exellentior luce.* De qua lucis nobilitate ac jucunditate disertè loquitur etiam Ecclesiastes, c. 11. v. 7. inquiens. *Dulce lumen & delectabile est oculis videre Solem.* Et sapientissimus quoque Rex in Proverbiis suis huc respexit, c. 15. v. 30. *Lux oculorum lætificat animum.* Nam ut philosophus lib. de anima exclamat *Qualis esset vita, si perpetua tenebræ essent, aut si lux non posset apprehendi? ita ut meritò de lucis privatione conqueratur cæcus ille: Quale gaudium mihi est, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non vides?*

7. Lux qualitas utilissima, dum nempe non seipsam modò ostendit, sed res alias etiam facit aspectabiles, unde Hugo, inquit: *Lux cum in se colorem non habeat, omnium tamen rerum colores ipsa quodammodo colorat.* Et ex hac utilitate natum est proverbium illud: *Nihil est utilius Sole & Sale*: ut enim sal condit & sapidas reddit res alias, sic & sol luce sua illustrat sive lucida facit hæc sublunaria.

8. Lux est qualitas radiosa; si quidem per radios non solum lux visui nostro sese offert, sed & corpora alia facit lucidiora.

9. Lux ex celerrimæ propagationis sive diffusionis in subjectum; quia nempe contrarium nox habet, quod ipsam impedire possit, ut tradunt Conimbricenses, q. 1. art. 2. super c. 6. lib. 6. Physut & q. 5. art. 2. super c. 3. lib. 2. de cœlo; imò ipse etiam Aristot. lib. 2. de anima, c. 7. text. 69. & seq. Augustinus super Genesim ad literam ait, lucem esse summè mobilem & absolutæ penetrationis, ac minimæ resistentiæ. Quò respicientes etiam Hebræi lucem vocarunt מחרה à כחד, quod est sine impedimento currere, ut supra etiam dictum est.

10. Lux est omnium qualitatum latissima, & maximè effusa. Nam ut author cœlestis hierarchiæ & Ambrosius in hexam. dicunt (licet hyperbolicè,) *Deus omnia cætera creavit in numero: pondere & mensura*, solam autem lucem his expertem esse voluit: de qua hyperbolica locutione & interpretatione legi potest. S. Thomas, 1. par. sum. q. 5. & in 1. sent. tract. 32. art. 4.

11, Lux non producit de se nudam speciem, imaginem ac similitudinem lucis, ut vult Cardan. l. 4. subtil. & post hunc Scaliger exerc. 71. Paulus, Lauredanus Venetus in explic. text 70. lib. 2. de anima & picolom, cap. 28. de cœlo. Sed gignit de se qualitatem sibi similem & realem, quæ scilicet his inferioribus non nudas apparentias objiciat sed verissimam & realem quandam alterationem inferat, & calorem sensibilem; non secus atque ex balsamo rebusque aliis odoriferis realis quædam & afficiens propagatur qualitas, ut primus innuit Zabarella, lib. 1. de visu, cap. 1.

Denique, lux sibi sufficit ad illuminationem perpetuam & perennem, non languescit virtutis continua emissione, ut cæteræ res sublunares; mixta, v.g. rosa, cujus odor paulatim exhalat, cinamonum; cujus odor simul perit & sapor,

Fuerunt proprietates lucis: sequuntur ejusdem effecta, quæ sunt vel prima, vel orta. *Primum* effectum lucis est ipsum lumen, quod quidem statim velut in momento & immediatè suam causam (nempe lucem) sequitur. Lux enim & lumen tanquam causa & effectus differunt: quia lux est qualitas inhærens corpori cœlesti, & causa existit, unde promanat lumen, tanquam effectus quidam immediatus, qui quidem distinctus sit ab ipsa luce, sed non planè diversus, quandoquidem lux propriè est, quæ est in corpore lucido, ut in sole & stellis; lumen verò quod est in corpore perspicuo, ut in aëre, & simili diaphano. Quod quidē discrimen indicat acutissimus Scaliger, exerc. 6. sect. 2, his verbis. *Lux non miscetur aëri; in quem à Sole emanat; & effunditur: effusa continuatur in se, ac propterea tota est in Sole; tanquam in subiecto: in eo enim prima quæque pars est, & cum ea alia continuata.* Imprimis vero hoc discrimen affert idem Scaliger exerc. 71. sect. 1. Zabar. lib. 1. de visu, cap. 4. Lauredanus super text. Aristot. 70. lib. 2. de anima. B. Anglicus, lib. 8, c. 40. H. Zachinem part. 2. de opere Dei, lib. 6. c. 2. q. 5. Thesi 1. & seqq.

Orta effecta sunt Radius & Calor cælestis. Radius est claritas quædam efficax, in corpore perlucido unita, propter inæqualem luminis in corpus illud receptionem; qui radius propter istam inæqualitatem receptionis in subjecto, vel simpliciter consideratur, vel cum gradu quodam.

Simpliciter consideratus propriè dicitur *Radius*, qui ex inæquali structura sua in corpore aliquo vel directus, sive Reflexus, vel obliquus, sive Refractus per metaphoram appellatur, *Directus* est qui magis perpendiculariter & secundùm rectam lineam in corpus incidit, ibique in se veluti coactus & unitus resilire & reflecti dicitur. *Obliquus* est, qui non recta, sed ex latere corpus aliquod stringit, unde etiam in se non colligitur, sed dissipatur & veluti refringitur. Radius cum gradu quodā proprio & peculiari nomine dicitur *Splendor*, sive *Fulgor*, qui oritur ex copiosa radiorum incidentia, & arctiori in se invicem collectione, præcipuè in subjecto, sive corpore densiori & lævigato, seu polito.

Alterum effectum lucis ortum est Calor cœlestis, qui est nobilissima illa qualitas sensibilis, & manifestè hæc sublunaria alterans, ex lumine in se unito, seu potius ex radiorum in sese collectione producta: interdum quidem major, interdum minor, prout nimirum collectio ista radiorū magis vel minus perpendiculariter & directè firmiterque coit, & quasi geminatur, ut docent Conimbr. q. 2. art. 2. lib. 2. de cœlo, c. 7. & q. 5. art. 3. ejusdem libri & capitis, Picolom. lib. 5. de prima materia rerum natural. c. 6. & 7. & in primis Zabar. lib. de calore cœlesti, c. 10. hinc calor cœlestis appellatur *proles nobilissima qualitatis corporeæ*, id est lucis, à Conimbr. q. 3. art. 1. lib. 2. Arist. de cœlo, cap. 3. item *generosa lucis soboles*, art. 1. q. 2. super lib. 2. de gener. & corr. cap. 3.

Constitutis igitur hactenus genere, subjecto, causis, propriis & effectis lucis, ducit nos methodi ratio ad *descriptionem*. Lux ergo est qualitas afficiens prima in corporibus cœlestibus, orta ex istorum corporum efficaci perspicuitate, mirabilique velocitate lumen & calorem de se gignens in corpore perlucido, atque in primis in aëre, ad salutem rerum omnium, ac totius universi ornatum & conservationem præcipuè verò ad juvandum hominis visionem; & Dei cognitionem & laudem sempiternam,

Sequitur nunc *Divisio*, qua lux primò distinguitur in ordinariam & extraordinariam. *Ordinaria* est vel cælestis vel elementaris. Cælestis illa est, de qua hic agitur, & de qua dicitur, quod alia sit claritas solis, alia lunæ, alia stellarum, &c. *Elementaris* verò est, quæ est in elemento illo purissimo & subtiliffimo, nempe in igne. *Extraordinaria* autem Lux, est cometalis illa, quæ rarò & extraordinariè in sublimi accensa oculos humanos in sui aspectum & admirationem pertrahit.

Deinde est, sive potius dicitur lux alia esse major, alia minor. *Major* lux dicitur illa, illa quæ ex directiori radiorum solarium in terram emissione, propter Solem in superiori cœli vertice lucentem; unde & *lux alta*, sive *meridiana* dicitur. *Minor* verò lux dicitur illa, quæ est ex obliqua radiorum Solarium structura, eaque vel sole ad meridianum ascendente, & dicitur *lux prima*, sive *aurora*; vel sole ad occasum declinant & dicitur *lux vergens*, sive *ultima*; vel etiam *crepusculum & vespera*

Tantum etiam de *Divisione*. Considerabimus iam *cognata* lucis, quæ sunt vel supernaturalia, vel naturalia: *Supernaturalia*, sive eminentia sunt 1. SS. Trinitas, in qua personarum distinctio magnam habet cum luce similitudinem præsertim si Deum Patrem, cum ipso corpore luido comparare velimus, ut quidem comparat Jacobus Apostolus, c. 1. v. 17. Deum aperte vocans *Patrem luminum*, à quo tanquam ex origine, quadam omnis donatio bona & omne donum perfectum promanat; tum etiam si Christum Filium Dei, pro splendore istius lucis agnoscamus, quandoquidem in sacris literis ipsi hoc tribuitur; quod sit *splendor gloriæ, & expressa imago substantiæ Dei*. Hebr. 1. v. 3. Cui simile est quod Plato dicit de Republ. *Lumen esse ipsius boni filium*. Spiritus sanctus denique, lumini, sive calori comparatur, cùm in scriptura divina ei tribuitur, quod corda hominum veluti faciat, incalescere & ardere in agnitione Dei & dilectione proximi. Ad hanc similitudinem Dei cum luce, respexerunt etiam Plotinus & Proclus Philosophi, dicentes, *lumen esse visum quendam, aspectumque numinū, per cœlestium oculorum radios profusum*. Esse item divinum quendam spiritum, à quo & spectentur omnia, & quantum in eo est, ab omnibus spectetur, ipse quoque. Esse denique lumen quasi Numen quoddam in mundano hoc Templo, Dei similitudinē mortalibus ingerens. Et Julianus ex Phœnicum & Jambilici doctrina ait, *lumen esse purum actum, ab actu divina intelligentia per cuncta porrectum*: de quibus omnibus Cælius, lib. 15. antiq. lect. c. 1. & lib. 20. cap. 5. & lib. 25. c. 14. 2. S. Angeli, & & Spiritus, qui *lucidi* vocantur, & *flamma ignis*: 3. Verbum Dei, quod dicitur *lucerna pedibus nostris, & lumen semitis nostris*. 4. Cœlum empyræum, sive sedes Dei, & beatorum Angelorum & nominum, de quo Esa. 60. v. 19. & Apocal. 21. v. 23. &c. 23. vers. 5. Civitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna ejus est agnus.

Naturalia verò cognata alia sunt simpliciter naturalia, alia verò cum respectu quodam talia dicuntur: Et sunt. 1. anima nostra essentia illa nobilissima, corpora informans & fovens, per totum corpus mirabiliter diffusa. 2. mens nostra, sive intellectus agens lucem hanc expressè refert, ut disertè docet Aristot. l. 3. de anima, c. 5. tit. 18. & ex eo Zabar. in fine, c. 9. l. 1. de visu; & Conimbr. atque Lauredanus super istum locum Aristot. 3. Luci cognati sunt spiritus animales, & imprimis intellectuales in homine; quorum essentia itidem tenuis est, pura, subtilis & stupendæ agilitatis. Hinc 4. cognata lucis est cogitationum, nostrarum celeritas, qua momento citius, jam hoc, jam illud cogitamus etiam longissimè dissitum 5. Corpora beatorum, quæ in altera vita, ut Sol, stellæque lucebunt. Dan. 12. versicul. 3. Sapient. 3. versicul. 7. Matth. 13. vers. 43. 6. Luci cognata sunt oculi imprimis hominum pardorum, lyncium, leonum, catorum, in quibus spiritus animales omninò splendidi sunt & lucidi, adeo ut Melanchon spiritus oculorum *flammulas* appellet 7. Ignis noster focalis; & carbones, candelæ accensæ & faces, ferrum ignitum, sive candens, &c. de qua cognatione lucis cœlestis cum igne intelligenda esse videntur ea loca Aristotelis, quæ ex 11. Probl. & 2. de cœlo adfert Picolom. c. 6. lib. de sensu visus 8. huc referuntur ea quæ lucere dicuntur, propter partium tenuitatem, ut squamæ piscium, fungi, putridæ quercus, circundulæ, & res similes, ut herba illa quæ *Lunaria* Græca dicitur, quæ noctu folliculo aperto, lunæ radios usque adeò admittit, ut lucens videatur stella, teste Gesnero. 9. Quæ lucent propter superficiei lævorem & glabritiem, ut speculū & metalla polita. 10. Quæ lucent, propter materiæ nobilitatem, ut adamantes, pyropi & gemmæ similes, ut videtur docere Scaliger, exerc. 325. sect. 3. 11. Magna luci cum colore intercedit cognatio, adeò ut color sæpissimè ab autoribus vocetur lux non splendens, & lux è diverso dicatur color splendens. Denique, ipsa ars logica ab hac cognitione excludenda non est, ut pote quæ id est menti nostræ, quod lux est toti mundo, dum tenebras & caligines discutit, unde rectè Hebr. Logicam vocarunt נגרבים אור *lumen errantium*.

Habuimus jam cognata: videnda quoque est eorum à luce *diversitas*. Differt igitur Deus à luce, secundum modum eminentiæ, ut loquuntur Theologi, & Methaphysici, siquidem Deus est Creator lucis, & est magis substantia, sive potius essentia per se subsistens, & est invisibilis: lux verò, tanquam creatura est, qualitas est, & quidem visibilis, sive in sensus incurrens, tanquam præcipuum objectum visus. Angeli quoque & spiritus à luce differunt, quod lux sit qualitas visibilis, illi verò substantiæ invisibiles. Verbum divinum etiam & lux differunt, quòd lucis beneficio præcipuè corpora nostra à scandalis & offendiculis se-

cura

cura sint : per Dei autem verbum animæ nostræ ab offensione & seductione spirituali liberentur. Cœlum beatorum quoque, tanquam substantia quædam à luce, tanquam accidente discrepat. Ita etiam anima nostra mentis discursus & intellectus agens, ut & spiritus animales, à luce, in genere, & quidem manifesto discrimine sic differunt, quod lux sit qualitas visibilis, ut sæpiùs dictum est, illa sint substantiæ, cæque invisibiles : alia verò propter hæc, ut corpora beatorum, oculi, ignis, gemmæ, &c. sint corpora visibilia, & in externos sensus incurrentia. Color etiam propriè est in subjecto, sive corpore perspicuo terminato ; lux in corpore pellucido & transparenti. Denique, ars logica est ens notionale; lux verò ens reale.

Restant *oppositæ* lucis, quæ sunt tenebræ, tam à Solis absentia & eclipsi Solis ac Lunæ, (quæ dicitur obscuratio) quam ab alio corpore densiori, sive opaco oppositò factæ, & dicitur *umbra*. Quæ quidem tenebræ non contrariè, sed privativè luci opponuntur, ut expressè docet Aristoteles, 2. de Anima c. 7. tit. 70. Zabar. lib. 1. de misti generat. & interitu, cap. 5. Scaliger exerc. 325. sect. 3. Savonar. concl. 17. lib. 11. ep. Phys. & Conimb. q. 2. art. 2. cap. 7, lib. de Cœlo, ubi hoc luci peculiare esse dicunt, quod contrarium non habeat, quia nempe qualitas sit primi corporis non habentis contrarium. *Petrus Ianichus Colbergensis. Pomeranus.*

Luxuria. Luxus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

LUXURIA, Græcè ἀσωτία, ας, ἡ, & ἄσωτος, luxuriosè, & ἀσωτ-ος, η, ον, luxuriosus. Hebr. Luxuria & luxus iisdem vocibus designantur 1. *Serah*, excessus. Exod. 26. 12. à verbo *Sarach*, extensus est in latitudinem, superabundavit in latum, excessit, redundavit. Ut avaritia in defectu, ita luxus in excessu rerum peccat. 2. *Haghah*, amor inordinatus, & insanus, qualis est lux luxuriosorum luxui addictorum à verbo *Haghab*, flagravit amore insano. 3. *Tazuh*, fortasse à verbo *Zanan*, scortatus est, epulat⁹ est, cœnavit lautè: nã sine Cerere & Baccho friget Venus. Luxuriosus ab Hebræis *Zonech*. i. Scortator ac comessator nominatur.

Luxus & Luxuria damnantur à lege Dei, Exod. 20. 14. Matth. 5. 27. Marc. 7. 21. 22, Rom. 13. 13. 2. Corinth. 12. 21. Galat. 4. 18. 19. Ephes. 4. 19. & 5. 18. 1. Pet. 4. 3. 2. Petr. 2. 7 18.

Est autem luxuria solutio in voluptates, *secundum Isidor. lib. Etymol.*

Luxuria est concupiscentia experiendæ voluptatis, vel concubitus desiderium supra modum, vel contra rationem afferens. *secundum Hugnem lib. de Sacramentis.*

Luxuria est appetitus inordinatus venereorum. *secund. B. Thom. 2. 2. q. 153. & in quæst. de malo q. 15 est 15.*

Luxuria, sive luxuries, sive luxus, est immoderata appetitio cujuscunque rei gratæ, rationi non obtemperans. Capiturque pro immoderata profusione. Cicero: *Intelligimus quam sit turpe diffluere luxuria, delicate ac molliter vivere.* Sumitur etiam pro nimia rei abundantia. Unde luxuria quoque modo profundere, modo nimiũ abundare significat. Virg. *Luxuriem segetum tenera depascit in herba.* Reperitur etiam luxurior, luxuriaris, & luxor, luxaris in eadem significatione. Dicuntur autem hæc à luxo, quod significat solvo, à quo etiam luxa & luxata membra dicuntur soluta, & suis locis mota. Item luxuriari, quorum membra suis locis mota sunt. *Althæa radix decocta luxatis prodest.*

Luxus, quasi laxus, quod luxu perditi freños voluptatibus laxent, & genio nimium indulgeant.

Luxuria principaliter est circa voluptates venereas : Secundario autem dicitur in quibuscumque aliis ad excessum pertinentibus. *B. Thom. 2. 2. q. 153. art. 2.*

Luxuria, luxus : luxuries, est lascivia, petulantia, voluptatum, deliciarúmque immodicus usus, nimiáque non modò in rem veneream, verum etiam in molliorem vestitum lautioréque epulas profusio.

DIVISIO.

- *Mortale est, quandocunque est cum deliberatione.*
- *Veniale, quando non adest consensus rationis.*

Luxuriæ peccatũ.

- *Generale, quia habet species, quæ sunt :*
  - *Fornicatio.*
  - *Stuprum.*
  - *Adulterium.*
  - *Raptus.*
  - *Incestus.*
  - *Sacrilegium.*
  - *Vitium contra naturam est : à quo impossibilis est generatio prolis, & fit quatuor modis secunda Secundæ, q. 154. art. 51.*
    - *Si procuretur pollutio venerea delectationis causa, absque concubitu, & dicitur Mollities.*
    - *Si fiat cum illicito concubitu ad rem non eiusdem speciei, & dicitur Bestialitas.*
    - *Si fiat per concubitum & indebitum sexum, & dicitur Sodomia.*
    - *Si non servetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum inconveniens, aut quantum ad alios bestiales & monstrosos concumbendi modos : & est innominatum.*
  - *Impudicitia, quæ pertinet ad actus circunstantes actum Venereum, sicut oscula, tactus, & alia huiusmodi.*
- *Capitale : quia secundum B. Gregor. 3. moralium, inde oriuntur octo vitia, quia ex luxuria.*
  - *Rationis actus 4. deordinantur, scilicet.*
    - *Simplex intelligentia apprehendens aliquem finem, vel bonum, quæ maximè per luxuriam deordinatur, & hæc dicitur Cæcitas mentis.*
    - *Consilium, quod est inquisitio eorum, quæ sunt ad finem. Cuius deordinatio dicitur Præcipitatio.*
    - *Iudicium de agendis, quod est quædam determinatio iusti, eorum quæ sunt ad finem, & hæc deordinatio dicitur inconsideratio.*
    - *Præceptum de agendis, quod est quædam velox executio eorum, quæ præconsiliamus, vel præiudicamus, & dicitur Inconstantia.*
  - *Appetitum finis. Cuius deordinationem sequitur.*
    - *Amor sui inordinatus, quando aliquis inordinatè appetit delectabilia carnis.*
    - *Odium Dei, quoniam licet in se consideratum nemo valeat odisse, potest tamen in quantum prohibet & punit delectabilia carnis.*
  - *Voluntatis actus, quãtum ad*
    - *Appetitum eorum quæ sunt ad finem, sequitur*
      - *Affectus præsentis sæculi, in quantum scilicet aliquis vult fieri voluptate.*
      - *Horor futuri sæculi, & hoc sequitur ex priori.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Luxuria non est vitium corporum pulchrorum vel suavium, sed animæ perversæ amantis corporeas voluptates, neglecta temperantia, qua aptamur spiritualibus. *Aug. 12. de Civitate Dei.*

Cur te non in voluptate tua modo aquæ luxuria dilatas, cum te quis sequatur ignoras ? Acceptum tempus impuris desideriis perdere non debes, quia quam citius pertranseat, nescis. *De conflictu vitiorum.*

Quanti & quales Episcopi & Clerici post confessionum & victoriarum calcata certamina, post magnalia & signa mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, quum volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, id est, luxuria, quæ cum vilis & misera, de magnis efficit prædam ? *De singularit. cleric.*

Commistio sororum & fratrum, quanto sit antiquior compellente necessitate, tanto postea facta est damnabilior religione prohibente. *lib. 15. de Civit. Dei.*

Sicut iniquum est aviditate possidẽdi transgredi limitem agrorum : ita & iniquum est libidine concumbendi subvertere limitem morum. *Ibid.*

Luxuria est inimica Deo, inimica virtutibus, perdit omnem substantiam, & ad præsens voluptatem deliniens, futuram non sinit cogitare paupertatem. *de doctrina Christ.*

Sævus criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum. Nocte ferver, die anhelat. *Ambros. de Abel. & Cain.*

Ex voluntate perversa facta est libido : & dum servitur libidini, facta est consuetudo : & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. *Aug. lib. confessionum.*

Qui luxuriatur, vivens mortuus est, & ferreas mentes libido domat, quæ majorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putant omne quod nesciunt. *Hier. matri & filiæ.*

O quam acerbus fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio. *Idem in epist.*

Libido transacta semper sui relinquit pœnitudinem, & nunquam satiatur, & extincta reaccenditur, usu crescit & deficit, nec rationi paret, quæ impetu ducitur. *ibid.*

O ignis infernalis luxuria ! cujus materia gula, cujus flamma superbia ; cujus scintillæ prava colloquia, cujus fumus infamia, cujus cinis immunditia, cujus finis gehenna. *ibid.*

Quælibet alia fient bona opera, si luxuriæ scelus non abluitur, immensitate huius criminis obruuntur. *Greg. in Mor.*

Malum luxuriæ & cogitatione perpetratur, aut operè : callidus enim adversarius noster, quum ab effectu operis expellitur, secreta cogitatione polluere nititur. *ibid.*

Ex quo luxuria semel mentem alicujus occupaverit, vix eum bona cogitare permittit. Sunt enim desideria viscosa, quia ex suggestione oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione consensus, ex consensu operatio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio, ex desperatione peccati defensio, ex defensione gloriatio, ex gloriatione damnatio. *ibid.*

Alia est carnis luxuria, qua in castitate corrumpimur : alia cordis, qua de castitate gloriamur. *Bern. in serm.*

Luxuriæ currus quadriga volvitur vitiorum, ingluvie ventris, libidine coitus, mollitie vestium, otij soporisque resolutione: trahitur equis æque duobus, prosperitate vitæ, & rerum abundantia: & qui his præsident duo, ignaviæ torpor, & infida securitas, *super Cant.*

Vitium libidinis facile ex otio nascitur: nam definitio amoris hæc est. Animæ vacantis passio. *Chrys. super Matth.*

Tamdiu spiritu fornicationis animam necesse est impugnari, donec se bellum gerere super vires agnoscat. Nec labore, vel studio proprio victoriam obtinere se posse, nisi Dei fuerit auxilio ac protectione suffulta. *Cass. ex collatione Abbatis Moys.*

Brevis est voluptas fornicationis, sed perpetua pœna fornicationis. *Beda de templo Sal. Hugo.*

Luxuria est immoderata carnis petulantia, dulce venenum, importuna lues, pernicios potio, quæ humanum corpus debilitat, & virilis animi robur enervat. *Ibid.*

Venus est illecebrosa voluptas, adulterina iucunditas, quæ mel habet in ore, fel in corde, aculeum in dorso. *Ibid.*

O extrema libidinis turpitudo! quæ non solum mentem effœminat, sed corpus enervat? non solum maculat animam, sed fœdat personam: Omne namque peccatum, quodcunque fecerit homo extra corpus suũ est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Semper illam præcedunt ardor & petulantia, semper comitatur fœtor & immundities, semper sequitur dolor & pœnitentia. *Ibid.*

Quis eius multiplices species enumerare valeat? hæc enim Pentapolim cum adjacẽti regione subuertit: Sichem cum populo interemit: hæc filios Iudæ percussit; Iudæum & Madianitidem pugione transfodit: tribum Benjamin pro vxore Leuitæ deleuit: filios Heli sacerdotis in bello prostrauit, hæc Vriam occidit: Ammon interfecit: plurimos lapidauit: hæc Ruben maledixit: Samsonem seduxit: Salomonem peruertit, Verum est ergo, quod legitur: Propter speciem mulieris multi perierunt. *Ibid.*

§ Poëticæ Sententiæ.

Ouid. lib. de remedio amoris.

Nec minus evicas aptum est vitare salaces,
Et quicquid Veneri corpora nostra parat.
Vtilius sumas acuentes lumina rutas,
Quam quicquid Veneri corpora nostra parat.

Idem epist. Brisei dis ad Achillem.

Est aliquid solitis collum attigisse lacertis,
Præsentisque oculos admonuisse sinu.

Propert. 3. Eleg. 11.

Certa quidem tantis causa est manifesta ruinis,
Luxuria nimium libera facta via est.

Lucan. 4. Pharsal.

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum,
Ambitiosa fames, & lauta gloria mensæ,
Discite quam parvo liceat producere vitam.

Senec. Tragœd. 9.

Totum per orbem maximum est exortum malum,
Luxuria pestis blanda.

Claud. 2. Stil.

Nec te iucunda fronte fefellit,
Luxuries, prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis, hebetat caligine sensus,
Membraque Circæis effœminat acrius herbis,
Blanda quidem vultu, sed qua non terrior vlla,
Interius fucata genas, & amicta dolosis
Illecebris torvos auro circumligat hyros:
Illa voluptatum multos intexuit hamis.

Sen. Oct. act. 2.

Totum per orbem maximum exortum est malum,
Luxuria, pestis blanda: cui dedit vires.
Roburque longum tempus atque error gravis.

Juvenal. 6.

Nil non permittit mulier sibi. turpe putat nil;
Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extensis magnos committit elenchos.

Lucan. 1.

Namque vt opes nimias mundo fortuna subacto
Intulit, & rebus mores cessere secundis,
Prædaque, & hostiles luxum suasere rapinæ,
Non auro, rectisve modus, mensæque priores
Adspernata fames cultus gestare decoros,
Vix maribus rapuere mares: secunda virorum
Paupertas fugitur, totoque arcessitur orbe,
Quo gens quoque perit,

Sen. Hip. act. 1.

Quisquis secundis rebus exultat nimis,
Pluitque luxu, semper in solita appetent,
Hunc illa magna dura fortuna comes
Subit libido: non placent sueta dapes.
Non tecta sani moris, aut vilis cibus,
Cur in penates varius tenues subit
Hæc delicatas eligens pestis domos?
Cur sancta parvis habitat in tectis Venus,
Mediumque Janos vulgus affectus tenet,
Et se coërcent modicæ contra divites?
Regnoque fulti plura quam fax est, petunt?

Quod non potest, vult posse, quod nimium potest.

Syluius 15.

Inde aspice late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.
Quippe nec ira Deum tantum, nec tela nec hostes
Quantum sola nocet animis illapsa voluptas.

Claud. 3. Stil.

Nam cætera regna
Luxuries vitiis, odiisque superbia vertit.
Sic male sublimes fregit Spartanus Athenas,
Atque item Thebis cecidit, sic Medus ademit
Assyrio, Medoque tulit moderamina Persæ?
Subiecit nerven Macedo, cessurus & ipse
Romanis; hæc auguriis firmata Sibylla.

Idem 3. de Rapt. Proserp.

Sed quod dissuasor honesti
Luxus, & humanos oblimat copia mentes,
Prouocet vt segnes animos.

Ouid. 1. Pont. 11.

Nec vires adimit Veneris damnosa voluptas,
Non solet in mœstos illa venire toros.

Persius 5.

Hic campo indulget, hunc alea decoquit: ille.
In Venerem putris, sed cum lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tunc crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.

Ouid. 1. Amor. 9.

Quæ bello est habilis, Veneri quoque conuenit, ætas,
Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Sen. Hipp.

O tetrum genus!
Non vlla vinctum lege melioris soli.
Ferre quoque ipse Veneris evitat nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

Ouid. 5. Metamorph.

Nec vaccam vacca, nec equas amor vrit equarum.
Vrit oues aries, sequitur sua fœmina taurum,
Sic & aues coeunt, interque animalia cuncta
Fœmina fœmineo correpta cupidine nulla est.

§ Philosophicæ Sententiæ.

De Luxuria. Dial. cx.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Æstu quatior libidinum. R. Atqui libidinem torpor gignit, gulà autem illam parit. Quid miri igitur, filiam post parentes sequi? gulam certe & luxuriam, communes vobis esse cum belluis, maximeque vitam vestram bestialem facere, sapientibus visum est. Itaque cum sint alia grauiora mala, nullum vilius. D. Libidine rapior. R. Quoniam vero, nisi ad mortem animæ, & corporis, & infamem notam, seramque pœnitentiam, & forsasse inutilem. I nunc igitur, & raptantem sequere, quæ te tales raptet ad exitus. Cogita autem innumerabilium casus miserabiles ac famosos, nõ modo singularium hominum, sed vrbium, & regnorum, qui tibi partim vsu, partim auditu, & maxime electione debent esse notissimi, raptanti nequaquam, vt arbitror manum dabis. Audi enim, quid hinc doctissimi viri senserint, ac scripserint. Voluptates, ait Cicero, blandissimæ dominæ maiores partes animi à virtute detorquent. In hoc, inquit Seneca, nos complectuntur, vt strangulent, non aliter ergo quam latrunculi viatoribus insidiantes, eosque seducentes, ac perimentes declinandæ sunt. In quod valde proderit, si illud præclarissime apud Liuium à Scipione Africano Masinissæ dictum, sibi quisquis hac peste laborabit, accipiat, Vince, inquit, animum, Caue deformes, multa bona vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa, quam causa culpæ est, corrumpas. Idque facilius fiet, si quis acriter rei vtilitatem, obscœnitatem, breuitatem, finem cogitet, ac longum dedecus horeque fugacis, forsitan aut momenti vnius illecebras multorum pœnitentia, vel æterno fortasse supplicio pũniendas.

Vt corporis ægritudines oriuntur è redundantia & corruptione sanguinis, pituitæ, bilis; ita animi perturbationibus, intemperantiæ & immodestiæ adhæret luxus, siue luxuria, id est, id genus insaniæ: quæ opum abundantia ad delicias, ad voluptates, ad inanẽ gloriolã abutitur specie magnificentiæ. Ea re, vnus ille qui est virtutum vitiorumque intelligens, luxuriam à magnificentia secernere potest. Luxum siue luxuriam esse insaniam, ipsum vocabulum documento est. Nam luxum prisca latinitas nuncupauit illud quod vulsum est, id est, loco motum, quasi dicas, luxatum, & à recta viuendi ratione exorbitans. Nec absurdè dici potest inde esse lustrare, id quod valet scortari, & lustra loca latebrosa, & obscœna. Nec inscirè quidam luxuriosi vocati sunt ἰμμανεῖς, insani, cuiusmodi Antiochus ille, proprio cognomine Ephiphanes, & parvula mutatione, siue agnominatione *Epimanes*. Luxum ergo, siue luxuriam dicimus esse vitium hominis desipientis, dissoluti, indomiti, eius qui non parcit pudori; qui in solam fertur temeritatem cupiditatum, cui & necessaria sordent, & vtilia; sunt vilia; qui cùm sit nihil in ipso, totũ animi robur frangitur, qui totus paret libidini, effuséque, quâ illa præit, sequitur. Homini luxurioso, vbi de luxuria quidpiam remittendum est, confestim male esse incipit, huic ipsi haud secus quam immundæ suis, nusquã nisi in suo volutabro melius est. Luxus multorũ vitiorũ autor, multorum fœtus est. Omnia, quoquot sunt, animi probra cognatione complectitur. Omnes eũ prauitates, vt satellites, circumsistũ Imprimis deinde iam amplectitur; mox huius suasu ad rapinas cõuertitur. Postremò

multum dedecus non in ſeſe concepit.Quicquid vbique portentoſi eſt, id anxie conquiſitũ facit materiam improbitatis.Luxurioſus ad omnia cupiditates extendit,licita illicita,ad omnia voluptatum inſtrumenta, eſt ingenij ſagacis & prõpti,omnibus rebus audaces manus admolitur, impuris pedibus omnia calcat, vbique edit opera immania.Dũ ſecundis rebus nimis exultat,dũ inuſitata libidine impellitur,quicquid apud honeſtiſſimum quemque lautum eſt.huic ſicuti lutum eſt. Solis gaudet peruerſis,inſolutis enormibus.Quæ ſtatis temporibus natura præbet,ea luxurioſus ſua libidine antecapit. Quin in ipſam naturam vix vnquam non eſt iniurioſus, quam ſcilicet peruerſa imitatione mentitur, aut ſumptu inſano ſuperare nititur.Si quid quiſpiam qui ſanè ſapiat, probat,hoc illud eſt, ad quod luxus nauſeat. Ea ſibi ſeponere amat, quæ nonniſi enormi pretio commendantur. Semper eſt ſuperbiæ & faſtidij plenus; ſemper iracundiam in promptu habet.Quotidie aliquid comminiſcitur,quo fiat deprauatio . Hæc eſt labes ſingulorum, hoc ſæpe adoleſcentiæ, hoc fœminarum:hoc totarum vrbium, totorum exercituum dedecus eſt.Potiſſimum hæc eſt illa quorundam ſummi loci hominum demens, prodiga, perdita,humani generis depopulatrix,in magni cuiuſlibet imperij euerſionem nata luxuria,quam ipſi magnificentiam vocant.Hinc Sardanapali, Niniæ,Antiochi,illa Perſicorum Regum portenta,illa Romanæ majeſtatis dehoneſtamenta,quorum luxus abominabilis prorſus eſt, indignus quem caſtæ aures audiant. Hoc certè immane portentum è victis gentibus primus Lucullus Romam intuliſſe dicitur, quod denique vrbem victricem ac dominam perdomuit,Carone illo virtutis ſacrario nequicquam clamitante.

Cæterum ſi è ſolo corporis habitu libet æſtimare luxurioſum, primo aſpectu qualis ſit cognoſcitur.Statim ſciri poteſt quam ſit in omnẽ teneritudinem mollitiemque reſolutus,quàm ſit omnis virilitatis perfuga,quàm omne animi robur projecerit,quàm ſit totus & delitiarum blanditiis & voluptatum illecebris circumretitus. Nihil aliud loquitur capillus vnguentatus, parum abeſt quin ſit coronatus : ſæpe vulſus,vox fracta,facies meretriciis coloribus inſignita,nunquã ingenua, ſed opulenter ficta,habitus, riſus,mores fictitij & coacti,inceſſus perfluus,delicatus & languidus;ipſe totus pro nitido putidus,nunquam ornatus,ſed calamiſtratus, ſui,vt alter Narciſſus,ineptus ac perpetuus contemplator.Videre eſt matronas & ipſis falſa forma:& perpetuas ſpeculorum imagines,nec vultum, ſed perſonam oſtentantes. Opulentioribus , vt Reginis,ſuæ ſunt Næeræ, ſuę Carminæ, illæ à capillis, hæ ab vnguibus omnes à voluptatibus ac deliciis.Incedunt per plateas:vt quidam ait, in Phaleris pelagiis idomitæ , tollenteſque pedes in ſtrato extraneo. Cultui tam effœminato prorſus conueniens eſt ſupplex,viris ambitioſa, fœminis nugax, ac tumidæ ceruiculæ teſtis; vtrobique totam luxuriem redolens.Nullus item luxurioſus ſibi placet,ſi non auro:ſi non argento,ſi non gemmis & margaritis vſquequaque illudit. Vult omnia ſibi vndique ſurgere nobilibus gazis,formis nouis,operibus barbaricis. Quieſcit ac diſcumbit in lectis non ætatis,ſed auratis ; amat degere in veſte ſtragula. Vſque eò luxurioſus delirat,vt quandoque neceſſe fuerit edicere,ne quis priuatus,niſi ad ſacrificia, vteretur aurea ſupellectile, Omitto agmina familiarium equorum, plauſtrorum, lecticarum,rhedarum,argumenta mentis corruptæ,ac luxu diffluentis.Pari inſania ædificia conſurgunt, non placent tecta ſani moris,neceſſitati ſcilicet & honeſtati inuenta. Tota fermè regio,quaqua patet iam eſt ipſis anguſtum domicilĩ.Inquietus animus nihil quod ſit vna forma & conſueta,contentus eſſe poteſt. Omnia dilatantur,& in vicina porriguntur,vbi tetra eſt,huc aquæ immittuntur;vbi aquæ,ibi omnia exſiccantur & ſolidantur. Fluuiorum naturales alvei commutantur; locis voluptariis nouæ figuræ induntur. Hic diruitur,hic ædificium iam in aliquam altitudinem ſurgit; nec dum perfectum eſt, cùm iam ædificati piget. ſublimia deprimuntur; plana ſublimantur; anguſta dilatantur,noua & nondum viſa artificia in iniuriam naturę oſtentantur.Mediis ęſtibus frigora inferuntur. Laſciuę tabulæ : ſtatuarum vęl impudicarum ordines,multa inertia, ſuperuacua, pudori inimica ſpectantur:Super veſtibulo multę mendaces inſcriptiones leguntur in atriis, in ambulacris,ſuper ſepulchris.E ſpectatoribus ille materiam , hic artificium , ille vetuſtatem, ſicuti talium intelligens,ac ſupercilium nunc ſubducens , nunc deprimens admiratur;ſtultitiam quiſque domini collaudando augent; hominem, magis, magiſque infatuant.

Quid memorem menſarum luxuriem,ferculorum varietate mirabos repertu difficiles,non qui vllam eſuriẽ compeſcant, ſed qui libidinem incendant:languentem gulam,& ſolita faſtidientẽ irritent? Ne multa, hic vnum deeſt lacavium. Quod ſi quis inter tot hodiernos Mardonios, inter tot nouos Apicios , tam multos gulę proceres, tot nouę luxurię interpretes exurgat nouus Caro, talia conſpicatus itetnm exclamet,eam vrbẽ ſeruari non poſſe,in qua cariùs emitur piſcis quàm bos. Id quod vehementius intonaret, ſi id vidiſſet quod accidit ſub Caligula,piſcem emi octo millibus nummùm. Hęc omnia è veſtigio ſequuntur impuriſſimę & importuniſſimę libidines. Quippe,luxurię face, femel excitata,iſti fiunt ſui ſexus perfugæ , ſegnioris infames hoſpites; nonnumquam in ſermonibus non quidẽ caſti,ſed impudicitiæ diſſimulatores, at in cubiculis ſalaciſſimi,& in cubilibus impudiciſſimi. Horũ ſimij,quamvis opibus diſparibus, & longo prorſus intervallo. ſunt nimis plures,ex vrbana & promiſcua multitudine,quibus hoc vnũ penſi eſt,vivere vitã planè Medicam planè Perſicam; ſi tamen hoc eſt vivere, ſuum cadaver quemque trahere in hoc vnũ animatum,vt fœdè ætatem exigat. Iſtis quoque luxus abblanditur,& mentẽ oblimat.Certè,videre eſt quàm plurimos, omni probitate relicta & re familiari neglecta, diurnis nocturniſque potationibus & epulis marcentes;ſaltatione immodeſtiæ,ſtudiis indecoris, & occupationibus flagitioſis vacantes ; denique affluente rerum copia nequiter abutentes. Iſtis quoque nihil turmale placet. Nam ſolas gallorum gallinaceorum criſtas , ac lienes ſiue nefrendines, aviumque linguas comeſſe poſſunt. Omnia ſunt nepotum plena. In eduliorum officinis omnis frequentia, in templis in ſcholis,in palæſtris omnis infrequentia.In media plebe quotidie nova reperiuntur & gulæ irritamenta,& perditæ cujuſdam luxuriæ inſtrumenta,vnde & alimentorum pretia intenduntur.& adeſt vltimum rei, vjribus,valetudini, moribus exitium.In eodicibus jacent & latent ſumptuariæ leges,tantam intemperantiam metuentes ; non vindicantes, Ipſe Magiſtratus nuſquam audet conſurgere in eos,quos tantus furor agitat.Hanc quoque popularem luxuriem æſtuans libido ſequitur, non eorum tantùm quibus ſanguis efferveſcit,ſed quod mirere, ſæpè eorum qui ſenecto corpore,dum Curios ſimulant, Corinthiacam ſapientiam audacter profitentur. De omnibus luxurioſis ſcitè illud dictum eſt,ſimiles eſſe equis talorum,ſiue ſcaccorum,qui ad perdendam pecuniam dominum invitant, ſed eam nulli periculo eripiunt. Quid, quod ipſos mendicos hoc portentum corripit ? Certè & iſtos ſuis ſordibus non parum calere cernimus, De quo portento exiſtit liber Ariſtophanis,cui titulus *Mendicus Luxurioſus*. Uſque eò & ipſi egeſtati tanta ſe nequitia comitem addit.At vos tandem expergiſcimini,quorum hæc curatio eſt.Tandem in hoc incumbit,vt mores tam proſtrati erigantur. *Gar.Paſchalius.in lib.de virtut.& vitiis.c.62.*

Meretrix nonaria eſt inferni janua, via iniquitatis, ſcorpionis percuſſio,viſcariũ ſcelerũ,puteus interitus. *Boëtius de ſcholaſtica diſcipl.*

Demoſthenes ſtomachum Laidis nobiliſſimæ meretricis jocando ſuppalpitans & quæritans.Hoc quantum ? illa dicente, Mille denariis? reſpondit,Ego pœnitere tanti non emo.*Laert.de vita & morbus philoſophor.*

Atque etiamſi conſiderare velimus,quæ ſit in natura hominis excellentia & dignitas,intelligemus,quam ſit turpe diffluere luxuria , & delicate ac molliter vivere quamque honeſtum paree,continenter , ſevere ac ſobrie.*Cic.lib.1.de offic.*

Luxuria vero cum omni ætati ſit tutpis, tum maxime ſenibus fœdiſſima eſt. *Ibid.lib.2.*

Majus eſt maleficium,ſtuprare ingenuam,quam ſacrum legere; cum alterum propter egeſtatem,alterum propter intemperatam ſuperbiam, fiat. *Idem Rhet.nouor.lib.2.*

Libidinoſa intemperanſque adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti. *Idem,lib.de Senectute:*

Viros triumphales , victores gentium,luxuria vicit. *Macrobius Saturnal.lib.3.*

Luxuria,quæ aliquando ceſſiſſe videtur , denique frugalitatẽ profeſſos ſollicitat,atque in mediâ parſimonia voluptates non damnatas , ſed relictas petit:& quidem eo vehementius,quo occultius:*Senec.epiſt.56.*

Si videtur alicui magnum animum ira producere,videatur & luxuria,quæ ebore ſuſtineri vult,purpura veſtiri,auro tegi, terras transferre,maria concludere,flumina præcipitare,nemora ſuſpendere?*Idem,de Ira, lib.1. cap.vlt.*

Nulla res magis iracundiam alit , quàm luxuria intemperans & impatiens, *Idem,l,2.c.26.*

Ambitio, luxuria, & impotentia ſcænam deſiderant. Sanabis, ſi abſconderis. *Idem epiſt.94.*

Erras,ſi exiſtimas noſtri ſeculi eſſe vitium luxuriam,& negligentiam boni moris,& alia quæ objicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta,non temporum. *Idem, epiſt.97.*

Conviviorum, & veſtium luxuria , ægræ civitatis ſunt judicium *Idem epiſt.114.*

Licet in vino vnguentóque luxurioſi tenebras ſuas exigant,licet epulis. & in multa quidem fercula diſtinctis totum perverſæ vigiliæ tempus diducant,non conuiuantur;ſed juſta ſibi faciunt. *Idem, epiſt.122.*

Vomunt,vt edant, edunt,vt vomant. Epulas,quas toto orbe conquirunt,nec concoquere dignantur.Iſta ſi quis requirit , quid illi paupertas nocet?Si quis concupiſcit,illi paupertas etiam prodeſt.*Idem conſolat.ad Helviam.*

Rerum jam potente luxuria,ſpecula totis paria corporibus auro argentóque cælata ſunt,denique gemmis adornata:& pluris vnũ ex his fœminæ conſtitit : quam antiquarum dos fuit illa,quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. *Idem Natur.quæſt.lib.1.c.vlt.*

Nihil poteſt ingenioſæ placere niſi rarum. *l.4.c.13.*

Quum mollitiem ſuorum poſt adeptas tot victorias Alexander animadverteret,mirari ſe aiebat; quod tot tantiſque certaminibus ſuperatis,nõ meminiſſent ſuavius dormire eos qui alios defatigaſſent,quã qui defatigati eſſent, neque ex comparatione ſuę cum Perſica vitę ratione perſpicerent,nihil magis ſervile quàm luxuriam,&c.*Plut.in Alexandro.*

Diverſis duobus vitiis,avaritia & luxuria civitatis laborat;quę peſtes omnia magna imperia everterunt.*Liu.Decad.4.lib.4.*

Luxuria non nota tolerabilior eſt, quàm erit,legum vinculis , ſicut fera beſtia irritata,deinde emiſſa. *Idem ibid.*

Inſtrumenta luxuriæ tympana & crepundia.*Juſtin. hiſt. lib.30.*

Blandum malum luxuria, quam accuſare aliquanto facilius eſt,quàm vitare. *Valer. Maxim.lib.9. cap.1.*

Luxuria & libidine nihil fœdius , nihil damnoſius : his virtus atteritur,victoriæ langueſcunt,ſopita gloria in infamiam conuertitur, animimique pariter & corporis vires expugnantur.Adeo vt neſcias ab hoſtibúſne,an ab illis capi pernicioſius habendum ſit. *Idem ibid.*

Qui ventri & fœdiſſimis voluptatibus indulgentes propterea patrimonium abſumpſerunt,dedecus & detrimentum Reip. ſunt exiſtimandi,& Reſpub.magnum factura eſt quęſtum, ſi ipſi vltro ex vrbe excedant.*Dionyſ. Halic,lib.15.*

In luxu mulieres inſipientes,vitę beatitatem,honeſtatis ignoratione ponunt.*Plut.in Agide.*

Natura in primis docet neceſſaria:quæ ſi non deſint, ſed benignitate fortu

fortunæ ſuperſint, ſum naturæ providentia veluti per æmulationem rurſus excitatur ad ea diligenda, quæ ſenſibus magis blandiantur. Quorum ubi ſatietas cœperit, ad ſupervacanea deflectit, per ambages atque illecebras varietatem & compoſitiones multiplices machinatur, & præſtigias quaſdam arcanæ voluptatis conſectatur, ne luxuriæ continuatio gravis & moleſta fiat. *Niceph. Gregoras hiſt. lib. 2.*

Cum apud cæteras gentes cunctis mulieribus argentea muleta jus fieret delicta redimendi, Zaleucus Locrenſium legiſlator argutiſſima quadam pœnæ penſione earum compreſſit intemperantiam. Quibus ſic licentiam præſcripſit: Mulierem liberam una non plus pediſſequa comitari debere, niſi cum tumulenta fuiſſet, nec urbem noctu egredi, niſi cum mœchos adire pararet: neque aureis componi ornamentis, neque contextis indumentis arteque laboratis venuſtari, niſi cùm ſcortari atque amatorem moliri ſtuderet: neque viros annulis aureis ſplendeſcere, neque Iſomelia veſte contegi, niſi cùm lenocinari, aut adulteria committere uiterentur. Ita facillimo pœnæ genere, vituperio ſcilicet probri, perniciem deliciarum omnem atque intemperantiæ labem coërcuit; excluſitque licentiæ procacitatem, maxima impudentiæ irritamenta. Nemo enim tam perditæ libidinis inveniri poterat, qui domeſtica atteſtatione & proprio ſuæ turpitudinis teſtimonio, vellet ſe perpetuo inter cives probro ludibrióve damnare. *Diod. Sicul. hiſt. l. 12.*

Minimè mirum eſt nec Oppiam, nec aliam ullam inter veteres legem deſideratam eſſe, quæ modum ſumptibus mulierum faceret, cùm aurum & purpuram data & oblata ultro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyncas urbem circuiret, ſtantes in publico inveniret quæ acciperent. Atque ego (inquit Cato Cenſorius) nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem aut rationem inire poſſum: nam ut quod alij liceat, tibi non licere, aliquod fortaſſe naturalis aut pudoris aut indignationis habeat: ſic æquato omnium cultu, quod una quæque veſtrum veretur ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem pudor eſt vel parſimoniæ vel paupertatis, ſed utrumque lex vobis demit, cùm id quod habere licet, non habetis. *Livius Deccad. 4. lib. 4.*

Simul lex modum ſumptibus uxoris tuæ facere deſtitit, tu nunquam facies. *Idem, ibid.*

At Campana luxuria perquam utilis civitati noſtræ fuit. Invictum enim armis Annibalem illecebris ſuis complexa, vincendum Romano militi tribuit. *Idem de Annibale.*

Luxuria invictum Annibalem illecebris ſuis complexa, vincendum Romano militi tradidit, illa ducem vigilantiſſimum, illa exercitum acerrimum lapidibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantia, veneris uſu laſciviore ad ſumnum & delicias evocavit. Quid his ergo vitiis fœdius? quid etiam damnoſius, quibus virtus atteritur, victoriæ languent: ſopita gloria in infamiam convertitur, animi & corporis vires expugnantur: adeo ut neſcias an ab hoſtibus, an ab illis capi perniciouſius habendum ſit? *Valer. Max. lib. 9.*

Eſus carnium, & potus vini, ventriſque ſaturitas, ſeminarium libidinis. *Ibid.*

Perituræ pudicitiæ minimè eſt in eo ſollicitudo, quemadmodum pereat. Proprium eſt profanæ libidinis neſcire quò cadat, ubi ſemel pudor corruit, nulla, inclinatis in vitium animis, ruina deformis eſt. *Calphurn. Flaccus declam. 11.*

Plures voluptas perdidit, quam crudelitas; quia crudelitate homines perterentur, at libido tyranni non modò ſubditos ad odium, verum etiam ad contemptum excitat, cùm intelligunt hominem voluptatibus deditum impotentis animi eſſe, nec imperio dignum videri, qui imperare ſibi non poſſit. *Bodinus lib. 4. de Rep. c. 1.*

Omnes reges qui ſe polluunt inceſtis libidinibus hærent in pœnis. *Anonymus.*

Non tantum regna tota ſunt deleta, ſed ſæpè totæ gentes ſunt exciſæ & diſſipatæ bellis, & cædibus propter libidines. *Idem.*

Polluti libidinibus ſunt tales, qui cæcitate ruunt in multa magna mala, & in illa excœcatione ruunt in horribiles furores, & poſteà hærent in pœnis. *Idem.*

Ubi luxus, inſolentia, & alia vitia regnare conſuevere, & veluti pro virtutibus habentur, fieri non poteſt quin divitiæ & opes prodigaliter conſumantur: ex quo egeſtas oritur, unde varias mutationes ſequi neceſſe eſt, *Idem.*

Luxum & veluptates non ſolùm reipub. ſed etiam ipſiſmet luxurioſis & voluptuariis perniciosas eſſe conſtat.

Voluptates multæ ſunt & pravæ, quibus victi pejora dicere, vel facere compelluntur, deinde ex inanibus dictis odia ſibi comparant, ex improbis facinoribus morbos, damna, mortes, nec ſibi ſolùm, ſed liberis quoque & amicis, *Xenoph. l. de venat.*

Luxuriâ & otio militaris diſciplina tollitur. *Liv. dec. 4. l. 10.*

Luxuriâ pluſquam cætera vitia diffamas. *Greg.*

Qui ventri & fœdiſſimis voluptatibus indulgentes, propterea patrimonium abſumpſerunt, dedecus & detrimentum reip. ſunt exiſtimandi & Reſp. magnum factura eſt quæſtum, ſi ipſi ultrò ex urbe excedant *Dionyſ. Halic. l. 5.*

Sævus criminum ſtimulus libido eſt, quæ nunquam manere quietum patitur affectum: nocte fervet, die anhelat. *Ambr.*

In ſerico & pannis eadem dominatur libido, nec Regum purpuram timet, nec mendicantium ſpernit ſqualorem: multoque melius eſt, ſtomachum dolere, quam mentem, imperare corpori quam ſervire: greſſu vacillare; quàm pudicitia. Niſi ſtatim nobis pœnitentiæ ſubſidia blandiantur, quæ ſunt infelicium remedia, cavendum eſt vulnus, quod dolore curatur. *Hier. in epiſt.*

Cum princeps ſummuſve magiſtratus videt luxum in immenſum prorumpere, pecuniamque ad res inutiles ac turpes prodigi, durius antiquæ parſimoniæ advertere debet, hoc eſt, acrioribus remediis, quando mediocria non ſatis ſunt, luxum expellere, huic contrariam parſimoniam, quaſi poſt liminio revocatam hominibus proponere. *Carol. Paſch. in axiomat. Polit.*

Luxus in his potiſſimum rebus conſiſtit in infinitis villarum ſpaciis; in familiarum & ſervorum numero, & natione: argenti & auri pondere: æris tabularúmque miraculis; hoc eſt, ſtatuariorum, & pictorum admirandis operibus: veſtibus & earum promiſcuo uſu, ac fœminis, poſtremò, ſi lapidum ac nugarum cauſa pecuniæ ad exteras, aut etiam hoſtiles gentes transferuntur. *Ibid.*

Quemadmodum morbi veteres, & diu aucti non niſi duris & aſperis remediis coërcentur: ita quoque corruptus ſimul & corruptor æger. Nam animus haud levioribus remediis reſtringendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit. *Ibid.*

Nulla re magis coërcetur luxus, ac cætera vitia, quàm ſævitia principis; nam quemadmodum nimia licentiâ omnes ſimus deteriores: ita ſæviente principe in fortunas & vitam hominum, haud dubium eſt, omnes ad ſapientiora converti. *Ibid.*

Quidquid libido ſuggeſſerit, licere exiſtimatur: & ſic peccandi licentiam conſuetudo, conſuetudinem impunitas ſequitur. *Erycius Puteanus oratione 9.*

Difficulter Ira vincitur, difficulter diſſenſiones in amicitiâ vitantur. multo difficilius innata Libido & Veneris intemperantia: ira enim ſuaviloquio quandoque frangitur: Libido vero magis magisque accenditur: illa mentem momento perturbat; hæc ætatem nonnunquam excæcat, illa ſpecioſa animi labes eſt, hæc turpis & inhoneſta: Quid enim tetrius hoc vitio, quo corporis, ſimul & animi vires tantùm non perduntur, aut certè hebetantur & obtunduntur? namque ſopita omni virtute in infamia converſi, cæcitate & amentia puniuntur, qui eo contaminantur; adeo ut in conſiliis & deliberationibus ἀψυχῶσι atque occætati non mediocres ſibi reique publicæ clades procurent. *Ioan: Chockier in theſ. Polit. aphor. lib. 5. c. 12.*

§ APOPHTHEGMATA.

Pythagoras. Dicebat, in civitates primum irrepſiſſe delicias, mox faturitatem, deinde violentiam, poſtremo exitium. *Laër. lib. 7. c. 1.*

Ariſtippus. Quum quidam illi probro darent, quod ſplendide exquiſitéque viveret philoſophus: Id inquit, ſi vitium eſſet, in celebritatibus Deorum nequaquam fieret. In his enim & magnifice veſtiri, & lautiſſimo ciborum apparatu ſolent uti. Porro cum Dij ſint infenſi vitiis, non placarentur, ſed irritarentur ejuſmodi magnificentia, ſi ea cum vitio eſſet conjuncta, ſic ille quidem eluſit convitium, non oſtendit quid eſſet optimum. *Laër. lib. 2. cap. 8.*

Zeno Citicus quendam audiens, luxuriam ſuam ſic coram bonis viris excuſantem, ut diceret, ſe ex eo quod ſuperfluum ſibi eſſet, ſumptum facere, argutiſſime reſpondit: Age dic, dares etiam veniam coquo tuo, ſi cum obſonia plus æquo falſa daret, diceret ſibi copiam ſalis eſſe? Senſit vir prudentiſſimus nequaquam ex multa rerum copia victum moderandum eſſe, ſed ex neceſſitate naturæ, quæ paucis contenta eſſe ſolet. *Laërt. l. 7. c. Max. ſerm. 61.*

Crates quendam deliciis luxuique deditum, ita per jocum admonuit: Ne pro lenticula ſemper augeas catinam, ne in ſeditionem nos conjicias. Sentiens, à luxu cupediiſque plerunque naſci diſſidia. Lenticula philoſopho cibus eſt, catina carnes habet, & in divitum menſis circumfertur. *Laërt. l. 6. c. 6.*

Antiſthenes, quodam prædicante delicias: Hoſtium, inquit, filiis contingat, in deliciis vivere: artem peſtilentem deteſtans, quod plerique pro ſummo bono amplectuntur. *Laërt. l. 6. c. 1,*

Diogenes inviſerat Lacedæmonem inde Athenas reverſum, quidam percontabantur, ut fit, quod iter, & unde veniret? A viris, inquit, ad fœminas: notans Athenienſium deliciis effœminatos mores, quum Lacedæmonij dure inſtituerentur. *Laërt. lib. 6.*

Idem. Videns delicatum quendam hominem à ſervo calceari: Nondum inquit, ſat beatus es, niſi te etiam abſtergear, id autem erit, ſi manens fueris. *Laërt. lib. 6.*

Idem. Luxurioſum quempiam in diverſorio conſpiciens, veſcentem oleis: Si ſic prandiſſes, inquit, non ita cœnares: ſentiens, non eſſe frugalitatis quod ederet oleas: ſed quod ſtomachus nimis lauto prandio gravatus, nihil appeteret in cœna, vel potius, quod ingenti opum vi prodigaliter abſumpta, tenuiter vivere deinceps cogeretur. Nam tenue prandium optime condit cœnam. *Laërt, lib. 6.*

Idem ad eum, qui obſoniis & luxui plus æquo indulgebat, illud Homeri accommodabat.

Ὀλίγοζον δή μοι πάλαι ἔσσεαι Id eſt.
Nate mihi fueris brevis ævi.

Significans, illum ſibi luxu mortem acceleratum. *Laërt. lib. 6.*

Idem, eos qui per luxum in coquos, nepotes ſcorta, & paraſitos facultates ſuas profunderent, ſimiles dicebat arboribus per præcipitia naſcentibus, quarum fructus homo non guſtaret, ſed à corvis & vulturibus ederentur: ſentiens, eos, qui gulæ ventrique ſerviunt, non eſſe homines. *Laërt. idem Crateri tribuitur à Stob.*

Idem. Stomachabatur in eos, qui pro bona valetudine Diis munera offerrent, & in ipſo ſacro omnibus voluptatibus ſeſe obruentes perderent. *Laërt. lib. 6.*

Idem ajebat, faciles eſſe Deos ad donandum hominibus vitam, cæterum hanc ignorari ab his, qui quærunt dulciaria unguenta, aliaſque hoc genus delicias. His enim qui fruuntur, credunt vivere: quum veram vitam tranquillam ac ſuavem ſola præſtet ſapientia. Non igitur dij ſunt incuſandi, ſed homines, qui per ſtultitiam non poſtulant ab illis vitam, ſed voluptates. *Laërt. lib. 6.*

Idem. Qui ſcopum non attingunt, hi vulgo ἀτυχῶν, id eſt, fruſtrari dicuntur. At Diogenes negavit illos fruſtrari, qui aberrarent à ſcopo, ſed

eos, qui curas suas ad voluptates vellut ad scopum dirigerent. Nam ab iis petunt beatitudinem, cum per eas deveniant in summam miseriam. *Laërt.l.6.*

Heraclitus, in seditione rogatus, ut apud populum sententiam diceret, quo pacto civitas redigi posset in concordiam, conscenso suggesta, poposcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ insperst, mox de glechone admiscuit, quod, est vel pulegij sylvestris vel leguminis genus. Deinde epoto calice discessit, nec verbum addidit: hoc pacto innuens, ita demum civitatem carituram seditionibus, si repudiatis deliciis, assuescerent parvo contenti esse. Et hic Heraclitus suo respondet nomini. Nam σκοτεινὸς dictus est, id est, tenebricosus. *Referatur & hoc inter ἄφωνα apophteg. Erasm. ex Plut.*

Socrates dicebat, eos, qui se ad continentiam ac frugalitatem exercuissent, & longe plus habere voluptatis, ac minus dolorum, quam sui summa cura undique pararet oblectamenta, quod voluptates intemperantiam, præter animi sibi male cruciatum, prætèr infamiam ac paupertatem, frequenter ipsi etiam corpori plus adferant molestiæ, quam delectationis. Contra, quæ sunt optima, eadem fiunt iucundissima, si quis assueverit. *Laër.lib.2.c.5*

Plato. generosum conspicatus adolescentulum, patrimonio consumpto ad fores pandochij panes edentem, & aquam bibentem. Si, inquit, sic moderatè prandisses nunquam sic cœnares. *Maxim.serm.61.*

Idem conspiciens Agrigentinos magnis impensis ædificare, eodemque modo cœnare: Agrigentini, inquit, ædificant, quasi semper victuri, & comedunt quasi semper morituri. Dicit autem Timæus, eos lecythis argenteis & strigilibus usos esse, mensas totas eburneas habuisse. *Ælia. lib.12, de var. hist.*

Aristippus. Sophista Plyænus ingressus ædes Aristippi, quum videret illic mulieres pulchre ornatas, ac magnificè instructum convivium, cœpit reprehendere tantum in Philosopho luxum. Aristippus dissimulata objurgatione aliquanto: potesne, inquit, hodie nobiscum esse? Cum ille non recusasset: Quid igitur, inquit, incusas? Videris enim non lautiorem mensam reprehendere, sed impendium. Nam si convivium ob hoc ipsum displicuisset, quod esset lautius, recusasset, esse conviva. Porro probare quidem apparatum, sed offendi sumptu, non frugalis, sed avari hominis esse videtur. *Laërt.lib.2.cap.8.*

Menemus Antigono consulenti, deberetne ad comessationem quandam adire post silentium nihil aliud respondit, quam: Regis filius es. Subindicans, luxum indecorum esse regno natis: nec potentibus licere quod licet. *Laërt.lib.2.cap.18.*

Dionysius Sophista familiaribus dicere consuevit, mel summo digito, non cava manu gustandum esse. Sentiens, voluptates quam parcissime admittendas. *Philostrat.in sophist.*

Archesilaus Scytha percontanti, qui fieret, ut ab aliis sectis multi deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli desciscerent ad alios? Quoniam inquit, ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam. Sentiens, homines esse proniores ad voluptatem, quam ad virtutem. Gallos dixit sacerdotes Cybeles eviratos. Porro voluptatem amplecti, fœminarum est potius, quam virorum. *Laërt.lib.4.c.6.*

Isæus sophista Assyrius, cum primam ætatẽ dicasset voluptatibus simul ut ad virilem pervenit, veluti alius subito factus miram induit morum severitatem. Itaque percontanti cuidam. Nam illa (fœminam ostendens) videretur formosa? πάνυ γε, inquit, ἀφελοῦ μὲν, id est, desij laborare ab oculis. Ab altero quopiam interrogatus, qui piscis, aut quæ avis esset ad vescendum suavissima? πάνυ γε, inquit, πάντα ἀνεκτὰ ζητεῖν, id est, sta curare desij. Et adjecit. ξωὴν γὰρ ἔζηλα Ταντάλου κήπους τρυγᾶν. id est, sensi enim me à Tantali hortis fructus colligere. Subindicans, omnes ejusmodi voluptates, quibus invẽtus capitur, nihij aliud esse, quam umbras? ac somnia, qualia de Tantalo fabulantur Poëtæ. *Philostrat,*

Stratonicus Rhodios cum videret deliciis dissolutos, & calido potu utentes, appellavit albos Cyrenæos, & civitatem illorum porcorum civitatem, quod colore quidem differrent à Cyrenæis, qui nigri sunt, luxu, & voluptatum studio similes. Sic hodie quidam appellabant albos Mauros. *Athen.*

Idem. Cum Rhodi ageret, taxans ejus gentis luxum deliciasque? dicebat illos ædificare ut immortales, obsonare, quasi breve tempus victuros. Avidius enim fruimur his, quæ brevi scimus auferenda. *Erasm. 6. apoph. ex Plut.*

Philoxenus. Is fuit insignis ganeo, qui cum in caupona ollam vidisset, in qua delitiæ coquebantur, odore captus. jussit filium ollam emere. Filio dicente, eam ollam magno pretio vendi: Hoc suavior, respondit, & jucundior erit, quo majori pretio eam emero. *Ælian. lib. 10. de var. histor.* Idem collum longius sibi quam gruibus fieri exoptabat, ut in gustu magis oblectaretur. *Arist.in Ethic. & Brus.lib.3.c.1.*

Alexius poeta. Callimedontem rhetorem, ut deliciis deditum, taxavit his versibus.

Ὑπὲρ πάτρας δὲ πᾶς τις ἀποθνήσκειν θέλει·
Ὑπὲρ δὲ μήτρας κωμικῶν ὁ κάρδοψ.
Pro patria vel quilibet velit mori:
At metra amore Callimedon solus capit.

Perit Latinis joci gratia: nam πάτρα, patriam significat, μήτρα, non matrem, sed vulvam aut piscem sonat. Pisces olim erant in deliciis: *Erasm.lib.6.apoph.*

Lycurgus cum statuisset invadere delicias, luxumque, & in his quoq; tollere divitiarum admirationem, instituit syssitia, hoc est convivia publica. Percontanti vero, cur ea constituisset, sic ut in singulis conviviis pauci cum armis discumberent: Ut, inquit, expediti sint ad parendum imperatis; & si quid tumultus inciderit, penes paucos sit delectum, sitque inter omnes potus ac cibi æqua portio: denique non solum in esculentis ac poculentis, verum ne in stratis quidem, aut vasi, aut alia re quae[illegible] plus haberet dives quam pauper. His rationibus cum divitiis detraxisset admirationem, postquam nemo erat, qui vel uti posset illis, vel ostentare, dicebat amicis: Quam præclarum est, ô amici! ipsa re declamasse, cujusmodi sint divitiæ, si quando cæcæ sunt, carentque spectatoribus & admiratoribus. Interim observabat, ne quis prius domi sumpta cœna veniret ad publica convivia, expletus aliis cibis, alióve potu. Quod si quis cum cæteris non biberet, ederetve, eum vituperabant, ut qui aliis eduliis delinitus, abhorreret à victu communi. Porro qui palam convictus esset id fecisse: ei mulcta dicebatur. Unde Agis, qui multo post Lycurgum tempore rex fuit, debellatis Athenensibus domum reversis, cum vellet quadam die cœnam cum uxore, à syssitiis poscenti, præfecti militiæ non miserunt. Ea res cum postero die innotuisset Ephoris, mulctam illi dixerunt. In eodem facto geminum exemplum nobis est proditum: primum frugalitatis, deinde severitatis, cum in causa non gravi leges nec regi pepercerint. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus, cum audiret quendam mirari, cur rex cum cæteris Lacedæmoniis tam frugali cibo vestituque uteretur? Pro hac frugalitate, inquit, optimam messem metimus libertatem. Quo dicto ostendere, voluit, nihil æquè libertati contrarium esse, ac voluptatem. *Plut.in Lacon.*

Lysander, cum filiabus suis non permitteret ut vestes à Dionysio datas induerent, interrogatus; Quamobrem hoc faceret? Ne, inquit luxuria conspicuæ, turpiores videantur quam fuerunt antea, *Crus.l.3 c.33*

Epaminondas à quodam ad cœnam invitatus, quum bellariorum obsoniorum & unguentorum apparatum invenisset, è vestigio abiit, dicens: Ego te sacrificare, non lascivire putabam. *Plut.in apoph.*

Idem. Quum coquus impensæ rationem collegis redderet, maximum olei sumptum duntaxat ægrè tulit: sed collegis admirantibus, impensam quidem sibi non displicere, dixit, sed quod tantum olei intra corpus ipse accepisset. Damnavit autem luxuriam in nullo magis, quam in semetipso, quem adeo prodigum olei fuisse in unctione corporis fatebatur, ut hac in re omnes facile superarit. *Plut.in apoph.*

Cyrus, Persæ, quoniam regionem habebant montuosam asperamque, cupiebant eam campestri ac molliore commutare. Id non passus est Cyrus, dicens: Quemadmodum plantas ac semina sic hominum mores ad regionis habitum immutari. Sentiens, se velle duros homines, & laboribus accommodos. Nam mollis ac fertilis regio, molles & ignavos gignit homines. *Plut.in apoph.*

Xerxes iratus Babyloniis quod à se defeciissent, postquam illos in potestatem suam redegit, interdixit, ne ferrent arma, sed psalteriis tibiisque canèrent, scorta alerent, cauponas haberent, ac sinuosis tunicis uterentur: quo voluptatibus molliti non molirentur denuo defectionem. *Plut.in apoph.*

Demetrius Phalereus conspicatus juvenem luxuriosum, Ecce, inquit, quadratam statuam, habentem forma ventrem pudenda & barbam. *Stob.*

Alexander Darij regiam ingressus, quum vidisset sublime cubiculum, & in eo stratum, mensas, cæteraque omnia mirifico ornatu instructa: Hocine, inquit, erat imperare? Sentiens, non esse regium, hujusmodi deliciis indulgere. *Plut. in Alex. vita.*

Crassus. Brutus quidam quum balnea patrimoniumque omne penè vendidisset, pecuniamque luxuriosè dilapidasset, diceretque se sudare, Crassus orator respondit: Non mirum est (inquit) quod ita sudas, modo enim existi de balneis. Notavit autem hominis luxum: qui in causa erat, ut balneum, & alia divendere coactus esset. *Brus.l.3.c.33.*

Scipio minor cum non ignoraret luxuria & voluptatibus militum enervari vires, omnem luxum & voluptatem è castris suis amoveri jussit, voluitque, ut milites stantes cœnarent obsonium non igni coctum. *Plut.in apoph.*

M. Cato, Albidium quendam, qui omnia sua bona dilapideverat, audien conquerentem, domum sibi incendio consumptam esse: Protervia, inquit, fecit. Erant autem Protervia apud veteres Ethnicos sacrificia, in quibus mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. *Brus.l.3.c.1.*

Idem eam Rempubl. nequaquam salvam fore dicebat, in qua piscis pluris quam bos venderetur. Sensit autem vir prudentissimus, nihil æquè in Republ. pestiferum esse quam si cives luxu & deliciis diffluant. Præcipuus olim luxus erat in piscibus, unde legimus mullum sex nummum millibus emptum. *Plut.*

Idem. Quenquam, qui agros mari vicinos ob luxum vendere coactus est, aiebat se mirari; quasi plus nosset quam ipsum mare, quod enim illud vix paulatim assuebat, ille facile devorarat. *Eras.l.5.apoph.ex Plut.*

Lucullus. Quum œconomus Lucullo cœnam modestam apparasset & accersitum objurgavit: illo dicente, Non putabam sumptuoso apparatu opus esse, cui solus esses cœnaturus. Quid ais, inquit Lucullus an ignorabas, apud Lucullum hodie cœnaturum Lucullum. *? Plut.in apoph.*

Tiberius Cæsar. Attilio Butæ viro prætorio, quum ad inopiam per luxum ac discordiam redactus, fateretur, ac deploraret paupertatem suam, Sero, inquit, experrectus es. Dormiunt temulentiæ ac luxui dediti: verius quam vivunt, nam vita vigilia est. *Seneca in epist.*

Caligula luxu prodigioso uteras, ut calidis rigidisque unguentis lavaretur, pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet, convivis ex auro panes & obsonia apponeret, nummos non mediocris summæ è vestigio Basilicæ Juliæ per aliquot dies spargeret in plebem, Liburnicas naves gemmatis puppibus, & versicoloribus velis fabricaretur subinde dicebat, aut frugi hominem esse oportere, aut Cæsarem. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Suet.*

Heliogabalus adhuc privatus, cum luxuriosus, omnibusque voluptatibus deditus esset, reprehensus à quodam, qui dicebat: Ah! non times ne luxuriosissime, ne post tot delicias pauper fias? Quid melius, inquit, quam ut ipse mihi hæres sim & uxori meæ? *Rom.hist.Scriptores.*

Alphonsus rex Arag. Eques quidam ingens patrimonium per luxum

ac libidinem deſorbuerat, atque inſuper magnam æris alieni vim contraxerat. Pro hoc intercedentibus quibuſdam apud Alphonſum regem, ne ſaltem, quæ debebat, corpore luere cogeretur Alphonſus reſpondit: Si tantam pecuniam vel inſuis regis obſequium, vel patriæ commodis, vel ſublevandis propinquis impendiſſet; audirem. Nunc quoniam tantas opes impendit corpori, par eſt ut luat corpore. *Eraſm. l.8. apoph.*

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi. Tale eſt in ventrem cibos mittere, quale ſi quiſquam eos in cloacam projiciat. Magis autem non tale, ſed multo pejus: hic enim fumum operatur, ſine tua læſione; illic autem plurimos morbos, plurimaſque procreat ægritudines. Quod facit fames, hoc facit & plenitudo ciborum, magis autem multo pejora: fames quippe in paucis diebus aufert hominem, & liberat ex hac vita pœnali: exceſſus vero ciborum conſumit, & putrefacit corpus humanum, & macerat ægritudine diuturna, & tunc eum morte crudeli conſumit. *Hom.29.epiſt. ad Hebræos.*

Sicut terra quæ valde humecta eſt, generat vermes & fimos cum compluitur, vel cum plurimum ſibi humorem retinet: terra vero, quæ libera eſt ab humoribus, fructuum fœcunditate decoratur, ſi ex abundantia non corrumpatur aquarum: ac ſi etiam non colatur, ultro tamen gramina ſubminiſtrat: ſi vero colatur, fructuum fœcunditate pollebit. Obſecro igitur, ne noſtrum corpus vitioſum & inutile faciamus, neque ei vitia inſeramus, ſed fructus utiles, & arbuſta fructuoſa, ne ea diſſoluamus per immoderationem ciborum. Immoderatio quippe pro fructibus vermes facit. Sic inſita nobis cupiditas, amores turpes & voluptates turpiores generat. *Hom.29.in epiſt. ad Hebr.*

Baſilii Niſi forte dicturus es illud, quod naucleri facilius ſervant navim ſarcinis onuſtam, quam eam, quæ ad curſum expedita eſt, ac levis: nam oneris magnitudine gravatam quamvis exiguus fluctus adoriens demergit. Contra quæ modicis ſarcinis temperata eſt, facile ſuffert undarum impetum, eo quod nulla res impedit eam, quo minus fluctum in altum ſurgentem ſuperet. Eundem ad modum & hominum corpora, aſſidua expletione degravata, facile à morbis demerguntur. Cæterum, quæ facili levique utantur alimonia, non modo malum, quod à morbo imminente expectabatur, velut tempeſtatis aſſultum effugiunt, verum etiam præſentem jam ægritudinem, veluti turbinem quendam coorientem diſcutiunt. *De ieiunio.*

Fumus abigit apes, Dona vero ſpiritualia fugat luxus. *De ieiunio.*

His qui bellicis in rebus exercentur, quique paleſtris luctando deſudant, convenit, ut ciborum copia reddant ſeipſos corpulentos, & obeſiores, videlicet quo validioribus nervis labores queant capeſſere: contra vero, quibus non eſt colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus, adverſus poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum, adverſus ſpirituales malitias, hos oportet per ſobrietatem ad jejunium ac certamen exerceri. Levius periculum eſt, ſi quis rhipſaſpis appelletur, quod clypeum in acie abjecerit: quam ſi magnam illam armaturam jejunium videatur projeciſſe. *Hom.2. de ieiunio.*

Quod equis accidere ſolet, in hominibus quibuſdã, ut quo copioſius ipſis ſuppetunt neceſſaria, hoc evadant ferociores. *Hom.1.de ieiunio.*

Hieronimi. Tale quid & Iſraëlitico fecille populo Dominum ut cupientibus Ægyptias carnes uſque ad nauſeam & vomitum præberet examina coturnicum: multoſque ſeculi prius homines, facilius carere experta corporis voluptate, quam eos qui à pueritiæ libidinem neſciũt; Ab aliis enim nota calcari ab aliis ignota appeti. Illos vitare pœnitendo ſuavitatis inſidias, quas fugerunt: hos carnis illecebras, dulci titillatione corporis blandientes: dũ mella putant, venena noxia reperire; Mella enim diſtillare labia meretricis: quod ad tempus impinguat veſcentium fauces, & poſtea felle amarius invenitur: *Ad Gaudentium.*

Hugonis de S. Victore. Duobus modis ignis extinguitur, ſcilicet dum ſubtrahuntur ligna, vel aſpergitur aqua: Sic luxuriæ flamma dum ſubtrahuntur carnis incentiva, vel dum mens irrigatur lachrymarum affluentia, ſuffocatur ne noceat. *l.de carn.nupt.vitandis.*

Hippocratis. Quidãm impudentia confuſi, cum ſuos amores habeãt ſuſpectos, alterius lecto furtim tabeſcunt. Alios inſanabilis avaritiæ morbus cruciat. Alii in viſcera cũ impetu ruunt. Nonnulli gloriæ ſtudio adaſtra vſque elati, vitiorum mole ad imum vſque corruunt. Quidam fodiunt, ut ædificent, ac ædificando gaudent: quos poſtmodum pœnitet operum ſuorum. Amicitiæ jura tollũt, atque illa in odium vertunt. Proximos expugnant pariter & propinquos. Et harum rerum avaritia author eſt. Et cum nihil differant à ludo puerorum, qui nihil conſilio per ætatem agunt, ſed quæ ſibi jucunda videntur, per cupiditatem tantum ſequuntur à brutis animalibus ſeparantur. Nam animalia brutã cum ſuæ cupiditatis ſatura ſunt, pro tempore quieſcunt, nec ut plus habeant, quærunt. Nullus unquam leo humi aurum abſcondit: Sitit aper, quoũſque aqua ſatur ſit. Lupus, quoad ſe expleat devorat, ſed datur factus, poſtmodum quieſcit. Pardus ultra expletionem nihil tunc ulterius quærit. Taurus paſcendo expletus pabulo deſiſtit. At homini, ut ſe expleat, nec dies nec noctes ſatis ſunt. *In epiſt. ad Damagetum.*

Ciceronis, Ut quidam morbo aliquo & cenſus ſtupore ſuavitatem cibi non ſentiunt: ſic libidinoſi & facinoroſi veræ laudis non percipiunt guſtum. *Philip.2.*

Plutarchi. Ut polypi non extendunt ſua flagella, niſi ad eſculenta: Sic quidam omnem felicitatem cibo potuque metiuntur. *In Moralibus.*

Abominamur fœminas utentes veneficiis in nos: & amplectimur ciborum artifices. *In Moral.*

Qui cibi duntaxat cauſa ad convivium accedunt, quaſi vas adducunt implendum. *In Moral.*

Ut Mathematici centro ac ſpatio: Ita quidam omnem voluptatem ventre circumſcribunt. *In Moral.*

Vt axillarum titillatio riſum gignit, ſed inſuavem, & ſpaſmo ſimilem: Ita voluptates injucundę quas corpus ab animo extimulatum non ſponte capit. *In Moral.*

Vt nautæ nimium onerantes nauem, deinde in exhauriendа ſentina laborant: Ita qui corpus onerant cibis, ac deinde clyſteribus inaniunt. *In Moral.*

Vt ager ferax, ſed quem oporteat multo impendio colere, non multum juuat colonum: Sic homo queſtuoſus, ſed idem ſumptuoſus haud multum reponit heredi profuturum. *In Simil.*

Folengii. Quemadmodum ij, qui in lubrica gradientes via facile cadunt: Ita qui in immodica diuitiarum luxuria ſunt, nihil in ſuis ſtudiis aut actionibus, quod firmum eſt, ſtatuere norunt. *In Pſal.73.*

Thriueri. Quemadmodum ager ſimo nimio luxuriatur, ad fructum ferendum parum idoneus, calce vero purgatur: Sic homines nimio cibo ac potu inſoleſcunt, ad res arduas ac laudabiles plane inepti, frugaliore autem vita manſuetiores fiunt. *In apoph.4.*

Honores, diuitiæ atque miniſtrorum numerus & varietas nihilo ſecius animum afficiunt, quam vmbra corpus: Ergo nihilo ſeciùs valet, qui horum varietate pollet, quam qui caret. Nam neque is plus valet, qui longam, quam qui breuem corporis vmbram dicit. *In apoph.82.*

Quemadmodum alia vitia multa animum corrumpunt; ita luxuria egregiè corpus effœminat; & quodammodo vitioſum reddit. *In apoph.86.*

Vt in panno holoſerico plus eſt oſtentationis, quam vtilitatis: Sic in apparatu obſoniorum plus ſumptus, quam ſanitatis, aut etiam voluptatis. *In apoph.98.*

Quemadmodum diuitiarum copia plurima parit incommoda, quę dira rerum neceſſitas tollit: Sic voluptas ac abundans rerum copia, infinita progenerat mala, quę ſobrietate ſola tolluntur. *In apoph.115.*

Paupertas inſolentem redarguit atque erudit. Sapientem autem rerum copia infatuat ac dementat. *In apoph. 119.*

¶ Adagia.

Indulgere genio.

Proverbiales ſunt figuræ: Defraudare genium. Pro eo, quod eſt, negare naturæ quod appetit. Indulgere genio, pro eo, quod eſt, Animo obſequi.

Vita macerata. Βίος μιμελαδρός. *Diogen.*

De molliter viuentibus, quibus ex facili omnia ſuppetunt.

Curare cuticulam. *Horatius:*

Ire domum; atque pelliculam curare iubet.

Nam qui voluptati ſtudent magis quam famæ, vnum hoc curant; vt cutis ſummè niteat. Perſius:

Et aſſidua curata cuticula ſole.

Pontificalis cœna.

Olim cœnas ſumptuoſas opiparaſque Pontificales appellabant.

Pergræcari.

Pro eo, quod eſt, genialem agere vitam. Plaut.

Semper Leontini juxta pocula. ἀεὶ Λεοντῖνοι παρὰ τὰς κρατῆρας.

In voluptuarios quadrabit, aut in eos, qui ſemper ſunt iiſdem ſtudiis addicti.

Thericlei amicus. Θηρικλέους φίλος.

Dictum in biboſos.

Sale perunctus, hic adjuvabitur; ἁλσὶν ἀλφιτηχθεὶς ἔνδον· οὐ δ' ἔστι. *Ariſtoph.*

Dicebatur in eos, qui vel ætate vel vino delirarent.

E clibano boves. ἐκ καλιᾶς βῦς. *Idem.*

Vſus erit, quoties efferemus ſplendorẽ conuiuii, cui inſignem ędacitatem.

Theſſalorum ales. Θεσσαλικὸν πτίζυγος.

Proverbiali ioco quondam dicebatur in veſtes manicatas, quas Græci κροσσωτὰς vocant, quod hoc genere per luxum ac delicias uterentur Theſſali.

Sapientia vino obumbratur.

In proverbiis item duo referuntur, qua ſapientem etiam dementem reddunt: Vinum & mulieres.

Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Terent. in Eunuchò: Cibus enim & potus irritamenta ſunt libidinis.

Heterognathus es. ἑτερόγναθος εἶ.

In edacem dici conſueuit: quod ob voracitatem alternatim vtraquè mandibula cibum commanducaret.

Ficus avibus gratæ, at plantare nolunt. σύκα φίλ' ἐρίθοισι, φυτεύειν δ' οὐκ ἐθέλουσιν.

Quadrabit in voluptuarios, ac fugitantes honeſti laboris, quum tamen optant emolumentum.

Aſini mandibula. ὄνου γνάθος.

Conuenit in edaces, alioqui ſtolidos & ignavos.

Riſus Jonicus.

In molles & voluptuarios dicitur.

Choreæ Jonicæ.

Horatius:

Motus doceri gaudet Ionicos.

Matura virgo.

Laſcivas ſaltationes, & parum decoras geſticulationes ſignificans.

Jonicè. Ἰωνικῶς.

Pro eo, quod eſt, Ἁβρῶς *id eſt, molliter ac delicatè.*

Matrem ſequimini porci. ὕσπερ μητρὶ χοῖροι.

Quadrabit & in gula ventrique deditos.

Porcus Trojanus.

Conueniet in opipara conuiuia, aut in hominẽ variis deliciis expletum.

Græco more bibere.

In volaptatibus & deliciis addictos reiicitur.

Sybariſſare.

Pro eo, quod eſt opipare ac genialiter vivere.

Alcinoi menſa.

Gregorius ſimili tropo menſam luxu redundantem, Alcinoi dixit.

Decempes vmbra. Δεκάπους σκία ἐστί.

Decempes vmbra eſt, id eſt, cœnandi tempus. Veteres vmbris notabant horas diei. Porro vmbra decempedum erat gratiſſima paraſitis, cœnæ ſpem facientes.

Vent res γαστέρες.

Dicebantur homines edaces, ventrique atque abdomini ſeruientes. Lucilius.

Viuite lurcones, comedones, viuite ventres.

Venter auribus caret. γαστὴρ οὖν ἔχει ὦτα. Gall. *le ventre n'a point d'oreilles.*

Vbi de paſtu agitur, non admittuntur honeſtæ rationes.

Ventrem mihi obiicis.

In Græcorum adagiorum collectaneis commemorantur & hi verſus

Γαστέρα μοι σοφίζεις κρέμισον ὀνίδεα πάντων.

Η' πλήρης μ' ἐλαφροτέρα; κενὴ δ' βαρεῖα.

Ventrem mi obiectas, quo probrum haud pulchrius vllum

Plenus is eſt leuior, grauis idem vbi pendet inanis.

Vtres & Thylaci. ἀσκοὶ καὶ θύλακοι. *Athen.*

Dicebatur, qui cibo potuique indulgebat: ἀσκὸς enim vter vinarius: θύλακος, vas vinarium.

Methylocottabi. Μεθυσοκότταβοι.

Vulgari conuitio dicebantur bene poti, quaſi cottabo temulenti. Cottabus enim poculi genus eſt.

Μύτης.

Dicetur rectè in libidinoſos, aut ſupra modum luxurioſos. Rectius.

Pyreus non fert vaſa inania. Πυρρὸς μὴ κενυγγεῖα ἄγει. *Iul. Pollux.*

Scomma in eos, qui gaudent ſemper cibo potuque diſtendi.

Bos in ſtabulo. Βοῦς ἐν αὐλίᾳ.

Dicebatur inutilis, & in otio vitam degens.

Herculani lecti. Ἡρακλεῖοι στρωμναί. *Athen.*

Herculani lecti dicebantur molles ac delicati.

Abronis vita. Ἄβρωνος βίος. *Zenodot.*

De molliter ac delicatè viuentibus.

Epiſcythiſſare. Ἐπισκυθίζειν.

Lacedæmoniorum adagio dicitur pro eo, quod eſt, vinum merum intemperanter bibere. Commodè deflectas licebit ad cuiuſvis rei intemperantem & immodicum vſum.

Sybaritica menſa. Συβαριτικὴ τράπεζα. *Alcinoi menſa.*

De conuiuio dicebatur nimium apparato.

Syracuſana menſa. Συρακουσία τράπεζα.

Pralauta atque opipara dicebatur.

Vixit, dum vixit, bene.

Conuenit in eos, qui molliter ac ſuaviter viuunt, atque ita faciunt ſumptus, vt non multum inuent heredem.

Teneri calidis balneis. Ἁπαλοὶ θερμολουσίαις. *Eudemus.*

In molles & luxu diffluentes dicebatur.

Amazonum cantilena, Ἀμαζόνων ᾆσμα.

In delicatos, ac laſcivos, & parum viros.

Coronam quidem geſtans, cæterum ſiti perditus. Στέφανον μὲν ἔχων, ἀπολλύμενος δὲ δίψῃ. *Ariſtophan.*

In temulentum & lurconem acriter torquebitur, quique abligurritate ſit ad inopiam redactus.

Ex Amphiteto bibiſti. Ἀμφιθήτου ἔπιες.

Dicebatur in eum, qui meracius ac largius poterat.

Maſchalam tollere. Μασχάλην αἴρειν.

Dicebatur, qui auidius biberet.

Vinum ſenem etiam & nolentem ſaltare compellit.

Admonet nihil eſſe tam ineptum, neque tam alienum, ad quod non ineitet ebrietas. Homerus.

Οἶνος καί γέροντα, καὶ οὐκ ἐθέλοντα χορεύειν.

Inſanire facit ſanos quoque copia vini.

Vinum caret clavo, τῷ οἴνῳ οὐκ ἔχει πηδάλιον. *Athen.*

Propter quod ebrietas nihil cõſultè, neque moderatè vel dicit, vel facit.

Amphidromiam agis. Ἀμφιδρομίαν ἄγεις.

Audagium ad varios vſus poterit accommodari: vel ad eos, qui pueros oſtentant ac circumferunt, aut munuſcula captant, ambiuntque.

In vino luxuria. *Eph.5.* 18. ἀσωτία luxus, 1. quæuis profuſio, eaque ſumma cum turpitudine coniuncta. Cicer. libr. de finib. Nolim (inquit) mihi fingere Aſotos, vt ſoletis, qui in menſa vomant, & de conuiuio auferantur, crudique poſtea rurſus ſeſe ingurgitent. Luxurioſorum equidem, nempe ventri ex pudendis ſeruientium, ſpecies ſunt variæ, de quibus antea. De Aſoto cuius meminit Apoſtolus. *Vide Prou. Salom. c.23. v.29.*

¶ Exempla Biblica.

Comeſſationis, ebrietatis, luxus & luxuriæ ſeu turpiſſ. libidinis exempla varia ſimul collecta: Subiungimus hoc loco. Loth. Gen. 19.33. Eſau, 25.33. Iſraëlitæ. Exod, 16.3. & 17.3. & 32. 6. Num. 11. 4. Iudic. 7. 6. Philiſthæi, Iudic, 16.23. Hophni & Phinees, 1. Sam. 2.15. Amnon, 2. Sam. 13.23. 28. Ela, 1. Reg. 16.8.9. Iſraëlitæ, Nehem. 9.25. Aman, Eſth. 5.9. Iudæi, Eſai. 22.23. Sacerdotes & Pſeudoprophetæ, Eſ. 28. v. 7. Herodes, Matth. 14.3. Marc. 6. 21. Diues epulo, Luc. 16.19. Alia exempla: Nabal. 1. Sam. 25. 36. Benadad, 1. Reg. 20. 16. Belſaſar, Dan. 5. 1. &c. Sodoma & ciuitates circum jacentes, Gen. 19.24. Impuri nebulones Gabonitæ, Iudic. 19. 20. & 20. 4. 6. Abner, 2. Sam. 3.8. Herodiadis filia, Matth. 14.7. Marc. 6.22. Acolaſtus, Luc. 15.13.

¶ Hieroglyphica.

Peruetuſtum fuit apud Hieroglyphicos Ægypti ſacerdotes delicias victus, luxum, & laſciuiam ex *porci* Simulachro ſignificare. Argumentum eſt columna in æde Thebis Ægyptiis olim erecta, in qua plurimæ in regem Merim execrationes deſcriptæ erant, qui primus omnium Ægyptios à parſimonia ad luxuriam, à modeſtia ad intemperantiam, à virtute ad effœminationem illexit: quapropter ſimulachrum eius porcum eſſe voluerunt. *Io. Pierii Valer. l. 9. c. 20.*

Serpens ira deſcribitur ab eodem Pierio. In ſerpente, vt probatiſſimi autores tradiderunt, voluptatis, nequitiæ, molliticique fomes deliteſcit. Picturata ſiquidem cutis, vt cum Philone & aliis philoſophemur latius, varias delicataſque rerum omnium illecebras præ ſe ferre videtur. Et mortales genus nulla re magis afficitur quam rerum varietate (cuius experimentum eſt in pictura, in fictili fabrilique arte qualibet) aliqua ratione digeſta Comeſſationes & ebrietates, gulæ miniſtræ, non minus quam mordax ſerpens miſeros artus animæ depaſcuntur. Reptatus autem ſerpentis nihil aliud ſignificat, quam animum qui attolli nequeat in ſublime, ſemperque deiectus ad ſola terræ commoda (inania) prorepat. Spiræ conglobataque volumina mille quibus aſſiduè decipimur, laqueos intento velut digito demonſtrant. Latebris gaudet coluber; popinis, ganeis, ſpeluncis, voluptas impura, quæ velut in ſcrobibus & hiatibus, in humanis quoque ſenſibus occultatur. Hinc apud Græcos Mycheæ Veneris, quæ in ſpecubus & abditiſſimis penetralibus celebrabantur μυχὸς enim ſeceſſus eſt. *Pierius, lib. 4. c. 13.*

Canis eſt impudentiæ, luxuriæ, gulæ hieroglyphicum, teſte Salomone. *Prouerb. cap. 26. 11.* & Apoſtolo, 2. *Petr. 1. 2. 22.* Chriſtus ſuos monet, *Matth. 7. 6.* Ne dent res ſanctas canibus.

¶ Emblemata.

Emblema LXXII. Alciati.

Eruca Capripes redimitus tempora Faunus,
Immodica Veneris Symbola verta refert.
Eſt eruca ſalax, indexque libidinis hircus:
Et Satyri Nymphas ſemper amare ſolent.

Luxurioſorum opes.

Emblema LXXIII. Ejuſdem.

Rupibus aereis, ſummique crepidine ſaxi,
Immites fructus ficus acerba parit;
Quos corui comedunt, quos devorat improba cornix;
Qui nihil humana commoditatis habent.
Sic fatuorum opibus paraſiti & ſcorta fruuntur,
Et nulla iuſtos vtilitate iuuant.

Luxurioſorum icon N.N.

Vos ô voluptas quos in hircos & canes
Impura mutat, & meretricium iugo
Turpi ſubactos, mutuis in ſordibus
Obire quæuis adigit impuriſſima;
Et coniugalis iura contra fœderis,
Non ſerere, ſed perdere hominum genus docet:
Abite peſtes, ira iuſta Numinis
Naturáque ipſa quo fremens vos advocat.

Aliud Incerti.

In liquida quid ſcribis aqua? perit hic tibi ſolers
Apte pingendi ſcita elementa, labor.
Nam ſimul aruerit deſcripto littera ligno,
Te ſcripſum cernere poſſe nihil.
Sic vos, quos laqueis ſtrinxit, fera blanda, voluptas;
Exercentque malis præmia mixta iocis
Tandem contractos infauſto membra labore
Nil (niſi cum luctu tabida cura) manet.

Vide Adulterium, Delicia, Ebrietas, Intemperantia, Scortatio, Voluptas.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ, LIBER DUODECIMUS.

M

Magia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MAgia, Græcè μαγία, Heb. *Chaſchaph*, à verbo *Chiſchſcheph*, faſcinavit, faſcinis uſus eſt. *Mechaſchſcheph*. magnus, augur, haruſpex,, *Deut.* 18. 10. *Chaſchſchaphim*, haruſpices, faſcinatores, *Ier.*17. 8.

Magia vox eſt Perſica, quam veteres pro ſapiẽtia & perfecta rerum naturalium cognitione ut plurimum accipiebant. Unde & Magi, ſeu ſapientes ab illis appellati ſunt, quos Græci vocant Philoſophos. De veteribus Magis ſeu ſapientibus Perſarum multa tradunt Theologi, qui Matthæi Evangeliſtæ *c.* 1. *v.* 1. interpretati ſunt. Duplex tamen traditur magiæ ſpecies: quarum altera, quam diximus, nihil aliud eſt, quam naturalis Philoſophiæ ſumma & perfecta cognitio quam Pythagoras, Plato, Empedocles, cæterique inter Philoſophos præſtantiſſimi, velut ſanctiorem quandam diſciplinam, indefatigabili ſtudio, longinquiſque peregrinationibus conquiſiverunt. Altera, quam Geotiam, vel Theurgiam vocant, dæmonum invocatione, nefandiſque incantationibus conſtancm, quam & leges omnes execrantur, & Plinius artem inteſtabilem vocat, irritam & inanem: noſtri magicas Præſtigias appellant, eo quod veritatem ementiatur, mentes hominum fallaciis præſtringentes. Hujus plures ſpecies proponit, & refellit Peucerus commentario de variis divinationum generibus. Vide *Incantatio*.

Magi, id eſt, divini non conſulendi, *Levit.*19.31. & 20.6.

Magi, Pharaonis virgas ſuas in colubros mutant. *Exod.* 7. 12. ranas ſuper terram ducunt, 8. 7. educere ciniphes non poſſunt, *v.*8. Digitum Dei id eſt, virtutem Dei in Moyſe & Aarone operanti agnoſcunt, *v.*19. duo eorum à Paulo commemorantur, & nominibus ſuis appellantur, 2. *Tim.*3.8. Magi & Arioli à Saule ſublati. 1. *Sam.*28.3.

Magi Perſæ, id eſt, Sapientes Chriſtum adoraturi veniunt. *Matt.*2.1.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Magia, facultas quædam Græcis viſa eſt, poteſtatis plurimæ compos: tradunt enim, eam eſſe extremam ſacerdotij portionem; affert enim viſa quædam ſæpius in aſpectum falſo divinitatem aliquam præferentem. Hæc facultas perſcrutatur uniuſcujuſque ſub luna rei genitæ naturam: & inſtructa eſt magia plurimum aſtronomica facultate & plurima per ipſam peragit. *Mich. Pſell. de damon.*

Vaniſſimi cujuſque magia eſt ludibrium, *Curtius l.*5.

Magia ars eſt Diis immortalibus accepta colendi eos, & venerandi, prognata, via & divini ſciens: nec ulli inter Perſas conceſſum eſt magum eſſe, haud magis quam regnare. *Apul. in Apologia* 1.

Magia, quæ naturæ limites non excedit, non eſt damnanda. *Io. Fr. Pic. Mir. de præ. l.*9. *c.*2.

¶ SIMILITUDO.

Chryſoſtomi. Si quis medicus eſt, potionemque dat, accipienda eſt, nec curioſè inquirendum, qualis, ſed habenda, uti ſanitati conducens. Si veneficus eſt, magus, incantator, non modo non inquirendum, qualis ſit, ſed etiam vox fugienda, utpote lethifera. *De fato ſerm.*

Magiſter.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MAgiſter, Gr. διδασκαλος, ου, ὁ dicitur. Et is appellatur, qui alicujus rei præ cæteris curam gerit, *ſecundum Oſtienſem* Hebr. *Moreh*, à verbo *Iareh*, reveritus eſt. Soleat enim diſcipuli ſuos revereri præceptores, & magiſtros. 2. *Melammedh*, à verbo *Lamadh*, didicit, perdidicit, eruditus fuit. Hinc Eſaias dicit, *c.*50. *v.*4. Dominus Deus dedit, mihi, *leſchon limmudim*, linguam eruditorum, ſeu Magiſtrorum, i. purè cum authoritate & efficacia docentium: id quod propriè ad Meſſiam, Eccleſiæ Dei verum & unicum magiſtrum Evangeliſtæ referunt

Magiſtri proprie dicuntur artium præceptores: transfertur tamen hoc nomen ad omnes, quibus præcipua cura rerum incumbit. Dicuntur autem vel à monendo, vel monſtrando, vel quod magis cæteris poſſint, vel quod magis quam cæteri diligentiam & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent. A magiſter *magiſtro*, hoc eſt, moderor, guberno: & *Magiſterium*, quod nonnulli pro ipſa magiſtri dignitate uſurpant.

¶ LOCI BIBLICI.

Magiſtri, pro iis, qui jus rigidæ cenſuræ in alios uſurpant, damnantur. *Iacob.*3.1. Magiſtri mendaces quales. 2. *Pet.*2.1.

Magiſter noſter Chriſtus ſolus. *Matth.*23.10. *Ioan.*13.13.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Vos autem nolite vocari Rabbi: unus eſt enim magiſter veſter: omnes autem vos fratres eſtis. Nec vocemini magiſtri, quia magiſter veſter unus eſt Chriſtus. *Matth.*23.

Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei, ſcientes, quoniam majus judicium ſumitis. *Iacob.*3.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Periculoſum eſt magiſterium, diſcipulatus ſecurus eſt: & ideo. *Pſalm.* Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Securior eſt enim verbi auditor quam verbi prolator. *Aug. in ſerm.*

Nihil eſt fœdius præceptore furioſo, qui cum debeat eſſe manſuetus & humilis ad omnes, ex diverſo, torvo vultu, trementibus labiis, rugata fronte, effrenatis conviciis, facie inter ruborem & pallorem variata, clamore poſtrepitat, errantes non tam à bono retrahit, quam ad malum ſua ſævitia præcipitat. *Hier. in ep. ad Tit.*

Magiſter probæ ætatis & vitæ, eruditioniſque diligendus eſt. Nec puto erubeſcit doctus vir illud facere in propinqua vel nobili virgine, quod fecit Ariſtoteles in philippi filio, ut ipſa librorum varietate initia monſtraret literarum. Non ſunt contemnenda quaſi parva, ſine quibus conſtare magna non poſſunt. *Idem ep.*89.

Sunt plerique, qui dum metiri ſe neſciunt, quæ non didicerunt docere concupiſcunt, qui pondus magiſterij tanto levius æſtimant, quanto vim magnitudinis illius ignorant. *Greg. in Prolog. paſtor.*

Melius eſt obedire Deo, quam hominibus, & ipſis melius magiſtris quam diſcipulis. Porro in magiſtris melius noſtris quam extraneis. Quibus autem melius conſtat obedire ipſis, produl dubio non obedire eſt deteſtabilius. *Bern. de præcept. & diſpen.*

Magiſtrum vocat, cujus non vult eſſe diſcipulus: de mandato magno interrogat, qui nec minimum ſernat. *Chryſ. in Matth.*22.

Principium diſciplinæ humilitas eſt, cujus cum multa ſint documenta, hæc tria præcipue ad lectorẽ vel auditorem pertinent. Primum, ut nullam ſcientiam, nullam ſcripturam vilem teneat. Secundum, ut a nemine diſcere erubeſcat. Tertium, ut cum ſcientiam adeptus fuerit, cæteros non contemnat. *Hugo in didaſcalic. l.*1.

Nulla res diſcipulo eſt ita pernicioſa, quam vita magiſtri contumelioſa. *Boët. de diſciplina ſchol.*

Magiſter ſit eruditus, prius diſcat quam doceat, ſit manſuetus, prout opportunum eſt, rigidus, ut lites diſſolvat, oblatrantes remordeat, obloquentes reprimat, protervientes caſtiget: debet item eſſe diligens: nam ſicut in unoquoque opere mater conſtantia invenitur, ita univerſæ doctrinæ noverca negligentia. *Idem, ibid.*

Magiſter ſit in ſermone verax, in judicando juſtus, in conſilio providus, in commiſſo fidelis, conſtans in vultu, pius aſpectu, virtutibus inſignis, bonitate laudabilis. *Ibid.*

Miſerum eſt eum eſſe magiſtrum, qui nunquam novit ſe fuiſſe diſcipulum. *Ibidem.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Invenialis Satyra 7

Scire volunt omnes, mercedem ſolvere nemo.
Mercedem appellas? quid enim ſcio? culpa docentis
Scilicet arguitur, quod lava in parte mamilla
Nil ſalit Arcadico iuveni.

Ibidem.

Hos inter ſumptus ſeſtertia Quintiliano,
Vt multum duo ſufficiunt: res nulla minoris
Conſtabit patri, quam filius.

Ibidem.

Pœnituit multos vana ſteriliſque cathedra.

Ibidem.

Dii maiorum umbris tenuem, ſine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco.

Ibidem.

Rara tamen merces, qua cognitione Tribuni

Non egeat,ſed vos ſævas imponite leges :
Vt præceptori verborum regula conſtet,
Vt legat hiſtorias,authores noverit omneis,
Tanquam ungues,digitoſque ſuos:vt forte rogatus :
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea dicat,
Nutricem Anchiſæ, nomen patriamque noverca
Archemori dicat,quot Aceſtes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.

¶ Philosophorum Sententiæ.

De Magiſterio. Dial. xlv.

Franciſci Petrarchæ. Gav.

At magiſterio inſignitus ſum.R.Mallē fateor diſciplina,magiſtro enim indiſciplinato & rudi nihil eſt turpius. G. Magiſter ex merito factus sū. R. Ut magiſter dignè ſis, non niſi diſcipulus meruiſti,obſequentē atque humilē te,docilemq;præbueris oportet,alioqui aberraſti in via quæ ad magiſterium ducebat,etſi non ignorē quoſdam ſine magiſtro ad ſciētiæ gradū altiſſimū conſcendiſſe,idque ſe ipſis viros magni nominis prædicaſſe;literiſque mandaſſe.Sed his labor,& ingeniū,& diſcendi ardor, & intentio,& aſſiduitas,& perſeverantia pro magiſtro fuit,nec internus in ſilentio magiſter defuit.At nunc mihi de cōmunibus ſermo eſt.G.Magiſter dicor.R.Multis,ne magiſtri veri eſſent, magiſterij falſum nomen obſtitit,dumque de ſe plus omnibus quā ſibi dumque quod dicebātur, ſed nō erāt,eſſe crediderūt,quod eſſe poterant nō fuerunt. G.Magiſterio clarus ſum R.Vidiſti vini acidi tabernā, picturis aut floribus vernis inſignem,vbi ſitiens viator falli poſſit. Sed nunquid & caupo ſuis fallitur artibus? ſunt certè aliqui ſic fallaciis aſſuefacti,ut lōgo uſu fallendi alios ad extremū,& ſe fallere incipiant, quodque diu ſuaſere aliis, aliquando perſuadeant ſibi,& quod falſum ſciverint, verum credant .Tu ut libet, magiſterio gloriare,quod ſi digno obtigit, nihil novi, ſin indigno,duo hæc mala ſecum attulit,ut & diſcere pudeat,& notior ignorātia tua ſit.

Plus homines oculis quam auribus credunt : longum enim iter per præcepta,efficax & breve per exempla. Zenonem enim Cleanthes non expreſſiſſet, ſi tantum cum audiviſſet : obſervavit illum , ut ex forma viveret. *Seneca in epiſt.*

Multum egerunt, qui ante nos fuerunt,ſed non peregerunt:ſuſcipiendi tamen ſunt,& ritu deorum colendi.Quam venerationē præceptoribus meis debeo,eandem illis præceptoribus generis humani,à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro,aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet,faciam, equo deſiliam, caput adaperiam ſomita cedam.Quid ergo? Mar.Catonem & Lælium ſapientem & Socratem cum Platone in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam ? Ego illos veneror,& tantis nominibus ſemper allurgo. *Idem epiſt.65*

Magiſtris, Diis, & parentibus non poteſt reddi æquivalens. *Ariſtot. lib.9.Ethic.*

Docentes alios mentiri non debent.*idem l.de morte & pomo.*

Vide, Diſciplina, Diſcipulus, Doctrina.

Magiſtratus.

¶ Definitio et etymolog.

Magistratus, *οἱ πολιτοδόμοι*, dicuntur homines in dignitate aliqua civili & Reip.adminiſtrationem ſpectante conſtituti, titulis honorificis à Deo ipſo in libris ſacris inſigniti. Nam vocantur *Elohim*,i.Dij.Pſal.82.&c. *Sarim*,principes: *Ze enim*,Seniores, *Seghanim*,magnates:*Schoterim*, præfecti, duces. In novo Teſtamento Reges,Principes,Magiſtratus,Duces,Gubernatores,Præfecti,&c. Aliis præterea titulis placidis,& officij eos monentibus paſſim inſigniuntur.Nam dicti ſunt patres,paſtores populorum,benefici, judices, afflictorum tutores procuratores boni publici. Denique quicquid ad divinæ juſtitiæ miſericordiæque conſiderationem refertur apud Prophetas & Apoſtolos, id analogicè referri poteſt ad pios & juſtos magiſtratus, qui uncti & ſervi Dei,dominationes,poteſtates,&c.nominantur.

¶ Loci Biblici.

Magiſtratus avari,qui noxij,Prov.29.4.Magiſtratui etiam profano parendum,Jer.29.8 Mat.17.27.& 21.22.& 23.3. Luc.20.25.Rom.13.1.Titum 3. 1. 1. Pet.2.13.ſuo tamen Omnipotenti Deo ſervato illibato honore,Dan. 3.v.14.15.16..17.18.& 6.v,7.9.10.Act.4.9.& 5.29. Magiſtratus Deum timentes.Exod:18.25.Deut.1.15.Impij.Prou.29.v.8.10.13. Magiſtratibus non detrahendum.Exod.2.2.28.parendum,Rom.13.1.&c. Tit.3.1.1.Pet.2.v.13.Magiſtratui tributum ſolvit Chriſtus.Matt.17.24.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Verinus.

Quo magis eſt abies procera,evertitur Euris :
Culmina,non valles,fulmina torta petunt.
Quo maior civis,maior ſolet eſſe ruina:
Magnaque livorem gloria ſæpe parit.

¶ Philosophorum Placita.

Magiſtratus ac hoc conſtituti aſſumere debent fœtus,qui eduntur , tum mulierum,tum virorum,ſive amborum , nam communes erunt & mulieribus,& viris magiſtratus. *Plato de Rep.dial,5.*

Magiſtratus ineptos bene præparatâ civitate legibus præficere, non ſolùm nihil aliud quam ingens riſus obortetur,ſed etiam detrimenta & damna longè maxima civitatibus ex ipſis evenient. *Plato de leg.dial.6.*

Magiſtratus Cuſtodis legum non duret amplius,quam viginti annis, ad quem non infra quinquageſimum accedat, ſed ſi quinquaginta annis electus fuerit,non duret niſi per decem annos.*Plato de leg.dial.6.*

Magiſtratum oportet eſſe in civitate, cui cura ſit populum conſilio revenire:ne otioſus ſit.*Ariſt.polit.4.c.15.*

Magiſtratuum conſideratio in tres fit partes,prima,qui ſunt magiſtratus,qui conſtituunt:alia, ex quibus conſtituuntur : tertia,per quem modum.*Idem ibid.*

Magiſtratus non prudentes tantum, ſed benignos eſſe oportet.*Idem.*

Perinde periculoſum eſt, vt inſanienti gladium, ſic improbo viro magiſtratum committere.*Pythagor.apud Stob.*

Equidem & iſtud magnum argumentum eſſe virtutis in Princ'pe opinor , ſi ſubditi libenter ipſum ſequantur, & in periculis vna perſeuerent.*Xenophon.*

Qui naucm gubernant, aliena voce iuſſuque vtuntur:ſed qui Remp, adminiſtrant, in ſeipſis ſapientiam habeant oportet, vt non ſit opus aliena voce.*Plut.*

Vbi prēſes fuerit Phi'oſophus , ibi ciuitas erit felix.*Ariſtotel. Rhetoricor. 2.*

Ars gubernandi ciuita es, principatum tenet in omnibus artibus. *Idem. Ethic.2.*

Naturaliter regens dignior eſt regno.

Melius eſt civitatem regi à v.ro optimo, quam à lege optima. *Politi. 1. & 3.*

Non populus cauſa gubernatoris , ſed gubernator cauſa populi fit. *Plat.apud Volat.*

Magiſtratus,lex eſt loquens.*Cic.3.de leg.*

Magiſtratibus opus eſt, ſine quorum prudentia ac diligentia ciuitas eſſe non poteſt, quorum deſcriptione omnis Reipub.moderatio continetur : neque iis ſolum præſcribendus eſt imperandi,ſed etiam civibus obtemperandi modus.Nam & qui bene imperat paruerit aliquando neceſſe eſt : qui modeſtè paret:videtur qui aliquando imperet dignus eſſe.*Idem ibid.*

Omnino qui reip.præſunt, duo Platonis præcepta teneant: Vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur,vt quicquid agant,ad eam referant, obliti commodorum ſuorum : Alterum, vt totum corpus Reip.curent, nedum partem aliquam tuentur:reliquas deſerant. Vt enim tutela, ſic procuratio Reip. ad vtilitatem eorum, qui commiſſi ſunt , non ad eorum,quibus commiſſa eſt, gerenda eſt.*Cic.1.Offic.*

Huc omnia ſunt referenda ab iis, qui præſunt aliis:vt qui eorum in imperio erunt, ſint quam beatiſſimi : eſtque non modo eius,qui ſociis & ciuibus,ſed etiam eius, qui ſeruis, qui multis pecudibus præſit, eorum quibus præſit, commodis, vtilitatique ſeruire.*Cic. ad Quint.frat. epiſt. 1.*

Sudandum eſt iis, qui magiſtratum gerunt, pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ,ſubeundæ ſæpe pro Republica tempeſtates: cum multis audacibus improbis nonnunquam etiam potentibus dimicandum. *Cic.pro Seſt.*

Eſt boni magiſtratus cùm auxilia Reipublicæ labefactari conuellique videat, ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſque communibus:ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere, intercludere omnes ſeditionum vias. *Cic.pro Caio Rabirio.*

Si populo conſulis, remoue à te ſuſpicionem alicuius tui commodi: fac fidem te nihil niſi populi vtilitatem & fructum quærere. *Cic. de lege Agrar. ad popul.*

Nulla re conciliare facilius beneuolentiam multitudinis poſſunt ij, qui Reip. præſunt, quam abſtinentia & continentia. *Cic.2.Offic.*

Eſt boni magiſtratus, commoda civium defendere, non diuellere,atque omnes æquitate eadem continere. *1. Offic.*

Eſt proprium munus magiſtratus,intelligere,ſe gerere perſonam ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus ſuſtinere,ſeruare leges,iura deſcribere, & ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe, *1.Offic.*

Hi qui Rempublicam tueburtur, in primis operam dabunt,vt iuris & iudiciorum æquitate ſuum quiſque teneat, vt neque tenuiores propter imbecillitatem circumveniantur , neque locupletibus ad ſua vel tuenda,vel recuperanda,obſit inuidia. *Cic.2.Offic.*

In primis videndum eſt ei . qui Rempublic. adminiſtrabit : vt ſuum quiſque teneat, & earum rerum ſit copia,quæ ſunt neceſſaria. *Cic.2. Offic.*

Magiſtratus,nec obedientem,& noxium ciuem mulcta, vinculis,verberibuſque coërceat, ni par, maiorve poteſtas, populúſve prohibeat. *Cic.3. de leg.*

Qui Reipublicæ præſunt , legum ſimiles ſint : quæ ad puniendum non iracundia,ſed æquitate dicuntur.*1.Offic.*

Munus eorum eſſe debet, reſiſtere & leuitati multitudinis,& perditorum temeritati,*Cic.pro Milone.*

Eſt ei cui reſpublica commiſſa eſt neceſſaria oratio & ſapientia, qua regat populos, qua ſtabiliat leges, qua caſtiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta laudis & ſaluris aptè ad perſuadendū edat ſuis civibus.qua hortari ad decus,revocare à flagitio, conſolari poſſit afflictos, factaque & conſulta fortium & ſapientum,cit improborum ignominia ſempiternis monumentis prodere. Plerumque tamen ad honores adipiſcendos,& ad Rempublicam gerendam nudi veniunt & inermes:nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. *1.de leg.*

O conditiones miſeras adminiſtrandarum civitatum & provinciarum ! in quibus diligentia plena ſimultatum eſt, negligentia vituperationum:ubi ſeveritas periculoſa eſt,liberalitas ingrata,ſermo inſidioſus, aſſentatio pernicioſa:frons omnium familiaris, multorum animus iratus:iracundiæ,blanditiæ,apertæ,venientes prætores expectant , præſentibus inſerviunt,abeuntes deſerunt.*Pro Flac.*

Magiſtratus eſt medicus civitatis : beneque præeſt,qui juvat patriam aut certè:lædit non volens.*Thucyd.l.6.*

Omnibus gravis eſt magiſtratus,cui nullum certum tempus eſt deſinitum,& qui nullis actorum ſuorum reddendis rationibus obnoxius eſt,unde tyrannis naſcitur. *Dionyſ.Halic.lib.1.*

Hominibu

Hominibus Rempublicam tractantibus puto valdè necessariam esse præteritarum rerum cognitionem, ut in similibus casibus exempla in promptu habeant, quæ sequantur. *Idem lib.5.*

Iis qui de Repub. consultant, omnia quæ verisimiliter accedere possunt, sunt prospicienda. *Idem l.7.*

Viris civilia negotia tractantibus; quemadmodum cæteris hominibus, illud commune est, ut omnium eorum quæ rebus adhærent contemplatione plenissima delectentur. *Idem lib.11.*

Præfectum Reipub. stantem mori oportet. *Dictum Turbonis viri eximia virtute præditi. Dion. in Adriano.*

Boni malique in Republica nihil est, quod in diversum traduci nequeat moribus præsidentium. *Aurel Vict. lib. de Cæs.*

Moderatores omnium errare minus fas est. *Idem, ibid.*

Omninò ab hominibus honor iis debetur, quos honore Deus dignatus est. *Cedren. histor, compend. pag. 462.*

Oportet eum qui Rempublicam gerit, varia consilia agitare, ac perspicere, qua potissimum ratione una quælibet res facillimè possit expediri, itaque sæpe ille parte aliqua dimissa, totam rei summam conservat parvoque cedens majora consequitur. *Plut. in comparat. Solonis & Publicolæ.*

In urbe, quæ de virtute judicium ferre potest, qui in summa est constitutus potentia, malis nequaquam locum dare debet, neque functiones publicas indignis, neque fidem habere infidelibus. *Idem in compar. Niciæ & Crassi.*

Is qui in Republica versari præclare vult, debet semper re quidem id quod rectum est, ei quod aduletur multitudini præferre, oratione autem efficere, ut id ipsum quoque molestum sit. *Idem in Cicerone.*

Cœpta inter duos juniores tribunos in urbe certamina, cupiditate eadem imperii multo impensius accensa sunt: nihil sentire idem, pro sententia pugnare, sua consilia velle, sua imperia sola rata esse volunt, contemnere invicem & contemni. *Livius Deca. 1. lib. 4.*

Eos qui in publica rerum administratione versantur, intueri hæc diligenter, & exactissimo studio examinare decet, ne eos lateat animus illorum, cum quibus vel junguntur fœdere, vel pace consiliantur, quando id cedentes tempori faciant, quando animo non ulterius sæviendi, quo ab iis quidem qui opportunitatem malè faciendi præstolantur, cavere assiduè possint: iis verò quos vel subjectos imperio suo, vel veros amicos norint, quandoque si res ferat, securè ac fideliter utantur. *Polyb. lib. 3.*

Ferrum neque Rempublicam gerens, neque medicus adhibere, nisi extrema postulante necessitate debet: utrumque enim imperitiæ est, & in Republica injustitia, & crudelitas ad eam imperitiam accedunt. *Plutarchus in comparat. Agidis & cleomenis cum Tib. & C. Graccho.*

Belli tempore semper necesse est, ut propter adversos casus gubernatores male audiant. *Thucyd. l. 5.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Periander, felicem fore eam Rempub. putabat, in qua cum reliqua æqualia existimentur, virtute quod melius, vitio autem quod deterius est, designatur. *Stob. serm. 41.*

Idem Principes constitui jussit illos, qui à teneris bene educati sint, & jam adulti ætatem suam lucri gratia non prostituerint. *Ibid.*

Idem dicere solebat: beatas esse Respubl. quæ ab illis regerentur, qui aut ipsi saperent, aut sapientiæ incumberent. *Cic. ad Quintum fratrem.*

Zeno solitus est dicere decorandas esse urbes non pretiosis ornamentis, sed inhabitantium virtutibus. *Stob. serm. 41.*

Chrysippus rogatus cur non administraret Rempublicam? dixit, Quia si quis male rexerit, displicebit diis: sin bene civibus. *Stob. serm. 43.*

Aristoteles dicebat prudentes magistratus debere non propter officiũ aut imperium, sed virtutis causa admirationem sui parere: ut etiam immutata fortuna iisdem laudibus digni censerentur. *Stob. eod serm.*

Epictetus. Quemadmodum, inquit, faces in portu sublatæ, magna in flamma in paucis cremiis excitata, navibus per mare errabundis multum auxilii ferunt: sic & vir splendidus (id est prudens magistratus) in urbe periclitante, paucis ipse rebus contentus; magnis beneficiis cives afficit. *Stob. eod. serm.*

Theophrastus percontatus, quidnam Rempublicam conservaret? respondit, Præmium & pœna. *Stob. serm. 41.*

Epaminondas. Quum Epaminondæ per invidiam & contumeliæ gratia sordidus quidam & contemptus magistratus delegatus esset à populo Thebano, non aspernatus est, dicens: Non solum magistratum ostendere virum, sed virum vicissim ostendere magistratum. Itaque se gessit, ut deinceps tanquam honestum munus à multis ambiretur, quum antea nihil fuerit, quam cura, sordes & stercora ex angiportis ejiciendi. *Erasm. lib. 5. Apoph. ex Plut.*

Agasicles interrogatus quonam pacto magistratus, nullo stipatus satellitio imperare suis posset? respondit, Si ita imperet suis, ut patet filiis. Quo innuit, si magistratus benevolentia & benefactis adjungeret sibi civium animos, non opus esse barbarico, conductitioque satellitio, cum nullos haberent corporis custodes tutiores quam cives, erga quos patris gererent affectum. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus, Magistratus officium esse dicebat, Erga rebellantes, audacia, erga subjectos benevolentia uti, *Plut. in Lacon.* Ut postea dixit Virgil. Principis artes esse.

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Idem rogatus à quodam, Cur Spartanorum Respubl. præ cæteris secundis rebus floreret? Quoniam, inquit, plus cæteris in hoc sese exercent, ut pariter & imperare, & parere sciant. Sensit vir prudentissimus, cives disciplinæ capaces causam esse incolumitatis publicæ. *Plut. in Lacon. apoph.*

Themistocles. Cleon cùm primum statuisset Rempublic. capessere, amicis in unum locum convocatis, eam quæ ei cum illis intercesserat amicitiam dirupit, tanquam, quæ in administratione civitatis rectum ac justum institutum emolliat, & transversum agat. Themistocles contra, qui, cum quidam moneret ut præclare magistratu fungeretur: nequaquam, inquit, in eo sessurus sum throno, in quo amici non meliore sunt futuri conditione quam inimici. Non enim civitas homines amicis & sodalibus carentes, sed commodos & temperantes requirit. *Anton. in Melliss. part. 2. serm. 1.*

Agathon dicere solebat, magistratum trium debere meminisse. Primum, quod imperet hominibus: Deinde, quod secundum leges. Tertio, quod non semper imperet. *Stob. serm. 43.*

Apollonius cum vidisset in Domitiani ædibus, quendam senio jam confectum magistratum inhianter affectare, atque Imperatori ceu servum se submittere, Huic, inquit, ô Damis, non persuasit Sophocles: ut agrestem dominum, furiosumque aufugeret. *Brus. l. 5. c. 5.*

Fabio Maximo jam sene, filius illius consul factus est, qui cum publicitus multis audientibus habuisset orationem: Fabius conscenso equo præcedebat. Quum autem juvenis lictorem misisset: qui patrem juberet equo descendere alii quidem factum hoc aversati sunt. At Fabius ab equo desiliens, non habita ætatis ratione, accurrit, ac filium complexus, Euge, inquit, fili: sapis, qui intelligas, quibus imperes, & quam magnum magistratum susceperis. *Plut.*

Scipio minor. Quum in censum Mumium collegam haberet, festivè gravitérque pro rostris dixit, se ex majestate Reipublicæ omnia facturum: sive sibi Quirites collegam dedissent, sive non dedissent. *Plin. in l. de Viris Illustribus. c. 58. Val. Max. l. 6. c. 4.*

M. Cato exhortans magistratus ad sumendas pœnas, de his qui delinquerent, dicebat eos qui maleficos prohibere possent, nec facerent, lapidandos esse: sentiens illos, de universo populo pessimè mereri quod ad scelerum licentiam invitarent improbos. *Plut. in apoph.*

Alphonsius dicere solebat, eos, qui aliis præsellent, tanto privatis hominibus meliores esse oportere, quanto honoribus & dignitate antecellerent: Sentiens, tum demum subditorum mores rectè formari posse, si hi quibus Reipublicæ gubernatio commissa est, vitæ inculpatæ exemplo præcedant, ut vivum sint exemplar omnis virtutis. *Panormitanus lib. 6. de rebus gestis Alphon.*

Idem Magistratum, cotem appellare solitus est, qua hominum ingenia probarentur. Quemadmodum enim argentarii ad aurum atque argentum probandum cotè indice utuntur: sic magistratibus se uti Rex docere voluit, quo civium mores atque animos exploraret. Magistratus enim, ut communi proverbio celebratur, virum indicat: quod quidem Pittaco Matylenæo & Soloni alii tribuerunt. Quanquam Aristoteles *lib. 5. Moralium*, Biantis nomine citarit. Est autem sensus, vix satis perspici posse mores & ingenium in vita hominis privata. *Alphonsi dictum recit. Pan. l. 3.*

Socrates dicere solebat absurdum esse cum artes manuarias nemo exerceat, qui eas non didicerit: neque quisquam aliud faciendum locet ei, qui ejus opificii sit planè ignarus: ad publicos magistratus admitti eos, qui rerum omnino rudes essent. *Erasm. l. 3. apoph.*

Plato censebat publica munera nemini esse concedenda, quod nominatus ad ea capessenda dives esset, aut hujusmodi quicquam possideret, ut robur, magnitudinem, generis claritatem: sed ei qui legibus pareret maximè, & hac re cæteris in civitate præstaret. *l. 4. de leg.*

Chilon. Fratri querenti, quod Ephorus ipse non crearetur, quum ille esset: Ergo, inquit, injuriam ferre novi, tu non: significans neminem esse idoneum magistratui, qui non possit dissimulare multa præter equum & bonum facta, juxta illud: ἄρχειν ἄκουον τῷ δικαίως τῷ ἀδίκως, id est, Princeps æqua & iniqua pariter audiat. *Laërt. in Chil.*

Antisthenes admonuit Athenienses, ut asinos æquè atque æquos deligerent ad agriculturam. Quum illi dicerent hoc animal esse alienum ab aratione: Quid refert, inquit, quum in vestra Republica duces sint qui nunquam didicerunt administrandi rationem: sed hoc satis est, quod à vobis delecti sunt? Sentiens, multo absurdius esse, ei commendare Rempubl. qui gubernandi artem non tenet, quam si asinum pro equo adhibeas aratro. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Carneades, cum in Senatu dixisset, neminem consulem, neminem prætorem, aut Imperatorem esse nisi sapientem: Albino, qui tum prætor erat, audiente subridens ait: Ego igitur tibi Carneades prætor esse non videor, quia sapiens non sum? *Brus. l. 4. c. 5.*

M. Cato cives incusabat, quod semper iisdem committerent magistratum. Videmini enim, inquit, aut nullum habere magistratum, aut indicare paucos esse dignos magistratu. Quorum alterum erat, malè sentire de publica potestate, alterum, de civibus. *plut. in Rom apoph.*

Idem, Censuram petens, quum cæteros competitores videret supplices populoque blandientes, ipse clamabat, populo opus esse medico austero, validisque remediis: proin eligendum non qui jucundissimus esset, sed qui inexorabilis. Atque hac dicens ante omnes censor creatus est. Agnovit populus morbum suum: eoque Cato plus valuit objurgando, quam cæteri blandiendo. *Ibid.*

Saturninus, quum milites illi peplum imperiale imposuissent, advocata concione de seipso dixit: Commilitones, bonũ ducem perdidistis, & malum principem fecistis: Ante fuerat egregius, sed quoniam in imperio fuerat, severior, ab iisdem à quibus Imperator factus fuerat, interemptus est. Non quivis ad quodvis munus idoneus est. *Trebel. pollio.*

Augustus Cæs. Romanum admonuit magistratum, ut Rempublicam committeret iis, qui usu & experientia rerum plurimum possent, nec eam sinerent pendere ex cujusquam voluntate. Nihil enim in Republica perniciosius esse putavit, quam si magistratus rerum imperitus dominium obtineat. *Xiphilin. Dionis abbreviater, in Augusto.*

Idem cum ægrè ferret, quod Caïus, quẽ Agrippa ejus filius susceperat

nondum adolescens consulatum petiisset, gravi dolore affectus, precatus est ne unquam incideret in hujusmodi tempora, in quæ ipse olim inciderat, ut minor XXI. annis consul fieret. Cumque adhuc instaret, respondit: id imperium deferendum esse ei, qui nihil peccáret, quique posset studiis populi Romani obsistere, deinde ut eos modestiores faceret. *Dion. Nicæus in August.*

Democritus dicere solebat, melius esse regi ab aliis, quam regere homines malos. *Stob.*

Alcibiades dicere solitus est de suis factis, se Dioscurorum vitam vivere. Nam dum populi gratiam obtineret, diis parem se videri: cum verò illam amisisset, nihil à mortuis discriminis habere. *Ælian. l.13. de Var. hist.*

Themistocles audiens quosdam ambire magistratum: Si mihi, inquit, duas ostenderetis vias; quarũ una ad sepulchrum, altera ad tribunal duceret, multo libentius ingrederer eam quæ recta ad sepulchrum duceret. Non ignoravit sanè vir sapientissimus. quantæ curæ, molestiæ, vexationes, circumveniant eos, qui in magistratu constituti, omnibus, expositi esse coguntur. *Ælian. l.6. varia hist.*

Demosthenes, ad juvenes quos habebat familiares dicere solebat: Sibi ignaro jam quantum invidiæ, metus, calumniæ ac discriminis sit expectandum, ad Rempubl. accedenti, si ex duobus alterum sit eligendum citius in exilium iturum, quam ad suggestum aut tribunal, *Eras. l.4. apoph. ex Plut.*

Seleucus frequenter dicere solitus est, paucis notum esse Regum aut magistratuum quantæ sint curæ, alioqui nullum inventum iri, qui regium diadema humi projectum tolleret. *Eras. l.8, apoph. Stob. ser.46. Antigono ascribit, cuius dicti meminit etiam. Val. Max. l.7. c.2.*

Antigonus, cum regium sibi traditum accepisset diadema, priusquam capiti imponeret, dixisse fertur: O nobilem magis quam felicem pannum! quem si quis penitus cognoscat, quam multis solicitudinibus, periculis, miseriis sit refertus, ne humi quidem jacentem tollere vellet. *Val. Max. l.7. c.2. Stob. serm.46.*

Pompeius Magnus quum ex literis Senatus intellexisset, omnia quæ Sylla armis obtinuerat, in ipsius potestatem esse tradita, populi suffragiis centuriatis, percusso femore dixit, Proh! nunquam finienda pericula: quanto satius erat obscurum nasci, si à militaribus curis nunquam dabitur recedere: nec hac exuto invidia, licet cum uxore ruri vitam degere? Magnam potentiam ambit inexpertus, odit expertus, sed deponere tutum non est. *Plut.*

Alphonsus Cœnans, senex quidam importunus & garrulus quum sine fine obstreperet, exclamasse fertur & dixisse, asinorum conditionem esse potiorem quam Regum. Nam illi dum pascuntur, dominos parcere: regibus neminem, *Antonius anormitanus & Æneas Sylvius de dictis & factis Alphonsi.*

Idem interrogante quodam, cur imperium non deponeret? dixit: Quoniam per vim imperanti, etiam ultro desistere periculosum est. *Stob. ibid.*

Heraclius Rempub. ut deploratam contempsit, eique dare leges quum rogaretur recusavit. Secessit autem in templum Dianæ, ibique cum pueris ludebat talis. Circumstanti & admiranti populo: Perditi, inquit, an non præstat hoc agere, quam vobiscum Remp. administrare? *Laërt. l.9. c.1.*

Antisthenes. Rogatus, quomodo ad Rempublicam capessendam sit eundum? Velut, inquit, ad ignem, ne nimis admotus exuraris, procul amotus frigescas. *Stob. serm.43.*

Bion. Dixit, oportere bonum virum à magistratu discedentem non ditiorem, sed clariorem evasisse. *Stob. serm.3.*

Pythagoras, dicebat primum luxuriam civitates ingredi, deinde saturitatem, postea contumeliam, postremo exitium. *Stob. serm.41.*

Cic. Cum Caninium Consulem postremo anni die à Cæsare factum videret, qui tamen postero die consulatum pro more alteri tradere cogebatur, jocosè de brevi ejus magistratu judicans; Consulem, inquit, habuimus vigilantissimum & fortissimum, qui in toto suo consulatu somnum non vidit. *Xiphil. Nicæi abbreviator in Cæsare.*

Idem. De Caninio Revilio, cum parvo tempore consul fuisset, sed videlicet meridianis horis, idem dixit: Consulem habuimus tam severum tamque censorium, ut in ejus magistratu nemo pransus sit, nemo cœnaverit, nemo dormierit. *Eras. l.4. apoph.*

Idem. Vatinius cum morbo laboraret, & eo nomine in Ciceronem invehereretur, quod ægrotantem, non accessisset: Volebam, inquit Cicero, in tuo consulatu, sed me nox occupavit. *Ibid.*

Idem. Ad hunc consulem congratulandi ac associandi gratia pluribus euntibus: Maturemus, ait, ut hominem ante sui consulatus exitum præveniamus. *Plut.* Talis fuit autem sub Galieno Imperatore postea Marius tyrannus, *ut scribit Trebel. Pollio.* qui una die factus est Imperator, altera visus est imperare, tertia interemptus est.

M. Vatacillus in C. Servilium, qui uno tantum die consul fuit, ita lusit: Ante Flamines, nunc consules fiunt. Abusus est voce, Diales: quasi à Die deducta sit, ac non magis à Jove, cui Flamines, instituebantur. *Macrob. l.2. Satur.*

¶ Similitudines.

Polybii. Quemadmodum mare natura sua innoxium est rectè utentibus & firmum, si vero violenti flatus in illud irruerint, tale redditur utentibus, quales sunt venti, è quibus circumquaque impellitur. Ita & multitudo talis redditur utentibus, quales habet duces & cõsiliarios. *Lib.11. hist.*

Plut. Qui in eadem vehuntur navi, & in iisdem militant tentoriis, sese mutuo ferant oportet. Sic qui versantur in Repub. At in conviviis non idem esse necesse: nam illic periculum est commune, hic non idem. *In moral.*

Arbores invidæ vetulæque, subnascentes arbusculas umbra sua premunt, nec sinunt efflorescere. Non sic faciendum senioribus magistratibus: sed invitandi potius, & adjuvandi juvenes. *In Moral.*

Vt qui paterna vigatis Syrtibus, juxta portum frangit navem, nihil magni fecit: Ita qui uno atque altero magistratu rectè gesto, in summo naufragium facit. *In Moral.*

Alexander Bucephalum jam senem ab aliis equis gestandum curare solebat; donec ad hostem ventum esset, ut integer ad pugnam veniret: Ita senum magistratuum utendum opera, ut eis adimatur quantum potest laboris, ad necessitatem usus illorum reservetur. *In Mor.*

Medici morbos quos nõ possũt prorsus tollere, ad sũma corporis in apertũ evocant: Sic magistratus si clã civitatis vitiis mederi non potest, ut quam minimè medicis in pharmacis, hoc est suppliciis egeat. *In Mor.*

Inter Agathalos & acanthylides tantùm est odium, ut si sanguis eorum vi misceatur, continuo separent se rursus, ac dissiliant: Sic inter patricios, & plebem, etiamsi quando pro rerum usu conjungunt, durat tamen usque odium naturale. *In Moral.*

Histrio sic affectus ac mores addit fabulæ de suo, ut præscriptum tamen, & numeros non prætereat: Ita qui magistratum gerit, sic administret, ut præscriptum Regis non exeat. *In Mor.*

Vt mulieres laborantes citta, aut stomacho nauseantes, malos quosdam cibos ingerunt, ac paulò post revomunt: Sic populus per stultitiam, aut inopiam meliorum, quosvis etiam creat magistratus, ac eosdem paulò post abjicit. *In Mor.*

Francisci Patricii Senensis. Sicut medicus languentis utilitati, non suæ, & gubernator eorum quos vehit, consulere debet: Sic Rex eorum quibus imperat. *Lib.2. tit.1. de Inst. Regis.*

Quemadmodum pictor insignis non solum oculos & faciem (quanquam potiora sint) penicillo exornat, verum totam imaginem colorum varietate honestat: Sic magistratus in urbe bonus, non eo ordine Rempublicam suam instituit, ut unum tantum genus in ea felix existat, sed ut civitas universa beatitudinem per solam justitiam consequatur. *Lib.2. tit.1. De Inst. Regis.*

Plinii. Ut pulegium ipso brumæ die floret, cum marcent omnia: ita rebus pessimè vexatis, regnant mali: quorum in pace nullus est respectus. *Lib.18. c.25. & l.2. c.24.*

DE MAGISTRATU,

QVÆSTIONES OCTODECIM.

QUÆSTIO I.

Virùm multis ac pœnis quis adigendus, aut alia ratione cogendus sit, Magistratum ut gerat.

Ad Magistratum gerendum invitus nemo compellendus.

Exempla docent eorum qui delatos honores, oblata regna, dinarchias, magistratus, deprecatione aliisque modis à sese removerunt. T. Manlius Torquatus, renunciatus Consul, excusata oculorum valetudine, Centuriam illam, quæ suffragium tulerat, revocari jussit pessimum ac periculosissimum sese exemplum dixit introducturum: si oculis alienis Remp. administrandam susciperet, hortatus est, alium magis idoneum ut eligerent. Cùm vero cuncti instarent: alium, inquit, quærite, Quirites, ad quem honorem hunc transferatis. Nam si me gerere eum coëgeritis; nec ego mores vestros ferre, nec vos meum perpeti imperium poteritis. Itaque suffragio denuò inito Consules electi alii fuerunt. *Livius l.6. Plinius de viris Illustribus, c.28. Val. l.6. c.4.* L. Quintius Cincinnatus, qui à Patribus impetravit, ne Consulatus sibi continuaretur. *Livius, l.3. Dionis. l.10. Val. Max. l.4 c.1. Florus l.1.* Germanicus, qui Imperator à militibus salutatus, excusando imo gladium distringẽdo & ἀνυπολήπτῳ minitãdo, liberatus est. *Dion. ac Suetonius in Tiberio.* Belisarius, qui regnum Italicum à Gothis invito sibi imponi noluit. *Egnatius l.4.* Servile deinde ac illiberale videtur, cogi aliquem ad magistratum gerendum: qui si bonus extiterit; patriæ amans ultro ei inservire cupit: sin malus; ne petendum quidem ab illo, Reip. ad gubernacula ut sedeat. Tum neque quisquam bene ac diu istud facit, invitus ac coactus quod facit. Rursus.

Ad Magistratum gerendum etiam invitus compellendus.

Quod si boni ac prudentes oblatos sibi honores ac magistratus non admittant, eosdem pravi & stolidi consequantur. *Plato. Epist.9.* Bonorum deinde ac prudentum ea natura & conditio, quod quiescere atque obedire quam imperare aliis malunt, nec honorum cupidine flagrant. *Plato. l.1. de Rep. Simanca, de Rep. l.2. c.8.* Et ut, natura jubente, pars una potius discrimen subire cogitur, quam totum pereat: ita Justitia flagitat, ut boni etiam periculosum potius magistratum gerant, quam damnum aliquod Resp. sentiat. *Arist. Polit. 2. c.7. Et in hunc Casus.* Si quoque navis instar Reip. æstimanda, quæ omnium opus manibus officioque habet: ideoque in id incumbendum, non modo ne evertatur, sed ut in portum tutissimum sese recipiat: omnium ac singulorum, eò consilia, opus, actiones dirigendæ: ut Resp. non servetur solum: verum etiam in dies feliciter augeatur. *Patricius de Reip. inst. l.5.* Ideoque & leges hac de re diligenter agunt. Si quis magistratus in municipio creatus munere injunctio fundi detrectet: per præsides munus agnoscere cogendus est remediis, quibus tutores quoque solent cogi ad munus, quod injunctum est agnoscendum. *Digest. l.50. Tit.4. de muneribus & honoribus:* nisi vacatio concessa; aut afferatur excusatio talis, quæ æquitate enitatur; ut ætatis, imbecillitatis, corporis professionis, egestatis. *Ibid. Tit.5. de vacatione & excusatione munerum & Codicis l.10. Tit.47.48.49.50. 51.52.53.* in quibus de excusationibus munerum, de quibus muneribus

nemini

nemini liceat se excusare, de iis qui ætate, vel professione se excusant: vel morbo, vel numero liberorum, vel aliis modis agitur. Quin & bene constitutæ Reipubl. mulctare eos sunt solitæ, qui magistratus & officia publica recusarunt: Athenienſis, capite; Romana, libertate; Sparta, patria. Et Sophænetus, quod dux declaratus, munus recusasset, 10. mulctatus minis est, *Xenophon de Cyri minoris expeditione, lib. 5.*

QUÆSTIO II.

Vtrum etiam parvis, leuibus, contemptis rebus ac negotiis Magistratus & inspectores constituendi, & si talia oblata fuerint Officia, obeunda?

Officia ac munera parva non obeunda.

VAlent ista: quod ad magna illico adhiberi, ad nomen parandum, conciliandam authoritatem plurimum facit. *Deinde*: ut in re familiari videmus, minutula officia famulis commiti: honestoria patrem-familias sibi reservare: & in navi non eadem esse officia remigum & gubernatorum: ita non convenit ingeniis magnis ac erectis munus vile negotiaque levia mandare: neque his, eadem oblata si fuerint, suscipere. *Tum* & ad contemptum non modo personarum, verum etiam Rerumpubl. pertinere videtur: quando parvis ac levibus negotiis Magistratus & inspectores constituuntur. Contra quod.

Officia ac munera parva non contemnenda.

Illa probant: quia studium multitudinis, & illorum penes quos eligendi est potestas, minimè improbandum. Deinde, cum in Magistratu moderatio, maxime commendetur: hujus argumentum ac signum magnum est cum quis etiam ad inferiores magistratus sese demittit. Tum & publica istud utilitas flagitat. Siquidem Reipublicæ prodest, ut minoribus quoque officiis, quæ contemni solent, aliquid dignitatis ac splendoris ab iis adiiciatur, qui illa suscipiunt, siquidem etiam à Viris Magistratus ornatur.

Est præterea utrumque necessarium: ut nec contemptui sese Politicus exponat, ambiendo magna officia; nec odium in se excitet, petenti Reip. operam suam denegando. Sunt etiam multa, quæ si quis ipse aut per se agat ac tractet; abjectus idem ac sordidus videri queat: liberalis contra & nobilis, si civitati exhibeat ac præstet. *Plutarchus in præceptis gerendæ Reipub.*

Unde Cato nullam delati officij partem recusãdam esse censuit: modo authoritati & gratiæ parandæ prodesset. Et Epaminondas Thebanus, cum contemptu quodam ac invidia Thelearchum cum cives elegissent cujus officium erat curare: ut sordes ex angiportis ejicerentur: rectè derivarentur aquæ: plateæ essent mundæ: sternerentur viæ) munus hoc in sese recepit, addicta facti sui ratione, quod non solùm Magistratus Virum: sed etiam Vir Magistratum ostendat. *Idem, ibid.* Huc accedit, quod nihil abjectum judicandum, quod in Republica geritur: nisi malis forte moribus vitatum fuerit. *Simanca l. 2. de Repub. cap. 8. ex Cassiod. lib. 6. Variarum.* Neque ulla Reipub. pars tam est vilis ac contempta, quæ inspectionem ac procurationem non requirat: *Plut. in præceptis Reipub. gerendæ.*

Neque vero Lacedæmonij suos habuerunt tantum δήμοσται: Thessali, Archos. *Dionysius, lib. 5. Alexander ab Alexandro, lib. 4. c. 23.* Pœni suffetem, *Livius, lib. 33. & 4.* Ægyptij Diœcetas, *Cic. pro C. Rabirio Posthumo*, Persæ Magistanas. *Ammianus Marcel. & Suetonius in Caligula.* Achæi, Demiurgos: *Livius l. 4.* Thebani Archinos *Æmilius in Pelopidis.* Longobardi, Exarchos. *Volaterranus, l. 4. Geographiæ:* alij alios majores magistratus, quorum meminit Alexander ab alexandro, *l. 4. c. 23.* verum iisdem & minores fuerunt. Nec apud Romanos solum extiterunt Consules, Prætores, atque extra ordinem Dictatores dicti, Censores, &c. de quorum imperio agit Sigonius *l. 3. de Antiquo Iure Provinciarum, c. 8. 9. 10.* & Fenestella, sed & succrescentibus negotiis aliis, minores magistratus multi creati: ut Triumuiri nocturni; Monetales, Agrarij, Capitales. *Idem l. 1. c. 20.* Et Athenienſi in Repub. reperti sunt, Phylarchi, Phratriarchi, Demarchi, prytanes, Proëdri, Epistatæ, Archontes, Polemarchi, Thesmothetæ: de quibus legendi sunt: *Demosthenes in Theocrinem, Midiam, Eubulidem, Polyclè, Leptinem, Nearám. pro Ctesiphonte. Plutarchus in Solobe, Xenophon de Atheniensiũ Repub. Isocrates contra Lochitam. Pollux, Sigonius l. 4. de Rep. Atheniensium, c. 2. & 3.* Interim & reperti sunt, qui navalia curarunt: qui de verberibus ac vi quæsiverunt: qui Agoranomi negotiationibus & nundinationibus præfuerunt, id curarunt, ne in emendo ad vendendo mendacij locus aliquis esset: qui, Metronomi, viderunt, ut mensuræ justæ essent, nemo hisdeciperetur: qui Sitophylactes, in eo occupati fuerunt, ut frumentum, farinæ, panes, pretio æquo venderentur: qui Emporij curatores id spectarunt, vt frumenti, quod in Atticum Emporium adveheretur, partes duæ in Urbem à mercatoribus deferrentur, qui nautarum ac mercatorum sibi commendatas lites habuerunt: qui vendita á civitate administrarunt: qui pecunias, quæ multæ nomine pendebantur acceperunt: qui ζηνται pecunias, publicas retentas acerbe exegerunt: qui Sitone externum frumentum Reip. nomine mercati sunt, & recundiderunt: qui, Astynomi, id negotij habuerunt, ut cum decoro ornatu ædificia, tam publica: quam privata, ut & viæ conservarentur: in his collapsa reficerentur: limites communes sine controversia tenerentur: aquæ, in fontes abunde ac pure euntes, civitatem simul & ornarent & juvarent, qui ad muros vereres reficiendo, τειχοποιοὶ, fuerunt adhibiti, qui præpositi sunt legibus, νομοφύλακες & juvenum moribus σωφρονισταὶ & γυναικονόμοι mulierum modestiæ: & virorum sumptibus ac conviviis, οἰνοπῶν: qui rationes poposcerunt magistratuum & curationum, Logistæ. *Sigonius de Replub. Atheniensium l. 4. c. 3. ex Demosthene contra Evergum ad Pantanetum, in Timocratem, Leptinem, Phormionem. Theocrinem, Eubulidem, Aristogitonem, Nearam, Leocharem. Ex Æschina in Timarchum, & Ctesiphontem: Isocrate in Trapezitica: Plutarcho in Lycurgo, Solone. Themistocle, Pericle: Polluce præterea, Arpocratione, Suida.* Neque sacra si considerentur, apud populum Judaïcum locum saltem invenerunt Pontifices; Sacerdotes. Levitæ: sed etiam usus idem fuit cantoribus, janitoribus, Nathinæis: *de quibus, præter sacras literas, Iosephus l. 8. & 20. ac Philo de Sacerdotum præmiis agunt: ut & Sigonius de Hebraorum Repub. l. 5. à c. 1. usque ad 8.*

QUÆSTIO III.

Vtrum melius sit subito inclarescere, pervenire ad honores, dignitates, Magistratus magnos: an sensim ac gradatim? Et quibus in his modis atque rationibus utendum?

CÒnjuncta Quæstio hæc cum superiori proxima est: in dubium illud vocat, quod erecta vereque liberalia exercere ingenia solet. Mum melius sit illico, an tarde, & quasi per gradus ad honores, & magistratus imperia conscendere: Ac quæ hic viæ & rationes observandæ? Neque utramque in partem argumenta desunt. Et quidem quod sit.

Melius subito emergere, ad magnos pervenire honores, consequi Magistratus, imperia adipisci:

Illa, quod, de Pindari sententia, operum primordia & initia sic instituenda, ut splendentia ac fulgentia sint, sed non uno in loco, verum pluribus. *Plato l. 6. de legibus. Aristoteles, Politicorum 5. Rhet. 1. Plutarchus in Præceptis Reip. gerendæ.* Deinde vulgi hæc natura ac cõsuetudo est usitata, communia, vulgaria contemnit, probat nova, inusitata, splendida. Unde etiam fit, ut sæpe peregrini indigenis præferantur: licet hi multis, quod aiunt, parasanguis eos superent. *Plut. ibid.* Tum etiam ab invidia magis immunis, liberaque inclarescendique hæc ratio est: quæ ingens virtutum tormentum, & ut veterum quidam dixit, jumentum diaboli; nulla vero ratione meliori declinari potest, quam actionum initio splendido, illustri, celebri: quod, ut ignis, si subito ac celerior effulgeat, fumum non gignit: eundem excitat, cum paulatim & tarde exoritur: ita subita gloria ex legatione, aut re simili parta, invidiam non parit: sunt huic subjecti, qui paulatim, sensim, gradatim emergunt. *Idem Ibidem.*

Sic Aratus Sicyonius Reipublicæ gerendæ splendidum initium habuit eversionem scilicet tyrannidis Nicoclis. *Plut. in Arato.* Et Alcibiades, qui juvenis adhuc clarus est factus, cum contra Lacedæmonios bellum excitavit. *Thucidides lib. 5. Plut. in Nicia.* Et Cn. Pompeius, qui, cum ob res gestas triumphum peteret, hic vero propter leges & ætatem ei denegaretur, maximè à Syria: cogitare illum jussit; plures solem orientem, quam occidentem adorare: etiam alia obtinuit à populo præter leges & morem Romanorum, *Livius lib. 39. 85. 109. Plut. in Pompeio. Appianus, l. 1. belli civilis, Eutropius l. 6. Florus l. 3. Volaterranus l. 18. Plinius de Viris illustribus, c. 77.* Et P. Cornelius Scipio, qui, cum per ætatem Romæ Consulatum petere non liceret, ædilitatem petens, Consul est à populo Romano designatus, propter res præclarè in Hispania administratas. *Plut. in Scipione. Polybius, l. 5. Osorius, l. 4. Florus; l. 2. Volaterranus, l. 19. Plinius de Viris illustribus, c. 49.*

Et hi quidem omnes fortitudine sua & rebus militaribus clari sunt facti, quemadmodum Julius Cæsar victoriis plurimis claruit. *Plut. in Cæsare. Dion. Suetonius.* Et Augustus, qui adolescens adhuc multis ac potentibus hostibus sese oppositi, eosdemque vicit: *Dion. l. 45. & in sequentibus. Suetonius, Cicero in Phil. 35.* Alexander Magnus, qui ante ætatis annum 33. totum fere terrarum orbem armis sibi subjecit: continuo victotiarum cursu ad Hypanim usque pervenit. *Curtius Arrianus; Plutarchus in Alexandro.* Sed sunt etiam aliæ viæ ac rationes, quibus subito quis inclarescere, & ad honores, dignitates, magistratus pervenire, illustre comparare nomen potest, etiam tranquillis ac pacatis temporibus.

Prima est, *Iudicium* magnum rectè administratum: quod ingenium requirit ac prudentiam; experientiam diuturnam, amorem & studium boni, non privati, sed publici. *Arist. Polit. 4. c. 16. Plut. in præceptis gerendæ Reipubl. Cicero 3. Off. & in Oratione pro Cluentio. Demosthenes contra Midiam, Theocrinem, Calipum.* Ita magnum ac celebre nomen Salomoni regi etiamnum adolescenti peperit judicium de infante altero vivo, mortuo altero latum, 3. *Regum 3.* Areopagicum apud Athenienses nobile judicium extitit: quo nihil constantius, nihil severius, nihil fortius fuisse, *Cicero libro 1. ad Atticum* scribit: proverbium de Severis θεσμοθέταις testatur. Magnam Romæ laudem adeptus L. Cassius est, quem Quæsitorem ac Iudicem fugiebant ij, quibus periculum creabatur: populus Romanus verissimum & sapientissimum judicem putabat. *Cicero, pro Roscio.*

Altera, Legatio, verum magna. Ubi requiritur, ut qui legatum agit, sit vir primo ἀλκάνωρ quasi igneus: hoc est, acer, strenuus, industrius, integer etiam & candidus. Secundo, animosus ac confidens non timidus & meticulosus. Tertio, habeat mentem, valeat ingenio, sit instructus prudentia ac consilio, & quidè subito. Postremo sit eloquens, non aliorum in dicendo uti opera cogatur, *Plutarch. ibid.* Hoc nomine Ser. Sulpitius celebratus, dignus statua judicatus à Ciceronе est, *Philip. 9.* Laudatus Crates Philosophus, qui ab Athenienſibus legatos ad Demetrium Poliorcetem missus, obsidionis solutionem ab eo impetravit. *Plutarch. in Demetrio.* Agis commendatus Spartanus, qui ad Philippum regem legatus missus, solus sine comitatu regem accessit: cumque rex admiratu hoc esset, veni, inquit, unus ad unus legatorum aliorum tacite sumptu

perstri-

perstringens. *Idem in apoph.Lacon.* Clarus est factus Anaximenes, qui cum missus ad Alexandrum Magnum esset, Lampsacenis vehementer iratum,ut eum placaret: ille vero eo viso,jurejurando affirmaret; nihil eorum,quæ Anaximenes, quamvis præceptor peteret, se concessurum: prudenter ac ex tempore;hoc ergo,inquit,à te peto rex,ut Anaximenis præceptoris tui patriam funditus evertas,eoque dicto effecit,ut vel invitus Alexander Lampsacenis parceret. *Pausanias l.6.* M. Popilius Lænas,qui ad Antiochum Epiphanem legatus à Romanis ablegatus, celebre inde nomen reportavit, quod animo magno infractoque regem cunctantem responsumque differentem, virga circumscripsit, ne ultra spatium illud differendo exiret: eoque Antiochum adegit, ut bellum contra Ptolomæum regem,populi Romani amicum suspectũ, omitteret. *Livius,l.45.* Illustres vero Eloquentia reddit legatos: Cineam,qui teste Pyrrho,plures Oratione sua, quam rex armis urbes subegit.*Plut. in Pyrrho*: Scopelianum, qui à Domitiano Imp.legatus missus dicendi facultate singulari, quod petiit, impetravit. *Philostratus*: Eustathium, qui ejusdem ob vim Sapori Persarum regi in legatione gratissimus extitit. *Eutrop.*

Tertia via ac ratio est, *Restitutio* & renovatio eorum,quæ præclarè quidem prudenterque in Republica constituta: post vero in desuetudinem venerunt,& neglecta sunt: ut & emendatio ac correctio illorum, quæ cum damno atque dedecore introducta in Rempublicam fuerunt. Utrumque enim magnum laudéque dignum, & ab interitu ac contemptu vindicare, quæ semel lata atque instituta in Republica prudenter ac utiliter fuerunt:& mature occurrere; nec locum iis in eadem concedere, quæ præter dedecus, etiam damnum dare magnum posse videntur. Quo nomine Cato ille Censorius clarus Romana in Rep. extitit. *Plut.in eius vita. Livius,l.3.& 4.Volaterranus,l.14.* & Avidius Cassius Imp. *Vulcatius.*

Quarta est causa ac controversia magna rectè feliciterque in judicio disceptata: *defensio* fidelis hominis miseri ac deserti. Unde celebres Romæ facti: Julius Cæsar, Cato uterque, L.Lucullus, M. Tullius Cicero Horatius Sulpitius: plurimi alii. Et commendatur hæc ratio *Quintiliano l.Instit. Oratoriarum 12.c.7.* quod crediti sint in clari juvenes, ob fidem Reipublicæ dare malorum civium accusatione, quia nec oditis improbos, nec simultates provocare, nisi ex fauda bonæ mentis, videbantur & ut catuli generosi feris,ita hi malis insisti. *Plut.in Lacad.*

Quinta est παῤῥησία,*dicendi libertas*, aperta atque ingenua defensio Justitiæ adversus potentes. Unde Romæ L. Philippus, Athenis Phocion celebritatem sunt nominis adepti.*Plut.in gerendâ Reip.præcep.* Verum periculosum interdum hoc esse ostendit:Calisthenes apud Alexandrum: Thelesborus apud Lysimachum regem:Antiphon apud Dionysium Siciliæ Tyrannum.Itaque cautè hic ac prudenter agendum ne pro autoritate & claritate nominis παῤῥησίᾳ, dicendi libertate, quæsita,odium atque exitium nobis creemus: maximè apud eos, qui fœnum, quod aiunt in cornu ferant: longas manus habent. Qua de re Plutarchus *in l.de amici & adulatoris discrimine agit*:ubi non paucos docet opinari tũ esse liberè dicere, cum conviciantur:& alieno tempore uti παῤῥησίᾳ, atque ita homines adulatoribus objicere. Jubet deinde libertatem lenitate temperare:nimiam copiam removere:ut & levitatem, contumelias,risum,scurrilitatem, ostentationem, captationem popularis applausus:observare decorum mediocritate. Modos præterea tradit mitigandæ libertatis dicendi:similium scilicet rerum vituperatione alienæ personæ introductione: confessione ingenua eorundem in nobis delictorum: laudatione aliqua vel ante, vel post, posita:culpæ translatione in alios: expositione utilitatis παῤῥησίας; indicatione malorum, quæ ex intempestivo silentio aut adulatione oriuntur:separatione & exceptione: distinctione admonitionis atque accusationis:præteritione,præcisione:promissione emendationis; voto ac optatione: deprecatione veniæ: ἥκιστ᾽ ut agatur ἥκιστα & ἀορίστως, infinite: nominetur nemo:ideoque irasci nemo queat nisi qui de se ante confiteri voluerit.

Sexta via ac ratio est, susceptio inimicitiarum,cum non omnibus,sed iis tantum qui primum authoritatem ac dignitatem invidiosam. formidolosam,& terribilem habent; sunt deinde improbi homines, cum redegerunt suam in potestatem Remp.non virtute ac fortitudine quadam, sed vel dolo,vel audacia atque temeritate. Facile enim hic populus mutatur:ab uno extremo ad alterum venit: dejecti in locum sæpè deficientem evehit.Hinc Athenis Phocion & Demosthenes clari sũt facti: quia Macedonicæ sese potentiæ oppositerunt:animosè iis restiterunt,qui hanc quouis modo inuchere conati sunt.Romæ insignem nominis gloriam sibi Cicero peperit: cum inimicitias susceptit contra Clodium, Pisonem,Vatinium. Agrarios, Catilinam,Antonium & alios, *Plutarchus in Cicerone.* Præmiis atque honoribus amplis condecorati fuerunt, tyrannos qui repressérunt; Thrasybulus, Dion, Timoleon, Aratus & alij.

Septima est *Neutralitas*,vt ita loquamur,vt cum exortum est aliquod dissidium,diversas in partes diversi abeunt: nulli harum sese quis immiscear: sed medium ac communem omnibus præbeat:consilia, dicta factaque sua ad pacem & concordiam in Republica dirigat.Etsi enim mediis hisce ac neutralibus idem sæpè accidat,quod in medio habitantibus evenire solet: vt utrinque scilicet premantur:victoris præda fiant: legem tulerit Solon,vt qui ciuili in discordia non in alterutra sese parte adiunxerit, sed solitarius separatusque à communi malo ciuitatis secesserit:domo,patria,fortunisque omnibus careret, exul extorrisque esset.*Plut.in Solone,Gall. lib.11.c.12. Lipsius, Politicorum lib.5.c.6. Gregorius Tholosanus,lib de Republica 12.c.4.* nec rationes hic deesse videantur:tamen nihil virum bonum ac sapientem magis decet:quam à ciuilibus sese dissidiis subtrahere:nec pax & concordia constitui ulla potest,nisi medij aliqui sint,qui dissidentes inter se partes componant:non etiam istud raro accidit; ut quod in fabulis lupus ait, homines aliud loquantur,aliud sentiant: tertium quærant aliquem,quem opprimant. Qua de causa laudatus Atticus fuit: qui æque periculosum esse statuit, civilibus sese fluctibus atque maritimis committere: ideoque civili in bello neutri se parti adiunxit, sed quievit.*Nepos in vita Attici.Lypsius, vt suprà.* Et Pollio, qui ad bellum Actiacum proficisci noluit,licet à Cæsare rogaretur, vt hoc faceret. *Velleius Paterculus. l.2.* Ut verò hæ pro iis rationes ac modi militant,quia subito emergere atque inclarescere cupiunt:ita non minus pugnat pro via contraria, qua sensim, pedetentim,& velut per gradus quosdam ad honores,dignitates,magistratus pervenire;licet quoque sit.

Melius pedetentim,sensim, gradatim, honores,Magistratus, imperia consequi.

Probant: quod primo,etsi illustrior ac splendidior ille modus sit,quo celeriter & subito inclarescere licet:tamen cum periculo haud exiguo idem conjunctus: hic contra ut obscurior & tardior,ita tutior ac diuturnior est.*Plutarchus in gerendâ Reipublicæ præceptis*,Siquidem,de proverbij sententia,subito quod fit, etiam perire subito solet. Et in parvis honoribus timor exiguus: in magnis timor magnus: in illis lapsus in signis non reformidatur:in his metuitur:uti morbi acuti periculosiores quam lenti esse consueverunt. *Arist.l.5.Polit.c.8.& in hunc Casus.* Neque natura illico perfectum quicquam producit: neque aliis in rebus summa ante officia demandantur, quam in inferioribus ac mediis data documenta fuerint. Neque in re nautica naves actuariæ aut cataphractæ,aut barbotæ, aut barziæ committuntur, nisi remos ante qui duxerunt, exercuerint se in celocibus, lembis,cymbis.Nec in bello Imperator, aut equitum magister,aut ordinum ductor subito quis evadit tyro ante, & miles triarius, veteranus extiterit: intermedios gesserit honores: egerit tesserarium,optionem,signiferum necesse est.Et Ecclesiastica in disciplina gradus certi fuerunt, in quibus se exercuerunt, qui ad sacerdotij dignitatem aut Episcopatus contenderunt.

Etiam leges civiles jubent: ut gradatim honores deferantur,& ut à minoribus ad majores perveniatur. *Digest.l.40.Tit.4.* Neque Romæ facilè licuit,transcensis mediis honoribus, tribunatu plebis,prætura,ædilitate, ad Consulatum statim tendere:singulari istud exemplo,T.Flaminio,Scipioni Africano,Q. Metello, Augusto & paucis aliis contigit: dignumque memoria est, quod Plutarchus refert. Tribunos plebis Fulvium & Manlium, cum Flaminium consulatum petentem impedire conarentur,demonstrasse: mali rem exempli esse,juvenem nondum Reipublicæ quasi primis sacris & mysteriis initiatum, ad summum honorem contra leges perrumpere.*Plut.in Flaminio,&* P. *Scipione,Appianus l.3.bellorum civilium*, Sensim ita ac gradatim ascenderunt: Aristides justus, sed pauper:Phocion Atheniensis: Pammenes Thebanus, obscurus, Agesilaus apud Spartanos,qui teste *Xenophon,& Plut.in eius vita.* claudus parvus, aspectu deformis,animo interim magno præditus, tandem rex est factus: M.Cato apud Romanos, qui perquam obscuris parentibus ortus,ad summos in Rep.honores pervenit.

Ratio vero hoc modo emergendi atquè inclarescendi est:cum juvenes senibus, obscuri claris adhærent: doctis indocti sese applicant: magnis ac potentibus infirmi se adjungunt,eorumdémque authoritate crescunt, ac velut radices agunt in Republica. Quemadmodum enim hædere solæ relictæ in altum non evehuntur: validas autem celsasque arbores amplexæ, una crescunt & attolluntur, ait adolescentes ad honores ac dignitates ascenduur: cum doctis, claris,prudentibus, magnis viris sese adjũgunt.*Plutarchus in gerendâ Reipublicæ præceptis.* Ita Aristides Athenis inclaruit, cum Clistheni sese adjunxit: Romæ magnus factus Cato est, cum Qu.Fabio Maximo adhæsit: L. Lucullus illustris evasit, cum L. Lucullum coluit. Lysandri authoritate & opera promotus Agesilaus est: ad honores Epaminondas Thebanus pervenit,cum Pammenem ducem amavit ac coluit.Gabriam secutus Phocion nomen est magnum adeptus.

Quam tamen ad rem duo necessaria esse videntur. Unum, ut non temere ad cultum atque imitationem omnes proponantur, cum in finem,ut emergamus in Republicâ, sed adhibito judicio, ij quærantur, eligantur, qui non ἁπλῶς, simpliciter, clari, aut potentes, sed propter virtutem sunt:nec dominatum quærunt in alios, aut honoribus suis velificantur, aut invidia quadam laudem ac gloriam adolescentibus subtrahunt.Quod fecerunt quidam:ut T.Quintius; qui propter feliciatem in bello odisse cœpit Philopœmenem Achæorum ducem: Antonius Augustum: Trajanum Adrianus: Pompejum Marcellinus: Michaëlem Imp.Basilius Macedo: Trebellium Justinianus.

Alterum, ut gratitudo adsit, acceptorum maneat memoria; Multi enim multa amant,colunt, observant,comitantur: sed dum claves adhuc,quod dicitur,quærunt:his inventis, cuculis magis ingrati evadunt. Laudatus ob gratitudinem in Gabrlam Phocion est:commode hoc nomine Lucullus audivit, qui fidem semper Syllæ præstitit. Commendatus Lælius fuit; qui, cum malevoli Scipionis dicerent omnium actionum ejus authorem Lælium, Scipionem tantum histirionem esse: non elatus hoc judicio populi, Scipionem contempsit; sed constanter gloriam ejus defendit.Nec minorem laudem Affranius reportavit,qui petiturus Consulatum:cùm aliis favere Pompejum videret, petere desiit: ne Pompejum offenderet. Placet enim populo ista modestia, multos amicos parit: minus sustinetur odij atque invidiæ, si eventus instituto non responderit. Ut contra Agesilaus reprehenditur, qui ingrate ac contumelioſe Lysandrum tractavit,intempestiva ambitione atque æmulatione motus.*Plut.in gerendâ Reipublicæ præceptis.* Ita Ioas, rex Judæorum,ingratus in Zachariam extitit.2. *Paralipom.c.24.* Leonidas in Agidem. *Plut. in Leonida.* Cassander in Antiochum. *Pausanias in Atticis.* Adrianus in Tatianum tutorem suum, & alios quibus imperium debebat. *Ælius Spartianus.*

QVÆSTIO

QVÆSTIO IV.

Vtrùm, qui vltro sese ingerunt & ambiunt Magistratus, admittendi.

SVnt qui lenitate quadam orta, aut ex inani gloriæ cupiditate, aut avaritia, aut contentionis studio, aut otio molesto aliotumque negotiorum penuria ad Reip. capessendæ negotia aspirant: longa subsellia, & pulvinos tantum non somniant: minimè interim probandi, & ad Magistratus gerendos admittendi videntur. Ut enim domestico fumo qui laborant foris quærunt quibus miseriàs animo suo, ut ille ait, expuere conantur: & in circulis ac leschis sine causa hærent: in macello & tonstrinis nova venantur: ita publica officia ambiunt, inque hæc ipsa sese ingerunt quidam; quia domi quod agant, non habent. Verùm infelices in gubernatione sunt, quod per jocum ac lùdum publica negotia tractant: post eorundem cum dolore atque dedecore difficultatem experiuntur. *Plut. in gerenda Republicæ præceptis.* Ambitione deinde qui laborant, similes Histrionibus sunt: qui ad Theatrum sese componunt scænæque inserviunt: duo interim incommoda magna: servitutem θεραπείας offensiones plurimas, sentiunt. *Idem ibidem.* Cum ixione conferri compararique videntur: qui apud Poëtas dicitur cum nebula pro Iunone concubuisse, atque ita Centauros procreasse: quod ambitiosi, dum cœlum sese digitò attingere opinantur, plerunque facinora adulterina & exilia edunt; monstrosos ac centauricos habent impetus, multa propter imperandi cupiditatem injuste agunt. *Plut. in Agide.* Tum & imperandi illa cupiditas levitatem præ se quandam ferre videtur: authoritatem nullam parit. Imo quo quisque Magistratum appetit avidius, eo magis à populo contemnitur, seque ipsum commendare necesse habet. *Plut. in gerenda Reipublicæ præceptis.* Verum, post deprehenditur, quod Seneca scribit ambitionem ad dignitatem non nisi per indigna, ducere.

Exemplo sit Abimelechus, qui septuaginta fratres propter regnandi cupiditatem interemit, in Sichemitas occupavit imperium, *Iudicum. 9*, Cambyses, qui eadem de causa Smerdem fratrem è medio sustulit, *Herodotus lib. 5.* Antoninus, qui supra matris pectus Getam fratrem obtruncavit: hoc addidit: Sit Divus, Modo Non Vivvs. *Herodianus lib. 4.* Sigebertus, Clotharij Francorum regis filius, qui fratrem Childericum incautum occidit. *Ritius l. 1.* Boleslaus, Vradislai Bohemorum regis filius, qui fratrem VVenceslaum ex hominibus abire coëgit, *Sigebertus.* Frengo Danorum rex qui fratrem suum trucidavit. *Saxo. lib. 3.* Lechus Craci Polonorum regis filius, qui fratrem Cracum incautum in venatione necavit. *Cromerus lib. 2.* Richardus II. Anglorum rex, qui Thomam fratrem ex insidiis interfici curavit. *Polydorus lib. 20.* Constans Imperator qui fratrem Theodosium hanc cum morte commutare vitam coëgit, *Cedrenus.* Lacedemonij, Græciæ imperium affectantes pacem communem per Antelcidam constitutam violarunt. *Diodorus Siculus lib. 15.*

Et peccatum hac in re variis modis Romana in Republica, vindicatum itidem legibus latis fuit: *quas Sigonius, lib. 2. de judiciis, cap. 30. recenset,* Pœtelia, contra nundinas & conciliabula prensandi causa instituta: Bæbia, Æmilia adversus largitores lata: Cornelia, Fulvia prohibente, ne suffragia donis ac muneribus emerentur, Maria, quæ, *ut Cicero lib. de legibus 3. scribit,* pontes in Comitiis angustos fecit: ne cui suffragatori ad rogandum locus in iis pareret. Fabia, quæ de numero sectatorum egit. Acilia Calpurnia: quæ statuit, ut ambitus damnati qui essent, iis neque magistratum capere, neque in Senatum legi liceret: pecunia simul mulctæ loco, ut & exilium intentaretur, *Dio. l. 36.* Aufidia: qua constitutum fuit, ut domi divisores qui haberent, adversus Rempublicam facere viderentur. *Cicero in Epistolis ad Atticum, lib. Epist.* Licinia, in eos lata, qui sodalitia & ambitum commisissent. *Cicero pro Planc.* Pompeia, quæ ejusdem accusatores, magno præmio proposito constituit. *Dio.* Iulia Augusti, qua statutum fuit: ut, qui largitionibus magistratum petiissent, quinquennio vacarent. *Dio lib. 55.* Meminerunt harum legum etiam Suetonius in Cæsare. *Cicero lib. 1. Officiorum, & lib. 3. de legibus: ut in Orationibus pro Murena, Cluentio, Sylla, Plancio in Vatinium habitis. Manutius de legibus Romanis. Nicolaus Gruchius de Comitiis Romanis, lib. 1. c. 5.*

Agunt præterea contra ambitum dominandique cupiditatem, Plato *lib. 1. & 6. de Repub. 4. de leg.* Aristot. *Politic. tertio capite.* Isocrat *in Areopagitico.* Seneca *l. 3. de Beneficiis, Animique tranquillitate.* Et leges civiles, quæ volunt: ut, si quis contra legem Iuliam ambitus in municipio magistratum aut sacerdotium petierit, centum aureis cum infamia puniatur. *Digest. lib. 48. Titulo 14. de lege Iulia ambitu. Cod. lib. 9. Titulo 26. Instit. lib. 4. Tit. 18. de publicis judiciis,* ubi inter ea etiam lex Iulia de ambitu recensetur.

QVÆSTIO V.

Vtrùm largitionibus vti, & emere Magistratus ac honores liceat?

EX iis, quæ modo vndecima sunt in Quæstione notata, etiam de hac quid sit sentiendum, facilè intelligitur. Etsi enim tum exemplis, tum rationibus probari posse videatur: quod

Largitiones ac nundinationes admittenda: emendi. Magistratus & honores:

Quia I. Magni ac clari viri hac ratione vsi. Cæsar largitionibus effusisque sumptibus ita populum Romanum movit, ut novos magistratus ac honores quisque quæreret, quibus eum afficeret. *Plutarchus in Cæsare.* Imperium Iulianus obtinuit, cum militibus promisit, daturum quæ vellent; habere sese magnas opes, plenos auri argentique acervos. Eodem tempore illud ipsum fuit licitatus Sulpicianus, vir consularis ac præfectus Vrbi. *Herodianus lib. Ælianus Spartianus.* Antonius Heliogabalus vendidit honores, & dignitates; & potestatem, tam per se, quam per omnes servos. In Senatum legit sine discrimine ætatis, census, generis, pecuniæ, merito. *Ælius Lampridius in Heliogabalo.* Philippus militum animos largitionibus demulcens, Imperium adeptus est. *Zosimus Pomp. Lætus in Philippo.* Idem consecuti sunt multi alij, auctionibus quasi factis.

Etiam Carthaginensi in Republica velut laudabile, concessum fuit, Magistratus emere: quam ut rectam ac præclaram commendat Aristoteles. *lib. Polit. 2. cap. 11.* Et Romæ jam in honorum petitione non modo adhibiti amici, propinqui, necessarij fuerunt: probati salutatores, deductores, sectatores, suffragatores admissæ nomenclationes, appellationes blandæ: verum etiam grata extitit benignitas in dandis congiariis, prandiis, præbendis, gladiatoribus exhibendis, locis parandis, pecuniis dividendis. *Sigonius, lib. 2. de Iudicis, cap. 30. ex Livio, Cicerone, Asconio.* Et si feudum à cliente vendi inter agnatos jure potest; multi magistratus sic dantur, ut juris hæreditarij vim, habeant: quid ni emere eosdem liceret? *Casus in Lib. Polit. 2. c. 9.*

Cum præsertim & vtilitati illud & honestati inserviat: quandoquidem ita res crescit publica: ditiores ij fiunt, penes quos eligendi potestas est: & liberalitas atque graritudo laudem parit: neque turpe, mercari officia: si modo, qui dat, non secreto, sed publicè det, & cupiat prodesse, & si idoneus. *Geminianus.* Atque ita opes ac divitias suas ostendat: quæ neutiquam in legendo Magistratu negligendæ: propterea quod (ut alia omittantur, quæ post afferentur) fieri non posse videtur: ut is, cui desunt rei familiaris facultates rectè fungatur magistratu; & otietur: *Aristot. Polit. 3. c. 1.* Rursus argumenta plura ac meliora sunt, quæ probant contrarium:

Quod non largitionibus vtendum: nec Magistratus & honores emendi.

Quia I. Reipublicæ male constitutæ argumentum, cum Magistratus venales sunt: principatus ac regna pecunia parantur. *Plato lib. 8. de Republica.* Efficit hoc ut majore in honore atque pretio sint divitiæ, quam virtus, & ut tota civitas immoderato pecuniæ studio dedita sit. Quicquid autem honoratum principes civitatis, & dominatum in Republica obtinentes existimarint: idem & reliquis civibus tale videatur necesse est. *Aristoteles, 2. Polit. c. 11.*

Probabile est porro eos, qui magistratus emerunt, cum impensam fecerint in magistratum, assuescere quæstum facere. *Idem ibid.* Et certè provincias spoliari, ac nummarium tribunal, audita vtrinque licitatione, alteri vendi non mirum: si quidem, quod emeris, vendere Iuris gentium est. *Seneca, lib. 1. de beneficiis.*

Ideoque Severus Imperator nundinationes tales prohibuit: necesse esse dixit, ut, qui emit, vendat. *Lampridius in Severo.* Nero imperij initio Senatui promisit: nihil suis in penatibus venale sese permissurum, *Simanca, lib. 6. de Republica cap. 16. ex Cornelij Taciti lib. 3. Annalium.* Alexius Angelicus initio proclamari jussit, Magistratus sese non venditurum, sed delectu ex optimis habito, gratuito mandatum. *Nicotas, libro 2.*

Quin ad ipsius Magistratus contemptum & officiorum publicorum res hæc facit: quandoquidem pretium quod habet, quod ipso vilescit. *Quintilianus, lib. 12. Institut. Orator. Simanca, lib. 12. cap. 17.* Vnde in Novellis Constitutionibus, *Const. 8.* Imperator cum mandat, ut Provinciarum Præsides puris vtantur manibus: ab omni acceptione abstineant; solis iis contenti sint; quæ à fisco dantur: non aliter fieri illud posse affirmat: nisi & in singula sine mercede percipiant: nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque iis qui singula habent, nec alij omnium vlli. Et additur ratio ibidem: Quod aurum qui dat, atque ita administrationem emit: non dat hoc solum, quantum occasione adinventum suffragiorum est, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus, aut spondentibus: & sic vno principio illicito dato, plurimas necesse est manus circumire eum, qui donationem facit. Leges ergo, non exempla hîc valent, quorum quisnam exitus extiterit, Historici ostendunt, ex quibus illa deprompta fuerunt. Et ut aliis de causis Aristoteles Carthaginensium Remp. commendat: ita propter venales magistratus reprehendit: incommoda recensет quæ inde oriri solent.

Nec feuda, ac juris hæreditarij vim habentia, ut vendantur, sed alium in finem esse data constat: quemadmodum & illud: minimè vel publicè, vel privatim nundinationes tales prodesse: sed ruinam atque interitum, tum Magistratibus & imperiis, tum judiciis afferre: cum horum fundamentum Iustitiam subtrahat: nec tam in mandandis honoribus ac officiis publicis ad opes sit respiciendum, quam alia spectanda, de quibus deinceps agatur.

QVÆSTIO VI.

Vtrùm in Magistratu eligendo ætatis habenda ratio?

QVemadmodum sexus est ratio in mandandis magistratibus habenda: ita spectanda ætatis quoque ratio est; nec incommodè quæritur: Iuvenibusne an senibus illi committendi. Et peccari hîc vtrinque solet, cùm vel adolescentuli imperiti rerum senioribus præferuntur: vel, his planè exclusis, magistratus dantur senibus admodum decrepitis, & jam pueris factis. Magnum verò quæstio hæc vsum habet: cùm ad regnũ aut principatum aliquem obtinendum quis commendandus: quod de ætate juvenili objicitur diluendum est: quemadmodum, *Cicer. in Philipp.*

Augusti. Cæsarem commendat: refellit id, quod de legibus annalibus à nonnullis objiciebatur. Quod autem.

Senibus Magistratus gerendus: Res capessenda publica,

Probant, quæ sequuntur: quia, primò, in antiquis sapientia, & in multo tempore est prudentia: annorum multitudo sapientiam docere dicitur. *Iob. cap.*32. Speciosum canitiei judicium, & specioſa veteranis sapientia, glorioſus intellectus & consilium habetur, *Eccles. cap.*25. Væ esse terræ illi docetur, cujus Rex puer est. *Eccles.*18. Deinde, nomen hoc indicat, clavum Imperij seniores tenere oportere. Appellarunt Spartani Magistratus suos πρεσβυγενεῖς, natu grandiores, & γέροντας, senes, à senio nomen apud Romanos senatus accepit: γερουσίαν. Curiam vocari Romulus voluit. *Plut. in libello.* An senibus Respublica gerenda & in vita Romuli.

Legibus præterea constituendum esse Plato monet, ne quis magistratum quenquam gerat, qui pauciores, quàm quinquaginta annos habuerit. Iuvenes non admittit, quod soleant esse simplices & minimè mali, & improborum hominum versutiis facilè circumveniantur: cum earundem affectionum exempla in sè minimè habeant. *lib. 3. & 5. de Republica,* Quin & leges Civiles hoc requirunt, quæ ad Rempublicam administrandam nolunt ante 25. annum vel ad munera, quæ non Patrimonij sunt, vel honores minores admitti. *Digest. l.*40. *tit.*4.

Et ætas in legendo Senatore certa Romæ est obsevata. Nec consulatus geri potuit ante 43. annum; prætura ante 40. ædilitas & quæstura ante 27, *Gruchius, lib.*1. *de Comitiis Romanorum. Sigonius, de antiquo iure civium Romanorum, lib.*2. *cap.*2. *Gregorius Tholozanus, lib.*4. *de Repub. cap.*5. Etiam ad judicandum annus ætatis legitimus 35. fuit. *Suetonius in Augusto.* Apud Chalcidenses infra 50. annum magistratum gerere nemo potuit: vti nec Spartæ. *Heraclytus, de Politiis. Plutarchus in Lycurgo.*

Neque id immeritò; si quidem est in senibus mens ac intelligentia. *Arist. Polit.*7. *cap.*16. *Cicerone in Catone.* Senescentibus vitiis, fervore & audacia ætate sublata, consilium in dies crescit: est corporis infirmitas: mentis sobrietas: senescentibus corporis membris, sensibus emollitis, in consilium proxima transeunt: *Livius lib.*3. *Simanca de Republ. lib.*7. *c.*8. Accedit experientia, & rerum multarum vsus: ut tertium quendam oculum senes habeant, quo rerum eventus facilè prospiciunt, *Plato* 3. *de Republ. Isocrates in Epistolis, epist.*6. *Euripedes in Phœnissis. Sophocles in Thyeste.* Et, ut medicus ille melior dicitur, qui diutiùs inter ægrotos, versatus est, aut ipse æger extitit: ita senex acutiùs prospicere judicatur, quid expediat, quam juvenes.

Sed & ordo naturæ hoc requirit: ut juvenes senili sub disciplina vivant: ut quæ à minus perfecto ad perfectum progressa, juventutis obsequium, imperium senectutis decet. *Arist. Polit.*7. *c.*14.

Et possunt ita obtrectationes atque odia vitari: quia carent odio ac invidia senes: aut, si est invidia, similis fumo est, qui cum initio adeuntibus ad Rempubl. quasi incensus largius offertur, postquam hi effulserunt, evanescit. *Plut. in libello, An seni Respub. gerenda.* Sed & hac de causa, Senibus Respublica capessenda, ut juvenes multos ad administrandam Rempub. rectè informent, *Idem ibid.*

Cùm verò & auctoritas plurimum in magistratu possit: vel hoc nomine senum ratio habenda, utpote in quorum vultu observanda maturitas apparet: plurimùm quoque authoritatis apud populum conciliat. *Ibidem.* Est contra adolescentiæ ac florentis ætatis propria temeritas. *Cato de senectute.* Per ætatem juvenes imprudenter multa faciunt: nec rerum ante exitus, vident: sunt maximè in eo vituperandi: quod illos, quorum sequi consilia debebant, aspernantur. *Comineus lib.*7. Ad honores evecti intemperanter, atque insolenter sese gerunt ad aliorum judicia & opiniones respiciunt: pejora facilè præcepta audiunt. *Seneca in Thyeste.* Affectus vehementes habent eosdèmque regere nequeunt. *Idem in Troad. Arist.*2. *Rhet. c.*12. Itaque proverbio trito, HASTA IVVENVM; CONSILIA SENVM, vsurpatur. *Plut. an Senibus gerenda Respubl.* Et in Senatu constituendo lex Divina Seniores septuaginta cogere mandat, qui cæteris sapientiâ, prudentiâ, ac scientiâ præstent. Sapientiâ, ut pietatem ab impietate secernant: prudentiâ, ut turpe ab honesto sejungant; scientiâ, ut verum à falso distinguant. *Bodinus, lib.*3. *de Repub. cap.*7. Et quales esse soleant ad gubernacula adolescentes adhibiti, Roboamus docet, qui relicto seniorum consilio, seipsum maxima Regni parte privavit, *lib.*3. *Regum, c.*12. Et Alexius, qui Manueli Comneno adhuc puer successit in Imperio. Ob immaturam verò ætatem, consiliique inopiam, nullam officij sui rationem habuit, inani fastu ac superbia elatus, venationibus & equitationibus incubuit: puerorum, cum quibus colluderet, familiaritate est vsus *Nicetas.*

Quantum verò Regnis noceat, si regnum filij etiam impuberes, in Regno succedant, coronentur, tutorum arbitrio subjecti, vel Caroli VI. Gallorum Regis exemplum ostendit: qui cùm solo nomine Rex esset, æmulatione factionum Gallia intestinis bellis miserè agitata: Angli à Burgundione evocati, Regnum occuparunt: & Rege suam in potestatem redacto, quas voluerunt, fœderis conditiones scripserunt, *Æmilius, l.*10. *Polidorus, l.*23. Et Fronthonis III. sub quo rege, impubere, Dania miserrimè improborum Præsiduum tyrannide oppressa est. *Olaus lib.*8. Neq; tamen ita senum ratio habenda, ut alij prorsus amandentur: sed &

Iuvenes ad Honores, ad Magistratus admittendi.

Non enim omnis Senectus venerabilis & apta, sed illa quæ non canis, sed meritis albescit. Et est canities animæ in canis cogitationibus ac operibus fulgens. *Simancha, lib.*7. *de Repub. c.*8. *ex* D. *Ambrosii Epist.* 60. Sunt deinde senes decrepiti bis pueri: nonnulli παιδαγωγοῦντες, ratione, ac consilio pueri. *Plato in Axioch.*1. *& 7. de legibus.* Ac propterea legum constitutio non permittit, ut si septuagesimum annum excesserint, Magistratum gerant, *Plato, lib.*6. *de legibus.*

In senectutem præterea, quidquid in natura est ruinosum ac interitui obnoxium, confestim sese effundit; & quidem ita, ut nullis remediis illa imbecillitas averti queat. Quod si quis tardiùs, velut debitam vitam non reddiderit; natura tanquam fœneratrix instans ac vrgens, ab alio aspectum, ab alio auditum, sæpenumerò vtrumque tanquam pignus exigit. *Plato in Axioch.*

Ideòque Imperium oblatum quidam suscipere recusarunt. Macrianus admittere illud doluit, quod senex esset, equitare ad exemplum non valeret, lavandum sibi esset frequentiùs, edendum delicatiùs: juvenes quærere jussit. *Trebell. Pollio.* Sunt ad hæc senes suspicaces, parvis & angustis animis prædit, meticulosi, queruli, vtilitatem magis, quàm honestatem spectant. *Arist. Rhet.*2. *c.*12. Ut contra adolescentes, prædit multis, quæ ad Rempublicam capessendam necessaria sunt.

Sunt animosi ac fortes: sunt laudis ac gloriæ cupidi: in rebus agendis honestatem, non vtilitatem propositam habent. *Arist. ibid.* Nec annorum spatium, sed ingenium ac diligentia in causa, ut alios prudentiâ superent. Ideóque nulla in consiliis ætas repudianda. *Isocrates in Archidamo.*

Et leges, cùm de iis agunt, qui ætatis impetrant veniam, ob anticipatam ætatis prudentiam, gratiam adolescentibus faciunt: dant potestatem judicandi, ac gerendi Magistratus; sed ita, ut non minores sint. 14. annis. Etsi enim, de Catonis sententia, senilis juventa præmaturæ mortis esse signum videatur; maturè magnum ingenium vitale non judicetur: tamen sunt adolescentes, in quibus aliquid senile: prudentia ætatem supplet. *Cic.*4. *Philipp.* Et ab Excellenti atque eximia virtute ætatis progressus non expectandus. *Idem* 5. *Philipp.* Et juvenes ad Imperia ac Magistratus fuerunt evecti.

David fratrum suorum minimus Rex est Iudæorum electus, 1. *Samuelis c.*16. Salomon duodecim natus annos, 1. *Regum, cap.*3. Alexander Magnus cum res maximas gessisset, tertio ac trigesimo anno mortem obiit, Romæ Corvinus, Marius Iunior, Scipio Africanus, Pompeius, Augustus, alij ob singularem rei militaris disciplinam, ingeniique candorem, ante tempus Consulatum & alios honores consecuti sunt. *Plut. in vitis. Appianus lib.*3. *bellorum civilium, Alexander ab Alexandro, lib.*3. *c.*3. *Plinius de viris Illustribus c.*29. 40. 68. Alexander Severus puer adhuc à Senatu Cæsar est factus. *Lampridius Volateranus, lib.*23. Gordianus anno ætatis II. vel ut alij 23. ut Iunius Cordus dicit. 16. *Iulius Capitolinus.* Otho. III. annos vix I I. natus; MIRABILIA MVNDI, dictus propter sapientiam ipsam ætatem superantem. *Sigibertus in Chronicis.* Carolus V. cui ætate non magna prædito diadema est superimpositum. *Sleidanus, lib.*1. *Comment.*1. Carolus VIII. Francorum Rex, anno 13. Regnum iniit. *Ricim. lib.*3. *Franc. Regum.* Reymerus III. annum ætatis quintum agens, Patri, in Hispania successit, *Ricius, lib.*2. Henricum Proceres Angliæ novennem Regem crearunt. *Polyb. lib.*16. Et sanè, si in magistratibus ætas certa observanda sit; sit, ut magna virtutis indoles priùs extinguatur, quàm prodesse Reipublicæ possit. *Cic.*5. *Philippica.*

Concludendum igitur videtur non à magistratibus, & officiis publicis excludendos omnes adolescentes, sed tantùm rerum imperitos, ac rudes esse, conjungendos cum senibus, ut quod Plato de vino nimis forti scribit, diluendum illud aqua esse, & insanum Deum sobrio aliquo temperandum: ita conjungendam cautionem senilem cum fervente studio adolescentum. *Plut. in gerenda Reip. præceptis.* Cogitandum senibus, etiam se aliquando adolescentes fuisse, & consiliis atque actionibus suis ad honorum gradus ascendisse, idque accidere etiam aliis posse, maximè iis quibus recta voluntas adest. *Demosthenes Epist.*5. Ideóque malè illos facere, qui juvenum commodis ac honoribus obstant: non secus atque arbores vetulæ subnascentes arbusculas vmbrâ suâ premere & necare solent. *Plut. in gerenda Reipub. præceptis.*

QVÆSTIO VII.

Vtrùm patriæ ratio, in lugendo Magistratu habenda? Peregrinis hic potius, quàm indigenis committendus?

CONtroversa & hæc maximè Quæstio est. Sunt enim qui à Magistratibus, ac officiis publicis prorsus peregrinos excludunt: non nisi indigenas ad hæc esse promovendos censent: reperiuntur rursus, qui ea ipsa credere exteris quàm suis malunt. Vnde odia, contentiones, factiones, bella intestina sæpenumero & subditis, & Principibus pernicioſa oriuntur. Atqui sanè quod.

Indigenæ peregrinis anteponendi?

Evincunt rationes quæ sequuntur. Siquidem Deus ipse mandat, ut, si eligendus Magistratus, è numero fratrum eligatur: neque Rex constituatur, qui alterius Gentis sit. *Deuterono.*17. Benè constitutæ Respubl. Romana Carthaginensis, Athenienſis; & hoc temporis Venera, & aliæ Magistratus suos civibus tradunt. *Patricius, l.*3. *de Republ. Tit.*2. Apud Massilienses, qui laudem æquitatis legum habuerunt, nemo πωῦχος creatus fuit, nisi qui liberos haberet, & de civium sanguine tertiam per generationem ortus esset. *Strabo. l.*4. *Geographiæ.* Syracusani quoque non nisi priscis civibus & familiis vetustis Magistratus adhibuerunt. *Diodor. libro vndecimo.* Et si non vtile judicatur cives esse peregrinos: quod fortiores facti tales indigenas expellunt, Respublicas turbant, seditiones excitant; quemadmodum Achæi Thrœzenios: Thurij Sybaritas, Samij Zancleos, Chalcidenses Amphipolitas ejecerunt. *Arist. Pol. cap.*3. multò minus illud probandum videtur ut Magistratus peregrini gerant.

Experientia quoq; testatur, contraria in eodem loco cohabitare non posse: peregrinos & advenas fructum civitatis devorare, non secus atq; locustæ segeti nocere solēt. *Arist. ibid. & in hunc Casus.* Et homines peregrini peregrinos secū sermones adferunt, vnde nova de rebus judicia oriuntur;

oriuntur; ex quibus fieri non potest: quin affectus multi, consilia talia concipiantur, quæ planè diversa ab instituta Reipubl. ratione: quæ est instar vocum consentientia, nec discrepantiam admittit. *Plut. in Lycurgo.* Imò sunt, qui putant Principem novum, si sentiat sese inferiorem ad principatum conservandum, non posse melius sibi consulere, quam si omnia ineunte imperio innovare: novos constituat Magistratus, ad eos homines eligat novos. *Machiavel. de Repub. lib. 7. cap. 26.* Ac licet Princeps externus benè rem gerat: tamen quia moribus & ingenio differt, nec erga populum repræsentare potest eam benevolentiam, ac si indigena esset: faciles oriuntur dissentionum occasiones, unde ut se tueatur Princeps, necesse habet, ut copias aliundè adducat: militum sese præsidio muniat: qui beneficiis & honoribus postea aucti, odium atque invidiam multitudinis in se concitant, *Commin. lib. 5.* Exempla hoc testantur: Vvilhelmi Neapoleos, & Siciliæ Regis, qui cum Gallos eveheret ad honores, atque officia præteritis indigenis; magnam sibi invidiam conciliavit; fecit, ut omnes Galli uno tempore interficerentur: Hardicanuti, Regis Daniæ & Angliæ, ubi etiam Dani ab Anglis cuncti interfecti sunt. Vngarorum, qui à Polonis cæsi omnes fuissent, nisi Regiam arcem occupassent, post certis conditionibus domum redijssent. *Bodin. lib. 6. de Republ. c. 5.* Alberti Magnopolensis, qui in Suetonum Regem electus, cum Teutonibus loca & officia publica committeret, nobilissimas virgines, ac viduas, in extraneorum & indignissimorum conjugia consentire cogeret, à suis vinctus, ac in carcerem conjectus fuit. *Ioan. Mag. lib. 11.*

Hùc accedit, quod longè sunt faciliores & proniores ad obtemperandum concives, quam si à peregrinis res agatur. *Patric. de Republ. l. 3. tit. 2.* Cumque caput sit, nosse Remp. perspectos habere civium mores: civibus utique rectiùs, ac tutiùs, quàm peregrinis & exteris Resp. committitur: utpote quibus subditorum ingenia non sunt nota, perspecta in litigijs explorati mores, *Arist. lib. 1. Rhet. c. 6. Cic. de Orat.* Multò quoque diligentiùs, ac fideliùs Remp. indigenæ, quam alienigenæ gerere solent. Vnde, alia silentio ut involvantur, Boëmi ne externis publicam salutem crederent, ad indigenas accurrerunt: Georgium Borgiebrachium, cujus in longa gubernatione justitiam, virtutem, prudentiam, & integritatem sat exploratam habuerant, repulsis competitoribus externis, Regem suum declararunt. Vngari Matthiam Corvinum *Bonfin. lib. 9. Decad. 3.*

Peregrini ab honoribus non excludendi.

Verùm, non quia comparatione factâ, indigenarum ac civium est ratio habenda, in honoribus & Magistratibus mandandis; idcircò ab his excludendi prorsus peregrini sunt. Nam & Numa Pompilius, non modò non Patricius, sed ne civis quidem Romanus, ex agro Sabino autoribus Patribus Romæ regnavit. *Livius lib. 2. Plut. in Num. Florus, lib. 1. Dionysius lib. 2. Orosius, lib. 4. Eutropius, l. 1. Plinius de Viris Illustribus cap. 3.* Lucius Tarquinius Priscus, Græci Demarathi filius, Rex est Romæ factus, vivis adhuc Anci liberis: *Livius l. 1. Florus lib. 1. Dionysius, lib. 3. Eutropius, lib. 1. Plinius de viris Illustribus cap. 6.* Nec etiam exactis Regibus clausa peregrinæ virtuti fuit. *Livius lib. 4. in Oratione Canulei.* Et M. Perpenna, Græcus natione, Consul Romæ factus: & L. Cornelius Baldus Gaditanus. *Plin. lib. 5. c. 5. Eutropius lib. 4.* Etiam familiæ præcipuè ac Consulares, è peregrinis ortæ, Romæ fuerunt; & quidem tum solida domi quies, & adversus externa Romani floruerunt. Ac sanè omnia quæ vetustissima nunc creduntur, ante nova fuerunt; & quod exemplis nunc tuemur, inter exempla olim erat. *Cornelius Tacitus lib. 11. in Oratione Neronis, pro peregrinis.* Inter Imperatores post benè Imperio præfuerunt, Nerva, oppido Narniensi genitus; Aurelius Victor; Traianus, qui nec Italus erat, nec Italicus, sed Hispanus, à Nerva Imperator designatus; quod censeret, virtutem cujusque non patriam, æstimari & ponderari oportere. *Dion. in Nerva.*

Neque exempla tantùm pro peregrinis faciunt, sed & rationes ab his stant. Siquidem authoritas peregrinorum major, quam indigenarum est: minus in patria sua homines, quam apud exteros honorantur: quod multi, qui cognoscunt infirma eorum, semper in memoriam illa reducunt: etiam malitia quadam defectus magis, quam Virtutes considerantur. Errat præterea multum in judicando populus, cumque alios pares esse videt genere, vel alia ratione; omnino pares eos esse credit. *D. Th. in Matth.*

Accedunt huc incommoda plurima quæ oriuntur, cum indigenæ peregrinis præferuntur. Si enim multi sunt qui ambiunt, aquæ potestate ac gratia præditi: populus in factiones distrahitur: oriuntur inter ambientes controversiæ & contentiones graves: nam mutuis rapinis ac cædibus Respubl. divellitur. *Bodinus de Repub. lib. 6. c. 5.*

Nascuntur etiam inimicitiæ, cum in civem cives vel justissime animadvertunt: ut & justitia sæpè exulat, dum in propinquitatis communione amicitiam natura ipsa parit. *Simancа de Repub. l. 8.*

Hinc in Gallia, etiam ex constitutione Philippi Pulchri regis & Caroli V. idem obtinuit, qui alienigenas civibus suis præfecerunt: ne si cives civibus præessent, vel nimia indulgentia illis parcerent, vel veteri quodam odio præter modum in eos sævirent. *Guaguinus l. 9.* Itaque peregrinitas non prorsus rejicienda & si (quod fieri interdum solet) hæc invidiosè ab indigenis objiciatur, illud asserendum, quod Cicero adversariis suis respondet: non peregrini habendi, quorum jam & nomen & honor Vrbi inveteravit, & hominum famæ & sermonibus: neque patiuntur se ab aliis verborum jactantia inani superari, nisi Virtute vincantur. *pro Sylla.*

QVÆSTIO VIII.

An Genus in Magistratu observandum?

AN in deferendo Magistratu quoque generis, ortus, familiæ sit ratio habenda, haud, opinor, incommodè quæri solet. Sunt enim qui ad familias tantum nobiles, ac vetustas hic respiciunt: homines novo obscuroque natos loco, etsi virtute præditos, prætereunt: contrà alij, ut ægre illis faciant, hos promovent: Itaque rationes in vtramque partem quæ afferri possunt, notandæ considerandæque erunt.

Neque verò de Anengiis, Scotiis, Parthenijs, toroque illegitimo natis esse dubitatio potest. Et si enim hujus generis homines non pauci in alios imperium obtinuerint: Iephte Galaadites, Israëlitarum Judex, *Iudicum* 11. Themistocles Abrotoni meretricis filius, qui hac etiam de causa in gymnasio Cynosarges tantum extra vrbem exercebatur: in quo Spurij soli conveniebant. *Plut. in Themist. Arist. lib. 13.* Timotheus scorti filius, qui dux Athenienium factus, cum aliquando carperetur, quod ex matre hujusmodi esset: illi sese gratiam habere dixit, quia ob illam Cononis filius esset. *Ath. lib. 13.* M. Brutus ex Servilia Catonis sorore impudica, quæ palam stupri commercium cum Cæsare Dictatore habuit. *Plut. in vita Bruti.* Heliogabalus Antonini Caracalle Imp. & Simiamiræ filius. *Ælius Lampridius & Capitolinus.* Alexand. Imp. filius Mammeæ, *Cuspin.* Theodoricus Ostrogothorum rex, Valamiri, & Aurilenæ concubinæ filius. *Ioannes Magnus lib. 9.* Carolus Martellus Pipini filius nothus ex Alpaide pellice, *Æmilius l. 1.* Manfredus Friderici I I. spurius ex concubina Blanda. *Cuspin.* Adelstanus Anglorum rex Eduardi I. filius, ex Edgina puella rustica. *Polydorus l. 6.* Sint quoque sæpè ingeniosi, fortes, felices, tamen eligendis ac constituendis Magistratibus etiam ad genus & nativitatem respiciendum est.

Itaque Indi certos præfectos habuerunt, scrutatores nativitatis & mortis cujusque, & Romani præfectos ærarij, qui in ædè Saturni singulos cives de natis suis audiverunt. Vnde & intrà tertium diem liberis nomina imponere coacti fuerunt. *Strab. l. 15.* Plato quoque vult, ut Candidati Magistratus alicujus, eo tempore, quo Comitia habentur, in ara Dei nomen suum, & patris, & gentis, & tribus in tabula scriptum deponant: atque ita quasi in testimonium Deo vocato profiteantur se legitimè natos esse, *l. 6 de legibus.* Et Aristoteles in Politicis suis non vult, ut Spurius in regno succedat. *l. Pol. 3. c. 11.* Neque rationes hîc desunt. Cùm enim admittuntur tales, quasi faces accenduntur libidinum, dantur præmia adulteriis. *Arist. Pol. 4. c. 6. & in hunc Casus.* Magistratus infamia & macula inigni notatur, cum tales ad subsellia, consilia ac honores admittuntur. *Idem ibid.* Nec possunt non timidè demissèque tales rem gerere, quia animi spiritum deprimit genus subditicium & adulterinum. & cum quis meminit scelerum parentum suorum, *Plut. de Educatione liberorum, Euripides in Hyppolit.* At tametsi ejusmodi homines generis infamiam auro nonnunquam redimant, tamen similes sunt, qui ligneum nasum tingunt. Nam neque hic color vitium expungit, neque illic aurum indolem mutat. *Treviris apoph. 15.* Verum extrà controversiam hoc esse videtur. Illud dubitationem habet, utrum generis ac familiæ ratio in honoribus & officiis mandandis habenda? Et quidem quod

Respiciendum in Magistratibus committendis ad genus ac familiam.

Probant quæ sequuntur: quia I. boni ex bonis ordine ac dispositione naturæ procreantur; simile sibi simile gignit. *Arist. lib. 1. cap. 7.* Nec tantum est præclarus ac magnificus thesaurus liberorum, parentum Virtus nobilis & gloria: si ea homines non abutantur, sed inesse quoque in illa vis admirabilis & occulta propagandæ Virtutis ac in stirpem derivandæ. *Plato in Menexeno. Plutarchus de liberorum Educatione.*

Deinde ad virtutis indolem plurimum valet, esse aliquem bono nobilique loco natum: quod qui generosa stirpe orti non sunt, simulare Virtutem, eamque constantem habere non possunt. Qui autem antiquo à semine bonorum genus ducunt, perpetua virtute pollent. *Dion. lib. 44. in Oratione Antonij de laudibus Cæsaris.* Rarò quoque turpiter agunt, qui tali loco nati: quoniam majorum suorum laudem secum periclitari cernunt: quemadmodum parvam contra jacturam illi faciunt, cum delinquunt, qui obscuris parentibus nati sunt, ipsi quoque ignobiles. *Patricius de Republ. l. 1. Tit. 4.* Nihil esse turpius arbitrantur ei, qui aliquid se esse opinatur, & laudem affectat, quam parentum & majorum gloriam dilapidare & occasionem laudis quærere non ex seipso, sed majorum gloria. *Plato in Menexeno.*

Huc accedit, quod etiam levia delicta observari in nobilibus animadvertunt: quemadmodum gravius feruntur, & sunt majori dedecore verrucæ in facie, quam nævi aliis in membris quæ reguntur. *Plut. in libello de Repub. gerenda.* Sunt præterea nobili loco laudis atque gloriæ cupidi: à natura autem homines ita animati, ut bona illa, quæ ante habent, augere, non imminuere vel amittere cupiant. *Arist. l. 2. Rhet. c. 16. de Nobilium ingeniis ac moribus.*

Sed & illud considerandum est, facilius cum illustribus, ac nobilibus, quam novis & obscuris agi: quia hi non irascuntur parva ob delicta, obscuri ac novi succensent & puniunt graviter: quia dum ignoscunt aliis suam imbecillitatem argui putant, dum puniunt graviter, potentiam suam demum intelligi & confirmari opinantur. *Xiphilinus in Tiberio.* Et asperius nihil est humili cum surgit in altum. Exemplo sit Maximinus è pastore Imperator factus, qui crudelitatem summam exercuit in alios, tum vero nobiles, quo suam ignobilitatem tegeret. *Herodianus, Iulianus Capitolinus.*

Neque illud contemnendum, quod splendor ac majestas singularis Reipublicæ accedit, cum ad gubernacula nobiles sedent, in quibus singularis virtus ac generis splendor lucet. *Arist. Politicorum, lib. 3. cap. 8.* Et ut facilis sit gubernatio publica, tria requiruntur: sapientia, ne erretur: potentia, ut, quæ decernuntur, in actum producantur: & familia, ut contemptus tollatur, adsit authoritas. *Simancа l. 4. de Repub. cap. 3. & D. Thomas.*

Itaque apud Spartanos, Athenienses, Corinthios istud more receptum fuit: ut penes certas familias & quidem nobiles regiæ dignitates, officia publica alia essent. *Herodotus l. 5. Pausanias l. 1. de Spartanorum regibus. Strabo l. 8. Dionys. l. 2. Plut. in Theseo.* Ac leges Romuli inter alia

hoc habent: sacra & Magistratus patres soli peragunto: plebeij agros colunto. *lege 2.3.4.* Et Germani reges ac Magistratus suos elegerunt ex generis nobilitate: ut belli duces ex Virtute. *Corn. Tacitus de moribus Germanarum.* Non spectarunt corporis robur, ut Medi: non pedum pernicitatem, ut Lydi: non pulchritudiem, ut Indi: non divitias, ut Æthiopes: non molem & obesitatem corporis, ut Gordij. *Alexander ab Alexandro l.4.c.23.* Et, ut rectè hæc sese habeant; Ita.

Non excludendi prorsus ab honoribus ac Magistratu novi, aut obscuro loco nati.

Saul, patris sui asinas amissas quærens, rex virgitur, pascens oves David. *1. Samuelis 1.c.10. & 16.* Amasis, qui cum apud Ægyptios pauper & obscurus ad regium culmen perveniisset, eóque nomine contemneretur à suis; ex aureo vase, quod turpes ad vsus servierat, Iovis simulachrum confecit, confectúmque collocavit in vrbis eminentissimo loco. Quod cum religiosissimè coleretur simulachrum ex eo conflatum esse dixit, in quo prius pedes Ægyptij lavabant: nunc autem religiosissimè coli. Idem sibi contingere, qui prius plebeius, nunc eorum rex esset: *Herodotus lib.2.* Darius Hystaspis filius Cyri pharetrophorus, rex post Persarum factus. *Herodotus l.3.* Abdolominus qui hortulum colens, ab Alexandro verò Magno Sidonis imperare jussus: Hæ, inquit, manus satis ad victum fuerunt cui habenti nihil defuit. *Sabellicus l.4.* Themistocles; cujus obscurius genus fuit, quam quod ad gloriam conferre aliquid posset. *Plutarchus in ejus vita.* Iphicrates, patre sutore natus; qui, cum generis illi ab Harmodio obscuritas obstiteretur: Meum, respondit, à me ipso genus initium sumit: tuum autem in te desinit. *Idem.* Tullius Hostilius, qui IV. Romanorum est rex pastor creatus; quod operam præclaram adversus Sabinos navasset, *Livius l.1. Dion.l.3. Florus l.1. Plinius de viris illustribus, c.4.* L. Tarquinius Priscus. Græci Demarathi, mercatoris filius, qui Romæ rex est V. factus. *Livius l.1. Dion.l.3. Florus l.1. Plinius de Viris Illustr.c.6.* Servius Tullius, qui Corniculani & Ocrisiæ ancillæ filius rectè ac laudabiliter Romæ imperium gubernavit. *Livius l.1. Dion.l.4. Florus l.1. Valer. Maxim.l.3. Plinius de Viris Illustr.c.7.* Terentius Varrolani filius, Consul Romæ est factus. *Valer. Maxim. ibid.* Et M. Æmilius Scaurus, cujus pater, ob pauperitatem carbonarium negotium exercuit. *Plinius de Viris Illustribus c.72.* M. Porcius Cato, qui Tusculi, ignobili loco, ignobilis ortus, optimus & Senator & Imperator & Orator est habitus. *Plut. in ejus vita, Livius l.3. & 4. Plin. de Viris Illustribus c.48. Valer. Maxim.l.3.* C. Marius, qui loco humili obscuróque natus septies Romæ Consul est factus: Iugurtham captum ante currum egit. Cymbros in Gallia, in Italia Teutonas vicit. *Plut. in vita Marij, Florus l.3. Plinius de Viris Illustribus c.67. Valer. Maxim.l.2.* Pro se ac novitate & obscuritate familiæ fortiter pugnata apud Salustium in bello Iugurthino. M. Tullius itidem homo novus, in Consulatu multis aliis prælatus; patriæ pater dictus. *Plut. in ejus vita. Ipse 2. Agraria & pro P. Sylla.* Sed & Imperatores post non pauci sunt facti Romani, obscuro nati loco. Et Augusti proavus restio, avus argentarius fuit. *Suetonius.* P. Ælij Pertinacis pater mercator. *Iulius Capitolinus.* L. Septimius Severus ignobilis. *Xiphilinus, Ælius Spartianus.* Opimius Macrinus servus. *Dion. in Macrino. Max.* Puppienus, qui patrem fabrum ferrarium habuit. *Cuspinianus.* Probus, qui nobiliore matre, quam patre, patrimonio moderato, affinitate non magna tam privatus, quam Imperator nobilissimus virtutibus claruit. *Flavius Vopiscus.* Aurelianus obscuriore familia ortus. *Idem, qui illud notatu dignum addit: non magnorum principum virtutibus summam sciendi esse: vbi quisque genitus sit, sed qualis in Republica fuerit.* Diocletianus scribæ filius. *Pomponius Lætus, Aurelius Victor.* Galerius Maximianus parentibus agrariis prognatus, qui pastor primum armentorum extitit. *Cuspinianus.* Iustinus Thrax, qui teneris ab annis suum ac bonum custos, post lignatij cujusdam minister Imperator est factus. *Zonaras.* Pipinus Eremita ex Præfecto Prætori rex Francorum creatus ob ignaviam Childerici Francorum regis. *Ritius l.1. de Regibus Francorum.* Bamba ab aratro ad principatum evectus & electus in regem Hispaniarum. *Idem l.2. regum Hispanicorum.* Primislaus rusticus Bohemorum rex factus. *Cremerus lib.2.* Piastuis agricultura & mellificio vitam sustentans Pollonorũ sceptrum obtinuit. *Idem ib.* Agathocles Syracusanorum rex, cujus pater, figulinam exercuit. Vnde in conviviis inter vasa aurea, fictilia quoq; adhibere solitus est, ut eodem tempore & paternæ obscuritatis, & magnitudinis, inquam ipse evaserat, species repræsentaretur. *Iustinus l.12. Valer. Max. l.12.c.13.* Villegisius patre fabro plaustrorum natus, ab Othone I. Imperatore ad Moguntinensem Archiepiscopatum & Electoratum evectus, omnibus in locis plaustri rotam depingi curavit cum hac inscriptione *Villegisi quis sis, quis fueris memento.* Mos indè obtinuit, ut tota hæc Archiepiscopo Moguntino pro insigni data, & ab Henrico II. confirmata fuerit. *Bruschius.*

Deus enim, qui in altis habitat, humilia respicit, suscitans è terra inopem & de stercore pauperem erigens. *Psal.112.* evehit ad honores ac dignitates Iosephum è carcere. *Genes.41.* Gedeonem frumenta purgantem, *Iud.6.* Danielem captivum *Danielis 8.* Mardochæum. *Esth.10.*

Est deinde in Magistratu legendo Virtutis maximè ratio habenda. *Plato in Menexeno.* Et, ut venator canem quærit, non id quod à cane natum sit: & rei equestri editus, non quod equo prognatum sit, sed equum spectat: ita longè à scopo aberrant, qui quærunt, non quis sit aliquis, sed ex quibus ortus sit. *Plut. in vita Syllæ. Vopiscus in Aureliano.* Neque tam homines, quam hominum actiones in benè constituta Repub. considerandæ, ei plurimum tribuendum cujus in animo Virtus inest. *Arist. Polit.3.c.18. Velleius Paterculus, lib.2.*

Oritur præterea, quod nihil vtilius, amor ac benevolentia civium in Magistratu cum etiam tenuioris conditionis homines promoventur: excitatur Virtutis studium & diligentia in rebus peragendis. *Idem, ibid.* Qui enim magnis nati in familiis sunt, commendatione majorum suorum virtutem promotam habent. *Cicero pro Plancio.* Omnia illis beneficia dormientibus deferuntur. *Idem l.5. in Verrem.* Si fortè deliquerint: majorum fortia facta, vetus nobilitas, cognatorum & affinium opes, multæ clientelæ præsidio adsunt. *Sallustius in oratione Marij ad Quirites.* Novis contra hominibus alia ratione vivendum est: quia alia infirma sunt; spes omnis in ipsis, quam necesse est virtute ac innocentia tutari. *Idem ibid.* Et in aliis errato nulla venia; rectè facto exigua laus, & ab invitis expressa proponitur: non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium ostenditur. *Cicero 2. Agraria.*

Accedit huc, quod qui præter genus nihil habent, non Virtute præditi, tincti doctrina sunt, ad gubernacula adhibiti non plus prosunt, quã obsoniorum fumus inanis ad corpus nutriendum prodest, qui tantum nares provocat. *Trevirus apoph.126.* Imò sæpè imaginum majorum beneficiis præfecti bello ignari omnium tales trepidant, & aliquem ex populo quærunt sui officij monitorem. Atque ita fit, ut qui imperare jubetur, sibi Imperatorem alium quærat. *Sallustius in Oratione Marij.*

Ut nihil de eo nunc dicatur, quod multi sunt degeneres, & naturæ quasi monstra, liberorum tantum numerum complent. *Seneca ad Martium, Epist.12.* & generosissimarum imaginum fœtus aliquod dedecus devolvunt: lucem à majoribus accepram in tenebras convertunt. *Valer. Maxim.l.3.* Vnde proverbium; Heroum filij noxæ. *Erasmus in proverbiis, Chiliad.1. Centuria 6. proverbio.32.* Differit hac de re Ælius Spartianus, & neminem prope magnorum virorum optimum & vtilem filium reliquisse ostendit. Aut sine liberis: Viri, inquit, interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit, de rebus humanis sine posteritate discedere. Et, ut ordiamur à Romulo, hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod vtile esse posset Reipublicæ. Quid Camillus? num sui similes habuit? Quid Scipio? Quid Catones, quam magni fuerunt? Quid de Cæsare? Quid de Tullio loquar, cui soli melius fuerat liberos non habere. Quid de Augusto, qui nec adoptivum bonum filium habuit cum illi eligendi fuisset potestas ex omnibus? falsus est etiam ipse Trajanus in suo municipe ac nepote deligendo; Quid Marco felicius fuisset, si Commodum hæredem non reliquisset? Quid Severo Septimio, si Bassianum non genuisset, qui fratrem Getam in matris sinu occidit: qui novercam, quinimo matrem vxorem duxit: qui Papinianum, Iuris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum, quod parricidium excusare noluerit, interemit? *In Severo.* Sed extiterunt degeneres multi alij. Rexit summa cum laude Israëliticum populum Moses: atqui Eliasere & Gersa filiis nihil laude dignum fuit, ideoque in Hebræorum historia de iis non nisi perexigua, ut de abjectis mos est, mentio facta. *Fulgosius l.3.c.3.* Magnus Athenensi in Repub. ac potens Pericles fuit: at stupidi filij Patalas & Xantippus, *Plato in Alcibiade priore.* Quantum Germanicus animi vigore, prudentia, morum honestate præstitit: tantum Caligula filius ejus ignavia, libidinibus, stultitia ab eo degeneravit. *Suetonius.* Valerius Imperator omnibus virtutibus præditus, Galienum filium reliquit, qui propter insignem ignaviam ac mollitiem triginta tyrannis Imperij invadendi occasionem dedit. *Trebellius Pollio.* Caroli Magni magna in liberis instituendis cura fuit: sed eventus dispar extitit: filij patri dissimiles excepto Ludovico pio, *Aventinus l.4. Æmilius l.2.* Henricus II. Imp. laudatissimus: at filium Henricum III, reliquit, à paternis virtutibus prorsus degenerem. *Egnacius l.3.* Et ostendit Aristoteles fortium & animosorum filios, cum deficiunt & παρέκβασιν faciunt, temulentos, prodigos, crudeles, furiosos evadere, ut Alcibiadis & Dionysij: gravium verò, ac doctorum, gnavos, simplices, bardos, asininis præditos: ut Socratis & Hippocratis, *l.1. Rhetor.c.15. de Nobilium moribus & ingeniis.* Fiunt autem παρέκβασις disgressiones tales, vel fato, ut Demostheni placet: vel educatione indulgenti apud magnos, qui φιλοσοφίαν ardentiori vtuntur: vel institutione negligenti apud publicis negotiis occupatos, ut Plutarchus in libello περὶ παιδῶν ἀγωγῆς censet: vel naturali rerum omnium inconstantia ac mutatione in deterius, ut Aristoteles *in loco ante notato* docet, allata similitudine ab agris sumpta; quod, ut in agris interdum magna frugum φορὰ vbertas ac copia, interdum αὐχμὸς penuria & egestas, est: ita in familiis nonnunquam magnorum virorum quasi copia & vbertas; interdum vero penuria exoritur: Viris claris ac bonis improbi ac nullius pretij homines succedunt.

Itaque cum majorum ac parentum suorum solis quis rebus gestis meritisque fretus honores ac officia petit, respondendum, quod Antigonus II. adolescenti cuidam respondit, qui patris fortis ipse non fortis stipendium petijt: ὁ πατρὸς ἀξίης, ἀλλ' οὐ παρὰ τῆς ἐμῆς, non ob patrias, sed proprias cujusque viri virtutes, mercedem, ac munera dare soleo. *Plutarchus in apoph.* cum veteris prosapiæ, multarumque imaginum homines in obscuris virtutem despiciunt, videndum quod apud Salustium Marius dicit: tales semetipsos ac majores suos despicere, quibus non minus ab ipsis ex virtute aliquando nobilitas cœpit. *In bello, Iugurthino.* Et quod Cicero *pro L. Murena* habet ejusdem animi ac ingenij est; posteris suis amplitudinem nominis, quam non acceptis tradere: & memoriam prope intermortuam generis sui virtute renovare, *Et pro Plancio.* vbi gradus exponuntur, quibus ad honorum conscendendum culmen est: Cum equidem semper, inquit, laboravi primo: ut honore dignus essem, secundo, ut existimaret, tertium mihi fuit illud, quod plerisque plurimum est, ipse honos.

QVÆSTIO IX.

Vtrum in honoribus ac magistratibus mandandis opes & facultates spectandæ.

QVæri, nec incommode quoque solet: vtrum in mandandis honoribus ac officiis, publicis etiam facultates ac divitiæ sint considerandæ? opulenti egenis anteponendi? Et quidem,

Satius esse videtur divitibus quam pauperibus Magistratibus committi.

Quia res ac pecunia obsidis & pignoris est loco apud Rempubl. & amoris in patriam fides in hac ipsa & fundamentum, olim erat. *Gellius l.16.c.10.* Et qui bene rebus suis consulunt, etiam publicis prospecturos verisimile est: ut contra qui sibi malus est, aliis bonus neutiquam erit nec diligentiam ac prudentiam in Rep. adhibebit, qui domui suæ præesse nescit, *Isocrates ad Demonicum, & de pace Æschines in Timarchum & Ctesiphontem.* Neque enim tales ingenium & animum, sed locum tantū mutant. *Æschines contra Ctesiphontem.* Nec nisi multitudine ac magnitudine rerum privatarum cura à Rep. gubernatione differt, aut quicquā aliud est regnum vel civitas, quam magna familia; & vicissim domus, quam parva quædam Resp. *Xenophon. lib.3.de dictis ac factis Socrat.*

Sunt præterea divites rerum experientia instructi melius quam pauperes, quia non domi, ut pauperes, delitescunt, sed in luce vivunt. *Aristoteles lib. Polyticorum 2.c.7.* Domesticis negotiis minus ut pauperes, impediti, diligentiam majorem in rebus publicis tractandis adhibent, *Isocrates in Nicocl.* Cumque in Magistratu non tantum amor subditorum sed etiam potentia requiratur, hanc ad rem divitiæ plurimum commodant. *Arist. Polit.5.cap.9.* Faciunt ut non magnificentius sese homines gerant minus circumagantur pretiis & affectibus, *Livius lib.1. Arist. Polit.2.cap.7. & hunc casus: Æmilius lib.1.* Ut contra onus grave morbus Reipub. magnus, paupertas. *Plut. in Lycurgo.* Res perniciosa in imperante tenuitas: animal periculosissimum rex pauper. *Simanca l.3. de Repub.c.15. ex Cassiodori lib.11. variarum.* Eò egestas impellit, ut munera capiantur, quæ sapientum oculos excæcant, verborum justorum subvertunt, *Deut.16.* Ideoque mortis illud pœna dignum vitium judicatur. *Plato lib.12.de legibus.* Damnatur etiam à legibus civilibus, quæ requirunt, ut qui præsides sunt gentium, civiles administrationes habeant provinciarum, puris vtantur manibus, & ab omni acceptione pro illis abstineant, solis his contenti, quæ à Fisco dantur. *Novel. Const.8.* Contemptum ad hæc parit, qui Magistratui pernicioſus est. Vnde Phormio Athenienſis vir bene moratus, sed male nummatus classi præfectus, imperium recusavit, quod diceret pauperem se & obæratum, nec authoritatis satis apud milites, nec mentis ad cogitandum habiturum. *Pausanias in atticis.* In causa insuper est: ut timidè cuncta agantur. Neque enim audent partusa dicere læva homines. *Iuvenalis Satyr.7.* eorum ligatam linguam habent. *Plut. de audiendis poetis.* Vitiorum ac flagitiorum faces accendit: libidini rerum nefandarum stimulos admovet. *Plato lib.4.de Republ.* Jubet quidvis & facere & pati, virtutisque deserit arduum. *Hor.l.3.Carminum, Oda.24.*

Et habuit David rex Iudæorum argenti mille millia talentum, id est, decies centena millia, & auri centum millia, quæ mille millia talenta argenti valent etiam Salomonis immensæ opes fuerunt: fecit idem, ut tanta esset auri argentique copia in Hierusalem, quanta & lapidum, *lib.3.Regum.cap.10.* Aurelianus Imp. factus, cum Magnates interrogaret, quo pacto imperandum esset, responsum tulit: *Auro* ac *Ferro* munitum eum esse oportere: illo apud amicos, hoc apud hostes *Zonaras in Aureliano* Carthaginenses non optimos solum, sed & dissimilimos censuerunt magistratibus admovendos: quod arbitrarentur fieri non posse, cum qui egestate premeretur, recte sincereque magistratum gerere, aut quierem optaret, *Calius, lib.20.c.24.*

Etiam Census apud Romanos in Senatore ac magistratu laudatus fuit, ne splendor ordinis amplissimi rei familiaris angustiis obscuraretur. *Sigonius de antiquo iure civium Rom lib.2.cap.2.* Et ante Augustum census senatoribus fuit sestertium octogenta millia, qui auctus post fuit. Quin etiam si posteaquam lectus esset Senator, census labefactasset, ordinem amittebat. *Idem Alex. lib.4.c.11.* Et laudabatur Tiberius, qui præterquam quod Censum Senatorium inivit, & honestam paupertatem sublevavit innocentium. *Corn. Tacit.l.2.* Ut & Nero qui Senatoribus tenui familiari in re constitutis annua salaria constituit. *Alex.l.4.cap.11. Suet.in vita Neronis.* In Athenienſi quoque Republica Solon ex censu Magistratus quingentorum modiorum & jugerum constituit. *Plut.in Aristide, ac Solone.* Thebanorum quoque lex fuit, ut mercenarij annos decem à foro abstinerent, suisque acquisitis bonis honestè viverent, antequam ad Magistratum admitterentur. *Arist.lib.3. Pol.c.3. Valer.Max. lib.4.cap.4.* Cæteris ergo paribus in Magistratibus constituendis divitiarum ratio habenda, interim,

Pauperes non excludendi prorsus ab honoribus, & Magistratibus.

Thebanorum enim Imperator clarissimus Epaminondas tam pauper fuit, ut vnicam tantum vestem haberet: quæ cum resarcienda esset, domi est manere coactus. *Plut. in Epaminonda.* Aristides Athenienſis adeo pauper periit, ut domestico sumptu funerari non potuerit: filiæ paternæ virtutis causa, publico ære sint matrimonio locatæ. *Plutar. in Arist.* Lamachus Alcibiadis ac Niciæ Collega, Vir fortis, ita inops ac tenuis extitit ut quoties dux electus ab Athenienſibus esset, necesse haberet exiguum pecuniolæ in vestem ac crepidas expensus ferre, *Plut.in Niciæ.* Et apud Romanos.

Pauper erat Curius, reges cum vinceret armis.
Pauper Fabricius, Pyrrhi cum sperneret aurum:
Sordida Serranus flexit dictator Aratra.

Cn. Scipio post res prospere feliciterque in Hispania gestas summa in paupertate decessit: ita ut filias publice Senatus ob inopiam dotaret. *Frontinus lib.4.* L. Æmilius Paulus ad tantam paupertatem pervenit, ut, eo mortuo, dos vxori, nisi divenditis bonis, exolvi non potuerit. *Plut.in Æmilio. Plin. de Viris Illustribus cap.56 Val. Mal.l.4.cap.3.* Ladislaus II. Vngariæ rex, in eas angustias rei familiaris venit, ut interdum mensæ, quod apponeret, non haberet. *Sambuc. in Appendice Bonfinij.*

Ac sanè paupertas per se turpis non est, nisi sit indicium socordiæ, intemperantiæ, prodigalitatis: viro temperanti, laborioso, justo, forti, & qui omnibus virtutibus præditus in publico versatur paupertas magni animi testimonium præbet, cum non possit magnas res gerere, qui parvas curat. *Plut. in Arist.* Est mater industriæ, experiri multa homines docet: imò omnes artes perdocet. *Plaut. in Sticho.*

Neque quicquam absurdius ac pernicioſus est, quam dignitatem quæstu, ordinem pretiis metiri, cum sæpe aut furtis & rapinis, aut casu quodam fortunæ dentur & eripiantur, *Bodinus lib.3.de Republica cap.8.* Neque ars sordida, sed mens: non facultas, sed virtus; non adjumenta fortunæ, sed ornamenta animi in electione spectanda. *Arist. Polit.3. cap.3. Casus ibidem.* Et sæpè etiam olitior, secundum proverbium, valdè est opportuna locutus, summa ingenia in occulto latere. *Plut.in Capt. Erasm.in Proverbiis, Chiliad.1.Centuria 6.Proverb.1.* Quemadmodum rursus sæpè reges, civitates, nationes per opulentiam magna imperia amiserat, quæ per virtutem inopes cœperant. *Sallustius fragmentis.*

Neque id mirum videri debet. Siquidem vbi bonus deteriorem divitiis magis charum magisque acceptum videt: primo æstuat multáque in pectore volvit. Sed vbi gloria honorem magis, indies virtutem opulentia vincit: animus ad voluptatem à vero deficit: Quippe gloriâ industria alitur: vbi eam dempseris, ipsa per se virtus amara & aspera est. *Idem ibidem.* Negligentiam præterea opes ac divitiæ pariunt, perundi perpendíque omnia desiderium per luxum & libidinem invehunt. *Livius lib.1.* His qui abundant, insolentes redduntur: imo ex insolentibus insani fiunt: tyranni evadunt, qui populum, ut leones, prædam faciunt: ejus frangunt vires. *Arist. Polit.c.7. Casus ibid.*

Itaque Plato operam esse dandam monet, ut qui vtiliter ac decenter Magistratu fungi debent, sint divites bonis animi, justitiæ, sapientiæ, pietatis auro abundent, *lib.7.de Repub.* Et quæritur Plinius, quod Census Magistratus ac equites faciat: cum sit sanctius & vtilius inquirare, non quale matrimonium habeat Magistratus, sed cujus existimationis sit, & quomodo anteactam vitam transegerit. *lib.14.*

QVÆSTIO X.

Vtrum eruditio ac doctrina in Magistratibus & officiis publicis consideranda?

QVemadmodum vero allata hactenus moveri sæpè solent cum magistratus eligendi, concedendæ dignitates, demandanda officia sunt: ita & illud non raro in quæstionem venit: Vtrum eruditionis ac doctrinæ sit ratio habenda? Et quidem quod

Eruditio & doctrina minimè in Magistratu ac officiis publicis spectanda?

Probant, quæ sequuntur: quod doctos alere Consiliarios Principes ac Magistratus possunt imperitia deinde cum modestia conjuncta vtilior esse videtur peritia ac doctrina, quæ adjunctam immodestiam habet. Qui imperiti sunt; imbecillitate sua agnita legibus simpliciter obtemperant, judicant ex æquo ac bono: periti & docti legibus sæpè sapientiores videri, suam in consultationibus prævalere sententiam cupiunt. *Thucid.lib.3.in Clionis Oratione.* Et Symboli loco Imp. Licinius illud vsurpare est solitus. *Pestes Reipub. litera Europius.* Et Gothi negarunt, literas discendas esse, qui inter enses, ac hastas versari ali quarunt, literas discendas esse, qui inter enses, ac hastas versari ali quarunt, literas discendas esse, qui inter enses, ac hastas versari ali qu

Augustus,qui studia liberalia laboriosissimè exercuit, etiam Mutinensi, in expeditione & legit,& scripsit, & declamitavit quotidie, *Dion.lib.51. Suet.in Aug.* Germanicus,qui Græcas Comœdias & Epigrammata scripsit;causas ornavit etiam triumphales *Suet.* Titus,cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani, qui Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promptus & facilis ad extemporalitatem vsque, sed ne Musicæ quidem rudis:ut qui cantaret & psallere jucundè scienterque.*Suet.* Adrianus, qui Græcis literis sic studuit,ut à nonnullis Græculus diceretur : poëmatum & literarum omnium studiosissimus;Arithmeticæ,Geometriæ peritissimus fuit.*Ælius Spartianus in Adriano.*M.Antoninus Philosophus, in quo tantum Philosophiæ studium extitit,ut ascitus jam Imperatoriam ad dignitatem, tamen ad domum Apollonij discendi causa veniret:tantum operis & laboris studiis impendit,ut corpus afficeret,atque in hoc solo pueritia ejus reprehenderetur.*Iulius Capitolinus in M.Antonino Philosopho.* Severus,qui Latinis Græcisque literis imbutus egregiè fuit:18. ætatis anno publicè declamavit.*Ælius Spart.in Severo.* Alexander Severus Mammeæ filius,qui à pueritia prima artibus bonis imbutus,tam civilibus,quam militaribus, ne vnum quidem diem sponte sua transire passus est, quo se non & ad literas & ad militiam exerceret. *Ælius Lamprid. in Alex. Severo.* Constantinus Magnus, qui ex literis non ornatum tantum, verum etiam fructum maximum cœpit.*P.Diaconus.*Theodosius Major,princeps optimus ac doctissimus;*Idem.* Carolus Magnus linguarum multarum peritia clarus,*Æmylius lib.3. Sigobertus, Sigonius l.4.de regno Italiæ.* Fridericus II. Imp.Latinam, Græcam, Saracenicam,Gallicam & Germanicam linguam optimè calluit : quicquid habuit otij,librorum lectioni tribuit. *Sigonius lib.16.Cuspin.* Alphonsus senior Calabræ dux,qui nunquam sine libris in expeditionem proficiscebatur:ex quibus magno suo cum fructu longè melius præstantissimorum virorum virtutes se cognoscere posse affirmabat,quam ex multis magistris. *Pontanus in lib.de Principe.* Alphonsus Aragonum & Siciliæ rex potentissimus, qui dicere est solitus:malle sese privatum vivere,quam eruditione carere:commentarios Cæsaris in omnibus expeditionibus secum habuit : librum apertum pro suo insigni gessit. *Panorm.de rebus eius gestis.* Ladislaus rex Vngariæ ac Boëmiæ,qui quamvis adhuc puer, cum esset Romæ, non videri sibi aiebat homines qui literas ignorarent. *Æneas Sylvius lib.3.*

Et quemnam plura ac meliora scire oportet,quam principem & Magistratum,cujus doctrina omnibus subjectis profutura est?*Vegetius de re militari in proœmio l.1.* Cujus magnum ac difficile munus, cura ingens, quæ magnis autoribus eget. *Plato lib.2.& 7.de Repub.Velleius Paterculus lib.2.Lipsius,lib.Polit.3.c.2.*

Ac sanè natura hoc requirit,ut melioribus & potentioribus deteriora submittantur. Ita scilicet multis gregibus aut maxima corpora præsunt aut velocissima:non degener taurus armenta præcedit,sed qui magnitudine ac toris cæteros mares vincit:Elephantorum gregem excellentissimus ducit : inter homines pro summo est optimus ac rector animo eligendus.*Senecæ, lib.13.epist. epistola 90,* Neque qui doctrina tincti non sint multum dissimiles statuis ac colossis esse videntur, qui honestam præ se foris speciem ferunt:intus vero pleni plumbo,lapide terra sunt. *Plutarchus ad principem indoctum.*

Neque ad vitam solum instituendam literæ conducunt, verum etiam necessariæ sunt ad consultandum : consilia vtilia ad Rempublicam capessendam suppeditant. *Plut.in Coriolano.* Estque laudis fundamentum doctrina fons veræ felicitatis, & ut laurus perpetuo viret , & eruditionis fama non marcescit. *Plato lib.6.de Repub.Plin.lib.15.c.30.*Vt inscitia contra omnium in Republica miseriarum ac calamitatum causa est. *Idem l.5.de Republica & Epist.7. Pontanus de Principe l.5.de Obedientia.* Ac,ut necesse est,ante omnia regulam rectam esse, ut ea,quibus applicatur , ad rectitudinem perducantur ; ita Principem ac Magistratum oportet ipsum rectè constitutum esse:cum non sit cadentis erigere,incompositi componere;inordinati ordinare. *Plut.ad Principem indoctũ.* Quemadmodum etiam vestium magnificentia ac splendor requiritur, ut cæteris hominibus Principes ac Magistratus præstent:ita hoc flagitatur,ut iidem doctrina atque eloquentia aliis antecellant:quandoquidem longè pulchrius est magisque regium,bene constituto animo esse,quam corpus pulchris vestibus ornatum habere, *Arist.in Rhet.ad Alex.c.12.* Ac licet Virtus à natura quosdam impetus sumat , tamen perficienda doctrina est, & si ad naturam eximiam eruditio accesserit , tum demum singulare quid existere solet. *Cic.pro Archia poëta.*

Neque istud silentio obruendum , quod magna ingenia, nisi rectè instituta,imbuta literis fuerint, quæ mores emolliunt, tantò deteriora evadunt, quanto in illis majores igniculi extiterint. *Plato.6. de Republ.* Neque admonere talia ingenia aut reprehendere amici audent. Vnde illud dictum ; *Nihil nisi equitare rectè potentes discere:* quod equi nullam sessorum rationem habeant,æquè Principem atque alium equitandi imperitum excutiant.*Plut.ad principem indoctum.*

Ac licet consiliarios habeant doctos & prudentes Principes & Magistratus : tamen misera prudentia est, quæ ex alieno arbitrio pendet, *Hereſpachius,de Principum educatione,c.12.* Quin & prudentiæ magnæ est,aliorum consiliis ac sententiis obtemperare velle.Et tres infelices in lege leguntur:qui scit & non docet:qui docet & non facit:qui nescit & non interrogat. *Beda.* Testes Athenienses sunt , qui quamvis monente Solone,Pisistrato stipatores concesserunt:quibus ille fretus tyrannidem occupavit,*Plut.in Solone.*Et Cyrus qui Crœso dissuadenti expeditionem contra Tomyrin Massagetarum reginam imperandi libidine accensus, non obtemperavit, neque verum esse credidit, quod discere eum idem jussit : Circulum esse rerum humanarum, qui rotatus, eosdem semper fortunatos esse non sinat. *Herodotus lib.1.* Et Xerxes , qui Demarato Spartano si paruisset,Græciam totam sine negotio subegisset. *Herodotus lib.7.*Nec idem superatus ad Salaminem turpissime fuisset,si Artemisiæ Cariæ reginæ locum consiliis dedisset , quæ suasit ne in loco angusto cum Græcis in re nautica exercitatissimus certaret. *Herodotus lib.8.* Nec Mardonius dux Xerxis , cum triginta hominum millibus vitam amisisset,si Thebanis morem gessisset,qui cum à Xerxis partibus starent,suadebant in Thessalia manendum,& missa pecunia,Græcos ad factiones ac seditiones solicitandos esse *Herodotus lib.9.* Nec exercitum apud Coroneam Tolmis ,dux Athenienſium,si Periclem audivisset, qui pro concione eum oravit,si Pericli non crederet:non tamen erraturum ipsum,si prudentissimum Consiliarium operiretur, *Tempus Plut.in Pericle.*Sed & illud non vulgaris prudentiæ est,rectè judicare,qui benè aut perperam consulant aut dicant aliquid. Exemplo sint Claudius & Sergius Galba Imp. qui abutendos sese tradiderunt suis ; nec judicare de consiliis eorum potuerunt, *Suet.* Et Nero, qui Consiliariorum suorum instinctu multa contra dignitatem suam fecit *Xiphilinus in Nerone.* Ac de Atheniensibus Anacharsis dixit:sapientes in concionibus sententiam apud Græcos dicere : stultos vero judicare *Alexander ab Alexandro lib.4.cap.11.* Nec Deus etiam punire magis populum potest,quam cum Principes ac Magistratus stolidos ac imperitos præficit. Quia enim talee tori ab aliorum arbitrio pendent, nec per seipsi quicquam gerunt; nascuntur factiones, dividitur populus, dividitur Senatus , dividuntur regni proceres, oriuntur demum bella. *Cominæus lib.3.* Fit, quod dici proverbio solet,Ut rege cervo leones vincantur.*Æmylius lib.2.*

QVÆSTIO XI

Vtrum eloquens ut sit Magistratus, necessarium ?

VT eruditio ac doctrina magnum & adjumentum, & ornamentum Reip. gubernatori affert : ita eidem dicendi plurimum vis ac facultas prodest:licet sint contrarium qui statuant:& quod.

Num desideretur in Principe ac Magistratu eloquentia.

Probare conentur his rationibus, quia 1. Mores dicentis persuadere solent, non oratio.πάσῃ ἐπὶ τὸ πείθειν ἡ λέξις ἀπὸ τρόπου, ἀ λόγου. Et Scaurus talis apud Romanos fuisse dicitur,ut naturalis quædam gravitas & authoritas in eo deprehenderetur, ut non causam, sed testimonium dicere videretur, cum pro reo diceret. Deinde Oratio videtur, quò magis ad ornatum est & ad ostentationem composita eo à veritate abesse longius putatur,*Plato in Axiocho.* Tum & Aristoteles in Politicis affirmat : Democratias plurimas in tyrannidem sæpenumero esse mutatas per blandos populi ductores *l.5. Polit. cap.6.* Ac sanè plura detrimenta publicis rebus , quam adjumenta importare Eloquentia consuevit : eripit pœnis sceleſtos, damnat bonos,in pejus consilia ducit, non seditiones modo turbasque populares,sed bella etiam inexpiabilia excitat.*Arist.1.Rhet.c.1.Cic.1.de Inventione,1.de Oratore. Quint.l.2.cap.17.* Ita Pisistratus Athenis Eloquentia sua tyrannidem occupavit , frustra resistente Solone.*Plut.in Solone Iustinus lib.2.*Et Alcibiades non mediocris orator, inquietus fuit , & ad res multas novas fenestram aperuit. *Plut.in Nicia.* Et Theramenes,qui triginta tyrannos Athenis constituit *Suidas.* Et Ephialtes , qui Athenis Senatus Areopagi potentiam fregit ; civibusque affatim,ut *Plato,l.de Rep.8.* scribit, meram libertatem propinavit,qua instar equi luxuriantis postea desiit populus principes ac Magistratus suos audire.*Plut.in Pericle.* Apud Romanos quoque Tribuni plebis , homines seditiosi ac turbulenti , plerunque Eloquentia valuerunt:Tiberius & Cajus Gracchus, L.Saturninus, *Cicero l.1.de Inventione,& in Bruto.*

Itaque Eloquentes aversati sunt ipsam eloquentiam , fugerunt bene constituras Respubl. Lycurgi instituto, Spartana in Repub. jubebantur pueri Oratione vti;quæ fel conditum venustate haberet,& multum sensus paucis in verbis. *Plut. in vita Lycurgi.* Ejectus ibidem Ctesiphon fuit , qui se profitebatur quavis de re diem totum dicere posse. *Plut. in apoph. Lacon.* Athenis Oratores ἀνὸ σκοπιᾶς ἐ πόλυ dicere jubebantur.*Arist.l.1.Rhet.c.2.* Romæ olim Rhetores vrbe ejecti fuerunt, C. Fannio Strabone,& M.Valerio Messala Consulibus. *Suetonius de claris Oratoribus.* Verum hæc omnia non obstant,quo minus dicendi necessaria facultas sit. Sed contra quod

Eloquentia maximè in Principe ac Magistratu desideratur.

Ostendunt, quæ sequuntur:quia 1.dissimilitudo magna Magistratuum & aliorum. Qui navim gubernant, munus remigum regendorum aliis committere possunt;& suos habent famulos opifices qui etiam absentibus Magistris opus suum peragunt & perficiunt. Diversa Magistratuum est ratio, qui opus duobus habent. νοῒ κυβερνῶντι, ἢ χρὴ ἐλκυσθμῷ, mente gubernatrice in seipsis , & oratione jubente ac mandante aliis, quid faciendum aut omittendum sit. *Plut.in gerenda Republ.*

Deinde Magistratus tractant populum admodum insolentem , delicatum, contumacem , non obedientem in omnibus : ideóque necesse habent verbis & oratione multa fingere ac conformare , non pauca ; quæ impedimento sunt,velut nodos quosdam in ligno,aut abscessus in ferro mollire ac lævigare.*Idem ibid.*Tunc nec melius tractari populus; & in officio contineri, quam Eloquentia potest. Neque enim,nisi auribus hic ducitur, hoc est, diserta oratione, auribus percepta;& qui eum non auribus,sed ventre,id est,epulis ac conviviis, vel marsupio,largitionibus scilicet & donis pertrahere cupiunt,hallucinantur.

Est enim ratio ista ἄμουσο primo & ἄπειρο, carere arte ac elegantia : etiam rustici atque agrestes homines vti hac possunt. Deinde eandem qui adhibent, potius δημοκοπεῖν , quam δημαγωγεῖν, quasi resecare populum quam ejusdem gratiam colligere videntur : Sed & nihil tales ab iis differunt,qui bestias tractant:quod bestiæ quoque curantur ac mansuetæ omnis generis cibariis fiunt.*Plut.in gerenda Republ.*

Sunt præterea vires Eloquentiæ multæ ac magnæ:veritatem ac justitiã defendit,leges, judicia, jura describit : hominum tenet cœtus : mentes allicit ;

allicit voluntates,quò vult,impellit, languentem populum incitat;effrenatum regit ac moderatur,ſeditiones aut antevertit,aut ſedat ac tollit. Teſtes ſunt : Theſeus, qui ex agris Athenienſium populum Eloquentia, compulit. *Pauſanias in Atticis.* Solon qui ad bellum ſuſcipiendum & repetendam Salaminem Athenienſes ratione animavit. *Plut. in Solone.* Themiſtocles, qui perſuaſit Athenienſibus, ut annuos reditus argenti fodinarum, qui viritim quotannis inter populum diſtribuebantur, ad ædificandam claſſem transferrent. *Plutar. in Themiſtocle.* Pericles, qui Athenienſium Rempublicam ſuo arbitrio egit ac verſavit. *Idem in Pericle,Cicero in Bruto.* Demoſthenes,quo loquente pacem & bella Athenienſis populus ſuſcepit, ſuſcepta depoſuit,fœdera cum regibus junxit, juncta quoque diſſoluit. *Idem in Demoſthene.* Epaminondas Thebanus, qui cum in Græciæ conſilio de Lacedæmoniorum tyrannide ac libidine dominandi multa dixiſſet ; ita Græcorum animos commovit, ut Lacedæmonij, deficerent & Leuctricæ calamitatis otioſos ſpectatores ſeſe exhiberent. *Probus in Epaminonda.* Philippus,rex Macedoniæ non minores res Oratione,quam prælio confecit,magis etiam ſibi placuit, ſi quam verbis eſſet adeptus victoriam quam ſi quos armis in ſuam poteſtatem redegiſſet,quod horum partem ſibi milites vendicare exiſtimaret:illa ad ſuam vnius laudem pertinere. *Polianus lib.4.Cicero,* qui proſcriptorum liberis perſuaſit,ut honoribus ac fortunis carere, quam nullum bellum inteſtinum excitare mallent : populum quamvis famelicum & eſurientem,Eloquentia ſua eò compulit,ut legem repudiaret : hoc eſt, alimenta ſua abdicaret. Catilinam vrbe ejecit, fecit, ut hoſtis Antonius declararetur. *Plut.in Cicerone.*

In ſeditione porro quantum hæc ipſa Eloquentia profit, Poëta oſtendit.

Ac veluti magno in populo cum ſæpè coorta eſt.
Seditio,ſævitque animis ignobile vulgus.
Iamque faces & ſaxa volant,furor arma miniſtrat :
Tum pietate gravem ac meritis ſi forte Virum quem.
Conſpexere ſilent,arrectiſque auribus aſtant :
Ille regit dictis animos & pectora mulcet.

Probant:Menenius Agrippa,qui cum populus à patribus ſeceſſiſſet,quo tributum & militiam toleraret, nec revocari poſſet;eum ſolus Oratione ſua flexit. *Livius l.2.Dion.l.6.Plut.in Coriolano,Appianus l.1. Plinius de Viris Illuſtribus,c.18.* Furius Camillus,qui populum Romanum,migrare Veios volentem retinuit : atque ita & oppidum civibus, & cives oppido reddidit Oratione egregria, quæ reperitur apud Livium *l.5.Plin. cap.23.* M. Pompilius Lænas, qui Conſul plebis, contra Patres ſeditionem concitatam cum authoritate,cum oratione ſua ſedavit. *Cicero in Bruto.* P.Scipio,qui militum ſeditionem ex diuturno partim otio,partim ſtipendiis non ſolutis ortam compoſuit. *Livius,l.28. Polybius,l.11. Alex.l.2.Arrianis* Germanicus Cæſar,*lib.1.Cornelij Taciti,* Otho,*lib.16. apud eundem.*

Itaque Eloquentia maximè Principi ac Magiſtratui neceſſaria, modò caveatur iſtud primo,ne juvenilis ſit & luxurians oratio : deinde ad Theatrum,hoc eſt, pompam ac oſtentationem quandam conformata: tertio lucernam redolens nimiumque diligens ac ſollicita & exquiſita : quarto ad laudem captandam accommodata, vel propter habitum, vel artem, vel dividendi ſcientiam : detur contrà opera,ut in oratione appareant mores non ficti, ſed aperti ac ingenui animi magnitudo, at vera,non ſimulata & ſtulta dicendi libertas,verum prudens & ex animo paterno profecta,non inimica ac hoſtili ſapientia & providentia, ſed non temeraria atque inanis, verum ſollicita de civium ac ſubditorum ſalute & fortunis grata æque perſuaſio idonea, ſed in propoſito bono ac honeſto:ſententiæ, ac verba cum gravitate conjuncta;nihil abſurdum, ridiculum, ineptum, impium monſtruoſum, alienum à continentia *Plut.de gerenda Repub.*

Sed & prolixitas in ſententiis dicendis declinanda: ſtudendum brevitati eſt,& inter Senatoris juſſa illa,Cicero *in libris de legibus* recenſet : ut vocatus compareat, dicat & loco ? hoc eſt,rogatus,& modo, ne ſit infinitus, quod multis dicendum. Ac habet prolixitas in ſententiis dicendis oſtentationem ingenij,Eloquentiæ,& memoriæ : eſt moleſta auditoribus, maximè iis, qui curis variis diſtricti diſtentíque tenentur. *Plutar. de gerenda Repub.* Hac qui gaudent;ſeipſos loquendo,audiendo alios defatigant, *Simanca de Repub. l.7.cap.12.* raróque ſolidi quid afferunt. Quemadmodum enim vaſa vacua plurimum ſonant ita qui minus docti ac ſapientes ſunt;plurimum verborum profundunt & verba multiplicant. *Eccl. cap.20.* Contra, ut gemmæ, ſculpturæ,monetæ,non magnitudine, ſed vel arte, vel pondere æſtimantur,ita Orationes non paginarum & verſuum multitudine ; verum ſententiarum bonitate, & gravitate rerum ponderantur. *Plut.de gerenda Republ.*

Interim ita brevitati ſtudendum, ne inde obſcuritas aliqua oriatur, omittantur neceſſaria : illud Ammiani Marcellini tenendum:tunc brevitas laudanda, cum moras intempeſtivas rumpens, nihil cognitioni juſtorum ſubtrahit *l.15.* Et Poëtæ Philomœnis : Eum qui nihil oportunè dicit, longum exiſtima ; licet duas tantum ſyllabas pronunciarit. At bene dicentem ne longum exiſtimes,etſi permulta dixerit, & longo tempore. *Simanca de Repub.l.7.c.12.*

Hæc obſervata ſi fuerint in Eloquentia plurimum cum emolumenti,cum ornamenti,Principibus ac Magiſtratibus afferent:nec obſtabunt, contra eandem allata ante quæ fuerunt. Nam ut mores dicentis perſuadent, ita hanc ſimul ad rem neceſſaria Oratio eſt : nec Orator,niſi Vir bonus extiterit,hoc tam auguſto dignus nomine ac titulo eſt ideoque Poëta primo pietate gravem & meritis ponit ; ſubjungit poſt : *Ille regit dictis animos & pectora mulcet.* Nec ad oſtentationem compoſita Oratio probatur à veritate recedens: Contra abuſum vero Eloquentiæ iſtud Ariſtotelis adhibendum. Commune illud omnibus bonorum generibus & maximè præſtantibus, ſola Virtute excepta eſſe,ut iis plurimi abutantur. *Ariſt.l.1.c.1.* Vſurpandum,quod Quintilianus affert. Hoc modo nec Duces,nec Magiſtratus eſſe vtiles poſſe,nec medicinam, nec ipſam ſapientiam,ſi abuſus vſum tolleret *l.2.Inſtit.c.17.*

QVÆSTIO XII.

Vtrum virtus ac morum probitas in Magiſtratu ſpectanda ?

Sunt qui negant neceſſariam illam eſſe : probant, quod

In Magiſtratu virtus non conſideranda.

His rationibus : quia multi I.Magiſtratu fuerunt boni, at non boni viri. Exemplo ſint : L.Sylla, qui Imperator extitit felix ac laudatus,Iugurtham in deditionem accepit : ſuperavit plutimos, crudelitatem interim miram in cives exercuit. *Plut.in Sylla,Appianus, lib.1.bellorum civilium, Florus,lib.3.Plinius de Viris Illuſtrib us,c.75.* Hannibal,qui P.Scipionem apud Ticinum, Sempronium Longum apud Trebium, Flaminium apud Thraſymenum, Paulum & Varronem apud Cannas ſuperavit:ac crudelis interim,intemperans,perfidus extitit. *Plut.in Hannibale,Frontinus,lib.3 Plinius de Viris Illuſtribus,c.42.*

Deinde ingenia magna magnis quoque vitiis non carent: nihil præſtantes naturæ exiguum efferunt, ob ardorem & acumen vehementia earundem eſſe otioſa nequit, ſed quaſi æſtu fluctibuſque jactantur, donec ſtabiles ac compoſitos ſibi mores comparaverint. *Plut. in libello de his.qui ſero à numine puniuntur.*

Itaque ut agriculturæ periti locum denſa obſitum ſylva, agralibus ſtirpibus lutóque repletum non rejiciunt ac negligunt ; quia mollitiem ac bonitatem ſoli illa indicant : ita inepta & prava quæ magnæ naturæ efferunt,ferenda, donec ætas ac tempus rationi & virtuti auxilium tulerit, *Idem, ibid.*

At multi ſane ſummi homines & clariſſimi cives fuerint ; quorum cum adoleſcentiæ cupiditates deferbuiſſent, Virtutes eximiæ, firmata jam ætate,extiterunt. Scultus ac infolens Cimon primis ab annis fuit : crevit ætas ac pueritiæ infamiam in laudem vertit : princeps Athenienſium liberalitate omnibúſque diſciplinis civilibus factus eſt. *Valer. Maxim.lib.6.c.11.* Themiſtocles ita prodigus ac compotationibus deditus & amoribus, ut pater eum abdicaret,mater præ mœrore ſuſpendio vitam finiret:poſt vero nemo cum invenit, quicquam præter decorem agentem. Mirantibus autem morum mutationem dicere eſt ſolitus ; etiam aſperos ac indomitos pullos in optimos equos evadere;ſi adhibita diſciplina rectáque inſtitutio fuerit. *Plutarchus in Themiſtocle.* Et Alcibiades,ad luxum,ad voluptates in juventute propenſus,ad frugem traductus bona Socratis inſtitutione vſus eſt. *Plutar.in Alcibiade.* Antigonus Macedonum rex ab initio regni durior, ſenex jam factus placide ac clementer regnavit, de morum mutatione interrogatus reſpondit;prius opus erat regno;nunc gloria & benevolentia,qua regnum recuperatum ſervatur. *Plutarchus in Apophtheg.* P.Scipio Africanus ſolutioris vitæ primos adoleſcentiæ annos egiſſe dicitur. *Valer.Maxim.lib.8.* Fabius nobiliſſima Romæ familia ortus,abſumptis perditè paternis bonis,Gurgitis cognomentum ſibi comparavit;poſt ita temperanter modeſtéque vixit,ut populus Romanus morum ei cenſuram committeret. *Fulgoſus lib.6.* Auguſtus Cæſar in bellis civilibus per viginti annos crudeliſſimè eſt verſatus : at illis poſtmodum finitis,magna morum in eo ſecuta quoque mutatio. *Suetonius.*

Hoc accedit, quod princeps imperium qui ſalvum velit, cogitur nonnunquam eſſe non bonus : quandoquidem,ſi ea multitudo, quæ ſit populi,aut militum,aut optimatum:cujuſque opera ad imperium ſuſtinendum ſe indigere cognoſcat,fuerit depravata : obſequi ejus ſtudio, atque illi morem gerere neceſſe eſt. *Machiavellus, c.10. de Principe.*

Sed & illud conſiderandum,non ſemper Dinarchias, regna,ac imperia probis magiſtratibus vſas fuiſſe:ſed & eos tuliſſe,quorum impudica & mollis vita extitit:& notum illud VNO IN ANNVLO PRINCIPES BONOS OMNES SCVLPI POSSE. Etiam Flavius Vopiſcus *in Aureliano* quæſtionem movet ; Quidnam ſit illud, quod principes malos faciat? Et ſeptem cauſas affert ; nimiam licentiam, omnium rerum copiam Et ſeptem cauſas affert ; nimiam licentiam, omnium rerum copiam atque abundantiam, amicorum improbitatem, ſatellitum ac miniſtrorum nequitiam, aulicorum ſtultitiam, Rerúmpub. ignorantiam bene imperandi difficultatem. Et exempla illud teſtantur:ſtultitia Roboami, Xerxis;temulentia Sardanapali ac Dionyſij,Caligulæ,Commodi,Heliogabali,avaritia Craſſi, negligentia Tiberij & Theodoſij ; *Herodotus,Herodianus,Suetonius,Lampridius,Plutarchus,Socrates.* Tam denique erunt vitia diu,quam diu homines erunt. *Corn. Tacitus.* Verum licet ſpecioſe iſta dicantur : tamen quod

Virtutis ac morum probitatis maximè ratio
in Magiſtratu habenda

Probant, quæ ſequuntur, rationes. Requirit hoc Plato ; ut qui quærendi ſunt Iudices ac Magiſtratus, probatis teſtimonium per ſingulas ætates habeant, *libro tertio de Republ.6. de Legibus 1. Alcibiade.* In Romanis quoque legibus de Magiſtratu hæc erant : HIC ORDO VTTIIS CARETO : CÆTERIS SPECIMEN ESTO, *Cicero 3. de Legibus.* Neque illud immerito ; non enim regnant, ſed ſæviunt, qui mali ſunt. Neque illud immerito ; non enim regnant, ſed ſæviunt, qui mali ſunt. *Auguſtinus, libro quinto de Civitate* DEI. Et,ut oculi vitio aliquo laborantes perperam cernunt : ita malè imperat anima, mala quæ eſt. *Plato.1.de Republ.* Pervertit enim intellectum malitia ; nec niſi à viro bono bona proficiſci poſſunt, *Ariſtot. Ethicorum 6. cap.12.* Et Principum vitiis tota infici civitas ſolet : cóque de Republ. merentur pernicioſius principes vitioſi, quod non ſolum vitia ipſi concipiunt, ſed ea in civitatem infundunt : nec tantum obſunt, quod ipſi corrumpuntur, ſed etiam quod corrumpunt pluſque exemplo, quam peccato nocent. *Cicero lib.3.de legibus.* Neque fieri poteſt;ut,ſi Magiſtratus ipſe officium non faciat, ad præclara ac honeſta agenda alios excitet. *Xenophon in*

Pædia Cyri: aut contineat alios,qui se non continent, *Cicero pro lege Manilia:* aut etiam commodè puniat illa flagitia, quibus se quoque esse affinem novit,sed istud audire tritum cogitur;Medice cura teipsum: & illud;Aliorum medicus;vlceribus ipse scatens. *Erasmus, Chiliad.2.Centur.6; proverbio* 38. Et,qui multorum custodem se profitetur, eum sapientes sui primum capitis esse custodem oportere statuunt, *Cicero Philipp.*12.

Huc accedit, quod illorum, qui præsunt Reipubl. non singula tantum verba, aut res publicè gestæ,animadvertuntur, sed etiam joci simul ac seria:domus ipsa,familia,vxor, cubile quoquè curiosè perquiritur. *Plut. in Præceptis gerendæ Reipublicæ.* Quin etiam augentur delicta personæ conditione: & quo quisque est major,eo peccatum majus habetur.Etiam minima Principum ac Magistratuum errata amplificantur,ac pro magnis habentur: quemadmodum maculæ,cicatrices,nævi in facie majus dedecus afferunt, plusque hominem, quam reliquo in corpore deformant. *Idem ibid.*

Et,ut paucis res comprehendatur, etiam optimè illa sibi cavent,optimè qui vivunt. Quandoquidem tutissima custodia Principum ac Magistratuum ipsorum innocentia est. Et est aureum illud Claudiani.

Tu licet extremos latè dominere per Indos.
Te Medus,te mollis Arabs,te Seres adoret.
Si metuis,si prava cupis,si duceris ira;
Servitij patiere jugum,tolerabis iniquas.
Interius leges: tunc omnia jura tenebis,
Cum poteris rex esse tui.

Virtutibus ergo Principem ac Magistratum præditum esse oportet; maximè PIETATE. Est enim præcipua pars Magistratus Religio, *Plato 4. de Rep.* Eximia res cum in aliis,tum maxime Principibus religiosum esse. *Xenophon in Agesilai laudibus.* Neque quenquam vult Magistratum Plato eligi,nisi pius extiterit,& divinis operam studiis dederit. *Plato lib.3. de legibus.* Augusto quoque inter alia Mecœnas hoc dat præceptum,ut DEOS semper ac vbique colat; sed ita,ut patriæ receptum moribus: est quod non verisimile sit,quenquam aliud aliquid magni facturum, qui Deos contempserit. *Dion. libro quinquagesimo secundo.* Idem Isocrates præcipit;sed addit,operam dandam esse,ut rex seipsum quam optimum ac justissimum præbeat: quod major spes sit talium vota DEOS audituros,quam eorum,qui multas victimas prosternunt. *Isocrates ad Nicoclem:* Et non potest prudens aut justus esse Magistratus ac princeps,nisi idem pius atque religiosus extiterit:quia facile deviare solet à Iustitia,qui in causis non DEOS, sed homines pertimescit. *Chrys. in Homilies.* Quin etiam Tyranno curandum est, ut Deum ac religionem colore videatur, quia minus talium injurias homines metuunt; non his quoque insidias struunt, quia Deum defensorem habere statuunt, *Arist.5.Politic.*11.Accedit huc quoque,quod subditi vehementer ad religionem excitantur, cum Magistratuum suorum pietatem vident;quia magis exemplis,quam legibus reguntur,& vita principum ipsis censura est. *Plutarchus in Nicia.* Simul etiam authoritas vera paratur. *Isocrat. in Busiride.* Acquiratur vera felicitas, successus rerum prosper. Neque enim sine Deo vir esse bonus potest:nec potest quisquam supra fortunam exurgere,nisi à Deo adjutus fuerit. *Seneca, epist.*74.Omnia prospera eveniunt Deos colentibus,adversa aspernantibus. *Liv.lib.5.* Ac fatetur Cicero, Romanos non Hispanos numero,non robore Gallos, non calliditate Pœnos; sed religione ac pietate omnes gentes ac nationes superasse. *In Orat. de Aruspicum responsis.* Quin & tollitur fides ac societas generis humani, pietate erga Deos sublata. *Cicer.2.de natura Deorum.* Et sacræ literæ inservire Domino,osculari filium jubent. *Psal.*2.aperire portas regi gloriæ. *Psal.*23. agere nutritios Ecclesiæ jubent. *Esa.*49.

Commendantur quoque ob pietatem David, Iosaphatus, Ezechias, Iosias in sacris. Et Numa Pompilius II.rex Romanorum,qui,ut populum ferum religione molliret,sacra plurima instituit:hæc quoties peragerentur,præconis voce proclamari jussit: Hoc AGE *Livius l.1.Plut.in ejus vita, Dion.l.2.Plin.de Viris Illustribus,c.3.* Ancus Marcius IV. rex Romanorum, qui hoc nomine laudatur, quod sacra à Tullio Hostilio neglecta restituit. *Plinius de viris Illustribus c.5.* Et Scipio Africanus, qui nihil prius cœpit,quam Iovis in cella sedisset,divinâmque mentem accepisset. *Livius,lib.6.Plinius de Viris Illustribus,c.49. Valer.Max.1.c.2.* Athenienses, primo anni die in Senatum venientes, vna solemne quoddam sacrificium faciebant, quod εὐσπηρία nominarunt, votaque pro Repub.suscipiebant. *Sigonius de Repub.Atheniensium lib.2.cap.*2. Ptolomæus Ægyptiorum rex, qui quod Deorum simulachra,à Cambyse dissecta, restituisset; Evergetes appellatus fuit. *Alexander ab Alexandro, lib.1.cap.2.ex Plutarcho in vita Coriolani.* Alexander Magnus,qui postquam mane surrexisset; ante omnia diis sacrificare est solitus. *Plut.in eius vita.* Cyrus, qui ob pietatem laudatur *à Xenophonte in Pœdia Cyri*: & Constantinus Magnus *apud Sigonium,l.4.imperiorum Occidentalium.* Theodosius junior *apud Socratem, l.7.Theodoretum, l.3.Nicephorum, l.*13. & 14. Et est memorabile illud Justiniani: Deo authore nostrum gubernante imperium, quod nobis à cœlesti majestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & status Reipub. sustentamus, & ita nostros animos ad Dei omnipotentis erigimus adjutorium; ut neque armis confidamus: neque nostris militibus,neque bellorum ducibus,vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam Trinitatis:vnde & mundi totius elementa processerunt, & eorum dispositio in orbem terrarum producta est. *De Digestorum conceptione.* Sunt etiam leges plurimæ religionem ac pietatem concernentes: de summa Trinitate. *l.1.Cod.Tit.*1.sacro sanctis Ecclesiis. *Tit.*2. Episcopis ac Clericis, *Tit.*3. Hæreticis, *Tit.*5. Sancto Baptismate, *Tit.*6. Apostatis, *Tit.*7. Ut etiam in Jure Canonico de summa Trinitate & fide Catholica, *lib.*1.*Tit.*1.*Decret.*

Itaque sunt reprehendendi merito: Cambyses rex Persarum qui templa & leges ludibrio habuisse dicitur. *Fulgosius l.*1.*c.*2. Xerxes, qui Soli tenebras est minitatus: *Herodotus lib.6.* Constantinus V.maleficus, & magicis vanitatibus deditus, non Christianus, non Græcus, non Hebræus,sed omnis impietatis Lerna,& ut in Libya nascuntur feræ multiplici mixtura,ex variis varietatibus commixta,quædam hostia. *Zonaras Paulus Diaconus.* Michaël Traulus, qui resurrectionem minime credidit, dæmones negavit, Prophetas nihili fecit, futuras promissiones risit. *Zonaras.* Childericus Francorum rex, qui Ecclesias spoliavit, earundem ministros & Episcopos omni tormentorum genere afflixit. *Gregorius Turonensis,l.4.c.*27. Julianus Apostata,qui in ipso belli ardore septem libros contra Christum evomuisse dicitur. *Eutrop.*

Vicina pietati IVSTITIA est, summe Principi ac Magistratui necessaria. Confugere enim ad hunc est ad Jus ipsum ire, qui jus quoddam animatum,lex loquens est. *Arist.5. Eth.cap.4.Cic.3.de legibus.* Atque hanc ob causam maximè reges creati, constitutæ civitates ac Respub. sunt,ut suum quisque teneat, neque bonorum diminutio vlla fiat. *Cic.2. Offic.Osorius lib.4.de Regum institutione.* Et ut ignis, quæcumque admoventur, calefaciens, ipse primum innata sibi vi calet: nix contra suapte natura frigida & alia frigida reddit: sic Judex ac Magistratus ipse plenus Justitia esse debet,si aliis jus administraturus est *Simancæ, de Rep.l.5.cap.6.ex Philone.* Et ut Justitia sine prudentia nihil prodest, sic sine Justitia nihil valet prudentia. *Cic.2. Offic.* Sanat enim hæc vulnera populorum, comprimit omnes motus, pacem & otium cum dignitate constituit,ut vires Reipub.firmat. *Osorius,l.4.de Regis institutione.* Efficit præterea,ut principes verè à subditis amentur. *Plut.in Arist.* Laudentur etiam ac commendentur: quia nihil laudabile sine Justitia. *Cicer.3. Offic.Xenop.lib,de Cyri expeditione.Lipsius.2.cap.*20. Idque eo magis,quod maxima ingenia plerunque Justitiæ oblivio capit, cum in Imperiorum, honorum,gloriæ cupiditatem incidunt. *Cic.*1.*Offic.* Ac tametsi etiam honorentur fortes, sint sapientes admirationi: tamen his maxime fidem habere homines solent, qui justi sunt. *Plutarchus in Catone Vticensi.* Quin & sacræ literæ Justitiam maxime requirunt: Diligite, inquiunt, Justitiam,qui judicatis terram. *Sapient.*1. Et rex justus erigit terram:qui judicat in veritate pauperes,ejus thronus in æternum firmabitur. *Prov.* 19. Portare subditos in sinu suo jubent,sicut portare infantulum nutrix solet. *Num.*11.

Hujus vero laude excelluerunt: Minos,Rhadamantus, Æacus,apud Cretenses ac propterea post obitum inferorum sunt Judices constituti. *Plato in Gorgia,Plut.de sera numinis divini vindicta,* Aristides,qui passim δίκαιος justus est appellatus, *Plutar. in Aristide.* Imperator, qui aliquando Prætorij præfectum eligens, ac gladium ei tradens, dixisse fertur: Cape hunc ensem:& si bonus fuero,pro me:sin malus, contra me eo vtitor. *Suidas.* Ochus Artaxerxes,morti vicinus,interrogatus à filio,quo pacto tot annos rectum custodisset, ut ipse quoque ejus instituta imitaretur:Justa,inquit,erga DEOS hominesque faciendo, *Atheneus lib.*12. Antiochus III. Asiæ rex omnibus regni sui vrbibus scripsit; si quod in literis, quæ ejus nomine scriberentur, esset, quod legibus adversum videretur,crederent, ejusmodi literas se ignaro scriptas fuisse, ac propterea iis non parerent. *Fulgos.lib.6.cap.*5.Domitianus,qui tantum curæ in Provinciarum Præsidibus adhibuit,ut neque justiores,neque modestiores vnquam extiterint. *Suetonius.* Carolus Magnus, qui sanxit: ut in primaria cujusque regionis vrbe pontifex & prætor ter quotannis,Aprili,Octobri,Januario jus dicerent, responsa darent:& primum pauperes, viduas, pupillos, dato his prudentissimo patrono,diligentissime audirent,inimicos reconciliarent: vetuit insuper,ne illi lites in diem differrent,neve calumniis locum facerent: *Aventinus lib.*4. Alphonsus Aragonum ac Siciliæ rex, qui præsides provinciarum & Judices omnes admonuit, ne quod decretum aut rescriptum à se factum servarent,nisi quod jure & honestate niteretur. *Panormitan. lib.*2.Maximè verò Josaphatus Judæ rex commendatur,qui Judicibus ac Magistratibus à se constitutis præcepit:Videte quid facitis;non enim hominis exercetis judicium,sed Dei. Quodcunque judicaveritis, in vos redundabit.2. *Paral.*6.19.

Sunt contra, & Deo & hominibus invisi Injusti: puniuntur graviter, qui dicunt: Fortitudo nostra lex sit. *Sap.*2.leges injustas ferunt,ut pauperes in judicio opprimant & vim faciant causæ humilium. *Esa. c.*10. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. *Iob. c.*24. Indeque potenter tormenta tales patientur: quia non subtrahit personam cujusque Deus, qui est dominator omnium:nec magnitudinem cujusque verebitur;quoniam magnum & pusillum ipse fecit, *Sap.*2.

Ita Pharao periit, *Exod.*14. Saul seipsum gladio interemit. 1.*Reg.c.*31. Devorata à canibus Iezabel fuit.4. *Reg. cap.*9. Herodes à vermibus consumptus. *Actor.cap.*12. Amasis Ægyptiorum in omnes iniquus, desertus à suis & captus ab Actisane Æthiopum rege. *Diodorus Siculus.* Polycrates, qui Sami tyrannidem occupavit, cruci affixus. *Herodotus, lib.3.* Alexander Pheræorum tyrannus ab vxore propter pellicatus suspicionem interemptus. *Cic.*2. *Officiorum.* Dionysius Syracusanus à suis interfectus. *Idem ibid.* Caligula, triginta vulneribus confectus. *Suetonius.* Nero, qui semet ictu gladij transegit, vbi audivit hostem se à Senatu judicatum esse. *Idem.* L.Antoninus,Commodus, in domo Vestalium strangulatus. *Dio.* Heliogabalus,vnà cum matre à militibus necatus. *Ælius Spartianus.* Grimerus Suetonum ac Gotthorum Tyrannus, spectantibus civibus sublimem in furcam elevatus ac strangulatus. *Ioannes.Magnus.l.4.*

Vt vero magna ac necessaria virtus justitia est:Ita Principum ac Magistratuum propria prudentia est. Est enim magistratus civitatis oculus. Ideoque ut obscuratis oculis partes reliquæ non vident, nec suis rite fungi officiis possunt: ita subditi non bene vivunt, quando stultis

Magistratibus

Magistratibus vtuntur. *Aristoteles, Pol.l.3.cap.3.* Et magistratus spiritus vitalis,quem multa millia trahunt; nihil ipsa post futura,nisi onus ac Præda, si mens illa imperij subtrahatur. *Senec. l.1.de Clementia, cap.4.* Et si cætera animalia domari sine tractatione quadam & arte non possunt? multo minus Homo sine Prudentia tractari poterit,quia nullum animal morosius est, majoremque artem requirit, quam homo, *Seneca.Ibid.Lipsius,Polit.3.cap.2.* Maximè verò quia mores populorum ac nationum varij, & ex patria cœlique constitutione, & occasione rerum,quæ producuntur,& quasi ingeniti assumuntur:ut copiosè ostendunt; *Plato in Timæo Menexeno, lib.5. de legibus, 8.de Repub. Galienus, lib.2.de Temperamentis,& in libello in quo quæritur. Arist. Pol.lib.7.c.7. Ptolomæus lib.2.Quadripartiti,c.2.Polybius,lib.4. Cicero 2.Agraria.Vegetius de re militari lib.1.cap.2. Alexander ab Alexandro, l.4.c.14. Lucanus l.8. Iulius Maternus, l.1. rerum Astronomicarum, Picolominæus de materia virtutum gradu 1.c.28.Gregorius Tholozanus,lib.4.de Rep.cap.8.* Prudentia opus magna est,ut Magistratus diligenter mores ac ingenia eorum,quibus præest observet,his sese accommodare sciat cumque in his aliquid aut mutandum,aut formandum aliter,non temere hoc subitoque faciat; sed illud observet,quod in vno fieri videmus. Ut enim vinum non illico primoque haustu hominem inebriat,aut ejusdem mores mutat; verum sensim ac paulatim sitim sedat post inducit & conformat mores varios, reddit alios in iram præcipites, garrulos ac loquaculos alios facit,aliis lachrymas expellit,in aliis alia movet:ita politicus & prudens magistratus observabit primo,quibusdam potissimum populus moveri, ac delectari soleat post fide, diligentia, industria, authoritatem consecutus ad populi animos ducendos aggredietur. Plutarchus de gerenda Repub. Et divinitus prudentibus Magistratibus conceditur, ut dum mundi lex seu natura incognitum aliquid hominibus gignit,rectorum consiliis, tanquam medicinæ remediis illud leniatur.*Diaconus,lib.10.* Et sane quemadmodum ad prosperam navigationem gubernatore bono ac sapiente est opus:sic sapientem oportet magistratum esse:ut bene constitutæ Reip.tranquillitas servetur. *Philo de charitate.* Neque res æstimari,ac ponderari vno momento sine sapientia potest. *Cic.1.Off.* atque hinc non immerito prudentibus vltro pareatur: libenter illis homines obediunt,qui sibiipsis recte consulunt. *Xenoph.lib.1.de Padia Cyri.* Vident id quod sapientes affirmant,probat experientia, plura summa in fortuna auspiciis ac consiliis, quam telis & manibus geri.*Tacitus, Annalibus. Lipsius Politicorum 3. cap.2.* Omnia regna, civitates nationes vsque eo prosperum imperium habuerunt, dum apud eos vera consilia valuerunt. Vbicunque gratia,timor, voluptas ea corrupere:paulo post imminutæ opes,deinde ademptum imperium postremo servitus imposita est.*Sallustius in fragmentis.* Sed & Sacræ literæ hoc quoque confirmant;quæ in omni possessione acquirere prudentiam, arripere illam jubent: eo quod det capiti augmenta gratiarum, & corpora inclita protegat, *Prov.4.* Inhabitari civitates per sensum prudentum asserunt, *Eccles.19.* ut & sapientem populi stabilimentum esse.*Sapientiæ 6.* Contra cum stultus est Magistratus & rex insipiens, prodit populum suum *Eccles.10.* At magnum sub sole malum, stultum positum esse in sublimi dignitate. *Ibid.*

Hujus clari atque illustres laude fuerunt: Salomon;qui prudentiam in regendo populo vnicè præ omnibus divitiis à Deo optimo maximo petijt.3. *Reg.3.* Argus rex Peloponnesi,qui quod sapiens esset, *πανόπτης*, corpore toto oculis prædictus, est appellatus,qui non tumul, sed alternatim somnum caperent.*Eustatius,Iliad 2.* Nicias & Pericles,*apud Plutarchum in Vitis.* Fabius Maximus,*apud Livium,lib.2. Plutarchum in vita hujus & Hannibalis. Plinium de viris Illustribus, cap.43.* Scipio Nasica; qui eloquentia primus; Iuris scientia consultissimus, ingenio sapientissimus fuit: vnde Corculum vulgo appellatus. *Cicero Bruto. Plinius cap.44. Aratus Sicyonius. Plutarchus in ejus vita.* Philippus Macedoniæ rex, qui magis de prudentia, quam de copiarum & auxiliorum viribus gloriari est solitus: quod rerum bene in præliis gestarum laus sibi communis cum his esset, qui secum militassent: sed eorum quæ orationis comitate recte transegisset, sibi vni titulum retineret. *Diodorus lib.16.* Hannibal,qui cum tot annos hostili in terra exercitum ex omni colluvione gentium mixtum rexit, quibus non lex, non mos, non lingua vna fuit,alius quidem habitus, alia vestis, alia arma,alij ritus, alia sacra: ita tamen arcto vinculo eos copulavit, ut in summa stipendij omniumque rerum penuria nullam sit seditionem expertus. *Plut.in Annibale.Eutropius l.5. Valer. max.l.1. Plinius de viris Illustribus,capit.42.*

Quemadmodum stultitiæ contrà nomine male audiverunt: Roboamus,3.*Regum,*12.Xerxes, qui montibus ac mari compedes est minatus: imo mare flagellare jussit, quod navigationem impediret. *Herodotus. l.7.* Antiochus,qui cum Epiphanes alias cognominaretur,Epimanes ob stultitiam est dictus:in regno vrbeque oberrans nummos temere sparsit,& cui dat,inquit, fortuna capiat. *Athenæus.* Heliogabalus, qui eò interdum provectus vesaniæ est:ut, quo melius vrbis Romæ magnitudinem cognosceret, araneas sibi colligere jussit,& ad decem millia pondo invenerit. *Ælianus Spartianus.* Exhibuit & decem millia muriam, mille mustellas. *Idem.*

Ad Prudentiam verò Fortitudo ut accedat, necesse est: quandoquidem sine armis Sapientia esse tuta nequit, *Plato epist.2.* Cavendum, ne propter metum Magistratus ex eodem ore, quo judicaturus Deos invocavit,quod sentit,non proferat.*Idem secundo de legibus.* Animus propter formidinem consilio privetur ac turbetur. *Pontanus l.1. de Fortitudine.* Flectatur precibus, aut misericordia aut potentia indeque minus in improbos animadvertat. *Plutarchus in Pelopida.* Aut defatigetur mollitie:nec proficere valeat, quæ animo concipit. *Plato in Gorgia.* Ita sunt duo, quæ ab egregiis Principibus expectantur Sanctitas domi; in armis Fortitudo. *Aurelius Victor in Trajano.* Duo itidem, quibus Reipublicæ recte gubernantur:domi concordia,foris Fortitudo. *Polybius l.6.* Huc accedit, quod præclarum, est illud vsurpari à Principe. Non dicta mea modo milites,sed & facta sequi debetis:nec disciplinam modo, sed exemplum quoque à me petere. *Livius l.7.* Et coguntur, si modo velint esse illustres illud observare Principes ac Magistratus, ut sit robur in negotio,fortitudo in periculo, industria in agendo,celeritas in conficiendo. *Cicero pro lege Manilia.*

An licet in quæstionem & dubitationem veniat;Vtrum Princeps & Dux ipse interesse prælio debeat: in negantem illud partem adducatur, quod vnus rex aut Princeps si pro decem militibus.1. *Reg.cap.17.* Satius sit, dubiis præliorum exemptum, summæ rerum & imperij seipsum reservare. *Cornelius Tacitus in vita Othonis.* Didipetur exercitus,duce vel capto,vel interfecto, ut Sedeciæ, Achabo, Holoferni accidit:& Epaminondæ,in quem vnum vim intendere prælij Agesilaus rex Spartanorum jussit, quod solos cordatos milites victoriæ esse authores diceret, simul statueret, in bello plus momenti vnum vere prudentem,quam imprudentem turbam,*Plut.in apoph.Lacon.* Plurimi Ducum opera res præclarè feliciterque in libello gesserint:inter alios Belisarius,Iustiniani Imperatoris Dux, Persas in Oriente vicerit;Vandalos in Africa, ducto in triumphum Gilimere; Gothorum in Italia gentem, capto Vitige rege.*Volaterranus l.23.*

Tamen multo, & publice, & privatim melius Principem ac Ducem ipsum prælijs interesse: plus est in hoc opis, quam toto exercitu. *Cornel. Tacitus de moribus. Machiavellus. Discuss. cap.30* Ac militaris turba sine Duce est corpus sine spiritu.*Curtius lib.10.* Vnde Macedones contra Thraces pugnaturi regem suum, etiam infantem acie prætulerunt:quod accendi putarent militum animos regis præsentia, *Iustinus l.7. Appianus l.1.*

Suo vero exemplo Imperatores ac Duces milites mire excitarunt; Cimon,qui primus per Ceramicon, alacris,comitantibus sodalibus, in arcem conscendit, atque animum aliis addidit. *Plutarchus in Cimone.* Alexander,qui Tyrum oppugnans cum amplam fossam mœnibus Tyriorum adjectam superare cuperet: primus ipse corbem arena refertum apportavit. *Plutarchus in Alexandro. Polyænus lib.4.* Iulius Cæsar, qui inclinatam aciem sæpe solus restituit, obsistens fugientibus & contortis faucibus convertens in hostes. Quorsum tu abis, inquiens? illic sunt cum quibus pugnandum. *Suetonius.* Alphonsus, Aragonum rex,audicas, milites suos ex castello quodam Dovalengo, qui irruperant,expulsos esse;propere accurrens,scalas ipse manibus apprehendit: inque oppidi fossam devolvit. *Panormitan. lib.3.de Alphonsi rebus gestis.* Maxime vero tum illud commendatur, cum Imperij status, salus Provinciarum in discrimine ac periculo versatur: in minoribus bellis committere aliis curam licet. *Cornelius Tacitus lib.5. Lipsius Politicorum 5.cap.17.* Et primus ille dies Othonianas partes afflixit,quod persuaderi sibi à Consiliariis suis passus est, ut Brixellum concederet, ac dubiis præliorum exemptus, summæ rerum & imperij seipsum servaret. *Cornelius Tacitus,lib.2.*

Verum non in bello modo; sed & alibi magnitudine roboreque animi ac fortitudine est magistratui opus, quia pro communibus commodis multæ adeundæ inimicitiæ: subeundæ pro Republica tempestates cum multis audacibus, improbis quoque,nonnunquam potentibus dimicandum, quæ quidem sine fortitudine fieri nequeunt. *Cicero pro Sextio.* Coguntur,qui præsunt aliis,multa audire supervacua:nec tamen sciri potest an sint supervacua nisi cum audierint, *Plin. lib.6. epist.* Nec quicquam etiam melius est, quam non omnia in Principem jacta ad cognitionem vocari:quia oportet impeditos pravos suos humores exhalare,aut maledictis aut insidiis: ut magna hac patientia requiratur. *Cornelius Tacitus lib.2.Annalium.*

Atque hinc Sacræ literæ etiam Fortitudinem requirunt. Non, inquiunt nisi fortis sit Iudex, nec potentis faciem extimescat. *Eccles.7.* Eum qui patiens est multa sapientia sua gubernare, qui autem impatiens est,exaltare stultitiam suam affirmant. *Prov.4.& 16.* Et inter alias pœnas Dominus quoque minatur, daturum sese pueros Principes eorum,& effœminatos imperium in illos habituros.*Esaiæ 2.*

Sunt quoque Principum ac ducum fortium exempla plurima:Mosis; Iosuæ, Gedeonis,Sansonis, Davidis,Machabæorum. Et in profanis,Nini *apud Faustinum lib.1.* Et Ciri *apud Xenophontem lib.2.Paslie.* Alexandri Magni. *apud Curtium, Plutarchum in vita Alexandri, Diodorum l.15.* Periclis, Cimonis, Themistoclis, Pelopidæ *apud Plutarchum in vitis:* & quidem de Pelopida illud memorabile, quod magna in trepidatione domo exiens, lachrymante vxore ac rogante, seipsum ut servare vellet, responderit:privatis ista viris dicenda esse,non his,qui magistratus gerunt, ut alios tueantur ac servent. Apud Romanos & Spartanos plurimi:quorum laudes persequuntur Livius, Plut.*in vitis*, Plinius *de viris Illust.* Et inter Imperatores nostros Carolus Magnus: *de quo Æmilius, Illust.* Et inter Imperatores nostros Carolus Magnus: *de quo Æmilius, Illust.* Ottones,*de quibus Sigonius in regno Italiæ,l.6.& 7.* Henrici.*Sigonius lib.3.*Othones,*de quibus Sigonius in regno Italiæ,l.6.& 7.* Henrici.*Sigonius ibid.l.8.& 9.*Lotharius.*Idem l.11.* Fridericus Barbosa *Idem l.12.13. 14.15. & alij.*

Ut contra reprehenduntur ignavi & timidi, Achabus rex Iudæorum, qui,cum Razinem Syriæ,& Phoceam Israëlitarum reges contra se conspirasse audivisset,animo non secus commotus est,ac si vento sylvarum arbores moverentur. *Esa.7.* Xerxes,multis myriadibus Græciam infestans,ter à Græcis turpissime fusus ac victus est:ipse metu,ne in Europa includeretur,præcipiti fuga per Hellespontum in Asiam contendit.*Plut. in Themistocle.* Tigranes rex Asiæ, contra Lucullum pugnans, etsi militum multitudinem longe præstaret; tamen turpiter fugam adornavit: etiam diadema abjecit, ne agnitus hostium in manus veniret. *Xiphilinus in Pompeio.* Gallus Volusianus Imper. qui non solum cum præda intra fines suos redire, verum etiam quotannis certam pecuniæ summam dare promisit, & ex captivis nobilissimum quemque per vim

abduci

abduci passus est. *Zosimus.* Gallienus,qui cum nunciatum ei esset, Ægyptum desciviſſe,dixisse fertur : Quid ? sine lino Ægyptio esse non possumus ? cum vastatam Asiam Scytharum incursionibus comperisset, Quid,inquit, sine aphronitis esse non possumus ? Perdita Gallia risit, & Num sine trabeatis sagis tuta Res esse publica non posset ? quæsivit. *Trebell.Pollio.*Ladislaus Vngariæ ac Boëmiæ rex,qui audito Turcarum ad albam Græcam oppugnandam adventu, vsque adeo consternatus fuit,ut,simulata venatione,Buda egressus,Viennam continuo sese receperit:arcem quoque Budinam omni præsidio destitutam reliquerit quæ triginta circiter diebus hosti quoque paruit. *Bonfinius, l.7. Decadis 3.* Arato quoque Sicyonio vitio datum fuit,quod,ut consiliis astuque polleret, ita aperta in acie timidus esset. Itaque adversarij per ludibrium aluum commemorarunt Prætori Achæorum , instante prælio moveri : sopore ac vertigine eum simulatque tuba canere cœpisset corripi solitum : cum aciem instruxisset, signum dedisset pugnæ , rogassetque præfectos suos & ordinum ductores,nunquid præsentia sua opus esset(nam jactam esse aleam)secedere præstolatum procul eventum.*Plut.in Arato.* Ut & Macedonum regi vltimo Perseo , qui in oppidum Pydnam se magna ignavia subduxit, per causam sacrificij Herculi faciendi, commisso cum L.Paulo Æmylio prælio. *Plut.in Æmylio.*

Neque vero minus necessaria Principi ac Magistratui liberalitas est; judicatur pulchrius exercitum, quam seipsum locupletare : ab hostibus potius spolia, quam dona capere. *Xenophon de Agesilai laudibus.* Habetur dos in Principe & Magistratu potissima, liberalitas & clementia. *Pompon.Latus in Diocletiano.* Nec magis vere Princeps imperabit,beneficus qui non extiterit , quam si sol radios suos hominibus aliisque animalibus non præberet,nec regnum, sed regni simulachrum tractat, qui tenax atque avarus est.*Pachimerius in hist.* Et liberalitate qui vtuntur, hominum sibi benevolentiam conciliant, ac , quod aptissimum est ad quiete vivendum, charitatem. *Cic.2.de finibus.* Devinctos sibi plurimos reddunt : quia beneficium sæpe dare,est docere reddere homines. *Mimus.* Et qui beneficium inveniunt, compedes inveniunt. *Arist.2. Pol.* maxime vero imperitos ac plebeios Liberalitas movet, apud quos privata cuique stimulatio vile decus publicum est. *Corn.Tacitus l.4.Lypsl. Polit.4. cap.5.* Sed & præclara atque illustria ingenia his quoque moventur. Quemadmodum enim fruges non tam soli ingenio,quam cœli beneficio & temperie lætæ proveniunt:ita quoque artes bonæ, eximiaque ingenia Principum ac Magistratuum benignitate excitantur. *Iust. Episcopus in Cantica Cantic.* Itaque cum Aurelianus Imperator ex Consiliariis suis quæreret,quo pacto recte feliciterque Respub.administrari possit?Ferro & auro , ei responsum est, ferro contra hostes ; auro apud cives & benemeritos. *Zon.in Aur.* Et hoc etiam S.Scriptura affirmat,cum divitias plurimos amicos reddere ostendit. *Prov.19.* Viros sapientes , & qui oderint avaritiam, quærere jubet, ut populum omni tempore judicent.*Exod* 18.

Nec præclarorum Principum exempla desunt , qui hac virtute excelluerunt. Alexander Magnus , qui magna sua gloria prædicare solitus fuit ; à nemine sese vnquam benignitate superatum esse. *Cælius l.7.28.* Cyrus,qui non pecuniam,sed amicos,quibus ille plurimum contulisset divitiarum , suos esse thesauros dixit. *Xenophon in Pædia Cyri.* Cimon,qui prædiis suis septa detraxit,ut & peregrini, & cives,liberè poma inde sumere possent.*Plutarchus in Cimone.* Scipio Africanus,qui nunquam è foro domum reversus est , nisi beneficio prius in aliquem collato. Itaque cum quodam die nulli operam contulisset : regressus domum quæstus est, diem illum amicis amisisse. *Pontanus ; libro primo de Magnanimitate , capite sexto.* Titus Vespasianus, qui cum admoneretur à domesticis, quasi plura polliceretur ; quam præstare posset; non oportere ait , quenquam à sermone Principis tristem discedere : diem quoque eum perdidisse affirmavit , in quo nihil cuiquam præstitisset. *Suetonius.* Adrianus, qui omnes reges munerum vicisse magnificentia dicitur, amicos quidem non petentes locupletavit:nihil denegavit petentibus. *Ælius Spartianus.* M.Antonius Pius Imperator, qui provinciarum Præfectus locupletavit, ornamentis donavit consularibus: Rhetoribus & Philosophis non solum salaria, verum etiam honores ac Provincias decrevit. Mos etiam liberalitatem suam testamento plurimis legatis testatam fecit.*Iulius Capitolinus.*Alexander Severus,qui amicos , quos bene de se meritos intelligeret , etiam ad petendum invitare est solitus : Quid, inquiens, est, quod nihil petis ? An me vis tibi fieri debitorem ? Pete,ne sit,quod privatus de me querare.*Lampridius.* Diem etiam nullum prætermisit, quo non pium aliquid,liberale, humanum fecerit ; publici tamen ærarij ratione habita ; ut quamvis imperaret,scirét tamen moderatum prudentemque Reipub.dispensatorem esse debere. *Idem.*

Quod & ipsum laude celebratione que dignum est. Dum enim cupidi splendoris ac gloriæ profundunt quidam suas opes;ad rapiendi & auferendi injuriam perveniunt, ut ad largiendum copiæ suppetant. *Cicero l.1.Officiorum.* In bellis cum necessaria requiruntur, thesauri vacui & inanes sunt.*Iovius,l.4.*Pervenitur ad exactiones nimias, proscriptiones etiam interdum bonorum virorum:quia principem prodigum egestas sequitur : egestatem extrema tyrannis excipit. *Bodinus,lib.6.de Republ.cap.2.* Quin & in proximos prodigi injurioſi sunt : quod quas copias his suppeditari ac relinqui æquius est, eas ad alienos transferunt. *Cicero 1.Officiorum.*

Et vituperantur in Historiis non pauci ob prodigalitatem : M. Antonius, *libro decimoquinto Dion.*C. Caligula, qui ob sumptus citra modum factos,non habuit,vnde filiam dotaret,cum ante super immensos aureorum acervos , patentissimo loco diffusos nudis pedibus spatiari, totoque corpore grunnientum instar volutare sese solitus fuisset. *Suetonius.* Antoninus Heliogabalus, qui cum admoneretur ab amicis,caveret,ne ad inopiam luxu ac prodigalitate redigeretur:Quid melius, inquit,quam ut ipse mihi hæres sim & vxori meæ? *Ælius Lamprid.* Nero, qui divitiarum fructum non alium esse putavit , quam profusionem, sordidos ac deparcos esse,quibus ratio impensarum constaret:vere magnificos, qui abuterentur & perderent : laudavit hoc maxime in Caio avunculo suo,quod ingentes opes à Tiberio relictas brevi spatio prodegisset. *Suetonius.* Domitianus,qui immensis divitiis in conviviis ac spectaculis dilapidatis,pecunia egens,multos ex potentioribus occidit:partim reos factos in Senatu, partim absentes accusavit : nonnullos etiam ex insidiis clandestinis venenis sustulit ; quo haberet, ut tantos sumptus faceret. *Xiphilinus.* Sigismundus Imperator , Vngariæ ac Boëmiæ rex,qui in amicos prodigebat omnia. Sæpe, cum in regia nihil esset, quod suo prandio opipare præpararetur, invitatus amicos adiit : sæpe ab his etiam symbola corrogaret. *Bonfinius l.3. Decad.3.* Vladislaus Jagello,rex Poloniæ,qui nemini quicquam denegare est solitus, aut saltem dimidium dedit.Vnde duplum petierunt qui simplum auferre vellent, *Cromerus lib.20.*

Sed gravius adhuc peccant Avari qui sunt. Est enim Principum ac Magistratuum ditare potius , quam ditescere. *Plut. in apoph.* Neque turpe tantum , sed etiam sceleratum ac nefarium est habere quæstui Rempubl. *Cicero 2. Officiorum.* Et qui sunt avari Magistratus , custodiunt populum,non ut pastores gregem,sed ut lupi. *Dion. in Augusto.* Itaque Imp. *In Novellis suis Const. Const.8.* omnium malorum causam cunctorum flagitiorum finem ac principium esse affirmat, pecunias ex officiis querere. Et sacræ literæ jubent eligere Magistratus non solum sapientes,sed etiam eos, qui avaritiam oderunt. *Exod.*18. Ducem eum longos visurum dies affirmant, avaritiam odio prosecutus qui fuerit. *Prov.28.*

Itaque male ob habendi cupiditatem Principes ac Magistratus nonnulli audiverunt. Antigonus rex Macedoniæ in extorquendis pecuniis acer & rigidus : qui cum ei objiceretur , Alexandrum talem non extitisse : Merito respondit:Asiam enim metebat : ego, culmos lego. *Plut. in apoph.* Vespasianus Imp. qui cum rapacissimum quemque promoveret, ut mox ditatos condemnaret ; vulgo dictum est, officiariis eum suis, ut spongiis;vti,quod veluti spongias, & siccos madefaceret & humentes exprimeret;etiam vrinæ inter alia vectigal excogitavit,*Sueton.* Pescennius Niger Imp. qui Palestinis rogantibus ut ipsorum censititio levaretur.Vos,inquit,terras vestras levare vultis:ego etiam aërem vestrum censere cuperem.*Ælius Spart.* Commodus Imp.qui omnium criminum impunitatem auro condonavit. Iulianus Imp.Apostata,qui lege proposita , sacrificare nolentibus mulctam gravissimam imposuit , ingentemque inde pecuniæ acervum collegit. *Socrates l.3.c.3.* Nicephorus Phocas Imp.sacris ædibus cæterisque Deo dicatis locis annuos reditus imminuit:& novo decreto ne immobilibus bonis Ecclesiæ ampliarentur, cavit. Vnde Antistites, proventibus suis spoliati, rei divinæ, sicut debebant,solitam operam non præstiterunt. Eo tandem Episcoporum facultatem transtulit, ut defuncto aliquo Episcopo, in viduatam Episcopo Ecclesiam regium aliquem ministrum mitteret : cui necessarias tantum expensas admodum tenuiter erogavit : reliqua omnia suum in vsum convertens. *Plut.Diaconus Cedari 15.*

Verum & temperantia hic requiritur missos etiam facere honores, non attingere Rempubl.illi debent,qui voluptatibus ducuntur:cupiditatum sese lenociniis dederunt. *Cicero pro Sextio.*Et Socrates principatu dignum esse vult ἀριστοκράτορα optimum ratiocinatorem;ut intelligat, quid quaque in re,vel boni, vel mali sit, *Xenophon de dictis ac factis Socratis memorabilibus, lib.3.*Neque id immerito : quoniam Principis ac Magistratus persona, non solum animis, verum etiam oculis civium servire debet.*Cicero 8. Philippica.* Æstimantur ac ponderantur delicta personarum pondere & authoritate. Quo nomine Solon legem tulit gravissimam,ut ebrius Magistratus impune occideretur. *Bodinus lib.3. de Republ.cap.5.*Nec cæteris digne vnquam imperabit,sibi imperare qui nescit. *Æmilius l.8.* Nec esse bonum potest in animo per libidinem corrupto. *Tacitus lib.11.Annalium.* Corrumpunt enim vuluptates virtutis indolem, labefactant ingenium, consilium eripiunt. *Plutarchus in Hannibale.* Contemptum præterea pariunt. *Aristoteles. Politicor.lib.5. cap.10.* Imo nemo ab aliis contemnitur, nisi à se ante qui contemptus est. *Seneca de Consolatione ad Albinum cap.15.* præbent ad hæc occasiones struendi insidias & opprimendi principes ac Magistratus plurimos. *Aristotoles Polit.5. cap.10.* Accidit huc & illud , quod gravissimæ pœnitendi causæ voluptates sequuntur:quia à natura honestatis maxime appetentes sumus, necesse est, ut turpitudinis ac dedecoris recordatione affligamur.*Osorius l.8.de regis Institutione.* Et sane,si qui canes ad venationes alunt;eam in curam incumbunt, ne nimium impleantur, veloces ut sint;ipsi canes , cum aliquid cœperunt etiam vrgente fame, ab esca abstinent præsente,dominumque suum expectant : multo Princeps ac Magistratus bonus temperans esse magis debet , ut gravissima negotia expediat. *Chrysost.hom.42.*

Atque hac de causa melior judicatur, qui dominatur animo suo, quam qui vrbes expugnat. *Proverb.16. cap.* Misera judicatur terra, cujus principes mane comedunt : ut beata contra,cujus principes in tempore vescuntur ad reficiendum, non ad luxuriam. *Ecclesiast.*10.Temperantiæ laudati nomine fuerunt : Epaminondas Thebanus , qui cum festo quodam die cives compotationibus operam darent, solus arma murosque lustravit:sobrium esse se dixit,ut aliis ebrios esse ac dormire liceret. *Plut.ad princ. indoctum.* Iulius Cæsar de quo Catonis illud notum : quod vnus ex omnibus ad evertendam Remp. sobrius accesserit. *Suet. in Cæsare.* P.Scipio Africanus qui in Hispaniam missus,insolentissimos Numantinæ vrbis spiritus , superiorum Ducum culpa munitos, nunquam fregisset,nisi edicto ea omnia,quæ luxuriæ ac voluptatis comparata gratia erant,submoveri penitus jussisset;*Valer.Max.l.2.Frontinus l.4.Eutrop.l.4.Florus l.2.*

Reprehensum

Reprehensum ebrietatis fuit vitium ac studium voluptatum;propterea quod Ebrietas vnius horulæ hilarem insaniam, ac longi temporis fastidium pariat. *Seneca lib.8. epist.*60. Debilitat sensus, offuscat memoriam,offuscat intellectum.*Plato libro primo de legibus.*Idem hic accidit, quod curribus evenire solet , à quibus aurigæ excussi sunt, vbi illi his destituti temere feruntur.*Isocrates ad Demonicum.*Neque quicquam ridiculum magis est,quam custode custodem indigere. *Plato lib.3. de Republ.*Ac propterea Sacra Scriptura vinum non vult Regibus dari:quod nullum ibi secretum,vbi ebrietas regnat. *Prov.*36. Luxuriosa res est vinum, tumultus, ebrietas : sapiens non erit, his qui delectatur. *Prov.*20. Apud Athenienses princeps ebrius morte mulctatus fuit.*Diogenes Laertius in Solone. Alexander ab Alex.lib.3.cap.*11. Ægyptij legem tulerunt, qua certa vini subtraxata mensura est Regi ad quotidiana fercula, quam excedere illi non licuit;ne sui impos , per occasionem & licentiam turpitudini ac sordibus vacaret. *Diodorus Siculus lib.2. Alexander ibid.* Plato Magistratibus, donec in honore essent , vinum prohibuit. *Idem, ibid.*

Turpiter vero sese dederunt : male consuluerunt ; cum sibi , tum aliis,qui in Asia regnarunt,ebrietati,luxui, libidinibus indulgentes:Ninyas,Sardanapalus,&c.*Ctesias lib.3.*Philippus rex Macedoniæ,cujus aula voluptatum schola est habita. *Athenæus lib.4. cap.*20. Alexander Magnus,qui vbi mane surrexit, post rem divinam peractam prandere;reliquum deinde diei dormitare;interdum etiam diem totum est solitus, *Curtius, Plutarchus.* M.Antonius triumvir, invisus bonis ac sanis propter intempestivas perpotationes , odiosos sumptus , volutationes in lustris, somnos diuturnos, ambulationes nauseantis & vino mersi , comessationes nocturnas. *Plutarchus in Antonio. Cicero in M.Antonium Philippica* 4. Tiberius Imperator , qui vini appetentissimus , biduum continuum cum nocte media potando cum Flacco & Pisone perditissimis Senatoribus peregit, *Suetonius.* Caligula , qui in conviviis, inter alia,aureo pane,& aureis piscibus,in verorum similitudinem expressis, mensas suas instruxit:pulmenta confecit ex detritis maceratisque margaritis. *Suetonius.* Heliogabalus : qui omnes omnium delicias,omne libidinum atque scelerum genus superavit : convivia ex colorum ratione dedit;primo rubentia omnia,secundo prasina, persa tertio.*Lampridius:*Commodus,qui vestes gustúque muliebri vsus,cum nimia crapula gustum omnem amisisset ; eò furoris devenit,ut humanum stercus cibis immisceret,rideret illos,qui mixturam eam abhorrerent. *Lampridius,Fulgos.lib.9.*

Non vero minus Principem ac Magistratum commendant Clementia, Mansuetudo, Humanitas. CRVDELIA ENIM AC SVPERBA IMPERIA ACERBA MAGIS , QVAM DIVTVRNA ESSE SOLENT. *Sallust. de Reipublica ordinanda.* Itaque Sacra Scriptura ibi contumeliam esse docet,vbi Superbia est:& sapientiam, vbi humilitas. *Prov.*11. Superborum Ducum sedes DEVM destruere,& pro his mites facere sedere affirmat. *Ecclesiast.*10. Quod ostendunt exempla Tarquinij Superbi ; cui primo Romæ abrogatum imperium fuit. *Livius lib.*1. *&* 2. *Dionysius lib.4. Orosius lib.2.Valerius Maximus lib.7. Plinius de viris Illustribus,cap.*8. Alcibiadis *Thucyd.lib* 6.*Plutarchus in Alcibiade.* Pausaniæ Spartani,qui effecit, ut ad Athenienses Græci deficerent. *Plutarchus in Aristide.* Luculli, qui prudens alias & doctus , propter austeritatem ac superbiam desertus à militibus suis fuit. *Plutarchus in Lucullo.*Caligulæ, qui conqueri est solitus , quod sua tempora nullis calamitatibus publicis insignirentur , crebro pestem , incendia , terræ hiatus optavit. *Suetonius.* Neronis, ex quo illud auditum crebro fuit ; Vtinam me mortuo terra igni misceatur ! *Idem in eius vita.* Atque inde Indorum sapientum illud Princeps & Magistratus , quo sublimior est natura,eo humaniorem inferioribus sese si præbuerit, charior populo futurus est. *Gregoras lib* 6. Et Poëtæ. Qui vult amari, languida regnet manu. *Seneca,Lipsius lib.Polit.2.cap.*12. Ut illud quoque in Octavio.

Pulchrum emincre est inter illustres viros.
Consulere patriæ : parcere afflictis : fera
Cade abstinere : tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, seculo pacem suo.
Hæc summa virtus : petitur hæc cœlum via.

Et vere omnino ita statuitur : quia plus Clementia , quam sævitia proficit : nec tantum charos habent Magistratus , ac gratiam student referre , quibus delicti facta gratia est : sed reliqui etiam omnes reverentur & colunt. *Dion. lib.*55. Ac revera inexpugnabile munimentum amor civium est, neque quicquam pulchrius , quam vivere optantibus cunctis,& vota sub custode nuncupantibus.*lib.*1.*de Clementia.*Vt contra solitudinem amicorum efficit austeritas. *Plato in Epistolis ad Dionysium.* Excitantur homines ad insidias struendas, hanc ipsam ob causam , quia sibi quoque metuunt à tali Magistratu, *Dio. lib.*55. Cumque coacti metu ac imperata faciant : quam primum per occasionem licet, imperij jugum cervicibus eximere properant:atque ita superbia & crudelitate principum imperia delentur.*Diodorus Siculus,lib.*15.

Sapientissimi igitur esse rectaque incedere via videntur , qui non singula ad filum redigunt : aut severitate potius & vi,quam mansuetudine & humanitate conficere student. Neque vlla suavior, concinnior, aut vtilior harmonia quam severitas cum comitate conjuncta. *Plutarch.in Phocione Plinius lib.*4. *epist.* Et videmus rationis expertia animalia ferociissima alias ac robustissima blandiendo cicurari : perdomari inescando , timidissima contra male habita ad iram concitari. *Dion. lib.*55. Exempla quoque testantur , his candida lætaque cuncta semper fuisse , qui benignitate ac clementia imperium temperarunt. *Sallust. de Republ. ordinanda.*Ut contra quemadmodum arbores quædam recisæ pullulant : ita regia crudelitas inimicorum multitudinem tollendo auget . *Seneca libro primo , de Clementia, Lipsius Polit.2. capite* 12.

Faciendum ergo hic Magistratui & Principi idem , quod Medici faciunt, qui rarissime sectiones ac ignes adhibent : ne ipsa videlicet vitia in corpore magis exasperentur : pleraq;lenibus exercitiis,& mitibus medicamentis sanant ac molliunt. *Dion.libro quinquagesimo quinto.* Et quod in Sole videtur,qui quibus affulserit, etiam calorem impertire soler. *Zonara in Leone,* Hortulani observant,qui oleastrum, aut pyrum sylvestrem cultu in ficum, pyrum, oleam tranire docent. *Plut.in Fabio Maximo.*

Hæc claruerunt laude : Iulius Cæsar, cujus clementia laudatur à Cicerone, *pro Marcello, Ligario,* & apud Dionem *in oratione Antonii libro* 44.Titus Vespasianus, cujus dictum illud est nobile : NON OPORTET QVENQVAM A PRINCIPIS SERMONE TRISTEM DISCEDERE. *Suetonius,Xiphilinus.*Artaxerxes rex Persarum,qui de se scribit : Nolui abuti potentiæ magnitudine , sed clementia & lenitate subjectos gubernare. *Esth.*11. Marcus Antoninus Pius,qui secutus Scipionem malle sese affirmavit vnum civem servare,quam mille hostes occidere. *Capitolinus.*Theodosius junior,qui optare sese dixit : ut etiam hostibus suis mortuis vitam restituere posset. *Cuspinianus.* Philippus Macedo, cujus istud laudatur : MALO DIV BENIGNVS AC CLEMENS, QVAM BREVI TEMPORE DOMINVS APPELLARI. *Plutarch.in apoph.* Theopompus Spartanorum rex, de quo illud memorabile : qui cum propter Ephoros constitutos à suis reprehenderetur , quasi ita potentiam suam imminueret, minorem quidem sed diuturniorem sese potestatem relicturum Ephoris creatis dixit. *Valerius Maximus, lib.4. cap.*1. Otho Magnus , AMOR MVNDI appellatus ob humanitatem ac popularitatem. *Hodie Chronicis.*

Neque tamen ita Mansuetudo atque clementia probanda:ut non interim Severitas Reipubl. causa adhibeatur:sine qua civitas administrari non potest.*Cicer.lib.Officiorum.* Et,ut non Severitatis, ita nec Clementiæ gloria affectanda est,*libro Digest.*48. *Tit.*19. Sed opera danda:ut jus suum Magistratus retineat. *Plato tertio de Legibus* ; non sit contemptui subditis.*Plutarchus in apoph.Laconicis:*noceant exempla, ingenia bona corrumpantur.*Isocrates in Areopag.* Confusio Reipub. sequatur. *Seneca libro* 1.*de Clementia* : illud dicatur ; Malum est eum imperare,sub quo nemini quicquam licet : sed pejus,sub quo omnia licent. Tamen enim est grave omnibus ignoscere,quam nemini veniam dare : & nocet bonis,malis qui parcit. *Seneca in Proverbiis.* Neque inhumanitas hoc,sed potius summa quædam humanitas est:cum multi paucorum animadversione salvantur. *Iust.in nulla const.trigesima.* Itaque idem hic faciendum,quod facere hortulani solent,qui noxias herbas tollunt; ut herbis vtilibus incrementa concilientur.*Saxo lib.*14.*Danicarum Historiarum.* Et quod Medici observant , qui in corpore , si quid cujuscemodi est, quod reliquo corpori nocet , vrunt ac secant;ut membrorum potius aliquod quam totum corpus intereat. *Cicero* 8. *Philipp.* Sed & Sacra Scriptura hoc requirit, cum auferre malum de medio jubet, ut audientes cæteri timorem habeant,nec audeant talia facere. *Deut.*19. Statuit, secundo peccare nimium:tertio peccare pœnam secum adferre. *Syracid.*29. Hoc requirit ut flagellum equo,camus asino , Virga in dorso imprudentum sit.*Prov.*26.

Et laudati hoc sunt nomine Iunius Brutus , primus Romanorum Consul;qui filios suos & fratris, quod cum Aquilis ac Vitelliis ad recipiendum in vrbem Tarquinios conjuraverant,virgis cæsos securi percussit. *Livius lib.*1. *Dionysius lib.*4. *Florus lib.*1. *Orosius lib.*2. *Eutropius lib.*1. *Plinius de Viris Illustribus, cap.*10. *Valerius Maxim. libro* 5.*cap.*8. Titus Manlius Torquatus, qui Consul bello Latino filium suum, quod contra imperium pugnasset, securi percussit. *Livius lib.*8. *Florus lib.*1. *Plutarchus in Fabio Maxim. Frontinus lib.*4. *Plinius de Viris Illustr. cap.*28. Augustus Cæsar , qui Iulias filiam & neptem omnibus probris contaminatas relegavit : relegatis vsum vini , & omnem delicatiorem cultum ademit:neque adiri à quoquam libero servoque,nisi se consulto,permisit:*Suetonius.*Alexander Imp.qui Severi cognomentum ob disciplinam militarem severam & austeritatem invenit. *Lampridius.* Ne quidem amicis pepercit peccantibus : His, inquiens, charior mihi tota Respub. est. *Idem ibid.* Aurelianus servos & ministros peccantes coram se cædi,severitatis tenendæ causa,jussit. Ancillam suam, quæ adulterium cum servo suo fecerat,capite punivit. *Vopiscus.* Cambyses,qui mali cujusdam judicis ex corpore pellem detractans, sellæ intendit, in eaque filium judicaturum considere jussit. *Valerius Maxim. lib.*5. Clearchus Spartanus,qui dicere est solitus,à militibus decere magis Ducem,quam hostem metui. *Idem lib.*2.

His ergo virtutibus opera Magistratui ac Principi bono danda est. Etsi enim sine vitiis nemo nascatur(tam hæc diu erunt, quamdiu homines erunt) oporteat dominantium vel avaritiam tolerare,quomodo sterilitatem,aut nimios imbres,cæteráque naturæ mala toleramus.*Cornel. Tacit. lib.*4. tamen nihil turpius est vitioso Principe aut Magistratu. Licet etiam à populo ferantur interdum improbi principes ac Magistratus vel perverso quodam depravatoque judicio, vel petulantia populi ; qui sæpe lutum, quod ajunt , manibus, pedibus farinam tractat : spernit bonos , malos probat : vel penuria meliorum Magistratuum : vel denique quia eidem gratum est , cum principum ac Magistratuum suorum notari,perstringi,criminari vitia audit ; in judicando tum mire sibi placet : sic quoque facilius sua delicta & errata excusari posse opinatur, neque quicquam sibi turpe putat , quod à Magistratu suo commiti videt , *Plut.de gerenda Republ.* Tamen nihil hic diuturnum est; sed ut gravidæ mulierculæ ; cum pica vexantur, mollitie stomachi dissoluti, appetitu depravato ; lapidibus quoque, carbonibus,cineribus, & aliis vescuntur, à quibus natura alias abhorret : post hæc eadem aversantur : & quemadmodum ventriculi imbecillitate qui laborant, vel ex nimia repletione,vel alia causa : febri sunt correpti, aut nausea , cibos per se non vsque adeo gratos quærunt : paulo vero post hos ipsos

respuunt:

respuunt : ita populus judicij quadam imbecillitate aut pravitate,quibuscunque Magistratibus, etiam improbis interdum,vtitur : post vero hos ipsos contemnit ac odio prosequitur.*Idem ibid.*

In eam ergo curam Princeps & Magistratus bonus incumbet:ut vitia omnia declinet ; aut si amandare cuncta nequeat,illa saltem fugiat, quæ in conspect:i sunt,& videri ac notari possunt.*Idem,ibid.*

QVÆSTIO XIII.

Vtrum in principe,aut alio aliquo Magistratu eligendo corporis proceritas, forma præstantia ac dignitas spectanda ?

NEque hæc, opinor, quæstio temere moveri potest : Sit neene corporis, aut proceritatis, aut formæ in magistratu & principe aliqua ratio habenda ? Et quidem affirmantem in sententiam argumenta ista adferuntur : quod apud Israëlitas Saulus fuit electus ; nulli pulchritudine cedens, omnes humeris supereminens, *libro primo, Reg. cap.9.* In Meroë nemo summum gerere imperium potuit, nisi qui prævalido aliis corpore antecelleret. *Alexander ab Alexandro lib.4. cap.15.ex Pomponii Melæ lib.3.* Cathæ Indi neminem probarunt regem, nisi qui insigni corporis forma cæteris anteiret.*Idem ibid.Strabo lib.16. Diodorus Siculus17.*Homerus Heroũ præstantissimos ac fortissimos,Hectorem & Achilem formosissimos passim introducit. Xerxes Persarum rex,qui cum res virorum millia suo in exercitu haberet,tamen omnes corporis magnitudine ac specie superavit. *Herodotus lib.7.* Demetrius Poliorcetes, Antigonus Asiæ regis filius, qui forma & venustate faciei adeo excellenti extitit ; ut nemo plastes aut pictor imaginem ejus exprimere posset.*Plut.in Demetrio.* Scipio Africanus, qui formæ dignitate admirationi Barbaris in Hispania fuit. *Plutarchus in Scipione.* Augustus Cæsar, in quo inter alia illud laudatur, quod oculos claros ac nitidos habuerit : quibus existimari voluerit divini quiddam vigoris inesse : sit etiam gavisus, si quis sibi acrius contuenti, quasi Solis ad fulgorem,vultum submitteret. *Suetonius.* Antoninus Diadumenus Imper.qui vbi primum indumenta coccea & purpurea cæteraque castrensia imperij insignia accepit, quasi sydereus ac cœlestis emicuit,ut venustatis gratia ab omnibus amaretur. *Ælius Lampridius.* Maximinus junior, quem idcirco pater Imperatorem sese appellasse scribit ; ut videret,vel in pictura vel veritate, qualis esset junior Maximinus in purpura : & populus Romanus ille antiquus, jurare se nunquam pulchriorem Imperatorem habuisse. *Iulius Capitolinus.* Carolus Magnus Imp. qui statura fuit eminenti, corpore amplo, membris congruentibus, facie pulchra, caniciæ reverenda, vultu majestatis pleno vniversa specie augusta. *Paulus Æmilius libro tertio.* Rodolphus primus Imperat. qui specie fuit decora, quæ regem decet, forma quadrata, capite haud magno,crinibus raris, naso aquilino. *Cuspinianus.* Sigismundus Imperat. proceræ ac insignis staturæ, pulchra facie, crispis crinibus. *Idem.* Maximilianus primus, qui statura quadrata fuit, in qua Cæsarea Majestas eluxit : ita ut nemo non hunc Imperatorem esse, etiam externus,inter triginta maximos principes, antea non visum agnosceret. *Idem.* Et Spartani olim statuerunt, ne claudus in regnum admitteretur.*Plut.in Agesilao.*

Deinde vbi vera & virilis corporis pulchritudo adest, illic quoque animæ ingenij adesse pulchritudo solet.

Declarat contra animi deformitatem corporis deformitas : vixque bonos mores habet, cujus deformis facies est. *Tiraquellus in Legibus Connubialibus,lege 2.numero quinquagesimo quinto.* Neque abs re illud à Poëta dictum.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.
lib.5. Æneid.

Quemadmodum & proceritas hanc commendat, Ideoque haud immerito Lacedæmonij Ephori Archidamum regem pecunia mulctarunt, quod vxorem pusillam duxisset ; ac propterea non reges,sed reginas, aut regunculos effœminatos post sese relinquere cogitasset. *Plutar. de liberorum educatione.*

Etsi vero optanda formæ præstantia, corporis proceritas sit : tamen si desit, non idcirco indignus quis Magistratu judicandus est : modo mens virtutibus exornata egregiis fuerit. Pulchro ac procero corpore Saul fuit præditus : at interim malus. Absalonus regis David filius nullum vitium à pedis vestigio ad verticem vsque habuit 2. *Regum c.14.* Vix octo tonderi diebus potuit:at impius in patrem. *Iosephus libro 7.* ejusdem,frater Adonias forma eximius : at patre jam sene existente, currus,equites & præcursores quinquaginta sibi comparavit,ac regem proclamari se jussit.3. *Regum.2.* Pulcher Diadumenius, sed crudelis admodum: & sævus etiam vltra ætatem. Id quod vel ad patrem scriptæ literæ indicant, in quibus ita inter alia hæc reperiuntur : Non satis mi pater, videris in amore nostro mores tuos tenuisse, qui tyrannidis affectatæ conscios reservasti : sperans eos vel amiciores tibi futuros,si iis parceres, vel ob antiquam familiaritatem dimittendos. Quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium jam te exulceratis suspicionibus amare nec possunt : denique crudeliores inimici sunt, qui obliti veteris familiaritatis se inimicissimis tuis junxerunt. Feriendi sunt isti si vis esse securus. Nam vitio generis humani alij non sunt defuturi,cum isti servantur.*Ælius Lampridius.*

Fuerunt contra,& parvæ staturæ, & deformes non pauci Reip.plurimum qui profuerunt:illud ostenderunt, quod dicitur ; parvo corpore magnam sæpenumero virtutem, sub deformi corpore mentis vim absconditam latere. Fuit Agesilaus, Spartanorum rex, pusillus, forma parum probata : amabiliorem vero sese ad senectutem vsque omnibus formosis præbuit,vtilis extitit Reip.*Plut.in Agesilao.* Et non formosus erat, sed erat facundus. Vlysses Pipinus ; Childerico Francorum rege fugato, qui ex austria migrans in prætorij est præfectum creatus, tam extitisse brevis corpore dicitur, ut Pusilli inde cognomen reportarit. *Ritius lib.1. de Francorum Regibus.* Philopœmenes Achæorum prætor, majore prudentia quam forma præditus : qui cum Megaris ejus adventus expectaretur, parareturque convivium apud hospitem apud quem diversurus erat,magno studio,illeque interim tenui veste domum hospitalem ingressus creditus à matre-familias servorum vnus, qui ab ipso duce præmissus esset, ligna ab ea scindere jussus est, Quod cum sedulo ille faceret,supervenit interim hospes, qui Philopœmenem operantem intuitus,indignitate rei commotus:Quid hoc est,inquit, Philopœmenes ? Cui ille,do,inquit,deformitatis meæ pœnas. *Plut. in Philopœmene.*

QVÆSTIO XIV.

An vni multa officia committenda ? Magistratus plures imponendi, aut sustinendi ?

IN controversiam & hæc venire quæstio solet;Vtrum plures vni Magistratus concedendi ? aut concessi suscipiendi sint ? Equidem affirmantem in sententiam,quodque.

Vni multa officia imponenda : committendi Magistratus sint;

Hæc quæ sequuntur probare videntur : quod ita primum humani ingenij agilis ac velox natura,ut ne possit quidem aliquid vnum agere tantum : in plura vero,non eodem die modo,sed eodem temporis momento vim suam intendat. *Quintilianus l.Institut.Oratoriarum.1. c.19.* Ita citharœdi simul & memoriæ, & sono vocis, & pluribus flexibus serviunt : cum interim alios nervos dextra percurrunt, alios læva trahunt, continent, præbent : ne pes quidem otiosus certam temporum legem servat ; hæc pariter omnia. Et agricolæ arva simul, & vineta, & oleas & arbustum colunt, & pratis, pecoribus, hortis, alvaribus curam accommodant. Et ferentibus aliquid negotiis, aliquid desideriis amicorum,aliquid negotiis domesticis,aliquid curæ corporis, nonnihil voluptatibus quotidie damus. *Idem ibid.* Deinde varietas ipsa animos reficit & reparat,contraque aliquanto difficilius est,vno in labore perseverare : & quamlibet multa egerimus, quodam tamen modo recentes sumus ad id quod incipimus. *Idem.*Tum & dignitates quædam inutiles,aut & superflui magistratus, ut horum multi alicui committi possit. *Gregorius Tholozanus de Republica l. 4. cap.6.* Necessitas præterea sæpe facere illud cogit:ne propter stipendia ærarium oneretur. *Idem ibid.*Verum sunt in contrarium rationes plures ac meliores,quæ evincunt, quod.

Vni multa officia non impendenda : Magistratus plures committendi.

Quia rectius ac melius negotia à multis, quam vno conficiuntur quemadmodum manus multos in digitos divisa ad negotia peragenda celerem & expeditum vsum habet. *Plutarch. de gerenda Republica* singuli singula rectè conficere possunt,plura vero minime. Quod si facere quis hoc conatur, in singulis deficiet, ita ut in nullo egregius evadat. *Plato secund.de Repub. Arist.l.3. & 4. Pol.* Ac licet intentum quis animum habeat : tamen duas res magnas præsertim,non modo agere vno tempore, sed ne cogitanda quidem explicare quisquam potest. *Cicero Philipp. duodecima.* Etsi quoque πολυφάσμονες tales initio placeant, sint nonnullis admirationi propter industriam : tamen oritur post tædium ac reditus fit ad singulos. *Plutarchus de gerenda Republ.* Nec possunt tales immunes ac liberi esse à reprehensionibus.*Idem ibid.*Mala oriuntur & incommoda publica plurima : officia negliguntur:corrumpuntur judicia : introducuntur multi vicarij qui pestes rerumpub. *Arist. lib.2. Polit.c.9. Simancal.9.de Repub. c.30.* Etiam naturæ conditio talis : ut non vni omnia,sed singulis distincta det officia ; soli verbi causa ut luceat,igni,ut ardeat;aquæ,ut humectet. *Arist.l.2.Polit.c.9.& in hunc casu:.* Ut illud silentio animæ involvatur, quod ita ut præcluditur conscendendi ad honores idoneis, dum vnus plurimum voces & honores occupat : ac ita principi depereunt boni & strenui;quia alio sese conferunt, dum vident eum in vnum solum honores conferre. *Gregorius Tholozanus lib.4.de Repub.c.6.*

Itaque & leges civiles multitudinem Magistratuum ac Officiorũ prohibent:extat lex Institiani:nemo ex his qui advocati causarũ constituti sunt;vel fuerint etiam in hac regia vrbe, in quocunque judicio deputati, & in aliis omnibus Provinciis, nostro subjectis imperio, audeat in vno eodemque tempore tam advocatione vti, quam Consiliarij cujuscunq; Magistratibus,quibus Resp. gerenda cõmittitur, curam arripere, cum satis abundeq; sufficiat, vel per advocationem causis perfectissime patrocinari, vel assessoris officio fungi:ne cum ad vtrumq; festinat neutrum bene peragat : nec sic concessum cuiquam duobus Magistratibus assidere, vtriusq; judicium peragere. Neq; enim facile credendum est, etiam duabus rebus necessariis vnũ sufficere : nam cum vni judicio affuerit, alteri abstrahi necesse est,icq; nulli eorum idoneũ in totum inveniri:sed altera assessione penitus semota, vnius contentũ Magistratus esse judicio *l.1.Cod.Tit.51.de assessoribus,& domesticis & Cancellariis judicium.Et Digest.l.50.Tit.4.*Honorem sustinenti munus imponi non potest:munus sustinenti honor deferri potest.Itaque apud Plutarchum de Metiocho quodam omnia agere volenti, illud Athenis civium sermone circumferebatur : Metiochus exercitum ducit : Metiochus vias curat : Metiochus farinam tractat:Metiochus cunctis aliis præest : Metiochus itaque PLORABIT, qualis plerumque exitus illorum esse solet, qui temeritate vel ambitione quadam agere omnia volunt. *Plutarchus de*

Republica

Republica gerenda. Et est notatu dignum quod de Chabanne, princ pe quodam Galliæ, refertur: qui, cum Ludovicus XI. Gallorum Rex, Baluo Eruſiorum Episcopo potestatem dedisset recensendorum militum, ægre id ferens, à rege Censoriam potestatem petiit in Canonicos Eruſios animadvertendi: rege vero respondente aliena à messe falcem cohibendam esse: Minime, inquit; nam cum Episcopus nostram messem suam fecerit: superest, ut nos ipsius nostram esse ducamus, *Corroletus de dictis memorabilibus.* Laudatur vero Ludovicus Hungariæ rex, qui à Casimiro M. Polonorum rege in regni successionem adoptatus, petentibus Polonorum legatis, & Hungarorum proceribus; ut regnum susciperet, respondit: non satis intelligere, neque hos qui suadeant, neque illos qui petant, E neutrorum enim se id fore: sicut neque duobus quidem gregibus expediat unum pastorem habere. Duas Resp. vix vlla ratione sine alterutrius, sive adeo vtriusque malo & incommodo ab uno administrari posse. Etsi post, victus ab Oratoribus annuerit, *Cromerus lib.* 13.

QVÆSTIO XV.

Vtrùm, qui in sententiis dicendis à nobis discrepant ac dissentiunt odio habendi? Et quo illud modo faciendum?

SVnt qui omnes suo ex ore sapere cupiunt: secus si fiat, odisse incipiunt. Apud Persas istud more receptum fuisse Historici testantur, ut si quis in consiliis regi quid contrarium dixisset, flagris cæderetur. *Ælian. l.* 12. Xerxes cum in expeditione adversus Græcos instituta, regni sui Proceres ac Consiliarios convocasset: fecisse hoc sese dixit, non ut illorum consilia sequeretur, sed ut illi suis parerent, *Herodotus lib.* 7. Domitianus Imperator, *ut Plin. scribit*, talis, ut in rogandis sententiis nemo os aperire auderet, unus ille solus diceret, censeret, mandaret, quod sequerentur omnes. Neque mirum hoc fuit: quia superbus atque insolens hic etiam in aliis extitit. Cum procuratorem suorum nomine formalem Epistolam dictaret; sic cœpit: Dominus & Deus noster sic fieri jubet. Unde post institutum, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam aliter appellaretur. *Suetonius.*

Aliter Cyrus, Alexander, Augustus, principes boni alij animati fuerunt: qui propterea postremo loco dicere sententias suas sunt soliti: ne propter authoritatem alij suas sequerentur. Aliter Romani, apud quos in omnibus Comitiis, ubi quid cum populo agendum erat, prius privatis hominibus concio dabatur: quàm Magistratum tenentibus, ne quis nimium potentiori, (ut fieri assolet) sententia præventus suam ipse supprimeret, sed summa cum libertate, quod sentiunt, exponerent. *Simancæ de Repub. lib. 7. cap. 12. ex Dionys. lib.* 39. Aliter Artabanus apud Xerxem regem Persarum sentit, quod nisi diversæ dicantur sententiæ, meliorem non posse eligi; pluribus autem dictis tanquam aurum purum licere deligere affirmat, quod cum per se discerni nequeat, cum altero comparatum discerni potest. *Herodot. lib.* 7. Aliter Cicero, qui vult, ut in recta sententia, ne victa quidem causa vituperetur, unusquisque rectissimam sententiam dicat: tametsi solus in ea singularisque futurus sit, quod ad eum non rei exitus, sed consilium ac suffragium optimum pertineat, 11. *Philipp.* Aliter Macedonum rex Philippus, qui cuipiam amico in omnibus sibi annuenti, dictásque sententias probanti, DIVERSVM, inquit, SEMEL, SENSI: VT DVO ESSE VIDEAMVR. *Plutarchus de discrimine adulatoris & amici veri.* Et revera vix adulationis effugere suspicionem possunt, qui aliorum sententias omnes probant: sint in cunctis pedarij. *Idem ibidem.* Neque male istud affirmatur: eum qui contendit, in deliberationibus non conferendas sententias dicendo esse, aut stultum esse, aut privatim sibi cavere. *Thucidides lib.* 3. Cum præsertim nihil in rebus humanis sit usque adeo semotum ab omni controversia (tametsi maximam cum justitia cognationem habeat) quod dubitationem & controversiam non recipiat, si subtiliter animi curas intendas, *Simanca lib. 7. de Repubi. cap.* 12. Quæstiones sæpe occurrant inexplicabiles, facta dubia & obscura, testimonia varia & pugnantia, *Idem, ibidem.*

Hi tamen modi tenendi, quibus in sententiarum discrepantia aliorum offensio vitari solet, quorum est, ut in senatu pro Republ. sententiæ diversæ dicantur acriter; in privatis verò rebus amice ac familiariter dicantur. 2. distinguatur inter civem à nobis dissentientem, & verum inimicum. 3. vitentur reprehensiones, aut ἀνταιρέσεις, adhibeantur: ac placide fugiatur iracundia & contumelia. 4. vsurpetur illud: hæc tibi videntur, illa verò mihi. 5. reducatur, qui dissentit à nobis, quasi Musicum ad Modum ac placide, non dure. 6. adhibeatur quoque laus prudentiæ illius ac doctrinæ, patriæ amoris, fidei. *Plutarchus de gerenda Republica.* Ita denique agatur; ut non voluntate, sed intellectu proficisci dissensio videatur.

QVÆSTIO XVI.

Vtrùm conveniat in senatu dicendi libertate vti, reprehendere alios, se ac sua laudare? Et quomodo vtrumque ἀνταιρέσεις, ac citra invidiam atque offensionem faciendum?

VTrumque grave, molestum, invidiosum; & aliorum errores aut vitia reprehendere, & de se ac rebus suis gestis in Senatu loqui, easdémque laudare: sæpenumerò tamen necessarium est. Reprehensus Rex David à Nathane Propheta ob adulterium cum homicidio junctum, æquo illud animo accepit, *lib.* 2. *Reg. cap.* 12. Augustus Cæsar ab Equitis Romani liberto verbo tactus patienter fert illud. *Suetonius.* Lubens D. Ambrosij admonitionem gravem Theodosius Imp. admittit: legem ponit illàm: vt si vindicari in alios severius contra consuetudinem suam jusserit, pro causæ intuitu, non statim in eos animadvertatur, aut executio sententia, sed per dies triginta super statuta eorum sors ac fortuna suspensa sit. *P. Diaconus.* Ioachimus contra Iudæorum rex Ieremiam non audit: ejusdem Vulcano librum consecrat. *Iosephus libro* 10. *Antiquit.* Cambyses ob temulentiæ reprehensionem Prexaspis Sacrapæ filium sagitta interemit. *Herodotus lib.* 3. Alexander magnus Callisthenem Philosophum truncatis membris abscissisque auribus, labiis ac naso deformatum, post varia tormentorum genera de medio sustulit, quod ejusdem adorationem improbaret. *Plutarchus in vita Alexandri.*

Etiam laus illa suavissima auditu est ab aliis profecta: molestissima aliis, quam quis sibi ipse tribuit. *Xenophon.* Neque Cicero omnibus placuit: cum post oppressum Catilinam ubique sive in Senatu, sive in Concione, sive in judiciis, in ore Catilinam ac Lentulum habuit. *Plutarchus in vita Ciceron.* Laudantur contra ab eodem Aristides & Cato Major: quod modesti hac in re fuerint: illud affirmatur, arrogantiæ vacuitatem viaticum magnum civilem ad mansuetudinem esse. *In comparatione Aristidis ac Catonis Maioris.* Et tamen opus interdum est, ut nos nostráque laudemus: cum vel defendere nos contra aliorum convitia ac calumnias cogimur: vel in calamitates & miserias incidimus, ubi sæpe commiseratio friget.

Ut autem modestè, curatè, citráque invidiam ac offensionem illud fiat, hi observandi modi erunt. 1. Occasio seipsum laudandi: ut scilicet calumniæ atque accusationes aliorum depellantur: quod animi magni ac fortis est. Vsus hoc est modo Pericles apud Athenienses sups: Epaminondas apud Thebanos: Scipio apud Romanos. 2. Adversæ res proferendæ, ubi sui prædicatio & jactantia locum invenit, máxime apud ingratos: quemadmodum sese ac res suas laudarunt Phocio & Themistocles: quorum hic, cum ab Athenienſibus fastidiri sese atque despici animadverteret, Quid, inquit, defatigamini sæpè ab eodem beneficiis accipiendis; & tempestate oborta, sub arborem hanc confugitis: serenitate reddita inter digrediendum frondes ejus stringitis? 3. Defensio adducenda necessaria, quando recte laudabiliterque facta culpantur: neque enim exprobrare hoc, sed defendere est. Quod Lycurgus, Demosthenes in oratione pro Corona, Cicero contra Metellum. 4. De sese dictis auditorum laus admiscenda: quo pacto idem ibidem invidiam declinat: cum quales erga Eubœenses, Thebanos, Byzantios, Chersonesitas, Athenienses extiterint, ostendit: eorum in hos beneficia laudat: administrum tantum illorum sese fuisse affirmat, 5. Commendandi nos per alios, quibus idem studium, eædem actiones, iidem mores sunt. Ita Alexander Herculem veneratus, & rursus Alexandrum Androcottus, effecerunt ut ipsi quoque à similibus honorarentur. 6. Transferenda laus in alium, ut Deum, aut fortunam: non sibi arroganda. Sic Pytho Ænius, cum Coty interfecto Athenas venisset; Oratoribus certatim eum apud populum laudantibus, animadvertens quosdam sibi invidere, atque graviter hoc ferre; Hæc, inquit, Athenienses, Deorum aliquis fecit: nos manus ei vrendas præbuimus. Et Sylla Romæ invidiam à sese amolitus est, cum fortunæ à se gesta accepta tulit. 7. Corrigenda laus concessa, ac traducenda in alia. Quod Pericles fecit, qui cum morti vicino, amici ac necessarij tristes commemorarent ejus præturas, potentiam, trophæa, victorias, paulum sese erigens reprehendit eos, quod communes multorum & fortunæ magis, quam Virtuti debitas laudes retulissent: pulcherrima & maxima ipsique propria hac laude prætermissa: quod propter ipsum nemo Athenienſium nigram vestem sumpsisset vnquam. 8. Nimia & adulatoria laus non admittenda, concedenda minora, majora recusanda, proferendum studium, voluntas, conatus qualiscunque. V. g. non acquiescendum sapientiæ nomen, sed studiũ. 9. Aguitio ac Confessio inter laudes defectus, vitiorum, erratorũ. Quemadmodum multi paupertatẽ, imperitiam, ignobilitatem inter laudes suas dum confitentur, invidiam retundunt. Ita Agathocles in figuli educatus officina, rex deinde factus, aurea pocula & cælata præbibens, adolescentibus jussit eriam fictilia præferri; Ac talis, inquit, res est assiduitas laboris ac tolerantia, & fortitudo: nos olim lutea, nunc aurea facimus pocula. 10. Commonstrandum laudem qualemcunq; partam acquisitámq; esse multis laboribus atque periculis. 11. Laus propria referenda ad commodum & vtilitatem auditorum, ut hi scilicet ad imitationem Virtutum, actionúmque præclararũ excitentur. Quo modo Hector suas pugnas & facinora egregia apud Patroclum narrat, ut ad prælium illum inflammet; & novem Heroës ac singulare cum Hectore certamen, Et Cyrus alias modestus, in periculis ac prælijs de se magnifice loqui solitus, ut timidos animaret. Et Antigonus secundus cæterò moderatus: cum quidam diceret: nonne vides, quanto plures hostium sint naves: me vero ipsum, inquit, quot navibus opponis? *Plutarchus in libello, Qua quis ratione seipsum, citra invidiam laudare possit.*

Quemadmodum vero in laude propria hi sunt modi, vitandæ offensionis causa, vsurpandi: ita in reprehendendis & taxandis aliis prudens quoq; moderatio requiritur: ne *ut Chrysostomus quodam in loco scribit*, dum rupturam sarcire, volumus, majorẽ diruptionem faciamus, collapsáque cupientes erigere, casum graviorem inferamus. Hanc ad rem requiritur. 1. Ne alieno tempore vsurpentur vituperationes quod adulatoribus homines objicere solent, qui instar aquæ à nimis adversis atq; arduis ad mollia & humilia delabuntur. *Plut. in libello de discrimine adulatoris & amici veri.* 2. In dicẽdi libertate dematur amor cæcus nostri; caveatur ne aliquam privatim ad nos pertinentem rem, velúti læsi aut dolentes, exprobare videamur: quod, non benevolentiæ, sed iræ judicium, neque admonitionis loco accipitur. *ibid.* 3. Mala libertatis condimenta removeantur: contumeliæ, risus, insectatio falsa, scurrilitas. Quod cum non observarent apud Dionysium Antiphon, apud Cæsarem Timagenes; male sibi consuluerunt. *ibidem* 4. Occasionis neglectio vitetur: itaque inter pocula & apud ebrios ἀνταιρέσεις abstineatur. Nubem

siquidem serenitati inducit,hoc qui non observat ; Deo Lydio adversatur,qui,*ut Pindarus ait*,funem molestarum curarum solvit:etiam periculum sibi creat, quod animi ob vinum ad iram præcipites sunt : nec denique dissimiles canibus ignavis sunt, qui ad mensam latrant;mutire alias non audent.*Ibidem* apud eos libertate vtamur,qui secundam & ad voluntatem fluentem non advertam fortunam habent. Ipse enim calamitates pœnitentiam inducunt & castigant : nimij contra spiritus, reprehensione libera retundendi sunt.Et qui homini afflicto ac calamitoso παῤῥησία molestus est,idem facit, ac si quis oculo conturbato atq; inflammato medicamentum adhibet,quod visum acuit : atque ita nihil de dolore imminuit, & iram cruciatui addit. Nutricum ergo hic mos servandus,qui, cadentibus pueris, non accurrunt, ut maledictis incessant;sed erigunt,abluunt, sedant:post demum ad objurgationes & castigationes veniunt.6. Libera tum increpatio adhibeatur, cum inhibendus est ad voluptatem, iram, contumeliam impetus factus, aut avaritia excutienda, aut habitus alius stultus animi oppugnandus. Fecerunt hoc apud Crœsum Solon:finem respicere jubens : apud Alcibiadem Socrates : apud Cyaxarem Cyrus:apud Dionem Plato.7. Castigatio sub alia persona fiat, alij objurgentur, qui eodem vitio quod reprehendendum, laborant.Vsus hac ratione Ammonius est,qui cum animadvertisset,discipulorum quosdam prandio non simplici fuisse vsos , puerum suum à servo verbari jussit:quod absque aceto prandere non potuisset,simúlq; in discipulos suos respexit.8. Caveatur,ne coram multis, sed privatim objurgationes instituantur. Oportet enim tanquam morbi turpis , ita etiam peccati detectionem atque sanationem occultam esse,nihil pompæ aut ostentationis habere:nec amici,sed tabulæ est in alienis peccatis gloriam quærere. Itaque non tam ebrietas fecit,quod ita graviter Clyti objurgatione commotus Alexander fuit, quam quod multis coram testibus eam vsurpavit. Et Aristomenem præceptorem suum venenum bibere Ptolomæus coëgit , quod in legatione audienda dormitantem illum excitasset,non privatim monuisset.9. Culpæ atque peccati communicatio adhibeatur:si,quæ objiciantur aliis, etiam in se agnoscantur. Ita Socrates , seipsum quoque insciti minimè vacare simulans , paulatim adolescentes redarguit. Et apud Homerum Phrenix sua ipsius delicta protulit qui per iram etiam fratrem interficere suum voluerit, móxque sententiam mutaverit : ne Achillem objurgans , arrogare sibi videretur : nihil ira sese commotum peccasse.10. Admisceatur laus ac commendatio ejus,qui reprehenditur,siquidem nec inflammato oculo lumen objici clarum debet , neque affectu concitatus animus libertatem,objurgationémque meram admittit. Et, ut ferrum ignis primo vi laxatum atque emollitum deinde frigidæ immissum dentatur ac duritiem consequitur:ita amicis,postquam eorũ laus animos calefecit, paulatim, quasi tinctura loco, reprehensio adhibenda libera est. Ac veluti medicus humanus sumno aut victu morbum depellere, quam castorio, vel scammonio mallet : ita amicus verus , benignus pater, ac magister laude potiùs , quàm vituperatione ad morum vti correctionem gaudet.11. Post reprehensionem acrem lenia adhibeantur : ad imitandum proponantur Medici,qui,ubi sectionem adhibuerint,non affectam partem in dolore relinquunt , sed hanc placidè rigando ac perfundendo amolliuntur. *Plutarchus in libello de adulatoris & amici veri discrimine* 12. Ostendatur,nos hactenus longè meliùs de aliquo judicasse, & sensisse commodius , quam re ipsa nunc deprehendamus. 13. Parentum aut majorum repetatur & ob oculos constituatur memoria:eorundem præclara , tum dicta, tum facta proferantur ac commendentur. Hæc enim , nisi extremè improbi filij & posteri extiterint, eos emendant ac corrigunt. Ita Scipionem reprehensurus Appius , quod petiturus Censuram publicanum Philonicum adjutorem haberet ? Quam,inquit, ingemisceret pater tuus,si videret,in Censura petenda filium publicani opera niti ? 14. Convitia & maledicta vitentur : si maledicentibus respondendum ; eorum ora obturanda, respondeatur breviter, sine ira, & bile,commotione,ac stomacho:adhibeatur mansuetudo ac lenitas:vsurpetur jocus & gratia quædam , quæ tamen mordeat : Hoc enim nisi fiat,magna oriri mala atque incommoda solent.

Primum enim maledicta & convitia magis maledicentem deformant ac pudore suffundunt,quàm eum cui maledicetur. Deinde convitia ac maledicta magnorum negotiorum confusionem faciunt : ita ut sæpè status convertatur , neglectis rebus personalia tractentur. Tum conturbant deliberationes ac consilia in Comitiis & congressibus magnorum virorum;ut crebrò re infecta discedatur,inutiles sumptus fiãt. Hinc Thucydides,autor gravissimus, inter alias causas,cur Græcia status malus sit, etiam hanc affert : quod primo ad Comitia convocatæ Civitates tardius conveniant:agitent deinde crebra convivia:tertio digladientur inter se de rebus privatis:postremò his comparatis & auctis domum revertantur. *Plutarchus in libello de gerenda Republica.*

posse. Quin & alias inimicitiæ prodesse plurimum videntur : ac sunt in ea sapientes multi sententia,etiam ex inimicis vtilitatem capere cordati hominis esse,rationes hanc ad rem istæ efferuntur.

Quod primo inimicus perpetuò vigilans res nostras infensus observat : circumit vitam, vndiquaque ansam nocendi captans : maximè peccatis inhæret , ea jugiter investigat : quemadmodum vultures ad odorem cadaverum putredine corruptorum feruntur : pura & sana non sentiunt. Itaque vtile est , ut cauti providique vivamus : neque quicquam temere aut inconsiderate vel dicamus , vel faciamus : nève gaudendi ac ridendi materiam inimicis præbeamus. Deinde ut Histriones ac Cantores scenicos videmus sæpè in theatro remisse , ac nulla cum acritate aut solertia agere : concertatione vero orta adversus alios,non seipsos modo, sed & instrumenta sua majore cum diligentia ad certamen aptare , fides explorare , accuratius concentum instruere & tibiis canere : ita qui adversarium paratum sibi esse novit , attentius se,resque suas circumspicere, vitam constituere solet. Ac propterea Scipio Nasica nonnullis affirmantibus Rem Romanam in tuto nunc collocatam esse, deletis Carthaginensibus , in servitutem redactis Achæis, periculosè nunc Romanorum res sese habere dixit , cum non reliqui nunc sint , quos Romani vel metuant , vel revereantur. Tum & optimus vlciscendi inimicos modus est , si quis probus, honestúsque fiat : his sese exhibeat spectandum justum , prudentem , frugi, in dicendo laudabilem in agendo purum , in victus ratione mundum.

Huc accedit, quod inimicorum maledicta & convitia plurimum nobis commodant. Unde Antisthenes dicere est solitus ; eum, qui salvus esse debeat, opus habere vel probis amicis , vel inimicis vehementissimis:quod illi admonendo peccantes,hi criminando à vitiis avertant.

Postremò ad æmulationem ac concertationem honestam inimicitiæ inflammant : inimicorum nos lætæ res mordent. Quemadmodum enim sciti agricolæ rosas ac violas putant sese meliores facere , si alium & cepas juxta plantent,quod in ea excernitur,quicquid alimento acerbum inest,aut fœtidum : ita inimicus quoque excipiens invidiæ & malignitatis nostræ ictus benevolentiores nos amicis,secunda ventibus fortuna reddit,ac commodiores. *Plutarchus in libello de capienda ex inimicis & hostibus vtilitate.*

Vt vero recte cuncta hæc sese habent : ita Reipubl. maximè vtile, imò necessarium est,ut inter Magistratus dissidia, dissensiones, simultates,inimicitiæ vitentur:paci ac concordiæ studeatur. Ratio 1. Quia Magistratus res non est levis ac vulgaris,sed magna,excellens,sacrosancta χρῆμα ἱερὸν : ideóque eundem vna qui gerit , religiosè amandus & colendus,non irritandus est : nec major honos est,quo affici Magistratus potest,quam si pax, amicitia, & concordia cum Collegis colatur : discordia argumentum certissimum contemptus est.2.In multa mala atque incommoda incidunt , qui cum collegis concordiam non alunt. Aut enim superioribus invident aut ut cum paribus ita vivunt , ut turbas, tumultus,seditiones excitent : aut denique, ut sese inferiores contemnant : *Plutarchus in libello de gerenda Republ.* Iucundum inimicis præbetur spectaculum. Infimum redditur,quicquid inter se dissidet. *Aristot. lib.5.Polit.cap.6.3.* Amicitiam quæ pariunt ac glutinant, multa sunt & varia : conversatio ac familiaritas quotidiana , colloquia , munera , studia communia. At amicitiam inter Collegas quæ parit,excitare ac fovere debet concordiam ; longè major est & præstantior, Respubl. atque patria. *Plutarchus de gerenda Republ.4.* Non modo simultates;sed bella quoque finiuntur:ex infestis hostibus socij plerumque fideles interdum etiam cives fiunt. Albani, diruta Alba, Romam traducti sunt : Latini, Sabini, in civitatem accepti : vulgatum illud quia verum erat,in proverbium venit: AMICITIAS IMMORTALES,INIMICITIAS MORTALES ESSE DEBERE. *Livius lib.40.5.* Pacis atque concordiæ studium plura ac majora commoda, quam discordia,& injuriarum propulsatio affert. *Dion.lib.44.* in oratione Ciceronis de ἀμνηστίᾳ injuriarum oblivione, post Cæsaris necem habita. Probant hoc exempla Pelopidæ & Epaminondæ, quæ Thebanam mirè Rempubl.exercuit. *Plutarch.in vitis* Aristidis & Themistoclis apud Athenienses , ut & Periclis ac Cimonis, ubi memorabile quod Aristides dicere est solitus : Rempub. Athenensium nunquam incolumen futuram,nisi se & Themistocle in barathrum conjectis. *Idem in horum vitis.* Apud Rom.C. Marij & Syllæ, Cæsaris & Pompeij. *Vt idem in vitis suis notat. & Appianus de bello civili,& Plinius de Viris Illustribus, c.67.75.77.* Post Antonij & Augusti Imp. ubi omnia in vrbe horum dissensione confusa conturbataque fuerint. *Dion.lib.46.Xiph.*

Itaque Modi tenendi, quibus dissidia inter Collegas tolli, conservari pax ac concordia potest:quorum primus est, ut si quæ sunt simultates, inimicitiæ,dissensiones ortæ privatis ex causis,in Collegio & officiis deponantur publicis, idque propter Rempubl. Quemadmodum Aristides & Themistocles cum ad Salaminem pugnandum contra communes hostes persas esset, dissensiones omnes & inimicitias patriæ in finibus deposuerunt:communicato consilio rem benè felicitérque gesserunt. *Plutarchus in Vitis.* Et apud Romanos M. Æmylius Lepidus & Fulvius Flaccus, qui licet inter sese gravissimè dissiderent, tamen, ubi populus eos simul Censores creavit,idque præconis renunciatum voce fuit: ibidem statim in campo , nondum dimissa concione , vitro vterque & pari voluntate conjuncti complexique sunt , exque eo die & in ipsa censura & postea jugi concordia fidissimè amicissimèque vixerunt.*Gellius lib.12. cap.8.* Idem Livius Salinator fecit , cum Neronem Collegam nactus in Consulatu fuit. *Valerius Maximus lib.4.cap.2.* Et Q. Fabius Maximus , qui Scipionem non amavit , ejus tamen actiones quas vtiles esse patriæ arbitratus est,defendere ac promovere minimè dubitavit. *Plutarchus in Fabio.* Et Marcus Crassus, qui Collegæ suo dexteram prior porrexit, neque quicquam hic sese humile , aut parum

---

QVÆSTIO XVII.

De Dissensionibus & inimicitiis,quæ in Republica capessenda expectanda. Quomodo in his sese gerere magistratum oporteat, ut illis sublatis pax ac concordia servetur ?

DIssensiones atque inimicitias plerumque publicis in muneribus atque officiis oriri solere , exemplo sunt Athenis Themistocles & Aristides, Pericles ac Cimon : apud Thebanos Epaminondas & Pelopidas : apud Romanos Sylla & Marius , Cæsar & Pompeius, & plures alij.

Sunt quòque qui existimant , ut piscatus optimè succedit turbata aqua, & apes feliciter proveniunt, ad quarum alvearia murmur ingens est : ita aliorum discordia ac dissidia emergere atque inclarescere sese

sese

sese dignum committere ad populum dixit, cum ille adhuc impuberem eum Magnum cognominarit. *Idem in Crasso.*

Alter modus est,ut cedatur ad tempus, locus ad tempus inimicis detur:relinquatur potiùs patria,voluntarium subeatur exilium,quam turbæ dentur, in discrimen atque periculum Respublica conjiciatur. Quod Cicero fecit, qui cum videret, sibi aut armis contra Clodianos pugnandum,aut vrbe cedendum esse; communicato cum Lucullo & aliis consilio,exilium ferre, quam turbis ac seditionibus occasionem præbere maluit *Plutarchus in Cicerone.* Ac licet durum admodum esse videatur,vxorem,liberos,patriam,opes ac facultates suas deserere: tamen comparatione facta,viri magni erecti ac liberalis ingenij est magis,posse dicere: Liberos meos amo,sed multo magis patriam: Odio hunc prosequor, opprimere cupio: & majori patriam benevolentia complector.

Tertius est modus, ut dissensiones in Reipublicæ ortas administratione,privatas ad res pervenire minimè patiamur. Quod Athenis Phocion Romæ Cato observasse dicitur.

Quartus est,ut agatur placidè: aliquid remittatur,aut altera ex parte intendatur; atque ita perveniatur ad medium:quemadmodum Musici, ut concentus sit concinnus,nunc intentione, mox remissione vti consueverunt. Quod tum de Aristotelis in Rhet. sententia,sit maxime;cum cogitatur condonari ac remitti aliquid posse, imò debere: quando aut negari factum non potest; sed λόγος ratio, veniam dare jubet: aut, quod est commissum, ab errore & casu non malitia proficiscitur: aut de humanæ naturæ infirmitate cogitatur, cujus próprium errare ac labi:aut spectetur προαίρεσις voluntas & consilium agentis:aut antecacta vita perpenditur.

Quintus est,ut cogitetur:Collegas nobis virtute esse vel superiores, vel inferiores, vel pares. Erga superiores, ut pax ac concordia servetur,requiritur θεραπεία. cultus: qui omnibus,re aliqua insigni præstantibus debetur. Qui inferiores sunt;κοσμῶ, ornatu,opus habent: quo ipsi ornamento, non dedecori Magistratui sint. Qui pares ac æquales; τιμῆ, honore conservandi:omnes amore & benevolentia mutua.

Sextus est, ut quatuor illa vitia removeantur,quæ concordiam & amicitiam inter Collegas tollunt: detractio, ἐπιτερψικακία, insultatio quædam,& lætitiæ orta ex alterius erratis: bene aut factorum aut dictorum extenuatio,ex intempestiva æmulatione orta:ambitio pessimus dæmon,ac causa omnium malorum in collegiis ac civilibus societatibus. *Plut. in libello de gerenda Republ.*

Septimus est, ut Ira caveatur aut cohibeatur: quæ, ut ille ait, etiam prudentes perdit. Potest autem ea coërceri,si,1. illi nascenti resistatur: ut enim ignem extinguit,qui materiam ei non suggerit:ita & præcavet & arcet iram, qui eam initio non alit, neque sese inflat. 2. Cogitetur, qualisnam res ira sit:quod hac correpti mutent faciem,colorem, incessum,vocem: ut irascenti alicui speculum offerretur rectius,quam nonnullis,ubi laverint,offerri solet:quo deformitatem suam viderent. 3. Lingua contineatur, nec iracundia quadam exasperata atque inquinata indicta absurda erumpat,proferat injurias,occultam malevolentiam prodat. 4. Perpendatur animi pusilli,abjecti,muliebris signum Iram esse. Videmus utique, quod mulieres magis iracundæ sint,quam viri,& ægroti,quam sani,& senes,quam invenes, & qui rebus adversis,quam qui secundis vtuntur. 5. Statuatur etiam,inefficacem illam vlciscendi,rationem esse, quæ ab ira dependet: ut quæ ferè in morsum labiorum,frendendum dentibus, vanas incursiones, maledicta stultas habentia minas insumitur, ac ridiculè tandem vltro concidit. 6. Attendatur, ubique damnosam Iram esse: non huic dandum esse locum inter jocos,quod amicitiam in odium mutat: neque in disputatione, quod studium cognoscendi in libidinem contendendi vertit, neque in judicio, quod potestati insolentiam addit: neque institutione liberali, quod animo mœstitiam ingerit, odium gignit disciplinæ: neque in rebus secundis, quia invidiam auget:neque adversis, nam misericordia se privant, qui miserantibus infensi sunt, & cum iis litigant. 7. Crudelitas vitetur ac curiositas,quæ iræ suppeditare materiam solet. *Plut. de ira cohibendâ.*

Postremus modus est: Patientia ut adhibeatur. Nunquam enim servari Concordia, nisi per solam patientiam valet: siquidem crebro in actione humana nascitur,unde mentes hominum vicissim à sua vnitate ac dilectione separantur & nisi ad adversa toleranda animus sese præparet, proculdubio humerus corpori non adhæret. Unde D. Apostolus monet: ut invicem onera nostra portemus, & sic Christi legem adimpleamus. *Simanca lib. de Repub. 5. c. 16. ex D. Gregorio.* Laude vero hac clari extiterunt: apud Spartanos Lycurgus,apud Athenienses Pericles. Neque quicquam aliud à cæde ac dimicatione continuisse homines Livius affirmat,nisi patientiam Magistratuum: quod cesserint in præsentia furori atque audaciæ paucorum. *lib. 25.*

QVÆSTIO XVIII.

Vtrùm Reipublica sit vtilitas Annuosne, & ambulatorios, an perpetuos Magistratus habere?

ETiam hæc vtiliter vtramque in partem agitari Quæstio solet: & quidem quod sint.

Magistratus continuandi, constituendi perpetui:

Illa probare videntur: quia primo omnis in Republ. esse perniciosa mutatio solet. Et ut in corpore victus ratio mutata parum prodest: ita quoque Magistratuum in Republ. mutatio nequaquam eidem commodat, *Aristoteles 2. Polit. c. 6.* Deinde annui Magistratus ac pauco tempore circumscripti hoc habent,ut cum quis aliquid in his didicerit,prius decedat,quam ejus adhibere specimen possit. *Dion. lib. 52.* Tum annui Magistratus alios intuentur, qui nondum vsu edocti compertum aliquid habent: qui vero iisdem rebus perpetuò præsunt etiam minus ingenio valeant, longa tamen experientia cæteris antecellunt. *Isocrates in Symmachico.* Accedit huc, quod ita subditis melius consulitur. Unde Tiberius Imperator,cum amici quererentur illum potestates ac imperia perpetua fecisse, respondit:hirundines,quæ multo sanguine hausto rumpuntur,quiescere:recentium morsus acerrimos esse:sic novos magistratus,quicquid sanguinis est ac medullarum, summa aviditate haurire: ut veteri proverbio dicitur. Non parcit populus regnum breve. *Bodinus lib. 4. de Republ. c. 4. Simanca lib. 8. cap. 37. Gregorius Tholosanus lib. 4. cap. 4. ex Iosepho lib. 8. Antiquitatum Rom. Nicephoro lib. 1.* Neque illud contemnendum, quod cum authoritate ac majestate imperare is non potest,qui se brevi privatum fore metuit. Majestate verè imperandi ac dignitate detracta Magistratui,quis parebit? quis metu contineri poterit? quis imperata exequetur? Sin potestas perpetua erit,& cum dignitate,imperabitur, & cum obsequio parebitur: nec Magistratui metuendum erit,ne aliquando privatorum contumelias, aut improborum calumnias,ferre cogatur. *Bodinus de lib. 4. Republ. c. 4.* A Magistratibus præterea novis nova consilia, novæ leges, novi mores, nova instituta, nova edicta,nova judicia, novi ritus,novæ legis actiones, nova denique rerum omnium facies ad Remp. permanere consuevit:unde veterum legum ac morum priscorum contemptus sequitur. *Idem ibid.* Itaque & Deus ipse Magistratus ac judices perpetuos constituit: & eosdem Plato sua in Republica requirit: & etiam iis locis, ubi mutabiles fuerunt Magistratus, tamen aliqui pro consilio semper perpetui extiterunt. Et ut prudens factum in Antonino Pio Imp. istud laudatur; quod, factus Imperator nulli eorum, quos Adrianus provexerat, successorem dedit, eáque constantia fuit,ut septenis ac novenis annis in Provinciis bonos præsides detineret, *Iulius Capitolinus.* Contra quòd.

Magistratus non perpetui, sed annui constituendi.

Ostendunt, quæ sequuntur; quod 1. etiam jura ac leges illud requirunt:Neminem enim Imp. Valentinianus & Valens volunt susceptionis munere functum ad idem munus adstringi,nisi se prius vinculo solicitudinis superioris absolverit: quod neque eos qui placuerint, gravare; justi neque eos,qui displicuerint,tenere prudentis sit. *Cod. lib. 10. Tit. 70.* Diuus etiam Hadrianus de iterandis muneribus rescripsit in hæc verba. Illud consentio, ut si alij non erunt idonei,qui hoc munere fungantur, tum demum ex his,qui jam functi sunt,creentur. *Digest. lib. 50. Tit. 4.* Deinde imperandi illa parendique vicissitudo ac potestas,antequam corrumpat animum,relinquenda, reprimit ingenia fastuosa, nec inebriari nimia licentia sinit. *Dionys. Halic. lib. 4.* Diuturna imperia multos ad fastum ac tentandas res novas extollunt,mitiores vero efficiuntur, si aliquando privatum post gestum magistratum vixerint. *Simanca lib. 8. de Republ. c. 36. ex Dione lib. 52.* Tum Reipubl. quoque interest, non paucos verum plurimos cives nosse,quænam hujus conditio sit:quibus rebus valeat aut careant:quæ ad hanc ipsam conservandam ac locupletandã faciant. Accedit huc, quod nulla res melius præstantes & quam optimi cives evadunt,quam si virtutis præmia maxima, honores scilicet, curationes,imperia,magistratus omnibus pro suis meritis tribuantur. Quod fieri non posse videtur,si Magistratus perpetui,non annui sunt. *Bodinus lib. 4. de Republ. cap. 4.* Pacem præterea ac concordiam inter cives nihil magis conservat,seditionum ac discordiarum civilium fibras evellit,quã æqualitas,quæ in honoribus tribuendis spectatur. *Idem,ibid.* Etiam qui assiduo ad gubernacula Reipubl. sedent,si nihil aliud,saltem illud experiuntur: ut res ipsorum domesticæ deterius disponantur. Exemplo sunt:Epaminondas Thebanus,Lysander Lacedæmonius,Aristides Atheniensis,Fabricius Romanus,qui dum publica negotia sedulo,fidelitérq; curarunt, sua neglexerunt. Ut silentio invidia involuatur, quæ oritur, cum in eadem familia quoque continuantur Magistratus. Unde Fabius Maximus cùm à se quinquies, à parentibus ac majoribus sæpè gestus consulatus,etiam filio mandaretur,deprecatus est,ut vacationem honoris hujus familiæ Fabiæ concederent: ne maximum imperium in una familia continuaretur. *Plutarchus in vita Fabii.* Idem Cincinnatus,& P. Scipio Africanus fecerũt: Et Cato Major,eos,qui crebro Magistratus gerere cuperent,tanquam viarum ignaros, dixit, velle semper cum lictoribus ambulare,ne errent. Cives quoque reprehendit,quod eosdem sæpius Magistratus reficerent:fore enim, ut aut Magistratum gerere, non magni rem pretij putarẽ recordarentur, aut non multos esse dignos,quibus Magistratus cõmitteretur. *Plutarchus in Catonis Maioris vita.* Athenienses denique Magistratus suos annuos habuerunt, *Bodinus Methodi Historic. c. 6.* Senatus Romanus censuit Magistratus continuari contra Rempublicam esse. In legibus XII. Tab. in officio Censorum habetur Magistratum quinquennium habento: reliqui magistratus annui sunto. Et altera. Eundem magistratum, ni decem anni interfuerint, ne quis capito:civitatem annali lege servanto. Propter Hæperionis superbiam ac crudelitatem,non esse uni amplius parendum,Megarenses censuerunt, sed annuos Magistratus creandos, qui vicissim summæ rerum præessent. *Pausanias in Atticis.* Carthagine quotannis anni bini electi reges fuerunt. *Probus in Annibale.* Apud Thebanos lex fuit,qua morte puniebatur, qui vltra tempus à legibus præscriptum Magistratum retinuisset. *Ælian. l. 13. Plut. in præceptis gerendæ Reipubl.*

Cpncludi tamen hic ita posse videtur,ut doctissimi viri concludunt: VT MAIORES MAGISTRATVS SINT PERPETVI: ANNVI ATQVE AMBVLATORII MINORES. Deinde Reipubl. formæ ratio habeatur: IN DEMOCRATIA SINT MVTABILES MAGISTRATVS AD TOLLENDAM INVIDIAM: SVB MONARCHIA PERPETVI: ubi Princeps æqualitatem popularem non curat; sed,qui idonei sint, maximè considerat.

Vide imperium, Princeps, Respublica, Rex.

Magnanimitas.

DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MAGNANIMITAS, Græcè, μεγαλοψυχία, ας, ἡ, & μεγαλόψυχος, ου, ὁ, magnanimus dicitur. Magnanimitas Hebr. dicitur *Ghaon*, à verbo *Gaah*. Gloriatus est, eminuit, excelluit: hinc γαὼ, glorior. Est autem magnanimitas virtus, quæ versatur circa magna. *Secundum Arist. lib. 4. Ethic.*

Magnanimitas est virtus magnorum beneficiorum effectiva, cujus contrarium est pusillanimitas. *Sec. Arist. lib. 1. Rhet.*

Magnanimitas importat intensionem animi, vel ad magna absolutè, vel secundum proportionem. *Ex B. Thom. secund. Sec. q. 129. art. 1.*

Magnanimitas est virtus tendens ad maxima, secundum rectam rationem. *Ex B. Thom. ibid. art. 3.*

Magnanimitas virtus est, ob quam felicitatem & infelicitatem, honorem & dedecus ferre animus potest. Ejus est honestè sustinere, quæ ad gloriam ferant omnia, nec non obvenientia contraria neque obstupescere ad aliorum gesta, non clientelis moveri: non rerum affluentia, non victoriis, quæ de bellis & præliis relatæ sunt, sed excellentem gestare animum & magnum ad omnia fortunæ bona parvi facienda. Est etiam magnanimus, qui vitam producere longissimam non magni pendit, quique de sua vita anxius non est, moribus unus ac simplex & generosus, qui ubi inferre possit injuriam vitet, ubi vlcisci, negligat. Comitatur magnanimitatem Simplicitas & Veritas. Hujus extrema, Ambitio & Pusillanimitas.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Sapiens non metu frangitur, non potestate mutatur, non extollitur prosperis, non tristibus mergitur. *Ambr. ad Simpl.*

Magnanimus est qui cuncta facilis sustinet; nec parva ferre, pectoris parvi est nimis. *Nazianzen. in Carm.*

Magnanimitas est perfecta animi virtus ac velut ornamentum virtutum. Magnanimi autem viri præter alia proprium hoc est, honorem eum qui vulgaribus & abjectis viris, atque ob parvas res exhibetur aspernari, atque item contemptum & ignominiam, ac propterea iis à quibus offenditur ignoscere. *Elias Nazian. interpres, com. in 2. orat.*

Magnanimi viri præter alia quibus præditus & instructus est, proprium illud videtur, nihil serviliter, nihil rectè atque occultè dicere, aut facere, sed omnia apertè & propalam: atque odium suum & benevolentiam præ se ferre. *Idem in orat. 3.*

Externi sapientes Magnanimitatem definiunt animæ virtutem, per quam nonnulli ea quæ accidunt facilè perferre possunt: nostri autem magistri liberalitatem & munificentiam animi magnitudinem persæpè nuncupant. *Idem in orat. 11.*

Ego & modestum animi magnitudine præstantem eum voco, qui cùm maximis virtutis muneribus fungatur, non tamen ob magnas & præclaras actiones gloriam affectat; sed virtutes suas silentio tegit, nec in proximos insultat. Quatenus enim magna efficit, magnificè sensit: quatenus etiam ea occultavit modeste. *Isidor. Pelusiota, lib. 3. epist. 381.*

Parvulus est, qui terrena diligit, magnus, qui æterna concupiscit. *Greg. l. 5. Mor.*

Qui magna agit, quamvis de se humilia sentiat, scit tamen magna esse quæ agit. Nam si magna esse nescit, ea proculdubio minimè custodit. *Idem lib. 26.*

Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei rectitudine decoravit, & integritate Christianæ religionis inter gentes alias fecit esse conspicuum, magnam de vobis præsumendi materiam concepimus, quod subjectos vestros ad eam converti fidem cupiatis, in qua eorum nempe Reges estis & domini. *Idem in Regist. l. 5. epist. 58. ad reges Franc.*

Non sine causa sapiens vrbium expugnatori prætulit virum qui animo dominatur. Tu ad hoc multum virtute opus habes, non quacunque, sed qua induaris ex alto. Ipsa enim si perfecta sit facilè animum victorem sui, & sic invictum reddit ad omnia. *Bern. super. Can. ser. 58.*

Quoniam magnum habes dominum, sis quoque tu excelsus, & te explica à rebus, quæ ad hanc vitam pertinent. Sume spiritus qui superent præsentium rerum humilitatem, non ut sis elato animo & insolens, sed magno & excelso animo. Aliud enim arrogantia aut insolentia, & aliud magnitudo animi. Est enim arrogans, qui propter res parvas se jactat & gloriatur, ac conservos despicit. Alto verò est animo, qui mente est humilis, & præsentis vitæ vmbras nihil esse existimat. *Chrys. hom. in Ps. 144.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Anthol. sacra Iac. Billij.

Qui valet adversis onératam ducere vitam,
Et tolerare magis vult mala, quam fugere.
Maioris multo est animi, quam ferre pavescens:
Indocti iniustum iudicium populi:
Mens etenim recta, & puri sibi conscia cordis,
Hoc plus splendescit, quo magis atteritur.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Qui exiguos honores meritus est, quos sibi tribui æquum censet oportere, is non magnanimis, sed modestus & moderatus est judicandus: Magnus enim animus in magnitudine cernitur, quemadmodum pulchritudo in magno procéroque corpore. *Arist. lib. 4. Ethic. c. 3.*

Magnanimus summus, ac extremus est ille quidem magnitudine, sed modo rationeque medius. Nam suis se ipse meritis metitur: alij ei modum transeunt vel deserunt. Qui si magna atque adeo maxima sibi, quia dignus sit deberi judicat: profecto una in re maximè ejus merita cernuntur. *ibid.*

In honore & infamia mediocritas, magnitudo animi appellatur. *lib 2. Ethic. c. 7.*

Magnanimitas est lenitudinis & pusillanimitatis media. Versatur porro circa honorem, ac inhonorationem. *lib. 1. Magn. Moral. c. 25.*

Magnitudo animi, magnis in rebus, ut nomen ipsum significat, cernitur. *lib. 4. Ethic. c. 3.*

Magnanimitas est magnarum rerum & excelsarum beneficentia. *lib. 1. Rhet. c. 9.*

Is demum magno excelsóque animo putandus est, qui res magnas illas quidem, sed quibus dignus sit, sibi deberi judicat. Qui enim cum indignus sit, idem de se hoc sentit, is stolidus habendus. *lib. 4. Ethic. c. 3.*

Quoniam maximis honoribus magnanimus dignus est, idem optimus si necesse est. *ibid.*

Magnanimum nequaquam decet fugere, aut cuiquam facere injuriam. *Ibidem.*

Videtur magnitudo animi, quasi splendor quidam & ornamentum esse virtutum omnium. *ibid.*

Magnanimus honoribus magnis, & qui à bonis viris tribuentur, moderatè ille quidem lætabitur, tanquam suos aut etiam minores sit consecutus. *ibid.*

Hic in divitiis & magistratibus, & in secundis rebus & adversis, affectus erit quam moderatissimè fieri possit: neque prosperis rebus lætabitur nimis, neque adversis asperísque mœrebit. *ibid.*

Quoniam magnanimus parvi facit, ac negligit omnia, præter admodum pauca, ideo non solet temere periculis sese offerre. Magnis ac gravibus se objicit, in quibus nec vitæ parcit, hoc ipso quod indignum sit omnino in vita manere. *ibid.*

De iis loqui solent magnanimi, de quibus benè meriti sunt, non autem de iis qui beneficia contulerunt. At quæ contulit beneficia magnanimus, libenter: quæ accepit, de iis audit invitus. *ibid.*

Est etiam magni viri nullo omnino, aut vix egere, & opitulari vltro, apúdque eos qui in magistratu sunt, & prospera fortuna vtuntur, magnum apud mediocres, modestum se mediocrémque gerere. *ibid.*

Quietus est magnanimus, & cunctator: nisi aut magnus honos agatur, aut res magna. Paucas res agit ille quidem, sed magnas & dignitatis plenas. Idem & aperte oderit necesse est, & aperte diligat: quod timidi sit occultare sententiam, magisque ex veritate pendet, quam ex opinione: dicitque ac gerit palam omnia si quidem id contemnentis est. *ibid.*

Magnanimus non recordatur injurias: nec de hominibus sermonem habet: ut nec laudetur ipse laborat: nec ut alij vituperentur, nec laudat alios libenter.

Itaque nec convitiator est, nec inimicorum quidem: nisi fortè propter contumeliam. Minimè verò de rebus necessariis iisque exiguis anxius solicitúsque est. *ibid.*

Incessus magni viri tardus sit necesse est, vox gravis, constans & firma oratio. *ibid.*

In honore & decore magnanimus ita animo affectus est, ut ratio æquitásque postulat. *ibid.*

Gloria magni viri se esse dignissimos, idque pro dignitate, arbitrantur. *ibid.*

Mihi quidem singula spectanti ridiculus magnus animus videtur, qui non idem sit bonus: qui si malus sit, nec honore quidem esse dignus potest. *Lib. 4. Ethic. c. 3.*

Magnitudo animi majores virtutes splendidiorèsque facit, & cohærere sine illis nullo modo potest: ob eamque causam vix in quoquam vera animi magnitudo reperitur: siquidem esse sine singulari quadam & eximia bonitate nullo pacto potest. *ibid.*

Magno animo excelsóque, viri ijdem contemnentes rerum videntur esse. *ibid.*

Magnanimus is est, qui & beneficia conferat, & accepto beneficio pudore afficiatur: quod illud ejus sit qui excellat & præstet: hoc ejus qui vincatur. Idem majus beneficium, reddit, quam accepit. *ibid.*

Magnanimus libere, quæ sentit, solet dicere: idque eo facit quod & contemnat & vera loquatur: nisi forte si quid dissimulatione tegendum sit: cui rei locutus est apud multitudinem. *ibid.*

Magnanimus cum aliis nisi cum amico, vita, victúque communi non conjungitur, quod id servile existimet. *ibid.*

Magnanimitas est magnorum beneficiorum effectiva virtus. *lib. 1. Rhetor. ad Theodect. c. 9.*

Τὰς τ' ψυχῆς μεταβολὰς γενναίως πρὸς φέρειν. μὴ μήτε ἀτυχῶν ὑπερφέρεσθαι τοῦ, μήτε δόξῃς ταπεινὸς, ἀλλὰ γίνε ταπεινὸς ἐφ' εὐπραξίαις τ' πάσαις.

Fortunæ mutationes fortiter sustinere conator: & neque bona fortuna affluens superbias, neque pauper animum dejicias, sed in utraque fortuna moderatus sis. *Theobulus.*

Ἀνὴρ οὖ ὁ μεγαλοψυχίᾳ ἀληθινῇ, ᾗ φιλοσοφίᾳ πεπαίμβρος, ὡς τ' ξυμφορῶν πρὸ εὐθυμίαν ἐν τῷ γνώμῃ ἀσφαλῆ ἔχει τὸ ὁ ἐπὶ τοῖς θείοις τ' ἐξ ἐπιρρᾳ παρηγορίας χρῄζειν, τ' καιρὸν τ' εὐθυμίας ὑπερβαίνει.

Vir in magnanimitate vera Philosophia educatus, antequam calamitates ingruant, animi tranquillitatem intra se reconditam habet. At in rebus adversis aliena consolatione opus habere animi tranquillitatis modum excedit. *Phavorin.*

Viros fortes, magnanimos esse, eosdem volumus veritatis amicos, minime fallaces. *Cic. lib. 1. Offic.*

Ad magnanimum pertinet neque perturbationi animi, neque hominis fortunæ succumbere. *ibid.*

Ad magnanimum pertinet ea quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil à statu naturæ discedat, nihil à dignitate sapientis. *ibid.*

Magnanimitas est virtus spontanea, difficilium aggressio, & rationabilis, *ibid.*

Si magnanimus fueris nunquam judicabis tibi contumeliam fieri: De inimico dices, non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & quum illum in potestate tua videris, vindictam putabis non vindicare potuisse. Scito enim magnum & honestum vindictæ esse genus, ignoscere. *Sen. 4. de virtut.*

Magnanimitas autem si vltra modum suum extollat, faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quascunque excellentias dictorum atque factorum neglecta honestate festivum, qui momentis omnibus supercilia suberigens, ut bestiarius inquietat, excitat, alium ferit, alium fugat: sed talis aut miserum appetit finem, aut ærumnosam sui memoriam relinquit. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timendum esse hominem, nec audacem, *ibid.*

Eris magnanimus, pericula si non appetas, ut temerarius, nec formides, ut timidus. Nam timidum non facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia. *ibid.*

Magnitudo animi, si à communitate humana sit remota, feritas quædam erit & immanitas. *ibid.*

Pauper fiam, inter plures ero, exul fiam, me natum putabo, quo mittar, Non sum vni angulo natus, Patria mea totius hujus mundi est. *In epist.*

Magnanimo nihil ad magnum. Stilpo Philosophus capta patria, amisso rerum, &c. Ecce vir fortis & strenuus ipsam sui hostis victoriam vicit. Facilius est totam gentem, quam magnanimum vincere. *Epist.* 23.

Magnanimi est magna contemnere, & mediocria malle, quam nimia. *Epist.* 37.

Animum excellentem, moderatum, omnia tanquam majora transeuntem, quicquid timemus optamusque ridentem cœlestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram; sed ibi sunt vnde mittuntur: sic animus magnus ac sacer conversatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. *Epist. quadragesf.*

Animus intuendus, ut pariter fugiendorum, ac petendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia rebus imponens asperis, blandisque pariter invictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt accidúntque eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangit, quem non attollunt fortuita, nec deprimunt, talis animus virtus est, hæc est ejus facies. *Epist. 66.*

Magnanimo de rebus magnis judicandum est: fortunatior est qui omnia rerum diversarum onera rigida cervice sustollit, qui supra fortunam extat. Non mirum est in tranquillitate non concuti, illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur: ibi stare, ubi omnes jacent. *Ibid.*

Magnanimus stat rectus sub quolibet pondere, nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda sunt, displicet: quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse, non queritur, vires suas novit, vincit virtute fortunam. *Epist. 71.*

Nihil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. *in epist.*

Proprium est magnanimitatis veræ, non sentire se percussum. In magnis enim fera magna ad latratum canum lenta respicit.

Virtus est sua magnitudine & excelsitate quadam omnia despiciens, præter id quod honestum ac decorum. Cætera, quæ vulgi opinionibus sunt magna & magnifica, parva ducens. Illa quoque ad quorum mentionem homines trepidant, quantum potest hæc virtus refugit; sed ubi adsunt, tacitè tolerat, ut si sint nulla. Est ergo magnanimitas contemptio earum quandóque rerum quæ expetuntur, quandoque earum quæ formidantur, prout sese offerunt. In vtrisque fortiter ac prudenter versatur, ut verè dici possit scientia felicitatis & infelicitatis pari vultu excipiendæ. Quapropter nulla hæc plus retinet ad vitam. Hæc in singulis rebus continuo perspicit, quid majus, quid minus; quid cuique præferri, quid posthaberi debeat. Honorem vir magnanimus libenter amplectitur: sed eum, qui ab optimis & honestissimis proficiscitur, quemque suis meritis deberi scit. Promiscuum aspernatur, eúmque qui æquè invenit insipientem & sapientem, malum & bonum. Non tamen vlli insolentiæ adhæret, sed est media inter tumorem & animum pusillum. Hic est illi modus. Magnanimo rerum splendor, & amplitudo ita proposita sunt, ut eadem veluti metam spectet commoda communitatis & conjunctionis humanæ. Id quod si huic virtuti dematur, ipsa certe nihil aliud sit, quàm armata quædam in hominum perniciem feritas.

Magnanimi est illud omne in quod in singulis virtutibus magnum est, ac præterea nihil. Ipsi videlicet magno nihil est magnum, nihil concupiscendum, quod apud ipsum omnia eminent & excellunt. Et si ad hanc excellentiam constituendam, sit quidam concursus externorum, cujusmodi sunt nobilitas, opes, honor, potentia. Magnanimi quoque propria est cum sinceritate libertas. Pro hac omnis est ei contentio. Vix est, ut ad alienum arbitrium se & sua componat. Non facilè se ad cujusquam pedes abjicit, ut ei supplex adsit, aut obsequatur, nisi bene monenti legitimè imperanti. Alienæ magnitudinis est æmulator, verius quàm admirator. Suæ gloriæ spectator, suæ laudis auditor esse potest. At nemini maledicit, de nemine queritur. Injuriam nunquam facit, illatam ægrè fert, sæpius propulsat. Palam amat, palam odit, pudoris, & candoris manifestus. Ejus motus est paulò tardior, risus sedatior, vox gravis, sermo solidus. Nec prosperis effertur, nec adversis obruitur. Perturbationis est nescius. Ad veram gloriam arduo ac difficili itinere, ac per obstantia contendere amat. Humilia ne respicit quidem; media retinet, altissima cupit.

De se nec nimis magnificè & superbè, nec item humiliter sentit; sed se de loco ponit, unde nulli contemptui obnoxius esse possit. Nam contemptum se nunquam, nedum contemptibilem judicat. Quippe hoc posterius esset animi minuti ac projecti. At magnanimus nulli contumeliæ est opportunus. Si quid suscipit, illud est id quod honestum ac decorum dixit. Tantum ad id unum quod se dignum est, concitatur; in præclaris commovetur. Illa ad quæ maxima pars hominum hians fertur, ratione stabili firmáque contemnit. Nè vitæ quidem parcit, dummodo eam univèrsorum saluti, & commodis impendat. Minas, terrores, quicquid calamitatis nomine censetur, animus altus & gloriæ cupidus sub jugum mittit. Propriis bonis nititur, vix unquam mutuo sumit. Non sibi satisfacit, si non beneficia, in quoscunque potest dispergit. Hodie, ait Titus, non fui Imperator: nemini enim benefeci. Scilicet intelligit benefacere esse unum opus homini ac Deo commune. Si tamen vir magnanimus beneficium accepit, plura quam accepit reddit, eadémque magna & illustria. Ita modestè simul & generosiùs agit, ut in nullius depressionem insurgat. Id quoque sedulo cavet, ne quoquam merito sit inferior, & ne qui suus locus est, hunc alius occupet. Atquè adeò ut cum mediocribus est mediocris, ita apud magnos præstat se magnum. E quibus intelligitur animi magnitudinem non esse tumidam, inanem & nugatoriam aliquam fallacémque speciem, quæ imperiti oculos animúmque pulset, sed virtutem introrsus solidam ab imo ad summum parem, depravati ingenij fugitantem recti propriam.

Magnanimi scopus est, ut id quod vulgi opinione minus est, ipse verbis ornando majori æquare merito possit; ea prorsus ratione quâ ille qui canem fatetur quidem esse Orionis, sed eum qui sit Leonicidæ, Licitè ergo nec supra modum, sed tamen sua extollit. Intelligit quoque opes omnibus posse fieri communes, sed laudem ac decus esse proprium bonum illius qui, quod Reipúblicæ est vtilissimus, Deo quoque censetur esse acceptissimus. Hunc gradum ut conscendat, imperat sibi nullis casibus, quamvis atrocibus irritari, nulla prosperitate intumescere, nullo ictu percuti, nullo prosterni: nihil spectare, nisi id unum unde sibi vera gloria nasci potest. Hanc vehementer sicut agilè negotium, & divinitatis nescio quid retinens, quàm latissimè deffundi cupit. Nimirum intelligit laudem & gloriam esse incorruptam, & ferream quandam vocem bene judicantium de ea virtute, quam omnes fateantur esse raram & advertendam. Ab hac cupiditate laudis accingit se ad magna, eáque quæ ut omnia memorabilia, non fiunt sine periculo. Hinc fiui apud universos fidem & autoritatem conciliat.

Neutiquam meis moribus convenit, inquit Theseus, fugere ardua. Magnanimus audacter usurpat illud Achillis, Adversus Asteropæum: Quis tu mortalis es, qui mihi obvius fieri audes? Tu nescis, filios infelicium robori meo occurrere? Apud Æschilum extat inscriptio effigiati illius militis, qui per scalam molitur ascensum ad hostium turrim, his verbis: Ne Mars quidem mè ab hisce turribus dejiciat. Vterque multum dissimilis est Capaneo, cui non fuit magnus animus, sed gloriæ insolentia, superbia, os impudens. Magnanimus, ut sibi magna molienti sit iter planius & expeditius, primùm amovet omnia supervacua. Postea, se ipsis necessariis sæpè defraudat, ut quibusdam oneribus, sine impedimentis. Denique sublimia potiùs cum periculo, quam tutò humilia secat. Semper se optimâ fiduciâ sustentat. Totum quod cogitat, ut ignaviæ inaccessum, ita virtuti suæ putat esse superabile. Generosas cogitationes suas plerumque perducit ad exitus optatos.

Ex hac virtute, tanquam ex equo Troiano, prodierunt fortia illa pectora, quæ refulserunt in ornamentum suarum ætatum, ac gentium totarum. In quo magnanimitas emineret, hunc prudens antiquitas usque eò extulit, ut eum dixerit attingere solum Jovis. Quod si virum magnanimum, dum ad magna intrepidus pergit, in ipso itinere vita defecit, non tamen inultus & inglorius cecidit. Et jacens utique manet magnus, venerandus, tremendus. Ita moritur, ut perpetuò vivat in hominum memoriâ, & in ore gratæ ac diuturnæ posteritatis. Ut Deo thus, sic magnanimo laus tribuitur: Est enim laus magnarum turba virtutum, cujus splendida vox nullis angustiis coërceretur. Magnanimum longinquæ gentes pro meritis magnificare haud cessant. Hæc est rerum scriptoribus nobilis & fœcunda materia. Hic posteritati proponitur, sicuti Naxiacos inter omnes lapides domitrix æris.

Magnanimitati adversatur illud vitium, quod Græcis est μικροψυχία, seu μικροπρεπία, animus pusillus & contractus, idemque sæpè spurcus. Quantum magnus animus altè, tantùm pusillus deorsum spectat. Pusillanimis est is, qui honori & infamiæ ferendæ æquè est impar, qui felicitatis æquè atque infelicitatis intolerans est. Animus pusillus voti sui compotem non fieri, deerrare à scopo, non esse præcipuo loco, vltimum malorum ducit. Si quid fortè ipse præclarè gessit, id videtur subvereri quale quantúmque sit, eloqui. Sua gesta minoris æstimat, elaborato honore minor; sibi ipse per fallam temperantiæ speciem, perque stultam veriùs quàm modestam dissimulationem injurius, ferendo rerum splendori impar; nec frontis verecundiæ, sed infirmæ, quæ alicujus homuncionis ignobilis est propria. *Carol. Paschal. de viri. & vit. lib. cap. 45.*

¶ Apophthegmata.

Democritus scisitatus, quid esset magnanimitas? respondit, Leviter ferre frustrationem. *Stob. ser. 106.*

Socrates, Quidam ei cum alio quodam colloquenti filium ejus mortuum esse nuncupavit, ille vero colloquio absoluto, Nunc, inquit, abeamus, Sophroniscì funus curaturi. *Eodem sermone.*

Diogenes adversis quibusdam casibus pressus, dixit: Euge ô fortuna! tu viriliter mihi præs. *Eodem serm.*

Phavorinus dicebat, virum in vera magnanimitate & philosophia educatum, ante quam calamitates ingruant; animi tranquillitatem intra se reconditam habere. At, inquit, in rebus adversis aliena consolatione opus habere, id tranquillitatis animi modum excedit. *Ibid.*

Xantippe de Socrate marito suo dicebat, cum infinitæ mutationes &

Rempubl.& ipſos occupaſſent, in omnibus ſimilem ſe vidiſſe Socratis vultum,& exeuntis domo,& domum redeuntis : Ad omnia enim concinnus & magnanimus erat , quamobrem nihil unquam ipſum triſtitia affecit. *Stob.*

Anonymus Magnanimus eſt,inquit,qui omnia facilè fert:puſillanimus verò,qui ne parva quidem.*Stob.ſer.7.*

Epictetus dicebat eſſe quoſdam leviter magnanimos , qui tranquillè facerent abſque iracundiæ motu æquè magna atque alij vehementer impetuoſi & iracundi.*Arrian.in differ.*

Turpius eſt amittere poſſeſſa antea quam non potiri quæ antea non tenueris, & convenit adverſus hoſtes ire, non tantum confidenti animo,ſed etiam elato. Nam & timidi gloriari poſſunt in rebus ſecundis quæ caſu eis acciderunt : ſed animi celſitudo in illis eſt qui ratione confidunt , & in quibus conſiderata fortunæ æqualitate , prudentia tamen proſpicit diſſimiles cauſas audendi,nec cæca ſpe ducitur,quæ eſt fallax,ſed conſilio movetur,quod minus fallit, collata vtrorúmque potentia. *Thucyd.lib.2.*

Non ſocordiam timorémve infert,cogitatione verſare, quemadmodum præſentibus rebus vtendum ſit , ſed gravitatem & audentiam. Si enim ubi demum,quæ profutura ſunt,innotuerint,illud ſequetur omnino, ut jure audere omnia queas, tanquam non in ancipitem fortunam evectus.*Agath.hiſt.lib.5.*

Animi promptitudinem tandiu profuturam eſſe exiſtimo, & magna laude dignam, quandiu moderata eſt , nec jacturæ quid adfert ſe poſſidentibus. Nam & bona omnia cùm nimia fuerint,in deteriora verti conſuevere.*Procop.de bel.Goth.l.2.*

Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quàm qua hoſtem ſuperent, *Liv.Decad.1.lib.2.*

Maximo cuique id accidere, animo certum habeo,ut ſe non cum præſentibus modo, ſed cum omnis ævi claris viris comparet. *Liv. Decad.3,lib.8.*

Secundæ res ingenio modico & ſubmiſſo præditos attollunt , ut magni ſibi videantur, criſtáſque erigant, cùm excelſo loco ſe conſtitutos cernunt:vera animi magnitudo & conſtantia rebus adverſis ferendis emendandiſque caſibus cluceſcit. *Plut.in Eumene.*

Facilia ex difficillimis animi magnitudo reddit.*Cæſ.lib.2.de bel.Gal.*

Multum eſt hominibus præſidij in animi firmitudine. *Idem l.3. de bel.civil.*

Roma à Gallis capta C. Atilius barbam ſuam permulcenti Gallo ſcipionem vehementi ictu capiti inflixit,eique propter dolorem ad ſe occidendum ruenti cupidus corpus obtulit. Capi ergo virtus neſcit, patientia dedecus ignorat. Fortunæ ſuccumbere triſtius ducit omni fato, nova & ſpecioſa genera interitus excogitat , ſi quiſquam interit, qui ſic extinguitur. *Val.Max.lib.3.c.2.*

¶ Exempla Biblica.

Magnanimitas ſuadetur *Exemplis:*Eliſæi ad Regem Iſraëlis,2. Reg. 3.v.13.14. Azariæ Sacerdotis,& cum eo octoginta virorum fortiſſimorum ad Oziam Regem, 2. par.26. 18. Nehemiæ, Nehem.2. 20. & 6.11. Eſther,Eſth.4.16.Ioannis Baptiſtæ, Matth.3.7.& 14.4. Marc.6.8.Luc.3.7. Diſcipulorum Ioannis,v.19. Ioſephi Arimathæi, Marc.15. v.43. Luc.23. 52.Cæci nati,Ioan.9.30.Petri & Ioannis,Actor.5.21. Stephani,6.51.Pauli,13.v.10.& 21.v.13.

¶ Historica Exempla.

Fuiſſe Cyrus Perſarum Rex ita comparatus à natura perhibetur : ùt & forma pulcherrimus,animo humaniſſimus, & diſcendi adipiſcendique honores cupidiſſimus,eſſet:adeóque nullum non laborem perferret,nullum non periculum laudis gratia ſuſtineret. *Xenophon.de inſtit. Cyri.lib.1.*

Muſarum nutricem fuiſſe Euphemen fingunt , quod plerique ex iis, qui eruditione ſua clarum ſunt conſecuti nomen , gloriæ immortalis ſpe, ingenij ſui monumenta ad poſteros tranſmiſerint. *Theat. Zuing. fol.2525.*

Alexander etiamnum puer agilis cum foret ac velox,atque à patre ad currendum in ludis Olympiæ ſtadium excitaretur : ſanè,inquit , ſi reges habiturus ſim adverſarios. *Plut.in Regum apoph.*

Vide tit. Conſtantia, Fortitudò, Prudentia.

Magnificentia.

¶ Definitio et etymolog.

Magnificentia,Græcè *μεγαλοπρέπια,ας,ἡ,*& *μεγαλύνω* magnifico dicitur.Hebr. *Guedhulah,* à verbo *Guadhat,* magnus fuit, magnificatus eſt. Eſt autem magnificentia virtus magnitudinis ſumptuum effectiva , cujus contrarium modicitas. *ſecund. Ariſtot. lib.1.Rhetor.*

Magnificentia eſt virtus factiva magnorum,& eſt virtus generalis, ſi ſumatur facere communiter,ſcilicet pro omni opere:ſi verò propriè, ſcilicet pro operatione exteriori,eſt virtus ſpecialis,*ex B.Thom.ſecund. Secund.q.134.art.1.*

Magnificentia eſt rerum magnarum & excelſarum cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione agitatio , atque adminiſtratio ipſa in ſumptibus , ut Ariſtoteles cenſet. Cujus extrema Luxuria & Parcitas, niſi quod Parcitas aliquando loco virtutis ponitur , ut Parſimonia ac Dilapidationis devitatio, id eſt, Græcis *μεγαλοπρέπια.* Cicero & Ariſtoteles in Rheroricis.

¶ Loci biblici.

Magnificorum hominum *Exempla:*Abraham, Gen.12.verſ.1.2.& 24. 35.Ioſuah,Ioſ.4.14.Samuel.1.Sam.2.12.Salomon,1.Regum.10.23.1. Paralipom,29.v.25.2.Paralip.1.1.& 9.v.22.Moſes, Eccleſ.45.12. Ioſaphat,17.12. Iudith, Iud.13. 31. Nabuchodonoſor , Dan.4.19. Iuda & fratres ejus,1. Mach.5.63.Apoſtoli,Act.5.31.

Magnificentia Deo danda,Deut.32.33. Magnificantium Deum, *Exempla:*David.2.Sam.7.22.Pſ.34.4. & 68.31. Eſaias, Eſa.33.5. Nabuchodonoſor,Dan.4.v.14.Turba,Matth.15.31. Maria virgo,Luc.1.v,46. Populus,4. 15. Paralyticus & turba 5.25. Naimitæ, 7.16. Samaritanus , Lucæ.17.15. Cæcus illuminatus, 18.43. Fideles, Act.10. 46. Iudæi & Gentiles,19.16. Diſcipuli & Seniores,21.20.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Magnificentia in pecuniis cernitur. Sed non ad omnes actiones & officia pecuniaria , quemadmodum liberalitas , ſed ſumptuaria modo adhibetur:in quibus libertatem magnitudinis ſuperat.*lib.4.Ethic.c.2.*

Magnificentia eſt virtus , in ſumptuum magnitudine ſervans decorum. *ibidem.*

Magnificentia eſt jactationis ac parvifacientiæ mediocritas. *lib.1. Mag.Mor.c.26.*

Qui ſumptus facit in res vel parvas,vel mediocres pro dignitate, is non magnificus:ſed qui in res magnas,is demum magnificus eſt judicandus.*lib.4.Ethic.c.2.*

Qui magnificus, idem continuo liberalis , qui autem liberalis idem non continuo magnificus eſt.*ibid.*

Id magnifici eſt, quod æquo ſumptu,rem adminiſtrabit ſplendidius. *lib.4.Ethic.c.2.*

Quid magnificum eſt ac ſplendidum , id omne mirabile. Eſtque rei & operis ſplendor & dignitas in magnitudine. Sumptus autem ij in genere probantur maximè,quos honorabiles dicimus:quales ſunt,qui Diis adhibentur.*lib.4.Ethic.c.7.*

Facultates ſunt ad res, quæ ſuſcipiuntur accommodandæ , nec ſolum quid opus deceat : ſed etiam quid eum qui ſumptus facit,deceat videndum eſt.*ibid.*

Pauperum nemo poſſit eſſe magnificus:quod ei nihil ſupperat, unde ſumptus queat ſplendide ſuſtinere. Quod ſi aggrediatur,profecto ſtultus habeatur neceſſe eſt.*ibid.*

Magnifici ſumptus,iis potius decori ſunt,quibus illos ſumptus facere, vel ab ipſis eſt receptum, vel à majoribus ſuis , aut alio quodam propinquitatis jure ipſos attingentibus inſtitutum : tum vero nobilibus;& claris hominibus. Ineſt enim in his omnibus ſplendor quidam & dignitas.*ibid.*

Eſt magnifici & honorati viri,domum ædificare , cujus modus & dignitas ad divitias accommodanda eſt(quæritur enim ex domo dignitas quædam)& in eas res potius profundere pecunias,quas diutius durare oporteat. *ibid.*

Ille quidem ſumptus magnificentiſſimus eſt æſtimandus , qui magnus,& in magnam aliquam rem factus eſt : ſecundo verò loco eſt, qui in hujuſmodi res aliquas,de quibus agimus,magnus erit.*ibid.*

Inter magnificum & liberalem hoc intereſt, quod ille in magnis:hic in parvis cernitur. *lib.2.Ethic.c.7.*

Ita ſumptus magnus futurus eſt,& ad rem aptus accommodatúſque, ſi & res ipſa ſumptu digna, & ſumptus re ipſa dignus habebitur. Sed hæc omnia honeſtatis cauſa (hoc enim virtutibus omnibus commune eſt,)magnificus facit,idque libenter & largiter.*lib.6.Ethic.c.2.*

Magnificus docto ſimilis eſt : quoniam decori rationem habere poteſt,ſumptúſque magnos apte ſuggerere.*ibid.*

Magnifici ſumptus magni ſunt & decori.*ibid.*

Magnificus liberalis ſit neceſſe eſt. Nam cum eos. liberalis ſumptus ſuppeditat , quos & quemadmodum decet , tum in iis magnifici ſplendor elucet:quaſi magnificentia ſit magnitudo quædam liberalitatis in ſumptibus faciendis.*ibid.*

Neque ſui cauſa ſumptus facere ſolet magnificus, ſed Reipublicæ : & dona ſimile quiddam habent iis,quæ diis dedicantur.*ibid.*

Non eadem diis hominibúſque conveniunt & fanis ac ſepulchris. Omnis etiam ſumptus eſt ex ſuo genere æſtimandus.*ibid.*

Magnifici eſt in quocunque genere quid faciat, magnificè id ſplendidéque facere. Nam quod ita fit,nec facile ſuperari poteſt,& fit pro ſumptus dignitate.*ibid.*

Liberalitate quilibet cenſeri poteſt , cui modò benignè faciendi voluntas & facultas adſit. Verùm magnificentia ſive munificentia eſt propria virtus nobiliorum, opulentiorum, potentiorum , denique eorum omnium,quorum magnitudo cæteros ſupereminet. Liberalitas & magnificentia,cæteræ ſimiles hoc diſcrepant,quòd illa poteſt verſari circa parva , hæc nonniſi in magnis & luculentis. Ut illi , cui domi res eſt haud magna,non denegetur ut poſſit eſſe liberalis , certè magnificentiæ & munificentiæ laudem ille unus aſſequitur , cujus opulentia ſpectabilis eſt.Etſi nemo eſt magnificus quin idem ſit liberalis,non tamen quilibet liberalis excelſum attingit munificentiæ, ſeu magnificentiæ decus. Hoc unis illis ſepoſitum eſt,quorum opes quod ſunt amplæ,inde largè & munificè promi poteſt ; ut quibus major eſt benefaciendi poteſtas, hujus tantæ virtutis effectus latiùs extendant.Quæcumque de liberalitate expoſita ſunt magnificentiæ conveniunt. Nec verò aliud eſt magnificentia quàm liberalitas,quæ ſeſe prodit in aliqua re majore, editiore, lautiore, luculentiore. Ideoque hæc virtus dici poteſt rerum magnarum & excelſarum agitatio ſuſceptióque.

Ergo magnificus & munificus eſt is , cui eſt amplum quoddam & ſplendidum propoſitum ea ſuſcipiendi & præſtandi quæ homines admirentur ut rata & inſolita ? Qui in re magna eſt magnus:& quantæcunque fortunæ capax ; qui pro ſua dignitate ac magnitudine in res magnas,

magnas,ac ferè publicas alacritèr confert eos ſumptus quibus magna & inuſitatà peraguntur. Hujus generis ſunt popularium munerum apparatus, editiones ludorum, & ſpectaculorum,lautitia epularum, denique quicquid homines rapit in admirationem ſui. A viro magnifico exigitur ut ſit moribus luculentis, veſte nitidus, intra tectum pretioſa ſupellectile circumfuſus ; cujuſmodi memoratur Archeſilaus Philoſophus,qui in epularum lautitia poculis aureis uti ſolitus fuit.Hinc enim cætera fuiſſe comparia conijcere licet. Vir magnificus fabricarum decori ſervit : earum exquiſitiorem materiam, aut ſuſpiciendum aliquod artificium imitari & vult & poteſt. Senſibus eſt ornatiſſimus ; propter externa decora apud aſpicientes commendatiſſimus, ubique oſtendit ſe parem opibus.Templa condit, eáque opulentis donis ornat;fora,porticus,ambulacra,inſcriptiones publicè donare audet. Splendore familiæ, & opum magnitudine fretus nihil inſtituit niſi ad normam decori, quod non ſolum conſiſtit in occaſione & opportunitate,ſed & in aurea illa mediocritate,cujus modum ſcire,eſt altus ad ſapientiam gradus.

Certè in ipſo ſingularis quædam elegantia eminet, cui adeſt pondus judicij. Hinc excitatur ad homines iis beneficiis adſtringendos, quibus quiſque opus habet, & quæ quiſque ſuſtinere poteſt. Proſtratos erigendos ſuſcipit,innocentium paupertatem levat;horum ſtudiis nihil abnuit;ſubito & graviori caſu perculſos recreat;ipſe nullam niſi è malefactis calamitatem pertimeſcit. Hic ipſe proletario ſermone ſemper abſtinet ; omnem ſtolidæ orationis jactantiam ita fugit, ut eodem verborum nitore ſit conſpicuus. Nunquam hic eſt lautus, illic ſordidus, non hic benignus, illic parcipromus, ſed in omni re, quam ſuſcepit, æqualis. Si rex aut princeps eſt,populorum inopiam ſua moderatione ſublevat;prout res poſtulat,ærario,aut fiſco debita minuit aut remittit. Quem univerſi locupletant,hujus beneficia in univerſos manant, orbe quodam ſocialitatis omnes homines ambit.Non aliter æquitati locum eſſe putat, quàm ut plus reddat quàm accepit, uſque eò ut,nonniſi in hac inæqualitate æqualitatem intelligat.Et verò cujus tyrannidis eſſet, tam multa,tam magna,tam frequenter accipere, & omnino nihil reddere, aut reddere ſine aliquo fœnore?Quid ita apud principem tantum opum reponatur niſi ut is imitetur Oceanum,qui ut ſua immenſitate undique exceptas aquas regerit in ea loca unde emerſerunt, ita ipſe omnium tributa in omnes refundat ? Ne ſol quidem humorem vi ſua in ſublime erectum,ibique collectum ſibi ſeponit. Nam cui rei ? ſed ut quod abs terra accepit terræ munificentius reddat, eamque tempeſtivis imbribus irroret.

Sunt ergo principi opum aggeſtus non materia contumeliæ, ſuperbiæ, luxuriæ, non alimentum aviditatis interminæ, ſed perennis fons benignitatis humaniſſimæ. Univerſi principem habent præcipuo cultu propemodum ut alterum in humanis induviis Deum. Cur cenſes?nempe ut ſequatur Deum,qui priùs eſt optimus quàm maximus. At optimus ſignat beneficentiſſimus. Cujus excellentiſſimi ſtatus effectus hi ſunt, ut ſit innocens, hominum peccata toleret,beneficia in omnes diſpergat. Hæc tria divina munia princeps in ſua perſona repræſentare debet, ſi modò vult eſſe, ac dici in terris exſcriptus quidam Deus. E tribus hoc ultimum aſſerit illa duo ſuperiora, ſiquidem beneficiis humanum genus circumfundere propemodum eſt agere Deum. Nihil ergo tam regna ſublimat, quàm regia munificentia imitatrix divinæ. Benignitas(verba ſunt Auguſti)me ad cœleſtem gloriam effert. Et bonus rex non tam ſuum putat id quod undique accepit,quàm id quod pluribus dedit. Quippe largitio principis eſt in hominum animis abſtruſus theſaurus ; nedum eum pauperiorem ſua reddit munificentia. Ardentia univerſorum erga principem ſtudiâ,is eſt ei jugis proventus, & opes cumulatiſſimæ, & extra omnes caſus poſitæ. Interitum neſcit quicquid munificentia principalis indulget, Et boni principatus præcipua nota eſt,lata munificentia cenſeri, & qui miſeri futuri fuerant, hos aſſerere inexpectatæ felicitati.

Quod ſunt in aruo ſemina, hoc ſunt in animis hominum regalia munera. Si conduntur & abduntur, ager horreſcit;ſi ea maturè ſparſeris, in vberrimam ſegetem coaleſcunt. Summi loci homines minimè decet,pati ſe vinci ab agris,qui ſemina, fructu centuplicato, dominis reddunt tantùm culti & ſeminati.Ergo ditare magis eſt regium quàm ditari. Nulla opum poſſeſſio,ſed ſola largitio principem apud cunctos auguſtum reddit & inclitum. Huc adde, quod regiorum munerum ea vis eſt, ut nunquam videri poſſint exigua ; ſemper habeantur pro magnis, Num neſcio quid exiguum dicas illud quod à ſummo loco,ſummóque animo proficiſcitur ? Certè non minus in parvis quàm in magnis frequenter eminet judicium regiæ ſublimitatis, cujus proprium eſt homines ſublevare, ditare,ſublimare. Prudenter ergo Homericus ille patris Deorum dona non rejicienda dicit. Deos cum dicit eos dicit quos Deus eò loci ſublimavit,ut ſint divinorum munerum diſpenſatores. Huc pertinent illa præmia, quæ bonis, induſtriis, fortibus à principe ſeponuntur. Præmiis merita aſſeruntur. Sine his nullum magnum certamen ſuſcipitur,his demptis,vix omnis conatus non eſt irritus & inglorius.

In aula Imperatores Conſtantinopolitani luculentum munus fuit, cui nomen *Adminiſtratio à memoria*:ſcilicet hic adminiſtrator deſcribebat eos qui militiæ quidpiam fortiter feciſſent. Horum nomina Imperatori ſubjiciebat, quem quiſque honorem meritus eſſet, hoc honeſtaretur.Verum quoque eſt, Principem ſuæ largitatis invitatu expellere avaritiam & ſordes ab animis illorum erga quos eſt munificus. Hujus item munificentiæ opus eſt, quoties viri principes mutua ſeſe munerum magnitudine venerantur,ſicuti virtutem ſuis inſidentem culminibus invicem ſuſpectantes. Id quod laudatiſſimo exemplo fieri conſtat: In cenſu hujus tam ſplendidæ virtutis eſt illa regia comitas, quæ non minùs libenter & alacriter capit parva quàm donat ingentia.Hinc eſt admirabilis quædam multitudinis delinitio quam nulla tenuitas arcet à conſpectu Principis. Certè is Rex qui aqua manu hauſta, aut malo Punico alióve exiguo munere delectatus magnificentiam ſuam cumulat laude frugalitatis. Ut munificentia quodammodo cogat homines ad ſuſpectum culminis principalis,hæc ei addita comitas ad ejus amorem univerſos compellit. Et quicquid rex tam modeſtè & moderatè facit,id non tam aliis largitur quàm ſibi.

Etſi magnificentiæ & munificentiæ is modus eſſe debet quem liberalitati præſcripſit, tamen & clariora & vberiora encomia principi ſurgunt, ſi interdum magnitudine largitatis vincit judicium ſuum, ſi non ſingula minutius expendit, ſed & clauſis quodammodo oculis, & largiori manu ipſe ſupergreditur exempla ſua;nihilque aliis quod det; relinquit, niſi, quod ajunt,cœlum & cœnum,ſi eſt ut hac ratione univerſorum deſideria, & bonorum gaudia expleri poſſint. Hinc verò Principi ſemper eſt magnificum, officioſa feſtinatione hominum vota prævenire ; neque id quod publicè eſt neceſſarium, pati eſſe ſervum & intempeſtivum.Id quoque monendus eſt Princeps,ne amara & ingrata munera ingerendo munificentiæ nomen & laudem captet ; amore beneficia,non terrore cenſeri velit;ea collocet, non obtrudat : nam quod quiſpiam invitus accipit ; non eſt munus,ſed injuria. Nec verò ipſa gratia,gratia eſt, quoties onerat potiùs quàm honorat.Hoc ſenſu poëtæ dicunt, Jovem non eſſe boni malique largitorem,ſed boni tantùm. Magnificentiæ & munificentiæ cauſas oportet eſſe veras, quo tantæ virtutis gratia poſſit eſſe diuturna. Quapropter, ut de liberalitate dixi, magna & luculenta beneficia non in alios quàm in probos, ac de Republ.optimè meritos conferri æquum eſt.

Ea demum eſt vera munificentia, quæ quo ſæpiùs reguſtatur, hoc vehementiùs placet;cujuſque ſenſus fit amplior & prolixior. Apparet ergo hac laude indignos eſſe eos,qui dum volunt videri munifici, à continuo difficultatum nexu commendationem captant, nec impetratæ rei gaudia cuiquam exhibent, niſi quem priùs longo tædio enecarint.Qui terunt aulæ limina nequaquam neſciunt quàm ſpinoſa ſemita illic iri ad honorum faſtigia poſſit ; & quàm impenſo pretio neſcio quid ematur trepidæ ſpei.Omnes ibi ore ſunt blandi,vix quiſquam re benignus.Vtinam reges cum ſuis proceribus intelligere poſſent quanta ſit occaſionis gratia;quantumqi ſuis muneribus procraſtinationes detrahant. Vix quoque vllos regia munificentia temporis, rerúmve terminos novit.Amat homines demereri beneficiis nullo fine circumſcripris.Nulla item ſe levitate deſtruit,quæ firma,ſolida;ubique ſui ſimilis eſt.Se potiùs ſubinde renovat;pulcherrimis exemplis propria cumulat; ea idemtidem ſic ordinat, ut perenne fluant, atque in ſeram poſteritatem propagentur. Rex ut alias virtutes, ita hanc potiſſimum non privati alicujus ſenſus,ſed ſola metitur magnitudine animi ſui. Alexander Anaxarcho philoſopho juſſerat dari quantum is poſtularet:Ibi diſpenſator regius:At,inquit,petit centum talenta. Præclarè facit,inquit Rex, qui ſcit ſe habere amicum qui talia dandi facultatem & voluntatem habet.Hoc ſanè eſt, beneficium iteratò dare, & laudem munificentiæ magnanimitate & conſtantia cumulare. Regius animus ſic cenſet, ſibi flagitioſius eſſe munificentia vinci quàm armis.

Cæterum nullum Rex magnificentiæ genus majus promere poteſt, quàm ſi ſe totum Reipubl. commodis largitus, ſe, inquam, virum bonum,ſtrenuum,eo loco dignum. Huic tam regiæ virtuti adverſatur μικροψυχια, ſive μικροπρεπια, illiberalitas,ipſæ ſordes,quas non ſolum infimæ ſortis homines,ſed & ipſi Principes perſæpe contrahunt.Majorem partem aut nihil cuiquam benefaciunt, aut ſi quid more & conſuetudine largiendum eſt, id tale eſt,ut nemo inde diſcedat auctior, nemo lætior. Si quid in res neceſſarias impenſæ factum eſt,id imperfectum malunt eſſe, quàm quod reliqui ſumptus eſt, perficere, quamvis neceſſarium & minimum.Illi ipſi in res exiguas,quæque ſunt nulli uſui ſæpe plura impendunt, quam in magnas & optimas pauca. Nulli nec decori nec honeſtati ſerviunt. Tunc tantùm ipſis bene eſt cum contrahenda manus eſt. *Car.Paſch.lib.de virt.& vitiis,c.52.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Nicias, cum inter Græcos præcipuus eſſet qui magnificentia excelleret,ideo à populo in judicium vocatus,ait : Sint mihi ipſi,non populo Athenienſi tanti ſumptus facti, meúmque operibus ipſis nomen inſcribam.*Pontanus c.12.de Magnificentia ex Plut.*

Plato. Videns Agrigentinos magnis impenſis multa ædificia extruentes, dixiſſe fertur, Agrigentini quaſi ſemper victuri ædificant, & comedunt quaſi ſemper morituri : Notavit autem vanam illam ædificiorum condendorum magnificentiam. Cum homo fragilè & caducum animal, facilè tugurium habere poſſit, in quo ad paucos annos,quibus in hoc mundo quaſi in alieno ſolo obambulat,à tempeſtatis intemperie ſe defendat. *Ælian.lib.12.de var.hiſtor.Idem de Rhodiis dixit Stratonicus apud Plut.*

Auguſtus Cæſar, cum vrbem Romam multis modis & ornaſſet & communiſſet,atque etiam in poſterum(quod quidem in ipſo fuit)tutam reddidiſſet, non ſine cauſa glorians dicere ſolebat : Romam lateritiam accepi, marmoream relinquo. Nihil principi magnificentius, quam ſi ditiorem, quam accepit, reddat ſtatum meliorem. *Suet. in eius vita. Pontan.c 32.de Magnificentia.Eraſ.Roter.lib.4.apoph.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Magnifici homines Abraham,Geneſ.12.1.2.& 24.35.Joſue, Joſ.4.14. Samuel,1,Sam.2.21.Salomõ,1.Reg.10.23.1. Chron.29.25.2.Chron.1.1.& 9.22. Joſaphat,2. Chron.17. 12. Nabucadnezar,'Dan.4. 19. Chriſtus, Act.5.31.

Vera Magnificentia vel Munificentia ea eſt, quæ Magnos & non vulgares vel mediocres ſumptus quando, & in quibus rebus oportet, libenter ad Dei gloriam facit, quemadmodum David & Salomon in conſtruendo & exornando Hieroſolymitano Dei templo. Hæc verè regia eſt virtus, non privatorum hominum:uti frugalitas in privatis laudatur potius,quàm in regibus.

¶ Hieroglyphicon.

Inter virtutes regias illa est, quæ solet inter alias populorum benevolentiam conciliare, munificentia. Hac ostentanda magni Principes Elephanto plurimum usi sunt: ut in numis Antonini Pij & L. Septimij, Severi Pertinacis videre licet. *Ioan.Pier.Val.lib.20.Hieroglyph.c.6.*

Maledicentia.

¶ Definitio et etymolog.

Maledicentiam Græci κακηλογίαν, λοιδορίαν, δυσφημίαν, Hebr. *Ghidduphah* & *Ghidduph*, vituperavt, convitiatus est, invectus est in aliquem verbis atrocibus.

¶ Loci Biblici.

Maledicentia infidelium, vitæ nostræ sanctimonia cohibenda, 1.Petr. 2.12.15.Maledici fugiendi,Prov.26.Eccl.21.1.Petr.3.

Maledicens nomini Dei lapidatur, Levit. 24.10. non maledicendum persecutoribus.Rom.12.14.

Maledictum pro maledicto non reddendum,1. Petr.3.9. Maledictus qui pendet in ligno,Deut.21.23.Christus pro nobis maledictum, Gal.3. 13.& peccatum, id est, oblatio propitiatoria pro peccato.2. Cor.5. 21. Maledictus qui legem non implet,Deut.27.26.Gal.3.10.Maledicti hœdi, Matth.25.41.Maledicti non possidebunt regnum,1. Cor.6.10.non maledicendum surdo.Levit.19.14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Maledictio firmiter prohibetur.

Sicut avis ad alia transvolans,& passer quolibet vadens: sic maledictum frustra prolatum,in quempiam superveniet.*Prov.26,*

Dum maledicit impius calumniatorem,maledicit ipse animam suam. *Eccles.21.*

Acriter punitur.

Qui maledixerit patri suo aut matri,moriatur. *Lev.29.*

Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum: & qui blasphemaverit nomen Domini,morte moriatur.*Idem* 24.

Maledictio bonorum solicitè cavenda.

Maledictio matris eradicat fundamenta. *Eccl.3.*

Ab inope ne avertas oculos tuos, propter iram: & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ,exaudietur deprecatio illius:exaudiet autem eum,qui fecit illum.*Eccles.4.*

Maledictio malorum pacificè toleran da.

Maledicent illi,& tu benedices. *Psal.109.*

Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur,ne accommodes cor tuum, ne fortè audias servum maledicentem tibi; Scit enim conscientia tua, quia & tu crebro maledixisti aliis.*Eccl.7.*

Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere. *Rom.12.*

Maledicimur & benedicimus. 1.*Cor.4.*

In hoc enim laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum vivum,qui est Salvator omnium hominum,maximè fidelium.1.*Tim.*1.4.

Qui cum malediceretur,non maledicebat. 1.*Pet.2.*

Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes.1.*Petri 3.*

Maledictio Dei incurritur ex præcepti transgressione.

Quia audisti vocem vxoris tuæ,& comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes,maledicta terra in opere tuo. *Gen.3.*

Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. *Deut.27.*

Si nolueritis audire,mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis: quia non posuistis super cor. *Malach.2.*

Discedite à me maledicti in ignem æternum.*Matth.25.*

Ex innocentis oppressione.

Fiant contra Dominum semper Et persecutus est hominem inopem,& mendicum,& compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & veniet ei. Et induet maledictionem sicut vestimentum. *Psal.108.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Omne verbum, quod eo animo profertur,ut ex eo contumelia seu ignominia alter afficiatur,maledicus est,licet verbum ipsum per se non videatur contumeliosum. Atque hoc manifestum est ex Evangelio, *Ioan.9.* in iis quæ de Iudæis loquens ait, maledixerunt cæco illuminato,& dixerunt, Tu discipulus illius sis. *Basilius Magn.in Regul. brev. quæst.24.*

Quod sum, hoc maneo, sive maledictis afficiar,sive laudibus in cœlum ferar. Homo autem temerè verbis natat,ut inquit Job. Ac quantum petram spuma,aut pinum vel aliquam aliam densam,& proceram arborem auræ, tantum me linguæ circumfluunt. Ac simul hujusmodi quiddam mecum commentor:Si falsa objicit accusator,non me magis quam eum qui loquitur, hæc oratio attingit, etiam si me nominatim convitiis petat.Si vera,me ipsum potius,quàm eum,qui loquitur, accusabo(à me enim illi sermonis materia subministratur,non autem illius sermo causa est cur talis sim:) ac vocibus præteritis,ut quæ nihil sint mei ipsius censor ero,hoc unum ex eorum improbitate commodi capiens,ut cautius vitam instituam. Tertium autem,in quo etiam maximum aliquid atque in primis magnificum habet hæc maledicentia:istud est,quod unà cum Deo maledictis impertimur.*Orat.41.*

Multi hanc artem factitant,ut hominibus maledicant & obtrectent. *Isidor.Pelusiota lib.4. epist.71.*

Noli maledicere, ne teipsum polluas: nec lutum contexueris cum luto & lateribus, sed coronas ex rosis & violis reliquisque floribus connexueris:nec stercus ore tuleris,quemadmodum scarabæi (id enim faciunt maledici, ut qui ipsi fœtorem primi sentiant) sed flores, sicut apes, & favos ut illæ composueris, sisque omnibus comis & affabilis. Omnes enim aversantur maledicum, ut qui lutum redolcat, sicut hirundinem quæ sanguine,scarabæum,qui stercore,alienis malis aluntur. *Chrys.in Psalm.49.*

Maledicta persequentium timere minime debemus, cùm habeamus benedicti oris authorem; nec movere nos convitia debent;ubi præsul est qui possit auferre maledicta. *Anbr.de obitu Valentiniani.Imp.*

Petrus Apostolus cupiens nos separare à maledicentia,monet,ut non reddamus malum pro malo, & maledictum pro maledicto, sed magis quum maledicitur nobis,gratiam benedictionis referamus. Ideo dicit, Cohibe linguam tuam à malo, tanquam linguæ flagello: nec timeas verborum sonum,si munda est conscientia tua. *Ambros. lib.3.de viduis, part.4.*

Bonum est quidem, nullum (si fieri potest) locum maledicentiæ dare. Sed quia plerique non vitiis, sed virtutibus derogant: reprehendant quod laudis est,quod erroris est non inveniant. At (quod pejus est) non solum ab aliena lingua, sed etiam nostra flagellamur. Et hæc sunt graviora verba, quum ex multiloquio peccatum incurrimus. *Idem,ibid.*

Quæri potest quid interfit, quod ait Christus, quum vobis maledicent, & omne malum dicent adversum vos; cum maledicere hoc, sit malum dicere? Sed aliter maledictum jactatur coram illo cui maledicitur, sicut Dòmino nostro dictum est, nonne verum dicimus quia Samaritanus es, & habes dæmonium? Aliter, quum absentis fama læditur: sicut de Christo item scribitur, alij dicebant, Propheta est, alij autem, non: sed seducit populum. *August. de serm.dom. in mont. lib.1.*

Vide ne merito tuo accipias maledicta, non causa justificationum Dei: Non enim qui maledictus fuerit, justus est, sed qui justus est & injustè maledicitur: & si injusto maledicitur, illi præmium redditur. *Idem,in Psal.102.*

In maledicente sermo est vel supervacuus, ratione & vtilitate carens,vel detractorius,fraterna bona invida corrosione & odij instinctu diminuens;vel adulatorius, caput alicujus falsa olei delinitione demulcens.*Bernard.in.Sententiis.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Monastica, ex Græcis Latinis.

Maledictum adest,indignis si maledicitur.
Maledictum,interpretando facias acrius.
Audire malis probra,quam ipse dicere.
Maledicta contemnit iusti conscientia.
Maledicere de quo,signum malevolentiæ est.
Stultorum quæstus,de melioribus malè loqui.
Inimici famam,non ita ut nata est,ferunt.
Maledicentia muliebri sexui gratissima.
Lingua mali pars pessima servi.
Sunt hodie quidam quos alit maledicentia.
Vt corpus ensis,verba mentem sauciant.
Damnum reportant plerunque viri maledici.
Qui alii maledicit,sibi convitium facit.
Falsum maledictum,malevolum mendacium.
Infortunatus sis potius quam maledicus.
Talia dicentur tibi,qualia dixeris ipse.
Contumeliam si dices,audies.
Audies male,si maledicas mihi.
Maledicorum vectigal,calamitas.

Terent.in Andria.

Si mihi pergit quæ vult dicere,quam non vult audiet.
Bene dictis si certasset,audisset bene.
Desinant maledicere,maledicta ne noscant sua.

Idem in Phormione.

——Nihil est,Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
Tu id quod bonum est excerpis,dicis quod mali est.

Plautus in Pœnulo.

Viam qui nescit qua deveniat ad mare.
Eum oportet amnem quærere comitem sibi:
Ego male loquendi vobis,nescivi viam.
Nunc vos mihi amnes estis,vos certum est sequi.
Si bene dicetis,vestra ripa vos sequar.
Si male dicetis,vestro grædiar limite.

Gr.Nazianzenus in Tetrastichis.

Audire malis probra,quam ipse dicere.
Cum quis cavillis alterum petit tibi.
Placere credens,ta putes ipsum peti.
Hic displicebit,plurimum sermo hic tibi.

Idem, in distichis.

Faceta lingua verba fundit mellea:
Procaci at ore pessimæ voces fluunt.

Vidus Faber.Pibracius,in Tetrastichis.

Si quis malus facit tibi convitium,
Quid id tua refert? tibi hoc est gloria.
Convitium auctore à suo vires capit.
Laudati amica laus viri suavissima est.

A.Fagius in Epigramm.

Ad maledicta iacit frani qua nescia lingua,

Quid

Quid reſpondendum? tèrque quatèrque petis.
Iudice me,nemo reſponderit melius illo,
Qui reſpondendum dixerit eſſe nihil.

Idem.

Criminibus diris vrgeri ſæpe bonorum.
Famam,ſi neſcis,aſpice,Luna docet.
Hanc labi cœlo,magicis ut cœtibus adſit,
(Quo ruit impietas!) turba ſceleſta canit.
Attamen hæc proprio nunquam diſcedit ab orbe,
Innocuas pergens ire redire vias.
Exemplo Lunæ,quem dira calumnia mordet,
Dum facis officium,ne moveare cave.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Oratoriæ, & Hiſtoricæ.

Benedicentia multo divinior eſt quam maledicentia. *Charondas apud Stob. ſerm.42.*

Turpia nemo loquatur, ne factis obſcœnis animum inquinet, mentémque impudentia & ſceleribus repleat.*Idem,ibid.*

Civis qui vicerit iram, longe melior exiſtimandus eſt illo, qui propter iram delinquit.*Ibid.*

Quiſquis accedens aliquem animo lædendi, ſibi metuit, nec non aſſequutus quæ facere vult, ea quæ non vult referat, is ſane plus ſapit. Dum enim ſibi timet, cunctatur; interea autem non raro tempus intercedens mutat inſtitutum. Non dico, quod metuendo ſapiat: ſed dum moratur, ſapere poteſt. Contra, qui aliis quidem ſe nociturum putat, ſe verò nihil paſſurum, minimè ſapit. Spes enim haud ſemper eſt bona, ſed ſæpe talis concepta ſpes in maximas calamitates præcipitat: & multi quæ in alios ſe facturos ſibi perſuaſerant,ea ipſimet palam ſunt paſſi.*Antiphon.apud Stob.ſer.20.*

Solonis ea lex laudatur, qua vetuit mortuis maledicere. Pietatis enim eſt, ſacros exiſtimare vita defunctos, juſtúmque abſtine ab his qui non ſint,civile etiam eſt perpetuitatem odiis adimere. *Plutarch. in Solone.*

Genus ſcripturæ ſolutum exiſtimatur eſſe,alteri maledicere: tamen cavendum eſt, ne in petulantiam incidas. *A. Cecinna Ciceroni, epiſt. lib.6.epiſt.7.*

Antonij epiſtolæ,Bruti conciones,falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent. Carmina Bibaculi & Catulli referta contumeliis Cæſarum leguntur. Sed ipſe divus Iulius,ipſe divus Auguſtus,& tulere iſta & reliquere, haud facile dixerim, moderatione magis,an ſapientia. Námque ſpreta exoleſcunt;ſi iraſcare, agnita videntur. *C.Tacitus,Annal.lib.4.*

Quod convirium quiſquam fecerit,aut obtrectaverit, neque deferente aliquo audire, neque vlciſci debes. Turpe enim fuerit te id credere, inventum qui te, neminem lædentèm, omnibus benefacientem, ignominia affecerit, idque ſoli mali credunt Principes, quos ad fidem dictis habendam movet.Deinde iniquum eſt,ea ægrè ferre velle,quæ ſi vera ſunt,præſtat non admiſiſſe:ſin falſa, diſſimulare: quum multi hæc vindicantes, pluribus ac gravioribus de ſe ſermonibus occaſionem præbuerint. *Ex orat.Mæcenatis ad Auguſtum,lib.52.hiſt.Dionis.*

Nequiſſimis hominibus licet,non de viris tantum præſtantiſſimis,ſed de Diis etiam immortalibus contumelioſe loqui. *Iſocr.orat.de Bigis.*

De maledicto lex lata eſt, quæ jubet eos qui aliquid interdictum legibus proferunt,quingentis drachmis mulctari. *Id orat.contr. Lonchitem.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Non eſt maledicendum iis,quibus cum agimus: alioquin audituri ſumus,quæ nobis adferant moleſtiam.*Philo.*

Nec male reſpondit,male enim ipſe prior rogarat. *Quint.*

Periculoſe maledicit alteri,cui vel idem,vel ſimile,vel diverſum,vel deterius vitium poteſt objici.

Res omnium rerum nocentiſſima eſt calumnia.

Sæpenumero accidit,ut qui alios inſectantur, ipſi gravioribus madeant vitiis.

Imprudenter in alterum vitium torquet,ſi in promptu eſt,quod ipſi viciſſim objiciatur.*Eraſ.in apoph.*

Pœnas dat quiſquis bonis maledicit.

Nuntianti cuidam Socrati:quoſdam de ipſo male loqui:Nimirum, inquit,non didicerunt bene loqui.*Plut.*

Solonis lex laudatur, qua vetuit mortuis maledicere; pietatis enim eſt vita defunctos ſacros exiſtimare, juſtúmque abſtinere ab iis qui non ſint:civile etiam eſt perpetuitatem odiis adimere.*Plut.in Solone.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras, quodam dicente,Nimirum mihi maledicis ac plus ſatis derides: Atqui,inquit, ſpleneticis etiam acria & amara proſunt,dulcia nocent.*Anton.in Meliſſ.part.2.ſerm.78.*

Ariſtippus, Audiens quendam temere hominibus maledicentem.Vtinam, inquit, tu linguæ tuæ, ſicut ego aurium mearum, dominus eſſes. *Laërt.*

Empedocles interrogatus, cur cum mala audiret, tam indignanter ferret maledicta! Quia, inquit, ne laudationes quidem mihi jucundæ forent,niſi maledicta mihi moleſta eſſent. *Max.ſer.10. de admonitione.*

Diogenes,Cuidam convitiatori?At nec mihi,inquit, credit quiſquam, te laudanti,nec tibi me vituperanti.*Anton.in Meliſſ.part.2.ſer.15.*

Zoilus Amphipolitanus, Polycratis auditor, qui canis Rhetoricus nominatus eſt,homo ſtudioſus male loquendi,cum non ſolum in Homerum,Platonem,alioſque præclaros ac magnos viros ſtylum ſtringeret, ſed ubique litibus & perniciosis etiam contentionibus operam daret, rogante quodam erudito viro, quamobrem omnibus malediceret?Quoniam,inquit,male facere cum velim non poſſum. Exprimit autem omnium maledicentium & detrectantium perſonam Zoilus, qui dum non inveniunt,qua ratione facto lædant,dentibus caninis & lingua amarulenta in bonis invehuntur. *Ælian.lib.11.de Var.hiſt.*

Socrates.Ei cum nunciatum eſſet,à quopiam eum maledictis inceſſi,Bene,ait,loqui non didicit.*Laërt.*

Ariſtoteles, eum ab imprudente quodam male audiret: Tu,inquit, & convitia facile audis, & libenter dicis:mihi autem & dicere non eſt conſuetum & audire jucundum.*Ant.in Meliſſ.part.2.ſer.72.*

Meliſſus,quum probro illi daretur,quod maledictis indignaretur: Si maledicta, inquit, æquo animo admittam, ne laudes quidem ſentiam. *Bruſ.lib.1.c.16.*

Philoſtratus. Ælianus cum Philoſtrato roganti quid operis cuderet, dixiſſet ſe opus in tyrannum nuper mortuum cudere:Admirarer,inquit Philoſtratus; ſi viventem accuſaſſes. Superſtitem ſiquidem tyrannum inceſſere,viri opus eſt:mortuum vero cujuſque.*Bruſ.lib.1.c.16.*

Cleomenes maledicenti ait: An propter hoc tù omnibus maledicis, ne tempus de tua loquendi malignitate habeamus?*Plut.ibid.*

Alcibiades canem miræ magnitudinis abſciſſa cauda per vrbem dimiſit: hoc quum multis ſtultum atque ineptum viſum eſſet,monentibus eum amicis, ac ſermones qui de eo circumferebantur enarrantibus,ridens Alcibiades:Sic, inquit,res,ut intenderam ſucceſſit. Hoc enim Athenienſibus loquendi volui præbere argumentum, ut eos à pejoribus,quæ de me & aliis quoque hominibus convitioſe loquuntur,novis hic averterem.*Plut.in Alcibiad.*

Chabrias ab improbo quodam multis convitiis affectus: Bene, inquit, feciſti, quod nihil eorum quæ inſunt prætermiſiſti.*Anton.in Meliſſ.part.2.ſerm.68.*

Memnon, quo tempore bellum gerebat adverſus Alexandrum pro Dario rege,militem quendam mercenarium multa convicia petulanter jacientem in Alexandrum, haſta percuſſit: Ego,inquiens,te alo ut pugnes adverſus Alexandrum,non ut illi maledicas.*Plut.in Apoph.*

Demochares ſignificare volens ſe nihil pendere obtrectationes vulgi,cum videret multos obtrectatores una ſedentes in tonſtrina, & male loquendi omnino cupidos. Quid loquimini(inquit)vos diſmendæ?Simul hoc nomine ingenium, naturámque ipſorum innuens & detegens, *Ælian.lib.3.de varia hiſt.*

Piſiſtratus,cum conviva bene potus ei maledixiſſet, irritantibus amicis ad pœnas de conviva ſumendas dixiſſe fertur, Non aliter illi ſuccenſeo, quam ſi quis obligatis oculis in me occurriſſet. Senſit maledicendi anſam dediſſe vinum,& tulit errorem *Ælianus.*

Idem,dicendi cuidam,quod à maledico laudaretur:Miror, inquit,niſi quis illi dixit me mortuum eſſe.Nam viventem ille poſſet laudare neminem. *Stob.*

Hieron. Xenophantes Colophonius Homeromaſtyx, quum apud Hieronem Siciliæ Regem lamentaretur paupertatem, quod vix à ſe duo famuli poſſent nutriri: At Homerus,inquit Hieron,cui tu aſſidue maledicis,plus quam decem millia hominum alit,vel mortuus. Reprobavit autem innatam hominis maledicentiam,quæ paupertatis & inopiæ ſuæ non minima cauſa erat.*Plut.in apoph.*

Philippum Alexandri patrem convitio afficiebat quidam effreni lingua præditus,cúmque amici hortarentur,ut convitiatorem reprimeret:Non eſt hoc,inquit ille faciendum,ne amplius affectus & implicatus plura in nos jaciat maledicta:*Ant.Meliſſ.part.2.ſerm.69.*

Idem dicebat,ſe ſuis convitiatoribus gratiam habere, quo ſe meliorem redderent.Ego,inquit, ſtudeo illos mendacij convincere,& ſi quid improbe fecerim,mutuo conſilium,& pœnitentia emendo factum.*Ant. in Meliſſ.part.2.ſerm.69.*

Idem maledictis à Nicandro laceſſitus, pluribus cœpit illum donis honeſtare: quibus acceptis cœpit Nicander eum laudare. Ad amicos igitur converſus Philippus:Videtiſne ergo,inquit, & noſtrum eſſe bene & male audire,& à maledicentiæ morbo affectos ſanare?*Plut.*

Pyrrhus à quibuſdam rogatus, ut maledicum quendam ex Embracia pelleret, reſpondit potius apud paucos, illic manens, quam apud multos de nobis obloquatur. *Plut.*

Idem quum audiſſet,ſibi à quopiam maledictum,convitiatorem ad ſe duci jubet,ac interrogat, num dixiſſet ea propter quæ accuſatus erat? reſpondit; Dixi, ô Rex,& dicturus plura etiam, ſi plus vini appoſitum mihi fuiſſet.Quo audito, Pyrrhus ridens, hominem impune dimittendum mandavit.*Plut.*

Antiſthenes. Eos, qui nos maledictis inceſſerent, magis tolerandos dicebat,quam qui nos lapidibus impeterent:Verba enim non lædunt, ſi quis contemnat. *Laërt.lib.6.c.4.*

Demoſthenes à calvo quodam maledictis aſperſus: Ego quidem, inquit, tibi nullam facio injuriam: quin potius laudo capillos tuos,qui malam calvariam effugerint, ſubnotans illum non judicio, ſed cerebri vitio maledicum eſſe.*Eraſ.l.8.apoph.ex Stob.*

Diogenes. Hoſpitibus quibuſdam celebrem illum Demoſthenem videre cupientibus porrecto medio digito: Hic eſt,inquit, ille demoſthenes Athenienſium Orator.Digitus pollici proximus,index dicitur,quod hunc intendentes ſolent aliquando commonſtrare. Digitus autem medius apud priſcos infamis habebatur ob cauſam hic non referendam. Porro Demoſthenes vulgo male audiebat, quaſi parum vir eſſet. Id ſignificans Diogenes, maluit illum medio quam indice demonſtrare. *Laëct.lib.6.*

Timon Athenienſis interrogatus cur homines omnes odio proſequeretur?Malos,inquit,merito odi:cæteros ob id odi,quod malos non oderint.Sentiens,non eſſe vere probos,qui non deteſtantur improbos. *Eraſ.lib.6.apoph.*

Pytheas: Pitheam Oratorem quidam criminabatur,quod malus eſſet. At ille non inficias ibat:hanc enim illi conſcientia neceſſitatem imponebat.Sed reſpondebat ſe minimo tempore omnium qui Rempublicam

Athenien-

Athenienſium adminiſtraſſent minimè malum fuiſſe,nempè in hoc ſibi placens,quod non perpetuo fuiſſet ejuſmodi. Putanſque ſe non injuriam facere, ſi non cum peſſimis compararetur. Stolidum hoc ſane Pytheæ. Non enim ſolùm qui injuriam infert ,malus eſt:verum etiam qui injuriam inferre in animum inducit. *Ælian.lib.14.de varia hiſt.*

Herodes ſophiſta,Proteo Cynico ſine fine ipſum convitiis inceſſenti: Conſenuimus (inquit) ambo, tu quidem male loquens, ego male audiens. Senſit, immedicabile malum eſſe,cui ille tamdiu aſſeverat: & ſic moderatius ferre,quod jam novum non eſſet.*Philo.*

Nicander, Cuidam dicenti, quod Argivi male de ipſo loquerentur: Num igitur, inquit, dant pœnas qui de bonis loquuntur male? Significans, Rempublicam male moratam, ubi liceret impune maledicere nihil mali commeritis. *Plut.in Lacon.*

Cleomenes. Cum improbus quidam Cleomenem convitiis inceſſeret: Num ideo,inquit,tu maledicis omnibus, ne ſi velimus reſpondere, otium habeamus viciſſim de tua dicendi malitia? Ut è ſublimi contempſit maledicum, nec vllo reſponſo aut alia pœna dignum judicavit nebulonem,cui nihil eſſet præſidij præter maledicam linguam. *Plut.in Lacon.*

Idem, Argivis nonnullis Cleomenem convitio laceſſentibus, ut perjurum & impium:Vobis, inquit, poteſtas eſt,mihi maledicendi,at mihi poteſtas eſt vobis faciendi malè:Admonens non eſſe tutum eos maledictis irritare: quibus in manu eſt, cum velint,re ipſa lædere, ad hæc non oportere potentes humiliorum dictis admodum commoveri. Satis enim vindictæ eſt,quod licet,cum libet,vlciſci: cum illis nihil aliud reliquum ſit quam male loqui.*Plut.in Lacon.apoph.*

Leotychidas Ariſtonii F. Cuidam ipſi dicenti, quod Demarati amici malè de eo loquerentur: Per Deos, inquit, nihil miror,quandoquidem nullus illorum de quoquam bene loqui poſſet: Docuit contemnendam eſſe maledicentiam,quæ non à judicio, ſed ab animi morbo proficiſcitur. Qui vero paſſim maledicunt omnibus, eos palam eſt id naturæ vitio facere,non ex eorum merito quibus obtrectant.*Plut.in Lacon.*

Artaxerxes. Quum Aclides Iapſon multa in Artaxerxem Regem licenter & contumeliosè diceret, hactenus quidem vltus eſt maledicum, ut per tribunum militum denunciaret, ei licere in Regem quæ vellet dicere, ſibi vero in illum licere quæ vellet & dicere & facere. *Eraſm.lib.6.apoph.*

Idem. Simicythus Nicanorum deferebat apud Regem Macedoniæ Philippum, quod ſine fine de ipſo malè loqueretur, quúmque ſuaderent amici, ut hominem accerſiri juberet, déque eo ſupplicium ſumeret:Philippus ita reſpondit:Nicanor non eſt Macedonum peſſimus:videndum eſt,igitur,nec ubi nos ceſſemus in officio. Ut igitur cognovit vehementer afflictum inopia, & tamen à Rege neglectum fuiſſe, juſſit donum aliquod ad illum deferri. Hoc facto, quum rurſus Simicythus diceret regi,Nicanorem apud omnes ſine fine prædicare laudes ipſius: Videtis igitur inquit, in nobis eſſe ſitum,ut benè aut malè audiamus. Immane quantum abſunt áb hujus principis ingenio,qui nunquam ſibi videndur ſatis laudari, quum nihil faciant laudandum:nec ſtudent beneficiis ſibi conciliare benevolentiam hominum, ſed metui malunt quam amari:cúmque ſæpenumero faciant deteſtanda, idque palam,tamen periit quiſquis auſus eſt hiſcere. *Plut.*

Idem. Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere ſolebat in Philippum:hunc amici hortabantur,ut ejiceret in exilium.At ille negavit hoc ſe facturum. Quærentibus, Quid ita?Ne,inquit, oberrans inter plures,malè de me loquatur. Quod maledicum non egit in crucem,vel clementiæ erat: quod ignovit, vel magnanimitatis quod contempſit: quod noluit expellere,prudentiæ, plus enim nocuiſſet. *Plut.in apoph.*

Idem. Peloponneſij cum Philippum Macedoniæ Regem, à quo multa beneficia acceperant,in ludis Olympiacis ſibilis deriſiſſent: Rex admonitus ab amicis ut eam injuriam rependeret,negavit ſe id facturum. Si tam pravo,inquiens,ſunt ingenio,ut eos irrideant qui de ipſis bene meriti ſunt: Quid tum fiet,ſi quid mali ſentirent? Senſit vir prudentiſſimus, maledicos non vltione provocandos eſſe, ut magis maledicant. *Plut.in apoph.*

Marcus Pinarius. M. Servilius diſſuaſurus legem quam ferebat M. Pinarius:Dic mihi M.Pinari,inquit,ſi contra te dixero,num mihi maledicturus es,ut cæteris ſoles? Ut ſementem, inquit Pinarius, feceris,ita & metes.Per allegoriam minitans, illum malè auditurum, ſi maledíceret. *Eraſ.l.6.apoph.*

Auguſtus Cæſar. In cognitione quadam,cum Æmilio Æliano Cordubenſi inter cætera crimina illud vel maximè objiceretur,quod malè loqueretur de Cæſare: converſus ad accuſatorem Cæſar Auguſtus,Velim(inquit)hoc mihi probes, efficiam,ut Ælianus ſciat, me quoque linguam habere plura enim viciſſim de eo loquar. His minis contentus, nihil poſtea de illo inquiſivit.*Suet.*

Fl.Veſpaſianus. De jurgio quodam inter ſenatorem & equitem Romanorum ita pronunciavit, ut diceret. Non oportere maledici ſenatoribus: remaledici verò,& civile faſque eſſe: prærogativam enim dignitatis ipſe ſibi ademit,qui laceſſivit. *Suet.*

Sicinius, cum levi momento amorem ſimul & odium permutaret, eorundémque hominum & patronum & accuſatorem ſe præberet:Sicinius homo maledicus, qui multa in quoſcúnque probra jacere conſuetus erat, aliquando rogatus, cur ſoli Craſſo non malediceret, cum maledicendi materiam haberet ampliſſimam, non facio,inquit:fœnum enim habet in cornu. *Plut.*

M.Cato, cujuſdam, qui multis intemperantiæ notis inuſtus erat probris vexatus:Impar mihi tecum,ait,certandi conditio eſt. Nam & malè audire,& maledicere,tibi facillimum ſimul & promptiſſimum eſt: ſic & mihi maledicere inſuave eſt,& inſuetum. *Eraſ.l.5.apoph.*

Cicer. In C. Cæſarem mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. Nam primum poſt victoriam Cæſaris interrogatus Cicero, cur in electione partis erraſſet? Reſpondit;Præcinctura me decepit. Notans Cæſarem,qui ita toga præcingebatur,ut trahendo laciniam, velut mollis incederet:adeo ut Sylla tanquam providus dixerit Pompeio: Cave tibi illum puerum malè præcinctum:*Macrob.lib.2.c.3.Saturn.*

Idem. Deinde quum Laberius in fine ludorum annulo aureo honoratus à Cæſare, è veſtigio quatuordecim gradus ad ſpectandum tranſiſſet, violato ordine, & quum detractus eſſet eques Romanus, & quum minus remiſſus, ait Cicero prætereunti Laberio, & ſedile quærenti: recepiſſem te,niſi anguſtè ſederem,ſimul & illum reſpuens,& novum ſenatum mordaciter taxans, cujus numerum Cæſar ſupra faſ auxerat.*Macrob.lib.2.c.3.Saturn.*

Chilon, mortuis nequaquam maledicendum eſſe dicebat; quandoquidem ignavum eſſe videretur eos lingua inceſſere, qui reſpondere non poſſent. *Laërt.l.3.c.4.*

Idem docebat, neminem convitiis laceſſendum, ne ſi dixerimus, quæ libent,audiamus viciſſim quæ dolent.Habet enim & maledicendi morbus ſuam voluptatem, ſed quæ plerunque malè audiendi ſummo dolore penſatur. Huc alluſit M.Tullius Saluſtio comminans, fore, ut ſi quam voluptatem malè dicendo cœpiſſet, eam malè audiendo amitteret. *Laërt.*

Socrates, cuidam admiranti, quod nihil in eum commoveretur, à quo convitiis inceſſabatur: Mihi,inquit,non maledicit,quandoquidem ea, quæ dicit, mihi non adſunt,nec in me hærent. Atqui ob hanc cauſam hominum vulgus magis commovetur, ſi quid dicitur in immerentem. Boni quum malè audiunt, ſibi gratulantur, quod puri ſint ab his malis,quæ ipſis impinguntur,nec in ſe dici interpretantur:nihilo magis quam ſi quis oculorum errore Platonem appellet Socratem, & in Socratem congerat maledicta:is non maledicit Platoni, ſed ei, quem exiſtimat eſſe Platonem. *Eraſ.l.3.apoph.*

*Auguſtus Cæſ.*indignanti Tiberio,ac per epiſtolam etiam conquerenti apud eum de convitiatore,reſpondit:Ætati tuæ,mi Tiberi,noli in hac re indulgere,& nimium indignari,eo quod ſint,qui malè de me loquantur: Satis eſt enim,ſi hoc habemus,ne quis malefacere poſſit. *Suet.*

Tiberius ab initio ſui principatus in conviciatores & maledicos dicere ſolebat, in civitate libera linguam quoque liberam eſſe debere. *Suet.Tacit.*

Domitianus,cum homines mordaces atque maledicos haberet odio, ſemper tamen eos dicere ſolebat pejores eſſe, qui maledicis,aures præberent,neque reprehenderent,quam ipſos maledicos. *Suet.*

Sigiſmundus Imp. Quum accuſaſſent purpurati apud Sigiſmundum Imperatorem maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de ſuo principe paſſim obloqueretur, ſubridens Imperans; an vobis, inquit, grave videretur illos malè,loqui,cum nos malè agamus? Indicavit autem,in nobiſmetipſis ſitum eſſe,quod benè vel male audiamus, *Æneas Sylvius lib.2.comment.de reb.geſt.Alphonſi.*

Sfortia. Quum transfuga Nolanus eques,ingenio infami,ut ſibi gratiam cum Sfortia compararet, Tartaliam omnibus maledictis in convivio Sfortiæ famam laceraſſe detuliſſet: deque ea re, ut fides ſibi haberetur,jurejurando ſæpius affirmaret; Non opus eſt,inquit Sfortia,ut multum tu perſuadendo mecum labores,quum Tartalia nunquam verbum de quoquam ſit eloquutus,quin maledixerit. *Paulus Iovius de dictis & factis Sfortia,c.85.*

¶ SIMILITVDINES.

D.Hieronymi. Fieri quidem non poteſt, ut abſque morſu hominum vitæ hujus curricula quis pertranſeat: malorúmque ſolatium eſt,bonos carpere, dum peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum:ſed tamen cito ignis ſtipulæ conquieſcit & exundans flamma, deficientibus nutrimentis, paulatim emoritur. Si anno præterito fama mentia eſt,aut certe verum dixit,ceſſet vitium, ceſſabit rumor. *ad Furiam.*

Pluta,chus: Febricitantibus amara videntur omnia, at ubi conſpexerimus alios eadem non faſtidientes jam non cibum, ſed nos ipſos incipimus accuſare:Sic deſinemus incuſare negotia, ſi viderimus alios eadem hilariter ac lubenter obeuntes.*In Moral.*

Vt amici deteſtantur ſaxum, aut canem incurrentem, qui eos dirimat:Sic execrari deberent homines caninos,qui maledicentia ſua dirimunt neceſſitudinem,mutuámque benevolentiam.*In Moral.*

Senecæ:Non eo loco res humanæ ſunt,etiam ſi ſtatum veſtrum parum noſtris & vobis tantum otij ſuperſit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet.Hæc vos non intelligitis,& alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus jam funeſta domus eſt,nec anunciatum malum. *De vita beata,c.28.*

Plinii. Scorpius venenum in cauda gerit,& obliquè ferit:Ita quidam in fine virus effundunt ſuum,& diſſimulanter lædunt.*l.10.c.70.*

Vt noctuæ aves inauſpicatæ noctu gementes (nam hæc illis vox eſt) mortalium invident quieti: Ita virulenta lingua ſemper aliud ſpargit, quo concordiam hominum diſturbet. *lib.11.c.25.*

Bonaſus animal, quoniam cornibus inutiliter implexis non poteſt lædere, fugiens ſimum reddit, cujus contactus inſequentes ut ignis aliquis comburit. Ita nonnulli,quoniam coram non audent congredi, à tergo ſparſis probris contaminant hominem.*Lib.8.c.15.*

Vti culices ad dulcia non advolant, ſed acria petunt:Ita quidam maledicis & infeſtivis ſermonibus vehementius delectantur.*Lib.10.c.72.& Ariſt.lib.9.c.35. De natura animal.*

Roterodami. Coturnici veneni ſemen gratiſſimus eſt cibus,eóque ſaginatur: Ita quidam maledicentia, & virulentis dictis impendio delectantur,atque iiſdem aluntur. *In Simil.*

Vt tarandi cutis ferro impenetrabilis. Ita quoſdam nihil queas dictis lædere. *In Simil.*

Hyſtrix non jaculatur ſpinas ſuas, niſi cum provocatus vrgetur: At ſcurra in quemvis ſua dicta torquet. *In Simil.*

Vt muti quidam canes plus mordent, quam latrant, ſunt enim & hujuſmodi, quod aliquot ipſe vidi: Ita quidam prius lædunt, quam exposſtulent. *In Simil.*

Thriveri. Quibuſdam animantibus nulla vis eſt, præterquam in aculeo: Sic malè nati nil aliud poſſunt, quam maledicere. *ap. Pin.* 1. 1.

Lucilii Veronii. Quemadmodum canes, qui homines allatrant, magis provocantur, ſi baculo vel lapide petuntur: Sic homo maledicus, cum ſenſerit vltionem facti, maledicendo magis exaſperatur. *De rebus memorabilibus.*

¶ Profana Exempla.

Æζonenſes, αἰζωνῆς, municipium tribus Cecropiæ, cujus incolæ male audiebant, ut maledici, unde *αἰζωνόω* maledicere Plato: nihil ad iſta dicam, ne me, quamvis quod dicere, non deeſſet, *Æζonenſem putes. Suid.*

Theonino dente rodi dicuntur, qui convitiis lacerantur, ſumptum a Theone poëta quodam rabioſæ loquacitatis, petulantiſſimæque maledicentiæ: unde & Auſonius in carmine hendecaſyllabo, poëtam quempiam indoctum & mordacem Theonem appellat:

Nec poſthac metues, ubique dictum,
Hic eſt ille Theon poëta falſus.

Eraſmus in Adagiis.

Cratinus Athenienſis comicus audax ab Horatio dicitur, quod Athenienſes mira dicendi acerbitate, dum Dionyſia eſſent, proſcripſerit. *Gyraldus.*

Mævius Virgilii & Horatii amulus, quum Athenas petulanti carmine laceraſſet, in carcerem conjectus, inedia Perire coactus eſt. *Gyrald. Dial. 4. hiſt. poët.*

Acron admonet, Bionem Philoſophum fuiſſe, qui mordaciſſimis dialogis laceravit poëtas, ſic ut nec Homero parceret. Porhyrion autumat Ariſtophanis comici patrem fuiſſe. *Eraſ. in Adagiis.*

¶ Hieroglyphica.

Maledicum hominem probos improbóſque æquè carpentem ſignificare qui volunt, *Purpuram*, exerta pingunt lingua: quæ quidem illi tam acuta & valida eſt, ut ea & conchulas, & quaſcunque ſui generis teſtas perforare poſſit. *Pier. Var. lib. 28. pag. 265. C.*

Placiades *maledicentiam*, ſive, ut ipſe ſcribit, *maliloquium*, per *ſerram* ſignificari obſervavit, ſive ob dentium ſeriem, quæ mordaci carcta innuere videatur: ſive ob inviſum ſtridorem, maximeque auribus infenſum, quem in nodos præſertim illapſa reddit acerbo, ut inquit Lucretius horrore concitato. *Idem Pier. Val. lib. 42. pag. 417.*

¶ Emblema.

Maledicentia.

Emblema li. Andr. Alciati.

Anchilochi tumulo inſculptas de marmore veſpas.
Eſſe ferunt, lingua certa, ſigilla mala.

Vide Calumnia, Convitium.

Maledictio, Maledictum, Maledictus

¶ Definitio et Etymolog.

Maledictio, Græcè, *καταρὰ*, *ἀρὰ*, à verbo *καταράομαι*, maledico. *Cic. pro Cælio*, maledictio nihil habet propoſiti præter contumeliam. Maledictio Hebr. *Ghidduph*, vel *Ghedduphu*, à verbo *Ghiddeph*, maledixit, vituperavit, invectus eſt in aliquem verbis atrocibus. In plurali *Ghedduphim*, ut *Eſa. 43. verſ. ult.* Et in regione, *Ghidduphei*, *Sophon. 2. 8*, Item in plurali, *Ghidduphoph. Eſa. 51. 7.*

Maledictum, convitium, probrum, contumelia, Græcè, *λοιδορία*, *ὄνειδος*. Hebr. *Ghedduphah*: item *Kerphah*, à verbo *Karaph*. maledixit, criminatus eſt, vituperavit, excepit rigidis verbis. Cognationem habet verbum illud cum *Kaphar*, perforavit, item pudefactus eſt: nam maledictis perfoditur cor, ita ut in vultu mutatio maxima appareat.

Maledictus, execrabilis, *Killath. Deut. 21. 23.* à verbo *Kalal*, ſprevit. In 2. Conjugatum, *Killel*, maledixit, In 3. *Kullal*, maledictus eſt.

¶ Loci Biblici.

Maledictio, Maledictum, Maledictus, à Deo.

Dixit Dominus Deus ad ſerpentem, quia feciſti hoc, maledictus es inter omnia animantia. Gen. 3. 14.

Maledicta terra propter te. *ibid.* verſ. 17.

Nunc maledictus eris ſuper terram. 4. 11.

Det te Dominus in maledictionem, Num. 5. 21.

Erit mulier in maledictionem, & in exemplum omni populo. *ibid.* 27.

Quomodo maledicam cui non maledixit Deus? 22. 8.

Qui maledixerit tibi, in maledictione reputabitur 24. 9.

Quando peccaverit vir peccato quod morte plectendum eſt, & adjudicatus morti appenſus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno; ſed eadem die ſepelietur: quia maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno. Deut. 21. 23.

Iratus eſt furor Domini contra terram iſtam, ut induceret ſuper eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine ſcripta ſunt. Et ejecit eos de terra ſua, in ira, & in furore, & indignatione maxima, projecitque in terram alienam Deut. 29. 27. 28.

Peccator centum annorum maledictus erit. Eſa. 65. 20.

Hæc dicit Dominus Deus Iſraëlis, maledictus vir qui non audierit verba pacti hujus, &c. Ierem. 11. 4.

Hæc dicit Dominus, maledictus homo qui confidit in homine. 17, 5. vide c. 24. 9. & 23. 18. & 26. 6. & 29. 18.

Quum ingreſſi fueritis in Ægyptum, eritis in ſtuporem & in maledictum, dicit Dominus, vide 42. 18. & 45. 22. & 49. 13.

Sullavit ſuper nos maledictio, &c. Dan. 9. 11.

Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ. Zachar. 5. 3.

Sicut eratis maledictio in gentibus, ſic ſalvabo vos, & eritis benedictio. 8. 13.

Maledictus doloſus. Malach. 1. 14.

Maledicam benedictionibus veſtris. 2. 2.

Maledictione maledicti eſtis. 3. 9.

Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Matth. 25. 41.

Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia ſcriptum eſt, maledictus omnis qui pendet in ligno. Gal. 3. 13.

Maledicti impii à piis.

Chanaan à Noacho. Gen. 9. 25.

Iſraëlitæ impij à Levitis. Deut. 27. 15. 16. &c. & 28 16. &c.

Inſtaurator Iericontis à Ioſua. Ioſ. 6. 26.

Incolæ Meroz à Debora. Iudic. 5. 23.

Pueri Bethalienſes ab Eliſæo. 2. Reg. 2. 24.

Iudæi impij à Nehemia. Nehem. 13. 25.

Maledicti pii ab impiis.

Infideles Eccleſiam laceſſentes. Gen. 12. 3.

Filij pravi ſuos parentes. Exod. 12. 17. Levit. 29. 19. Prov. 20. & 30. 11. Matth. 15. 4.

Saul populum. 1. Sam. 14. 24.

Sadoicum principem. Exod. 22 28.

Servus Deneram. Eccl. 7. 22.

Goliath Iſraëlitas ſeu exercitum Dei viventis, & Davidem. 1. Sam. 17. 36. 43.

Semei Davidem. 2. Sam. 16. 5. 7. 9. &c.

Impij pios. Pſal. 37. 22. 62. 5. 109. 28. Matth. 5. 11.

Iudæi Ieremiam. Ierem. 10. 19. populum & cæcum illuminatum. Ioan. 7. 49. & 9. 18.

Maledictus ab impiis, Deus.

Vide Exod. 24. 11. 15. Prov. 30. 10. Eſa. 8. 21. Et de tota iſta tractatione diſſertationem ſequentem.

Maledicere, verbum, habet varia ſignificata, quæ colligi poſſunt ex verbo *Benedicere*, contrariorum enim eadem eſt diſciplina, ſuo quodam modo. 1. Igitur ſignificat, vituperare, obloqui, & alicui detrahere: ut, qui maledixit patri aut matri ſuæ, morte moriatur. 2. Male precari: quod quum hominibus tribuitur, propriè hoc ipſum, nempe malam imprecationem denotat: ſed quoties Deo, realem læſionem. Humanæ ſeu verbalis dicta extant hæc: inſectantibus vos ne maledicatis. Rom. 12. Maledicent illi, tu autem, Domine benedices. Pſal. 109. Maledictio injuſta non venit. Prov. 26. Eo ſenſu verbum hoc accipitur, cum Goliat, & Semei dicuntur maledixiſſe Davidi.

Et tamen humana quædam maledictio non otioſa, ut cum parentes, juſtis de cauſis adverſus liberos maledictionis verba proferunt: teſte Noachi & Iſaaci hiſtoria. Sic affirmat rex Moabitarum (Num. 23.) maledictionem Balaami eſſe efficacem, eúmque vrget ut exercitui Iſraëlitico maledicat. Vicina huic ſignificatio eſt, quum Sacerdos nomine Dei maledicere dicitur, & ſignificat excommunicationem, aut anathematizationem, quæ quodam modo hominem ligat, & Satanæ cruciandum tradit. Nehemias refert cap. 15. ſe contendiſſe cum quibuſdam, & eis maledixiſſe, 1. curaſſe ut cœtu ſacro ejicerentur, ut communione ſanctorum excluſi reſipiſcerent, & tandem ſacri miniſterij authoritate reciperentur ad pacem Eccleſiæ.

Non procul quoque ab hac ſignificatione diſtat, quòd ſacra illa aqua qua ſuſpectæ de adulterio explorabantur, *Maledicta* dicebatur *aqua*: *Num. 5.* Portò illa maledictio non tam in aquam fiebat, quàm in mulierem ſontem; quæ eam aquam bibere cogebatur. Pro taſi quadam ſacra maledictione aut execratione videtur accipi etiam *c. 17. libri Iudicum*, ubi mater illius Michæ, cujus illic mentio, devovet furem. *Maledicere alicui* videtur etiam de ſolo judicio dici, pro male animari, vel infœlicem eum judicare: ut *Iob 5.* Vidi virum ſtultum radicantem, & ejus habitaculo protinus maledixi, 1. ſtatim cogitavi pœnas Dei ipſi imminere, nec diu eum fore fœlicem.

Cæterùm *maledictio Dei* quam realem eſſe, & ipſas à Deo pœnas juſtè inflictas continere diximus, paſſim occurrit in SS. Scripturis, ex quibus teſtimonia ante prolata ſunt.

¶ Patrum Sententiæ.

Omne verbum, quòd eo animo profertur, ut ex eo contumelia ſeu ignominia alter afficiatur, maledictum eſt, licet verbum ipſum per ſe non videatur contumelioſum. Atque hoc manifeſtum eſt ex Evangelio (*Ioan. 9.*) in iis quæ de Iudæis loquens ait, his verbis; Maledixerunt ei, & dixerunt, Tu diſcipulus illius ſis. *Baſil. Mag. in Reg. br. Interr. 24.*

Audientes Chriſtum pro nobis piaculum ſive maledictum eſſe factum; eúmque qui peccatum non novit, peccatum pro nobis factum eſſe, non in totum illum piaculum aut peccatum factum eſſe credimus, ſed illud piaculum quod in nobis fuit ſuſcepiſſe, ut Apoſtolus ait; Redemit nos à piaculo ſive maledictione, & peccata noſtra, ſicut Iſaïas loquitur, baſtulavit, & (ut Petrus inquit) extulit cum corpore ſuo in crucem. *Athanaſ. orat. 3. contra Arianos.*

Chriſtus pro nobis peccatum factus eſt & maledictio, quanquam ab eo peccatum non ſit, ſed quia geſtavit peccata noſtra & maledictionem. *Idem, ibid.*

Chriſtus

Christus pro nobis factus est κατάρα. i. execratio,maledictio : non quod ex seipso in execrationem transmutatus sit,sed quia pro nobis execrationem in se susceptit.*Idem ep.ad Epictetum.*

Populus execrationi fuit obnoxius:quæ dicit, Maledictus omnis qui non permanserit in his quæ scripta sunt in libro legis hujus. Et quid hoc ? Nam populus quidem obnoxius erat.Non enim permanserat in neque quisquã erat,qui legẽ totam implevisset. At Christus hanc execrationem altera permutavit,quæ dicit, Maledictus qui pendet in lege ligno:Quoniam igitur & qui pendet execrabilis est,& qui legem transgrẽditur execrabilis est:non oportuit eum,qui execrationem illam erat sublaturus obnoxium fieri eidem execrationi ; vérum pro illa erat suscipienda alia execratio,quam & suscepit,ac per eam illam sustulit : perinde faciens ac si morti adjudicato quopiam,alius insons,illius damnati vice spontè mori volens,eripiat illum;sic & Christus fecit. Quum enim non esset obnoxius execrationi transgressionis,hanc in se recepit pro omnibus,ut omnes ab illa liberaret. Peccatum enim(inquit *Esa.*53.)non fecit,nec inventus est dolus in ore illius. Itaque sicut mortuus,eos quibus erat moriendum, in se recepta ab execratione liberavit. *Chrys. in epist.ad Gal.c.*3.

Maledictus est ille,qui author culpæ:sed non est maledictus iste, qui aliena fraude deceptus est, nempe homo. Tamen quia non servavit mandatum Dei , operum suorum labore damnatur. Maledicitur sanè terra, sed in operibus peccatoris : & maledicitur donec resolvatur in terram. Ideò ergo suscepit Deus carnem, ut maledictum, carnis peccatricis aboleret : & factus est pro nobis maledictum , ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum , indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim & mortem,ut impleretur sententia, satisfieret judicio per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est, contra sententiam Dei , quum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim vsque ad mortem : post mortem autem gratia. *Ambr.l.de fuga sec.c.*7.

Multi hanc velut artem factitant, ut hominibus maledicant & obtrectant. *Isidor.Pelusiota,l.*4.*ep.*71.

Idipsum vipereum est , non habere in ore firmamentum veritatis, sed venenum maledictionis, sicut scriptum est, venenum aspidum sub labiis eorum , quorum os maledictione & amaritudine plenum est. *Aug.contra lit.Petilian. l.*2.*c.*14.

Audistis quid dixerunt,& cui dixerunt Iudæi, Dæmonium habes : at Christus non dixt, dæmonium haberis vos , quia in peccatis vestris estis,& Diabolus possidet corda vestra. Non hoc dixit:quod si diceret, verum diceret : sed non erat tempus ut hoc diceret, ne non veritatem prædicare , sed maledictum reddere videretur. Dimisit quod audivit, quasi non audisset.Medicus enim erat, & phreneticum curare venerat. Quo modo medicus non curat quid audiat à phrenetico,sed quo modo convalescat & fiat sanus phreneticus;nec,si & puguum ab illo accipiat:imò curat,facit illi nova vulnera,veteremque febrem sanat. Sic & Dominus ad ægrotum,ac phreneticum venit,ut quicquid audiret,quicquid passus esset, contemneret, hoc ipso eos docens humilitatem , ut humilitate docti sanarentur à superbia.*Idem in Psal.*35,

Ubi potentiores aliquos passus fueris injuriosos ; ubi tibi nec corrigere disciplina licet,nec fortè etiam monere, aut præcipere, tolera, securus tolera:audi Evangelium, quomodo lectum est, Beati eritis, cùm vos persecuti fuerint homines, & dixerint adversum vos omne malum mentientes,propter nomen meum. Ibi addidit propter quidne merito tuo accipias maledicta , non causa justificationum Dei. Non enim qui maledictus fuerit justus est sed qui justus, & injustè maledicitur : & si injustè maledicitur,præmium illi redditur.*Idem in Psal.*102.

Nimis incongruum est, ut suspicemur Iobum nullo instigante,nullo pulsante,ex impatientia ad vocem maledictionis erumpere , quem nimirum novimus inter damna rerum,mortémque filiorum,inter vulnera corporis, inter verba malè suadentis vxoris, magna creatori præconia humili mente reddidisse. Patefit ergo qua mente hæc dixerit quietus,qui tot Dei laudes etiam percussus enarravit. Neque enim postmodum percussus superbire potuit,quem & in percussione dolor humilem ostendit. Sed cùm certò novimus , quod maledictum sacra Scriptura prohibet:cur rectè aliquando fieri dicimus:quod verati eodem sacro eloquio non ignoramus?*Greg.Magn.l.*4.*moral.in Iob.c.*3,*sect.*5.

Sciendum verò est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat:aliud videlicet quod approbat,aliud quod damnat.Aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe judicio justitiæ ipsi homini primo peccanti prolatum est, cum audivit:Maledicta terra in opere tuo.Maledictum judicio justitiæ dicitur,cum ad Abraham dicitur:Maledicam maledicentibus tibi. Rursum quia maledictum non judicio justitiæ, sed livore vindictæ promitur,sed voce Pauli Apostoli prædicantis monemur, qui ait Benedicite, & nolite maledicere. Et rursum:Neque maledici regnum Dei possidebunt. Deus ergo maledicere dicitur, & tamen maledicere homo prohibetur,quia quod homo agit malitia vindictæ,Deus non facit nisi examine & virtute justitiæ, *Idem ibid.*

Quum ergo sancti viri maledictionis sententiam proferunt non ad hanc ex voto vltionis, sed ex justitia examinis erumpunt : Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt & mala foris exurgentia, quæ à maledictio debeant ferire,cognoscunt:& eo in maledicto non peccant,quo ab interno judicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem,sententiam maledictionis intorsit,dicens,pecunia tua tecum sit in perditionem Qui enim non ait,Est ; sed sit;non indicativo,sed óptativo modo se signavit hoc dixisse:Hinc Helias duobus quinquagenariis ad se accedentibus,dixit, si homo Dei sum,descendat ignis de cœlo & consumat vos.Vtrorúmq; sententia quanta severitatis ratione convaluit,terminus causæ monstravit. Nam & Simon interiit perditione æterna , duosque quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit, Virtus ergo subsequens testatur, qua mente maledictionis sententia promitur.Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicitur, usque ad interitum maledictio absorbet,ex utrivsque partis fine colligitur , quia ab vno & intimo judice in reum sententia sumpta jaculatur. *ibid.*

Igitur, si subtiliter beati Iob verba pensamus , non est ejus maledictio ex malitia delinquentis,sed ex rectitudine judicij:non est ira commoti, sed doctrina tranquilli. Qui enim tam recta maledicens intulit, non perturbationis vitio succubuit,sed doctrinæ magisterium impendit.Vidit quippe amicos tum & amore ferre,vidit vestes scindere, vidit pulvere capita conspergere, vidit consideratione suæ persecutionis obtumescere ; & verè sanctus inspexit, quod hi qui prospera temporalia requirebant,ex comparatione mentis propriæ cum temporali fractum adversitate crediderant. *ibid.*

Authoritate scripturarum maledicere prohibemur , quia in maledictione sermo est vel supervacuus, ratione & utilitate carens, vel detractorius, fraterna bona invida corrosione & odij instinctu diminuens, vel adulatorius, caput alicujus falsa olei delinitione demulcens. *Bernard.in sentent.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Maledicta nemo in aliquem proferat,qui verbis disceptat & adstantes,atque à maledictis penitus abstineat. *Plato de legibus dial.*11.

Aliud est maledicere , aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, nomine ut notè, argumento probet , teste confirmet. Maledicus autem nihil habet propositi præter contumeliam;quæ si petulantius jaciatur convitium : si facetius vrbanitas nominatur, *Cicero, pro Cælio.*

Nihil est tam volucre quam maledictum ; nihil facilius emittitur,nihil citius excipitur,nihil latius dissipatur.Neque ergo,si fontem maledicti reperietis, ut aut negligatis, aut dissimuletis vnquam postulabo. *Idem pro Cn.Plancio.*

Sycophantam non miror, qui omnia miscet ac turbat:quid enim facia. aliud?illos homines sapientissimos gravissimósque miror:primum quod quenquam clarum hominem , atque optimè de republica sæpe meritum,impurissimi voce violari facilè patiuntur:Deinde quod existimant perditi hominis profligatique maledictis posse, id quod minimè conducit, ipsis cujusquam gloriam dignitatémque violari. *Idem, de harupicum resp.*

¶ Poetarvm Dicta.

Plautus in Curcul.

Indignis si maledicatur, maledictum id esse dico.

Terentius,in Phorm.

——*Nihil est,Antipho,*
Quin malè narrando possit depravarier .
Tu id quod boni est excerpis,alicis quod mali est.

Monastica Public.,& aliorum.

Maledictum interpretando facies acrius.
Falsum maledictum malevolum mendacium est.
Malè audies,malè invicem si dixeris.
Maledicta contemnit iusti conscientia.

Maleficium, Maleficus.

¶ Definitio et Etymolog.

Maleficivm,in genere dicitur, Malefactum,injuria,facinus: & maleficus,qui non tantùm verbis indignis & probrosis , sed vi aut dolo malo injuriam atrocem proximis infert. In specie ad cacodæmonis fœderatos restringitur, de quibus infra dicetur. Græcè, κακούργημα maleficium, κακοῦργος maleficus.Hebr.*Rahhah*, nonnunquam de matre pœnè ob gravem culpam inflicto sumitur:ut *Ezech*,7.5. à verbo *Rahhahh*, malus fuit,malè affectus est,malè tractavit, incommodis affecit malitiosè. Hinc ῥάω,destruo,corrumpo,ῥῶ perdo,ἀΐρω, destruo.

Oculi quibuscumque sunt longi, maleficos esse indicant. *Plin. l.*11. *cap.*52. *& lib.*12.*c.*17.

Maleficum frondibus animal,capra.

Maleficium Iurisc.quicquid improbè admissum est.

Maleficus interdum idem est , quod veneficus & incantator. Hebr. *Mekas scheph.* Hinc maleficas mulieres appellamus incantatrices quæ & Sagæ dicuntur : & maleficas artes, pro incantationibus & veneficiis.

Divinatricis artis differentiæ præcipuæ ex earum genere quæ sunt diabolicæ,tum inventione,exortu, præstigiis, opere,tum vsu,fine à Deo vetitæ,nominantur Oracula, vaticinia spontanea,aut quæsitis provocata theomantica obsessorum,magica : quibus evocantur Dæmones, aut consuluntur præsentes,ex convento pactóque, sive à viris exerceantur, sive à sexu fœminæo:epodica item,seu incantatoria, hieroscopica sive victimarum lustrationes,auguria, sortilegia,insomnia.

Maleficos ne patiaris vivere,inquit Deus.Sunt autem malefici omnes, sive magi,venefici,incantatores, Sagæ, veneficæ, incantatrices, qui vel quæ ex fœdere & obligatione mutua cum Diabolo , seu expressa illa sit,& conceptis verbis ab conditionibus,seu tacita,ex occulto mutuóq; consensu,Dæmoniacas artes exercent:sive ad prædicenda futura,sive ad perficiendum opus aliquod sive malum, sive bonum,quanquam hoc rarius,nec fit,nisi ad fidem fascinorum augendam: Nec refert,sive ex ipsis maleficis, vel per ipsos Dæmon compellatus vel interrogatus respondeat,sive in alio subjecto aut domicilio ab iisdem consulatur:Opus autem,sive peragat qui scisciturve pro eo Diabolus.Iidem enim sunt

mali

mali ſpiritus, & qui percunctantem regunt, ut maneipium ac domicilium ſuum, & qui dant reſponſa ex alio; & colludunt inter ſe omnes atque conſpirant. Quid autem ſummus Iudex pronuntiaverit de hujuſmodi maleficis audiamus.

¶ Loci Biblici.

Maleficos(maleficam)non patieris vivere. *Exod.*22.18.

Nec inveniatur in te,qui ſit maleficus. *Deut.*18.10.

Manaſſes obſervabat ſomnia, ſectabatur auguria, maleficis artibus inſerviebat:habebat ſecum magos & incantatores:multáque mala operatus eſt coram Domino,ut irritaret eum. 2. *Chr.*33.6.

Sterilitas & viduitas univerſa venient ſuper te propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. *Eſa.*47.9.

Sta cum incantatoribus tuis & cum multitudine maleficorum tuorum,in quibus laborasti ab adoleſcentia tua:ſi fortè quid profit tibi, aut ſi poſſis fieri fortior. *Ibid.*12.

Nolite audire Prophetas veſtros, & divinos, & ſomniatores,& augures, & maleficos, qui dicunt vobis, Non ſervietis Regi Babylonis. *Ierem.*27.9.

Præcepit Rex ut convocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi,ut indicarent Regi ſomnia ſua. *Dan.*2.2.

Auferam maleficia de manu tua, & divinationes non erunt in te: *Mich.*5.12.

Vox flagelli, &c. propter multitudinem fornicationum meretricis ſpecioſæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus ſuis,& familias in maleficiis ſuis. *Nahum.*3.v.4.

Ero teſtis velox maleficis adulteris & perjuris. *Malach.*3.5.

Timidis,incredulis,execratis,homicidis,fornicationibus, veneficis, & idololatris,& omnibus mendacibus,pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure,quod eſt mors ſecunda. *Apoc.*21.8,

Foris canes, & venefici. *Apoc.*22.15.

¶ Patrvm Sententiæ.

Omnis anima partim privati cujuſdam juris ſui poteſtatem gerit, partim vniverſitatis legibus, ſicut publicis coërcetur & regitur. Quia ergo vnaquæque res viſibilis in hoc mundo habet poteſtatem angelicam ſibi præpoſitam,ſicut aliquot locis Divina ſcriptura teſtatur, de ea re cui præpoſita eſt, aliter tanquam publicè agere cogitur. Potentior enim parte eſt vniverſitas: quoniam illud quod privatim agit,tantum agere ſinitur, quantum lex vniverſitatis ſinit. Sed vnaquæque anima tanto eſt pietate purgatior, quanto privato ſuo minus delectata, legem vniverſitatis intuetur, eique devotè ac libenter obtemperat. Eſt enim lex vniverſitatis, Divina ſapientia. Quantò autem ampliùs privato ſuo gaudet,& neglecto Deo,qui omnibus animis vtiliter ac ſalubriter,præſidet,ipſa ſibi vel aliis, quibus potuerit, vult eſſe pro Deo ſuam potius in ſe vel in alios, quam illius in omnes diligens poteſtatem: tantò eſt ſordidior, & quantò quem magis pœnaliter Divinis legibus, tanquam publicis ſervire cogitur.

Quanto igitur etiam humana anima deſerto Deo,ſuis honoribus vel ſua poteſtate fuerit delectata, tanto magis ſubditur talibus poteſtatibus:quæ privato ſuo gaudent, & honorari ab hominibus, ſicut dij cupiunt quibus lege Divina ſæpè conceditur, ut eis quos ſibi ſecundùm eorum merita ſubjugaverint,privato illo jure etiam miraculorum aliquid præſtent in his rebus exhibendorum, quibus ſunt intimo ſed tamen ordinatiſſimo poteſtatum gradu præpoſitæ:at ubi divina tanquam lex publica jubet,vincit vtique privatam licentiam: quanquam & ipſa privata licentia, niſi vniverſalis poteſtatis divinæ permiſſione nulla eſſet. Ideóque fit, ut ſancti Dei ſervi, quando hoc demum eos habere vtile eſt, ſecundum publicam,& quodammodo imperialem legem, hoc eſt, ſummi Dei poteſtatem, imperent infimis poteſtatibus, ad quædam viſibilia miracula facienda in illis enim Deus ipſe imperat, cujus templum ſunt & quem contempta ſua privata poteſtate, ardentiſſime diligunt.

In magicis(maleficis)autem imperationibus,ad illecebram deceptionis, ut ſibi ſubjugent eos quibus talia concedunt præſtant affectum precibus & miniſteriis eorum privato illo jure largientes, quod ſibi licet largiri honorantibus ſe ſibique ſervientibus, & quædam ſecum in ſacramentis ſuis pacta ſervientibus. Et quando videntur imperare Magi,per ſuperiorum nomina inferiores terrent,& nonnulla viſibilia ſuæ propter infirmitatem carnis magna videntur hominibus non valentibus æterna contueri, quæ per ſeipſum præſtat dilectoribus ſuis verus Deus, mirantibus, exhibent. Hæc autem permittit Deus juſtè omnia moderans, ut pro cupiditatibus & electionibus ſuis, ſervitutes eorum, liberationéſque diſtribuat. Et ſi quando invocatione ſummi Dei aliquid pro ſuis malis cupiditatibus impetrant,vindicta eſt illorum, non gratia. *Aug.lib.*83.*quæſt.c.*79.

Ægyptius ille,de quo Lucas in Actis,impoſtor erat & maleficus,ſeditionémque movens attentabat ſuorum criminum ſocios facere Chriſtum & Paulum:ſed non potuit. *Paulò poſt* Deus permiſit aliquid magis Ægyptiis,ne Moſes maleficus eſſe putaretur: permiſit illos docere omnes quantum(ars maleficaj)magica imponit ſenſibus:reverà autem non deceperunt, ſed ipſi ſe victos confeſſi ſunt nihil nobis nocent impoſtores,ſed meliores potius reddunt. *Chryſ.*3.*tom.hom.*46.*in Act.Apoſtol.*

¶ Philosop. Et Histor. Sentent.

Mihi maximo argumento ad Roſcij innocentiam poterat eſſe, in ruſticis moribus,in victu arido,in hac horrida,incultaque vita,(homicidii) iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere;ut non omnem frugem,neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In vrbe luxuries creatur; ex luxuria exiſtat avaritia neceſſe eſt; ex avaritia erumpat audacia:inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. *Cic.Orat.pro Sext.Roſcio Amerino.*

An verò, judices, vos non intelligitis nihil aliud agi, niſi ut proſcriptorum liberi quavis ratione tollantur, & ejus rei initium in veſtro jurejurando,atque in Sext.Roſcij periculo quæri? Dubium eſt,ad quem maleficium pertineat, quum videatis in altera parte ſectorem, inimicum, ſicarium,eundemque accuſatorem hoc tempore: ex altera parte egentem; probatum ſuis filium, in quo non modo culpa nulla, ſed ne ſuſpicio quidem potuit conſiſtere; *Idem eod.Orat.*

Nulla lex in vrbe noſtra reperietur, ut apud cæteras civitates, maleficium vllum exilio eſſe mulctatum. *Idem orat.pro A.Cæcina.*

Enumeratio eſt,in qua pluribus rebus expoſitis,& cæteris infirmitatis vna reliqua neceſſario confirmatur,hoc pacto: neceſſe eſt aut inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe occiſum,aut metus,aut ſpei,aut alicujus amici gratia:aut ſi nihil horum eſt,ab hoc non eſſe occiſum. Nam ſine cauſa maleficium ſuſceptum eſſe non poteſt. *Idem l.*1.*de Invention.*

Qui accuratius introſpicere iſta enixi ſunt,magiæ faſtigia duo deprehenderunt. Alterum infamem eſt,ac immundorum ſpirituum commerciis inauſpicatum: reliquum,ſi penſitatius explores diſpiciáſve,non ferè aliud eſt,quàm naturalis Philoſophiæ apex. Priorem illam non magnoperè magiam,ſed *Goëtiam* vocant Græci, incantationibus & carminibus nefariæ curioſitatis arte compoſitis concinnatam,quam honeſtiore vocabulo etiam *Theürgiam* nuncupare audent;ſed tamen quodam diſternículo, ut illicitis artibus debitos cujuſmodi excogitaſſe Zabulus memoratur;alteros intelligi damnabiles velint,quos & *Maleficos* vulgo appellant. Horum enim eſſe Goëtiam propriè dicunt. De qua concinnantur libri, quos improbatæ lectionis appellat Iureconſultus Vlpianus, protinúſque corrumpendos eſſe ſtatuit. *Cœlius Rhodigin.lib.*9.*c.*23.

Remedia adverſus maleficia in ſupernaturalia, naturalia & ſuperſtitioſa divido. Supernaturalia à vi quadam divina procedunt, & à poteſtate ejus, qui omnia ex arbitrio moderatur. Naturalia autem vim quoque divinam adverſus dæmonia (maleficiorum impios & primarios authores) habent, ſed inſitam & ordinariam non quidem ex elementis, eorúmve compoſitione pendentem; ſed ex tota, ut dicunt ſubſtantia,& ex proprietate à Deo eis indita. Superſtitioſa porrò interdum ejuſdem improbitatis cum maleficio ſunt, & damnata; aliquando permiſſa,ut mentis opinio,levi ſuperſtitione imaginationi impreſſa ſententia,ſolutione ſimili adimatur. Nocet enim, & anxietatem,ac triſtitiam conciliat in animo concepta de aliqua re tenacius opinio: ut liquet ex animi affectibus,amore,odio,invidia,& ſimilibus,quibus medemur contrariis impreſſionibus. Divina remedia præcipua ſunt, & ad quæ certius ac tutius recurritur, &c. *l.*34.*cap.*22. *ſect.*2. *Petrus Gregor. Syntagm. iuris,part.*3.*lib.*34.*c.*22.*ſect.*2.

Conſtantinus imperator magicis carminibus aſſuetos, maleficos vulgi conſuetudine nuncupari teſtatur. Id ipſum & Lactantius. *De orig. err. cap.*17. Quamvis enim maleficij nomen ad omnia pertineat crimina, & damnum omne quo nocetur alteri,ut conſtat ex penè infinitis juris teſtimoniis:ob inſigne tamen nocendi ſtudium,quod in ſortilegis,lamiis, incantatoribus eſſe detegitur, ea maleficij nomine abſolutè ſignantur. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius maleficos communis ſalutis hoſtes dixerunt. Quæ non tantùm ad viros, ſed & ad fœminas pertinent,quando & curioſior hic ſexus, & ad artes maleficas ſcrutandas propenſior ſit, ut tradunt Rabini. Sic etiam docent verba *cap.*22. Exodi quæ de muliere non viro loquuntur,malefica non vivet. *Idem eod.l.c.*1.*ſect.*32.3.& 4.

Omnino opus eſt,ut vnoquoque tempore in maleficos homines animadvertatur. Plerique enim non admonitionibus,non exemplis in alios ſtatutis emendantur:ſed neceſſitas exigit,ut ignominia,exilio,aut morte mulctati coërceantur. *Dion.l.*52.

¶ Dicta Poætica.

De remediis ſuperſtitioſis, Ethnicorum adu.maleficia.

Virgilius.

At nutrix patula componens ſulphura teſta.
Narciſſum,caſſiamque herbas incendit olentes:
Terque novena ligat triplici diverſa colore
Fila:ter in gremium circum,inquit, deſpue virgo,
Deſpue ter virgo:Numero Deus impare gaudet.

Idem Ecloga, 8.

Effer aquam, & molli cinge hac altaria vitta:
Verbenáſque adole pingues, & maſcula thura,
Coniugis ut magicis Sanos avertere ſacris
Experiar ſenſus: &c.

Ovid. Faſt. lib.6.

De Grane malefica loquens.

Pervenit ad Granen,& rem docet; illa,timorem
Pone,tuum ſoſpes(dixit)alumnus erit.
Venerat ad cunas,flebant matérque,patérque:
Siſtite vos lachrymas:ipſa medebor,ait.
Protinus arbutea poſtea ter in ordine tangit
Fronte,ter arbutea limina fronde notat.
Spargit aquis aditus,& aqua medicamen habebant.
Extaque de porca cruda bimeſtre tenet.
Atque ita,noctis aves extis puerilibus,inquit,
Parcite;pro parvo victima parva cadit,&c.

Tibullus, lib.2. Eleg.5.

Ille ego,cum triſti morbo defeſſa iaceres,
Te dicor votis eripuiſſe meis.
Ipſeque ter circum luſtravi ſulphure puro,
Carmine quum magico præcinuiſſet anus.

¶ Hieroglyphicon.

Heſychius ait veſpertilionem Hieroglyphicon eſſe hominis, qui ſerò & parcè fidei documenta ſuſceperit, inque illis mente non ſatis

firma verſetur,ſed in ambiguo omnia reponat,neque ſciat de terra ſua exire,ſed in quibus genitus eſt latebris deliteſcat: Chriſtianus demum (externa profeſſione) ſit,ſed parum fidelis ſit: vt ſunt Marani, malefici, apoſtatæ, Judæi, Mammaluci, Turcæ; quicunque in ſumma qui Chriſti veritatem, Chriſtumque ipſum repudiant, peregriniſque doctrinis adhærentes,errorum tenebris delectantur, & in tenebris ignorantiæ maleficis & improbatis, ac ethnicis artibus turpiſſimis perire malunt, quàm vero Deo tribuere gloriam. *Io.Pierius Val.l.25.c.17. Anonym.*

Vide Magia.

Maleuolentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MALEVOLENTIA, Græcè κακόνοια,ας,ἡ, vel χαιρόκακία: κακόνοος, ε, ὁ, malevolus. Eſt autem malevolentia voluptas ex malo alterius,ſine ſuo emolumento, *ſic Cic.l.4. Tuſc.q.*

Indignatio eſt mediocritas invidiæ & malevolentiæ.

Malevolentia,Hebr. *Reſchab.*impietas.improbitas, à verbo *Raſchah.* improbus, malevolus, præfractus fuit. Cognationem habet cum *Rahaſch,*commotus eſt,& cum *haſchar:* dives fuit. Illud enim malevolis hominibus ſolemne eſt,quod ſubitò moveantur, & in divitiis plantati, malum animum adverſus quoſvis foveant.

Malevolentia nonnullis dicitur *ſcheminach,*i.acerbitas,& *ſchen,*dens, dentes neſcio quomodo acuere videntur.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Philemon in Anacalyp.

Λυπεμένῳ δ' ὅστις ἀκολυθῶν λέγει.
Χαῖρε, ἐξ αὐάγκης ἔστ' οἰμώξει λίαν.
Si quis triſtantem aliquem ſecutus ei dixerit,
Salve, neceſſariò ipſum lugere iubet.
Οτι δὲ χρὴ ἐπιχαίρειν τοῖς ἀδικοῦσιν.
Non eſt gaudendum ob alienas calamitates.

Menander.

Ταῖς ἀτυχίαις μὴ ἐπίχαιρε τῶν πέλας:
Πρὸς τ' τύχῃ γὰρ ζυγομαχεῖν ἐ ῥάδιον.
Ne gaudeas ob infortunia proximorum.
Fortunæ enim reluctari difficile eſt.

Eurip. in Inone.

Μὴ σκυθρωπὸς σθ' ἅλως πρὸς τὰς κακὰς
Πρόσ. νους αὐθρωπ' μεγώς.
Ne nimium ſeuerus & grauis eſto erga infeliciter
Agentes, cum homo ſis.

Idem in Andromache.

Πᾶς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων
Οὐ πώ ποθ' ὕβρισ' αὐτὸς ὀρρωδῶν πιθεῖν.
Calamitatibus hominum infortunatorum.
Nunquam inſultauit, metuens,ne quid etiam ipſe patiar.
Εἰδ' ἐγω πράσσω κακῶς,
Μηδὲν τόδ' αὐχῇ, τὸ σὸ γάρ τοι πράξεις τάδε.
Quamvis autem ego ſim infortunatus:
Ne propter id glorieris. Nam tu quoque talis fieri potes.

Idem in Andromeda.

Συνάλγησον, ὡς ὁ κάμιων δακρύων μεθιεὶς
Εχὶ χυφόπτα μοχθῶν.
Condoleto, nam ager lachrymis fuſis
Ab arumnis leuatur.

Heſiod. in operibus.

Μήποτε δ' ἐμῳδὸν πενίαν ὀνομφόρον ἀνδρὶ
Τίτλαθ' ὑπεδίζθαι, μακάρων δόσιν αἰὲν ἐόντων.
Ne vnquam cuiquam miſeram paupertatem animum rodentem
Obiicere ſuſtineas, donum immortalium Deorum.

Eurip. in Jone.

Οὔκ ἐστι λύπης ἄλλο φάρμακον βροτοῖς,
Ως ἀνδρὸς ἐσθλοῦ καὶ φίλου παραίνεσις.
Οστις δ' αὐτὴν τὴν νόσον ξυνῶν ἀνὴρ,
Μεθ' ἧς περάσας, καὶ γαληνίζει φρένα,
Παρ' ἀνδρὸς δ' ἄλλ' ἡδιον ὕστερον φρενὶ δυπαλῆ.
Nullum eſt aliud hominibus remedium doloris,
Quàm boni & amici viri adhortatio.
Solus perturbat & iterum componit animum,
In præſentia gaudens, duplo poſtea dolore afficitur.
Solitudo ei ſuauis eſt,qui malos odio habet. Stob.ſerm.54.
Id agas, ne quis tuo te merito oderit. Publius.
Maleuolus ſemper ſua natura veſcitur. Idem.
Grauior inimicus qui latet ſub pectore. Idem.
Maleuolentiam qui vincit, hoſtem ſuperat maximum. Idem.
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors. Horat.
Eſt miſerorum, vt maleuolentes ſint atque inuideant bonis. Plaut.
Ledens me amicus, ab inimico haud diſerepat. Menander.
Turpe, Vir & mulier iuncti modo, protinus hoſtes. Ouid.
Inuidiam quod habet, non ſolet eſſe diu. Propertius.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Μηδενὶ συμφορὰν ὀνείδισης: κοινὴ γὰρ ἡ τύχη, καὶ τὸ μέλλον ἄφατον.
Nemini calamitatem obieceris: communis enim fortuna eſt,& quid futurum ſit, non liquet. *Iſocr.ad Demonic.*

Οἷσιν ἡδονὴν ἔχουσιν αἱ τῶν πέλας ξυμφοραὶ, ὁ ξυνιᾶσι μὴ τὰ τῆς τύχης κοινὰ πᾶσιν, λαμβάνει δ' οἰκείας χαρᾶς.

Quibus infortunia proximorum voluptati ſunt, illi non intelligunt fortunæ caſus omnibus eſſe communes: & propriam gaudendi cauſam non habent. *Democrit.Philoſoph.*

Ατυχῆσαι μὴ ἐπὶ γέλᾳ, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη.
Infortunatum ne irriſeris,communis enim eſt fortuna. *Chilo ſapiens.*

Cernuntur autem in iis ægritudinibus & voluptatibus omnibus quæ ob eas res ſuſcipiuntur quæ proximè èveniunt: qui enim indignantur,is dolet illorum rebus ſecundis qui injuria iis fruuntur: invidus hunc vincens dolet rebus: at malevolus tantum abeſt vt dolcat, vt etiam capiat voluptatem. *Ariſt.l 2.Ethic.*

Εγὼ δ', ὅστις ἀνθρώπῳ ὢν ἀνθρώπῳ τύχῃ ὠφελίᾳ, πανταπᾶσι ἀνόητον ἡγοῦμαι εἶναι γὰρ ὁ τὰ βέλτια πλατίζων ἰσμίζων καὶ δρίστω ἔχειν αἰσθάνεται, οὐκ οἶδεν εἰ τοιαύτη δαίμων ἐστὶν ἡ μίχεις τ' ἑαυτῆς πῶς χρὴ ὠφιτυύτης λέγειν ἢ πᾶς ἀνθρώπῳ ζῆν ἑτέρῳ.
Ego illum planè ſtolidum eſſe judico,qui cum homo ſit, homini fortunam exprobrat. Quomodo enim convenit de fortuna gloriari, vel eam objicere alteri,illum qui ipſe neſciat,an ſibi conſtans vel ad veſperum permanſura ſit,quamvis præſentia ſe quàm optimè,& vitam fæliciſſimè agere putet? *Demoſt.in orat.pro Corona.*

Αμασις Πολυκράτει φῶδε λέγει, ἡδὺ μὲν πυνθανόμενος ἀνδρα φίλον ἐ ξεῖνον εὖ πρήσσοντα. ἐμοὶ αἰσυμ μεγάλαι δὲ τυχίαι οὐκ ἀρέσκουσιν, ἐπιστεμβρᾳ τὸ θεῖον, ἐως, ἐπ φθονερὸν. καὶ πως βάλομαι καὶ αὐτὸς, καὶ τ' αὐ κηδόμεν τὸ μὲν τ' δὐτυχέῃ τ' πρωμμάτων; τὸ δ' περισσαίνειν, καὶ ὅτω ἀμφιέρδειν τ' ἀεῶνα. ἐναλλὰξ πεπόσων ἡ δὐτυχέῃ τὰ πάντα, ἐδένα γὰρ τῷ λόγῳ οἶδα ἀκύσας, ὅστις ἐς τέλ@ ἐ κακῶς ἐπλεύσησι ὠφ'ἱρίζ@ δύτυχίων τ' πάντ@.
Amaſis Polycrati ita inquit: Mihi quidem fœliciter agi cum viro amico meo & hoſpite audire,voluptati eſt: tamen tuæ magnæ proſperitates mihi non placent,qui intelligo quàm invidum nomen ſit. Quod ad me attinet,malim tum meas ipſius,tum eorum qui mihi curæ ſunt, res nunc proſperas ire,nunc contra, & per varias fortunæ vices ævum traducere: quam in omnibus mihi proſperè cedere. Nullius enim vnquam mentionem audivi,qui vbique ſucceſſus ex animi ſententia habuerit,& tandem malè finiens non funditus ſit everſus. *Herodot. libr.3. hiſtor.*

Τοῖς μὲ νοσεῦσιν ἰατρὸς, τοῖς δ' ἀτυχοῦσι, φίλος δεῖ πυρσεύειν.
Medicos ægrotis, amicos infortunatis conſulere oportet.

At mihi tamen antequam in provinciam venirem, redditæ ſunt à te literæ: quibus etſi te Tarſum proficiſci demonſtrabas,tamen mihi non dubiam ſpem conveniendi mei afferebas: quum interea, credo equidem, malevoli homines (latè enim hoc patet vitium, & eſt in multis) ſed tamen probabilem materiam nacti ſermonis,ignari meæ conſtantiæ, conabantur alienare à te voluntatem meam, qui te forum Tarſi agere, ſtatuere, decernere, multa judicare dicerent;quum poſſes ſuſpicari jam tibi eſſe ſucceſſum: quæ ne ab iis quidem fieri ſolerent, qui brevi tempore ſibi ſucceſſum iri putarent. Horum ego ſermone non movebar: quin etiam (credas mihi velim) ſi quid tu ageres, levari me putabam moleſtia: & ex annua provincia, quæ mihi longa videretur, propè jam vndecim menſium provinciam factam eſſe gaudebam, ſi abſenti mihi vnius menſis labor detractus eſſet. *Cic.lib.3.epiſt.famil.ad Appium. Pulchrum.*

Naturæ ineſt adfectis injuria, erga adficientes continuò malevolentia. *Procop.de bello Vandil. lib.1.*

Malignitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MALIGNITAS,perverſa & depravata voluntas, Græc.κακοθυμία. Hebr.*Rahhad,*à verbo *Rahhahh,* malus fuit,malè affectus eſt, incommodavit.Hinc ῥαῖσα,deſtruo, corrumpo. *Rahho*, malus fuit.Dicitur etiam *Reſchahh,*malignitas,improbitas. *Raſchah* i.κακοηθια, maledicendi,& malefaciendi ſtudium.

Malignus homo deſcribitur. *Iob.5.12. Pſ.5.5.& 15.4. & 119. 113.* Satan maligni ſpiritus. *Luc.8.2.*

¶ PHILOSOPH. ET HISTOR. SENTENT.

Ad vituperandum ſumus quàm ad laudandum procliviores. *Plutarc. in Lyſandro.*

Non modo extremæ eſt injuſtitiæ, videri juſtum: quum non ſis: ſed ſummæ eſt malignitatis,ſimulando facilitatem & ſimplicitatem iniquiſſimum ſe præbere. *Idem in Moral.*

Nulla tam modeſta felicitas eſt, quæ malignitatis dentes vitare poſſit. At quo receſſu quoſdam fugeris, aut quibus inſulis miſericordiæ permulſeris, non cohibebis ne alienis malis perinde ac bonis ſuæ lætentur & geſtiant.Divites ſunt aliorum jacturis,locupletes calamitatibus, immortales funeribus. Sed illi quatenus alienis incommodis ſuorum adhuc expertes inſultent, optima vindex inſolentiæ, vanitas humanæ conditionis viderit. *Val.Max.l.4.c.7.*

Homines ſubinde novis rebus gaudent:proinde faciliùs invenias qui afflictis inſultet,quàm qui fortunatis gratuletur. *Pachym.hiſt.lib.2.*

EXEMPLA.

Cain maligno oculo contemplans Abelis fratris ſui proſperitatem. *Gen.4.*

Cham,malignè & impiè Patri ſuo Noacho inſultans,*Gen.9.*

Laban malignè procedens cùm Jacobo genero ſuo.*Gen.28.29.30.*

Fratres Joſephi malignitatem multiplicem,tum adverſus eundem,tum adverſus patrem Jacobum cudunt, *Gen.37.&c.*

Pharao cum ſuis malignavit in Iſraëlitas, *Exod.1.*

Balaam contra eoſdem, *Num.22.*

Semei

Semei insultat Davidi in exilium fugienti,2.*Sam.*16.
Siba maligno consilio Miphiboseth dominum suum facultatibus propriis spoliat.2.*Sam.*16.*&* 19.
Iudas malignè carpit pium Mariæ factum,*Ioan.*12.

Vide Invidia, Livor.

Malitia, Malum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MALITIA. Græcè, κακία ας, ἡ, &. κακὸς. ὴ, ὸν, malus dicitur. Hebrææ voces in tit.*Malignitas* explicatæ sunt.

Malum hic sumitur pro malo culpæ, non pro malo pœnæ, Vide Etymol.trilingue Lugdun. *pag.* 452. Est autem malitia,mentis atq; animi depravatio,à tramite veritatis devia. *secund.Ambr.in Hexamer.*

Malitia est versuta & fallax ratio nocendi. *secund. Cicer. l.3. de Natur. Deor.* Differt autem malitia à vitiositate, quod malitia certi cujusdam vitij nomen est,vitiositas omnium.

Malum,Græcè, κακὸν,ὸυ,τὸ,dicitur. Et nihil est aliud,quam boni privatio,sicut tenebræ sunt privatio luminis. *secund.Ioan.Damasc.lib.2.c.*4.

Malum nihil aliud est, quàm bonum imperfectum. *secundum B.Th. secund.sent.dist.*34.*q.*1.

Malignitas Græcè, κακία ας, ἡ, & πονηρὸς, ρὰ, ρὸν, malignus dicitur.Malignus verò dicitur , quasi malus ignis, id est,pravam habens intentionem *secund.B.Thom. sup.Psal.*36.*principio.* Est enim malignus,asper,difficilis,invidus,avarus. Hinc malignam vitam quæ angusta atque ardua est.Virg.*Aditusque maligni.*

Malignitatem vitæ nostræ similitudo declarat. Aranea est animal debile,ac tenuissimum,quod transeuntibus muscis quædam retia dolosa contexit : sic animi illorum,qui sceleratis operibus dediti sunt,inanibus & subdolis machinationibus,occupantur. *Cass.sup.illud.Anni eorum sicut aranea.*

Loci Biblici.

Malitia damnatur, Rom.1.29. Ephes.4.31. Col.3.8. Iac. 1.21.1. Pet.2.1. malitia hominum multa. Gen. 6.5. malitia omnis auferenda. Eph.4.31. Col.3.8. malitiæ veteris fermentum,1. Cor.5.8. in malitia perseverantes pereunt,1.Sam.12.v.25. malitia ut pueri efficiamur, studere debemus.1. Cor.14.20.

Malum omne fugiendum, Ps.34.15. & 37.32. & 119.101.128. Prov.3.37. Esa.1.16.Ezech.18.21. Amos 5.15.Ro.12.9.1.Ioan.3.v.4.3.Ioan.v.11.Malum dicens bonum,punietur,Esa.20.Malach.2.17.Prov.24.v.24. Malum pro malo non reddendum, Prov.17.13. & 20.22. & 24.v.29. Rom.12.14.17.1. Cor.4.12.1.Th.5.15.1. Petri,3.9. Malum bono vincendum, Rom.12.20. A malo ita abstinendum,ut quod bonum est facias, Ps.34.15.& 37.27.Esa.1. 16.17.& 55.7.Ephes.4.28.1.Pet.3.11.

Malum pœnæ,à Deo est,Deut.32.3.1.Reg.9.9.& 21.29. Esa.45.7.Ier.11. 11.& 32.43.Baruc.2.2.Amos.3,6.Ionæ 3.10.Mich.1.12.& 2.3. Malum culpæ summè aversatur Deus, tantùm abest,ut eum authorem habeat. Exod. 13.7.2.Paral.19.7.Iudith.5.21. Iob.34.10.Ps.5.v.5.7. & 45.7.Prov.15. v.8.9. Sap.14.9.Eccl.15.21.Oseæ 13.9.Rom.9.14.2.Cor.6.v.15,Iac.1,13. Malos rectores,& præpositos permittit Deus,ob peccata populi,2. Reg.24. Iob. 34 30.Esa.29.v.10.Ezech.14.9.Oseæ.13.11.2.Th.2.v.11. Iubetque obedientiam illis præstare, Matth.23.3 Malorum etiam ministrorum opera vtitur Deus,Matth.7.22.Mar.6.38.Luc.9.49.Mali species fugienda,1.Thes.5. 32. Malo consentire,quam noxium,Rom.1.32. Malorum inventores miseri. Prov.11.27.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Malum culpa à nobis est.

Nemini mandavit Deus impiè agere. *Eccles.*15.

Nemo,cum tentatur,dicat : quoniam à Deo tentatur.*Iacob.*1.

Pœna á Deo.

Bona & incommoda,vita & mors,paupertas & honestas,à Deo sunt. *Eccles.*11.

Si erit malum in civitate,quod Dominus non fecerit.*Amos* 3.

¶ Patrvm Sententiæ.

Melius judicavit Deus de malis benefacere, quam mala nulla esse permittere.*Aug.in Ench.*

Malignitas,est mala voluntas hominis, cùm vltra non possit : vel beneficiis grates non referre. *Idem.*

Malitiæ comes individua est miseria.*In Psal.*32.

Malitia est,per quam moribus deceptorijs veritate palliata vel odium alterius,vel proprium commodum attenditur.*In quadam Epist.*

Malitia est mentis atque animi depravatio à tramite veritatis devia, quæ in curiosorum animos frequenter obrepit. *Ambr.in haxamer.*

Mala non sunt,nisi quæ crimine mentem implicant,& conscientiam ligant. *Ibid.*

Sicut ignis amoris mentem erigit:ita ignis malitiæ involuit , quia Spiritus Sanctus cor replet,elevat,& ardor malitiæ ad inferiora semper incurvat:*Greg.super. Ioël.*

Mens prava semper in laboribus est,quia aut molitur mala,quæ inferat,vel metuit ne sibi ab aliis inferantur : & quicquid contra proximos cogitat,hoc contra se cogitari à proximis formidat.*Lib.*11.*Moral.*

Velociùs malitiæ parva scintilla consumimur, quàm virtutis ignibus concalescere possimus. Nam & melli plurimo parum absinthij injectum , velocem amaritudinem trahit, mellis etiamsi duplum injiciatur absinthio non poterit ejus obtineri dulcedo.*Nazian.in apolog.*

Habet malitia currum suum totis quatuor consistentem, sævitia, impatientia,audacia, impudentia. Unde enim velox est currus iste ad effundendum sanguinem, qui nec innocentia sistitur,nec patientia retardatur,nec timore frenatur,nec pudore inhibetur.Trahitur autem duobus pernicibus equis,& ad omnem perniciem paratissimis,terrenæ potentiæ,& seculi pompæ. Porro præsident his duobus equis aurigæ duo; timor & livor.Timor quidem pompam,livor potentiam agit.*Bernard. sup.Cant.*1.

Considerat hujus stultitiæ mistum dolum tyranni : aut enim Herodes credidit scripturis,aut non. Si non credidit,ut quid ergo interrogabat scripturas, quas putabat esse vaniloquas ? Si credidit, existimans prophetiam esse immobilem,quomodo ergo sperabat illum Regem interficere,quem futurum esse dicebant scripturæ?Nam si prophetiæ credidit, clarum erat ipsum adversus impossibilia conari. Sed si non credidit,tunc nec sibi timere debuit,nec puero insidiari. Respondit Chrysostomus : anima semel malignitate capta,stultior cunctis efficitur. Tale quippe est vitium malignitatis,ut à nullo plerumque impulsa, sese ipsa præcipiter,& sæpe absque effectu operis,ærumnosa & impossibilia conetur efficere.*Chrys.super Matth.c.*2.

Coërceri omnino nequit animus , prava semel voluntate vitiatus; quia zelus sapere nescit, & ita consilium non habet:ideò Herodes non suo consilio gubernabatur,sed vinculo diaboli trahebatur. *Ibid.*

Sicut ignis quantò ampliùs ligna susceperit , in majorem flammam erigitur : sic anima mala quantò magis veritatem audierit, eò ampliùs in malitiam excitatur.*Ibid.super Matth.*22.

Ætate minores,malitia pares. Nam pulli serpentum statura breviores sunt veneno autem æquales:catuli luporum, etsi venatione nocere non possunt jam tamen in sanguine gaudent, & morsibus lædunt. *Ibid.*

Debuerunt Pharisæi timere Sadducæorum exemplo, ut ne similiter interrogantes confunderentur:sed ardens malitia dum se sociare festinat,rei exitum non aspicit, malevolentia enim & livor nutriunt impudentiam. *ibid.*

Pharisæi apud se dicebant , Vnus loquatur pro omnibus, & omnes loquamur per unum,ut si vicerit,omnes videamur victores. Si autè victus fuerit, solus videatur confusus:Ecce sagacitas malignantium. *ibid.*

Loquitur apud se maligna cogitatio : vsque quo illum talem tolero, Consentire ei comprobor , si eum non corripio : consentiens autem, Deum offendo, corripiam ergo , ne Deum offendam. Nihil pro mea, sed pro Dei injuria vel vlciscenda totum facio,imò sic illum sibi restituam.Proximum enim corpore,& eum castigare,hoc non est proximo nocere,sed prodesse velle. Sic sæpe apud se loquitur cogitatio maligna excæcavit enim eam malitia sua. *Hugo lib.*1.*de anima.*

Nequitiam veteres definierunt voluntariam esse malitiam, inquam non casu incidimus,sed spontanea voluntate versamur.Nequam dictus est homo malus,quasi nequaquam, id est,nullo tempore aptus. *Cassiod. sup.Psal.*

Malignitatem vitæ nostræ similitudo declarat.Aranea est animal debile ac tenuissimum, quod transeuntibus muscis quædam retia dolosa contexit:sic animi illorum, qui sceleratis operibus detenti sunt, inanibus & subdolis machinationibus occupantur.*Idem in Psal.*90.

Malitia est,ex proposito,& deliberatione,malo cognito prono animo consentire.*Rich.in ep.ad cor.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Anthol. Sac. Iac Billij

Quum Deus effectum precibus non præstat iniquis,
Multum concedit,quod nociura negat.
Errantes voto non vult delinquere facto,
Iratúsque sinit quod prohibet placidus.
Discat fœlici supplex gaudere repulsa,
Incipiátque animo pellere quod voluit :
Parcentémque Deum noscat sibi,cum ruiturus,
Non exaudiri,ne rueret,meruit.

Sen. Hipp. act.2.

Invenit artes bellicus Mavors novas,
Et mille formas mortis. Hinc terras cruor
Infecit omnes fusus,& rubuit mare.
Tunc scelera,dempta fine,per cunctas domos
Iere:nullum caruit exemplo nefas.
A fratre frater,dextera nati parens
Ceci dit,maritus coniugis ferro iacet,
Perimúntque fœtus impia matres suos.
Taceo novercas : mitius nihil est feris.

Idem Oct. Act.2.

Sed in parentis vicera intravit sua
Deterior atas,eruit ferrum grave,
Aurúmque sana mox & armavit manus
Partita fines regna constituit novas
Exstruxit vrbes,tecta defendit suis
Aliena telis,aut petit prada imminens.

Plaut, Bacch.

Ædepol.

Ne tu illorum mores perquam mediatè tenes:sed etiam
Vnum hoc ex ingenio malo malum inveniunt suo,
Nulli amici sunt,inimicos ipsi in se omnes habent
Atque secum frustrantur : frustrari alios stolidi existimant.

Plaut: Trin.

Novi ego hoc saculum moribus quibus sit:malus bonum malum
Esse vult ut sit sui similis: turbant,miscent mores mali,rapax,
Avarus, invidus : sacrum : profanum,publicum, privatim habent
Hiulca gens,hæc ego doleo,hæc sunt,quæ exeruciant.

Hæc dies, noctéſque tibi canto, vt caueas quod manus non queunt.
Tangere, tantum fas habent, quo manus abſtineant.
Catullus de nuptiis Pelei & Thetidis.

Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiámque omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber vt innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia notho,
Impia non verita eſt diuos ſcelerare Penates.
Omnia fanda, nefanda malo permiſta furore
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur viſcere cœtus.
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.
Juvenal, 4.

Quid refert igitur, quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra,
Iugera quot vicina foro, quas emerit ades?
Nemo malus fœlix.
Horat. 1. Epiſt. 1.

Inuidus, iracundus, iners, vinoſus, amator:
Nemo adeò ferus eſt, vt non miteſcere poſſit,
Si modò cultura patientem commodat aurem.
Lucan. 5.

Nullus ſemel ore receptus
Pollutas patitur ſanguinis manſueſcere fauces.
Boët. 4. 2.

Quos vides ſedere celſo
Solii culmine reges,
Purpura claros nitente,
Septos triſtibus armis,
Ore toruo comminantes,
Rabie cordis anhelos:
Detrahat ſi quis ſuperbis
Vani tegmina cultus;
Iam videbit intus auctas
Dominos ferre catenas.
Hinc enim libido verſat
Auidis corda venenis:
Hinc flagellat ira mentem
Fluctus turbida tollens:
Mœror aut captos fatigat,
Aut ſpes lubrica torquet.
Ergo, cum caput tot vnum.
Cernas ferre tyrannos,
Non facit, quod optat, ipſe
Dominis preſſus iniquis.
Claud. 4. Hon.

Tu licet extremos latè dominere per Indos,
Tè Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent,
Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira,
Seruitii patiêre iugum; tolerabis iniquas
Interius leges: tunc omnia iure tenebis,
Cùm poteris rex eſſe tui.
Sen, Med.

Nullum ad nocendum tempus angustum eſt malis.
Juven. 3.

Qui nunc diligitur, niſi conſcius, & cui feruens
Æſtuat occultis animus, ſempérque tacendis?
Nil tibi ſe debere putat, nil conferet vnquam.
Participem qui ſe ſecreti fecit honeſti,
Charus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult
Accuſare poteſt.
Sen. Hip.

Sed cur idem qui tanta Regis,
Sub quo vaſti pondera mundi
Librata ſuos ducunt orbes,
Hominum nimium ſecurus ades,
Non ſollicitus prodeſſe bonis,
Nocuiſſe malis?
Boëth. 1. 5.

Omnia certo fine gubernans,
Hominum ſolos reſpuis actus,
Merito recta cohibere modo.
Nam cur tantas lubrica verſat
Fortuna Vices, premit inſontes
Debita ſceleri noxia pœna:
At peruerſi reſident celſo
Mores ſolio, ſanctáque calcant
Iniuſta vice colla nocentes.
Latet obſcuris condita virtus
Clara tenebris, iuſtúſque tulit
Crimen iniqui.
Nil periuria, nil nocet ipſis
Fraus mendaciis, compta colore.
Sed cum libuit viribus vti,
Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet ſubdere Reges.
O iam miſeras reſpice terras;
Quiſquis rerum fœdera nectis.
Operis tanti pars non vilis
Homines quatimur fortuna ſalo.
Rapidos rector comprime fluctus:
Et quo cœlum regis immenſum,
Firma ſtabiles fœdere terras.
Claud. 1. Ruffin.

Sed cum res hominum tanta caligine volui
Adſpicerem, latóſque dies florere nocentes,
Vexarique pios; rurſus labefacta cadebat
Religio, cauſaque viam non ſponte ſequebar
Alterius, vacuo quæ ſemina currere metu
Affirmat, Magnúmque nouas per inane figuras
Fortuna, non arte regi, quæ numina cenſu
Ambiguo vel nulla putat, vel neſcia noſtri.
Abſtulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Abſoluitque Deos: iam non culmina rerum,
Iniuſtos creuiſſe queror: tolluntur in altum,
Vt lapſu grauiore ruant.
Plaut. Bacch.

Mali ſunt homines, qui bonis dicunt malè.
Plaut. Pen.

Malo benefacere tantundem
Eſt periculum quantum bono malefacere.
Juven. 13.

Terrà malos homines non educat.
Ovid. 5. Triſt.

Siue locum ſpectes, locus eſt inamabilis, & quo
Eſſe poteſt toto triſtius orbe nihil:
Siue homines, vix ſunt homines hoc nomine digni,
Quámque lupi ſæuæ plus feritatis habent.
Non metuunt leges, ſed cedit viribus æquum,
Vitaque pugnaci iura ſub enſe iacent.
Juven. Sat. 1.

Nil erit vlterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas: eadem capient, faciéntque minores.
Omne in præcipiti vitium ſtetit.
Senec. in Tragœd. 8.

Capienda rebus in malis præceps via eſt.
Ibidem.

Nil ratio & vſus audet in magnis malis.
Tenet horror artus.
Menander.

Ἀγὰ γὰρ θεῖον τὰς κακὰς ἐπὶ τὴν δίκην.
Ducit diuinitas malos ad iudicium.
Θεῖον γὰρ πλῆγὴν οὐκ ὑπερπηδᾷ βροτός.
Dei autem flagellum non euitas mortalis.
Δήσεν ἀλλ' ἕως μὴ δίκη πονηρὸς ᾖς.
Latere vſque in finem ne putes cum ſis malus.
Ὀξὺς θεῶν δὲ ὀφθαλμὸς εἰς τὸ πανθ' ὁρᾷν.
Acutus Dei autem oculus ad omnia inſpicienda.
Ἀνὴρ πονηρὸς δυστυχεῖ, κἂν δὶς τυχῇ.
Vir malus infelix eſt, etſi felix ſit.
Ἀνδρὸς πονηροῦ φεῦγε συνουσίαν ἀεί.
Viri mali fuge congreſſum ſemper.
Ἀνδρὸς πονηροῦ σκληρὸν ἡ μαλάκωσις.
Viri mali cor non mitigatur.
Δόλιον δ' ἀνδρα φεῦγε παρ' ὅλον τὸν βίον.
Doloſum virum fuge per totam vitam.
Θεῶν δ' ὀνείδει τὰς κακὰς διδαμονᾶν.
Dei vituperium malos beneficio afficere.
Καὶ ζῶν ὁ φαῦλος, κ' θανὼν κολάζεται
Et viuens malus, & mortuus punitur.
Κακῷ σὺ μὲν δρᾶ μηδ' ὅλως ὁδοιπόρει.
Malo cum viro neque omnino iter facias.
Πονηρὸν ἀνδρα μηδὲ ποτε ποιοῦ φίλον.
Malum virum nunquam facias amicum.
Φασὶν κακίστους οἱ πονηροὶ τοὺς κακοὺς
Dicunt peſſimos malis illos, qui ſunt boni.
Ὡς ἔργον οὐ ζῆν ἐν πονηροῖς ἤθεσι.
Quam difficile bene viuere inter malos mores.
Ex primo Epigram.

Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδίκων ἄσπιν οὐκ ἀπέτισεν
Nullus hominum iniuſtorum pœnam non ſolvet.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Videntur omnia repentina grauiora. Nam præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longè ante videris. *Cic. 3. Tuſc.*

Non eſt dubium, quin omnia quæ mala putantur, ſint improuiſa graviora. *3. Tuſc.*

Inventor malorum eſt, qui aliquam malam conſuetudinem vel aliquod tormentum primus invenerit. *Cic.*

Malitia præmiis exercetur: vbi ea deſumpſeris, nemo omnium gratuitò malus eſt. *Salluſt. in fragm.*

Ingrata res eſt malitia nacta veniam. *Appian. lib. de bel. Mitrid.*

Publico decreto bellum gerere, publica malitia quæ ſociorum ſunt auferre, nec quenquam horum authorem punire, inſuper magis ducem ex illis eligere, commiſſorúmque facinorum duces, & authores honore afficere, mihi omnis generis malitia refertum eſſe videtur. *Polyb. libr. 4.*

Idem

Idem ſemper de nobis pronuntiare debebimus,malos eſſe nos, (invitus adjiciam)& futuros eſſe. *Senec.de benef.lib.*1.*c.*10.

Vnum malum ſapientiæ eſt turpitudo, quæ introire cò vbi jam virtus honeſtúmque eſt, non poteſt. *Idem, lib. quòd in ſapientem injuria non cadat,cap.*4.

In primis cavendum,ne malum malo curare velis. *Pachymer.hiſt.l.*4.

Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit,ac venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem perferunt, ſive ſua continent: non eſt huic ſimile,hoc habentibus peſſimum eſt.*Seneca* 82.*Epiſt.*

Male facere qui vult,nuſquam non invenit cauſam: malevolus ſemper ſua natura vtitur. *In Proverb.*

Improbum ingenium magnam poteſtatem adeptum, publicas importat calamitates. *Æſchines Orat.contra Cteſiphontem.*

Inſigniter & expedit & pulchrum eſt nihil agere mali, quippe quidam quaſi gradus ad virtutem malorum exterminatio; meliùs boni quid agere.*Emanuel.Imp.ad filium.*

Duo maximè vitia ſecreſcunt non ſolùm in regnis & regibus,ſed etiam in populis & omni ſpecie rerumpub.Avaritia,& Luxuria,quæ ut peſtes crudeliſſimæ omnem ſtatum reipub.ſubvertunt,& depopulantur. *Quidam.*

Extremæ malitiæ homines nunquam,aut rarò fiunt meliores. *Quidam.*

Movent vulgo turbántque homines mala publica, non quia plurium in damnum, ſed quia vniverſaliter mali ex ſuo ingenio æſtimant alios, vnde fit ut vndique ſibi metuant.*Quidam.*

Ferè accidit omnibus impiis, ut poſt liberationem ex calamitatibus, mox obliti pœnarum, & beneficiorum deteriores fiant, & cum ſenſu Memoriam quoque præteritorum deponentes, Deum novis ſceleribus ſuis ad extrema ſupplicia adigant.*Quidam.*

Tantum ex publicis malis ſentimus, quantum ad privatos pertinet: nec in publicis calamitatibus quicquam acrius, quàm privatum damnum ſtimulat, *Ex livio.*

Omnes homines ſani caſtigati,fiunt modeſtiores;ſed homines curioſi fiunt adhuc rabioſiores, accepto aliquo damno. *Quidam.*

Mortalium ſe à præſentibus malis liberandi tam ardens ſtudium eſt, ut quid in poſterum ſit futurum non cogitent. *Guicciard.l.*4.

Oportere eos qui citra periculum velint vivere,antevertere & occurrere malis impendentibus;& ſi in præſentia creſcentis plantæ radicem facilè præcidere poſſis;non eſſe tamen cunctandum,neque expectandum,ut acceptam injuriam cum periculo vlciſcaris,cum adverſarij mali cogitantis conatus opprimere liceat. *Greg.l.*5.

Imperatorum res adverſæ, auctoritatem imminuunt. *Cæſar, de Bell. Gall.*

Ut quercus & aliæ quædam arbores ſub terra defoſſæ duriores réddantur, ac durabiliores: ita quid diu premuntur adverſa fortuna,diutiùs florent.*Plinius lib.*6.*c.*41.

Ut in Muſica graves accentus ſic miſcentur, ut concentum efficiant; ita bonis & malis vtendum in vita, ut ex vtriſque vivendi ratio temperetur. *Plut.In Moral.*

Semper innocentibus gloriam adverſa pepererunt. *Ennodius lib.*5. *Epiſt.*1.

Multi magnas calamitates ſibi & aliis accerſunt, quia primas occaſiones lapſum non vitant. *Quidam.*

Quando publicæ calamitates non ſentiuntur ampliùs,aut metuuntur,certum eſt impendere totis rebus publicis extremam everſionem, & interitum. *Quidam.*

Quemadmodum res ſecundæ conciliant amicos: ita adverſæ eoſdem probant: pauci enim homines in rebus adverſis fideles ſunt, qui velint eſſe ſocij periculorum.*Quidam.*

Fortiter ſe gerere in adverſis rebus quid aliud eſt, quàm ſævientem fortunam in adjutorium ſui pudore victam convertere? *Valer.Maxim. lib.*3.*cap.*7.

Sæpe calamitatis ſolatium eſt noſſe ſortem ſuam. *Curt.lib.*4.

Hominibus quibus cum malè agi cœptum,neceſſe eſt adverſa ſemper contingere,& quæ feliciora fuêre,in perniciem verti. *Quidam.*

Qui amiciſſimo atque chariſſimo inſidias tendit,conſanguinitatis ac neceſſitudinis jura violando, quanquam victoriæ ſuperſtes, non fatum vitare, ſed facinoris conſcientiæ pœnam prorogare videtur. *Procop. de Bel.Vandal.lib.*2.

Improbi homines nec in proſpera quidem, nec in adverſa fortuna ſuos immutare mores ſat poſſunt: quos tamen dum aliquid adverſi patiuntur, occultare ſolent, & ità ut dum finitimè opera indigente, cogente neceſſitate vel ſuam quidem occultent improbitatem. *Idem de bello Goth.lib.*3.

Abſurdum eſt putare eum, qui ab aliquibus ex bono malus fuerit factus, eundem ab illis iterum ex malo bonum fieri poſſe. *Dion. Halicarn. lib.*11.

Ita comparatum eſt, ut calamitates, quæque mœrore nos afficiunt, vbi ſemel prorupêre,difficilius reticeantur.Siquidem liberiùs & audentiùs de iis loquentes,animũ exoneramus. *Carol.Paſchal.in axiom.Polit.*

Non eſt veriſimile, nullius ante flagitij compertum protinus ut atrociſſimum quodque facinus admittat, animum inducere poſſe: ut quippe ut ad ſummam & eximiam virtutem non niſi per gradus, ita quoque ad deterrima vitia,ſummámque nequitiam,non niſi ſenſim,ſuíſque gradibus pervenitur. *Ibid.*

Optimum eſt pati,quod emendare non poſſis, & Deum quo auctore cuncta eveniunt ſine murmure comitari; malus miles eſt, qui Imperatorem ſuum gemens ſequitur.*Senec.in epiſt.*

Nunc malorum omnium probatur extremum, cum inde detrimenta ſuſcipimus,vnde credebantur auxilia provenire. *Caſſiod.in epiſt.*

Malignitatem vitæ noſtræ ſimilitudo declarat.Aranea eſt animal debile ac tenuiſſimum, quod tranſeuntibus muſcis quædam retia doloſa contexit:ſic animi illorum,qui ſceleratis operibus dediti ſunt,inanibus & ſubdolis machinationibus occupantur. *Idem ſuper ill.Anni eorum.*

Plus adverſa,quàm proſpera prodeſt fortuna:hæc enim fallit,illa inſtruit. *Veg.lib.*3.

In communi calamitate ſuam quiſque habet fortunam. *Curt.l.*6.

Quàm verum eſt quidquid exclamat calamitas, nec ab infelicibus ficti temerè exeunt gemitus.*Quint.Decl.*6.

Sol,Luna,Stella,mare,terra,arbores, herbæ,bruta, & in his apes,formicæ, conchæ, denique lacertæ tempeſtatem præſentiunt; ſolus homo ſua mala non præſentit,neque proſpicit.*Plin.lib.*8.*cap.vlt.*

Delphini tranquillo mari laſcivientes flatum qua veniunt parte denunciant:ita cum exultant improbi, tollúntque ſeſe,rerum inhumanarum tempeſtatem inſtare ſignificant.*Idem lib.*8.*c.*18.

Tempeſtas minatur anteaquam ſurgat, crepant ædificia, anteaquam corruant,prænuntiat fumus incendium: at ſubita eſt ex homine pernicies,& eò diligentiùs tegitur,quò propiùs accedit.*Seneca.*

Medicus multo educto ſanguine corrupto paulum innoxij cibi miniſtrat: ſic Princeps ſublatis multis malis ac nocentibus, levi gratia & humanitate moleſtiam eam mitigabit. *Plut.in Moral.*

Ut medici membrum ſæpe putrefactum incidunt, atque in totum cradicant, ne aliam corporis partem labefactare,aut corrumpere poſſit:ſic neceſſe eſt,ſi rempublicam ſalvam eſſe volumus, ut perditiſſimos homines ex vrbe penitus extirpemus, ne corruptus integro, violatus caſto labem infigat. *Cic.in Verr.*

Vt arbor exciſa repullulat;evulſa non refruticatur ita malum ſi penitùs tollitur,non renaſcitur.*Plin.lib.*22.*c.*13.

Nemo ex ingenti ſcelere perpetrato fit fortior, & ſi obſtinatior fieri nonnunquam poteſt adempta ſibi ſpe veniæ. *Quidam in aphor. Polic. Sylva ex Herodoto.*

Sæpe leviora mala domeſtica Principi concedenda,quo à gravioribus & publicis malis abſtineat. *Idem ex Tac.*13.*annal.*

Scelera impetu,bona conſilia mora convaleſcunt,itaque primus ſceleratorem impetus primo quoque tempore vel infringendus,vel objectis impedimentis ad tempus retardandus,ut evaneſcat. *Idem* 1.*hiſt.*

Calamitas magna ac clades accepta reddit Principem tum vicinis, tum ſubditis contemptiorem. *Idem ex Comineo.*

Habet malitia currum ſuum totis quatuor conſiſtentem: ſævitia,impatientia,audacia, impudentia. Valdè enim velox eſt currus iſte ad effundendum ſanguinem, qui nec innocentia ſiſtitur, nec parientia retardatur, nec timore frænatur, nec pudore inhibetur. Trahitur autem duobus pernicibus equis, & ad omnem perniciem paratiſſimis,terrena potentia, & ſeculi pompa. Porrò præſident his duobus equis aurigæ duo timor & livor; Timor quidem pompam,livor potentiam agit. *Bernard.ſup.Cant.*

Quid magis abominandum quàm homo mali ingenij? quippe cum neque ratio,neque lex, neque religio, neque beneficentia malum hominem poſſint manſuefacere, omnium ſcelerum judicium eſt ingrati animi vitium, erga beneficos: vbi ſemel apparuerit, eum, qui ſapient tanquam teterrimam peſtem devitabunt. *Natalis Comes hiſt.lib.*1.

Pravo homini ſi veniam vel impunitatem conceſſeris, aut aliter benignitate eum fueris proſecutus, id omne fraudem exiſtimans ſit deterior,& erga beneficium magis infidus. *Polyb.lib.*1.

¶ Apophthegmata.

Thales, quid nocentiſſimum eſſet interrogatus? Malitia, dixit. Nocet enim illa bonis etiam,ſi attigerit. *Stob.*

Socrates, Hominum cui ex malitia ſpes dependet, ſimilem illi eſſe dicebat,qui navim infirmæ anchoræ committit. *Stob.ſerm.*2.

Democritus, Malitia, inquit, res eſt quæ facilè capitur. Nam dum in ſolum lucrum intenta eſt, circumſpectè, obviam ſe quæſtui præbet, & temerè perſuadetur. *Stob.ſer.*2.*de malitia.*

Epictetus, Quemadmodum,inquit,viperam,aut aſpidem aut ſcorpium in eburneo vel aureo ſcrinio inſpiciens,non propter materiæ pretium ipſa diligis aut magni facis tanquam fœlicia animalia, ſed potius propter naturæ ipſorum exitialem vim abhorres ac deteſtaris: ſic etiam in divitiis & faſtu fortunæ malitiam videns ineſſe, non ad materiæ ſplendorem obſtupefacis,ſed morum pravitatem contemnis. *Stob.ſer.*5.

Plato.Ea quæ mala dicuntur,mal's bona,juſt's vero mala eſſe dicebat. Bona rurſus,bonis quidem verè eſſe bona,malis autẽ mala.*Stob.ſerm.*2.

Dion.Philoſ. Res mala ſeu improbas dicebat nunquam in eodem ſtatu manere, ſed ſubinde moveri & in majorem creſcere petulantiam, nec vllum certum modum aſſequi. *Stob.eod.ſer.*

Hiperides, Incipientibus malis obſtruendas eſſe vias dicebat. Nam cum ſemel (inquit) radices egerit & inveterata fuerit malitia, tanquam congenita ægritudo,difficilis extinctu ſit. *Stob ſerm.*44.

Socrates. Injuriam,inquit,facere, & non obedire meliori,ſive Deo, ſive homini,malum ac turpe eſſe ſcio. Nunquam enim vel metuam,vel fugiam illa,de quibus an bona ſint incertus ſum,magis quàm mala,quæ mala eſſe non dubito.*Plato in apolog.Socratis.*

Democritus Malum,inquiebat, etiamſi ſolus fueris neq; dixeris,neq; feceris.Diſce autẽ teipſum multò magis quàm alios revereri.*Stob.ſer.*31.

Pythagoras. Vir malus plus mali patitur affligtus conſcientia, quàm ille qui in torpore caſtigatur,& flagris cæditur.*Stob.ſerm.*24.

Idem, Qui de malis, inquit, pœnas non ſumunt, bonos affici volunt injuriis. *Stob.ſerm.*44.

Epictetus. Si cupis, inquit, bonus fieri: primum crede,quod malus ſis. *In Enchirid.& Stob. ſer.de virtute.*

Iamblichus dicebat, quemadmodum ſputato ſarius eſt vir quàm ità manere;ſic etiam malo viro mori,quàm vivere.*Stob.ſerm.*44.

Architas Pythagoreus, Semper, ait, infelicem oportet esse malum, sivè adsit materia, malè enim ea vtitur: sive ea careat. Sicut cæcus, sive lumen habet, & claritatem visibilem: sive in tenebris degat. *Stob. serm. de virtute.*

Diogenes. Cum adolescentem natura malum lapides in cœlum iactantem videret: Euge, inquit scopum non attinges. Innuit autem, eos cœlestium bonorum nequaquam hæredes esse, qui malitiosam agerent vitam. *Laërt. lib. 4.*

Idem, Corinthum profectus, ludum ingressus est; quem ibi Dionysius regno pulsus aperuerat, audivitque pueros malè canentes. Interim ingressus Dionysius, quoniam putabat, Diogenem consolandi gratia venisse: Humaniter, inquit, facis, Diogenes, hæc est rerum humanarum volubilitas. Imo, inquit, Diogenes, miror te etiamnum vivere, qui tantum malorum in regno patraris, & video nihilo meliorem esse ludimagistrum quàm fuisti Rex. *Laërt. & Eras. lib. 3. Apophthegmatum.*

Idem Eunuchus quispiam contaminatæ famæ, inscripserat ædibus suis, μηδὲν εἰσπορευόμενον κακόν. Ne quid ingrediatur mali. Id videns Diogenes; Ædium, inquit, dominus quâ ingreditur? Eunuchus boni omnis gratia posuerat titulum, nequid infelicitatis attingeret domum, id Diogenes detorsit, ad mala animi, quæ sola vera mala sunt. *Laërtius lib. 6. Bru. lib. 4. cap. 11.*

¶ Similitvdines,

Chrysostomi. Sicut aqua sive falsa sit, sive illa potabilis, & vasa replet haurientium, & suum fontem, ex quo manat, nequaquam vacuum remanere permittit: Sic & nequitia, sic virtus, vnde processerit, illum procreatorem primitus illa lætificat; & illa consumit. *Homil. 1. ad Hebr.*

Sicut ad solis radios infirmi oculi non audent aspicere: Ita virtutem malitia contueri non audebit vnquam, sed dorso objecto discedet, victamque se fatebitur. *Homil. in Genesin.*

Malignitas, quemadmodum febricitantes, quando frigidam aquam expetunt, non futura, sed præsentia solum considerant. *Homil. 49. in Matth.*

Quicquid non est lumen, tenebræ est: Sic & quicquid bonum non est malum est, *In c. 5. Matth. hom. 11.*

Sicut vas quamdiu plenum est de aliquo, non recipit supermissum: si autem vacuum fuerit, recipit omne quod mittitur: Si homo quandiu occupatus est malis, non recipit bonum, & quamdiu occupatus est bonis, non recipit, malum. *In c. 24. Matth. hom. 50.*

Si qui sponte sua mentis oculis conniventes ad hujus lucis radios, aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris perstiterunt, sed malitia sua, qui sponte tanto dono Dei indignos se reddiderunt. *Hom. 7. in Ioan.*

Qui amara bibunt antidota patienter ferunt quandam primum molestiam, & tunc sensum percipiunt sospitatis. Tale quiddam est virtus tale quoque malitia. In ista prima est voluptas, & sequitur ægritudo: in illa verò prima est mœstitia, & tunc jucunditas procreatur. Sed nihil simile est cum quis primùm contristatur, & posteà gaudio perfruitur, & cum primo gaudetur, posteà in mœrorem incidere quomodo hoc? Hic enim timor futuræ tristitiæ præsens gaudium devenustat: illic, ut illic nunquam gaudeatur prorsùs; hic nunquam tristitia dominetur. Et non in hoc tantum differentia constat, sed in alio, quia temporis æqualitas non est. Nam malitiæ gaudium temporale est: In spiritualibus autem gaudij jucunditas æterna. *Hom. 30. ad Hebræos.*

Athanasij. Quemadmodum si quis serpentem apprehendat manu, dumque conatur in alterum projicere, prorsus ipse mordeatur: aut si quis ignem manu tenens, dum vult hostem lædere, non intelligat quod ipse prorsus exuritur: Sic malitia militat adversus eos, qui ipsa vtuntur, magisque lædit eos à quibus habetur, quàm eos in quos intenditur. *De passione Domini.*

Nazianzeni. Malitia natura est expedita, & vehemens ad deterius inclinatio, torrens per pronum decurrens: aut calamus, qui per scintillam & ventum facilè succenditur suóque consumitur germine. Ignis enim materiæ fœtus existit, qui & materiam consumit quemadmodum malitia malos, & cum suo abit nutrimento. *In Orat. 11. de pace.*

Damasceni. Nihil est malum, nisi boni privatio: sicut & tenebræ, luminis est carentia: bonum enim lumen est intelligibile, simul & tenebræ intellectuales sunt malum quod hominibus est mors, hoc angelis est lapsus: post lapsum non est illis pœnitentiæ locus, ut neque post mortem hominibus. *Lib. 2. c. 4. Orthodox. fidei.*

D. Augustini. Tanquam si quispiam veneni calicem præparet alicui, & oblitus bibat: & tanquam si foveam quisquam fodiat, in quam quisque inimicus ejus in tenebris incidat, & ille oblitus quod foderat, ambulans ea via, prius illuc cadat: Ita credite, ita certi estote, videte, prospicite, quia nemo malus non sibi proprius nocet. Sic enim esse putate malitiam, quomodò ignem. Intendere vis aliquid aliud? illud quod amoves, priùs ardet: nisi ardeat, non incendit: facula est; hanc faculam apponis, ne aliquid possit incendere? Malitia autem procedit ex te: & quem priùs vastat, nisi te? Quò profundit ramum, lædit: vbi radicem habet, non lædit? Equidem dico quod malitia tua, ut alteri non noceat fieri potest: Ut autem tibi non noceat fieri non potest. *In Psal. 34.*

Hieronymi. Quomodo cisterna frigidam facit aquam suam: Sic in medio Hierusalem, malitia quæ in ea est, omnem calorem perdidit vitæ; & quæ sequuntur, *In c. 6. Hierem. lib. 2.*

Plutarchi. Ut qui laborant, non affectant haberi vlceribosi, sed magis fugiunt esse quàm videri: Ita non est affectandum, ut videaris malus, sed magis abominandum, ne sis talis, quàm ne videaris. *In Moralibus.*

Dionysius videns adolescentulum quendam in popina, ei pudore introfugienti: Quò interius, inquit, fugeris, hoc magis eris in popina: Ita vitiosi quo magis abdunt sese intra seipsos, hoc magis sunt id quod sunt. Foras prodeant oportet, si cupiunt effugere seipsos. *In Moral.*

Vt optimum vinum, si in vas sordidum & impurum infusum sit, perdit gratiam: Ita bona sententia si à malo viro proficiscatur, aut si doctrina in malum virum inciderit. *In Moralibus.*

Vt vxor mala foris ob pudorem est modestior, domi sui similis est: Sic malitia apud alios premit sese, in somnis aperit. Nam tum incestat matrem, aut sororem, aut veneno tollit amicum. *In Moralibus.*

Senecæ. Tempestas minatur antequam surgat, crepant ædificia antequam corruant, prænuntiat fumus incendium: At subita est ex homine pernicies, & diligentiùs tegitur, quo propiùs accedit, *Apud Erasmum.*

Illud venenum quod serpentes sine sua pernicie continent, in alienam effundunt: At malitia maximam sui veneni partem bibit ipsa. *Apud eundem.*

Vt semina bona, si in solum bonum inciderint, similia origini proveniunt; eadem humus sterilis ac palustris necat. Sic philosophiæ præcepta, si in bonum aut pravum animum inciderint. *Apud eundem.*

Serpens etiam pestifera, dum frigore torpet, tutè tractatur, non quod desit venenum, sed quod non possit explicare: Sic quibusdam ad eximiam malitiam vires desunt non animus. *Apud eundem.*

Plinij. Tradunt, in Albania nasci homines glauca oculorum acie, qui noctuarum ritu plus noctu quàm interdiu cernant: Ita quidam plus sapiunt in rebus facinorosis, quam in bonis ac præclaris: aut in sordidis potiùs, quàm in egregiis. *Lib. 7. c. 2.*

Vt Basiliscus sibilo fugat omnes serpentes: Ita quidam adeò sunt pestilentes, ut alij ad illos collati boni videantur, atque vltrò cedant. *Lib. 2. capit. 21.*

Salamandra tantus est rigor, ut ignem contactum non aliter quàm glacies extinguat: Ita quidam citius hominem ad torporem adduxerint, quàm ipsi ad honesta inflammentur. *Lib. 10. c. 67.*

Inevitabile malum est aspis, nisi natura hebetes addidisset oculos: Ita quidam essent pestilentissimi, si pravæ cupiditati accederet & ingenij vis, ut rationem quoque nocendi possent excogitare. *Lib. 8. c. 23.*

Delphini, tranquillo mari lascivientes, flatum qua veniunt parte denuntiant: Ita quum exultant improbi, tollúntque sese, rerum humanarum tempestatem instare significant. *Lib. 18. c. 25.*

Roterodami, Vultures vnguentorum odore fugantur, ad cadavera advolant: Ita quidam rebus honestis abhorrent, ad fœda rapiuntur. *In Similibus.*

Vt apis, amisso aculeo, jam nec nocere potest exarmata, nec prodesse ad mellificium: Ita mortales, qui nocere norunt, iidem nòrunt prodesse. *In Similibus.*

Vt qui hircosi sunt, graviùs olent, quum se vnguentis obleverint: Ita fœdior est nequitiæ fama, si eam doctrinæ celebritas reddat magis conspicuam, latiusque traducat in hominem fabulas. *In similibus.*

Vi Pyrites gemma non aperit vim igneam nisi atteras: tum enim digitos adurit: Ita quorundam malitiam non sentias, nisi cum illis consuetudinem aut commercium habueris; aut non sentias Philosophiæ vim, nisi exercueris: Ita summa attritu vim attrahendi, & odorem produnt. *In Similibus.*

Porphyrius serpens venenum habet, sed quoniam edentulus est, sibi habet: Ita quidam malè cogitant, sed quod desit facultas, nemini nocent. *In Similibus.*

Thriveri, Frigidus neminem potest incalefacere, nec iniquus quemquam suo sermone ad virtutem accendere. *In apoph. 87.*

¶ Adagia.

Illiensis tragœdos conducit. ὁ Ἰλιεὺς τραγῳδὸς ἐμίσθωσε.

Vbi quis vltro producat quempiam, vnde sua audiat probra. Lucianus.

Suo jumento sibi malum accersere. *Plautus.*

Qui ipse ipsi malorum est author, suo jumento sibi malum accersere dicitur.

Suo sibi hunc jugulo gladio, suo telo *Terent.*

In eum, qui suis ipsius dictis revincitur, aut qui suoptè invento, dolóve capitur.

Ovidius.

Remigiúmque dedi quo me fugiturus abires,
Heu patior telis vulnera facta meis.

Suo ipsius laqueo captus est.

Metaphora sumpta ab iis, qua instructis pedicis avibus aut feris insidias tendunt.

Suo ipsius in judicio periit sorex.

Donatus admonet, esse proverbium in eos, qui suaptè voce produntur.

Incidit in foveam, quam fecit.

In Odis Davidicis: Λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐνέπεσεν, εἰς βόθρον ὃν ἐποίησε. *Lacum fodit, & aperuit eam, & incidit in foveam, quam fecit.*

Captantes capti sumus. αἰρεύντες ἡρήμεθα.

Cum res præposterè evenit, ut ipsi circumveniamur ab iis, quibus conabamur imponere.

In venatu periit. αὐτή τε ἀπόλετο ὑπὸ τῆ ἄγρας. *Lucianus.*

Id est: Et ipsa venatu periit, hoc est, dum adolescentem venatur, sibique irretire, etiam ipsa sese perdidit.

Hanc technam in teipsum struxisti.

Eandem sententiam aliter expressit Lucianus: Ὥστε σόφισμα καὶ σαυτῷ συντέθεικας. *Vtendum erit, cùm dolus in alterum excogitaturus, in caput authoris recidit.*

Qui insuerit cavernam formicarum. ὡς ὁ πλόσας εἰς μυρμηκίαν, οἰδεῖ πάχειλη.

Torqueri poterit in eos, qui multitudinem imbecillium quidem, sed tamen

tamen numerosam & concordem prouocant.

Ex ipso boue lora imponere. ἐκ τοῦ βοὸς τοὺς ἱμάντας λαμβάνειν.

Qui laduntur quicquam, ab ipso quem laduntur, accipiunt.

Talia gignit bellum. τοιαῦθ' ὁ πόλεμος πόλεμον ἐξεργάζεται.

Decet hic Senarius, de dissidiis eorum qui rempublicam administrant, multa gigni absurda. Id translatum ad priuatam discordiam plusculum habebit gratiæ.

Securim injicere. *Cicero.*

Dicuntur qui vehementer laedunt, ac vulnerant.

Sibi parat malũ, qui alteri parat. αὑτῷ κακὸν τοῦτο ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὸν τοῦτο

Nemo potest alterum iniuria afficere, nisi prius laedat seipsum, qui alium fraudat pecunia, seipsum spoliat bona mente, grauius seipsum ladit, quàm alterum. Aristot.

Chius dominum emit. Κῖος δεσπότην ἠγόρασε.

In eos quadrabit, qui sibi ipsis malum accersunt. Athen.

Mala attrahens ad se, vt cæcias nubes. κακὰ ἐφ' αὑτὸν ἕλκων, ὥστε νεφέλας νέφος.

In eos, qui sibi ipsis litiũ ac negotiorum materiã pariunt, accersuntque.

Ne quid suo suat capiti. *Terent. in Phorm.*

Pro eo, quod est, ne quid mali sibi conciliet.

In cœlum expuis. εἰς οὐρανὸν πτύεις.

Id est: Facis, quod in tuum ipsius recidat caput: aut, obloqueris his, qui te facilè possunt ladere. Confine illi: Aduersus stimulum calcitrare.

Spontanea molestia.

Celebratur inter Græcos cum primis bellus & elegans trimeter:

Αὐθαιρέτου λύπη, ἡ τέκνων ἀπορία.

Id est.

Vltroneus dolor est, parere liberos.

Dici non potest, quantum & quàm molestiũ negotium sit, educare liberos: præsertim cùm adeò pauci sint, qui parentum officio respondeant.

In tuum ipsius malũ lunam deducis. ἐπὶ σαυτῷ τὴν σελήνην καθέλκεις.

Dicebatur de iis, qui suis ipsorum artibus sibi malum accerserent.

Lunam detrahere. τὴν σελήνην καθαιρεῖν.

Consuevit dici de eo, cui res vehementer adversa videretur.

Atlas cœlum. Ἄτλας τὸν οὐρανόν.

Subaudiendum, suscepit. Dici solitum de his, qui sese magnis & molestis immiscuerunt negotiis, ipsisque sibi malum accersunt.

Accersitum malum. ἐπιπαστὸν κακόν.

Accersitum malum dicitur, cuius ipse tibi causam præbueris.

Corvus serpentem. κόραξ τὸν ὄφιν.

Vbi quis suo ipsius inuentu perit. Torquere licebit in hominem ob edacitatem periclitantem.

Bis interimitur, qui suis armis perit.

Magis dolent incommoda, quibus ipsi dedimus occasionem.

Colubrum in sinu fovere. ὄφιν ἐν τῷ κόλπῳ θάλπειν.

Dicitur, qui complectitur amore, studióque prosequitur ingratum.

Hostis domesticus. οἰκοθεν τὸν πολέμιον ἔχειν.

Vbi malum non aliundè proficiscitur, sed ex nobis ipsis nascitur.

Capra gladium. αἶξ μάχαιραν.

Subaudi reperit. In eos dicitur, qui ipsi reperiunt, qui pereant.

Pyraustes gaudes gaudium. χαρὰ Πυραύστῃ χαίρεις.

De momẽtanea fluxaque voluptate. In eos, qui sibi ipsis exitiũ accersũt.

Prudens in flammam mitto manum.

Hieronymus vsurpat pro eo, quod est, sciens expono me discrimini, malisque obiicio.

Calidum prandium comedisti. *Plaut.*

Id est: Feci sti, quod tibi magno malo sit futurum.

Malum consilium.

Malum consilium consultori pessimum. In eos, in quorum caput recidit, quod aliis perperam consuluerunt.

Hesiodus.

Οἱ αὐτῷ κακὸ τύχῃ ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὸ τύχων,
Ἡ δ' κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.
Ipse sibi nocet is, alium qui ladere quærit,
Consultum malè consultori pessima res est.

Camelus desiderans cornua, etiam aures perdidit. ὁ κάμηλος ἐπιθυμήσασα ἀκεράτων, καὶ τὰ ὦτα ἀπεσακατέλειπεν.

Conuenit in eos, qui dum peregrina sectantur, ne sua quidem tuentur.

Sibi malum reperit.

In eum, qui suo laditur inuento, quadrabit illud Homeri ex Odyss. φ.

Οἱ αὐτῷ πρώτῳ κακὸν εὕρετο οἰνοβαρείων.
Qui sibi perniciem vel primum reperit ipse
Vino victus.

Dictum est de Eurytione, qui primus inuenit vsum vini, peremptus à Lapithis.

Ipse sibi perniciem accersiuit.

In eum, qui sibi pertinaciter accersivit malum, cui veluti fato destinatus sit, congruet illud Homeri:

Τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλος δέ.

Id est.

Istum mortis in exitium mala Parca trahebat.

Cœno puram aquam turbans, nunquam invenies potum. βορβόρῳ ὕδωρ λαμπρὸν μιανῶν, οὐ ποτὸν εὑρήσεις πότου

Dici solitum, vbi quis ea quæ sunt per se pulcherrima, contaminat, admixtis iis quæ sunt turpissima.

Bellerophontes literas. Βελλεροφόντης τὰ γράμματα.

Subaudiendum, adfert, aut aliud aliquod. Locus erit huic prouerbio, cũ quis literas velut commendatitias perfert, quæ contra ipsum sint scriptæ.

Aue luporum catulos.

In eos, qui laduntur ab iis, de quibus bene meriti sint, aut in ingratos.

Phoci convivium. φώκης ἑστίασις.

Dictitari consuetum, vbi quis suo malo conuivas acciperet.

Puer glaciem. ὁ παῖς κρύσταλλον.

Dicebatur in eos, qui cum quippiam retinere non possint, nolunt tamen amittere. Zenodot.

Turdus ipse sibi malum cacat. κίχλα κίχλῃ αὐτῇ κακόν.

In eos, qui sibi ipsis ministrant exitij causam.

Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum.

Verba sunt Phormionis parasiti: qui quoniam fuerit author consilij deducenda puella, aquum esse putat, vt suo periculo rem item expediat.

Faber compedes, quas fecit ipse, gestet. *Ausonius.*

Competit in eos, qui sibi ipsis authores sunt malorum. Vulgò dicuntur: Flagellum ipse paraui, quo vapularet.

Ipse sibi mali fontem reperit. αὐτὸς εὗρε τὸ κακῶ πηγὴν.

Hoc est: Ipse sibi malorum author & causa est.

Bos aduersus seipsum pulverem mouet. βοῦς ἐφ' ἑαυτὴν κονιᾶται.

Vbi quis ad suum ipsius malum volens, lubensque ducitur. Nam boues facilè se præbent vinciendos.

Echinus partum differt. Ἐχῖνος τὸ τόκον ἀναβάλλει.

De iis, qui prorogarent quippiam suo malo.

Nostrum ipsorum alis capimur. πρὸς αὐτῶν τῶν ἰδίων ἁλισκόμεθα. *Athenæus.*

Conueniet in eos, qui sibi ipsis præbent occasionem sui mali.

Capra contra sese cornua. ἡ αἶξ καθ' ἑαυτῆς τὰ κέρατα.

Ad apologe natũ, Capra quæpiã, cum esset iaculo vulnerata, circunspectans, vndénã id mali sibi aduenisset, arcũ contẽplans caprinis cornibus compactũ, dixit ad hunc modũ: In meam ipsius perniciẽ prodiui cornua.

Carpathius leporem. ὁ Καρπάθιος τὸν λαγών.

Dicebatur in eos, qui sibi rem noxiam accerserent. Aristoteles.

Calidam veruti partem. τὸ θερμὸν τοῦ ὀβελοῦ.

Subaudiendum, arripuit: Vbi quis per imperitiam negotij ea parte rem aggreditur, qua minimè tutum fuerat aggredi.

Cornix scorpium. κορώνη τὸν σκορπίον.

Subaudiendum, rapuit: Quadrat in hos, qui parant eos ladere, vndè tantundem mali sint vicissim, accepturi.

Cornutam bestiam petis. *Plaut.*

Qui illum lacessit, qui paratus sit retaliare iniuriam.

Cicadam ala corripuisti. τέττιγα πτερῷ συνέλημφας.

Cicada, si presseris alas, vehementiùs etiam perstrepit: ita ne quis hominem poëtam sibi faciat inimicum. Horat. Genus irritabile vatum dixit.

Irritare crabrones. Τοὺς σφηκιὰς ἐρεθίζειν.

In dictum est à Poëta in mulierum ingenium: quibus iratis si repugnes magis prouoces.

Octipedem excitas. ὀκτώπουν ἀνεγείρεις.

Nimirum scorpium, quem non nisi tuo periculo, suscites.

Anagyrum commoues. Ἀνάγυρον κινεῖς.

In eos, qui sibi ipsis malorum authores essent. Aristophan.

Suam irritat aũ ὀμίνη.

In auidum rixarum dicebatur. Sus enim agrestis prouocatus rectà petit eum, à quo prouocatus est.

Leonem stimulas. τὸν λέοντα νύττεις.

Id est: Leonem pungis seu vellicas. De his qui potentem ac ferocem in suum ipsorum exitium prouocant.

Ipsa olera olla legit. *Catullus.*

In eos quadrabit, qui suum ipsorũ vitiũ in aliud quippiam reiiciunt: aut, qui sic ad scelus aliquod, quasi facti sunt, vt nõ possit in eo nõ peccare.

Fontibus apros, Floribus Austrum.

Vbi quis optat nocitura. Virgilius.

Eheu! quid volui misero mihi? floribus Austrum.
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.

Nam auster ventus floribus inimicissimus est.

Leonem radere. Λέοντα ξυρεῖν.

Dicuntur, qui feroces & propotentes arte tractant; & illudunt, mãgno suo periculo.

Nemo lædituri nisi à seipso. *Diogen.*

Nemini fit iniuria, si eam existimet ad se non pertinere.

Arcadiam me postulas: Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς. *Idem.*

Quadrat vel in magna, vel inutilia petentem. Herodotus l. i.

Ipsi testudines edite, qui cepistis. αὐτοὶ χελώνας ἑψήσετ' οἵπερ ἕλετε.

Quia prendidistis, ijdem edite testitudines. In eos dicitur, qui posteaquam inconsultè quippiam adorti sunt; alienum implorant auxilium; quod suo negotio admiscerant.

Oenoe charadram. Οἰνόη τὴν χαραδρίαν. *Hesychius.*

Dici solitum in eos, qui ipsi sibi malum accerserent.

Malum bene conditum ne moueris. μὴ κινεῖν κακὸν εὖ κείμενον.

In eos, qui sua stultitia turbas excitant.

Mouere Camarinam. κινεῖν τὴν Καμαρίναν.

Est sibi ipsi malum accersere.

Pyraustæ interitus. Πυραύστου μόρος.

In eos dicebatur, qui sibi ipsis exitium accersunt. Ait enim Zenodotus Pyraustam insectum esse, quod lucernis aduolet atque ita exustis alis, concidat pereatque.

Ipso cratere. αὐτῷ κρατῆρι νίπτῃ κακά.

Dictitari solitũ, de iis, in quos recidit, quod per insidias in alios moliebatur.

Docui te vrinandi artem; & tu me vis demergere. ἐδιδαξά σε κυβιστᾶν, καὶ σὺ βυθίσαι με ζητεῖς.

In eos quadrat, qui bene facta malefactis retuliant.

Fecem bibat, qui vinum bibit.

Qui fruitus sit optimis, eundem boni consulere debere deteriora. Aristoph. in Pluto.

Ομως οἱ' ἀπιδὴ κὴ σὺ εἶνοι ἡδίες
Πίνἐν, σωικποτεον ἐσὶ κὴ τῶ πεύγε.
At vbi haud grauatus bibere vinum es: fex item
Tibi nunc eidem est ebibenda scilicet.

Callum ducere.

Prouerbiales metaphora sunt: Callum ducere, & occalleſcere, ſiquidem ad animum torqueantur.

Dies adimit ægritudinem. *Terent. in Heaut.*

Quod audio vulgo dici, Diem adimere ægritudinem hominibus.

Malorum aſſuetudo. *Homerus.*

Qui malis aſſueuerit, ac permultà tulerit, commodius fert & aliud, ſi quod inciderit infortunium. Ad id commodè exprimendum vſurpabimus illud Homericum, ſub perſona Vlyſſis.

Ηδὴ γὰρ μάλα πολλ' ἔπαθον, κὴ πολλὰ μόγησα;
Κύμασι κὴ πολέμῳ· μὲξ ἔ τοὐδὲ τοῖσι γενέσθω.

Id eſt.

Iam tuli & ante mali multum, multumque laborum;
Fluctibus & bellis: age & hoc acceſſerit illis.

Neque enim ignari ſumus.

Vbi quis ad tolerantiam præſentiũ incommodorum, animat ſeſe præteritorum malorũ recordatione, non infeſtiuiter vſurpabit illud ex Odiſſ. v.

Τέθναθι δὴ κἀκείνη, ἔ κωὸτερον ἄλλο πὸ ἦτλης.
Obdures anime, & quondam grauiora tuliſti.

Id amulans Virgilius, inquit:

O paſſi grauiora! dabit Deus his quoque finem.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Nota res mala, optima. *Plautus.*

Dictum eſt ſub perſona ſenis, ſuadere conantis, ne vxorẽ, tametſi malã repudiaret, aliam ducturus: propterea quod plerumque fit, vt qui cõmutat primũ, pro malo peius accipiat, tum ignotũ pro noto, inſuetũ pro familiari.

Scarabeo citius perſuaſeris. Ῥᾷον ὁ κάνθαρος ἂν μεταπεῖσειεν.

De iis, qui malis aſſueuerunt, à quibus reuocari non poſſunt, eo quod aſſuetis videantur optima.

Ignem igni ne addas, μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ.

Ne incendium incendio addas: Plato lib. de legibus; Vetat, ne pueri ad annum vſque vigeſimum vinum bibant. Nam ſi vini calor acceſſerit ad feruorem ætatis, ignem igni ſuggerere videantur.

Ignis non extinguitur igni. πυρὶ ὲ σβέννυται πῦρ.

Malum malo non tollitur, ira non ſedatur iracundia: ſed ferocitas ſedatur lenitate, malum patientia tollitur, iniuria beneficio vincitur.

Duobus malis reſiſtere difficillimum.

Ηδὴ ὁ μὲν πόλεμός τε δαμᾷ κὴ λοιμὸς Αχαιές.

Id eſt.

Iam pariter ſubigit bellóque & moribus Achiuos:

Si quando dicemus eundem hominem duobus aut plurimis premi malis. Eſt apud Homer. Iliad. α.

Oleum camino addere.

Malo fomentum & velut alimoniam ſuppeditare. Hieron. ad Euſt.

Vinum & adoleſcentia duplex eſt incendium voluptatis.

Oleo incendium reſtinguere. ἐλαίῳ πῦρ σβέννύειν.

Dici ſolitum, vbi quis admouet remedia, quæ malum magis ac magis exacerbent.

Malum malo medicari. Κακὸν κακῷ θεραπεύειν.

Eſt malum aliud alio malo tollere. Sophocl.

Morbum morbo addere.

Eſt conduplicare malum. Euripid.

Μὴ νόσων τ' ἐμοὶ νόσον,
Πρόσθῃς, ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρυνόμᾳ.

Ne tu mihi morbo laboranti alterum,
Appone morbum, nam ſat hoc premor malo.

Lutum luto purgare. πηλῷ πηλὸν καθαίρειν.

Dicitur, vbi res ſordida ſordibus tollitur, hoc eſt, quum ſordes non tolluntur, ſed mutantur.

Pro cœco exoculatus eſt. τυφλῷ ἐξωμμάτωται.

Cum videmur corrigere quod dictum eſt, ſed altero verbo; quod vel idem polleat, vel magis etiam ladat, veluti ſi quis dicat: Non furatus eſt: ſed violauit. Ariſtoph.

Poſt Marathonem pugna. μετὰ τὸν μαραθῶνα μάχη.

Vbi quis poſt calamitatem in aliam nouam rurſus incidit.

Lis litem ſerit. ἔρις δ' ἔριν αὐπφυτεύει.

Id eſt: At lis ſeritur de lite viciſſim. Reſecanda iniuria eſt, non retalianda. Phocylid.

De fumo ad flammam tendere.

De eo, qui ſe à rebus dubiis in præſens exitium conijcit.

Litẽ parit lis, noxa itẽ noxã parit. δίκη δὲ κλαῦ ἐπιλὶς, κὴ βλάβῃσι βλάβη.

Senarius eſt, in rixoſos & litium auidos.

Fallacia alia aliam trudit. *Terent.*

Sumptum à conſuetudine conantium fallere, ac dolos dolis conſarcinare, ne deprehendantur.

Fumum fugiens, in ignem incidi. καπνὸν γὲ φεύγων, εἰς τ' πῦρ ἐξέπεσον *Lucian.*

Dum vito fumum, flammam in ipſam decidi. Horat.

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Evitata Charybdi, in Scyllam incidi. Κάρυβδιν ἀλφυγὼν, τῇ Σκύλλῃ ἐξέπεσον.

Dum vito grauius malum, in alterum diuerſum incidi.

Ne cinerem vitans, in prunas incidas. μὴ τέφραν φεύγων, εἰς ἀνθρακίαν πέσῃς.

Id eſt: Ne cinerem fugiens, in carbonariam incidas.

Cucurrit uiſp iãjne pluvia madeſceret, & in foveam præfocatus eſt.

Vbi quis levius malum incautius fugiens in maximum incurrit.

Nunc bene navigavi, quum naufragium feci. νῦν εὖ πεπλέυκα, ὅτε ναυαγέυκα.

Quoties id, quod videtur incommodum fortuna præter ſpem vertit in bonum.

Laqueus auxiliari videtur, ἀμύνῃ ὡς ἔσικεν ἡ πάγη.

Dictitari conſuevit, quoties incommodum alicui verteretur in bonum.

¶ Profana Exempla.

Lydos improbitatis primas retuliſſe, adnotatum à Græcis eſt, Ægyptiis gradu ſecundo conſtitutis, Caribus autem tertio.

Λύδοι πονηροὶ, δεύτεροι δ' Αἰγύπτιοι,
Τέλοι δ' πάντων Κᾶρες ἐξωλέστατοι.
Lydi improbi, poſt hos ſecundi Ægyptij;
Tertiique Cares perditiſſimi omnium. Eraſ.

Athenienſes aut optimi euadunt, aut peſſimi: ſicuti eorundem terra & mel ſaluberrimum, & cicutam producit exitioſiſſimam. *Plutarchus in Dione.*

Leriorum populus ob inſignem morum improbitatem in prouerbium abiit. *Authore Strabone lib. Geograph. 10.*

Apud Athenem Antiphanes, cum ἰχθυοπώλας feciſſet omnium ſceleratiſſimos: tamen excepit menſarios, his quoque nocentiores. *Diogen. Eraſm. in Adag.*

Plutarch. in vita Alcibiadis, Thucydides Peloponneſiaci belli. lib. 8. Ariſtophanes in Equitib. oſtendunt, Hyperbolum fuiſſe hominem modis omnibus improbiſſimum, nec vlla re clarum aut potentem, niſi vitio linguæ. *Idem.*

¶ Hieroglyphicvm.

Coturnix auis in ſolis, vbi libenter habitat, locis, ſi quem limpidulæ aquæ fontem adinvenerit, ſimul ac biberit, aquam reliquam roſtro, pedibuſque corrumpere, lutoſamque reddere, puluere etiam in eam ingeſto, nititur: nec cuipiam alteri animali ad potum appetatur. Quæ quidem maligna, improba, inuidáque *Cotturnicis* natura Ægyptiis argumentum dedit: vt malignum hominem per ejus hieroglyphicum notarent. *Pierr. Val. lib. 24.*

¶ Fabvla.

Canis, & Ouis.

Poſtulabat in judicio canis ouem debiti; quod repeteret mutuum modiorum trium frumenti: teſtimonium dicebant lupus, milvius, accipiter. Victa ouis, & condemnata ſola enim erat, & planum fecerat teſtibus, deberi ſibi frumentum canis, quamvis non deberet, coacta judicatum ſolvere, ante tempus tonſuræ vendidiſſe lanas dicitur, quarum pretio frumentum mercaretur, & cani ſatisfaceret.

Fabula docet, à malitia potentiorum nullius innocentiam tutam eſſe.

Vide tit. Impietas.

Mandatum.

¶ Loci Biblici.

Mandatvm magnum, ſeu primum quod Matth. 22. 37. 38. Marc. 12. 29. 30. Mandatum nouum, Io. 13. 34. 1. Io. 2. 8. Mandatum vetus, v. 7. 2. I. v. 5. Mandatum carnale pro externis ceremoniis. Heb. 7. 16. Mandata Legis, Exod. 20. 1. &c. Deut. 5. 6. Matth. 19. 18. Marc. 10. 19. Luc. 16. 28. obſeruanda ſunt: Exod. 24. 3. Deut. 6. 1. & 8. 1. & 11. 1. 1. Sam. 15. 21. Matth. 19. 17. Luc. 10. 28. 1. Cor. 17. 19. 1. Jo. 2. 4. & 3. 23. & 5. 3. Mandata Dei citra ejus gratiam præſtari non poſſunt. Ezech. 36. 27. Mandata Dei ob traditiones humanas tranſgredi non licet, Matth. 15. 3. Mandatum Dei irritum feciſſe dicuntur impij, v. 6. quod ad ipſorum conatus attinet. Nam quod ad rem ipſam ſpectat, inuito Satana, & ipſius organis fruſtra laborantibus, ſtant Dei præcepta. Mandata ſeruat, qui diligit, Jo. 14. 15. 23. Mandata ſeruantibus benedictio, Leu. 26 3. Deut. 28. 1. &c. Mandatis hominum adverſantium Deo non attendendum, Act. 4. 19. Tit. 1. 14.

¶ Patrvm Sententiæ.

Si quid vel addas, vel detrahas, præuaricatio videtur eſſe quædam mandati. Simplex enim & pura mandati forma tenenda eſt, vel teſtimonij ſeries intimanda. Nihil agitur, quod bonum videtur addendum eſt. *Aug. in lib. de Parad.*

Si quis vnum mandatum cuſtodiat, & aliud præuaricatur, nihil ei prodeſt. *Ibid.*

Tu qui veram requiem, quæ poſt hanc vitam Chriſtianis promittitur, quæris; etiam hic eam inter amariſſimas vitæ hujus moleſtias, ſuavem, jucundamque guſtabis: ſi ejus, qui eam promiſit, præcepta dilexeris. *Auguſt.*

Non eſt amicus recti; quando ſi fieri poſſet, mallet id, quod rectum eſt, non iuberi. *Super Pſalm. 66.*

Non ideò putes aliqua contemnenda eſſe mandata, quia leviora ſunt: tam enim maxima illa, quam minima imperata ſunt, & contemptus cujuſcumque præcepti præcipientis injuria eſt. In quovis propoſito, in quovis gradu, æquale peccatum eſt, vel prohibita admittere, vel juſſa non facere. *Hier. in epiſt.*

Juſſa ſine culpa non negliguntur, & ſine crimine non contemnuntur. *Bern. de præcept. & diſp.*

Contemptus in omni ſpecie mandatorum pari pondere gravis, & communiter damnabilis eſt: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. *Ibid.*

Siue Deus, ſiue homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obſequendum eſt cura, pari reverentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcepit homo. *Ibid.*

Sunt

Sunt mandata, quæ duris atque carnalibus imponuntur animis, ex lege vitæ,& diſciplinæ:& ſunt alia diſpenſationis,quæ infirmis & puſillis corde miſericordiæ cauſa apponuntur, & ſunt conſiliorum ſolida, fortiáq; quæ ex intimis ſapientiæ proponuntur ſanis. *Bern.ſuper Cant.*

Prælati juſſio vel prohibitio non prætereat terminos profeſſionis,nec vltra extendi,nec contrahi citra debet. Nil me Prælatus prohibeat horum quæ promiſi: nec plus exigat,quam promiſit, *De præcept.diſp.*

Mandata Moyſi in actu facilia ſunt:ut non occidas:& ideò in remuneratione modica, & in peccato magna: ſed mandata Chriſti, ut non iraſcaris,in actu difficilia: & ideò in remuneratione magna, & in peccato minima.*Chryſ.ſuper Matth.6.*

Merito dedit præceptum, qui præmiſit exemplum. *Caſſiodor ſuper Pſalm.*

Nihil arduum humilibus,nihil aſperum mitibus,& facilè omnia præcepta veniunt in effectum,quando & gratia præcedit auxilium,& obedientia molli timperium,nec dura ibi neceſſitate ſervitur, vbi diligitur, quod jubetur,*Leo Papa in Apparitione Domini.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Mandata Dei. Antholog. Sacr. Iac. Billij.

Non ideò quicquam mandat Deus,ut ſibi proſit.
Nec ſervi officio verus eget Dominus:
Cuius præceptis augetur qui famulatur,
Fitque minor,quiſquis negligit imperium.
Nam Deus omnipotens,ſimul omnia tenénſque poteſtas
Nil perdit proprium,nihil habet occiduum.
Nunquam non habuit,quod habet dans,quicquid haberi
Proderit,& ſumens,non niſi quod dederit.

¶ Exempla Biblica.

Mandatis impiis & inhoneſtis non eſſe parendum,*Exempla*:Obſtetrices Ægyptiacæ, Exod.1.17. Servi Saul,1. Sam.22.17.Socij Danie[illegible],Daniel.3.18.Daniel.6.10.11.multi Iſraëlitæ,1.Macch.1.65.Mathathias cum filiis, &c. 1. Macch.2. verſ.9. ſeptem fratres & Mater eorum, 2. Macchab.7.2. &c.Petrus & Ioannes,Act 4.18.19.33.Apoſtoli,5 28.29.40 41.

Mandatis impiis & inhoneſtis parentium exempla:Satellites & nuntij Saulis,1.Sam.19.11.15.16.Dœg.Idumæus,22.18.Subditi Nabuchodonoſor,Danielis 3.4.quidam Iudæi,1.Macch.1.45.& 2.v.16.23.

Vide Lex, Præceptum.

Manſuetudo,Manſuetus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MAnsvetvdo, Græcè, μετριότης ἡ, πραότης ἡ, ὁ, manſuetudo, mediocritas circa iram.2.*Ariſt.l.4.Ethic.*

Hebr.*Hanauah*, à nomine primitivo *Hanau*,manſuetus, mitis, lenis, modeſtus. Cognationem habet arctiſſimam cum verbo *Hanah*, conſideravit mente tenus. Inde *Hani*,miſer, pauperimam manſuetas is dicitur, qui multis ærumnis & miſeriis exercitatus, conſiderat & cognoſcit ſeipſum. Hinc Græcè, ἤνις, ἠνίς, ἀΐδης, ἀϑανὴς, manſuetus, lenis,& ἠνίδα,ἀϑανάτα, manſuetudo.

Manſuetudo eſt depreſſio atque ſedatio iræ, *ſecundum eundem lib.2. & 2. Rhetoric.*

Manſuetæ feræ dicuntur cicures. Nam cicurare antiqui dicebant manſuefacere, *ſecundùm M. Varronem.* Et quicquid à feris diſcretum eſſe,dicitur cicur. Cicur ingenium dicimus mite,atque manſuetum. Videturque deductum à cico. Nam cicum veteres dicebant membranam tenuem,quæ eſt in malo punico.

Manſuetudo quid à clementia differat,*vide ſupra in Clem.*

Manſuetudo quid à fortitudine. *Vide ſupra in Fortitud.*

¶ Loci Biblici.

Manſuetudo commendatur, Ioſuæ 7.19.1. Samuël.25.1.&c.2. Samuel. 16.10.Prov.5.1.Eccleſ.1.29.Matth.5.4. & 11.v.29.Galat.5.23. & 6.1.Epheſ. 4.2.Col.3.12.1.Tim.6.11.2. Tim.2.25. Tit.3.2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Manſuetudo Deo placet.

Exaltavit manſuetos in ſalutem.*Pſalm.*149.

Manſuetis Deus dabit gratiam.*Proverb.*3.

Fili mi,per manſuetudinem gloriam animæ tuæ concilia, & eam honore,quem meretur,affice.*Eccleſ.*10.

Beati mites,quoniam ipſi poſſidebunt terram.*Matth.*5.

Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.11.

Proximo prodeſt.

Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. *Pſalm.*37.

Melius eſt humiliari cum mitibus, quam dividere ſpolia cum ſuperbis. *Prov.*16.

Fili; in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris. *Eccleſ.*3.

Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis 10.

Corripite inquietos,conſolamini puſillanimes,ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.2.*Theſſ.*5.

Omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*Tit.*3.

¶ Patrvm Sententiæ.

Mites ſunt, qui cedunt improbitatibus, & non reſiſtunt malo, ſed vincunt in bono malum. *Auguſt. ſerm. Dom. in monte.*

Miteſcere eſt,non contradicere divinæ Scripturæ,ſive intelligere, ſi aliqua vitia noſtra percutit,ſive non intelligere:quaſi nos melius & verius ſapere & percipere poſſemus.*Lib.2.de doctrina Chriſtiana.*

Quum depoſuero omne peccatum, & eruero omnem malitiam, & ſimplicitate contentus fuero,inops malorum,ſupereſt, ut mores temperem. Quid enim mihi prodeſt carere ſceleribus, niſi fuero mitis atque manſuetus?*Ambroſius ad Vercell.ſuper Lucam,lib.5.*

Beatus qui ſeveritatem & manſuetudinem tenet, ut alterò diſciplina ſervetur,alterò innocentia non opprimatur. *Ambroſ.*

Mitis eſt, quem non rancor vel ira afficit, ſed omnia æquanimiter ſuſtinet,non irritat,non irritatur,non nocet,nec nocere cogitat.*Hier.in gl.ſuper Matth.*

Beati mites,quoniam ipſi poſſidebunt terram. Cœleſtis Hieruſalem non eſt bellatorum ſpolium, ſed manſuetudine præditorum hominum ſeparata hæreditas. *Baſil.in Pſal.*33,

Sunt quidam mites, ſed quandiu nihil dicitur, vel agitur, niſi pro eorum arbitrio: patebit autem, quàm longè ſint à vera manſuetudine, ſi levis oriatur occaſio. *Bern.ſuper Cant.*

Regat diſciplinæ rigor manſuetudinem, & manſuetudo ornet rigorem:& ſic alterum commendetur ab altero,ut nec rigor ſit rigidus,nec manſuetudo diſſoluta. *Greg.19.Moral.*

Magna eſt virtus,ſi non lædas,à quo læſus es.Magna eſt fortitudo,ſi etiam læſus remittas. Magna eſt gloria, ſi cui potuiſti nocere, parcas. *Iſid.in ſolil.2.*

Benevolentia eſt bona erga aliquem voluntas, vltra quam valet, affectum ſuum protendens.*Ibid.*

Benignitas eſt largitas rerum per compaſſionem. *Hugo.*

Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi, vel lenitas ſuperioris adverſus inferiorem.*Idem.*

Clemens dicitur animus, quando eſt tener ad compatiendum, facilis ad remittendum,promptus ad ſubveniendum, *Ibid.*

Manſueti lætentur:non dixit,lege docti,non jejunantes, non pſallentes,ſed manſueti lætentur, qui charitate præcipua habere omnium rerum temperantiam conſueverunt.*Caſſiodor.ſuper Pſal.*33.

Manſuetos appellamus manu conſuetos,id eſt,patientes & mites qui alienas iniquitates tolerant, nec aliquem gravare præſumunt. *ſuper Pſalm.*37.

Ornamentum enim bonorum omnium eſt ſincera benignitas, quæ nunquam eſt ſola, quia de virtutibus cognoſcitur eſſe generata. *In epiſt.*

Sunt nonnulli ita diſtricti, ut omnem etiam manſuetudinem benignitatis amittant: & ſunt nonnulli ita manſueti,ut perdant diſtricti jura regiminis. Unde cunctis rectoribus vtraque ſummoperè ſunt tenenda, ut nec in diſciplinæ vigore benignitatem manſuetudinis,nec rurſus in manſuetudine diſtrictionem deſerant diſciplinæ;quatenus à compaſſione pietatis obdureſcant, cum contumaces corrigunt,nec diſciplinæ vigorem molliant,cum infirmorum animos conſolantur. Regat ergo vigor diſciplinæ manſuetudinem, & manſuetudo ornet ſermone vigorem, & ſic alterum commendetur ex altero, ut nec vigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta. *Greg. Moral. lib.19. & hab. diſt.45.can. Sunt namque.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Antholog. Sacr. Iac. Bill.

De animi lenitate.

Diſcitur in Satana morum truculentia ludo:
Namque quod eſt,alios id docet eſſe Satan.
At mites nos eſſe docet moderator Olympi:
Namque,quod eſt,alios Chriſtus id eſſe docet.
Ac velut hoc lignum latices ſanavit amaros,
Quod iecit vatis dextra iubente Deo:
Sic animis adhibere ſolet medicamen acerbis
Crux ea,qua nobis vita,ſalúſque fuit.

Seneca in Hercule furente, trag.1. act.3.

Quiſquis eſt placidè potens,
Dominuſque vitæ:ſervat innocuas manus,
Et incruentum mitis imperium regit:
Animoque parcit,longa permenſus diu
Fœlicis ævi ſpatia,vel cœlum petit.
Vel lata fœlix memoris Elyſii loca.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Manſuetudo eſt conſtitutio animæ adverſus iræ impetum immobilis,moderata temperies animæ. *Speuſippus de Platonis definitionibus.*

Manſueta natura, ſi per multas progenies generi virili, & audaci non miſcetur, ſegnior quàm oportet naſcitur proles,& tandem mutilatur. *Idem de regno.*

Manſuetudo eſt motus animi vtrumque ſtatum mundi lance penſans æquali, *Cic.de Offic.*

Clementia eſt virtus,per quam animus concitatus in odium alicujus benignitate retinetur. *l.2.Rhet.*

Manſuetudo eſt virtus animoſæ partis, qua præditi ægrè moventur ad iram. *Ariſt.de virt. & vitis.*

Hominem homini nihil aliud manſuetum & mitem reddit, quam benevolentiæ,juſtitiæ, & probitatis fides. *Plut.in Polit.*

Gravitate ac manſuetudine ad virturem civilem maxime opus eſt. *Idem in Coriolane.*

Ea eſt animantium omnium natura, ut manſuetudine magis quàm violentia regantur.*Diol.Sicul.*13.

Facilius eſt indigentibus gratificari, quam reſiſtendo potentiores offendere.*Plut.in compar.Philopem.& Flaminii,*

Nulla temperantia ſive modeſtia retundit, aut deprimit humani

inge

ingenij ſublimitatem eam,ſine qua nulla eſt hominis dignitas,nulla majeſtas,nulla ejus inter res creatas eminentia.Quin ejus tantæ prærogativæ author eſt optima conſcientia. Hæc quotieſcumque ſuis bonis nititur, hinc homo fit erectior, hinc ſibimet ipſi ob proprias dotes commendatior. Sibi tamen hactenus præfidit, ut non vltra mortales tumeat;ſed quò meritis eſt major, hoc ſe ipſe depreſſiorem facit, & erga quoſcumque comem, facilem, officioſum. Pauca aut nulla ſibi,plura & majora aliis tribuit,nuſquam ſe cupidè venditat,nunquam ſuam ſapientiam,aut potentiam ambitioſè oſtentat, ſed alienæ libenter aſſurgit. Hunc vocamus hominem manſuetum, eum qui ſe vel infimum probat obſequiorum frequentia, converſatione placida, morum ingenuitate ſuſpicienda, eſt quidem manſuetudo temperantiæ affinis virtus, iiſque omnibus virtutibus quæ temperantiæ adhærent;ſed tamen ab illis proprio numine & nomine diſcreta. Eſt enim ſui depreſſio,omniſq; arrogantiæ extinctio;planè divina facultas, quæ in homine comprimit opinionem ſui;tota potius occupatur in alienæ virtutis admiratione,veneratione, imitatione. Hæc eſt à Deo hominum generi conceſſa virtus, veluti quoddam ſpecimen omnium virtutum, & illuſtre exemplar omnis perfectionis.Quo magis is qui eam profitetur,conſiſtit infimo loco; hoc magis occupat cœleſtia.Quo infenſius Deus exturbat feritatẽ, hoc benignius extollit manſuetudinem,eámq; quodammodo ſibi contubernalem facit.Salsè & verè Æſopus poëta interroganti Chiloni, Quidnã Iupiter agat?Alta,inquit,deprimit, humilia extollit. Eſt ergo manſuetudo non quidem modus vllius iræ,tumoris,arrogantiæ,ſed mediocritas inter arrogantiam, id eſt,nimiam elationem ſui,& ſtuporem, quæ eſt omnimoda ignoratio ſui.Manſuetus eſt is,cujus animus vſque eò ſedatus eſt,ut ſe nemini præponat,omnes ſibi.Manſuetus item nunquam ſe contemni aut irrideri putat.Si tamen contemnitur,aut irridetur,id non ſolùm æquo,ſed & magno animo fert. Hinc fit ſeverior in ſe quæſitor, nimirum,ut ſi quid veri dicitur,id ſeriò emendet.Si falſum eſt,nec acerbè queritur; nec gravius expoſtulat, ſed ſibi impenſiùs imperat nullo ſtudio vltionis efferri.Semper eſt mitis,quietus, placidus, juſti & injuſti tolerans,contumeliæ patiens,omnis internæ ſeditionis abſtinens. Nunquam inflatur iis quæ habet, ſed ſe ipſe deprimit propter ea quæ non habet. Hujus virtutis pretioſiſſimo ſale omnes præclaræ actiones condiuntur.Hæc eſt illa cui Chriſtiana pietas nomen indidit.Humilitas;qua dictione illa excellentia demonſtratur quæ omnium virtutum vnitate continetur;certè eſt virtus ita depreſſa,ut ſit altior omni faſtigio. Quiſquis ſine hac alias ſectatur;is fruſtra eſt.Hæc vſque eò eſt cumulus aliarum, ut nulla ibi ſit vera virtus vbi ipſa non comparet. Eſt ergo ipſa, quamlibet ſui minimè oſtentatrix, in hoc quidem auguſto virtutum conceſſu maximè conſpicua, & apud cæteras omnes venerabilis, cui ſcilicet Deus id omne quod ipſa ſibi detrahit cumulatiſſimè reddit. Manſueti preces neutiquam ſunt evanidæ, aut invalidæ; ſed ut ſagittæ nubes penetrant,& cœlum perrumpunt. Hominum quoque eadem ratio. Nam quantò ſibi quiſque eſt vilior,tanto aliis fit carior & pretioſior. Mirum tamen eſt; circa hanc virtutem eſſe tantam ſolitudinem. Nullam homines plus averſantur, qui ſcilicet, ita putant, ſi eò ſe, quò ipſa ſuadet,demittant,id verò ſibi eſſe & opprobrium & injuriam. Qua opinione nihil eſt neque abſurdius,neq; depravatius. Nam quod homo de ſe tam magnifice ſentiat, quo homine nulla res creata eſt infirmior, nulla ad præcipites quoſcumque caſus attentior,nulla dejectu faciliòr? Quà corpus eſt,quid miſerius? Quid aliud hominem eſſe dicas,niſi humum maceratam,& animatam?Quà anima eſt, quid imperitius?quid ad omnem errorem, vanitatem, vtilitatemque projectius? Quemcumque veritas ad hanc ſuæ infirmitatis confeſſionem adigit, is jam ſibi multum, præſtitit. Nam per hunc ſolum deſcenſum itur ad eum aſcenſum qui ducit ad celſiſſima. Bonus evadit is,qui ſe priùs non bonum agnoſcit.Is è cœno imperitiæ pedem extrahit,qui cùm ſe hinc ſordidatum noverit,totus elui cupit:totus id agit ut admirtatur ad adita doctrinæ. Hac ratione prorsùs fit alius.Quippe è putri & ſubacta humo naſcitur germen nitidiſſimum;ab infimis ſordibus evehitur ad cœleſtia decora; ab vltima infelicitate traducitur ad ſummum bonum. Hæc eſt illa ſalutaris perſuaſio;& illa nobilis conſcientia,qua hic virtutũ apex meritò cenſetur. Ut omnium virtutũ,ſic hujus potiſſimum radices fateor eſſe multa amaritudine merſas,& humano palato mirè ingratas. Non enim abſque magno ſenſu doloris detrahitur arrogantia præcordiis hærens. Id quod hujus virtutis proprium & admirabile facinus eſt. Verùm fructus qui hinc ſunt,omnium ſuaviſſimi ſunt.Nam pulſis denique falſis & inanibus, in eorum locũ ſubſtituuntur vera & ſolida bona ea, quæ ducunt ad faſtigium felicitatis. Qui ſe priùs invulnerabilẽ & inſuperabilẽ gloriabatur,huic cùm palam factum eſt quàm ad omnes ictus pateſcat, tum demum iis ſe munimentis circumvallat quæ omniũ tutiſſima ſunt. Qui erat ſortis cõploratæ,ſtatim ut ſe improbitate merſum intelligit, de repentè incipit ſuſcipere innocentiam, & ad hanc omni ope nititur;totus in virtutem verſus, hujus ſacris initiari cupit. Pro homine nullius frugi incipit fieri bonus,pro cæco perſpicax,pro ſtipite omnis bonæ rei callens,pro eo qui eſt ab omni ope deſertus,ab omni bono inſtrumẽto paratiſſimus,denique ex infelici fortunatiſſimus. Sic mutatus non ideò reflectit oculos à ſuis principiis. Potius identidẽ reminiſcitur illas ſuas primævas ſordes. Hinc omnem illum arrogantiæ tumorem magis,magiſq;pertundit. Abit omnis cæcitas,& adeſt lumen ſcientiæ.Abit ineptia & oſtẽtatio ſui,omnis malignitas & invidia,omnis obtrectatio,& evadit ingenuus bonorum laudator, & alienæ virtutis,vbicumq; ea eſt, promptus, faciliſq; fautor.Et cùm hominẽ tanta animi tranquillitate prædituum delineamus,nihil in eo iners,abjectum,ſordidis moribus inquinatũ cogitamus. Omnia de ipſo ſentimus magna, alta, magnifica, hunc eſſe omnium virtutum alumnum, nos quidem audacter firmamus. Contrà qui hac virtute deſtitutus ſit,hunc Deus ignorat, homines oderunt,huic nullam virtutem attribuimus, ſola virtutum ſimulachra relinquimus, quæ obvio quoque objectu vaneſcunt. Hic ſemper reptat per infima, ſemper hæret in luto. At noſter animus ſemper eſt altus & ſublimis. Animoſus it per cœleſtes tramites; in rebus arduis & magnis exerit vires ſuasin cum admirationis locum evehitur,qui eſt ſupra omnia dignitatum culminà. Hujus placabilitas rigida flectit, hujus obſequium imperat, Hic dum cedit,vincit. Ipſiſmet regibus hoc eſt verius decus, quam purpura,ſceptrum, diadema,aliáque regij culminis inſignia. Hæc tot tantáque bona præſtat illa virtus quæ ſpei luxuriantis vanitates compeſcit; de vana perſuaſione ſui,de tumidis ſpiritibus,de arrogantia & ſuperbia veriſſimum & glorioſiſſimum triumphum agit.

¶ APOPHTHEGMATA.

Chilon docuit,potentiam adjungendam manſuetudini, ut à ſuis princeps non tam metum extorqueat, quàm impetret reverentiam. Reverentiæ comes eſt amor, metus,odium. Amari autem non ſolum honeſtius eſt,verùm etiam tutius.*Laert.l.1.c.4.*

Archidamidas,cuidam Charilaum regem laudanti,quod pariter erga cunctos fuiſſet mitis ac manſuetus : Et qua fronte laudetur aliquis, reſpondit, qui erga ſceleratos ſe mitem præbeat ? Perſpexit vir egregius, manſuetudinem cum juſtitia conjunctam eſſe oportere. Alioqui principis in facinoroſos lenitas,quid aliud eſt,quàm in bonos crudelitas?*Pluth.in apoph.*

Cleomenes,cum è civibus quiſpiam apud Cleomenem diceret:bonum regem omnino erga omnes mitem & placidum eſſe oportere : ſed hactenus,inquit,ne ſit contemptui. Significans,erga improbos manſuetudinem nimiam eſſe inutilem civitati:notanſque quorundam mores, qui principes vehementer bonos & clementes, cum impenſius amare debuerint,habent contemptui.Eſt quidem præcipua virtus in principe comitas,ac manſuetudo:verùm ob malorum ingenium hæc ita temperanda eſt,ut principi ſua conſtet authoritas.*Plut.in Lacon.apoph.*

Ariſtoteles, Manſuetudinem deſcribens,dicebat virtutem eſſe animoſæ facultatis,qua prædíti ægrè moventur ad iram. Manſuetudinis autem eſſe poſſe moderatè ferre objecta crimina & contemptus,nec celeriter rapi in vltiones,nec facilè moveri ad iras:ſed moribus comem eſſe,ingenióque quieto & ſtabili.*Liv.de virtutibus.*

¶ SIMILITVDINES.

D.Chryſoſtom. Quemadmodum ſolis jubar, ut primum apparet, fugat tenebras : Ita manſuetus & benignus ſua præſentia res turbulentas componit,quietáſque ac tranquillas reddit.*ſerm.in Oziam.*

Sicut Chriſtus Deus & omnium Dominus, in carne divina nobis apparens,ſanctóſque angelos cum hominibus concordes effecit,qui quaſi bello quodam à nobis deſſidebant : Ita & manſuetus homo fratres & cognatos qui inter ſe diſcordes ſunt conciliat,& revereri leges,& præceptum fidei,abjectiſq; inimicitiis,in gratiam mutuam redire facit.*Ibid.*

Anima mitis hominis ſolitudini cuidam eſt ſimilis, multam habenti quietem. Irati mali hominis mens,cuidam foro & tumultui, mediiſque civitatibus,vbi multus euntium,& redeuntium ſtrepitus,clamor animalium accedentium,aurem agaſonibus multo replentibus ſonitu,ne conculcentur,& ſimilis facta argentariis,æratiis vtrimque cudentibus,& his quidem moleſtiam patientibus, his autem inferentibus. At mitis mens cuidam montis vertici ſimilis eſt, auram quidem habenti tenuem, purum verò radium, pura fontium fluenta,multáſque florum amœnitates, venantiúmque pratorum & hortorum plantis & floribus frondentium, & aquis viridantium irriguis. Si quis autem & ſonus immurmuret,dulcem & multam inſperget audientibus voluptatem, velut aves enim canoræ ſummis arborum inſident frondibus, & cicadæ ac philomelæ, & hirundines, concentum quendam concorditer efficiunt muſicum : vel zephyrus cygnos frequenter imitans:& roſæ,ac violæ,& rores ſe leniter inclinantes, & viridantes, quaſi mare cœruleum blandè fluctuans, exhibent. Quinimo multas aliquis invenire poteſt imagines. Nam cum in roſas reſpexetit, viride ſe videre putabit : cum violas pontum fluctuantem:at cum lilia,cœlum.Eſt alia quædam vox,cum à vertice montis aqua per rivos ſponte defluens, & ſubjectis lapillis, quieto ſono, ſenſim immurmurat,& ita membra reſolvit per voluptates, ut ſtatim laxativum oculis ſomnum ingerat. Multò jucundior eſt mitis viri anima. *Hom.26.de diverſis.*

In manſuetum non hærent jacula iracundiæ, non magis quam in aqua telum non figitur:cedit enim nimjum.*Hom,tom.4.*

Thriveri. Cruentus vix ad dimidium dierum pervenit:ac ferè præmaturè pereunt,qui aliorum perniciem quærunt : mites autem terram poſſidebunt. *In apoph.89.*

¶ ADAGIA.

Mactatâ hoſtiâ lenior; *Horat.*

Mactata veniet lenior hoſtia.

De ſpontaneis ac manſuetis,

Auriculâ infimâ mollior.

Tullius vſurpavit in Epiſtolis. Tranſlata metaphora ab ea auricula parte,qua non eſt aliud in humano corpore mollius aut flexibilius.

Sedens columba. ἡ μὴν παλέαις.

Suidas indicat,dici ſolitum de ſupramodum manſuetis, ac ſimplicibus.

Spongia mollior. ἁπαλωτέρα μαλακώτερος.

*Ad eandem formam dicebatur.*Pepone mollior. Mitior malvo. *Item.* Cinædo mollior.*Priſci ſaltatores & pantomimos Cinados vocabant.*

Apio mollior aut mitior. ἁπίης πιπαίνεος. *Theocrit.*

Eſt autem Apius Græcis raphanus aut pyri genus.

Oleo tranquillior. *Plautus.*

In homines minimè iracundos, lenique ingenio praditos. A liquoris natura ſumpta.

Mitior columba. περιστερᾶς ἁπλοτέρης.

Columbina ſimplicitas vbique laudatur.

Cera tractabilior. κηροῦ εὐπλαστέρης.

De

De vehementer docili dicebatur, aut de ingenio facili, tractabilique, & in quemvis habitum sequaci. Horat.

Cetus in vitium flecti : monitoribus asper.

¶ Exempla Biblica.

Mansuetudinis exempla : Moyses, Num.12.v.13. Assuerus, Esth.15.11. Christus, Ier.11.19. Matt.11.29. & 21.v.6. Zach.9.v.9. Io.12.15.1.Cor.4.21.2. Cor.10.1.

¶ Hieroglyphicvm.

Mansuetudinis hieroglyphicum merito est *Elephantus*, quod animal tanta est æquitate, ac mansuetudine, ut crudelitatis alienæ ministerio fungi minimè cogi possit. *Pier.Val.l.2.p.19.*

Vide Tit. Clementia, Benignitas, Humanitas.

Manus.

¶ Definitio et etymolog.

Manvs, Græcè, χεὶρ, ρὸς, ἡ, dicitur Hebr. *Iadh*, à verbo *Iadhad*, manavit, emanavit : quoniam manus facilè protenditur. Metaphoricè pro potestate quadam peculiari sumitur: ut cùm dicimus, rem aliquam in manu nostra sitam esse. Tribuitur quoque rebus inanimitatis, & tunc carum latera sive promotiones significat.

Est autem manus organum organorum, quia facit omnia instrumenta, & est loco omnium instrumentorum, *secundum B.Th.3.p.q.83.art.5.*

Dicitur autem à manando (ut quidam volunt) quod à brachiis manet, & ab ea digiti manent: estque membrum decentissimum. Manus interdum significat multitudinem. *Virgil.*

Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi.

Aliquando pro potestate. *Ovid.*

An nescis longas regibus esse manus ?

¶ Loci Biblici.

Manus commune multarum actionum instrumentum, & significat idem quod ministerium, aut ductus, per synecdochem, aut metonymiã, ut Exodj 4.13.& 9.35. Num.4.37.& 7.8.& 33.1. Lev.8.36 & 10.11. Ios.22.9.1. Sam.11.v.7.2. Sam.14.& 12.25. & 14.19.1. Reg.14.18.& 19.2. Paralip.12.7.& 33.8.& 34.14.& 35.6. Esth.1.11.15. Psal.77.21. & 95.7. Esaiæ 20.2. Ier.19 11. & 50.1. Ezech.38.17. Agg.1.1. & 2.1. Zachar.7.12. Malach.1.1. Actor.7.35. Imò per cathachresin tribuitur etiam bestiis, Gen.9.5. Psal.22.v.21. Dan.6.27. sepulchro, Ps.49.16. Oseæ 13.14. gladio, Ps.36.11. Ierem.18.21. laqueo, Psal. 141.9. malo, Abac.2.9. vsurpatur præterea pro opere, Exod.14. v.31. pro adjumento, 2.Reg.15.19. per metonymiam pro plaga, μεϊονυμικῶς, Iudic. 2.15. Iob.23.2. & 27.11. pro opera & virtute, Marc.6.2. Actor.13.11. Hebraismus, pro singulari favore & virtute Dei, Lucæ 1.66. pro spiritu Prophetiæ, Ezech.13. manus Dei esse dicitur super aliquem, cum percutit, Iud.2.v.15. facta esse dicitur super aliquem, qui Spiritu Dei & fortitudine sit accensus, 1. Reg.18.46. manus Ieroboam arescit, 13.4. manus non contrahenda pauperi, Deut.15.7. manus nos scandalizans abscindenda, Matth.5.30. manum Dei nemo evadit, Deut.22.39. Amos.9.2. manum sub femore ponere, Gen.24.29. qui ritus vsitatus olim erat in juramentis, quæ superiores à domesticis exigebant. Idem & Iosephum fecisse legimus. Gen.48.29.

Manuum expansio in precibus vsitata, Exod.17.11.1. Regum.8.22.2. Paral.6.13.1. Esd.9.8. manuum impositio varia in Veteri & Novo Testamento Gen.48.14. Exod.20.10. Lev.1.4. & 3.2. Num.27.23. Dan.13.34. Marc.10.16. Actor.6.6.& 7.17.& 13.3.& 19.6.1.Tim.4.14.& 5.22.2.Tim.1. v.6. manuum impositio, pro, administerium Ecclesiasticum ordinatione, 1.Tim.5.22. manuum impositionibus vsus, 4.13.2.Tim.1.6. formula (Actor. 6.6.) sicut & ritus ipse, qui per eam significatur, ab Hebræis fluxit, qui hac ceremonia solebant vti, partim in precibus & benedictionibus privatis. Genes.28.14. partim etiam in publicis & solemnibus victimarum consecrationibus, Levit.1.4. &c. quem ritum deinde servavit Ecclesia Christiana, tum in ministris ordinandis & constituendis, Actor. 6.6.1. Tim.5.22. tum in conferendis Spiritus sancti donis. Actor.8.16.1.Tim.4. 14. Tum etiam in fastis precationibus Matth.19.13.

Manuum impositionis exempla : Iacob super caput Ephraim & Manasse, Gen.48.vers.14. Moyses Iosuæ, Deut.34.6. Christus infãtibus, Matth. 19.13. ægrotis, Marc.10.16.& 6.5. & 8.23. Luc.4.40. Apostoli septem Diaconis & fidelibus, Act.6.6. & 8.17. & 13.3. Saulo & Barnabæ, 13.3. Paulus duodecim viris, 19.5. Publij patri, 28.8. Ananias Saulo, 9.vers.12.17.

Manus super ægrotos imponendæ, Marc.16.18. exempla: Christus, 6.5. Paulus, Actorum 28.8. Manuum impositio, pro visibilibus Spiritus sancti gratiis communicandis, exempla: Apostoli, Act.8.17.& 19.5. manuum lotio Pharisæis frequens, manuum ablutio olim expiationis causa in usu fuit, Deut.21.6. Matthæi 27.24. manus lavare ante cibum, 15.2. non lavat Christus, Lucæ 11.38. manu tendere ad cœlum, agnoscendo peccatum & orando, Exod.9.29. & 17.11.1. Regum 8.38. manuum nostrarum opera fructificare facit Deus obedientibus sibi, Deut.30.9. manuum impositione replentur Spiritu sancto Christiani, Act.19.v.6.1.Tim.4.v.14. repletus Spiritu Iosue, Deut.34.vers.9. sanat Christus, Luc.4.v.40.

Manus Dei, quatenus erga suos benignus & clemens, consideratur. 2. quatenus fortis, judex & vindex apparet. 3. manus Dei jurantis. 4. Manus Dei Patris, Filij, Spiritus sancti. 5. Manus mysticæ sponsi & sponsæ, in Cantico Salomonis, 6. Manus sanctorum Angelorum. 7. Manus Satanæ, in Iobi historia. Harum locutionum probationes occurrunt frequenter in sacris literis.

¶ Adagia.

Manu fingere.

Est arte curaque formare, Metaphora sumpta ab iis, qui è cerâ sive argilla fingunt imagines.

Manum admovere. τὴν χεῖρα ἐπιβάλλειν.

Dicebantur, qui sese insinuarent in rei cuiuspiam egregiæ communionẽ.

Manum de tabula.

Si quando admonebimus, ut recedat aliquis ab opere, negotióve, quod in manibus habet, iubebimus illum manum de tabula tollere.

Manum non verterim.

Pro eo quod est, nihil omnino laboro, aut mea nihil refert. Nihil enim facilius, quam vertere manum.

Manum ad os apponere.

Hoc gestu significamus, nos scire quippiam, quod tamen nolimus effari.

Manum habere sub pallio.

Dicuntur qui languent otio. Sumptum à gestu Rhetorum : nam qui languent, manum occultant sub pallio: qui commoti sunt, proferunt.

In sinu manum habere.

Theocritus dixit, tenaces, & ad largiendum pigros manum in sinu habere: sic enim in Charitatibus.

Νεινίκω δ' ὑπο κερδέων.

Πῶς δ' ὑπὸ κόλπᾳ χέρας ἔχων πίθοι αὔξοι ἀρηῖ
Αργύρῳ.

Lucrique cupidine victus :
Inque sinu vnusquisque manus habet, illud & unum
Spectat, qua ratione sibi aucta pecunia crescat.

Manus manum fricat, vel lavat. χεὶρ χεῖρα νίπτει.

Monet, neminem fermè mortalium inveniri, qui velit in quempiam beneficium collocare, à quo non speret aliquid emolumenti vicissim ad se rediturum: Nam mutua commoditas est, quoties vel fricat, vel abluit manus manum.

Manu ferendum, non thylaco.

Modus in omni re servandus. Ab agricolis ductum, qui quum serunt, non semel effundunt ipso vase, sed manu rara spargunt semina.

Multæ manus onus levius reddunt.

Significatur, etiam difficilia facilè confici, si quis non ipse solus negotium aggrediatur, sed in plures adiutores & auxiliatores partiatur. Sumptum à tollendis oneribus.

Mare.

¶ Definitio et etymolog.

Mare, Græcè, θάλασσα, ης, ἡ & θαλάσσιος, ου, ὁ, marinus dicitur. Quod autem mare fluat & refluat, est ex motu lunæ, cui aqua naturaliter subditur, *secund.B.Th.in 1.part.q.105.art.6.*

Iam, Hebr. mare. Cognationem habet cum *Amam*, propagavit liberos, ut matres solent parere sobolem: & cum *Hamam*, tumultuatus est; item cum nomine *Maiim*, aquæ. Nam mare pisces innumeros procreat, & ex eodem inquieto atque tumultuoso omnia flumina derivantur : & Deus ipse collectionem aquarum vocavit mare. Vide Etymolog. trilingue, p.459.& 460.

Loci Biblici.

Mare creatur, Genesis 1.9. concluditur suis terminis, ibidem. Iob.26. 10.& 28.6. Prov.8.29. Ieremiæ 5.21. cedit Israëlitis, Exod.14.14. sedatur verbis Christi, Matthæi 8.26. Mare pro lacu, Hebraismus, 4.18. Mare Galilææ, Io.6,1. Mare æneum fabricatur, 2.Paral.4.2. Mare Dei imperio paret, Iob.38.8. Ps.89.10. Mare vitreum, Apoc.15.2. Mare vltra fines à Deo positos non transilit, Ps.104.9.

Maria, aquæ Dei verbo in vnum collectæ, appellantur, Gen 1.10.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nullum aquæ corpus situm confertim esse videtur, quemadmodum etiam aliorum elementorum, præter maris magnitudinem. *l.2. Meteor. cap.2.*

Mare in partes divisum citò putrescit & corrumpitur : vniversum non item. *l.4. Meteor.c.1.T.13.*

Mare, quoniam sapore & ariditate præditum est, odorem habet. *libr. de sens.cap.5.*

Fieri non potest, ut maris aliqua origo, & (ut ita dicam) scaturigo sit, præsertim cum nec perfluens sit, nec opere, industriáque hominum effectum. *l.2. Meteor.c.1.*

Mare nil memorabile producit, *Plat.in Phædone.*

Mare Atlanticum terræ motibus, ac diluviis ingentibus innavigabile redactum est, submersa in mari insula Atlantis. *Idem in Timæo.*

Nihil tam capax fortuitorum, quàm mare. *Tacit.Annal.l.14.*

Martyrium.

¶ Definitio et etymol.

Martyrivm, Græca dictio est. Nam μαρτύριον, ου, τὸ testimonium significat : & μάρτυς, υρος, ὁ testis. Hebr. *Hedh*, testis, à verbo *Hidh* ; testatus est, testificatus est, contestatus est, testimonium dedit. Cognationem habet cum *Iadahh*, novit, scivit, & cum *Iahhadh*, condixit: nam quod scimus testamur, & condictio est

attestatio

atteſtatio mentis. Martyrum Evangelij fœlicitas, 1.*Petr.*4.14. *Apoc.*14. 15.*Matth.*5.

Dicitur autem martyrium actus virtutis quadruplicis:ſcilicet fortitudinis,ut elicientis principaliter : patientiæ verò, ut elicientis conſequenter:& charitatis,ut imperantis& fidei, ut finis.*ex Thom.*2.2.*q.*124. *art.*1.*c.*1.*&* 2.

Martyrium eſt actus maximæ perfectionis, non quidem ſecundùm ſe, ſed ut imperatur à charitate,& ut eam oſtendit.*Ibid.art.*3.

Mors eſt de ratione martyrij. *Ibid.a.*4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Eccleſia in omni loco ob eam,quam habet erga Deum dilectionem, multitudinem martyrum in omni tempore præmittit ad Patrem.*Iren. lib,*4.*cap.*63.

Quærunt adverſarij,cur,quum nos perſequuntur homines, nihil nobis adferatur auxilij? Equidem quod ad nos attinet,nulla nobis fit injuria,cum diſſolvamur ituri ad Dominum, ut veluti ætatis vitæ ſuſtinentes mutationem. Si autem ſapuerimus, iis gratias habuerimus, qui nobis præbuerint occaſionem celeris migrationis,ſi teſtimonium feramus propter dilectionem.*Clem.Alex.Strom.l.*4.

Etſi corpus includitur, etſi caro detinetur in carcere, omnia ſpiritui patent. Vagare ſpiritu, ſpatiare ſpiritu,non ſtadia opaca,aut porticus, longas proponens tibi, ſed illam viam quæ ad Deum ducit. Quotiens eam deambulaveris,totiens in carcere non eris. Nihil crus ſentit in nervo,quum animus in cœlo eſt. Totum hominem animus circumfert,& quo velit, transfert. Ubi autem erit cor tuum,illic erit & theſaurus tuus : Ibi ergo ſit cor noſtrum,vbi volumus habere Theſaurum. *Tertull.l.ad martyr.*

Martyres non faciunt Evangelium, ſed per Evangelium fiunt. *Cyprian.lib.*5.*c.*4.

Martyrium eſt delictorum finis, periculi terminus, dux ſalutis, iter patientiæ,magiſter vitæ:quo perfecto,ea etiam accedunt,quæ in futuro diſcrimine potuiſſent tormenta reputari. *Item.* Eſt profecto labor lætus per quem ſecuritas invenitur. *Item.* Magna ſublimitas, ante ora Domini,aſpectumque Chriſti, poteſtatis humanæ tormenta contemnere.*Idem libr.de laude martyr.*

Patria martyrum Dei civitas eſt, cujus author atque conditor ipſe Deus. Communis ejus pater Deus, fratres, omnes non ab uno deſcendentes, ſed ex adoptione ſpiritus in vnam concordiam inter ſe, per charitatem convenientes. *Baſil.ſerm.in* 40.*martyr.*

Lex noſtra hoc ſancit,ut vrgente quidem tempore pro veritate periculum adeamus, nec pietatem per ignaviam prodamus : quandiu autem licet pericula ipſa ne provocemus : ſive animarum noſtrarum metu, ſive ut iis conſulatur, qui periculum nobis inferunt. *Nazianz. orat.*10.

Dubium non eſt, quod in martyribus Chriſtus occiditur,& in iis, qui pro fide patiuntur aut mortem, aut vincula, aut verbera, Chriſti paſſiones ſunt, ut & vita ejus in corpore eorum palam fiat. Paſſiones enim ſunt,quæ oſtendunt introitum ad futuram vitam,quam promiſit Chriſtus *Ambr.in* 4.*c.*2.*ad Cor.*

Diſputando & ſcribendo monſtravimus,hæreticos non poſſe habere martyrum mortem,quia Chriſtianorum non habent vitam;cum martyrem non faciat pœna,ſed cauſa.*Aug.epiſt.*61.*&* 166.

Non ex paſſione certa eſt juſtitia, ſed ex juſtitia paſſio glorioſa eſt. *Idem l.*1.*contra Panorm.*

Laus martyrij eſt in cauſæ bonitate,non in pœnæ acerbitate. *Idem in Pſal.*68.

Et ſi fratres pro fratribus morimur, nullus tamen ſanguis martyris in peccatorum remiſſionem funditur : quod fecit Chriſtus pro nobis; neque in hoc,quod imitaremur,ſed quod gratularemur,contulit nobis. *Idem tract.*84.*in Ioan.*

Non conſtituimus martyribus templa & ſacerdotia : quoniam non ipſi,ſed Deus eorum nobis eſt Deus.*Aug.*8.*de civitate Dei.*

Sicut ſolus filius Dei factus eſt filius hominis, ut nos ſecum filios Dei faceret : ita ſolus pro nobis ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, ut nos per ipſum ſine bonis meritis conſequeremur indebitam gratiam, *Idem lib.*4.*ad Bonif.*

Deus permittit juſtos occidi ad probationem pietatis.*Chryſ.in Pſ.*95.

Mori à perſequente,martyrium in aperto opere eſt:ferre vero contumelias, & odientem diligere, martyrium eſt in occulta cogitatione. *Greg.in homil.*

Si adjuvante nos Domino virtutem patientiæ ſervare contendimus, & in pace Eccleſiæ vivimus,martyrij palmam tenemus.*Homil.*35.

Sancti martyres præſentem vitam non deſpexiſſent, niſi certiorem animarum vitam ſubſequi ſcirent.*Dial.lib.*4.

Non ſine ferro & ſanguine martyres eſſe poſſumus,ſi patientiam veraciter in animo cuſtodimus.*Ibid.*

Quamvis occaſio ſuperſtitioni deeſt,habet tamen & pax noſtra martyrium ſuum : quia & ſi carnis colla ferro non ſubdimus, ſpirituali tamen gladio deſideria in mente trucidamus. *Hom.*3.*ſuper Evang.*

Duo ſunt quippe martyrij genera:unum in publico,aliud in mente, ſimul & in actione. Itaque eſſe martyres poſſumus, etiamſi nullo ferro percutientium trucidemur.*Ibid.in hom.*

Quod martyrium gravius eſt, quam inter epulas eſurire,inter veſtes multas pretioſas algere, paupertate premi inter divitias quas offert mundus,quas oſtentat malignus, quaſi deſiderat noſter appetitus? Propterea pauperibus, & pariter martyribus regnum cœlorum promittitur,quia paupertate quadam emitur:ſed in paſſione pro Chriſto abſque dilatione percipitur.*Bern.in ſerm.*

Non ſuperbi vel arrogantes,ſed humiles potius,qui de ſe præſumere neſciunt,martyrio idonei ſunt.*Idem ſerm.*47.*in Cant.*

Egeſtas bene tolerata propter Chriſtum facit martyrium. *Chryſoſtom.*

In præliis ſenſibilibus, qui potior eſt ad occaſionem, probior eſt, & hoſtibus terribilior, quamvis eum rex non poſſit ſuſcitare poſt mortem : quanto magis hic, ubi tanta ſpes reſurrectionis? *Idem ſuper Matth.*11.

Fortiſſimus Abraham, ſed beatus Laurentius fortior fortiſſimo. Audiamus, qualiter Abraham ſua dimiſit, & Laurentius ſua diſperſit, & dedit pauperibus. Abraham filium ſuum Deo obtulit : Laurentius ſeipſum pro filio Dei : hic ignem parat, colligat filium, gladium evaginat, ſed Angelum audit prohibentem, ne perficiat : ille ad ignem poſitus Chriſtum prædicat, carnifices vero vrgentes carbones miniſtrando verbis non exaſperat : efficitur holocauſtum Domino, id eſt, totum incenſum intus igne charitatis, exterius vero flamma tribulationis : hic quia obediens efficitur,filium recipit incolumen : ille,quia perſeverat in tormentis,à Dei filio recipitur ad ſalutem. *Hugo de clauſtro anim.*

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi. Sicut vngues, quum ſummitatem veſtiunt digitorum, quamdiu præciduntur, dolorem faciunt corpori : quum verò præciſæ fuerint, nullus ſenſus corporis invenitur in eis ſed ex ipſa natura alteræ novæ procedunt, ut nullum videatur natura ſuſtinuiſſe diſpendium : Sic corpus, donec cæditur, ſentit anima : quum autem occiſum fuerit, nullus ſenſus aut dolor animæ invenitur in corpore illo,ſed iterum ſuper animam in tempore opportuno glorioſius illud retexetur corpus, ut nullum detrimentum videatur anima perpeſſa, ſed augmentum. *In* 10.*Matth.Homil.*25.

Sicut veſtimentum, ſuper homines poſitum,ſi quis furibundus ſcindat,illatorem quidem injuriæ ſentit homo,damnum autem non patitur in natura:Sic corpus ſuper animam poſitum,ſi occidatur ab impiis, anima quidem occiſionis ejus ſentit dolorem,damnum autem ſuæ naturæ non patitur.*Cap.*10.*Matth.Hom.*25.

Sicut milites vulnera, quæ in præliis ſibi inflicta regi monſtrantes fidenter loquuntur : Ita & illi manibus abſecta capita geſtantes, & in medium afferentes, quæque voluerint,apud regem cœlorum impetrare poſſunt.*Ser.in Iuvenitium & Maximum.*

Cypriani, Cum ſit ſublime excelſúmque martyrium, nunc magis eſt neceſſarium, quo mundus ipſe ſubvertitur partímque orbe concuſſo, natura deficiens vltimi exitus monumenta teſtatur. Nam & cum cœlo imber incumbit,pluvias & triſte prætendit:quoties atra tempeſtas horrenti imminet pelago, per interapertam fulminum noctem coruſcantium fulmina reluceſcunt:ſed & quum magnis mare fluctibus volvitur, paulatim vada ſe tollit, paulatímque æquor albeſcit, donec certa ſi, poſtmodum ruere,ut in illis,quibus retunditur ſaxis, ſpumam altius faciat, quam vndam tumidum pelagus expuebat : Sic quum ſublime excelſúmque ſit martyrium, nunc magis eſt neceſſarium, quo mundus ipſe ſubvertitur. *De laude martyrii.*

Mors quippe integriorem facit, Mors magis deducit ad gloriam : Sic quotieſcunque latenter ſtipulis diſtenta imbribus frumenta turgeſcunt, fœcundæ meſſes colliguntur æſtate:ſic quoties ferro vitis abſcinditur, erumpentibus pampinis,melius vua veſtitur. Nam in augmentum proventuri temporis,quicquid injuria ſua proficit,flammas quippe plerumque agris jubet immittere, quo calore vagantis incendij, cæcæ terræ ſpiramenta laxare jubet ſtipulas, crepitanti igni torrere, ut ſe in altius gravida ſeges tolleret, parturientibus culmis denſior ariſta floreret. Igitur talis & martyrij primo caſus,poſtmodum fructus eſt, qui morte vitam condemnat,ut morte vitam cuſtodiat. *De laude martyrii.*

Sanguini noſtro patet cœlum, ſanguini gehennæ cœli tabernaculum. Et infernus omnium gloria pulchrior, & integrior corona ſignatum ſit,quoties de hoſte triumphabilis ſpoliis onuſtus ingreditur miles, vulneribus ſuis gaudens:Sic quoties tempeſtatibus diu nauta fatigatus littora tuta contigerit,fœlicitatem ſuam depreſſo periculo ducit.*De laude martyrii.*

Neque idoneus poteſt eſſe miles ad bellum, qui non exercitatus in campo prius fuerit.At qui agonoſticam coronam quærit adipiſci in ſtadio non coronabitur,niſi vſum ac peritiam virium ante meditetur. Sic fidelis Chriſti ſervus, niſi variis modis in perſecutionem exerceatur, ac fidei ſuæ incrementa in eo metiatur, qui omnis boni author eſt, difficulter Chriſti martyr eſſe poterit. *De exhortatione martyrii ad Fortunatum.*

Succeſſit hyemi verna temperies roſis læta,& floribus coronata : ſed vobis roſæ & flores de paridiſi deliciis aderant, & caput veſtrum ſerta cœleſtia coronabant. Æſtas ecce meſſium fertilitate fœcunda eſt, & aréa frugibus plena eſt : ſed vos, qui gloriam ſeminaſtis, exuri paleas inextinguibili igne conſpicitis ipſi,ut tritici grana purgata,& frumenta pretioſa jam probati & conditi,hoſpitium carceris horreum computatis, Nec deeſt autumno ad munera fingenda,temporis gratia ſpiritualis. Vindemia foris premitur, & profutura populis in torcularibus vua calcatur. Vos de Domini vinea pingues racemi,& jam maturis fructibus botri preſſuræ ſecularis infeſtatione calcati, torcular noſtrum ſentitis: Vini vice ſanguinem funditis : ad paſſionis tolerantiam fortes,martyrii poculum libenter hauritis : Sic apud ſervos Dei annus evolvitur : ſic ſpiritualibus meritis, & cœleſtibus præmiis agon vnus, ſed multiplici præliorum numeroſitate congeſtus.*lib.*2.*epiſt.*4.

¶ Hierogl.yphicvm.

Lapillus precioſus Sardius ſanguinei coloris,Chriſti martyres hieroglyphicè ſignificat. Ac piè prorſus impio præſidi ſancta virgo & martyr Agnes reſpondit,ſanguis Chriſti ſponſi mei tinxit genas meas.*Collect.Hieroglyphic.lib.*4.

Mathesis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MATHESIS, μάθησις vel, Mathema, μάθημα disciplina, à μανθάνω quod est disco, & doceo, significat. Mathemata dicuntur artes, quæ firmis demonstrationibus constant. Harum periti mathematici apellantur, qui Geometriam, Musicam, Arithmeticam & Astronomiam callent. Chaldæi qui temporis successiu Astronomiã in Astrologiam divinatricem converterunt, Mathemathici tandem sũt nominati atque tota illorum professio infamis habita est.

Falsò illi in quinque distincta genera divinationem suam Astrologicam diviserunt: quorum uno conversiones annuas & menstruas, altero mutationes aëris, tertio electiones, quarto prædictiones ex nativitate: ultimo responsiones ad omnia quæsita, pertractant, explanatione longa indiciorum Astrologicorum & Canonum multiplicium; egressi limites physicos, vel superstitione, quæ fusa pergentes mentes mortalium oppressérat, atque imbecillitatem hominum occuparat: aut ambitione, vel spe quæstus.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. Fast. 1.

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primis,
Inque domus superas scandere cura fuit.
Credibile est, illos pariter vitiisque jocisque
Altius humanis exeruisse caput.
Non Venus & vinum sublimia pectora fregit:
Officiúmque fori, militiæve labor.
Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco:
Magnarumque fames sollicitavit opum.
Admovere oculis distantia sydera nostris:
Ætheraque ingenio supposuere suo,
Sic petitur cœlum non ut ferat ossan Olympus:
Summaque Peliacus sydera tangat apex.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Mathematica sapientes non facit, quare veteribus puerorum studium fuit: mò qui ei soli totum se tradit, occasiones errorum in philosophia maximas parit. *Ioan. Pic. Mirand in Astrologiam, lib. 12. cap. 2.*

Mathematicæ appellantur scientiæ, ob consuetudinem, verum indigent alio nomine euidentiore, quam opinionis, obscuriore, quam scientiæ. *Plato de Repupl. dial. 7.*

Mathematica doctrina est præparatio quædam, veluti in imaginibus exercentibus animam ad per se intuitivam exemplaris attingentiam *In 12. Metaph. c. 7.*.

Mathematicarum consideratio est præludium ad divinorum contemplationem. *Ale. c. 7.*

Mathematicarum intelligibilia, vt plurimum non sunt intenta à natura, & ideo tractatur in eis de infinito: & eorũ intelligibilia sunt omnino imperfecta, cum non in propriis suis subiectis deprehendantur, sed imaginatione quadam & fictione concipiantur. *Averr. in Plat. Remp. tra. 2.*

Mathematica non sese contingunt, sed duo extrema reuertuntur in vnum, & sic assimilantur continuo. *Arist. lib. 6, Metaph. c. 1. text. 2.*

Mathematica non sunt substantiæ rerum sed sunt accidentia supervenientia substa tiis. B. *Thom. 3. Metaph. lib. 13. text* 18.

Mathematica, vt non sunt præter sensibilia, sic non species rerum separatæ sunt præter Mathematica & sensibilia. *idem 3. Metaphysic. lib. 14. text. 10.*

Mathematici, seu Astrologi judiciarij, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod Romæ & vetabitur semper & retinebitur. *Tac. hist lib. 1.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Aristippus cum ciuibus suis nauigans, naufragio eiectus in littore maris vidit figuras Mathematicas in arena depictas: Salva, inquit, res est, hominum vestigia conspicio. Voluit ostendere vir sapientissimus, eos demum esse homines, qui cognitione diuersarum artium à cæteris animalibus differrent. *Vitruvius lib. 6. de Architectura, & Eras. lib. 3. apoph.*

Diogenes reprehendebat Mathematicos, quod solem, lunam, & stellas intuerentur, ea autem non viderent quæ essent ante pedes, *Laërt. lib. 6. apoph.*

Ariston eos, qui encyclopediæ & mathematicis disciplinis vacarent, neglecta philosophia, similes dicebat esse procis Penelopes, qui cum ipsa potiri non possent, ancillis miscebantur *Stob. serm. 2. de Impudentia.*

Hadrianum Romanorum Imperatorem ferunt; ex Matheseos peritia præsciuisse futura, ac Varum non fore longæuum dixisse ex Virgiliano carmine.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque vltrà
esse sinent, &c. Dion. Cassius

¶ SIMILITVDO,

Clementis, Sicut fieri solet, vbi somnia aliqua viderint homines, & nihil certi intelligant, cum aliquis occurrerit exitus rerum, tunc ad ea, quæ acciderint, aptant etiam somnij visum: Ita est & Mathesis, antequam aliquid fiat, certi nihil pronuntiatur, postea verò quam aliquid acciderit, rei iam gestæ colligunt causas. *lib. 6. recogn.*

¶ HIEROGLYPHICVM.

Per *Orygem* animal pictum aut sculptum, *Mathematicum hominem* Ægyptij intelligebant: siquidem illi, cum Sothen astrum illud suum, quã nos caniculam appellamus, magno cultu prosequerentur: deque die quo præcipuè oriretur, solliciti admodum essent animadverterunt *Orygem* syderis ejus ortũ sentire, atque etiam clamore edito significare quasi vel ortum nunciet, vel salvere jubeat. *Pier. Valer. l. 10. pag. 90.*

Vid. Astrologia, Geometria.

Matrimonium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MATRIMONIVM. Græcè συζυγία ας, ἡ, & σύζυγος ου, ὁ, ἡ, conjux dicitur. Heb. *Chatunnah*, nuptiarum dies, celebratio affinitatis & sponsaliorum. *Cant. 3. cap. vlt.* à verbo *Chatan*, affinitatem contraxit, propinquitatem inivit per desponsationẽ, *Gen. 34. 9.* Græci pro ח expresserunt κ, vt γειτνιάω, γαντιάζω propinquus vel affinis sum γείτων amnis propinquus cognatione: γειτνία, propinquitas cognatio.

Est autem matrimonium legitima societas inter virum & fœminam, in qua ex pari consensu semetipsum alter alteri debet. *Secundum Aug. lib. de Virginitate beatæ Virginis.*

Matrimonium est viri, mulierisque coniunctio maritalis, inter legitimas personas vitam indissolubilem retinens. *Secundum Magistrum sentent. 4. sent. dist. 22.*

Matrimonium est conjunctio maris & fœminæ, inter personas legitimas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, *vt habetur* 12. *q.* 2, *§.* 1.

Matrimonium dicitur, quasi matris munium, id est, officium: vel quasi matrem muniens, vel monens, vel quasi mater manens vel quasi à matre & nato. Dicitur autem magis à matre, quia magis pertinet ad rationem eius, quam pater. Nam mulier principaliter facta est propter hoc, non autem vir. Et mulier circa prolem est magis officiosa: *Ex B. Thom. 4. sen. distinct. 27. q. 1. art. 1.*

Matrimonium contrahendum impedientia, & iam contractum dirimentia, sunt, quæ continentur his versibus.

Error, Conditio, Votum Cognatio, Crimen,
Cultus Disparitas, Vis, Ordo, Ligamen, Honestas,
Si sis Affinis, si forte coire nequibis:
Hæc facienda vetant, connubia facta retractant.

Matrimonium per se non est virtus, vel Peccatum, sed multarum virtutum ἐργαστήριον & quasi officina. Multa eruditè & piè de conjugio collecta sunt in 4. libro magistri Sententiarum, à *dist. 26. vsque ad* 41. Brevissimè igitur definitionem, & causas Matrimonij recitabo: Matrimonium est legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ, ordinata, sancita & approbata à Deo, ad procreationem: & ad vitandas libidinum confusiones, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate serviamus, & hoc modo genus humanum conseruetur, propagetur vt ex eo æterna Ecclesia Deo colligatur.

Causa *efficiens* matrimonium est Deus amans castitatem, & inserens mentibus humanis notitias castitatis, & sanciens hunc ordinem, vt vnus mas, & vna fœmina certo fœdere, cuius leges ipse tradidit, jungantur, *Gen. 2.* Dixit Dominus, Non est bonum homini esse solum: Erunt duo in carne vna. Ad causam efficientem pertinet consensus personarum, quæ jungi debent, & parentum & sponsalia,

Causa *Materialis* sunt duæ personæ, quæ legitimè jungi possunt, videlicet vnus mas, & vna fœmina. Huc gradus Consanguinitatis & Affinitatis referri possunt. *Forma* est legitima & indissolubilis conjunctio, quæ & officium coniugale complectitur.

Fines sunt tres: Vt obtemperemus mandato Dei, qui instituit coniugium, & severissimè præcipit omnibus hominibus, qui non habent donum continentiæ, vt casti coniugij leges seruent. 2. vt commonefiamus de Deo, quod sit mens pura & casta & horribili odio prosequatur omnes libidinum confusiones. Nam Deus, sicut aliarum virtutum, Iustitiæ, veritatis, beneficentiæ, notitiam nobis indidit, vt ipsum agnoscamus esse iustum veracem, beneficum: ita castitatis quoque notitiam nobis tradiderit, & certis legibus Matrimonium sanxit, vt ipsum castum Deum agnoscentes, castitatis & obseruatione in coniugio celebremus. 3. Vt genus humanum certa lege atque ordine propagetur & conservetur, propter hunc summum finem, vt ex eo per ministerium Euangelij colligatur ampla Ecclesia, quæ in hac vita & in omni æternitate Deum recte agnoscat, invocet, & celebret.

In hanc sententiam Plato, inquit, *lib. 6. de legibus*, in matrimonio hæc consolatio proposita sit, Quod conjuges oporteat naturæ humanæ perpetuitati studere, ut liberos liberorum relinquẽtes, semper Deo cultores in suum locum substituant. Et *paulò post*, inquit: Oportet parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, ut semper sint aliqui colentes Deum, juxta ipsius legem, Quid quæso religiosius & sanctius dici de conjugio ab homine Ethnico potius?

4. Vt conjugium sit remedium adversus vages libidines; 1. *Cor. 7. 2.* Vitanda fornicationis causa vniusquisque habeat uxorem suam, & vnaquæque habeat virum suum. Et, ut pœnæ vitentur, quæ in mutabili ordine vagas libidines comitantur. 5. Vt homo tum procreationis, tum totæ vitæ educationis liberorum, parandæ ac tuendæ rei familiaris, & horum studiorum ac laborum fidelem adjutorem ac socium habeat, Ethnici dixerunt uxorem esse impedimentum Philosophantibus seu in studijs doctrinæ versantibus. Sed Spiritus Sanctus in sacris literis βοηθὸν appellationem uxori tribuit. *Gen. 2.* Non est bonum homini esse solùm, faciamus ei adjutorium.

6. Vt amor mutuus inter maritũ & uxorem si imago amoris mutui & fœderis, quod est inter Christum & Ecclesiam. *Ephes. 5.* viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. & c. Mysterium hoc magnum; Ego autem dico de Christo & Ecclesia

¶ Loci Biblici.

Matrimoniorum inter Iudæos & gentiles contra edictũ Dei contractorum exempla:Esau.Gen.26.v.34.& 35. & 38.9. Iudas,38.1.2. Ioseph,41. 45.Moyses,Exod.2.v.21.Samson,Iudic.14.3.Salomon,1.Reg.3.1.& 11.1.2.

Matrimonium, à Deo institutum, Gen.2.24.Prov.2.v.17. Malach.2. 15. Matrimonium:marem & fœminam ex eadem tribu oriundos apud Iudæos jungebat,Num.26.7.Requirit consensum sponsi & sponsæ,Gen.24. 56. 57. 58.67.& 1. Sam. 25. 40. 41. 42. Rituum quorundam in matrimonio contrahendo exempla leguntur in historia Isaaci , Genes. 24. Iacobi,Gen.29. Samsoniś,Iudic.14.17. Davidis cum Michol, 1.Sam.18. & cum Abigail,1.Sam.25.sponsi,& sponsæ in Cana Galilææ,Ioan.2.

Matrimonium erga vxores officium & authoritas,Gen.3.v.16.Num.5. v.12.18.& 30.v.7.13. Deut.23.v.5.13. & 24.v.1. Prov.5.v.18. & 18.v.22. & 31. v.10.Eccl.9.v.9.Eccl.7.v.18. & 9.v.1.& 25.v.2.27.& 26.v.1. Malach.2.v.14. 16.1,Cor.7.v.3.&c.11.v.2.10. Ephes.5.v.22.Coloss.3.18. Tit.1.v.4.1. Tim.2. v.11.1.Pet.3.v.1.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Matrimonium à Deo institutum.

Et creavit Deus hominem ad imaginem suam , ad imaginem Dei creavit illum masculum & fœminam creavit eos.*Gen.*1.

Quos ergo Deus conjunxit,homo non separet.*Matth.*19.

Spiritus autem manifestè dicit , quia in novissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris,& doctrinis dæmoniorum, in hypocrysi loquentium mendacium , cauterio notatam habentium conscientiam,prohibentium nubere. 1.*Tim.*4.

Ad bene constituendam prolis procreationem.

Benedixitque illis Deus,& ait:Crescite & multiplicamini.*Gen.*1.

Honorabile connubium in omnibus,& thorus immaculatus:fornicatores enim & adulteros judicabit Deus.*Hebr.*13.

Peccati devitationem.

Bonum est homini mulierem non tangere : propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat , & vnaquæque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter & vxor viro. Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, & iterum revertimini in idipsum, nec tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. 1.*Cor.*7.

Hoc itaque dico secundùm indulgentiam,non secundùm imperium. *Ibidem.*

Mutuam consolationem.

Domus & divitiæ dantur à parentibus:à Domino autem vxor prudens.*Prov.*19.

Trade filiam , & grande opus feceris : & homini sensato da illam. *Eccles.*7.

Qui possidet mulierem bonam,inchoat possessionem. Adjutorium:secundum illum est,& columna ut requies. *Ibid.*36.

Vbi non est mulier, ingemiscit egens. Cui credit, qui non habet nidum ? Et deflectens vbicunque obscuraverit,quasi succinctus latro exiliens de civitate in civitatem. *Ibid.*

Mulieres viris suis subditæ sint,sicut domino.*Ephes.*5.

Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo : ita mulieres viris suis in omnibus.Viri diligite vxores vestras,sicut Christus dilexit Ecclesiam suam, & seipsum tradidit pro ea. *Ibid.*

Viri debent diligere vxores suas,ut propria corpora. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. *Ibid.*

Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat : vxor autem timeat virum suum. *Ibid.*

Viri diligite vxores vestras , & nolite amari esse adversus illas. *Col.*3.

Similter & mulieres subditæ sint viris suis , vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem(bonam) sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersationem vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri,aut indumenti,vestimentorum cultus : Sed qui absconditus est cordis homo,in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus , qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in Deo,ornabant se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ , dominum eum vocans,cuius filiæ estis ,benefacientes,& non pertimescentes vllam perturbationem. 1.*Petr.*3.

Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri, impartientes honorem, tanquam cohæredibus gratiæ vitæ , vt non impediantur orationes vestræ. *Ibid,*

Firmum.

Custodite ergo spiritum vestrum , & noli despicere vxorem adolescentiæ tuæ; Cum odio habueris eam, dimitte, dicit Dominus Deus Israël:operiet autem iniquitas vestimentum eius,(hinc Saluator vxorem non nisi causa fornicationis dimittendam dixit.) *Malach.*1.

Dictum est autem : Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis:quia omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchatur. *Matth.* 5.

Et accedentes Pharisæi interrogabant eum : Si licet viro vxorem dimittere? At ille dixit : Quid vobis præcepit Moyses ? Qui dixerunt Moyses permisit libellum repudij scribere , & dimitere. Quibus respondens: ait : Ad duritiem cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ,masculum & fœminam fecit eos Deus.Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & sient duo vna caro. *Marc.*10.

Omnis, qui dimittit vxorem suam , & alteram ducit, mœchatur , & qui dimissam ducit,mœchatur. Luc.16.

Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro , alligata est legi. *Rom.*7.

His autem,qui matrimonio iuncti sunt,præcipio, non ego,sed Dominus. Vxorem à viro non discedere. Quod si discesserit,manere innuptã, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittit.1. *Cor,*7.

Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. *Ibid.*

Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.*Ibid.*

Propter hoc relinquet , *vt supra* Sacramentum hoc magnum est:ego autem dico in Christo & in Ecclesia. *Ephes.* 5.

Matrimonium spirituale virtuose inchoatur.

Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, in iudicio, & in misericordia, & miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide , & scies , quia ego Dominus.*Ose.* 2.

Simile est regnum cœlorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo. *Matth,* 22.

Qui habet sponsam, sponsus est. *Ioan.* 3.

Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. 2. *Corinth.* 11.

Sacramentum hoc magnum est.*Ephes.* 5.

Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam descendentem de cœlo,à Deo paratã , sicut sponsam ornatã Viro suo,*Apoc.*21.

Copiosè remuneratur.

Leua in circuitu oculos tuos, & vide , omnes isti congregati sunt venerunt tibi.Viuò ego, dicit Dominus,quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis tibi eos quasi sponsa. *Esa.* 49.

Gaudens gaudebo in Dño, & exultabit anima mea,in Deo meo. 61.

Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso & sponsæ Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. *Matth.* 25.

Gaudeamus & exultemus , & demus gloriam Deo : quia venerunt nuptiæ Agni , & vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti , & candido : Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum.*Apoc.* 19.

¶ Patrvm Sententiæ.

In coniugali vinculo,si pudicitia non seruatur,damnatio non timetur. *Aug. & habetur* 27.*q.*1. *Nuptiarum.* §.*In coniugali.*

Si vxorem quis habeat sterilem; siue corpore deformem , siue debilem membris, vel cœcam, vel claudam, vel surdam, vel si quid aliud,siue morbis, siue laboribus, doloribùsque confectam, & quicquid(excepta fornicationis causa)cogitari potest vehementer horribile , pro societate, fidèque sustineat *Idem & habetur.*32. *qu.*5.*Si vxorem.*

Denique mortuo eo , cum quo fuit verum connubium , fieri potest coniugium cum qua præcessit adulterium.*Idem ad Valerium de nuptiis, & concupiscentia, & habetur* 31.*q.*1.*can. Denique.*

Deus masculum & fœminam propagandi generis causa , nuptiali cãstitate coniunxit, & secundas nuptias , quæ in vnoquoque testamento mittuntur, licitas esse monstrauit.*Idem lib.* 2 *contra aduersarium legis & prophetar. & habetur ibidem,Deus masculum.*

Est ordo naturalis in hominibus vt seruiant fœminæ viris,& filij parentibus:quia in illis hæc iustitia est,vt maiori seruiat minor.*Idem in l. q. Gen.& habetur.* 23.*q.*5. *Est ordo.*

Manifestum est, ita legem voluisse fœminam sub viro esse, vt nulla eius vota, quæ abstinentiæ causa vouerit, reddantur ab ea, nisi author vir fuerit permittendo. *Idem in quæst. Numer.& hab.ibid.can.Manifestum.*

Quod si dormierit vir eius:non dicit primus ,vel secundus,vel quartus:Nec nobis diffiniendum est, quod non diffinit Apostolus, vnde nec vllas debeo damnare nuptias, nec eis verecundiam inferre numerositatis, *Idem super* 1,*epist.ad.Corinth.& habetur.*31.*q.*1.*can.Quod si.*

Secundum verba Apostolica, etiamsi vir continere voluisset,& tu noluisses : tibi debitum reddere cogeretur:& illi Deus imputaret ad continentiam, si non suæ, sed tuæ cederet infirmitati,ne in adulterium caderes.*Idem in Hedibiam, & habetur* 33. *q.*5.*can. Secundum verba.*

Quia ægritudini semper consulendum est , propterea si contigerit primo priuati coniugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit,si eas castè seruauerit.*Idem de fide ad Petrum.*

Benè vtitur malo, concupiscentiam restringens connubio. *Idem de Baptismo puerorum.*

Si dicat vir : Continere iam volo; nolo autem vxor,non potes:quod enim tu vis, non vult illa. Nunquid per continentiam tuam debet illa fornicaria fieri ? si alij nupserit te viuo,adultera erit . Non vult Deus tale damnum tali lucro compensari. Reddè debitum: etsi non exigis, redde pro satisfactione perfecta Deus tibi computabit , si non,quod tibi debetur, exigis,sed reddis, quod debetur vxori.*Idem super Psal.* 146. *& habetur* 33..*q.* 5.*Si dicat.*

In coniugio quis positus, quæcunque peccata fecerit,non propriam infuscant coniugem, sed fornicatio vxorem coinquinat,vt iam non sit viro suo ligata , sed adultera.*Hier. in epist.Pauli ad Corinth.& habetur* 32. *q.*1.*In coniugio.*

Quomodo virginibus ob fornicationis periculum concedit nuptias, & excusabile facit, quod per se non appetitur , ita ob eandẽ fornicationem vitandam concedit viduis secunda matrimonia contrahere.Melius est enim licet alterum & tertium,vnum virum nosse,quam plurimos : id est, tolerabilius est vni homini prostitutam esse, quam multis.Siquidem & illa in Evangelio Samaritana sextum maritum habere se dicens, arguitur à Domino, quod non sit vir eius. Vbi enim numerus maritorum est, ibi vir, qui proprie vnus est, esse desistit. Vna costa à principio in vnam vxorem versa est. Et erunt, inquit, duo in carne vna; non dixit, tres,neque quatuor alioquin non duo sed plures. *Idem de Virginibus,& habetur* 31.*q.*1.*Quomodo.*

Aperiant, quæso,aures obtrectatores mei, & videant , me secundas nuptias

nuptias, & tertias in Domino conceſſiſſe. Qui ſecundas & tertias nuptias non damnavi, primum potui damnare matrimonium?

Non damno bigamos,imo nec trigamos;& dici poteſt,octogamos.

Ego nunc voce proclamo libera, non damnari in Eccleſia bigamiam, imo nec trigamiam:& ita licere quinto & ſexto, & ultra quomodo & ſecundo marito recte nubere. *Idem ad Pammachium,& habetur* 31. *q.*1. *Aperiant.*

Præcepit Dominus,vxorem non debere dimitti,excepta cauſa fornicationis:& ſi dimiſſa fuerit, manere innuptam, quidquid viris præcipitur,hoc conſequenter redundat ad fœminas:neque enim adultera vxor dimittenda eſt,& vir mœchus retinendus eſt. *Idem ad Oceanum de morte Fabiolæ, & habetur* 32.*q.*5. *Præcepit.*

Sicut boni filij adulterorum nulla eſt defenſio:ſic mali filij conjugatorum nullum crimen eſt matrimonij:quia non in ſeminibus,ſed in voluntate naſcentis, cauſa vitiorum eſt atque virtutum. *Idem in epiſt. ad Ruſticum.*

Juvenes vero hoc ſunt admonendi modo,vt ſi vxores habeant; doceantur caſtè vivere cum vxoribus ſuis,alienam ſciant eſſe ſceleratum contingere. *Idem ad Damaſum.*

Nemo enim melius ſcire poteſt, quid ſit vxor vel mulier, illo qui paſſus eſt.

Quæ enim mihi incumbet neceſſitas venire in dubium, vtrùm bona an mala futura ſit,quam duxero?Melius eſt,inquit, habitare in terra deſerta, quam cum vxore litigioſa & iracunda. Quam rarum ſit vxorem ſine his vitiis inveniri novit ille,qui duxit vxorem. Unde pulchrè Varius Geminius ſublimis orator:Qui non inquit,litigat,cælebs eſt.Melius eſt habitare in angulo tecti, quàm cum vxore maledica in domo communi.Si domus communis eſt mariti & vxoris, erigit vxorem in ſuperbiam,& contumeliam viro facit,quanto magis ſi ditior vxor fuerit, & in domo ejus vir manſerit?Incipit enim non vxor, ſed domina eſſe, & viro,ſi offenderit, migrandum eſt. Stillicidia ejiciunt hominem in die hyemali de domo ſua, ſimiliter & mulier maledica de propria domo, aſſiduis quippe jurgiis,& quotidiana garrulitate facit perfluere domum ejus,& ejicit eum de ædibus ſuis, ideſt, de Eccleſia. *Hieron.contrà.Iovin. cap.*15. *lib.*1.

Veniam ad maritatas,quæ mortuis vel occiſis maritis ſuis ſupervivere voluerunt, ne cogerentur ſecundos noſſe concubitus: & quæ mirè vnicos amaverunt maritos,vt ſciamus, bigamiam apud Ethnicos etiam reprobari. Dido ſoror Pygmalionis, multo auri, & argenti pondere congregato, Africam navigavit, ibique vrbem Carthaginem condidit, & cum ab Jarba rege Libyæ in conjugem peteretur, pauliſper diſtulit nuptias,donec conderet civitatem,nec multo poſt, extructa in memoriam mariti quondam Sichæi,Pyra, maluit ardere,quam nubere. Caſta mulier Carthaginem condidit,& rurſum eadem vrbs in caſtitatis laude finita eſt.Nam Haſdrubalis vxor capta & incenſa vrbe,cum ſe cerneret à Romanis capiendum eſſe, apprehenſis ab vtroque latere parvulis filiis,in ſubjectum domus ſuæ devolavit incendium.Quid loquar Niceratі conjugem?quæ impatiens injuriæ viri,mortem ſibi ipſa conſcivit, ne triginta tyrannorum,quos Lyſander victis Athenis impoſuerat, libidinem ſuſtineret? *Idem contra Iovi c.*27.

Fertur Aureolus Theophraſti liber de nuptiis,in quo quærit, An vir ſapiens ducat vxorem?Et cum definiſſet,ſi pulchra eſſet,ſi benè morata, ſi honeſtis parentibus:ſi ipſe ſanus ac dives,ſic ſapientem aliquàdo inire matrimonium ſtatim intulit:hæc autem in nuptiis raro vniverſa concordant. Non eſt ergo vxor ducenda ſapienti. Primum enim impediri ſtudia Philoſophiæ,nec poſſe quemquam libris & vxori pariter inſervire. Multa eſſe,quæ matronarum vſibus neceſſaria ſunt prætioſæ veſtes, aurum, gemmæ,ſumptus,ancillæ,ſupellex varia,lecticæ,& exedra deaurata. Deinde per totas noctes garrulæ conquæſtiones: Illa ornatior procedit in publicum,hæc honoratur ab omnibus,ego in conventu fœminarum miſella deſpicior. Cur adſpiciebas vicinam?Quid cum aneilula loquebaris?De foro veniens, quid attuliſti:Non amicam habere poſſumus,non ſodalem: alterius amorem odio ſui ſuſpicatur. Si doctiſſimus præceptor in qualibet vrbium fuerit,nec vxorem linquere, nec cum ſarcina ire poteſt: pauperem alere difficile eſt, divitem ferre tormentum. Adde,quoniam nulla eſt vxoris electio, ſed qualiſcunque obvenerit, habenda: ſi iracunda,ſi fatua,ſi deformis,ſi ſuperba, ſi fœtida: quodcunque vitij eſt,poſt nuptias diſcimus.Equus,aſinus, bos, canis & viliſſima mancipia,veſtes quoque & lebetes, ſedile ligneum,calix & vrceolus fictilis,probantur prius, & ſic emuntur: ſola vxor non oſtenditur, nec ante diſplicet, quam ducatur. *Ibid. c.*28.

Legimus,quemdam apud Romanos nobilem, cum eum amici arguerent,quare vxorem formoſam,& caſtam,& divitem repudiaſſet,protendiſſe pedem,& dixiſſe eis;Et hic ſotularis,quem cernitis, videtur vobis novus & elegans,ſed nemo ſcit,præter me,vbi me premat. Scribit Herodotus:quod mulier deponat cum veſte & verecundiam,& noſter Comicus fortunatum putat, qui nunquam duxerit. *Ibid.cap.*29.

Refert præterea Seneca,cognoviſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum,faſcia vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia ejus carere poterat, potionemque nullam ſibi, niſi alternis tactis labris vir & vxor hauriebant. Alia deinceps non minus inepta facientes,in quæ improvida vis ardentis affectus erumpebat. Origo quidem amoris honeſta erat,ſed magnitudo deformis. Nihil autem intereſt, quam ex honeſta cauſa quis inſaniat. Unde & Sextus in Sententiolis:Adulter eſt,inquit, in ſuam vxorem amator ardentior. In aliena quippe vxore omnis amor turpis eſt,in ſua nimius. Sapiens vir judicio debet amare conjugem,non affectu.Reget impetus voluptatis, nec præceps feretur in coitum: nihil eſt fedius, quam vxorem amare quaſi adulteram. *idem contra Iovinianum, lib.*1.*c.*30.

Multa ſunt, quæ præclara ingenia nobilitant:Mulieris virtus propriè pudicitia eſt. Hæc Lucretiam Bruto æquavit neſcias an etiam præculerit,quoniam Brutus non poſſe ſervire à fœmina didicit. Hæc æquavit Corneliam Graccho,hæc Porciam alteri Bruto: notior eſt marito ſuo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina jam abſcondit antiquitas. Hanc raro inter fœminas virtus altiùs ſæculorum omnium memoriæ, quam vt excidere poſſet, infixit. *Idem. ibid.*

Cum initiatur conjugium,conjugij nomen adſciſcitur,Nam defloratio virginitatis non facit matrimonium,ſed pactio conjugalis.Denique cum mulier viro conjungitur, conjugium eſt, non cum puella viri admixtione cognoſcitur. *Ambroſ.lib.de Virginibus, & hab.*27. *q.* 2. *Cum initiatur.*

Nec illud otioſum,quod cum veniret Rebecca, vidit Iſaac deambulantem:& cum interrogaſſet,quis eſſet, cognito,quod ipſe eſſet, cui duceretur vxor deſcendit,& caput obnubere ſuum cœpit, docens, verecundiam in nuptiis præire debere:Inde enim & nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia ſe puellæ obnuberent. *Ibid.& hab.*30.*q.*5.*Nec illud.*

Si quis deſponſata ſibi & tradita vtatur,ritè conjugium vocatur. *Idem ad Patern.& hab.*27. *q.*2. *Si quis deſponſata.*

An quod in ſubditos nefas eſt, in comparem fas eſt? Dimittis ergo vxorem quaſi jure,ſine crimine:& putas hoc tibi licere,quia lex humana non prohibet:ſed prohibet lex divina: quia hominibus obſequeris Deum verere. Audi legem Domini, cui obſequuntur & qui leges fecerunt:Quos Deus conjunxit, homo non ſeparet. *Idem & hab.*33. *q.*2. *An quod in.*

Propemodum non inferioris virtutis eſt,abſtinere conjugio,quod aliquando delectaverit, quam conjugij oblectamenta neſcire. Copula nuptialis non eſt quaſi copula vitanda, ſed quaſi neceſſitatis ſarcina declinanda. *Idem lib. de Viduis.*

Sunt,qui dicunt, religionis gratia conjugia debere diſſolvi: verum ſciendum eſt,quia,etſi hoc lex humana conceſſit, lex tamen divina prohibuit.Per ſe enim Veritas dicit.Quos Deus conjunxit,homo non ſeparet: quæ etiam ait:Non licet dimittere vxorem, excepta cauſa fornicationis.Quis ergo huic cœleſti legiſlatori contradicat?Scimus, quia ſcriptum eſt:Erunt duo in carne una. *Gregorius Theodeſtiſtæ patriciæ & habetur.*27.*q.*2.*Sunt, qui dicunt.*

Bonum eſt conjugium,ſed mala ſunt,quæ circa illud ex hujus mundi cura ſuccreſcunt.Dum ergo tenetur, quod non nocet, ex rebus juxta poſitis committitur plerumque quod nocet. Sicut ſæpè rectum mundúmque iter pergimus & tamen ortis juxta viam vepribus per veſtimenta retinemur.In via quidem munda non offendimus, ſed à latere naſcitur, quo pungamur.

Qui tentationum procellas cum difficultate tolerant conjugij portum petant:melius eſt nubere quàm vri. Sine culpa enim ad conjugium veniunt,ſi tamen necdum meliora devoverunt. *Idem lib.*26. *Moral.*

Sicut crudelis & iniquus eſt, qui caſtam dimittit vxorem: ſic fatuus eſt, & injuſtus,qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis eſt, qui celat crimen vxoris. *Ioan.Chryſoſt.ſuper Matth.& hab.*32. *q.*1.*can. Sicut.*

Si quis vxorem ſuam invenerit adulteram, & poſtea deinceps placuerit habere eam in matrimonio, duobus annis pœniteat, ideò quia cum adultera mixtus ſit, quæ adhuc crimine ſuo non eſt purgata: aut abſtineat ſe à matrimonio ejus, donec expleatur ſatisfactio criminis pœnitentiæ ſuæ ideo,quia poſt ſatisfactionem pœnitentiæ non meretur vocari adultera.Similiter ſi virum ſuum vxor invenerit adulterum,non ad imparia judicantur. *Idem & habet.ibid.Si quis.*

Matrimonium quidem non facit coitus,ſed voluntas, & ideo non ſolvit illud ſeparatio corporis,ſed voluntatis, ideo qui dimittit conjugem ſuam,& aliam non accepit, adhuc eſt maritus. Nam etſi corpore ſeparatus eſt,tamen adhuc voluntate conjunctus eſt. Cum ergo aliam acceperit, tunc eam planè dimittit non ergo qui dimittit, mœcharur, ſed qui alteram ducit. *Idem ſuper. Matth.*1. *& hab.*27. *q.* 2. *Matrimonium.*

Conjuges verius appellantur à prima deſponſationis fide, quamvis adhuc ignoretur inter eos conjugalis concubitus. *Iſidorus lib.*9. *Etymolog.& habetur.* 27. *q.*2.*Coniuges.*

Conſanguinitas, dum ſæpe paulatim propaginem ordinibus dirimens uſque ad vltimum gradum ſe ſubtraxerit,& propinquitas eſſe deſierit, tunc primum lex in matrimonij vinculum eam recipiet, & quodammodo revocabit fugientem. Ideo autem uſque ad ſextum generis gradum conſanguinitas ſtatuta eſt,vt ſicut ex ætatibus mundi generatio, & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. *Idem. lib.*11.*& hab.*35. *q.*4.*c. Conſanguinitas.*

Quæris quomodo ſubaudi violenter,ſine lege abſque ratione. Quos Deus conjunxit,homo non ſeparet.Non enim homo,ſeparat, quos pœna condemnat,quod reatus accuſat,quos maleficium coarctat. *Idem ſuper eo verbo Matth.Quod Deus coniunxit,homo non ſeparet.*

Series conſanguinitatis ſex gradibus hoc modo dirimitur: filius & filia,quod eſt frater & ſoror,ſit ipſe truncus,illis ſurſum ſejunctis,ex radice illius trunci egrediuntur iſti ramuſculi,nepos, neptis, primus:pronepos,proneptis,ſecundus:abnepos,abneptis tertius:adnepos, adneptis, quartus:trinepos, trineptis, quintus: trinepotis filius, & trineptis filia, ſextus. *Idem, & hab.*35. *q.*5.*c. Series.*

Conjux vocatur à prima deſponſationis fide, quam concubitu non agnoverat Joſeph,nec fuerat cogniturus;nec petierat,nec mendax manſerat conjugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat carnalis vlla commixtio.Propter quod fidele conjugium ambo parentes Chriſti vocari meruerunt: non ſolum illa mater,verum & ille pater ejus,ſicut & conjux matris ejus fuit:vtrumque mente, non carne. *Auguſtinus & habetur* 27. *q.*2. *Coniux vocatur.*

Omne itaque nuptiarum bonum impletum eſt in ipſis parentibus

Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum : Fidem, quia nullum adulterium : Sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit; quia in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato, sine quo verè concipi voluit, qui futurus erat sine peccato. *Ibid. can. Omne.*

Quicquid inter se conjugati immodestum, inverecundum, sordidumve gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum. Jam in ipsa quoque immoderata exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium præcipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, vt etiam propter causam procreandi, si misceantur, etsi eos parvi mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio sive fornicatione defendunt. Neque illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi conjugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum causa; quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas; verum etiam infirmitatis invicem excipiendæ, ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodammodo servitutem, vt etiamsi alteri eorum continentia perpetua placeat, nisi ex alterius consensu fieri non possit. Non autem datur præsentia sancti Spiritus, tempore quo conjugales actus geruntur. *Idem & habetur 37. quæst. 2. Quicquid.*

Intervenientе divortio non aboletur confœderatio nuptialis, ita vt sibi conjuges sint etiam separati; cum illis autem committitur adulterium, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati. *Idem de bono coniugali; & habetur 32. q. 7. interveniente.*

Tantum valet vinculum sociale, vt cum causa procreandi colligitur, nec ipsa culpa procreandi dissolvatur : posset enim homo sterilem dimittere vxorem & aliam ducere, de qua filios haberet, & tamen non licet. *Ibid. & habetur, Tantum.*

Usque adeo inter viventes manent inita jura nuptiarum, vt potius inter se sint conjuges etiam separati, quam his, quibus adhæserunt. *Ibid. & habetur ibid. Vsque adeo.*

Si tu abstines sine vxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam, & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. *Ibidem, & hab. 27. q. 2. can. Si tu abstines.*

Non erit turpis, neque difficilis, etiam post patrata atque purgata adulteria, reconciliatio conjugij, vbi per claves regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum : non vt post viri divortium adultera vocetur, sed vt post Christi consortium adultera non vocetur. *Idem de adult. can. & habetur 32. q. 1. can. Non erit.*

Adulterij malum vincit fornicationem. *Ibid. & hab. 31. q. 1. Adulterij malum.*

Licitè dimittitur vxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris : propter quod sit reus adulterij, quicunque duxerit dimissam ob causam fornicationis. *Ibid. & hab. 32. q. 7. Licitè.*

Apostolus, nisi ex consensu ad tempus, vt vacent orationi, vetat conjuges carnali invicem fraudare debito. *Ibid. & hab. 33. q. 4. can. Apostolus.*

Fieri potest, vt vir dimittat vxorem causa fornicationis, quam exceptam Dominus esse voluit : Jam verò si nec illi nuberet, conceditur viro vivo suo, à quo recessit, neque huic alteram ducere viva vxore sua, quam dimisit : multò minus fas est, illicita cum quibuslibet stupra committere. *Idem in sermone Domini in monte, & hab. 32. cap. 7. can. Fieri potest.*

Dominus ad illud confirmandum, vt non facilè dimittatur vxor, solam fornicationis causam excepit : cæteras verò immunerabiles & vniversas molestias, si quæ exiterint, jubet pro fide conjugali & pro castitate fortiter sustineri. *Ibid. & hab. ibid. can. Dominus ad illud.*

DVODECIM QVÆSTIONES DE MATRIMONIO, QVÆSTIO I.

An matrimonium contrahendum.

POst ea, quæ superioribus notata sunt in locis, ordo nunc exigere videtur de Matrimonio & Conjugio vt agatur : quod, de Jurisconsultorum sententia, nihil est aliud, quam viri ac mulieris conjunctio, individuam vitæ consuetudinem continens. Monet enim Plato *lib. 6. de legibus*, in bene constituta Republica initio de Nuptiis esse leges ferendas, dandam operam, vt quisque non jucundissimam sibi; sed civitati vtile Matrimonium contrahat. Fuerunt hac ipsa in re occupati semper laudati Reges, Principes, alij, qui ad Rerumpublicarum sederunt gubernacula : neque id sane immeritò. Siquidem matrimonium fundamentum & seminarium est Reipublicæ, ideoque huic vtile est, vt hoc rectè contrahatur : vagæ & turpes libidines reprimantur. Et quemadmodum, *teste Aristotele in Polit. lib. 1.* societas inter patrem & filium est necessaria, propter successionem rerum : & illa inter dominum & servum requiritur propter ordinem personarum : ita, & quidem primò, ea est vtilis societas, quæ inter virum & vxorem est, vt species conservetur. Neque etiam rarò hæc peccari in re solet : cum sunt, qui libertatis nescio cujus prætextu à matrimoniis abhorrent : alij hæc ineunt, sed intempestivè aut infeliciter. Sunt etiam qui in contractis jam matrimoniis miseram ac ærumnosam traducunt vitam, quasi in purgatorio constituti : quod leges connubiales cognitas & perspectas non habent. Sunt etiam non pauca hujus generis, quæ in consultationes ac deliberationes veniunt : laudantur aut vituperantur; vel accusatione egent, vel opus defensione habent in judiciis. Itaque de Matrimonio hoc in loco futuro politico commoda notabuntur : ostendetur primùm, sit, necne contrahendum Matrimonium. Et quidem in negantem sententiam, quodque.

Non contrahendum Matrimonium.

Probant qui promiscuè sunt connubiis vsi : vt Cindanes. *Herod. lib. 4.* Et Dapsolibyes. *Nicol. de moribus gentium. Alexander ab Alexandro lib. 1. c. 24.* Anabaptistæ quidam & Adamitæ, contra quos Patres disputant vt etiam Marcionitæ, in quos Tertullianus agit. Incestuosos plurimos. Historici commemorant non paucos, qui cælibes per totam vitam manserunt. Legerunt, scilicet, primùm tales illud Scripturæ : melius est sedere in prima tecti, aut vivere in terra deserta, quam cum muliere litigiosa habitare. *Prouerb. 21.* Commemorati cum leone & dracone melius, quam cum fœmina nequam. *Eccl. 21.* Ut assensus arenosus in pedibus veterani; sic mulier linguata homini quieto. *Idem 26. c.* Cor humile, facies tristis, plaga mortis, mulier nequam. *Idem 29. c.*

Considerarunt deinde illud vetus poëtæ. Mare, ignis, mulier, tria mala : Θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, πάντων τρία. *Menander*, Et illud : BINI SUNT CUM VXORE IUCUNDI DIES : ALTER, QUO DUCITUR : ALTER QUO MORTUA DEFERTUR, *Hipponactes apud Stobæum serm. 67.* Et illud : MOLESTIIS CARET VITA, QUÆ CÆLEBS EST : Ἀνυπόστατος βίος, χωρὶς γάμου. *Ibidem.*

Perpenderunt tertio conditiones & ingenia mulierc ularum : quod scilicet tales sæpè diligant lites & rixas. *Arist. lib. 1. de animalibus*, sint avaræ. *Cicero 1. de Invent.* Pauperes ad bona consilia : artifices optimæ malorum. *Euripides in Medea.* Sint δαπανηραὶ, sumptuosæ *Menander*, superbæ dum nimis sibi placent. *Plautus in Penulo*, inconstantes, variæ & mutabiles semper. *Virg. 4. Æneid.* latentes & versutæ, propter naturæ imbecillitatem. *Plato 7. de Legibus* mulieres semper in calamitatibus impediunt viros, quo infeliciores sint *Eurip. in Omph.* astutæ & callidæ; juxta illud Poëtæ, mulieribus artes curæ : viri plus valent hasta. *Euripides in Danaë*, & vt nemo sentit, qua parte calceus stringat, nisi qui eum induit : ita nemo novit ingenia mulierc ularum, nisi vxorem qui duxerit. *Plutarchus in Moralibus.*

Deterruerunt etiam exempla illorum, qui à mulieribus sunt, aut decepti : vnde istud. Non habites sub eodem tecto cum muliere; nec sis Samsone fortior, Davide sanctior, Salomone sapientior. *Hieronymus in epist. ad Nepotianum.* Aut spreti & contempti : vt apud Lycios, Spartanos, Romanos, de quibus hoc est lepidum Catonis : Nos omnibus mortalibus; imperamus, nobis mulieres imperant *Plut. in Catone.* Aut odio habiti, vt apud Cares : quorum mulieres, jurejurando interposito, legem tulerunt, ne fœminæ posthac cum maritis cibum caperent : neque etiam propriis nominibus eos appellarent. *Herodotus lib. 1.* Aut etiam interfecti, vti quinquaginta filiæ Danai, quæ conspiratione facta, totidem suos maritos vna nocte interfecerunt. *Guido Bituricensis.*

Postremò venerunt etiam; his in mentem incommoda & molestiæ, quæ cum matrimonio esse conjunctæ solet. Amittitur enim ita libertas, juxta illud; Uxore ducta, servus eris. *Menander* : & astrictus nuptiis non eris amplius liber. *Euripides in Antigone.* Deinde ducitur, aut pulchra aut deformis; si pulchra, κοινὴ, communis; si deformis, ποινὴ, pœna erit. *Gellius lib. 1. cap. 2.* Et difficile videtur custodiri, quod plures amant : molestum possidere, quod nemo dignatur possidere. *Hieronymus contra Iovinianum.* Præterea dotatam fortè pauper si duxerit, non jam ille conjugem; sed habet heram sibi, cui servit : si pauperem aliquam duxerit, nihil afferentem, servus ille rursum erit, dum victum vtrique, non sibi tantum parat. *Anaxandrides apud Stob. serm. 67.* ET VXOREM PAUPEREM ALERE DIFFICILE EST : FERRE DIVITEM TORMENTUM EST. *Hieronymus contra Iovinianum.* Jam alia cura, quoad ad liberos, accedit. Duxi, inquit ille, vxorem; quam ibi miserrima vidi! Nam dum studeo filiis vt quam plurimum facerem : in quærendo vitam contrivi, atque ætatem meam : nunc exacta ætate, hoc pro labore ab iis fero odium. *Terentius in Adelphis.* Cumulant hæc mala lites & contentiones. Et illud, quod Ovid. 2. *de arte amandi.* canit :

Lite fugant nuptaque viros, nuptasque mariti;
Inque vicem credunt rem sibi semper agi.

Ut non male is dixerit : vxorem ducere perinde esse, ac si tres tesseras qui fortuito projecerit : eo quod felices nuptiæ, si moribus composita vxor, non molesta extitit : ait ἀτυχία κοσμηρὰ, infortunium instinctum, idque per totam vitam, si frequenter domo exeat, loquax, sumptuosa exiterit. *Epicharmus apud Stob. serm. 67.* Et notum carmen Ausonij, quod in Grammatici cujusdam infelix ille matrimonium ad imitationem Virgilij scripsit :

Arma virumque docens, atque arma virumque peritus.
Non duxi vxorem, sed magis arma domum.
Namque dies totos, totasque ex ordine noctes
Litibus oppugnat, meque, meumque larem.
Atque vt perpetuis dotata à Marte duellis
Arma in me tollit; nec datur vlla quies.
Iamque repugnanti dedam me : vt denique victus
Iurger ob hoc solum, iurgia quod fugiam.

Sunt quoque in promptu exempla vxorum morosarum & improbarum; vt obij, quæ sanctitatem vitæ marito, tanquam crimen, objecit : *Ludovicus Vives de Christiana fœmina, lib. 2.* Socratis, qui Xanthippen imperiosissimam sapientissimè tulit : dicere quoque solitus est mala sese tria magna assecutum esse; Grammaticam, paupertatem, & pernicios am vxorem. *Antonius Melissa parte 2. Sermone 34.*

Et, si nihil esset aliud, vel hoc solum moveret, quod optimorum virorum pessimi esse filij consueverunt. Unde proverbium ortum : Heroum filij, noxæ. *De qua παροιμίᾳ liberorum & posterorum æstum 1. in volumine, Quæstione 16, est.* Interim quod sit.

Matrimonium contrahendum.

Probare eæ, quæ sequuntur rationes videntur : quarum I. à Causa efficiente sumpta & authore est. Neque enim improbandum, quod Deus instituit : instituit autem ille matrimonium, & quidem ante Adæ lapsum. *Gen. 2. Matth.*

Matth.19. Timoth.2. Iosephus. 2. de antiquitatibus.

II. Homo natura magis est animal conjugale, quam civile; quia & prius,& necessaria magis est domus,quam civitas; procreatio quoque magis communior. *Arist.8.Ethic.12.* Ac propterea, juris naturalis esse dicitur maris & fœminæ conjunctio. *lib. 1. Instit. Tit.2. & in Novell.Constitutionibus.Constitution.89.*

III. A natura quoque tributum hoc esse dixerunt Philosophi, ut conjugia virorum & vxorum essent:ex hac stirpe orirentur cognationum amicitiæ. *Cicero 4.& 5.de Finibus.* Et hoc esset principium urbis; & quasi seminarium Reipubl. constitueretur prima societas in conjugio,proxima in liberis,deinde una domus, communia omnia. *Idem 1. Officiorum.*

IV. Quia non nisi per conjugium servari & propagari genus humanum potest. Et hinc in Sacris illud : Crescite & multiplicamini, & replete terram. Natura siquidem hac periodo complet & perficit τὸ ἀεὶ εἶναι, perpetuitatem; quæ non secundum numerum, sed speciem fieri potest. *Arist. in Oeconom.* Et de hoc machinata est natura, seu potius primus ille & maximus Deus fecit,ut essent mares & fœminæ:atque ita humanum genus sempiternum quodammodo fieret,consequeretur immortalitatem.*Plutarchus in Eroticо,Cicero 2.de natura Deorum, Plato, 4 de Legibus.Dio in Orat.August.lib.56.*

V. A divino cultu; Quia enim in gloriam suam creavit & formavit homines Deus,*Esai.43.*Oportet homines conservare, & filiorum filios relinquere Deo ministros,qui in nostrum locum succedant. *Plato 6. de legibus.* Ac propterea,qui cœlibatum sequuntur,aras & templa Dei destruere videntur. *Dio lib.56.*

VI. Ab auxilio mutuo,Unde faciamus,inquit Deus, ei adjutorium simile sibi,*Genes.2.*Quia enim natura nulla ad omnia obeunda est nata, mas & fœmina procreatur,& alter alterius ope indiget: ut, quæ deficiunt uni,alter suppleat. *Xenophon.in Oeconomicis.* Ac propterea aliorum animalium finis & terminus est sobolis procreatio: homines autem conjugium subeunt,non solùm procreationis,verum etiam eorum gratia,quæ vitæ conducunt:officia namque divisa sunt mariti & uxoris. Ita opem sibi mutuo ferunt, res proprias in commune ponunt. *Arist. E.hic.8. cap.12.*

VII. A descriptione & laude Uxoris. Hinc enim uxor bona definitur;domus custos & administratrix, nutrix liberorum : quæ & sævum exhilarare,& consolari in adversis,curare ægrum, juventutis nimiam animi relaxationem coërcere, efferam senectæ austeritatem temperare potest.*Dio lib.56.*Et sacræ literæ affirmant:, talem esse sicut Solem, in mundo,& columnam auream super bases argenteas;& exhilarare maritum:efficere cor bonum:prorogare annos hujus vitæ. *Eccles.26.* Et insigne illud est:Neque aurum,neque argentum,neque divitiarum lætitiæ tam excellentes habent voluptates, quantas viri boni & mulieris pia conversatio adfert. *Euripides apud Clementem,lib.3.pædagogiæ.*

Accidit VIII. quod matrimonium medicamentum est adversus vagas libidines,& scortationes.Propter enim fornicationem unusquisque vxorem suam habeat,& unaquæque suum virum. *1. Corint.7.*Et honorabile conjugium in omnibus est, & thorus immaculatus:fornicatores vero & adulteros Deus puniet.*Ephes.5.c.1. Timoth.c.1.Hebr.13.* Ac monet Plutarchus,dandam operam esse; ut, qui voluptatibus nimis sunt dediti,& reprehensionibus minus obtemperant,matrimonio devinciantur:quod tutissimum inventutis vinculum. *De educat.liberorum.*

IX. Et ad prolis certitudinem, & institutionem liberorum diligentem,ordinum quoque dignitatem, splendorem familiarum conservandum, matrimonium necessarium est, ut etiam illud; quod hoc modo hæreditates,ad nostros,non alienos & extraneos, devoluuntur:gratitudinem sentiunt,qui senio confecti aliorum opus consilio habent. *Xenophon. in Oeconom.*

Et X. nominis memoria ab oblivione & interitu vindicatur: quia unusquisque liberos relinquens,in suis liberis quasi renascitur, *Plato 4. de Legibus.* Unde Phocylides præclarè præcipit:Ne mancas cælebs, ne fortè obscurus pereas : μὴ μείνῃς ἄγαμος· μὴ πῶς ἀνάνυμος ἄλλυαι.

XI. Reipub. quoque ita consulitur, civium numerus augetur. Etsi propter Rempub. contra animi sententiam multa sunt alia facienda; etiam hujus in gratiam matrimonium contrahendum.Aliàs enim urbes & populi non manebunt:non erunt, qui pacis tempore terram colant, exerceant navigationes,artes & opera tractent: belli tempore Rempublicam tueantur ac defendant. *Dio lib.56.*

XII. Iucunditas liberorum ad commendandum matrimonium quoque facit. Nihil enim suavius est, quam ex utrisque natum infantem alere, imaginem corporis animique sui : ut in eo adolescente se quasi ipsum quis intueatur:ex hac vita discedens,ex se editum relinquat,qui in facultates & stirpem suam succedat.*Dion.lib.56.*

XIII. Puniti quoque cælibes olim fuerunt.Spartæ,de Lycurgi institutо, non admittebantur ad ludos & spectacula & convivia publica, qui uxores ducere nollent. *Plutarchus in Lycurgo.* Ibidem etiam actio fuit data contra illos,qui aut nimis serò, aut inhonestum matrimonium contraxissent.*Iulius Pollux lib.8. in Onomastico.* Censor a nora fuerunt Romæ affecti,qui matrimonia non contraxissent.*Plutarchus in Camillo.Valer.Maxim.lib.2. cap.9.* Augustus cæsar testamentum quoddam improbasse dicitur, cujus conjugium intermissum fuerat. *Idem lib.7. c.7.* Apud Athenienses,die quodam festo,cælibes à mulieribus circumactæ,flagris cæsi fuerunt. *Iulius Scaliger lib.3.de re.Poetica.*Plato quoque inter alias leges hanc tulit:ut, qui triginta annos haberent & sine matrimonio viverent, singulis annis, mulctæ loco, aliquot drachmas numerare cogerentur. *lib.6.de legibus.*

Et pœnæ hæ justæ fuerunt eorum,qui sine causa justa cælibes manserunt;cui ratio XIV. est, præmia fuerunt concessa in matrimonio constitutis,ut,qui liberos procreavissent, in sententiis dicendis essent primi,in petitione magistratus aut officij alicujus liberorum numerus, prævaleret. *Appianus lib.2. de bello civili.* In Theatro honoratiorem iidem locum occuparent.*Suetonius in Augusto.*Singulis annis acciperent munera.*Herodotus lib.1.* Liberi tales essent ab excubiis apud Spartanos, si tres maxime haberent filios:immunes ab omnibus publicis officiis,si quinque.*Arist.7.Politic.c.7. Ælianus lib.6.c.5.* Liberarentur à tutela & cura,qui tres liberos superstites haberent Romæ, vel in Italia quatuor, vel quinque in provincia.*Instit.lib.1.Tit.25. De excusatione tut. vel curat.lib.10.Cod.Tit.61.De his qui liber.numero excus.meruerunt. Dionysius Halicarnassæus lib.3.*essent quoque immunes à legationibus publicis. *lib.10.Cod.Tit.63.De legationibus.*

Quin & in arboribus,plantis, virgultis sexuum differentia reperitur, & mares ac fœminæ sunt : quorum illis plus virium atque efficaciæ, quam his inesse Theophrastus,Dioscorides,Plinius,& alij testantur. Et lapides ac gemmæ:vt idem de Magnete;Carbunculo,Carchedonio,Iaspide,Sapphiro affirmant. *lib.36.& 37.*

Neque contra has rationes libertas multum facit.Qui enim liberam vitam matrimonio præferunt,nihil immanissimis belluis præstant : cum absque mulieribus degunt.Sed licentiam quærunt exercendæ libidinis ac lasciviæ. *Dion.lib.56.in Augusti oratione.* Nec molestiæ in matrimonio hoc ipsum improbare possunt:si quidem nullum hujus vitæ bonum, cui non sit aliquid acerbi admixtum : nec ad virtutem ac voluptatem ullam sincerè perveniri potest,nisi in ea paranda,obtinenda, servanda, labor impendatur. Et plura ac meliora cum sint bona, sunt cum his conferēda,quæ ex conjugio oriuntur.*Dion.ibid.*Et est hæc quasi Schola domestica,ut privatim patiētia discatur,quæ publicè post exerceatur:facilè cum omnibus aliis versari queant, qui Xanthippas domi tolerare possunt. *Xenophon.in Symposio.* Notum denique illud Varronis; Uxoris vitium, aut tollendum, aut ferendum. *Erasm.in Adagiis, Chiliad.1.Centuria 3.apoph.14.*

Neque tamen omnes parùm fidæ & molestæ suis maritis fuerunt. Memorabile illud Artiæ est, quæ gladio seipsam interemit, cum periclitari maritum videret. *Plinius lib.3. Epistola ad Nepotem. Marcia. lib.1.* Ut & alterum illud de Miniarum vxoribus : quæ cum mariti à Spartanis in carcerem conjecti, afficiendi supplicio postridie essent; impetrato à custodibus aditu, carcerem ingressæ, commutata cum maritis veste, fecerunt, ut salvi illi abire possent. *Valer. Maxim.lib.4. cap.6.* Et sunt obedientes ac prudentes multæ,Sarræ.Deboræ, Micholæ, Abigaëles, quarum Sacræ literæ meminerunt. *Genes.* 18. *Exod.*41. *1. Reg.19.*

QVÆSTIO II.

Quo tempore contrahendum Matrimonium.

DIversæ atque discrepantes diversorum hac de Quæstione sententiæ consideratione vero dignæ reperiuntur. Interest enim Reipublicæ,ne quavis in ætate pro libito,matrimonium contrahatur.Sunt hic qui trigesimum annum,fœminæ decimum quintum aptum connubio constituunt. *Hesiodus lib.2.ἔργων καὶ ἡμέρων.* Ægyptij quoque non ante trigesimum,ut Lacedæmonij ante vigesimum quintum,voluerunt matrimonium iniri,propter fœcunditatem ac prolem. *Xenophon in Spartanæ Republ.Plutarchus in Lycurgo Solon.*quintum Septenarium,hoc est, annum trigesimum sextum,aptum esse matrimonio censuit. *Philo.lib.2. de opificio mundi.* Et Germani hoc nomine laudantur, quod sera apud hos Venus extiterit:ideoque eadem juventa, similis proceritas;robora parentum valida,liberi referant.*Corn.Tacitus de moribus Germanorum.* In turpissimis fuerit habitum rebus, anne annum vigesimum vxorem duxisse. *Cæsar.lib.6.de bello Gallico.Tiraquellus l.6.n.38.* Plato vult, ut vxorem quisque à trigesimo anno ad trigesimum quintum ducat. Si non duxerit, damnatus sit,& pecuniarum, infamiæque nota inuratur, *lib.4.de legibus.* Aristoteles vero ætatis anno 18. fœminas, viros 36. matrimonium vult contrahere : quod; utriusque sexus vires tum maxime corroborentur. *Polit. cap.16.*

QVÆSTIO III.

Sint ne senibus ducenda vxores? Nubendum vetulis?

EX superiori quæstione hæc nascitur & quidem affirmantem in sententiam ista adferuntur:quod I. Magis in senectute, quam juventute videtur necessarium matrimonium : quandoquidem ætas ista maximè cura & officio eget,debilis plerumque & infirma est.II. Senes ut plurimum publicis negotiis occupati opus domi habent matrefamilias bonam,ut res domesticæ benè curentur.III. Vxorem ducunt,non voluptatis sed salutis causa:ut sit Adivtorivm.IV. Etiam exempla hæc summorum,clarissimorumque virorum hoc ipsum comprobant; ut Abrahami, qui anno ætatis centesimo & quadragesimo Keturam elegantem puellam duxit.*Genes.25.c.*Masinissæ,qui puerum quadrimum nonagenarius reliquit. *Diod l.52. Valer. l.4. c.14. Plinius lib.7. c 14.* Pompeij qui Cornelium,Metelli Scipionis filiam juvenculam, matrimonio sibi copulavit.*Plut.in Pompejo* Ciceronis, qui sexagenarius cum Publica virgine matrimonium contraxit; *Plut.in Cicerone.* Catonis, qui octuagesimum agens annum, filiam clientis sui adolescentulam duxit, *Plut. in Catone* Etiam illud Demetrij Poliorcetæ est:cui,cum ad Philæ Antipatri filiæ,nuptias compelli non posset;eo quod vetula illa edētula esset;

parens istud Euripidæum insusurrauit: ὅτῳ τὸ κέρδος, πατρὶ φύσιν γαμετὸν. Vbi lucrum affulserit, ibi præter naturam vxor ducenda. Quod non pauci hodie consilium sequuntur. *Sabellicus lib.7. Enead.4.* sed parum fœlici eventu. (In omni enim generis libidine & flagitia alia Demetrius delapsus probauit.

Nec senibus ducendum : nec vetulis nubendum.)

Sed par & æquale Matrimonium eligendum esse : quemadmodum Hesiodus illud requirit, vt ἀρείω vxor ducatur domum. Et iuuenes omnes Euripides hortatur, ne in senectute nuptias celebrent. *Stobæus serm. 69. ex Euripide in Danae.* Neque temere vetus illud dictum: SENEX AMATOR, EXTREMVM INFORTVNIVM. *Tiraquellus ex carmine Graco, lege 6.* vt & Tibuli istud : quando scilicet senex amator conspicitur.

Hunc puer, hunc iuuenis, turba circum erit arcta :
Despuit in molles & sibi quisque sinus.

Neque illud temere. Quia inparia matrimonia cum contrahuntur oriuntur τῶν πόλεων διαφοραί, discordiæ ac dissensiones inter coniuges *Arist. Polit. 17. c.26.* Conjugij verò dissensio totius est domus perturbatio. *Aug. in Psal. 33. 2.* Senes natura sunt morosi, difficiles, intractabiles; ac propterea ad amicitiam & societatem inepti. *Arist. 2. Rhet. de moribus senum. Et Ethic. 8. c. 6. 3.* Est præterea horum frigida & sicca, ideoque ad matrimonium inepta ætas, nisi naturæ leges violandæ sint. *Aristot. de longa & breui vita. Plato lib. 1. de Repub. Plutarch. in Solone, Cicero in libello de Senectute.* Accidit huc 4. quod matrimonia in senio contracta, etiam propter liberorum successionem sunt infœlicia; quia parentes cum grandes sunt natu, beneficiorum suorum fructum à liberis suis reportare nequeunt: neque liberi à parentibus re aliqua propter mortem sublevari. Vnde post, aut molliter, peruerséque educantur, aut summa in egestate atque inopia vitam traducunt. *Aristotel. lib. Polit. 7. cap.16.*

Sed & præter hæc, incommoda alia, eaque plurima sunt, è senum coniugiis quæ manant ac profluunt, sunt adulteria quandoquidem, Plautus *in Mercatore* vt ait.

Senex edentulus, & epularis, & decrepitus est.
Tantundem, quasi sit signum pictum in pariete.

Imperia in Maritos, iuxta illud Aristophanis : VXOR SENIS SPONSA DOMINA EST. Lites & contentiones perpetuæ : edaces ac lethiferæ febriculæ, interitus senum. Ludovico hoc XII. Galliarum regi accidit: qui ducta Maria, Henrici octaui regis Angliæ sorore, virgine eximiæ venustatis; ætatis, & valetudinis suæ oblitus, concepta edaci febri, non multos post nuptiarum dies interit : *Iouius lib. 3. in Leone X.* Zelotypia denique maritorum : quæ facit, vt quemadmodum reges, sic etiam mariti, dum omnia timent, omnia suspicantur, facile credunt, quæ suspicati fuerant. *Chrysost. in Matthæum.*

QVÆSTIO IV.

Verùm bene in constituta Repub. Adolescentulorum & iuuencularum matrimonia concedenda ?

VT in natu grandioribus hæc obseruanda: ita neque bona in Repub. adolescentulorum admittenda copulatio est. Quod tum 1. nimis prope ad parentum ætatem liberi accedunt: atque ita multa inde mala, ac incommoda nascuntur. Perit verecundia & obseruantia in parentes: liberi insolescunt, prope æquales ætate cum parentibus; oriuntur in re familiari administranda querelæ, & criminationes nascuntur, dum liberi parentum esse magistri volunt. *Arist. lib. 5. Polit. c.16.* Sed & cunctis in animalibus adolescentum imperfecti fœtus sunt, nascuntur non perfectis corporibus homines: abortus sæpè fiunt, nascuntur monstra: in partu periculum est. *Arist. ibid.*

Accedit huc & illud quod in matrimonio contrahendo etiam eorum est ratio habenda, quæ ad vitam sustentandam, & alendam familiam necessaria videntur; nec in adolescentulis aut iuvenculis, vt in adultioribus reperiuntur. Non Adamo DEVS OPT. MAX. ante vxorem creauit, quam animantibus cunctis nomen imposuisset, eorundémque dominium ac possessionem, hac sibi ratione vindicasset. *Genes. 2. Cap.* Et notum illud Hesiodi præceptum.

Οἶκον μὲν πρῶτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν ἀροτῆρα.

Vbi domus appellatione cuncta, quæ ad vitam tuendam sint necessaria Poëta complectitur: deinde vxorem, post aratorem. Neque improbanda Cretensium consuetudo fuit: qui vbi ad certum annorum numerum pueri pervenerunt, ducere eosdem vxores coëgerunt, sed ita vt non ante nuptias celebrarent, coniuges domum abducerent, quam puellæ rem curare familiarem didicissent. *Strabo lib. 10.* Vt & veterum Germanorum mos tenendus; apud quos nemo ducere vxorem est ausus, nisi prius hostis caput amputatum ad regem pertulisset. *Strabo l. 15.*

QVÆSTIO V.

Vtrùm in vxore ducenda Generis atque familiæ, sit ratio habenda ?

NOn vtique in matrimonio contrahendo negligendum genus: parvi ducenda familia est: quia dos 1. magna est : parentum virtus. Horatius *lib. 3. Carm. Ode 42. 2.* Nec labes solum sanguinis, verum etiam morum, ad posteros propagatur. Splendoris aliquid, magnificentiæ ac voluptatis splendidum matrimonium habere videtur. *Zenophon in Hierone. 4.* Et qualis ager, talia & semina : quales flores, talis & tinctura: qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis & cultura. *Esdræ lib. 4. c. 9.* Et à bonis bonus nascitur. *Aristot. lib. 1. Rhet.* Nec è squilla rosa aut hyacinthus producitur. *Theognis.* Aut mali corvi ovum bonum esse solet. *Erasm. in Prouerbiis, Chiliad. 1. Cent. 6. Prouerb. 20. & Chiliad. 1. Cent. 9. Prou. 25.* Et vidimus plerunque filias matrum præ sese mores ferre ac exprimere, partim propter naturam, partim educationem. Nec honestatem grandiori ætate sectantur ad quam neque exemplo, neque præceptis institutæ fuerunt. *Tiraquel. lege connubial. 7. num. 10.* Ac sane si, 6. canes & equos nobis nobiles & ex bona progenie quærimus; in vitibus, oleis, arboribus, seminibus optima cura ac cogitatio suscipitur : cur vxor bona parentum malorum filia duceretur? *Theognis & Plutarch. de Nobilitate.* Nec desunt 6. exempla illarum, quæ obscuro loco natæ ac pauperculæ, morosæ atque imperiosæ sunt factæ : insolenter erga maritos suos sese gesserunt. Fuluij vxor serua liberata, & coniugio digna judicata, maritum suum apud Triumviros superbe accusauit. *Fulgosius lib. 5.* Catonis vxor Taura villici pauperis & obscuri filia, contumax erga maritum suum extitit. *Plutarchus in Catone.*

Verum vt recte hæc sese habent: ita id quoque incumbendum diligenter est, ne generis nobis obsit claritas: potentior vxor ducatur : Nec male Plutarchus parentus monet, vt filiis suis coniuges quærant, quæ generis nobilitate non multum eos superent. *in libro de educatione liberorum.* Æqualem quærere vxorem prouerbium iubet. *Chiliade prima, Centuria tertia.* Quia primo non tam est respicienda nobilitas parentum, quam ipsa vxor : & sunt multæ optimis parentibus natæ, quæ improbæ atque impudicæ inventæ. *Stobæus sermone sexagesimo tertio.* Si secundò ex potentioribus nobis ducta vxor fuerit; Domini, non affines parabuntur. *Erasmus in Prouerb. 1. Chiliad. 1. Centuriâ octaua.* Etiam inde tertiò Nobilium ac potentiorum affinitas nocet, ut qui non desinunt hos exugere, donec in nihilum redigantur, ideoque cum Cardano tales conferuntur : cui vis ea & natura, vt herbarum in propinquo nascentium plantas humore, vi quadam, contracto; arescere cogat. *Aristophanes in Nebulis, Tiraquellus lege Connub. 5. num. 35.* Quin & quarto ejatæ tales vxores ad turbas ac bella pernicioſa maritos suos excitant. Testis & Tullia, quæ Tarquinium muliebribus suis furiis eò impellit, vt regem ac socerum suum Servium interficiat: ipsa per patris corpus carpentum agit. *Liuius Decade prima, libro primo.* Et Othocari vxor Kunegunda in causa fuit, vt contra fœdera bellum maritus Rodolpho Habspurgensi Imperatori inferret. *Cuspinianus in Cæsaribus.* Et tandem offensiones erga maritum oriuntur. Ac notum illud Ouidij est.

Quam male inæquales veniunt ad aratra iuuenci :
Tam iuueni magno coniuge nupta minor.
Non honor est, sed onus : species, lassura ferentes,
Si qua voles aptè nubere : nube pari.

QVÆSTIO VI.

Vtrùm in matrimonio contrahendo opes ac diuitiæ spectandæ ?

ETsi non contemnendæ prorsus sint opes ac diuitiæ, cum ducenda vxor, quandoquidem pauperem, ille ait, alere coniugem admodum difficile est : etiam asperæ sæpe humiles fiunt, cum surgunt in altum: vti ostensum ante in Catone & Fulvio fuit: tamen, qui diuitias tantum aspectant imprudentia quadam, non vxorum domini, sed dotis servi fiunt, *Plutarchus de liberorum educatione.* Argentum qui accipit, imperium vendidit. *Plutarchus in Asin.*

ὅσοι γαμοῦσι δι' ἢ γὰρ κρείσσως γάμους,
ἢ πολλὰ χρήμασ' ὧν ἐπιστανται γαμεῖν,
Τὰ τ' γυναικὸς δεῖ κρατεῖν ἐν δώμασι
Δηλοῖ τ' ἄνδρα κ' ὄντ' ἐς' ἐλεύθερον.

Euripides.

Vxorem quare locupletem ducere nolim.
Quaritis; vxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito :
Non aliter fiunt, fœmina virque pares.

Martialis.

Et Olympias Philippi Maced. regis vxor digitis vxores ducere eos affirmabat, qui dotem sponsæ supputant: non explorant vero qualis in conuictu futura illa sit. Itaque ad Gallionem rectè Seneca: Inuenies, inquit, vxorem bonam, si nihil quæris nisi bonam : dummodo ne imagines, proavosque respexeris, nec patrimonium, cum jam ipsa nobilitas cessit. Atque ea res Lycurgum Spartæ mouit, vt sine dote contrahi matrimonia velle : quo severius illa cogerentur : à viris quoque fœminæ coërcerentur. *Plut. in Lycurgo.* Punitî quoque ibidem fuerunt, qui doris & rei quærendæ causa locupletum affinitatem quæsiviſſent. *Ælianus lib. 6.* Solon itidem Athenienſi in Repub. nihil adferre secum vxorem voluit, nisi tria vestimenta, & cibum ac potum non pluris, quàm obolo constantem. *Plut. in Solone.* Monet præterea Plato, vt & in deligenda vxore, paria cætera si extiterint, tenuior semper diuiti anteponatur : eo quod & ad Remp. & familiarum vtilitatem illud faciat; id, quod est æquabile ac moderatum immoderato ad virtutem præstet. *Plato 6. de legib.* Et vt speculum auro & gemmis ornatum nihil valet, nisi similem rebus imaginem exhibeat: ita divitis mulieris nullus vsus est, nisi vitam viro similem, moresque consonos gerat, *Idem in præceptis coniugalibus.* Itaque rectè Megadorum Plautus *in Aulularia* introducit, qui laudabat consilium suum, quod pauperis hominis indotatam filiam duxerit, idem si faciant cæteri.

Opulen

Opulentiores, pauperiorum filias
Vt indotatas ducant vxores domum.
Fore ostendit.
Vt multo fiat ciuitas concordior.
Et inuidia nos more vtamur, quam vtimur:
Et illa malam rem metuant, quam metuunt, magis.
Et nos minore sumptu simus: quam sumus.

QVÆSTIO VII.

Sit, nec ne, in ducenda vxore, forma præstantia, venustas, Pulchritudóque consideranda?

VIrgines pulchritudine atque forma præstantes Homerus Poëtarum princeps, ἐλικωπίδας appellat: quod ἅπας ἑλκύσειν omnium in sese oculos convertunt. Et τὸ καλὸν pulchrum, à Græcis, nominatur quod καλῶ, provocat hominum animos. *Plato in Phædro.* Etiam dimidium dotis rerum omnium pretiosissima ac præstantissima à prudentibus judicatur. *Isocr. in Helena.* Et quauis Epistola commendatior. *Stob. serm. 64.* Et quod pulchrum, idem & charum habeatur, ac amicum. *Plato Lysid.* *Erasmus in Adagiis, Chiliad. 4. Centuria 7. Prou. 81.* ipsas præterea virtutes gratiores reddidit: quandoquidem, secundum Poëtam, *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.* Et vt natura cornua tauris, vngulas equis dedit, velocitatem leporibus, leonibus dentium hiatum, piscibus natandi facultatem, auibus volandi viris prudentiam, ita mulieribus nihil tale, sed formam tantum pro clypeis & lanceis omnibus concessit, *Anacreon in Odis.*

Huc accedit, quod deformitatem omnes oderunt etiam deformi factum fuisse obvium, infaustum esse judicant. Et Adagium hoc notat. Augurium cupiet, qui te aspexerit. *Tiraquellus lege connub. 2. num. 60.* Nec ratio deest: Quia deformitas corporis, etiam animi deformitatem indicat: & cuius facies est deformis, vix bonos habere mores potest. *Rasis ad Alamandorem.* Et natura membra componit, provt animæ moribus convenit. *Gal. l. 2. de Temperamentis.* Vnde Thersites monstruosus corpore etiam mente degener & ignavus fuit: pessimum ingenium in deformi domicilio habitauit. *Homerus Iliad. 2.* Et deformis Corithus, simul bardus ac stupidus: ideoque in prouerbium abiit. *Eramus Chiliad. 3. Cent. 2. Prouerb. 8.* Displicent & μονόγραμμοι. ita fœda retraque forma præditi, ut à furiis orti videantur. *Chiliad. 4. Cent. 2. Prouerb. 7.* Vt recte Lycurgus inter alias leges etiam hanc Spartæ tulerit, ut infantes forma venusta & liberali præditi educarentur: manci vero ac debiles vasta in loca exportarentur, *Plut in Lycurgo.* Ephori quoque Agesilaum regem suum mulctarunt, quod parvam simul ac deformem vxorem duxisset. *Plutarch. de lib. educatione.*

Laudatæ contra à pulchritudine fuerunt, Sara Abrahami Patriarchæ vxor. *Genes. 12. & 20.* & Rebecca Isaaci coniux. *Gen. 26.* Abisaga Sunamitis, quæ regem Dauidem suo complexu fouit 3. *Reg. cap. 1.* Iuditha, quæ Holofernem decepit, *Iuditha. 10.* Esthera coniugio Artaxerxis regis digna iudicata, ob formæ præstantiam fuit. *Esther. 22.* Aspasia, Cyri minoris vxor: cuius pulchritudinem Ælian. *lib. 12.* describit *var. hist.* Rhoxana, Alexandro Magno propter venustatem matrimonio iuncta. *Curtius lib. 5.* Liuia Augusti Cæsaris coniux. *Dion. Augusto.*

Verùm, vt rectè hæc sese habent: ita non tantum forma in matrimonio contrahendo est spectanda oculis ducenda vxor: verum etiam ad animum respiciendum. Neque enim quicquam pulchritudo iuuat, cum mentem quis bonam non habet. *Eurip. in Oedip.* Nec corporis deformitate animus fœdatur; sed pulchritudine animi corpus ornatur. *Seneca epist. 67.* Et est fœlix nigredo, quæ mentis candorem habet, *Bernar. serm. 2. in Cant. Cant.* Et sunt sæpè, corpus si respiciatur. Nereo nonnunquam pulchriores multæ: quod si vero animum consideres, plusquam Thersiticum phlemma reperies. *Suidas & Eras. Chil. 4. Sent. 3.* Plena inde superbiæ res est formosa mulier. *Menander.* Et,

Fastus inest pulchris: sequiturque superbia formam. Ouid. lib. 1. Fast.

Tum hæc ipsa pulchritudo perit facile: est egregium, sed ὀλιγοχρόνιον exigui temporis bonum *Isocrates ad Demonicum.* Membra mortalia circumferimus: & tandem terra, finis omnium, subitura. *Pind. Nemeorum Oda 11.*

Forma bonum fragile est: quantumque accedit ad annos,
Fit minor: & spatio carpitur illa suo.
Nec semper viola: nec semper lilia florent:
Et riget amissa spina relicta rosa.

Huc accepit & illud: quod sepenumerò

Lis est cum forma magna pudicitia.

Ouid. Epist. 15.

Neque firmus esse amor potest pulchritudine contractus, nisi bonis moribus foveatur. Idem hîc quod igni accidit: qui in paleis & leporinis pilis facile accenditur; sed subito rursus extinguitur. *Plutarchus in præceptis coniugalibus.*

Nec præterea illud negligendum, quod non rarò pulchritudo in periculum, cum ipsas fœminas, tum illarum maritos conjicit. Exemplo sit Abraham, *Gen. 12. cap.* ideoque non vxorem, sed sororem suam appellari eam voluit: & Isaacus, *Genes. 26. cap.* Vriæ quoque exitium atque interitum attulit Bethsabeæ pulchritudo, *Reg. 2. cap. 11.* Quin & suspiciones oriuntur & zelotypiæ: quæ acriter pungunt, ac mordent: liberum atque tranquillum ducere spiritum non sinunt. Ita Paulino exitio fuit pomum ab Eudocia Augusta, Theodosij iunioris vxore, dono missum. *Cedrenus.* Ita Carolus Crassus imp. vxorem Richardem Scestiæ regis filiam, Zelotypus innocentem ac castam à se dimisit: quæ acceptis bonis suis in Alsatia monasterium construxit sacrarum virginum, quod hodie Andulauus nominatur. *Cuspinianus.* Et Henricus II. Imp. suspectam coniugem suam Cunegundam habuit, quam ante vnicè dilexerat: quæ tamen pudicitiam coniugalem ferro ignito comprobavit. *Crantzius lib. 4. c. 6 Metropoleos.*

Et tandem plurimi reperiuntur deformes, ingenio interim præstant præditi. Vt Philopœmenes, dux Græcorum admodum deformis: at re militaris peritia insignis & clarus. *Plutarchus in vita Philopœmenis* Æsopus, niger quidem, at ingeniosus. Et Socrates simis naribus, calva fronte, repandis cruribus præditus: sapientissimus verò omnium, etiam Apollinis oraculo, iudicatus. Vbi natura quod denegauit, in altero compensauit *Cælius l. 8. Plinius l. 36.* Neque Anacharsidis responsum præteundem: qui cum quidam ei objecisset, quod vxorem admodum deformem duxisset: idem & sibi videri affirmauit: sed puerum porrigere meracius poculum iussit, ut illam formosam faceret. *Athen. lib. 10.*

QVÆSTIO VIII.

Vtrùm in vxore ducenda, ad ornatum ac splendorem respiciendum?

NOn vtique negligendus, in vestitu cæterisque rebus ornatus videtur. Siquidem primo in omnibus hic aliis placet: etiam inde mundus κόσμος, nomen habet. Frugalis deinde mulier munditiem vt non negligat, necesse habet. Quod si, ut morositas ejus honestatem injucundam reddit, ita sordes quoque invitam frugalitatem efficiunt. *Plutarchus in præceptis coniug.* tum vnicum solatium sexus fœmineus in ornatu positum habet. Neque enim Magistratus gerere, non sacerdotia, non insignia dona, aut spolia bellica mulieribus contingere possunt fœminarum insignia sunt mundicies, ornatus, cultus: his gaudent, & gloriantur. *Liuius Decad. 4. l. 4. in Oratione Valerij.* Postremo naturalis aliquid pudoris atque indignationis habet, quod aliis licet, sibi non licere: pudor enim pessimus oritur vel paupertatis vel parsimoniæ. *Liuius ibidem.*

Sed ut ornatus honestus ac moderatus non est negligendus: ita non spectandus solus, aut laudandus immoderatus ac nimius est. Rebus enim publicis luxus ille nocet: & sunt duo diversa vitia, quæ imperia euertunt: Auaritia, ac luxuria, *Cato apud Liuium, Decad. 4. lib. 4. 2.* Quæ nimium exornari postulant fœminæ, virum rapere docent, dum loculos ejus exhauriunt. *Idem* Revera enim, quicquid mulicbris mundus vocatur, sarcinæ viriles sunt. *Seneca lib. 1.* Naturalium Quæstionum, 3. Ornamentis eiusmodi & splendore vestitus voluptates excitantur, occasio peccandi datur *Prouerb. 7.* Et nullarum propè pretiosior cultus est; quam quarum pudor est finis. *Cyprianus de Disciplina Virginum. 4.* Decipiuntur multi adolescentes, dum ex nimio & fucato ornatu, ditiores ac præstantiores aliis esse videntur: vbi post error deprehensus, contemptum, aliáque incommoda parit. Neque malè tales nonnunquam cum Ægyptiorum conferri templis possunt: quæ splendida ac magnifica fuerunt in atriis, columnis, vestibulis, picturis, aliis: intus verò numinis loco, aut serpentem, aut felem, aut aliud aliquod animal ridiculum. *Clemens Alexandrinus lib. 3: Pædag. cap 2.* Sæpenumero quoque 5. dum his rebus studetur, quæ ad ornatum ac splendorem faciunt, necessaria negotia negliguntur: quandoquidem nunquam mulier satis sibi ornata videtur. Vnde, qui sibi negotij quid comparare cupit, nauim & mulierem sibi comparare iubetur: eo quod nulla res plus negotij habeat. *Plautus in Penulo.*

Itaque rectè Spartani auri usum mulierculis suis denegarunt. *Heraclides de Politicis.* Lysander, cum Siciliæ tyrannus Filiabus ejus vestes pretiosas mitteret, dona ista repudiavit; quod diceret, ornatu hoc filias suas decorari potius, quàm ornari *Plut. in Præceptis coniugalibus.* Et Phocionis vxor; cum aliæ aureos torques, monilia, cætera ornamenta ostenderent; dixisse fertur: Meus ornatus, meus maritus Phocion est. *Plutarchus in Phocione.* Cornelia quoque Gracchorum mater, cùm Campana quædam matrona ei ostenderet monilia, annulos & gemmas suas, sermone eam traxit, donec è schola liberi redirent; Et hæc, inquit, ornamenta mea sunt. *Valer. Max. lib. 4. c. 4.* Et reuerà ornatus pretiosissimus esse debet mulierc ularum, viri virtus. Neque lex Oppia apud Romanos mulieri concessit vt plus semuncia auri possideret, aut versicolori vestimento veretur *Liuius lib. 34.* Sacræ quoque literæ ornatum mulierum nimium improbant. *Ecclesiast. 9. 1. Timoth. 2. 1. Petr. 3.* animum mundum, ornatúmque probè requirunt.

QVÆSTIO IX

Vtrùm in fœmina doctrina & eruditio probanda?

COntrouersa etiam hæc inter literatos esse Quæstio solet. Et quidem contra doctas fœminas ista afferuntur: quod 1. harum eruditionem plerumque libido ac lascivia comitatur. Iuuenalis quoque displicere sibi in Satyris suis affirmant eruditas ac disertas: eum *Satyra 6.* scribit.

Non habeat matrona, sibi qua iuncta recumbit,
Dicendi genus, aut cursam sermone rotato.
Torqueat Enthymema: nec historias sciat omnes.

Præterea cautæ quoque & ingeniosæ fœminæ, promptiores & acutiores esse solent ad struendas machinas, quibus viros decipiant. *Muret. Variarum Lect. lib. 8. cap. 21.* Et apud Euripidem Hippolitus ita loquitur:

σωφρον. ζ μισω μὴ γδ ἐν γ' ἐμοῖς δόμοις.
ἐὰν φρονοῦσα τυγχανει, ἢ φρονεῖν καλῶ.

Contra quod literæ utiles mulieribus, inde oſtenditur 1. quia diſciplinæ in præcipuum habent, quod ab ineptis rebus ac ſtudiis animos mulierum abducunt: Geometriæ quam ſaltationis pudeat; eademque magicis incantationibus capi ſeſe minime patiatur, Platonicis & Xenophonteis diſputationibus incantata. 2. Niſi ſemina honeſtæ doctrinæ concipiant, & inſtituantur virorum opera ipſæ ex ſeſe opiniones abſurdas, & affectus pravos, multos gignunt. 3. Celebres eruditione ac doctrina plurimæ fœminæ ſunt factæ. *Plut. in Conjugalibus Præceptis.* Siba Auſtri regina, *lib. 3. Regum cap. 10.* Aſpaſia, magiſtra Periclis magni Imperatoris & Oratoris. *Plut. in Pericle.* Aganice, Aſtronomicæ peritiſſima. *Plut. in præceptis conjugalibus.* Calliſtrata Lesbia. *Athenæus l. 13. c. 14.* Cornelia mater Gracchorum, quæ filios eloquentes reddidit. *Cicero in Bruto.* Cornelia, Pompeij vxor. *Plut. in Pompeio.* Daphne, Tireſiæ filia, ex cujus verſibus multa Homerus mutuatus dicitur. *Diodor. Siculus l. 5.* Hippias, hoſpita Lycurgi. *Plut. in Lycurgo.* Hortenſia, Hortenſij filia, eloquentia clara. *Appianus l. 4. bellorum civilium. Quint. l. 1. cap. 1.* Lælia C. Gracchi filia. *Cic. in Bruto.* Olympia Morata. *Gyraldus l. 2. de Poetis noſtri temporis.*

QVÆSTIO X.

Vtrùm religionis diverſitas poſſit aut debeat matrimonium impedire?

ADferri utramque in partem rationes hac in quæſtione poterunt. Et quidem in affirmantem iſtæ: quod 1. Deus Iſraëlitis concedit, ut alienigenas vxores ducant: ſed ita, ut prius illarum capita radantur: ungues reſecentur, mutent veſtes. *Deuter. 21.* Deinde Apoſtolus 1. *Corinth.* facit poteſtatem fideli conjugi, ut ab infideli abeat, ſi modo is una habitare velit: quod ſanctificari poſſit vir infidelis per mulierem fidelem. Tum & exempla adſunt & eorum, qui cum diverſæ religionis hominibus matrimonia contraxerunt. Salomon rex vxorem habuit filiam Pharaonis, Ægypti regis, *Reg. 1. c. 3.* Et Samſon de filiabus Philiſtiim vxorem duxit, *Judic. 14.* Longobardorum quoque regina Theodelinda pia ſua opera Eutharin, primum maritum ſuum ad veram pietatem pronum reddidit: etiam poſteriorem Agilalphum à malorum dæmonum cultu abſtraxit: Longobardos ad veram fidem redegit: exactos Epiſcopos reduxit. *Aventinus l. 3. Boiorum Annalium, Bonfinius l. 8. Decad. 1.* Clotildis regina Franciæ, Clodoveum regem, maritum ſuum ad ſacræ religionis cultum induxit. *Æmilius.* Iuguldis, ſoror Childeberti Francorum regis Hermogildum Gothorum regis filium, maritum ſuum ad Chriſtianam religionem convertit. *Volaterranus.*

In contrariam verò ac negantem ſententiam iſta adduci poſſe videntur: quod 1. Mandatum Dei expreſſum eſt: non ſociabis cum gentibus conjugia. Et Apoſtolus non vult jugum iniri cum fidelibus. 1. *Cor. 6.* Ibidem exigit: ut qui volunt nubere, nubant in DOMINO. 2. exempla ſunt in promptu, piorum, qui à conjugiis ejuſcemodi abhorruerunt. Abrahamus noluit filio ſuo dare uxorem de Cananæorum filiabus. *Gen. 24.* Et Iſaacus filium Jacobum conjugij cauſa in Meſopotamiam miſit, *Gen. 28. 3.* Sequuntur ſecus ſi fiat, incommoda & multa & magna. Traduceuntur ad religionem diverſam & Idololatriã non pauci. Ita ductis Cananæorum filiabus Baalim & Aſtaroth inſervierunt Iſraëlitæ. *Iud. 3.* Salomon, omnium ſapientiſſimus, deceptus ab Ethnicis mulieribus, Deos colere alienos cœpit. 1. *Reg. 18.* Joramus Judæorum Rex, ducta in uxorem Athalia, Achabi Iſraëlitarum Regis filia ad idolomaniam inductus fuit, *Reg. 4. c. 8. & Paralip. 2. c. 12.* Achabus, Iezabelis conjugis impiæ, conſilia ſecutus Prophetas trucidavit, Baal ſervivit, eidem lucos, & aras & templa conſtitui paſſus eſt, 3. *Reg. c. 16.* Valens itidem Imperator nullam aliam ob cauſam quam perſuaſione uxoris ſuæ Arrianus factus eſt. *Theodoretus lib. 4. cap. 32. Socrates l. 4. c. 2.* Cumque matrimonij vinculum ſit 4. CONCORDIA: ad hanc ipſam retinendam ac conſervandam plurimum conſenſus in religione facit: ut contra conjuges ſæpe ſejuges fiunt de hac ipſa diſſenſione facta, ſemina rixarum perpetuarum oriuntur: maxime, ubi ad liberorum perventum educationem fuerit: evadunt aut contemptores religionis, aut ſimulatores ac hypocritæ. Ita Sephora vxor Moſis, improbans circumciſionem, eum ſponſum ſanguinis vocat, *Exod. 4.* Et inter Conſtantinum Copronymum & ejus vxorem Irenem perpetuæ lites & contentiones fuerunt, cum Imperator Iconomachus, Imperatrix verò Iconolatra eſſet. *Cuſpinianus in Cæſaribus.* Sed & 5. hæc ipſa res facit, vt quod aliàs dicitur, ſume tibi parem, minime ſatis: necſingulum velle aut nolle, vna fides, vna diſciplina inter conjuges. *Tertullianus ad conjugem ſuam.* Impediantur ob hæc preces *Ambroſius epiſt. 3. ad Vigilium.* Boni majores corrumpantur colloquiis pravis, diſpari ſint matrimonia, de religione diſſenſiones oriantur. *Tertullianus ad conjugem ſuam.* Denique & in jure Canonico *cauſa 28. q. 1.* de nuptiis & conjugio cum infideli, pluribus agitur.

QVÆSTIO XI.

Vtrùm in Matrimonio contrahendo, cognationis & ſanguinis communionis ratio habenda.

ET hæc in controverſiam venire ſæpenumero quæſtio ſolet. Ac ſane gentes ferunt reperiri in quibus & nato genitrix, & nata patenti jungitur: Vt pietas geminato creſcat amore. *Ouid. 10. Metamorph.* Fuerunt matrimonia inceſtata conceſſa liberis cum parentibus, ſororibus cum fratribus apud Babylonios. *Alexander ab Alexandro lib. 1. c. 24.* Et Perſæ filias, ſorores, matres quoque in conubij jura admiſerunt. *Curtius lib. 8. cap. 18.* Et ſororem vxorem Mithridates rex habuit. *Strabo lib. 14.* Cambyſes quoque, qui, *vti Herodotus refert*, cum conſuleret ſapientes ſuos, an hoc facere liceret: reſponſum tulit, legem nullam eſſe, quæ jubeat hoc facere, ſed eſſe aliam, qua liceat Perſarum regi facere quidquid velit. Et Antonius Caracalla novercam duxit, cum audiret, Imperatoris eſſe leges dare, non accipere. *Xiphilinus & Ælianus Spartianus in eius vita.*

Verum ſunt in contrariam partem quæ faciunt rationes iſtæ: quod pugnat iſtud primò cum lege divina, quia certi gradus matrimonij conſtituuntur. *Deut. 18. & Leu. 10.* Deinde cum legibus civilibus & Romanis, quæ cum de nuptiis & conjugio agunt, à quorundam matrimoniis abſtinendum eſſe monent: non poſſe contrahi nuptias ſtatuunt eas inter perſonas quæ parentum, aut liberorum inter ſe locũ obtinent. *Vt l. 1. inſt. tit. 10. de nuptiis. Et l. 5. Cod. tit. 5. de Inceſtis & inutil. nup.* Ubi pœna quoque conſtituitur inceſtas nuptias contrahentis, confiſcatio bonorum, tam cæterorum, quam dotis; exilium etiam, & cinguli (ſi quo potitur) ſpoliatio verberatio quoque, ſi vtilis eſt, fœmina quoque talia ſcienter peccans, ſimili pœnæ ſubiuganda. *Et in Novellis Conſtitutionibus Conſtitutione duodecima, titulo ſeptimo, de Inceſtis, & nefariis nuptiis.* Ubi ærario bona adſignantur, etiam illa quæ dotis data nomine ſunt: eo quod cum licuerit nuptias facere legitimas, contra leges amoverit, & confuderit quidem ſobolem: nocuerit autẽ & generi egerit vero impia, ſicut, & ſceleſtã: & talia concupierit, qualia plurima etiam irrationabilia amovent animalia: vltra terminum traditum nobis à natura amarit. Tũ & Philoſophi ſaniores nuptias tales improbant: & Plato partus ex inceſtuoſis nuptiis natos exponi, non ali, vult in Rep. *l. 5. de Rep.* Xenophon quoque legem hanc eſſe latam divinitus ſcribit, vt non miſceantur parentes cum liberis: nec hi cum illis. *l. 3. de dictis Memorabilibus.*

Accedunt huc quoque rationes: quod 1. cum gradus ſervantur, in matrimonio certi, ſocietatis humanæ latius vincula propagantur. *Aug. l 15. de Ciuitate* Dei, *c. 16. 2.* A nuptiis fiunt actiones familiarum & neceſſitudinum: quia multos ſibi propinquos reddunt, vltro citroque filias qui dant & accipiunt. *Plut. in Probl. 3.* Infirmæ mulieres varios patronos requirunt: ubi non ita prompta ſunt auxilia cognatorum, ſi contra cognatos querelæ moveantur, aut certè gravia oriuntur diſſidia. *Idem ibid. 4.* Etiam natura hoc requirit, quæ docet inceſtuoſas nuptias vitari quoque in brutis animalibus: ut de Camelis, equis & nonnullis aliis ſcribunt, *Ariſt. l. 9. hiſt. animalium, Plinus l. 8. c. 14. Varro de re ruſt. l. 2. cap. 7.* Nec 5. Turpius, quicquam eſt confuſione gentium. *Iſichius l. 5. in Leviticum.* Et 6. Tragici exitus plerumque ſunt eorum, qui inceſtuoſis nuptiis ſeſe polluunt. Exemplo ſit Cambyſes rex Perſarum, qui ſororem conjugem cum duxiſſet, ſibi ipſi manus intulit, cum caſu quodam inſilienti in equum gladij vagina excidit gladius nudatus ejus femur perſtrinxit. *Herodotus l. 3.* Et Caligula, qui cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem habuit: poſt miſere trucidatus à Caſſio Chærea à populo multis confectus vulneribus fuit. *Xiphil. Dion. Sueton.*

QVÆSTIO XII.

Quænam in Matrimonio ac coniugio obſervanda tam marito, quam vxori: ut pax & concordia ſervetur?

VT de iis, quæ in matrimoniis contrahendis obſervanda, Quæſtiones aliquot motæ hactenus fuerunt; ita & hæc neceſſario movetur: Quænam in contractis jam matrimoniis ſint tam à viro quam uxore obſervanda: ut ſecunda illa, ſanctaque fiant. Primùm autem à maritis requiritur humanitas: ne injurioſe ac ſerviliter, ſed amicè tractent uxores. Non ſint ut leones in ædibus ſuis. *Syrac. d. 4.* nec amari erga conjuges, *Coloſſ. 3.* ſed cum ea cohabitent ſecundum ſcientiam. 1. *Petri 3.* Rationes iſtæ ſunt: quia 1. imperare mariti debent vxoribus, non ut domini rei quam poſſident: ſed ut animus corpori, iiſdem affectibus obnoxius, & benevolentia devinctus. *Plut. in præceptis coniug. 2.* Parcendum muliebri imbecillitati: honos habendus mulieribus, ut infirmioribus vaſculis. 1. *Petri 3.* & iis quæ etiam ſunt cohæredes gratiæ vitæ. *Idem ibid.* Secùs, ſi fiat, præceps impediuntur. *Ibid. 3.* De Romuli veteri lege, Mulier viro legitime conjuncta fortunarum ac ſacrorum ſocia illi eſt: utque domus ille dominus; ita hæc domina habetur. Injuria 4. nulla uxor ſi afficiatur neque maritus afficietur: quæ lex communis eſt *Ariſt. Oecon. 5. cap. 4.* Æquum quoque 5. ut omnis injuriæ & violentiæ opinio ab ea abſit, quæ ſupplicij inſtar eſt, ac tanquam è loco deducta. *Ariſtot. ibid* Quamque parentes, omnibus relictis, matre, domo, mariti dexteræ committunt. *Chryſoſt. Hom. 26. in 1. ad Cor.* Nec ſine cauſa barbari ab Ariſtotele reprehenduntur, qui eodem loco uxores, quo ſervos ſuos, habent. *Polit. 1. c. 1.*

Unde & illud facile intelligitur, de iis quid ſit judicandum, qui uxores ſuas aut verberant, aut alias duriter atque injurioſe tractant. Peccare maritos tales his rationibus probatur: quod 1. nullum, ut Poëta ait, memorabile nomen fœminea in pugna eſt, nec habet victoria laudem. 2. *Æneid. 11.* Verberare vxorem, ignominia ultima. Neque enim animus ejus quæ verberatur, ſed qui verberat ſpectatur. *Chryſoſt. homilia 26. in 1. ad Corinth. 3.* Natura ſubjecit fœminam, non ut ſervam, ſed ut ſociam, non ad mancipium, ſed vitæ libertatem. *Ariſt. Polit. 1. cap. 8. 4.* Adhibitus verberibus morbus non tollitur, ſed augetur, exalperatur: quia ita compãratum eſt, ut in vetitum ſemper nitamur, negata cupiamus; *Elegia. 4. lib. 3. Amorum 5.* Sunt vindictæ aliàs mulierculæ cupidæ; neque hæc quiſquam magis quam fœmina gaudet. *Iuvenalis Satyra 13.* Unde ad venena,

venena & homicidia,& defertiones maritorũ sæpe venire uxores experientia testatũ.Et hoc 6. de causa Cato vir parum alias sexui fœmineo amicus,propter domestica mala non esse verberandas uxores cõrendit: hoc qui faciant,non minus pecare dixit, atque eos, qui Deorum simulachra pessumdant.*Plutarch. in illius vita Tiraquellus lege connub.8.n.* 20.Possunt etiam alia ratione corrigi fœminæ: admonitione scilicet amica & gravi.Itaque veteres in nuptiis Mercurium juxta Venerem collocarunt: vt ostenderent matrimonij jucunditatem maximè oratione egere:iremque Suadam & Gratias ut docerent: Conjuges invicem quæ vellent impetrare debere persuadendo,non pugnando. *Plutarch.in præceptis conjugalibus,Cœlius lib.*18.*c.*18.Iunoni quoque nuptiali sacrã,cum facerent,è victima fel exemptum post aram abjeceruntsut ostenderent bilem & iram abesse à conjugio debere.*Cœlius lib.*28.*c.*21.Potest deinde & exemplo correctio & emendatio fieri.Vt enim Dominus,qui cultor est Musarum,Musicos multos facit: ita vir voluptatibus deditus intemperantem uxorem reddit:amator honestatis ac probitatis modestam & pudicam facit. *Plut.in præcep. ad coniug.& Tiraquellus lege connubiali.*8. *num.*10.

Itaque vituperandus merito Cotys Thraciæ Rex est,qui eam in crudelitatem devenit, ut uxorem ex qua jam filias susceperat,& humaniter atque amicè viginti quatuor annis vixerat mediam conscíderit. *Suidas.* Et Nero,qui Octaviam,Claudij Cæsaris filiam à se ut sterilem dimisit, relegavit, tandem occidit; Poppæam post Sabinam in uxorem ductam calcis ictu interemit,interfecit Agrippinam. *Suetonius in ejus vita. Tacitus lib.*6.Et Præmislaus Dux major Poloniæ, per pedissequas Lutgardin uxorem jugulari curavit,quod nullos ex ea liberos susciperet. Quasi verò in arbitrio id sit cujusquam, cum divinitus liberi concedantur. *Chronicon lib. Hist. Polon.*10. & 11.

II. Quod à Marito requiritur, est DIVINUS CVLTUS, VOTA, preces. Qui enim rem bene gerenturus divino opus auxilio est colendus ac rogandus Deus est,ut largiatur ac tribuat 1. prosperam valetudinem & vires corporis.2. honorem in civitate.3. benevolentiam in amicorum animis. 4. salutem non inhonestam in belli periculo. 5. incrementum sine crimine in re familiari.*Xenophon.in Oeconom.*Quo cum etiam sacræ litteræ consentiunt, quæ primum regnum Dei & justitiam eius quærere iubent,*Matth.c.*6. Benedictionem Domini diuites facere affirmant. *Proverb.* 10.

III. VALETVDINIS CVRA postulatur; ad quam opus labore ac temperantia est. Labore, vt negotia necessaria, nunc pedetentim, nunc cursim peragantur. Temperantia, vt tantum cibi, potúsque sumatur:vt neque vacuus: neque nimium plenus diem quis exigere possit.

IV. Marito cogitandum quoque de OPIBVS est : quandoquidem

Prosiga non sentit pereuntem fœmina censum:
At (velut exhausta redeuntes pullulet undæ
Nummus, & è pleno semper collatur aceruo)
Non vnquam reputat, quanti sua gaudia constent.
Iuuenalis Satyra 6.

Et iucundum est opibus Deos magnificè honorare, amicis inopia laborantibus adesse, ornare vrbem ac patriam:& hoc qui præstant,prudentes, fortes ac maturi iudicantur. *Xenophon. in Oeconom.*Neque viri sed viduæ est,bona sua immunuere. *Plut.in vita Catonis.* Ita tamen, vt modo opes bono comparentur. Opulenta enim illa familia est in fœcunda in qua opes non luxuriose possidentur:nec mala fide custodiuntur: nec propter sumptus pœnitentiã afferunt.*Solon.in conuiuio septem sapient.*

V. Etiam ratio marito tenenda,qua MINISTRI AC FAMVLI tractãdi sunt. Inducendi verò sunt ad benevolentiam, diligentiam & iustitiam: ad benevolentiam,laude & liberalitate:ad diligentiam, selectu,institutione: vt diligantur magis amari,quam aut ebrietati aut luxui aut etiam somno dediti.Et certum Catonis placuerint seruii, qui dormitarint,quàm tales esse pueros potores putaret, quam pervigiles, & ad omnia negotia iudicaret aptiores, qui somno essent defuncti, quàm qui eo indigerent: tamen hæc quæ diximus, omnia negotiorum & officiorum oblitionem inducunt.Ad iustitiam denique allatis legibus; quæ pœnas improbis, præmia benè gerentibus constituunt. *Xenophon.in Oeconom.*

Sed & sexto loco maximè diligentia necessaria est. Etsi enim Thales, septem sapientum vnus dixerit, optimam illam domum esse,in qua otij plurimum domino agere liceat. *Plut.in septem Sapientum Conuiuio:* tamen boni est patris familias,prius cubitu surgere: postremò cubitum ire:non secus atque vrbem,domum nunquã relinquere. *Arist.in Oecon. Cato c.*4. *de re Rustica.* Rationes hæ sunt, quod 1.noctu surgere, adhibere curam & diligentiã,quæstuosum,ac magnum vectigal est.*Xenoph. in Oeconom.*Facit ad rem augendam familiarem non minus,atque ad sanitatem conseruandam *Arist. in Oecon.* Est 2.primarium mariti opus, ne cuiquam alteri familiam suam regendam committat,verùm sibi partes priores sumat. *Plato in Dialogo, Amatores,seu de Philosophia.*Qui 3. quoque solutus ac negligens est paterfamilias, alios reddere diligentes atque sedulos non potest:non secùs atque rudis & impetitus Musicus, reliquos Musicam docere nequit.Nec malè dicitur:Oculus domini pinguẽ equum reddit. *Arist.in Oecon.l.*1.*c.*6.Accedit huc 4.& illud quod nulla bona imitatio sine exemplo esse potest:ideóque sine dominorum diligentia reliqui in familia diligentes esse non solent.*Idem ib.*ET DEVS. 5.propterea animum vt corpus virorum sic condidit: vt tolerantiùs frigora, æstus,itinera,militiam ferre possent: fecit rõbustiores, fortiores,audaciores : vt foris, & in aperto victum quærere, propulsare injurias valerent.*Arist.lib.*1.*Oecon.c.*3.*Xenophon.in Oecon. Columella de re Rustica in præfatione l.*12 Idem 6.& irasci iis solẽt qui officium suum negligenter faciunt:Oeconomos somnolentos punit. *Xenoph.in Oecon.* Ac denique in re familiari, laboriosior quoque negligentia, quam diligẽtia esse consuevit. *Columella.l.* 12.

VII. Etiam à marito, ac patrefamilias requiritur PRVDENTIA ET SOLERTIA in emendo. Oportet enim hunc vendacem potiùs, quàm emacem esse.*Cato de re rustica, c.*2. Quod si emere vult aliquid, puta prædium aliquod,leges hæ erunt observandæ:ne cupidè emat,ne pareat prædium aliquod,leges hæ erunt observandæ:ne cupidè emat,ne pareat vsure, ne satis habeat quod circumire, animadvertat vicini,quo pacto vivant:circumspiciat, vt inire exiri possit:vt bonum cœlum habeat:non calamitosum:fertilo bono valeat,sua virtute:ita sub radice montis,specetat meridiem,loco salubri, bonum aquarium habeat: oppidum propè validum, aut mare, aut amnis, aut via bona & celebris:sit iis in agris, qui non dominos mutent, aut quos pigeat vendidisse : & bene ædificatum:statuatur denique melius emi de domino, colono, & ædificatore bono. *Cato de re rustica, c.*1.

Deinde etiam in colendo,solertia quadam opus est, vbi duo spectandum fructus pro impensis ac labore redire possint:& vtrùm salubris sit locus,an non.Alterutrum enim horum si deceat, & nihilominus quis colere furiosa mente captus est.*Varro de re Rustica,lib.*1. *c.*2. Et Aqua, vt illa sit salubris ac facilis non à lacunis aut palude ducatur:non originem à metallis sumat:sed perspicua sit colore,non vitiosa sapore,aut odore: non limum aut fimum habeat.*Palladius lib.*1.*c.*4.Etiam Terra, vt hujus gleba sit puris & sese nigra,non alta,& nuda. *Idem.c.*6.

Tum & in ædificando prudenter vt agat paterfamilias necesse est. Diu cogitare oportet,antequam aliquid ædificandum, ne villa prandium quærat:aut fundus villam.*Cato de re Rustica c.*3. *Pallad. lib.*1.*c.*8. Et judicanda illa domus bona,quæ vsui ac voluptati habitatoribus est: æstate frigida,hyeme calida. *Xenoph. de dictis & factis memorabilibus.*

Quarto in conficiendis operibus, boni patrisfamilias quoque munus est,ac officium,curare, vt omnia,maturè conficiantur. Nam res rustica sic est:si vnã rem serò feceris,omnia opera serò facies.*Cato de re Rustica cap.*8,

Et quia.ò & hoc necessariumme Dominus vnaquaque in re tenax sui sit juris:neque vindicet,quicquid licet.Nam summum jus, antiqui summum crucem putarunt. Nec etiam rursus in totum remittat quemadmodum vel optima nomina non appellando fieri mala solent : vt Alphonsus fœnerator dixisse fertur.*Columella lib.*1. *de re Rustica,c.*3.

Postremò etiam in sumptibus faciendis prudens paterfamilias erit; Recte enim licitur:Tanquam moriturus,bonis tuis fruere, tanquam verò semper victurus, parce tuis posteritatibus.Est autem sapiens hic, qui ambo hæc cognoscens,parsimoniæ & sumptus mensuram aptat.*Lucian.* Ideóque sumptus ita fiat,vt reditus non excedãt. *Xenoph.in Oeconomicus* Laudantur in Historicis,Cyrus,Trajanus,Alexander, Severus, Imppcus Laudantur in Historicis,Cyrus,Trajanus,Alexander, Severus, Imppqui sumptus aulicos contraxerunt, non nisi necessarios retinuerunt; aulæ tineas,serras, adulatores, architectos voluptuum non tulerunt, *Plinius in Panegyrico, Heresbachius de erudiendis Principum liberis c.*2. Et Augustus Cæsar veste non temerè alia,quàm domestica vsus est *Suet.* Et de Ludovico Germaniæ rege scribitur : quod armorum apparatus, quam conviviorum studiosior fuerit:plus ferrum, quàm aurum dilexerit:vbum auri (cui quæ præcipuè militibus ademerit. Si quem in exercitu ferratum,aut inauratum conspexerit,dicere solitus fuerit,Eho mortalium stultissime:non satis est tibi,solus vt pereas nisi & res tuas hostibus trades,atque eos locupletes, quo diutiùs & facilius nobis resistant? *Aventinus l.*4. *Annalium Boiorum.*

Atque hæc Mariti in ac patrumfamilias officia sunt. Ab vxoribus primo OBEDIENTIA requiritur:Etsi enim Spartana in Repub.mulieres viris suis dominari soliti & hi illas heras suas appellarint. *Polit.*2. *Aristoteles Platonis Lacon. & Apophthegm. Laconicis. Cœlius lib.*18. *c.*11. Marium uxorem Lar. Dominam semper vocavit. *Tiraquellus in Connubialibus legibus.*5. *num.*15. Summa pace & quiete prudentia & *Connubialibus legibus.*5. *num.*15. Summa pace & quiete prudentia & virtute Agesilaus exercitum duxit,*Aegesilaus integro agit libro Plutarchus de virtutibus mulierum.* Hoc posuimus in nuptiis inhabere inter vt milliaria negotia virilia non sint, & ne interim domi virilia Mariti. *Sabellicus Ennead.*9.*l.*1. Conjugium ita bene fuisse a Semiramide in Assyria fuerit vt viris vxores imperarent. *Alex. ab Alexandro lib.*4.*c.*8. Tamen contrarium in fœminarum natura & plurimarum hominum quotidiana lex vult vt maritus vxori imperet, non contra sub illius hæc potestate sit, ipse hinc dominetur. *Gen.*3.1. *Petri* 3.1. *Corinth* 7. *Eph.*5.3. *Colo.*3. Et existimarunt 2. Mulier debet omnes viri,esse legem vitæ suæ, à Deo sibi imposuisse *Arist. Oecon.*2.*c.*1.Ubi 13.videre est lege naturæ fœminas viris subservire.mares semper fœminis imperare. *Plin.lib.*8.*cap.*3. Mas 4. cum fœmina collocatus, natura melior est ac prudentior, nisi fortè à natura desciverit : aptior quoque ad principatum obtinendum, quam fœmina, *Aristoteles 1.Polit. cap.*3.& 8. Plus ratione ac prudentia valet,& corporis viribus. Unde vir à vi dictus : à mollitie Mulier,*Ex Varrone, Lactantio & Augustino. Tiraquellus lege connub.*1. *num.* 55. Hæc ipsa Obedientia & quasi servitus, plurimum ipsis mulieribus prodest : vt quæ à consilium virtutem adhuc rudem imperfectam ac languidam habent. *Aristoteles Polit.*1. *cap.*3. Neque 6. dissimiles vxores viris imperant. *Aristoteles Polit.*1. *cap.*3. Neque 6. dissimiles vxores viris imperant. *Aristoteles Polit.*1. *cap.*3. Neque 6. dissimiles vxores viris impebantes,iis sunt, qui cæcos duces,quàm duces sequi optimos malunt. *Bodinus.l.*1.*Reipu.*3.Præterea honores ac dignitates vxorum maxima ex parte à virorum honoribus ac dignitate dependent:non secus atque à Sole sidera reliqua lumen ac splendorem sumunt *Bodinus ibid.*Et est 8. caput mulieris vir, *Ephes.*5. Itaque vt non alunde magis ornatur corpus quam ex capitis dignitate:ita non magis aliunde honorem, quàm à viro,conjux habere potest. Sed & 9. hac de causa velari fœminæ solent : vt se noverint maritis suis esse subditas. Etiam Anathema sit mulier, quæ comam sibi amputat, quam Deus ad memoriam subjectionis illi dedit: *Tiraq. legibus connubialib.* Et contemptus. 10. virorum nullus esse major potest,quam si tua in domo γυναικοκρατία, muliebre imperium,habeant:vxoribus subesse suis cogantur.Hinc illud dictum:*Γυναικὶ ἀνὴρ ἐχθρὸν ὑπὸ γλυκερῷ. ἄρχεσθαι* dedecus extremum viro parere mulieri. *Stobæus serm.*72. Quamobrem 11.Olarus Thraciæ rex Dacos victos,ad ignominiam sempiternã coëgit vxoribus suis servire. *Rhasaris in leg. Longobarborum*

*dorum,Bodin. lib.1. de Repub.cap.*3.In Iudæorum quoque opprobrium dicitur quod mulieres fuerint viris dominatæ *Esaiæ cap.* 4. Miseriæ quoque 12. ostiuntur & calamitates publicæ, quando maximè regum ac principum, imperiosæ vxores sunt. Exemplo est Iezabel Achabi vxor, *Regum 3. cap.*21. Cleopatra apud Ægyptios, *Plut. in Antonio.*Messalina Claudij Cæsaris vxor.*Xiphilinus in Claudio.* Vasthis regina, Assuero regi obedire recusat, *Esther cap.* 1. Hinc 13. quoque Aristoteles affirmat:pro dimidia parte male constitutam eam Remp.esse, vbi fœminæ malè sese habent. Habent verò tùm illæ sese male,cùm fasces iis permittuntur. *Pol.2.t.7.* Quin & 14. existimationi suæ non bene tales consulunt mulieres cum imperium affectant, plura ferè contra decorum agunt, quam ipsi viri qui dominium hoc sustinent. *Plutarchus in præceptis coniugal.* Ex denique mulieribus in sacris literis,Saræ ad imitandum exemplum proponitur, quæ Abrahamo obedivit: eundem Dominum suum appellauit.*Gen.*18.

II.Ab vxore postulatur, vti FIDEM Marito suo præstet.Quemadmodum Sephora Mosi, cum is filium suum primogenitum non circumcidisset, & propè à DOMINO ad necem ipse poscceretur filicem corripuit, & filij sui præputium circumcidit,*Exodi* 4. Michol Davidem maritum per fenestram demittens, à Saulis regis ac parentis sui satellitibus liberavit. *Regum c.*19.Abigail Nabalem,hominem,stolidum,maritum suum, ab interitu vindicavit,1.*Regum,c.*25.Ita Theopompi vxor,Chilonis filia, marito ab Arcadio in carcerem coniecto, intromissa in carcerem,suam vestem marito circumdedit, eiusque ipsa sumpsit, & illum clam egredi iussit : ipsa verò pro eo apud hostes remansit. *Polyenus l.*8.Portia,Catonis filia, M. Bruti vxor, victo,interemptoque marito,cùm ferrum ad se necandum esset ablatum, ipsa se, prunas in os ingerendo, suffocavit. *Plut. in Bruto* Et memoria dignum Vinspergentium matronarum est exemplum, quæ sarcinarum loco, maritos hostium crudelitati eripuerunt.Quod & de Cremensibus refertur, qui cum à Friderico Barborossa Imperatore oppugnati, tandem ea conditione recepti in gratiam essent, vt non plura bona secum efferrent, quam humeris aut manibus suis gestare possent : relictis bonis, filios,parentes, cognatos,cum ægrotos,tum debiles exportarunt.*Hedio in Chron.Germ.*Perfidiæ contra in maritos suos nomine multæ malè audierunt.Vt Delia, quæ Samsonem Philistiis prodidit, *Iudicum*, *cap.* 16. Et Spitomenis Thracis vxor,quæ maritum dormientem obtruncauit. *Curtius l.*7.Salome Herodis regis soror,quæ & Iosephum & Costobarum maritos suos perdidit. *Iosephus lib.*15.*cap.*11. Rosimunda, quæ nuptiarum pactione Alboinum Longobardorum regem primum, in Italia per Helmingen adolescentem formosissimum, necari noctu curauit.*Æmiliius l.*1.

III. In vxore Laudabile SILENTIVM est.Vitium hoc magnum & valde fœmineo in sexu vsitatum est,quod dicaces pleræque omnes ac loquaculæ sunt fœminæ,vnde prouerbio dicitur.Tres mulieres nundinas facere : & Mulieri verba desunt, vt luscinię cantio,Poëtæ versus, Oratori color, Sophistæ cavillum. *Eras.in prouerbiis,Chiliad.3.Centuria 6.Prou.77.& Tiraquellus lege connubiali.12.Num.* 9. Neque vitij huius causa deest:quia vbi minus est cordis ac roboris,tam in animo quam in corpore;ibi plerumque plus linguæ est:vti videre quoque licet in pueris, senibus,& aniculis.Nec habent fœminæ arma alia,nisi verba : his, velut scutis quibusdam, pugnant.*Arist.2.Rhet. de Senum moribus.*Verum eo magis commendatur silentium in mulieribus & harum ornamentum constituitur ἀλογμωδία,verborum paucitas & γυναικὶ κοσμεῖ ἡ σιγὴ φέρειν. *Sophocles in Aiace.* Tacita quoque bona est mulier semper,quã loquens.

*Plautus in rudente.*Loquitur aut vito,aut per virũ.*Plut.in præceptis cõiugalibus.*Neque aliàs amicitia,quies,concordia seruari inter coniuges potest.*Arist.Polit.*1.*c.*8. Et vt pulverem tormentarium lac extinguit,ita silentium fœminæ iracundiam viri sedat.Iudicantur quoque felices illæ nuptiæ, quando vir mutus,vxor cæca aut muta est. *Pontanus.l.*3.*de Obedientia.*Accedit huc & illud quod,quæ sunt loquaces fœminæ,viris suis nocent; dum secreta eorum detegunt. *Arist. Polit.*5.*c.* 10. Vti Criphile maritum perdidit.*Plato* 5.*de Rep.*Et Dalila,*l.Iudicum c.*16.Atque inde Eleusinorum Venerem Phidias fecit : quæ testudinem calcaret: quo signo mulieres domi sibi degendum esse, seruandumque silentium monerentur.*Plut.in præcept.coniug.*

IV.COMITAS & HUMANITAS commendatur.Mulier enim comis exhilarat maritum:& cum humaniter illum tractat,cor illius recreat,ac reficit.*Syracid.*2.*c.*Et ut vitiosum ac pravum est speculum,quod lœti imaginem tristem,& vicissim tristis ac tetrici lætã præbet:ita vxor illa ingrata atque intempestiva est,quæ læto ac hilari marito, torvum tuetur.serias res agente ludit & ridet.*Plut.in præcept.coniug.* Itaque merito Xantippe Socratis vxor, ob morositatem & inhumanitatem reprehenditur:& idem de altera vxore Myrthi Aristidis filia,prædicatur.Ambæ enim in mulieres contentiones propter ipsum Socratem devenerunt.*Ravissius.*Laudatur contra Livia Augusti vxor, quæ interrogata,vt Augustum obtinuisset : respondit : Diligenter & prudenter agens summum studium adhibui,ut omnia facerem ex animo Augusti:nec curiosè perquisivi,quicquam eorum,quæ is faceret; simulans, me ejus amores neque audire,neque sentire. *Cuspinianus in Cæs.*

V. CASTITAS AC PVDICITIA in vxore laudatur. Matronis enim dos pulcherrima, vita pudica. *Bias,& Plaut,in Amphit.* Itaque cum speculum intuetur matrona honesta,secum ita loquatur, si deformis est,quid essem,si deesset pudicitia:sin formosa, quanti fierem pudicitia si accederet.*Plut.in præceptis conjugalibus* Præterea cum nulla reparabilis arte lapsa sit pudicitia; utique servanda illa & servanda diligenter erit.*Ovidius in Epistolis,Epist.*5. Et vt honestè vivat vxor maximè illa requiritur. *Arist.Polit.*1.*c.*8.

VI. PRVDENTIA adsit oportet. Sapiens enim mulier ædificat domum suam, insipiens contra extructam quoque destruit. *Proverb.* 4.& 24.Simul etiam labem aspergit marito : quandoquidem multi divitiis ac genere præstant:redduntur autem infames propter vxorum stultitiam. *Stobæus ser.*70.

VII. Etiam SOCIETAS & COMMVNIO rerum requiritur. Plato felicem ac beatam Remp. iudicat, in qua hæ voces, MEVM & NON MEVM, rarissimè audiuntur, Sed maxime à coniugio voces illæ tollendæ sunt : & opum atque facultatum constituenda communio, vt in vnum omnia congerant coniuges:commisceantque substantiam,propria omnia ducant,nihil alienum. Vt enim vinum aqua temperatum,tametsi aquæ plus adsit, vinum tamen vocatur:ita rem familiarem æquum est viri appellare, etsi maiorem partem vxor attulerit.*Plut.in præcep.coniug.*Et fuit infelix matrimoniũ Paridis & Helenæ;eo quod ille voluptates, hæc opes spectaret:felix contra Vlyssis ac Penelopes; quia ille prudens, hæc pudica fuit. *Plut.ibid.* Et recte illud à Comico dictum: peculij nihil probam habere decet clam viro : si quod habet partum, ei haud commodi est,quin viro aut subtrahat,aut stupro inveniat. Hoc viri censeo esse omne,quod tuum est.*Plautus in Asinaria.*

VIII. Est STVDIVM MANENDI DOMI.Instar Aquilæ vxor domi manet : idque vtilius esse statuit,quam foris agere:quemadmodum turpe contra est marito,degere semper sub tecto : negotia nulla externa curare. *Xenophon.in Oeconom.*Et siue fuerit infamis mulier, siue non fuerit,hoc ipsum satis infamiæ conciliat,si domi non maneat. *Euripid.in Troadib.* Itaque ita Phidias Venerem pinxit, vt testudinem illa calcaret.*Plut.in præceptis coniugalibus.*

IX. FAMILIÆ CVRA & ADMINISTRATIO maximè vxori necessaria est. Proprium eum bonæ mulieris est seruare domum, & huius gubernaculum esse. *Menander.* Et,vt viri est virtus, administrare Remp. ita Mulieris est familiam gubernare. *Plato in Memnone.* Itaque bona Oeconoma surget mane & laborabit,quæret lanam & linum:operabitur consilio manum suarum :instituriæ nauis instar de longe petet panem:dabit prædam domesticis suis & cibaria ancillis.*Prou.*31.Deinde liberos & infantes rectè alet : conficiet panes ex agri fructibus & vestes à cano.*Plut.7.de legib.Xenophon.in Oeconom.*Ideoque plus amoris infantiæ mulieribus, quam viris indidit,*Xenophon.ibid.*Tertiò ostendet illis,qui domi laborãt,quid faciendum sit,ancillis rudibus instituendis dabit operam:quæret tales,quæ bene animatæ sunt erga dominos:sunt iustæ;augere, non destruere rem familiarem cupiunt.*Plato 2.de legibus Zenophon. in Oeconom.* Quartò suscipet,quæ domum adferuntur : promet,quæ consumenda:custodiet seruanda.Itaque Deus cum sciret, non inutilem esse timidum animum ad rerum custodiam partem metus copiosiorem in fœmina, quam in viro distribuit,*Xenophon.in Oeconom.* Et vbi non est,quæ importata seruant,idem maritis importantibus accidit, quod iis, qui in dolium perforatum hauriunt.*Xenoph.ibid.*Quintò, ordinis erit amans,in supellectili, & aliis etiam minutulis instrumentis, etiam ollis reponendis:ita quidem, vt suo quæque loco disponantur & conseruentur. In promovendo habeatur ratio necessitatis & splẽdoris: sint aliter distincta, quæ quotidiano usui inserviunt,aliter disposita, quæ tantùm diebus festis,aut hospitibus reseruantur. Et ratio est:quia nihil utilius tam publicè quàm privatim,bono est ordine.Et ubi hic etiam in minutulis non servatur:idem accidit,ac si quis hordeum, triticum,legumina alia inter se misceat : vbi laboriosa post & molesta opus est separatione, cum vsus requirit.*Xenophon.in Oeconom.*

Quod verò in his omnibus labor, sedulitas, diligentia requiratur ab vxore, rationes, quæ sequuntur,probant.Quia 1.in pigritia humiliatur contignatio & in infirmitate manuum perstillat domus.*Eccl.cap.*12.Autoritatem 2.& honorem constantem etiam in senectute matrisfamilias pari diligentia,*Xenophon. in Oeconom.*Ac licet 3.cuncta alia bene sese habeant : nihil tam fœliciter agetur, nisi ipsa vxor res fideliter administrarit: Rem enim familiarem auget diligentia vxoris:quia ancillis in familia tantùm custodia rerum committitur: vxor domina quoque est, & vsumfructum habet.*Xenophon.in Oeconom.* 4.Egregiè valetudini ita consulitur : dum color paratur aut conservatur bonus labore:nec opus hic pigmentis vllis est. Deus quoque mulieribus naturam dedit mollem & idoneam ad omnes curas; corpus contra debile ad virilia munera obeunda.*Xenophon.ibid.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Varro Satyra, quæ inscribitur Manippæa.

Vitium coniugis aut tollendum est, aut ferendum.
Qui tollit vitium, commodiorem conjugem præstat.
Qui fert, seipsum efficit meliorem,

Homer. in 1. Iliad.

Οστις ἀγαθὸς, καὶ ἐχίφρων τὸν αὐτῆ φιλίῃ καὶ κήδεται.
Quicunque bonus maritus & prudens suam amat & curat.

Phocylides.

Στέργε τὸν ἄλοχον, τό γὰρ ἡλύπτερον, καὶ ἄμεινον.
Ἡ ὅταν ἀνδρὶ γυνὴ φρονέῃ φίλα μήεσσιν ἔχῃσι,
Καὶ πᾶσιν ἧ ἀλόχῳ ἰμὴδ' ἰμεσίῃ ἀιδιχα νέεσσιν.
Ama tuam vxorem, quid enim suavius & melius,
Quam cum viro vxor conveniat amicè vsque ad senectutem.
Et maritus suæ vxori: neque incidat inter eos contentio?
Μὴ μάνῃς' ἄγαμος, μή τοι νόνυμος ἄλλῃ.
Δός τε φύσι ἀ αὐτὸς τέκε δ' ἁπαλὸν, ὡς, ἐλοχεύῃς.
Ne maneas sine nuptiis, ne sine nomine pereas:
Des aliquid natura & ipse gigne & tu rursus, sicuti genitus es.
Ἵππους δ' ἀμφοίας δήιζεαι μὲ κῦ οἴκῳ,
Ταύρους δ' ὑψιτένοντας, ἀπὰρ σκυλάκων παναρχέας.
Γῆμαι δ' οὐκ ἀγαθὸν ἐρεμνόμυρμ ἄφρον ὀπυίειν
Οὐ γὰρ γύνη κακὴν ἀνὴρ ἀπαμύνεται ἀφρίδα ὄντα.
Equos autem nobiles quærimus habere in domo,
Taurósque alta cervicis, & catulos venatorios:

Ducere

Ducere autem in vxorem malam fœminã contendimus insipientes
Neque mulier malum virum renuit, si dives sit.

Hesiodus.

Ὥρῃσι δ᾽ γυναῖκα τὸν ποτι οἶκον ἄγεσθαι.
Μητι πεπαικότων ἐτέων μάλα πολλὰ λελειπώς,
Μήτ᾽ ἐπιδεὴς μάλα πολλὰ γάμου δεῖται ὥρειος ἔτυμος,
Tempestiuus autem mulierem tuam ad domum ducas,
Neque natus plures triginta annos,
Neque multum pauciores, nuptia enim tempestiua ista.
Παρθενικὴν δ᾽ γαμέειν, ὥσκε᾽ ἧπια κέδνα διδάξῃς.
Virginem autem duc in vxorem, vt mores castos doceas.
Τὴν δ᾽ μάλιστα γαμεῖν ἥ τις σέθεν ἐγγυθι ναίῃ,
Πάντα μάλ᾽ ἀμφὶς ἰδὼν μὴ γείτονες χάρμα γένωνται.
Hanc autem maximè duc in vxorem, quæ propè te habitat,
Omnia valdè circumspiciens, ne vicinis gaudia sint tua nuptia.

Ex primo Epigram.

Εἴ τις ἅπαξ γήμας, πάλιν δεύτερα λέκτρα δόμηται
Ναυηγὸς πολιῇ δὺς βυθὸν ἀγάλλεται.
Si quis semel duxerit vxorem, rursus secunda cubilia sequitur.
Naufragus nauigat bis profundum difficile.
Οὐ ἔστι γήμας, ὅστις ἀμφίζοῃ,
Λέγουσι πάντες, ᾗ γαμεῖσαι εἰδοτες.
Non est ducens vxorem, qui non tempestatibus agitetur.
Dicunt omnes, & ducunt vxorem scientes.

Plaut. in Adular.

Dummodo moderata rectè veniat, dotata est satis.
Hæ sunt atque aliæ multæ in dotibus magnis,
Incommoditates, sumptúsque intolerabiles:
Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri,
Dotata malunt & malo, & damno viros.
Laudant sapienter factum & consilio bono,
Opulentiores pauperiorum filias.
Vt indotatas ducant.

Idem in Sticho.

Bonas mulieres æquum est facere, vt absentes viros
Perinde habeant, quasi præsentes sint.
Stultitia est, venatum ducere inuitos canes.
Hostis est vxor inuita quæ ad virum nuptum datur.

Ouid. epist. Hermion. ad Orest.

Nec turpe marito est,
Aspera pro charo bella tulisse thoro.

Idem epist. Dejaniræ ad Herculem.

Quare malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor, sed onus: species læsura ferentes:
Si qua voles aptè nubere, nubepari.

Idem lib. 2. art. amandi.

Lite fugant nuptæque viros, nuptásque mariti,
Inque vicem credunt rem sibi semper agi.
Hoc decet vxores, dos est vxoria lites:
Audiant optatos semper amica sonos.

Idem Trist. lib. 5. eleg. vlt.

Esse bonam facile est, vbi quod vetat esse, remotum est,
Et nihil officio nupta quod obstet habet.
Cum Deus intonuit, non se subducere nymbo,
Idem demum est pietas, id socialis amor.

Propert. lib. 2. eleg. 6.

Fœlix, Admeti coniux, & lectus Vlyssis,
Et quæcunque viri fœmina limen amat.

Catull. in Epitalamio.

Et tu nec pugna cum tali coniuge virgo.
Non æquum est pugnare, pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre quibus parere necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia pars patris, pars est data tertia matri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Idem eleg. 2.

Sic magis, ô nupta, semper concordia, vestras,
Semper amor sedes incolat assiduus.

Martial. lib. 1. ad Flaccum,

Qualem Flacce velim, quaris, nolimve puellam,
Nolo nimis facilem, difficilemque nimis.
Illud quod medium est, atque inter vtramque probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

Martial. lib. 6. de Thelesina.

Quæ nubit toties non nubit: adultera lege est:

Idem lib. 8. ad Priscum.

Vxorem quare locupletem ducere nolim,
Quæritis? vxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito,
Non aliter iussæ fœmina, virque pares.

Iuuenal. Saty. 6.

Veniunt à dote rogatæ.
Libertas emitur, coram licet innuat, atque
Reclamet, vidua est locuples, quæ nupsit auaro,
Facies, non vxor amatur.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sic formosa, loquens, diues, fecunda, vetustos
Porticibus disponat auos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabina,
Rara auis in terris, nigróque simillima cygno.
Quis feret vxorem, cui constant omnia malo?
Malo Venusinam, quam te Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos:
Huius enim rari, summique voluptas.
Nulla boni,
Nihil vnquam inuita donabis coniuge, vendes
Hac obstante nihil, nihil, hac si nolit, emetur.
Hæc dabit affectus.
Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens! ita seruus homo est? nil fecerit, esto,
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro.
Semper habet lites alternaque iurgia lectus,
In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Communicatio vel coniunctio viri & fœminæ, in animalibus irrationalibus, est solùm gratia prolis procreandæ. In hominibus autem, non solùm istius gratia, sed etiam gratia alterius vtilitatis, vt iuuentur à filiis potentibus parentes impotentes senio affecti, & vt quæ parentes potentes existentes fecere, filiis impotentibus, recipiant à potentibus senio affecti.

Natura fecit vnum animalium coniugalium forte, scilicet masculum: vt vlciscatur pro fortitudine sibi illata: aliud vero fragile, scilicet fœminam, vt magis se custodiat præ timore.

Oportet virum puellam ducere in vxorem, vt doceat eam bonos mores. *Arist. lib. œconom.*

Mulieres coniugari congruit circa ætatem annorum octodecim: viros vero circa annum tardum tringinta sex annorum. *Idem lib. 7. Politicorum.*

Dilectio magis eligenda est, quam coitus, quia dilectio fit secundum bonam voluptatem, & coitus secundum actum corporalem. *Idem lib. 2. Prior.*

Decet domum mulierem bene dispensare, salva facientem omnia, quæ intrinsecus, & obsequentem esse viro. *Plato in Menone.*

Virgines sine dote nubere Lycurgus iussit, vt vxores non pecuniæ causa eligerentur severiúsque matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis frenis dotium tenerentur.

Nulla tam bona vxor est, in qua non inuenias quid: sicut nihil superius benigna coniuge, ita nihil infesta muliere crudelius: est igitur vxor aut tutum refugium, aut pœnale tormentum.

Cum quidam lætanter diceret Diogeni, se de nouo duxisse vxorem, ait illi; Parvum solatium, & magnam sollicitudinem es lucratus.

Euripides carentem liberis, infortunio dicebat esse fœlicem, *Laërt. Diog. de vita & morib. philos.*

Vnicæ filiæ pater Themistocles consulebat, vtrùm eam pauperi, sed ornato: an locupleti, sed parum probato collocaret? Cui is: Malo inquit virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem. Quo dicto stultum monuit, vt generum potiùs, quàm diuitias generi legeret. *Valer. Max. lib. 7.*

Virgo formosa & si sit oppido pauper, tamen abundè dotata, affert quippe ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum: ipsa virginitati commendatio, iure merito omnibus acceptissima est maritis. Nam quodcunque aliud in dotem acceperit, potestcum libuerit, ne sis beneficio obstrictus, omne, vt acceperas, retribuere, pecuniam renumerare, mancipia restituere, domo demigrare, prædiis cedere: sola virginitas accepta est, reddi nequit, sola apud maritum ex rebus dotalibus remanet: viduas autem qualis nuptiis venit, talis diuortio digreditur, nihil affert impossibile, sed venit iam ab alio perflorata, *Lucius Apuleius de Magia. lib. 2.*

Diuites inferiores nuptias non recusent, & locupletum consortia inopes consequantur, si & vires opum non congruunt, ingenia tamen diuersa miscenda esse, vt iracundo tranquilla iungatur, & segnato homini incitatior mulier applicetur, vt talibus obseruationum remediis, soboles natura diserepante confecta morum proventu meliore coalescat, & ita compositarum domorum opibus ciuitas augeatur. *Idem de Dogmate Platonis.*

Si sine vxore possemus, Quirites, esse, omnes ea molestia careremus. Sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo vivi possit, saluti perpetuæ potius, quam breui voluptati consulendum. *Aul. Gell. 1. Noct. Attic. refert verba Metelli.*

¶ Apophthegmata.

Thales, roganti matri, vt matrimonium iniret, nondum esse tempus, diuturnè deinde maior natu, non amplius esse tempus, *Plut. de sanit. tuend.*

Idem interrogatus, cur in vigore ætatis liberos non procrearet? respondit: Quia nolui sponte negotium vitæ facessere, & eius tranquillitatem turbare. *Stob. serm. 66.*

Lycurgus dicebat, cùm semel vxor benevolentia in maritum priuata est, mihi nec vitalem ei reliquam vitam esse. *Stobæus eodem sermone.*

Epaminondas interrogatus, quidnam vt status caperet vir innuptus? respondit: pro patria mori non dubitares. *Ibid.*

¶ Similitvdines.

Lactantij, Sicut dedit nobis oculos Deus, non vt spectemus, voluptatemque capiamus: sed vt videamus propter eos, quæ pertinent ad vitæ necessaria: Ita genitalem corporis partem, quod nomen ipsum docet nulla alia causa nisi efficiendæ sobolis, accepimus. *Lib. 7. cap. 23. de calu diuin.*

Plutarchi, Vt rex Musicæ studiosus complures reddit musicos, literarum studiosus doctos, aleator aleatores, rapax rapaces; Ita vir comptus similem

similem efficit vxorem, voluptuarius incontinentem, castus & sobrius castam & sobriam. *In moral.*

Vt qui non ferunt vxores secum edere, aut bibere, docent eas ingurgitare, maritis absentibus: Ita qui non communicant lusus & jocos cum vxore, faciunt vt alibi quærant insciis viris. *Ibid.*

Imperium viri in vxorem non erit, cuiusmodi est domini in rem posse ssam, sed cuiusmodi est animi in corpus. *Ibid.*

Vt siniſtrarum partium ictus redundant in dexteras: ita virum oportet vxoris incommodis, commodisque commoueri: & contra. *ibid.*

Li pſij. Sicut in fidibus concentu nihil suauius, offendimur dissensu, tale in matrimonio, & temperies illa atque harmonia, vt sic dicam, matrimonij delectat, neque ipsos tantum, sed amicos, imò alienos. *Ex Cent. 3. ad Bel. Epist.* 40.

Sicut equorum domitores, ferocientes eos non flagellis exasperant, sed popysmis blandè tractant & demulcent: sic in fœminis, & præsertim sub initia, crudo adhuc, vt sic dicam illo connubiali iugo. *ibid.*

Sicut prisci illi cum Iunoni Iugæ faciebant, fel ex hostia revulsum abjiciebant: sic bilis, iracundia, iurgia spernantur à sacro hoc cõiugali. *ibid.*

Sicut Dictator cum Romæ creatus, ceteri magistratus abdicabantur, solo illius imperio: sic maritum vxor cum accepit, illi vni paret: & adspicit, non vltra iam in parentum manu vel amicorum. *ibid.*

Imperium mariti in vxorem est, vt patris in filiam; aut vt melius dicam, vt animi in corpus hoc nostrum esse debet.

Asperitas & superbia à coniugio. *ibid.*

Felicitas coniugij adest, vbi concordia est. *ibid.*

Concordia sit in matrimonio nec corporum solum illa iunctio, sed magis animorum. *ibid.*

In coniugio, amore in primis opus est: & vt ab ipsa habeas, tuum affer. *ibid.*

Iuuenes cælibes similes sunt piscibus qui alludunt circum nassam, & gestiunt inire: contra, qui iam inclusi, exire: simile plerumque est in matrimonio quod ambiunt liberi, damnant capti. *Ex Cent. 1. epist. 33.*

Semel constituendum est, quod vitæ genus eligendum, solitarium, an sociabile, illud, cum paucis & sapientibus; hoc cum multis. *Ibidem. epist.* 43.

Concors & alterno amore matrimonium, eximium inter humana bona. *Ex Cent. ad Germ. & Gall. epist. 9.*

Proprium fœminæ est audire maritum & parere. *Ex Comment. in C. Plin. Panegyr. Traiano dictum.*

¶ ADAGIVM.

Malè coniugati:

In eum, qui coniugio vinctus est cum ea, quam non amet vicissim ex animo, quamuis ob voluptatem vxoriam ametur: non insciè torquebitur Homericum illud.

Ἀλλ' ἤτοι νύκτας μὲν ἰαύεσκεν, κὴ ἀνάλκη.
Ἐν πίσσι γλαφυρῇσι, παρ' ἠϊθέοις ἐρέλικας,
Ἠμπλακε δ' ἐν παλάμῃσι. κὴ ἱππόκροτοι ἐφόβιζον.
Δάκρυσι τε ῥαιάχη τε κὴ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων.
Πόντον ἐπ' ἀτρύγετον δεκρίσιετο, δάκρυα λείβων.

Id est.

Sed nolens licet, at cum vi cum nulla nocte curabat,
Nolens cum cupiente, sub antris conditus atris:
Verum perditus in scopulis, ac litore sedit,
Excrucians animum lachrymis, curis, gemitúque.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Abraham Dominus vocatur à Sara vxore sua, Gen. 18.12.1. Petr. 3.6. Isaac Rebeccam vnicè amat, Gen. 24. 67. orat. pro ea, 24. 20. 21. Iacob amat Rachelem, 29.18. Dauid captiuas duas vxores liberat, 1. Sam. 30. 17. 18. Bethsabeam consolatur, 2. Sam. 12. 24. Tobias consolatur vxorem suam Annam, Tob. 5. 26. 27. Iob errantem vxorem moderatè corrigit ac reprehendit, Iob. 2. 10. de maritorum in vxores dominatione Assueri edictum, Esth. 19. eò pertinet & Gen. 3. 16. Iacob septem annis serui pro Rachel, &c. 29.18. &c. Sichem, cum compressisset Dinam patrem ablegat ad Iacobum vt petat nuptias, &c. 34. 4. &c. Samson ambiens nuptias Philosthyæ, re cum parentibus communicata matrimonium cum ea contrahit, & conuiuium nuptiale agitat, &c. Iudic. 14. 17. Saul per consiliarios agit cum Dauide de nuptiis filiæ. 1. Samuel 18. 25. Dauid ablegat nuntios ad Abigail petitum nuptias eius. 25. 39. 40. 41. Tobias petit à Ragele Saram vxorem, Tob. 7. 11.

Matrimonium consensu parentum & cognatorum contrahendum est, Matth. 22. 30. 1. Cor. 7. 34. *Exempla*: Agar ex consensu Saræ fit vxor Abrahæ, Gen. 6. 1. 4. Ismaël ex consensu matris duxit vxorem, 21. 21. Isaac cum Rebecca, ex consensu parentum contrahit matrimonium. 24. 23. 50. 51. Iacob cum Rachel. 28. 1. 2. & 29. 18. 19. 20. Sichem cum Dina, 34. 4. Her cum Thamar, 38. 6. Samson cum Phylosthya, Iudic. 14. 3. Dauid cum Michol, 1. Sam. 18. 20. 21. 27. Adonias, 1. Reg. 2. 17. 20. Tobias cum Sara, Tob. 6. 1. In matrimonio requiritur consensus sponsi & sponsæ, *Exempla*: Isaac & Rebecca, Gen. 24. 56. 57. 58. 67. Dauid & Abigail, 1. Sam. 25 40. 41. 42. Tobias & Sara. Tob. 7. 11. 14.

¶ PROFANA EXEMPLA.

M. Cato. Censorius vxorem, nobiliorem, quàm opulentiorem maluit, æstimans: æque vtrasque esse elatas & superciliosas: verùm turpitudinis rubore obsequentiores viris ad honesta generosas. *Plut. in Catone.*

Claudius Cæsar adeo liberarum mulierum, quæ seruis nubunt, coniugium odio prosequutus fuit: vt præter legem ingenuitatis, præterque institutа maiorum, filios inde genitos, non ingenuæ conditionis, sed libertinos esse, iuráque libertinorum nanciscì, & ingenuitatem amittere, lege sanciverit. *Alex. l. 4. c. 22.*

Vespasianus Imp. author senatui fuit sanciendæ legis: vt mulier, quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur. *Sabellicus lib. 3. Ennead. 7.*

Apud Danos lege Frothonis III. Regis libertas data fuit mulieribus amplissima nubendi: Sed si libera seruum duxisset, mariti condionem sequi cogebatur. *Saxo. l. 5.*

Apud Holsatos lex fuit, vt nobilis nobilem, liber liberam, servus servam duceret: & secus faciens vitam amitteret. *Ioannes Petersius in Chronico Holsatiæ.*

Indorum virgines, quum esse nubiles cœperint: in publicum à parentibus producuntur. Accurrente vt (assolet) multitudine, libera illis datur optio è iuvenum turba virum sibi seligendi quem virtute aliqua insigniter præstantem putent. *Calius l. 38. c. 31. A. L.*

¶ HIEROGLYPHICVM.

Ex Onitocritarum disciplina illud promptum est: si quis nuptiarum tempore *Lyram* per somnium videre imaginatus fuerit concordiam id inter maritum & vxorem futuram significaret. *Pier. Val. l. 47.*

¶ EMBLEMATA.

In fidem vxoriam,
Emblema CXC. Alciati.

Ecce puella, viro qua dextera iungitur: ecce,
Vt sedet, vt catulus lusitat ante pedes.
Hæc fidei est species: Veneris quem si educat ardor,
Malorum in laua non malè ramus erit.
Poma etenim Veneris sunt: sic Scheneida vicit
Hippomanes, petiit sic Galatea virum.

Reverentiam in matrimonio requiri.
Emblema CXCI.

Cum furit in Venerem, pelagi se in littore sistit
Vipera, & ab stomacho dira venena vomit.
Murenámque ciens ingentia sibila tollit,
At simul amplexus appetit illa viri.
Maxima debetur thalamo reverentia: coniux
Alternum debet coniugi & obsequium.

Vide Coniugium, Mulier, Nuptiæ.

Medicina. Medicus.

¶ DEFINITIO ET DIVISIO.

MEDICINA, Grec. ἰατρεία, ας, ἡ, & ἰάομαι. medeor, & ἰατρὸς ὁ, ὁ, medicus dicitur. Est autem duplex medicina, scilicet removens morbum, & promovens ad perfectam sanitatem Prima convenit infirmis, secunda verò sanis. *Ex B. Thom. 3. p. quæst. 80. art. 4.* Ars medicinæ duplex, scilicet speculativa, & practica. Idem in quæstionibus de veritate. *q. 2. a. 9.*

Medicina, Hebr. *Riphuah*, remedium, sanitas, & *Marpè, Ier. 30. 13. Prouerb. 4. v. 6. à fine & 12. 18.* à verbo *Rapha*, sanauit, medicatus est, curauit morbum. Hinc Græc. φαρμακεύω. medeor. *Guehab*, item dicitur, id est, allevatio ab infirmitate, levamen, à verbo *Guehah*, sanauit, leuauit infirmitatem.

Medicina, *secundum Celsum l. 1.* diffinitur, quasi via quædam (quam μέθοδον Græci nominant) eorum, quæ morbis communia sunt, vel contemplatrix.

Officium esse medici dicit, vt celeriter, at iucundè curet, *Idem. Cels. l. 3. c. 4. de cur. diuers. gen.*

Architas Tarentinus dicebat, quinque species esse medicinæ: aliam dici Pharmaceuticen, quæ morbis medicata potione subueniat: aliam Chirurgicam, quæ sectione & vstione curet: tertiam, quæ sola victus ratione & ordinatione arceat ægritudinem, appellarique Diæthericen: quartam, quæ ex celeri discretione morborum succurrat ægris, vocarique Νοσηλευτικὴν: quintam adjutricem dici, quod strenuo auxilio doloribus continuò liberet. *Laert. l. 3. de vitiis Philosoph.*

Vbi desinit Philosophus naturalis, ibi incipit elegans Medicus: inquit Aristoteles. Vt enim plantæ radices suas in terra fixas, habent, per quas alimentum suscipiunt, conseruantur tamen ambientis aëris temperie & vitali siderum influxu vegetantur: ita quoque ars curandi homines, ex mediâ Philosophiâ principia & fontes suos petit, qui deinde particularibus Medicinæ præceptis illustrantur & confirmantur. Quare Medicina nihil aliud est, quam particularis quædam & sensibus obiecta Philosophia naturalis. Physicus enim in universum omnia naturalia corpora, atque etiam humanum considerat, scientiæ causa: at medicus circa solum humanum corpus versatur, non tantùm vt sciat illius naturam, sed potiùs vt ex hac scientia modum operationis & actionis deducat. Quemadmodum ergo ad moralem Philosophiam Iurisprudentia, ad Metaphysicen Theologia, ita ad Naturalem sacra medicina reducitur.

¶ LOCI BIBLICI.

Medicina à Deo creata. Eccl, 38. 1. &c.
Medicus quibus necessarius, Matth 9. v. 11. Marc. 2. 17. Luc. 5. 31.
Medicis honos tribuendus, Eccl. 38. 1. Locus dandus, 12.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Medicus spiritualis.

Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus. Ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde. *Esa. 61.*

Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus. *Matth. 9. 11 Marc. 2. 17. Luc. 31.*

Vtique diceris mihi hanc similitudinem medice, cura teipsum. *Luc. 4.*
Non egent, qui sani sunt, medico: sed qui malè habent. *Luc. 5. 31.*

Corporalis.

Languor prolixior grauat medicum. Breuem languorem præcidit medicus. *Eccles. 10.*

Honora

Honorá medicum ꝓpter neceſſitatem:Dominus enim ejus author eſt. Nam omnis medicina manat ab Altiſſimo.38. *Eccleſ.*38.

Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur?Altiſſimus de terra procreavit medicamenta, nec abhorrebit illa vir ſapiens. Ad agnitionem hominum virtus illorum. In his curans mitigabit dolorem. *Vide infirmitas ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Novit medicus; quid ſalutiferum, quíve contrarium petat ægrotus. Ægroti eſtis, nolite ergo dictare,quæ vobis medicamina velit apponere. *Aug.in ſerm.*

Contraria divinæ conditionis præcepta medicinæ ſunt,à jejunio revocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intentione meditationis abducunt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſeipſum ſibi abnegat. *Ambr. ſup. Pſal.*130.

Omnis medicina habet ad tempus amaritudinem: ſed poſtea fructus doloris ſanitate monſtratur. *Hier in Ier.l.2.*

Improbus & imperitus eſt medicus, quia alienum mederi appetit, & ipſe vulnus,quod patitur,neſcit.*Greg.in Paſtoral.*

Moris medicinalis eſt,ut ſæpè fervorem viſcerum in pruriginem cutis trahat: & plerumque inde interius curat,vnde exterius ſauciat. Ita nonnunquam divinæ diſpenſationis medicamine agitur,ut exterioribus doloribus internum vulnus adimatur. *Ibid.*

Ego plagis conſcientiæ meæ malum judico accommodatius medicamentum probris,contumeliis.*Bern.in epiſt.*

O ſapientia! quanta vi medendi in vino & oleo animæ meæ ſanitatem reſtauras.fortiter ſuavis, & ſuaviter fortis, fortis pro me,& ſuavis mihi, *ſuper Cant.*

Vnde irrepſit morbus,inde remedium intret,& per eadem ſequatur veſtigia,vita mortem,tenebras lux,venenum ſerpentis,antidotum veritatis,& ſana oculum qui turbatus eſt: ut ſerenùs videat,quem turbatus non poteſt, auris prima mortis janua,prima aperiatur & vitæ. *Ibid.*

Medicus regiones, tempora,ætates, & anni partes, cæteráque hujus generis inſpiciet, medicamenta etiam exhibebit, victuſque rationem præſcribet,ac noxia obſervabit,nec ne ægroti cupiditates arti obſiſtant. Ignem etiam interdum & ferrum, atque aſperiora remedia nonnullis adhibebit. Quæ tametſi perquàm laborioſa & moleſta eſſe videantur, nihil tamen eorum perinde arduum ac difficile eſt, ut mores, affectus, vitam ſtudia atque inſtituta, & ſi quid aliud eorum, quæ in nobis ſunt, his ſimile eſt, conſpicere ac medicari, atque quicquid agreſte ac ferinum eſt,à conjunctione noſtra expellere; quicquid autem manſuetum ac Deo charum eſt, inducere & confirmare, atque animæ ob corporis cauſam juſtè diſceptare:ſic nempe,ut id quod præſtantius eſt,deterioris imperio premi (quæ injuſtitia omnium maxima eſt) minimè patiamur, verum ut ei, quòd imperium ac principatum tenet, id, quod naturam ferius eſt,ſubjiciamus:quæ quidem lux divina eſt,in omnibúſque rebus ab ipſo conditis,tam quæ aſpectu ſentiuntur, quàm quæ oculorum ſenſum fugiunt,præclariſſimè conſtituta. *Greg.Nazian.orat.*1.

Noſtra (ſpiritualis) medicina corporea medendi ratione longè difficilior eſt, ac proinde præſtantior. Huc accedit quod corporum medicus pauca omnino ex iis quæ in intimis corporis partibus ſunt, inſpectat, magnaque ex parte circa ea quæ in aſpectum cadunt, occupatur. At nobis circa occultum & internum hominem curatio omnis & ſtudium verſatur: atque cum eo hoſte dimicandum habemus, qui nos internè oppugnat,& certamine laceſſit,ac nobiſmet ipſis (quo nihil miſerius eſt) tanquam armis in perniciem noſtram,vtens, peccati morte nos afficit. *Ibid.*

Quod ad vtrivſque Medicinæ fines attinet, illa nihil aliud ſpectat; quàm ut ſanitatem,aut bonam carnis habitudinem, vel præſentem conſervet,v el abſentem revocet: quorum nondum certum eſt, an aliquid iis profuturum ſit, quia ea conſecuti fuerint(quippè cum res contrariæ majorem plerumque dominis ſuis vtilitatem adferant) quemadmodum opes & paupertas,gloria & ignominia,ſplendor & humilitas, cæteráque alia, quæ ſuaptè natura in medio poſita, nihilóque magis in hanc quàm in illam propendentia,ex dominorum viſu, animique inſtituto,vel virtutis, vel vitij nomen accipiunt. Huic contra ſcopus eſt,animæ pennas reddere,ac mundo eam eripere,Deóque dare,& divinam imaginem aut manentem conſervare,aut periclitantem fulcire,aut dilapſam in priſtinum ſtatum revocare. *Ibid.*

Spirituali medico ſpiritualem offerebat mercedem: nam omnes medici pecuniis,iſte autem ſolus oratione placatur. *Chryſ.in Matth.*8.

Nomen medicinæ à modo ac temperamento impoſitum exiſtimatur,ut non ſtatim, ſed paulatim adhibeatur,nam in multo contriſtatur natura,naturaliter autem gaudet. Vnde & qui pigmenta & antidota aſſiduè biberint,vexantur:immoderatio enim omnis non ſalutem,ſed periculum affert. *Iſid.l.4.Etymol.*

Frequenter ſi quid ex quadam confidentia, quam ægrotus inde concipit,natura jam deficiens convaleſcit: *Ibid.*

Mos medicinæ eſt,ut aliquando ſimilibus, aliquando contrariis curet,calidis frigida,frigidis calida curare conſuevit.Veniens ergo ad nos deſuper medicus noſter: tantíſque nos inveniens languoribus preſſos, quiddam nobis ſimile,& quiddam nobis contrarium appoſuit.Ad homines quippe homo venit, ſed ad peccatores iuſtus: concordavit nobiſcum in veritate naturæ:ſed diſcordavit,vel diſcrepavit à nobis in rigore juſtitiæ. *Greg.lib.*24.

Sicut in arte medicinæ calida frigidis, frigida calidis curantur: ita Dominus noſter contraria oppoſuit medicamenta peccatis, ut lubricis continentiam, tenacibus largitatem, iracundis manſuetudinem, elatis præciperet humilitatem. *Idem in homil.de uno Martyr.*

Medicus ægroto confitenti ſuam infirmitatem, medicinam negare non debet: perſuadeat animæ, in quæ mala ſe præcipitavit, & ideo, ut ex difficultate ſanationis magis ſibi caveat: quod enim facilè ſanatur non multum cavetur. *Anſel.ſuper Pſal.*5.

Delicata nimis medicina eſt;prius alligari quam vulnerari,membrum non perculſum plangere, & nondum ſuſcepto ictu admovere manum, fovere vuguento, vbi non dolet, emplaſtrum adhibere,vbi cæſura non eſt. *Bern. in Apologetico.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Euripides in Bellerophonte.

Πρὸς τὴν νόσον τοι κἀς ἰατρὸν χρεών.
Ἰδοντ' ἀνικάτοις, μὴ πιπαύσκειν φάρμακα
Διδόντ' ἰσὸν πεῖπε τῇ νόσῳ πρέπη
Ad morbi naturam medicum quoque oportet
Reſpicientem mederi,non imperata pharmaca
Exhibendo,niſi morbo conveniant.

Periſaulus Fauſtinus Poëta de Medicina ſic ſcribit

Artem aliam Deus & rerum natura repertrix
Inſtituere ſacram,qua languida corpora morbo
Eriperent quovis, propria reditura ſaluti:
Hac tibi ſit placeat placet ars,qua digna polito
Ingenio ſapiat, quocumque humana ſapit vir.
Omnia aperta tibi,quicquid medicina recondit,
Intima natura,vel rerum pondera noris,
Hippocrates fias,fiáſque Machaone major:
Quas & Phyllirides,vel quas Epidaurius herbas
Noveris,& quicquid præſagus novit Apollo,
Siſque ſalus orbi,ſas ſit tibi ducere ab Orco
Evinctos homines,iterúmque animare ſepultos:
Nomen,opes, famam cumules hac arte perennem.
Sed quoniam dulcor de vertice prodit eodem,
A quo & amaricies, ſeries quam longa malorum
Mixta voluptatis parva eſt, incommoda multa
Sunt ſubeunda tibi,ſubeundi mille labores,
Volvendi aſſiduè libri,ſempérque ſtudendum,
Quæ noceant ægris,vel qua ſibi pocula proſint.
Dum paſcis ventrem,dum mitia vina refugis,
Dum gratus ſopor eſt,dum molliter ipſe quieſcis,
Nuntius ecce fores pulſat,medicúmque requirit;
Accelerare jubet,laſam properate venire.
Rumpitur ægrotus,jactat vexata dolore
Membra thoro,moritur, ſurgendum noctè,diéque,
Tangendi pulſus,aut olfacienda matella eſt;
Súntque paranda cito antidota & catapocia mille,
Pharmaca,pyriaſes;fomenta,enchriſta,malagma,
Tarunda emplaſtrum, ſtrigmenta, amulata, trochiſci.
Nunc curanda phthiſis cauſam nunc hemitritæi,
Nunc ſtupor,ſpaſmus,myrmecia,puſtula,phlegmon;
Pappula,tonſilla,velphora, epmytides,antrax,
Tormina,vel ramex,vel ſyncopis,enterocele,
Nauſea,pituita,& mentagra,algema,ſynanchis.
Feceris & poſtquam quicquid jubet ipſa medendi
Norma,niſi valeat,ſubitóque revixerit ager,
Murmurat inſipiens vulgus,linguáque loquaci
Et loquitur de te,convitia talia jactans:
Heu mihi! quam ſtultum eſt medicorum credere nugis!
Quam ſæpe hos videas morbo laborare moleſto,
Pallere aſſidue,vultúque referre cadaver:
Nec ſibimet proprias,aliis prodeſſe nec artes:
Quare nulla ſuis ſuccis adhibenda fides eſt.
Quum raro proſint,laſè atque obſtruſa ſub his mors.
Adde quod eſt gravius, verſari ſemper oportet
Inter funeſtos,inter contagia morbi:
Solari afflictos,ſempérque levare dolores,
Nec naſum criſpare licet ſtimulante cachinno,
Si quandoque furit vittatis ſenſibus ager,
Hic labor,hoc ſtudium,quidnam niſi fabula vana eſt?

Verinus.

Impediunt certam medicamina crebra ſalutem:
Non plures medici,ſed ſatis unus erit.
Nunquam(crede mihi)à morbo curabitur ager,
Si multis medicis creditur una febris.

Ovidius.

Non eadem ratio,ſentire,& demere morbos,
Senſus iners cunctis,tollitur arte malum.

2. Triſt.

Eripit interdum,modò dat medicina ſalutem.

Publ. Mim.

Mala eſt medicina,ubi aliquid natura perdit.

Ovid. Metamorph. lib.1. fab.6.

Sed immedicabile vulnus.
Enſe recidendum eſt,ne pars ſyncera trahatur.

Ovid.de Ponto lib.3. eleg.4.

Ad medicam dubius confugit ager opem.

Idem de Ponto lib.3. eleg.7.

Curando fieri quadam major videmus
Vulnera, quæ melius non tetigiſſe fuit.

Iuven. Satyr.13.

Curentur dubij medicis majoribus agri.

Homer. lib.11. Iliad.

Vir medicus enim aliorum inſtar multorum eſt
In excidendis telis,& benigna pharmaca inſpergendo.

Eobanus sic vertit.

Vir medicus siquidem multis virtutibus vnus
Præualet ante alios multos. seu tela sagax
Corporibus defixa manu trahit, intima scrutans,
Mitia seu docta miscet medicamina dextra.

Euripides.

Medicus agritudini futurum tempus producens,
Melius ita medetur, quam si corpus secaret.

Mimnermus contra medicos.

Sicut medici solent dicere,
Leues affectus multo maiores esse, & graues plus,
Quam timendum sit, exaggerant, seipsos vt extollant.

Philemon.

Ἀνθρωπον ὄντα ῥᾴδιον παραμῦσαι
Εἶναι, ποιῆσαι δ' αὐτον οὐχὶ ῥᾴδιον,
Homini facile est alij consulere:
Ipsum verò præstare difficilis res est.

Idem.

Quid in medicis apparere video,
Qui de continentia apud agrotos per quàm bene
Omnes loquuntur: deinde vbi morbo afficiuntur,
Ipsos facientes videre est quæ pridem prohibebant
Aliis: tum & agrotus & speculator similes sunt:
Non eiusdem est scilicet dolere posse, & contemplari.
Nam neque medicus vllus, si diligenter circumspiciat:
Amicos suos bene valere cupit,
Neque miles ciuitatem sine malo aliquo videre.

Philemon Iunior.

Τίς ἰατρὸς ἔστ', ἰατρὸς ὡς κακὸς οὐχί
Ἅπας ἰατρός, ἀλλὰ κακὸς μηδεὶς ὤφελ'!
Μόνῳ γ' ἰατρῷ ἔστι καὶ σωτηρίᾳ
Ἐξεῖναι ἀνακλέψαντι δ', ἀποθανόντι δ' μή.
Quisnam hic est? medicus. O quam male habet
Quiuis medicus: si nemo male habuerit?
Soli medico & aduocato
Occidere impune.

Ouid. lib. 1. de Ponto ad Ruffin.

Non est in medico semper releuetur vt ager:
Interdum docta plus valet arte malum.
Adferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
Sanabit nulla vulnera cordis ope.
Tollere nodosam nescit medicina podagram,
Nec formidatis auxiliatur aquis,
Cura quoque interdum nulla medicabilis arte,
Aut si sit longa est attenuenda mora.

Ouid. 1. de Remedio amoris.

Principiis obsta: sero medicina paratur,
Quum mala per longas inualuere moras.

Lib. 2. Ibid.

Nam quoniam variant animi, variabimus artes:
Mille mali species, mille salutis erunt.

Menander.

Ἰατρὸς ἀδόλεσχος, νοσοῦντι πάλιν νόσος.
Medicus garrulus agrotanti alius morbus est.
Πολλῶν ἰατρῶν ἔσοδος μ' ἀπώλεσε.
Multorum medicorum ingressus me perdidit.

Euripides in Hippolyto.

Κρεῖσσον δ' νοσεῖν, ἢ θεραπεύειν.
Τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν ἁπλοῦν, ᾧ δ' ὁ σωφρονεῖ
Μόχθῳ τὰ φαινῶν, χρεία τε πόνος.
Melius autem est agrotare quam curare agrotum:
Illud quidem est simplex, huic verò adjungitur,
Tristitiáque mentium manuúmque labor.

Horat. lib. 2. Epistolar. epist. 1.

Quod medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Idem Epist. lib. 1. Epist. 17.

Stultorum incurata pudor malus vlcera celat.

Ouid. de Remedio Amoris.

Temporibus Medicina valet: data tempore prosunt
Et data non apto tempore vina nocent.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Ars Medica. & diuinitus accepta est, & diuinitus exercetur. Atque animus ex Deo; corpus pendet ex animo. Nonne Raphaëlem Archangelum Hebræi volunt hujus artis opus exercuisse? Mittamus reliquos, Christus ipse tanquam generis humani medicus ægros, ægrotósque quotcunque offerebantur, curabat, discipulisque tradidit potestatem medendi. Hanc igitur artem vtpote nobilissimam reges meditari & exercere quondam nequaquam dedignabantur. Quales fuerunt Sapor & Giges Medorum reges, Sabid Rex Arabum, Mithridates Ponti Rex, Ægyptiorum verò Hermes, Mesue Regis Damasi nepos. Volunt nonnulli & Auicennam fuisse Cordubæ principem, Democritus, Timeus, Locrus, Plato, Aristoteles, Philosophi illustrissimi in hac arte scripserunt, innumerabilésque alij Philosophi non ignobiles. *Marsil. Ficin. l. 1. epist. ad Thom. Valer. Phys.*

Medicorum consilia deuita; qui parum docti & satis seduli officiosissime multos occidunt. *Senec. in epist.*

Noli imitari malos medicos, qui in alienis malis profitentur se tenere medicinæ scientiam seipsos curare non possunt. *Sulpit. ad Cic.*

Nec medici, nec imperatores, nec Oratores, quamuis artis præcepta perceperint quicquam magna laude dignum sine vsu & exercitatione consequi possunt. *Cic. 2. Offic.*

Nulla ars inconstantior medicina: nec sæpius mutatur quum sit fructuosior nulla. *Plin. Sen. lib. 19.*

In hac artium sola euenit, vt vnicuique modum se professo statim credatur, quum sit periculum in nullo mendacio maius. *ibid.*

Καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαξείπε, ἃ τοῖς ἀδυνάτοις παρὰ τῶν ἰατρῶν σπένδεται τοῖς ἀθλίοις ἔοικε, καὶ γὰρ ἐκεῖνα ὅτε ἰσχὺν σύνηθες, ὅτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ.

Missa facite hujusmodi lucra alimentis simillima, quæ medici ægrotantibus exhibent. Nam illa nec vires augent, neque mori sinunt. *Demest. in Olynthyaca.*

Τῶν δ' ἐλευθερίων τεχνῶν ἰατρικὴ, τὸ μὲν γλαφυρὸν καὶ ἐντρυφὸν καὶ ἱπποτρεπὲς, ἀδημίας οὐδὲν ἧττον ἔχει θεραπευτὴν, ἢ μέχρι τοῖς φιλομαθέσι τῶν σωμάτων, καὶ τῆς ὑγιείας.

Omnium artium liberalium nulla quàm medicina, quæ minus elegantiæ, ornatus & iucunditatis complectatur: magnam tamen contemplationem de salute & suauitate sui studiosis exhibet. *Plut. in salubrib. præceptis.*

Crudelem medicum intemperantia facit. Male secum agit æger, qui medicum hæredem facit. *Senec. in Prouerb.*

Medecinæ fiunt per contraria. *Arist. lib. 2. Ethic.*

Rhetor non semper persuadebit, nec medicus, semper sanabit. *Idem lib. 1. Topicor.*

At hoc ne homines quidem probi faciunt, vt amicis impendentes calamitates prædicant quas illi effugere nullo modo possint. At medici, quanquam intelligunt sæpè, tamen numquam ægris dicunt, illo morbo eos esse morituros. Omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur. *Cic. lib. 2. de diuinat.*

Medicorum scientiam non ipsius artis, sed valetudinis causa probamus. *Cic. lib. 1. de finib. bon. & mal.*

Medicina mortuorum sera est. *Quint. Dec. 8.*

Non expectes, vt statim gratias agat, qui sanatur inuitus *Idem Decl. 15*

Imperatoribus vna medicina imperat.

Medicinæ præcipue efficacissimus magister, vsus. *Plin. Senior. l. 24*

Medici nil quod nociturum sit in corporibus ægris relinquunt. *Curt. l. 6.*

Medicina est scientia, non solum contemplatiua, sed etiam actiua *Musonius.*

Ars alia corporis affecti curationem profitetur: animi verò non principaliter, sed tantummodo quum afflicto corpori compatitur, *Heliodor. lib. 4.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes cum consideraret hominum vitam, videns medicos & philosophos, dicebat nullum animal homine sapientius esse. Verùm cum videret coniectores, & huius generis alios, aiebat sibi nihil homine videri stultitius. *Laërt. lib. 6.*

Nicocles Medicos fœlices nominabat, quoniam successus quidem ipsorum sol intuetur, errores autem tellus operit. *Ant. part. 1. serm. 56. Meliss. Max. ser. 50.*

Strätonicus ad medicum quendam dixisse fertur, Laudo tuam experientiam, quia non finis infirmos computrescere, sed statim eos à vita liberas. *Ant. in Meliss. part. 1. ser. 56. Sed hoc Nicocli ascribit Max. ser. 50.*

Didymus perfectum medicum esse dicebat, non quidem qui omninò curaret, sed qui nihil eorum, quæ ad vtilitatem ægri & curam pertinent, omittit. *Ant. in Meliss. par. 1. ser. 56. Max. ser. 50.*

Theophilus interrogatus, quis perfectus medicus fieret; dixit: Ille qui possibili a & impossibilia discernere potest. *Stob. ser. 100. Max. serm. 50.*

Philotimus, cuidam ostendenti digitum exulceratum, qui vnguem haberet tabidum (id enim & colore deprehendit.) Non est tibi, inquit, ô bone, periculum ab vnguium vitio. Idem ferè fit ab omnibus: vt de leuioribus malis querantur, grauiora dissimulent. *Erasm. l. 6. apoph. ex Plut.*

Anonymus. Medicus quidam ægrotanti dederat pharmacum, eóque sumpto conualuit ægrotus. Euenit vt aliquanto post idem morbus recurreret, ægrotus cum ad idem pharmacum, quo prius conualuerat, cõfugeret, nec sentiret remedium, accersit medicum, admiratus quid factum esset, vt eadem medicina quæ prius depulisset morbum, postea magis aggrauaret? Huius rei causam scisciranti, medicus facetè respondit. Fateor idem fuisse pharmacum, sed ideò non profuit, quia ego non dedi. Sentiens medicorum esse dare pharmaca, qui norunt quando & quomodo danda. Quæ prosunt iuueni, nocent seni: & contra quæ iuvant cœlo tepido, lædunt frigido. *Hoc refertur ab Aug.*

Pausanias & Socrates. Eum medicum censebat optimum Pausanias, qui non sineret ægrotos extabescere, sed quamprimùm sepeliret. Inhumanior quidem videtur hæc sententia, sed tamen à Socratis opinione non multum abhorrens: qui vult, admodum valetudinarios, nec vlla iam ex parte vtiles reipub. æquo animo debere è vita decedere: sic tamen, vt nemo sibi vim adferat, sed honestis actionibus immoriatur. Certè non apparet, quid magnificiant cum quatuordecim medici multo tempore immodicis impendiis admittuntur, vt anui iam præmortuæ vitam in vnum alterúmve mensem proferant. Quid enim aliud agunt, nisi quod arte sua mortem reddunt longiorem: quasi hoc cuiquam sano sit optabile, diu mori? At viri sapientes mortem inopinatam ac brevem iudicarunt optimam. *Plut. in Lacon.*

Demades maiorem gratiam medicis deberi dixit, qui morbum ingruentem arcerent, quam qui iam præsentem expellerent. Magis quippe optandum est, omnino non pati, quàm à passionibus liberari. *Ant. in Meliss. par. 1. ser. 56. Max. ser. 50.*

Hieron. medicum tum demum ægroti amicum esse dicebat, cum in extrema necessitate se diligentissimum ostendit. *Anton. in Meliss. part.* 1. *serm.* 56.

Dionys. sen. post alia multa sacrilegia in Epidauro, Æsculapio barbam auream detraxit, quod negaret convenire, cum Apollo Æsculapij pater imberbis fuisset, ut filius barbam aleret. Finxit a item ideò antiquitas Æsculapium barbatum, inuentes; in medico multarum rerum vsum & experientiam requiri. *Valer. Max.*

Tiberius Cæs. dixisse fertur, cum hominem sibi videri ridiculum, qui sexagesimum prætergressus annum, manum porrigeret medico. Sentiens hominem tam grandem natu scire oportere quomodo jam sibi mederi debeat. Porrigunt manum medico qui consulunt illum, explorantem pulsus venarum. *Eras. l. 6. apoph.*

Diogenes videns quendam medendi artem jam profitentem, qui prius fuerat palæstrites, sed ignavus: dixit illi. An eos qui te hactenus dejecerunt, nunc vicissim dejicies? Dejicit luctator, quem superat: & dejicit medicus, quos in lectum conjicit, aut etiam in sepulchrum. Similis locus est apud Martialem, de eo qui ex medico factus est hoplomachus. *Laert. lib. 6.*

Idem Didymon, qui vulgo audiebat adulter, curabat oculum virginis. Ei Diogenes dixit: Vide ne corrumpas pupillam. Hoc dictum apud Latinos sale caret. Apud Græcos autem κόρη & virginem sonat, & oculi pupillam. Lusit igitur ex ambiguo Diogenes, *Laert. lib. 6.*

Nicocles, quum malus quidam medicus diceret, se magnam habere potestatem: Quid ni, inquit, ista tibi dicere liceat, qui tam multos impunè tustuleris? *Max. serm.* 50.

Anonym. Sapiens quidam, cum imperitus medicus ei dixisset, Senex factus es? respondit: Bene quidem, & satis feliciter: medico enim non vsus sum. *Anton. in melis. part. 1. serm. 56.*

Arist. Cum morbo teneretur Aristoteles, & medicus ei præceptum quoddam injungeret. Ne, inquit, me cures, vel ut bubulcum, vel ut fossorem, sed prius causam edisce, sic enim facile persuasione me morigerum reddideris. Docens, his nihil sine causa temereque proferendum esse. *Ælian. lib. 9. de var. hist.*

Pausanias. Medicus quidam invisebat Pausaniam, dicebátque: Nihil habes mali: Non enim, inquit, te medico vtor. Hoc ipsum quod nihil habebat mali, adeo non acceptum ferebat medicis, ut eos solos judicaret prospera esse valetudine, qui medicis non vterentur. Id ut perpetuò verum non sit, tamen extra controversiam est, maximam malorum partem à medicis proficisci, vel quia sint imperiti, vel quia negligentes, vel quia ambitione, quæstúve corrupti. *Plut. in Lacon.*

Idem, quum ab amico argueretur, quod de medico quodam male loqueretur, à quo nec vlla re læsus esset, nec cujus fecisset periculum: Si fecissem (inquit) periculum, nequaquam viverem. *Plut. In Lacon.*

Agesilaus. Quum medicum quidam Agesilao Regi præscriberet curationem nimis exactam, miniméque simplicem, qualis esse solet apud Lacedæmonios? Per Geminos! inquit, sumam quæ præscribis, si mihi prorsus est in fatis ut non vivam etiamsi non omnia sumpsero. Significabat, ejusmodi curationes citius acceleraturas mortem, quam depulsuras morbum. Nec tam operosa pharmaca sumenda, nisi ei qui destinávit mori. Omnibus in rebus ei genti placuit frugalitas ac simplicitas. *Plut.*

Hadrianus Imp. moriens dixit illud vulgatum: Turba medicorum Cæsarem perdidit. Arbitror illum huc detorsisse Græcum proverbium, πολλοὶ ἰητροὶ κόρεων ἀπώλεσαν, πολλοὶ δ' ἰατροὶ τὸν βασιλῆ αὐήλρωσαν. Quanquam & hodie verum est, turbam medicorum causam esse mortis. *Dion.*

¶ Similitvdines.

Diogenes. Dum in luxuria & deliciis quæcunque in potestate vestra bona sunt, animo complectimini, veniunt communes carnifices, quos vos medicos appellatis: qui quicquid sibi in mentem venerit, id dicunt, & faciunt. Hi autem qui bene medentur, incidunt, vrunt, ligant, intus extráque medicinas adhibent. *In epist. ad Grac.*

Arcesilai. Quemadmodum vbi multæ leges sunt, ibi etiam plurimùm vitiorum: Ita quoque vbi plures sunt medici, ibi multi ægrotantes. *Apud Laër. lib. 4. c. 6. & Eras. l. 7. apoph.*

Thriveri. Medici qui annulos & alias res, quæ ad rem medicam nil conferunt, cùm fastu quodam gerunt, similes sunt circumforaneis: qui dum in medio foro prostrant, externum aliquod animal ostentant, ut populum advocent. *In apoph.* 68.

Qui affectus ignorat, & tamen medicatur, similis est cæco, qui viam ignorat, & baculo tentat. *In apoph.* 112.

Claudicat, qui alterum crus desiderat: & mancus est medicus. qui solam rationem aut experientiam habet. *Ibid.*

Eadem fere ratio, vulgarium cænopolarum, & medicorum: non enim ditantur meliores, sed majores impostores. *Ibid.*

Nihil magis miror, quàm, quod sartores in incognito corpore tam diligenter metiuntur corporis habitum, ipsum apparatum; & rursum ad mensuram pedis calcearij ipsum calipodium: & quod medici plerique sine discrimine corporis obvium ferè accommodant medicamentum. *In apoph.* 128.

Vt Deus, sic medicus; ab omnibus postremò cognoscuntur: etenim non nisi in extrema necessitate coluntur. *In apoph.* 127.

¶ Adagia.

Qui nocere potest, & idem prodesse.

In medicos imperitos, qui non raro venenum pro remedio ministrant, quadrabit illud ex eodem dicto quod vsurpavit in pseudomante Lucianus, vsique pluribus apud Homer. locis.

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ, μιμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ
Pharmaca mista, salubria multa, at noxia multa.

Idem quadrabit in hominem & bonis & malis instructum artibus, qui vel iuvare possit si velit vel ledere.

¶ Exempla Biblica.

Medicinæ magis quam Deo fidere perniciosum, *Exemplum.* Asa 1. Paralip. 16. 12. Medice cura teipsum. Luc. 4. vers. 23.

Media inconcessa quærentium *Exempla.* Saul, 1. Sam. 28. 6. 7. 8. Ochosias, 2. Reg. 1. 2. 3. 4. Rex Moabitarum, 3. 27. Zambri, 1. Reg. 16. vers. 18. Asa plus fidit medicis quàm Deo, 2. Paralipom. 16. 13. Achaz, 28. versic. 3. 4. Ephraim, Oseæ 5. 13. mediis (quæ vocant) legitimis vtentes iuuat Deus, 2. Sam. 10. 12. 2. Paralip. 32. 7. 8. Nehem. 4. v. 9. 21.

¶ Profana Exempla.

Diod. lib. 4. scribit Cybelen Minoris vetustissimæ Phrygiæ Regis Fœminam veterinariam reperisse, & infantum morbis lenimenta. Quibus quod multi curarentur pueri, idcirco eam magnam matrem nominatam esse. *Theat. Zuing.*

Medicinam, teste Diodoro, volunt Mercurium apud Ægyptios primum invenisse: at secundum veteres, Apis Ægyptiorum Rex reperit, quod alij (auctore Plin. lib. 7.) Araco Apollinis & Babylonis filio tribuunt: alij ipsi Apollini, vnde apud Ovid. 1. Metamorph. dicitur:

Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor.

Hercules Celticus pharmaca multa fertur adinvenisse adversus venena & serpentum morsus & hinc ἀλεξίκακος nomen meruisse. *Gilb. Cogn. lib. 3. narrat.*

Pæon medicinæ artis peritissimus, à cuius nomine Pæonia herba nomen sumpsit; post obitum in Deorum numerum relatus: & ne otiosus esset, Deorum medicus constitutus. *Theat. Zuing.*

Apud *Indos* post Brachmanas philosophos in maximo sunt honore medici: vt qui circa homines philosophentur, frugales quidem, non tamen rusticantes, oryza & hordeaceis viventes, quæ nemo rogatus illis non irrogat, nemo hospitio non libenter suscipit. *Strab. l. 15.*

Petrus Leo Spoletanus, ingeniosus & doctus Astrologus, sed infœlix medicus; ad Laurentium Medicen vocatus; cùm parum prospere medicamenta succederent, melancholia correptus, in puteum sese præcipitavit. *Iovius in Elogiis.*

Hadrianus Imp. medicinæ studiosissimus fuit, & fortasse plus satis. Proinde sepulchro suo inscribi voluit, Turba medicorum perdidit Cæsarem. *Theat. Zuing.*

Dionysius tyrannus Siculus medicinæ navabat operam & ipse curationes, sectiones, vstiones, & reliqua faciebat. *Ælianus lib.* 11.

Constantinus IV. Pogonatus Imperat. Constantinopolitanus post devictos Saracenos & Arabes, philosophiæ & rethorices studia renovavit: agriculturæ compendium collegit: & medicinam summo studio amplexus est. *Theat. Zuing.*

¶ Hieroglyphica.

Cùm sacerdotes Ægypti *Medicina* ab aliquo Deorum præmonstrata, à morbo convaluisse ostendere voluissent, *Columbam*, vel, vt alij scribunt, *Palumbem lauri ramusculum rostro gestantem*, exprimebant. Ales enim ea, quoties ægrotare cœperit, *lauri folio* decerpto, sibi ipsi medetur. *Pier. Val. lib.* 22.

Quod si etiam *Ciconiam* ore tenentem Origani musculum quis figuravit, hieroglyphico eo medicinam sibi comparatam indicabit: nam eius herbæ pastione *Ciconia* stomachi fastidium levant. *Idem lib.* 21.

Vide Morbus & mors.

Mediocritas.

¶ Definitio.

Mediocritas, Græcè μετριότης, ητος, ἡ, & μέτριος, α, ον, mediocris dicitur. Est autem mediocritas inter excessum & defectum. Nam medium (vnde descendit) est, quod participat de vtroque extremorum.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Phocylides.

Πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβάσιαι δ' ἀλιτήναι.
Omnium mensura optima, transgressiones autem inevitabiles.
Μέτρα μὲ φαγέειν, καὶ μυθολογεύειν.
Cum mensura comede, & loquere.

Pythagoras,

Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Mensura in omnibus optima.

Hesiodus

Εὖ μὲ μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος· εὖ δ' ἀποδοῦναι
Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώιον, αἴκε δυνῆαι.
Ὡς αὖ χρηίζων, καὶ ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς.
Bona mensura mutuo sumes à vicino, bonáque redde
Eadem mensura & melius si potes.
Vt si alia indigueris, & subministrantem invenias.

Horat. 1. epist. 18.

Virtus est medium vitiorum & vtrinque reductum.

Ovid. de Trist.

Vsibus edocto si quicquam credis amico.
Vive tibi, & longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantúmque potes praclustria vita,
Sevum praclustri fulmen ab arce venit.
Effugit hybernas demissa antenna procellas:
Latáque plus parvis vela timoris habent.

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit: & intra
Fortunam debet quisque manere suam.
Claud. de Senat. Veron.
Felix qui propriis ævum transegit in arvis,
Ipsa domus puerum quem vidit ipsa senem.
Qui baculo nitens, in qua reptauit arena,
Vnius numerat sæcula longa casa.
Luc. lib. 5.
Diuitiæ grandes homini sunt viuere parce,
Æquo animo: neque enim est vnquam penuria parui.
Horat. lib. 1. Epist.
Quod satis est cui contingit, nihil amplius aptet,
Non domus & fundus, non aris acervus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.
Menander.
Ἀνθρώπου ὄντα σ' αὐτὸν ἀναμίμνησκε ἀεί.
Hominem esse te ipsum recordare semper.
Ἴσθι μέτριος πάντα, καὶ σχήσεις βίον.
Æqualis quidem sis omnibus, & si præstes diuitiis.
Ex 1. Epigrammat.
Πᾶν τὸ περισσὸν, ἄκαιρον, ἐπὲι λόγου ἐστὶ παλαιός.
Ὡς καὶ τὸ μέλιτος τὸ πολὺ ἐστὶ χολή,
Omne superfluum intempestiuum, quoniam sermo est antiquus:
Quod & mellis nimium, est bilis.
Julianus.
Οἶκος, καὶ πάτρη, βιότου χάριες, αἱ δὲ περισσαὶ
Φροντίδες ἀνθρώποις ἐκ βίου, ἀλλὰ πόνος.
Domus, & patria, vitæ gratia; superfluæ autem
Curæ hominibus, non vitæ, sed labor.
Bassus.
Μήτι μοι χρέμψαι πάντος ἄγαν θρασύς, ἀλλ' ἀγαθύνου.
Ἄρχειν ἠπασάμην τῶν πολιωκεμένων.
Αἰ μεσότητες ἄριστοι, ὅπη δὲ γε πρίξις ἀέθλων,
Καὶ μάλα μέτρον ἐγὼ τ' ἄριον ἠπασασάμην.
Τῦτ' ἀγάπα φίλε λάμπι, κακὸς δ' ἔχθαιρε θύελλας,
Εἰσὶ πνοὶ πρηεῖς καὶ βιότῳ ζέφυροι.
Neque me tempestate mare ducat concitatũ, neque tranquillitatẽ.
Otiosam amaui, omnino ventis carentem.
Mediocritates optimæ, vbi autem actiones virorum,
Et valde mensuram ego sufficientem amaui,
Hoc ama chare Lampi, malas fuge procellas.
Sunt quidam mansueti & vitæ zephyri.
Palladas.
Ἡ μεσότης γὰρ ἄριστον, ἀπὲι τὰ μὲν ἄκρα πίφυκε
Κινδύνως ἐπαγλᾶ, ἔχαλε δ' ὕβρεν, ἔχει.
Mediocritas enim optimum quid, quoniã summa quidẽ apta sunt.
Periculà inducere, extrema verò contumelium habent.
Plut. in Pœnulo.
Hoc vnũ tamen cogito, modus omnibus in rebus optimus est habitu.
Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.
Hor. lib. 1. serm. sat. 1.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra, citráque nequit consistere rectum.
Ouid. 2. Met.
Altiùs, egressus cœlestia tecta cremabis,
Inferiùs, terras, medio tutissimus ibis.
Idem 8. Met.
Postquam manus vltima cœpto
Imposita est; geminas opifex librauit in alas
Ipse suum corpus, motáque pependit in aura,
Instruit & natum, medióque vt limite curras
Icare, ait, moneo, ne si demissior ibis,
Vnda grauet pennas, si celsior, ignis aduret.
Inter vtrumque vola.
Horat. Carm. 10. lib. 2.
Rectius viues, Licini, neque altum
Semper vrgendo, neque dum procellas
Cautus horrescit, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream qui squis mediocritatem
Diligit, tutus, caret obsoleti.
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula.
Sen. Oedip. Act. 4.
Fata si liceat mihi
Fingere arbitrio meo.
Temperem Zephyro leni
Vela ne pressa graui
Spiritu antenna tremant.
Lene sed modicum fluens
Aura, nec vrgens latus
Ducat intrepidam ratem.
Tuta me media vehat
Vita decurrente via.
Gnossium regem timens,
Alta dum demens petit,
Auribus fidens noxis,
Certat & veras aues
Vincere, & falsis nimis
Imperat pennis puer.
Nomen eripuit freta
Callidus medium senex
Dædalus, liberans iter.
Nube sub media stetit,
Alitem expectans suam, &c.
Quicquid excessit modum,
Pendet instabili loco.
Idem Agam.
Felix media quisquis turba
Partem quietus aura stringit.
Littora tuta timidúsque mari
Credere Cymbam, remo terras
Propiore legit.
Ter. Ander.
Nam id arbitror
Aprime in vita esse vtile, ne quid nimis
Mart. 1.
Illud quod medium est, atque inter vtrumque probatur.
Sen. Oedip. Act. 1.
Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.
Ouid. 3. Trist. 4.
Qui cadit in plano, vix hoc tamen euenit ipsum,
Sic cadit, vt tacta surgere possit humo.
At miser Elpenor tecto delapsus ab alto
Occurrit regi, flebilis vmbra, suo.
Quid fuit, vt tutas agitaret Dædalus alas?
Icarus immensas nomine signet aquas?
Nempe quo hic alte, demissus ille volabat:
Nam pennas ambo non habuere suas.
Lucan. 1.
In se magna ruunt, latis hunc nomine rebus
Crescendi posuere malum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Est mediocritas quædam virtus: cùm medij & perfecti sit indagatrix. *Arist. l. 2. Ethic. c. 6.*

Omnes qui mediocritatem inuestigant, & exquirunt: primum ab eo debent quod magis contrarium est, discedere. *lib. 2. Ethic. c. 9.*

Rei medium appello id quod æquè abest ab vtraque extremitate, idque apud omnes vnum idémque valet, & efficit. Nostra autem ratione id medium est, quod nec transit modum, nec deserit, nec vnum idémque apud omnes valet. *l. 1. Eth. c. 6.*

Omnem artis præstantiam conseruat mediocritas. *Ibid.*

Mediocritas duorum vitiorum est, quorum alterum eo quod superat, alterum eo quod parum est, cernitur. *Ibid.*

Quibus in rebus medium & parum reperitur; in iis etiam relinquitur mediocritati locus. *l. 4. Eth. c. 4. & l. 1. Magn. Mor. c. 9.*

Nec quicquàm est difficilius, quàm reperire omnium re medium. *Eth. l. 2. c. 9.*

Longè à delinquendo abducti, veniamus ad mediocritatem. *Ibid.*

Quod modicum est, id bonum. Nam quod majus est quam oporteat, id malum est. *lib. 1. Rhet. ad Theodect. c. 6.*

His rebus quæ tractantur in vita, modum quendam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conservabimus. *Cic. 2. Offic.*

Mediocritas ad omnem vsum cultumque vitæ referenda est. In omnibus rebus mediocritas optima. 1. *Offic.*

Modus est optimus, decus ipsum tenere, nec progredi longius. *Orat. ad Brut.*

Suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum. *De orat.*

Vsque adeo magnum quid, & honesta res est mediocritas, vt quod malum euenit, magis eum qui passus est, quàm qui fecit, pudore suffundat. *Polyb. hist. l. 8.*

Quædam immò virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersus gratiam animus. *Tacit. annal. l. 15.*

Id semper egregium est, metiri quantum queas, neque ambitione præceps agi; tum in imperio, cujus adeò cupidi mortales sunt, vt id vel vltima senectus auidè petat. *Aurel. victor.*

Præclarè sapientèrque dixerunt prisci illi homines, Nihil vltra modum, & præclara res est mediocritas. *Constant. Manass.*

Mediocritatis modum scire est altus ad sapientum gradus. *C. Pasch. lib. de virt. & vic. c. 52.*

Nihil est præstabilius mediocri vitæ genere, quod qui potest assequi & tueri, is omnium certè est fœlicissimus. *Ph. Cominaus, hist. lib. 10.*

¶ Apophthegmata.

Pittacus: aiunt dicere solitum, Dimidium plus esse totò, de quo dicto multa. *Erasm. in Chiliadibus.* Hoc dictum autem extat apud *Laërt. l. 5. c. 5.*

Solon, eius autem dictum nobile, & singulis momentis repetendum celebratur Μηδὲν ἄγαν, id est, *Nequid nimis*, quod mediocritatem auream, in omnibus seruandam esse iubet. *Laërt. & Stob. ser. 3.*

Cleobulus, nec minus celebre est illud Cleobuli: Μέτρον ἄριστον, id est: Modus optimus: Eandem mediocritatem commendans. *Laërt. & Stob.*

Philoxenus dicebat esse iucundissimas carnes, quæ carnes non sunt, & suauissimos pisces qui pisces non sunt: quemadmodum amœnissimam esse nauigationem iuxta terram, & ambulationem iuxta aquam. *Eras. lib. 6. apoph. ex Plut.*

Lycurgus interrogatus, quam ob rem statuisset, vt ad ædium culmen imponendum fabri securi verentur, ad fores, verò addendas sola ferra,

nec vllo alia instrumento. Ut, inquit, cives mediocritatem servent in omnibus quæ apud alios sunt admirationi. Videbatur enim parum decorum esse, si per ostium rude inferrentur exotica pretio chara, arte operosa,&c. *Plut. in Lacon.*

Seneca. Nero sibi compararat aulæum quoddam insigne,cum pretio, tum pulchritudine. Id videns Seneca, Declarasti, inquit,te esse pauperem. Causam rogante Nerone: Quoniam si illud amiseris, inquit,non poteris aliud parare simile,Evenit ut illud aulæum naufragio periret. In hoc autem profecerat Senecæ admonitio,ut Nero jacturam amatæ rei ferret moderatiùs. Qui nummum habet vnicum, quo amisso non queat alterum promere, pauper est. Tutissimum igitur est, mediocribus ac parabilibus delectari. *Erasl. lib. 6. apoph.*

Alphonsus,optimum factum sibi videri dicebat,si voluntas nostra inter amorem & metum media incederet.Ut quantum amor ad excessum impelleret tantum timor illam è diverso retraheret. Sensit autem mediocritatem in omnibus esse optimam, & hominum actiones,media voluntate temperandas. *Panor. lib. 4. de reb. gest. Alphons.*

Socrates percontatus quænam esset potissima juvenum virtus? Ut, inquit,ne quid nimium tentent.Calor enim ætatis vix finit illos servare modum. *Laërt. in Socrate.*

Democritus, si quis modum(inquit)excesserit, jucundissima quæque injucundissima fient. *Stob. serm.* 17.

Idem ab Epicteto dictum est. *Ariano teste.*

Aristippus. Aretam filiam salubribus præceptis instituebat, consuefaciens, ut vbique quod immodicum esset,contemneret, quod mediocritas in omni re sit optima: & in fœmina maximæ virtutis sit,temperare cupiditatibus. *Laërt. l. 2. c. 8.*

Diogenes,cum multis videretur immodicè philosophus,respondit, sese imitari chori magistros, qui totum legitimum excedere solent, ut alij congruum arriperent,Quod enim excedit modum,tametsi vitiosum est, tamen ad excitandam aliorum socordiam conducibile est. Ita pallium ac dolium Diogenis divitibus suas delicias exprobrabant. *Laërt. l. 2. c. 8.*

M. Cato, qui magistratum eundem frequenter ambirent, dicebat,veluti ignaros viæ,ne aberrarent,lictores qui præcederent semper quærere.Solebant enim lictores præire,non ut viam ostenderent,sed honoris, gratia. Voluit autem indicare vir prudentissimus, modum etiam in petendo magistratu observari oportere. *Erasl. l. 5. apoph.*

¶ Similitvdines.

D. Augustini,Sicut inter ignem & aquam tenenda est via,ut nec exuratur homo,nec demergatur: Sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ, iter nostrum temperare debemus, sicut scriptum: Non declinantes neque ad dextram,neque ad sinistram. *Epist.* 82.

Senecæ, navis in fluvio magna,in mari parva est: Sic mediocres alibi videntur insignes. *Apud. Erasl.*

Plinij,ut nihil minus expedit,quam agrum optimè colere: Ita sæpenumero inutilissimum est,nimis esse in negotio diligentem. *lib.* 18. *c.* 6.

Nilus famem adfert Ægyptiis,si vel parum exundarit,hoc est,minus 12.cubitis: vel plus satis, hoc est,vltra 18. Ita pariter obstat ad bonam mentem fortuna vel nimiùm secunda,vel nimiùm maligna:hìc egestate vexans,illis deliciis avocans ab honesto. *cap.* 18.

Apodes aviculæ aut pendent volatu,aut jacent:propterea quod pedibus careant: Ita quidam in vtramque partem nimis vehementes, aut nimium tumultuantur negotiis, aut toti torpent otio:nil medium est. *lib.* 10. *cap.* 39.

Hedera pota nervis nocet,eadem foris adhibita prodest:Sic Philosophiam si penitus imbibas,nocet ad pietatem: si leviter, & veluti foris admoveas,prodest ad eruditionem. *lib.* 24. *c.* 10.

Gallus Phrygiæ fluvius si modicè bibas, mederur corporis malis: si immodicè,lymphatum animum agit. Ita si philosophiæ literas modicè attingas prosunt:sin totum te illi addixeris studio, sanitatem mentis auferunt,& inanis gloriæ furore quodam præcipitem agunt. *lib.* 31. *c.* 2.

Notatus Protogenes, alioqui summus in pictura artifex,quod nesciret manum tollere de tabula: Ita quidam scriptores immodica diligentia peccant,quibus nihil vnquam satis emendatum videtur. *lib.* 35. *c.* 10.

Iovviniani Pontani, virtus necesse est constituatur, eritque virtus, ut Horatius definit,medium vitiorum,atque vtrinque reductum. Cum autem in ipsa vitia,hinc deficiendo, illinc exuperando,præcipitemur, efficitur ut medium illud aut perinde deseramus, ac si contemptui ipsum habeamus, ita quidem de via digressi,ut modum, mensuramque sponte excesserimus, aut ab eo sic recedamus, ut non modo recusare, verùm etiam reformidare ipsum medium videamur. Ex quo fit,ut nec rerum nec mensuræ ratione habita, nunc exuperante animo,nunc rursus deficiente, proprium virtutis munus implere nequeamus. Nec vero audiendi sunt, qui adversus hæc disserere cœperunt, minuti philosophi, aut potius nullo modo philosophi: qui mihi illud sanè velle suadere videntur, ut de hominum actionibus tollatur mensura, vt videlicet, sine qua nec artifices quidem consummatum facere aliquid valeant. Est enim artificis & optimi cujusque maximè, metiri quæ facit, atque ad mensuram redigere & numeros, quo singulæ sibi inter se partes conveniant. Quibus ipse dimetiendis, adæquandisque intentus, ut qui à suis muneris, rectáque mensura nulla è parte recedat, opus suum tale efficit: qui, quod de opere dici maxime consummato solet, nihil addi queat,nihil eximi:quod præstare atque efficere, proprium est mensuræ. Quocirca quando omnis affabrefactio ex eo est, ut nec magis quid aut productum habeant aut subductum,quam ratio,quam natura,quam res denique ipsa, quæ fit, postulat: nimirum laus omnis tum artificis tum operis,est à medio: cujus ut dixi,judex est mensura. Docent hoc pictores in primis, & cælatores,& qui vocantur Architecti. Rerum quoque scriptores ac poëtæ duo ante omnia fugiunt:alterum,ne quid insolens, ac turgidum in dicendo habeant:alterum,ne quid humile & abjectum. Quæ cum fugiant, quodnam magis sequentur, quam quod inter duo hæc positum constitutum est? Id certè nisi medium esse nequit,quando ab vtroque extremo(quæ medij est natura)recedit. Ergo etiam poëtæ virtus ac laus,ex hac medij observatione gignitur. Quique quod Physicis quoque placet, ab vno ad alterum extremum, nisi per medium, aditum esse nullum. *De fortitudine lib. 1. c. 4.*

Roterodami, sicuti quasdam arbores fœcunditas & luxuries enecat. Ita quosdam perdit immodicus rerum successus. *In simil.*

Sicuti sal modicè cibis aspersus condit,& gratiam saporis addit:Ita si paulùm antiquitatis aut joci admiscueris,oratio fiet venustior: si plus satis nihil insuavius. *Ibid.*

Vitis nisi subinde amputetur, ipsa sua fœcunditate & gracilescit, & perit:Ita cohibendum est immoderatum studium fœlicibus ingeniis,ne parum moderato labore consumantur. *Ibid.*

Meditatio.

¶ Definitio et etymolog.

Meditatio,Græcè μελέτη,ης,ἡ, & μελετάω, meditor dicitur. Hebr. *Hegeh*,*Huguh*,*Higgaion*, à verbo, *Hagah*,id est, movit in corde,movit in ore,meditatus est,medio in corde versavit, mussavit tam ore quam animo.Hinc ηγέομαι. ἀφηγέομαι, διηγέομαι, id est,meditor,narro,computo: ἐξηγέομαι enarro, ἐξήγησις, enarratio,meditationis explicatio.

Meditatio, est rei cujusvis in mente repetitio, & agitatio quædam. Multi naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt (inquit Cicero)ut Demosthenes

Quid autem sit,& quomodo differat à consideratione,& cogitatione; & contemplatione,vide suprà in Cogitatio.

¶ Loci biblici.

Meditandum verbum Dei, Deut. 11. vers. 18. 19. Ios. 1. 8. Psal. 1. 9. 119.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Periand. per Auson.

qui dixi, qui dictum probo,
Meditationem,id esse totum quod geras.

Ibidem.

Is quippe solus rei gerendæ est efficax,
Meditatur omne qui prius negotium.

Ter. Adelph.

O Demea,istuc est sapere,non quod ante pedes modo est
Videre, sed etiam illa,quæ futura sunt,
Prospicere.

Periand. per Auson.

Adversa rerum,vel secunda prædicat
Meditanda cunctis comicus Terentius,
Locare sede,bellum gerere,aut ponere:
Magnas modicásque res etiam,parvas quoque.
Agere volentem,semper meditari decet,
Nam segniores omnes inceptis novis,
Meditatio si rei gerendæ defuit.

Ibidem.

Nihil est,quod ampliorem curam postulet,
Quam cogitare,quid gerendum sit; dehinc
Incogitantes Fors,non consilium,regit.

Sententiæ Philosophicæ.

Meditari nihil aliud est, quam crebrò repetere imagines, atque recurrere,non vti in se spectandæ sunt,sed ut imagines aliorum. *Themist. de mem. & rem l. 1. c. 15.*

Meditari nihil aliud est, quàm specular multoties aliquid idem, sicut imaginem rei præteritæ non per se. *Albert. Magn. de mem. & rem. tract. 1. cap. 4.*

Meditationes ad gaudium & bonam spem, cordis fortitudinem significant,& æqualitatem complexionis:at quæ declinant ad solitudinem, excessum in calore significant: quæ ad timorem & tristitiam declinant,excessum in frigiditate significant. *Idem de ani. lib. 1. tract. 3. c. 4.*

Meditari nil aliud est, quam multoties rem aliquam considerare. *D. Thom. de mem. & rem. tex. 17. lib. 3.*

Meditatio non est amplius producenda, nisi quovsque voluptas procedit. *Fic. de san. tuen. lib. 1. c. 8.*

Meditationes & doctrinæ, tanquam collisiones quædam mutuæ luminum, ipsius primi boni gratia factæ, amorem tandem ad ipsum bonum in animo accendunt, amor confestim traducit, & vnit, mox divinum in animo sic accenso supernè lumen effulget. *Idem in Dion. Areopag. de div. nom.*

¶ Similitvdo.

D. Gregorij. Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur: ars artium est regimen animarum, Quis cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? Et tamen sæpe,qui nequaquam spiritualia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt,dum qui pigmentorum vim nesciunt,medici videri carnis erubescunt. *In Pastorali part. 1. c. 1.*

Vide Contemplatio, Consideratio.

Memoria.

§ DEFINITIO ET ETYMOL.

MEMORIA, Græcè μνήμη, ης, ἡ, & μνήμων, ονος, ὁ, ἡ, memor, & μνημονεύω, memoro dicitur. Hebr. *Zeker*, & *Ziccaron*, memoria recordatio monimentum, quod nos alicujus rei admonet: à verbo *Zachar*, (quod pronunciamus, ac si scriptum esset *Zakar*) id est, recordatus est, revolvit in corde, habuit in corde, reservavit in corde suo, ad mentem revocavit. Est autem memoria, per quam animus repetit ea, quæ fuerunt. *Cic. in Rhet.*

Memoria est in multis aliis animalibus, reminiscentia tantùm in hominibus. Differunt enim memorari & reminisci, primo secundum tempus: quia licet vtrumque sit circa præteritum, tamen reminiscentia requirit oblivionem in tempore intermedio, quod non requirit memoratio. Item memoratio bene convenit aliis animalibus ab homine; reminiscentia verò non; *ex Arist.*

Memoria est pars integralis prudentiæ, quia ad eam requiritur experimentum multorum, quod haberi non potest absque memoria præteritorum, quia, ut dicit Philosophus 2. *Metaphys.* experimentum est ex pluribus memoriis.

Memoria, quæ repetit animus, quæ fuerunt: *Cic. in Rhet. Secundum Arist. de memoria & reminiscent.* est iterata resumptio, alicujus apprehensi, sensu, vel intellectu. Vel: *secundum eundem*, est pars integralis prudentiæ. Non est autem futurorum nec præsentium, sed præteritorum tantum: sensus præsentium, spes futurorum.

§ DIVISIO.

Memoria est duplex: *Naturalis*, ea quæ nostris animis est insita & simul cum cogitatione nata: *Artificiosa* verò illa, quam confirmat inductio quædam, & ratio perceptionis. Sed quia in cæteris rebus ingenij bonitas imitatur sæpe doctrinam ars porro naturæ commode confirmat, & auget: ita fit in hac re, ut nonnunquam naturalis memoria, si cui data est egregia, similis sit artificiosæ.

§ LOCI BIBLICI.

Memoria beneficiorum acceptorum necessaria est. Deut. 24. versic. 18. 22. & 26. 5. Ps. 71. 6. & 78. 6. memoria præteritarum miseriarum vtilis est, Exod. 22. 21. & 23. 9. Levit. 19. 34. Deut. 10. 19. & 15. versic. 35. & 16. 12.

§ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Novissimorum memoria à malo revocat.

In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis. *Eccles.* 7.

Memento novissimorum, & desine inimicari. 28.

Ad bonum incitat.

In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum, quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundum vias suas. *Eccles.* 11.

Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in conversatione faciei. 18.

Ne dederis in cristitiam cor tuum, sed repelle eam à te, & memento novissimorum. 38.

Memor esto judicij mei, sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie. *Ibid.*

Non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. *Esa.* 47.

§ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Memoria est signatarum rerum in mente vestigium. 1. *Tusc.*

Memoria minuitur, nisi exerceas eam: nunquam tamen senem quenquam audivi oblitum, quo loco thesaurum obruisset. *Cato Major.*

Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem. *Cic. lib. 5. epist.*

Iucunda & suavis est præteritorum malorum memoria.

Iucundi sunt acti labores. 2. *de Finibus.*

Tantum scimus, quantum memoria tenemus.

Facilè meminimus, quæ volumus: at non licet obliviscì, quæ volumus.

Tenacissima est injuriæ memoria, at beneficij brevissima.

Memoria hominum adeo labilis est, ut ægre reperias duos, qui quæ simul audierunt, eodem modo referant. *Eras. in apoph.*

Omnis disciplina memoria constat: frustráque docemur, si quicquid audimus, præterfluat. *Quint. lib. 11.*

Memoria vel nomine suo Græco mansio potius, quam motio dicitur.

Profecto quæ in pueritia discimus, diutius firmiúsque, ut fertur, meminisse solemus.

Mater musarum Memoria est. *Plut. in Crat. & Timeo.*

Memoria laborant & celeres, & tardi: celeres, quod humidiores sint, quam par est, vnde sibi, & inhærere imagines non possunt: tardi, quod rigeant plus æquo, vnde propter duritiem typos non admittunt.

Memoria est scriba intus manens. *Arist.*

Eorum, quæ frequenter intelligimus, citò reminiscimur.

Memoria non est futurorum, nec præsentium, sed præteritorum, vnde sensus est præsentium: Opinio seu fides futurorum, & memoria præteritorum. *Idem de memor.*

Quemadmodum & reliquas animæ facultates ex actionibus ipsarum deprehendimus: ita memoriam quoque à posteriori considerantes, posuimus animæ facultatem esse, quæ per relationem ad alia constat ex rebus sive sensu, sive cogitatione perceptis. Atque hæc animæ potentia, quæ semper ad alia refertur, memoria appellatur.

Aristoteles memoriam habitum imaginationis esse diffinit, tanquam simulachrum illius rei à, quo orta est imaginatio. Cùm enim ad facultatem imaginandi sensus pervenit, tum illa, quæcunque tandem affectio phantasma dicitur. Excitata igitur sentiendi facultate à sensu, id quod offert rei sensibilis imaginem, à qua re phantasma natum est, imaginis & simulachri rationem habet ad ipsam rem phantasia perceptam: & sic imago quædam est in facultate phantastica rei, quæ sub sensum cecidit. Quum autem circa phantasticam facultatem retentio & habitus phantasmatis sit, Memoria nuncupatur, quæ quidem brutis quoque communis est. Illa vero discreta facultas, quâ reminiscimur, solis ratione præditis contingit. Nam quod discretum est, ad rationem pertiner, proinde Aristoteles ait, animalia bruta meminisse quidem, non autem reminisci: solum vero hominem vtrumque facere. *Porphyrius de anima & eius potentiis.*

Memoria est facultas animi, qua quis ea quæ sensu aliquo externo, aut interno cognovit, in mente continet. Itaque actio hujus tota est introrsum conversa; est enim Memoria, velut picta tabula, quæ ut aspectu oculorum efficit actum notitiæ, sic illa intuitu animi intelligentis, aut cognoscentis: Quæ notitia non est simplex. Nam consideratio est, cum inquirit & scrutatur: Recordatio verò, cum ad id perventum est, quod volumus. Est & in recordatione recultus, cum animus insistit in recordatione rei alicujus, multum eam retractans cogitatione, & revolvens: quod recolere nominatur. Quæ Recordatio simplici gignitur intuitu animi in Memoria, ea communis est nobis cum bellius quæ autem fit per gradus quosdam & discursum à rebus, quæ ante animum obversantur, ad ea quæ subterfugerant, hominis est propria, qui solus discursu vtitur, reminisci, à Philosophis nuncupatur? Reminiscentia nobis est, Græcis ἀνὰ ἀμνησις quæ est in recordationem reductio, quasique recordationis recordatio. Habemus igitur Memoriam, Recordationem & reminiscentiam.

Memoriæ sedes ac velut fabrica, in occipitio est à natura collocata ad mirabili sapientia, quod præterita cernat. Illic velut oculum habemus quemdam multò præstantiorem, quàm si corporalis aliquis esset astructus, qualis in fronte: quod in fabulis est de Jano.

Memoriæ, sicut & manus duæ sunt vires: apprehendere, & retinere, Apprehendunt facilè, qui humido sunt cerebro.

Memoriæ plurimum confert naturalis contemperatio corporis, quali fuisse præditos illos credibile est, quorum magnitudo memoriæ monumentis literarum celebratur: Themistocles, Cyrus, Cyneas, Hortensius. Adjuvatur tota ratione victus, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, somno moderatis, & ad facultatis illius instrumenta accommodis. *Ludovicus Vives, lib. 2. de Anima.*

Ἡ μνήμη πάσης μᾶλλόν ἐστι σὺν τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἡ φορά.

Memoria vel nomine suo Græco cuivis ostendit, quod mansio quædam sit in anima, non autem motio. *Plato, in Cratylo.*

Μεγίστη ἡ φυλακὴ τὸ μὴ γράφειν ἀλλὰ διανοεῖσθαι· ἡ γὰρ ἐν τῇ γραφίδι μὴ ἐν σοὶ σπουδή.

Maxima studiorum est conservatio, si non scribantur, sed ediscantur: fieri enim non potest, quin scripta nobis excidant. *Idem in epist. ad Dion.*

Memoria necessarium maximè vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi maximè delicata & fragilis in quam primum senectus incurrit, sæpéq; ut Plinius inquit, deficere tentatur, meditatur, vel quieto corpore, ac valido. Somno, quoq; serpente computat, ut inanis mens quærat, sit vbi loci. Imo verò huic adagioni occasio data, ut eum, qui memoria sit nulla, sepulchra, legisse dicamus. Nec sepulchra legens (*inquit apud Cicer. Cato*) vereor, quod ajunt, ne perdam memoriam. His enim ipsis legendis, redeo in memoriam mortuorum. Est profecto hujus potentiæ natura miranda, subito vetusta ex longiore intervallo revocata ingerunt sese atque exhibent, interim sponte, interim id ipsum agentibus nobis ac meditantibus sæpe & interquiescentibus excidunt, quandoque, proxima, inhærent affixa, quæ vetusta sunt, hesternorum obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requisiveris, altius illatebrare se, atque recondere animadvertitur: mox aliud agenti reddit se atque offert, nec manet semper memoria, sed aliquando veluti postliminio redit.

Galenus post Hippocratem summus artis medicæ princeps, in Microcosmo, cerebrum tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem, causamque præcipuam arbitratur: quoniam crassiore parte illa obrepat oblivio, qua humectiore item hebescant sensus: sicciore autem evadant liquidiores. Porro, *Avicenna 6. Naturalium tradente*, egregia illis suppetit memoria, quorum animæ multis non distrahuntur moribus, nec convellitur cogitatio. Quæ ratio plenè efficit, ut pueri, quamvis humectioris sint naturæ, pertinaciter tamen retineant, qui imbiberint, simul & propter motus vehementiam, *ut adjicit Thomas*. Nam & quæ miramus amplius memoriæ adglutinantur, adfiguntúrq; admirantur autem ferè omnia puri, ut quibus nova ac insolita sint. Hoc verò est, quod significat Quintilianus, ubi natura esse nos tenaciores ait, eorum quæ à teneris annis imbibimus. Contrà vero in senioribus, redundante humoris vi, contingit memoriam esse nullam, sed timentibus excutitur memoria propter frigiditatem humores congelantem, quibus coëuntibus & concrescentibus, nulla recipi impressio potest, &c. *De reminiscentia & memoria vide Platonem in Philebo, ac Phædro, dialogis: item & in Phædone.*

Docilitatis partes tres esse apud Græcos traduntur: Anchinœa, id est, Solertia, Memoria, Oxytes. Memoria est eorum, quæ quis didicit, conservatio. Oxytes, mentis intelligitur celeritas. Anchinœa, vero vbi ex iis quæ didicimus, etiam quæ non didicimus, venamur: quam Quintilianus mentis agitationem vocavit. Aristoteles 6. Moralium ; 3. Anchinœam, ab Eubulia, id est, consultandi præstantia diversam facit: quoniam sit Anchinœa, eustochia quædam, id est, conjectandi excellentia.

Differant autem memoria & reminiscentia: nam est & in brutis memoria, vnde & prudentiam quoque habere, in Philosophia prima colligit

git Aristoteles,verum imperfectum, sicut & memoriam. In hominibus enim tantum est reminiscentia.Ea vero est discursus rerum cum ratione ab vniversalibus ad particularia,& remotis à sensu : vel indeptio ac recensio eorum, quæ in se memoria reservarit , memoriæ plerumque vegetandæ gratia. Sexto Naturalium Avicenna scribit : Cognoscere aliquid sibi fuisse,quod jam sit abolitum,in homine est tantum,& in rationali virtute.

Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur:facilè percipere,diu retinere:illud ex humecta contigit natura,hoc ex sicca Inde venit,ut nonnulli facilius discant,quàm percepta custodiant. Alij vero secus, ut ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, & propterea Aristoteles.

Οὐ γὰρ οἱ αὐτοὶ ἅμα μνημονικοὶ, καὶ εὐμνησικοὶ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μνημονικώτεροι μὲν οἱ βραδεῖς εὐμνησικώτεροι δ' οἱ ταχεῖς καὶ εὐμαθεῖς.

Non iisdem memoria viget, ac reminiscentia:sed ut plurimum ingenio tardi memoria valent,dociles autem,reminiscentia.Cujus ratio est, ut inquit Thomas,quia diversæ hominum habitudines ad animæ operationes,ex diversa proveniunt corporis dispositione. Videmus autem ea quæ difficulter ac tarde impressionem recipiunt, validè perseverantérque eandem custodire,ut est lapis : quæ vero nullo admittunt negotio,haud pertinaciter retinere, verum tota facilitate remittere, ut cera, aut aqua. Et quia nihil prorsùs aliud memoria est,quàm perceptorum constans retentio , inde est, quod hebetium adminiculatior, firmiórque memoria est:acutorum verò,ac velocium imbecillior, & magis lubrica. Cæterum in iis reminiscentia longe præcellens ; *Hæc & alia plura Cælius Rodiginus lib.*10.*Antiquarum lectionum,c.*15.

De memoria. DIAL. VIII.

Francisci Petrarchæ.

GAV.

Memoria ingens mihi data est.R.Ampla ergo domus tædij,& Atrium fumosarum imaginum,vbi multa displiceant.G.Memoria est multarum rerum. R. Multis in rebus pauca delectant, plurima cruciant, & sæpe delectabilium mœsta recordatio est. G. Rerum adest variarum memoria.R.Si bonarum, bene ; si malarum,quid hinc gaudes:parúmne triste est,vel tulisse mala,vel vidisse, nisi vel quotidie recurrent, vel sub oculis sint semper ? G.Memoria diversarum rerum suppetit:R. Et culparum,& delictorum,& scelerum,& ignominiarum, & repulsarum,& dolorum, & laborum,atque discriminum;quamvis huic vltimæ voluptas quædam(ut ajunt)sit adjuncta memoriæ.In quo tamen intelligitur non tam præteritorum malorum cogitatio , quàm præsentis boni delectatio jucunda esse. Itaque neminem laboris ac periculi meminisse juvat,nisi quietum; aut securum. Paupertatem meminit, sed dives;morbum,sed incolumis; liber,carcerem ; solutus,vincula;reversus,exilium.Sola ignominiæ memoria in mediis licet honoribus tristis est. Adeò nihil delicatius, vel incurabilius , quam fama. G. Memoria multiformis est , & multorum temporum. R.In recordatione multiplici multiplex molestia. Quædam nempe conscientiam vellicant, quædam pungunt , quædam vulnerant. Alia confundunt, alia exterrent, alia dejiciunt,vnde fit ut memorantiũ ora rubor,pallórque vicissim in silentio occupent,quod pessimis hominum plerunque accidit, incessúsque sit varius, vox incerta & quæ sunt ejusmodi animi memoria laborantis indicia. G. Memoria prompta est. R.malleni, voluntas pia, castumque desiderium , & honesta consilia, & actus innocui, & vita probri nescia. G. Memoria apprimè tenax est. R. Vnde hæc igitur oblivio cœlestium præceptorum,quæ tam pauca sunt numero?Vnde oblivio Dei vnius?Vnde oblivio suimet ? G.Memoria admodum tenax est. R.Terrenarum & inutilium rerum credo : quoniam verò,& quo vaga hæc volatilisque memoria?quæ cum cœlum , terrámque peragraverit , in seipsam nesciat reverti quod unum necessarium, ac salubre erat, obliviscitur. In qua ei si forte aliquid delectationis interdùm, sæpe tamen anxietatis est plurimum:nec immerito Themistocles cum ei quidam memorandi artem à Simonide tunc inventam polliceretur, Malle se ait oblivionis artem, quàm memoriæ discere. Et licet hoc ille suo quodam jure respondisse videatur,ut qui naturæ dono illo supra finem excelleret , cujusque memoriam innumeræ quidem rerum, atque verborum imagines prægravarent , fere tamen omnibus convenit : ita omnes & dediscenda discitis,& discenda dediscitis, in his tantum quorum vtilis esset oblivio memoriam exercentes , inquit id, naturæ finibus non contenti, insaniam arte laxatis. G.Memoria omnipotens est.R.Titulus hic vno suus est Deo.Multipotens dicere voluisti. Si qua tamen insignis memoriæ vis est (quod omni curiositate melius fuerit)damnosa rejiciat, stringat vtilia,neque tam sedula, quæ delectent aggreget, quàm quæ prosint. G.Memoria optima est. R. Optimo nihil est melius , quod si fidem dicto quæris , ut in optimis te memorem præbeas oportet. Memento peccati tui,ut doleas, memento mortis ut desinas, memento divinæ justitiæ ut timeas, memento misericordiæ,ne desperes.

De inopi & infirma memoria. DIAL. CI.

DOL.

Sed memoria inope & infirma sum.R.Est hæc alia senectutis infamia haud verior quàm reliquæ,sed ut vera sit,huic quoque studij ope subvenias D.Memoria labascit.R.Adesto ne corruat,& labentem jugi exercitatione sustenta. Fac quod muro ruinam minanti , adhibe repagula opportunis locis,& fragilem crebris, ac validis adminiculis circumvalla.D.Memoria fluxa est.R. Diligentia, & artificio illam stringe, cunctis ingenij,memoriæque defectibus occurrit industria.Nil patitur industria perire,nil mine' Hæc est quæ Philosophos & poëtas senes,virentissimo ingenio ac stile,hæc est quæ decrepitos oratores,voce soli la,validisque lateribus, ac tenaci memoria servare potest, quod nisi sic esset, nunquam Solon, & quotidie discens aliquid senescéret, & supremum agens spiritum ad colloquium assidentium amicorum,ex ipsa jam quasi morte consurgeret , non Chysippus acutissimum illud ac profundissimum volumen cœptum in extrema perficeret senectute , non Homerus illa ætate divinum & cœleste opus excuderet,non Simonides octuagesimo vitæ anno, in Pierium illud certamen juvenili fervore animi, senili autem maturitate descenderet : non quarto& non agesimo Isocrates ; ardens illud opus ac mirabile ; & prope centesimum Sophocles tragici summum stili decus suam compleret Oedipodem. Non octogenario major Cato nulla mutatione vocis aut laterum; nullo memoriæ lapsu, vel in gravi seipsum accusatione defenderet , vel clarissimos oratores vltrò ipse ad judicium evocaret. D.Infida memoria est.R.Noli ergo illi fidere,sæpe calculum tecum pone, quicquid credideris confestim exige; & quod cras facturus fueras,non facito.Nunc est tuta dilatio.Sic ex malis,si quid boni potes elice, fides socij desidiam parit , diligentiam perfidia. D. Memoria sum nulla.R. Ea est rerum conditio humanarum, ut qui pauciora meminerit , minor illi fletuum causa sit:vbi nec emendatio,nec pœnitentia vtilis locum habet , quid superest aliud quam oblivionis auxilium ?

Non est memoria sensus nec opinio, sed alicujus eorum habitus,vel affectio,cum tempus accesserit.*lib.de Memor.& reminisc.c.*1.

Memoria omnis cum tempore conjuncta est:hinc ea sola animantia, quæ sentium habent temporis, memoria prædita sunt ea ex parte, qua ejus sensum habent.*Ibid.*

Quoniam rerum quæ intelligentia cernuntur,memoria constare, sine visione nullo modo potest : fit ut ipsa memoria in ea parte animi,quæ rationis, mentisque est,impropriè,& per aliud,per se autem in ea quæ primo sensu percipit,versetur. *Ibid.*

Ij qui in magno motu, vel propter perturbationes ; vel propter ætatem versantur,non valent memoria.*Ibid.*

Fere tardi præstantiore sunt memoria.*Ibid.*

Cogitatio & meditatio memoriam conservant recolendo:quod aliud est nihil nisi crebro intueri rem aliquam non per se,sed quatenus alterius simulachrum.*lib de memor.c.*1.

Recordatio tum denique accidit, & efficitur,cum motus vnus animi eam vim habet:ut alterum consequatur.*lib.de Memor. & Recor.c.*2.

Cum recordatur homo, quodammodo potest per se moveri ad quæ principium sequuntur : cum non potest per se,sed aliena vi & ope eget, non jam meminit. *Ibid.*

Recordatione plus valent celeritate ingenij præditi,& dociles homines.*lib.de Memor.c.*1.

Quæ in recordatione & expectatione consistunt,à sensu etiam oriuntur:aut enim eorum quæ ipsis evenerunt,recordatione homines lætantur,aut eorum quæ sperant expectatione, *lib.*7.*de Nat.c.*3.*T.*19.

Scientiæ perpetua comes est memoria, quæ est firma præceptio eorum quæ quisq: didicit;sive cella ac Thesaurus sensuum,eorumq;quæ à sensibus sunt inventa,bene cognita,animo firmè concepta.Scire est rem à stirpe; ut est, cognoscere, memoriæ mandatum in promptu habere, inde eam,vbi necesse est,promere,scientiæ efferre,ut eam scientia veritati submministrare possit Memoriæ beneficio tempus,non sentit injuriã senectutis & mortalitatis. Hæc vna omnis vitæ vsum,omnésque artes continet.Scitè illi qui dixerunt,memoriam esse erudito,lepidam vxorẽ, obliviolo reminiscentiam esse pellicem:vtramq; pugnare cum ignorantia. Nam quantum scientia hominem inducit in cœlestia , tantundem eum ignorantia detrudit in ima ac tetra loca.Ergo quantum homini decus est scientia,tanta ei labes est, ignorantia. Memoria suppeditat omnes artes,cum ipsa vix vlla arte comprehendi, aliqua tantum juvari possit.Omnia humana luctuosus interitus raperet,neque quisquam discenda & cognoscenda disceret,si non hominis memoria opitularetur.Et Polymnia ideò dicitur filia memoriæ , ut ejus ope & quicquid est scitu dignum, sciri possis ? ut doctorum lucubrationes diuturnitatem consequutæ,etiam posteritatem juvare possint. Ut memoria est quidam sive custos, sive promus omnium ingenij partium , ita oblivio est quædam earum extinctio. *Car.Pasc.lib.de virt.&c.c.*10. Vide Oblivio.

Nullum ærarium certius est ad retinenda bona quàm memoria. Immemoribus enim & stupidis ea cum tempore effluunt:itaque nihil servantes in perpetuum vacui bonorum,spe pleni futura, præsentibus dimissis,spectant. *Plut.in Mario.*

Qui bono ingenio sunt præditi, facilè reminiscuntur:qui autem nonnisi cum magno labore discunt, ij memoriter quæ apprehenderunt,retinent,eo quod singula quæ didicerunt,quasi inuruntur eorum animis. *Idem in Catone Vticensi.*

Ita præcipuè arbitramur,res memoria facilè retineri,quando per suã veluti capita dispositæ finem principio adnexum habent.*Diod.Sicul.l.*17.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates literas,quas vulgus putat repertas juvandæ memoriæ causa, dixit vehementer officere memoriæ. Olim enim homines si quid audissent dignum cognitu,non libris, sed animo inscribebant:hac exercitatione confirmata memoria , facilè tenebat quicquid volebat : & quod quisque sciebat in promptu. Post, reperto literarum vsu, cum libris fidunt, non perinde studuerunt animo infigere quod didicerant. Ita factum est,ut neglecto memoriæ cultu, minus vivida esset rerum cognitio,& pauciora quisque sciret:quandoquidem tantum scimus, quantum memoria tenemus.*Erasl.lib.*3.*apoph.*

Themistocles ludum præteriens, in quo diceretur esse professor , rogavit quid is profiteretur?cum responsum esset,artem memoriæ hic doceri,contempsit,dicens:At ego mallem artem obliviscendi. Verum hæc vox digna fuit eo qui linguam Persicam intra annum potuit edisceres. *Plut.in Græco.apoph.Meminit Cic.lib.de Orat.*

Polemon. Proconsul torquebat prædonem quendam:cumque dubitaret quod supplicij genus esset de illo sumpturus , superveniens forte fortuna Polemon,jube,inquit,illum edisceres veterum scripta. Ipse quidem

dem Polemon multa edidicerat, ſed in exercitatione nihil dicebat laborioſius ac moleſtius, quàm ediſcere: eóque Fabius jubet hoc tædium protinus à pueris devorari. *Philoſt. in Sophiſt.*

Appius Claudius, cum apud Scipionem jactaret, ſe omnes Romanos poſſe memoriter, nominatímque ſalutare: ille, Bene, inquit, narras. Ego enim non ut multos cognoſcerem, ſed ne ab vllo ignorarer, adnixus ſum. *Bruſ. l. 4. c. 4.*

Caſſ. Severus, cum ex ſenatuſconſulto libri illius exurerentur: Nunc, inquit, ſupereſt ut ipſe vivus comburar, qui illos edidici. Quod animo inſcultum eſt, niſi cum vita eripi non poteſt. *Eraſ. lib. 8. apoph.*

Claudius Cæſ. cum cuidam notam appoſitam, deprecantibus familiaribus deleviſſet, Litura tamen, inquit, extat. Sentiens, etiam remiſſa culpa, manere tamen infamiæ prioris veſtigium. Alludens ad ſcripturam quæ licet ſpongia deleatur aut graphio radatur, relinquitur tamen lituræ veſtigium. *Eraſ. l. 6. apoph. ex Sueton.*

¶ Similitvdines.

Seneca alimenta quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt. At quum ex eo quod erant mutata ſunt, tunc demum in vires & ſanguinem tranſeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia, ut quæcunque hauſimus, non patiamur integra eſſe, nec aliena ſint, ſed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. *lib. 2. epiſt. 85.*

Vt libri, quos non evolvas, ſitu coæreſcunt: Ita memoria evaneſcit niſi ſubinde renoves. *apud Eraſ.*

Roterodami. Memoria ſimilis reti, quòd majora continet: minuta tranſmittit. *In Simil.*

Sicuti picis mirum eſt ſtudium imitandi verba hominis adeò vt in conatu nonnunquam emoriantur: Ita nonnullis dulce edicere preculas & pſalmos, eóſque ſubinde ſonare, cum non intelligant. *Ibid.*

Lupis quos cervarios vocant, etiam in fame ſubripit oblivio cibi, ſi modo reſpexerint, ac protinus alium quærunt: Ita nonnullis mox excidit quod modo inſtituerant narrare, ſi interjectis verbis aliquot animum illorum alio devocatis. *Ibid.*

¶ Adacia.

Iucunda malorum præteritorum memoria. ἀλλ' ἡδὺ τὸ σωθέντας μεμνῆσθαι πόνων,

Meminiſſe laborem ſuave, ei qui ſervatus eſt.

Iucundi acti labores. *Cicer.*

Sumptum adagium ex ipſa hominum natura. Eſt enim hoc inſitum omnibus, ut jucunda cuique ſit ante actorum malorum aut periculorum ſecura recordatio.

Quæ dolent moleſtum eſt contingere,

Vnuſquiſque invitus audit ſua incommoda, maximè ea, quæ ſint cum aliqua turpitudine vel infamia conjuncta.

Vbi quis dolet, ibi & manum habet. ὅπου τις ἀλγεῖ, ἐκεῖ καὶ χεὶρ ἔχει.

Tempeſtiviter vtemur, cum ſignificabimus quempiam ea tractare, deque iis libenter verba facere, quæ movent animum.

Aurem vellere.

Dicebant hoc veteres pro admonere. Virgil.

Tanquam meum nomen.

Vtemur, quando promptam, certámque memoriam ſignificare volumus. Idem. Tanquam meos digitos.

Iguarium dare. Stimulis fodere. Fodere latus. Tangere aliquẽ cubito.

His geſtibus admonemus: quemadmodum & vellendo aurem.

¶ Profana Exempla.

Sunt hic memoriæ exempla ſubtexenda quæ ſecundum rationem nil Deus dedit homini ſanctius, nihil vtilius, & ad eruditionem aptius. Eſt hæc theſaurus diſciplinarum omnium, artiúmque ſtudio & labore quæſitarum cuſtos fideliſſima. Aliquid certè vidit ſapiens poëta, qui Muſarum memoriam dixit matrẽ nec minus prudens qui Lethen, quæ huic contraria eſt, apud inferos ſtatuit. Conſtat id bonum naturæ beneficio, augetur tamen & excolitur arte in quo genere vnum exemplum, & ſingulare vidit noſtra ætas in Antonio Ravennate, qui multa millia rerum ſtans vno in pede percipiebat & eo quo accepta eſſent ordine, memoriter reddebat: ſed hæc artificij ſunt, non naturæ. *Sabellicus l. 10. c. 9. Exemplorum de Memoria.*

Majore admiratione dignus *Mithridates rex Ponti*, quo nullus regum diutiùs, graviúſque exercuit Romana arma. Fertur is duabus & viginti diverſis nationibus, quibus imperabat, ſua euíque lingua jus dicere ſolitus, & pro concione ſingulos ſine interprete affari. *Gal. & Plin. authores.*

Cyrus rex, qui immenſos ductavit exercitus, omnibus militibus nomen reddidit. Sic L. Scipio, quod æque mirum videri poſſit, populo Romano.

Sinoas Pyrrhi Regis legatus, poſtridiè quàm Romam venerat, ſenatum & equeſtrem ordinem proprio nomine ſalutavit.

Superfuit & *Cæſari dictatori* id bonum, qui ſcribere & legere vno tempore, dictaréque & audire ſit ſolitus. Epiſtola magni ponderis quaternas pariter dictabat, aut ſi aliud non egiſſet, ſeptenas. *Plin. hoc refert.*

Carmides in terra Græcia; quæ vis volumina exegiſſet, In Bibliothecis legentis modo repræſentavit. *Author. Plin.*

Ælius Adrianus tanta fuit memoria, ut locos, negotia, milites, abſentes quoque nominibus ſuis recenſeret.

Themiſtocles tanta fuit memoria, ut Simonidi artem memoriæ pollicenti, dixerit, ſe malle artem oblivionis: quod etiam meminiſſet, quæ nollet, & obliviſci non poſſe, quæ vellet. *Author. Cic. lib. 2. de Orat.*

Ajunt & *Theodocten* Ariſtotelis diſcipulum multæ fuiſſe memoriæ Habuit & Lucullus divinam quandam rerum memoriam, majorum verborum Hortenſius. *Author. Cic. 4. Tuſc. q.*

Seneca de ſeipſo ſcribit, ſuam memoriam adeo excelluiſſe, ut non ad vſum modo ſufficeret, ſed in miraculum vſque procederet: nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta referebat; ducentos quoque verſus, ab vltimo incipiens recitabat.

Eſdra ſacerdos vniverſas Hebræorum doctrinas habuit in memoria. *Ioſeph. lib. 11. c. 5. Antiq. Iudaic.*

Tanta fuit *Portio Latroni* memoria, ut quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa nunquam relegeret, edidicerat cum ſcribebat: dicebat ita, ut in nullo vnquam verbo memoria eum deciperet, jubebat aliquem nominari ducem, ſtatim illius geſta ad vnguem reddebat.

Memoriam definit *Cic. lib. 2. de Invent. Rhetoricæ*, per quam illa animus repetit quæ fuerunt.

Artis memoriæ inventor fuit. *Simonides Cic. l. 2. de Orat.* Ordo maximè adfert memoriæ lumen.

De memoria eleganter & copioſè ſcripſit. *Cic. lib. 3. Rhetor. ad Herenn.*

Memoria quo pretioſior, eò magis injuriæ obnoxia. Quidam enim lapide ictus, literas prorſus oblitus eſt. Alius tecto, præcipitatus, matris & propinquorum tactus eſt oblivione. *Meſſalæ Corvino* Oratori graviter ægroto, ſervorum & ſui ipſius nomen excidit.

Vide Mens, recordatio: Item Contemplatio, Conſideratio, Meditatio.

Mendacium.

¶ Definitio et Etymol.

Mendacium, Græcè ψεῦδος, εος, τὸ, ψεύδης, ους, ὁ, mendas, & ψεύδομαι, mentior dicitur. Mendacium Hebr. *Cazab*, fraus vituperium, à verbo *Cazab*, mentitus eſt, defraudavit. Cognationem habet cum verbo *Caſchaph*, faſcinavit. Græcè κόπτω, mentior. 2. *Cachaſch.* abnegatio: *Oſe.* 10. 13. *Nah.* 3. 1. *Iob.* 16. 8. à verbo *Cachaſch*, negavit, abnegavit, mentitus eſt, fruſtratus eſt, non reſpondit voto. Cognationem habet cum verbo *Schacah*, oblitus eſt: & cum verbo *Caſchach*, obtenebratus eſt. Mendax enim memoria caret, & ut judicio. 3. *Scheker*, etiam mendax dicitur, à *Schaker*, Scurrilis fuit, perfide doloſè egit. Convenit cum verbo *Scharach*, exſibilavit, ſarcaſticè deriſit. Hæc enim vitia ſunt mendacibus familiaria. Eſt autem mendacium falſa vocis ſignificatio, cum intentione fallendi. *ſec. Aug. lib. de Mendacio.*

Mendacium eſt ſermonis, orationis, dictis vanitas.

Mentiri eſt concretum, & mendacium eſt abſtractum. Ideò dicens verum contra opinionem ejus, mentitur, ſed quod dicit non eſt mendacium. *Ex B. Thom. 3. Sent. diſt. 38. q. 1.*

Mentior à mente derivatur, quod eſt contra id, quod eſt in mente, loquor. Differtque à mendacium dico, nam qui mentitur, non ipſe fallitur, ſed alterum fallere conatur: qui verò mendacium dicit, ipſe fallitur, cùm credat ſe verùm dicere. Vnde Nigidius: *Vir bonus*, inquit, *præſtare debet, ne mentiatur: prudens ne mendacium dicat.* Illud à mente deducitur, hoc à menda, quod errorem ſignificat. Vnde mendoſum librum dicimus, plenum erroribus: hinc emendo, corrigo & emendator, & emendatrix. A mendacium, mendax, mendaciter, mendacius, mendaciſſimè deſcendunt.

¶ Loci Biblici.

Mendacium fugiendum, Gen. 38. 23. Exod. 20. 16. & 23. verſ. 1. 7. Levit. 19. 11. Pſ. 4. 3. & 15. 2. Prov. 6. 17. & 12. 22. & 19. v. 5. 22. & 30. v. 6. 8. Ier. 5. 31. Zach. 8. 17. Epheſ 4. 25. Coloſſ. 3 9. Apoc. 21. 27. Mendacium à Principe alienum eſſe debet, Pror. 17. 7. ab impiis facilè arripitur, 2. Theſſ. 2. 11. mendacij pœna, Apoc. 21. 8. & 22. 15. mendacium paſſim regnat, Pſ. 12. 2. Ne in Dei quidem gloriam & favorem mentiendum eſt, Iob. 13. v. 7. 10. Prov. 13. 17. mendacia inter maxima ſcelera ſunt numerata, non adhibita pernicioſi, aut officioſi diſtinctione, Pſal. 5. 7. Oſeæ 4. 2. Zach. 8. 16. à mendacio autem abſtinere jubemur, Matth. 5. 37. 1. Cor. 1. verſ. 18. 19. Epheſ. 4. 25. 1. Ioan. 2. 21.

Mendacium non ſuſcipiendum à Iudice, Exod. 23. 1. 7. Mendax omnis homo, Pſ. 116. 11. Eſa. 9. 17. Rom. 2. 4. mendax eſt, qui negat Chriſtum, 1. Io. 2. 2. mendax ſpiritus in Prophetis, 1. Reg. 22. 22. mendax Spiritui Sancto Ananias, & Saphira moritur, Act. 5. v. 3. 5. &c.

¶ Divisio.

Mendacium.
- Perniciosum.
  - *In doctrina religionis, quod eſt contra fidem, vel contra bonos mores.*
  - *Quod nulli prodeſt & alicui obeſt.*
  - *Quod uni prodeſt & alteri obeſt.*
  - *Quod ſit ſola mentiendi libidine. Ariſt. lib. 4. Ethic. dicit quod mendax, quia talis eſt ſecundùm habitum, ipſo mendacio gaudet.*
- Iocoſum.
  - *Quod ſit cupiditate placendi ſuaviloquio.*
- Officioſum ſive benignum.
  - *Quod nulli obeſt, & alicui prodeſt ad pecuniam eius ſervandam.*
  - *Quod nulli obeſt, & alicui prodeſt, ad vitam corporis ſervandam.*
  - *Quod nulli obeſt, & alicui prodeſt, ut ab immunditia corporis aliquem tueatur.*

Ex Aug lib. de Mendacio.

Mendacium Iocoſum, ut vanum, ſcurrile, & Deum timentibus indignum, à piis & honeſtis hominibus repudiatur. Officioſum his rationibus repellitur. Ab omni ſpecie mali abſtinendum eſt. 1. Theſſ. 5. 22. Malum non faciendum eſt, ut bonum eveniat. Iob. 13. 7. 10. Prov. 13. 17. Rom. 6. 15. Charitas non gaudet injuſtitia: 1. Cor. 13. 6. Mendaces indiſtinctè damnantur. Pſ. 5. 7. Oſe. 4. 2. Zach. 8. 16. Falſum teſtimonium, id eſt mendacium damnatur, Exod. 20. 16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mendacium à Deo vetatur.

Mendacium fugies. *Exod.*23.

Non mentiemini: nec decipiet vnusquisque proximum suum: *Levit.*19.

Nunquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? *Iob.*13.

Veritatem & judicium pacis judicate in portis vestris, & vnusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, & juramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc sunt quæ odi: dicit Dominus. *Zach.*8.

Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra: *Ephes.*4.

Nolite mentiri invicem. *Coloss.*3.

Diabolum imitatur.

Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. 2. *Par.*18.

Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. *Esa.*28.

Vos ex patre diaboli estis, Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus. *Ioan.*8.

A bonis evitatur.

Verbum mendax justus detestabitur. *Prov.*15.

Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens. 17.

Vanitatem & verbum mendacij longè fac à me. 30.

Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere. *Eccl.*4.

Noli arare mendacium adversus fratrem tuum, neque in amicum tuum similiter facies. 7.

Nec velis vti mendacio vllo: nunquam enim prodest frequentatio illius. *Ibid.*

A malis frequentatur.

Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aves volantes. *Prov.*10.

Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus. 17.

Suavis est homini panis mendacij, & postea implebitur os ejus calculo. 20,

Lingua fallax non amat veritatem. 26.

Princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios. 29.

Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assiduè erit. *Eccl.*10.

Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicitur? 34.

Sine mendacio consummabitur verbum legis. *Ibid.*

Mendacium proximum decipit.

Abscondunt odium labia mendacia. *Prov.*10.

Qui quod novit loquitur, judex justitiæ est: qui autem mentitur, testis est fraudulentus. 12.

Profert mendacia verspellis. 14.

Profert mendacium dolosus testis. *Ibid.*

Verba bilinguis quasi simplicia: & ipsa perveniunt vsque ad interiora ventris. 18,

Ut fauces ferinam gustu deprehendunt, ita sagax animus verba mendacia. *Eccl.*36.

Seipsum perdidit.

Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. *Psal.*5.

Quoniam non est in ore eorum veritas. Sepulchrum patens est guttur eorum. Decidant à cogitationibus suis. *Ibid.*

Abominatio Domino labia mendacia. *Prov.*12.

Qui mendacia loquitur, non effugiet. 19.

Et qui loquitur mendacia, peribit. *Ibid.*

Et melior est pauper justus, quàm vir mendax. *Ibid.*

Os autem quod mentitur, occidit animam. *Sap.*1.

Væ duplici corde & labiis scelestis. *Eccl.*

Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens, sic casus malorum festinanter veniet. 20.

Potior est fur, quàm assiduitas viri mendacis, perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum mendacium sine honore, & confusio illorum cum ipsis sine intermissione. *Ibid.*

Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te: quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognovimus, peccare, & mentiri contra Dominum. *Esa.*59.

Audite verbum Domini, filij Israël, quia judicium Domino cum habitatoribus terræ. Non est enim veritas, & non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium, inundaverunt. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis, qui habitat in ea. *Ose.*4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Is qui mentitur, contra id quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi. Et vtique verba propterea instituta sunt, non ut per ea se invicem homines fallant, sed ut eis quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat. Verbis ergo vti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum est. *Aug. in Enchirid. & hab.*22.*q.*2.

In ipsarum consideratione rerum, quæ dicuntur, tantum interest, qua in re quisque fallatur, sive mentiatur, cum falli quam mentiri minus sit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem: tamen longè tolerabilius sit in his, quæ à religione fidei sejuncta sunt mentiri, quàm in his, sine quorum fide vel notitia Deus cœli non potest falli. *Ide ibidem & hab. ibidem. In ipsarum.*

Mihi non absurdum videtur omne quidem mendacium esse peccatum: sed multum interest quo animo, & de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim ita peccat, qui consulendi, quomodo ille qui nocendi voluntate mentitur: nec tantum nocet qui viatorem mentiendo in adversum iter mittit, quantum is qui viam vitæ mendacio fallente depravat. *Aug. ibid. & hab. ibid. Mihi autem.*

Mendacia enim à mendacibus seriò aguntur, non joco. Quum autem quæ non sunt, tanquam sint, joco dicuntur, non deputantur mendacio. *Aug. lib. q. Gen. & hab.*21. *Quod autem ait.*

Nec artificioso mendacio, nec simplici verbo oportet quenquam decipere: quia quomodolibet mentitur quis, occidit animam. *Aug. lib. de conflict. vit. & virt. & hab.*21.*q.*2. *Nec artific.*

Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi rea mens. *Aug. de verbis Apost. & hab.*22.*q.*2. *Homines falsum,* §. *Interest.*

Cum humilitatis causa mentiris; si non eras peccator antequam mentireris; mentiendo efficeris, quod evitaras. *Ibid. & hab. ibid. Cum humil.*

Quisquis metu cujuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat: quia magis timet dominum, quàm Deum: *& post pauca.* Vterque reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat. *Idem ad Casulanum, & hab.*11.*q.*3. *Quisquis.*

Quomodo Deus pater genuit filium, Veritatem nempe: sic diabolus lapsus, genuit quasi filium mendacium. *Aug. super Ioan.*

Quicquid figuratè fit, aut dicitur, non est mendacium. *August. super epist. ad Galat.*

Aliud est jurare falsum, aliud jurare in dolo. Non enim omnis qui aliter facturus est quàm promittit, in dolo jurat, licet enim Apostolus Corinthiis promitteret, veniam ad vos, non tamen in dolo juravit, aut mendaciter promisit. Ille autem in dolo jurat, aut mendaciter promittit, in cujus mente est non sic se facturum, ut promittit. Ille autem qui promittit falsum, quod putat verum, nec in dolo jurat, nec mendaciter promittit. *Hieron. super Hieron. lib.*2.

Congregationem divitiarum sequitur mendacium, manus enim assuetа thesauros condere, fraudulentam linguam possidet. Veritas paupertatem, mendacium divitias parit. *Hier. super. Mich.*

Cavete fratres mendacium: quia omnes qui amant mendacium, filij sunt diaboli. Non solùm in falsis verbis, sed & in simulatis operibus mendacium est, mendacium námque est se Christianum dicere, & opera Christi non facere, mendacium est Episcopum, sacerdotem, vel clericum se profiteri & contraria huic ordini operari, *Ambr. in ser. de dominica de Abraham, & hab.*22.*q.*5. *Cavete*

Nonnunquam pejus est mendacium meditari, quam loqui: nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari vero studiosè pravitatis. *Greg. in lib.*18. *Moral.*

Concessum est diabolo, interdum vera dicere, ut mendacium suum rata veritate commendet. *Ioan. Chrysost. super Matth.*

Mendacia si non habent quem decipiant, ipsa sibi mentiuntur, sicut ait Psal. Mentita est iniquitas sibi. *Idem super Matth.*11.

Omne genus mendacij summoperè fuge: nec casu, nec studio loquaris falsum: nec ut præstes mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitam alicujus defendas. Cave mendacium in omnibus. *Isidor. in Synon. & hab.* 22.*q.*2. *Omne genus.*

Aliud est sub incerto hoc vel illud opinando sentire, aliud est temerè affirmare quod nescias: est enim qui dubie profert mendacium, nec mentitur: & est qui veritatem, quam nescit, affirmat, & mentitur. Nam & ille non quidem quod non est, esse, sed se quod credit credere dicit: & verum dicit, etsi hoc verum non sit quod credit: & is cum se certum vnde dicit, etsi hoc verum non sit quod credit: & is cum se certum vnde certus non est, dicit, verum non dicit, etiamsi verum sit de quo asserit. *Bern. super Can. ser.*17.

Sed sibi semper mentiens imprudentia, rerum merita non potest immutare. Nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel occultasse veritatem, vel confessisse mendacium. *Boëth. lib.*1. *de Cons. prosa* 4.

Quum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris mentiendo efficeris quod evitaras. *Aug. de verb. Apost.*

Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Sunt mendacia quædam pro salute vel commodo alicujus, non malitia, sed benignitate, ut obstetrices, quæ dixerunt pro filiis Israël falsum Pharaoni, hæc autem mendacia non in re, sed in dolo laudantur: & qui sic mentiuntur merebuntur aliquando ab omni mendacio liberari. Est etiam mendacium joco, quod non fallit, scit enim cui dicitur, causa joci dicis & hæc duo genera non sunt sine culpa, sed non cum magna. Perfectis non convenit mentiri, nec pro temporali vita, cujus morte, sua vel alterius occiditur anima: licet autem, si non falsum dicere, verum tacere, ut si quis non vult hominem ad mortem perdere, verum taceat, sed non falsum dicat, nec pro corpore alterius animam suam occidat. *In Psal.*

Quicquid figurate fit, aut dicitur, non est mendacium. *Aug. ad Cant.*

In quibus rebus nihil interest ad capessendum regnum Dei, vtrum credatur an non: vtrum vera putentur an falsa: in his errare & aliud pro alio putare, non est arbitrandum esse peccatum, aut si est, minimum est atque levissimum. *In Enchirid.*

Aliud est mentiri, aliud est verum occultare: sicut aliud est falsum dicere, aliud est verum tacere: ut si quis non velit ad mortem hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere, ut neque prodat, neque mentiatur, neque occidat animam suam pro corpore alterius. *sup. Psal.*

Qui veritatem occultat, & qui mendacium profert, vterque reus est, ille:

ille, quia prodesse non vult, iste, quia nocere desiderat. *Anselm. in epist. ad Cor.*

Nec artificioso, ingenioso nec simplici verbo oportet decipere quenquam: quia quolibet modo mentiatur quis offendit. *Isidor. de conflictu vitiorum & virtutum.*

Quidam suis mendaciis gratiosi sunt: quidam semper laborant esse veridici, & mendacissimi reputantur. *Petr. Blasen.*

Nonnulli obstetricum mendacium conantur asserere non esse peccatum, maximè quia illis mentientibus scriptum est, quod ædificauit eis Dominus domos, in quo magis recompensatio cognoscitur, quàm mendacij culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui præmissa culpa mendacis, in terrena est recompensatione declinata. *Greg. super. illo loco.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Homer. in 1. Iliad.

Ευχθὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς αἰδαο πύλῃσιν,
Ος χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ βάζῃ.
Exosus enim mihi ille, veluti inferni porta,
Qui aliud quidé occultè habet in mentibus, aliud verò ore profert.

Phocylides.

Ψεύδεα μὴ βάζειν, ἐσθλὰ δ' ἔτυμα πάντ' ἀγορεύειν.
Mendacia noli dicere, sed vera omnia loquere.
Μὴ σε ἕτερον κεύθῃς κραδίῃ νόον, ἀλλ' ἀγορεύων.
Noli aliam occultare in corde sententiam, & aliam proferre.

Cleobulus.

Ψεῦδος μισεῖ πᾶς φρόνιμος καὶ σοφός.
Mendacium odit omnis prudens & sapiens.

Menander.

Ψευδόμενον οὐδεὶς λανθάνει πολὺν χρόνον.
Mentiens nullus latet ad multum tempus.
Ψεῦδος ἀφοσιοῖ τὸν βίον συκοφαντίας.
Mendacij crimen vitam ledit.
Ψεῦδος μισεῖ πᾶς σοφὸς καὶ χρήσιμος.
Mendacium autem odit omnis sapiens & utilis.

Euripides.

Λύσιλος, ὅστις καὶ τὰ κακὰ ψεύδη λέγων,
Οὐ πᾶς ἂν εἴη πᾶσι κακοῖς ἄλεξιπαν.
Infelix est, qui mendacia etsi bona ea videantur
Ponius usurpat, quàm qua mala esse iudicat vera.

Sophocles.

Ἀλλ' οὐδὲν ἕρπει ψεῦδος εἰς γῆρας χρόνου.
Nullum mendacium procedit ad senectutem aui.
Malum est, facta colere, nec virum decet ingenuum.

Idem in Creusa.

Καλὸν μὲν οὐκ ἔστ', οὐδὲ ἔστι, τὸ ψεύδη λέγειν.
Οτῳ δ' ἀληθὲς δῆτον ἐστ' ἀλήθειᾳ ἄλᾳ,
Συγγνωστὸν αἰσχὲν ἐστὶ, κοὐ τὸ μὴ καλὸν.
Haud quidem honestum est, mendacia loqui.
Cui tamen diram perniciem veritas affert,
Huic venia danda, licet inhonesta loquenti.

Pisander Camireus vates.

Οὐ νέμεσις κε ψεῦδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν.
Non reprehendendus est, qui mendacium pro vita dixerit.

Menander Comicus Poëta.

Ἦτοι χαλεπὸν ἐστι τ' ψεύδη λέγειν
Profecto intolerabilis res est, mendacia loqui.

Diphilus Thesauro.

Καιρὸς πρόσκαιρον ψεῦδος ὡς καρπὸν φέρει
Mendacium positum in tempore, lucrum seu fructum adfert.
Υπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ.
Λεγόμενον ἤδη πολλοῖς δυσχερές.
Ego existimo mendacium, salutis gratia.
Prolatum, nihil adferre mali.

Chæremon. Comicus Poëta.

Ψεύδη δὲ τοῖς ἐσθλοῖσιν οὐ πρέπει λέγειν.
Bona falsa dicere non conuenit.

Theognis.

Principium mendacij exiguum habet gratiæ: circa finem verò
Turpe sane lucrum, malúmque pariter.
Nascitur, est autem planè inhonestum, si cui mendacium adhæreat.
Viro, & ab ore primùm egreditur.

Græcè sic sonat.

Ἀρχὴ μὲν ψεύδους μικρὸ χάρις, ὃς δὲ πλάσται
Αἴσχρον δὲ κέρδος, κοὐ καλὸν ἀμφοτέρω.
Γίνεσθε, φίλοι τι καλὸν ὅτῳ ψεῦδος ἀσεσωμαρτῇ,
Ἀνδροί, καὶ ἐξίλασθε πατέρων δόμον σόμοτος.

Juven Sat. 3.

Quid Romæ faciam mentiri nescio: librum
Si malus est nequeo laudare: & poscere motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi, ferre ad nuptam quæ mittit adulter:
Quæ mandat, norint alij.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Abstrahentium non est mendacium. *Arist. l. 2. Physic.*

Omne mendacium prauum est, & fugiendum. *Idem l. 4. Ethic.*

Duo sunt opera sapientis, quorum vnum est non mentiri, de quibus nouit: alterum verò, mentientem manifestare posse. *Arist. lib. Elenchor.*

Qui in mendacio considit, cito deficiet. *Laërt. Diog. de vita & moribus philosoph.*

Vt enim immortalis est veritas, sic fictio & mendacium non durant. Simulata illico patescunt, & magno studio compta cæsaries vento turbatur, exiguo, & operoso, licet impressius fucis sudore diluitur, & argutum quoque mendacium vero cedit, coràmque pressius intuente diaphanum est, opertum omne detegitur, abeunt vmbræ, nativusque rebus color manet, & latere diutius magnus est labor. Nemo sub aquis diu viuit, erumpat oportet, & frontem quam celabat, aperiat. *Franc. Petrarc. lib. 1. cap. de vita solitaria.*

Τὰ δὲ τῷ μὴ ἀπατᾶν ἀπ' ἐπιβουλὰς φυλάττεσθαι μᾶλλον δεῖ, ἢ τὰς ἐχίδνας.

Ingenia non aperta, non simplicia, sed astuta & callida, ad decipiendum parata, magis quàm viperas fugere debemus. *Theophrast. de dissimulatione.*

Mendacium dicere, aliquando sapienti concessum.

Mendacium odit, quisquis sapiens est, & probus. Mendacio paratur authoritas. *Quint.*

Mendax hoc lucratur, vt cum vera dixerit, ei non credatur. *Arist. apud Diog. lib. 5.*

Sæpe delinquentibus promptissimum est mentiri.

Mendacium de seipso duplex est.

Mendacium non veterascit. *Theophrast.*

Mendacem memorem esse oportet. *Liui. Dec. 4. lib. 4.*

Multa sunt, quæ nonnullos mortales mentiri compellunt: quia in rem vident conducere. Qui etiam cum vsus postulat, mentiuntur, non tantum venia, sed & laude digni sunt: vt qui hostes fefellerunt, vel ad salutem tali quopiam pharmaco vsi sunt in necessitatibus. Cujusmodi multa Vlysses etiam fecit, vt & vitam suam & sociorum reditum redimeret. *Lucian. in Phil.*

Mendacium est falsa verborum prolatio, cum intentione fallendi. *Tullius.*

In virum bonum non cadit mentiri, emolumenti sui causa.

Cum iudici dicenda sententia est, meminerit se Deum habere testem, id est, mentem suam, qua nihil dedit homini ipse Deus diuinius. *Cic. 3. Offic.*

Nihil est turpius vanitate.

Qui semel à veritate deflexerit, hic non majore religione ad perjurium, quam ad mendacium pertrahi consuevit.

Et quæ pœna à diis immortalibus perjuro, hæc mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia ac malitia, per quem insidiæ tenduntur alicui, dij immortales irasci ac succensere consueverunt. *1. Off. & pro Rosc.*

Vbi quis semel pejeraverit, ei credi posteà, etiamsi per plures Deos iuret, non conuenit. *Pro C. Rab.*

Ψεύδεσθαι σοφιστὸν τοῖς πολλάκις ἁμαρτάνουσιν.

Sæpe delinquentibus promptissimum est mentiri. *Lysias Orat.*

Ἔνθα γάρ τι δεῖ καὶ ψεῦδος λέγεσθαι, λεγέσθω.

Sicubi etiam mendacium dici opus est, dicatur. *Herod. lib. 3. Histor.*

Turpissimum apud Persas dicitur, mentiri: secundò, in ære alieno esse, cùm ob alias multas causas, tum quòd necesse sit eundem qui debet, mendacio quoque esse obnoxium. *Herod. l. 1.*

In mendacio deprehendi, impedimento est hominibus, maximè ad veniam consequendam. *Xenoph. Cyropædia lib 3.*

Speciosa verbis, re inania, aut subdola, quanto maiore veritatis imagine teguntur, tanto erumpunt ad infensius seruitiũ, *Tacit. Ann. lib. 1.*

Veritas visu, & mora; falsa autem festinatione & incertis valescunt. *Idem, Annal. lib. 2.*

In magnis mendaciis, interfuisse se quidam & vidisse affirmant, quæ nunquam viderunt vel tractarunt. *Idem, hist. lib. 1.*

Illud deceptionis perspicuũ est argumentum, quod qui falsa persuadere velit, majori quodam verborum ornatu & varietate indiget, quibus veluti delinimentis vtatur, vt desipientes pelliciat. *Agathias, hist. lib. 3.*

Est genus quoddam mendacij, quod cæteros quidem non admodum lædit, sed dedecus ipsius vrentis est. Committitur enim non dicendo, faciendóve quicquam in alterum: sed de seipso & rebus suis. Et hoc duplex est: aut enim cõmittitur, leuiora, & minora dicendo, quàm reuera sint: aut maiora & splendidiora. Hoc quod fit circa minus, dissimulatio dicitur: illud, quod circa maius arrogantia: Id autem quod inferius est, quam verum sit lautum & elegans est, ac interdum Philosopho non inutile. Quamobrem etiam à Socrate vsurpatur in dicendo, cum opus erat illudere supercilioſum aliquem Sophistam, sibique plurimum de sua doctrina placentem. Tum enim vanitatem suam magis sentiunt, cum indoctiores deprehenduntur illos qui se nihil scire simulat. *Themistius in lib. de Mediocritate affectuum.*

Mentiri, decipere, lædere, offendere, iniustum est, hostes autem offendere iustum, item per fraudes decipere. *Plato de iusto*

Ex calumnia, & inuidia mendacium paruo tempore durans, paulatim extinguitur. *Theophrast.*

Qualis est quisque, talia sunt eius facta, & oratio. Ac per se quidem, omni in malo vitioque mendacium est: veritas honesta & laudibilis. Ita etiam verus homo, quoniam medium locum obtinet, est omnis laudabilis: qui autem mentiuntur, vtrique sunt illi vituperandi, sed maiore quadam ratione arrogans.

Qui maiora sibi quã quæ insunt, vendicat, & sumit, rei nullius causa: est ille quidem similis improbo (neque enim mendacio delectaretur) sed tamen stulti potiùs, quàm Praui speciem gerere videtur. Qui autem alicuius rei causa id facit, si gloriæ vel honoris, non est ille admodum vituperandus, qualis est arrogans: at qui pecuniæ vel earum rerũ, quæ ad pecuniam spectant, iis multo deformior est. Nec vero facultate ac potestate arrogans, sed animo ac volũtate cernitur, ex animi enim habitu, & quia talis sit, omnis arrogans iudicatur. Ita mendax alius mendacio ipso delectatur, alius gloriæ, quæstúsve causa mentitur: atque ij quidem

quidem, qui cupiditate gloriæ aliquid sibi tribuunt, ea sibi sumunt omnia, quæ vel ad laudem, vel beatam vitam pertinent: qui autem spe quæstus,ea sibi vendicant,quæ etiam vsui sunt proximis, quæque si minùs adsint, celare & occultare licet,velut si se medicos ac vates nobiles esse profitentur. *Cleobulus.*

Veritati mendacium advertatur. Ut Deus est author veritatis,ita infernalia portenta, hoc est luxuria mobilis ingenij, calumnia, invidia hanc tantam labem effluxerunt. Oris divini certissima nota est, quod mentiri nescit. Quicquid fatur,id rectè aut fuit,aut est,aut futurum est, At mendacium est vox non solùm hominis,verùm etiam improbi, ejusque qui alium decipit,dum quicquid loquitur,id totum mentitur. Mentiri non solùm est dicere mendacium;quippe est ipse vir bonus, alioqui parum cautus, quod interdum falsum opinatur, eadem loquitur mendacium, nempe nesciens. Hæc dictio refertur ad mentem loquentis. Nec enim aliter lingua est mendax, nisi prius mens sit fallax. Atque adeò mentiri est, scientem & volentem rem falsam obtrudere pro vera,ad hoc, ut in fraudem illiciatur is cui ea res dicitur. Nam mendacij hæc est natura, ut veritatem intervertat; quòmodo veritatis proprium est,mendacium acriter confutare. Ut veritas est lumen divinum, quod rebus introspiciendis & cognoscendis admovetur, ita mendacij præcipuum opus est liquida obscurare. Mendacis typus est noctua. Ut hæc est lucifuga,ita ille est osor veritatis. Veritati pudor it comes;mendacio impudentia. Veritas est indubitabile argumentum animi sedati; mendacium est minister animi cupidi & inquieti. Veritas & justitia sunt implexæ;mendacium & injustitia, quod promiscuis radicibus nituntur, separari nequeunt. Veritas est omnibus rebus summum decus,firmúmque præsidium. Mendacium vbicumque est, rei certa pernicies adest. Illud semper mendacium excipio, quod & nocet nemini, & alicui prodest. Nimirum interdum accidit, ut veritas non loco prompta,sed inconsiderato prolata alicui malum det, mendacium opportunè dictum salutare sit. Tali re si non laudatur mendacium, at mendacium loquenti mansuetè ignoscitur. Etsi enim mendacium per se nunquam non turpe est,tamen aliquando necessitate fit vtile. Hujusmodi est illud, non est perjurium perjurio servare suos. Huc pertinent mendacia militaria, si sunt felicia, hoc est à probis magnisque viris feliciter vsurpata; si ea apparet esse in nullius damnum,in alicujus salutem potentia. His quidam annumerant illa quæ ludi,jocíque gratia dicuntur, quæ ipsi vocant faceta mendacia. Verùm severioris nota hominibus, qualis fuit Epaminondas, & joco mentiri magna Religio fuit. Enimverò, ut humanæ dignitatis propria est veritas, ita turpissima homini nota, mendacium est. In quo hæc advertitur, cum audacter dicito esse hominem nequam. Ergo in totum mendacio abstinendum. Ille apud Lucilium putat se aliquid dicere in hoc versu, Homini amico & familiari non est mentiri meum. Nos dicimus,nec ignoro,ac ne inimico quidem quicquam mendacij loquendum. Mendacium quandoque dicitur apertè & nulla circuitione, cùm id quod reverà est, non esse, aut quoties id quod non est,esse dicitur. Sæpiùs concinnatur accersito fuco, & inductis fallaciis. Et hoc quidem artificio res,ut est,narratur;sed adjectione aut ademptione earum circumstantiarum & argumentorum,quæ cunctam rei speciem commutant. Quod sanè est quæsitius, & operosius mendacium. Monstrum quod se transformat in plurimas facies, quæ non se aperiunt nisi in occasione subruendi hunc aut illum. Nec verò sola lingua mendacium circumfert. Sæpissimè mendaces sunt oculi, gestus,color, vultus, habitus, mores. E malis artibus nulla prorsus est quæ non aliquam mendacio operam præbeat ad illa patranda quæ suscepit. Mendacium frequenter adhibet ea quæ dicuntur verisimilia. Hæc illa sunt quæ aliquam veri speciem secum afferunt, etsi sunt inimica vero. Hæc oculos, quantumlibet acres, & acutos,effascinant,& ipso vero sunt placentiora. Veritas rem quamlibet signat suo nomine. Virtutem vbicumque est,non solùm monstrat, sed suis laudibus adornat; vitium quamvis latens, vituperatione proscissum addicit infamiæ. At verisimile quamvis latens, vituperatione proscissum addicit infamiæ. At verisimile sub specie veri falsum obtrudit, atque ita est imago veri, ut nihil minus sit quàm verum. Hoc genus mendacij plerumque adsumit sibi excusationem, quæ est subdola & fraudulenta purgatio peccati. Ut eorum quos victoris manus subegit,propriæ sunt preces,ita ejus qui peccavit, propria est excusatio. Ut confessio peccati est genus satisfactionis, ita excusatio est index pertinaciæ. Excusationem antiquitas finxit esse filiam Epimethei ὄψιμον serò sapientis, qui quidquid stultè aut nefariè commisit, hoc centumculo protectum vult. Certè excusatio excludit ingenuam confessionem veri, ut sit peccato diverticulum,nequitiæ latebra,& improbæ tergiversationi locus. Hæc ipsa timorem ac modestiam simulat,ut impudentiæ frænos laxet. Est artifex,& arrogans patrona scelerum, dum ea contexit,aut attenuat dum flagitia flagitiis velat; dum obscœnitates non aufert, sed colorat. Hæc quoque fidem malè ambulantem, fraudulentis nebulis involutam ducit via latebrosa, constituta nunc variando,nunc differendo. *C.Paschal.lib.de virtutibus & vitiis, cap.*11.

¶ Apophthegmata.

Plato dicebat mendacium concedendum esse medicis, aliis verò minimè. Medici quippe, ut ægrotantium animos consolentur promittunt sæpe sanitatem, etiam in ipso mortis agone, ne animum despondeant. *lib.3. de Republ.*

Phocion Aristogiton sycophanta in sermonibus nihil,nisi arma bellaque sonabat: quum vero intellexisset delectum militum haberi, immutata valetudine crus obligabat,baculóque innixus ceu vulneratus, claudicans prodiit in publicum, cum Phocion, à tribunali prospiciens, ait: Scribe Aristogitonem claudum, & eundem improbum atque mendacem. *Plut.*

Stratocles superatis pugna navali Atheniensibus, summa cum lætitia coronatus, faustum victoriæ nuntium attulit [illegible] cretæ, epulúmque per vnamquamque tribum constitutum: Sed biduo post, cùm verus nuntius calamitatis afferretur, vniversus populus in Stratoclem exarsit. Tum ille,Quid,inquit,viri Athenienses, vobis molesti intuli, duos dies summâ estis ea causa in voluptate versati? *Fulg.l.4. c.18.& Erasl.4.ex Plut.*

Cicero, Fabiæ Dolabellæ dicenti, se triginta annos habere. Verum est,inquit, nam hoc jam viginti annos audio. Volebat illa junior videri,quam erat. Itaque Cicero elusit illam simulata assensione, signi ficans interim illam esse quinquagenariam. *Erasl.4.apoph.*

Idem, objicientibus,quod à reo pecuniam accepisset,qua magnificas quasdam ædes esset empturus: Fatebor,inquit,accepisse me,si emero. Eas quum esset mercatus, exprobrantibus vanitatem; An nescitis, inquit, boni patrisfamilias esse dissimulare, si quid constituerit emere? *Erasl. lib.4.apoph.*

Idem. Julium Curtium, quod junior videretur, multa de annis ætatis suæ mentientem,ita redarguit: Ergo,inquit,quum vnà declamabamus, non eras natus. *Erasl.4.apoph.*

Augusti Cæs. Julia Cæsaris Augusti filia,cum maturè canos habere capillos cœpisset, habebat comptrices quæ canos capillos sublegebant, Verùm quum Augustus pater interveniret clam, canos capillos super vestes filiæ vidit, quos evulserant. Cum autem, aliud agens, rem dissimulasset, demum post multa interrogavit filiam, Vtrum post aliquot annos cana esse mallet, an calva? Quumque illa respondisset se canam esse malle. Cur ergo,inquit,tuo jussu & instinctu illæ antè tempus calvam te facere student? Et sic prudenter mendacium in filia deprehendit ac corrigere studuit. *Erasl.4.apoph.ex Sueton.*

Thales à quodam rogatus,quantum à vero falsum abesset? Quantum, inquit, oculi distant ab auribus. Sensit autem,eos plerumque mentiri, qui audita,non visa referunt aliis. *Max.ser.*35.

Anacharsis ajebat se mirari, qui fieret,ut Athenienses, qui prohiberent mentiri, tamen in cauponum tabernas palam mentirentur. Qui vendunt merces, emúntque, lucri causa,fallunt quemcumque possunt: quasi quod privatim esset turpe, fiat honestum,si publicè facias in foro. At in contractibus maximè fugiendum erat mendacium,Sed tum maximè mentiuntur homines, cùm maximè negant se mentiri. Apud Athenienses lex erat,quæ jubebat. οὐ ἀγορᾷ ἀψεύδεειν. *Laërt.l.1.c.9.*

Archidamus. Chius quidam jam senex in Lacedæmonem pervenit, qui quidem alioquin erat arrogans, sed senectutis suæ ipsum pudebat: quare canos tinctura obliterare conabatur. Progressus autem in publicum,de rebus orationem habuit,quarum gratia venerat: tum surgens Archidamus, dixit: Quid ille tandem rectum diceret, qui mendacium non in anima solum,sed capite quoque circumferret? *Stob. serm.*10. *ex Theophrast.*

Anonymus. Laconi cum quidam dixisset, Mentiris: vrbane, Quia (inquit)liberi sumus:sed alij,si quando vera non dixerint, flebunt. *Plut.*

Epaneius dicere solitus est, mendaces omnium scelerum & injuriarum authores esse. *Plut.in Lacon.*

Anonymus,nonnullis mirantibus,quod humile candelabrum emisset: Pransorium erit, inquit. Eludens jocoso mendacio: ne pareus videretur. In conviviis vtimur humilioribus candelabris, ut exactius pervideamus quæ sunt apposita. *Er s.l.6.apoph.*

Persæ inter peccata, duo gravissima numerabant: Prius,esse debitorem: alterum, mentiri quod obærati plerumque mentiuntur,dum pollicentur in diem,nec præstant quod pollicentur. *Ex Herodoto.*

Cyrus dicere ad Armenium solebat: Omnino non mentiendum esse. Apertum enim mendacium hominibus maximè impedimento esse ad veniam consequendam. Danda est quippe his venia,qui ex insciti a vel errore mentiuntur: qui data opera apertè nugantur, nulla venia digni sunt. *Xen.l.2.Pædia.*

Galba, quodam jactante, quod in Sicilia murænam quinque pedes longam emisset: Nihil,inquit, mirum,nam ibi tam longæ nascuntur, ut his piscatores pro retibus cingantur. Mendacium evidentiore mendacio deriisit. *Fulg.l.4.c.13.Eras.Rotero,l.6.apoph.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum qui putres,& ruinam minantes parietes albo tectorio linunt,non tamen eos possunt erigere:ita & mendaces facilè deprehenduntur: & omnis error ita imbecillis est quamvis extrinsecus callide fucetur. *Hom.66. de livore & invidia.*

Plutarchi. Quemadmodum araneæ ex se telas texunt: Ita quidam ex seipsis comminiscuntur fabulas ac mendacia, cùm nihil subsit veri. *In moral.*

¶ Exempla Biblica.

Mendacij officiosi hæc dantur *exempla*: Ioseph, Genes.43.v.18.& 44. vers.1.2.&c, Obstetrices piæ,Exod.1.vers.18.19. Rahab, Ios.2. vers.4.5.6. Michol,1 Sam.19.v.16.17. David,10.v.1.2.3.4.5.6.7. & 21.vers.9.10.11.12. Chusai,2.Sam.16.v.16.17.18. Elisæus,2. Reg.6.18.19.20. Mendacij, ut vocant,pernicios & vitiosi *exempla*: serpens,Gen.3.vers.4.Sara,18. vers.15. Huc referunt etiam Abrahami exemplum, Gen.12.13. & 20.2. Vbi petit ab vxore sua Sara,ut se sororem ipsi esse fateatur; quum in illis locis non petat ab vxore Abraham, ut mentiatur, falsum ajens,aut negans verum:sed tantum ut veri partem reticens(avum enim communem habuerunt, Gen.20.v.12.) ipsum à periculo liberet: quod autem Sara filia patris Abrahami dicitur, Gen.20.v.12. ex Hebræorum idiotismo fit, qui nepotes,avorum filios & filias vocare solent,ut & Exod.2.vers.17.18.20. idem & de Isaaco, Gen.26.v.7. dici potest, Iacob,27.v.19.24, Rachel,31. v.35.Patriarchæ,37.vers.31.32. Vxor Putipharis,39.v.14. Gabaonitæ, Ios.9. v.8.2. Samson, Iudic.16.v.13.14.15. Fama de Absalone,2. Sam.13. vers.30. Mulier quædam,17. vers.20. altera Meretricum,1. Reg.3.vers.22.23. falsi [illegible]es.21,v.13. Propheta quidam.13.v.18.Giezi,2. Reg.5.vers.22.Hazaël.8. .14.15. Aman, Esth.3.8. Principes & residua pars populi à captivitate,

Ierem.

Ierer.41.v.5.21. duo senes,Dan.13 v.36.&c. Scribæ & Pharisæi,Matth.11. v.15. Petrus 26.v.70.71. Iudæi seniores & milites custodes sepulchri, 28. v.11.12.13. Parentes cæci nati, Io.9. vers.20.21.22. Ananias & Saphira, Actor.5.v.2.Falsi testes,6.v.14.Quæstuarij,16.v.19.20.Athenienses,17.v.18. Demetrius,19.v.27.Iudæi quidam,21.v.28:Tertullus Orator,24.v.5. Cretenses, Tit.1.12.Pseudo-Apostoli,Apoc.2.2.Pseudo-Judæi,vers.9.& 3.9.

¶ Prophana Exempla.

Dionysius junior adulatoribus vnice delectabatur. Ab eo nuncupati Dionysio colaces,qui subblandiendi causa nil se eorum quæ opponerentur videre ita emunctibantur, ut ab eo ipso Dionysio dictori manu gestarent. Cæterum, & id genus homines Alexandro appellatione propagata *Curtius l.22.c.17.*

Alexandrum magnum post res in Asia gestas,cum jam Indicam suscepisset expeditionem, cepit in tanto rerum successu gloriæ cupiditas : ut jam non aliter quam prostratis humi corporibus resalutari pateretur:superabatque abunde adulatio, perpetuum regnorum malum, quorum opes sæpius,quam hostis dira hæc pestis evertit.Macedones tamen minus facere, immoderatius Græci genus hominum in id vitium propensissimum.*Sab.lib.6.Enn.4.*

Quamvis esset ad omnes homines *M. Crassus* assentationibus subigendos peritissimus : idem erat tamen vicissim adulationibus opportunus omnium. *Plut.in Crass:*

Antonius Caracalla Imperator omnem illam pecuniam , quam per continuas actiones extorsit,partim militibus,partim assentatoribus largitus est.*Dion. & Xiphilinus.*

Egyptiis nullus mentiendi modus , summáque mentiendi impunitas erat, *Alex.l.6.cap.*10.

¶ Hieroglyphica.

Est *mendacij & simulationis* hieroglyphicum *Pica*, utpote quæ anteriore parte candida sit, posteriore autem nigricet : amicum scilicet purum atque sincerum affatu primo simulet:mox vel decipiat,vel eludat. *Pier.Val.l.24.*

¶ Fabulæ.

Simius & Delphinus.

Solebant quondam mercatores in longinquis navigationibus assumere catellas melitæas,aut simiolos,quorum lusibus tædium navigandi lævaretur. Quodam igitur die Atticam eum simiolo prætervecto, non longè à Sunnio promontorio regionis illius,vehementissima oritur tempestas , & inhorrescit mare,atque fluctûs tanta vi concitantur, ut navis everteretur. Dissectis igitur,atque fluitantibus & rebus & hominibus,nabat in vndis & simius. Hunc conspicatus Delphinus, miserius illius quod esse hominem arbitraretur singularis autem amor est erga gneus humanum Delphinorum, annatat ad simium & susceptum evellere ad terram incipit. Iamque in conspectu erat Piræus, ibidémque navalę Athenienſium,cum interrogat Delphinus simium : An esset civis Athenienſis ? Qui cum respondisset,se & esse civem Athenienſem, & in ea vrbe nobilibus parentibus procrearum. Amplius ille,an noscitare posset Piræum roganti ? Tum simius:Optimum ne illum amicum & summum, ac imprimis familiarem , inquit,meum ? ratus de homine Delphinum loqui. Quo tam impudente mendacio offensus Delphinus, in mare se demersit ,& vanum simiolum in aquis suffocandum reliquit.

Contrà vanitatem & mendacia hæc fabula narratur,quæ sæpenumero, gloriosulis non solùm detrimento atque probo , sed etiam exitio fuisse compertum est.

Opifices.

Iupiter Mercurium jussit opificibus dare potionem medicatam vanitate. Ille oblitus vnius generis nescio cujus,miscuit æqualiter mendacium vniversis:cum autem recordaretur postea horum,quicquid relictum fuerat, id totum ebibendum prius præteritis præbuit. Ideóque cum omnes opifices multum mentiantur, aliqui tamen putantur esse vanissimi.

Narratur fabula de mendacibus opificibus.

Fraudulentus

Periculosè ægrotans pauper vovit , centum se bobus rem divinam diis facturum esse,si convaluisset. Dij illum,fide habita sanitati pristinæ restituerunt. At ipse firmatus pannuceos boves centum finxit, & Diis immolavit. Quam rem cum indignè tulissent Dij, exacturi pœnas perfidiæ, immiscere illi somnium, quo juberetur in certo loco littoris terram effodere , quod ibi inventurus esset quadraginta M.nummum, id est, mille Atticas minas, Quo cum expergefactus cupide perrexisset & aurum quæreret,captus à piratis fuit. At ille similiter,ut Deos antea & hos fallere tentans,pollicetur pro suo corpore talenta mille,immanem pecuniæ summam. Nam nostratis nummi hæc fuerit circiter sexingentorum M. aureûm coronatorum. Sed cum huic illi minimè crederent,abductus,& mille denariis venundatus fuit.

Fabula docet ; mendacia,mendacésque homines Diis esse invisos.

Vulpes & Crocodilus.

Crocodilus Ægyptiacum est animal,tetrum aspectu,atque monstrosum,specie lacertæ,cute rugis & squamis horrida, vastum atque informe. Inter hunc & vulpem quodam tempore certamen de generis nobilitate extitisse narrant.Quum autem crocodilus & majorum suorum multa præclara facinora,& à se fortiter res gestas prædicatione sua extolleret, respondit vulpes : Nihil opus esse verbis, nam depelle apparere omnia.

Hæc fabula innuit : Mendaces ipsa re solere coargui & refutari.

Vide Allusio, Fraus, Veritas.

Mendicus.

¶ Definitio et etymolog.

Mendicus, πτωχὸς,ἐπαίτης. Qui victum ostiatim quæriat.Egenus.Hebr. *Rasch*, à verbo *Rosch*, egenus fuit, ad mendicitatem redactus est. Opponitur verbo *Iaʒasch*, Dives fuit. Gal.*Riche*. Egenus is est qui nihil possidet: omnium enim quæ ad vitam necessaria sunt egens est.

Mendici nulli in Ecclesiâ esse debent. *Deut.*15.4. David etiam asserit, se non vidisse justum derelictum, & semen ejus quærens panem, *Ps.*37. 25. multi tamen erant Christi tempore,quod illius temporis corruptelam arguit,*Lucæ* 16.20.& 18.35.*Ioan.*9.8.*Act.*3.2.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Mendicus nullus in civitate sit:si quis hoc facere tentaverit,ut precibus inefficacibus victum quærat, ex foro ædiles depellant,ex civitate vrbis curatorum magistratus , ex reliqua regione agrorum curatores extra fines expellant, quo regio ab hujusmodi animali pura fiat. *Plat. de leg.dial.*11.

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Quibusdam Diogeni probro vertentibus,quod peteret,cum id Plato non faceret : Imo,inquit,petit & ille,sed

Admoto capite, ut nequisquam exaudiat alter.

Abusus est Homerico carmine , quod est Odyss. *a.* quo significavit, Platonem non minus esse petacem, nisi quod ille clam peteret,ipse palam. *Laërt.l.6.*

Idem, Posteaquam inopia compulsus cœpisset mendicare, his verbis solebat aggredi : Si cui alteri dedisti,da & mihi:sin nemini,á me incipe. Significabat,se non inferiorem cæteris mendicis : itaque ut qui daret quibuslibet,daret & Diogeni:qui verò tam parcus esset,ut nemini quicquam daret,huic tempus esse,ut aliquando dare inciperet.*Laërt.lib.6.*

Idem, A prodigo petebat minam,ille admiratus improbam postulationem; interrogabat; Cur ab aliis obolum petere soleret , à se autem minam ? Quoniam, inquit, ab aliis iterum me accepturum spero , à te autem fortassis nunquam. *Laërt.l.6.*

Aristoteles objurgatus à quodam,quod dedisset eleemosynam homini malo:Non mores,inquit,sed hominis miseriam respexi. *Laërt.l.5.c.1.*

Idem, Ab alio, eadem de re castigatus ; Non homini dedi, inquit, quicquam,sed humanæ sorti. *Laërt.l.5.1.*

Stratonicus, Cuidam laudanti ipsum, ut aliquid acciperet : Ego, inquit major mendicus sum. Sentiens, non esse musicorum dare laudanti,sed accipere à laudatis.*Athen.*

Anonymus. Lacedæmonius quidam videns quendam diis corrogantem ; Nihil,inquit, moror deos,qui me sint pauperiores. Hinc liquet, vetus esse,sub obtentu religionis,exercere mendicitatem,quum plerumque tales collectæ non impendantur diis, qui nullius rei sunt egeni, sed improborum luxui ac libidini. *Plut. in Lacon.*

Idem. Mendicus quidam petiit aliquid à Lacone, at ille : Si quid,inquit, dedero, magis es futurus mendicus. Verum istius probrosæ vitæ tuæ fuit author,qui tibi primus dedit, téque fecit inertem. Apud Lacedæmonios probro dabatur mendicitas, quod & otium odissent, & minimo essent contenti. Benignitas , autem in mendicos speciem habet magnæ virtutis : sed ea piorum hominum bonitas alit plurimorum malorum luxuriosam ignaviam. *Idem.*

Antigonus Thrasillo Cynico petenti drachmam, non est, inquit, munus regium. Cynico subjiciente :Talentum igitur da.At non est,inquit, Cynicum tale munus accipere. Vtroque cornu repulit postulatoris improbitatem,quem existimabat nullo dignum beneficio. *Plut. in Reg. & Imp. apoph.*

Vide Paupertas.

Mens.

¶ Definitio et etymol.

Mens , Græcè νόος & per κρᾶσιν νῶς, ὁ, ὁ, dicitur : venitque à mentiendo,vel à memini, *secund.B.Thom.1.part.q.79.art.9.* Hebræi Mentem nomine cordis , recordationis & intelligentiæ., seu intellectus frequenter exprimunt. Mentis miræ operationes effecerunt , ut variis appellationibus ea designarentur , quæ in Interpretepretum scriptis occurrunt , ad quarum disquisitionem lectorum mentes invitamus.

Mens igitur est , quæ in anima eminens, ac in Lunæ modum , quæ à Græcis μήνη appellatur, modo quasi perficitur in sese residens, nunc divina,nunc humana,nunc summa,nunc infima sua lustrans acie,nunc sese inspiciendo cuncta sibi cogitatione proponit : modo etiam hebescit, & quasi obtunditur,hinc dementes:modo prorsus obcæcatur ac sepelitur; vnde insani.

¶ Loci Biblici.

Mens pro intelligentia διανοητικῇ duntaxat ; Tit.1.15. mens sive ratio in novo renatis,caput est naturæ corruptionis,Colos.1.21.ideoque carnis etiam nomine sæpe comprehenditur , Rom.8.7. Ephes. 4. v. 17.18. &2.3.Col.2.18.mentis renovatio necessaria,Rom.12,2.Ephes.4.2.

§ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. 1. Fast. 2. de Trist.

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, pro facto spemque metumque suo.
Omnia peruersa poterunt corrumpere mentes,
Stant tamen illa suis omnia tuta locis.
An dubium est habitare Deum sub pectore nostro,
In cœlumque redire animas, cœlumque venire?
Exemplumque Dei quisque est in imagine parua.

Ouid. 6. Fast.

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo:
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Iuuen. Sat. 8.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere causas.

Ouid. 1. Fast.

Conscia mens recti fama mendacia ridet,
Sed nos in vitium credula turba sumus.
Est aliquid magni, crimen abesse malis.

Valer. Flac. l. 2.

Stabilem quando optima facta
Dant animum, maiorque piis audacia cœptis,

Hor. l. 1. epist.

Hic murus aheneus esto.
Nil conscire sibi, nullà pallescere culpa.

Plaut. in Amph.

Qui non deliquet, decet
Audacem esse: & confidenter pro se & protèrve loqui.

Ouid. 2. Amor.

Multa miser timeo, qui feci multa proterue.
Exemplique metu torqueor ipse mei.

Mentis oculos in Deo semper fixos esse debere.

Antol. Sac. Iac. Bill.

Æquora qui fragili sulcat malesida carina,
Quid, cursum vt tendit, nocte silente facit?
Pernigil ad cœlum tendit, sua lumina, sydus
Spectat & in boreo iuge quod axe micat.
Quisquis iter vitæ sequeris, viteque perennis,
Ne tua sin. terra lumina fixa, cane.
Semper at athereas sublimi vertice sedes
Conspice: sic tutum lætus habebis iter.

§ Sententiæ Philosophorum.

Mens humana est spiritus per quem corpus, cui est connexus, viuit aptus cognitioni Dei propter amorem atque huic coniunctioni cum eo ad beatitudinem æternam. *Vives l. de anim.*

Anima est agens præcipuum, habitans in corpore apto ad vitam. Agens nominatur, quasi artifex. Nam quod agit quippiam per instrumenta, in eo ipso vis inest agendi illud ipsum, vt in pictore pingendi, præcipuum additur, Nam si quis calorem, vel humorem, vel spiritus aliquid dicat agere in corpore, sciat, illa omnia non per se agere, sed ab anima id habere vt agant. Ergo anima ipsa artifex est agens, non aliunde: in eo vtique corpore vim suam mutuans.

Anima est, quod naturaliter mouet viuum corpus.

Philippus de Anima refert eam esse definitionem nominis: Adhuc enim quæri potest, quæ res sit anima: an sit corpus, an oriatur ex elementis, an sit aliud quam spiritus vitalis.

Vita est conseruatio eorum instrumentorum, quibus anima vtitur in corpore.

Præcipuum illorum est calor, & propter calorem humidum calori congruens pastus & conseruatio illius. Quæ igitur viuentia duas qualitates diutissimè possunt conseruare, viuacissima sunt. *Arist.*

Intellectus vel intelligentia est prima illa & simplex apprehensio eorum, quæ menti proponuntur: Nec aliter se habet in mente quam oculus in corpore, imaginatio in animo. Sed neque ob id simplex vocatur, quod simplicia tantum cognoscat, id est, singula rerum, vt sensus: Sed quod nihil aliud quam ea comprehendit, ac velut intuetur, quæ offeruntur: ea vero, quantumlibet varia, composita connexa, vt ratiocinationes longos & multiplices, visa confussima. *Vives lib. 2. de Anima.*

Ratio est collationis progressio ab vno in aliud; vel à quibusdam ad aliud, vel alia, Ideòque etiam discursus nominatur, & reputatio; quod sicut in vite putantur sarmenta inutilia, ita in ratione, vt solum vtile retineatur, parum (quod dicitur) & purum quod eius præstari possit. *Vives lib. 2. de Anima.*

Est autem ratio data homini ad inquirendum bonum, vt id voluntas amplectatur. Et est duplex discursus: ratio speculatiua, cuius finis est veritas, & ratio practica, cuius bonum. Prior finit ibi, altera transit ad voluntatem. Speculatrix autem non est simplex, nam eit vel in veritatibus, quæ sentu, aut phantasia, aut ex iis collectis rationibus licet consequi, quæ vocatur inferior vel in iis: quæ sunt seu altiora, seu magis abdita, quæ superior.

Iudicium est censura, id est, approbatio & improbatio rationis; discursus videlicet, & clausulæ, quod est in mente velut amussis quædam & norma, aut vt examen in libra. Itaque dum ratio est in actione sua, quiescit iudicium: ea vbi functa est suo munere, exurgit censura, & iudicat, primum de connexione, hinc de discursu, quem si approbet non potest reprobare clausulam: hæc si absurda videatur, & receptæ infixæque prius sententiæ contraria, hæret iudicio, seque falsum esse suspicatur: sin autem nihil metuit fallaciæ, transit in sententiam diuersam, vi argumentationis impulsum. Eaque est maxima vis, seu vnica potius, quæ potest menti adferri, si verisimilis ratio ostendatur, ad reliquas omnes violentia immobilis. Quod si non rectè esse discursum, & quæ oporteat, arbitretur, continet ac cohibet se, nec quoquam inclinat. Et sicut ratio vtitur formulis, quæ sunt de probabilitate, ita iudicium iis, quæ de argumentatione existunt.

Judicium rectum & sanum est, quod aptè circumspicit, quid ex quoque nascitur, quid cuique sit consequens, quid alienum, quid repugnans, quid congruens & consentaneum.

Voluntas est facultas seu vis animi, qua bonum expetimus, malum auersamur, duce ratione.

Sunt autem duo actus in voluntate, propensio seu amplexus boni, & auersatio mali: orbatio est vtriusque, cum illa otiosa neutram in partem inclinat.

Voluntas ipsa domina est omnium & imperatrix, sed per se nihil habet lucis: illuminatur à mente, id est, ratione ac iudicio, quæ apposita est illi, veluti consultrix doctrixque, non vt reget, aut torqueat, sed vt dirigat, & meliorum admoneat. Itaq; nihil voluntas appetit, aut deuitat, nisi à ratione præmonstratũ. Quocirca actus voluntatis à voluntate quidẽ producitur, à ratione autem iudicatur, & suadetur. Atquẽ (vt ita dicam) à ratione gignitur, à voluntate paritur. Magistra est igitur & præceptrix voluntatis ratio, non domina.

Voluntas, secundùm Ciceronem l. 4. Quæstionum Tusculanarum est quæ quid cum ratione desiderat: quæ autem aduersus rationem incitata est vehementius; ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur.

Natura omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quamobrem si simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura, id cum constanter prudenterque sit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus voluntatem: eam illi putant in solo esse sapiente. *Vives l. 2. de Anima.*

Virtus & aliorum scientia est & sui. Discendum de ipsa est, vt in ipsa voluntas dicatur: Actio recta non erit, nisi recta fuerit voluntas. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum sit, exegerit, nisi res ad verum redegerit. *Senec. epist. 96. ad. Lucil.*

Primum, voluntas est animi vniuersi dominatrix & rectrix: voluntatis amor: rapit enim illam amor; ad suum bonum, qui motus est omnium citatissimus, quoniam celerrimus per se & in præcipiti voluntatis: nascitur enim & gliscit volente ipsa ac libente: vt tanquam impelli videatur per pronam. *Vives l. 3. de Anima.*

Ratio sapientia est: nam nemo inter bonum malúmque definiendi potest habere consilium, nisi sapientia radicitus fulciatur.

Jam ipsam sapientiam sequitur semper sociata iustitiæ: iustitiam virtus animi non relinquit: virtutem comitatur castigata sobrietas. Quadripartita itaque est ista sapientia. Duo præterea sunt, quæ aut faciunt passionem, aut impediunt, dolor & voluptas quorum vnum semper respuit, alterum semper exoptat. Sed vbi voluptas insurgit, & ratione statim ejicitur, confirmatur animus, & pœna trutinata cum gloria spe majoris præmij contemni incipit, antequam veniat; cum autem venerit, erubescit animus, non sufferre quod voluit.

Ratio est itaque, cujus est omne, quod facimus: per illam animi punitio, omniumque vitiorũ detestatio est, quæ officio periti functa cultoris inutilia sarmenta succidens, & omnem spiritum noxij humoris enecans, illud solum, quod profuturum intelligit, manere permittit: Sic ratio hominem passione depurandum, purum reddens, & ante passionẽ confirmat, & in ipsa passione corroborat. Quis non venationis, quis non piscium esu delectetur? quem non grata diuersarum auium sagina sollicitetiam exquisiti terra marique cibi, vlquequo esurire compellant? da rationem, quæ abstinentiam imperat: concupiunt quidem omnes, sed nemo attingit: docetúrque his rebus animus delectationem suam vincere, & imperare protinus voluptati, vt dum ad occasionem martyr venerit, rejectis hisce vitiis, præsentem pœnam præteritis virtutibus non propinat. Inde Joseph justi nomine vel voce laudatus, quod libidinem in puerili ætate flagrantem ratione restrinxerit. Deus itaque humani artifex corporis, cum hominem fundauit & mores, hæc singula membrorum lineamenta componens, perfecto jam corpori dominam (quæ in ea esset, & imperio quodam vteretur) mentem dedit, cui quædam in ipsa corporis fabrica obseruationis mandata constituit, vt sobrietatem teneat, diligat bonum, justitiam non relinquat, & ipsa imperij potestate, qua corpori imperat, imperia tamen diuinæ potestatis obseruat. Etenim dicet aliquis: Si ratio principatũ obtinet passionis, cur habemus sæpius impiam voluptatem? Si hoc existimas esse, ridiculum est: nam ratio non potest obtinere, ne desideretur aliquid, sed potest cogere, vt quod desideratum fuerit, prudentis consilij ratione vincatur: vt puta obtinere non potest: ne irascaris, sed cogere potest, vt nullum scelus iratus admittas; Tum illas quoque similiter voluptates non, ne concupiscas, sed his satisfaciat, obtinebit. Non ergo extinguit penitus vitia; sed repellit. *Flavius Iosephus de Machab.*

Plato dicit, tres animas esse in homine: ἡγεμονικὸν seu λογιστικὸν, id est, rationalem, quæ (*vt Galenus deserte dicit in 7. de Hippocratis & Platonis dogmatibus*) in capite est & sunt ejus operæ imaginatio, memoria, intellectio, judicium, præterea sensibus suppeditare motum, & voluntarios motus regere: denique tribuit ἡγεμονικὴ eam virtutem quam vocant animalem.

Alteram animam vocat θυμοειδῆ, hujus sedem ait esse cor, & tribuit ei virtutem, quam vocant vitalem, & affectus, hoc est, motus sensitiui appetitus.

Ἐπιθυμητικὸν vocat tertiam animam, cuius ſedem eſſe inquit hepar, huius officia ſũt,nutrire,gignere.Hæc vocatur ab aliis virtus naturalis.

Anima rationalis, quantum ex ſacris literis conſtat,eſt ſpiritus intelligens, qui eſt altera pars ſubſtantiæ hominis, nec extinguitur, cum à corpore diſceſſit, ſed immortalis eſt.

Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. *Geneſ.*2.

Hodie mecum eris in paradiſo. *Luc.* 23.

Eſt igitur anima ſpiritus,qui diſcedens à corpore, tamen non extinguitur. Voco autem ſpiritum ſubſtantiam quamdam ſpiritualem.

An vna ſit tantum hominis ânima, ſcilicet rationalis, continens ſimul vires aliarum animarum, ſentientis & vegetatiuæ: an verò ſint diſtinctæ animæ in homine; vegetatiua,ſentiens, & rationalis,ſicut Plato, Ariſtoteles & Galenus loquuntur; multæ & variæ ſunt quæſtiones.

Mens libro & tabulæ raſæ ſimilis.

Mentis delectationes ſunt, cognoſcere creatorem,conſiderare opera cœlorum,& ſapientiam ſuam.*Plat.de ſummo bono,& de morte.*

Mens cernit, mens audit, reliqua, ſurda cæcaque ſunt, & rationis indigna. *Plut.*

Præcipuus animi morbus dementia.*Idem.*

Velociſſima enim rerum omnium mens eſt; nam per omnia diſcurrit.*Thales.*

Mens optima vates eſt, & bonum conſilium.*Euripides.*

Mens bona non emitur, nec commodatur; & puto ſi venalis eſſet, non haberet emptorem.

Cogita, in te, præter mentem, nihil eſſe mirabile, cui magno nihil eſt magnum.

Humana mens facilius ſequitur:quàm ducitur.

Opus eſt te animo bene valere vt corpore poſſis.*Sen. epiſt.*8.*& lib. de ira.*

Animus nec cum adeſt, nec cum deſcendit apparet.*Cicero in Catone Maiore.*

Animi vis duplex eſt: vna in appetitu poſita, altera in ratione, quæ docet; quid faciendum fugiendumque ſit ita vt ratio præſit,appetitus vero obtemperet.

Vt multo majora ſunt opera animi, quam corporis: ſic eæ res quas perſequimur ingenio ac ratione, gratioſiores ſunt, quam hæ, quas viribus.2. *Off.*

Corpus quaſi vas eſt mentis & receptaculum. 5. *Tuſcul.*

Mens diuinum quiddam eſt,patique non poteſt.*l.* 1.*de Anim.c.*4.*T.*66.

Ratio vult mentem antiquiorem eſſe, imperaréque natura. *lib.*1. *de Animo,c.* 5. *T.* 82.

Impatibilis ſit mens neceſſe eſt, eámque vim habeat,vt & ſpecies rerum recipere poſſit: non autem ſit ipſæ res. *lib.*3. *de Anim. c.* 4.*T.*3.

Mens animi quæ vocatur (mentem autem appello eam,qua ratiocinatur & exiſtimat animus)nihil eſt re ipſa eorum,quæ ſunt, priuſquam intelligat. *ibid.T.* 5.

Mens ipſa, ſi quid intelligentia complectatur, quod magnas habeat in cogitando & intelligendo difficultates, nihilominus, imo vero acrius cætera intueri ſoler. *ibid.T.*7.

Mens ſeparata hoc ſolum eſt, quo ipſa eſt, eaque ſola immortalis, æternáque eſt. Porro ea ſeparata, non eſt in nobis vllus memoriæ locus,propterea quod ſit impatibilis, nihilque accipere poſſit.*l.*3. *de Animo, c.*5. *T.* 20.

Mens eſt,quæ vnumquodque conjungit & copulat. *lib.*3. *de Animo, cap.*6. *T.* 22.

Mens eſt res ipſa, cum munere intelligendi fungitur. *lib.*3.*de Animo, c.*7. *T.* 36.

Mens forma formarum eſt. *lib.* 3. *de Animo,c.*8. *T.*38.

Mens ſola extrinſecus accedit,eáque ſola diuina eſt: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis.*lib.*2.*de Gen.ani.c.*3.

Qui mentem,quemadmodum in animantibus, ſic etiam in natura & mundi & totius ordinis cauſam eſſe cenſuit, is quaſi ſapiens extitit. *lib.* 1. *Maior. Metaph.c.*3.

Nobis ratio & mens naturæ perfectio eſt. Ita fit vt ab vtraque morum origo, & exercitatio præparanda eſſe videatur.*lib.*7.*de Repub.c.*15.

Pars ea animi, in qua ars ineſt & ſcientia, non mouet:ſed ſtat immobilis. *l.*3. *de Animo. c.*11.*T.*58.

In quibuſdam animantibus,pars animi, quæ eſt rationis ac conſilij atque mens ipſa, vt in omnibus ineſt: & ſi quid aliud eſt eiuſdem generis, aut etiam diuinius ac dignius, *lib.*2. *de Animo, c.* 3. *T.*29.

Denſiſſimis tenebris involuta mortalium mens in quàm latè patentes errores, cæcas precationes tuas ſpargis, diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiſcit, qui plures peſſum dederunt,regna tecum ipſa volvis, quorum exitus ſæpenumero miſerabiles cernuntur: ſplendidis coniugiis injicis manus: At quæ aliquando illuſtrant, ita nonnunquam funditus domos euertunt; Deſine igitur, ſtulta,futuris malorum tuorum cauſis, quaſi fœliciſſimis rebus inhiare, téque totam numinis arbitrio permitte. Quia qui tribuere bona ex facili ſoler, etiam eligere aptiſſima poteſt.*Val. Max. l.*7.*c.*2.

¶ Similitvdines.

D.Chryſoſt. Aues celerrimè montes,colles,maria,& ſcopulos momento temporis ſine vllo impedimento tranſvolant: talis eſt etiam mens, cũ pennas acceperit, cum à ſecularibus abſceſſerit, nihil iam apprehendere poterit,omnibus erit eminentior jaculis ignitis Diaboli.Non eſt ita perfectus ſagittarius Diabolus, vt poſſit ad illam altitudinem pertingere, ſed dimittit quidem jacula, non autem attingit, ſed reuertitur ad eum iaculum inane, imò in caput eius.*Hom.* 22. *ad Hebræos.*

Vt corporis oculos, cum in fumo forte remorantur, lachrymas ſemper effundere, ſi vero potiantur aëre purgato,& florentibus pratis, & hortis virentibus, & fontibus inter amœna fluentibus,& ſaniores eſſe multóque majore aciei fulgore rutilare intelligimus; Ita mentis quoque oculus, ſi in pratis ſpiritualis paſcatur eloquij,erit totus ſine dubio purus ac lucidus, & acutius cuncta perluſtrat: ſi vero in fumum ſecularium negotiorum fuerit ingreſſus,ad innumera mala lachrymabit. *Homilia* 22. *ad Hebræos.*

Philonis Iudæi, Sicut ſol, quicquid eſt in hoc mundo, illuminat: Ita mens radios ſuos in nobis extendens illuſtrat totum hominem. *lib. de ſomniis.*

Quemadmodum poſt ſolis exortum illuſtrantur in terris omnia, in cælo vero cælantur:& è diuerſo poſt eius occaſum ſidera quidẽ promicant, terreſtria vero cuncta obteguntur vmbris ſuperuenientibus:Ad eundem modum res noſtræ ſe habent,quoties ſenſuum ſplendor tanquam ſol oritur, tunc ſcientiæ reuera cœleſtes occultantur:quoties autem ad occaſum accedit, tunc fulgentiſſimæ virtutum ſtellæ ſe proferunt, quando etiam mens ipſa re nulla vel arte ſit ſenſibilis. *Ibid.*

Quemadmodum oculus alia quidem videt,ſeipſum autem videre nequaquam poteſt: Sic etiam mens intelligit alia, ſeipſa autem non comprehendit. *lib.* 1. *Allegoriarum legis.*

Quemadmodum principalis humani corporis pars,eſt facies:Ita animæ principalis pars, eſt ipſa mens. *lib.* 1.*allegoriar.legis.*

Quemadmodum corporis regimen eſt penes oculos,mundi vero penes lucis naturam:Eodem modo imperium in nos mens obtinet:Hæc enim eſt oculus animæ illuſtrans ſplendore proprio,per quem diſpelluntur altiſſimæ tenebræ offuſæ à rerum ignorantia.*lib.*1.*Allegor. legis.*

Thalaſſij. Sicut hortulanus non eradicans zizania,ſuffocat olera:Ita & mens cogitationes non purificans diſperdit labores.*Ad Paulinum Presbyterum.*

D. Auguſtini: Sicuti oculi exteriores quiddam ſunt carnis:Ita mens quiddam animi, quod in eo ſecundum participationem diuinæ rationis excellit, & tunc omnibus moribus eius bene præſidet,cum ſuperna luce radiatur, vt ſit in ea lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*De vera innocentia.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarcha. Quemadmodum cum turbatum eſt mare procellis concitatum, ac ventis profundum illius, & quod in ipſo mouetur, humanus nequaquam valet perluſtrare aſpectus: Ita quoque accidit menti,mundialibus negotiis,exterioribuſque curis immoderatis involutæ. Frequentiſſimè enim agitatur, impellitur, diſperditur,anxiatur, obtenebratur, captivatur, perturbatur, &c. *De inſtitutione & regimine prælatorum, c.*6.

B. Anſelmi,Vt aqua quieta, cum ex vna parte ſolis ſuſcipit radium,ex altera quietum & ipſum aliquo in pariete reddit:Sic mens peccata ſuſcipiens aure cuiuſpiam verbum,ore remittit & ipſum pacatum: vt vero aqua commota radium commotum, ſic & mens turbatum,verbum reddit turbatum, & omnem exterius actum.*In Similitudinib. c.* 143.

Mercurij Triſmegiſti. Mundus nutrit corpora, ſpiritus animas:ſenſus autem quo dono cœleſti ſola fœlix ſit humanitas, alit mentem. Neque enim omnes ſed pauci, quorum ita mens eſt, vt tanti beneficij capax eſſe poſſit. Vt enim ſole mundus, ita mens humana iſto lumine clareſcit & eo amplius. Nam ſol quicquid illuminat,aliquando terræ & lunæ interjectu intervenicnte nocte, eius priuatur lumine.Senſus autem cum ſemel fuerit animæ commixtus humanæ, ſit vna ex bene coaleſcente commixtione materia: itavt nunquam ejuſmodi mentes caliginis impediantur erroribus. *In Aſclep.*

Quemadmodum eruditus medicus ægrotantis corpus doloribus afficit,vrendo illud atque ſecando,recuperandæ valetudinis gratia.Eodem modo voluptuoſam affligit animam, vt radices voluptatis evellat. Ad hac enim omnis animæ morbus.Morbus animæ grauiſſimus, impietas eſt. *In Pymandro.*

Tyrij Platonici. Quemadmodum accidit longis atque exilibus haſtis, vt quiſquis vibrauerit capulum, reliquas haſtæ partes ad cuſpidem vſque concutiat: & vt qui longi connexique ordine funis extremitatem alteram quatiat, continuam concuſſionem per medium ſpatium ad alteram extremitatem tranſmittat: Sic & humanæ menti exiguo principiorum hauſtu,ad integram rerum intelligentiam eſt opus. *Serm.*28.

Rhegini. Quemadmodum ſolare lumen imbecillus & imporens viſus aſpicere nequit: Ita mens infirma ac invalida veritatem cernere nequit.*Apud Stob.ſerm.*2.*de Imprudentia.*

*Lactantij.*Quemadmodum ignis obducto cinere ſopitus,ſi paululum moueris,rurſum ardeſcit; Ita mens oppreſſa ſomno latet quidem,verum ſi commoueris,ſtatim euigilat. *De opificio Dei,c.*18.

*Pij Pontificis.*Sicut aues ad volatum, equi ad curſum,alia animalia ad ſæuitiam gignuntur. Sic hominis eſt propria agitatio (vt ait Quintilianus) mentis atque ſolertia: hebetes verò atque indociles non magis ſecundùm naturam, quam prodigioſa corpora ſimilia monſtris eduntur. *Epiſt. lib. epiſt.* 414.

*Roterodam.*Vt Deus, quo nihil eſt melius,minime apparet. Ita quod eſt in homine optimum,nempe mens bona,maximè latet.

¶ Apophthegmata.

Thales olim interrogatus, quid in tota rerum natura eſſet velociſſimum? Reſpondit,mens humana.Diſcurrit enim per vniuerſa hominis cogitatio. *Laert.lib.*1.*c.*1.

Pittacus, quærenti,quid in minimo maximum eſſet; Reſpondit,bona mens in corpore humano.*Stob.ſerm.* 3.*de Prudentia.*

Anonymus. Mens eſt hominibus magnum animæ frenum, ψυχῆς μέγιμα χαλινὸς ἀνθρώποις ὁ νοῦς. *Stob.ſerm. eod.*

Cercidas mentis,inquit, eſt videre, mentis audire.Sed quomodo viderent ſapientiam licet propinquam, viri, quorum mentem luxum replevit? *Stob.ſerm.* 4.

Rheginus dicebat, mentem infirmam veritatis non eſſe capacem ſicut

ſicut ſolare lumen imbecillus & impotens viſus aſpicere nequit. *Ibid.*

Socrates. Sicut ex civitate, quæ bonis legibus adminiſtratur, ſeditioſum hominem expellere oportet, ita inquit, ex homine, quem ſalvum cupimus malam mentem. *Stob. ſerm. de Prudentia.*

Phocion ſemper admonere homines ſolebat, vt mente vigilarent, cujus ſomnus veræ morti finitimus eſſet. *Stob. ſerm. de Prudentia.*

Alphonſus, quum pro more lectioni Senecæ (quem præcipuæ ſemper coluit) incumberet interrogatus à Davalo, purpuratorum humaniſſimo, cur animus mortalium ita immenſus atque inſatiabilis foret? reſpondit rex, animum hominis à Deo profectum, non prius conquieſcere, quam eò rediret, unde profectus eſſet: eſſe proculdubio animum noſtrum Dei & æternitatis capacem, & propterea neque impleri, neque ſatiari poſſe iis rebus, quæ fluxæ & incertæ eſſent. *Panorm. lib. de Alphonſi rebus geſtis.*

¶ Emblema.

Mentem non formam, plus pollere.

Emblema CLXXXVIII. Alciati.

Ingreſſa vulpes in Choragi pergulam,
Fabre expolitum invenit humanum caput,
Sic eleganter fabricatum, ut ſpiritus
Solum deeſſet, cæteris viviſceret.
Id illa cum ſumpſiſſet in manus, ait.
O quale caput eſt; ſed cerebrum non habet:

Vide Anima Intellectus, Voluntas, Ratio, &c.

Mercator, Mercatura.

¶ Definitio et etymologia.

Mercatura, Græcè, ἐμπορία, μὴ & ἔμπορος, s, à mercator, & ἐμπορεύεσθαι, mercor dicitur. Hebr, *Meker*, à verbo *Makar*, ſeu *machar*, vendidit, inde *marchand*, mercator, mercatura: & *Secorah*, *ſacar*. Item à verbo *Sacar*, Circuivit vt ſolent mercatores & negociatores perambulare multas regiones, mercaturæ & lucri gratia.

Mercatura olim glorioſa fuit, cujus opera cum barbaris conſuetudo, amicitiæ cum regibus conjungerentur peritia multarum rerum pararetur: ac nonnulli mercatores civitatum magnarum conditores extiterunt: *Plutarch. in Salone.* Eſt autem triplex mercatura, ſcilicet Navigatio, devictio, id eſt, Fœneratio & Negotiatio, *ſecund. Ariſt. l. 1 Pol.* Negotiatio de ſe non eſt vitioſa, licet habet turpitudinem: Ideo licita eſt, ſi fit ad finem honeſtum, vel neceſſarium, id eſt, ut negotiator lucretur moderatè, ſcilicet, vel ad ſuæ familiæ ſuſtentationem, vel pauperum vel communitatis, ſi in feſto, juſto contractu, & non ad cariſtiam. *Secund. B. Thom. q. 77. art. 4.*

Mercatura dicitur à mercor, illud vero à mereo, eſt enim mereri gratia aliquid operari: vnde mercede militare. Lucanus: *Ære merent parvo.* Differunt autem merx & mercatura, quod merx eſt ſpecies ipſa, quæ emitur venditúrve, à quo mercimonium & commercium quaſi contractio quædam mercium veniunt. Mercatura vero eſt actus ipſe emendi ac vendendi merces. Mercem Varro à merendo ære dictam vult: mercis appellatio, ut vult Ulpianus ad res tantum mobiles pertinet.

Octo pietatis officia requiruntur, à mercatore.

1. *Rectitudo Conſcientiæ*, qui in maiori pretio habenda eſt, quàm vllius inanis gloriæ poſſeſſio, vt quæ ſit omnium virtutum mater alma.

2. Omnis *Simulationis* ac diſſimulationis ab omni actione ſecluſio.

3. Laudati mercatoris eſt *fraudem* omnem devitare, fidei verò integritate in omnibus ſectari.

4. Studio & amore *Iuſtitiæ* perpetuo duci.

5. Omnem *ſuperbiam*, qua animi rebus ſecundis effrenati tument, deponere: humilitatem verò Chriſtianam induere.

6. Ex injuſtè partis opibus *Beneficentia* uti in pauperes.

7. Inſatiabiles habendi *cupiditates* frænare, atque αὐτάρκειαν immodicæ opum cupiditati opponere.

8. Damnoſas omnes *Sollicitudines*, quarum moles graviſſima apud mercatores, alióſque divitiarum alumnos exſtat, reſecare: atque cœleſtia quærere diligenter.

¶ Loci biblici.

Quos piis mercatoribus commendatos eſſe cupimus, in toto vitæ præſentis vocationiſque curriculo.

Geneſ. 17. 1. & 28. 12. 20. & 33. 19. & 47. 9.
Num. 11. 4.
Pſalm. 15. 5. & 23. 1. & 34. 10. 49. 91. 8. & 62. 10. & 109. 9. 16. & 112. 1. 2. &c. 118. 6. & 119. 36. & 131. 2.
Proverb. 3. 3. 28. & 10. 6. 17. & 11. 2. 18. & 14. 21. & 15. 25. & 16. 5. 19. & 19. 1. & 21. 13. & 28. 16
Eccleſ. 3. 20. & 7. 10.
Eſter 6. & 7. cap.
Eſai. 58. 7. & 64. 4.
Amos 6. 8.
Matth. 5. 45. & 6. 19. 24. 25. 26. 45. & 9. 10. & 11. 12, 24. 28. 32. & 23. 12.
Luc 12. 15. 19.
Joan. 6. 5. 27.
Act. 8. 20. & 12. 21. 23. & 17 28.
Rom. 5. 2. & 6. 4. & 7. 6. & 8. 13 & 13. 13.
1. Corinth. 7. 29. 30. 31. & 13. 22. & 15. 28.
2. Corinth. 2 9.
Galat, 6. 9. 10.
Epheſ. 2. 11. 19. 22. & 4. 3. 68. 16. 12 29. 19. & 5.
Philip. 2. 4. & 3. 7. 20.
Coloſ. 3. 1. 2. 9. 19. 12. 13.
1, Tim. 1. 18. & 4. 8. & 6. 6. 8. 9. 10. 18.
Tit. 2. 15. 3. 3. 5.
Hebr. 5. 7. & 11. 13. 14. 26. & 13. 6. 14. 26.
Iac. 1. 13. 17. 2. 6, 27. & 3. 13. 16. & 4 6. 13.
1. Pet. 1. 2. 3. 4. & 2. 5. & 3. 1. 11. 12. & 4. 1. 2. 3. & 5. 7.
2. Petr. 2. 25.
1. Ioan. 2. 15.

Mercator, is dicitur, qui in exportandis aut importandis mercibus operam ſuam collocat. Hebr. *Soker*. à verbo *Sakar*, circuivit, circumgyravit, ut ſolent mercatores & negotiatores perambulare multas regiones ad merces emendas & diſtrahendas Hos Poëta vagos cognominat. *Macar*, verbum, ſignificat eiſdem, vendidit merces: & cognationem habet cum *Me'kir*, i. commutatio: nam vendere nihil aliud eſt quam commutare merces pro pretio aut aliis mercimoniis. Hinc Latini per metatheſin literatum acceperunt *mercor, mercator, merx, mercatura*: Gall. *je marchande. marchand. marchandiſe.* Apud Prophetas, *Oſeam c. 12. verſ. 8.* & *Zach. 14. 21.* Mercator nominatur Cananæus, atque his locis ſumitur in malam partem, ut qui geſtet in manu lances doloſas, ſit oppreſſor, & à domo Dei excludendus, ἔμπορος Babilonis Apocalipticæ, *c. 18. v. 3. 15. 23. Apoc.* De Tyro civitate potentiſſima, mercemoniis clara loquens *Eſaias. c. 23. v. 18.* ait Tandem erit merx & quæſtus ejus ſanctificatus Domino: non reponetur in theſaurum, neque recondetur: ſed pro habitatoribus expoſita erunt coram Domino facultates ejus, ad comedendum in ſaturitatem & ad tegumentum validum. Suo tempore Chriſti cognitione Tyrus ditata eſt, *Act. 21. 3. 7.* & ex Eccleſiæ Apoſtolicæ hiſtoriis comitat multis, in ea Chriſtianos Deum purè coluiſſe.

De mercatoribus multa obſervatu digna reperiet lector ſtudioſus in etymologico trilingui, Lugduni edito anno 1607. pag. 472. 474. Ex pagina autem 474. deſcripta ſunt quæ ſequuntur: Πορος Græcis eſt tranſitus trajectus, à περαω, tranſeo, trajicio: & ita derivatur, ſicut πορος ex περαω. Ex eodem πόρος via, meatus, alveus, ora maritima. Et metaphoricè ratio aliqua efficiendi, πόρος χρημάτων, ratio comparandæ pecuniæ: πόρον ποιεῖσθαι, quæſtum facere. Eſt item πορος, reditus proventus, vectigal: πορισμος, quæſtus: πορεύς, quæſtor: ἔμποροι, vector, mercator, negotiator, is præſertim (quorundam judicio) qui mare trajicit, mercimonia inde advehens, aut empta, vel permutata ſuis quæ exportavit, Plato, 2. l. de Republ. ἐμπορους cognominat πλανητας ἐπὶ ζῆς πολεις, qui modò in hanc, modò in illam urbem mercium importandarum, exportandarúmve cauſa diſcurrunt.

¶ Patrum Sententiæ.

Deſiderio tuo locum ne facias Diabolo. Ecce enim Diabolus propoſuit lucrum, & mutavit ad fraudem, lucrum habere non poteris niſi laudem feceris: ſed lucrum eſca eſt, fraus laqueus: ſic attende eſcam, ut videas & laqueum, quia lucrum habere non poteris, niſi fraudem feceris: fraudem autem ſi feceris, capieris. *Aug. ſup. Pſal.*

Omnes volunt viliter emere, & carè vendere. *Idem de Civitat. Dei, l. 13. c. 2.*

Regula juſtitiæ manifeſta eſt: quod à vero non declinare virum deceat bonum, nec damno juſto afficere quemquam, nec aliquid dolo annectere rei ſuæ. *Amb. de Off.*

In contractibus vitiâ eorum, quæ venerunt, prodi jubentur, ac niſi intimaverit venditur, quamvis in jus emptoris tranſierit doli actione renetur. *Ibid.*

Qualitas lucri negotiantem aut accuſat, aut arguit: qui eſt & honeſtus quæſtus & turpis. Verumtamen vtilius eſt diſpendia pati, quam periculis negotiationis adſtringi quia difficile eſt inter ementis & vendentis commercium, non intervenire peccatum. *Leo Papa.*

Super omnes mercatores plus maledictus eſt, ſcilicet vſurarius, quia mercator dat, vt non jam repetat: iſte autem poſtquam fœneravit, & ſuum iterum repetit, & alienum cum ſuo tollit. *Chryſ. ſuper Matth.*

Quicumque comparat rem, ut illam non integram, ſed imminutam dando lucretur, ille eſt mercator, qui templo Dei ejicitur. *Ibid.*

Ejiciens Dominus vendentes & ementes de templo ſignificavit, quod mercator (*impius, ſimoniacus, mercenarius & caupo, circa res ad Eccleſiæ ædificationem, & ſalutem pertinentes*) nunquam poteſt Deo placere: & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator: aut ſi voluerit eſſe, projiciatur de Eccleſia, &c. *Idem ibid.*

Propemodum donare videtur, qui vendit rogatus, ad ſaturatos cum mercibus ire, certamen eſt: ſuo autem arbitrio pretium poſcit, qui victu illa poteſt ferre jejunus. *Caſſ. in ep. l. 2.*

Aurum vel divitias per bella quærere, nefas eſt: per maria, periculum: per falſitates opprobrium: per agriculturam vero, licitum eſt, honeſtum vero eſt lucrum, per quod nemo læditur, juſtè acquiritur, & nulli præjudicatur. *Caſſ. in epiſt.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Horat. epiſt l. 1. epiſt. 1.

Impiger extremos currit mercator ad Indos;
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Idem l. 2. Epiſt. ad Julium Florum.

Plenius æquo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Horat. l. 1. Ode. 1.

Luctantem Icariis fluctibus Africum,
Mercator metuens, otia & oppidi.
Laudat rura ſui: mox reficit rates.
Quaſſas, indocilis pauperiem pati.

Ex Græc. Comic.

Επι χρήμασ' ἰδὼν, ἔμπορ' φρονῶ μέγα ;
Ων ἐστι πάντων σκιός· αὔριον νύχιον.
Mercator opibus insolens tumet suis,
Quum dominus harum sæpe sit ventus tamen.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Quid stultius, quàm venditorem vitia rei quam vendit, narrare? & quasi præco prædicere, domum pestilentem vendo?

Hoc genus cælandi quis non videat? Certè non apti, non simplicis, non ingenui, non justi, non boni viri: sed potius versuti, obscuri, astuti, fallacis & callidi. *Cic. l. 3. de Off.*

Primum improbantur hi quæstus, qui in odia hominum incurrunt, vt portitor & fœnerator.

Illiberales & sordidi quæstus sunt mercenariorum omnium, quorum opera, non quorum artes emuntur; est enim illiberalis ipsa merces authoramentum servitutis. Sordidi etiam putandi, qui emunt à mercatoribus, quod statim cariùs vendant, nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur, nec vero quicquam est turpius vanitate, neque enim quicquam ingenuum habere potest officina.

Mercatura autem si tenuis, sordida putanda est: sin copiosa, magna & multa undique portans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda. *Idem l. 1. de Off.*

Necessarium est in omni civitate aliquid vendi, & aliquid emi. *Arist. l. 6. Polit.*

Mercatores, & artifices, non debent esse cives: vilis enim est hujusmodi vita, & virtuti adversa. *Arist. Polit. 7. c. 4.*

Mercator est, qui emptionem & venditionem administrat ad civitates. *Plat. de Repub. dial. 2.*

Mercaturæ non indulgere volebant Romani eos, qui Reipublicæ præerant, idem Lacedæmonij & Thebani: per decennium enim ab omni quæstu & mercatura abesse necesse erat, ei, qui ad Rempublicam admitti deberet. *Franc. Patric de Republic. l. 1. c. 8.*

Mercaturam qui exercent, sine fœnore, & usura, & mendacio, & vanitate exerceant. *Ibid. l. 9. c. 15.*

Mercatoris artificis officij est ita pecunias quærere, ut nemini noceat: nam quicquid à malo surgit, in malum denique recidit. *Cic. in ep. l. 3.*

Mercatoris officium est veridica fide & diligentia externis alimentis civitatem & seipsum alere. *Idem, ibid.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Molesta fames est, quæ ad hoc saginatur, vt perdat. Perniciosa esuries, quæ idcircò excluditur, ut pejor in homines nutriatur: quoniam damnosa mercatio, si salus pro cibo impenditur, aut magnis vilia comparantur. *Homil. de nativit. Esau & Iacob.*

Quemadmodum qui ambulat inter duos inimicos, ambobus placere volens & se cõmendare sine maliloquio non potest: necesse est enim, ut & isti malè loquatur de illo, & illi malè loquatur de isto: sic qui emit & vendit, sine mendacio esse non potest & perjurio, necesse est enim, ut negotiatoribus hîc juret, quia non tantum valet res, quanto comparet eam, & ille juret, quia plus valet res, quàm vendit. *In 21. Matt. hom. 38.*

Quemadmodum si triticum, aut aliquam bladi speciem in cribro, dum huc illucque jactãs id, grana omnia paulatim deorsum cadunt, & in fine in cribro nihil remanet, nisi stercus solum. Sic & substantia negotiatorum, dum vendunt & venelunt, inter emptionem & venditionem minuitur, & in novissimo nihil illis remanet, nisi peccatum. *In Matth. hom. 38.*

¶ Hierogbyphicum.

Veteres per *Mercurij* imaginem, quæ marsupium manu teneret; gallum ad ejus basim ponentes *Lucrum, Mercaturam, Mercatorémve* significarunt: quod is mercium & lucri Deus haberetur. *Pier. Val. lib. 1.*

Vide Negotium, Divitiæ, Paupertas.

Merces.

¶ Definitio et etymolog.

Merces Græcè, *μισθὸς, ῦ, ὁ,* & *μισθωτὸς, ὰ, ὁ,* mercenarius dicitur. Est autem merces id, quod recompensatur pro operis retributione. Ideò reddere mercedem, est actus justitiæ, sicut reddere pretium rei emptæ. *Secundum B. Thom 1. 2. q. 14. art. 1.*

Merces Hebr. *Sacar*, à verbo *Sacar*, conduxit mercede & præmio conducto. Nam præmium pro labore mercenariis numeratur, & hæc est humanæ vitæ ratio.

Mercenarius vero actus is dicitur, qui sit propter mercedem, non autem, qui est circa eam. *B. Thom. 3. sent. dist. 26. q. 1. art. 1.* Utrumque dicitur à mereo, de quo supra in dictione Meretrix.

¶ Loci Biblici.

Merces mercenarij statim reddenda. Levit. 19 13 Deut. 24. v. 14 15. Tobiæ 4. 15. Eccles. 3. 4. 2. Iacob. 5. Mercedis nomen passim in scripturis accipitur pro constituto quidem præmio, sed eo tamen gratuito, Matth. 6. 1. &c. quod ita esse patet: quod enim à Luca, Luc. 6. 32. χάρις, id est, gratia dicitur, id a Matthæo dicitur *μισθὸς*, id est, merces, Matth. 6. 1.

Mercenarius Pastor, Ioan. 10. 12. Mercenarij & Pastoris veri ac boni discrimen, ibid. v. 10. 11. Mercenarij notantur, Philip. 2. 21.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mercenarius debitè remunerandus.

Non morabitur opus mercenarij apud te usque mane. *Leu. 19.*

Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum. *Deut. 2.*

Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij tui omnino apud te non remaneat. *Tobiæ 4.*

Dignus est operarius mercede sua. *Luc. 10.*

Ei autem qui operatur, merces imputatur, non secundùm gratiam sed secundùm debitum. *Rom. 4.*

Iniustè non defraudandum.

Quem quis victu privat, eum interficit: & qui mercedem subtrahit mercenario, effundit sanguinem. *Eccl. 34.*

Ecce merces operariorum, qui messuerunt regionem vestram, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit. *Iacob. 54.*

¶ Philosophica Sententia.

Mercenaria alia est vilium artium, & alia sine arte, solo corpore ministrante. *Arist. pol. 1. c. 7.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes interrogatus, cur tam paucos haberet discipulos, inquit, Quoniam depello illos virga argentea. Sentiens, ideò paucos venire, quod magna mercede doceret: vulgus autem magis amat pecuniam, quàm sapientiam, & hinc Satyricus exclamat:

Scire volunt omnes, mercedem solvere nemo.

Dictum Antisthenis extat apud Laërt. *lib. 6.*

Polemon. Zeno Citieus, vbi jam in philosophicis aliquantum profecisset, non tamen contentus esse voluit: sed ad Polemonem, vt in Dialecticis exerceretur, commeabat. Unde Polemon dicere solitus est: Sat scio, ô Zeno, te per posticum irrepere, & furari dogmata, quibus Phœnicum more indutus es. Notavit hoc dicto Zenonem, qui furtim & gratis à præceptore dicere volebat, ut aliis posteà multa mercede venderet. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Isocrates sæpenumero dicere solitus est, se quidem discipulos decem docere minis; cæterum qui ipsum docuisset audaciam & vocalitatem mercedis loco daturum decem millia, vocis enim exilitas animique timiditas, reddebant Isocratem inutilem ad dicendum. *Erasm. Rot. l. 8. apoph.*

Anonymus, Philosophus quidam dicebat, magistros à discipulis magnam mercedem exigere debere. Ab ingeniosis quidem, quod multa discant: ab hebetibus, quod multum molestiæ exhibeant. *Max. serm. 17.*

Phœnicides, cum apponeret pisces in convivio, sed his duntaxat qui dedissent symbolum, dixit, Mare quidem esse commune, sed pisces in eo natos eorum esse, qui emissent. *Erasm. lib. 6. apop.*

Timotheus musicus, quum duplicem mercedem exigeret ab eo, qui sub alio præceptore musicæ operam dedisset, interrogatus cur hoc faceret? Quia, inquit, duplex etiam labor mihi subeundus est: Primo quidem dedocendi vetera, deinde docendi nova. *Brus. lib. 2. c. 23.*

Corax, primus apud Syracusas: mortuo Hierone, Rhetoricem instituit mercede profiteri. Lysias autem adolescens pactus est cum eo, ut tum solveret, quum optimè Rhetoricam calleret: Verùm ubi artifex jam factus, præmium solvere cunctaretur, à præceptore in jus vocatur. Sed quum quæreretur, quis finis litis esset futurus, Lysias ait: Si persuasero judicibus, me nihil debere, non tradam præceptori quicquam, quia jam vici: sin non persuasero, etiam non dabo, quia artem persuadendi à te non didici. Tum Corax: Imo, inquit, si persuaseris, dabis, quia artem calles: sin minus, dabis etiam, quia non vicisti: Ecrum judices subjecerunt. *κακῆς κόρακος κακὸν ὠόν.* id est, mali corvi malum ovum *Vide Prolegomena in Hermogenis Rhetoricem: Gellium lib. 5. cap. 10. qui simile quiddam de Protagoræ sophista, & huius discipulo Euathlo narrat. L. Apuleium in Floridorum libris: Erasmum Roterodamum in proverbio: Mali corui malum ovum.*

Catherius. Sarbinus Clodius, cùm una die & Græcè & Latinè declamasset, quibusdam quærentibus, quod pusillam mercedem acciperet ex duabus declamationibus: Catherius ait, nunquam magnam mercedem accipere eos, qui brevia pneumata docerent. *Brus. l. 4. c. 31.*

Vide Labor.

Meretrix.

¶ Definitio et etymolog.

Meretrices dicuntur mulieres, quæ sordidissimi quæstus gratia prostant, & quarum turpitudo venalis est: à quibus meretricum ars ipsa dicitur meretricia: & meretricor, scortor: & meretricius, a, um, quicquid quæstum facit corpore suo.

Meretricem à merendo dictam esse, quod mercede exerceat militiam, ait Valla.

Meretrix. Hebr. *Zonah*, *Prou. 23. 27.* à verbo *Zanah*, Meretricem egit: scortationi, fornicationi vacavit. Vide Etymologicon trilingue, pag. 474. col. 2. & 475. col. 1.

¶ Loci Biblici.

Meretrix & scorrator in populo Dei non tolerandi. *Deut. 23. 17.*

Locus ille Mosis docet Hebr. Scortatorum *Kadesch*, i. sanctum; & meretricem *Kadescha*, i. sanctam sæpe nominari. Sunt autem Hebreæ voces deductæ à verbo *Kadasch*, sacer fuit, consecratus est, fuit sanctus: metaphoricè, præparatus, mundatus, in usum sacrum aptatus & deputatus est. Antiphrasticè verò contrariáque significatione accipitur verbum illud *Kadasch*, pro eo quod est immundum & impurum esse; quia ab impuri & immundi consortio abstinendum est, sicut à sanctorum, sacrarúmque rerum contactu & aditu arcentur profani, tanquam polluti & indigni qui ad ea accedant, vel ea contrectent. Huc accedit, quod plerum

plerumque per καταφημισμὸν verbis acceptis; aut aſpera molliuntur, aut male ominata, & à quorum commemoratione abhorret animus, alia ſermonis figura leniuntur. Hanc ob cauſam ſæpius verbum benedicere pro maledicere & conviciari in S. Scripturis ſumitur. Apoſtolus quum à ſcortatione & immunditia Epheſios deterrere ſtudet, ſimul Chriſtianos omnes tantoperè ab his vitiis alienos eſſe hortatur, vt ad ſolam harum turpitudinum mentionem exhorreſcere eos jubeat, & ab ipſo etiam nomine abhorrere. Ergo Hebræa lingua, quum ſit omnium ſanctiſſima, ſcortatores atque meretrices ſanctos & ſanctas nominat, id eſt, impuros & polluros; vt ſimul admoneat ab his abſtinendum eſſe, quaſi à quodam anathemate, horúmque fugienda eſſe conſortia, haud ſecus atque præſentiſſimas peſtes & dura portenta: tum iiſdem tantam adhærere turpitudinem & obſcœnitatem, ac tam indignam populo Dei, ut omnibus vel ſola nominis expreſſio horrorem incutere debeat. Hoc ſenſu Latini homines diris devotos (Græci anathemata) ſacros cognominant, & Virgilius avaritiam ſacram auri famem appellavit. *Æneid. lib.* 3.

Meretricis mores deſcribuntur, Prov. 2. v. 16. 17. & 5. v. 3. 5. & 7. verſ. 5. 6. 7. &c. & 9. verſ. 13. 14. 15. & 22. 14. Eccleſ. 7. verſ. 27. meretricis pretium nullum, Proverb. 6. 26. Meretrix magna, Apoc. 17. 1. ejus deſcriptio, v. 3. 4. 5 ſanguine Martyrum ebria eſt, verſ. 6. meretrici adhærens unum eum ea eſt copus, 1. Corinth. 6. 16. Meretrices & Publicani Evangelio credentes regnum Dei ingrediuntur. Matth. 21. verſ. 31. 32. Meretricum *exempla*: Thamar, Gen. 38. 24. Madianitis, Num. 25. 6. Rahab, Ioſuæ 2. v. 1. 2. & 6. 13. Hebr. 11. 31. mater Iephthæ Judic. 11. 11. meretrix Gazæ, Iaſuæ 16. 1. duæ meretrices, 1. Reg. 3. 16. Peccatrix, Luc. 7. v. 37. mulier in adulterio deprehenſa, Ioan. 8. 3.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Plaut. Turc.

Meretrix meam herum miſerum ſua blanditia intulit in
Pauperiem, privavit bonis, luce, honore, atque amicis.

Idem Turc.

Nam mihi hæc meretrix, quæ hic habet Phroneſium,
Suum nomen omne ex pectore exmovit meo, Phroneſium.

Plaut. Turc.

Meretricem ego item eſſe reor mare, ut eſt, quod des devorat, nec unquam
Abundat, &c.
Quamtumvis, nuſquam apparet, neque datori, neque acceptrici.

Ter. Hec.

Nec poliſta metuunt Deos, nec has reſpicere Deos opinor.

Ovid. 1. Amor. 10.

Stat meretrix, certo cuivis mercabilis ære;
Et mi eras iuſſo corpore quærit opes.

Ibidem.

Sola viro mulier ſpoliis exultat adamptis,
Sola locat noctes, ſola locanda venit.

Horat. 4. Carm.

Quò fugit venus? heu! quóve color decens?
Quò meus? quid habes illius, illius?
Quæ ſpirabat amores,
Quæ me ſurripuerat mihi.
Fœlix poſt Cynaram, notáque & artium
Gratarum facies: ſed Cynara breves
Annos fata dederunt.
Servatura diu parem.
Cornicis vetulæ temporibus Lycen:
Poſſint ut iuvenes visere fervidi,
Multo non ſine riſu,
Dilapſam in cineres facem.

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi. Quemadmodum ſi quis leonem egregium & ferum reperit, deinde juba detonſa dentes exemerit, & ungues, circumdederit, deformem reddit, & ridiculum, ac vel pueris expugnabilem illum, qui tam terribilis & intolerabilis erat, quique vel ſolo rugitu omnia quatiebat. Sic mulieres latcivæ quoſcumque ceperint ſub poteſtatem rediguntDiaboli: molliores reddunt, calidiores, impudentes, dementes, audaces, importunos, ignavos, effrænes, ingenio ſervili, illiberales, contumaces, &c. Cum antea fortitudine, humanitate, omnibuſque virtutibus præditi fuerint. *Apud. Max. ſerm.* 3.

Dionyſij Sophiſtæ Antiocheni. Scio ſuperbas & inſolentes meretrices, nihil non amatoribus imperare, & obtinere ab ipſis velle: at norunt eædem etiam obedire, cum jubentur. Tu verò promptè jubendo, & gravatim obtemperando, Laidem Corinthiam imitaris. *In Epiſt. ad Ægypt.*

Hugonis. In favo mellis duo ſunt, ſcilicet mel & cera: in facie meretricis ſimiliter duo, ſcilicet decor & gratia: hoc eſt, pulcritudo oris, & dulcedo ſermonis. Cera ſuccendit ignem, mel præbet dulcedinem: Sic pulchritudo meretricis igne libidinis inflammat carnem, blandimento lenocinantis ſermonis ſubvertit mentem. Stillat mel ex cera, dum meretrix verba ſua mollit, & facit dulcia. *Lib. de carnalibus vitandis.*

Eraſmi Roterodami. Quemadmodum echeneis ſive remora piſcis perpuſillus (eſt autem magnæ limacis ſimilis) quamvis magnam navim velis ac ramis meitatam ſubito ſiſtit: ita ſcortulum aliquoties adamatum, ingentes animi ad honeſta impetus retinet, alligatque.

Veteres ſatis pœnarum adverſus impudicas in ipſa profeſſione flagitij credebant. *Tacit. Annal. l.* 2.

Vitæ Eternæ. 10, *Luxuria, Scortatio.*

Meritum.

¶ Definitio et Etymolog.

Meritum, Græc. ἀξία ας, ἡ, ἀξιόδωμον, mereo dicitur. Eſt autem meritum actio, qua juſtum eſt, vt agenti aliquid detur. *Secund. B. Tho. 3. part. p. 5. art.* 6. Differunt autem mereri & commereri, quòd mereri dicimur bona commereri verò mala, *ex Donato ſuper Terent.* Dicuntúrque hæc à mereo, de quo mercatura.

Meritum dicitur, quum vel benè vel malè de aliquo meremur. Eſt enim vocabulum medium. In bonam partem ſi ſumas, beneficium denotat: in malam, ſupplicium quo maleficus afficiendus eſt. Hebr: *Cheſedh*, retributio ex cordis affectu.

¶ Sententiæ Patrum.

Quiſquis tibi enumerat merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua? *Aug. l. confeſſ.*

Deus author eſt meriti, qui & voluntatem applicat operi, & opus explicat voluntati. *de lib. arbitr.*

Meritis ſuis nihil tribuunt ſancti: totum non niſi miſericordiæ tuæ tribuunt, ô Deus! *Idem Pſal.* 139.

Vis excidere gratia? jacta tua merita. *Idem in Pſal.* 31.

Simplices & indocti regnum cœlorum rapiunt; & nos cum litteris noſtris ad infernum deſcendimus. *In Matth.* 11.

Sicut ſolus filius Dei factus eſt filius hominis, ut nos ſecum filios Dei faceret: ita pro nobis ſolus ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, ut nos per ipſum ſine bonis meritis conſequeremur indebitam gratiam. *Idem l.* 4 *ad Rom.* 4.

Quum bona opera noſtra remunerat Deus, non merita noſtra, ſed dona coronat. *Idem. Hom.* 18 *in* 50. *hom.*

Magna ſunt activæ vitæ merita, ſed contemplativæ potiora. *Greg. in Mor.*

Non eſt magni meriti, ſi quid foris erga nos agatur in corpore, ſed magis penſandum eſt, quid agatur in mente: nam præſentem mundum deſpicere, tranſitoria non amare, mentem medullitus in humilitate Deo & proximis ſternere, contra illatas contumelias patientiam ſervare, ut cuſtodiat patientia dolorem malitiæ à corde repellere; egenis propria tribuere, aliena minimè ambire, amicum in Deo diligere propter Deum, & inimicos amare, de afflictione proximi lugere, de morte inimici non exaltare, hîc eſt nova creatura. *Greg. hom.* 10.

Hoc totum eſt hominis meritum, ſi totam ſpem ſuam ponit in eo, qui totum ſalvum fecit: ſufficit ad meritum ſcire, quòd non ſufficiant merita, *Bernard. ſer.* 68.

Non eſt, quòd jam quæras, quibus meritis ſperes bona, præſertim cùm audias, non propter vos, ſed propter me faciam. Sufficit ad meritum ſcire, quod non ſufficiat meritum. *Idem. ſerm.* 68. *ſuper cant.*

Merita habere cures, habita data noris: fructum ſperes Dei miſericordiam. *Idem.*

Etſi millies moriamur, & ſi omnes virtutes animæ explemus, nihil dignum gerimus ad ea, quæ ipſi à Deo percepimus. *Chryſ. compunct. cor.*

Videmus aliquoties nonnullos cœpiſſe poſtremos, & factos meritò priores. *Idem.*

Quicquid geſſeris, parùm eſt: quicquid feceris, minus. Omne enim meritum breve eſt comparatione donorum: numera beneficia, ſi potes: & tunc conſidera quid mereris. *Idem hom.* 70.

Si totum tempus vitæ hujus occupant obſequia, laudes teneant, gratiarum actiones inſiſtant, non poteris penſare, quod debes. *Ibid.*

Sit licet excellens hominum meritum ſit naturæ jura ſervans, ſit legum juſſis obtemperans, fidem impleat, juſtitiam teneat, virtutes exerceat, damnet vitia, peccata repellat: exemplum ſemet imitantibus præbeat, nihil eſt reſpecta ejuſdem. *Ibid.*

Cum divinis muneribus actus proprios meditare: nec dignum te judicabis eo quod fueris, ſi intelliges, quod mereris. *Ibid.*

Grandis violentia eſt in terra naſci, & cœlum rapere, & habere per virtutem, quod non poſſumus habere per naturam. Regnum cælorum vim patitur: qua gloria Domini Iſraël patribus debita, à Prophetis nuntiata, à Chriſto oblata, fide Gentium occupatur & rapitur, dum per pœnitentiam, quam Joannes prædicavit, reviviſcunt ad cœleſtem patriam, quaſi in alienum locum redeuntes. *In Matth.* 11,

Securus celſa conſcendit, qui ſe in paulò minoribus approbavit, & certo præcedit veſtigio, qui gradatim potitur accepto. Sine merito ſiquidem remuneratum putatur omne, quod ſubitum eſt: nec in exploratis ſuſpicionem refugit, quod te petente provenerit. Et contrà omnia deliberata ſunt robuſta, & totum bonis actibus obtinuiſſe creditur, qui poſt documenta laudatæ militiæ promovetur. *Caſſ. l.* 1.

Sumpſiſti nomen ex meritis, cuſtodi vt ſemper læteris veritate vocabuli: nam cùm omnis appellatio ad deliniendas res videatur impoſita, nimis abſurdum eſt nomen alienum portare, & aliud dici, quàm poſſit in moribus inveniri. Verùm hæc bonæ conſcientiæ dicta ſufficiant, quæ dubitari de illo creditur, qui à plurimis admonetur. *Ibid.*

Qui eſt ordine vel dignitate primus, debet eſſe meritorum laude præcipuus. *Idem. lib.* 1.

Indiſcreti hominis mores confuſi vagarentur, ſi aut culpa formidinem, aut virtus præmium non haberet. *Ibid.*

Junioribus conceditur ſpes laboris, dum viciſſitudo fuerit reddita veteranis. *Idem lib.* 4.

Differri non debent merita fidelium, vt ad ſtudia bonorum actuum provocentur vota eunctorum: Demus igitur, quæ ſunt juſta laboribus vt provectu piorum invitemus corda ſequentium. *Ibid.*

Sicut æquum est desidiosis laborantium præmia denegare: ita convenit exultantibus, id est, operantibus, remunerationis optata concedere. *Ibid.*

Dignum est, vt fructus laborum sequantur vota fidelium, & superior grandus accipiat, quem gestarum rerum integritas affecta commendæ. *Ibid.*

Bene moderatrix omnium rerum antiquitas consideravit, vt laboris sui pretia recipiant, qui publicis vtilitatibus obsecundant: ne quis haberetur præteritus, qui probabili fuerat actione laudandus. *Ibid.*

Hoc est profectò difficillimum regnandi genus, exercere juvenem in suis sensibus principatum. Rarum omnino bonum est, dominum triumphare de moribus, & hoc consequi in florida ætate, ad quod vix creditur cana modestia peruenire. *Cassiodorus.*

Parùm laudis habet virtutum corona, quæ ex labore non descendit: potest quidèm habere palmam, sed non habet gloriam. Hæc est magnarum ratio virtutum, vt quantò plus homo laborat, tantò plus mercedis acquirat. *Var. in serm.*

¶ Similitvdines.

Cypriani, Sicut oculus non valet esse manus, nec manus valet esse oculus: Ita etiam licet distent ab inuicem differentibus meritis, tamen singulis sua præmia sufficientur. *De singulari. Clericorum.*

Cassiani, Sicut stanni metallum, quod alicuius vtilitatis & gratiæ putabatur, fit argenti contemplatione vilissimum: & rursum auri comparatione, meritum cognescit argenti: aurum quoque ipsum gemmarum collatione contemnitur: & ipsarum nihilominus quamuis insignium multitudo gemmarum, vnius margaritæ candore superatur: Ita illa omnia merita sanctitatis, quamuis non solùm in præsenti bona & vtilia sint, verùm etiam donum æternitatis acquirunt, tamen si diuinæ contemplationis meritis conferantur, vilia, atque (vt ita dixerim) vendibilia censebuntur. *Collat. 2. c. 25.*

Meteorologia.

Meteorologia est pars Naturalis Philosophiæ, siue doctrinæ Physices, quæ considerat, & commemorat omnia corpora & species φαινόμενα, quæ secundùm naturam minùs ordinatam, in aëre, siue loco astris vicino potissimum fiunt, vi, & lumine stellarum.

Meteora sunt sublimia. Dicuntur autem vsitate meteora, corpora imperfectè mixta, nata præcipuè in sublimi, siue in aëre, & vicino elemento, ex vaporibus vel exhalationibus eductis, elevatisque astrorum vi & calore, de siccioribus terræ locis, aut humidis & irriguis, sed extenuatis, caloréque aut frigore in igneam, aëream vel aqueam substantiam commutatis. Vel sunt miraculosæ impressiones; quæ secundùm naturam inordinatiorem quidem, vt Aristoteles inquit, vt aëre, vel terræ visceribus accidunt, vt sunt cometæ, chasmata, draco volans, stipulæ ardentes, nubes, tonitrua, coruscationes, fulmina, flumina, terræmotus venti, & similes. Idem Philosophus vocat παθη, id est, affectiones, quæ in orbe elementari accidunt.

Vox μετέωρον πολύσημον est, & de etymo non parum variant Grammatici. Alij nomen factum esse existimant à μετὰ præpositione, quæ significat longè, vel procul, & αἴρω αἰωρέω, siue ἀείρω, id est eleuo attollo, suspendo, pendeo. Alij ἀπὸ τῆς αἰωρᾶς, hoc est, à suspendiculo deriuant, quorum vtriusque sententia est, Meteora nihil aliud esse, quàm impressiones, quæ in aëre sublimi pendent. Aliqui & hanc causam nominis reddunt, quod animos hominum suspensos & dubios faciant. (Id enim μετέωρον quoque significat. Ac meteora, non tantùm sit sublimitas, sed etiam sublimium rerum sit speculatio, de quibusdam adhuc dubitare, quædam aliquo modo attigisse. Vnde Meteorologia illa est doctrina, quæ explicat illa quæ in aëre sublimi conspiciuntur.

Meteora verò dicuntur Impressiones, quia aëri nouam quandam formam imprimunt, vel quòd in aëre, à causa extrinseca impressa, cernuntur. Etsi verò non omnes impressiones in aëre fiunt. Nam flumina, terræmotus & similes in terræ visceribus accidunt: tamen κατάχρησιν eadem appellatione comprehenduntur, cùm ex iisdem causis oriantur.

In Luca c. 12. filius Dei inquit μὴ μετεωρίζεσθε. Ergo non est discenda μετεωρολογία? Respondetur. Est fallacia figuræ dictionis. μετέωρον enim non modò sublimem significat. vt μετέωρα dicuntur, quæ supra in aëre sunt, sed erectum etiam, siue sublatum à terra. Vnde equus, μετέωρος qui posterioribus pédibus insistens erigitur, & μετεωρίζει dicitur equus, cùm se erigit, vt ex Xenophonte constat. Alias instructum seu paratum ad rem quampiam ira. figendam significat, aliàs naues in altum à littore deductas, vt exempla in Authoribus Græcis docent, Iosepho & Thucydide.

Aliàs fluctuantem & suspensum animo, ad rem quampiam attentandam denotat. Sic Iosephus inquit: Ad omnē nouitatem, μετέωρος ἦν, id est, fluctuabat, hoc est, non erat constans & firmo animo, sed ad quiduis attentandum inclinatus erat. Ita hoc loco verbum suspensionem animi significat: Quasi dicat Filius Dei, Ne siris animis suspensis, non siris inter spem & metum dubij, sed acquiescite agnitioni præsentiæ Dei, & spe firma auxilii diuini, ac certò statuite, omnes petentes bona corporalia, iuxta promissionem, etiam in hac vita consecuturos esse. Sic Thucydides, inquit, μὴ μετεώρους, nolite Rempublicam dubiam, & quasi pendulam in discrimen adducere: Item μετέωρος ἦν ἡ ἑλλὰς, Græcia fluctuabat, siue commota erat. Aliqui sic verterunt dictum Christi, Non curate meteora, id est, causas Cometarum, pluviarum & similium, vel ne attollamini, id est, ne sitis superbi. Sed hæc Grammatica est impropria, hoc loco. Per Metaphoram autem cum veteribus meteora appellat Aristoteles, quæ in sublimi circa locum astris vicinum accidunt.

Aër ejusdem naturæ non est. Si enim talis esset, certè, vniuersus aër, perpetuò, ex eadem materiâ, eundem effectum produceret: cui experientia reclamat. Diuiditur ergo vniuersa aërea Regio cum ignea. (Nam hic inter ignem & aërem, propter vicinitatem & similitudinem non distinguitur) in tres partes siue Regiones, in quarum qualibet, diuersa generantur meteora, qualitati aëris & regioni conuenientia, vt sit suprema media & infima. Veteres tantùm agnouerunt frigidariam & calidariam.

Suprema est, quæ vicina sphæris cælestibus, ignis appellationem sortitur, non quòd ignis ibi existat, sed quòd motu corporum cœlestium, quæ perpetuè motu circumaguntur, & radiorum vicinitate pars illa calefacta, incalescat, & incensa ad naturam & qualitatem ignis proximè accedat, vnde Aristoteles in primo Meteorologicorum docet, ignem nihil aliud esse, quam aërem purissimum & subtilissimum, siderum motu & vicinitate calefactum. Hæc regio calida & sicca esse dicitur, & pura, est rara & calida.

Media aëris regio est, quæ inter suprema & infimam regionem cõtinetur. Hæc frigida est qualitas, cùm enim aër suâ natura calidus sit & humidus, citò humiditas illa exhalat & expellitur à frigidis vaporibus à terra in eam sublatis, præsertim cùm ob nimiam distantiam à terrâ, radij solares in eam reflecti, vt eam calefacere non possint. Frigoris igitur est receptaculum. Augetur etiam & intenditur frigus huius Regionis, propter ἀνάκλασιν id est, calidam vtrimque locorum circunstantiam, siue reciprocationem. Aëris enim supremum spatium semper calet. Infima etiam calida est, vt mox dicetur. Vndè, cum frigidi vapores in hanc Regionem elevantur, & à circumstantibus contrarijs qualitatibus, in hunc quasi locum coguntur, frigere eam necesse est. Vnde frigus vtrimque coarctatur, cohibetur & comprimitur, tanquam intra septum ita vt eius actionis virtus, aliò, aut diffluere, aut exire non possit. Quare, eadem regio tempestuosa & obscura iudicatur, & dæmoniorum domicilium dicitur. Sic videmus omnia loca subterranea, & fontes, propter eandem causam hyeme esse calidiores, quàm æstate, propter frigus circumstans, æstate verò frigidiores, quàm hyeme propter calorem circumstantem.

Infima Regio terris proxima est, quæ non tantùm radiis solaribus reflexis, aliàs calida, aliàs frigida est, æstatem & brumam sentiens, pro Solis vel ad nos accessu, vel à nobis recessu: verùm etiam vaporibus calidis ascendentibus incalescit, sed diuersimode, pro ratione temporis & locorum. Nam in æstate, cùm radij sunt recti, & in locis meridionalioribus est calidior, hyeme verò & in locis borealioribus, cùm radij Solis sunt obliquiores, frigidior existit. Mutatur etiam diuersis in locis, pro ratione Veris & Autumni, siue pro radiorum Solis reflexione, vel reuerberatione. Nonnulli addunt ex recentioribus quartam, calidam quoque, propter radiorum Solis reuerberationem, cui locus circa terræ vẽtrem designetur, in qua generentur terræmotus, & alia subterranea.

Pontanus hanc diuisionem eleganter carmine complexus est, quod scholasticorum causa adscribam. Extat c. 18. in libello Meteororum.

Et quoniam tres in partes distinguitur Aër,
Prima aquè patiens est frigoris, atque caloris,
Alternásque vices alternâ sorte rependit,
Vere tepens, æstate calens, eadem horrida bruma
Proxima ab inflexu radiorum amota, malignum
Frigus, & algentem latè complexa rigorem,
In quam caruleus passim vapor actus inerrat,
Vnde cadunt imbres, vnde & nix conciat alas
Vltima torrenti semper sitit vsta calore
Flammarum, consueta vagos involuere tortus.

Hæ tres Regiones aëris sunt receptaculum omnium impressionum Meteoricarum; & ex hac distinctione triplex differentia Meteororum sumitur.

Triplices sunt impressiones Meteorologicæ vsitata distinctione. Quædam sunt ignea & calida meteora. Quædam sunt aërea, vel aquea & frigida. Quædam sunt mixta. Id est, alia sunt simplicia, alia composita. Simplicia sunt aut ignita, aut aërea, aut aquea. Composita his mixtis constant. Est & alia quædam divisio, quæ ex numero Elementorum sumitur. Quædam enim dicuntur ignea, quædam aërea, quædam aquea, quædam terrea. Sed de terreis, quæ intra terræ viscera progignuntur, qualia sunt metallica, & alia subterranea, de quibus Aristoteles in 4. Meteorolog. hic non dicitur.

Ignita Meteora ex inflammatis & ardentibus fiunt exhalationibus, in sublimiore seu calidiore aëris promptuario. Hæc duplicia sunt. Quædam ὑπαιθρώματα siue flammea, quæ ex exhalatione magis vncta orta fiunt, & ignem conceptum diutius retinent, vt sunt Cometæ stellæ cadentes, & similia. Et hæc dicuntur φάσματα. Cicero spectra interpretatur, cùm aliquandiu consistant, & non protinus euanescant.

Alia sunt, quæ fiunt ex sicca exhalatione, & hæc cum motu flammam concipit, citò deflagrat, vt sunt stipulæ ardentes, capræ saltantes, &c. His igneis meteoris annumerantur phantasmata, cùm in exhalationibus, & circa stellarum corpora multiplici differentia conspiciuntur figuræ, quæ statim euanescunt, vt sunt parelij, hiatus, &c.

Humida, siue aquea Meteora sunt, quæ pro ratione suæ materiæ, id est humiditatem & grauitatem aquosam incendi non possunt. & in medio, vel infimo veris interstitio, siue terræ ventriculo gignuntur. Hæc sunt duplicia. Quædam propriè sic dicta, quæ fiunt ex vapore humido & aquoso, quorum nonnulla in aëre, vt nubes, pluviæ, grando, nix, ros, pruina, quædã in terræ visceribus procreantur, vt fontes, flumina: Quædã improprie aquosa dicũtur. Non enim generantur ex humido vapore,

sed

sed nubibus, tanquam symptomata accidunt; propter siderum radios, in nubes incidentes, vt sunt virgæ, parelij, iris, corona, halo, & similia.

Aërea vel in media Aëris regione fiunt, vt venti, fulmina, tonitrua, &c. quæ nimirum ex siccioribus & calidis exhalationibus fiunt, vel in terra oriuntur, vt terræmotus.

Composita non sunt ex vno simplici fumo, vel de exhalatione, vt ignita, vel ex vapore, vt quosa nascuntur: sed ex confusione halituum fiunt, vbi fumi miscentur, vel saltem diversi concurrunt. Nam cùm vapor & exhalatio sint diversæ species (alia enim sicca, alia humida est) inter se pugnantes permiscentur, diversas in aëra formas gignunt.

Est & hæc divisio meteororum notanda: Alia sunt perpetua æthereæ regionis, vt sunt φαινόμενα, Planetarum & fixarum, ortus & occasus siderum, motus periodici, diurni, &c. Alia sunt caduca, quæ in elementari regione fiunt, vel ex exhalatione, vel ex vapore.

Meteora dividuntur etiam in σημαντικὰ & in ἀσήμαντα. Ἀσήμαντα sunt, quæ suâ naturâ, si moderata sint secuturum aliquid nihil admodum, neque vllas effatus dignas mutationes, præmonstrant, cùm nec mensuram quantitate, aut tempore excedunt, vt sunt pluviæ, nives, rores, pruinæ tonitrua, & alia hujusmodi. Nihil enim aliud quàm de suis causis effectus perhibent. Prorsus enim rejicio commentitias, & ab Ethnicis effictas tonitrui significationes.

Σημαντικὰ cœli constitutiones, aëris que & tempestatum mutationes, ventos, pluvias, turbidum aërem, serenum, clarumque, calidiorem, humentem, aridorem, gelidum, frigentémque, salubrem, pestilentem, aut alio modo noxium quibus continuò afficiuntur & illa corpora, quæ excitata meteora, inductæve qualitates, tum contingunt, tum subeunt, ac penetrant, vel privatim ac peculiariter Regnis ac Rebus publicis clades, calamitates, bella, mortes exitia vitæ, earúmque rerum, quæ vitæ vsibus, ac necessitati serviunt denuntiant. Hæc subdividuntur ab Astrologis. Alia enim signa sunt & causæ simul significatorum, quædam signa & causæ, sed diversorum significatorum, respectu.

Meteora signa & causæ mutationum sunt quæ fiunt in aëre, vt sunt venti, halones, irides, omniáque ignita meteora, & præcipuè Cometæ.

Signa tantùm sunt colores varij, qui in solis, Lunæ & Stellarum variantur conspectu ac lumine quique circa exortus, decubitúsve cardines. Sole illucescente, aut evanescente, in vaporibus ibidem pendentibus tinctíque Solis nitore, aut nubibus quacumque cœli parte, & quovis tempore, ex admixtu luminis apparent, jut sunt παρήλιον, atque παρήλια, &c.

Signa tantùm, simúlque signa & causæ sunt pleraque ἀσήμαντα etiam Meteora, & si præter naturam, præterque vsitatum, & consuetum morem, aut vehementiùs ingruant, & vrgeant, aut alieno, insolitóque tempore appareant. Talia sunt, hyberno tempore, sæpiùs excussa fulmina; impetuosæ, procellosæ, & inundantes rapidissimo fluctu aquæ pluviæ, aut turgentia flumina, violentiùs incumbentes, instantes, & concutientes ventorum flatus ac turbines, terræ concussiones, tum verò vel maximè Cometarum ardores.

Non possunt autem omnium Meteororum monstrari causæ Physicæ. 1. Affirmat enim sacra Scriptura multa oriri à primâ causa rectrice & moderatrice vniversæ naturæ, incomprehensibili & infinitâ, præter consuetum & solitum modum, quæ liberrimâ voluntate, sine connexione stoicâ, secundarum causarum, multa perficit, mutat & excitat, quæ insolitorum & singularium casuum sunt prænuntia. Multa etiam molitur & turbat in aëre Spiritus ille malus, Dei permissu, de quo testatur Apostolus, quod in aëre circumvolitet. Unde & Theologi nonnulli mediam regionem aëris dæmonum domicilium esse opinati sunt, ut antèà diximus.

Huius generis Meteora, sæpius ardente toto cœlo, vidimus per triennium terribili specie, quæ verè non procul diem lætissimi reditus filij Dei in nubibus, tempus restaurationis & refrigerij abesse testantur, de quo inquit Sanctus Petrus, *2. c. 3. v. 7.* Cœli qui nunc sunt & terra eodem vèrbo repositi sunt, igni reservati in diem judicij, & perditionis impiorum hominum.

Causa efficiens meteororum omnium naturalium est duplex, aut divina, aut naturalis. Divina est Deus ipse, qui condidit singulari harmonia elementarem regionem, vt subjecta æthereo firmamento sit domicilium harum impressionum. Hinc sacra Scriptura Deo Optimo, Maximo, Patri Domini nostri Jesu Christi, accepta fert Meteora, vt est apud Davidem; *Ignis, glacies, faciunt verbum eius.* Item, *Qui dat nivem sicut lanam.* Et Moyses, inquit, *Tonitrua audiuntur tertia die, fulgura micant nubes densa montem operit.* Item, *Tonitrua dedit Dominus, grandinem, fulgura discurrentia super terram.* Et Job dicit... *Tonabit Deus in voce suâ mirabiliter: qui facit magna & inscrutabilia.* Tales sententiæ, infinitæ sunt in sacris, quæ hic nos confirmant, quòd rectè statuamus, Deum omnium rerum vniversalem & primam causam esse.

Efficiens causa naturalis remota, sive media dicitur, per quam Deus seu organon eadem operatur. Estque lumen Solis, & Stellarum, sive vis luminis cœlestis, hoc est, non solùm Solis, Lunæ, & cæterorum Planetarum: sed omnium etiam stellarum fixarum, virtute, motu, & lumine suo: seu influxu, præparans & elevans materiam ex inferioribus Elementorum corporibus, & ad singulares quosdam motus, & aliam formam recipiendam aptam reddens. Non enim Elementa peregrinas qualitates gignunt, recipiunt & induunt, nisi potentia cœli, & motus corporum cœlestium, quibus hæc inferiora corpora excitantur, & moventur, illis subministratur. Hæc causa aliàs universalis, sive secundaria dici potest, quâ Sol & astra agunt in Elementaria, quæ ita sunt condita, vt inferiora ab astris aliquando pendeant, & superiorum imperata faciant, sicut Pontanus dicit:

Ipsa autem cœli motu, ac signa tuentur,
Imperiisque adsunt stellarum, & iussa capessunt.

Causa efficiens propinqua est in primis Qualitatibus vt postea dicetur. Materialis causa duplex est, Remota & propinqua. Remota sunt ipsa Elementa, Ignis, Aër, Aqua, Terra. Propinqua etiam duplex est, Exhalatio scilicet & vapor. Hæc proxima apud Aristotelem ἀναθυμίασις dicitur, id est, evaporatio, & in exhaltationem ac vaporem sejungenda est. Illa quidem matris, hæc aviæ rationem habet. Evaporatio enim, alia est sicca, alia humida. Illa vaporis nomine, hæc exhalationis effertur.

Generatio hæc materiæ sic in generatione declaratur. Tertia cum aqua infusa in unum conglobata corpus, mediam & infimam mundi sedem tenet, in quam feruntur omnia. Nam & cœlestium corporum radij, in eam rectissimo procidunt lapsu, & quicquid aër diutius sustinere nequit, suopte impulsu delabitur, vel procumbit in terræ convexum, vel ipsi se insinuat. Exhalationum & halitum ipsa est velut penus ac nutricula. Solis enim cæterorúmque siderum fota, sucta & mulsa radiis, quos ex aëre demissos excipit ac cumbibit humores, quósve aut sibi intos, aut infusos extrinsecos celat, extenuatos in halitus, assiduâ vicissitudine remittit.

Eorum verò omnium, quæ è terrâ, aquisque evaporant, halant, aspirant, sursúmque perferuntur, receptaculum est aër, qui terram & aquas ambitu suo complectitur. Tractus ejus altiores fervent, vt diximus, in quem aridiores, calidiorésque perferuntur halitus, frigent humiliores, vbi crassiores & inferiores resistunt. Utrosque immutatos calore aut frigore, aut à Sole, stellísve dissussos, móxque dissolutos; terra rursus accipit, alternâ vicissitudine ad hunc modum vltrò, citròque nunc exorbens illos, nunc contra expirans, atque evomens: constabítque hæc regerendi admittendíque materiam alternatio, in his subjectis Meteororum, tamdiu, quamdiu cœli circumactu stellarum circa terram volutabuntur corpora. Ex hac terrarum disparili aspiratione origo est Meteororum, quorum ob materiam, locum & efficientem causam formæ sunt dissimiles.

Differentia inter exhalationem & vaporem ab Aristotele traditur in discrimen acutè & eruditè. Est autem exhalatio, sive ἀναθυμίασις, vel ἀτμὶς (nonnulli ἀναθυμίασιν communi vocabulo describunt) fumus, calidus & siccus, potentia ignis, qualem ab igne ascendere videmus, vel est expiratio calida & sicca, sed subtilior, ex qua Meteora ignea & aërea propagantur: vel est siccitas terrestris, ita per calorem astrorum rarefacta, vt in subtiliores aëris partes resolvatur. Quare paulò altiùs attollitur, & caliditas per se cum siccitate levior est, quàm cum humiditate.

Vaporem appellat Philosophus, fumum calidum & humidum, potentia aquam, qualis ab aqua efferveſcente exhalat. Græcis dicitur ὑγρὰς. Vel est fumus, humidus & tepidus, sed densior, ex aqua, calore Solis & astrorum ita rarefacta, vt aëri imo, qui in nostra vicinia est, seu spiritui similis fiat. Ex hoc Meoteora maximè aquea fiunt. De hac causa & efficiente Pontani versiculi noti sunt.

Terra etiam duplicem exhalat saturata vaporem.
Humidus hic, crassóque madens se corpore vix fert:
Aridus & calido sustimine prosilit alter;
Accipit hos latè in gremium circumfluus aër.

Causa formalis duplex est: Propinqua est vis evaporationis quæ pro sua natura novam formam vapori introducit. Remota est ipsa qualitas aëris, quæ pro natura loci, motus, & materiæ, ac dissimili operatione astrorum, in ipsas exhalationes & vapores, aliis atque aliis modis, naturæ formam attribuit. Hinc sunt quidem dissimiles & diversæ formæ horum vaporum miro quodam ingenio atque ordine naturâ distinctæ.

Alia forma est generalis, vel exustio, quam Meteora ignea recipiunt vel congelatio, vt nix, grando, pruina: vel incrassatio, vt ros, pluviæ: vel coloratio, vt iris, halo, parelius. Aut est specialis, quæ pro figura materiæ sumitur: vt Draco, quia figuram draconis habet lampas: pitheres, id est dolearis Cometa, & alia phasmata & phantasmata.

Causa finalis, hæc est; scilicet quòd omnia in hac natura destinata sunt ad certos fines, qui ab aliqua mente gubernante hanc totam naturam dependent. Quare non est existimandum, has impressiones in aëre casu & temerè confluere, neque certum aliquem in naturâ appetere finem. Est autem duplex causa finalis Meteororum. Alia est Physica, alia Theologica.

Primò enim Physicè loquendo, aëris mutationem significant, serenitatem, tempestatem, humiditatem vel siccitatem. In igneis etiam salus animalium spectatur. Nam per hæc fumi sublati consumuntur, ne putredine omnia suffocentur & extinguantur, qualis & eventationis vsus est, in corpore humano. Quin & aqueis homines carere non possunt, pluvia, fluminibus, fontibus, nubibus, ventis, non tantùm vt aqua effundatur & colligatur, sed etiam, vt Solis ardor aliquando mitigetur, terra humectetur, & animantia magis invalescant. Breviter; Nullum est Meteoron, quod non suam manifestam, seu occultam vtilitatem habeat. Hinc Rex Ptolomæus inquit, Trajectiones & crinitæ secundas partes habent in judiciis, tamen ab hominibus non imprudentibus etiam earum significationes aliquo modo animadverti possunt.

Deinde Theologica finalis causa est consideranda. Sæpe enim Meteora prænuntiant aliquid mortalibus, aut præmonent de secuturis malis, aut terræ nocent, vel vtilitatem adferunt. Hinc experientia testatur, quòd signa sint impressiones, & recte quidem à Philosophis annumerentur signis.

Multæ sunt vtilitates doctrinæ Meteorologicæ. *Primò* enim hæc doctrina Stoicos refutat, qui contingentiam & Providentiam tollunt, & docet etiam contra Epicuros; hunc mundum non regi casu; nec omnia

fieri necessariò, nec fortuitò exoriri Meteora, quorum alia producuntur,ideo,vt sint signa futurorum eventuum,qualia sunt parelia, irides, halones:partim,ut sunt quasi instrumenta, quibus hominum ingravescentem malitiam puniat Deus,vt sunt grandines,procellæ, fulmina,terræmotus, Cometæ &c. Partim etiam,vt terram suaviter rigent, aut nimiùm humectatam exsiccent,vt sunt pluviæ, nives,ros, ventorum flatus, & similia meteora.

Secundò, excitant mentes ad pietatem & timorem Dei. Cùm enim Cometæ exoriuntur, quos magnæ & publicæ calamitates consequuntur,vt pestilentia,sterilitas agrorum,mortes Regum,Imperiorum ac Religionum mutationes, commonefaciunt singulos de ira Dei,ut naturam aspiciant,& mitigationem pœnarum seriâ pœnitentiâ efflagitent.

Tertiò vtilitas est,vt de adventu filij Dei mentes confirmentur, qui ipse monet, *Luc.* 21. futurum, ut sub finem mundi signa sint in Sole, Luna & stellis, tunc capita levanda, & novissimum diem expetendum esse.

Quarta est, vt doctrina Ecclesiæ rectè intelligatur, quæ multis in locis, pluviarum,roris,mannæ,iridis,stellarum cadentium, & similium apparitionum meationem facit, quarum vocabula cùm non intelliguntur,quis fructus & vtilitatis ex ipso Textu sumi poterit?

Quinto,Necessaria est hæc doctrina, & plurimùm nobis confert, ad intelligendos multos locos in scriptis Physicorum, Poëtarum,& similium authorum.

Sexto,ad publicam societatem referri debet.Hinc enim publicè grassaturos morbo,sive epidimiales prævidemus,ex Cometarum, & tempestatum exortu,quos arte prohibere atque avertere licet,& aptam curationem meditari, quod vel vnico exemplo Hippocratis est manifestum.

Septimò, hæc doctrina moribus prodest. Singulos enim monet de imbecillitate humanæ mentis & vitandâ falsâ sapientiæ persuasione, vt cum omnium Meteororum sufficientes causas ostendere nemo possit, animósque hominum suspensos faciant,sive μετεώρους, cogitans illud Hippocratis,esse verissimum, *Ars longa vita,brevis*,& hæc ipsa mutila, imperfectàque cognitio excitet in nobis ardentem amorem vitæ æternæ, in qua ipsum filium Dei, Doctorem de rebus maximis Creationis & Redemptionis nostræ, ac totius Machinæ mundi structurâ, verè æternâ Meteorologiâ dulcissimo colloquio, sine ænigmate, differentem audiemus.

Octavò,ipsa etiam jucunditas,vtilitates & dignitates auget, & heroicas mentes excitare debet, vt huic Doctrinæ excolendæ ac cognoscendæ,aliquid temporis tribuant.Quid enim suavius est, quàm videre mirandum consensum cœli,& aëris proxime nos ambientis, qui facillimè sentit planetarum inter se congressus,aut oppositos radios,atque stellarum etiam,vel minimarum cum Sole exortus & occasus, vt experientia manifestè ostendit?Quanto enim stellæ minores videntur, cóque etiam proculdubio altiores,& à terrâ remotiores, tantò majorem vim habent afficiendi & turbandi aërem.Hinc Sirius occasu Heliaco aërem vrit, & torrefacit. Tempestates pluviosas cum circumsitis succulis Palicium commovet.Intonat,& grandine ferit Arcturus,fundunt aquas Pleïades. Imò Asselli & Præsepe, obscurissimæ stellæ, in pectore Cancri positæ quæ non nisi sereniissimis noctibus cernuntur,cùm Sol,Luna, Mars,ad' illas accedunt,plerumque aërem imbribus turbant,nisi vniversales causæ pluviarum materiam absumentes,obstiterint.

Postremò,Sumi hinc possunt eruditæ imagines, de rebus maximis, sicut Basilij exemplum docet. Is enim venerandæ doctrinæ senex, sanctam Trinitatem, appositâ similitudine, cum triplici colore confert Arcus cœlestis, quem Iridem vulgò nominamus. Sicut enim in Iride, manifestè tres colores discernimus, & sensu separationem deprehendere non possumus:Ita in Trinitate tres personæ fulgent, nec ullam ipsarum inter se differentiam in naturæ essentia esse non dubitamus. Nam & in exemplo diversitas personarum; præbens multicolorem illam lucem,una est, quæ per radios veri Solis in se reflectit:flos autem, vt videtur varius est.

Nec ad rem,quòd, qui suo nos nomine parùm verecundè ac modestè compellare,hujusce temporis hæretici, non erubescunt, Sanctorum venerationem,& imaginum cultum ascititio Idololatriæ carbone in vanum delineant.Non enim aut æs,aut lapidem, aut lignum ex quo conflata,aut sculpta imago, sed illud quod per eam nobis repræsentatur in Deo veneramur:ideóque preces quascunque illi offerimus,ad Dei optimi,maximique honorem respiciunt; & per dicti veri Solis radios ad proprium lumen, & originem suam recurrunt.

Aristoteles præcipuè tantùm undecim recenset ignita Meteora. Alij plures formas numerant, quarum appellationes semper in conspectu esse debent.Ac numero 15. plerumque recitantur.In suprema Aëris Regione nascitur.1.Κομήτης id est,Cometa,sive Crinita stella,2.Πωγωνίας id est barbata stella,à πώγων, id est barba.

In infima verò regione flammæ sunt.3.Castor & Pollux,id est,lumen præcedens & sequens 4. Candela accensa 5 Lampas. 6 Scripulæ ardentes. 7. Ignis perpendiculares. 8. Lances ardens.9. Capræ saltantes, sive Αἶγες πηδῶσαι. 10. Candela altum accedens.11. Stella, rectè cadens 12. Stella, obliquè cadens. 13. Draco volans. 14. Chasma. 15. Ignis capita lambens.

Ignita Meteora, sive ὑπερκαύματα, vt Ptolomæus vocat, dividuntur in trajectiones ascendentes aut descendentes. Ascendentes sunt, quæ ex inflammata exhalatione generatæ, mediam aëris regionem penetrant, ac in supremam partem ascendant. Descendentes sunt quæ in infimos promptuarios aëris accenduntur, & generantur ex exhalatione, quam ut debiliorem, natura mediæ regionis, frigiditate repellit, quò minùs ad supremam aëris regionem ascendere possint. Possunt igitur discerni figura,positu,copia,& paucitate materiæ.

Species humidarum impressionum aqueæ ferè sunt hæ duodecim. 1. Nubes,,Νέφη. 2.Nubecula,3. Nebula. 4. Pluvia, Ὑετός. 5. Ror. Δρόσος. 6. Manna. 7. pruina, Πάχνη 8. Nix, Νίφετος. 9. Grando. 10. Granula. 11. Nimbus. 12. Fontes his, propter affinitatem. Thermæ lumina, mare cum sua salsedine, atque æstu, sive reciprocatione annumerantur.

Media Meteora, vel species trajectionum sunt ferè novem.1. Venti. 2. Tonitrua. 3. Fulmina. 4. Fulgetra. 5. Fulminis lapis. 6. Procella. 7. Auræ. 8. Turbo. 9. Terræmotus: huc etiam aliqui referunt impressiones coloratas, vt sunt Galixia, colores nubium,& nebularum,rubedo vespertina & matutina obnubilatio Solis rubentis, vel pallentis, Corona, sive halo Solis,halo Lunæ,Iris à Sole,Iris à Luna, Parelia, Parselinæ.

Physici{autem}has Meteoricas impressiones imperfecta mixta vocant, quia sunt substantiæ corporeæ, ex contrariis qualitatibus constitutæ,sed imperfectæ. Non enim diu subsistunt, sed vel statim consumuntur, vel evanescunt,vel liquescunt,vel in elementa, ex quibus nata sunt, convertuntur. Nec perfecta vlla hic fit transmutatio,& priores formas in mixtione non prorsus abjiciunt, cùm tantùm mutua quædam qualitatum alteratio, & dissimilium naturarum conjunctio fiat.

Meteora frequentius apparent tempore Autumnali. Hoc enim anni tempus maximè est temperatum ex siccitate & calore. Sic vere interdum accidunt,simili de causa.In hyeme valdè ratò, Est enim frigida, & terram claudit, ac meatus terræ propter frigus constringens occlusi sunt, neque ita recti sunt radij, vt fumosos spiritus ex cavernis terræ extrahant.Quare;sub id tempus evaporatio fieri nequit. Nec in æstate, quæ tum calida & sicca sit,consumit materiam,adurit & exsiccat,antequam elevetur,& alteratio instituatur. Mutatur etiam apparitio Meteororum,pro diversitate zonarum,qualitate anni, ventorum & climatum. Fiunt etiam tam de die, quo propter Solis præsentiam non apparent, ipso splendente, quàm de nocte.*Idem. ibid.*

Cometæ inter Meteora primas tenent,non tantùm propter luminis, formæ & motus diversitatem, sed etiam cùm horribilia illos eventa sequuntur,Cometa est halitus viscosus,sive exhalatio calida & sicca, terrestris, pinguis & lenta virtute astrorum in supremam aëris regionem paulatim & particulariter sublata,vbi propter ignis vicinitatem, & materiæ proprietatem,collecta in maximam molem, motu corporum cœlestium inflammatur, atque longo tractu, proprio motu circulariter progreditur, ad Astri motum, sub quo nascitur,vel alieno ad motum supremæ regionis aëris,id est,ab Oriente in Occidentem,vel velut fixè in cœlo consistit,nec in vllam mundi partem fertur, quod incendium comitantur siccitates,flatus ventorum,pestes,& alij tristes eventus. Latinis,stella crinita dicitur, quo & Lucanus respexit,dicens. *Crinémque horrendi sideris.*

Cometa dicitur παρὰ τὴν κόμην,Id est à coma,vel crine eo quod comas luminis ex sese fundat.Est igitur Cometa crinita flamma, agens in exhalationem calidam & siccam, lentam & viscosam,sublatam in supremam aëris regionem.

Cometarum duæ sunt species secundum Aristotelem, Cometes & Pogonias, id est Crinita & Barbata; πώγων enim barbam significat. Sic enim ille ait:Quod si tota ardeat materies, Cometes, id est, Crinita appellatur. Sin flamma spargitur, in longum. πωγωνίας, id est barbata nominatur. Ad has duas species referri possunt omnes Comētarum appellationes, quæ apud Plinium & alios enumerantur hoc ordine, propter diversas formas. Nam longiores ad pogoniam,cæteræ ad crinitam formam congruunt.

Apud Plinium, lib.2. & alios hæ sunt appellationes;1. Κομήτης, id est, Crinita, 2.Πωγωνίας, id est,Barbara, 3. Ακοντίας, à jaculi forma.Nam ἄκόντιον jaculum significat. 4. Ξιφίας, ab ensis figura,à ξίφος, quod gladium significat.5. Δίσκους, à disci rotunditate. 6. Πιθίτης, à dolij similitudine, πίθος enim dolium notat. 6. Κερατίδες, à cornu figurâ. 8 Δαμασκίδες, à facis similitudine. 9. Ιππίς, ab equi, seu equitis idea. Alias rosa dicitur. 10. Αργυροκομῶντες, ab argenteo crine. 11.Δογχίτης, ab hasta.

Materia circa quam,sive subjectum Cometarum,est exhalatio calida & sicca,id est,halitus terrestres, viscosi & lenti, & inflammabiles, qui non uno momento educuntur. Initio enim materia est exigua, & continuâ successione paulatim crescit,donec in immensum aucta, suâ mole,vel maximum montem æquet, & tantum incendium alat; hinc decrescit,donec absumpta materia planè extinguatur.

Causa efficiens Cometarum in genere est lumen corporum cœlestium,sive virtus cœli, quæ in terræ visceribus primò hanc materiam concoquit, præparat ad tantum incendium, illámque postea educit in supremam aëris regionem, & ibi format ac incendit.

Causa specialis efficiens, est terra aliqua siderum maleficorum,conjunctio,vel eorundem atroces aspectus, vel etiam Eclipsis aliqua insignis infaustis.Maleficæ enim stellæ Saturninæ cum Saturno suâ vi, lumine & motu, occultâ quadam virtute retentivâ, constringunt poros terræ, ac colligunt in ea noxios ac superfluos vapores, qui cùm non habent exitum in terra, concluſi putrescunt. Postea martis sidus accedens.& stellæ fixæ Martiales, poros terræ propter caliditatem quam habet, iterum recludit, ac illos fumos educit magna vi, qui educti in supremam aëris regionem ibi incenduntur

Causa propinqua efficiens,est suprema aëris regio,quæ propter suam caliditatem hanc materiam eductam incendit.

Causa efficiens ipecialis Cometarum asscribitur tribus infaustis & maleficis planetis, scilicet Saturno frigido & sicco, Marti calido & sicco, & Mercurio versatili, propter siccitatem & caliditatem. Ac Mercurium præcipuè halituosum esse nemo dubitat. Cùm igitur, sunt atroces siderum positus, & hæ infaustæ stellæ dominantur in Conjunctione superiorum, aut in Eclipsi magnæ quantitatis. præcipuè Solari,

obtinent

obtinent dominium, vel luminaria infausto radio intuentur, in primis, cùm infausta superiorum coniunctio præcessit Planetarum, materiam habituum venenatam contrahi, infici & inflammari experientia docet. Ex hac regula insignis astrologus D. Appianus, Cometam prædixit, qui fulsit anno 1532. & confirmari potest apparitione Cometarum, quos anno 1558. seqq. vidimus.

Non semper nascitur Cometa in tali erraticarum & Eclipsium constitutione. Maxima enim est mutabilitas materiæ, & non semper idonea est quæ Cometam generare possit. Vidimus anno 1556. mense Martio Cometam colore subnigro ac liuido, quem Eclipses Solis præcesserunt admodum horribiles, in Scorpione signo Martiali, & in Virgine. Anno enim Domini 1547. facta est Eclipsis in vltimo gradu Scorpij, nonæ domus, quæ his locis dedicata est: Mars fuit gubernator cum Mercurio ac Venere, constitutus non procul à loco Ecliptico. Anno Domini 1551. contigit Eclipsis Solis, satis magna in 17. gradu Virginis, Marte in medio cœli supra locum Eclipsis eleuato, & in suo detrimento posito. Præcessit simul magna coniunctio superiorum Planetarum in 29. gradu Scorpij. Hanc subsecuta est oppositio magna superiorum Planetarum, in extremo Aquarij & Leonis, quæ paulo post renouata est in Piscibus ac Virgine. Ex his & similibus causis Cometam illum exarsisse dubium non est.

Alium cometam conspeximus anno Christi 1558. mense Augusto, qui cum superiore eundem colorem obtinuit. Præcessit hunc eclipsis Solis terra, in 20. gradu Scorpij, dispositore eius Marte, in angulo supremi cœli posito. Omitto plura exempla. Sic anno Domini 1567. die nono Aprilis, paulò post meridiem, in 26. gradu Arietis, maxima eclipsis accidit. Hanc præcessit coniunctio illa magna, anno Domini 1563. mense Septembri, in principio Leonis, quæ postea aliquoties facta est, qualis Syzygia Planetarum non est facta ab annis octingentis fere, nec intra totidem futuræ est, si mundus stabit diutius. Ipsa etiam Eclipsis, terra & horrenda erat in domicilio Martis, nec similem habuimus ab annis 22. nec multis futuris sæculis similem habituri sumus. Forsitan, hæc constitutio valdè horribilem Cometam nobis pollicetur. Pleraque enim congressus Planetarum in signis igneis Cometas denuntiant, Sic anno 1434. quo Cometa fulsit, coitus fuit planetarum in Leone, & cùm in Ariete Planetarum esset coacervatio, anno Domini 1556. mense Martio, statim Cometa secutus est.

Anno Domini 1583. mense Maio accidit conjunctio magna superiorum Planetarum, in vltima facie Piscium, cui statim sequente anno maxima coacervatio omnium Planetarum in Ariete succedit, circa finem mensis Martij, ac principium Aprilis. Et quod plus est, paulò post eam, conspicietur Eclipsis Solis, in 20 gradu Tauri, penes caput Algol, stellam fixam violentissimam, ac pernicioſissimam, gubernatrice eius Venere, quinque Planetis in Ariete associata, & tendente versus 12. domum. Ex tali constitutione siderum, cùm in signo igneo fiat, Cometæ ingentis apparitionem conjicere poterit Astrologus & varia prodigia, hoc quidem tempore, quod exactè cum periodo veteris Testamenti, seu duratione Politiæ Iudaicæ congruit, & singulari vaticinio Regiomontani celebrantur.

Forma Cometarum est ipsa flamma ardentis exhalationis, quæ semper non est eadem, & situm, nec non qualitatem materiæ comitatur. Cùm enim terra aridorum, calidorúmque halituum, maiorem continua longi temporis successione materiam edit, & in clariorem aëris, tanquam propriam ceham abripiuntur halitus illi effumantes, primò pauciores ac rariores, mox accedente multitudine aucti & conglomerati, post magis magisque cocti, ac cœlestium corporum radiis flagitati incandescunt, pro materiæ conglomeratione, non vnam semper, sed aliam atque aliam speciem præ se ferunt. Si quæ ascendant ab inferioribus coalescendo inhærendoque inferiore à parte, longiore tractu propendeant deorsum, jubam in speciem prolixioris barbæ exerunt, & pogoniam speciem repræsentant. Si in vnum velut globata, congeratur ac cohæreſcat acervum, materia, nullò dependente appendice comarum modò formant comata & crinita sidera, siue stellas concinnatas, vt Latini loquuntur.

Notandum est & illud hoc loco, quòd vniuersa materia Cometarũ, non eodem momento, vel sublevetur, vel in tantæ molis coagmentetur corpus, sed paulatim effertur sibique adhæreſcit inuicem, donec concepta ex illisis stellarum radiis flamma, velut fomes incendatur & illuceſcat, flagrátque donec deficiente pabulo ignis euaneſcat.

Generalis igitur Cometarum generatio ex prædictis colligi potest, si cum attentione consideres causas. Commata sidera fiunt ad hunc modũ. Siccæ aspirationes è terra ad superiores aëris partes abripiuntur, & cõtinua successione & adhæsione congestæ tandem inflammãtur. Has autem cogit, iungit, constituat, & radiis suis, velut flammâ subditâ incendit, impellit, quandoque & ducit errantium siderũ congressus: & configurationes, sub idoneis octaui cœli locis, in primis Martis, Mercurij, Saturni, & Lunæ, præsertim, si luminũ deliquia incidant. Si igitur Lunâ deficiente, aut Sole laborante in Eclipsibus, eodẽ momento dicti Planetæ coëunt, exprimunt ex terra magna copia lentos, viscidos, ac venenatos halitus, vel putrefacto, vel corrupto alioquin, vel allato naturali humore. Calore eos Mars, natiua vi Mercurius gignit, Saturnus ne exspirent ac dissipentur, astrictione comprimit ac cohiber, donec Martis violentiâ porti aperiantur. & materia iam collecta, magna vi, in summam partem supremæ regionis aëris producatur, vbi accedente etiam motu & caliditate sphæræ, ignis vicinæ & supremæ aëris regionis incenditur, & pro dissimilitudine materiæ diuersam formam refert.

Cometæ vt plurimùm in septentrionali cœli plaga fiunt. Ibi enim plurimùm est auræ pigræ, quæ huic incendio facile materiam præbet. Interdiu verò raro Cometæ conspiciuntur, propter magnitudinem luminis Solis. Quod autem Plinius refert; Seneca & Suetonius, Cometã interdiu visum esse ludis Aug. Cæsaris, hora diei vndecima, id interpretatur Pontanus de die naturali, id est, de toto spatio diei & noctis, quo Sol ab vno puncto æquinoctialis egressus, ad idem reuertitur, elapsis 24. horis, cum additamento. Ita intelligit horam vndecimam noctis. Nec absurdum est, si intelligas Plinium de 11. hora Zodiaci, siue inæquali. Sicut autem aëre partim sereno, partim nubilo conspiciuntur stellæ: ita verissimile est Cometas interdiu conspici posse. Sic crinitam stellam Henrici primi temporibus apparuisse scribunt. Disputatur etiam de sententia Plinij, qua affirmat, nunquam in occasura parte conspici Cometam. Sed hæc sumpta est ab Aristotele, & à Plinio male reddita. Intelligit enim Aristoteles Cometas supra horizontem, absque occasu evanuisse & extinctos esse materiâ longè incendio attenuata, & absumpta, Scribit & hoc Aristoteles, simul aliquando plures cometas esse visos. Sed hoc cõpertum esse nõ putatur, etsi Plinius quoque annotarit.

Nunquam crinita sidera emicuerunt sine maximis significationibus, Quam verò horrendum sit omen miseris mortalibus. Pontanus eleganter docet verbis his.

Ventorum quoque certa dabunt & signa Cometæ,
Illi etiam belli motus, feraque arma minantur,
Magnorum & clades populorum, & funera Regum;
Vt cùm seu cæli occasum, seu Solis ad ortum
Extulerint caput infelix, & crine minaci,
Horrendum latè implerint terroribus vrbes.
Si steterint, certoque loco vestigia figent,
Finitimi bello inuadent, ciuiliaque arma,
Fœdabunt socias cognato sanguine dextras,
Sin ortum tendent versus, peregrina moueri
Bella scias, hostemque extremis assore ab oris.

Sunt & Claudiani versus notissimi, qui extant lib. 4. de bello Getico.

Et nunquam cœlo spectatum impune Cometem,
Qui primum roseo Phœbi prolatus ab ortu,
Quæ micat astrigera senior cum coniuge Cepheus,
Inde Lycaonica paulatim expulsus ab Arcto,
Crine vago Getici fœdauit sidera plaustri;
Donec in exiguum moriens vanesceret ignem.

Omnium verò copiosissimè descripsit hoc genus Meteororum Manilius lib. 2. Astronomicon.

Nunquam sutilibus excanduit ignibus æther,
Squallidáque eluſi deplorant arua coloni,
Et steriles inter sulcos defessus arator,
Ad iuga mœrentes cogit frustrata iuuencos:
Aut grauibus morbis & lenta corpora tabe
Corripit, exustis lethalis flamma medullis:
Labentesque rapit populos: totasque per vrbes
Publica succensis peraguntur fata sepulchris.
Quin & bella canunt ignes, subitóque tumultus
Et clandestinis surgentia fraudibus arma.
Ciuiles etiam motus cognataque bella
Significant, &c.

Breuiter; Cometæ nonnisi aduersa significant. Vnde verissimum est quod præclarè dixit Camerarius. Οὐδεὶς κομήτης ὄσης ἀ κακὸν φέρει. Ac dulces sunt versus Arati, quos Philippus ita reddidit.

Fertilis agricolæ votis contingat vt annus,
Nunquam crinitum videatur in aëre sidus,
Non vnus geminive micent, pluresve Cometæ;
Namque parit multos tempestas sicca Cometas.

Finis Cometarum est triplex, Physicus, Ethicus, & Theologicus. Physica causa finalis est, quod Cometæ non tantum significant, sed etiam efficiunt flatus ventorum vehementes, siccitates inusitatas, & venenatam aëris constitutionem, à quâ sequitur frugum corruptio, & animãtium interitus. Fumi enim post incendium dissipati, ventos augent, & cùm sicci & venenati, siccitates adferunt, & aërem inficiunt. Vnde omnia quæ ex aëre viuunt corrumpi necesse. Hinc etiam Cometæ tenera hominum & animantium afficiunt corpora, exasperant humores, infestant præcipuas vires, omniumque in temperamentis mutationes efficiunt insignes, à quibus vehementiores, magisque feruidi oriuntur, impetus, qui impressis affectionibus respondent.

Ethica finalis causa est, quod ad res cõmunes, siue publicas Cometæ potissimum pertinent. His enim Cometæ infesti, siue aduersi, sicut infausti stellarum positus, seditiones, bella, mutationes imperiorum, Regum & heroũm interitus, vastitates, & quicquid est huiusmodi, minantur, pro locorum in quibus concurrunt conditione, cumque terræ partibus, regnis ac Rebuspublicis congruenti familiaritate.

Theologica finalis causa est, vt pœnitentiam agamus, & quâ decet serâ pietate & moderatione consiliorum mitigemus impendentes pœnas ac seriâ inuocatione, gemitu & precibus flectamus DEUM, ut indignationem auertat, & in ira misericordiæ suæ recordetur propter Ecclesiam: Hæc certè animo meteora cõsiderare nos oportet, ut & Dei irâ emendatione morum, & precibus leniamus, ac moderatis consiliis, publica mala sanemus. Non enim probandæ sunt Stoïcæ illæ opiniones, quæ mutari, aut mitigari fata, hoc est, impẽdentia bona, aut mala negãt.

Hæc causa finalis hic commemoratur; cùm omnium ætatum obseruatione compertum sit. Cometas minari tristes eũtus. Hic etiam apud Plutarchum legimus, ante bellum ciuile Marianum, cum prodigia nunciata essent innumerabilia, vates Hetruscos respondisse, adesse mutationem rerum in peius. Nam descriptas esse diuinitùs ætates, quibus idem status rerum humanarum duret, quibus finitis, prædicebat priùs quæ existeret mutationem in deterius ruentium. Huius rei infinita exempla ex scriptoribus colligi possunt, qui recentibus & antiquis historiis, fere nunquam Crinita sidera, sine terrore & euentu maximo illuxisse

&

& ſine calamitatibus deflagraſſe, ſatis accuratè oſtendunt. Vnde & Seneca, Cometam totum annum inſequentem facere ſuſpectum, rectè affirmat. *Idem c.8.*

De aliis Meteoris, quum in genera quædam dicta ſint, ſi quis ſpecialem cognitionem requirit, Ariſtotelem in meteorologicis, & eius interpretes adeat.

Metus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

METus Græcè φόβος, ὁ, & φοβῆμαι metuo dicitur, Heb. *Iirha*, & *Nohar*, timor, terror, metus, à verbo *Iarea*, metuit, timuit. Hinc, ἱερός. ſacer, timendus, venerandus, μέγας, honor, μέγων, ſenex quem iuvenes metuunt & venerantur. Eſt autem metus, expectatio mali. *Ariſt. l. 4. Ethic.*

Metus eſt opinio magni mali impendentis, cui ſubjiciuntur Pigritia. Terror, Timor, Exanimatio. Conturbatio & Formido, Metus, *ſecund. M. Varr.* dicitur à quodam motu animi, cum id, quod malum caſurum putat mens refugit. Metus facit eius diminutivum meticulus.

Metus eſt opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe videtur, animi receſſus & fuga: *Ariſtoteles*, metus, *inquit*, vitium irascibilis partis eſt, ob quem formidant, terrore præſertim imminente: vtrumque maximum animi malum.

Metus proprium eſt, ad incidentes imminenteſque timores mobilem eſſe præcipue, qui mortem prætendere videantur, & corporales timere inflictus, & melius arbitrari, vtcumque ſalvum eſſe quam perdi honeſtè.

Comites Metus: Mollities. Effœminatio, Laboris fuga, Vitæ nimia cupiditas,

Subeſt & huic vitio cautio quædam, & lites fugiendi conſuetudo.

Metus eſt mali alicuius futuri ſuſpicioſus cruciatus.

Oritur autem metus per totius caloris ex frigore contractionem, ad cor ipſum vndique decurrentis, vtpote ad ſuam ſedem, tanquam in regiam vel aream. Cæterùm, agrimoniæ inſtrumētum & excandeſcentiæ eſt os ventris; nam huius affectus vim ſeſe ſentire ſignificat: velut etiam Galenus medicus nobiliſſimus *in tertio de demonſtratione*, inquiens, mœrentibus nobis non parum flavæ bilis in ventrem defluit, quod planè moleſtiam exhibet, vt non priùs à mœſtitia & cruciatu ceſſemus, quàm bilem evomuerimus. Gignitur enim gravitas inferne per medium pectus chondri xiphoidis nuncupati, quod enſis faciem referat.

Metus eſt animi torpor circa ſenſus omnes ſparſus, ex mali imminentis opinione.

Sub metu comprehenditur:
1. Puſillanimitas,
2. Timor,
3. Pigrities,
4. Terror,
5. Pavor,
6. Exanimatio,
7. Trepidatio,
8. Socordia,
9. Pudor,
10. Verecundia,
11. Formido,
12. Tumultus,
13. Conturbatio.

Puſillanimitas animi, inquit Ariſtoteles, vitium eſt, quo impotentes videntur animi ad fœlicitatem, infœlicitatémque, honorem & dedecus ſuſtinendum. Puſillanimitas igitur eſt: non honorē, non dedecus, non fœlicitatem, neque infœlicitatem, poſſe ſuſtinere; ſed honoratum quidē obſtupeſcere, aut inhonorari, ne in minima quidem parte poſſe viriliter & animosè ſatis obſiſtere: verùm latitare, attoniti plane animi eſt, infœlicitatem, magnam à parua neutiquam diſcernere, in cunctis ſuſpirare, ingemere, & ægrè odium ferre. Huiuſmodi eſt puſillanimitas, vt omnia convitia contumelias vocet, & injurias & honores auferri ſibi queratur, etiamſi ignoratione, alteriúſque oblivione contigerint. Comitatur puſillanimitatem, paruis de rebus habere ſermonem factum, vel fortunam incuſare, deſperatio & ſummiſſio.

Timor eſt metus hominem aliqua de cauſa reddens meliorem, quod ab honeſtate ferè non abſit. Vnde & nomen à quibuſdam habuiſſe creditur: *τιμὴ* enim honor Græcis dicitur.

Pigritia eſt metus conſequentis laboris.

Terror, eſt metus concutiens, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium ſtridor conſequatur.

Pavor metus eſt mentem è loco movens, ex quo illud, tum enim pavor omnem mihi ſapientiam ex animo expectorat. *Cic. in orat. allegat. Eſt autem, vt ſuſpicor, Ennij Poëta.*

Exanimatio eſt metus ſubſequens, & quaſi comes pavoris. Plaut. *Quid huc exanimatus currit Saurea?*

Conturbatio eſt metus excutiens cogitata.

Socordia eſt, cùm quod animo agi oportuit, animi ipſi ſubueriti temerè ac inſcitè, quod minus id efficiant, retinentur.

Pudor, quamquam aliquando virtutis locum obtinet, eſt tamen, etiam metus admiſſi mali, & pœnitentia. D. autem Auguſtinus, Pudor, inquit, eſt qui facit ingenuam frontem, etiam de falſi criminis obiectione. Rubore ſuffundi non eſt crimen, & ſi eſt crimen, non eſt illius, cui objicitur. *Nemeſius*, Pudor eſt, inquit, metus de expectatione vituperationis excitatus, qui affectus eſt honeſtiſſimus.

Verecundia eſt metus in turpitudine commiſſa. Differunt ſanè pudor & verecundia: quod verecundia ob ea, quæ deliquit, confunditur atque contabeſcit: pudibundus autem de præclara opinione, atque adeo gloria, in qua ſic veretur, planeque metuit excidere: licet plerique ſæpenumerò pudorem, verecundiam, & pudorem indifferenter vocent.

Formido eſt de re aliqua inſolenti aut improuiſa, ingens animi conſternatio, & imaginarius cum tremore metus. Alij ſic: formido eſt metus permanens.

Tumultus eſt, vt cum de Cicerone Quintilianus inquit, timor multus. Vt autem Zeno, vocis complosæ per metum eruptio.

Trepidatio eſt animo effuſus horror, geſtu, motúque corporis feſtinando, vltrò citróque incurſando demonſtratus.

¶ LOCI BIBLICI.

Metuendum fideli in afflictionibus non eſt. *Deut. 7. 17. 18.*

Cum Metu & tremore operemur noſtram ſalutem. *Phil. 2. 12.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Sen. Agam.

Quod metuit auget, qui ſcelere ſcelus obruit.

Claud. de bello Getico.

Sed malus interpres rerum metus, omne trahebat
Augurium peiore via.

Sen. Thyeſt.

Quos cogit metus
Laudare, eoſdem reddit inimicos metus.

Ouid. 2. Amor. 2.

Quem metuit, quiſque periſſe cupit.

Virg. 4. Æneid.

Degeneres animos timor arguit.

Publius.

Metus quum venit, rarum habet ſummus locum.

Ariſtophanes

Τὸ γὰρ φοβεῖσθαι τὸ θανάτου, λῆρος πολύς.
Πᾶσιν γὰρ ἡμῖν τοῦτ' ὀφείλεται παθεῖν.
Metuere mortem magna ſtultitia eſt:
Omnibus enim nobis hanc pati fatale eſt.

Lucanus, lib. 8.

Mors vltima pœna eſt,
Nec metuenda viris.

Auſonius.

Crux eſt, ſi metuas, viuere quod nequeas.

Publius.

Inimicum, quamuis humilem, docti eſt metuere.

Senec. in Oedipo.

Qui ſceptra dura ſæuus imperio regit,
Timet timentes. Metus in authorem redit.

Pacuvius.

Obfirmato animo miteſcit metus.

Senec. in Herc. fur.

Quod nimis miſeri volunt,
Hoc facilè credunt:
Imò quod metuunt nimis,
Nunquam id moueri
Poſſe, nec tolli putant.

Publius.

Eheu, quàm miſerum eſt, fieri metuendo ſenem.

Seneca.

Rex eſt qui metuit nihil,
Hoc re num ſibi quiſque dat.

g Diphilus.

Homine paupere nihil eſt fortunatius:
Mutationem in deteriorem ſtatum non metuit.

Terent. in Andr.

Verecundia liberi eſt, ſervi verò metus.

Ouid. Epiſt. 3.

Vires ſubtrahit ipſe timor.

Pub. Min.

Opprimit leges timor.
Qui pavet vanos metus,
Veros fatetur.

Hor. lib. 1. Epiſt. 4.

Nam qui cupiet, metuet quoque: porrò
Qui metuens vivit, liber mihi non erit vnquam.

Virg. 9. Æneid.

Pedibus timor addidit alas.

Sen. in Thye.

Leue eſt Miſerias ferre, perferre graue.
Vbi timor, ibi pudor.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Animal magni cordis, naturaliter eſt pavidum: parvi vero, eſt audentius. *Ariſt. l. de Anima.*

Metus eſt mali expectatio. Ea autem metuimus omnia quæ mala ſunt, vt dedecus, paupertatem, morbum, amicorum penuriam, mortem: ſed tamen non in his omnibus fortis cernitur.

Boni viri color non mutatur, nec timet nimium. *Id. Eth. 3.*

Nemo beatus eſt, qui in metu eſt, qui ſuſpectam habet vitam.

Timor orationis eſt vinculum, *Eurip. in Ion.*

Vt Audacia ſiue temeritas eſt ſimia fortitudinis; ita timor, metus, pavor, formido, huic tantæ virtuti ſunt auerſa. Nos quicquid his vocibus ſignatur, metum vocabimus. Metus eſt tabificæ mentis perturbatio, & rationi contraria cautio, qua nihil incautius. Si mavis, Metus eſt opinio impendentis mali, quod metuenti videtur intolerabile. Eſt affectus inter ſpem & deſperationem poſitus. Eſt futuræ & fortè imminentis ægritudinis ſolicita expectatio, quam ideò præmoleſtiam vocant, quod eſt dux conſequentis moleſtiæ. Metus ibi oritur, vbi temeritas deficit. Et quoties temeritas ſpe & viribus deſtituitur, cō mutatur metus.

Sic

Sic ſolent vitia : ſemper cõnſiſtunt extremo loco. Metuere dicitur is, qui quòd fallæ rerum ſpecies illudunt,ad quoſlibet inanes ſonos expaveſcit. Metus eſt ipſa imperitia , ſiniſteritas, imbecillitas. Meticuloſus enim eſt ſecurus earum rerum quas amplecti deberet : & eas fugitat à quibus nihil eſt periculi:Tam præpoſterus homo eſt, ut plerumque incidat in illa ipſa quæ timet. Proprium vitium ὃ δειλοῦς ejus animæ partis,quæ ex iis ægritudinem concipit quæ mortem præcedunt ; cùm tamen inter ſapientes conſter,in ipſa morte nihil eſſe mali,præter hunc ipſum metum , ſicuti præſagitionem vltimorum dolorum. Hunc affectum tam ſtultum,tamque præpoſterum omnibus imperitis aio eſſe illud,quod Tantalo ſaxum,Prometheo vultur, & Phineo harpyiæ. Nam perpetuò exeſt eos animos qui ſtultè nituntur contra decretum inevitabile,cujus vi omnes adeunt vltimam viam,pede, vt Sophocles ait,immoto.Ut libido eſt effrænatus impetus,qui ſe extendit in illicita,ſic metus eſt veluti quidam virilitatis receſſus,ſeu fuga, in cujus locum ſubit ignavia,vitiorum contemptiſſimum,pravus & inutilis pudor, exanimatio , & ſunctionum mentis quædam perturbatio dementiæ perſimilis Hunc affectum, vt pudendum,viri fortes deteſtantur. Potius emoriar inquit Neoptolemus,quàm dicar meticuloſus.

Non abſurdè inventum eſt, metum dici quaſi motum , ac metuendi vocabulum inde derivari,quòd mens quodammodo moveatur , ſcilicet ob aliquod imminens opinabile malum. Quæ ſanè eſt quædam carnificina tetra & luctuoſa. Semel enim lymphatum cæco pavore animum curæ perpetuò lacerant. Hic una ſibi fingit illa quæ abominatur. Etſi non reverà æger eſt , tamen rerum malarum perpetuâ expectatione ægreſcit. Meticuloſus odit ſublimia , vt potè qui inter ima trepidationum verſatur,illi quatenus eſt intra nubila ſuarum ſuſpicionum. Nihil clementer, omnia formidabiliter accipit ; omnia trahit pejori via. Ad umbram arundinis,quod ajunt,aut utre conſpecto contremit. Quæ vera ſunt habet pro falſis.Tuta & potiora deſerit, ut inclinet ad incerta, & revolvatur ad intuta & inania. Ipſe ſibi durus eſt auguriorum interpres.Ubi cunctandum,ibi rapidus fertur;ubi maturandum,ardeſcit. Lætitiæ tam eſt oſor,quàm amator.Vera conſilia dum aſpernatur, peſſimis abſtrahitur.& perpetuæ confuſioni relinquitur.Dum vana pavet , vera fatetur.Quòd alij eſt tempus quietis,huic eſt campus formidinis.Ergo noctu excutitur ſomno,die latitat. Vix incepit ſperare cùm incipit deſperare.Si loquitur,titubat;ſi incedit vacillat.Ubi nihil opus eſt, ibi cautus & accuratus,catis & cautis deridiculo eſt.

Ab eo qui ſit meticuloſus,nihil planè eſt,quod quiſquam ſibi metuat, etſi is ſtrenuè clamat,tinnit, intonat; Tremor animi membra debilitat. Ut canis timidus vehementiùs latrat,quàm mordet.Quàm audax ac temerarius eſt,ſui prodigus,tam meticuloſum habet ἀνανδρία, fœda mollities , quæ illum reddit parum ſui ſimilem. Uno momento agit ferocem, & ſe oſtendit lepore timidiorem. Pro pectore tranquillo geſtat æſtuans,pro vultu hilari contractum & perturbatum.Semper ei cor adſudeſcit,Immeritis culpas concinnat eas quarum ipſe eſt autor.Prorſus eſt expers,immemor,& ſimilis feræ.Et verò formidinem ab agendis in inſidias feris nuncupatam volunt. Sic iſte à trepidatione in doloris plagas compellitur,propemodùm ut navis clauda,nullo gubernaculo,nullo remige,nullis armamentis,procellarum ludibriis exponitur, & fluctibus hauritur,aut ſcopulis illiditur.Ut libertas eſt propria virtutis,ita metus eſt index ſervilis conditionis ; nullúſque adeò metus non eſt ipſiſſima ſervitus, cujus catena meticuloſus circumdatus incedit.

Ut liberum hominem ſibi honos & gloria ſemper aſſerunt,ita ſervus eſt natus ad perpetuum timorem. Sæpè metus eſt à mala conſcientia, quæ mentem labefacit. Is metus improbis Deum oſtendit vltorem ; ac denique in homine flebiles ſui notas imprimit. Nam in vicem veri coloris ſuccedit pallidus,luteus,cadaverоſus,qualis eſt eorum quos conſcius animus & adraſtia jam lancinare incipit.Certè iſti cùm erubeſcere non poſſint,mœſto pallore dehoneſtantur;cui adeſt gelidus ſudor , qui per membra jam quaſſata permanat. Is qui metuit totus torpet ac ſtupet,attonito ſimilis, & illi cui omnis conſtantia excidit. Nec vllus cuiquam paulò gravior metus eſt,ſine evidente detrimento valetudinis.Ut ei qui morbo languet,ita vox eſt metuenti tenuis,tremula,acuta, meticuloſo,vt cui ſpes omnis eſt eliſa,nulla eſt propoſita laus,nullum decus. Eâ re olim univerſo exercitui,quem nulla probabili cauſa metus corripuiſſet,ea ſupplicij conditio propoſita fuit, quæ militum ſortitione peragi ſolita.In ſingulis quoque militibus hic virtuti tam inimicus affectus aliqua ſingulari pœna ſemper fuit expiatus, quoties hoſti terga data,aut ſcutum amiſſum.Protritum Proverbium eſt, matrõ timidi plerumque non fiere. Quendam locum in India captu difficilem , quod à meticuloſis teneretur,Alexander captu facilem pronunciavit.Meticuloſis,ait Antiphon,morbus eſt dies feſtus. Qui enim in nulla actione verſantur,meritò nullum neque malum,neque periculum pertimeſcunt.

Ex his liquidò conſtat , quàm longè hic tam inhoneſtus animi affectus diſtet ab illa firmitate,quæ fortitudinis propria eſt. Apud has virtutes omnia ſunt certa,ſolida, ordinata. Apud metum nutantia , trepida, turbida. Hæc ægritudo tanta eſt,vt prudentes ita cenſeant , ſatiùs eſſe cadere fruendis , quàm perfundi metu ; atque adeò illi ſatis benè eſſe ajunt,cujus cor nullo metu inquietatur.Quapropter præpotentes rem ſe dignam fecerint,ſi nulli ægritudinis tam funeſtæ cautam præbuerint. Hoc ſaltem ſibi decet, ne illæ peſtes,quas metus progignit, in autorem metus recidant.Nam ubi matu coërcentur ij quos beneficiis provocari æquius fuerat,tunc metum audacia pellit ; & qui metu continebantur, erumpunt ad manifeſtum furorem,nec temere deſinunt , quin metum odiſſe incipiant ex obſequentibus facti inimici. Unde perſpici poteſt, quàm ſit inimicum veritati hoc dictum ; Metum eum qui Regna cuſtodit. Nam perdit potiùs & exterminat. Habeat ſibi Tullus Hoſtilius Deos ſuos,Pavorem & Pallorem;his egregiè litet, vel hoc ipſo dignus, qui tam ſæva numina ſibi ſemper habeat præſentia.

Boni Principis peculiaris character eſt , univerſis omnes metuendi occaſiones demere. Sceptrum,ut ait Æſchylus , magis ſit perſuadens quàm cogens.Si Rex ſecurè agere cupit,id det operam,vt agat inter ſecuros.Sapienter enim dictum eſt, metum eſſe malum cuſtodem diuturnitatis.Certè,cùm,ut jam dixi,metus ſit ſervitus,homini generoſo intolerabile onus eſt. Cæterùm,ipſos prudentes fatemur quandoque aliquo metu corripi.Sed is metus eſt earum virtutum affectus,quæ impendentia advertunt.Tali re homo prudens hactenus timet, vt cavendo periculum declinet.Is ergo metus nequaquam eſt perturbatio,ſed cautela, quæ ſi eſt neceſſaria, eadem eſt ſalutaris;ſi ſuperflua , quid jacturæ fit cavendo?Sapienter ille Comicus ait malle ſe proſpicere, quàm acceptâ injuriâ,alium vlciſci.Quiſquis tantâ ſagacitate & prudentiâ, inquirit in finem rerum,nunquam neſciens proximo periculo circumvenietur.Hic timor vnicuique eſt ſuæ infirmitatis quædam veluti conſcientia , quæ homini perpetuò aurem vellit in hoc, ut rei timendæ appropinquationem vitet. Certè,eum ád conſilium capeſſendum vehementer impellit. Nam, ſub omnem,vt ajunt,lapidem ſubrepit ſcorpius.Merito ergo Ariſtophanæus ille Chremyllus queritur ſuam providentiam vocari formidinem, quæ eſt rationi contraria cautio.

Porrò,cùm metus verſetur circa ea mala , quæ quoties in aliis aſpiciuntur,ea dicitur miſeratio,quiſquis hoc modo nihil metuit,is eſt prorſus ſive inſaniæ,ſive ſtupori,ſive improbitati mancipatus;ſaltem is,quem paulò ante deſcripſi,audax & temerarius. Ut cautus metus eſt præclarus prudentiæ fœtus,ita huic alius adeſt, & quidem pudori & reverentiæ affinis,cuſtos, imò author pietatis , probi & ingenui cujuſque proprius.Hoc eſt quoddam veluti vehiculum divini cultus, eſt initium, eſt cumulus,& perfectio ſapientiæ,de hoc dictum eſt, timorẽ hominis eſſe honorem Dei & timorem Dei eſſe initium Sapientiæ. Hunc timorem ſive metum alius è veſtigio ſequitur,nimirùm is reſpectus,quo par eſt patriam ac parentes eſſe apud cives & liberos.Denique, fidem facit,quã ſint accenſa populi ſtudia erga illum qui eſt caput rerum. Ubicumque eſt hic metus,ibi quoque eſt pudor,humanæ honeſtatis opifex.Quiſquis præditus eſt hoc pudore, huic omnia Reipublicæ munia tutò committas;huic meritò fortitudinem aſſignes.Nec enim fortitudo eſt, carentia timoris, quæ ſemper comitem habet ingenuum quendam convicij & infamiæ metum.Nam ſæpè convicio petitur vir fortis , ſicuti corpus à cimice,aut ſicuti honeſtas è plauſtri effrænata licentia.

Hic quoque tam vtilis,tamque honeſtus metus eſt vinculum linguæ ne ſit ubi minimé opus eſt,ſolutior.Hic metus nihil aliud eſt quam veneratio ſui ipſius,ac proinde illis cupiditatibus quædam veluti ſecuris, quæ in animo portentoſa deſideria progenerant qualia demonſtrantur per fabulam Milvij.Hæc enim avis cùm vocem cæteris avibus ſimilem haberet,cupiit hinnire. In hoc ſtulto conatu,cùm prorſus vocem amiſiſſet,nedum vt hinnitum edere poſſet,vtroque excidit,& omnium aviũ in canendo noviſſima fuit.Hunc metum,ſive timorem , ſeu potiùs pudorem, ſicuti ducem ad virtutem , cum Cleanthes apertè profiteretur, cuidam à quo carpebatur, ſicuti meticuloſus,reſpondit:Et ideò parciùs pecco.Certè,hic metus,ſicuti homini à natura viliter datus;ſi impenſiùs elaboratur,eſt dos virtutis. Præter illa quæ proximè commemoravi genera metus,cætera omnia improbantur.Quapropter in vitæ conſuetudine,id ſeriò agendum , vt hic affectus expungatur , nec ſi parvus nec nullus.Nam & parvus metus poſt ſe trahit magnum, & in illo primario vitio ponitur, quod ſæpe audaciæ , temeritati, deſperationi cauſam dat,etſi temeritas & metus exeunt ad diverſiſſimos effectus. *Carol.Paſc. l.de Virt. & vitiis c.41.*

De metu perdendi in bello. DIAL. LXX.

Franciſci Petrarchæ.

METUS.

Bello vinci mutuo. R. Pacem quære. M.Valde vinci mutuo.R.Timor modeſtus cautionem, vehemens vero deſperationem parit quarum altera nil in bello melius.Altera pejus nihil in rebus omnibus. M.Magno prælij quatior terrore.R.Quid bellantium timor mali ferat,atque ex timore oriens mœſtitia,Flaminius ad Thraſymenum, Craſſus apud Carras,Pompejus in Thaſſalia expertus eſt,quibus in locis, & ſæpe alibi verum poëticum illud apparuerit,*Peſſimus in dubiis augur timor*.M.Eventum pugnæ nimis horreo,R.Differ interim dum ſpes redibit,male pergitur,vnde abſtinendum mens,terrórque denunciant:ſolet ineſſe animis præſaga quædam vis,cuique obſtare fortaſſis non ſit uſquequaque conſilium.Non eſt exemplorum numerus ſed veterum , ſeu novorum clariſſimus,tribus vti ſatis habui.M.Inſtantis pugnæ caſum metuo. R.Excute res tuas,quas te melius nemo eſt qui noverit.Vide ne non rei natura vel jurium defectus,ſed præſagium ſibi fingat,ignavia,cui nihil vſquam non formidoloſum,ac difficile eſt.Hæc ſi libertati igitur,ſi gloriæ, ſi ſaluti tuæ officit, virtutis auxilio comprimenda eſt , excitandúſque animus,& monſtrandum illi ſæpe pauciora eſſe & leviora pericula,quam pavores.obſervari ſæpe oculis falſas imagines rerum terribilium,quibus conſternati quidam ſine ferro paratam ſibi victoriam tradidere hoſti, non eſt enim falſus atque inanis metus vero lentior,ſed eo ſæpe vehementior, quo paventem majora omnia ſibi fingens error quoque præcipitat,atque ita quod poëta idem ait , *Male cuncta miniſtrat impetus*. Si nec his attollere jacentem animum potes, campo abſtine. Vix bene geritur,quod pavidè geritur , hic affectus in aciem ſi deſcendas tecum erit,qui contra te dimicet,tui enim ipſius adverſus te melior pars rebellat.Malus ſemper hoſpes animi,peſſimus in bello comes metus.

Plus in metuendo eſt mali , quam in eo ipſo quod timetur. *Cic. A Torq. Famil. l.6.*

Major eſt vis quæ periculo mortis injecto fortitudine animum perterritum loco ſæpe,& certo de ſtatu dimovet, quam quæ ad corpus noſtrum vitamque pervenit. Itaque ſancti ſæpe homines cum corpore debilitantur, animo tamen non caduntneque eum relinquunt locum, quem

quem statuerunt defendere: Atque alij pelluntur integri: vt non dubium sit: quin major adhibita vis ei sit, cujus animus sit perterritus, quam illi cujus corpus vulneratum sit. *Pro Aulo Cæcinna.*

Exercitus maximi sæpe pulsi ac fugati sunt terrore ipso impetuq; hostium, sine cujusquam nō modo morte; verū etiam vulnere. *Pro Cæcin.*

Magna est stultitia, id ipsum quod verearis: ita cavere: ut cum vitare fortasse potueris, vltro accersas & attrahas. *Cic. Bruto.*

Omnes quorum in alterius manu vita posita est, sæpiùs illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere? *Pro lege Manil.*

Nos omnia tum venientia metu, tum mœrore præsentia, augentes rerum naturam quàm errorem nostrum damnare malumus. 5. *Tusc.*

Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. 2. *Offic.*

Multorum odiis nullæ opes possunt obsistere. 2. *Offic.*

Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perire expetit, 2. *Offic.*

Timor non diuturni magister est officij. *Phil.* 2.

Malus est custos diuturnitatis metus; contraque benevolentia, fidelis est, vel ad perpetuitatem: id igitur amplectamur, vt metus absit: charitas retineatur. 2. *Offic.*

Militi perire est melius, quàm in sua civitate sine armorum præsidio non posse vivere: præsidium charitate, & benevolentia civium septum oportet esse, non armis. *Phil.* 9.

Virtus tribus ex causis promovetur, metu, cupiditate, pudore. Metum incutere lex poterit, pudorem consuetudo, bonis enim moribus assuetos turpe quid admittere pudet. Doctrina verò parit cupiditatem. *Hippodamus.*

Mali semper timent.

Qui timent facilè oderunt omnes. *Plut.*

Imbecillæ mentis est, formidare inexperta.

Quicquid expectatum est diu, leviùs accidit.

Multos fortuna liberat pœna, mortu neminem. *Senec. epist. 61. & 79.*

Necesse est, multos timeat, quem multi timent.

Utrumque timidi est, velle & nolle, mori. *Idem de ira l. 2. & Trag.*

Vitium est omnis animi perturbatio. *Quint. l. 3.*

Natura docet quæ timenda sunt.

Dolendi modus est, timendi verò non idem. *Plin. sen. l. 8.*

Ingeniosior est ad excogitandum metus amore.

Timor est emendator acerrimus.

Nemo ei satis fidus est quem timuit.

Strenus metus est, velocito tamen spes. *Plin. Iun. l. 8.*

Dum mens languet, audacia crescit. *Veget. l. 3.*

Prudentius est timere, quam sperare.

Metus semper malus interpres. *Liu. l. 2. Decad. 7.*

Quos metuunt homines admodum, eos ne benignè quidem alloquentes audent intueri.

Metus hominibus majori est supplicio, quàm si reipsa lædantur.

Vehemente metu homines servilē in modū magis demissi redduntur.

Scis eos qui metuunt ne in exilium è patria pellantur, & qui pugnaturi metuunt ne succumbant, in mœrore degere. Itidem qui inter navigandum metuunt, ne naufragium faciant, & qui servitutem ac vincula timent, ne cibo quidem ac somno per metum frui possunt. At qui jam sunt exules, quique jam victi sunt, ac servitutem qui serviunt, nonnunquam possunt etiam magis, quàm fortunati homines, cibo, potu, somno vti. Præterea manifestius est, etiam in his, quale onus sit metus. Nam non nulli dum metuunt ne capti moriantur, ob metum præmoriuntur, partim in præcipitium acti, partim strangulari, partim sibi ipsis manus adferentes. Usque adeò metus inter omnes res horribiles maximo terrore animos percellit. *Xen. de Inst. Cyri. l. 3.*

Nec de lacere hoc debet Gobria, homines complures, quando confidunt, invicta quadam est animi elatione: quum verò timent, quo plures sunt, eò majore formidabilioréque metu detineri. Ex multis enim exoriuntur

tempus cadit,quid autem dementius,quàm angi futuris,nec se tormento reservare,sed accersere sibi miserias? *Ibid.*

Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus:sic omne fortuitum incommodum magis instat timenti, eo aversо. *Ibid.*

Ubi agitur de imperio & vel pertenuis suspicio suborta sit,nulla satis firma est,aut sancta naturæ neque amicitiæ conjunctio, Cùm majestas regni,& libido dominandi omnia humana, divináque jura conculcet. *Natalis Comes hist.lib.7.*

Timiditas non solùm turpis est, sed etiam perfectis & signiferis & militaribus magistratibus,calamitosa exercitui,quorum munus est, vel cæteros à turpitudine fugæ retrahere,& revocare: ubi enim de summa rerum agitur,de salute populorum,de conservando imperio, non satis honesta est timiditatis,aut insciticæ excusatio, neque valida, quòd illa æquè ac proditio multos in perniciem trahat:ita fit vt qui bellicis rebus imperitos præficiunt cùm suarum rerum detrimento intelligant,gubernandi munus solis sapientibus conve[illegible] *Idem lib.8.*

Ut partes corporis sanas multi vel graves ictus aliquando non offendunt, aut id leviter faciunt;at malè affectas quivis vel levissimus tactus plurimum infestat: sic malè affectum animum possunt ad suspicionem impellere,quæ alioquin carent omnino suspicione. *Idem l 9.*

Suspicaces omnia tanquam consultò,& in malam partem facta, ad conceptum ante odium apponunt. *Dion. lib.45.*

Suspicio de illegitimo imperio, vel Imperatore quamprimum de populi animo tollenda, ne rebelliones aut conjurationes statim sequantur in suspectum. *Annym.in Aphor.Polit.Sylva ex Herod.l.3.*

Qui ob potentiam inter populares suam suspecti sunt,debent in honorum & legationum publicarum honesto prætextu adduci. *ibid. lib.5.*

Suspiciones & detractiones in Principum aulis,sunt & ipsis Principibus & eorum familiis causæ magnorum malorum. *Idem ex Cominæo.*

Nusquam sic clamatur magna crimina, quin hæreat in animis hominum aliquod suspicionis vestigium.

Natura ita est comparatum,vt ex suspicione odium nascatur:ex odio inimicitiæ ex injuriis secretas & necessitudo cum iis, qui inimici sunt ei quem lesurus ex his consilia,quibus non modo se metu liberent, verùm etiam ut ex ejus ruina, qui læsus est, emolumenta capiant. *Guicciard. lib.17.*

¶ Apophthegmata.

Socrates. Alcibiadem adolescentem,primum ob imperitiam trepidantem,vt fit,apud tantam multitudinem,verba facere,lepida εἰσαγωγῇ animavit:An non putas,inquit,ô Alcibiades,contemnendum sutorem? Annuit.An non præconem:quum & hic annuisset; an non contemneres, inquit,tabernaculorum opificem? Quum similia quædam proposuisset, & is fateretur hos esse contemnendos,tum Socrates:Atqui, inquit, ex his constat Atheniensium populus,quem tu vereris.Quorum si singulos putas contemnendos, quin minùs etiam contemnas condensatos? Sed fit,non referre apud quam multos dicas, sed apud quam cordatos. Fit enim hoc miro modo,vt quos singulos despicias, congregatos revereare ris. In convivio Platonis Socrates admiratur Agathonis audaciam, qui coram tot hominum millibus præsenti animo recitasset suam tragœdiam: cui cum Agathon respondisset,se citius velle coram multis hominum millibus dicere,quàm apud unum Socratem:Atqui in illis,inquit, millibus & Socrates erat. Fit enim & illud miro modo:vt quem vnum reverearis,in turba mixtum contemnas. *Erasl.lib. Apoph.*

Iphicrates cum intelligeret,quantum sibi animi obesset timiditas, sæpenumerò dicere solitus est,se suos quidem discipulos docere, decem minis: veram qui ipsum docuisset extra omnem timiditatem in concione homini, mercedis loco daturum decem millia. Sola enim timiditas & vox exilis reddebant hominem inutilem ad dicendum. *Erasmus lib.8. apoph.*

Cleanthes cuidam illi probri causa objicienti quòd esset timidus:Ideò inquit,minimum pecco. Bona est timiditas, quæ deterret à turpibus; & reddit hominem circumspectum. *Laërt.lib.7. cap.1.*

Xenophanes. Quum ipsi Hermoneus timiditatem objiceret,quod nollet secum talaris ludere:Fateor,inquit,me non solùm meticulosum,verum etiam vehementer meticulosum,sed adversum inhonesta. Honesta timiditas est,quæ deterret à turpibus. *Plut. de vitiosa verecundia.*

Cleomenem cum quidam interrogasset, cur Spartiatæ non consecrarent diis spolia ab hostibus detracta? Quoniam,inquit,à timidis venerunt. Porrò quæ parta sunt ab his qui ob timiditatem capti sunt, nec decet intueri juvenes,nec diis consecrata reponi. *Plut.in Lacon.apoph.*

Anonymus. Quidam Metapontinus Laconi objicienti ignaviam. Atqui,inquit,non parum alienæ regionis possidemus. Ergo inquit,Lacon, non solùm ignavi estis,verum etiam injusti, significans non posse fieri, vt quis meticulosus & imbellis, multum teneat alienæ ditionis, nisi fraude parrum. *Plut.in Lacon.*

Vibius Crispus, cuidam qui in foro Romæ loricatus ambulabat, prætexens id se metu facere,per quàm scire dixit, quis tibi sic timere permisit? Ludens ex inopinato, Expectabatur enim, vt objurgaret hominem,quod præter consuetudinem Romanam armatus incederet. At ille increpuit hominem,quod sic timeret,quum liceret manere domi,si quid timeret. *Erasl.Rot.l.6.apoph.*

Themistocles. Quum Græcos ad navalem pugnam hortaretur,incitaréque,Adimantus abhorrens à pugna,ita ad Themistoclem ait: At qui in certaminibus ante alios prosiliunt, flagris cæduntur. Bene quidem, respondit ille:sed nec ij coronantur,qui se,dum pugnandum est, subducunt. *Plut.in apoph.*

Idem in Eretrienses ita cavillari solebat, vt diceret eos similes piscium,qui gladioli vocantur:quippe qui gladium quidem haberent, cor autem non haberent. Notans illorum ignaviam, quod armatis non adesset animus. *Plut. in apoph.*

Philippus. Cum subactis Græcis,quidam auctores essent,vt civitates præsidiis continueret,ne deficerent: Malo,inquit,diu bonus,ac commodus,quam brevi tempore dominus appellari: sentiens,regnum, quod beneficiis ac benevolentia teneretur,esse perpetuum:quod vi,metuque non esse diuturnum. *Plut. in apoph.*

Caligula illud è tragœdia subinde jactabat, Oderint,dum metuant. Hanc ne quis miretur, ejusdem vox fuit, Vtinam populus Romanus vnicam cervicem haberet. Hanc emisit,infensus turbæ, fauenti Venetæ aurigarum factioni, quum ipse faveret Prasinæ. *Erasl.lib.6.apoph.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Quemadmodum in ædibus militis semper armati: non latro, non parietum dirutor,non alius quisquam eorum qui huiusmodi maleficia suscipiunt,audet apparere:Sic metu animos occupante, nulla perturbatio illiberalis nos invadit. *Apud Max.serm.24.*

Philonis Iudæi. Quemadmodum torrente correptus, timet aquas quibus trahitur, atque magis etiam quæ superne inundant. Eodem modo mala præsentia maiorem metum afferunt. Metus enim tanquam è fonte molestias exhibet. *lib.de præmiis & pœnis.*

Plutarchi. Vt flamma excitata vento, maior est ac vehementior,sed parùm durabilis ac constans:Sic vehemens cupiditas ob metum adjunctum, incertam habet voluptatem. *In Moral.*

Vt corpus non est capax voluptatum,nisi bene temperatum;Ita animus non capit verâ voluptatẽ,nisi liber metu,ac cæteris affectibus. *In Mor.*

Ciceronis, vt innocens non is dicitur; qui non nocet leviter, sed qui nihil noceat: Sic sine metu is habendus est, non qui parva metuit,sed qui omninò metu vacat. *lib.3. Tusc.q.*

Seneca. Quemadmodum eadem catena & custodem & militem copulat: Sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. *lib.1.ep.5.3.*

Omnium animos mala aliena ac repentina solicitant:quemadmodum aves etiam inanis fundæ sonus territat: Ita nos non ad ictum tantum exagitamur,sed ad strepitum. *Lib.2.epist.75.*

¶ Adagia.

Funiculum fugiunt miliarium. ὁ χοῖρος φεύγει τὸ μεμιλτωμένον

Apte dicetur, ubi quis properat officio suo fungi,non ex animo,sed ne in mulctam incidat.

Manum de tabula.

Peculiariter conveniet in scriptores plus satis acutos, & morosa cuiusdam diligentiæ,qui sine fine premunt suas lucubrationes, semper aliquid addentes, adimentes, immutantes.

Metus infamiæ. *Pythag.*

Cum dicemus nos hominum de nobis opinione rumoribusque commoveri,quo minus mutemus consilium, convenit illud Homeri:

Αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Trojanos ac Trojanas vereorque,pudetque.

Absque baculo ne ingreditor. ἄνευ ξύλου μὴ βάδιζε.

Inermis ne sis,verum semper ad manum sit,quo depellas,si quis fortè quærat ledere.

Carus enim metuit. *Homerus.*

Qui non ex animo, sed mali metu continent se à malefacto, in eos quadrabunt hæ metaphoræ:

Cautus enim metuit foveam lupus, accipitérque
Suspectos laqueos, ad opertum milvius hamum.

In tempore cavenda pœna mali.

Quoties admonebis, vt multo ante occurratur malo priusquam opprimat nos, aut cessandum à peccando, priusquam ingruat divina vindicta, usu erit illud Homeri.

Ἀλλὰ πολὺ πρίν
Φραζώμεσθ' ἅπερ κεν καὶ σαώσομεν.
Verum nos multum ante modum finémque velimus,
Pomere.

Samiorum mala metuis. τὰ Σαμίων ὑποπτεύεις.

Dicitatum de iis, qui meuerent proditionem.

Volam pedis ostendere. τὸ κῶλον δεῖξαι

Dicuntur, qui in bello fugiunt. Dicitur & vulgo in fugaces. Cataneum ostendere, Vertere terga, apud historicos.

Montrer les talons, tourner le dos.

Παιέστομιος probrosè dicitur, qui sese per omne rerum genus voluit. *In molles ac meticulosos quadrabit.*

Fures clamorem.

Subaudiendum, timent aut ferunt, οἱ φῶρες τὸν βοῦν. *Quadrabit in eos, qui sibi conscij, metuunt ne deprehendantur.*

Lupus aquilam fugit. λύκος ἀετὸν φεύγει.

Vbi periculum imminens evitari non potest.

Lupus ante clamorem festinat. λύκος πρὸ τῆς βοῆς ἁρπάζει.

Vbi quis admissi conscius, ultro timet,priusquam accusetur.

Conscientia mille testes.

Sensus non eget interprete. Sic Poëta,

Heu! quam difficile est crimen non prodere vultu.

Panicus casus. πανικὸς φόβος.

Dicitur de subito animorum tumultu, sed inani. Cicer.

Metum inanem metuisti, ἀδείας δείδιας ὦ ξεῖνε.

Vbi quis formidat in re tuta. Virg. Omnia tuta timens.

Multa in bellis inania. πολλὰ κενὰ τῶν πολέμων.

Dici potest de inani alicuius periculi suspicione,aut pauore sine causa oborto, quem Græci πανικὸν vocant.

Theagenis hecatenum. Θεαγένους ἑκάτερον

In superstitiosos ac ridiculè meticulosos dictum est.

Canes timidi vehementius latrant.

In Thrasones jactari potest, qui turgidis quidem minis dira moliuntur

hominesque teritant: sed re ipsa & factis nulli sunt. Q. Cur.

Aspersisti aquam.

Aspersisse aquam dicitur, qui dicto quopiam reddiderit animum., ac metum ademerit.

Vtre territas. ἀσκῷ ἢ ἀασφίᾳ μορμολύττεαι.

Dici solitum quoties inanem formidinem aut concipit aliquis, aut incutit. Idem valet. τῇ σκιᾷ μορμύσσῃ *Id est.* Vmbris territas.

Leonem larva terres. μορμολυκίοις ἐκφοβεῖς τὸν λέοντα.

Conveniet de minis inanibus, ac terriculamentis risu excipiendis.

¶ Exempla Biblica.

Metus Dei & hominum *exempla:* Adam, Gen. 3. 10. Sara, 18. 15. Loth, 19. 30. Servi Abimelech, 20. v. 7. 9. Isaac. 27. 12. Jacob, 31. 31. & 32. vers. 7. 11. Joseph, 42. 18. fratres Joseph, 50. v. 15. 19. Obstetrices, Exod. 1. 17. Moses, 2. 18. Israëlitæ, 14. vers. 10. 31. & 19. 16. 2. Reg. 10. 4. & 25. 26. Reges Amorrhæorum & Chanaan, Ios. 2. 21. & 5. 1. Gabaonitæ, 9. 24. Adonisedech, 10. v. 1. 3. Philistim. 1. Sam. 4. v. 7. 8. & 7. Filij Israël, 12. 18. & 17. 11. Judith. 4. 2. Saul, 1. Sam. 18. v. 12. 29. & 28. 5. Reges, 10. 19. Servi David, 2. Sam. 12. 18. Adonias, 1. 15. Israël, 3. 28. v. 3. 12. Vir mulieres pauperculæ, 2. Regum, 1. 15. Armiger Saülis, 1. Paral. 10. 4. David, 21. 30. Iosaphat, 2. Paralip. 20. 3. Nehemias, Neh. 2. 2. Hananias, 7. 2. Tobias senior, Tob. 2. 9. Iudith, Iud. 8. 8. Principes Assyriorum, 14. 17. Assuerus, Esth. 15. 11. Iob, 1. 1. Vrias Propheta, Ierem. 26. 41. Eunuchorum Princeps, Dan. 1. 10. Susanna, 13. 2. Jonas, Ion 1. 9. Nautæ, v. 10. 17. Gentes, 1. Mach. 3. 25. Iudæi, 7. v. 18. & 9. 6. adversarij Ionathæ, 12. 28. Tryphon, v. 42. Ioseph vir Mariæ, Matt. 2. 22. Turba, 9. 8. Discipuli, 14. 24. Marc. 4. v. 40. & 41. & 6. 30. Pharisæi, Matth. 17. 6. & 21. 46. Luc. 20. 19. Custodes sepulchri. Matt, 28. 4. Mulier, sanguinis profluvio laborans, Marc. 5. 33. Petrus, Iacobus & Ioannes, 9. 6. Sacerdotes & Pharisæi, 11. 18. mulieres ad monumentum progressæ, 6. 8. Zacharias, Luc. 1. 12. Maria virgo, 29. Pastores, 2. 9. Simon Petrus, &c. 5. 9. Pilatus, Ioan. 19. 8. populus, Actor. 2. 45. Ecclesia, 5. 5. Discipuli, 9. 26. Cornelius, 30. 2. Magistratus, 16. 38. Iudæi & Gentiles. 19. *vide tit. Timor.*

¶ Profana Exempla.

Chabrias Atheniensis classe dimicaturus, excusso ante navem ipsius fulmine exterritis per tale prodigium militibus, nunc (inquit) potissimum pugna est, cum deorum maximus Iupiter adesse numen suum classi nostræ ostendit. *Front. lib. 1. cap. 11.*

Pericles. Cum in castra ejus fulmen decidisset, terruissetque milites: advocata concione, lapidibus duobus in conspectu omnium collisis, ignem excussit: sedavitque turbationem, cum docuisset, similiter nubium attritu excuti fulmen. *Suidas. Polyænus. lib. 2.*

L. Sulpitius Gallus bello Macedonico in castris L. Æmilij Pauli defectum lunæ imminentem, ne pro ostento exciperent milites, prædixit futurum, additis rationibus causisque defectionis. *Front. lib. 1. 12.*

Cyrus. Persarum rex, ne hostium efferis clamoribus milites perculsi trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere jussit: quo concentu effecit, ne improvisa formidine caperentur. *Alex. lib. x. 7. ex Xenophonte.*

Marcellinus. Impp. Diocletiano & Maximiano persecutoribus, tormentorum immanitate perterritus, diis sacrificavit: at facti pœnitentia ductus, ultrò postea Romam ad martyrium profectus est. *Marul. lib. 4. 10. & Fulg. lib. 1. cap. & Platina.*

¶ Fabulæ.

Leo & Rana.

Leo auditis ranæ clamoribus, quos illa toto rictu edebat quàm maximos, primum percelli animo valde cœpit, quod crederet ingentem animantem esse auctorem tanti clamoris. Animo tamen confirmato, circumspicere, & contra illum clamorem, quisquis esset, sese parare, & ad pugnam accingere. Cum videt prorepentem ranam de propinquo lacu, ibi leo, simul indignatione, simul etiam pudore affectus, pede illam conculcatam attrivit.

Docet fabula, non esse ad quemlibet strepitum expaveſcendum, neque nos in explorata re terreri oportere.

Hinnuleus.

Hinnuleum cum cervo sic locutum aliquando ferunt: Mi pater, cum multò sis major canibus, & pedum his celeritate præstes, præterea cum tibi sint ardua cornua, quibus à te vim propulsare facilè possis, qui fit, ut canes tantopere metuas? Ibi cervus ridens: Mi nate, vera inquit, memoras: Mihi tamen, nescio quo pacto, semper accidit, ut audita canum voce, in fugam statim convertar.

Fabula docet, eos, qui natura formidolosi sunt, nulla cohortatione confirmari posse.

Viatores.

Viatores quidam in littore constiterant, quòd longè in mari fluitantia sarmenta navem esse arbitrarentur. His verò propioribus factis, sperabant lembum esse, mox vento & fluctibus ejecta sarmenta cum cognovissent, stulti scilicet, inquiunt, nos hic frustrà navigia expectavimus.

Fabula docet, quosdam ignotos formidine aliis esse opinione sua, cum quibus si quis propius ingrediatur, statim apparere futilitatem & ignaviam illorum.

Vide Confidentia, Fiducia, Formido, Desperatio, Timor.

Miles. Milites.

¶ Definitio et Etymolog.

Miles Græcè στρατιώτης, ου, ὁ, & στρατία ας, ἡ, militia & στρατεύω, milito dicitur. Miles Hebræis dicitur *Isch hammilchamach*, vir belli, *homme de guerre*, *Milchamach* autem bellum, prælium, cædes, incisio, quæ fit acie gladij. Dicitur à verbo *Lacham*, id est, scidit dentibus, conscidit ore gladij (*il tailla en pieces, il mit au tranchant de l'espée*) proscidit, comedit, excidit mandendo & concidendo. Metaphoricè significat, bellum gessit, prælium commisit. Nam in bello gladius comedere videtur homines & absumere, veluti si quis deglutiret frusta panis aut carnium: juxta dictum, 2. *Sam.* 11. *vers.* 25. Sic enim & sic vorat gladius. 1. varius est eventus belli, ut ij nunc cædantur, nunc alij. In voce passiva. *Nilcham*, præliatus est Panis, *Lachem*, bellum *Lachem*, vbi fit concisio & dissectio hominum, *où l'on hache en pieces les combatans*, λιχμάω, devoro. Vide lexicon trilingue Lugdun. 480. 481. Venitque à mille, quasi millesimus quisque, hoc est millenario numero fuerit. Legio enim primo, ut Varro, inquit, trium millium fiebat, & singulæ tribus Tatiensium, Ramnensium, & Lucerum mille militum mittebant. Hinc milito verbum, hoc est, militiam exerceo; & militare, more militum, & commilito, onis, qui simul militat, hoc est, socius in bello, & commilitium, ipsa belli societas. Militum genera apud veteres tria erant. Alij enim *Evocati* dicebantur, qui non milites, sed pro milite erant. *Tumultuarij*, qui necessitate aliqua electi, ad unum duntaxat bellum militabant: Alij *Sacramento regulati*, qui post electionem in rempub. jurabant, quod militare sacramentum dicebatur. Hi plenam militiam habebant. Erant quoque & viginti annis obligati.

Militiæ instrumenta sunt, Galea, in qua conus; & crista, thorax, lorica, baltheus, cingulum, scutum, clypeus, parma, creta, scutum breve, ocrea, tragula, gladius, ensis sparus, gæsa, veturum, pilum, aclides, pugio, scorpius, catapulta, contus. glandes plumbeæ, phalarica, semiphalarica, soliferrea, lancea, rumigestri, falces, bipennes, framea, romphæa, ansaculæ cateiæ, scibones, sudes, sicæ, machæræ, hemisphatæ, veruinæ, ligulæ, climaculæ, venaculum, sarissæ, saxa, cetra, tegmen, pelta, velicula, currus, equi. In aquis, gauli, corbitæ, caudicæ, naves longæ, biremes, triremes, lembi, naves, onerariæ, hippagines, cercuri, celoces, exiæ, schediæ, remiculi, scaphæ, lyntres, actuariæ, prosumiæ, vel gesteoretæ, vel orioles, cartæ, pontones, nucturciæ, mediæ, phaselli, parones, myoparones, caupulica, mareplacidæ, cidarum, ratatriæ, catascopium, cymba, pistrix, horia, liburni. Hæc omnia militiæ usui esse possunt: Sunt & alia, vt testudo, centones, vineæ, quos, catos vocabulo barbaro vocant plutei. Plurima desunt, quæ in historiis occurrunt lectori.

Addam murorum defensionem, agger, musculi, turres, ambulatoriæ scalæ, quibus muros primus Capaneus dicitur ascendisse Exostra, pons, telleno, sclopetum prætervolans, bombarda, aliáque id genus.

Militaris prudentia, est virtus, qua regitur multitudo exercitus, ad tuitionem totius boni communis *secund. B. Thom. secund. secundæ, q. 48. cap. 4.*

Militia non rejicitur à Joanne, sed suis vitiis repurgatur. *Luc. 3. 14.* nemo militat suis stipendiis, 1. *Cor. 9. 7.* militare secundum carnem, 2. *Cor. 10. 3.* militia spiritualis, *vers. 4. Ephes. 6. vers. 11. 12. Hebr. 10. 32. & 13. 32. 1. Petr. 2. 11.* militare bonam militiam, 1. *Timoth. 1. 18.* Paulò est strenue se gerere in militia, ad quam oportet esse comparatos, quicunque sub Christi nomine bellum administrant.

¶ Patrum Sententiæ.

Militare, non est delictum, sed propter prædam militare, peccatum est. Nec Rempublicam gerere criminosum est: sed ideò gerere rempublicam, vt rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile: propterea enim providentia quadam militantibus sunt stipendia constituta, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. *Aug. de verb. Dom.*

De cubiculo ad aciem, de umbra egrediens ad Solem: corpus assuetum tunicæ, loricæ onus non sustinet, caput opertum linteo, galeam recusat, mollem otio manum durus exasperat capulus: fortior autem miles ex confragoso venit. *Hier. in epist. ad Theod. Monach.*

Nihil damnabilius est in milite, quàm otium per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. *Petr. Bles. in epist. 94.*

Vegetij Renati testimonio, inutilis est omnino militiæ nutritus tenerè, & deliciis assuetus: eum autem censet aptiorem, qui sub dio & ad arma nutritur in labore. Solis patiens, umbræ negligens, balneorum nescius, æquè ferens frigoris injurias & caloris, rudis in causis, simplex in actibus, cibo moderatiore contentus, qui non erubescat fossam ducere, reparare aggeres, ferre lapides & cæmentum, lignorúmque materiam comportare. *Ibid.*

Clypeos deferunt deauratos, prædam potius hostium cupientes, quàm certamen ab hostibus, bella tamen & conflictus equestres depingi faciunt in sellis & clypeis, vt se quadam imaginaria visione delectent in pugnis, quas actualiter ingredi aut videre non audent. *Ibid.*

In his Frontinus refert, cum scutum cujusdam vidisset auro & gemmis multipliciter adornatum, dixit se non mirari, si tanta clypeum diligentia ornasset, in quo plus præsidij, quàm in ense haberet. *Ibid.*

Refert Pericles, non picturam, non aurum, & lapides, sed scutum divulsum, fractam galeam, hebetem gladium, faciem vulneratam cedere militibus ad ornatum. *Ibid.*

Hi sunt, quorum testimonio laudari audis in otio occupationes, in pace prædas, inter arma fugas, inter vina victorias, cùm sunt in prætoriis leones, in prælijs lepores. *Ibid.*

Porro ordo militum nunc est, ordinem non tenere: nam cujus os malorum verborum spurcitia polluitur, qui detestabilius jurat, qui minùs Deum timet, ministros Dei vilificat, qui Ecclesiam non veretur, iste hodie in cœtu militum fortior & nominatior reputatur. *ibid. epist. 94.*

Hodie militaris disciplina, quam Vegetius, Renatus & plerique alij docuerunt, prorsus evanuit, & se in quandam delinquendi libertatem, & scurrilitatis speciem deformavit. Olim enim se juramenti vinculo milites obligabant, quod starent pro reipublicæ statu, quod in acie non fugiërẽt, & quod vitæ propriæ vtilitatẽ publicam præhaberent: sed & hodie

tyrones

tyrones enses suos recipiunt de altari, vt profiteantur se filios Ecclesiæ, vtque honorem sacerdotij, ad tuitionem pauperum, ad vindictam malefactorum, & patriæ liberationem se gladium accepisse: porro in contrarium versa est: nam ex quo hodie militari cingulo decorantur, statim insurgunt in Christum Dominum, & desæviunt in patrimonium crucifixi, spoliant & prædantur subjectos Christi pauperes, & miserabiliter atque immisericorditer affligunt miseros: vt in doloribus alienis illibitos appetitus, & extraordinarias impleant voluntates. *Ibid.*

Qui contra inimicos crucis vires suas exercere debuerant, in potationibus & ebrietatibus pugnant, vacant otio, marcent crapula, vitamque degenerem in immunditiis transigentes nomen & officium militiæ dehonestant. *Ibid.*

Homines viribus tantùm, robori & velocitatis augendis student, & quo pacto hæc habentes ex ipsis solis clari fiant: animum verò, per quem existunt, negligunt: ignorantes, se illa solùm excolere, quæ cùm brutis communia habent, & quidem imbecilliora, quàm multa ex brutis: diuinissimam vero sui partem, & secundum quam diis aliquo modo similes reddi possent, neglectui habere. *Eusebius.*

¶ Poetica Sententia

Menander Paracatatheca.

Στρατεία δ', ὃ φίλ' ἀβελτερίᾳ δοκεῖ,
Εὐήμερον δ' οὐ πραγματεῖ βίον,
Οὗ πειρατὴς ἕκαστος, ἀνθ' ὧν σωτηρίᾳ.
Militia non fert vllam opulentiam:
Sed vitam quàm in diem viuitur ac temerariam;
Quam experimur minimè salutarem esse.

Appollodorus in Aphanizomeno.

Ἔργον στρατιώτου κἀχεμ' ἢ γήρως λαβεῖν
Ἐστὶν ἂν δ' τυχὶ κατ' ἂν μὴ δῆλος ᾖ.
Difficile est militem invenire, cui ad senectam
Vsque omnia bene successerint, nisi timidus sit,

Menander.

Στρατιώτου μικροῦ σωτηρίας
Ἐς' ἔργον ἀρετὴ πρόφασιν, ἀλίβας δ' ἀπορίαν.
Non parva est difficultas militem
Salutis invenire causam, perditionis autem facile.
Κόμφος στρατιώτης, ἀνδ' ἂν εἰ πλούτοι θεὸς,
Οὐθὲν μᾶλλον ἂν.
Elegans miles, etiamsi Deus ipsum formaret,
Haud vllus effici possit.

Philemon.

Στρατιῶτα κ' οὐκ ἄνθρωπε, μὴ σιτέρχου
Ὡς τὰ ἱερεῖα δ' ὅπου ἡ κριθὴ τυθῇς.
O miles! non homo, qui pasceris,
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit, immolere.

Antiphanes.

Τίς δ' ἐστὶ μισθοφόρος, ὦ φίλτατε,
Ὃς ἔστιν ᾧ ζῆν ἐστὶ διαπεπραγμένον,
Quis non mercenarius est mortis, ô carissime,
Qui gratia vivendi accedit morituris?

Lucan lib. 10. bell. Civil.

Nulla fides, pietásque viris, qui castra sequuntur;
Venaléque manus: ibi fas, vbi maxima merces.

Lucanus ad Pisonem.

Tamen & si bella quierunt.
Non periit virtus: licet exercere togata,
Munera militiæ: licet & sine sanguinis haustu
Mitia legitimo sub iudice bella mouere.
Hinc quoque seruati contingit gloria ciuis.
Altaque victrices intexunt limina palma, &c.
Olim turba vias impleverat agmine denso,
Ardua nunc eadem stipat fora, cum tua mœstos
Defensura reos vocem facundia mittit:
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum;
Et firmare iubet centeno iudice causas,
Seu capitale nefas operosa diluis arte,
Laudibus ipsa tuis resonant fora.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Iuventus cui defensio provinciarum, cui bellorum est committenda fortuna, & genere, si copia supperat, & moribus debet excellere. Honestas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit esse victorem. *Veget. de re mil. l. 7.*

Fabros ferrarios, carpentarios, macellarios, & cervorum, aprorumque venatores; convenit sociare militiæ.

Nihil magis in itinere, vel in acie custodiendum est, quam ut omnes milites intendendi ordinem seruent: quod aliter non potest fieri, nisi ut exercitio deambulare celeriter & æqualiter discant, periculum enim ab hostibus semper grauissimum sustinet diuisus & inordinatus exercitus. *Ibid.*

Nihil neque firmius, neque felicius, neque laudabilius est republicâ in qua abundant milites. *lib. 2.*

Plurimum terroris hostibus armorum splendor importat. Quis credat militem bellicosum, cujus dissimulatione, situ ac rubigine arma fœdantur? *Ibid.*

Ab his, qui tyrones probant, in omnibus quidem staturæ magnitudinem, corporis robur, alacritatem animi convenit explorari. *Ibid.*

Nunquam ad contumaciam pari consensu multitudo prorumpit, sed incitantur pauci vitiorum, sceleturnque impunitate: sperant peccare cum pluribus. Quod si ferri medicinam necessitas extrema persuaserit, rectius est, more majorum, in autores criminum vindicari, ut metus ad omnes, ad paucos pœna perveniat: laudabiliores tamen duces sunt, quorum exercitum ad modestiam, labor & usus instituit, quàm illi, quorum milites obedientiam suppliciorum formido compellit. *Idem l. 8.*

Plerique rei militaris ignari, pleniorem victoriam credunt, si adversarios aut locorũ angustiis, aut armatorum multitudine circumdederint, ut aditum, non inveniant abscedendi; sed clausis ex desperatione crescit audacia & quum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori, qui sine dubio scit se esse moriturum, ideoque Scipionis laudat à sententia est, qui dixit, viam hostibus, qua fugerent, muniendam. Nam quum abscedendi aditu patefacto, mentes omnium ad præbenda terga consenserint, multi more pecudum trucidantur, nec insequentium ullum periculum est, quum victi (quibus defendi poterant (arma converterint in fugam: hoc genere quanto major fuerit exercitus, tanto facilius multitudo prosternitur. *Ibid.*

Neque enim ibi requirendus est numerus, ubi animus semel territus, non tam telà hostium cupit declinare, quam vultum: cæterum clausi, licet exigui numero & infirmi viribus, hoc ipso tamen sunt hostibus pares: quia desperantes sciunt aliud sibi licere non posse. Nam, una salus victis nullam sperare salutem. *Ibid.*

Nulla consilia meliora sunt, quam illa quæ ignoravit adversarius, antequam facias. Quum igitur consilium tuum cognoveris adversariis proditum, dispositionem mutare te conveniet: quid fieri debeat tractato cum multis. Quid verò facturus sis, cum paucissimis ac fidelissimis, vel potius ipse tecum. *Ibid.*

Nullum laborem recusant manus, quæ ab aratro ad arma transferuntur, quamlibet enim viam patiuntur jumenta, quorum durata in aspero ungula est: in molli & palustri pascuo saginata cito subteruntur: fortior autem miles ex confragoso venit, sed ille unctus & nitidus in primo pulvere deficit. *Senec. in quadam epist.*

Asperò & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi à recto itinere descivcrunt, oppressura sunt, nisi opprimantur, *Val. Max. lib. 2.*

Ducis in consilio posita est virtus militum. *Idem, lib. 1.*

Non fuit Romanis robur, eburneo scipione depositio, agrestem aratri stiuam repetere: sed Attilij manus rustico opere atritæ salutem publicã stabilierunt, ingentes hostium copias pessundederunt, & quæ prius arãtium boum iuga texerant, postea triumphalis currus incessus recinuerunt, potest pauperes consolari. Attilius, sed multo magis docere locupletes, quod non est necessaria magnæ laudis cupido, aut anxia opum comparatio, virtus enim nudo homine contenta est.

Animi militum imperatore in acie viso, accenduntur;

Deuotus miles non sentit sua, cum benigni ducis intuetur vulnera.

Pulchrior est miles in prælio cæsus, quam in fuga salvus. *Liu. libr. Dec. 1.*

Militis non est dare consilium, sed vbi res postulat. bonam nauare operam. *Eras. in apoph.*

Robur prudentiæ coniunctum conducit: sine ipsa vero plus lædit possidentes.

Idem corpora quidem exercentium se ornat. animi verò studia obtenebrat. *Isocrat. in Demonicum.*

Existimate tria esse bellum rectè gerendi capita, velle, reuereri, ac obedire ducibus. *Thucid.*

Rei militaris virtus præstat cæteris virtutibus: omnia nostra studia, & hæc forensis laus & industria latent in tutela ac præsidio bellicæ virtutis: & simul atque increpuit susceptio tumultus, artes illico nostræ conticescunt, Omnia denique quæ sunt in imperio, in statu ciuitatis, ab iis defendi & firmari putantur, qui militati virtute antecellunt. *Pro Murena, Cic.*

Multo plus adfert dignitatis res militaris, quam iuris ciuilis gloria. Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: Ille verò, quo intendit, maturè cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus excitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves ne tui consultores, ille ne urbes aut castra capiantur. Ille tenet & scit ut hostium copiæ, tu ut aquæ pluviæ arceantur ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. *Pro Murena.*

Cæsar non minùs in milite modestiam & continentiam, quàm virtutem, atque animi magnitudinem desiderabat. *Cæsar. lib. 6. de bell. Gall.*

Miles non timet, nisi vestitus, armatus, calceatus, satur, & habens aliquid in penula. *Lamprid. in Alex Severo.*

Labore miles probatur, non mollitudine. *Herodian. in Iulian.*

Miles ubique, licèt membris vigentibus firmus, se solùm, vitámque suam circumspicit & defendit. *Ammian. Marcell. l. 14.*

Nihil tam pulchrum tamque posteritatis memoriæ justa ratione mandandum, quàm ut miles strenuè factis exultet. *Idem. l. 17.*

Miles sub conspectu bellicosi ductoris, testisque individui gerendorum, modo adsit supernum Numen, fa victus est. *Idem l. 6.*

Plus audire quam loqui militem decet actibus coalitum gloriosis: nec aliam spectatæ æquitatis sentire rectorem, quam eum qui & laudari potuerit & probari. *Idem. l. 21.*

Aviditas rapiendi insidiatrix sæpe militibus fuit. *lib. 23.*

Colloquia ægrè ferit miles, & victoriam mavult quam pacem. *Tacitus hist. l. 3.*

Omnem prolationem, imminente præda, ut inimicam victoriæ suspectat. *Idem, Ibid.*

Bonus miles propriæ tantum virtuti confidit, ignavus verò alterius. *Procop. de bello Vandalico, l. 2.*

Si duces se invictos tempore præbeant, invictus etiam miles futurus est. *P. Æmil. l. 4.*

Nec sanitati, nec expeditioni idoneus miles est, qui algere compelli tur. *Veget. l. 3. c. 2.*

Militi armato,nihil secum præter instrumenta belli portanti,nil invium aut inexuperabile est. *Liu.Decad. 3.l.1.*

Quemadmodum miles bene exercitatus prælium cupit, ita formidat indoctus. *Veget.l.3.c.23.*

Miles qui sumptus suos scit apud signa depositos,de deserendo nihil cogitat, magis diligit signa, pro illis in acie fortiùs dimicat,more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt positam esse substantiam. *Veget. lib.2.c.20.*

Quantum hebes est ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. *Tacit.hist. lib.2.*

Fastuarium meretur,qui signa relinquit,aut præsidio decedit. *Liu.Decad.1. lib. 5.*

Male cùm his agitur, quibus necessitas belli incumbit & morbi.*Veget. lib. 3. c.2.*

Ex agris supplendum robur præcipuè videtur exercitus.Nescio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vita. *Veget.lib.1.cap.3.*

Assuetus expeditionibus miles otio lasciuit. *Tac.in vita Agric.*

Militi,qui periculi quàm moræ patientior est,ingrata sunt quæ tuta, & ex temeritate venit illi spes,*Tacit.hist.lib.3.*

Milites dum videntur haberi neglectui, qui boni sunt, longè minus redduntur alacres: at mali multò ad contumeliam promptiores.*Xenophon.de ped.Cyri.lib.6.*

Laudibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi. *Liuius Decad.1.lib.2.*

Militantium nec indignatio, nec lætitia moderata est.*Cur. lib.6.*

Ex magna victoria milites licentiam sibi assumunt impunitatis & immoderatè pecoandi, propter maximas res gestas.*Hirtius de bell.Afric.*

Milites neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par est. *Tacit. Annal.lib.6.*

Præda per luxum visi,& somno graues milites facilè circumueniutur. *Idem lib.12.*

Milites regi non possunt nisi in vetere disciplina. *Vulc.Gallic.in Aug. Cassiod.*

Dicebat Alexander Seuerus,milites se magis seruare velle quam sepsum, quòd salus publica in his esset. *Lampr. in Al. Seuer.*

Milites pœna & timor in sedibus corriguntur:in expeditionibus spes & præmia faciunt meliores. *Veget.lib.3.c.26.*

Ad animandos in prœliis milites regis conspectus multùm valet, *B. Facius, hist.lib.2.*

Pudor, auaritia, & gloria, militum animos longè acuunt.*Idem.l.4.*

Calamitatibus insontium expletur militum auaritia.*Tacit.hist.l.2.*

Genus hominum pecuniæ cupidum, fidúmque ac bonum solo quæstu. *Aurel.vict.lib. de Cæsaribus.*

Pugna in conspectu parentum, coniugúmque ac liberorum,quæ magna etiam absentibus hortamenta animi, simul verecundia & misericordia militum animos accendit. *Liu.decad.1.lib.7.*

Longè profecto, longe maius periculum imminet, quàm vnius viri insusta sit cædes, vbi milites consueuerint suis ducibus imperare,júsque legum in manibus suis ponere. *Dion.lib.41.*

Annibal milites suos ex Africa in Italiam deductos, spectaculo quodam duorum captiuorum quos armatos in pugnam descendere, & ferro de vita decernere, altero vel vtróque cadente, iussit ad officium standum incitate visus est. Quum enim non minus morientis quàm victoris captiui & muneribus donati fortunam laudarent præcipuè autem interfectum in duello multis maximisque miseriis, quibus alij captiui superstites premerentur, liberatũ esse agoscerent ille confestim concionem ingressus:Idcirco se,inquit,captiuorum eiusmodi spectaculũ in præsentia præbuisse,vt alienæ sortis exemplo admoniti, rebus ipsi suis melius consulerent; simile namque ipsis certamen, similia tempora fortunam attulisse,præmia etiam similia proposita.Necesse enim vel vincere Carthaginenses vel mori,vel viuos in hostium potestatem venire. Si vincerẽt,non equum aut sagum præmia habituros,sed omnium mortalium beatissimos fore, quippe qui Romanorum fœlicitatem obtinerent. Si verò in pugna fortiter mortem oppeterent omnium eos malorum expertes, optima spe vitam terminaturos.Quod si victi,cupiditate diuturnioris vitæ,fugam arriperent vel alio modo sibi viuẽdum statuerent, omne genus miseriæ & calamitatis experturos.Neminẽ esse adeò rationis inopẽ, qui si longitudinem immensi itineris,si numerum cõmissorum in itinere prœliorum reuocet in memoriam: tot prætereà viarum anfractus;tot fluminum insuperabiles meatus contempletur, speret se aliquo modo,si fugam arripiat,incolumem in patriam reuerti posse. Quamobrem oportere eos omni spe fugæ abscissa, quem animum in alienæ sortis exemplo paulo ante habuerant, eundem mox suis rebus retinere.Nam quemadmodum illic & victoris morientis fortunam laudabant,superstitum verò conditionem putabant miserrimam;ita de ipsis iudicari oportere censeant.Omnes igitur magno,fortique animo certamen debere ingredi, veluti præclarissimam victoriam adepturos: aut si id infesta Carthaginensium rebus fortuna neget,in acie fortiter morituros.Victis spem vllam salutis repositam haud quaquam esse putãdũ. Si eo animo in prælium descenderint, proculdubio & victoriam & salutem consecuturos, quippe neminem vnquam ea mente,vel sponte,vel impulsum necessitate pugnasse,quin victoriam ab hostibus reportarit. Id verò tum maximè facile factu fore,cùm hæc ipsa hostibus contraria euenirent, vti tunc Romanis acciderat.Etenim quando fugientibus plurimis manifesta salutis spes in fuga constituta est,vt qui domum in promptu habeant ad quam fugiant, manifestum est tale, quando animis concidunt,nihil audere fortiter & constanter. *Polyb. lib.3.*

Mercenariis militibus aliquando ignosci potest,si ab illis deficiant,à quibus stipendia acceperunt: illis verò qui pro sepsis & vxoribus ac liberis bella gerunt,haud quaquam ignosci debet.Est enim perinde, ac si quis à patre se in ratione pecuniaria per iniuriam circumuentum esse dicens, armata manu accedat, & illum occidat, à quo vitam accepit. *Polyb.hist.l.11.*

Ex abundantia rerum, milites ad voluptatem & luxuriam conuertuntur. *Plut. in Catone maiore.*

Nihil neque firmius, neque fœlicius, neque laudabilius est Respublica,in qua abundant milites eruditi.Non enim vestium nitor,vel auri,argenti,gemmarúmque copiæ, hostes aut ad reuerentiam nostram,aut ad gratiam inclinant,sed solo terrore subiguntur armorum.Deinde in aliis rebus (sicut ait Cato)si quid erratum est,potest postmodum corrigi:peiorum delicta emendationẽ non recipiunt,cum pœna statim sequatur errorem.Aut enim confestim pereunt, qui ignaue, imperitéque pugnauerint:aut in fugã versi,victoribus vltra pares esse nõ audẽt.*Veg.l.3,c.13.*

In vrbium oppugnationibus discretus labor fortes, ignauósque milites distinguit,atque ipsa contentione decoris accendũtur.*Tacit. hist.l.3.*

Militũ qui in prœliis signa ordinésque destituissent,quive prorsus arma pro patria capere recusassent,ignauiã cæteri legũ conditores mortis supplicio coërcendam cénsuere. Charundæ vero placuit huiusmodi viros vestibus muliebribus indutos, medio in foro sisti, terque eodẽ singulis diebus ante omnium ora suggesto,eodémque ornatu consistere. Qua quidem lege simul clementiæ & humilitati satisfactum videtur, quod à cæteris legibus crudelibus exactum est: simul quo huiusmodi hominum ab ea mollitie & fœminea timiditate liceret sensim reuocari in audaciam, probi adiectione prudentissimè excogitatum haud auferendo, sed expiando patriæ,& conciliando res,vt decet,prauas. Longè namque præstat mortem oppetere,quam tantam ignominiæ calamitatem diutiùs in media patria experiri: tamque abiecto ludibrio ciuibus suis,vulgóque vitam perpetuò obnoxiam trahere. Et hoc fieri conueniebat, vt eo morbo animi seu naturæ vitio, siue mollitie consuetudine laborantes, in deteriorem mortis conditionem adducti, primum desperatione quadam & doloris insania efferatis animis pauorem abjicerent: post laboribus periculis assuescendo exuerunt insitam prorsus ignauiam; ac iam impigra ad ferrum & certamen manu prompti patriæ discriminibus occurrere,aliænq; mox laudis æmuli,gestis etiam gloriam quærere, acceptamque ignominiam virtutis attestatione diluere certarent. *Diod. Sicul. Antiq.lib.12.*

Plerumque fit, vt ex dolore contumeliæ vel ignaui milites ad virtutem accendantur. *P.Iouius hist. lib.4.*

Factum est magna cum æui nostri militiæ labe,vt milites nullum inter amicos & hostes discrimen ponant:& sic non minus populos prouinciásque vastant ij, qui vt eos defendant, quàm qui vt offendant pecunias accipiunt.*Fr.Guicciard. hist. lib.17.*

Spiritus militum & animi ardores dux ipse excitat,atque alit,quando honores & dona largiens ostendit non se sui luxus, aut voluptatum causa bello diuitias parare: sed eas opes tanquam communia virtutis præmia apud se recondi, ac tantùm diuitem ipsum in hoc esse, vt militibus pro meritis præmia dare possit:deinde,quando omnibus vltrò periculis se objicit, & nulli labori succumbit. *Plut. in Cæsare.*

Fit vt de non pugna, sed de fuga cogitent qui in acie nudi exponuntur ad vulnera. Sed grauis pediti lorica videtur, & galea fortasse, rarò militanti, rarò arma tractanti.Cæterum,quotidianus vsus non laborat, etiamsi onerosa;gestauerit.Ast illi qui laborem in portandis veteribus munimentis armorum ferre non possunt,derectis corporibus & vulnera sustinere coguntur mortis. Et(quod est grauius ac turpius)aut capi, aut certè fuga Rempublicam prodere.Sic dum exercitium laboremque declinant cum maximo dedecore trucidantur, vt pecudes.*Veget. l. 1. cap. 20.*

Instruendos omni arte pugnandi,ac protegendos quocumque gerere armorum constat esse tyrones.Necesse est enim, vt dimicandi acriorem sumat audaciam,qui munito capite vel pectore non timet vulnus, *Eod. lib.cap.*

Iis parendum,esse qui cum imperio sunt generatim ad vniuersos milites pertinet.Itidẽ fortiter aduersus hostem se gerere non huic conuenit,illi non: sed cuius honestissimum est.*Xenophon.de inst.Cyri lib.2.*

Cogitate,*inquit,Chrysantas*,quænam vrbs hostilis ab iis capi possit qui non sunt dicto audientes,quæ verò amica vrbs cõseruari à nõ obediẽtibus possit?quinam exercitus: hominum non morigerorum victoria potiatur? qui possit magis in prœliis homines vinci,quàm vbi ceperint seorsum singuli de salute sua quærere consilium:quidnam aliud rei præclaræ perfici possit ab iis qui superioibus haud parent; quæ vrbes legitimæ administrantur;quæ domus seruari queãt:quo pacto naues eo peruenerint,quo velint?Nos ipsi ea bona quæ nunc possidemus,qua alia re magis comparauimus', quam magistratibus obediendo?Nam hac re factum est,vt alacriter & noctu & interdiu quo erat necesse perueniremus,& dum infrequentes imperatorem sequebamur, nemo nostrum impetũ sustinere poterat:eorum denique nihil ex semisse perfectũ reliquimus,quæ nobis erat imperata.Ergo si apparet maximo esse cõmodo ad comparandum bona, ei,qui cum imperio scit parere,certò sciendum vobis est,etiam idipsum maximo vsui esse ad conseruandum ea,quæ conseruari necesse sit. Et antea quidem multi nobis imperabant, quum nulli nos imperaremus: nunc res omnium, quotquot adestis,sic comparatæ sunt,vt imperetis pluribus alij,alij paucioribus. Quemadmodũ ergo dignũ existimatis esse,vos subditis vestris imperare:sic & ipsi pareamus eis,quibus vt pareamus,officij ratio postulat.Tatũ autẽ interesse inter nos & seruos oportet,quod illi quidẽ inuiti suas heris operas præstant:nos verò,siquidem liberi esse volumus,sponte nostra facere conuenit quod maximè pretium opere videatur. Inuenietis etiam vbi non ad vnius dominatum comparata sit Respublica, eamminimè ab hostibus ad subiectionem cogi,quæ magistratibus parere velit *Idem lib.8.*

Ratio

Ratio rerum & occasionum velocitas non patitur, vt in bello omnes nuncij palam audiantur, omnia consilia cunctis præsentibus tractentur. Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones, tribunósque tantùm juberi expediat. Si vbi jubeantur, quærere singulis liceat pereunte obsequio etiam imperium intercidit. *Tacit. hist. l.* 1.

Parendo potius, quàm imperia ducum sciscitando, res militares continentur. *Idem, ibid.*

Rex consolatus milites, eos hortatus est, ne vnius turris insciente factæ & admetæ jactura dimitterent animos: neque id virtuti hostium attribuerent, neque ignaviæ sibi adscriberent. Virtuti consilium addendum, in exercitu neminem prope militem esse, quin dignus esset qui duceret exercitum: sed, vt ratio militaris disciplinæ postulat, suæ quisque gentis ac ordinis ducibus, magistrisque dicto audientes esse debere milites proceribus; proceres summis ducibus parere. Duces, inquit, parentum pietatem animúmque gerant, concilium antequam res gerantur habeant, in commune consulant, rationes belli administrandi conferant, ne in rebus agendis trepident. *P. Æmil. l.* 6.

Militare otium est ferè tumultuosum. *Amm. Marcel, l.* 4.

Vilius constat erudire armis suos, quàm alienos mercede conducere. *Vegetius l.* 1. *cap.* 28.

Constat in omnibus locis & ignavos & strenuos nasci. Sed tamen & gens gentem præcedit in bello, & plaga cœli ad robur non tantùm corporum, sed etiam animorum plurimum valet. Omnes nationes quæ vicinæ sunt Soli, nimio calore siccatas, amplius quidem sapere, sed minus sanguinis habere dicunt: ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contrà, Septentrionales populi remoti à Solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Tyrones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus & copia sanguinis suppetat, & vulnerum mortisque contemptus, & non possit deesse prudentia, &c. *Veget. lib.* 1. *c.* 2.

Sat calleo maxima in bellis momenta bellantium voluntatem sortiri, istorúmque ad pugnandum animus propensior est, quàm multa ex officio geri consueviße. *Procop. de bel. Goth. l.* 1.

Pudor & præsentis ducis reverentia haud sunt diuturna pericula apud avidos periculorum & decoris securos. *Tacit. hist. l.* 3.

Degenerat labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemptu ducis luxu diffluentis. *Tacit. hist. l.* 2.

Semper in otio debet fieri, quod necessario faciendum videtur in prælio. *Veget. l.* 2. *c.* 22.

Longius spatiis discretos exercitus habere, salubberrimum est ad continendam militarem fidem, nec enim vitiis, nec viribus miscentur. *Tacit. hist. lib.* 1.

Fluxa est per discordias militum fides, & periculum ex singulis. *Idem lib.* 2.

Quantò pugnantium multitudo pro Democratiis in bellicis certaminibus alacrior est, quam sint hostiles tyrannorum subditi, tantò peregrini milites, qui à monarchis stipendia accipiunt, Democraticæ Reipublicæ stipendiarios superant & excellunt. Quemadmodum enim subditi alij pro libertate decertant, aliis servitutis periculum imminet, ita ex stipendiariis militibus alij pro certa correctione, alij vt manifestum damnum propulsent, contendunt. Democratia verò, vbi libertatis hostes sustulit, libertatem suam stipendiariis Militibus non communicat. Tyrannis verò quo majora aggreditur: eo pluribus stipendiariis opus habet. Quoniam enim pluribus injuriam infert, plures etiam sortitur insidiatores. Monarcharum igitur securitas omninò in peregrinorum militum benevolentia, ac viribus consistit. *Polyb. hist. l.* 11.

Apud quoslibet commenta plurimum valent, dummodo irati audiant, plerumque temulenti, certè consiliorum propè semper expertes. *Fl. Vopisc. in Tacito*

Militum libidini obtemperare non debent duces qui militiæ ad summum laudis decus adspirant, & à justa generosi animi probitate famam quærunt, latrocinantiúmque militum immanitatem abominantur. *P. Iovius hist. lib.* 12.

Hoc ad rem in bello præclarè gerendam præcipuè pertinere judicate, & vt pugnandi voluntas adsit, modestia item, & erga duces obedientia. *Thucid. l.* 5.

Solutio debiti apud Ægyptios ex bonis debitoris solùm fiebat: corpus non poterat addici creditori. Putabat enim legislator, oportere bona tantum subdita esse debitis: corpora quorum opera bello & pace vterentur, civitatibus addicta esse. Non enim æquum videbatur, milites, qui pro patriæ salute pericula subirent, pro vsuris in carcerem duci, aut ob vnius avaritiam in periculum agi gratiæ salutem. *Diodor. Sicul. Antiq. lib.* 2. *c.* 3.

Recordatio rerum gloriosè gestarum omni jucunditati viris fortibus est gratior. *Am. Marcell. lib.* 17.

De Militari dignitate. DIAL. XLVIII.
Francisci Petrarchæ
GAV.

Militari cingulo exornatus sum. R. Pauca ne tibi vitæ mala visa erãt, nisi militiã addidisses, qua vel inquietus semper, vel inglorius, vel periculo expositus, vel contẽptui sis oportet? G. Militiam sum professus. R. Hanc nascendo profitemini, quid professione alia opus erat? Hic ferro corpus, hic animum dolis, hic argutiis linguã armat, ille causas orat, hic pedibus, ille equo seu carpẽto vehitur, hic currit, hic navigat, hic paret, ille imperat. Nemo vestrum otiosus. Quænam hæc noua militia est? Hic in castris, hic in rostris, hic in scholis, hic in nemore, hic in agro, hic in pelago, hic in palatio, hic domi, hic peregrè vitam agit, omnes militant: neque homines modo, sed militare in sylvis catulũ Flaccus ait. Et militantium quidem multa sunt genera. Militia vnã est vita hominis super terrãm, quam qui militiam diffiniuit: ille mihi demùm vero & acri judicio rem libravit, modò militiæ prælium addidisset. G. Armare militiæ sum scriptus. R. Quid armaris exterius? intus in anima bellum est. Illam vitia obsident, atque oppugnant. Quis hic ferro locus, nisi illud ad ornamentum corporis, non ad animæ tutelam induitur? Sunt enim qui dicãt nihil pulchrius viro armato. Ecce quid pectus & quid caput ferreũ pulchrius habeat, quàm pacificum, & inerme non video. Quando autem hæc voluptas tibi est, age, ferro membra constringitò, imbrem solemque galea excipies, ferro indutus clypeo operiere, humi dormies, classico excitaberis: adeptus tibi magnũ aliquid videbare, sed errãbas: anceps & cruentũ officium elegisti. Multæ sunt autẽ fraudes spei, multæ sunt fateor catenæ, quæ animos boni illius, quod omnia appetunt inconsultè ãvidos in exitiũ trahunt, neque inficior quosdam militia ad amplissimas opes, siue etiam ad summum imperium perveniße Crede autem mihi, plures ad inopiam, ad carcerem, ad servitutem, ad violentiam subitámque mortẽ eodem tramite pervenerunt. Tu ex quo militiam profiteri animus fuit, nisi dehonestare artificium tuum vis, semper animam in numerato habeas oportet. Semperque aures tuas Cæsarea vox illa circũtonet: Disce ferire, Disce mori. Syllaba vna brevis aut longior tua facta variabit: vel occide; vel occides. Ad vtrumlibet horis locisque omnibus te paratũ exhibe. Hæ artes deliciæ tuæ erunt. Sine verò satyricum loqui præmia militiæ numerabilia equidẽ præfatus, vix pauciſſima colliges; in quibus prima & summa licentia est peccandi, præmium hercle non tam justis viris optabile quam armatis legibus (vt aiunt) inter arma silentibus: G. Militia filium ascripsi. R. Est id ferme vsitatum, vt militis filius miles sit. Non potest enim nisi quam habet hæreditatem filio pater dare. Arcum, scutum, gladium, & bellum, & quod ludum conficit auro tincta calcaria. Sed quod patri diximus, sibi filius dictum sciat. G. Belli dux victoriis clarus sum. R. Quantò melius pacis dux virtutibus clarus esses. G. Multa bella confeci. R. Quietem tibi atque aliis abstuliſti, clarum opus. G. Victoriis ac triumphis notus sum. R. Sæpè malum bono notius, & atra tempestas serenitate famosior, denique paraſti busto titulos, & vulgo fabulam, tibi nihil.

¶ SENTENT. HISTOR. ET POLITICÆ.

Vilius constat erudire armis suos, quàm alienos mercede conducere. *Vegetius.*

Ut remiges sine gubernatore: ita milites sine Imperatore nihil valent. *Quint. lib.* 3.

Sapientis Imperatoris est fractis rebus cunctando consulere, secundis non deesse fortunæ, *Incerti Panegyrista ad Const. Imp.*

Error est in Imperatore, vel in malum improvisum incidere: vel propter incredulitatem, aut cunctationem, dimittere rei benè gerendæ occasionem. Multa magnis Ducibus sicut non aggredienda, ita semel aggressis non dimittenda esse, quia magna famæ momenta in vtramque partem fiunt. *Livius lib.* 7.

Sæpè eis, qui ex veterum exemplis nondum præsentia meriti didicerunt, quantum virorum in bellis exercitatorum virtus à nouis exercitibus, & collectitia turba coactis, & ab vulgi multitudine differant, suo ipsorum periculo & insigni clade ostensum fuit. *Guicciard. lib.* 18.

Si quæ ciuitates imperatori sese dediderunt, comiter ac civiliter regendæ sunt: sic enim & aliæ fortassis ad deditionem adducentur, sperantesque se hujusmodi humanitatis fore participes, in ejusdem ditionem allicientur. *Onosander. in strat. c.* 38.

Præstat se ex vano metu & rumore adversus pericula præparare, quam ex nimia securitate & hostium contemptu imparatum ab iis opprimi. *Thuc. lib.* 6.

Dux vigilans, sobrius, prudens, tanquam de ciuili causa inter partes judicaturus, adhibito consilio de suis & adversarij copiis, judicet, & si multis rebus superior invenitur, opportunum sibi ne differat conflictum. *Veget. l. l.* 3. *c.* 9.

Boni duces non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant. *Ibid.*

Dux auctoritatem maximam severitate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoscere. *Idem lib.* 3. *cap* 10.

In milite vnius sors est, in Imperatore vniuersorũ periculum. *Egesip.*

Indulgentia & largitio speciosum reddunt præsentem exercitus amorem, paulatim tamen & occultè militarem disciplinam, severitatemque minuunt. *Cæsar* 3. *Bel. Ciu.*

Aspero & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget, quia viris arma constant, quæ vbi à recto tenore desciverunt, oppressa sunt, nisi opprimantur. *Vall.* 11. *c.*

Milites pœna & timor in sedibus corrigunt, in expeditionibus spes & præmia faciunt meliores. *Veget. l.* 3. *c. vlt.*

Belli duces in omni tempore, & loco ita vigilantes, ac parati esse debent, vt propriis viribus freti, nec longinquitate, nec debilitate hostium se tutos esse putent. *Guicciard. l.* 9.

Otiosus in castris miles, & solita munera non obiens, facilè euadit seditiosus & immodestus. *Anonym. in Aphor. Polyt. Sylva, ex Tacit. annal.*

Ex sermonibus privatim, & inter cibos inter cives habitis melius discit princeps, & quid sit exercitus, & populi de se judicium, quam ex conditionibus & conventibus publicis, à se præsertim indictis. *Idem l.* 2.

Qui Imperator exercitus, neque in suis, neque in alienis sanis consiliis constans est, facilè seipsum, & exercitum euertit. *Idem.*

Ducum & centurionum auaritia, & crudelitas in milites, dissolvit disciplinam militarem, & milites ipsos avaros ac latrones facit; itemque inopes & bella civilia appetentes. *Idem i. Hist.*

Magnam invidiam conciliat sibi dux belli, qui prædam militi jã promissam minuit. etiam religiosi voti specie & prætextu. *Idem ex Liu. l.* 5.

Maximè cavendum imperatori, ne exercitus territus, vel fessus, vel imparatus, aut iniquo omninò loco cum hoste confligat, neve in eo, vel ambitione vel ira, se abripi sinat, vel hostium contumeliis cedat, vel militum inani clamore vincatur. *Idem ex Polyb. l.3.*

Est optimi Imperatoris, nosse ingenium & naturam sui hostis, vt ea ad suum commodum ipse vtatur. Hostem verò iis rebus, quibus terretur vel percellitur, vel delectatur decipiat. *Ibid.*

Exercitus pluribus cladib. jam acceptis perterritus, eidem hosti non est temerè objiciendus; objicitur autem temerè si priusquam confirmetur aliqua fœlici pugna, & victoria de hoste, tamen iterum in aciem educatur, & pugnet. *Ibid.*

Imperator in præliis infelix, ab exercitu removendus. *Ibid.*

Prudentis est ducis, ne minimæ quidem rei, quæ hostibus animum addere possit, depellendæ, & eripiendæ occasionem prætermittere. *Idem ex Thuc. l.6.*

Est prudentis imperatoris, vbi res & fortuna ejus prospera manifestè ubi, multumque inclinare cœpit, maturè deliberare vtrum in bello suscepto perseverandum, an potiùs ab eo desistere debeat *lib. 5.*

Miles vbique licèt membris vigentibus firmus, se solum, vitamque propriam circumspicit, & defendit: Imperator verò officiorum. Dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta, quæ status negociorum admittit, admittere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. *Marcell.*

Jucundissimum spectaculum est Dux in oculis militum, eodem pane vescens, aut in vili toro quiescens, aut in fossa, vel agere faciendo operam communem præstans: non enim eos duces perinde in oculis ferunt, qui honores aut pecuniam largiuntur, quàm hos qui laboris, periculorumque in sese partem recipiunt, magisque amant eos, qui laborum societatem ineunt, quàm in otio indulgent. *Plut. in Mario.*

Vanis & inanibus milites, magis quàm justis causis formidinis moventur. *Curt. lib.4.*

Honestas idoneum militem reddit: & verecundia dum prohibet fugam facit esse victorem. *Vegetius.*

Stipendiatio militi nunquam danda est venia, cum deficit ab eo qui conduxit: qui verò pro capitibus suis, pro vxoribus & liberis dimicant, iis non nunquam tribuenda est venia. *Scipio apud Polyb. l.11.*

Nihil est quo faciliùs aut meliùs se tueri ac defendere ab hostibus Duces & milites possint, quàm diffidentia, & incredulitas. *Polyenus l.6.*

Quid ab eo milite speres, à vernacula inquam multitudine, quæ nuper acto in magna aliqua vrbe delectu lasciviæ sueta, laborumque militarium intolerans est, nisi vt simulatque ad exercitum venerit, cæterorum militum rudes animos impleat contumacibus vocibus, quæ nihil nisi maximam & violentissimam seditionem commoveant? Ei igitur, cui conscribendus est exercitus, auctor sim atque hoc consilij perlubens dederim: vt non tam ex vrbana, ac vernacula multitudine corruptis ac depravatis moribus dedita lasciviæque sucta; quàm ex agris iisque hominibus, qui laboribus, duritiæ, malo assuerunt, delectum habeat. *Carolus Paschal. in Axiomat. Polit.*

Is cui commissus exercitus est, non temerè concionem alloqui, sed priùs sapienter prævidere ecquod facto opus est: mox id in concione, cùm res, tempúsque postulat disserere debet. *Idem.*

Bonus dux exercitus is meritò dici potest, qui pro ratione temporis locorum, armorum, tam hostilium, quàm suorum militum, quomodo in acie se gerere debeat, docet. *Ibid.*

Is demum Dux mihi tanquam fortis, & acer probatur qui inter suos effusè fugientes, ipse insignis manu, voce, vulnere, si fortè vulneratus est, sustentat pugnam; hoc est, & Ducis & militis munia simul obit, eáque ratione inclinatam, aut etiam perditam rem restituit. *Ibid.*

Quemadmodum strenuus Imperator cavet sedulò, ne otio miles corrumpatur, eumque crebris expeditionibus, patientia periculorum, laboribus, & experientia durat: ita ignavus exercitum corrumpit largitione, atque ambitu, infirmos manipularium, hoc est, obscurissimum quemque militem juvando: veteres centuriones & severos, antiquam, durámque militiam revocantes, dimovendo, & eorum loca deterrimo cuique attribuendo: finendo desidiam in castris, licentiam in vrbibus, ac militem, vagum & per agros lascivientem. *Ibidem.*

Nullum, meo judicio, munus, nulla administrationis dignitas majorem prudentiam, aliasque dotes exellentiores requirit, quam illius qui exercitui præest officium: infinita enim sunt, quibus providere, quæ mandare cum oportet; infiniti casus, & prorsus varij, qui singulis penè momentis illis objiciunt, in tantum vt nec Argio culici sufficiant. Planè non ponderis tantummodo sit, sed prudentiæ quoque quam requirit respectu: alia officia omnia ducis militaris munere (quam longissime inferiora æstimo) & quasi pro nihilo duco. *Guicciard. in Hypom. Polit.*

Nihil damnabilius est in milite, quam otium, per quod vsus morum deficitur, nutritur pusillanimitas, vires farciunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. *Per. le. ep.6.*

In bono Imperatore inter cæteras artes hæc requiritur, vt severè imperare sciat, & molliter contumacibus cedere. *Idem l.5.*

Prudentium est Imperatorum, non solùm res suas corroborare, sed etiam res hostium debilitare, præcipuè verò sine vllo prælio & labore bella conficere: sin minus saltem cum minimo militaris multitudinis detrimento. *Idem lib.4.*

Egregij Imperatores quamvis exiguas habeant copias, tamen celeriter eas augent. *Dion. Halicarn. lib.3.*

Ut anima non potest vtiliter negligere vniversum corpus si alicujus partis corporis officio præcipuè sit occupata; sic princeps & Imperator inutiliter, & stultè in obsessum locum patitur se concludi. *Natalis Comes hist. lib.29.*

Nemo est præclaro militis nomine dignus, qui non sit vir bonus, magnificus, prudens, justus, clemens, & vel mediocriter saltem virtutibus, & disciplinis imbutus, quoniam non sola corporis fortitudo facit bonum Imperatorem, aut militem, sed animorum etiam ornamenta. *Idem lib. 13.*

Non debet Rex caput & anima exercitus, cum omnium copiarum periculo seipsum atque regnum fortunæ arbitrio committere, aut res difficiles adoriri, cum in vnius salutem contra nitantur. *Idem lib.10.*

Nihil est tam formidabile Imperatori, tamque omni diligentia devitandum, quam vno tempore vnoque momento res imperiumque fortunæ arbitrio committere; nulla præsertim oblata vtilitate. Idcirco summi Imperatores non debent totis aciebus dimicare, nisi cum certissimam jacturam in mora positam esse intelligunt, quoniam nunc anni tempus, nunc annonæ penuria, nunc diuturni labores, nunc inopia pecuniæ possunt hostem profligare, atque aliquando expectata auxilia opem ferre; vbi nihil horum expectatur, quod nobis afferat auxilium, si in aliena regione præsertim fuerimus cum mercenariis atque alienigenis copiis est omni conatu, si fieri possit, dimicandum, idque maximè si anni tempus ad hyemem declinet. *Ibid.*

Cùm maximæ res propositæ sint prudentibus Ducibus exercituum, gloria nimirum, imperium, salus subditorum, omnisque humana fœlicitas, ij jure debent omnia, quæ spectant ad honorem suum, salutemque populorum diligentissimè circumspicere, & quæ sibi vtilia sunt, nisi possent assequi, illa certè neque hosti quidem relinquere; quippe cum omnia hostium commoda in suas calamitates redundent. Ad hoc cognoscenda sunt necessariò cuique, suorum, & hostilium ingenia: exploranda consilia cognoscenda arma, spectanda ars instruendi exercitus: intelligenda natura locorum. Si quid horum parum notum, aut neglectum fuerit, rem totam in maximum discrimen potest inducere. Nihil est enim tam fragile, quàm instructus adversus hostem exercitus, quem tanquam subtilissimum vitrum res aliqua pertenuis, & levissima potest refringere, & inanis etiam rumor repentè extortus. *Idem lib.5.*

Absurdum est profectò sine bellicis tormentis iter facere Imperatori, præsertim cùm hostis à tergo sequitur; cum illa plurimùm possint, non solum irruentem hostem refrænare, sed etiam si audacior fuerit, ita prosternere, & laniare, vt liberius iter relinquatur: nam fugatis profligatisque copis, neque tormenta quidem servantur, cum omnia victi facilè veniant in potestatem victoris. *Ibid.*

Plurimi refert in difficultatibus summi Imperatoris præsentia, qui verè est anima exercitus, & robur militum; neque aliud est quod possit tantoperè ad gloriam, & ad honoris desiderium milites excitare, quam si cognoverit, non ex obscuro loco rem agi, sed in conspectu ipsius Principis, & vniversi exercitus, inque multorum populorum præsentia. *Idem l.1.*

Atque profectò maximi semper fuit momenti ad omnes res bellicas, vt fidissimi ac diligentissimi exploratores habeantur: pro re nullis sumptibus parcendum est, quoniam vnum hostium consilium opportune, ac maturè cognitum, potest aliquando vniversum negotium ad optatum finem perducere: aut vniversas copias ex aliquo imminente periculo servare. Nam illis qui ad recognoscenda loca mittuntur, & captivis parum fidei tribuendum est, quandoque, quod illis timidius, aut negligentius, aut imperitius, res perscrutentur, isti ad intima consilia, vt parum curiosi non penetrent; at diligentes exploratores omnia dicta, facta, visa, audita studiosissimè observant. Quare ex his intima consilia hostium, ex illis externa judicia, an cum horum significatione consentiant, expectanda sunt. Quare cùm tanta sit vtilitas, quæ è diligentissimis, fidissimisque exploratoribus percipitur, vt sæpè victoria in cognitione cõsiliorum, hostilium, quæ per exploratores significantur, consistat, salúsque vniversi exercitus, patet liberalissimos esse Principes in hujusmodi genus hominum oportere, qui non nisi magnis præmiis propositis tantæ periculorum moli, tantæque crudelitati, quanta patefactis exploratoribus proponitur, se exponunt. *Idem lib.1.*

Nusquam à sano Duce vtiliùs ponuntur sumptus, quàm quo certi speculatores parantur. *Ferdinand. Davalus apud Iovium in eius vita.*

Lipsius. Militia sola orbem temperat, nec regna solùm dat aut adimit, sed ipsam vitam. Nulla Respublica aut status sine ea floruit: nulla perennavit: & vt quæque melioribus legibus aut moribus fuit, ita hanc habuit meliorem. *Ex pr. ad Phil. III. in l. de mil. Rom.*

Nihil est quod magis sistat aut remoretur juventutem, quàm militiæ priscæ ignorantia. *Ibid.*

Clamor militum incitatio pariter est animi & virium, atque hosti terror. *Ex l.4. de mil. Rom. Dial. 11.*

Ferus Mars, non animata solùm vitâ devolvit, sed evertit quidquid sterit. *Ibid. l.5. c.1.*

Castra reipsa gymnasium, palæstra, sedes, imò & domicilium sunt disciplinæ militares: Munia, Opera, Exercitia, Præmia, Pœnæ sunt in castris: & vt vno verbo: Sic regitur miles & formatur. *Ibid.*

Fastus in milite bonus est, sed in hostem: apud Duces obsequiosi & flexi animi conveniunt. *Ibid. Dial. 3.*

Proprium militis est arma perite tractare & habere, ad defendendum aut offendendum. *Ibid. Dial. 4.*

In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra injurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace sine vllo hoste decurrit, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, vt sufficere necessariò possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. *Ibid. Dial. 12. ex Senecæ, epist. 18.*

Discat miles in otio, quod proficere possit in bello. Animos subito ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione confidunt. *Ibid. ex Cassiod.*

Profectò periit hodie Ducum auctoritas, quia severitas nec alia re militem

litem in turbas & scelera solvit, quam solutæ leges. In sanguine & cæde qui versantur, ferotiam & contemptum induunt; nec nisi sanguine & cede coërcentur. *Ibid.Dial.* 18.

Ars quædam est tractandorum armorum, nec professio nomilis, & vultus aut cultus immutata militem statim reddunt. *Dial.* 20.

Magnum hoc arcanum est, fidere militarem pugnare cum spe victoriæ, cedere sine metu ignominiæ aut periculi, si res cogat. *Ibid.*

Latissimus est stratagematum campus, & non alia re plures victorias aut trophea parta. Quidquid inopinatum hostem turbat: modò tale sit, vt non tuos turbet. Ea sit cautio: nec quælibet inuentiuncula fructuosa statim aut efficax est, sed cui circũspectio & lustratio adjũcta, *Ib.*

Argum esse oportet, qui dux est, in tergo, in fronte, in capite, in pedibus oculos habere, & tamen omnia facilia dispositis, vbi semel proba communis illa depositio præcessit, *Ibid.*

Sine disciplina militiæ, non dicam bonitas aut felicitas nón constat sed vix nomen. *Ibid.*

Non longitudo ætatis aut annorum numerus artem bellicam tradit; sed continua exercitationis meditatio. Post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est tiro. *Ibid. ex Veget.*

Libido, iam pro lege est. *Iurisque locum sibi vendicat ensis. Ibid.*

Abscisso & seuero castigationis genere turbã militatis coërcenda. Vnde tot rebelliones hodie ac tumultus? minæ aut arma in suos Duces, ab impunitate & licentia, & quam aliæ causæ prætexantur, istæ veræ & intimæ sunt. Coërceantur, & vt vno verbo: Plus ducem suum miles timeat quam hostem. *Ibid.*

Bonum & vtile institutum, militi semper victum esse nec inopia cogi ad rapiendum, aut deserendum *Ibid.cap.* 16.

In bellis ciuilibus Virtus & Honos ius suum ægrè seruant. *In Anal. in lib.* 1, *Dialog.* 2.

Virtus militaris tutela, imò augmentum est Imperij & Reipub. *Ex vadmirand, lib.* 4. *cap.* 2,

Incipere bella in aliena manu est: non ponere cum lubet, & vt lubet. *Ibid. cap.* 4.

In omni bello cruda post victoriam principia: magis ciuili, vbi odia & acerrimæ factiones. *Ex Cent.* 2. *epist.* 6.

Per bella ciuilia non spirant Musarum venti. *Ex Cen.* 2. *Epist.* 69.

Germania re ipsa discit, & in assiduis exemplis, nihil, collectitium, & subitum militem esse, male ducibus & inter se notum; nihil nisi cædem hostilem aut prædam. *Ex Cent. sing. ad Ital. & Hispan. epist.* 75.

Mars & Bellona vbique in pretio, magis quàm Phœbus, aut Musæ. *Ex Cent. Miscella epist.* 8.

¶ APOPHTHEGMATA.

Anonymus. Quidam in acie, quum strictum iam ensem hostem esset infixurus quoniam interim signum datum est receptui canens, non infixit. Roganti verò cuidam, cur hostem quem in potestate habebat, nõ occidisset? Quoniam, inquit, melior est parere imperatori, quã hostem occidere. Exemplum disciplinæ militaris, à qua immane quãtum recesserunt qui sub belli titulo mera exerceat latrocinia. Olim non licebat ferire hostem, nisi tuba dedisset signum: eadem simul atque cecinerat receptui homicidij crimen erat interemisse. *Plut. in Lacon.*

Clearchus militum auribus subinde solebat inculcare. Militi magis esse metuendum imperatorem, quam hostem: quæ vox mortem minabatur militi, qui parum grauiter se gessisset in prælio. Honestius autem est cum laude vitam impendere patriæ, quam cum decore pœnæ. Hoc dictum non quiuis milites laturi sint, sed hi facile ferebant, quibus matres domui solebant edicere, vt aut victores cum armis redirent, aut mortui in armis referrentur: *Val. Max. lib.* 2. *c.* 8. *& Front. lib.* 4. *c.* 1.

Epaminondas. Quum studeret Epaminondas Bœotos otio dissolutiores, continenter in armis habere, simul vt Bœoti de belli duce creando cogitarent, his verbis illos adhortabatur: Post hac colisultare viri: nam si ego militiæ præfectum agam, vobis militandum est, adiment illis spem otij sub tali Imperatore. *Plut. in Grac. apoph.*

Idem scutatum militem senserat à captiuo quodam magnam pecuniarum vim accepisse. Huic Epaminondas: Mihi inquit, redde clypeũ tibi verò cauponam emito, in qua vitam degas; Posthac enim noles eodem modo subire periculum: quippe iam vnus è numero diuitum ac beatorum rectè indicavit, timidum (vt est in prouerbio) esse Plutum. Magis enim metuit mortem, qui habet vnde possit suauiter viuere: *Plut. in Grac. apoph.*

Lamachus castigauit quendam è ducibus, qui deliquerat, & quum ille dixisset: In posterum istud non committam. Non licet, inquit, in bello bis peccare. Error enim in bello mors est. *Plut. in apoph. Stob. ser.* 52. *Ant. in Melis. part.* 1. *serm.* 67.

Brasidas in milite tria requirebat, Velle, Vereri, ducibus Obedire; *Thucyd. lib.* 5.

Pyrrhus ei cui delectum militum commiserat, dixisse fertur: Tu grandes elige, ego eos fortes reddam, significans institutione fieri bonum militem. Fertur autem Pyrrhus disciplinæ militaris optimus fuisse magister. *Plut. in Apoph. Front. lib.* 4. *cap. stratagematum.*

Hannibal. Quum Romanorum legati conditiones pacis retulissent apud Carthaginenses, & Giscõ quidam ausus esset suadere bellum cum Romanis redintegrandum: Hannibal indignè ferens, hominem imbellẽ de rebus arduis loqui, adhuc dicentem è suggestu deturbavit. Hoc factum tã violentum in libera ciuitate demirante, & indignante multitudine: Hannibal consensõ suggestu dixit, neminem mirari debere, si qui à primis statim annis Carthaginem reliquisset, interim ætatem omnẽ in bellis, & armis transegisset, minus nosset vrbanas consuetudines. Hoc præfatus, pacem suadere cœpit, & persuasit. *Plut. in Hannibale.*

Scip. Maior percontanti cuidã in Sicilia, qua re fretus classem educere pararet in Africam: Ostendit viros armatos trecentos, sese exercentes. Præterea turrim excelsam mari imminentem, & ait: Nullus horum est qui non conscensa turri semet in mare præcipitaturus sit, si iubsero. Sentiens, non perinde referre quàm numerosam educas multitudinem, modò fortis dux educat exercitatos, & dicta audientes. *Plutarch. in Roman. apoph.*

Scipio Minor, postquam venit in castra, multamque illic licentiam, lasciuiam, superstitionem, ac luxum offendisset: diuinos ac sacrificos, cũ lenonibus protinus eiecit: quin & vasa omnia iussit amoliri, excepta olla, verũ & poculo fictili. Ex argenteis, poculum librarum non amplius duarum permisit, si quis habere vellet; balneis vti vetuit. Qui vngeretur, iussit vt ipsi sese frjcarent; iumentis enim, quæ manibus cárent, opus esse alio à quo fricentur. Edixit vt milites stantes prandierent obsonium non igni coctum: cœnarent autem discumbentes, panem, aut pultem solam, & carnes assas, siue elixas. Ipse verò sago circumtectus, obambulabat per exercitum, ditens se lugere exercitus dedecora. *Plut. in apoph.*

Quum Paulus Æmilius in exercitu multam confidentiam ac loquacitatem comperisset militum, officia ducum sibi vendicantium, rèsque non necessarias curantium: iussit illos quiescere, nec aliud quicquam agere, quàm vt enses suos acuerent: cætera sibi fore curæ. Nocturnas autem excubias iussit illos sine lanceis, sed cum gladiis agere, quò nimirum adempta spe depellendi hostem, tantò acrius pugnarent cum somno. *Plut. in apoph.*

Idem militi dicebat hæc tria esse curanda: Corpus, vt quàm validissimum & perniciissimum haberet: Arma apta: Animum ad subita imperia paratum: cætera diis immortalibus; & imperatori curæ esse. *Liu. lib.* 44.

Alexand. Seuerus cùm Antiochiam venisset, ac milites qui lauacris ac muliebribus deliciis vacauerant, in vincula duci iussisset, orta seditione ab eis qui, cuius socij erant in vinculis, tribunal ascendit: ac vinctis omnibus ad tribunal adductis, circumstantibus militibus, & quidem armatis, grauiter illos admonuit, vt meminissent Romanæ disciplinæ. Quum loquentem milites tumultu interpellarent, nihil conterritus, iussit: vt tales voces ederent aduersus hostes, non aduersus Imperatorẽ minatus exautorationem, nisi quiescerent. Ad hæc quum vehementius etiam fremerent ac ferro quoque minarentur: Deponite, inquit, dextras, contra hostem erigendas, si fortes estis, me ista non terrent. Quum non desinerent fremere, exclamauit: Quirites discedite, atque arma deponite. Mox omnes non armis tantum, sed sagulis militaribus depositis recesserunt: non in castra, sed in varia diversoria. Post tamen eius legionis militibus fidelissimis vsus est. *Ælius Lampridius.*

Idem. Disciplina maiorum, inquit, rempubl. tenet, quæ si dilabatur, & nomen Romanum, & imperium amittemus. *Lamprid.*

Avid. Cassius solebat dicere, Miserum esse cum exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. *Vulcat.*

Theodoricus rex. Erat eius insigne dictum in formula ducatus Rhetiarum lib. 7. Variarum Cassiodori de militum disciplina Milites, inquit, tibi commissi viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis.

Scip. Africanus censor tribus monebat centurionem, qui in Pauli pugna non adfuerat, ille quum diceret, se custodiæ causa in castris remansisse, rogarétque cur ab eo notaretur: Non amo, inquit Africanus, nimium diligentes. Dissimulavit centurionis ignauiam, & accusavit nimium diligentem custodiam. *Eras. l.* 6. *Apoph.*

Serg. Galba in grauissimis bellis severissima disciplina habuit milites suos: adeò vt simulatque venisset in castra, protinus vulgaretur ille Trochaicus: *Disce miles militare, Galba est, non Gentilitas. Eras. l.* 6. *apoph.*

Alexander Seuerus. In expeditionibus, si quis de via in alicuius possessionem deflexisset: pro qualitate loci fustibus, aut virgis cædebatur, aut alioqui condemnabatur stipendiis: pro rerum tales pœnas non recipiebat; grauissimis contumelijs afficiebatur, quum diceret: Vellémne hoc in agro tuo fieri; quod facis in alieno? Clamabat sæpius, quod à Christianis audierat, idque per præconẽ, quoties aliquem emendabat, dici jubebat: *Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris.* Quid nunc dicemus de militibus Christianis! qui sive quo eant, siue redeant, furantur, rapiunt, constuprant, pulsant, abigunt pecora, pertusis vasis sinunt effluere vinum? Quid multis? Crudelius tractant suos quam hostes, & hoc hodie, si superis placet appellatur jus militare, & ad hæc connivent sæpissimè Duces. *Eras. in Æmilio, Lampridio.*

Quibus hæc addemus etiam ex probatis historicis, Livio, Tacito, Currio, & aliis collecta, & ac nostri sæculi militiam disciplina exuram accommoda. Nunc duces militem; non legunt. Pecuniola proponitur tympanum strepit: & ecce coëunt aliquot ignoti inter se, ignarantésque, purgamenta vrbium suarum; quibus ob egestatem & maximam flagitiã peccandi necessitudo est, assueti latrocinijs, bellorum insolentes, quorum lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari non possunt in honestissima, nullã disciplinæ formam nec extremã quidem ejus lineamenta servantes, lasciviores cernuntur, inter quos omnia indisposita, temulenta, pervigilijs veneris ac Bacchanalibus, quàm disciplinæ & castris propria. Hi nec in proiecta & castris habentur, sed per municipia desides, hospitibus ramùm metuendi, effundunt se in luxum, epulas & nocturnos cœtus: Ioci circumferri metum largius jubent, debellatori super mensã Alexandrum, suas vires extollere docti, hostium paucitatem contemnere: cæterum galeati lepores, & quibus vt ad populandos finitimorum agros, tectaque vrenda, & capienda pecora aliquã vis sit, ita in acie & signis collatis nulla vis est, nec in victoria eis decus, nec in fuga flagitium. Vt omnia paucis Exercitus lingua quàm manu promptior, prædator è sociis, & ipse hostium præda. *Lypsius in Politic.*

Aurelianus cùm à vicario suo literas accepisset quibus efflagitabat vt rescriberet quomodo res gerenda esset,statim rescripsit hũc in modum: Si vis tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine, nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, &c. *Vopiscus in Aurelio.*

Iphicrates censebat militem, & diuitiarum, & voluptatum auidum esse oportere: Dicens illum audaciùs pericula subiturum quo suis cupiditat.bus suppeditaret. *Plut.*

Phocion quum Laosthenis milites concinnè ornatos aspexisset,rogatus, qualis sibi ille exercitus videretur?Bellè meherculè, inquit,ad stadium decurrendum instructus. *Plut.*

Epaminondas dicere solebat,militum quibus arma gerenda sunt,corpus exercitatum esse oportere, non solùm athleticè, verùm etiam militariter. Nam athletæ tantùm hoc agunt vt corpore sint robusto: at militẽ oportet corpus habere expeditum & agile.Vndè & vehementer obesis infensus erat,adeò vt huiusmodi quendam expulerit ab exercitu, dicens: Quod vix clypei tres quatuorvè tegerent ipsius ventrem, per quem nunquam vidisset sua pudenda. *Plut. in apoph.*

Archidamus, videns filium suum nimis temerè contra Athenienses pugnantem, aut vires tibi sunt augendæ, dixit, aut minuenda audacia. *Plutarchus.*

Phocion, quum Macedones irrupissent in Atticam, ac maritima illius depopularentur,Phocion eduxit iuuenes ætate florentes,quorum multis ad ipsum cõcurrent.bus, hortantibúsque vt colle quodam occupato ibi collocaret exercitum:O Hercules,inquit, quam multos duces, milites verò perpaucos!Notans iuuenilem temeritatem, quæ duci præire conaretur, quum militis sit,non dare consilium, sed vbi res postulat, bonam nauare operam. Attamen commisso prælio vicit, & Nicionem Macedonum ducem superauit.At non multò post tempore bello deuicti Athenienses ab Antipatro accepère præsidium. *Plut.in Græc.apoph.*

Aratus,laudante quopiam virum desperatum & audacem, idcirco & in bellis eximium: differre dixit magnificere virtutem, & vitam nihili facere. *Stob.serm.51.*

Ateas hunc in modum scripsit Philippo: Tu quidem imperas Macedonibus bellandi peritis:at ego Scythis,qui cum famè & cum siti pugnare valeant. Significans, hac parte Scythas ad bellum esse magis idoneos. *Plut.in apoph.*

Antiochus ostendebat in campo copias, quas bellum contra Romanos suscepturus comparauerat,nempè exercitũ insignibus argenteis,aureisque florentem, inducebátque etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatúmque frenis, ephippis phalerisque præfulgentẽ. Atque ibi rex tanto, tamque ornato exercitu gloriabundus.Hannibalem aspicit, & Putasne satis, inquit, esse Romanis hæc omnia? Tum Pœnus ignauiam, vanumque apparatum militum irridens: planè, inquit,satis esse credo hæc Romanis, etsi auariſſimi sunt. *Brus. l.2.c.32.*

Pescennius interrogatus,cur omnia vasa argentea à castris amouisset? Quia,inquit,potuisset fieri,vt sarcinæ militares in potestatem hostium venirent, ficréntque barbari argento nostro glorioſiores. *Brus. lib.2. cap.32.*

M. Cato videns quendam vehementer obesum, mirabatur cui vsui tale corpus esse posset Reip. cuius inter guttur & inguen omnia venter occuparat. *Eras.l.8.apoph.*

Anonymus. Multis Othonem Imperatorem rogantibus, ne deposito imperio exercitum ac Remp. desereret: quidam è gregariis militibus sublato ense dixit, Scito Cæsar,sic pro te omnes animatos esse:móxque ipsum iugulauit. *Sueton.*

Alex and.Seuerus. Miles, inquiebat, non timet, nisi vestitus, armatus,cálecatus, satur, & habens aliquid in zonula. *Lamprid.*

Timotheus. Audace quodam milite vulnus Athenienſibus ostentante. Et me, inquit Timotheus, puduit,quod cum ego in Samo dux vester essem, catapultæ telum propè me ceciderat. Significans, hoc vulnus illi non factum in prælio cominus pugnanti,sed procul. At bono duci adeò cauendum, vt ne propè quidem iaculum vllum possit accidere. Vulnus gladio factum, fortitudinem arguit telo factum catapultæ,indiligentiæ signum est. *Plut.in apoph.*

Cyrus minor. Aiunt ipsum dicere solitum, quòd oporteat militem magis metuere ducem quam hostes; si talis sit futurus vt custodias seruet, amicis abstineat, & hostes citra tergiuersationem aggrediatur. *Xen.lib. 2. expedit. Cyri.*

Phocion, cum militem è suis relicto ordine in hostes prodire conspexisset,eundémque conspecto Macedone pedem retrahere: Te,inquit, hominum ignauissime, num bis iam deserti ordinis pudet? Nam & quem Imperator tibi decreuerat, & quem tute tibi locum delegeras, reliquisti. *Plutarch.*

Xerxes. Cùm Xerxi nuntiatum esset, quàm fortiter,quámque etiam feliciter Artemesia rem gessisset in pugna nauali; dixisse fertur: Sibi fœminas fuisse viros, contra viros fuisse fœminas, quod parum dextrè se gessissent. *Herodot.l.8.*

Myronides creatus dux exercitus aduersus Bœotos edixit vt Athenienses exirent. Cùm autem adesset congrediendi tempus, ducesque monerent, nondum omnes adesse: Adsunt,inquit,qui pugnaturi sunt. Hos itaque cùm videret promptos,hostem aggressus vicit. Sic interpretans,eos qui ob ignauiam non studuissent tempestiuè adesse,ne in pugna quidem bonam operam nauaturos. *Plut.in Lacon.*

Marcellus. Quum ob turbatos in Marcelli copiis victor Hannibal extitisset,reuersus in castra Marcellus,conuocato exercitu ait, Se quidem multa Romanorum arma & corpora, Romanum verò videre neminem. *Plutarchus.*

Hannibal,Gisconi nuntianti,sibi admirabilem videri Romanorum instructorum ad pugnam numerum: Imò aliud,inquit,mirabilius te fugit, Quidnam hoc esset? scisciranti Gigoni: Quod ex tam numerosa,inquit, hominum multitudine, nullus appellatur Gisco. Is ducis iocus multum timoris detraxit,multúmque alacritatis addidit militibus. *Idem.*

Fabius Maximus, Salinator, quum ob eius ignauiam & incuriam Tarentum à Romanis defecisset:arcem tamen retinuit: quum vero aliquot post annos Fabius Maximus oppidum pulso Hannibale recepisset, rogarétque eum Salinator, vt meminisset,opera sua se Tarentum receepisse: Quidni? inquit Fabius, Nunquam enim ego recepissem,nisi tu amisisses. Notauit tacitè Liuij ignauiam. *Plutarchus.*

C.Crassus, militem videns sine gladio currentem. Hæus,inquit,commilito pugno bene vteris; festiuiter taxans inermem, cui pro gladio pugno sit vtendum, *Eras.6. apoph.*

¶ Similitvdines.

Dionis Nicæi. Quicunque milites quidem deliciis effœminat, neque exercens, neque laborare iubens,aliorumque nominum obliuiscitur: similius est gubernatori, qui nautas, quidem corrumpit repletione & somno totos dies, vectorum autem, & nauis pereuntis nullam habet curam. *De regno Orat.1.*

Polybij. Quemadmodum subditi alij pro libertate decertant, aliis seruitutis periculum imminet: Ita ex stipendiariis militibus alij pro certa correctione, alij vt manifestum damnũ propulsent.cõtendũt. *Lib.1.Hist.*

Vt in equo regendo calcaribus vtendum, sed & fræno: sic in milite, imò omni ciue, præmiis ad virtutem incitandi, pœni à vitiis reuocandi sunt. *Lipsius l.5. Dial.1. De militia Romana.*

Vt in corpore hoc optimum, omnia membra agilia esse, & implere suum munus sic in acie. *Ibidem. dial.20.*

Vt in mari valde moto,etiam vibratio est & tremor post tempestatem:ita post tumultus illos militares, quando fracti sunt & minus tumidi. *Ex Centuria sing. ad Germ.& Gallos, Epist.* 80.

Vt in aëre, sic in terra duæ sunt bellorum tempestates, & dejiciuntur ista grandine, atque atteruntur hominum aliquot stirpes. *Ex lib.5. de mil.Rom. Dial.*

Vt pueri cum nubes sparguntur, currunt, & rixantur:ita isti qui oppida & arces capiunt, diripiunt alieno malo, & suo nullo bono. *Ex Cent.3.Epist.53.*

Vide Bellum.

Minæ.

¶ Definitio et etymolog.

Minæ, ἀπειλαὶ, sunt comminationes,& metus incussi per verba aut signa. *Plautus in Trucul.* Melius est te munere certare mecum,quàm minaciis. *Et in rud.* Minacias ego istas flocci non facio tuas Gall. *Menaces.*

¶ Apophthegmata.

Chilon dicere solebat,nulli minandum esse,non solùm quod mulierũ videatur esse potiùs, quàm virorum,verum etiam quod minitari ei cui velis nocere,est inimicum admonere vt sibi caveat,tibique ipsi lædendi facultatem adimere. Amicis autem minari, parum est humanum. Rectè tamen minamur, quoties aliquem hoc remedio correctum esse cupimus,& hac pœna decrevimus esse contenti. *Laërt.lib.1.c.4.*

Diogenes Dicente ei quodam valdè jactanter,vno ego ictu caput tibi perfringam: At ego,inquit, à sinistra astantes tremere faciam. *Laërt.*

Polydorus Alcamenis F. cum audiret quendam in hostes minas effundentem: Non intelligis, inquit, te maximam vindictæ partem frusta consumere? Qui enim statuit inimicum vlcisci, minis nil aliud efficit, nisi vt præmonito inimico,sibi minuat lædendi opportunitatem. *Plut. in Lacon.*

Dercyllidas. Orator missus ad Pyrrhum Epirotarum regem, qui jam exercitum in regionem Spartanorum induxerat,vt cognoscerent,quid sibi vellet: cum Pyrrus diceret,vt regem suum Cleonymum reciperent, hunc in modum respondit. Si Deus est Cleonymus, non timemus ipsũ, nihil enim sceleris in eum commisimus:sin homo est,profecto nihilo nobis præstantior & bellicosior. Quo dilemmate irrisit superbas regis minas. Qui enim superbè minantur aliis, videant id quod aliis minantur in ipsos recidat. *Plut.in Lacon.*

Epictetus. Si quem, inquit, cùm minis & impetu volueris aggredi, memento præmeditari humanum esse tibi mansuetúmque ingenium, & quod pœnitudo damnúmque te sequutura sint, si quicquam immane commiseris. *Stob.serm.20.*

Philippus. Multa questus apud Romanorum legatos de majoribus & calumniis Thessalorum,tandem elatus ira,hanc vocem adjecit. Nondum omnium dierum solem occidisse. Hic sermo non Thessalis modò, verùm etiam Romanis suspectus,vtriusque gentis fremitum excitavit. *Tit.Liu.4.Decadis lib.9.*

¶ Similitudines.

Minæ. Sicut aliquando tonat sine fulgetris, idque tonitru terrorem habet,periculo vacat: Ita quorumdam minæ terrent,non nocent. *Eras.*

Socrates. Ut tonitrua pueros imprimis,ita minas stultos territare dicebat. *Stob.serm.4.de Imprud.*

¶ Adagia.

Et meũ telum cuspidẽ habet acuminatam, καὶ ἐμὸν βέλος ὀξὺ πάρεστιν.

Rectè vtemur quoties fatebimur nos inferiores quidem esse, verum non deesse quo queamus nocere. Ovid.

Et mihi sunt vires, & mea tela nocent.

Si tibi machæra est, & nobis vrbina est domi.

Plaut.

Plaut. In Bacchidib. Quoties malum malo opponitur.

Æacidinæ minæ.

Non sine proverbij specie dictũ est, pro atrocibus ac superbissimis minis ἢ δδόπυξ οἷον πὶ σὶ.

De minis ac terriculamentis inanibus: aut quum ostenditur arte periculum. quum re nullum sit periculum.

Compluriũ thriorum ego strepitum audiui. πολλῶν ἐγὼ ῥρίων ψόφους ἀκήκοα.

Senarius est proverbialis, quo minus & inanem clamorem nos contemnere significamus.

Ollam allere. χύτραν τρέφειν.

Dicebantur, quid metũ ostenderent quo deterrerent quempiam. Suid.

Ferrum & Flamma,

Quum exitiabile bellum significamus, ferro, flammáque rem geri dicimus. Cicero.

Igni, ferróque minari.

Qui extremam denuntiant inimicitiam, igni, ferróque minari dicuntur: venustius erit, quoties ad animi res transfertur. Idem.

Tolle calcar. ἆρε πλῆκτρον ἁμαρτήσεται.

In eum dici solitum, qui iam vltionem parat.

Qui paratus ad resistendum.

Qui significare volet, se nequaquam detrectare certamen, sed abundè suppetere, quo partes tueatur suas, usurpabit illud ex Iliad. 1.

Τῷ μὲν δόρυ μὲν ἐστὶ καὶ ἀκὶς ὀμφαλόεσσα.
Καὶ κόρυς, καὶ θώρηξ λαμπρὸν χαλκοῖο.

Et mihi sunt hastæ teretes, clypeique rotundi,
Tum galea, tum thoraces, procul igne micantes.

Ne mihi vacuam abstergas. μή μοι κενεὸν ἀπομόρξῃς.

Subaudiendum aurem γνάθον, χεῖρα, aut simile quiddam. Apparet esse comminantis alapam.

Vide Injuria, Vis.

Ministri, Ministerium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MINISTER, qui inseruit, servus, qui ministrat Ecclesiæ, politiæ, familiæ cuidam, δοῦλος, ὑπηρέτης. Hebr. Sacris inservientem Ecclesiæ ministrum, *Cohen* appellant, à verbo *Kihen*, functus est sacerdotio, administravit in Sacris, ministravit. 2. Quidam ministrum appellant *Meschareth*, à verbo *Schereth*. id est, ministravit in templo, & cultu divino. Magistratuum aliorum, quæ ministrorum publicæ societatis vt est servorum in familiis privatis, nomina vocibus aliis exprimuntur, *Scharath* dicitur ministerium sacrum, quod est ceu militia. Hinc στρατηγία, ἱερουργία, militia, servitus, cultus.

¶ LOCI BIBLICI.

Ministri Ecclesiæ quales in mundo habentur; Act. 26. v. 4. Patrifamilias cõparantur, Matth. 13. 52. Filios Deo gignere dicuntur, quatenus Dei sunt instrumenta, 1. Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. Phile. v. 10. Minister noster Christus. Matth. 20. 28. Marc. 10. 45. Hebr. 8. 2. minister sit, qui primatum quærit, Matth. 20. 26. ministri Dei sunt, Paulus, Appollos, & hujusmodi prædicatores, 1. Cor. 2. 1. &c. 4. 1. ministri Dei quales, Leuit. 21. 17. ministri verbi à Deo petendi, Matth. 9. 38. diligendi sunt, 1. Thess. 5. v. 12. 13.

Ministrorum elogia: In veteri testamento appellati sunt Prophetæ, Gen. 20. 7. Deut. 24. 10. *& passim alibi.* Dii Exod. 4. 16. & 7. 1. Videntes, 1. Sam. 9. 9. Viri Dei, 1. Reg. 9. 6. & 11. 1. 2. Petr. 1. 20. Speculatores Esa. 56. 10. Ezech. 3. 17. & 23. 7. In novo Testamento: Angeli, Apoc. 3. 1. Dispensatores mysteriorum Dei, 1. Cor. 4. 1. Tit. 1. Doctores Ephes. 4. 11. Episcopi, 1. Tim. 3. 1. Tit. 1. 7. Evangelistæ. Eph. 4. 11. Fermentum, Matth. 13. 33. Luc. 13. 21. Lux mundi, Matth. 5. 4 Ministri Dei. Tit. 1. 1. Pastores, Ephes. 4. 11. Pastores animarum, Hebr. 13. 17. Plantatores, 1. Cor. 3. 6. Rigatores, ibid. Salterræ, Matth. 5. 13. συνεργοὶ, id est cooperatores Dei, 1. Cor. 3. v. 5. 9. Servi Dei, Tit. 1. 1. Dei & Christi, 1. Cor 1. 1. Ephes, 1. 1. & 4. 11 2. Cor. 1. 1. Col. 1. 1. Gal. 1. 1. Christi, Rom. 1. 1. Philipp. 1. 1. Ministri, quo loco habendi. 1. Cor. 3. 4. 1. Thes. 3. 12. 1. Tim. 5. 17. Hebr. 13. v. 17.

Ministrorum officium, seu munus, & vera ædificandi ratio, 1. Cor. 3. v. 6. 10, Ministrorum sermo qualis esse debeat. 1. 1. 17. & 2. 13. 2. Petr. 4. 11. 2. Petr. 1. 16. Ephes. 4. 29. 2. Tim. 2. v. 15, 25. & 1. 13. Col. 4. 6. Tim. 1. 9. Duces sunt & Pastores animarum, Hebr. 13. 17. Ideoque illis parendum, v. 17. Licet eis ex Evangelio vivere, Deut. 24. v. 14. 15. & 25. 4. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. Rom. 15. 27. 1. Cor. 9. 7. Gal. 6. 6. 1. Tim. 5. 17. ex quibus locis patet ministris Verbi deberi victũ: Præstiterunt cum Paulo Philippenses, Phil. 4. v 14. 15. Ministri chari habendi, honore & obsequio præveniendi, 1. Thes. 5 12. 1. Tim. 5. 17. Hebr. 3. 17. quales eligendi, 1. Tim. 3. 12. Tit. 1. v. 5. 6. 7. 8. absolutum Ministrorum exemplar proponitur, 1. Tim. 2. v. 1. 2. Tit. 1. v. 5. 6. 7. 8. officium & prudentia, in increpandis diversæ ætatis sexus hominibus, 1. Tim. 5. v. 1. 2. 3. probandi sunt priùs, quàm ministrent, 1. Tim. 3. 2.

Ministrorum etiam malorum opera dignatur vti Dei bonitas, Matth. 7. 22. Marc. 9. 38. Luc. 9. 49. quos & audiri jubet; Matth. 3. 23. Ministri Verbi dicuntur in Scriptura alios salvare, Abdiæ 1. 21. servare, 1. Tim. 4. 16. qui sunt ministri salutis per Evangelij doctrinã. Sic dicuntur peccata remittere, Ioan. 21. 23. quod alioqui solius Dei est, Marc. 2. 7. Minister Circumcisionis, quo sensu dicatur Christus, Rom. 15. 8. quum eam suo adventu abrogarit, Contra Ministros Dei murmurans, murmurat contra Deum, Exod. 16. 7. ministerium reconciliationis accepit Paulus Evangelium nuncians, 2. Cor. 5. 18. Ministerium Verbi prædicatio Evangelij Act. 20. v. 4. ministeria vana Christianis data, Ephes. 4. 7. &c. ministrationes Spiritus diversæ. 1. Cor. 12. 5.

Ministerium verbi commendatur, Esa. 40. 8. & 44. v. 26. & 52. 7. Roman. 10. 15. Ezech. 3. v. 7. 17. & 33. 7. Zach. 1. v. 4. 5. Malach. 2. 7. Psalm. 119. 89. Matth. 5. v. 13. 14. & 19. 40. & 24. 35. Marc. 13. v. 31. Luc. 10. v. 16. & 16. 29. 31. & 21. 33. Ioan. 17. v. 8. 20, Actor. 24. 26. 27. v. 28. 31. Rom. 1. 16. & 10. 8. 1. Cor. 1. 1. 18. & 2. v. 4. 13. & 3. 5. & 9. 1. & 14. v. 1. 5. 2. Cor. 3. 9. & 4. 6. & 5. 20. & 13. 3. Gal. 4 v. 14. 19. Ephes. 4. 12. 1. Thes. 5. 20. 1. Timoth. 4. 16. Tit. 1. 3. Heb. 4. vers. 12. & vers. 10. 11. & 13. 22. Iac. 1. v. 18. 21. 22. 1. Petr. 2. 23. & 4. 11.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Ministerium Dei honorificum.

In omni virtute dilige eum, qui fecit te, & ministros ejus non derelinquas. *Eccl.* 7.

Millia millium ministrabant ei. *Dan.* 7.

Tunc reliquit eum diabolus, & Angeli accesserunt & ministrabant ei, *Matth.* 4.

Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. *Ioan.* 12.

Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. 1. *Cor.* 4.

Sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros. 2. *Cor.* 6.

Ministerium humanum ordinatum.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit. *Psal.* 101.

Acceptus est regi minister intelligens, iracundiam illius inutilis sustinebit. *Prou.* 14.

Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem. 22.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Ministerij opera in veteri & novo testamento. Primò, Docere verbũ Dei, & administrare Sacramenta. Exempla: Leuitæ & Sacerdotes, 2. Par. 17. 9. Ezech. 44. 23. Petrus & Apostoli concionantur pœnitentiam & remissionem peccatorũ, Act. 2. 38. baptizant credentes, v. 14. perseverant in fractione panis, v. 46. Paulus summam sui officij recitat, Act 20. v. 10. & 26. v. 19. 20. Secundò, Refutare impia Pseudoprophetarum & falsorum Doctorum dogmata. Exempla: Elias, 1. Reg. 18. 21. &c. Ieremias jussu Dei refutat Pseudoprophetarum vaticima, qui asserebant Deum non puniturum gladio & fame Ierosolymam, Ier. 14. 13. 2. &c. Hananiam graviter refutat, 28. 15. 16. Ezechiel similiter refutat Pseudoprophetas, & Pseudopropheti ssas. Ezech. 13. v. 3. 18. Stephanus Scholasticos Libertinorum, Cyrenensium, Cilicum, &c refutat. 9. 6. &c. Paulus confundit Iudæos, & refutat Græcos, & demonstrat Christũ esse filium Dei, 9. 21. Idem cum Barnaba & aliis Antiochiæ refutat Pseudoapostolos, 15. 2. quod ipsum in Epistolis etiam suis strenuè & serio agit. Apollos vehementer revincebat Iudæos, ostendens per Scripturas, quod Jesus, esset Christus; Act. 18. 28. Petrus refutat Pseudodoctores, 2. Pet. 2. v. 1. 12. &c. & 3. 3. &c. 4. v. 2. 3. Ioannes refutat Antichristi doctrinam, 2. Ioan. v. 7. Tertiò, Hortari ad conversionem & pœnitentiam. Exempla: Prophetæ, Ier. 35. 15. Oseas. Oseæ, 5. 1. & 6. 1. & 14. 2. Baruch, 1. v. 13. 14. 15. Ioël, Ioël, 2. 12. Ioannes Baptista, Matth. 3. v. 1. 7.

Vide Clericus. Sacerdos, Episcopus.

Miraculum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MIRACVLVM, Græc. θαῦμα, ατος, τὸ, & θαυμαστὸς, ἡ, ὸν, mirabilis. Græc. vox θαῦμα fluit à verbo Hebræo *Toma*, miratus est, cum stupore admiratus est, obstupuit. Inde etiam *Timmahon. Zach.* 12. 4. Admiratio, stupor: ad miracula enim adstantes stupent, & nihil aliud possunt quam res mirari quarum causas ignorant.

Est autem miraculum res quæ vnde manaverit, aut qua ratione constiterit, dignoscere arduum *vt elicitur ex prolog. vlti. cap. primi libri. Max. vel sic.*

Miraculum est, quicquid præter naturæ vsum evenit, & ideò in admirationem nos trahit. Venit autem miraculum à miror. Mirari autem propriè est, re aliqua tanquam noua obstupefieri. Aliquando mirari est, cum voluptate & delectatione intueri. Virg. *Seu quis olympiaca miratus præmia palma.* Aliquando mirari est venerari. Virg. *Ille operum custos, illum admirantur & omnes circumstant.* Hinc admirabile, id est, admiratione dignum: admirandus, admiratione plenus.

¶ LOCI BIBLICI.

Miraculis à fide abducens occidendus, Deut. 13. 6. miraculum Christi primum, Ioan. 2. 21. miracula Christi non omnia scripta. 20. 30. doctrinam sequuntur perinde ac tabulas sigilla, Matth. 10. 8. Marc. 16. 20. Act. 4. v. 29. 30. Rom. 15. 19. Hebr. 2. 4. Miracula tempore Christi futura prædicuntur, Esa. 35. v. 5. 6. miracula sunt confirmatio verbi, Marc. 16. 17. Pseudoprophetarum, Jerem. 23. 32. miracula fidem in Christum comitantur. Marc. 16. 17.

Miraculorum finis legitimus, Matth. 9. v. 8. & 13. 31. Marc. 2. 12. & 7. 37. Jo. 6. 4. & 11. 10. 11. 12. Act. 9. v. 35. 42. & 19. 17. Miracula dicuntur signa, Heb. 2. v. 4. Miracula edere etiam impiis interdum concessum, Matt. 7. v. 22. 23. & 24. Marc. 13. 22. Apoc. 13. 13. & 16. 24. & 19. 20. Miracula falsa Antichristi imperio stabiliendo concessa, Matth. 24. 24. Marc. 13. 22. 2. Thes. 2. 9.

Miraculorum

Miraculorum aliorum variis temporibus à variis editorum ex scriptis tam veteris,quã novi testamenti depromptorũ in certas classes per alphabeti ordinem digestio & distributio:Aqua è petra fluens,Exod.17 v.6.aquæ amaræ dulcescentes,15.v.25. Salubres redditæ, 2.Reg.2. v.20. 21.Pallio Eliæ divisæ,v.14.Aqua in vinum conversa,Io.2.v.9. Auricula Malcho restituta,Luc.22.v.15. Cæcitate percutiuntur Sodomitæ, Gen. 10.v.11.Syri.2.Reg.6.18.Saulus Act.9.v.9. Elymas,13.v. 11. Cæci illuminantur.Matt 9.v.30.& 2.22.& 15.30.& 20. 34. Marc.8.v.25.Luc.7. 2. Io. 9. v.7. Claudi ambulant, Matt.15. v.30.& 21.14.Act.3. v.7.& 14.10. Curuata mulier erigitur, Luc. 13. v. 12. 13. Dæmones eiciuntur,Matt.8. v.16. & 9.33. & 12.22. & 15.28.& 17.8.Marc.1. v.26. 14.39.& 3.11. & 5. 8.& 7.29. & 9.25.& 16.9. Luc. 4. v.35. 41. & 6. 18. & 8.2.& 9. 42. & 11. 14.& 13. 32. Act. 16.v.18. etiam per malos, Matth. 7.v.22. Marc.9. v. 39. Luc.9.v. 49.Act.9.13. Febres curantur, Matth. 8.v.16. Marc.1.v.31. Luc. 4.39.Io. 4. v. 45. Actor.28. v.8. Ficus arefit, Matth.21. v. 19. Marc. 11. v. 13. Hydropici curantur, Luc.14. v.4.Iordanis fluvius diuiditur, Ios.3. 16.2.Reg.2.14.Leprosi mundantur: Maria soror Mosis, um. 12. v. 15. Naaman.Syrus,2.Reg.5.14. Leprosi,Matth.8.3. Marc.1. v. 42. Luc.5. 13. & 7.14.Langoribus affecti reficiuntur,Matth.4.v. 23. 24. &. 9. 25. & 12. 15. & 19.2.Marc. 1.34. & 3. v. 10. 56. Luc.4. v. 40.& 6.18 & 7. 21. & 9. v. 1.Ioan.5.v.8.Act.5. 16. Manus arida sanatur, Matth. 12. 14. Marc.3. 5. Luc. 6. 10. Mare diuiditur,Exod. 14. 21. Mare vt solidum calcatur à Christo, Matt. 14.25. Marc.6. 48. Luc. 6. 25. Io.5.19. Mortui ad vitam reuocantur. 1.Reg.17.22. 2. Reg.4.v.34.35. & 13. 21. Matt. 9. 25 & 27. 52. Marc.5.v.41.42.Luc.7. 14.& 8.v.54.55. Ioan. 11. 44. Act.9.40. & 20. 10. Panes multiplicantur,Matt.14.v.19.20.& 15.v.36.37. Marc.6.4.& 8.v.6.7. Luc.9.16.Ioan.6.11. Paralytici sanantur, Matth.8.3.6.13.Marc.2.11.Luc.5. 24.Ioan.5.8. Actor.9.33. Pisces innumeri capiuntur. Luc.5.6. Ioan.21.6. Portæ carceris aperiuntur,Act.5.16.& 12.10.& 16.26.Profluvium sistitur, Matth.9.20.Marc.5.29.Luc.8.48.Surdi audiunt,Marc.7.32.Stater repertus in ore piscis,Matth.17.26.

Miracula per se fieri orant Apostoli,Act.4.36. miraculis Christi glorificatur Pater,Matt.15.31. Miraculis mentientes se Christum. Matt.24. 24.miraculis nostram fidem tentat Deus, Deuter.13. 3. miraculis potuit cognosci Christus, Ioan.10.25. miraculis probatus est Christus à Deo esse missus,Act.22.2.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quicquid mirabile fit in hoc mundo,profecto minus est,quam totus hic mundus:id est,cœlum & terra,& omnia quæ in eis sunt, quæ certè Deus fecit:nam & omni miraculo,quod fit per hominem,majus miralum est homo.Quamvis igitur miracula visibilium naturam videndi assiduitate vilescunt,tamen ea quum sapientes intuemur, inusitatissimis, rarisque majora sunt. *Aug.11.de Civ.Dei.*

Miracula leguntur in populis,ut credantur,nec in populis tamen nisi credita legerentur.Hæc autem ubicunque fiunt,vix à tota civitate ipsa sciuntur,vel à quocumque cõmanentium in loco.Nam plerunque fiunt ignorantibus cæteris,maximè si magna sit civitas,& quando alibi:aliisque narrantur,tanta ea commendat authoritas, ut sine difficultate vel dubitatione credantur *l.22.de civit Dei.*

Aliter magi faciunt miracula,aliter boni Christiani,aliter mali.Magi per privatos contractus cum dæmonibus:Boni Christiani per publicam justitiam:mali Christiani per signa publicæ justitiæ.*l.33.quæst.*

Ideò non omnibus sanctis ista miracula attribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, æstimantes in talibus factis esse majora bona, quam in operibus justitiæ, quibus vita æterna comparatur. *ibid.*

Dicamus aliquid Deum posse, quod nos fatemur investigare non posse. In rebus enim mirabilibus tota ratio faciendi est potentia facientis. *idem.*

Nihil mirabilius in rebus humanis,quàm diligere inimicos.*l.confess.*

Eunt omnes admirari alta montium, & ingentes fluctus maris,& latissimos lapsus fluminum,& Oceani ambitum,& gyros syderũ,& relinquunt se ipsos,& non mirantur. Nam & omni miraculo, quod fit per hominem,majus miraculum est homo.*ibid.*

Sicut non fuit Deo impossibile,quas voluit naturas instituere, sic ei non est impossibile,quicquid voluerit,quas institui naturas,mutare.*l.11. de civit.Dei.*

Operum Dei causa si lateat hominem, non se obliviscatur esse hominem,nec propterea Deo det insipientiam,quia non bene capit eius sapientiam.*De spiritu & litera.*

Prophetizare & virtutes facere, & dæmonia ejicere,interdum non est meriti,hominis qui operatur:sed vel invocatio Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, vel utilitatem eorum qui vident & audiunt. *Hieron.sup.Matth.7.*

Charitatis & pietatis miracula amate, quæ tanto securiora sunt, quanto & occultiora,& de quibus apud Deum eo major fit retributio, quo apud homines minor est gloria. *Greg.in hom.*

Divina mirabilia semper debent considerari per studium,& nunquam discuti per intellectum. *Ibid.*

Rationem de occulto Dei consilio quærere,nihil aliud est,quàm contra ejus consilium superbire. *ibid.*

Quatuor mirabiles imitatores fecit Deus: de piscatore primum Ecclesiæ pastorem: de persecutore magistrum gentium & doctorem: de publicano primum Evangelistam:de latrone primum cœlicolam.*Chrysost.in Matth.*

Tria totus mundus narrabatur:Christum post mortem resurrexisse, cum carne in cœlum ascendisse, & per duodecim Apostolos piscatores totum mundum convertisse:hujus autem quadruplex fuit causa,scilicet pecuniæ contemptus, gloriæ despectus, secularium occupationum segregatio,& terribilium perpessio. *Ibid.*

Mirabilius est videre hominem convicia passum, & non motum, quàm hominem vulneratum & percussum,non cadentem. *Ibid.*

Res multis modis apparent mirabiles,aliquãdo ex magnitudine, aliquando ex parvitate: aliquando quia raræ: aliquando quia pulchræ, Secundùm magnitudinem attenditur, quando res quælibet sui generis modum in quantitate excedit: sic miramur gigantem inter homines, cetum inter pisces,gryphonem inter volucres,elephantẽ inter quadrupedes,draconem inter serpentes.Secundùm parvitatem considerantur, quando res quælibet cæteris sui generis quantitate æquari non potest, ut tinea & vermes & cynices & alia similia, quæ inter cætera quidem animalia vivunt,sed cæteris omnibus corporis exiguitate dispares sunt. Vide ergo quid magis mireris,dentes,apri vel tineæ, alas gryphi vel cyriphis,caput equi vel locustæ,crura elephantis, vel culicis,leonem vel pulicem tygridem,vel testudinem? Ibi miraris magnitudinem, hîc miraris parvitatem, illis dedit oculos, quos vix comprehendere potest oculus,& in exiguis corporibus sic omnifaria adjumenta naturæ suæ congrua plenissime distribuit, ut nihil videas deesse in minimis eorum omniũ,quæ natura formavit in magnis.*Hug.de operationib.triũ dierum.*

Miramur,quare etiam Crocodilus manducans, inferiorem molam non movet,& quomodo Salamandra in igne illæsa permanet, quis dedit Ericio spinas,& docuit eum,ut se pomis turbine discussis involuat, quibus onustus incedens stridet quasi plaustrum: & formica, hyemis superventuræ præscia, granis horrea sua replet,aranea quoque de visceribus laqueos nectit,ut prædam capiat:isti sunt testes sapientiæ Dei. *Ibid.*

Est adhuc aliud verum & evidens divinæ sapientiæ argumentũ,quod omne genus simile sibi procreat, & una species propagata primæ originis formam non immutat:non ovis vitulum:non vacca,agnum: non cerva leporem,non leo vulpem:sed in sibi simile propaginem suam extendit. Aliud genus est fagus,aliud quercus & aliud unumquodcumque suam speciem habet, & unumquodque sui generis servat similitudinẽ. Vide folium, quomodo intrinsecus productis costulis huc & illuc intexitur mirare unum mirare illud omne, quod est unius generis, unius invenies similitudinis; tot custolas,in uno quot custolas in alio: talem formam in uno qualem in alio, omnis enim natura,quasi cujusdam intrinsecùs ditantis Præceptum accepit,nusquam terminos suos excedere præsumit. *Idem.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Miracula sunt, quæ natura contingunt, quorum ignorantur causæ. *Arist.in quæst.mechanic.*

Miraculum esse,probatum est sensu & omnibus hominibus repertis, & qui reperientur usque ad diem judicij. *Averr. contra Algaz. physic. disp.lib.1.*

Miracula divina nec cœlo fieri, nec significari possunt. *Ioan.Pic.Mirand.l.4.in Astrol.c.34.*

Miracula rem naturæ excedunt vel ex re ipsa quæ fit,vel in faciendi modo:ut ea scilicet fiant, quæ aut momento aut iis intermediis,quibus vel naturæ inferioris,virtus vel ea demum tanquam instrumento utens operari nequeunt,sanè in plerisque delusa gentilitas divina putavit quæ supra vires dumtaxat inanimatæ naturæ fiebant in cote novacula cæsa, in aqua gestata in cribro.*Ioan.Francisc.Picus de prænotione rerum,lib.9. cap.5.*

Qui rei cujuslibet investigare probationem rationem satagit,is rerum miracula tollit funditus & evertit. *Plut.*

In facie vultuque nostro nullas duas in tot millibus hominum indiscretas facies;quod ars nulla in paucis numero præstet affectando.*Plin. lib.20.hist.Natur.*

Miracula divina consideranda sunt & non discutienda. *Lipsius ex Gregorio M.*

Omni ævo fuere miracula plerisque omnibus locis,& erunt in ævum, & si parcius vel densius, ut divinæ providentiæ visum.*Idem.*

Vbi miracula video,& tam certa & crebra video,quod nisi favorem & inclinationem Numinis video? quid etiam nisi velut tubam & classicum audio,quod ad talem fidem & cœtum appellat? Bene Augustinus. Catholicæ Ecclesiæ auctoritatem miraculis esse inchoatam, vetustate formatam. *Idem.*

Non certius divinitatis argumentum, quam à miraculis, quæ Deus ipse homo factus,ut talem se esse assereret atque ostenderet, palàm exhibuit & vulgavit.*Idem.*

Vera miracula verum & unum Deum decent:falsa malos & multos. *Idem.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Vt ante lucem aurora exit,ante noctẽ autem obscuritas: Ita in adventu Christi ante illum Prophetæ, & cum illo Apostoli in spiritu sancto faciebant virtutes. In adventu, verò Antichristi,Pseudochristiani,& ante illum,& cum illo, in spiritu maligno facient virtutes. *In Matth:11.hom.29.*

Vt si quis exponat tibi res quas non libenter audias,si tota die audieris,nihil eorum retines, quæ audivisti, aut ambulans in via si mens tua aliquo cogitatu fuerit occupata, quamvis omnes videas transeuntes, tamen neminem vides: Sic & Iudæi,frequenter signa videntes, adhuc signum petebant, quia hoc videbant, quod videre nolebant, *in cap.2. Matth.*

Sicut lac sine labore, & sine opere dentium manducatur & [illegible] lucantem suavitate sua delectat: Sic & mirabilia, nullum laborem videntibus ponunt,sed videntes admiratione delectant, & ad fidem molliter irritant.*In 21.Matth.hom.38.*

Quemadmodum viro perfecto si dederis lac, fauces quidem ejus delectat, membra autem ejus non confortat: si autem panes manducet, non tam fauces ejus delectat, quàm præstat eis virtutem: Sic & viro perfecto

perfecto in fide:& maturo sensibus,si miracula ostendas,delectatur quidem aspectu,nihil autem ei proficit ad ædificationem sensus, aut ad notitiam veritatis: si autem verbum sapientiæ exponas ei,& ratione delectatur, & ædificatur in fide. *In Matth.21.hom.38.*

Iustini martyris. Quemadmodum quod sol oritur in malos & bonos pluitque in iustos & iniustos, id non est eiusmodi, vt malos & iniustos confirmet in malitia & iniustitia ad iustas pœnas: Ita non confirmat hæreticos in errore,quod quædam miracula fiunt in eis.Si enim miraculorum effectio, pietatis esset signum & demonstratio, nunquam Dominus reprobos & sua familiaritate indignos pronunciaret eos qui dicunt:Domine, nonne prophetauimus, & tuo nomine dæmonia ejecimus,& tuo nomine miracula multa fecimus? Quibus ille dicit:Nunquam noui vos discedite à me malefici.Nonne vos docui,cibum & potum dandum esse esurienti & sitienti?Multò magis ipse eorum similia quæ nos docuit, facit, congerens ignem in capita eorum qui fidei datorem,non vt dignus est, cognouerint.*In responsione ad q.5. fol.262.*

D. Augustini. Sicut hæ omnes significationes pro suæ cuiusque societatis consensione animos mouent: nec ideò consenserunt in eas homines quia valebant ad significationem: sed ideo valent,quia consenserunt in eas: Sic etiam illa signa quibus pernicioſa dæmonum societas comparatur, pro cuiusque obseruationibus valent. *lib.2. cap.24. de Doctrina Christiana.*

¶ Exempla Biblica.

Miraculorum *exempla:* Creatio mundi,Genes. 1.1. Diluvium,7.v.19. 21. in diluvio seruata familia Noë,8.18. Linguarum confusio,11.7.Sodomæ & Gomorrhæ excidium, 19.24. Uxoris Loth in salis statuam mutatio,v.26.Rubus ardens, Exod.3.2. Virga Mosis in colubrum versa.4.vers. 3.4.Mosis manus leprosa, v.6. 7. Virga Aaronis in colubrum versa,7.10. aquæ in sanguinem mutatæ, v.20.Ranæ, 8,6. Muscæ,v.21. Vesicarum vlcera, 9.19. Fulgur, grando & ignis, v.23. 24. 25 Locustæ, 10.v.13 14.Tenebræ, v.22.23. Psal.105.28. Sap.17. 2.& 19. 16. Primogenitorum clades, Exod. 12. 29. Columnæ ignis & nubis,13.2. Mare rubrum diuisum. 14. v.21.22.26. Aquæ dulcescentes,15.v.26.Coturnices,16.13. Nu.11.31. Man. Exod.16.14.Aqua è petra manans,17.6.promulgatio Legis 19.& 20.c.in qua multa concurrunt mirabilia Dei opera: vt sunt,tonitrua,fulgura, nubes,ignis,insolitus tubarum clangor vox Dei,montis tremor,&c.

Vim miraculi etiam habent,Mosis apud Dominum in monte commoratio ad dies 40.Exod.28.18.Tabulæ lapideæ digito Dei Legem scriptã referentes,31.18.fractio & reparatio earundem,32.& 34.c.Gloriæ Domini apparitio,& Tabernaculi obnubilatio,40.34. Ignis à Dño egressus, & deuorans holocaustum,Leuit.9.24.Nubes operiens Tabernaculum, Num.9.15.Eladi & Medadi prophetatio, 11.26. Mariæ murmurantis contra Mosen lepra,12,10.Mors exploratorum terræ Chanaam,14.v.27. 28.29.30.Core,Dathan, & Abiron interitu, & à terra absorptio,16. vers.32.33.Serpentes igniti quorum antidotum erat aspectus Serpentis æneiæ,21.v.6.7.8.Asina Balaam loquens,22.30. Vestes Israëlitarum intra quadraginta annos attritæ.Deut.8.4.Vegeta Mosis senectus,34. 7. Iordanis refluxus, Iosu. 3. 16. Ruina muri Iericuntis,6.20. Lapides pluentes 10. 11. Sol in medio cæli subsistens ad spatium vnius diei,v. 13. Sanson & eius natiuitas miraculosa, Iud. 13.3 Leonis per eum interfectio,14.6. Strages mille virorum vnica asini maxilla ab eo edita,15. 15.Fluxus ex maxilla asini,vers. 19. Portarum Gazæ ad montem deportatio, 16.3. Ædium deiectio & mors, v. 30. Dagon ante arcam corruens,1.Sam.5.v. 2.3. percussio Philistæorum in posterioribus,v.9. Reductio arcæ, 6.7. Vocatio Saulis ad regnum.10.1.&c. Ionathæ cum armigero stratagema, & Philisthæorum profligatio. 14.14. Cædes Goliath per Dauidem 17. 49. Liberatio Dauidis à Saule, & aliis hostibus infensissimis,1.Sam.18. 19. 24. 25. &c.cap. Fames trium annorum ob violatam fidem Gabaonitarum, 1. Sam. 21 1. quæ septem viris de familia Saulis suspensis auertitur, v.6.7.&c.Pestis, 24. 15. Nebula in domo Dei, 1.Rex.8.10.Ignis devoras sacrificia,2. Paralip.7.1. Scio altaris Bethel ad vocem Viri Dei,1. Reg. 13.4.arefacta manus Ieroboam,& eiusdem restitutio,v.4.6.Prophetæ à leone occisus,v.24.Elias à corvis pastus, 1.Reg.17.6.ab Angelo 19. 5.Farina viduæ, 17, v. 15.16. Resuscitatio filij viduæ.v.22.Holocausti incensio & conflagratio cœlitus. 18 38.Fortitudo cibi Eliæ dati,19.v.7.8. Aquæ Eliæ pallio diuisæ,2. Reg.2.8.Eliæ in cœlum raptus,v.11.Miracula per Elisæum facta: Aquarum diuisio 2.Reg.2.14.Aquæ exercitui impetratæ.3.20. Oleum viduæ,4.v.2.5.Purgatio Naaman Syri à lepra 5.14. Giezi ad vocem Elisæi percussus,v.27. Ferrum natans, 6.6 Hostium excæcatio, v.18. Hospitæ sterili filius impetratus.4. 17. eiusdem resuscitatio, v.34. Aquæ lethales salubres redditæ,2. v. 10. 21.Pulmentum amarum dulce redditum,4.41. Panes famis tempore multiplicati,v.43. Hazaëli præsenti, eorum quæ facturus, erat prædictio, 8.12. Cadauer mortui Elisæi 13. 21. Ierosolimitana obsidio soluta, & Syri profligati, 7. v.6.7.Ab Angelo octoginta quinque hominum millia interfecta, 19: 35. (Esai.37. 36. 2. Paral. 32.21.)Horologium Achaz.20. v.10,11. Æthiopum profligatio, 2. Paral.14.12.Moabitæ, Ammonitæ,&c. mutuis vulneribus concidentes, 20.v.15.16.17. 18. 19.20.23. Oziæ lepra,26.19.

Tempore captiuitatis Babylonicæ multa etiam acciderunt admiratione digna:vt sunt, Somnium Nabucodonosor de statua. Dan.2.1. &c. eius per Danielẽ repetitio & interpretatio,v.16. 29.Sidrach. Misach, & Abdenagonis liberatio, 3.v.25. 26.27.28. Nabuchodonosoris ex hominibus & humana societate expulsio: 4,v.21. 22. Danielis ex lacu leonum liberatio,6,22.Visiones miraculosæ Danieli factæ de futuris eventibus Dan.7.8.9.10. 11. captibus.Ionas à pisce absorptus & iterum liberatus, Ionæ 2.1. 11. Miraculosæ etiam res sunt quod Mardochæus ab Assuero honoratur, Esther.6. 10. Aman Iudæorum hostis suspenditur.7.10.mandatum crudele in Judæos abrogatur,7.10.& 8.8.Miracula itẽ sunt, Populo Judaici ex captiuitate dimissio,& Templi ac ciuitatis reædificatio, 1.Esdræ,1,2.3.4.5.6.7.capitib. & Nehemiæ. 2.3.4.6. capitib. Catalogum miraculorum Dei,Dauid etiam passim in Psalmis suis texit,vt Psal.55.1. & 76.1.& 78. 1.& 89.1.& 105. 1. 106.1. & 114. 1. & 115. 1. & 135. 1. & 136.1. & 145.1. Et Nehemias, Nehem.9.v.5.6. &c.

¶ Exempla Ecclesiastica. & Profana.

Diuus Gregorius Magnus. Neocæsariensis Episcopus ob frequentia miracula, θαυματουργος dictus est,quibus Gentiles converebat. *Theat. Zuing.*

Sulpitium Bituricensem Episcopum dæmones verbo fugasse, ægros oratione curasse,mortuos excitasse, *Vincent.refert. lib.23. c. 27. & 29.*

D. Elizabetha, Andreæ Hungariæ regis F. Ludovici Turingiæ Lantgrauij vxoris miracula *pete ex Bonfini. lib.7.Decadis.2.*

Hilarion habebat hoc donum, vt ex odore corporum vestiumque earum rerum, quas quis tetigerat,sciret cui dæmoni vel cui vitio subiaceret. *Hier. in vita Hilarionis.*

Virginis *Æmiliæ* Discipulam distincto igne, tutam ab omni reprehensione, Vestæ numen præstitit: quia adorante,cum carbasum, quam optimam habebat,foculo imposuisset, subito, ignis emicuit. *Valer.lib.1. cap. 1.*

Claudia virgo vestalis,vt auctor est Hieronymus,cum in stupri suspicionem venisset, & simulachrum Deæ matris M.ex Pessinunte abductum in vado Tyberis hæreret: ad comprobandam suam pudicitiam, cingulo nauem pertraxit.*Liu. lib.Dec.3.*

Tullia virgo Vestalis, incesti criminis rea, spem salutis ancipiti argumento petere ausa est. Arrepto enim cribro:Vesta (inquit)si sacris tuis castas semper admoui manus:& hoc hauriam ex Tyberi aquam,& in ædem tuam perferam. Audacter & temere iactatis votis, sacerdoti rerum ipsa natura cessit. *Valer. Max.lib.8.cap.2.*

Miseria.

¶ Definitio et etymolog.

Miseria, Græcè ἀθλιότης πάθος, ἄθλιος, α, ον, miser dicitur. Est autem miseria copia tribulationis, & inopia consolationis,quando multifarie quis patitur, & à nemine releuatur. *secund. Aug. lib. diff.*

Misor variè designatur ab Hebræis, id est, *Dal*,exhaustis viribus & facultatibus, 2. *Chelcach*,id est pauper & contemptus. 3.*han.* afflictus, ærumnosus, Gall. *qui fuë de detresse & d'ahan.* 4.*Schomem*, desolatus, De quibus vocibus accurate agit lexicon trilingue Lugdunense, *pag. 486.col.1.& 2.*

Miser, ærumnosus, æger, afflictus, *probrosus, pudore suffusus, Ierem. 54. 3. Iob.3.20.Psal.38.7.& 137.Esa. 16.4. Iac.4.8.*

Miserabilis ita differt à miser, quod miser est in miseria constitutus: Miserabilis vero miseratione dignus.Ouid.*Sisque miser semper,ne sis miserabilis vlli.* A misero verbo antiquo, fit misereſco, hoc est,moveor misericordia. Virgil. *Hic lachrymis vitam damus, & miserescimus vltro.* A misereor etiam venit commiseratio, quæ est cum vel aspectu alicuius, vel oratione, vel etiam cogitatione, adducimur, vt eius misereamur. A misericorde fit misericorditer & miseriter.

¶ Patrvm Sententiæ,

Qui nequiter vult viuere, nonne tantò miserior esse conuincitur, quantò facilius mala eius voluntas impletur? *August. lib.de Virgin.*

Quia miserius misero, non miserante se ipsum, flente Didonis mortem quæ flebat amando Æneam, non flente mortem suam, quæ flebat non amando se? *lib. 1. confess.*

Magna hominis miseria, cum illo non esse,sine quo non potest esse. In quo enim est, procul dubio sine illo non est,& tamen si eius non meminit, eúmque non intelligit, neque diligit, cum illo non est.*de Trinit.*

Considera quantùm potes, quàm magnum bonum sit ipsum esse, quod & beati & miseri volunt:nam si hoc bene consideraueris.videbis in tantum esse te miserum, in quantum non appropinquas ei quod summum est.*de lib. Ambr.*

Apud Christianos non qui patitur, sed qui facit contumeliam miser est. *Hier. in Epist.*

Peccantes quousque tunc consideremus amplius miseros,quando eos conspicimus in culpa sua,sine flagello derelictos.*Greg.sup. Ezech.*

Ille bene nouit in exterioribus miseriis subsistere, qui scit de spe interna semper gaudere.*ibid.*

Generalis est humano generi miseria triplex,si diligenter aduertimus, nam & faciles sumus ad seducendum. & debiles ad operandum,& fragiles, ad resistendum.Si discernere volumus inter bonum & malum,decipimur:si tentamus facere bonum,deficimus: si conamur resistere malo dejicimur, & superamur. *Bern. serm,8.*

Sicut pura veritas non nisi puro corde videtur:sic miseria fratris,non nisi misero corde seruatur.*de 12. grad. hum.*

Homo natus de muliere,breui viuens tempore,&c.In sordibus generamur,in tenebris confouemur, in doloribus parturimur,ante exitum miseras oneramus matres,in exitu more vipereo laceramus, mirum, quod ipsi non laceramur: primam vocem ploratus edimus,meritò quidem, vtpote vallem plorationis ingressi,vt nobis illud sancti Iob ex omni parte possit aptari. Multis repletur miseriis, multis & multiplicibus inquam, corporis miseriis cordis miseriis,dum dormit, miseriis dum vigilat,miseriis quocumque se vertit.*In serm.*

Consideranti tibi quid sis: occurret tibi homo nudus,& pauper, & mise-

miser,& miserabilis homo dolens quod homo sit,erubescens,quod nudus sit, plorans, quo natus sit: murmurans, quod sit homo natus ad laborem, non ad amorem: homo natus de muliere, & hoc cum reatu, brevi viuens tempore: ideo cum metu repletur multis miseriis,& propterea cum fletu vere multis, quia corporis & animæ simul. *Ibid.*

Quare de vulva egressus sum,vt viderem laborem & dolorē?consumentur in confusione dies mei.Si talia locutus est de se ille quem Deus sanctificauit in vtero:qualia loquar de me, quem mater mea genuit in peccato?Heu me!dixerim, mater:quid me genuisti filium amaritudinis & doloris?quare nō in vulva mortuus sum?egressus ex vtero nō statim perij? cur exceptus genibus, lactatus vberibus,natus in cōbustionem & in cibum ignis? vtinam interfectus fuissem in vtero,vt fuisset meum sepulchrum & vulva eius conceptus æternus, fuissem enim quasi non essem, de vtero translatus ad tumulum. *Inno.de vtilitate conditio.hu.*

Quis ergo det oculis meis fontem lacrimarum!vt fleam miserabilem humanæ conditionis ingressum: culpabilem humanæ conuersationis progressum!damnabilem humanæ dissolutionis egressum!Considerauerim igitur cum lachrymis de quo factus est homo,quid faciat homo,quid facturus sit homo.Sane formatus est homo de terra,conceptus in culpā, natus ad pœnam:agit praua,quæ non licent:turpia, quæ non decent: vana, quæ non expediunt. *ibid.*

Formatus est homo de puluere,de luto,de cinere: quodque vilius est de spurcissimo spermate, conceptus in pruritu carnis,in fervore libidinis,in fœtore luxuriæ, quodque deterius est,in labe peccati:natus ad laborem, timorem:quodque miserius est:ad mortem. Agit praua,quibus, offendit Deum,offendit proximum, offendit seipsum.Agit turpia, quibus pollut famam,polluit personam,polluit conscientiam. Agit vana, quibus negligit vtilia, negligit necessaria.Fit cibus ignis,qui semper ardet & vrit inextinguibilis, esca vermis, qui semper rodit & comedit immortalis:massa putredinis, quæ semper fœtet & sordet.*Ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ouid. 5. Trist.

Si mihi non parcis, fortuna parcere debes,
Non habet in nobis illius ira locum.
Elige nostrorum minimum, minimúmque malorum,
Isto,quo quereris grandius illud erit.
Quam multa madida calantur arundine fossa:
Florida quàm multas Hybla tuetur apes:
Quàm multa gracili terrena sub horrea ferre
Limite formica grana reperta solent:
Tam me circumstat densorum turba malorum,
Crede mihi, vero est nostra querela minor.
His qui contentus non est, in littus arenas,
In segetem spicas in mare fundat aquas.
Intempestiuos igitur compesce furores.
Vela neque medio desere nostra mari.

Idem 4. Pont. 15.

Tempora non miserè complectar vt omnia vitæ
A meritis eius pars mihi nulla vacat.
Quæ numero tot sunt, quot in horto fertilis,arui,
Punica sub lento cortice grana rubent:
Africa quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas. quot parit Hybla fauos.

Plaut. Truc.

Malueim mihi inimicos inuidere, quàm me inimicis meis.
Nam inuidere, alij bene, tibi male esse, miserum est.
Qui inuident, egent: illi quibus inuidetur, rem habent.

Cleo. per Auson.

Fortuna inuidia est immeritus miser.

Ouid.4. Pont.10.

Qui veniunt istinc vix vos ea credere dicunt,
Quam miser est, qui fert asperiora fide.

Sen. Thyest.

Erras, malorum census accrescit die,
Leue est miserias ferre, perferre est graue.

Tibullus 2. 1.

Ah miseri? quos hic grauiter Deus vrget: at ille
Felix, cui placidus leniter afflat amor.

Plaut. Capt.

Miser, homo est, qui ipse sibi, quod edit,quærit,& id egrè inuenit:
Sed ille est miserior,qui & egrè quærit, & nihil inuenit.
Ille miserrimus est, qui cum esse cupit,quod edat non habet.

Sen. Herc. Oët.

Nunquam est ille miser cui facile est mori,
O quam miserum est, nescire mori!

Sen. Troad. act.

Nemo se credit miserum, licet sit:
Tolle felices, remoueto multo
Diuites auro, remoueto centum
Rura qui scindat opulenta bobus,
Pauperi surgent animi iacentes,
Est miser nemo, nisi comparatus

Sen. Herc. fur.

Quemcumque miserum videris, hominem scias.

Sen. Agam.

Miseris colendos maximè superos reor.

Sen. Herc.Oët.

Misera mens incredula est.

Plaut. Capt.

Quia tute ipse eges in patria,nec tibi quid viuas domi est,
Omnes inuenire similes tibi vis, non mirum facis.
Est miserorum vt maleuolentes sint, atque inuideant bonis.

Sen. Oed. Act.1.

Nullus est miseris pudor.

Sen. Herc. fur.

Quid nimis miseri volunt,
Hoc facilè credunt.
Meg. *Immo quod metuunt nimis,*
Nunquam amoueri posse, nec tollit putant.

Ter. Adelph. Act. 4. sc.5.

Omnes quibus res sunt minus secunda magis sunt nescio quomodo
Suspicioſi, ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam, se semper credunt negligi.

Sen. Thyest.

Proprium hoc miseros sequitur vitium,
Nunquam rebus credere latis
Rideat fœlix fortuna licet,
Tamen afflictos gaudere piget.

Sen. Troad. act.4.

Dulce mœrenti populus dolentum:
Dulce lamentis resonare gentes.
Lenius luctus, lachrymæque mordent, &c.
Turba quas fletu simili frequentat.
Ferre, quam sortem patiuntur omnes
Nemo recusat.

Ibidem.

Æquior casum tulit, & procellas,
Mille qui ponto pariter carinas
Obrui vidit.

Ouid. 14. Met.

Sors autem pessima rerum est,
Sub pedibus timor est, securaque summa malorum,

Sen. Oed.

Solent extrema securos facere mala.

Ouid. 5. Met.

O vtinam à nostro secedere corpore possem!
Nec mihi mors grauis est posituro morte dolores.

Ouid. Epist. 19.

Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsque minus pœna, quàm mora mortis habet.

Sen. Troad.

Si vis, Vlysses, cogere Andromachen metu:
Vitam minare, iam mori votum est mihi.

Ouid. 1. Trist. 2.

Ne lethum timeo, genus est miserabile lethi:
Demite naufragium, mors mihi munus erit.

Virg.Æneid. lib. 3.

Forsan miseros meliora sequentur.

Lucanus Pharsaliæ lib.2.

Et tantum miseris irasci numina possunt.

Idem lib. 8.

Longi pœnas fortuna fauoris
Exigit à misero.

Iuuenalis satyra 8.

Curandum imprimis, ne magna iniuria fiat
Fortibus & miseris: tollas licet omne quod vsquam est
Auri atque argenti, gladium, scutumque relinques,
Et iacula & galeam: spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui non est sententia: verum
Credite me vobis solium recitare Sybyllæ.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Præstans valetudine, viribus,fortuna,acerrimis integerrimisque sensibus,etiam si libet, velocitatem,ia, diuitias,honores, imperia, opes gloriam: si fuerit is qui hæc habeat, injustus,intemperatus,timidus, hebeti ingenio, atque nullo, is erit profecto miserrimus. *Tusc. Cic.*

Ita viuere, vt non sit viuendum, miserrimum est. *Cicer.Caio Mario Famil.7.*

Optimè miserias ferunt, qui abscondunt, *Curt.l.5.*

Modum verborum misero tenere difficile. *Idem.l.6.*

Parùm fidei meseris est. *Salust, de bello Iug.*

Quis est enim tam compositæ fœlicitatis,vt non aliqua ex parte,cum statu sui qualitate rixetur? Anxia enim res est, humanorum conditio bonorum:& quæ vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetua subsistat.Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hunc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus, mallet esse ignotus. Ille verò vtraque circumfluus, cœlibem deflet. Ille nuptiis felix,orbus liberis, alieno censum nutrit hæredi.Alius prole lætatus filij filiæue delictis mœstus, illachrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat. Id est enim singulis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat. *Boëth. l.2.de Consol. l. prof.4.*

Sapiens miser plus miser est,quàm rusticus miser:scit enim exaggerare causas dolendi, quas rusticus miser ignorat. *Sap.pri.Boëtij de consol.*

Miserum te reputo, quia nunquam fuisti miser, transiuisti vitam & non inuenisti aduersarium, nimis miser fuisti: miseros reputo, qui nimia fœlicitate torpescunt. *Sen. in quad.epist.*

Calamitosus est animus futuri anxius:ante miseriam miser,qui sollicitus est, vt ea quibus delectatur,ad extremum vsque permaneant;nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri,præsentia, quibus frui poterat amittet. *ibid.*

Quidam contra sua cōmoda proteruè sunt increduli. Idem quicquid

inuit

simuliti audiunt avidè credunt, sua mala è longinquo accersunt; ante miseriæ tempus se & omnia sua miseriæ mancipant. Hoc genus hominum præpostere vtitur ingenio suo; cùm potiùs libenter alij lenocinentur cupiditati quisque suæ: nec quisquam facilè reperiatur, qui id libenter credat, quo credito ei dolendum sit. Amantium, eorúmque omnium, qui sunt deceptu faciles, ingenium est, vt se libenter amari credant. Cupiditas eos facit versatiles, & cereos. Isti vt vera videant, nec circumstantia amovent; nec obstantia deiiciunt, perpetuò sunt cæci. Misericordia quoque est, vt sint faciles ad accipienda & credenda omnia tristia, atque adeo ex illis ipsis quæ optare fas est, nunc prorsùs plura quàm oportet, nunc omninò nihil credant. Titubans animus ad levissimam quamque auram percellitur, mala qualibet suspicione perstringitur; ac dum veritatis negligens est, toto pectore mendacium haurit. *Car. Pasc. l. de virt. & vitiis, c.* 38.

¶ Exempla Historica.

Ἐν τετράδι γενέσθαι, id est *quarta luna nasci*, dicuntur, qui parum fœliciter nati sunt, vt auctor est Eustathius, in libro Iliadis β. propterea quod *Hercules* hac luna natus feratur, cujus omnis vita laborum plena fuit. Pyrrus apud Lucium Florum dicebat, se sibi videri Herculis fidere natum: quod quo pluribus victoriis Romanos concideret, hoc acriores in ipsum coorirentur. *Eras. in Chiliadibus.*

Phaethontem & Tantalum, quamvis scanderint in cœlum, vt perhibent poëtæ, propter dementiam tamen in summas miserias inciderunt. *Plut. de Exilio.*

¶ Fabvla.

Asinus Sylvestris.

Sylvestris asinus prostratum in sole mansuetum asinum cernens, beatum illum judicabat animo suo, & qui cute nitida & bene habito corpore, esset. Mox videns eundem & onera ferre & ab agitatore fustibus cædi, non ego te, inquit, magis beatum esse duco, intelligo enim cum quanta calamitate tua bona confusa sint.

Fabula docet, commoditates conjunctas cum miseria, non esse appetendas. Et ait in Tragœdia Medea:

Μή μοι γένοιτο τὸν λυπηρὸν δ' ἄδικον βίον.
Μηδ' ὀλβοῦν ὅστις τῷδε τῷ ἐμῷ κνίζοι φρένα.
Ne sit molesta, beata vita mihi quoque
Neque copia mentem meam quæ mordeant.

Lepores & Rana.

Lepores quodam in conventu de miseria & fortuna infœlice vitæ suæ conquesti, quod & à bestiis illa & ab hominibus impugnarentur, nam & canibus & aquilis, & omnibus propemodum feris carnivoris sese direptioni & prædæ esse, tum sibi mortem vltrò consciscere velle decreverunt, statuebant enim multò esse satius semel interire quàm sempiterna formidine agitari. Itaque, re probata, lepores ad proximam paludem cuncti impetu maximo ferebantur, vt in aquis demersi suffocarentur. Ranæ autem, quæ forte in herbis juxta paludem enatis incubebant incursione leporum territæ, subito omnes in paludem se fugientes demisere. Tum vnus inter lepores reliquis sapientior: State, inquit, socij; neque in vos ipsos gravius quicquam consulite. Nam nos quoque vt videtis, quædam animantes metuunt, quas scilicet esse miseriores nobis oportet.

Fabula ostendit, afflictis aliorum miserias solatio esse.

Vide Tit. Adversitas, Afflictio, Calamitas, Infelicitas.

Misericordia.

¶ Definitio et Etymolog.

Misericordia, Græce ἔλεος, ου, τὸ & ἐλεημοσύνη ου, ὁ, misericors dicitur. Est autem misericordia, ægritudo animi ob alienarum miseriarum speciem 2. *Senec. lib. de Clementia.*

Sed etymon vocis hanc definitionem impugnat. Sæpiùs enim cordatis hominibus aliorum miseria cordi est, cui opem ferre hilariter festinant, & jubet Apostolus, *Rom.* 12. 8. vt qui miseretur, & egeno largitur aliquid, in hilaritate faciat. Non significat igitur tristitiam cordis, sed opus benignitatis & clementiæ ex amore ortum, cum hilaritate cordis ipsi misero præstitum. Neque Hebr. vox *Racham*, id est, Misereri, amare, diligere: Vnde *Rachum* misericors: & Græca ἔλεος, vllam animi ægritudinem sua notatione significant: sed tantùm aut amorem & cordis propensionem erga miserum, aut ipsum amoris affectum. Plura vide in Lexico trilingui Lugd. *pag.* 486. & 487.

Misericordia est tristitia in alienis malis. *secund. Ioan. Damasc. l.* 2. *c.* 24.

Misericordia est ægritudo ex tristitia alterius injuria laborantis. Nemo enim parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia commovetur, *secund. Cic. l.* 4. *Tusc. quæst.*

Misericordia est alienæ miseriæ, in nostro corde compassio, qua vtique si possumus, subvenire compellimur. *secund. B. Aug.* 9. *de civitate Dei, & prima part. q.* 21. *art.* 3.

Misericors à compatiendo alienæ miseriæ, vocabulum est sortitus, & hinc appellata est misericordia, quia miserum cor facit aliena miseria, *secund. Isid. lib. Etymolog.* Veteres etiam misero pro miseror, & misereo pro misereor dicebant. Ennius: *Miserere manus, date ferrum. Quo me anima privem.*

Miseratio, Græcè οἰκτιρμός, ὁ, dicitur, & est vsus seu affectus misericordiæ, quæ est virtus, *secund. B. Thom. super Psal.* 24. *col.* 3. Dicitur à misereor aris, quod ita differt à misereor eris: quod misereri passiuum affectum habet, est enim corde anxium esse ex alicujus miseria. Miserari vero activum est, & est verbis aut lachrymis, aut ore dolorem, quem ex alicujus miseria habemus, ostendere. A misereor fit misericordia, quæ est ægritudo cordis, ex miseria alicujus injuste laborantis susceptæ: nam dolor ex parricidæ, aut proditoris, aut alterius scelerati supplicio susceptus, mollities quædam animi, non misericordia est. A miseris fit miseratio, quæ significatio misericordiæ est, qua ex alicuius infœlicitate movemur. Item à miserendo fit misericors, qui ex alicujus calamitate dolorem animo suscipit. A miserando miserator, qui opus aliquod misericordiæ exhibet, cujus misereatur. Item misereor genitivo, vel dativo jungitur. Ovidius. *O virgo miserere mei.* Miseror accusativo. Virg. *Aut miseratus amantem est.* Hæc omnia à miser veniunt.

¶ Loci Biblici.

Misericordia, pro officiis humanitatis, Matth. 9. 13. & 12. 7. per synecdochen: pro gratia, Iud. v. 2. misericordia resipiscentibus promissa. Deut. 30. v. 2. 3. Esa. 55. 7. Ier. 12. v. 16 & 36. 3. Ezech 16. v. 63. & 18. v. 30. misericordia commendatur. Pro misericordi promittitur, Matth. 5. v. 7. misericordia commendatur. Proverb. 11. v. 17. Mich. 6. v. 8. Zach. 7. v. 9 Luc. 6. v. 36, Ephes. 4 v. 32. Iac. 3. v. 13. 1. Petr. 3. v. 8. misericordia sacrificiis anteferenda, Oseæ 6. 6. Matth, 9. 13. & 12. 7.

Misericordiæ bona, Proverb. 21. vers. 21. misericordiæ opera proximo exhibenda, 1. Sam. 15. v. 6. 2. Paral. 28. v. 9 15. Psalm. 112. cap. 5. 9. Proverb. 11. v. 17. & 14. 21. &c. 15, 27. & 24. vers. 21. 31. & 19. vers. 7. & 25. 21. Eccles. 4. v. 2. 39. & 35. 18. Esa. 59. 2. Oseæ 6. 11. Mich. 6. 8. Zach. 7. v 9. Matth. 5. vers. 7. & 9. vers. 13. & 10. v. 14. & 10. 34. & 25. 41. Marc. 9. 40. Luc. 6. vers. 35. & 10. vers. 33. Rom. 12 13, Gal. 6. 12. Coloss. 3. 12. 1. Timoth. 5. 10. Misericordiæ viscera, id est, tenerrimi affectus & summa misericordia, induenda, Coloss. 3. vers. 12.

Miserationis multæ Deus, Exod. 34. 6. Psal. 85. 103. 111. 112. 145.

Misereatur Deus cujus vult, Exod. 33. v. 19. Rom. 9. v. 15. misereatur Deus propter promissiones suas, 2. Reg. 13. vers. 23. vt misereatur nostri Deus orandum, Nam. 6. v. 2. misereatur tui Deus, benedictionis formula, Genes. 43. 29.

Miseratio benignitas, nempe Dei, Exod. 34. 6. Nehem. 9. 17. & 13. v. 14. 22. Esa. 63. 7. Ioan. 4. 2. Miseratio beneficium quod Deus benignè confert homini, Gen. 32. 10. Miserationes Dei, 1. Paral. 21. 13. Nehem. 9. 27. 31. Psal. 25. 6. 40. 12. & 51. 3. & 69. 17. & 103. 4. & 119. 77. & 145. 9. Esai. 54. 7. & 63. 15 Ier. 16. 5. Thren. 3 22. Daniel 9. 18. Oseæ 2. 19.

Miseratio, misericordia, homini ergà hominem, Iob. 31. 18. Zach. 7. 9. Philip. 2. 1. Hebr. 10. 28.

Miserabilis homo, Iud. 5. 27. Eccl. 5. 15. 1. Cor. 15. 19. Apoc. 3. 17.

Misereatur Deus, i. propitius est hominibus, Gen. 39. 21. Deut. 8. 16. 2. Sam 24. 16. 2. Reg. 13. 23. Psal. 30. 11. & 60. 3. 103. 13. Esa. 54. 8. & 60. 10. Amos 7. v. 3. 6, Ioan. 3. 10. Rom. 9. v. 15. 16. 18. & 11. 32. Philip. 2. 27. Misereatur Christus Deus homo, inter homines versans, Matth. 9. 36. & 14. 14. & 20. 34. Marc. 1. 41 & 5. 19. & 6. 34. Misereatur homo hominis, Exod. 2. 6. Ruth. 2. 19. Psal. 37. v. 21. 26. & 103. 13. & 112. 5. Prov. 14. v. 21. 31. & 19. 17. Matth. 18. 33. Rom. 12. 8. Iud. v. 22.

Misericordia Dei erga homines, Exod. 20. 6. & 34. 7. Deut. 7. vers. 9. 12. 2. Sam. 7. 15. & 24. 14. 2. Paral. 1. 8. Nehem. 9. v. 19. 28. 32. Psal. 5. 8. & 6. 5. & 25. 6. 7. 10. & 51. 3. & 86. v. 5. 13. 15. & 89. v. 2. 3. 25. 29. 34. 50. & 103. vers. 4. 6. 11. 17. Denique liber Psalmorum totus est in amplificanda Dei erga homines misericordia. Esa. 54. v. 8, 10. & 63. Ier. 33. 11. Thren. 3. v. 22 32. Oseæ 2. v. 19. 23. Ioel. 2. v. 13. Abbac. 3. 2. Zach. 1. 16. Luc. 1. v. 50. 54. 58. 70. 78. Rom. 9. v. 23. & 11. 30. & 12. 1. 2. Cor. 1. 3. & 4. 1. Gal. 6. 16. Eph. 2. 4. 1. Tim. 1. v. 13. 16. Tit. 3. 5. Iac. 2. 13. 1. Petr. 1. 3. & 2. 10.

Misericordia Christi mediatoris, cum hominibus in terra versantis. Luc. 7. 13. & 10. 33.

Misericordia, benignitas hominis erga proximos, Gen. 20. 13. & 21. 23. & 40. 14. & 47. 29. Iosu. 2. 12. Iud. 1. 24. 1. Sam. 15. 6. 2. Sam. 2. 5. 6. & 9. v. 1. 5. 7. Psalm. 109. 16. Proverb. 12. 9. Oseæ 6. 7. Matth. 9. 13. & 23. 23. Iacob. 3. 17.

Misericors Deus, Exod. 22. 27. & 24. 6. Nehem. 9. 17. Psal. 78. 38. & 86. 25. & 105. 8. Vide Miserator Deus, Ioël, 2. 13. Ioan. 4. 1. Luc. 6. 36. Iac. 5. 11. Misericors Christus, Hebr. 2. 17. Misericors homo, Prov. 11. 17. & 13. 13. Matth. 5. 7. Luc. 5 36. Ephes. 4. 32. 1. Petr. 3. 8.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Misericordia Dei est generalis.

Et miserebor, cui voluero & clemens ero, in quem mihi placuerit. *Exod.* 23.

Dominator Dominus Deus, misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax; qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata, nullusque per se innocens est: qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus, in tertiam & quartam progeniem. 34.

Ego enim sum Dominus Deus tuus, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me, custodientibus præcepta mea. *Deut.* 5.

Scies quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis & fidelis custodiens pactum, & misericordiam diligentibus se, & his qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes. 7.

Misericordia Domini plena est terra. *Psal.* 32.

Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordiæ 85.

Miserator & misericors Dominus.

Suavis Dominus vniversis, & miserationes eius super omnia opera ejus. *Ibid.*

Tu autem Deus noster suavis & verus es, & patiens, & in misericordia disponens omnia. Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: & si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati. *Sap.* 1.

Miseratio hominis circa proximum suum, misericordia autem Dei super omnem carnem. *Eccl.* 18.

Et præparabitur in misericordia solium. *Esa.* 16.

Scio enim quia tu Deus clemens & misericors es, pà tiens & multæ miserationis & ignoscens super malitia. *Ioan.*4.

Non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. *Matth.*18.

Deus autem qui dives est in misericordia. *Ephes.*3.

Salutaris, mœrentes consolando.

Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum speravimus in te. *Psal.*32.

Quoniam secundum altitudinem cœli, à terra corroboravit misericordiam suam super timentes se. 102.

Quomodo miseretur pater filiorum. *Ibid.*

Quoniam gratia Dei & misericordia est in sanctos ejus & respectus in electos ejus. *Sap.* 5.

Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis: quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis, *Eccles.*35.

Miserationum Domini recordabor. *Esa.* 36.

Revertentes susipiendo.

Pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non avertet faciem suam à vobis, si reversi fueritis ad eum. 2. *Paral.*30.

Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum. *Ibid.*

Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini. Quanta enim majestas ipsius est, tanta est & ejusdem misericordia. *Eccl.*2.

Quàm magna misericordia Domini, & propitiatio illius convertentibus ad se 17.

Ad punctum in modico dereliqui te: & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui: dixit redemptor tuus Dominus. *Esa.* 54.

Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. *Thren.*3.

Vnde debuit per omnia fratribus simulari, vt misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum, vt repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari. *Hebr.*2.

Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia similitudine absque peccato. Adeamus, ergo, &c. *Vide in tit.* Gratia 4.

Misericordia ad proximum Deo placet.

Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini dereliquit. *Iob.*6.

Diligit misericordiam & iudicium. *Psal.*32.

Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem. 40.

Quia misericordiam & veritatem diligit Dominus Deus. 38.

Misericordia & veritas te non deserant. Circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, & invenies gratiam & disciplinam bonam coram Deo & hominibus. *Prov.*3.

Qui credit in Domino, misericordiam diligit. 14.

Facere misericordiam & iudicium, gratius est Domino, quàm victima. 31. *& Matth.*9.

Qui facit misericordiam, fœneratur proximo suo. *Eccl.*28.

Qui facit misericordiam offert sacrificium. 35.

Misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper. *Osee* 12.

Indicabo tibi ô homo! quid bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. *Mich.*6.

Misericordiam volo, & non sacrificium. *Matth.*9.

Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. *Iacob.*2.

Bonum auget gratia.

Benefacit animæ suæ vir misericors. *Prov.*11.

Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus ejus. 24.

Qui sequitur iustitiam & misericordiam, inveniet vitam, iustitiam, & gloriam. 21.

Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundùm meritum operum suorum. *Eccl.*16.

Gratia sicut paradisus in benedictionibus, & misericordia in sæculo permanet. 40.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. *Matth.*5.

Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. 1. *Tim.*4.

Corporalis substantiæ.

Clementia præparat vitam. *Prov.*11.

Misericordia & veritas præparant bona. 14.

Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, & super eos misericordia liberabit. *Eccl.*40.

Sed & illi viri misericordiæ. 44.

Misericordia esse debet ordinata erga proprium subjectum.

Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitatem. *Eccl.*30.

Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est: deinde pacifica, modesta, tractabilis, bonis consentiens, plena misericordiæ & fructibus bonis, iudicans sine simulatione. *Iacob.*3.

Erga proximum.

Iucundus homo, qui miseretur, & commodat. *Psalm.*111.

Homo indigens, misericors. *Prov.*19.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses. Si dixeris, vires non suppetunt, qui inspector est cordis, intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit. 14.

Qui misericordiam habet, docet, & erudit, quasi pastor gregem suum. *Eccl.*18.

Ne avertas faciem tuam, à proximo tuo, & ab auferendo partem, & non restituendo. 41.

Misericordiam & miserationes facite, vnusquisque cum fratre suo. *Zach.* 7.

Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est, *Luc.*6.

Estote invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis. *Ephes.*4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Misericordia est animi condolentis affectus, cum additamento beneficij, vt compatiamur proximo, & liberemur de proprio. *Aug. de defin.*

Nihil ad misericordiam sic inclinat, atque proprij periculi cogitatio. *ad Gal.*

Vide quid tibi debeatur, & quid dederit, qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus & spes instaurationis, data est charitas & dilectio, in qua omnia bona facias: super hæc dabit & vitam æternam & societatem Angelorum. Totum de misericordia. Merita tua nusquam iactes, quia & ipsa tua merita Dei dona sunt. *Idem in Psal.*244.

Non est quò fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. *Sup. Ps.*74.

Beati illi qui subveniunt miseris: quoniam eis rependitur, vt per misericordiam Domini de miseria liberentur, nam idipsum videtur iustum, vt qui à potentiore adjuvari vult, adjuvet inferiorem, in quo est ipso potentior. *De serm. Dom.*

Melius est, vt nullus sit miser, quàm vt tu facias misericordiam. Qui enim vt faciat misericordiam, optat esse miseros, crudelem habet misericordiam: quomodo si medicus, vt exerceat artem suam, optat esse multos ægrotos, crudelis est medicina. *Sup. Psal.*

Misericordia, est alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua vtique si possimus, subvenire compellimur, *lib.*9. *de civit. Dei.*

Longe meliùs & humaniùs, & piorum sensibus accommodatiùs, in Cæsaris laude locutus est Cicero; vbi ait: nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior misericordia est. *Ibid.*

Multò misericordiùs operatur quis circa animas infirmorum, qui bonæ famæ servorum Dei consulit: quàm erga corporum ægrotantium, qui panem esurientibus tribuit. *De opere Monach.*

Nec omisso iudicio, sis etiam pauperi in mala causa misericors, cui si pacis cultello pereutis cor, & tanto requiorem reddis, quanto iustum sibi favere videt. *lib.*1. *Apoc.*

Plurimùm interest, quo animo quisque parcat: sicut enim aliquando est misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. *Epist.*64.

Omnis summa disciplinæ Christianæ in misericordia & pietate est, quam aliquis sequens si ludibrium carnis patitur, sine dubio vapulabit. *Ambr. in* 1. *ad Tit.*4.

Misericordia largior, vbi fides promptior. Nihil tam commendat Christianum, quàm miseratio charitatis. *De Offic.*

Vana vendere opus est, vt quis fide sincera & perspicaci prudentia misericordiæ munus impleat, sanè si aliquis in sua declinat emolumenta, crimen est: si verò pauperibus erogat & captivum redimit, misericordia est. *Ibid.*

Omnes rei approbati, tam Iudæi, quàm Græci, indigent Dei misericordia. *Idem* 3. *c. epist. ad Rom.*

De divina misericordia amplius sperandum est, quum humana præsidia deficiunt. *Idem in hexa.*

Natura hominum prona est ad clementiam, & in alieno peccato sui quisque miseretur. *In epist.*

Misericors & miserator Dominus, longanimis & multæ miserationis: suavis Dominus omnibus, & misericordia ejus super opera illius. Tantas audis misericordias, & in tua virtute audes confidere? *Idem Adv. Pel. lib.*2.

Misericordia, affectio est, quæ nec voluntate coërcetur; nec rationi subiicitur: sed ipsas pias mentes ad compassionem dolentium necessario cogit affectus; ita etiam, vt si peccatum esset misereri, & si multùm vellem, non possem non misereri. Est timor plus humilis, fructuosus, cui cuilibet quamtumlibet peccatori facile misericordiam promeretur, talis timor generat, nutrit, & servat humilitatem, mansuetudinem, patientiam & longanimitatem. *Ibid.*

Misericordia à misero corde vocata est, eo quod vnusquisque intuetur quempiam miserum, & ei compatiens de dolore animus tangitur: ipse cor miserum, facit, vt eum à miseria liberet cui intendit, *Greg. in moral.*

Est magnum animi turbati solatium, vt homo pulsatus vitiis cum se quasi nudari virtutibus conspicit ad solam divinæ misericordiæ spem recurrat. *Idem lib.*2. *moral.*

Sunt quidam misericordes de iis, quæ ad ipsos non pertinent: qui scandalizantur, quod non datur omnibus abundanter, sic tamen, vt ipsi ne in modico quidem graventur: qui si misericordes essent, de suo facere deberent misericordiam: si non possent de terrena substantia, & voluntate bona darent eis, qui contra eos fortasse peccare videntur, darent dulce signum, verbum bonum, quod est super datum optimum, vt eorum mentes ad pœnitentiam revocarent. Denique his omnibus, quos in peccato esse cognoscerent, compassionem impenderent, & orationem, alioquin misericordia illorum nulla est, & misericordiam consequentur nullam. *Bern. ser.*

Septem in me video misericordias Domini, quas & vos ipsi facilè inveneritis in vobis, prima est, quòd à multis peccatis adhuc in sæculo positum custodivit. Prima quidem non iter omnes, quas mihi impendit, sed prima inter has septem. Quis enim non videat, quod sicut in multa cecidi, sic & in alia poterã cecidisse peccata, nisi omnipotentis pietas me

conser

conservasset ? Fateor & fatebor, nisi quia Dominus adjuvit me, paulò minùs cecidisset in omne peccatum anima mea. Secunda miseratio, quæ non poterit explicari sermone, quàm benigna, quàm libera, quàm gratuita: ego peccabam, & tu dissimulabas, non continebam à sceleribus, & tu abstinebas à verberibus: prolongabam ego multo tempore iniquitatem, & tu Domine pietatem tuam. Tertia, quod visitauit eor meum, & invitavit, vt amara fierent, quæ malè dulcia priùs erant. Quarta, quod pœnitentem misericorditer suscepisti, vt in eorum numero inveniret, de quibus Psal. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quinta, per quam mihi continendi deinceps, & emendatiùs viuendi præstitisti virtutem, ne recidivam paterer, & esset novissimus error pejor priore. Postquam in his quinque miserationibus à malo liberaveris, in duabus aliis, bona largieris, hæ duæ sunt, gratia promovendi, qua videlicet munus bonæ conversationis indulges: & spes obtinendi, qua donas homini indigno, & peccatori de tua toties experta bonitate, vsque ad cœlestia speranda præsumere. *serm.* 88.

Magnæ misericordiæ sunt quatuor filiæ, scilicet Amissio amaritudinis; Subtractio opportunitatis, Virtus resistendi, & Sanitatis affectio. *In serm.*

Peccata aliqua minima sunt alia magna, alia mediocria: & propterea triplici egent misericordia, parva, mediocri & magna. *In pri. med.*

Deus tristatur non de sua iniuria, sed de nostra perditione. Sicut rex benignus audiens criminosas personas, lege quidem compellente, ipse mortis sententiam dictat adversus eas: tamen misericordia instigante lachrymas fundit super ipsas, & vult eas adjuvare. & non potest contradicente sibi iustitia: quoniam misericordia tunc est verè misericordia, si sic facta sit, vt justitia per eam non contemnatur. Si autem contempta justitia, misericordia observetur, ipsa misericordia non est misericordia, sed fatuitas. Iustitia enim sine misericordia non est iustitia, sed crudelitas: sicut & misericordia sine iustitia, non est misericordia sed fatuitas, *Chrysost. sup. Matth.*

Misericordia est salutis præsidium, fidei ornamentum, propitiatio peccatorum, hæc est, quæ justos probat, sanctos roborat, Dei cultores ostentat. *Ibid.*

Habens intellectum curet omninò, ne taceat: habens rerum affluentiam, vigilet, ne à misericordiæ largitate torpescat, habens artem qua regitur magnoperè studeat, vt vium & vtilitatem cùm proximo partiatur: habens loquendi locum apud divitem, damnationem pro retento talento timeat, si non quotidie quum valet, apud divitem pro pauperibus intercedat, *Rab. super Matth.* 25.

Qui esurientem pane verbi reficit, & sitientem potu sapientiæ refrigerat, qui errantem in domum patris revocat, qui innocentem protegit, qui infirmum in fide assumit & confirmat, qui tribulatione oppresso subvenit, compatiendo vel consolando, veram dilectionem adimplet. *Rab. ibid.*

Misericordia consistit in eleemosynis largiendis, in malis tolerandis: in convitiis remittendis, & imperitiis corrigendis. *Ibid.*

Misericordiæ virtus tanta est: vt sine illa cæteræ etsi sint, prodesse non possint. Quamvis enim aliquis fidelis sit, castus, & sobrius, & aliis majoribus ornatus insignibus, si misericors tamen non est, misericordiam non meretur. *Leo Papa in ser. de apar.*

In illo magno, summóque iudicio tanti æstimabitur vel largitatis benignitas, vel tenacitatis impietas, vt pro plenitudine omnium virtutum & pro summa omnium cõmissorum, & per vnum malum illi in ignem mittuntur æternum. & per vnum bonum isti introducũtur in regnũ. *ibid.*

Benigni quippe principis est, ad clementiæ commodum transire terminos æquitatum, quando sola est misericordia, cui omnes virtutes honorabiliter cedere non recusant, *Cassiod. in epist.*

Egentibus justum est, non divitibus subveniri, fundit potiùs qui mittit in plenum vas: nam illud potius reconditur, quod vasis vacuis congregatur. *Ibid.*

Misericordia subsequitur ad custodiam, sed præcedit ad gratiam conferendam: nam si solùm sequeretur, nemo donatam perciperet, si tantùm præcederet, nullus posset collata servare. Graviores enim sunt insidiæ, quas à tergo diabolus parat: & nisi misericordia subsequatur facillimè fragilitas humana decipitur tunc enim quando se quis vitium transisse credit, inevitata magis ignoratione decipitur. *Sup. Psal.*

Misericors est, cum eredat, qui à nullis beneficiis provocatur, vt præstet: miserator est quum res cadentes sua pietate reconstruit. *Cas. in Psalm.*

Differunt misericordia & miseratio, sicut fons & rivulus: misericordia enim quasi fons est affectus: miseratio quasi rivulus effectus. *Hugo.*

In regno cœli coram omnibus Angelis in conventu resurgentium quod Abel passus sit, quòd mundum conservavit Noë, quod Abraham fidem servavit, quod Moyses legem tulit, quod Petrus crucem Jesv primus Ascendit, Deus tacet: & clamat solùm, quod pauper comedit dicens esurivi, qui enim misericors est misericordia dignus est. *Petr. Rau, in serm.*

Præcedentis misericordiæ beneficium perdidit, qui putat esurienti semel sufficere quod donavit: ille autem ad Deũ integros misericordiæ fructus præmittit, à quo pauper nunquam tristis abscedit. *Val. in serm.*

Captivorum etiam redemptio magnũ, atque præclarum iustitiæ munus est, quod idem ipse Tullius approbavit. Itaque hæc benignitas, inquit, etiam reipubl. est vtilis, redimi à servitute captivos locupletari tenuiores. Hanc ego consuetudinem benignitatis largitioni munerum longè antepono. Hæc est hominum gravium, atque magnorum. Propriũ igitur justorum opus est, alere pauperes, ac redimere captivos: cum apud iniustos etiam si qui hæc faciunt, graves, ac magni appellentur. His enim maximæ laudis est benefacere, quos nemo speravit esse facturos. Nam qui bonum facit vel consanguineo, vel proximo, vel amico, haud vllam, vel certè non magnam laudem meretur, quia facere debet: sitque impius ac detestabilis, nisi fecerit id quod ab eo & natura ipsa, & necessitudo exigit: & si facit, non tam gloriæ assequendæ; quam reprehensionis vitandæ gratia facit. Qui autem facit alieno & ignoto, is verò dignus est laude: quoniam, vt faceret, sola ductus est humanitate. Ibi ergo iustitia est, vbi ad benefaciendum, necessitatis vinculum nullum est.

Non minùs magnum iustitiæ opus est, pupillos & viduas destitutos & auxilios indigentes tueri, atque defendere, quod adeò vniversis divina lex illa præscribit: quandoquidem boni quique iudices ad officium suum iudicant pertinere, vt eos humanitate naturali foveant, ac eisdem prodesse nitantur. *Lact. Firm. lib.* 6 *c.* 12.

Homo misericordiæ divinæ inexhausto pelago fretus, suaviter omnem ætatem degit. *G. Pachimer. lib.* 10.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 13. Met.

Tantum miserere precésque
Supplicis exaudi: tibi enim succumbimus vni.

Sen. Troad.

Pedibus admoveo tuis,
Miserere matris & preces placidus pias,
Patiénsque recipe, quóque te celsum altiùs
Superi levarunt, mitiùs lapsos preme.

Claud. epig. Satisfactionis apud Hidrianum.

Me precor, heu! me redde mihi, gravibúsque mederi
Vulneribus, vitámque iube, famámque reverti.
Qua per te cecidit, per te fortuna resurgat.
Sanus Achilleis remeavit Telephus herbis,
Cuius pertulerat vires, & sensit in vno
Lethalem, placidámque manum: medicina per hostem
Contigit, & pepulit, quos fecerat ipse, dolores.

Plaut. Capt.

Nunc obsecro te vnum hoc,
Quoniam nobis Dij mortales animum ostenderunt suum,
Vt qui herum me tibi fuisse, atque esse nunc conservum velint!
Quod antehac pro iure imperitabant meo, nunc te ore per precem,
Per fortunam incertam, & per mei te erga bonitatem patris,
Perque conservitium commune quod hostica evenit manu,
Ne me secùs honore honestes, quàm ego te, cum serviebas mihi.
Atque qui fueris, & qui nunc sis, meminisse vt memineris.

Claud. 4. Eutrop.

In te Iam spes vna mihi, pro fronde Minerva
Has tibi protendo lachrymas succurre ruenti.
Eripe me tandem, servilibus eripe regnis,
Néve adeo cunctos paucorum crimine damnes;
Nec nova tot meritis offensa prioribus obstet.
Iam iam flecte animum: suprema pericula semper
Dant veniam culpæ.

Virg. 1. Æneid.

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Sen. Troad.

AG. *Cur dextera Regi spiritum eripit tua?*
PYR. *Mortem misericors sæpe pro vita dabit.*

Phocylides.

Πλωσώμφόν τι βροτὸν καὶ ἁλίπορον μηδ' ὑπαλύξης.
Βίλπεο καὶ τ' ἰχθῦ τοκέι φίλα σύμφορα δῶ.
Errantémque mortalem, & naufragum ne subterfugias,
Bonum est pro inimico, adipisci amicum benevolum.

Ovid. lib. 2. de Ponto eleg. 9.

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis.

Iuvenalis Satyra 8.

Miserere inopum sociorum.

Idem Satyra 15.

Mollissima corda.
Humano generi dare se natura fatetur,
Qua lachrymas dedit, hac nostri pars optima sensus.

Statius in Thebaide.

Pulchrum est vitam donare petenti.

¶ Philosoph. Et Histor. Sentent.

Nemo misericordiam consequi dignus est, qui nemini miseretur; neque dignus est venia, qui nemini dat veniam. *Ex oratione contra Midiam.*

Quam quisque natura legem erga reliquos omnes habent, eandem vicissim erga ipsum alios habere æquum est. *Ex orat. contra Arist.*

Absit, Iudices, pauperes despiciatis, (sufficiens enim satisque grave eis est supplicium ipsa paupertas) neque eos qui labore & industria, ex æquo & bono vivere volunt. *Ex orat. 1. cont. Arist.*

Misericordia est vicina miseriæ, habet enim aliquid, trahitque ex ea: imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur. *Sen. l. 1. de clementia.*

Frustra rogatur qui misereri non potest, gravis tamen pœna est quem post facti pœnitet. Mali causa est, qui requirit misericordiam. *in Proverb.*

Petant etiam innocentes misericordiæ auxilium. *Qui l.* 13.

Eorum misereri oportet, qui propter fortunam, non propter crimen in miseriis sunt. *Cic. Rhet. veter. l.* 2.

Nulla de virtutibus plurimis, admirabilior, nec gratior misericordia. Homines enim ad Deos nulla re propitius accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nihil habet fortuna majus, quàm vt possit: nec natura melius, quam vt velit servare. *Cic. in orat. pro Q. Ligario.*

Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet: nam animus haud facile verum provident, vbi illa officiunt. *Sallustius in Catilinaria.*

Etsi egregium est, hostem abiicere, non minùs tamen laudabile, infœlicis scire misereri. *Val. Max. l.5.*

Tutissimum, nec minima laude dignum videtur, alienis instrui pro tempore calamitatibus, externæque exemplo miseriæ assuescere virtuti, probisque moribus, atque animum vacuum ira, clementia, atque misericordia imprimis comparatum habere: & quum aliquid cuiquam mortalium (veluti res humanæ sæpe ferre solent) adversi acciderit, non jam velut feris belluis esse duros, sed generi suo male affecto miti affectu ignoscere, & afflictis pro humanitate commiserescere mortalibus oportet. Innumeris namque fortunæ casibus & inopinatis eventis fortunas, corpus, vitam denique ipsam omnem quisque obnoxiam, trahimus: nil ætatis, nobis, nil momenti terrore periculo, insidiisve vacat. Hinc civiles seditiones terrent, illinc latrocinia, & prædationes infestant: aliunde semper aliud incumbit, bella casus, eventa, incursus: ipsa demum rerum omnium mutabilitas incompertis penitus homini cuncta modis momentisque insidiantur in quibus evitare incumbens assiduè, per occultas vias & incertos exitus, periculum difficillimum est admodum illi qui intra societatem, cœtúsque hominum degere perrexerit. *Diodor. Sicul. histor. l.13,*

Dant animum ad loquendum liberè vltimæ miseriæ. *Liv. Decad.3. lib.9.*

Qui multùm in suorum misericordia ponunt, ignorant quàm celeriter lacrymæ inarescant. *Curt. lib.5.*

Misericordia non parùm confert ad levandas communes mortalium miserias. *Dionys. Hal. l.2.*

Sunt optimi qui miserati afflictos, benè sibi sperandum putant, si non insolenter vtantur alieno infortunio. *Appian. l. de bel. Pun.*

Flagitiorum deformitas aufert misericordiam. *Tacit. Annal. libro vndecimo.*

Syracusani post victorias de Atheniensibus terra, marique reportatas, & de captivorum capitibus consultantes. Nicolaus Syracusanis multa pro concione in medium protulit, vt civium suorum animos necteret ad misericordiam. Inter, alia, hæc: Videte ne quid insolens & inhumanum per elationem commiseritis. Quænam, obsecro, pietas, quod severitatis exemplum, quod specimen majestatis, prudentiæve, aut modestiæ esse potest, prostratum, atque ad pedes procumbentem hostem iugulare? Quæ deinde gloria ipsum eundem nudum, vinculis constrictum vlcisci vlterius, & fævire odiis pergere? Nam qui dejectos à fortuna ferociùs, neglecta miseratione, insectatur, quive adversus calamitatibus & miseriis obrutos iram, & crudelitatem retinet, hic vtique suæ conditionis primum oblitus, imbecillitati humanæ vim afferre videtur. Nemo enim vnquam post cœlum conditum in hac vita tanta potestate, tanta sapientia præditus, inveniri potuit, qui fortunæ naturam percipere, vel illius volubilitatem sistere valuerit: quæ quidem suopte ingenio calamitatibus & humanarum rerum, vti conspicere licet, exagitatione, exagitationibúsque variis in dies grassata, tranquillitati, secundísque eventibus insidiatur: quos ipsamet nunquam rata fide, nunquam tuto, vel sine fraude prosequi videtur. Ac veluti sui ipsius muneris clementiæve summa semper invidia flagrans, ac pœnitentia beneficij à se collati, mox in adversum adducta desævit, nec infestissima, quicquam diu lætum, inconcussúmque esse finit.

Indignum sane atque atrox nimium videtur, miseros illos, qui ad fidem nostram & humanitatem, veluti ad aram quandàm confugerunt, spe nostræ benignitatis & clementiæ, & per crudelitatem, & sævitiam fraudari. Nam qui contra nos ira odióque implacabili, flagrando perrexere in pugna cæsi viribus vestris, omnes interierunt: isti verò sese dedentes in vestram potestatem, gladij simul cum ira depositis supplices pro hostibus vestræ clementiæ facti sunt. Qui autem in ipsa pugna hosti arma, corpúsque dedunt, eos viribus diffisos, eam vltimam salutis spem tentare constat: quod si sua spe delusi, contra rapiantur ad supplicia, calamitatem quidem cogentur illi inseparatam subire: verùm qui id coëgerint averso sanè, immanique ingenio existimabuntur. *Diod. Sicul. l.13.*

Soli misericordiæ omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant. *Cassiod. l.2. epist.9.*

Misericordia est συμπάθεια, hoc est condolentia quædam ob adversa quæ alteri accidunt, quum vel amamus, vel saltem non odimus, vel vt maximè oderimus, tamen magnitudine malorum commoti vt hominis, miseremur. Nunc igitur expressa & particularis, nunc tacita & communis benevolentiæ misericordia subest. Συμπάθειαι variæ sunt causæ, vt etiam variæ necessitudinis sunt species comparimur amico, fratri, parenti amicitiæ & consanguinitatis gratiâ: sed quò propior est conjunctio, eò συμπάθειά arctior, & misericordia major. Differt misericordia à mansuetudine & clementia, non tantum quia misericordia affectus est, non virtus: sed etiam quia ab ira separata est, per se, quamvis interdum per accidens iram sequatur: Clementia autem erga eos est, quibus meritò iraſci, & quos iure vlcisci poteramus. Mansuetudini itaque famulatur misericordia: & proinde etiam exempla quædam ex eo loco huc commodè transferentur. Consule quinetiam titulum hospitalitatis, eleemosynæ humanitatis erga pauperes, &c.

¶ Apophthegmata.

Phocion, nec ex templo aram, nec ex humana natura misericordiam tollendam esse dicebat. *Stob. ser.1. de virtute.*

Demosthenes, Iustum est, inquit, misereri, non improborum hominum, sed eorum qui immeritò infœlices sunt. *Stob. serm.44.*

Xerxes videns Hellespontum navibus suis constratum, omnia littora Atque Abydenorum plana hominibus refetta, iactavit se beatum, móxque misericordia ductus fudit lachrymas, Artabano causam huius mutationis quærenti dicens, subiit animum meum cogitatio, quam brevis sit hominum vita, quando ex tam numerosa hominum multitudines post centesimum annum nemo superfuturus est. *Herod. lib.7.*

Agesilaus audiens, in bello civili Græcorum multos hinc inde cecidisse in pugna, & Spartanos esse victores, nullo lætitiæ signo dato, sed misericordia ductus, ingenti edito gemitu: Heu Graciam! inquit, quæ tot milites bello intestino perdidit, quot ei si incolumes sint, ad debellandos barbaros sint satis. *Plut. in apoph.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi, Paulus non dixit, Misereminí simpliciter, sed induite viscera misericordiæ, vt sicut vestimentum semper nobiscum est, sic eleemosynâ. *Hom.35. in epist. ad Hebr.*

D. Augustini. Sicut est aliquando misericordia puniens: Ita est crudelitas parens. Quis enim non crudelem verius dixerit eum qui puero pepercerit, volenti obstinatissimè de serpentibus ludere? Quis autem non misericordem, qui talia prohibens contemptorem verborum etiam verberibus emendaverit? *Epist.54. ad Macedonium.*

Antisthenes. Vt impij iudicandi sunt, qui aram è fano deripiunt: sic qui misericordiam ex humana natura tollere conantur. *Apud. Stob. ser.1. de Prudentia.*

¶ Exempla Biblica.

Misericordiæ *Exempla*: Dei erga Iosephum, Genes.39.22. Israëlitas Exod.15.13. Erga populum suum, 2.Reg.13 13. Filiæ Pharaonis erga Mosen, Exod.2.6. Rahab erga exploratores, Ios.2.12. Cinæi erga Israëlitas, 1. Sam.15.v.6. Gaboanitarum erga Saulem, 2.Reg.8.5. Davidis erga Miphiboseth, 2.Sam.9.7. Christi erga languidos, Matth.9.36. & 14.v.14. & 15.32. & 20.34. Marc.1.vers.41. Samaritani erga saucium, Luc.19.33.

¶ Profana Exempla.

Guillielmus III. Rex Siciliæ & Neapolis Panormi conjectus fuerat in vincula ob tyrannidem substituto Rogerio F. quem cum ad vindicandam patri factam injuriam populus properantem videret, in palatio obsidere cœpit. Is dum per fenestram prospicit, in caput vulneratus, periit populus misericordia infœlicis patris, qui quem nuper regem creatum nunc mortuum audiret, motus, eductum è carcere: in integrum restituit. *Collenuccius lib.3. Hist. Neapol.*

Duo consulares exercitus. Romanorum à Samnitibus ad caudinas furcas circumventi, & sub jugum missi fuerant. Hi ante noctem, quamvis potuissent, Capuam ingredi cum nollent, *Campani* falses purpuram, lictores consulibus: vestimenta & commeatum aliis ex commiseratione dedere, post Capuam ingredientibus, Senatus & populus obviam sese effudit, multáque hortando, monendóque consolati sunt dolentes. *Sabellicus lib.5. Enn.4.*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij sacerdotes *miserationem per vulturem femora sua* nostro proscindentem exprimebant: illa enim centum & 10. diebus quibus in filiorum educatione detinetur nunquam ad prædam longiùs prævolat, vni illi curæ intenta: ne pullos deserat. *Pier. Val. l.17.*

Genu misericordiæ sedem esse antiqua omnis superstitio confitetur: vt memoriæ auris, irrisionis nasus habetur. *Idem lib.3.*

Cedrus sive citrus, arbor, fructus gignens odore ac sapore præstantissimos, *misericordiæ pietatisque* symbolum est, propter magnas vtilissimasque mortalium generi vires. *Erud. quidam lib. 1. hieroglyphicum.*

¶ Fabula.

Panthera.

In fossam delapsa panthera accurrentibus rusticis supplicat, ne se innocentem, & quæ nullis ipsorum vnquam damnum dederit affligant. Hoc alij fieri oportere censent: alij insuper miserati illam cibum offerunt. Neque defuere tamen, qui fustibus & saxis malè illam mulctarent: & pro mortua semianimem relinquerent. Noctu panthera cum vires suas recollegisset, saltu è fossa evasit, & in sylvas se recepit. Postea in illius loci rusticos hostiliter grassabatur, ac metuentibus iratæ impetum vniversis: Ego scio & novi, inquit, quibus meus casus dolori fuerit, qui mihi cibos proiecerint: sed neque illi à me ignorantur à quibus pulsata, & icta, vulneratáque sim.

Fabula monet, vt miseris & in mala præcipitatis, parcere velimus: ne fortuna instaurata, accepta damna, & contumelias vlciscantur.

Vide, Clementia, Commiseratio, Eleemosyna.

Modestia.

¶ Definitio et etymolog.

Modestia, Græcè σωφροσύνη, ης, ἡ, σώφρων, ονος, ὁ, modestus dicitur. Est autem modestia in animo continens moderationem cupiditatum, *sec. Cic. l.3. Rhet. novor.*

Modestus, Hebr. *Hanau*, vnde *Hani*, miser, pauper. Convenit verbum *Hanav* cum verbo *Hanah*, consideravit attentè. Nam vir pius miseriis & ærumnis exercitatus considerat & cognoscit seipsum. Inde nascitur modestia, quæ in vtraque fortuna modum renet.

Modestia est, per quam pudor honestatis, claram & stabilem comparat authoritatem. *sec. Cic. Rhet.*

Modestia & scientia eorum, quæ aguntur aut dicuntur collocandorum. *serm. Cic. lib.1. Offic.*

Modestia à moderor, quod modò cum accusativo modò cum dativo tangitur, descendit, hic etiam moderatio, quæ *secundùm B. Thom. secun. Secun.*

Secundæ, quæst.157. art.3. provenit ex quadam dulcedine affectus, qua quis horret omne, quod potest alium contristare. Et ideo dicit Seneca, quod temperantia est quædam lenitas animi : Nam austeritas animi è contrario, videtur esse in eo, qui non veretur alios contristare. Cicer. Temperantem Græcè σώφρονα vocat, eamque virtutem σωφροσύνην, quam soleo equidem tum temperantiam tum moderationem appellare. Nonnunquam etiam modestiam. A moderor fit moderator, hoc est, rector & gubernator. Moderator autem à modus venit.

DIVISIO.

MODESTIA, *qua moderemur alia, moderanda per temperantiam, continentiam, clementiam, & mansuetudinem, & sunt quatuor scil.*

- *Interior motus animi, in alia tendentis, quem moderatur Humilitas, Cui opponitur Superbia.*
- *Desiderium pertinentium ad cognitionem, quod moderatur*
  - *Studiositas, cui opponitur Curiositas.*
  - *Bona ordinatio qua discernitur quid faciendum dimittendum, & quo ordine, & in hoc firmi & persistere facit. Cuius oppositum Innominatum.*
- *Corporales motus & actiones, ut decenter fiant & modestè, tam in his quæ seriò, quàm quæ ioco aguntur. Quos moderantur tres virtutes Secundùm Andronicum Peripatet. scilicet,*
  - *Ornatus, quo in agendis decentia observatur. Cuius oppositum Innominatum.*
  - *Austeritas qua in colloquiis & quibuscumque aliis adhibetur moderatio. Cuius oppositum Innominatum.*
  - *Eutrapelia secundùm Aristot. quæ est modestia circa ludos, dicta vel facta iocosa tribus observatis, B.Th. sec. Secund. q 168.*
    - *Primò ut sint verba vel facta non turpia, vel aliàs nociva.*
    - *Secundò ut non solvatur totaliter gravitas animæ.*
    - *Tertiò ut alia verba vel facta ludicra congruant personis, locis, temporibus, & aliis circunstantiis.*
- *Exterior apparatus, ut in vestibus, & huiusmodi, quem moderatur,*
  - *Humilitas, secundùm Andronicum, qua est habitus non superabundans in sumptibus & præparationibus, ut idem Andronicus dicit, quæ excludit gloriæ intentionem in exteriori cultu.*
  - *Per se sufficientia, qua faciat ut non quarantur delicia in superfluo cultu : & est habitus contentus quibus oportet, & determinatiuus eorum, qua ad viuere conueniunt. Hæc à Macrobio Parcitas dicitur.*
  - *Simplicitas secundùm eundem Andronicum, qua excluditur superflua solicitudo : vnde dicit, quod est habitus contentus his, qua contingunt. Hæc à Macrobio Moderatio vocatur.*

¶ Loci Biblici.

Moderatio in rebus omnibus tenenda, 1. Cor. 7. 35. & 14. 40. 1. Tim. 5. 1. Jac. 5. 13. Moderationis *exemplum*: Paul. 1. Cor. 3. 12. & 9. 22.

Modestia, ut piis necessaria, commendatur, Rom. 12. v. 3. 16. Gal. 5. 23. Philip. 4. 5. Cor. 3. 12. Tit. 3. 2. 1. Pet. 3. 8.

¶ Patrum Sententiæ.

In omnibus moribus nostris nil fiat, quod cujusque offendat aspectum, sed quod nostram deceat sanctitatem. *Aug. in Regula.*

In te consistiro, non infrà dejici, non suprà attolli, non evadere in longiùs, non extendi in latiùs. Tene medium, si non vis perdere modum, locus medius tutus est, medium, sedes modi, & modus virtus. *Bern. l. 3. de consider.*

Melior est gradus lentior per iter rectum, quàm velocitas festina per devium. *Leo Papa in ser. de Pentec.*

Risus est vox confusa lætitiæ; insultationem immoderata hilaritate denuntians. *Cass. sup. Psal.*

Lascivia est indecens motus dissoluti animi, & corporis ex intemperantia carnali prodiens. *Ibid.*

Novum est sub amore principis custodire modestiam, quæ tam clara, quàm rara est: quia gudia semper animos inquietant, modus enim raro lætis rebus intervenit. *Cass. l. 4. epist.*

Modestia est, cultum & motum & omnem nostram occupationem ultra defectum & cita excessum sistere, de qua Horatius. *Serm.* 1.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultrà, citràque nequit consistere rectum.

Hugo.

Est in ipso motu, gestu, incessu, tenenda verecundia. Habitus enim mentis, in corporis statu cognoscitur: hinc homo cordis nostri absconditus, aut levior, aut jactantior, aut turbidior, aut contrà gravior & constantior, purior & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi corporis motus.

Est egressus probabilis, in quo sit species authoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium, ita tamen ut studium desit, atque affectio, sed motus ibi sit purus ac simplex.

Sicut molliculum & infractum uocis sonum, aut corporis gestum non probo, ita neque agrestem, neque rusticam naturam imitemur. Effigies enim forma disciplinæ, forma honestatis est.

Hoc est pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui, & personæ reddere: hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem commodus.

Motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industtia emendet. *Ambr. Offic. lib. c.* 38.

Sermones proferamus libra justitiæ examinatos, ut sit gravitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus, temperantia cordis habeat animi munditiam, justitia misericordiam, prudentia pacem, fortitudo mansuetudinem. *lib.* 3.

Nihil turpe faciendum bono viro, etiamsi ex omni parte lateat. *Ibidem.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hor. 1. Epist. 6.

Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui.
Vltrà quam satis est, virtutem si petat ipsam.

Plaut. Pœn.

Modus omnibus in rebus, soror, est optimum habitu
Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.

Aus. de septem Sapient.

Ex Mitylenais nimium nil Pittacus oris,
Mensuram optimum ait Cleobulus Lindius in re.

Sen. Troad.

Moderata durant.

Juven. 19.

Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.

Ex Græcis Comicis.

Ὀφ' ἀτυχεῖς μᾶλλον, μὴ μεγα φρόνει.
Minus insolesce quo magis beatus es.
Ἰσῶ πρὸς πᾶσι καὶ σεαυτὸν εἰκάζεις βίῳ.
Æquabilem geras te, ditior licèt.
Τὸ γνῶθι σαυτὸν πανταχοῦ ἐστι χρήσιμον.
Cognosce teipsum, monitum vbique commodum.
Βέλτιον δ' ἀρίστου πᾶσι, μὴ σαυτῷ μόνοις.
Placere cunctis, non soli tibi velis.
Ἄνθρωπον ὄντα σαυτὸν ἀεὶ μιμνήσκου ἀεί.
Fac semper vt hominem esse te vivas memor.
Εἰ θνητὸς εἶ βέλτιστε, θνητὰ καὶ φρόνει
Mortalia modo cogitâ, vt mortalis es.

Menander.

Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστιν ἡ σωφροσύνη μόνη,
Promptuarium virtutis est modestia sola.

Euripides in Medea.

Στέργει δέ με σωφροσύνα,
Δώρημα κρατιστον θεῶν.
Amat autem me modestia,
Donum pulcherrimum deorum.

Idem in Hippolyto,

Φεῦ φεῦ! τὸ σῶφρον ὡς ἅπασι κρεῖσσον ἦ καλόν.
Καὶ δόξαν ὦν βροτοῖς κομίζομεν!
Heu heu! modestia quomodo vbique pulchrum quid,
Et gloriam bonam inter mortales refert!

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Modestia est pudici & honesti habitus cum laudabili profectu verecundia. *Cic. Rhet.*

Modestia est servata propria virtute, omnibus justè piéque moribus convenientium se contemperare. *ibid.*

Si disputarem nec manum jactarem, nec vocem attollerem, sed ista Oratoribus reliquissem, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec abjecissem, ut non delectent verba nostra, sed prosint. Sit talis sermo, ut res potiùs quàm se ostendat. *Sen. 66. Epist.*

Modestiæ partibus utimur, si nimias libidines, honoris, pecuniæ, similiumque rerum, vituperabimus, si unamquamque rem certæ naturæ temino diffiniemus, si quoad cuique satis sit, ostendemus, & si nimium progredi dissuadebimus, & modum unicuique rei statuemus. *Cic. Rhet. novor. l. 3.*

Honestum igitur intelligemus, quod tale est, ut detracta omni utilitate, ullis præmiis fructibusque per seipsum jure laudari, quod quale sit, non tam diffinitione, qua sum usus, intelligi potest (quanquam aliquantum potest) quàm communi omnium judicio, & optimi cujusque studiis atque factis. Qui permulta ob eam causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum est, & si nullum consecuturum emolumentum vident. *Cic. de finib. bonor. malor.*

Vt enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum quod est populari fama gloriosum.

Non potest jucundè vivi nisi honestè. *Idem l. 2. de finibus bonorum & malor.*

Si verò inest in oratione modestia, & gravitas, nihil admirabilius fieri potest, eóque magis, ea si sunt in adolescente. *Idem lib. de Offic.*

Non minus in milite modestia, quàm virtus atque animi magnitudo

desideranda est. *Iul.Cæs.lib.7.*

Loquentem,non movere manum Chilo volebat. *Laërt.Diog.de vita & moribus Philos.*

Constat enim animi virtutes, præcipuéque modestiam sanitati multum conferre corporis , & frequenter qui plus corpori serviunt , plus obesse. *Franc.Pet.de vita sobit.l.1.c.2.*

Modestus hujusmodi est , ut imminui sua non difficulter patiatur *Arist.5.Ethic.8.*

Modestus est circa quæ & æquus nemo circa justa, quæ omissa à Legislatore,non satis ad unguem definita sunt. *Moral.mag.c.2.*

Modestia est voluntaria ad id quod optimum judicatur , concessio,in gestu corporis compositio. Speusippus in Platonis definition. Modestia difficilia diffidenter aggreditur, & quasi invita, & compulsa. *Ficin. in Plat.de Repub.dial.5.*

Modestia est moderatio cupiditatum rationi obediens. *Franc.Pet.de regno l.6.c.19.*

Modestiæ magistri in Republica esse debent : nam nil utilius populo morato. *Idem de Repub.l.3.c.7.*

Quum vident homines eum,cui maxima facultas est insolenter agendi,modestè se gerere nolunt alij, quibus minor est facultas,quidquam insolentius agere. *Xenoph.de inst.Cyri,l.8.*

Pudore,modestia,ac justitia,omnis civilis societas conservatur, *Dionys.Halic.l.6.*

Modestiæ fama , neque Summis mortalium spernenda est , & à diis æstimatur. *Tacit.Annal.15.*

Pudor est modestia rara in hominibus virtus , rebus præsertim turbatis,ac propè ignota militibus *Aurel.victor.*

Continentia & moderatio in altissima quaque fortuna , eminentia bona. *Curtius l.6.*

Maxima laus est,ut unius viri,ita etiam totius civitatis,secundis successibus non corrumpi , sed æquo & moderato animo bona sua ferre. *Dionys.Halic.l.6.*

Rerumpub.principes qui moderatè se gesserunt , patrias suas servarunt. *Idem,ibid.*

Non vi , sed mansuetudine , humilioris fortunæ homines vincendi sunt : neque indecora,sed necessaria existimanda est moderatio , præsertim verò si animo benevolo utamur ergo cives qui nobiscum vivunt. *Idem l.7.*

Felicitatis & moderationis dividuum contubernium est. *Valer.Max. l.9.c.5.*

Modestia sanè decet omnes omnium ordinum homines in primis verò principes viros,ut intelligant & meminerint in omni actione esse Deum,à quo proficiscuntur & emanant omnia. *Ph.Cominæus l.1,*

Modestia est voluntarius quidam recessus ab eo quo quisque maximè commendari potest. Hanc sequitur decorus corporis motus,cæteræque actiones quæ proficiscuntur à mente casta. Modestus est is, qui cùm de se parcè sentiat ; eadem sese & sua metitur eo pede & modulo, qui rationi consentaneus est. Hominem modestum non dotes ingenij, non honores , non opes inflant;non de se magnificentiùs sentit , quàm jubetur à conscientia. Nec tamen stupidum dicimus, eum qui nesciat quid sibi in hac vitæ communione ab aliis tribui æquum sit. Verùm hoc se modestum probat,quod si modica & sueta meretur, non appetit magna & insolita. A convenientia nunquam discedit. Non pedi aptat calcem pede majorem. Etsi est olympionicus,non sibi cupit sua statura statuas majores erigi. Si nautà,non cymbæ imponit,velum quinqueremis,sed contractius,& cymbæ convenientius.

Cyrus modestiam à verecundia sic distinxit , ut hæc quicquid palam turpe est,palam devitet;modestia etiam illa quæ clam fieri possunt.Modestia ergo versatur circa præclaram conscientiam propriæ dotis ; cui nihil quidem ille qui modestus est , detrahit , ne ipse sibi sit inimicus ; verùm id præcipuè cavet,ne inde intumescat. In primis homo modestus,non expectato legis aut magistratus Imperio, sibi ipse jus dicit.Ipse sibi monitor,& præmonstrator adest,Satis intelligit, nullum esse firmiorē ad veram gloriam,magnámque claritatem modum,quàm ànimo in tempore moderari.Modestiæ decus,ut sit proprium omnium hominum, tum præcipuè adolescentium peculiaris dos est. Fœminis quoque nulla est forma commendatior illa,cui comes est mens modesta Ipsi imperitiores dummodò modesti,multò sunt tolerabiliores commodiores hominibus,quàm nescio qui supercilioſi,versutiores & elatiores.

Cæterùm,modestia nulla intelligitur sine modo & moderatione,qui est habitus inter defectum nimiæ sui depressionis , & excessum nimiæ elationis medius, Quicquid est infra,aut supra hunc modum,id lubrico & instabili loco est.Ipsa certè moderatio à modo dicta est,hoc est modico.Vis hujus virtutis tanta est, ut invidiam,horribile portentum,non alius faciliùs comprimat , quàm is qui rerum prosperitatem moderatè ferre potest. Moderationis Symbolum Antiquitas voluit esse alas Dædali. Cùm enim hæ essent cereæ, utique Dædalo satis fuit,si satis ope remigij extaret supra fluctus,non etiam peteret convexa cœli.Ipse Dædalus voluit eas,ne arefactæ solverentur,interdum durescere,nec semper ardori solis exponi.Quæ sanè ratio est inter maximos effectus prudentiæ,cui cum modo & moderatione multa affinitas est. Dicimus ergo,modum & moderationem esse frænum procurrentium cupiditatum & exclusionem ejus quod nimium est. Quippe ea quæ sunt nimia homini multò plus exhibent negotij quàm ipsa egestas,Porrò,cùm perfectio consistat in eo quod satis est , quicquid nimium est , nihil minùs quàm perfectio est. Nullus item cujusque rei artifex æstimatórque dicitur,nisi is unus qui sentit quid in quaque re sit satis, ut de pictore Apelles dicit.

Quid illustrius est , quàm laboribus & periculis summos honores mereri , meritos consequi ? At qui honorum amplitudinem temperare apud prudentes haud minor, ausim dicere major laus est,quàm eos meruisse.Rebus gestis & laudibus quamlibet maximis,permultum deest, si non eæ moderationis gloria cumulantur, Quid item apud omnes homines commendatius,quàm in egenos beneficia spargere?Liberalitatis tamen haud exiguum in modo momentum est. Num quicquam humanæ dignitati repræsentandæ aptius,quam sermo sensuum interpres ? At unus fandi tacendíque modus hanc dignitatem asserit. Quid in vita magis expetendum,quàm divitiis abundare ? tamen jnverecundus divitiarum usus est ipsissima ars vitij . Tum nimiæ , ac plus quàm civiles opes,ea verò est pernicies possidentis. Quid item speciosus quàm privatam dignitatem lautitia tueri ? Tamen sine modo lautitiam luxus deformitas continuò excipit.Quid honestati convenientius quàm bonam famam expetere ? Non tamen desunt , qui dum se bonos dici nimium student,evadunt inepti ,atque adeò mali,quia regulam omnium rerum, qui modus est,ignorant.Num quicquam cursu rerum secundarum cuiquam accidere potest optatius?Verùm,si in hoc cursu nullum est temperamentum,si ei acrius insistis quàm consideratius, tu vero diligenter vide ne deferaris ad exitus infelicissimos.

Denique,Quicquid per se bonum est,suum sine modo usum gratiamque perdidit. In solo modo & moderatione est æquitas,æqualitas,omnium rerum æquilibritas. Ipsius scientiæ,quæ est rerum cognitio,quam nonnulli sapientiam nuncuparunt, nimia aviditas,quæ monstra non peperit.Ea re à prudentioribus in primis commendatur ex ipsa sapientia modus. Philosophia, inquit, Plato, est negotium elegans & venustum, obiter scilicet arrepta. Quod si quis in illa plus æquo movetur,ei perniciem affert.Unius tantum virtutis,id est innocentiæ. & bonitatis sine modo cupiditas laudatur. Huic,inquam nullum modum,nullum terminum pono.Quò quisque hinc locupletior est,hoc Deo gratior, hoc hominibus acceptior est.Neque enim periculum est,ut id possit esse nimium quod omnes optare debent,ut sit maximum. *Carol. Paschal.lib.de virt. & vitiis,c.9.*

§ Apophthegmata.

*Socrates.*In navigando gubernatori,in vivendi ratione melius ratiocinanti parendum esse dicebat. *Ant.& Max.ser.de animi humil.*

Livia Augusti Cæsaris uxor , interrogata quibus rationibus Augustum sibi subjecisset ? respondit , Multa modestia , quod ea quæ placerent Augusto,faceret libenter,quodque se scire dissimularet,quibus ille rebus domi frueretur. *Dion.in Tib.*

Pythagoras postquam venisset Phliuntem, & cum Leonte Phlasiorum principe docte & copiosè quædam disseruisset : Leon ingenium & eloquentiam hominis admiratus, quæsivit ex eo:Qua maximè arte confideret? cui Pythagoras respondit se nullam quidem artem scire, sed esse Philosophum,id est,sapientiæ studiosum : hujus verecundia , sapientis cognomen arrogans , quo se priùs vindiderant σοφοὶ, vertit in titulum modestiæ. *Eras.l.7.apoph.*

Socratis illud omnium maximè celebratur,quod dicebatur , Se nihil scire,nisi unum quod nihil sciret.Inquirebat enim de singulis, tanquam ambigens,non quod revera nihil haberet certò cognitum, sed hac ironia & suam declarabat modestiam,& aliorum redarguebat arrogantiã. qui se profitebantur nihil nescire , cùm revera nihil scirent. Sophistæ quidam publicè profitebantur, se ex tempore responsuros ad omnem propositam materiam horum arrogantem insciti am sæpenumerò confutabat Socrates,atque ob hoc ipsum, ut ipse quidem interpretatur, ab Apolline judicatus est sapiens, quòd quamvis omnium rerum ignorantiam cum cæteris haberet communem, eo nomine tamen illos superaret,quod suam insciti am cognosceret, cum illi hoc quoque nescirent, se nihil scire. *Eras.lib.3.apoph.*

Arcesilaus si quando probabat aliquid dicere solitus est,φημὶ ἐγὼ, id est,aio,sive mihi videtur,sive fateor.Si quid displicebat,dicebat, ὁ συγκατατίθεται δ' οὐδὲ ὁ δεῖνα id est,his non assentiretur ille,nominato quopiam:simul & in asseverando servans modestiam , & in contradicendo fugiens invidiam. *Laërt.l.4.c.6.*

Agesilaus cum ex Ægypto in patriam proficisci vellet,in portu Menelai morbo lethali correptus est,verùm cum jam mortis hora instaret suis prohibuit, ne corporis sui imaginem vel statuam in honorem ejus erigerent. Si quod,inquit,præclarum facinus gessi, hoc erit monumentum mei:sin minus , ne omnes quidem statuæ illustrabunt mei memoriam. *Plut.in Lacon.*

Idem, Audiens Megarensem adolescentem juveniliter de sua civitate jactantem : Sermones,inquit,tui opus habent magnis viribus. Modestè reprehendit adolescentem,qui magnificè quidem loquebatur , viribus autem careret. *Plut.in Lacon.*

Alexander videns divinos sibi honores tribui,vulneratus in bello ait, Cur me Deum vocatis,qui me videtis sanguinolentum , ac vulneratum sentire humanam imbecillitatem? *Plut.in apoph.*

*Aug.Cæs.*Si quando filios suos dimitteret ad peregrinos,modestè eos sic hominibus commendavit,ut benefacerent,si mererentur,

Postquam Agesilaus ingenti strage fregisset Corinthiorum vires, eosque intra mœnia compulisset , multis hortantibus ut urbem oppugnaret:negavit id suæ virtuti convenire,qui peccantes ad officium cogeret: non qui nobilissimas Græciæ urbes subverteret. Et hoc ut est eximiæ cujusdam moderationis,ita quod adjecit, admirabilem viri prudentiam arguebat:Si inquit eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros stetterunt,ipsi nos expugnaverimus vel quiescentibus hostibus, qui subversis sociis nullo negotio,quando volent,nos oppriment. *Plut. in Lacon.*

Agis,quodam dicente, Philippum effecturum ne Lacedæmoniis pateret iter in Græciam : Nobis,inquit Agis senior,ô hospes, nostra patria sufficit ad illic vivendum.Pectus ad utrumque paratum,& ad proferendum imperium si contingat , & ad boni consulendum fortunam licet

medio

mediocrem : cum principum vulgus nec quod obtigit sapienter administrent, nec ullis satientur ditionis accessionibus. *Plut. in Laconicis apophtheg.*

Agesilaus. Lysandro defuncto, Agesilaus numerosam sodalitatem aggregatam comperit, quam ille ex Asia demum reversus, statim contra Agesilaum instituerat. Id primum indignè ferens Agesilaus, destinarat omnibus ostendere, cujusmodi civis Lysander, dum viveret, fuisset, ac producta oratione quam moriens Lysander post se reliquerat, de rebus novandis, & mutatione rerum in Republic. quoniam arguebat Lysandrum perniciosum fuisse civem ac seditionis avidum, evulgare voluit. Attamen cùm ab Ephoro quodam sene, ac rerum perito intellexisset, hoc non bonum fore, ait : Nolumus refodere Lysandum, ne in mortuos sævire videamur frustrà. *Plut. in Lacon.*

Pelopidas. Cùm fortis quidam miles per calumniam apud ipsum deferretur, ut qui ei convitiatus esset, equidem dixit, facta ejus respicio, verba autèm non audivi. *Stob. serm.* 10. *Ant. in Melis. part.* 1. *serm.* 53. *Max. serm.* 10.

Theopompus. Uxori objurganti, quòd regnum humilius ac minus esset filiis traditurus quàm accepisset : Hactenus igitur, inquit, majus quo diuturnius. Quæ moderata sunt, in longum tempus durant, & hoc ipso meliora sunt. *Plut. in Lacon.*

Socrates. Quum ei relatum esset, quidam de te malè loquitur, Verberet me etiam, inquit, modo absentem. *Max. ser.* 10.

Idem. Quidam à Socrate salutatus non resalutavit, sed hoc nequaquam molestè tulit Socrates : amicis autem admirantibus & ob hominis incivilitatem indignantibus, dixit : Si quis nos præteriret, pejùs affectus corpore quam nos sumus, nequaquam illi succenseremus : cur igitur illi succenseam, qui pejùs affectus animo, quàm nos sumus? *Erasm. lib.* 3. *apophtheg.*

Idem, Aiunt cùm colapho percussum, nihil amplius dixisse, quàm molestum esse, quod nescirent homines, quando cùm galea prodire deberent. *Senec. lib.* 3. *de ira, c.* 11.

Zeno Citicus, cùm esset à quodam interrogatus, quomodo affectus esset erga convicia? Perinde, inquit, atque si legatus absque responso dimittatur. Significans, eos qui non habent, quod respondeant, ad convitia solere confugere : eáque non pluris oportere fieri, quàm si nihil esset responsum planè. *Laërt. l.* 7. *c.* 1.

Cleanthes. Sositheus Poëta coram populo Cleanthem præsentem hoc carmine prosecutus est.

Οὓς Κλεάνθους μωρία βουλαπεῖ. Id est,

Quos Cleanthis fatuitas agitat.

Tanto convitio tactus, nil quicquam mutavit de vultu. Qua patientia delectati auditores, applaudentes Philosopho Sositheum ejecerunt. Cum Sositheus diceret, se pœnitere quod illum aspersisset : respondit Cleanthes, Absurdum fore, si cum poëtæ frequenter illudant Libero patri & Herculi, nec illi succenseant, si ipse ob leve convitium indignaretur. De diis enim multa probrosa scripsere poëtæ, uti cum Bacchum faciunt mollem, timidum, ac temulentum. Herculem servientem Omphalæ, usque ad sandalia commitigatum caput. *Laërt. lib.* 7. *cap.* 1.

Antigonus. Nihil facilius fuit Antigono, quàm duos manipulares duci jubere, qui incumbentes regio tabernaculo faciebant quod homines & periculosissimè & libentissimè faciunt, de rege suo male existimantes. Audierat omnia Antigonus, utpotè cum inter dicentes, & audientem palla interesset : quam ille leviter commovit, & longiùs (inquit) discedite, ne vos rex audiat. Idem quadam nocte cùm quosdam ex militibus suis exaudisset omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutum deduxisset, accessit ad eos qui maximè laborabant, & cum ignorantes à quo adjuvarentur explicuisset, Nunc (inquit) maledicite Antigono, cujus vitio in has miserias incidistis, ei autem benè optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hostium suorum maledicta, quàm civium tulit. Itaque cum in parvo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni jocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent : Gaudio (inquit) & aliquod boni spero, quod in castris meis Silenum habeo. Cùm hos dicaces fame domuisset, captis sic usus est, ut eos qui militiæ utiles erant, in cohortes describeret, cæteros præconi subjicere, idquoque se negavit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. *Senec. l.* 3. *de ira, c.* 2.

Isocrates. Cùm quidam apud eum obtrectatoris sermonem referret, ac diceret, me præsente ille hæc in te maledicta spargebat : nisi tu, inquit, libenter audisses, nunquam convitiatus esset. *Max. ser.* 10.

Xenocrates ingratitudinis à Platone insimulatus, nunquam indignatione iráve commotus est, sed & illi qui ipsum ad respondendum Platoni instigaret : Hoc, inquit, quod nunc facio, mihi bonum, atque commodum est. Et prudentissimè homini silentium imposuit. *Ælian. lib.* 14. *var. hist.*

Demonax. Sophista quidam cùm Demonactem accusaret, dicerétque, Cur me toties tam acerbè calumniaris? Quia, inquit Demonax, non contemnis malè loquentes. *Max. ser.* 10.

Moschion, Mulrorum improborum calumniis peti, neque indecorum. neque detrimentosum esse dicebat. At ab uno aliquo bono vituperari, & decorum, & commodum esse judicabat. *Max. ser.* 10.

Arcesilaus, cum honestos viros ad cœnam invitasset, accumbentibus omnibus, & cibum jam gustare volentibus, videns abesse panem : Quàm inquit, res est apta conviviis apparandis esse sapientem. Dedit vir prudentissimus philosophicæ moderationis exemplum, qui incandescebat iis, qui pro officio mensam necessariis rebus ornare debebant. *Laërt. l.* 4. *cap.* 6.

Agesilaus. Eos à quibus odio prosequebatur clandestino, in duces belli eligebat, magistratus facto evehebat, si quid ab eis improbè ageretur patrocinabatur : atque hac arte reddebat eos ex clandestinis hostibus amicos. Quid hac animi moderatione pulchrius fuit? qua mederi malevolis maluit quàm ulcisci? *Plut. in apoph. Lacon.*

Idem, Cùm quidam Agesilaum Lacedæmoniorum regem interrogasset, quid apud Spartanos Lycurgi leges profuissent? moderatè respondit, Omnium voluptatum docuerunt contemptum. *Plut. in Lacon.*

Philippus. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benignè legatione, Philippus, Dicite mihi, inquit, facere quid possum, quod sit Athenienses gratum. Excepit Demochares : Te, inquit, suspende. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est : quos Philippus conticescere jussit, & Thersitem illum salvum, incolumémque dimittere. At vos cæteri legati, inquit, nunciate Athenienses, multo superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt. *Senec. l.* 3. *de ira, c.* 23.

Psametichus, quum videret Cyri milites per urbem captam discurrentes, percontatus est Cyrum, quid agerent? Quumque is respondisset, Diripiunt urbem tuam, opésque tuas populantur : Nequaquam, inquit, ô rex, nihil jam hîc meum est, tuum est, quod diripiunt. Ea vox commovit Cyrum, ut suos à disceptatione revocaret. *Eras. l.* 6. *apoph.*

Pompeius de se liberè profitebatur, quòd omnem magistratum quem gesserat, & citiùs esset nactus, quàm ipse expectasset, & citiùs deposuisset, quàm ab aliis expectatum esset. Quod citò susceptum imperium vel fortunæ fuit, vel præmaturæ virtutis : quod maturè deposuit, animi moderati erat, non ad tyrannidem spectantis, sed ad Reipublicæ commodum. *Plut. in Rom. apoph.*

Augustus Cæs. Timagenes historicus multa convitia in eum & ejus domum voce & scriptis effutiverat, deinde apud Alinium Pollionem diverterat, ubi de Cæsare Augusto historias scriptas in ignem posuit. In urbe Roma Cæsar maledicum hominem tulit patienter, & duntaxat Pollioni dixit. ξενιστὴ φῶς, id est, feram alis. Paranti demum excusationem obstitit, Fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret, si jubes Cæsar, statim illi domo mea interdicam. Hoc me, inquit Augustus, putas facturum, cum vos in gratiam reduxerim. Vices quid potentissimus monarcha, fecerit, & quanta animi moderatione sit usus. *Senec. l.* 3. *de ira, c.* 23.

F. Vespasianus. Sylvius liberalis quum in derisione divitis rei obliquè mordens dixisset : Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium millies possidet? Notans Vespasianum, velut inhiantem rei faculeatibus : Cæsar non modò non offensus est, verùm etiam dictum approbavit, quasi simpliciter prolatum. *Sueton.*

Alex. Severus. Epigramma quod in laudem Pescennij Nigri fuerat adscriptum illius statuæ ad vivum effictæ, quum præfecti suaderent eradendum, Severus noluit, dicens : Si talis fuit, sciant omnes, vicerimus : si talis non fuit, putent nos omnes talem vicisse. *Ælius Spartianus.*

Otho Imp. jam moriens, vocavit ad se Coccium fratris sui filium quem sic admonuit : O fili, habuisse te patruum Cæsarem, nec prorsus, oblivisearis, nec admodum memineris. Docere autem voluit adolescentem, ubique moderandum esse animum : ut si cogitaret se patruum habuisse Imperatorem, virtutem amplecteretur, ne dehonestamento esset antecessoribus : & interim tamen non adeò superbiret, ut alios præ se contemneret. *Sueton.*

Idem. Vbi jam mori destinasset, sensit eos qui ab ipso deficere & abire cœptabant, pro desertoribus corripi ac detineri. Itaque vetuit ne cuiquam fieret injuria, dicens : Adjiciamus vitæ & hanc noctem, & in profundam vesperam usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui conveniendi fecit. *Suet in vita Othonis Sylvij.*

¶ ADAGIA.

Demittere sese ad aliorum mediocritatem.

Vbi quis moderatur, data opera, vires suas ad aliorum mediocritatem convenit illud Homeri :

Ἡ δ' μολ' ἰνιόχοιιν ὅπως ἅμ' ἱπποισὶ πεζοί.
Ἀμφοτεροὶ δ' Ὀδυσεύς, τε νόῳ τ' ἐπιείκελε μήδεσθαι.
Hæc ita lora regens, pedes vt comes iret Vlysses,
Tum comitum quoque turba, modo, rationeque certa
Instigat, scuticaque.

Nosse teipsum. γνῶθι σεαυτόν.

In quo modestia, mediocritatisque commendatio est, ne nobis vel majora, vel etiam indigna sequamur. Iuvenalis.

E cœlo descendit, γνῶθι σεαυτόν.

In se descendere.

Est sua ipsius vitia quempiam inspicere. Persius.

Vt nemo in sese tentat descendere nemo :
Sed pracedente spectatur mantica tergo :

In tuum ipsius sinum inspue. εἰς τὸ σὸν κόλπον πτύε.

Iubet hominem aliena vitia taxantem, suam ipsius conscientiam scrutari.

Ter abstergere.

Refert Athenæus l. 1. *priscos depellenda malâ solitos ter abstergi.*

Τρὶς δ' ἀμφοτερόφιν θεοὶ ἡδέα δῶκαν ἄμεινον.
Ter verò absterseris melius bona numina donant.

Secum vivere.

Consine est cum illo, Tecum habita.

Contrahere vela.

Pro eo quod est, reprimere sese, & cautiùs agere :

Intra tuam pelliculam te contine.

Quo vetamur obliti sortis nostræ, maiora conari, quàm pro nostra facultate

Tecum habita. *Persius.*

Tecum habita, & noris, quam sit tibi curta supellex.
Domi tua vivito, vt intelligas quam sit tenuis fortuna tua,
Efficimus pro nostris opibus mœnia.
Vulgò dicitur hodie, pusilla avicula pusillos nidulos cõstruunt.
Manu ferendum nõ Thylaco τῇ χειρὶ δεῖ φέρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ.
Modus in omni re servandus. Ductum ab agricolis.
Ita fugias, ne præter casam.
Terent. in Phormion. Donatus ad hunc modum enarrat: Ita fugito, ne tuum casam prætermittas, qua sit tibi tutissimum receptaculum.
Arabius tibicen. Ἀραβίσκος αὐλητὴς: *Menander.*
In eos dici solitum, qui à semel cœptis nunquam desistunt.
Ne vities Musicam. μὴ κακέργει τὴν Μουσικήν. *Plut.*
Id est, ne loquaris discrepantia, ne noua moliaris.
Nihil minus expedit, quam agrum optimè colere. *Plin.*
Admonet adagium, modum rerum omnium vtilissimum.
Ne quid nimis. μηδὲν ἄγαν.
Homerus Odyssea. o

Νι μετασῶμαι, ἢ κὴ ἄλλα
Ανδρι ξεινοδόκῳ ὅς κ' ἔξοχα φίλεησιν.
Εξόχα δ' ἐχθαίρησιν, ἀμείνων δ' αὐτέῳ πάντα.
Mihi nequaquam is placet hospes
Qui valdè præterque modum simul odit, amátque,
Sed puto rectius esse, sint mediocria cuncta.

Dimidium plus toto, πλέον ἥμισυ παντός. *Plato.*
Quo commendatur aurea mediocritas.
Ubi parueris, impera. παισάρχῳ ἐπίταττε.
Convenit, vbi quis imperiosior est in eos de quibus nihil est meritus.
Domus recta.
Seneca domum rectam vulgo vocat, non quidem opulentam & ambitiosam sed cui nihil desit justa supellectilis.
Neque Lydorum caricas. μήτε Λυδῶν καρύκας. μήτε μαστίχων ψόφους.
Dici solitum queties mediocrem vitæ rationem aut conditionem significarent qua pariter & à summis deliciis & ab extremis malis abesset.
Neque pessimus, neque primus. οὔτε κάκιστος, οὔτε πρῶτος
Mediocritatem hoc pacto significare licebit. Lepidius fiet si ad ingenij laudem transferatur.
Funem abrumpere nimium tendendo. διαῤῥαγήσεσθαι τείνοντες τὸν καλώδιον. *Lucian.*
In eos, qui extrema experiuntur, alienant à se eos, cum quibus agunt, & vniuersa rei jacturam faciunt, dum plus satis attenti sunt ad lucrum.
Ne super pedem calceus. μὴ ὑπὲρ τὸν πόδα τὸ ὑπόδημα. *Lucian.*
Id est: Ne maiora viribus suscipias, aut ne magnificentius te geras, quàm pro tua conditione.
Messe tenus propria vivere. *Persius.*
Sumptum facito pro modo facultatum tuarum. Ad eandem sententiam pertinet illud Horatij:

tuo te metire pede.

Jucundissima navigatio juxta terram, ambulatio juxta mare. ἡδίστη μὲν ὁ πλοῦς παρὰ γῆν, ἡδίστη δ' ὁ παρὰ θάλατταν περίπατος. *Plut.*
Rectè torquebitur ad eam sententiam, vt dicamus ita demum esse iucundissimum vnumquodque, si diuersi generis admixtum temperatúmque adhibeatur. Veluti si in lusibus nonnihil eruditionis aspergas, rursùm in studiis aliquid ludicrum admisceas.
Jucunda rerum vicissitudo. μεταβολὴ πάντων γλυκύ. *Arist.*
Id est: iucunda rerum omnium vicissitudo. Varietas enim tantam in omni re vim habet vt commendatione nouitatis interdum & pessima pro optimis placeant.
Iniquum petendum, vt æquum feras. *Quintil.*
Iactatur & vulgo verbum huiusmodi. Qui amittitur, vt auream quadrigam sibi comparet, vnam certè rotam assequitur.
Summum cape, & medium habebis. ἄκρον λάβε, καὶ μέσον ἕξεις.
Admonet ad res summas & egregias niti: sic enim futurum, vt ad mediocritatem perveniamus.
Pastillos Ruffinus olet, Gorgonius hircum.
Dicendum vel in duos aliquos diuersis laborantes vitiis, vel in eundem sui dissimilem nempè modo loquaciorem qua sat sit, modò impendio taciturnum, interdum puerliter ineptum, interdum Catone seueriorem.
Arcus tensus rumpitur. τόξον μὲν, ὃς φύσιν ἐπιτεθυμμένον ῥήγνυσθαι, ψυχὴ δὲ ἀνιεμένη.
Arcus quemadmodum aiunt, quum intenditur rumpi solet, contrà animus quum remittitur.
Oportet agrum imbecilliorem esse, quam agricolam.
Hoc anigma explicuit sic Virgilius, specie nou minus prouerbiali:

Laudato ingentia rura:
Exiguum colito.

Conuenit in eos, qui suscipiunt minus, cui gerendo sunt impares.

¶ Exempla Biblica.

Modestiæ *exempla*: Abraham, Gen.23.vers.9. Fratres Jerosolymitani. Act.11. v.18. & 15.v.12. Paulus, 26.v.25. 1.Cor.7. v.35. 2. Corinth.12. v.2. 1.Thess.4.v.1. Tit.1.v.5 Philemon, v.14.

¶ Emblema.

Emblema XXVII. Alciat.

Assequitur Nemesisque Vtrùm vestigia seruat,
Continet & cubitum duráque frena manu.
Ne malè quid facias neve improba verba loquaris;
Et jubet in cunctis rebus adesse modum.

¶ Fabulæ.

Monedula.

Captam quidam monedulam alligatam filo devicto ad pedem illius donat filiolo suo cum qua luderet. Illa impatiens humanæ consuetudinis occasionem nacta in sylvas avolat, implicito autem filo arboris ramis, cum jam fame sibi moriendum intelligeret: Me miseram, inquit, & stolidam avem! quæ hominem servitutem fugiens in mortem & exitium me conjecerim.

Fabula indicat, quod homines declinantes mediocria mala, in maxima interdum incurrant.

Asinus & Æquus.

Videbatur asino beatus esse equus, qui tam accuratè & copiosè pasceretur. cùm sibi ne palex quidem post maximam defatigationem abundè præberentur. Fortè autem bello exorto, cum in prælium ab armato equus ageretur & circumventus ab hostibus, post multiplices labores pugnæ, tandem saucius collaberetur. Hæc igitur omnia consp'catus asinus, quàm paulò ante fortunatum esse equum censuerat, tam miserum & infelicem tuum esse judicabat.

Docet fabula, non esse principatus & opes propter splendorem appetendas, sed in consideratione invidiæ & discriminum, in quibus principes & opulenti versantur, boni consulendam tenuem fortunam, & mediocritatem vitæ. Itaque & Plato Vlyssis animam elegisse ait vitam hominis privati, & non negotiosi, neglectis omnibus aliis honoribus, & opulentia, potentiáque præclaris.

Vide Mediocritas, Temperantia.

Mœror.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MŒROR qui λύπη appellatur, est ægritudo flebilis. *Francis. Patr. de regno lib.3.c.* Hebr. Mœror *Anijah* dicitur, à verbo *Anah*, suspiravit gemuit cum angore cordis. Et *Horjeb*, à verbo *Hatsab*. mœrore affecit, contristavit.

¶ Locvs Biblicvs.

Mœrore consumitur inobediens, Deut.28.65.

¶ Pœtarvm sententiæ.

Ex Gracis Comicis.

Οὐκ ἔστι λύπης (αὖ σὺ δρᾷς τι σκοπῶ)
Ἀλγήματ' μεῖζον τῆς ἐν ἀνθρώποις φύσει.
Natura nullum gravius homini dat malum
Mœror, (si quis vt decet consideret.
Πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις κακῶν
Οντων μίσητον ἐστιν ἡ λύπη κακόν.
Obnoxij quum plurimis simus malis,
Est maius alio quolibet mœror malum.
Λύπαι γὰρ ἀνθρώποισι πίπτουσι νόσοι.
Morbos hominibus inuehere mœror solet.
Ἔργον γὰρ λύπαν εὐφυγεῖν, ἢ δι' ἡμέρας
Αεί τι κρεῖσσον ὃς τὸ φέρον τ' ἀν φέρει
Difficile mœrorem effugere: dies enim
Subinde curas procreat nobis nouas.
Βροτῶν ἀλύπως θνητὸν ὄντ' ἐς ῥᾴδιον
Mortalis vllus vix sit exors tristium.
Οὐκ ἔστι λυπης κρεῖσσον ἀνθρώποις κακόν
Mœrore grauius hominibus nullum malum.
Ἀεὶ τὰ λυπηρὰ ὀκνῶντες ζῶμεν βίον.
Semper fugato triste quicquid est procul.
Τοιοῦτος ὁ βίος ἐστὶν ἀνθρώπων, γύναι
Ευφροσυνάτων ἐλαττὸν ἢ λυπηρόν.
Hæc conditio hominibus sua est vita omnibus:
Vt gaudia superentur à mœroribus.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Mœror bonus est, quum à majoribus mœroribus, quàm sunt qui in ipso sunt, liberet, aut quum majores voluptates quàm majores inducit, *Plato In Protagora.*

Mœsta vbi semel prorupere: difficilius reticentur. *Tacit. Annal.l.4.*

§ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum mari sese tollentes, & fluctibus vndique ad summum eleuantibus, sub procella scapha inundatur: Sic & anima vndique mœrore circundata velocius demergitur, ni quempiam dantem habuerit manus: & quæ salutaris in peccatis mœstitia est, exitialis immoderata fit. *De pœnit. ser.*10.

Archytæ Pythagorici. Sicut corpori dolorem ferentia, quædam relinquimus: sic & animis, quæ mœrorem & perturbationem pariunt. *In libro de doctrina morali. Meminit & Stobæus in sermone de virtute, quæ est in ordine prima.*

Vide Tristitia, Luctus.

Molestia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MOLESTIA, Græc. ἀχθηδὼν ὼνος, ἡ, à lationis grauitate efficta onerosam molestiam à voce ἄχθος significat, est animi ægritudo permanens. *Franc. Patric. de regno, l.3.c.*21.

Molestia Hab. *Dheaba* à verbo *Daab*, Tabuit: nam ex ægritudine animi tabes corporis nascitur, & *Deaghah*, à verbo *Daagh*, Sollicitus fuit sollicitè metuit, anxiè curauit, Vide etymon mœroris.

¶ Philo

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Molestias sustinere difficilius, quàm à iucundis abstinere. *Aristot.3. Ethic. c.9.*

Molesti,aut non suavis,conversatione nemo vti poterit.&. *Ethic.c.5.*

Molestiam assiduè sustinere nemo vult. *Idem ibid. c.6.*

¶ Apophthegmata.

Socrates interrogatus, quomodo quis sine molestia vitam ageret? negavit id vllo modo fieri posse. Non enim licet, dixit, civitatem aut domum inhabitanti & cum hominibus versanti, sine molestiis degere. *Stob. serm.97.*

Idem interrogatus quid bonis molestum esset? respondit, Prosperitas impiorum. *Ant.& Max.serm.de Dolore.*

¶ Similitvdo.

Isocratis. Vt in morbis, ita etiam in successu fortunæ conversantium multitudo afficit molestius. *Apud Stob.ser.2.de imprudentia.*

¶ Adagia.

Ferire frontem.

Quis supra modum & impotenter indignantur,frontem ferire dicuntur.

Lippo oculis, similis.

Et adagium hoc, & explicationem ejus.Plautus in Persa habes A.1. his verbis.

Ego neque libenter servio,neque satis sum hero ex sententia.Sed quasi lippo oculo *me herus meus,magnum abstinere aut quæ tamen quin mihi imperet, quin me suis negotiis proficiat.*

Ne bestiæ quidem ferre possent.

Proverbialis Hyperbole, qua vtemur significaturi,prorsus molestum ac intolerabilem quempiam esse.

Tota hulcus est. ὅλη ἕλκος.

Conveniet in hominem molestis admodum moribus.

Onus navis. ἄχθος νεός.

In inertes & inutiles.

Improbitas muscæ.

In improbum, & subinde redeuntem, etiamsi turpiter repellatur, qua dsabit illud Homeri, ex Iliad. g.

Καὶ εἰ μυῖης θάρσος ἐνὶ στήθεσσιν ἔἡκεν,
Ἥτε τ' ἀργεμόνη,μάλα τ' ἄγριόν ὠδομάχω,
Ἰχανάα δακνίδν.
Atque illi muscæ vim intra præcordia misit,
Quæ quamvis de pelle viri sit sæpe repulsa,
Assultat morsicra tamen.

Quos non tollerent centum Ægyptij. οὓς οὐκ ἂν ἐνεγκεῖν' ἐπὶ ἰσθλὸν ἐόντ' Αἰγύπτιοι.

De molestiis dici solitum,ac moribus intolerandis:seu fastu præturgidis.

Ægyptius laterifer. Αἰγύπτιος πλινθοφόρος.

Quadrare videtur in sordidum,atque infirmæ sortis hominem,aut cum quis molestis, abiectisque laboribus premitur. Suidas.

In culmo arare. ἐπὶ καλάμης ἀρᾶν.

Dicuntur, qui labore nunquam intermisso, vim mentis exhauriunt: Aut qui nunquam desinunt ab amicis petere,quod dent. Suidas.

Qui conturbat omnia.

In eũ,qui maximas vndique ciet turbas,aptè torquebitur illud Homer.

Πασας δ' ὀρθυνε ἀϊδηας.
Παντοίων ἀνέμων,
Omnes omnigenum ille procellas
Ventorum ciet.

Anno senior fio.

Quoties aliquid nobis magnoperè molestũ significamus,senescere eos etiã vulgò dicimus.Homerus indicat,tædio,molestiáque conciliari senium.

Αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι.
Illico mortales inter mala multa senescunt.

Vt fici oculis incumbunt. ὥσπερ τὰ σῦκ' ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔφυ.

De iis dicebatur, qui pertinaciter vrgerent, premerentque negotium aliquod. Suidas.

Ἀγὰν κὰ φέρων.

Pro eo,quod est,hostili more populantur,aut vexant:

Manivolò vinculo. χειροβρῶτι δεσμῷ.

Sic quispiam appellavit manicas vestium Ponticarum, quod manus offendant, atteránique.

Athos celat latera Lemniæ bovis. Ἄθως καλύπτει πλευρὰ Λημνίας βοός,

Vbi quis officit,aut molestus est, aut gloriam cuiuspiam obscurat, aut alioquin obsistit.

Æthna, Athon.

Duos istos montes in molestia, tadiique proverbium abiisse Lucilius testatur. Ætna crebris incendiis in Sicilia: Atho vero ob ingentem celsitudinem vmbra vicinis molestus est.

Vide Afflictio, Dolor.

Mollities.

¶ Definitio et Etymolog.

Mollities, Græcè ἁπαλότης, ητος, ος, ὁ, ἁπαλὸς, ἡ, ὁ, mollis: Est autem molle, quod cedit in seipsum secundum superficiem, non è contra circunstando, *secundùm Aristot. lib.4. Meteoro.*

Mollities opponitur Perseverantiæ. Est enim mollis, qui recedit à bono, propter tristitias causatas ex defectu electionum, quasi cedens debili moventi. *secundùm Aristot. lib.7. Ethic.*

Mollities est etiam contra castitatem, quæ alio nomine dicitur immunditia, seu voluntaria pollutio.

Molle iunctum cum homine,modo laudem significat, modo vituperationem.Laudem, vt molle ingenium, quod facilè discit, facilèque insculpitur. Vituperationem, vt mollis homo,id est, effœminatus,non seuerus, non fortis,non animi constantis resistentisque fortunæ. Per metaphoram autem, quoniam ea quæ tenera sunt,pro voluntate nostra facilè tractamus,& quocumque libet ducimus; mollem aliquando pro domito ponimus.Virgil. *Belgica. vel molli melius feret esseda collo* vel pro facili, pro maturo, pro oportuno,ac rempestiuo, pro remisso & contemnendo, pro placido. Hinc fiunt mollities, mollesco mollifico, mollefacio,& mulceo,quod est delinio,quasi molliceo, vnde demulceo; & malleus, quasi molleus, quòd ea quæ dura sunt, molliuntur ad ignẽ, vt malleis flagellentur. Cuius diminutiuum malleolus, quòd modò paruum malleum modò nouellum palmitem innatum prioris anni flagello cognominatum ab ipsius mallei similitudine. quia ex ea parte qua deciditur, ex veteri sarmento prodiens, vtrinque malleoli speciem præbet, Hinc etiam mulier quasi mollier dicitur.

Effectibus pertinaciæ plerumque apponuntur illi quos progignit id vitij, cui nomen mollitia,nẽpe animi. Vt virtutes semper sunt concordes;ita omnium vitiorum est quædam ad omne malum facinus conspiratio,quamvis in diversa tendentium. Quippe vnita in hominis perniciem validiùs incumbunt, sed diuersa ratione.Id vt in omnibus vitiis facilè aduerti possit,certè in audacia,& pertinacia perspicuè palam est. Vt enim vtraque est experrecta,nullúmque neque laborem neque duritiem reformidat,ita ratione contraria,is,quem dixi,metus,& illa quæ metum è vestigio sequitur, mollities, siue cuiratio, siue animus enervis curam,vigilantiam,laborem aspernatur.Mollities est habitus animi fugitans eorum laborum,quibus maxima pars hominum defungi consuevit. Si mauis. Mollities est quoddam impotentiæ genus, diuersum ab incontinentia, subserviens illis omnibus, quæ animo depravato, vt jucunda obversantur. Qui vt,quò destinarunt,perveniant omnes difficultates transcendunt, quantumque est impedimentorum disjiciunt hos tolerantes dicimus.Contra, laborum etiam leuissimorum intolerantes vocamus enerues,delicatos, molles. Quamlibet valentes & robustos, censemus inter ægrotos & imbecilles,quòd istos voluntaria quadã animi inductione imitari non erubescunt. Nihil enim viriliter,omnia putidè agunt Horum gestus, incessus, sermo sunt infra decus ac dignitaté humanæ maiestatis .Quibus rebus ipsi natu grandes, maiorem potestatem adepti,opulentiores haud seguiter manus admouere solent;hæ istis sæpe sunt graues, sæpius intolerabiles,ne illis quidem exceptis quæ necessitas & quotidiana vitæ subsidia postulant.Sustollere palliũ, si fortè ambulanti deciderit, aut fibulam, si laxata fuerit, connectere,cum verò laborem putant.Quò res vocant extendere brachia aut manus porrigere grauantur,ne hinc, scilicet, defatigentur.Tam emasculatus fuit Sagaris ille nescio quis Maryandinus.,qui vsque ad senectutem vltra vmbilicum nunquam manus protulisse dicitur.Si sede surgunt, si tamen est ambulandum,vah quàm grauatè, quàm testudineo gradu,quàm genio veluti repugnante tandem prodeunt.Si extra tecta eundum,vel leuissimæ auræ vix audent faciem committere,ne hinc contrahatur, ne hinc ipsis oculis oculi torgidibuli fiant. Eadem de causa Iouem, seu vespertinum seu nocturnum ne per vitrum quidem aspiciunt.Laboris vsque eò sunt intolerantes, vt alieno viso, aut etiam leuiter audito,statim eos lassatudo corripiat; prorsus vt novum aliquem e Sybari Smindyridem, cui stratũ rosarum duplicatarum durum fuit.Quippe experge factus dixit, sibi è nimia lecti duritie inflictas pustulas. Væ tibi homo murcide,tuique similibus,qui hodiéque nimium frequentes ambulant in loco & per plateas paratragœdiant. Ille ipse, fortè conspecto homine fodiente, altiúsque rastrum allevante,lassari se, sibique eo visu ruptam fibram que stus, vetuit illum opus in conspectu suo facere,Ut indignus memoratu prætereundus potius esset ille,quem dixi Myrandinus, infame nomen, qui toto vitæ spatio passus est, sibi à nutrice,ut infanti,præmansum cibum in os indi,ne scilicet,ipse mandendo nimium laboris sumeret. Planè dignus qui Sybari natus & eductus esset,quod fuit domicilium nebulonum,enervium,impudicorum. Nec mirum si ex illa hara, veriùs quàm urbe,eæ artes fuerunt exulare jussæ,quæ cum strepitu exercentur: quales illæ, quæ ferrum aut æs super incudibus versant; quæ aliis metallis flectendis,contundendis,formandis occupantur;nimirum,,ne hinc cuiquam somnus interpellaretur. Atque adeo illam ipsam ob causam ne gallos quidem apud se esse illa hominum propudia passa sunt, ne quiquam galliciniis ad antelucana opera excitaretur.Usque eò istis omnes virilitatis nervi elisi erant; usque eò turpitudine vitæ fracti voluptarum usu & abundantia remolliti, corruptissimis moribus imbuti, ipsi virturi,iisque omnibus quæ ad virtutem ducunt, illudere non sunt veriti: ô sectam eviratam! ô homines liquescentes! ô animos jacentes, ô frontes impudentes! hæc dedecora Deus insignivit quibusdam notis. ut vel ipso habitu corporis à cæteris dignosci possint. Quippe supercilia istis in rectum porriguntur; vox est infracta & effœminata. Accedit capillus arte compositus, coma structa, oculi natantes, circa corporis curam continua quædam morositas. Potissimùm hodiernæ grandes,& incedentes pupæ fictum nitorem, & cunctum ruborem in gena, & in labra contractum ostentat. Faciem identidem scrutantur in speculo. Ad speculi præscriptum intuitum, gestum,se totas elaborant,se totas componunt ad eam speciem, qua se Veneri componere audeant. Unà cum speculo perpetuò gestant acum, nempe comæ distinguendæ discerniculum; conspergunt caput pulvere odorato,ad colorem emetiendum, inficiunt se purpurisso; Inventus est pulvis dentibus elimandis; ferrum bisulcum pilis vellendis; aliud rotundius unguibus repastinandis. Alienam manum indentidem adhibent collo sibi demulcendo, auribus forandis, ut hæ quoque gestent sua onera; ut, scilicet feneſtratæ

& annulatæ ſpectentur in publico. Alia artificia, eáque innumerabilia eo pertinent, vt eis totum corpus ſit vellſum & glabrum, & amatori placens. Simili perverſitate diſcunt inceſſum fractum & perfluum, vt otioſiùs ſpectentur, ac ne ſub veſte levi, ſerica & pellucida nõn ſatis denudent membra ſua. Adoleſcentes & validâ ætate homines tam in publico quàm in privato, puder aſpicere vnguentatos, & pumicatos, ſupercilij, aut raſis, aut depilatis, barba nunc acuminata, nunc in rotundam quadratámve formam ſcrupuloſè reciſa. Omnes iſtos verè dicas è Salmace fonte multum bibiſſe. Harum quoque deliciarum copiam iam ſic faſtidiunt, vt eæ quotidie varientur, viris quidem illa quibus fidem faciant ſe eſſe ſuæ virilitatis perfugas; fœminis ſuus mundus teſtis locupletiſſimus animi immundi: iſti quoque an eſuriant, an ſitiant, vix per ſe ſcire poſſunt. Conſulendi ſunt ſcitamentorum proceres, hodierni Apicij, Petronij, alij μαλακηπόλαι, ad fovendam molliciem palpatores, & voluptatum præguſtatores. Parum abeſt quin columbas, aliáſque aves, ſibi ſubſervire doceant, quales fuerunt illæ, quæ Regibus luxurioſis epulantibus frequenter volatu aliquando ventum fecerunt. Magna mihi copia eſſet memorandi hodiernos Ninos, hodiernos ſemiviros, quorum quiſque vt ſi ſit mas & fœmina, quales eſſe turdos ac merulas perhibent aut potiùs ſexum mutarit, non vt quidam à fœmina in maſculum, ſed vt alter Ceneus, è maſculo in fœminã, in mulierum cœtu conſeneſcũt, quolibet ſpadone eviratiores, quovis cynædo fœdiores. Enim verò in animis tam corruptis, non modo illa fortitudo, ſed ne falſa quidem vlla fortitudinis ſpecies habitare poteſt. Nec ſanè mirum iſtos, ſi quid fortè ingruit periculi, ſemper paratos eſſe, vel fœdiſſima ſervitute vitam redimere. Denique tum fœda voluptati mancipia, omnia virtutes averſantur. Falſo hîc priſca gens Athenienſium ab iſtis exemplo ſumitur. Fatemur eos plerũque egiſſe purpuratos, cincinnatos. Non neſcimus cincinnis implicaſſe cicadas aureas; ac ſedibus ſediſſe plicatilibus, quæ eos quocunque irent, ſequebantur, ſed eoſdem quoque ſcimus per hæc non prorſus extinxiſſe illud animi robur, cuius ope pattantur ingentia. Cui rei argumento fuit prælium. Marathonium, è quo victores diſceſſerunt. Tunc enim dici poteſt cervos militaſſe ſub Miltiade leone. Tanti enim dux eſt vt ſæpe in ipſo plus reponatur, quàm in vniverſo exercitu. Quapropter nihil verat, Achillem cithara otium oblectare, dummodo illi non ſint ipſæ adſtrictæ compedes, quæ virum fortem impediant, quominus in hoſtem feratur. Voluptates licito modo vſurpare eſt eius, qui re exigente, quoſvis labores perferre, & omnibus ſeſe periculis offerre poteſt. *Car. Paſc. lib. de virt. & vitiis, c.* 43.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

In doloribus qui ad tactum guſtatúmque pertinent, qui ita animo affectus ſit, vt ab iis vincatur, quæ etiam plerique ſuperant, mollis & delicatus nominatur: qui verò ea vincit, à quibus plerique vincuntur, is conſtans & patiens. *lib. 7. Ethic. cap. 7.*

Qui à ratione deficit iis in rebus, quibus plerique & obſiſtere poſſunt, & obſiſtunt: is mollis & delicatus habendus eſt. *lib. 7. Ethic. c. 7. lib. 2. Mag. Mor. c. 6.*

Deliciæ quædam animi eſt mollities, vt ſi quis veſtem trahat, ne quam in veſte tollenda ſuſcipiat moleſtiam & dolòrem; & qui imitatur ac fingit ægrum, non ſe miſerum eſſe putat, cùm ſit miſero par ac ſimilis. *Ibid.*

Contrarius eſt, & continens impotenti & molli ac delicato conſtans & patiens, conſtantia etiam & patientia in reſiſtendo eſt: in vincendo continentia. *Ibid.*

Si quis iis voluptatibus ſuccumbat, quibus plerique poſſunt obſiſtere, id denique ſit mirum: præſertim ſi neque natura totius generis, neque morbo impeditus non poſſit obſiſtere. *Ibid.*

Intemperans videtur ſi quis eſt ad ludum propenſior, qui tamen mollis dicitur: ludus enim levamentum eſt: ſiquidem requies. *Ibid.*

¶ Apophthegmata.

Bion cuidam obiicienti, quòd adoleſcentem quendam ad ſe non pelexiſſet: Tenellus, inquit, caſeus non attrahitur hamo: Significans, pueros delicatos non eſſe ad Philoſophiam accommodos. *Laërt. lib. 4. c. 7.*

Zeno, cùm mollis adoleſcens lutoſam viam lentè, ſegnitérque tranſcenderet: Meritò, inquit, ſuſpectum habet lutum, non enim in illo, veluti in ſpeculo licet ſe intueri. *Laërt.*

Plato, diſcipulo nimium effœminato, molli, curandæque cuti deditiſſimo ſubridens, quouſque, ait tibi carcerem ædificare perget? *Stob.*

Idem, videns adoleſcentem quempiam ſeſe ornantem molliter: Si ad viros, inquit, fruſtrà: ſi ad fœminas, iniuſtè. *Laërt. l. 6.*

Idem, Diogeni Cynico cùm à comptiore adoleſcente ac molli propoſita eſſet quæſtio, vt eius nodum ſolveret: Non tibi prius reſpondendum eſſe puto, inquit Diogenes, quàm ſublatis veſtibus oſtenderis, vtrum vir ſis an fœmina. Notavit autem ex cultu virili hominis mollitiem. *Laërt. l. 6.*

Idem. Quum adoleſcentuli circumſtantes Diogenem acclamaſſent, Canis, canis, ac mox territi fugere cœpiſſent, rogati cur fugerent, dixerunt, ne mordeas nos canis.

Idem. Bono, inquit Diogenes, animo ſitis filioli, canis non edit betas. Tectè illis exprobrans mollitiem. *Laërt. l. 6.*

Idem, Speuſippus quum vehiculo ferretur in Academiam, obvium habuit Diogenem cui cum, Salve dixiſſet: At tu, inquit, nequaquam ſalve, quia ejuſmodi cùm ſis, non diu vivere cupis. Notavit autem mollitiem hominis, quæ plerumque multorum morborum cauſa eſt, vt labor & exercitium ſanitatis. *Laërt.*

Arceſilaus, divitem quendam immodicè mollem, ac delicatum, capillitio ante compoſito, oculis volubilibus ac lubricis, quum is alioqui caſtus & integer haberetur, ita perſtrinxit: Quid refert, inquit adverſi, an averſi cinædi ſitis? Senſit autem mentis integritati corporis etiam habitum, & cultum oportere congruere. *Laërt. l. 4.*

Anonymus. Sibarita quidam iter faciens per agros, quum videret quoſdam fodié tes, dixit, ſe ſpectando illos fodientes rapturam capere. Ad hanc vocem auditam quidam ita reſpondit: At mihi te audienti latus dolet. Tanta erat Sybaritarum mollities: vt nullum opificium in civitatem admitterent, quod cum ſtrepitu exerceretur. quod genus ſunt fabrorum ferrariorum & lignariorũ. Atque adeò ne gallum quidem gallinaceum in civitate fas erat alere, ne quid eſſet quod illis ſomnum interrumperet. Iocus autem in hoc erat, quod agricola probabiliùs dixit, ſibi ex tam ſtulta voce dolere latera, quam Sybarita dixerat, ſe ex foſſorum ligone ſentire rupturam. Latera dolent loquenti, non audienti: & rupturam patitur graviter laborans, non ſpectator. *Athenæus lib. 12.*

Cleomenes. Nitagoras Meſſanus, quum in Ægyptum venales equos, optimóſque adduxiſſet, factus obviam Cleomeni Lacedæmonio, ante ſibi cognito, ſalute data interrogavit: cur in Ægyptum profectus eſſet? Quum ille equos optimos, bellóque idoneos ſe adduxiſſe, reſponderet: ſubridens Cleomenes, Mallem (inquit) mũos, & cynædos adduxiſſes. Notavit autem eo dictorio Ptolemæum, qui mollis & effœminatus, inter mulieres vivebat. *Plutarch.*

Anonymus. Recitanti quod ſcripſit Pindarus, Græciæ fulcimentum eſſe Athenas, Lacon dixit: ruituram Græciam, ſi tali fultura niteretur. Taxavit Athenienſium mollitiem, quæ Poëtæ elogio non reſponderet: aut certè Poëtæ vanitatem, quæ tali præconio celebraſſet indignos. *Plut in Lacon.*

Demonax. Proconſul Cynicum quendam, à quo publicè erat proſciſſus ob mollitiem, ad ſupplicium abripi juſſit. Huic deprecator erat Demonax, dicens, homini ignoſcendum eſſe ob ſectæ vitium. At cùm Proconſul non denegaret veniam, rogaret tamen quo afficiendus ſit ſupplicio, ſi in eodem peccato porrò deprehenderetur? Demonax, hominem totum inungi, ac forcipe velli oportere, pronunciabat. Notans libertatem caſtigandi in Cynico, & mollitiem accuſati; vnguentis enim ſemper delectabatur. *Eraſ. lib 8. apoph.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni. Qui corpora amant quoniam fluxa ſunt, inſtar vernis diffluunt floribus: quin nec flamma permanet, quum materia eſt conſumpta, ſed cum illa accedente evaneſcit: Ita nec deſiderium ſubſiſtit, quum marcet fervor: modeſti vero, & qui ſecundùm Deum vivunt, poſtquam rei ſunt firmioris, ideò eriam ſtabiliores, exiſtunt: ac quanto pulchritudo plus ab eis imaginatione deprehenditur, tanto illos magis ſibi ipſi & amatores eorum invicem colligat. *De laudibus Baſilij.*

Maximi monachi. Quemadmodum vermiculi, faciliùs in molli ligno naſcuntur, quàm in præduro: Sic dolores homines molliores faciliùs invadunt, quàm robuſtiores. *Serm. 28.*

Thriveri. Parum liberale eſt, quod quis emaſculet corpus aut faciem: Magis infame eſt, quod vir in gratiam fœminarum effœminet animum, & ad citharam diſcat molliter componere greſſum. *In apoph. 116.*

Vide Conſtantia, Fortitudo, Perſeverantia.

Monachus.

¶ Definitio et etymolog.

Monachvs, Græca dictio eſt, ἀσκητὴς, μοναχὸς, ε, ὁ, & ſolitarium ſignificat, dicitúrque à μόνος, ſolus: & eſt is, qui vivit ſeparatus ab hominum converſatione. Vide Lexicon trilingue Lugdun. Monaſterium Antiquitas vocavit, σεμνεῖον, tanquam honeſtatis, gravitatiſque, & addictum pudicitiæ locum, pag. 491. & 492.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cùm voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus: & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. *Deut. 2. & Eccl. 5.*

Semita iuſtorum declinat mala, cuſtos autem animæ ſuæ ſervat animam ſuam, *Prov. 16,*

Omnis enim, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, *1. Cor. 9. 2. Tim. 2.*

Et illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. *Ibid.*

Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus, vt ei placeat, cui ſe probavit. *Idem.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Nimis dolendum eſt, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſubigimus, & tam gravi contumelia clericos dignos putamus: vt ſcilicet dicatur, quod malus monachus, bonus clericus eſt: cùm aliquando bonus etiam monachus, vix bonum clericùm faciat. *Auguſt. ad Aurelianum.*

O Monache! qui ſtas corpore, flat anima tua, & non pſallis Deo, maledictus homo qui facit opus Dei negligenter. Si pſalterium es, ſi cithara es, quare ſurdus es, & non glorificas? *Hier. ſuper Pſal.*

Si cupis eſſe quod diceris, Monachus, id eſt, ſolus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum? *Idem.*

Monachus qui non laborat, pro fraudatore & fure eſt habendus. *Anonym. apud. Soc. Eccl. hiſt. lib. 2. cap. 18.*

Quid tibi ea videre neceſſe eſt, quorum contemptu monachus eſſe cœpiſti? quem ſenſeris tibi, aut ſemper, aut crebrò de minimis loquentem, excepta eleemoſyna, quæ differenter omnibus patet: inſtitorem potius habeto, quam monachum. Prima virtus monachi eſt, contemnere hominum iudicia, & ſemper Apoſtoli recordari dicentis. Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem. *S. Hier. in epiſt. ad Pammach.*

Tu ſi Monachus eſſe vis,non videri,habeto curam,non rei familiaris cui renuntiando hoc eſſe cœpiſti; ſed animæ tuæ. Monachum non loquendo & diſcurrendo,ſed tacendo & ſedendo quiſque noverit, monachus non doctoris,ſed plangentis habet officium: qui vel mundum lugeat,& Domini pavidus præſtoletur adventum. Flos quidem & pretioſus lapis inter Eccleſiaſtica ornamenta, monachorum & virginum chorus eſt. *S. Hier. ad Ruſticum.*

Diebus patrum noſtrorum tres iſtæ virtutes in amore & ſtudio apùd monachos erant:Nuditas rerum omnium,Manſuetudo & Continentia: nunc autem Avaritia,Gula & Intemperantia,*Helias abbas.*

Quid facit Monachus in cellis fœminarum? quid ſibi volunt privata & ſola colloquia,& arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. *S. Hier.ad Heliodorum.*

Patres noſtri continentiam, & paupertatem, ac nuditatem rerum omnium vſque ad mortem ſervaverunt: non autem Ventres noſtros & Crumenas noſtras dilatavimus. *Abbas apud Io. Moſcum, in prato Spir.c.*130.

Ægyptiorum monaſteria hunc morem tenent, vt nullum abſque opere laborem ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſaria, quam propter animæ ſalutem, ne vagetur perniciosis cogitationibus.*S. Hier. in epiſt. ad Ruſtic.*

Magna abuſio & maxima cura eſt,vt corpus regulariter induatur:& contra regulam ſuis veſtibus anima nuda deferatur, cùm tanto ſtudio tunica & cuculla corpori procurentur: quatenus cui deerunt, monachus non putetur: cùr ſimiliter pietas & humilitas ſpiritui, quæ profectò ſpiritualia indumenta ſunt,non providetur? *Bern.in apolog.*

Habitus noſter, quod & dolens dico, qui humilitatis ſolet eſſe,inſigne, à monachis noſtri temporis geſtatur ſuperbè. Vix jam in noſtris provinciis invenimus, quo veſtiri dignemur. Miles & monachus ex eodem panno partiuntur ſibi cucullam & chlamydem. *Idem ibid.*

Labor, & latebræ, & voluntaria paupertas, hæc ſunt Monachorum inſignia, hæc vitam ſolent nobilitare monaſticam, noſtri autem oculi omne ſublime vident, noſtri pedes omne forum circumeunt, noſtræ linguæ in omnibus audiuntur conſiliis,noſtræ manus omne diripiunt patrimonium. *Idem in quadam epiſt.*

Super fratrum tranſgreſſiones, non ſuper patrum traditiones conſtituitur, qui Abbas eligitur, mandatorum cultor, & vitiorum vltor. *Bern. de præceptis & diſpenſ.*

Monachus ſingularis eſt, qui ad bona propria eſt ſtrenuus, ad bona communia piger, qui in lecto vigilat, & choro dormit. *In epiſt. Idem Bernard.*

Legumina,inquis,ventoſa ſunt,caſeus ſtomachum gravat: hæc capiti nocent,potum aquæ non ſuſtinet pectus: caules nutriunt melancholiam: choleram porri accendunt, piſces de ſtagno aut de latoſa aqua meæ penitus complexioni non congruunt:quale eſt hoc, vt in omnibus fluviis, agris, hortis, cellulis reperiri vix poſſit quod comedas. Puta te quæſo monachum eſſe, non medicum, nec de complexione iudicandum, ſed de profeſſione.Parce obſecro,primùm quieti tuæ, parce deinde labori miniſtrantium,parce gravamini domus,parce conſcientiæ, conſcientiæ non dico tuæ, ſed alterius, ſcilicet, qui prope te ſedens, & edens, de tua ſingularitate murmurat, & de tua ſuperſtitione ſcandalizatur. *Idem ſuper Cant. ſerm.*30.

Qui monachum profiteris,qui crucifixus es, qui debes lugere,rides. Dic mihi vbi Chriſtus hoc fecit? Audiſti hoc alicubi? nunquam, ſed contriſtatum ſæpiùs legiſti. *Chryſoſt.ſup.epiſt.ad Heb.*

Summa monachi virtus, humilitas: ſummum vitium ejus ſuperbia eſt. *Iſidor.de ſum.bon.lib.*1.

Tunc autem ſe monachum quiſque judicet, quando ſe minimum æſtimaverit,etiam cùm majora virtutum opera geſſerit. *Ibid.*

Multi Monachorum amore parentum non ſolum terrenis curis, ſed etiam forenſibus jurgiis involuti ſunt, & pro ſuorum temporali ſalute, ſuas animas perdiderunt. *Ibid.*

Ita, inquit Macarius, debere monachum jejuniis operam dare, vt centum annis in corpore commoraturum:ita motus animi refrenare, & injuriarum oblivisci, dolores quoque ac detrimenta contemnere, tanquam quotidie moriturum. *Ioan.Caſſ.lib.*5.

Hæc apud Ægyptum eſt ab antiquis patribus ſancita ſententia:operantem monachum dæmone vno pulſari:otioſum verò innumeris ſpiritibus devaſtari. *Ibid.*

Monachi ſibi clauſtra faciunt,quibus homo exterior teneri poſſit: ſed vtinam clauſtra facerent,quibus homo interior ordinatè teneretur: *Hug.de clauſ.anim.lib.*1.

In choro ſum corpore,aliquò negotio mente,nũc intus maneo,nunc foris ex eo:aliud cãto,& aliud cogito:pſalmodiæ verba profero,& pſalmodiæ ſenſum non attendo: ſed mente vagus,habitu diſſolutus, oculis attonitus,huc & illuc proſpiciens,quæcunque ibi geruntur,perluſtro & perſpicio: habitum monachi, non converſationem habens in magna corona & ampla: cuculla ſalva mihi omnia exiſtimo. *lib.de anima.*

Ordo clauſtri, & ordo curiæ diviſus eſt. Ibi ſedes in inſidiis,cum divitibus in occultis, vt interficias innocentem his audis, non ſedi cum conſilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Ibi inſidiaris,vt rapias pauperem: dum attrahis eum,hic dicis: Odivi Eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo. Ibi dextera tua repleta eſt muneribus,hic lavas inter innocentes manus. Ibi laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. Hic benedicitur Deus.Si vis eſſe monachus curialis, laudas quod non debes,defendis quod non expedit, operaris quod non licet, loqueris quod non decet. *Hugo de* 12. *abuſionibus.*

Si monachus es,quid facis in turba?Si amas ſilentium,cur declamantibus aſſiduè intereſſe delectaris?Tu ſemper jejuniis & fletibus inſiſtere debes, & tu philoſophari quæris? Simplicitas monachi philoſophia ejus eſt. Sed docere,inquis,alios volo: non eſt tuum docere, ſed plangere.Si tamen doctor eſſe deſideras,audi quid facies, vilitas habitus tui & ſimplicitas vultus, innocentia vitæ & ſanctitas converſationis tuæ docere habent homines. *Hugo de cla. anim. lib.*3.

Solitaria ſanè vita, cœleſtis doctrinæ ſchola eſt, divinarum artium diſciplina. *Petr. Rau.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Quemadmodum qui intra portum ad gubernaculi regimen aſſidet,is non continuò ſufficiens artis periculum præbet:at verò quum in medio mari collocatus, navem ſæviente tempeſtate eripere potuit;hunc certè nemo eſt, qui non optimum gubernatorem eſſe dixerit. Proinde nec monachum ipſi magnoperè ac ſupra modum admirabimur,quòd is apud ſe vivens neque commoveatur, neque in multa ac magna peccata prolabatur. *lib.*6. *de Sacerd.*

D. Hieronymi. Quæ vivunt in monaſterio,& quarum ſimul magnus eſt numerus, nunquam ſolæ, nunquam ſine matre procedant.De agmine columbarum crebrò accipiter vnam ſeparat,quam ſtatim invadat & laceret, cujus cantibus & cruore ſatietur. Morbidæ oves ſuum relinquunt gregem: & luporum faucibus devorantur. Scio ego ſanctas virgines, quæ diebus feſtis, propter frequentiam populorum pedem domi cohibent: nec tunc egrediuntur,quando major eſt adhibenda cuſtodia, & publicum penitus devitandum. *Ad Demetriadem.*

Gregorij. Quaſi proſpero flatu navigabam,cùm tranquillam vitam in monaſterio educerem: ſed procelloſis ſubitò motibus tempeſtas orta eſt,me rapuit in ſua perturbatione,& proſperitatem itineris amiſi: quia quiete perdita mentis,naufragium pertuli.Ecce nunc in vndis verſor,& tuæ orationis tabulam quæro: vt qui in navi integra dives pervenire non potuerim,ſaltem poſt damna ad littus per tabulam reducar. *lib.*11. *Epiſtolarum epiſt.*125.

Driedonis. Quemadmodum is qui ſe exonerat, ſarcinas graves, veſtes, aliàque impedimenta removens, non ob id dicitur jam aſcendiſſe aut eſſe in culmine montis, ſed in ſtatu præfatæ aſcenſionis conſtituit, & aſcendendo,de hora in horam appropinquat ipſius montis culmini. Ita & is qui accepta cœlitus voluntate perpetuò continendi, profiteatur vitam monaſticam, non ex hoc ipſo jam eſt perfectus in vita Chriſtiana, ſe ſe poſuit in ſtatu quidem altiori, quò facilius proficere valeat in dilectione, abiiciens impedimenta, ſeu avocamenta. *In præfat. libri de Eccleſ. ſcriptor.*

¶ SCRIPTORES.

De monachis & vita Monaſtica vide. *Auguſtinum libro de moribus Eccleſiæ,c.*31. *Ioan.Chryſoſtomi libros tres contra vituperatores vitæ Monaſticæ. Ioan.Caſſian. in libros de inſtitutis Cœnobiorum. Albertum Mag. in defenſorio Mendicantium, B. Thomam in opuſculo* 19. *quod eſt contra impugnantes religionem. B. Bonaventuram in Apologia pauperum,& libro de paupertate Chriſti, Thomam VValdenſem l.*3. *&* 4. *de doctrina fidei, & de Sacramentalibus tit.*9. *Albertum Pighium controverſia* 14. *Alphonſum Vitruenſium Philippica* 20. *Conradum Kallim in everſione Epithalamij Lutheran. Ioannem à Daventria in refutatione confeſſionis Auguſtana. Ioannem Eccium in Enrichidio. Et ante omnes Robertum Bellarminum Cardinalem lib.*2. *Secunda controverſia Thom.*2. *Diſput.* vbi in præfatione plures authores nominantur,qui de hoc argumento ſcripſerunt.

Vide Clericus, Sacerdos.

Monarchia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MONARCHIA,Græcè μοναρχία,ας,ἡ.Eſt vnius principatus,à μόνος, quod eſt vnus, & ἀρχὴ principatus. Hunc principatum appellat Suetonius Arbitrium orbis terrarum. Hac qui potitur, Monarcha dicitur.

Monarcha in tribus ſpeciebus gubernationum, quas Philoſophi juſtas cenſuerunt, primas tenet.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Homerus 2. Iliad.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.
Non bonum eſt multorum dominium: ſit dominus vnus.
Vnus & Rex.

Eobanus ſic vertit.

Nec multos regnare bonum; rex vnicus eſto,
Vnius Imperium,cui Iupiter aurea magnus
Sceptra dedit,iuſſitque ſuis dare iura tuendis.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Ego perſonam arbitri mihi aſſumens, quemadmodum iamdiù conſuevi veriſque & ei qui tyrannidem gerit,& qui patitur,conſulam.Et imprimis cuivis tyranno conſuluerim,vt nomen iſtud, rémque ipſam declinet,ac in regnum, ſi fieri poteſt, convertat. Poteſt autem fieri, ſicuti re ipſa oſtendit ſapiens, bonúſque vir Lycurgus, qui cùm videret genus proprium in Argo & Meſſena ex regno in tyrannidem eſſe tranſlatum, & vtroſque cum ſeipſos tum civitates ſuas perdere, metuens civitati ſuæ & generi remedium ſalubre imperio regio adhibuit ſenatũ &.Ephororũ principatum in regni ſalutem. Itaque per tot jam ſæcula durat cum inſigni gloria: quandoquidem lex domina effecta eſt Rex hominum,non autem homines tyranni legum. *Plato in epiſt. ad familiares Dionis.*

Oſtanes hortabatur, rem Perſicam in medium conſtitui, his verbis

Mihi,

Mihi vero quæ Megabyzus dixit, quatenus ad ſtatum popularem pertinent, rectè dicta videntur: quatenus ad ſtatum paucorum, non rectè. Propoſitis enim tribus ſtatibus, & his omnibus optimis, vt optimè imperet populus, optimè pauci, optimè vnus, inter hæc multum antecellere vnius imperium ſentio. Nam vnius viri, qui optimus ſit, imperio nihil melius eſſe conſtat, qui enim hujuſmodi fuerit ingenio, plebem poterit ſine omni reprehenſione moderari: vt taceam, ſic præcipuè conſilia in adverſarios trahi ſolere. Porrò in ſtatu paucorum, cum plures virtute incumbant, vehementiora privatim odia excitari conſueverunt. Cùm enim quiſque princeps eſſe optet, & in dicenda ſententia vincere, ad ingentia inter ſe odia evadunt: ex quibus ſeditiones exiſtunt, è ſeditionibus cædes: è cædibus ad vnius imperium devenitur. Vnde intelligi datur, quanto ſit hoc illo præſtantius. Iam vero plebe imperante, abeſſe non poteſt, quin malitia exoriatur: exorta malitia in Republica, inter malos non odia fiunt, ſed amicitiæ validæ. Qui enim adverſus Remp. facinoroſi ſunt, mutuo ſe occultant: idque tam diu fit, dum aliquis populo præpoſitus tales homines compeſcat: is videlicet, quem populus inter cæteros admiretur. Hic cum admiratione eſt, tunc verè Monarchus oſtenditur, declarans in hoc Monarchum eſſe omnium præſtantiſſimũ. Atque, vt in ſumma omnia colligam; vnde nobis libertas extitit, an & à quo data, à populone, an ab oligarchia: an à monarcho? ego ſentio, cum ſi is per idoneum virum liberati, vos debere talem rem complecti, cum dicam ob cauſam, tum ne patrias leges bene conditas diſſolvatis: quod nequaquam ſatius eſt. *Herodot. l. 3. Hiſtor.* Nulla vero ars alia de hoc contendit, quaſi ſit totius humanæ communionis curatio, major mitiórque quam regia. Rectè loqueris, poſt hæc nunquid advertimus Socrates, quã graviter circa finem delinquimus? Vbi delictum dicis? In hoc, inquam, quod etſi artem quampiam bipedis gregis nutricẽ eſſe putavimus, non tamen illico regiam illam atque civilem, tanquam abſolutam appellare debuimus. Cur non? Primo quidem oportebat, quodque dicebamus, nomen ad curam magis quàm ad nutritionem accommodare: poſtea curam dividere, nam diviſiones non parvas ſuſcipit. Quas? In divinum paſtorem, & humanum curatorem. Scire. Curationem item humanam in duo. Quæ? In eam quæ invitis & eam quæ volentibus imperat. Quid ergo? In hoc ſanè peccantes ineptius, quam decebat regem tyrannumque in idem conduximus, cum & ipſi inter ſe & diſſimillimi ſint, & gubernandi modus longè diverſus. Vera refers. *Plato in Politicis.*

Ἐγὼ ᾗ φημὶ πρῶτα μὲν δήμου ξύμπαν ὀνομάζω, ὀλιγαρχίαν δ᾽ μέρος ἕκατον φύλακας μὲν ἀρχόντας ἑνὸς κεφαλῶν τὰς πλείους, βουλεύσαι δ᾽ αὖ βέλτιστα τὰς ξυνετὰς, κρῖναι δ᾽ αὖ ἀκριβέσι τὰς πλείστας τοὺς πολλοὺς, καὶ ἔστιν ἀμφοῖν, καὶ μέρη, καὶ ξύμπαντα, ἐν δημοκρατίᾳ ἰσομοιρεῖν, ὀλιγαρχίᾳ δ᾽ τὸ μὲν κινδυνεύειν τοῖς πολλοῖς μεταδίδωσι, τὰ δ᾽ ὠφελίμων τὸ πλεονεκτεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ σύμπαν ἀφελομένη ἔχει.

Ego vero primum reſpondeo, popularis ſtatus nomine, intelligi omnem civitatem, paucorum vero partem civitatis: deinde cuſtodes quidem pecuniarum optimos eſſe locupletes: ad conſulendum autem præclariſſimè eos qui pollent intelligentia: cæteros vero, nempe vulgus, poſtquam audierit res, optimè iudicare: & hæc idem ſive per partes, ſive per vniverſum æqualiter diſtribui in Democratia. At paucorum ſtatus, pericula quidem populo impertit, commodorum autem non modo plus, verum etiam totum ſibi vendicat erepta ab aliis ſua portione. *Thucyd. l. 6. in concione Alcib.*

Oligarchiæ & Democratiæ civibus in Republ. æqualitatem comparant, & hoc in ipſarum ſtatu egregium eſt, ſi alter præ altero in nulla re polleat, quod ex vſu eſt improbis. Monarchiæ vero plurimum tribuunt optimo: deinde ſecundo, quod poſt primum eſt deinde tertio ac quarto; ac reliquis eadem ratione, pro meritis cuique. Atque hæc, etſi non vbique ita ſe habeant, intentio tamen Reipub. talis eſt. *Iſocrates in Nicocle.*

Atqui ſi hominum inſpicienda ſunt ingenia & actiones, omnes potius approbabunt tyrannides. Quis vero rectè ſapiens non malit in hujuſmodi Repub. degere, in qua cujuſque virtus eluceſcit: potius quam agere in media plebe, & qualiſnam ſit, non cognoſci? Quinetiam tanto faciliorem non immeritò ipſam eſſe judicaverimus, quanto facilius eſt animum ſuum vnius viri inſtituto accommodare quam multis variiſque opinionibus placere coronari.

Qui magiſtratus per vices annorum ſubeunt, prius fiunt iterum privati quam Reipublicæ negotia cognoſcant, eorúmque ſibi experientiam comparent: Qui vero ſemper iiſdem officiis funguntur, licet ingenij fuerint inferioris, experientia tamen vſúque rerum longè cæteris præferendi ſunt. Ad hæc populus multa negligit, dúmque alter reſpicit alterum, illi vero nihil per negligentiam delinquunt, cum per ipſos omnia fieri oportere ſciant. Item qui in paucorum aut populari verſantur imperio, propter contentiones privatas reipublicæ damnum inferunt, qui vero in monarchia viuunt, quia non eſt cui inviideant, omnia quam fieri poteſt optimè agunt. Præterea populus malevolentia mutua laborat, & optarent ſinguli, vt & qui ante ſe rempublicam geſſerunt, & qui in præſentia gerunt, peſſimè ciuitatem gubernaſſent, vt eo major in ſe gloria redundaret: Monarchæ autem cum per omnẽ vitam domini ſint rerum, perpetuam benevolentiam retinent. Cæterum hoc maximum eſt, quod vulgus applicat omnia ad publica tanquam aliena, Monarchæ tanquam propria. Et in republica conſiliarij adhibentur: illic quidem civium audaciſſimi, hic vero ex omnibus delecti ſapientiſſimi. Et vulgus illos maximè colit, qui in turba oratione valent: Monarchæ autem in rebus agendis, reuerà doctos. Non modo autem in vulgaribus & quotidianis rebus Monarchiæ præcellunt, ſed etiam militiæ commoditates omnes potiores habent. Eſt enim facultas, tum ad apparatum, tum ad vſum illarum, ſive latentem, ſive manifeſtum: item ad perſuadendũ nonnullis, alios cogendum: alios pretio, alios aliis obſequiis alliciẽdum, plus Monarchiæ, quam cæteræ reſpub. poſſint: & hæc non minus quiſpiam ex ipſis factis & eventu, quam verbis adductus crediderit, *Iſoc. Nic.*

Et ſi commemorata Rerumpub. genera difficilem admodum electionem habeant: non quoque careant ſuis incommodis, ſed quemadmodum ferro rubigo, lignis vermiculi ac teredines adnaſcentes perniciem afferunt: faciunt, vt etiamſi externa omnia nocumenta effugiant, ab ipſis tamen quæ cognata habent, abſumantur: ita Reipubl. cuilibet, pro natura illius, peculiaris quædam malitia adnaſcatur & adhæreat. *Polyb. lib. 6.*

1. Tamen plurimi ſunt, qui vnius viri principatum ac Monarchiam reliquis Rerumpub. generibus præferunt. *Plato in Polit. Ariſtot. Polit. 3. cap. 7. & 5. cap. 12. Xenophon in Pædia Cyri, Plutarchus in libello de vnius & multorum dominatu, Iſocrates in Nicocle & Symmachico, Seneca lib. 2. de beneficio, Cicero 3. de legibus. Volaterranus, lib. 36. Philologix, tit. de Politiis, Pontanus lib. 4. de Obedientia. Beroaldus de optimo ſtatu Reipub. Agrippa de Politiis, Thomas lib. 1. cap. 1. de Principum regimine, Vida lib. 2. de Reip. dignitate, Eraſmus in proverbio, Multitudo Imperatorum Cariam perdidit, Bodinus de Repub. lib. 6. Patricius lib 1. de Regno Tit. 3. & 13. & de Repub. lib. 1 Tit. 1. Stobæus ſerm. 45. Simanca de Repub. lib. 3. cap. 2. & 3. Barbaranus in ſua officina, Tit. de principe, num. 10. Gregor. Tolozanus de Repub. lib. 5. Hiſtorici præterea: Herodotus lib. 3. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Iuſtinus lib. 1. Dion. lib. 44. Curtius libro vltimo, Suetonius in Caligula, Arrian. lib. 2. Æmylius lib. 1. de rebus geſtis Francorum, Guicciard. lib. 2. Tum & Poëta hanc maximè commendant*: Homerus, qui vnum regem requirit, πολυκοιρανίην damnat. 2. *Iliad. Eandem laudant: Heſiodus in Theogonia, Euripides in Phœniſſis & Archelao.* Sacræ tandem literæ, quæ in Deut. legem regiam jubent: imperandi formam præſcribunt: conſtituunt regem. 1. *Regum*: his obtemperare ſubditos volunt. *Matth. 22. Rom. 13. ad Titum 3. 1. Petri 2.*

2. Neque ſine cauſa ita ſentiunt. Omnium enim antiquiſſima & prima Reipubl. illa forma eſt: ſiquidem cum eaſdem in ſedes ac familias homines confluxiſſent, in iis is, qui ætate antecelluit, naturali quodam iure imperandi authoritatem poteſtatemque ſibi vendicavit. *Plato 3. de legib.*

3. Cum deinde homines hac in vita tanquam in exilio ſint, & eſſentia pulchriori multum inferiores: nec vt olim, libidine mala nulla aut ſine probro ac ſcelere viuant, diuinior inter homines alios rex eſt conſtitutus. *Polyb. lib. 6.* Qui populo præpoſitus admirationi aliis eſſet, & facinoroſos compeſceret. *Herodotus lib. 3. Vida lib. 2. de Reip. dignitate.* Tueretur etiam præſtantes viros contra populum. *Ariſt. Polit. 5. cap. 10.* Quanquidem difficile erat plures excellentes viros reperiri, & maximè tunc, cum parui virtutes fierent. *Di n. lib. 44.*

4. Omnium quoque iuſtiſſima & æquiſſima eſſe Monarchia videtur, quæ principem locum præſtantiſſimo cuique defert, ſecundùm illi, qui à primo proximus eſt, *Iſocrates in Nicocle.* Et eſt æquiſſimum, vt vni alicui excellenti viro libenter & ſponte cives obtemperent. *Ariſt. Polit. 3. c. 9.* Neque ſanè mentis quiſquam reperitur, qui non cupiat ejus potius Reipubl. ciuis eſſe, in qua ſua virtus non ignoratur, quam nulla re vulgo potior delitescere. *Iſocrates in Nicocle.*

5. Sed neque vtilitates & commoda Monarchiæ deſunt: quandoquidem Philoſophis vt placet, virtus vnitas longè potentior, quam diſperſa eſt: vtilior quoque ad omnes bonas ac rectas actiones. *Patricius lib. 1. de Regno Tit. 13.* Et cum conſociatæ multitudinis ſit bonum, vt ejus vnitas pace conſervetur: quanto ad pacem efficacius fuerit, & ejus vnitatem ſervandam imperium, tanto vtilius erit: manifeſtum autem, quod vnitatem magis efficere poteſt, quod eſt per ſe vnum, quam plures. *Thomas lib. 1. de principum regimine, cap. 2.* Conſtat & illud, quod qui iiſdem rebus perpetuo præſunt, licet minus ingeniis valeant, longa tamen experientia cæteris antecellunt, & cum à ſe omnia perfici oportere ſciant, diligenter de ſingulis negotiis cogitant. Siquidem Monarchæ neminem habent, cui invideant: occaſiones rerum nullas negligunt, ſed in tempore omnia peragunt, quia neque Curias, neque tempora definita habent. Rempub. vt ſuam non alienam curant. *Iſocrates in Nicocle.* In bello præterea facilius eſt Monarchis, quam cæteris imperiis, & milites conſcribere, & his vel clam, vel palam vti: & aliis perſuadere, alios cogere, alios largitionibus adducere, alios aliis officiis demereri. *Idem ibid.*

6. Sed facilius quoque eſt, vnius viri judicio ac voluntati ſatisfacere, quam operam dare, vt multis & variis ingeniis placeas. *Ibid.* Inde porro facile Monarchiæ dignitas ac præſtantia deprehendetur, ſi reliquarum formarum ob oculos conſtitutæ conditiones fuerint.

7. Habent enim id cæteræ, quod ferè is qui imperat, ſub imperio ac poteſtate eſt: & qui eas gerit, ipſe geritur & fertur: vim ſtolidam atque ſtabilem non habet, qualis in Monarchia eſt. *Plut. de vnius & multorum imperio.* Atque ita imperandi authoritas & poteſtas cancellis exiguis circumſcribitur: cum in multos quaſi fruſtratim diviſa ac commutata eſt, *Plato in Polit. Patricius lib. 1. de regno Tit. 13.* Conſilia deinde in adverſarios trahuntur. *Herodot. lib. 3.* Cum plures virtuti incumbunt in publicum vehementius odia privatim excitantur & exercentur: vincere in ſententia quiſque cupit ac princeps eſſe. Vnde ſeditiones & cædes & ad vnius tandem imperium devenitur. *Herod. ibid. ac Bodinus lib. 6. de Republica, c. 4.* Hoc cum ſpectatur, vt æqualitas ſit inter ejuſdem Reipub. ſocios, præclarum dicitur, ſi nemo plus alios poſſit, id conſequitur quod iniquum eſt, vt cadẽ bonis & malis tribuantur: inæquales conſequantur æqualia quod improbis prodeſt. *Iſoc. in Nicocle.* Eſt & illud haud leve incommodum, quod qui non perpetuis Magiſtratibus funguntur, ante privatam ad vitam redeunt, quam publicorũ negotiorum ſcientiam aliquã conſequantur, erudiantur rerũ vſu: atque ſic idem hic metuatur, quod in morbis, cum ſæpe novi medici adhibẽtur. *Iſoc. ibid. Pont. l. 4. de Obedientia.* Et, dum alij alios intuentur, multa negliguntur, magna temporis pars negotiis domeſticis tribuitur: communiũ curarũ experteſ homines ſunt privata

priuata cuique ſtimulatio. *Iſocr.ibid.Tacitus l.1.* Virile certetur & forte quod eſt præceps: quod modeſtum aut prouidum, ignauum. *Thucid. l.3.* Q[illegible]n & inconſtantia hic magna, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum mutatio. *Cic. prodom.* Tam mutabile hic ingenium & perplexum, vt non facilè intelligi poſſit, quid conſtáter vulgus velit aut nolit. *Demoſth. Olynthiaca. Saluſtius in Iugurtha, Tacitus l.1. Lipſius polit. 4.c.1.* Vt in tuari vnda ſi cernat, fortuito agitur: alius accedit, abit alius: nec tibi curæ cordique res eſt publica. *Demoſth. de falſa legatione.* Huc accedit, quod multi, tum ſuperioris tum ſui temporis Magiſtratus, quam perniciosiſſimi præſtare cupiunt: vt maximam illi gloriam conſequantur. *Thucyd. in Nicia, Dion.* Licentiam vero habere omnia ex animi ſententia agendi, aut loquendi, ita ſi in ſapiente homine ſpectetur, felicitatis optimæ causa deprehenditur: ſi vero in imperio, eo omnium pernicies. Itaque qui eam poteſtatem hominum ſtulto concedit, hic infanti, aut furioſo gladium porrigit. *Dio. lib.52.* Et, ſi tum rectè Reſp. geritur, cum neque omnibus conſilia de ea agitata vulgantur, neque in aperto agitantur, vel hoc nomine Monarchia reliquis anteponenda, in quibus multa hæc vitia verſari ſolent *Idem ibid.*

8. Et vt gubernatores cum in re nautica plures dantur, qui ſimul clauum rorquere velint, etiamſi artem gubernatricem tenent, nihilominus ſeipſos in periculum adducunt, ita quoque in reliquis Rerumpub. formis impedimenta multa & varia iniiciuntur. *Bodinus 6.de Rep. c.4.* Cum etiam homines ipſi, quibus multitudo eſt compoſita, quiſque ſibi comparare ſtudeat, quod neceſſarium duxerit, inque propriam domum inferendum curet: male illa cum Repub. agetur, ſi in tanta multitudine nemo ſit vnus, qui omnium ſimul curam gerat, & cuius ſtudium id ſolum ſit, excogitare & comminiſci, quod ad commune ciuitatis bonum late patens ſimulque ad omnes pertineat. *Ariſt. Polit.3. c.14. & Caſus ibid. Pontanus de Obedientia lib.4. cap.1.*

9. Quod ſi vero optime ſeſe habent, quæ Naturæ congruunt, eo quod artifex natura optima & prudentiſſima quæque ſolet efficere: tum quoque ars laudari ſolet, cum ad Naturam quam proximè accedit: vel hoc quoque nomine Monarchia cæteris præferenda, cum imperiũ naturale omne ab vno eſſe conſtat. Quæ pluribus in rebus habentur, ſingularia ſunt. *Th.l.1, de Principum regimine. c.2. Pontanus lib.4. de obed entia c.2. Lipſius Polit.2.c.2. Caſus lib.3. Polit.c.7.* Mundi inquiebam diſpoſitio ab vno curatore, & rerum vniuerſarũ domino ac rege Deo gubernatur. *Plato in Polit. Thom.1.c.2. de regimine Principum. Patricius l.1. de Regno, tit.13. Caſus l.1. Polit.c.7.* Vnus ſol dici poteſt: luna itidem eſt vna noctis oculus, gemini Soles ſi forent, mox vtrumlibet eſſe, nec conflagrarent & perirent omnia. *Euſtatius in Homerum, Beroaldus de optimo ſtatu Rei. Stobæus Sermone 47. Patricius lib.4. de Regno tit.13. Lipſius Polit.2.c.2. Caſus 3. Polit.c.7.* Vnum regnum naturæ in arce, mentem ſcilicet, rex regum collocavit: in membris cor vnum eſt omnia. *Pontanus 4.de Obed.c.2. Caſus 3. Polit.c.7.* In cæteris animantibus hæc quoque imago vnius imperij deprehenditur: inter quadrupedes leo dominatur: inter aves principatum aquila tenet: gruum volatus longiores non ſunt ſine duce: habent cerui vnum quem ſequuntur: ſunt ſub rege apiculæ, quo incolumi mens omnibus vna eſt. *Ariſt. Polit.3.c.7. & ibid. Caſus Baſilius in Hexamero. Pontanus l.4. de Obedientia, c.2. Patricius de regno, lib.1. Tit.13. Lipſius 2. Polit.c.2.*

10. Neque hac in re illud negligendum, quod pleræque nationes, & gentes dominos iuſtos habere volunt, & habent: vnum imperij corpus vnius regendum eſſe animo cenſent: gentes omnes regibus quondam paruerũt. *Cicero 3.de legibus, Tacitus lib.1. Annalium, Salluſtius in Coniurat. Catil. Iſocrates in Nicocle, Rodinus de Repub.c.5. Lipſ. Polit.2. c.2.* Et ſtant diu Romani Imperatores inde à Iulio Cæſare. *Plut. Dion. Tacitus, Suetonius, Appianus. Ælius Spartianus, Iulius Capitolinus, Volcacius, Herodianus, Ælius, Lampridius, Pomponius, Latus, Soſymus, Aurelius Victor, Trebellius Pollio, Vopiſcus, Paulus Diaconus, Cedrenus, Suidas.* Et Galli inde à Faramundo reges habent; *Æmilius, Arnoldus Ferronus, Freigius paralip. Tirius in Chronicis Francicis.* Hiſpani ab Athanarico: *Rodericus Sancius, & Rodericus Toletanus, Tarapha de reb. Hiſpanicis:* Angli à Brittone: *Polydorus Virgilius & Boëtius.* Poloni à Lecho, *Cromerus & Guaguinus, Arnoldus itidem Militis.* Dani à Dane, *Saxo Grammaticus, Granzius, Ioan. Magnus:* Vngari ab Attila; *Bonfinius, Soterus, & Boſcaium Pannoniæ Chronologia.* Boëmi à Zecho *Æneas Sylvius Cromerus & Dubrauius:* Succi à Magoga; *Iohan. Magn. & Grantzius:* Scoti à Phregufio: *Boëtius & Buchananus.* Etiam Græcorum vrbes, antequam cæca imperandi laborarunt cupiditate, ſub regio imperio tranquille vixerũt & beate. Eſt teſtis Athenienſium Reſp. quæ à Cecrope vſque ad Codrum ſuos reges habuit: *Pauſan mercator. Sigonius de Rep. Athenienſi,* & Lacedæmoniorũ, quæ vſa eſt regibus à Lelege vſque ad Cleomenẽ, *Xenophon, Pauſanias, Heraclides Ponticus de Politiis.* Et Sicyoniorum, quæ ſub regio fuit dominatu, ab Agialeo vſque ad Speuſippum: *Pauſanias, Fuccius in Chronologia Marcator.* Et Thebanorum, quæ tranquille eſt vſa regibus ab Ogyge vſque ad Xanthum; *Pauſanias:* Vt & Corinthiorum, ab Ephyro vſque ad Thelethem, *Pauſanias.* Sicut & Roma ſuos reges habuit à Romulo vſque ad Tarquinium Superbum, *Dionyſius Halicarnaſſaus, Polybius, Liuius Florus.* Sed & illi, qui alias habuerunt Reip. formas, in rebus graviſſimis & maximis partim vnum Imperatorẽ, partim Regem cum imperio exercitibus præficere voluerunt. *Iſocrates in Nicocle.* Habuerũt ita Lacedæmonij præter Ephoros ſuos regẽ, Athenienſes Sophum: Carthaginenſes vnum iudicẽ: Romani vnum Dictatorem: Veneti, Senatores multos, ſed vnũ ducem. In cæteris denique ciuitatibus, quæ à pluribus reguntur, vnus ferè ſemper eſt è plebe nobilitate princeps, ad quem omnia referuntur, & cuius conſilio pleraque aguntur. *Pontanus lib.4. de Obedientia c.2. Patricius lib.1. de regno Tit.13. Caſus lib.3. Polit. cap.7.*

¶ Apoptheg mata.

Οτι κρεῖττον ἡ μοναρχία.

Nihil melius monarchia,

Darius, nihil melius eſſe monarchia dixit. *Herodot. lib.3.*

Democritus. Imperare natura proprium eſt præſtantiori.

Alexander. Darius obtulit has conditiones Alexandro, vt ab ipſo acciperet talentorum decem millia & inſuper Aſiam ſecum ex æquo partiretur. Id cum recuſaret Alexander: Ego, inquit Parmenio, accepiſſem, ſi Alexander eſſem: Et ego, inquit Alexander, ſi Parmenio eſſem. Dario aurio hunc in modum reſpondit: Neque terram duos ſoles, neque Aſiam duos reges ferre poſſe. Et hic animi celſitudinem probare poſſis, niſi dictum impotentiam quandam dominandi ſaperet. Sic Plutarchus in apophthegmat. regum & Imperatorum. Verum hoc paulo aliter recitat Serinus *in Commentariis cuius hæc ſunt verba:* Cum Lydis Crœſus imperaret, fratrem in conſortium imperij aſſumpſit: tum quidam ex Lydis accedens, dixit: Omnium in terra bonorum, ô rex, maximum eſt ſol: neque quicquam extaret in terra, ſole non illuſtrante. At ſit gemini ſoles forent, periculum immineret ne omnia conflagrantia peſſum irent. Ita & regem vnum quidem accipiunt Lydi, & ſeruatorem eſſe credunt: duos vero ſimul tolerare non poſſunt, &c. *Stob. ſerm.45.*

Socrates. Ei qui animo neſciret vti, dicebat melius eſſe vt ſervus vitam duceret quam liber. Eſſe autem hoc animi, tanquam navis, gubernaculum trahendum alteri cuipiam, qui didicerit gubernandi homines artem quam ciuilem quoque & iudicialem, iuſtitiam, vt eſt, ſæpius appellat. *Stob. ſerm.10.*

¶ Similitvdines.

Roterodami, Vt vnus Deus adminiſtrat vniuerſa, ſed qui ſit optimus ac ſapientiſſimus. Ita Monarcha res ſit ſaluberrima, ſi detur, Deo ſimilis. *In Similib.*

Vt plures apparere ſoles prodigium eſt: Ita plures eſſe Monarchas, aut Imperatores. *In Similib.*

¶ Scriptores.

De Monarchia & eius ſpeciebus vide *Volater.l.36. Philogia in tit. de Politeia.* Quod optimum regimen ſit Monarchia, *Stobæus oſtendit ſermone 45.* Porro de Monarchia & cæteris Rerumpublicarum formis videatur. *Plato in Dialogo qui Politicus inſcribitur, ſeu de Regno & lib.8. de Repub. Ariſtoteles in politicis, lib 3.4.5. & 6. Ethicorum libro octauo & libro primo Rhetoricorum. Hermogenes in capite de politiis. Plutarchus in ſeptem ſapientum conuiuio.* Idem de vnius in Repub dominatione, Statu popularis, & paucorum imperio, *Iſocrates in Nicocle, in Areopagitico, in oratione de pace ſeu ſociali. Demoſt. contra Androtionem, contra Timocratẽ, & in λόγῳ ἐπιτάφιῳ. Cicero lib.3. de legibus. In Seſtiana,* de Ariſtocratia. *In Philippicis* de Monarchia & Tyrannide. *In orationibus ad Cæſarem habitis pro Monarchia. Alcinous cap.33. Franciſcus Patricius lib.1. Philoſtratus in diſputatione apud Veſpaſianum inſtituta de optima Reipublicæ forma: Dion. Caſſius, Roman. hiſtor. lib.52. Sigonius, lib.1. de antiquo iure ciuium Roman. Herodot. lib.3.*

Vide Magiſtratus, Princeps, Rex.

Monitio.

¶ Definitio et etymolog.

Monitio, παραίνεσις, ὑπόμνησις, παρακλησις. Cicero, *lib.3.* de offic. Habenda ratio & diligentia eſt, primum vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat.

¶ Loci Biblici.

Monitiones in Eccleſia neceſſariæ, Coloſſ.3.16. 1.Theſſ.5.14. 1.Tim.5. 7.2. Tim.4.2. Hebr.10.24.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid.2. Pont.11.

Ergo quod fuerat ſtimulis factura ſine vllis,
Plenius auctorem te quoque nacta facit.
Acer, & ad palmæ per ſe curſurus honores,
Si tamen horteris. fortius ibit equus.

Idem 5. Triſt.15.

Nec te crediderís, quia non facis iſta, moneri,
Vela damus quamvis remige puppis eat.
Qui monet, vt facias, quod iam facis, ille monendo
Laudat, & hortatu comprobat acta ſuo.

1. Remed.

Impatiens animus, nec adhuc tractabilis arte,
Reſpuit, atque odio Verba monentis habet.
Quis matrem, niſi mentis inops, in funere nati.
Flere vetat? non hoc vlla monenda loco eſt.

Idem 1. Pont.4.

Vt Machaoniis Paantius artibus heros.
Lenito medicam vulnere ſenſit opem.
Sic ego mente iacens, & acerbo ſaucius ictu
Admonitu cœpi fortior eſſe tuo.
Et iam deficiens ſic ad tua verba reuixi,
Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Moſchion.

Celebre iſtud hominum dictum eſt,
Quod alium admonere labor ſit modicus:
Iniuriam vero ſibi ipſi illatam ſuſtinere,
Omnium eſſe maximum inter homines onus.

Phyl. in Olin.

Medicos ægrotis, amicos infortunatis conſulere oportet.
Non difficile eſt alicui male affecto.

Illum, qui bene appetit cibum dicere, doleas.
Et puerum lacrimari ab illo qui nullum certamen subeat.
Ipsum vero pugnare non est facile.
Adeo inter se differunt dictum & factum.

¶ Exempla Biblica.

Monitionis *exempla*: Saræ parentes, Tob.10.vers.12.Paulus, Act.20. v.29.Petrus,2.ep.1 v.13.& 3 v.1.Iudas Iacobi frater, Iudæ v.5. Monitiones temporanea,1. Timoth.5.v.1.2.Iacob.3.v.1.

Vide supra Admonitio.

Mons.

¶ Definitio et etymolog.

Mons, terræ tumor altissimus, ab eminendo, quasi eminens dictus Græc. ὄρος, ab Hebr. *Har.* cognationem habet cum nomine *Harah*, gravida mulier, cuius uterus montis instar intumescit. ἄωρος, sublimis, elevatus.

¶ Loci Biblici.

Montes à Deo erecti,Psal.104.8. Dei contactu fumant,v.32. & 144.5. Babylon mons pestifer.Ierem.51.25.mons Sinai,Exod.19.18.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Montana loca velut spongia super suspensa multam aquæ multitudinem accipiunt, & ascendentem vaporem infrigidant, & iterum in aquam condensant. *Arist. meteor.1. cap.1.*

Montium elevationes ad tantam magnitudinem terræ non sunt sufficientes ipsius sphæricam figuram auferre. *Arist.2.de cœlo text.112.*

Montes alti sunt in partibus Aquilonaribus, quia quanto sunt frigidiores in superficie,tanto magis recludunt in se vapores calidos diu in terræ ventre congregatos, qui frequenter erumpunt in montes altos. *Alb. Magn.de nat.loc.distinct.cap.1.*

Montium nulla vicinitas diversas dat proprietates locis, ex situ & altitudine ipsorum, Humiles non multum alterant ipsorum naturam. Alti si sit ante locum versus Aquilonem locus est calidus: quia reflectuntur diræ & vina sortia generantur. Si ad Meridiem,& versus Aquilonem,locus est frigidus vehementer,tum ex nivibus,tum etiam quia detectus est locus vento Aquilonari. Si ad Orientem.& habitatio ad Occidentem erit frigida,& humida. Si ex parte occidentis sunt montes,& locus ad Occidentem,locus frigidus & humidus erit. Locus iuxta montes nivosos & frigidos,& inter montes conclusus, est omnimode malus. *Alb.Mag.de nat.loc.dist.cap.13.*

Monstrum.

¶ Definitio et etymolog.

Monstrum, Græcè πάθος,ατος,τὸ & περιπλοκὴ ἀφ. ὁ, ἡ, monstruosus dicitur. Hebr. *Mophet, Deut.*13.2. a verbo *Iapadh*, fiendail, illuxit: vel à *Pathah* persuasit quod monstra & portenta homines quibus futura mala portendunt, ad meliorem mentem revocent: vel à nomine *Iephet*.Differunt autem sic,monstrum, prodigium,portentum, ostentum. Quod *Monstra* propriè sunt quæ contra naturam fiunt, vt si homo cum bruti capite, pedibúsve nascatur. Hæc & promonstra aliquando dicuntur, quasi porro aliquid monstrantia sive monentia. *Portenta* quæ licet naturalia sint raro tamen se ostendunt, & futurum aliquid cum temporis intervallo denunciant. *Ostenta* verò, quæ statim futurum aliquid indicant, vt sunt sereno die facta tonitrua, cometæ, mulæ partus & huiusmodi *Prodigia*, quæ etsi naturaliter fiunt, ac sæpe eveniunt, semper tamen aliquid præsagiunt mali: Quapropter prodigium,quidam dictum volunt,quasi porro agendum. Tales sunt bubonis ciulatus, abeunti obviam mustela, corui cantus,& similia. Hæc tamen sæpè confunduntur ab auctoribus. Et pro eodem significato omnia capiuntur pro eo,quod futurum aliquid ostendunt,dicta sunt.

Monstrum à monstrando, quasi monestrum, quod monet aliquid futurum. *Prodigium* quasi prædicium,quod prædicat, vel à porro agendo. *Portentum*,quod portendat, *Ostentum*, quod ostendat. Vide Peucerum comment.de Divinationibus & Martinum Vendicchium.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Monstra licet sint ex natura, tamen non à natura fiunt per se, sed propter materiæ defectum. *in 2. Phys. tract. cap.4.*

Monstra quæ à natura producuntur potius occasionata quam casu talia dici debent. *Alb. Magn. anim. lib.18.*

Monstra propter quatuor causas fiunt: primo propter materiæ diminutionem: secundo propter materiæ superfluitatem: tertio propter qualitatum improportionabilitatem ad materiam: quarto propter continentis malitiam. *Alb.Magn.in 2. Phys. tract.2. cap.3.*

Monstra propter diminutionem materiæ tribus fiunt modis, secundum diminutionem membrorum tantum,& non secundum numerum: secundo:secundum diminutionem, & secundum numerum: tertio, secundum numerum,& non secundum magnitudinem. *Ibid.*

Monstra, quæ fiunt propter diminutionem materiæ secundum quantitatem magnitudinis,vel secundum numerum, vel secundum diminutionem fiunt,vel ex diminutione materiæ,vel ex debilitate virtutis formativæ, quæ non potest formare, nisi parum de materia & reiicit aliam, & sic contra quæ propter superfluitatem materiæ. *Alb. Magn. in 2. Phys. tract.2. cap.3.*

Monstra magis fiunt in animalibus, quam in plantis: quia animalium semen mollius est, & plura exiguntur ad terminationem eius, quam seminis plantæ: & animal est difficilis generationis & planta facilis. *Ibid.*

Monstra generantur propter corruptionem alicuius principij. *B. Thom. in posterior.*

Monstra si duo capita habent, vel duo alia membra, verum sint vnum animal, vel plura patet ex hoc, si cor vnum habent, sunt vnum animal, si plura, plura. *ibid.*

Monstra ex homine & cane oriri non possunt,quia tempora graviditatis in homine, cane plurimum discrepant, & nullum nasci nisi suo tempore potest. *Arist.de gen. anim.4.cap.4.*

Monstra dicuntur,quod prodeant forma multi membri. *Ibid.*

Monstra vnum vel plura esse iudicandum est,si principium,vt cor,sit vnum, vnum animal si duo, duo animalia: partes vero supervacuæ agnationes sunt. *Ibid.*

Monstra paruæ quadrupedes pariunt: homo autem & grandes animantes omnes minus,& equi,& asini: quia paruæ, vt canes, sues,capræ, oves longè fœcundiores sunt,quam grandes monstra tum fieri solent, cum plura semina cohæresçunt, & confunduntur. Vnde & aves monstra edunt. Ova namque vitello pariunt geminato. Monstrum autem ex geminatis illis consistit, quorum vitelli nulla interiecta membrana distinguntur. *Arist.Probl.sec.10.text.60.*

Monstra in ovis fiunt pro ratione separationis albuminis, & pro quantitate vitelli. *Io. Grä. in 4. de gene. anim. cap.4.*

Monstra vocantur præcantus citharœdorum, quos inarticulatè canunt, vt experiantur chordarum discordantiam, etsi secundum convenientem melodiæ rationem extensæ sunt. *In 1. post. cap.18.*

Monstra nec sunt naturæ particularis, nec secundum particularem naturam,sed sunt secundum vniversalem naturam, quia nihil est in vniverso præter naturam. *In 2. Phys.*

Monstra sunt peccata naturæ, nec ea facere natura intendit, ideo naturæ finis non est monstra procreare. *Idem, ibid.*

Monstra concrescere & generari faciunt quædam loca in cœlo, cum illis luminaria convenerint,& impediunt in propria, & efficacia materia figuram humanam generari. *Alb.Magn. in 2.de minor. tract.3.c.2.*

Vide prodigium.

Mora.

¶ Definitio et etymolog.

Mora,expectatio temporis, dilatio, cunctatio: ἀναβολὴ, ὑστέρησις, ἀναβολὴ, ἀναβολὴ. Hebr. *Hikkebah*,à verbo *hakab*, supplantavit,quod proprium eorum est qui moras nectunt.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid.11. Metam.

Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittis:
Dum supersit aliquid cuncti coëamus ad arma.

Lucan.22.

Tolle moras, semper nocuit differre paratis.

Sen. Thyest.

Serum est cavendi tempus in mediis malis.

Silius 4. Manil. 4.

Pelle moras, brevis est magni fortuna favoris.
Mora sæpè malorum
Dat causas.

Ovid. 1. remed.

Vidi ego quod fuerat primò sanabile vulnus,
Dilatum longa damna tulisse mora.

Idem epist.18.

Longa mora est nobis omnis, qui crastina differt:
Da veniam fassæ, non patienti amo.
Nam mora dat vires, tenerasque nutrit herbas,
Et validas segetes, quod fuit herba, facit.
Quæ præbet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita primum tempore virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure revelli,
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Ibidem.

Verba dat omnis amans, reperitque alimenta morandi

Idem epist.19.

Assumpsit vires, auctaque flamma, mora est.
Quique fuit nunquam paruus vel tempore longo.
Ex spe, quam dederas tu mihi, crevit amor.

Sen. Agam.

Omnisque nimium longa properanti mora est.

Ovid. 4. Med.

Ad opem brevis hora ferenda est.

Sen. Agam.

Proinde quicquid est, dat spatium & tempus tibi,
Quod ratio nequit, sæpè sanavit mora.

Ovid. 3. Fast.

Differ, habent parva commoda magna mora.

Bilius in Anthol.

Periculosam in salutis negotio dilationem esse.

Crastina qui differt meliorem in tempora vitam,
Quis rectè hunc dicat consuluisse sibi.
An qui promisit veniam, si crimina plangas,

Crastina

Craſtina prómiſit tempora certa tibi?
Qui piger eſt hodie ſuperi ad mandata monarchæ,
Ipſius obſequio cras minus aptus erit.
Emptoris tempus nunc eſt: ſi fluxerit illud,
Poſtea ianuam nulli quærenti aperiet.

¶ HIEROGLYPHICVM.

Sunt qui tradant credi ſolitum, *Formicam* eò nunquam exire quo veſpertilio vel ſemel acceſſerit, atque ideo *Formicam ſub veſpertilionis ala poſitam, & moram & tarditatis aut impedimenti* ſignificatum habere. *Pier. valer. lib.25.*

Vide cunctatio, Celeritas, Feſtinatio.

¶ EMBLEMA.

Nunquam procraſtinandum.

Emblema III. Alciati.

Alciata gentis inſignia ſuſtinet Alce,
Unguibus & mandit fert ὰ ἄοκνος ἄμυς.
Conſtat Alexandrum ſic reſpondiſſe roganti,
Qui tot obiviſſet tempore geſta brevi.
Nunquam, inquit, differre volens, quod & indicat Alce.
Fortior hac, dubites, ocyor anne ſoret?

Vide Cunctatio.

Morbus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MORBVS, Græc. νόσος, ου, ὁ, & νοσώδης ης, ες, ὁ ἡ, morboſus dicitur. Hebræi *Choli*, & *Machaleh*, à verbo *Machal*, infirmus fuit, infirmatus eſt. Morbum quidam dictum exiſtimarunt, quaſi μοῖρον βίου, fatum vitæ humanæ, ſeu mortis prænuntium. Eſt autem morbus, habitus cujuſque corporis contra naturam, qui vſum facit deteriorem. Ita dicit Cæcilius Sabinus in libro, quem de edicto ædilium curulium compoſuit, Labeonem iuriſconſultum diffiniviſſe, ex Aulo Gellio *lib.4.c.2. Noct. Atticarum.*

Morbus & vitium ita differunt, quod morbus cum acceſſu diſceſſuque eſt, vt febris, inſania, quæ à Græcis phrenefis dicitur. Vitium verò eſt, vt cæcitas, claudicatio, vecordia.

¶ LOCI BIBLICI.

Morbi, ex peccato vt plurimum proficiſcuntur, Matthæi 9.2. Marci 2.5. Luc.5.20. Ioan.5.14. 1.Cor.11.30.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid.1. Pont.4.

Non eſt in medico ſemper, relevetur vt æger,
Interdum docta plus valet arte malum.
Cernis vt è molli ſanguis pulmone remiſſus
Ad Stygias nullo limite ducat aquas?
Afferat ipſe licet ſacras Epidaurius herbas,
Sanabit nulla vulnera cordis ope.
Tollere nodoſam neſcio medicina podagram,
Nec formidatis auxiliatur aquis.

Idem 3. Pont.7.

Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, qua melius non tetigiſſe fuit.

Idem 3. Pont.9.

Nec eadem ratio eſt ſentire, & tollere morbos,
Senſus ineſt cunctis, tollitur arte malum.

Idem 1. Remed.

Opprime dum nova ſunt ſubiti mala ſemina morbi:
Et tuus incipiens ire reſiſtet equus.

Ibidem.

Principiis obſta, ſero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.
Sed propera, nec te venturas differ in horas.

Perſius 3.

Elleborum fruſtra, cum iam cutis ægra tumebit,
Poſcentes videas: venienti occurrite morbo.

Remed. Ovid. 1.

Nam quoniam variant animi, variabimus artes:
Mille mali ſpecies: mille ſalutis erunt.
Corpora vix ferro quædam ſanantur acuto.
Auxilium multis ſuccus, & herba fuit.

Antholog. Sacr. Iacobi Billij.

Quos fructus adverſa valetudo pariat.

Quis bona, quot nobis, quod morbus commoda ſecum
Afferat adveniens, commemorare queat?
Faſtus abi, cadit ambitio, fugit ardor habendi:
Cum ludis fugiunt turpia verba procul.
Angitur ob noxas mens irrequieta priores,
Nec liber ſceleri curſus, vt ante, datur.
Ergo (breve vt faciam) ſic ſano corpore vive,
Victurum vt ſpondes, cum malè corpus habet.

In morbis conſolationem ab animo petendam eſſe.

Cum gravis excruciat morbus, cum ſæva podagra
Te premit, & lectus debile corpus habet:
Vulneris auctorem ſuſcepto vulnere lauda,
Vulneris iſta tibi certa medela datur.
Vtque canens, citharæ, ſidium ſi ruperit vnam,
Mox citharam è manibus ponit, & ore canit.
Ægra ſuos monui ſic cum caro denegat vſus,
Gaudia mente tibi, carne iacente, para.

Euripides in Bellerophonte.

Νόσοι δ' θνητῶν αἱ μὲν ἐσ' ἀνθαίρετοι.
Αἱ δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν πάρεσιν, ἀλλὰ τῷ θεῷ.
Ἰώμεθ' ἄνδρας ἀλλὰ τοὺ λίξαι θέλω.
Εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶ θεοί.
Morbi mortalium alij ſponte & noſtra culpa fiunt.
Alij divinitus immittuntur, quibus lege
Medemur, ſed hoc tibi dicere volo.
Si dij turpe quidquam faciunt, jam non ſunt dij.
Πολὺ μεῖζόν ἐστι κακῶς ἔχειν κακόν.
Τὸ καθ' ἕνα πᾶσι τοῖς ἐπισταμένοις.
Δεινὸν δὲ κακῶς ἰσχύειν, πως ἰσχὺ λέγειν.
Multò moleſtius ipſa ægritudine malum eſt,
Quod ſingulis à quibus inviſitur,
Ægrotus, quo modo ſe habeat dicere cogitur.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORVM.

Morbi qui faciunt pulmonem durum, aut turbiculis, aut excrementis, aut caliditatis ægritudinalis exceſſu, vt in febribus, crebrum ſpiritum faciunt: quia non poſſunt tollere longè ſurſum pulmonem, & deprimere, & tandem cum amplius non poſſunt movere moriuntur expirantes. *Ariſt. de iuven.* 1.

Morbi committendi vim habent exuperantiæ himiæ, quia vel exceſſum vel defectum efficiunt, quare morbum conſiſtere certum eſt. *Ariſt. problem. ſec.1.num.*

Morbus ſi per humidam, aut frigidam materiam conſtiterit tempus accidens contrarium tollere illam poterit. At ſi humilis ſtatus temporis ſubſequatur, interimet: quo etiam fit, vt qui bene valeant, ægrotare tempore mutato incipiant corporis enim proinde temperamentum mutari neceſſe eſt, quippe, quòd non niſi temporum, ætatum, locorum ſtatum idoneo aptum ſit augeri, ſervarique. *Ibid.*

Morbus eſt defectus, aut exceſſus in corporibus compoſitis materia, & ordinem menſuramque non ſuſtinentibus. *Plot.Enn.1.l 8.c.1.*

Morbi humani cauſas habent à mutationibus quibuſdam vel intrinſecùs, vel extrinſecùs orientibus, cùm curantur ex fluxu ventris, miſſo ſanguine, vel jejunio. *Idem Enn.2.l.9.c.14.*

Morbus nobis moleſtus eſt, quia nihil in nobis habent domeſticum, ſed eſt penitus alienus: propterea manifeſtior incidit, quia maximè diverſus nobis occurrit: quæ vero noſtra, noſque ipſi ſunt vel abſque manifeſto ſenſu nobis inſunt. *Idem Enn.5.l.8.cap.11.*

Νόσον Homerus peſtilentiam vocat, eamque graſſantem in campis olim Græcorum, dixit nullum huic vnquam remedium adhibitum, præterquàm fugæ ac receſſus, quemadmodum hodie videmus, tamen apud Herodianum invenio, miſerabiliter vrgente in Italia peſte, præſertim in vrbe, ob advenas vndique ſine diſcrimine eò advenientes, ex conſilio medicorum Laurentum receſſiſſe, quod aëris frigidioris afflatu & odore lauri ejus regionis periculum evitarent. Valere enim plurimum aiebant ad ejus evitandam contagionem odoramenta. Quocirca in vrbe Roma plerique vnguentis ſuaviſſimis nares, atque aures opplebant, ſufficiúque aſſiduè vtebantur. *Hæc Herodianus.*

Formoſa corpora etiam in morbo veſtigia corporis ſui retinent. *Idem, Cent.3.ad Belgas in præfat.*

Anni & morbi ingeniũ hominis deprædãtur. *l.2.de milit.Rom.Dial.8*

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates interrogatus, quid morbus eſſet? reſpondit perturbatio corporis. *Stob. ſerm.93.*

Plato dicere ſolebat, ſi me interrogares, quo præſente vel abſente. melius habeant corpora? reſponderem vtique, ſanitate præſente, morbo remoto. *Ficin.l.5.de hominis natura.*

Alcmæon rogatus, vnde morbi acciderent? reſpondit, alios ob efficientem cauſam, propter exceſſum calòris, aut ſiccitatis alios materialem ob cauſam abundante aut deficiente alimento: alios veluti in aliquibus vaſis: vt in ſanguine, medulla aut cerebro: aliquando autem ab externis cauſis eos naſci propter quaſdam aquas, regionem, laſſitudinem, rerum penuriam, aut his ſimilia. *Stob. ſerm.*

Diogenes earum domorum, in quibus reperitur copia alimenti multos eſſe mures & feles: ſic etiam corpora quæ multum cibi caperent, multos quoque morbos aſciſcere dicebat. *Stob.ſerm.de intemperantia.*

Epaminondas, tempore belli Leuctrici quum accepiſſet quemdam ſtrenuum virum periiſſe morbo, per iocum dixiſſe fertur: Vnde fuit illi moriendi otium in tanti negotiis? Frequenter autem non minimà morbi pars eſt; imaginatio morbi metúſve. Hunc languorem ſolet excutere negotiorum ardor. *Eraſ. l.5. apoph.*

Democritus dicere ſolebat, ſi corpus animum in ius vocaret, haudquaquam, futurum vt ille muneris malè adminiſtrati crimen effugeret. Animus in corpore veluti præſidio collocatus eſt, & tamen pleráque mala corpori ab animo veniunt.

Anonymus, Chryſippi diſcipulus medicus non ignobilis. Antigeni regis amicum quendam ex nimia intemperantia morbo laborantem, negavit poſſe ſanari, quumque alter medicus Epirotes Philippus, ſe ſanaturum polliceretur, reſpondit illum ad morbum ægri reſpicere, ſe autem ad animum. *Ex Celſ. l.3.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Exorto aliquo qui ventis & tempeſtatibus verberatur, fume arbuſtum aliquod pone in opaco & aquoſo loco, & videbis quòd multum à fortitudine & dignitate ſua mutabitur, quam habuit eo loco, vnde conſtat eſſe tranſlatum: Ita corpore molli reddito & delicato neceſſe eſt & animum participare ex corporis morbo, ſicut

in chordis contingit; cùm ēnim sunt ipsi sonitus molles & delicati, & non convenienter extenti, etiam artis ratio depravatur, & cogitur vitio servire chordarum: Sic etiam fit in corpore; multas ab eo anima suscipit læsiones, multas necessitates. Quando enim multis opus habet ad sui curationem anima amaram sustinet servitutem. *Homil.30.in epist. ad Hebræos.*

Plutarchi. Vt medica terra diu retinet semina propter asperitatem, vt sero emergant: Ita morborum ac dolorum causæ in hominibus aliquoties diu latent donec voluptas in febrem erumpat. *In moral.*

Flosculorum odores se parum efficaces admixti oleo majorem vim habent: Ita morborum causæ, si in corpus incidant, jam humoribus collectis abundant. *In moral.*

Qui male affectò corpore, vitæ ratione morbum accersunt, ij quasi cœnum commovent. *in moral.*

Qui corpus ægrè affectum ad balneas ac voluptates trahit quasi putrem ac laceram navem deducit in mare. *in moral.*

Lactantij. Sicuti in fidibus, cum aliquid aut interceptum, aut relaxatum est omnis canendi ratio turbatur, & soluitur. Ita si in corpore pars aliqua membrorum duxerit vitium, destruit vniversa, corruptisque omnibus atque turbatis occidit sensum, idque mors vocatur. *De opificio Dei, cap.16.*

Chrysostomi. Quemadmodum medicus quum diutina & dura inflatio corporibus inhæsit, longo tempore & singulari prudentia sua adhibet remedia, vt collectus humor sensim sine vitæ periculo dissolvatur: Ita fidelis Ecclesiastes, cum peccatorum morbi in anima populi radices egerunt, si radicitus avellere voluerit non semel tantùm iterúmque correctionem adhibebit: sed singulis diebus verbo divino admovebit & curabit, donec morbus peccati absque vitæ periculo sanetur. *Homil.1. de Davide & Saule.*

Vt corporis vulnera attritu ipso fiunt curatu difficilia; Sic natura comparatum videmus, vt animi morbi si irrites exasperéscque magis ac magis rebellent, atque increscant, dominorúmque suorum peccata augeant. *lib.6.de Sacerdotio.*

Quemadmodum fieri videmus, vt qui fluctu rapiente aut alia vi, in caput præcipites feruntur, possint quidem interitus sui finem prospicere, at salutis rationem inire non item: Sic & ipse si in multum illum morborum tumultum irruero, potero quidem supplicium meum intuerì, in dies magis ingravescens: mihi autem constare, quemadmodum & mihi nunc constò ac morbos hujusmodi vndecunque rabientes non facile ferrent aurea. *lib.6.de Sacerdotio.*

Veluti si quem videris hydropi, aut vitio splenis obnoxium, aut tabo quopiam marcentem, temulentiæ ac deliciis indulgentem reddere morbum acriorem, non miraris, aut beatum iudicas eum ob delicias, vt ob hoc ipsum etiam maxima miserum existimes? Similiter de anima cogitatio, vbi videris hominem perversè viventem, multáque fruentem prosperitate, neque triste quicquam parientem, ob hoc ipsum magis deplorata, quod quum morbo gravissimóque tabo sit obnoxius, tamen deterior fit, morbum delitiis vitáque dissoluta exasperans. *Serm.3.Lazaro.*

Origenes. Si videre vis quales sint animi morbi: cogita mihi avaros, gloriæ cupidos, & puerorum amatores, & si quis est mulieribus deditus. Hos in turbis visos, eosque miseratus Christus sanavit. Non tamen putandum est, quodvis peccatum esse morbum, sed id in quod tota conputruit anima. Tales enim videre est pecuniarum amatores, totos incumbentes argento, & in hujus tum custodiam, tum coacervationem: avidos ludorum, gloriolis inhiantes. Inhiant enim captandis è vulgo vilibúsque hominum laudibus. Ac juxta consimilem rationem cogitabis de reliquis morbis quos nominavimus, & si quis alius est horum consimilis. Quoniam igitur inter enarrandum, quod dictum est: Sanavit ægrotos eorum diximus non quodvis peccatum esse morbum, operæ precium est è Scripturis de horum differentia disserere. Ait sanè Apostolus Corinthiis, qui variis peccatis laborabant, scribens, propterea inter vos infirmi multi & valetudinarij, & dormiunt multi. Audi siquidem Apostolum in his etiam vinculum nectentem, contexúmque facientem ex diversis peccatis, iuxta quod alij quidem sunt infirmi, alij verò ægroti, videlicet plus quàm infirmi: rursus alij vtrisque pejus habentes qui dormiunt. Nam qui propter imbecilles animi vires proclives sunt ad labendum in quodvis peccatum etiamsi non toto animo fuerint obnoxij aliqui peccato peculiari, quemadmodum adsunt ægroti, tamen infirmi. Porrò qui pro Deo quem diligere debebant, tota anima, toto corde, tota mente, diligunt pecuniam aut gloriam, aut mulieres, aut pueros, hi pejus affecti sunt, quam infirmi, suntque ægroti. Dormiunt autem, qui quum debeant attendere & advigilare animæ suæ, non faciunt id, sed ex nimia negligentia dormitant voluntate, & somniculosi sunt cogitationibus: qui quidem somniantes, carnem quidem pollúunt, authoritatem verò spernunt, gloriis autem maledicunt. Non enim possunt qui adhuc ægrotant, capere panes benedictionis Iesv, verum etiamsi quum aliquis audire debuerit illud: Probet autem vnusquisque seipsum, & sic comedat ex illo pane, &c. hæc non audierit, sed temerè sumpserit panem Domini, & poculum ejus, infirmus fit aut ægrotus, aut etiam (vt ita loquar) ex gravedine, quæ nascitur ex hujus panis vi dormiens. *in cap.14. Matth.*

Augustini. Vt in corpore dicebamus aliud esse, morbos & vulnera curare, quod pauci homines bene facere possunt: aliud autem famem, sitimque sopire, & cætera in quibus subvenire hominem homini vulgo passimque conceditur: Sic in animo sunt quædam, in quibus excellentia illa & rata magisteria non admodum desiderantur, vt eum hortamur & monemus, vt hæc ipsa indigentibus exhibeantur, quæ corpori exhibenda esse diximus. Cum enim hæc facimus, ope subvenimus corpori. Sunt verò alia quibus multi modi variíque morbi animarum magna quadam & ineffabili ratione sanantur. Quæ medicina nisi divinitus populis mitteretur, nulla spes salutis esset, tam immoderata transgressione peccantibus. *De vera religione.*

Polyby. Vt in vlceribus evenit, vt si illis medicamentum curandi gratia adhibeas, vlcus ipsum vi medicaminis refricatum augescit: si verò curam ejus negligas longè magis sua ipsius natura extenditur: neque prius desinit, quam omne subjectum corpus corruptum tabefactúmque sit: Ita animus quoque consimiles interdum morbi ac tabes accidunt, vt nullum ex reliquis animalibus homine atrocius atque efferatius fiat cui si interdum veniam aut impunitatem aliquam concesseris, aut aliter benignitate eum fueris prosequutus, id omne dolum fraudémque existimans, deterior fit, & erga beneficiū longè magis infidus. Si verò te contra opposueris, nihil est adeo durum crudele, nefarium, quod non facilè aggrediatur, laudem sibi eam temeritatem existimans, donec ad extremum omnino efferatus animus humanam naturam exuit. *lib.1. Hist.*

Demosthenis. Quemadmodū corporis morbus non tectus, nec laudatus sanatur: Sic nec animus malè custoditus curatur. *Apud Max. ser.26.*

Ciceronis. Quemadmodum oculus turbatus non est probè affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, reliquúmque corpus, cum à statu motum, officio suo ac muneri deest: Sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum: munus enim animi est, ratione vti. *lib.3. Tusc. q.*

Vt medici, causa morbi inventa, curationem inventam esse putant: Sic nos ægritudinis causa reperta, medendi facultatem reperiemus. *lib.3. Tusc. q.*

Vt natura alius ad alium morbum proclivior: Sic animus alius ad alia vitia propensior. *lib.4. Tusc. q.*

Seneca. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent, in cætera negligentes: huic, à quo sæpè infestantur, occurrunt: Sic in animo nostro sunt quasi cāusariæ partes, quibus adhibenda curatio est. *lib.2. epist.69.*

Confusis oculis prosunt virentia: & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorúndam splendore perstringitur: Sic mentes ægras studia læta permulcent. *lib 3. de ira cap.9.*

Vt vlcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: Ita animus affectus, minimis offenditur, adeò vt quosdam salutatio, epistola, oratio & interrogatio ad litem evocent. *lib.3. de ira cap.10.*

Quemadmodum in corporibus, dum valida sunt, nihil sentitur ex putridis humoribus hinc inde sparsis; vbi vero infirmitas aliqua contigerit, omnia moventur, sive ruptum quid, sive distortum, aut aliquid aliud in corpore putredine affectum fuerit, sic & civitatum & tyrannorum; dum foris bella gerunt, obscura vulgò mala sunt, quando autem finitum bellum conseritur, omnia eluceseunt. *Demosth. Olynt.*

¶ Adagia.

Ἰθμιάζειν.

Olim iactitatum in eos, qui parum commodè, parúmque salubriter viverent. Desumptum ab Isthmiorum Iudaorum tempore, quod insalubre & morbis obnoxium fuisse ob ingentem hominum concursum, testatur Suidas & Hesychius.

Herculanus morbus. Ἡρακλεῶν νόσος.

De morbo insanabili dicitur. Herculis enim morbus quem & sacrum & comitialem appellant, ex eorum est morborum numero, quibus nulla medicorum ope sucurri potest. Zenodot.

Herculana scabies. Ἡρακλεῶν ψώρα.

De scabie facili & iucunda, quæ desideret Herculana id est, calida balnea. Conveniet opinor, in eos, qui nimio studio aut labore valetudinem offenderunt, vt quibus aliquo laxamento opus sit.

Ipsa senectus morbus est.

In senum imbecillitatem, quæ, vt morbi cateri absint, per se mala valetudo est. Terentius in Phormione. Cui addatur Senarius ille.

Φεῦ τὸ γῆρας, ὡς πρόσεστι μόνον.

Metue senectam, non enim sola advenit.

Vide Ægritudo.

Mores.

¶ Definitio et etymolog.

MOs moris, est vitæ institutum, consuetudine firmatum נוֹהַג: Hebr. *Derec.* via trita, pedibus calcata: & metaphoricè, pro consuetudine, seu more consueto. Galli de homine consuetudinem sequente, dicunt. *Il suit le grand chemin*, à verbo *Darac.* calcavit pedibus, incessit.

¶ Loci Biblici.

Mores gentium, 2.Reg.11.14. Israëlitarum, Act.13.18. Christianorum, Heb.13.5. corrumpunt bonos mores colloquia parua. 1.Cor.13.33.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ἐ λαύθεσον φύλασσε τ' σαυτῦ τρόπον.
Ingenuos serua tuos ipse mores.
Καλὸν φύσει καρπόνεσι σεμ οἱ τρόποι,
Καρπὸς δ' ἀγαθὸς ἐστιν εὐπαλοῦς βίου.
Bonum progerminant fructum probi cæstique mores,
Fructus autem bonus est benè composita vita.
Sen. in Agam.

Nam mea nunquam est ad bonos mores via:
Quem pœnitet peccasse, penè est innocens.
Ovid.3. Art.

Maius opus mores composuisse suos.

Plaut:

Plaut. Trin.

Mores mali quasi herbæ irrigua succreverunt vberrime,
Neque quiddam hic vile nunc est, nisi mores mali:
Eorum licet iam messem metere maximam.

Plaut. Trin.

Nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi quod lubet:
Ambitio iam more sancta, est, libera, est, à legibus.

Ibidem.

Mores leges perduxerunt iam in potestatem suam,
Ea misera etiam ad parietem sunt fixa clavis ferreis,
Vbi malos mores affigi nimio fuerat aquius.

Ter. Heaut.

Quam multa iniusta, ac prava fiunt moribus scilicet pravis?

Ovid. de med. faciei.

Prima sit in vobis morum tutela; puella
Ingenio faciles conciliante placent.
Certus amor morum formam populabitur ætas.

Horat. 3. Carm. 7.

Prima nocte domum claude: neque in vias
Sub cantum querula despice tibia.
Et te sæpe vocanti
Duram, difficilis mane.

Ovid. 3. Art.

Sint modici rictus, parvaque vtrinque lacuna:
Et summos dentes imà labella tegant.
Nec sua perpetuo contendant ilia risu:
Sed leve nescio quid fœmineumque sonent.

Ibidem.

Est & in incessu pars non temnenda decoris.
Allicit ignotos illa fugatque viros.

Ibidem.

Carpe cibos digitis: est quidam gestus edendi,
Cura nec immunda tota perunge manu.
Nec dum finge precor: sed desine citra
Quam cupias paulo quam potes esse minus.

Idem 3. Art.

Nec coram mixtas cervæ sumpsisse medullas,
Nec coram dentes perfricuisse probem.
Ista dabunt faciem, sed erunt deformia visu,
Multáque dum fiunt turpia, facta placent.

Ovid. 3. Art.

Certa tibi à nobis dabitur mensura bibendi:
Officium præstent mensque pedesque suum.
Turgia præcipuè vino stimulata caveto,
Et nimium faciles ad fera bella manus.
Occidit Eurycion stultè data vina bibendo:
Aptior est dulci mensa, merumque ioco.

Ovid. 3. Art.

Sed minimùs labor est sapienter iactibus vti:
Maius opus mores componere suos.
Tunc sumus incauti studiisque aperimur ab ipsis,
Nuda que per lusus pectora nostra patent.

Ibidem.

Pertinent ad faciem rapidos compescere mores:
Candida pax homines, trux decet ira feras,
Ora tument irâ: nigrescunt sanguine venæ:
Lumina Gorgoneo sævius angue micant.
Odimus immodicos, experto credite, fastus:
Sæpe tacens odij semina vultus habet.

§ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Sed cum duo sint virtutum genera, alterum earum, quas in ratione esse dicimus, alterum earum, quas morales & voluntarias: Rationis quidem, magna ex parte à doctrina ortum accessionemque habent: itaque & exercitationis indigent, & temporis.

Morales & voluntariæ moribus, à quibus nomen duxerunt, quod paululum à consuetudine deflexit, omnino comparantur. Ex quo perspicuum est, nullam omnino mortalium virtutum ingenerari nobis natura: nihil enim quod insitum & innatum est, aliter atque est assuescit: vt lapis, qui suapte sponte deorsum fertur: nunquam in sublime ferri assuescet, ne si millies quidem eum quis sursum, vt consuefaciat, emittat: eodemque modo nec ignis deorsum: nec aliud quicquam aliter, atque ipsius natura ferat, potest assuescere. Non igitur à natura, neque, contra naturam nobis insunt virtutes, sed nati factique sumus ad eas, & percipiendas natura, & efficiendas consuetudine. Iam verò quæ nobis à natura tributa sunt, eorum primum facultates accipimus, de officiis, muneribusque fungimur. *Arist. 2. Ethic. lib.*

Plura moribus, quam viribus vincimus, *Quint. Dec. 3.*

Ea magna voluptas est, æqualem ac parem vitam verbis agere, atque ita vivere, vt omnis oratio moribus consonet. *Cic. in Sall.*

Mores boni approbant verba.

Ne fis nimium morib. facilis, neu nimium difficilis. *Plut. de off. Audi.*

Mores iusti peculium sunt pretiosissimum.

Mos bonus stabilior est lege. *Socrates apud Stob.*

Mores mali quasi herba irrigua, succreverunt vberrime. *Plaut. in Tim.*

Num sera nunquam est ad bonos mores via.

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens. *Sen. in Ag.*

Morosi, qui sunt perversis moribus. Curiosi qui nimis exacte omnia fieri expetunt.

Ille est morosus, qui multorum morum inter se contrariorum est, vnde senectus morosa, author Seneca: quando res pene nulla animo hominis cuncta fastidientis satisfacit, ea propriè morositas est. *Porphirius.*

Vsque adeo morosi sumus, vt nobis non satisfacit ipse Demosthenes. *Cic. lib. 1. de Oratore.*

Ἡδὺ, αὐτάδεια ἐστι ἀπλοῦς ὁμιλίας ἐν λόγοις.

Morositas in congressu & consuetudine difficultas, aut rusticitas definiri potest.

Οὐκ αὐθάδης τις ἁπλῶς ὁ ἐρωτηθεὶς ἀδεῖνα πῶς ἐστιν ἐπεὶ τράσμοπα μοι μὴ παρῇχε, ἢ παρεσάμενθεις, μὴ παθοντι φθονεῖν.

Morosum enim iure quis appellat, qui quo aliquis in loco sit, rogatus ne pergas, inquit mihi molestus esse. Ac ab aliquo salutatus, haud dignum existimat, contra resalutare, & cum res sibi aliqua venalis sit, ementibus quanti vendat, nunquam eloquitur: sed quid illi daturi sint, rogat. Et iis qui honoris gratia celebritates admittunt, ait, minimè fore vt exhibeantur. Nec verò quenquam vel invitè impellentem aut vrgentem, aut pede prementem, venia dignum putat, iubente amico symbolum conferri, hoc etiam argentum sibi perire conqueritur. Si in via pedem offenderit, execratur lapidem, nec ferre potest, vt quempiam diutius operiatur, idem neque cantu, neque sermonibus, neque saltatione oblectatur, nec vt diis vota faciat, aut suppliciter, facile adduci potest. *Theophrastus in characteribus.*

Eorum quæ in moribus fugienda sunt tria esse genera dicit Aristoteles: Vitiositatem, Impotentiam, & Feritatem: quorum perspicuum est quæ sint duorum contraria, alterum enim Virtutem, Continentiam alterum vocamus, 7. *Ethic.*

Qui nec facetum quid dicunt ipsi, & tamen eos, qui dicunt ipsi permolestè ferunt, agrestes, & duri videntur. At vero, qui salibus & facetiis modum quendam adhibent, ij vrbani nominantur, quasi vrbanis moribus prædìti: morum enim hæ sunt indices monitiones: vt enim corpora, sic mores ex monitionibus iudicantur. *Idem lib 4. Ethic.*

Interpres Galeni mores bifariam partitur: alios innatos vocat alios acquisitos. Innati mores, sunt, ex complexione sive constitutione naturali: acquisiti à parentatur doctrina & consuetudine. Vnde illud Menandri: corrumpunt bonos mores colloquia prava φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι πονηραί.

Mores dispares disparia fadera sequuntur. *Cicero.*

Mores cum ætate mutantur. *Idem in oratione pro Cælio.*

Non ingenerantur mores, tam à stirpe generis ac seminis, quam ex iis rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur & vivimus. Carthaginenses fraudulenti & mendaces, non genere, sed natura loci: quod propter portus suos multis & variis mercaturis, & advenarum sermonibus, ad studium fallendi, studio quæstus vocabantur. Ligures montani, duri atque agrestes, docuit ager ipse nihil ferendo, nisi multa cultura & magno labore quæsitum. Campani semper superbi, bonitate agrorum & fructuum magnitudine, vrbis salubritate, descriptionis pulchritudine. Ex hac copia atque omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt arrogantia, quæ à maioribus nostris alterum Capua consulem postulavit; deinde ea luxuries, quæ ipsum Hannibalem armis etiam tum invictum voluptate vicit. *Idem in Orat. 16. contra Rull. in fine tom. 1.*

Mutationem morum plerique pro rerum statu convertunt. *Dion. l. 41.*

Nec terra mutata mutavit genus aut mores. *Liv. Decad. 4. l. 7.*

Mihi vt veram virtutem recta que ratione stabilitam nunquam videtur fortuna vis in contrarium posse convertere; ita consilia aliàs recta non absque naturas indigne gravibus calamitatibus afflictas, non absurdum put o credere vna cum fortuna mutari. *Plut. in Sertorio.*

Eò prolapsi mores sunt, vt suo quam Reipublicæ magisque potentiæ quam gloriæ studio plures agant. Hinc rerum ac nominum vis corrupta: dum plerumque qui potior flagitio est, vbi armis superaverit, tyrannos amotos damno publico oppressos esse dicat. Quin etiam aliquanti pari sibi licentia, in cœlestium numerum referuntur, ægrè exequiis digni, quibus in fides rerum gestarum obstitisset (quæ neque honestos præmiis memoriæ frustrari sinit, neque improbis æternam illustremque famam procurare) nequicquam haberetur virtus: cum verò illud atque vnicum decus pessimo cuique gratis tribueretur, demptum impie bonis. *Aurel. Victor.*

Natura neque amici neque inimici homines inter se existunt, actiones enim cuiuslibet, aut morum similitudine in concordiam & societatem mortales conjungunt, aut moribus discrepantes in inimicitiam deducunt. *Procop. de bell. Vandal. l 2.*

Tam civitatum quam singulorum hominum mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores illæ sunt. Atheniensium populum fama est celerem, & supra vires audacem ad coeundum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea quibus nihil ingredientem. Non negaverim & totam Asiæ regionem inaniora parere ingenia, & Rhodiorum tumidiorem sermonem esse, quid excelsi reperiri si vltimas nationes videantur. *Idulus Decad. 5. l. 5.*

Rom. Censores Lepidum Æmilium Augurem, quod sex millibus ædes condux isset, adesse iusserunt. At nunc si quis tanti habitet, vix vt Senator agnoscitur: adeo maturè à rectis in vitia, à vitiis in prava, à pravis in præcipitia pervenitur. *Vell. Paterc. l. 2.*

Ipsi se homines in reges, velut vnici exempli mores formant. *Livius Dec. 1. l. 1.*

Ea quæ ad felicitatem civitatis & virtutem omnium maximum afferrent momentum, ita demùm permanere immobilia Licurgus iudicabat, si moribus & educationi civium implantarentur: nam firmam voluptatem ex his elementis oriri, quæ necessitatis est validissimum vinculum: cui porrò disciplinâ (quæ legislatoris vicem gerit) apud iuniores efficit. *Plut. in Lycurgo.*

Nihil prodest foris esse strenuum, domi si malè vivitur. Expugnentur licet vrbes, corripiantur gentes, regnis injiciantur manus, nisi fora

& curiæ officium ac verecundia ſua conſtiterit,partarum rerum æquatis cerlo cumulus ſedem ſtabilem non habebit.*Valer.Max. lib.2.c.9.*

Sanctum illum noſtrum moribus non amplius habitant priſci animi: ſed nomen illis gravitas ſuperbiæ, juſtitia ſtultitiæ, fortitudo inſaniæ, prodendæ ſocietatis nomine appellatur. Contrà verò, quæ apud illos priſcos omnia erant,hæc nunc exolluntur,& hominibus corruptis ad malum prona videntur: & ignava ſcurrilitas, malignitas & verſutia pro ſapientia habetur;& qui omnibus in rebus ſunt impudentes, dociles ac tractabiles cenſentur: quæ vitia iam multas potentes civitates everterunt. *Dionyſ. Halic. lib.9.*

Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet:in principum vero. *Plin. Panegyric.*

Atque etiam ex minimis quoque licet capere: Impudicum & incenſus oſtendit,& manus mota,& vnum interdum reſponſum, & relatus ad caput cingitus,& fluxus oculorum. *Seneca epiſt.52.*

Vbic unque videris orationem corruptam placere ibi mores quoque à recto deflexiſſe non erit dubium. *Idem epiſt.114.*

Non privatim ſolum,ſed publicè furimus. *Idem epiſt.95.*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicere ſolebat: Neque vinum alterum aptum eſſe potiori, neque mores agreſtes hominum converſationi. *Stob. Serm.4. de Imprudentia.*

Diogenes Muſicos increpabat,dicens quod lyræ chordas congruè aptarent,animi mores negligerent. *Laërt. lib.6.*

Æſchines aliquando ſpectans Iſthmia certamina, quum alter pugilum eſſet cæſus,totúmque theatrum exclamaret,O, Chium Iovem fudiſti: vide,inquit cuiuſmodi ſint hominum mores: cæſus ſilet, & ſpectatores vociferantur. Solent icti ob dolorem exclamare.Hic contra, qui dolebat,ſilebat: qui læſi non erant,exclamabant. *Eraſ. lib.6. apoph.*

Aug. Cæſ. Livia & Iulia Auguſti Cæſaris filiæ, in gladiatorum ſpectaculo cum omnium formoſiſſimæ eſſent, omnium oculos in ſe convertebant, comitatus diſſimilitudine. Liviam quippe cingebant viri graves, Iuliam vero iuvenes laſcivientes & luxurioſi, Auguſtus igitur pater cum hæc vidiſſet, intellexit demum quam diverſis moribus filias haberet. *Eraſm. lib. apoph. ex Suet.*

Alphonſus cum Syracuſanum quendam equitem truculentis moribus, hominem barbarum appellaſſet, atque illi quod præclara patria Græca origine eſſet,nomẽ barbari abhorrens, iniquo animo ferre iniuriã videretur:Ego,inquit rex,non à patria ſoleo,ſed à moribus barbaros definire.Docuit autẽ non ex patria vel parentibus,ſed ex moribus,ceu leonem ex vnguibus,iudicandum eſſe. *Panorm.lib. de reb.geſt. Alphonſi.*

Ariſtippus. Vterque Dionyſium coluit,Ariſtippus & Plato:ſed Ariſtippus à deliciis aulicis,quum adeſſent,non abſtinebat; Plato: etiam inter regalem luxum frugalitatem ſeruare nitebatur. Itaque quum Plato reprehenderet Ariſtippum,quod adeo lautitiis indulgeret: rogavit, quid ſentiret de Dionyſio,num vir bonus videretur? quum reſpondiſſet. Videri bonum: Atqui ille,inquit,me multò vivit lautius, proinde nihil vetat,eundem & laute viuere,& benè viuere. *Laert. lib.2.c.8.*

Philippus: Duo erant fratres, quorum alteri nomen Amphoteros, quod Græcis ſonat ambo, alteri Hecateros, quod illis ſonat vterque. Philippus animadvertens Hecateron eſſe cordatum, ac gerendis rebus accommodum, contra Amphoteron, ineptum ac degenerem, invertit illis nomina,dicens Hecateron eſſe Amphoteron, Amphoteron autem eſſe Vdeteron,id eſt,neutrum.Significans alterum fratrum,videlicet Hecateron,duorum in ſe virtutes complecti: alteri nihil relictum. Itaque ei qui Amphoteros dicebatur,mutavit nomen in contrarium, vt ἀδίπρος, diceretur,quaſi nullius preti). *Plut. in apoph.*

Agis Hiſtorici narrant, Agidem puerum in ſummis deliciis eſſe educatum, ſed ſimulatque adoleſcens,ad Reip.gubernacula admotus eſt, incredibili mutatione reiectis priſtinæ vitæ voluptatibus, huc totum animum adieciſſe, vt Spartam barbarorum ac Græcorum moribus corruptiſſimam ad priſtinam frugalitatem revocaret,quæ res illi fuit exitij cauſa. Vtinam autem cæteri principes, quorum prima ætas ferè luxu deliciiſque corrumpitur, ſaltem cum Agide tum animum vertant ad bonam frugem cum regni habenas accipiunt. *Plut. in Laconi.*

*Themiſtocles.*Adoleſcens in compotationibus ac mulierum amoribus volutabatur. At poſtquam Miltiades factus imperator apud Marathonem deuiciſſet barbaros,iam nullus offendit illum quicquam agentem præter decorum.Percontantibus autem, cur mores tam repente mutaſſet? Miltiades (ait) nunc me non patitur ceſſare atque dormire. *Plut. in Themiſt. & in apoph.*

¶ Similitvdines.

Lyſidiis Pythagorici. Qui corruptis obſcœniſque moribus, ſpeculationes ſermonéſque diuinos immiſcent,non ſecus faciunt quam illi,qui cœnoſo puteo puriſſimam infundunt aquam, quæ cœnum conturbet, & ſuam ipſius contaminet puritatem. *In epiſtola ad Hipparchum.*

Plutarchi. Vt apicula per omnia circumvolitans, id quod eſt vtile, domum adducit: Ita ſtudioſus ex vnoquoque quod ad mores confert, excerpit. *in Moralibus.*

Senecæ. Vt qui variis tempeſtatibus huc & illuc iactatus eſt: nec tamen pervenit, non multum nauigauit, ſed multum iactatus eſt: Sic qui diu vixit,nec profecit ad bonos mores,non diu vixit, ſed diu fuit. *Apud Eraſm.*

*Senecæ.*Placidus ſapiens,& æquus erroribus,non hoſtis,ſed correptor peccantium,hoc quotidie procedit animo: Multi mihi occurrent vino dediti,multi libidinoſi,multi ingrati,multi avari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius aſpiciam,quàm ægros ſuos medicus, Nunquid ille, cuius navigium multam, vndique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſique navigio iraſcitur? Occurrit potius, & aliam excludit vndam, deinde aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus, & ex occulto ſentinam ducentibus labore continuò reſiſtit nec ideo intermittit,quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda, non vt deſinant, ſed ne vincant. *Lib.1. de ira.*

*Dionis Nicæi.*Mare interdum ita tranquillum videre licet, vt & timidiſſimus,opinor poſſit contemnere. Quid ergo? An propterea illi credendum eſt:& neque anchoras; neque clauum, neque alia ad ſalutem neceſſaria aſſumere oportebit,qui ſit ſoluturus? Videbis enim(ſi ita ſors ferat (paulò poſt incumbente vento, tempeſtatem fortem, & fluctus magnos,immenſiſque montibus pares,curvos, albeſcentes. Ita quoque eum qui modò tibi vis eſt manſuetus, magnamque præ ſe ferre erga te benevolentiam & ſtudium,levi cauſa incidente invenies ferum atque ſæuum,& nihil non malefacere paratum. *Orat.74.De incrudelitate.*

Plinij. Eſt Indiæ gens digna Pandorum,quæ in pueritia cano ſit capillitio, in ſenecta nigreſcunt capilli: Ita nonnulli primis annis ſobrij ac modeſti grandiores, iam ad nugas & ineptiſſimas voluptates abiiciunt,ſeſe,& quaſi puereſcunt. *lib.7.cap.1.*

Roterodami. Vt ſuccina paleas ad ſe trahunt, magnes ferrum, chryſocolla aurum: Ita quiſque aſciſcit ſibi ſuis aptum moribus. *In ſimil.*

Plutarchi. Bion inquit, Quemadmodum quicquid paxillo appenderis, id accipit ſuſtinétque: Ita quibuſdam quicquid ſuaſeris,admittunt: quicquid impoſueris, ferunt. *In Moral.*

Vt tigrides, ſi quis tympanis circumſonet; in rabiem agi dicuntur; adeo vt ſeipſas denique diſcerpant: Ita quæ bonas mentes compeſcunt, feras, & agreſtes irritant & efferant: ac quoſdam offendit, quod aliis addit animum,puta muſica,eloquentia,&c. *In moral.*

Plinij. Eerula ſolis aſinis gratiſſimum eſt pabulum, cæteris animantibus præſentaneum venenum: Ita ſæpè quòd alios offendit, aliis voluptati eſt. *lib.24.c.1.*

Vt gagates aqua infuſa incenditur,oleo reſtingitur:Ita quidam quo magis roges, magis frigeſcunt: ſic negligis, vltro capiunt. Aut ſunt quos officiis alienes,neglectu provoces ad amorem. *Lib.36.c.19.*

Aiunt ignem Chymæræ montis ſemper ardentis,aqua accendi,fœno reſtingui: Ita quoſdam magis ores, minus commoveas: ſi dehorteris, vltro volunt. *Lib 2. cap.109.*

Eraſmi Roterodami. Apud Troglodytas lacus eſt, qui ter in die fit amarus aut ſalſus, ac rurſum dulcis, totieſque etiam nocte, vnde & inſanus dictus: Sic quidam inæquales, nunc aſperi,nunc ſunt blandi: aliquando profuſi,mox ſordidi: iam vehementer amant, iam ſupra modum oderunt. *In Simil.*

Vt inter tot hominum,millia nullæ facies ſunt per omnia ſimiles; nec vllæ voces: Ita ſuum cuique ingenium eſt,ſuus cuique mos. *In Simil.*

Vt Vaſa paria, quorum alterum plenum ſit, alterum inane, pulſata centum faciunt ἀσύμφωνον: Ita benè convenit inter divitem benignum & pauperem indignum. *In Simil.*

Vt rem eandem diverſa ſpecula variè reddunt,pro forma ſpeculorum diverſa: Sic idem factum diverſi variè interpretantur, pro animorum varietate: quod huic magnum, eſt illi paruum: quod huic pulchrum, illi fœdum erit. *In Simil.*

Sicut lucioſi non cernunt niſi proximè admotã:contra ſenes nonniſi longiuſcule diſſita: Ita quidam diverſo laborant morbo.Nam hic negligit amicorum res, neque curat niſi quod propriè ad ſuum pertinet negotium: contra alij ſuarum rerum negligentes, in alienis tantum ſapiunt. *In Simil.*

¶ Hiſtorica Exempla.

Inter Platonis Placita illud item obſervatur. Ex variis cœli locis,aſpectibúſve diverſas ingenerari morum κράσεις, ſive contemperationes. Quo argumento, in Græciæ tractu in adipiſcendis diſciplinis videri aptiores multò,quàm alicubi homines.At qui in Phœnicem vergant,Ægyptiúmve,cumulandæ pecuniæ, id eſt, vt Græcè dicam, πρὸς χρηματισμὸν, mite credi ſagaces ingenio ad id præcipuè facto.In fatorem vero,itámque proclives ac lubricos, quotquot barbarorum innutriti bellis comperiuntur. Innuit vel hoc ipſum comicus Ariſtophanes edocens,immanendum eſſe πρὸς ἐπιχωρίοις,id eſt moribus locorũ propriis,atque vernaculis.Retegit & id iactatũ apud Græcos νόμῳ, καὶ χώρᾳ, quo ferè cõmonemur,inſtituta diverſa pro locorum varietate eſſe veluti legem.

Eos qui exuſtas à ſole mundi partes incolunt,conſtat ita coloris exuperantia in extimis extorreri, vt intima frigoris plurimum concipiant, proinde inſigniter ad timiditatem degenerare, & effœminatiorem naturam: quo nomine ſervituti ferè mancipati omnes animadvertuntur, dilabitur enim intimus calor,meatibus corporis laxatis,& quodam modo hiantibus ſideris propinqui intemperantia. Argumento eſt cutis nigricans,educti forinſecus inſiti caloris copia.At qui rigenta mundi, pruinis,gelúque torpentia terunt,nimio plus audacia præcellunt, candentibus corporum extimis, vtrique tamen inhumani ſerique. Cœleſtium rerum ſtudioſi aliquot.Saturno acceptam referunt meridionaliũ timiditatem,vitámque ævi contractioris. Sicut Martis Planetæ Septentrionalium ardorem bellicum,& animi præſtantiam. Quando iis ſidera eiuſmodi influere ac præſidere exuperantius videantur. Cæterum meridianæ regiones hinc calore,hinc frigore contemperatæ, ad habitúmque in primis congruum revocatæ tum prudentiora promunt ingenia, & ſapientiora, tum imperiis præcipuè adnata, factáque: cuiuſmodi ferè Italiæ ſitum videri Vitruuius opinatur.

Authores ſunt Germaniæ incolas eſſe immanes animis atque corporibus,& ad inſitam fatuitatem vaſte vtraque exercere.Priuſquã pubertatem attingant,plurimum operimenta neſcire,corporum nuditate gaudentes diuturnam eſſe illis pueritiam. Virilitatem ingreſſos ſaga denique admittere, aut verborum contegi libris, etiamſi obrigeſcant hiemali ſævitia vel parvis Rhenorum tegumentis,magna ſic quoque parte corporis nudos. *Cœlius Rhodiginus,Lib.18.c.18. Antiquarum lectionum.*

Quid

Quid Germanis animosius? Quid in cursu acrius? Quid armorum cupidius, quibus innascuntur innutriuntúrque, quorũ vna illis cura est, alia negligentibus? Quid induratius ad omnem patientiam? *Sen. de Germanis.*

Pannonios feroces intelligi Papinius voluit in sylvis: Pannoniúsque ferox, arcúque horrenda fugaci Armenia. Reliqua lege apud Cœlium. *l.18.c.21. lectionum antiquarum.*

Lucani, vt aliorum criminum, sic etiam luxuriæ & otij causas agunt. Quod si quis homini luxurioso mutuasse aliquid convincatur, privatur mutuo dato. Athenis etiam otij causæ forenses agitantur.

Pisidæ convivantes parentibus primitias libant, vt nos Diis παροινοτάτοις dictis. Gravissimam deposíti causam agunt: & eum, qui fraudaverit occidunt. Adulterij convictus, per vrbem vnà cum muliere circumducitur super asino ad aliquot dies.

Æthiopes præcipuè sorores suas honorant; Reges illorum relinquunt regni successionem non suis, sed fratrum filiis. Quod si nullus sit successor, & pulcherrimum ex omnibus & pugnacissimum creant regem. Pietati & iustitiæ student, ædes ipsorum ianuis carent: & cum in viis multa iaceant, nemo furatur. *Nicolaus de moribus gentium.*

Apud Sunitas quotannis & adolescentes & virgines publicè iudicantur, & qui optimus esse iudicatus fuerit, virginem quam voluerit, ducit; deinde post eum secundus, & sic de reliquis.

Ex Bœotis nonnulli eos qui debitum non soluunt, in forum deductos, & sedere iussos, cophino superiecto cooperiunt: qui autem hoc pássus fuerit, ignominiosus fit: Huiusmodi ignominia etiam Euripidis patrem Bœotum genere notatum putant.

Persæ, quod facere illicitum est, ne id quidem dicunt. Regi gratias agunt ij, qui ab eo flagellari iussi fuerint, quod rex eorum memor fuerit. Ob liberorum numerositatem præmia à rege capiunt. Et pueri inter ipsos verum loqui discunt, ceu disciplinas. Spurium, seu subditicium, non verum Persam existimant, qui patrem suum occiderit.

Vide Consuetudo, Disciplina, Educatio, Institutio.

Morosítas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

INTER humanæ conversationis condimenta varia duo sunt, vnum quod in seriis, alterum quod in ludicris iucunditatem parit & delectat. Seria conversatio cum quibusvis sic instituenda est, vt inhumana non videatur, quantum quidem per honestatem licebit: Moderatio hujus nominis peculiari apud Græc. caret. φιλανθρωπία, humanitatem vocamus, quod homini propriè conveniat, conversationis naturâ cupido, quatenus naturæ humanæ ad officium debet. φιλοφροσύνη autem, εὐφροσύνη, popularitas, familiaritas, affabilitas, facilitas; Specierum, non generis significantes sunt voces. Vitia humanitati opponuntur duo. In excessu quidem Blanditia, sui ambitu, ἀρέσκειαι, κόλακες, bardi, obsecundatores, adulatores complectens. In defectu Morositas δυσκολία, δυσχεράνειαι, difficiles morosos, intractabiles, contentiosos, litigiosos, morosos, austeros, acerbos, asperos, inhumanos, inaffabiles ex se deterrimari faciens.

Vitium igitur in defectu Humanitatis, nempè vel mediocritatis, homines efficit morosos, importunos, rixosos, iurgiorum, litium, contentionum amantes. Nam cùm affabilitate destituantur, μισάνθρωποι, quidè evadunt, δυσχεραίνειαι, δυσάρεστοι, φιλόνεικοι, nihil ad gratiam nec dicunt, nec faciunt: non ita adducti, sed odio quodã hominum & nimio contendendi studio. Quapropter sicuti affabilitas amicitiam sectatur & captat: ita Morositas inimicitiæ similis est. Aristoteles morosos vocat δυσκόλους & δυσχεραίνειαι. Δύσκολοι quidem, ἀπὸ τῆς δύσκολλᾶς, quia malè cum aliis conglutinantur: secuti contra κόλακες, adulatores, ἀπὸ τῆς κόλλᾶς, quod facillime quibusvis adhærerent, dicebantur. δυσχεραίνειαι, vero, quoniam ex duplici genere τοῦ χαλεποῦ malignam & pernicioſam contentionem sequuntur. Itaque πάνυ δοκιμαζόμενοι; ab Aristotele apto vocabulo appellantur: vt quasi manus illorum sint contra omnes & omnium contra illos. Quorum inhumana Morositas multas habet species & differentias, ex quibus effigiem eius lector sibi facilè repræsentabit.

Nam hominum aspectum & congressum fugit, alios non admittit ad colloquium, compellantes audire detrectat, insalutatos relinquit vel paucis verbis excipit, & quidem obscuris, intricatis, ænigmaticis, proteruè loquitur, titulis gaudet indecoris, honorificos negligit, austerum ac tetricum vultum gerit, gesticulatrix, incessu superbo atque indecoro, vestitu insolenti.

Morosus mores aliorũ ferre nequit, neminem audit, afflictis non condolet, nihil dat, vel malignè dat, oblata dedignatur, acerbe exigit, præ se cõtemnit alios, sibi placet, seruus & ineptus, criticus, dicax, irrisor: reprehensionis impatiens, ferox, austerus, omnium aduersarius. In mortuorũ cadauera saeuus, brutis minimè parcens, cædibus & cladibus & sanguine gaudens. Horum caracterum exempla in historiis extant innumera, quorũ nonnulla Zuingerus colligit in Theatro vitæ humanæ *tom.14.l.3.*

Morositas, morum grauitas, & difficultas tanta, vt homini morosо nulla res placere, nullus sermo satisfacere, nullus homo per omnia possit esse acceptus. Morosus, δύσηλος, δύσροπος, δυσαρεστος, ἀσωμάκελος, Hebr. *Kaschieh* à *Kaschah*, durus, crudelis, horridus fuit, vt sunt istiusmodi homines, ex multis moribus inter se contrariis & aliquoties pugnantibus, sed ad malum pronis, conflati. *Cicero de senectute:* Sunt (inquit) morosi, anxij, iracundi, & difficiles senes; si quærimus, etiam avari: sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. *Et l.1. de Oratore.* Vsque adeo morosi sumus, vt nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. *Et lib. de claris Orat.* M. Piso iracundius respuebat ineptias hominum, sive morosè, vt putabatur, sive ingenuo liberóque fastidio.

¶ LOCI BIBLICI.

Morositas damnatur in quibusvis sub nominibus Inhumanitatis, Crudelitatis, Ferocitatis, & aliis vitiis Humanitatem, Mansuetudinem, Modestiam, aliásque virtutes, placidis atque honestis hominibus convenientes, oppugnantibus.

Exempla sunt Ismaël, Laban, Nabal, Pharisæi, alij innumeri.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

In congressu hominum, & vitæ quotidianæ consuetudine, denique in sermonum ac factorum communicatione, alij blandi seu placendi studiosi uidentur esse, &c. Alij contra, qui in omni re adversantur, neque magnopere laborant, ne quem offendant: appellantúrque morosi contentiosi, pugnaces ac pervicaces. *Arist. ethic. l.4.c.12.*

Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in species iram distingunt, quia apud nos vocabula sua non habent, præteribo: etiamsi amarum, nos acerbúmque dicimus, nec minus stomachosum, rabiorum, clamosum, difficilem, asperum; quæ omnia irarum differentiæ sunt. Inter hos morosum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. *Senec. de Ira, lib.1. cap.4.*

Quam si morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest, molestè ferebam anteà, in invitum istic esse? pungit me rursus quod scribis, te esse istic libenter. *Cicero, epist.15. l.7.*

Reliquas habes supra tit. Mores.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Aristoph.

Difficile est morosos homines admonere.

Sophocl.

Morositas obnoxia est imperitiæ.

Euripid.

Inhumanum est in alterius miseria lachrymas non fundere.

Euripid.

Morosi sunt ægrotantes difficultatis gratia.

Idem.

Morosi vita non est vita, sed calamitas.

Menander.

Inhumana res est, duritas vitæ.

Publius.

In calamitoso risus etiam iniuria est.

Horat.

Nihil moror officium quod me gravat.

Publius.

Damnare est obiurgare, cum auxilio est opus.

Idem.

Maledictum interpretando facies acrius.

Seneca.

Dubiam salutem qui dat afflictis, negat.

Gellius.

Nimium altercando veritas amittitur.

Publius.

Crudelis in re adversa est obiurgatio.

Anonym.

Queruli in amicos non sunt ad amicitiam idonei.

Ovid.

Impatiens animis nec adhuc tractabilis arte,
Respuit atque odio verba monentis habet.

Hor. lib.1. epist.18.

Est huic diversum vitio vitium propè maius,
Asperitas agrestis, & inconcinna gravisque,
Quæ se commendat densa cute, dentibus atris,
Dum vult libertas mera dici, veraque virtus.

Terentius.

Homine imperito nihil quicquam iniustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Martialis.

Sapè salutatus nunquam prior ipse salutas,
Sic erit æternum, Pontiliane, Vale.

¶ SIMILITVDO.

Vt qui variis tempestatibus huc & illúc iactatus est, nec tamen pervenit, non multum navigavit, sed multum iactatus est; sic qui diu vixit, nec profecit ad bonos mores, non diu vixit, sed diu fuit. *Seneca.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Hominem qui cum difficulter, vel nulla vnquam ratione consuetudinem inire possis, Echini hieroglyphico veteres demonstrabant: quippe quem quaqua tractare volueris, asperitate, renitentiaque horridum experiare, atque itidem ex hoc asperitatem eam, quam Horatius damnat, agrestem, inconcinnam atque gravem, per hoc animal, quod est intractabile, notabant. *Io.Pier.Val.l.28.c.74.*

Ignem gladio dissecare vetat Pithagoras. D. Hieronymus atque Cyrillus, morosum, impudentem, ira percitum animum verborum asperitate seu gladio, non esse lacessendum exponunt. *Idem lib.42. c.62.*

Mors.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MORS, Græcè θάνατος, ου, ὁ, & θνήσκω, morior dicitur. Est autem mors recessus animæ à corpore, *secundum Aristot. lib. de Morte.* A mors fit morior, tertiæ & quartæ coniugationis, mortalis, mortis

subjectus, mortiferum, quod mortem affert, morticinus, exanguis, corruptus, vt caro morticina, quæ in vicere est fœde corrupta.

Mors requies ærumnarum in luctu atque miseriis est, & cuncta mortalium mala diluit. *Cæsar. apud Sallust. in Catil.*

Mors portus est malorum, perfugium ærumnosæ vitæ. *Cic. lib. 5. Tusc. quæst.*

Artabanus apud Herodotum inquit, mortem esse optatissimum perfugium ærumnosæ vitæ; portum miserorum, & effugium miseriarum.

Mors est animæ à corpore distinctio seu discessus. Mors naturalis cum humore caloris pastu arescente, paulatim calor & ad postremum extinguitur vt lucerna, oleo extincto. *Vives de anima. l. 2.*

Mors violenta est, quam Gentiles præter fatum dicebant esse cum casu aliquo vel humor detrahitur, vel calor extinguitur appositione quapiam sive interna, vt in veneno, ingluvie & alluvione immodica potus: quemadmodum cum nimium olei in lucernam infundicur: sive externa, vt spiritus correfrigerantis in arteria, vel ore compresso, quale est cum ignei lapillus, aut multo cinere de repente, obruitur. *Cicero. lib. 1. Tusc. quæst.*

Mors est corruptio & inhabilitas instrumentorum. Inter bruti & hominis mortem hoc interest, quod bruti anima, quemadmodum & sensuum nostrorum vigor, perit in morte: nostra autem anima superstes est suo cadaveri. Itaque mors hominis recte superius definitur θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις, id est,

Mors est animæ ac corporis dissolutio.

Ludovic. Vives.

Græci mortem θάνατον appellant, quasi ἀνω εἰς θεὸν φέρον: quasi dicat, reducem sursum, ad Deum. Hebræis, *Math*, dicitur, à *Morh*, mortuus est. Mutus Latinis, & Gallis, *Muet, qui ne dit mot.* Mortuus enim non loquitur, *il ne sonne mot.* Et sepulcrum domus vel locus silentium dicitur. Vide Etymologicum trilingue Lugdun. pag. 495. vbi multa observatu digna de morte dicta occurrunt.

¶ Loci Biblici.

Mortis exitus in Dei potestate sui sunt. *Psal. 68. 21.* mortis dolores Hebræorum more, pro morte dolorum corporis & cruciatus animi plena. *Act. 2. 24.* mortis hora omnibus incerta, *Eccles. 9. 12.* mortis Imperium habere, quo sensu dicatur Diabolus *Hebr. 2. 14.* Mortis vmbra pro morte vmbrosa vel tenebricosa, Hebraismus, *Matth. 4. 16. Luc. 9. 29.* Mortem nostram morte devicit Christus *Esa. 25. 8. Ose. 13. 14. Rom. 6. 9. 1. Cor. 15. 54. 2. Timoth. 1. 10. Hebr. 2. 14. Act. 2. 24.* mortem gustare, pro mori, *Matth. 16 28. Ioan. 8. 52. Hebr. 2. 9.* sicut mortem videre, *Psal. 89. 49. Luc. 2. 26. Ioan. 8. 51.* cui contraria phrasis est, Vitam videre, pro vita frui. Vitam contra non videre est vita non frui, *Ioan. 2. 36.* Morte mori, Morte interficere, Hebraicus Pleonasmus, pro internecione delere.

Mortuus pro brevi & jam jam morituro, *Gen. 20. 3. 2. Reg. 20. 1. Esa. 38 1.* Mortui pro hominibus ψυχίοις, vt vocat Paul. *1. Cor. 2. 14.* seu animalibus, nondumque regeneratis, qui veræ vitæ experres, de Evangelij & vitæ æternæ doctrina minimè sunt solliciti. imo & contumaciter reluctantur. *Matth. 8. 22. Luc. 9. 60. 2. Cor. 5. 15. Eph. 2. 1.* Mortuis quo sensu dicatur Evangelium prædicatum fuisse *1. Petr. 4. 6.* Mortui non consulendi, *Deut. 18. 11. Esaiæ 8. 19.* Mortui in fide in Christo obdormiunt, *Act. 7. 60.* Mortui non lugendi, *Phil. 2. 27. 1. Thess. 4. 13.* Mortui quatenus lugendi, aut non lugendi, *Levit 19. 28. Deut. 14. 1. & 34. 8. 1. Reg. 1. 11. & 3. 21. & 10. 2. & 12. 16. & 14. 2 & 20. 1. & 21. 10. 13. Eccl 22. 10. & 38. 16. 1. Macc. 9 20. & 12. 52. & 13. 26. Matth 9. 1. Luc. 7. 13. Ioan. 11. 13. Act. 8. 2. & 9. 39. 2. Thess. 4. 13.* Mortui resurgunt *Matth. 27. 53.*

Mortuorum Dominus dicitur Deus, *Roman. 14. 9* quod negat Christus. *Matth. 22. 31.* Sed non pugnant hi duo loci inter se: Christus enim ex Sadducæorum hypothesi negat Dominum esse Deum mortuorum, qui (Sadducæi) mortuos nunquam resurrecturos, nec animas vllas iam exituros dicebant. Paulus autem ex alia hypothesi contrarium affirmat, quæ nimirum hypothesis Christi resurrectione nititur, & hoc modo Deus est, & dicitur Deus mortuorum, quoniam corpora ne mortua quidem sunt in nihilum redacta, & suo tempore tandem sunt resurrectura.

Morticina caro non comedenda, *Deut. 14. 21.*

Mortificatio, pro misera fidelium in hac vita conditione. *2. Cor. 4. 10.*

Mortificatio in Baptismo præfigurata. *1. Petr. 3. 21.*

Mori in peccato dicuntur, quos vndique peccato constrictos mors absorbet, *Iacob. 3. 21.*

Mori peccato, tertio casu, is dicitur, *Rom. 6. 2.* in quo vis illa peccati extincta est per Christum virtutem. Vivere peccato & injustitiæ, dicitur quisquis in carne, contraria verò illi priori significatione mortuus peccatis sexto casu, *Ephes. 2. 5.* aut mortuus in peccatis, *Col. 2. 13.* phrasi Paulina is dicitur, qui peccatis magis immortuus tenetur, qui & mortuus absolute dicitur. *Rom. 6. 13. & 7. 10 Ephes. 5. 14. 1. Tim. 5. 6.* qui etiam dicitur in vmbra mortis habitare, *Esa. 9. 1.* & qui non est renatus sic etiam hæc animi & corporis coniunctio, vita propriè non est, sed mors, in iis qui Christi spiritu non aguntur, vt *Esa 9. 1 Ioan. 5. 28. Rom. 6. 2. 13.* & 7. 10. 1. Tim. 5. 6. Mori in peccatis, *Num. 27. 3.* dicitur, qui propter peccata sua moritur. Mortuum peccatum, Paulo. *Rom. 7. 9.* est quod in nobis quidem est, sed non agnoscitur pro peccato, neque ita furit, vt solet post legis cognitionem. Mortua opera dicuntur, *Hebr. 6. 14.* peccata quæ à morte proficiscuntur, & nihil aliud quam mortem generant.

Mors pro naturali animæ & corporis solutione, ex peccato est, *Gen. 2. 17.* & 3. 19. *Rom. 5. 12.* & 6. 23. *1. Cor. 15. 21. Col. 2. 13. 1. Timoth. 5. 6. Ephes. 2. 1. Iac. 1 15.* pro peste, *Apoc. 6. 8.* per auxesin, pro ingentibus periculis, *2. Cor. 1. 10.* & pro præsentibus mortis periculis, *1. Cor. 15. 31. 2. Corinth. 1. 10.* & 11. 23. mors peccati finis, *Rom. 6. 22.* mors peccati stipendium, 13. mors & certa mortis dies omnibus hominibus constituta, *Deut. 31. 14 Ios. 23. 14. 1. Samuel, 26. 10. Iob. 14 5. Psal. 89. 49. Eccl. 3. 3.* & 8. 8. 9. 5. *Eccl. 17. 3.* & 41. 1. *Ioan. 7. 30.* & 8. 20. *Rom 5. 12.* & 6. 23. *Hebr. 9. 27.* mortis hora incertissima, *Eccles. 9 12. Matth. 24. 43. Luc. 12. 40. 1. Thess. 5. 2. 2. Thess. 2. 2. Iac. 4. 13.* mors per Christum destructa. *2. Timoth. 1. 10. 1. Petr. 3. 22.* mors prorsus delenda est, *1. Cor. 15. 26. 54. Apocal. 20. 14.* mors æterna impiis apparata, *2. Thess. 1. 9.* Mors duplex prima corporum, secunda animarum, *Apocal. 20. 14.* mors secunda, *2. 11.* & 21. 8. mors omnibus communis, *Roman 5. 12. Hebr. 9. 27.* mors piis non timenda, *Matth. 10. 28. Ioan. 12. 25. 1. Cor. 5. 1. 2. Phil. 1. 23.* & 2. 17. *Hebr. 2. 15. 2. Petr. 1. 14.* mors piis est quasi somnus & dormitio quædam, *Deuter. 31. 16. 2. Sam. 7. 12. 1. Reg. 2. 12.* & 11. 21. 43. & 14. 20. *Sap. 3. 3. Matth. 9. 24. Ioan. 11. 11. Act. 7. 60.* & 13. 36. *1. Cor. 11. 29. 1. Thess. 4. 13.* mors quorundam olim prædicta: Exempla: Filij Davidis, *2. Sam. 12. 14.* Filij Ieroboam *1. Reg. 14. 12.* domus Baasæ, *16. 3.* Ochosiæ, *2. Reg. 19.* Hananiæ Pseudoprophetæ, *Ierem. 18. 16.* Amasiæ & eius filiæ. *7. 17. Ioan. 21. 18.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mors Christi ignominiosa.

Morte turpissima condemnemus eum. *Sap. 2.*

Et cum sceleratis reputatus est. *Esa. 53.*

Fructuosa.

Præcipitabit mortem in sempiternum. *Esa. 25.*

Ero mors tua, ô mors! morsus tuus inferne! *Ose. 13. 14.*

Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, *1. Cor. 15.*

Charitas enim Christi vrget nos, æstimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus, vt & hi qui viuunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. *2. Cor. 5.*

Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati, & conresuscitavit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesv. *Ephes. 2.*

Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro iniustis, vt nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu. *1. Petr. 3.*

Mors vitia extirpat.

Qui ergo dicemus? Manebimus in peccato vt gratia abundet? absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? *Rom. 6.*

Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesv. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. *Ibid.*

Semper mortificationem Jesv in corpore nostro circumferentes. *2. Corinth. 4.*

Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra. *Ibid.*

Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. *Gal. 2.*

Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram. *Col. 3.*

Vitam præstat.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus. *Rom. 6.*

Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam vivemus cum illo. *Ibid.*

Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. *Coloss. 3.*

Nam si commortui sumus, & convivemus: si sustinebimus, & conregnabimus. *2. Tim. 2.*

Mors culpa ex peccato oritur.

Vnusquisque in iniquitate sua morietur. *Ierem. 38.*

Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. *Ezech. 18.*

An nescitis, quoniam cui exhibetis vos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam? *Rom. 6.*

Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. *Iacob. 1.*

Meritis privatur.

Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth. 8.*

Dixi ergo vobis, quia in peccatis vestris moriemini. Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. *Ioan. 8.*

Per gratiam curatur.

Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, vivent. *Ioan. 5.*

Stipendia peccati mors: Gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesv Domino nostro. *Rom. 6.*

Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. *Ephes. 5.*

Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, deleus, quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. *Coloss. 2. 1. 13.*

Quit scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. *1. Ioan. 5.*

Mors gehenna perpetratur.

Sicut oves in inferno positi sunt mors depascet illos. *Psal. 49.*

Malorum amatores digni sunt morte. *Sap. 15.*

Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. *Apoc. 20.*

Mors natura omnibus miserabilis, propter peccati transgressionem.

Quia audisti vocem vxoris tuæ & comedisti de ligno, de quo præceperam

peram tibi ne comederes,in sudore vultus tui vescēris pane tuo ,donec revertaris in terram de qua sumptus es : qua pulvis es, & in pulverem reverteris. *Genes.*3.

Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram , quæ non revertuntur. *Reg.*14.

Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni Viventi. *Iob.*30.

Quis est homo qui vivet,& non videbit mortem ? *Psalm.*80.

Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem ,in operibus manuum vestrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione virorum. *Sap.*5.

Iustitia enim perpetua est , & immortalis , injustitia autem mortis est acquisitio. *ibid.*

Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem,& ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. 2.

A muliere initium factum est peccati : & per illam omnes morimur. *Eccles.*25.

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit , & per peccatum mors : & ita in omnes homines mors pertransiit , in quo omnes peccaverunt. *Rom.*5.

Sed regnavit mors ab Adam vsque ad Moysen,etiam in eos qui non peccaverunt. *ibid.*

Et sicut in Adam omnes moriuntur ; ita & in Christo omnes vivificabuntur. 1. *Corinth.*15.

Stimulus autem mortis peccatum est. *Ibid.*

Propter adventus sui incertitudinem.

Melius est ire ad domum luctus,quam ad domum convivij. *Eccles.*7.

Nescit homo diem suum. 9.

Memor esto quoniam mors non tardat. 14.

Dixit autem illi Deus , stulte hac nocte animam tuam reposcunt à te. *Luc.*12.

Mors est consolatio miserorum.

Moritur doctus similiter vt indoctus. *Eccles.*2.

Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam,& similis exitus. *Sap.*7.

Melior est mors,quam vita amara : & requies æterna,quam languor perseverans. *Eccles.*30.

O mors ! bonum est judicium tuum,homini indigenti , & qui minoratur viris defecto ætate. 41.

Honorabilis bonis.

Iustus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. *Sap.*4.

Noli metuere iudicium mortis,Memento, quæ ante fuerunt, & quæ superventura sunt tibi.Hoc judicium à Domino omni carni.*Eccl.*42.

Iustus perit,& non est qui recogitet in corde suo. Veniat pax , requiescat in cubili suo,ambulavit in directione sua.57.

Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur,quod ædificationem ex Deo habemus;domum non manu factam, sed æternam in cœlis. 2. *Corinth.*5.

Beati mortui qui in Domino moriuntur. *Apoc.*14.

Horribilis malis.

Mortuo homine impio nulla erit vltra spes. *Prov.*11.

Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec finitur quiescere ingruente bello , neque salvabit impium. *Eccles.*8.

Cum enim morietur homo,hæreditabit serpentes, & bestias,& vermes. *Eccles.*10.

O mors ! quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis,viro quieto , & cujus viæ directæ sunt in omnibus , & adhuc valenti accipere cibum. 41.

Vere enim mors peccatorum pessima. *Psalm.*33.

Lamentabilis cunctis.

Supra mortuum plora ; &c. *Eccles.*22.

Ingeniscе tacens,mortuorum luctum non facies. *Ezech.*24.

¶ Patrum Sententiæ.

Omnis gloria Dei & omnis salus hominum; in Christi morte constituta sunt. *Chrysost. & Augst,*

Mortis diem omnes affuturum sciunt : eum tamen omnes aut pene omnes differre conantur , etiam qui post mortem se beatius credunt esse victuros , tantam habet vim carnis & animæ dulce consortium. *Augst. de grat. novi test.*

Mala mors putanda non est,quam bona vita præcessit ; neque enim facit malam mortem,nisi quod sequitur ipsam mortem. *De civit. Dei.*

Prima mors animam pellit volentem à corpore ; secunda mors animam nolentem tenet in corpore *ibid.*

Quid est mors ? Relictio corporis ; dispositio sarcinæ gravis , modo alia sarcina non portetur , qua homo præcipitetur in gehennam. Qui cupit dissolui & esse cum Christo, non patienter moritur,sed patienter vivit , & delectabiliter moritur. *Idem in Ioan.*

Vocantur ante tempus boni, ne diutius vivendo à noxiis:mali vero & impij tolluntur,ne diutius bonos persequantur. *lib. de vitâ Chrysost.*

Nescis qua hora venies : semper vigila , vt quod nescis quando venies,paratum te inveniat , cum venerit : & ad hoc forte nescis quando venies,vt semper paratus sis. *Augst.*

In quo quemque invenerit suus novissimus dies , in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies , quoniam qualis in die isto moritur, talis in die judicabitur. *ad Dio.*

Non multum curandum est eis qui necessario morituri sunt,quid accidet vt moriantur : sed moriendo quo ire cogantur. *l.1 de civit.Dei.*

Timor de futurâ morte mentem necessariò concutit, & quasi clavis carnis omnes motus superbiæ ligno crucis affigit. *lib.2.de doct. Christ.*

Latet vltimus dies,vt observentur omnes dies,sero parantur remedia,cum mortis imminent pericula. *de disciplina Christ.*

Mortem,vt peccati præcisionem,homo lucratur , ne malum immortale sit. Ita pœna ipsi in misericordiam cessit:Sic enim Deum supplicia inferre censeo. *Nazianz. Orat.*38.

Nihil sic revocat à peccato,quàm frequens mortis meditatio. *August. lib. exhort.*

Non potest male mori , qui bene vixerit : & vix bene moritur , qui male vixit. *de Doctrina Christiana.*

Nihil interest vtrum abiures depositum,an doleas restitutum:in vtroque fidei ambiguum vitæ periculum est. Quid tam secundum naturam, quam referre gratiam authori ? Non amitti,sed præmitti videntur,quos non absumptura mors,sed æternitas receptura est. *Amb. lib. de excis. fra.*

Nudi omnes nascimur,nudi morimur : nulla distinctio inter cadavera mortuorum , nisi forte quia gravius fœtent divitum corpora; luxuria distincta. *Ambros. in hexameron.*

Platonis sententia est , omnem sapientum vitam meditationem esse mortis ; debemus & nos igitur præmeditari , quod aliquandò futuri sumus : & quod velimus , nolimus , abesse longius, non potest. *Hier. in epist. ad Heliod.*

Nihil æque tibi proficiet ad temperantiam omnium rerum , quam frequens cogitatio brevis ævi,& hujus incerti.Quicquid facies,respice morrem. *Ad eundem.*

Memento mortis tuæ , & non peccabis. Qui sè quotidie recordatur esse moriturum,contemnit præsentia,& ad futura festinat. *Ad Cypr.*

Non est nostrum mortem arripere , sed illatam ab iis libenter accipere. Vnde & in persecutionibus non licet propria manu perire. *Hier. super Ionam.*

Inter eum , qui decem vixit annis, & illum qui mille,postquam idem finis vitæ advenerit,& irrecusabilis mortis necessitas,transactum omne tantundem est,nisi quod magis senex onustus peccatorum fasce proficiscitur. *Ad Heliod,*

Ad hoc autem conditor noster latere nos voluit finem nostrum, diemque nostræ mortis esse incognitum,vt dum semper ignoratur,semper proximus esse credatur:& tanto quisque sit fervention in operatione,quanto & incertus est de vocatione:vt dū incerti sumus quādo moriamur,semper ad mortem parati debeamus venire. *Greg. lib.*12. *moral.*

Antiquus hostis ad rapiendas peccatorum animas tempore mortis; crudelitatis effrænatur violentia,& quos viventes blanditiis deceperit, morientes severius rapit. *lib.6. Moral.*

Sic mors ipsa cum venerit ; vincitur : si prius quàm veniat , semper timeatur. *In hom.*

Quasi subhoneste ; quem prosternit , moritur ; qui de culpa , quam superat ; elevatur. *in moral.*

Qui considerat qualis erit in morte , semper pavidus erit in operatione , atque inde in oculis sui Conditoris vivet. Nil quod transeat; appetit : cunctis vitæ præsentis desideriis contradicit,& pene mortuum se considerat : quia moriturum se minime ignorat. Perfecta enim vita; est mortis meditatio , quam dum iusti sollicite peragunt ; culparum laqueos evadunt. *lib.*12. *moral.*

Iustorum animæ levibus quibusque contagiis ipso sæpè mortis pavore purgantur , & æternæ retributionis gaudia jàm ab ipsa carnis solutione percipiunt. Plerumque vero contemplationis interæ , etiam prius quam carne spolientur , hilarescunt : & dum vetustatis debitum solvunt,novi jam muneris lætitia perfruuntur. *Greg. lib.*24

Mors justorum bonis est in adjutorium,malis in testimonium,vt inde perversi sine excusatione pereant ; vnde electi exemplum capiunt , vt vivant. *super Matth.*1.

Horam vltimam idcircò Dominus noster nobis voluit esse incognitam,vt semper possit esse suspecta : vt dum illam prævidere non possumus,ad illam sine intermissione properemus. *In homil.*

Sicut hi, qui adhuc viventes , animæ mortuorum quo loco habeantur,ignorant : ita mortui vitam in carne viventium , post eos qualiter disponantur,nesciunt. *In moral.*

In omnibus operibus tuis memorare tuæ mortis horrorem , judicij tremendi valde diserimen,ardentis gehennæ metum ab oculis tui cordis elongari nullatenus patiaris.Cogita peregrinationis tuæ miseriam; recogita annos tuos in amaritudine animæ tuæ, & cogita vitæ humanæ pericula. Cogita fragilitatem propriam , & in hujusmodi cogitatione si perseveraris , dico tibi , parum senties , quicquid foris videtur esse molestum , dum toto corde circa interiorem molestiam occuperis. *Bernard. in serm.*

Novissima sunt quatuor,Mors,Iudicium,Gehenna,Gloria. Quid horribilius morte ! quid terribilius iudicio ! quid intolerabilius gehenna! & quid iucundius gloria ! *ibid.*

Miser homo quare omni hora te non disponis ? Cogita te jàm mortuum quem scis necessitate moriturum:distingue qualiter oculi vertentur in capite,venæ rumpentur in corpore,& cor scindetur dolore: *ibid.*

Quid in rebus humanis certius est morte,quid incertius hora mortis invenitur ? Non miseretur inopiæ ; non reveretur divitias , non sapientiæ,non moribus,non ætati denique parcit:nisi quod senibus mors est in januis,juvenibus verò in insidiis. *Idem.*

Quam mitius me privares, ô austera mors , vitæ vsu quam fructu ! Nam vita sine fructu pravior est,quam mors *Idem super Cant.*

Bona mors justi propter requiem,melior propter novitatem. Optima propter securitatem.E contra mors peccatorum pessima, mala siquidem in mundi amissione ; pejor in carnis separatione , pessima in vermis igniſque duplici contritione. *in epist.*

Pretiosa

Pretiosa mors sanctorum, pretiosa plane tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ ianua & perfectæ securitatis ingressus. *ibid.*

Mors, munus necessarium est naturæ iam corruptæ, quæ non est fugienda, sed potius amplectenda: vt iterum fiat voluntarium, quod futurum est necessarium: offeramus Deo pro munere, quod debito teneamur reddere. *Chrysost. super Matth.* 10.

Piis mors vltra non est mors, sed nomen tantum habet mortis: imo & ipsum nomen sublatum est. *Idem in hom.*

Mors non est malum: sed post mortem pœnas dare, malum est. Mortis regio, mundus. *Idem, ibid.*

Illi deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recepit, non quos cœlestis aula lætificandos includit. *Isidor. lib. 3. de summo bono.*

Etsi pietas pro defunctis fidelibus fiere jubeat: fides tamen pro eis lugere vetat. Multi enim qui vitam in odio habent, & mori timent, vivendi habent tædium, & moriendi metum. *ibid.*

O durus & durior cælus! heus! quid perdidit homo, & quid invenit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus est, & invenit mortem ad quam factus non est. Hodie venimus à patria in exilium, à visione in cæcitatem, à jocunditate immortalitatis ad corruptionem mortis: misera conditio, gravis dolor, grave damnum, grave tormentum. *Anselm. in suis medit.*

Percutitur hac animadversione peccator, vt moriendo obliviscatur sui, qui viveas oblitus est Dei. *Cæsarius in admonit.* 6.

Quis mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Quis labores cæpti timeat, quum se in perpetua requie noverit collocandum? *Cassiod. in Psal.*

Non nocet bonis, si occidantur, vel subita morte rapiantur: non enim subito moriuntur, qui semper se cogitaverunt morituros. Sive ergo ferro immolentur, sive à bestiis lacerentur, aut flammis vel vndis immergantur, aut suspendantur, vel crura frangantur, vel quolibet alio infortunio moriantur, semper est pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, vt dicitur. Quacunque hora justus moriatur, justitia ejus non auferetur ab eo, & ita mors non obest, imo multum prodest eis: quia si quid peccati contraxerunt per humanam fragilitatem, relaxatur per mortis acerbitatem. *Anselm.*

Mors triplex est: Naturæ, de qua dicitur, quærent homines mortem & non invenient. Hæc mors non est metuenda fortibus, desideranda sapientibus, miseris expetanda. Culpæ, de qua dicitur, Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Gratiæ, quæ sæcularium aufert interitum voluptatum, in qua non natura, sed delicta moriuntur: hanc mortem subimus consepulti cum Christo in baptismo. *Amb. super Lucam l. 5.*

Si de divitiis & honoribus, & morum nobilitate te jactas, de patria & pulchritudine corporis & honoribus, qui tibi ab hominibus exhibentur, respice teipsum, qui mortalis terra es, & in terram ibis. Circumspice, qui similibus fulsere splendoribus. Vbi sunt qui ambiebant currum potestatis vbi insuperabiles Imperatores? Vbi sunt qui conventus disponebant, & festa, & equorum splendidi nutritores? vbi nunc vestes, & ornamenta peregrina? vbi servorum turba? vbi iocus & lætitia? vbi exercituum duces? vbi satrapæ, & tyranni? Nonne omnia pulvis & favilla? Nonne in paucis versibus, eorum vitæ patet memoria? Respice eorum sepulchra, & vide qui servus, & qui dominus, qui dives, qui pauper. Discerne si potes, victum à rege, fortem à debili, pulchrum à deformi. Vide si est aliquod in eo signum iactantiæ suæ. Memorare vtique naturæ, ne extollaris. *Aug. l. de Natura & gratia.*

Mors peccatorum pessima, quorum & nativitas mala, & vita pejor, sed pretiosa mors sanctorum. Pretiosa plane tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ ianua, & perfectæ securitati ingressio. *Bern. de transitu Malachiæ*

Tres sunt nuntij mortis. Casus, Infirmitas Senectus: Casus dubia, infirmitas gravia, Senectus certa denuntiat. Casus nuntiat mortem latentem, infirmitas apparendam, Senectus præsentem. Ex hac incertitudine, mortis timor. Ex gravitate dolor. Ex certitudine senectutis, non obstinatio, sed humilitas, & afflictio sequi debet. *Hugo de claustro Anima l. 2.*

Xerxes ille magnus rex, potentissimusque, qui subvertit montes, maria constravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum flevisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum quos tunc cernebat, superfuturus esset. O si possemus super talem ascendere speculam! de qua vniversam terram sub pedibus cerneremus, jam tibi ostenderem totius mundi ruinas, gentes gentibus, reges regibus, regna regnis collisa. Alios torqueri, alios necari, alios absorberi fluctibus, alios in servitutem trahi. Hic nuptias, ibi planctum, illos nasci, istos mori, alios affluere divitiis, alios mendicare. Et non tantum Xerxes exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc vivunt in brevi spatio defuturos. Vincitur sermo rei magnitudine, & minus est quod dicimus. Redeamus igitur ad nos, & quasi è cœlo descendentes paulisper nostra videamus. Sentis, obsecro te, quando infans, quando puer, quando senex factus sis. Quotidie morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos esse credimus. *Hier. ad Heliodorum.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat. 1. Epist.

Inter spem curamque, timores inter & iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Grata superveniet, quæ non sperabitur, hora.

Persius 5.

Vive memor lethi: fugit hora: hoc quod loquor, inde est.

Chilo per Ausonium.

Vive memor mortis, vti memor sis & salutis.

Matt. 11.

Expellant curæque catenatique labores.
Gaudia non rameant, sed fugitiva volant.
Hæc vtraque manu, complexuque affere toto:
Sæpè fluunt imo sic quoque lapsa sinu.
Non est, crede mihi, sapientis dicere, vivam.
Sera nimis Vita est crastina: vive hodie.

Idem 2.

Pange toros, pete vina, rosas cape: tingere nardo,
Ipse iubet mortis te meminisse Deus.

Lucret. 3.

Et metus ille foras præceps Acherontis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat, & imo
Omnia suffundens mortis nigrore, nec vllam
Esse voluptatem liquidam puramque reliquit.

Maphæus Vegius in appendice Virg.

Heu mortem invisam: qua sola vltricibus armis
Elatos frenas animos, communia toti
Genti sceptra tenens, æternâque fœdera servans,
Quæ magnos parvosque terit: qua fortibus æquas
Imbelles, populisque Duces seniumque iuventæ.

Virg. in Mecœnatis obitum.

Illa rapit iuvenes prima florente iuventa,
Non oblita rapit, sed tamen illa senes.

Ovid. 3. Amor 8.

Scilicet omne sacrum mors importuna profanat.
Omnibus obscuras iniicit illa manus.

Idem ad Liviam.

Fata manent omneis, omneis expectat avarus
Portitor, & turba vix sat is una ratis.
Tendimus huc omnes, metam properamus ad vnam.
Omnia sub leges mors vocat atra suas.

Horat. 1. Carm. 4.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

Idem 1. Carm. 28.

Omnes vna manet nox,
Et calcanda semel via lethi, &c.
Mista senum ac iuvenum deflentur funera: nullum.
Sæva caput Proserpina fugit.

Lucan. 9.

Sortilegis egeant dubij semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit, pavido fortique cadendum est.

Sen. Herc. fur.

Tibi crescit omne
Et quod occasus videt, & quod ortus,
Parce venturis, tibi mors paramur.
Sis licet segnis, properamus ipsi.
Prima qua vitam dedit hora carpsit.

Propert. 20. 28.

Longius, aut propius, mors sua quemque manet.

Idem 3. 5.

Haud vllas portabis opes Acherontis ad vndas,
Nudus ab inferna stulte vehere rate.
Victor cum victis pariter miscebitur vmbris,
Consule cum Mario capte Iugurtha sedes.
Lydus Dulichio non dista Crœsus ab Iro.
Optima mors, parca qua venit ante diem.

Claud. 2. rapt. Proserpinæ.

Sub tua purpurei venient vestigia reges,
Deposito luxu, turba cum paupere mixti:
Omnia mors æquat:

Ovid. ad Liviam.

Sed rigidum ius est, & inevitabile mortis.

Sen. Herc. fur. act. 1.

Certo veniunt ordine Parcæ,
Nulli iusso cessare licet,
Nulli scriptum proferre diem.
Recipit populos vna citatos.

Lucret. 3.

Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat.
Nec devitari lethum pote quin obeamus.

Silius 32.

Et pace, & bello cunctis stat terminus ævi.
Extremumque diem primus tulit.

Cor. Gallus, vel potius Maximinianus.

Omnibus est eadem lethi via: non tamen vnus
Est vitæ cunctis, extitit atque modus.
Hac pueri atque senes pariter iuvenesque ferentur,
Hac par divitibus pauper egenus erit.

Stat. 9. Theb.

Mille modis lethi miseros mors vna fatigat.

Idem 2. Sil. 2.

Nam populos mortale genus plebisque caduca
Quid fiat interitus: hos bella, hos æquora poscunt:
His amor exitio, furor his, & sæva cupido;
Vt sileam morbos, hos hora rigentia brumæ,
Illos in placido lethalis Sirius igni:
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu,

Quidquid

Quidquid habet ortus finem timet, ibimus omnes.
Ibimus, immensis vrnam quatit Æacus vmbris.
Sen. Theb.

Eripe vitam nemo non homini potest,
At nemo mortem: mille ad hanc aditus patent.
Lucan. 8.

Mors vltima pœna est
Nec metuenda viris.
Trist. 6.

Vna tamen spes est, quæ me solatur in istis,
Hac sore morte mea non diuturna mala.
Ovid. 3. Pont. 5.

Mi ius ille perit, subita qui mergitur vnda,
Quam sua qui lapidis brachia lassat aquis.
Boët. 1. 7.

Mors hominum felix quæ se nec dulcibus annis
Inserit, & mœstis sæpè vocata venit.
Heu! heu quam surda miseros auertitur aure,
Et flentes oculos claudere sæva negat.
Sen Oed.

Mortem optare, malum: timere, peius.
Plaut. Rud.

Neque est.
Melius morte in malis rebus.
Sen. Oed.

Contempsit mori
Qui non concupiscit.
Hor. 1. epist. 16.

Mors vltima linea rerum est.
Ovid. 5. Trist. 12.

Maxima pœna mihi est Pisum offendisse priusque
Venisset mallem funeris hora mihi.
Plaut. Cap.

Dum ne ob male facta peream, parvi id æstimo,
Si ego hic peribo, &c.
At erit mihi hoc factum mortuo memorabile, &c.
Qui per virtutem perit, non interit.
Claud. de bello Gal.

Nonne mori satius, vitæ quam ferre pudorem?
Mala mors quæ fit.
Antholog. Sac. Iac. Billij.

Cuncta bonis prosunt, quos & mors ipsa beatos,
Efficit, vt sumant præmia principium.
Ille igitur finis malus est, quem pœna sequetur,
Et qui perpetui porta doloris erit.
Non quo absumuntur lachryma, cunctique labores.
Vt veteris pereant omnia signa mali.
Mortem omnes mundi vanitates condemnare.

Vox tua, vox mendax, ô perfide munde! voluptas
Namque mea stabilis, dicis, opesque meæ.
At fera mors veniens mendacia verba refellit.
Nilque tuis opibus vanius esse docet.
Illa docet veniens, quàm sit tua falsa voluptas,
Quam tua prosperitas ficta sit, illa docet.
O stolidos igitur, qui te mirantur, amantque,
Linquere morte tuos qui veniente soles!
Mortis cogitatione peccata vitari.

An cupis adversus scelerum fœdissima quæque
Vulnera, perfacilem dem tibi promptus opem?
Cum te turpe aliquid tentat, fac illico mentis
Sese mors oculis offerat arte tua.
Quisquis enim horrendum Christi cum morte tribunal
Cogitat, hic omnis criminis hostis erit.
Flante velut valido nubes Aquilone fugantur:
Sic meditata scelus mors procul omne fugat.
Pulcherrima descriptio mortis, per Baptistam Mantuanum ex lib. 2. Alphonsi.

His dictis movere gradus, vt limina contra
Adstitit Alphonsus, gelida male olentia mortis,
Substitit, & tenebras oculis scrutatus inanes,
Prospicit excursus piceo sub fornice longos,
Incertamque diem, caligantesque recessus.
In medio accumbens super alta cadavera monstrum
Corpora lambebat fluido stillantia tabo!
Monstrum ingens, cui flexibilibus frons orba colubris
Cingitur, effossi liquere sedilia bulbi
Concava, truncatis desunt in naribus ora
Ostendunt, inhonesta cavi dum verba retexit:
Occiput aure caret, gemina sed tempora cornua
Semper hiant, tetroque fluunt e pectora rictu,
Verticis os glabrum, cervix nodosa, humeros
Nulla ligat iunctura humeris, sine clavibus artus.
Aridа membra sonant mota collisa sub aluo,
Tecta sepulchrales hydri posteriore sub antro
In thorace cavo, coluber, nepa, vipera, bufo,
Stant famulæ circum dominum pallorque timorque,
Et dolor, & pestis, quæ nigro armata veneno
Obvia transadicat letalibus inguina telis.
Alcuden dedit ipsa neci, qui viscera bynam.
Qui Lapithas, qui centauros & cætera monstra,
Atque tridentifero febris metuenda lacerto.
Vulgatum & commune malum, quod fortia sternit
Corpora & extremis gaudent, nunc ignibus ardet,
Nunc tremulo contracta gelu stridentibus alget
Faucibus, & querit rigenti incendia tergo:
Et tenuis sine ventre fames, & semper hiulca
Fauce sitis, qua dum nostris pro finibus olim
Belliger Orlandus Mauros contuderit armis,
Occidit invictus, bello sitis aruit æstu.
Et luxata manus plantat nodosa tumentes
Nobilium morbos, medicos risura podagra.
Omne marasmorum genus & sine voce Synanche,
Improba mordaci serpens prurigine lepra:
Et caput involuens nebulis lethargica moles,
Ferreus & medica sapor incurabilis arte,
Et mentagra cutem maculis variata cruentis.
Et Phlegetontæo veniens à flumine cancer,
Dira lues populans artus, liquor ignibus ardens.
Dionysius in Sotera.

Πρὸς τὴ πεδυπήσατ' ἕκαστος, κ' ὡ σφόδρα
Ὧι ἐκθρὸς ἦ πε, γίνεσθ φίλος τότε.
Homini mortuo vnusquisque, licet admodum
Inimicus antea fuerit, conciliatur.
Archilochus alias Timocles.

Τοῖς μὲν πεθνηῶσιν ἵλεως ἱπιφκὴς θεός.
Τοῖς ζῶσι δ' ἕτερον αἰσχιώτατοι, φθόνος.
Mortuos misericordia benignum numen sequitur:
Viventes autem aliud infestissimum, invidia.
Mimnermus in Neoptolemo.

Δῆνοὶ γὰρ ἀὐδρὶ πάντες ἰσμὲν ἀνκλεῆ
Ζῶντ' ἐξονεῖσθαι, καπθανόντα δ' αἰνίσσειν
Insigni capiam viro proni sumus omnes
Invidere vivo, mortuum autem laudare.
Moschion Poëta Syracusanus Aristarchi familiaris.

Τί κε, δῶ τοῦτ' ἔστ' ἀνθρώπου κακίζειν γενεὰς;
Τί γὰρ ἀνάιδες γαῖαν ὑφέλκομεν πάντες;
Ἐπὰν γὰρ ἡ κρείνουσα κὴ θεὸς νόμου
Κατ' ἀνάγκην, φρένδ' αἰσθήσις φλαρὴ,
Τὸ σῶμα κωφὸν ζῶον ἔλληφε πάντες.
Quid iuvat mortuos, qui non amplius sunt, affligere?
Aut muram terram contumeliis afficere?
Postquam enim iucunda discernit,
Et molesta, sensus iam interierit,
Corpus in posterum instar est surdæ petræ.
Chilon.

Τὸν τεθνηκότα μὴ κακολόγει, ἀλλὰ μακάριζε.
Defunctum non maledictis afficias, sed beatum prædices.
Menander.

Βροτοῖς ἅπασι καθῆκεν ὀφείλειν.
Mortalibus mori omnibus necesse est.
Ζωὴ πονηρὰ θανάτου μ' ἐστὶ πρεσβυτέρα.
Vita mala mors eligibilior.
Ζῆν ἀλύπως, ἢ θανεῖν εὐδαιμόνως.
Vel vivere sine tristitia, vel mori feliciter.
Καλὸν τὸ θνήσκειν, οἷς ὄνειδος τὸ ζῆν φέρει.
Pulchrum mori, quibus vituperium vita fert:
Ὃν γὰρ θεὸς φιλήσειν ἀποθνήσκει νέος.
Quem enim amat Deus, moritur iuvenis.
Τὸ γὰρ θανεῖν οὐκ αἰσχρὸν, ἀλλ' αἰσχρῶς θανεῖν.
Mori enim non turpe est, sed turpiter mori.
Ex primo epigrammaton.

Τὸν θανάτον τί φοβεῖσθε, τὴν ἀνυχίης μεμετῆσαι
Τὸν παύοντα νόσους καὶ πίνης ὀδυνάς;
Μοῦνον ἄπαξ θνητοῖς παραγίγνεται, ἀδὲ πολλάκις.
Εἴδεν τις θνητῶν δεύτερον ἐρχόμενον.
Δὶ ἦ νόσοι, πολλαὶ καὶ ποικίλαι, ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλοις
Ἐρχόμεναι θνητῶν, καὶ μεταβαλλόμεναι
Mortem quid timetis quietis genitricem?
Sedantem morbos & paupertatis dolores?
Sola enim semel ad mortales accedit, nunquam ipsam.
Vidit quis mortalium secundo venientem,
Morbi veno, multi & varij, interdum ad alium
Euntes mortalium, & permutati.
Palladas.

αὐτὸς τὸ θανάτῳ τηρούμεθα, & τρεφόμεσθα,
Ὡς ἀγέλη χοίρων σφαζομένων ἀλόγως.
Omnes morti servamur & nutrimur,
Tanquam grex porcorum interfectorum sine ratione:
Σῶμα, πάθος ψυχῆς, ἄδης, μοῖρα ἀχθος, ἀνάγκη,
Κατ' δῆμος πρεσβὺς, & κλασις βασάνων.
Ἀλλ' ὅταν ἐξιλύσῃ σὲ σώματος, ὡς δὴ δεσμῶν
Τὸ θανατω, φεύγει πως θεὸν ἀθάνατον.
Corpus passio animæ, infernus, onus, necessitas,
Et populus concitatus, & pœna torturarum.
Sed quando egressa fuerit è corpore, tanquam à vinculis
Mortis fugit ad Deum immortalem.
Homerus 10. Odysseæ.

Οὐχ ὅσιη φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν ὑψορόωσθαι.
Nefas est super viros defunctos gloriari,

Moschion

Moschion. in Phæreis.

Κενὸν ϑανόντι δ' ἀνδρὸς αἰκίζειν σκιάν.
Temerarium est, vmbram hominis mortui affligere.
Ζῶ τοὺς κολάζειν ἀ ϑανόντας δ' ὁσία.
Viuos castigare decet, non mortuos.

Archilocus.

Οὐ γὰρ ἐυφρὰν καταθανεῖσι κερτομεῖν ἐπ' ἀνδράσιν.
Malum est viris defunctis conuitiari.

Æschylus in Hectore.

Καὶ τὸν ϑανόντα δὴ λέγεις ἀτιμάζειν.
Τὸ χθὼν κακοῦργον ἀμφιδέξιως ἔχει
(Καὶ μήτε χαίρειν, μὴ τὸ λυπεῖσθαι βροτόν.)
Ἥκων γε μὴν τοι Νέμεσις ἐσθ' ὑπερτέρα,
Καὶ δ' ϑανόντα ἡ δίκη πρέπουσα πόνει.
Vita functo, si libet beneficiis prosequere.
Nam iniuriam illis inferre, facile quidem factu est.
Neque gaudio, neque dolore mortales afficiuntur.
Verum Nemesis superior nobis est.
Et ipsa iustitia mortuum vindicat.

Euripides.

Τύμβῳ γὰρ ἀδεὲς πιστὸν ἀνδράσιν φίλον.
Nullus hominum fidus est amicus tumulo.

Menander.

Θανόντα γ' οὐ λόγοι φίλοι προσβάλλουσιν.
Mortuos etiam grati sermones deserunt.

Euripides in Menalippe

Τί τοὺς ϑανόντας οὐκ ἐᾷς πεύκαισιν;
Καὶ τ' ὀκχηθέντα συμφέρουσ' ἀλγήμασι;
Quin tu defunctos obiisse sinis?
Et effusos dolores colligis?
Τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποισι κοινὸν μόρον.
Κοινὸν δ' ἔχοντες αὐτὸ κοινὰ πείσομαι
Πᾶσιν, τοῦ μὲν χρεών, μεῖζον, ἢ τὸ μὴ χρεών.
Omnibus hominibus communis mors est.
Quum igitur communis sit, patiamur etiam communia
Omnes, fati enim maior vis est, quam vbi fatum subest,

Boëtius de Consolat. lib. 8. Met. 1.

Mors hominum fœlix, quæ se nec dulcibus annis
Inserit, & mœstis sæpè vocata venit.
Heu! heu quam surda miseros auertitur aure.
Et flentes oculos claudere sæva negat.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Mors alia violenta, alia naturalis est. Violenta, cùm externum est principium: naturalis cùm interitus est: partisque constitutio ab initio talis est, nec adventitia est affectio quædam, *l. de Respirat. c. 7.*

Mors est caloris naturalis interitus & dissolutio. *lib. de Adolescen. & Senec. cap. 2.*

Omnium rerum nihil morte terribilius, nihil acerbius: cùm omnium rerum sit extremum, & vltra iam nullo in malo aut bono videantur esse mortui. *l. 3. Ethic. c. 6.*

Certum est vitam mortemque per vices ire, & composita dissolui, & dissoluta componi. Omne humanum genus quodcunque est, quodcunque erit, morti damnatum est. Omnes quæ vsquequaque ponuntur vrbes, vbi fuerunt, aliquando quæretur, & vano excidij genere tollentur: alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiam versa consumit, & magnis opibus exitiosa res luxus. *Senec. ep. 22.*

Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescimus. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam vsque ad hesternum quicquid transit temporis, perit, hunc ipsum, quem agimus diem cum morte dividimus. *Epist. 24.*

Si fines bonorum ac malorum cognoverimus, ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Si mors accedit & vocat, licet immutata sit, licet mediam præcidat ætatem, recipit nihilominus vitæ longissimæ fructum, cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere. *Epist. 79.*

Natura nihil hominibus brevitate vitæ præstitit melius, tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocata morte, vt nullum frequens sit votum. *Seneca.*

Nihil æquè tibi proficiet ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio brevis ævi & huius incerti. Quicquid facies respice ad mortem. *Epist. 25.*

Non refert quot annos habeam, sed quot acceperim. Si plus vivere non possum: hæc est mea senectus. Quicunque ad extremum sui fati venerit, hic moritur senex, *In epist.*

Illi mors gravis incubat, qui notus nimis omnibus ignotus sibi moritur. *Senec. in tract.*

Nullum maius est solatium mortis, qnam ipsa mortalitas, nullum autem omnium istorum, quæ extrinsecus nos terrent, quam quod innumerabilia in ipso sinu pericula sunt. *Senec. in epist.*

Effice mortem tibi cogitatione familiarem, vt si ita sors tulerit, possis illi obviam exire. *ibid.*

Optimum est, antequam optes, mori. Incertum est, quo loco mors te expectat: tu illam in omni loco expecta. Egregia res est, mortem morte condiscere: quid ad illud carcer & custodia, & claustra? liberum habet ostium. *In epist.*

Ante senectutem curavi vt bene viverem, in senectute vt bene moriar: bene autem mori, est libenter mori. *ibid.*

Inquietam nobis vitam facimus metu mortis, & tanta est hominum dementia, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Firmandi sumus, ne nimis amemus vitam, & non nimis oderimus mortem: & quum ratio suadet, finire sed non timere. Vir fortis & strenuus non fugere debet de vita, sed exire. *Ep. 24.*

Bassus senex, quod incommodi, aut metus in morte est, morientis vitium esse dicebat, non mortis: tam stultum esse, qui mortem timeat, quam qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur ita mors senectutem. Si timenda mors est, semper timenda est quod enim tempus morti exemptum est? tu tamen mortem, vt nunquam timeas, semper cogita. *Ep 30.*

Mors par est, per quæ venit diversa sunt: in quod desinit, vnum est. Mors nulla maior, aut minor est. Habet enim eundem in omnibus modum finisse vitam. *Ep. 67.*

Optabilem rem existima bonam mortem: optimum est memorabilem mori aliquo opere virtutis. Quum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur. *Ep. 68.*

Nil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, multos exitus. *Ibid.*

Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoque moriendum: tamen quum prope accesserit, tergiversatur, tremit & plorat. Quid fles miser? quid trepidas? omnes hac necessitate ducuntur, eò ibis quò omnia erunt. Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Quantus te populus morturum sequetur? quantus concomitabitur? fortior, vt opinor, esses: si multi tibi commorerentur: multa millia hominum hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animum variis generibus emittunt: an non putabis te ad id aliquando perventurum, ad quod semper ibas? nullum sine exitu iter est. *Ep. 78.*

Mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est. Nemo mortem suam laudat, sed eum, cuius mors abstulit animum, interest, vtrum malitia illi, an virtus manum admoverit. Mors enim quæ in Catone gloriosa est, in Bruto turpis & erubescenda. Cato illa honestissimè vsus est, turpi lime Brutus. *Ibid.*

Nemo nostrum aliter quam quomodo natus est, exit à vita. Falsum est: peiores morimur, quam nascimur: nostrum istud, non naturæ vitium est. Quid enim turpius, quam in ipso limine securitatis esse sollicitum? *Ep. 17.*

Stultum est somno delectari, mortem horrere: cum somnus assiduus sit mortis imitatio. *In lib. de moribus.*

Bis mori, est alterius arbitrio mori. Cuius mortem amici expectant, vitam cives oderunt. Crimen relinquit vitæ, qui mortem appetit. Dum est vita grata, morti conditio est optima. *In proverb.*

Quis timidus est? qui se moriturum putat. Honesta turpitudo est mori pro bona causa. Lex vniversa, iubet nasci & mori. Mori felicitatis est, antequam mortem innoces. Tolerabilior est qui mori vult, quam qui malè vivere. *ibid.*

Consuesce autem arbitreris nihil ad nos pertinere mortem; bonum enim omne ac malum in sensu est, sensus autem privatio, mors est. Vnde recta cognitio, quod nihil ad nos sit, mors id efficit, vt mortale quod est fruatur vita; non ambiguum adiiciens tempus, sed immortalitatis desiderium afferens. Nihil enim in vita mali est, ei, qui vere comprehendit nihil esse in vitæ privatione mali. Vanus ergo est, qui mortem se timere dicit, non quia præsens mœrore conficiatur, sed expectata & futura contristet. Nam quod Præsens nihil perturbat, expectatum nequidquam conficit. Itaque quod acerbissimum malorum est & horrendum maxime, Mors nihil ad nos, quoniam cum nos sumus, mors non adest, iam vero mors adest, nos iam non sumus. Neque igitur ad viventes, neque ad mortuos pertinet, nam his qui sunt, illa non est, quibus verò adest, iam illi non sunt. Atqui plurimi mortem aliquando vt malorum maximum aliquando vero vt requiem eorum quæ in vita suauissimum, capiunt Neque igitur ne non vivat metuit: nec enim illi vivendi amor imperat, neque opinatur mali aliquid esse, non vivere. Quemadmodum vero cibus, non qui plurimus, sed qui suauissimus est, eligitur, ita & tempus non longissimum, sed qui suauissimum carpitur. Porro qui bene vivere, bene ex vita discedere admonet, fatuus est non modo ob amorem vitæ ac studium, verum quod eadem sit meditatio bene viuendi ac bene moriendi. Longe autem deterius, qui dicit, bonum quidem non natum esse,

Φῦναι δ' ὅπως ἥκουσι πόλας ἀΐδαο περῆσαι.
Aut vbi natus eris, mox Orci limen adire.

Nam si quod ita crederet, hoc dixit, quomodo non discedebat è vita? Id quippe illi in promptu erat, siquidem hæc illi fuisset rata sententia, &c. *Epicurus Menicœo de morte* S. *Diogenes Laërt. l. 10. de vitis philosophorum*

Nimis faciles sumus ad accusandum naturam; nemo deflet quod nascitur: nemo quod vivit: at quod egestatem sentit, quod labores patitur, quod senescit, quod ægrotat, quod moritur, quisque conqueritur quasi secundùm naturam minus ista, quam illa sint & nasci & vivere, & comedere, & esurire, & dormire, & mori naturalia sunt, vt nemo his mortalium vacet, nisi cui forte senescendi necessitatem laborúmque molestias & ægritudinum, necessitas morti præcipitata remiserit: Quid igitur inutiles querelas effundimus? aut quia nobis solis ista contingunt, solis nobis lugere permisimus? an quia omnibus cunctorum simul in nos lamenta transfundimus, & veluti humani generis procuratores, naturam accusamus immeritam? Odiosum sanè negotium & improbum: illa enim mitissima, nos beneficia eius per impatientiam exacerbabimus, in parentem optimam ingrati, in nosmetipsos impij. *Petrar. de rem. fortun. epist. 19.*

Moriendum est enim omnibus: estque finis miseriæ in morte.

Quæ enim potest in vita esse iucunditas, cum dies & noctes cogitandum sit, iam iamque esse moriendum?

Cato

Cato autem sic abiit è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniussu hinc nos suo demigrare.

A malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus, hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputátur, vt is à rege Ptolemeo prohibitus esse dicatur, illa in scholis docere, quod multis his auditis mortem sibi ipsi consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset adversi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro.

Certè, si ante occidissemus, mors nos à malis, non à bonis, abstraxisset. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis, at quinquaginta Priamus, e quibus decem & septem iusta vxore nati. Sic in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt. Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si vivis filiis, incolumi regno occidisset.

Adstante ope barbarica
Tectis, calatis laqueatis.

Vtrùm tandem à bonis, an à malis discessisse: tum profecto videretur à bonis. At certè ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam eripi,
Iovis aram sanguine turpari.

Non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus, quotidie imminet, & propter brevitatem vitæ nunquam longè potest abesse.

Habes somnum, imaginem mortis eamque quotidie induis, & dubitas quin sensus in morte nullus sit cum in eius simulachro videas esse nullum sentum? Pellantur ergo illæ ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus naturæ ne? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum vult? ea enim conditione acceperas. Idem, si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne conquerendum quidem.

Pro dij immortales! quam illud iter iucundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura sit. *Cicer. lib.1. Tusc. quæst.*

Num qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest: sed qui non modò quia necesse est mori, verum etiam qua nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat,

Democritus autem moriens accusasse naturam dicitur quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita eruditetur. Querebatur igitur, se tam, cum alia videre cœpisset extingui. *Idem lib.3. Tusc. quæst.*

Mors autem neglegenda est, si aliquo ducit, vbi sis futurus æternus.

Mortem omni ætati communem esse sentio. *Cic. lib. de senectute.*

Nemo censet fugiendam esse mortem, quam immortalitas sequitur. Iam sensus moriendi si aliquis esse potest, itque ad exiguum tempus durat, præsertim seni: post mortem autem sensus aut optandus, aut nullus est. *Ibid.*

Moriendum enim certum est, sed id incertum, an eo ipso die. *Ibid.*

Mortem igitur omnibus horis impendentem timens, qui potest animo consistere? *Ibid.*

Mors terribilis est his, quorum cum vita omnia extinguntur, non his, quorum laus emori non potest. *Idem lib. Paradox.*

In luctu atque miseriis mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse duco. *Sallustius in Catilinaria.*

Mortuis misericordia Deúsque propitius optandus, vivis innocua invidia. *Timocles.*

Vt virtutem vitæ constructo significat, sic confirmat exitus. Nam in his etiam qui antea obscuri fuerunt, laudanda est fortitudo, cùm pro patria dimicantes mortui sunt. Hac enim virtute priorem negligentiam tegentes plus profuerunt quàm & priùs nocuerunt. Horum nemo aut volens frui divitiis, aut sperans se mutata paupertate divitem, fore, fugit hoc periculum, sed magis voluerunt hostes proterere & existimantes hoc certamen honestissimum esse, conati sunt deputis hostibus postea suis rebus frui. Ita præsens periculum, quod oculis cernebant, elegerunt spe incerta victoriæ, & maluerunt præliando mori, quam fugiendo vitam retinere. Malum igitur corpore sustinentes, famam malam effugerunt, ac brevissimo tempore fortunam experti sunt magis cum gloria quàm cum metu *Thucyd. lib.2.*

Mors omnibus mortalibus est fatalis, ignavis æquè ac fortibus, sed præclara & gloriosa mors solis virís fortibus cõtingit. *Dion. Halic. lib.6.*

Mors spontanea, non fuga petenda, sed actio esse debet. Turpe verò est, nos nobis ipsi inuitos vivere ac mori. *Plut. in Cleomene.*

Mortem pro patria præclaram esse fateor, *Livius. Decad.1. lib.9.*

Effugit mortem qui quis contempserit: Avidissimum quemque consequitur. *Curtius, lib.6.*

Fortium virorum magis mortem contemnere quàm odisse vitam. Vitamum omnium mors est, ad quam non pigrè ire satis est. *Idem lib.5.*

Non solùm fortior, sed etiam sapientior, mortis interdum quam vitæ est cupiditas. *Valer. Maxim. lib.9. c.13.*

Mors omnibus ex natura æqualis est: oblivione apud posteros vel gloria distinguitur. *Tacit. hist. lib.1.*

Honesta mors turpi vita potior, & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. *Tacitus, in vita Agric.*

Humanæ vitæ finis certè est aliquis necessarius. *Herod. in Perinace.*

Dij cœlestes quibusdam pistissimis mortem tanquam præmium persoluerunt.

Æquo judicio juxta timidus est & ignavus, qui quum non oportet mori desiderat, & qui refugit quum sit oportunũ. *Amm. Marcell. lib.25.*

Quibus necesse est, vel in prælio cum gloria, vel à victoribus ad supplicium turpiter duci, magna profecto insania non pro turpibus eligere meliora. *Procop. de bello Persic. lib.1.*

Mors etsi acceleratius venerit, felices semper ex præterita ac prosperiore fortuna homines reddit. *Procop. de bello Goth. lib.1.*

Mortis formido non salutem, sed exitium adfert. *Nicet. Man. Comm. lib.*

Nec experienti, nec formoso, parcit natura: sed omnes citra discrimen in periculum coniicit. *Constant. Manass. Annal.*

Mors necesse est, sive morbus ingruat, sive non. *G. Pachym. hist. l.1.*

Fratres fratribus in vita sunt: morientibus, atque ex hac exiguitate in illam perpetuitatem æternitatémque vitæ migrantibus, quidquid in terris relinquitur, vnum atque idem est. *P. Æmil. lib.3.*

Millies mori præstat clarissimis viris quàm à pristina maiorumque suorum gloria degenerare. *P. Æmil. lib.4.*

Nullus tardè eò properare potest, vnde nunquam cùm semel pervenit, reditus pateat.

Lege ea omnes nati sumus, vt exuere semel necesse sit mortale hoc corpus.

Omnibus horis in mortem ipsam ruimus, quantumvis ea differre videatur iter ad nos suum. *Ar. Ferron. lib.2.*

Ita natura comparatum est, vt corpus fluxum, animum immortalem nacti, evocante Deo Opt. Max. corpus humo, animam cœlo tandem aliquando reddamus. *Idem lib.3.*

Hominis in Republica versari mors quoque ipsa ad illius vtilitatem pertinere debet, neque otiosè ea, sed cum virtutis aliqua actione obeunda est. *Plutarch. in Lycurgo.*

Haud verum est quod Æsopus dixit, felicium hominum mortem esse omnium grauissimam: ea verò omnium est beatissima, bonorum prosperos successus tuto statu collocans, fortunæque mutationi eos eximens. *Plut. in Pelopida.*

Quum nihil atrocius evenire possit quam id in quod sponte victi ruunt & moriendum sit victis ac deditis: id solùm refert novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem. *Tacit. hist. lib.3.*

Athenienses decorum fuisse ob mortem Philippi regis, qui tam clementem se eis victis præbuerat, coronas ferre, adde etiam sacrificare neque quam affirmo: nam præterquam quod hoc invidiosum est, indignum etiam ingenuis hominibus erat, quem viventem honoribus affecissent, ac civitate donassent, ob eius mortem immoderato exultare gaudio, defunctóque insultare, & quasi rem ipsi benè gessissent triumphum canere. *Plut. in Demosthene.*

Semel nato non mori quandoque, minimè concessum. *Procop. de bello Pers. lib.1.*

Visitatum est, vt ab interitu summorum principum, magnæ fiant rerũ conversiones: dum alij crescunt & locupletantur, alij verò detrimentum accipiunt, & in varias acerbitates incidunt. *Ph. Comin. in præfat.*

Vt non commovemur, cùm inquilinum post constitutum tempus domo locata migrare videmus: ita nec moveri æquum est, cùm discedere videmus homines ex hac vita cùm commorandi certos Deus terminos circumscripserit & definierit. *Arn. Ferr. lib.2.*

Vide verò ne tua ipsius causa tot lachrymas profusas ipse etiam (nempe proximus aut amicus) indigneturque, qui immortalitatem illi invideas. Nam illius quidem gratia nihil est quòd te excrucies. Neque opinor laudaris mercatorem quid decoxerit, nec qui depositum inficiatus sit: quid igitur depositam creditámque vitã à maximo negotiatore Deo ac amico precario concessam cùm ille suo iure repetierit, restitutam doles? Quid est quod illius causa excruciet te tuus dolor intestinus? Nihil accidit illi incommodi, quid enim accidere incommodi ei potuit, cuius vita Deo grata fuit? nisi tu quidem ex mortalitate ad immortalitatem, ex terrestri habitatione ad cœlestem, ex turbulenta vita ad pacificam, ex tenebris ad lucem traductum graviter ferre videris? *Idem ibid.*

Sine lamentatione, sine planctu, veteres Massilienses mortuos suos sepeliebant. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgere, aut Numini invidia fieri quòd immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit? *Valer. Max. lib.2. c.6.*

Lacedæmoniis virtutis opus fuit, vivere libenter, & æquo animo mori. Nam neque fuga mortis in vitio est, si quis vitam non turpiter expetat, neque, laudi datur mortem subsistere, quando id vitæ contempto fit. *Plut. in Pelopida.*

Gallum peccati facilime (*in bello*) mortuis delegatur. *Hirtius lib.8. de bel. Gal.*

Vetustas hunc morem iudicavit honestum esse, vt mortui laudarentur. *Thucyd. lib.2.*

Mortuorum laudi nemo invidet. *Idem, ibid.*

Viventes invidia exercet: mortuis autem benevolentia sine obtrectatione præstatur. *Thucyd. lib.2.*

De morte. DIAL. CXVIII.
Francisc. Petr. DOL.

Morior. R. Ad extrema perventum est. Jam nec mortem metues nec optabis, de quibus duobus totidem me proximis tractatibus fatigasti, jam præterea nec dolebis, nec corporis animíque defectibus subiacebis nec rerum tædiis, aut morbis, aut senio, aut hominum dolis, aut fortu-

ne varietate lassabere,quæ si mala sunt,mali finis vtique bonus est. Tu paulò ante de his omnibus querebaris,nunc eorundem de fine cõquereris:vide ne sis iniquus,vnã rem qui simul doleas esse & finiri. D.Morior.R.Iter patram imo omnium latum tritúmque iter gradieris. Solus ne tibi nescio quid aliud demum maluisses?Perges autem:non est aberrandi metus,tot sunt viæ duces comitésque.D.Heu morior. R. Si quis est quem flentem mori deceat, ridere dedecuit viventem , cum instare, semperque supra verticem videret vnde mox flendũ sciret.Risum illum haud dubiè fletus hic nõ longo seiunctus spatio,sequebatur.D.Morior. R.Non est ferendus qui sui generis sortẽ luget,non moreris vtique immortalis esses.sin id,defles, quod mortalis sis,non est flendi locus , vbi esse desinis quod inuitus es : flendum erat ab initio dum inciperes esse quod nolebas,nunc gaudendum;esse enim incipies immortalis. D. Morior.R.Omnes hi qui lectulum tuum modo ambiunt , omnes præterea quos vidisti vnquam,omnes de quibus audisti aliquid aut legisti,& quãtula ea pars hominum est,quam nosse potueris, omnes omnino qui vel olim nati sunt,vel omnibus terris ac seculis nascentur,iter hoc egerũt acturique sunt.Cerne animo longam præcedentium longamque sequẽtium catervam comitumque & hac ipsa hora simul tecum obeuntiũ. Non parvum numerum pudebit credo fortẽ publicam priuatis vrgere querimonijs dum ex omnibus vel vnum cui inuideas non videbis.D. Mortor.R.Hoc est impassibilem fieri,& jugum fortunæ pariter ac mortis excutere.Geminum ingens bonum quod viuenti nulla vnquam prosperitas largiretur.Cogita autem, quæso, quot tibi & quam graues curæ,qui superant labores. Si (non dicam infinitam) sed annorum mille, qui vnius jam præteritæ diei spatio comparantur,certam vitam accepisses,quod optimè æstimabis,si huius breuis ac fugacis & incertæ vitæ tædia,proque hac toties susceptos labores molestiasque memineris.D. Morior.R.Ita mortem fletis.O mortales!quasi magnum aliquid musca haberent,& areneæ & formicæ:Si semper beneficium vita esset,semper maleficium esset mors;quæ magnum beneficium est interdum, dum vel ab intolerabilibus malis, vel ab his,quæ summa sunt mala peccatis instantibus animam eripit,præservatque. Atqui vt magnum aliquid inter vos sola virtus,sic si per se spectetur, vita hæc miseriarum innumerabilium officina est,quam qui claudi dolet, is ferias respuit malorum,& quietem odit,quam qui aperit laboriosæ finem vitæ cupiat necesse est. Quando nullus alius est, vel laborum vel malorum finis, quid fles igitur?Dies adest qui si traheretur votis,erat optandus , & fortasis vt res hominum sunt & fortunæ vis immensa & insultus varij,sæpe etiam votis optatus est tibi. D.Morior. R. Immo ex terrea & caduca domo,ad æthereum atque æternum migras habitaculum, & in limine pedem habens mœstus avelleris, atque inuitus , & nescio quid retro anxiè respectans,an sordium quas dimittis oblitus , an bonorum ad quæ pergis incredulus?Profectò si quod paulò ante dicebam,& quod magni dixerunt viri,vestra quæ dicitur vita mors est,illud est consequens, vt eius finis, quæ mors dicitur,vita sit,D.Morior.R.Rex te tuus carcere liberat, iam vincula franguntur,quæ fecisse mortalia primum patrem iubet. Idque vel maximè ad illius misericordiam pertinere & Platonis vi ani & vestris approbatũ sciens, quid queratis nescio.D Morior.R.Vocat te Rex tuus,felix nuncupis. Sæpe est enim,nec videtur fastum quod inuitis acciderit.Consensum adhibe,tum sentire incipies quam bene tecum agitur,hic quem metuis carceris exitum, & mala vitæ reputans, & mortis bona prælegens tanquam olor ille Socraticus diuinationis particeps,& ob id Sacer Apollini moriendo cantabis, si non voce,saltem animo, & nisi quod absit graue nimis inexploratorum te criminum pondus premat,quod fecisse Vespasianus corpore legitur,tu facies mente, vt assurgas moriens,nec te dignum censeas,iacentem mori. Neque minus hac in parte tibi tribuas quam ille sibi , quod non vt ille sis princeps. Mors enim nescit Imperiũ,Princeps non agnoscit adæquatrix optima,mula forsan in vita,certè in morte nihil illi licuit,quod non liceat tibi,quin & plusculum diuinæ opis tibi ni respuis affuturum spero. Non quia tu melior,sed quod gratuito Dei amore felicior qui negata magnis & sapientibus abscondita,cõcessit paruulis & reuelauit indoctis. Adde quod cum vtilius,tum facilius tuum erit assurgere. Illius enim conatus corporeis viribus egebat,quas moribus extenuat , mors extinguit , tibi ad assurgendum non nisi animi viribus est opus , quæ vicinia sæpe mortis augentur.D.Morior.R. Quid in tuto trepidas ? Quid in plano cespitas? quid in prono hæsitas?Non tibi ingeram quid hoc loco cauillentur Philosophi.Multa sunt enim quæ morientis occupationes & angustiæ temporis non admittunt,debuit tibi profundè admodum hæsisse,quicquid vsquam de hac re ab antiquis Philosophis disputatum est, vt enim ipsi idem volunt,asperarum rerum omnium remedia superuacua facere potest,rara quidem sed in finem rara prosperitas,quæ aduersus mortem differũtur: ea semper vtilia,semperque necessaria vt sint,moriendi non fortuita,sed naturalis & inuicta necessitas facit Inter cæteros sanè multa & valida in Tusculano ipso cuius supra memini,prima luce recolligit Cicero , quæ nisi olim didiceris,nunc docendi spatium non est, quibus efficit siue in malis sit qui moritur,siue in bonis esse videatur,quia tamẽ ex quo fortunæ iaculis patet omnis hominũ status,à malis eum non à bonis morte discedere,quod acer quisque humanarũ obseruator rerum haud dubiè verum sentit. Morte igitur non offensum se,sed sibi consultum iri,existimat jam latè illam cogitans & cum venerit visurus vt liberatoris sui nuncium,sed ministrũ ; & cum transierit respecturus seu fenestram, vnde mundi laqueos & carcerem carnis evaserit. Illud Cicero idem disputando consequitur,seu petit animus,seu transfertur,vt vel mali nihil,vel boni plurimum sit morte : argute fortassis apud suos, apud nos nempè non philosophis modo,sed ne vulgo dubium,credo hercule nec apud eum ipsum de quo sæpè loquimur.Ciceronẽ,quod magnificentissimè multis testatus est locis. Sed vel sui collocutoris vel illius ævi diffidentiæ seruiebat. Ad summam igitur sic teneto vt scias immortalẽ esse animam,quod non sollũ concors vestræ gentis opinio seu Philosophorum omnium excellentissimi tenuerunt. Nulla tibi spes in occasu animæ quæ nata tanta est,vt mori nequeat , neque hinc si las nihil mali superesse post obitum , quod nulla sit futura anima quæ pati possit. Sed quia creator animæ , ipse est mitis , ipse pius ac misericors opus suum non despiciet,seque veraciter inuocantibus prope erit. In illum preces, in illum vota, in illum spes vltimæ ferantur , in illius nomen extrema desinant suspiria. I,securus,nil timeas,natura parens benignissima nihil fecit horrificum,mortem formidabilem error facit hominũ,non natura rei providæ,si quid magnum voluis animo,si quid altum struis,humiles & ineptas vulgi voces actaque despice:verum illos suscipe,quorum imitatio ad veram gloriam via est.Apud nostros quidem læte feliciterque morientium innumerabilia sunt exempla. Sin antiquiora perquirimus, multi occurrent,qui mortem non modo ferant fortiter, sed accersant, quod in Marco Catone,sicut modo diximus M.Cicero excusat;Seneca autem & laudat. Nobis verò neutrum probatur,sed secundum minus, quia tolerabilius est errorem excusare, quam laudare. Nos vtrumque relicimus,quoniam vt vocatum respondere & reverenter parere laudabile,sic Imperatoris iniussu, commilla de custodia & corporis statione discedere capitalis est habenda dejectio , vel exilio graui , vel summo plectenda supplicio. Sciens repeto, vt altius imprimam. Abundè enim (ni fallor)hæc omnia superior tractatus explicuit.D. Morior. R. Immo carnis tributum,naturæ debitum persoluis,mox futurus liber,fac libẽs, quod vel nolens faceres, & vt bene ait quidam, mortis hortator cupias quodcunque necesse est. Non est vtilius immo quidem non est aliud in necessitate consilium quicquid fit à volente fit levius, & desinit esse necessitas si voluntas accesserit.D.En morior. R. En te dominus præstolatur.Accelera,ne titubes,neu cunctere;pone suspicionem,neu tu tibi carior es quam illi?Quis vocatus ab amante diffidit? Adhuc fortè miraberis timuisse quod optandum esset. Multa enim solutus scies quæ vinctus nullo vnquã studio didicisses,vsque adeo vt arcana rerũ nosse volentibus,ad quæ mortali velo obsita acies vestra non penetrat,quæ profecto cupiditas naturalis est hominis,sed vehemẽtior studioso, nil morte melius putem,nilque quod breuius ad optatũ ferat.D.Morior.R. Immo obdormis vitæque fessis vt arbitror requiescis.D. Morior. R. Vade in æternã requiẽ,nunc primum viuere incipis,bona mors initium est vitæ.

De morte violenta. DIAL. CXXI.

D O L.

Sed violenta morte pereo.R.Si nolens moreris,violenta mors est. At si volens,nulla.D.Per vim morior.R. Siquidem vitæ vis affertur,quid interest febris,an gladius,dum liberè egrediare ? quid refert, an ergastuli tui fores sponte pateant,an frangãtur:D.Vi morior. R.Multæ sunt species mortis:sed mors vna,quæ an violẽta sit,an non morientis arbitriũ est,vim vis maior superat,cõsensus extinguit. Sapiens sic mactatus est, vt quibus non posset obstare cõsentiãt,quid tu,inquies, Perculsori meo vt consentiam,iubes?quidam non consenserunt modo, sed gratias egerunt;iuuentus est qui percussorum suorum ignorantiam excusaret,vt supremo illius anhelitu veniam precaretur.Neque ego te cruento consectare carnifici iubeo sed inuictæ sorti,cui quid non iponte paruerit, vi parebit.D.Morior hostili manu.R. Qui tu igitur amici manu mori potte credideras ? quam lo id tibi nisi ab ignorante contigeret ? D. Hostili dextera pereo.R.Hostiles evadis manus. Ille dum iræ suæ obsequitur, libertati consulit potestati suæ detrahit,nilque amplius in te potest.Sarius est sub iniusto hoste procumbere , quam sub iusto rege. Illic enim occisoris est crimẽ,hic occisi.D.Hostili ferior manu.R. Quid tua magis interest,qua dextera quam quo gladio feriare ? Non de manu , sed de vulnere quæritur,quamvis & Põpeius manu Cæsaris feriri pro mortis solatio videatur apud Lucanum optare, & apud Statium Capaneus Ipseum,apud Virgilium Æneas Lausum,Camilla Ornithum, quod illorũ manu occidantur,consolentur.D.Ferro morior.R. Communis tibi cum maximis fortuna cumque optimis viris bona pars eorũ quos vel præsens vita fœlicissimos habuit,vel æterna sanctissimos habet, gladio periere,quos si numerem non breuiloqui monitoris , sed longi erit opus historici D.Gladio pereo.R.Alij aliter,quidam laqueo,quidã lapsu, quidam vngubus leonis,aut apri dentibus, multis ferri copia defuit, dum optarent gladio perire. D.Ferro ferior.R. Quid scis an maiori exitio subtraharis,quo nihil miserrimum censes grauioris miseriæ fuga sit?dixi supra,vt Plotinum, alterum à Platone Philosophiæ decus, pestilens lepra percussit.Id non dixi,vt alterum ab Homero Poëta Graiæ lumẽ Euripidem canes morsibus lacerarunt.Lucretius vestrorum vatum primo proximus cui tam multa Virgilium offerre non puduit,amatorio poculo accepto in morbũ rabiemque compulsus, gladio ac postremum pro remedio vsus est.Herodes rex Iudææ, tam fœdo morborum agmine circumuentus interiit,vt cõpendiosior ferri mors inuidiosa esse potuerit,vtque arguror,fuerit Romanus princeps Adrianus , morbi tædio victus,impatientiam doloris ferro abrumpere,si licuisset optavit Magnum quendam virum hac ætate vermes toto scatentes corpore,mures alium,exedisse narrãtur.Inter tam multa ludibria humani corporis, si electio tribuatur,quis imbecillis adeo,vt non ferrum ambiat. D. Ignibus pereo,R.Quidam animæ vim, naturámque igneam existimantes, facillimum mortis genus opinati sunt. D.Flammis absumor. R.Vermibus irreptum corpusculum non patiescet.D.Fluctib.obruor. R.Piscib. conuiuium,bustum tibi amplum,nobile nitidum. Et quid refert corpus terrenum terræ reddas,an pelago?D.In freto morior.R.Non vbi, sed qualiter moriaris ad rẽ pertinet,vbique bene mori licet , vbique malè. Non in loco,sed in animo est,quod felicem mortem facit,aut miseram. D.In mari pereo.R.Persuasum multis scio, in mari miserum morti, quod æthereus atque ardens spiritus suo contrario videatur opprimi, vt dixi,nihil locus ad miseriam,animus totum.Itaque de hac re nautæ nescio cuius responsionem probo,quem cum quidam interrogasset

vbinam

vbinam parer ejus obiisset, in mari inquit. Cúmque ille idem de avo & proavo atque atavo nominatim quæsisset ex ordine,respónsúmque ille idem de singulis accepisset,intulit. Et nunquid tu,inquit, mare ingredi non times?Refpondit,Nauta dissimulans, & vbinā tuus obiit pater?Suo ait in lectulo,vbi avus,in jait, & is ait & proavus & majores mei omnes suis in lectulis obiecere. Tunc nauta non tu inquit,cuum non times in lectulum ascendere,eleganter quidem aliquantóque plusquam nautice. De morte igitur natura viderit quæ mortales fecit, at de genere mortis, de loco, de tempore viderit fortuna.D.veneno morior.R.Comites tibi illustres pridem dum de hoc vno ageretur exposui. Regia quidem mors est gladius,sed venenum magis. Et ad summam, Ridiculum valdè est vbi de morte decreveris,de instrumentis esse anxium.

De morte ignominiosa. DIAL. CXXXI.

DOL.

Sed ignominiosa mors est.R. Mortem ignominiosam facit non genus aut qualitas,sed causa supplicij.D.Ignominiosè morior.R. Nemo bonus malè moritur.Nemo malus benè, honestam mortem, non funeralia,non ministri,non purpureæ faciunt exuuiæ,non inversi clypei, atque enses,& flens domūm familia,& vulgi clamor,ac lamenta,& mœrore vxor insignis & pietate filius,& dejecta cervice ante feretrū nigro indutus ac lachrymis grandibus humens, & homo non postremo funereus laudator,& imagines aureæ divitis sepulchri, defunctique titulus victurus in marmore,donec sua quoque (licet sera)lapidibus mors sit: sed virtus & clarum meritis vivi nomen, non vulgata egens aura, sed suaptè eminens manifestare,quod non præceps & cæcus favor hominum, sed rerum series & innocens vita pepererit, atque vsque ad mortē veritatis & iustitiæ susceptа defensio: Intérque medias mortis minas imperterritus atque infractus animus ac generosa fiducia. Contra his detoribus honestam mortem, quis ignominiæ quæso locus est? aut quo modo turpiter mori potest,qui sic moritur? Servilem in modum virgas adhibe,& tortores,& laqueos,& secures, fige cruces & rotarum radios attolle,& quadrigas in diversum age,lacera,huc & illuc membra rapturas,adde ignes & craticulas prunis impositas, atque oleo vatā ferventia & ferarum dentes fame armatos,adde vncos & gemonias ac tracta per vicos laniata cadavera,& quicquid iniuriæ atque opprobrij,seu vium, seu examine corpusculū pati potest, dura mors fortasse videbitur?quōminiosa certè non fuerit.Immo vero nonnunquam eò charior quò ignominiosa certè non fuerit.Immo vero nonnunquam eò charior quò durior.Itaque apparatus hic exterior & tumultus, & tubæ & carnificum truces vultus,& irati vox tyranni,nihil prorsus ad rem,intra teipsum te reflecte,ibi te quære,atque excita. Omnibúsque quæ supersunt animi viribus ad extremos casus accingere,aures ab invito strepitu,à supplicii pompa oculos avertere,tacitúsque totam animam recollige atque hortare,résque ipsas exanima non vmbras rerum. Tu si mortem ipsam reōctis oculis spectare audes, nec ferrum puto,nec restim,nec liventes calices,nec stillante,carnifices horrebis, vanum est enim ipsum hostē cum contempseris, eius phaleras,aut signa metuere. D. Ignominiosa morte damnatus sum. R.Sæpè actor seu delator infamis & obscœni testes, & obscurus iudex,reus autem ipse clarissimus, sæpè ignobilis vulgò mors, nobilis verò glorioſusque qui moritur. Iam vt sileam reliquos,quod & nimis multis & multo impares sunt, quæ vsquam ignominiosior mors quam crucis? in qua pependit eximium illud, & prænitidum cœli decus ac terræ,ne tale aliquid ignominiosum sibi censeat vlla sors hominis. Et quoniam summo nihil est altius,in hoc desino. Omne genus mortis honestare potest virtus,virtutem nulla mors inquinat.

De morte repentina. DIAL. CXXXII.

DOL.

At repente nimis morior.R.Paulo ante si recolo senuisse te dicebas. Miror quomodo repentina mors seni est,qui nisi (non dicam delirat, sed insanit, semper ante oculos mortem habet. Namque cui omni ærati salubriter sit consultum,vt omnem diem sibi vltimum credat:hoc ampliùs ritè consulitur senectuti, vt omnem horam sibi putet extremam,neque illud modo non audiat, quod est apud Tullium, nemo tam senex,qui se annum non putet victurum:sed ne id quidem quod Seneca ait,diem.D.Subitò morior.R.Quid hic dicam,nisi vt repetam, quod ille olim summus hominum,nec minor ingenio quam fortuna, vno ne integro quidem ante suum obitum die,quasi jam veram experientiæ vicinitatem præsagiens, dum de hoc ageret repentinam atque improvisam mortem commodissimam iudicavit, quod iudicium ab ea vindicatur religione dissentiens, quæ ab hac morte liberari flexis genibus Deum orat,neque ego hanc sententiam vbi sit libertas amplector,aliud tibi nempe cogitandum est,neque vero hanc optabilem,sed, vbi sit tolerabilem mortem dico: Siquidem sapienti,quique eminus cuncta prævíderit,inopinum nihil accidere posse non ambigitur. Vnde fit vt improvisa mors non sit,cuius provida vita fuit. Nam quo pacto rerum maxima negligat,qui parva, qui minima etiam librare sit solitus? humanis autem in rebus quid mihi maius morte monstraveris? quid par morti? D. Velocissimè morior. R. Impræmeditata modo non sit mors quo velocior,eò facilior, supplicium enim (si quod est) vtique breve est,sensúmque ipsum celeriter præveniens,& morte detrahitur, quod est in morte durissimum,metus mortis.

Non est hoc dialecticum sophisma, aut in vtramque partē convertibile argumentum,neque contradictionem vt videri potest,includit:sed manifestam habet vtriusque partis veritatem. Cuius sententiæ tanquam Epiphonema quodam brevissimo carmine complexus Martialis.

Summum nec metuas(inquit)*diem nec optes.*Quod melius canere quàm facere opinor,ipse potuit:neq; enim tā vir bonus, quàm bonus Poëta fuisse putatur.Sed vt ad Philosophos quorum est maior auctoritas,veniamus. L. Æneum Senecam, virum imprimis, laudatum, & egregium Philosophum,circa mortis, sive curam, sive contemptum, sic statuisse reperio,vt eam semper cogitandam, nunquam pertimescendam; sæpè etiam expetendam,atque adeò vltrò adsciscendam esse iudicaret. Quorum primum multæ prudentiæ, alterum summæ fortitudinis, tertium (pace tanti viri dixerim,)nec prudentiæ, nec fortitudinis, sed impotentiæ cujusdam & immanitatis esse videtur. Itaque, priora illa duo, & præclara eius de eisdem præcepta, libenter omnes sani iudicij amplectuntur; vltimum, tanquam adulterium quoddam, & à tanto Philosopho alienum reiiciunt, eóque nomine gravissimè taxat eum, Dialogo 118.& alibi,in vtriusque fortunæ remediis Franc. Petrarcha, quasi hoc vno lecto multa alia præclarissima sua dicta polluerit. Nam quod ab eo dictum est;

Si benè vivere non licet,quid mori vetat?
Hoc ipsum, ò Seneca, ne tam male moriaris.

Præstat enim,& longè præstat,non optimè vivere,quàm pessimè mori; tali præsertim mortis genere,cui & natura ipsa adversatur,& leges mulctam irrogant,& refragatur ratio,& pietas,fidésque reclamant.

Sed omnem huius infaustæ funestæque opinionis perversitatem elegantissimis Argumentis,Macrobius,lib.1.in Scipionis somnium,c.13. ex Platonis & Plotini auctoritate refellit, atque explodit,& quàm sit Philosopho indigna,ostendit. Nec argumentis modò Plotinus hoc docuit, sed in exitu suo,cum ascisceндæ mortis graues causas haberet, patientiâ tamen omnes vicit,& reipla quod docuerat præstitit.Nam,etsi,(vt refert de eo discipulus ejus Porphyrius) vsque adeò corpus suum semper habuerit despectui,vt pudore quodam affici videretur, quod anima eius tamdiu in corpore esset:& aliquandiu ante mortem necessariis destitutus ministeriis,in anginam incidisset: & vocis raucedine, & oculorum caligatione, & manuum pedúmque vlceribus vexaretur, impatienter tamen & contra Philosophiæ dignitatem,animæ à corpore solutionum vi aliquâ præcipitare noluit:sed eam placidè expectans,Eustochio ad se venienti,*Hactenus*(inquit)*te expectavi,atque equidem iam nunc adnitor,quod in nobis divinum est,ad ipsum divinum quod vivet in universo redigere*: spiritúmque vnâ cum his verbis emisit.Nullius igitur aut hominis,aut rei,odio,invidiâ,metu, aut tædio, sic exacerbetur animus: nullo cruciatu,aut doloris,morbive impatientia adeò frangatur: nullâ spe falsâ,aut famæ aut felicitatis consecuturæ,ita decipiatur, vt tale ac tantum facinus sibi consciscendum putet. Sed hanc optimi viri tale ac tantum facinus sibi consciscendum putet. Sed hanc optimi viri malè conceptam opinionem,tanquam adulterinam prolem abiiciamus, & reliquum eius fœtum, tanquam legitimam diligentiùs enutriendum susciplamus. Ac primùm, videamus quid requiratur ad mortem contemnendam,id est,ad mortem æquanimiter, intrepidéque, quoties aut honestum,aut necessum erit tolerandam:hoc est enim contemnere,nec turpiter declinare, nec muliebriter exhorrescere, nec temerè tamen; sed cùm res postulat,fortiter & constanter,mortem opperere.

Videamus igitur quid affert, & in acervum colligamus quæ apud illū sparsa sunt: *Magna res est*(inquit)*& diu discenda, cùm advenerit hora illa inevitabilis,quo animo abire: effugere non potes necessitatem potes vincere:(licet, si non ipse prior succubueris,si tranquillus expectes si patienter excipias.si certus adversus incerta,si intrepidus adversus terribilia perstiteris. vicisti,eadem adventientis mali. (si tamen malum)eadem conditio est,& res eadem:sed in homini ipsa differentia est,atqui adeo in animo hominis distaxat.Nihil est tam acerbū,in quo non æquus animus solatiū inveniat,ipsa tormenta exquisissima multi contempserunt, vicerúntque; igne Mucius,cruce Regulus,membrorum omnium contusionē Anaxarchus, venenum autem propinans Critia Theramenes,& post eum planè secutus Socrates ebiberunt: ambo quasi ludentes in morte,in qua iam à tyranno denunciata, Canius verè latrunculis lusisse, nec lusum etiam dimisisse commemoraretur. Dabat hoc illis integra conscientia,virtutis assuetudo, animus in omnem adventum confirmatus. Nihil est enim tam calamitosum,quàm animus futuri anxius,semper sollicitus, & ante miserias miser. Nihil est miserius,nec stultius,quàm semper timere, mortem præsertim,quàm (si nihil aliud) ipsa certe necessitas, & cum universo genere humano communicata æqualitas tolerabilem facere debent.

*Qui mortem timebit,nihil unquam pro homine vivo faciet:omnia enim videbitur ad corpus referre, tanquam propter corpus ipsum viueret profecto honestum, illi vile erit,cui corpus suum nimis carum est:fateor tamen instare nobis aliquam corporis nostri caritatē,nec prorsus indulgendū ei,sed serviendum negnagatur eius diligentissime cura,ita tamen vt cum exigit ratio,cùm ligalitas,cùm fides,mittendū in ignem sit.Illud vnum diligenter cogita,vt,*Ante mortem tuam moriantur in te vitia tua,*& subinde considera quam pulchra res,sit,*Consummare vitam ante mortem. O!*quando videbis illud tempus! quo scias tempus ad te non pertinere? quo tranquillus placidéque eris,& crastini negligens, & in summa tui satietate, tanc dies illa quem nunc tanquam extremum reformidas, æterni natalis videbitur.Genus ploras hoc ipsum nascentium est: Perire tibi qua tua sunt putas? pereunt certè quasi velamenta nascentium: quid ista diligis quasi tua cum sint aliena quibus opertus es?Veniet dies qui te excutiat & reveleт,& ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Alienus iam, hinc altius aliquid sublimiúsque meditare. Deum omnium rerum iudicē cogita:illi nos approbari,illi in futurum parari decet, & divinam lucem aternitatémque proponere,quam qui penitùs mē.e concepit nullis ad timorē minis agitur,non terretur tuba,non totos horret exercitus. Quid enim timeat qui mori sperat & honestam moriendi causam non invitus arripiat?* Hæc & huiusmodi vir ille magnus,& sibi & Lucilio suo, & posteris omnibus ad tollendum,vel saltem minuendum, mortis horrorem, passim cōmentatus:est tanta orationis vbertate,tanta viri argumentorū,ea demum in non recusando mortem constantia,vt facilè aparcat,illū magno animo & sensisse quæ scripsit,& maiori etiam præstitisse quod sensit.

Nunc quod reliquum est, quomodo de morte semper cogitandū sit, attente consideremus,in hac etiam parte ab ipso Seneca, tum scripto, quàm exemplo adiuti. *Quē mihi dabis* (inquit ad Luciliū suū)*qui aliquod pretium tempori ponat,qui diem æstimet, qui intelligat se quotidie mori?*

In hoc enim fallimur quòd mortem non prospicimus, imo ne sentimus quidem, magna pars eius iam præterijt, quicquid ætatis retro est mors tenet: ni repente in mortem incidimus, sed minutatim procedimus: quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque quum crescimus vita decrescit: infantiæ amisimus, deinde pueritiæ, deinde adolescentiam vsque ad extremam quicquid transijt perijt, quin & hesterna vita hodie desit; eras etiam hodierna desinet, imò hunc ipsum diem quem viuere videmur, cum morte dividimus. Nam verè punctum est quod vivimus, & adhuc puncto minus: sed hoc minimum, specie quadam longioris spatij natura distinxit: & per ætatum momenta extendit eius spatij explendi spes plurimos fallit, & immensam præter labentis temporis velocitatem, & quotidianæ fugæ mutationem deprehendere non sinit. Alioquin omnis dies, omnis hora, quæ momentanei sumus ostendit, atque aliquo argumento recondit admonet fragilitatis oblitos: cum futura meditantes respicere cogit ad mortem. Morbus, captivitas, gladius, ruina, ignis, & huiusmodi, nihil horum peregrinum, aut rarum est. Sæpè enim in vicinia mea subitò conclamarum audiui: sæpius prope limen immaturus exequias, fax cereusque præcessit: nonnunquam prope ruentis ædificij fragor insonuit: multos ex iis quos mecum forum, curia, sermo coniunxerat, mors abstulit, & ad sodalitii imagines copulatas in orcum dedit: & miror vel indignor ad me aliquando pericula accessisse, quæ circa me semper erraverunt, & non meminerim potius, cuique posse accidere quod cuiquam potest? itaque id agè sedulo, vt instar totius vitæ sit satisque sit hic vnus dies: nec tamen tanquam vltimus rapio, sed sic aspicio, quasi esse eius vltimus possit: & hoc animo tibi Lucili hanc Epistolam scribo, tanquam maximæ scribentem mors avocatura sit: paratus exire sum, & ideo fruor vitâ, quia quamdiu futurum sit hoc, non nimis pendo, &c.

Sed quousque alienis immoror & insisto vestigiis, cùm res non aliena, sed propria agatur? mihi igitur ipsi sæpè, multumque ista legenti, & in animo versanti, tripartita fere cogitatio solet occurrere, videlicet de morte ipsa, de via ad mortem &. de statu post mortem. De morte verò ipsa non multum moveor, quam scio in instanti peragi, omnibus necessariam & communem esse: & licet incerti temporis sit, tamen propter repentinos casus quotidie imminet: & propter vitæ brevitatem nusquam longe potest abesse; vbique insidiatur, etsi semel tantùm feriat; exeuntes in vitam, aut à tergo insequitur, aut à fronte exspectat: semper observans donec aut assequatur, aut excipiat. Video in ea dissolutionem animæ & separationem fieri à corpore, etsi animam ipsam videre nequeam, vnaque consequi vitæ privationem in corpore, quoniam vita animæ comes est, perinde vt lux solis; quo ex hæmispherio nostro recedente, statim lucis privatio & tenebræ oboriuntur, eoque absente permanent: & quia animæ redire ad corpus naturæ lege permissum non est, ideò in corpore eadem lege naturæ, tenebræ post mortem perpetuæ. Et quemadmodum ab omni habitatore deserta & irreparata domus, paulatim in parietinas & rudera collabitur, ac demum in puluerem; vt ne vestigia quidem eius supersint, redigitur: ita & corpus hoc inhabitatore suo destitutum & vacuum, ostiis, (vt sic dicam) fenestrísque occesis deseritur, & cineribus, vermibus, vel putredini relinquitur. Et de corpore quidem post mortem nulli ferè Philosophorum video magnopere curam fuisse, nimium contemptum quibusdam.

De altera verò parte, videlicet anima: quid aut quatenus curandum, vel contemnendum esset, parum intellexisse videntur, sed inter omnes opinor, optime Platonici. Nam apud Platonem egregiè Socrates, in Phædone, duas animarum vias esse, duplicésque cursus, provt benè malève in hac vita se gesserint, ostendit: & in vltimo de Republica, eorum quendã post duodecim dies rediuiuum quæ iudicia, præmia, supplicia animarum, mortuus viderit, referentem inducit: idémque apud eundem præclarissimè in Gorgia, neminem nisi malè sibi conscium, aut rectæ rationis expertem, mortẽ timere; sed id timendum potiùs, ne malus malè moriatur. Docet namque animas quidem, statim post mortem ad Iudices quosdam deduci, notas & quasi impressiones quasdam morum suorum, præ se ferentes: non secus ac recens mortua corpora, aut integra, aut lacera apparent: ita etiam animas, quippe nudas, & omnibus velamentis exutas. Iudices autem animas inculpatas, meritis bonorum morum præmiis decorare: culpabiles verò perpetuis pœnis deputare. Itaque in omnes qui malè egerint supplicia post mortem exerceri, & magna quidem. Sibi autem ista crederti, hoc vnicè cum esse, quâ ratione Iudicibus sanissimum animum possit ostendere, & interim honoribus, diuitiis, voluptatibúsque repudiatis, quam maximè bonus & viuere & mori: sic Socrates. Post quem, cur alios tanquam deterioris notæ Philosophos commemorarem, non video: nam aut eadem senserunt, scripserúntque: aut longiùs à veritatis probabilitate aberrarunt. Quãquam nec in Socraticis omnia ad veritatis lineam & amussim accommodantur: nec mirum cùm in re penitus abdita, & occulta, & infra Democriti puteum demersa, lex veritatis per Christi doctrinam nondum effulsisset: & si coniectura vti liceat, hæc ipsa, quantumvis viri scintillam aliquam ostendunt, fabulosis inter narrandum tecta involucris, apertiùs ab Hebræis accepisse Plato creditur, & Socrati suo arrogasse.

Sed de his quæ post mortem satis; nunc de via ad mortem paucis. Philosophi ipsam vitam, nihil aliud quàm viam ad mortem, seu ad benè moriendum putant, & verè; sed ego nunc de illa via loquor, quam vulgus plerumque mortis genus, vel modum appellat, scilicet medium illud quo proximè antecedente, quasi causa proxima ad vitæ exitum peruenitur. Cuiusmodi sunt senectus, morbus, fames, venenum, ignis, laqueus, gladius, vis, cædes, ruina: & qualia nemo omnia enumeret: cùm sint innumera. Ad ea respexisse videtur Epicarmus, cum de morte consummata securus, nullum tamen mortis genus amplecti vellet. Itaque mori (inquit) nolo, mortuum me esse nihil æstimo. Quasi diceret, mors ipsa parũ aut nihil mihi videtur habere mali; via tamen omnis ad eã aspera, dura & horrenda & terribilis apparet. Sed hominẽ oratione magis acutũ, qu àm actione fortem, vtpote Siculum, bona cùm venia dimittamus. Et illud magis meditemur, quomodo in tam laboriosa via, quoniam (sicut omnibus emetienda est) quam minimè laboremus hoc est, quod Philosophia profitetur, & quod Philosophos, si quid aliud, maximè commendat. Totius autem rei summa, ferè in assidua animi præparatione consistit: eius verò exactior pertractatio, latissimè per vniuersum naturæ pariter, & fortunæ imperium effusa, nullis certis orationis cancellis includi potest. Quippe plus mille sunt mortis modi, partim naturales, partim violenti: repentini alij & inevitabiles; alij præuisi nec repentini: quidam leues, & parua molestia quasi compagem dissoluant: nonnisi summo cruciatu animam quasi è domicilio suo exturbant.

Vitâque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Aduersus huiusmodi potissimùm aduocanda est Philosophia: aduersus enim hanc mortem, id est mortis viam, ipsúmque dolorem & timorem, qui in hac via potissimum grassantur: multum cuigilauit Senecæ nostri ingenium: & ante illum Ciceronis, vtique Platonem sectantis doctissima diligentia: & post vtrumque Petrarchæ laudabilis industria. Quorum præcepta diligenter animaduersa, ex quotidiana meditatione, vtrumque in vsum (qui summus est totius rei magister) adducta; cuiusvis desiderio, quantum ipsemet volet poterunt satisfacere. Et quis post Petrarcham, Senecam & ipsum Ciceronem ausit in eadem re calamum stringere, & velut Apellis tabulæ rude penicillum apponere? Quare inde petenda, inde accipienda sunt, (quantum Philosophia præstare potest) istiusmodi malorum remedia. Sed longè melius ab illo qui solus mala nostra portauit, & sanauit languores, nec cessat adhuc clamare; *Venite ad me omnes qui laboratis, & agri estis, & ego reficiam vos.* Sed hoc plusquam Philosophicum: certissimum tamen, & solùm verè efficax remedium. *Io. Laurentius in commen. Polit. Dec. cap. 12.*

Existimabat hominibus potius, quàm Illustribus funerum magnificentiã conuenire: vt obscuri saltem extremo vitæ die per multa lumina, & pompam fierent suis ciuibus illustres & conspicuis, quorũ res gestæ & ingenium per vniuersum vitæ suæ cursum nullũ apparuisset. At viris claris, quorum gloria non in multitudine comitantium cadauer, neque in magno numero facum ardentiũ continetur, istud non conuenire, cum illis extinctis luminibus sempiterna obscuritas mortuum cooperiat. Sed glorioßissimas & magnificentissimas virorum bonorũ exequias consistere in præstantia rerum gestarũ, quæ solæ firmæ atque infixæ permanent in animis hominum, & per scriptores in animis omniũ mortalium: omnísque posteritatis memoria. Omnis enim splendor exequiarũ diuturnitati bonorum scriptorum ac magnificentiæ cedat oportet: dum soli illi possint memoriam clarissimorum Imperatorum à sempiterna oblivione vindicare. Quare qui scriptores iniuriis lacessit, is planè delirat. *Ioan. Baptista Castalius, apud Natalem Comitem lib. 14.*

Funeri principium, & clarissimorum hominum ea anteferri debent, quæ maxima & clarissima à mortuo, dum vixit, edita sunt. *Carolus Paschalius in axiomat. Polit.*

Quæ cuique tribuitur laus, non consistit in cæremoniis & externo cultu, pompa & imaginibus, sed commemoratione & commendatione veræ virtutis. Itaque quod ad hanc rem attinet, dici potest, multò honestiùs duci funus per veras laudes, & memoriam virtutis, quam imaginibus & pompa. *Ibid.*

Funus magnificentissimo, veréque regio apparatu, ita celebrari potest; nempè si Principes ipse, summúsve Magistratus ei, quam longissimè potest, obviam præcedat: nec vnquam abscedat à corpore, simúlque vrbem intrent: circumfundantur lecto, vbi repositum est corpus, maiorum ipsius imagines, toto præponatur effigies mortui: meditata sint ad memoriam virtutis carmina & laudationes, & lachrymæ doloris incitamenta: denique cuncta à maioribus reperta, & à posteris inuenta curentur. Quod si ob longinquitatem itinerum externis in terris, hoc est, iis in locis vbi princeps fato functus est, non integri honores ei exhiberi potuerunt, tanto, plura decora mox ei tribui par est, quantò prima sors negauit. *Ibid.*

Occidi non est pœna sed exitus; neque enim habet impatientiam aut dolorem quod possis aspernari quasi futurum. Quid si liberos relinquas imò si feruos? quam felix exitus est plenúsque lætitiæ, lucrifacit mortis atrocitatem quisquis laudatus occidit. *Quint. Decl. 11.*

Labores & præclara facinora adeuntibus & vita ipsa cum virtute coniuncta iucunda est, & mors nequaquam acerba, immortalem nominis sui gloriam relinquentibus. *Alex. apud Arrianum.*

Homicidæ sæpè ipsi scelera sua produnt, in quibus celandis die magna diligentia sunt vsi; tandem verò vel vno dicto inconsideratiùs elapso, seipsos in periculum adducunt. *Anonimus.*

Magnum ad honestè moriendum incitamentum solet abrupta sæpè discrimina salutis vltima desperatio propulsare. *Idem.*

Eligendum est potiùs mori, quàm ingenerosè vitam producere. *Xenoph. in Apol. pro Socrate.*

Mors & si acceleratiùs venerit, felices semper ex præterita ac prosperitate fortuna homines reddit. *Procop. de bell. Goth.*

Principes tum maximè Deus eripit ex hoc mundo, vel euertit, cum magna moliuntur, sibique videntur felicissimi. *Anonym. in Aphor. Polit. Sylva ex Cominæo.*

Vt felicior est quẽ ventus acrior citò in portum pertulit, quã quem venti segnes & longa tranquillitas lentissimo tædio delassarunt: ita fortunatior, quem festinata mors statim his vitæ malis eximit. *Senec. in ep.*

Collectu humorum aliquo nascimur, raptim cum ævo labimur & alij breuius, longiusque progressi, finimus. *Lipsius.*

Quis enim queri potest, se in ea cõditione esse, in qua nemo nõ est? homines nati sumus, & ex quo nati sumus, ducimur ad mortẽ. *Idem ep. 70.*

Nil est tam certum, quam incertum illud morti. *Id. Cent. 4. Miscell. post epist.*

Ad mortem maturi omnes sumus, ex quo nati, imò etiam ante-

quam

quam nati. *Ex Cent.*1. *ad Belg. epist.*30.

Omnium rerum suus quidam orbis, & vt sit dicam, transitus est etiam studiorum, ingeniorum, quæ alias alibi florent ac vivunt. *Ex Cent. sing. ad Ital. & Hisp. epist.*47.

Mors est finis huius miseriæ & principium melioris vitæ. *Ex Cent.*1. *epist.*1. 9.

Mors non metuenda, sed optanda potius. *Ibid.*

Non insolens, mortalem mortuum esse, nec diutiùs à nobis, sed prægressum. *Ex Cent. Misc. epist.*93.

Quid illud miserabile? cùm omnia circumspexeris, varia ad illam meram via fert, clivosa, plana, brevis longa ea tamen omnibus quies, cum pervenere. *Ex Cent.*1. *epist.*61.

Quid ipsa mors, quam timemus? requies, gaudium, & vera vita: aut si quid in ea mali, malis tantùm. *Ibid.*

Supera, infera respice: grandia parva, manu factà, aut mente, ab omni ævo corruunt, & corruent in omne ævum. *Ex Const. lib.*1. *c.*15.

Æterna lex à principio dicta omni huic Mundo, nasci denasci, oriri aboriri, nec quicquam stabile aut firmum arbiter ille rerum esse voluit præter ipsum. *Ibid. c.*16.

Longævum aliquid in hac machina est, nihil æternum. *Ibid.*

Quid homini magis convenit, quam meditationem mortis habere in animo & oculis, quæ semper imminet, & tacito quodam pede surrepit? *Ex lib.*2. *Differt.*1. *Physiol.*

Non rectè præsentem diem transigis, nisi statuis illam vltimam transigere. *Ibid.*

Sapiens cum tranquillitate de morte cogitat: non aliter quam in mari & navi, ventos & vela spectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipsa cogitatio eum transfert. At hæc stultitia, & omnis error noster est, in fluctibus & inter vndas iactari volumus; reformidamus quo natura & ratione ducimur, pervenire. *Ibid.*

Incertum est, quo te loco mors expectet: itaque tu illam omni loco expecta. Iunior es quid refert non dinumerãtur anni. *Ibidem ex Seneca*

Mors medicina malorum est, refugium & asylum, & in his mundi fluctibus portus: quem sapiens nunquam fugiat, imò (Deo vocante) toris velis in eum feratur. *Ibid. lib.*4. *cap.*1.

Lugere, vix viri est, certè Christiani non est, cui mors ipsa est hæc vita. *Ex Cent.*3. *ad Belg. epist.*21.

Mors generi humano non tam supplicium est quam tributum. *Ibid.*

Commune hoc mori est, æquè atque illud nasci: vt vtrumque certo suo die & hora à Fato devinctum. Nec hominibus tantum, sed oppidis, terris, elementis, & quicquid hoc nos sustinet, alit, cingit, imminet, magno illo die veretur aut peribit. *Ibid*

Nos, ex quo nati sumus, non dicam mori possumus, sed morimur; & omnis hora, omne momentum ad metam illam ducit. *Ex Cent. Miscel.*5. *epist.*86.

Cui nasci contigit, restat mori. *Ibid.*

Mors intermittit vitam, non eripit: veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies. *Ibid. ex Senec.*

Mortem timeat, qui non sperat vivere post mortem. *Ibid.*

Deus firmiter sanxit, quidquid natum est mori, & alternante tempore ac vicibus mori tenes, viros, iuvenes, pueros: nullum discrimen est, & cæca illa Dea per omnes furit: & datum ius exercet. *Ex eadem Cent. epist.*97.

Huc nascimur: & ipsum nasci, est non nisi partus in mortem. *Ibid. epist.*99.

Hæc est lex vniversi, nasci, surgere, languere, mori: & veluti lampadẽ hanc vitæ alij alijs tradimus, successione ista æterni. *Ex Cent.*3. *epist.*68.

Vna mors sola atque à deo laudata, illa, cum anima corporis illecebras, adhuc in corpore constituta contemnit, & soluta illis vinculis, cœlo & sideribus meditatione infertur. *Ex lib*3. *Maxim. Differt.*23.

¶ APOPHTHEGMATA

Thales dicebat nihil interesse inter vitam & mortem: ob id, opinor, quod vtraque res æquè esset secundum naturam: nec mortem malam esse magis, quam nativitatem. Cuidam vero obstrepenti, Cur igitur tu non moreris? false respondit: Ob hoc ipsum, quia nihil refert. Potius enim mori vult quod accersitur. *Laërt. lib.*1. *cap.*1. *Stobæus adscribit Pyrrhoni, Serm.*120.

Bias, Cuidam mortem advocanti in liberorum amissione: Cur homo, inquit, ipsam vocas, nonne etiam si non vocaveris, veniet? *Maxim. serm.*36.

Idem. Percontatus, quod genus mortis malum esset: Quod, inquit, legibus constitutum est. Sensit autem vir prudentissimus, eam mortem hominibus nequaquam formidandam, quæ secundum naturæ leges invadit mortales: sed eam potius quàm delictis turpiter & egregiosè promeriti sunt, qui debitum lictori ac carnifici officium præstant. *Maxim. serm.*36. *& Stobæus.*

Socrates. Critoni vehementi studio suadenti, vt si vitam ipse suam negligeret, certè liberis etiam num parvulis, & amicis ab ipso pendentibus, se servaret incolumem: Liberi, inquit, Deo qui mihi eos dedit curæ erunt: amicos hinc discedens, inveniam, vobis aut similes, aut etiam meliores, ne vestra quidem consuetudine discruciaturus, quandoquidem vos brevi eodem estis commigraturi. *Ernsimus lib.*3. *apoph. ex Plat. & Xenophonte.*

Idem. Anima verrens amicos, qui eum in carcere sequebantur lugere, Quid hoc est? inquit, Nonne jam dudum scitis me ex quo genitus eram ab ipsa natura morte fuisse damnatum? Aequi bonis adventantibus præripi e vita mihi nimirum me[ssy]e benevolis lugendum foret. Si verò malis impendentibus diem ab eo arbitror tanquam prosperitate quadam a vobis omnibus esse lætandum. *Xenoph. in apol.*

Maximus erat, ad hæc mortem medicinam sibi & aliis proponebat. Inter quæ & hæc occurrunt. Virtute præditi homines, inquit, siquidem conducat, cum paupertate manent in vivis. Sin minus, facilè migrant tanquam ex solemni conventu ac celebri, ita etiam è vita. Non aliter, quam è domo, inquit Bion, exigimur, si locator non accepto pretio locationis fores revellat, tegulam adimat, puteum obstruat, ita etiam hoc corpusculo relegor, quando quæ locavit oculos ademerit, aures, manus, pedes, non moror amplius. Sed sicut è convivio discedo, nihil indignans, itidem è vita. Sicut bonus histrio bene prologum, bene medium fabulæ, nec non bene etiam catastrophen agit: ita bonus vir quoque pro tempore vitæ rectè, & media probè finemque congruentem his administrat. Et vt pallium vbi detritum fuerit depono, ità non procrastino, nec vitæ tuendæ desiderio flagro: sed & cum liceret adhuc feliciter degere, morior, &c. *Stob. serm. de virt.*

Anaxagoras, Absens morti addictus est. Id nuncianti, iam olim, inquit, istam sententiam tulit natura æque in illos, atque in me, Sentiens, Athenienses non minus addictos morti, quam esset is quem damnarent. Aliis aliud mortis genus obtingit, sed omnibus eadem est moriendi necessitas. *Laërt. l.*2.

Diogenes, rogatus num quid mali esset mors? Quo, inquit, pacto malum, cum præsentem non sentiamus? Quod autem abest nulli malum est. Dum sentit homo, vivit: nondum igitur adest mors, quæ si adsit, abest sensus. Malum autem non est quod non sentitur. Hanc ratiocinationem quidam tribuunt Epicuro. Mors quidem mala non est, sed iter ad mortem miserum est. Id si metuimus, tota hominis vita quid aliud est, quam iter ad mortem? *Laërt. l.*6.

Antisthenes: Audiens Diogenes Antisthenem graviter ex morbo decumbere, qui amore huius vitæ morbum molestius ferebat, cum sica ad decumbentem ingressus est, ad quem cum Antisthenes dixisset. Quis me mis doloribus liberabit? Diogenes prolata sica, Hæc, inquit. Contra Ant. tenes: Doloribus, inquit, dixi non vita. *Laërt. l.*6.

Aristippus dicere solebat, contra cætera omnia aliquid tutum inveniri posse, ac contra mortem omnes nos inhabitare vrbem immunitam. *Maxim. serm.*36.

Aristippus interrogatus, quomodo Socrates obiisset diem? Vt ego, inquit, optarim. Significans, talem mortem quavis vita optabiliorem: nec potuit brevius felicem obitum deferibere. Dicti tamen argutia in hoc est, quod Philosophus aliud responderit quam expectabat percontator. Ille quærebat de genere mortis, morbo periisset, gladio, veneno, an præcipitio? Ille putans ea nihil referre, respondit, illum feliciter esse mortuum. *Laërt. l.*2 *c.*8.

Idem. Cum aliquando Corinthum navigaret, & orta tempestas naufragium minaretur, expalluit: id animadvertens è vectoribus cralius quispiam miles, ac philosophorum osor, festiva tempestate cœpit ei insultare: Cur, inquiens, vos Philosophi, qui præclicatis mortem non esse formidandam, expallescitis in discrimine, nos indocti non timemus? Quoniam, inquit Aristippus, non de pari anima tibi mihique cura ac metus est. Aul. Gellius hoc addit: Ego, timeo animæ Aristippi, tu non times animæ nebulonis. Rebus vilissimis minimè timemus, vnde proverbium, Hydria in foribus. Hinc lusit Aristippus, illum non expalluisse, non quod esset fortior, sed quod, quum esset homo nihili, haberetque animum omni virtute vacuum minimum erat detrimenti si periisset. Vir eruditus, ac sapientia præditus non perit, nisi gravi Reipublicæ dispendio. *Laërt. l.*2. *c.*8.

Musonius interrogatus, quis optimè extremum diem claudere posset? Qui semper, respondit, postremum vitæ diem sibi instare proposuerit. *Max. serm.*16,

Antiphanes solitus est dicere, mortalia præcipuè hominibus cogitanda esse, quandoquidem omnibus sit hominibus moriendum. *Stob.*

Arcesilaus, Mors (inquit) quæ mali nomine censetur, hoc vnum habet peculiare ex omnibus quæ mala iudicantur, quod præsens neminem vnquam affecit molestia: absens, & dum in expectatione est, molestiam adfert. *Plut. de consol. ad Apo.*

Theramanes. Quum in quadam domo versatus, inde prodisset, illa subito lapsu corruit. Atqui cum reliqui Athenienses alij aliunde ad eum confluerent, & inopinatæ saluti congratularentur, ille præter omnium opinionem respondit: Nescitis, viri, ad quænam tempora & pericula Iupiter me servare voluerit. Intellexit vir sapientissimus, se à mortis improbitate nequaquam tutum esse: quæ licet conniveat, in summo vitæ periculo, attamen paulo post cumulatis malis hominem arripit in portu quasi navigantem. Nec se ipsum quidem fefellit: nam non multo post à triginta tyrannis de medio sublatus est, cicutam bibere coactus: nempe qui ex ruinis domus liberatus veneno turpiter perire coactus est. *Ælianus lib.*9. *de var. hist.*

Ægyptij. Olim in divitum Epulis apud Ægyptios, vnus cadaver ligneum, sed quam proximè ad verum effictũ ostendebat singulis dicẽs: In hunc intuens pota, & oblectare, talis post mortem futurus. Dubites, quo animo id fecerint, vtrum vt moderatius fruerentur voluptatibus, cõditionis suæ memores, an avidius, vtpote mox obituri, *Herodot. l.*3.

Secundus Philosophus ab Adriano Imperatore interrogatus, quid esset mors? respondit, æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desiderium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somni pater, fuga vitæ, vivorum discessio, resolutio omnium. *Laërt.*

Heraclitus. Mortem in omnibus hominibus perpetuo latere dicebat: idem enim est, inquit, vivus & mortuus, vigilans & dormiens, adolescens & decrepitus: quia hæc in illa vicissimque mutantur. *Plut. de consol. ad Apoll.*

Anaxagoras cum rerum naturalium causas authoribus explicaret, interque differendum de filij morte nuntium sermone cuiusdam acciperet, paululum oratione inhibita, dixit iis qui vna aderant, Sciebam filium me genuisse mortalem. *Plut. de consol. ad Apoll.*

Xenophonti sacrificanti quum nunciatum esset Gryllum filium in pugna p[ro]fligatum capiti detraxit,& quæsivit quonam modo cecidisset: cumque respondereturr,eum generosè fortiterque præ cæteris præliantem,multis hostium interfectis occubuisse : exiguo admodũ temporis sumpto intervallo,dum ratione motum animi compescerer,rursus imposita capiti corona reliquum sacrificium absoluit,nunciisque respondit:Non vt immortalem aut longævum filium meum redderent à Diis postulavisse imprecatum sit, an hoc expediat) sed vt probum, ac patriæ amantem : cuius quidem voti nunc sum factus particeps. *Plut.eod. lib.*

Iulius Cæsar, cum inter cœnandum ortus esset sermo,quod genus mortis esset optimum ? constanter respondit, inopinatum : & quod optimum iudicavit,ipsi contigit. *Plut. in Apoph.*

Quintilius Plautianus,quum iam grandis natu viveret ruri,nec quicquam quæreret , aut faceret curiosius , attamen à Severo insidiis circumventus,vt ad mortem raperetur,paulo ante quam moreretur,postulavit,vt ea,quæ ad sepulturam suam jam dudum comparaverat ad se perferrentur. Quæ postquam vidit vetustate consumpta : Quid hoc rei est,inquit,Itane cunctati sumus ? Deinde facto sacrificio ; Idem,inquit, peto à Diis immortalibus,quod Adriano Severianus optavit , itaque interiit. *Xiphilinus in Severo.*

Boiocalus, Deesse nobis (inquit) terra,in qua vivamus,in qua moriamur, non potest. *Tacit. Annal. l.13.*

Hormisda Constantius Imperator,cũ Hormisdæ Persæ,vrbis Romæ magnitudinem,atque hominum ædificiorumque magnificentiam ostendisset,peteretque vt quid de ea sentiret,paucis enunciaret : respondit, ex tanta re,quanta ei ostendebatur, nihil eum delectasse magis , neque esse,ex quo majorem fructum consequi posset, quam quod ex iis , quæ videret,verum esse comprehenderet,in vrbe quoque Roma, quamquam amplitudine opibusque alias antecederet vrbes,tamen, sicut in cæteris orbis terrarum locis , homines etiam mori. Brevi responso rerum humanarum vanitatem ostendens. *Fulgos.l.7.c.2. ex Am. Marcellino.*

Fridericus Imperator , iis principibus, qui immites & crudeles erga suos fuissent, mortem nimis extimescendam esse,dicebat. Nam quales se, dum vixerunt, aliis præstitere , tales, cum moriuntur, in se iudices inventuros esse. Ostendere autem voluit, iis mortem esse amaram, qui mala anteactæ vitæ conscientia premuntur. *Æne.Sylv.l.2. comment.de reb. gest. Alphonsi.*

Messodanus jam senex,quum ab amico in crastinum vocaretur convivium ; Cur me vocas in crastinum , inquit, qui à multis annis crastinum non habui, sed mortis adventum in singulos dies expectavi : quæ nobis nunquam non insidiatur , donec nos incautos etiam interdum opprimat ? *Guido Bitudic. ex hist. Ecclesi.*

Alphonsus Rex interrogatus , quæ res reges,ac privatos , divites ac pauperes , claros & obscuros , denique omnes prorsus exæquaret ? respondit,cinis. Indicans,post mortem, regis à privato,divitis à paupere, formosi ab informi,personam nequaquam discrepare. Quis enim ex cineribus,aut ossibus humanis,terra erutis differentiam vllam videre potest ? *lib.4.de reb.gest. Alphonsi*

¶ Exempla.

De morte contemnenda.

Chilon,dicere solitus est,ita esse contemnendam mortem, vt nihilo secius curam habeas incolumitatis. Non enim est fortitudinis , sed amentiæ ,semet temere in vitæ discrimen conjicere : sed quoties aut inevitabilis necessitas urget,aut gravis honestaque causa suadet , mortem contemnere , fortis animi est. In morbo non metuenda mors sed interim adhibenda curatio mediocris. In bello sumendus est animus ad mortem paratus , sed interim fortiter pugnandum est pro victoria. *Laert. l.1. c.4.*

Diogenes,Imagine quodam, quod in peregrina terra moriturus esset, dixit : Quid ages,ô stulte ? Undecunque eadem est via ad sepulchrum. *Ant. in Meliss. par.1. serm 58.*

Socrates decrepitam agens vitam,in morbum cum incidisset, & quidam interrogaret,quomodo sese haberet?Rectè,inquit,vtroque modo. Nam si fuero superstes, plures æmulatores habebo. Sin vita excessero, plures laudatores. *Ælianus lib 2.de var. historiis.*

Idem,audiens se morte mulctatum:Magna me spes,inquit, tenet, Iudices,bene mihi evenire, quod mittar ad mortem. Sed tempus est, jam hinc abire me,vt moriar,vos,vt vitam agatis. *Cic.lib.1.Tusc.quæst.*

Idem,ad suos judices conversus,mortem inquit , meminere aliud nihil est,quàm falsò putare se esse sapientem. Qui enim mortem metuit,videtur ignorare quid sit,&c. *Plato in Apologia.*

Idem, Carceris ministrum porrigentem in poculo cicutam interrogavit,quomodo sumendum esset hoc pharmacum,quod ejus artis esset peritus?alludens ad ægrotos,qui à medicis discunt,quando & quomodo oporteat sumere,quod ab illis temperatum est : cumque puer respondisset,semel totum hauriendum,si posset, deinde rantisper inambulãdum, donec sentiret gravedinem in cruribus, post in lecto decumbendum supino corpore,ibi pharmacum effecturum quod solet. Socrates rogavit,liceretne inde aliquid libare (quod in conviviis mos sit effusa vini potiuncula,omninatim alicui Deo libare) minister respondit,se tantum modum scisse , quantum opus esset,hoc sermone innuens, nihil esse, quod effunderetur. Tum Socrates, Sed & fas est, & oportet orare Deos , vt felix faustaque sit hæc mea migratio. *Erasm.lib.3.apoph.*

Plato. Medicus Platoni consilium dabat, vt relicta Academia, loco pestilenti,alimo, in Lyceum scholam se transferret : nequaquam autem ille obtemperavit,dicens,se producendæ vitæ causa,ne in Atho quidem summitatem transmigrare velle. *Ælianus lib.9.de var. histor.*

Aristoteles dicere solebat, ea, quæ longissimo tractu à nobis absunt, nemo metuit. Nam quum moriturum sese nemo ignoret, mortem tamen quam prope esse non suspicamur, minimè expaviscimus. *Stob.*

Zaleucus procœmio legum suarum Locrensibus latarum scitu digna hæc apposuit.Morituros omnes,iniuriarum,quas commiserunt, memores pœnitentia invadit , & vehementer cupiditas , qua vellent exactam sibi vitam omnem fuisse iustam. Quamobrem singulos oportet semper in singulis actionibus illud tempus adeo suis cogitationibus familiare facere , ac si præsens esset. Ita enim maximè honesti iustique cura vrgebit, *Stob. serm.42.*

Idem dicebat sepænumero , è vita migrare esse optimum, veluti è convivio,non sitibundum ne temulentum. *Stob.*

Aristides Philosophus interrogatus , quatenus deceat hominem vivere ? Tantisper,ait,dum deprehendat emori præstare, quàm in tot calamitatibus vivere. *Stob.*

Aristides Locrensis , morsus à mustela Tarresia, jam moriens dixisse fertur,multo sibi jucundiorem mortem futuram fuisse,si vel ex leonis, vel ex pardalis morsu obtigisset (quandoquidem necesse fuerit aliquando mortis occasionem existere) quam ab ejusmodi contempta bestiola. Vnde apparet,eum acerbius ignominiam morsus,quam ipsam mortem tulisse. *Ælian.lib.14.de var.histor.*

Epictetus dicere solebat , magis necessarium esse animæ quam corpori mederi , & præstare mori , quam male vivere, *Anton.in Meliss. part.1. serm.58.*

Æschines. Mortem nequaquam terribilem , sed violentam affectionem circa mortem horrendam esse dicebat. *Stob.serm.117.*

Idem,Gloriosè mori summam felicitatem esse dicebat,quum omnibus ex æquo sit fatalis. *Stob. serm.eod.*

Gorgias rogatus,an libenter obiret ? Minimè , inquit, sed ex hoc domicilio putrescente libenter abeo. *Brus.Stob. serm.117.*

Theodoretus Philosophus,Lesimacho tyranno minitante ei necem,non deprecatus est,sed mortem contemnens, ignorabam, inquit, te non regis,sed cicutæ vim habere. *Stob. serm.2.*

Demosthenes , dum pro Athenensibus & libertate verba faceret & Philippus diceret.Num times, ne caput abs te auferri præcipiam?Non, inquit,nam etsi ipsum loco moveris,patria immortalitate donabit. *Stob.*

Cerisçus admodum senex, quum difficili admodum morbo liberatus esset:Apage,inquit,quam molestè reversus sum, tam aliquantulum vitæ progressus,quam ingredi omnino necesse est. *Maxim.serm.4.*

Agis interrogatus, quo pacto quis libertatem suam tueri possit ? Si mortem,inquit, contempserit. Hic metus, qui cadere dicitur in constantem virum , multos deterret à pulcherrimis facinoribus : hoc qui caret , potest vbique,quod rectum est,sequi, nec est, quod timeat improbos : qui vt extrema moliantur,nihil aliud possunt quam occidere. *Plut. in Lacon.*

Idem,per insidias captus,ac præter meritum ab Ephoris condemnatus,quum ad laqueum duceretur , conspiceretque quendam ex lictoribus flentem,ob indignitatem rei,cuius cogebatur esse minister : Desine, inquit, ô homo ! vicem meam flere : Nam sic moriens præter ius & æquum, melior feliciorque sum his, qui me occidunt. Hæc loquutus, vltro collum laqueo induit. Quo nemo Stoicorum docuit quid fortius , hoc ille iuvenis non verbis , sed re præstitit , felicitatem omnem solo honesto metiens : eosque iudicans infeliciores , qui faciunt iniuriam, quam qui patiuntur. *Plutarch.*

Hippodamus.Quo tempore Ahis adversus Archidamum aciem instructam habebat,simul cum Agide iussus ire Spartam, curaturus illic ea, quibus erat opus : Annon inquit, honestius est, vt pro Sparta fortem bonumque virum præstans,mortem opperam ? Ac post sumptis armis, stansque regi ad dexteram , pugnando interiit. Consultum volebant illius senectuti , quæ viribus defecta in bello non itam multum esset habitura momenti , in patria futura nonnulli vsui (excesserat enim annum octogesimum) at ipse sibi non indulsit. *Plut. in Lacon.*

Agesilaus percontanti cuidam,qua ratione sibi pararet eximiam gloriam?Si mortem, inquit,contempseris. Nihil enim in bello præclarè rei geret , cuius animum mortis metus occupavit. Idem affectus in omni vita mortalium à pulcherrimis facinoribus revocare solet. *Ibid.*

Theramenes, postquam Ephori capitis sententiam in ipsum pronuntiassent , abiit ridens, rogantibus , qui aderant , an etiam contemneret Spartanorum leges?Nequaquam,inquit:quin gaudeo potius, quod hæc mihi mulcta soluenda est,cum eam nec induxerim cuipiam, nec à quopiam mutuo acceperim. Vir innocens non accusavit patriæ suæ leges, sed hoc felicitatis esse judicabat,quod mori juberetur,qui neminem ad mortem adegisset,nec cuiquam deberet vitam , nisi sibi. Facerè mortis pœnam vocavit mulctam,rem atrocem molliori vocabulo signans. Iure autem cogitur soluere pecuniam,qui eam vel extorsit ab alio,vel mutuo sumpsit. *Plut. in Lacon.& Cic.quæst.Tusc. lib.1.*

Pythagoras , in ædibus Milonis cum familiaribus suis assidens, accidit, vt ædes ex invidia succenderentur à quodam, qui in eum cœtum receptus non fuerat. Alij dicunt ab ipsis Crotoniatis id esse factum, metu tyrannidis. Pythagoras egressus,cum ad agrum fabis plenum perveniisset,restitit,ac dixit : Capi præstat quam calcare:interfici quam loqui. Et sic à persequentibus jugulatus est. *Suidas.*

Callicratidas ante conflictum peracto sacrificio,quum aruspex nuntiaret ex incensis exercitui quidem portendi victoriam, sed Imperatori mortem, nihil expavefactus:Haud penes vnum(inquit)sunt res Spartæ, me siquidem mortuo,nihilo deterius habitura est patria : sed ii cessero hostibus,aliquid decedet patriæ , pro qua lubens moriar. Itaque quum Cleandrum pro se ducem designasset, navalem pugnam aggressus est, ac pugnando interiit. *Plut. in Lacon. apoph.*

Idem,Percontanti quam ob causam fortes viri gloriosam mortem ingloriæ vitæ anteponant?Quoniam,inquit,alterũ naturæ proprium,alterum peculiariter suum esse ducunt.Nã naturæ beneficio viuunt & ignavissimi:at honestè mori nõ cõtingit nisi virtute prædius. *Plut.in Lacon.*

Leoni

Leonidam quum Ephori percontarentur, quid præterea rei facere ſtatuiſſet? Nihil aliud, inquit, quàm verbo tenus impeditus barbarorum tranſitum, ſed revera pro Græcis moriturus. Egregium imperterriti ductoris documentum in cauſa honeſta piaque, nec certam mortem horreſcere. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Quidam Lacon ſagitta percuſſus, quum animam ageret, dicebat: Non me movet, quod morior, ſed partim, quod ab imbecilli ſagittario, ac mulierculæ ſimili, partim quod nullo facinore edito morior. Victis ſolet eſſe ſolatio virtute præſtantis viri dextra cadere. Lacedæmonij vero, quoniam enſibus pugnare ſolebant communis, non putabant eſſe virtutis, procul miſſa ſagitta quempiam interficere: quod idem poſſunt & fœminæ. Tum inquiore animo decedunt vita, qui recte factorum poſt ſe reliquunt memoriam. *Plut. in Laccn.*

Spartanus inſidiis circumſeptus ab Iphicrate Athenienſium duce, quum illius milites rogarent, quid in eo rerum ſtatu eſſet faciendum? Quid aliud, inquit, niſi vt vos ſervemini, ego pugnando moriar? Talis erat animus Catonis Vticenſis, qui cæteris ſuaſit, vt ſuæ ſaluti conſulerent, ipſa ſpontanea morte turpem effugit ſervitutem. *Plut. in Lacon.*

Damindas. Quum Philippus irrupſiſſet in Peloponenſum, & quidam ita loqueretur, periculum eſt, ne acerba patiantur Lacedæmonij, niſi Philippo reconcilientur: O ſemiviri! inquit, quid nobis poterit acerbi accidere, qui mortem contemnimus? *Plut. in Lacon. apoph.*

Chabrias, proditionis accuſatus eſt vnà cum Iphicrate, quum autem ab Iphicrate obiurgaretur, quod quum eſſet in periculo, tamen ad gymnaſium itaret, ſolitaque pranderet hora: Ergo, inquit, ſi quid ſecus de nobis ſtatuerint Athenienſes, te ſqualidum ac famelicum, me vero pranſum ac vnctum occident. *Plut. in Apophthegm.*

Phocion, cùm aliis bonis viris ab Athenienſibus damnatus ad mortem, quum carnifex cicutam apportaret, & bibiſſent omnes, ſoluſque Phocion ſupereſſet, conſumpto ab aliis veneno, carnifex negabat ſe daturum, niſi numerarentur duodecim drachma: tanti enim veniret cicutæ vnciam. Phocion itaque, ne per illius contentionem mora fieret morti, accito ad ſe cuidam ex amicis: Quandoquidem, inquit, Athenis me mori quidem gratis licet, quæſo, dato huic pretium. *Iobi.*

Pelopidas. Poſtquam Epaminondas Pelopidam liberum redaxiſſet, aiebat ſe gratiam habere Alexandro, per quem experimento comperiſſet, ſe non tantum ad bellum, ſed etiam ad mortem bene animatum eſſe. *Plut. in apoph.*

Alexander. Calanus ille Indicus gymnoſophiſta, quum ſibi ipſi manus afferre vellet, ſtruem lignorum ſtruxit, eamque incendens, ſe in ignem, contemnens mortis durum ſupplicium præcipitavit, quod quum Alexander vidiſſet, admiratus hominis audaciam, dixiſſe perhibetur, Calanum potentiores ſe hoſtes debellaſſe, ac viciſſe. Alexander enim cum hominibus pugnans victor evaſit, Calanus vero cum laboribus ac morte. *Ælian lib. 3. de var. hiſtor.*

Corn. Scipio, quum in Africa Pompeij partes ſequutus res parum proſpere geſſiſſet, & Hiſpaniam petens intellexiſſet navim, qua vehebatur ab hoſtibus captam, gladio præcordia ſua tranſverberavit. Deinde Cæſarianis militibus quærentibus, vbi eſt Imperator: Imperator, inquit, bene habet. Suprema vox morientis declaravit animum meliore fortuna dignum. *Appian.*

M. Cato aiebat, plurimum referre, vtrum quis virtutem magni æſtimet, an vitam non magni faciat. Sentiens, non eos ſtatim eſſe fortes, qui quovis modo vitam vel mortem contemnunt. Qui tamen faciunt virtutem, vt hujus gratia vitam alioqui charam negligant. Non temere in vitæ diſcrimen conijcere, aut infelicium eſt, & quos vitæ iam tædet: aut immanium, & belluis ſimilium. *Plut. in Catone.*

Buſſus. Si quid incommodi aut metus in morte eſſe diceretur ab aliis, morientis hoc vitium eſſe dicebat, non mortis. Mors enim nihil incommodi hominibus adfert, ſed ab omnibus incommodis ac fortunæ miſeræ procellis liberat. *Senec. ep. 30.*

C. Marius, Auguſti centurio, quum in bello ab Antonio captus eſſet, interrogatus ab Antonio, quomodo ſecum agi vellet: Occidi me jube, inquit, mori enim malo: quam tuo beneficio vivere. *Appian.*

Piſone à Galba adoptato conſpiratione facta prætorianorum, Otho Imperator ſalutatus eſt. Galbæ ad tumultum ſedandum in lectica delato, milites infenſi occurrentes magis ferũt vulnera. Ille iugulum offerens: Agite dum, inquit, ſi hoc ex Republ. eſt. Cruribus igitur & brachiis fœde laniatis iugulum hauſit, vt crebrior fama eſt. *Plut. in Galba.*

Canius Iulus mori iuſſus, quod Cajum Cæſarem verbis offendiſſet, ad necem vocatus à centurione latrunculis ludebat. Tum numeratis calculis dixit ſodali, viden' poſt mortem meam mentiaris te viciſſe, & ſimul centurioni annuens: Teſtis, inquit, eris, vno me antecedere. Cervicem inde percuſſori præbuit intrepide. *Seneca.*

Hadrianus. Sub mortem his verſibus luſiſſe dicitur Hadrianus Imperator.

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes comeſque corporis,
Qua nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula
Nec vt ſoles dabis iocos?

Dion. Caſſius.

Severianus Adriani iuſſu moriens, eo quod Commodum ſucceſſorem parum prudenter deſignatum ab Imperatore dixiſſet, ignem perlit, & accenſo thure: Vos, inquit, dij, teſtes eſtote, nihil à me morte dignũ eſſe commiſſum. Tantũ hoc precor, ne quum mori velit poſſit. *Dion Nicæus.*

Rubius Flavius quum à Nerone defeciſſet, captivis adductus, & mox ad mortem damnatus, verum quum à lictore admoneretur, vt fortiter cervicem prætenderet: Vtinam, ait, tu tam fortiter ferias. *Senec.*

Ant. Pius quodam die dixit amicis: Quid me fletis, ac non magis de communi morte peſtilentiaque cogitatis? Philoſophia docuerat hominem & mortem contemnere, & res humanas ridere. Parentibus autem abire dixit: Si jam me dimittitis, vale vobis dico, vos præcedens. Facere petiit ab amicis diſcedendi veniam, ac veluti peregre profecturus iuſſit illos valere, ſubmonens interim fore, vt illi præſentem ſequerentur. *Capitolinus.*

M. Antonius. Cleopatra metuens Antonij ſævitiam confugit in monumentum demiſſis cataractis: miſitque qui dicerent, illam ſpontanea morte perijſſe. Id credens Antonius, & ipſe ſibi parans adferre vim dixit, ô Cleopatra, non doleo, quod te caream, nam mox vna futuri ſumus ſed quod ego tantus Imperator fortitudine victus ſum à fœmina. Victum ſe putabat, quod illa prior, ſpontaneæ mortis gloriam occupaſſet. *Plut. in Anton.*

Pertinax Imp. conſpicatus milites prætorianos in ſe irruere: Ne, inquit milites, ſi occiditis, neque ipſi rem magnam facitis, neque mihi ſane grave, hominibus hujus ætatis & gloriæ, cum humanæ vitæ finis aliquis ſit neceſſarius. Non ignoravit Imperator ſemel eſſe moriendum: & ſic non referre, quo mortis genere vltimum vitæ diem claudamus. *Herodian. lib. 2.*

Idem quum intellexiſſet tumultuari quoſdam ob interfectum Commodum Imperatorem, dixiſſe fertur: Si doletis Commodi mortem, nihil profecto novi fuit: quandoquidem homo natus fuerat. *Ibid.*

Mauricius. Quum Phocæ tyranni juſſu Mauricij Imperatoris quinque filij mares ſpectante matre, necarentur invicto animi robore hanc calamitatem pertulit, ſubinde hæc verba repetens. Iuſtus es domine, & iuſta iudicia tua facta ſunt. Intrepide tandem etiam ipſe cervicem præbuit. *Cedren.*

Andronicus Comnenus. Ab Iſaaco Angelo Imperio everſus, atque innumera ab inſana plebe mala perpeſſus, tandem pedibus fune alligatis ſuſpenſus, generoſo animo illata opprobria tolerabat, ac mente integra ad confluentem turbam & ſeditionem conversus, hæc dixit, Domine, miſerere mei: quid calamum contritum infringis? *Nicetas lib. 2.*

Ignatius Magyarvl beſtias damnatus, cum jam ad ſupplicium ducceretur. Non curo, inquit, quo ſupplicij genere moriar. Frumentum autem Dei cum ſim, beſtiarum dentibus comminui atque molj debeo, vt panis fiam mundus Chriſto, qui mihi panis est vitæ. *Euſeb. lib. 3. c. 36.*

Anonimus, quum ſpiritus noſter ei ſupplicaretur, reſpondit illum ioqui blaſphemias. Nam pater meus immortalis eſt. *Socrates lib. 5. c. 24.*

Alphonſus Aragonum & Siciliæ rex quum familiares ipſe amnos ſuos appellabat, vinceret infirmos & ægrotante pro more audiens Gabrielem Surrentinum ſuaviſſimum & ſplendidiſſimum adoleſcentem ægrotare ad mortem, hominem acceſſit, quem cum amoris diro aſpectu abhorrere intellexiſſet: Non eſt, inquit, cur tam opere mortem timeas, quum hæc bene pureque morientibus ſit vita: ad cujus vitæ principium, quæ neque dolorosa, neque mœſta, neque invidia, neque ærumnis vllis ſubjecta eſt, &c. *Anton. Panormit. de rebus geſtis Alphonſ. & Æn. Syl. de dictis ejus.*

Socrates dicere ſolebat, mortem eſſe ſimilem profundo ſomno, aut diutinæ peregrinationi. Somnus profundior adimit omnem ſenſum, & animus, à corpore digreſſus, aliquando in ſuum domicilium rediturus eſt. *Eraſm. lib. 3. apoph.*

Diogenes lethali ſomno experrectus cum eſſet, ac medicus interrogaret quidnam ageret: Recte, inquit, habeo: Nam frater ſua rem amplectitur: alludens ad Homerum, qui *θάνατον* & *ὕπνον* germanos finxit. *Laërt. lib. 6.*

Gorgias jam vicinus morti, viribus deficiens, ſenſim in ſomnum delapſus jacebat. Et ſi quis ipſum ex familiaribus interrogaret quid ageret? reſpondebat: Iam ſomnus incipit me fratri ſuo tradere. *Stob.*

Socrates Critonem orabat, ne præceptorem defunctum deploraret. Maledictum enim non ſolum in hoc ipſo delinquere, ſed etiam animis nonnihil hoc officere. *Xen.*

Polyænus non dolendum eſſe propter mortuos dicebat: quandoquidem melius ſit mori, quam miſere vivere. *Max. ſerm. 35.*

Gyrtias cum Acrotatus nepos in pugna pro patria fere exanimatus eſſet, ploratibus aliis; Tacete, inquit: facto enim oſtendit, cujus ſanguinis eſſet. Alludit autem ad Lacedæmoniorum fortitudinem, qui mortem contemnentes, omnibus vitæ periculis ſeſe obiiciebant. *Plutarchus.*

Eidem cum è Creta nuncius eſſet allatus de morte Acrotati: Cum ad hoſtes, inquit, proficiſceretur, nonne futurum erat, vt aut ipſe moreretur, aut illos occideret? Iucundius autem eſt audire, quod mortuus eſt, vt & ipſo, & civitate, & progenitoribus dignum erat: quam ſi iners & imbellis per omne ævum viveret. Solent aviæ tenerius & impotentius amare nepotes, ſuos, quàm ipſæ matres. Et vbi nunc ſunt, quæ in morte liberorum confugiunt ad laqueum cum Gyrtias nepotem & ſeminecem lugeri vetuerit: nec eundem flendum putarit, quòd fortiter pugnans interfiſſet? *Plut. ibid.*

Anonyma quædam ſepeliebat filium, ad eam cum vilis anicula accediſſet dicens, Heu fortunam, ô mulier! illa ſubiecit, Per Geminos (inquit) bonam equidem arbitror. Si quidem cujus gratia filium peperi, videlicet vt pro Sparta moreretur, id mihi contigit. Fortiſſima mulier, aniculæ deplorationem vertit in gratulationem. *Cic. Tuſc. quæſt. lib. 1. Plut. in Lac. apoph.*

M. Craſſus. Cum Publius Craſſi filius fortiſſime in bello cecidiſſet, hoſtes caput juvenis haſtæ impoſitum geſtantes, Romanis magno cum contemptu oſtenderunt. Quo tam triſti ſpectaculo nil commotus Craſſus pater, qui belli dux erat, ait: Hic meus privatus dolor eſt, mea hæc calamitas: cæterum publica civitatis ſalus & gloria in veſtra incolumitate ſita eſt. *Plut. in Craſſ.*

Seneca. Paulina vxor Senecæ, cum mariti mortem jam imminentem

adeo graviter ferres: Seneca,cave,ait,hanc meam mortem amplius, vt contumeliotam delleas, ne vel te minus amasse, vel gloriæ meæ invidisse videaris. *Ex vita Senecæ.*

Antigonus. Quum renunciatum esset,filium Alcyonæum in acie cecidisse,dimisit, vultu paulisper apud ad se cogitavit mox eripuit in hanc vocem: O Alcionee! serius quam oportuit vitam morte commutasti qui tam audacter in hostes insilieris,neque tuæ salutis,neque meorum monitorum vllam habens rationem. Putavit,non esse defendum, qui sua culpa periisset,sibique calamitatem accersisset. *Ex Plut.*

Galenus Imp. cum patrem Valerium audisset extinctum,vocem laudatissimam sine laude vsurpavit, dicens: Sciebam patrem meum esse mortalem. *Trebel. Pollio.*

Anaxagoras. Cum in exilio agenti nunciata esset mors filiorum: Sciebam, inquit, me genuisse mortales. *Laërt.l.2.cap.3. Cic.l.3.Tusc.q. Ælian. l.3.de Var. hist.*

Chilon. vetabat de mortuis male loqui, quod ignavum videretur eos incessere lingua, qui respondere non possunt: ac turpe esse, cum vmbris ac larvis luctari.Nam id est,quodammodo sepultum refodere. *Laërt.lib.1. cap.4.*

Philostratus Ælianus sophista scripsit in Gymnidem tyrannum. Hunc quum Philostratus Lemnius offendisset legentem, indignabundo & concitato similem, percontantus est, quid argumenti esset præ manibus?Scribo,inquit,Gymnidis accusationem.Laudarem,inquit Philostratus,si viventem accusasses. Id enim erat viro dignum,nam lacerare defunctum cuivis in promptu est. *Erasl.l.1.apoph.c.16.*

Agesilaus,cum Lysandri literas & orationem de novandis rebus, deque mutando Reipublicæ statu,coram exercitu legere vellet, & Lysandrum defunctum esse audiret, noluit defuncti aperire improbitatem militibus: indecorum esse putans, simultatem exercere cum sepulto. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Epaminondas dicere solebat,pulcherrimum esse genus mortis in bello mori: quod hæc mors plerumque cum laude fortitudinis coniuncta sit,modo bellum geratur pro patria: deinde brevis, non diu crucians hominem,aut paulatim exanimefaciens. *Plut. in apoph.*

Idem. Cum graviter & ad mortem vsque in clade cruentissima vulneratus esset, prostratus humi, interrogavit milites, an clypeus suus adhuc salvus esset: vt audivit salvum,rogavit præterea,an hostes devicti essent? cum & hoc audivisset: Nunc finis, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius adium invenit. Nunc Epaminondas nascitur, quia hic moritur. *Valer. Max.*

¶ Similitvdines.

Syracida. Nec magis novit homo tempus mortis suæ, quàm pisces priusquam hamo capiuntur, vel aves priusquã laqueo irretiantur. Sicut enim capiuntur illæ,sic mors de improviso homines illaqueabit. *Cap.9.*

Theocrit. Omnes morimur,& quasi aquæ dilabimur in terram,quæ non revertuntur. *2.Reg.14.*

Esdræ: Quemadmodum prægnans cum parit in nono mense filium suum,appropinquante hora partus eius, ante horas duas vel tres dolores circumeunt ventrem ejus,& prodeunte infante de ventre,hon tardabunt vno puncto: Sic non morabuntur ad prodeundum super terram,et secedunt gemet,& dolores circumtenebunt illud.*4.Esdr.16.*

Chrysostomi: Sicut egredientibus Israëlitis de Ægypto exterminata est Ægyptus: Sic & sancti quum de isto mundo defecerint, casurus est iste mundus. *In c.1. Matth.*

Sicut quum lana intingitur naturalem habens colorem,vt coloretur purpureo, aut alterius coloris accipiat dignitatem: Sic & nos in mortem descendimus corporales,& resurgimus spirituales. *In cap.20. Matth. hom.35.*

Sicut quando æs effunditur,vnde statua confletur,nullam æris perditionem tunc esse dicimus,cum ad meliorem vsum traducatur: Similiter de corpore tuo futurum est,mors ipsa & mortalitas destruitur corruptione carnis,& substantia corporis. *Hom.35. in Matth.*

Omnibus laborantibus dulcis est finis. Viator libenter interrogat vbi sit mansio mercenarius frequenter computat, quando annas completur: agricola semper tempus messis expectat: negotiator die ac nocte thecæ suæ discurit rationem: mulier prægnans semper de decimo mense cogitat: Sic servi Dei libenter de morte sua cogitant.Vbi enim thesaurus eorum, ibi & cor est. Si haberes solidorum quantitatem in arca tua, oculos illuc sæpe haberes: Sic sancti illum locum aspiciunt, vbi repositam habent coronam. *Hom.49. in Matth.*

In hora mortis iucunda bene actæ vitæ memoria, quasi tranquillitas post tempestatem veniens,conturbatam facilè animam consolatur. Sed quoniam sicut insensati vitam agimus, in decedendo ex vita proculdubio aderit. Nam qui vinctus propter sua scelera fuerit,cum soluitur,vt ad iudicium produci queat,tunc maxime tremit,tunc formidat, quando ad tribunal iudicis iam appropinquat,quando ad relationem rationum jam devenit.Idcirco terribiles visiones narrare solet morituri, quarum speciem nullo modo ferentes,& lectulos plerunque ipsos magno iacẽtes impetu concutiunt, & toruis eos qui adsunt aspiciunt oculis: vel quia vi à corpore rescinditur anima, vel quia spirituum speciem ferre non possunt.Si timemus terribiles homines,qui faciemus cum minaces angeli & rescindentes animam à corpore virtute nos invadunt, cum à corpore anima tracta multum incassum deflet? *Hom.64.in Matth.*

Basilij. Sicut in custodias coniectorum quidam plus temporis in pædore & vinculis terenti, nonnulli suæ miseriæ celeriorem inveniunt liberationem: Sic & animæ quædam in hac vita diutius retinentur,aliæ minus, secundum cuiusque dignitatis proportionem, sapienter quidem & profunde. *In Iulian. Martyr.*

Quemadmodum in his qui posteaquam ad stadij finem pervenerunt, sese reflectunt, & priusquam in contrarium moveantur, consistunt paulisper, ac requiem aliquam interponunt: Sic in mutatione vitæ videbatur necessarium, vt mors inter priorem & posteriorem vitam intercederet,quæ & præcedentem finiat, & initium det sequuturæ. *De spiritu 5.*

Ioannis scholastici. Quemadmodum panis præ cæteris terræ alimentis sustentationi corporum: Ita saluti animarum supra omnia quæ bene sancteque fiant, cogitatio assidua mortis necessaria. Nam memorans novissima tua, non peccabis.

Olympiodori. Sicut hydria iuxta fontem attrita,aqua non perit, nec evanescit, sed in fontem suum revertitur, rursusque cum quis voluerit aquam,poterit haurire de fonte: Ita & corpus, quod in elementa resoluitur,in fontem suum terram videlicet ipsam redit, paratum iterum in membra componi, quando author ille voluerit, qui ab initio illud plasmavit. *In Eccl. c.12.*

D.Augusti. Sicut torrens pluvialibus aquis colligitur,redundat, perstrepit,currit & currendo decurrit, id est, cursum finit. Sic est omnis iste cursus mortalitatis:nascuntur homines,moriuntur & aliis morientibus, alij nascuntur,succedunt;accedunt, decedunt,nec manebunt. Quid hic tenetur?Quid non decurrit?Quid non quasi,de pluvia collectũ it in abysum?Quomodo enim fluvius repentè collectus de pluvia,de guttis imbrium,it in mare,nec apparet, quia nec apparebat, antequam de pluvia colligeretur.Sic hoc genus humanum de occultis colligitur, & profluit in mortem.Rursus in occultum vergit medium hoc soluit & transit:de hoc Torrente bibit,Christus,hoc est,natus est moriturus. *In Psal.109.*

Eucherij. Velut in alto vndarum fluctus aliis atque aliis supervenientibus, in littoris extrema franguntur: Ita in terminum mortis succiduæ alliduntur ætates. *Ad Valerianum.*

Idiota viri sanctissimi. Sicut omnes stellæ quæ ab Oriente veniunt, quamvis sint magnæ celeritatis & virtutis, tendunt tamen ad occasum, & ibi secundum divertos circulos,aliæ tardius, aliæ ocyus sese à nostris aspectibus abscondunt: Sic etiam homines vniversi ab Oriente, id est, per nativitatem intrant in mundum,quamvis ibi aliquando rutilent & clarescant, necesse est tamen quod tandem ad occasum mortis,alij tardius, alij citius,secundum cursum durationis quam a Deo acceperint, veniant,decidantque,& a mundi aspectibus sese subtrahant & recedant. *In lib. de contemplatione mortis §.1.*

Mors portus est, ad quem in his mundi calamitatibus miseri navigamus omnes: ad quem quò citius pervenerimus, eò celerius liberabimur. *Ibid. §.8.*

Sicut aqua labens in terram, à terra absorbetur,ita quod amplius non videtur: Sic homo in terram per mortem cadens, ita consumitur & destruitur, vt nunquam amplius in hac mortalis sortis conditione inveniatur. *Ibid. §.10.*

Vt omnia flumina intrant mare:Sic quoque in hanc fluctuosam vitam qui veniunt mare, id est, amaritudinem mortis necessario subintrant. Mors enim est omnium pœna,omnium tributum,omnium carcer, omnium domina,omnium receptaculum. *Ibid. §.13.*

Ventus est vita nostra, quia invisibiliter & incessanter, ac sine reditu transit, & comparatur vmbræ quæ semper sequitur corpus. Nec aliud est,vita nostra,quam cursus ad mortem & quamvis homines laborent, vt diu vivant,ac ad terminum vitæ, nihil tamen est vivere, quam ad finem currere. Quare ipsi ambulant quo pervenire volunt, ac currunt voluntarij ad terminum quem refugiunt. *Ibid. § 14.*

Platonis. Qui mortuis maledicunt,similes videntur catellis, qui lapides iactos mordent, ipsos autem qui læserunt non attingunt. *Aristot. in Rhetoricis ait Platonem huius similitudinis authorem esse.*

Æneas Platonici. Socrates sensibilia cuncta contemnens & animæ ad corpus communionem perhorrescens,vinctum,ac veluti in corpore sepultam animam quærit,vehementer que probat atque admiratur arcanum illud & vetus eulogium, quo dicitur: In carcere quodam postquam venimus, fuimus. *In Theophrast.*

Diogenis. Curæ tibi sit ex hac vita migratio. Curæ autem erit si te mori meditaberis:hoc est,si adhuc vivente anima a corpore separaveris. Hoc enim mihi videtur Socrates appellare: siquidem meditatio res difficillima est. Philosophare, & considera, quid tibi & natura & lege magis est considerandum. In hoc duntaxat anima à corpore separatur; in reliquis rebus minimè,sed cum videt,audit,olfacit,gustat,adest corpus,quasi ex eodem capite vtrunque pendet.Cum igitur mortem non medio aut molestior vitæ finis expectandus nobis est.Anima namque quasi delicijs quibusdam amicis,mœrore afficitur, & summa cum molestia vita cedit. *In epist. ad Monimum.*

Plutarchi. Quemadmodum mutuata pecunia æquo animo reddenda est: Sic vitæ munus,quod mutuo accipimus à diis, citra querimoniam est reponendum. *In Moral.*

Vt nemo miratur liquefactum, quod potuit liquescere, factum quod erat factile,exustum quod exustibile; Ita mirandum non est mortuum esse,qui erat mortalis. *In Moral.*

Accensam lucernam nemo molestè fert,extinctam dolent homines: Ita nasci iucundum,mori inamabile. *In Moral.*

Lactantij. Sicut vita ipsa bonum est,si cum virtute vivitur: malum,si cum scelere: Ita & mors ex præteritis vitæ actibus ponderanda est. *De falsa sapientia, l.3. c.19.*

Ioannis Damasceni Philosophi. Nota sunt mortis præludia. Nihil iucundi, nihil læti occurrit eis quos homicida mors persequitur. Nihil terribilius morte,nihil crudelius: nimirum quæ ad respiciendas hominum cæcas,ad audiendas preces surda: ad omnes mortales, citra vllius exceptionem, perimendos immisericors,atrox,effrons,inhiana, neque bonorum, neque malorum habens rationem: ad quam minimè bonos non raro,& virtute præditos prius accipiẽs,quã scelleratos & malos.Præterea quamvis accidere nequeat sine summo cruciatu mors,hoc est corporis & animi separatio:

tamen

tamen ipſa ratio dictat, iuniores difficilius oppetere, quam natu grandiores: quandoquidem illi ceu cruda & immitia poma velluntur ex vitæ arbore: hi tanquam ſole cocta, atque iam caduca ſponte ſua decidunt. *In Tiliamo, vel de ſcientia bene moriendi.*

Haud inſcitè veteres poëtæ. Mortis fratrem Soporem dixere: hoc innuentes mortem ſomno eſſe perſimilem. Hinc eſt illud Sinopæ Cynici. Is enim quum eſſet vicinus morti, quæ Græcis mas eſt, & præter ſolitum ſumno premeretur, & medicus ipſum ſubinde expergefaceret ac dehortaretur: Ne mireris, inquit, frater fratrem antevertit. Et ſic quidē ille luſit in re vtique non ludicra, nullis gemitibus, nullis lamentis & vociferationibus editis in morte, quales tu edis in aliena. Sed neque ineptè ille, aut inſcite. Etenim ſi rem exactiore penſites iudicio, nihil aliud eſt mors corporum noſtrorum, quā ſomnus diuturnior ſolito, neque tamen diutiùs, quam ad nouiſſimum Chriſti adventum duraturus. Hoc nomine ſacræ literæ, quos alij vulgari more mori, & mortuos, ipſæ dormiturire, ac dormientes dicere ſolent. Cuius rei non ignarus, bono eſſe debes animo. Cubitū eo, non occubitū. Non interit, qui redivius aliquando reſurgit. Chriſtus author eſt nobis bene ſperandi: exemplo ſuo docens, vt quemadmodam ipſe corporis mortem paſſus reſurrexit, ita & nos reſurrectionis futuræ ſpem certam habeamus. *Idem, eod. lib.*

Ciceronis Vt cygni præuidentes quid in morte boni ſit, cum cantu & voluptate moriuntur: Sic omnibus, & bonis, & doctis, eſt faciendum. *lib. 1. Tuſc. quæſt.*

Adoleſcentes ſic mori videntur, vt cum aquæ multitudine vis flammæ opprimitur. Et quaſi poma ex arboribus ſi cruda ſint, vi avelluntur: ſi matura & cocta decidunt: Sic vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas. *In Catone maiore.*

Seneca Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quicquid ante defluxit: Sic vltima hora qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. *lib. 2. epiſt. 22*

Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus: Ita mortem vtique qua ſum exiturus è vita meliorem. *l. 2. epiſt. 71.*

Vt qui ſe meminerunt inquilinos eſſe, & in conducto habitare, & modeſtius ſe gerunt, & minus grauatim exeunt. Ita qui intelligunt domicilium corporis ad breve tempus à natura commodatum eſſe, & viuunt temperantius, & libentius moriuntur. *Apud Eraſ.*

Supra modum deditus vino, facem quoque exſorbet: Sic admodum vitæ auidus, qui in extrema quidem ſenecta vult mori. *Apud Eraſ.*

Vt felicior eſt, quem ventus acrior cito in portum pertulit, quam quē venti leues, & longa trāquillitas lentiſſimo tædio delaſſarunt: Ita fortunatior, quem feſtinata mors ſtatim his vitæ malis eximit. *Apud Eraſ.*

Franciſci Philolphi. Quid per immortalem Deum tantopere movere nos debet? Num volumus cum natura pugnare? Quæ tanta dementia nobis eſt? quæ deliratio? quæ tanta demum inſania? An illud quod Græcorum ſapientiſſimus apud Homerum Vlyſſes loquitur, nunquam audimus?

Nil homine infirmius tellus animalia nutrit
Inter cuncta magis.

An qui mortales nati ſumus, perinde atque Dei ſimiles, quin potius ſupra Deum? Nam Deus ipſe mori etiam voluit: veluti cum Deo ipſo qui immortales futuri ſumus, contendere audemus? An ignoramus non in hoc terreno cœno, ſed in cœleſti illa & triūphali gloria, immortalitatem parari nobis? Homo enim (vt inquit Plato) non terrea, neque immobilis planta eſt, ſed cœli: cuius caput (in quo mentem, & rationem, & intellectum poſuit, & ex quo reliquum corpus verſum ad terram prodeat, veluti radix ſit) erectum ad cœlum. Quid præterea hæc vita, quæ tot tempeſtatibus, tot naufragiis, tot incendiis, tot ruinis obnoxia, ærumnoſa planè mors eſt, adeò delectare nos debet, vt eum eius ergaſtulis & vinculis noſtrum aliqui liberantur, flere, lamentari, lugere non deſinamus? *In Oratione funebri pro Stephano Friderico Toleſchino.*

Folengij Quemadmodum vmbra corpus; Ita mala huius mundi mortem comitantur *In Pſal. 88.*

Thriveri. Nemo eſt qui non gaudeat, vbi longa emenſus mari pericula terræ appulerit, quid ergo imminente morte pertimeſcimus? nam tempeſtates huius mundi magis periculoſæ ipſa morte. *In apoph 109.*

Lipſij. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam adnata eſt, ligno exedens caries aut teredo: ſic animalibus, oppidis, internæ & ſuæ cauſſæ pereuncti. *Ex l. 1. de Conſt. c. 15.*

Vt flumina ad mare feruntur perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per cladium canalem labuntur ad ſuam metam. *Ibid.*

Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua robur, ſenecta, mors: ſic oppidis, Reſpub. & regnis. *Ibid. c. 16.*

Vt in navi ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere aut tranſtra, ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius curſum: ſic in fatali hac naví, qua omnes vehimur, currant licet voluntates noſtræ & tranſcurrant, non via eam eiicient aut ſiſtent. *Ibid. c. 20.*

Vt in pyro aut pomo arbore, cùm vndique fructu ſuo onuſta eſt, alia confertim & impetu, alia ſeorſum & ſingula, ſed tamen aſſidue cadunt: ſic in noſtro hoc genere, & denſi aut ſinguli morimur, proprio vel communi aliquo fato. *Ex Cent. 3. ad Belg. ep. 5.* M.

Vt folia cadunt & naſcuntur, ſic homines; nec fruſtra cum iis comparavit maximus poëtarum. *Idem epiſt. 7.*

Vt ſpinas aut tribulos etſi adhærentes aut amplectentes, dimovemus, ad poma aut vuas vltro manus porrigimus: ſic in mortis caſu, quo l juvare aut allevare poteſt apprehendimus, pungentia illa & noxia, etſi offerunt ſe, depellamus. *Ex Cent. 1. ep. 19.*

Vt in agris fructum ſubruta calamitas: ſic Mors ſuprimit ſperatam multorum ingeniorum ſegetem. *Ex libro Sin. lect.*

Vt ligmum vrinatum eſt, arida ſecari: ſic hominem mori. *Ex electu lib. 12. cap. 6.*

Sicut quos magiſtratus in carcerem aut cuſtodiam dedit, niſi eius venia non exeunt: ſi faciunt, pœnam ſibi adaugent: ita ſi quis velut furtiva diſceſſione è vita abit, non vitat miſeriam, ſed cumulat. *Ex Manud. ad Stoic. Philoſ. l. 3. Diſp. 23.*

Revera vt ij qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vita nos ſiſtit ille velut commentarienſis. *Amor. vitæ.*

Pellendus eſt, & vt poſſit, ſæpe cogitandum, quod ſemel faciendum. *Ex Phyſ. Stoic. l. 2. Diſſert. 1.*

Sicut qui in navi ſunt, dormientes ac vigilantes vehuntur, cum ſenſu, ſine ſenſu: ſic nos eò (ad mortem) prōvehimur, & aliquando abripimur aut mergimur, velut tempeſtate. *Ex Cent. 4. Miſcell. poſt epiſt. 70.*

Vt artifex peritus, ſi citharam pulſat fidibus ſolutam aut diſſonam, artem quidem tenet, non exercet: ſi mihi ſit qui ſcio quæ non exſero, & animum attollentem ſe corpus deſerit aut humo affigit. *Ibid. ep. 96.*

Qui periti cœleſtium ſunt, in Solis aut Lunæ deliquio non ſtupent aut timent, ſciunt enim mox redituram vtrique ſideri ſuam claritatem: ſimile nobis Chriſtianis ſit, qui gnari divinarum promiſſionum, non mortem hanc habemus, ſed tranſitum ad vitam. *Ex Cent. Miſcell. epiſt. 93.*

Videſne in agris vt fruges ſatæ in herbam, in culmum, in ariſtam ſurgunt, matureſcunt & metuntur? ſic in nobis. Venimus in vitam quidam in herba, alij in culmine pereunt, plerique in maturitate aliqua metuntur. *Ibid.*

Nauta in tempeſtate, & cùm mors ante oculos, omnia tamen facit, & fracto etiam velo aut malo navigat: idem nos faciamus, & Deo eventum, & nos permittamus. *Ex Cent. 4. epiſt. 99.*

Quis æs aut metallum perire dixerit cum liqueſcit, ſtatua ex eo funditur? non perit, ſed honeſtatur: & idem in nobis, qui ex informibus & infirmis in ſplendidam illam imaginem Dei tranſimus. *Ex Cent. 4. Miſcell. epiſt. 71.*

Quid enim diu aut immodicè lugeamus, quod non poſſe, ſed debere evenire, præſcivimus? Mortales ſumus: neque amnis aut perennis aliquis fons, ſed torrens, quī impetu currit, & decurrit. *Ibid.*

Nati ſumus; ſpes & vota diſponimus, in vxorem in opes, in honores: & dum ſcæna inſtruitur, ecce Mors ſupervenit, & obliquo oculo ridet & interrumpit. *Ibid.*

¶ Adagia.

Vno die conſeneſcere. οἱ πολιόντες ἐν ἡμάτι γηρᾴσκειν. *Theocr.*

Verum quos amor angit in vna luce ſeneſcunt.

Quadrabit in eos, qui amore, odio, invidia ſimilive affectu laborantes aut graviores aliqua animi cura preſſi, ante tempus evaneſcant.

Ephemeri vita ἐφημέρου ζωή.

In eos qui ſtatim moriuntur aut pereunt.

Erigini cani, ſive, Erigini canities, ἠριγένεια πολιή.

De canitie quoque dicitur propterea, ſed feſtivius iactabitur per ironiam in ſenes iam canos, qui tamen iuvenes etiam dum haberi velint.

Stupa Seniculus στοπὶς ὁ γερόντιον.

Dicitur de ſene viribus effœto.

Mala ſenium accelerant. αἰψα γὰρ ἰνκακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι. *Hom. Odyſſ.*

Quippe pente homines curiſquere maliſque ſeneſcunt.

In eos quadrabit, qui multis laboribus atque malis exerciti, ante diem ſeneſcunt.

¶ Exempla Biblica.

Mortis vindicatæ: Mors Aſaël. 2. Samuël. 2. 27. mors Abner. 1. Reg. 2. 34. mors Naboth, 22. 38. mors Ioas. 2. Reg. 14. 5. 2. Paral. 25. 3. Mortis violentæ ſpecies diverſæ. Aquis ſubmerſorum. Antiquior mundus, Gen. 7. 21. Matt. 24. 37. Luc. 17. 27. 2. Petr. 2. 5. Pharao cum exercitu, Exod. 14. 28. Interfectorum ab animantibus. Leonibus Propheta inobediens, 1. Reg. 13. 24. Socius Prophetæ, 20. 36. Viri de Babylone, 2. Reg. 17. 25. Serpentibus. Iſraëlitæ, Num. 21. 6. Sap. 16. 10. Cor. 1. 10. 9. Vermibus: Antiochus, 2. Mac. 9. 9. Herodes Agrippa, Actor. 12. 23. Vrſis, Quadraginta duo pueri, 2. Reg. 2. 24. Dolo ac proditione occiſorum: Sichemitæ, Gen. 34. 25. Abner, 1. Sam. 3. 27. Iſboſeth, 4. 6. Amaſia, 20. 10. Ela, 1. Reg. 6. 10. Sēnacherib. 2, Reg. 19. 37. 1. Paral. 32. 21. Eſa. 37. 38. Amnon. 2. Reg. 21. 32. 2. Paral. 24. Ioas, 24. 25. Godolias, Ier. 41. 3. interemptorum: Azotij, 1. Sam. 5. 6. Igne conſumptorum, Sodomitæ: Gen. 19, v. 24. 25. Nadab. & Abihu Levit. 10. 2. murmurans populus, Num. 11. 1. mille hominum. Iud. 9. 45. &c. Mulier Samſonis, 15. 6. Zambri, 1. Reg. 16. 18. quinquagenarij duo, 2. Reg. verſ. 10. 12. filius Achaz, 16. 3. 2. Paral. 28. 3. Filij Iſraël, 2. Reg. 17. 17. filius Manaſſis, 21. 6. Ierem. 29. 22. filij de Sepharaim, 17, 31 Lapidibus obrutorum: Blaſphemator, Levit 24. 33. colligens ligna in Sabbato Num. 15. 35. Achan tollens de anathemate, Ioſu. 7. 25. Aduram, qui erat ſuper tributa Regis, 1. Reg. 12. 18. 2. Paral. 10. 18. Naboth, 1. Reg. 21. 13. 2. Paral, 24. 21. Divus Stephanus Protomartyr, Act. 7. 58. Multitudine populi oppreſſorum: Dux incredulus, 2. Reg. 7. 17.

A mulieribus interfectorum: Siſara, Iudic. 4. 21. Abimelech. 9. 53. Holofernes, Iudith, 13. 8. Muri aut alicuius alius ædificij caſu oppreſſorum: Samſon, & princeps Philiſtiim, Iudic. 16. 30. Civium Aphec. vrbis viginti ſeptem millia, 1. Reg. 20. 30. Filij Iob, Iob, 1. 19. à turri Siloë interfecti, Luc. 13. 3. Peſte extinctorum. Iſraëlitæ, 2. Samuël, 24. 25. Præcipitatiorum, Eli, 1. Sam. 4. 18. Iezabel, 2. Reg. 9. 33. decem millia virorum, 2. Paralip. 25. 12. Spinis & tribulis confractorum: Viri Sochoth, Iudicum, 8. 16. Suffocatorum: Meretricis filius, 1. Reg. 13. 19. Benadab, 2. Reg. 8. 15. Suſpenſorum. Piſtor Pharaonis, Geneſ. 41. 13. Principes populi, Num. 25. 4. Rex Hai, Ioſ. 29. quinque Reges, 10. 25. Baana & Rechab. 2. Sam. 4. 12. Achitophel, 17. 23 Aman, Eſther. 7. 10. decem filij Aman, 9. 14. Principes Thren. 5. 12. duo latrones, Mat. 27. 38. Iudas proditor v. 5. A. 1. 18. à terra abſorptorum: Core. Dathan, &c. Numer. 16. v. 32. 33. eut. 11. 6. Pſal. 106. 8. Vim ſibi inferentium: Abimelech, Iudic. 9. 54. Samſom, 16 29. Saul, 1. Sam. 31. 4. Achitophel, 2. Sam. 17. 23. Zambri, 1. Regum, 16. 18. Ptolomæus. 2: Macch. 10. 13. Razias, 14. 41. Iudas proditor, Matth. 27. 5. Actor. 1. 18.

Vi[ ]ultra diuinitus extinctorum: Her & Onan, Gen.38. versic.7. 18. Ægyptii, Exod.12 29.Israëlitæ.Num.11. 33. Exploratores, qui terræ detraxerant,14.37.Bethsamitæ,1.Sam.6. 19. Oza,2. Sam.6. 7 Ananias & Saphira,Act.5.v.10. Violento partu exanimatorum: Rachël, Gen.35. 18. Vxor Phinees.1.Sam.4. 9.

Mortis pretiosæ iustorum *Exempla*: Abel,Gen.4.8.Hebr.11.4 Henoch, Genes.5.24. Abraham,25 8. Isaac,35.29. Iacob.49.33.Iosephi 50.26.Aaron, Numer.20 28.Moses,Deut.34 5.Samuël,1.Sam.25.1.David. 1.Reg.2.10. 1. Paral.29 28.Elias,2.Reg.2.11 Zacharias,2.Paral.24.21.Matth.23.35.Tobias senior & iunior,Tob.14.13.Iob.42.17.Machabæus, 1.Macch.2. 70. Iudas Machabæus,9 18.2.Machab.6.31. septem fratres & Mater,7.1. &c. Ioannes Baptista propter veritatem decolatus,Marc.6.28. Lazarus, Luc.16. 22.Latro à dextris Christi pendens,23.43.Stephanus,Actor.7.60.

Mortis horrendæ malorum *Exempla*: Cain, vulgo à Lamecho occisus, Genes.4.vers.23.24. quinque civitates, Sodoma, Gomorrha, &c. 10.24.Sichem.34 25.Pharao cum exercitu, Exod.14.28.Nadab, &c.Levit.10.2.Numer 3.4.& 26.61.1.Paral.42.2. Blasphemus, Levit.24.23. Core, Dathan,Abiron,cum suis complicibus, Numer.16. 32. Adonibesec, Iudic.1.6.Sisara,4.21.Eli,1. Sam.4.18. Goliath.17.50. Saül.31. 4. Amalechitæ filius,2.Sam.1.16.Amnon.13.vers.28.23. Achitophel,17.23. Absalon,18. 14. Seba,20.22. Ioab.1.Reg.2.34.Achab,22.24. Dux incredulus,7.17.Benadad. 8.10. thalia,11.17. Sedechias,25.6. Holofernes, Iudith.13.10. Baltasarus Rex Chaldæus.Dan.5.31.Danielis accusatores,6.24.Alcimus,1.Mach.9.55. Andronicus,2. Macch.4.38. Antiochus,9.9. Menetaüs,13.4. Dives cuius agri exuberabant,Luc.12,20. Dives epulo,6.22.

Mori inter lum quam vivere beatius *Exempla*: Iosias,2. Reg.22. 20. 2.Paral.34 28.Israëlitæ,Oseæ,10.8. Iudæi, Luc.23,30. mori Paulo lucrum, Philipp.1.21.mori pro liberari, Colos.2.v.26.

¶ Profana Exempla.

Laudare defunctos vetus est consuetudo, cœpitque *apud Gracos* jam inde à Pericle,qui teste Thucydide,primus defunctos in bello Peloponnesiaco pro concione laudavit. Apud Romanos vero *Valerius Publicola* primus collegam suum Brutum *vt est apud Livium* commendavit. *Volaterranus lib.31. Philologiæ, hæc & alia de ritibus antiquis mortuorum sepeliendorum.*

Tullus Hostilius fulmine ictus cum tota domo conflagravit. Singularem fati sortem,qua accidit, vt columen verbis in ipsa vrbe rapta, ne supremo quidem funeris honore à civibus decorari posset, cœlesti flamma in eadem conditione redactum, ëbsdem penates, & regiam & rogum,sepulchrum haberet.

Duarum mulierum nunciata clade, ad lacum Thrasymenum accepta, altera mater sospiti filio ad portam obvia facta, in ejus complexu expiravit: altera, cum falso mortis filij nuntio mœsta domi sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est.

Drusus Pompeius, Claudij Cæsaris filius, cum puer ludens, iactum in sublime pyrum ore excepisset,idque alte in guttur descendisset, anima præclusa mortem obiit.

Fabius prætor, hausto in lacte pilo, præcluso spiritu animam egit: adeo re tenui hominis mors persæpe constat.

Sylla dictator morbo pediculari dies suos finivit.

Tarquinius Priscus, cum ad mensam sederet, os piscis ita transversum est gutture,vt nocte illa miserabiliter expirarit.

Æschylus in Sicilia mœnibus vrbis egressus, aprico in loco resedit: super quem aquila testudinem ferens elusa splendore capitis; perinde ac lapidem illisit,vt fractæ testudinis carne vesceretur: eoque interemptus est fortioris Tragœdiæ origo.

Sophocles vltimæ jam senectutis, cum in certamen tragœdiam iam dimisisset, ancipiti sententiarum eventu diu sollicitus,aliquando tamen vna sententia victor causam mortis gaudium habuit.

Anacreonta dum passæ vuæ succo tenues, & exiles virium reliquias foveret,vnius grani pertinacior in aridis faucibus humor absumpsit.

¶ Hieroglyphica.

In divinis litteris *framea*, vt & alia telorum genera, *mortis* hieroglyphicum habetur. Ita Theologi ex Psalmi 22. loco: Erue à framea Deus animam meam. *Pier. Val. l.42.*

Apud Scythas (qui multa quoque Ægyptiorum more confinxerunt, à quibus etiam instituti sunt: vt quibusdam veterum placet) *gladius* erat *mortis* symbolum. *Idem l.42.*

Colus quoque atque *pensa* tantum,staminibus abruptis *mortis* habere significationem tradunt,ex fabula Parcarum, quarum munus est, suum vnicuique rei finem præscribere. *Idem Pier.Val. l.48.*

Pinus arbor,*mortis* quoque hieroglyphicum est,de qua observatum, arborem illam excisam semel,nunquam supullulascere. *Idem l 52.*

Cupressus etiam arbor in ostentis *mortis* indicium fuit: vnde mortis esse hieroglyphicum nonnulli affirmant. *Vide Pier. Val.l.52.*

¶ Emblema.

In mortem præproperam.

Emblema CLVI. And. Alciati.

Qui teneras forma allexit, torsitque puellas,
Pulchrior & tota nobilis vrbe puer,
Occidit ante diem, nulli mage flendus, Arcesi,
Quam tibi cui casto iunctus amore fuit.
Ergo illi tumulum tanti monumenta doloris
Astruis, & querulis vocibus astra feris.
Me sine abis, dilecte? neque amplius ibimus vna?
Nec mecum in studiis otia grata teres?
Sed te terra teget sed fati Gorgonis ora,
Delphinesque tui signa dolenda dabunt.

Vel post mortem formidosi.

Emblema CLXX.

Cætera mi essent cornuque fidesque ovillum,
si tua ieiuna lupi ymbuere pelle iubam.
Hæc membrana ovi me fecit, exterruit vt hostem
Exanimis pauor & fecerat exanimem.
Sic olim de vate Lycaas in sympona versus,
Boemos potuit vincere pontifices.

Cum laruis non luctandum.

Emblema CLIII.

Æacidæ moriens percussu cuspidis Hector,
Quid toties hosteis vicerat ante suos:
Comprimere haud potuit vocem, insultantibus illis,
Dum curru & pedibus nectere vincla parant.
Distrahite, licitum est: sic cæsi luce leonis
Convellunt barbam vel timidi lepores.

¶ Fabulæ.

Asinus & Olitor

Serviens apud olitorem asinus,cum perpetuis laboribus fessus pabulum exiguum præberetur, precibus suis Iovem exoravit, vt illo domino liberatus ad alterum perveniret. Ita venundatus, nactus est herum figulum. Quo in servitio,cum & luti & vasorum oneribus gravaretur, minus sibi vivendum putabat, & multo quam prius maioribus precibus, vt liberaretur Iovem fatigabat. Iove igitur volente, tertio venit, addictusque fuit cerdoni. Apud quem quumquæ gererentur, videret: Heu mihi: cum gemitu, inquit, quanto priores servitutes tolerabiles erant! Nam ab hoc intelligo etiam pelli meæ periculum imminere.

Fabula ostendit, tum maxime homines veterem fortunam requirere,cum novam experiri cœperint.

Cygnus.

Cygnus,qui Latinè olor dicitur,edens ad mortem (vt fertur) suavissimum carmen,interrogatus à Ciconia,hæc enim illud fortasse exaudierat: Quæ res illo tempore faceret, vt cantare & gaudere liberet. Huic respondit olor, Spe fieri bona vitæ melioris, & animi quodam præsagio futuræ felicitatis,in quam ex hac vita migrare se intelligeret. Quænam illa esse posset, interrogante sic ulta ave, vt eam absolveret: An tibi illa parva videtur, inquit,quod tum neque quærendi victus, neque insidiarum metu afficiar, neque excruciabor?

Docet fabula,mortem non esse extimescendam, quæ tum ad meliorem bonos vitam quasi transferat,tum à multis miseriis abducat.

Consule Titulum de Vita.

Motus.

¶ Definitio et Etymolog.

Motvs,Græcè κίνησις ὁρισθεῖσα, & κινέω, moveor dicitur. Est autem motus actus entis in potentia, *secund. Arist. lib.3. Phys.* Item motus motio etiam dicitur: Hinc terræ motus, cujus causa sunt venti in cavernis terræ inclusi.

Motiva vis sensitiva duplex est, scilicet Naturalis animalis, Vis motiva naturalis est, quæ non movet per apprehensionem, nec est subjecta imperio rationis. Et talis est virtus vitalis & pulsativa, quæ movet arterias,& cor secundum dilatationem & constrictionem. Et huiusmodi virtus est in corde, sicut in proprio organo. Vnde solum habet esse in animalibus perfectis, pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per spirationem & respirationem est principium contemperandi calorem cordis,& corporis. Vis motiva animalis est, quæ movet per apprehensionem, & est triplex, quædam movet per modum dirigentis, quædam movet per modum imperantis,& quædam per modum exequentis. *Ex B. Thom. Opusculo de potentiis animæ, cap.5. de his videre potest latius supra in arbore Animæ.*

¶ Poetica Dicta.

Ovid. 13. Met.

Omnia mutantur, nihil interiit erat, & illinc
Hac venit, hinc illuc.

Ibidem.

Cum sint huc forsitan illa
Hæc translata illuc, summa tamen omnia constant,
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim; sic ad ferrum venistis ab auro
Secula, sic toties versa est fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam floridissima tellus,
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras.

Hor. 3. Carm.29.

Cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio in alueo
Cum pace delabentis Etruscum,
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, & pecus, & domos
Voluentis vnà non sine montium
Clamore, vicinæque sylvæ,
Cum fera diluuies quietos
Irritat amnes.

Lucret 1.

Semper in assiduo motu res quæque geruntur.

Boët. 3. 9.

Qui tempus ab æuo

Ire

Ire iubes, ſtabiliſque manens das cuncta moueri.
Manil. 4.
Eſt æquale nihil terrenos aſpice tractus,
Et maris, & vaſtæ fugitiua fluuina rapis.
Crimen vbique ſequens, & fatali noxia iuncta eſt.
Sic ſterilis veris vetus interuenit annus,
Ac ſubitos rumpit parvo diſcrimine fœtus
Et modo portus erat pelagi, iam ſæua Charybdis.
Laudatique cadit poſt paſtil imagine ponti.
Et nunc per ſcopulos, nunc campos labitur amnis,
Aut faciens iter, aut quærens vbicunque reditus.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Motus dicitur eius, quod eſſe poteſt, actus, qua ex parte eam vim habet. *lit.2.de Nat.c.2.T.6. & lib.10. Metaph.cap 8.*

Motus actus quidam videtur eſſe, ſed tamen imperfectus & inchoatus. *Ibid. T.15*

Motu cietur omne id, quod movet, quod idem eam vim habet, vt pulſu agitari poſſit, & cuius vacuitas à motu quies dicitur. *Ibid. T.16.*

Ignorato motu naturæ etiam ignorato ſequitur. *l.3.de Nat. c.1.T.1.*

Tot ſunt motus, mutationiſque genera, quod rerum. *Ibid. T.5. & lib.10. Metaph. c.8.*

Motus omnis velocior eſt & tardior. *lib.4.de Nat.c.10.T.96.*

Magnitudinem motus comitatur, & quia vnius magnitudo perpetua & continua eſt motus etiam aſſiduus eſſe dicitur, & tempus ex motu. *l.4.de Nat.c.11.T.99.*

Mutatio omnis natura de ſtatu id quod eſt dimouet. *l.4. de Nat. c.13. T.127.*

Motus omnis à quodam incipiens ad quiddam peruenit. *l.5.de Nat. cap.1.T.3.*

Tria ſint motus genera neceſſe eſt: Qualitatis, Quantitatis, & Loci. *Ibid. T.5.*

Omne quod movetur, tribus modis movetur: vel adventitia vi; vel quod eius pars aliqua mouetur, vel per ſe. *lib.5.de Nat. cap.2.T.17.*

Nec motus in motu, nec ortus in ortu, nec vno nomine mutatio in mutatione reperitur. *Ibid. T.10.*

Magis motus motui contrarius eſt, quam quies. *lib.5.de Nat.c 62.*

Vnus omnino motus is, qui perfectus eſt, dicitur: ſive genere ſit vnus, ſiue ſpecie, ſiue ratione & natura ſua. *lib.5.de Nat.c.4. T.42.*

Neque eius, quod mutatur, neque temporis, in quo illud mutatur, primum quicquam poteſt reperiri. *lib.6.de Nat.c.5. Text.49.*

Si ſemper ſit tempus; motus etiam æternus ſit neceſſe eſt. *lib.8. de Nat. cap.1. T.11.*

Neceſſe eſt omnis mutationis finem eſſe contraria, in quibus exiſtat, & in finitum nihil moueri. *lib.8.de Nat.c.2.T.16.*

Motus vnus & continuus eſt is, qui vnius eſt, & vno tempore, atque in eo, quod ſpecie non differt. *lib.8.de Nat.c.8.Text.64.*

Motus quo aliquid verſatur, circumque voluitur vnus eſt & continuus, non is, qui per rectam lineam fit, nec iniuria. *lib.8.de Nat.c.9.T.76.*

Eodem & totum, & pars, vt tota terra & parva gleba ſuapte natura mouentur. *lib.1.de Cœlo,c.3. T.19.*

Motui, qui in orbem fertur, nec vnde, nec quo feratur, datum eſt, nec medium, nec terminus, nec medium omnino. *lib.2.de Cœlo,c.6. T.35.*

Cum quantitatis contrariæ ſit mutatio, acretio & diminutio dicitur: cum loci motus: cum affectionis qualitatis commutatio. *lib.1. de Ort. c.4. T.24.*

Motus, qui in orbem circumque fertur, vnus eſt continuus. *lib.1.de Ort. c.10. T.59.*

Perpetuo motu agitantur omnia, oriuntur vel intereunt. *l. de Diuturn. & Brevit. vitæ, c.1.*

Nullius eſt infinitus motus, ſed cuivis finis propoſitus eſt. *lib.3. Metaph. c.4. T.12.*

Non eſt motus à rebus. *lib.10. Metaph. cap.8.*

Res moueri tum dicuntur, cum hæc ipſa adeſt actio, nec prius, nec poſterius. *Ibid.*

In pejus ſit mutatio, & quod tale, motus eſt quidam. *lib.11 Metaph. cap.9. T.51.*

Motus ſex ſunt genera: Ortus, Interitus, Acceſſio, Deceſſio, Commutatio, & Loci mutatio. *In Categor.cap.13.de motus generibus.*

Mulier.

¶ Definitio et etymolog.

Mvlier, Græcè γυνή, ικος, ἡ, & γυναικιος, α, ον, muliebris, dicitur. Mulier γυνὴ, quaſi γονὴ pariens, teſte Platone. Mulieri primæ, nempe Evæ, mulieres alias omnes repræſentandi dictum eſt, in dolore paries. Hebr. *Iſſcha*, Vira nempe è viro Adamo deſumpta, viro adjumentum futura, & quæ animum minimè mollem, ſed virilem, in familia regenda exerceret. Quod etiam mulier data ſit viro, vt ex ea prolem ſuſcipiat dicitur *Nekebah.* à verbo *Nakab* excauauit. In vtero enim mulieris veluti in loco concauo, qui deinde aperitur, proles latet ad tempus conſtitutum, & inde in lucem exit. Eſt autem mulier illa, quæ amplius virgo non eſt. Quare Cicero obiurgantibus cum nonnullis, quod ſexagenarius Popiliam virginem duxiſſet, reſpondit: Cras mulier erit. Mulieris appellatione, vt vult Caius Iureconſultus, etiam virgo viripotens continetur, hoc eſt, quæ matura viro, jam plenis nubilis annis.

¶ Loci Biblici.

Mulier Græcè γυνὴ, pro ſponſa, Matt.1, verſ.20. Mulier viri adiutrix, & propter virum effecta, Geneſ.2. verſ.18. 1.Cor.11. verſ.19. ex coſta viri effecta, verſ.22. gloria viri eſt, 11. verſ.7. à ſerpente ſeducta, Geneſ.3. verſ.6.13 1.Tim.2.14.

Mulier adultera fugienda, Prou.2. 26. mulier apprehendens virilia, Deut.25, v.11. 2. mulier bona laudatur. Prouerb.11. 16. & 12. 4. & 14. 1. & 18.22. & 31. v.10.39. mulier captiua, Deut.21 10. mulier familiam curet, Prou.12.4. Tit.2.5. mulier pulchra fatua damnatur, Prouerb.11. 2. & 14. 1. mulier rixoſa damnatur, 19.13. & 21.9. & 25.24. & 21.19. & 27. 15. mulier vas infirmum, ideoque honor ei tribuendus, 1.Petr.3. 7. virilem veſtem induere non debet, Deut.22. 5 mulier Chriſtum palam laudat, Luc.11.27. Mulier Samaritana Chriſtum agnoſcit, & agnitum prædicat, Ioan.14.29. Mulier in adulterio deprehenſa Chriſto adducitur, 8.3. Mulier pulchra & prudens Abigail, 1.Sam.25.3. Mulier ſanguinis fluxum patiens ſanatur, Matth.9.20. Mulier ſedens ſuper beſtiam coccineam, Apocal.17.verſ.3. mulier vouens, Num.30.vers.4.

Mulieris pœna ob peccatum, Geneſ.3. 16. mulieris prudentis conſilium, 2.Sam.20.16. mulieri Chriſtus euangelizat, Ioan.4.v.7. &c. mulieri non dandus primatus, 1. Tim.2. 12. Mulierem non tangere, bonum, 1.Corinth.7.1.

Mulieris in vrbium expugnatione non necandæ, Deut.20.14. mulieres iure belli captæ, quibus conditionibus, vxores ducendæ, Deut.21. verſic.11.13. mulieres præ fame filios comedunt, 2. Reg.6. verſic. 28. 29. mulieres cantant canticum cum Maria, Exod.15. 20. cohæredes ſunt gratiæ, 1.Petri.3.7. plangunt Adonidem in Templo, Ezech.8. 14. Chriſtum, Luc.23.27. Chriſtum ſurrexiſſe prædicant, Matth.18. verſ.8. 11. mulieres Pſeudoprophetiſſæ damnantur, Ezech.13. 17. mulieres ſalvantur per liberorum generationem, 1.Tim.2.15. Mulieres viris ſubjectæ, Geneſ.3. v.16. Epheſ.5.22. Coloſſ.3.18.1. Petri,3.1. mulieres publicam docendi functionem exercere non poſſunt, 1.Cor.14.34. 1.Timoth.2.v.11.12. mulieres velato capite orare debent, 1.Corinth.11. 5. mulieres Chriſti reſurrectionem primæ ipſi Apoſtoli annunciant. Matth.28. 7. Marc.16. 7. Ioan.20.v.17.18.

Mulierum caſtitas exigitur, 1. Timoth.2.9. & 3. 11. mulierum conſolatio, 1.Timoth.2.15. 1.Petr.3.7. mulierum curioſus ornatus damnatur, Eccl.9.8. Iſaiæ 3. verſ.16.17. 18. 1.Timoth.2. verſ.9. & 3. Epheſ.3. verſ.22. Coloſſ 3.v.18. 1.Petr.3.3 Mulierum modeſtia commendatur, 1 Corinth.11. verſ.16. mulierum probarum numerus rarus, Eccleſ.7. 29. mulierum officium, 1.Timoth.5. 14. Tit.24. quo veſtitu & qua modeſtia in ſacro cœtu ſe gerere debeant, 1.Tim.2. v.9. 11. & quis earum verus ornatus, ibid. & 1. Petr.3. 3. mulierum grandæuarum increpandarum ratio, 5. Timoth.5. 2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mulier bona Deum reuerenter honorat.

Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier autem timens Deum ipſa laudabitur. *Prov.31.*

Fundamenta æterna ſuper petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ. *Eccl.26.*

Viro mulier obtemperat.

Mulier diligens corona eſt viro ſuo, & putredo in oſſibus eius, qui confuſione res dignas gerit. *Prov.12.*

Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium ejus. Confidit in ea cor viri ſui. 31.

Noli diſcedere à muliere ſenſata & bona, quam ſeritus es in timore Domini: gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum. *Eccl.7.*

Non zelet mulierem ſinus tui, ne oſtendat ſuper te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri poteſtatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. 9.

Beatus qui habitat cum muliere ſenſata. *Ibid.*

Mulieris bonæ beatus vir: nam numerus dierum ipſius conduplicatur. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit. Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis ſuis. 26.

Vt amicus commodè congruat cum amico, vir tamen & vxor concordes vtrique præferendi ſunt. 40.

Domum diligenter curat.

Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum & hauriet iucunditatem à Domino. *Prov.18.*

Sicut ſol oriens in mundo in altiſſimis Dei: ſic mulier prudens in ornamentum domus ſuæ. 26.

Proximum decenter ædificat honeſto affatu.

Mulieres in Eccleſia taceant: non enim eis permittitur loqui, ſed ſubditas eſſe. 1 *Cor.14.*

Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubjectione. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua, & Adam non eſt ſeductus: mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide, & dilectione, & ſanctificatione cum ſobrietate. 1.*Tim.1.*

Modeſto geſtu.

Mulier gratioſa inueniet gloriam. *Prov.11.*

Mulier ſenſata & tacita non eſt immutatio eruditæ animæ. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata. *Eccl.26.*

Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris. *Ibid.*

Ædificatio ciuitatis confirmabit nomen, & ſuper hanc mulier immaculata computatur. 40.

Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt, mulier infidelis per virum fidelem. 1. *Cor.7.*

Vir quidem non debet velare caput ſuũ, quoniã imago & gloria Dei eſt, mulier autem gloria viri eſt. Non enim vir ex muliere, ſed mulier ex viro. Etenim nõ eſt creatus vir propter mulierẽ, ſed mulier propter

virum

virum. Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, & propter Angelos. 11.

Vos ipsæ decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quoniam si comam nutriat ignominia est illi: mulier vero si comam nutriat gloriam est illi. *Ibid.*

Similiter & mulieres in habitu ornato,cum verecundia & sobrietate ornantes se,non intortis crinibus aut auro,aut margaritis,vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona 2. *Timoth.*2.

Mulier mala Deum contemnit.

Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos, & relinquit ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est: Inclinata est enim ad mortem domus eius,& ad inferos semitæ ipsius. Omnes qui ingrediuntur ad eam,non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ. *Prov.*2.

Verum de mille vnum reperivi: mulierem ex omnibus non inveni *Eccl.* 7.

Non est creata hominibus superbia, neque iracundia nationi mulierum, *Eccl.*25.

Peccatum duxit initium à muliere, & per eandē omnes morimur.25.

Virum offendit.

Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram,stultus est & impius. *Prov.*18.

Melius est sedere in pinna tecti, quam cum muliere litigiosa, quæ partem ædium habet 21.

Melius est habitare in terra deserta,quam cum muliere rixosa & iracunda. *Ibid,*

Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur. 27.

Patrem & virum confundit audax. *Eccl.*

Omnis plaga tristitia cordis est, omnis malitia, nequitia mulieris. Et omnem plagam & non plagam videbit cordis, & omnem nequitiam & non nequitiam mulieris. 25.

Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam. Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obscæcabit vultum suum tanquam vrsus, & quasi succum ostendet in medio proximorum. Ingemuit vir eius, & audiens suspiravit modicum, &c. *Ibid.*

Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa. In muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus communicans. 26.

Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. *Col.*3.

Proximum incendit lascivo aspectu.

Quod monile aureum est in rictu porci, id est, mulier pulchra & fatua. *Prov* 12.

Procaci ádfatu.

Ne intenderis fallaciæ mulieris: favus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Novissima autem illius amara: vt absynthium: & lingua eius acuta,quasi gladius biceps.Pedes eius descendunt in mortem,& ad inferos gressus eius penetrabunt.Per semitas vitæ non ambulant, vagi sunt gressus eius & investigabiles. Longe fac ab ea viam tuam,& ne appropinques foribus domus eius.5.

Dic sapientiæ, soror mea es, & prudentia voca amicam tuam, vt custodiant te à muliere extranea, & ab aliena quæ verba sua dulcia facit, &c. 8.

Mulier stulta,& clamosa, plena illecebris, & nil omnino sciens, sedet in foribus domus suæ super sellam in excelso vrbis loco, vt vocaret, transeuntes viam,& pergentes itinere suo. 9.

Inveni amariorem morte mulierem,quæ laqueus venatorum est, & sagena cor illius. *Eccl.*7.

Manus debiles, & genua dissoluta mulier,quæ non beatificat virum suum. *Eccl* 25.

Sicut bonum iugum, quod movetur, ita & mulier nequam. Qui tenet illam quasi qui apprehendit scorpionem.Mulier ebriosa,ira magna, & contumelia,& turpido illius non tegetur. 26.

Domum destruit.

Sapiens mulier ædificavit domum suam: insipiens extinctam quoque manibus destruet. *Prov.*14.

Mulier mala summe cavenda.

Quia mandatum lucerna est. Vt custodiant te à muliere mala, & à Blanda lingua extraneæ.Non concupiscat, &c. *Vide* Concupiscentia 6.

Ne dederis mulieribus substantiam tuam.31.

Bonum est homini,mulierem non tangere. 1.*Cor.*7.

Adolescentiores autem viduas devita. 1.*Tim* 5.

Sollicite custodienda.

Vxorem ex sententia nactus,ne repudies; nec te permittas odiosæ. *Eccl.*7.

Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua,& confundaris. 9.

Non des aquæ tuæ exitum,nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulaverit ad manum tuam confundit te in conspectu inimicorum. A carnibus tuis abscinde eam, nec semper te abutatur. 25.

Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. *Mich.*7.

¶ Patrum Sententiæ.

De carbonibus ignis scintillæ prosiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, & mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam in risum aliquando dissoluitur nunc blanditias exhibet,& quod est venenosius super cuncta,psallere delectatur, aut cantare:cuius cantu tolerabilius est audire basilicum sibilantem *Aug. in lib.de sing. cleric.*

Nihil esse sentio, quod magis ex arte deiiciat animum virilem,quam blandimenta fœminæ,cordiumque ille contractus, sine quo vxor haberi non potest. *l.8. soul. matrim.*

Mulier nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dicere, nec iudicare: quanto magis non potest imperare? *In qu. 81.ex vet.Test.*

Illud adverte,quod extra paradisum vir factus est, mulier intra paradisum, vt adverto, quod non loci, non generis nobilitas, sed virtute vnusquisque sib. comparet gratiam. Deus quæ extra paradisum,hoc est, in inferiori loco,vir factus melior invenitur,& illa quæ in meliori loco,hoc est,in paradiso facta deterior invenitur. *Ibid.*

Hospitolium ruum aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant: omnes puellas aut virgines Christi,aut æqualiter ignora,aut æqualiter dilige. Vide ne sub eodem tecto manseris; nec præterea castitati confidas, nec Samsone fortior nec Davide sanctior,nec Salomone poteris esse sapientior. Memento semper quod paradisi colonum de possessione sua mulier eiecit. Vnde ait quidam.

Adam,Samsonem,Petrum,Davidem,Salomonem
Decepit Mulier: quis modo tutus, erit?
Hier. in Epist. ad Nepot.

Matrem tuam ira vide, ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus cordi tuo hæreant,& tacitum vivat sub pectore vulnus.Ancillulas,quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidiis, & quantò vilior est earum conditio,tantò facilior est ruina. *Ibid.*

Ioannes Baptista matrem sanctam habuit, Pontificis filius fuit, nec tamen patris opibus, nec matris affectibus in domo parentum, cum periculo castitatis manere voluit. *Ibid.*

Nunquam de mulierum formis disputes, nec quid in cuiusquam domo agatur alia domus parte noveris: fœminæ nomen tuum noverint vultum tuum nesciant. *Ibid.*

Illa sit pulchra,illa sit amabilis,illa habenda inter socias,quæ nescit se pulchram esse,quæ negligit formæ bonum, & procedens ad publicum non pectus & colla denudat,nec palio denudato cervices aperit, sed quæ celat faciem,& vix vno oculo, quæ viæ nuntius est, patente, ingreditur. *In epist.*

Pulchra cito adamatur,fœda facile concupiscit, difficile custoditur, quod plures amant.Molestū est possidere, quod nemo habere dignetur: minore tamen miseria deformis habetur, quam formosa servatur. *Ibid.*

Nihil tutum est, in quo totius populi vota suspirant: alius forma, alius ingenio, alius facetiis,alius liberalitate sollicitat,aliquo modo expugnatur,quod vndique incessitur. *Ibid.*

Quid aliud est mala mulier,nisi amicitiæ inimica,ineffugabilis pœna, necessarium malum,naturalis tentatio,desiderabilis calamitas, domesticum periculum,delectabile detrimentum, mali natura, boni colore depicta? Ergo si dimittere illam peccatum est, tenere autem verè tormentum est: necesse est, vt aut dimittentes adulterium faciamus, aut tenentes quotidianas pugnas habeamus. *Chrys.super Matth.*19.

Quid quis dicat,aut quomodo quis enarret mulierem illam crudelem & malitiosam?ego quidem existimo,nullam esse in hoc mundo bestiam comparabilem mulieri malæ. Quid inter quadrupedia animalia leone sævius? sed nihil hac ferocius,quid in serpentibus dracone acrius?nec hic quidē cum muliere mala conferri potest,Nam leo & draco in malo inferiores sunt. Danielem leones in lacu veriti sunt: iustum verò illum Naboth Iezabel interfecit. Cætus Ionam in ventre custodiuit: Dalila Samsonem circumventum illecebris raso etiam capite deformatū alienigenis tradidit. Ioannem Baptistam in deserto viventem dracones & aspides subdita feritate tremuerunt;Herodias vero eidem caput abscidit & tanti viri mors in pretium salutationis accessit. O malum summum, & acutissimum Diaboli telum mulier: Per mulierem Adam ab initio in Paradiso cecidit mulier ipsum exterminavit. Per mulierem munitissimus ille David suum militem innocentem Vriam, epistolæ dolo occidendum hostibus præsentavit. Mulier sapientissimum Salomonem in prævaricationis sacrilegium præcipitavit. Mulier fortissimum Samsonem rasit: rasum quæ excecavit. Mulier castissimum Ioseph vinculis alligatum in carcere detrusit. Mulier Ioannem totius mundi caput capite truncavit. Quid dicam de hominibus? quum mulier angelos de cœlo deposuerit,mulier malitia omnes prostravit,omnes iugulat,omnes interficit, omnes elidit mulier impudens, nemini parcit, non Levitam honorat,non Sacerdotem reveretur, non prophetæ defert. O malum omni malo peius;mulier mala!Sive illa pauper sit,sive dives,si facultates habet, cooperatrices sunt malitiæ suæ. O malum intolerabile, vipera irremediabilis, venenum insanabile, mulier mala! Si iniuriam patitur insanit: si honorem accipit, extollitur, si potentis vxor sit,non cessat nocte ac die callidis stimulare sermonibus, blanditur nequiter, & quod vult importuna rapit violenter: Si pauperem habeat virum, ipsum ad iracundias & rixas incitare non desinit,si vidua sit, omnes passim despicit,& ad omnem audaciam superbiæ inflatur: Timor Dei non refrænat linguam suam, nec irata futurum iudicium prospicit, nec ad Deum attendit. *Chrys.in serm de decolat.Ioan Bapt.*

Quia in paradiso mulier propinavit viro morte à sepulchro mulier viris annunciat vitam: vt sine occasione sexus muliebris fuit introductio mortis,ita hic ex pietate sexus muliebris fit nuntiatio vitæ: vt quæ viro transfuderat culpam,transfunderet & gratiam. *Raban.super Mat.*17.

Scribit Herodotus,quod mulier cum veste deponit verecundiam, & quod sine veste gerit,quasi non fecerit,obliviscitur. Si quis autem testis adfuerit, ipsa tamen artificio linguæ cogit eum fateri non vidisse,quod viderat: & quod verbis excusare non valet, hoc lachrymis excusat, blanditur oculis,seducit osculis, instat amplexibus.*Hugo in libello ad socium volentem nubere.*

Ait Cato Vticensis:Si absque fœmina esset mundus, cōversatio nostra non esset absque diis.Amice,Cato non nisi sensa & cognita loquebatur,

nec

nec quiſquam fœminarum execratur lndibria,niſi luſus, nec pene conſcius his fidem habere debet. niſi expertus: is noverat, quod flos Veneris, roſa, & quod ſub eius purpura multi latent aculei. *Val. in epiſt. ad Ruſum.*

Audax eſt ad omnia, quæcunque amat vel odit fœmina, & artificioſa eſt nocere, quum vult. *ibid.*

Eſt ordo naturalis in hominibus, vt ſerviant fœminæ viris, & filij parentibus, quia in illis hæc iuſtitia eſt, vt majori ſerviat minor. *Aug. in lib. q. Gen. & hab. 33. q. 1. 5. Eſt ordo.*

Illæ oculos Chriſtianos ſcandalizant potius, quæ purpariſſo & quibuſdam fucis ora oculoſque depingunt, quarum facies Ægyptiacæ nimio candore deformes idola mentiuntur, quas nec numerus annorum poteſt dicere, quod vetulæ ſint, quæ capillis alienis verticem ſtruunt, & præteritam iuventutem, in rugis anilibus poliunt. Erubeſcat mulier Chriſtiana, ſi naturam cogit in decorem, ſed carnis curam facit in concupiſcentiis. *Hier. in epiſt. 8.*

Mulierem conſtat ſubiectam in dominio viri eſſe, & nullam authoritatem habere: nec docere poteſt, nec teſtis eſſe, nec fidem dare, nec iudicare. *Ambroſ. q. l. Veteris & Noveris Teſtam. & hab. 33. q. 5. mulierem.*

Adam per Evam deceptus eſt, non Eva per Adam: quem vocavit ad culpam mulier, ideſt in eſt, ut eum in gubernationem aſſumat: ne iterum fœminea facilitate labatur. *Amb. in Hexam. in tract. diei 4. & hab. 35. q. 5. Adam.*

Mulier debet velare caput, quia non eſt imago Dei, ſed vt viro oſtendatur ſubiecta, & quia prævaricatio per illam inchoata eſt, hoc ſignum debeat habere in Eccleſia propter reverentiam Epiſcopalem: non habeat caput liberum, ſed velamine tectum, non habeat poteſtatem loquendi, quia Epiſcopus habet perſonam Chriſti, quaſi ergo ante iudicem Chriſtum, ita ante Epiſcopum ſit, quia vicarius Domini eſt; propter peccatum originale ſubiecta debet videri. *Idem ſup. 1. epiſt. ad Cor. & habet. 33. queſt. 1. Mulier.*

Nec illud otioſum eſt, quod non de eadem terra, in qua plaſmatus, eſt Adam, ſed de ipſius Adæ coſta facta ſit mulier, vt ſciremus, vnam in viro, & in muliere corporis eſſe naturam, vnum fontem generis humani: ideo non duo à principio facti vir mulier, nec duo viri, neque duæ mulieres, ſed primum vir, & deinde ex eo mulier. Vnam enim naturam volens hominum conſtituere Deus ab vno principio creaturæ hoc incipiens in rerum & diſparium naturarum eripuit facultatem. *Ambr. in lib. de Paradiſo habet ibid. Nec illud.*

Samſon vulpes & facis iconem ſuffocavit, ſed amorem ſuum ſuffocare non potuit. Vincula ſolvit hoſtium, ſed ſuarum non ſolvit nexus cupiditatum. Mollis incidit alienas, ſed vnius ipſe mulieris accenſus ignibus omnia virtutis amiſit. *Ambr. lib. 1. de David.*

Quid eſt ſpecioſa mulier? ſepulchrum dealbatum, niſi fuerit caſta, pudica. Pulchritudo autem ſine his virtutibus eſt præcipitium patens, venenum aſpicientibus compoſitum *Ioan. Chryſ. ſuper Pſal 50.*

Fœminæ dum maritantur, ideo velantur, vt ſe noverint ſemper maritis ſuis ſubditas eſſe & humiles. *Iſidor. & hab. 30. q. 5. Fœmina.*

At nulla vehementior diſcordiarum eſt cauſa, quam vnius fœminæ à multis maribus appetitio. *Lactant. Firmianus divinarum inſtit. lib. 3.*

¶ Poëticæ Sententiæ.

Euripides in Medæa.

Γυνὴ γάρ ἐσμεν τἄλλα μὲν φόβου πλέα.
Καὶ πρὸς μάχην τ' ἄλκιμα κἀς σίδηρον ἐσορᾷν.
Ὅταν δ' ἐς εὐνὰς ἀδικηθῇ κυρῆσ.
Οὐκ ἔστιν ἄλλη φρὴν μιαιφονωτέρα.
Mulier enim in aliis quidem timore plena,
Timida autem in pugnam & ferrum inſpicere:
Sed quando circa lectum iniuria affecta fuerit,
——*Non eſt alia mens magis homicida.*
Γυναῖκες ἐσμὲν οἷα δὴ κακαὶ φύσιν
Κακῶν ἥ πρὸς τὸν τέκτονας σοφώτατον.
Mulieres ſumus ad bona conſilia pauperrima,
Malorum autem omnium artifices ſapientiſſimæ.
——Πασῶν δ' ὅσ' ἐσ' ἔμψυχα, θ' γνώμην ἔχει.
Γυναῖκες ἐσμὲν ἀθλιώτατον φυτόν.
Omnium autem quæ ſunt animata, & mentem habent;
Mulieres ſumus miſerrima planta.

Menander.

Γυνὴ δικαία ζωῆς σωτηρία.
Mulier iuſta vitæ ſalus.
Γυναικὸς ἐσθλῆς ἐπιτυχεῖν ῥᾴδιον.
Mulierem bonam conſequi non facile.
Γυνὴ δ' ἀγαθὴ πηδάκιόν ἐσ' οἰκίας.
Mulier autem bona temo eſt domus.
Καλὸν γυναικὸς εἰσορᾶν κρᾶτας τρόπους.
Pulchrum mulieris inſpicere pulchros mores.
Καλὸν φυτὸν πέφυκεν ἐν βίῳ γυνή.
Pulchra planta eſt in vita mulier.
Ὑπερήφανον πρᾶγμ' ἔστιν ἀρχὴν γυνή.
Superba res eſt mulier ſpecioſa.

Pittacus.

Γυναικὸς ἄρχε. Id eſt: *Mulieri impera.*

Plaut. in Rudente.

Tacita mulier eſt bona ſemper, quam loquens.

Plaut. in Mercatore.

Ecaſtor lege dura vivunt mulieres,
Multoque iniquiore miſera quam viri.
Nam ſi vir ſcortum dixit clamo uxore ſua,
Id ſi reſcivit uxor, impune eſt viro.

Si clam domo egreſſa eſt foràs;
Viro ſit cauſa & exigitur matrimonio.

Plaut. in penulo.

Bono ingenio me eſſe ornatam, quàm auro multo malo.
Multa ſunt mulierum vitia, ſed hoc è multis maximum eſt.
Cum ſibi nimis placent, nimiſque operam dant, vt placeant viris

Plaut. in Bacchid.

Iſthoc illecebroſius
Fieri nil poteſt: nox, mulier, vinum, homini adoleſcentulo.

Terent. in Heautont.

Noſtin' mores mulierum. Dum poliuntur, dum comuntur, annus eſt

Tibul. l. 3. eleg. 4.

Ah! crudele genus, nec fidum fœmina nomen,
Ah! pereat, didicit fallere; ſi qua virum.

Catul. eleg. 6.

Dicit ſed mulier cupido quæ dicit amanti,
In vento, & rapida ſcribere oportet aqua.

Martial. l. 12. in Zelotypam.

Scire ſuos fines matrona & fœmina debet.

Menandri Comici.

Ἔστι γὰρ γυνὴ λέγεσθαι χρῆναι· ὑπερφίαλον φόβημα.
Mulier verbis benigna maximè timenda eſt.

Menander.

Ἐργὸν γυναικὸς εὖ λόγῳ πίστιν λαβεῖν.
Difficile eſt verbis mulieris fidem habere.

Eurip. in Oepid.

Ἀλλων δ' πάντων δυσμαχώτατον γυνὴ.
Ἐχθροῖσιν εἴη πολεμίων δάμαρτ' ἐχθρά.
Inter omnes alias res maximè inexpugnabilis eſt mulier.
Hoſtibus eveniat, inimicas habere uxores.

Plaut. in Truculent.

Male quod mulier intepit, niſi efficere perpetrat,
Id illi morbo, id illi ſenio eſt, ea illi miſeria miſeria eſt.
Si bene facere incepit, eius eam citò odium percipit
Nimis quam pauca efficiunt, ſi quid occeperint benefacere.
Mulieri nimio male facere melius eſt onus quam bene.

Eurip. in Danaë.

Γυνὴ γὰρ ἐξελθοῦσα πατρώων δόμων,
Οὐ τῶν πεφυτων ἐστι, ἀλλὰ τῶν λέχους.
Mulier paternam egreſſa domum,
Non amplius parentum eſt, ſed mariti.

Iuven. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc orba tigride pejor,
Cum ſimulat gemitus occulti conſcia facti:
Aut odit pueros, aut pacta pellice plorat
Veberibus ſemper lachrymis ſemperque paratis
In ſtatione ſua.
Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circundedit, & cum
Auribus extenſis, magnos commiſit elenchos.

Eurip. in Danaë.

Οὐ γάρ τις αὖν ὡς γυναιξὶ μὴ τέχνη.
Μίκυθε, λόγχη δ' ἀνδρὸς ἰσχύουσι.
Εἰ γὰρ δόλοισι καὶ τὸ νικητήριον,
Ἡμεῖς ἂν ἀνδρῶν ἐκομεν τυραννίδα.
Sic dici ſolet, mulieribus artes
Cura eſſe, viros autem plus valere haſta.
Nam ſi dolis acquirere victoriam liceret,
Nos ſane viris imperaremus.

Eurip. in Iphigenia.

Δόλιαι μὲν αἱ γυναῖκες. ἀλλ' ἐξεύρεσθε τέχναι.
Callida ſunt mulieres inveniendis dolis.

Plauti Syra anus.

Vtinam lex eſſet eadem uxori, quæ eſt viro,
Nam uxor contenta eſt, quæ bona eſt, uno viro:
Qui minus vir una uxore contentus ſiet!
Ecaſtor faxim ſi iisdem plectantur viri.
Si quis clam uxorem duxerit ſcortum ſuam.
Vt illæ exiguntur, quæ in ſe culpam commerent,
Plures viri ſint vidui, quam nunc mulieres.

Homerus.

Οἶδα γὰρ, οἷος θυμὸς ἐνὶ στήθεσι γυναικός.
Κέαται βάλει οἶκον ἀφίλητον, ἔσκεν ὀπυίοι.
Παίδων δ' ἀσπίρων καὶ κεδνοῖο φίλοιο.
Οὐκέτι μέμνηται πολυάρητος, ἐπὴν μεταλήξῃ.
Noſti enim qualis ſit mens in pectore mulieris.
Illius vult domum augere, qui ipſam duxerit uxorem,
Priorum vero liberorum, & primi mariti
Defuncti non meminit amplius, neque moratur.

Phocylides Poëta, cujus hæc eſt ſententia.

Ex quatuor hiſce animalibus natum eſt
Genus mulierum, cane, apicula,
Torva ſue, aut equo iubato,
Ex equo nata agilis eſt, velox, diſcurrens, pulchritudine præſtans;
Ex torva autem ſue neque mala, neque bona eſt.
Ex cane vero moleſta & fera. Ex apicula autem
Bene regit rem familiarem, & novit operari.
Cuius amabiles nuptiæ, chara ſodalis, optanda tibi ſunt.

Græcè.

Κὲι τόδε φαινυλίδιον, τετάρων ἀπὸ τῶ. δε γίνυ
Φῦλα γυναικέων, ἡ μὲν κυνὸς, ἡ δὲ μελίσσης,
Ἡ δὲ συὸς βλοσυρῆς, ἡ δ' ἵππα καμπίσσης,
Εὔφορ@, ἠδὲ τοχέα τελέθρομ@, εἰδὼ ἅριστα.
Ἡ δὲ σῦς βλοσυρῆς ἔστ' ἄρ κακὴ, ἠδὲ μὲ ἐσθλή.
Ἡ δὲ κυνὸς, χαλεπή πε, κὲ ἄγελο@, ἡ δὲ μελίσσης,
Οἰκονόμο@ τ' ἀγαθὴ, ἐπίστεμ, ἐργάζεσθ',
Ἥς οὔ χε φίλ' ἐπαΐρε λαχεῖν γάλα μερόεντο@.

Seneca in Tragœd.10.

O quam cruentus fœminas stimulat dolor,
Cum patuit una pellici ac nupta domus.

Seneca in Medea.

Nulla vis flamma, tumidique venti
Tanta, nec teli metuenda torti.
Quanta, cum conjux viduata tædâ.
Ardet, & odit.

Anthol. Sacr. Iac. Bill.

Quam turpis sit in muliere impudentia.

Quam proba dignosci posset, qua fœmina nequam
Temporibus priscis cum nota nulla foret.
Id tulit indignè Dominus: nam perfida casta,
Castáque iudicio perfida plebis erat.
Errorem hunc igitur tollens, his ora pudore
Illevit, quibus est chara pudicitia:
At quibus est studio Veneris scelerata voluptas,
Fecit vt his toto desit in ore pudor.

Sententiæ Philosophicæ.

Lac mulierum nigrarum melius est, & pluris cibi, quam albarum. *Ariss. lib.3. de animalib.*

Nulli animalium accidit menstruum sicut mulieri. *Idem lib.6. de animalib.*

Mulier melioris est pietatis,& compositionis, quam vir, sed maioris invidiæ, & diligit lites, & malitiosior est viro,& facilius decipitur. *Idem lib.8. de animal.*

Mulieres lactantes omnino non menstruantur, vel modicum. *Idem lib.10. de animal.*

Mas est principium motus in generationem. Fœmina vero est sicut materia.

Fœmina non generat per se, quia indiget principio motus, quod est mas. *Idem lib.15. de animal.*

Mulier & equa super omnes fœminas diligunt coïtum.

In hominibus citius formantur mares, quam fœminæ.

Fœminæ debiliores sunt maribus, quia sunt frigidioris naturæ. *Idem lib.18.*

Consilium mulieris est, invalidum, pueri autem imperfectum. *Idem lib. 1. Politic.*

A mulieribus male regitur civitas.

Melius est mulieris dotem modicam vel mediocrem esse, quam magnam. *Idem lib.3. Politic.*

Finis generationis in viris, vt plurimum est numeri septuaginta annorum, in mulieribus autem quinquaginta. *Idem lib.7. Politic.*

Mulier exuta tunica verecundiam pariter exuit. *Herod lib.1.*

Mulier nubendo se non prosperæ tantùm, sed & omnis fortunæ cum marito init societatem. *Justin. lib.13.*

Non est imbecillis tantum & impar laboribus sexus muliebris: sed si licentia adsit, sæuus, ambitiosus, potestatis avidus. *Tacit. annal. lib.3.*

Maledictis mulieres pugnare solent. *Nic. in Manuele Comn. l.4.*

Nihil est concitatius muliebri animo, nihil æquè promptum ad probabiles calumnias struendas, & sua mala insolenter conferenda. Cùm invisa est mulier, se odisse ait: cùm amat, amari: cùm furatur, se compilari quæritur: ac expeti quidem se profitetur, sed ea esse modestia vt amatorem execretur, & huiusmodi rebus gloriari & superbire non dubitat, nihil veretur ne coarguatur. Sed cum facilè exagitari posse, & iucunda petulantium hominum auribus esse novit, tintinnabulo sonantiorem linguam exerit audactérque pejerat cœlúmque terræ miscet, quod si nobilitate & potentia eminet, quæ quovis modo cognitionis veritati obstant, tum propitio Deo est opus, & magno mari ad eluendas contumelias & calumnias ei misero, contra quam improba linguam suam exacuit. *Niceph. Gregoras, hist. l.7.*

Absurdum & turpe est mulierem potandi studiosam esse, & longè magis multipotam. *Ælian. var. hist. l.2. c.41.*

Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: (*inquit M. Porcius Cato*) nec sperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis. *Livius.*

Omnium rerum libertatem, imò licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. *Idem.*

Extemplo simul pates esse cœperint, superiores erunt. *Idem Decad.4 lib.4.*

Ornentur mulieres (*dictum Catonis,*) non auro, non gemmis, non acupictis aut byssinis vestibus: sed modestia, maritorum observantia, liberorum amore, obedientia, moderatione, legibus civitatis, armis nostris, victoriis, triumphis. *Zonar. Annal. tom.2.*

Mulierum genus est avarum. *Cic. Rhet. vet. lib.1.*

Vini vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit.

Veneficij quæstio & moribus & legibus Romanis ignota, complurimum matronarum patefacto scelere orta est: quæ quum viros suos clandestinis insidiis veneno perimerent, vnius ancillæ iudicio protractæ, per senatum capitali iudicio damnatæ, centum & octoginta numerum explerunt. *Valer. Max. l.2.*

Γυνὴ πολλὰ κὰνδρὸς ὀξυτέρη πρὸς κακοφραδιμονίαν.

Mulier multo quam vir promptior est ad astutias & malignitatem. *Democritus.*

Εὐάγωγον γὰρ ἐστὶν εἰς πίστιν γυνὴ, κὰμάλιστα ὅταν τ' ἀτυχεῖν δοκῇ

Mulier ad credendum facilis est,& præsertim in calamitatibus. *Caius pro Lucilla.*

Εὐάγωγον δ' εἰς τ' ῥᾳδίως π' τολμᾶσαι ψυχὰς γυναικὸς.

Agilis & promptus est muliebris animus ad audaciam. *Idem contra Menandrum.*

Viros ad vnumquodque maleficium singulæ cupiditates impellunt, mulieres ad omnia maleficia cupiditas vna ducit: Muliebrium enim vitiorum fundamentum est avaritia. *Cic. l.2. Rethor.*

Mulieres facilius incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonum expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt. *lib.3. orat.*

Mulier, quæ vini vsum immoderatè appetit, & virtutibus omnibus ianuam claudit, & vitiis aperit. *Man. l.7.*

Aut amat, aut odit mulier, nihil tertium. Dedisce flere fœminam mendacium est. Duo genera lachrymarum habentur in oculis fœminarum: veri doloris vnum, insidiarum aliud. Mulier cum sola cogitat, mala cogitat. *Sen. in Prov.*

¶ Sententiæ Variæ.

Nihil scorto Aulico (id est nobili muliere, quæ scortari cum principe cupit) periculosius, procatius, aut astutius. *Anonym. in Aphor. Polit. Sylv. ex Tac.13. annal.*

Quæ mulier, quantumvis Princeps quæ semel dominandi libidine adulterio vel incesto polluit, ad omnia alia & stupra, & flagitia, eiusdem dominationis retinendæ gratia, sese facilè prosternit & exercet. *Idem 14 annal.*

Sponsæ, quæ statim offensæ moribus virorum eos deserunt, perinde faciunt, ac si quis ictus ab apibus, mel relinquat. *Plutarchus in Moralibus.*

Vt carios naves procellæ & turbines; ita mala vxorum studia infirmos maritorum suorum animos demergunt. *Basil.*

Qui ministrant Elephantis non sumunt lucidam vestem, qui tauris, purpuream non induunt; nam his coloribus efferantur. Tygrides tympanorum strepitum non ferunt: ita vxor ab iis debet abstinere, quibus conferit maritum vehementer offendi. *Ibid.*

Plerunque ita se res habet, vt magis flexibiles sint mores virginum honestarum, quàm aliarum fœminarum. *Anonymus in aphorism. Politic.*

Mulieres in extrema necessitate & periculo subitò inveniunt remedium, & consilium, & subitis consiliis excogitandis valent plurimum, nam in sexu fœmineo primus impetus naturæ in periculis subitis solet esse optimus, & fœliciſſimus. *Idem.*

Sæpissimè publicis calamitatibus & bellis, & totarum gentium ac regnorum excidiis occasiones mulierum perfidæ & libidines, ac coniugiorum violationes præbuerunt. *Idem.*

Vetulæ plerunque sunt scelerum ac flagitiorum administræ, ac in primis ingeniosæ in illis perficiendis. *Idem.*

Incesta consuetudo in capitale odium converti solet. *Idem.*

Natura ab initio non modo viros à fœminis animi corporisque viribus discrevit, sed sua cuique sexui munia, suas virtutes gerere quidem eadem, gradu verò longè diversas attribuit. Nam qui minus indecorum est fœminis ius dicere, delectum habere, exercitum ducere, signum pugnæ proponere: quàm viro lanam, colum, telam, cæteraque muliebris infirmitatis tractare ministeria? quæ in viris liberalitas, fortitudo, severitas, in muliere profusio, vesania, crudelitas habetur: contra quod in fœmina elegans, come, venustum, in viris fractum, elumbe, putidum iudicatur. *Iacob. Renodus apud Georgium Bucchananum, rerum Scot. lib.12.*

Nunquam ab hoc sexu animi magnitudo postulata est, (habent certè fœminæ suas virtutes) sed hæc, de qua loquor inter viriles, non muliebris semper connumerata est. Deinde, quo magis ob naturæ imbecillitatem animorum motibus, sunt obnoxiæ, eò quoties legum frænos licentia perruperit, longè progrediuntur, difficilius revocantur, ad modestiam vix vnquam redeunt; quippe morborum, ac remediorum iuxta impatientes. Quod si inter eas fortiores videntur, eò sunt magis periculosæ, quod vehementiores habeant impetus, & quæ tædio sexus fœminam vti semel exuerunt, etiam vltrà curas viriles licentiam extendere volent. *Ibid.*

Maximæ sæviſſimæque in familiis discordiæ novercarum machinis inter parentes & liberos excitantur. Hinc tam crebra nefariaque in theatro facinora à tragœdis exhibentur. *Diodorus Siculus Biblioth. hist. lib.12.*

Vt qui non ferunt vxores secum edere, aut bibere, docant eas ingurgitate maritis absentibus; ita qui non communicant lusus, & iocos cum vxore, faciunt vt alibi quærant inscii viri. *Plut. in Moral.*

Coniugiorum inter ipsos hostium Principes pactio, est facilis belli dissolvendi modus. *Anonym. in Aphor. Polit. Sylva ex Herod. l.1.*

Adulteria aulica deprehensa in Regina ipsa & aliis principibus, graviſſimè ad cæterorum exemplum puniri debent. *Ibid. l.2.*

Potentiori Principi denegatum à minori Principe coniugium, sive sui ipsius, sive eorum quos habet in potestate, extitit sæpe magnorum bellorum occasio causaque. *Ibid. lib.3.*

Incestus Principum à Deo etiam magnis familiæ eorum cladibus & pœnis punitur. *Idem lib.9.*

Principum fœminarum summa solet esse in suas pellices, id est in

suorum

suorum maritorum scorta crudelitas: Itaque caueant mulieres,ne cum principibus coniugibus seruientes. *Item.*

Verissimo sensit,qui parce frugi ceteros, nisi qui indutus est, ita nemo ingenium mulieris,nisi qui duxit vxorem. *Plutarchus.*

Mulieres plantulis arborum aut herbarum similes sunt,quæ aut nisi alio transferantur, euellanturque à solo vbi natæ sunt fragiles non possunt aut enim iusto plus adolent, aut arescunt, quod in holeribus rectiùs, aut brassicis, si voles atpicies. *Elisius Calentius epist. ad Mulgarium.*

Sicut Geometræ ferunt lineas & superficies non per se, verùm vnà cum corpore moveri: sic vxorem affectum nullum habere proprium conuenit, sed studia, curas, risum communia habere cum viro. *Rhodiginus, lib.28.cap.21.*

Nobilissimæ mulieres magnis ac præstantibus viris nuptæ, sæpè libidinoso amore ita flagrant, vt pudicitiam suam prostituant hominibus turpissimis,brutorum animalium non dissimilibus. *Anonymus in apoph. Politic.*

Suspiciones in matrimonio sæpè afferunt magnam calamitatem. *Idem.*

Connubia, quæ inuitis vel desertis parentibus ineuntur, non sunt firma & felicia; postquam enim æstus amoris deferbuit,amor in odium & iram conuertitur,vnde postea magnæ calamitates existunt. *Idem.*

Semper eget mulier moderatore: habet enim à natura in se lasciviam, quæ nisi quotidie resecetur, velut arbores in materiæ multæ effusionem exuberat. *Hipp. in ep. ad Dionys.*

Per fœminas sæpe fiunt, communicantúrque absque suspicione tutiùs, quæ per viros expediri absque suspicione non possunt. *Anonym. in apoph. Politic.*

Coniugiis sunt regna; ditionésque vicinæ,quantum fieri potest nostris adiungendæ, *Idem.*

Quando Principes fœminæ ad secundas nuptias conuolant,magnum futuris regni successoribus periculum creari plerumque solet, & multum ex Repub. petitur. *Idem ex Tacito.*

Incesta coniugia etiam apud profanos damnata,& ne à regibus quidem ipsis,nisi cum summa cunctatione,& raro celebrata. *Idem.*

Principis mulieris zelotypæ, est in alias mulieres, quas suspectas habet,odium implacabile. *Idem.*

Sicut in fidibus concentu nihil suauius, offendimur dissensu: tale in matrimonio: & temperies illa atque harmonia, vt sic dicam matrimonij delectat, neque ipsos tantum, sed amicos imò alienos. *Lipsius in Cent. ad Bel. epist.40.*

Sicut equorum domitores, ferocientes eos non flagellis exasperant, sed popysmis blandè tractant & demulcent: sic in fœminis & præsertim sub initio,crudo adhuc vt sic dicam,illo connubiali iugo. *Idem.*

Iuuenes cœlibes similes sunt piscibus qui alludunt circum nassam; & gestiant inire; contrà,qui iam inclusi, exire:simile plerunque est in matrimonio,quod ambiunt hæreri,damnant capti. *Idem in Conc. oph.33.*

Vt in ciuili imperio rex in id maximè incumbit, vt honor maximus suæ regiæ demandetur,à qua spes sceptri,& regni sedes pendet & fluit; ita vir in administratione familiæ(quæ est parua ciuitas)primam curam suæ vxoris habere debet, vtpote à qua tanquam à radice fertili & fœcunda mortale nomen domus successione & propagine immortale & æternum redditur. *Ioannes Canus lib.1.c.2.thesaurorum.*

Vt vna plana inferta alteri, naturam suam mutat, eandemque substantiam cum alia,cui est inserta,sumit:ita vxor coniuncta fœdere conjugalis amoris viro,vnam omnes plantam vnamque naturam animorum contentu facit, in qua si fiat vlla vis, aut separatio, natura ipsa quodammodo vulneratur. *Ibid.*

Cum autem per se fœminæ parere,miserum est,tum longè infelicissima gens cuius ipse princeps fœminæ parere minùs interdum malorum efficiunt solæ, quicquam enim omnia præ sua libidine nihil faciant, interdum tamen si solæ bacchentur, naturali sexus sui timiditate refrænantur,non vt virtute vitium,sed vt vitium contrario vitio paulum reprimatur ac retundatur. At si cupiditatem suam virorum,vel auctoritate velari, vel nomine ipso firmari posse videant, nihil tam periculosum,quod aggredi,nihil tam munitum, quod labefactare, nihil tam sanctum quod violare non audeãt. Magna populi calamitas est vxorius princeps térque,quatérque,vt poëtæ loquuntur,miseræ gentes,quarum Principes vxoribus suis nubunt.Nam vt cicuta si sola bibatur meri potione, ne exitio sit impediri; sin permixta cum vino hausta sit nullus jam supereſt remedio locus:ita muliebris impotentia si sola bacchetur, imperio viri frænari ac coërceri potest; sin virili authoritate vallata, & illo quasi vehiculo adiuta ad Reip. vitalia penetrarit,vix ab imminenti exitio populi salutem, vt aiunt, ipsa salus seruauerit. Desperata & profligata res est,vbi venenis remedia miscuerint. *M. Anton. Muretus.*

Ad tantam res impudentiam venit, vt ancillas suas multi vxores putent, & deformantes sancti connubij honorem per degeneris contuberniij vtilitatem,non erubescentes maritos se fieri ancillarum suarum, præcipitantes fastigium nobilium matronarum, in cubilia obscœna seruarum, digni prorsus etiam illarum statu, quarum se putant dignos esse consortio. *Saluianus lib.4.de Guber. Dei.*

Iam cum ipsis nuptiis, & melior existimatio accedit; nam & is qui ante laudatus fuit; sit deinde admirabilior, habetúrque pro modestiore: quippe ante coniugium in crimininibus fuerit,illis postea liberatur. Omnino decorum hoc expetendi speciem liberalem,ab vxore ad remp. procedere, & ab hac ad illam reuerti. Tales in consiliis adhibent animos, legationes discernunt, omnem administrationem committunt. *Lyban. Progymnasma de coniugio.*

Qui vxorem duxit, eius domus perfecta est; qui ductam amisit,eius non imperfecta modo,sed & mutila est familia. *Plut. q. Rom.*

Non paucis intolerabiles fuerunt nuptiæ, non quod sua culpa, aut suapte natura tales sit cum vxore societas; sed quando ducimus, quas non oportebat, & ipsi quo pacto planè imperiti simus in vita neque instructi ad eligendam ingenuam vxorem, tum vbi venit vt difficiles, ac in delectandis (vt ita dicam) moribus nuptiæ volgò eueniunt. *Georg. Vivienus lib 8 de Fa. Probi mat. fam.*

Impares nuptiæ & præterea in villa sine testibus,& parte non consentiente factæ legitimæ non possunt videri. *Apud Lib de Assis.*

Quisnam non paterfamilias interesse & interdum lasciuienti libertatem sermonum,collusiones incesta misceri,aures quod non licet, dicere obseruare,& esse præsentes inter verba turpia,& temulenta conuiuia, quibus libidinum flamma accenditur sponsa ad patientiam stupri ad audaciam sponsis animatur. Quis illi in nuptiis locus est,cui animus ad nuptias non est? Aut voluptarie illic lætæ esse quæ possunt, vbi & studia & vota diuersa sunt? Quid illic dicitur; quid videtur quantum à proposito suo virgo deficit,ac pudica quæ veneratur,impudicitior discedit. Corpore licet virgo ac mente permaneat, oculis,auribus, lingua minuit illa,quæ habebat. *Cyprianus in tract. de habitu Virg.*

Nihil concitatius est muliebri animo nil æquè promptum ad probabiles calumnias struendas, & sua mala in fontes referenda. *Gregor. lib.7. de Ire Imp.*

Neque nouum, neque mirandum est vxores pro imperio, quod scilicet habent in viros,& innata calliditate sua illorum ingenia, prout collibitum est versare, eorúmque inepta facilitate ad suas libidines sæpius abuti. *Carol. Paschal. axiomat. Polit.*

Nihil est certius,quam sexum muliebrem non modo esse imbecillum & imparem laboribus: sed adesse demissa adsit,impotentem, sæuum, ambitiosum, & pecuniæ auidum, idque adeo, vt non se inter decora sua continere sciat,sed incedere inter milites,exercitui se ostendere, eique præsse; horrere ad manum centuriones,denique signa militaria mobire velit: cernere fœminam audet,videor videre fictilem imitatorem gestus hominis. *Ibid.*

Cum mulieribus nihil sit infirmius,non est mirum earum imbecillitatem, æque ac citius à deterrimo quoque; quam ab optimo euelli, iisque ipsas statim adnærescere. *Idem.*

Videtur omnino præstare,vt vxores à viris ad longinquum iter non ducantur, quam vt solæ domi relinquantur:quippe texas à natura, invalidus si deferatur, suo luxu exponitur cupidinibus alienis: cæterum si vix præsenti custodia manent illæsa coniugia, quin adulteris inquinentur,quid fiet,si per plures annos in modum diuidi jubeantur, & mariti à complexu charissimarum vxorum diuellantur? *Ibid.*

Fœminæ amissa pudicitia, nullum quamvis atrocissimum flagitium abnuunt. *Ibid.*

Fœminæ illustres; eædémque impudicæ; se majores posteros turpitudine fœdare dicuntur. *Ibid.*

Non videtur esse è dignitate viduæ fœminæ principis, post maritum principem,aut certe filium principis nubere ei, qui & genere & opibus & dignitate illi longè est inferior,quid magis eam decere videatur, vt in iisdem penatibus toleret,ne suam ipsa dignitatem imminuisse videatur, hæc tamen deliberatio cum sit perdifficilis, tota committi debet prudentiæ principis,vt is ex re præsenti quid facto opus sit consulat. *Ibid.*

Mares, atque auiæ ad tractanda matrimonia filiarum, & neptium, videntur esse aptiores,quam quisquam alius. *Ibid.*

Et si matrimonium, quod contrahitur cum principe fœmina, interdum est robur ad majora nitenti,tamen si is,qui eo coniugio extollitur, eo indignus habetur,non modo illa affinitas non est illi præsidio, sed inde non nisi certa pernicies expectari potest, propter odium & inuidiam cæterorum;ac si denique propter propinquam,& facilem comparationem sordium & claritudinis? *Ibid.*

Probis fœminis non aliud,quam ex matrimonio solatium esse potest.

Fœmina Princeps, quæ non ignorat se multorum odiis atque adeo iniuriis obnoxiam esse,debet sibi quærere præsidium in viro cuius gratia & authoritate subnixa suam ac liberorum,si quos habet,dignitatem tueri possit; certè satis constat viduas ab omnibus proteri. *Ibid.*

Vidua Princeps, cui sunt liberi, memoria patris populo gratissimi, eadémque audax & superba, cùm ad secunda vota transire, vult nimis alta spectare:hoc est Principatum ambire videtur quippe hinc liberis, hinc mariti potentiâ subnixa,nihil in Repub. non poterit aut audebit, hinc ne cui nubat prudens princeps diligenter, si sapit, cauebitne fortè sibi ipsi in eo matrimonio perniciem inueniat. *Ibid.*

Vniuersaliter quando res redeunt eò vt vetula potiatur rerum in imperiis,vt inserat se negotiis Politicis, excitat ingentes calamitates, & dilacerat Politias. *Anonymus.*

Quamuis matrimonium quod contrahitur cum nobilissima fœmina, viro interdum sit decus, ac robur ad majora nitenti: tamen sæpius accidit, vt qui ipse obscurus vxorem ducit clarissimo genere progenitam, miris se difficultatibus irretitum videat.Nam si vxoris improbitatem iudicio aliáve ratione vlcisci fortè volet dictum ac factum opponentur & sordes,seu indigno,qui illam qualiscunque est vxorem habeat. *Carol. Pasch. in axiomat. Polit.*

§ Apophthegmata.

Crates, mundum muliebrem dicebat esse, quod ornat fœminam ornat autem id, quod eam reddit compositiorem ac modestiorem. Verum id non præstat, inquit, neque smaragdus, neque purpura, sed quæcumque adderent vim ac speciem honestatis ac verecundiæ. Græcis κόσμος, & mundum sonat,& ornamentum: Inde κοσμᾶν,ornare. *Laert. l.6. cap.5.*

Diogenes conspicatus mulieres garrulas inter se colloquentes, Aspis inquit,à vipera venenum mutuatur. *Ant. in Meliss. part.2.serm.54.*

Solon à quodam rogatus,an vxor esset ei ducenda; Si turpem duxeris inquit,

si quit, habebis pœnam: si pulchram, habebis communem. *Eodem ferm.*

Aristippus mulierem putavit, sed pulchram conspicatus: Paruum quidem pulchrum, inquit, magnum autem malum. *Anton. serm. de mulier. fort. &c.*

Protagoras vxorem temperantem quærere iubebat, nec formosiorem; Illud enim inquit, est thesaurus, qui surripi non potest, hoc autem animi opificio fieri persuasio. *Eod. serm.*

Philo dicebat, Physicos narrare mulierem nihil aliud quam imperfectum esse marem. Infamiora item quodammodo esse mulierum consilia, nec extra res, quæ sub sensum cadunt, quicquam posse eas comprehendere. *Eod. serm.*

Philonis vxor in complurium fœminarum cœtu interrogata, cur sola ex omnibus aureo non vteretur ornatu? Satis, inquit vxori magnus ornatus viri sui virtus est. *ibid.*

Pericles, quùm deuictis Samiis Athenas reuersus, pro concione laudasset eos, qui in bello ceciderant, cæteræ matronæ redeuntem è concione coronis ac vittis decorarunt. Elpinice vero, Cimonis soror, propius accedens, dixit illi, Præclara sunt ista, quæ gessisti & coronis decoranda: qui nos tot fortibus viris spoliasti? Ad hæc aliaque conuitia nihil commotus Pericles tantum arrisit: nec aliud respondit, quam versiculum Archilochi.

Οὐκ αὖ μύροισι γεφῦς ἴσῃ ἐλείφεο.

Id est:

Vnguento, anus cum sis, caveto inungier.

Significans, publica negotia non esse curanda vetulæ. Tam enim hoc indecorum, quam turpe foret eam vnguentis vti. *Plut. in Pericles.*

Aristippus. Mulierem os exornantem animum deformem indicare, dicebat. *Ant. ser. de mulierib. improb.*

Democritus scisscitatus, cur cum magnus esset, paruam duxisset vxorem: Ego (inquit) in malo eligendo, quod minimum erat, elegi. *Eod. serm.*

Socrates dicebat: Quum diligere & appetere te dixerit mulier, tum ab illa magis metuendum tibi est, quam quum conuitiatur, solitus etiam est dicere, tria se mala assecutum, Grammaticam, Paupertatem, & pernicioſam Vxorem: quorum duo effugisset, pernicioſam vero vxorem minimè. Adolescentulis enim de matrimonio consulentibus: Quemadmodum pisces, inquit, qui nondum intra nassas sunt, volunt intrare, qui autem jam intus sunt, volunt exire: sic & vos, ne idem vobis accidat, videte.

Idem Xantippen ornatam, & ad spectacula euntem conspicatus: Non, inquit, vt spectes, ô vxor, proficiscēris, sed vt specteris. *Eod. serm.*

Protagoras interrogatus, quam ob causam inimico filiam nuptam duxisset? Quia (inquit) nihil ei dare poteram deterius. *Eod. serm.*

Idem, Anum exornatam conspicatus, Si (inquit) viris, falleris: si sepulchro, ornata es. *ibid.*

Secundus Philosophus interrogatus, quid esset mulier mala? respondit, Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitæ captivitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, bellua conviva, solicitudo confidens, lœna complectens, exornata scylla, animal malitiosum, malum necessarium. *Max. serm. 9.*

Gorgo. Dicente hospite quodam, Solæ vos Lacenæ viris imperatis: respondit, Nos quidem solæ viros parimus. *Idem.*

Cyperiæ mulieres. Cum Cyperij aduersus Astyagem Medorum Regem infœliciter pugnassent, mulieres in vrbem fugientibus obviam ierunt, ac nudatis ventribus: Quo, inquiunt, ignauissimi ruitis? An nescitis, vos huc iterum intrare non posse, vnde semel natura lege egressi fuistis? Inverso ordine marres animant mares, quæ solent à periculis evocare. *Erasm. Rot. l. 6. apoph.*

M. Cato illud sæpe in vita se pœnituisse dixit, si quid arcani fœminæ credidisset. Est quippe loquacissimum animal mulier, non facilè retinens ea, quæ in aurem dicta sunt. *Plut. in Cat.*

Idem, obiurgans aliquando mulierum impotentiam Omnes, inquit, homines vxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem vxores. Hoc modo colligens, mulieres rerum omnium esse dominas. *Plut. in Rom. apoph.*

Cleopatra. Cum Augustus Cleopatram inviserer, exigerétque ab illa rationes: Seleucus, vnus ex procuratoribus ipsius, indicavit aliquid esse subtractum ab ipsa. Illa in procuratorem insiliit, & arrepto hominis crine crebris ictibus pulsavit os. Hæc cùm Augustus ridens conatus esset inhibere: illa, an non, inquit, permolestum est, ô Cæsar, quum tu me digneris invisere, servos meos heram incusare, quod nonnihil muliebrium ornamentorum subtraxerim, non ea quidem mihi, sed vt Octaviæ & Liviæ munuscula dem? Hoc commento persuasit Cæsari, se de vita cogitare, dum mori decreviſſet. *Plut. in Ant.*

Mulier speciosa & pulchra templum est super cloacam ædificatum, dicebat Socrates. *Laërt. de vita, & morte Philos.*

¶ Similitvdines.

Gregorij Neocæsarienſis. Expertus sum, mulierem esse quandam mollem terram, vel aliud tale quid. Cor enim ipsius quasi sagena prætereuntes concludit. Quod si manu sola contingat, tenet: si amplexetur, vinculis trahit. *in Eccles.*

D. Basilij. Vt naves putres procellæ & tempestates demergunt: sic improba mulierum studia, & affectiones imbecillos cohabitantium animos misere submergunt & perdunt. *Apud Ant. part. 2. serm. 24.*

Cypriani. De carbonibus scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant; & mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat, dicens: De vestimento procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. *De singularitate clericorum.*

Vni contigit per tempestates navigia fœliciter explicare; & alteri alis fœlicitas non potest evenire: Sic vnus sine querela cum mulieribus conversatur, alius cadit. *De singul. cleric.*

Salonij. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua. Hoc modo circulum aureum infixeris in naribus suis, id est, in naribus porci: ille dum pergit terram vertere ac fodere naso, immergit circulum aureum in volutabrum luti: & tunc perdit circulus aureus decorem, quē habuit: Similiter ergo mulier fatua, si habet pulchritudinem vultus, vel accipiat ornamenta inaurium monilium simul & vestimentorum sordidat pulchritudinem suam, & amittit decorem, si se cœno libidinis coinquinare diligit, & adulteriis corrumpit. *in Parab. Salom.*

Plutarchi. Vt nemo sentit, qua parte stringat calceus, nisi qui inductus est: Ita nemo novit ingenium mulieris, nisi qui duxit vxorem. *In moral.*

Plinij. Mura cicada, & miraculo est, quod ipsum genus sit garrulum sunt autem huiusmodi in agro Rhegino: Sic magis admiramur constantiam & silentium in fœmina, quod ipsum genus mutabile sit & loquax. *Lib. 11. c. 27.*

Elysij Calentij. Mulieres vitibus similes sunt, viri arboribus, quibus adhæreant vites, quibúsve sine fructum neque vllum imbecilles ferent: neque, si quempiam afferrent, sustentabunt. *In epist. ad Cassianam.*

Mulieres quidem plantulis arborum, aut herbarum similes sunt: quæ, nisi alibò transferantur, evellantúrque à solo, in quo natæ sunt, frugi esse non possunt. Aut enim iusto plus adolent, aut arescunt. Quod in lactucis rectius, aut brassicis, si voles aspicies. *In epist. ad Mulg.*

Thriveri: Flores spinarum admodum suaviter spirant, sed pungunt eos qui negligenter eos carpunt: Ita mulierum pulchritudo alacriter redolet, sed fere offenditur, qui illis imprudenter vtitur. *In apoph. 113.*

¶ Adagia.

Mulier pudica, ne sola sit vsquam.

Quum admonebimus non convenire, vt pudica mulier sola citráque testes cum viris colloquatur: vsui fuerit illud apud Homerum frequens de Penolepe.

Οὐκ οἴη ἅμα τῆγε γ' ἀμφίπολοι δύ' ἕποντο.

Haud sola, aiſ illam famulæ binæ comitatæ.

Præstat carne irrationale, quā animum. πολὺ χέρειον, ἐστιν, ἀριστίσαι χρεῶν ἢ κύνα.

Notatur hoc adagio atrocitas iræ muliebris, qua nulla maior maximè cum ad sexus vitium accedit senectus. Menander.

Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem. Γυναικὶ μὴ πίσευε, μὴ δ' ὡ τεθνάνη.

Notat adagium muliebrem levitatem & inconstantiam. Diog.

Nec mulieri, nec gremio credendum.

Idem notat quod præcedens proximum. Nam & mulier levis est animi: & plerúmque fit, vt in gremio posita, dum in oblivionem veniunt ex surgentibus procidant.

Mulierum exitia. Γυναικῶν ὄλεθροι.

De iis, qui funditus ac miserabiliter pereunt, vt serpatum, quod omnium fere calamitatum mulieres viris autores exitiisse dicantur.

Fœmina nihil pestilentius.

Hanc sententiam ita effert Homerus.

Ὡς οὐκ ἔστ' ἄλλο γυναικὸς κακὸν ἄλλο γυναικός.

Vsque adeo nihil improbius muliereque peius.

Frequenter apud antiquos Poëtas male audit mulierum genus, quæ quidem & hodiernis temporibus strenue dant operam, ne poeta planè vaniloqui fuisse videantur.

Qui non litigat, cœlebs est. *D. Hieronymi.*

Indicat adagium, vixosum esse omne coniugium: nec tranquillitatem esse, nisi in cœlibatu.

Tanquam Chalcidica nobis peperit vxor. ὥσπερ χαλκιδικὴ τίκτουσιν ἡμῖν γυνή.

De ea dici solitum, quæ liberos quam plurimos peperisset.

Anus cothurniſſat. γραῦς κοθορνίζουσα.

Dicitur de vetulis indecore lasciuientibus.

Anus eriphus. Γραῦς ἔριφος.

In eam quæ virginitate consenuisset, dici solitum.

Thessala mulier. Θεσσαλικὴ γυνή.

In veneficas & malarum artium peritas mulieres dicebatur. Arist. Ὑποψιθυρίζουσα.

Dicitur proverbialiter iam propinqua partui. Sumpta metaphora à ficis post immissos psenas maturescentibus.

Γυναικίζειν.

In eas iactari solitum, qui cultu gestúque corporis mulierem repræsentant.

Ignis, mare, mulier, tria mala. πῦρ καὶ θάλασσα καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Dici solitum in mulierum improbitatem. ob quam passim apud veteres scriptores male audit hic sexus.

Sublata lucerna nihil interest inter mulieres. λύχνου ἀφανίσθεντος γυνὴ πᾶσα ταὐτή

Sentiit adagium, nullam mulierem pudicam esse, si detur facultas sine teste peccandi.

¶ Exempla Biblica.

Mulierum fortitudo. *Exempla*: Debora, Iudic. 4. vers. 9. Michol. 1. Sam. 19. vers. 12. Sara filia Raguelis fortiter & patienter tulit contumeliam ab ancilla illatam, Tob. 5. v. 7 &c. Esther, Regina periculo se exposuit pro gente sua, Esth. 5. v. 1. 2. &c. Iudith, Iudith 13. v. 8. 9. mater septem Filiorum, 2. Mach. 7. v. 1. 2. &c. Deipara virgo & eius comites, Ioan. 19. v. 25. Maria Magdalene, 20. v. 11.

Mulierum pietatis & compassionis *Exempla*: Rebecca, Gen. 24. vers. 17. 18. Obstetrices, Exod. 1. vers. 17. Filia Pharaonis, 2. vers. 6. Rahab. Ios. 2. vers. 4. 12. Ruth, Ruth. 1. vers. 16. Noëmi, 2. v. 12. Pueri vivi m[illegible] 1 R. 3. vers. 26. Sareptana. 17. vers. 9. Sunamitis 2 Reg. 4. v. 9. 10. Isaba 11. vers. 2. Esther, Esth 5. v. 2. &c. Maria Magdalene, Iacobi & Salome, Mat. 16. v. 1.

Anna,

Ioanna, Susanna, &c. Luc. 8. v. 2. Martha. 10. v. 38. Paupercula vidua, 21. v. 1. Discipulæ Christi 23. v. 27. Vxor Pilati, Matth. 27. vers. 19. Mater Christi, Ioan. 2. v. 3. Et eius comites, 19. v. 25. Tabitha, Act. 9. v. 16. Maria Marci mater, 12. v 12. Lydia, 16. v. 14. 15.

Mulierum sapientum *exempla* : Sara, Gen. 21. v. 9. 10. Rahab, Ios. 2. v. 8. 12. 13. Debora. Iudic. 4. v. 4. Ruth. Ruth. 2. v. 1. Anna, 1. Sam. 1. v. 15. Abigail, 25. v. 18. 32. 33. mulier Thecuitis, 2. Sam. 14. v. 19. mulier sapiens, 20. vers. 16. Bethsabee, 1. Reg, 1. v. 16. 17. Metetrix, 3. v. 26. Regina Saba, 10. v. 1. 2. Par. 9. v. 1. Vidua Sunamitis, 2 Reg. 4. v. 18. Hulda Prophetissa, 22. v. 15. 19. Esther, Esth, 7. v. 1. 2. 3. Vxor Pilati, Matth. 27. v. 19. vtraque Maria, 28. v. 9. Deipara virgo, Luc. 19. v. 24. 38. 46. & 2. v. 48. Elizabeth, v. 41. 43. Maria soror Marthæ, Luc. 10. v 39. Martha, Ioan. 11. v. 32.

Mulierum stultiloquij *exempla* : Sara, Genesis, 18. v. 10. 11. 12. Rachel, 30. v. 1. Dalila, Iudic. 14. v. 17. & 16. v. 18. Michol, 2. Sam. 6. v. 20. Meretrix altera 1. Reg. 3. v. 26. Vxor Tobiæ, Tob. 2. v. 22. Ancilla Saræ, 3. v. 8. Vxor Amã, Esth. 5. vers. 14. Vxor. Iob. Iob. 2. v. 9. Zebedæi, Matth. 20. vers. 20. 21.

Mulierum aviditatis varia *exempla* : Eva, Gen. 3. v. 6. Sarai, 16. v. 1 2. Filiæ Loth, 19. v. 31. &c. Rebecca. 24. v. 58. Rachel 30. v. 1. Dina, 34. v. 1 Vxor Putipharis, 39. v. 11. Axa', Ios. 15. v. 17. 18. 19. Anna 2. Sam. 1. v. 7. 8. Sunamitis, 2. Reg. 4. v. 22. 23. 24. Athalia, v. 11. Anna vxor Tobiæ. Tob. 11 v 5. Esther, Esth. 9. v. 12. 13. Rhode, Act. 12. v. 14.

Mulierum officia. *Primò*, Maritum amore compl. cti : Michol 1. Sam. 18. v. 28. Sara Tobiæ vxor, Tob. 10. v. 12, *Secundò*, monere de pietate Sunamitis, 2 Reg. 4. v. 9. 10. Esther, Esth. 7. v. 1. 2 &c. *Tertio*, illi parere & honorem deferre. Sara iuxta mandatum Abrahæ mariti, subiecta ei vxorem Abrahæ, Gen. 12. v. 14. &c. & dominum eum vocat, 1. Petr. 3. v 6 Sunamitis veniam petit à marito eundi ad Elisæum, 2. Reg 4. vers. 22. *Quarto*, mariti miserias sublevare, Sephora, Exod. 4. v 25, Michol 1. Sam. 19. v. 11. 12 Vxor Ieroboam, 1. Reg. 4. Iezabel. 21. v. 7. Tobiæ vxor, Tob. 3. v. 19. 20. *Quintò*, sequi maritum : Sara, Gen. 12. v. 1. 2. & 20. v. 1. 2. Rabecca, 24. v. 61. Lia & Rachel, 31. 14. Sephora. Exod. 4. v. 20. Davidis vxores, 1. Sam. 27. v. 3. Mulieribus etiam legendum Deuteronomium, Deut. 31. v. 12. Mulieribus prædicat Paulus, Act. 16 v. 13.

Mulieres steriles fœcundæ redditæ *Exempla* : Sara vxor Abrahami, Genes. 16 v. 1. & 21. vers. 1. Rebecca 25. v 21 Rachel, 30 v. 1 22. 23. Vxor Manue, Iudic. 13. v. 2. 24. Anna, 1. Sam. 1. v 5. 2 Elizabeth, Luc. 1. v. 7.

Mulierum astutiæ & fallaciæ. *Exempla* : Filiæ Loth. Gen. 19. v. 31. Rebecca 27. v. 16 Rachel, 31. v. 35. Vxor Putiphare 39. v. 11. 14. 15. 16 Obstetrices, Exod. 1. v. 19 Filiæ Moabitarum Num. 25 2. Rahab Iesu. 2. v. 4. Iahel, Iud. 4. v. 18. Vxor Samsonis, 14 vers. 16. 17 16. v. 15. Michol 1. Sam. 19. v. 13 Mulier Thecuitis 2. Sam. 14. 4. *Mulier Iudam* 1. v. 2 Mulier meretrix 3. Reg. 3. v. 20. Iezabel, 21. v. 8. Iudith, Iudith, 10. v. 12. &c. Herodias, Marc. 6. v. 19 21. 22. 24.

¶ Emblema.

Mulieris famam, non formam, vulgatam esse oportere.

Emblema CXCV. Audr. Alciat.

Alma Venus, quænam hæc facies quid denotat illa
Testudo, molli quam pede Diva premis?
Me sic effinxit Phidias, sexúmque referri
Fœmineum nostra iussit ab effigie :
Quodque manere domi, & tacitas decet esse puellas,
Suppositit pedibus talia signa meis.

Vide Coniugium, Matrimonium.

Mundus.

Mvndvs, Græc. κόσμος, ὁ, & κοσμικός, ὴ, ὸ, mundanus dicitur. Hebr. *Holam*, quod iam per aliquot secula subsistat quasi secat seculum, in quo rerum ortus & interitus fit. Sicut Græci autem κόσμον, id est, ornatum, ita nos à perfecta absolutaque elegantia vocamus Mundum : quod nihil eo sit mundius, politius, ornatius. *Plin.* l. 2. c. 1. ¶ 4.

Est autem mundus, qui constat ex cælo, & terra & terrenis cœlestibúsque naturis, *vt ait Possidonius in Meteoris.* Sive qui constat ex diis, & hominibus, iisque rebus, quæ horum gratia condita sunt ab ornatúque dicitur, quem Græci κόσμον vocant.

Est etiam mundus, ornatus muliebris, quasi muliebris : quamvis alij à movendo dictum velint quoniam mundus id genus ornatus sit, quod sumunt mulieres, ac deponunt. Mundum enim neutro genere veteres dixerunt. Lucil. *Legavit quidam vxori mundum omne penúmque.* Hinc fit mundus, a, um, hoc est, purus, tersus, politus, à quo immundus, impurus, obscœnus : & mundo, & mundifico verba, hoc est, depurgo, detergo & munditia, quæ & mundities dicitur, hoc est, lautitia, & contrarium eius immunditia, vel immundities : & adverbia mundè & immundè. Mundus vero muliebris, *Vt placet Vlp.* est quo mulier mundior fit, quo dicit contineri speculum, matulas, vnguenta vasa vnguentaria, & si quæ similia : vnguenta vero gratia valetudinis, mundo muliebri dicuntur non contineri.

¶ Loci Biblici.

Mundus, pro toto humano genere, 1. Ioan. 5. 19. pro eo omni quod spirituali Christi Regno adversatur, Ioan. 14. 17. & 15 19. & 16. 20. & 10. 9. Gal. 6. 14. & à Lege Dei nos abducit, 1. Ioan. 4. 5. *Secundò*, pro vitæ terrenæ conditione, 1. Cor. 7. 33. *Tertio*, pro fidelibus, qui mundum incolunt, 2. Cor. 5. 19. 1. Ioan. 2. 2. *Quartò*, pro hominibus metonymicè, 2. Pet. 1 4. *Quintò*, pro quibusvis indefinitè, 2. Ioan. 18. 20. Sic potest accipi & Ioan. 3. 7. hoc est, pro quibusvis creaturis, sive ij, sint Iudæi, sive gentiles.

Sextò, pro hominibus quales sunt in sese, in malo veluti sepulti, 1. Ioan. 5. 15. *Septimò*, pro gentibus per vniversum mundum dispersis, Rom. 11. 12. pro vniversa Ecclesia, 2 Cor. 5. 9. *Octavò*, pro omnibus omnium ætatum, ordinum, locorum, electis, 1. Ioan. 2. 2. pro omni omnium, cæterarúmque rerum splendore, Gal. 6. 14. *Nonò*, pro iis omnibus, quæ nobis hic viventibus vtenda conceduntur, 1. Cor. 7. 31. pro iis quæ ad vitam in coniugio transigendam necessariò requiruntur, 1. Cor. 7. 33.

Breviùs præcipua mundi significata sic concidi possunt : Mundus tripliciter potissimum vsurpatur : *Primò*, pro rebus ipsis creatis, quibus tota hæc machina visibilis constat, Ioan. 1. 12. Petr. 3. 6. *Secundò*, pro vitiosa ea, & misera conditione, quæ ex peccato hominis est contracta. 1. Ioan. 2. 16. & 5. 19. *Tertiò*, pro vna quadam parte, eáque nobilissima & præstantissima, nimirum pro hominibus tantum, iisque *Primò*, vel omnibus, Ioan. 3. 16. Rom. 5. 12. *Secundò*, vel solis renatis, 1. Ioan. 2. 2. *Tertiò*, vel reprobis & infidelibus, Ioan. 14. v. 17. 22. 1. Ioan. 1. 21.

Mundus est ex nulla præexistente materia conditus est, Hebr. 11. 3. Mundus ex aquis emersit, 2. Petr. 3 5. a pro similis est. Matth. 13 38. Divinitatis Dei speculum est, Rom 1. 2 0. à Spiritu Sancto arguendus, Ioan. 16. 8. Spiritus sancti minimè capax, Ioan. 14. 15. Pius contemnendus, 15. 18. & 16. 33. Rom. 12 2. Gal. 6 14. Col 3 v. 1. 2. Iacobi 1. 0. & 4. 4. 1. Ioan 2. 15. Mundus piorum pretensa in signa. Hebr. 11. 38. nequam & malignus, Gal. 1. 4. 1. Ioan. 5. 19. mundus à Deus odit vt à Deo punitus, 2. Petr. 2. 25. mundus Deo reconciliatus, 2 Cor. 5. 19 a Christo superatus Ioan 16. 33. Dei cognitione vacuus, v. 3 & 15. 25. Christum non agnoscit, 1. vers. 10. & 8. v. 19. Christum odit quare, 7. v. 7.

Mundus iniquitatis, pro congerie & cumulo quodam omnium scelerum, Iac. 4. 4.

Mundi amor, quam noxius, 2. Tim. 4. 10. Iac. 4. 4. 1. Ioan. 2. 15. Deus mundum infinito quodam amore dilexit, Ioan. 3 16. id est, eos, quos ex mundo elegit. Mundi finis, messi confertur, Matth. 3. 12. & 13. 39. mundi opera mala, Ioan. 7. 7. mundi sapientia, 1. Cor. 3. 19. mundi status, corruptioni obnoxius, 2 Petr. 3. v. 7. 10. mundi vanitas quanta, Roman. 8. 28. 1. Cor. 7. 31. mundi [illegible] 1. Cor. 11.

Mundo crucifigi dicitur, qui mundum despicit : & mundus crucifixus dicitur, cum mundum vicinum nihil facit, Gal. 6. 14. mundo renunciandum ut Deo seruamus, Rom. 12. 2. 2. Petr. 2. 1. 4. 1. Ioan. 2. 15. Pro mundo orat Christus, Ioan, 17. 2.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mundi amici ita à Deo [illegible].

Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. *Ioan.* 14.

Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit sine mundo fuistis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo propterea odit vos mundus. *Ioan.* 15.

Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat, cui se probavit. 2. *Tim.* 2.

Adulteri nescitis qui amicitia huius mundi inimica est Dei? Quicunque ergo voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei constituitur. *Iac.* 4.

Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt qui diligit mundum, non est charitas Patris in eo. 1. *Ioan.* 2.

Lætitia modum pervertit.

Qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur : præterit enim figura huius mundi. 1. *Cor.* 7.

Mundus transit, & concupiscentia eius. 1. *Ioan.* 2.

Propter hoc mundus non novit vos, quia non novit eum. 3.

Mundi malitiam modes subvertit.

Quia vocavit nos propria gloria & virtute, per quem maxima, & pretiosa nobis promissa donavit, vt per hoc efficiamini divinæ consortes naturæ, fugientes eius, quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. 2. *Petr.* 1.

Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, 1. *Ioan.* 2.

Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Quis est autem, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? 1. *Ioan.* 5.

¶ Patrum Sententiæ.

Mundus iste periculosior est blandus, quam molestus : magis cavendus, quum se illicit diligi, quam quum admonet cogitque contemni. *Aug. ad Dioscor.*

In hoc mundo non timere, non dolere, non laborare, non periclitari impossibile : sed plurimum interest, quæ causa, qua expectatione, quo animo quisque patiatur. *Ibid.*

O amatores mundi cuius rei gratia militaris? major non esse poterit spes vestra in mundo, quam vt amici mundi fiatis. Ibi quid nisi fragile plenum periculis, & per quod pericula pervenitur ad maius periculum? pereant hæc omnia, & dimittamus hæc vana, & inania, conferamus nos ad solam inquisitionem eorum, quæ finem non habeant, vita hæc miseria est : mos incerta subito obrepit : & post hæc negligentiæ pœna supplicio luenda est? *Lib. confess.*

Mundus transit & concupiscentia eius. Quid vis? vtrum amare temporalia, & transire cum tempore, an Christum amare, & in æternum vivere? *Sup. epist. Ioan.*

Ecce turbat mundus, & amatur, quid si tranquillus esset? formoso quomodo hæres; qui sic amplecteris fœdum? Flores eius quomodo colligeres, qui à spinis non revocas manum? *In Psal.*

Vincula huius mundi asperitatem habent veram, iocunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam

quietem, rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. *August.*

Ecce ruinosus mundus est,& sic amatur,quid si dulcis esset? ô mundo immunde,tenebras pariens, quid faceres, si maneres? quid faceres dulcis,si amatus alimenta amentiæ? *Ibi.*

Quam rarus in terris,qui possit dicere,portio mea, & quam alienus à vitiis, & quam segregatus à labe peccati,qui nihil habeat commune cum seculo nihil sibi mundi huius vendicet,non sit corporalium possessor cupiditatum,quem non inflammet libido,non stimulet avaritia,non lascivia effœminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret invidia, non aliqua negotiorum sæcularium curâ solicitet? *Ambros. super Psal.*

Discite in hoc mundo,supra mundum esse,& si corpus geritis,volitet in vobis ales interior. *Lib.de Virg.*

Sancti viri,quia nihil huius mundi appetunt, proculdubio nullis tumultibus in corde premuntur. *Greg.in moral.*

Quia nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec à mundi gloria ipse quærebatur: & sic mundo & sibi mundum crucifixum esse gloriabatur. *Laus. Moral.*

Ille huius mundi veraciter mala sentit qui eius bonis inhiat,nec alia bona appetit. *Lib.6.Moral.*

Ecce mundus qui diligitur,fugit.Sancti isti,quorum ad tumbam consistimus, florentem mundum mentis despectu calcaverunt. Erat vita longa, salus continua, opulentia in rebus, fœcunditas in propagine, tranquillitas in diuturna pace, & tamen cum in seipso floreret, iam in eorum cordibus mundus aruerat.Ecce iam in seipso mundus arui: & adhuc in nostris cordibus floret, vbique mors vbique luctus, vbique desolatio, vndique percutimur, vndique amaritudine replemur, & tamen cæca mente carnalis concupiscentiæ eius amaritudines amamus, fugientem sequimur, labenti inhæremus, & quia labentem retinere non possumus, cum ipso labimur, quem cadentem tenemus. *In homil.*

Cui Christus incipit dulcescere, necesse est amarescere mundum. *Bern. in serm.*

Pugnare contra mundum, sonis,quæ in terrâ sunt, in tua carne sunt:versari in his,non in manu hostis,sed vitia potentiæ est, & non virtutis nostræ. *Sup. Cant.*

Mundus est vbi malitiæ plurimum,vbi sapientiæ minimum,vbi omnia sua victoria, omnia sua præmia, omnia optata cælebris & celebrata laudis, vbi periclitantur animæ, & colliguntur corpora, vbi omnia vanitas & addictio spiritus: & in Deum eicitur. Confusum erit gaudium à filiis hominum. *In simil.*

Habemus pro mari mundum,pro navi Ecclesiam pro velo pœnitentiam,pro gubernaculo crucem,pro nauta Christum,pro vento Spiritum sanctum. *Chrysost. super Matth.*

Fallax est hic mundus,finis dubius,exitus horribilis, iudex terribilis, pœna infinibilis. *Petr. Bles.*

Si Christus pro te de cœlesti sede descendit, tu propter ipsum fuge terrena. Si dulcis est mundus, dulcior est Christus. Si amatus est mundus,omnia pro te sustinuit Christus. *Aug. tract. de contemptu mundi.*

Mundi amor, & Dei, pariter in vno corde habitare non possunt, quemadmodum oculi pariter cœlum & terram nequaquam conspiciunt. *Cyprian. de* 12. *Abus.*

Mari iuste comparatur hic mundus, quia salsitatibus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur,vitiorum tempestatibus commovetur. *Cassiod. super Psal.* 41.

Si consideramus,fratres charissimi,& quæ quanta sint,quæ nobis promittuntur in cœlis,vilescent animo omnia,quæ habentur in terris.Terrena namque substantia supernæ felicitati comparata,pondus est, non subsidium:temporalis vita æternæ vitæ comparata,mors est potius dicenda,quam vita.Ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud,quàm quædam prolixitas mortis? *Greg.in Regist.ro*

ic mihi,vbi sunt amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum fuerunt?Nihil ex eis remansit,nisi cineres & vermes. Attendite diligenter,qui sunt & fuerunt,sicut tu, comederunt & biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos,& in puncto ad inferna descenderunt. Hæc caro eorum vermibus, illic anima eorũ ignibus deputatur,donec rursus infœlici collegio colligati sempiternis ignibus involuãtur. Qui socij fuerunt in vitiis,socij erunt in pœnis:vna namque pœna illos implicat,quos vnus amor in crimine ligat. *Bernardus libro. Meditationum.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Anthol. Sacr. Iac. Bill.

Christum eos,vt plurimum ad se admittere, quos mundus aspernatur.

Quid mœres,quod te mundus fastidit & horret.
Te cruciat,miris insequiturque modis?
Erige te: mundus quos aversatur & odit,
Excipit hos Christus,colligit atque fovet.
Si nempe à Domino crudeli barbarus ager
Linquitur,immiti conteritúrque fame.
Ast hunc invenies sobolis Iessæa benigne
Excipit, atque avido pellit ab ore famem.

A mundo iam ea luco abducendum amorem esse.

Dignæ mundo senectutem fide & sordide,vix iam
Fallere qua possis,non sit vt vlla tibi.
Non mihi iuvenum risisse placuisse,seniles
Nunc iam rugæ genas tetrahi, ito procul.
Quam sera laudanti,quæ te florente inventa
Sprevere,spolium,dedecus,ira tuas.
Iam sunt in vitio, qui nescio in fata ruentem.
A quo omni votum impro peritate, colunt,

Mundum suos amare, pios autem odio habere.

Hos amat,hos opibus cumulat,miróque favore
Prosequitur mundus, quos videt esse suos.
Quos autem æthereas contendere cernit ad arces,
Hos odit, variis exagitatque modis.
Id gemmis olim tibi signatur in hircis:
Vnus enim in solam sospes abibat hominum.
At Domino in forum qui primum venerat alter.
Sanguine mox cæsi tinxit arabat humus.

Manil. 1.

Est igitur tellus mediam sortita cavernam
Aeris ex toto pariter sublata profundo,
Nec patulas diffusa plagas,sed condita in orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque cadentem.
Hac est natura faciem ut mundus & ipse
In convexa volatis teretem pacet esse figuras
Stellarum,Solisque orbem,Lunæque rotundum.

Lucan. 1.

Sic cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos, omnia mixtis
Sidera sideribus concurrent, ignea ponto
Astra petent, tellúsque extendere littora nollet,
Excutietque fretum: fraterna avaria Phœbe.
Ibit, & obliquum bigas agitabit per orbem,
Indignata, diem poscet sibi, cædere curru.
Machina diuulsi tunc ibit fœdera mundi.

Qua ratione in contemptum rei mundi venire queant.

Ex Antholog. Sacr.

Quisque ad excelsi pervenit culmina montis,
Iam cuncta ex alto vertice parva putat.
Sic quoque virtutis colligit qui culmina, parvi
Iam pretij, pariterque cadit in orbe prius.
Visne igitur, vilas mundas, mundique labores
Sit tibi? vis mundi fit prolapsionis amor?
Ante oculos tibi pone Deum,sidéque beata
Sic mundi subito fluxa labore ruit.

De vanis ac inanibus mundi studiis.

Qui circumgradiens provectus non sacer altos,
Sed sua vesano membra labore premit,
Huic similes blandæ stagni mundique rapaces
Vnda parat sólas ante,cavenda bonis.
Nam qui in terga Deo vertit,sua gaudia quærit
Et media curas pellere mente putat.
Omnia percurrens, incumbit medius rebus
Invenit, æternam perpetiturque famem.

Boët. de consolat. lib.2. metro 3.

Rara si constat sua forma mundo
Si varietas variat vices:
Crede fortunis hominum caducis:
Bonis crede fugacibus.
Constat, aterna positúmque lege est.
Vt constet genitum nihil.

¶ Philosophorum Dicta.

Nec plures mundi sunt,nec plures esse possunt:si modo hic ex vniversa materia constet,sicuti constat. *Lib.1.de Cælo,c.9.T.93.*

Omnia,quæ sunt sub cœlo, tabescunt, senescunt, & sordescunt sub tempore. *Arist.l.4.Physic.*

Res nullæ stabiles sunt, quæ cum fluxu huius temporis confluxibiles sunt. *Comment. sup.2. Poët.*

Quid enim videtur ei magnum in rebus humanis,cui æternitas omnis,totiusque mũdi nota sit magnitudo? Nam qui aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sapientiæ videri potest, qui semper animo sic excubat, vt nihil improvisum accidere possit,nihil inopinatum,nihil animo novum atque insolitum accidere, in omnes partes aciem intendit, vt semper videat sedem sibi ac locum sine molestia atque angore vivendi: vt quemcunque casum fortuna inverserit, hunc æquo & sereno ferat. Quem qui facit, non æquitate animi solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. *Cic.Tusc.q.lib.4.*

Idem nulli loco animum adiicere debemus, cum hac persuasione vivendum. Non sum vni angulo natus patria mea totus est mundus. *Senec. ad Lucil.*

Mundus à Deo factus est. *Idem.*

Charitas Dei causa fuit creationis mundi,& originis omnium rerum. *Plato in Timæo.*

Vniversis hic mundus vna civitas communis deorum atque hominum existimanda est. *Cic. l. de leg.*

Sin alia causa est,cur mortalem fecerit mundum, non quemadmodũ Platonici dicunt,sempiternum. Ab vtroque autem scisciteor, cur mundi ædificatores repente extiterint,innumerabilia autem secula dormierint? Non enim si mundus nullus erat,secula non erant:secula nunc dico, nõ ea,quæ dierũ noctiũmque numero,annuis cursibus efficiuntur.Nam fateor,ea sine mundi conversione effici non potuisse.Ideo fuit quædam ab infinito tempore æternitas,quã nulla circumscriptio temporis metiebatur,spatio tamen,qualis ea fuerit,intelligi non potest,qui nec in cogitationem quidem cadit,vt fuerit tempus antequod,nullũ cum tempus esset. Igitur isto tam immenso spatio,quæro Balbe, cur ego ora vestra collaverit,laboremne fugiebat? At iste nec artifex Deum sine ornatu volubi, cũ omnes naturæ numini divino,cœlum,ignis terræ,maria parerent. Quid autem erat,quod concupisceret Deus mundum signis & luminibus, cum

quam

quam ædilis,ornare, si vt Deus ipse melius habitaret; antea videlicet tempore infinito, in tenebris, tanquam in gurgustio,habitaverat: post autem, varietate ne eum delectari putamus, quia cœlum & terram exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio Deo? quæ si esset, non ea tamdiu carere potuisset. An hæc fere,vt dicitis hominum causa à Deo constituta sunt. Sapientiamne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio: an stultorum? At primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur.Deinde quid assecutus,cum omnes stulti sint, sine dubio miserrimi, maximéque stulti sunt? Miserius enim stultitia quid dicere possiumus? *Idem lib.1. de Natura.*

Quid enim mundo præstantius? iuda quam putas speciem,portio à te laudabitur mundi. *Apul. de dogm. Platonis.*

Omnem terræ ambitum(sicuti astrologicis demonstrationibus accepisti) ad cœli spatium puncti constat obtinere rationem: id est, vt si ad cœlestis globi magnitudinem conferatur,nihil spatij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta ferè portio est,sicut,Ptolomæo testante didicisti, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quattæ, si quantum maria paludesque premunt,quantumque siti: vasta regio distenditur,cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur.In hoc igitur minimo puncto circumsepti atque concluſi, de pervulgãda fama, de proferendo nomine cogitatis? At qui habet amplum magnificumque gloria tam angustiis exiguisque limitibus arctata? *Boët. de Philos. consol.lib.4.prosa.7.*

¶ Similitvdines.

Iustini Martyris. Quemadmodum videmus coagulationem repente lacti accedere: Ita repente accedit mundo esse. *In refutatione responsionis Ethnici ad quæstionem Christianorum.fol.262.*

D. Augus. Sicut area paleis & frumentis, & sicut arbor foliis & pomis: Ita non bonis plenus est mundus. *In Ioan.c.16.tract.5.*

D. Ambros. Deserto mundus comparatur adhuc incultus, sterilis, infœcundus: in quem negat nobis Dominus ita prodeundum, &c. *Lib.3.in Luc.c.29.*

Mercury Trismegisti. Sicut Deus omnibus speciebus vel generibus, quæ in mundo sunt, distributor dispensatorque est bonorum, id est, salutis animæ ac vitæ: Sic & mundus præstitor est & retributor omnium,quæ mortalibus videntur bona,id est,alternationis partium,temporum fructuum nativitatis,augmentorum, maturitatis, & horum similium. *In Apol.pro.*

Basilius. Sicut domus in vsum habitandi facta per se nihil sentit, dominoque subiecta est, qui eam fecit, aut incolit: Ita mundus per se nihil sentit, factori Deo subiacet, qui eum in vsum sui fecit, *Lib.2. de origine error.c.6.*

Ennius Rhetor Adami. Vt mare gravida mulier minus laborat & in gestatione & in partu. Ita si rem honestissimàm animo conceperimus, minore negotio consequemur,quam stulta quædam oblectamenta. Et qui mundi præmia sequuntur minore dolore margaritum illud Evangelicum sibi parare poterunt. *In simil.*

Thriveri. Vt nemo,qui patria capitur,& peregrinæ regionis studiis tenetur: Sic nemo ad cœlum aspirat, qui huius mundi delectatur aut cupeditis,aut illecebris. *In apoph.50.*

Vt nemo munus meretur,quod contemnit, Sic nemo Christo dignus est, qui ea ergo respicit, & animum ad posteriorem mundi retorquet. Quippe ex commutationem eius gravatim ferre apparet. *In apoph.50.*

Chrysostomi. Cur perforato aquam dolio ingeris? Nihil enim aliud est quæ præsentibus istis laborare quam flammam decerpere, quam puppis adurere.Certè frustra curris.Nónne vniuscujusque artis finis est ipse effectus. Offende igitur mihi finem huius sæcularis studij; sed non potes. Vanitas enim omnia. *Hom.77.in Matth.*

Horatius Poeta. Pix est mundus, quamlibet levi attactu tangentes inquinat. Vt cassis est mundus, qui suos muratores in modum auceps, peccati & mortis æternæ involum. Laqueus est mundus,qui voluptatibus & opibus,velut escis obiectis illicit atque capit incautos, & fecum trahit in damnam incautos. Vanè mihi vix possibile videtur,vt qui mundi legibus vivit,purus à contagiis mundi, & immaculatus hinc emigret. *In Liliano,vel de vera ratione bene moriendi.fol.8.*

Chrysostomi Sicut difficile est, arborem tortam viam positam fructus suos vsque ad maturitatem servare: Sic difficile est, virum fidelem inter tortuosum mundum viventem,id est,in actibus eius, iustitiam immaculatam vsque in finem servare. *In 21.Matth.hom.50.*

Bernardi. Sicut merii in aquis dum periclitantur, videas eos tenentes contendere,nec vlla ratione deserere, quod primum occurrit manibus quicquid sit illud, licet tale sit, quod omnino prodesse non possit, vt sunt radices, herbarum cæteráque similia. Nam & si qui forte ad eos veniant, vt subveniant nonnunquam solent apprehentos involuere secum,adeo vt iam nec sibi,nec aliis auxilium ferre prævaleant. Sic pereunt in hoc mari magno & spacioso,sic pereunt miseri,dum peritura sectantes, omittunt solida: quibus apprehensis, emergere & salvare possent animas suas ita,inquam,pereunt, qui omissis veris & salutaribus studiis caduca & transitoria quærunt: à quibus nequeunt divelli. *Serm.1. de Adventu Domini.*

Thriveri. Nemo libenter alteri obtrudit,quod dedignatur: nec potest moriturus accipere regnum Dei,qui adhuc dum respicit, & diligit apparatum huius mundi. *In apoph.74.*

Dionysii Chrysostomi. Sicut quando videmus senem hominem, scimus quia propinquum moritatem est: quando autem nascentes: Sic & mundum, quando pereuntem videmus,casurum cognoscimus, diem autem non scimus. *In 24. Matth. hom 50.*

Quomodo moriturus tu de te quotidie audiunt homines, nam quotidie alios mortuos vident,& tamen non credunt se morituros: Ita etsi audiunt periturum mundum,tamen non credunt. *In Matth.homil.50.*

D.Chrysostomi. Quum homines facilius & minori tempore destruant, quam construant,vt in ædificiis patet: contra Deus velocius construit, quam destruit, iustificat, quam perdit. Mundum enim vniversum, & omnem eius ornatum sex diebus condidit, sed Hiericho vnam vrbem septimo tandem die dissoluit. *Hom.5. de pœn.*

Theodoreti. Sicut arcam scamnúmque fabrefactum videntes,non solùm opus laudamus, sed & opificem: Sic etiam videntes navim fabre compactam,sic monile fabrefactum, aurificem laudamus: Sic in mundi fabricam oculos tendentes Deum laudemus: qui non mirati sunt hæc, imo qui nec iam mirantur,inexcusabiles sunt. *Serm.3.*

Philonis. Quemadmodum, quum condenda est vrbs; cura alicuius Regis aut Imperatoris,pro fortuna magnifice præsto est quispiã peritus architectus,qui contemplatur loci opportunitatem primum intra seipsum,partes futuræ vrbis propemodũ omnes delineat, templa,gymnasia, curias,fora,portus,navalia,vias, angiportus, mœniorum situm, & ædificiorum tam privatorum, quàm publicorum, Deinde impressis velut in ceram in suum animum singularum rerum imaginibus,effingit vrbem cuius effigiem innata retractans memoria, atque ita impressis sibi magis etiam simulachris,vt bonus artifex, vt semel propositum exemplar respiciens,aggreditur structuram e taxis & macerie, repræsentans incorporatas illas ideas singulis operis partibus. Eodem ferme modo de Deo sentiendum est: qui, vbi decrevit ingentem hanc vrbem vniversi condere,prius formam eius concepit, ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc condidit. Et quemadmodum illa in architecto præsignata vrbs locum extra nullum habuit,tanquam impressa artificis animo: Eodem modo ne ille quidem ex ideis constans mundus,alibi locum habere poterat,quam in Dei verbo,quod adornavit hæc omnia. *De mundi opificio.*

Procopij. Quemadmodum rerum naturalium corpora, vbi primum in essentiam progressa fuerunt,simul colorem & magnitudinem continẽt, quorum alterum prius intellectu, alterum secundum est:Sic & mundus ordine conditus,non tempore,sed decenti & debita harmonia vndique absolutus est.Haud enim pars mundi vna formata est, deinde altera defuit.Hinc & luminaria,propter suam præstantiam,commemorantur die quarto apparuisse.Siquidem ternas,quæ potentia est, decas pretiosus & insignis habetur numerus:vnitas binarius,ternarius, & quaternarius,inter se additi,decada constituunt. *In Gen. c.1.*

Iamblichi. Sicut gubernator â navi & gubernaculo segregatus, vno quodam facilique momento movet vndique & regit, dirigitque navem.Ita Deus ipse mundum desuper, videlicet à primis naturæ principiis,præcipuas motionum causas exhibens. *De myster.*

Lactantij. An tu, si educatus in domo fabrefacta & ornata, nullam vnquam fabricam vidisses, domum illam putasses non ab homine esse ædificatam,quia,quomodo ædificetur, ignorares:Idem profecto de domo quæreres,quod nunc de mundo requiris, quibus manibus, quibus ferramentis tanta esset opera molitus: maxime, si saxa ingentia immensa cæmenta, vastas columnas.opus totum sublime & excelsum videres: nonne hæc tibi humanarum virium modum viderentur excedere? quia illa non tam viribus, quam ratione atque artificio facta esse nescires. Quod si homo,in quo nihil perfectum est, tamen plus efficit ratione, quam vires exiguæ patiantur,quid est, cur incredibile tibi esse videatur,cum mundus dicitur factus à Deo,in quo,quia perfectus est, nec sapientia potest habere terminum,nec fortitudo mensuram? *Lib.2. cap.1. de orig. error.*

Quis est vel tam ineptus,vel tam otiosus, vt aggrediatur facere aliquid frustra,ex quo nullam vtilitatem,nullum commodum speret.Qui domum ædificat,non idcirco ædificat,vt tantummodo domus sit, sed vt in ea possit habitari. Qui navim fabricat,non ideo assumit operam vt tantum navis appareat,sed vt in ea navigetur.Item,qui vas aliquod instruit aut format, non propterea id facit,vt tantum feciſſe videatur, sed vt vas illud effectum capiat aliquid necessarium. Similiter cætera, quæcunque fiunt, non vtique in supervacuum, sed ad vsus aliquot laborantur. Mundus igitur à Deo factus est, non vtique propter ipsum mundum. Neque enim aut calore solis, aut aspiratione ventorum, aut humore imbrium, aut alimonia frugum: quum sensu careat, indiget. *Lib.7.cap.4.De præmio divin.item libro Aceph. epitom.*

Lipsij: Vt cœlum & æternos illos ignes nemini aspicere fas, sine occulto horrore quodam & religione,non item terræ sacras opes & hunc inferioris Mundi mundum, sine tacita quadam gaudij titillatione & sensu. *Ex lib.2. de Const. c.2.*

Vt moderatoribus Reipubl. salus populi suprema lex est: sic Deo mundi. *ibid. cap.11.*

Vt ij qui plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inserunt, alias excidunt,eaque omnia peritè administrant, & in bonum, inque fructum: sic in vasto hoc mundi agro scientissimus ille cultor Deus. *ibid.*

Vt gubernator in magna navi flectit & regit omnia parvo motu:ita ipse mundi ille rector Deus, machinam hanc quatit & movet, ipse inconcussus. *Ex præfatione in libro de milit. Roman.*

Vt ij qui parietem intuentur, ex levi linearum ductu animalia in eo & facies sibi fingunt: sic multi multarum rerum futiles vmbras, nec bona aut dona mundi norunt. *Ex Cent 1. epist.8.*

Providentia divina per gentes ætatésque spargit artium flores & magnum hunc mundi hortum,velut per areolas, variè colit. *Ex disput. not. cod. Mirand.*

Vide Caro, Concupiscentia, Peccatum.

Munificentia.

PERILLVSTRIA CAROLI PASCH. DICTA.

SPIENDORE familiæ & opum magnitudine freus, nihil instituit nisi [illegible] ri, quod non solùm consistit in occasione, & opportunitate, sed & in aurea illa mediocritate, cuius modum scire est altus ad sapientiam gradus. Certè in ipso singularis quædam elegantia eminet, cui adest pondus iudicii. Hinc excitantur ad homines ils beneficiis adstringendos, quibus quisque opus habet, & quæ quisque sustinere possit. Prostratos erigendos suscipit, innocentiam pauperiatem levat; horum studiis nihil abnuit, subito & graviori casu percussos recreat ipse nullam nisi à malè factis calamitatem perrimescit. Hic ipse proletario sermone semper abstinet; omnem stolidæ orationis nectantum ita fugit, vt eodem verborum nitore sit conspicuus. Nunquam hic est lautus, illic sordidus, non hic benignus, illic parcipromus, sed in omni re, quam suscepit, æqualis.

Si rex aut Princeps est, populorum inopiam sua moderatione subleuat; provt res postulat, ærario, aut fisco debita remittit, aut remittit. Quem vniversi locupletant, huius beneficia in vniversos manant orbe quodam socialitatis omnes homines ambit. Non aliter æquitati locum esse putat, quàm vt plus reddat quàm accepit, vsque eo, vt nõnisi in hac inæqualitate æqualitatem intelligat. Et verò cuius tyrãnidis esset, tam multa, tam magna, tam frequenter accipere, & omninò nihil reddere, aut reddere sine aliquo fœnore? Quid ita apud principem tantum opum reponatur, nisi vt is imitetur Oceanum, qui vt sua immensitate vndique exceptas aquas regerit, in ea loca vnde emerserunt, ita ipse omniũ tributa in omnes refundat? Ne sol quidem humorem vi sua in sublime erectum, ibique collectum sibi seponit. Nam cui rei? Sed, vt, quod abs terra accepit, terræ munificentius reddat, eâsque tempestivis imbribus irroret. Sũt ergo principi opũ aggestus, non materia contumeliæ, superbiæ, luxuriæ, non alimentum aviditatis interminæ, sed perennis fons benignitatis humanissimæ. Vniversi principem habent præcipuo cultu propemodum, vt alterum in humanis induvis Deum. Cur centes nempe vt sequatur Deũ, qui prius est optimus quam maximus. At optimus fignat beneficentissimus. Cuius excellentissimi status effectus hi sunt, vt si innocens, homini peccata toleret, beneficia in omnes diffundat. Hæc tria diuina munia Princeps in sua persona repræsentare debet, si modò vult esse, ac dici in terris exscriptus quidam Deus. E tribus hoc vltimum asserit illa duo superiora, siquidem beneficiis humanum genus circumfundere, propemodum est agere Deum. Nihil ergo tam regna sublimat, quàm regia munificentia, imitatrix divinæ. Benignitas mea (verba sunt Augusti) me ad cœlestem gloriam effert. Et bonus Rex non tam suum putat id quod vndique accepit, quàm id quod pluribus dedit. Quippe largitio Principis est in hominum animis abstrusus thesaurus; nedum eum pauperiorem sua reddit munificentia. Ardentia vniversorum erga Principem studia, is est ei iugis proventus, & opes cumulatissimæ, & extra omnes casus positæ. Interitum nescit quicquid munificẽtia principalis indulget. Et boni Principatus præcipua nota est lata munificentia censeri, & qui miseri futuri fuerant, hos asserere inexpectatæ fœlicitati. Quod sunt in aruo semina, hoc sunt in animis hominum regalia munera. Si conduntur & abduntur, ager horrescit, si ea mature sparseris, in vberrimam segetem coalescunt. Summi loci homines minimè decet pari se vinci ab ægris, qui semina, fructu centuplicato, dominis reddunt tantùm culti & seminati. Ergo ditare magis est Regium, quàm ditari. Nulla opum possessio, sed sola largitio Principem apud cunctos augustum reddit & inclytum.

Huc adde, quod Regiorum munerum ea vis est, vt nunquam videri possint exigua; semper habeantur pro magnis. Num nescio quid exiguum dicas illud quod à summo loco, summóque animo proficiscitur. Certè non minùs in paruis quàm in magnis frequenter eminet iudicium Regiæ sublimitatis, cuius proprium est homines sublevare, ditare, sublimare. Prudenter ergò Homericus ille Paris deorum dona non reiicienda dicit. Deos cùm dicit, eos dicit quos Deus eò loci sublimavit, vt sint divinorum munerum dispensatores. Huc pertinent illa præmia quæ bonis, industriis, fortibus à Principe seponuntur. Præmiis merita asseruntur. Sine his nullum magnum certamen suscipitur, his demptis, vix omnis conatus non est irritus & inglorius. In aula Imperatoris Constantinopolitani luculentum munus fuit, cui nomen Administratio à memoria. Scilicet hic administrator describebat eos qui militiæ quidpiam fortiter fecissent. Horum nomina Imperatori subiiciebat, vt quem quisque honorem meritus esset hoc honestaretur. Verùm quoque est, Principem suæ largitatis invitatu expellere avaritiam & sordes ab animis illorum erga quos est munificus. Huius item munificentia opus est, quoties viri principes mutua sese munerum magnitudinem venerantur, sicuti virtute suis insidentem culminibus invicem suspectantes. Id quod laudatissimo exemplo fieri constat. In censu huius tam splendidæ virtutis, est illa Regia comitas, quæ non minùs libenter & alacriter capit parua, quàm donat ingentia. Hinc est amabilis quædam multitudinis delinitio, quam nulla tenuitas arcet à conspectu Principis. Certè is Rex, qui aqua manu hausta, aut malo Punico aliove exiguo munere delectatur, magnificentiam suam cumulat laude frugalitatis. Vt munificentia quodammodo cogat homines ad suspectum culminis principalis; hæc ei addita comitas ad eius amorem vniversos compellit. Et quidquid Rex tam modestè & moderatè facit, id non tam aliis largitur, quàm sibi. Etsi magnificentiæ & munificentiæ is modus esse debet, quem liberalitati præscripsi, tamen & clariora & vberiora encomia Principi surgunt, si interdum magnitudine largitatis vincit iudicium suum, si non singula minutius expendit, sed & clausis quodammodo oculis, & largiori manu ipsi supergreditur exempla sua; nihilque aliis quod det, relinquit, nisi quod aiunt cœlum & cœnum si est vt hac ratione vniversorum desideria, & bonorum gaudia expleri possint. Hic verò Principi semper est magnificum, officiosa festinatione hominum vota prævenire; neque id quod publicè est necessarium, pati esse serum & intempestivum. Id quoque monendus est Princeps, ne amara & ingrata munera ingerendo, munificentiæ nomen & laudem capret; amore beneficia, non terrore censeri velit sea collocet, non obtrudat. Nam quod quispiam invitus accipit, non est Munus, sed iniuria. Nec verò ipsa gratia grata est, quoties onerat potiùs quam honorat. Hoc sensu Poëtæ dicunt, Iovem non esse boni malique largitorem, sed boni tantum. Magnificentiæ & munificentiæ causas oportet esse veras, quò tantæ virtutis gratia possit esse diuturna. Quapropter, vt de liberalitate dixi, magna & luculenta beneficia, non in alios, quàm in probos, ac de Republica optimè meritos conferri æquum est. Ea demum est vera munificentia, quæ quò sæpiùs regustatur, hoc vehementiùs placet; cuiusque sensu fit amplior & prolixior. Apparet ergo hac laude indignos esse eos qui dum volunt videri munifici, è continuo difficultatum nexu commendationem captant, nec impetratæ rei gaudia cuiquam exhibent, nisi quem priùs longo tædio enecarint. Qui terunt aulæ limina, nequaquam nesciunt quam spinosa semita illic iri ad honorum fastigia possit; & quàm impenso pretio nescio quid ematur trepidæ spei. Omnes ibi ore sunt blandi, vix quisquam re benignus. Vtinam reges cum suis proceribus intelligere possint quanta sit occasionis gratia, quantúmque suis muneribus procrastinationes detrahant. Vix quoque vllos Regia munificentia temporis, rerumve terminos nouit. Amat homines demereri beneficiis nullo fine circumscriptis. Nulla item se levitate destruit, quæ firma, solida, vbique sui similis est. Se potiùs subinde revocat, pulcherrimis exemplis priora cumulatiea idemtidem sic ordinat, vt perenne fluant, atque in seram posteritatem propagentur. Rex vt alias virtutes, ita hanc potissimum non privati alicuius sensu, sed sola metitur magnitudine animi sui. Alexander Anaxarcho Philosopho iusserat dari quantum is postularet. Ibi dispensator Regius. At, inquit, petit centum talenta. Præclarè facit, inquit Rex, qui scit, se habere amicum, qui talia dandi facultatem & voluntatem habet. Hoc sanè est, beneficium iteratò dare, & laudem munificentiæ magnanimitate & constantia cumulare. Regius animus sic censet, sibi flagitiosiùs esse munificentia vinci quàm armis. Gæterùm nullum Rex magnificentiæ genus majus promere potest, quàm si se totam Reipub. commodis largiatur; se inquam, virum bonum, strenuum, eo loco dignum. Huic tam Regiæ virtuti adversatur λυκροψυχία, sive μικροκρίτια, illiberalitas ipsæ sordes, quas non solùm infimæ sortis homines sed & ipsi Principes persæpè contrahunt. Majorem partem, aut nihil cuiquam beneficiunt, aut si quid more & consuetudine largiendum est, id tale est, vt nemo inde discedat auctior, nemo lætior. Si quid in res necessarias impensæ factum est, id imperfectum malunt esse, quàm quod reliqui sumptus est, perficere, quamvis necessarium & minimum. Illi ipsi in res exiguas, quæque sunt nulli vsui, sæpè plura impendunt, quàm in magnas & optimas pauca. Nulli nec decori nec honestati serviunt. Tunc tantùm ipsis benè est, cùm contrahenda manus est. *Carolus Paschalius, libro Virtutum & Vitiorum, cap. 25.*

Vide Liberalitas, Magnificentia.

Munus.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MVNVS, Græcè δῶρον, ου, τὸ, dicitur. Hebr. *Schodadh*, à verbo *Schacadh*, muneravit munus dedit. Cognationem habet cum *Schaeath*, corrupit, nam munera excæcant oculos videntium & iudicium corrumpunt. Est rei alicuius donatio, atque honoris signum, *sec. Ari. l. 1. Rhet.* Munus autem, donum, & præmium (*vt placet Donato*) hic differunt, quod donum & munus tam ante factum quam post factum datur, præmium non nisi post factum.

Donum voluntarium est, Præmium debetur: Donum diis datur, Munus hominibus. Præmium viris fortibus. Donum à liberali homine. Præmium à præclaro. Inter donum & Munus hoc interest *secundum eundem Donatum*, quod Munus est id, quod necessariò subimus, lege, more, imperio eius, qui iubendi habet potestatem: Donum, quod nulla necessitate iuris, sed sponte præstatur, & si non præstatur, nulla reprehensio, &, si præstatur, plerunque est laus.

Munus, *vt placet Varroni* dicitur, quia, qui mutuo animo sunt, id dant officij gratia, nec à dono differt, nisi cum per metaphoram, vel pro officio ponitur, quoniam officia aut principibus aut Rebuspublicis muneris loco dari consueverunt, vel pro ludis, qui à principe populis quasi muneris loco exhibentur. A munus fit immunis, qui absque onere liber est: & immunitas, exemptio ab onere. Hinc remunero, hoc est, retribuo, redono; & munificus, liberalis, quasi munera largè præbens, munificentiæ, liberalitas, & munificè, liberaliter.

§ LOCI BIBLICI.

Munera accipiunt filij Heli judices Israëlis, & male iudicant. 1. Sam. 8. 3. munera accipiens Giezi leprosus fit, 3. Reg. 5. v. 21. 27. munera accipiens, vt occidat innocentem, maledictus, Deut. 27. v. 25. munera non accipit Deus, Deut. 10. v. 17. munera non accepit Eliseus à Naaman gentili quẽ sanaverat, 2. Reg. 5. v. 16. munera non accipienda, Exod. 23. 8. Deut. 16. v. 19. & 27. v. 25. 1. Sam. 8. 3. & 12. 3. 1. Reg. 13. v. 7. 2. Reg. 5. v. 16. Psal. 14. 5. Prov. 15. v. 27. & 17. 23 Eccl. 8. 3. & 20. 10. Esa. 1. 2. 3. & 5. 23. Ezech. 13. 19. & 22. 12. Amos 5. 12. Mich. 3. 11.

Munerum acceptio periculosa, Genes. 24. v. 23. Exod. 23. v. 8. Num. 22. v. 7. 8.

v 7.8.Deut.18.v.19.& 27.v.25.Iudic.16.v.5.1.Sam.8.3.& 12.v.3.4.2. Sam.16. 1.Iob.15.34.& 36.18.Pſal.15.5.& 26.10.Prov 15.v 27.& 17.v.23.& 22.9. Eſa.1. v.23 & 33.v.15.Mich.3.11.Eccl.4.36.7.6.&20.31.Matt.28.v.12.15.Act.24.v.26. 27. Iudæ. v.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Donec accipiant,oſculantur manus dantis,& in promiſſionibus ſuis humiliant voces ſuas, in tempore retributionis poſtulabunt tempus. *Eccleſiaſtici,cap.29.*

Cum dederis, ne improperes. 41.

Vbi manibus multæ ſunt claude,& quodcunque trades, numera & appende. Datum vero & acceptum omne deſcribe. 42.

¶ Patrum Sententiæ.

Libertatem arguere ei amittit & peccat, qui ab eo accipit, qui ideo dat, ne corrigatur. *Ambr.in epiſt.ad Cor.1.*

Munera excæcant oculos judicum,& vim auctoritatis inclinant.*Ibid.*

Facile contemnitur clericus, qui ſæpe vocatur ad prandium, & non recuſat.Nunquam,petentes,raro accipiamus rogati. Neſcio, quomodo etiam ipſe,qui deprecatur, vt tribuat quam acceperis viliore me judicat: & mirum in modum, ſi eum rogantem contempſeris,plus te poſt veneratur. *Hieron. ad Marcell.*

Ante Dei oculos nunquam vacua eſt manus à munere, ſi arca cordis plena ſit bona voluntate. *Greg. in hom.*

Non Abel ex muneribus,ſed ex Abel munera oblata placuerunt.*Lib.* 12. *Moral.*

Quis non erubeſcat dicere: quid mihi dabis, vt tibi iuſtitiam faciam? nonne ſimile eſt,ac ſi dicatur: quid mihi vultis dare, vt abnegem? officium perdam,& Deum vendam? *ibid.*

Quo beatus Eugenius munera cautius fugitabat, ad eum vndique multiplicius confluebant, hoc quoque ferè vbique accidit, vt fugiant, dum quæruntur: dum fugantur, accelerant. Quum idem prior quidam modicæ facultatis, cujus cauſam nondum audierat, marcam auri devotione multa inſtanter offerret: *Nondum*, inquit, *ingreſſus eſt dominum, & iam vis corrumpere dominum?* corruptionem nanque vir ſanctus credidit quicquid offerebatur lite pendente. *Ibid.*

Tres ſunt munerum acceptiones, quibus contra iuſtitiam humana vanitas militat; nempe Favor amicitiarum, Adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris.Facilius autem pervertitur animus rei corporeæ munere,quam gratiæ laudiſque favore. *Iſid.de ſummo bono,lib.1.*

Oblatio enim muneris tinea eſt regiminis. *Caſſ.in epiſt.*

Peremptorium enim eſt in principe, vel auram adorare munerum, vel favorem quærere perſonarum:teſte ſiquidem Propheta. In quorum manibus iniquitates ſunt,dextera eorum repleta eſt muneribus. Tranſibunt iniquitates in pœnam, & munera in dolorem: quia teſtimonio Iob ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. *Petrus Bleſenſis.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. ad quend. ſine nomine.

Vt iam nihil præſtes,animi ſum factus amici
Debitor & meritum velle iuvare voco.
Parua quidem fateor pro magnis munera reddi.
Cum pro conceſſa verba ſalute damus.
Sed quicquam potuit dat maxima gratus abunde eſt,
Et finem pietas contigit illa ſuum.
Nec quæ de parua pauper diis libat acerra,
Thura minus grandi quam data lance valent.
Agnaque tam lactens,quam gramine paſta Phaliſco,
Victima Tarpeios inſilit iſta focos.

Plato l.3.Politiæ etiam hunc verſ.vſurpavit.

Δῶρα θεοὺς πείθει καὶ σεμνοὺς βασιλῆας.
Cum divis flectunt venerandos munera reges.

Menander.

Κακῆ γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει.
Mali enim viri dona vtilitatem non habent.

Item, apud Stob. Serm.10.

Quicunque manum auro ſupponit ille quamvis inficietur mala molitur conſilia.

Euripid. in Medea.

Πείθει δῶρα καὶ θεοὺς λίσσω.
Perſuadere dona & diis fama eſt.

Terent. Comœd.3.

Quam in que comparatum eſt,vt hi qui minus habent,
Semper addant aliquid ditioribus.

Ovid.1.Epiſt.Oenonis ad Paridem.

Turpiter ingenium munera corpus emunt.

Martialis in Epigramm.

Callidus effracta nummos fur auferet arca,
Proſternet patrios impia flamma Lares,
Debitor vſuram pariter ſortémque negabit.
Non reddet ſterilis ſemina iacta ſeges.
Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica,
Mercibus extructas obruet vnda rates:
Extra fortunam eſt,quicquid donatur amicis.
Quas dederit, ſolas ſemper habebis opes.

Martial. l.5. Epigr. ad Æmil.

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nullis nunc, niſi divitibus.

Martial.l.9.ad Ruffum.

Dum me captabas, mittebas, munera nobis,
Poſtquam cepiſti,das mihi, Ruffe, nihil.
Vt captum teneas, capto quoque munera mitte:
De cavea fugiat ne male paſtus apex.

Ovid. Epiſt.18.Helene ad Paridem.

Aut ego perpetuo famam ſine labe tenebo,
Aut ego te potius quam tua dona ſequar.
Vtque ea non ſperno, ſic acceptiſſima ſemper
Munera ſunt,author quæ pretioſa facit.

Hier. Savonarola in locis communib.

Quatuor illa,Timor,Munus,Dilectio,Rancor,
Sæpe ſolent hominum rectos pervertere ſenſus.

Ovid.2.de Art.

Carmina laudantur, ſed munera magna petuntur,
Dummodo ſit dives,barbarus ille placet.

Idem 2.& 3. de Art.

Ipſe licet venias Muſis comitatus Homere,
Si nihil attuleris,ibis Homere foras,
Munera credo mihi placant hominéſque deoſque,
Placantur donis Iuppiter ipſe datis.
Quid faciet ſapiens? ſtultus quoque munere gaudet:
Ipſe quoque accepto mitis munere erit.

Idem 4. de Pont.

Multiplicat tamen hunc gratuitas authoris honorem,
Et maieſtatem res data dantis habet.

Idem 3, de Pont.

Dignus es argento,fulvo quoque dignior auro,
Sed te, cum donas iſta, iuvare ſolent.

Mich. Verin.

Munera quid poſſint,teſtatur ferrea turris,
Quam ſolvo Iuppiter imbre ſubit.
Accipe parua mei lætus munuſcula cenſus.
Nec quæ ſint,ſed qua ſuſcipe mente data.
Quid non argento? quid non corrumpitur auro?
Qui maiora dabit munera, victor erit.
Munera qui mittit ſperat maiora remitti:
Nemo ſuas vellet perdere gratis opes.
Munera ne capias: uncus latet hamus in eſca,
Nullo carent viſco munera virus habent.

Ovid.5. Faſt.

Sæpe Iovem vidi,cum iam ſua mittere vellet,
Fulmina, thure dato ſuſtinuiſſe manum.

¶ Philosop. Et Histor. Sentent.

Munera opportunitate gratia ſint, non vulgaria, quæque aut pauci habuerint aut pauci intra hanc ætatem habent, aut quæ etiam ſi natura pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. *Senec. l.1. de beneficiis, cap.11.*

Vtique cavebimus,ne munera ſupervacua mittamus: vt fœminæ aut ſeni arma venatoria,aut ruſtico libros, aut ſtudiis ac literis dedito retia. Æquè ex contrario circumſpiciamus, nedum grata mittere voluimus,ſuum cuique morbum exprobatura mittamus, ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus,in quo vitium accipientis agnoſcitur. *Idem, ibid.*

Si arbitrium dandi penes non eſt, præcipuè menſura quæremus vt quàm minimè mortale munus ſit, &c. *Idem eod.lib. c.12.*

Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & hoſtium vota. *Idem, lib.2. cap.15.*

Quidam, cùm aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtivè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. Reiiciendi genus eſt,protinus aliud invicem mittere,& munus munere expugnare. *Idem lib.4. cap. ult.*

Parua mœnera, diutina: locupletia non propria eſſe conſueverunt. *Æmil. Prob. in Traſyb.*

Viri boni adverſus omnia amicorum munera bellum tale non ſuſcipiunt, quod componi nulla pace aut conditione poſſit,ſed ea quæ ad reponendum & divitias parandas ſpectant illiberalia iudicantes, non tamen ea repudiant, quæ liberalitati nullum lucrum admittendi & ſplendori ſerviunt. *Plut. in Ariſtide.*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicebat, Archelaum quadraginta minas in domum ſuam impendiſſe, conducto mercede Zeuſide Heracleota, qui picturis eam exornaret,in ſeipſum vero nihil. Et ob hanc cauſam multos è longinquis terræ partibus,magno ſtudio contemplandæ domus cauſa venire: ipſius vero Archelai gratia neminem in Macedoniam proficiſci, niſi ſi quem forte perſuaderet, pecuniis & muneribus tamen honeſti bonique viri capi non poſſent. *Ælian.lib.4.de var. hiſt.*

Cyrus iunior Lacedæmoniis, vt ſecum ſocietatem ineunt, potius, quam cum fratre,hac oratione ſeſe commendavit, Aiebat, ſi cor longè gravius eſſe,quàm fratri: plus illo meri bibere,meliſque ferre, quam illum.Nam illum vix in venatu poſſe in equo ſedere, vt non excutiatur, in rebus adverſis, ne in ſella quidem. Sciebat enim Lacedæmoniis inviſos eſſe molles ac timidos.Hortabatur inſuper, vt viros ad ſe mitterent,pollicens, ſe peditibus daturum equos, equitibus currus agrum poſſidentibus,ſe daturum vicos,vicos qui haberent,eo,ſe facturum vt bium dominos: cæterum auri argentique vim tantam, vt non poſſent numerare;ſed pendere cogerentur.Nimirum hoc erat, quod dixit Artaxerxes,regalius eſſe addere,quam adimere, *Plut. in Reg. apoph.*

Philippus, quum arcem quandam valde munitam capere deſtinaſſet, atque exploratores retuliſſent prorſus eſſe difficile atque adeo etiam impoſſibile,percontatus eſt,num vſque adeo difficile eſſet,vt nec aſinus auro onuſtus poſſet accedere? Significans, nihil eſſe tam munitum, quod auro non expugnetur. Quod ipſum Poëtæ ſignificarunt fabula Danaes, à Iove ſtupratæ, ſed deo in aurum verſo. Flaccus.

Aurum per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa potentius ferro.
Plut. in apoph. item. Cic. in epiſt. ad Attic.

Phocion. Harpalus, ab Alexandro fugiens, magno cum auri pondere Athenas venit, ibique quum multos muneribus ad ſe allexiſſet, Phocionem etiam ſeptuaginta talenta deſtinat. Phocion vero ad nutios converſus, Auferte iſtnæc (ait) homines improbiſſimi, meóque nomine mœrorem luctúmque renunciate Harpalo, niſi à corrumpenda ciuitate manum abſtineat. *Plut. in Phoc.*

C. Potitius audiens Romanos acceptis muneribus priſtinum nomen & decus amiſiſſe: Vtinam, inquit, ad illa tempora me fortuna ſeruaſſet, & tum eſſem natus, quando Romani dona accipere cœpiſſent. Non profecto paſſus eſſem eos imperare diutius. *Cic. lib. 2. offic.*

M. Cinthius legem quum tuliſſet, qua cauſidico munera ob agendam cauſam percipere prohibebatur: hancque rem C. Cento moleste ferret, prodidiſſétque, ac ſatis contumelioſè dixiſſet? Quid fers Ginthiole? Vt emas, inquit, Cai, ſi vti velis. Quaſi dixiſſet: Quia accipere munera gratis, prohiberis. *Bruſ. l. 2. c. 1.*

Socrates. Alcibiades ambitione quadam munificus, cum plura magnaque munera Socrati dono miſiſſet, & Xantippe admiraretur donorum amplitudinem, eáque cuperet eum accipere, Socrates dixiſſe fertur: Imo nos certemus liberalitate cum Alcibiade, & ea, quæ mittuntur ab ipſo non capiamus quadam munificentia. *Elian. l. 9. de var. hiſt.*

Idem, cum Alcibiades ſpatioſam aream domo offerret Socrati, in qua ſibi domum ædificaret: Quid, inquit, ſi mihi calceos opus eſſet num dares, vnde mihi calceos conficerem? Et ſi dares ea non ipſe ridiculus eſſem, ſi acciperem? Hac ſimilitudine munus inutile recuſauit. *Eraſ. l. 3. apoph.*

Idem, obiurgatus ab vxore Xantippe, quod multa miſſitantibus amicis, nihil acciperet, dixit: Si omnia, quæ dantur ſtatim acciperemus ne, ſi peteremus quidem in poſterum, vt darent, habituri eſſemus. *Stob. ſerm. de Prudentia.*

Idem, Archelaus rex cum Socratem ad ſe vocaret, multa pollicens: Socrates reſpondit, ſe nolle ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum illi reddere paria non poſſet. Hoc dictum improbat Seneca, quod Philoſophus perſuadens auri argentique contemptum, plus dat, quam ſi det aurum & argentum. *Eraſ. Rot. l. 3. apoph*

Idem. Quum Ariſtippus, Socratis diſcipulus, ex quæſtu, quem Socraticorum primus facere inſtituit, præceptori miſiſſet viginti minas remiſit illico Socrates ad illum pecuniam, dicens: ipſius genium hoc nequaquam permittere. Dicebat enim Socrates, ſibi peculiarem eſſe dæmonem, à quo prohiberetur arcano ſigno, ſi quid tentaret parum honeſtum. Genium autem illum opinor fuiſſe rationem. Atque interim ciuiliter iudicauit Ariſtippo ſibi non probari, quod Philoſophiam doceret mercede, eóque donum ceu ſacrilegio partum reiecit. *Eraſm. lib. 3. apoph.*

Ariſt. Cyren. oblata ab hominibus munera non accipienda eſſe putauit: Et ea quidem ob cauſam, quod munerum acceptorum moleſtias habiturus ſit, vt rependat: aut ſi omnino non reſtituat, in ingratitudinis reprehenſionem facillimè incidat. *Elian. l. 10. de var. hiſt.*

Demetrius Cynicus quum Cæſar decem talenta ei attuliſſet, ridens reiecit: Si tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fuit experiendus imperio. *Bruſ. l. 1. c. 9. ex Senec. de benef. l. 7. c. 11.*

Ephialtes pauperrimus fuit, attamen quum amici decem talenta ipſi dono darent, non accepit: Hæc, inquiens, me cogerent, ſiquidem reuerenter vos haberem, aliquid præter ius concedendum mihi vos obſeruarem, ingratiſſimum habere. *Ælian. lib. 11. de var. hiſt.*

Iulius Gracinus pecuniam ab amicis ad ludorum impenſam conferentibus acceperat, ſed magnam pecuniam miſſam à Fabio Perſico non accepit. Obiurgantibus autem, quod non acceptaſſet: Ego, inquit, ab eo beneficium accipiam, à quo propitiationem accepturus non ſum? Quúmque illi Rebilius, conſularis homo, eiuſdem infamiæ majorem ſummam miſiſſet, & inſtaret, vt acciperet, Rogo, inquit, ignoſcas à Perſico enim non accepi. *Sen.*

Anacreon, poſteaquàm à Polycrate tyranno quinque talentorum acceperat munus, inſomnes duas egit noctes, indeque cogitatione ſollicitus reddidit ea, dicens: non tanti ea ſibi eſſe, vt tanta cura vexari vellet. *Ælian. & Stob.*

Ageſilaus, quum in Lydia Tiſſaphernem fugaſſet, ac quamplurimis interemptis, iam in agros regios feciſſet incurſionem, rex Perſarum per legatos, quorum præcipuus Titrauſtes, ingentem pecuniarum vim vltro ad illum miſit, petens vt à bello deſiſteret: Ageſilaus ſpreta pecunia, reſpondit, pacis quidem tempore Reipublicæ vigere authoritatem, vt ius habeat decernendi, quod ad tuendam ciuitatis tranquillitatem cenſuerit conducere: belli vero tempore non item. Sibi vero iucundius eſſe, ſi milites ſuos ditet, quam ſi ditetur ipſe, propterea ſe pulcherrimum ducere, ſi Græci non munera caperent ab hoſtibus, ſed armis pararent ſpolia. Vox excellentis animi, qui non aliud virtutis præmium ambiret: quam gloriam: nec pacem hoſti venderet; fraudato militi. *Plut. in apoph. Lacon.*

Alcamenem Telecri filium quum quidam interrogaſſet. Cur munera à Meſſenis oblata non accepiſſet? reſpondit: Quoniam ſi accepiſſem, cum legibus pacem habere non potuiſſem. Quo dicto docuit, munera nequaquam eſſe accipienda, quæ legibus & Reipublicæ aliqua ſaltem ex parte obeſſe poſſunt. *Plut. in Lacon.*

Cleomenes. Mæander, Samiorum tyrannus, ob incurſionem Perſarum profugerat Spartam, oſtenditque, quantam pecuniarum vim ſecum apportaſſet, & quantum Cleomeni vellet largiri. At Cleomenes ipſe quidem nihil accepit, ſed veritus, ne quid aliis ciuibus donaret, adiit Ephoros, dixitque, ſatius eſſe, ſi hoſpitem ſuum Samium è Peloponneſo ſubmouerent, ne cui Spartano perſuadeat, inquit, vt fiat malus. Eohori vero Cleomenis conſilio parentes ſtarim die promulgarunt edictum, vt Mæander, ſi quis apud eos decederet. Quantus in hoc nomine diuitiarum cumulus ſit, ſi iuxta non ſecus atque à prædone vitam timuit ciuibus ſuis, quam plerique non aliter exiſtiment diuitias ciuitates, quam ſi quam maxime abundent opibus. *Hunc Mæandrium Herodotus lib. 3. Mæandrium appellat. Plut.*

Gorgo Cleomenis filia. Quum Ariſtagoras Mileſius Cleomenem ad bellum pro Ionibus ſuadendum aduerſus Regem Perſarum ſuſcipiendum hortaretur, magnam pecuniarum vim polliceens, quam óque magis ille recuſabat, tanto plus adderet promiſſæ ſummæ: Pater, inquit, corrumpet te hic peregrinulus, nil ocyus cum ædib, extra ſes. *Plut. in apoph. Lacon.*

Callicratidas. Cum Cyrus ſtipendium miſiſſet militibus Callicratidi ſeorſim xenia, amicitiæ monumenta ſtipendium quidem accepit, xenia vero remiſit: negans ſibi cum ipſo priuatam habendam amicitiam ſed quam haberet publicam cum Lacedæmoniis omnibus, eandem illi ſecum quoque intercedere. Quid hoc animo incorruptius, qui totus ad Reipublicæ commoda ſpectabat? *Idem.*

Pelopidas. Quum obiurgarent eum amici, quod pecuniariæ rei ad vitam tuendam conferentis nullam curam gereret: Et, inquit, mehercule res vtilis eſt, verum huic Nicomedi, intento digito in hominem quemdam claudum & mutilum. *Ælian. lib. 11. de var. hiſt. Plut.*

Epaminondas pauper quidem erat; ſed cum Iaſon Theſſalus quingenta auri talenta mitteret Thebanis, inquit, mihi facie. Sed quidnam? drachmas à ciue mutuatus, vt eidem pro viatico præſto eſſet in Peloponneſum. Cùm verò nuntium alium eſſet, interrogat eum, quibus captiuis à captiuis cepiſſe: Mihi, inquit, da ſeptem: Tu vero tibi cauponam emeto quatuor. Non enim vlterius periculi ſubire voles cum diues ſis factus. *Plut.*

Idem. Quum legati venirent ferentes munera animo corrumpendi, ad prandium eos venire iuſſit prius: vt in eodem cauſam aduentus explicarent. Apponitur igitur eſt menſa vilis, bibebantque vinum acidum. Subridens igitur Epaminondas, ad legatos ait: Abite, & domino veſtro mea prandia narrate, quibus hic conuentum non facile ſuis muneribus ad proditionem alliciet. *Stob. ſerm. de Prudentia.*

Idem, cum Artaxerxes Mnemon rex ſexcentia Daricorum millia miſiſſet, Diomedontem Cyzicenum, alperius increpaturus, ſi tantam nauigationem ſuſcepiſſet, corruptum Epaminondam, eúmque iuſſit hæc verba ad regem referre: Si quæ commodis Thebanorum, habiturus eſt Epaminondam amicum gratis, ſin minus, hoſtem. *Plut. in apoph.*

Phocion, quum à Menillo oblatam pecuniam contemptſiſſet, rogatus ab illo cauſam, cur ſaltem filio ſumendam non permitteret? reſpondit: Si filius vitam moreſque compoſuerit, viuet ille quidem paterna hæreditate contentus: Si uero prodigus & immodeſtus fuerit, ne argentum quidem hoc ſatis futurum erit. *Plut.*

Idem, Alexander Macedonum rex, centum talenta dono miſerat Phocioni, is verò percontatus eſt eos, qui pecuniam adferebant: Quid ita, cum eſſent Athenienſes paruuli, ſibi vni illa mitteret Alexander? Illis reſpondentibus: Quoniam vnum te iudicat virum & honeſtum & bonum. Ergo ſinatis, inquit, me illum ex his habere, & eſſe. Vt ſcire arrepsam ab illis argumentum boni, ad occaſionem recuſandi reperiendi? Iam quis hic non admiretur hominis ſapientiam & fortitudinem? Pauper erat Phocion, nec doni magnitudine quicquam mouebatur. Siquidem ambitioſi, illos, qui Reipub. adhuc diſtrahuntur, ciuibus capiendis tantum pecuniarum temperant, nec bonos eſſe viros, nec tales habendos. *Plut. in apoph.*

Alexander. Ciuitas quædam, vt ab armis Alexandri ſe tueretur, obtulit illi partem agrorum, & præterea rerum omnium diuiſionem. Cui ille reſpondit: Hoc animo veni in Aſiam, non vt acciperem, quod dediſſeris, ſed vt vos haberitis, quod reliquiſſem. *Plu. in Alex*

Xenocrates Cum Xenocrati Cretenſes [illegible] ſummam miſiſſent, ea Philoſophus tres ſolummodo [illegible] reliquum referri ſibi, dicens: Ipſi plurimus eſſe, qui plures aleret. *Laërt. l. 4. c. 2. Stob. ſer. 3.*

Idem Alexander a Xenocrate tres legatos miſit cum aliquot talentis, quos ille in Academia [illegible] excepit. Poſtridie interrogatus, cur vellet tam magnam pecuniam? Quia, inquit, plane vos exhauriri cernam non poſſe. Vt enim poſſit, non imagine. Philippum, edicto reuocat à ciuibus liberalissimo que rege vltro delatum ingentem pecuniæ ſummam. *Laer. lib. 4. cap. 2. lib. 5. Plut. apoph.*

Dionyſius Chius Coriabi tam legatis quæ Dionyſius ſororum miſſi eſſent, ea pro [illegible] accipere, quod leuaret ipſos vana ambitione ſegnitiem, ne acciperent a principe. Quibus Dionyſius propterea ſe abſtinere dixit, quia [illegible] bonum habere, hoc tantum [illegible] decoris ejam hoc ciuium à tyrannis accipere poſſe. Grauem rex iniuriam arbitrabatur [illegible] ſe ſtare munera, quam hac vnica re tyranni aliis ſe commendare poſſent. *Plut. in apoph.*

Cimon. Quendam barbarum à Perſis Athenas aiunt cum magna auri copia veniſſe, Cimonique domum adiiſſe, & obtulisse phialas duas, alteram Daricis, alteram argenteis plenas obtulisse. Conuerſum vero ad eum Cimonem dixiſſe, regalia præ barbarum, mercenariumne an amicum Cimonem ſibi velle: quum autem reſpondiſſet, amicum: Abi igitur, inquit, tuaque iſthæc tecum munera defer. Ego enim amicitia tua fretus, hiſce, quum opus fuerit, liberalitèr vtar. *Plutarch.*

M. Curius. Samnites poſteaquàm à M. Curio deuicti eſſent, venerunt magnam ei vim auri offerentes, verum Curius, quum [illegible] ſederet, & ex cado ligneo rapas comederet, ſimulatam legatis reſpondit: Nihil opus eſt auro, talem cœnanti cœnam. Alij autem reſpondiſſe ſcribunt:

scribunt : Ego malo aurum habentibus imperare, quam vt alij mihi aurum accipienti imperent. *Plutarch. in Roman. apoph. Plin. de viris illustrib. &c. Cic. in Catone Maiore.*

C. Fabricius. Samnites quum ad C. Fabricium Imperatorem populi Romani venissent, grandem offerentes pecuniam : Fabricius plenas manus ab auribus ad oculos, & infra deinceps ad nares & ad os, & ad gulam, atque inde porro ad ventrem imum deduxit, & legatis ita respondit : Dum illis omnibus membris, quæ attigi, obsistere & imperare possum, nunquam quicquam deerit. Propterea pecuniam, quum nihil mihi vsui sit, non accipiam ab iis, quibus eam vsui scio. *Higinius lib. de vita rebusque illustrium virorum. Gellius l. 1. c. 4. & 14.*

Idem Cynæ Pyrrhi legato, magnâ auri vim dono offerenti, respondit: Se malle imperare aurum habentibus, quam habere aurum. *Erasm. lib. 6.*

Cyanenses. M. Bruto cum tota fere sese dedisset Lusitania, sola vrbs, Cyana pertinaciter arma retinuit. Verùm quum tentaretur per Bruti legatos, vt data pecunia se darent Bruto, Cyanensis populus vno ore respondit : Sibi ferrum esse à maioribus relictum, quo libertatem patriæ tuerentur, non aurum, non munera, quibus ab hoste se redimerent. *Erasm. lib. 8. apoph.*

Spartacus. Spartaco in Crassum omnes moventi copias, quidam equũ dono obtulit. At ille : Si vicero, inquit, plurimos ex hoste equos habiturus sum, si victus fuero, nec hic mihi futurus est vsui : simúlque cum dicto, equum gladio transverberatum interemit. *Erasm. l. 6. apoph. ex Plut.*

Lipsius. Lubentiùs hominis iniurias quàm beneficia meminimus, & vltioni quàm gratia parati sumus. *Ex Saturnal.*

Animum in muneribus spectemus : nec pretium iis vnquam à se faciamus, sed ab effectu. *Ex Cent. 1. epist. 4.*

Natura hoc dedit, vt beneficia nostra amemus ; tum vtique magis, si grati sunt, in quos collata. *Ex Cent. ad Germ. & Gallos, epist. 9.*

Indigniore munere, etiam grati adversus baiulos sumus, & munusculo prosequimur. *Ex Cent. sing. ad Italos, & Hisp. epist. 3.*

Generosis animis insitum est beneficia sua amare. *Ex Cent. Miscell. Epist. 22.*

Non in beneficiis, vt in pecunia, redditione aut re opus, vt solvaris : sed agnitione & grato animo. *Ibid. epist. 62.*

¶ SIMILITVDINES.

Ioviani Pontani. Omnino munerum finis gratuitus esse debet, qui, si voluptatem aliquam, quæ parum honesta sit, respectet, nequaquam mihi, qui finem hunc sequatur, magnificus iudicabitur, sed voluptarius quispiam, & mercator rerum earum, quæ sunt homini cum belluis communes : quo nec melior videri potest, qui vtilitatem sequutus magna dat, vt paulo post referat maiora. Quod in regibus præsertim est turpissimum, quorum animos etiam suspicione avaritiæ vacuos esse decet. Quanquam seculo nostro vix aliud genus hominum tam libenter, atque assiduè mercaturam exercet. Qui tamen dum ostentare volunt magnificentiam, Histriones, Scurras, Tubicines, maximis donis prosequuntur. Quin si quos benè meritos muneribus aliquando affecerint, non tam volentes id agunt, quam vt suspicionem devitent avaritiæ, aut aliam sequuti rationem consilium suum celant. In vtroque autem maximum est vitium : nihil enim fictum aut fucatum habere virtus debet : nec sine delectu rectè agi quicquam potest. *In lib. de splendore, cap. 29.*

Erasmi Roterod. Vt bilanx in eam vergis partem, vnde plus accipis : Sic quidam nunc huic, nunc illi favent, qui plurimum det, non cuius causa sit optima. *In simil.*

Sicut parentes, magis magîsque in dies veneramur & amamus fratres, & si æquales, lævius ; ita beneficia aliqua sanctiora sunt, & si præsentia suaviora. *Lipsij in Epist. dedicat. lib. 1. Physiol.*

¶ ADAGIA.

Ramis vinum præministras. *Βατράχοις ἐνοχεῖς. Zenodot.*

In eum dicebatur, qui id ministraret, quo nihil opus esset ei, cui exhiberetur : veluti si quis apud indoctos multa de Philosophia differat :

Veneri suem immolavit. *Ἀφροδίτῃ ὗν τέθυκεν.*

Dici solitum, vbi quis munus offert minimè gratum.

Munerum animus optimus. *ξενίων δὲ τὰ θυμὸς ἄριστος.*

Hemistichium Heroicum proverbiale, quo significatur, in amicorũ muneribus, non esse spectandum rei missæ pretiũ, sed mittentis potius animum.

Nihil recusandum quod donatur.

Si quando dices nullum esse recusandum munus, quodcunque offertur, arripiendum esse, quoties obtigerit alicuius occasio commoditatis, conveniet illud Homeri ex Odyss. σ.

Οὐ γὰρ καλὸν αὐὴν ἀνδρὸς δόσιν εἰσίν.

Donum reiicere haudquaquam decet.

Donum quodcunque aliquis dat, proba. *Δῶρον δ' ὅ, τι δῷ τις ἐπαίνει.*

Boni consulendum esse munus, aut officium, consiliúmve, quod offertur ab amico.

Arripienda quæ offernntur. *Hom.*

Οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἴαλλον.

Quisque sitis appositis si quid foret vtile, promptas
Admovere manus.

Munus exiguum, sed opportunum. *δόσις δ' ὀλίγη τε, φίλη τε. Hom.*

Hemistichium Homericum, quo vtemur significaturi munus pretio quidem leve, sed tamen accipienti pro tempore gratissimum.

Equi dentes inspicere donati.

Quum significavimus aqui bonique consulendum, qualecunque est, quod emitur, sed gratis datur. Gall. dicunt, *De cheval donné, ne regarde les dents.*

Argyranginam patitur. *Ἀργυραγχίλην πάσχει. Plut.*

Natum à Demosthene pecunia corrupto, ne contra Milesiorum legatos diceret.

Bos in lingua. *βοῦς ἐπὶ γλώσσης.*

In eos, qui non audent libere, quod sentiunt dicere.

Malis ferire. *κακοῖς βάλλειν.*

Dicuntur, qui muneribus assequi student, quod optant, aut qui dona provocant ad amorem mutuum.

Muneribus vel Dij capiuntur. *Ovid.*

Munera crede mihi placant hominésque Deósque :
Placatur donis Iuppiter ipse datis.

Celebratur & hic versiculus, quem etiam vsurpavit Plato.

Δῶρα θοὰ πείθει, καὶ ὠλένας βασιλῆας.
Cum divis flectunt venerandos munere reges.

Vnde Seneca : Omnium est dulcissimum accipere.

Virtutem & sapientiam vincunt testudines. *Ἢ, ἀρετὰν καὶ ταὶ σοφίαν νικᾶντι χελῶναι.*

Est velut anigma, innuens, pecuniam longè plus posse, quam aut virtutem, aut sapientiam. Antiquitus enim Peloponnesiorum numisma χελώνη, id est, testudo dicebatur. Consimili figura dictum est, & illud. Multas noctuas sub tegulis latere.

Dorica musa. *Δωρικὴ μοῦσα.*

De munerum avidis.

Pecuniæ, obediunt omnia.

Apud Eccl. 10. proinde Horat. pecuniam reginam appellat.

Scilicet vxorem cum dote, fidémque & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Galli dicunt. *Argent fait tout.*

Munerum corruptela.

In eum, qui rem auro donisque aggreditur, non infestiviter torseris illud. Homer. Odyss. ε.

Εἵλετο δ' ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.
Ὧρσε δ' ἐγερσιν. τὰς δ' αὖτε κατ' ὀφθαλμοὺς ἐκάλυψε.
Corripuit virgam, qua mulcet lumina somno.
Quorumcumque velit, solvit quoque lumina somno.

Muneribus res agitur.

Qui dicit, non esse locum rectè factis & æquis rationibus : sed largitione & assentatione omnem peragi poterit illud Homeri accõmodare ex Ilia. ι.

Δώροισιν τ' ἀλαπάδνοισιν, ἐπειστί τε μειλιχίοισιν
Et donis permagnificis & lenibus dictis.

Argenteis hastis pugnare. *ἀργυρέαις λογχῆσι μάχεσθαι.*

Dicuntur, qui, quum negotium alio pacto conficere nequeunt, muneribus & largitione perficiunt. Oraculum Philippo Macedoni datum.

Qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, salvus erit. *ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς, ἀσφαλὴς ἔσται.*

Admonet adagium, nonnisi multum furibus surripiendum, vt supersit, quo iudicem, si fortè sit opus, corrumpant atque exoculent.

Vulpes haud corrumpitur muneribus. *ἀλώπηξ οὐ δωροδοκεῖ.*

De callidis ac versutis, quos haud facilè sit obiecto munusculo, aut assentatiuncula, pollicitisve fallere.

Corrupta iudicia.

In eos, qui corruptè iudicant, aut suffragium ferunt, aut qui per tyrannem leges opprimunt, competet illud Homeri ex Iliad. π.

Οἵ βίην ἐν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας.
Ἔκ τ' ἔβαλον ἰλάσκοντο, θεῶν ὀπιν οὐκ ἀλέγοντες.
Qui per vim in populi cœtu communia iura
Depravant, ac iustitiam depellere tentant,
Nil veriti vocem Diuum.

Faba nummus

Dictum est, olim fabis ferri solita suffragia, quod innuisse Pythagoram existimant, quum vetaret edere fabas. Corrupta itaque suffragia lepidissimo tropo significavit. M. Tullius.

Guttam aspergere.

Cum ex magno lucro paululum quiddam alicui deciditur, guttam aspergi dicimus. Et guttatim donare is dicitur, qui sæpè, sed minuta largitur.

Pecuniosus damnari non potest.

M. Tull. ait, hoc omnium sermone percrebuisse, non apud Romanos tantum, verumetiam apud exteras nationes, in iudiciis illorum temporum : pecuniosum, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. Huic affine est, Romæ esse venalia omnia.

Cyclopis donum. *Κύκλωπος δωρεά.*

Pro eo, quod est munus inutile. Cuiusmodi sunt fermè Tyrannorum & latronum beneficia, qui solent hoc ipsum magni beneficij loco imputare, quod aut minus, aut serius noceant.

Hostium munera, non munera. *ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. Homerus.*

Priscorum superstiti credidit : observanda vel maximè munera, à quibus quo animo mitterentur. Hac de re fertur Epigramma Græcum.

Οὕτως ἐξ ἐχθρῶν οὐ τοκτόνα πέμπεται δῶρα,
Ἐν χαλεῷ φοφάσι μοῖραν ἔχοντα μόρου.
Atque ita ab hoste hosti veniunt lethalia dona,
Quæ studij specie fata necémque ferunt.

Et aliud :

Κακὸν γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει.
Ladit, iuvat nihil improbi munus virl.

Affinia sunt : Mali viri munera inutilia, Pauper diviti dans petit.

Malum munus. *κακόν γε δῶρον ἴσον ἐστὶ ζημία.*

Munus malum perinde est vt dispendium. Nocet, non iuvat, qui largitur noxia.

Quum Delphis sacrificaverit, ipse carnes absumit. *Δελφοῖσι θύσας, αὐτὸς ὀψαυτὶ κελαδεῖ.*

Dici solitum de iis, qui vocatis convivis, ipsis cibos appositos devorant, vt illis spectare tantum liceat, non vesci. Adagium torqueri potest etiam ad illos, qui beneficio, quod aliis dedisse videntur, ipsi fruuntur.

¶ EXEM-

§ Exempla Biblica.

Munerum oblationis & exhibitionis *exempla* : Rex Sodomorum Abrahæ Gen.14.21.22 Iacob Esau fratri, 33.9.10. Ioseph, 43. 11. Israëlitæ ad tabernaculum. Exod.35.20.21.22. Aliud Regi Eglon, Iudic.3. vers.17. Regina Saba Salomoni, 1.Reg.10.10. Salomon Reginæ Saba, vers.13. Ionathas Davidis, 1.Sam.8. vers.4 Asa Regi Benadad, 1.Reg.15.v.18. Rex Babylonorum Ezechiæ Regi, 2. Reg.20. vers.12. Achaz Regi Assyriorum, 2. Par.28.v.21. Tobias, Raphaëli, Tob.1.v.1. &c. Bethuliani Iudith. Iudit.15. vers.13. Magister militiæ Ieremiæ, Ier.40. vers.5. Nabuchodonosor Daniel. Dan.2 v.48. Ionathas Alexandro, 1.Mach.10.vers.60. Magi Christo Matth.2 vers.11. Munerum recusationis in tempore à piis factæ *exempla* : Abraham, Gen.14.vers.22. Vir Dei, 1.Reg.13.vers.8. Elisæus, 2.Reg.5. vers.15.16. David, 2.Sam.22.vers.24. Daniel. Dan.5. vers.17. Mattathias, 1. Mach.2.v.18. Iertus, Actor.8.v.20. Muneribus multa obtineri, *exempla* : Iason, 1 Machab.23 v.24. Muneribus inhiantium *exempla* : Filij Samuëlis, 2.Sam.8.v.3. Giezi, 1.Reg.5.v.20.21. Custodes sepulchri Christi, Matth.28. v.12. Felix, Actor.24.26.

Vide supra Donum. Item Acceptio personarum.

Murmuratio.

§ Definitio et etymolog.

Murmuratio, Græcè, γογγυσμὸς, ῦ, ὁ, γογγύζω, murmuro, & γογγυστὴς, οῦ, ὁ, murmurator dicitur. Dicitur & μομφὴ, ψυθυρισμὸς. Hebr. *Tamith, Prov.*19.17. à verbo *hamah*, tumultuatus est, sonuit tumultuosè, fremuit, vt quum magno in populo confusæ voces ingentem sonum edunt, vt est aquarum lene murmur, fremitus maris, torrentium ad scopulos strepitu quodam incurrentium sonitus. Dicitur & *Lacasch*, à verbo *Lacasch*, mussitavit, murmur edidit, susurravit, submissa voce loquutus est. Est autem murmuratio oblocutio indebito modo facta contra Deum vel factum alicuius.

Murmuratio est quædam querela cum impatientia, in his, quæ homo deberet patienter ferre. *Secundum Postillam quandam, super illud. Sap.*1. *Custodite ergo vos à murmuratione quæ nihil prodest.*

Murmuro verbum factitium est, proprieque de aqua dicitur. Murmur enim lenis aquæ strepitus appellatur : ponitur tamen pro quocumque strepitu. Accipitur plerunque murmuro pro eo, quod est, secreto obloquor & maledico : vnde murmurator, murmuratio, murmurabundus descendunt.

§ Loci Biblici.

Murmuratio cavenda, 2.Cor.10.10. Philip.2. vers.14. 1.Petr.4.9.

§ Sententiæ Biblicæ.

Quoniam auris acris & indignabunda zeli audit omnia: & tumultus murmurationum non absconditur. *Sap.*1.

Quid murmuravit homo, &c. *Thren.*3.

Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore, 1.*Cor.*10.

Omnia autem facite sine murmurationibus, & hæsitationibus, vt sitis sine querela & simplices filij Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ & perversæ. *Phil.*2.

§ Patrum Sententiæ.

De nulla re magis Deum offendisse ille populus Iudaicus dicitur, quam contra Deum murmurando. *Aug. super Ioan.*

Qui contra supra positam sibi potestatem murmurat, liquet, quod illum redarguit, qui eandem homini potestatem dedit. *Greg. in Mor.*

Quisquis pro peccato percutitur, nisi murmurando reatitatur, eo ipso jam justus esse inchoat, quo ferientis justitiam non accusat. *ibid.*

Si is, qui murmurat secundum animam mortuus est, qui instigat, quomodo vivit ? *Bern. de considerat.*

Animæ, quæ sanæ sunt, portari non indigent, ac per hoc nec onus sunt : quoscunque igitur de tuis inveneris tristes, pusillanimes, murmurosos, ipsorum te noveris esse abbatem : consolando, exhortando, increpando agis opus tuum, & portas onus tuum : & portando sanas, quos sanando portas. *Ibid.*

Discat non murmurare, qui mala patitur : etiam si ignoret, cur mala patitur. Per hoc quisque se juste pati arbitretur : quia ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. *Isidor. l.3. de summo bono.*

Susurratio est, per quam odiosæ adulationis vel derogationis sibilo quodam alter in alterius odium excitatur. Susurrare est, inter amicos discordiam seminare. *Hugo.*

Qui contentiosus, & murmurans extiterit, iuxta arbitrium prioris tamdiu pœniteat, quandiu culpæ qualitas exstat. *Chrys. in ep.*

§ Exempla Biblica.

Murmurationis *exempla* : Cain, Gen.4. vers.14. Israëlitæ, Exod.5. v.21. & 15.16. vers.2. & 16.v.3. Num.11.v.1. & 13.v.31. & 14.2. & 16.v.41. & 20.v.3. & 21. vers.5. Deut.1. vers.26. Pharisæi, Matth.9.v.11. & 12.v.2. & 15. vers.2. Marc.2.v.6. Luc.5.v.30. Mercenarij, Matth.20.v.11. Discipuli Christi, 26.v.8. 9. Scribæ & Pharisæi, Marc.2.v.24. & 7.v.5. Luc.6.v.2. & 15. v.2. & 19.v.7. Iudæi. Ioan.6.v.41.52. Discipuli quidam, v.60. Turba, 7. v.32. Iudas Iscariotes, 12.v.4.5. Græci adversus Hebræos, Act.6. vers.1. Murmurationis pœnæ *exempla* : Israëlitæ, Num.11. vers.1. & 14. vers.36. & 16.v.49. Maria soror Moysis, 12. v.10.

Vide supra Impatientia, Item Patientia, Dolor.

Musica.

§ Definitio et etymolog.

Musica, Græca dictio est, μουσικὴ, ῆς, ἡ, & μουσικὸς, ὴ, ὸν, musicus dicitur. Est autem Musica peritia modulationis in sono cantúque consistens. Tria sunt genera, quæ circa artem musicam versantur ; *Vnum* genus est, quod instrumentis agitur : *aliud*, quod fingit carmina : *tertium*, quod opus carminéque diiudicat. Secundum genus profecto Poëtarum est quod non penè speculatione ac ratione, quam naturali instrumento fertur, *secundum Alpharabium.*

Ars est inspectiva activáque perfecti meli, & instrumentum modulatus. *Aristides.*

Vel est ars concinnitatis, vocibus moribúsque collocata.

Cognitio concinnitatis est corporibus & motibus constituta.

Est habitus inspectivus ; & activus, & affectivus absoluti meli.

Veteres musices inventores constat fuisse Thraces, Orpheum, Musæum, Thamyridem. Dirion civitas, secundum Stephanum, in qua harmoniam à Thamyra inventam referunt

§ Loci Biblici.

Musica instrumenta, vt Ecclesiæ ruditati & pueritiæ convenientia divinis olim celebrandis laudibus adhibita, 2. Samuel 6. 5. 1. Paral.13. & 15.16. & 25.1.2. Paral.5.12. & 32.28. & 29.25. Psal.32.21. & 43 4. & 57. 9. & 71.22. & 81.13. & 92.4. & 98.5. & 108.3. & 144. 9. & 147.7. & 149.3. & 150. vers.3. 4. Musicorum instrumentorum sumpta comparatione docetur vsus interpretandi Scripturas, 1. Corinth.4. 7. abusus tollitur, vers.12.

§ Poetarvm Sententiæ.

Hier. Phaletus Sanonensis de laude Musicæ.

Musica turbatus animas agrúmque dolorem.
Sola levat, merito diuúmque hominúmque voluptas :
Qua sine nil iucundum animis, nec amabile quicquam.
Ad cuius numeros superi vertuntur, & orbis,
Et cælo radiant ignes, quibus emicat ingens
Signifer, & leges præscritáque tempora servant :
Hac Phœbus Phœbique soror, duce, & aurea cœli
Astra suos agitant constanti fadere motus.

Politianus in Nutritia.

Iam Thamyram cantu doctas anteire sorores,
Fretum mox cithara damnatum & luminis orbum.

Idem in Epigram.

Cederet huic Thamyras docti certamine cantus,
Cederet aurata Calliopæa lyra.

Menand. in Thesauro.

Πολλοῖς ὑπῆκται καὶ ἔρωτος μουσική.
Musica multis est incitamentum amoris.

§ Sententiæ Philosophicæ.

Ad virtutem pertinere quadam ex parte Musica putanda est : quippe quæ possit, vt Gymnastica corpus bene constituit, sic animum bene afficere consuetudine honestæ voluptatis, aut certè ad vitæ degendæ rationem prudentiámque aliquid valet. *Arist. lib.8. de Republ. c.4.*

Musica à nobis in iis ponitur, quæ summam afferunt voluptatem : sive nuda sit, sive coniungatur concentu. *lib.8. de Republ. c.5.*

Rectè Musicam & in consuetudine & congressibus, & in vita degenda adhibent homines, quod voluptatis sit effectrix. Hæc enim ad animi relaxationem valet : omnique ætati, omnibúsque moribus vsus eius gratus est. *Ibid.*

Omnium rerum exceptis veris naturis, nulla verius quam numerus & cantus : iræ, clementiæ, fortitudinis, temperantiæ, omniúmque quæ his contraria sunt, aliorúmque ad mores pertinentium similitudines imaginésque exprimit. *Ibid.*

Musica animi habitum bene constituere potest. Quod si potest certè ea erudiendi instituendique sunt adolescentes. Quin etiam ad eorum naturam accommodata est, & apta musicæ disciplina. *Ibid.*

De dulcedine Musica. Dial. xxiii.

Franc. Petrar. Gav.

Cantu delector ac fidibus. R. Ah quantò meliùs lachrymis atque suspiriis? Præstat enim flendo ad gaudium, quàm gaudendo ad gemitum pervenire. G. Cantibus soniísque permulceor. R. Et feræ cantu falluntur, & volucres, illud miserabilius musica quoque dulcedine pisces tangi. Nota tibi Arionis & delphini est fabella tam pro vero habita, vt ipsis annalibus sit inserta. Multi quidem scriptorum illustrium meminere miraculi, elegantius nemo quam Herodotus Graiæ pater historiæ, astipulantur imagines æneæ illic vbi tanto periculo incolumis primum terris appulsus est, natantis piscis tergo insidens fidicen. Ad hæc Syrenes cantu fallere creduntur, illud verò non creditum, sed compertum, vt quotidie blandis verbis homo hominem fallit, & ad summam nihil ad fallendum voce aptius. G. Musica suavitate delinior. R. Et aranea (vt aiunt) antequam mordeat, & medicus linit antequam feriat, & auceps, & mulier quem fallere vult, delinit, & prædo quem perimit, & Polypus quem demergit amplectitur. Et quidam pectini hominem nunquam terribiliores sunt, quam dum se gestu & voce lenissimos ostendunt, quod imprimis de Domitiano principe lectum est. Vix vlla est sine suspicione delinitio. G. Cantu gaudeo & exaltor. R. Cave. Nam scriptum est : Extrema gaudij luctus occupat : & rursus, Ante ruinã exaltabitur spiritus. G. Cano dulciter. R. Nescis an vltimam. Ipse prædulciter morti proximus olor canit. Plures enim gaudio quã tristitia periere : solito dulcius canentẽ inter ipsa soni suspiria expirasse recens fama est. G. Cantu ac tibiis delector. R. Non immeritò

quidem.

quidem. Singuli enim dies, te & horæ, & momenta ad sepulchrum vehunt, quò cum cantu ferri vester etiam nunc mos est, & antiquitibiis efferebantur, vnde illud Statij Pampinij, *Tibia cui teneros suetum producere manes.* Tibi vtraque funeris pompa placet, illuc (te licet ire non sentias) absque vlla requie properanti. G. Cantu moveor. R. At quid refert? Est haud dubiè in animis hominum generosis maximè, potentissima musica, sed effectus supra fidem varij, vtque omittam quibus res non eget, hos ad lætitiam inauem, hos ad sanctum & devotum gaudiũ, piasque nonnunquam lachrymas movet, quæ varietas in diversas sententias magna traxit ingenia. Nempe Athanasius interdixit: Ambrosius pietatis appetens, vt caneretur instituit: August. vtrumque se passum, & difficile hinc sibi negotium dubietatis exortum inter confessiones suas piè meminit. G. Delectat canere. R. Graia olim delectatio, nunc & vestra. Apud illos quidem cantus, ac fidium ignarus quisquis esset, indoctus habebatur, quod Themistocli Attico Græcorum clarissimo, eo quod lyram in epulis recusaret accidisse. Epaminondam verò Thebanum hanc fortassis infamiam declinãtem præclarè fidibus cecinisse auctor est Cicero. Mirum, & Socrates talis senex fidibus operam dedit, ne miremur Alcibiadẽ ab auvnculo Pericle tibiæ studio traditum apud illos honestissimo, vt inter liberales artes hanc quoque condisceret. Sed verecundum pueri laudemus ingenium, qui cum ab insigni tibicine ad id ipsum accito oblatas tibias ori applicuisset, & collecto spiritu genas inflasset, animadversa deformitate vultus erubuit atque abiectas tibias aspernatus fregit, metuitque licet tenera ætas exemplo esse, vt totius populi consensu tunc Athenis tibiarum vsus obsolesceret. Ad vos & si non illud ardens musicæ studium pervenerit omnium principum mentes occupaturum, occupavit tamen aliquorum animos, pessimorum maximè. Caius quippe cantandi studiosissimus saltandique fuit. Nero quantum citharæ deditus fuerit, & quantam curam vocis habuerit, incredibile dictu est. Id enim stultum est, penitúsque ridiculum, quod nocte illa quæ sibi vitæ vltima, mundo autem respirandi, vel modicum prima fuit, inter querelas quas vicina mors & præsens metus, dolórque dictabant, illud crebrius atque miserabilius deflevit, non quod tantus princeps, sed quod tantus musicus periret. Mitto alios ad hanc vestram, quæ nunc agitur ætatem, licet parcior, venit tamen aurium voluptas, qua castè ac sobriè delectari humanitas quædam, capi autem & molliter invisceri vanitas multa est. Gav. Suavibus vocum modis cum delectatione detineor. R. O si audires sanctorum suspiria! O si hinc aures tuas damnatorum gemitus, & lamenta percellerent! Hinc beatorum iubilus, & cantus Angelici, atque illa cœlestis harmonia (quam Pythagoras ponit) Aristoteles evertit, Cicero nostet instaurat, tibi autem pietas fidesque suggerit esse ibi perpetuas, ac prædulces voces, & si non cœlorum, at cœlestium incolarum, primam illam, & æternam causam sine fine laudantium. Si hæc inquam omnia tuis auribus inferrentur, quam clarè discerneres, quis cõcentus dulcior, quisve salubrior? Nunc surdo sensui soni iudicium committis, de quo hactenus parua quidem res nonnullis fortè, videbitur, magnos tamen viros exercuit. Nec sine vlla causa divini Plato vir ingenij musicam arbitratus est ad statum sive correctionem morum Reipub. pertinere.

Musicam nullus veterum Arcadum omittere audebat, sed necessariò colebat: neque fateri nesțire ausus est, quia ejusmodi insciția turpissimũ quid apud eos putabatur. Præterea spectacula ludos in theatris, cum cantibus & choreis, singulis quibusque annis publicis sumptibus adolescentes civibus præbebant. Quæ res ab eorum maioribus sapienter instituræ fuisse mihi videntur, non deliciarum aut lasciviæ gratia: sed cum animadvertereut assiduos eius gentis labores in colendis agris, & duritiem atque asperitatem vitæ, præterea etiam morum austeritatem, quæ ex frigiditate ac tristitia aeris provenit, cui nos similes gigni necessariò oportet (non enim obscurum est, plagas cœli esse, quæ gentes moribus, & forma, & colore, & plerisque disciplinis inter se dissimiles faciunt) volentes mitem atque tractabilem reddere naturum, quæ per se durior ac ferocior videbatur, primò ea omnia quæ supra memoravimus, introduxerant: deinde conventus communes, & sacrificia plurima, in quibus viri ac mulieres congregarentur: postremò virginum ac puerorum chorus. Quæ omnia ad eum finem fecerunt, vt id quod in animis hominum natura durius erat, consuetudine placaretur, ac mitius fierer. *Polyb. l* 4.

Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graves voces consonent: quomodo nervorum disparem reddentium sonũ fiat concordia. Fac, potius, quomodo animus secum meus consonet, nec cõsilia mea discrepant. Monstras mihi, qui sunt modi flebiles: monstra potius quomodo inter adversa flebilem non emittam vocem. *Senec. epist.* 88.

Omnis habitus animi cantibus gubernatur: nam dat cantus somnos adimitque, nec non curas, & immittit & retrahit, iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. Hinc est, quod ægris remedia præstantes musici præcinere dicuntur. Ecquid mirum, si inter homines tanta Musicæ dominatio est, cum aves quoque, velut luscinia & cygni, aliæve id genus, cantum veluti quadam disciplina suæ artis exerceant? Nonnullæ verò aves, vel terrenæ, vel aquatiles belluæ invitante cantu, in retia sponte decurrunt. Iure igitur musica capitur omne quod vivit: quia cœlestis anima, qua animatur vniversitas, originem sumpsit ex musica. Mortuos quoque ad sepulturam prosequi cum cantu oportere plurimarum gentium & regionum instituta sanxerunt, persuasione hac post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire creduntur. *Macrobius lib. 2. de somnio Scipion. his verbis musicam laudat.*

Cæterum primi illi legum latores cum animadverterent, quod hominum studia non possent omnino tranquilla esse, admiscuerunt eis saltationem & rythmum motu certo & ordine constantes: ad hæc ludos concesserunt, qui vel ad mutuam constructionem promoverent: vel ad verum cognoscendum, acuendumque ingenium facerent. Similiter illis qui ebrietate & crapula inducti, aliquid mali perpetrabant, tibias & concentum accommodatur, vt ingenia his modis irrigata, honestiores maturescendo mores acquirerent. *Ex Diogene Pythagoræo, lib. de sanctitate.*

Quando itaque bene incipientes pueri iocari ac ludere, legitimum per musicam morem imbibunt, in contraria his omnino ac superioribus musica tendit, atque persequitur erigere, si quid antea in civitate iacebat. *Plat. in dial. 4. de hist.*

Dorius prudentiæ largitor est, & castitatis effector: Phrigius pugnas excitat, votum furoris inflammat: Æolius animi tempestates tranquillat, somnámque iam placatis attribuit: Lydius intellectum obtusis acuit, & terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius. *Cassiod.*

Liberalibus ergo percipiendis artibus, sine controversia Musices necessaria cognitio est, quando orationi cunctæ sunt obnoxiæ. Sed quid ego disciplinis commodum esse commemorem? cum laborum etiam quies vel opportunissima sit, & quod contrarium huic est, ad labores armáque capessenda; vel quemvis summum subeundum laborum incitamentum sit, & vnde classici in bello consonant, & tympana remugiũt: quæ omnia sunt ad pugnam hortamenta, jam pridem vtilissimè opportunéque inventa. Sic nautæ, sic vinitores, sic viatores, sic denique alicui labori alligati, omnes cantus vnicum solamen invenerunt: infantes quoque pueri hanc suavitatem non spernantur, nutricisque cantu à fletu cessant, atque conticescunt. Sonitu aliquo iubet experrectos statim è cubili exurgentes ad aliquod subeundum munus Pythagoras accendi: sensus námque ita vegetiores viridioresque fieri, & consopitam mentẽ exacui, morum quoque exempla mala, vt suscitare ita refringi arte musica posse, nos priscæ docuerunt historiæ, ipso ita nos docente cum reliquis Cicerone. Sed vt aliqua similitudine adductus maximis minima conferant: vt cum violentia adolescentes tibiarum etiam cantu, vt fit, instincti, publicæ mulieris fores frangerent admonuisse tibicinam, vt spondæum caneret Pythagoras dicitur: quod cum illa fecisset, tarditatẽ modorum, & gravitate canentis illorum furentem petulantiam consedisse. Inde propter mollitiem, quod nimium animos effœminaret, Chromaticum creditur repudiatum pridem fuisse genus, quod adolescentum remolleseerent eo genere animi, Lacedæmones improbasse feruntur. An non Homerus quoque nos docuit Musicam, quam à Chirone acceperat, atque didicerat, iram Achillis concoxisse? Invenerunt enim, inquit, mentem demulceri suavi varioque citharæ cantu, hanc namque ad animum pacandum, vt medicina ad corporis sublevandum laborem, vt sunt antiqui: Hac torpentes ad bellum animos suscitarunt, hac curas ex animo excusserunt, hac iustitiam docuerunt, hac insignes virtutibus, meritis, laudibus prosequuti sunt, corporis ægritudines & consolati sunt & absterserunt, hac se denique Deo coniunxerunt: vnde illa:

Hic canit errantem Lunam. Solisque labores:
Vnde hominum genus, & pecudes vnde imber & ignes,
Arcturum, pluviásque Hyadas, geminosque Triones.

Et quæ sequuntur. Quod porro immanes quoque feræ cantu mitigentur, quin & æquè nonnullæ cantu subtilitent, notius est ex historiis, quã vt à me tunc referatur. An non templis quoque sonitus varij placandorum numinum causa, vt Ptolomæus ait, adhibentur? Quare, vt paucis colligam, eius est Musica vtilitatis, commoditatisque, vt minime negligenda sit: eius quoque nobilitatis, vt ex eis, quæ memorabuntur, nosci potuerit, vt ne pudori sit futura cuiquam, vel in quaque re præstantissimo veteri nullo modo posse quisquam videatur.

Summam eruditionem & animorum institutionem longè præclaram esse in nervorum vocumque cantibus sitam, à Græcis semper fere creditum est. Hinc legimus, Epaminondam Græciæ Principem fidibus præstantissime cecinisse. Proinde Themistocles, cum aliquot annis ante in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior: Sed & Lycurgus, quamvis durissimas Lacedæmoniis suis leges iniungeret, musices tamen studium egregiè videtur amplexus: quando ipsam hanc natura parens impetiisse animadvertitur: quando transmitti laborum onus molestissimum proclivius posset. Remigem, vt Fabius, inquit, cantus hortatur & singulorum fatigatio, quamlibet se rudi modulatione solatur. vt Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes concinnatum, coaptatumque argumentorum subtilitate colligere sunt visi. Quin & artium veluti præstantissima, divinis se inseruit rebus, & quod testatum quoque Ptolemæus reliquit, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam esse gentibus contributam putat musicam ad præclarius quoddam præstantiusque opus. Nam cum sit concinnatis inter frequentamenta varia præcipuè artifex musica, non ideo à Diis data, vt ad delicias convertamus, & aurium pruritum. Sed vt, quod animæ consonontiam turbat, & harmoniam: huiusce voluptatis delinimẽto sedati, ac ad ordinem redigi valeat. Cæterum & gravissimè Pindarus, ὅσοι δ' μὴ πφιλημιζόυς, ἀτόζον βοὰν πεφί δων ἄιονζι. Quæcunque non amat Iupiter vocem adversantur Pieridum. Quid, quod Socrates iam senex instrui lyra non erubescebat? Thebis porrò Pindari statua visitur nulla: visitur autem, inquit Athenæus, cantoris Cleonis: in cuius sinum, Thebas Alexándro diruente, cum fugiens quidam aurum immisisset, rediens anno trigesimo post, jam Thebis frequentibus, cum fide totum recuperavit. Præclara est comici Eupolis ad musices præconium pertinens sententia, qua negotium esse sancitur, βαθὺ κ' καμπύλον, id est, profundum flexuosumque. Propterea in Hyacintho Anaxilas: Musica per Deos, inquit, perinde ac Lybia, semper quotannis novã quampiam parit. Magnus equidem iuxta citharœdum Theophilum; stabilisque thesaurus musica est: mores enim instituit, componitque ac mollit iurarum ardores: quod vel Homericus Achilles abundè significat. *Cic. 3. Tusc quæst.*

Musica verò capi omne quod vivit, inde colligunt Platonici, quoniã cœlestis anima, qua vniversitas animetur, originem sumpsit ex Musica. Certè ex Strabonis doctrina didicimus, elephates cantu mulceri, & tympanorum sono. Et in Symposiacis Plutarchus scribit, brutorum pleraque

dilinit, afficique plurimum musices, sicuti fistalis ceruos. Vbi verò saliantur equæ nomen meini tor quoquam vocent Hippotheron. Cantu verò Delphinas moueri, testis Plodarus. In homine autem peculiare esse videtur tardo quia maior sonus & dexanimus concentus in corpore imbecillo, quam deterat, cuius anima in cœlo frequentior. Pueros ... ferè ... tam immite, tam asperum pectus, quod ... rationis tenacior affectu. Asserunt illa quo[que] ... oblectari naturalibus modis, ... pueri, quibus vix dum nati, modulis permulcentur. Omnino præcipiuntur numeris, quia ratum ordinatumque comparandi modum habent, movéntque nos pro sua æquabili serie ordinatè. Indicium verò id maximum esse ordinem ex naturæ ratione quod cum ordinatè laboramus, bibimus, comedimúsque, naturam videre quam ... seruamus, augemúsque. Consonantia igitur ea imprimis causa dèmulcere potest, quia sit permistio, sive contemperatio contrariorum apte inter se coniunctorum & proportionem custodientium.

¶ Apophthegmata.

Socrates nam jam grandior cum inter pueros fidibus canere disceret, obiurgantibus respondit: Nequaquam absurdum esse discere ea, quæ prius ... esset, cum nunc vitæ tam vtilia & necessaria esse. Tanti fecit musicam vir longè ... ut jam grandæuus dicere nequaquam erubesceret. *Erasm. lib. 3 apoph.*

Idem, cum ei ... frater inter pocula carmen quoddam Sapphus ... set, delectatus eâ illa cantilena & iussit adolescentem, vt eam ... Cùm autem quidam interrogaret, quam ob causam hoc ... faceret? respondit: Vt post planè ... didicero, moriar. *Ælian. de var. hist.*

Stratonicus aliquando trophæum cum erexisset, hunc inscripsit titulum: Aduersus malè canentes cithara. Notans, tales vbique quam plurimos esse. *Ex Athen.*

Nero, a Mathematicis audierat, ... vt aliquando deiiceretur imperio, eo[que] Græcum iambicum dimetrum identidem vtrpabat:

Τὸ πάτριον πᾶσι γὴ τεθνᾷ.

Terra omnibus patrium tegit.

Putans, se tantum profecisse in arte canendi: vt etiam si exigeretur, in quavis natione ob musices peritiam posset haberi in pretio. Cùmque imminentibus, qui illum insequebantur, de salute desperans cogitaret sibi vim adferre, subinde dicebat. Quantus artifex pereo? *Suet.*

Agesilaus. Cuidam Agesilaum rogánti, quem ob causam Spartiatæ ad tibiarum cantum intuituri prælium exercerentur? Vt cum ad ... inquit, incedunt, appareat qui formidolosi sint, qui fortes. Nam an pastorum ictus vehementer meticulosos pastorem ac tremorem incutiebant. Itaque cum pes non responderet ad modulos tibiarum, prodebatur ignavorum imbecillitas. Magni siquidem refert, vt dux perspectos habeat militum suorum animos, quo norit, quisnam à prælio submovendi, aut qui qua parte exercitus collocandi. *Plut. in Lacon apoph.*

Alexander. Cum Alexander etiamnum pubescens citharæ daret operam, & præceptor artis subinde moneret, quam chordam quomodo pulsare deberet: & puer parum obsequens doctori dixisset, quid si hanc pulsarem? Citharœdus lepidè respondit: Si isthuc quæris, tanquam Rex futurus, nihil refert: si vt artifex futurus, plurimum interest. *Eras. l. 8. apoph.*

Antisthenes, quibusdam admirantibus Ismeniam, quod esset insignis tibicen: Nequam, inquit, hominem esse oportet: nam si bonæ frugis esset, non esset egregius tibicen. Iudicabat eos non posse bonos viros evadere, qui tantum operæ eiusmodi artibus impendiment. *Plut. in vita Periclis, Pontian. lib. 3. c. 1. de Prudentia.*

Ateas, cum Ismeniam tibicinem optimum in bello cepisset, iussit illum canere, ac cæteris admirantibus, ipse iuravit per ventum & acinacem, sibi iucundius esse, audire hinnitum equi. *Plut. in apoph.*

Ismenias canebat in sacrificio, cúmque non litaretur, is, qui conductus fuerat, arreptis tibiis canebat ridicule, & hoc canente litatum est. Incusantibus autem iis, qui aderant: Divinitus, inquit, contigit venustè canere. Hic Ismenias ridens: At me (inquit) canente, Dij voluptate capti commorabantur: ste vero festinante illos abigere, arripuerunt hostiam. Refert Plutarchus Symposiacôn libro secundo. Conductitius ille sibi laudem arrogabat, quod ipso canente litatum sit: quasi Dij magis delectati sint ipsius cantu, quam Ismeniæ. Id lepidissimè retorsit Ismenias: ideo non fuisse litatum, quod Dij gaudentes erudita musica, diutiùs amarent adesse sacrificio. At cum ille tam ridiculè caneret, quasi studeret Deos abigere, ne vacui recederent, arripuerunt victimam.

Idem. Citharœdum imperitum, obesóque corpore, & ab omnibus vituperatum, solus Diogenes laudabat. Demirantibus, quam ob rem id faceret: Laudo, inquit, quod cum talis sit, maluerit se cithara quam latrociniis exercere, significás illum corpore validum, ingenio rudem, latrociniis aptiorem esse, quam musicæ. Locus est ab inexpectato. *Laërt. l. 6.*

Idem. Alterum citharœdum, qui, quoties caneret, ab auditoribus deserebatur, obvium ita salutabat: Salve galle. Cum ille offensus salutationis novitate, diceret? Quid ita? Quoniam, inquit, cantu tuo excitas omnes. Iocum captavit ex ambiguitate verbi Græci, ἀνεγέρει enim dicitur, & qui excitat dormientem, quod solent gallinacei mane canentes: & qui se lentem excitat, vt surgat, quod ille solebat. *Laërt. lib. 6.*

Satyrus. Is egregius tibicen persæpè Aristonis Philosophi disputationibus intereat & his, quæ dicerentur, mirè affectus, aiebat: Cur ergo non igni trado hoc telum, ad nihil vtile? Subosculè referens tibiam, & quodammodo suam artem ad philosophiæ studium comparatam, extenuans, & nihil æstimans. *Ælian. lib. 3. de var. hist.*

Aristoteles interrogatus, quid de musica sentiret? respondit Iovem neque canere neque citharam, pulsare. Sensit nimirum hoc studium parum vtile hominibus esse, quo dij non etiam delectarentur. *Brus. lib. 4. c. 17.*

Stratonicus, de Phaone malo tibicine dicebat, quod non caneret harmoniam, sed Chadmum. Phaon autem, cum se gereret pro tibicine, iactaretque se Megaris habere chorum: Nugaris, inquit Stratonicus: non habes, sed haberis. Significens illum esse potius discipulum, quam magistrum, aut chorum ipso doctiorem esse. *Eras. lib. 6 apoph.*

Idem. Cum videret Propin citharœdum Rhodium, corpore quidem magnum sed arte pusillum, percontantibus qualis videretur? respondit proverbiali dicto: Nullus, malus, magnus, piscis. Singulis verbis hypostigmate separatis alium efficiens sensum. *Athenæus, Vide proverbium etiam apud Erasm. Nullus, magnus, &c.*

Idem. Rhodi cum artis suæ specimen edidisset, neque quisquam plausu aliove gestu signum favoris dedisset, abscessit illinc, dicens: Cum id quod nullo constet impendio, non præstetis, qui sperem me à vobis præmium accepturum? *Athenæus, & Eras. lib. 10. apoph.*

Idem, Citharœdus quidam magnis cum expensis convivio, atque super cœnam ostentabat illi artem suam. Erat autem apparatus splendidus. Itaque Stratonicus cum illo canere non haberet quicum loqueretur, confregit poculum & popposcit maius. Id cum accepisset cum multis cyathis, soli calicem ostendit, moxque sese vino ingurgitavit, & obdormivit. Quum autem forte supervenissent aliquot cõmessabundi, cantori, qui convivium exhibebat, notis Stratonicus expergiscens factus est ebrius. At illi cum intellexissent, quod multum assiduéque bibendo fuisset inebriatus, Stratonicus compendio respondit: Hic insidiator & sceleratus cantor, me veluti bovem ad præsepe, dum cœnam accipit, occidit. Boves multo cibo saginantur, priusquam macten tur. *Athenæus.*

Anonymus. Xenophantus certis modis Alexandrum ad arma solebat concitare. Eam Muhces vim admirantibus cunctis; quidam ait: Si tantus artifex est, incinat modulos quibus illum à bellis revocet. Sentiens, non esse magnæ artis hominem eo perpellere, quo suapte natura pronus est. *Erasm. lib. 4. apoph.*

Demosthenes Mitylenæum pulsavit fores hominis musicæ ac citharæ dediti: cumque is audito pulsu iussisset illum introire. Faciam, inquit, si prius alligaris citharam. Subnotans illum nihil aliud quam citharam canere. *Plut. Symphosiacon. lib. 2.*

Anonymus. Citharœdus quidam cum apud quempiam caneret, pollicitúsque esset is apud quem cantabat, quanto melius cantaret, tanto se plura daturum, cum promissa postridie reposceret, ei dulce quid occinens, subiecit. Voluptatem tibi reddo (inquit) pro voluptate. *Ex Arist. lib. 9 E. hic recitat. Brus. lib. 4. cap. 17.*

Agesilaus, rogatus, vt vellet audire quendam, qui mira similitudine luscinie vocem imitabitur, recusavit: Frequenter (inquiens) ipsam audivi luscinam, significans inceptam esse voluptatem, magis delectari ipsa imitatione quam natura. *Plut. in Lacon. apoph.*

Demaratus; cum audiret cantorem quendam ostentantem artem suam, nihil aliud laudis illi tribuit, tantum ait: Mihi videtur non male nugari. Tantus erat contemptus artium, quæ licet essent operosæ tamen solummodo delinirent aures, nullam fortiam vtilitatem adferrent Reip. *Plut. in Lacon. apoph.*

Archidamus. Quum quidam prædicaret citharœdum, eiúsque in canendo facultatem admiraretur. Heus, inquit, vir optime, quid honoris ac præmij abs te ferent boni viri, cum tantopere prædices citharœdum? Rectè taxavit non vulgi modo, verum & principum præpostera iudicia, qui plerumque pluris faciunt mimum aut mollem, quam sapientem, fidique consilij virum: citharœdum verò, cuius ars non Reipub. sed voluptati seruit, adeo non iudicavit præferendum, vt nec inter bonos viros habendum duceret. *Plut. in Lacon.*

Idem. Ad eum qui ipsi cantorem commendare volens, dixit, Hic est bonus cantor: At apud nos, inquit, hic est bonus cantor, simulatorum artifex: perinde quasi nihil referret, verum quis melior tam lasciuientium sono, an obsoniis & condimentis voluptatem afferret. Apud Athenienses cantores erant in summo pretio, cum coquis non haberetur idem honos: Lacedæmoniis verò nihil placebat ... quod civium animos effeminaret magis quam ad virtutem accenderet. *Plut.*

Alcibiades imbutus philosophiæ præceptis, vocabat ... ut artes indecoras aspernatus esset, disciplinas liberas semper ... debuit. Lyram hoc argumento reiiciebat, quod vocem hominis ... non colligere licet, olim qui lyra canebant, simul & vocem excinisse, pectrum, quod habitum formamque liberalem immutaret in illiberalem, tibiam duplici nomine damnabat: & quod sic mutaret os habitum, vt vix à familiarissimis agnosceretur qui caneret: & quod homini puerili adimeret vocem loquendique facultatem eriperet: Nemo enim potest simul & inflare tibiam & loqui. Cantent igitur, inquit, Thebanorum filij, qui dicere nesciunt nobis autem Athenientibus, vt à maioribus accepimus, gentis Princeps & Pallas & Apollo, quorum illa fistulam confregit, hic tibicinem excoriavit. Proditum est priscorum fabulis. Pallanem ad sepulchrum tibia canentem, offensam oris deformitate, proiectam comminuisse tibiam. Apollo Marsiam canendo victum excoriavit. *Eras. lib. 5. apoph. ex Plut.*

Gelon. In convivio cum lyra circumferretur, cæteríque ordine canerent (nam id apud Græcos honestum habebatur) Gelon equum iussit adduci in convivium, facileque ac leviter in illum insilit, significans, hoc esse regalius, quam lyra canere. *Plut. in Lacon.*

¶ Similitvdines.

Roterodami. Vt quidam magnetes ferrum attrahunt, ac Theamedes qui in Æthiopia nascitur, ferrum abigit, respuítque: Ita est musices genus, quod sedet affectus, est quod incitet. *In Similibus.*

Thriveri. Musica egregium studiorum condimentum: verum vt in aliis, ita hic quoque fere peccatur: quod qui cœpit, illius illecebris nimis capiatur. *In apoph. 113.*

¶ Apta

¶ ADAGIVM.

Bonus cantor, bonus citharœdus ἀγαθὸς ψάλτης, ἀγαθὸς ζωγράφος.

In vitiosum musicæ artificium dictum, quasi eiusdem hominis sit aures delectare cantu & palatum epulis.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

David omnibus generibus prophetici studia complexus, hymnos trimetros edidit & cum his pentametros versus plurimos, qui sabbathis festisque diebus sacris solemnibus canerentur adhibitis decachordem citharam, & nabla 12. vocum: cymbala ad hæc ærea, grandia quidem & lata. *Sabellic. Ennead 1. lib. 2.*

David ad Saulum recenti dæmonium incursu exagitatum accersitus est, vt cantu demulceret æstuantem mentis furorem, id quod præstitit: Nam quoties in morbum incidit Saul, stans David ad caput, cum sacros hymnos voce & fidibus cecinisset, ad sanam mentem reductus est. *Ioseph. l. 6. c. 9. antiquit. Iudaic.*

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Anastasius vanitates omnes fugiēs canēdi vsum in Ecclesiis interdixit.

Ambrosius autem pieratis exercitium appetens, vt canȩretur instituit.

Pythagoras, vt ait Boëtius, Musicæ artis inventor fuit apud Græcos, per malleorum ferentium inæqualia pondera, & per chordarum inæqualitatem, vel inæqualem extensionem, ac per clamorum inæqualem longitudinem.

Samius porro Pythagoras in adytis Anoctorum Ægypti fertur Orphei antiquam heptachordon lyram inveniſſe, quam Terpander Lesbius in Ægyptum proficiscens secum attulit, ibíque appendit, vt apud Sacerdotes illos charior esset, apud quos Philosophiam didicit Ægyptiacam. Huius ergo lyræ concentus Pythagoras excogitasse rationem ac proportiones primus fertur.

Tradiderunt veteres. *Mercurium* testudinem inveniſſe, cuius à putrefactione soli intenti superfuissent nervi, eósque cum tactu sonitum reddere sensisset, eiusmodi ligneum constructisse instrumentum. Primum quidem quatuor nervis intentum, post septem, vt Homerus est author in hymno ad Mercurium: Mercurius vt perhibent, Orphea docuit: Orpheus Thamyrim & Linum Linus Herculem & Amphionem Thebanum, qui à septem nervorum lyra, septem portarum Thebas constructit. Interempto à Thracibus mulieribus Orpheo, proiecta in mare Lyra fertur ad ea Antesam vrbem perveniſſe Lesbi, quæ à piscatoribus comperta tradita Terpandro hanc in Ægyptum tulit, Ægyptiisque ostendit sacerdotibus, à quibus factus eruditior, reversus ipsam dictus est inveniſſe. Sunt qui ferant à Cadmo Agenoris filio Achæis traditam. Heraclides verò vbi de Musica scribit scientia, poëtam, inquit, citharœdi causa primus novit Amphion, Iovis & Antiopes filius, quem pater hanc artem docuit. Per idem quoque tempus Linum ex Eubœa nænias scripsisse ait. Athen. quoque ex Anthedone oppido Bœotiæ hymnos, & Pierium, ex Pieria, de musis cōfeciſſe poëmata: Nec non Phylammona, Delphon, Latonæ, Dianæ & Apollinis ortum celebrasse per malos chorósque primum, de sacro, quod in Delphis fuit, statuisse. Thamyrim autem Threicium, qui Musas in certamen provocasse fertur, omnium maximè vocalem & sonorum fuisse: hunc ait, Titanum adversus Deos scripsisse bellum: fuisse quoque Demodocum, Cercyreum priscum musicum, quem Troiæ direptionem, Veneris & Vulcani nuptias ait cecinisse: Ithacensem præterea Phæmium reditum à Troia Agamemnonis & Græcorum scripsisse reliquorum cantu non inepto. Horum autem omniū melos, vt Stesichori & quorundam aliorum, non Heroïcos versus, nec metrum fuisse Heroïcum, poëticumque. Terpandrum quoque citharœdicum ait, Poëtam in Agonibus cecinisse, & citharœdicas leges primum inveniſſe: sic Clorum primum tibicinas leges & prosodiam comperisse: sicut Elegias & Heroïca Polymnestum Colophonium.

Lucretius ex avium observatione inventos cantus putat, cum inquit:

At liquidas avium voces imitarier ore,
Ante fuit multò quam levia carmina cantu
Concelebrare homines possent aurésque iuvare,
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cavas inflare cicutas:
Inde minutatim dulces docuere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Auia per nemora ac syluas saltúsque reperta,
Per loca pastorum desertáque devia syluis:
Sic unum quicquid paulatim protrahit ætas.

¶ HIEROGLYPHICA.

Non immeritò *Musicam*, eámque omnibus numeris absolutam, per *Luscinia* hieroglyphicum significari tradiderunt: sive multiplicem vocis varietatem, sive delectabilem suavitatem, sive pertinacem in ea continuationem admiremur. *Vide Pier. Val. lib. 23. pag. 213. C.*

Eiusdem hieroglyphicum est. *Cygnus*, Idem ibid. *Cicada*; quod ostenditur ab eodem. *Pier. Val. 26. pag. 250.*

¶ EMBLEMA.

Musicam Diis curæ esse.

Emblema Andr. Alciati CLXXXIV.

Locrensis posuit tibi Delphice Phœbe, cicadam
Eunomus hanc, palma signa decora sua.
Certabat plectro Sparthum commissus in hostem,
Et percussa sonum pollice fila dabant.
Trita fides rauco cœpit cum stridore bombo
Legitimum harmonias & vitiare melos:
Tum cithara argutans suavis sese intulit ales,
Quæ fractam impleret voce cicada fidem:
Quaque allecta soni ad legem descendit ab altis
Saltibus, vt nobis garrula ferret opem.

Ergo tua vt firmus stet honos, ô sancte, cicada.
Pro cithara hic fidicen anaus ipse sedet.

Vide Cantus, & Carmen. Item, Poëta.

Mutatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

MVTATIO, Græcè μεταβολὴ, ῆς, ἡ, & μεταβολικὸς ὴ, ὸ, mutabilis dicitur. Est autem mutatio, quæ est in eadem specie alteratio in magis & minus. *Secund. Arist. lib. 5. Physic.*

Mutatum esse, est pars motus discreti, & terminus motus continui. *Secund. B. Thom. 1. part. q. 53. art. 3.*

Mutare, à quo supradicta veniunt, propriè est transferre Varro. *Fac vt te aliquo loco cum omni familia mutes.* Item variare, vnde mutare sententiam dicimus. A muto fit mutabile, quod facilè mutatur. Virg. *Varium & mutabile semper fœmina.* Item immutabile, quod nullo modo movetur, ac flectitur: commuto pariter, simul muto; inde commutabile: verùm commutare verba, litigare. Terent. *Nunquam hodie tecū commutaturum patrē vnum esse verbū.* Ita permuto, permutabile, hinc veniunt.

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Virg. 3. Georg.

Optima quaque dies miseris mortalibus ævi,
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.

Senec. epist. 106.

Meliora prætervolant, deteriora succedunt.

Eurip. in Hipp.

Ipsa dies quandóque parens, quandóque noverca.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Mutatio necessaria sequitur ex actione agentis. *Averroës disput. 1.*

Mutatio nulla potest esse de non subiecto verè ad formam accidentis; quia materia quæ verè non est subiecta, non potest sumere formam accidentis, nisi prius adepta fuerit formam substantialem: cum accidentis à substantia composita proficiscatur. *Albert. Magn. in 5. Physic. tract. 1. cap. 2.*

Mutatio nulla potest esse de non ente simpliciter, ad ens secundum quid, vel è converso. *Ibid.*

Mutatio non fit, nisi è contrario in contrarium. *In 3. Physic. lib. 8. c. 46.*

Mutatio ex non subiecto in non subiectum esse non potest, per accidens potest. *Alex. de Alex. 11. metaph.*

Mutatio nulla perpetua, omnis enim apta est natura esse ex quodam in quodam. *8. Phys. c. 2. text. 86.*

Mutatio alia est de subiecto in subiectum: alia ex non subiecto in non subiectum, alia ex non subiecto in subiectum, & subiectum dicitur, quod affirmatione monstratur, & cum illa, quæ ex non subiecto in non subiectum non sit mutatio, restant tres aliæ mutationes. Quæ scilicet ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem est Generatio, quæ simpliciter simplex, quæ alicuius quædam, & quæ ex subiecto, in non subiectum, Corruptio. *Arist. Physic. l. 5. c. 1.*

Cùm omnis vitæ humanæ mutatio periculosa est, tum qui in præsenti statu nihil quod desideret habet, is vsitatam sibi vitæ rationem nulla alia re quàm stultitia adductus mutat, atque à consuetis aliò transfert, quibus si nihil aliud boni adest, at profecto firmitate ignotis præstant. *Plut. in Numa.*

Mutationes rerum eos qui aliquando plurimum potuerunt, omnes potentia exuunt. *Dion. lib. 37.*

Omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendunt. *Salust. de bello Iugurth.*

Ferenda sunt regum ingenia, nec vsui crebras mutationes. *Tac. Annal. lib. 12.*

M. Antonio & Pub. Dolabella consulibus imperium Romanum iam ad Cæsares transferente fortuna varius & multiplex motus civitatis fuit, quodque in annua cœli conversione fieri solet, vt mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent: sic in Romanæ dominationis; id est, humani generis conversione, genitus intremuit, omnique generi discriminum, civilibus, terrestribus ac navalibus bellis, omne imperij corpus agitatum est. *L. Florus l. 4. cap. 3.*

Curarum acervos & mutationes varias accidentium, principes ipsi quoque vt homines formidare debent. *Ammian. Marcell. l. 20.*

Sæpè ex levi causa magnæ mutationes & ingentes calamitates ortæ sunt. *Nicet. in Man. Comneno. lib. 59.*

In bello res in contrarium facilè vertuntur: ac quod nemo votis ausus esset expetere, sibive spondere, vltro se mortalibus nonnunquam offert. *P. Æmil. l. 4.*

¶ SENTENTIÆ POLITICÆ.

Semper in rerum mutationibus eò spectandum, vt antiquarum rerum vmbra aliqua retineatur: & quamvis magistratus quidam planè novi creentur, planéque nova munera hominibus imponantur, sunt tamē illa eadem nominibus antiquorum cum Magistratuum tùm numerum insignienda, vt eadem cum illis esse putentur. *Anonym. in Sylva aph. Politic.*

Quando regna sunt ruitura, incidunt domesticæ simultates, quibus evertuntur. *Idem.*

Quando instat finis alicuius regni, præcedunt multæ seditiones, sicut enim ædificia paulatim per partes ruunt; sic etiam imperia. *Idem.*

Contentiō paulatim crescens adauget dissidia: quæ cum latius vagantur, sæpe totas respub. evertunt. *Idem.*

Non vertuntur resp. tam propter peccata quam propter impunitatem atrocium scelerum. *Idem.*

Plerumque hæ res antecedunt vrbium exitia, totiúsque gentis clades denuntiant & accelerant. 1. Enormium delictorum magnitudo. 2. Delinquentium multitudo. 3. Delinquendi consuetudo naturam ipsam inficiens & depravans. 4. Atrocium delictorum publicè concessa licentia atque impunitas. *Idem.*

Capitalium scelerum obligationes civitatibus in primis exitiosæ sunt: quoniam amicitiarum & concordiæ spe sublata desperati homines in omne scelus prorumpunt, nec vllis promissis ab insania deduci possunt. *Bodin. lib. 4. de rep. cap. 5.*

Propter iniustitias, iniurias, contumelias & diversos dolos transferũtur regna de gente in gentem, regiæ domus & clarissimæ familiæ extinguũtur; & vna populus cum suo principe sæpe corruunt. *Tholos. l. 10. de rep.*

Imperij conversiones eò citiùs accidunt, si tyrannus avaritia, aut impotenti libidine, aut vtroque vitio fractus, languescit. *Bodin. l. 3. de rep.*

Quando publicæ calamitates non sentiuntur amplius, aut metuuntur, certum est impendere totis rebus publicis extremam eversionem, & interitum. *Anonym. in aph Politic.*

Et si quassatæ aliquo tristi casu civitates restitui in meliorem statum possunt, tamen cũ prorsus deletæ sunt, nulla spes est instar rationis. *Idem*

Vniversaliter quando semel fit insignis destructio alicuius regni, nunquam posteà recuperatur vetus dignitas. *Idem.*

Quoties surgit aliquis magnus & potens rex, tunc evertuntur magnæ vrbes. *Idem.*

Quando Heroës excitati sunt divinitus, secutæ sunt magnarum vrbium & magnorum regnorum eversiones. *Idem.*

Imperiorum mutationes non fiunt sine magnis calamitatibus publicis & privatis. *Idem.*

Mutatione imperiorum rarò mutantur calamitates, & sæpè liberatores rerum publicarum solent vino libertatis acerbum acetum infundere. *Idem.*

Quando onera publica crescunt mutantur regimina. *Idem.*

Regno depellere atque in vincula conijcere regulos, magnum validumque ad status mutationem instrumentum est. *Ghicciard.*

Quando mutatur vestitus, est signum futuræ mutationis; mutatio enim vestitus est paruum quiddam, & tamen significat magnam levitatem in aliis. *Idem.*

Novitatis in vestitu affectatio multas ex eo alias pestes gignit, & plerunque animi vitia prodit, atque alit. *Idem.*

Qui tantopere monstruosa veste delectantur, animos etiam monstruosos habent. *Idem.*

Mutatio habitus seu vestitus vsitati plerunque affert mutationem vitæ, morum, & tandem etiam status publici. *Idem.*

Inter corruptelas rerump. meritò affectatio sive novitatis, sive peregrinitatis in vestitu numerari debet. *Idem.*

Semel motis imperiis non facilè pax restituitur, sed subinde bella ex bellis nascuntur. *Idem.*

Fiunt in repub. mutationes, cum homines sua consumunt prodigè viventes, hi enim tales res novas quærunt, & aut ipsi tyrannidi imminent, aut ad eas alios vocant. *Aristot.*

Plerumque mutatis rebus, ea quoque mutata videntur, quæ manent. *Plin. Iun. lib. 8.*

Statum, leges ac mores mutare populi, noviſque ea legibus moderari exemplo velle, non modo non facilè, verum ne tutum quidem omnino est, vt res quæ multo tempore, & ingentibus viribus indiget. *Plut. in Politic.*

Qua in Repub. hæc tria simul conspiciuntur, certamina potentium, avaritia Magistratuum, invalidum legum auxilium, hæc haud longè abest ab interitu. *Carolus Paschalius in Axiomat. Polit.*

Non modo difficilis est, verum etiam parum diuturna quæ fit ex vna forma in aliam mutatio reipub. nisi firmissimis præsidiis, nova illa forma constituta muniatur, vt illi paulatim cives affuescant. *Anonym. in apoph. Polit. Sylva ex Thuc. lib. 5.*

In excessu & prodigalitate imperantium, seu in luxu & expensis inutilibus, in convivia, voluptates, superfluum apparatum conviviorum, & personarum & in profusas largitiones magnum detrimentum capit respublica. *Anonym. in aph. Polit.*

Degenerant Principes & rerumpub. gubernatores in Tyrannos, cum non paterna admonitione, aut castigatione, sed feroci sævitia vtũtur, vnde sæpè & principatus interitum, aut magnã certè alterationem & mutationem acceperunt, odiosi tales, & inviſi facti suis & extraneis. *Idem.*

Contemptus principum viam parat ad minuendam, & postea ad excutiendam eorum auctoritatem. Et post Tyrannorum contemptum plerumque sequitur eorum mors vel exilium. *Idem.*

Avaritia Principum, & rectorum rerumpublicarum sæpe causam dat subversioni status publici & principatus: vel magnas in eo excitat, & tragicas mutationes, siquidem cupiditas possidendi pecunias, impellit ad illicita, & gravia tributa imponenda, sine causa Reipublicæ necessaria, vel vtili: quod fit vt à quibus invitis pecunia sine iusta causa extorqueretur ineant consilium seditionis, mutationis, aut defectionis, & rebellionis. *Idem.*

Magnorum gubernatorum interitus sæpe denunciant posteritati pœnas. *Idem.*

Vsitatum est, vt ab interitu summorum principum, magnæ fiant rerum conversiones. *Idem.*

Non tantum per defectiones Solis, aut Lunæ, per stellas crinitas, per columnas ignis in aëre volantes, & alia eiusdem generis ostenta, insignes mutationes regnorum & rerumpublicarum prænunciantur, sed etiam per magnorum virorum interitum. *Idem.*

Quicquid non fit vsitatè, etiam si naturales causas habeat, aliquid significat. *Idem.*

Quicquid in cœlo insolitæ formæ apparet, haud dubiè existimatur portendere ingentem cladem, & casum: sed cometa semper atrocia & tristia. *Idem.*

Quidquid in cœlo, terra, mari fit, non solito neque vsurpato more, divinitus pro signo proponitur quarundam singularium consecutionum. *Idem.*

Cometas quotiescunque exardescunt, mutationes aliquas, clades aut calamitates portendere certum est, omnium temporum annotatis documentis. *Idem.*

Nunquam crinita sidera emicuerunt sine maximis significationibus. *Idem.*

Magnas Regum & Principum res sæpe numinibus cœlo teste præsagiri certum est. *Patri. l. 9. de regno.*

Magnas vel toti genti vel civitati calamitates venturas plerunque præcedunt aliqua extraordinaria signa vel portenta. *Idem,*

Moribunda & affecta respublica privatas res vel validissimas secum trahit in excidium. *Paulus Æmilius, l. 2.*

Quemadmodum anguillæ non capiuntur nisi turbato stagno; ita homines obscuri & ignobiles non crescere possunt: nisi mota Rep. nam in dissensione civili etiam pessimus & perditissimus quisque honorem consequitur. *Anonymus.*

¶ Apophthegmata.

Lycurgus interrogatus cur Spartani toties pugnaturi contra hostes castra murarent? respondit: Vt eò magis lædamus hostem. *Plaut. in Lacon. 2. apoph.*

Augustus Cæsar quodam die venit in ædes, in quibus habitarat Cato Vticensis, hic cum Strabo, quo Cæsari adularetur, Catonis pervicaciam accusaret, quod sibi manus adferre, quam Iulium victorem agnoscere maluisset: Quisquis, inquit Augustus, præsentem Reipublicæ statum mutari non vult, is & civis & vir bonus est. Vnico dicto & Catonis memoriam tutatus est, & sibi consuluit, deterrens ne quis in posterum affectaret res novas. Nam præsens status non is tantum dicitur, qui tum erat, cum hæc loqueretur Augustus: sed is quoque qui fuerat tempore conspirationis in Iulium. Si quidem hæc dictio præsens apud Latinè loquentes, ad tria tempora pertinet, præteritum, præsens & futurum: vt, Præsentibus non erat contentus & præsens in tempus emittat; id est, in futuram opportunitatem. *Erasm. Rot. lib. 4. apoph. Sueton.*

Tiberius, cum ab amicis interrogaretur, cur non tam facilè magistratus & præfecturas suas mutaret? Respondit se data hoc opera semper feciſſe. Natura enim omnes, qui rerum administrationi præsint, pecuniæ esse cupidos, plurimumque studij ad rem magis magisque augendam eos collocare. Cæterum, si diutius in magistratu versentur, segniores ad quæstum faciendum fieri. Muscas enim, si longius corporum vlceribus insideant, minus graves & molestas fieri, quippe sanie vlcerum ad satietatem vsque refertas, & eum qui vlceribus scateat, durius acceptum afflictumque iri, si statutis iam repulsis, famelicas alias ad vulnera admittere velit. *Niceph. Callist. Eccles. sue hist. lib. 1. cap. 17.*

Sophronius Pompeiopoleos Paphlagoniæ Episcopus, cum audisset in Synodo Seluciana Acacij opiniones, & dogmata recenseri: Si per singulos dies, inquit, propriam edere fidem licuerit, veritatis integritas non diu manebit. *Socrates lib. 2. Tripartitæ histor. cap. 34.*

Mutuatio, Mutuum.

¶ Definitio et etymolog.

MVTVATIO, Græcè δάνεισμα, ατος τό, & δανείζω, mutuo dicitur. Mutui datio dicitur ab eo quod de meo fiat tuum, & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio. Mutuum dare est mutuare: mutuum damus, vt Paulus Iurisconsultus inquit, non eandem speciem recepturi, quam dedimus, hoc enim commodatum aut depositum est, sed idem genus: nam si aliud genus veluti pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Mutui datio in his rebus est, quæ pondere, numero, mensurave consistunt, quoniam in his non idem specie redditur, sed genere, cum in cæteris rebus aliud pro alio invito creditore reddi non possit mutuatio autem est actus ipse mutuandi.

Mutuum à fœnore sic separat Marcellus, quod mutuum sine vsuris, fœnus est cum vsuris. Plautus: *Nam si mutuo non potero, certum est, sumam fœnore.*

Mutuo & Mutuor ita differunt, quod qui pecuniam dat mutuo, is mutuare dicitur: qui vero accipit, is pecuniam mutuatur. Mutuus, a, um, pro vicario accipitur Apuleius: *Mutuam tibi operam præstitit.* Idem: *Fac me mutuo diligas*, hoc est, viciſſim ames. Venit autem mutuò adverbium à mutuus.

¶ Loci Biblici.

Mutuum dandum proximo, Deut. 15. 8. Matth. 5. 4. Luc. 6. 35. mutui lex, Exod. 22. 14.

Mutua dilectio commendatur à Christo, Ioan. 15. 12. 17. adhortatio ad eam, 1. Thess. 4. 9.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Mutuatio fructuosa.

Si vnus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem devenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. *Deut. 15.*

Volenti mutuare à te ne avertaris. *Matth. 5.*

Si

Si mutuum dederitis his,à quibus speratis recipere,quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia mutuum dare,nihil inde sperantes,& erit merces vestra multa. *Luc.9.*

Periculo à.

Mutuabitur peccator,& non solvet. *Psal.36.*

Et qui accipit mutuum, servus est fœnerantis. *Prov.22.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Anonymus Quidam miserrimos homines esse dixit, qui modo rubros,modo pallidos habere deares Notabat autem eos,qui mutuo pecuniam reperiunt ab aliis: quid enim mutuum reperitur, erubescunt;dum vero creditorem viderint,pallescunt, ne cogantur ad solvendum. *Recit. hoc dicto quodam.*

Lycurgus licebat,dignitatem quidem istam,qua moventur ad facilius mutuo dandum aliquid,in opibus hominum sitam esse:illam vero,quæ nos ad facilius fidem habendam inducit,in moribus. *Stob.serm.35.*

Perseus. Quum cuidam noto daret pecuniam,cautionem fecit in foro apud mensarium. Hanc diligentiam cum amicus admirans diceret: Adeone legaliter Persee? Scilicet,inquit,vt amanter recipiam nec largiter reposcam. Fit enim sæpenumero,vt qui cum amico bona fide, sine testibus ac sygraphis agunt, post cogantur cum eo legibus agere. *Plut.*

Gelon exigebat pecuniam à suis civibus, quos vbi videret tumultuantes, ait se petere mutuo: quippe redditurum. Ita volentes dederunt,atque ille peracto bello reddidit. Hoc artificio perfecit,vt pecunia non deesset ad bellum necessaria, nec cives haberet minus benevolos. *Plut. in apoph.*

Galba, Cum penulam mutuo à quopiam rogaretur,festivè respondit: Si non pluit,non est opus tibi: si pluit,ipse vtar. *Brus.lib.4 c.22*

Idem. Cuidam cui cœnaculum perpluebat commodato roganti penulam dixit: Non possum commodare,nam domi manco. Significans, domi maximè opus esse penula. Solent alij secus excusare. Non possum commodare penulam,ipse exeo. *Eras.lib.6 apoph.*

Vide Fœnus, Pecunia. Item Liberalitas.

FINIS LIBRI DUODECIMI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMUS TERTIUS.

N.

Natura.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NATVRA, Græcè φύσις, ὑφὴ, & φυσικὸς, ὴ, ὸν, naturalis dicitur. Est autem natura principium, & causa motus, & quietis in eo, in quo est per se, & non secundùm accidens. *Secund. Aristot. lib.2. Physic. cap.1.*

Natura dicitur à nascendo. *Secund. B. Thom. prima part. quæst.29. artic.1.* Ea cum facit nasci omnia.

Natura interdum ponitur pro vi, vnde herbarum arborumque naturas dicimus. A natura fit naturale, quod est secundum naturam: & naturales filij dicuntur illegitimi, quod sola natura, non conjugij lege sint orti.

Naturale est,quod convenit rei secundùm substantiam eius, id est, quod per se inest ei. *Secund.B.Thom.1.2.q.10.art.1.*

Zeno igitur naturam definit, vt eam dicat esse ignem artificiosum, ad gignendum progredientem via. *Idem lib.2.de Natura Deorum.*

De Natura philosophatur egregie Etymologicon trilingue Lugduni editum,pag.504.505. Pauca hæc adscribimus. Hebræi duobus vocabulis, nempe *Harad*; & *Ialad*, vim naturæ in fœminis ad concipiendum & pariendum exprimunt. Qui autem vim illam tribuit Deus Naturæ naturantis seu creantis instar,Naturam naturatam seu creatam fovet, vegetat, iuvat, & promovet pro sua benignitate.

¶ LOCI BIBLICI.

Natura primò,pro re ipsa,se verè, Gal.4.8. Secundò pro sensualitate vt vocant.2.Petr.2.12 Tertiò,pro ea quæ nascendo nobis comparatur prærogativa, Galat.2.15. Quartò, pro qualitate naturaliter essentiæ inhærenti,2.Pet.1.4. Ibi Apostolus vocat Naturam, non ipsam οὐσίαν, sed certas qualitates,quas Dei virtus in nobis efficit,vt hactenus Dei imagosimus,veluti cùm nos cœlesti sapientia,boni amore, vitij odio, & veris virtutibus imbuit: vt etiam accipi ferè consuevit Naturæ nomen pro Naturæ rerum dispositione & efficacitate. Sic imago illa fuit hominis, ante lapsum Naturæ: & post lapsum contrà, vitiosa omnis illa totius hominis qualitas;quæ vetus homo dicitur,& caro; cui opponitur quod Spiritus Dei in nobis efficit,ideóque tum Novus homo, tum Spiritus vocatur. Sumitur etiam pro corruptione per peccatum in Naturam invecta, seu pro Natura, non qualis est ab initio creata; sed vt est in Adamo corrupta,& ab eo in posteros derivata, Rom.11. 24. Ephes.2 3. Naturæ impuritas,Iob.25.4. Natus ex Deo, peccatum non facit, Ioan.1. 13. & 1. Ioan.3. 5. & 5.4. De natura seu essentia & Dei Attributis multa Scholastici Theologi.

Nomine Naturæ significatur nonnunquam rei cuiusque generatio seu Nativitas.2. Sumitur Natura pro intrinsecis principiis cuiusque rei, materia nempe & forma.3. Quia cuiusque rei essentia principium est & causa omnis in ea re motus,& Naturalium qualitatum: idcirco nomine etiam Naturæ significantur sæpenumero qualitates naturales,quibus vnaquæque res Naturaliter esse dicitur.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Flagitia, quæ sunt contra naturam, vbique & semper repudianda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt, quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lex tenerentur, quæ non ita fecit homines, vt se illo vterentur modo. Violatur quippe ipsa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ipse author est,libidinis perversitate polluitur. *Aug. Quæst. & hab. 32.q.7. Flagitia.*

Vsus naturalis & licitus est,sicut in coniugio, & illicitus,sicut in adulterio: contra naturam vero semper illicitus,& procul dubio flagitiosior atque turpior. Quem sanctus Apostolus & in fœminis arguebat,damnabiliores volens intelligi, quam si in vsu naturali vel adulterando,vel fornicando peccarent. *Aug.contra Iovin.& habet q.7. 1 pus.*

Offerebat sanctus Loth filiarum pudorem, nam etsi illarum quæ flagitiosa impuritas erat, tamen minus erat secundum naturam coire, quam adversus naturam delinquere. Præferebat domus suæ vtero indiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem. *Aug.lib.de Patriarch.& hab.32.q.Offerebat.*

Nullum est vitium contra naturam, vt natura deleat extrema vestigia. *Aug. in quod serm.*

Vince naturam diligentia,exclude corporis somnum. Naturam nobis formare non possumus,possumus diligentiam. *Ambr.in lib. de Ioseph,*

Naturæ industria nunquam in nobis dormitet, grande profecto in nobis donum natura ipsa est. *Bern.in Cant.serm.83.*

Paucis minimisque natura contenta est. *Boët. de cons. lib.2.*

Dat cuique natura quod convenit: & (ne dum manere possunt) intereant, laborat. *Idem lib.3.*

Natura creatrix est quædam vis & potentia divinitus rebus insita, alia ex aliis in suo genere producens. *Hugo.*

Repugnante natura quælibet cedit industria. *Cass.epist.38.l.4.*

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Propert. lib.2. eleg.23.

Vnicuique dedit vitium natura creato.

Horat. in Arte Poët.

Tu nihil invita dices, faciésque Minerva.
Forma enim naturæ prius, nos intus ad omnem
Fortunarum habitum iuvat, aut impellit ad iram.

Horat. Sermon. lib.2. Satyr.2.

Nam proprie telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quenquam statuit: nos expulit ille.
Tam aut nequities, aut vafri inscitia iuris.
Postremum expellet certè vivacior hæres.
Nunc agor Umbreni sub nomine, nuper Ofelli.
Dictus, erit nulli proprius, sed cedet in vsum
Nunc mihi, nunc alij.
Naturam expellas furca, tamen vsque recurret.

Iuvenal. Satyr.4.

Nunquam aliquid natura, aliud sapientia dicet.

Simylus.

Neque natura sine arte sufficit
Cuiquam omnino quocunque in studio.
Nec ars per se sine præsidio natura.
Quod ista duo simul conveniant,
Adhuc desiderantur sumptus,
Amor, exercitium, opportunitas, tempus
Natura, voluntas, ordo diligentia.

Sapientes faciunt, bonosque viros.

Ovid 15. Met.

Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
Ex aliis alias reparat natura figuras.

Horat Sat.13.

Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos fixa & mutari nescia.

Lucan.lib,4.

Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quæ turpe natura petat: non erigit agros
Nobilis ignoto dissimus consule Sacranus.
Non auro, murrha, gemmisve libenda: sed gurgite puro:
Vita redit: satis ejs populis Marciusque Coruncque.

Menander.

Ἡ δίκαια φύσις, καὶ χρωμένη φύσις.
Quæ dat omnia & colligit natura.
Φύσις ἁπάντων δωρεάν κρατεῖ.
Natura omnibus doctrinis imperat.
Ἡ φύσις ἑκάστου γὰρ πάτρις ἐστὶν πατρίς.
Natura uniuscuiusque enim generis est patria.
Φύσιν πονηρὰν μεταδιδάξαι τις ῥᾴδιον.
Naturam malam mutare non facile.
Ἡ πονηρὰ τοῦ φύσιν διαφθορεύς
Mores mali naturam permutant.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Natura est principium quoddam & causa motus & status eius, in quo sit primo, per se, non per aliud alienaque vi. *lib.2.de Nat.cap.1.T.3. & lib.8.de natura,cap.3. T.23.*

Naturæ sunt, vt & animantia, & eorum partes, & ea quæ oriuntur à terra, vt ignis, aër, aqua, terra. *Lib.2 de Nat.cap.1.T.11.*

Natura ea facit, quæ à quodam principio initio continenter agitata ad finem aliquem perveniunt. *lib.2.de Nat. cap.3.T.36. & lib.1. de Pari. anim. cap.1.*

Natura est causa, & in numero causarum, quæ alicuius gratia efficiunt, reponitur. *lib.2.de Nat.c.8.T.86.*

Natura dicitur vno modo eorum quæ innascuntur ortus: alio, id ex quo insitus primum aliquid gignitur. Præterea id vnde primus motus in quoque eorum quæ natura sunt, quatenus idem est, proficiscitur. Præterea dicitur id quod materia prima est. Alio modo natura dicitur, eorum quæ natura constant, species. Natura etiam spes & essentia dicitur: hoc autem finis & perfectio. *lib.4.Metaphys.cap.4.T.5.de Natur. cap.1.lib.2.T.10.& Text.21*

Natura, dux optima. *Cato maior.*

Mater rerum omnium natura. *Part.1.*

Omnium est natura communis. *5. de Finib.*

Sua cuiusque animantis natura est. *5. de Finib.*

Sua cuique natura est ad vivendum dux. *5. de Finib.*

Vitalis ingenii natura declarat quid velit, ac quærat, ac desideret: obsurdescimus tamen nescio quo modo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. *Lælius.*

Facile indicat natura vim suam, cum homines quod facere ipsi non possunt, id recte in altero fieri iudicant. *Lælius.*

Si tales nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri & perspicere, eaque optima duce cursum vitæ conficere possemus: haud erat tane quod quisquam rationem ac doctrinam requireret, cum natura sufficeret. Nunc vero parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis, sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo pravitate versamur, vt pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum tam variis imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni constantiæ natura ipsa cedat. *3. Tusc.*

A natura ipsa decisimus, vt nobis optimam naturam invidisse videamur. *3. Tusc.*

Omnes natura duce vehimur. *1. de Nat. Deor.*

Homo naturæ obediens, homini nocere non potest. *3. Offic.*

Naturam ducem, si sequamur, nunquam aberrabimus. *1. Offic.*

Nos naturam sequemur. & ab omni, quod abhorreat ab ipsa oculorum, auriumque comprobatione, fugiamus. *1. Offic.*

Omnia quæ natura aspernatur, in malis sunt: quæ adsciscit, in bonis. *3. Tusc.*

Quicquid homini naturaliter insitum est, eo vti decet: & quicquid agat, agere pro viribus. *Cato maior.*

Omnia quæ secundum naturam sunt, habenda sunt in bonis. *Cato maior.*

Nihil in malis ducamus, quod sit vel à dus immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. *1. Tusc.*

Nihil est aliud gigantum more pugnare cum dus, quam naturæ repugnare. *Cato maior.*

Sine doctrina si quid bene dicitur, adjuvante natura, tamen id quia fortuito fit, neque paratum esse non potest. *De Clar. Or.*

Est quidem magnis quibusdam, dicendi copiam sine ratione consequi posse, ars tamen una dux certior, quam natura. Aliud est enim Poëtarum more verba fundere: aliud, ea quæ dicas, ratione & arte distinguere. *de Invent.*

Multa vitia sedari natura ipsam sequuti, multa laudabilia fecerunt. *3. de Invent.*

Sæpius ad laudem atque virtutem natura sine doctrina, quàm sine natura valuit doctrina. *Pro Archia Poëta.*

Omnes tacito quodam sensu, sine vlla arte aut ratione, quæ sunt in artibus ac rationibus recta ac prava diiudicant.

Meliora sunt ea quæ natura, quam quæ arte perfecta sunt, 1. *De Nat. Deor.*

Nulla ars imitari naturæ solertiam potest. 1. *De Nat. Deor.*

Omnis natura artificiosa est, & habet quasi vim quandam & sectam, quam sequatur. 2. *de Nat. Deor.*

Natura bonis vt plurimum quæ hominibus largitur, & mala immiscet. *Diodor.Sicul l.4.cap.4.*

Hæc lex naturæ apud omnes gentes recepta est, quam nullum tempus delebit, vt superiores inferioribus imperent *Dionys.Halic.lib.1.*

Est ea natura præstantior, in qua deteriora consenescunt, meliora vigent atque adolescunt. *Plut. in compar. Cimonis & Luculli.*

Rerum natura potentissima est. *Liv.Decad.4.lib.7.*

Nulla lex aut timor plus potest, quam ea quæ mortalibus à natura tributa sunt. *Xiphilin.Cæsar.Augast.*

Ego corruptrici naturæ in multis non obsequor, sed eius institutis, vt puellæ muliercolæ consilis in rebus gravioribus repudiatis. Deum sequi malo. *Nicet.in Ioan. Comneno.*

Fortuna naturam plerunque corrumpit *Curtius lib 3.*

Homines cùm se permiscere fortunæ etiam naturam dediscunt. *Eod. lib.*

Natura mortalium hoc quoque nomine prava & sinistra dici potest, quo suo quisque negotio heberior est quam in alieno. *lib.5.*

Malè humanis ingeniis natura consuluit, quòd plerumque non futura, sed transacta perpendimus. *l.b.8.*

Cùm perturbata ea Reipublicæ natura hominum, victrix legum ostendit se libentius [illegible] leges, superata magnitudine iræ, iure potentior, & ex ea ipsa iniquissima. Nisi enim talis esset natura hominum, non ab ipsis esset vindicta sanctitati & legibus, invidentes alienæ potentiæ non lædenti: sed volunt homines vindictæ cupiditate communes leges dissolvere, nec ullum non relinquere legum præsidia, si quid ipsis adversi accidat, cum in legibus salutis spes sit. *Thuc. lib.3.*

Difficile est attributam certis rebus naturam humana arte superare, *Pausan lib.1.*

Bona natura, si non rectè instituatur, inter bonos fructus multa etiam vitia profert, perinde atque bonus ager, si non accuratè colatur. *Plut. in Coriolano.*

Inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt, *Amm. Marcelli. lib 6.*

Fortuna nihil est ad naturam, neque huius potest cupiditatem implere. *Plut. in Pompeio.*

Paucis minimisque natura contenta est. *Boës. de Philosoph. consol. lib.2. prosa 5.*

Dat cuique natura quod convenit, & ne, dum manere possunt, inrepant, elaborat.

Iam vero quanta est naturæ diligentia, vt cuncta semina multiplicando propagentur, quæ omnia non modo ad tempus, manendi, verum generatim quoque quasi perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas esse quis nesciat. *Idem lib.2. prosa 11.*

Naturam mutare difficile est. *Sen.lib.de Ira.*

Nulla sapientia naturalia corporis aut animi vitia deponuntur. Quicquam infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur.

Tenenda est via, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum: Illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam viventibus non alia via est, quam contra aquam navigantibus. *Sen.de benef.*

Omnibus enim natura, fundamenta nadit semenque virtutum.

Insita sunt omnium artium nobis semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia. Natura, inquit, hoc mihi præstat, non intelligis te, cum dicis, mutare nomen Deo. Quid enim est aliud natura quam Deus, & divina ratio, toti modo partibusque eius inserta? Ergo nihil agis ingratissime mortalium, qui te negas Deo debere, sed naturæ: quia nihil natura sine Deo est nec Deus sine natura: sed idem est vterque, nec distant officio. *Sen. de Beneficiis.*

Res omnes quæ fiunt, quæ futuræ sunt, & quæ factæ sunt, vel natura vel fortuna, vel arte fieri nonnulli aiunt. Maxima dicunt, natura, fortunaque fieri: arte vero minora, quam dicunt accepta à natura magnorum opum generatione fingere, fabricareque minora omnia, quæ artificiosa ab omnibus appellantur. *Plato de Leg. Dial.10.*

Similis est ars plerumque naturæ. *Quint. lib.8.*

Prima pietatis magistra natura est. *In Hist.Sax.*

In alio sua quemque natura delectat.

Natura renovatrix rerum dignissima. *Plin.Iun.Paneg.*

Gratia est habenda naturæ, quæ necessaria parabilia fecerit: difficilia autem paratu non necessaria. *Epicurus*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicitur eum exercari solitus, qui primus verecundiam à natura [illegible], Naturam appellat honesti rationem, homini à natura insitam. *Erasm. lib.6. apoph.*

Aristoteles tria ad solidam parandam sapientiam præcipuè necessaria esse dicebat, Naturam, Doctrinam, & Exercitationem. Invita enim Minerva, & ingenio refragante, frustra etiam in rebus mediocribus laborabis. *Laert.lib.5.cap.1.*

Phocionis uxor plura solito ei forma coëmenti. Pater comminatus est, si plura quam secundum naturam per dotem mentiatur, ingurgitaret, ipsum pœnas daturum. Sensit autem Phocion naturam paucis contentam esse, multis autem ornatus & corruptari. *Stob.serm.85.*

Dionysius Sen. Marri, quæ quamvis annus marito tradi vellet: Civili, inquit,

inquit, iura violari possunt, naturæ non possunt. *Erasm. lib.4. cap.15.*

¶ SIMILITVDINES.

D. Basilij. Natura nihil patitur imperfectum. Et imago quæ tantum ex parte media videtur, non visum ac spectatorem a modum [illegible] Et itineris labor inanis quidem, nisi ad statutum perveniat locum: quem viator præterierit. Et currentes in stadiis, vno sæpe tantum gradu deficiunt, a palma excidunt.

Philo Iudæ. Quemadmodum omnis aqua suapte natura quieta est, quoties secundis ventis à puppi aspirat, omni rudente modo pictis velis naves in portum inferentur: quoties autem repente, adverso à prora incubuit, multam iactationem ac strepitum excitat, interdum etiam subvertit navigium: & tamen innoxio mari crimen hoc ingeritur, cum facis appareat, remissione vehementiaque ventorum aut ductus aut tranquillitatem fieri: Ita natura quæ rationem auxiliatricem habet, quieta quidem est per se, eumque fœlicem merito reddit, qui contra omnes impetus potest bene vti. *In lib. de Cherubim.*

Quemadmodum nemo sanus ægrè fert à se repeti debitum aut depositi. Eodem modo natura quod suum est repetēte, non arbitratur indigne ferendum, sed necessitari consentiendum. *lib.1. de Abrahā fol.250.*

Quemadmodum in periculosis morbis medicus interdum corporis partem resecat, vt ad sanitatem id perducat; gubernator quoque tempestate occupatus, iactaram facit, dum saluti navigantium prospicit: nemo tamen vel illum incusat quasi noxium, imo vterque re bene gesta laudatur, quod vtile dulci prætulerit: Eodem modo rerum naturam per suscipienda est contentis statu rerum præsentium, modo aut malitia voluntaria; nec inquirendum quam iucunda sint quæ obtemperant, sed an amore bene constitutæ Reipubl. mundus regatur ac gubernetur salutari ordine. *lib. de præmiis & pœnis.*

Maximi monachi. Vt materia humida difficulter ignem concipit: Sic humana natura bonum non facile comprehendit. *serm.69.*

Plutarchi. Qui de natura queritur, quod quædam genuerit homini noxia, crudelis tot bonis, perinde facit ac si quis Nilum calumnietur ab squam ferentem, Ægypto, quod crocodylum habeat, aut aspidem: nec postea velit frui pragnatis frugibus, sed tantum queratur de veneni, quæ fert. Aut si quis in copiosa oratoris oratione, qua multa continebatur virtutibus, de paucis vocibus temere elapsis cavilletur. *In Moral.*

Bos ad aratrum adhibendus, equus ad currus, ad venandum canis, vt inquit Pindarus? Sic quisque debet eam vitæ rationem capescere, ad quam natura sit appositus. *In Moral.*

Ex eadem ex eodem luto licet fingere animalia, ac rursum conflare, atque continenter aliud ex alio facere. Sic natura ex eadem materia genuit majores nostros, his extinctis nos, deinde alios atque alios. *In Moral.*

Cicer. Vt navem & ædificium, idem destruit facilimè, qui constituxit: Sic homines eadem optimè, quæ conglutinavit natura dissipat. *In Catone maiore.*

Vt cæcis architecti avertunt ab oculis naribusque dominorum ea quæ profluentia necessario tetri essent aliquid habitura. Sic natura res similes procul amandavit à sensibus. *lib.2. de Nat. Deorum.*

Plin. Vt talpæ quod parum aut nihil cernant, liquidius audiunt: Ita natura paria facit, dum quibus corporis formam negavit, his animi vigorem confert. *Lib.10. c.69.*

¶ ADAGIA.

Esquilla non nascitur rosa, nec hyacinthus. οὔτε ἐκ σκύλακος ῥόδα φυεῖ, οὔθ' ὑάκινθος. *Theognis.*

In eandem sententiam quoque Horat. Neque imbecillem feroces progenerant aquilæ columbam, hoc est, e probis parentibus nascuntur liberi probi, ex improbis improbi

Bonæ leges ex malis moribus procreantur. *Macrobius.*

Neque enim vllis opus esset legibus, nisi perperam viveretur.

Mali corui malum ovum. Κακῆς κόρακος κακὸν ὠόν. *Cicilius.*

Id est: qualis parens, talis filius: qualis præceptor, talis discipulus: qualis vir, talia facta.

E tardigradis asinis equus prodit. ἐκ βραδυκέλου ὄνου ἱππος ὤρσεν.

In eum qui ex obscuris natus parentibus, clarus evasit. Vel in arrogantem & ferocem, infimo tamen genere orium.

Ex quercubus aut saxis nati.

Hom. Odyss. τ.

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἐσσὶ παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

Nam neque fatidica quercu satus es, neque saxo.

Quadrabit in eos proverbium, qui vel obscuro nati sunt genere: vel ingenio prediti agrestis, efferisque moribus.

Nunquam ex malo patre bonus filius. οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός. *Eurip.*

Cui affine est illud: κακῆς κόρακος, &c.

¶ HIEROGLYPHICVM.

Fuere, qui per *Lunæ* hieroglyphicum *humanam naturam* exprimi dissererent. Nam quod hoc è limo terráve constat; terra etiam Lunaris globus esse perhibetur. Pythagoras enim Lunam modo terram cœlestem, modo terrestre cœlum appellabat ac terræ similem eam dicit Aristoteles. Varia èst præterea Lunæ facies diebusque singulis immutata conspicitur, neque varietati quicquam magis obnoxium, quam rerum humanarum conditio. Quinetiam si vniuscuiusque hominis vultum intueamur? nunquam aut rarissimè hac & illa vice eundem esse conspiciemus. *Pier. Valer. l.44. pag.432. F.*

¶ FABVLÆ.

Æthiops.

Emptum æthiopem quidam putabat ita negligentia prioris domini decoloratum fuisse. Itaque ad se deductum summa cum cura lavare, destringere, & omni ratione anniti, vt sordes illas, quemadmodū tegebatur, abstergere posset. Verum mutare illum colorem non valuit; Æthiops autem afflictus cura, in morbum incidit.

Significat fabula, nullo modo mutari ingenia & naturas, sed retinere innatas sibi semper proprietates, & quasi personas attributas: sibi rectè agitur dicitur & hoc apud Aristophanem:

Non poteris rectum caneris inducere gressum,
Nec levis horrentes nebulæ reddere facies.

Formica.

Quam animantem formicam nominamus, eam fuisse quondam mortalem humani generis accepimus. Exercuisse autem agriculturam, in cuius assiduo studio & summa cupiditate, vicinis & res & frumenta furtim auferre clanculum solerent. Quo cum, vt fit, furi multa quotidie mala imprecarentur, motus tandem Iupiter communi exoratione, in animantem, quæ vt diximus, formica nominatur, convertit furacem agricolam. Non tamen vnà cum specie mores quoque mutati fuere, nam formica nunc quoque rura frequentat & alienos labores ipsa percipit atque recondit.

Fabula ostendit, naturas prauas immutatas manere in omni fortunæ varietate.

Vide, Disciplina, Educatio, Mores.

Naufragium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NAufragium, Græcè ναυάγιον, ου, τό, & ναυαγία, ας, ἡ, à Latinis dicitur. Est autem naufragium, nave fracta rerum & corporum ruina, quod plerumque contingit casu fortuito propter vim tempestatis vel fluminis: fiuntque à navis & fragor. Navis verò Græcè ναῦς, νεὼς, ἡ, licitur: vide navale, in quo naves stant sive fiunt; & navus celer, cuius contrarium est ignavus, à quo ignavia defectio; item ignare adverbium deducitur; & navo verbum, quod est strenue facio. Naumachia, id est, navale prælium, à ναῦς navis, & μάχη, Prælium: & nonnunquam pro singulare certamen, à μόνος solum, & μάχη pugna, de qua supra, dictione Monachus. A navis pariter fit navarchus, id est, navis princeps, & nauclerus, qui navem regit qui navicularius dicitur: & navigo, hoc est, naviter facio, & navigium ipsa navis, & navigatio ipsa profectio, & navicula parua navis. Nauta sive navita qui in navi agenda se exercet. De aliquibus navigationis instrumentis, vide supra in Militaris prudentia.

Naufragium figuratè pro calamitate, damno, iactura, vel exitio vsurpatur apud probatos auctores.

¶ LOCI BIBLICI.

Naufragium Pauli, Act.27. 39.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. 1. Amor. 11.

Navita sollicitus iam ventos horret iniquos,
E. prope tam lassus, quam prope cernit aquam.
Quod si conjugis vt sæpe precatus adesset vndas,
Quem tibi nauta foret, cui nullus in ore color?
Tum veneroſa vocet, secundæ sidera Ledæ,
Et felix dicas, quæ sua vota tenet.

Horat. 1. Carm 3.

Illi robur & æs triplex:
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus: timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas nec rabiem Noti.

Ibid.

Audax omnia perpeti
Gens humana ruit in vetitum nefas.

Sen. Med. Act.2

Audax nimium, qui fragilem primus
Rate tam fragili perfidiæ credidit
Tantæque suæ se tergo videns
Animam lectibus credidit auris:
Dubiique secans æquora cursu,
Potuit tenero sidere ligno,
Inter vitæ, mortisque vias
Nimium gracili limite ductto.

Ter. Hec. 3. 4.

Non Hercle verbis Parmeno dici potest
Tantum, quam re ipsa navigare incommodum est,
P. Itane est? S. ô fortunate qui nihil mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare:
Nam alius vt omittam miseriam, unam hanc vide.
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Dum interea semper mortem exputabam miser:
Ita vbique adversa tempestate usi sumus.

Tibul. 12.

Lucra perituras freta per patientia ventis
Ducunt instabiles sidera certa rates.

Propert. 3. 5.

Iterate curvæ, & lethi contexite causas:
Ista per humanas mors venit acta manus.
Terra parum fuerat, terris adiecimus undas.

Fortuna miſeras tuximus arte vias,
Aut vota te tenent quæ nec tenuere prius?
Quid rectius hic, ubi ſi ſua terra patrium eſt?
Ventorum & pelagi non paranda bella carina
Conſcendunt ſuperi, quique gubernacula.
Clau. in Rapt. Proſerp.
Invenit ſecuri primus per ſæcula Carus,
Et ventis animas, & fidem credidit undis,
Ut vitam ſecuro tranſiret ſumma labores
Mox ubi deſtituere rates, & linquitur terras,
Et dubii cupiere vias, & Nota Notos.
Aſtrorumque decus, nautis accepta vocari,
Corpora quæ lucent numina delituere ſuum:
Iam ſua non ſuppet pelago, & clauſtra ventis,
Ægaque hyemes, Ioniumque domat.
Iuven. 12.
Ac ſi his & noſtro ſimili ſortuna Catullo:
Cum plenus fluctu in medio iam conderet Auſter
Altera nam puppis Lauſi, ea vectabitur Amycus
Arboris incertæ, nullam prudentia nauti
Rectoris conferret opem: deſertor inani
Capit eum ventoſiſſima in caſſibus puppi ſe
Eunuchum ipſe facit, cupiens evadere damno
Teſticulorum: adeo medicatum intelligit inguen,
Pandite quæ mea ſunt dicebat, meta Catullo,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, veſtem
Purpuream, teneris quæ ſupet Mœnadibus aptam.
Plaut. in Rudente.
Qui homo ſeſe miſerum & mendicum dolet,
Neptuno credat ſeſe, atque atatem ſuam.
Iuvenal. Satyr. 14.
Parca tunicis licet atque lucernis
Cura eſt, qui cavum mercibus implet
Ad ſummum latus & tabula diſtinguitur unda.
Ex Græc. Com.
Ἐν γῇ πένεσθαι κρεῖττον ἢ πλουτεῖν ἐν θαλάσσῃ.
In terra egenum ſatius eſt te vivere,
Quam navigare poſſidentem plurima.

¶ Sententiæ Philoſophicæ.

De gravi naufragio. Dial. liv.
Franciſci Petrarchæ.

Dol.

Gravi naufragio iactatus ſum. R. Maris tu mihi memoras? naufragium animi autem ſiles, quaſi verò vel gravius, vel crebrius vllum ſit. Ibi eſt tempeſtas illa cupidinum, & affectuum ceu ventorum repugnantia, quæ vos tenſis concupiſcentiæ, ſpeique velis gubernaculo mentis excuſſo conſtantiæque anchoris, in alto perditis, per omnes littorum fluxus, perque omnia maria circumvolavit. Illud te naufragium in hoc traxit, tolle cupiditatem navigationem ipſam, aut certe periculum navigandi magna ex parte ſuſtuleris. Illa non in naves ſolutas, ſed in ſcopulos, & in mortem cogit miſeros. Itaque fere omnes qui ſuis auſpiciis in mari pereunt, prius in animo periere, priuſque illos avaritiæ demerſerit vnda quam pelagi. Rara eſt quidem ſine præcipitatione cupiditas: quicquid enim vult, confeſtim vult, moraſque omnes, & illarum comites ſumptus odit, ea brevis in exitium via, & crebri prima naufragij cauſa eſt. D. Magno naufragio vexatus ſum. R. Didiciſti Deum orare, votaque facere & paciſci multa, quorum etſi metus cauſa fuit, tamen agnoſce ſi tem terræ redditus. Non impune Deus ludibrium odit ille fidefragos. D. Fœdum naufragium paſſus ſum. R. De naufragio non queritur, niſi qui evaſit. Gaude igitur ſaluus, & doctior. Tranſacti periculi grata ſolet eſſe memoria, ſicut ex diverſo finitæ proſperitatis amara recordatio, quanti vero olim faceres vidiſſe Tritones aquoreos, & ſpumeos aquarum, atque aſſurgentes fluctus in nubila & pelagi monſtra natantia. Habes vnde brumali nocte ante focum fabellas horrificas narres attonitis, trepidulamque familiam admiratione ſuſpendas. Iam quid ſit poëtica tempeſtas intelligis, & qui male credulus ſtupor fuit, iam notitia certa eſt quam bene, vel metu mortis, vel iactu ſis adeptus. D. Duro naufragio laboravi. R. Sine labore nihil diſcitur. Hoc, ſi ſapis, perpetuum documentum tibi erit, ne quando amplius credere vitam ventis in animum inducas. D. Paſſus ſum triſte naufragium. R. Si primum, cave ne ſecundum adeas, ſi ſecundum ſile. Scitum eſt illud Publ. Mimographi. *Improbe Neptunum accuſat, qui iterum naufragium facit.* D. De terribili naufragio vix evaſi. R. Neſcio quid terribilius adeo ſit in aquis mori quam in terris, quandoquidem in alterutro moriendum eſt. ſeu quid optabilius ſit vermium cibum eſſe quam piſcium. Poſtquam tamen enataſti, cura ne iterum fracto vitam remo, aut lateræ credas tabellæ. Diſce terrenum animal terram pati, & cœlum potius ambire, quam pelagus.

Difficile naufragium pertulit, qui ventorum rationem diligenter inſpexit. *Veget. lib. 4. c. 36.*

Ars eſt res nautica, ſi quid aliud, nec diſcitur obiter: ſed ita exercenda eſt, vt in eam ſolam cura intendatur, ne obiter alia ſimul agantur. *Thucyd. lib. 1.*

Non imprudenter à quodam dictum eſt, inſolentiam nauticam igne eſſe violentiorem. *Conſtant. Manaſſ. Annal.*

Crudelitatis genus eſt, vltra naufragium velle deſævire, & illos ad diſpendia cogere, quibus inopem vitam probantur immania pericula fecille. *Caſſiod. lib. 4. cap. 7.*

¶ Apophthegmata.

Bias navigans cum tempeſtate & impiis hominibus, cum periclitarentur in ſummo maris tempeſtate alijs Dijs inuocantibus: Bion, Silete (inquit) ne vos hic nauiget quidam Dij. *Laert. lib. 1. cap. 6.*

Bion navigans cum quibuſdam improbis hominibus, in procellas incidit. Dicentibus illis: Peribimus, ſi agnoſcamur: At ego inquit, niſi agnoſcamur, peribo. *Laert.*

Plato aſſidue monebat fugiendum eſſe mare, perinde ac improbitatis magiſtram. *Bruſ. lib. 4. cap. 25.*

Ariſtoteles dicebatur, per omnem vitam nihil ſe pœnituiſſe. Quod mulieri ſecretum aliquod commendanti. Quod ne navigaret, quo pedibus ire liceret. Quod vnum autem interrogatus manifeſtum. *Ant. Mel. par. 1. ſe m. 17. Hoc autem ſcribit ex Plutarcho Val. Caroni.*

Glaucen Comicus, celebrem undius eſſe in mari peditem agere, quam in terra nautam. *Bruſ. de naufrag.*

Anacharſis percontanti quæ naves eſſent tutiſſimæ? Quæ, inquit, in ſiccum protractæ. Innuens quod olim naves iis menſibus, quibus mare navigabile non eſt machinis quibuſdam in ſiccum petrahi. Anacharſis ſenſit omnem navigationem ſine periculo eſſe. At ille de genere navigij percontabatur. Sicut enim ſiburnicæ, onerariæ, actuariæque naves, aliæque diuerſi generis, in quibus alia eſt aliâ adverſus tempeſtatem inſtructior. *Laert. lib. 1. cap. 3.*

Idem, quum rogaſſet quendam, quanta eſſet ſpiſſitudo tabularum nauticarum? Illeque reſpondiſſet, quatuor digitorum. Tantillum, inquit, abſunt à morte qui navigant. Notavit negotiatorum avaritiam, qui lucri gratia ſemet in manifeſtum vitæ diſcrimen coniiciunt. Scythæ neſciunt nautica commercia, ſed pecuis, ac venatu vivunt. *Laert. lib. 1. c. 9.* Alludit ad hunc philoſophi dictum Iuven. ſat. 12. ita ſcribens:

I nunc, & ventis animam committe dolato
Confiſus ligno, digitis a morte remotus
Quatuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſſima teda, &c.

Idem, cuidam roganti, vtrum arbitraretur plures eſſe mortuos, quam vivos: Navigãtes, inquit, in vtro numero ponis? Dubitãs, an hi eſſent inter vivos habendi, qui vitam vndarum ac ventorum arbitrio commiſiſſent *Laert. lib. 1. cap. 6. Dion. hoc aſcribit Stob. ex Plut. Laron. cuidam.*

Laodamas ille Homericus nihil miſerius eſſe dicebat, quam virum fortem ponto exagitari. *Bruſ. lib. 4. c. 27.*

Demonax, quum legatus navigaturus in Aſiam navem conſcendiſſet, & a quodam interrogaretur, num metueret, ne naufragio ejectus à piſcibus devoraretur? Quid, inquit, metuam à piſcibus, qui tot piſces devorarim? *Eraſ. lib. apoph.*

Anonymus. Siculus quidam cum ficus vehens, procella correptus naufragium feciſſet, ac mox ſedens in littore, mare tranquillum videret vr. hanc inquit ad mare: Novi quid velis, ficus nimirum. *Bruſ. lib. 4. c. 25.*

Antigonus ſæva tempeſtate iactatus, cum omnes ſuos in eadem navi haberet, præcepit de liberis dicitur, vt & ipſi meminiſſent, & poſteris proderent, ne quis in rebus tam dubiis periclitaretur. *Bruſ. lib. 5. cap. 2.*

Neceſſitas.

¶ Definitio et etymolog.

Neceſſitas, ſive neceſſe, Græcè ἀνάγκη, ης, ἡ, & ἀναγκαῖος, α, ον, neceſſarius dicitur. Eſt autem neceſſarium, quod non poteſt aliter ſe habere, *ſecundùm Ariſt. lib. 4. Metaphyſ. Velſic:*

Neceſſe eſt, quod vi aliqua cogente, fieri opus eſt. Dicuntur autem neceſſe, neceſſum, neceſſarius neceſſitas, neceſſitudo à ceſſo, quod eſt ab opere vaco. Virg. *Et ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.* Ceſſo verò à cedo venit.

Neceſſitas & neceſſitudo eiuſdem ſignificati, modo pro vi quadam vrgente accipiuntur, modo pro vinculo quodam religioſæ coniunctionis, à quo neceſſarij dicuntur, qui iure affinitatis coniuncti ſunt quod nulla inter eos ceſſatio, hoc eſt, ſeparatio ſit. Vel quod neceſſaria inter eos officia conferantur.

¶ Poetarvm Sententiæ.

Ter. Adelph. 4. 7.

Placet tibi factum Micio, M. I. Non, ſi queam
Mutare: nunc, cum nequeo, æquo animo fero.
Periand. per Auſo.
Faxis vt libeat, quod eſt neceſſe.
Silius 7.
Moras extrema recuſant.
Horat. 3. Carm. 1.
Æqua lege neceſſitas
Sortitur inſignes, & imos.
Omne capax movet vrna nomen.
Anthol. Sac. Iac. Bill.
Ridiculum eſſe, id quod ante neceſſitatem ſcimus, in neceſſitate obliviſci.
Exilia homo, fortunæ ludus, gravibuſque periclis
Obiectus (cui non iſtud in ore frequens?)
Quicquid ſors tulerit, conſtanti mente ferendum eſt,
Seu dolor immineat, ſeu rapiantur opes.
Quinetiam quacunque furens mors veneri' hora,
Excipere hanc forti pectore quemque decet.
Quam ſine mente, quod cum non ſcire neceſſe eſt,
Scimus, id haud ſcimus, cum gravis hora premit.
Agathon.
Etenim illud vnum ipſi negatum eſt à Deo, vt

Infecta

Infecta reddat, facta quæ fuerint ſemel.
Homer. Iliad.6.

Iſta, moleſta licet, ante acta valere ſinamus,
Neve malis iam præteritis animum excruciaris.
Phocylid. 6.

Quod ſemel eſt factum, fieri infectum haud queat vnquam.

¶ Philosop. Et Histor. Sentent.

Neceſſitas alia ita ſignificat, vt ſi res cuius gratia futura ſit, hoc habet neceſſe eſt, alia ita, vt ſic ſe habeant, aptaque natura ita ſint. *Ariſt. de partib. animal.*1 *cap.*1.

Neceſſitas duplex, alia ſecundùm naturam, quæ ex vi naturæ; alia ſecundum cauſam non ventem. *Ariſt. lib.*2.*c.*11.*text.*12.

Neceſſitas æternis rebus ineſt abſoluta ratione, caducis verò ex ſuppoſitione tribuitur. *Ariſt. de part. animal.*1.*cap.*1.

Neceſſitas omnium quæ geruntur, ſemper ſibi catenatis nexibus iuncta hæc eſt aut effectrix rerum, nempe Deus ſummus, aut ab ipſo Deo, aut omnium cœleſtium terrenarumque rerum formata divinis legibus diſciplina hæc itaque εἱμαρμένη & neceſſitas ambæ ſibi invicem individuo glutino ſunt connexæ, quarum prior εἱμαρμένη rerum omnium parit initia, neceſſitas vero cogit ad effectum, quæ ex illius primordiis pendent, has ordo ſequitur, id eſt, contextus & diſpoſitio temporis rerum perficiendarum. *Merc. Triſmegiſt. Aſclepius, cap.*14.

Neceſſitas brevibus claudatur terminis, opinio nullis. *Ficin. epiſt. l.*3.

Neceſſaria nobis paſſim parata ſunt, ad ſuperflua laboramus. *Idem ibid.*

Neceſſarium quodammodo attinet ab bonum; quatenus tanquam vtile conſentiens ad finem certum eligendum, & hæc conditio neceſſario aliena eſt à malo. *Idem in Dion. Areop. de divinis nominibus.*

Auſi vi viros ad neceſſitatem redactos prælium inſtauraſſe, & ſuperiorem quam acceperint calamitatem emendaſſe. *Herod. lib.*8.

Vbi neceſſitas incumbit, non diu diſputandum eſt, ſed celerrimè & fortiter dimicandum. *Thucyd. lib.*4.

Hominibus quotidiani victus inopiæ laborantibus neceſſitas audaciam facile præbere poteſt. *Dionyſ. Halic. lib.*1.

Vetus illud rectè admodum ſe habet, debere nos non ea petere vt fiant, quæ volentibus nobis evenient: ſed ea velle quæ ex neceſſitate quadam eveniunt. Neque vitam noſtro ipſorum arbitrio ducimus, neque in noſtra poteſtate ea ſita eſt, ſed vt viſum fuerit fortunæ, ita vivendum eſt: & quale fatum noſtro vitæ curriculo deſtinatum, talem quoque vitam noſtram eſſe neceſſum eſt. Atque hæc ita ſunt, ſive nos non velimus ſive velimus. *Dionyſ. lib.*8.

Neceſſitas & cauſæ belli magnos animos faciunt. *Tacit. Annal.*

Hominibus vel ea quidem quæ ſuaviſſima ſunt, nedum hoſtilia, dixerim in ſponte ſua vtraque geſſerint, ſed inviti fortè coactique operum pretio locent, haud quam ſunt voluptati futura, ſed laboriola potius videbuntur, dum cogit neceſſitas. *Procop. de bello Goth. lib.*3.

Dum neceſſitas vrget & formido ingruit, quæ rectiora ſunt factu vtcunque & leviter deguſtamus. *Agat. lib.*.

Inventrix conſiliorum omnium eſt neceſſitas. *Heliod. lib.*7.

Artium alias à principio neceſſitas conſtituit, & huc vſque conſervat. Omnia docuit neceſſitas: quam enim rem neceſſariam non inveniret neceſſitas? artem texendi, ædificandi, medicinam, agriculturam, & quæcunque circa agriculturam verſantur, produxit. Alias verò voluptas, quædam, &c. *Plut. apud Stob. ſerm.*58.

Efficacior eſt omni arte imminens neceſſitas. *Curt. lib.*4.

Neceſſitas antè rationem eſt, maximè in bello. *lib.*7.

Efficacior eſt in adverſis neceſſitas quam ratio. *lib.*8.

Vltimum ac maximum telum neceſſitas. *Livius Decad.*1.*lib.*4.

Parendum eſt neceſſitati, quàm ne dij quidem ſuperant. *Decad.*1.*l.*9.

Neceſſitudo etiam timidos fortes facit. *Salluſt. de coniuration. Catil.*

Graviſſimi ſunt morſus irritatæ neceſſitatis. *Salluſt. in Fragm.*

Humanæ imbecillitatis efficaciſſimum duramentum eſt neceſſitas. *Valer. Max. lib.*2. *cap.*7.

Neceſſitatis magnitudo excuſationis in ſe plurimum habet. *Procop. de bello Goth. lib.*3.

Neceſſitati nihil eſt violentius. *Nicetas in Bald. Flandro.*

Otio diſcordiæ nutriuntur: at vbi neceſſitas incubuit, poſtpoſitis privatis cauſis & odiis, in commune conſulitur. *P. Oroſius, hiſt. lib.*2. *cap.*16.

Magnam vim habet neceſſitas, ea ingentes ſtimulos addit. *P. Æmil. lib.*7.

Neceſſitati parere ſemper eſt ſapientis habitum. *Arn. Ferron. lib.*6.

Eſt neceſſitas legibus excepta, quæ leges donec cives in famis periculum, ad eúmque rerum ſuarum ſtatum redigantur, vt nec ſe, nec familias ſuas tueri poſſunt, expectari nolunt. *Fr. Guicciard. hiſt. lib.*10.

Concedendum eſt aliquid neceſſitati, atque periculo quod haud dubio omnium ſalutem trahit. *P. Iovius, hiſt. lib* 21.

Nemo eſt præſtantior doctor, quam neceſſitas, quæ omnia docet diligentiſsimè. *Xenop. lib.*2. *de Pædia Cyri.*

Neceſſitas maximam affert alacritatem. *Idem.*

Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium, omnem legem frangit. *Seneca lib.*9. *de Clement.*

Publicæ ſalutis ac neceſſitatis cauſa, à lege; quod & ipſa iura permittunt, paululum deflectendum eſt. *Guicciard.*

Neceſſitas ante rationem eſt, maximè in bello, quod ràro permittit tempore legere. *Q. Curtius, lib.*6.

Vehemens res eſt neceſſitas, & extremum periculum ſatis eſt ad inducendam audaciam, ſi cui non eſt innata. *Dionyſ.*

Graviſſimi ſunt morſus irritatæ neceſſitatis, & victi ſæpè fiunt victores. *Latro Portius in declam. contra Cat.*

In diſtrictis neceſſitatibus nihil tam leve eſt, quod non interdũ etiam contra ſperata rerum magnarum momenta afferat. *Amm. Marcel. lib.*2.

Facilè aſſumit pugnandi neceſſitatem, cui fugiendi imponitur difficultas. *Iornand. lib. de reb. Get.*

Cauſis ex deſperatione creſcit audacia, & cùm ſpei nihil eſt, ſumit arma formido libenter, ſiquidem cupit commori, qui ſine dubie ſcit ſe eſſe moriturum. *Veg. lib.*3. *cap.*21.

Quam varia ſunt conſiliorum, tam varia eventuum genera, vel etiam plura, cum neceſſitas defenſionis faciat homines plerumque ingenioſos, & audaces. Nullus eſt enim potentior, aut efficacior ad informandos animos ad prudentiam calliditatémque magiſter, quàm neceſſitas omnium rerum humanarum Regina. Sed quia cæcutimus plerumque ad ea, quæ nimis cupimus, longè diverſos habent eventus noſtra conſilia. *Natalis Comes hiſt.*15.

Nulla tanta eſſe poteſt neceſſitas, quæ principem virum bonum, & ſapientem debeat impellere ad turpia & inhoneſta publicè concedenda. *Idem lib.*21.

Neceſſitas moderamen non diligit, nec poteſt imperari multis, quod nequeunt cuſtodire pauciſsimi. *Caſſiod. in epiſt.*

Neceſſitate nihil fortius eſt. *Ex lib.*1. *de Conſtant. c.*21. *Lipſius.*

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quam velle quod ipſa cogat. *ibid.*

Si quis agonem cum Neceſſitate ſuſcipit, ſuccumbit: & quod magis mirere, ſuccubuit, priuſquam ſuſcepit. *ibid.*

¶ Apophthegmata.

Pittacus, Tantam neceſſitatis vim eſſe dicebat, vt nec dij ipſi reluctari poſſint. *Laert. lib.*1. *cap.*5.

Thales interrogatus, quid eſſet in tota rerum natura robuſtiſsimum? Reſpondit, neceſſitas ſuperat enim omnia. *Laërt. lib.*1.*cap.*1.

Archytas cum Eratoſthenis Mercurium legiſſet, hunc verſum protulit: Neceſſitas omnia docuit, quod enim illa non inveniret? *Stob. ſerm.*93. *ex Plut.*

Plato, Neceſſitatis leges tam duras eſſe dicebat, vt ne quidem Deus ipſe eas violare poſſet. *Bruſon. lib.*4.*cap.*29. *ex libro Platon. de legibus.*

Pheraulas apud Xenophontem, nullum ait præſtantiorem doctorem eſſe neceſſitate. *Bruſ. lib.*4.*cap.*26.

Vectius Meſſius. Neceſſitatem appellare ſolebat Vltimum & maximum telum. *Bruſ. lib.*4.*cap.*26.

Atys Cræſi F. Is natura mutus, captum Suſis patrem cum Cyrus conficere vellet, vocem tum primùm emiſit: Parce patri meo, Cyre, & te hominem eſſe vel caſibus diſce noſtris. *Ex Solino recitat Bruſ. lib.*4.*c.*26. *Valerius vero lib.*5.*c.*4. *& Herodotus lib.*1. *Perſa quidam dixiſſe aiunt, non Cyro. Vide etiam ea de re Strab. lib.*13. *Cœl. Rhodig. lib.*11. *cap.*15.

¶ Similitvdo.

Seneca. Quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patenti ore noviſsimè exitu effudit: Sic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. *Lib.*1. *epiſt.*109.

¶ Adagia.

Neceſſitas magiſtra. Χρεία διδάσκει, κἂν ἀμαυρῶς ᾖ. *Suidas ex Chalcedonio.*

Hoc eſt, Neceſſitas excitat ingenium ad diſcendas artes.

Diomedea Neceſſitas. Διομήδεια ἀνάγκη. *Plato.*

De iis qui coacti, non ſponte, aliquid faciunt.

Ingens telum neceſſitas. *Liv.*

Dicitur de re inevitabili: cui aptari poſſe videtur etiam illud:
Neceſſitati ne Dij quidem reſiſtunt.

Feras; non culpes, quod vitari non poteſt. *Gell.*

Mala fatalia animi æquitate lenienda.

Quod factum eſt, infectum fieri non poteſt. *Terent.*

*In eandem ſententiam. Ariſt. lib.*5. *Moral. Eadem.*

Τὸ δὲ γεγενὲς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γεγενῆσθαι. *Vide Pindarum. Olymp. Hymno.*2.

Vocatus atque non vocatus Deus aderit. Καλούμενός τε καὶ ἀκαλῶν ὁ θεὸς παρέσται.

Ex Oraculo Lacedæmoniis olim reddito. In rem non accerſitam neque curatam: eventuram tamen, velimus nolimus, puta ſenectutem, mortem, malefactorum pœnam, &c.

Omnia eſculenta obſeſsis, Απαντα γὰρ τοῖς βρωτὰ πολιορκουμένοις.

Cum vrget neceſſitas, nihil non facimus.

Lepori eſurienti etiam placentæ fici. Λαγῷ πεινῶντι καὶ πλακοῦντες ἰσχάδος. *Suid.*

In eos, qui neceſſitate adacti, res etiam pretioſiſſimas abſumunt.

Viro eſurienti neceſſe eſt furari πεινῶντι κλέπτειν ἐξ ἀναγκαίως ἔχει. *Suidas.*

In eos qui extrema neceſſitate coacti, aliquid faciunt. Vel in avidos gloriæ, qui aliena pro ſuis venditant.

Neceſſitas moleſta. πᾶν ἃ παρὰ τὸ δίκαιον πρᾶγμα ἀναγκαῖον.

*Moleſta omnia quæ ſecundum naturam non ſunt. Ariſt. lib.*3. *Rethoricorum.*

Sontica cauſa.

Tranſlatum à legibus duodecim tabularum. Dicitur de re non vulgariter, ſed ſupra modum moleſta.

¶ Fabvla.

De Vulpe & Vua.

Vulpes ſublimem vuam deprehendentem de vite conſpicata, ad illam ſubſiliit iterum atque iterum, omnes vires corporis adhibens, ſi fortè attingere poſſet. Tandem defatigata inani labore diſcedens ipſa ſeſe quaſi conſolans. At enim acerbæ nunc etiam inquit, vuæ ſunt, & ita imprimis auſtera, neque ſi in via reperiatur videtur tollenda.

De iis fabula dicitur, qui neceſsitati obſequuntur, & libenter abſtinent ab iis, quæ obtinere non poſsint.

Negli

Negligentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NEGLIGENTIA, Græcè ἀμέλεια, ας, ἡ, & ἀμελὴς, ἐος, ὁ, ἡ, negligens, & ἀμελέω, negligo dicitur Hebr. *Bizzaion*, à verbo *bazah*. Contempsit, sprevit fastuosè, despexit, neglexit. Cognationem habet cum verbo *Bazaz*, fastidivit, vilipendit, vt soleat is qui hoc vel illud negligit. Est autem negligentia defectus debitæ solicitudinis, secundum interiorem actum *ex B. Thom. secunda Secundæ quæst. 54. art. 1.* Differt autem sic à pigritia & torpore: quod pigritia est tarditas in exequendis præceptis prudentiæ: torpor est remissio in executione, postquam quis cœperit.

Negligens dicitur quasi nec eligens, *secund. Isid. & B. Thom. ibid. art. 2.*

Negligentia tunc est peccatum mortale, quando prætermittuntur actus de necessitate salutis, vel circunstantia eius. Vel cum voluntas est adeo remissa in iis, quæ Dei sunt, vt toraliter deficiat à charitate Dei, quod fit solum per contemptum: si secus, est veniale.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Si curare paruà negligimus insensibiliter seducti, audacter etiam majora perpetramus. *Greg. in mor.*

Vitanda negligentia est, nam in graviore periculo est desperationis indicium. *Bern. in Psal. 14.*

Omnes sumus in minimis cauti, in maximis negligentes, hoc ita fit, quia vbi vera vita sit ignoramus. *Hier. de Hom. perf.*

Negligentia est animi torpor, quo quis diligens est in exequendo quod exequi debet. *Hugo.*

Quodammodo custodiri negligentius solet, quicquid facilè creditur posse reparari.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Negligentia maximà laborat, qui filiorum curam non gesserit, eosque nulla in re erudiat. *Arist. in quæst.*

Negligentia nascitur ex re bene gesta. *Liv. l. 3.*

Magnum iræ remedium est negligentia.

In ipsa mora malorum sunt remedia.

Cunctantem maximè mors odit.

Perpetua cunctatio facit actiones imperfectas. *Sen. l. de Ira.*

Temporis dilatio lucrum non affert.

Plerumque sera pro nullis sunt.

Maxima vitæ iactura dilatio est. *Sen. de Breu. vitæ.*

Turpissima est iactura quæ per negligentiam fit. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem æstimet, qui intelligat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem non prospicimus. Magna pars iam eius præteriit: quicquid ætatis retro est, mors tenet, verò omnes horas complectere: sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manum iniecceris. *Sen. in epist.*

Negligentiæ parvorum causa duplex, aut quia nihil referre ad totum putatur, præ segnitia & deliciis negligit, aut alio quodammodo vt non enim tunc negligentia erit: cum fieri non potest, vt quis omnium, aut paruorum, aut magnorum curam gerat, adeoque ob impotentiam curam gerere non possit. *Plat. in legib. dial. 10.*

Ex re bene gesta superbia negligentiaque oritur. *Liu. Dec. 1. lib. 4.*

Multis sæpè vrbibus negligentia exitio fuit, sæpè contemptus hostis ingentem calamitatem attulit. *Facius, hist. l. 3.*

¶ ADAGIA.

Princeps indiligens.

Indiligens pædagogus corrumpit puerum: Malus præceptor vitiat discipulum: Rex improbus, populum. Ad hanc sententiam facit illud Homeri.

Αὐτὰρ μῆλα κακοὶ φθείρουσι νομῆες.

At corrumpit oves pastor malus,

Si quis iuxta ciuitates clypeus. εἴ τις ἀμφιπόλει αἰγὶς.

Hoc scommatis iaciebant in eos qui sparsim ac dissolute ciuitatem obirent palantes. Plut.

Malus ianitor. πυλωρὸς κακὸς.

Indiligens custos aut præfectus.

Panis ostium. θύρα φόνιος.

Id accinebatur, vbi quis frustra seruasset aliquid.

A limine salutare.

Plurimum venustatis obtinebit & hoc, si ad res incorporeas deflectatur veluti si quis dicatur Theologiam à limine duntaxat saluta sse. Seneca.

Lacinia tenere.

Qui leviter rem tenent, lacinia tenera dicuntur, hoc est extrema vestis ora. Cic.

Surculum defringere.

Est non callere totam disciplinam, sed ex ea paululum, quod ad præsens faciat decerpere Cic.

Vt canis è nilo. *Macrob.*

Qui leviter ac velut obiter artem quampiam aut authorem degustant hi seu canis à Nilo degustare dicuntur.

Per transennam inspicere.

Pro eo quod est, non propiùs, neque sigillatim, sed procul & summatim inspicere.

Per nebulam: per caliginem: per somnium.

Quarum rerum ambiguam quandam ac tenuem peneque evanidam memoriam aut intelligentiam obtinemus, eas res per nebulam recordari, per somnium meminisse, per caliginem videre proverbio dicimur. Plaut.

Moriendum priusquam aliquid morte dignum commiseris. κρεῖττον γὰρ ἀποθανεῖν ἄξιον ἔργου ἄρξαι.

Id est: honestum est mors, priusquam aliquid morte dignum commiseris. Sensus est: vt ipse exponit Aristot. Decet mori indignum, sive honestum est mori, cum nihil morte dignum admiseris.

Per satyram.

Variarum rerum mixturam sparsim, nulloque ordine congestarum veteres satyram appellabant.

Summo pede. ἄκρῳ ποδί.

Eadem figura dictum est, qua summo digito. Negatur summo pede attigisse disciplinam, qui nunquam ingressus est, nec attigit limen illius.

In transcursu.

Plutarchus de liberis educandis. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν παιδιᾷ μαθεῖν ἀπαρχὴ γεύματος ἔνεκεν, *Id est, Sed hæc quidem ex transcursu discere, velut degustandi causa.*

Summis labiis. ἀπ' ἄκρου χείλους.

Cum quis verbis duntaxat simulat quippiam, non autem ex animo facit. Hieron. Summis labiis hospitem invitemus.

Summis naribus olfacere. τῷ ἄκρῳ μύκτηρι ὀσφραίνεσθαι.

Pro eo quod est, Levi experimento coniecturaque qualicunque deprehendere.

Extremis digitis attingere. τῷ ἄκρῳ ἅψασθαι δακτύλῳ.

Pro eo quod est, Leviter attingere, quid ita demum adagium videbitur, si metaphora accesserit.

Primoribus labiis degustare.

Est breviter quippiam attingere.

Molli brachio, Levi brachio.

Cum indiligentem operam significamus.

Suspensa manus.

Pro eo, quod est leviter, parumque accuratè!

Compressis manibus

Compressis sedere manibus dicitur in otiosos, & nihil aliud quam sua fata deplorantes.

Pulmo prius veniret.

Dictum est olim in lentos & cessatores.

Vide supra, Acedia, Ignavia. Item Diligentia, Studium.

Negotiatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NEGOTIATIO, Græcè πραγματεία, ας, ἡ, & πραγματευτὴς, ἐος, ὁ, negotiator: & πραγματεύομαι, negotior, dicitur.

Negotio ἐμπορία ἐμπολίμη, mercatura, *Trafic.* Hebr. *Sachar*, à verbo *Sachar* circuivit, circumgyravit, vt solent mercatores & negotiatores, tum excursibus & agitationibus variis, circa tabernas suas vel alienas occupari eundo, redeundo, vel longinquis peregrinationibus extremos currere ad Indos, multas in summa terra marique peragere regiones, vt paupertatem fugiant, & rem domesticam faciant atque augeant.

Negotiatores videntur servi, qui præpositi sunt, negotij exercendi causa, veluti qui ad emendum, aut ad elocandum, & conducendum præpositi sunt. Cubicularij autem vel obsonatores non videntur negotiationis appellatione contineri, secundùm Labeonem. Sunt igitur negotiatores, qui in aliorum negotiis se exercent. Veniunt autem negotiatio & negotiator à negotium illud verò dicitur, quasi non otium.

Magna negotia magnis cum periculis suscipi volunt. *Herodot. l. 7.*

Negotium super omnibus melius atque rectius olim provisum: & quæ conuertuntur in deterius mutantur. *Tacit. annal. l. 14.*

Magna negotia magnis negotiatoribus egent, neque in paruo paucitas ministeria defecit. Interestque reipublicæ, quod vsu necessarium est, & dignitate eminere, vtilitatemque auctoritate muniri. *Vell. Paterc. l. 2.*

¶ LOCI BIBLICI.

Negotiantium exempla Patriarchæ, Gen. 34. v. 21. Madianitæ, 37. v. 28. Negotiatores Regis, 2. Par. 1. vers. 16. 17. alij Negotiatores, Nehem. 13. 20. Principes Tyri, Esa. 23. 8. Negotiatores Carthaginenses, &c. Ezech. 27. v. 12. 13. Profanantes templum, Matth. 21. v. 22. Marc. 11. vers. 15. Luc. 19. 25. Ioan. 11. v. 14. 15. Negotiatores Babylonis. Apoc. 18. 18.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Negotiationis corporalis difficultas.

Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficilè exuitur negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. *Eccl. 26.*

Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic inter medium venditionis & emptionis angustiabitur peccatis. 27.

In multitudine iniquitatum tuarum: & iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam. *Ezech. 28.*

Æquitas.

Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, tunc gloriabitur. *Prov. 20.*

Et ne quis superegrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. 1. *Thess. 4.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Thales frequenter dicere ad suos solebat. Vnum eligite præclarum, vnum quiddam devirate præclarum. Putavit vir sapientissimus, satius esse ad parandam honestam famam vnum quiddam insigne prædicere, quam divinare de rebus frivolis: & præstare vno labore famam & existimationem, quam minus accurate implicari multivariis rebus. *Eras. l. 7. apoph. ex Laërt. l. 1. c. 1.*

Phocion dicere solebat, Difficile esse multas vitæ vias ingredi, Voluit autem

autem indicare vir sapientissimus, non facilè præclari quiddam præstare posse hominem, qui simul multis rebus ac negociis sit intentus. *Huius dictum extat apud Stobæum serm. de Prudentia.*

¶ SIMILITVDINES.

Rotero lami : Vt cuius satigatur, qui quam longum sit iter nescit : Ita minore tædio rem gerit cui negotij ratio, modúsque præcognitus sit. *In Simil.*

Vt qui leuis æqualibus ambulant, magis desatigantur, quam qui inæqualibus. Ita laboriosius est, semper eadem aut similia repetere, quam in variis versari negotiis. *ibid.*

In Campania vites populos amplexæ, ipsa æquabant cacumina, adeo vt vindemiator regum ac tumulum exciperet. Ita quibus arduis versantur negotijs, perfici nisi mens nequeat debent. *ibid.*

Vt labyrinthus non oportet ingredi sine filo, quo securius possis redire : Ita non est suscipiendum negotium, nisi prius perspecta ratione, qua te possis inde rursus explicare. *Ibid.*

Sicut laboriosius est, inanem iactare manum, quam saxo aut plumbo librasam : Ita molestius est, in nihili rebus operam sumere, quam in arduis versari negotiis. *Ibid.*

Vt ociosum permulti, quod oscitantem conspiciant, & micturiunt, quod meientem viderint. Ita quidam nullo certo iudicio ad suscipienda negotia permoventur, sed quidvis in aliis imitantur ac referunt. *Ibid.*

Vide, *Mercator*, *Mercatura*.

Nemesis.

CAROL. PASCHAL. DICTA.

QVISQVIS præsentia dari, is futura, id est, meliora discit. Nec vllum, quam talis vltio maius est Reipubl. præsidium. Huic ergo perfidi, sicarii, latrones, perduelles, ruptores pacis, omnes quorum nequitia est insanabilis, vtiliter mactantur. Hinc tot domi pœnæ legibus indictæ, sæpè foris legitima bella suscepta. Quo talis vltionis aculei sunt acriores, hoc Reipub. moderator cui vegetior. Hæc est illa cœlo ad Principes demissa, ac tantopere celebrata Nemesis, sive Adastria bonorum benigna præmiatrix, & impiorum factorum acerrima vltrix. Hanc fecerunt iustitiæ filiam, quæ ex abdita quadam, & mortalibus oculis inaccessa statione, tanquam ex editissima arce, omnia humana despectat. Inde ex hominibus alios in suspenso teneat an puniri debeant, donec resipiscant, alios continuò punit, ac dum puniendo pauculos emendat, ac tardè puniendo multos iuuat, & ad sanam mentem revocat. Rempub. in tuto sistit, alios nocti mandat insuperabili, id est, morti æternæ. Huius oculus est vbicunque est aliqua res creata. Certè Oedipus, cùm ei Iocasta incestum suaderet, dixit, sepulchrum patris esse magnum oculum. Habet quoque hæc Dea suos delatores, si non alios, at certè ipsas vmbras, quæ quemque suorum scelerum rerum faciant. Habet suos tortores & carnifices, hoc est furias quæ perpetuò versantur circa pedes impiorum. Huius Numinis est quoddam perenne lumen homini inditum, cuius vi Reipub. moderator puniendo & vlciscendo prævidet quid sequi, quid vitare debeat. Eos qui castigatiùs viuunt, fouet, diuinis monitis reluctantes periculi admonet : comploratos agit præcipites. *Car. Pasch. l. de Virtut. & vitiis, cap.40.*

Nobilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NOBILITAS, Græcè εὐγένεια, ας, ἡ, εὐγενὴς, ἐος, ὁ, ἡ, nobilis dicitur. Est autem nobilitas quædam maiorum claritas. *Secund. Arist. 2. Rethor.*

Nobilitas est honorabilitas progenitorum, nam attenditur secundum virtutem generis. *secund. Arist. ibid.*

Nobilitas sive ingenuitas est virtus, & diuitiæ antiquæ. *secund. Arist. l.4. Politicor.*

Nobilitas est quædam laus veniens de meritis parentum. *secund. Boët. l.2. prosa.6. de consolatione Philosophiæ.*

Nobile est id quod ex bono prodiit genere : Generosum autem, quod non à sui natura declinavit.

Nobile aliquando significat excellens, & dignum notitia; aliquando significat notum, vnde nobilitas deducitur, venitque à nosco, à quo cognitus, notitia, cognitio, quæ & notitia dicitur : & notifico, notũ facio.

¶ LOCVS BIBLICVS.

Nobiles pauci in Ecclesia Corinthiorum. 1. Cor. 1. v. 16.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis. Summa apud Deum nobilitas est, clarum esse virtutibus. *Hier. ad Celantium.*

Nulli te vnquam de generis nobilitate præponas : nec obscuriores quaslibet & humili loco natas te inferiorem putes. Nescit religio nostra personas, nec conditiones hominum, sed animas inspicit. *Ibid.*

Ille apud Deum præest potior, non quem nobilitas generis, nec dignitas seculi, sed quem devotio fidei & sancta vita commendat. *Hier. in quadam epist.*

Nihil aliud video in nobilitate appetendum, nisi quod nobiles quadam necessitate constringuntur, ne ab antiquorum probitate degenerent. Non enim datur nobili patri palma, sed cursui, & plerumque nobilitas carnis ignobilitatem parit mentis. *ibid.*

Nonnulli solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, vt minus se in hoc modo despiciant, qui plus in cæteris aliquid fuisse meminerunt. *Greg. in dial.*

Genus clarum, corpus aptum, forma evidens, ingenium velox, eruditionis vtilitas, & morum honestas, gloriosa quidem sunt, si tibi vsurpas, est qui quærat, & iudicet. *Bern. in epist.*

Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram nobilitatem suam putet, si dedignetur servire vitiis, & ab eis non superari. *Chrysost. in Matth.*

Quid enim prodest ei quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? ipse enim se vacuum ab omnibus bonis ostendit, qui gloriatur in patribus. Quid profuit Cham, quòd fuerit Noë filius? nónne separatus de medio filiorum, qui secundùm carnem frater fuerat natus, secundùm animam factus est servus : nec familia eius sancta potuit defendere impios mores. *Ibid.*

Quid Timotheo nocuisse creditur, quod fuit ex patre gentili? Aut quid nocuit Abrahæ quòd patrem habuit Tharam luteorum deorum cultorem? nónne separatus à genere suo positus est in caput fidelium? vt jam non diceretur filius peccatorum, sed pater sanctorum? nec potuerunt eius gloriam sordidare paterni errores. *ibid.*

Stannum de argento egreditur, sed non est argentum. Itaque argentum colatum servatur, stannum autem foras expellitur. Melius est de contemptibili generum clarum fieri, quam de claro genere contemptibilem nasci. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritudinis eius non est solius : sed communis videtur : qui autem de contemptibili genere clarus egreditur, tota gloria claritudinis eius solius est : qui verò de contemptibili genere contemptibilis nascitur, turpitudo contemptibilitatis solius eius non est, sed etiam generis. Qui autem de claro genere cõtemptibilis nascitur, omnis turpitudo est eius solius. Ideo melius est vt in te glorientur parẽtes, quàm tu in parentibus glorieris. *ibid.*

Nobilitas vel bonitas cognatorum non valet nisi fuerimus nos ipsi boni. *Idem. hom.5.*

Qui nobili loco natus est, probitatem morum generis splendori opponet, atque ex adverso spectandam producet. Ita duplici nomine clarus erit, nempè & maiorum imaginibus, & propria virtute ac privatim inspectus. *Greg. Nazianzen. Orat.18.*

Nobilitatis triplex genus est. *Vnum*, quod supernè originem traxit : quod quidem si consideremus omnes peræque nobiles sumus, quippe ad Dei imaginem creati. *Alterum*, quod à sanguine proficiscitur : cuius ratione haud quidem scio, an quisquam nobilis dici possit, cùm corruptione constet. *Tertium*, à virtute aut vitio agnoscitur, cuius vel vberiùs, vel exiliùs participes efficimur, provt opinor, diuinam imaginem vel integram servaverimus, vel corruperimus. Atque hanc demum nobilitatem amplectetur, quisquis verè sapiens ac Philosophus fuerit. Nam quantum ad illud nobilitatis genus, quod in principum diplomaribus & edictis consistit, tum vllo loco ac pretio habebo, cum pictam quoque pulchritudinem laudandam duxero, simiámque ob id venerari cœpero, quod leo esse iussa sit, *Idem in ead. orat.*

Nobilitas nostra est diuinæ imaginis conservatio, atque archetypi imitatio, quam ratio & virtus efficiunt purúmque desiderium eos qui supernarum rerum verè studiosi sunt, quotidie magis ac magis; quantum ad Deum attinet, informans : ac denique cognitum habere, & quidnam, & quam ob causam facti sumus. *Idem, Orat.11.*

Non nostrum est, nec philosophicum, eam nobilitatem admirari quæ à tabulis & sepulchris, ac supercilio iampridem putrefacto manat : nec eam quæ ex sanguinibus & literis oritur, quam noctes largiuntur, ac regum ignobilium quoque fortalle manus, nobilitatem, velut quiddam aliud iubentium : sed quàm pietas & mores notant atque indicant : & ad primum illud bonum, ex quo originem traximus, ascensio. *Idem, Orat.23.*

Vera nobilitas à probis moribus nata est, firmáque & stabilis dignitas virtute comparatur. Quod si quis nec à splendidis maioribus ortum trahens, nec morum probitate ornatus dignitatem (quam spadones vendunt, atque imperatorum, ne nobilium quidem fortalle manus largiuntur) pecunia sibi comparet haud est, quamobrem ille merito gloriatur. *Isid. Pelusiota, l.2. epist.291.*

Omnino iniquum est nobiliora ingenia studiis dehonestari minoribus : & eos quos graviora expectant officia, voluptatis ac vanitatis occupationibus agitari. *Cass. de Curial. magn.*

Nobilitas à me procedens, est mihi cordi plus quam quæ ex patrum procedit nobilitate, quia in quo desinit cuiusque nobilitas, tunc avorum nobilitate congruè indiget. *Idem in epist.*

Sicut indigna posteritas laudes antiqui generis abnegat, ita præclara de patribus egregiè dicta confirmat, iuxta illud : *Præconia veterum præsens docuit vena virtutum.* Laudabilis enim vena suam servat originem, & fideliter posteris tradit quæ in se gloriosa transmissione promeruit *Idem l.3. epist.*

Similitudinem suorum fœlix vena custodit, quando pudet delinquere, quia similia nequit in suo genere reperire. Hinc est quod melius agnoscitur elegisse nobilem, quam fecisse felicem : quia ille commonitus, per veterum se facta custodit : ille autem exemplum non habet, nisi quod fecerit. *Ibid.*

Dominus noster Iesus-Christus voluit non solum de alienigenis commixtionibus, sed etiam de adulteriis nasci, nobis magnam fiduciam præstans, vt qualicunque modo nascamur, dum tamen vestigia eius imitemur, ab ipsius corpore non separemur, cuius per fidem membra effecti sumus. *Hier. & hab. distinct. 56. Dominus noster.*

Illud autem animadverte, quod extra paradisum vir factus est, intra paradisum mulier, vt adverras quod non loci, non generis nobilitate, se virtute

virtute vnusquisque gratiam comparat sibi. Denique extra paradisum, hoc est, in inferiori loco vir factus, melior invenitur: & illa, quæ in meliori loco, hoc est, in paradiso facta est, inferior iuvenitur. *Ambr. & hab. dist.40. illud.*

Adam primus homo pro peccato de paradiso eiectus est: hoc est, quia Dei nobilitatem si se deiecit, nobilitate loci privatus est. *Greg. & hab. dist.4. Adam.*

Genus Apostolorum est non aliunde nobile, quam morum ingenuitate & fidei fortitudine. *Bern. ad Eugenium.*

Doctrina facilè exornat generosum, quæ etiam ex obscœno nobilem facit. *Cass. epist.l.9.epist.8.*

§ Poeticæ Sententiæ.

Ex Sat. 8. Iuven.

Quis fructus generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur?

Plaut. in Merc.

Qui bono sunt genere nati, si sunt ingenio malo,
Suapte culpa genere capiunt genus ingenuum improbant:

Iuvenal. Satyr.8.

Pulchrius est nobilem virtute fieri quam nasci,
Quis ferat vxorem, cui constant omnia mala?
Malo Venusinam, quam te Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.

Idem.

Ast ergo Cecropides vivas, & originis huius
Gaudia longa feras, tamen imaplebe Quiritem
Facundum invenies, solet hic defendere causas
Nobili indocti, venit & de plebe togata,
Qui iuris nodos & legum aenigmata soluat.
Hic petit Euphratem iuvenis domitique Batavi,
Custodes aquilas armis industrius, at tu
Nil nisi Cecropides, truncóque simillimus Herme,
Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Hac satis ad iuvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo,
Stratus humi palmes viduas desiderat vlmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem,
Integer, ambiguè, si quando citabere testis, &c.

Thom. Morus Anglus.

Heus homo! si memores, quid te dum gigneret, egit
Tum pater, ex animo iam tumor ille cadet.
At Plato te factum dum somniat, instat inani
Æternúmque vocat semen, & aethereum,
Factus es ecce luto; quid suspicis alta? sed istud,
Plasmate qui te ornat nobiliore feret:
Quin si vera voles audire libidine foeda,
Natus es è coitu, guttula & è misera.

Epicharmus Poëta.

Πνίγομ' ὅταν γένωμαι, μηδὲν ὢν, κακός
Λίγηΐς αὐτὸς δυσγλυὴς ἂν τῷ τρόπῳ
Τις γὰ κατόπαζα κὴ τοφλῷ κοινωνία;
Suffocor, cum nobilitatem, qui nihil est, & malum,
Nominat, qui & moribus ignobilis est.
Quid enim speculo commercij cum caco?

Eurip. in Peleo.

Οὐκ ἔστιν αὐθρώποισι ποιῶτος σκότῳ
Οὐ δῶμα γαίας κλεινὸν ἔνθα τὸν φύσιν
Ο δυσγλυὴς, κρύψας αὖ ἐν τοφός.
Nusquam tanta sunt apud homines tenebra,
Nec vllum tale hypogeum, vbi suum ingenium
Homo ignobilis abscondens sapiens fieri posset.

Menander.

Ανὴρ ἀρίστῳ τὸκ αν' ἐν δυσγλυὴς.
Vir optimus non vtique esset ignobilis.

Sophocles in Aiace furente.

Αλλ' ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι,
Τὸν δ' γλυῆ χρή.
Sed vel bene vivere, vel bene mori
Generosum oportet.

Idem in Electra.

Ζῆν αἰχρεὸν αἰχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσιν.

Ovid. l.3. Tristium eleg.5.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus vrsi:
Et quacunque minor nobilitate fera est.

Idem de Ponto.

Non census, nec clarum nomen avorum:
Sed probitas magnos ingeniúmque facit.

Hora. Carm. l.4. Ode 4.

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in iuvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquila columbam:
Doctrina sed vim promovet insitam.
Rectique cultus pectora roborant,
Vtcunque defecere mores,
Dedecorant benè nata culpa.

Idem serm. l.1. Sat.6.

Non quia, Mecœnas, Lydorum quicquid Hetruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te:
Nec, quod auus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarunt,
Vt plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, vt me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus.

Horat. Ser. l.2. Sat.5.

Et genus & virtus, nisi cum re vilior alga est.

Propert. 1. eleg 5.

Nec tibi nobilitas proderit succurrere amanti,
Nescit amor priscis cedere imaginibus.

Iuven. Sat.8.

Stemmata quid faciunt? quid prodest, Pontice, longe
Sanguine censeri? pictos ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Æmilianos?
Tota licet veteres exornent vndique cera
Atria, nobilitas sola est atque vnica virtus.
Quis enim generosum dixerit hunc qui
Indignus genere, & praclaro nomine tantum
Insignis? nanum cuiusdam Atlanta vocamus,
Æthiopem cygnum, paruam tortámque puellam
Europam, canibus pigris scabiéque vetusta
Lavibus & sicca lambentibus ora lacerna,
Nomen erit pardus, tigris, leo, & si quid adhuc est,
Quod fremit in terris violentius.
Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic vt nihil ipse futura
Laudis agas, miserum est aliorum incumbere fama.
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Omne animi vitium, tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.
At vos Troiugena vobis ignoscitis, & qua
Turpia cerdoni Volesos Brutósque decebunt.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam praferre Neroni?
Malo pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniáque arma capessas,
Quam te Thersita similem producat Achilles.

Ex Stroza patre: Eroticon lib.1.

Sed licet auratos tibi purpura vestiat artus,
Sit bene compositis litera picta notis:
Et quamvis cultu possis non vilis haberi,
Haud tamen id satis est, ni meliora feras.
Non ebore & gemmis, non auro vera paratur
Nobilitas, aliquid maius habere decet:
Nam virtutis opes tantum ornamenta putantur,
Quas fortuna sua datque rapitque manu.
Hac igitur nequeunt generosum reddere quemquam,
Causam in se virtus nobilitatis habet.

Amant. ad Raimundum Fugerum.

Nobilis est solus virtute insignis & arte,
Virtus nobilibus clarior vna viris.

In iactabundos nobiles Codrus Vrceolus in Epigrammatibus.

Sis licet ingenuis clarisque parentibus ortus.
Esse tamen vel sic bestia magna potes.
Adde decus patriæ & claros tibi sume propinquos,
Esse tamen vel sic bestia magna potes.
Sint tibi divitiæ, sit larga & munda supellex:
Esse tamen vel sic bestia magna potes.
Denique quicquid eriis, nisi sit prudentia tecum,
Magna quidem dico, bestia semper eris.

Contra nobiles sine virtute.

Sint tibi Gallorum rex & regina parentes,
Et maneat virtus pectore nulla tuo.
Non pluris faciam te quam tibi rustica mater
Si sit, & ignotus rusticus ipse pater.

Euripid. in Dyctic.

Εἰς σὲ δ' ὀγκᾶσ, ἀλλ' ἔχω φρένας καλάς.
Ο μὲ γὰ ἐσθλὸς σ' γλυὸς ἐμοίγ' αὐὴρ
Οσ' ἢ δίκαιος κἀνάμεινον πατρὸς.
Ζῶσ πφύκη, δυσγλυὴς ἔνεκ δοκεῖ.
De nobilitate parum laudis predicare possum.
Bonus enim vir mihi nobilis videtur.
Qui verè non iustus est, licet à patre meliore
Quam Iupiter sit genus deducat, ignobilis mihi censetur.

Idem in Alexan.

Superflua est oratio nobilitatem
Si mortalem laudaverimus.
Olim enim cum primum nati sumus,
Et mater tellus homines formavit,
Omnibus consimilem largita est faciem.
Peculiare nihil habemus, sed vna generis eadémque origo
Nobiles ac ignobiles produxit.

Tempus autẽ legibus arbitrariis nobilitatẽ efficit magis gloriosam.
Sed in prudentia nobilitas sita est: ac intellectus
Non à diuitiis, sed diuinitus datur.

Astydamus Tragicus Atheniensis.

Γίνῶς δ' ἐπαινῶ, ἐστιν ἀσφαλίσασθαι;
Καὶ αὐδρ' ἐπαινῶν ὅστις αὖ δίκαιος ἦ,
Τρόπῶς τ' ἄριστος, τέλος οὐ ζηλῶ καλεῖν;
Εὑρεῖν δὲ ἐσθ' εὑρεῖν αὐδρ' ἴνα,
Καὶ τέλος οἱ ζητοῦντες ἐσμὲν μύριοι.

Tutissima generis laus est,
Virum collaudare qui justus fuerit,
Et moribus optimis ac eundem vocare nobilem:
Sed hujusmodi vel unum invenire, difficile est:
Et inquirentes ipsum, infiniti sunt.

Eurip. in Alexan.

Οὐκ ἐστιν οὐ κακοῖσιν εὐγένεια, παρ' ἀγαθοῖσι δ' αὐδρῶν.
Nulla nobilitas inter malos est, sed inter bonos tantum viros.

Eurip. in Ino.

Parcamus viris nobilibus, parcamus:
Malos autem, ut merentur, respuamus,
Haud equidem scio qua ratione consideranda sit
Nobilitas, fortes enim natura,
Et justos, quamvis è servis natos,
Nobiliores esse dico, quam inani gloria tumidos.

Menand. in hypobolimæo.

Τέλο μόνον ἐπισκοπεῖ
Καὶ δυσγένειαν, ἡ πένης πονηρέυεται,
Καὶ πᾶσι οἷς τέχνην αὐθρωπῶ κακοῖς,
Τὰ πολλὰ κεκτηνται.

Hoc solum obscurat
Ignobilitas enim, & morum malitiam,
Omnia denique mala quæ quis habuerit;
Multarum rerum possessio.
Μέγ' ἐχύει μεγα.
Πλοῦτῶ λαβών τι τῶν εὐγενῶν ἀνήρ.
Ingens autem vis est.
Diuitiarum, quas qui nactus est, nobilis statim evadit.

Idem in Æolo.

Nobilitatis mentionem amabo ne mihi feceris:
Hoc in pecuniis situm est, ne gloriare pater.
Vertuntur hæc in orbem, hic habet, alter indiget:
Rebúsque ipsis communiter utuntur, cui autem domo
Divitissimè fortuna conversatur is felix est.

Idem in Erechtheo.

Dat operam opibus, nam illæ nobilitatem donant,
Et nuptiis primariis potiri in causa sunt,
In paupertate vero obscuritas inest,
Vtcunque sapias, & ignominia vita

Græcè sic sonat.

Ἔχει δ' πρῶτα, τοῦτο γὰρ τό τ' εὐγενοῖς,
Καὶ τοὺς χείρους δίδωσι τοὺς πρώτους ἔχειν,
Ἐν πᾶ πένεσθ' δ' ἐστιν ἄτ' ἀδοξία,
Κἂν ἡ σοφός τις, ἄτ' ἄδυνα βίου.

Idem in Alcmena.

Sed nihil est nobilitas comparata divitiis,
Nam vel pessimus propter divitias inter primos recensetur.
Ἀλλ' ἀδὲν ἡ εὐγένεια ὠφέλησε πώποτε χρήματα.
Τὸν γὰρ πρώτιστον πλοῦτῶ εἰς πρώτους ἄγει.

¶ Sentent. Philosop. Et Histor.

Nobilitas & virtus in paucis cernitur. Nam nobiles bonique viri nusquam centum reperiuntur: & locupletum vbique magnus est numerus. *Arist. lib. 5. de Repub. c. 1.*

Nobiles ij demum videntur esse, in quibus maiorum virtus inest, ac copiæ. *ibid.*

Nobilitas est maiorum quidam splendor & claritas. *l. 1. 2. Rhet. c. 15.*

Nobile id est, quod ex bono prodit genere. Generosum, quod non à sua natura degenerauit. *lib. 1. de hist. anim. c. 15.*

Nobilitas gentis ac ciuitatis est, indigenas ac vetustissimos esse, & primos duces illustres multos quoque ea ex gente in rebus, quæ expetuntur præclaros extitisse. Priuata verò nobilitas, aut à viris aut à mulieribus est, legitimàque ab eis procreatio. *l. 1. Rhet. ad Theodect. c. 5.*

Nobilitatis mores sunt, vt ambitiosior sit, qui nobilior est. *l. 2. Rhet. ad Theodect c. 1.*

Nobilitas quædam maiorum claritas est. Præterea nobiles ad contemnendos maiorum suorum similes parati sunt. *ibid.*

De nobilitate parum laudis prædicare possum: bonus enim vir mihi nobilis videtur: qui verò non iustus est, licet à patre meliore, quàm Iupiter sit, genus ducat, ignobilis mihi videtur. *Demosth. 1. Olynth.*

Omnes boni semper nobilitati fauemus & quia reipublicæ vtile est, nobiles esse homines dignos maioribus suis, & quia valere debet apud nos fames clarorum hominum de Republ. meritorum memoria etiam mortuorum. *Cic. pro Sestio.*

Si possent homines facere sibi sortem nascendi, nemo esset humilis, nemo egenus, vnusquisque felicem domum inuaderet: sed quamdiu nos sumus, natura nos regit, & in quemcunque vult casum nos mittit. Quemcunque volueris reuoluere nobilem, ad humilitatem peruenies. Quid recenseam singulos, cum hanc vrbem tibi possem ostendere? nudi stetere colles, inter quos tamen effossa mœnia. Nihil est humili casa nobilius. *Sent. de sentent. ora.*

Eis, qui non nati sunt nobiles, sed facti, nihil crudelius, iuxta illud.

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum. Ibid.

Habet hoc optimum generosus animus: quod concitatur ad honesta Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida. Felix, qui ad meliora imperium animi dedit: ponet se extrà conditionem fortunæ: prospera tentabit, aduersa comminuet & aliis admiranda despiciet. *Epist. 37.*

Nobilitas animi generositas est sensus: nobilitas hominis est generosus animus. *Ibid.*

Ingenuitas non recipit contumeliam. *lib. 3. de Mor.*

Iem verò quàm sit inane, quàm futile nobilitatis nomen, quis non videat? quæ si ad claritudinem referatur, aliena est. *Boët. de Philos. Consol. l. 1. prosa. 6.*

Nobilitas corporis, est generosus animus: *Sen. lib. de Mor.*

Generosos animos labor nutrit.

Cum volueris veram hominis æstimationem videre, & scire qualis sit, nudum inspice, deponat patrimonium, deponat honores, & alia fortunæ mendacia. Corpus ipsum exuat; & animum intuere, qualis quantúsque sit, alieno an suo magnus. *Sen. epist. ad Lucil. 31.*

Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi jacet, transilite, expectat vos in sommo magna nobilitas. *in lib. de benef.*

Plato nobilitatem in quatuor species diuisit: nam qui claris, bonis, justisque majoribus fuerint nati, eos nobiles vocati: quorum item parentes nobiles ac principes fuere: Item vocari nobiles, quorum sunt majores fama & opinione celebres, quam vel ex bellicis rebus præclarè gestis, vel ex certaminum coronis reportaverunt: alterum esse nobilitatis genus, idque præstantissimum, cum quis per se, animi magnitudine excellit.

Quid enim aliud nobilitatem esse putamus, quam opes antiquas, aut veterem gloriam? quorum neutrum in nostro arbitrio est: sed alterum inconstantis fortunæ, alterum propter humanam intemperiem est. A duobus igitur alienis superbum illud nobilitatis nomen pendet. Atqui diuitiæ non reddunt nascentes sibi similes. Virtutis autem à justo animi habitu profectæ facultas, sua veluti nota in prolem diffusa eam insignit, & hæc verissima nobilitas est, similitudo secundùm justitiam; *Plut. in l. 10. contra nobilitatem.*

De nobilitate non minus quam de aliis bonis gloriari, non indignum est. Ego autem præter virtutem nullam agnosco nobilitatem: reliqua verò cuncta fortunæ æstimo. Nam humili genere natus ut bonus, ita regum & omnium nobilissimus fieri potest. Contra, aliquis bonis parentibus ortus, malus evadere potest, ac tum seipso, tum vilissimis quibusque ignobilior. Glorieris igitur de laudibus animæ, non de majorum nobilitate, in obscuriori posteritate jam extincta. *Phalar. in epist. ad Axiochum.*

Ut venator non id quod cane natum sit, sed canem requirit: & rei equestri deditus non quod equo prognatum sit, sed equum, & ita civilis boni arbiter procul à scopo aberrarit, si non justus sit, sed ex quibus ortus, princeps quærat: Quando ipsi etiam Spartam quosdam reges abdicare coëgerunt, ut indignos regno, & nullius pretij homines. Quod si vitia etiam in nobilibus genere inhonesta sunt: utique etiam sine nobilitate virtus laudem meretur. *Plutarch. in Sylla & Lysandri comparatione.*

Humanam nobilitatem in nulla alia re quam in ipsa virtute positam censemus. *Dionys. Halic. l. 3.*

Nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe, *Plin. in paneg.*

Nobilitas egentior, pecuniis juvanda est à principe. *Tacit. Ann. l. 2.*

Nobilitatis servitium durius in pace. *Idem, Ann. 11.*

Nobilitate cæteros qui anteit, ejus virtus experienda, an dignum se patre, patruo avoque præbiturus sit. *Idem, ibid.*

Si inveteratæ & per genus ductæ divitiæ, nobiles faciunt multo magis præstantior est, cujus origo thesauris prudentiæ locuples invenitur. *Cassiodor. l. 8. epist. 19.*

Nobilitatis specimen & pulchritudinis aspectus, vel prædonum ingenium sibi subjicere, & vincere ferociores potest. *Heliod. lib. 1.*

Nobilitate illustres existimato, non qui ex bonis & probis procreati sunt, sed qui bonitatem & probitatem profitentur. *Theopompus apud Ant. & Maxim. serm. 139.*

Majorum nobilitate nemo gloriari debet: omnes enim habent generis originem latam, tum ij qui in purpura & bysso nutriuntur, tum ij qui in paupertate magna vivunt. *Thespidis dictum, eod. sermone.*

Sæpè evenit ut & humili loco nati ad summam dignitatem consurgant, & generosissimarum imaginum fœtus in aliquod devoluti dedecus acceptam à majoribus lucem in tenebras convertant. *Valer. Max. lib. 3. c. 4.*

Quod optimum est, id est nobilissimum. *Velleius Paterc. l. 4.*

In cujuscumque animo virtus inest, ei plurimum est tribuendum. *Idem, ibid*

Eos, quibus contentio est de majoribus, majorem etiam in pugna virtutem præ se ferre addecet. *Procop. de bell. Vandalic. l. 2.*

Quo, obsecro nobilitas ipsa, nisi morum benignitas adsit & humanitas? Siquidem fortunæ munera etiam parum dignos exornant, animi virtus propriam cuique gloriam conciliat, & claritas quidem generis divitiæque, atque id genus reliqua, & si beatorum propria putantur, minimè in ipsis, utpote ab aliis tradita laudantur: lenitas autem ac benignitas, etsi ipsæ quoque admirationi sunt attamen habenti quoque laudem accumulant. *Herodian. in Macrino.*

Patricia principum nobilitas sæpenumero in superbiam vertitur, despectis omnibus velut multo inferioribus. At qui modestiæ expedimento ad imperium adsciscuntur, quasi partum labore tuentur semper, verentúrque & colunt quos consueverant. *Idem, ibid.*

Magnorum principum virtutibus summa sciendi non est, ubi quisque

sit genitus, sed qualis in Republica fuerit. *Fl.Vopiscus in Aurel.*

Nobiles homines facilius vulgarium, quam aliqua dignitate præstantium hominum, libertatem tolerant. *Dion.lib.59.*

Sic hodie nobiles complures instituuntur, quasi ad ludum essent facti & jocum: in vestitu & omni sermone nihil moderatè faciunt, aut prudenter litterarum nullam cognitionem habent: viris bonis atque peritis non patet ullus ad eos aditus de negotiis aut suis aut populi; non cognoscunt ipsi, verum in familiares omnia rejiciunt, qui per hanc illorum ignaviam atque socordiam, suas facultates insigniter amplificant, & hoc ferè solùm agunt. Si quis est aliquando, qui fortè tanquam ex veterno expergefactus, animum rebus gerendis adjiciat, hoc serò admodum fit, amissis propemodum occasionibus. Indubitatum enim est, eos, qui in ulla re unquam excelluerunt, maturè puerilibus annis ad eam rem accessisse. *Ph.Comin.lib.1.*

Ut humilitas amplitudinem venerari debet, ita nobilitati fovenda magis quam spernenda bonæ idolis novitas est. *Val.Max.lib.3.c.8.*

Ut ij qui eam dignitatem obtinent quam merentur, non magnopere postulant honores sibi ab aliis exhiberi, neque si quid ab aliis prætermissum aut peccatum fuerit, reprehendunt, sibi enim conscij sunt se non contemni, ita qui subsidium sibi comparant ad decus atque ornamentum, studiosè quærunt omnia quæ spectant ad augendam dignitatem: quæ si nequeunt assequi, molestè ferunt, quasi illudi videantur, irascunturque, quasi sint magnis injuriis lacessiti, ex quo fit ut major cura adhibeatur in fovendis ejusmodi hominibus, quam in ipsis imperatoribus ambiendis. Nam hi servare se dignitatem suam putant, quum hujusmodi pennatorum pœnas prætermittunt, illi dum ignoscunt, existimant argui suam imbecillitatem: Dum autem puniunt, tum demum potentiam suam intelligi & confirmari putant. *Xiphilin.in Tiber.*

Optimus quisque est nobilissimus. *Vell.Paterc.l.2.*

In cujuscunque animos virtus insit, ei plurimum est tribuendum. *Idem, ibid.*

In id nati sunt nobiles, ut neque ipsi quiescant, neque alios sinant. *Thucid.l.1.*

Plerique nobiles inveterata malorum consuetudine sese clientesque suos latrociniis alere nequaquam turpe ducunt. *P.Iovius hist.lib.4.*

Ut gravius ferri majorique dedecori haberi videmus verrucas in facie, quàm nævos & luxata alia membra quæ reguntur: ita ob eam quam de nobilissimis hominibus reliqui concepere opinionem, quasi de iis qui reliquos virtute vincere debuerant, minima quæque eorum vitia morosius observantur. *Arnold.Ferrar.l.3.*

Meo judicio eos nobiles appellandos censeo, quos & genus antiquum, & divitiæ benè partæ, à majoribusque relictæ commendant. *Platina de vera nobilitate.*

Si animi nostri bonis artibus & disciplinis imbuti, servare justitiam, pietatem, constantiam, & prudentiam rebus in omnibus didicerint, quonam pacto fieri potest, ut his nobilis censeatur, qui sine doctrina & eruditione temperantiæ, se injustitiæ, impietati & nequitiæ addixerit: immo verò hunc non modo ignobilem, verum etiam scurram & nebulonem improbum appellabimus: id quod sentire & Cicero videtur, scribens enim ad M. Fratrem, de petitione Consulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio fieret: Nequaquam sunt, inquit, ij tam genere insignes, quam vitiis nobiles Nobilitatis enim proprium est, recta sequi gaudere officio, cupiditatibus imperare, avaritiam coërcere. Hoc qui facit, etiam si ex infima sorte hominum natus fuerit, is merito suo nobilis haberi, & dici potest, neque est, cur parentem rerum omnium naturam (ut quidam improbi faciunt) reprehendamus, quod hos nobiles, illos verò ignobiles fácit, æquale siquidem omnibus temperamentum præstat, non genus, non potentiam, non opes inspiciens: eadem enim quod ad animum pertinet, nascendi ratio in privatorum hominum filiis est, quæ in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus & casulis plerumque nascantur. Virtutes certè & vitia faciunt, ut alter altero nobilior sit. *Ibid.*

Nobilitatem in astragalis habere, ex adagio videtur rectè dici de eo, qui præstantia generis tumens, nulla ipsa propria nititur virtute, cum præstet tamen ingenium excoluisse, in quo vera sunt stemmata, & genuina hominis excellentia, sicuti à Platone summo Philosopho scimus comprobatum. Nam in pedibus nobilitatis insignia, si aliud adsit nihil, gestare, odiosa tantum est & inanis ostentatio, nec ejusmodi hominem ab imagine quam scitissimus artifex concinne, vel, ut Græcè dicam γραφικωτέρως depinxerit, magnopere distinguit censendum est. Propterea prudenter admodum Socrates ille in Apuleij Floridis, cum adolescentem vidisset diutule tacentem: Dic aliquid, inquit, adolescens, ut te videam, sic enim hominem voce, uti figulinum vas sono pernoscimus, quod asserunt Platonem dicere solitum. Sed ad proverbium redeo. Herodi Sophistæ Rhegilla nomine uxor, eam ob peccatum haud ita momenti magni jussit à liberto Alcimedonte cædi. Fortè tunc gestabat uterum, agebaturque à conceptu mensis jam octavus. Igitur hominis imprudentia ingestis in ventrem plagis, non ferens mulier iniuriæ vim, immaturo partu naturæ concessit. Eo nomine postulatus cædis est Herodes apud Romanorum Senatum ab uxoris fratre: nomen verò Bradeas fuit. Is majorum claritate longe princeps erat, nec minor nobilitatis ostentator. Argumentum generis erat in calceis epiſphyrion, Menoides eburneum. Id significat fibulam cornificantem, qualis ferme figura est in Luna, cum tenuem visitationem facit, vel etiam paulum crassescit. Prodiens igitur is magno paratu ad peragendum reum, de causa quidem pauca fere, aut nihil, in laudibus vero propriis etiam nimius, imo verò totus. Quum multa jam de familia perillustri emugiisset homo imperitus, scommate illum excepit Herodes: Tu, inquiens, in astragalis gestas nobilitatem. Est autem astragalus Latinè talus, &c. *Cal.Rhodig.lection.antiq.l.22.c.27.*

Apud Romanos Author Plutarchus est, omnes qui nobilitate præstarent lunulâs in calceis solitos gestare: unde lunata pellis Martiali: & apud Satyricum poëtam: *Appositam nigræ Lunam subtraxit alutæ.* In id argumentum rationes adferuntur plures.

Quod à te nihil de ignobilitate illius objicitur, minus id à me peccatum fuisse, si nobilem aliquem delegissem, in hoc falsam vulgi opinionem sequutus es: nec vides, te non Guiscardum, sed fortunam accusare, quæ frequenter indignos ad alta levat, dignosque humi deprimit, ac pessundat. Verum ut omittamus hoc, & principia rerum contemplemur, certum est nos omnes homines ab uno nomine originem habuisse, virtus sola æqualiter nos natos distinguit, & quorum opera extollit, eos nobiles & claros reddit: & quatenus vulgi opinio ignara quædam & indocta aliter sentiat, veritas tamen suo dimoveri loco non potest. Itaque is verè est nobilis existimandus, cujus opera virtuosa conspiciuntur, & qui aliter appellant, non illi detrahunt, quem non appellant, sed seipsos ignorantiæ, stultitiæque condemnant. Intuere igitur, Cancrede, nobiles tuos, vitamque uniuscujusque, & mores examina, aliaque ex parte Guiscardi mores, vitamque recense, certè si judicare volueris, non dubito, quin eum nobilissimum fatearis: contra vero nobiles istos tuos longè abesse à nobilitate. Equidem de Guiscardi virtute ac præstantia nullius magis, quam tuis assensibus credidi: quis unquam usque adeo laudatus est à te, ut ille, in cunctis operibus, quæ ad exercitationem pertinent virtutis? Neç sanè immerito, nam nisi meus me fallat genius, nulla laus illi tributa est, quam non munificentius etiam, quam à te dictum est, adimpleret. Dices ergo, me mihi ignobilem hominem delegisse; certè falsum dices: atque si inopem dicis concedo equidem id cum dedecore tuo, qui virum præstantem, familiarem tuum, nullis afficere præmiis studuisti: verumtamen inopia generositatem non tollit, quanquam opera impediat, Multi denique Reges, principesque fuere: nati sunt ab initio tenues atque inopes: multi etiam nunc inopes, atque propriis manibus opus facientes, vel pastoritiam exercentes, cum tamen & ipsi & sui divitiis abundarunt. *Æn. Sylv. in hist.Cancredi.*

Sicut indigna posteritas laudes antiqui generis abnegat: ita præclara de patribus egregiè dicta confirmat: iuxta illud, Pryconia veterum præclara docuit vena virtutem. Laudabilis enim vena suam servat originem, & filiis liberis posteris tradit; quæ in se gloriosa transmissione promeruit. *Cassiod.in epist.*

Similitudinem suorum felix vena custodit, quando pudet delinquere, quia similia nequit in suo genere reperire. Hinc est, quod melius agnoscitur elegisse nobilem, quam fecisse felicem, quia iste commonitus per veterum facta se custodit, ille autem exemplum non habet, nisi quod fecerit. *Ibid.*

Cum ignobilibus & conscelleratis & deperditis tantum animis plagæ, verbera, catenæ, cruces sint pro fræno à flagitiis proponendæ: cum nobilia ingenia mansuetudine potius, & honoris stimulo, ad honorifica quæque impellantur. *Natalis Comes hist.l.3.*

Parva est nobilitatis ratio sine virtute, at maxima virtutis sine nobilitate. *Ibid.*

Quales sunt nobiliores, talis est plebs in omnibus civitatibus, atque ubi turbulenta sit, aut parum morata plebs, ita nobilitatem parum bonam esse necesse est: quoniam ignobiles nobiliorum mores imitantur aut certè coguntur imitari. *Idem lib.3.*

Ut venator canem quærit, non id quod à cane natum sit, & rei equestri deditus, non quod equo prognatum sit, sed equum spectat: ita longè à scopo aberrant, qui quærunt non quis sit aliquis, sed ex quibus ortus. *Plut.in vita Sylla.*

Minimi cancri quos Pinnoteras vocant, quo tutiores sint, inanium concharum testis se condunt, & cum accreverint, migrant in capacio resita quidam majorum suorum titulis tuentur sese, cum suis diffidant virtutibus. *Idem in Moral.*

Nobilibus in bello delinquentibus fortunæ bona patrocinantur. *Sallust.in Iugur.*

Quemadmodum lateres figulini ex luto tantum originem ducunt: sic nobilitas ex obscuris parentibus quoque nascitur, *Gregor.Nyss. apud Ant.Monach.in Melissa.*

Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus: nemo in nostram gloriam vixit, nec quod ante nos fuit, nostrum est; animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. *Senec.in epist.*

Ij qui nobiliore gente nati, majorisque existimationis sunt exercitum ad imperia promptiorem habere solent. *Guicciard.l.5.*

§ Apophthegmata.

Socrates, Nobilitas quid esset sciscitanti? Animæ, respondit, & corporis bona temperies. *Stob.serm 84.*

Idem frequenter dicere solebat: Neque frumentum optimum judicamus, quod in pulcherrimo agro natum est, sed quod commodè nutrit: neque virum bonum & studiosum, aut amicum benevolum, qui genere clarus, sed qui moribus egregiis, fuerit. *Stob.serm.84.*

Democritus interrogatus, in quibus nobilitas consisteret? respondit Pecudum nobilitas in bono validóque corporis habitu sita est, hominum autem in bonitate morum. *Stob.serm.84.*

Diogenes, interrogante quodam, qui hominum nobilissimi essent? Contemptore (dixit) opum, gloriæ, voluptatis & vitæ: contrariis autem paupertate, obscuritate, fame, laborare, ac morte superiores. *Stob.ser.84. Max.serm.63.*

Antisthenes virtute præditos eosdem & nobiles dicebat: Habent enim, inquit, id, unde verà nascitur nobilitas. Adversus eos, qui majorum imaginibus, aut divitiis, metiuntur nobilitatem. *Laërt.lib.6.*

Anacharsis, cum per convitium Scytha propter generis ignobilitatē

nomina

nominaretur,respondit : Genere quidem Scytha sum ingenio autem & moribus nequaquam. Voluit autem ostendere, eam nobilitatem veram esse,quæ ex virtute,non ex parentibus originem ducit. *Stob. ser.84.*

Theocritus, audiens quendam ob parentum nobilitatem plurimum ludari à quodam : Heus, ait, vir bone ! Generosos arbitretis esse non eos, qui ex bonorum & illustrium stirpe prognati sunt, sed qui honestatem omnibus rebus proposuerunt. *Stobæus.*

Theopompus,Generosos iudicandos dicebat,non qui à bonis & probris procreati sunt,sed qui bonitatem & probitatem profitentur. *Max. serm.63.*

Lycurgus studens cives suos à moribus præsentibus ad temperatiorem vivendi rationem traducere : Ne nobis,inquit,ô cives, nobilitas & ductum ab Hercule genus proderit, nisi omni studio & opera illa ipsa gesserimus, per quæ ille mortalium omnium clarissimus ac generosissimus extitit,ac per omnem vitam,quæ honesta sunt,& discamus & exerceamus.Reperit vir ingeniosus viam,qua multitudini, philosophicis rationibus non satis idoneæ virtutis imaginem ob oculos poneret,magis enim movent ac penetrant in animos, quæ cernuntur, quam quæ audiuntur. Quod autem ille fecit in civitate, hoc cuique patrifamilias in sua domo,cuique moderatori in suo grege faciendum est. *Plut. in Lacon.*

*Iphicrates.*Harmodius, prisci illius Harmodij abnepos, cum Iphicrati,qui patre sutore natus erat, generis obscuritatem obiiceret : Meum, inquit Iphicrates, genus habet à me originem ; tuum verò in te desiit. *Plut. in apoph. & in Cic.*

Bion. Antigonus Rex Bionem Philosophum de ignobilitate criminatum, interrogavit : Quis,& cuias es? vbi tua civitas est? vbi sunt tui parentes ? Cui Bion respondit: Atqui, ô Rex, bene facis,quum indiges sagittarijs, quod non interrogando genus, sed scopum proponendo, optimos illorum tibi deligis.Sic agitur amicos explora,non vnde nati, sed qui & quales sint. Sensit vir sapientissimus veram nobilitatem nequaquam ex patria & parentibus, sed ex virtute & vitæ innocentia metiendam esse. *Stob. serm.84.*

Cicero. Quum ob Ciceronis cognomen dicteriis incesseretur, ab amicis admonitus,vt aliud sibi cognomen ascisceret, respondit:se Ciceronis nomen illustrius effecturum,quam esset Catonum,Catulorum,aut Scaurorum.Nam hæ familiæ cum primis illustres erant apud Romanos, quum Tullius esset novus homo. Cognomen autem ideo patebat cavillis, quod à cicere vilissimo legumine dictum videretur. Quasi vero non & Fabij à fabis, & Lentuli à lente cognomen habuisse viderentur. Parum illustris est, qui præter imagines & cognomen nihil habet nobilitatis, pulcherrimum autem nobilitatis genus est, quam sibi quisque propriis virtutibus concillat. Nec fefellit M. Tullius : Ciceronis enim nomen hodie decantatius est, quam Catuli, aut Scauri, cum suis stemmatis, statuis & imaginibus. *Plut. in apoph. Roman.*

Idem Ciceroni quum generis ignobilitas obiiceretur : Satius est, inquit, meis gestis florere, quam maiorum opinione uti : & ita vivere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. *Cicer. in orat. contra Sallustium.*

*Seneca.*Bona mens,inquit omnibus patet ; omnes ad hoc sumus nobiles. Nec eligit quenquam philosophia nec eligit : omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit, &c. *Epist.44. ad Lucil.*

*Scipio.*Appio Claudio censuram cum ipso petenti,dicentique se posse absque nomenclatoris opera, cives nominatim salutare, cum vix Tullum ipse ignoscceret,respondit : Rectè tu quidem dicis, Claudi ; in hoc enim semper elaboravi non tam vt multos cognoscerem,quam vt nulli essem incognitus, *Plut. in apoph.*

Silius Bassus. Quidam,inquit, avitas paternasque flagitiis obruerunt imagines,quidam ignobiles nati facere posteris genus. In illis non servasse, quod acceperant, maximum dedecus : in his quod nemo dederat fecisse laudabile. *M. Sen. controvers. lib.1. controvers.6. vbi multa de nobilitate.*

Alphonsus. Cum aliquis Alphonsum,Aragonum regem clarissimum,à nobilitate maximè laudaret,quod scilicet esset rex,regis filius, regis nepos,regis frater:Rex hominum interpellans dixit,Nihil esse,quod in vita minoris ipse duceret, quam quod ille tanti facere videretur. Laudem enim illam non suam,sed maiorum suorum esse,quippe qui iustitia,moderatione,atque cum excellentia sibi regnum comparasset, successoribus quidem oneri regna cedere.Et ita demum honori,si virtute potius, quam testamento illa suscipiant.A se itaque,si qua modo existent, eliceret ornamenta, non à patribus iam mortuis extorquerent. Innuit autem rex prudentissimus,multo gloriosius esse à se inclarescere,quam nisi avitis imaginibus:regnumque propria virtute partum clarius habēdum, quam quod hæreditate obvenit. *Panor. l.2. de rebus gestis Alphonsi.*

Ioan. Huniades,cum misisset ad Huldricum Ciliæ Comitem, vt ad se veniret in castra,hoc facere plane noluit, & ad se missis respondit:Ego comes & princeps, & tam nobili familia natus,ad te veniam,hominem novum,& nostra ætate nobilitatum!quod cum accepisset Ioannes:Non ago(respondit)tuis maioribus, sed tibi me comparo : quanquam neque illis cedam,qui pugnando pro Christiana religione nobilitatus maius lumen posteritati meæ comparavi : atque vt in te Ciliensis comitatus turpiter extinguitur, ita in me domus Nistricensis exornatur, *Æneas Sylvius de dictis Sigismundi & Friderici Imperatorum.*

Socrates, opes & generis nobilitatem non solum nihil in se habere honestatis, verum etiam malum omne iis oboriri dicebat.*Laërt. lib.2. cap 5.*

Diogenes, nobilitatem, atque hoc genus fortunæ bona, nihil aliud quam velamina malitiæ esse dicebat. Nobiles enim, quum aliis nihilo sint meliores, tamen peccant licentius,iuxta Horatij dictum :

Et quidquid voluit velùti hoc virtute peractum:
Speravit magna laudi fore.
Laërt. lib.6.

Herodes Sophista in accusatorem, qui in lite exigua de generis sui claritate multa iactarat : Tu,inquit,nobilitatem habes in talis.Romani siquidem nobilitatis signum gerebant in calceis. Id erat eburneum additamentum tali specie. Ita Plinius notat quosdam, qui nihil haberent nobilitatis præter imagines. Rursus cum adversarius gloriaretur, quod in vnam quandam Italiæ civitatem multa beneficia contulisset : Idem ego, inquit,de me prædicare possem, si in vniversa terra causam dicerem. Significans, se de innumeris civitatibus fuisse præclarè meritum. *Philostratus.*

¶ Similitvdines.

Gregorij Nicæni. Quemadmodum lateres figulini ex luto tantum originem ducunt : sic nobilitas ex obscuris parentibus quoque nascitur. *Apud Ant. Monach. in Melissa.*

Plutarchi. Vt fugitivis ab altaribus ac templis revulsis nihil supersit præter mortuorum sepulchra : Sic qui vera suaque gloria destituti, majorum imaginibus efferunt sese. *In Moral.*

Poggij Florentini. Quanto maioris habetur ædificare domum : quam habitare,aut ornare ædificatam : tanto præstabilius est atque excellentius,ab se partam nobilitatem possidere,quam servare ab aliis acceptā : cum alter suis viribus & lumine resplendeat, alter præ se ferat alienum. Quare soli virtuti palma nobilitatis tribuenda est. Arria vero maiorum imaginibus referta, porticus signis ac talibus ornati, magnificæ villæ, templa constructa,varia domus ornamenta,plus admirationis aspicientibus,quam nobilitatis secum ferunt. Hunc Antisthenes secutus, scripsit, eosdem sibi videri nobiles, & virtutis studiosos : in sola virtute nobilitatem constituens. Stoici hanc Platonis sententiam complectuntur,& solos sapientes nobiles esse volunt. *lib. de Nobilitate.*

Ioannis Ludovici Vivis,Iam nobilitas quid est aliud, quam nascendi fors & opinio à populi stultitia inducta? aut quæ sæpenumero latrocinium exercitur. *In introductione ad Sapientiam. cap.3.*

*Eras. in Roterod.*Minimi cancri,quos pinnoteras vocant,quo turiores sint inanium concharum testis se condunt,& cum accreverint, migrant in capaciores. Ita quidam maiorum suorum titulis tuentur sese, cum suis non sint virtutibus. *In simil.*

Vt Lampyrides non sunt conspicuæ, nisi noctu aut in obscuro : Ita quidam non sunt illustres, nisi inter humiles & idiotas : obscurantur autem inter egregios. *Ibid.*

Thriverij. Genus nobilium nihil aliud est, quam inanis fumus obsoniorum. *In apoph.*

Qui sibi gratulatur potius incerta hominum opinione & ambitione, quàm propria virtute,similis est ipsis calopodiariis,qui in theatro obiter induunt personam regis. *In apoph.91.*

Qui quærunt monumentum ex posteris, similes sunt iis, qui captant mutuum ex vicinis. *In apoph.96.*

Qui in spurius aut illegitimis generis infamiam auro redimunt, similes illis, qui ligneum nasum tingunt : nam neque hic color expungit vitium,neque illic aurum mutat indolem. *In apoph.105.*

Neminem nutriat fumus obsoniorum, tantum nares provocat : Ita neminem beat parentum aut stemmatum antiquitas, sed duntaxat virtutis admonet. *In apoph.*

¶ Adagia.

Generosior Codro. ἀγχίστιος Κόδρου.

Per Ironiam rectè dicetur in istos, qui maiorum fumosis imaginibus, & natalium antiquitate gloriantur.

Generosior Sparta. εὐγενέστερος Σπάρτης,

Dicetur de excellenti animo,minimèque timido aut humili.

Subditius es. ὑποβολιμαῖος εἶ.

Transfertur in hominem fictum, & per dolum ab alio quopiam allegatum subornatúmque.

Ne patris quidem nomen dicere possit. ἀνθρωπος οὐκ ἔχων εἰπεῖν ὄνομα πάππου, ἀλλὰ πατρός.

Quadrabit in vehementer obscuros, vel etiam in spurios, incertoque patre natos. Quod genus est, & illud Iuvenalis.

Quorum nemo queat patriam monstrare parentis.

Terræ filius.

Olim homines obscuro ignotoque genere prognati terræ filij dicebantur, propterea quod terra sit omnium communis parens.

Matris vt capra dicitur. τᾶς μητρὸς αἶξ κωλεᾶς.

In spurios dictum videtur, quorum pater incertus est, eaque gratia à matre denominantur.

Virtus gloriam parit. τιμῶντες δι' ἀρετὰς, εἰς φαεσφόρον ἀφορῶμεν ἔρχος.

Sentit, benefactis potius, quàm opibus parari veram gloriam.

Quanta vix cœlo capi possint.

Hac Hyperbole M. Tullius famæ celebritatem expressit. Idem. In cœlum laudibus ferre. Ita Virg. *Vltra sydera notus. Et* Horat. *Sublimi feriam vertice sidera.*

Avis ex avibus. ὄρνις ἐκ τῶν ὀρνίων.

Proverbij forma dictus est Aristophani per Ironiam vir nobilis, quasi bonus ex bonis prognatus.

Cymbalum mundi.

De homine celebrati nominis.

Domi nobilis.

Qui non opibus tantum aut potentia clarus est, sed ex nobilibus nobilis prognatus est. Hunc Cicero subinde domi nobilem vocat.

E domo in domum. οἴκοθεν οἴκαδε.

Hac sermonis forma significamus aliquem propriis virtutibus quippiam egregia

egregiæ laudis peperisse suæ domui, patriæve.

Fumosæ imagines.

In eos dicebatur, qui iactarent pervetustam generis nobilitatem. Iuuenalis. *Veteres ceras appellat.*

Iovis germen ὁν Διὸς ἔγυσε.

Id est, ex Iove germen. Dicebatur insigni virtute præditus.

¶ Exemplvm Biblicvm.

Nobilitatis ratio vtcunque habenda, *exemplum*: Iehu. 2. Reg. 9. v. 34.

¶ Exempla Profana.

Epaminonda Thebano duci clarissimo Græciæ parenti maiores valde illustres generis claritate fuere: vt pater tenuiori re familiari, quam alius permediocris quivis. *Pausanias in Bœoticis.*

Iosephus historicus Iudæus in generis sui nobilitate describenda sollicitus est, quod paternam quidem à sacerdotibus, maternam vero ab Asmonæis principibus ducat. *Vide vitam illius, Theat. Zuing.*

Ferdinandus & Isabella Catholici Principes statuerunt, ne quis clypeos coronis, vel aliis regiis ornamentis insignitos (quas vulgus Coroneles & Orlas appellat) haberent: nisi quibus ob aliquam iustam causam concessum fuisset. *Marineus lib. 21. rerum Hispanicarum.*

In Ægypto in domorum vestibulis, alas vulturum proponere, indicium nobilitatis & vetustatis familiæ erat. *Alexander lib. 5 c. 24.*

Imperatores Germani Romam coronationis causa profecti, in more habent, vt in ponte Adriani Equites creent: Edicto prius per præconem edito: An præsentes adsint vnus vel plures è familia Monachorum Basilienſium: Beietorum Argentinensium: Cameratiorum Vormaciensium, Bavarorum Boppartensium. Nam ante hanc promulgationem nullus poterat Eques creari. *Ioan. Heroldus in Solone.*

Facta inter reges nova confederatione, *Franciscus I.* rex cooptatus fuit in collegium Equitum Garterij, & Henricus VIII. in ordinem divi Michaëlis, quod est apud Gallos, æque religiosissimum, atque decus honorificentissimum, anno Salutis 1527. *Polydor. lib. 27.*

Ferdinandus, Archidux Austriæ, frater Caroli Imperatoris, factus est Eques Garterij ordinis annos 1524. *Polyd. lib. 27.*

Obscuro ac ignobili loco natorum ad summos honores evectorum exempla quædam.

Virgilio pater fuit figulus, vel, vt alij volunt, operarius.

Q. Horatio Flacco Lyrico, Statio Vero Poëtæ, patres fuere libertini.

Æschinis Oratoris clarissimi pater Athenis lucanicas vēdidit publicè.

Tyrtæus, qui ob divinam eloquentiam Theophrastus cognominatus est, sartorem habuit patrem.

Menedemo Athenienſi Philosopho pater fuit, qui mechanicum opus consuendis tentoriis conficiebat.

Alphenus Varro Cremonensis clarissimus Iureconsultus, adolescens tonstrinam exercuit, deinde sub Sulpitio parvo tempore ad tantam civilis disciplinæ scientiam pervenit, vt Romæ Consul factus fuerit, & mortuus de publico sepulturæ honorem consecutus sit.

Pythagoras Philosophus natus est ex Nexarcho sculptore annulario.

Hyphicrates, qui Artaxerxis Regis Persarum Ægypto bellum illaturi Dux electus est, habuit patrem sutorem.

Eumenes Cardianus inter Alexandri Magni successores numeratus, in Peloponneso natus adeo inope abiectoque patre, vt se, familiamque vecturis ac curru aleret.

Viriatus Lusitanus, qui quatuordecim annos integros cum Romanis bellum gessit, exercitibus ducibusque eorum victis, atque etiam captis, habuit patrem pastorem, atque ipse etiam pastoritiam exercuit.

Agathoclis fortuna vilis primo fuit, habuit enim patrem figulum, posteaquam factus esset Rex Syracusarum, illum tamen paternæ obscuritatis non puduit. Nam in conviviis inter aurea vasa fictilia quoque adhibebat, vt eodem tempore & paternæ obscuritatis, & magnitudinis, in quam ipse evaserat, species repræsentaretur.

David ex pastore Iudææ rex factus est.

Publius Ælius Pertinax Imperator libertino patre atque eodem mercatore natus est.

Orbi terrarum toti perspecta fuit insignis *Aureliani* virtus ac fama, & tamen eius patria propter ignobilitatem adhuc in occulto manet. Quidam in Sirmio, nonnulli in Mesia, alij in Dacia ortum esse dicunt, & quemadmodum de patria eius discordes sunt scriptores, ita omnes eius maiorumque humilitatem affirmant.

C. Aurelius Valerius Diocletianus Imperator patre notario, vel (vt alij putant) liberto ortum suum traxit.

Maximus Papianus Imperator ferrarij fabri, vel qui plaustra conficiebat, filius fuisse perhibetur.

M. Iulius Licinius Imperator in Dacia progenitus, patre admodum inope agricola, imo & is aliquo tempore patrem in aratione, & cultu agrorum adiuvit.

Bonosus in Britannia natus est, patre magistro ludi literarij.

Mahumetes sceleratæ legis author, in Arabia natus, camelos vectigales egit, deinde arte atque perfidia in eam magnitudinem conscendit, vt rex creatus etiam propheta putaretur. Mortuus quoque in eam existimationem venit, vt dimidium terrarum orbem, ac multo plus in sceleratam disciplinam traxerit.

Lamusius Lōgobardorū rex tertius à matre quæstū faciēte ortus est.

Primislaus tertius Bohemorum rex ex rustico patre natus, qui cum ipse araret, à Bohemis, vt Romæ Cincinnato accidit, ad Ducatum vocatus est.

Tamberlanes Persarum rex longè potentissimus, Scytha patre pastore genitus.

Abeldonius Africæ, seu, vt nunc dicitur, Barbariæ Rex, patrem habuit figulum.

Sfortia Mediolani dux habuit patrem inopem Cotilione tenuis vici, siti inter Faventiam Ravennamque vrbes, accolam, seu agrorum cultorem.

Nicolao Picinio Perusino militari Duci celeberrimo pater fuit Ianius.

Franciscus Carmaniola Genuæ dux, porcos pavit.

Ioannis 22. Pontificis Maximi, qui Ludovico Bavaro Imperatori tantopere restitit, pater cerdonica arte victum conquisivit.

Nicolai V. Papæ mater ova pullosque vendidit.

Sixti VI. Papæ pater nauticam artem exercuit. Hic Franciscus Ruverus minorum fratrum ordinem professus, civis Savonensis, ille Thomas Sarranensis ante dictus.

Ioannes Campanus patrem habuit pastorem. *Sapt. Fulgos. lib. 3. c. 4. de iis, qui humili sort. ort. clar. sibi nomen vendicarunt.*

¶ Hierogl. Yphica.

Apud Romanos omnino *annulus* signum fuit *nobilitatis*. Testantur eum alia, tum ea, quæ apud *Livium* legūntur *lib. 3. de bello Punico secundo. Vide Pier. 41.*

Pervulgatum & illud est, *Lunæ* gestamen apud Arcadas *nobilitatis* hieroglyphicum fuisse: qui quidem Proselenes ea de causa nuncupati sunt, quod à Deucalione, diluvij primi ipsi Lunam inspexisse nascentem, sese credidere, *&c. Ibid. lib. 44. pag. 434. F.*

¶ Emblema.

Nobiles & generosi.

Emblema And. Alciati CXXXVI.

Aurea Cecropias nectebat fibula vestes,
Cui coniuncta tenax dente cicada fuit;
Calceus, Arcadico suberat cui lunula vitæ;
Gestatur patribus mullea Romulidis.
Indigenas quod se adserorent, hæc signa tulerunt.
Antiqua illustres nobilitate viri.

Vide Dignitas, Fama, Gloria.

Nocumentum.

¶ Definitio et Etymolog.

Nocvmentvm, Græcè βλάβη, ης, ἡ: & βλάπτω noceo, dicitur: à nocco deducitur.

¶ Patrum Sententiæ.

Facinus est, quod agit indomita cupiditas, vt noceat alteri. *August. super Ioann.*

Nec aliquid nocet fidelibus negata eorum corporibus sepultura, nec si exhibeatur, aliquid infidelibus prodest. *De cura pro mortuis.*

Quantum ad peccati rationem pertinet, nocuit, qui nocere disposuit. *Hier. in epist.*

Aliud quoque est nocere, quod semper potes, aliud prodesse, cum possis, aliud non facere, aliud non operari bonum. Illud tibi rursus occurrit, non sufficere. Christianus si vnam partem iustitiæ impleat, quum vtraque præcipitur. *Ad Celant.*

Sed vtinam soli impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, & nihil nocerent homines perniciosis exemplis, persuasionibus importunis, sermonibus adulationis vel detractionis atque aliis mille modis. *Bern. in serm.*

Etsi omnes, qui mare & terram habitant, conveniant ad lædendum, nocere nequaquam poterunt ei, qui à semetipso non læditur. *Chrys. de repar. lapsi. Vide eiusdem homil. Quod nemo læditur nisi à seipso.*

Rarò læditur homo ab extraneis, si sui eum non lædant: magis enim insidiis nostrorum quam aliorum periclitamur. *Isidor. l. 1. de summo bono.*

Ridiculum est, aliquem odio nocentis innocentiam suam perdere: insidiosissime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. *Seneca in epist.*

Homo, qui scientiam boni ac mali habet, abstinet se à nocendo, etiam cum incommodo suo, quod animal irrationale facere non potest, & ideo inter summas hominis virtutes innocentia numeratur: quibus rebus apparet, sapientissimum esse, qui mavult perire, quam noceat, vt id officium, quo à mutis discernitur, server. *Lactant. Firm. divin. inst. lib. 5.*

Vide Damnum.

Nomen.

¶ Definitio et Etymolog.

Nomen quasi novimen, inquit Festus, à noſco, quod notitiam faciat: nam per id quod quicquid nominamus, illud agnoscitur. Græc. ὄνομα. Hebr. *Schem*, apud quos *Chem*, *Naam*, significat dicere, loqui, eloqui; *Neum*, verbum, sermo, locutio, ab Hebræo Græcum ὀνομα, & ὀνομάζω, profero, loquor, sermocinor, fluxisse videtur: ὀνομαίνω, item, id est nomino: vnde Germani, *Ein Namm*. Galli, *Nom*, Itali, *Nome*, Hispani, *Nombre*. Propriè autem nomen dicitur, teste Nonio, proprium vocabulum singulorum, i. quod singulæ res appellantur: Inde nomino, nomen alicui rei impono. Id autem fit dupliciter. Aut enim vniverso generi nomen imponimus, quod Grammatici nomen appellativum vocant: vt quum animal vtens ratione hominem dicimus nominari. Aut singulis rebus peculiare nomen imponimus, quod illi cum alio non sit commune, hoc à Grammaticis nomen proprium appellatur: & dividitur in Prænomen, Nomen, Cognomen, Agnomen, vt publius Cornelius, Scipio Africanus. De quibus prolixè agunt Grammatici.

¶ Senten

¶ Sententiæ Billicæ.

Nomen pro amplitudine, vel excellentia, sed cum re ipsa coniuncta, Ephes.1.21. Philip.2.9. pro dignitate ac præstantia, Hebr.1.4. pro notitia, Romanorum 1.6. Nomen nouum electis datum, Apoc.2. vers.17. Nomen Domini Iesu, ex Hebræorum idiotismo idem declarat, quod Dominus Iesus, Corinth.1. vers.4. Nomen Christi nominare dicitur, qui colit Christum: & tanquam fidelis ab eo cognominatur, 2. Timoth.2. 19. Nomine Christi aliquem recipere, est Christi causa excipere, quod ipsi hunc honorem habeat, Matth.9.37. Nomen pro celebri illa virtute Dei, quam testatur, quisquis Deum appellat, 9. versicul.22. Nomen Dei auditum vbique, 1. Regum 8. vers.42. non assumendum frustra, Exod.28. vers.7, polluitur periurio, Levit.19. vers.12. Nomen Dei, Sum qui sum, Exod.3.v.14. Nomen Dei invocare super aliquid, Num.6.27. in nomine Domini Benedicit David populo, 2. Samuel, 6.18. sic maledicit Elisæus, 2. Reg.2. vers.24. Nomen patris invocatum super Ephrim & Manassem, Gen.48. 16.

Nomina filiorum Israël in Sacerdotis pectorali insculpta, Exod.28. 29. nomina blasphemiæ, Apoc.13.1.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nomen est vox ex instituto significans, omnis expers temporis: cuius pars quicquam nulla declarat separatim. Nam in Reipublicæ verbo, publica nihil per se significat, vt in hac oratione, Respublica. *Aristot. lib.1. de interpret. cap.1.*

Nullum nomen natura constat: sed cum quasi nota quædam ad aliquid significandum erit impositum. Non soni ij, qui nullis literis exprimuntur, quales sunt beluarum, aliquid illi quidem significant, attamen nullus eorum ad nomen pertinet. *Ibid.*

Homo nominis vim non obtinet, nec ei vllum nomen impositum est, quo appelletur: quandoquidem nec oratio est, nec negatio. Appelletur sane nomen infinitum, quod æque in quavis re dicatur, tam quæ est, quam quæ nulla est. Hæc vero, Ciceronis, & Ciceroni, & cætera eiusdem generis, non nomina, sed casus nominis vocentur. *Ibid.*

Discite omnia præter virtutem mutare nomina.

Authorum nomina non supprimenda sunt. *Sen. epist.96.*

Nomina pueris pulchra sunt imponenda. *Plin. Sen.*

Nomina cum re consentiant. *Plato de Sap.*

Non decet ex nominis significatione de morib. iudicare. *Demosthen.*

Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicit, Ludens feci. *Prov. cap.26.*

Nomina honesta prætenduntur vitiis. *Tacit. annal. lib.2. & 14.*

Nomina nunquam obscura, etsi aliquando obumbrentur, caput rerum Roma, Senatúsque & populus. *dem. hist. lib.2.*

Non existimabant nomen inuidiosum & molestum imponendum magistratui, qui ciuitatis liberæ administrationem haberet, tum ipsorum subditorum causa, ne odiosis appellationibus perturbarentur, tum etiam vt caverent ne iis qui magistratus acciperent, vel per imprudentiam ab aliis iniuria fieret, vel ipsi aliis facerent. *Dionys. lib.5.*

Nomen maximum in bello momentum. *Curt. lib.5.*

Nomina insignia onerosa sunt. *Lamprid. in Alex. Severo.*

Regium nomen (in bello præsertim quod aduersus regem geritur) plurimum valet. *B. Facius, hist. lib.6.*

Fuere quondam rerum nomina quàm optimè dispertita mortalibus: ex hisce nominibus à fortitudine secernitur audacia, quorum alterum cuicunque accesserit, dedecus ac discrimen inducit, alterum virtutis opinionem. *Procop. de bello Goth. lib.1.*

Non me præterit magnas turbas inter homines rerum nomina immutata concitare: veluti, si quis humanitatem dicere improbitatem velit. Inde rectiora quæque corrumpi ac perturbari contingit. Sinistrum quippe & planè improbum est, eos qui leges ad verum acrius circumscribere profitentur, earum nominibus pro velamentis ad impietatem & nequitiam vti, vt peccare intrepidè, & pravitatem præ se tutius ferre queant. *Procop. de bello Goth. lib.3.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes. Iis, qui appeterent immortalitatem, vnicam viam ostendit, vt iustè pieque viverent. Sed vulgus hominum è structuris, statuis, trophæis, ac libris, sibi promittit immortalitatem. *Laërt. lib.5. c.1.*

Bion Gloriam dicebat esse matrem annorum, ob id opinor, quod cum hominis vita sit brevis, honesta memoria per multa secula propagatur. *Laërt. lib.4. cap.7.*

Plato rogatus, ecquid esset futurum ipsius monumentum, quemadmodum superiorum? Primum, inquit, parandum est nomen, ita monumenta futura sunt multa. Sensit, hominis memoriam optimè servari in mentibus hominum, optimèque propagari scriptis virorum eloquentium. *Laërt. lib.3.*

Chrisippus. Chrisippo Solensi erat statua pro corporis modo tenuis ac pusilla, quam eques vicinus ferè occultabat. Vnde Carneades per iocum dicere solebat, eum non esse Chrisippum sed κρύψιππον, nam Chrisippus ab aureos equo dicitur: Chrisippus à κρύπτω, quasi dicas, ab equo occultatum. *Laërt. lib.7.*

Herodes Philos. Maiores aiebat, mei Athenienses nomina Harmodij & Aristogitonis, qui libertatis recuperandæ gratia Hippiam Tyrannum sustulerant, ne vnquam seruis indere licere, decreto publico sanxerunt: quoniam nefas ducebant nomina patriæ libertati devota, servili contagione pollui. *Agel. lib.9. cap.2.*

Antagoras. Cum Thebaidos librum apud Bœotos recitaret, nec quisquam recitanti applauderet, complicato volumine: merito, inquit, vocamini Bœoti, quia boum habetis aures. *Maxim. serm.15. de doctrina & sermone.*

Stratonicus. Quum doceret in ciuitacula perquàm exigua, iocatus est mutatione literæ, non est πόλις, sed μόλις, id est, non est ciuitas, sed vix: sentiens, vix dignam nomine ciuitatis. *Athen. lib.8.*

Gnathæna. Quum Pausanias quidam nomine Laccus, saltans in cadum incidisset: Laccus, inquit, in cadum incidit. Nam Græci laccum vocant, quod nos lacum. Cadus in lacum incidere solet, lacum in cadum incidere absurdum est. *Idem.*

Cicero. In nomen Verris iocatus est, quasi sic dictus esset, quod omnia verreret: hoc est, nihil reliqui faceret, homo furax. Quo genere iocandi quidam furem pro Tullio Tollium dixit: nec defuerunt qui pro Tiberio, dixere biberium. *In prima Oratione in Verrem.*

Idem. Eidem cum Crasso simultas erat. Cùm igitur alter è Crassi filiis non dissimilis cuidam nomine Digno, atque hinc populi suspicio in Crassi vxorem, quasi cum Digno rem habuisset, in Senatu præclaram habuisset orationem, rogatus Cicero, qualis ei videretur. Dignus, inquit, Crasso: rectè alludens ad nomen Digni. Iocus lepidior est, si more Græcorum dicas, dignus Crassi: vt intelligas duos esse Crassos, alterum adulterum, alterum illi simulem Crassi filium. *Cicer. & Plutarchus.*

Idem. M. Aquilium duos habentem generos, sed ambos exules, Adastum appellavit, quod solus locum tueretur, alludens ad Græci nominis etymologiam. *Erasm.4. apoph.*

Caius. Non oportet, inquit, ex significatione nominum de moribus iudicare: quandoquidem non pauci hactenus, qui infames nomenclaturas habebant, ingenio præditi fuere non malo. Alij rursum, honestis à natura nominibus ornati, animis dissimilibus ad opera accedunt. *Stob. serm.67.*

L. Crassus. In Cn. Domitium, Sexti Neronis atauum, cui cognomen fuit, Ænobarbo, L. Crassus orator dicebat, non esse mirandum quod æneam haberet barbam, cui os ferreum, cor plumbeum, ob ingenij stuporem. Quidam illum pro Nerone Ænobarbum appellarunt, atque hoc erat vnum è duobus conuitiis quæ indignissimè tulit: alterum erat, quod increpitus esset malus citharœdus. *Cicer.*

Fl. Vespasianus. Vespasianus in Cerylum libertum, sed prædivitem, qui vt aliquando subterfugeret ius fisci imperialis cœpit se pro ingenuo ferre, eoque mutato nomine pro Cerylo dici voluit Laces, torsit versiculos ex fabula quapiam, vt opinor.

ὦ Λάχης Λάχης.
Ἐπ' αὖ αὐοξανις αὖθις ἔσῃ κέρυλος.
O Laches, Laches.
Vbi mortem obieris, rursum eris tum Cerylus.

Significans, illi nihil profuturum immutatum nomen. *Suetonius.*

¶ Similitvdo.

Vt sunt flumina quædam, quæ cum eadem sunt diversis locis diversa sortiuntur nomina: Ita quædam res in alio homine variis nominibus mutuantur: velut fastus in principe splendor appellatur, in priuato superbia. *Erasmus.*

¶ Exempla Biblica.

Nominum impositionis *exempla*: Eva Gen.3.20. Seth.4.25. Noë. 5.29. Ismaël, 16.11. Sara, 17.15. Isaac, vers.29. Moab.19.37. Ammon, v.38. Esau, 25. 25. Iacob, vers.26. Ruben, 29.2. Simeon, vers.33. Levi versic.34. Iuda, vers.35. Ioseph, 30.24. Beniamin, 35.18. Manasses, 41.51. Ephraim. vers.25. Moyses, Exod.2.10. Gerson & Eliezer, vers.22 & 18. versic.3.4. Samuel, 1. Sam.1.20. Loriano, Oseæ 1.6. Loammi, vers.9. Ioannes, Luc.1. vers.60. 61.62. Iesus, 2. 21.

Nominvm Impositio.

Nominum impositionem esse rem consideratione dignam, arguit institutio diuina & Adamica. Nam Deus inter creandum res propriis compellavit nominibus, dicendo: fiat lux: fiat terra. Sic & Adamus fuit primus ὀνοματουργὸς, quam ὀνοματοίαν approbavit Deus Optimus, Maximus. Eo præterea nomine vtilis & necessaria est hæc doctrina de Nominum impositione, vt sacras literas cum fructu legamus & intelligamus, Theologo enim hæc doctrina non parum prodest. Sic Ioannes Baptista sic dictus fuit à gratia. In vocatione Matthæi omnia sunt dona gratuita; rectè igitur *Matthi*, id est, *Donatus* fuit dictus. Præterea Patriarchæ nullum nomen sine certa ratione imposuerunt: vnde enim Eva, vnde Cain, vnde Abel, Seth, Enoc? Annon certa ratione imposita sunt? Idem videre est in filiis Iacob. Græci etiam & Latini in ὀνομαθεσίαν se exercuerunt, sicut è Platonis Cratylo edocemur. Adhæc Grammaticis inseruit ad proprietatem sermonis. In versionibus authorum tam necessaria est, quàm quæ maximè. Quid Dialecticam commemorem? Dialectici argumenta ducunt à notatione nominis. Historico quàm vtilis sit hæc cognitio dici non potest. Cæsar dictus fuit, quia ex vtero matris cæsus. Sic Theseus sic dictus fuit propter θέσιν, id est, adoptionem. Nam ab Ægeo in filium est adoptatus. Physicis denique omnium maxime prodest nominum ratio. Si enim nomina rectè attendas, bonam naturæ partem in illis assecutus es: vt in plantis Aristolochia, ὅτι ἀρίστη τοῖς λοχοῖς; parturientibus enim mirificè prodest. Raphanus, ὅτι ῥᾳδίως φαίνεται. Mox enim à satione oritur. Sonchus, quasi σῶν χύσις; salubrem enim fundit succum. χαμαιδρὺς, quasi humilis quercus, quam figura foliorum refert. Malva, quasi μαλακὴ, quia mollit aluum. Salix saliendo, & mille alia.

Primi igitur ὀνοματοθέται sapientissimi fuerint oportet. Sed nos agemus de impositione nominum propriorum. Varia certè olim obseruata fuit consuetudo. Græci decimo à nativitatis die nomina imponebant. Alij nonâ post partum die, idque maribus: fœmellis autem octavo die. De Antonio Imperatore scribunt, quod iusserit indere nomina tertio à partu die. Ante septimum tamen diem rariter imposita sunt. Ratio est physica, quod ante hunc diem infans pluribus casibus sit expositus. Quæ quoque ratio afferri potest, quod Deus apud Iudæos octavo die circumcisionem administrari voluerit, & simul imponi

nomina, utpote corpusculo infantis octidui spatio nonnihil confirmato. Addunt Physici, septimum diem climactericum esse & infirmitatibus imprimis subjectum. Hinc anni critici & climacterici, qui fatales ferè solent esse, ex impari numero, nominatim à septenario & novenario in sese reductis: qualis est 63. qui annus magnis viris fatalis fuit. Diem impositi nominis celebrem habuerunt: unde lustricum & lustrarium Latini, Græci ἀναμφιδρόμιον appellarunt.

Sine nominibus oberrare, ferinum est. Feræ enim ἀνώνυμοι sunt. Imponenda autem sunt honesta & pia nomina. Hominibus autem ferarum nomina imponere, impium est. Trogloditas aiunt animalium nomina imponere solitos, ut arietis, bovis, ovis &c. quod ex illis victitarent. Romani gentilitia plerumque servarunt, quod virtutis essent argumenta. Sin Græci libenter renovarunt magnorum virorum nomina. Iudæi repetebant nomina familiis consueta, uti videre est. *Luc.1.* in historia Circumcisionis Ioannis Baptistæ, ubi Ioannis nomen ideò amici respuunt, quia nemo sit in cognatione illius hoc nomine dictus. Christiani hodie liberius agunt, nomina imponentes, qualia admirantur aut quæ ipsorum Professioni inserviunt. Ita Alchymistæ suos habent Hermetes, Orpheos, Theologi Hieronymos, Augustinos. Quos singulariter admirantur, horum nomina libenter admittunt. Vulgus sequitur nomina sine rationе interdùm, qualia testes Sacramenti suadent, vel obtrudunt, Honesta tamen esse debent, & talia, quæ pietatis, fidei, constantiæ, aut virtutis alicujus sint μνημοσυνα. Optabile erat, nomina semper convenire rebus: ita ut nullus Ioannes esset sine divina gratia: sed contrarium accidit: Absalon pessimus speciosum habuit nomen.

Nunc dicendum unde nomina servantur. Plutarchus author est *in vita Coriolani*. Romanos Græcorum sequutos consuetudinem nomina soliros esse imponere, 1. ἀπὸ πράξεως τινός. 2. ἀπὸ τύχης, vel εὐτυχίας, 3. ἀπ' ἰδίας τοῦ σώματος. 4. ἀπ' ἀρετῆς. 5. ἀπὸ σὺν μεγέθει. 6. ἀπὸ εὐτυχίας τῆς φύσεως. 7. ἀπὸ σωματικῶν ἀξιωμάτων.

Nos à corporis habitu ordiamur: ubi tenendum, perperam à Plutarcho, ἀξίωμα τῆς ἰδίας σώματος distingui. Et enim in idea diathesis, ut crassum esse, vel macilentum: & in ἀξίᾳ quoque idea, ut cæcum, claudum, nigrum, rufum esse.

I. Itaque nomina sumuntur ἀπὸ σωματικῶν ἀξιωμάτων. Hanc ad classem pertinent primùm nomina à coloribus imposita: ut nigri & nigidi, à nigro colore: Pyrrhi & Rufi à rufo: Ab Albo Albini. Deinde huc referuntur nomina à casu aliquo, sive ἀτυχίᾳ deprompta: hinc Appius Claudius, inde Claudiorum familiæ. Tertiò, huc spectant nomina à membrorum singulari affectione, ἀξίᾳ proportione: ut Simon à simis naribus: Pansa, à pansis capillis: Buccones, à Buccarum amplitudine: Lappa: ab inculto capite: capella à capillis hirsutis: Nasica, ab adunco naso: Antigonus propter magna genua: Sulla à naso sursum rependo: quamvis alij scribant Sylla per y, deducentes à nomine Sibylla. Huc denique faciunt nomina à statura corporis desumpta: ut Longini, quia longi: Columellæ, quia proceri: Crassi, quia obesi & macilenti.

II. Altera Classis tribuitur illis, quæ συμπτώσεις φύσεως denotant Proculus quia natus absente Patre: Posthumus: quia mortuo Patre. Vopiscus, qui è gemellis superstes manet. Cæsar quia ex utero matris excisus. Seneca, quia senex sic natus: ita Cassiodoro placet, referente Cœlio. Sic & Numam pompilium natum esse ferunt.

III. Tertia Classis tribuitur factis: quorum memoria nomine appositio, conservata est: ut Messala à Messana nobilissima Siciliæ urbe capta. Coriolanus, à Coriolis captis. Hercules apud Thasios Σωτὴρ dictus. Scipio Africanus, ab Africa domita. Cæsares postea multa sibi accumularunt nomina à Gentibus sub iugum redactis.

IV. Quarta Classis fortunæ, τῇ τύχῃ tribuitur: ubi est vel εὐτυχία vel ἀτυχία, sive δυσχία, ut Felix Bonaventura, &c.

V. Quinta Classis est τῶν ἀπ' ἀρετῆς. Sic Nerva à Nervis, id est fortitudine est dictus. Sura, à Surarum robore. Evergetes à liberalitate. Philadelphus, à fraterno amore. Ptolemæus, ab audacia militari. Pius à pietate. Sic Cornelius Scipio, ab officio in parentem, quia Patrem cæcum, scipione, id est, baculo regebat, pertinent huc nomina à contrario, id est, vitiis sumpta, ut Brutus, quasi homo stupidus. Caius, quasi rudis. Græcis enim γαῖος dicitur terrestris.

Ad virtutes etiam pertinent rerum inventiones: unde cognomina inventoribus manserе. Sisyphus dictus, à remediorum inventione. quasi φόσυφος. Nam Peloponnesij φὸν dicunt πόν. Hic Sisyphus fœliciſſimè regnavit, præstantissimaque pharmaca adinvenit. Iason à medendo dictus. Medicinam enim à Chirone didicit: hinc Lentuli, Pisones, Fabij, Cicerones, Hortensij, Stolones dicti sunt. Sic Claudius Caudex est dictus, non à stupore, ut quibusdam placet: sed quia primus docuit Romanos naves conscendere. Caudes enim dicitur plurium trabium coagmentum. C. Fabius Venox dictus est, quia solertes venas aquæ conquisivit.

VI. Sexta Classis est ἀπὸ τῶν σωμάτων id est, quæ probri loco inhærere, aut dicterij nomine. Antiochus dictus est, δόσιν, quòd promittendo liberalis esset, nihil autem daret, Latinè dabo dabonis. Sic Ptolemæus Lamyrus dictus fuit à facetiis. Nam λάμυρος facetum significat. Pergula, quia in adulterio deprehensus in pergulis latuit veniente marito. Hæc à profanis literis observare necessarium est. Revertamur ad sacras literas, ubi nomina certa ratione imposita esse leguntur, etsi impositores finem, ad quem collinearunt, non semper assequuti fuerint.

Nomina autem vel ab ipso deo imponuntur hominibus, idque mediatè per Angelos, quò pertinent nomina Christi & Ioannis: vel immediatè qualia sunt nomina Abrahæ, Saræ, Adæ: vel ab hominibus ordinantur, idque variis modis. Aut enim ab eventu fortuito, ut Isaac à risu, Iacob à supplantando: aut præjudicio futuri eventus, ut Cain, Abel. Seth: aut hominis gratia, ut Benjamin, Noë: aut rerum præteritarum memoria, vt Babel, Peroz, Ammon: aut denique professionis sunt indicia, vt Iudæus, Christianus.

Vide Fama, Gloria.

Notitia.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NOTITIA, Græcè γνῶσις, ἡ, & γνῶσις, εως, ὁ, notus: & γνωρίζω, notifico dicitur. Dicitur autem notitia quadrupliciter, scilicet natura, potentia, habitus & actus cognoscendi. *Ex B. Thom. col.6. vol.7. vers.6. cap.4.*

§ PATRUM SENTENTIÆ.

Scientiam cœlestium & terrestrium rerum magis æstimare solet genus humanum, in qua profecto meliores sunt, qui huic scientiæ proponunt nosse seipsos. *Aug. de civit. Dei, l.4.*

Laudabilior est animus, cui nota est infirmitas sua, quàm qui ea non respecta, vias siderum scrutatur, etiam cognituras eas, aut qui iam cognitas tenet. *Idem, l.3. de Trinit.*

Sicut concussa aqua imaginem respicientis non reddit: sed solum cum est quieta, sic anima non reprehendit se, nisi cum est quieta. *Greg. sup. Ezech. l.1. hom.11.*

Quid domorum nomine, nisi conscientiæ designantur, in quibus habitamus, quæ contrectando agimus? *Greg. Mor.6. super illud Iob,24. Perfodiunt in tenebris domos.*

Cognoscere se non potest anima, quæ tota apud se nonest, & nisi etiam divinæ luci appropinquet. *Greg. Mor.l.31.*

Voto proinde animam primo omnium scire seipsam, quod postulat ordo rationis, quando quod nos sumus, primum nobis est. *Bern. super Cant. hom.30.*

Superbiam tibi parit ignorantia tui, cum meliorem quam sis decepta & deceptrix tua te cogitatio esse mentitur. *Ibid. 37.*

Magnus accessus ad Deum est, cogitatio infirmitatis suæ, loeis corpora continentur, animi autem locus est affectio sua: magna est utilitas servo Dei, propriam infirmitatem recognoscere, atque in suis virtutibus & meritis nullam fiduciam habere. *Cass. sup. Psal. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.*

Melior es, si teipsum cognoscas, quàm si te neglecto cursus siderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, cœlestium omnium & terrestrium scientiam haberes Multi enim multa sciunt, & seipsos nesciunt, cum summa philosophia sit, cognitio sui, *Hugo l.1. de claustro anima.*

§ POETICÆ SENTENTIÆ.

Iuvenal. Sat.11.

Figendum, & memori tractandum pectore, sive
Coniugium queras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis, nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Vlysses.
Ancipitem seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas te consule, dic tibi qui sis
Orator vehemens, an Curtius, an Matho? bucca
Noscenda est mensura tua, spectandaque rebus
In summis minimisque, etiam cum piscis emetur.

Pers. Sat.4.

Tecum habita, & noris, quam sit tibi curta supellex,
Nec te quaesieris extra.

§ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Humanæ quippe naturæ ista conditio est, vt tum tantùm cæteris rebus, cum se cognoscit, excellat: eadem tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare, natura est: hominibus vero vitio venit. *Boët. de Philos. consol. l.b.2 prosa.5.*

§ ADAGIA.

Γνῶθι σαυτὸν, id est, nosce teipsum. *Pittacus & Chilon.*

Hoc iam & vates sciunt. τὸ ἐπίστασθαι ἤδη καὶ μαντικόν.

Apte torquebitur locus in rem tandem compertam, quae diu fefellerat.

In ore atque oculis. *Cicero.*

Quae propalam sunt, in ore atque oculis omnium, fieri dicuntur.

Rumor publicus non omnino frustra est.

Φήμη δ' οὔτοι πάμπαν ἀπόλλυται, οὖτινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζουσιν.

Haudquaquam in totum rumor periit ille, per ora
Qui volitat populis compluribus.

Domesticè notus.

Lucianus Ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ καὶ οἰκοθὲν ὅτι ἀκριβῶς εἰδότι. *Viro libero & quae ex domestico convictu cognitum habeat. Id erit venustius si ad res animi traducatur, vt si quis dicat artem Rhetoricam οἰκοθὲν alicui notam.*

Iutus & in cute.

Intus & in cute notus, est omnibus modis cognitus, perinde quasi dicas, foras atque intus notus. Persius:

Ad populum phaleras, ego te intus & in cute novi.

Id est. Aliis fucum feciſti, mihi planè notus es, neque potes impostūram facere. Plautus: Hunc ego penitus & domi inspexi.

Lippis & tonsoribus notus.

Quae iam in ora vulgi abierunt omnibus tonsoribus ac lippis nota dicuntur. Horatius.

——*Opinor,*
Omnibus & lippis notum & tonsoribus esse.

Principes inter se noti.

Qui dicet mutuam Principum aut eruditorum inter ipsos esse notitiam? etiamsi diversas longeque dissitas habitent regiones, vsurpare poterit illud Homeri:

Οὐ γὰρ τ' ἀγνῶτες ἦσι ἀλλήλοισι πέλονται.
Ἀγνωτοι, ἀτὰρ εἶσι, διασσύθη δώματα νύκτα.
Non ignoti inter se sunt, sic morte carentes,
Quamquam semoti diversa in sede morentur.

Torqueri poterit & in satrapas istos, qui tametsi belligerari videntur, magnoque rerum tumultu conflictari, tamen ipsi clanculum inter se colludunt: hoc tantum agentes, vt suam vterque plebem exhauriat, imminuta Reipubl. authoritate, suam constabiliant tyrannidem.

Vide scientia. Item, Ignorantia.

Noverca.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NOVERCA, Græcè μητρυιὰ, alias μητρὰ, ᾶς, ἡ, dicitur, & est ea quam quis liberis sublatis, novam vxorem ducit, arcendæ familiæ gratia, secundùm Pompeium. Dicitur autem, quod nova à patre superinducatur, ita & vitricus, quod novus superinducatur à matre. Est enim mihi vitricus matris meæ vir.

¶ LOCVS BIBLICVS.

Hebræis vxor patris nominatur, Levit. 18. 8. & 20. 11. vers.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Menander,

Δεινότερον οὐδὲ ἄλλο μητρυᾶς κακόν.
Gravius nihil aliud noverca malum.

Ex primo Epigrammat.

Μητρυιαί, παρεγόνοισιν ἀεὶ κακόν, οὐδὲ φιλοῦσι.
Σώζουσι, Φαίδρην γνῶθι, καὶ Ἱππόλυτον.
Noverca, privignis semper malum, neque amantes
Salvant, Phædram inspice & Hippolytum.

Ovid. lib. 1. Metam. fab. 5.

Lurida terribiles miscent aconita noverca.

Eurip. in Alcest.

Inimica consequens noverca liberis prius genitis, vipera nihilo clementior est.

Idem in Andro.

Nunquam duplicia connubia laudavere mortalium, nec binas matres habentes liberos.

¶ SENTENTIA PHILOSOPHICA.

De noverca DIAL. XLII. *Francisci Petrarchæ.*

DOL.

Novercam habeo. R. Ergo & patrem, sic sunt ferme res humanæ, vt tristia lætis, & amara dulcibus temperentur: atque vtinam ex æquo impermixtum hic dulce non habitet. D. Iniusta mihi est noverca. R. Non inepte Virgiliano epitheto veteris, quanto autem illa iniustior tibi, tanto in illam vt sis iustior enitere. D. Noverca mihi superbissima est. R. Et fœminæ proprium superbia & novercæ est, si geminæ causæ vnum pariunt effectum, non est quod stupeas, est quod feras, téque privignum simul & filium bonum probes. D. Superbissima est noverca. R. Nulla re melius quàm humilitate vincitur superbia. D. Novercam ferre nequeo. R. At fer patrem, si hunc valde diligis, facile illam feres. D. Noverca impia atque importuna est mihi. R. Esto illi pius ac patiens, pietatem patri debes, patientiam fœminæ, reverentiam novercæ. D. Insolens est noverca. R. Noli pati, vt potentior sit illius insolentia, quam pietas tua. Nihil durum, nihil arduum est pietati, hæc ad Deum homines erigit, Deumque ad homines inclinat: quoties noverca sævierit, non tu illam, sed patrem cogita. D. Iniuriosa est noverca. R. Mulieres iniuriæ contemptu melius, quam vltione pro[illegible] D. Gravem patior novercam. R. Bene ais, patior. Succumbere enim, & mulierculam pa[illegible] viri. D. Odit me noverca. R. Ipsam ama: Nam & inimicos diligere divinum est præceptum, & amare, vt ameris, philosophicum est consilium. D. Noverca me odit. R. Si patrem tuum amat, satis est tibi, odisse patris amatricem filio non licet, sin & illum odit, quem non oderit? Nam & si alterum plusquam virum amat, tu ille ne fueris. D. Nimis odit me noverca. R. Minus malum, forsitan novercæ odium, quam nimius amor. Phædram nosti & Hippolytum. Certe odium, quod vlcisci nefas, leniendum aut fugiendum est.

Vide Parentes.

Novitas.

¶ LOCI BIBLICI.

NOVISSIMA prævidenda, Deut. 32. 29. novissima tempora, 1. Tim. 4. 1. 2. Tim. 3. 1. 2. Pet. 3. 3. Novissimi, primi, Matth. 19. 30. & 20. 16. Marc. 10. 31. Luc. 13. 30.

Novitas vitæ ex Hæbræorum idiotismo, pro nova vita, Rom. 6. 4. in ea ambulandum. *Ibid.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ovid. 3. Pont. 4.

Est quoque cunctarum noviss[illegible] gratissima rerum.

Calpurnius Eccles. 7.

Vilia sunt nobis, quæcunque prioribus annis
Vidimus, & sordet quicquid spectavimus olim.

Ovid. 4. Trist. 6.

Fortior in fulva novus est luctator arena.
Quam cui sunt tarda brachia fessa mora.
Integer est melior nitidis gladiator arenis,
Quam cui tela suo sanguine tincta rubent.
Fert bene præcipites navis modo facta procellas:
Quamlibet exiguo soluitur imbre vetus.

Corn. Gallus.

Eventus varios res nova semper habet.

Horat. 1. epist. 18.

Percunctatorem fugito: nam garrulus idem est,
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.

¶ SIMILITVDINES.

Plutarchi. Vt felle prætercurrente, tollunt è medio obsonia: Ita parente curioso vertunt institutum sermonem, donec abierit, vt minus iam nolit rerum quàm cæteri. *In Moral.*

Vt coci optant pecorum proventum, piscatores piscium: Sic curiosus malorum, novarum rerum commemorationem, vt habeat quod venetur. *In Moral.*

Roterodami, Vt cibi potus, cœlique novitas offendit, etiam si mutus in patria, aut in aliquanto meliora: Ita præstat ferre principem, aut magistratus pristinos, quam novos ascisc[illegible], quod omnis rerum novatio non careat perturbatione. *In simil.*

Vt plus est periculi corporibus nostris vere & autumno, ob mutationem: Ita novitas omnis offendit ac lædit Rempublicam. *Ibid.*

Vt sunt flumina quædam, quæ quum eadem sint diversis locis diversa sortiuntur nomina: Ita quædam res in alio homine variis nominibus mutantur: velut fastus in principe splendor appellatur: in privato superbia. *Ibid.*

Thriveri. Nisi quis à medicamento aliquot horis abstinuerit, ferè medicamentum reiicit: Et qui quemvis rumorem credulus statim accipit, frequenter illum revomit. Præstat ergo tam rerum quam opinionum novitates aliquo tempore dissimulare ac tacere, ne iterum cogamur eos resorbere. *In apoph.* 115.

¶ ADAGIA.

In follé offerre, *Callistrat.*

Pro eo, quod est, inexplorate, inexplicate & confuse, sicut qui syngraphas & pecuniam inclusas offert.

Aliud genus remi. Ἀμόργιον κώπης. *Plut.*

Dicebatur olim vbi quis res novas, & antea non visas inducere potest, & in eos dici, qui mutatis moribus pristinis, novum & inusitatum sequuntur.

Qui modus equitum? Τίς τρόπος ἵππων;

Dictum videtur antiquitus de hospitibus novo genere quadrigarum invectis. Hodie non invenustè quis accommodet similis illis, qui spretis nationis suæ vsitato habitu, peregrinarũ gentiũ vestimentis involuuntur.

Grata Novitas.

Quando significabimus, nuperrima quaque vulgò maximè placere, non intempestivum fuerit illud Homericum.

Τῷ γὰρ μᾶλλον ἐπιληθόμεθ' ἀνθρωποι;
Ἠς ἀκροτάτη νεοτὰς ἦ, ἀμφιπέλῃ.
Cantio enim hac hominum longè est celeberrima, vulgò
Et gratissima, quæ nuperrima venit in aures.

Accinit huic Pindar. Olymp. Hom. 9. Αἶνει δ' παλαιὸν μὲν οἶνον, ἀρχαῖα δ' ὕμνων νεοτεύχων. *Id est: Lauda vinum vetus, sed novorum hymnorũ flores.*

Agamemnonij putei. Ἀγαμεμνόνια φρέατα.

Dici potest de novis & admirandis operibus. Zenodot.

Annus clibanum. Ἄ νὼ κλίβανον.

In eos olim dicebatur, qui alicuius rei novæ inventores extitissẽt. Suidas.

Cyziceni stateres. Κυζικηνοὶ στατῆρες.

Dici poterit in hominem inæqualem, ac sui dissimilem, aut qui longe aliud agat, aliud præ se ferat. Desumptum ex Cyzicenorum nummis, qui

Cornutæ *Cybelem fœminam, ex altera leonem ostendebant. Suidas.*

De eo, qui novo inventó vtitur [illegible] conatur obscurare. Cicero.

Ἀπ' ἀκροφυσίων. *Zenodot.*

Pro eo, quod est recens ab officina profectum: proinde [illegible] modo productum à follibus erariaque fornace.

Glauci ars. Γλαύκου τέχνη.

Convenit in opus vel celeriter absolutum, vel ab[illegible] summaque curæ elaboratum.

Nox.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

NOX, noctis, à noceo, quòd oculis noceat; vel à Græco νύξ. Hinc Bacchus Nyctelius cognominatus est; quod eius Sacra noctu celebrarentur. Comessationes enim & ebrietates vt plurimum sunt nocturnæ. Hebræis, *Laïl,* Cognationem habet cum verbo *Lin,* Reclinavit ad dormiendum, composuit se ad quietem, pernoctavit, cubuit, posuit se cubitum, noctem totam aliquo in loco transegit, sive dormiendo, sive vigilando, sive aliud quid operis faciendo. Affinitate quoque respicit ad *Ialal,* eiulavit: nam nox & tenebræ per metalepsin accipiuntur pro tristitia & eiulatu; perinde vt dies & lux pro lætitia & exultatione.

¶ LOCI BIBLICI.

Nox Dei verbo creata, Gen. 1. 5. Ps. 104. 20. Nox pro Dei ignoratione.

Rom.13. 12. 1. Thess.5. 5. Nox pro afflictione graviss. Mich.3. 6.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Val. Flacc.5.

Nox hominum genus, & duros miserata labores,
Rettulerat fessis optata silentia rebus.

Ovid.1. Art.

Indicio formæ noxque merumque nocet.

Ibidem.

Nocte latent menda, vitioque ignoscitur omni,
Horaque formosam quamlibet illa facit.
Consule de gemmis, de tincta murice lana,
Consule de facie corporibusque diem.

Idem 4. Fast.

Iam color vnus inest rebus, tenebrisque teguntur
Omnia: iam vigiles conticuere canes.

Ovid.1. Amor,

Nox, & amor, vinumque, nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber, Amorque metu.

Plaut. Bacch.

Illecebrosius fieri nihil potest, nox, mulier, vinum,
Homini adolescentulo.

Propert.3. 15.

Semper enim vacuos nox sobria torquet amantes:
Spesque, timorque animos versat vtroque modo.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nox est vmbra terræ. *Arist. meteor.1. cap.5.*

Noctes diebus tranquilliores sunt propter solis absentiam. *Arist. l.2. Meteor. cap.2.*

Noctes temporis fervidi cur molestiores sunt quam dies? quia flatus omnes tunc consilescunt anniversarij, namque illi minus nocte, quam interdiu spirant. *Probl. sec.25. text.16.*

Noctu natura magis, animus minus opera sua consuescunt egerere. *Alex. Alphr. probl. l.1. 9. 119.*

Nox est mensura illius cursus, quo sol sub terra orbis plagas illuminat. *Them. in 4. phys. text.129.*

Nox per se est mensura lationis solis, quæ est sub terra, sed per accidens etiam quietis animalium. *Simp. in 4. phys. text.118.*

Nox vna totum tempus apparet post mortem. *Plat. apoph.*

Nox & dies sunt vnius & sapientissimi circuitus solis circumvolutio. *In Timæo.*

Nox & vmbra diei contraria, solis privatio. *Speusippus de definition. Platon.*

Nox omnia ex incerto maiora territis ostentat. *Liv. 1. dec. lib.9.*

Nox ad quietem data est naturæ beneficio mortalibus. *Idem decad.4. lib.10.*

Peccatum pudore aut metu tenetur, quibus nox maximè adversaria est. *Cæsar. l.2. de bello civili.*

Maiorem fiduciam nox adferre videtur illis qui locorum notitia confidunt. *Hirtius l. de bello Alexandrino.*

¶ Apophthegmata.

Scopelianus, quoniam somni parcissimus, noctem existimabat studiis, & exercitationi mentis accommodam, subinde solitus est exclamare, ὦ νὺξ σὺ μὲν δὴ πολλῶν σοφίας μετέχεις μοίρας θεῶν, id. est, ô nox, nam tu sanè maxima ex parte consors es sapientiæ deorum. Habet enim hominis mens in alto illo silentio, corporibus sensibus iam feriatis, aliquid divinitatis, si sese intenderit ad rerum sublimium speculationem. *Erasmus 8. apoph.*

Antyllus, mediam noctem hyemis imaginem esse, dicebat: tunc enim sol, vti hyeme, remotissimus à nobis est. Itaque dolores ægrotantium vehementiores merito tunc fiunt, vtpote cute propter frigus densata, & intercepta transpiratione sensibili. *Stob. serm.99.*

¶ Hieroglyphicvm.

Noctem significaturi veteres, *Pavonem surrecta in orbem cauda* figurabant. Nam cum *Pavonem* Argum interpretentur, tot luminibus insignitum, neque aliud quippiam per Argum, quam cœlum nocturno tempore, si detur dicere, oculatissimum intelligerent: atque illi nomen à splendore atque velocitate inditum profiterentur, &c. *Pier. pag.220. F.*

Vide T

Nubes.

¶ Definitio et etymolog.

Nubes est crassamentum exhalationum convolutum, vim habens, aquæ gignendæ, *Arist. l. de mundo, c.4.* Græcè νεφέλη, Hebr. *Hanam*, & *Hab*: est autem *Hab*, densitas rei alicuius, præsertim nubis, à verbo *Habáb*, vel *Habah*, condensatus est, spissus fuit. *Hanam*, verò derivatur à verbo *hinnem*, Obnubilavit, obnupsit, nubem obduxit. Est enim nubes sicuti velum quoddam inter solem & terram, sapientissima Dei providentia varios ad vsus obductum.

¶ Loci Biblici.

Nubes Tabernaculum operit, Exod.40. vers.34.35. Num.9. vers.15. Deus in nube apparet Moysi, Exod.19. vers.9.16. & 24. vers.15. 16. Deus in nube super oraculo appariturus, Leu.16. v. 2. nubes rore concrescunt, Proverb.3. v.20. nubes in occasu orta pluviæ signum, Luc.12. vers.54. in nubis columna apparet Deus Moysi, Deut.31. versio.15. in nube loquitur Deus Moysi, Exod.33. 9. Num.11. 25. & 12. 10. nubes discurrunt magnificentia Dei, Deut.33. 26. nubis candidæ visio, Apocal.14. 14.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Qui halitus ex aëre in aquam se vertit, nubes dicitur. *Lib.1. Meteor. cap.9.*

In nube magna etiam vis caloris inest, quem ignis reliquit: cum ex terra humorem excitaret. *l.1. Meteor. c.11.*

Nubes ipsæ cum directo aspectu cernuntur, coloris expertes videntur: cum autem in aquâ, virgis refertæ. *l.3. Meteor.c.6.*

Nubes alia est conversa in suis partibus, quæ est facta aqua, alia est in via conversionis, quæ scilicet est in aqua frigida. *Alb. Magn. de pass.*

Nubes, quæ tonitrum continet, quatuor habet colores, nigrum, rubeum, viridem, & album. *Ibid.*

Vide Cœlum, Tempestas.

Nugæ.

¶ Definitio et etymolog.

Nvgæ, nugarum, à non & ago; componi videtur, quod qui nugatur, nihil agat. Gr. φλυαρία, Φλυαρίαι, λῆρος. *Heb. Latson*, illusio, derisio, risus, à verbo *Lots*, i. Illusit, sinistrè interpretando alicuius dictum aut factum, delusit fastuosè. *Lets*, irrisor.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nugari omnes orationes faciunt, quæ idem significant, nomen & oratio, & omnes illæ, quæ sunt in eo, quod est ad aliquid. *Arist. Elen. l.1. cap.13.*

Nugatio est inutilis repetitio eiusdem ex eadem parte orationis, vel ex parte prædicati, vel ex parte subiecti. *Albert. Magn. in Elench.*

Nugationi inducitur aliquis implicitè & explicitè. *Thomas de vic. in Periherm.*

Nugatio, vt fiat, non sufficit qualiscunque inclusio vnius in altero, sed exigitur, quod vnum includatur formaliter, & intrinsecè in conceptu formali alterius. *Idem in post.*

¶ Similitvdo.

Plinij. vt Apion Homerum ab inferis evocatum, nihil aliud interrogavit, quam quibus parentibus genitus esset: Sic quidam gravissimorum virorum consilio convocato de meris nugis consulunt. *l.30. cap.2.*

Medicus inter ægros sanus vt versatur: ita nos graviter inter nugatores gerere decet. Si aliquo modo nos impediunt, attamen non mutent.

¶ Adagia.

Κρανοχυτρολήρων.

Hominem stultè nugacem Græcè vocabant κρανοχυτρολήρων, voce ridiculè cõposita à κρανὸς, quâ propriè dicitur aqua impetu scatens, & χύτρα, olla, λῆρον, quod est nugari. Ollas antè stupidos vocamus. Refertur à Suida.

Nugæ theatri.

Plautus nugas theatri appellat quotidiana convitia, quæ in meretrices, leones, & parasitos iaciebantur à Comœdiarum actoribus.

Vide Garrulitas, Loquacitas, Lingua.

Nuntius.

¶ Definitio et etymolog.

Nvntivs, Qui nuntiat, & quod nuntiatur: Græc. ἄγγελος, ἀγγελία, *Messager message.* Nuntium, ἀγγέλιον. Heb. *Lhac*, legavit, ablegavit, delegavit. Cognationem habet cum *Hala* & *Lalac*, quia vt vit: nuntij enim ablegantur, vt ambulando per [illegible] alios [illegible] tium. Hinc lego, legas, [illegible], &c. Græc. conversi, breuis [illegible], ἀπαγγέλλω, ἀπαγγελῶ, nuntio, annuntio: ἄγγελος, legatus, nuntius. Verbaliter non vsurpatur hæc radix, sed tantùm ab ea derivata: vt *Maleac*, legatus, nuntius, qui legatione fungitur: & tribuitur tum Angelis bonis & malis, tum hominibus. Legatio seu functio & officium legati dicitur. *Meleachuth*, *Hagg.1.13.* Quando verò de læto nuntio agitur, Hebr. *Besforah* appellant, à *Bissar*, Evangelizavit, nuntiavit nova, & bona sive lætâ omni carni. Cognationem habet cum *Sibber*, expectavit: nam nuntius novus & lætus ab omnibus expectatur.

¶ Loci Biblici.

Nuntius fidelis laudatur, *Prov.25.13.26.* Nuntio stulto vti ridiculum 26.6. Nuntij Saulis prophetant, 1. *Sam.19.21.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Nuntius bonus.

Legatus autem fidelis, sanitas. *Prov.13.*

Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit illum animam ipsius requiescere facit. *25.*

Aquâ frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. *Ibidem.*

Malus.

Sicut acetum dentibus, & fumus oculis; sic piger his, qui miserunt eum. *Prov.10.*

Nuntius impij cadet in malum. *13.*

Claudus pedibus & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium stultum. *26.*

¶ Apophthegmata.

Philippides dictus est, ἡμεροδρόμος, quòd vno die mille quingenta stadia conficiens, Lacedæmonem pervenit. Idem, ni fallor, cum victoriam Atheniensium adversus Medos in Marathone partam, senatui, de pugnæ exitu sollicito, nuntiaret; μεγα χαίρετε, inquit, νικῶμεν id est, multum valete, vicimus, moxque expiravit. *Erasm. lib.8. apophtheg. ex Plin. l.7. cap.20.*

Phocion. Cùm Asclepiades Hipparchi mortem Alexandri nuntiassset Athenienſibus, negavit ei Demades credendum: iam pridem enim cadaveris fœtorem totum orbem fuisse occupaturum. Cernens verò Phocion populum ad res novas propensum, conabatur eum placare, & frænum imponere. Verùm cùm multi in suggestum prosilirent, clamarentque vera Asclepiadem attulisse, & fato functum Alexandrum: Igitur si hodie mortuus est inquit Phocion, & cras erit & perendie. Itaque poteritis per otium & turbis deliberare. *Plut. in Phocione.* Cum quid novi aliunde profertur, ne fides temerè adhibeatur: vulgò dicunt Galli, nuncium claudum expectandum esse à quo fiant de re tota certiores.

¶ Adagia.

Haud annuntias bellum, ὁ πόλεμον ἀγγέλλεις γάμον.

Dici solitum, vbi quis rem oppido latam annuntiat, quod bellum res sit omnium calamitosissima.

Provoluitur ad miluos. κατακυλινδεῖται ἐπὶ γῦπας, *Suidas.*

Accommodari potest in eos, qui novis spe gestiunt.

Quid tibi Apollo cecinit, τί σοι Ἀπόλλων ἐκεκήδελε, *Zenodot:*

Conveniet vbi quis à principe redeunti percontabitur, quid responsi tulerit.

Vulcanus tibi vaticinatus est. Ἀφαίστος σοι λελάληκεν. *Suid.*

Dictum, vbi quis crederet se rem habere certam, velut ex oraculo auditam.

Siren amicum nuntiat, apis hospitem, Σειρὴν μὲν φίλον ἀγγέλλει, ξεῖνον δὲ μέλισσα.

Quoties complures eadem de re bene ominantur, aut vbi sua quisque spei blandiens, ex quibuslibet levis argumentis putat futurum quod optat.

¶ Exempla Biblica.

Nuntij boni *exempla*: Rebecca, Gen.24.28. Rachel.20.12. Filij Iacob, 45.46. Iuda, 46.28. Vxor Manue, Iudic.13.10. Ionatha & Achimaas, 2.Sam. 6.12.& 17.21. nuntius Elisæi, 2.Reg.5.10. Leprosi, 7.10. nuntius Ezechiæ, 2.Par.30 6. ancilla Annæ, Tob.8.16. Vxor Tobiæ, 11.6. Mulieres resurrectionem Christi nuntiantes, Matth.28.8. Angelus, Lucæ 2.10. Septuaginta Discipuli, 10.17. Rhodi, Actorum 12.14. Petrus, vers.16. *Nuntij mali*, tristis & infelicis *exempla*: Cham, Gen.9.22. Rebeccæ, 27.42 Iudæi, 38.24. Iacob, 37.32. Iosepho, 48.2. Pharaoni. Exod.14 5. Regi Ierichuntis, Ios.2.2. Siseræ, Iud.4.12. Ionathan, 9.7. Vir de Beniamin, 2.Sam.4.12. Vxori Phinees, vers.19. Samuël, 15.12. Item Ionathas, 19.2. Sauli, 24.2. vnus de pueris, 25. 14. Amalechita, 2.Sam.2.19. Iacob, 3.23. Filij Remnonis, 4.8. Davidi, 10.6. & 12. 18.25.31. Chusi, 18.32. Gad.24.13. Salomoni, 1.Reg.2.29.41. Ach.19.1. Ministri viri Dei, 2.Reg, 6.15. Regi Assyriorum, 17.26. Eliacim, &c. 18.37. Nuntij Iosaphat, 2.Paralip.20.2. relictis captivis, Nehem, 1.3. Eunuchi, Esth.4.4. Nuntij Iobi. Iob.1.vers.14.15.&c. Esaias, Esa.38.1. Nuntij Israëlitarum, 1. Macch.9.14. nuntius tristis, 16.21. Discipuli Ioannis, Matth.14.12. Principis Synagogæ. Luc.8. 49.

¶ Profana Exempla.

Apud Græcos si quid fausté & fœliciter nuntij afferrent coronati adventabant, ipsique cives in communis signum lætitiæ coronati incedebant, ovantes gratantesque. *Alex. l.1. c.77.*

Pugnam Maratoniam denuntiavit, vt Ponticus Heraclides tradit, Trasippus *Eroensis*: plerique Ericlem memorant currentem in armis adhuc ex acie calidum, ac concidentem in ianua primorum, hoc tantum dixisse, salvete, nos salui sumus: mox expirasse. *Plut. de gloria Athen.*

Fuit receptus *mos Romanorum*, vt quoties insigni victoria consules potiti essent, ob res prosperè gestas, laureatis fascibus prælatis incederent literasque laureatas Romam mitti, aut nuntios cum iaculis laureatis advenire, navemque aut vittatam fœlicis victoriæ nuncium esse. *Alex.l.1. c.27.*

Romani sive rure, sive peregrè redierint, præmisso nuncio adesse se vxoribus significant: properantque velut exoptantibus & expectantibus lætum nuntium de se præmittere. *Plut. in Roman.*

Nuptiæ.

¶ Definitio et Etymolog.

Nvptiæ, nuptiarum matrimonium, connubium, coniugium, coniunctio maris, & fœminæ, omnis vitæ consortium continens, Græc. γάμος, Hebr. *Cathumnah*, à verbo *Cathan*, Affinitatem contraxit, propinquitatem inivit per dispensationem, vt cum duæ cognationes, & familiæ, quæ diversæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem appropinquat. Comprehendit omnes fere gradus affinitatis: vt est socer, socrus, gener, & fratres sponsæ seu vxoris, qui respectu sponsæ sponsus, soceri vel socrus gener est, *Chathan*, appellatur, Gen.19.14. Exod.4.25. Iudic.15.6.& 19.5. Ierem.16.9. Socer item dicitur *Chothen*, Exod.3.1.& 18.1. Socrus, *Chotheneth*, Deut.27.23. Dictæ sunt etiam nuptiæ, *Chippah*, à verbo *Chaphah*, vel *Chiphhah*, id est, obtexit, obduxit, operuit, obvelavit. Et dies & ceremoniæ nuptiarum, solemnitasque multiplex in ducendis vxoribus nuptiæ dictæ sunt Latinis, à verbo nubere, quod propriè significat velo vel tego. Nubes enim velum & tegmen est lucis. Sed quoniam nova nupta; dum viro tradebatur, flammeo præ pudore caput obvoluebat, factum est; vt nubere accipiatur pro tradi viro. Cuius ritus antiquissimi exemplum illustre profert Moses. Gen.24.65. Nuptiæ autem pro maris & fœminæ coniunctione sæpius apud Latinos scriptores vsurpantur: Nuptiarumque dies à sponsationum ceremonia distinctus est à veteribus.

¶ Loci Biblici.

Nuptiæ, pro convivio nuptiali, Mat.12.20. pro loco nuptiis celebrandis destinato, 25.10. allegoricè pro vita beata & immortali, ibid. Apoc. 19.9. Nuptiæ celebrantur, Gen 19.v.22. Iud.14. 10. Ioan.2. v.1.2. Nuptiis interfuit Christus. Ioan.2.2. Nuptiarum parabola, Matt.22. 11. Nuptialis vestis fides, ibi ad nuptias Agni vocati beati, Apoc.19. 9. Nuptiis benedicendi formula, Gen.24 60. Ruth.4 11.

Nubunt priores, quæ maiores sunt ætate sorores, Gen.29. 26. nuptias damnare, doctrinâ est dæmoniorum. 1. Tim.4. 3. nubant qui se continere non possunt, 1. Cor.7. 9. in resurrectione neque vxores ducunt, neque nuptum dant. Matth.22. v.30.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Nuptialia præcepta.

Nunquam oportet virum sapientem mulieri
Remittere frenum, neque sinere vt libere imperet.
Nihil enim dignum fide habet. Si quis vero consequitur
Bonam vxorem, fortunatus est accepto malo.
Sed nunquam mentem habentes permittere oportet, quibus vxor est,
Vt domum ad ipsam ingrediantur alia
Mulieres: decent enim res malas;
Alia quæstus gratia matrimonium corrumpit:
Alia, cum peccarit, multas morbi sui vellet habere socias;
Multæ autem exsultitiæ. Hinc est quod domus virorum malè
habeant.
Adversus hæc igitur bene munite
Seris & pessulis ædium fores.
Nihil enim bonum introitus externi
Mulierum efficiunt, sed varia & mala.

Naumachus.

Sed audi, ô virgo, hæc omnia tibi observanda sunt.
Neque proclivis ad risum, neque tristis esto.
Nec otiosa prorsus; sed labores subeas moderatos.
Neque tuis famulis duram aut valdè lenem.
Te præbeas: negligentiores domini semper damnum patiuntur.
Improbam animam domi nunquam receperis.
Multorum benè conditas familias pessumdederunt anus.
Sed neque loquacem mulierem tibi associes:

Susario.

Malum sunt mulieres: veruntamen; ô populares,
Hoc sine malo domum inhabitare non licet:
Nam & vxorem ducere, & non ducere, malum est.

Euripides.

Non omnes aut infortunati, sunt in nuptiis,
Aut fortunati. Calamitosus est autem, qui inciderit
In malam mulierem: Fœlix, qui in bonam:

Hesiodus in operibus.

Haud enim vxore melius quicquam vir acceperit
Bona; mala verò nihil est deterius,
Clanculum abliguriente, qua virum vtcunque egregium
Vrit sine torre, & ad crudam impellit senectam.

Menander.

Vxorem ducere, si quis veritatem consideret,
Malum quidem est, sed necessarium malum.

Euripides.

Nihil sanè deterius existit mala
Muliere, bona vero eximiè nihil
Esse melius scio: differunt autem ingenia,
Ducas autem virginem, vt bonis moribus ipsam instituas,
Omnia diligenter circumspiciens, ne vicini tuas nuptias irrideant.

Idem.

Adhortor omnes homines.
Vt ex bonis viris bonos liberos gignant.
Sic enim nunquam malus eventus accidet.

Eurip. in Andro.

Non decet duabus mulieribus virum vnum imperare.
Sed vnicam spectantes furtivam Venerem
Contenti sunt coniuges, qui bene conversari voluerint.
Bona matrona est, ô Nicostrata,
Non imperare viro, sed obedire.
Mulier autem vincens virum, ingens malum est.

Eurip. in Medea.

Ad salutem præcipuum est.
Vxorem à viro non dissentire.

Hesiod.

Ætate matura vxorem ducito,
Neque multo minor natu triginta annis,
Neve multo maior est. Ista enim tempestiva sunt nuptia
Virgo autem pubescens anno decimoquarto, nubat decimoquinto.

Euripides.

Nunc iuvenes adhortor omnes,
Ne in senectute nuptias celebrent,
Sed paulatim in iuventute liberos procreent.
Nihil enim voluptatis habet:
Ut res est inimica mulieri vir senex.

Nuptiæ

Nuptiæ non bonæ.

Quisquis vxorem ducere deliberat, non deliberat
Recte: nam vbi deliberavit, statim ducit:
Quod malorum vita multorum initium est,
Nam si quis pauper pecuniosam vxorem
Duxerit, non vxorem, sed dominam habet,
Cuius famulus est. Quod si duxerit
Nihil afferentem dotis, iterum sit servus.
Oportet enim deinceps vnius loco duos alere.
Duxit aliquis turpem, non amplius iucunda est ei vita,
Formosa si ducitur, non est illa
Magis mariti sui, quam vicinorum,
Itaque nullo modo malum cavere potes.

Philippides.

Dicebam tibi, ne vxorem duceres, sed suaviter viveres,
Bini sunt cum vxore iucundissimi dies.
Alter quo ducitur, alter quo mortua effertur.
Nihil est in tota terra muliere gravius,
Novi expertus: fœlix ille qui illam non curat.

Menander.

Tu qui vxorem ducere statuisti, scito quod
Bonum habebis, si minus malum delegeris.

Eurip. in Alcest.

Fœlices animo homines innuptos, & sine liberis:

Diphilus.

Bonam vxorem consequi non facile est.

Anonymus.

Astrictus nuptiis non amplius liber est.

Theod.

Similes sunt senectus & nuptiæ,
Vtramque enim consequi desideramus
Postquam vero nacti fuerimus, tristamur.

Antiphanes.

Infortunium extremum, nuptiæ sunt.

Horat. lib. 1. Od. 13.

Fœlices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula: nec malis
Diuulsus querimoniis,
Suprema citius soluit amor die.

Ovid. lib. 2. de Arte.

Lite fugant nuptæque viros, nuptosque mariti:
Inque vicem credunt rem sibi semper agi.

Idem.

O quantum est vni posse placere viro!

Item.

Elige cui dicas, tu mihi sola places.

Item.

Nulla sit vt placeas aliena cura puellæ:
Iam face vt & multis vna sit illa tibi.

Martialis, lib. 8.

Inferior matrona suo sit Prisce marito:
Non aliter fiunt fœmina virque pares.

Ausonius.

Par pari iugato coniux: dissidet quod impar est.

Ovid. epist. 9.

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuvenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor est, sed onus, species lasura ferentes.
Si qua voles apte nubere, nube pari.

Idem Fast. lib. 3.

Nubere si qua voles, quamvis properabitis ambo,
Differ: habent parvæ commoda magna moræ.

Idem 3. de Arte.

Nupta virum timeat, rata sit custodia nuptæ:
Hoc decet, hoc leges, iusque pudorque iubet.

Plautus.

Venit hoc mihi mentem, Megadore, te esse hominem divitem,
Factiosum: me item esse hominem pauperem pauperrimum.
Nunc si filiam locassem meam tibi, in mentem venit,
Te bovem esse, & me esse asellum, vbi tecum coniunctus siem,
Vbi onus nequeam portare pariter, iaceam ego asinus in luto:
Tu me bos haud magis respicias, natus quasi nunquam siem,
Et te vtar iniquiore, & meus me ordo irrideat:
Neutrubi habeam stabile stabulum: Si quid divortij fiat,
Asini me mordacibus scindant boves incursent cornibus.
Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad boves transcendere.

Euclionis hæc verba sunt ad Megadorum, filiæ suæ nuptias ambientem.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Non tam parentum nobilitas & gloria, quàm vxor respicienda est. Multæ enim perquam honestis & claris parentibus ortæ, malæ & impudicæ deprehensæ sunt. Non desunt qui nullam vxorem sibi ducendam existimant, nisi divitem. Verum hic egregia servitus, si quis seipsum vxori pecuniis affluenti submittat. Quod si quis meæ sententiæ fuerit, vel parvam dotem libenter capiet. *Nicostrat. de Nupt.*

Oportet mulierem egredientem domo hunc ætatis terminum attigisse, vt qui non cognoscunt ipsam, cuiusnam sit mater, non autem cuius vxor, interrogent. *Hyperides.*

Naturæ perpetuitatem promovere oportet, & filios filiorum relinquendo semper Deo ministros pro se ipso tradere. *Plato legum, l. 6.*

Gignere debemus & educare liberos, vitam ceu lampadem aliis post alios tradendo. *Idem, ibid.*

Spartanorum lex mulctam statuit: primam, non ducenti vxorem: alteram serò ducenti: tertiam & gravissimam illi, qui malam duceret, *Aristonis Commentarij, apud Stob. ser. 64.*

Vniversum genus nostrum ad societatem natum est. Prima autem & præcipua societas est, qua nuptias initur. Nam civitates sine familiis esse non possunt: & familia innupti manca est: integra autem & perfecta illius qui vxorem duxerit. *Hierocles apud Stob. serm. 65.*

Bonæ mulieris virtus est, maritum conservantem non offendere. *Herodotus.*

Mulieri parere, extremum dedecus est viro.

Mulier nec alios videre, nec ipsa videri debet, præsertim quæ eleganter ornata fuerit. Vtrumque enim ad res inhonestas incitamentum est.

Optimus consensus est nuptiarum, si vterque coniux temperantiam exerceat. *Democritus.*

De secundis nuptiis. Dial. lxxvi.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Secundas nuptias celebrabo. R. Si nosses ad liquidum quid est fœmina, quidve de illa magni scribant viri, ne primas quidem nuptias celebrasses. G. Secundas nuptias celebrare est animus. R. Si non te primæ nuptiæ domuerunt, iam secundas celebra, si te nec illæ domuerint, celebrabis & tertias. G. Secundis nuptiis intendo. R. Qui ex primo coniugio prolem habens novercam superinducit, suis manibus in suam domum mittit incendium. Si iuventa vrget, aut libidinosa vellicat senectus, qua nihil est turpius, posset forsan, (civiliter hoc potius quam honestè dicam) posset inquam fortassis utilius, nisi vel peccati materia vel divina lege vetitum esset, concubinali obsequio subvenire, quam novercalibus odiis domus tranquilla turbari, quod Tito ac Domitiano susceptis filiis Vespasianus prudentissimus princeps fecit. Et ætate hac Stephanus Columnensis haud immerito inter principes memorandus. G. Ad secundas nuptias intendo. R. Potes id quidem secundum leges humanas, divinis quidem legibus patientibus magis quàm laudantibus, nota omnibus quæ de hac re Paulus tractat Apostolus. Certè etiam apud Gentiles ipsos quibus laxior talium libertas, permissam rem potius quàm probatam intelligere est. Si quidem multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse vestri maiores crediderunt, quæ amplexus Hieronymus quam multa contra secundas nuptias, quamque acriter scribat, non est promissæ brevitatis inserere, quæ quamvis in fœminas non in viros etiam dici omnia videantur, & haud dubie sexus ille maioris sit debitor castitatis ac pudoris, plus tamen prudentiæ ac constantiæ debent viri. G. Secundis mihi nuptiis est opus. R. Mirer nisi mores vestros noverim, non tantum supervacua, sed damnosa etiam vobis necessaria effecistis. Tu verò durissimi oris sis, si ad te frenandum vxore opus est altera. G. Ad secundas nuptias festino. R. Age, age! dum fervor durat: cum refrixerit dolebis, non notasti quam dulcis est sopor in vacuo cubili solum illum fœdum & miserum cogitas qui transit & vulnerat.

¶ Apophthegmata.

Pittacus interrogabat quendam, cur vxorem ducere nollet? Is cum respondisset, si formosam duxero, habiturus sum communem: sin deformem, pœnam: Haud quaquam dixit Thales: sed si pulchram duxeris, non erit tibi pœna: si deformem, communem non habebis. *Stob. ser. 64.*

Thales roganti, matri, vt vxorem ducerer, nondum esse tempus dixit: deinde maior natu, non amplius esse tempus. *Stob. serm. 66.*

Idem interrogatus cur in vigore ætatis liberos non procrearet, respondit. Quia noluit sponte vitæ meæ facessere negotium, et[illegible] tranquillitatem turbare. *Idem, ibid.*

Socrates, iuuenes cœlibes & nuptias ambientes, similes esse dicebat piscibus, qui alludunt circum nassam & gestiunt inire: contrà, qui iam inclusi exire: simile in matrimonio, quod ambiunt liberi damnant capti. *Diog. Laërt.*

Scisciranti cuidam, vxorem an non duceret? Vtrumvis, inquit, Socrates, feceris, pœnitebit. *Stob.*

Musonius, cum quidam dixisset, Nuptias sibi videri impedimento esse ad philosophandum, respondit se aliter sentire, quum non [illegible], impedimento Pythagoræ, neque Socrati, neque Createri, quorum vnusquisque vxori cohabitavit: nec vllos inquit alios nominare [illegible], quibus, qui melius sunt philosophati. *Stob. serm. 65. vbi egregia multa à Musonio dicta in laudem nuptiarum.*

Hierocles, Vniversum humanum genus ad societatem natum esse dicebat. Prima autem, inquit, & præcipua societas est, quæ per nuptias initur. Nam civitates sine familiis esse non possunt: & familia innuptis manca est: integra autem & perfecta illius qui coniugatus fuerit. *Stob. eod. serm.*

Plato ex nuptiis hanc consolationem oriri dicebat quod naturæ perpetuitas inde promoveatur, & quòd filios filiorum relinquendo semper Deo ministros pro nobis relinquimus, vitam ceu lampadem aliis post alios tradentes. *Lib. 7. de legib.*

Chilon. Eius dictum celebratur: nuptias frugales & æquales opibus celebrato. *Stob. serm. 68.*

Eusebius philos. dicebat optimum esse consensum nuptiarum, si coniuges temperantiam exerceant. *Stob. serm. 72.*

Anonymus. Lacon quidam dives bono & pauperi adolescenti filiam elocavit, qua de re cum à cognatis reprehenderetur, dixit, quem divitem potius quam pauperem futurum expectem. *Stob. serm. 72.*

Martia Catonis F. cum rogaretur, cur post amissum maritum, denuo non nuberet? respõdit, se non virum invenire, qui magis eam vellet, quã sua. Quo dicto ostendere voluit, divitias magis in vxoribus ducentis eligi

eligi solere, quam pudicitiam, & morum honestatem: ac multos non oculis, sed digitis, vxores dueere. *Aut. ex Hieron.*

Dionysius sen. Cum videret matrem ætate confectam, secundo nubere velle, eam ob causam à multis malè audire ait: Civitatis legibus vim quidem posse afferri, naturæ verò nequaquam posse. *Plutarch.*

¶ Similitvdo.

Stobæi. Quemadmodum Musici proprium vocis tonum posteaquam didicerint, tùm demum conantur mediam constituere, vt & gravibus & acutis conveniat, & neque abrumpat, neque vt inferior relinquat locum suum: Eodem modo nuptiæ concinnandæ sunt iuxta proprium animæ tenorem, vt non solùm in læta, sed & adversa fortuna invicem vnanimes degere possint. *Serm.68.*

¶ Exempla Biblica.

Nuptiarum secundarum *exempla*: Abraham, *Gen.25.1.* Abigail, *1. Sam.24.42.* Assuerus. *Esther.2.17.*

¶ Hieroglyphica.

Numerus tricenarius hieroglyphicũ est *nuptiarũ*, vt sacri Evangeliorũ interpretes super Matthæo affirmãt, quod non multũ abest à n.32. per quem Ægyptij maritalem copulam significabant. *Pier. Val.37.pag.359 B.*

Cornicem in nuptiis omine auspicatissimo nominari solitum fuit ex veteri instituto: vnde & *concordiæ & nuptiarum* habetur symbolum. Vide eundem. *Pier. Val. lib.20.*

Vide tit. de Coniugio, Matrimonio, & Vxore.

FINIS LIBRI DECIMITERTII.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMUSQVARTUS

O.

Obedientia.

¶ Definitio et etymolog.

Bedientia, Græcè πειθὰ, όος, vel πίθος, ους, & πίθηι ος ὁ, obediens, & πείθομαι, obedio dicitur. Item ὑπακοὴ, & ὑπακούω, obedio. Hebr. *Mischamahh*, à verbo *Echamahh*, audivit, obedivit, obtemperavit, paruit. Est autem obedientia voluntatis propriæ subiectio, *secundùm Ioannem Damascenum lib.3.c.4.*

Obedientia hominis ad Deum, est affectio voluntatis coniunctæ Deo. *secund. B. Anselm.*

Obedientia hominis ad hominem, est debita reverentia minoris ad maiorem. Obedio idem est, quod pareo, & componitur ex ob & audio. Veteres etiam dicebant obaudio, pro obedio.

Obedientia à justitia trahit originem. Est enim obedientia habitus parendi præceptis omnibus quæ à ratione proficiscuntur. Vel, est habitus parendi præceptis illorum atque imperiis, quibus lege, iuréque parere teneamur: & vt pareamus, recta dictat ratio. Partes illius sunt, pietas, cultus, observantia, reverentia, submissio. Contraria, impietas, contemptus, contumacia, irrisio, statio. Versatur illa in factione præceptorum: quorum quædam sunt naturalia, aut humana, vt leges ipsæ: quædam divina, vt adorare Deum, parentibus obsequi, & obtemperare. De laude obedientiæ. Quæ cum obedientia coniungenda, quæ etiam vitanda: porro. Quod obedientia non debeat à metu vel vtilitate proficisci; item, An vbique parentibus obediendum sit, &c. *Vide Iovianum Pontan. in lib. de Obedientia, qui hac elegantissimè scripsit.*

¶ Loci Biblici.

Obedientia pro novitate, 1.Pet.1.vers.2. Obedientia ex fide nascitur, Rom.1.5. & 16.vers 26. Hebr.11.vers.7. Iud. vers.5. obedientia electionis effectus, 1.Pet.1.vers.2. sacrificiis præstantior est, 1 Sam.15.vers.22. Eccl.4. vers.17. obedientia commendatur, Ier.35.vers.18.19 Rom.16. vers.26. 2. Cor.9.13, & 10.6. Eph.1.vers.8.10. Hebr.3.vers.8. & 10.7. Iac.4. versic.7.21. Pet.1. 22. 1. Ioan.2. vers.3. & 4. vers.6. obedientia parentibus debetur, Exod 20.vers.12. Deut.5.vers.6. Lev.19.vers.3. Eph.6.vers.1 Coloss.3.v.20. obedientia erga Pastores & reliquos Ecclesiæ Ministros commendatur. Hebr.13 vers.17. obedientia dominis carnalibus debita, Epb.6. v.5. Col.3.22. 1.Pet.2.18. Obedientiæ bona, Gen.26.4.5.1. Reg.9.vers.4.5.2.Paral.9. 18.

Obediendum Deo, eiusque præceptis: & quæ merces constituta sit obedientibus, Gen.12.4. & 17.v.9.23. & 22.1. &c.26.5. Exod.1.17. & 15.26. & 19.5. & 20.6. & 23.v.22.25. Lev.20.22. & 26.v.3.11. Deut.4.40. & 13.4. & 17.15. & 24.8. & 27.10. & 28.v.1.12. Ios.22.1.1. Sam.12.14. & 15.22 2. Reg.10. 30.2. Paral.7.17. Prov.1.vers.8.33. & 5.31. Esa.1.vers.19. & 48.18. & 35. 2. Ier.7.23. & 11.4. & 17.24. Dan.3.16. Eccles.35.vers.7.2. Machab.7.30. Matth.4. 19. & 7.24. & 8.21. & 15.3. & 17.5. & 15.3. Luc.5.vers.4. & 10. vers.16. 10.2. vers.7. Act.4.vers.19. & 5.32. Rom.12.vers.19. Philip 2.vers.8. 12.1. Thess.4. vers.3. & 5.v.18.1.Pet.1.v.22. Iac.1.22.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Obediendum Deo celeriter.

Quid autem vocatis mè Domine, Domine: & non facitis quæ dico? *Luc.6.*

Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. *Exod.24.*

Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua, vt audias; multo enim melior est obedientia, quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali. *Eccl.4.*

Quod cum audisset Dominus, ait ad me: Audivi vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi. Bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniversa mandata in omni tempore, vt bene sit eis, & filiis eorum? *Deut.5.*

Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur nomini Domini? Melior est enim obedientia, quam victimæ, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. *1.Reg.15.*

Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis? dicit Dominus. *Ier.35.*

Ecce propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & maledictionem. Benedictionem, si obedieritis mandatis Dei vestri: maledictionem, si non audieritis. *Deut.11.*

Mens iusti meditabitur obedientiam. *Prov.15.*

Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. *Esa.1.*

Audite audientes me, & comedite bonum. Inclinate aurem vestram & venite ad me: audite, & vivet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternum. *55.*

¶ *Obediendum homini humiliter sine murmuratione.*

Et facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus & docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum. *Deut.17.*

Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite: secundum opera vero illorum nolite facere. *Matth.13.*

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo. Quæ enim sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistunt potestati, Dei ordinationi resistunt. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. *Rom.13.*

Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate: neque commercium habeatis cum illo, vt pudore suffundatur: neque velut inimicum habeatis sed admonete vt fratrem. *2.Thess.3.*

Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. *Heb.13.3.*

Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ, propter Deum, sive regi quasi præcellenti: sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum: laudem vero bonorum. *1. Pet.*

Nam principes non sunt timori boni operis: sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malefeceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui male agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed & propter conscientiam. Ideò enim & tributa præstatis. *Rom.13.*

Itaque charissimi mei, sicut semper obedistis, non in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini. *Phil.2.*

Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. *Tit.3.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Non semper malum est, non obedire præcepto, cum dominus iubet ea, quæ sunt contraria Deo, tunc ei obediendum non est. *Augustin. & habetur 11. quæst.3.can. Non semper.*

Qui resistit potestati Dei ordinationi resistit. Sed quid si illud iubeatur quod non debeas facere? Hic sane contemne potestatem ipsos humanarum

manarum legum gradus adverte. Si aliquid iusserit Curator faciendum est non tamen, si contra Proconsul iubeat. Non vtique contemnis potestatem, sed eligis maiori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est. Rursus si ipse consul aliquid iubeat, & aliud iubeat Imperator, & aliud Deus, Da veniam ô Imperator! tu carcerem, ille gehennam minatur. Hic iam tibi assumenda est fides tua tanquam scutum, in quo possis omnia ignea iacula inimici extinguere. *Idem: & habetur* 11.q.3. *can. Ita corporis.* §. *Qui resistit.*

Imperatores si in errore essent (quod absit) & pro errore suo contra veritatē leges darent, per quas iusti probarentur & coronarentur: non tamen faciendum est quod illi iubent, quia Deus prohibet: sicut iusserat Nabuchodonosor, vt aurea statua adoraretur: quod qui facere noluerunt, Deo alia prohibenti placuerunt. Quando autem imperatores veritatem tenent & pro ipsa contra errorem iubent, quod quisque contempserit, ipse sibi iudicium acquirit, nam inter homines pœnas luit, & apud Deum frontem non habebit, quia hoc facere noluit: quod ei per cor regis ipsa veritas iussit. *Aug. Donatistis & hab. ibid. can. Imperatores.*

Generale quippe pactum est societatis humanæ, obtemperare regibus suis, quanto magis Deo regnatori vniversæ creaturæ suæ, ad ea quæ iusserat, sine dubitatione serviendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humanæ maior potestas minori ad obediendum præponitur; Deus omnibus. *Aug. 2. Conf. & hab. dist. 8. can. Qua contra.*

Quid iniquius, quam velle sibi obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare maioribus? *Aug. de opere Monachorum.*

Est ordo naturalis in hominibus, vt serviant fœminæ viris, & filij parentibus: qui in illis hæc est iustitia, vt maiori serviat minor. *Aug. in l. 9. Gen. hab. 33. q. 5. c. Est autem ordo.*

Si dominus ea iubeat, quæ nō sunt adversa sanctis scripturis, subiiciatur Domino servus. Si verò contraria præcipit, magis obediat spiritus, quam corpus domino. *Hier. in Epist. ad Eph. & hab.* 11.q.3. *Si dominus.*

Non potuit Deus perfectius demonstrare, quantum sit bonum obedientiæ, nisi quum prohibuit ab ea re quæ non erat mala; sola ibi obedientia tenuit palmā: Sola ibi inobedientia invenit pœnam. *Amb. in Psal.*

Verus obediens mandatum non procrastinat, sed statim parat aures auditui, linguam voci, pedes itineri, manus operi, & se totum intus colligit, vt mandatum peragat imperantis. *Bern. de præcepto & dispens.*

Non attendit verus obediens quale sit quod præcipitur: hoc solo contentus, quia præcipitur. *Ibid.*

Quid ergo mirum, si peccator homo se obedientiæ in præsentis vitæ brevitate subiicit, quando hanc mediator Dei & hominum tenuit, & tenendam præcepit, & cum obedientes remunerat, non relinquit? Sciendum verò est, nunquam per obedientiam malum fieri; aliquando autem per obedientiam debet bonum, quod agitur, intermitti. Neque enim in paradiso arbor mala extitit, quam Deus homini, ne contingeret, interdixit: sed vt melius per obedientiæ meritum homo bene conditus crescceret, dignum fuerat, vt tunc etiam à bono prohiberetur: quatenus tanto verius hoc, quod ageret, virtus esset, quanto & à bono cessans, authori suo se humilem & subditum exhiberet. *Greg. 35. Moral. & habetur* 11.q.3.can. *Quid ergo.*

Obedientia non servili metu, sed Charitatis affectu servanda est non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. *l.* 12. *Moral.*

Obedientia sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertasque custodit. Melior est obedientia quam victimæ, obedientia victimis præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas mactatur *Idem l.* 35. *Moral. tractans illud* 1. *Reg.* 15. *Melior est obedientia quam victima.*

Si vis esse sapiens, esto obediens, sic enim scriptum est: Concupiscis sapientiam? serva mandata, & dominus dabit illam tibi. *Bern. in serm. de Epiphania.*

Bonus obediens dat suum velle & suum nolle, vt possit dicere. Paratū cor meum Deus, paratum cor meum, paratum quodcunque præceperis facere, paratum ad nutum citius obedire, paratum tibi vacare, proximis ministrare, meipsum custodire, & in cœlestium contemplatione requiescere. Amabilis sociis, omnibus officiosus, & nulli onerosus, devotus ad Deum, benignus ad proximum, sobrius ad mundum, Domini servus, proximi socius, mundi dominus. Superiora habet ad gaudium, æqualium ad consortium, inferiora ad servitium. *Bernardus super Cantica.*

Perfecta obedientia legem nescit: terminis non arctatur, nec contenta angustiis professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, & ad omne quod iniungitur spontaneo vigore liberalis, alacrisque, animi modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur.

Melius est obedire Deo quam hominibus, & ipsis melius magistris, quam discipulis, porro in magistris, melius nostris, quam exteneis, quibus autem melius constat obedire: ipsis proculdubio & non obedire est detestabilius.

In obediendi ratione hæc generalis regula tenetur: Vt in difficilioribus quidem agendis obeditio gratior, quam prævaricatio gravior iudicetur & in facilioribus minusque onerosis contemptus damnabilior quam actus laudabilior.

Solum censuerim fregisse votum, violasse propositum, prævaricasse pactum, qui & præceptum contempserit & remedium. Nam illum sane dico securum, qui etiam si interdum obedire præterierit, consilium non respuit pœnitentiæ. *Bern. de præcepto & dispensatione.*

Qui scit se quibusdam præpositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum: sed obedientiam quam exegerit, etiam ipse dependat: & sicut non vult graves oneris sarcinas ferre, ita non audeat aliis importabile onus imponere. Discipuli enim sumus humilis & mitis magistri dicentis Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Leo Papa, & hab.* 2. q.6. *can. Qui scit.*

Inobedientiæ morbus, ex superbiæ tumore procedens, sicut sanies ex vlcere, sic ex superbia contemptus manat. Hoc autem tribus modis mederi solet, videlicet Emplastro, Vnguento & ferro, id est, Exemplo boni operis, Verbo exortationis, & disciplina correctionis. Cum enim vlcus non emittit per confessionem saniem, vel ex commotione non permittit emundationem, restat vt ferri recipiat infusionem, id est, correctionem disciplinæ. *Hugo de* 12. *abusionibus.*

Sicut fructus non invenitur in arbore, in qua flos prius non apparuit, sic in senectute honorem legitimum consequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicuius exercitatione non laboravit. Disciplina igitur absque obedientia qualiter fieri poterit? Adolescens ergo sine obedientia, adolescens sine disciplina est. *Cyprianus de* 12. *abusionibus.*

¶ Poetarvm Dicta.

Ovid. 2. Fast.

Phillyrides puerum cithara præfecit Achillem:
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties socios, toties perterruit hostes,
Creditur annosum pertimuisse senem;
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro,
Verberibus iussas præbuit ille manus.

Plaut. Trin.

Pater adsum.
Impera quod vis: neque tibi ero in mora, neque latebrosè me abs tuo.
Conspectu occultabo.

Hesiodus, in operibus.

Bonus ille est, qui rectè dicenti obedit.

Homerus in Iliados α: & sunt verba Nestoris ad Achillem & Agamemnonem.

Ἀλλὰ πείθεσθε καὶ ὑμεῖς πιθέσθαι ἀμείνον.
Sed obedite & vos, quoniam obedire melius est.

Pythagoras.

Πρῶτον δ' ἔπεσι λόγοις, ἔργοισι τ' ὑποφειλίμοισι.
Moribus pare sermonibus, operibus conducibilibus.

Periander.

Ἀρχυσιν ἕπου
Principibus pare,
Εἴκε μεγάλοις,
Cede magnis.

Pittacus.

Νόμοις πείθου.
Legibus pare.

Seneca tragœdia 7.

Æquum atque iniquum regis imperium fera.

Plautus in Sticho.

Faciendum est in nobis quod parentes imperant.

Virgil. Æneid. lib. 2.

Tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parere recusa.

Mart. lib. 1. Epist.

Laserat ingrato leo perfidus ore magistrum,
Ausus tam notas contaminare manus.
Sed dignas tanto persoluit crimine pœnas:
Et qui non tulerat verbera tela tulit.

Hesiodus in operibus.

Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος· ὃς αὐτοῦ πάντα νοήσῃ.
Bonus autem & ille est, qui recte dicenti paret.

Pub. Mim.

Bis peccas, cum peccandi obsequium accommodas.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Mali quidquam parentibus nec dicto, nec facto exhibere oportet, sed obedire cuiuscunque conditionis fuerint. Item in quacunque corporis, animi, rerumve externarum fortuna in pace, in bello, in sanitate, morbo, divitiis, paupertate gloria, infamia: sive privatis, sive in magistratu constitutis parentibus adesse ipsis oportet, nec vnquam deserendi sunt: obediendúmque tanto non etiam insanis. Hæc enim sapienter & rectè fieri à piis hominibus existimantur. Contemptus autem parentum peccati genus eiusmodi est, quod in vivis simul atque defunctis divinitus damnatur, ab hominibus odio habetur, & sub terra in loco impiorum, vnà cum reliquis improbis perpetuo punitur à iustitia, & infernalibus diis, qui his rebus inspiciendis destinati sunt. Honestissima enim est, imo divina parentum facies. Et aspectus, cultusque eorum tanti fieri debet, quanti, nec Solis sit, nec omnium desiderium, quæ gravissimas cœli choreas constituunt, aut si qua alia res istis maior à quoquam existimatur. Deos quidem arbitror, si contemni parentes viderint, haud quaquam id esse toleraturos. Quamobrem & vivos, & mortuos colere par est, nec vnquam eis contradicere. Verùm si quid ignorent, morbi aut animi deceptionis vitio, consolari atque docere oportet, odisse nequaquam: malus enim inter homines admitti peccatum nequit quam erga parentes impietas. *Peryctione Pythagorica ex libro de mulieris harmonia.*

Iuvenis quidam, quem pater philosophandi cupidum prohibebat, Musonium interrogavit his fere verbis: An, ô Musoni, per omnia obsequendum parentibus, an in aliquibus rebus id non faciendum est? Cui illi respondit: Parere quidem vnumquemque suis parentibus decorum videtur, & à me cōmendatur. Sed quidnam sit parere videamus, aut primum potius, quid sit immorigerum esse, & quis inobediēs, despiciamus: postea verò melius videbimus quid sit obedire. Age, si pater, qui medicus non est, neque salubrium & contrariorum peritus, filium ægrotantem aliquid facere iusserit ceu conducibile, quod tamen noxium sit & inutile

inutile,ac ipsum ægrum huiusmodi esse non lateat, dicturne filius non obtemperare,ac inobediens esse,nisi iussa fecerit?Non equidem videtur. Item,si ipse pater aliquo morbo laborans vinam aut cibum intempestive petierit,vt quibus assumptis,ægritudinem auctaurus sit : filius autem id sciens non exhibuerit,patrine immoriger ille est ? Nemo hoc dixerit. Et multo minus illum quis inobedientem appellaverit, qui patrem avarum habens , ab eo furari , aut depositò fraudare quempiam iussus, eius non exequitur imperata.An non putas esse aliquos patres,qui filiis suis talia imperarent?Ego certe novi quemdam adeò celeratum,vt filij (quem formosum habebat)pulchritudinem vendere ausus fuerit. Quod si hic adolescens à patre venditus , & missus ad turpe facinus, contradixerit,neque iuerit,an potius inobedientem eum , aut castum & sobrium esse dicemus?Sed forte huiusmodi nè interrogari quidem merentur;nam contumacem esse,& non parere,convitium & opprobrium est:non facere autem ea , quæ non facienda sunt,laudem meretur , non decorum. Itaque sive patris,sive magistratus,sive domini præceptis mala, iniusta, vel turpia imperanti,non obsequens quis fuerit,nequaquam inobediens est,vt etiam neque iniuste,perperam facit.Verùm ille duntaxat immoriger est,qui bene,honestè, vtilitérque imperata negligit & non obtemperat.Talis igitur est inobediens.Moriger autem illi contrarius,& contrario modo est affectus. Is autem hoc nomine appellandus erit , qui obtemperat,& vltro obsequitur recta momenti. Quamobrem & parentibus suis tum demum quis obedit,cum sponte facit, quæ ipsi rectè iusserint.Ego sane illum,qui,quæ decent & conducunt,fecerit, quamvis sine iussu parentum,morigerum parentibus esse dixerim.Quod autem iure ita sentiam,hinc colligere potes.Qui facit,quæ pater vult, patrisque voluntatem sequitur,patri obedit : faciens autem quæ oportet & potiora factu sunt,voluntati patris obsequitur.Quonam modo ? Quoniam parentes omnes liberis suis proculdubio benevolunt , benevoli autem cum sint,ea fieri ab ipsis volunt , quæ decora profuturáque sunt. Quisquis igitur agit convenientia,& vtilia,ea,quæ parentes volunt,agit. Itaque parentibus ista faciens obtemperat,etsi parentum verbis iussus non fuerit.Proinde solum hoc illi qui parentibus obedire volet,vbique consideretur,an quod agit,sit honestum & vtile,tanquam si tale fuerit statim is , à quo agitur , parentibus obediat. Quocirca ne time adolescens, ne patri fias immoriger,si vel indecorum quid præcipiente ipso , non facias , vel prohibente honesta facere pergas. Nam pater in istorum neutro prætextus peccandi tibi esse debet , non enim cogeris mala imperata exequi. *Stobæus.*

Cogitate & quæ vrbs hostilis capta sit ab obedire nolentibus,& quæ amica ab iis qui parere nolint,servata sit, quæ etiam obedientiam non præstantium sit acies victoriam consequuta. Quo autem pacto magis homines vincantur in pugna,quam vbi cœperint , privatim quisque de sua salute consultare.Quod denique aliud bonum præstetur ab iis , qui melioribus non parent?Quæ vrbes legitime habitentur,vel quæ domus serventur , vel quo pacto naves ; quo opus est,perveniant ? Nos vero quæ hoc tempore habemus bona , ob quam rem aliam magis adepti sumus,quam ob præstitam obedientiam principi ?

Si igitur principi obedire maximum apparet esse bonum ad bona adipiscenda ; ita vobis exploratum esse debet,quod etiam idem hoc ad servandum , quæ oportet , maximum sit bonum. *Xenophon.lib.8. Padiæ Cyri prope initium.*

Homines inobedientes sunt illi, qui cum iniuste vivant,aliis præesse volunt. Obedientiam autem facilem ad ea quæ princeps , vel ipse , vel per alium præcipit apud subditos efficiet quivis , qui quæ ipsum facere oportet , diligenter exequitur , & eorum , quæ agere convenit, subditis sese exemplum præbet. *Eusebius.*

Obsequium in principem & æmulandi amor , validior quam pœna & leges,& merus. *Tacit. Annal. lib.3.*

Obsequio imminuuntur præcipua animi humani bona, fides , libertas , amicitia. *Idem, lib.1. hist.*

Obsequio pereunte,etiam obsequium intercidit. *Idem,eod. lib.*

Ισον ἐκεῖνο ὦ βασιλεῦ παρ' ἐμοὶ νικᾷ , φρονίμῳ τε ὢν , καὶ παρ' ἀίζηνα χρηστὰ ἐπίλεξαι πείθεσθαι.

Idem , ô rex meo quidem iudicio esse videtur , vel ingenio sapere suo,vel rectè dicenti obtemperare. *Herod. lib.7. hist.*

Ε'γὼ μὲν οὐ πάλαι, πείθεσθαι δεῖ τῇ κυβερνητῇ, ὃν ἓν ὄντα ὁρῶ, τὰ λογίζεσθαι δυναμένῳ βέλτιον.

Navigando gubernatori auscultandum est : vivendo, illi qui plus ratione valet. *Aristonymus in Tomariis.*

Quanto quis diligentius obsequitur , tanto maiorem gratiam obtinebit. *Arist. Oecon.*

Nullum est malus , quam inobedientiæ malum. *apud Stob.*

Inobedientia est ex duritia mentis obstinatæ , cui debeas , imperanti nolle obtemperare. *Tullius.*

Deo parere libertas est. *Seneca de beata vita.*

Suis quique parent placidius. *Curt. l.6.*

Vtilius parere edicto, quam efferre consilium. *Idem,l.7.*

Obsequio mitigantur imperia. *Idem, l.8.*

Potentiori omnia parent. *in Histo. Saxo.*

Corrumpitur atque dissoluitur imperantis officium , si quis ad id quod facere iussus est , non obsequio debito, sed consilio non considerato respondet. *Gell. l.1.*

Mihi videre videor , obedientiam in exhortatione maximè consistere , quæ obedientem laudat & honorat,inobedientem verò ignominia supplicióque afficit. *Xenoph. l.2.*

Vt necessitate adducti pereant , hæc est via. Sed quod longè melius est , vt vltrò pareant , alia est via compendiosior. Quem enim sepsis prudentiorem duxerint circa suam ipsorum vtilitatem , huic homines perlibenter obediunt. *Idem, ibid.*

Homines dicto audientes nolunt esse iis , qui præesse vt par est nesciunt : quippe obedientiam à principe discant oportet : qui enim bene ducit, efficit , vt rectè eum illi quos ducit sequantur. Ac vt equestris artis opus est,reddere equum mansuetum,& freno parentem : ita regiæ scientiæ est, obedientiam subditorum efficere. *Plut. in Lycurgo.*

Non turpe , sed honestum atque salutare est,parere & obtemperare prudentibus. *Idem in Aristide.*

Suis quisque placidius paret,etiam cum is præest,qui magis timeri potest. *Curtius , l.6.*

Quicquid imperio cogitur, exigenti magis quàm præstanti refertur acceptum. *Valer. Max. lib.2. c.2.*

Futuro iam Domino non prorsus gratificari , dementiæ est. *Procop. de bello Goth. l.1.*

Si omnia quæ alium quemvis tibi imperantem , tua sponte feceris, nec peccabis quidpiam , & omnia rectè diriges , & vitam ex eo iucundissimam simul & tutissimam vives. *Dion. l.3.*

Quanto quis obsequio promptior , honoribus & opibus amplioribus extolletur. *Tacit.1. Annal.*

Nimis iniquum est , vt ille patiatur dispendium , qui imperium fecit alienum. *Cassiod. l.2. epist.26.*

Sol,Luna,sidera, elementa , & omnia hæc sæcla animantium parent, non invita & obaudiunt supremo illi Deo : nobilissimum rerum homo, solus in conditorem suum calces iacit & resilit. *Lipsius.*

Oportet seipsum ita conformare,vt Deo pareamus, & acquiescamus in omnibus quæ eveniunt, & volentes sequi,vt quæ ab optima mente fiant & proficiscantur. *Ex l.2. manud. c.16. ex Epist.*

Semper magis volo,quod Deus vult , quam quod ego. Adiungar & adhærebo illi, velut minister & assecla : cum illo appeto , cum illo desidero,& simpliciter atque vno verbo , quod *Deus vult,volo.* O in cœlo nata (exclamat *Lipsius*?) atque illinc profecta verba! ô ego *Epictete*, sic afficiar! ausim in Deum sublatis oculis dicere:Vtere me in reliquum, vbi lubet,& vt lubet,mente tecum consentio,æquanimus sum, nihil recuso omnium,quæ tibi videbuntur Quocunque me voles,ducito,quam vestem lubet,circumdato. Magistratum me gerere vis ? privatum esse ? manere, fugere , in pauperie , in opibus agere ? Ego non assentior tantum,sed in his omnibus apud alios te defendam & tuebor. *ibid.*

Constitui & conformavi voluntatem meam divinæ :vult me febricitare ? & ego ; volo aliquid aggredi ? Volo;potiri ; volo , non potiri? Nolo,mori ? Volo. *ibid. l.3. Dissert.12.Ex Epicteto,7.*

Parere boni possunt & debent , servire , ancillari, adulari , non nisi vitiorum ancillæ. *Ex Cent.1. epist.24.*

Hæc summa vel vna potius sapientia , Deo & satis obsequi. *Ex Cent. 3. ad Belg. epist.51.*

Heu quanta quies , Deo se dare , ab eo pendere , decreta eius sine murmure exequi & subire ? *Ex Cent.sing.ad Ger.& Gall.epist.25.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Solon , percontatus , qua ratione salva possit esse civitas ; respondit: Si cives obtemperent suis magistratibus , Magistratus autem legibus. *Stob. serm.41.*

Zeno Citticus celebratissimam Hesiodi sententiam solebat invertere. Cùm enim ille primas tribuat ei qui per se sapiat , secundas qui rectè admonenti,obtemperet : Zeno ordine inverso sic pronuntiabat.

Κεῖνος μὲ πανάριστος , ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ε'σθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος , ὃς αὐτὸς πάντα νοήσει.
Optimus ille quidem , paret recta monenti.
Sed probus ille quoque est , qui noverit omnia per se.

Addebat causam : quod qui ex se nosset omnia,nihil haberet præter intelligentiam : at qui rectè monenti pareret , præter intelligentiam, haberet etiam effectum. Nam parere dicitur , qui quod didicit optimum esse , facit. *Laërt. l.7. c.1.*

Pericles dicebat , Samios esse similes pueris , qui porrectam offulam reciperent quidem , sed interim plorantes : eo quod illi parerent imperatis , sed non sine tœdio & querimonia. Similiter.

Demosthenes dixit , populum Athenienſium esse similem iis qui in navi nauseant. Si quidem ij cum magno tœdio laborant , tandem eò pervehuntur , quò tendit navis.

Musonius interrogatus, an parentibus obediendum esset in omnibus , respondit: Obediendum quidem esse , sed honestum iustúmque imperantibus. *Stob. serm.77.*

Anonymus. Eretrius adolescens quidam in patriam post longam peregrinationem reversus, rogatus à patre quid disciplinæ tanto temporis interstitio assecutus esset ? se brevi ostensurum esse pollicetur. Verberibus igitur paulo post cæsus propter delictum admissum , patri nequaquam inobediens fuit : & ait hoc edoctum vt parenti castiganti obediret , eiusque indignationes ac pœnas æquo animo ferret. *Brus. lib.4. c.30. ex Æliano.*

Scipio Africanus,cum in Africa bellum gereret, ostendit viros armatos quos secum habebat,& turrim præterea excelsam in mari , & ait : Nullus horum omnium est , qui non conscensa turri , semet in mare præcipitaturus sit , si ego iussero. Dictu profecto mirum est , in tanto exercitu militum nullum fuisse , qui etiam in mortis periculo Imperatori suo obedire recusaret. *Plut. & Eras. l.5.apoph.*

M. Curius adolescentis , qui in delectu non paruerat bona primum hastæ subiecit : ipsumque postea ad tribunos appellantem vendidit, dicens,non opus sibi esse eo cive,qui parere nescit. *Brus. l.4. c.30.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi. Si videntes viri alicuius seculari dignitate insignis familiarem,operam damus, vt quantū possibile est,illi præstemus obsequium, cogitantes , quodque illi fiant , eius domino accedant : Multò magis apud omnium dominum,quicquid laudis Sanctis impendimus. *Hom.63.*

Vsque ad mortem. Cedendum potius voluntati Dei sicut lutum obsequente figulo *Dextra et sinistra declinare coepisse. Trinita. fol.24.*

Prudens. Quemadmodum docet, vt iumenta nobis obsequantur: Ita tractare nos oportet, vt obtemperare oporteat Deo. *in Leu.*

Vsque ad mortem. Sed Saluator obedientiam docuit, non iudicijs præuaricando: Ita & Saluator obediendo mortem docuit eam. *Ad Paulinum presbyter.*

D. Bernard. Magna dissimilitudo inter bonum & sequacem, atque inter durum & pertinacem. Nam hunc dicere habet prælatus: Quid tibi feram? quod dominus ad eum secundum illum mandatum ait. At perfectus & obediens populus dicit id Pauli dictum: Domine, quid me vis facere. *De Pauli conuersione Sermo.*

Honory. Vt non est ascendendum ad opera seu acta referentis imperfecta mandata. Ita nec præceptorum, sed tantum summi regis attendenda scitio. *Sermone de malis sacerdotibus.*

Caldeni Paul. Solent insero arbori agresti duo ramusculi alicuius nobilis arboris: idem de arboris, quæ prius fuit agrestis, pereunt flores, frondes, & fructus secundum naturam arboris nobilis à qua ramusculi sunt assumpti. Sic obedientia alienam sensum & alienam voluntatem admittit, & cordi eius, qui promittit obedientiam, inseruit, & iám illud secundum sensum & voluntatem sui superioris operatur. *In summa virtutum, tractatu. 5. cap 30.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Sicut sine duce non confiditur de victoria, ac sine gubernatore non peruenitur ad portum: Ita & absque obedientia impossibile est in huius vitæ pelago non periclitari. Ita enim hominem facit triumphare. *In ligno vitæ, c.3. de Obedientia.*

¶ ADAGIA.

Ad digituli crepitum.

Qui arrogantius, fastuosiusque iubent quippiam, digituli crepitus significare dicuntur.

Quum vterque concedit alteri.

Quum omissa concertatione, vterque alteri concedit, vsurpabit illud Hom. Iliad. s

Ἀλλ' ἡ τοι γοῦν ὑπείξομεν ἀλλήλοισιν.
Σοὶ μὲν ἐγὼ, σὺ δὴ μετ'.
Quum magis alteri in his rebus cedamus vterque.
Tu mihi, contra ego deinde tibi.

Lex & regio. νόμῳ καὶ χώρᾳ.

Seruiendum & obsecundandum esse moribus regionis in qua versaris. Zenodot.

Deum sequere. ἕπου Θεῷ. *Plut.*

Putant hunc esse sensum, Obtempera rationi. Inest enim suus cuique animus Deus.

Non statuat leæna in Machæra. οὐ δίσταται λέαινα ἐπὶ μαχαίρᾳ. *Arist.*

Proverbium meretricum, quum negat scortum sui copiã facturum sese.

Obedientia fœlicitatis mater.

Vide infortunij.

Insanire cum insanientibus. τοῖς μαινομένοις συμμαίνειν.

Dicebatur, qui se moribus quorumlibet attemperabat.

Ostrei in mortem hæret. ὥσπερ λεπὰς θέσπιχεται.

Aristophanes dixit in anum, quæ ægrè à iuuene divellebatur.

Ὡς δύσνους ὦ Ζεῦ σπλάγχνων, τὸ γραδίον.
Ὥσπερ λεπὰς τῷ μειρακίῳ θέσπιχεται.
O Iupiter! quam fortiter concha modo.
Ista anicula adhæret adolescentulo.

Alios tragœdos provocat, τοὺς ἑτέρους τραγῳδοὺς ἀγωνιεῖται.

Didymus ostendit dici solitum in eos, qui sese componunt, instruuntque aduersus partem aduersam. Huc referas licet paulo inferius adductum Auri dam mordicus.

Mordicus tenere. *Cicero.*

Et summa pertinacia tueri; quod Graci vocant, ὀδάξ. In eundem sensum dixit Seneca: vtraque manu.

Toto corpore, omnibus vnguiculis. ὀδὰξ ἐ ὄνυξι.

A feris sumpta Metaphora, qua dentibus, vnguibus, totóque corpore retinere solent, quod nolint extorqueri.

EXEMPLA BIBLICA.

Obedientiæ *exempla*: Noë, Gen.6.22 & 7.vers.5. Hebr.11.v.7. Abraham, Gen.17.v.23.& 22.v.3.10.& 26.vers.5. Act.7.v.4. Hebr.11.v.8.17. Iacob. Gen. 28.v.5.7. Iacobi familia, 35.v.4. Ioseph, 35.v.13. Moyses, Exod.3.v.13.& 4.v.3. & 7.v.6. Israëlitæ, 24.v.3.59.v.42. Num.1.54 & 2.v.34. & 9.v.18. Deut.34. v.9. Iosue, 1.v.16.17.2. Paral.11.v.4.& 24 v.25. Moyses, & Aaron, Exod.3. vers.12.& 4.v.3.& 7.v.6.& 24.v.3. Moyses, 40.v.16. Aaron, & eius filij, Levit.8.vers.36. David.1.Sam.17.vers.28. Iosaphat.2.Reg.6.vers.21.23. Multitudo, 1.Esdr.10.v.22 Nehem.5.v.12. Tobias, Tob.5.1 Esther, Esth.1.v.10. 20. Esaias, Esa.6.v.8. Ezechiæ Regis legati, 36.v.21. Rechabitæ, Ier.35.v 6. Mattathias, 1.Machab, 2.v.9.20. Ioseph Mariæ virginis sponsus, Matth.1. v.24.& 2.14 21. Petrus & Andreas, 4.v.20. Marc.1. v.18. Iacobus & Ioannes, Matth.4.v.22. Marc.1.v.20. Matth.9.v.9. Marc.2.v.14. Luc.5.vers.27.28. Discipuli Christi, Matth.26.vers.19. Luc.22.13. Apostoli, Marc.16. vers.20. Luc.6.v.9 Ioan.6.v.10. Deipara Virgo cum viro suo Ioseph, Luc.2.v.21. 22.39.41. Christus, Esa.50.v.6. Luc.2.v.51. Ioan.10.v.18.& 12.v.49.& 14.v.31. & 15.vers.10.& 17.vers.4. Phil.2.8. Hebr.5.vers.8.& 10.vers.7. Petrus, Luc. 5.vers.5. Hebr.10.v.23. Cæcus natus, Ioan.9.v.7. Petrus, Ioannes, Actor.4. v.19.& 5.v.29. Paulus, 9.v.6. Ananias, v.17. Cornelius Centurio 10.v.33. Romana Ecclesia, 11.v.7.& 16.v.19. Corinthiaca Ecclesia, 2. Cor.7.v.13. Philippenses, Philip.2.v.12. Timotheus, v.22. Thessalonicenses, 1.v.6. Sara, Petr.3, v.6. Obedientiæ fictæ *exempla*: Aduersarij Dauidis, Psal.18.45.46. Obedientiæ sceleratæ *exempla*: Iudæi, 2.Paral.24. v.21.

¶ PROFANA EXEMPLA.

Cyrus Persarum rex militem, qui, cum hostem interfecturus gladium eduxisset, & classico audito, ictus cohibuisset, hostémque dimisisset, iussisse dicitur: eo quod militarem legem potius, quam hostem fecisset. *Alexand. de Alexan. l.1. c.20. ex Pædia. Xenoph.*

Polynices ad matrem Iocastam apud Eurip. in Phœnissis, inquit.

Ἃ γὰρ σὺ βάλει, ταῦτ' ἐμοὶ μῆτερ φίλα.
Quæ tu vis, eadem mihi grata erunt, mater.

Menoceus, Patrem Creontem interrogatus, vtrum fugere debeat, ne mactetur à ciuitate? apud Euripidem in Phœnissis, inquit.

Οὐκοῦν σε φεύζει εἰκὸς, οὐ πιθοῦ δ' ἐμοί.
Nimirum conueniens est te dicere, efficere vero me.

Cum Artaxerxes interfecisset maximum natu filium Darium, ob insidias quas patri intenderat. Alter ab illo, iubente patre, stricto acinace, sibiipsi vim ante regiam intulit. *Ælian. de varia hist. lib.9.*

Metelli filij Romæ à patre hæreditate exclusi, testamentum irritum, esse noluerunt: Satius arbitrari bonorum extorres fieri, quam qualemcumque patris voluntatem non tueri. *Alex. lib.6. c.10.*

Teribazum aiunt, cum à Persis corriperetur, quod esset vir validus strinxisse acinacem, ac vi se defendisse: quibus testantibus vociferantibusque ex præcepto se regis ipsum comprehendere, confestim ensem abiecisse ferunt, & manus vincendas præbuisse. *Plut. de superstitione.*

Stiliconi ab Honorio Imp. genero missi milites, manus iniicere conabantur. Ille primum se defendere, post vbi Imperatoris id voluntate fieri cognouit, manus dedit, seque ab illis interfici passus est. *Theat. Zuing.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Auris sacris in literis hieroglyphicum est, *Obedientiæ. Pier. Val. lib.33.*

Erat & illud hieroglyphicum, quod Ægyptij sacerdotes *Obsequium*, & ad Domini iussa nutúmve regressum significare si vellent, *Canem conversa in dorsum capite* pingebant. *Idem; lib.5.*

Vide Inobedientia, & Obsequium.

Obiurgatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OBIVRGATIO, Græcè λοιδορία, ας, ἡ, & λοιδορίαν, obiurgo dicitur. Est autem obiurgatio idem quod reprehensio. Hebr. *Tocachah*, à verbo *Iacac*, Increpauit, obiurgauit, arguit, certis verbis conuincendo, & probando rei veritatem, &c.

¶ LOCI BIBLICI.

Obiurgationes in Ecclesia necessariæ sunt. 1.Cor.4.21.2.Cor.2.4.Eph. 5.11.13.2.Tim 3.16.& 4.2.

¶ SIMILITVDINES.

Hilarij. Vt à sancto & fideli viro argui se velle, prudentis est, quia ægris animis & peccatorum morbo languentibus, vtilis est seueræ obiurgationis sub honesto auctore medicina: Ita miserum est per peccati miserationem, vsque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. *in Psal.140.*

Plutarchi. Vt qui sacris initiantur, perferunt primos illos insultus, securæ dulcedinis, ac lucis: idem faciendum iis, qui à philosopho obiurgantur. *In simil.*

Quemadmodum medicus, vbi secuit carnem, non statim deserit sectum, sed rigat ac lenit: Sic qui acrius obiurgauit; debet reliqua vitæ consuetudine lenire eam molestiam. *In Moral.*

Pharmacum non adhibitum in loco, dolet absque fructu: Sic obiurgatio non vt debet admota. Atque idem facit amicus cum molestia, quod adulator cum voluptate. Lædit enim vterque. *In Moral.*

Vt austera remedia, sed necessaria, levant quidem ægrotantes, sed offendunt & inficiunt sanos: Sic acris obiurgatio vitio medetur, probos offendit. *In Moral.*

Medici pharmacis amaris dulce nonnihil admiscent, vt alliciant: ita parentes obiurgationis asperitatem lenitate debent mitigare. *in Moral.*

Vt statuarij primum ictibus incidunt lapidem, postea poliunt atque æquant. Sic amicos obiurgationem lenitate mitigabit. *In Moral*

Qui in rebus leuiculis acriter obiurgat amicum, perinde facit, ac si medicus amarum & acre pharmacum ac sumptuosum in leuissimis morbis passim, admoueat. *In Moral.*

Plinij. Vt elleborum si parcius sumas, magis offendit, quod inhæreat visceribus, inficiátque corpus: sin copiosius, erumpit celerius. Ita non est obiurgandus amicus, nisi ea vehementia quæ vitio liberet illius animum. Nam leuior expostulatio contristat amicitiam nullo fructu. *lib.2.cap.5.in fine.*

Vt elleborum tametsi efficax, tamen medici vetant dari senibus, aut pueris, aut exilibus: Ita admonitio sic est temperanda, vt ferre possit quem velis emendare; nec solum spectandum est vitium, sed natura quoque eius, cuius vitio studeas mederi. *lib.25.c.5.in fine.*

Roterodami. Quædam gemmæ acero maceratæ nitescunt, pleræque melle decoctæ. Ita quasdam meliores reddit acris obiurgatio, quasdam admonitio blandior. *In simil.*

Vt qui coguntur secare, malunt ære secare, quam ferro, quod hoc pacto vulnus sit sanabilius: Ita qui cogitur obiurgare quempiam, ita moderabitur orationem, vt ipsa in se nonnihil admiscear occultæ medelæ. *ibid.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Obiurgationes in Ecclesia necessariæ sunt, 1.Corinth.4. v.21.2. Cor.2. v.4. Ephes.5.v.11.13.2.Tim.3.vers.16. & 4.vers.1. Obiurgationis *exempla*: Dei ad Adam & Euam, Gen.3.v.11. Dei ad Cham, 4.vers.6. Dei ad Abimelech, 20.v.3. Abimelech ad Isaacum, 26.v.9. Laban ad Iacobum, 31.vers.29.

Ruben ad fratres,42.v.22.Moſis ad Aaronem,32.v.21.Angeli Domini ad Iſraëlitas,Iudicum 2.v.1.2.Davidis ad Saulum,1. Sam.24.verſ.10. Davidis ad Abner,26.15.Nathan ad Davidem, 2. Sam.12. v.9. Ioab ad Davidem, 19.5.Eliæ ad Achabum,1.Reg.1.verſ.16. Eliæ ad Iſraëlitas, v.21. Eliæ ad Ochoſiam,2.Reg.1.v.16.Eliſæi ad Regem,3.v.13. Abiæ ad Ieroboamum. 2.Paral.13.v.5.Ioſaphat ad Achabum,18.verſ.7. Iehu ad Ioſaphat, 19.v 2. Zachariæ ad populum Iſraëliticum , 24. verſ.20. Prophetæ cuiuſdam ad Amasiam,15.verſ 15.Sacerdotis ad Oziam,26. v.28. Nehemiæ ad optimates Iſraëlitarum,Nehemiæ 5.v.7.Iob ad vxorem, Iob.2.v.10.Ieremiæ ad populum,Ier.34.v.17.Ioannis ad Herodem, Matth.14.v 4. Marci 6.v.18 Chriſti ad Diſcipulos,Matth.15.v.13. & 16.v.8. & 19.v.14. & 26.verſ.10. Marc.8.17.& 14.verſ.6.Lucæ 8.verſ.25.& 22 v.46.51.Ioan.6.v.34.61.& 12. 7.ad Petrum,Matth.16.verſ.23.& 26.v.40.52. & Ioan.8.11. ad Iudæos,17. 17.Marci 9.19.Luc.9.verſ.41.ad Mercenarium,Matth.20.13. ad Turbam, Marc.7.18.ad Herodem,12.verſ.15. ad Diſcipulos & ad Petrum,v.37. ad Scribas & Phariſæos,Luc.5.verſ.22.& 6.verſ.2.ad hypocritas,verſ.4.2. ad Phariſæos,11.verſ.39.ad quendam hominem,Lucæ 12.verſ.14. ad duos de Diſcipulis,24.v.25.ad Nicodemum,Ioan.3. verſ.10.ad quendam Regium, 4.v.48.ad Turbas,v.26.ad Iudæos,7.v.19.ad Servum Pontificis, 18. v.23. Latronem ad ſocium ſuum,Luc.23.num.40.Petri ad populum,Actorum 3. v.12.ad Sacerdotes,Principes & Seniores,4. v.10. ad Ananiam & Saphiram.5.v 3.9.Stephani ad Iudæos,7. verſ.51. Petri ad Simonem Magum,8. v.20.Pauli ad Elymam Magum,13.v.10.Pauli & Barnabæ ad Iudæos,v.46. ad Lycaones,14.v.15.Pauli ad Ananiam Sacerdotem,23.v.3.ad Nautas,27. v.21.ad Corinthios,1.Corinth.v.11.& 3.v.3.& 6.verſ.1.2. Corinth.13.11.ad Galatas,Galat.21.& 5.7.ad Hæbreos,Hebr.5.12.

Vide Correctio , Diſciplina , Reprehenſio.

Oblatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OBLATIO,Græcè προσφορά, ᾶς, ἡ, & προσφίσις, offero dicitur.Hebr. *Korbam*, Oblatio , ſacrificium quod appropinquando offertur Domino,Hinc Corbis(Gall.*Corbeille*)vas vimineum,ſeu Caniſtrum in quod *Korbam* mittebatur.*Levit.*1.2.3.*Num.*31. *verſ.*5. *à fine*,à verbo *Karab*, & *Kereb*,in 2. Coniugation. appropinquare fecit. Eſt autem oblatio omne quod exhibetur in cultu Dei. Sacrificium verò , ſi inde fiet aliquod ſacrum conſumendum.*ſecundum B.Thom.ſecunda Secun. q.*45. *art.*3.

¶ LOCI BIBLICI.

Oblationes propriorum filiorum,Levit.18.v.21.& 20.v.2.Deut.12.v.31. & 18.v.10.Iud.11.v.39.2.Reg.3.v.27.v.17 & 21.v.6.2.Paral.28.v.3. Pſal.106. v.37.Eſa.57.verſ.5.Ier.7.v.31.& 19.5.Ezech.16.v.20.36.& 20.verſ 31. & 23. v.27. Oblatio debet eſſe ſine vitio aut macula , Levit.1. v.3.& 3. verſ.1. & 22.v.19.Num.28.v.3.31.Deut.15.v.21.Eccleſ.35. verſ.14. Ezech.43. v.23. Malach.1.verſ.8.14. Oblationes Deo gratæ cœlitus accenduntur.Gen.4. verſ.4.& 8.verſ.20.& 15.19.Levit.9.24. Iud.6.21.& 13.v.19. 1.Reg.18. v.38. 1.Paral.21.verſ.26.2.Paral.7.v.1.2.Malach.1.22. & 2.10. Oblationes quotidianæ,Exod.29.v.38.Num.28.v.3.Eſdr.3.v.2.Oblationum convivia cum gaudio celebrabantur , Geneſ.31.verſ.46.Exod.18. verſ.12.& 32. verſ.6. Num 25.v.1.Deut.12.v.1.&c.& 27.v.7.1.Sam.1.v.4.& 9.v.12. &c. & 16.v.5. 2.Sam.15.12.1.Reg.1.9.& 3. v.15.1. Paral.29. v.21. Oblationes impiorum, Gen.4.v.3.1.Sam.15.verſ.21.Pſal.40.v.7.& 50.v.7.& 51.v.8. Prov.15.v.8. & 21.verſ.27.Eccleſ.35.Eſa.1.verſ.10.& 43.verſ.23.& 61. verſ.8. & 66. verſ.3. Ierem.6.v.20.& v.7.20.& 14.verſ.12.Oſe.5.verſ.6.&8.verſ.13.9.v.4 Amos, 5.verſ.22.Mich.6.verſ.7. Malach.1.verſ.7.13.Matth.9.verſ.13. & 12.verſ.7. Marc.12.verſ.33.Hebr.10.verſ.5.

¶ SIMILITVDO.

Bernardi. Vt vidua Evangelica duo æra minuta miſit in ærarium templi. Ita nos duo minuta, puta corpus & animam , Domino Deo offeramus. *Serm.*3. *de Purificatione.*

Vide Sacrificium.

Oblivio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OBLIVIO,Græcè λήθη,ης,ἡ,& ἐπιλανθάνομαι, obliviſcor dicitur. Eſt autem oblivio memoriæ defectus,ſive imbecillitas,vel præteritorum aut futurorum per laudem compoſitorum , aut componendorum, voluptaria & voluntaria ac grata iucundáque prætermiſſio ; omniúmque honeſtarum rerum ignava peditáque negligentia. Hinc oblivioſus, qui facile obliviſcitur. Hebræi. *Neſchiiah*,à verbo *Schacuch*,oblitus eſt.Cognationem habet cum *Cachaſch*,abnegavit, & cum *Caſchach* obtenebratus eſt : nam obliviſci,eſt obtenebrari in corde,& ſic deinde ſequitur abnegatio.Hinc σκιὰ,vmbra,& σκιάζω, inumbro,tego.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Oblitus Dei Iſraël , affligitur, Deut.32.verſ.18. Iudic.3.v.7. obliti Dei peribunt. Deut.8.19.20.

Obliviſcendum non eſt Dei in diviriis , Deuteron. 6. verſicul.21. & 8. 11.

Obliviſcor,de Deo humanitus dictum,1.Sam.1.11.Pſalm.9.13. & 10 11. 12.& 13.2.& 44.24.& 74 19.23.& 77.10.Eſai.44.21. & 49.14.15. Lament.5. 20.Oſe.1.6.& 4.6.Amos,8.14.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virg.6. Æneid.

Has omnes vbi mille rotam voluere per annos
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno.
Scilicet immemores ſupera vt convexa reviſant
Rurſus.

Silius 13.

Sacro certamina fonti
Lethæos potat lapſus oblivia mentis
Extrema , hinc auro fulgentiam lucis honorem
Sentit , & admoto ſplendet ceu ſidere Luna.
Hac animæ cœlum repetunt , ac mille peractis
Oblita ditem redeunt in corpora luſtris.

Sen. Troad.

Dediſcit animus ſero , quod didicit diu.

Plut. Capt.

Mors eſt obliviſci hominibus ,
Neque noviſſe , cuius nihil ſit faciunda gratia.

Ovid.2. Pont.

Non ego , ſi biberes ſecura pocula Lethes,
Excidere hæc credam pectore poſſe tuo.

Ibidem.

Nec Babylon æſtus, nec frigora Pontus habebit,
Calathique Paſthanæ vincet odore roſas,
Quam tibi noſtrarum veniat oblivio rerum,
Non ita pars fati candida nulla mei eſt.

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. At ſi mihi amnium more profluëret oratio , ſique verborum fontes eſſent in ore meo,protinus ex tantæ multitudinis ad audiendum concurſu metu ſiſteretur profluvium , & in diverſum fluenta reſilirent. Nunc verò quum tantum abſimus à fluminum ac fontium copia,vt exiguæ pluviolæ mediocritatem obtineamus;qui fieri poſſit,vt me non deficiat tam exiguus fluxus metu arefactus ; idémque eveniat, quod in corporibus ſolet accidere? Quid accidit in corporibus? multa frequenter quæ ſi tenemus,quæ digitis ſtringimus , meru nobis excidunt manu , debilitatis nervis noſtris corporiſque vigore remiſſo.Itidem mihi profecto nunc metus eſt , ne idem eveniat in animo noſtro vitio ſenectutis, quæ multo cum labore excogitavimus, quanquam & hæc ſanè perquam exigua paruſque momenti,præ pavore veniant in oblivionem, & evaneſcant , abeantque animum noſtrum deſertum relinquentia. *Homilia* 4. *cum presbyter eſſet deſignatus.*

Hieronymi. Verùm tu quod natura lynces inſitum habent , vt poſt tergum reſpicientes,meminerint priorum, & mens perdat, quod oculi videre deſierint. Ita noſtræ es neceſſitudinis penitus oblitus , vt illam epiſtolam quam in corde Chriſtianorum ſcriptam Apoſtolus refert,non parva litura , ſed imis(vt aiunt) ceris eraſeris Et illæ quidem (quas diximus) feræ,ſub frondente captantes arboris ramo fugaces capreas,aut timidum cervos animal comprehendunt , currentémque fruſtra prælam, dum hoſtem ſuum ſecum vehit , rabido deſuper ore dilaniant : & tamdiù meminere prædandi,quamdiu venter vacuus ſit,cum fames guttur exaſperat. Vbi verò ſanguine poſtea ferinas viſcera diſtenta compleverit , cum ſaturitate ſuccedit oblivio : tamdiu neſcitura quid capiat, donec memoriam revocaverit eſuries. Tu nec dum ſatiatus è nobis cur finem iungis exordio ? cur amittis antequam teneas ? Niſi forte negligentiæ ſemper excuſatione ſocia , aſſeras te non habuiſſe quod ſcriberes , cum hoc ipſum debueris ſcribere , te non habuiſſe quod ſcriberes. *In epiſtola ad Chryſogonum monachum.*

Senecæ (Luxurioſo frugalitas pœna eſt , pigro ſupplicij loco labor eſt , delicatus miſeretur induſtrij deſidioſo ſtudere torqueri eſt.Eodem modo ad quæ omnes imbecilles ſumus , dura atque intoleranda oredimus , obliti quam multis tormentum ſit vino carere , aut prima luce excitari. *Lib.*2. *epiſtola* 72.

Obliviſci quidem ſuorum,ac memoriam cum corporibus efferre ; & effuſiſſime flere,meminiſſe parciſſimè;inhumani eſt animi : Sic aves, ſic feræ ſuos diligunt , quarum concitatus amor , & pene rabidus,ſed cum amiſſis totus extinguitur. *Lib.*2. *ep.*100

Plinij. Lupis quos gregarios vocant , etiam in fame ſurrepit oblivio cibi , ſi modo reſpexerint , ac protinus alium quærunt : Ita nonullis mox excidit , quod modo inſtituerant narrare , ſi interiectis verbis aliquot animum illorum aliò devocaris. *Lib.*8. *c.*22.

Roterodami. Lynces clariſſime omnium animantium cernunt,ſed mira illis oblivio rei ab oculis ſemotæ : Ita quidam acri ingenio, ſed oblivioſi. *In Similib.*

Vt quod majore negocio chalybi aut marmori inſculpſeris , duraæ diutius : Ita majore ſtudio diſcimus , nunquam obliviſcimur. *Ibid.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Themiſtocles Ludum literarium præteriens , rogavit quid magiſter profiteretur ? Artem memoriæ , inquit alius ; quo audito , malim (ait Themiſt.) artem obliviſcendi. *Plut. in Themiſt.*

Euripides abſurdarum rerum oblivionem ſapientiam nominabat, *Stob. ſerm.*18.

Plato oblivionem interitum memoriæ eſſe dicebat. *Stob.ſer.*26.

Quantùm memoria eſt Muſis amica, tantùm eſt eis inimica oblivio. Et quantum non illa ſolùm,quam dixi, Polymnia, ſed & cæteræ muſæ memoriam amplectantur , tantùm oblivionem averſantur. Id quod Poëtæ docuerunt ; cùm finxerunt, non ſolùm Polymniam , vt quidam ſed omnes muſas Iovi è memoria eſſe ſuſcepras , ſive etiam è Minerva. Certè ſapiens ille Pythagoras,cùm ei Mercurius dixiſſet, ſi quid vellet

peret,omnia se ei præter immortalium, facilè concessurum, petiisse di[illegible] vitus & vita functus,omnium quæcunque accideren,meminisse,potest.Tantum hic tantus vir in memoria boni,ac proinde in oblivione mali positum putauit Quapropter vt scientiæ comes est memoria,ita imperitiæ oblivio.Imperitia,insciti,inscientia,ignorantia est perturbatio siue defectus rationis,omittens ea quæ rebus cohærent,similia segregans,dissimilia confundens,ordinata conturbans.Vt scientia ducit ad veritatem,sic imperitia ad mendacium.Imperitiæ proprium est,vt sit rogans & iniusta,sibi blandiens,aliena superbè fastidiens,hoc vno fœcùm nihil sciat non est periculum, vt in his quæ ad scientiam pertinent,aliquid peccet. Cæterùm, oblivio in mente est idipsum quod in toto corpore somnus,in singulis membris hebetatio, prorsus memoriæ iniuria.Tantùm illa optanda oblivio est cuius interuentu obliterantur præterita mala.Vt enim ad rerum iucundarum memoriam homines libenter cogitationem excitant, ita ea oblivione quæ tristia absorbet, quodammodo leniuntur.Ideoque,apud Euripidem Orestes eam vocat venerandam & afflictis optabilem Deam.Certè hæc Herculi pro summo beneficio tunc data est,cùm hic latices potavit Læthei fontis, qui omnem dicuntur abolere malorum memoriam. Absurdorum quoque semper est sapiens & felix oblivio.Nam quidquid absurde fit,id homini suæ imperitiæ sordes impingit.(Certè bene sani seriò agunt, vt si quid perperam fecerunt voluntaria oblivione obruant. Et quia non tam in potestate cuiusquam est oblivisci,quam meminisse; Certè quisque eorum vel ingratus meminit quæ nollet, & eorum quæ nollet identidem memoria,recurrit.) Themistocles artem oblivionis prætulit arti memoriæ. Nec semper docendi sunt homines, verùm etiam sæpè dedocendi. *Car.Pasch.in lib.de Virt.& Vit.cap.*10.

¶ ADAGIA.

Oblivionis campus. λήθης πεδίον.

Dicetur de vehementer oblivioſis, vel de rebus commentitiis ac frivolis,quæ nusquam sunt.

Hæc non egreditur verbum, πύτιν ὧν ἐξέρχ λόγ. *Plut.*

Ex Lycurgi institutione, qui natu maximus erat,stabat ad ostium, & ad convivium ingredientibus dicebat ostensis foribus. Αὐτὰ τάτων ἔξω λέγων ὧν εἰσπορεύ. *Item Horat.*

Ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet.

Proprij hominis oblivisci. *Hieronym.*

Dicitur hominem vehementer oblitus ipsum. Ovid.

Nominis ante mei venient oblivia nobis.

Malorum oblivio.

Qui deprecabitur omen aliquod parum faustum: aut qui iubebit obliterari memoriam malorum, vsurpabit illud Homeri.

Τὰ δ' πάντα θεοὶ μειλήσσονται θεῖεν.

Irrita Dij superi ventis hæc omnia tradant.

Ne malorum memineris. μὴ μνησικακήσῃς *Val. Max.*

Admonitio,ne præteritarum calamitatum mentio fiat.

Ex libro gubernatores. ἐκ βιβλίου κυβερνητου. *Galenus de compositione pharmacorum, lib.*3.

Ad similes qui proverbio dicuntur gubernatores è libro. De mutis magistris alibi dictum.

Ἀμνησία.

Et oblivio eorum quæ in convivij vel fiunt vel dicuntur. Plut.

Odi memorem compotorem. μισῶ μιάμονα συμπότην.

In eos qui quæ inter amicos & inter pocula dicuntur liberius eliminãt.

Vino inscribere mulieris iusiurandum. τὸν γὰρ γυναικὸς, ὅρκον ἐς οἶνον γράφω.

Inscribo vino,si qua iurat fœmina. Innuit proverbium irrita esse solere quæcunque in compotationibus effutiuntur.

Mortuorum oportet meminisse. *Cicero.*

In eos, qui plurimum de vita defunctis loquuntur, id quod vulgo putant ominosum, mortuos in ore habere.

Ventis tradere.

Pro eo, quod est obliviſci atque ex animo eilcere.

Ollæ vestigium in cinere turbato. χύτρας ἴχνος συγχεῖν ἐν τῇ τέφρᾳ *Plutarchus in Symposiacis interpretatur, nullum evidens iracundiæ vestigium oportere relinqui, sed simulâque deferbuerit atque resederit animi tumor, omnium præteritorum malorum memoriam penitus tollendam esse.*

Imis ceris eradere.

Hoc est: Delere penitus, sic vt nullum omnino pristinæ memoriæ vestigium extet. Hieron.

Bibere Mandragoram. *Μανδραγόρου πίνειν.*

Id est: Rerum oblivionem inducere. Mandragora enim vis adeo somnifica inest, vt etiam enecet largiore potu. Eos etiam, qui cessant in officio,dormitantque,multam Mandragoram bibisse dicimur.Non dissimile illud. Bibe elleborum.

¶ PROFANA EXEMPLA.

Antonius Caracalla Imp. adeo in literis & philosophia profecerat, vt inter doctos numeraretur, magnámque dici partem philosopharetur. Verum ipsum postea tanta cepit oblivio doctrinæ, ac si litterarum nomen nunquam audivisset. *Dionys. in Suidæ.*

Georgius Trapezuntius, Vir doctissimus omnium literarum Græcarum Latinarûmque in senio oblitus est. *Volater.lib.*21. *Antrop.*

Messala Corvinus orator post ægritudinem, proprij nominis oblitus est, quamlibet alias ei sensus vigerent. *Solin.cap.*7.*Plin. lib.*7.*cap.*24.*& Stob.lib.*10.*c.*9.

Theseus nigro velo ad Minotaurum in Cretam navigans, si victor rediret, albo velo vti iussus à patre Ægeo,mandati immemor, pater præcipitio occasionem dedit. *Plut. in Theseo.*

Quidam Athenis vir eruditissimus, cum ictum lapidis capite excepisset,cætera omnia tenacissima memoria retinens:literarum adeo,quibus præcipuè inservierat,oblitus est. *Valerius lib.*1.*c.*8.*& Plin.l.*7.*cap.*14.

Quendam ex prælato tecto lapsum, matris, affinium & propinquorum oblitum scripsit. *Plin. lib.*7. *cap.*24.

¶ EMBLEMA.

Oblivio paupertatis parens.

Emblema LXVI. Andr. Alciati.

Cum lupus esuriens mandit cervarius escam.
Præque fame captum devorat hinnuleum:
Respiciat si forte, alio vel lumina vertat,
Præsentem oblitus quem tenet ore cibum.
Quæritat incertam (tanta est oblivio) prædam.
Qui sua neglexit, stultè aliena petit.

Vide Memoria, & Recordatio.

Obscuritas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OBSCVRITAS,Græcè ζόφος,ου,ὁ,& ζόφωσις,obscuro dicitur,veniúntque obscuritas,& obscurus à cura,quod ea quæ lumine carent, curam nobis obiiciant. Estque propriè obscurum, quod est sine lumine. Per metaphoram interdum pro ignobili ponitur,interdum pro tecto,latenti & abscondito, vnde obscuram orationem dicimus, vel obscurum sermonem, quod ænigma dicitur. Est enim ænigma quæstio verborum obscuritate involuta, *secund. B.Thom.*2.*Sen. dist.*23. *art.*1 Vel ænigma obscura allegoria, *secund. Quintil.* Est autem ænigma Græca dictio, αἴνιγμα, τος, τὸ, αἰνιγματικός, ὴ, ὸν, ænigmaticus dicitur.

Obscuritas, Caligo spissa, Hebr. *Ophel, aphelah, maaphal,* à verbo *Aphel*,Caliginosus fuit,obtectus,densus,tenebris velatus.Cognationem habet cum *Abal*, Lugebat: nam Lugentes solent suas facies velare & obscurare: & cum voce *Pelé*,mirabile, quod ab oculis nostris est velatum & absconditum. Dicitur item *Choschec*, de quo vide tit.Oblivio. Obscuritas autem figuratè denotat cæcitatem spiritualem. *Prov.*6.9.24. *Rom.*1.21.*&* 11. 10.*Ephes.*4.14.

Obscurium,difficile, & quod statim intelligi non potest:vnde Obscuritas,hoc est,cuius sententia latet,iure civili improbatur, *l.si legatorio,*§. *fin.ff.de fideicommiss. libert.* Baldus censuit omnem intellectum qui non consonat auribus vulgi,esse impertinentem,*de pace Constan.in vers.promittendo.*Contra laude vehitur sermonis claritas.*in Aut.de Testam. imperfectis.*Solemus autem in obscuris,quod verisimilius est,aut quod plerunque fit,inspicere,*l.in obscuris,ff.de Reg.iuris,Iac.Spieg.in Lex. iurid.*

Obscuritas,ambiguitas,vel generalitas in verbis,recipit interpretationem à quotidiano vsu.Nec mirum,quum & legislatores,decisiones eorũ ex quotidianis vsibus fundare solent.*Text.in l.certi conditio,* §. *Si conditio.& in l certe,in fin.de Precat.*Et dicit Imper.*in l.*1.§. *nulla de vet. iur. enunc.*eas leges esse firmissimas,quæ quotidiano vsu roborãtur.*Idẽ,ibid.*

¶ SIMILITVDO.

Thriveri. In angusta tabula depicta, rerum varietas sæpe decorum tollit, & saburra verborum sæpe pulcherrimam sententiam abscondit. *In Apoph.*

¶ ADAGIA.

Per nebulam.

Per caliginem.

Per somnium.

Quarum rerum ambiguam quandam ac tenuem penèque evanidam intelligentiam obtinemus.

Numeris Platonicis obscurius. *Cicero.*

Id ideo dictum quod Plato numeris Pythagoricis obscurat suam Philosophiam, ac veluti nebulas offundit.

Dauus sum non Oedipus. *Terent.*

Oedipi ingenium scitè proponendis, simul & dissolvendis ænigmatum scirpis nobilitatem est, propter dissoluta Sphingis problemata,adeo vt in proverbium abierit eius nominis appellatio.

Bœotica ænigmata. Βοιωτικὰ αἰνίγματα.

Dicebantur obliquè atque obscurè dicta, quaque perdifficilè percipi possunt.

Ne Apollo quidem intelligat. τοῦτο οὐδ' ὁ Ἀπόλλων μαθοι. *Id est* Nec Appollo, quid sibi hæc velint, intelligat,*quod vehementer esset obscurum & intellectu perdifficile.*

Carcini poëmata. Καρκίνου ποιήματα.

Dicebantur ea, quæ viderentur obscurius & instar ænigmatis dicta.

Vide Paulò pòst, Occulta.

Obstetrix.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OBSTETRIX dicitur quæ opem fert parienti.Vnde & parturientes' *Iuno Lucina, Fer opem*, clamant, *autor Donatus.* Obstetrices Vlpianus vult esse probatissimæ & artis & fidei. *l.*1.*in princ. de ventr. inspic. Incob. Spied. in Lex. Iurid.*

Obstetrix,ab obstando,dicta est, eo quod obsistat dolori, vel fœtui,

ne laxatis uteri genitalibus elucidis in terram defluat. Græc. μαιεύτρια Hebr. autem *Meialledeth* à verbo *Ialadh*, genuit, peperit: obstetrix enim parturientem mulierem ita iuuare videtur, ac si ipsamet pareret.

¶ Loci Biblici.

Obstetricum usus longè antiquissimus. Gen. 35. v. 17. & 38. v. 28. Exod. 1. v. 15. Obstetricum in Ægypto pietas, 1. v. 17.

Sententiæ Philosophicæ.

Obstetricis officium requiritur, vt sit perspicacis intelligentiæ, non solùm difficultati partus ob, portunè expeditéque succurrendo, sed etiam contracta, quæ accidunt prorsus agendo, ingemoscendo, indeligando & insciando umbilico infantis. *Arist. in hist. animal. l. 7. c. 10.*

Obstetrices peritæ reprimunt intro in uterum pueri sanguinem: quo facto statim infans, qui iam déficiebat, recreatur & vitæ restituitur. *Ibid.*

Obstetrix prudens exercitata potest adiuvare in partus elevatione *Albert. Magn. de anim. l. 9. tract. 1. c. 1.*

Obstinatio.

¶ Definitio et etymolog.

Obstinatio, Græcè ἰσχυρόδοξια, ας, ἡ, & ἰσχυρόδοξος, ος, ον, ὁ, ἡ, obstinatus dicitur. Obstinatio, tenacitas mali propositi; pertinaciáque vinci nequit. Hebr. *Chozi*, à verbo *Chazak*, prævaluit, obfirmatus est. *Ita* solent pertinaces, recti specie decepti, in pravo animi proposito perseverare, & male conceptas sententias mordicus retinere. Estque pertinax, inprimis tenax, quasi omnino tenax, *secundum Isidor. lib. Etymo.* v. Differunt tamen pertinax & perseverans, quia perseverans est qua rum oportet, pertinax verò plus quam oportet.

Obstinatus est ille, qui persistit in ratione perversa abstinens à bonis, sicut contumax propriè est, qui persistit in ratione recta, à pravis concupiscentiis abstinens, *secundum D. Thom. secunda secund. quæst. 115. art. 1.* Ab obstino verbo, quod significat obfirmo, venit obstinatio, hoc est, animi firmitas, & obstinatus, obfirmatus.

Tres sunt species Obstinatorum: *Prima*, eorum qui ex correctione non proficiunt: *Secunda*, eorum qui ex commotione deteriores fiunt: *Tertia*, eorum qui emendationem promittunt, sed non faciunt. Ex correctione Manasses factus est melior: Nabal, ex commonitione detestior, Pharao ex afflictione deterior. *Hugo de tr. abusionibus.*

¶ Loci Biblici.

Obstinatorum interitus. Ezech. 6. v. 11.

Obstinatio cavenda Deut. 10. v. 16. Psal. 95. v. 8. Prov. 21. v. 29. *Rom. 2. v. 5.* 1. Tim. 3. v. 13. Hebr. 3. v. 8. 13. 15.

¶ Patrum Sententiæ.

Suspirabam ligatus, non ferro alieno: sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde funes mihi fecerat. Ex perversa enim voluntate facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibusdam annulis sibimet annexis, tenebat me strictè dura servitus. *Aug. lib. 6. Confessionum.*

Interest in quantum & in quibus rebus erretur, & quam facile se quis corrigat, vel quanta pertinacia suum defendere conetur errorem. *Idem epist. ad Marcell.*

Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mentis malum punitur æternaliter, licet temporaliter perpetratum: quia quod breve fuit tempore, vel opere longum esse constat in pertinaci voluntate; ita vt sit nunquam moreretur, nunquam velle peccare desineret; immo semper vivere vellet, vt semper peccare posset. *Bern. in epist. 253.*

Philosophorum Sententiæ.

Contra negantes prima principia, non est disputandum. *Aristot. lib. 4. Phys.*

Nec cum iracundia, aut pertinacia rectè disputari potest. *Cic. lib. 1. de finib. bon. & malor.*

Inutiliter aliquid concupiscere, & in eo perseveranter morari, exitio vicina ea dulcedo est. *Val. Max. lib. 7.*

Hominibus nimia pertinacia atque arrogantia accidere solet, vt eò recurrant, & id cupidissimè appetant, quod paulo ante contempserint. *Cæsar. lib. de Bell. Civil.*

Pertinacia est, ex irrationali & inflexibili mentis obstinatione meliori bus nolle cedere. *Cicero.*

Tunc est consummata infelicitas, vbi turpia non solùm delectant, sed etiam placent, & desinit esse remedio locus, vbi, quæ fuerant vitia, mores fiunt. *Senec. in prov.*

¶ Exempla Biblica.

Duritiei sive obstinationis in malo *exempla*: Cain. Genes. 4. versic. 18. Pharao, Exod. 5. vers. 2. Israëlitæ. 32. vers. 7. 8. 9. 10. Deuter. 9. 27. 1. Sam. 8. v. 19. 20. 1. Paral. 30. v. 8. 9. Filij Heli, 1. Sam. 2. vers. 22. 23. 24. 25. Obstinationis *exempla*: Ioann. Baptista, Matth. 3. 15. Petrus, Ioan. 13. 9. Ecclesia Ierosolymitana, Actor. 11. 18. & 15. 12. & 19. vers. 30. 31. & 20. 3. & 26. 19. Obstinationis pœna Esai. 1. 20. Ierem. 19. 15. Soph. 3. vers. 1. 2. Obstinationis & prævaricationis *exempla*: Cain, Gen. 4. 6. Pharao, Exod. 7. vers. 13. 22. & 8. v. 15. 19. 32. Hebræi, 2. Reg. 17. 14. 2. Paral. 24. vers. 19. 21. & 30. 8. Sedechias 36. 13. Iudæi. Ierem. 3. 3. & 44. vers. 10. 17. Ioan. 19. 15. Act. 7. 51. Israëlitæ, Ezech. 2. 4. Zach. 4. vers. 11. 12. Baruch. 2. versic. 7. 8. Amos, 4. versic. 6. 7. Ierusalem, Matth. 23. 37. Luc. 13. 34. Principes Sacerdotum, Matth. 27. 4. Luc. 23. 10. Ioan. 11. 47.

Obstinari neque legis concionibus, neque pœnis moventur, nisi accedente sancti spiritus singulari efficacia. *Exempla*: Pharao, Exod. 7. 8. 9. & 10. c. Saul. 1. Sam. 17. 18. 19. & 5. c. Iudæi, Ierem. 5. 6. 7. 15. 35. c. Israëlitæ, Amos, 4. v. 7. &c. Agg. 2. 18. Obstinatorum interitus, Ezech. 6. 7. 21.

Vide Duricies, Malitia, Pertinacia.

Obtrectatio.

¶ Definitio et etymolog.

Obtrectatio, vituperatio, detractio, à verbo obtrecto, ex ob, & tracto, t in c mutata. Est autem Obtrectare, aurore Festo, contra alienam sententiam tractare, seu maledicere, quam scilicet, alicuius dicta aut facta depravantur. Obtrectat, qui mala dicit de alio: detrahit, qui alicuius minuit laudem.

Obtrectatio Græc. λοιδορία, Hebr. *Cherpp.ah*, improperium, convitium, contumelia, à verbo *Caraph*, exprobravit, criminatus est, contiatus est, rigidis verbis tractavit, vituperavit. Cognationem habet cum verbo *Caphar*, perforavit, & pudefactus est, nam obtrectationibus cor perfoditur & pudefit.

Obtrectatio & livor pronis auribus excipiuntur. *Tacit. 1. hist.*

Loci Biblici.

Obtrectatio damnatur, Levit. 19. 16. Psal 15. 3. & 34 14. & 101. vers. 5. 6. & 119 2. 140. 12. Proverb. 4. 24. & 8. 13. & 24. v. 9. 28. & 25. 23 Eccl. 23. Eccl. 10. v. 11. 20. Rom. 1. 30. 2. Cor. 12. 20. 1. Tim. 3. 11. Tit. 3. 2. Iacob. 1. 26. & 2. 3. & 4. 1. 11. 1. Pet. 2 1.

Obtrectatorum consortia fugienda, Proverb. 24. 21. Obtrectatorum merces, Psal. 109. v. 20. 29. & 120. 3. Prov. 24. 22.

¶ Similitudines.

Chrysostomi, quemadmodum vomitu laborantes in principio quidem detinere intus egredientes humores nituntur, cum verò fastidio victi facecoderint, magnis singultibus omnia è profundo eructant: Sic qui prava consilia in proximos verfant, cum malignitatem mentis ferre nequeant obtrectationis saniem evomunt. *Homil. 41. in Matth.*

Si quis te præterea tale, Iterens commoveat, hoc facientem num continuo convitio & contumelia adficias? hoc facit & cerea detractores. Non enim sic commotum stercus illam fœtorem suscipientem cartilaginem percellit, sicut aliena peccata execrantes & vita laudantium audientium animos prodita contristare & exterrere solent. *Chrysost. Homil. 1. de verbis Apostoli, Modico vino vtere.*

¶ Adagia.

Mortuis non conviciandum.

Victo non insultandum, nec in mortuum vltra congerenda convitia, quamquam iure sit accusatus.

Non impetam lingua. οὐκ ἐπιγλωττήσομαι.

Græcis ἐπιγλωττίζειν, est lingua convitiis incessere, propriè verò pertinet ad male ominantes.

Tuis te pingam coloribus.

Id est, talem te scribam, qualis es.

Sphæram inter se reddere. σφῦραν ἀποδιδόναι.

Quadrabit in eos, qui sese vicissim dicteriis incessunt. Consine illi, Cadimus, inque vicem prabemus cura sagittis.

Infixo aculeo fugere. Βαλὼν φεύγειν ἀεί.

Metaphora proverbialis, vbi quis dicta convitio, seu maleficio quopiam peractis statim abduxit sese, ne vel tueri cogatur quod dixerit, aut ne mutuum recipiat.

Vulgus suspicax.

Suspiciosum vulgus pleraque in malam partem interpretatur. Homer. Odyss. v.

Δύσζηλοι γάρ τ' ἀμφὶ ἰκὴ χθόνὶ φῦλ' ἀνθρώπων.

Quippe homines plerique sumus malè suspiciosi.

Pellem caninam rodere.

Martialis ponit pro eo, quod est, hominem maledicum & improbum convitiis insectari. Sic enim scribit in obtrectatorem quendam & oblatratorem.

Non deerunt tamen hac in vrbe forsan
Vnus vel duo, tresque quaterve
Pellem rodere qui velint caninam.

Vitilitigator.

Vitilitigatores Marcus Cato vocabat litium avidos, & alienorum operum calumniatores.

Zoili

Quare, invidia.

Archilocum teris. Ἀρχίλοχον τρίβεις.

De maledico dicebatur. De Archilocho testatur Horatius.

Archilocum proprio rabies armavit iambo.

Archilochi patria. Ἀρχίλοχου πατρίς.

Diogenianus testatur, hoc dici solere de mordacibus ac maledicis.

Dente Theonino rodi.

Theonino dente rodi dicuntur qui convitiis lacerantur.

Carpet citius aliquis, quam imitabitur. Μαιμᾶται) ἢ ς μᾶλλον, ἢ μιμήσε).

Aptè dicetur de re quapiam artis absolutæ, atque inimitabili.

Genuino mordere.

Qui clanculum obtrectant, laceránteque quempiam, cum genuino mordere dicuntur.

Etiam in Deorum cœtu. κἂν Θεῶν ἀγορᾷ.

Quidam interpretantur de maiorem in modum probis & æquis, quidam vt vehementer maledicis.

Dentata charta.

Dentata dicuntur mordacia M. Tullius.

Hipponacteum præconium.
Pro infami nota dixit M. Tullius, de Tigellio quodam.
Archilochia edicta.
Contumeliosa vocat ac virulenta.
Plaustra convitiis onusta. κ᾽ ὅλαι ἁμάξαι βλασφημιῶν κατεσκέδασαν ἀλλήλων. *Lucian.*
Id est: Et solida plaustra convitiis onusta inter sese effundebant. Loquitur de duobus Philosophis inter sese contumeliosè altercantibus.
Naves onustæ convitiis,
Homerus Iliad. v.
Εσι γὰρ ἀμφοτέροισιν, ὀνείδεα μυρία πολλά.
Πολλὰ μὰλ᾽ ἐν δ᾽ ἂν ναῦς ὀκατὸν ζυγὸς ἄχθος ἄροιτο.
Probrorum superest, ambobus copia summa
Quarum onus haud portet centum ratis incita remis.
Affine illi. Quos tollere nec centum quibant Ægyptij.
Morsus aspidis. δῆγμα ἀσπίδος, *Nicander.*
De malo immedicabili, aut lingua vehementer virulenta.
Hystricis seta. θρὶξ ὑστριχος.
Id est: Pilus hystricis. Dici poterit disterium, acriter in quempiam torium.

¶ Exempla Biblica.

Obtrectationis & detrectationis *exempla*, Filij Laban, Gen. 31.1. Vxor Putipharis, 39.v.14.27. Maria & Aaron, Num. 12.v.1.2. Exploratores terræ 14.36. Multitudo, 16.41. Filij Belial, 1. Sam. 10.17. Doëg. Idumæus, 22.9. Principes Hanon, 29.3. Philistæi, 29.4. Principes Ammonitarum, 2. Sam. 10.3. Absalon, 15.3. Siba, 16.3. Reum cum sociis, 1. Esd. 4. 13. Ancilla Raguelis, Tob. 3.v.7.8.9. Aman Esth. 3.8. Principes Iuda, Ierem. 38.4. quidam Chaldæi, Dan. 3.2. Danielis hostes, 6.3. Alcimus cum viris iniquis, 1. Mac. 7. v.5. 6.25. Simon, 1. Mach. 9.v.5.6.& 41. Alcimus, 14.v.5.6.7. Pharisæi Matt. 9.11. Iudæi, 11.v.18.19. Luc. 9.7.& 23.3. Ioan. 7.12.& 8.48.& 9.v.16.24.28. Domini famulæ Pythonissæ, Act. 16.20. Iudæi Thessalonicenses, 17. 7. Epicurei & Stoici Philosophi, v.18. Iudæi Corinthij, 18.15.& 19.9. Iudæi Asiatici, 21.28. Barbari, 28, vers. 4.

Vide, Accusatio. Item Calumnia. Detractio & Maledicētia

Occasio.

¶ Definitio et etymolog.

Occasio, Græcè, ἀφορμὴ, ῆς, ἡ, & καιρὸς, οῦ, ὁ, dicitur. Est autem occasio opportunitas temporis casu proveniens venitque ab occido, penul. brevi, quod modo significat obvenio, ab ob, quod est circum vel propter cado. Occido etiam nonnunquam interimo significat, vnde occasus, hoc est interitus. Aliquando cado, vnde Sol occidere dicitur, quia cadere videtur, dum mergitur, & occasus Solis, ipsa mersio Solis.

¶ Loci Biblici.

Occasio oblata non prætermittenda, Psal. 32.6. Eccles. 9.20. Esa. 55.6. & 65.11. Ier. 13.8.& 11.12. Oseæ, 10.12. Matth. 25.v.10.13. Luc. 13.v.24.25.&17.22. & 19.26. Ioan. 7.34.& 8.21.& 12.55. Rom. 2.4.& 11.25.& 12.11.& 13.11.1. Cor. 6. vers. 1. 2. Gal. 6. 10. Hebr. 2. 1. & 3. vers. 13. 15. & 4. 16. & 12. 17. 1. Petr. 3. 9.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 1. de Rem.
Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore vina nocent.
Horat. 13. ode Epodon.
Horrida tempestas cœlum contraxit & imbres,
Niveque deducunt Iovem, nunc mare nunc sylvæ.
Threicio Aquilone sonant: rapiamus amici
Occasionem de die: dumque virent genua
Et decet, obducta solvatve fronte senectus,
Occasione duntaxat opus improbitati.
Phocylides.
Καιρὸς ὀλεύεω, μὴ δ᾽ αὐ πνέοντι ἀντία πνεύσῃ.
Occasioni obtempera, & noli spirare contra ventos.
Menander.
Απαντα καιρὸς χάρεν ἴσχει πυγμάρμα.
Omnia tempestivè gratiam habent.
Idem.
Καιρὸς γὰρ ἐστὶ τῶν νόμων κρείττων πολύ.
Occasio enim est legibus potentior multo.
Καιροὶ δὲ καλύπτει τὰς τυραννίδας.
Occasiones autem dissoluunt tyrannides.
Πολλῶν ὁ καιρὸς γίγνεται πέρα πόρος.
Multarum rerum occasio est causa.
Πολλὸς ὁ καιρὸς ἄνδρας οὐκ ὄντας ποιεῖ.
Multos occasio vires non existentes facit.
Τάχιστ᾽ ὁ καιρὸς μεθίσχησι τὰ πράγματα,
Celerrimè occasio permutat res.
Periander.
Καιρὸν σκόπει.
Occasionem expecta.
De occasione Ausonius in hunc modum scripsit.
Cuius opus? Phidiæ qui sinum Pallados eius
Quinque Iovem fecit, tertia palma ego sum
Sum Dea quæ rara, & pacis occasio nota
Quid rotulæ insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes volucris sunt Mercurius quæ
Fortunare solet, trado, ego, cum volui.
Crine tegis faciem, cognosci nolo, sed heus cur
Occipiti calvo es? ne tenear fugiens.
Quæ tibi iuncta comes dicat tibi, dic rogo, quæ sit?
Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum Dea quæ facti, non factique exigo pœnas:
Nempè ut pœniteat, sic Metanœa vocor.
Tu modo dic agat tecum? si quando volavi,
Hæc manet, hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoque dum regitas, dum percunctando moraris.
Elapsam dices me tibi de manibus.
Cato lib. 2.
Rem tibi quam notis aptam dimittere nolis.
Fronte capillata post est Occasio calva.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Neque in ridiculis serias res agas, neque in rebus seriis nugis gaudeas: nam quicquid non tempestivè nec in loco fit, vbique molestum est. *Isocrates ad Demonicum in Paraneſi sua gravissima.*

Singulis actionibus aliud convenit, aliudque tempus ad hoc vel illud perficiendum. Eiusmodi verò tempus est actionis cuiuslibet opportunitas, tanquam bonum atque fidem agentibus afferens & effectis. Quapropter Pythagorici primam quoque causam, à quo omnibus adest bonum opportunitatem nominaverunt: quippe cum omnibus, vt perfecta sint largiatur: omnia denique sic coaptantur, dum causæ quidem perficientes ad perficiendum promptissimæ sunt: susceptura vero ad participationem expergiscuntur, & illæ rursum potentiam porrigunt perficientem: hæ autem potentiam aptitudinis natura susceperunt. Duplex enim potentia est, altera quidem agentis, altera patientis, & illa est mater actionis, hæc perfectionis est susceptaculum. *Proculus.*

Pittaci illa est celebrata sententia, γνῶθι καιρὸν, id est, noris tempus vel opportunitatem sive tempestivitatem. Romana vox: Veni in tempore. Interpretatio huiusce sapientissimi dicti saluberrimi, vt scilicet norimus in rebus agendis, obseruemúsque opportunitatem in tempore cuncta aggrediamur. Terentius; rerum omnium esse primum, tempus, ait: Repetent cuncti (vt verbis Ausonij vtar) quotus offensam incidat, spectata cui non fuerit opportunitas. Medicus in danda medicina ægroto, norit tempestivitatem: nam, vt ille inquit, temporibus medicina valet, contra nihil est in morbis magis periculosum, quàm immatura medicina. Quod & memorat Seneca in libro ad Albinam matrem, de consolatione. Præcipit Plinius noster cavendum, ne in remediis vitia fiant, quod evenit nimiâ aut intempestiva medicina. In cibo quoque dando, ô medice, nosce quando intempestiuum est. Nam, vt Cornelius Celsus verissimè scribit; optimum medicamentum est cibus opportune datus, qui quando dari debeat, inter medicos non satis constat. Notum est illud Ovidianum.

Ipsa leget tempus, medici quoque tempora seruant.

Plautus opportunitatem innuens efficacissimam esse in rebus, ait in Pseudolo. Ipsa mihi opportunitas non potuit opportunius advenire. Item in Menechmis: Non potuisti magis per tempus mihi advenire, quam advenis. Ita ego soleo, commoditatis omnes articulos scio.

Historici prodiderunt, Vespasianum id temporis fuisse facillimum & indulgentissimum, quo in balneum tricliniúmque transibat, eáque momenta, atque occasionem domesticos, ad aliquid petendum magnopere optasse.

Consimiliter, vos, qui vultis apud principem impetrabiles esse, captate, id tempus, quo remissior, hilarior, indulgentiórque esse solet: scitote plus pollere tempestivitatem hanc ad successus petitionum quàm adipem leonis, quam sanguinem basiliscí, quam spondylon draconis, quam angulum drynedarum ovium, cæteráque id genus promissa magicæ vanitatis. Contra, non parum multi intempestivè interpellantes, merito repulsam patiuntur: Quibus illud Nasonis dici potest;

Non adiit aptè, non legit idonea, credo Tempora.

Horatius probè callens, quantum opportunitas valeat, sic scribit:

Nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.

Idem mittens Augusto librum, monet portatorem, vt tempestiviter adeat: vt videlicet, si validus, si lætus erit, si denique posset.

Tempestivitas denique perspicienda in materia cædenda, in emptionibus, venditionibus, arationibus, in agriculturis, frumentis decidendis, messibus, vindemiis, oleitate, sationibus, insitionibus, propagationibus &c. *Reliqua lege apud Philippum Beroaldum in heptalogo sapientum,*

Quoties fortuna offert commoditatem, quæ tibi sit apta, statim arripe nam occasio frontem habet capillatam, vt ea parte teneri possit: verum si semel se verterit, ab occipitio calva est, vt iam apprehendi nequeat, hoc est, opportunitas cum contingit, teneri potest, non redit autem cum voles, si neglexeris. Hic admonendum illud, quod Græci fingunt de Deo cæco, de quo copiosius in proverbiis. *Erasmus.*

Movet me nonnihil Occasionis capillata fronte & comite pœnitentia eleganter efficta imago. Tum illud quod est à sapiente dictum: *Id homini metuendum maximè, ne felicitatem suam excluderet: nulli enim tam infestam semper esse fortunam, quin aliquando melioris spei fenestram aperiret, nisi ipse ad oblatam lucem cæcutiat.* Sed est tamen opportunitas quædam, quam & adventantem captando aliqui effugarunt, & fugientem plures frustra sunt à tergo secuti. Laudatur eo potissimum nomine Aristippus quod ingenium haberet loco, tempori, personis accommodum: quod omnem occasionem prehendere & premere didicisset: eius facultatis bona pars in natura esset posita, plus etiam in philosophia, quæ (vt ipse testatur) docuit eum confidenter apud omnes loqui. Quæ confidentia, sicuti contra anxietas, ex bona conscientia & affectuum vacuitate mihi videtur profecta.

fecta. Et quoniam occasio maximè ex iis tribus spectatur, id frequenter cogitatione versemus; quæ temporis conditio, quæ loci opportunitas, & inter quos qualésque versamur: quæ omnia ad te quali conversa regula te metiaris oportet: nam vt te illis accommodandum dixit, ita tibi vicissim illa (nisi commoda videantur) celeriter relinquenda censeo: atque vt arripere occasionem prudentiæ fuerit, ita aliis præbere vix tutum. Sed de his alias. Nullus autem locus tam sterilis, quin aut otium aut negotium det, nullum tempus, quod omni occasione destituatur, nemo homo à quo non aliquid. Quàm præclaras ego me occasione, & rei faciendæ & augendæ doctrinæ semel atque iterum amisisse, & sero recordor, & seriò doleo. *Ioan. Laurent. in Commentation.*

Parvæ occasiones magnarum rerum causæ existunt. *Demosthenes ex orat. ad Leptinem.*

Occasione parva & prima quæque offensio celeriter omnia distulit atque evertit. *Demost. ex orat. de Cherronesiacis.*

Oportet eum, qui ex vobis rempublicam administrare vult, non subitò affectibus ad iracundiam impellentibus obtemperare: sed rationi, & rebus ipsis & temporis opportunitati servire. Illa enim celeriter concidere solent, hæc verò permanere, & in longum tempus existere. *Ex orat. in Aristog.*

An existimatis ipsam rei benè gerendæ occasionem aliquando valere, ac etiam absque iure id quod conducit efficere: jam verò cum in id ius simul & occasio & vtile consentiunt, aliud quoddam tempus expectabitis vestræ simul & aliorum Græcorum libertatis recuperandæ? *Ex orat. de fœdere Alexandri.*

Qui rectè occasione vsi non sunt, ij ne si boni quidem aliquid à diis acceperint, eius recordantur. *Olynt. 1.*

Aggressuros aliquid iuuat occasio, quæ cùm offert præter opinionem, etiam si vires alioqui minores sunt, incitat vt periculum adeant præcipuè civitates &c. *Thucyd. l. 5.*

Dominatur occasio in cunctis rebus humanis, maximè verò in bellicis. *Polyb. hist. l. 9.*

Quod opportunitas & occasio magnam partem in quibuslibet rebus, maximè verò bellicis ad perficiendos conatus habeat, nemini obscurum est. *Idem, l. 10.*

Occasio num in bello maximum est in vtranque partem momentum. *Plut. in Coriolan.*

Armatus intentúsque sis, neque occasioni tuæ dèsis, neque suam occasionem hosti des. *Liv. Decad. 3. lib. 2.*

Rebus in asperis & tenuibus fortissima quæque consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cujus prætervolat opportunitas, cunctatus paululùm fueris: ne quicquam mox omissam queraris. *Idem Decad. 3. lib. 5.*

Plura negotia opportunitate occasionum quàm viribus sunt rectè confecta. *Dion. l. 43.*

Opportuni sunt magnis conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus, vbi pernicior sit quies quàm temeritas. *Tacit. hist. l. 1.*

Occasio in bello amplius solet iuuare, quàm virtus. *Veget. lib. 3. cap. 29.*

Boni duces publico certamine nunquam nisi ex occasione, aut nimia necessitate confligunt. *ibid.*

Occasio omnia intra se continet. *Procop. lib. 1. de bello Persico.*

Præstat prævenientem in tuto esse, quàm bene gerendæ rei occasione amissa turpiter ab inimicis pati. *Idem, l. 2.*

Rerum humanarum momenta in Occasionis perceptione consistunt. Nam si per ignaviam quis fortunam paratam neglexerit, si sua culpa ab ea deseratur, nequaquam illam, sed seipsum accuset. *Idem, de bello Vandalico, lib. 2.*

Quibus spes dubia est, nec brevissimum quidem momentum excidisse conduxerit, temporis siquidem vbi occasio ipsa rei benè gerendæ præteriit, inutile proculdubio fit quodcunque post hac impenditur studij, vel si id quidem permaximum fuerit, rerum natura supervacaneum nil admittente virtutem. Nam & prætereunte necessitate, vel ea quæ in posterum fiunt, vana, inania, & importuna sint necessarium est. *Idem, de bello Goth. l. 3.*

Occasio anima actionum est. *G. Pachym. hist. l. 3.*

In omni re bellica (quod vsus ipse docuit) plurimum occasio valet, quam optimus quisque imperator summo studio ac celeritate complecti debeat: quippe cujus ea natura sit, vt ardua in planum facilè vertat. Sed in omni occasione capienda, incœptisque prosequendis duo potissimum servanda sunt: alterum quod factu opus est, maturè id vt fiat. Quid enim occasione brevius aut fugacius est? Alterum vt suo quæque res geratur ordine: quando in re præsertim militari nihil ordine ipso potius ac maius sit. *Ioan. Iovian. Pontan. hist. l. 1.*

Cùm non semper hostium conditiones offensioneque sint ducibus notæ, in bellis sæpenumero pulcherrimæ occasiones amittuntur. *Guicciar. in hist. l. 2.*

Nihil occasione ocius elabitur. *Idem, l. 11.*

Pœnitebat duces se potius voluntati legati pacem à Damascenis petitam repudiantis, quàm suis consiliis obtemperasse, qui rerum militarium peritissimi, vicissitudines rerum experiendo didicerant, offerentes se fortunæ beneficio præsenti vtendum, majorum rerum aviditate, persæpe quod jam teneretur, è manibus elapsum, nulla deinde virtute repeti posse. *P. Æmil. l. 6.*

In præcipiti bellicarum rerum occasione, gravia repentináque pericula multæ deliberationis consilium non admittunt. *P. Iovius, hist. l. 3.*

Bellicæ occasionis ratio certis atque brevissimis rerum & temporum momentis constat. *Idem, lib. 15.*

Ratæ sunt atque fallaces magnæ occasiones, quas prudentes & magnanimi cum offeruntur arripere debent; eas vero negligere, summa reprehensione dignum est, ac sæpè nimis curiosa sapientia & futuri nimirum ponderatrix vituperatur: quoniam res humanæ tot támque variis casibus subiiciuntur, vt rarò id eveniat, quod viri etiam sapientes existimarunt, & qui præsens bonum futuri periculi timore, quum id nec certum, nec propinquum est, negligit, summo sæpè dolore & infamiæ nota, eorum periculorum, quæ post vana fiunt metu, vtilitatis & gloriæ plenas occasiones amissile reperitur. *F. Guicciar. hist. l. 4.*

In bellis occasiones innumeræ, quia ducibus non semper hostium errores & difficultates sunt notæ, amittuntur. *Idem l. 1.*

Facile est præclaras occasiones amittere, & contra difficile eos adipiscit ideóque dum manibus tenentur, omni studio ad eas retinendas est enitendum. *Idem, l. 6.*

Si in occasionis momento cujus prætervolat opportunitas cunctatus paulum fueris, nequicquam mox omissam quereris. *Lucius Mart. apud Linium.*

Non omnibus eadem conveniunt, præterea faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio tum hominum ipsorum, tum rerum ac temporum initur. *Plin. ep. 6.*

Perquàm facile est præclaras occasiones amittere, & contra perquam difficile eas adipisci. Ideóque tum manibus tenentur, omni studio ad eas retinendas enitendum, neque eorum qui victi sunt prohibiti prudentiæve, cum mortales imprudentia, malitiáque sint refecti, innitendum. *Idem, lib. 17.*

Maximum est, vt belli imperatores opportunitatem temporis ex circumstantiis cognoscant: possintque illam cum iudicio conijcere. *Polib. lib. 17.*

Celerrima Aquila est temporis opportunitas, & occasio quæ ad pedes advolans capi à quopiam potest, sin aufugiat, in altum aërem, eos qui se persequuntur ridet, neque vt ad eos redeat in animum inducit. *Niceph. l. 10 c. 22.*

Non tantum præsentis, sed vigilantis est occasionem observare properantem. *Senec. in ep.*

Ea ipsa quæ tempore importuno suscepta, difficillima aut impossibilia fuerunt, si tempore iusto, & quando occasiones vocant, aggrediaris, facillima sunt: quare denuò tentare ea oportet. *Guicciard. in Hypom. Polit.*

Apes peragant opus suum non statis diebus, sed quoties cœli commoditas invitat: ita suo quæque tempore rapienda est occasio. *Plin. lib. 11. cap. 6.*

Quemadmodum totius Mundi quidam circuitus sunt fœcunditatis, sterilitatisve causæ animalium, atque plantarum: ita singulis actionibus aliud convenit, aliúdque tempus ad actionem hanc, aut illam perficiendam. *Proclus de anima & damone.*

Gravissimæ sunt & sapientissimæ occasionum conciones, eædémque perspicuæ, nec sine pernicie negliguntur. *Demosth. 1. Olynth.*

Sæpè ex turpibus causis, magnorum pulchrorum facinorum occasiones natæ: quocirca sæpè prudentibus viris est iis abutendum. *Quidam in aphor. Polyt. Sylva.*

Opportunitas non observata cum omnibus quidem in rebus ingens affert malum, tum verò maximè in administrando, detrahit vtilitatem. *Plut. de Amic. & Adulat.*

Et sanè summi imperatoris munus scitè vti præsentibus temporum opportunitatibus: cum plus opis momentum temporis aliquando afferat, quam vlla postea mortalium industria. Neque vllus est tam fidus támque diligens belli socius, quam ipsum tempus; si quis rectè illius imperio, & consilio vti cognoverit; celerriméque conficiatur, quod ille rectè monuerit. *Natalis Comes lib. 1. hist.*

Temporis longinquitas peritiam rei bellicæ & animos ducibus auger, vtque in Principes conspirent, & à fide desciscant, vt plurimùm invitat. *Diodorus Siculus Biblioth. hist. l. 3.*

¶ Apophthegmata.

Themistocles, Antiphates adolescens, qui prius Themistoclem amantem fugerat ac fastidierat, vbi vidit illum gloria celebrem potentiáque magna pollentem, vltro adiit illum blandiens, cui Themistocles. O adolescens: sero quidem ambo, sed tamen sapere cœpimus. Sentiens, illum non arripuisse occasionem sese offerentem, sibi verò nunc non vacare negotia talibus affectibus indulgere. *Plut. in Grac. apoph.*

Antigonus, quum Antigonus in arduis ac præruptis locis planicieí imminentibus exercitum habere, Pyrrhus positis circa Napham castris, postridie per caduceatorem, vt in campum descendens Martem experiretur, provocavit, Antigonus vero respondit, suam militiam non magis armorum quam temporum esse. Pyrrho, si illum suæ vitæ tædium cepisset, satis multas ad interitum vias patere. *Plut. in Pyrrho.*

Annibal, post calamitatem à Romanis apud Cannas acceptam, Fabius Max. creatus est imperator cum Claudio Marcello, viro audaci semperque gestienti cum Annibale confligere. Fabius potius sperabat futurum, vt si pugna abstineret, Annibalis exercitus ductu temporis deficeret. Id sentiens Annibal dixit se magis formidare Fabium à pugna quiescentem, quam Marcellum pugnantem. *Plut. in Rom. apoph.*

C. Domitius, vbi contemplatus esset hostium phalangem, exercitus præfectis hortantibus vt confestim aggrederetur, negavit tempus sufficere ad hoc, vt tot millibus trucidatis, ac direptis impedimentis in castra reversi, sua curarent corpora. Sed hoc ipsum postridiè se tempestivè facturum dixit: Ac postero die congressus, quinquaginta millia trucidavit. Vir strenuus non dubitavit de victoria, spatium modo temporis gerendæ rei par eligebat. *Plut. in apoph.*

Scipio Africanus, cum hoste dicebat non esse confligendum, nisi aut invitaret occasio, aut vrgeret necessitas: quod incogitantis fit, opportunitatem oblatam negligere: & extremæ ignaviæ sit, tum non præstare fortem animum, cum audacia spem præbet incolumitatis, formidolosi-

ta. Nihil illud jucundum certum præsentis exitium. *Plut. in vita eius Valer. Maxdil. 7. c 2.*

Scipio minor cum videret [illegible] deponere animum, aiebat, sese, vt tuto veniret, moras [illegible] aldens, Bonum ducem perinde vt medicum non nisi in extrema [illegible] ferrum admittere. Nihilominus per occasionem adortus Numantinos, terga illos dare compulit. *Plut. in Rom. apoph.*

C. Marius, in bello civili, cum fossa cinctus obsideretur ab hostibus, continuò sese, tempus expectans opportunum. Popedio autem Siloni dicenti: Si magnus es imperator, ô Mari, descende in conflictum: Imo tu, inquit, si magnus imperator, coge me nolentem ad certamen venire. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, sicut in corporibus, & in fistulis, nisi prius quis humorem influentem sistat, & vulnus sereptem, quotquot imposuerit medicamēta mali fœtore non obstructo, incassum omnia facit: Itidem & nos, nisi occasionem, quasi fontem mali, cavetimus. *Lib. 1. de compunctione cordis.*

Procli, Quemadmodum totius mundi quidam circuitus sunt causæ fœcunditatis fertilitatisve animalium atque plantarum. Ita singulis actionibus aliud convenit, aliúdque tempus ad actionem hanc aut illam perficiendam, *De anima & Demone.*

Quemadmodum locus unicuique corpori ab ipsa natura propriè destinatus est: Sic & temporis partes aliæ aliis cōvenium actionibus. *Ibid.*

Plinij, mortuo novilunio omnium germinat, & tamen pariter inter primas: Ita qui tempori idoneam operam dant rei conficiendæ, etiam si serius cœperint, tamen maturius conficiant. *Lib. 15. c. 24.*

Apes pereunt opus suum non statis diebus, sed quoties cœli cōmoditas invitat: Ita sic quæque tempore rapienda est occasio. *lib. 11. c. 6. 10.*

Roterodami. Persici ob idipsum pluris veneunt, quod non durarent. nisi triduum: Ita avidius rapiendum, quod cito prætervolat, vt iuventa, *In simil.*

¶ Adagia.

Cape crines.

Dicitur pro arripere occasionem oblatam, & arreptam retinere.

Nunc tuum ferrum in igni est. *Seneca.*

Dicebatur de eo, cuius negotium iam ageretur.

Ianuam aperire.

Repagula aperire, τὰς κλισιάδας ἀνοιγεῖν.

Ansam præbere.

Metaphoræ proverbiales, quæ sumuntur tam in bonam quàm malam partem, pro eo, quod est occasionem administrare. Talis & Terentiana illa.

Fenestram aperire.

Verum non nisi in malam partem.

Fasces subministrare.

Exhibere è manu manubrium. *Plautus.*

Hoc est: Iam paranti facere quippiam, peragendi extorquere facultatem.

Ansam quærere, arripere.

Id est: Captare occasiones Contrarìa, Ansam præterire, negligere. *Id est:*

Occasiones rerum agendarum amittere.

Gladium dedisti quo te occideret. *Plaut.*

Hoc est: Materiam & adiumentum subministrasti ad perniciem.

Non semper erit æstas. οὐκ ἀεὶ Διὸς ἔστιν). *Hesiodi versus est.*

οὐκ ἀεὶ Διὸς ἔστιν), πιέσθω καλιάς.

Æstas non semper fuerit, componite nidos.

Docet parandum esse in adolescentia, quo la sa senectus frui possit.

Hieroglyphicvm.

Occasionis captatorem, seu hominem temporum omnium conditioni sese accommodantem per *Echinum* animal designavit antiquitas, Novit equidem *Echinus* (terrestrem intellige) cubilia sua, Aquilonum & Austrorum mutatione commutare. Duas enim cubilibus fenestras facit, alteram, Notum versus; Boream versus alteram, quaqua parte ventum futurum præcognoscit, fenestram obturat, alteram recludit: sin iusta tectum alatur, ad parietem discedit. *Pier. Val. 8.*

¶ Emblema.

Emblema CXXI. Andr. Alciati.

Ἀλληγορικῶς.

Lysippi hoc opus est, Sycion cui patria, tu quis?
Cuncta domans capti temporis articulus.
Cur pinnis stas? vsque rotor talaria plantis
Cur retines? passim me levis aura rapit.
In dextera est tenuis dic unde novacula? acutum
Omni acie hoc signum me magis esse docet.
Cur in fronte coma? occurens vt prendar. At, heus, tu,
Dic cur pars calva est posterior capitis?
Me semel ali pedem si quis permittat abire.
Ne possim opprenso post modo crine capi.
Tali opifex nos arte, tui causa edidit, hospes:
Vtque omnes moveam, pergula aperta tenet.

¶ Fabvla.

Hœdus & Lupus.

Supra tectum domus stans hœdulus lupum prætereuntem inclamabat, & illi maledicebat. Cui lupus, non tu, inquit, sed tectum mihi maledicit.

Sæpe locus & tempus fortes facit homines timidos, vt insultare etiam præstantissimis non vereantur.

Vide Tempus.

Oculus.

¶ Definitio et etymolog.

Oculus, ὄμμα, ὀφθαλμός, ὅ, ὁ, & ὀφθαλμία, ας, ἡ, oculorum morbus dicitur. Oculi dicuntur, quia superciliorum teguminibus eos Deus occuluit, *secundùm Varronem.* Hebr. *Hain.* Oculus, virtus visiva, lux, splendor, aspectus, species incurrens in oculos. Item, fons ex quo, velut ex oculo aqua fluit, à verbo *Haian*, aspexit, oculis observavit, direxit oculum, aliquid intuendo.

¶ Loci Biblici.

Oculus interdum ex Hebræorum idiotismo, pro toto hominis ingenio ponitur, & tunc mentis ipsius iudicium significat, Matth. 6. 12. Luc. 11. 34. eo quod oculi sunt præcipui mentis indices Oculus simplex & rectus, Eccles. 33. 12. Matth. 6. 23. Lucæ 11, 34. Oculus malus pro invidia. Matt. 20. 15. Marci 7. 22. Deut. 15. 9. Oculus nequam. Genes. 6. 2. Prov. 6. 13. Eccl. 4. 8. Eccl. 14. 8, & 31. 14. Matth. 6. 22. Marc. 7. 22. Lucæ 11. 34. 42. Ioan. 2. 16. Oculus allegorice & hyperbolice erui iubetur, Matth. 5. 29. Oculus insatiabilis est, Eccles. 1. 8. Oculum eruenti oculus eruendus. Exod. 21. 14. Levit. 24. 20. Deut. 9. 21 Matth. 5. 18. Oculi aperiuntur Adamo & Evæ, Gen. 3. 7. Balaamo, Num. 22. 31. Cæco nato, Ioan. 9. 10. Aperiri dicuntur autem oculi Hebræis, cum videndi vsus restituitur, Ioan. 9. 10. Oculi eruuntur Samsoni, Iudic. 16. Sedechiæ, 2. Reg. 25. 7. Oculi dextri labeditarum ab Ammonita pro fœderis signo petuntur, 1. Sam. 11. 12.

Oculus fidei, 2. Cor. 4. 8. Oculus mentis, vel intellectus, Num. 24. 3. Deut. 29. 4. Esai. 6. 19. Luc. 24. 29. Act. 26. 18. Ephes. 1. 18. In oculis tuis, vel coram te, pro apud te, vel tibi, Hebraïssimus, Matth. 11. 26.

Oculorum custodia quantopere sit necessaria ad vitandum peccata, Gen. 3. 6. & 6. 2. & 34. 2. & 38. 15. & 39. 7. 2 Sam. 11. 2. & 13. 1. Iob. 38. 11. Psal. 119. 37. Prov. 23. v. 26. 33. Eccl. 9. 15. 7. 8. 9. 18. & 25. 14. & 41. 25. & 42. 12. Iudith. 10. v. 17. 18. & 12. 16. Dan. 13. 8. Matth. 5. 28. 2. Petr. 2. 14.

¶ Sententiæ Illicæ.

Oculus spirirualis bonus.

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. *Matth. 6.*

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum; erit lucidum totum. Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. *Luc. 11.*

Malus.

Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt ipsæ, tenebræ quantæ erunt? Vide ergo ne lumen quod in te est tenebræ sint. *Matth. 6. Luc. 11.*

Oculi corporalis vsus.

Averte oculos meos ne videant vanitatem. *Psal. 118.*

Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Prov. 4.*

Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat. *Eccl. 2.*

Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias. 6.

Dulce lumen & delectabile est oculis videre solem. 11.

Venustatem & pulchritudinem desiderabit oculus tuus, & super hæc virides sationes. *Eccl. 40,*

Abusus.

Qui annuit oculo, dabit dolorem. *Prov. 10.*

Oculi stultorum in finibus terræ. 17.

Exultatio oculorum, & dilatatio cordis, lucerna impiorum peccatum. 21.

Memento quoniam malus est oculus nequam: Nequius oculo quid creatum est. *Eccl. 13.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt intueri coguntur, nec avertere à miseriis cognationem sinunt. *Cicer. ad Torq.*

Acerba audire tolerabilius est, quàm videre.

Difficile est multa simul inspicere. *Ad Curion.*

Oculi morum indices. *Demosth.*

Quivis homo delectatur dum lumen videt.

Idem oculorum est iudicium. *Euripides.*

Oculo amisso os apparet deformatum. *Tacit. Annal. l. 2.*

Oculus ad cognationem necessario pertinet. *Ficta. in Dion. Areop. de divin. nominibus.*

Oculi spiritualis modo species suscipiunt; Nam cum lumen solis spirituale & incorporeum sit, quicquid suscipit, naturæ suæ suscipit modo, ideo colores & figuras corporum modo suscipit spirituali, & eodem pacto ipsum ab oculis susceptum inspicitur. *Idem in Platon. coniur. or. 5. 44.*

Oculorum fulgorem Divum Augustinum habuisse fertur, vt qui acrius intuerentur, quasi ad solis fulgorem vultum demittere cogebantur: & Tiberius noctu in tenebris ad breve tempus videbat. *Ibid. or. 7. cap. 4.*

Oculi divinitatis dati sunt ob cœlestium cognitionem, & imitationem, & ob philosophiam optimum divinitatis donum. *Ficin. in Plat. Tim. cap. 31*

Oculi natura diaphana est, id est, translucida, fit potissimum natura solari, & idcirco lumen naturaliter appetit; faciléque impletur lumine solis. *Idem in Plot. in En. 3. lib. 9. cap. 3.*

Oculi angulum si digito leviter presseris, lumen intimum sibi ipsi protinus emicabit. *Idem in Plotin. En. 5. l. 3. c. 8.*

Oculi sunt inimici indices, per quos homines clementiam misericordiam, amorem, odium, iram lætitiam, tristitiam, & huiusmodi affectus ostendunt & magis eos augent. *Idem de reg. 9. c. 10.*

Oculus non solùm lumen cognoscit, sed etiam tenebras: sed lumen per se tenebras negatione luminis. *Ioan. Gram. in 4. Physic. text. 118.*

Oculus domini equum pinguem reddit. *Arist. œconom. 2. c. 6.*

Vide, Visus.

Occulta.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OCCVLTA, abdita, abscondita, à verbo occulo, occulis, occului, occultum, Græcè ἀποκεκρυμμένα Hebr. *Mistarim*, à verbo, *Sathar*, absconditus, occultavit *Sether*, absconsio, absconditum, latibulum, *Sithra*, latibulum, *Deut. 32. 38. Mistar*, mysterium, res occulta & abscondita. *Mistarim*, latibula, Ps. 10. 8. *Mistor*, absconsio protegens aliquem. *Ies. 4. v. vlt.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ex Comicis Græcis.

Ἀφεὶς τὰ φανερὰ μὴ δίωκε τἄφανῆ.
Aperta linquens, persequi noli abdita.
Ἃ μὴ πιεῖν τὸ κρυπτόν, ἃ μόνον πίει.
Quod vis latere, ne fac, aut sine testibus.
Υποψία δεινὸν ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις κακόν.
Suspicio grave mortalibus cunctis malum.

Occultum esse non potest, quicquid illustrissimi homines agunt. *Xenophon. de Agesilao.*

¶ ADAGIA.

Terra defossum habet. γῆ κρύψαν ἔχει.
In eum qui non impartit, neque profert suas dotes.

Occultæ musices nullus respectus. ἀδὲν ὄφελος ἀπορρίπτειν τὴν ἀφανῆ τῆς μουσικῆς.

Cuius adagij sensus est. Quamvis egregias animi dotes, si non proferas, perinde esse quasi non habeas. Ovidius:

Tu licet & Thamyram superes atque Orphea cantu.
Non erit ignota gratia magna lyra.

Plutus. ἄζηλος.

Sunt nonnulli mortales qui vel nativo quodam ingenij vitio, vel data etiam opera, quæ sciunt dissimulant, & aliis gravantur impertire. His illud nonnunquam evenire solet vt pro indoctis negligantur.

Qui sunt apud inferos terniones. τίνες οἱ κάτω τρισκακοδαίμονες.

Hoc adagio videbantur ij, qui res abditas & abstrusas curiosa quadam diligentia vestigarent.

Nisi si qua vidit avis. πλὴν εἴ τις ἄνθρωπος ὄρνις.

De re vehementer occulta.

Attici Eleusinia. Ἀττικὰ Ἐλευσίνια. *Zeno.*

Subaudiendum καθ' ἑαυτούς. *Id est, inter se, vsurpatur, si quando conveniunt inter sese aliqui, secreto de re quapiam arcana tractantes.*

In tenebris saltare. ἐν σκότῳ ὀρχεῖσθαι. *Lucian.*

Est rem gerere clanculum, nullo teste, nullóque iudice.

Monstrum alere. *Terent.*

Monstrum alitur, vbi quid occulti vitij latere significamus.

Muris circumcurrentibus. Τοῖχον, παρατρεχόντων.

Latebit vti, quum aliquid monstri alitur, & ob id captari secretum.

Summis ingredi pedibus. ἄκροις ποσὶ ἐπιβαίνειν.

Dicitur qui clanculum aut cautim, aut pedetentim, quod aiunt, conatur aliquid.

In aurem dicere. εἰς τὸ οὖς λέγειν. *Matth. 10.*

Vel hodie vulgo dicitant, pro eo, quod est clanculum ac secreto committere. In Evangelio, & quæ in aurem auditis, prædicate supra tecta.

Stium obdire profani. Θύρας ἐπιθεῖναι βεβήλοις. *Lucian.*

Conveniet vti si quando significabimus nos de rebus arduis & arcanis loquuturos esse.

In simpulo. *Cicero.*

In simpulo olim fieri dicebant, quod vel clanculum, vel in re minuta, atque humili fieret.

In angulo. ἐν γωνίᾳ.

In angulo fieri dicitur, quod fit in occulto.

Admoto capite. *Homerus.*

Ἀσχὶ χὼν κεφαλὼ, ἵνα μὴ πυθηται ὀ, ἄλλοι.
Admoto capite, reliqui ne audire valerent.

Admonet eo loco, si quis obiurgandus est amicus, vt id fiat primum in tempore, deinde comiter & amicè magis quam asperè, postremo clanculum semotis arbitris.

Vrit absque torre.

Versum hunc ceu proverbialem subinde Plutarchus vsurpat.

Ἐνεπρησε δαλοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ὅπως.
Exurit sine torre, gravique dat illa senecta.

Vide supra Obscuritas.

Odium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ODIVM, Græcè μῖσος, ου, τὸ. & μισητός, ὴ, ὸν, odiosus: & μισέω, odi dicitur: Hebr. *Sineah*, à verbo, *Saneh*, odit, odio habuit hostiliter infestavit, hostis fuit. Cognationem habet cum nomine *Ason*, id est, nocumentum: quos enim odimus, illis quoque nocere studemus. Hinc si *Non* transit in μ Græcum, fit per conversionem radicis μισέω, odi, μῖσος odium. Est autem odium, ira inveterata, *secund. Cic. lib. 4. Tuscul. q.*

Odium est vetus ira: ex pluribus causis collecta, diuturno tempore perseverans, *secund. Aug. lib. Diffinitionum.*

Odium est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum vt disconveniens, sicut amor est consonantia eius ad conveniens, *secund. B. Thom. 1. Sec. q. 29. art. 1. 2.*

Odium deducitur ab odi verbo anomalo, quod significat odio habeo: à quo osus & perosus dicitur, qui odio habet: hinc odiosus interdū quī habet odio: interdum molestus. Terentius. *Si porro odiosi esse pergitis.*

Odium differt ab Invidia, quod odium in brutorum etiam natura comperitur, vt est inter Egithum & Achantidem, quorum nec cruor quidem cum interfecti fuerint commisceri potest: quod si fortè miscueris, rursus fluit & separantur. Invidia verò humanum genus non excedit. *secund. Plut. in lib. de differentiis odij & invidiæ.*

Odium item differt ab invidia, quia nemini iustè invidemus: odio vero iustè quàm plures habentur, sicuti qui neque malorum consuetudinem fugiunt. Multi odio se habent: nemo sibi invidet.

Odium Dei, est filia luxuriæ: odium vero proximi, est filia invidiæ.

LOCI BIBLICI.

Odium proximi prohibetur, Levit. 19. 17. Prov. 15. 17. Matth. 5. vers. 23. 24. 1. Ioan. 2. vers. 9. 11. & 3. 15. & 4. 20. Odium rixas generat, Prov. 10. 22. Odium mali præcipitur, Psal. 97. 10. & 139. 21. Amos, 5. 15. & 6. 8. Rom. 12. Odium Christi quàm exitiale. Ioan. 15. 25. Odium Evangelij causa Matth. 10. 22 Marc. 13. 13. Luc. 21. 17. Ioan. 16 2. Odium reprobationis nota & signum, 1. Ioan. 3. 12.

Odium Dei, Deut. 1. 9. 16. c. Psalm 5. 6. & 11. 5. Prov. 6 16. Esai. 1. 14. Ier. 12. 8. 44. 4. Amos, 5. 15. & 6. 8. Zach. 8. 17. Odium Messiæ, Psalm. 45. 8. Hebr. 1. 9. Apoc. 2. 6.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Qui diligitis Dominum odite malum. *Psal. 96.*

Iniquos odio habui. 118.

Omnem viam iniquam odio habui. *Ibid.*

Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. *Ibid.*

Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. 138.

Timor Domini odit malum, arrogantiam & superbiam & viam pravam. *Prov. 8.*

Revertere ad Dominum, & avertere ab iniustitia tua, & nimis odio execrationem. *Eccl. 17.*

Odite malum & diligite bonum. *Amos, 5.*

Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores: adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. *Luc. 14. Matth. 10.*

Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Ioan. 12.*

Qui diligit iniquitatem odit animam suam. *Psal. 10.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Tria sunt genera hominum quæ odit Deus: Remanentem, retro redeuntem, oberrantem. Excitandi sunt remanentes: retro redeuntes revocandi: errantes in viam reducendi: tardi exhortandi: celeres imitandi. Qui non proficit, remansit in via: qui fortè à meliori proposito declinat, ad aliud quod deterius reliquerat reversus est retro; qui fidem deserit, à via erravit. *Aug. de novo canti.*

Hoc est perfecto odio odisse, vt vitia, non homines oderis, nec vitia propter homines diligas. *in Psal. 139.*

Festuca in oculo, ira est: trabs in oculo odium est. *in Matth.*

Odium, est vetus ira, ex pluribus causis collecta, diuturno tempore perseverans. *Aug. de desi.*

In comparatione odij, ira festuca est, sed festucam si nutrias, trabs erit si evellas & proiicias, nihil erit. *in serm.*

Nemo potest perfectè diligere quo vocamur, nisi oderit vnde revocamur. *de ver. reli.*

Propemodum naturale est, vt nurus socrum, & socrus oderit nurum. *Hieron. in Michæam.*

Qui occidit, & qui odit fratrem suum, & qui ei detrahit, pari pœna digni esse monstrantur. *in epist.*

Odium est inveterata ira: vbi odium, ibi charitas esse non potest: charitas abest, ibi nil boni est. *Aug. super Matth.*

Si ad mensam cuiusque potentis hominis nemo præsumit, conscissis vestibus & inquinatis accedere quanto magis à convivo æterni regis, id est ab altari domini, debet se vnusquisque invidiæ vel odij veneno percussus, iracundiæ furore repletus, cum reverentia & humilitate subtrahere, propter quod dicitur: Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum? & iterum: Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? *August. in serm. consecrationis Ecclesiæ.*

Tunc bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desideriis non acquiescimus, cum eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur. *Greg. in Homil.*

Qui motum nocendi habet in animo, debet iudicare se reum, si autem prodeat in contumeliam adversus fratrem, eget reconciliatione, si autem non iudicat se reum, nec fratri vult reconciliari, ex contemptu perseverans in odio, reus erit gehennæ. *Idem super Matth. 5. Homil.*

Vitam animæ quælibet culpa polluit, servatus verò dolor contra proximum occidit, menti namque vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur. *Greg. lib. 10. Moral.*

Sicut rex in imagine sua honoratur, sic Deus in homine diligitur; & oditur,

odit. Non potest hominem odisse, qui Deum amat: nec potest Deum amare, qui hominem odit.

Cato inimicum suum diligere non potest, anima autem potest, quia dilectio vel odium carnis in sensu est, animæ vero in intellectu. Quando ergo nocemur ab aliquo: & si sentimus odium, sed tamen extinguí volumus, cognosce quia caro nostra odit inimicum, anima verò diligit.

Hæc est pugna periculosa, & hæc gloriosa victoria, qui poterit odisse quod amat, & amare quod odit. *Ioan. Chrys. sup. Matth.*

Perfectum odium est, homines diligere, & eorum vitia semper horrere; nam in illa parte, qua cratura Dei sunt, amandos esse non dubium est. In illa iniquitate horrendi sunt in qua se polluerunt. *Cassiodor. super Psal. Perfecto odio oderam illos.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. Amorum, vel de fine tit. lib. 2. Eleg. 1.

Si sapis, ô custos? odium (mihi crede) mereri
Desine, quem metuit quisque perire cupit.

Senec. in Thebaid.

Simul ista mundi rector Deus posuit:
Odium atque regnum.

Idem in Œdip.

Odia qui nimium timet,
Regnare nescit.

Seneca in Hercule furente, tragœd. 1.

Si æterna semper odia mortales agant,
Nec tapetus unquam cesset ex animis furor,
Sed arma fœlix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella, tum vastis ager
Squalebit aruis, subdita tectis face
Altus sepultæ obruet gentes cinis

Idem tragœd. 7.

Professa perdunt odia vindictæ locum.

Iacob. Billius, Anthol. Sacr.

Recta volens animus sapiens, & amator honesti,
Quosdam odio dignos iudicat esse suo.
Nec tamen hos toto depellit fœdere, gnarus
Naturam errantum dividere à vitiis.
Sic generi indulgens proprio, vt peccata recidi
Oportet, & vt damnet crimina, non homines.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

De odio populari, Dial. xxxiv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Populus me odit. R. Habes quem prædixeram popularis finem gratiæ, pro dilectione odium. D. Populus gratis odit me. R. Miraris quod sine causa odit, qui sine discretione dilexerat, consequens hoc illius: vnde modestia exulat, ibi regnare imperum est necesse. D. Odit me populus. R. Hæc bellua iniuriæ prompta est, segnis officio. Vulgi amor levis, odium grave. D. Populus mihi succenset. R. Ab amante plausus, ab irato populo, pernicies, impar periculum ac spes. D. Populo odiosus sum. R. Nihil impetuosius stultorum turbis, vbi insaniam singulorum? publicus furor, & furorem publicum, singulorum rabies impellit. Alterque alterum trudit. Nihilque periculosius, quam incidere in illorum manus, quibus pro iustitia sit voluntas, pro maturitate præcipitatio. D. Odit me populus. R. Non amas, & vtinam ne novisses, quidem. Amor malorum odio finitur. Vtrumque anceps, sola ignorantia tuta est. D. Populo sum invisus. R. Populus odiosus, leniendus aut linquendus.

Peiora sunt tecta odia, quam aperta: & agnosci amat, qui odium ostendit. *Senec. in prov.*

Quamvis agas, vt ne quis merito tuo oderit, erunt tamen semper, qui te odiunt. *in Prov.*

Semper odiorum honestus occasus, & dum simultates nihil aliud habent, quam nocendi cupiditatem, speciosa in melius mutatio est. *Quintil. Dec. 9.*

Amor & odium, & proprium commodum sæpè faciunt iudicem non cognoscere verum. *Arist. lib. 1. Rethor.*

Molesta est veritas, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ. *Cic. lib. de amicitia.*

Hoc naturâ est insitum, vt quem timueris, quicum de vita fortunisque contenderis, cuius ex insidiis evaseris, hunc semper oderis. *Cicero pro Sylla.*

Non est prudentis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit. *Seneca de ira.*

Infixa nobis est aversio rei ejus, quam natura damnavit. *Idem ep. 99.*

In pace, etiam si odia non finiuntur, tamen intermittuntur. *Livius, lib. 11. Dec. 5.*

Ferme acerrima proximorum odia sunt. *Tacit. hist. lib. 4.*

Cupido vel odium multos exercitus in discordiam egerunt. *Idem lib. 1.*

Fas est odia privata publicis vtilitatibus remittere. *Idem, Annal. l. 1.*

Odium certaminibus ortum vltra metum durat, & ne in victis quidem deponitur: neque ante invisum esse desinit, quàm esse desiit. *Velle. Paterc. lib. 1.*

Maximè laudi est, odium adversus tyrannos, inimicitiæque contra malos. *Plut. in compar. Dionis & Bruti.*

In acerbissimis etiam odiis naturalis persæpè recursat affectus. *Io. Iovian. Pontanus, hist. lib. 4.*

In veteribus gravibúsque odiis firmam pacem constituere, quod ea vel suspicione; vel vltionis cupiditate impeditate impediatur est. *Fr. Guicciard. lib. 3.*

dio & dominandi cupiditate homines ad quamvis periculosam dominationem vehementer impelluntur. *Idem, l. 4.*

Dignitatis atque imperiorum æmulatio, vel inter amicissimos odium gignere solet. *Idem, lib. 7.*

Accidit plerúmque vt ea odia quæ diu in tyrannos stante eorum fortuna exitij timore dissimulantur, quum eorum res labare cœperint, acrius atque liberius erumpant. *P. Iovius, hist. lib. 2.*

Honestius puta offendere quàm odisse. *Tacit. in Agric.*

Stimulat non rarò privati odij pertinacia in publicum exitium. *Idem hist. lib. 1.*

Odium contra homines tunc maximè subit, quando aliqui nimium credimus absque arte, putamúsque ipsum omnino verum & sincerum fidúmque virum esse deinde verò mox pravum infidúmque deprehendimus, rursumque alium eodem pacto. Itaque quando quis sæpius offensus ita decipitur, præsertim ab iis quos præcipuè familiarissimos amicissimósque existimabat, odit tandem plurimùm vniversos, putatque nihil omnino apud quenquam esse sincerum. *Plato in Phadone*

Pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam præparat: vnde nulla innocentiæ cura, sed vitæ impunitatis. *Tacit. hist. l. 1.*

Odium & gratia vt desinunt, valet ius. *Idem lib. 5. Annal.*

Odium & invidia apud multos valet: vera aut in deterius credita, iudice ab vno facilius discernuntur. *Idem, lib. 3. Annal.*

Odium omnia trahit in deterius. *lib. 1.*

Odium apud omnes calumniator adipiscitur, potentiam apud vnum. *ibid.*

Odium privatum falsis criminibus tegunt improbi. *Ibid. & lib. 2. 11. & hist. lib. 2. 4.*

Odium velare fallacibus blanditiis factus natura & consuetudine exercitus tyrannus. *Idem, Annal. lib. 14.*

Odij privati pertinacia in exitium publicum stimulat alios, improbus *hist. lib. 1.*

Odio magis quam ex fide Scriptores quidam prosequuntur gesta principum. *Annal. lib. 4. 10. & 16.*

Odij privati ad occasionem, non abutendum malis publicis. *Annal. lib. 15.*

Odio præsentium & cupidine mutationis multis suis periculis lætantur. *Annal. lib. 3.*

Odia ferè proximorum acerrima. *hist. lib. 4.*

Odia privata fas est remittere vtilitatibus publicis. *Annal. lib. 1.*

Odia itura in perniciem ponenda. *Annal. lib. 1.*

Odisse quem læseris, proprium humani ingenij est. *Tacit. in vita Agricolæ.*

Grave odium esse solet, quod temporum longinquitas confirmavit. *Iulian. Imp.*

Populi odium in Principem, de infelici publicæ administrationis successu augurium est certissimum. *Anonym.*

Odia quæ radices egerunt, inter virum & vxorem, omnium maximè implacabilia iudicantur. *Bodin. lib. 1. de Republ. cap. 3.*

Odiorum tenacitas est signum magnæ infirmitatis, non est signum heroici animi. *Quidam.*

Civile odium ad inimicorum perniciem præceps est, ad vtilitatem suæ defensionis incautum. *Veg. l. 3.*

Privata vicinarum vrbium, aut provinciarum odia in bellum publicum civile, aut externum si quod excitatur facile derivantur. *Quidam in aph. Polit. Sylvan. ex Tacit. 1. hist.*

Ducis odium ab exercitu conceptum efficit, vt aut totus ipse exercitus pereat, aut Dux ille, quique illi favet, sit removendus. *Idem, 4. hist.*

Vt gratiæ in odium deflectus facilis: ita odij ad gratiam difficilis esse transitus consuevit, raróque animus quem semel graviter fastidivit, sinceræ fidei stipendia excolit, aut cum quo vehementes primùm inimicitias gessit, affectuosè postmodum in gratiam redit. *Saxo. 11. hist. Dan.*

Latens & occulta res odium, & idcò magis imperio exitiosa. Cùm enim subditi in metu novo propter imperantis impotentiam versantur non dubiè singuli acrioribus odij stimulis concitantur: illi ad vindictam propter iniuriam iam acceptam; hi propter inferendum. *Ioan. Rocherius in Thes. Polit. aphor. l. 6. cap. 5.*

Odium ex ira sensim configuratur, quòd breviori intervallo videtur à ratione distare. Nec enim plerumque odium, vt ira statim emanat; sed meditationem adhibet. Sed vt ira, semper in vltionem intenditur, nocendi tempus & occasiones observans. Prorsus eo homine qui & sit ingenuus, & probus, indignus affectus. Odisse, est nota hominis pravi; non odisse, generosi. Ergo non minori curâ, quàm ipsâ irâ odium exturbari debet; cum odium nihil ferè aliud sit, quàm ira latens, senescens, inveterata, pertinax. Cæterum, quempiam odisse est se illo, quisquis est minorem fateri. Odium est inimicitiarum radix, & seminarium calamitatum. Est amoris, benevolentiæ amicitiæ venenum. Quàm amor inter quoscunque est, expetendus est, tàm execrabile odium, & odio pejor improbissima odij dissimulatio est. *Car. Pasch. de Virtutibus & Vitiis, cap. 19.*

¶ Apophthegmata.

Theologi. Ne oderis fratrem tuum pro quo mortuus est Christus, idque gratis: & cum Deus ac Dominus esset, frater tuus factus est. *Anton. serm. 136.*

Isidori Peluſiota. Præposterus favor haud acutè cernit: odium autem nihil omnino cernit. Quapropter si ab vtraque lema purus atque immunis esse studes, noli violentas ferre sententias: verùm illata crimina iusto & integro iudicio committe. *Epist. lib. 1. epist. 310.*

Timon Athenienſis, qui ab odio hominum Misanthropos Græcis vocabatur

batur, interrogatus, cur omnes odio haberet homines? Merito, inquit, improbos odi: reliquos autem, quia improbos non oderunt. *Max. ser. 6.*

Pisistratus. Thrasibulus Pisistrati filiam amabat, cámque quum huic osculum in publico osculatus est, ob id vxori maritum in Thrasybuli mortem irritari: Scilicet, inquit Pisistratus, qui nos amant, habemus odio, quid faciemus iis, qui nos oderunt? Ac virginem adamatam Thrasybulo dedit vxorem, *Plut. in apoph.*

Annibal adhuc puer, quum quæreretur de finiendo odio inter Romam & Carthaginem, pectem mixit solo, ac pulvere sustitato, tum demum finem belli fore dixit, quum altera pars in habitum pulveris esset redacta. Agnoscas ingenium exitio Romanæ gentis natum. *Plut. in Annibale vita.*

¶ Similitvdines.

Naziancæni. Quemadmodum eadem terra stat quidem sanis & non ægrotantibus, movetur autem vertiginosis, & qui se circumvolvunt, quum videntium passio ad id, quod cernitur, transmutatur: aut si navis quemadmodum eadem statua, maior quidem iis, qui propè sunt & considerant, minor vero distantibus apparet, quum aër suffunditur distantiæ, visui verò dilatet crassiori. Ita & nos facilè decipimur propter inimicitias: vt in eisdem nequaquam iidem amici simus, nec nos cognoscimus. *In ser. de pace.*

Augustini. Sicut nullum in vulnere valet medicamentum, si sit intus ferrum. Ita nihil proficit illius oratio, in cuius pectore mortiferum versatur odium. *De rectitud. cathol. conversat.*

Socratis. Qui fratribus relictis alios amicos quærunt, consimiles sunt illis qui ius suum deserunt, & alienum colunt. *Ant. serm. 136.*

Plutarchi. Subduc materiam, extinguetur ignis: subduc occasionem, conquiescet odium sive invidia, *Apud Erasm.*

Ex festuca intensa, aut lucerna neglecta domi, nonnunquam conflagrat vrbs tota: Sic ex privatis odiis ac dissidiis publica pernicies oritur. *Apud eundem.*

Plinij. Vt inter animantium genera occulta quædam sunt dissidia, cum nulla appareat dissidij ratio, velut araneæ & serpenti, formicis ac soricibus, trochilo & aquilæ, aliisque compluribus: Ita sunt, qui iliam aut illam oderint gentem, cum nesciant, quamobrem oderint. Quidam odere Rhetoricen, aut Græcas literas, cum hoc ipsum ignorent, quod, oderunt. *lib. 10. c. 74. & Arist. l. 9. c. 1. de nat. animal.*

Philippi Beroaldi. Quemadmodum coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum tranquillitate tempestas: Ita cum amore odium, invidia, livor, malevolentia copulari non possunt. *In orat. habita in principio enarrat. Propertij.*

Erasmi Roterodami. Vt carboni semel exusto suffocatóque, si denuò flagret, maior est vis: Ita semel sopitum odium, si rursum excandescat, acrius est. *In simil.*

Vt vitis refugit brassicam, quercus abhorret ab olea, multo magis autem à nuce iuglande (nam vitis cum omnia complectatur, solam brassicam declinat: quercus si in scrobem oleæ depacta fuerit, emoritur: eadem & iuxta nucem iuglandem inarescit:) Sic inter quasdam nationes naturale dissidium est, vt nullo pacto queat coalescere concordia: vt inter hos ferè, quos mare aut Alpes diremerunt. *ibid.*

Inglans crepitu prænuntiat se frangi, vt fugere liceat, priusquam fiat ruina: Ita quidam non lædunt, nisi prius ostendant se infensos: alij prius læserunt, quam expostulent. *Ibid.*

Qui ex balneo calent, vehementiùs frigescunt, & aqua frigidior esse solet, quæ prius caluit. Ita vehementiùs sese oderũt, qui prius fuerunt amici, & sceleratiores sunt, qui à pia vita ad impiam se transtulerunt. *ibid.*

Thriveri. Flamma alacris est, fumus vero intolerabilis: & sæpè tolerabilior est manifesta inimicitia, quam occultum odium. *In apoph.*

Ex ellychnio difflato, sed nondum extincto sæpè nascitur plurimus fœtor: aliquando etiam maximum incendium: Et ex inimicitiis tantum dissimulatis grauissimus tumultus. *ibid.*

Insalubre admodum cœlum, quod pluuiam promittit, sed non demittit: Et pestilentior est animus, qui tempestatem suam altius recondit, quam qui funditus excludit. *In apoph. 83.*

Facile est ignem iniicere, sed difficile est iniectum extinguere: Ita longè facilius est inimicitias excitare, quàm componere. Consultum ergo est, in amico levem iniuriam ac facinus tolerare. *In apoph. 80.*

¶ Adagia.

Odium agreste. μῖσος ἄγριον.

Odium atrox veteres ita appellabant, propterea quod rustici plerunque sunt μισάνθρωποι, & acerbius atque implacabilius oderunt alios politiores homines.

Odium Vatinianum.

Pro capitali & vehementer acerbo odio. Catullus.

Odium novercale.

Novercis omnibus innatum est fatale quoddam & irreconciliabile odium in privignos. Cicero.

Oderint dum metuant.

Licebit adagium hoc per iocum vsurpare, veluti si quis eruditione superior de clancularijs hostibus, qui tamen ob metum hiscere non audent, dicat: Oderint dum metuant.

Odit cane peius & angue.

Odium vehemens & acerbum significatur hoc adagio. Horat.

Alter Mileti textam cane peius & angue
Vitabit Chlamydem.

Item Plautus in Mercat.

Nempe ruri vxor est tua, quam dudum dixeras
Te odisse aquè atque angues.

Empedoclis simultas. Ἐμπεδοκλέους ἔχθρα.

Dicebatur simultas pertinax & irreconciliabilis. Diogenian.

Bellum irreconciliabile. ἀσπονδος πόλεμος.

Dicitur etiam de odio pertinaci admodum & vehemente.

Archidamicum bellum. Ἀρχιδάμειος πόλεμος.

De bello sævo crudeliq; te dicebatur.

Et Scelij filium abominor. καὶ τὸν Σκελίου βδελύττομαι.

De tali odio, qui non solùm à commemoratione res odiosa, sed etiam cognati vocabulo aliquis abhorret. Aristoph.

Non magis quàm canem.

Odium & contemptum vulgo declarant canis vocabulo.

Cui ista arridet, meis ne gaudeat. ὅστις τούτοισι γελᾷ, τοῖς ἐμοῖς μὴ χαιρέτω.

Quum ingens discrimen interesse significabimus inter nostras & aliorum rationes. Contrarium huic:

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

De iis, qui eiusdem sunt farinæ, & ex æquo contemnenda. Aristoph.

Ne via quidem eadem cum illo vult ingredi. μηδὲ τὴν αὐτὴν τούτῳ ὁδὸν βαδίζειν.

Ne via quidem eadem ingredi dicuntur, qui extremo dissident odio, vt ne via quidem communi velint ambulare. Plut.

Fratrum inter se iræ sunt acerbissimæ.

Si quando simultas inciderit inter fratres, ea solet esse atrocior, quam vulgarium inimicorum. Eurip. in Iphigen.

Ita omnium tardissimè senescit. ὁ χρόνος οὐδενὸς ἧσσον γηράσκει.

Id est: Ita postremum senescit. Nam vulgò mortales iniuria tenacissimè meminisse solent: beneficiorum quàm facillimè obliviscì. Sophocles.

Vt bovis ovem amat. ὡς λύκος ἄρνα φιλεῖ.

Qui sui commodi gratia simulat amorem. Quo licebit vti, quoties nouiverit alteri in negotio quopiam vtili cedere.

¶ Exempla Biblica.

Odij exempla: Abimelech & socij eius, Gen. 26. v. 27. Esau, 27. vers. 41. Chananæi, 34. 30. Fratres Ioseph, 37. v. 45. Ægyptij, Exod. 1. v. 12. Madianitæ, Num. 25. v. 17. 18. Israëlitæ Iud. 11. v. 6. 7. cæci, & claudi, 2. Sam. 5. vers. 8. Amnon, 13. vers. 15. 22. Razon, &c. 1. Reg. 11. v. 25. Achab, 22. v. 8. Hostes Iudæ, 1. Esdr. 4. vers. 1. Holofernes, 13. vers. 22. Aman. Est 7. 6. Hostes Davidis, Psal. 18. v. 18. & 25. v. 19. & 35. v. 19. 44. v. 8. & 69. v. 5. 15. Iudæi, Amos, 5. v 10. Viri quidam iniqui, 1. Mac. 11. v. 21. Nicanor, 2. Mach. 15. v. 19. Mundus, Ioan. 7. v. 6. & 15. v. 18.

¶ Profana Exempla.

Aiunt Melanionem quendam odio mulierum in solitudinem demigrasse: perque avia montium, cane, quo vno convictore vtebatur, feras insectari solitum, nec vnquam domum reuocari potuisse. Hinc prouer. *Melanione castior. Erasm.*

Græcorum odium erga Barbaros etsi naturale videri potest, propter linguæ vocisque diuersitatem (similitudo namque amicitiam parit:) tamen intercesserunt quoque variæ bellorum occasiones, præsertim ob raptum mulierum, quas. *Herod. lib. 1.* recitat.

M. Cato Censorius tanto odio prosecutus est Græcos: vt filium Marcum ab eorum literis, non quidem inspiciendis, sed perdiscendis avocarit. *Plut. in Caton. & Plin. lib. 21. c. 20.*

Constantinus VI. Imp. qui & Constans, omnibus suis exosus Syracusis à suis in balneo est occisus. *Sigibert. in Chron.*

Timon Athenienſis non religione, non cœlestium rerum indagine adductus, solus esse voluit: sed pravo quodam affectu, rigoréque naturæ, omni hominum commercio sibiipsi interdicto. *Sabell. lib. 2. c. 2.*

Myson Scrymonis filius, Timonis moribus, fuit hominum osor: vt qui in solitudine solus viserit. *Laert. in eius vita.*

Cordillio Philosophus Stoicus Pergamenus, tam morosus fuisse dicitur: vt omnium principum ac regum amicitias spreverit. *Valat. lib. 14. cap. 2. Anthrop.*

Epidaurij, cum Illyricos mores exosos haberent: nec illorum commercia vitare possent: vt se à contagione illorum servarent, vnum eligebant quotannis gravem ætate, qui solus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem Poletem dixere. *Arist. 2. Politic.*

¶ Hieroglyphica.

Rubus apud veteres odij fuit indicium: & vsque adeo in asperitatis significationem abiit, vt homines ingenio morosо & difficillimo præditos, qui præ suo viuendi instituto omnes aliorum mores impendio fastidiunt, per Rubum siccam depingerent: eam enim ita affectam frangas potius, quàm minimum flectas. *Pierius lib. 55. c. 4. & 5.*

Id est filicis hieroglyphicum, vt alligata arundini capitalia odia significat. *Idem 58. cap. 27.*

Ægypti, Odium per piscem interpretabantur, vt docet. *Idem Pierius, lib. 31. cap. 7.*

Vide Affectus, Invidia, Ira.

Odor.

¶ Definitio et Etymolog.

Odor Plinio nihil aliud est quàm infectus aër. *lib. 15. cap. 27.* Mirum (inquit idem, *lib. 15. cap.*) tria naturæ præcipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aëra, ignes. Odor, Græcè Ὀσμή. Hebr. *Reach*, odor, fragrantia, sæpe vsurpatur in Bibliis, propriè & figuratè: à verbo *Riach*, Odoratus est, olfecit. Cognationem habet cum *Roach*, spiravit: quod fit ore; at odorari fit naribus, attrahendo spiritum. Odor *propriè* sumitur. *Genes. 27. 27. Prou. 17. 9. Esai. 3. 24. Ioan. 12. 3.* figuratè pro commoda & felici conditione. *Exod. 5. 21. Ierem. 48. 11. Ose. 14. 7.*

Secundò

Secundò, pro acceptatione sacrificiorum legalium. Messiæ dignitatem respicientium: *Gen.*8 21 passim in libris Mosaicis & propheticis. *Tertio*, pro odore mystico, filij Dei & Ecclesiæ sponsalia cœlestia adumbrante, vt videre est in cantico canticorum, *cap.*1.v.4.12.13. & 4 10 11. & 7.8.13. *Quartò*, pro odore spirituali, seu donis spiritus sancti in Dei electis, dona accepta sunt coram Patre cœlesti, propter Christum. Vide 2.*Cor.*2. 14.15.16. *Ephes.*5.2. *Philipp.*4.8.

Porrò translationes, quæ deducuntur à corporis sensibus: omnes ferè proverbiales sunt. Velut, odorari, pro rescíscere, Olfacere, pro deprehendere, subolere, pro suspectum esse, Obolere, id est, molestum esse. Huc pertinent & illa, Olet mendacium, Redolet atticisimum, olet lucernam, &c. De quibus permulta occurrunt in probatis authoribus, & apud Grammaticos, qui verbi Oleo, & compositorum metaphoricas locutiones explicant.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Odorandi sensus non inest in nobis acer, sed eo à multis animantibus vincimur. Remisse enim homo olfacit, nec quicquam eorum, quæ odorem efflant, percipit sine dolore aut voluptate: quod non sit in eo subtilis hic sensus. *Arist.lib.2.de Anim.c.9.T.92.*

Odoratus in eo, quod odorem efflat, & in eo, quòd non efflat, cernitur. *lib.2.de Anim.cap.9.T.96.*

Sensus rei, qui odorem habet, eumque vel bonum, vel malum odoratus dicitur. *ibid. T.99.*

Non sentire odorem nisi respirando, hominum proprium est. *Ibid. T.94.*

Sensus olfaciendi, cum impar sit sensuum numerus, & impar numerus medio quodam constet: videtur & inter eos, qui tactum munere funguntur suo, vt tactus & gustatus, & inter eos qui alia interiecta re munus suum exequuntur, cuiusmodi sunt aspectus & auditus, medium locum obtinere. *lib. de sens. c.5.*

Quorum nares porrectæ sunt longius, vt catellorum Laconicorum, hæc valent olfactu. *lib.5.de gener. animal. c.2.*

Efficitur sensus olfaciendi per spirationem in iis, quæ nares obtinent. *lib.2. de part. c.10.*

Odor quædam est fumum imitans exhalatio. *lib.de sens. c.2.*

Sapor & odor eadem vtrumque est affectio: sed non in iisdem versantur. *lib. de sens. c.4.*

Non in aëre modo, verum etiam in aqua odoratus versatur. *lib. de sens. c.5.*

Elementa, vt ignis, vt aër, vt aqua, vt terra, odore carent.

Et acres & dulces sunt odores, & austeri, & acidi, & pingues, & amaris putidi, ac carioſi quadam similitudine respondere, dici possunt. *ibid.*

Genus odorum, qui per se ac vi sua voluptate afficiunt, vt ij, qui efflantur è floribus, neque magis, neque minus ad cibum invitant, nec ciborum appetitum famémque adiuuant, sed contra potius eam impediunt, hominisque hoc est proprium. *ibid.*

Quod Pythagoræ, tradunt, nonnulla esse animalia, quæ odore victitent, id non est consentaneum. *ibid.*

Ea quæ odoratui subiecta sunt, ipsa per sé, qua ex parte odoratum movent, nihil ad cibum victúmque pertinent, ad valetudinem autem eadem conducere sensu percipi potest. *ibid*

Acres odores difficultatem nobis pariunt olfaciendi. *lib. de Somniis, cap.2.*

Odor id est, quod odoratum movet: & si quid odoris sensum afficit, id odor facit. *lib.1.de Anim. c.12. T.125.*

Odores, admixtione quadam omnino constant, vt sapores. Quod enim admixtionis est expers, protinus etiam omni vocat odore, vt & sapore. Quò fit vt simplicia corpora, velut ignis, aqua, aër, odoris experti a plane sint: terra, quod mixta sit maximè, potissimum quoque sola odore prædita cernatur. Verùm odorum partim inertes sunt & diluti, quemadmodum in saporibus: partim suapte quadam specie censentur: eorum autem species, quanquam saporum formas æmulari videntur, non tamen omnes eadem habent vocabula: nec sunt ita formis odores distincti, vt sapores, sed tantum generibus: cùm præsertim bene olentia quædam nonnulla male olentia dicantur, cæterum suavis tetrique odoris species vocabulis notatæ non sint, quãquam alioqui in magno discrimine. Nam dulcia & amara formis magis designata sunt, verùm acris dicitur, vehemens, mollis, dulcis, gravis odor, &c. *Theophrast. de Odoribus*, in quo egregio libello, multa de tota hac materia pertractavit eruditissimè.

Odorem maiorem omnia præbent, cum moventur, quia excita plus aëris implent quàm quiescentia, & ita odor eius ad sensum nostrum transmittitur. *Arist. Problem. Sect.22.*

Odorem minus sentimus hiberno tempore, & minime per gelu & glaciem, quia aër à frigore immobilior redditur, itaque motus non æquè proficiscí à corpore odorato potest, propter difficilem deliberationis motum, & aëris quo invehitur. *Idem ibid.*

Odorem maiorem reddunt aromata cinere suffita, quàm igne, & plenius ac diutius suum servant odorem cum cinere suffiuntur: quia in cinere minus concoqui odor potest, itaque plenior est: ignis verò quoniam celeriter vires eorum domat & concoquit odorem commutat, concoctio enim est rei concoquendæ immutatio. *Idem ibid.*

Odorem graviorem reddunt ora hominum qui ieiunarunt, eorum qui aliquid edunt non olent, quia ventre inani minusque agitato, aër factus calidior, spiritum & excrementa pituitosa sua immobilitate putrefacere potest, calidiorem autem effici hinc colligi potest, & quod sitim parere ieiunium solet. At vbi ederint, odor ciborum illam graveolentiam offuscat, vt maior minorem: calor enim ciborum calorem illum præcedentem exuperat, ita vt nihil affici possit. *Idem ibid. sect.13.*

De suavi odore. Dial. xxii.

Francisci Petrarchæ.

G a v.

Suavibus delector odoribus. R. Hi vel victui, vel vestitui observiunt, de quibus quid sentiam audivisti. G. Odoribus studeo. R. Odoribus alij gulam alij libidinem irritant. Horum appetitus incontinentię notam subit, & præsertim vehemens. Alij propter seipsos expetuntur. Horum studium non turpitudinis nempe, sed vanitatis arguitur. Vnde est, vt muliebrium vnguentorum odor, aut dapum, quam florum turpior ac pomorum sit. Eadem ratio est earum delectationum, quæ auribus oculisque percipiuntur. Si vnquam Ethicis applicuisti animum, nosti hæc, neque te nunc doceo, sed notæ veritatis ad memoriam retraho, vt huius generis, oblectamenta videas vel fœda esse, vel levia. G. Odoribus operam do. R. Bonæ vtinam famæ, cuius odor bonus quoque dicitur, malusque maior multo, lariúsque sensibilis, quam aromatum, si terantur. aut sulphurum, si crementur. De his odoribus non nares, sed mens iudicat. G. Bonis odoribus delector. R. Si sensui pares, & voluptati inhias, vt dictum est, aut obscœnum, aut inane. Si valetudinis curam geris, excusabile, modo condimentum rerum omnium modus adsit. Confortat enim tabescentem spiritum odor levis, sed ad omnia valet illud Comicum: Ne quid nimis. Est autem (vt in multis) in hoc quoque naturarum varietas infinita, non solum inter hominem atque hominem, sed inter gentem & gentem. Siquidem vera fama est, quamque magni non respuunt authores, gens quæ Gangis fontem accolit, omnis cibi expers, solo mali sylvestris odore alitur, peregre profecturi, nil nisi bonum illud malum ac vitale circumferunt, tam fœtoris impatientes, vt sicut eos purus nutrit, sic infectus odor interimat. Delicata complexio, quæ sic vivat & pereat. Hinc gens omnis ad ortum solis obversa, cœlique mollitie delinita: vt ciborum negligentior, sic egentior atque appetentior est odorum, & inde nimirum hæc primum curiositas nos inuasit. Assyrij, Arabes & Sabæi, vestris armis edomiti, suis vos odoribus domuere, quibus aliquamdiu rigida patrum & invita sobrietas obstitit, vsque adeo, vt quingentesimo & sexagesimo quinto anno vrbis conditæ gravi edicto à Censoribus caveretur, ne quis in vrbem ipsam, vnguenta externa veheret. Non multo autem post modernorum vitiis (vt assolet) veterum scita rumpentibus, in senatum ipsum edicti talis authorem victrix lascivia penetravit. G. Libenter bene oleo. R. Peregrini odores, atque omne artificium bene olendi, proprij naturalis, non bonis odoris argumenta, & latentium sunt signa defectuum. Ob hoc ipsum, atque ob illam, nedum viro, sed ne honesta quidé fœmina dignam curam solita sensum viri fortis offendere. Meministi adolescentis illius, qui dum, vt erat vnguento illitus, pro collata præfectura, Vespasiano principi gratias acturus, ante eum staret, ille hausto mox odore substomachans acri supercilio, voce aspera: Mallem, inquit, allium obolevisses, sic ingressum sine honore, inhibitis, seu rescissis jam concessæ gratiæ literis bene olidum dimisit. Ita cum semper dedecori sint odores huiusmodi, interdum etiam damno sunt maxime, vbi morũ gravis, ac masculus censor sit. Quid quod quibusdam fuere periculo? Nam, & illud nosti, vt Plautius Senatorij vir ordinis, triumvirali proscriptione, metu mortis Salernitanis latebris abditus, vnguenti proditus odore, sibi quidem perniciem, proscriptoribus autem suis excusationem sævitiæ quæsivit. Nam quí non iure cæsum diceret eum qui eo tempore Reipub. tantóque privato discrimine vnguenta etiam nunc oleret? G. Artificiosis odoribus assuevi. R. Desuescę, si consilium meum vis. Turpius est enim artificiosis quam simplicibus assuevisse. Omne, quod turpe est, quo artificiosius, eo sit turpius. Honestatis ornamentum ars, inhonestatis est cumulus. Adde, quod & fœdius hodie, quam olim quamvis enim Roma (vt dixi) & quam Græcorum Romam prope dixerim Lacedæmon, huic pesti ex Asia venienti, quasi armatæ hostium legioni ferreis moribus, atque edictis obstiterint, ad extremum tamen molles vnguentorum simúlque vitiorum acies fefellit excubias, in Europam transiit, & fortissimas gentes vicit. Et quoniam singula prosequi longum est, ex vnius asperrimi atque laboriosissimi viri mollita duritie de reliquis, coniecturam facito. Siquidem in medio bellorum æstu, ille invictus ac barbarus cruento cum exercitu vnctus est Annibal: penetrabilia vnguenta, sed penetrabiliora sunt vitia. Itaque enervati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualem decuit, exitus fuit. Quo effectũ est, vt cum multum Africani semper virtutibus, Annibalis tamen vnguentis aliquid deberetis, expediat illis, vt sicci essent, vobis vt vngerentur. Ex illo sane multis sæculis sic iste mos invaluit, vt labor stupórque sit legere, quæ de hac re in vtriusque literis scripta sunt. Et quid pluribus morer? vsque ad illius pedes, quo nil altius, vnguentum venit, quod ipse, qui omnem mollitiem animorum, atque omnes illecebras voluptatum extincturus advenerat, passus est, non vnguẽto quidem, sed pietate delectatus, ac lachrymis offerentis. Iam vero pedetentim vsus hic abiit, vt cum in multis ætas vestra maiorum gloriæ impar sit, in hoc excellere videatur quod vnguentaria non est, & qui his capitur, non communi temporum, sed proprio quodam animi vitio laborat. G. Bonis odoribus illicior & delector. R. Fieri non potest, quin quæ delectabilia sunt natura, & illiciant, & dum præsentia sint, delectent. Sapientis Hebræi dictum est, Vnguento, & variis odoribus delectatur cor, quamvis vnguento, quidem non tam mihi delectatio videatur inesse, quàm fastidium. Sed vt insit odoribus, meo certe consilio absentibus resistendum contemptu & oblivione, præsentibus vtendum modicè, neque vllum his studium impendendum, ne te vel tacitus vltimarum, viliúmque rerum mancipium fateare. Neve hunc articulum longius traham: inhonestis odoribus, vt rebus omnibus virilem effœminantibus animum vetitis, ac seclusis, in reliquis Augustini sententiam amplector: De illecebra odorum, inquit, non satago nimis: cum absunt non requiro, cum adsunt non respuo, paratus eis semper carere. Idem fac, ne quando bonis odoribus male oleas, aut odiosis munditus odiosus sis.

¶ Adagia.

Anus hircum olet, Τραῦς αἰγείῳ.

De vetula libidinante propterea quod alarum ad reliquarum partium odor excitatur ad libidinem incensis.

Aut piscem olet, aut florem.

Dictum in eum, qui bene oleret, quod Tymalus, aut Tithimalus piscis sit odore gratissimus, & aque figurans eiusdem nominis flos.

Oeconomia.

¶ Definitio et etymolog.

Oeconomia, Græca dictio est, οἰκονομία, ας, ἡ, dispensatio domestica, & οἰκονομέω, guberno, & οἰκονόμος, ου, ὁ, dispensator rei familiaris dicitur. Hæc autem est prudentia rectiua multitudinis vnius familæ, *secundum B. Thom. 2. 2. q. 48.* Cuius finis est vltimus totum bene viuere secundum domesticam conuersationem. *2. 2. ibid. q. 50. art. 3.*

Quatuor species œconomiæ.

Regia, Satrapica, Politica, & Priuata. *Regia* autem prouentus species quatuor: circa Monetam; circa importata, & exportata, vti sunt portoria: circa sumptus, cum compendio fiant, ac res vice pecuniæ dantur, æstimationesque vbi expediat magis, quam numerato impensæ fiant,

Satrapica prouentus species sex; ex Terra, quam decimam vocant & Locorum, vbi dominatur metallicis, ex terra & agro nascentibus ex Mercatoribus, ex Pasturis. Decima item appellatur: sexta, ex aliis variis rebus.

Tertia œconomiæ species, *politica*, id est, ciuitatis, huius vectigal optimum exiis, quæ in loco proprio gignuntur, deinde à mercaturis, post hæc ἀφ' ἑγκυκλίων.

Quarta & vltima *priuati hominis*, quæ quidem anomala, id est, absque norma existit, quod non ad vnam tantam intentionem illi œconomia exerceatur. Est insuper omnium minima ob breues prouentus & expensas. Huius optimum vectigal ex terra primum, id est, Agricultura, quæ omnium est parens. Hinc enim magis secundum naturam res nobis acquiruntur: deinde ex illis rebus. Tertium ex argento: præter omnia autem parcere superfluis, & ne maiores sint prouentibus expensæ.

Oeconomia est domus administratio recta. Domus partes duæ sunt: familia, & res familiaris.

1. Familia est certarum personarum domestici conuictus iure deuinctarum, societas. Persona quæ præest dicitur οἰκοδεσπότης: quæ obediunt, domestici. Harum personarum triplex est συζυγία. Coniugalis, Patria, Herilis. Coniugium est vnius viri & fœminæ, indissolubili vitæ, omniumque casuum communione, ad liberorum educationem & familiæ sustentationem coniunctarum, communio. Patria Syzygia est, qua parentes & liberi inter se coniuguntur. Herilis, qua herus & famuli, hera autem & famulæ inter se deuinciuntur. Officium coniugum commune ad pietatem, mutuum amorem, fidelitatem, & rei domesticæ curam refertur, proprium mariti officium certa respicit capita. Amet vxorem suam. Sit caput & dominus eius in timore Dei, competentem potestatem concedat ei in liberos, seruos & ancillas: scienter, piè, prudenter cum vxore sua conuersetur. Officium vxoris est quintuplex: nempe dilectionis, subiectionis, temperantiæ, adiumenti, prudentiæ decoræ. Officium patrium generale, est philostorgia: speciale patrem & matrem spectans, liberis præstatur, partim in infantia, partim post infantiam, in pueritia, adolescentia & iuuentute Patris officium est defensionis & auctoritatis: Matris autem lactationis & familiaritatis maternæ. Liberorum Officium, charitatem, Obseruantiam, & obedientiam complectitur. Officium herile est directio famulorum ac famularum ad exercitia pietatis & ad operas vitæ præsenti necessarias: laborantium alimentum, mercedem, conseruationem iustam, commoda honesta, institutionem honestam procurare, malos dimittere. Seruorum & ancillarum officium, venerationis est obsequium & fidelitatis. Familiæ totius officium erga vicinos, & concordiæ, & beneficentiæ multiplicis, quæ proximi commoda promoueat.

2. Rei familiaris tum acquisitio, tum acquisitæ possessio ac conseruatio, tum denique possessæ & conseruatæ dispensatio, considerando supereſt. In acquisitione occurrunt Virtus, modus: media virtus acquisitionis est prudens industria, coniunctam habens Pietatem, quæ Dei benedictionem respicit & implorat: Industria certis domesticis certos labores ad acquirenda bona distribuit. Hos domesticos & labores Paterfamilias vigilanter & prudenter obseruet, manum etiam quum necesse est, & pro laborum ratione operi sedulo admouens. Mater familias seipsam depictam intuetur in Prouerbiis Salom. cap. 31, Superbiæ, fastui, luxui, fuco meretricio ornatui æternum valde dicat. Modus acquirendi, potissimum Naturalis est aut Artificialis. Sub Naturali agriculturam & Pecuniam comprehendimus. In his Dei benedictionem & piæ familiæ laborem consideramus. Artificialis Mercaturam & operæ locationem respicit. Quocunque modo mercatura fiat, vel licita, vel illicita est. Licita diuinitus concessa societatique ciuili necessaria, fit honesti lucri gratia. Patrisfamilias mercatura Pietatem, Iustitiam, Prudentiam habet comites. Pietas negotiationem sanctificat. Iustitia, edicit, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. In tanta rerum mundanarum ἀπάτῃ mercator prudens & circumspectus esse debet. Mercaturæ licita species tres numerantur. Quædam enim est mercium earum, quæ tantum arte & opificio hominum parantur: quædam earum quæ, terra & aquis nascuntur: quædam vero est negotiatio pecuniaria. Illicita mercatura dicitur ea quam Deus damnat & punit: cuius modus est fraudulentus, & lucrum inhonestum. Ejusmodi mercatura primum instituitur non ad publicum bonum, sed ad priuatum lucrum, cum proximi detrimento. Secundo instituitur ad decipiendum alios, præsertim incautos, per omni generis technas, vt blanditias, mendacia, periuria, mercium tum materiæ tum formæ respectu corruptelas, iniquas mensuras, &c. Non prætereunda est Annonæ flagellatio, & mordens vsura. Operæ locatio, est acquirendi modus, quo pro mercede opera hominis venditur, eaque fit exercitio artificiorum non modo liberalium, sed maxime etiam Manuariorum, quæ Deus varia ordinauit, & ad hæc contulit hominibus varia dona. Vt artificia manuaria sancta sunt & vtilia, ita rectè discenda, diligenter & artificiosè à boni viris exercentur.

Possessio & conseruatio pia facultarum acquisitarum, piam sufficientiam & parsimoniam requirit. Cauet deinde, fugit & damnat fiduciam in diuitiis partis: superbiam detestatur, alios procaciter non despicit. Dispensatio prudens Dei gloriam, nostrum ac aliorum commodum respicit. Hanc suadet pietas erga Deum, vrget charitas erga proximum, moderatur oculus œconomicus iuxta facultatum modum, quarum dominium retinet.

¶ Sententiæ Sacræ.

Coniugij institutio describitur, Genes. 1. 18. 23. 24. Matth. 19. 5. Iteratum coniugium, Gen. 25. 1. Rom. 7. 2. 3. 1. Corint. 7. 39. 1. Tim. 5. 14. Officium commune coniugum commendatur, Matth. 6. 33. Psal. 37. 4. & 128. 4. Prou. 11. Gen. 22. 4. Eph. 5. 25. Exod. 20. 14. Prou. 2. 17. Malach. 2. 15. 16. 1. Cor. 7. 3. 4. 5. Psal. 128. 2. Eccl. 11. 6. Ephes. 4. 28. Proprium officium mariti. Prou. 5. 18. 16. Eccl. 9. 6. Eph. 4. 25. Gen. 3. 19. 1. Tim. 2. 12. Coloss. 3. 1. Petr. 3. 7. Vxoris, Tit. 2. 4. 5. & 1. Timoth. 2. 11. 12. 15. Rom. 7. 2. Eph. 5. 22. 23. 33. 1. Petr. 3. 1. 5. 6. Tim. 3. 11 Prou. 31. 12. Officium patris & matris commendatur, Esa. 49. 15. Matth. 7. 9. 10. & 19. 13. Deut. 4. 9. & 6. 7. & 11. 10. & 31. 12. 13 Prou. 13. 24. & 19. 18. & 23. 13. Ephes. 6. 4. Officium liberorum, Exod. 20. 12. Deut. 27. 16. Prou. 6. 20. & 15. 5. & 19. 26. Matth. 19. Matth. 10. 37. Luc. 14. 26. Leuit. 19. 3. Eccl. 3. 3. ad 18. Prou. 23. 22. Officium herile, Exod. 20. 10. 1. Sam. 1. 21. Ioan. 4. 53. Actor. 10. 2. Matth. 24. 45 Luc. 17. 81. Tim. 5. 18. Leuit. 19. 13. Deut. 24. 13. 14. Leuit. 25. 43. Eph. 6. 9. Matth. 25. 21. Seruorum & ancillarum Officium: Psal. 123. 2. Eph. 6. 5. &c. Coloss. 3. 22. 1. Tim. 6. 1. 2. Tit. 2. 9. 10. 1. Petr. 2. 18. &c. De reliquis Patrum & Matrum extra familiam officiis erga proximos videantur tituli: *Beneficētia. Cōcordia, Eleemosyna, Mutuatio, Labor, Industria, Mercatura.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Oeconomica scilicet & politica differre inter se, non solum quantum ad domum & ciuitatem (hæc enim eis subiecta esse) sed in eo etiam, quod politica ex multis sit principibus: Oeconomiam vero esse monarchiam. Prima autem in hac hominum cura ac diligentia circa coniugium: societas enim ab ipsa natura maris & fœminæ maximè conciliatur, vt non solum sit hominibus, sed etiam bestiis; nec etiam solum naturæ causa, sed & vtilitatis. Qui enim viribus validi imbecilles iuuant, rursus ipsi debiles in senectute ab illis quandoque sustentantur. Huc accedit etiam, quod quando numero prohibemur à natura, saltem specie perpetuos esse affectamus. Diuersa tamen conditione procreati, simul iunguntur ad stabiliorem vitæ vsum. Nam fœminæ timiditas maior, ob res domi custodiendas, viris audacia, ob fortitudinem, & res foris parandas. Fœminis item charitas maior, ac patientia ad filios nutriendos: viris sapientia ad erudiendos. Possessionum post hæc diligentia adhibenda, quarum prima est homo: quapropter seruos ante omnia studiosos parare oportet. *Aristot. in Oeconomicis in hanc sententiam differit.*

Oeconomo ad rē tuendam modi sunt quatuor: primum parare, deinde partum tueri, sine quo nihilo magis parare iuuat, quàm in vas fundo carens, aquam haurire. Præterea prudentem esse ac diligentem, nullus enim res alienas æque tuetur atque suas. Ex quo Porus interrogatus, quid maximè equum saginaret? Oculus, inquit, domini Libys etiam interrogatus, quod optimum lætamen? Vestigia respondit, domini. Ideo Socrates dicere solebat, dominum ante seruos exurgere, & vltimum ire recubitum oportere. Surge enim noctu, & ad valetudinem & ad œconomiam, & ad philosophiam denique conferre. Item in lib 2. dicit optimum œconomum non ignarum esse debere mortis locorum circa quæ negotiatur: sed natura ingeniosum, mente vero iustum ac laboriosum.

Hoc igitur cognationis vniuersum cœtum & systema esse judicandum est. Systema autem omne ex contrariis quibusdam, & dissimilibus est, quæ ad vnum aliquod optimū, & ad communem vtilitatem referantur. Nam chorus appellatus est cœtus Musicæ communionis, & vnum cōmunem spectat finē, nempe concentum. Item societas hominum circa nauim ex dissimilibus & contrariis quibusdam constituitur, & ad vnum optimum respicit, videlicet gubernatorem: & communem vtilitatem sibi proponit, hoc est, prosperum nauigationem. Sic & familia, quæ cœtus est cognationis, dissimilibus sui partibus componitur, & ad Patrem familias veluti vnum optimum se refert, & concordiam vt pote commune bonum molitur. In summa omnis familia tanquam psalterium tribus illis indiget: apparatu, concinnitate, & contrectatione, siue vsu Musico. Apparatus quidem, est omnium eius partium constructio quibus ipsum totum & vniuersus ordinis cognati cœtus absoluitur. Sunt autem partium eius duæ primæ & maximæ, homo, inquam, & res, siue possessio quæ regitur, vsumque sui præbet. Quemadmodum ipsius animalis partes duæ sunt primæ & maximæ, anima & corpus: illa regit & vtitur, hoc regitur, & vsurpatur. Item, vita, ascititium est instrumentum actionum humanarum: corpus autem, instrumentum est natiuum & cognatum animo. Porro hominum familiam constituentium, alij cognati sunt, alij affines. Cognati, qui ex eodem sanguine prognati sunt, aut ab eisdem primis parentibus originem ducunt. Affines autem, cognati sunt ascititij, ex nuptiarum coniunctione principium habentes. Illi

vero aut parentes sunt aut, fratres, aut avi paterni, vel materni, aut aliud quippiam ei qui per nuptias nobis coniunctus est. Quod si amicorum etiam bonum ad familiam pertinet (sic enim familia fit amplior & magnificentior, non solum multis opibus ac plurimis cognatis, sed etiam amicorum multitudine aucta) apparet etiam huic procul dubio familiam augeri, & sociale genus amicitiæ, & perfectionem familiæ connumerandum. Possessio autem quædam est necessaria, quæ ad vsus vitæ requiritur: alia liberalis, quæ ornat & oblectat hominem, ita vt aliis non egeat: alia liberalem ornatum, ingenuamque delectationem excedens, contumeliæ exitiique radix inter homines pullulat: Quippe multa possidentes, necesse est primum inflari, inflatos autem arrogantes fieri: arrogantes factos, superbire, & cognatos tribulesque suos neutiquam sibi similes existimare: deinde contumeliosos fieri: omnis autem contumeliæ finis exitium est. Vbi igitur in domo & civitate superfluitas extiterit, oportet abundantiam per Legislatorem auferri & resecari, quemadmodum à bono agricola luxuriantes frondes. Porro cognati & familiaris hominum ordinis, partes sunt tres, prima imperat, vt maritus: secunda paret, vt vxor: tertia familiæ & cognationi auxiliaris est, nempe liberi ex illis nati. *Callicratides Pythagoricus Lacon. ex libro de familiarum felicitate.*

Ante omnia dicendum est mihi, de operibus, quæ familiam sustentant. Hæc igitur dividantur, vt fieri solet, ita vt viro opera rustica, forensia, & civilia tribuantur, mulieri autem quæ ad lanificium & frumenti apparatum attinent, omnia denique domestica negotia. Non tamen alter ab alterius operibus omnino immunis esse debet, nam & mulierem aliquando decebit, vt rus egressa, operariis præsit, & patrisfamilias vicem gerat: & contra, viro rerum domesticarum habere curam, laudi dabitur, partim sciscitando, partim ea, quæ fiunt inspiciendo. Sic enim mutua communio magis stabilietur, si necessarias inter se curas communicent. *Hierocles in Oecom.*

Aristoteles commemorat multa exempla regum ac populorum, qui calliditate novas artes vectigalis & rei parandæ sibi invenerunt, quæ pars nondum in Latinam linguam translata est, vt inquit Volaterranus. *lib.36 Physiologiæ. Vide ibi in cap. de œconom. Adde & Xenoph. de œconomico, quem prænominatus Raphaël Volaterranus eleganter ex Graco traduxit in Latinam.*

¶ Apophthegmata.

Thales, eam familiam probabat, in qua domino plurimum otij agere licet. *Stob. serm.83.*

Chilon admonebat, vt suæ quisque domui præesset, primam enim curam debemus familiaribus: nec idoneus videtur administrandæ Reipublicæ, qui privatam recte gubernare nescit: Domus enim nihil aliud est, quam parva civitas. *Laërt. lib.1.*

Idem dixit: Oportere domum maxime similem fieri civitati, quæ regno gubernatur. *Stob. serm.83.*

Cleobulus optimum œconomum inde iudicabat, si plures haberet sui amantes, quàm metuentes. *Ibid.*

Bias dicere solitus erat, eam familiam esse optimam, in qua Dominus sponte sit huiusmodi, qualis propter legem foris est. *Stob. eod. serm.*

Pittacus, optime constitutam esse domum pronunciavit, cui superfluum nihil abundet, & necessarium nihil desit. *Stobæus serm. eodem.*

Solon optimum œconomum esse duxit, in cuius familia pecuniæ non iniuste possideantur, nec difficulter custodiantur, neque propter sumptus pœnitudinem adferant. *Ibid.*

Theano, cuidam percontanti, quanam ratione celebris evasura esset? respondit: Contexens telam, & meum curans coniugium. Sensit autem mulier ornatissima, tum demum claram se fore, si amaret maritum, probe educaret filios, & rem domesticam sedulo curaret. *Stob. serm.27.*

Lycurgus audiens quendam, qui Democratiam mirum in modum probabat. Quin tu, inquit, primum domui tuæ Democratiam, hoc est, commune imperium institues? Docuit autem compendiosissime, eam gubernationem Reipublicæ perniciosam fore, quam nemo vellet esse in sua familia. *Plut. in Laconicis.*

Themistocles, cum ex duobus filiam suam ambientibus, bonis moribus præditum diviti prætulisset: virum se quærere dixit potius sine pecuniis, quam pecunias sine viro. Sensit autem vir prudentissimus, non obstare paupertatem hominum vitæ, si quis rem domesticam pro viribus curare, cum tota sua familia cupiat. *Stobæus.*

M Cato. Cum ex Catone quæreretur, quid maxime in re familiari expediret? respondit. Bene pascere. Quid secundum? satis bene pascere. Quid tertium? bene vestire. Quid quartum? bene arare. *Cic. lib.2. Offic.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt potionem temperatam, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus: Ita substantiam & rem familiarem quamvis plus vxor contulerit, mariti dici oportet. *In præceptis nuptial. Meminit & Stob. serm.72.*

Duabus vocibus simul sonantibus gratior fit concentus: Ita quicquid fit in familia, fit quidem vtriusque consensu, sed tamen arbitrio mariti. *Apud Erasmum.*

Brisonius. Quemadmodum catenæ circuli mutuo complexu hærent, seque invicem sequuntur: & si vnum ex iis, quemcumque tandem attrahas, tota catena cum suo principio consequetur: Ita etiam quicquid in vitæ negotiis tibi sumas, reliqua necessario sequi, & ordine continuo succedentia deprehendes. *In œconom. vnde mutuatus est. Stob. serm.85.*

Thriveri. Nihil intolerabilius, quam ancilla, quæ consuetudinem habet cum domino. Et nihil servilius, quam dominus, cuius secreta peccata cognoscit servus. *In apoph.97.*

Vide Domus, Familia.

Offensio.

¶ Definitio et etymolog.

Offensio, Græcè σκῶμμα, ατος, τό, & σκανδαλον, offendo dicitur. Hebr. *Kisschalon* dicitur, à verbo, *Caschal*, impegit, offendit, corruendo impegit, corruit. Vnde Scandalum, vbi plura de offensione & offendiculo. Offendere & Defendere propriè contraria sunt. Nam offendere, est incurrere in aliquid atque incidere. Terent. *Offendi adveniens quendam mihi loci hinc atque ordinis hominem.* Defendere verò est impellere. Quoniã vero qui incidunt in aliquid, lædere sæpè solent id, in quod incidunt, & è contrario, qui depellunt, tuentur: factum est, vt offendere frequentissimè pro lædere vsurpetur, & defendere pro tueri, & quasi vim depellere. Offendere aliquando est invenire. Varro *Romam regressus, ibi nil offendi, quod ante annos quinquaginta reliquerim.* Ab offendo offendiculum, quod significat impedimentum, obstaculum, & offensam.

Offensio atque offensa ita differunt, quod offensio semper passive accipitur, offensa vero active. Cicero, *In corpore agro odiosa est omnis offensio.* Idem: *Cum tot eius offensas pati non possem, inde discessi.*

¶ Loci Biblici.

Offensiones vitandæ, & quomodo, Rom.3.8.& 6. vers.1.14.& 16.17. 1.Corinth.9.22.2.Tim.2.19.

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt medici eas febres, quæ ab incertis causis paulatim collectis eveniunt, magis suspectas habent & timent, quàm quæ manifestas magnasque causas habent: Sic latentes plerunque, parvæque, & frequentes, ac quotidianæ viri atque vxoris offensæ, magis eos disiungunt, & vitæ consortium labefactant. *In nuptialibus præceptis: vnde mutuo sumpsit Stob. serm 72.*

Plinij. Ter novenis crabronum ictibus interfici hominem existimant: Ita offensa tametsi per se non capitalis, tamen sæpius iterata capitalem parit inimicitiam. *lib.11. cap.21.*

Vide Culpa, Crimen, Iniuria, Scandalum.

Officium.

¶ Definitio et etymolog.

Officivm, Græcè καθῆκον, οντος, τό, κατόρθωμα, τάξις, & συνέδρα, Hebr. *Can*, basis, gradus fundamenti, consistentia firma, locus firmus, à verbo *Canan*, collocavit aliquid semper firmam basin. Alij derivant à verbo *Canah*, quod significat, cognominavit aliquem ab officio, dignitate, præstantia vt magistratum, principem, &c. quod re vera talis esse debeat. 2. officium dicitur, *habodhah*, servitus, servitium, cultus, à verbo *habadh*, servivit alicui tanquam servus hero suo. Honores certe sunt onera functionesque tum publicæ, tum privatæ, dominantes ad servitutem revocant. 3. *Pekuddah*, visitatio, inspectio, præfectura, commissio, à verbo *Pakadh*, visitavit, invisendi curam suscepit, & commissi muneris partes absoluit. 4. *Mischpat*, Iudicium, officium iudicis, à verbo *Saphat*, ius tribuit, iudicavit, *Sopher*, iudex, qui officium sibi commissum implet, & officiosus est re ipsa. Est autem officium, actus congruus cuiusque personæ, vel sic: Officium est, quod quisque efficere debet pro suæ personæ conditione. In quo animadvertere oportet, quid loco conveniat, quid tempori, quid rerum aut personarum dignitati: diciturque ab officio, cis, quo antiqui pro officio, vtebantur. Hinc officiosus dicitur obsequiosus, & qui facile merentibus exhibet honorem: à quo officiose, id est, cum officio, & obsequiose. Officium etiam dicitur magistratus, vel quia honoris gratia institutus est, vel quia opem populo fert, vel quia ius, quod vnicuique debetur, reddit. Cæteræ vero artes actionem suam officium vocant, vnde officium Grammatici officium Medici; officium Architecti. Hinc fit officina, id est, locus in quo artifices sua opera faciunt. Differt autem à taberna, quod officina est, vbi opera efficiuntur: taberna, vbi venduntur, vnde opifices & tarbernarij dicuntur. Cicero. *Opifices & tabernarios, atque omnem illam facem civitatum, quid est negotij concitare?* Tabernas etiam antiquis casas dixere, quod ex tabulis fierent.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat. serm.3.

Si malè rem gerere insani est: contra, benè, sani.

Plaut Rut.

Vigilare decet hominem,
Qui vult sua tempore conficere officia.
Nam qui dormiunt libenter, sine lucro, & cum malo quiescunt.

Ter. Adelph.1.

Hoc patrium est potius consuefacere filium.
Sua sponte rectè facere, quàm alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest: hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.

Ovid.3. Pont.4.

Pectore te toto, cunctisque incumbere nervis,
Et niti pro me nocte dieque decet.
Vtque iuvent alij, tu debes vincere amicos,
Vxor, & ah partes prima venire tuas.

Propert.

Propert 3. 4.

Omnis enim debet ſine vano nuntius eſſe,
Maiorémque timens ſeruus habere fidem.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Virtutis proprium eſt officium in alios beneficia conferre potius, quàm ab aliis accipere: & quæ recta ſunt & honeſta facere, quæ flagitioſa & turpia non facere.

Negotia ſuſcipimus, vt in otio ſimus: & bella gerimus, vt in pace viuamus. Ac virtutum quidem vſus, & munera earum, quæ ad actionem rerum valent, in ciuilibus belliciſque rebus vigent maximè, quæque in his verſantur officia, negotia videntur. *Ariſt. l. 4. c. 1. Ethic.*

Nulla vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas, vacare officio poteſt. In eoque excolendo ſita eſt vitæ honeſtas omnis; & in negligendo turpitudo. *Cic. 1. Offic.*

¶ Apophthegmata.

Thraſeas dicere ſolitus eſt, ſuſcipiendas eſſe cauſas amicorum, aut deſtitutas, aut ad exemplum pertinentes amicorum, quod ex lege Gratiarum, amicorum communia ſunt omnia: deſtitutas, quod in his potiſſimum & conſtantia agentis & humanitas cerneretur: ad exemplum pertinentes, quia plurimum referret bonum an malum ducem haberent. Frequenter enim bonæ cauſæ vitio patronorum vincuntur. Expendit autem ad bonos mores, vt in iudiciis ſuccumbat pravitas, ſuperet innocentia. *Plin. in epiſt. ad Quadratum.*

Sigiſmundus Cæſ. Coram Sigiſmundo Romanorum Imperatore, quum gloriabundus quidam eques vrbanos magiſtratus parui faceret, tribunoſque militum laudibus in cœlum tolleret: Tace, inquit Imperator, nulla nobis, ô Thraſo, militia opus eſſet, ſi ſuas quique ciuitatis Prætores cæterique magiſtratus moderatè iuſtéque gubernarent. Senſit autem, vbique terrarum pacem tum fore, ſi magiſtratus leges defenderent, & omni loco ac tempore diligenter ſuum expedirent officium. *Æneas Syl. v. lib. 4. comment. de reb. geſt. Alphonſi.*

Æneas Sylvius, leges Ennium venuſtiſſimum Poëtam, homines ſtupidos non homines quidem, ſed homones appellaſſe, dixiſſe fertur: Ennius certè, ſi pleroſque noſtri ſeculi reges contemplatus eſſet, credo non reges, ſed regones appellaſſet. *Æneæ dictum, leges in libro eius Comment. 1. de rebus geſtis Alphonſi, ſectione 54.*

¶ Similitvdines.

Anſelmi. Oues ad hoc habent, vt lac ſibi & lanam ferant: boves verò, vt terram exerceant: canes autem, vt tam oues quàm boues à lupis defendant. Si igitur horum quodcunque animalium ſuum gerat officium, illud ad vitam dominus ſervat: quia etiam ſibi vtilis eſt vita. Si ergo officium, quod eſt ſuum, non egerit, morte ſua iudicatur dignum, quod eius vita nullum fert fructum. Si enim ovis lac vel lanam non attulerit, bos autem terram non exercuerit: quem alium fructum ferre poterunt? Rurſus, ſi canis cuſtodiæ pecudum deputatus, eas lupo permiſit laniare, aut eaſdem ipſe vel alios canes cœperit ſtrangulare: quid aliud dominus agere debet, quàm eum obruere? Sic & Deus de illis omnibus agit, quos ad officia diuerſa in hoc mundo diſpoſuit: Quoſdam namque, vt clericos monachoſque ad hoc ipſum diſpoſuit, vt pro aliis orent, miteſque vt oues lacte prædicationis eos imbuant lanaque ſui boni exempli feruentes in Dei amore induant. Alios vero, vt agricultores ad hoc diſpoſuit, vt de ſuo velut bonum labore ipſi viuant & alij. Quoſdam etiam, vt milites, ad hoc inſtituit, vt aſperitatem, prout neceſſe fuerit, oſtendant, tam arantes quàm agricultores ab adverſis gentibus velut à lupis, defendant. Si ergo ſui quiſque ordinis officium impleat, longam promeretur vitam: quia cæterorum viuit ad vtilitatem. Si vero iſtud agere noluerit, vita ipſa indignus exiſtit, quia fructum non affert, propter quem viuit. Si enim clerici monachique orationem vel prædicationem aliis impendere, vel etiam bonum exemplum prætendere, aut terram agricolæ noluerint excolere: quod aliud officium poterunt explere? Rurſus ſi milites alios defendere noluerint, aut etiam morſu rabidorum canum eoſdem aut ſeipſos occiderint, vel oppreſſerint: quid de illis, niſi quod de rabidis canibus, debet fieri? vnuſquiſque ſui ordinis gerat officium, ne & totum quod viuit deputetur mendacium. *In ſimilitudinibus, capite 127.*

Ciceronis. Vt nec medici, nec imperatores, nec oratores quamuis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum ſine vſu & exercitatione conſequi poſſunt: Sic officij conſeruandi præcepta traduntur, illa quidem, vt faciamus ipſi. *lib. 1. Officiorum.*

Quemadmodum leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: Sic vir bonus & ciuilis officij non ignarus vtilitatem publicam magis quam priuatam curat. *lib. 3. de finib.*

Seneca. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum caprat, & manum format ad dirigenda, quæ mittit: cum hanc vim ex diſciplina & exercitatione percipit, quocumque illa vult, vtitur: didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quocunque voluerit: Sic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum vxore ac liberis viuat. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, quæ præcepit: Sic ambulabis, illi manum porrigens. Eodem modo vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum ordinum inſpiciendum impedit, nihil agit, aut præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. *Idem epiſt. 95.*

Quemadmodum in pecuniis, qui duos lucratus eſt aureos, procliuus eſt ad deſiderium viginti colligendos congregandóſque. Sic vſuenit & in virtute, qui fecerit bonum opus, officiúmve præſtiterit, extimulationem ad[illegible] aut exhortationem ad agendum ſumit, vt alia quoque [illegible]fact[illegible]atur. *Chryſoſt. orat. 14. contra Iudæos.*

¶ Adagia.

Τὶς ἡμίεως.

Plutarchus tradit, hoc dici ſolitum de his, qui conuiuium agunt, aut exhibent, idque inde manaſſe, quod olim apud eos ſuerit, vt qui magiſtratum inirent, epulum exhiberent populo. Quod ſi quando plures fuiſſent magiſtratus dies inter ſe diſtribuebant: Itaque cum ſibi ocurrerent, rogabant: τὶς ἡμίεως, id eſt, quis dies? Ea vox in vulgo ioco ceſſit.

Ordinem deſerere. *λιπεῖν τὴν τάξιν.*

Ordinem deſerere dicitur, qui deeſt officiò ſuo in re quapiam peragenda.

Penſum perſolvere. *Plautus.*

Et ſuas implere partes, debitoque perfungi officio.

Contribulis factus ſerua ordinem.

Poſtquam aſcitus es in ordinem aliquem, fungere tuo officio, quemadmodum & cæteri faciunt.

Vide Decorum, Magiſtratus, Princeps, Rex.

Oleum.

¶ Definitio et etymolog.

Oleum dicimus, & oliuum proprinqui illo oleæ liquore, ἔλαιον. Hebr. *Hiſtar*, à verbo *Tſahar*, pellucidus & limpidus fuit: dicitur etiam *Schemen* à pinguedine: & derivatur à verbo *Schamen*, pinguis fuit. Hinc Latinum *Sumen*, id eſt, pinguedo infra vmbilicum.

Loci Biblici.

Oleum lapidi à Iacobo extructo ſuffunditur, Geneſ. 28. v. 18. & 35. v. 14. Oleum Tabernaculi lucerna, Exod. 27. verſ. 20. Olei vſus, Pſal. 104. v. 15. Oleum mulierem Eliam paſcentem non deficit, 1. Reg. 17. verſ. 16. Oleum quondam ſanitatis reſtituendæ ſignum, non autem medicamentum ægrotis abhibebatur, Marc. 6. v. 13. Iacob. 5. verſ. 14. Olei ſancti confectio, Exod. 30. 25. Oleum allegoricè ſignificat gratiam Spiritus ſancti, Matth. 25. v. 4. Oleum dat Deus diligentibus ſe, Deut. 11. v. 14. Oleo non vnguntur inobedientes, 28. v. 40. Oleo vngitur rex Saul, 1. Sam. 10. v. 1. vngatur infirmus à Presbyteris, Iacob. 5. v. 4. vncti ab Apoſtolis ſanantur, Marc. 6. 13. Olea Chriſtus, Rom 11. v. 71. Oleaſter populus Gentium. *Ibid.*

Sententiæ Philosophicæ.

Oleum ad arcendam vinolentiam valet, & ſorbitum facultatem, præſtat & potandi, quod vrinam ciere poteſt, & vino hauſto iter regit. *Ariſt. problem. ſerm. 3. text. 34.*

Oleum & cera cur ſolis calore candefiunt, caro nigreſcit? quia illa ſol propterea candefacere poteſt, quod humorem nimium eximat: nigricat per naturam, quod perhumidum eſt, propter humoris terreni miſtionem: carnem verò, quod nullam inde humoris copiam detrahit, adurit atroque afficit calore. *Ariſt. problem. ſer. 78. num. 1.*

Oleum cur nullo cum humore miſceri patiur? Quia lentum, craſſum, continens eſt, nec vllas in partes tenues conficitur, & ideo nullum locum dat humoribus miſcendi. *Alex. Aphrodiſ. ſer. prob. 2. num. 8.*

Olei partes omnes acres, quæ in ipſo oleo ſunt, propter frigus acquieſcere non eſt exiſtimandum, ſed tantum aliquæ eius partes, quia ſi omnes non eſſet amplius oleum. *Idem in 4. meteor cap. 6. co. 27.*

Oleum omnibus plantis penitus malum eſt, & pilis aliorum animalium omnium infeſtiſſimum, exceptis humanis. *Plato in Protagora.*

Oleum dolorum leuamen eſt. *In Menex.*

Oleo veſpæ & apes necantur. *Ioan. Franc. Pic. Miran. in exam. van. doct. gent. l. 2. cap. 22.*

¶ Adagia.

1. Oleum camino addere.

Eſt male ſuppeditare fomentum, vt magis creſcat.

2. Oleum & operam perdere. *In vanum laborare: fruſtra vigilare.*

3. Oleo tranquillior. *De homine qui præditus eſt leni ingenio, dictum.*

4. Oleo mollior, lenior. Primum adagium deſumptum eſt ex. *Pſal. 55. 22.* De blanditiis linguæ mollitiei, ſimillimis & ſub oleo aloës amaritudinem occultantibus alterum, meretricis artes aperit, cuius palatum eſt lenius oleo. *Proverb. 5. 3.*

Olfactus.

¶ Definitio et etymolog.

Olfactvs, Græcè ὀσφρὴ, ῆς, vel ὀσμὸς, ὁ, ὸ. Quid autem ſit, quo organo, quo medio, quo obiecto vtatur, vide ſupra in arbore Animæ. Similiter de aliis ſenſibus, tam exterioribus, quam interioribus. Vide quæ antea de Odore dicta ſunt.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Olfactus ſit per medium, vt aërem vel aquam, videntur enim aquatica odorem ſentire, & quæ ſanguineum habent, quæ non habent, vt quæ in aëre, quædam enim eminus accurrunt ad alimentum odore mota. *Ariſt. lib. de anim. cap. 5. text. 97.*

Olfacit ſolum homo, cum anhelans reſpirat, ſed expirans, aut retinens ſpiritum, non odorat, neque eminus, nec cominus, etiamſi in naſum intus ponatur. *Ibid. text. 98.*

Olfactus eſt ſenſus odorabilis, & male olentis & bene olentis. *Ibid. fol. 99.*

Olfactus ſenſus in homine differt ab hoc ſenſu in cæteris animalibus, vt oculi ipſius ab iis, quæ habent oculos duros. *Ariſtot. 2. de anim. cap. 5. text. 97.*

Olfactus instrumentum tale est, potentia, qualis est actu res odorata, actu iam odoratur, non potentia amplius, sed actu est. *Tom. in 2. de anim.* [illegible]

Olfactoria cavitas, vaporibusque ex aëre & aqua mixtis omnino adlignatur: quia inter dentes & linguam, quasi aërem & aquam positus, vaporibus ex his apprehendis facilè, & diligit maxime, qui ex aëris & aquæ mixtionibus proveniunt, quales sunt herbarum, florum, pomorum odores naribus suavissimi. *Fic. in Plat. conviu. or.c.c.2.*

Olfactui partim venæ quæ serviunt, non habent integram cum elementis vel solidè mixtis proportionem, non angustiores sunt ad aquam & terram, & ad omnia, in quibus duo hæc dominantur, potentiores autem ad ignem & aërem, atque illa, quæ ferme similiter sunt tenuia, sed proportionem portas habent, ad fugaces exhalationes quasdam à compositis facilè dissolubilibus evolantes, crassiores quidem aëre, tenuiores autem aqua, & has persentit varietate quadam confusa. *Fic. in Plat. conviu. or.5, 2.*

¶ Similitvdo.

Erasmi Roterodami Vt momus fauri opificem Deum carpsit: quod non præposuisset oculos cornibus, vbi maximè erat opus: Ita perperam faciunt, qui corollam in vertice ponunt, cum sub naribus magis apponi conveniat, vt plurimum voluptatis ex odore possint haurire. *In Similib.*

Vide, Odor.

Omen.

¶ Definitio et etymolog.

Omen, Augurium, quod fit ore quasi Oremen, teste Festo & Varrone. Est enim rei futuræ enunciatio, ori hominis incidens, divino tamen id lumine procurante. *Cicero 1. de Divin.* Neque solum Pythagorei Deorum voces observarunt, sed etiam hominum, quæ vocant Omnia: quæ maiores nostri quia valere censebant, dicere, rebus omnibus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur, Græc. οἰωνὸν, καλὸν, φάτιν, σύμβολον, ἐπίσημον. Hebr. *Nachasch*, à verbo *Nicheseh*, auguratus est, augurium fecit, divinavit, omina observavit. In malam partem sumitur, & de auguriis atque incantationibus, vbi divinatores per murmura verbis conceptis multa ab hominibus mali fonte hausta prædicunt futura.

Apophthegmata.

Dionysius. Cum magistratus per litteras forte crearentur, & ipsi contigisset litera μ, dicenti cuidam per iocum, μωρολογεῖς, id est, stulta effers. Dionys. Imo, inquit μοναρχήσω, monarcha ero. Et adeptus magistratum, protinus Imperator electus est à syracusanis. Magni erat animi, quod illo ioco non offenderetur, contentus omen literæ secus interpretari. *Plut. in reg. apoph.*

P. Æmilius è foro domum reversus, cum filiam puellam nomine Tertiam reperisset lachrymantem, rogavit quid haberet? respondente: Perseus nobis interiit (id erat nomen catelli, quem puella habebat in deliciis.) Sit felix, inquit, ô filia! omen accipio, moxque in bellum profectus, pulcherrimum de hoste triumphum egit. *Plut. in apoph.*

Nero in Oedipe fabula, quam Nero novissimam recitavit, in hoc versu desinit desinitur.

Ὀρέστην κτείνας ἐγὼ σύγκαμψω, μητέρα πατέρα.
Orestem occidi ego si forte curvabo, matrem patrem.

Nam & Oedipus patrem occiderat insciens, matrem vxorem duxerat: Ita Nero sciens, Claudium patrem occiderat, matrem constupratam interfecerat, & Octaviam vxorem indignis tractarat modis. *Sueton. in Nero.*

Otho Imper. Cum in augurando tempestas esset orta, atque ipse gravius se offendisset prolapsus, in eundem ob murmur ait: τί μοι κ μαιμέρις ὠφέλει, id est, quid mihi cum longis libris? Sentiens se frustra sacrificiis & piaculis conari placare manes Galbæ, *Suet. in eius vita.*

¶ Adagia.

Bene fit. καλῶς ἔχει.

Omen boni, cum quis rem quampiam novam & arduam auspicaretur. Quod faustum felixque sit.

Cum musis. σὺν Μούσαις.

Id est, Musis bene fortunantibus. Do doctis, aut iis, qui docti dicuntur.

Adsint Dij beati. Σὺν θεοῖς μάκαρες.

Id est: Felices adsint superi. Semmo est bene ominantis in re quapiam aggredienda.

Mercurio dextro.

Hesychius indicat, veteres in iactu quodam solere ominis gratia præfari Mercurium. Per iocum vsurpare licebit, vbi quid aggredimur novi.

In morbo consumat. *Seneca.*

Potest ab amico dici, qui nolit deesse amico, quod impendat, si morbus inciderit. Potest & ab inimico, qui malo viro morbum optat.

In tuum ipsius caput. *Demosthenes.*

Quoties in authorem mali malum retorquetur aut incidit. Graci dicunt: ἐς τὸν αὐτὸν κεφαλὴν.

Vide Augurium.

Omnis.

Omnivm observatio contactu, aliquo religionis innexa est, quoniam non fortuito metu, sed divina providentia constare creditur. *Val. Max. lib. 1. c. 5.*

¶ Loci Biblici.

Omnes pro multis, 1. Cor 14. v 31. Philipp. 2. v. 21. pro quibuslibet indefinite 2 Reg 8. v. 9. Matth 4. 23. & 7. v. 8. & 5. v. 11. & 3. 47. Actorum, 1. v. 27 & 10. v. 12. Ioan. 12. v. 32. 1. Timoth. 2. v. 4. Omnis interdum idem quod totus, Marc. 2. v. 13 Omne, pro profecto & cumulato, Rom. 15. v. 13. Sic capitur hæc particula & 1. Cor. 13. v. 2 Ephes. 1. v. 3. Omnes qui sub cœlo sunt, hyperbole Hebraïs familiaris, Deut. 2. v. 25. Actor. 2. 5. Omnes sistemur ad tribunal Christi, Rom. 14. v. 10. 2. Cor. 5. v. 10. omnia à Deo, Actorum 17. v. 27. 2 Corint. 5. v. 18. omnia in primitiva & nascenti Ierosolymorum Ecclesia communia erant, Actorum 2. v. 45. & 4. v. 32. 34. omnia in Christo condita, Ioan. 1. v. 3. Coloss. 1. v 16. Hebr. 1. v. 2. & 2. v. 10. omnia pris à Deo data, 1. Corinth. 3. v. 22. omnia in Dei gloriam, 10. v. 31. & Christi nomine facienda, Col. v. 17. omnia per Christum instaurata, Ephes. 1. v. 10. omnia munda mundis, Tit. 1. v. 15. omnia rebus spiritualibus, & vitæ spirituali postponenda, Matth. 18. 6. Lucæ 14 2. & 17. v. 33. Ioan. 2. v. 25. omnia Deo possibilia, 19. v. 26. Marc. 10. 27. Luc. 1. 37. omnia credenti possibilia, Marc. 9. 23. omnia probanda, 2. Thess. 5. v. 21. omnia Christo subiecta, Matt. 11. v. 27. & 28. v. 18. Ioan. 16. 15. 1. Cor. 15. v. 27. Hebr. 2. v. 8. Omnia Deo tribuenda, Rom. 15. v. 18. 1. Cor. 3. v. 6. 7. 10. 2. Cor. 3. v. 5. & 4. v. 7. Iacob, 1. v. 17. Omnia ad ædificationem fiant, 1. Cor. 14. v. 26. 40.

Philosophorvm Sententiæ.

Omnis non vniversale significat, sed quod vniversaliter. *Arist. in περὶ ἑρμ. lib. c. 5.*

Omnis significat prædicatum dici de omnibus comprehensis sub specie individuis. *Ambr. in lib. de inter.*

Omnis significat vniversalem multitudinem, quæ sub subiecto comprehenditur, à singulari autem articulo vnam ipsius naturam à multitudine profecta. *ibid.*

Omne dictum, quod omnia complectitur: nullum quod nihil. *Mag. in lib. de interp.*

Omnis & nullus signa distributiva non significant modum vniversitatis absolutè, sed applicationem termino distributo. *Thom. de Vio. in periер.*

Omnia quodammodo sunt in omnibus pro conditione eorum, quibus insunt. *Porph. de accid.*

Omnia in omnibus sunt, propriè verò in vnoquoque. *Procl. elem. Theo. prop. 103.*

Omnia qui sequitur nihil assequitur. *Fic. epist. lib. 3.*

Omne quod movetur, ab alio movetur. Falsa est propositio in rebus corporeis. *Ioan. Franc. Pic. Mirand. in exam. var. doct. gent. lib. 6. cap. 18.*

¶ Adagia.

Latum & angustum. πολὺν τ' ὄλεθρον ὀλέσαι & στενὸν. *Aristoph.*

Apposite torquebitur in eos, qui adolescentes rectè docent, aut secus, qui ve populo concionantur, aut secus.

Ioca seriaque.

Quoties omnia nostra cum aliquo communicamus, cum eo ioca seria que conferre dicimur. Cicer.

Nec animans nec inanime. πανὸς τοῦ ἐμψύχου καὶ τοῦ ἀψύχου.

Vtemur, cum nihil omnino excipiendum significamus.

Pueri senesque.

Omnium quos sol videt.

Sunt & illa figura proverbiales: Omnium quos terra sustinet, quos sol videt, pessimus optimusque.

Onus.

¶ Definitio et etymolog.

Onvs, oneris, Pondus, Sarcina φόρτος, φορτίον, ἄχθος. Hebr. *Massa*, à verbo *Massal*, levavit, vt pondus solet is qui rem ponderosam tollit in altum; tentavit vt levaret. In eo enim vires suas probat & tentat homo.

¶ Loci Biblici.

Onus Christi leve, ideoque ferendum Matth. 11. vers. 29. 30. Onus suum quisque portabit. Rom. 12 Galat. 6. 5. onus & infirmitas fratris ferenda, vers. 2. onus grave imponunt populo Scribæ & Pharisæi, Matth. 23. 4. Onus pro afflictione, quam alicui puniendus prædicitur, Esai 13. 1 & 17. 1. & 19. 1. & 21, v. 1. 11. 13. & 22 & 23. 1 & 30. 6. Ierem. 13, v. 33 34. 36 38. Ezech. 12. 10. Nahum. 1. 1. Abac. 1. 1. Zach. 9. 1. & 12 1. Malach. 1. 1. Onera portare iubemur, Roman. 15. 7 Galat. 6. 2 Ephes. 4. 32. Coloss. 3. 13. Onera, quæ ferri nequeunt, à Iurisperitis hominibus imponuntur. Matth. 23. 4. Luc. 11. 46. onerati ad Christum vocantur. Matth. 11. 28.

¶ Poetarvm Dicta.

Ovid. 2. Amor. 2.

Cedimus, an subitum luctando accendimus ignem?
Cedamus: leve fit, quod bene fertur, onus.
Vidi ego iactatas mota face crescere flammas,
Et vidi nullo concutiente mori.
Verbera plura ferunt, quam quos iuvat vsus aratri,
Detrectant pressi dum iuga prima boves.
Asper equus duris contunditur ora lupatis,
Frena minus sentit, quisquis ad arma facit.

Propert. 3. 7.

Turpe est, quod nequeas capiti committere pondus,
Et pressum inflexo mox dare terga genu.
Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta.
Fama nec ex aequo ducitur vlla iugo.

Ovid.

Ovid. 2. Pont.

Sustinetis vt onus, nitendum est vertice recto:
At si nervos ſi paritare, cades.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Onus non in moventem partem,id est,dextrum,sed in motum,id est, sinistrum, insistere debet, alioqui non movebit, aut difficilius movebit. *Arist. de anim.incessu.cap.4.*

Onera cur super syrtas facilius portantur,quam super currus, quamvis habeant maiores rotas? quia in syrtalis nulla est offensata, in curribus axis est,ad quem offensant: desuper illum enim premunt, & lateribus: quod autem est in syrtalis, ad ista duo movetur,& inferne subtracto spatio, & onere superimposito, in vtrisque enim his revoluitur circulus, & motus impellitur. *Idem quæst. mecha. text.11.*

Onera portantes cur cum cantu incedunt? quia dum animus modulis permulcetur, arcendítque numerorum suavitati, minus sentire potest,& minus ab onere gravatur. *Alexand. Alphrod. prob.1. num.78.*

Vid. Conatus.

Opes.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OPES in numero plurali dicuntur ea omnia, quibus freti possumus aliquid,sive bona fama,existimatio,authoritas, divitiæ, copiæ bellicæ, & cætera huiusmodi antiquo nomine. Ops veteres pro divite vtebantur,à quibus pauper dictus est inops. Quoniam verò horum facultates præcipuè in re pecuaria & agricultura consistebant,terram tot bonorum largitricem divinis honoribus sunt prosecuti & matrem deorum appellarunt.Ops ergo dicta est,quod opulenta sit & opulentos homines, nempè opibus seu donis matris suæ abundantes efficiat,Græcè πλοῦτος, κτῆμα. Hebr. *Rechu ch*,Substantia,facultas opum, à verbo *Raschasch*, comparavit substantiam, comportavit seu collegit facultates. Gal. *Richesses*.

LOCI BIBLICI.

Opes à Deo sunt,Genes.12 vers.7.& 13.vers.14 15. & 15. vers.18. & 26. vers.1. Iob.1.vers.10 & 42,vers.12.Prov.22.vers.2. Eccles 5 vers.18 Opes nimiæ non appetendæ Prov.23,vers.4.5.& 30.vers.8.Eccles.5.vers.9.Opes statim & serpente cum dolo mendacio,fœnore & rapinis partæ, inutiles Prov.13.vers.11.& 20 vers 21 & 21.vers 6.& 22.vers.16.& 28. vers.8. 20. Opes interdum suis,dominis ruinam adferunt, Eccles.5. vers.12. Opibus affluit vanitas.2. vers.1.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Dominus noster de divitibus & opulentis pronuntiat, δύσκολον difficile esse, vt in regnum Dei ingrediantur: quam sententiam cùm admirarentur discipuli, ἀδύνατον παῤ ἀνθρώποις appellat quærendum igitur, vnde illa nascatur, δυσκολία & ἀδυναμία? Etenim, cum hoc opibus tribuantur consequens est, vt vel ratione divitiarum, vel privato quodam affectu,aut vtroque illis insit. Præter illa tria,non video quid causæ possit esse, cur ita lauriter de salute divitum pronuntiet Dominus Christus. Ac prima illa sententia probabiles habet rationes ac patronos magni nominis, qui in ipsa natura divitiarum hoc malum constituunt, quibus ex Philosophis accedunt fermè Stoici. Zeno inter bona noluit referre divitias, sed προηγμένον, hoc est producta, vel proposita malute dicere; opinor quod hominum iudicio haberentur inter bona non vtique natura sua talia essent. Chrysippus, & Diogenes detracta vtilitate, ne digitum quidem earum causa porrigendum esse dicebant. Eadem fermè est Platonis sententia,qui è sua Republica aurum & argentum exulare voluit. Viderunt illi, vim quandam inesse opibus corrumpendi homines: cui accessit vsus & experientia suæ testatur arduum esse & facti perdifficile integritatem mentis seruare in magnis opibus. Vnde illud ex trivio, divitem aut iniquum, aut iniqui hæredem.

Altera Sententia patronos habet ipsos divites, qui divitias inter bona præstantissima numerant. Et Peripatetici fermè inter bona ponunt, quamvis media, ἀδιάφορα vocent,& Platonici ἀδέκτα.

Aristoteles tamen in Elenchis Sophisticis per sese bonas esse videtur sentire, & abusu malas fieri. In Ethnicis χρηματιστικὸν βίον de numero fœlicitatis excludit, χρήματα tamen πλοῦτον esse dicit, vt quæ ἄκρα χάριν expetantur. Hodie omnes fermè divitias excusare solent: vitia & errores ipsis divitibus adscribentes, qui bonis non vti norint, quasi nihil mali expetendum sit ex vicino malo.

Tertia sententia veritati consona est.Nam ad hanc difficultatem non solùm conferunt divitiæ, sed & ipse homo possidens: nec solùm in culpa est: homo,sed & opes suppetitas suas conferunt.

Ac de divitiis omnium opiniones persequi non est nostri instituti; singuli enim ab eventu eas vel commendarunt, vel damnarunt, quorum sententias studiosè collegit. *Stob serm.89.90.91.*

Quæ contra divitias Stoici disseruerint,habes explicatum à Laërtio in vita Zenonis Citici, & apud Cic. *l.3. de fin. & l5. Tusc. quæst.* & apud Lud. Cœlium quædam huius argumenti. *l.11. cap.23. 24. 25.* apud Plin. *lib.33. cap.10.*

Nos indicabimus hic ex divitiarum natura, quomodo ἀδυναμία hæc, & δυσκολία ad ipsas quoque pertinat divitias, vt recte dixisse Christum δύσκολον ἐστι imò ἀδύνατον ἐστι, divitem ingredi regnum Dei.

Consideremus igitur primum naturam divitiarum. Initio nomen ipsum nos admonet illius impotentiæ, ὁ δυσκολία.

Divitiæ apud Latinos nomen sortitæ sunt à Dite, qui Græcis Pluto est,inferni Rex,quo inducarunt divitias huius mundi omnes ex terra esse,& in eandem redire. Varronis sententia non absimilis est, qui contendit dici divitias à voce divus, sed male afferrur ratio: quasi instar Dei nullius egere videatur:imo dives divus dicitur, vt auri sacra fames est: quæ non ideo sacra dicitur, quia sacra vel sit,vel efficiat: sed quia execrabilis est,& ex sacris profanos reddit:eadem ratio valeat in voce dives,quasi dicat,minimè divus, quantò dicior; tanto alienor à divinitate,sic Parcæ,quia minimè parcunt: sic ἐμφύλιδες,quasi δυσμενίδες, bellum quia minimè bellum,tales omninò divitiæ suâ naturâ sunt.

Græcis vocibus fermè eadem inest vis, ni homines ad sui excusationem & prætextum his abuterentur & alò trahrent.

Πλοῦτος enim à Plutone re & nomine originem habet. Nam Græca vanitas Plutonem, Deum & largitorem divitiarum constituit. Grammatici verò πλοῦτος, παρὰ τὸ πολλοὺς derivant.

1. Quod si pergas inquirere in Plutonis etiam originem, respondent alij dictum à voce πολυ,hoc est multum,& τὸ hoc est, λαμβάνω, q. d, πολύυτος, inde fit πλοῦτος, vox contracta, nec malè illi quidem: nam divitiæ non tam dando, quàm accipiendo & crescunt consecrantur.Itaque regnum Dei dare non potest,cùm ne in terrenis quidem satis tutus sit Plutus, laudo.

2. Verùm rectius illi naturam divitiarum nobis proponunt, qui affirmant πλοῦτος dici ἐκ τοῦ πλύνω hoc est, à luto, tales enim suâ naturâ nec aliud sunt opes. Materiam à terra habent vt alia æstimationem & pretium ab hominum stultitia, qui aurum & argentum propter raritatem admirantur & extulerunt. Astipulatur huic sententiæ versiculus ille quem Sobæus Naumachio cuidam tribuit: χρυσός καὶ ἐστι κἠν ἄργυρος, hoc est, *aurum certè pulvis est & argentum.*

3. Eustat. lib.1. Iliad. πλοῦτος ait dici, quasi πολύετος, ἢ πολύϊστος, ὅτι ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐστι συναγόμενος: longo enim tempore, & vix tandem colligi videtur, quo tanè indicatur cura & sollicitudo, quæ angustias regni cœlorum subire non potest. Rectè igitur statuimus, divitias suâ naturâ æstimatas, δυσκόλως ἔχειν πρὸς τὴν βασιλείαν ὅ ἐστι, δύσκολον, imò ἀδύνατον esse divitem regnum Dei ingredi.

Verùm, propius rem intuemur ex ipsa definitione; non sanè aliud dicere potest, quàm quo modò diximus. Porrò hic non admittenda sunt illa apud Poëtas passim, πλοῦτος τυφλός: quale est Euripidis illud, τὰ χρήματα τοῖς ἀνθρώποις πεπηρώκασιν. Item, ὦ χρυσὸς; δεξιὰ μοι κρεῖσσον βροτοῖς. Et Antiphanis illud τὸ δραγμιαῖον τῶν αἵμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς, hoc est, argentum hominibus sanguis & anima. Item, ὥσπερ ἀγαθὸν ὁ πλοῦτος τὴν ξυσίαν, ob ea nimirum respectu dari. Et Hesiodi. χρήματα γὰρ ψυχὴ πάντα δὲ λίπτ βροτοῖσιν. Menander etiam χρησίμους θεὸς vtiles Deos dixit, τὸ ἀργύριον ἡμῶν καὶ τὸ χρυσίον. Sunt hæc & his similia, non ad rei naturam dicta; sed ad hominum vota, qui dum nihil non à divitiis sperant,talia de illis prædicant, qualia obtinere velint: mittenda igitur tanquam κολακώνυμα, deinde eiusmodi sententiæ naturam divitiarum propriè non exprimunt: sed abusum potiùs & mortalium stultam spem.

Qui verò maiori oculo rem inspiciunt,divitias agnoscunt esse domum. Dei ad vitæ vsum & proximi subsidium,gratificatum.Exprimit definitio verum authorem divitiarum, & finalem causam,ac de authore mox etiam dicemus inter causas: hic ex definitione colligatur argumentum τοῖς ἀδυναμίας καὶ δύσκολος ad regnum Dei. Divitiæ solùm dantur ad huius vitæ vsum:ergo per se,& suâ naturâ dives ingredi Regnum Dei non potest,imò impossibile illi est.

Nec solùm id verum est quòd divitiæ non sint inter ποιητικὰ hoc est inter causas quæ vel efficiunt,vel adiuvant nos ad Regnum Dei, sed quòd ne hoc quidem nomine conditæ sint: non est hic vsus illarum legitimus,non finis ille propositus.

Quemadmodum Apostolus inquit, de carne & sanguine, Caro & sanguis, Regni Dei hæreditatem consequi non possunt: cuius reddit rationem ad *Rom* 8. Qui in carne sunt,Deo placere non possunt.

Cur igitur carni & sanguini illud est impossibile? quia displicent Deo ob peccatum, quia non eo fine condita sunt vt suis viribus tanta bona sibi comparent: non sunt inter ποιητικὰ non est etiam hic vsus legitimus: cum tamen negari non possit, hominem, qui caro & sanguis est, ad vitam æternam pertinere.

Cur non idem iustiùs de divitiis dicamus? quæ dum nulla ratione ad vitam æternam spectant,nihil etiam ad hanc consequendam sua natura possint conferre? Interea manent donum Dei,sed in hac vita illius doni solum est vsus.

Tertiò, si non ad ipsam naturam divitiarum pertinet hæc ἀδυναμία, erant ἀληθῆ χρήματα vera & æterna bona At vera bona non sunt, τὰ χρήματα, de quibus hic loquitur Christus. Nam divitias seu χρήματα statuunt Philosophi etiam quasdam in animo, quas internas appellant divitias; quales sunt virtutes, inter quas prima est vera pietas, linguarum notitia artes liberales & honestæ. Hæ veræ dicuntur divitiæ, quia in omni fortuna sequuntur hominem,non possunt nisi cum vita amitti,imò post mortem beant.

Alias ponunt externas divitias,in quo sensu,sunt illa χρήματα,de quibus nobis est sermo: quæ non eorum efficiunt post hanc vitam, imò ne in hac quidem vita omnes suos cultores beant. Has pro copia & amplitudine gradibus etiam distinxerunt nominibus.

Græci in hac re curiosi, vt in omnibus fere, extiterunt, πλούσιος in extremo quasi gradu collocarunt; quia habent πολλὰ ὄντα, multam substantiam, adeóque infinitam. Quod si idem in voluptatibus sine molestia vivat, ita vt ad animi sententiam illi omnia cadant, εὐτυχὴς illis dicetur, & in admiratione tanquam Sardanapalus aliquis erit.

Quod si eadem fœlicitas ad totam extendatur vitam, & ipse suaviter & libenter ea afficiatur, tanquam ὄλβιος commendabunt quasi ὅλον τὸν βίον εὐτυχοῦντα. Sin verò non ita splendida sit & serena fortuna, sed ita habeat ἀτυχήματα, quibus tamen commodè possit mederi & occurrere,

non quidem πλέπτω. sed ὕπτιος erit, qui contra incidentes necessitates est ἀνένδετος, οὐ πεχεί. Iucundi si harum tueri possit, & laboribus suis annuum victum hominum comparare, ne sordidè vivat & miserè, dicetur ἀφυὴς, ὡς λόγ. εἰ. κατὰ τὴν τρυφὴν συκέων. Latini hos imitati, alios locupletes, alios opulentos, alios divites appellarunt. Et quanquam boni authores, opes, divitias, copias, in eadem significatione propè sumant, tamen placuit Grammaticis, divitias necessitatis dicere: qualia Græcis ferè sunt χρήματα. Opes autem, abundantiæ, vt est Græcis εὐπορία, copia affluentia, vt illi respondent πλοῦτος.

His subiiciunt res naturales, vt sunt servi, pecus, fundus: à pecude pecuniosus, & locis à fundis locupletes. Res artificiales, vt æs signatum & rude, thesauri argenti & auri; Sed illa πάρεργα. Repetamus argumentum nostrum, ἀδυναμία illa, non ad naturam divitiarum pertinet, erunt τὰ χρήματα vera bona: Nam enim fieri potest, quin vel raro vel paucos, si non semper, & multos beatos efficerent, si quidem per se bonæ essent, mala autem illa per accidens, & aliundè accederent: verùm illud absurdum est & hoc pietas nulla admittit, ἀδυναμία igitur illis per se inest, quia vera bona non sunt, quia alia præter divitias bona vera constituuntur, quæ verius divitiarum nomen sibi vendicant.

Quartò, prima causa & author divitiarum naturam illis sic indidit: de efficiente causa sacræ literæ nos rectissimè erudiunt, vt in reliquis omnibus. Deum esse docet *Exodi cap.6.* Vir cui dedit Deus divitias & opes & honores, nihilque deest animæ suæ. Item fatetur Iob, Dominus dedit, Dominus abstulit. Quòd autem hanc ἀδυναμίαν eis per se inciderit manifestum est, quia maledictioni subiicit omnes qui spem ponunt in divitiis. Divitiæ igitur à prima origine laborant impotentia & inhabilitate ad vitam æternam, deinde per se dicuntur rebus inesse, quæ semper, vbique, & eodem modo insunt, nec vllius circunstantiæ consideratione adsunt: vt hominem per se dicimus peccatorem, quia id ἁπλῶς ei inest, iustum autem secundum quid. Sic divitiis ἁπλῶς id est ἀδυναμία, quia semper, quia omni modo, quia vbique δυσκόλως ἔχουσι τὸν βασιλέων ἐς θεῦ.

Gentes de authore obscuriùs loquuntur; nam fingunt Poëtæ, & Physici quoque ἐπιχθόνιον, seu καταχθόνιον quendã dæmonem, qui largiatur opes. Plutum illum appellant cuius splendida est oratio apud Stobæum, serm.89. ad finem, ex Telonis lib. de comparatione divitiarum & virtutis. Alij fortunæ hoc adscribunt, vnde εὐτυχῆντες & ἀτυχῆντες, ac δυσυχῆντες. Græcis appellati sunt divites & miseri.

Hesiodus alibi candidiùs indicat: nam opes ad Deum authorem refert. χρήματα δὲ ἄρπακτα θεὸς φόπι πόλον ἀμείνω.

Cæterum fortunæ nihil loci est in cœlestibus: ἐπιχθόντος etiam dæmon nihil illic habet iuris: sed est planè impotens, & δύσκολος. Quare ab authoris voluntate satis constat de natura illarum.

Materia etiam nihil habet splendidiùs; in censu enim opum sunt æs signatum, vt pecunia, vt reliquæ massæ metallicæ, auri & argenti: suppellex domestica, in qua sunt bona mobilia inanimata: agri cum quibus terrea computantur immobilia denique greges & armenta pecorum.

Sed quis tam vecors sit, vt his aliquam tribuat δύναμιν σωτικὴν? imò, impedimenta illa potiùs sunt vel Luciano teste, qui ridet defunctos variis onustos sarcinis descendentes ad inferos. Charon certe non admittit nisi nudos, & iudices illi infernales de nudis solùm pronuntiant. Socratis suavis est illa similitudo, vt vestes talares corpora impediunt ambulantium: ita immensæ opes, τὰς ψυχὰς ἐμποδίζειν.

Forma divitiarum dupliciter considerandа est Nam expendi debet primùm modus, deinde facies divitiarum. Modus alius est secundum naturam, quæ cùm sit paucis contenta, pauca requirit: quò pertinet elegans illa sententia Galeni μὴ διψᾶν, μὴ ῥιγᾶν, hoc est, non sitire, non algere. Ita iuvenalis eleganter inquit.

Mensura tamen quæ
Sufficiat rensus, si quivis me consulat eadem.
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt.

Sic Valerius Maximus ait, locuples est, non qui multa possidet, sed qui modica desiderat: qualis est apud eundem M. Curius rapas edens. Hinc sanè modus fœliciſſimus esset, si quidem servaretur constantius: sed quos tu mihi dabis, paucos ex veteri seculo paucos Philosophos & dic quosdam raros natantes in gurgite vasto? Anachisis ille Scyta & alij Philosophi pro nihilo potuere pecuniam ducere; Socrates potuit contemnere opes: Anacreon oblata auri talenta à Polycrate respuere potuit: Xenocrates ab Alexandro oblata. Crates in profundum submergere: nimium multi infelices nisi in optimis stipendiis. Porrò, modus hic secundùm naturam etiam servatus, non tamen δύναμιν illam habet ad vitam æternam, sed est argumentum electi hominis, & fructus certissimus bene constituti animi.

Modus alius est secundùm desiderium cui sanè nullus terminus adhuc positus est, nec reperti homines, qui id possent. Insatiabilis enim est libido, & habendi cupiditas: ipse quoque Plautus insatiabilis est, de quo vide Aristophanem in Pluto. Aristot. in Politicis eleganter dixit Horatius.

Crescunt divitiæ, tamen
Curta nescio quid semper abest rei.

Cupiditas enim ad ea respicit; quæ non habet, ideóque magnas inter opes inops est.

Scita est similitudo Horatij, lib.2. Car. od.2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops.
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Hydropicus enim morbus cum desiderio crescit; ex aquæ potione, quo indicatur modum divitiarum in cupiditate non posse statui.

Ad causam formalem dixi pertinere etiam Pluti faciem: nam Poëtæ personarum fingunt. Aristophanes affabrè depinxit vetulum senem & cæcum: qualis fermè est etiam fortunæ ὑποτύπωσις apud Galenum in adhortatoria Oratione ad artes.

Ac rectè quidem cæcus dicitur quia cæcos efficit: quemadmodum, δίλιος timidus, ὅτι δίλους ποιεῖ τοὺς ἔχοντας. Ideoque malitiosè Plutus cæcitatis causam rejicit in Deum apud Aristophanem, neque debet admitti figmentum illud.

Ὁ Ζεὺς μὲ πάντ' ἔδρασεν ἀνθρώποις φθονῶν.
Ἐγὼδ' ὃν μὲν δίκαιον, ἀπείλης ὅτι,
Ὡς τοὺς δικαίους καὶ σόφους καὶ κοσμίους
Μόνους βιβλιόμβροδὲ μὲ ἔποιεν τυφλὸν
Ἵνα μὴ διακρινώσκοιμι τούτων μηδένα.
Οὕτως ἐκεῖνος χρηστοῖσι φθονεῖ.

Malè transfert causam cæcitatis in Deum, nam Deus boni causa est & quicquid facit bonum est, quatenus in sua id mansit conditione. Cur vero, Plautus cæcus sit, vera causa est, quia tales efficit homines. Deinde, quia in malis ordinandis cæcus est, hoc est, malis, vt plurimum familiarior & benignior. Hunc velocem & cæcum finxerunt alij, quia dum ad malos mittitur velocissimus est, & sine modo tanquam cæcus sine iudicio opibus eos perfundit. Contra tardus est & claudus, adeoque oculatus, dum bonis debet benefacere. Claudus, quia rarò ad illos accedit oculatus quia semper habet quod censetur, quò minùs illi benefaciat.

Alij oculatum interpretantur, propter ipsos bonos, qui divitiis non apponunt simul animum. Spartani etiam cæcum & iacentem pinxerunt, &c. sed revertamur ad nostra. Forma divitiarum nihil habet quo tueantur sese opes ad regnum cœlorum. Nam modus in his servatus, secundum naturam, laus hominis est, non divitiarum: vt laus est boni & integri viri conflicta esse malis; nec fuisse corruptam. Modus autem secundum cupiditatem, malum divitiarum asperiùs reddit. Forma etiam ludicra est, & poeticis fabulis implicita, quæ formidolosum, cæcum, claudum, improbum depingunt Plutum, ex quibus efficitur ἀδυναμίαν propriè in ipsis residere divitiis.

Finis divitiarum proprius, quem Deus ordinavit, est vitæ commoditas, conservatio, cultus etiam corporis, cura amicorum, pauperum, civium, &c. Quæ omnia huius vitæ sunt, nam vita illa æterna mutuâ operâ non indigebit, nullus illic erit opum harum de quibus hic, rixantur homines.

Effecta etiam huc pertinent, quæ duplicia sunt bona & mala. Bona, vt est hospitalitas, cuius exemplum est in Abrahamo, Lotho, Iobo, &c. Beneficentia in pauperes eleemosynæ, vrbium reparatio, constructio, redemptio captivorum & similia Aristophanes scitè recensет effecta Pluti, quod sit repertor artium καὶ σοφιτμάτων, causa bonorum & malorum μανόλως, quòd victoriam præstet, pleniſſimè tamen recensentur in illa Oratione Pluti apud Stobæum ex Taletis oratione, *serm.89. ad finem.*

Mala eius effecta plurima sunt præcipuè verò relucent in hac vita: in vestitu, cibo, adeóque moribus totius vitæ. Euripides inquit ἐμφυτον τοῖς πλουτοῦσι κακὸν εἶναι. Hoc est, innatum malum divitibus improbe vivere. Item, ὕβριν ἴλιτε ὁ πλοῦτος contumeliam parit, τυφλὰς ποιεῖ γὰς φρένας, cæcas reddit mentes, κνίζει φρένα, angere mentem, δύσνοι ὁ πλοῦτος, καὶ φιλόψυχον κακὸν, molestum & viæ cupidum malum. ἄδικον ὁ πλοῦτος καὶ πολλὰ οὐκ ὀρθῶν ποιεῖ impiæ sunt, & multa non rectè faciunt, πολλῶν τὰ χρήματα αἴτια ἀνθρώποις κακῶν, multorum malorum causa hominibus, &c. at infinitum esset omnia recensere quæ impiè, quæ nequiter divitiarum opera fiant inter mortales: his malis omnibus accedit, tanquam colophon damnatio extrema, verè δύσμορον ἦμαρ, infelix & calamitosa messis. Atque illa propriè efficiunt divitiæ, quæ in hanc partem proniores sunt: propria enim cuiusque actio frequentio, & rei familiarior est, vt animantis actio propriè est movere sese, animi actio est intelligere corporis sentire, stomachi concoquere; portulacæ stupori dentium mederi, quæ ita rebus propria sunt, vt si non semper, tamen vt plurimum id efficiant, divitiarum fructus hic vt plurimùm est, propria igitur illa est earum actio.

Similiter dici potest de cognatis. Nam divitias comitantur alia, ὧν ἐπὶ τὸ πολὺ, quale est omne vitiorum genus: Ovidius,

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Has comitatur adulatio, res admodum cognata & familiaris, nam ad divitum mensas alitur. Hinc Demosthenes solebant divites conferre aureis ovibus, quòd eorum bona, & illarum lana, non ipsis, sed adulatoribus prodessent. Insidiæ etiam & venena illas sectantur, hinc illud.

— Nulla aconita bibuntur
Fictilibus, tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata.

Vnde divitibus sui pocillatores, prægustatores, gemmæ & cornu monocerotis ad præcavenda venena.

Alia cognata illis sunt, ἐλαττον, rarò: vt est pietas, virtus cæteráque illius classis. Hesiodus inquit, πλοῦτῳ δ' ἀρετὴ, ἐ κάδδον ἅπασιν, fortasse quia vulgus virtutem & gloriam ex divitiis æstimet quemadmodum Simonides dicebat τὰς σοφὰς ἐπὶ τὰς τῶν πλουσίων θύρας φοιτᾶν, sapientes divitum limina frequentare. Admirantur enim homines divitias, & divites efferunt, virtute præditos, fortes, magnificos pronuntiant, quò pertinet illud Euripidis, servus etiam si dives sit honoratur: at ingenuus pauper cum sit imbellis est: sic nobilitas in pecuniis est.

Pugnat cum divitiarum natura, mentis integritas, quæ difficulter inter opes conservari potest. Plato scitè dixit ἀγαθὸν ὄντα ἀμφοτέρωσε καὶ πλούσιον εἶναι ἀμφοτέρωσε ἀδύνατον excellenter bonum & excellenter divitem simul esse, impossibile: ideóque diximus suprà aurum & argentum è Republica Platonis fuisse reiectum. Reliquis divitiis vix tertius demum concessis ab eo locus.

Cum

Cum divitiis etiam pugnans inducitur πενία apud Aristophanem, quæ scitè suam tuetur causam contra Plutum, ac revera illa est integritatis regio. Tales fuere Prophetæ: Apostoli, pij martyres, Christus ipse filius Dei non habuit quò reclinaret caput suum.

Porro, obiiciunt hic nobis quidam multos interea divites iustos & salvatos, vt Abrahamum, Iacobum, Iobum, Davidem, Salomonem, Zachæum in Novo Testamento, aliósque complures.

His breviter respondemus: divitiis inesse quiddam per se; aliud autem accidenter illis evenire: sit in divitibus aliud per se est: aliud aliundè illis accidit: per se in divitiis est proclivitas ad malum, occasiones præbere ad interitum, qui effectus in divitibus hæret, tanquam radicale malum. Aliunde accidit quo malum hoc corrigitur, occasiones amputantur, vis nocendi emendatur. Quod igitur divites aliqui salvantur, non à divitiis hoc habent, sed ἐκ συμβεβηκότος contigit Dei miseratione, vt idem & dives, & electus esset.

Manet interim firma illa Sententia, divitiis per se inesse illam ἀδυναμίαν, & δυσκολίαν, de qua Christus ait: *Matth.19. & Marc.10.* facilius esse camelum transire per foramen acus, quàm divitem in Regnum Dei.

Ac rectè soluit Christus ἀδυναμίαν apud homines esse, hoc est per se in hominibus divitibus hærere, apud Deum autem omnia esse possibilia, hoc est, illi esse facilè etiam divitem salvare, quod divitiis est planè impossibile.

Hæc ex natura divitiarum placuit adhuc vobis proponere. Nam video omnes patrocinari divitiis, quasi culpa in illis non sit, quod extorres à regno cœlorum divites pronunciantur. Revera illi stabiliunt illud Spartiatæ Arstodemi, χρήματα χρήματα ἀνὴρ. Alij verbis damnant, reipsa affectant. Refert Eustathius elegantissimum quoddam carmen, quod Timocreon Lyricus contra divitias scripsit, quod libet ad finem adhuc vobis referre.

Ὠφέλες, ὦ τόφλε πλοῦτε,
Μήτ' ἐν γῇ, μήτ' ἐν θαλάττῃ,
Μητ' ἐν ἠπείρῳ φαινόμενος,
Ἀλλὰ ταρταρόεντα ναίην κὴ ἀχέροντα.
Διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἐν ἀνθρώποις κακά.

Hoc est, debebas, ô cæce Plute, neque in terra, neque in mari, nec in continente videri: sed tartarum inhabitare, & Acheronta. Per te enim omnia inter homines contingunt mala. *Ben. Arct. in Probl.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Is maximè opibus fruitur, qui opibus non indiget.

Opes bona insidiosa sunt, & sperantibus meliora, quàm assecutis, si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent. *Seneca de Ira.*

Quisquis opes sine ratione possidet, non diu possidet. *Idem epist.75.*

Maiore tormento possidetur pecunia, quàm acquiritur. *Seneca epistol.116.*

Sapiens non amat opes, nec respicit possessas divitias, sed contemnit.

Sapiens tunc meditatur pauperem, cum in mediis divitiis consistit. *Idem de vita beata.*

Id ago, vt opes potius à te, quàm à fortuna petas. *Idem de tranquillit. anim.*

Satis opum est, nihil amplius velle. *Quint. dec.13.*

Magnæ opes possessori fastum conciliare solent & supercilium. *Eras. in epist.*

Opes iniuriarum suspicioni obnoxiæ. *Sal. in com.*

Nimiæ opes magnæ iacturæ locum faciunt.

Modestis hominibus plurimi facienda pecunia est. *Cur. l.7.*

Peiores sunt nuper ditati quam ditati ab antiquo. *Plato de Republica.*

Opes seditionem efficiunt & malignitatem. *Arist. Pol.2.*

Magnæ divitiæ facilè acquiruntur, parvæ autem non sine labore, & multo tempore.

Homini stulto & nequam facultatum nullus est modus. Ad quid prodest multa possidere & nihil agere?

Rerum nervi sunt opes.

Ideo pallens est aurum, quia multos habet insidiatores.

Nec equus sine fræno, nec opes sine ratione retineri diu possunt.

Nec auratus lectus ægrotum levat, nec bona fortuna stultum.

Opes vitij magis, quam virtutis ministræ.

Pecunia pariter invenit amicos & honorem. *Plut. de cupid. divit.*

Magnifici pauperes sunt, qui immensas opes cumulant. *Diog.*

Malo moriens inimicis opes relinquere, quam vivens amicos frustra rogare. *Simonid.*

Opes honestis viris ac bonis bonæ sunt: improbis vero malæ. *Plut. de Div.*

Timidæ sunt opes & amantes vitæ. *Eurip. in Ph.*

In omnibus opibus est opus, sine quibus nihil rectè fieri potest.

Nullus continuò iustè vivens, ditatus est.

Fortuna divitem hodie, mendicum facit in crastinum.

Argentum, hominibus sanguis & anima est.

Ne puero gladium, ne puero divitias: nec viro imperitiam.

Cæcæ sunt opes, ac se inspicientes obcæcant.

Opes fortunæ vomitus sunt.

Fœlix qui simul opes, ac mentem habet. *Demost. in Olynth.*

Auri vis atque opes sunt principibus infensæ: id est iniquitatis instrumenta. *Tacit. Annal. l.1.*

Neque in familia & argento, quæque ad vsum parantur, nimium est aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. *Idem Annal. l.2.*

Magnæ opes, non tam multa capiendo, quam haud multa perdendo quæruntur. *Dion. lib.52.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Incerti.

Omnibus es dives, solo me iudice pauper,
Vsus opum solus, testis Apollophanes.
Si fueris, sunt nempè tua: si haredibus vsum
Conservas, etiam nunc aliena tenes.

Palladæ.

Dicis opes tibi sunt, animus sed pauperis: ergo
Haredi locuples, at tibi pauper eris.

¶ Adagia.

Argenti fontes. Ἀργύρου κρῆνας λαλεῖν.

In eos, qui stolidè quidem atque indoctè, sed arroganter tamen & confidenter loquuntur, opibus suis freti. Quadrabit in eos etiam, quorum oratio propter opum fiduciam plus satis libera atque audax videbitur.

Vndecunque lucrum captant.

In advocatos calumniatores, malos Medicos, qui captant vndecunque lucrum, cumpetet illud Homericum.

Δεὶ γὰρ ὅπῃ νῆσον ἁλώμενοι ἰχθυάασκον.
Γραμπτοῖς ἀγκίστρεσσιν· ἔτερπε δὲ γαστέρα λιμός.
Semper enim quaqua patet insula, piscibus hamo
Insidiabantur: Ventrem fames enecat atra.

Vide Divitia, Pecunia. Item Avaritia, Liberalitas.

Opinio.

¶ Definitio et etymolog.

Opinio, Græcè δόκησις, δόξα, ης, ἡ, & δοξάζω, opinor dicitur. Est autem opinio actus intellectus declinantis in vnam partem contradictionis cum formidine alterius *secundùm B. Thom. 2.2. quæst.1. art.4.* Differunt autem sic opinio, fides, scientia, dubium, & scrupulus. Quia *Opinio* est assensus intellectus ad aliquid, non quia sufficienter moveatur ab obiecto proprio, sed per quandam rationabilem electionem voluntariè declinans in vnam partem magis quàm in alteram cum dubitatione tamen, & formidine alterius partis. Ita tamen, quod ad illam partem quam formidat, non haberetur ratio expressè concludens, formidatur tamen propter debilitatem rationis alterius partis. *Fides* autem est, cum certitudine absque tali formidine. *Scientia* verò est assensus intellectus, moti ab obiecto per seipsum cogniti: sicut in principiis primis, vel per aliud, sicut in conclusionibus, quarum est scientia. *Hæc ex B. Thoma*, vbi supra. *Dubium* quid sit, vide supra in Dubium. *Scrupulus* est, vt cum intellectus ex levibus coniecturis seu mediis & multum debilibus movetur ad vnam partem, & hæc etiam dicitur, Suspicio.

Opinio opinatióque est cunctorum ad quæ ancipiti ferimur sententia vni pluribúsve propensior æstimatio, vel vt alij, imbecillica est assensio.

Calcidius opinionis species credulitatem & existimationem videri voluit. Sanè non defuerunt, qui iis scientiam annecterent principiis, quod Aristoteli minus placet nec sanè iniuria cum non possint demonstrari quidem principia: át scientia per demonstrationem comparatur. Proinde tam scientia quàm experimentum, experientia & ars ex intellectu & sensu orta est. Sunt qui ex intellectu & memoria nasci malucrint: inde Musas Iovis & Mnemosynes filias, commenti sunt poëtæ.

Opinio, existimatio, vel fama, de aliquo, vel de quacunque re à nobis concepta, sive rationi consentanea, sive contraria sit. Hebr. *Dahhath*, à verbo *Iadhahh*. Novit, scivit rescivit, cognovit, *Dehhah*, scientia, notitia. Scientia hominis in tanta caligine mentis, plerumque nihil aliud est quam opinio.

¶ Loci Biblici.

Opinio quorundam de Ioanne Baptista, Luc.7.v.33. opiniones de Christo variæ, Matt.16.v.14. Marc.6.v.15. & 8.v.28. Luc.9.v.8.19. Ioan.7.v.12. & 10. v.21. opiniones & cogitationes hominum frequenter sunt erroneæ; Lev.10.v.1. Num.15.v.39. Deut.12.v.8. & 29.v.19. 1.Sam.15 v.9.2. Sam.6.v.6. Prov.12.v.15. & 14.v.12. & 21.v.2. Esa.5.v.21.27. v.12. & 14. v.13. & 55. v.8. Matth.3.v.14. & 16.v.22. Marc.8.v.32. Ioan.11.v.4. & 13.v.8.

Sententiæ Philosophicæ.

In his quæ secus cadere possunt & opinio versatur & prudentia. *lib.6. Ethic. cap.5.*

Neque res futuræ memoria comprehendi possunt: sed opinione expectationeque constant. *lib. de Memoria & Recordatione, c.1.*

Opinionis quod rectum est appellatur veritas. Præterea iam definitum, & certum id omne de quo est opinio. *l.6. Ethic.c.9.*

Vis duplex est eius, in qua sedes est opinionis, ingenium & prudentia. *l.6. Ethic.c.13.*

Opinio non quæstio est, sed iam pronunciatum aliquod. *l.6. Ethic.c.9.*

Opinio quidem & vera & falsa est: sed opinionem fides sequitur: neque enim fieri potest, vt is qui opinatur ea quæ ei videantur non approbet. *l.3. de Anima, c.3. T.157.*

Restat vt opinio in veris quidem & falsis cernatur: sed quæ aliter atque sunt esse possunt: ita vt opinio nihil sit aliud, quàm propositionis nullo certo argumento confirmatæ comprehensio non necessaria. Quod autem de opinione dixi, id consentaneum est iis quæ in opinando vsu venire conspiciuntur. Est enim infirma semper atque incerta opinio: visque ac natura ipsius, in hac firma assensione continetur. His accedit quod nemo se dicit opinari, sed planè scire, cum existimat non posse rem aliter habere: sin ita sentiat esse quippiam, vt nihilominus posse aliter esse existimet: tum se opinari dicit: quasi in huiusmodi rebus incertis cerni opinionem iudicans, in certis autem ac necessariis scientiam. *lib.1. de Demonstr. c.26. T.44.*

Nescire quid turpe, quid honestum sit: sed etiam quamobrem honestum sit, discat: quo nihil est quamobrem magis. *Ibid.*

Neque enim scientiæ opiniones sunt omnes & scientia sed vt vera & falsi opinio, de eadem re quando non eadem sententia est, eadem in eadem re versari opinionem & sententiam intelligendum est. Decere enim veram & falsam opinionem in eadem omnino re versari, quemadmodum volunt quidam id tum multis aliis incommodis quæ ex eo sequuntur, refelli potest etiam quia illud, quod valde absurdum est, sequitur, non opinari nos, quæ falsò opinamur. *Ibid.*

Scientia ita animal cognoscit, vt non possit non esse animal: opinio vero vt secus esse possit. *Ibid.*

Perspicuum ex iis est, non esse quod simul sub opinionem ac scientiam cadere possit: aliquod enim simul animo concipiemus, posse aliquid aliter esse atque est & non posse: quod omnino fieri non potest. *Ibid.*

Id quod est & quod non est in opinione consistit. Ita opinabile eius quod est species esse nullo modo potest. Semper etiam ad plura genus, quàm species, pertinet. *lib. 4. Top. c. 1. l. 8.*

In rebus omnibus tenetur opinio: nec minus æternis, quæ fieri non possunt, quàm iis quæ in nobis sitæ sunt. Præterea in veram ac falsam dividitur opinio: non in malam & bonam, in quibus institutum & consilium potius cernitur. *l. 3. Ethic. c. 2.*

Ex bonorum vel malorum electione tales, hoc est, boni vel mali dicimur: ex opinione non dicimur. *Ibid.*

Visio & iudicium aut opinio, motiones quædam videtur esse *l. 8. de Natura, cap. 3. T. 26.*

A vulgata opinione discedere, difficillimum. *Pausan. l. 3.*

Gravis est ac perniciosa in bellis, vel proditionis sociorum vel novorum hostium adventus inanis opinio, quæ animos militum occupat. *Dio. Halic. lib. 3.*

¶ Apophthegmata.

Socrates. Inanes tres ventus inflat, inquit, sic stultos homines opinio, *Max. serm. de inani gloria.*

Heraclitus dicebat opinionem esse impedimentum profectui. *Eod. ser.*

Iphicrates, cum in amicorum & sociorum agris suum haberet exercitum, nihilominus tamen vallum facere, & fossam fodere voluit: quam ob causam cum à quodam parum fortis & animosus iudicaretur esse, respondit: Pessimam ducis esse vocem dicere, Non putaram. Significans, in rebus tranquillis interdum existere periculum, quod nullus expectasset. Adversus inopinatos igitur casus prospexit suis copiis, ne si quid accidisset dicere cogeretur, Non putaram. Hoc vero Latini adscribunt Scipioni. Ad Iphicratem refert. *Plut. in Græcor. Imper. apoph.*

Epicurus, si ad naturam vives, inquiebat, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam eris dives. *Senec. epist. 16.* Exiguum enim natura desiderat, opinio immensum.

¶ Similitvdines.

Clementis. Quoniam quidem, sicut terra à cultore neglecta, spinas & tribulos necessario producit: Ita sensus vester longi temporis incuria, multas & noxias opiniones rerum, & intelligentias falsæ scientiæ germinavit. Opus est nunc multa diligentia ad excolendum rus mentis vestræ, vt id sermo veritatis, qui est verus & diligens cordis colonus, assiduis excolat disciplinis. *Lib. 6. Recognit.*

D. Basily. Neque in tabulis ceratis scribere possis, nisi prius literas despunxeris, quæ ante scriptæ fuerunt: Neque animæ priùs divina placita accommodaris, quàm anticipatas opiniones ab ea exemeris. *Ad Gr. Theol.*

Antonij Monachi. Quemadmodum in Medicina fieri dicunt, vt corpora non pura quo magis nutriveris, eo magis lædas, materiam nimirum corruptis humoribus suggerens: Sic pravis opinionibus præoccupatam animam quo plus docueris, eo magis lædes, maiores subinde malè & perperam sentiendi occasiones suppeditans. *in Meliss. part. 1. serm. 1.*

Serapionis. Quemadmodum oculus perturbatus: Sic etiam anima opinionibus quæ naturam excedunt turbata, veritatis lucem videre non potest. *Apud Anton. in Meliss. part. 1. serm. 1.*

Thriveri. Quo nix & glacies diutius ad solem exponitur, diligentiúsque puerorum manibus tractatur, eo magis funditus & colliquatur: ea quæ ex natura solida sunt, magis indurantur: Ita opiniones falsæ quidem dum ad rationem expenduntur, diffluunt, veræ autem magis ac magis firmæ evadunt. *In Apoph.*

Vt oculus qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus, qui per opinionis nubem. *Ex Const. l. 1. cap. 5.*

Vt ii qui tyrannidem sublatam è civitate volunt, tollunt ante omnia evertúntque arcem: sic nobis si seriò ad bonam mentem pergamus, deiciendum castellum Opinionis. *Ibid.*

Videmus stultos & risimus, quos custos aut magister alligabat stramini vel exigui fili nodo, atque illi stabant quasi ferro aut verà compede devincti. Similis nostra hæc amentia, qui futili opinionis vinculo adstringimur ad certam terræ partem. *Ibid. c. 9.*

Vt chamæleon, quoniam aura (vt aiunt) non cibo vescitur, hianti semper est ore: sic illi cupidine, quos ventus inflavit vulgarium opinionum. *Ex Cent. 1. epist. 12.*

Vt opinio divitias bonum fecit, sic eadem inopiam malum. *Ex eadem Cent. epist 43.*

Sicut in Iberia equas à vento Favonio concipere aiunt, sed evanido fœtu: sic qui ab Opinione blandiente gravidi, serium nihil pariunt, tumidi tantum vteres. *Ex Cent. 4. Missel. epist. 55.*

Sicut musto tempus dandum est, vt despumet: sic animis, vti fæces illas eiiciant Opinionum. *Ex l. de vera relig.*

Opinio nihil aliud est quam aut falsa de rebus iudicare aut vera, sed infirmiter, nec rationi suffultum. *Ex lib. 3. manud. ad Stoicam phil. Disser. 8.*

Nimis, citò opinionibus abducimur: & quid aliud fere hodie nostra refert docere aut discere? etiam in externis rebus opiniones vexant, & grave est, aut maxima omnium vereri proponunt. Inde metus aut Dolores fingimus, & vt flocci ac nihili quosvis ad Rationis solem liquefaciamus. *Ibid.*

¶ Fabvla.

Vulpecula & Tintinnabulum.

Vulpecula habitabat prope flumen: Non procùl inde alligarum arbori tintinnabulum erat, quo venti impulsu omnia circum loca resonabant. Vulpecula cui ignota vox illa esset, metuebat ne quid feræ & immanis bestiæ tales sonos edere. Tandem sensim & placidè arrepens, perspectáque tintinnabuli inanitate, cuius strepitibus nihil subesset vitium: Nunc deinceps non facile, inquit, specie & opinione percelli animum meum patiar.

Multa opinione magni fiunt, quibus præsentibus nihil est contemptibilius.

Vide Scientia.

Oppressio.

¶ Definitio et etymolog.

Oppressio, constrictio violenta, καταθλιψις, καταστεγασις, Hebr. *hoshek*, à verbo, *hashchak*, oppressit vel vi, vel fraude. Item *Lachats*, pressura, oppressio, compressio, tribulatio, à verbo *Lachats*, oppressit. Inde λῃστὴς prædo, latro, cuius studium est proximos vi & dolis opprimere.

¶ Loci Biblici.

Oppressio bonorum in mundo piis destinata, Ioan. 16. vers. 33. 1. Thes. 3. vers. 3. 1. Petr. 2. vers. 21. & 4. 19. oppressio bonorum in mundo perpetua: *Exempla*: Abel, Genes. 4. vers. 8. Angeli à Lòth hospitio excepti, 19. v. 4. 9. Iacob 27. v. 41. Vniversus Israël. Exod. 1. v. 12. filij Gedeon, Iud. 9. v. 5. David, 1. Sam. 18. v. 11. Elias, 1. Regum, 19. v. 2. Elisæus, 2. Regum, 6. v. 31. Zachariæ filius 2. Paralipom. 24. vers. 21. Mardochæus, Esth. 3. v. 6. Ieremias, Ier. 20. v. 2. Sidrach, Misach, Abdenago, Dan. 2. v. 19. 20. Daniel, 6. 16. & 14. v. 20. Ioannes Baptista, Matth. 14. vers. 10. Christus, 27. v. 28. 44. Marc. 15. v. 19. Ioan. 19. vers. 1. Luc. 23. vers. 11. Apostoli, Act. 5. v. 18. 40. Stephanus, 7. v. 12. & 7. v. 57. 58. Iacobus Apostolus, 12. vers. 2. Paulus & Barnabas, 13. v. 15. Paul. 14. v. 19. & 16. v. 19. Paulus cum Sila, v. 23. 24.

Oppressores pauperum à Deo punientur, Proverb. 22. v. 22. 23. Amos, 5. vers. 21.

Vide Iniustitia, Vis, Violentia.

Opus, Operatio.

¶ Definitio et etymolog.

Opvs Græcè ἔργον, ου, τό, & ἐργάζομαι operor, & ἐργασία, ας, ἡ, opera dicitur. Hebr. *Pohhal, Pehhullah, Miphhal, Miphhallah*, Opus, actio, operatio dicitur, à verbo *Pahhal*. Operatus expoliendo aliquid, perpolivit, interpolavit, confecit, expolite perfecit. Et proprie perfectionem actus seu operis denotat. Hinc Græcè φαλίνω, & Latinè polio, expolio φάλιος, politus, splendidus, Differunt autem opus & opera, quod opera sunt divinum officium; opus vero finis fructusque, *secundum Vlp. Iurisconsultum*. Terent. vtrumque vno versu optimè expressit. *Quod in operè faciendo opera consumis tua.* Hinc operæpretium, id est, fructuosum, ad rem pertinens. Aliquando tamen opus pro opera capi videtur Virgil. *Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.* Opus quandoque præ necesse capitur, vt ægrotanti est opus medico. Hinc, oportet, venit, quod significat pariter, necesse est.

¶ Loci Biblici.

Opus pro operis vel mercenarij mercede, Levit. 19. v. 13. Esa. 61. v. 8. 2. Cor. 5. vers. 10. Eph. 6. v. 8. per metonymiam ex Hebræorum idiotismo. Sic & Apocal. 14. vers. 13. opera ponuntur pro præmio, quod ipsa bona opera consequitur. Capitur & pro effectu, Iac. 1. 4. opus idem, Deo & hominibus diversa ratione tribuitur Deo & Sauli, 1. Paralip. 10. vers. 4. 14. Deo & Israëlitis, 2. Paralip. 11. v. 4. Deo & Sabæis, Iob. 1. vers. 15. 21. opus idem Prophetis & diabolo tributum diversa ratione, Esa. 6. vers. 10. 2. Cor. 44. Fides quomodo dicatur opus, Ioan. 6. vers. 29. Opera bona commendantur, Mat. 3. v. 10. Luc. 3. v. 9. Mat. 5. v. 16 & 7. v. 17. & 12. v. 33. Rom. 2. 7. Eph. 2. 10. 1. Tim. 6. v. 18. Tit. 2. 14. & 3. v. 14. Hebr. 6. 10. & 10. 24. 1. Petr. 2. v. 12. 2. Pet. 1. v. 10. 1. Opera bona sunt testimonia pietatis, 1. Tim. 2. 10. Opera carnis quæ, Gal. 5. 10. quæ mala ex eis proveniant, Iac. 4. v. 1. Opera Dei, Hebraismus, pro operibus divinis, Ioan. 6. v. 28. Opera mala Deo displicent, & pœnam merentur, Genes. 3. v. 11. & 4. 7. & 6. v. 5. 6. 7. & 7. v. 4. & 9. v. 6. & 11. 4. & 17. 14. & 18. 10. & 19. v. 11. 24. 26. & 20. 3. & 42. 21. & 44. 16. Exod. 3. 9. & 8. 9. 10. 11. 12. 14. 20. 21. 22. capitibus, & 31. 13. & 32. v. 9. 27. 28. 33. Levit. 10. v. 12. opera mortua, Hebr. 9. 14. opera tenebrarum, 13. 12. Ephes. 5. 11. 1. Thess. 5. 8. opera bona bona dicuntur vocationem & electionem firmam efficere, 2. Petr. 1. 10. v. 1. Operum bonorum finis, gloria Dei, Matth. 5. v. 16. 1. Petr 2. v. 12. opera à nobis proximo exhibita tanquam sibi facta reputat Deus, sive bona sint, sive mala, Esa. 37. v. 23. Ierem. 1. v. 19. Zachar. 2. vers. 8. Matth. 26. v. 40. Act. 9 v. 5. 1. Cor. 8. v. 12.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Operationis bona ortus.

Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. *Esa. 26.*

Manete

Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite : sic & vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum. Qui sine me nihil potestis facere. *Ioan.15.*

Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, & aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. Dei enim sumus adiutores : Dei agricultura estis: Dei ædificatio estis. 1. *Cor.3.*

Confidens in hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu. *Phil.1.*

Deus est enim qui operatur & velle & perficere pro bona volũtate.2.

Modus quoad intentionem.

Quiescite perversè agere, discite benefacere. *Esa* 1.

Sive ergo manducatis, sive bibitis vel aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite. 1. *Cor.*10.

Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo & Patri per illum. *Col.3.*

Prosecutionem.

Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. *Ier.48.*

Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini semper, scientes quòd labor vester non est inanis in Domino, 1. *Cor.*15.

Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes, *Gal.6.*

Tempus.

Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas. *Eccl.9.*

Ante mortẽ bene fac amico tuo. Nõ defrauderis à die bono. *Eccl.*14.

Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos invenire cibum. *Ibid.*

Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. *Matth.20.*

Venit nox quando nemo potest operari. *Ioan.9.*

Adiuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis : ait enim, tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adiuvi te, 2. *Cor.6.*

Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes. *Galat.6.*

Proximum ædificat.

Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. *Matth.5.*

Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, hunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, & in me clarificabant Deum, *Gal.*1.

Præmium præparant.

Et cognovi quod non esset melius nisi lætari, & facere bene in vita sua. *Eccl.3.*

Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur, ibit cum illo. *Eccl.*14.

Voca operarios, & redde illis mercedem. *Matth.20.*

Gloria & honor & pax omni operanti bonum. *Rom.2.*

Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundùm suum laborem. 1, *Cor.3.*

Qui parcè seminat, parcè & metet. 2. *Cor.9.*

Beati mortui qui in Domino moriuntur. Opera enim illorum sequuntur illos. *Apoc.16.*

Operationis domestica modus.

Qui observat ventum, non seminat : & qui considerat nubes, nunquam metet. *Eccl.*11.

Omnes ij in manibus suis speraverunt & vnusquisque in arte sua sapiens est : sine his omnibus non ædificatur civitas. *Eccl.38.*

Fructus.

Qui operatur terram suam, satiabitur panibus : qui autem sectatur otium, stultissimus est. *Prov.12.*

Qui operatur terram suam, inaltabit acervum frugum. *Eccles.20.*

PATRVM SENTENTIÆ.

Si docet me, vt agam, non vt tantum modo sciam, quid agere debeam. Sicut enim dictum est de Domino, quod non noverat peccatum & intelligitur non fecerat, sic & iustitiam ille vere dicendus est nosse, qui facit. *Aug. sup. Psalm.*

Bonorum opus fiat non timore, sed amore, non formidine pœnæ, sed dilectione iustitiæ : & ipsa enim, vera & summa libertas est. *Ibid.*

Bonum & rectum est omne quod agimus, si nec memoriam decipiat oblivio, nec error intelligentiam, nec iniquitas voluntatem : ab his tribus est omne quod agimus. *In Ioan.*

Vnusquisque pro operibus suis mercedem accipiet : nec possunt in die iudicij aliorum virtutes aliorum in vitia sublevare. *Hieronymus.*

Quum desideria bona concipimus, semen in terram mittimus: quum vero opera recta incipimus, herba sumus : quum autem ad profectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus : quum in eiusdem boni operis perfectione solidamur, iam plenum fundamentum in spica proferimus. *Greg. in Hom.*

Probatio dilectionis exhibitio est operis. Non sibi aliquid credat quicquid sibi animus sine testatione operis respondet : de dilectione, conditoris mens, lingua & vita requiritur. Nunquam est amor Dei otiosus operatur enim magna, si est : si verò operari renuit, amor non est. *Ibid.*

In opere perfectus non est, cui adhuc linguæ pravitatis contradicit, nec in sermone laudabilis, qui hoc, quod loquitur, opere non ostendit. *Greg. in Moral.*

Ad vos ipsos retrorsum recurrite : si Deum vere amatis, exquirite : nec tamen sibi credat, quicquid animus sine operis attestatione responderit, veniet profecto dies ille, in quo pastor pastorum appareat, & vniuscuiusque facta in publicum deducat. *In Hom.*

Non solum ista nostra, sunt quæ ipsi gerimus, sed etiam illa, de quibus in aliorum actione gaudemus. *Leo. in serm.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Lucan. 9.

Haremus cuncti Superis, temploque tacente
Nihil agimus nisi sponte Dei.

Ovid. 1. Fast.

Ingenium vultu statque cadítque tuo.

Ter. And. 4.5.

Paululum interesse censes ex animo omnia.
Vt feri natura, facias, an de industria?

Ter. Heaut. 4.5.

Nulla est tam facilis res, quin difficilis sit.
Quam invitus facias.

Val. Flaccus. 2.

Stabilem quando optima fata
Dant animum, maiorque piis audacia cœptis.

vid. 13. Met.

Denique quid verbis opus est? spe temus agendo.

Idem 1. *Art.*

Cum mora non tuta est, totis incumbere remis
Vtile, & admisso subdere calcar equo.

Ovid. Fast.

Annue conanti per laudes ire tuorum,
Deque meo pavidos excute corde metus.
Da mihi te placidum : dederis in carmina vires,
Ingenium vultu statque, caditque, tuo.

¶ ADAGIA.

De opera vel operatione inani & irrita.

Asinum tondes. τὸν ὄνον κείρεις.

Cui similimum est illud : ὄνε πόκας ζητεῖς, *id est, asini lanam quæris.*

De iis qui stultè quærunt ea, quæ nusquam sunt. Effertur adagium etiam ad hunc modum. Asini lana.

Vtrem vellis. ἀσκὸν πλύνεις.

(*Adagio*, vtrem cædis, *simillimum*) *vel quod non sentiat, vel quod pilis careat.*

Calvum vellis. φαλακρὸν πλύνεις.

Vbi quis inanem operam sumit, aut vbi quis auferre conatur quo vacat is, à quo petitur.

Æthiopem lavas. Æthiopem dealbas. Αἰθίοπα σμήχεις.

Natione ille Æthiopum nigror quem Plinius ex vicini syderis vapore putat accidere, nulla abluitur aqua, neque vlla ratione candescit.

Mortuum flagellas. νεκρὸν μαστίζεις.

In eos qui obiurgant illos qui nihil prorsus obiurgatione commoventur, aut qui vita defunctos insectantur ac lacerant.

Aquam è pumice postulas.

Pro eo, quod est, frustra ab alio petere, cuius ipse, à quo petis maximè est indignus.

Mortuo verba facit. νεκρῷ λέγει μύθους.

Plaut. Mortuo verba nunc facio.

Littori loqueris. αἰγιαλῷ λαλεῖς.

Dictũ in eos, qui frustra suadẽt vel orant perinde quasi surdo loquãtur.

Aquilam volare doces. ἀετὸν ἵπτασθαι διδάσκεις.

In eos qui monere quempiam conantur in ea re, in qua cum sit ipse exercitatissimus nihil eget doctore.

Delphinum natare doces. δελφῖνα νήχεσθαι διδάσκεις.

Diversa metaphora sententiam eandem declarat. Quod enim delphin inter pisces, id aquila inter volucres.

Delphinum cauda ligas. δελφῖνα σοῖς τοῦ ἐρκίου δεῖς.

In eos qui quippiam incassum conantur, propterea quod delphinus cauda, sit lubrica, nec in ea parte teneri queat. Quadrabit & in eos, qui ea via quempiam aggrediuntur, qua nequaquam possit superari.

Nebulas diverberare. νεφέλας ξαίνειν.

Dicitur qui vel in re stulta, vel qua fieri nõ queat frustra sumit operã.

Asini caput ne laves nitro. ὄνου κεφαλὴν οὐκ ἂν νίτρῳ νίψαις.

Ne multum sumptus operæve impendãs in rem vilem, ac sordidam.

Ad fractam canis. πρὸς τρῦπαν κύων ἄδεις.

Suidas ostendit dici solitum de iis, qui frustra laborant. Quanquam non inscitè accommodabitur, vbi non respondetur officiis alicuius, aut vbi quis suadet obstinato, aut orat inexorabilem.

De fumo disceptare.

In Philosophos dictum, qui de rebus nihili nimium anxiè disputant.

Arenam metiris. ἄμμον μετρεῖς.

Hoc est, rem infiniti laboris atque inexplicabilem inceptas: aut frustra conaris, quod nequeãs efficere.

Arenæ mandas semina. εἰς ψάμμον σπείρεις.

Propterea quod steriles arena maxime littorales, nec idoneæ ad sementẽ.

Quid facis, Oenone : quid arena semina mandãs?
Non profecturis littora bobus arãs.

De lana caprina.

Natum ab eventu. Apparet de duobus contentiosè decernentibus vtrum lanam haberet caper an setas. Loquitur de morosis in amicitia, qui quantumlibet frivola de causa litem cum amico suscipiunt. Horatius.

In aqua scribis. εἰς ὕδωρ γράφεις. *Lucan.*

Hoc est, Nihil agis. Xenarchus apud Athenæum.

Inscribo vino, si qua iurat fœmina.

Item

Item Catullus,

Mulier cupido quod dicit amanti
In vento, & rapida scribere oportet aqua.

Reti ventos venaris. Ἀνέμου ἀγρεύεις,

De frustra laborantibus qui rem inaniter captant.

Ignem dissecare. εἰς τὸ πῦρ ξαίνει,

Id est, Ignem diverberare. Aristides. Non intelligebas autem teipsum, omnibus illis proverbiis obnoxium esse: quod ignem diverberares, quod lapidem elixares: quod in saxis sementem faceres.

Isthmum perfodere.

Dicebantur, qui magno quidem conatu, sed irrito molirentur aliquid.

In arena ædificas. εἰς ψάμμον οἰκοδομεῖς.

Recte usurpabitur, ubi quis negotium aggreditur inutile futurum, utpote non recte iactis ante fundamentis.

Parieti loqueris. πρὸς τὸν τοῖχον λαλεῖς.

Plaut in Trucul. Usurpat pro eo quod est, taciturno loqui: Ego inquit ego paries, loquere tu.

Cribro aquam haurire. κοσκίνῳ ὕδωρ ἀντλεῖ ἢ ἐπιφέρει.

Quod etiam in oblivionosos, non inconcinne dicetur. Effertur & ad hunc modum: In dolium pertusum aquam hauris.

In aquam sementem iacis. εἰς ὕδωρ σπείρεις.

Loquitur de iis, qui beneficium conferunt in ingratos atque improbos homines.

In saxis semina. μὴ πετρῶν σπείρε.

Quo quidem alludisse credi potest allegoria Evangelica de semine: quod in petras inciderit. Nam hoc terra genus fere sterile est, quia non potest aratro proscindi.

Et operam & retia perdere. *Plaut. in Rud.*

Id quidem citra tropum dictum est à sene, qui Gripum seruum piscatum miserat, cum esset noctu tempestas orta grauissima. Venustius erit, si tropo adhibito dicatur in captorem, cui non succesſit aucupium.

Sterilem fundum ne colas. στεῖρον ἄρουρον μὴ σπείρῃν.

Hoc est. Ne doceas indocilem, nec felicitatem quaras in diuitiis. Plato.

Vtrem mergis vento plenum. Ἀσκὸν βαπτίζεις πνεύματος πλήρη.

Competit in eum qui frustra conatur, vt qui castiget inemendabilem quod inflatus uter quamtumvis immergas, rursum emicet.

Cauam Arabiam serere. κοίλην Ἀραβίαν σπείρειν.

Pro frustra sudare, aut in re perdifficili nec admodum frugifera operam sumere. Lucian.

Arancarum telas contexere. τὰ δρόσχινα ὑφαίνειν.

Est in re frivola nullius frugis, infinitum atque anxium capere laborē.

Arare littus. αἰγιαλὸν ἀροῦν.

Est sterilem operam sumere, Auson. in Theonem.

Quid geris extremis positus telluris in oris
Cultor arenarum vates, cui littus arandum?

Huius peculiaris usus erit, quum officium impenditur in eum, à quo nihil fructus aliquando percepturus

E multis paleis, parum fructus collegi. ἐκ πολλῶν ἀχύρων ὀλίγον καρπὸν συνήγαγον.

Multo labore, non multum emolumenti sum consecutus: aut è verboso sermone paululum bona sententia, ex ingenti volumine, minimum doctrina reruli.

Ouum adglutinas. ᾠὸν κολλᾷς.

Ridicule laborat, qui fractum oui putamen glutino sarcire & coagmentare conetur. Diogenia.

Penelopes telam texere.

Est inanem operam sumere & rursum destruere quod efficeris. Vide Homer. in Odyss.

Oleum & operam perdidi.

Quicquid insumpsi, seu rei, seu laboris, id frustra insumptū est. Plautus.

Bos ad Ceroma

Pro eo quod est, docere indocilem, aut ad id muneris quempiam asciscere, ad quod obeundum minime sit idoneus, videlicet ingenio repugnante. D. Hieron.

Nihil agere.

Suidas hunc versiculum citat è Cratini fabula, cui titulus Hora.

Καὶ ταῦτα πράττων φάσκ' ἀνὴρ ἐδὲν ποιῶν,
Atque ista faciens quidam ait faciens nihil.

Admonetque subesse prouerbiū quod quadrat in eos, qui frustra laborāt.

Periit sus. ἀπόλωλεν ὗς, καὶ τάλαντον καὶ γάμος.

Dici consuetum, vbi quis frustratus perdidisset operam & impensam.

Quid opus erat longis canere tibiis? τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν.

Id aiunt conuenire in eos qui sumpsissent inanem operam & sumptam.

Ollas ostentare. χύτρας ἐπιδείκνυσθαι.

Est rem per se ridiculam ac sordidam, perinde vt maximam efferre.

Asinum sub fræno currere doces.

Hoc est. Doces indocilem.

Apud nouercam queri.

Qui deplorant infelicitatem suam apud eos, qui nihil auxilii sunt laturi, vel gauisuri magis conquerentium malis. Plaut.

Ferrum natare doces. σίδηρον πλεῖν διδάσκεις.

De iis qui rem conantur, quæ repugnāte natura nequaquam fieri possit.

Cauda tenes Angillam. ἀπ' οὐρᾶς τὸν ἔγχελυν ἔχεις.

In eos quibus res est cum hominibus lubrica fide, perfidisque,

Austrum perculi: Aërem verbero.

Id est, operam lusi, Plaut. in Epidico.

Σκιαμαχεῖν.

Olim qui inaniter laborabant, σκιαμαχεῖν, dicebantur, hoc est, Cum vmbra pugnare. Plato.

Milium terebrare. κίγχρον τρυπᾶν.

Milium perforare dicuntur qui in re difficili, sed prorsus inutili laborāt.

Vacuam inhabitare domum. κενὴν οἰκητοιεῖν δύμην.

Dicuntur qui speciem rei magnificam ostentant, quum ipso bono vacui sint.

In frigidum furnum panes immittere. ἐπὶ ψυχρὸν ἰπνὸν τοὺς ἄρτους ἐμβάλλειν.

In frigidum furnum immittere panes dicitur, & hodie, qui docet indocilem, qui monet aversum, aut qui alioqui sumit inanem operam.

Lapidi loqueris. λιθῷ λαλεῖν.

Lapis, pro stupido, brutoque homine ponitur. Teren. Idem de valde taciturno vsurpatur, & qui fido silentio rem tegit.

Linum ligno nectis. Λίνον λίνῳ συμπλέκεις.

Huius adagij duplex apud Græcos interpres sensus inuenitur, quorum alter est, infirmis infirma copulas, frivola frivolis.

Surdo oppedere. παρὰ κωφῷ αὐτὰ παφλάζειν.

Dicitur, vbi quid frustra fit, sive cum conviciis incessitur is, qui perinde negligit, quasi non audiat.

Laterem lauas. πλίνθον πλύνεις.

Quo operam inanem significamus.

Antherinum metere. τὸ ἀνθέρινον θερίζειν.

Dicebantur, qui laborem inanem & sterilem caperent.

De asini prospectu. ἀπὸ ὄνου σκιᾶς.

Dici solitum in eos qui ridendo titulo quempiam calumniantur, aut de friuolis rebus aliquem in ius vocant. Aristoph.

De asini vmbra. ὑπὲρ ὄνου σκιᾶς.

Id est: de re nihili. Aristoph.

Lapidem decoquis. λίθον ἑψεῖς.

Inaniter laboras.

Surdo fabulam narras.

Surdo canis. κωφῷ ᾄδεις. *Virg.*

Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ.

Verberare lapidem.

Apta dicitur, si quis obiurgat incastigabilem.

Laborem ferere. πόνον σπείρειν.

Vulgo dicebantur, qui frustra laborarent.

A lupi venatu. ἀπὸ λύκου θήρας.

Dici solitum, vbi quis protinus re infecta discedit, aut de negotio molesto & agresti.

Alienum arare fundum. ἀλλοτρίαν ἄρειραν ἀροῦν.

Pro eo, quod est alienum agere negotium.

Hylam inclamas. Ὕλαν κραυγάζεις.

De frustra vociferantibus, aut in genere: de nihil proficientibus.

Hic funis nihil attraxit. αὕτη μὲ ἡ μήλινθος, οὐδὲν ἕλκουσιν.

Quo significabant, operam frustra sumptam, neque ex sententia euenisse quod quis conabatur.

Hydram secas. Ὑδρων τέμνεις.

Hydram incidere, est ita vnum aliquod incommodum tollere, vt eius locum plura alia recipias. Plato.

Cotem alis. ἀκόν ἐσθίεις.

Dicitur in homines edaces, plurimique cibi, qui nihilo tamen hebetiores inde reddantur.

Cum coryco luctari. πρὸς κόρυκον παλαίζειν.

Adversus corycum luctari dicebatur, qui sumeret inanem operam.

Cum diis pugnare. Θεομαχεῖν.

Dicuntur, qui vel natura repugnant, vel adversus fatalem necessitatem reluctantur.

Quum plurimum laborauimus, eodem in statu sumus. πολλὰ μοχθήσαντες ὁμοίως ἐσμέν.

De frustra laborantibus.

Vndas numeras. κύμασι μετρεῖς.

Id est: Rem infiniti laboris inceptas. Theocritus.

Inaniter aquam consumis. ἄλλως ἀναλίσκεις ὕδωρ.

In eos quadrabit, qui frustra suadent.

In cœlum iacularis. εἰς ἓν ἐγνὸν τοξεύεις.

De iis qui frustra laborant, aut qui audent eos lacessere, quos possunt ladere.

Voluitur dolium. κυκλεῖται ὁ πίθος.

In eum qui commouetur alieno exemplo, sive instinctu ad stultè quid faciendum.

Vlulas Athenas. γλαῦκας εἰς Ἀθήνας.

Subaudiendum portas, aut mittis. Conuenit in stultos negotiatores, qui merces eo comportant, vbi per se magis abundant.

In eodem hæsitas luto.

In eos competit, qui sic implicantur negotio cuipiam, vt se nequeant extricare: Terent.

In sylvam ligna ferre.

Est aliquem iis rebus augere velle, quibus ipse maximè abundat. Horat.

Contorquet piger funiculum. σκάφης ἀκινῆ τὸν θάμνον σκάπτει. *Pausanias.*

Cratinus fingit, quendam apud inferos funem torquentem asinum, autem arrogantem ea quæ ille iam torsisset, atque ita iam inaniter laborare qui torquebat.

Tranquillum æthera rhemigas. αἰθέρα νήνεμον ἐρέσσεις.

De incassum laborantibus, qua dicas, aërem diuerberas. Zenod.

Ventos colis. ἀνέμους θεραπεύεις.

Dicitur in eos, qui è suis laboribus nihil fructus reportant. Idem.

Vento loqueris. ἀνέμῳ λαλεῖν.

Pro eo quod est inaniter. Consimili figura apud Athenæum legitur, Cœlo & terra loqui.

Nugas agere.

Rem frivolam & nihil facere, seu frustra conari. λῆρον ληρεῖν *Atticis familiare, id est, nugas nugari, Aristoph.*

Actum agere. *Teren.*

Tullius de amicitia indicat: Dici solitum de negotio, quod prapostere erit ur.

Aquam in mortario tundere. ὕδωρ ὑπίρω πλήττειν.

Id est: aquam pistillo tundere. In eos, qui laborant inaniter.

Volantia lectari. *Terent.*

De iis, qui nullum certum vita scopum sibi proponunt, sed ex tempore viuunt, ad quamvis occasionem mutabiles.

Vorsuram solvere.

Vorsuram solvere dicitur, qui sic è praesentibus malis extricat sese, vt aliis gravioribus impediatur.

Saxum voluere. *Terent.*

Saxum voluere dicuntur, qui inexhausto quopiam, atque inutili labore fatigantur.

Ex inanibus paleis. ἀτὰρ σὺ κριθῶν ἀχύρων τε τύγκας στεῖον.

Id est: Atqui è puris paleis triturum frumenti facis. Id est: operam sterilem & infrugiferam sumpsisti. Diogenis.

Frustra canis. ἄλλως ᾄδεις.

De iis, qui frustra suadent. Lycophr.

Frustra currit. εἰς κενὸν τρέχει.

Pro eo quod est, Frustra laborat.

Milium turno sculpere. τοὶς κέγχρου δύπτρυτύλη.

Milij grana turno sculpere dicebantur qui rem absurdam molirentur. Suidas.

Memorem mones: doctum doces, & similia.

Idem pollet illud Grammaticum. Λαλεῖς πρὸς χορδὴν τὴν ὑπατήμην. *Id est, loqueris ei, qui ipse rem calleat.*

Obturbas frustra, velut vnda. ἐχλεῖς μάτην με, κῦμ' ὕπως.

Id est: Turbas me vt vnda inaniter: Hoc est: incassum mihi molestus es.

Cancrum rectè ingredi doces, καρκῖνον ὀρθὰ βαδίζειν διδάσκεις.

De eo qui doceat indocilem.

Apud simum odorem vaporem spargis. εἰς κάπρειον θυμιᾷς.

Id est: Infimum aromatum odorem spargis. Nam perit omnis fragrantia, simique fœtore vincitur. Suidas.

Inuitis venari canibus.

Hoc adagio significatum est, non sat feliciter succedere, quod à nolentibus extorquetur. Plaut.

Inuitos boues plaustro inducere.

Simile dictum etiam hodie perseuerat vulgo celebratum. Incommodum de bobus inuitis plaustrum ducere.

Contra torrentem niti.

Dicuntur qui frustra certant cum iis quos vincere non queunt

Contra stimulum calces. πρὸς κέντρα λακτίζειν.

Est frustra repugnare iis quos vincere nequeas, & incommodum quod euitare non queas, impatienter ferendo non solum non effugere, verum etiam conduplicare.

Senis mutare linguam.

De frustra, atque intempestiuè laborantibus.

Senis doctor, γέροντος διδάσκαλος

Conuenit in eum, qui in re sera atque intempestiua frustra sumit operã.

Herculei labores. Ἡράκλειοι πόνοι.

Dicuntur plurimi atque ingentes, quique vires desiderent Herculanas. Vel qui aliis quidem maximas adferunt commoditates, caterum auctoriso nihil ferme fructus adducunt, praterquam aliquantulum famæ, plurimum invidiæ.

Asinus Balneatoris. ὥσπερ ὄνος βαλανείου.

Dictum in eos, qui è suis laboribus ipsi nihil fructus caperent. Plut.

Mare exhauris. θάλασσαν αὐτλεῖς.

De eo, qui conatur, quod effici non possit.

Exurere mare. *Propert.*

Tu prius & fluctus poteris siccare marinos,
Altaque mortali detrahere astra manu.

Muscas depellere. μύας ἀπαμύττειν.

Dicitur de eo, qui iocoso, atque inutili fungitur officio.

Aves quæris. ὀρνίθας ζητεῖς.

Regem vagam & captu difficilem sequeris. Persius.

An passim sequeris corvos testaque lutoque?

Humi hauris. χαμοῦ αὐτλεῖς.

De inaniter laborantibus dicebant. Zenodot.

Influit quod exhauritur. ἐπιῤῥεῖ ἐξαυλυμένον.

Vbi quis frustra sumit operam in re quapiam.

E Tantali horto fructus colligis. Ταντάλου κῆπον τρυγᾷς.

Id est; Ea consectaris, qua nusquam sunt, aut quibus frui non licet.

Dente dente rodere.

Dicitur qui carpit eum, qui neque ladi queat, neque sentiat, aut qui mordet, pari mordacitate præditum quempiam. Martial.

Oresti pallium texere. Ὀρέστῃ χλαῖναν ὑφαίνειν.

Dicebatur, qui munus pararet abusuro. Aristoph.

Vectigal ex anno tollere. ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τέλος ἐξαίρειν.

Dicebatur qui id, quod in negocio quopiam erat præcipuum tolleret.

Bulbos quærit. Βολβοὺς ζητεῖ.

Locus proverbialis in eos, qui (iuxta Persium)

Obstipo capite defigunt lumine terra.

Nudus nec à centum viris spoliatur.

Adducit proverbium, vulgo iactatum D. Chrysost. quo significabitur conatus inanis.

Inter lapides pugnabant, nec lapidem tollere poterant. οἱ δὲ λίθοις ἐμάχοντο, λίθον δὲ τὸν ἐν ἀπαλίᾳ. *Plut.*

In eos, qui præsenti commodo non fruantur, vel ob ignauiam, vel ob perversam de rebus opinionem: vt qui vel saxum graventur ex acervo tollere quo repellant aduersarium. Torquebitur non invenuste etiam ad inanem operam.

Vtrem cædis. ἀσκὸν δέρεις.

Sumptum vel à Bacchi sacris, vel ab aliis, qui percussis viribus inanem movent strepitum. Aristoph.

¶ SIMILITVDINES.

Sicut pecunia hæc corporalis quidem, si sit in sacculo inclusa, ipsa est semper sola: si autem fuerit agitata de manu in manum, vsu ipso multiplicatur: vnde vsura dicitur ab vsu: Sic & fides Christi, si quidem otiosa teneatur in corde non solùm ipsa manet quæ fuit, sed adhuc minoratur in otio, & torpescit, & segnis efficitur, & paulatim per actus carnales exinanita ad nihilum vadit: si autem exercitata fuerit Scripturis, & locutionibus assiduis suscitata, operibus bonis vîrtutificata, non solùm dico multiplicabitur, sed nunquam desinet crescere, donec vivet homo. *In Matth. 24. hom. 53.*

Sicut aurum videtur quidem esse splendidum, priusquam mittatur in fornacem, verùm vbi traditum fuerit igni, tum verò certo dignoscitur id quod adulterinum est, ab eo quod est sincerum separato: Sic & nostra opera, vbi diligenter examinaris, tum evidenter retegentur, videbimusque nos ipsos multis criminibus obnoxios esse. *In 6. ad Galat.*

Quemadmodum in semente; qui seminat non potest ex hordeo merere triticum, eo quod oporteat & sementem & messem eiusdem esse generis: Sic & in operibus. Qui in carne deposuerit delicias, temulentiam concupiscentiam absurdam, quæ hinc proveniant metet. Quæ autem sunt ista? supplicium, vltio, probrum risus, corruptio. *Ibid.*

Theophylacti, quemadmodum terra non modo quæ huic demandantur, producit: Sic & anima ipsa nequaquam esse debet, præceptis feciſse jam satis contenta, nisi & factis illa excesserit. *In 1. ad Thess. 4.*

Honor autem & gloria non quæ verbis solùm, sed & operibus constet. Ille enim gratos vos arguit: hæc verò regis imitatores, quod sanè præstantius est, at quæ gloriam, quæ verbis exprimitur, à nobis deposcit, vt se non solùm pie colamus, sed animum ipsum penitus intendamus, geramusque illi morem, vt ex hoc & ipsi proficiamus: nec secus ac solent, qui solis splendorem cum spectant, & demirantur, eo fulgore delectati sibi profuerunt, & eodem illo cum aliquid his est operandum fruuntur, vt contra qui solaris sunt nescij claritatis, sibi officiunt maxime, quia nullo in opere vti hac possint. *In 1 ad Tim. 1.*

Nazianzeni: non is qui in verbis sapit mihi sapiens erit, neque is, qui linguam habet volubilem, animum verò ineruditum, sepulchrorum instar, quæ extrinsecus sunt ornata & speciosa, intus autem mortuorum cadavera, & multum recondunt fœtorem: sed ille qui pauca de virtute loquitur, multa verò ostendit operibus, fidemque sermonis per vitæ roborat actionem: siquidem longe mihi præstabilior est formæ pulchritudo, quæ conspici potest: quàm quæ sermonis pingitur industria: nec non divitiæ quæ manibus continentur, quam quæ effinguntur somno: ac sapientia quæ non sermonibus splendet, sed operibus collucet: intellectus enim bonus omnibus facientibus eam, Scriptura inquit, & non qui prædicant illam. *In oratione consolatoria de patris calamitate.*

Vt ignem vltro lucis splendor, & vnguentam suavis odor sequitur. Ita bona opera vtilitas necessariò comitari consuevit. *Apud Anton. in Melis. part. 1. serm. 7.*

Marci eremitæ quemadmodum operibus & sermonibus manifestatur animi cogitatio: Sic cordis operationibus futura retributio. *De lege spirituali.*

Qui ante præceptorum operationem spiritus opem aut efficaciam quærit: servo ære empto non est absimilis: qui simulatque emptus fuerit, vnà cum rebus venalibus etiam libertatis libellum quærit. *De iis quise putant operibus iustificari.*

Semen non excrescit accepto augmento sine terra pluvia: Neque homo quicquam vtilitatis capiet sine laboribus voluntariis: divinoque adiutorio. *Ibid.*

D. Augustini, sicut non impediunt à vita æterna iustum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: Sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua, bona opera, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis invenitur. Veruntamen sicut in regno Dei velut stella à stella in gloria differunt sancti: Sic & damnatione pœnæ sempiternæ tolerabilius erit Sodomæ, quam alteri ciuitati, & erunt quidam duplò amplius quibusdam gehennæ filij. *De spiritu & Littera. cap. 28.*

Quando laborat cum gaudio operarius in agro? Quando attendit in arborem, & fructum videt, quando attendit segetem & fructuare prospicit vbertatem, non sine causa dorsum incurcauit, non sine causa manus attriuit, frigus & æstus tolerauit: hoc est, quod ait Apostolus, vt cum gaudio hoc faciant, non cum tristitia: Non enim expedit vobis, sed illis, si cum tristitia faciunt. Simul ergo in agro Dominico operamur bonum, vt simul deinde gaudeamus. *De verbis Domini in Matth. serm. 16.*

Hilarij vt lumen ex oleo luminis habet causam: Ita vt lucem spiritualis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præstat: vt caput nostrum, sedes scilicet & prudentiæ, vitæ, & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæque pinguescat. *In Psal. 140.*

Cypriani Episcopus sacer templum consecrans, pueros confirmans, non consecratus iis ipsis temporibus in Episcopum: imo nisi ante esset consecratus Episcopus, nullum istorum quicquam valeret, essentq; puerilia, stulta & ludicra: Ita Christianus per fidem suam consecratus, bona facit opera, sed non per hæc magis sacer aut Christianus efficitur: hoc enim solius fidei est, imo nisi ante credert, nihil prorsus valerent

omnia opera, essentque vere impia & damnabilia peccata. *De singularitate Clericorum.*

Bernardi sicut corporis huius vitam ex motu suo dignoscimus: ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam mouetur & sentit: vita vero fidei charitas est quæ per illam operatur. *Serm. 12. de resurrect. Domini.*

Pastoris, vt hyeme arbores omnes similes sunt aridis, nec fructiferæ ab aridis internosci possunt: Sic nec iusti ab iniustis, dignoscuntur, sed similes sunt in hoc seculo.

Vt in æstate fructus arboris cuiusque declaratur & patet: Sic & iustorum facta declarabuntur & patebunt, cum illuxerit misericordia Domini, & omnes hilares & gaudentes in illo sæculo restituentur.

Anselmi, videndum est sic inter Deum & homines & Angelos, quomodo inter Imperatorem terrenum & sibi obsequentes. Tria quippe sunt genera hominum, quæ terreno Imperatori seruiunt. Alij enim seruiunt pro terris quas habent, nihil aliud quærentes nisi quod tenent. Alij quod terras recuperare volunt, quas eorum parentes aliqua sua culpa perdiderunt. Alij vero pro solidatis tantum. Illos itaque Dominus honestius tractat qui nihil vnquam deliquerunt, nec aliud quam quod habent, quæ euelli formidant, dum se in voluntate domini sui conseruant. Illos verò, quorum parentes sibi peccauerunt, quippe pro illorum hæreditate sibi seruiunt, aliquando vilius tractat, modisque diuersis tentat: videlicet conuiciando: comminando, quædam grauia iubendo, quandoque etiam flagellando. Qui si hæc omnia humiliter sustinuerint, & domini sui misericordiam patienter expectarint, tandem eis dominus hæreditatem patrum suorum reddit. Si verò noluerint hæc tolerare, nec suam valent hæreditatem recuperare, nec aliud vult eis dominus dare. Illi autem qui nihil aliud quærunt quam solidatas, & vt bene pascantur: tamdiu imperatori obsequuntur, quamdiu hoc eis largitur. Quæ si illis abundanter donauerit, laudant eum & dicunt, quod vero domino tali seruiendum est, quod talia seruientibus confert. Si vero hæc illis dare destiterit, statim recedunt ipso vituperato & incipiunt seruire ipsius inimico. Tria igitur hæc sunt genera hominum, terreno imperatori militantium. Similiter autem tria sunt genera eorum qui supernó Regi deseruiunt. Primum enim genus sunt angeli qui æterna beatitudine stabiles sibi sine omni intermissione sunt seruientes. Aliud vero homines boni sunt, qui inquam dum possunt, suæ voluntati obediunt, sicque ad regnum cœlorum in patris sui Adæ culpa perditum hæreditario iure peruenire contendunt. Tertium autem hi, qui tantum pro terrenis seruiunt commodis, quasi milites stipendiarij. Sic ergo per omnia est considerandum inter hæc tria genera & Deum, quomodo inter alia tria supradicta & Imperatorem suum. *In Simil. cap.* 80.

Saluiani Episcopi. Sicut dominorum carnalium seruis eligere omnino non licet, quæ ex præceptis seruilibus faciant, aut quæ non faciant: Sic nos qui serui nostri Domini sumus, illicitum omnino existimare debemus, vt vel illa quæ placent, pro animi oblectatione sumamus, vel illa quæ disciplicent, pro superbiæ abusione calcemus. Sed acquiescamus tamen iis, qui ex præceptis Dominicis idcirco forsitan nos volunt maiora dicere, quia se putant minora complere: non quia sufficiat ad salutem, si maioribus spretis minora faciamus. *De vero iudicio & prouidentia Dei.*

Fulgentij Episcopi. Sicut præparata est per prædestinationem voluntas à Domino, qua bonum velimus? Sic etiam opera bona præparauit Deus, vt in illis ambulemus. *lib.* 1.

Laurentij Iustiniani Patriarcha. Vsus docet quod quanto quis vberiores vult colligere fructus: tanto diligentiori & solicitiori cura terram excolit vomere, sentesque de ea eradicare conatur, ne nascentes aristas præfocare possint. Nam si inculta permaneat vepribus vrticisque repletur, & hominum vsibus omnino inutilis efficitur. Neque vero minori diligentia humani corporis terrena substantia, disciplinæ spiritualis vomere colenda est, si ex se gratos Deo valeat producere fructus. *De disciplina & perfectione monastica, cap.* 20.

Thrineri. Quemadmodum flores acu picti, licet elegantissimi, nullum odorem fundunt, sed soli ij qui ex penitissimis terræ visceribus ascendunt, ac viui rorem cœli excipiunt: Ita & opera nostra si non proficiscantur profunda animi charitate, nisi comparentur cum fide, ac cœlesti irrigantur numine, apud Deum nullam reddunt gratiam. *In apoph.* 77.

Ingratitudinis non leue vitium est, munus quod ab amico acceperis, negare vel dissimulare: Magis ingrati tamen sunt ac prorsus illiberales qui bonorum operum iustitiam sibi vindicant. *Ibid.*

Vt seminum varia sunt discrimina (quædam enim vicesimo, quædam octauo, quædam quadragesimo die prodeunt, fere autem vilissima quæque celeriter: optima autem admodum tarde proueniunt.) Ita & in operibus quoque nostris apparet, leuiora hic gloriam suam accipere anticipant, meliora non nisi tandem post hanc vitam expectant. Tam suspectum est hic, honoribus, diuitiis affluere, & contra spe plenum iisdem carere, & more seminis in terram sordescere. *Ibid.*

Cyrus dicere solebat, similia esse boni pastoris & boni regis opera. Nam pastoris munus requirere, vt posteaquam pecudes fortunatas reddidisset, deinde iis vteretur, regem item vrbibus & hominibus quos ipse beasset, vti debere. *Xenoph. de inst. Cyri. lib.* 8.

Nihil præconiis dignius, quam pulcherrimæ victoriæ laudatissimaque opera. *Idem, de reg. Agesilao.*

Quæ cum voluptate agimus, dulcia sunt; quæ tum virtute gloriosa. *Herodian. in Alex.*

Vide. Actio, Conatus, Diligentia.

Oratio, siue preces.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORATIO Græcè, εὐχή, ῆς, ἡ, & εὔχεσθαι, oro dicitur. Est autem oratio dicentis plus affectus in Deum. *sec. Aug. & hab. 4. sent dist. 15. art. 2.* De oratione ad Deum hac sec. agitur, quæ variis nominibus designatur in veteri & novo testamento.

Oratio est oris ratio, per quam nostri cordis intima manifestamus Deo. *Sec. B. Thom. 4. Sent. d. 15. & B. Thom. sec. Sec. q. 83. a. 4.*

Oratio est actus rationis, practicæ scilicet, quia est vel petitio decentium à Deo, vel ascensus mentis in Deum. B. *Tho. sec. Sec. q. 83. a. 4.*

Oratio magistraliter diffinita, est ostensio voluntatis nostræ facta ei à quo impetrare speramus id quod desideramus.

Orare est placidos petere, Obsecrare est iratos rogare, secundum Donatum super. Terent, *Venit ipsius vltro lachrymans, orans, obsecrans.*

Oramus quæ bona sunt. Supplicamus in aduersis, vel cum lachrymis, *secundum Donatum super Terent.* Ab oratio venit oratiuncula diminutiuum.

¶ LOCI BIBLICI.

Orationes aliorum pro se expetendæ sunt exempla: Abimelecho iubet Deus vt Abrahæ preces expetat, Gen. 20. vers. 7. 17. Aaron hortatur Moysem, vt pro Maria oret, 12. 11. Populus idem à Samuele efflagitat. 1. Sum. 12. 19. Ieroboam, 1. Reg. 13. 6. Naaman, 2. Reg. 5. 18. ¶ Ezechias 19. 4. Sedechias, Ierem. 17. 3. Bellatorum filij, &c. 42. ver. 1. 2. Paul. Rom. 15. 30. Ephes. 6. v. 18. 19. Phil. 1. 19. Col. 4. 3. 2. Thess. 3. 1. Heb. 13. ¶ v. 18. 19. Orandum præterea est pro Pastoribus & doctoribus Ecclesiæ, Mat. 9. 38. Luc. 10. 2. Pro mutua illustratione Dei patris & filij gloriæ, exemplo Christi, Ioan. 17. 1. &c. pro regno Dei, Matth. 6. 10. pro quibuslibet hominibus Regibus & aliis in qualibet eminentia constitutis, 1. Tim. 2. ver. 1. 2. pro sapientia & intelligentia rerum spiritualium, Iac. 1. 5. pro ægrotis, 5. 14. In oratione nostra nihil debemus dubitare. Mat. 7. v. 7. & 21. 22. Marc. 11. 24. Luc. 11. 9 Ioan. 14. 13. & 1. 6. 24. Iac. 1. 6. Orationes nostræ ex fide profectæ valent etiam pro fratribus nostris, 1. Corinth. 5. ver. 14. 15. Orationes sanctorum offeruntur ab Angelo, Apoc. 8. 3. ad orandi studium adhortatio, Matth. 24. 42. & 25. 13. Marc. 13. 33. Luc. 18. 2. Colos. 4. 3. 1. Thes. 5. versicul. 17.

Orandum vbique locorum, Psal. 10. 3. 22. Ier. 23. 24. Ioan. 4. 23. 1. Cor. 1. 2. 1. Tim. 2. 8. cum fiducia, 1. Paral. 17. 25. Matth. 21. v. 21. Marc. 11. 24. Ioan. 14. 13. & 16. 24. Iac. 1. 6. 1. Ioan. 5. 14. orandum in nomine Iesu, Ioan. 14. 13. & 25. 16. & 16. v. 23. 26. 1. Ioan. 5. 14. Orandum in spiritu sancto, Iudæ v. 20. orandum Spiritu, 1. Cor. 14. 15. orandum indesinenter, Ps. 119. 62. Mat. 7. v. 7. Luc. 11. 9. & 18. 1. & 22. 35. & 24. 42. & 25. 23. Marc. 13. 33. Act. 6. 4. & 10. 2. Rom. 12. v. 1 2. Ephes. 6. 18. Col. 4. v. 2. 3. 1. Thes. 3. 10. & 5. 17. 2. Thes. 3. 1. 1. Tim. 5. v. 5. 2. Tim. 1. 3. 1. Pet. 4. 7. & 5. 9. orandum pro ægrotis, Iac. 5. 14. pro impiis, Exempla: Abraham pro Sodomitis, Genes. 18. 23. Loth pro Segor, 19. v. 19. Abraham pro Abimelech, 20. 17. Moses pro Hebræis idololatris: Exod. 32. 10. Contra Core, Dathan, & Abiron, Numer. 16. 48. Samuel pro Saule, 1. Sam. 15. 35. Orandum pro inimicis. Num. 16. 22. 2. Machab. 4. 33. Mat. 5. 44. Luc. 6. 28. & 23. 34. Act. 7. 60. pro fausto Euangelij successu. Rom. 15. 30. Ephes. 6. 19. Col. 4. 3. 1. Thes. 5. 25. 2. Thes. 3. 1.

Orare quemadmodum oporteat, ignoramus, Mat. 10. v. 20, Marc. 10. 35. Rom. 8. 26. Iacob. 4. 3. Orare alium pro alio debere. Ier. 42. v. 2. 20. Baruch 1. 13. 2. Machab. 1. 6. Ephes. 6. 18. Coloss. 4. 2. 1 Thessal. 5. 25. 2. Thes. 3. 1. 1. Tim. 2. 1. Iac. 5. 16. quibus locis ostenditur orationibus mutuis iuuare se debere fideles, exempla: Corinthij, 2. Cor. 1. 11. Hebræi, Hebr. 13. 18.

Oratio vera quæ Rom. 8. 27. & 10. 14 Dei promissionibus niti debet, Exod. 32. 13. Deut. 6. 27. Oratio Dei verbo coniuncta creaturam sanctificat, 1. Tim. 4. 5. oratio ieiunio conjuncta, Mat. 17. 21. Marc. 9. 29. Luc. 2. 37. Act. 3. 3. & 14. 23.

Orationis vera regula, seu formula Mat. 6. 9. Luc. 11. 2. Iac. 5. 16. Oratio quomodo, quando, cui, & vbi fieri debeat, & quid petendum, Num. 11. v. 16. 24. Deut. 4. 7. Iudic. 10. 15. 3. Sam. 1. 11. 2. Sam, 22. v. 2. 7. 1. Reg. 3. 7. Tob. 3. 11, Iudith. 4. 11. Eccles. 35. 26. Esa. 5. 24. Amos, 7. 2. Math. 6. v. 5. 6. & 7. vers. 7. 18. 19. & 20. vers. 20. & 21. 22. & 26. 38. Marc. 11. 24. & 13. 33. Luc. 11. ver. 9. & 18. 1. & 22. 40. Ioan. 4. 23. & 9. 31. & 14. 13. & 15. 7. & 16. 23. Act. 1. 14. & 2. 42. & 4. 24. & 10. 2. Rom. 8 26. & 12. v. 12. 1. Cor. 14. 13. Ephes. 6. 18. Col. 4. 1. 1. Thes. 5. 17. 1. Tim. 2. 1. Heb. 13. 18. Iac. 1. 6. & 4. 3. & 5. 13. 1. Petr. 3. 12. 1. Ioan. 5. 4. Apoc. 19. 10. & 12. 9. Orationes, quæ fiunt quemadmodum oportet, exaudit Deus, Gen. 16. 11. v. 21. 17. Exod. 2. 24. & 3. 7. & 6. 5. & 22. v. 23. 27. Deuteron. 4. 7. & 15. 9. 1. Samuël. 7. v. 9. 10. & 9. 16. & 12. 18. 2. Samuël. 22. vers. 4. 7. 1. Reg. 13. 6. & 17. 22. & 18. 36. 2. Reg. 13. 5. & 20. 5. 2. Paral. 32 22. & 33. 13, Esdr. 15. 7, Tob. 3. 24. Iud. 4. v. 8. 12. Psalm. 3. 5. & 4. 2. & 10. 13. & 81. 7. & 22. 25. & 34. 7. & 50. 15. & 55. 17. & 118. 1. & 120. & 145. 19. Prou. 15. 29. Eccles. 4. 9. & 21. 6. & 36. v. 24. 26. & 48. 22. Esa. 30. 19. & 37. v. 15. 21. & 55. 7. Ier. 29. 12. Thren. 3. 56. Daniel, 13. 44. Ionæ 2. 3. Zach. 13. 9. 2. Macchab. 3. v. 22. Ioan. 9. v. 31. Actor. 10. vers. 4.

Orationes quorundam quare non exaudiat Deus, Deut. 1. 45. 11. 18. Iudic. 10. 1. Sam. 8. 18. 4. Esdr. 1. 26. Psalm. 18. 42. Prouerb. 1. 28. & 15. 29. & 21. 13. & 28. 9. Eccles. 34. vers. 29. 31. Esa. 1. 15. Ierem. 7. versicul. 16. & 11. vers. 11. 14. & 14. 12. & 15. 1. Ezech. 1. 18. & 14. versicul. 16. 20. Mich 3. vers. 4. Zach. 7. vers. 13. 2. Mach. 9. vers. 13. Ioan. 9. vers. 31. Hebr. 12. 17. Iac. 4. 3. Orationes piis necessariæ, Rom. 15. 30. Philip. 4. 6. Coloss. 4. 2. Iacob. 1. 5. & 5. 13. 1. Petr. 4. 7. Orationes publicæ, quo idiomatre concipi debeant

debeant,1.Corint.14.vers.15.16.Orationes statis horis fiebant, Actor.3.1. Orationes Sanctorum, suffitui & odoribus comparatæ, Apoc.5.8. Orationes quomodo impediantur,1.Petr.3.7.1. Corinth.7.

Oratio in occulto & propatulo Matth.6.5. Orationis domus,1. 13. Marc,11.17.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Oratio esse debet fructifera quoad vtilium postulationem.

Respondens autem (filius Zebedæi) Iesus,dixit: Nescitis quid petatis. *Matth.*20.

Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. *Ioan.*16.

Petite,& accipietis,vt gaudium vestrum sit plenum. *ibid.*

Nam quid oremus sicut oportet nescimus. Qui autem scrutatur corda, scit quid decideret spiritus, quia secundum Deum postulat. Paulus orans pro stimuli oblatione audivit: Sufficit tibi gratia mea, 2.*Corinth.*12.

Fidei perfectionem.

Et omnia, quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. *Matth.*21.*& Marc.*11.

Si quis autem vestrum indiget sapientia,postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Non ergo æstimet homo ille,(dubitans)quod accipiat aliquid à Domino. *Iacob.*1.

Humiliata.

Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. *Iudith.*9.

Subditus esto Domino, & ora eum. *Psal.*36,

Respexit in orationem humilium.101.

Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec altissimus aspiciat. *Eccles.*35.

Deprecationem læsi exaudiet Deus. *Ibid.*

Propter temetipsum inclina Deus meus aurem tuam,& audi.Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. *Dan.*9.

Integra quoad affectionem.

Auribus percipe orationem meam,non in labiis dolosis. *Psal.*16.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo.118.

Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. 140.

Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.144.

Et non iteres verbum oratione tua. *Eccles.*7.

Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum. 18.

Quum oratis,non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.Amen dico vobis,receperunt mercedem suam. *Matth.*6.

Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis Sic ergo vos orabitis: Pater noster, &c. *Ibid.*

Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ! qui comeditis domos viduarum, & orationes longas orantes, propter hoc longius accipietis iudicium. *Matth.*23.*& Luc.*20.

Orabo spiritu, orabo & mente. 1.*Corinth.*14.

Nihil soliciti suis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. *Philipp.*

Continuationem.

Melior est finis orationis, quam principium. *Eccles.*7.

Non impediaris orare semper. *Eccles.*18.

Videte,vigilate & orate: Nescitis enim quando tempus sit. *Marc.*13.

Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere omnia quæ futura sunt,& stare ante Filium hominis.*Luc.*21.

Sine intermissione orate. 1.*Thess.*5.

Volo ergo viros orare in omni loco levantes puras manus sine ira & disceptatione. 1.*Tim.*2.

Segregationem.

Quum oraueris,intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem in abscondito,& Pater tuus,qui videt in abscondito(reddet tibi.)Matt.6.

Oratio Deum inclinat.

Eritque antequam clament: ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam *Esa.*65.

Petite,& dabitur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit Inuenit,& pulsanti aperietur. Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris,quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit Spiritum bonum petentibus se? *Matth.*7.*Luc.*11.

Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo,hoc faciam. *Ioan.*14.

Respicite filij nationes hominum, & scitote quia nullus sperauit in Domino,& confusus est. Quis enim permansit in mandatis eius,& derelictus est? Aut quis inuocauit eum,& despexit illum? *Eccles.*2.

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab aliis, & in oratione dierum exaudietur. 3.

Hostem superat Spiritualem.

Hoc autem genus non eicitur nisi per orationem, & ieiunium. *Matth.*17.

Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.26.

Corporalem.

Inuoca me in die tribulationis, & eruam te *Psal.*50.

Orationis exaudibilem impedit grauis iniquitas.

Clamabunt & non exaudiet,propter superbiam malorum.*Iob.*35.

Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus *Psalm.*65.

Invocabunt me, non exaudiam,eo quod exosam habuerunt disciplinam. *Prou* 1.

Longe est Dominus ab impijs, orationes enim iustorum exaudiet. 15

Qui obruat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur. 21.

Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. 28.

Conuertere ad Dominum & relinque peccata tua: precare ante faciem Domini,& minue offendicula. *Eccles.*7.

Relinque proximo, &c. *Vide* Dilectio inimicorum.28.

Et quum extenderitis manus vestras,avertam oculos meos à vobis: & quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. *Esa.*1.

Ecce non est abbreviata manus Domini vt saluare nequeat, neque aggranata est auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos,& Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret.Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine,& digiti vestri iniquitate. Labia vestra locuta sunt mendacium, & lingua vestra fatur iniquitatem. Non est qui inuocet iustitiam, neque est qui iudicet vere, sed confidunt in nihili, & loquuntur vanitates. 59.

Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. *Thren.*3.

Opposuisti nubem tibi (peccatorum) ne transeat oratio. *Ibid.*

Ergo & ego faciam in furore,non parcet oculus meus,nec miserebor, & quum clamaverint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. *Ezech.*8.

Fili hominis, terra cum, vt peccauerit mihi vt præuaricetur præuaricans:extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis eius, & interficiam de ea hominem & iumentum.

Et si fuerint tres viri isti in medio eius,Noë,Daniel,& Iob,ipsi iustitia sua liberabunt animas suas: filium & filiam non liberabunt. 14.

Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cœlis est dimittat vobis peccata vestra, *Marc.*11.

Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, vt in concupiscentijs vestris insumatis. *Iac.*4.

Promouet virtualis operatio.

Bona est oratio cum ieiunio. *Tob.*12.

Clamauerunt iusti, & Dominus exaudivit eos,& ex omnibus tribulationibus liberauit eos. *Psal.*33.

Exorare & facere eleemosynam ne despicias. *Eccles.*7.

Cum quod extruit vnus alter destruit, quid præter laborem redit ad vtrumque? Cum quod precatur, alius, alius deprecatur, vtrius vocem exaudiet Dominus? 34.

Scimus autem quia peccatores Deus non audit:sed si quis Dei cultor est,& voluntatem eius facit, hunc exaudit. *Ioan.*9.

Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis,& fiet vobis 15.

Discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. 2.*Tim.*2.

Charissimi,si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum,& quicquid petierimus,accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodimus,& ea quæ sunt placita, coram eo facimus. 2.*Ioan.*3.

Fraterna combinatio.

Iterum dico vobis,quia si duo ex vobis consenserint super terram, omni re quamcumque petierint,fiet illis à Patre meo qui in cœlis est, *Matth.*18.

Orationis suffragium impetrat peccati remissionem.

Et rogante pro eis sacerdote,& propitius eis erit Dominus. *Lev.*4.

Rogabitque pro eo sacerdos,& pro peccato eius,& dimittetur ei. *Ibi.*

Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est,imo, qui & resurrexit,qui est ad dexteram Dei,qui etiam interpellat pro nobis. *Rom.*8.

Vnde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. *Hebr.*7.

Boni consecutionem.

Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum,sed ora Deum,& curabit te. *Eccles.*

Fratres voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem. *Rom.*10.

Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu,& in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione,pro omnibus Sanctis & pro me,vt detur mihi sermo in apertione oris mei,cum fiducia notum facere mysterium Euangelij. *Ephes.*6.

Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem, *Philipp.*1.

Ideo & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spirituali, vt ambuletis digne, Deo per omnia placentes. *Coloss.*1.

Orationi instate, vigilantes in ea gratiarum actione orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi. 4.

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est seruus Iesu Christi, semper solicitus pro vobis in orationibus, vt stetis perfecti, & pleni in omni voluntate Dei. *Ibid.*

In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua Deus noster. De cætero fratres orate pro nobis, vt sermo Dei currat & clarificetur, sicut & apud vos: vt liberemur ab importunis & malis hominibus. 2.*Thess.*3.

Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes,orationes,postulationes,gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt,vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. *Timoth.*

Periculi evasionem.

Obsecro ergo vos,fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus,vt adiuuetis me in orationibus vestris, pro me ad Deum. *Rom.15.*

¶ Patrum Sententiæ.

Multi langvescunt in orando, & in nouitate conuersionis suæ feruentes orant: postea languide,postea frigide, postea negligenter, quasi securi sint,vigilat hostis,dormis tu. *Aug.in Psal.65.*

Oratio tua, locutio est ad Deum, quando legis,Deus tibi loquitur: quando oras cum Deo loqueris. *In Psal.85.*

Tunc porro in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur, tales orationes ratæ sunt multis, crebræ paucis, vtrum nec cuiquam nescio. *In Psalm.118.*

Oratio pura est, si casta fuerit, cœlos penetrans vacua non redibit. *In quodam serm.*

Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem orationes habere, sed eas breuissimas: tamen & raptim quodammodo iaculatas,ne illa vigilanter erecta,quæ oranti plurimum necessaria est,per productiores moras euanescat,atque hebetetur intentio. *Ad Probam.*

Fideliter supplicans Deũ pro necessitatibus huius vitæ, & misericorditer auditur,& misericorditer non auditur.Quid enim infirmo sit vtilius,magis nouit medicus quam ægrotus. *In lib. sententiarum Prosperi.*

Oratio paucis verbis res multiplices comprehendit: vt sic cito simplicitas fidei, sufficientia suæ saluti addisceret, & prudentia ingeniosorum,profunditate mysteriorum stupesceret. *In gl. Matth.6.*

Oratio oranti est subsidium,Deo sacrificium, dæmonibus autem est flagellum. *In serm.*

Plus placet Deo latratus canum,mugitus boum,grunnitus porcorum quam cantus clericorum luxuriantium. *August.*

Oratio est animæ sanctæ præsidium, angelo bono solatium, diabolo supplicium,gratum Deo obsequium,& pœnitentiæ religionis laus tota, perfecta gloria,spes certa, sanitas incorrupta. *ibid.*

Multum opus,Deum quem precamur diuturna & pia cordis citatione pulsare,nam plerunque hoc negotium plus gemitibus, quàm sermonibus agitur: plus fletu,quàm afflatu. *Ad Dioscor.*

Hæ sunt duæ alæ orationis,quibus volas ad Deum, si ignoscis delinquenti,& donas egenti. *In serm. de quadr.*

Quum oras, clama non voce, sed mente. Nam & tacentes exaudit Deus, nec quæritur locus,quantum sensus. Hieremias confortatur in carcere,Daniel inter leones exultat. Tres pueri in fornace tripudiant: Iob nudus in sterquilinio triumphat:paradisum de cruce latro inuenit: non est locus,vbi non sit Deus. *In serm.*

Nec deficias in oratione:Deus quod concessurus est,si differt non aufert:non leuitate vritur, qui promisit: non facile de sententia mouetur: quod promisit:est fixum:fallere non potest,habet vnde faciat. *In Psal.65.*

Orationis puræ magna est virtus:& velut fidelis nuntius, mandatum peragit & penetrat,quo caro non peruenit. *ibid.*

Oratio,refectio est ieiuniorum:duritiam cordis emollit: austeritatem temperat: ieiunium dulcificat. Sicut enim sine potu non est plena refectio, sic & ieiunium sine refectione orationis non potest animam perfecte nutrire. *In quodam serm.*

Sit oratio pura, simplex, dilucida atque manifesta, plena grauitatis & ponderis,non affectata elegantia,sed non intermissa gratia. *Amb.de Offic.*

Vide quam breuis est oratio,& omnium plena virtutum,primus sermo quantæ est gratiæ! O homo! faciem tuam non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi omnia peccata dimissa sunt: ex malo seruo factus es bonus filius:ideo præsume non de operatione tua,sed de gratia Dei.Gratia enim saluati estis,vt dicit Apostolus. Non enim hæc arrogantia est, sed fides prædicare,quod acceperis, non est superbia, sed deuotio, ergo attolle oculos ad patrem,qui per lauacrum te genuit,ad patrem,qui per filium te redemit,& dic Pater noster,bona præsumptio, sed moderata, patrem dicis,quasi filius,sed noli specialiter tibi aliquid vendicare, solius Christi est pater specialis, nobis omnibus in commune est pater,qui illum solum genuit,qui nos creauit. *In Matth.6.*

Despiciuntur orationes leues,diffidentes,inutiles,seculi curæ anxiæ, plenæ rerum corporalium, implicitæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. *In Psalm.*

Egredientes de hospitio armet oratio: regredientibus de platea occurrat antecessio, ne prius corpusculum requiescat quam animam pascat. *Hier. in epist.*

Moses ad bella non vadit, sed orat, & tum vincit Israël Oret ergo sacerdos Ecclesiæ indesinenter, vt vincat populus inuisibiles Amalecitas,nempe dæmones. *Idem de Lev.*

Dominus noster sciens clementiæ suæ pondera atque mensuras, interdum non exaudit clamentem, vt eum probet, & magis prouocet ad rogandum,& quasi in igne excoctum iustiorem & puriorem faciat. *In Habac.*

Ille Deo veram orationem exhibet,qui semetipsum cognoscit, quia puluis sit, humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit, qui bona quæ agit,esse de misericordia Conditoris agnoscit. *Greg. in moral.*

Quando fidelis,& humilis,& feruens oratio fuerit,cœlum sine dubio penetrabit: vnde certum est,quod vacua redire non possit. *Bernard.*

Nemo nostrum parui pendat orationem suam:dico enim vobis quod ipse,ad quem oramus,non parui pendit eam. Postquam egressa est ab ore nostro, ipse scribit eam in libro suo, & vnum in duobus indubitanter sperare possumus: quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nouit melius. *ibid.*

Pro se orare necessitas cogit: pro aliis autem charitas fraternitatis hortatur: dulcior autem ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit,sed quam charitas fraternitatis commendat. *Chrysost. super Matth.*

Non voce clamosa pulsandus est Deus, sed conscientia recta placandus, quia non est vocis sed cordis auditor.Orans nihil nouum faciat, quod aspiciunt homines: nec voce clamet, nec manus expandat, nec oculos tollat,vt notabilis fiat. *Chrysost. super Matth.6.*

Dicendo,Pater noster & veniam peccatorum,& pœnarum interitum, & iustificationem,& sanctificationem, & liberationem, & filiorum adoptionem, & hæreditatem Dei, & fraternitatem cum vnigenito copulatam,& sancti Spiritus dona largissima,vno sermone significat. *ibid.*

Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare & legere: nam cum oramus,ipsi cum Deo loquimur,cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur: omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. *Isid. de sum. bon. lib.3. cap.8.*

Hoc est remedium eius,qui vitiorum tentamentis æstuat, vt quoties quolibet vitio tangitur, toties orationem subdat: quia frequens oratio impugnationem vitiorum extinguit. *ibid.*

Quid prodest strepitus labiorum,vbi cor est mutum? Sicut enim vox sine modulatione, est quasi vox porcorum: sic oratio sine deuotione, est quasi mugitus boum. *ibid.*

Oratio cordis est, non labiorum: neque enim verba deprecantis Deus intendit,sed orantis cor aspicit.Melius est cum silentio orare corde sine sono vocis,quam solis verbis sine intuitu mentis. *ibid.*

Duobus modis oratio impeditur,ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit: aut si delinquenti suoi debita non dimittit.

Multum iuuat orationis puritatem si in omni loco vel tempore nos ab actibus temperemus illicitis: si,semper ab otiosis sermocinationibus auditum pariter castigemus & linguam:quæcunque enim sæpius agere, loqui vel audire solemus, eadem necesse est sæpius ad animum, quasi solitam propriamque recurrant ad sedem: & sicut sues volutabra siue palustria,columbæ limpida solent frequentare fluenta, ita cogitationes puram mentem immundæ perturbant, castam spirituales sanctificant. *Bed. de templo Sal.*

Quomodo obtinebit quis vt in oratione sensus eius non vagetur? si cernus sit adsistere ante oculos Domini. *Basilius in Hexam. lib.1.*

Sicut nullum in vulnere proficit medicamentum, si adhuc in eo ferrum sit, ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolus in mente, vel odium manet in pectore. *Isidor. Etym. lib.6.*

Non dicimus,pater meus,sed noster: nec da mihi,sed,da nobis: quia Christianitatis magister noluit priuatim precem fieri: vt scilicet quis pro se tantum precetur,vnum enim orare pro omnibus voluit,quando in vno omnes ipse portauit. *Cyp. de oration. dom.*

Ipsius est oratio perfecta; cuius & causa clamat, & lingua,& actus, & sermo,& vita,& cogitatio. *Cassi. super Psal.16. Exaudi Domine.*

Oratio posita est, per quam ita Dei suspenditur, venia procuratur, pœna refugitur,& præmiorum largitas impetratur:cum Deo loquitur, cum iudice fabulatur, præsentem sibi facit, quem videre non prævalet, ad penetralia iudicis precator admittitur, & nullus inde respuitur, nisi qui in ea tepidus inuenitur. *Cassiod. in Psalm.*

Oratio serenat cor, abstrahit à terrenis, mundat à vitiis,subleuat ad cœlestia, reddit cor capacius & dignius ad accipienda bona spiritualia. *Ibid.*

Sperare & orare solus motus est quo homines cum Deo loqui videntur. *Boëth. de consol lib.5.*

Non frustra in Deo sunt positæ spes & preces, quæ cum recte fiunt inefficaces esse non possunt. *Idem, ibid.*

Oratio est piæ mentis & humilis ad Deum conuersio, fide, spe & charitate subnixa. *Hugo.*

Tunc scito te omnibus difficultatibus esse solutum, cum eo peruenerit,vt Deum nihil roges,nisi quod rogare possis palam. *Sen.epist.100.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Menander.

Εὐχὴ δικαίας οὐκ ἀνήκοος θεός.
Precis iusta exauditor Deus.

Ovid. lib.1. de Arte.

Flectitur iratus voce rogante Deus.

Martial.lib.8.epigram. ad Domitian.

Et dominum mundi flectere vota valent.

Paulinus Auson. Epist.15.

Quæ non missa Deo vacuis in nubibus hærent.
Nec penetrant superi stellantem Regis in aulam.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Non sunt ad cœlum eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, vt nos ad aurem simulachri, quasi magis audiri possimus admittat: proprie est Deus, in te. *Senec. ad Lucil. epist.4.*

Ad Diuos adeunto caste, pietatem tenento, opes amouento: si quis secus faxit,Deus ipse vindex esto. *Cic. lib.1. de legib.*

¶ Exempla Sacra.

Orationum *exempla*: Abraham, Genes.17.18.& 18.vers.18.vers.27.& 20.17.Loth,19.19.Abrahæ famulus,24.vers.12.Isaac,28.3.Iacob.32.11.& 48. vers.15. 16. Moses, Exod.8. 12. & 9 35. & 10. 18. & 17. 11. & 32. 11. & 33. 13. Num.11. 2. & 12. 13. & 14.17. & 15. 16. & 21. 8. Moses & Aaron, 16.22.& 20. 6.Deut.9.vers.25.26.27.Iosue, Ios.7.7. Gedeon, Iudic.6. vers.39. Manuel, Iudic.13. vers.8. Anna, 1. Sam.1.10. Samuel.7. vers.5. 6. & 12. vers.19. 23. Samuel cum populo, 8. 7. David, 2. Sam.7.29.& 12.16.&

12.16.& 15.31.& 24.10.1.Paral.29.v.18.19. Salomon, 1.Reg.8. 15. quidam propheta,13.6.Elias,17.vers.20.21.22.Elisæus,2.Reg.4.33.& 6.17 Ioachaz, 13.4.Ezechias,19.15.N 20.2.Esa.37.v.15.16.Salomon,2.Paral.6.vers.16. 17. Asa,14.11.Iosaphat & populus,20.vers.3.4.Manasses,33.12.Esdras,1.Esd.8. 21.&9.6,Nehemias,Nehem.1.11.Populus,4.9.Syracides,Eccles.36.vers.1.2. 3.&c. Ecclesia,Psalm.20.2.Thren.5.Esaias, Esaiæ,33. vers.2.3. Ieremias, Ierem.15.vers.15.16.Populus Dei,8.vers.19.20.Thren.5.1.Baruch,1.vers.17. 21.& 2.6.& 3.vers.1.9.Salomon,Sapien.9.vers.1.2.&c.Daniel,Dan.6.11. & 9.3.Susanna,13.vers.42.43.Ionas,Ion.2.2.Abacuc,Abac.3.1.Tobias,Tobiæ 3.vers.1.12.& 8.7.& 13.1.Iudith,Iudit.9.2.& 16.1.&c.Esther, Esth.3.13. Esdras,3.Esdr 8.7.4.4.Esdr.3.1.&c.& 6.38.Sacerdotes,1. Mach.7.37. Eleazar. Sacerdos,2.Machab.6.30.Leprosus,Matth.8.2.Centurio,vers.5. Christus, 14.23.& 26.39. Luc.33.34. Ioan.11. 41. & 17.vers.1.2.&c. Anna,Luc.2.37. Apostoli & Ecclesia,Actor.1.vers.14.24.& 4.24.& 6.6.Stephanus,7. v.59. 60. Petrus & Ioannes, 8.5. Paulus, 9. 11. & 28.8. Rom.1. 10. Philip.1. vers.4.9.Colos.1.9.2.Thess.1.11.Tim.1.3.Petrus,Actor.9.vers.9. Cornelius,vers.4.Ecclesia Ierosolymitana,12.vers.5.12. Paulus cum aliis, 30.25. Tyrensis Ecclesia,21.15.

Orandum est pro aliis, *exempla*: Abraham orat pro Ismaele,Genes. 17.vers.18.20.pro Sodomitarum incolumitate,18.13 pro Abimelech vxore & ancillis,20.17.Loth,pro Segor, 19.20. Fratres pro Rebecca 24. 60. Ioseph pro Beniamin,43.29.Iacob benedicit filiis Ioseph, hoc est, oratione precatur eius benedictionem divinam, & conferri eis cupit corporalia simul & Spiritualia bona,48.15.Moses pro populo,Exod.32. v.11. 12.& 33.vers.6.7.8.9. Num.14.19.pro sorore, 12.13. Samuel pro populo, 1.Sam 12.23.David pro infante ægroto, 2.Sam.12.16. Servi Davidis pro rege suo,1.Reg.1.v.47.48.Vir Dei pro Ieroboamo,15.6.David pro Salomone,2.Paral.22.12.

¶ HIEROGLYPHICVM.

Cor in Thuribulo positum hieroglyphicè significat orationes precésque,puro corde prolatas ad Deum: idque est thus illud mundum,quod sibi Deus offerri mandat in Divinis literis, ex quo scilicet odorem capiat suavitatis. *Pier. Valer.lib.34.pag.317. B.*

Vide Precatio, Preces.

Oratio, vt Sermo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORATIO dicitur omnis locutio, λόγος, λέξις, ῥῆσις, variis nominibus ab Hebræis & Latinis designata, quæ in dictionariis numerantur.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ex Græcis Comicis.

Οὔτ' ἂν χερὸς μεθεῖτο κρεμαστὸν λίθον
Ῥᾴον κατασχεῖν, ἢ τ' ἀπὸ γλώττης λόγον.
Retineri vt à te non potest iactus lapis,
Sic ore verba emissa quæ semel tuo.
Ψυχῆς νοσούσης ἐστὶ φάρμακον λόγος.
Ægræ medela mentis est oratio.
Λόγος γάρ ἐστι λύπης φάρμακον μόνος.
Mœroris vnica medicina oratio.
Λύπαν γὰρ ἥδιστα οἶδεν ἰᾶσθαι λόγος.
Verba benevola medela sunt merentibus.
Ἴσον σῶμα ὑφάσμα σῶμα, τὸν δ' ἄνευ λόγος.
Vt corpus ensis, verba mentem sauciant.
Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ὁ λόγος γνωρίζει.
Viri character, eius est oratio.
Σωρὸς τὸ, τ' εἰπεῖν πολλὰ κ' τὰ κρείττω.
Multa loqui, aliud est, quam loqui quod expedit.
Λόγῳ διοικεῖ βροτῶν βίος μόνῳ.
Est administra oratio rerum omnium.
Λόγοις ἀμείβου τοῖς λόγοις πίπτοντά σε.
Verbis agas agente cum verbis viro.
Ἰσχυρότερόν δ' οὐδὲν ἐστὶ τοῦ λόγου.
Oratione nil validius vspiam.
Γίγνου λόγου δὲ οὐκ ἀνωμοτεῖ πάλιν.
Verba revocari omissa non queunt semel.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Ridiculo sermone,tanquam sale parce vtendum est. *Soc.*

Vt proclive non est avem è manu elapsam recipere,aut cohibere: ita nec dictum semel ab ore profectum, propterea quod ab aliis volat ad alios. *Plut.*

Sunt qui deserti esse malunt,quam boni. *Quint. lib.12.*

Philosophum si adferat eloquentiam non aspernor: si non habet, non admodum desidero. *Cic. 2.Tusc.*

Oratio virtutis est incunabulum. *Sall. in Catil.*

Mores dicentis persuadent, non oratio. *Plut.de Polit.*

Dicendi peritus,dicendi quoque tempus agnoscit. *Plut.in apoph.*

Quantum in bello potest ferrum, tantum in Republ. prodest eloquentia. *Demet.*

Sermone eo debemus vti,qui notus est nobis. 1. *Offic.*

Quoties aliquid aut dicimus, aut loquimur, toties de nobis iudicatur. 1. *de orat.*

Habent suum modum quæcunque opportuna dicuntur. 3.*de finibus.*

Tacere noli, vbi non oportet, *Pro Ros.*

Non est necesse omnium flagitia proferre. *Pro Mil.*

Sæpe gravius offendunt animos auditorum, qui aliena flagitia apertè dicunt,quam qui committunt. *In Sallust.*

Debemus considerare in omni re, quid aptum sit & consentaneum tempori & personæ,tum quid in dictis factisque deceat. *Orat. de Brut.*

Decorus est sermo senis, quietus, & remissus, facitque persæpe sibi audientiam diserti sevis & mitis oratio. *Cato Maior.*

Difficile est dictus, quantoperè conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. 2. *Offic.*

Mentis quidem interpres est oratio, scriptura est orationis. *lib.1. de interpr. cap.1.*

Quanquam ex instituto, quemadmodum dixi, non vt instrumentum, omnis significat oratio: non tamen omnis enunciat ac dicit: sed ea sola quæ vel verum vel falsum complectitur. Neque enim omnes id complectuntur: veluti precatio, oratio est illa quidem: sed nec vera, nec falsa. *lib.1. de interpr. cap.4.*

Cæteræ quidem orationes, quoniam artis Rhetoricæ vel Poëticæ propriæ sunt,ab hac arte omnes expelli ac repudiari debent; quæ autem quid de quodam dicit; ea sola retinenda est. *ibid.*

Vt in animo interdum veri & falsi notitia expers est, interdum necesse est alterutrum interesse: sic in oratione. *lib.1.de interpr. c.1.*

Multiplex oratio non erit, quæ modo coniunctim, modo divisim accipi potest. *lib.de Reprehens. Sophist.*

Oratio falsa est,ea quæ earum rerum est, quæ nullæ sunt, quatenus falsa est: Itaque falsa oratio omnis de alio est quam de eo de quo vera est: vt ea quæ de orbe aliquid dicit,falsa est triangulo. *Metaphys.lib.4. cap.29. T.34.*

Oratio de quacunque re dicit,alias quasi vna est, vt quæ de essentia dicit,alias vt multæ;quandoquidem idem est ipsum per se quodammodo,& ipsum affectione præditum: vt Socrates,& Socrates musicus. *ibid.*

Falsa oratio de re nulla est omnino. *ibid.*

Quantam esse orationem ex hoc perspici potest,quod syllaba longa brevique ponderatur,id quod de vocis oratione intellectum volo. Partes enim eius nullo communi termino, & fine coaptantur: quoniam terminus communis nullus est, quo syllabæ cohæreant: verum per se quæque secreta est. *In Categoriis,c.6.de Quantitate.*

Esse hominem & vera de eo oratio,sic reciprocantur: vt si homo sit, vera sit oratio esse hominem,& si esse hominem, vera sit oratio, sit homo. *In Categoriis,c.11.de modis prioris.*

Vera oratio minimè causa est, cur res sit: résque potius causa est quodammodo,cur vera sit oratio. Nam quia res sit, aut non sit: idcirco vel vera,vel falsa oratio dicitur. *ibid.*

Nulla pars orationis manet, sed prolata & missa vox iam revocari nullo modo potest. *In Cathegoriis,c.6.de Quantitate.*

Oratio duobus modis vna appellatur: priore modo dicitur oratio vna per coniunctionem,vt Ilias vniversa: posteriore vna ex eo appellatur, quod vnum quippiam vni attribuitur: atque ita vnum,vt per se ac propriè, non fortuitò, & veluti casu aliquo vnum sit. *lib.2. de Demonst. cap.10. T.10.*

Perspicuum est pugnantem orationem pugnantia quoque esse dicturam. *Metaphys.lib.12.c.3.*

Eadem ratio est veritatis orationum & rerum. *lib.1.de interpret. c.8.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Pericles. Quotiescunque verba facturus in concionem prodiret,optabat,vt sibi nullum eiusmodi verbum excideret, quod populum exasperare atque irritare posset, aut quod illi contrarium esset, aut cum ipsius voluntate pugnare videretur. Vnde liquet,quam præmeditatus Pericles orationem habiturus,in publicum veneret. *Ælian. lib.4.de Var. hist.*

Plato. Polus sophista reperisse dicitur quasdam orationis delicias,veluti contraria inter se reddita,membra comparia,similiter desinentia, quibus immodicè putatur vsus. His ornamentis cum se iactaret insolentius: Plato sic hominem taxavit. ὦ πῶλε ἵνα σοῦ σπάσω τὰ σπ. Id est, ô Pole! vt te tuo alloquar modo. Polus Græcè sonat pullum equinum: ipso itaque statim nomine tetigit hominis arrogantiam. Imitatus est & ἀμειόπτωτον, Πῶλε σπάσω τὰ σπ. *Laërt. lib.3.*

Demonax. Phavorini dictionem vt nimium compositam, ac mulieri congruentiorem quam Philosopho, solebat dicteriis incessere. Id indigne ferens Phavorinus,adiit Cynicum, percontans quis esset ille à quo deridetur? Homo, inquit, cuius auribus difficile est imponere Philosophum, vt vestis neglectior, ita & oratio decet inaffectata. *Erasm. lib.8. apoph.*

Antigonus. Quendam rhetorem audiens ita loquentem: Hora nimium iaculatrix audiens regionem herbis defectam reddidit. Non desines,inquit,mecum vt cum turba agere? Offensus est Rex oratione putida,cuiusmodi verborum apparatu solent se venditare nugatores apud imperitam multitudinem. At idem apud Regem facere, erat mimicæ impudentiæ. *Plut. in apoph.*

Cicero. Cum M.Lepidus in Senatu dixisset: Patribus conscriptis,ne dicam circumscriptis: Ego,inquit Cicero,non tanti fecissem ἀμειόπτωτον. Affectavit Lepidus schema vocum similiter desinentium, quod rhetores ἀμειόπτωτον, vocant. At satius erat schema perdere, quam senatum offendere. Quanquam in his verbis non tantum est ἀμειόπτωτον, verùm etiam παρονομασία schema priore iucundius. *Erasm. lib.4. apoph.*

Augustus Cæs. Mecœnas,vir aliàs laudatus, in stylo lasciviebat, verbis affectatis & compositioni insolenti frequenter indulgens. Augustus cõtra verbum insolens quasi scopulum fugiendum esse docebat. Ad alios itaque scribens,stylo simplici consuevit vti: Mecœnati verò quem familiariter amabat, scribens. Mecœnatem imitari solebat,adeò vt in quadam epistola,multa liberius ac dissolutius iocatus, hanc adiecerit clausulam; Vale mel gentium, ebur ex Etruria, laser Aretinum, adamas

Supernas, Tyberinum margaritum, Cilicorum smaragda, Iaspis singulorum, beryllo Porsennæ, carbũculum habeas ὅτι συτέμνει πάντα, μᾶλλον μὴ μυρεχαρων. Sic irrisit parum virilis amici in scribendo delicias. Eiusdem cincinnos iocis exagitare consuevit, voces ac sententias ineptas, fœtores appellare solitus. Sermonem amabat purum & elegantem, qui sententiam quam apertissimè declararet. Nec Tiberio pepercit interdum reconditas & exoletas voces aucupanti: Marcum Antonium increpabat, velut ea scribentem, quæ homines mirentur potius quàm intelligant. Quin & Agrippinæ neptis ingenium collaudans, hoc adiecit. Sed opus est dare te operam, ne molestè loquaris. *Erasm. lib.4. Apoph. ex Sueton.*

Iulius Florus, Quum aliquando adolescentem tristem eundémque schalasticum vidisset, interrogavit: Quæ causa frontis esset tam deductæ? Quia triduo, inquit adolescens, materiæ ad scribendum destinatæ non invenio exordium, Tum Florus, Nunquid tu melius dicere vis, quam potes: Ita res se habet. Curandum est, vt quàm optime dicamus: dicendum tamen pro facultate. Ad profectum enim opus est studio, non indignatione. *Quintilianus lib.12. cap.3.*

Latro Porcius, cuius ingenium supra modum miratur Seneca (fuit enim illi condiscipulus) cum Maxillus rhetor exilitatem orationis suæ imputaret controversiæ, dicerétque: Necesse est me per spinosum locum ambulantem, suspensos habere pedes: Non me hercule, inquit, tui pedes spinas calcant, sed habent. *Erasm. lib.8. apoph.*

Catulus. Quum orator quidam malus, qui in Epilogo se putabat movisse misericordiam, postquam assedit, rogaret Catulum, Videretúrne movisse misericordiam? At magnam quidem, inquit: Neminem enim esse puto tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit. *Cicero lib.2. de Oratore. Erasm. lib.6. apoph.*

El. Virginius vrbane antisophistam quendam suum interrogavit. Quot millia passuum declamasset? Taxans èum, quod in declamando discurreret, nimiúmque crebras, longas ac tumultuarias haberet ambulationes: cum M. Tullius oratori non concedat procursiones nisi raras, moderatas ac breves, eandem ob causam Sura Manilius Domitio Afro dictus est non agere, sed satagere, *Vtrumque refert Fabius, cap. de pronuntiatione.*

Cassius Severus. Salsum est illud Cassij Severi, qui adversus patronos, immodicè discurrentes, vt interdum se proriperent in aliena tribunalia, poposcit lineam, alludens ad certamina cursus, in quibus vna linea designabat, vnde cursus inciperet, altera vbi desineret. Idem accommodari potest in eos, qui digressionibus immodicis divertunt ab instituto. *Erasm. lib.8. apoph.*

Zeno Citticus dicere solebat, Formam esse vocis florem. Nam loquentis orationem forma commendat, & rursus oratio composita gratiam addit formæ. *Laërt. lib.5. cap.1.*

Idem Eleganter ac politè eloquentium sermones aiebat esse similes pecuniæ Alexandrinæ, oculis blandienti, atque vndique scripturam habenti more numismatis, nihilo tamen esse meliorem. Rursus qui magis studerent vtilia dicere quam nitida, similes esse dicebat tetradrachmis, temere, ac ruditer percussis, quæ sæpè picturatis illis nummis præponderarent. In nummo non spectatur elegantia sculpturæ, sed pondus ac materia: ita non refert, quam sit elegans oratio, sed quam gravis & vtilis. *Laërt. lib.7. cap.1.*

Scopelianus, Herodi Attici præceptor, Polemoni obiicienti, quod inter dicendum pulsaret tympanum; Tympanizo, inquit, sed Aiacis clypeo haud inficians, se in agendis causis interdum vti verbis ac figuris vehementioribus: at non inani strepitu, sed ad causæ patrocinium accommodis. *Philostr. in Sophistis.*

Demetrius Phal. Quantum in bello valeret ferrum tantum dicebat in Republ. valere orationem. Illic enim res geritur viribus, hìc persuasione. *Laërt. lib.5. cap.5.*

Pericles ad perorandum à populo sæpè lacessitus, negavit: quia imparatum se esse diceret. *Plut.*

Chrysippus dicere solebat, cogitationem orationis esse fontem. Nihil autem aliud hoc dicto voluisse videtur, quàm negotium omne priùs probè examinandum esse, de quo dicturus es, & tum demum orationem, nervis omnibus absolutam struere te posse. *Stob. serm. de Prudentia.*

Demosthenes, Epicli opprobranti, quod semper dicturus meditaretur: Erubescerem, inquit, optimo iure, si tantæ multitudini consulens, dicerē ex tempore. Quod alij præclarum esse ducunt, subitò ex imparato dicere, id vir cordatus iudicabat esse temeritatis. *Eras. lib.8. apoph.*

Demades iocari solebat in Demosthenem, quod cæteri quidem oratores dicerent ad aquam, ipse verò & scriberet, taxans eum, quod nunquam nisi de scripto diceret, tum esset ὑδροπότης. Contra Demades, vt largius bibebat, ita valebat ex temporali dictione.

Antigonus. Adolescens quidam Anaximeni rhetoris discipulus, orationem à præceptore meditatam & à se recitandam, subornatus coram Antigono habebat, quúmque is inter audiendum quiddam scire cupiens scisciteretur, móxque adolescens reticuisset. Quid ais, inquit Antigonus? num ista tibi sunt in tabulis descripta? Quod ille in adolescente iudicavit absurdum, hoc hodie magnificum habetur, vt senes etiam apud principes, orationem à rhetore quopiam conducto sex mensibus elaboratam ediscant, eámque psittacorum more reddant. Nec rarò fit, vt nemine etiam interpellante, excidant cunctísque ridiculi sint. *Plutarch. in Reg. apoph.*

Socrates. Lysias quum Socrati orationem, quam in eius defensionem composuerat, recitasset: Præclara, inquit, & elegans est oratio sed non convenit Socrati. Erat enim forensi instituto aptior, quam philosopho. Rursus Lysiæ percontanti, cur si bonam iudicaret orationem putaret sibi non convenire? Nonne, inquit, fieri potest, vt amictus aut calceus elegans sit ac pulcher, qui tamen alicui non conveniat? Quo dicto ostendit, eam orationem gratam esse, quæ suo loco suisque personis convenit. *Cic. lib.1. de Orat.*

Agesilaus. Apud Agesilaum Lacedæmoniorum Regem, cum quidam rhetorem laudasset, quod mirificè res exiguas verbis amplificaret. Ego, inquit Rex ne sutorem quidem arbitror bonum: qui paruo pedi magnos inducat calceos. Sensit vir prudentissimus, eum demum bene dicere, cuius oratio rebus convenit, ex quibus orationis qualitas potiùs quam ex artificio petenda est. *Plut. in Lacon.*

Archidamus. Cum Græci nollent rescindere pacta, quæ cum Antigono & Cratero pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Arno & Cratero pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Archidamus, veriti ne graviores essent habituri Lacedæmonios quam Machidamus, veriti ne graviores essent habituri Lacedæmonios quam Machidamus, veriti ne graviores essent habituri Lacedæmonios quam Mach

ineſt ſenſuum, quam verborum. *lib.35. cap.10.*

Eraſmi Roterodam. Sicuti ſâl modicè cibis aſperſus condit, & gratiam ſaporis allit: ita ſi paulum antiquitatis aut ioci admiſceris, oratio fit venuſtior: ſi plus ſatis nihil inſuauius. *In ſimil.*

Thriueri. Optimum eſt mel, quod eſt dulciſſimum, & continuum: Et melior eſt oratio rotunda, ac prompta, quam duriter elaborata: & quæ quaſi quodam filo pendet ordine dialectico, quam abſciſſa aut interrupta. *In apoph.93.*

Tyry Platonici. Equi furor regitur freno, regitur habenis equitis auriga que arte. Hominem verò verſat oratio minimè ignauia, minimè ſordida munimè neglecta, ſed quæ lenitate atque acrimonia temperata neque quicquam otium auditoribus præbet, vt voces duntaxat ac vocum ſonos percipere ſi queant: ſed illos potiùs excitet, ac veluti tubæ ſonitu percitos cogat debacchari. Tuba etenim interdum claſſicum ſonat, interdum recipiendi canit. Qui ſi huiuſmodi orationem requirant, Philoſophiam affectantes, nimirum dare operam oportet, vt cum cuius ea facultas, exiſtat habeamus, probemus, eligamus: ſiue ille ſenex, ſiue iuuenis, ſiue pauper, ſiue diues, ſiue multi nominis ſit. *Serm.37.*

Philonis. Sicut equi hinnitus eſt proprius, latratus canis, bouis mugitus, rugitus leonis: Sic ſermo hominis; hic eſt enim propriè munimentum, indumentum, armatura & arx hominis animalis Deo chariſſimi. *lib. de Somniis.*

Plutarchi. Qui coronas nectunt, belliſſima quærunt, non vtiliſſima: at apes etiam amariſſimo thymo inſidunt atque inde mellificium colligunt. Sic oportet auditorem non floſculos orationis, voluptatis cauſa ſectari. Sed vi ſententiarum & verborum nihil ad rem pertinentium, multi rem commendari putant. *In ſimilibus.*

Thriueri. Vt ſalubrius eſt, alimentum in diuerſas patrès partiri, quam ſemel affatim vſque ad faſtidium ingerere: Sic melior eſt oratio, quæ ſæpius repetitur, quam quæ in longum cum tædio protrahitur. *In apoph 220.*

Oratio ſplendida: ſed eneruis, eſt egregia ſtatua, ſed exãguis. *In apo.77.*

Muſici ſæpe harmoniam perdunt, dum pluribus obiter articulis vocem variant: Et ſæpè orationis decorem tollit, qui nimis ipſam pingit. *In apoph 82.*

Neque magnum calopodium conuenit paruo pedi: Neque ampla oratio paruis rebus. *Ibid.*

Perpetuum ſtudium ingenij aciem hebetat, frequens excitat: & prolixa quidem oratio, fatigat crebro repetita impetrat. *In apoph.94.*

Liuanij ſophiſta, Vt lumen ita nec oratio vlli prodeſt, niſi volentibus accipere. *In Moral.*

Facile eſt demoliri, quod alius extruxit: at difficillimum, idem aut melius alio Ed extruere: Ita aliorum orationem reprehendere, in procliui eſt: at eodem modo, meliúſve dicere, non eſt perinde facile. *In Moral.*

Ciceronis: Vt in vita, ſic in oratione, nihil eſt difficilius, quam quod deceat videre. *In Oratore ad Brutum.*

Senecæ, nec vt leonum animaliúmque impetus, caueis coërcetur; ſic hominum, quorum maximè in ſeductu orationes ſunt, ita tamen delituerit, vt vbicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit ſingulis & vniuerſis, ingenio, voce, conſilio. *De tranquill.vita, cap.3.*

Quomodo conuiuiorum luxuria; quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: Sic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt procidiſſe. *lib.2. epiſt.115.*

Vt ægrotus non quærit medicum diſertum, ſed ſanandi peritum: Sic à philoſopho non requirimus orationem phaleratam. *Apud Eraſmum.*

Eraſmi Roterodami. Vt idem ſol ceram liquefacit & lutum indurat: In eadem oratio alios reddet deteriores, pro ingeniorum varietate. hunc emolliet ad pœnitudinem erratorum, hunc irritabit ad contumaciam. *In ſimil.*

Vt magnes non quiduis ad ſe trahit, ſed ferrum duntaxat, cum ſint alia multò leuiora: Ita quorundam oratio non mouet omnes, ſed iam propenſos ad id quod illi ſuadent. *Ibid.*

Non ſic ad audiendum eſt accedendum, vt velis iniungi & oblini fucis, quo nitidior fias: ſed gratiam habeas, ſi velut alueare aeri fumo, ſic ipſe mordaci ſermone purgeris animo, qui cæcutientiæ & lippitudinis eſt plenus. *Ibid.*

E voce agnoſcimus hominem, facie non conſpecta, nam ſua cuique vox: Ita ex oratione licet hominis vitam conjectare. *ibid.*

Vide, Sermo. Item Lingua, Loquacitas. Item Garrulitas, Silentium.

Orator.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORATOR, Græc. ῥήτωρ, ορος, ὁ, & ῥητορικὸς, oratorius dicitur. Venitque ab orando, hoc eſt, dicendo. Differunt autem orator, rhetor, & declamator ſic: quod *Orator* eſt, qui in iudiciis vel in concionibus cauſas agit: *Rhetor*, qui rhetoricam profitetur, *Declamator*, qui aut docendi alios, aut exercendi ſe gratia fictam cauſam agit, vt in veris poſtea cauſis poſſit orare, quod declamare dicitur, quare declamare erit ficto themate componere: hinc actiones ipſæ orationes & declamationes vocantur. Ab orator dicitur oratorius, ria, rium, vt oratorius ſermo, oratoria facultas, oratorium munus, oratoriè aduerbium, hoc eſt, more oratorio.

Oratores ab Hebræis *Melitſin* appellantur à verbo *Malatis*, demulſit, dulcem effecit, edulcauit, mellitis verbis vſus eſt. Hinc μελίζω, dulceſco, dulciter cano, permulceo cantu. Et Latinum Melos, mulſem, mulceo, demulceo. Melitia, interpretatio, à verbo *Lits*, interpretatus eſt.

§ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Eſt enim proprium Oratoris, apertè, diſtinctè, & ornatè loqui. *Cic. lib.1. de Offic.*

Inhumanum eſt, eloquentiam ad hominum ſalutem & conſeruationem datam, ad bonorum peſtem perniciémque conuertere. *Idem lib.3. de Offic.*

Equidem video oratorum facultatem & vim maxima ex parte in auditorum eſſe poteſtate. *Demoſt.orat.de Corona.*

Quodnam maius crimen dicere quis poſſit virum oratorem, quam ſi non eadem ſentit ac loquitur? *Ex orat. de Corona.*

Non eſt quicquam indignius ac moleſtius, quam cum vir authoritatem habens, & facultate dicendi præditus, teſtibúſque abundans, audet mentiri: tum enim neceſſe eſt, rerum non iam de re tantùm dicere, verùm etiam de ipſo dicente, quod ei propter authoritatem credere non par ſit. *Ex orat. contra Callypum.*

Quo promptiùs ipſa oratione vti videmur, eo magis illi diffidunt omnes. *Olyn.3.*

Ipſa orationum elegantia, & lepos auditorum benevolentia indiget, qua cum, ſi etiam mediocriter dixerit, gloriam reportabit, nec non gratiam ſibi conciliabit: circa hanc, etiam ſi bene dicendo excellat, ab auditoribus tamen negligetur. *Ex oratio. Funebri.*

Omnis oratio, ſi res ac facta abſint, vanum quidpiam & inane videtur. *Olynth.3.*

Omnis oratio vana eſt & infrugifera, quæ actionum expers fuerit. *Ex orat. ad Epiſt. Philip.*

Si ad gratiam concionari oportet, quæcunque oratione prætermiſerit aliquis, vt ne moleſtus ſit, eadem de rebus ipſis prætermittentur: ſi verò orationis venuſtas & gratia rebus conſentanea non fuerit, damnum affert. *Ex oratione 1. contra Philippum.*

Id vnum reliquum eſt iis, qui cauſam tutari non poſſunt, vt effugia & prætextus quoſdam inueniant, qui ablata præſentis cauſæ memoria in iis vos retineant, quæ ad hoc ipſum crimen nihil ſpectant. *Ex orat, contr. Theocr.*

Nomine oratoris & docti ornandus eſt, qui ſcelus fraudémque nocentis poſſit dicendo ſubiicere, odio ciuium, ſupplicióque conſtringere: idemque ingenij præſidio innocentiam iudiciorum pœna liberare: idemque languentem labentémque populum aut ad decus excitare, aut ab errore ducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare, qui denique quemcunque in animis hominum morum res & cauſa poſtulet, eum dicendo vel ſedare. *Cic. 1. de Orat.*

Oratores veteres famam in poſteros præmia eloquentiæ cogitauerunt pulcherrima. *Tacit. Annal. lib.11.*

§ APOPHTHEGMATA.

Diogenes oratores carpebat, quod ſtuderent iuſta dicere, ſed eadem facere negligerent. *Laërtius lib.6 Eraſm. Roterod. lib.3. apoph.*

Idem, Oratores, qui ſummo in pretio habebantur Athenis, dicebat turbæ miniſtros, quod ad gratiã loqui cogerentur, & ſeruiliter adulari ſtolidæ multitudini. Coronas autem dicebat eſſe gloriæ poſtulas. ἐξανθήματα, qualis nonnullis progerminant in naſo, vultúque ex bile. *Laërt. lib.6.*

Idem, in caupona prudens, Demoſthenem fortè prætereuntem inuitauit vt accederet, Id cum ille pudore recuſaret: Erubeſcis, inquit, Demoſthenes cauponam ingredi: atqui hic herus tuus, quotidie verſatur. Innuit oratores nihil aliud eſſe, quam mancipia populi, nec eſſe par, vt illic pudeat ſeruum populi videri, vbi populus aſſiduè viueret. *Eraſmus Roterodamus, lib.8. apoph.*

Idem, Oratores ac cæteros omnia ad gloriam facientes appellabat τριτοπάτορας, id eſt, ter homines, ancipiti dicto. Nam vt vulgus hominem eſſe negat, qui nec doctus eſt, nec humanus: Ita philoſophus hominem vocabat miſerum, qui nihil haberet ſupra hominem. Siquidem iuxta Homerum nullum animal homine miſerius. Proinde ter homines dixit, ter miſeros, quia ſua ſtudia omnia conferrent ad rem immaniſſimam, ac populari multitudini, multorum capitum belluæ, ſeruirent ſeruitutem. *Laërt. lib.6.*

Demoſthenes interrogatus, quomodo orator factus eſſet? Reſpondit: Dum plus olei quàm vini abſumerem, *Ex Diomed. Meminit etiam Bruſ. lib.4.cap.31.*

Idem. Phocion Athenienſis breui oratione vtebatur cæterùm grauiſſima, quem cum ſurgentem vidiſſet Demoſthenes: Ecce, inquit, meæ orationis culter ſurgit. *Plut.*

Pyrrhus dicere ſolebat, plures vrbes ſuo imperio additas oratione Cyneæ oratoris ac legati, quàm ſuis armis. *Val. Max. & Bruſ. lib.4, cap.31.*

§ SIMILITVDINES.

Sydonius Apollinaris. Medicus in deſperatione, gubernator in tempeſtate cognoſcitur, horum omnium famam præcedentia pericula extollunt: quæ profecto deliteſcit, niſi vbi probetur, inuenerit: Sic & magnus orator ſi negotium aggrediatur anguſtum, rum amplum plauſibilibus manifeſtat ingenium. *In Epiſt. ad Rauricium ſuum.*

Liconis. Ranis ſimiles ſunt oratores, hæ enim in aqua clamitant: illi verò ad clepſydram, *Apud Maxim. ſerm.47.*

Ciceronis. Vt qui pila ludunt, etiamſi non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ, ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil vtuntur, tamen vtrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: Sic in dicendo facilè declaratur vtrum is qui ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit. *lib.1. de Orator.*

Sicut medico diligenti priuſquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolùm morbi eius, qui mederi voler, ſed conſuetudo valentis, &

natura corporis cognoscenda est. Sic equidem cum aggredimur ancipitem causam & grauem, ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione, curaque versari debemus, & odorari, quam sagacissimè possumus, qui sint, quid existiment, quid expectent, quid velint, quo duci oratione facillimè posse videantur. *lib. 2. de Oratore.*

Vt nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit: Sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit. *lib. de Oratore.*

Vt in Græcis artificibus aiunt eos Aulœdos esse, qui citharœdi fieri non potuerunt: Sic nonnullos videmus qui oratores evadere non potuerunt eos ad iuris studium devenire. *Pro Murena.*

Erasmi Roterodami. Facilius insculpes gemmis, quæ voles, si terebra ferveat: Ita magis movebit orator, si non solùm acriter dicat, sed ferveat, & amet id quod laudat, oderit quod vituperat. *In Similib.*

Vt signa quædam argillacea summo in pretio fuerunt, ob admirationem artis: Ita nonnunquam res humilis ac nihil ingenium oratoris commendat. *In Similib.*

Philonis Iudæi. Quemadmodum sagittarij scopo sibi aliquo proposito conantur omnia tela in eum defigere: Ita orator de re quadam dicturus omnem rationem ad rei alicuius finem refert, sententiasque omnes ad certum quendam scopum dirigit. *In lib. de sacrificio Abelis & Caini.*

Vide, Lingua, Eloquentia, Sermo.

Orbitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORBITAS, Græcè ὀρφανία α, ἡ, & ὀρφανὸς, ὸν, ὁ, orbus dicitur. Hebr. *checol*, à verbo *Scachal*, orbus fuit, privatus est liberis. Hinc σκυλευω, spolio, orbo, σκύλον, spolium, σκῦλον, exuvium. Orbus verò propriè dicitur is, qui lumen oculorum amisit, quasi amissis orbibus propter rotunditatem oculorum. Hinc per metaphoram orbi dicuntur, quicunque aliqua re chara privati, sunt, quasi oculis privati. Hinc etiam orbo verbum, id est, privo: & orbatus, privatus: & orbitas, sive orbitudo quæ est illa qualitas parrum post amissos liberos, vel filiorum post amissos patres. Hinc etiam orbefacio, hoc est, orbitatem alicui induco, & orbum liberis facio, vnde orbifico & orbificus deducuntur: orbem Latini circulum & orbiculum dicunt. Mundumque à rotunditate orbem vocant. Item orbitus, ta, tum, hoc est, circularis. Varro: *Vt sidera cœli circa terram atque axem voluuntur motu orbito.* Orbita verò est vestigium rotæ. A quo exorbito fit, hoc est, à rectè dicendo, & quasi extra orbitum eo.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De moriente sine filiis. DIAL. CXXXI.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Sine filiis morior. R. Eo alacrior mori debes, atque expeditior proficisci, nihil post tergum linquens, quod te vellicet. Ille ingens morientiũ dolor cessat, ex commiseratione oriens deserendæ prolis, immaturæ præsertim & paterno præsidio indigentis, perque ætatem inopiamque consilij & iniuriis & casibus multis expositæ. D. Nati, quos optabam sperabamque superstites, præcesserunt. R. Habes ad quos ire cupias, non à quibus doleas abire, non exiguum solamen. D. Mors acerba, filiorum orbus vt moriar, cogit. R. Hoc si miserum censes, quid est, vel quod orbum mori cogat, vel vixisse coëgerit? Cum vnde tibi filios eligas, ingenuorum iuvenum tanta sit copia, ea fortassis obsequentiores, & tui amantiores habiturus, quam quos tuo de sanguine genuisses, quod illos casu quodam, hos certo iudicio quæsiviste: Filij illi antequam noti, hi autem noti & dilecti & electi, antequam filij: atque totum illi hoc naturæ, hi beneficio tuo imputent, quod filij tui sint, vnde fit, vt sæpe hæc fuerit facta successio, cui tuto, non mediocre tantum patrimonium, sed summum imperium crederetur. Nosti, vt Iulius Cæsar, prole carens sibi Augustum, ille Tiberium, penè invitus quidem, vt post Nerva Vlpium Traianum, ille Ælium Adrianum, vt is rursus Antonium Pium, ille Marcum Aurelium, sibi filium fecit, fecissetque ille alium quemcumque felicius, quam Commodum genuisset, nulli commodum: cunctis incommodum, vnicum tanti patris infortunium, vnumque ex paucis Romani Imperij probrum ingens, atque apertissimum argumentum, quanto adoptio sit felicior genitura, quod cum primi ex ordine diu ac feliciter impetrassent, hic tantorum vestigiis ducum spretis iter devium ingressus, brevi & turpi non imperio, sed tyrannide, cum Remp. fœdasset, misero quidem sed indigno fine procubuit, publicumque ludibrium in se vertit. Iam inde præterea ante hos longè secundum illud fulmen belli Punici maleumque Carthaginis, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet facto, vt quam vrbem avus concusserat, hanc nepos eius everteret, vt Florus ait historicus. Ex Æmilia in Corneliam familiam translatus, vtriusque decus vltimum fateor, non minimum. Ex his vides, quod nec tibi, nec principi deesse filius potest, quodque est optimum Bonis bona non desit electio: quæ si adsit, talem tibi fortasse filium dabit, qualem non dedisset vxor, & votivum matrimonij effectum coniugalibus expeditus vinculis invenies, sic naturæ defectui lex providit. D. Quomodo nunc domui meæ disponam? orbus morior. R. Magnam vero pietatis, magnam laudis oblatam tibi (nec respuas) materiam, & quod filiis forsan ingratis, ac vel malè cumulaturis, vel quoniam vterque mos est, in vsus pessimos versuris, brevique omnia profusuris conferre decreveras, confer honestius, confer vtilius, confer stabilius. Pergami quidam rex Attalus populum Romanum nec egentem certè, & Asiaticis profecto divitiis corrumpendum, testamento sibi hæredem fecit. Ego tibi alium populum, quem instituas ostendam. Hinc te amicorum: hinc egentium turba circunstant, ex vtraque tibi filios adoptare permitteris, quorum alij te digressum dulci secum commemoratione detineant, alij te, quo pergis, pia precum festinatione præveniant, vtque hic & rogaveris, illic centuplicata reperias, fœnus vberrimum, certissimumque viaticum iter istud acturis. D. Morienti mihi nullus est filius. R. Quid si multi essent, an ex his, tibi seu custodem domus ac pecuniæ, quæ tua certè amplius non erit, eligeres? seu in prælio mortis athletam ipsum quoque mortalem, seu denique comitem ad sepulchrũ, vltra enim nec te tui quidem comitantur, nec Metellum sui, brevis à lectulo mortis ad sepulchrum via est. Quid refert an hic solus iaceas, an ibi, frivolæ prorsus & ineptæ causæ filios optandi. Nam si illis, vt vulgo dicitur, servari ac perpetuari tuum nomen optabas; ipse quoque vulgariter fallebaris. Siquidem filiorum obscuritas profecto creberrima, nec illustrare ipsa vtrique, nec servare paternum potest nomen. At perrara filiorum claritas, vt ipsorum semper filios claros facit, sic parentes interdum vicinitate sua contegit obscuratque, quasi minora sol sidera, quod nunquam evidentius, quàm in Iulij Cæsaris patre cognoscitur, quem pene ignotum filij splendor fecit. Et ad summam. Quisquis in filio sui nominis spem nepotem, rem partenum, labilemque in vase fictili locat, ac ruinoso, quodque est inconsultius, non suo, rem maioris apud vulgus, quam apud doctos pretij, neutris tamen contemnendam, sed cum honestius, tum certius locandam incorruptibilibus vasis, ac solidis in virtute propria, in rebus gestis, in litteris. D. Sine natis morior. R. Non sunt, in quos tuæ sese spargant curæ, in te versæ omnes, quo instructior liberiorque digrediere, te vnum respiciens, te metiens. Sed quam miser & quam fœlix moriare, nec incertus moreris an vel miseriæ sit addicendum, vel fœlicitati detrahendum tuæ, aliena seu turpitudine seu fortuna. Etsi enim aliis aliter videatur, in quorum ego sententiam tuam pronior, vt magnis tamen scimus vsum esse Philosophis, filiorum eventibus imminuitur paterna fœlicitas. Imbecille bonum quod in crastinum prominet, & pendet ex altero, quod si opinionem hanc admittimus, quid hinc sit intelligis, dubitari enim nequit, quin multi fœlicitas obituri fuerint, si sine filiis obiissent.

Vide Filius, Mors, Parentes.

Ordo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORDO, Græcè τάξις, ιδος, ἡ, & τάγμα, ordine dicitur. Est autem ordo parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. *Secund. Aug. de civit. Dei, l. 9.*

Ordo ab ore dicitur, quod idem est, quod dispono, quasi ore pronuntio, qui cuique locus esse debeat. A quo ordo, dispositio, gradus: item, ordinarium, in quo ordo servatur: extraordinarium, quod fit extra ordinem, ordinatè, adverbium, hoc est, servato ordine.

Ordo sacer, est signaculum quoddam in quo spiritualis potestas traditur ordinato ad officium. *Secund. Magistr. sent. & B. Bonav. 4. dist. 24.*

¶ LOCI BIBLICI.

Ordo pro disciplina Ecclesiastica, Coloss. 2. 5. Ordo in Ecclesia servandus, 1. Cor. 14. v. 30. 31. 40. Ordinis Ecclesiastici exemplum, Synodus Ierosolymitana, Actor. 15. 13. Ordo politicus servandus & colendus. Rom. 15. 1. 1. Petr. 2. 13. Tit. 3. 1. illum turbantes vitandi, 2. Thess. 3. 6.

¶ SENTENTIA BIBLICA.

Omnia honestè & secundum ordinem fiant in Ecclesia. *Paulus ad 1. Cor. cap. 14.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Pueri ad sacros ordines nullatenus admittantur, ne tanto periculosius cadant, quanto citius conscendere ad altiora festinant. *Gregor. Epist. ad Columb.*

Ne hi, qui ordinati sunt, pereant, provideri debet, quales ordinentur vt aspiciatur, si vita eorum continens in annis plurimis fuit, si studium lectionis, si eleemosynæ amorem habuerunt. *In reg.*

Nullus debet ad altare accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. *ibid.*

Non loca vel ordines Deo nos proximos faciunt: sed nos aut opera bona ei coniungunt, aut mala disiungunt. *Idem epist. ad Anastasium.*

Agnoscat vnusquisque ordinem suum, & quid dignum sit eo ordine, quem suscipit, intelligat, & libret actus suos, ita etiam sermonem incessum quoque & habitum moderetur, vt cum ordinis sui professione conveniat, ne audiat dici ad se à Deo: Quia propter vos blasphematur nomen meum inter gentes. *Origenes super Leviticum.*

Requiritur in ordinando sacerdote præsentia populi, vt sciant omnes & certi sint: quia ex omni populo præstantior est, qui doctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium & hoc astante populo, ne aliqua postmodum retractio cuique, ne quis scrupulus resideat. *Idem, ibid.*

¶ POETARVM DICTA.

Boëtius Metro. 6. lib. 1.

Sic quod præcipiti via
Certum deserat ordinem.
Lætos non habet exitus.

Anonym.

Ordine servato mundus servatur, at illo
Neglecto, pessum totus & orbis abit.
Machina perpetuo cœlestis ab ordine pendet

¶ SEN

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Ordo omnis est ratio. *Arist. Physic. 8. cap. 1. text. 15.*

Ordo est propria sensibilium natura. *de cælo text. 14.*

Ordinis causa dignior est ordine. *Physic. 8. text. 15.*

Ordo completus agere alterum contrariorum continue. *Ibid.*

Ordinem recipere nequit, quod ordine natura latet. *de cælo text. 22.*

Ordinis ac legis quum civitas particeps est omnia bene facta sunt ac celera: quæ ordine carent, aut male ordinata sunt ex bene ordinatis. Quæda n solvunt. *de legib. dial. 6.*

Ordo est concentus operationum ad invicem communionis proportio, vicissitudinis in omnibus causa, contemperatio ad percipiendam idoneæ. *Speusippus de Plat. definit.*

Ordo & temporis innovationem omnium rerum, quæ in mundo sunt, per alternationem faciant. *Speusippus in Platonicis definitionibus.*

Ordo omnis divinus sibiipsi vnitur tripliciter, a summitate, eaque in ipsa est, & à medietate & fine. *Problem. Theol. prop. 148.*

Ordo omnium rerum ad vnam causam refertur: ideo prima causa vnius nomine nominatur, præsertim quia vnitas simplicitatem significat. *Idem in Dion. Areop. de divin. nomin.*

Ordinem rerum dum contemplamur, pulcherrimas rerum formas cognoscimus artificiosissimis rationibus esse cõpositas ac si rationibus, ergo ideis, id est, exemplaribus, ad quorum similitudinem ipsa ratio formas producit in ordinem, vt in artificialibus à formis ad rationes, ab iis ad ideas, id est, exemplaria proficimur. *Ficcin. in Plat. ep. 2.*

¶ Apophthegmata.

Attilius dicere solebat, sic adolescentes in foro auspicari à causis centumviralibus, vt pueri solent in scholis ab Homero, quod vtrumque sit maximum: cum oporteat paulatim & per gradus ad id, quod summum est, pervenire. *Plin. ad Max.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni. Sanè nequaquam rerum & ordinis apud nos laudo confusionem, quum aliquando perversè à quibusdam præsidetur in gradibus: siquidem non omnes accusare audeo, neque visum est: obiter tamen legem laudo nautarũ, quæ prius gubernatori remum in manus dat indeque in proram deducit, & vlteriora concredit. Itaque tandem super gubernacula, cum multa maris experientia, & ventorum statuit cognitione pariter & in rebus fieri solet bellicis: miles sub initium quis efficitur, deinde ordines regit, tandem etiam in ducem evadit, siquidem ordo ipse optimus est incipientibus pariter, & vtilissimus: res vero nostræ multum dignæ essent, si ita se haberent, nunc autem sanctissimus apud nos perclitatur ordo, ne præ rebus cunctis sit ridiculosissimus: non enim ex virtute magis, quam ex malitia oritur præsidentia, neque digniorum, sed potentiorum, sunt throni. Samuel inter Prophetas futura prævidens, sed & Saul delectus. Roboam Salomonis inter reges: quin & Hieroboam servus & desertor. At nec medicus, nec pictor vllus est, qui non prius aegrotantium consideret manus, aut colores temperet multos, & delineet figuras. Cathedra vero sine vllo acquiritur labore, non secus ac cum fabulæ gigantes fingunt: vnius diei sanctos facimus, ac sapientes esse iubemus eos, qui nulla præditi sunt sapientia, & qui nil ad gradum, præterquam velle afferunt. Et hic quidem inferiorem amat locum, & humilis consistit, quum dignus sit sublimi, ac multum in literis exercitatus a vinis, multùmque carnis ad spiritus domaverit subiectionem: alius verò sedet arrogans, superciliaque tollit contra meliores, nec tremit ob thronos, minus horret aspectum, modestè deorsum aspiciens: sed longè se viribus suis, & seipso se meliorẽ censet malè sentiens, ac sapientiam à potestate desumens. *In oratione funebri in laudem Basil.*

Xenophontis. Quemadmodum lapides, lateres, ligna & tegulæ inordinate quidem proiecta, ad nihil vtilia sunt: cum vero ordinantur deorsum ac sursum, quæ neque putrefiunt, neque fluunt lapides: at testæ in medio autem lateres & ligna, tunc domus benè constructa dicitur: sic in bello, licet multos habeas milites, parum efficient, nisi iuxta arma & munimenta corporis in ordinem colloces. *In lib. 1. de dictis & factis Socratis. Vnde mutuatus est Stobæus serm. 52.*

Thriveri. Qui crudo adhuc cibo novum adiicit, sæpè atrophiam ac maciem incurrit: Nec potest promovere ad maiora, qui neglectis prioribus properat ad posteriora. *In apoph. 52.*

Vide Decorum, Modestia, Temperantia.

Origo.

¶ Definitio et etymologia.

Origo, originis, à verbo Orior, Genus, initium, & stirps, fons, ortus: Græcè Ἀρχὴ. Hebr. *Makor.*

Origo. *2. Sam. 21. 10. Hebr. 9. 16. Apocal. 13. 8.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Origo omnium fit, quando contigerit aliqua affectio, nimirum cum principium acceptò incremento ad secundam transitionem venerit, & ab hac ad proximam, & ad tres vsque progressa sentientibus sensum exhibuerit, dum igitur sic transmutatur & transmovetur, fit quidlibet quod fit. *Plato de legib. Dialog. 10.*

Origo æternarum rerum, & caducarum longè aliter dicitur, si quid mortalium authoritas, & origo illa est quæ præcedit ortum cæterorum: at æternorum origo non in anticipatione temporis, sed in dignitatis eminentia consideratur. *Chalcidius in Timæum Platonis.*

Origo rerum simplex est, nec habet qualitatem, & si non æternam, ex aliquo tempore sit necesse est, & si hoc erit, causa quoque cur fit, præcedat ortum est necesse. Ita erit initio aliquid antiquius, sed hoc absurdum est: Ergo rerum origo æterna & immortalis. *Chalcidius in Platonis Timæum.*

De obscura origine. Dial. vi.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Origo non tantum humilis, sed obscura est. R. Vera & summa obscuritas vna est animi. Illam si mihi cẽpteris, pulchra sunt omnia. D. Malè natus sum. R. Qui bene vivit, bene nascitur, bene moritur: at qui male vixerit, benè natus, esse non potest. Nam quid refert, quam fulgido tramite cæcus incesseris, aut quid refert vnde venias, si in miseriam & in culpam venis. D. In peccato genitus sum. R. Defert hoc quidem ille vir maximus. Et profecto nemo nisi in peccato nascitur. Gavere autẽ graviora superaddere, quanquã nec his quoque pœnitentia sua desit, sed prima illa deformitas in ipso tæpè vitæ limine sacris vndis abluitur, niveúsque animã candor subit. D. Pudet originis. R. Iam quod alieno tumescitis, non miror, & alieno simul erubescitis. Et omnino vbique potius, quàm in vobis, & bona, & mala vestra reponitis, quæ alibi tamen quam in vobis esse non possunt. Quod nisi pudendam ipse aliquid pœnitendúmve egeris, quod tuum crimen, aut quis pudor, improbe pater? tu modo ne paterni dedecoris hæreditatem adeas cave. Atque adhuc unum illud hac in parte fieri studeo, qui te ignarum genuit, invito tibi suas maculas imprimere non potuit. In te fit, & ex te prodeat necesse est, vnde obscurus aut claras fias. D. Inhonestis parentibus in lucem veni. R. Omnis parens honestus filio videri debet, id vt non verecundus, sic sequendus omnis filio parens. Est vbi deserendi consilium sit. Ea igitur in diversum abi, si vere sit parens, deseri volet, seque non suum vitium amari optabit. Vnus hoc inventus est modus, quo parentum non emendare, & calcare gloriosam filius, ac decorũ sit vivendo aliter casuros scilicet ac sanctius. Deprauatibus inhonestis lingua filii taceat, dissimilitudo vitæ, morum, actuum non taceat. Pulchra laus filij, cui à tergo dicitur: O quantum sene suo modestior a tolescens! neque nulla gravior senilis nota lasciviæ, quam admota illi pudicitia invenilis, equidem si parentum gloria filiis malè viventibus onerosa est, quanto fasce verecundiæ filiorum laus patrum male viventium premit infamiam! D. Damnata de Venere procreatus sum. R. Atqui malle debes impudici patris honestus filius esse, & pudicum honesti impudicus. In omni enim fere laude seu vituperatione hæc præcipue retinenda sunt, quæ cuiusque sunt propria. De alieno nemo facile reprehenditur, sed laudatur. Bene vides, verum, quicquid id est, conspectius sit suo contrario admotum. Ceterum, vt cuiusque propria laus aut infamia est, sic alterius, aut infamiæ propria causa sit oportet. Neque verò vt vnius gradio alter perit, vtque vnius flammis res alterius vritur, sic vnius culpa, etiam fama perit alterius, eóque animi bona solidiora sunt, quam corporis aut fortunæ, vt invito nequeant possessore violari. D. Contra fas contraque leges genitus sum. R. Nil tu contra leges, sed parentes tui egerunt, tu secundùm leges age omnia. In hoc quidem nullum penitus tuum crimen fuit, de ortu tuo alij, tu de moribus tuis rationem reddes. Et quamvis odio vagæ libidinis in immerẽtes filios vltio legum civilium extendatur: Deus tamen quemque suis finibus metitur. Nec filij iniquitatem patri imputat nec filio patris. Ipsam quoque philosophiam iudicare aliter solitam, quam leges ab ipsis Philosophis accepisti. Legibus ergo oppressus divino simul ac philosophico iudicare relevatus, habes animum, vnde soleris, neque enim tibi vt privati patrimonij, sic publicæ virtutis hæreditas interdicta est. Illa enim institutis hominum, hæc meritis datur, & antequam nascereris, vt nil gloriæ, sic profecto nihil infamiæ metuisti. D. Origo illicita, & incesta est. R. Quid de incestu, quídve de adulterio nasci queat, indicio sunt Romulus, & Alcides, Perses Macedoniæ, Iugurtha Numidiæ rex fuit, vtérque legitimis fratribus regno exclusis, malo quidem more pessimísque artibus, sed exclusis tamen. Alexander Macedo Philippi dictus filius, cuius vere sit creditus, audisti. Denique Philippum extremo vitæ Alexandrum non suum filium prædicare solitum. Idque sibi vltro confessam Olympiadem, hancque ob causam repudio dimissam scriptores rerum prodidere. Constantius ipse ex concubina genitus licet insigni, præ legitimis fratribus ad imperium venit. Adderem his Arturum regem, nisi quod historiis miscere fabulas nihil est aliud, quam mendacio veri fidem imminuere. Ad summam verò non est, quod te deiiciat origo. Vndecumque ortos virtus extulerit, satis est gloriæ. D. Male natus sum. R. Benè vive, benè morere, qualiter natus sis, nec tuum est, nec meminisse quidẽ potes, nec magnopere iniquitas, quod ad te non pertinet, nisi fortè vt humilior mitiorque, non vt mœstior sis. D. Turpiter natus sum. R. Morum candor & claritas vitæ non maculas modo, sed memoriam omnem fœdæ originis delebunt. Hoc remedium dum licet arripe. Aliud mihi crede nullum est. D. Pudet infamiam parentum. R. Pone hunc pudorem. Vnus omnium pater, Deus. Vna omnium mater, terra.

De origine generosa. Dial. xvi.

Gavd.

Origo generosa est. R. Rursum mihi redis ad ineptias, quid ad te? G. Propago vetus & glorioſa est. R. Alieno gloriari ridiculosa iactantia, avorum merita nepotum degenerantium notæ sunt, nec aliud magis posterorum maculas aperit, quam maiorum splendor ac gloria. Sæpè alteri commodum virtus alterius tulit. Veram laudem nisi de proprio sumpseris, ab alio non expectes. G. Magna est nobilitas antiquorum meorum. R. Mallem per te alij, quam tu per alios noscaris. Verum age aliquid & tu, vnde sis nobilis. Nam & illi, nisi aliquid egissem laude dignum, nunquam nobiles fuissent. G. Multa sanguinis est claritas. R. Omnis propemodum sanguis est concolor: ficubi fortè alter altero clarior inventus sit, non id nobilitas efficit, sed sanitas. G. Magna est claritas parentum. R. Quid si maior obscuritas tua est? Corpus semper & patrimonium sæpè à parentibus accipitis, claritatem & quid habet, raro in filium transfert, & qui non habet, aliquoties in filio illam videt. Quantum patre clariot

Cæsar,quantum obscurior Africani filius ? Qui, si per manus tradi claritas posset,quam clarus futurus esset,intelligas. Sed amare illum potuit pater,illustrare non potuit. Limitata suæ lucis eclipsin passus in filio. Sed quod pretii nihil non habet hæreditas, iudicio testamenti æstimatur, nec nisi de vltimis, rerum nouarumque tabulis solemnitas testium nouit. Mille ego nunc tales clarissimorum hominum obscurissimos hæredes enumerem,si vacet,& si expediat,summam tenet. G. Ingens claritas genus est.R.Nil tibi amplius ea claritas præstabit, quam vt litere nequeas, si velis.Ita in primis iucundissimum tibi vitæ latibulum,& secretus rerum tamen eripitur.Quicquid ages,erit vulgi fabula. Qualiter domi viuas,& quid cœnes,nosce vicinorum studium,& velati exploratores ad te pater auusque remiserint sic totum ei familiaris arcanum, & quotidiani victus ratio. Quid cum filio,quid cum seruo,quid denique cum vxore? & ad vnum actus omnes, ac verba de rebus licet minimis inquirentur, quoque altius stomacheris,ab iis maxime,quorum nihilo interierit.Hic igitur tuæ claritatis est fructus, neque si vel modicum aberres, dedecus gentis,& monstrati desertor itineris longe inexcusabilis habeare, hoc est enim suum ac perpetuum gentilitiæ claritatis, reliqua illa communia vndecunque partum decus infestant, quoniam difficile est clara recondere. G. Clarissimè natus sum. R. Stulte, claritas non nascendo quæritur,sed viuendo : sæpè etiam,quod miraberis, moriendo. G. In multa luce natus sum.R.Turpitudinem caue,quæ obiectu lucis insignior fit, atque conspectior. Id ni feceris, in tenebris natum fuisse melius foret. Adulteri, & fures, & omnis turpium cohors tenebras quærunt. Sola lucem non refugit fœda hæc & falsa nobilitas, cognoscique appetit,cui vnum vitandæ infamiæ consilium sit nesciri.G.Antiqua nobilitas est generis. R. Antiqua igitur virtus fuit, sine qua vera nobilitas non est.G.Peruetusta nobilitas est. R. Vetustas nimia claritatem rebus eripit,& parit obliuionem. Quod fuerunt nobiles familiæ, quarum hodie memoria nulla est ? Quot tu ipse florentissimas vidisti, quæ paucis annis fermè ad nihilum rediere ? Vnde præsagium facias de his modo florentibus,déque his nunc primum erumpentibus, capútque tollentibus, Omnia tempus imminuit, consumitque. Senescunt non modo familiæ, sed vrbes,mundus ipse (ni fallimur) ad extremum vergit.Tu qui vetustate gloriaris,vide,ne gloriam ipsa vetustas extinxerit, neu iam radix aruerit,cuius floribus ornatur. Omne, quod in tempore oritur, cum tempore occidit.Vestráque nobilitas tempore incipit,tempore definit, & quam longa dies peperit, longiórque auxit,longissima subruit. Fieri potest,vt quo te nobilem fingis,esse desideris,esses fortè nobilior, si seriùs incepisses. G. Inueterata nobilitas est. R. Inanis ambitio nec suo merito sed aliorum obliuione subnixa.Confusa nempè sunt omnia, & perplexa successionum series. Hæc interea vbi accidit, non nobilior vt esses, sed ignotior.Origo cunctorum vna est. Vnus parens humani generis,vnus fons vniuersorum,qui vicissim modo turbidus,modo nitidus ad vnumquemque vestrum peruenit. Ea lege, vt quod paulò ante clarum erat,mox obscurum fiat,quod obscurum,clarum.Ita non de fronte dubitatio est,sed quibus alueolis hæc clari sanguinis (vt dicitis) ad vos vnda profluxerit. Hinc est,vt qui heri arabat,hodie militet,& qui per vrbes medias ardente incornipedem aureis habenis regere solitus, superbus incesserat,per squalentem campum pigros boues humili pugione solliciter stimulumque Platonicum illac licet opinari, neminem regem non ex seruis oriundum,neminem seruum non ex regibus. Ita vero vicissitudo hæc,& conditio statuum humanorum variabilis,atque inconstans est,vt iterabilis quoque sit semel & pluries,ne mireris,si vel arator ad militiam, vel miles redeat ad aratrum.Ingens rerum mortalium rota est. Et quia tractus est longior,breuis hunc vita non percipit, quod nisi sic esset, & ligones regum,& agrestium diademata cernerentur. Nunc hominum memoriam occupatam intentámque aliis tempus fallit. Et hæc est illa tora vestra nobilitas,qua tumidi elatique inceditis, vanum genus.G.Auorum clara prosapia est.R.Quousque vagaberis?de te agitur. Tu mihi nescio quos in tuum locum substituere niteris, qui pro te fortè aliquid,pro te nihil,nisi ipse tuis testibus causam instruxeris,respondituri sint.Proinde aui isti vel proaui clari fuerint,tum scilicet, dum è vulgari acie virtutum sese aliis attollere cœperant.—Ea nobilitas radix vltima, sed pergere altius, exquire acrius proauorum atauos, obscuros inuenies, & ignotos : ad summam hæc nominum atque imaginum claritas,& perbreuis est,& quantulacunque est, tua certè non est.Designe igitur tuum nomen alienis obumbrare virtutibus,ne vnoquoque suum reposcente,nudus ipse de proprio ridearc.G.Nobilis sum, R.Quantum sit nobilior rusticus vir fortis,quam ignauus nobilis,scies quum libraueris, quanto sit melius nobilitatem fundare) quam euertere. Si exemplis eges,domi militiæque affluunt, passimque legentibus occurrunt,vt per te ipsum mensor censorque reliquorum fias,ex omnibus duo paria hominum expendisse sufficerit.Altera igitur in lance Marium & Tullium, in altera horum aduersarios Aulum & Clodium constitue,quo examen vergat,& quantum Roma cedat Arpino,quis tam cæcus,vt non videat ? G.Nobilis natus sum.R. Iam dixi, Verus nobilis non nascitur,sed fit.G.Insignis nobilitas saltem ista vulgaris à parentibus est relicta. R. Ipsa claritas non nascendo quæritur, sed viuendo, Vnum hic quoque bonum video.Familiaria virtutum exempla non deerunt,& domestici Duces, quorum pudeat deseruire vestigia, id si labi finis,quid nisi famosum & difficile malum est nobilitas ? Nescio autem, quomodo difficilior est suorum imitatio, quam exterorum, fortè ne videatur hæreditarium bonum virtus. Non libens dico, sed res ipsa loquitur. Rarò excellentis viri filius excellens fuit.

Vide Familia, Genus, Nobilitas, Patria.

Ornatus.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

ORNATVS, siue ornamentum, Græcè κόσμος, ου, ὁ, κοσμέω, orno dicitur. Ornatus autem & deliciæ sunt necessarij tripliciter,scilicet propter infirmitatem,consuetudinem,& dignitatem. *Ex Thom.4. sent. dist.15. q.2.art.3.*

Ornatus,κοσμιότης, est vestitus cultúsque corporis, qualis nos pro ratione personæ decet, moderatio : ne quid fordidum, vel lasciuum, vel affectatum,in eo insit,vel appareat. 1.*Tim.3.&* 1.*Petr.3.3.*

Ornatus virorum & mulierum mensurandus est ad modum & mensuram personæ,& ad intentionem.Si enim mulieres portant ornamenta decentia secundùm statum & dignitatem suam, vt moderatè se habeant in factis suis, secundùm consuetudinem patriæ ; erit actus virtutis,in honestiæ : quæ ponit modum in incessu,statu habitu,& in omnibus moribus exterioribus,& poterit esse meritorius, si fit cum gratia. Similiter si fit,vt placeat viro suo,vel aliis mulieribus. *Ex B. Thom.super Esai. cap.3. fin.*

Mulier & vir ornans se vt prouocet alios ad concupiscentiam,peccat mortaliter. Non autem semper, si ex leuitate vel vanitate propter iactantiam. *Ex B.Thom.2.2.q.189.art.2.*

Auerte faciem tuam à muliere compta, & nec circumspicias speciem alienam. *Eccles.9.*

Habitus corporis, risus dentium, & incessus hominis enuntiant de homine. *ibid.19.*

Vir si comam nutriat,ignominia est illi. 1.*Cor.11.*

Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri. 2. *Petr.3.*

✻ PATRVM SENTENTIÆ.

Nolo,vt de ornamentis auri vel vestis properam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eis ; qui neque coniugati sunt, neque coniugari capientes,cogitare debent,quomodo placeant Deo. *Aug. de Possidon.*

Animaduertendum est non in solo rerum corpore, earum nitore atque pompa,sed etiam in ipsis fordibus luteis esse posse iactantiam, & periculosiorem,quo sub nomine seruitutis Dei decipit.*de ser. Dom.*

Quanta amentia est, effigiem mutare naturæ, picturam quærere ? tolerabiliora propemodum in adulterio crimina sunt : ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. *ibid.*

Ornamentorum ac vestium insignia & lenocinia formarum non nisi prostitutis & impudicis fœminis congruunt, & nullarum ferè pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est, &c. *Cyprian. lib. de habitu virginum.*

Vince vestem,quæ virgo es,quæ Deo seruis,vince aurum,quæ carnem vincis & sæculum. Nec monilium aut vestium quære ornamenta, sed morum. *ibid.*

Fœminæ manus Deo inferunt,quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare conrendunt : nescientes,quia opus Dei est omne, quod nascitur,diaboli quodcunque mutatur. *ibid.*

Mulierum ornamentum est morum probitate & elegantia florere, domi vt plurimum manere,colloquium cum diuinis oraculis habere, fuso ac lanæ operam dare, ancillis opera mandare, seruos vitare, labiis,oculis, genis vinculum iniicere, pedem limine non admodum frequenter efferre, pudicis quidem omnibus mulieribus delectari : cæterum eo duntaxat viro contentam viuere, qui tibi legitimo matrimonio virgineam zonam soluit. *Greg. Nazianz. aduersus mulieres ambitiosius sese ornantes.*

Deles picturam Dei,mulier, si vultum tuum materiali candore obliuias,si exquisito rubore perfundas. *Ambr. in hexamen.*

Collum catena constringit,pedes compedes includunt : nil refert,an corpus auro ligetur,an ferro. Si ceruix premitur,si grauatur incessus, nil pretium iuuat : nisi quod vos mulieres ceteris miserabiliores, quam qui in publico iure damnantur. Illi optant vinctos ligari,mulier sic ornata,est domus omnium dæmonum infernalium. *lib.1 de virg.*

Neglecta decoris cura plus placet : & hoc ipsum, quod non ornamus, ornatus est. *ibid.*

Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expeditus,non pretiosis.& albentibus aduersus vestimentis, sed communibus,vt honestati vel necessitati nil desit,nil accedat nitori. *de Offic. lib.1.*

Vestes pullas æque deuita vt candidas : ornatus & sordes pari modo fugienda sunt : qui alterum deliciis, alterum gloria redolet. *Hier. in epist. ad Nepot.*

Inter sericum & linteamina,quibus tibi videris fulgidus & formosus, intellige te nudum,confessum,sordidum,mendicantem. *In epist.*

Si vir vel mulier se ornauerit, & vultus hominum ad se prouocauerit,etsi nullum inde sequatur damnum, iudicium tamen patietur æternum : quia venenum attulit,si fuisset,qui biberet. *Hieron.*

Sunt nonnulli qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum, quod videlicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues, qui torquebatur apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. *Greg. in hom.*

Quid pro sola inani gloria vestimentum pretiosius quæritur, res ipsa testatur : quia nemo vult ibi pretiosis vestibus indui, vbi ab aliis non possit videri. *ibid.*

Quid de habitu dicam?in quo iam non calor,sed color requiritur:magisque cultui vestium quam virtutum insistitur:pudet dicere;Vincuntur

in

in ſuo ſtudio mulierculæ, quando monachis pretium affectatur in veſtibus, non neceſſitas. *Bern. ſuper miſſus eſt.*

Sericò & purpura indutæ, Chriſtum ſincere induere non poſſunt, auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt. *Cypr. lib. de habit. virg.*

Superbus vt magnificus videatur ſatagit veſtiri duplicibus, indui mollibus, pretioſis ornari: ſed quid aliud eſt, ô homo! pretioſior ornatus, quam ſepulchrum foris dealbatum, intus autem ſpurcitia? Hyacinthus, purpura, & coccus, & byſſus in limo putreſcunt: aurum, & argentum, lapides & gemmæ in luto ſordeſcunt. Dignitas & poteſtas in pulvere, honor & gloria male ſedent in cinere. *Innoc. de vtil. cond. humanæ.*

Abſit, vt adulterinus color ſit comparabilis nativo. Quinimò quum facies adulterino colore fucatur, os abominabili fœtore corrumpitur, vniverſa vanitas omnis homo vivens. Quid enim vanius, quam crines pectere, plantare cæſariem, tingere genas, vngere faciem, producere ſupercilia? quandoquidem vana eſt gloria, & vana pulchritudo, omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. *Ibidem.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. epiſt. Phædræ ad Hippolytum.

Sint procul à nobis iuvenes vt fœmina compti.
Fine coli modico forma virilis amat.

Idem lib. 2. de arte amandi.

Forma viros neglecta decet.

Ibidem.

Munditiæ placeant, ſuſcentur corpora campo,
Sit bene conveniens, & ſine labe toga,
Linguaque nec vireat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.
Nec male deformet rigidos tonſura capillos:
Sit coma, ſit docta barba reſecta manu.
Et nihil emineant, & ſint ſine ſordibus vnguis,
Inque cava nullus ſtet tibi nare pilus.
Cætera laſciva faciant concede puellæ,
Et ſi quis male vir quærit habere virum,

Ibidem.

Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos,
Nec tua morduci pumice crura teras.

Plaut. Moſt.

Poſtea nequicquam exornata eſt bene, ſi morata eſt male.

Idem Pœn.

Bono ingenio me eſſe ornatam, quam auro multo,
Aurum in fortuna invenitur, natura ingenium bonum.
Bonam ego, quam beatam me eſſe, minime dici mavolo.
Meretricem pudorem gerere magis decet, quam purpuram,
Maeſtæque muliercm pudorem, quam aurum gerere condecet.
Pulchrum ornatum turpes mores peius cœno collinunt.
Lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant.

Propert. 1. 2.

Quid iuvat ornato procedere vitta capillo,
Et tenues Coa veſte movere ſinus.
Aut quid Orontea crines perfundere myrrha,
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturæque decus mercato perdere vultu,
Nec ſinere in propriis membra nitere bonis?
Crede mihi, non vlla tua medicina figura eſt.
Nudus amor formæ non amat artificem.

Ovid. de Med. faciei.

At veſtræ teneras matres peperere puellas.
Vultis inaurata corpora veſte tegi.
Vultis odoratos poſitu variare capillos.
Conſpicuas gemmis vultis habere manus.
Induitis collo lapides Oriente petitos,
Et quantos onus eſt aure tuliſſe duos.

Ter. Heaut. 2. 1.

Noſti mores mulierum,
Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt,

Ovid. 1. Remed.

Auferimur cultu, gemmis, auroque teguntur
Omnia: pars minima eſt ipſa puella ſui.
Sæpe, vbi ſit quod ames inter tam multa requiras,
Decipit hæc oculos Ægide dives amor.

¶ Philoſophorvm Sententiæ.

Noſti Romuli cauſam dic potius illud humile tugurium. Sed nempe virtutes recipit, & omnibus templis formoſius eſt, cum ibi iuſtitia fuerit continentia cum prudentia, cum pietas omnium officiorum, cum rectè diſpenſatorum ratio, cum divinorum, humanorumque ſcientia: nullus locus anguſtus, qui hanc magnam virtutum turbam capit, nullum exilium grave, ire, cum hoc comitatu libet. *Seneca ad Helbiam.*

In cultu obſervandum eſt, quod à forma removeatur omnis viro non dignus ornatus. *Cicero.*

Adhibenda eſt autem munditia non odioſa, neque exquiſita nimis, tantumque fugiat agreſtem & inhumanam negligentiam. *Idem.*

Omnium iſtarum pulchritudinem contemnes, ſi expoliaveris. Equum empturus ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: ornamenta ipſa ementibus ſuſpecta ſunt: ſive crus, ſive brachium aſpiceres alligatum, nudari iuberes & ipſum corpus oſtendi. Mulierem involutam æſtimas: ſi vis illam æſtimare, totamque ſcire qualis ſit, faſciam ſolve, multum mali ſub illa latet. *Sen.* 81.

Adoleſcens, ſi fœminis ornamentis te ornaveris, iniuriam facere cogitas. *lib. de moribus.*

¶ Apophthegmata.

Crates dicebat, ornamentum eſſe id quod ornat. Ornat autem, quod honeſtiorem mulierem facit: talem verò præſtat non aurum, non ſmagradus, non coccus, ſed quæcunque gravitatis, moderationis & pudoris ſpecimen adhibent. *Stob. ſerm.* 32.

Hyperides, Domi, inquit, coram viro liceat vxori ornare ſe vt iubet ornamenta autem, quæ ſumit egreſſura domum, non ad maritum, ſed ad alios ſpectant. *Stob. eod. ſerm.*

Democritus, Sermo parcus mulierem ornat, & ipſius ornamenti parcitas (inquit) ei decora eſt. *ibid.*

Theophraſtus, Mulier, inquit, nec alios videre, nec ipſa videri debet, præſertim, quæ eleganter ornata fuerit, vtrumque enim ad res inhoneſtas incitamentum eſt. *ibid.*

Diogenes ad quendam iuvenem ſupra modum ſeſe ornantem: ſiquidem, inquit, ob viros, infelix es: ſin ob mulieres, iniurius. *Stob. ſerm.* 78.

Vide ſuperbia, Luxus.

Oſculum.

¶ Definitio et Etymolog.

Oſculum, quaſi dicat, os contractum, amoris indicium, τὸ φίλημα, Hebr. *Neſchikah*, & plur. *Neſcikoth*, à verbo *Nâſchack*, Oſculatus eſt, infixit oſculum.

¶ Loci Biblici.

Oſculum ſanctum & pudicum charitatis ſymbolum, Geneſ. 5, 29. 13. & 45. 15. & 48. 10. & 49. 34. Exod. 4. 27. Luc. 15. 20. Actor. 20. 37. Rom. 16. 16. 1. Cor. 16. 20. 2. Cor. 13. 12. 1. Theſſ. 5. 26. 1. Petr. 5. 14. Oſculo ſalutandi ritus orientalibus familiaris, cuius & Apoſtolus locis citatis meminit.

¶ Apophthegmata.

Maximus Imp. nunquam ad oſcula pedum quenquam admiſit, dicens: Dij prohibeant! vt quiſquam ingenuorum pedibus meis oſcula figat.

¶ Exempla Biblica.

Oſculi ſancti & minime fucati exempla: Abraham, Gen. 27. 27. Iacob, 29. 11. Laban, 31. 35 Eſau. 33. 4. Ioſeph, 45. 15. & 50 1. Aaron, Exod. 4. 27. Iethro, 18. 7. Noëmi, Ruth, 1. 9. Ophra, verſ. 14. Samuel, 1. Sam. 10. 1. David & Ionathas, 20. 40. David, 2. Sam. 14. 33. 39. Abſalon, 15. 5. Eliſæus, 1. Reg. 13. 20. Darius, 3. Eſdr. 4. 46. Raguel, Tob. 7. 6. Gabelus & iunior Tobias, 9. 8. parentes Satæ, 10. 12. parentes Tobiæ, 11. 11. Aſſuerus. Eſth. 15. 15. Mulier peccatrix, Luc. 7. 38. pater Acolaſti, 15. 20. Fideles, Actor. 20. 37. Oſculum fictum, periculoſum, Proverb. 27. 9. Oſculum perditioni prætextum, aut oſculum proditorum, *exempla*: Ioab, 2. Sam. 20. verſ. 9. 10. Iudas Iſcariotes, Marc. 26. 49. Marc. 14. 45. Luc. 22. 44.

Vide, Amor Venereus, Luxuria.

Oſtentatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Oſtentatio, Græcè ἐπίδειξις, ιος, ἡ, & ἐπιδείκτης, ου, ὁ, oſtentator, ἐπιδείκνυμι, oſtento dicitur. Sumitur autem oſtentatio pro iactantia, & inani gloria. Venit autem ab oſtento, quod ſignificat ſæpe, & cum iactantia quanam oſtendo, à quo deſcendit. Oſtendo vero componi videtur ab ore & tendo, quoniam os in id ſolemus extendere, quod volumus demonſtrare. Ab oſtento pariter fit oſtentum.

¶ Apophthegmata.

Ariſtippus. Quendam ſibi vehementer placentem, de natandi peritia, non tulit Ariſtippus: Et non te pudet, inquit, tam inſolenter his de rebus iactare, quæ Delphinum ſunt propria? Lepidius erat, ſi dixiſſet, ranarum. Decet hominem gloriari ſuper his, quæ ſunt hominis propria: Nihil autem magis convenit homini, quam ratione pollere. Nullus tam peritus natator eſt, quin à Delphinis ſuperetur. *Laërt. l. 2. c. 8.*

Antalcidas. Cum Athenienſis quidam Lacedæmonios appellaret indoctos: Soli igitur nos, inquit Antalcidas, nihil mali à vobis didicimus. Senſit, artes, quibus ſe iactabant Athenienſes, magis ad oſtentationem otium ac voluptatem eſſe accommodatas, quam ad Rempublicam, gubernandam, ad quod nulla diſciplina deerat Lacedæmoniis. *Plutarch. in Lacon.*

Auguſt. Cæſ. Miles quidam in expeditione ſaxo percuſſus, notabilique in fronte cicatrice deformatus, quoniam honeſto vulnere erat inſignis, immodice ſua geſta iactabat. Aſt eius oſtentationem Auguſtus leniter caſtigavit inquiens. Vide tu, ne quando fugiens poſt te reſpexeris. Subindicans fieri poſſe, vt vulnus quod curioſius oſtentabat, non in prælio, ſed in fuga accepiſſet. *Macrob. 2. Saturnal.*

Ludovicus XII. Gallia rex, audiens Bearnenſes, & Pictones quoſdam ignavos & imbelles homines, de nobilitate ſua, cum aliis verè nobilibus gloriari: atqui (ait) decem iſtiuſmodi nobilibus, vnicus enſis ſatis ſuperque fuerit. *Annal. Francia.*

¶ Similitvdines.

Epicteti. Quemadmodum oves non herbam evomunt, ſed paſtoribus quantum comederint, oſtendunt, & cibum intus concoquentes, vellera ſuppeditant, & lactis copiam: Ita vir ſapiens nequaquam per oſtentationem

tionem speculationes suas ineruditis publicabit,sed ex his coctis opera. *In Enchiri. l.61.*

Plinius. Chamæleon maximum habet pulmonem,& nihil aliud intus: Ita quidam præter ostentationem, & ventosam iactantiam nihil habent, *lib 11, cap 32.*

Rotrodámi. Sicut terra,quæ venas aquarum occultat, nebulam quandam exalat ante solis ortum , longius intuentibus : Ita qui verè boni sunt,& eruditi, etiamsi non ostentent , tamen semper aliquid ex se produnt, vnde qui observet,deprehendere possit subesse vim boni. *In Simil.*

Vt ova plena sidunt, inania fluitant: Ita qui veris virtutibus aut literis est prædirus,minus ostentat se,quam qui secus. *In Simil.*

Antipanitia,quibus longa sunt crura,eisdem longum sit collum oportet : Ita qui magno strepitu studeant vivere,longius rapiant necesse est, vnde serpetat sumptus. *In Simil.*

Vt sol , quo magis in alto est, hoc minores iacit vmbras,quæ terræ propinquior, hoc maiores,puta mane ac vespere, Ita virtus quo maior est & excellentior,hoc magis videri cupit, minúsque sese ostentat : contra qui minus ipsa re valent,magis sese dilatant ostentatione. *In Simil.*

Ostentatio est falsorum bonorum pompa, est mendax commemoratio earum rerum quæ ostentatori non adsunt.Ostentatoris est Rhodus; eiusdem est talus. Cùm tamen sapiùs nihil huius sit præter vnum os, Ostentator est instar cuprelli,nullo fructu,nullo sapore,sola proceritate & specie notabilis. Ne quis putet ea esse fabulosa, quæ de cynocephalis traduntur. Hic est verè κυνοκέφαλος, canino capite, fronte nunc fracta,nunc tuberosa;si tamen est vt vllam frontem habeat. Qualécunque tamen habet,hanc ad quælibet flagitia expanait, contraque omnẽ virtutem durat.Hinc est quod veretur neminem,nec se quidem. Homini impudenti visus est acutus, oculi flammei, quos Ægyptij sapientes demonstrabant per effigiem ranæ,quæ in solis oculis habet sanguinẽ.Huic lingua est ventosa & procax , promptior alienis moribus corrodendis, quam suis emendandis.Nasus is,quo aliena suspenduntur.Totum os durum,atque vt aiunt, pugilis, turbatæ mentis evidentissimum specimen. Totus est eâ cute contectus,quæ nescit erubescere; ac prorsus, vt alter Thrasimacus,tinctura Cizicena. Aspicitur quandoq; totus ignitus, sicuti victor præstantiorum ; quod est ipsius impudentiæ vexillum cunctorum oculis expositum. Huius notæ fuit Philemon , is , cui Menander. Bona venia dic mihi,cùm vincis,non erubescis?In gestu,incessu,statu, vestitu & calceatu,eminet ostentatrix illa iactatio sui, sæpè audientium, sæpiùs absentium contumelia,&c. *Car. Pasch.l.de virt.& vit. c.71.*

¶ Fabvla.

Canis venaticus , & Molossi domestici.

Cœperat venaticus canis leporem,eum,quamvis esuriens,gloriose iactans verbis celeritatem suam,detulit domũ ad molossos,custodes gregis & ædium:illi vero leporẽ eripuere ostẽtatori, & inter se discerpere.

Fabula contra ostentatores dicitur , nam bona regere sæpe prodest. Quamvis enim recte dicatur,nullum esse vsum occultæ Musicæ : tamen & hoc verũ est,qui sapit,in tacito gaudeat ille sinu. Et hoc apud. Horat.

Tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis , & multo rixa minus invidiaque.

Vide Iactantia.

Ostentum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Ostenta , τέρατα , ostentum , τέρας , Hebr. *Mopheth*,ab ostendo, quod insignia quædam futura suo tempore divinitus designata demonstrent indiciis miris velata.

Vocantur ostenta non tantum errata naturæ, vt sunt partus insoliti, sed quæcunque novata specie,& ab vsitatis rerum formis aliena offeruntur , quæve vniversim à communi & constituta divinitus rerum progressione ac cursu deviant : non magnitudinis aut qualitatum excessu defectúve,nec tempore,sed toto genere,sive in mundi ætherea sede,& elatiore, sive in hoc elementari domicilio , adeóque vel ipsis elementis , vel procreatis inde rebus.

Ex ostentorum genere fuerunt signum retroactæ vmbræ sub rege Ezechia,stella toti humano generi exorta Christo nato,& à Sapientibus Arabum visa atque diligenter observata. *Matth.2.*

Apophthegmata.

M. Cato. Quidam mane surgens,reperit caligas à soricibus arrosas, hoc ostento turbatus,consuluit Catonem,quid mali portenderetur?Ille vero : Non est,inquit ostentum,quod sorices arroserunt caligas : sed si caligæ arrosissent sorices, id demum fuisset ostentum. *Plut.*

Sylla,carens rebus necessariis,quum cogeretur etiam diis dicata tangere, Caphim amicum Delphos miserat , vt pecunias ac donaria ad se perferret. Quibusdam vero dicentibus,intra templum auditum citharæ sonitum : quod ostentum interpretabantur,quasi Apollo citharædus indignaretur,Caphis audita præscripsit Syllæ, cui facere rescripsit Sylla : Quin tu potius interpretaris istud esse signum gaudentis & exultantis Dei potius,quam indignantis?Itaque perinde vt Deo hilariter tribuente,tu quoque bono animo pecunias accipe. *Plut.*

Vespasianus quum Cæsareum Mausoleum repente patuisset,tum stella crinita apparuisset, aliis interpretantibus , Cæsaris interitum portendi : ille facere interpretatus est , prius ostentum ad Iuliam Calvinam pertinere , quod ea esset de gente Augusti,posterius ad Parthorum,sive vt Aurelius Victor tradit,Persarum regem,qui capillatus esset. *Suet.*

Vide Monstra , Portenta , Prodigia.

Otium. Otiositas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Otiositas. Græcè σχολὴ, ἀπραγμοσύνη, ης, ἡ, vel ῥᾳστώνη, ης, ἡ dicitur. Est autem otiositas , quum quis quiete necessaria saluti corporis accepta,vacat ab aliquo opere spirituali vel corporali : & est filia Acediæ. Otium est vacatio à labore , cuius contrarium negotium est. Aliquando otium pro literarum studio capitur.

Otium propriè dicitur vacatio à labore , cui negotium opponitur. Accipitur etiam pro exercitatione leviore animi vel corporis,à gravioribus & magis seriis negotiis. Inde dictum illud Ciceronis , quid dulcius est otio literario? Item sumitur pro quiete , pace , tranquillitate. Hebr.*Sehébeth*,cessatio,requies.Sabbathum,à verbo *Schabath*, cessavit, quievit à motu & opere. Vide *Quies*, & *Sabbathum*.

¶ Loci Biblici.

Otium vitandum,Prov.6.vers.6.9.& 10.vers.4. & 26. 12. 11. & 41. 4. & 20.4.& 28.19.& 27.Eccles.11.6.Ephes.4.28.1.Thess.4.11. 2. Thess.3. 10. Tit.3. 14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Multam malitiam docuit otiositas. *Eccles.33.*

Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ,superbia, saturitas panis,& abundantia : & otium ipsius,& filiarum eius, & manum egeno, & pauperi non porrigebant,& elevatæ sunt,& fecerunt abominationes coram me,& abstuli eas. *Ezech.16.*

Cum autem dormirent homines , venit inimicus eius,& superseminavit zizania in medio tritici. *Matth.13.*

Otiosas viduas devita , quia discunt circumire domos : Imo & non solum otiosæ,sed & verbosæ , & curiosæ, loquentes quæ non oportet. 1.*Timoth.5.*

Qui congregat in messe,filius sapiens est : qui autem stertit æstate,filius confusionis. *Proverb.10.*

¶ Patrum Sententiæ.

Nullus fructus otij, imo magis dispendium. Otiosus Esau amisit primatus benedictionem,quia maluit cibum accipere quam quærere. *Aug. in epist. ad Ver.*

Nihil in sancto proposito otio deterius est , quod non solummodo non acquirit nova, sed etiam peracta consumit , sanctæ vitæ ratio processu gaudet,& crescit:cessatione torpescit & deficit:quotidianis ac recentibus virtutum incrementis instauranda mens est,& vivendi hoc iter non de transacto:sed de reliquo metiendum. *Hieron. ad Demetr.*

Otium parit fastidium,exercitium famem,fames autem miro modo dulcia reddit,quæ fastidium facit insipida. *In epist..*

Otiosum verbum est,quod sine vtilitate loquẽtis & audientis dicitur: quale quod de rebus frivolis dicitur,& fabulas antiquas narrat : cæterũ qui scurrilia replicat, & cachinnis otio dissoluit , & aliquid turpitudinis profert,hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus. *In Matth.12.*

Aliquid operis facito,vt te diabolus inveniat occupatum, non enim facile capitur à diabolo,qui bono vacat exercitio. *In serm.*

Omne verbum otiosum,quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Otiosum quippe verbum est, quod aut vtilitate rectitudinis,aut iustæ necessitatis caret. *Greg. in hom.6.*

Nunquam Dei amor otiosus est,operatur enim magna,si est:si vero operari renuit,amor non est. *ibid.*

Ab otiosis ad noxia verba,à levioribus ad graviora venimus. *In past.*

Otiosa vita mater est nugarum,& noverca omnium virtutum ; Ipsa enim est , quæ virum fortem fortissime præcipitat in reatum ; facit ei suffocare virtutem,& viam construere ad gehennam. *Bern.in ser.*

Sapientiam scribe in tempore otij:ergo sapientiæ otia negotia sunt, & quo otiosior sapientia,eo exercitior in suo genere. *super Cantic.*

Non dormientibus provenit regnum cœlorum, nec otio & desidia torpentibus beatitudo æternitatis ingeritur. *Prosper.de vi contempl.*

Mens otiosa nihil aliud cogitare novit , quam de escis,aut quam de ventre. *Leo Papa in serm.*

Natura quidem humana,sicut duris laboribus instruitur , ita per otia torpentia fatuatur. *Ioan. Cass. lib.10.*

Otium , quod industriæ & studio maxime contrarium videtur , præcipue subnecti debet:non quo evanescit virtus,sed quo recreatur. *In ep.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid.1. Pont.6.

Cernis,vt ignavum corrumpant otia corpus?
Vt capiant vitium , ni moveantur , aquæ?
Et mihi si quis erat dicendi carminis vsus,
Deficit , estque minor factus inerte situ.

Lucan.

Variam semper dant otia mentem.

Ovid.1.Pont.5.1.

Otia corpus alunt,animus quoque pascitur illis :
Immodicus contra carpit vtrumque labor.

Baptista Mantuan. Parthen. lib.1,

Calcar erit,segni pigros rubigine sensus
Otia corrodunt,sopitaque pectora torpor
Noxius obliquat,ferrum si transit in vsus.
Assiduo splendore micat, vultuque nitenti,
Audet ad argenti Deus aspirare superbum.
At si longa quies ierit,fiscatur , & atram
Vertitur in scabiem , celerique absumitur ævo.

Pictorius Poëta in Epigram.

Quo te cumque die nil ſancti egiſſe videbis,
Nunc tibi vel penitus deperiſſe puta.
Icta nec in minimis pœnas diſpendia damnis:
Ære poteſt nullo vel breve tempus emi.

Catullus ad Leſbiam.

Otium Catulle tibi moleſtum eſt:
Otio exultas, nimiumque geſtis:
Otium & reges ſimul & beatas
Perdidit vrbes.

Ouid. lib. 1. de Remed. amor.

Quam plantanus rivis gaudet, quam populus vndis,
Et quam limoſa canna paluſtris humo:
Tam venus otia amat, &c.
Queritur Ægiſthus quare ſit factus adulter:
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat,

Menander.

Ὡς πολλὰ ὑμῖν ἡ χολὴ ποιεῖ κακά.
Quam multa mortalibus otium facit mala.

Terent. Comœd. 4.

Quid? credebas dormienti tibi confecturos deos!

Ouid. lib. de remed. amor.

Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemptaque iacent & ſine luce faces.

Fauſtus Andrelinus in Diſtichis.

Corrumpunt fortè celſas cum pectore mentes,
Otiâ plumoſo deſidioſa thoro.

Pictorus.

Si tibi perpetuo vigil eſt ô cura ſalutis,
Otia perpetuo delicioſa cave.
Hoſtis apricantem quoties videt inferus hoſtem.
Semper victrici currit ad arma manu.
Sed timet implicitum manuumve pedumve laborem,
Aut mentis vigili ſollicita ſtudio.

Baptiſta Mantuanus lib. 1. de calamitate ſuorum temporum.

Hæc eſt curarum genitrix exercita nullis.
Artibus, officiis nullo laudabilis vſu
Segnitiæ ſociis nutrita Megera,
Deſſaque languores animi, luctuſque magiſtra
Sola ſedens oculoſque ſolo defixa malignum,
Crispa ſupercilium pallens impexa capillos,
Phthiriaſin patiens, ſcalpit caput unguibus uncis:
Os immunda, manus illota, cadente ſaliva,
Barba madet, pluit imbriferis de naribus humor,
Debilis & longo pendens in pectora dorſo.
Fauce tumet, levat auguſto ſub pectore ventrem:
Vtris ad exemplum, morbique intercutis inſtar:
Crus exile, genus ſurgens, perpinguis & amplus
Tardat iter, gravibuſque dolet iunctura podagris:
Hæc fera ſervilis, ſanctæ faſtidia vitæ.
Ingerit, & tardos ad clara negotia ſenſus
Somniſero languore premit frigentia corda
Involuit gelido denſa velamine nubis:
Nil niſi terrenis hauſtum de fecibus unquam
Cogitat, annales veterum, dubiamque futuri
Temporis ignorat ſortem non ulla latentes
Cernere naturas rerum cauſaſque tueri
Cura ſubit, ſubiecta oculis vix aſpicit, ægre
Palpebras levat hærentes, humore tenaci.
Lumen habet, ſurdant aures, vox languida, ſermo
Barbarus, obſcuro verba intercluſa palato:
Seminat infelix lolium, frigenſque papaver,
Lethæiſque rigat ſteriles humoribus hortos.
Plumbeu liventi geſtat connexa metallo
Vincula, captivos homini quibus alliget artus, &c.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Emollit otium vires, ſicut rubigo ferrum.

Fax immota torpet, ignem agitata reſtituit. *Seneca lib. de Clementia.*

Maior eſt delectatio in quiete, quam in motu. *Ariſtot. lib. 7. Ethicorum.*

Omnis laborans requie indiget. *Ariſt. lib. 8. Politic.*

Mihi enim, qui nihil agit, eſſe omnino non videtur. *Cic. lib. 2. de natura Deorum.*

Proditionum conſilia per otium ex loci opportunitate capiuntur.

Etenim ignauia nemo immortalis factus eſt, neque quiſquam parens liberis, vt æterni fierent, ignauiam optauit, magis vt boni & honeſti vitam ſuam agerent. *Salluſt. in Iugurtha.*

Appium Claudium crebro ſolitum dicere accepimus: Negotium populi Romani melius, quam otium committi: non quod ignoraret, quam iucundus tranquillitatis ſtatus eſſet, ſed quod animaduerteret, præpotentia imperia agitatione rerum ad virtutem capeſcendam excitari, nimia quiete in deſidiam reſolui. Et ſane negotium nomine horridum, ciuitatis noſtræ mores in ſuo ſtatu continuit, blandæ, appellationis quies plurimis vitiis reſperſit. *Idem lib. 7. iii. Sapienter dicta, aut facta.*

Quædam tempora nobis eripiuntur; quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam fit.

Magna pars eius iam præterijt. Quicquid ætatis retro eſt, mors tenet. Cum differtur, vita tranſcurrit.

Omnia aliena ſunt; tempus tantum noſtrum eſt. *Senec. in epiſt. 1.*

Otioſus non ſibi viuit, ſed quod turpiſſimum eſt, ventri & ſomno. *Sen. in epiſt.*

Nihil eſſe poteſt in vita nequius, aut ſceleſtius, quam tempus ipſum, rem ſcilicet pretioſiſſimam, ſomno inertiaque tranſigere. Qui enim deſides, ignaui & oſcitantes viuunt, non hercule magis viuunt, quam ſtolidæ pecudes & meræ belluæ, neque enim viuunt, ſed ſpiritum trahunt, ſicut pecudes ſolent. Quo factum eſt vt Nomothetæ pœnas quidem acerrimas contra illos deſides atque otioſos ſtatuerint, eoſque iure infames dixerint: ſiquidem & Solon ipſe in ſuis legibus inertiam hanc turpemque ignauiam ſeueriſſime culpauit: qui deſidiam, inquit, ſectatus eſt, is accuſantibus eſto obnoxius. Vnde illud etiam Q. Ennij non minus equidem diſcendum cenſeo, quam dogmata & præcepta quædam ex Philoſophia intima eruta. Quod idem Poëta in Tragœdia Iphigenia his verſibus contra inertiam poſuit, vt Iulius Celſimus apud Frontonium Cornelium retulit,

Otio qui neſcit vti, plus negotij habet,
Quam cum eſt negotium in negotio.

Nam qui, quid agat, inſtitutum eſt, nullo negotio id agit, ſtuder ſibi, mentem atque animum delectat ſuum, otioſo initio animus neſcit, quid velit. Hoc idem eſt enim: Neque domi nunc nos, nec militiæ ſumus. Imus huc, hinc illuc ventum eſt, ire illinc lubet. *Contra otium Picus Mirandula, de quo Crinitus lib. 1. de honeſta diſciplina, cap. 12.*

Ingenium hominis ceu cariem & ſenium in otio contrahit propter obſcuritatem & multa quies vitaque ſedentaria in otio ſemota non corporibus modo verum etiam animis marcorem conciliat. *Plut.*

Otium ſine literis mors eſt, & viui hominis ſepultura: omnia nobis mala ſolitudo perſuadet: circumſpice ſingulos, nemo eſt, cui non ſanctius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. *Seneca.*

Gloriari otio ineris ambitio eſt: vitam in odium otium adducere ſolet: & ſunt quorum corpus innoxium eſt, & in mille facinorum furias mens otioſa diſcurrit. *Epiſt. 19.*

Quies tibi non deſidia ſit, vt quum ab aliis luditur, tu ſancti aliquid honeſtique tractabis. *Senec. in proverb.*

Otium in exercitu perniciоſiſſimum eſt, & ferè, ac ſolum, vt ita dicam, omnium ſeditionum fons atque origo. *Polyb. lib. 1.*

Quemadmodum in corporibus externas incommodi cauſas, vtpote frigus, calorem, laborem, vulnera, & antequam fiant præcauere, & vbi facta ſunt facilè curare licet, quæ vero ex ipſis corporibus emergunt, vt ſcabies & morbi difficilè præuidentur, difficile etiam, vbi prouenere, curantur: ita eundem etiam modum & de politiis & de exercitibus ſentiendum eſt. Etenim aduerſus externas quidem inſidias & bella, in promptu eſt perueniendi modus, & auxilium, vbi ingruerint. Verùm aduerſus ea quæ in ipſis politiis aduerſa naſcuntur contra ſeditiones & colliſiones difficilis eſt medela, & quæ magnam gerendarum rerum dexteritatem & ſingularem quandam requirant induſtriam. Verum omnibus (vt mea fert ſententia) cum exercitibus & ciuitatibus, tum temporibus, vnum conuenit conſilium. Id autem eſt, vt circa prædicta nunquam permittatur multum deſidiæ & otij, maximè in proſperitate rerum & copia neceſſariorum. *Idem Hiſt. lib. 11.*

Otio plebs laſciuit. *Liuius, Decad. 1. lib. 1.*

Otium quidem, requies, ſtudiumque literarum voluptatem contemplationemque rerum afferens, conuenientiſſima eſt ſeni laboribuſque domi & militiæ defuncto recreatio. *Plutarch. in Comp. Cimon. & Lucul.*

Otium ac requies finis eſt quem reges mali ac inſipientes bellis in certaminibus aſſignant, quod iis accidit, non quod ſolam voluptatem pro honeſtate & virtute conſectentur, ſed quod ne frui quidem voluptatibus & luxuriari verè norint. *Idem in Demetrio.*

Militum conſiliis otium maximè contrariũ eſt. *Caſ. l. 2. de bello ciuili.*

Otium, res diſciplinæ inimiciſſima. *Vell. Paterc. lib. 2.*

Præpotentia imperia, agitatione rerum, ad virtutem capeſſendam excitantur: nimia quiete reſoluuntur in deſidiam. Et ſanè negotium, nomine horridum, ciuitatis noſtræ mores in ſuo ſtatu continuit, blandæ appellationis quies plurimis vitiis reſperſit. *Valer. Max. lib. 7. cap. 1.*

Militare otium eſt fere tumultuoſum. *Amm. Marcell. lib. 14.*

Nequitiæ flatus magis aſpirare ſolent menti quieſcenti malarumque cogitationum & rationum alias alios excitare fluctus, eamque continenter inuadendo demergere, & aut in peccata impellere (ſi facto minus, & aſſenſu) aut vndarum in ea magnam agitationem ac tumultum commouere. *Zonar. annal. tom. 1.*

Actuoſi hominis otium multo eſt hominis inertis atque ignaui occupatione efficacius. *G. Pachimer. hiſt. lib. 4.*

Ne inertia torpeas, multa cum diligentia quæcunque in mentem veniunt ſunt verſanda, & ante oculos vitæ forma & imago quædam proponenda; tum qua quæque vt perfecta ſunt conſiderandum. Eſt enim in his & decus ſuum, & eruditio quædam. Nam ſæpe in minimis egregium quiddam elucet quod eligas. *Ariſt. in quæſt.*

Non tam benignum ac liberale natura nobis tempus dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere. *Senec. epiſt. 118.*

Quorundam otium occupatum eſt: in villa, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine quamvis ab omnibus receſſerint, ſibi ipſi moleſti ſunt. Horum non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio. *Idem, de brevit. vitæ, cap. 11.* Vide cap. 12. & 13. vbi prolixè de turpi otio veterum Romanum graphicè depicto Stoicus diſſerit.

Demetrius noſter vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus mare mortuum vocat. Nil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione, & incurſu firmitatem animi tui tentes, ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas; malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat, Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in deliciis habeat. *Idem epiſt. 67.*

Abſconde te in otio; ſed & ipſum otium abſconde. Gloriari otio ineris ambit

ambitio est. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora quam quæ reliquisti *epist.68.*

Qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios felciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuo sibi viuit, qui nemini. *epist.55.*

Interdum quies inquieta est: & ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia, sui impatiens. *epist.56.*

Difficile est vel vnum hominem alere otiosum, multo etiam difficilius totam domum, sed omnium est difficillimum vniuersum exercitum otiosum alere. *Xenophon.lib.1.Cyri.Pædiæ.*

Otiosi, fucis aculeatis similes sunt, & in quacunque fuerint ciuitate eam turbant quemadmodum pituita ac bilis corpus: quos oportet bonum medicum, & legum fundatorem, non minus quam solertem agricultorem, eminus præcauere; primum quidem ne oriantur in ciuitate, quod si oriantur, vt cum ipsis fauis protinus excidantur. *Plato lib.8. de republ.*

Vt lignum occulta teredo consumit; sic animum delimat paulatim & exedit ignauus affectus. *Lip.in Cent.2 epist.38.*

Vt aquæ diutino situ virium contrahunt: sic nostri animi assidua sessione, vel quiete. *Idem in Cent.2. epist.47.*

Ignaui animo ad primum ictum concidunt. *Idem ibid. epist.57.*

Iis qui propter opum affluentiam otium agere possint, curandam esse rempublicam non minori fide, ac diligentia, quàm rem familiarem. *Isocrates in Areopagitico.*

Otiosi & ignaui homines venenum sunt ciuitatis, proni ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt, denique seditiosi, & turbulenti euadunt. *Patr. lib.1.de inst. reip.*

Resp. nimio otio ac felicitate fruens, facile tum domi sanctos mores pristinos, tum etiam foris & in bello strenuitatem amittit. *Quidam in aphor. Polit. Sylva ex Thuc.lib.6.*

Otio corporis vires molliscunt, & languent, desidia vero animi velut euitantur, & socordes fiunt. *Onosander in stratag. cap.9.*

Vt ferrea fabrorum instrumenta corroduntur rubigine, nisi exerceantur, deterioráque fiunt ad munera fabrilia: sic ingenia hominum si otio & desidia capiantur, languescunt, ineptioraque fiunt & rebus bellicis, & domesticis administrationibus ac ciuilibus, cum solæ difficultates & curæ, & sollicitudines, callidos, prudentes, peritósque faciant: nihil autem magis terret hostem, demissumque facit ad omnes fortunæ euentus, quam si exercitatum, & callidum se habere aduersarium cognouerit; cùm nunquam tuto dormiat, qui sapientem habet inimicum, quæ vna virtus ferocientes animos facile retundit. *Natal.Comes Histor. lib.21.*

Otium est quasi caries omnium ciuitatum, quibus illud inest, quæ nobilissima quæque præsertim corrodit ingenia. *Idem lib.25.*

Cadauer est hominis non homo, qui otiosus, & cuius viuo in corpore mens sepulta. *Ericius Puteanus orat.9.*

Vt quisque est animo ignauus, ita procax ore: bella, victorias, vrbium euersiones loquitur: ignauissimi cuiusque consilio bellum suscipi potest: strenuissimi labore & periculo administratus. *Quidam apud Ioannem Marianam de reb. Hisp. lib.9.cap.15.*

De otio & quiete. Dial. xxi.

Francisci Petrarchæ.

Gavd.

Otium quiésve à laboribus obtigit. R. Duo humanæ vitæ bona gratissima, nisi vsus immodicus mala illa grauissima fecerit, quod multis fecit, & totidem corporis atque animi pestes, tumorem corporis parientem imoque rubiginem. G. Otio fruor iucundissimo. R. Vtor dic nulla hic re fruendum, sed vtendum multis, habet doctrina salubrior. G. Delectabile otium est mihi. R. Refert multum, hoc ipsum otium quale sit. Duas nempe species otij diffiniunt; operosi alteram, atque ipsa in requie laborantis, ac circa honesta studia solliciti, quo nil est dulcius, alteram inertis & languidi, & solam requiem complexi, quo nil fœdus, nil similius est sepulchro. De primo igitur sæpe magna quædam opera, & mundo vtilia, & suis authoribus glorioſa prouenium. De secũdo autem nihil vnquam, nisi inglorioſus torpor, ac marcidus. Primum illud rite philosophantibus, hoc secundum pigris, ventri somnoque deditis peropportunum, vbi nullo interpellante edant licenter ac dormiant. G. Optata perfruor quiete. R. Quies illa, qua perfruendum erit, nullum finem habitatura non est hic. Vide ergo, qua gaudeas. G. Quietem optaram teperi. R. Quietem dicis, an accubitum vis dicere, an somnum? quem mortis consanguineum Poëtæ quidam, alij mortis imaginem dixere. Vtrique per propriè. G. Dormio & quiesco. R. Atqui & euntes sæpe animo quiescunt, & sedentes iacentesque animo laborant. Et somnus ipse animalium quies dictus, suos habet abditos dolores, visionumque ac phantasmatum turbidos tumultus, atque horribiles, de quo Deum familiariter alloquens sanctus & afflictus vir ille queritur. G. Otioſus in thalamo requiesco. R. Vter, quæso, putas dulcius quiescere, an Vacia suo in rure dormiens, an Scipio in Africa cum hostibus pugnans, Cato cum anguibus, Regulus cum vtrisque? Nec quies sine gaudio, nec sine virtute verum gaudium esse potest. G. Rejectis laboribus grato recreor sopore. R. Labor est materia virtutis & gloriæ, hunc qui reiicit, illas eiicit. Contra vitij & infamiæ materia sopor est ninius, qui multos ad perpetuum soporem vrget, atque præcipitat. Fouet ille libidinem, corpora prægrauat, eneruat animos, fuscat ingenia, scientiam minuit, memoriam extinguit, parit obliuionem. Non sine causa insomnes industriique laudantur. Somno non laudatos, cernimus, sed inflatos. Proinde vt somnum quidã mortem dicunt, sic vitam alij dixere vigiliam. Inter mortem vero & vitam vide quid eligas, vigilandum certe, quod sapientibus placet, ad hoc saltem, vt longior vita sit. G. Longo & minimè interrupto fruor somno. R. Bene si non curis mordacibus, auaritia, ambitione, metu, mœrore aut amore impio. Male autem, si non honesti studij cura cuiuspiam sopor abrumpitur. Profecto populis stertentibus vigilant reges, sopitoque duces vigilant exercitu, quod & res docet, & Ilias probat Homerica. Nobilioribus animis curæ vigiles impendent, sed sobriæ ac salubres, Augustum Cæsarem principum maximum atque optimum somni breuis accepimus, eiusque etiam crebrius interrupti. Tu contrario gloriaris. G. Profunde dormio. R. Et gulosi, & libidinosi, & iracundi, brutis animantibus, viuis tamen, Somnolenti ac sopiti duntaxat mortuis comparantur, & quod ad illam partem temporis attinet, nihil differre fœlices à miseris, philosophicam scis esse sententiam. Iure igitur, vt pars illa pro viribus euitanda, quæ solam inter homines differentiam somniorum linquit, sic sectanda contraria est, nil difficultatis allatura volentibus. Si pro leui enim gloria, aut lucro exiguo, & mercatores, & bellatores, & nautæ totis sub dio doctibus peruigilant, illi quidem inter hostium insidias, hi quolibet hoste peiores inter fluctus, ac scopulos, tu propter veram gloriam, lucrumque ingens, inter Dei laudes, ac libellos tuos partem noctũ vigilare non poteris? G. Vigiliis defessus, somno totus incubuit. R. Sic est: non mutatis stylum: cuncta fere vno modo agitis, & quæ Deus ipse, vel natura, vel ars aliqua vobis ad obsequium dedit, in vestrũ dedecus damnumque convertitis, potum cibumque ad ebrietatem & crapulam, otiũ, & quietem ad somnolentiam, & marcorem, valetudinem ad voluptates, formam corporis ad libidinem, robur ad iniurias, ingenium ad fraudes, scientiam ad superbiam, eloquentiã ad discrimen, domicilium ac vestitum ad pompam inanemque iactantiam, opes ad auaritiam & luxum, prolem ad coniugium ad metum & sollicitudinem immortalem. Ite nunc, stupete, & querimini de fortuna, & malis vestris ingemiscite: de bonis mala facitis, deque cœlestibus bonis compedes vobis ac laqueos & vincula animæ conflatis. G. Somno placido delector. R. At non modo reges, & duces, & principes, & philosophi, & poëtæ: Insuper & familiarum patres vigilant ac nocte consurgunt, quod ad sanitatem atque œconomiam, & philosophiam vtile ait Aristoteles, sed fures etiam, & insidiatores (quodque est mirabilius) insani & amatores, quos suarum mulierecularum memoria, & desiderium excitat: tu vero non virtutis amore somnum oderis, vitiis amicum? vtque eleganter ait Flaccus,

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Vt teipsum serues, non expergisceris?

Pudeat semper tantum in vobis posse turpes causas, & nil posse pulcherrimas. G. Nullo vnquam interpellante totis noctibus quiesco. R. Videtur quidem Aristoteles, quod superius attigi, ita vitam hominis partiri, vt dimidiam partem somno tribuat, dimidiamque vigiliæ, dum pro parte dimidia, non differre studiosi vitam ait à stulti vita: & siquidem pro somno noctem, pro vigilia diem vult intelligi: recta fateor ac vera est diuisio, æquis enim partibus tempus inter sese diuidunt. At si sic accipitur, æquas spatio inter partes differentia certè alia ingens est. Nulla enim acrior, nulla altior cogitatio est, quam nocturna, nulla pars temporis studentibus aptior. Si autem somnum ipsum dimidiam temporis partem dicit, mirabile dictum est ex ore tam studioſi, & tam docti hominis. Absit enim ab anima bene instituta & studiis intenta, dimidium temporis dormire, quum quartum suffecerit quibusdam, & tertium voluptuosis quoque sufficiat. Noctu quidem surgere qualibet anni parte consilium est. Absit, vt noctem non hybernam modo, sed æstiuam totam dormiant, qui grande aliquid moliuntur. Cæterum semper illam fregisse sufficit fortassis, quodque vigiliarum anticipatum erit breui (si res poscant) meridiana vicissitudine restaurari potest. At brumalis horæ noctis sæpius rumpendæ, psallendum, studendum, legendum, scribendum, cogitandum, contemplandum, quærendum ingenio noui aliquid semper, & quod studio quæsitum fuerit memoria repetendum. Audiendus quoque Hieronymus, ad Eustochium scribens; noctibus bis terque surgendum, inquit, reuoluenda de scripturis, quæ memoriter retinemus. Denique his studiis fatigati oculi alterno sopore recreandi, & breui quiete recreati, alterno exercitio fatigandi erunt, ne totis noctibus dormiendo, culcitræ incumbendo, sepulta cadauera videamini: motu crebro atque honesto vos viuos, & virtuti deditos comprobare.

Carol. Paschalii Dicta.

Otium generositatem deterit, omne acumen hebetat, ingenium obscurat, memoriam debilitat, cuiuslibet bonæ rei peritiam abolet, omnia semina virtutis extinguit. Quò blandius est hoc vitium, eò hominum vitæ infestius exsurgit. Hoc est omnis nequitiæ stabulum, omnium criminum pabulum, impurissimum hominum impudicorum volutabrum. Non illud otium dico quod viri graui solent collocare in bono negotio. Nã & in otio, hoc est, & tranquillè & placidè viuitur, dummodò absit illud, ignauè. At in desidiæ contubernio ætas nisi turpiter agni non potest. Hinc palam est, pigritiam esse, vitium hominis remissi, diffluentis ac dissoluti; prorsus eius, qui ita parat se, vt spes nulla reliqua in ipso sit, omnia iniungat amicis, cum ipsæ suæ vitæ sit infensus. Homo negligens est quædam statua, manibus compressis & insinuaris; est perpetuus procrastinator, omnia differt in lunam Arcesilai; est prorsus telluris onus supervacuum, vbi sua consumpsit, alienis abutitur, ipso fure nequior, qui si die dormit, saltem nocte vigilat, est quouis mendico improbior. Nam mendico etsi segnities est in animo, torpor in manibus, saltem Deus est in ore. At homo ignarus est Dei, est decori, & omnis honestatis, omnis verecundiæ, omnis consilij, omnis operæ incuriosus.

Diogenes vt ostenderet quantum sit in otio dedecoris, nullis verbis, sed facto probare maluit. Dolio suo, illo cynicæ sapientiæ theatro, versando occupari, quàm omnino nihil agere multò satiùs duxit. Vetus verbum est, malo agere malè, quàm otiosè viuere, id est, segne otium terere. Ecquod imperium, mitto Imperium, ecquam rem quamlibet exiguam

desidia

desidia aut peperit, aut diutiùs tutata est? Ecquam potiùs rem & publicam & priuatam non conuulsit, aut euertit? Militi inertia indit contemptum obsequij, fugam duritiæ, oblivionem virtutis & pugnæ. Satis ei est; si foro voto hostem interficit. In hunc iaci potest illud Pelei in Menelaum, cui exprobravit in diuturno bello eum ne vnum quidem vulnus accepisse, sed ex eo arma inermia retulisse. Totos sæpè exercitus ab hoc desidioso monstro profligatos constat. Ipsi leones, vt est in proverbio, hinc fiunt capræ. Quid illis castris inquinatius, in quibus milites nõ puduit petere, vt sibi militaris operis vicarij mercede conducerentur? Ecquam Reipublicæ partem talium fidei, ac dextris credi posse putas? At præclarum præceptum est, Noli ea iubere quæ fiant, non fiant est in manu tua. Quid item spurcius illis, qui residum animorum sibi conscij, pollicem sibi præciai, quam vt vlla militaria munia obirent, præoptarunt? Atqui hæc & si quid his flagitiosius dici potest, sunt ab otio omnia.

Otij & ignaviæ proprium est, facilè percelli, nimirum metu mortis, eorumque quæ ducunt ad mortem. Quid in cursu rerum Politicarum? vnde tot infaustos & publicè infestos plebis motus esse dicas, vnde implacabiles seditiosorum civium procellas, nisi ex vna otij licentia? Quid illa multitudine efferatius aut effrænatius quæ summos Magistratus, Sacerdotia, Imperia iis quorũ erant, vi erepta profanare ausa est? Quid, quod ignavia plerumque suadet sævitiam? Vt secors est & in fausta, ita vix vnquam non licet. Quibus invidet hoc, cupit esse perditos. Atque vt est crudelis, ita quòque est perfida & infidelis. Sese tamen sic infert, vt si sit ipsa simplicitas, cuius simulatione multæ fœditates conteguntur.

Prorsus enim ita est, eum qui ad rem gerendam & pericula segnis est, læpiùs ad occasiones esse infidum. At etiam hoc monstrum ore procax est. Quantum animus ignavescit, tantundem lingua lascivit, argutatio crebrescit, loquentia ferveſcit. Atque adeò primùm sibiipsi, mox aliis hoc vitium est intolerabile, Sibi, quod desidia æque est corporis, atque animi valetudini nocentissima, & vivi hominis sepultura. Nam cui quod agat institutum nihil est, hic si sit, non sit, si valeat, pereat, in æquo est. Aliis, quòd inertia nihil est arrogantius, nihil minùs ferendum. Cum enim huius portenti proprium sit, omnem evertere ex animo vigorem, pro hoc ipsa substituit tumorem, inanitatem, superbiloquentiam, certissima otiosorum insignia. Huius notæ sunt circumforanei quidam, & vmbratiles homines, qui studiorum & fortè pietatis obtentu, & rancidæ cuiusdam sapientiæ professione sibi plaudentes in medios dies dormiunt somnum Endymionis. His addo magnam manum hominum opulentiorum, quibus abundè est, sibi veluti à quodam penu, expromi cibum & potum; aut sicuti à cornu Amaltheæ cætera præberi nulla ipsorum nec industria nec labore quæsita, prorsus quomodo esca datur ignavis animalibus, aut alicui oviculæ, cuius isti vitam agunt nulli rei idonei, nisi fodiendis quod aiunt, carbonibus, aut aëri verberando, aut sanè perpetuò hiantes ad nebulas, quæ talibus, vt Socrates aiebat, sunt magnæ Deæ. Ignaviæ quoque nunquam non adhæret summa egestas, turpisque mendicitas, cui nulla indignitas obstat, cùm vtraque nihil sit spoliatius. Certè, ignavis nullus dies est negotiosus, omnes festi, & otio consecrati ea re, formica, qui est typus diligentiæ: cicadæ, quod est symbolum ignaviæ cuiusdam procacitatis, aiebat. Qui æstate modulabaris, hyeme saltas. Nimirum in hac saltatione restum egestas ducit. Hæc enim è vestigio sequitur nescio quæ segnium aurea somnia. Si quid enim occasionis datur, rapax est. Aliena industria parta, & à se rapta clam erodit prorsus vt fucus, qui ab apibus collecta alimenta tacitus absumit. Nullæ manus quàm inertium sunt ad diripiendum avidiores, nullæ ad præripienda fortium virorum præmia fervidiores. In media autem foro, in mediis plateis nulli frequentius & licentius, paratragoediant, isti tamen quamvis ipsis Mulciber arma fabricetur, ne spiritum quidem viri strenui sustinere possunt. Vt canes ignavi vexant hospites immerentes, iidem statim vt lupi adsunt, continuò dant se in pedes, ita isti, desidum sectæ nulla virtus est quam promat. Verùm, si quid adest prædæ, nullus promptior prædator. At etiam deforme hoc vitium audet imitari prudentiam & gravitatem. Nam cùm virtutes sint quodammodo cunctatrices, desidia huius tantum cunctationis assumpta specie, infert se ante oculos multitudinis, ipso veterno, refinaque tardior. Quin se pro sapientia venditare non erubescit. Quid multa? Si ipse Hercules terras revisat, ac se desidiæ dedat, pro Heroë & filio Iovis exigitat à Sophista impudens & importunus. Commodus abominandum illud inter Principes Romanos nomen, nequaquam fuit natura malus. Sed postquam ætatulam ad otium detulit, factusque est osor negotij, hic verò illi fuit ad tantas atrocitates aditus. Contrà, dicitur Danaus admodum duriter educasse filias suas. Eas enim opus manu facere docuit, ad labores, ad aquam hauriendam misitavit, ad omnia præclara instituit, in hoc tantùm ne cessatione torperent, lascivirent, corrumperentur. Quapropter tandem expergiscimini quantum est hominum tam fœdè languentium. Excutite istum torporem. Intelligite, non minùs otij, quam negotij rationem extare oportere. Tot otij vitia, tamque seralia aliquo vtili semper & honesto negotio discutite. Nemo vnquam bonus & honestus vitam segnitie transegit. Hic præcipuè vos compello, quos Deum rerum gubernaculis admovit. Maturè assuescite non subtrahere humeros vestros ponderibus negotiorum. Nolite otio tam bono, vt sæpius facitis liberaliter ampleque abuti. Distinguite vestra tempora vicibus earum actionum, quæ sunt isto loco dignæ. Hic oblectate mentes, hîc acuite animos, ibi omnes exercite ingenij vires. Nolite committere, vt culpa vestra & vestra pericula, & vt verborum damna glisscant. Adverto nonnullos illo ipso, quem paulò ante nominavi Commodo detestabiliores, eò nunc loci in odium generis humani erectos, toto quidem participatu suo teterrimos hostes vniversorum. Si diligentius aspicias, vnde tantum illuvies contraxerint, nimirum, intelliges ab otio, cuius ingenium est, è fœtosissimis potissimùm facibus facere feras teterrimas. Est enim otium, vt Cato dicebat, principium iniustitiæ. Vt in speculum inspicite in priscos & severos illos exercituum ductores, qui otio castrorum, vnde est lascivia militum, sæpe vt munimentum opposuerunt asperitatem frequentissimarum exercitationum, & quicquid pertinet ad severitatem disciplinæ militaris. Nec enim alia ratione diffluens miles roborari, & ad militiæ munera intentior fieri potest. Quòd si antiquitus talia, aut nulla essent, aut invalida, tunc verò otij & ignaviæ diritas multis supplicijs expiabatur. Cùm enim otium progignat ignaviam, ignavis ac dissolutis dabantur coronæ marcidæ, indices, & comites infamiæ. Et verò sub Dracone, infamia fuit pœna ignaviæ, at Lege Solonis, & sequutis temporibus vltimum supplicium. Rhadamantus desidiosos, eosdémque luxuriosos immundis lutbus commutasse dicitur, Muliebria pudenda columnis incisa totis quandoque gentibus exprobrarunt animos desides eos qui exierunt è potestate. Hanc ipsâ infamiæ notam Sesostris iis affixisse dicitur quorum vrbes ipse facilè expugnasset. Haudquaquam his absimile illud Charondæ, cuius lege quisquis signa ordinesque destituisset, quive pro patria arma capere recusasset, muliebriter indutus medio foro quotidie statuebatur. Id quod à Iuliano factitatum memorant. Ne sim prolixior, vt humanam vitam nihil magis instruit quàm perpetua animorum corporumque exercitamenta, sic eam nulla ex omni genere fœditatem plus dehonestat, quàm flagitiosissima desidia. Mirabile prorsus est id quod Plinius tradit, esse aliquid cui profit negligentia. Verum, huic dicto nullus in homine locus est, sed est tantum in Sicilia herba singularis, quæ quantò peius tractatur, tantò provenit melius. *Cæs. Pasch. l. de virt. & vit. c. 49.*

SIMILITVDINES.

Bernardi. Sicut per rimam sentinæ aqua latenter intrat, & excrescit, donec navis per naufragium incuriam demergitur: ita ex otio atque ignavia cogitationes pravæ, & concupiscentiæ multiplicantur donec navis cordis eis succumbens peccato periclitetur. *Serm. de S. Andrea.*

Laurent. Iustin. Petrarcha. Sicut aqua, quæ caret decursu, ac iacet in foveis, putrescit ac humano vsui aliena efficitur, repleturque animalibus venenatis & noxiis: Ita & corpus otij tabe confectum concupiscentiarum ac voluptatum carnalium parit ac nutrit insaniam. *Lib. de perf. gradib. cap. 9.*

Quemadmodum ex temperato labore carnis incendia cohibentur: Sic ex otio foventur & crescunt. *Lib. de ligno vitæ, cap. 5.*

Plutarchus. Vt Herculem parum decebat, exuto leonis exuvio, vestis Molesia, cum serviret Omphalæ: Sic parum decorum civili viro deposita, quam gessit persona, ad otiosam ac voluptuariam vitam se conferre. *In Moral.*

Seneca. Aves, quæ conviviis comparantur, vt immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus invadit; & superbam vmbram iners sagina sucrescit. *Lib. 2. epist. 123.*

Plinius. Apodes aviculæ aut pendent volatu, aut iacent, propterea quod pedibus careant. Ita quidam in vtramque partem nimis vehementes, aut nimium tumultuantur negotiis, aut toti torpent otio: nil medium est. *Lib. 17. cap 39.*

Thriveri. Nihilominus corpus quam animus (si quis videat) otio sordescit ac torpescit. *In apoph. 58.*

Nec corpus bene proficit, cuius nutritio intermittitur: nec animus feliciter promovet, vbi aut studium diu interrumpitur, aut virtus sua continuitate fallitur, ac distrahitur. *In apoph. 61.*

Corpus lassum post brevia quietis intervalla ad motum alacrius redit, post multa deses atque ignavum redit: Ita & animus noster longis feriis torpescit, paucis efficitur promptior. *Ibid.*

Otium tamen peius est somno, quod sumnus duntaxat corpus, otium verò & ipsam afficit animam. *In apoph. 86.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes, otiosorum negotium amorem esse dicebat, quod hic affectus potissimum occupet otio deditos. Ita enim fit, vt dum otio vacant in rem negotiosissimam incidant. *Laërt. lib. 6.*

Socrates, Audiens quosdam de otio disputantes, vt plurimum se dicebat deprehendere, omnes aliquid facere. Etenim qui tesseris, quique risui excitandò vacant, aliquid faciunt: nihilominus huiusmodi omnes otiosos dicebat. Licere namque eis istis dimissis meliora agere, à melioribus verò ad priora migrare, nulli otium esse. Si quis autem migret, hunc id male facere negotiis implicitum. *Xenophon. lib. 3. de dictis & factis Socratis. Stobæus serm. 28.*

Idem è priscis authoribus selegerat versiculos aliquot, quos proverbiorum vice frequenter vsurpabat, quorum est ille Hesiodi.

Ἐργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δ' ὄνειδος.

Id est:

Non probrum est operari, at est cessatio probrum.

Quo dehortabatur iuvenes non solum ab otio, verum etiam ab actionibus infrugiferis. Si quidem eos appellabat otiosos, qui alea, compotationibus & scortis ætatem absumerent. *Erasm. lib 3. apoph.*

Plato è disputatione discedens, solitus est admonere discipulos. Videte pueri, vt otium in re quapiam honesta collocetis. Significans, otium omnia mala docere adolescentes. *Laërt. lib 3.*

Lycurgus. Cuidam percontanti, quamobrem virginum corpora curribus, luctis, discorum ac telorum iactibus fatigaret? Vt, inquit, fœtuti prosseminatio ab ista statim radice, validum in validis corporibus initiũ sumens, recte germinet: simul vt ipsæ in perferendis partubus facile simul & generosè certent adversus pariendi nixus doloresque postremo, si qua incidat necessitas, vt possint & pro se, & pro liberis, & pro patria pugnare. Intellexit vir prudens, quanta rerum publicarum pestis sit otium atque ignavia: contra moderatos labores etiam corpora reddere tum salubriora. Vnde nec virginibus permisit in otio vivere sed has quoque masculinis exercitiis quodammodo vertit in masculos, quum in plerisque

civitatibus per delicias ad luxum masculi transformarentur in fœminas. *Plut. in Lacon.*

Herondas quum esset Athenis, audisséque quendam iudicum sententia damnatum de crimine otij, qui mœstus incederet, & ab amicis mœstis deduceretur, iussit sibi commonstrari eum, qui in causa liberali reus perageretur. Lacedæmonij quicquid erat sordidarum artium, non per cives, sed per Helotas mancipia exerceri volebant eóque mirabatur Herondas, ob id quemquam vocari in ius, quod servilia non exerceret, ibique pro crimine haberi, quod Lacedæmone iudicaretur honestum ac liberale. *Plut. in Lacon.*

Cleomenes. Quodam interrogante, cur Argivos cum Lacedæmoniis bellum gerentes, & sæpius victos non deleviſſent? Ne optaverimus quidem, inquit Cleomenes, illos deletos, vt habeamus, qui iuvenes nostros exerceant. Prospexerat egregius dux, corrumpi iuventutem, si permittatur otio, luxui ac malorum omnium magistro. *Plut. in Lacon.*

Scipio Nas. Quibusdam dicentibus, res Romanas iam in tuto esse extinctis Carthaginensibus & Græcis in servitutem redactis. Imo, inquit, nunc demum summo in periculo sumus, postquam nulli supersunt quos vel timeamus vel reverεamur. Sensit inimicos per occasionem vtiles esse nobis, per quos non licet impune securéque negligentes esse. *Eras. l. 8. apoph.*

Seneca. Servilius Vacia, vir prætorius, ac prædives odio negotiorum abdiderat se in villam suam, quam habebat non procul à Cuma: nec alia re notus fuit, quàm eius villæ otio. Itaque qui negotiis premebantur, exclamare solebant; O Vacia! solus scis vivere. Huius tamen ignavum sine litteris otium damnans Seneca epist. 55. negat illum scire vivere, sed latere. Eóque nonnunquam villam prætereiens, ioco dicere solebat: Hic situs est Vacia: subindicans, nihil intereſſe inter mortuum, & inerti otio abditum. *Eras. l. 8. apoph.*

Galba parasitus, obiicientibus, quod in otio viveret: nemo, inquit, cogitur ad reddendam otij sui rationem, innuens, nullos tutius vivere quam otiosos. Nam rerum gestarum rationem poscuntur, qui tractant negotia, at otiosis ea ratio non potest exigi. *Eras. l. 8. apoph.*

Augustus Cæsar, insulam quandam Capreiis vicinam, in quam è comitatu Cæsaris secedere solebant, qui cuperent otiari, solitus est ἀπραγίαν appellare: ἀπραγία enim sonat negotiorum vacuitatem. *Suet. in August.*

Vibius Crispus. Domitianus Cæsar initio sui principatus nihil planè agebat, sed quotidie sibi secretum horarium sumebat, nec faciebat aliud, quam captare muscas, eásque stylo præacuto configere: Vnde quidam quum quæreret, num quis intus esset cum Cæsare? Vibius Crispus lepide respondit; Ne musca quidem. *Stob.*

Probus Imper. non patiebatur armatum militem esse otiosum, dicens: Annonam gratuitam militem comedere non debere. *Iac. Spic. in lib. 2. Æn. Sylv. de reb. gest. Alphonsi.*

Chilon dicebat, adamandam esse quietem, quoties datur honestum otium, iuxta illud: ἡσυχίαν κράτει. Nihil enim vel tutius vel iucundius. Nullum autem negotium periculosius, quam bellum. *Laërt. lib. 1. cap. 4.*

Socrates. Otium possessionem omnium optimam dicebat: otium autem sensit, non ignaviam: sed è tumultuosis negotiis & à cupiditatibus animi tranquillitatem vitiandi esse quietum. *Eras. lib. 3. apoph.*

Ad Nicandrum quum Athenicnsis quidam dixisset, nimium, ô Nicander, amplectimini otium: Verum, inquit, prædicas: sed non quemadmodum vos, quocunque modo illud nobis, parare studemus. Sensit, otium honestis rationibus partum non esse reprehendendum: sed eos vituperio dignos, qui per fas nefasque sectarentur otium. Otium autem Athenicnsis dixit non exercere sordidas artes. *Plut. in Lacon.*

Scip. African. si quando vacans à negotiis bellicis in literis versaretur, dicere solebat, se nunquam minus otiosum, quam quum esset in otio. Sensit, se id temporis non dare animum otio aut voluptatibus, sed Republicæ commodis multa suo cum animo tractare. *Plut. in apoph. Cic. lib. 3. Offic.*

Ennius dicere solebat, qui nesciret otio vti, plus negotij habere, quam cum est in negotio. *Brus. lib. 2. cap. 28.*

Attilius, satius otiosum esse dicebat, quam nihil agere. Refert Plinius Iunior ad Minutium Fundanum: Satius est enim, inquit, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, otiosum esse, quam nihil agere. Quanquam hoc dictum adscribitur Catoni seniori. Otiosus est, qui vacat ab externis actionibus, nihil agit, qui negotiis infrugiferis nihil ad beatè vivendum conferentibus occupatur. Quemadmodum qui moliuntur, nec satis succedit, quod agunt, satagere dicuntur: Ita nihil agunt, qui frustraneis actionibus tumultuantur. Plinius enim putat, eos, qui militaribus negotiis distrahuntur, nihil agere: contra, qui se philosophiæ dedunt, otiosos esse. *Eras. in apoph.*

Alphonsus. Familiares Alphonso regi rusticum quendam velut ignaviæ exemplum ostenderunt, qui porrectus humi vescebatur vuis. Hic rex Vtinam (ait) mihi sic per otium comedere datum esset à superis. Simile quidam narratur de Ptolemæo rege: quum antea se iactaret reperisse immortalitatem, tandem podagra discruciatus, conspiciebat Ægyptios, aliquot plebeios, sic temere apud flumen discumbentes: Vtinam, inquit, saltem ex istis vnus essem. *Eras. lib. 8. apoph.*

¶ Adagia.

Ne ad aures quidem scalpendas otium est.

Lucianus, in his accusatio, οὐδὲ ὅσον κνῆσαί τι τὼς φασὶ, χολὴν ἄγων. Cum nec minimum quidem otij superesse significabimus.

Nullum otium servis. οὐ σχολὴ δούλοις.

Sumptum à servorum conditione, quibus heri nullum concedunt otium.

Festum multas habens. ἑορτὴ πολλὰς ἔχουσα.

Subaudiendum, molestias aut occupationes. Dictum in eos, qui magnas componerent sarcinas aliquo profecturi.

Vincula Tyrrhena. δεσμοὶ Τυρρηνοί.

Dicebantur odiosa negotia, quibus distringebatur aliquis.

Cum licet fugere, ne quære litem. ἐξὸν φυγεῖν, μὴ ζήτει δίκην.

Ab Alcibiade natum. Is, cum è Sicilia citaretur ab Athenienſibus; vt criminibus responderet, abdidit se, negans litigandum esse si quo modo liceret effugere.

Conchas legere.

Summi otij est conchas & umbilicos legere in littoribus, qui lusſus esse solet puerorum.

Liber non est, qui non aliquando nihil agit.

Qui in summo otio versabantur, ab omnibus feriati negotiis, ij nihil agere dicebantur. Cic. lib. 2. de Orat.

¶ Profana Exempla.

Lucius Lucullus post præclara Reipublicæ munera ætate provectior, totum se otio philosophico dedit. *Plut. in eius vita.*

Germani quoties bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno cibóque fortissimus quisque, bellicosissimus, ac nihil agens: delegata domus, & penatium, & agrorum cura fœminis, senibúsque, & infirmissimo cuique ex familia: ipsi hebent, mira diversitate naturæ: cum iidem homines sit ament inertiam, & oderint quietem. *Cornel. Tacit. de morib. Germ.*

Constantinus Romani filius imperij curam aliis commisit: Diogenem qui Syrmio præerat, Bulgariæ ducem constituit, ad coërcendos Pazinaces, qui excursiones quotidie in Bulgaros faciebant. *Ibid.*

Alexander Basilij Macedonis Imp. filius, viginti annorum iuvenis singulari desidia, rebus gravioribus omissis, tantum venationi, equis & canibus operam dedit. *Theat. Zuing.*

P. Scipio, qui primus Africanus appellatus est, requiescens à Reipubl. pulcherrimis muneribus, otium sibi sumebat aliquando: & à cœtu hominum frequentiáque interdum, tanquam in portum, se in solitudinem recipiebat. *Cato apud Cic. l. 3. Offic. à princ.*

Lucani vt aliorum criminum, sic etiam luxuriæ & otij causas agunt. Quod si quis homini luxurioso mutasse aliquid convincatur, privatur mutuo dato. Huc Senatusconsultum Macedonianum adhibeto. Athenis etiam otij causæ forenses agitantur.

Καὶ Ἀγλωπὴν ἢ τὸ ἀργίας, εἶοι δίκας.

Epaminondas tempore Leuctici belli, quum accepisset quendam strenuum virum perisse morbo, per iocum dixisse fertur: Vnde fuit illi moriendi otium in tantis negotiis? Frequenter autem non minima morbi pars est imaginatio metúsve morbi. Hunc languorem solet excutere negotiorum ardor. *Eras. l. 5. apoph.*

Draco Athenienſium legislator statuit, vt qui damnati forent otij, capite mulctarentur.

Quum *Lucius Lucullus* post obita militiæ munia se voluptatibus dederet, ac sumptuosè viveret, Pompeium interim reprehenderet, quod præter ætatem multis negotiis appeteret implicari: Magis, inquit, præter ætatem est, senem deliciis vacare, quam imperium gerere: Graviter taxavit illorum sententiam, qui putant, senibus nihil agendum, cum decorum sit, Rempubl. gubernantem vel stantem mori. Luxus autem & otium in iuvenibus stultitia est, in senibus crimen. *Eras. libr. 4. apoph.*

Charilaus, percontanti cuidam, quamobrem omnium Deorum statuæ apud Lacedæmonios ponerentur armatæ: Ne, inquit, probra, quæ ob ignominiam iaciuntur in homines, ad Deos referamus, néve iuvenes, nisi armati, Deos comprecentur. Eo commento civium animis hanc opinionem infigere studebat, Diis gratam esse fortitudinem, invisam ignaviam: simúlque iuventutem armis ferendis debere assuescere, quo simul & minus indulgerent deliciis, & vtiliores bello evaderent, sine religionis quidam causa fas esset arma ponere, cuius obtentu fere solet otium & luxus in civitates irrepere. *Eras. l. 1. apoph.*

¶ Hieroglyphicum.

Otij studiosum hominem indicare qui volunt, *Veliam avem* pingunt: ea enim in vmbra & aura ætatem agit, hyemem in apricis: nam & potentes, cum in eos, qui otio literario dediti sunt, cavillantur, genus hominum ignavum appellant quod vt apud Iuvenalem est. *tecto gaudet & vmbra. Pier. Val. 25. pag. 237. B.*

¶ Fabula.

Ovis & Canis.

Que tempore animalia & pecudes sermone vtebantur, aiunt ovem dixisse hero suo: Permirum mihi videtur, nihil nobis à te præberi, cogíque è terra nos victum quærere, de quibus tamen tu & lanam capis & caseos, & agnos: at canibus vnde nihil horum tibi redit, impertis panem, quo ipse vescaris. Tum canem qui hoc audisset, ferunt sic locutum: Merito Herculè meo sit, nam ego is sum, qui vos ipsas etiam custodio atque servo ne vel hominum furto, vel luporum raptu pereatis: quod si ego vestram custodiam negligerem, iamne ad pabula quidem exire auderetis, præ formidine interitus. Atque ita etiam oves ipsas facile passas fuisse accepimus, vt si canes potiores & maiore in honore haberentur.

Hæc fabula narratur vulgo imperitorum, qui sapientum otio irascuntur, & illos in tanto honore vitam de suis laboribus degere molestè ferunt. Nisi enim ipsos doctrina & sapientia defenderet, atque tegeret, neque salutem, neque fortunas suas salvas & integras conservare possent.

Vide, Acedia, Desidia, Ignavia, Pigritia, &c. Item Labor, Molestia.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMUS-QVINTUS

P.

Pactum.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PACTVM, Græcè πακτὸν, ὀυ, τὸ, & συνθήκη, ης, ἡ, & συνθεσια, pacisco dicitur. Dicitur autem pactum à pactione, inde est pacis nomen appellatum. Pactio enim est duorum pluriúmve idem placitum, seu consensus, *vt lib.*1. *ff. de pactis.* Vel sic: Pactum est, quod inter aliquos convenit.

Pactum, fœdus, Hebr. *Berith.* Cognationem habet vox illa cum verbo *Carath*, pepigit, succidit, cum quo etiam plerumque construitur. Habet etiam affinitatem cum verbo *Bathar*, dissecuit, divisit per medium. Nam fœdera olim sanciebantur mactatione pecudum quæ mediæ dissecabantur: fœderati autem per partes illas divisas transibant, internecionem eandem sibi imprecantes, si fidem fallerent. Vide *Genes.*15.10.17. *Ierem.*34. 18. *&* 19.

§ LOCI BIBLICI.

Pactum Dei cum Patriarchis, Genes.9.17.cap. cum Israëlitis, Exod.19. 31.34.cap. Et frequenter in aliis libris veteris Testamenti: Pactum Salis cum Aarone. Num.18.19. & cum Davide ac posteris eius, 2. Chron.13. 15. id est pactum sacrum, sincerum, durabile firmum, immutabile in Christo sacerdote & rege æterno Ecclesiæ. Dei Pactum pacis, Numer.25. 13. Pactum Dei, nempe in imitatione coniugij, Prov.2.17. Malach.2.14. Vide fœdus, Promissio, Testamentum. Pactum salis, 2. Paral.13. 15. pactum cum quibus non ineundum.

Vide Fœdus, Promissio.

Panis.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PANIS, Græcè ἄρτος, ου, ὁ, dicitur. Panis autem forma substantialis consequitur mistionem farinæ & aquæ, & ipsam vstionem. *Ex B. Thom.4.sent.dist.1.quæst.11.art.1.*

Panis fornaceus, qui in furno coquitur, à Græcis κλίβανος, clibanus dicitur: & subcinericius, qui sub cinere: & focarius, qui in foco.

Panis azymus, est panis sine fermento à Græcis enim fermentum ζύμη, ης, ἡ, & ζύμος, ου, ὁ, dicitur.

Panis dicitur à pascendo, *vt Varroni placet*, vnde Pappa deducitur, qui proprie est cibus puerorum: vnde fit pappo verbum, hoc est edo, cibum sumo Plaut. *Novo liberto opus est quod pappet.* A panis fit panifex, qui panem facit: & panifica mulier, panem faciens, & panificium, ipsa panis factura.

Panis Hebr. *Lechem*, omnis cibus, quem dentes incidunt, Deut.8.3. Psalm.136. 25. *Lechem* cibus masticatus, iam digestus in ventriculo, Iob.20.23. Soph.1.17. *Lachem & Milchamah*, bellum prælium, cædes concisio, hominum concisio, incisio, quæ fit acie & ore gladij Deut.2. 15.1.Sam.8.20. & 18.17.Psal.144. 1. à verbo *Lacham*, incidit dentibus, vel conscidit ore gladij, comedit, exedit mandendo & concidendo, de pane proprie dicitur, figuratè autem de prælio, vbi gladius vtrinque devorat bellatores, quorum alij aliis, veluti cibus devorandus obiiciuntur. De impiis etiam dicitur, Psal.14.4. & 27.2. quod pios veluti cibum comedant.

§ LOCI BIBLICI.

Panis pro quolibet cibi genere, Genes.3. 19. & 18.5. & 21. 14. & 31. 54. & 37. 25. & 43. 25. Exod.2.vers.20. & 18.12. Deut.8.vers.3. per Synecdochen. Sic Proverb.25.vers.21. Rom.12.20. Inde sunt Phrases Hebræis familiares: Panem edere, pro cibum capere, Marci 3. 20. & 7. 2. panem frangere. itidem pro capere cibum, Actor.2.6. panis fractio, pro mutuo convictu, & conviviis, quæ inter Iudæos celebrantur, 2.42. item capitur pro eo cibi genere, quod panem vocamus, Marci 8.4. panis hominem fulcit, Genes.16. vers.5. Iudic.19 vers.5. panis labore comparandus, Eccles.11. vers.6. Genes.3.19. Ephes.4.28.1. Thessalon.4.11.2. Thessalon, 3. 10. Tit.3. 14. panes facierum, quos latine panes propositionis appellant, vertunt. Exod.25. vers.36. Levit.24. vers.5. 7. Matth. 12. 4. Marci 2. 26.4.2. Thess.4.9. quod coram Domino appositi tota hebdomade, manerent in aurea mensa, huic cultui consecrata, sicut edixit Dominus, Levit.24.15. apposititios non inepte vocaveris: Panis filiorum erat, Matth.15.26. Marc.7. 27. Panis laicus, vt vocant, 1. Samuel, 21.4. panis vnius & calicis participatio, 1.Cor.10.16. panes primitiarum multiplicati, 2.Reg.4.42. pane & aqua cibatur Elias, 1. Reg.19. vers.6.8. pane solo non vivit homo, Deut.8.3. Matth.4. 4. Luc.4. 4. panibus obedientium sibi benedixit Deus, comedúntque in saturitate, Levit 26. 5. panes pluit Deus è Cœlo, Exod.6.13. panibus quinque hominum millia saturati, Matth.14. 17. 21. septem quatuor millia, 15. vers.34. 38. panum oblatio, Levit.2. 4.

Panis Afflictionis, Deut.16. 3. Esai. 30. 20. Angustiæ, 1. Reg.22. 27. Cœlestis, qui de cœlo descendit, Ioan.6. vers.32. 33. 50. 51. 58. Doloris, Psalm.17. 72. Hominum, Ezech.24. 22. ignaviæ, Proverb.31.27. Improbitatis, Proverb.4.17. Lachrymarum, Psalm.80.6. Mendacij. Prov.20. 17. Regni Dei, Luc.14.15. Verus, Ioan.6.32. Vitæ, vivificus, vivus Ioan.6. 55. 48. 51.

§ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Panis frigidus cur albior cernitur, quam calidus? An eadem est quodammodo causa, cur inveteratum oleum candidius est, quam recens: Caldam namque nigroris est humor: hic autem in hisce vtrisque vt recentibus vberius continetur: sic tempore provectis parcius in superficie residet, propter evaporationem. Evaporatur prorsus oleum vel tempore, vel sole: panis autem colore inde egrediente per refrigerationem humor itaque frigidis iam evanuit; calidis adhuc inest. *Arist. problem. sec.21. num.4.*

Panes non saliti plus ponderant, quam saliti, modo cætera pari sint mensura: cum tamen sal gravior sit aqua: quia sal exsiccare potest, ex quo incorrupta servantur, quæ confecta sale reponimus: absumitur enim à sale ac exsiccatur humor, qui ex calore putrescit: & ideo panes pridie facti leviores sunt, quam calidi, vtpote frigidiores: Contra eos, qui sale vacant, humor largior incidens efficit, graviores. *Arist. problem.sec.21. num.5.*

Panis bis coctus refrigeratus minus duritiem præ se fert: quia triticum dulcem quendam & lentum succum in se continet qui velut anima eius est. *Arist.problem.sect.21.num.21.*

Parabola.

§ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PARABOLA, sive parabole dictio Græca est, παραβολὴ, ἡ, & παραβάλλω, quod est assimilo. Duas res diversas simul colloco, aut confero. Est autem parabola sententia, habens obscuram similitudinem, *secund.B.Thom.2.part.quæst.10.art.10.*

Parabola est sermo similitudinarius, qui aliud dicit, & aliud significat, *secundùm B.Thom.super Esaiam.*

Parabola, Hebr. *Maschal*, simile, similitudo, comparatio, allegoria, ænigma, collatio. Interdum significat sententiam celebrem, κυρίαν γνώμην, Vitæ regulam, vt proverbia Salomonis *Mischle*, 1. Sententiæ similes & dissimiles. De gravi maximéque serio sermone parabola vsurpari videtur, quando de rebus magni momenti quæstio sit: vt Num.23,18. & 24. 3. Iob.27. 1. Psalm.49. 5. & 78. 2. Esai.14. 4. Parabola significat gravem lamentationem aut querelam, Mich.2.4. Esse in parabolam est fieri fabula omnium, derideri, variisque Dicteriis ab omnibus exagitari. Deut.28. 37. 2. Chr.7. 20. Psalm.69. 12. Ier.24. 9. Habach.2.2.6.

Parabola Græcè παραβολὴ, passim in Evangelio; non tam comparationem, aut collationem, quam allegoricam declarat orationem, quæ non facilè ab omnibus intelligatur, Matth.15. 15. Marc.12. 1. Ioann. παροιμίαν vocare solet, vt Ioan.10. 6. Capitur item parabola vox pro similitudine. Matth.13. 2. Hebr.11. 10. pro typo seu exemplari, Hebr.9. 9. pro eo, quod Latinis proverbium dicitur, Luc.4. 22. Parabolæ Salomonis, 1.Regum 5.32. Parabolæ, id est, comparationes, & allegoricæ orationes continuis metaphoris expressæ, Iudic.9.8.2. Samuel, 12. 1. & 14. 5.1.Reg.20.39. & 22.17. 2.Reg.14.9.2. Paralipom.18.16. & 25. 28. Ezech.5.1. & 12.3. & 17.3. Matth.11.16. & 13.33. & 14.32. & 21. 28. & 22. vers.2. 33. & 25. 14. Marc.13. 28. & 12. 1. Luc.7. 41. & 12. 16. & 13. vers.6. 21. & 14. vers.7.16. 28.31. & 15. vers.4.8. 11. & 16. 1. & 18. 10. & 20. 9. & 21. 29. Ioan.10. 1.

Parabolarum catalogus: Parabola Aquarum ægredientium è domo

Ezechiel.47.1. aquilæ grandis, 17.3. arborum vngentium regem super se,Iudic.9.8.duorum caniſtrorum ficuum,Ierem.24.1.Cardui & cedri,2. Reg.14.9. 2.Paral.15.18.Cinguli linei,Ierem.13.1.Cœnæ magnæ, Matth. 22.2. Luc.14.16. Apocal.19. 9. Divitis & pauperis habentis vnam oviculam,2.Samuel,12.1. Divitis, cuius agri exuberarant,Luc.12. 16. Duorum debitorum 7.41.Diſpenſatoris iniqui delati ad dominum,16.1.Drachmæ, 15.8. Fermenti , Matth.13.33. Luc.13.6.& 21.29. Figuli, Ierem.18.2. Ficus; Matth.24 32.Marci 13.18.Lucæ 13.verſ.6.& 21.29.Filij prodigi,15.11. Duorum eiuſdem matris filiorum , 2. Sam.14. 5. Filiorum duorum alterius morigeri,immorigeri alterius. Matth.21. 28. Grani ſinapis, Matth.13.31. Marc.4.31.Lucæ 13.19. Invitatorum ad nuptias,14.7 Iudicis iniqui, 18.2. Lagenæ teſtaceæ,Ierem.19.11.Margaritæ,Matth.13. 45. Minarum ſervis diſtributarum,Lucæ 19.12. Mulieris parturientis , Ioan.16. 21. Duarum mulierum eiuſdem matris fornicantium,Ezech.23.1. Negotiatoris. Matth.13.45. Novaculæ acutæ,Ezech.5.1. Ollæ, Ezech.24.3. operariorum in vinea,Matthæi 20.1.Ovis perditæ,18.11. Lucæ 15.4. Oviculæ pauperis, 2. Sam.12.1. Ovium non habentium paſtorem;1. Regum 22.12. 2 Paral.18. 16. Oſtij & ovilis , Ioan.10.1. Patris familias plantantis vineam, Eſai.5. verſ.1.Ierem.2.21.Matth.21.33.Marc.12.verſ.1. Luc.20.9. Phariſæi & publicani,18.10. Puerorum in foro ſedentium; Matth.11.16. Luc.7.32. Rechabitarum , Ierem.35. 1. Regis conferentis rationem cum ſervis ſuis, Matth.18.23.Regis facientis nuptias filio ſuo,22.2.Lucæ 14.16. Regis ituri in bellum contra alterum regem,14.31.Sagenæ iactæ in mare. Matth.13. 47. Seminantis,13.3 Marci 4.13.Lucæ 8.5. Sinapis, Matth.13.31. Talentorum,25.14.Lucæ 10.12.Turrim ædificare volentis,14.28. Theſauri occultati,Matth.13.44.Vineæ plantatæ.Eſa.5.1.Ierem.2.21.Matth.21.33.Marc.12. 1.Luc.20.9.decem Virginum,Matthæi 25.2. Vitis & palmitum, Ioan.15.1. Zizaniorum.Matth.13.26.

Parabolas Chriſtus ſuis ſeorſim diſcipulis ediſſerebat , Marci 4. verſ.10.11.Luc.7.verſ.9.10.in parabolis cur locutus ſit Chriſtus,Matth.13. verſ.13. 34.

¶ Philosophica Sententia.

Parabola eſt rerum diverſarum ſub aliquo proportionaliter ſimili facta collatio:in qua pluribus conferuntur,quæ ad invicem habent proportionis aliquam ſimilitudinem. *Albertus Magnus in Topic.*

Paradiſus.

¶ Definitio et etymolog.

Paradisvs , Græca dictio eſt. Nam παράδεισος, ου, ὁ , pomarium ſignificat: vnde & poma illa paradiſæa vocantur à ſitu ; quod ferè in omnibus pomariis inſerantur odore ſaporéque inſignia.

Paradiſus triplex eſt , ſcilicet terreſtris , cœleſtis , & ſpiritualis; id eſt , viſio Dei. *Ex B. Thom.1. part. quæſt.102. art.1. & 2.2.quæſt.185. art.3.*

Paradiſus terreſtris eſt locus corporeus in Oriente , vt in nobiliſſimo loco & interpretatur hortus. *Ex B.Thom.2.2.quæſt.84.art.3.* Eſtque locus conveniens habitationi humanæ, quia habet aërem temperatum & tenuiſſimum , & plantas ſemper floridas. *ſecund. B. Thom. 1.part. q.102.art.2.*

Paradiſus,*Pardes*,hortus amœniſſimus,conſiſtus arboribus fructiferis, præſertim myrtinis, ferentibus fructus eximij gratíque ſaporis. Compoſitum videtur à verbo *Parah*,id eſt,protulit, fructificavit , & *Hadas*, myrtus.Ter occurrit vox *Pardes*,in Veteri Teſtamento;nempe *Nehem.* 2.8.In regim.*Cantic.*4.13.& in plurali,Pardeſim, *Eccleſ.*2.5. In novo Teſtamento Paradiſus ter legitur,*Luc.*23.43.2.*Cor.*12.4.*Apoc.*2.7. Alia vox apud Moſen occurrit.nempe *Gan-be Heden.*id eſt,Hortus in Heden, & ſimpliciter,*Gan*,hortus. *Gen.*2.7.8.9.10. *& 3. c. 23ties.* Apud Ezechielem, *cap.*28.13.*&* 31.8.9.ſit mentio Hedenis horti Dei. Vetus interpres nomen paradiſi horto Hedenis ſeu Dei,id eſt,à Deo primum conſiti , tribuit his locis.

¶ Loci Biblici.

Paradiſus,i.hortus voluptatis Hebr.à Deo plantatur,*Gen.*2.8. Paradiſus pro loco beatitudinis , ſeu beatis deſtinato , *Luc.*23.43. 2. *Cor.*12.4. *Apoc.*2.7. è paradiſo voluptatis eiicitur Adam, *Gen.*3.23.

¶ Patrum Sententiæ.

Vt in paradiſo malorum initium factum eſt:ſic in horto Chriſti paſſio incipit,per quam à malis liberati , in priſtinum habitum reſtitui ſumus.*Cyril.in Ioan.lib.*11.*comment.c.*31.

De Paradiſo adoriundus ſermo, non mediocrem æſtum nobis videtur incutere,quidnam ſit paradiſus, & vbi ſit,qualiſve ſit, inveſtigare, & explanare cupientibus maximè cum Apoſtolus ſive in corpore,ſive extra corpus neſciat : raptum tamen ſe vſque ad tertium cœlum. *Ambr. lib.1.de Paradiſo,c.1.*

Ergo ſi huiuſmodi paradiſus eſt,vt eum ſolus Paulus, aut vix aliquis Pauli ſimilis,quum in hac vita degeret,videre potuerit:idem tamen, ſive in corpore,ſive extra corpus viderit, meminiſſe non poſſit,audierit tamen verba,quibus prohibitus ſit vulgare,quod viderat:quo tandem modo non paradiſi ſitum poterimus abſolvere,quem nec videre potuimus: & ſi potuiſſemus videre,tamen prohiberemur alij intimare?Simul quum Paulus extollere ſe revelationum ſublimitate ſit vetitus : quanto magis nobis timendum eſt id ſollicitius indagare , cuius etiam revelatio obnoxia ſit periculo ? Non hylen igitur hinc paradiſum æſtimare debemus,& ideo relinquamus Pauli eſſe ſecretum. Tamen quoniam legimus in Geneſi à Deo paradiſum eſſe plantatum ſecundum Orientem , & ibi eſſe poſitum hominem, quem plaſmavit Deus : iſtius paradiſi authorem iam poſſumus invenire. Quis enim eſt, qui potuit fingere paradiſum,niſi omnipotens Deus ? qui dixit, & facta ſunt ; nunquam indigens eorum,quæ generari vellet. *Idem,ibid.*

Paraſitus.

¶ Definitio et etymolog.

Paravsitvs,Græca dictio eſt ; παράσιτος, ου, ὁ, eſt is, qui aliorum menſam & cibaria ſequitur.Componitúrque ex παρὰ, quod ſignificat iuxta,& σῖτος,ου,ὁ,quod eſculentum ſignificat : quare paraſiti vocantur,qui ad voluptatem eius,in cuius contubernio ſunt, loquuntur & faciunt,nihil repugnantes,cibi & ventris gratia. Hinc diminutivum paraſitaſter,quod non ſignificat parvum paraſitum,ſed paraſitorum imitatorem. In aſter enim nomina deſinentia potius imitationem, quam diminutionem ſignificant eius,à quo deſcendunt.

Quidam exiſtimant paraſitos ab Hebræis *Lahhagh,mahhogg*, ſanniones facetos, ſeu ſubſannatores, ſubſannantes nominari, vt diſertis verbis cecinit vates ſacer. *Pſal.*35. 16. menſarum nempe ſectatores,qui omnia faciunt ad placitum eorum quos devorant & rident. Nonnulli ad huiuſmodi quiſquilias hominum referunt,*v.*9.*Pſal.*12. in quo quæritur David nebulones quoſdam,quos *Zulloth*,vocat,i.vilitates,ſordes(*ordure, racaille,*)inter filios hominum exaltari. Verbum *Zalhal* , à quo *Zulloth*; ſignificat in luxu vixit : commeſſatus eſt,nimia profuſione bona ſua dilapidavit. Metaphorice denotat hominem impurum vilem , gaſtrimargiæ addictum (*vn ventre*) qui ex flamma cibum petere paratus eſt,qui tantum delectatur crapula & intemperanti voracitate. En paraſiti tabella,cuius ſimiles à comicis & Græcis & Latinis vario penicillo , ſed noſtros colores mutuante,depinguntur.

¶ Similitvdo.

*Phavorini.*Quemadmodum Actæon ab alumnis ſuis canibus interiit: Sic paraſiti eos , à quibus aluntur , peſſundant. *apud Stob. ſerm.*12. *& Max. ſerm.*

Vera Parasiti Descriptio.

Inter privatæ ſortis homines adulationi nomen eſt paraſitica , ſive gnatonica , id eſt ars paraſitandi & ſuppalpandi Thraſonibus ſtultiſque divitibus , cuius Tantalum fabulæ authorem perhibent. Meritò dici queat ars conquirendi cibi & potus , nempe per vrbanitatem ; pérque facetas,& ridicula dicta.Nam ſi quis hominem ridiculum quærit, paraſitus venalis eſt.Inanis mentis explementum quæritat, logos inanes vendit. Ipſa ei lingua venditaria eſt. E qualicunque negotio elicit occaſiunculas referendi omnia ad falſam laudem illius , quem periuratiunculis & aſſentatiunculis labefacit. Improba arte in magnis opibus poſitum aggreditur,nobili adrepit, magnis honoribus honeſtatum fabellis & adlubentibus mendaciolis circumvenit:Ex aliend ore,nutu,geſtu totus pendet. Ita ſe comparat,vt è mancipiis ne viliſſimo quidem diſplicere,ſe omnibus inſinuare poſſit ; nunc Iro pauperior ; nunc Gyge opulentior,ſemper quolibet Cynedo contemptior. Prorſus vt alter Cheirosophus ſi novum aliquem Dionyſium procul ridentem videt , etſi neſcit originem riſus,tamen ridet. Non rogatus adeſt. Vbi nihil eſt opus,loquitur. Vt canis cauda petit panem , ita paraſitus labiis ſibi aucupatur alienum cibum Semper & omni loco eſt venaticus.Quin & colaphos,& quamlibet contumeliam perpeti poteſt,dummodo hinc rem ſuam meliuſculam facere,eſum vocari,& alienas eſcas contruncare poſſit. Quippe eſt oſor ieiunij , ſummus ſectator epulatum, viri boni arrogans calumniator,eius à quo bene paſcitur inſulſus & intempeſtivus palpator, luxurioſæ adoleſcentiæ aſſiduus corruptor , prorſus dignus qui inter Ixionicos amicos numeretur. Denique paraſiti hæc poteſt eſſe deſcriptio,vt is ſit,cui latus eſt firmum ; vultus ſubridens; & ad facilitatem fictus;vox blanda;ipſe ſit ſcommatibus ſufferendis idoneus;contumelias in quæſtu habens , vapulans gratias agat ; vocatus & invocatus menſis oberret ; iniuriis paſci poſſit.Sit apud edones & gulones inclytus,hinc fraude fretus, hinc audacia fultus ; deſidiæ ſectator ; nullius rei cupidus niſi ſaginandi abdominis : planè delphino ſimilis,cum vrinatore natat ; cum eo nequaquam exit in aridam ; aut ſanè canibus Actæonis , qui bene paſti ſæviſſimis morſibus dominum lacerant.

Hæc eſt paraſitica ſive gnatonica, quæ dum per omnes hominum ſectas ambulat , en adulatio irrumpit , & graſſatur inter magna nomina, potiſſimum Regibus infenſa , iiſque omnibus ; quorum dominatus latè patet. Cùm enim horum aulis veritas iubeatur excedere,non mirum ſi ibi huic venenato portento locus eſt ſpatioſior:ſi moribus ingenuis excluſis,eò tantum inducuntur ij,qui eorum ſunt proprij,qui per callidam obſequelam principibus non minus ſunt graves quàm grati.In aula,fateor,viris bonis & modeſtis grave eſt implacida loquendo, quamlibet vera,principem offendere.Quis negat?Sed quod iſti pareiùs loquũtur,& ſubmiſſiùs agunt,hoc magis adulatori promptum & proclive eſt promere blanditias ac falſa & pernicioſa laude offaſcinare potentes ; haud aliter quàm olim Circe illa veneficа homines in pecora transformabat: aut quarundam familiarum laudationibus fata areſcunt , arbores intereunt, infantes emoriuntur. O mentis caliginem eorum apud quos cùm quicquid pulcherrimum & ampliſſimum ducitur , affluat & ſuperfluat, iidem tamen eo monitore carent , à quo verum edoceri poſſint. Eccui iſtorum qui tales circumſtant , non vnica ars eſt,nullum habere vultum niſi fictum ad vultum domini ; ad eius libita ſermonem inſtituere mendacem,fallacem,fatuitatis altorem ? O vile inſidioſum flagitioſum obſequium,quo princeps præceps agitur in omnem fraudem,in omnia ludibria,in omnia dedecora ! Sed nihil,ſcilicet,accidit immeritò.Stultus eſt princeps,

princeps,si stultitia pascatur. Qui vix est mus,oneretur & obruatur laudibus leonis. Quoniam Alexander Deus esse vult, per me & Deus & fanus esto. Ille turpis ac deformis sit Nereo,sit Phaone & Adonide pulchrior. Stratonice cucurbita calvior impetret à Poëtis, vt eius laudent comam,etiam supra comam Berenices. Tussedinis assiduo pulsu Demetrius Poliorcetes gesset hinulcum pectus,eique fauces,nescio quid rancidulum perpetuò sibilent, nihilominùs iterum existat,si diis placet, aliquis Cynethus,qui dicat,tussiendo,eum dulce nescio quid & modulatum sonare. Tyrannus, fateor, quales hodie sunt aliqui afflictores, depeculatores,vexatores provinciarum suarum,hac peste confici dignus esset. At cùm regibus omnes omnia bona cupiant,certè hoc sibi ipsos beneficium dare æquum esset, ne ab vllo assentatore ducerentur : vt procul à suis personis arcerent hæc dedecora, à quibus Sardanapali, Heliogabali,Commodi,alia Imperiorum fatalia portenta audiunt Apollines, Dionysij,Hercules. Sed vt hæc dici possit absurda, vulgaris,& contrita assentatio,quam animi solertiores, & aures delicatiores facilè respuant, veluti eam ad quam leviſſimus,& imperitiſſimus quisque prolabitur,ecce infert se illa quæsitior, & perniciosior, quæ sese occultiùs & callidiùs summis locis insinuat. Hæc est egregiè instructa ad regnantium, etiam oculatissimorum mentes cæcandas,corrumpendas, expugnandas. Hæc illa est quæ audet adversando blandiri,pro veritate,simultatè certamen suscipere, vt tum demum gratior sit, cùm se post aliquod luctamen victori fatetur herbam dare.Hæc est illa aulica hodierna, specie libertatis audentior,iam eruditior,iam valentior. Scit quoque stupere ad audita,potest admirari alienas fœditates, haud aliter quam magna & rara decora.Hæc lactat aures,post animum captat, nempe minutum & imbecillum.Hanc premere insistit intolerabili pondere falsæ gloriæ,occupat fastu,inflat persuasione sui mergit stultitia. Assumpta specie libertatis, aut etiam innocentiæ & simplicitatis, audientem sic afficit, vt nullum amplius assentatorem moretur is,qui iam sibi ipse in suo secreto impensiùs adulari potest, & pasci hac sua opinione, vt suæ virtuti, magnitudini,fœlicitati omnia cedant. Prodigium quolibet hoste sævius, & quolibet veneno nocentius. Hæc est infœlix illa præpotentium conditio. Cùm enim quicquid sibi collibitum est, faciant, nihil quoque nisi sibi placens admittunt, audiendi & cognoscendi verum planè insolentes. Hoc servile vitium iam per tot ætates coaluit,& invaluit, vt dissici nullo pacto possit. Ab ea cæcitate quam hoc portentum inducit, totis provinciis & ferro & ignibus sæpe vastitas illata. Hinc sæpe Regum opes eversæ. *Car.Paschal.lib.de virt.& vitiis,cap.12.*

¶ Adagia.

Muscæ. *Μῦαι.*

Olim dicebantur,qui delectabantur aliena mensa,quos Plautus muribus comparat, semper alienum edentibus cibum. Apud Athenæum lib.6. parasitus quispiam se muscæ confert.

Δειπνεῖ ἄκλητος μῦα. Id est: Quod invocatus cœnitare amo, musca sum.

Myconiorum mores. *μυκωνίων ἤθη.*

Miconiorum more dicebantur ad convivium accedere, qui vltrò venirent,non vocati.

Quadra propria.

Nihil æque sapit, vt cibus proprius domi sumptus. At Dij Homerici malunt envitari ad nitores hostiarum, quam vivere. εἰμάρται.

Muris in morem.

Plautus in Capt. Quasi mures semper edimus alienum cibum. In parasitos dictum,quibus iucundum est aliena vivere quadra. Quin & Græcis proverbiali verbo μυσωλεῖν dicuntur, qui muris in morem cibi causa obambulant oberrántque. Indicat hoc Hyschius.

Ἀντολάκυθοι.

Dicebantur,qui non ex animo,sed ventris causa colerent amicos, inde conficta voce, quo sponte ad Lecythum commearent, & invocati præsto essent in conviviis.

Ἀποτεμαχοφάγοι.

Vocantur, quibus dulce est aliena vivere quadra.

Κατὰ χλεῶν ὕδωρ.

Apud Athenæum refertur : Orta disceptatione, quænam aquarum esset optima,cum alij præferrent Lerneam,alij Pirenæam,alij aliam, Carneus iuxta Philoxeni sententiam dixit : τὸ κατὰ χλεῶν ὕδωρ ἥδιστον, Suavissimam aquam, quæ manibus infunditur, quod ea declaret cœnam esse paratam.

Fervet olla,vivit amicitia. ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία.

In eos dicitur,quos patina,non benevolentia conciliat.

¶ Adagia Sacra.

1. Apostata pro pane.

Salomon,Prov.28.21. paratum sceleſtissimum depingens, dicit cum pro panis buccella deserere veritatem.

2. Propter fragmen panis.

Idem est proverbium ab Ezechiele Propheta repetitum,cap.13. vers.19. Pseudoprophetis, & iudicibus iniustis applicatum, ita tamen vt quosvis alios nebulones parasiticam exercentes, pane venales, ventris Dei suis causa quidvis loqui,facere,pati edoctos,perstringat. Nota est vox Catonis apud Gellium de M. Cœlio plebis tribuno dicentis, frusto panis conduci posse,vel vti taceat,vel vti loquatur.

3. *Parasiti aulici vocantur apud Oseam,cap.3 vers.1.* Aschiosches hanabim, *diligentes vinacea vuarum, vel lagenas plenas vino*, gens qui aiment le piot,boutillons,*qui ventris gratia,patronis aut magistratibus suis in nulla re non obsequuntur, atque ipsam etiam religionis formam mutare non erubescunt.*

4.Mensæ socius,amicus, commensalis. *Istiusmodi homines. Menander* τραπέζης φίλους. *Eupolis.* ἐστιάσιν καὶ μετ' ἄριστον φίλους,id est, *mensæ,sartaginis prandij amicos,appellant.Galli*, amis de table,de fricasée, poursuyvans de repetie francho. *Apud Stobæum & alios authores, Græcos præsertim,variis epithetis nobilitantur,Plutarch.lib.de discrimine adulatoris & amici miseros istos multo sale perfricat,similésque esse dicit muscis ad pediculis. Sed vt ad adagia sacra revertar,Psal.35.v.16.David conqueritur graviter apud Deum de parasitis aulicis, quos ad viuum depingit.*

¶ Emblema.

In Parasitos.

Andr. Alciati. Emblema xcii.

Quos tibi donamus, fluviales accipe cancros :
Munera conveniunt moribus ipsa tuis.
His oculi vigiles, & forfice plurimus ordo
Chelarum armatus, maximáque aluus adest:
Sic tibi propensus stat pingui abdomine venter,
Pernicésque pedes spiculáque apta pedi.
Cum vagus in triviis, mensæque sedilibus errat,
Inque alios mordax scommata falsa iacit.

Parens. Parentes.

¶ Definitio et Etymologia.

Parens,Græcè γονεύς,ῆος,ὁ ἡ.Est autem parens non modò pater & mater,vt vulgus putat,sed auus,proavus,& avia,proavia.Quin etiam Caius Iurisconsultus sentit,omnes superiores parentis appellatione contineri. Venit autem parens à pario, paris. Est enim parere, fœtum emittere, quod proprium fœminarum est.Dicitur etiam de viris. Cæcilius: Hic vicinus noster peperisse se filium memorat, hoc est, genuisse. Metaphoricos etiam parere est acquirere, comparare Virg. Ite, ait, egregias animas quæ sanguine nobis. Hanc patriam peperere suo, decorate supremis Muneribus. A parens, parentare deducitur, quod proprie est parentibus Iusta celebrare.Et parentalia convivia quæ in parentum aut propinquorum mortibus fieri consueverunt. Et parricida, qui parentem occidit, & crimen ipsum parricidium. Is autem, qui patrem occidit, dicitur parricida, qui & Græcè πατροφόνος dicitur, & qui matrem, matricida, qui & Græcè μητροκτόνος dicitur,scelúsque ipsum patricidium,& matricidium appellatur.

Parens,Hebr. *Ioledh*,Parentes. *Ioledhim*,Obstetrix quæ iuvat matrem parientem *Ialledheth*,Obstetrices *Ialledoth*,de patre dicitur, *Ialadh*, vt & de matre : i.genuit,generavit:& de patre, *Holidh*, in 3. coniugatione, i.genuit,fecit parere : *Ieledh*,*Meladh*,*Ialedh*,& *Iollodh*,Natus,puer,filius, infans : *Ialeddah*,puella,iuvencula,puellula.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Honorandi sunt parentes cordialiter.

Audi,fili mi,verbis oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum constitue : Cum acceperit Deus animam meam,corpus meum sepeli : & honorem habebis matris tuæ omnibus diebus eius. Memor enim esse debes,quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Cum autem & ipsa compleverit tempus vitæ suæ, sepelies eam circa me. *Tob.4.*

Audi patrem tuum, qui te genuit, & ne contemnas, cum senuerit mater tua. *Prov.23.*

Fili,suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius: & si defecerit sensus, veniam da, & ne spernas eum in tua virtute. Eleemosyna enim patris non erit in oblivione. Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum, & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis memorabitur tui : & sicut in sereno glacies, solventur peccata tua. *Eccl 3.*

Diligenter.

Qui timet Dominum,honorat parentes,& quasi dominis serviet his, qui se genuerunt. *Ibid.*

Honora patrem tuum,& gemitus matris tuæ ne obliviscaris,& retribue illis, quomodo & illi tibi. Memento, quoniam nisi per illos natus non fuisses. 7.

Filij,obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est Domino. *Col.3. 5.*

Affectualiter propter Dei iussionem.

Vnusquisque patrem suum & matrem suam timeat. *Exod.20. Levit.19.*

Honora patrem tuum & matrem,sicut præcipit tibi Dominus,vt longo vivas tempore, & bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. *Deut.5.*

Quare vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram?Nam Deus dixit : Honora patrem & matrem & qui maledixerit patri vel matri,morte moriatur:Vos autem dicitis:Quicunque dixerit patri vel matri,Munus,quodcunque est ex me, tibi proderit, & non honorificabit patrem suum aut matrem suam. *Matth.15.*

Ob boni consecutionem.

Corona senum filij suorum & gratia filiorum patres eorum. *Proverb.17.*

Sententiam patris audite filij dilecti,& exequimini eam, vt servemini:Dominus enim patrem liberis honorabilem reddit, & sententiæ matris attribuit authoritatem in filios. *Eccl.3.*

In opere & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, vt superveniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in novissimo maneat. Benedictio patris firmat domos filiorum:Maledictio autem matris eradicat fundamenta. *Ibid.*

Sicut qui thesaurizat,ita & qui honorificat matrem suam. *Ibid.*

Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore : & qui obedit patri, refrigerat matrem. *Ibid.*

Filij obedite parentibus vestris in Domino:hoc enim iustum est:Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primũ in promissione,

missione,vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. *Ephes.6.*

Mali evasionem.

Qui percusserit patrem suum aut matrem,morte moriatur. Qui maledixerit patri suo aut matri,morte moriatur. *Exod.21.*

Maledictus qui non honorat patrem suum & matrem suam.*Deut.27.*

Qui affligit patrem,& expellit matrem,ignominiosus erit, & infœlix. *Proverb.19.*

Qui maledicit patri & matri,extinguetur lumen eius in mediis tenebris. 20.

Qui subtrahit aliquid à parte suo, & à matre,& dicit, hoc non esse peccatum,particeps homicidæ est.28.

Oculum eius, qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ,suffodiant eum corui de torrentibus, & aquilæ pulli devorent, 30.

Ne glorieris in contumelia patris tui, non est enim tibi gloria, sed confusio. Gloria enim hominis ex honore patris est, & dedecus filij, pater sine honore. *Eccl.3.*

Quàm malæ famæ est,qui relinquit patrem: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem. *Ibid.*

¶ Loci Biblici.

Parentes honorandi & timendi,Exod.20.12.Levit.19.3. Deut.3. v.16. & 27.16.Prov.23.22.Matth.15.4.& 19.19.Marc.7.10.& 10. 19. Luc.18. 20. Ephes.6.2.Col.3.20. Parentes non irridendi,Prov.30.17. non percutiendi,nec eis maledicendum.Exod.21.17.Levit.20.9.

Parentibus honorem deferre,est illis benefacere,Matth.15.vers 5. 6. Marc.7.vers.10.11.12. parentibus manus violentas inferentes morte digni,Exod.21.16. parentibus non maledicendum, aut mortem subeundum,21.v.17.Levit.20.9.Matth.15.4. Marc.7. 10. parentibus non nocendum,Prov.28.24.

Parentum amor Christi amori cedere debet,Matth.10.37. Luc.14.26. Parentum in liberos,in matrimonio obeundo,authoritas, 1.Corinth.7. 30.*Exempla:* Isaac,Gen.28.1.Manue,Iudic.14.2.

¶ Patrvm Sententiæ.

Amandus est generator,sed præponendus est creator. *August. in quodam serm.*

Est approbanda liberalitas: vt proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas, non tamen vt illi ditiores fieri velint ex eo, quod tu portes conferre in opibus. *Ambr. de offic.*

Non iniuriosè negligis matrem, nec mater negatur, quæ de cruce etiam agnoscitur. Religiosiores monstrantur copulæ mentium, quam corporum, & corporali necessitati præscriptorum cœlestium forma præfertur. *In Lucam.*

Primus gradus pietatis est iste, vt quos authores tibi voluit esse Deus,honores obsequiis,abstineas contumeliis, nec vultui lædenda est pietas parentum. *In Matth.*

Meretur cæcitatis suæ subire supplicium, qui parentum vultus torvo visu despexerit,& elatis oculis læserit pietatem. *Hier. in Matth.*

Si te caro à patre separat,tam diu noscas carnis copulam,quam diu ille suum noverit creatorem. *Ibid.*

Ob amorem Christi omittenda est sepultura patris, post cuius amorem nullus relinquitur inhumatus. *Ibid.*

Gladium tenet hostis, vt me perimat,& ego de matris lacrymis cogitabo. *Ad Heliod.*

Si necessitas venerit, vt amor parentum sive filiorum amori Dei comparetur, & non possit vtrumque servari, odium in suos, pietas in Deum servanda est. *In Matth.*

Diligamus illos,qui nobis cognatione coniuncti sunt,& quos proximos novimus, diligamus, & quos adversarios in via Dei compatimur odiendo & fugiendo nesciamus. *Greg. in Evang.*

Filium non habent: Quid mihi & tibi est mulier? Vt quid fratres? sic respondit Christus? vtique propter nos: vt conversos ad Deum iam non sollicitet carnalium cura parentum: & necessitudines illæ non impediant exercitia spiritualia. Quamdiu enim de mundo sumus, debitores nos constat esse parentum: at postquam relinquimus nosmetipsos, multò magis ab eorum sollicitudine liberi sumus. *Bern. super Cant. serm.28.*

Non licet simpliciter odio habere parentes, sed si voluerint plus diligi,in hoc odio habeantur. *Chrys. in Matth.*

Dum Christus persuaderet populo, quod esset Filius Dei; Diabolus procuravit adventum matris, vt turbæ videntes parentes carnales, divinitatis eius obscurarent naturam. *In Matth.12.*

Docet nos Christus vsque ad vltimam respirationem parentum charitatem colere: quia enim aliis muneribus distantibus nihil dixit:docet nos plus aliquid impendere parentibus. *In Ioan.19.*

Quod est in herbis aut in arboribus humor, hoc est in hominibus amor. Sicut enim herbæ ex humore nascuntur & crescunt;sic homines per amorem incipiunt & augentur.Humor quidem de radicibus ascendit in herbam, de herba autem non revertitur ad radices, sed sursum transmittitur in semen: sic & amor de parentibus ascendit in filios, de filiis autem non revertitur ad parentes.Ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur à filiis,quia sicut herba non deorsum,sed sursum ad semen transmittit humorem: sic & homo non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum. *In Matth.19.*

Viscus amor possessionis, affectus cogitationis, cupiditas honoris, voluptas carnis, quibus anima irretitur, ne pennis contemplationis per plateas Ierusalem currere possit. *Beda in Matth.19.*

Filios & parentes, si adversi sunt, alienata debemus voluntate contemnere.Sæpe enim quos flamma non torruit, quos ferrum non subdidit,necessitudinum blandimenta flexerunt. *Cass.in Psal.119.*

Quem alienum tibi fidum invenies, si tuis hostis fueris? Qui fallere qudebit parentes,qualis erit in cæteros? *Cass. in epist.*

¶ Poetarvm Dicta.

Ter Adelph.1.1.

Hoc patrium est,potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater,ac dominus interest,hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.

Iuven.14.

Plurima sunt,Fuscine,& fama digna sinistra,
Et quod maiorum vitio sequitúrque minores.
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris,tradúntque parentes.
Si damnosa senem iuvat alea: ludit & hæres
Bullatus,parvóque eadem movet arma fritillo,&c.
Sic natura iubet: velocius & citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica,magnis
Cum subeunt animos auctoribus.

Idem.

Nam si quid dignum censoris fecerit ira,
Quandoquidem similem tibi se non corpore tantum,
Nec vultu dederit;morum quoque filius,& cum
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Corripies nimirum,& castigabis acerbo
Clamore,ac post hac tabulas mutare parabis.
Vnde tibi frontem,libertatémque parentis,
Cum facias peiora senex,vacuumque cerebro
Iampridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?

Idem.

Nam quisquis magnis census præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros.
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo, quem si revoces,subsistere nescit,
Et te contempto rapitur,metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeo indulgent sibi latius ipsi,&c.
Ergo ignem, cuius scintillas ipse dedisti,
Flagrantem late,& rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero,trepidúmque magistrum
In cavea magna fremitu leo tollet alumnus.

Ter. Heaut.5. 2.

Matres omnes filiis
In peccato adiutrices, & auxilio in paterna iniuria.
Solent esse.

Plaut. Pseud.

Egon' patriã surripere possim quidquam tam cauto seni?
Atque adeo si facere possem, pietas prohibet.

Ter. Adelph.1.1.

Quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem,aut
Audebit tanto magis audebit cæteros.

Plaut. Pseud.

Probum patrem esse oportet,qui gnatum suum
Probiorem, quam ipsius fuerit, postulet.

Plaut. Stich.

Gratiam à patre si petimus, spero ab eo impetrassere:
Adversari sine dedecore,& scelere summo haud possumus.
Neque ego facturã sum,neque tu vt facias consiliũ dabo:
Verum vt exoremus,novi ego nostros, exorabilis est.

Sen. Hipp. Act.

O nimium potens!
Quanto parentes sanguinis vinculo tenes
Natura,quam te colimus inviti quoque,
Occidere volui noxium, amissum fleo.

Plaut. Trin.

Feceris par tuis cæteris factis, patrem
Tuum si percoles, per pietatem,

Veritus.

Et verbo & facto parvis sit regula natis,
Optima sitque omni tempore norma pater.

Phocylid.

Παρὰ μὴ χαλέπαινε τοῖς, ἀλλ' ἥπιος ἴσθι.
Ἦν δὲ σὲ παῖς ἀλίτῃ, κωλύσω· ἦσο μάτην.
Ἢ σὲ περισσεύσει τοι γονεὺς, ἢ δημογέροντες.

Filiis ne irascere tuis, sed indulgens sis.
Si vero quid filius erraverit,castiget filium mater,
Vel maiores natu familia, vel populi seniores.

Pittacus.

Μὴ ἔριζε γονεῦσι, κἂν δίκαια λέγῃς.

Noli contendere cum parentibus, etiamsi iusta dicas.

Γονέας αἰδοῦ. *Parentes venerare.*

Cleobulus.

Τὸν πατέρα ὑπομονῇ νίκα. *Parentes patientia vince.*

Ex Græcis Comicis.

Οὐλε γονεῖς σοὶ πρωτος ἐν τιμαῖς ἔχειν.
Tibi sunt parentes primo honorandi loco.
Ἐλπίζε τιμῶν τὸν γονέας, σεαύτῳ καλῶς.
Colens parentes læta speres omnia.
Ἰκανῶς βιώσῃς γηροβοσκῶν τὸν γονέας.
Alas parentes si senes, vives divi.

Θεοι μὲν οὖν οὐκ ἄφρονα οἱ γονῆς.
Dij nam haud parentes sunt mortalibus.
Πῶς ἄρα σοφὸς ὁ παῖς ἐχθρὸς ὢν πατρί.
Quomodo igitur sapiens filius patri inimicus.
Ἡ δὺ γε παῖς ἀφρων ἀεὶ ὀργὴν ἔχων.
Stulta vero semper iram habens
Νόμῳ δ' ὁ παῖς τοῦ γονέως ἐστὶ θεός.
Perstrade tibi ipsi parentes esse Deos.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

In verbis per totam vitam parentes venerari maximè decet. Levium enim volatilíumque verborum gravissima imminet pœna. *Plut. 4. de leg.*

Cuius pater & mater, vel horum parentes confecti senio, quasi thesaurus quidam domi iacent: is putet nunquam aliud sibi tale simulachrum magis efficax domi suæ affuturum, si rectè vt decet, ab eo colitur. *Idem ii. de legib.*

Existimandum est, nullum apud Deos magis honorandum simulachrum nos habere debere, quam patres & avos senio confectos, matresque simul, quibus honoratis, Deus gaudet.

Preces parentum adversus filios sæpe audiuntur. *Ibid.*

Pater tria beneficia dat filio, est sibi causa Essendi generando: Est sibi causa Nutriendi educando: & est sibi causa Disciplinæ informando.

Parentes amant suos filios sicut sui aliquid existentes, filij autem parentes, vt ab his aliquid existens.

Parentes plus amant filios, quam è converso, quia magis sciunt parentes, quod filij sunt eis nati, quam filij.

Matres plus diligunt filios, quam patres, quia certiores sunt de his.

Mater potest abnegare filium, & non è converso. *Arist. l. 8. Ethic.*

Omnis artifex diligit opus suum, & etiam ipsum magis diligit, quam diligatur ab opere, vt patet de parentibus respectu filiorum.

Matres plus amant filios, quàm è converso. *Arist. l. 9. Ethic.*

Diis, parentibus, & magistris, non potest reddi æquivalens. *Idem lib. 9. Ethic. in princip.*

Qui dubitat, vtrum oporteat Deos venerari, aut parentes honorare, non indiget ratione, sed pœna. *Idem l. 8. Topic.*

Iniustissimè quadam pari vindicta parentum ac Deorum violatio expianda est. *Val. Max. lib. 1.*

Τοιοῦτον γίνου σεαυτὸν παρέχων οἷος ἂν σύ ξυμφορὰ σεαυτὸν γένηται τοῖς σαυτοῦ παισὶ,

Talis sis circa parentes, quales vtique precatus fueris circa teipsum tuos filios. *Isocr. in serm. admon. ad Demon.*

Qui filiis multis opibus prospiciunt, vt autem boni & egregij evadãt, negligunt, simile quid agunt equos alentibus, quos belli disciplinam non docent, multum vero pabuli exhibent. Sic enim equos habituri sunt pinguiores sed rerum, quas præstare oportebat, imperitos. Eodem modo peccant, qui filiis agros multos comparant, ipsosmet vero negligunt. Possessiones enim magni pretij æstimationem habebunt, ipsi autem viles erunt; cum contra oporteret custodientem re possessa pretiosiorem esse. Itaque si quis filium magni pretij, hominem effecerit, quamvis paucas opes ei relinquat, multa tamen largitus est. Animus enim facit vt res multæ aut paucæ appareant: quippe bono quicquid possidet, moderatum est: rudi autem & inepto modicum. *Socrates apud Xenoph.*

Surdum te parentibus tuis præsta; bono animo male precantur: & si vis esse fœlix, ora Deos, ne quid tibi ex his, quæ optantur, veniat. Non sunt bona, quæ in te congeri volunt. *Seneca 11. epist.*

Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequantur: inter execrationes parentum crevimus, exaudiunt dij quoque nostram pro nobis vocem grætuitam. *Ibid.*

Contemptum tibi omnium opto, quorum tibi parentes copiam optaverunt. *Epist. 31.*

Par est parentibus definitum ex vtrisque præmium, & à natura, & à lege, iustè referre, & vltro soluere. *ex orat. 4. contra Philip. Demosth.*

Equidem eum perfidum & diis invisum non modo hominibus esse existimo, qui parentes negligit. *ex orat. 1. epist.*

Vbi pater est & filij iam viri facti, fortasse & eorum liberi, ibi necesse est varias, & nulla in re similes esse voluntates, non enim iidem sunt sermones & facta inventutis, quæ senectutis: veruntamen adolescentes, quæcunque agunt, si modo sint modesti, sic faciunt potissimum, vt clam habere conentur, & ne parentes & senes offendant, celare id studeant & senes vicissim si forte sumptus iusto maiores viderint, aut potationem, aut ludos immoderatos: sic ista vident, vt non vidisse videantur. *ex orat. 1. contra Aristogit.*

Parentes charissimos habere debemus, quod ab his vita, patrimonium, libertas, civitas tradita est. *Cic. Post. redit. ad Senat.*

Parentibus nos primum natura conciliat: quos non alere nefarium est. *De Resp. Arusp.*

Cuiusmodi cunque mater sit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici vix oportet. *Pro Cluent.*

Non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam æquo animo ferre oportet. *Pro Cluent.*

Magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternúsque sanguis, ex quo si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum vsque eo permanat ad animum, vt summus furor, atque amentia consequantur. *Pro Ros. Amer.*

Vim neque parenti, neque patriæ afferre oportet. *Cic. Lentulo, epist. famil. 1.*

Peccatum est parentes violare. *3. de fin.*

Magna vis est humanitatis: multum valet communio sanguinis. Portentum atque monstrum certissimum est esse aliquem humana specie & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos indignissimè luce privarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. *Pro Ros. Amer.*

Nullum supplicium satis acre reperiri potest in eum, qui mortem obtulerit parenti pro quo mori ipsum, res si postularet iura divina atque humana postulant. *Pro Ros. Amer.*

Nemo parricidæ supplicio misericordia commovetur. *4. Tusc.*

Maiores nostri cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitarunt: vt quos natura ipsa retinere in officio non posset, ij magnitudine pœnæ maleficio submoverentur, insui voluerunt in culeũ vivos, atque ita in flumen deiici. Atque videntur hunc hominem ex rerum natura sustuliisse & eripuisse, cui repente cœlum, solem, aquam, terrámque ademerunt: vt qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt feris corpus obiicere, ne bestiis quoque quæ tantum scelus attigissent, immaniorsbus vteremur: non sic nudos in flumen deiicere, ne cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera quæ violata sunt, expiari putãtur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partem vllam reliquerint. Etenim quid tam est commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus iectis? ita vivunt dum possunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum ossa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam abluantur: ita postremo eiiciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. *Pro Ros. Amerino.*

Non vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad salubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora ac repugnantium diligenti cura fovent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt: & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad vltimum audacem iuventam frugalitati, pudori, moribus, bonis, si parum sequitur, coactam applicant. Adolescentibus quoque ac iam potentibus sui, si remedia metu aut intemperantia reiiciunt, vis adhibetur ac servitus, itaque beneficiorum maxima sunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut nescimus aut nolumus. *Senec. lib. 6. de benef. cap. 24.*

Parentum amor, magis in ea quorum miseretur inclinat. *Idem ep. 66.*

Parentum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent. *Idem, lib. 2. de Ira, c. 27.*

Pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est. *Valer. Max. lib. 1. cap. 1.*

Persæ aiunt neminem vnquam patrem suum aut matrem suam occidisse: verum quotquot horum forte occiderunt, omni necessitate excussa, hos tãdem deprehensos tradunt aut subditos aut spurios. Quippe verisimile nequaquam videri aiunt, vt is qui verus parens sit, à proprio filio interimatur. *Herod. lib. 1.*

In parricidio nulla satis iusti causa ad sceleris patrocinium prætexi potest. *Iustin. hist. lib. 16.*

Non tam facile excusari potest parricidium quam fieri. Et, Aliud est parricidium accusare innocentem occisum. *Sparcian. in Caracal.*

Post Marij de Gallis deletis triumphum, Romanámque victoriam, incredibile facinus, & nunquam antea auditum vel cognitum Romæ, perpetratum est, quod versum in horrorem gaudium in tota vrbe funestavit. P. Maleolus quidam, servis annitentibus, matrem suam interfecit, damnatúsque parricidi, insutusque in culeum, in mare proiectus est. Impleverúntque Romani & facinus & pœnam: vnde & Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes, supplicium singulare sanxerunt. *P. Diacon. hist. lib. 5.*

Nullum evidentius signum est impiæ mentis, quam neglectio & contemptus parentum. *Quidam.*

Tam cæcus & imprudens solet esse parentum, præsertim matrum in liberos amor, tam impotens charitas, vt cum illis omnia fœlicia evenire cupiant, nimia indulgentia teneram eorum ætatem corrumpant, emolliant, & in reliqua vita efferam & imbecillam reddant, & plerunque fit vt ea de causa, & se, & liberos suos in miserias animi molestias & angustias, quas postea vtique dolenter ferunt, coniiciant. *Ioan. Demetrius apud hist. Polon.*

Etsi paternum pectus acri dolore afficitur, cum videt charissimorum liberorum summam calamitatẽ; tamen acrior dolor est in animo paterno, quoties spectator est probi deformantis totam familiam. *Quidam.*

Diræ parentum nunquam sunt irritæ, sed tristes calamitates liberis accersunt. *Quidam.*

Paterna aut materna maledictio, etiamsi sit iniusta, tamen non est contemnenda. *Quidam.*

Propter parentum scelera grassantur pœnæ publicæ in totas familias, non vno tempore, sed multis interdum sæculis. *Quidam.*

Non semper patribus similes nascuntur filij, sed interdum ex malis boni, & contra ex bonis mali. *Ioseph. lib. 6. antiq. c. 3.*

Horribiliter degenerant nati ex parentibus, qui excelluerunt naturæ bonis. *Quidam.*

Filij non tantum non fiunt hæredes fortunæ parentum, sed & virtus mox degenerat, aut senescit, aut languescit, aut prorsus interiit, quod maxime mirabile est. *Quidam.*

Futura soboles affert oblivionem amissorum, & reipubl. hæc duo commoda accedent, quia numerus civium augetur, & quod tutiora consilia dantur; nam qui non habent liberos, & periculorum socios non perinde iusta consilia dant patriæ. *Pericles lib. 2. apud Thuc.*

Patria est vbicunque vir fortis sedem elegit. *Cur. lib. 6.*

Virtutis splendor nescio quo pacto in sua cuique patria obscurior obtigit. *Quidam.*

Nemo glorietur, quod magnæ vrbis civis sit, sed quod sit dignus magna, & illustri patria. *Arist. Apud Diog. lib. 6.*

Similes parentibus ac maioribus suis filij, plerunque creduntur, & nonnunquam ad honestè turpitérque vivendum inde causæ fluunt. *Gyr... lib.5. c.ap.10.*

Ob invitos parentis mores suspecta quoque posteritas erat, nec solùm præsens Patris, sed etiam futura metuebatur impietas liberorum, quod filiorum affectus paternis soleant ingeniis respondere. *Saxo.lib.3. histor. Dani.*

Parenti quamvis impio filium obsequi consentaneum est: in eius vitam conspirare, quid aliud quàm naturam invertere, & ima summis, summa infimis commutare? *Ioan.Mariana lib.18.c.8.de rebus Hispan.*

Quoniam sunt omnia commoda à patria accepta, nullum incommodum pro patria grave putandum est. *Cic.1.de Orat.*

Æquæ virtutis est, bona patriæ auxisse, & eius mala in se transferre voluisse. *Valer. Max. lib.5.*

Vt parentis asperi aliqua verba filius patienter audit, extraneus aspernatur: ita civis patriæ incommoda merito fert, quæ extraneus spernit. *Lipsius in Cent. Misc. epist.9.*

Sicut ij qui à littore in altum provecti sunt, oculis votisque terram requirunt: sic ij qui sunt in peregrinis locis ad patriam suam identidem aspirant. *Idem in Cent.2. Ad Belg. epist.54.*

De amisso patre. DIAL. XLVI.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Patrem amisi. R. Iustum est, vt quem præsentem querebaris, absentem quæras, nec invenias. Nihil æquius quam fastidita imperia frustra optari. D. Pium patrem amisi. R. Pium ille filium dimiserit. Gratulare autem seni tuo, illud tandem illi accidit, quod semper optaverat, te incolumi rebus humanis abiit. D. Pium patrem perdidi. R. Pius filius, nullam magis ob causam fortuitos casus timet, quam ne qua sibi incidens calamitas, patris animum mœrore conficiat, tuo iam tantum periculo securior vives; non erit, quem rumores de te impugnent, quem tua frangat adversitas, quem tua debiliret ægritudo, quem tua mors perimat. D. Patrem amantissimum amisi. R. AT. Incipias de aliis curare, qui de te curet amplius non erit. Pietatem ab altero tibi exhibitam repende alteri, raro illi rependitur cui debetur. DOL. Pium patrem miser perdidi. R. Si pietatis ratio tibi constat, solare fortunam tuam recordatione præteriti temporis. Coluisti parentem, & dum licuit pia semper in illum officia congessisti. D. Pater obiit. R. Pietas vivit, alioqui est fateor, vnde perpetuo mœstus sis. D. Pater me moriens destituit. R. Fer naturæ ordinem, prior exiit, qui prior intraverat, nec te ille destituit, sed præcessit. D. Amisi patrem. R. Nescis quid sit patrem perdere, nisi filium habuisti.

De patre bono. DIAL. LXXXII.

GAVD.

Habeo patrem bonum. R. Bonum nosce tuum, breve est. G. Patrem habeo optimum. R. Aut ille tibi luctum pariet, aut tu sibi. G. Indulgentissimus mihi est pater. R. Si naturæ ordo servatur, magni fletus hæreditas te manet, illúmque si pervertitur. G. Patrem adhuc habeo. R. Vtere sedulo, fugitiva iucunditas pater senex. G. Patrem habeo grandævum. R. Non est locus inertiæ. Festina carpere fructus extremos, tanquam ex arbore ruinosa. Charo lateri inhære quantum potes, cupidè illum vide, ceu confestim abiturum cupidúsque audi & extremos monitus memori mente recondito, desertúmque velut iter acturus necessariis permunito. Egebis illo consultore, quæréque cum nec invenies domi. G. Patrem habeo decrepitum. R. Propterea noviss̃ima pietatis officia in illum congere dùm licet, si quid nunc omiseris dolebis semper. G. Patrem pium habeo. R. Habes qui ante te mori cupiat, post te vivere metuat. G. Habeo patrem optimum. R. Habes quem priusquam habere desieris, vix agnoscas, habes & quem perditum suspires.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates forte cum Lamprocle filiolo pueriliter ludens ab Alcidiade deprehensus & vehementer derisus est. At ipse: Non est, inquit, vt me parentem cum filio rideas immoderatius, qui ignoras parentum in filios affectum, tacebis itaque donec & ipse liberos genueris similia tentaturus, & fortasse magis puerilia. *Ælian.lib.12. de Var.hist.*

Agesilaus quum miro esset affectu erga liberos suos dicitur aliquando arundine pro equo consensa, vnà cum pueris lusisse domi. Id cum forte vidisset ex amicis quidam, rogabat, ne cui diceret quod videret, priusquam ipse quoque liberorum parens esset factus. Festive subindicans, eum lusum non esse levitatis, sed pietatis: nec hoc quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modo expertus esset, quam ingens sit affectus charitatis parentum erga filios. *Plut. in Lacon. apoph. & Ælian. lib.12. Var.hist. Simile cum superiore Socrati attributo.*

Anacharsis interrogatus qua de causa operam non daret proli? Respondit, quia nimis amaturus essem liberos. *Stob.*

Epictetus, Liberos doctiores quã ditiores esse debere dicebat. *In Enc.*

Isocrates. Liberis pudorem magis quam aurum consulebat esse relinquendum. *In admonitionib. Ethicis.*

Demetrius. Cum Erasistratus Demetrio Antiochi filij mentem qua mori destinarat indicasset, simúlque fassus esset, huius affectionis causam esse amorem. Demetrius, qui adolescentem vnice adamabat: per omnia multis cum lachrymis cœpit obtestari, vt illius incolumitati consuleretur, cum Erasistratus addidisset, immedicabile malum esse (quod in ipsius vxorem deperiret) hoc audito, Demetrius multo vehementius cœpit obtestari, vt ob salutem filij cederet illi suam coniugem. Ista, inquit, ô pater, tibi facile dicuntur: sed aliud diceres si tuam coniugem Stratonicem adamaret. Hic cum rex Deo comprecaretur, vt liceret amorem filij commutare, & à medici coniuge in suam transferre, nihil se non facturum, si modo liceret servare filium: Erasistratus patris dexteram amplexus: Nihil est (inquit) ô rex, in quo iam Erasistrato indigeas. Etenim cum & pater sis & maritus, & rex, optimus eris tuæ familiæ medicus. Non enim in coniugem meam, sed in Stratonicem tuam Antiochus deperit. Post hæc Demetrius edixit, vt Antiochus rex, Stratonice quam filio cessit regina nominaretur. *Plut.*

Cestius eques Ro. cum à Cæsare filium abdicare iuberetur, quod is Tribunus pl. cum Marulo collegata ei invidiam movisset regni affectati: Citius, inquit, Cæsar, tu mihi omnes filios meos accipies quam ego ex his vnum domo expellam mea. *Eras. lib.6. apoph.*

Teleucia. Chij exules cum Spartam venissent, multis modis Pædaretum incusabant. Eos Teleucia mater cum vocasset ad se, explorans ea quæ in filio reprehensione digna essent, scripsit hunc ad modum filio, vt aut ignominiam omnem abluueret, aut in patriam incolumis non veniret. *Ibid.*

Anonyma. Filio iniuriarum postulato: Aut crimine (inquit) fili, aut vita teipsum libera. Mater in filium severior, quam iudex: quæ extinctum malebat, quam cum ignominia viuum. *Ibid.*

Alia. Quum accepisset quod filius peregrè agens inhonestè se gereret, scripsit illi: Malus rumor de te sparsus est, hunc tollito, aut non esto. *Plut. in apoph. Lacænarum.*

Tennes. Is rex Tenediorum cum legem promulgasset, vt si quis adulterum deprehendisset, securi trucidaret, intellexit mox filium in hanc legem peccasse. Vnde cum rogaretur quid faciendum esset? Lege vtendum, inquit, securi percutiatur: *Pausan. lib.10. Eras. in adagio, Tenedia bipennis.* De eadem severitate Zaleuci Locrensis erga filium ob adulterium altero oculo privatum. *Vide Cic. lib.2.de leg. Stob. ser.42. Ælian. var. hist. lib.2. Val. Max. l.6.c.5.*

Socrates. Obiurgationem à patre factam, suave medicamentum esse dicebat: plus enim, inquit prodest quam mordet. *Stob.*

Idem ab vxore reprehensus quod filium immorigerum & inutilem non admitteret, & cum illa subiecisset, atqui ex te est in terrã despuens, & hoc; subiecit, ex me est, at non vtile. *Max. serm. de honore parentum.*

Dionys. Phylos. ridiculum esse dicebat, eum qui suis parceret, alienos liberos castigare velle. Anton. serm. de parentibus liberorum educationem neglectim curantibus.

L. Iunius Brutus filios suos tyrannidi faventes, comprehensos ipsemet pro tribunali sedens interrogavit, dicens: Quid vos ad crimina hæc? Vbi ter interrogati nihil responderent. Iam reliquæ, inquit, vestræ partes sunt. Eorum deinde supplicia fixis oculis est intuitus. Exivit patrem, vt consulem ageret: orbusque vivere quam publicæ vindictæ deesse maluit. *Liv.l.2. Val.Max.l.5.c.8.*

M. Scaurus audiens filium cum aliis ab hostium exercitu fugatis vrbem repetere, misit qui dicerent libentius se in acie eius interfecti ossibus occursurum, quam ipsum tam deformis fugæ reum visurum. Itaque si quid modo reliquum in pectore verecundiæ superesset, conspectum degener irati patris vitaret. Filius audito nuncio seipsum interfecit. *Val. Max. ibid.*

Manlius Torquatus, cum è Macedonia venissent legati, graves querelas deferentes de filio Decio Syllano, qui eam provinciam obtinuerat, à senatu petiit ne quid ea de re statuerent, priusquam ipse causam cognovisset. Cum senatus illi cognitionem detulisset domi sedit, solúsque vtrique parti per totum biduum vocavit, tertio die pronunciavit in hanc formam: Quum Syllanum filium pecunias à sociis accepisse probatum sit, & Republica eum & domo mea indignum judico, protinúsque è conspectu meo abire iubeo. *Eras̃m. Roterodamus, lib.6. apoph. ex Val. Max. lib.5. cap.8.*

A. Fulvius filium ingenio, literis & forma florentem, quoniam in Catilinæ castra properabat, ex itinere retractum occidit dicens: Ego te non Catilinæ adversus patriam, sed patriæ adversus Catilinam genui. *Eras.l.6.apoph.ex eod.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysostomi. Vt humor quidem de radicibus ascendit in herbam, de herba autem non revertitur in radices, sed rursum transmittitur in semen; Sic & charitas de parentibus asce[n]dit in filios, de filiis autem non revertitur ad parentes. Ideo parentes quidem diligunt filios, sed non sic diliguntur à filiis: quia sicut herba non deorsum, sed sursum ad semen transmittit humorem: Sic & homo non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum. *In cap.9. Matth. hom.23.*

Hieroclis. Quemadmodum Phidiæ aut aliorum artificum opera, si & ipsa rursus alia quæpiam facerent, ea quoque non dubitaremus opera nominare artificum: Eodem modo actiones etiam nostræ parentum nostrorum opera esse dicentur, per quos nos nati sumus. *Apud Stob. serm.77.*

Plutarchi. Vt scorpius non tantummodo putandus est habere aculeum, cum ferit, sed semper est observandus: Ita malis prognati, etiamsi non peccent, tamen venenum habent. *In Moral.*

Roterodami. Vt pisces in mari nati educatique nihil tamen sapiunt salis marini: Ita quidam inter barbaros geniti & educati, longè absunt ab omni barbarie. *In Simil.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Parentum erga liberos officia, Primò, liberos rectè educare, & eos pro bonis habere. ***Exempla***: Iacob, Genes.35.5. Ioseph, 48. 9. Secundò, diligere liberos. ***Exempla***: Iacob, Genes.42. vers.36.37. David, in quo magna storga paterna elucet, 2. Sam.12. versic.16. 17. Altera Meretrix, 1. Reg.3. 26. Tobias senior & vxor eius, Tob.5. 23. & 10. 1.2.3.4. Tertiò pietatem eos docere, Exod.12. 17. & 13. 8. 14. Deuter. 4 10. & 6. vers.7.20. & 11.19. & 32.46. Ios.4.6.7.21.22. & 22.24. Psalm.78.4.5.6. Esa.38. 19. Ioël.1.3. Ephes.6. 4. ***Exempla***: David, 2. Paral.28.9. Mater Lamuelis, Proverb.31. vers.1.2. Tobias senior, Tob.2. vers.9,10. & 46. & 14.10. Quartò, eos corrigere, & peccata eorum arguere, 1. Samuël.3. 13. Proverb 13. 24. & 23.23. & 29.17. Hebr.12.7. ***Exemplum***; Iacob, Genes.34.30. Quintò

in

in eis corrigendis & arguendis moderatione vti, Ephes.6. 4. Col.3. 23. Sextò, orare pro liberorum fœlicitate, & peccatis amolliendis, *Exempla*: David, 2 Sam.12.16. 1.Paral.29.16. Iob, Iob.1. 5. Septimò, tradere liberis facultates, *Exempla*: Abrahamum, Genes.24.36.& 15.vers.5.6. Iosaphat.2.Paral. 21.3. Octavo illis prospicere de matrimonio, *Exempla*: Abraham, Gen.24. vers.2.3. Agar.21.21. Isaac, 28.1. Hemor.3.4. Iudas; 38.6. Manue & vxor eius, Iud.14.vers.3.

PROFANA EXEMPLA.

Ægeus procul navim intuitus, qua Theseus filius ex Creta victor vehebatur, quod non candida essent illi vela, quæ filij incolumitatem; & lætitiam testarentur, sed funesta & atri coloris; Theseum periisse ratus, ex alta specula in subiectum sese pelagus præcipitavit.

Gordianus senior Africæ proconsul, à Pœnis & exercitu adversus Maximinorum crudelitatem Imperator creatus; cum filium à Maximinis cæsum accepisset, præ mœroris magnitudine clam se in cubiculo suspendit.

Decius Imperator cùm Decium filium suum Imperiali diademate proponeret insignire, renuit filius dicens: Vereor ne si fiam Imperator, dedisceam esse filius. Malo non esse Imperator, & humilis filius, quam Imperator & filius indevotus. Imperet pater meus, meum imperium sit, parere humiliter imperanti. Nam parentum affectum exuit, qui mole superposita filium extinguit. Prius enim alendi & nutriendi sunt pueri & cum præcesserint, quos præcedere debent, invite ascendant. *Valer. Max. lib.4.*

Herodes Iudæus falsis suspicionibus criminatos Aristobolum & Alexandrum filios crudeliter in carcere necari iussit: vt non immerito Augustus diceret, malle se Herodis porcum, quam filium esse. Nam porcis non vrebatur filios autem severe occidebat. *Macrob.*

Iunius Brutus Romanæ libertatis assertor, duos adolescentes filios publicè interfecit proditionis convictos, quod de regibus, quos ipse eiecerat, in vrbem reducendis cum Aquilijs & Geliis consilium agitassent. Magnum fortunæ ludibrium, vt domus ea, vnde publica libertas orta fuerat, propemodum extincta sit. *Plut.*

Manlius Torquatus filium securi percussit Latino prælio, quod contrà imperium in hostem dimicasset. Nec profuit iuveni, quod hostilibus ornatus spoliis ad patrem rediisset. Valuit plus apud Manlium imperij maiestas, quam paterna pietas. *Livius.*

HIEROGLYPHICVM.

Paternam in filiis educandis *diligentiam* eamque acuratissimam exprimere si vellent veteres, *piscem Glanim* pingere instituerant. Ova enim is, quæ semina destituerint, perseveranti custodia tutatur, ad quadragesimum & quinquagesimum vsque diem, ab iis denique non abscedit donec coalescat soboles, et ab reliquorum piscium iniuria se tueri valeat. *Pier. Val. lib.31.*

¶ FABVLA.

De Leone & Homine.

Senex Leo, cum alia docere solebat filium suum, tum illi præcipere, ne vnquam cum homine congrederetur, ac depugnaret: animal enim illud est, inquit, mirificum & invictum. Leunculus illa quidem audiebat sed non tangebant dicta animum. Cum adolevisset & sentiret vires suas consummatas esse, progreditur quodam die, eo animo, cum homine vt prælium committere vellet. Videtque in agro coniugatos boves: accedit igitur, & rogat num homines sint. Illi quidem se homines esse negant, sed ab homine impositum iugum portare dicunt. Digressus ab his equum conspicatur, cum strato & frenis alligatum ad arborem, ibi ille huic, Tun' homo, inquit, es? Minime ego quidem, inquit equus, sed homini servio & obtempero. Paulo post cernit quendam in sylva, qui lingua, finderet, ad quem accurrens: Homo, inquit, videris esse. Ita est, inquit ille: pugnabis igitur mecum, inquit. Maxime, inquit ille, sed quæso te, distrahe prius hanc arborem, cui vides ferrum istud impactum. Incutit mox leo vngulas fissuræ arboris, & dimovit quidem eatenus, vt cuneus excideret: sed vis tanta non erat vt arborem distraheret, itaque partibus, vt fit, vtrinque redeuntibus, comprehensis pedibus, illic hærebat captus Leo. At lignatori clamores tollere & de agro vndique vicinos advocare contra Leonem. Hic vero cum se in discrimine esse animadverteret, omnibus viribus adhibitis pedes de ligno retraxit: atque ita quidem, vngulas pleraque intra arborem vt relinqueret: ac reversus ad suum patrem cum cruentis pedibus: Mi pater! inquit, si paruissem monitis tuis, vngulas non amisissem.

Fabula hortatur omnes, vt in primis quidem parentibus, sed & aliis recte monstrantibus libenter obsequantur atque pareant,

Vide Filius; Liberi.

Parsimonia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PARSIMONIA, Græcè φείδω, όω, ῆ, & φειδωλία, ας, ὁ, parcus, & φείδομαι, parco, dicitur. Est autem parsimonia, qua animi, honesti & vtilis causa, ne dispendium faciant, & bona sua operum nomine vel facultatum appellata, inutiliter inhonestéque consumant, sed tueantur atque custodiant, prudenter considerant. Cuius contrarium est luxuria, seu luxus, & bonorum dilapidatio; videturque parsimonia differre à frugalitate; quod *parsimoniâ* est quid generalius: *Frugalitas* vero est proprie cibi potusque mentis frugi ac bene compositæ moderatio: cuius contrarium voracitas. Cicero tamen frugalitatem dicit plura complecti, scilicet fortitudinem, iustitiam, prudentiam.

Parsimonia à parsi præterito huius verbi parce, venit. Est enim parcere inter alia quæ habet significata, idem quod abstinere. Virg. *Parce pias scelerare manus*: Vnde parcere pecuniæ, abstinere ab expensione pecuniæ sive parum expendere pecuniam, & parcere labori, id est, nihil; vel parum laborare. Hinc, vt diximus, fit parsimonia, quæ pro moderatione sumptuum & parcitate, hoc est, conservatione rerum accipitur: Ab eodem verbo venit parcus, qui frugi est & sumptibus parcit; & parcitas, quæ idem est quod Parsimonia.

Parsimonia, vel Parcimonia moderatio sumptuum, parcitas, frugalitas, parcos rerum vsus, vox media quæ in malam partem sumpta, tenacitatem, illiberalitatem, sordes, avaritiam denotat, de qua vide etymologicon trilingue Lugduni anno 1607. editum, pag.568. & 569. in voce; *Parcus*. Si in bonam partem sumas, virtus est, qua cavemus ne quod dispendium vltra modum fiat, & res familias (quod fieri potest) sine cuiusquam iniuria conservetur, *Chilai*. Hebr. est parcus, qui aliquid vehementer appetit, tenax, illiberalis, avarus, Gall. *Chiche, taquin, tenant*, & in sinistram partem sumitur, apud Isaiam, cap.31.v.5.7. nec alibi occurrit in Veteri Testamento. Quandoquidem vero parsimonia laudata species est quædam iustitiæ distributivæ, hinc fit, vt verbum *Chos*, quod significat pepercit connivendo, misertus est, quo vtitur David Ps.72.13. à parcimonia res preciosissimæ; nempe sanguinis & vitæ afflictorum ad facultatem conservationem translatum etiam fuerit, & parsimonia seu frugalitas *Chusan*, à nonnullis dicta sit, voce à verbo *Chos*, derivata.

Pleniorem proponamus parsimoniæ definitionem. Est virtus quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emaciatem, luxum, mutationes, ædificationes: & tamen vbi postulat ratio, quantum opus est, expendit. Vicina virtus est liberalitati, eadem habens extrema. Sicut liberalitas avaritiæ & tenacitati, eodem modo parsimonia profusionibus & prodigalitati magis opposita est. Nequeunt enim ad benefaciendum suppetere facultates, nisi parsimonia asservantur, vt monet proverbium, Bonus servasius bonum facit & ducit bonifacium.

Parsimoniæ partes ex definitione colliguntur. De emacitate fugienda occurrit Catonis dictum à Seneca descriptum, *epist.91.* Eme non quod opus; sed quod necesse est. De mutationibus observanda est Chilonis sententia, Comitem æris alieni esse miseriam. Extat de ædificationibus & domesticorum ac parasitorum turba distichon Græcum, ita conversum:

Ædificare domos, & pascere corpora multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.

Causæ efficientes sunt mandatum Dei prudentiam, rei domesticæ honestam curam commendantis. Spiritus S. flectens mentes pias ad modestum victum & cultum. Fines & effectus sunt 1. vt Deo obedientiam debitam præstemus 2. Nostras facultates conservemus & augeamus rationibus iustis, sine prava cupiditate, Hesiodi dicti memores:

Adde parum parvo, parvo superadde pusillum:
Fiet & hoc magnum: infelix pelletur egestas.

3. vt ad benefacientiam & sumptus necessarios facultates non desint. *Pl. Iun. lib.2. epist. ad Cat.* Quod cessat ex reditu frugalitate suppletur, ex qua velut fonte liberalitas nostra decurrit, quæ tamen temperanda est, ne nimia profusione inarescat.

Pugnantia, sunt, 1. Profusiones in pompas inanes, veste splendidas; luxum ambitiosas ædificationes, convivia frequentia, indecentia, sumptuosiora, monstrosa, 2. Nimia tenacitas, sordities, avaritia planè rustica, turpisque lucri insatiabilis cupiditas, 3. Negligentia & ignavia in rebus propriis custodiendis, suscipiendisque tempestivis laboribus.

¶ LOCI BIBLICI.

Parsimonia rebellibus fit inutilis: Deut.28,42. commendatur, & auget opes, Proverb.13.17.& 27.25. peccatori convertitur in damnum, Eccles.2.27. piis modestam parsimoniam colentibus Deus favet maximè, Eccles.5.vers.18.19.20. Parsimonia probatur à Christo, iubente vt panem nostrum quotidianum petamus à patre cœlesti, Matth.6,11. mandante discipulis suis, vt fragmenta panum & piscium colligant. Ioan.6. 12. Apostoli mandato huic parent, & parsimoniam colunt. Ioan.6.13. Exempla vitæ patriarcharum, prophetarum, Christi, Apostolorum, piorum, omnium qui à mundo condito in Ecclesia Dei vixerunt, nihil aliud quam temperantiam, frugalitatem, parsimoniam, nobis commendant. Luxus parsimoniæ oppositus damnatur passim. Vide Isai.3. 17.&c. Luc. 16.16. 1. Petr.3.3. Reliqua vide. Tit. *Frugalitas, Pigritia, Studium, Sufficientia.*

Pulchra res, victus tenuitas: documento mihi est Elias, qui apud viduam quam requiescebat: Ioannes, qui cameli pilis tegebatur: Petrus, qui lupinis vnico esse emptis alebatur. *Nusian. orat.16.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. 1. Remed.

Non minor est virtus, quam quærere parta tueri.
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Ovid.2.Remed.

Contrahe de multis, grandis acervus erit.

Claud. 2.Stil.

Plus est servasse repertum
Quam quæsisse decus.

Hor.1.Epist.12.

Fructibus Agrippæ Siculis, quos colligis, Iocis
Si rectè frueris, non est, vt copia maior
Ab Iove donari possit tibi: tolle querelas.
Pauper enim non est: cui rerum suppetit vsus.

Lucret.5.

Diuitiæ grandes homini sunt, vivere parcè,
Æquo animo, neque enim est vnquam penuria parvi.

Phocyl.

Phocylid.

Αρχόμῳ φείδε πάντων, μη τέμῃ ἐπιδεύης.
Cum incipis parsimonia vtere in omnibus, ne in fine indigeas.

Hesiodus.

Αρχομένου δ' πίδακος καὶ λήγοντος τε μάλιστα,
Μίσσον φείδεσθαι ὄνειαρ· οὐκ πυθμένι φείδου,
Incipiente autem dolio, & finiente satiare:
Sed in medio parsimonia vtere: gravius in fundo parsimonia.

Lucianus.

Ως τεθνηξόμενος τ' σῶν ἀγαθῶν ἔσθλαυε,
Ως δ' βιωσόμενος, φείδεο σῶν κτεάνων.
Ε'π δ' αὐτῇ σοφίδος ἔτος, ὃς, ἄμφω ταῦτα νοήσας.
Φείδεσθαι καὶ δαπάνᾳ μέτρον ἐφαρμόσατο.
Tanquam moriturus tuis bonis fruere:
Tanquam autem victurus parce tuis possessionibus.
Est autem vir sapiens hic, qui ambo hæc cognoscens,
Parsimoniæ & sumptui mensuram aptavit.

Thomas Morus ita reddidit versibus elegiacis.

Vtere divitiis tanquam moriturus, & idem
Tanquam victurus parcito divitiis.
Parcere divitiis qui tempore novit & vti,
Ille modum servans inter vtrumque sapit.

PARSIMONIÆ ELEGANS DESCRIPTIO.

Non quod habendi cupiditatem ex hominum cœtu proturbatam cupimus, idcircò parsimoniam aversamur. Vt illa est omnium vitiorum radix, omniumque malorum altrix, ita hæc non solùm virtus est, sed & ad virtutes eunti dux, atque adeo germana soror temperantiæ. Parsimonia est illa animi vis, quæ non solum docet hominem rebus necessariis esse contentum, sed præstat vt cuique ex suo, quamlibet tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundet. Ergo prius opus huius virtutis eò pertinet vt quisque vitet sumptus, supervacuos, & rem suam familiarem hinc potiùs augeat quàm minuat. Hosce præclaros huius virtutis effectus, etsi supra monstrasse videor, cùm egi de Temperantia, frugalitate & moderatione tamen, quod advertendæ & memorabiles sunt huius tanti boni dotes, cui proprius locus hic est assignatus, nos quoque hanc virtutem minimè prætermittendam duximus. Nec verò cùm parsimoniam dicimus, gracilem, exilem, humilem, rusticanam & incultam aliquam virtutem monstramus, sed illam quæ sui cultorem hoc munere vsque eò beat, vt nihil ei desit, nihil supersit: atque adeò illam, quæ se suis viribus sustinet. Magnum ergo, magnique animi bonum commendamus, cuiusque sunt solidæ, perennes, exuberantes vtilitates. Huius virtutis maximus quisque vir semper maluit esse alumnus, quàm opum, quamlibet ingentium, sectator.

Parcus nequaquam is est, qui, quod dici solet edit apludam, & flores, aut gallam bibit, qui quod aiunt, ventri suo rugas conducit, qui genio suo est inimicus. Esset enim ille ipse sordidus, quem descripsimus. Parcum vocamus eum, qui nec spernit opes, nec opibus abutitur, sed eas ita tuetur, vt iisdem vtatur ad sanum modum. Si dives est, in mediis divitiis agit pauperem; & in media paupertate eminet vt dives. Rem ratione regit; omnis rationis est intelligens; quicquid modum supergreditur oneri ducit, non vsui. Homo parcus probe intelligit, nimia bona esse initia maximorum malorum; nec æquum esse eos, quibus necessaria satis sunt, iis immergi quæ nimia sunt.

Quidam ingeniosiùs quàm verius parsimoniam dici ab arca, aut ab arcendo voluerunt. Sed non vna cum Phavorino hoc nominis derivamus ab eo quod ita parvum est, vt habenti sit satis. Et his datur intelligi parsimoniam tam esse retinentem rei necessariæ, quàm minimè cupientem supervacuæ. Enimverò qui hanc habet, non solùm grandes divitias habet, sed vtique omnia. Quippe is habet quantum vult, qui id quod satis est, ac præterea nihil vult. Etenim, si id quod cuique contigit ipsi satis esset, hoc certè contentus esse posset, quod nihil ampliùs ipsi optandum esset. Vsque eo parsimonia animo continenti & moderato id suppeditat, quod ei vsquequaque satisfacit, potissimum si tempestiva, non fera & inutilis est; Frustra enim rem maturè quæritis, qui non eam maturè parcit. Frustra is totus est in quæstu quem sumptus absumit.

Cæterùm parsimonia est parvo dives, & parvo potens, nullius rei indiga, inimica luxus, cultu simplici, sed nitido; victu quidem tenui, sed qui alimoniæ, viribúsque sufficit. Est restricta, fateor, sed abundantior illis, quibus effusè effluunt opes; denique domitrix eius, quæ est ab omni nimietate pravitatis. Parsimonia semper est sui similis, nempe æquanimis & vnanimis, non in paupertate contracta, non in divitiis dissoluta. Res pauperculæ, modicæ & modestæ sunt ei & magnæ & veræ opes. Cur? Quia magnæ opes & veræ apud parcum non sunt pluris quàm innocentiæ amica paupertas.

Quod luxurioso, prodigo, decoctori pauxillum est, apud parcum tanti est, quanti id quod maximum est. Parcus sua desideria nequaquam extendit ad plurima, supervacua, immensa. Si quid fortè tale apud ipsum est intra paucula restringit & claudit: vsu paupertatis dicit contemnere divitias. Nam dum fit similis pauperi, assequitur vt ne vllas quidem divitias extruere opus habeat. Certè, quisquis intra naturalem sese, legitimúmque modum continet, huic quicquid habet abundè est, hunc nulla inopia conficit, nulla copia corrumpit; parcè & modicè, sed æquo animo vivit: pauperem dum imitatur, industriè illudit paupertati, eiusque laqueos fœliciter evadit, nullis avaritiæ sordibus inquinatur: necessitati obsequitur: non est sui hostis: genium suum nihilominùs propitiat: ac tamen gulam coërcet; ventrem coarctat, libidines compescit, spem avidam & infinitè concupiscentem comprimit.

Verè Apollonius dicere solitus fuit, eos qui ex præparato nihil habent, sed iis sunt contenti, quæ sponte proveniunt, habere ea quæ non habent. Compone, si licet, avaritiam & parsimoniam. Advertes illam esse belluam immanem, inexplebilem; vsque eò nefandam, vt crudeliter sibi necessaria deneget is, qui hinc æger incedit. Sint ei quàm plurima, ei certè omnia desunt. Habet illa tantùm, quæ sibi ipsi consarcinat, mala. Non modò non aliis, sed ne vnquam quidem sibi patitur esse bene. Est perpetuus hospes curarum, solicitudinum, miseriarum. Contra, parcus victu sobrio opum luxuriam contundit; parvo opulentus nullas egestatis quamvis terribiles facies pertimescit. His accedit, quod constans & perseverans est: Nam dum compatiendo multa gravia & amara longiùs tolerat, sæpè fœliciter consequitur illa, quæ omnium sunt suavissima. Multi quoque, dum de demenso suo, aliquid sibi quotidie seposuerunt, ex vnciis denique magna se ponderibus pondera cumulasse sæpè lætati sunt. Nam parvum parvo additum, sensim efficitur magnum. Quapropter læta & nitida parsimonia honestis artibus id ipsum assequitur quod anxia avaritia corripit; sed iustiùs, & fœliciùs. Quæ enim hæc quærendo rapit, illa parcendo quærit.

Porrò si hæc virtus, privatam cuiusque rem divitiis commutare potest, meritò magis publicam. Re & experimento autore loquor. Vt luxus privatæ sortis hominum publicam rem in medio desertam tandem evertit, ita singulorum parsimonia eam è tenui ac pauperrima sæpè extulit ad magnas opes. Et ita, natura comparatum est, vt rescindendo sumptus supervacuos quæratur vnde necessariis abundè suppeditari possit. Vnde hæc est hodierna summorum Principum, & quidem manifesta paupertas. Nimirum à nimiis ac portentosis sumptibus, quos domi faciunt. Ne multa, parsimonia & publica fœlicitas vix vnquam dissociari possunt. Id quod cum spectatissimus quisque semper intellexerit, huic virtuti summum honorem habuit Catoni duæ dicuntur fuisse artes acquirendi, Agricultura, & Parsimonia.

Quædam magnorum Imperiorum culmina non dubitarunt eam sibi facere vernaculam, hinc est, quod hæc virtus, clarissimas, vetustissimas, omnium nobilissimas imagines ostentare potest. Laudatissimi & celeberrimi hodiéque sunt illi, qui è tenui, sæpéque obscuro loco, in amplissimum ordinem assumpti, maximis postea partis opibus domesticam & pristinam parsimoniam inseruerunt. Certè, huius virtutis tota vita retinentes eam in medio rerum splendore collocarunt, eiusque præsidio freti divitiarum delicias humani generis exitio repertas fœliciter expugnarunt. Quidàm è summis principibus hoc se advertendos & admirabiles fecerunt, quòd summo fastigio perpetuam tenuitatis meditationem intulerunt, & quidem exemplis ad omnem posteritatem salubberrimis; dum ipsis solennibus cœnis pridiana sæpè ac semesa obsonia apponi ac reponi voluerunt. Huiusmodi fuit ille dimidiatus aper Tiberij. Hinc omnis generis homines discunt, cibo & voluptatibus temperare, & appetitus suos intra modestiæ fines continere. Sordes vocet qui volet. Mihi illa est luculenta & omni laudis genere celebranda virtus. Et verò illi ipsi qui domi tam parci erant, in suppliciis Deorum magnifici. Qui domi parsimoniam præstabant, publicas opes munificentius extollebant. Illas ipsas magnas & magnificas opes privata parsimonia condecorabat. Postremò parsimonia, id cuique præstat, vt non sit cupidus, emax, sumptuosus. Quæ sanè non solùm est vberior pecunia: magnúmque vectigal, verùm etiam ad omnia præclara pergenti gradus. *Car. Paschal. lib. de Virt. & Vitiis.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Xenophontis sententia vulgo celebratur: Non tam grave esse bona non accipere, quam acceptis privari. *Stob. serm. 13.*

Demosthenes dicere solebat plurimos hominum parare quidem divitias bene consulendo, nihilque contemnendo: sed non iisdem artibus ipsas conservari posse. *Stob, eod. serm.*

August. Cæs. deridere solebat Alexandri Macedonis dictum, qui ad consodales suos frequenter dictitabat, nihil sibi à Philippo patre relinqui quod ageret: Nec quidem immerito derisit adolescentis stultitiam, qui non contentus erat regionibus à patre subactis, sed ipse quoque bello plures sibi parare studebat: ignorans præcipuam curam eo referendam esse, non vt multa possideamus, sed vt iam parta tueamur. Non minor enim (vt ille ait) virtus est, quam quærere, parta tueri. *Plut. in Rom. apoph.*

Socrates Æschinem, qui premebatur inopia solebat admonere, vt à seipso sumeret mutuum, sive vsuram παρ' ἑαυτοῦ δανείζοιτο, & addit modum, sibi ipsi subtrahendo cibaria, iuxta illud *Magnum vectigal parsimonia.* Expeditissima ratio est augendi censum, detrahere sumptibus. *Erasm. 3. apoph.*

Democritus, qui parci præter modum sunt, instar apicularum, inquit, operantur, tanquam perpetuo victuri. *Stobæus.*

Idem, Parsimoniam & esuriem bonam esse dicebat: suo autem tempore, sumptus etiam. Porro (inquit) vir bonus hæc discernet. *Stobæus.*

Idem. Stolidos parcorum filios, vbi qui à patria illa consuetudine tenaci & exquisita decideriint, perire dicebat: non secus quam qui inter gladios saltant, si vel semel aberraverint in vnico gladio, vbi pedibus niti debebant, intereunt. *Stob. serm. 16.*

Idem. Vitam nimis parcam, & sine festivitatibus, longam viam sine diversoriis esse dicebat. *Eod. serm.*

Stratonicus musicus interrogatus, quinam essent in Pamphilia miserrimi? Phaselitæ, inquit: sed addebat, in toto orbe miserrimos esse Sidetas. Vtraque gens est in Pamphylia, Phaselitarum sordes proverbio notatæ sunt, Phaselitarum sacrificium: quod salsis piscículis sacrificarent, Bis miseros dixit parcos.

Alexander, cum hyeme frigidóque cœlo apud amicum quendam convivio exciperetur, viderétque foculum exiguum, & ignis pusillum. Aut ligna, inquit, inferte, aut thus. Subnotans, convivatorem lignis suis parcere, perinde quasi thus essent, simul satis esse ignis ad faciendum suffitum diis, at parum ad depellendum frigus. *Plut.*

Bithus

Bilus parasitus, quum Lysimachus rex vesti ipsius curasset affigendum scorpium ligneum, aut (vt plutarchus ait) rubetam, pulchre assimilatum verò, perturbatus resiliit. Ridentibus omnibus, vbi dolum sensit: Et ego, inquit, te vicissim terrebo, Rex. Quum ille dixisset, Fac: Da mihi, inquit, talentum: exprobrans Regi sordes & parsimoniam. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Gathana. Quum quidam vini paulum infudisset in pscyterium (id est, vasculi genus refrigerando vino paratum) dicerétque hoc vnum sedecim annorum est. Pusillum est, inquit, pro tot annorum ætate. *Hoc ipsum ascribitur Phryne. Erasmus lib. 6. Apoph.*

Anonymus. Servus quidam ab hero Chio negotiatore profugerat. Rogatus cur fugisset? Quoniam, inquit, quum adsint bona mala quærit. Solet enim herus ille vinum mustum primæque suavitatis vendere ipse interim non bibens nisi subacidum ac vapescens. *Erasm. l. 6. apoph. ex Plutarch.*

Theocritus multos divites non dominos rerum suarum, sed tutores esse dicebat. *Stob. serm. de parcitate.*

Eusebius. Virum qui magnas opes reconditas habuerit, nec aliam ob causam, quam vt reponat, conquirentem, quo semper aliquid præsentibus addat, & si locupletem, nihil tamen neque sui, neque alterius vtilitatis gratia insumentem, hauquaquam divitem esse dixerim, sed parandis natum, qui sæpenumero sibi labores creet, & res nihil ad se pertinentes augeat. *Idem, ibid.*

Idem, Vir cui magnæ sunt opes reconditæ, quibus pro suo arbitrio ad res necessarias vti non audeat, similis est ærario quæstori publicum thesaurum suum esse persuaso. Quantum enim ad opinionem, ex æquo vterque dives est. Vsum vero divitiarum, qui proprius est possidenti, non hic magis quam ille habet. *Ibid.*

SIMILITVDINES.

Socratis Hominis pecuniæ amantis & tenacis divitiæ, quemadmodum sol post occasum, neminem viventium exhilarant, *Stob. serm. de par[illegible]*

Idem, Pecuniam amantium & tenacium vita similis est funerali convivio. Omnia enim cum habeat, hominum qui præsentibus liberaliter fruatur non habet. *Idem.*

Theopompi. Quemadmodum apiculæ per totam æstatem flosculis insultantes mel colligunt, non reddunt autem sua sponte ad vsum hominibus: Ita homo tenax vndique corradit omnia tanquam perpetuo victurus, nec dat nisi coactus quodammodo. *Apud Stob.*

Plut. Vt in conviviis temperamus ab appositis cibis, quo locus sit lautitiis, quas expectamus: Ita quotidiana parsimonia præmuniendi sumus. *In moral.*

Plato verat aquam à vicinis petere, nisi prius domi foderis vsque ad terram, quam ceramitidem vocant, repereriisque non esse spem venæ: Ita prius excutiendum, vt parsimonia, aliáve via tibi suppedites, priusquam mensariis pecuniam mutuam petas. *In moral.*

Templum Ephesiæ Dianæ tutos reddebat obæratos à creditoribus. At multos magis frugalitas & parsimonia præbet asylum. *In moral.*

¶ ADAGIA.

Tribus minis insumptis, duodecim imputat. τρεῖς μνᾶς ὡς πλάστις λογίσασθαι δώδεκα.

Quadrabit in eos, qui non nisi compendij sui gratia colunt amicos, & pro quouis exiguo officio multum beneficiorum expectant.

Vulgo item aiunt: *Pileum donat, vt pallium recipiat.*

Cumini sector. *Aristot.*

Impendio parcus ac sordidus, olim proverbio κυμινοπρίστης, Id est: Cumini sector dicebatur.

Ficus dividere. σῦκα μερίζειν.

Vnde licebit & cognomen fingere, συκοπρίστης. Martial.

Quadraginta secat, qui dicit. σῦκα μερίζει.

Sordidum ac parcum significans etiamsi ditissimum.

Nullus emptor difficilis, bonum emit obsonium. ἀδὲς ὀψωνεῖ χρηστὸν ὀψώνιον κρέας. *Iulius Pollux.*

Conveniet in hos, qui paululo labore conantur egregias assequi literas.

E Patroclis domo venit. ἐκ Πατροκλέους.

In Sordidos. Sumptum à moribus Patroclis, cuiusdam Atheniensis, pradivitis quidem, verum impendio parci sordidique.

Cochleæ vita. κοχλίου βίος. *Plut.*

De iis, qui parce parvóque vivunt, aut contracti à negotiis, lucéque forensi semoti.

Ex phelleo venire. ἐκ φελλέως ἐλθεῖν.

Dicebantur, qui ex humili fortuna asperáque vita ad dignitatem emersissent.

In ventrem insilire. εἰς τὴν γαστέρα σκαμβίζειν.

Id est. In ventrem irrumpere, dicitur, qui curam omnium ad cibum ac potum confert.

Cradophagus. κραδοφάγος.

Rusticum ac sordidum veteres κραδοφάγον, per iocum appellabant, quasi κραδαιοφάγον. Nam κραδαία vocabant arboris fici folia. Iidem dicebantur Φηγοφάγοι, quasi prisco more glandibus viventes.

Τρυγόβιοι.

Homines sordidos ac parcos, olim popularis iocus τρυγοβίους appellabat, quasi face victitantes, Qui splendidiores sunt, vbi ventum est ad facem, aperiunt aliud vas.

Luto Luculentior.

Avaros, quæstusque supra modum avidos, impuros ac sordidos dicimus.

Pediculi Platonis. οἱ Πλάτωνος φθεῖρες.

Myronianus nullum indicat vsum proverbij: suspicari tamen licet dictum in sordidos, quod philosophi non nimium indulgeant nitoribus externis, dum circa mentis cultum toti sunt occupati.

Macilentior Leotriphide. λεπτότερος Λεωτρίφιδος ἐγώ. Παῦε μανιάδος.

Congruet in homines exiles ac pratenues. Iucundius erit, si transferatur ad inopiam ingenij, aut dictionem aridam, ieiunam & exsanguem

Immunem venire. ἀσύμβολον χώρει πρὸς πανδοκέα.

Immunem Latini vocant, quem ἀσύμβολον Graci, nempe eum, qui nihil confert ad convivium. Terent.

Te ne asymbolum venire inunctum atque lotum è balneis?

Laspana vivere.

Lepide dixeris in eos, qui praparce nimiumque tenuiter vivunt.

Nihil de vitello. οὐδὲν περὶ μόσχου.

Quadrabit in eos qui impertiant deteriora, meliora sibi servantes.

Rore pascitur. πρόκας σπίζεται, ὥσπερ ὁ τίτλιξ.

De victu pertenui nimiumque parco.

Victitant succo suo. *Plaut.*

In parasitos, qui, si quando cœna contingit lautior, ingurgitant sese rursus vbi nulla aridet spes cœnatica, coguntúrque οἰκοπάτοι vivere fortiter ferunt inediam, & in convivio spem durant.

Philippide tenuius. ἰσχάτερον Φιλιππίδου. *Vel*, Πυφιλιππωδέστερος.

Accommodabitur non invenuste ad orationem ieiunam, aut disputationem ociosa subtilitatis.

Monophagi. Μονοφάγοι. *Eudemus.*

Dici poterunt sordidi, & inhospitales, qui neminem invitant ad convivium.

Patroclo sordidior. Πατροκλέους φειδωλότερος.

In divitem quidem, sed oppido quam sordidum ac parcum.

Nephalium sacrum: Νηφάλιος θεός.

De convivio abstemio non inepte dicetur, aut de convivio vehementer frugali sobrióque.

Canínum prandium.

Dicebatur abstemium; & in quo nullum vinum biberetur, propterea quod canes à vino abhorrent.

Cereri sacrificant.

Quemadmodum Graci dicunt ἱστιᾶν θύειν. Id est, Lari sacrificant: ita Plautus premodum indicat apud Latinos dici solere, Cereri sacrificant, si quando in convivio vinum deesset, propterea quod in huiusmodi sacris nefas esse, inferre vinum.

Bos Cyprius. Κύπριος βοῦς.

In Brutum ac stolidum iaci solitum, propterea, quod Cyprij boves magis bruti ferantur: quippe qui stercore humano pascantur.

Ciprio bovi merendam.

Quoties conviva sordidus & insipidus surdido atque insipido accipitur convivio. Festivius erit, si ad res animi deflectatur, vt si quis apud spurcos spurcè loquatur, apud indoctos indocte.

Tolle tolle mazam quam ocissimè scarabo. αἶρε αἶρε μᾶζαν ὡς τάχιστα κωθάρῳ. *Aristot.*

Id vsurpare licebit, quoties sordidus cibus immundo convivæ apponitur.

Pyrice facta.

Pyra insula quapiam cum esset & perpusilla & ignobilis in contemptus ac vtilitatis proverbium abiit, vt qua sordidè parumque magnifice fierent, Pyrice facta dicerentur.

Parvo emptas carnes. τὰ ὀλίγου κρέα οἱ κύνες ἐσθίουσιν.

Quidam putria emunt obsonia, ne plusculum insumant nummorum. Ea quam nullus attingit, canibus edenda servantur.

Pyra Bacchum. Πύρα τὸν Διόνυσον.

Dictitatum adagium, vbi vinum appositum in convivio nemo gustat; aut de sordido apparatus.

Tenuiter diducis. λεπτὰ ξαίνεις. *Suidas.*

De iis qui pauperum more tenuiter victitant.

Sacrum sine fumo. ἄθυτον θυσία. *Lucian.*

De nimium tenui convivio, & in quo nihil cocti obsonij apponitur.

Nephalia ligna. Νηφάλια ξύλα.

Dici posse videtur in abstemios, & ab omni voluptate procul alienos.

Carica victima. Καρικὴν θῦμα.

De macilenta hostia, minimèque esculenta dicebatur. Non inconcinne torquebitur ad cibum appositum, insipidum, & quem nemo velit attingere.

Phaselitarum sacrificium. Φασηλιτῶν θῦμα. *Zenod.*

Sordidum ac tenuem sumptum hoc adagio significans.

In sinu manum habere. ὑπὸ κόλπῳ χεῖρας ἔχειν.

In sinu manum habere, nominavit Theocritus tenaces & ad largiendum pigros.

Lari sacrificant. Ἑστίᾳ θύουσιν.

In tenace diciturs, qui de suis nemini quicquam impertiant: aut in convivas edaces, qui nihil de appositis epulis mittunt amicis, neque quicquam faciunt reliquum.

Πυποκύνδυλος.

Graci proverbiali convitio sordidos & impendio porcos ὑποκυνδύλους appellabant, ducto cognomine ab iis, quibus sordes in unguibus residunt. Nam ὕπος proprie res sordidas significat.

Canens vitæ palmũ ad anethum. ἄδων τὸν ἀπήμαλον τοῦ βίου πρὸς ἄνηθον.

De parco dictum, qui tenui re leviculáque transigit vitam, atque lautissimum existimat se laute vivere.

Tantali pœnæ. Ταντάλειοι ποιναί.

De iis dicendũ, quibus adsunt quidem bona, verum his frui negatũ est.

Conviva non conviva.

In eum, qui accumbit quidem in convivio, verum spectator duntaxat eorum, quæ apponuntur, quadrabit illud Homeri:

Κεῖτ' ἄρ' ἄσιτος, ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποτῆτος.
Incœnatus, & impastus potúque ciboque
Accubuit.

Sacra nihil sunt, præter malas & cornua. πρὸς θύματα ἐδὲν ἐστι, πλὴν γνάθων καὶ κέρατος.

De macilentis. Trahetur non inconcinniter ad cibum minimè esculentum.

¶ Fabvla.

Fama est, quod cum vidisset quidam alterum argenti multum ferre, rogaverit eum vt sibi mutuo daret, cum fœnore reddendum. Ille vero noluit, vt qui nulli fideret, iuvarétque neminem. Itaque quodam in loco argentum recondit, quod alius cum animadvertisset, furfuratus est. Reversus ille postea, qui pecuniam absconderat nihil invenit: vnde magno dolore motus est ob calamitatem, tum alias, tum quia roganti non mutuo dederat pecuniam, quæ quidem ei salva mansisset, & insuper attulisset lucrum. Cúmque incidisset in virum cui mutuare prius noluerat, infortunium suum deploravit, vt pote qui peccasset, & pœnitere se dixit quod ei non obsecutus sed ingratus fuisset, & prorsus ei argentum omne interiisse. Ille autem bono animo ipsum esse iussit, atque existimare lapidem eodem in loco à se fuisse depositum. Omnino enim, ne eum habebas quidem argentum, eo vtebatis. Quamobrem etiam nunc ne putaveris te vlla re privari. Illud etenim quo quis nec vsus nec vsurus est, nihil sive præsens sis, sive absens, magis minúsve te lædit. Nam cum Deus alicui non perfectè bona largiri instituit exhibita pecuniarum cópia, bonæ mentis facit inopem: atque ita ablato altero vtrisque privat. *Antiph. apud Stob. serm. 16. de Parcitate.*

Vide Avaritia, Frugalitas, Luxus.

Parvus. Parvulus.

¶ Definitio et etymolog.

Parvvs, exiguus, non magnus, minor natu μικρὸς. Hebr. *katon*, à verbo *katan*, parvus fuit, minor fuit de qualitate dicitur. Hinc fortasse τέκνον, filiolus.

Loci Biblici.

Parvi dicti fideles, non ætatis, sed παιδιοφρονίας, ratione, Matth. 18. v. 6. parvi per concessionem Apostoli à Christo dicti homines, nimirum coram mundo viles & abjecti, 10. 42. parvulus, vel puerulus, pro quopiam ita sese dimittente, vt puerum decet, 8. 5. Parvorum nomine omnes pii continentur, vers. 10. Parvuli in Christo, 1. Cor. 3. 1. parvulis legendum Deuteronomium, Deut. 31. 12.

Sententiæ Patrvm.

Sapientibus & prudentibus irridendis, arrogantibus falso grandibus, vere autem tumentibus, Christus opposuit non sapientes, non prudentes, sed parvulos, qui sunt parvuli humiles. *Aug. de verb. dom. serm.*

Simeon portabat à quo portabatur. Quantus ibi erat, & quam magnus! quam parvus factus erat! Parvus factus, parvos quærebat. Quid est, parvos quærebat? Non superbos, sed humiles colligebat. *Idem, serm. 20. de tempore.*

Cum Dominus id à nobis exposcit, vt ad puerorum similitudinem accedamus; non id exigit vt redeamus ad infantiam, quemadmodum ipse, Nicodemi instar, existimas, verùm vt improbitatem abnegemus, sicque nos comparemus, vt pueruli in nobis simplicitas insit. Atque hoc, per ea quæ dixit, ostendit. Non enim dixit, nisi parvuli efficiamini: sed sicut parvuli, nimirum hùiusce particulæ, sicut accessione rei imitationem declarans. *Isid. Pelusiota. lib. 1. epist. 107.*

Paulus nos admonet ne sensibus pueri efficiamur, sed malitia parvuli simus, sensibus autem perfecti. Neque enim fieri potest nisi improbitatem abstergamus, atque ad puritatem & castitatem repuerescamus; vt aut mentis perfectionem assequamur; aut ad virum perfectum atque operarium inconfusibilem subvehamur. *Eod. lib. epist. 442.*

Parvulus in oculis satis est, qui in eo quo semetipsum considerat, imparem se alienis meritis pensat. Nam quasi grandem se aspicit, quisquis se super aliena merita elatione cogitationis extendit: *Gregor. in Iohum, in lib. 34. cap. 14.*

Parvulus datus est parvulis, vt magnus detur magnis, & quos iustificat parvulus, magnificet postmodum & glorificet magnus ac glorioſus. *Bern. in vigil. natal. Dom serm. 4.*

Discite à me (inquit Christus) quia mitis sum & humilis corde. Gemina parvitas, humilitas & mansuetudo. Illa interior, ista exterior parvitas, vtraque tamen non parva virtus est, nempè quam parvulus ille, tam magnus vtrique magisterium profitetur. *Idem, serm. 2. in purific. B. Mariæ.*

¶ Poetarvm Dicta.

Hor. 2. Carm. 16.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.
Nec leves somnos timor, aut Cupido
Sordidus aufert.

Idem 3. Carm. 24.

Campestres melius Scytha,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ:
Immetata quibus iugera liberas
Fruges, & Cererem ferunt.
Nec cultura placet longior annua:
Defunctúmque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

Idem 2. Serm. 2.

Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.

Lucan. 5.

O vita tuta facultas
Pauperis, angustique Lares, ô munera nondum
Luxe lecta Deum, quibus hæc contingere templis,
Aut maris potuit nullo trepidante tumultu
Cæsarea pulsante manu

Claud. 1. Ruff.

Vivitur exiguo melius, natura beatis
Omnibus esse dedit, si quis cognoveris vti,
Hæc si nota forent frueremur simplice cultu.
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quatores puppes, non machina muros.

Sen. Herc. fur. Act. 1.

Alium multis gloriæ terris
Trahat, & omnia fama per vrbes,
Garrula laudet, cœlóque parem
Tollat, & astris alius curru
Sublimis eat: me mea tellus
Lare secreto, turóque tegat.
Venit, ad pigros cana senectus,
Humilique loco sed certa, sedet
Sordida parva fortuna domus.
Alte virtus animosa cadit.

Tibull. 1. 1.

Divitias alius fulvo sibi congerat auro,
Et teneat culti iugera magna soli,
Quem labor assiduis vicino terreat hoste,
Martia cui summos classica pulsa fugent.
Me mea paupertas vita traducat inerti,
Dum meus assiduo luceat igne focus.

Hor. 1. Epist. 10.

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit.
Sed postquam victor velox discessit ab hoste,
Non equitem dorso: non frenum depulit ore
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret; dominum vehet improbus, atque
Serviet æternum: quia parvo nescit vti.
Cui non conveniet sua res: vt calceus olim,
Si pede maior erit: subvertet: si minor, vret.
Lætus sorte tua vives sapienter, Aristi.

Ovid. 1. Remed.

Flumina magna vides parvis de fontibus orta:
Plurima collectis multiplicantur aquis.

Idem 2. Remed.

Forsitan hæc aliquis (nam sunt quoque) parum vocabit.
Sed quæ non prosunt singula, multa iuvant.

Ibidem.

Tu tantum numero pugna, præceptáque in vnum
Contrahe: de multis grandis acervus erit.

Ovid. 2. Art.

Quem taurum metuis, vitulum mulcere solebat.
Sub qua nunc recubas arbore, virga fuit.
Nascitur exiguus, sed opes acquirit eundo,
Quaque venit, multas accipit amnis aquas.

Ibidem

Dum novus in viridi coalescit cortice ramus,
Concutiat tenerum qualibet aura, cadet.
Mox etiam ventis spatio durata resistit.
Firmáque adoptivas arbor habebit opes.

Tibull. 1. 1.

At vos exiguo pecori furesque lupique
Parcite, de magno est præda petenda grege.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Parva in magnis contemnere periculosum est, parva enim scintilla contempta maximum excitat incendium. *Marsil. Fic. in epist. 5.*

Parvitas in divinis significat simplicitatem naturæ, & vnionem virtutis. *Idem in Areop. de divin. nom.*

Parvum in Deo dicitur, quod vniversam molem & distantiam supergreditur, & quod nullo impediente per omnia transit. *Dionys. Areop. de divin. nom.*

Parum quod distat tanquam nihil distare videtur. *Arist. lib. 2. Physic. c. 2. T. 56.*

Parvifactionis tres sunt species; Contemptio, Incommodatio; & Contumelia. *Idem Rhet. l. 2.*

Parva multa ipsum magnum sunt. *Phys. 4. su. 2. 1. T. 53.*

Quod est parum, quasi nihil differt ab eo, quod est nihil. *Arist. Pol. 5.*

Nihil est rarius quam valde magnum, aut valde minimum reperire hominem. *Plat. de anima.*

Omnia præclara rara: nec quicquam difficilius quam reperire, quod sit ex omni parte absolùtum. *Cic. de Lælio.*

Nunquam parum est quod satis est, nunquam satis est quod multum. *Senec. epist. 120.*

In minimis rebus sæpe res magnæ deprehenduntur.

Rerum raritas pretium facit.

Quo rarior vsus, eo plausibilior. *Cic. pro Flac.*

¶ Fabvla.

Rex & subditus.

Subiectum quendam ditioni suæ opulentum & pecuniosum cupiens expilare rex, ne vim feciſſe videretur, adduci hominem imperat & à subornatis corã se postulari crimine perduellionis, quod receptaret hostes suos,

suos, & cum illis consilia nefaria contra patriam iniret Homini quieto, & cui nihil esset pace neque vtilius neque optatius, mira videri accusatio & res illa. Tum vnus de acusatoribus: Et iam nunc, inquit, domi istius hostes regios oculi existimo, ibi intelligens reus, qui essent hostes, quos abducere à se rex cuperet. Ita, inquit, est cogor enim fateri verum. Sed mitte mecum, ô Rex quibus illi statim tradantur. Rex, satellites cum illo misit, quibus omnem suam pecuniam & nummos cum daret deferendos ad Regem: Hi quidem sunt hostes, inquit, etiam mei. Pene enim me perdiderant.

Docet fabula, prudentes parua libenter amittere, vt maiora retinere possint. Scitum est neque ab hac doctrina abhorrens, quod de Sigismundo Imperatore narratur. Huic enim quodam tempore satis grandi pecunia allata, noctis ille magnam partem peruigilando consumpsisse fertur, inter cogitationes de pecunia ea. Mittit igitur qui statim accersant proceres & amicos. Quibus solicite alieno tempore aduentantibus & percontantibus quid accidisset. Insidiæ mihi fiunt, inquit Sigismundus, ab hostibus infestis capiti meo. Ad quem sermonem commotis vehementer omnibus iubet ipse arcam aperiri & aureos nummos ostendens: Isti, inquit, hostes sunt, qui me somnum non patiuntur capere, horum vos quæso metu me liberate, & ita pecuniam auferendam, interque se diuidendam eis tradidit.

Vide Contemptus, Humilitas, Gloria.

Passio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PASSIO, Græc. πάθος, ὁ πάθημα, ατος, τὸ & παθητικὸς, ἡ, ὸν. passivus dicitur. Est autem passio, effectus illatioque actionis. *Secundum Gilbertum Porretanum, l. 6. principiorum.* Venit autem à patior, vnde passibilis, patibulum, & patientia, de qua infra.

¶ LOCI BIBLICI.

Passiones & affectus peccati, Rom. 7. &c. passiones huius vitæ, Rom. 8. 18. passionibus Christi communicare. 1. Petr. 4. 12. in passionibus exultandum. Col. 1. 11. 1. Petr. 16.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Multos filios Deus fecit, vnicus filius Dei emit sibi fratres sanguine suo, probatus reprobatos. Redemit venditus, honorauit iniuriatus, viuificauit occisus, venditis rebus nostris nullum maius earum pretium accipimus, quam nos ipsos: quia talibus implicati, nostri non eramus. *Aug. in serm.*

Passus est Christus, quia voluit, quando voluit, quomodo voluit. *Idē.*

Voluit Christus esse in pœnis nostris; vt sine culpa sustinendo pœnam & culpam, solueret & pœnam. *Idem.*

Humilitas Saluatoris sit medicina humani tumoris. *Ibid.*

Bene tacet (Christus patiens) qui defensione non indiget. *Ambr.*

Omnis medicina (Christianorum) in vulneribus Christi. *Idem.*

Christi patibulum noster triumphus. *Origenes.*

Nulla res officiorum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi quum cogitamus, quanta pro nobis pertulit Dominus. *Idem de ver. apost.*

Quem vis contemnere, pretium eius attende, & cum morte Christi totum mundum appende. *De verb. Dom.*

Fratres, vt à peccato sanemur, Christum crucifixum intueamur: quomodo qui intuebantur serpentem æneum in deserto, non peribant morsibus serpentum: sic qui intuentur fide Christi mortem, sanantur à morsibus peccatorum. *In Ioan.*

Conspui voluit, vt nos lauaret: velari voluit, vt velamen culpæ & ignorantiæ à cordibus nostris auferret: in capite percuti, vt caput nostrum, id est, Adam, sanitati restitueret: colaphis cædi, & verbis derideri vt nos ei labiis & manibus, id est verbis & operibus applaudamus. *Hier. in quod. serm.*

Nihil adeo graue, quod non æquanimiter toleretur, si Christi passio ad memoriam reducatur. *Greg. in epist.*

Tanto Deus, ab hominibus dignus honorandus est, quanto pro hominibus indigna susceptit. *Ibid.*

Caput angelicis tremebundum spiritibus densitate spinarum pungitur: facies pulchra præ filiis hominum sputis Iudæorum deturpatur: oculis lucidiores sole caligantur in more: aures quæ audiunt angelicos cantus, audiunt peccatorum insultus: os, quod docet angelos, felle & aceto potatur: pedes quorum scabellum adoratur, cruci clauo affiguntur: manus, quæ formauerunt cælos; sunt in cruce extensæ & clauis affixæ: corpus verberatur: latus lancea perforatur: & quid plura? non remansit in eo nisi lingua, vt pro peccatorum oraret, & matrem discipulo commendaret. *Bern. in serm.*

O bone Iesu, quid tibi est? Mori nos debuimus, & tu foluis? nos peccauimus: & tu pœnis? opus sine exemplo, gratia sine merito, charitas sine modo. *In serm.*

Nonne satis propter te vulneratus sum? nunquid pro iniquitate tua afflictus sum? Cur addis afflictionem afflicto? Magis aggrauant me vulnera peccati tui, quam vulnera corporis mei. *Ibid.*

Scio, quod merita mea mihi non sufficiunt; quod mihi deest, audacter vsurpo ex visceribus Christi, qui misericordia affluunt: nec desunt foramina per quæ defluent. Patet enim arcanum cordis per foramina corporis: patent viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. *Ibid.*

Dilexit nos Deus dulciter, sapienter, fortiter: dulciter nempe dixerim, quod carnem induit: sapienter, quod culpam vitauit: fortiter, quod mortem sustinuit: sed super omnia reddit te mihi amabilem, bone Iesu, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis, hoc enim omnino amorem nostrum sibi vendicat: hoc inquam nostram deuotionem blandius allicit, iustius exigit arctius stringit, & vehementius afficit. *Bernard.*

Iudas illum exibuit venalem, cuius vna gutta sanguinis preciosior est cælo & terra. *Idem.*

Nihil efficacius ad curandum conscientiæ vulnera, quam sedula vulnerum Christi meditatio. *Idem.*

O homo! vide quæ pro te patior. Non est dolor sicut quo crucior, ad te clamo, qui pro te morior. Vide pœnas quibus afficior: vide clauos quibus confodior: cum sit dolor tantus exterior, interior est planctus grauior, quum te tam ingratum experior. *Bern. in persona Domini in quodam serm.*

Vere deserta erat Iudæa, vacua iustitia, plena peccatis, quam Deus plantauerat, omnes prophetæ coluerant. Illa autem nullum fructum produxit, nisi spinas acerrimas, quibus Dominus suum caput coronauit. *Chrysost. in Matth. c. 3.*

Qua nobis erit contumelia, postquam Christus hæc passus est? neque enim vna particula, sed totum corpus iniurias patiebatur, capi per coronam: manus per arundinem: os per acetum: facies inspuebatur, genæ velabantur; & tandem totum corpus in cruce extenditur, & perforatur. *In Matth. 27.*

Si passio Redemptoris ad memoriam reducitur nihil tam durum est, quod non æquo animo toleretur. Parua enim toleramus si recordemur, quid biberit ad patibulum qui nos inuitat ad cœlum. Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam crucemque sustinuit, & nos miseri ad nostram confusionem vno sermone fatigamur, vno verbo dejicimur. *Isid. de sum. bon.*

Magna misericordia, vt Dominus mundi acciperet formam serui, panis esuriret, fons sitiret, lux obscuraretur, virtus infirmaretur, vita moreretur, Redemptor venderetur, vt homo venditus redimeretur. *Cassio. in Psal.*

Christus in die crucifixionis suæ sic obumbratus atque defensus est, vt nec animis eius confusionem aliquam pateretur, nec caro ipsius corruptionis iniuriam sustineret. Bene diffinita est passio Domini, dies belli, scilicet quando diabolo victo infernorum claustra dirupta sunt, captiui liberati sunt. *In Psal. 141.*

Quid feciſti dulcissime puer, vt sic Iudicareris? Quid commisisti ô amantissime iuuenis, vt tam viliter tractareris? Quod scelus tuum? quæ noxa tua? quæ causa mortis? quæ occasio damnationis? Ego sum tui causa doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ passionis liuor, tui cruciatus labor, tuæ vitæ meritum, tuæ vindictæ flagitium. *Anselm.*

Vide tit. Christi Crux & Passio.

Pastor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PASTOR, Græcè ποιμὴν, ένος, ὁ, propriè ouium pastor, opilio, ἴδιον ἐπὶ κλαπτὸς: Ideoque Græca appellatio ab οἶς deriuata putatur, dictumque quasi οἰμὴν. Parabolice autem Christus seruator noster ποιμὴν pastor in Euangelio vocatur sicuti ποίμνια singuli fideles, vt tum alibi, tum Ioan. 10. nominantur. Designantur etiam hoc nomine Christi Vicarij, hoc est, Ecclesiæ ministri, vt in Epistola ad Ephes. cap. 4. Qua in significatione hoc quoque loco sumptum hoc vocabulum, subsequentes obtulit sententias.

Pastor, Hebr. *Rohheh*, Inde (vt nonnulli opinantur) Rex, *Roy*, pastor populorum. *Rohheh* autem à verbo *Rahhahi*, Pauit. *Rehheh*, amicus, sodalis, socius, familiaris: vt & *Rehha*. Greges pascentes veluti in sodalitio viuunt.

¶ LOCI BIBLICI.

Pastor verus Christus, Ioan. 10. v. 11 14. Pastorum Pastor. Heb. 13. 20. Deus pascit Ecclesiam suam, Gen. 48. 15. Nehem. 9. 21. Esa. 49 9. Ezech. 34. 13. &c. Pascit Christus oues suas, Cant. 17. & 2. 16. & 6. 1. Esai. 40. 11. Ezech. 34. 23. Mich. 5. 3. & 7. 14. Zach. 11. 4. 7. 19. Pascit per seruos suos, gregis vigiles, Cantic. 1. 8. Act. 20. 28. 1. Petr. 5. 2. Ioan. 21. 15. &c. Apoc. 12. 6. Pascit Deus aues, Luc. 24. pascit Dauid populum Israël, 2. Sam. 5. 2. & 7. 8. Pasci dicuntur fideles in communione sanctorum, Esai. 11. 6 & 65. 25. Sophon. 2. 7. & 3. 17. Corui pascunt homines, 1. Reg. 17. 4.

Pastoris & Mercenarij discrimen, Ioan. 10. v. 11. 12. Pastoris vox duplex, Tit. 19.

Pastores, Dei administri, & ob id socij nomine honorantur, Zach. 13. 7. 1. Corinth. 3. 9. Dei dispensatores, 4. 1. Tit. 1. 7. Apti ad docendum esse debent, 1. Tim. 3. 2. vitæ exemplo præesse debent, & Matth. 5. v. 13. 14. 15. 16. Luc. 8. 16. 1. Timot. 4. 12. Tit. 2. 7. Hebr. 13. 7. 1. Pet. 5. 3. Pastores sunt discipulorum gloria, 2. Cor. 14. Legati, 5. 20. Messores, Matt. 9. 37. Luc. 10. 2. Io. 4. 38. Milites Christi, 2. Tim, 2. 3. & eius Ministri, Actor. 1. 25. 1. Cor. 3. 5. & 4. 1. 2. Corinth. 1. 24. & 4. 5. Col. 1. 2. 5. reconciliatiationis Ministri sunt, 2. Corint. 5. v. 18. 19. & spiritus, 3. 6. odor Christi bonus, 2. 15. gregis, qui præsunt, patres honoris causa dicuntur, 2. Reg. 6. 21. 1. Cor. 4. v. 14. 15. 2. Corinth. 6. 13. & 12. 14. Gal. 4. 19. 1. Thess. 2 11. 1. Timoth. 1. 2. 2. Tim. 1. 2. Tit. 1. 4. Philem. v. 10. 1. Ioan. 2. vers. 28. & 3. 7. & 4. 4. & 5. 21. Seniores sunt, Act. 20. 17. 1. Tim. 5. 17. 1. Pet. 5. 1. Pastores quo sensu Sacerdotes dicantur, Rom. 15. 16. Philip. 2. 17. Pastores quales eligi debeant, 1. Tim. 3. 2. Tit. 1. vers. 6. 7. & 2. 7. absolutum eorum exemplar describitur. *Ibid.* à suis amandi sunt, Gal. 5. 15. Phil. 2. 12. 1. Thess. 5. versic. 12. 13. Pastores publicè peccantes palam arguendi, 1. Timot. 5. 20. Pastores boni,

à Deo missi, Ier. 1. & 23.4. Matt. 9.38. Luc.10.2.Act. 20.28.Rom. 10. 15.Ephes.4 vers.11 12. docibus esse debent.2. Tim.2.24.& docti, Tit.1. 9. Pastores & ministri Verbi multorum calumniis sunt expositi.*Exempla*: Paulus,1.Cor.9.1.2. Cor.10. 2.2. Tim.1.15. Ioannes,3.Ioan. vers.10. Quidnam docere debeant,Matth.28. 19.Marc. 19.15.2. Corinth.4. Gal.1. vers.1. 8.9. 1.Petr.4.11.ex se non loquuntur, Ierem.1.9. Ezech.2. 8.& 3. 17.& 33 7.sine Deo nihil possunt, 1.Cor.3. vers 7.9. Pastores, Præceptores & alii præfecti qua debeant esse sollicitudine in eos,quos suæ fidei commissos habent,Prou.27, ver 23.24. Sapien.6.vers. 23.36.Ezech.34.4. Mat. 18.12.& 24.v.45.Luc. 15.4. Ioan. 10.11. & 13.1 &c.& 17.vers.9. 11.& 18.v. 8. Act. 20.v.22. 28. v.31. Rom. 9.v.2,3.& 12.v.7.8. 2.Cor. 2. 14.2.Cor.4.11.v.28.29.Galat.3.19.

Pastorum aduentus lætus,Esai. 52.7 Rom.10.15.Nah.1.15. Pastorum ambitio valdè noxia, 1.Thess.2.6 1.Tim.3.6.1.Pet.5.3. pastorum arma spiritualia. 2.Corinth.10.4. eorum auaritia damnatur, Esa.56. 11.1. Thes.2.5. 1.Timoth.3.3. Tit.11,1.1.Pet.5.2. Pastorum authoritas quanta, 2. Corinthior.10. versicul. 5.6.8.& 15. versicul.8.10. Tit.2. 15. Philem. versic.8. Pastorum conditio. Ezech.2.6.Luc. 10.3.Ioan.21 18 Pastorum consolatio,Rom.1.12..1.2.Tim .3.vers.9.11.1. Pet.5.4.Pastorum constantia à Deo Ierem.1. versic.8. 18. Ezech.3.versic.8,9. *Exempla*:Esaias,Esa. 50.& 62.1 Abacuc.Abac.2. Paulus Philip.2.17. 1. Tim.1.12. Pastorum dignitas ac præstantia, Ier. 1.10.11.Matt. 11.10.11. Luc.7.28.Act.1.8.2. Corinth. 4.7.& 5.18.Phil.2.29.1.Ioan. 4.Pastorum fama integra seruari debet, 1 Tim.3.7.Pastorum fiducia, Matth.5.19.2. Cor.3.12. & 13.6.Pastorum liberi bene educandi, 1.Tim.3.4. Tit.1 9. pastorum hostes pereunt Ierem.20.11.Pastorum ignorantia, quàm noxia,Ose.4.9.Pastorum merces,1. Cor.3.8.1.Thess.3.8.Pet.1.5.14.Pastorum militia, Ierem. 1.19 2.Corint.6 7.& 10 4.Ephes. 6,12.Phil. 2.15. 1. Tim. 1.18. & 6 12.2. Tim.2.3.& 4.7.Pastorum mors Christi causa, piorum confirmatio est Philip.2.7.Pastorum mores præscribuntur, 2.Corinth.6.4. Pastorum officium:40.9.& 49.9.& 52.7.& 58.1.& 61.1.& 62.11. Ierem.1.10.Ezech. 3.17.& 33 2. Ose. 8.1. Mich. 3.8.Matth.5.13.14. Ioan. 4.38. Actor.6.4. & 20.versicul.28.31.& 26.28. Rom.15.16. 1 Corinth.3.2. & 4. versic.1.2.2. Corinth.1.18.& 2.2. & 5.versic.19,20. & 6.1.& 11.2. & 12. versic.14.15. & 13. 7. Galat. 4.12. 19, Ephes. 3.14. & 4.versicul 11.12. & 6. 19.Phil.3.1. Coloss. 18.& 4.4. 1.Thess. 2.5.& 5.12. 1. Timoth.2.7. & 4.11.& 5.8. 17. 2. Tim.2.15.& 4.vers.2.5. Tit .1.versic.1 11. & 3.8. Hebr. 13. 17.1.Petr.4.11. & 5.1.2. Petr. 3. 1.Ioan.2.26.& 5,13.Iudæ versic.5. in increpandis,diuersæ ætatis & sexus hominibus,officium & prudentia,2.Timoth .5.1.2.3. &c. Pastorum opus,1. Thess 5 12.orationes:Eph.3.14.1.Pet.5.10. ornamenta,1 Tim.4.12. patientia,5. 24.2. Tim.2.24.& 4.2. prudentia. 1.Tim. 3. 2.Pastorum habenda ratio, Matth. 10.12. Marc. 6.16.Luc.10.7.1.Cor.9. ver.4.9.11.4. Galat. 6.6.Phil. 4.14.1. Thess.5.12.1.Tim.5.vers.17.18.Hebr. 13.7. pastorum vera receptio,Luc 10.42. 2. Corinth.7.15.Galat.4.14.1. Thess.2.13. pastorum tentationes, *Exempla*: Esaias,Esa.49.4.Ieremias Ierem 20.9. pastorum triumphus,2. Corin. 2.14.1.Thess.2.19.2.Timoth. 4.8.victoria Ierem.1.19 pastorum vita Ecclesiæ chara, Actor.9.25. & 19. vers.30.31. & 21.12.1.Cor. 16.10. Phil.2.29. pastorum vitia, priuatorum vitiis multo grauiora,Ierem.23.19.pastorum vocatio à Deo, Esaiæ,49. 1.Hebr.5 4.

Pastores mali, populi seductores. Ier.12.10.& 14.vers.13.14. & 23. 14.& 50.6.Ezech. 13 10.Matth. 15.14.& 23. 13. *Exempla*.Pontifices, 27. 10.Marc. 51.11 pastores mali seipsos intrudunt, Ierem.23 21.& 27.15. Ezech13. 6.maledicuntur, Ierem. 23.1. serio obiurgantur.5.31.& 6,14.& 12.10. Thren.2.14. Mich.3.5.Zac.10.3.Pastores mali conferuntur muris canibus,Esa.56.v.10.11. pastores lacerantes & deglubentes gregem, Ierem.23.1.Ezech.34.vers.2.3.

Pastorum malorum descriptio,Es.56.10. Pastorum socordium pœna, Ezech.3.20.

Pastoribus malis moribus præditis & veram nihilominus doctrinam annunciantibus, obediendum. Matt. 13.3. Pastoribus impiè docentibus obedientes periturі,Irem.14.6.& 20.6.

Pastores ouium,filij Iacob, Genes.46 32.Pastoribus nunciatur Christus,Luc 28.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Pastor summus Deus, affectuosè reuocans errantes.

Ecce ego cõgregabo reliquias gregis mei de omnibus terris ad quas ieceram eos illuc, & conuertam eos ad rura sua, crescent,& multiplicabuntur,& suscitabo super eos pastores, pascent eos.*Ierem.23.*

Ecce ego ipso requiram oues meas, visitabo eas,*Ezech.34.*

Et reducam eas,& inducam eas in terram suam,& pascam in montibus Israël. *Ibid.*

Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorum magnum ouium in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Iesum Christum aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem,faciens in vobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. *Hebr.* 2.3.

Eratis enim vos oues errantes;sed conuersi estis nunc ad Pastorem, & Episcopum animarum vestrarum. *1.Pet.2.*

Copiosè remunerans obsequentes.

Sicut pastor gregem suum pascet in brachio suo congregabit agnos & in sinu suo leuabit,fœtas ipse portabit. *Esa.40.*

In pascuis vberrimis pascam eas. *Ezech 34.*

Quod perierat,requiram,& quod abiectum erat reducam, & quod confractum fuerat,alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo; & quod forte & pingue custodiam,& pascam illas in iudicio.*Ibid.*

Vos autem greges mei greges pascuæ meæ homines estis,& ego Dominus Deus vester dicit Dominus Deus. *Ibid.*

Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas,& cognoscunt me meæ. Sicut nouit me pater. & ego nosco patrem,& animam meam pono pro ouibus meis. *Ioan.10.*

Pastor bonus Deum attendit.

Qui autem intrat per ostium,pastor est ouium,Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. *Ioan.10.*

Hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, 1.Cor.4.

Ouibus intendit.

Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina. *Ierem.3.*

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.*Ioan.10.*

Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse. 1.*Tit.*3.*Tit.*1.

Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. *Tit.*3.

Attendite vobis & vniuerso gregi,in quo vos posuit Spiritus Sanctus Episcopos,regere Ecclesiam Dei,quam acquisiuit sanguine suo. *Act.20.*

Præmium acquirit.

Seniores qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum,qui & eius quæ in futuro reuelanda est gloriæ communicator: pascite,qui in vobis est gregem Dei,prouidentes non coactè,sed spontaneè;secundum Deum,& neque turpis lucri gratia, sed voluntariè;neque dominantes in cleros,sed forma facti gregis ex animo 1 *Pet.*5.

Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.*Ibid.*

Pastor malus bonum gregem dessipat.

Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus? Et tenentes legem nescierunt me & pastores præuaricati sunt in me. *Ier.2.*

Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, fecerúntque vagari in montibus. 50.

Filij hominis,propheta de pastoribus Israël.Væ pastoribus Israël,qui pascebant semetipsos,nonne greges à pastoribus pascuntur?Lac comedebatis & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non pascebatis.Quod infirmum fuit,non consolidastis, & quod ægrotum, non sanastis.Quod confractum est, non alligastis,& quod abiectum est, non reduxistis:& quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. *Ezech.*34.

Et dispersæ sunt oues meæ, eo quod non esset pastor.*Ibid.*

Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? insuper & reliquias pascuarum vestrarum conculcastis pedibus vestris: & cum purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbastis,& cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora,donec dispergerentur foras. Saluabo gregem meum & non erit vltra in rapinam,& iudicabo inter pecus & pecus,propterea hæc dixit Dominus; Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum, pro eo, quod lateribus & humeris impingebatis. *Ibid.*

Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde,ille fur est & latro. *Ioan.*10.

Mercenarius autem,& cui non est pastor cuius non sunt oves propriæ, videt lupum venientem,& dimittit oues & fugit, lupus rapit & dispergit oues. *Ibid.*

Commodum proprium spectant.

Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam.Omnes in viam suam declinauerunt,vnusquisque ad auaritiam suam;à summo vsque ad nouissimum.*Esa.*56.

Propterea pastores audite verbum Domini:Viuo ego, dicit Dominus Deus quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinam,& oues meæ in deuorationem omnium bestiarum agri,eo quod non esset pastor:neque enim quæsierunt pastores gregem meum, sed pascebant semetipsos,& greges meos non pascebant. *Ezech.*34.

Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum,& cessare faciam, vt vltra non pascant gregem meum,nec pascant amplius pastores semetipsos. Et liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit vltra eis in escam, dicit Dominus. *Ibid.*

Malum contra se prouocant.

Væ pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ. Idem hæc dicit Dominus: Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos: Ecce, ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum: ait Dominus. *Ier.*23.

Vlulate pastores,& clamate,& aspergite vos cinere optimates gregis; & quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini,& dissipationes vestræ, & cadetis quasi vasa pretiosa. Vox clamoris pastorum,& vlulatus optimatum gregis: quia vastauit Dominus pascua eorum,conticuerunt arva pacis à facie iræ furoris Domini. 25.

Super pastores iratus est furor meus,& super hircos visitabo *Zac.*10.

Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum. Hæc dicit Dominus Deus meus,pasce pecora occisionis,quæ qui possidebãt, occidebant,& non dolebant,& vendebant ea,dicentes, benedictus Dominus:diuites facti sumus. Et pastores eorum non parcebant eis.Et ego non parcam vltra super habitantes terram, dicit Dominus.11.

Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti.O pastor & indolũ derelinquens gregem.Gladius super brachiũ eius,& super oculum dextrum eius *Ibid.*

¶ SIMILITVDINES.

Laurentij Iustiniani patriarchæ. Quemadmodum peregrinantibus,si contingat per syluestria incedere loca, in quibus vel indomitæ latitent feræ, vel latrunculi viatores deprædari cupientes obsideant,maxima,vt securi cœptum iter peragere possint,adhibenda est prudentia:Ita qui ad regimen vocantur animarum, summa cum diligentia obseruare debent,à quo vocentur, quóve ad illud moueantur affectu:quoniam ministerium difficillimum accepturi sunt. Circumspiciendum igitur summa cura, ne in animarum cura in pericula nos conijciamus. *De institutione in regimine Prælatorum.c.2.*

Medica

Medicæ artis periti hoc habent proprium, vt non omnibus æqualiter, sed singulis diuersa, prout expedire perspexerint, impertiantur medicamenta languoribus. ¶Nunc quippe ferro, nunc cauteriis, sæpè verò variis vtuntur vnguentis. Interdum ægrotantes ciborum attenuant parcitate: nonunquam autem exquisita alimentorum qualitate sustentant. Naturam vtique singulorum attendunt, ac vitam, atque iuxta vniuscuiusque necessitatem remedia tribuunt. Idem faciet Ecclesiæ pastor, animæ medicus, &c. *De institutione ac regimine Prælat. c.8.*

Vsus quidem docet, vt quoties contingat suos simul dimicare exercitus, miles per se sit quisque sollicitus, qualiter videlicet illæsus hostes possit euadere, illos etiam inuadere, deprædari atque subigere. Singuli propria tractant negotia, & pro sua laborant salute. At vero totius dux exercitus præter suam gerit omnium curam. Prouidet namque quibus ipse exercitus alatur cibis quibusque vtatur equorũ stramentis. Secum tacitus cogitat de vniuersorum indemnitate, quomodo scilicet valeat aduersarios decipere, aduersus illos insidias ponere, dissimulare fugam, & superare incautos. Cæteris quippe ludentibus, prandentib. vagãtibus, dormientibusque ipse clam inimicorum perlustrat castra, si forte eos improuisos reperiat, inuadat, trucidat & disperdat. Omnis profecto industria pro tuitione exercitus, tam in instituendis excubiis, immittendis exploratoribus, quam in mutandis custodibus ex ipsius animi sagacitate dependet. Ad illius quoque imperium mouentur castra, acies diriguntur, certamen geritur. Ipse nempe in hora conflictus hortatur trepidos, vrget pigros, robustos accendit, retrogradientes impellit, deordinatos ordinat & cum pugnantibus desiderio & adhortationibus pariter & ipse concertat. Quod autem de visibili est dictum exercitu, hoc de spirituali & inuisibili censendum etiam non ambigo. Porro istum spiritualem exercitũ congregationem dixerim omnium esse fidelium: qui in Ecclesia tanquam in campo, sub diuersis gradibus, distinctis videlicet agminibus, sunt ordinati ad bellum aduersus aëreas potestates: quæ profecto mille modis occultisque machinationibus, fraudibus innumerabilibus, & implacabili crudelitate die noctéque Dei castra oppugnare non desinunt. Ad quorum siquidem defensionem, instructionem, & regimen instituti sunt spirituales duces, animarum videlicet pastores atque rectores, quatenus ipsorum salubri prouisione, exercitatione laudabili, admonitione sancta, cœlesti sapientia plebs tota credentium, quæ per se minus est valida ad pugnandum, animetur indeficienter, iugiter erudiatur, protegatur orationibus, atque ad certaminis perseuerantiam consiliis salutatibus roboretur, justis prorsus incumbit cunctarum gubernatio Ecclesiarum, tradita est cura fidelium: quibus quemadmodum adhibebitur ad meritum vniuersorum corona vincentium, ita è regione pereuntium de ipsorum manibus requiretur sanguis: si tamen erga eorum salutem reperti sunt desides, atque vitæ monita eisdem insinuare neglexerint. *De institutione & regimine prælatorum, c.17.*

Quemadmodum signum in sublime & in publicum expositum, ne ventorum impulsum flatibus corruat, necesse est, vt funibus aut clauis, aut vectibus firmetur: Ita de vnoquoque homine in cathedra Ecclesiasticæ dignitatis constituto, hoc idem censendum esse non ambigo: idque eo accuratius, quod signo insensibili pretiosior est homo, casus maior, perniciosiorque ruina. Nam si deiiciatur vel labatur signum, aliud absque alicuius detrimento vel scandalo loco eius erigitur. Non autem sic de homine in regimine posito. Si enim suam transgreditur professionem, aut delinquat publice: notorium Ecclesiæ infert scandalum, derogat dignitati, authoritatem adimit regimini, præbetque exemplum delinquendi iis, quibus formam virtutis exhibere debuerat. *De institutione, & regimine Prælatorum, cap.20.*

Vide Hic. Concionator, Clericus, Episcopus, Minister, Sacerdos.

Pater.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PATER etiam nomen religionis, vnde dij omnes patres vocabantur: peculiariter Bacchos tributum est patris nomen, & Iupiter Diuum pater nominatur: Oceanus rerum pater. Similiter pater nomen reuerentiæ. Romulus centum Senatores elegit, quos patres ab honore, siue ætate, siue cura, quam habere in rebus publicis expediendis oportebat, vocauit.

Pater, parens, qui aliquem genuit, πατὴρ, quasi παίδων πρῶν, ex se genitos seruans. Hebr. *Ab*, à voluntate & affectu paterno in suos liberos. A verbo *Ahab*, voluit, consensit, acquieuit. Cognationem habet cum *Ahah*, dilexit: item cum *Iahab*, & *Taab*, appetiuit. Mirus est enim patrum erga liberos suos affectus.

¶ LOCI BIBLICI.

Pater Hebræis pro auo, atque adeo ipsis maioribus, vt apparet, ex Exod.2.18 & Num.10.29 pro authore, Ioan.9. 44. Iacob.1.17. absolutè pro ipsius sanctissimæ Triados prima persona, Luc.10.22. in Filio Christo manet, Ioan.17.23. de Filio testatur. Matth. 3. 17. & 8.18. Ioan.5.32. & 17.5 1.Ioan.5. Patris & filij coniunctio, Ioan.17. v. 21.22. Pater nemo vocandus, quia vnus est Pater qui in cœlis est, Malach.1.6. Matth.23 9. Eph 4.6. Pater gloriæ pro patre glorioso, vel gloriæ pleno, vt per Hebraismum, Ephes. 1.17. Vide 1.2.7. Patri etiam tribuitur Seruatoris nomen, 1. Timoth.1.1.

Patres, id est. Maiores in Moyse baptizati, 1.Cor. 10.v.1.2. Non semper imitandi, Psalm.78.8.& 95.9. Hebr.3.9. Ierem. 16.12. Ezech. 20.18. Amos 2.4 Zachar.1.4. Actor.7.vers.51.52.

Pater authoritatis, dignitatis, potestatis vel ciuilis, vel sacræ respectu, Iudic. 18.19.1. Sam.24.12. 2.Reg.2.12. & 5.13.& 6.21.& 13. 14. Act. 27.1. Pater, auctor, doctor, institutor alicuius artis, vel scientiæ, Genes. 4.20.21.1.Chron.14.14.

Pater Creator, nempe Deus Iob. 38.28. Malac.2.10. Pater multarum gentium Abraham, Gen.17.4.5. Rom.4.1.&c. Iac.2.21. Patris Iudæorum, idem, Matt 3.9. Ioan.4. 12.& 8.39.53.6.

Pater, adiutor, protector, Iob.26. 16. Esai. 22.21. Ierem.2.27. Thr.5.3. Pater putatiuus, Luc.2. 13.48. Ioan.6 42. Pater dicitur aliquid cui adhæremus, vt filius adhæret patri. Iob.17.4. Pater impiorum & mendacij Ioan.8.38.41.44. Pater familias, Ruth.2.2. Matth.10.15. & sapiens apud Euangelistas, tum propriè, tum metaphoricè, Paternitas, Dei familia seu Ecclesia. Ephes. 3.5.

Patres veteris Testamenti fide præditi, Rom.4 vers.3.16.18. Gal.3 6. Hebr.11.v 4.5.7.1.Petr.1.12. Vide & Act.15.11. non adepti sunt promissiones, Hebr.11.vers.13.39 hoc est rem ipsam promissam, metonymice, aut promissionis præstationem.

Patrum sub lege anxietas, 1.Petr. 3.30. Patrum peccata non dissimulanda. *Exempla*: Ezechias, 2.Par.29.9. Nuntij eius.30.7. Iosias, 34. 21. Nehemias, Nehem.1.6. Leuitæ, 9.v.16.32.34. Dauid, Ps.78.8. & 106.6. Esaias, Esa.43.27. Ieremias, Ierem.2.5.& 3.25.& 14.20.& 16.19. Thren.5.7. Daniel, Dan. 9. 8. Zacharias, Zachariæ 1.4. Christus, Luc.6.26.& 11.47. Stephanus, Act 7.v.39.51.52. Parricidiæ, 1.Timoth.1.9.

SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Patrem vel matrem cogere non est pium: multo minus pium est cogere patriam. *Plato in Crãtilo.*

Patres aliorum plerumque negotia curant: & maxime qui Reip. negotia tractant: filiorum vero educationem aspernantur. *Plato in Lach.*

Patri proles serotina delectabilior. *Philip. de Ioseph.*

Patris familias officium est, filios colere quasi propriæ vitæ propaginem: & proprio exemplo optimè regere tanquam membra. *Marsil. Fic. l.3. epist.*

Serui ac liberi quoad adoleuerint diuisique sint, in membris patris sunt habendi: & sibi nemo vult obesse. *lib.5. Ethic. c.6.*

Cum ea tribuunt liberi parentibus quæ debent procreatoribus: parentes vicissim liberis, quæ ex se natis debent, tum ibi stabilis quædam & honesta amicitia exoriatur necesse est. *lib. 8. Ethic. c.7.*

Quæ patri est cum liberis societas, regalis potestatis formam obtinet: patri enim curæ sunt sui liberi. Hinc etiam Homerus patrem Iouem vocauit. *lib.8. Ethic. c.10.*

Liberi commune viri & vxoris bonum est, & quod commune est aliquorum, omnes eos coniungit & continet. *lib.8. Ethic. c. 12.*

Vir & vxor liberos communiter procreant, non item communiter educant, sed in eis propria sunt huius & illius adiumenta. Alere, matrum est, Erudire, patrum. *lib. Oeconom. c.7.*

Habentur liberi non modo, vt naturæ seruiatur: verum etiam vt inde capiatur vtilitas. Nam quæ parentes cum vires haberent, labore suo in ætatem liberorum debilem contulerunt, senectute debilitati & viribus destituti, à Valentibus, quasi deposita, recuperant. *lib. œconom. c.2.*

Liberi nec parentibus ætate multo posteriores esse debent: quia neque senibus patribus filij gratiam referre possunt neque parentes liberis subuenire: nec suppares, quia multa hinc incommoda nascuntur. *lib.7. de Repub. c.16.*

Vide supra, Parentes.

Patientia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PATIENTIA Græcè ὑπομονὴ, ῆς, ἡ, & ὑπομονητικὸς, ὴ, patiens, & ὑπομένω, sustineo dicitur. Est autem patientia virtus contumeliarum & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans. *Secundum Cic. in Rhet.*

Patientia est honestatis vtilitatisque causa rerum arduarum ac difficiliũ voluntaria ac diuturna perpessio. Cuius extrema: mollities & furor seu impatientia, Græcis ὑπομονὴ. Vel est suas, & suorum iniurias ac cætera mala æquanimiter ferre. *vt habet.23. q.1. Quod militare.*

Hebræis verbum *Sabal*, signif. Baiulauit, portauit onus graue, grande onus sibi impositum gestauit. Hinc fortassis Sabulum, *Sable*, Gall. Quoniam afflictiones sunt onera grauissima, idcirco sæpius verbum illud ad patientiam, piorum præsertim, referri potest. Nam patientia ea vera est, quum ex agnitione diuinæ sapientiæ, prouidentiæ, voluntatis, iustitiæ, bonitatis & maiestatis Deo nos subiicimus ad placidè ferendum, cùm persecutionem veritatis & iustitiæ causa, tum quamuis aliã afflictionem & crucem ab ipso nobis impositam. *Iob.1. 20.2.10.*

LOCI BIBLICI.

Patientiæ causa efficiens & autor est Deus: Rom.15. 5. Ea præstanda est, quia mandata nobis est à Deo, Iacob.1.2.& 5.7 8.2. Tim. 1.8. Ad eam vocati sumus: 1.Pet.2.21. Necessaria est, Hebr.10. 36. Honorifica & gloriosa, Hebr.10. 36.1.Pet.2.19. 20.

Patientiæ adiuncta sunt silentium sacrum, Amos,5.13. Exempla sunto Aaron Leuit.10.3. Christus, 1.Petr.3.23. Dauid, Psal.38. 13. &c. Psalm. 39.2.10. Pij multi, Hebr.10. 34. Aliud adiunctum. Pietas ardens religionis sanctæ studium, Psalm.85.9.& 119.69.70. Tertium, gaudium cordis: Philip.4.4.1. Thess.5.16. Iuc. 1.2. Exemplum in Apostolis, Actor.5.41. Quarum, assidua Dei inuocatio, 1. Thess.5. 17. 18. Quintum, fiducia & spes diuini auxilij & liberationis, Psal.37. 24. Sextum, perseuerantia,

Iac.1.4.Huic opponuntur ſtupor Ethnicus, temeritas furioſa latronum, tormenta ridentium, hypocritica tolerantia, & impatientia.

Cum vera patientia non pugnat luctus moderatus.Iob patienter tulit iacturam opum & liberorum, attamen luctum ſimul declarauit laceratione pallij ſui,& tonſione capitis, Iob.1.20.21.Sic Chriſtiani luxerunt Stephanum lapidibus obrutum, qui tamen martyrio ſuo Chriſtum Ieſum glorificauerat.Act. 8.2.

Pati, pro ſupplicio mortis affici. Lucæ, 22 15. pati pro Chriſto Dei donum eſt, Phil.1.29, honorificum,Matt.5.11. 1.Petr. 3.14.& 4.v.14. 16.

Patiens & longanimis Deus, Gen.6.3.Exod. 34.6.Num.14.18. Pſal.86 15.& 102. 8.& 145.8 Eccl.8.12.Eſa.30 18 Ioël.2.13. Ioan. 4.2.Nahum. 1 3.Sap.11. 24. & 15.1.Matt.18. 27. Rom.2.4. 1.Tim.1.16 2.Petr.4.9. Patiens,id eſt,permittens, Ruth.4.14. Iob.10.14.& 24.12.1.Cor.10. 13.

Patientia & longanimitas fidelium in omni genere afflictionum, Geneſ. 12.v.4 6.2.Sam.16.10.Iob.1. 20.& 29.& 7.2.4.Eſd.10.15. Tob. 2.8.Prou.3.11. & 14.29.& 15. 1. & 16 32.& 25. 15. Eccl.1.29. & 2.4.2. Macch.20.7. &c. Matth.5.39. Rom.5 3. & 12.12. & 15.4.2. Corinth.6. 4.Gal.5.22.Epheſ.4.2.1.Theſſ.5.14.2. Theſſ.1.v.4.7.1. Tim.6.11 2. Tim. 2.verſ.12.Hebr.10.36.& 11.25.& 12.1.Iac. 5.7. 1.Petr.1.6. & 2.19. & 3.v. 14.17. & 4.1.Petr. 1.6.Patientia vera quid, 1. Petr.2.6.ex fide naſcitur,2. Theſſ, 1.4.Hebr.11. v.9. 3.5. eius obiectum afflictio eſt, Rom.5.3.Iac. 3. donum Dei eſt, Rom.15.5.Phil.1.v.28 29.

Patientia commendatur, Prou. 14. 29 & 16. 32.& 19. 1. & 20.22. Eſa.28.6.& 30.18.Thr.3.26.Matth.5. 39. Marc.8.15. & 21.19. Luc.6.20. commendatur à Chriſto ſuo ipſius exemplo, Ioan. 15.v.18.19. Vide Matth.10. 22.Marc. 13.13.Luc.21.9.Pauli exemplo,1.Cor.6.7.Phil.1.28. Rom 12.18.1. Theſſ 5.v.19. 20.& 3.3.ab exemplis Patrum & Chriſti, Hebr. 12.13 Petri, 1.Pet. 3.13.Iacob, Iac.1.4.Commendatur item,Rom. 2.7. & 5. 4. & 8 v. 19. 25. & 12. ver. 12. 19. & 15.4. 1. Cor. 6.7.2. & 13.7.2.Cor. 6.4.Gal.5. 22.& 6.9. Epheſ.4.2.Coloſſ.1. 12.& 3.12. 1.Theſſ. 5.14. 2.Theſſ.14.1.Tim.6 v.11.14.Tit. 2.2.Heb.6.12.& 10.36. & 12.1. Iac. 1.3. & 5. verſ. 7.8.Petr. 1.13. & 2.21. & 5.6.2. Petr.1.6 8 & 3.12.1.Ioan. 3.2. Apoc. 10.10.& 14.12. Patientiæ bona, Prou.15.18

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Patientia neceſſitas.

Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea, quoniam ab ipſo patientia mea.*Pſal.*61.

Impatiens operabitur ſtultiam.*Prou.*14.

Patientia lenietur princeps.25.

Væ his, qui perdiderunt ſuſtinentiam. *Eccl.*2.

Quare non magis iniuriam accipitis?1. *Cor.*6.

Vtilitas, Deum placat.

Patientia pauperum non peribit in finem. *Pſalm.*9.

Ne dicas : reddam malum pro malo. Expecta Dominum,& liberabit te. *Prou.* 20.

Quoniam ſeruaſti verbum patientiæ meæ, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum,tentare habitantes in terra.*Apoc.*3.

Præmium parat.

Quod autem in bonam terram, hi ſunt,qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.*Luc.*8.

Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. *Rom.*15.

Hominem commendat.

Longanimis forti præſtat, & qui animo ſuo imperat, ei qui expugnat vrbes:*Prou.*16.

Doctrina viri per patientiam noſcitur 19.

Melior eſt patiens arrogante.*Eccl.*

In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtra.*Luc.*21.

Charitas patiens eſt,benigna eſt.1.*Cor.*13.

Patientia autem vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem. *Hebr.* 10.

Patientiæ exemplaria.

Ideo & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatum per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta, atque in dextera ſedis Dei ſedet. *Hebr* 12.

Recogitate enim eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem,vt ne fatigemini, animis veſtris deficientes.*Ibid.*

Ordinatio quantum ad intentionem.

Qui patiens eſt, multa gubernatur ſapientia ; qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.*Prou.*14.

Sed in omnibus exhibuimus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia.2.*Cor.*6.

Continuationem.

Faciens miſericordias Dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus. *Pſalm.* 120.

Vſque ad tempus ſuſtinebit patiens. *Eccle.*1.

Qui timent Dominum, cuſtodiunt mandata illius: & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius.2.

Patientes igitur eſtote, fratres, vſque ad aduentum Domini. Ecce agricola expectat preciosum fructum terræ, patienter ferens,donec accipiat temporaneum & ſerotinum. *Iac.*5.

Patientes eſtote & vos, & confirmate corda veſtra, quoniam aduentus Domini appropinquabit.*Ibid.*

Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis,& laboris & patientiæ. Prophetas,qui loquuti ſunt in nomine Domini,Ecce beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt.Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis : quoniam miſericors Dominus & miſerator.*Ibid.*

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Paratus debet eſſe homo iuſtus & pius, patienter eorum malitiam ſuſtinere, quos fieri bonos quærit, vt potius numerus creſcat bonorum; non vt pari malitia ſe quis numero addat malorum.*Aug.de puero Centurionis, & habetur.*23. *q.*1.*can.Paratus.*

Perfacile eſt veſtem contemptam habere, inclinato capite incedere, velum ſuper capillos dimittere, ſed verum humilem patientia oſtendit iniuriæ. *Idem in epiſt.ad Probam.*

Ne indignemini fratres, ſi in mundo mali florent,& vos aduerſa patimini, quia non eſt Chriſtianæ religionis in temporalibus exaltari,ſed protinus deprimi. Mali enim nihil habent in cœlo,& vos nihil habere debetis in terra, ſed ſpe illius boni, ad quod tenditis,quicquid in via contingit, gaudere debetis.*Idem in ſermone de patientia.*

Fratres chariſſimi, & bonos & iuſtos viros ſemper perſecutionem malorum ſuſtinuiſſe cognoſcimus. Si diligenter conſideramus, inueniemus illos maiora ſupplicia ſuſtinuiſſe, qui faciunt,quam qui ſuſtinere videntur. Omnis enim homo, qui alium in corpore perſequitur, prius ipſum in corde perſecutionem ſuſtinere cognoſcitur.Nam ſi etiam ille,qui perſequitur, aliquid de ſubſtantia eius tulerit,malus ipſe diſpendium ſibi facit.Quia nemo habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, vbi eſt lucrum, ibi & damnum, lucrum in arca,damnum in conſcientia: tulit veſtem, & perdidit fidem : acquirit pecuniam,& perdit iuſtitiam. *Idem in ſerm. Innocentium.*

Quanto in hac vita fruimur Deo,vel per ſpeculum,vel in ænigmate, tanto peregrinationem noſtram & tolerabilius ſuſtinemus,& ardentius ſufferre cupimus.*Idem de doct.Chriſt.lib.* 1.

Deus in paſſione ſua percuſſus ad maxillam non præbuit aliam:demonſtrans, illa magna præcepta patientiæ non in oſtentatione corporis, ſed in cordis præparatione facienda.*Idem ſuper Ioannem hom.*58.

Tu bonus tolera malum. Nam Chriſtus & Judam, cum ſciret furem eſſe,tolerauit, & ad prædicandum miſit, eique cum aliis Euchariſtiam dedit.*Ibid can.tu bonus.*

Iram fratris tunc portabis, cum tu aduerſus eum non iraſceris, vt rurſum eo tempore, quo te ira præoccupauerit,ille te lenitate & tranquillitate ſupporter.*Idem de verbis Apoſtol.*

Intelligat homo medicum eſſe Deum, & tribulationem medicamentum eſſe ad ſalutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento poſitus vteris, ſecaris, clamas,non audit medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem, *Idem ſuper Pſal.*21.

Illud eſt magnificum, ſi ſubiectus contumeliis iudicium Dei laudes: ſi vexatus ægritudine iudicio Dei deputes : ſi inopia non reuocet, quo minus laudes Iuſtitiam Dei. *Ambroſ.ſuper Beat. immaculati.*

Voluit Chriſtus deſeri,voluit prodi,voluit ab Apoſtolo ſuo tradi;vt quum ſis deſertus à ſocio, proditus ab ipſo, immoderate feras tuum errare iudicium,periiſſe beneficium. *Idem ſuper Lucam.l.*5.

Non mediocre eſt mitigare iracundiam, non inferius quam animo non commoueri. Hoc noſtrum eſt, naturæ illud.*Idem Offic. lib.*1.

Magna eſt conſolatio in eo quod diſplicet, quod ordinante illo erga nos agitur, cui non niſi iuſtum placet,*Gregorius lib.*2.*Moral.*

Feſtina conſolatio bonorum,conſideratus finis malorum:Dum enim ex eorum interitu malorum conſpiciunt, quod euaduut leue æſtimant, quicquid aduerſum in hac vita patiuntur.*Idem lib.*21.*Moral.*

Tanto quiſque minus oſtenditur doctus, quanto minus conuincitur patiens. Neque enim poteſt veraciter bona docendo impendere, ſi viuendo neſcit æquanimiter aliena mala tolerare.Perfecti enim doctoris eſt, aliorum improbitatem patienter ſufferre vt ſe nouerit ab iniquis patienter obſeruari. Neque enim propria notitia ſine tolerantia ſufficit, neque tolerantia ſine munditia valet,*Idem ſuper illud Prou.*19. *Doctrina viri,per patientiam noſcitur.*

Sæpe hoſtis callidus, quum imparatam mentem ad tolerantiam vider, quid ab ea maximè diligatur, exquirit, & ſibi ſcandali laqueos inſerit,vt quo magis res quæque diligitur eo per eam facilius patientia turbetur.*Idem lib.*2.*Moral.*

Nullus perfectus eſt, qui inter mala proximorũ patiens non eſt Qui enim æquanimiter aliena mala non tolerat, ipſe ſibi per impatientiam teſtis eſt, quia à boni plenitudine longe diſtat. Abel quippe renuit eſſe, quem Cain malitia non exercet,Sicuti in tritura paleæ grana premuntur :ſic flores inter ſpinas prodeunt,& roſa,quæ redolet,creſcit cum ſpina quæ,pungit.*Idem l.*20.*Moral.ſuper illud Iob.*30. *Frater fui draconum.*

Patienter quippe illatam iniuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortaſſe adhuc in ſe habeat, in quo ipſe debeat tolerari, & quaſi aqua ignis extinguitur,quum ſurgente furore animi, ſua cuique ad mentem culpa reuocatur. Quia erubeſcit peccatis non parcere,qui Deo vel proximo ſe recolit parcendo peccaſſe.*Idem.*

Si mens forti intentione in Deum dirigitur,quicquid in hac vita ſibi amarum ſit,dulce æſtimat:omne quod affligit,requiem putat.*Idem lib* 5.*Moral.*

Quædam verba Iob imperitis lectoribus aſpera ſonant, qui Sanctorum dicta pie intelligere,ſicut dicuntur, ignorant. Quia animum dolentis & iuſtis in ſemetipſis aſſumere neſciunt,ideo doloris verba bene interpretari non poſſunt,mentem quippe patientis bene penſare nouit condeſcenſio paſſionis.*Idem in Prolog.Moral.*

Nunquam eſt patientia virtus in proſperis. Ille autem vere patiens eſt,qui & aduerſis conteritur,& tamen à ſpei ſuæ rectitudine non cuatur.*Idem l.*11.*Moral.*

Qui à ſtatu patientiæ ante linguarum vulnera corruit, ipſe ſibi teſtis eſt,quod contra manſuetæ percuſſionis gladios non perſiſteret. *Idem lib.*6.*Moral.*

Tunc illata vitia bene toleramus cum secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe videbitur, quod iniuria percutiemur, dum in actione nostra conspicimus, quia peius est quod murmuremus. Sicque fit, vt contumeliis gratia magis quam ira debeatur, quarum interuentu, Deo iudice, pœna grauior declinari posse confiditur.

Gloriosius est iniuriam tacendo fugere, quam respondendo superare. & si ferrus conuitium dicat, iustus taceat: & si infirmus iniuriam faciat, prius sufferat: & si pauper criminetur, iustus non respondeat. *Idem l. 30. Moral*

Plerunque ideo patientes esse videmur, quia retribuere mala non possumus: Sed qui ideireo malum non retribuit: quia nequaquam valet, proculdubio patiens non est: quia patientia non in ostentatione requiritur, sed in corde. *Idem.*

Non est perfectus bonus, nisi qui fuerit & cum malis bonus. Bonus enim non fuit, qui malos tolerare recusauit. *Idem in homil. 35. super Euang. Luc. 21. Cum audieritis.*

Patientia vera est, quæ & ipsum amat, quam portat. Nam tolerasse & odisse non est virtus mansuetudinis, sed velamentum furoris. *Idem super Ezech. hom. 7. & 17.*

Si adiuuante nos Domino, virtutem patientiæ seruare contendimus, & in pace Ecclesiæ viuimus, & tamen martyrij palmam tenemus.

Nos sine ferro & flamma martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter custodimus.

Mori à persequente, martyrium in aperto opere est ferre verò contumilias, & odientem diligere, martyrium est in occulta cogitatione. *Idem homil. 35.*

Nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter proximorum mala toleramus. *Idem sup. Ezech.*

Patientia est, aliena mala æquanimiter perpeti: contra eum quoque, qui mala irrogat, nullo dolore morderi.

Tribus modis, virtus patientiæ exerceri solet: Alia namque sunt, quæ à Deo: alia, quæ ab antiquo aduersario: alia, quæ à proximo sustinemus. A proximo namque persequutiones, damna & contumelias sustinemus: ad antiquo vero aduersario tantamenta, à Deo flagella toleramus. Sed in his omnibus modis vigilanti oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi protrahatur ad retributionem mali: ne contra tentamenta aduersarij seducatur ad delectationem vel consensum delicti: ne contra flagella opificis prorsus ad excessum murmurationis. *Idem in homil. 35. super Euang. cum audieritis oralia.*

Faciamus de necessitate virtutem seu voluntatem, exempli gratia. Proprium quis amisit filium, substantiam alius omnem & fortunæ bona, si noueris, quod factum est semel, nec deleri amplius, nec solui posse, flebit ea insanabili calamitate vtilitatis aliquid comparare, si magno ac virili animo aduersos casus fortunæ casus, proque maledictis Domino laudem referas, hoc pacto, quæ præter spem obuenerint mala, in voluntaris officium commutabis. *Ioan. Chrys. serm. 10*

In propriis iniuriis patientem esse, laudabile est: iniurias autem Dei dissimulare, impium est. *Idem sup. Matth.*

Si vindicare vis, sile, & funestam aduersario dedisti plagam. *Ibid.*

Primus gradus patientiæ, est non incipere iniustitiam: secundus, postquam inceptus est, æqualibus non vindicari: tertius est non facere vexanti ea, quæ passus es. *Idem super Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, oculum pro oculo.*

Nihil ita confusionem facit ingerenti mala, sicuti fortis tolerantia patientis, & neque in verbo neque in opere reddere vindictam. *Idem super epist. ad Hebr.*

Magna est virtus, si non lædas, à quo læsus es. Magna est fortitudo, si etiam læsus remittas. Magna est gloria, si cui potuisti nocere, parcas. *Isidor. soliloq. l. 2.*

Discat non murmurare, qui mala patitur, & si ignorat, cur mala patitur, per hoc se iustè pati arbitretur, quia ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. *Idem lib 4. de summo bono.*

Ad virtutes spectat, tribulationes fortiter sustinere: ad sapientiam, in tribulationibus gaudere. Confortare cor tuum & sustine Dominum: virtutis est, gustare & videre, quoniam suauis est Domini sapientiæ. *Bern. super Can. serm. 85.*

Sunt quidam mites, sed quandiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio. Patebit autem, qua longè sint à vera mansuetudine, si leuis oriatur occasio. *Idem serm. 4. de Aduent.*

Non bona patientia est, cum possis esse liber, seruum te permittere fieri. Vera patientia est, pati vel agere contra quod libeat, sed non præter quod liceat. *Idem ad Eugen. de consider.*

Qui dolorem capitis non patimur benignè, quomodo pro Christo capitis abscissionem pateremur? Qui flagellum timent, quomodo flagella sustinerent? *Hugo lib. 2. claustro animæ.*

Beatus est sapiens in tormentis: sed quum torquetur pro fide, pro iustitia, pro Deo illa patientia doloris beatissimum faciet. *Lactant. Firm. diuin. instit. l. 3.*

Magna & præcipua virtus patientia est, quam pariter & vulgi publicæ voces, & Philosophi, & Oratores summis laudibus concelebrant: quod si negari non potest, quin summa virtus sit necesse est iustum & patientem virum in potestate esse hominis iniusti, vt patientiam capiat. Patientia est enim, malorum, quæ aut inferuntur, aut accidunt, cum æquanimitate perlatio. Ergo iustus & sapiens, quia virtutem capit, habet in se patientiam, qua carebit omnino, si nihil patietur aduersi: contra, cui in rebus improsperis impatiens est, virtute maxima caret. *Idem lib. 5,*

Omnia itaque amara & grauia patienter ferenda sunt, *Idem l. 6.*

Vide Tertulianum de patientia, & Cyprianum de bono patientiæ.

§ Sententiæ Philosophicæ.

Menander.

Ἀνδρὸς γὰρ εὐφυοῦς ἐστι γὴν καὶ φέρειν.
Viri est accidentia generosè ferre.
Ἐνέγκε λύπην καὶ βλάβην ἐρρωμένως.
Fer tristitiam & damnum fortiter.
Κέφας φέρειν δεῖ τὰς παρεστώσας τύχας,
Leuiter ferre oportet præsentes fortunas.
Νίκα λογισμῷ τὴν παροῦσαν συμφοράν.
Vince ratione præsentem calamitatem.
Πάρα τύχης ἄγνοιαν εὐχερῶς φέρε.
Conare fortunæ ignorantiam facilè ferre.
Στερρῶς φέρειν χρὴ συμφορὰν τὸν εὐγενῆ.
Fortiter ferre oportet calamitatem generosum.
Τὴν τῶν κρατούντων μάθε φέρειν ἐξουσίαν.
Imperantium disce ferre licentiam.
Φρονοῦντός ἐστι ζημίαν ῥᾳδίως φέρειν.
Sapientis est damnum facile ferre.
Φέρειν ἀνάγκη θνητὸν ὄντα τὴν τύχην.
Ferre necesse mortali existenti fortunam.

Terent. Com. 6.

Quod sors feret, feramus æquo animo,
Istuc viri est officium.

Virg. Æneid. lib. 1.

O socij! (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora! dabit Deus his quoque finem.
Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Durate & vosmet rebus seruate secundis,

Theognis.

Οὐ δύναμαί σοι θυμὲ παρίχειν ἅπαντα πάντα.
Ταῦτα δὴ τοι γ' ἐπόλων· ἀχὶ σὺ μὲν ἐρᾷς.
Non possum tibi, anime mi, omnia suppeditare, quæ desideras.
Per igitur patienter: pulchra non solus appetis.

Philemon in Ecdicazomeno.

Ἡδὺ οὐδέν, οὐδὲ μουσικώτερον
Ἢ δὺ ἀνδρὶ λοιδορουμένου φέρειν.
Ὁ λοιδορῶν γάρ, ἐὰν ὁ λοιδορούμενος
Μὴ ἀντιφωνῇ, λοιδορεῖται ὁ λοιδορῶν.
Nihil est iucundius & docto viro dignius,
Quam ferre posse conuitiantem:
Quoniam si ille, cui conuitium fit,
Dissimulauerit, in ipsum authorem redundat.

Euripides in Protesilao.

Δυοῖν λεγόντοιν πατέρα θυμοῦσθόν.
Ὁ μὴ ἀντιτείνων τοῖς λόγοις σωφρονεῖ.
Altero duorum colloquentium indignante;
Is, qui se non opponit, plus sapit.

Ouid. Metamor. lib. 8. fab. 7.

Pauperiatémque ferendo
Effecere leuem, nec iniqua mente ferendam.

Idem Metam. lib. vlt. fab. 44.

Nec enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus:
Mitius ista feres.

Idem Amor. lib. vlt. eleg. 10.

Perfer, & obdura, dolor hic tibi proderit olim:
Sæpè tulit lassis succus amarus opem.

Idem lib. 1. de Remed. Amor.

Dura aliquis præcepta vocet mea, dura fatemur
Esse: sed vt valeas, multa dolenda feres.
Sæpè bibit succos quamvis invitus amaros
Æger, & orantis mensa negata mihi est.
Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua:
Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.
Sed tamen est artis tristissima ianua nostræ,
Et labor est vnus tempora prima pati.
Aspicis, vt prensos vrant iuga prima iuuencos,
Vt noua velocem cingula ledat equum.

Idem lib. 2 de remed.

Posse pati facile est, tibi ni patientia desit,
Protinus ex facili gaudia ferre licet.

Idem Trist. lib. 5. eleg. 13.

Contudit ingenium patientia longa malorum,
Et pars antiqui nulla vigoris adest.

Idem in Epist. Oenones ad Paridem.

Leniter ex merito quicquid patiare ferendum est:
Qua venit indignè pœna, dolenda venit.

Laberius.

Furor fit læsa sæpius patientia,
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.

Lucanus.

Gaudet patientia duris.

Tibull. lib. 3. eleg. 2.

Non ego firmus in hoc: non hæc patientia nostra
Ingenio, frangit fortia corda dolor.

Horat. Carm. lib. 1. Ode 24.

Sed leuius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Lucan. Pharſal. lib. 9.

Commonite mentes
Ad magna virtutis opus, magnóſque labores.

Antholog. Sacr. Iacob Bill.

Multa diu ſummi differt patientia regis.
Suſpendit æqui pondera iudicij.
Et dum plectendis parcit clementia factis,
Dat ſpatium, quo ſe crimine purget homo.
Denique committunt homines dum crimina ſemper.
Dat ſpatium, vt peccent crimina, non homines.
Verbere nonnunquam caſtigans corda paterno.
Ne cito conſumant ſæua flagella reos.
Sic pietate Dei terrarum non vacat orbis,
Et nihil eſt quod nos non trahat ad veniam,
Dum rex ſalvandis ipſa quoque conſulit ira,
Et curat melius vulnera vulneribus.

¶ PHILOSOPHICA PLACITA.

Quidam ſuppliciis inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt, inuictam malis eſſe virtutem. *Boet. de conſol. philoſoph. lib. 4. proſa 6.*

Libenter feras, quod neceſſe eſt: dolor patientia vincetur. *Seneca lib. de moribus.*

Feras, non culpes, quod mutari non poteſt: Furor fit læſa ſæpius patientia. *Idem in Prouerb.*

Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, ſed animum nocendi habuit: & cum illum in poteſtate tua videris, vindictam putabis vindicare potuiſſe. Scito enim magnum & honeſtum vindictæ eſſe genus, ignoſcere. *Idem lib. 4. de virtutib.*

Quæris, an omne bonum optabile ſit? Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, ſequitur, vt iſta optabilia ſint. Diſtingue: Tormenta à me abeſſe velim, ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſtè, animosè geram, optabo. Quidni ego malim non incidere in bellum; ſed ſi incido, vt vulnera, vt famem, & omnia, quæ bellorum neceſſitas affert, generosè feram, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus, qua perferuntur incommoda. Non pati tormenta optabile eſt, ſed fortiter. *Idem epiſt. 68.*

Cogitanda ergo ſunt omnia & animus aduerſus ea, quæ poſſunt euenire, firmandus: exilia, tormenta, morbos, bella, naufragia meditare. *Idem epiſt. 91.*

Conſurgamus itaque aduerſus fortuita, & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactatur. *Ibid.*

Æqualiter ſe in aduerſis genere, quid aliud eſt, quam ſæuientem fortunam in adiutorium ſui pudore victam conuertere? *Valer. Maxim. lib. 3.*

Neque ſecundarum rerum prouentu inſolenter abuti, neque aduerſis propere debilitari oportet. *Idem lib. 8.*

Quare ſi, vt initio conceſſiſti, turpitudo peiùs eſt, quam dolor, nihil eſt planè dolor. Nam dum tibi turpe, nec viro dignum videbitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere: tum honeſtas, tum dignitas, tum decus aderit, tuque in ea intueberis, te continebis: cedet profecto virtuti dolor, & animi inductione langueſcet. Aut enim nulla virtus eſt, aut contemnendus eſt dolor omnis.

Spartæ verò pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat, nonnunquam etiam (vt, cum ibi eſſem, audiebam) ad necem: quorum non modo nemo exclamauit vnquam, ſed ne ingemuit quidem. Quid ergo: hoc pueri poſſunt; viri non poterunt? Et mos valet, ratio non valebit?

Si ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt.

Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis vindicabit, ante pene, quam inuenerit. *Cic. Tuſc. quæſt. lib. 2.*

Summa eſt ſtultitia, ſummo confici mœrore. *Idem lib. 3.*

Ab exiguis incipe: effunditur oleum, furto vinum aufertur. Cogita tanti redimi patientiam, tanti emi imperturbationem: nihil gratis fit. Cum ſeruum accerſiueris, præmeditare: forte non pariturus mihi, forte nihil eorum, quæ cupis, facturus eſt: At non tanti eſt tamen, vt eius cauſa perturbari debeam aut poſſim. *Epitectus in Enchiridio.*

Manſuetudo incitabilis ad vindictam animi partis virtus eſt, propter quam non facile ad iram concitamur. *Ariſt. in libello de virtutibus.*

Ανίχου ὑπὸ πλειόνων μικρὰ ἀπολέμενος. id eſt.

Tolera, ſi ab his qui ſunt prope minima quædam tibi detrahantur.

Qui ſe vltro morti offerant, facilius reperiuntur, quàm qui dolorem patienter ferant. *Cæſar lib. 7. de bell. Gal.*

Et qui ad Rempublicam verſandum inter homines animum adiecit, magnopere fugienda eſt contumacia ſolitudinis contubernalis, amplectendaque ea, quæ à nonnullis derideri ſolet patientia iniuriarum animique remiſſio. *Plut. in Coriolano.*

Nulla nobis optio viuendi noſtro arbitrio propoſita eſt, ſed neceſſe omnino habemus omnia tolerare quæ de nobis fortuna ſtatuerit. Quòd ſi hoc ſponte noſtra fecerimus, dolore vacabimus: ſin noluerimus, neque ea quæ factum nobis deſtinauit, effugimus: & inanes præterea in dolores, ſummum illud malum incidemus. Cuius euidens indicium eſt, quòd alij mortales etiam res aduerſiſſimas leuiter ferunt, ſeque nullo malo conflictari cenſent: alij leuiſſimis oppreſſos ſe arbitrantes, nullum à ſe malum quod in hominem cadere poſſit abeſſe putant: itémque vt res iſtæ tales aliis eſſe iudicentur, quales illi ferendo eas eſſe oſtenderunt. *Dion. lib. 38.*

Deus ſi ſæpe percutere, at ſæpiſſimé etiam mederi conſueuit præſertim ſi quis leuiter, & cum gratiarum actione moleſtias perfert: neque ob acerbitatem earum, eum à quo proficiſcuntur odio perſequitur nec eum prouidentia expoſtulat: nec diuini iudicij profundirate reiecta, in ſecundis dũtaxat rebus bonum ſe præbere didicit *Nicet. Andr. Comn. l. 1.*

Conſueuere dij immortales, quo grauius homines ex commutatione rerum dolerent antiquos pro ſcelere eorum vltos vltos, nis ſecum liores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. *Cæſ. lib. 1. de bello Gall.*

Patientia eſt robur, firmitas, tranquillitas animi contemptoris eorum omnium, quæ malorum & aduerſorum nomine cenſentur. Itidem vt conſtantia ex fortitudine prognata, iiſdemque quibus illa radicibus nititur. Vtrimque ſunt ſimiles ſpiritus, vtrimque capiuntur vberrimi fructus. Vtraque effœminari quemquam vetat; rebus extremis hominem ſubleuat; viros præſtat; vtraque eſt & indomita & indefeſſa, & effectrix libertatis. Hactenus non duæ videntur, ſed vna tantùm. At patientiæ peculiaris dos eſt, ſuſtentatio ſui; nulli neceſſiuriæ nec indignitati ſuccumbere, non confici ærumnis, nulla terreri rerum facie, nulla terribilium atrocitate quati; ingruentibus malis reſiſtere; hæc probare non ſolùm eſſe paribilia, ſed & vincibilia, dummodo adſit animus qui cum talibus depugnare audeat,

Patientiam ergo dicimus eſſe æquanimitatem in perferendis iis quæ vulgò ſunt mala. Atque adeò verum eſt ſine aduerſis nullam eſſe patientiam. Ergo obfirmatum contra calamitatum vires animum veriùs ſibi patientia quam conſtantia vindicat. Patientiam ſiue tolerantiam malorum antiquitas dixit eſſe inuentum Deorum. Planè enim diuinum opus eſt, ex iis quæ vulgo ſunt mala, ſibi quemque facere exercitia, è ponderibus leuationes, ex acerbitatibus iucunditates. Nimirum hic quoque Deus hominibus præit, cuius immenſa patientia ſuperat omnem magnitudinem, omnémque atrocitatem peccatorum. Ergo à diuina maieſtate impenſis precibus impetrandum, vt perpeſſa grauia pari vultu ac proſpera excipere poſſint; ad eamque rem omnes fortitudinis & patientiæ rationes vbicumque opus eſt, exſuſcitet.

Quippe patientia formar hominem non querulum, ſentum & incultũ ſed alacri potiùs vultu & læto cultu, quum ſibi imperat iis omnibus libenter obſequi quæcunque Deus immiſerit. Patiens, fateor, ſæpe lachrymatur, ſuſpirat, gemit, ſed nec turpiter eiulat, nec intoleranter doleat. Haud magis quam Hercules, amittit ſenſum ægritudinis, ærumnæ, doloris. Verùm Herculis imitatione iſtis non opprimitur. Nulla re vehementiùs afficitur, nec debilitatur, non frangitur. Quicquid mutari nequit, firmè & ſubmiſsè tolerat. Non Deum culpat, ſed Deum ſibi, propitium inuocat; Deo gratias agit; Dei iugum non ſuperbè excutit, ſed modeſtè acceptum, modeſtè perfert. Semper eſt manſuetus, & placabilis. Robuſta quadam animi inductionem, dolorem cogit langueſcere ac remitti, mox infrangi. Prius homo prauus lædendo fatigatur, quam patiens ſufferendo. Hac ratione iniuriæ patientia eripit ſuperatum fructum, qui eſt in ſolo dolore læſi. Hæc eſt illa parma, ad quam patientiſſimus quiſque contendit.

In priſcis fabulis & rerum geſtarũ monumentis nihil magis obuium, quàm mentio illorum heroum, qui tota vita fuerunt circa duritiem & ærũnas occupati, in primis Herculis ſemper laborioſi. Certè, huius foltibus obſequiis palam factum eſt, quanto plus ſit in virtute patientis iuſſaq; tacitè exequentis, quàm in libidine eius qui iniqua, iubet & cogit. Iobũ quoque Deus in arce patientiæ collocauit, vt ſit omnibus piimemorabile exemplar; vt quæ cuique deinceps accident, huius tãti herois imitatione ipſe ſibi leuiora faciat. A quocunque tantæ fortitudinis exempla ſumãtur, hæc verò eſt cuiq; ſeria monitio, vt dies atque noctes exerceat ſe in hoc patientiæ ſtudio; vt placidè ac ſedatè quicquid contra vorum acciderit, ferre diſcat. Pauper ſuo pondere non prematur. Intelligat, diuinis in diurnis primam eſſe rationem ſtipendiorum & erogationem pauperis. Is quem morbus & dolores afficiunt eo magis intendat patientiæ neruos, quo magis intelligit ei qui fortiter malum tolerat, in cœlo poſitam eſſe meſſem felicitatis. Vos hominum & rerum columina, ecquid aduertitis à grauiſſimis ærumnis ſatellitia veſtra perrum pi poſſe? Ad vos quamlibet hominum flore circumfuſos peruenire eos, qui nullam maieſtatem verentur, inexpectatos dolores, & calamitates improuiſas, contra quas vna patientia lorica eſt omni chalybe durior, omni ſatellitio munitior, omnibus copiis inſtructior.

Patientia ſæpe eſt Regni præſidium, ſæpe principalis culminis firmamentum. Quem patientia roborat, is ſuæ ſuorumque felicitatis opifex eſt. In patientia vt nihil præceps, ita nihil præpoſterum, nihil toleratur indignum cogitamus. Faceſſat Æthiopica illa gens, vbi contumelioſiſimè habiti repugnare nolebant. Patientia etſi tam auerſatur jactantiam, quàm adhæret conſcientiæ, nihil tamen habet obeſi, nihil craſſi. Eſt erecta, eſt ſolers, & circumſpecta. Vt neſcit eſſe ſocors, ita multò minus improba. Auerſatur eos, qui propter magnitudinem dotis propriarum vxorum dedecori & contumeliis inſeruire ſuſtinent. Iſtis quoque minimè eſt author vt adipiſcendæ potentiæ gratia domi ſuæ lenocinium facere poſſint. Neminem impellit ſimulatis, ſordidis & infimis obſequiis orborum hæreditates aucupari. Si ſceleratis artibus vir patiens tentatur, inde ſe nihilo nequiorem, nihilo contemptiorem factum probat, nihilo magis virtus eius inclinatur. Atque adeo quo magis verſatur circa depreſſiora, hoc minùs in conſortium admittit vllam ſocordiam, fœditatem, improbitatem.

Sibi hoc ipſo potiſſimum placet, quod intellixit, plerumque eos quos Deus reſpicit aduerſis probari. Miſerias & calamitates eo lebete demonſtratas fuiſſe, in quem Theris dicta eſt conijcere filios ſuos, cupiens ſcire quinam eſſent, mortales an immortales. Intelligam vita, cuius nullum eſt acre examen, nihil eſſe magis abiectum, inglorium, intutum: nec dici vitam, ſed ſortem & conditionem hominis inexplorati, cuius dubia eſt probitas, firmitas, eadem prope ratione, qua eius qui nunquam deſcendit in certamen, nulla eſt victoria. Paleam & fimum ſi igni admoueris, ſtatim te terrimus odor confecerit. Verùm quod

aurum

aurum vt puriſſimum quiſpiam ſibi ſeponit quod recondat, iginibus perpurgat acerrimis. Sic improbos Deus ſuis impunitatibus relinquit. At ſuos identidem aduerſis explorat. Nullum item luctamen, qualecunque ſit niſi huius virtutis viribus ſuſtineri poteſt. Ergo nulla quoque eſt corona expetenda, cui texendæ hæc virtus non adhibeatur.

Hinc palam eſt patientia non ſolùm externa mala repelli, ſed illa potiſſimum obliterari, quæ ſingulos intimè vexant, hanc eius victoriã ante omnes celebrari quicquid vitij latet in intimis præcordiis patiẽtia perpurgat. Patientia eſt ille ſalutaris ignis, cuius vi humanum pectus deſpumat. Nihil ibi relinqui impetus inconſulti, nihil prauæ cupiditati, nihil deſtinationis improbæ. In thyrſis Bacchi erat enorme telum cuius mucronem lambens hedera prætexebat. Ambiri & obligari ferrum, ſignabat quoſcunque imperus, ne bellicis quidem exceptis, forti patientiæ vinculo obligandos. Certè patientia affectus domitat, mentem roborat, quietiſſimo ſilentio linguam commendat, libidinem conſpit, tumorem comprimit, vt ſimultates neſcit, ſic amicitias copulat, virginitatis integritatis eſt cuſtos acerrima, viduæ laborioſam caſtitatem incomparabili decore remunerat, coniugum charitatem alit, perpetuat, auget in proſperis modeſtiam, in auerſis fortitudinem ſuadet iniuriis & contumeliis tolerantiam opponit; aliorum peccatis facilem ignoſcentiam offert, in proprijs promptam & ingenuam reſipiſcentiam oſtendit, in omni re æquanimitatem profitetur.

Huc accedit quod in iudiciis patientia eſt pars iuſtitiæ. Atque illum veriſimile eſt bene iudicare, qui vtramque partẽ patienter audit. Hæc eſt nobilis illa patientiæ diſciplina. Hæc eſt illa ejus vel in media imperitiæ caligine ſcintilla reuiuiſcens, & inter improbitatis ſordes nitor conſpicuus. Hæc eſt eius inter indoctos, agreſtes, improbos mores ſanctiſſima conuerſatio, hæc erga infenſiſſimos hoſtes placabilitas, cuius Lycurgus edidit ſpecimen luculentiſſimum, cum illum à quo ſibi oculus effoſus fuerat, ſanitati reditum populo commendauit. Ne illius quidem patientia ſua laude defraudari debet, qui ſuæ ſupplicium prauitatis dum fortiter ſufferre poteſt, quodammodo leuiori pœna defungitur. Etſi in patientia nihil nos indecorum probamus, ſed eius cauſas, progreſſus, effectus, omnia pariter honeſta deſideramus. Ad hanc virtutem vix iri poteſt niſi per meditationis & ſtudiorum exercitamenta, per multa fortia animi & corporis experimenta, per cætera bonæ mentis adiumenta. Nihil aliud loquuntur exploratæ veritatis exempla, quæ ſunt huius fortiſſimæ virtutis documenta euidentiſſima. Hinc corpora, nullo neceſſitatis coactu ad rigorem ſæuientis hyemis durata hinc digiti ardenti lucernæ properè admoti, dextræ igni inditæ, membra abſque vllo gemitu flammis admota, intolerabiles cruciatus tolerati, animi acerrimi in mediis vexationum æſtibus diu & frequenter exerciti, & vſque in extrema obſtinati qui multis argumentis oſtenderunt, eum qui ſtabilitate huius virtutis nititur, nec obrui nec contundi poſſe, ſed manere, vt ita dicam, ferreum, inflexibilem, infractum.

Prorſus ita eſt, nullam ex vniuerſo virtutum choro eſſe humanæ naturæ adiutricem fideliorem, nullius cicatrices honeſtiores, nullius memoriam ſuauiorem. Nullus item altior eſt illo gradus, in quo poſitus eſt is, qui dum ſuſtinet aduerſa, fortia facere diſcit; ac per hunc tam ſalutarem præfectum ſenſim diuinis inſeritur, Nulla quoque vox verior, nulla magnificentior hac Romanum, hoc eſt, eximiæ fortitudinis opus eſſe, in aduerſis vultum ſecundæ fortunæ gerere, hoc eſt, patientiã præſtare, in ſecundis moderari animum; quæ eſt laus temperantiæ. Cùm multis mortalibus hæc virtus plane ſit inacceſſa, ſuî cultoribus eſt tutiſſima ſtatio; quam quiſquis ſortitus eſt, is nullo vitiorum clandeſtino aduentu ſubrui, nullo furentium ventorum concurſu expugnari poteſt. Denique patientiam eſſe ſummum humanitati præſidium, ſummũ vtrique ſexui, omnique ætati ornamentum, docet habitus eius, quem ipſiſſimis Tertuliani verbis deſcribimus: vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta; remiſſa æquè in latum modum ſupercilia, oculis humilitate, non infelicitate, deiecti; os taciturnitatis honore ſignatum; color qualis ſecuris & innoxiis amictus circum pectora candidatis, & corpori impreſſus, qui nec inflatur, nec inquietatur. *Caro. Paſchal. l. de virt. & vi. c. 36.*

Robur pugnæ fatalis in patiendo eſt, & victoria in cedendo. *Lipſ. cent. 1. epiſt. 43.*

Quod nec ario patiẽdum eſt etiam libenter patiamur. *Ibid. ep. 61.*

Levamentum aliquod miſeriarum eſt, non reniti. *Ibid. ep 42.*

Patienda humana ſunt. *Idem, epiſt. 24.*

Quicquid ex naturæ conſtitutione patiendum eſt, magno excipiatur animo. *lib. 2. Manuduct. diſſert. 16.*

¶ Apophthegmata.

Bion aiebat, magnum malum eſſe non poſſe ferre malum: abſque hoc enim nulli poteſt eſſe vita ſuauis. *Laërt. l. 4. c. 1.*

Democritus dicebat, ſi quæ ſunt perpetienda, dicere liceret? & non perpeti, bonum eſſet dicere: ſed ſi perpetienda ſunt omnino, quid diſcere iuuat? perpeti enim neceſſe eſt. *Ant. & Max. ſer. de patientia.*

Diogenes. Adoleſcenti conquerenti, quod à multis turbaretur: Deſine, inquit, & tu perturbationis indicia præ te ferre. Significans, nulla re melius improbitatem lædentium finiri, quàm ſi quis læditur dolorem diſſimulet. Etenim qui ob id inceſſunt hominem, vt illum diſcrucient, deſinent, ſi viderint illum nihil commoueri. *Laërt. lib. 6.*

Idem, Quum aliquis illi dixiſſet, Vituperant te multi, Oportet, (inquit) ſapientem ab inſipientibus feriri, eſſe meliorem indicat lingua quem carpit. *Senec.*

Xenophon Maledicenti ſibi cuidam, Tu (inquit) maledicere didiciſti: ego conſcientia teſte didici maledicta contemnere. *Idem.*

Tacitus. Lucio Metello ei in ſenatu maledicenti reſpondit, facile eſt in me dicere quia reſponſurus non ſum: potentia ergo tua non mea patientia, eſt accuſanda. *Idem.*

Anonymus, Quidam quum videret Diogenem cognomento canem in vehementi frigore ſtatuam æream amplectentem, rogauit, num algeret? illo negante; Quid igitur, inquit Lacon, magni facis? Philoſophus, gloriæ mancipium, hoc ipſum exiſtimabat magnificum, quod ſic haberet corpus ad omnes iniurias duratum, vt in rigore frigidæ ſtatuæ complexum ferre poſſet abſque dolore. Id Laconi nihilo pulchrius videbatur, quam ſi quis in æſtate ſimilẽ quippiam amplecteretur, nullo ſuo incommodo. *Plut. in Lacon.*

Idem. Adoleſcens quidam, poſtquam Zenonem aliquandiu audierat, domum reuerſus, à patre rogatus, quod tandem operæ pretium feciſſet in philoſophiæ ſtudio? Oſtendam, inquit. Quum nihil aliud diceret, pater iracundus, exiſtimans, impendium periſſe, cœpit flagris cædere filium. Eam parentis ſæuitiam adoleſcens æquiſſimo animo tulit. Ac rurſus efflagitanti patri, vt aliquod ſpecimen profectus ederet expectanti egregium aliquod ſophiſma: Hoc, inquit, è philoſophia fructus retuli, vt patris iram poſſim commode perpeti. *Eraſm. lib. 8 apophtheg. ex Ælieno.*

Antiſthenes dicebat, virtutem ſibi ſufficere ad felicitatem, nec vlla re opus habere, niſi robore Socratico Socrates autem ad omnium rerum patientiam obdurauerat. Imbecillitas vero corporis impedit frequenter vſum virtutis. *Laërt. l. 6. c. 1.*

Ageſilaus, quum arderet podagræ doloribus, eumque Carneades inviſiſſet, atque exiret triſtis: Mane, inquit, Carneade, nihil enim illinc huc peruenit: oſtenſis pedibus & pectore. Sentiens, pedes quidem dolere, ſed animum dolore vacuum eſſe. *Plut. in Lacon.*

Idem Quum vero narraretur apud Ageſilaum, maleficum quempiam, ac ſceleroſum hominum conſtanter pertuliſſe tormenta: Vt inſigniter, inquit, miſer eſt homo, qui tolerantiam ac patientiam in res flagitioſas ac turpes collocet. Apud Lacedæmonios admirabilis erat malorum tolerantia? quæ, ſi ſuſcipiatur ob res honeſtas, magnam promeretur laudem: ſin ob turpes, non ſolùm non meretur fortitudinis laudem, qui tolerat, ſed hoc miſerior eſt: ac vir peior, quo conſtantius ſe geſſerit: κακὸς enim Græce & malum ſonat, & tranſlato tono laborioſum, ſiue calamitoſum. Dolebat egregio duci tantum animi robur ac naturæ vim in re turpi conſumptam, quam ſi attuliſſet ad res honeſtas, magno vſui poterat eſſe Reipublicæ. *Plut. in Lacon. Eraſ. l. 1.*

Dionyſius Heracleotes, laborans ex renibus, in ipſo ciulatu clamitabat, falſa eſſe ita, quæ antea de dolore ſenſiſſet: quem quum Cleanthes diſcipulus eius rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet? reſpondit: Quia quum tantum operæ philoſophiæ dederim dolorem ferre non poſſum. *Bruſ. l. 2. c. 28.*

Poſſidonius, Pompeius è Syria Rhodum veniens, Poſſidonium quamuis ægrum reuiſere voluit, data acceptaque ſalute, quum dixiſſet Pompeius ſe grauiter ferre, quod eum non poſſet audire. Tu vero, inquit, potes, neque committam, vt dolor corporis efficiat, vt tantus vir fruſtra ad me veneris. Cum vero inter narrandum quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe fertur: Nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus, nunquam te tamen eſſe confitebor malum. *Bruſ. l. 2. c. 1.*

Lygas: Hæc mulier, memoria inter multas digniſſima, quum metu militum filium occultaſſet, & illi per cruciatus interrogarent, vbinam occuluiſſet, verum oſtenderet; reſpondit: Ibi latet, nec vllis tormentis cogi potuit, vt conſtantiam vocis egregiè mutaret. *Corn. Tacit.*

Anonym. Proprium eſſe inſignis ſtultitiæ dicebat, dolores & aduerſas res parui facere: & nolle, quum accidunt, pati. *Ant. ſerm. de non patientibus, &c.*

Lycurgus à ciue quopiam iuuene altero oculorum orbatus, illum à populo accepit, vt quo liberet modo puniret. Quod minimè fecit, ſed optimè inſtitutum, bonique viri moribus præditum, in theatrũ produxit. Spartanis rem mirantibus dixit: Iſtum antehac iniurium & violentum, qualem à vobis accepi, iam frugi & popularem reſtituo. *Plut.*

Zenon Eleates, conuiciis laceſſitus quum incandeſceret, reprehenſus quod philoſophus verbis improborum commoueretur: ſi conuitia, inquit, æquo animo ſuſcipio, ante laudis particeps ero? Lapidis & trunci eſt, inter laudem & vituperium nullum planè habere diſcrimen. At philoſophi, ita commoueri, vt nihilominus ab honeſtatis tramite non recedat. *Laërt. l. 9. c. 5.*

Idem, Cuidam percontanti, quo pacto eſſet affectus erga conuitia? Perinde, inquit, atque ſi legatus abſque reſponſo dimittatur. Significans, eos, qui non habent, quod reſpondeant, ad conuitia ſolere confugere: eaque non pluris oportere fieri, quam ſi nihil eſſet reſponſum *Laërt. l. 7. c. 1.*

Archytas Tarentinus, intuens villicum ſuum male meritum: ſumpſiſſem, inquit, de te ſupplicium, niſi iratus fuiſſem. Maluit impunitum relinquere; quàm per iram amplius iuſto punire, nimis liberalis Archytæ moderatio: quia alium quem potius caſtigaret inuenerat, id eſt ſeipſum. *Valer. Max. lib. 4.* Vide Senecam & Plutarch. de Ira.

Piſiſtratus, memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent, qui vellent ei manus commodare: & alius hinc, alius illinc faces ſubderunt, eum placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, non magis illi ſe ſuccenſere, quam ſiquis obligatis oculis in ſe occurriſſet. *Seneca l. 3. de ira, c. 11.*

Dion. Philoſophus. Eum in conuiuio redeuntem quidam maledictis inſectabatur, nullas non blaſphemias eructans. Tacenti, & iam domum ingreſſuro dixit conuitiator. Nihil vero reſpondes? Cui Dion. Ne grauidem. *Plut. & Stob.*

L. Sylla, cum Dictaturam præſtantiſſimam dignitatem omnium depoſuiſſet, vt eorum, quæ feciſſet, ſi quis exigeret, reddere rationẽ ſciret: ab adoleſcente quodam conuitiis laceſſitus, dixiſſe fertur. Adoleſcẽtia docebit, ne quid deinceps. Dictaturam ſponte ponat. Tanta patientia adoleſcentis inſolentiam pertulit. *Plut. Appianus & Cupianus in Coſſ.*

¶ SIMILITVDINES.

D Chryſoſtomi O quanta magnitudo conſolatiois! veluti ſi quis ad athletam hoc diceret, qui cunctos ſuperaſſet ab deiiceret,& nullum reliquum haberet,qui ſibi concertaret:& deinde futurum, non vt coronatur,& dilationem pati non ferentem, dum arbiter certaminis adueniret, qui coronam daret Ille autem impatienter ferens, vellet exire & fugere non tolerans ſitim & flammam æſtuationis : hunc conſolatur dicens: Adhuc modicum, aliquantulumque: tanquam paruum tempus ſit,vt remaneat,*Homil.21.ad Hebræos ſuper hoc:Patientia vobis neceſſaria eſt, &c.*

Quemadmodum in exterioribus certaminibus corpore vigentes, & bonæ beatitudinis athletæ,non ſic apparent, quum veſtimentum vndique oleo madidum fuerint induti, ſed quando,illo abiecto,nudi in ſtadia feruntur, tunc maximé ſpectatores membrorum proportione penitus obſtupefaciunt, quum nihil illam amplius obumbrare poſſit: Sic & N.patiens, quando omnibus diuitiis gloria circumfuſus erat, quis eſſet, non multis manifeſtus erat: poſtquam vero ipſe velut veſtimentum exutus athleta, abierit,& ad pietatis certamina nudus intrauit, ſic ſpoliatus ſpectatores omnes perculit, vt & angelorum theatrum illi victori applauderet.*Hom 1 de verbis Apoſtoli,Modico vino vtere.*

Ambroſij Laudaverim virtutem gubernatoris, qui nullas procellas ſenſerit, & curſum nauigij direxerit, nulla tempeſtate iactatus ? Sed illam laudauerim, qui aduerſus vētos renititur, inſurgit aduerſus fluctus, non timet, vel cum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundi ima deponitur:Ita & ille laudandus eſt gubernator ſui,qui ea, quæ aduerſa ſunt,vincit patientia, virtute ſuperat, ſecundis non extollitur, aduerſis non frangitur. Rege ergo teipſum, quando turbatur animus, mens flectuar. *Serm* 8.

*Paulini.*Sicut granum ſinapis, de quo ſemine ſumimus,ſi conteratur, ac cæditur, magis autem tum demum in vim ſuam excitatur:ſic nos reſpondere debemus in hoc naturæ noſtræ, vt aduerſis concuti inardeſcamus ad fidem, & eos, qui inferunt, ſicut granum ſinapis, *Epiſt.6. adSeuerum.*

Martialis Epiſcopi. Audiſtis exemplum à me patientiæ ipſius,cui quū malediceretur, non maledixit:qui, ſicut agnus innocens ante tribunal corruptibilis iudicis ſe iudicari permiſit. Nam & diſcipulo ſuo, à quo tradendum ſe nouerat, dulcedine ſuæ bonitatis, nobis trementibus, & intuentibus ſæuitiam eorum, qui eum comprehendere venerunt oſculum dedit. *In epiſt.ad Tholoſan.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarcha. Sicut aquā denegare ſitienti crudele eſt:Ita patientiæ præclaræ virtutis præconia ſilentio tegere malum eſt, quia in illo ſubtrahitur alimentum corpori in hoc via clauditur qua ſpiritus ad cœlum deducitur. *In ligno vitæ de Patientia, c.2.*

Quemadmodum in corporibus reparat ſanitatem medicina:Ita in animabus patientiam tribulatio generat.*Ibid.c.3.*

Sicut nihil eſt deformius, quam reſpondere furioſis:Ita nihil eſt vtilius,quam tacere nobis prouocatis.Nullus eſt enim finis inimicitiis, niſi ad tempus obtemperamus iratis.*In ligno vitæ, c.4.*

Sicut proprium eſt eorum qui nouiter conſuetudinem peccandi reliquerunt, ac in Chriſti malitia aſcripti ſunt,peccata ſua defluere,tanquā qui frequenter ex ipſorum recordatione pulſantur:Sic patientiæ ſtatus eſt patienter ferre aduerſa.*In ligno vitæ,c.6.*

Seneca. Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum ſecurus obaudit.*lib.2.de Iræ cap.15.*

Puſilli hominis eſt, & miſeri repetere mordentem,vt mures, & formicæ, ad quas ſi manum admoueris, ora conuertunt.Imbecillæ ſe lædi putant, ſi tanguntur.*Ibid.*

Roterodami. Quemadmodum remedia triſtioria ſunt ipſo morbo,vt ſatius ſit oppetere mortem, quam his aucupari ſalutem : veluti fugere ſanguinem è vulnere recenti gladiatorum morientium:ira quandoque ſatius eſt ferre iniuriam, quam maiore incommodo vlciſci : ferre pacem,etiam ſi parum commodam aut æquam, quam bellum cum immenſis malis ſuſcipere.*In Simil.*

Thriuori. Quemadmodum æger non medico delectum medicamen, torum præfinit, ſed ad quæuis ſeſe promptum exhibet,Sic neque noquicquam grauatim ferre decet, aut noſtrorum vitiorum remedia remediorumque modum Deo præſcribere,ſed ad omnia nos deuouere, at paratos exhibere. *In apoph.22.*

Quin deliraturus eſt etiam recuſaturo ſibi,medicamenta inferri præcupit : Ita & nos quoque exinaniri oportet, vt vel inuitos Deus, acrioribus medicamentis (ſi quidem opus ſit) curet,expurget,& præſeruet, *In apoph.27.*

Quemadmodum duplex eſt calida & frigida aduerſus venenorum malignitatem alexipharmacorum differentia:Sic contra tentationem,patientia & ad Deum precatio ; duo ſunt præſentiſſima remedia, *In apoph. 218.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Patientiæ exempla: Iſaac,Geneſ.22.9. Ioſeph.45.verſic.5.& 50.17.19. Maria. Num.12.15.Moſes.46.46. Gedeon, Iudic.8.v.12. Elcana, 1:Sam. 1.verſ. 8.Heli 3.18.Saul, 11. 13.Dauid 24.8.verſic.26,5.2. Sam.13,5. &.16. verſic.10.& 24.14.Miphiboſeph. 10.30.Iob, Iob.1.v. 20. & 2.v. 10.Iac. 5.verſ. 11.Dauid, Pſal.36.24.Eliſæus, 2.Reg.6.21.22.23.Tobias,Tob.2.24, Filia Raguelis; 3.10.11.Iudith, Iudith.8. 16.Micheas Mich.7.8. Eleazarus.2. Macch.7.30.ſeptem fratres, 7.1.2.&c, Chriſtus,Matth.5. 38.& 11. 29.& 26.v.50.Luc.9.55. 56.& 23. 24.Iob.8.49. & 10.v.32.& 12. verſ.36. & 18.20.& 19.ver. 26. Philp.2.v.5.6.&c. 1. Petr.2.21.&c,Apoſtoli.Act.5. 41.Stephanus,7.60.Paulus & Silas.16.ver.25. Paulus. 25.10.11.12.Cor.4. 3.2. Corinth.12. 12.Theſſalonicenſes, 1.Theſſ.1.3.2.Theſſ.1.4. Oneſiphorus. 2.Timoth.1.15.16. Hebræi, Hebr.10. 34. Ioannes, Apoc.1.ver. 9. Thyatirenſis paſtor,2.19.

¶ PROFANA EXEMPLA.

Heraclitus & Diogenes Cynicus nunquam de vigore animi remiſerunt,calcitroſq; turbidinibus fortuitorum aduerſus omnem dolorem & auerſionem, vniformi duritie pro ſalo.*Solinus c.4.& Laertius.*

Fabius Maximus Fraudatus à Reipublicæ ea pecunia,quam pro capitis Hannibalis numerauerat, tacuit : contumeliis etiam laceſſitus iniuriis, ſemper eodem vultu manſit. *Tit.Liu.*

Beliſarius toties dux & victor,tandem iuſſu Imperatoris Iuſtiniani ob inuidiam excæcatus, eleemoſynam à prætereuntibus tuguriolum petere coactus eſt.Quam fortunam licet grauiſſimam tam æquo tulit animo : vt nihil dicere aliud, quam : viator,da obolum Belitario quem virtus extulit, excæcauit, & ad ſummam paupertatem redegit inuidia. *Pontanus lib.2.cap.8.*

Iſabella Hiſpaniæ regina, Ferdinandi Catholici vxor, non ſolùm in aduerſæ valetudinis, ſed etiam partus doloribus, nec queſta fuit vnquam : ſed admirabili fortitudine dolorem vocemque ſupprimebat. *Mariana lib.21.*

Ageſilaus rex contra Perſas in Aſia militans, æſtus & algoris patientiſſimus erat,tanquam ſolus ad veritates anni à Deo temperatas comparatus ferendas.*Plut.in Ageſilao.*

*Seuerus Imp.*ſæpe per altiſſimos montes hyeme ſæua,niuibus è cœlo ingruentibus iuit aperto capite,vt milites ad alacritatem patientiamque laborum re ipſa cohortetur. *Herod.*

¶ HIEROGLYPICVM.

Sunt,qui *iugum* ſignificato *patientia* præferant.*Pier.Val.c.48.*

¶ FABVLÆ.

Canis & Sus.

Ad aucupia canes diligenti,& exquiſita cura atque tatione eruditi & inſtituti ſolent,& ad ſilentia verberum minis & aurium vellicatione aſſuefiunt. Certæ autem nationis hi diliguntur, quorum imprimis bona indoles atque natura ſit. Huius generis vni iſtam ſeruilitatem exprobraſſe optimum & pinguem ſuem aiunt,(Cui ille, ſe non pœnitere breuis moleſtiæ, reſpondit, qua vitam ſibi comparaturus ſit delicatam, neque pigere in præſentia tædii aliquantulum deuorare, vt lautiſſimis diu poſtea cibis perfruatur.

Fabula hortatur diſcipulos bonarum artium virtutis ad labores,qui in diſcendo exhauriendi ſint preferendos, ſpe maximorum commodorum, & iucundiſſimæ vitæ.

De plauſtro recenti & vetere.

Plauſtrum recens ſtridentibus roris fertur obuiam quondam factum alteri,quod & vetuſtius, & cuius totæ deteriores eſſent:Hoc igitur illud interrogat,quid queratur, aut quæ res ad iſta ipſum lamenta adigat? Cui recens & ſtridulum plauſtrum.Cur tu, obſecro, tanto, inquit, ſilentio inueheris, & raros etiam gemitus edis ſub oneribus ? Sentio enim, inquit hoc,dolorem & ferenda intelligo,quæ impoſita mihi ſunt, itaque ferre quam deplorare malo.

Docet fabula,ſ clamores & vociferationes non fere à vanitate & leuitate abeſſe, & dicunt Franci, cachinnos ſonantes in ore naſci. Etiam docent, quantum in laboribus perferendis exercitati nouitiis& rudibus præſtent.

Capi.

Gallinacei caſtrari ſolent, ita celerius pingueſcere exiſtimantur.Horum magnus numerus in villa alebatur,quumque omnes optimi redderentur cibo largo & curatione diligente : in vno tantummodo nihil proficiebat ſagina; huius maciem irridebant cæteri. Mox quum audiſſent imperium heri,pinguiſſimi quique vt iugularentur ad cœnam, affuturos enim hoſpites, intellexere ſtulti, quantopere ſibi & vitæ ſuæ, carnes, quibus dudum ſuperbiiſſent, contrariæ & nocentes eſſent.

Conſolatur fabula tenues & pauperes, illorúmque vitam docet eſſe multo tutiorem,quam ſit locupletum,& vt Græci loquuntur, ἀ πιχίον.

Vide Fortitudo, Patientia.

Patria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PAtria, πατρὶς,ιδος,ἡ, dicitur. Hebr. terram natiuitatis appellant. Et vrbs ſeu oppidum, vnde orti ſiue oriundi ſumus, dicta quod communis omnium pareas ſit.Aliquando & prouincia ipſa ex qua orti ſumus,patria dicitur; ſed tamen impropriæ : inde patrium quod patriæ eſt.Pater autem, vnde & patria deducitur,Græcum eſt πατὴρ,ερος, & πατὴς per ſyncopem, ſic dictum quod quod πατρεῖ, hoc eſt, omnia ſeruat. Vel παιδῶν πρὸν hoc eſt, filios ſeruans. Hinc paternus, hinc patriarcha nouum quidem & Græcum, & is eſt, qui patrum, hoc eſt, pontificum princeps & primus eſt.Hinc pater familias, qui primus eſt, & in familiam imperium habet.

¶ LOCI BIBLICI.

Patria : patriæ tres Chriſto tribuuntur ab Euangeliſtis : Nazareth, educationis, Matt.13.54. Mar.6.1.Luc.4.16. Bethlehem ortus.2.4.Capernaum, incolatus, vbi plurima ſigna edidit, vt exprobat. Luc.10.15. Huc pertinet illud Theophilacti : Bethlehem genuit:Nazaret educauit: Capernaum incolam habuit Chriſtum. Patria cedit Abraham,Deo obſecutus Gen.12. 1. Act.7.2.4.Patria fidelium cœleſtis Hebr.11.13. 14.16. & 13. 14. Vide & 2. Cor.5.6.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Cui peregrinatio dulcis eſt, non amat patriam.Si dulcis eſt patria, amara eſt peregrinatio, tota die tribulatio, quando in patria non eſt delectatio, *Auguſt. In Pſal.*

Odit

Odit valde patriam, qui sibi bene putat, quum peregrinatur. *In Psalm.93.*

Non solum Dominus & caput Prophetarum, qui à Moyse Propheta nominatur, sed Elias & cæteri prophetæ, minus in patria, quam in cæteris ciuitatibus sunt honorati: quia propemodum naturale est, ciues ciuibus inuidere, non enim considerant præsentia viri opera, non virtutem, sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem peruenerint. *Beda in Luc.4.*

Nimis dulcis est recordatio patriæ, quæ in hostili terra probatur existere: nam quanto hæc amara sentitur, tanto sit illa suauior: de loco enim peregrinationis proprij domicilij crescit affectus. *Cassi. in Ps.137.*

Ait Ouidius: *Nescio qua natale solum dulcedine cunctos*
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Magnum virtutis principium est, vt discat paulatim exercitatus animus visibilia & transitoria primum commutare, vt postmodum ea possit derelinquere. Delicatus ille est adhuc, cui patria dulcis est, fortis autem iam, cui omne solum patria est: perfectus vero, cui mundus exilium est. *Hug. de S. victor. in didas. lib.3.c.2.*

Nonne exulauit Brutus? Nonne exulauit Æneas? in eorum tamen exilio non degenerauit Troiana nobilitas. *Pet. Rau.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Homer. in 1. Odyss.

Ω. ἡδὺ γλύκιον ἠ πατρίδος, ἠδὲ τοκήων
Γίνεται· εἴπερ κ' πένηται ἀπ' ἀφνειοῦ πίονα οἶκον
Γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίῃ ἀπανδότε τοκήων.
Sane nihil dulcius sua patria, neque parentibus
Est, quamuis quis procul diuitem domum.
Terra in aliena habitet procul à parentibus.

Ouid. lib. 1. de Pont. eleg.4.

Non dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre focis.

Eurip. in Phaëthonte.

Ὃς πανταχῆ γε πατρὶς ἡ βόσκουσα γῆ.
Vbicunque terrarum qua nutrit tellus ea patria est.

Plutarch. in lib. de exilio.

Hinc recte interrogatus Hercules,
Argiuus an Thebanus? haud vnam curo
Iactare, Graecia omnis est mihi patria.

Ouid. 1. de Pont.

Rursus amor patriæ ratione valentior omni,
Quod tua fecerunt scripta, retexit opus.
Nec quisquam natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Hue tamen ex illa barbarus vrbe fugit.
Cum bene sint clausa cauea Pandione nata,
Nititur in syluas quæque redire suas.
Assuetos tauri saltus, assueta leones
(Nec feritas illos impedit) antra petunt.
Omne solum forti patria est vt piscibus æquor,
Vt volucri vacuo quicquid in orbe patet.
Est aliud patriis vicinum finibus esse.

Hor. 1. Carm.

Preferre patriam liberis regem decet.

Eurlpid.

Conuenit omni ratione & arte
Amantes patriam salutem eius mollri.
Ne fatigaris, dum patriam recuperare studes,
Natale solum, vt conuenit, gratissimum est hominibus,
Neque verbis eius dulcedinem exprimere possum,
Multo enim auro & opibus antecellit patria.
An inhabitandum prudenti viro: nam quod natura
Cognatum est & familiare nescio quam sui
Dulcedinem mortalibus in vita præstat.

Idem in Ægæo.

Ἀλλ' ὅμως οὐκτρὸς πς αἰὼν πατρίδος ἐκλιπεῖν ἔρᾳς.
Τί γὰρ πατρώας ἀνδρὶ φιλτέρου φθονός;
Veruntamen miserandum est tempus, quo patriæ fines relinquũtur.
Quid paterna charius esset viro tellure?

Idem in Dictyæ.

Quod si non esses pessimus, nunquam ciuitate
Tua contempta regionem istam laudasses.
Meo quidem iudicio non recte sapit,
Qui spretis patriæ finibus terra
Alienam laudat & moribus gaudet alienis.

Idem in Phœnice.

Tu verò, ô mea tellus, & genitorum patria,
Vale: nam viro licet plurimum malis obruatur,
Nullum est suauius solum, quam quod nutriuit eum.

Idem in Philoctete.

Μακάριος, ὅστις δύστυχῶς ὅκοι μένει.
Beatus ille, qui domi fortunatus manet.

Sophocl. in Tereo.

Πολλὰ ζηλῶ βίου.
Κάλλιστα δ' ἐγὼς πιπείσεσθαι ξένης.
Beatum existimo te ob vitam tuam plurimum.
Est autem optimum si terram nunquam expertus est alienam,

Idem.

Οἴκοι μέν' ἀνὴρ δεῖ τ' καλῶς εὐδαιμονεῖν.
Domi manebit vir verè beatus.

Theognis Poëta Megarensis.

Πατρίδα κοσμήσω λιπαρῷ πόλιν, οὐτ' ἀπόνητος
Πρίψας, οὔτ' ἀδίκοις ἀνδράσι πειθόμενος.
Patriam ornabo pulchrum, ciuitate neque inter populum
Excellens, neque malis viri morigerans.

Sophocl. Tragicus.

Nunquam equidem patriæ inimicum virum in amicitiam
Receperim meam, hoc sciens, quod patria
Est, quæ nos seruat & dum in ipsa.
Fortunata degimus, confabulamur inuicem,
Huiusmodi legibus hanc ego ciuitatem promoueo.

Eurip. in Polynice.

Quid aliud est patria priuari, quàm malum magnum?
Maximum reipsa autem maius est quam verbis
Quomodo istud sit? quid exulibus adeo malum euenit?
Vnum sane maximum, quod exul non habeat dicendi libertatem.

Homerus.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.
Vnum augurium optimum pugnandum esse pro patria.

Idem Odyss.1.

Αὐτὰρ Ὀδυσσῆος
Ἱέμενον καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νέεσθαι
Ἧς θαίης, θωεῖό γ' ἰμείρεσθαι.
Caterum Vlysses,
Cupidus vel fumum exeuntem videre,
Patriæ suæ, sic mori optat.

Fabius ad filium apud Silium Italicum.

Iamque hoc nec dubites longæuus nate parentis
Accipe, & æterno fixum sub pectore serua,
Succensere nefas patriæ, nec fœdior vlla
Culpa sub extremas fertur mortalibus vmbras.

Horat. in Oda 2. lib.3. ad amicos.

Dulce & decorum est pro patria mori.

Antholog. sac. Iac. Pill.

Cœlestem ad patriam Christo redimente vocatus
Vitam labentis temporis hospes agit.
Dumque ad promissam requiem non per sua tendit,
Mundana patitur multa pericla viæ.
Quæ nunc obsessa aduersis, nunc plena secundis,
Aut frangit tepidos, obligat aut dubios:
Inter quas laqueos currentem ad gaudia vitæ
Non capiet mundus, cui via Christus erit.

¶ Philosoph. Sententiæ et Histor.

Te vero narrauerunt permoleste ferre, quod à publicis ciuitatis occupationibus te liberare non valeas. Quod igitur dulcissimum vitæ genus sit, res suas agere, præsertim si quis ita secum instituerit, vt tu, omnibus fere indubitatum est. Verum hoc etiam tibi reputandum est, nullum nostrum sibi soli natum esse: sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare, partem parentes, partem amicos. Multa insuper pro temporum diuersitate nobis accidere vitam nostram occupantium. Vocante igitur te patria ipsa ad Rempub. gubernandam, absurdum forsan esset non parere, præsertim quum simul accidat vt aditus prauis hominibus relinquatur, qui nullam optimi rationem habentes proficiscuntur ad publica. *Plat. in epist.9. ad Archytam.*

An sic es sapiens, vt te latuerit, & patri, & matri, & progenitoribus omnibus patriam esse anteponendam? atque esse venerabilius quiddam sanctiúsque, & in superiore sorte tum apud Deos, tum apud homines mentis compotes esse patriam collocandum, colereque eam oportere magis, eique obedire, ac rigidius se gerenti mitius assentiri, quàm patri, & siquid iubeat, vel dissuadere illi, quantum liceat, vel facere, & patientissime sustinere, quicquid iusserit patiendum? Ac siue mandarit verberari te, siue in vincula coniici, siue in prælium miserit ad vulnera accipienda, mortémque subeundam, obediendum est omnino. Ius enim ita dicta, neque tergiuersandum, neque fugiendum, neque ordinem deserendum, sed & in bello, & in iudicio, & prorsus vbique ea sunt quæ Resp. patriaque iusserit facienda, aut certè verbis, quatenus iustum est vti licet ad persuadendum illi, eamque placandam. Vt autem nefas est, vel contra matrem, vel contra patrem, maxime verò omnium contrà patriam *Plat. in Critone.*

Post sermonem de patria maximè conuenit docere, quales in patriam esse debeamus. Est enim patria, per Iouem, velut alter quidam Deus: & primus maximúsque parens. Quare qui nomen ei imposuit à re ipsa, non temere patriam nominauit, vocabulo quidem à patre deducto, pronuntiatio tamen fœminina terminatione, vt ex vtroque parente mistum esset. Atque hæc ratio insinuat, patriam vnam ex æquo duobus parentibus colendam esse. Præferenda igitur omnino est patria vtriuis parentum seorsim, & ne simul quidem parentes ambos maioris fieri, sed æquali honore dignari. Et autem & alia ratio, quæ non tantum æquali, sed maiori etiam, quam simul ambos parentes honore patriam afficere monet, neque solum ipsis eam præfert, sed etiam vxori & liberis, & amicis, & absoluto sermone rebus aliis omnibus post Deos,

Qui seipsum præ patria seruare vult, tum iniuste facit, tum stolidus est, insuper impossibilia desiderans. At qui patriam sibiipsi præponit, is & Diis charus est, & mente prudens. Quicquid prodest patriæ, id singulis quoque particulatim est commune: etenim totum nullum est sine patribus. Et vicissim quod ciui fuerit vtile, ciuitati quoque conuenit, si modo illi quatenus ciuis est, expedit. *Hierocles in serm. Quales in patriam esse debeamus.*

Amissæ diuitiæ breui facileque reparari nequeunt, patria verò statim quælibet ciuitas fit illi, qui noúerit vti. *Idem.*

Ἀ. ἐπὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος.
Id est :

Quælibet terra homini sapienti est peruia : animæ namque fortis vniuersus mundus patria est. *Democritus.*

Quid autem, an non communis hominum omnium patria est mundus ipse, quemadmodum censebat Socrates ? Itaque non putandum reuera te exulare à patria, si migres inde, vbi natus & enutritus es, sed tantum te quadam vrbe esse priuatum, tum alias, tum si existimari velis bonus & æquus. Talis enim regionem quidem nullam vel colit, vel despicit, tanquam beatitudinis causam : sed ipse in sese omnia collocat, & putat se ciuem vrbis Iouis, quæ constat ex hominibus & Diis. Consentientia his & Euripides dicit, vbi ait.

Ἁπας μὲν ἀὴρ ἀετῷ περάσιμος,
Ἁπασα δ' ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς.
Omnis quidem aer aquile penetrabilis est,
Omnis vero terra viro forti patria.

Quemadmodum autem si quis in patria agens, aliam tamen domum inhabitans non eam in qua natus erat, sese maceraret, & ob eam rem lugeret, nihili homo & ridiculus esset : pari ratione is, qui inhabitans aliam ciuitatem, quam in qua natus est, calamitatem putat, talis merito stultus haberi queat & vecors. Reliqua aurea vide in Stobæo. *Musonius in libro, Exilium non esse malum.*

Patria nihil dulcius, nihil charius in vita esse debet. Nullus locus est domestica sede iucundior. Chari sunt liberi; propinqui familiares : sed omnes omnium charitates patria vna complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus ? *Cicero.*

Non solùm nobis nati sumus, ortusque nostri patrem patria vendicat, partem amici. *Idem.*

Nullus est casus pro dignitate & libertate patriæ non ferendus. *Idem.*

Omnia, quæ à nobis geruntur : non ad nostram vtilitatem & commodum, sed ad patriæ salutem conferre debemus. *Cic. ad Quir. post red. & in 4. Catil.*

Omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, certus est in cœlo & definitus locus, vbi beati æuo sempiterno fruentur. *In Scipio Som.*

Patriæ memoria dulcis. *Liu. lib. 5.*

Quoniam sunt omnia commoda à patria accepta nullum incommodum pro patria graue putandum est. *Cic. lib. 1. de Orat.*

Si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit officij : principes sunt patria & parentes, quorum beneficiis obligati sumus. *Idem 2. Offic.*

Æque virtutis est, & bona patriæ auxisse & eius mala in se transferre voluisse. *Val. Max. lib. 5.*

Patria carere non est malum, quia forti viro omnis locus patria est. Socrates enim non stulte exilij libertatem domesticæ seruituti antepositi. *A. Gall. lib. 3. cap. 15.*

Patriam meam transire non possum, omnium vna est, extra hanc nemo proiici potest. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio, nulla exilium est, sed altera patria est. Patria est vbicunque bene est. Illud autem per quod bene est in homine, non in loco est. Si enim Sapiens est, peregrinatur : si stultus exulat. *Senec. de remed. for.*

Arbitratur ingenuorum quisque non patri & matri solum se esse natum, verum etiam patriæ, quid vero inest ? quod qui parentibus se solum esse natum existimat, fatalem naturalemque mortem expectat : qui vero etiam patriæ, ne hanc seruientem videat, mortem oppetere non dubitabit, magisque metuendam esse reputabit, ignominiam & infamiam, quas in seruiente ciuitate ferre necesse est ; *Ex Orat. de Coro. Demost.*

Non solum ad patrem & maiores suos viritim genus ortúmque suũ referre vnicuique licet, sed ad totam communiter patriam, cuius omnium consensu indignæ sunt *Ex Orat. funebr.*

Quis adeo est infelix, qui seipsum, parentes sepulcra patriam, parui quæstus gratia prodere velit? *Ex Orat. de classibus.*

Cui vtilia sunt eadem tempora, quæ & ciuitatis hostibus : is amator patriæ nullo modo esse potest. *Ex Orat. de corona.*

Patriam existimo non eam ciuitatem quæ me in ciuem abnegauit sed eam à qua ciuis sum factus, licet sim peregrinus, & regionem amicam puto non eam in qua affectus sum iniuria, sed in qua tuto manere possum, *Dionys. Halicar. l. 8.*

Patria est vbicunque vir fortis sedem elegerit. *Curt. l. 6.*

Loca ipsa nullam felicitatem beatitatémve afferunt homini : sed vnusquisque nostrum, ipse sibi & patriam & vitam beatam omni tempore vbicumque locorum efficit. *Dion. lib. 38.*

Qui pro altero dimicant, quum suæ victoriæ felicitatem, (siquidem contingat) ad alios videant migraturam minus profectò acriter decertant : quippe qui intelligant se quidem in periculi participatum admittit: cæterum extremos victoriæ fructus ad alium peruenturos. Qui autem pro patria pugnant, præterquam quod spe meliore esse debent (neque enim aliena occupare, sed tueri sua contendunt) etiam animo sunt maiore, vt quos non alienum imperium ; sed sua quenque necessitas adigat ; quoniam scilicet victoriæ fructus ipsis debeatur. *Herod. in Maxim.*

Beate perfecta ratione victuro, ante alia patriam conuenit esse gloriosam. *Amm. Marcel. lib. 14.*

Patriæ à qua omnia accepimus, omnia redonemus. *P. Æmyl. lib. 4.*

Quam à patria mutuatus es vitam, eam illi iure optimo reposcenti, redde. *Idem eod. l.*

Patriæ salus non modò publicum bonum comprehendit, sed in Reiublicæ salute simul, & priuatorum omnium commodum salúsque agitur, quæ ita inter se apta connexaque sunt, vt alterum sine altero stare non possit : cadente enim Republica & in seruitutem ruente, quis priuatorum fortunas, honorem, vitam, hostium auaritiæ, libidini, crudelitati, prædæ relinqui ignorat ? Verum etsi in Reipublicæ defensione nihil aliud præter patriæ salutem contineretur, nonne id generosis est ciuibus dignum præmium, apud homines gloria splendoreque plenum, ac Deo gratum est enim vel Ethnicorum sententia, omnibus qui patriam iuuerint, conseruarint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. *F. Guicciard. hist. l. 8.*

Ferte opem, ciues, (*dictum Soderini*) patriæ vestræ, vestram libertate, dum potestis defendite : nihil vos Deo Opt. Max. gratius acceptiúsque facere posse vobis persuadere, quam bellum à tectis, à prædiis, à templis, auertere remedium efficacius nullum est, quam si iis cui vos lædere cogitant, ostenderitis vos nihil quod ad defensionem vestram facere videatur esse prætermissuros. *Idem. lib. 19.*

Quidam dixit ad felicitatem primo loco requiri patriam nobilem. Ego verò ei qui veram sit felicitatem consecuturus, cuius in moribus & animi affectionibus maior pars consistit, non magis existimo ignobilem, & obscuram patriam obesse, quam matre deformi vel pusilla esse natum. Ridiculus enim fuerit qui censeat Iulidem (quæ exigua pars est Dei, non magnæ insulæ) vel Ægynam, quam Atticorum quidam amoueri iussi veluti Piræi luminibus officientem, histriones posse & poëtas bonos producere : virum autem iustum & ex sese aptum, prudentem, ac magnanimum proferre non posse. Etenim consentaneum est alias artes quæ ad rem faciendam comparandámve gloriam pertinent in humilibus & obscuris vrbibus elangescere, virtutem autem, vt vegetam validamque plantam quouis in loco radices agere, vbicunque bonam indolem & animum laboris tolerantem apprehendit. Itaque nos quidem, si non ea qua debemus prudentia & vitæ rectitudine sumus, patriæ id nostræ humilitati, sed nobis ipsis merito imputauerimus. *Plut. in Demosthene.*

Eos qui solummodo verbis ac voluntate bellum pro sociis sustinent, bonos viros putamus : qui vero populationem patriæ, incendia, obsidiones patiuntur, non solum laudamus, atque admiramur, verum etiam gratiis muneribúsque prosequimur. *Polyb. lib. 2.*

Neque piè, neque honestè agunt, qui patriam tyrannide armata pressam neglegunt, suæ tantum vitæ ac salutis rationem ducentes. *Plut. in Pelopida.*

Tu mihi patriæque concede, cui & natus es, & educatus, téque eius cõmodis inseruire oportet, eorum causa nullos labores, nulla pericula subterfugere : sed, etiamsi res ita ferat, vt moriendum pro ea tibi sit, quouis mortis genere fatum anteuertere. *Dion. lib. 36.*

Areus Athenientium dux commeatu iam fere consumpto copias domum reduxit : quippe qui quod erat facultatum reliquum ad patriæ vsus conseruandum, neque temerè sociorum causa profundendum censeret. *Pausan. lib. 3.*

Beati quicunque pugnantes pro patria victores euadunt : illis etenim lætissima dies fulgebit. Beati etiam ij qui in acie cadunt : memoriam enim sempiternam cunctis diuitiis præstantiorem consequuntur. *Xenop. de reb. gest. Grac. lib. 2.*

Propugnantibus pro patria quam hostis inuasit, non perinde conuenit diu deliberare, sicut illis qui sua salua & integra tenent, atque ampliora appetentes sua sponte alios inuadunt. *Thuc. lib. 4.*

Qui furore itaque deprauati hostes patriæ semel esse cœperunt, ij cum a Reipublicæ pernicie repulsi sint, neque vi coërceri, neque beneficio placari possunt. *Arn. Ferron. lib. 8.*

De ignobili patria. DIAL. IV.
Francisc. Petrarch.

DOL.

Ignobilis patriæ ciuis sum. R. Esto tu nobilis. Nam nil vetat, nihil cum patriæ tuæ nobilitate, tua nobilitas mixtum habet. D. Parua vrbis incola sum. R. Et magnæ vrbes parvos ciues habent, immo fere ex his constant, & paruæ magnos quosdam habuere. Quin in siluis abiectus ac nutritus Romulus omnium vrbium reginam vrbem Romam condidit, quã euertere voluit in maxima vrbe genitus Catilina. D. In exigua patria natus sum. R. Magnificare illam stude. Nihil æque ciuitates amplificat, vt ciuium virtus, ac gloria. Qui hoc ædificiis aut fertilitate melius atque opibus fieri putat fallitur, vt singulos viros, sic & vrbes & regna & imperia, non vetustas non turres ac mœnia, non plateæ, non palatia ac templa marmorea, non statuæ, non picturæ, non aurum, non gemmæ, non campi legionum, & classium pleni portus, non peregrinis referta mercibus emporia, & lucri amore æquor omne sulcatum, non postremo ciuium forma vel numerus, non rerũ copia exundansque cibis forũ, non purpureæ chlamydes virorum onustæque miris cultibus, non fastus, non deliciæ, non voluptates : sed virtus sola nobilitate gestarúmque rerum fama, quam viri pariunt, non muri. D. Parui municipij ciuis sum. R. Nescis Biantem Prienæum fuisse, Pythagoram Samium Anacharsim Scytham, Democritum Abderitem, Aristotelem Stagyritẽ Theophrastum Lesbium, Tullium Arpinatem. Cos Ægei maris breuis, insula, & poëtam non ignobilem Philitem tulit, & medicorum patrem & sculptorum ac pictorũ principes, Hippocratem scilicet & Phidiam, & Apellem, vt intelligi possit ingeniorum magnitudini locorum angustias non obstare. D. Ignobilis est patria. R. Nobilitate tu illam pro virili parte si velis potes, cum te illa facere non possit ignobilem. Nec Numæ quidem Pompilio ad Romanum regnum, nec Septimio Seuero ad imperium obstitit soli natalis humilitas. Summo hominum Augusto, & si recens Romana, quia ipse scilicet in palatio natus sit, origo tamen gentis antiquior Veliterna est. Gaio Antium, Vespasiano autem vicini incogniti Reatini. Contra vero Larissæam famam vulgauit Æacides, & Pelæum à seculis fuscum nomen, atque humile, quod Philippus erexerat

Alexander

Alexander ad cœlum tulit. Non satis est ciuibus obscuritatem patriæ non noscere, nisi ciuium claritas patriæ profit. Asylum ignobile, atque opus pastorum Roma fuit, quæ non ante claresceret quam res illam gestæ, & suorum virtus excellens ciuium illustrasset D. Obscuræ patriæ tum addictus. R. Lumen virtutis accende, quo inter tenebras enitescas, in quibus hoc saltem boni erit, vt vel parua luce clarissimus videare, sic vel illa te clarum faciet, vel tu illam. D. Humilis patriæ habitator sum. R. Esto & tu humilis, habitatórque tui, animus humilis sit. Habes publicæ matris exemplum, ne te nido latius extendas, nisi his tantum quas tibi virtus alas fecerit. His enim vti licitum, vsosque fecisse complures modo diximus. Proinde mortalis hoc saltem insolentiæ frenum tene. Quidam de sola patriæ nobilitate superbiunt. Stultum genus.

De patria gloriosa. Dial. XV.

CAV.

Gloriosa in patria natus sum. R. Plus negotij habes, vt in lucem venias. Fulgent enim minutiora astra per noctem & Bootes ad solis radios habet, & Lucifer. G. Clarissimæ patriæ ciuis sum. R. Bene si virtutū hospes, vitiorum hostis, fortunæ enim est illud, hoc tuum. G. Patria mihi felix, ac nobilis est. R. Refert qua nobilitate. Hanc numerus incolarum, hanc insignis opum magnitudo, hanc spectata fertilitas, hanc situs ipse nobilitat. Salubris aër, clari fontes, mare proximum, tuti portus, opportuni amnes, nobilis patria vulgo dicitur vini ferax, olei, frumenti, fretens armentis ac gregibus auri scatebris & argenti. Bonam terram dicitis, vbi fortes equi, vbi pingues boues, vbi teneri hœdi, vbi dulcia demum poma nascuntur vbi autem boni viri, id nec quæritis quidem, nec quæsitu dignum ducitis æstimatores egregij. Atqui summa patriæ laus, sola virtus est ciuium. Recte ergo Virgilius gloriam, ac fœlicitatem cum describeret Romanam nihil horum quæ sola respicitis dignatus attingere, vnam vrbis & imperij magnitudinem, atque altitudinem attingit animorum. Felicem denique prole virum dixit. Ea est enim vera vrbium felicitas, vera nobilitas. G. Præclara ciuibus bonis patria est. R. Quid si tu obscurus? Quid si claritas ipsa te prodet, teq; latebris eruet & in apertum trahet? promptius in luce notaberis. G. Famosissima est patria. R. Non tam infamis esset Catilina, nisi tam famosa in patria natus esset. Caio si etiam & Neroni, alter infamiæ aceruus imperiū accessit, & mundi natos in Vertice fortunæ fauor extulit, quo latius noscerentur. G. Nobilissima in patria viuo. R. Multorū aut contemptui patens, aut inuidiæ, sine altera in magna vrbe vix vivitur, illud tutius, hoc clarius malum. Vtriusque autem hæc ipsa quā prædicas natalis soli nobilitas, causa est. Inter tot oculos, nullæ sunt latebræ. G. Notissima ex patria sum. R. Malim per te patria, quam propter patriam notus sis, nisi vero per te fulseris, quid tibi lux patriæ præter tenebras allatura est? Multos habuit claritas magnæ vrbis obscuros, quos abundè claros, parui ruris obscuritas habuisset. G. Inclyta mihi patria est. R. Est quæ suas sibi laudes habeat, tuasque participet, quicquid bene gesseris, prima quodāmodo patriæ laus erit: fuit qui Themistoclis gloriam Athenis ascribere niteretur, qui plane prægrauiter, & vt talem virum decuit, respondit. Cū enim sibi Seriphi augustæ & ignobilis insulæ quidam incola inter iurgia obiecisset, non eum sua, sed patriæ gloria clarum esse, neque hercle ait, aut ego obscurus si Seriphius, aut tu si Athenienſis, clarus esses. Non splendori patriæ, sed virtuti propriæ fidebat. Ciuilius plane quam Plato maior licet ille philosophus. Sed existunt interdum in magnis etiam ingeniis, magni & mirabiles errores. Is ergo inter cætera magnæ suæ felicitatis claritatem patriæ adscribebat. Vt enim totum noris hac in parte excellentis viri animū, aiebat Plato se pro multis gratias agere: Recte id quidē, modo intelligit, cui quibusve pro donis gratiæ sunt agendæ. Ille vero naturæ gratias agebat. Primum quod hominem eum, non mutum animal? quod marem, & non fœminam; quod Græcū & non barbarum; quod Atheniensem, & non Thebanū: lenique quo Socratis ætate non alio tēpore genuisset, vt scilicet esset à quo doceri posset, atque instrui. Vides inter gratulandi gloriandiq; causas vt Atheniensē quoque ponat originem. Quid hic dicam forsan expectas. Ego vero, & si de hoc vno fermo sit institutus, quando tamen tanti viri mentio incidit, quid de hoc toto illius sermone & aliis sit visum, & mihi etiam videatur, dicam similiter. Scio quosdam claros & disertos viros incunctanter asserere, nihil vnquam ab aliquo esse dictum dilirius, quorum in sententiam, quin (vt dici solet) eam pedibus parū abest. Nam quid quæso attinet his gaudere? Quæro enim quid si barbarus, quid si mulier natus esset? An nō multi barbari multis Græcis & virtute ingenio meliores extiterūt? An nō fœminæ aliquæ & rerum gloria & inuentione artium quibuslibet viris optabiliores? Quid deniq; si bos? quid si asinus nasceretur? quid ad hunc ipsum de quo loquimur Platonem? qui tā non Plato esset, sed id potius quod natura parens edidisset, nisi forte Pythagoricæ credebat insaniæ, è corpore in corpus animas commigrare, quo nihil vnquā certe stultius, nihil impudentius, non dicā à Philosopho, sed ab homine dictum fuit. Nihil magis veritati dissonum ac pietati, nihil demum à quo religiosæ aures magis abhorreant. Quid deinde, an Atheniensem nasci clarum adeo, vt nō æque clarum esse posset alibi, Thebis etiam natum esse? An nō Homerus, & Pythagoras ipse & Democritus, & Anaxagoras, & Aristoteles, & mille alij alibi quā Athenis nati, clarique habiti, non minus quā qui nati sunt Athenis? Ac ne à Thebis abeam, quas spernere Graij solent: An non si ingenium quæratur Thebis natus est Pindarus, quem imitationem inaccessibilem Flaccus ait. Si rerum claritas gestarum, Liber patet, atque Hercules tam famosi, vt Alexander Macedo contemptor omnium ferme mortalium illos duos vt altissimum atque vltimum signum gloriæ sibi proponeret imitandos? Sin vtrumque, nonne recenti memoria, & pene ante oculos erat Thebanus Epaminondas, summus philosophus, summus dux, Græcorūque omnium rector sub iudice omnis ævi princeps? Hic est, qui Lacedæmones penè funditus euertit, & Atheniēses Platonis sic exterruit, vt eo mortuo quasi summo terrore liberati illicò se in luxum ignauiámque resoluerent, quo adhuc etiam apud Thebas florente, quot Athenis inertium, & stultorum millia fuerint, quis facilè animo metiatur? Non igitur quod Athenis, sed quod talis natus esset, ac genitus, hoc est, tali ingenio, talique animo, tali denique & parentū indulgentia, & rerum temporalium facultate, & erudiri posset, & ad omne bonum opus instituī gratias agere decuit tam anxie doctum virum illi Deo, qui hæc ei dederat, non Socrates, non Athenæ, cuius in schola, & in qua vrbe, quot & iniqui fuerunt & indocti opinari promptius sit, quam nocere. Et vt vrbē sileā, habuit schola illa inter multos Alcibiadem & Gritiam, illum patriæ hostem, hunc sæuissimum tyrannorum, quibus quid præceptor Socrates contulerit. Plato ipse respondeat, vel sic intelligens, quam inane est, quod terreni doctrina præceptoris discipulorum auribus instrepit, nisi gratia magistri cœlestis adspiret, sine qua nihil omnino Socratem potuisse, quanquam Dei mendacis oraculo, vt prædictum est, sapientissimum iudicatū, inter duas tamen simul vxores procacissimas anus, ipse vel ab iis quantum libet eum excuset, ineptissimè conuersatum. Sed hæc & reliqua incideret præter vnum illum, quo Platonem talem virum hac eadem vanitate, gloriosæ patriæ implicitum fuisse cognosceres, non vt magni comitis clypeo tuum tegas errorem, sed vt accuratius illum vites, cui succubuisse summa etiam cernis ingenia. G. Ampla in patria vitam ago. R. multa sunt amplæ vrbis incommoda, distat templum, distat forum: illud animo nocet, hoc corpori, distant opifices, atque amici. Quia quidem nulla durior distantia, quos laboriosum viscere, neligere inhumanum. Audis, vt de hoc queritur Flacus? *Cubat hic in colle Quirini, hic extremo in Auentinos visendus vterque.* Quocūque ire decreueris, ceu peregrè profecturus domui tuæ dispone, quando, & an redeas incertum, & ipse reditus cum labore est. Sæpe etiam cum errore, ferro, ac magnete iter agitur, hac eas facilius, hac rectius, hac curiam hac theatrum vites, hac balneū effugias, hac macellum, hi & mille alij sunt vrbium scopuli, inter quos nauigans domum tuam, quasi alterum orbem petis, vix te ad illam peruenturum sperens. Et hoc quoque apud ipsum Flaccum legis, *vt Philippus orator, Domū dum rediit, foro nimium distare carinas, tam grādis natu queritur.* Hæ paruo in oppido molestiæ cessant omnes. Quicquid quæritur iuxta est. G. E paruo in opido in immensam vrbem cōmigraui. R. E tranquillo portu procellosum sponte pelagus ingredi temeritas est nec miror ideo, quia læti euentus. Fecit hoc tamen & gens Claudia, è Sabinis Romam petens, è Tusculo. Marcus Cato, ex Arpino Marius, & Cicero succesitque feliciter. Sed vbinā tales viri? non tuto quidem in exemplum trahitur, quicquid raris & summis ingeniis attentatum est. Postquam tamen soluisti funem omni studio inter difficultates enitere. Inter alia consurge, consilio cœptum regens (quod hic boni dixerim) plures erunt ad virtutem stimuli. Erunt forte, quos ad gloriam sequi velis. Erit vbi te exerceas, vbi cum paribus possis de laude contendere. Pudebitque testium tantorum, Multis sæpè, quod vis animi non dat, contulit vis pudoris, & ad ignauiam profligandam sæpe, plus spectator valuit, quam virtus. Et hi hercle, quorum proximè memini, & accitus Curibus Numa Pompilius. Corduba profectus Seneca, Leptique veniens Seuerus, multique alij ex aliis locis, vbique futuri magni viri, vt aliquanto maiores Romæ essent, æmulatio virtutis, & illustrium copia exemplorum præstitit. Stude ergo, quod vnicum bonum est, in hac tua commigratione ne pereat neu nihil aliud migrando quæsieris, quam vt te coram pluribus nouæ patriæ fulgor nudet.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pythagoras interrogatus, quomodo oporteat se gerere erga patriam ingratam? Vt erga matrem, respondit. *Stob. ser. 37. ex Plut. Critone.*

Solon. Postquam vidit rerum summam esse penes Pisistratum, arma deposuit ante curiam, dicens: O patria I tibi & dictis & factis sum opitulatus. Hoc pacto testatus, sibi non defuisse voluntatem consulendi Reip. in Ægyptum nauigauit. *Laërt. l. 1. Plut. Solon.*

Buris & Spartis Sponte profecti sunt ad Xerxem regem Persarum, datum pœnas, quas Lacedæmonij iuxta oraculum pendere debebant, eo quod oratores à Persa missos occidissent. Hi cum venissent ad Xerxem, iusserunt, vt ipsos, quocunque modo videretur, interficeret pro Lacedemonis. Cū que Rex admiratus & pietatem in patriam, & animorum fortitudinem, liberasset illos à pœna peterétque, vt apud se manerent: Qui possumus, inquiunt, hic viuere relicta patria, patriisque legibus, ac viris quorum gratia tantum iter suscepimus moritur? *Herod. l. 7. Plut. in Lacon. Stob. serm. 37.*

Hierocles, Est, inquit, patria velut alter quidam Deus. & primus maximúsque parens. Quare qui nomen ei imposuit à re ipsa, non temerè patriam nominauit, vocabulo quidem à patre deducto, pronunciato tamen fœmina terminatione, vt ex vtroque parente mixtum esset. Atque hæc ratio instituat patriam vnam ex æquo vtrumque parentem colendum esse, &c. *Stob. ser. 37.*

Phocion, quum iam poculum veneno temperatum præberetur, interrogatus est à quodam, num quid filio suo qui aderat, precipere vellet? Ego, inquit, mi fili, te obnixe rogo, ne quid ob iniuriam mihi nunc factam Atheniensibus male velis, qui insontem me damnarunt. Maluit vir prudentissimus in patriam quam in patrem, pietatem seruare filium. *Plut. in apoph.*

Aristides, quum ab Atheniensibus mitteretur in exilium subtatis in cœlum manibus, Deos comprecatus est, vt sic res Atheniensium prosperarent, vt illis Aristides numquam venit in mentem. Tanta fuit in viro isto pietas in patriam, cui etiam post dira sua fata incolumitatem precabatur. *Plut. in vita Aristidis.*

Timotheus Imperator, quum audisset, vnum ex collegis dicentem: An putas, ô Timothee, gratam nobis futuram patriam? Modo nos (respondit) patriæ dignas referre gratias queamus. *Stob. ser. 37.*

Coty-

Cotys Rex Thraciæ, vbi cognouit, quod Athenienſes honoris gratia ciuem ipſum ſuæ ciuitatis declaraſſent, pro auxilio, quod illis aduerſus Dorienſes impenderat, gratiam reponere ſtudentes: Per Iouem, inquit, & ego illis viciſſim meæ gentis ius dabo. Sentiens, nihilominus honorificum eſſe Thracem, quam Athenienſem appellari. *Eraſm. § apoph.*

Anacharſis, exprobranti cuidam Attico, quod natus eſſet in Scythia: Mihi, inquit, probro eſt patria, tu patriæ. Egregie inculpatus eſt: cui nihil poteſt obiici præter patriam. At quemadmodum laudi eſt apud Barbaros natum, Græcorum diſciplinas ſcire: ita turpe eſt, apud Græcos natum, ad Barbarorum mores degeneraſſe. *Laërt. l. 1. c. 6.*

Antiſthenes: Quum Antiſthieni quidam obiecisſet, quod matrem haberet Phrygiam. Et Deorum, inquit, mater è Phrygia eſt. Ridiculum arbitrans, cuiquam probro dari patriam, quum in damnatiſſimis regionibus interdum naſcantur omnium felicisſima ingenia. *Laërt. l. 6. c. 2.*

Ariſtoteles, cuidam glorianti, quod eſſet ortus magna celebrique ciuitate, dicebat hoc nihil referre: ſed, an celebri patria dignus eſſet. *Laërt. l. 5. c. 5.*

Themiſtocles. Seriphius quidam, quum patriæ gloriam Themiſtocli obiecisſet: dicerétque, eum nequaquam ſua, ſed patriæ gloria ſplendorem aſſequutum: Nec hercule, inquit Themiſtocles, ſi ego Seriphius eſſem, ignobilis eſſem: nec ſi tu Athenienſis, clarus vnquam fuiſſes. *Cic. in Caton. Maior. Plut.*

Crates, Alexandro percontanti, num cuperet reſtitui patriam ſuam? Quid opus eſt, inquit? Fortaſſis eam alius Alexander reſtitutam diruet. *Laërt. l. 6. c. 5.*

Socrates rogatus, cujatem ſe eſſe diceret? mundanum ſe eſſe pronuntiauit, totius enim mundi ſe incolam & ciuem arbitrabatur. *Cicer. l. 5. Tuſc. quæſt.*

Idem, Communem omnium hominum patriam dicebat eſſe ipſum mundum. *Muſon. apud Stob. ſer. 38.*

Diogenes interrogatus à quodam, cuias eſſet reſpondit κοσμοπολίτης, id eſt, ciuis mundi: ſignificans, forti viro omne ſolum eſſe patriam. *Laërt. lib 6.*

Solon. Anacharſidem Hermippus ſcribit, mox, vt Athenas venerat, adiſſe Solonis ædes: Percontanti famulo, quis, & vnde? iuſſiſſe renunciaret adeſſe Anacharſiden: qui, & Solonem videre, & ſi fieri poſſet, etiam hoſpes fieri cuperet. Solon per puerum reſpondit, in patria ſolere fieri hoſpites, ſignificans, inter Græcos & Scythas non eſſe ius hoſpitij. Ad hæc verba, quibus abigebatur Anacharſis, perinde quaſi iuſſus eſſet introire, ingreſſus ad Solonem, dicens, ſe iam eſſe in patria, & æquum eſſe, vt hoſpitio iungerentur. Huius reſponſi dexteritate delectatus Solon, lubens recepit hominem ad intimam familiaritatem: ex primo ſtatim ſermone deprehendens animum philoſophicum, qui iudicaret eſſe patriam, vbicunque benè eſt homini. Ciues enim mundi ſumus omnes. *Laërt. l 1. c. 9.*

Teucer, audiens quoſdam de patriæ dulcedine diſſerentes: Patria eſt (ait) vbicunque eſt benè. Sunt enim multi patria excluſi, ac in exilium miſſi, qui apud exteros multò feliciùs viuunt, quam ſi aſſiduè apud lares paternos eſſent. Meminit huius dicti. *Cic. l. 5. Tuſc. quæſt.*

Ariſtoteles, Natura, inquit, patriam nullam cuiquam fecit, vt neque domum, neque agrum, neque ærarium, neque medicam officinam: ſed ſit, aut potius nominatur horum vnumquodque quouis tempore, ab eo qui poſſidet & vtitur. *Plut. l. de exilio.*

Braſidas, contra Ephoros bellum patriæ nomine quum ſuſciperet, ciuibus hunc in modum ſcripſit: Quicquid malorum erit in bello, profligabo, aut pro patria moriar. Verùm quam multa iam egregia facinora pro patria ediderat & Græcos Thraciam incolentes liberaſſet fortiter occubit. Cuius deinde mors quum Archileonidæ matri nuntiaretur, interrogauit nil prius, quam, An fortiter filius occubuiſſet? Thracibus autem eius virtutem laudantibus, eius mortem non tantum æquo animo tulit: ſed probauit etiam: quia pro ſalute patriæ interfectus eſſet. *Plut. in Lacon.*

Anonyma. Lacæna, cum filium in prælium miſiſſet, & interfectum audiuiſſet: Idcirco, inquit, genueram, vt eſſet qui pro patria morte non dubitaret occumbere. *Cic. l. 1. Tuſc. q.*

Alia. Quædam alia filium ad ſe venientem conſpicata, percontata eſt, quid ageret patria? is cum reſpondiſſet, periere omnes, laterem conieciſſe in illum occiditque dicens: Te igitur nobis, miſere, mali nuntium? Vita puraſti indignum, qui cum ſuis perire non ſuſtinuiſſet. *Plut. in apoph. Lacænar.*

Alia. Lacæna quædam filios quos habebat, quinque in bellum emiſſos, ante ſuburbium ſtabat expectans, quis eſſet belli exitus: Vt acceſſit quiſpiam nuntians filios illius omnes occubuiſſe: Non iſtud percontabar, ignauum mancipium, ſed quid ageret patria? Is cum reſpondiſſet, à patria ſtériſſe victoriam: Libenter igitur, inquit, accipio filiorum interitum. Egregia mulier priuatum in liberos affectum publicæ in patriam pietati poſthabuit. *Plut. Lacon.*

Sthenius Pompeius Magnus Mamertinus, quod hoſtium partibus adhæſiſſent, vniuerſos interficere ſtatuerat. At Sthenius eius ciuitatis princeps, Pompeium adiit his verbis: Non æquum facis, Pompei, qui propter vnum noxium, multos innoxios occidere paras. Atqui ego ipſe ſum ille, qui & amicis perſuaſi & inimicos coëgi Marianas ſequi partes. Hic Pompeius viri fortem animum admiratus, dixit ſe ignoſcere Mamertinis à tali perſuaſis viro, qui patriam ſuæ ipſius vitæ antetulerit: ſimul & ciuitatem & Sthenium liberauit. *Plut. in Rom. apoph.*

Pompeius. Cũ ingens rei frumentariæ Romæ eſſet penuria, Pompeius titulo quidem annonæ procurator, re autem vera maris terræque dominus declaratus, in Africam, Sardiniam ac Siciliam nauigauit: multáque frumenta vi collecta properabat ire Romam: verum cum ingenti tempeſtate oborta naucleri detrectarent nauigationem, ipſe primus nauim ingreſſus, iuſſit anchoras tolli, clamans: Vt nauigemus, vrget neceſſitas, vt viuamus, non vrget. Significans, patriæ periclitantis habendam rationem potius quam priuatæ incolumitatis. Si quidem Reipublicæ ſubleuandæ curis immoriꝰ pulchrum eſt: at patriam in extremo diſcrimine noſtra ceſſatione deſeri, turpiſſimum eſt. *Plut. in apoph.*

Michaël Maurocenus ex Syria, vbi ampliſſimas opes compararat, in Rhodum inſulam appellens, vbi accepit Venetos Genuenſi bello, clade accepta, in ſummo poſitos eſſe diſcrimine, neque vllam eius ſeruandæ ſpem ſupereſſe; multis adhortantibus vt mercibus diuenditis, & theſauro conflato alio ſe reciperet: Egeno, inquit, tam graue facinus & ſcelus hoc tempore auſim, vt deſim patriæ tam grauiter laboranti? Quin diuendam omnia, & quicquid inde conflauero pecuniæ, id totum in patriæ ſalutem impendam. Ergo vbi Venetias venit, in curia pecuniis, omnibus profuſis meritò Andreæ Contareno duci ſubrogatus eſt. *Egnatius l. 6. cap. 5.*

§ SIMILITVDINES.

Stobæi. Quemadmodum ſtultus quidem fuerit, qui digitum vnum pluris facit, quam ſimul quinque, prudens vero, qui maioris quinque, quam vnum æſtimat: ille enim cum toto partem quoque eius negligit hic vero ſimul cum aliis quinque vnum quoque conſeruat: Similiter qui ſeipſum præ patria ſeruare vult, tum iniuſtè facit, tum ſtolidus eſt, inſuper impoſſibilia deſiderant. At qui patriam ſibi ipſi præponit, is & Diis charus eſt & mente prudentior. *ſerm. 37.*

Ciceronis. Vt tauris natura datum eſt, vt pro vitulis contra leones ſumma vi imperſúque contendant: Sic ij qui valent opibus, atque id facere poſſunt, ad ſeruandum genus humanum natura incitantur *lib. 3. de finib.*

Roterodami. Vt piſces in marinati educatique, nihil tamen ſapiunt ſalis maripi: Ita quidam inter barbaros geniti, & educti, longè abſunt ab omni barbarie. *In ſimilib.*

Lipſij, vt parentis aſperæ aliqua verba filius patienter audit, extraneus aſperuatur: ita ciuis patriæ incommoda meritò fert, quæ extraneus ſpernit. *Ex Cent. Miſc. epiſt. 9.*

Sicut ij, qui à littore in altum prouecti ſunt, oculis votisque terram requirunt, ſic ij qui ſunt in peregrinis locis, ad patriam ſuam identidem adſpirant. *Ex Cent. ad Belg. ep. 54.*

Patria eſt quæ nos excepit, fouit, aluit: communi gentium ſenſu, ſanctiſſima & antiquiſſima parens. *Ex l. 1. de Conſt. c. 9.*

§ PROFANA EXEMPLA.

Ariſtides cum multa pro patria geſſiſſet, & ex ea tamen in exilium per inuidiam miſſus eſſet, precatus eſt Deos, vt Athenienſibus, quæcunque cuperent, ſic benè fauſtéque euenirent. Quin etiam cum Xerxes numeroſa claſſe Græcos peteret, quamuis exul conſilio primum, deinde etiam auxilio Themiſtocli adfuit, & grande momentum ad celebrem victoriam Salaminiam attulit. *Plut.*

Epaminondas propter inuidiam à Thebanis: Dion à Syracuſanis ciuibus ſuis, ignominia notati, vindictam patriæ amori condonarunt. *Probus in vita Epaminondæ, & Diod. l. 16.*

Phocion Athenienſis Phoci filius, non tantùm ſæpè multúmque ſuam operam in bellis patriæ, præſtitit: ſed cum ab ingrata patria morti adiudicatus, cicutam iam biberet, filio nauciari dixit: Ne ob patris mortem patriam odio haberet: ſed ab omni vltione deſiſteret. *Ælian. l. 2. de Var. hiſt.*

L. Camillus patriæ ſuæ exilium condonauit, ſuámque fidem in Gallis ex toto Romano agro ejiciendis teſtatam fecit. *Plut. in Camillo.*

Cato & Ariſtides raro magiſtratum geſſere: ſed vacauerunt interim perpetuo per totam vitam patris ſuis conſulendo. *Plut.*

M. Attilij Reguli fidem erga patriam, dum perſuadet patribus ne captiuorũ permutationem fieri permitterent, celebrat. *Hora. lib. 3. Ode. 1.*

Stilpon Megarenſis Philoſophus patria ſua direpta, Demetrio Poliorceti damnum omne ſe repenſurum eruditionis cauſa pollicenti: nihil ſe amiſiſſe reſpondit. *Pont. l. 2. c. 3. de Fortitudine.*

Clitomachus Carthaginenſis, & in ſe forti animo tulit, & ciues cohortatus eſt ad excidium patriæ fortiter ferendum. *Theat. Zuing.*

Codrus Athenienſium Rex, cum in bello Peloponneſiaco accepiſſet oraculo: victricem fore gentem cuius princeps bello periret: gregarium ſe fingens militem, inimicis ſe occidendum præbuit. *Herod.*

P. *Decius*, Primo pater, poſtea filius in magiſtratu ſe pro Republ. deuouerunt: admiſſisque in hoſtem equis, adepti victoriam, patriæ contulerunt. *Front. lib. 4. cap. 4.*

Plut. vir ſummus & veritatis amiciſſimus, nullam in terris maiorem eſſe charitatem arbitratus eſt, quam quæ cum patria eſt vnicuique noſtrum. Hæc parens, hæc nutrix omnium: hæc artibus opibus, diſciplinis inſtruit, dignitatibus ampliat, omnia ad ſuorum ciuium commodum, & ornamenta refert: amat hæc, & vult ipſa amari tuetur ſuos, nec vult negligi, & vt breuiter dicam, patria, à ciuibus exigit officia: quod cuique noſtrum præſtat, ſuo iure repetit. Exempla in Dauide, Aiotho, Eſdra, Placidia Honorij Cæſaris ſorore, Franciſco Dandulo, in Ariſtide, Sertorio, Pompeio, & Craſſo, Ageſilao, Themiſtocle, ibidem habes, quæ licet legere. *Sabell. lib. 8. c. 1 De charitate erga patriam.*

Sertorius ſæpè victor ad Pompeium Metellúmque miſit, offerens ſe paratum redire in vrbem, ſi ſibi permitteretur: dixitque malle ſe Romæ ignobiliſſimum ciuem, quam exulem omnium aliarum ciuitatum Imperatorem nominari. *Eraſm. lib. 5. apoph.*

Paulus Emilius ex quatuor liberis maſculis, quos ſuſceperat, duos antea dederat in adoptionem. Ex duobus autem qui remanſerant in familia, alter quinque ante triumphum diebus interiit, annos natus quatuordecim, alter quinto poſt actũ triumphum die, annos natus duodecim. Ob id populo luctum, ac mærorem cum illo iungente, ipſe prodiens ad multitudinẽ, dixit, ſe poſt tã continuos rerum ſucceſſus aliquid

magn

magni mali à fortuna expectaſſe : ſe vero nunc de patriæ incolumitate ſecurum eſſe factum, nihilque timere periculi. Poſteaquam fortuna proſpere geſtarum rerum invidiam in ſuam domum impingente, ipſe pro omnibus dependiſſet. *ibid.*

L. Sylla cum Prænesté oppidum armis cepiſſet, decreviſſétque quicquid erat civium trucidare, hoſpitem ſuum iuſſit excipi, hoc beneficio pensare volens hoſpitij communicati gratiam. At ille contra liberè. Nolo, inquit, patriæ meæ extinctori debere vitam : ſimúlque turbæ civium ſeſe admiſcuit, & cum illis trucidatus eſt. *Idem lib. 6. apoph.*

Peſte Lacedæmonios occupa te propter necem legatorum, quo Xerxes miſerat terram & aquam petens ceu primitias prædæ oraculum datum eſt, liberandos ipſos, ſi qui modo Lacedæmoniorum regi ſeſe occidendos obtuliſſent. Tum *Bales & Sperches* adierunt Regem cum mortis ſuæ petitione. Ille vero hominum virtutem admiratus, domum reverti iuſſit. Serenus ſcribit eos rogatos, vt cum Xerxe manerent, reſpondiſſe : Non poſſe ſe patriam relinquere, cuius charitatis & peſtis avertendæ gratia tantum itineris morituri confeciſſent. *Ex ſerm. 7. de fortitudine deſumptum.*

De pietate erga patriam vide Valerium Maximum lib. 5. c. 6.

HIEROGLYPHICVM.

Onirocrite per vmbilicum intelligunt *patriam*, vnde ſcilicet educationis auſpicia ſuſcipiuntur, & per ea, quæ *vmbilico* accidant in ſomniis videri viſa de patria vaticinari ſolent. *Pier. Val. lib. 24. pag. 325. A.*

¶ EMBLEMA.

In oblivionem patriæ.

Andr. Alciat. Emblema CXIV.

Iam dudum miſſæ patria, obliviſq́ue tuorum,
Quis tibi ſeu ſanguis, ſive paravit amor.
Romam habitas, nec cura domum ſubit vlla reverti,
Æterna tantum te capit vrbis honos :
Sic Ithacum præmiſſa manus dulcedine loti.
Liquerat & patriam, liqueras atque ducem.

Patronus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PATRONVS cum tantum dicitur cui libertus ſubiicitur, ſed etiam defenſor eorum, quos in clientela habet : primúmque locum poſt patrem in officio apud clientem obtinere patronus debet. Hinc & iura patronatus, quæ vel in libertos habemus, vel in clientes : quorum hodie inſtar obtinent, quos barbara voce Vaſallos vocamus, *teſte Alciato. Iac. Spigel. in lex. Iurid.*

Patronus dicitur, qui defendit alterum in iudicio. Is & Orator eſt. Advocatus vocatur, ſi aut ius ſinggerit : aut præſentiam ſuam commodat amico. Procurator, ſi negotium ſuſcipit. Cognitor, ſi præſentis cauſam novit, & ſic tuetur vt ſuam. *Budæus in poſt annotat.*

Patrocinium eſt ipſa rei in iudicio protectio. Et patrocinari, quod eſt tam facto quam verbo imbecilliorem tegere. *Vet. Polianth. in voce Patria.*

Patronus Hebræis *Baal* dicitur, id eſt, protector, defenſor, cuſtos, maritus, à verbo *Baal*, adamavit, flagravit amore erga perſonam vel rem aliquam. Hinc φιλέω, amo, φιλῶ amicus. Patronus Græcè προστάτης, qui partes clientis ſui tuetur, & pro illo ſtat coram iudice contra quoſvis adverſarios.

¶ APOPHTHEGMATA.

Phocion, quum à ſuis reprehenderetur, quod hominem improbum in iudicio defendiſſet : At nemo bonus, inquit, patrocinio indiget. *Plut.*

Anonymus. Siculo cuidam Scipio præter patronum cauſæ dederat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed egregiè ſtultum. Hic Siculus: Quæſo, inquit, prætor adverſario meo da hunc patronum, deinde mihi neminem dederis. Sentiens, illum tam inſigniter ſtultum, vt illo diverſam partem adiuvante poſſet etiam nullo patrocinante vincere. *Bruſ. lib. 5. cap. 18.*

Idem, Veteranus ob diem ſibi dictam periclitans acceſſit in publico ad Auguſtum, rogavítque, vt ſibi patronus & defenſor aſſiſteret. Ille advocatum ex comitatu ſine mora dedit, commendavitque ei litigatorem. Quo viſo, exclamavit ingenti voce veteranus : At non ego Cæſar periclitante te in bello Actiaco vicarium quæſivi, ſed pro te ipſe pugnavi, detexitque impreſſas cicatrices : quibus viſis, erubuit Cæſar, venitque ipſe in advocationem. *Bruſ. l. 5. c. 1.*

Figulus Iuriſc. poſtridie eius diei, quo conſulatus repulſam acceperat, quum multi ad eum conſulendi gratia veniſſent omnes inconſultos dimiſit, dicens : Omnes conſulere ſcitis, conſulem facere neſcitis. *Bruſ. lib. 5. cap. 8.*

Granius, quum patrono malo, qui vocem in dicendo obtuderat, ſuaderet, vt mulſum frigidum biberet, ſimul ac domum rediiſſet : Perdam vocem, id fecero, quum patronus dixiſſet, vrbaniſſime Granius reſpondit : Melius eſt, inquiens, vt vocem perdas quam reum. *Bruſ. l. 5. c. 18.*

¶ FABVLÆ.

Milvius & Columbæ.

Milvij metu accipitrem aſciſcunt columbæ, à quo defenderentur. Accipiter admiſſus, quaſi contumaces caſtigans, plus ſtragis vno die in columbario edidit, quam longo tempore evolatibus dare milvius potuiſſet.

Indicat fabula, malorum & crudelium patrocinia eſſe cruenta.

Vide [illegible], Orator.

Paupertas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PAVPERTAS ſive pauperies, Græcè πενία, ας, ἡ, & πένης, ητος, ὁ, pauper, & πενιχρὸς, ἡ, ὸν, pauperculus, vilis dicitur. Pauper (vt Varro ſentit) dicitur à parva pecunia, vnde paupertas ſeu pauperies, Horatius : *Mox reficit rates Quaſſas indocilis pauperiem pati.* Hinc paupero & de paupero, quod eſt pauperem facio.

Hebræi hominem egenum, inopem, *Ebaion* appellant, qui res ſibi neceſſarias quibus eget appetit. *Pſal. 82. 4. Ebjonim* egeni, *Pſal. 72. 13.* à verbo *Abah*, voluit, cui affine eſt *Iaab & Taab*, appetivit. Volunt enim & appetunt pauperes ea commoda quibus privantur, & deſideriis innumeris ſeipſos miſere cruciant. 2. *Hani* etiam nominant afflictum, pauperem, miſerum, qui crebris concutitur calamitatibus. *Pſal. 88.* circa finem, & *Pſal. 72. 2. Henuth*, paupertas, à verbo *hanah* derivatur, quod ſignificat, attentè conſideravit, & apud ſe *expendit* : afflictiones enim dant intellectum. Hinc νοέω, & compoſita, cogito, intelligo, conſidero νῶς mens, & compoſita, cogitatio, notitia ſenſus, 3. *Maaſchor* idem eſt Hebr. ac Latinis egeſtas, paupertas, penuria, inopia, indigentia, & *Cheſer*, pauper *Pſal. 34. 10. Eccl. 6. 2.* à verbo *Chaſar*, pauper fuit, eguit, indiguit, fuit inops. 4. *Roſch*, eguit, paupertate preſſus eſt. *Raſchaſch*, ad inopiam redactus eſt, & attenuatus eſt : quæ omnia miſeriam pauperum graphicè depingũt. *Reſch*, paupertas. Hinc ἴρος, Irus, & καῖρος, pauper inops, & proverbium, Iro pauperior, ac ſi dicatur, paupere pauperior, ſeu paupertas ipſa. In 4. Coniugatione Hebr. *Hitroſchech*, ſimulavit ſe pauperem, *Prov. 13. 7.* vt ſolent validi mendicantes, avari, hypocritæ, nebulones omnis generis in hominum ſocietate.

Paupertas confert ſeptem bona, ſcilicet peccatorum recognitionem, virtutum conſervationem, cordis quietem deſiderij, impletionem, ſpiritualium bonorum dulcedinem, meritorum exaltationem & cœleſtem hæreditatem. *Ex B. Thom. ſuper Eſaiam 48. fin.*

Paupertas eſt duplex, ſcilicet paupertas ex coacta neceſſitate, & paupertas ex propria voluntate. *Secundum B. Thom. contra gentiles, lib. 2. cap. 131.*

¶ LOCI BIBLICI.

Pauper frater, quomodo tractandus, Deut. 15. 7. pauper probus improbo diviti præferendus, Proverb. 28. 6. pauper ſapiens ſtulto rege præſtantior, Eccleſ. 4. 13.

Pauperis quatenus in iudiciis habenda ratio, Exod. 23. 3. Levit. 19. v. 15. pauperis & divitis diſcrimen, Prov. 18 v. 24.

Pauperi non exprobrandum, Proverb. 14. 31. & 17. 5. non nocendum, 22. 16. 22. & 23 10.

Pauperes, veri qui, Proverb. 19. 1. 22 Matth. 5. 3. Luc 6. 20. pauperes ſemper in mundo, Matth. 26. 11. Marc. 15. 7 Ioan. 12. 8. pauperes ſpiritu beati Matth. 5. Luc. 6. 20. à Deo electi, 1. Cor. 1. 26. 27. 28. Iac. 2. 5. non ſpernendi, Proverb. 17. v 5. & 28. v. 27. & 29. v. 7. Iac. 4. v. 2. 3. 4. 5. pauperes commendantur. Deut. 15. 11. & 24. 29. Proverb. 21. 10. & 31. 9. Eſa. 1. 27. Matth. 25. 40. Luc. 14. 13. Rom. 12. 13. 1. Cor. 16. 1. 2. Corinth. 9. 4. Iac. 1. 27. & 5. 4. pauperes mundi huius, 2. 5. pauperes ſpiritu, Matth. 5. 3. dicuntur, quorum ſpiritus domiti ſunt, ſibi coram Deo nihil tribuunt & ſeſe Deo ſubiiciunt. Pauperum oppreſſio damnatur, Proverb. 12. v. 22. 23. & 23. v. 10. 11. Eſa. 1. 23. Ierem. 22. 13. Ezech. 22. v 29. Amos 4. 1. & 5. 11. & 8. 4. Malac. 3. 5. Matth. 24. 14. Marc. 12. 40. Iac. 4 5. ratio habenda, Levit. 19. v. 9. 10. Zach. 7. 10. Galat. 2. 10. *Exempla* Eccleſia Ieroſolymitana, Act. 4. 34. Antiochena, 11. 29. Achaiæ, 2. Cor. 8. 9.

Paupertas à Deo eſt, Proverb. 14. 31. & 16. 5. & 22. 2. paupertas vera laudatur. 12. 9. & 15. 16. & 16. 8. & 17. 1. Matth. 5. 2. Luc. 6. 20. paupertas in Chriſto conſecrata, 2. Cor. 8 9.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Pauperes in ſeipſis humiliantur.

Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quam qui prava labia habet, & ſtultus eſt *Prov. 9.*

Melior eſt pauper iuſtus, quam vir mendax. *Ibid.*

Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quam dives in pravis itineribus. 28.

Pauper propter ſcientiam & religionem gloriam adipiſcitur, & dives ob divitias ſuas in honore eſt. *Eccl. 10.*

Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & inopiæ, ac penuriæ in die divitiarum. 18.

Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam. *Apoc. 2.*

Neceſſariis contenti ſunt.

Noli timere, fili mi : pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene. *Tob. 4.*

Edent pauperes, & ſaturabuntur. *Pſal. 21.*

Pauper, qui ſibi laborat, præſtat glorioſo, qui pane indiget. *Prov. 12.*

Eſt, qui ſeſe divitem ſimulat, quum tamen omnino nihil habeat : eſt rurſus, qui fingit ſe pauperem, quum opibus abunder. *Ibid. 13.*

Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni & inſatiabiles. *Prov. 15.*

Melius eſt parum cum iuſtitia, quam multi fructus cum iniquitate. 16.

Duo rogavi te, ne deneges mihi. Vanitatem, & verbum mendacij longè fac à me. Mendicitatem & divitias ne dederis mihi : tribue tantum victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam : quis eſt Dominus ? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. 30.

Melior est puer pauper & sapiens rege sene & stulto,qui nescit prævidere in posterum. *Eccl.*4.

A bonis sustentantur.

Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ : idcirco ego præcipio tibi,vt aperias manum fratri tuo egeno : & pauperi, qui tecum versatur in terra *Deut.*15.

Et adjuvit pauperem de inopia. *Psalm.*106.

Novit iustas causam pauperum. *Prov.*19.

Congregationi pauperum affabilem te facito.*Eccl.*4.

Tantum vt pauperum memores essemus, *Gal.*2.

A Deo remuneranitur.

Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. *Psalm.*67.

Est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltavit caput eius, & mirati sunt in illo multi,& honoraverunt Deum. *Eccl.*11,

Confide in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem. *Ibid.*

Et pascentur primogeniti pauperum,& pauperes fiducialiter requiescent. Quia Dominus fundavit Sion, & in ipso sperabunt pauperes populi eius. *Esa.*14.

Et addent mittes in Domino lætitiam,& pauperes homines in sancto Israël exaltabunt.29.

Beati pauperes spiritu,quoniam ipsorum est regnum cœlorũ. *Matt.*5.

Si vis perfectus esse,vade,vende omnia quæ habes,& da pauperibus, habebis thesaurum in cœlo : & veni, sequere me.19.

De malis illatis vindicantur.

Et populum pauperum salvum facies, 1. *Reg.*22.

Porro salvum faciet egenum à gladio oris eorum, & pauperem de manu violenti. *Iob.*5.

Eripiet de angustia sua pauperem.36.

Quoniam non in finem oblivio erit pauperis. *Psal.*9.

Tibi derelictus est pauper. *Ibid.*

Propter miseriam inopum,& gemitum pauperum.11.

Respice in me,& miserere mei : quia vnicus & pauper sum ego.24.

Cognovi,quia faciet Dominus iudicium inopis. 139.

Qui calumniatur egentem exprobrat factori eius. *Prov.*1.4.14.

Qui despicit pauperem,probro afficit factorem eius.20.

Dives & pauper obviarunt sibi,vtriusque operator est Dominus.22.

Non facies violentiam pauperi quia pauper est,neque conteras egenum in porta,quia iudicabit Dominus causam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius. *Ibid.*

Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures eius perveniet, & iudicium illius festinato adveniet. *Eccl.*21.

Panis egentium vita pauperis est : qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.34.

Non accipiet Dominus personam in pauperem, & deprecationem eius exaudiet. 35.

Quia factus es fortitudo pauperi in tribulatione sua. *Esa.*25.

Egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt : lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos.41.

Super tribus sceleribus Israël, & super quatuor non convertam eum pro eo quod vendiderit pro argento iustum,pauperem pro calceamentis. *Amos* 2.

Audite verbum hoc vaccæ pingues, qui estis in monte Samariæ, qui calumniam facitis egenis,& conteritis pauperes. Quid dicitis dominis vestris,afferte & bibemus:Iuravit Dominus Deus in sancto suo,quia ecce dies venient super vos. *Ibid.*4.

A malis hominibus odio habentur.

Etiam proximo suo pauper odiosus erit. *Prov.*14.

Cum obsecrationibus loquetur pauper & dives affabitur rigide.18.

Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo,19.

Sapiens sibi videtur vir dives : pauper autem prudens scrutabitur eum.28.

Dives iniustè egit,& fremet : pauper autem læsus tacebit.*Eccl.*13.

Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni,quod repromisit Deus diligentibus se ? *Iac.*2.

Pauperes mali impatientia agitantur.

Omnes dies pauperis mali. *Prov.*15.

Vir pauper calumnians pauperes similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. 18.

Est nequissima paupertas in ore impij. *Eccl.*13.

Tres species odivit anima mea : pauperem superbum, & divitem mendacem,& senem fatuum insensatum.25.

¶ Patrum Sententiæ.

Non tibi displiceat paupertas tua, nihil ea potes diutius invenire. Visus nobis es, quod locuples sis,cœlum enim quibus thesauris conferri possit, quod paupertati videmus indultum ? vt ad regnum cœlorum veniret,dives possessione sua obtinere non potuit,nunc obtinet,vt contemptu perveniat. *Aug. de verbis Apost.serm.*28.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare,melius pro intentione sequendi dominum insimul donare, & absolutum sollicitudine egere cum Christo, *De Eccl.*2.

Hi sunt pauperes spiritu,qui quando faciunt aliquod bonum, Deum laudant,quando aliquid mali,se accusant. *De verb. Dom.*

Fœcundus est ager pauperum, cito reddit donantibus fructum via cœli est pauper,per quam venitur ad Patrem, incipe erogare, si non vis errare. *Ibidem.*

Pauper Dei est animo,non in sacculo. *In Psal.*31.

Nihil gravius, quam vt fratres nostros pauperiores superbo oculo despiciamus,conformes nobis intolerabili repellamus fastidio,nostra indignos gratia iudicantes : quia sunt inopes, quum paupertas facilius Deo,quam thesaurus acceptior. *Ambr. in Psal.*

Ob hoc maxime amanda est paupertas,quia à quo amaris,ostenditur quippe non habet adulationem comitem sibi parcentem, fortunam hominis & non personam amantem. *Hier. in epist.*

Difficilius arrogantia, quàm auro & gemmis caremus. His enim abiectis interdum gloriosius tumemus, & venerabilem paupertatem populi auræ offerimus:Plus enim est animum deposuisse, quam cultum *Epist.*120.

Natus in paupere domo,& in turgurio rusticano, qui vix milio & pane cibario rugientem satiare ventrem poteram:nunc similam & mella fastidio. *In epist. ad nepot.*

Paupertas inopia mentis est,non in quantitate possessionis:nam cum paupertate bene convenit,dives est. *Gregorius in Ezech.*6.

Quum quosdam pauperes aliqua reprehensibilia perpetrare conspicitis nolite despicere,quia fortasse quos superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat,caminus paupertatis curat, *Idem in Evangel.*

Offerenda est eius consolatio, quos caminus paupertatis excoquit atque illis inferendus est timor, quos consolatio gloriæ temporali extollit. *In Pastoral.*

Paupertas est manuductrix quædam in via,quæ ducit ad cœlum,vnctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis,portus tranquillus. Nihil opulentius eo,qui paupertatem sponte diligit, & eam alacriter suscipit. *Chrysost. serm.*18. *sup. epist. ad Hebr.*

Semper dives est Christiana paupertas,nec pavet in isto mundo indigentia laborare, cui donatum est in omnium rerum domino omnia possidere. Operantibus ergo quæ bona sunt non omnino metuendum, ne eis desit facultas operandi : cum & in duobus minutis Evangelica illius viduæ sit laudata devotio, & pro calice aquæ frigidæ præmium habeat gratuita largitio.Ex affectibus enim priorum benignitatis mensura taxatur:& nunquam eum miserandi efficacia deserit,in quo misericordia ipsa non deficit. *Leo Papa serm.*4.

Paupertatis tres sunt species.Sunt enim quidam,qui rebus temporalibus egent, sed inviti : & hæc vocari egestas solet : egent enim rebus, & egent bona voluntate, quâ diutius nihil esse potest. Sunt alij qui rebus abundant, sunt tamen pauperes spiritu & hæc est aurea paupertas,qua licet affluant divitiæ, corda tamen nolunt apponere. Tertia est mediocritas quam philosophi vocant frugalitatem, quæ est voluntaria, *Hugo de claust.anim.l.*1.*c.*9.

Sunt quidam,qui de seculo veniunt ad religionem,quorum paupertas beato Augustino testante talis erat, quod quando foris erant necessaria invenire non poterant, quorum cellaria non hæreditas, non patrimonium,sed manuum labor annonam præbebat : & si manus cessaret panis deficeret : & in Ecclesia honorari volunt, qui in sua domo non nisi contemptibiles esse poterant. *ibid.*

Pauperes Dei sunt qui mundana superbia derelicta, humilitati se per omnia tradiderunt. Nam & si pauper superbiat, non est Dei pauper, & si locuples humilitatem diligat, non est seculi dives. Voluntates enim talium sunt inspiciendæ,non nomina. *Cas. super Psal* 71.

Videamus,quam sit gloriosa ista paupertas, quam fœlix probetur inopia,quæ Dominum & tacita laudat,& de patientiæ suæ virtute concelebrat,mutus est,si psallat superbus,pauper & inops laudat Deum,etiam quum videtur habere silentium. *Cassiod. in Psal.*

Pauperes Christi sunt qui non solùm pro suis malis, verum etiam pro totius calamitatibus mundi intercedere comprobantur, egent in hoc seculo,sed sunt locupletes Deo,vitiis vacui, sed virtutibus pleni: despecti hominibus,sed acceptabiles Deo. *Ibid.*

O miserabilis conditio mendicantis ! si petit,pudore confunditur : si non petit,egestate consumitur : & vt mendicet,necessitate compellitur. Deus causatur iniquus, quod non recte dividit : proximus criminatur malignus,quod non plene subveniat,indignatur,murmurat,imprecatur. Vnde Salomon : Melius est mori, quam indigere, etiam proximo suo odiosus erit. Fratres hominis pauperis oderunt eum insuper,& amici recesserunt ab eo. *Innoc. de vilitate condit. humanæ.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid.8. Met.

Sed pia Baucis anus,parilique ætate Philemon
Illa sunt annis iuncti iuvenilibus, illa
Consenuere casa,paupertatemque ferendo
Effecere levem,nec iniqua mente ferendam.

Hor.2. Epist.2.

Et mari & fundi paupertas impulit audax,
Vt versus facerem.

Pluth. Stich.

Nam illa omnes artes perdocet,ubi quem attigit.

Manil. 1.

Sed cum longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miseris dedit,& sua quemque
Advigilare sibi iussit fortuna premendo :
Seducta in varias certarunt pectora curas,
Et quandoque sagax tentando repperit usus,
In commune bonum commentum lata dedere.

Ovid.2.Remed.

Non habet vnde suum paupertas pascat amorem,
Non tamen hoc tanti est,pauper vt esse velis,

Claud. Epigrammat. de paupere amante.

Paupertas me sæva domat,dirusque Cupido :

Sed toleranda fames : non tolerandus amor.

Ibid. de eodem.

Esuriens pauper telis incendor amoris,
Inter vtrumque malum diligo pauperiem.

Mattg. 11.

O quantum cogit egestas !

Iuuen. 3.

Nihil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit.

Plaut. Stich.

Iam inde à pauxillo puero ridiculus foui,
Eo quia paupertas fecit ridiculus forem.

Sen. Thyest. Act. 4.

Stet, quicunque volet, potens
Aulæ culmine lubrico.
Me dulcis saturet quies.
Obscuro positus loco.
Leni perfruar otio.
Nullus nota Quiritibus
Ætas per tacitum fluat.
Sic cum transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.

Idem Thyest. Act. 3.

Dum excelsus steti,
Nunquam pauere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris, ô quantum bonum est
Obstare nulli capere securas dapes,
Humi iacentem scelera non intrant casam.

Idem oct.

Bene paupertas
Humilli tecto contecta latet.
Quatiunt alta sæpè procella,
Aut euertit fortuna domos.

Calphurn. Eclog. 4.

Vellit nam sapius aurem
Inuidia paupertas, & dixit vilia rura.

Hor. 1. Car. 1.

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium, & oppidi
Laudat rura sui. mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

Petronius.

Quisquis inops peccat minor est reus.

Ouid. 1. Fast.

In pretio pretium nunc est : dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Terent. Phorm. 2.

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa : vide, auaritia quid facit,

Calphurn. Ecog 7.

O vtinam nobis non rustica vestis inesset,
Vidissem propius mea numina, sed mihi sordes,
Nudaque paupertas & adunco fibula morsu
Obsuerūt.

Iuuenal. 10

Pauca licet portes augusti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium, centumque timebis
Et mota ad Lunam trepidabis arundinis vmbras,
Cantauit vacuus coram latrone viator.

Quid. de Nuce.

Sic timet insidias, qui se scit ferre viator
Quod timeat : tutum carpit inanis iter.

Hor. 2. ser 5.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est,

Idem 1. Epist. 1.

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidésque,
Plebs eris,

Iuuenal 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Plaut. Rud.

Omnibus modis, qui pauperes sunt homines miseri viuunt:
Præsertim quibus nec quæstus est, nec didicere artem vllam.

Anthologia Sacr. Iac. Bil.

Cur Deus pauperes in mundo esse velit.

Cum cunctis elementa Deus donauerit aqua,
Effigiem cunctis indiderítque suam:
Cum cunctis aquè vox sit data mènsque, redempti.
Cum fuerint pretio diues inopsque pari:
Denique cum cœli sit spes æqualis vtrique :
Noluit hos opibus cur Deus esse pares?
Scilicet vt cœli regnum lucretur vterque,
Dum patitur pauper, diues eúmque iuuat.

In pauperum contemptores.

Huncne vides, quem tu, quoniam fera vexat egestas,
Despicis, atque canis barbarus instar habes ?
Quod tibi corpus, idem est illi cum mente tributum.
Et quod perpetitur, tu quoquè ferre potes.

Ac vilem nè tristis eum tibi reddat egestas,
Quod dicam in medio pectore conde memor.
Exiguum fructum Deus est qui postulat abs te:
Númque homo quem cernis, nisi larua Dei est.

Phoclides.

Μηδέ ποτε χρύσης πικρὸς γένη ἀνδρὶ πένητι.
Nunquam fœnerator sis viro pauperi.

Hesiod.

Μηδὲ πολυρρήνῳ πενίῃ ζυγοφόρον ἀνδρὶ
Τετλαθ' ἐνδελίζειν μοχθήρων δόσιν αἰὲν ἐόντων.
Nunquã pernicioſam paupertatem corrumpentem animum viro
Sustineas obiicere, beatorum donum semper existentium.

Euripid. in Medea.

Πένητα φεύγει πᾶς τις οἰκοδεσπότην φίλον.
Pauperem fugit quilibet procul amicus.

Palladas.

Φεύγετε τοὺς πλουτοῦντας, ἀναιδίας οἰκητορεύοντας,
Μισοῦντας πενίαν, μητέρα σωφροσύνης.
Fugite diuites impúdentes habitantes domos tyrannorum,
Odio habentes paupertatem, matrem modestiæ.

Ex Græcis Comicis.

Πενία δ' ἄτιμον κἂν τὸ εὐγενὲς πάρῃ.
Pauper inhonorus, genere sit clarus licet.
Τῶν γὰρ πενήτων ἐσθ' οἱ λόγοι κενοί.
Haud pondus vllum pauperum verbis inest.
Πενίαν φέρειν δ' ἐστὶν ἀνδρὸς σοφοῦ.
Ferre inopiam, sapientis est demum viri.
Οὐδὲν πενίας βαρύτερον ἐστι φορτίον.
Onus inopiæ longè omnium grauissimum.
Πενίαν φέρειν τε γῆρας, ἐστι δύσκολον.
Tolerare senium & inopiam res ardua.
Πενία δ' ἀγχάμπτους γε τὰς πόλεις ποιεῖ.
Ab inopia aliquando venit inhumanitas,
Μισῶ πένητα πλουσίῳ δωρούμενον.
Qui diuiti dat pauper, haud placet mihi.
Τὸ κυφόπατόν σε τῶν κακῶν πάντων δάκνει.
Πενία, τί γάρ σ' ἔστι, ἢ γέροντ' αὖ εἰπεῖν,
Φιλῶν βοηθήσας, ἑκατὸν ῥαδίως ;
Malum te egestas omnium leuissimum
Contristat, etenim quantulum est istud malum
Cuius medela prompta amico sit tuo
Πρὸς ἄπαντα δηλός, ὁ πένης, ἐστὶ σχάσμασι ;
Καὶ πάντως αὐθ' ἡδέως ὑποδαμᾶται.
Ad omne timidius est pauper negotium,
Nam se esse credit omnibus contemptui,
Ἔργον εὑρεῖν συγγενῆ.
Πίνητός ἐστιν ἢ ἧ ἐς γὰρ ὁμολογεῖ
Αὐτὸν σφετέρην βοηθείας πηγὴν
Διόμενον, αἰτεῖσθαι γὰρ ἄμεινον ἢ πενόμενον.
propinquus pauperis
Vix inuenitur vllus, haud enim lubens
Quisquam propinquum se fatetur indigi,
Καλῶς πενεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτεῖν κακῶς,
Τὸ μὲν γὰρ ἄλυπον, τὸ δ' ἐπαχθὲς φέρει.
Inopia honesta potior opibus improbis,
Opprobrio hæ sunt, misericordiam hæc movet.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Impossibile est, indigentem operari bona. *Aristot. lib. 1. Ethi c.*

Impossibile est indigentem bene principari & studio vacare. *Idem lib. 2. Politicorum.*

Nihil amittit, qui nihil habet, & parum eget, qui parum cupit, Socrates dicebat, *Laërt Diog. de vita & moribus Philos.*

Egens est, qui non satis habet, & is cui satis nihil potest esse.

Duo sunt, quæ possunt ad turpe compendium commouere, Inopia & auaritia. *Cic. Rhetoricorum nouorum. lib. 4.*

Qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid deliquere, pauci sciunt, fama atque fortuna eorum pares sunt. *Salust. in Catil.*

Si quæcunque in aliqua laude miramur, cum paupertas ab incunabulis intricata est. Paupertas autem. prisca apud sæcula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium temperatrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ mustica, cunctis laudibus apud omnes nationes percompta. *Lucius Apuleius de Magia lib. 1.*

Μᾶλλον ἀνδρὸς δικαίου πενίαν ἢ πλοῦτον ἄδικον.
Ama magis iustam paupertatem, quam diuitias iniustas. *Isocr. ad Demonicum.*

Omnes qui in paupertate sunt, malunt maleficio quam officio parare diuitias. *Cic. ad Heren.*

Non sibi felix pauper erit, nisi felices cecidisse viderit. Honesta res est, læta paupertas. Illa vero non est paupertas, si læta est : cui cum paupertate benè conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. *Senec. 18. epist.*

Paruo fames constat magno fastidium : paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. *Epist. 17.*

Ob hoc vnum amanda est paupertas, quod à quibus ameris ostendit *Epist. 20.*

Panem & aquam natura desiderat : nemo ad hæc pauper est intra quæ quisquis desiderium suum clausit, cum ipso Ioue de felicitate contendit. *Epist. 23.*

Nec paupertas tibi immunda sit, nec parsimonia fordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas languida, etsi res tibi exiguæ sint, non sint tamen

angustiæ : nec tua defleas,nec aliena miserearis. *De quatuor virt.*

Ne imparatos fortuna nos deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus,si experti fuerimus quam non sit graue, pauperes esse. Ad paupertatem sua sponte descendere, præoccupare est tela fortunæ. *Ep.* 19.

Quod diuitiis non potes scire,paupertate scies:illa veros certósque retinebit amicos:discedit quis,non te,sed tua sequebatur. O quando ille dies veniet,quo nemo in honorem tuum mentiatur. *Epist.*11.

Redigé te ad parua ex quibus cadere non possis. Inest paupertati,sine qua nihil est iucundum,securitas. *ibid.*

Quis est pauper? qui sibi videtur pauper. Qui paupertatem timet,timendus est. Scire vti paupertate,maxima felicitas est. *De moribus.*

Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ. Paupertas autem expedita secura est. Aut ergo pauper sis , aut pauperi similis, si animo vacare vis. *Epist.*17.

Nudum latro dimisit: etiam in obsessa via pauperi pax est. *In Prou.*

Paupertas mihi grauis est,imo tu paupertati : non est in paupertate vitium,sed in paupere. Pauper es, qui pauper tibi videris. Nihil deest auibus, pecora in diem viuunt : feris in alimentis solitudo sufficit. Accepit ille grandem pecuniam, ergo & superbiam. *Deremed. fort.*

Solum hoc in commodum paupertas, paritur: quod non possit egentibus subuenire. *Philosoph.*

Semper : in ciuitate quibus opes nullæ sunt,bonis inuident,malos extollunt, vetera odere, noua exoptant, odio suarum rerum mutare omnia student, turba atque seditionibus sine cura,aluntur : quoniam egestas facile habetur sine damno. *Sallust. de coniurat. Catil.*

Aristides apud iudices palam professus est , sibi potiùs ob paupertatem, quam Calliæ Athenienſium locupletissimo ob diuitias , animum tollendum,multos enim esse qui diuitiis malè aut benè vterentur , qui paupertatem fortiter ferrent non passim & temerè inueniri : eam verò ab iis dedecus putari, qui inuiti pauperes sint. *Plutar. in Aristide.*

Æmilij, qui duos consulatus gessit bisque triũphauit, filiam in Tuberonum familia tenuiter victitante, sed concordi paupertatis viri non puduit , quin virtutem potius , qua paupertatem ferebat, mirabatur. Nostro tempore fratres & cognati , nisi regionibus fluuiis muriſque communia bona distinguant longoque se inuicem remoti sint spatio , altercandi finem nullum faciunt. *Idem in Æm. Paulo.*

Paupertas quum in republica inualescit illiberalitatem honestorúmque studiorum intermissionem , inuidiámque & odia aduersus diuites secum trahit. *Idem in Agide.*

Multum virtutis paupertas aduersus insolentes diuitias habet. *Iustin. hist. lib.* 20.

Minimè pudeat sapientem cuncta bona in animi cultu ponentem honestam paupertatem profiteri. *Amm-Marcell. Lib.*24.

Romani paupertatem non in parum habendo, sed in multum concupiscendo positam esse crediderunt. *Zonar. Ann. tom.*2.

Non est turpe homini, qui summum bonum in animo posuit, honestam profiteri paupertatem. *Pomp. Latus in Diocletiano.*

Paupertas per se turpis non est, sed indicium si sit socordiæ intemperantiæ, prodigalitatis, imprudentiæ. Viro autem temperanti laborioso, insto, forti, & qui omnibus virtutibus præditus in publico versatur,magni animi testimonium præbet. Non enim potest magnus res gerere,qui parua curat : neque multis indigentibus auxilium ferre, qui ipse multis opus habet. Neque diues,sed qui omnia in se sua habet posita;viam tenet expeditã ad regimen reipublicæ : Is enim eo quod nullius priuatim rei superuacaneæ indiget,publica negotia liber adit. Ipse quidem Deus simpliciter nulla re opus habet in virtute autem humana id quàm maximè diuinum est & perfectissimum, quod ad suum vsum pauciſſima requirit. Ac veluti corpus bono ad virtutem temperamento præditum, neque vestitum,neque alimentorum curiosum desiderat;sic vita & domus benè instituta facilè quibuscunque facultatibus administratur. Sed & necessitati respondere possessionem oportet. Itaque, qui multa parat, paucis verò vtitur, is ex sese aptus non potest dici:sed aut vanus est,si quidem ea quærit,quibus opus non habet;aut miser, si ob sordes animi non vtitur partis. Libenter vero ex ipso Catone sic perconter : Si diuitiis fruendum est, quid gloriaris te multa possidentem modicis vti? Sin præclárum est, (& quidem ita res habet)pane quoque vesci,& vinum idem cum operariis & seruis bibere, purpuram, domúmque dealbatam non requirere, iam officio Aristides etiam,Epaminondas,M. Curius, C.Fabricius, satisfecerunt,quarum rerum vsum improbarent;earũ etiam possessionem valere iubentes. Quid enim attinebat virum,qui rapam suauissimum cibum duceret, eámque ipse elixaret, vxorem simul farinam subigere,toties de asse nugari,& scribere quo quis opificio quã primum ditesceret ? etenim tenuitas & in se omnia sua ponere, eo ipso nomine magna sunt, quod cupiditate simul & cura liberant rerum non necessariarum. Itaque in Calliæ iudicio hoc dixisse Aristidem aiunt,paupertatis pudere eos debere,qui inuiti eam ferant:laudi eam sibi ducere, eos qui(vt ipse)vltro subirent. Ridiculum enim erat existimare ad ignauiam Aristidem egestate laborare,cui licebat nihil turpe agenti,spoliato vno barbaro,ac vno tentorio occupato diuiti esse. *Plutarch. in Compar. Aristot. & Catonis Maioris.*

Paupertas olim philosophiæ vernacula;frugi, sobria, paruo potens, æmula laudis, aduersum diuitias possessa, habitu secura,cultu simplex, consilio benè suada, neminem vnquam superbia inflauit,neminem impotentia deprauauit,neminem tyrannide efferauit:delicias ventris & inguinum,neque vult vllas, neque potest. Quippe hæc & alia flagitia diuitiarum alumni sunt,maxima quoque scelera si ex omni memoria hominum percenseas,nullum in illis pauperem reperies: vbi contra hanc emere inter illustres viros diuites comparent:sed quãcunque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est:paupertas inquam prisca apud secula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix , omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica cũctis laudibus apud omnes nationes perfuncta Eadẽ est enim paupertas apud Græcos in Aristide iusta, in Phocione benigna,in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam populo Romano imperium à primordio fundauit, próque eo in hodiernum diem diis immortabilibus simpulo & catino fictili sacrificat. *Apul. Apolog.*1.

Si iudicet de causa ista(nempe paupertatis philosopho exprobratæ) federent C.Fabricius, Cn. Scipio, Manlius Curius,quorum filiæ,ob paupertatem, de publico dotibus donatæ ad maritos ierunt,portantes gloriam domesticam , pecuniam publicam:si Publicola regum exactor,& Agrippa populi reconciliator,quorum funus ob tenueis opes,à populo Romano collatis sextantibus adornatum est:si Atticus Regulus, cuius agellus ob similem penuriam publica pecunia cultus est,si denique omnes veteres illæ prosapiæ Consulares,& Censoriæ & triumphales, breui vsura lucis ad iudicium illud remissæ audirent;quis paupertatem philosopho exprobrare auderet apud tot consules pauperes? *Idem ibid.*

Nemo nostrum pauper est, qui superuacanea nolit, poscit necessaria: quæ natura oppido pauca sunt. Namque is plurimum habebit, qui minimum desiderabit. Habebit enim quantum volet,qui volet minimum. Idcirco diuitiæ non melius in fundis, in fœnore,quam in ipso hominis æstimantur animo, qui si est auaritia egenus , & ad omne lucrum inexplebilis, nec montibus auri satiabitur, sed semper aliud , ante parta vti augeat, mendicabit. Quæ quidem vera confessio est paupertatis. Omnis enim cupido, acquirendi ex inopiæ opinione venit. Nec refert quam magnum sit, quod tibi minus est. *Ibid.*

Si nihil animo deest, de rebus extraneis quantum desit non laboro, quarum neque laus in copia, neque culpa in penuria consistit. *ibid.*

Animi ita vt corporis sanitas expedita, imbecillitas lasciuiosa est:certúmque signum est infirmitatis, pluribus indigere. Prorsus ad viuendum, velut ad natandum, is melior,qui onere liberior. *ibid.*

Didici ea re præcellere maximè deos hominibus, quod nulla re ad vsum sui inligeant. Igitur ex nobis, cui quam minimis opus sit,eum esse Deo similiorem *ibid.*

Fames nunquam produxit adulterium, neque pecuniarum inopia luxuriam. Paupertas breuis quædam est temperantia,& compendiosa legum obseruatio. *Plut. apud Stob. ſerm.* 93.

Paupertatem Philosophiæ impedimento esse, diuitias autem ad eam promouere, non rectè dicitur, Quot enim puras propter abundantiam potius quàm inopiam prohiberi à literarum studio ? An non vides pauperrimos vt plurimum philosophari ? &c. *Thales. ibid. & ſer.* 94. 95. vbi plura in laudem paupertatis.

Paupertas est minimè inuidiosa, & de ea acquirenda minimè certatur:sed licet in custodia seruatur & neglecta augetur. *Stob. eod. ſer.* 93. *ex Xenophontis conuiuio.*

Diuites non similiter misereri solent infelicium , vt pauperes. Nam suis rebus metuentes, interim aliorum calamitatibus afficiuntur. Paupertas enim homines & in artibus præstantiores , & in rebus ad vitam pertinentibus reddit prudentiores. Grauis enim est sapiendi magistra, paupertas. *Anaximenes apud Stob. ſerm.* 95.

Pauperes necessitate mouentur, perulanti satis causæ est licentia; ita occasio est vt quisque insanabili affectu teneatur : deinde vincuntur homines cupiditate, & spe, quarum altera dux est,altera comes,altera ad aggrediendum incitat, altera viam monstrat. Et expetita bona quanquam incerta, tamen plus mouent animos, quam certæ pœnæ, quæ sunt in conspectu. *Diodorus apud Thuc. lib.*3.

Cum multitudo inopum in ciuitate est, eadémque ab honoribus exclusa est,necesse est eam ciuitatem plenam esse hostium reipubl. *Arist. lib.*3 *Polit. cap.*8.

Detrahit laudem patientiæ inopia; maioris exempli est labor sine necessitate. *Latinus Pacatus paneg. Theod. Aug.*

Nonnulli inopes ex aliorum detrimentis maiorem voluptatem capiunt, quam ex suis commodis. *Halicarn. lib.*8.

Nihil generosum potest sapere,qui quotidiani victus premitur penuria. *Idem.*

Conspiratio sæpenumero inopum, & rerum exhaustarum necessitas causas innouandarum rerum præbuit. *Franc. Patric. lib.*9. *de regno.*

Inopiam, multarum dissensionum bellorúmque ciuilium causam, & originem extitisse multa testantur documenta. *Quidam.*

Egestatem fateri non est deforme : sed deforme est non laborare , vt eam effugias. *Pericles lib.*2. *apud Thuc.*

Levanda est paupertas eorum hominum , qui diu reipub. viventes, pauperes sunt,& nullius magis. *Valer. apud Flau. Vopiscum.*

In paupertate occultata naturæ viria exerunt se in imperio. *Anonym.*

Quemadmodum sæpe fieri solet, vt imber intempestiuus fruges impetu suo prosternat, & radicitus euellat: ita sæpius accidit, vt pauper. imperio, in alios eiusdem sortis homines potitus, eosdem potius opprimat, & funditus perdat. *Idem.*

Quemadmodum tenues pluuiæ , sagetibus longe plus damni afferunt, quam densissimi imbres : ita homines famelici, si Curibus paruis, & paupere terra , id est, ex humili conditione in imperium mittantur, plerumque insolentiores redduntur, & subditos maioribus afficiunt iniuriis , quam ij, qui felices nati atque in magna rerum copia educati sunt. *Idem.*

Obæratis opus est bello ciuili, quia sunt oppressi immenso ære alieno non possunt emergere. *Idem.*

Sæpius fames, quam pugna consumit exercitum , & ferro sæuior est fames, quippe, quæ intrinsecus pugnat, & vincit sæpius sine ferro. *Veget. lib.*2. *cap.*3.

Omnem

Omnem affectum excludit fames & maxime verecundiam. Esurientibus enim pudor dispendium vitæ & detrimentum salutis. *Egesip l.1. ex Ad. Hiero.*

In magna inopia, quidquid emi potest vile est. *Quint. decla.5.*

Pia prorsus Principibus & laudabilis cura est, omni studio famem plebis arcere; ex hac nempe sollicitudine non modò gaudium popularium procedit, sed etiam securitas præsidentium: nihil enim terribilius plebe famelica, de qua dictum est, nescit plebs iciunia timere. *Petrarcha lib. de Repub. optime administr.*

Nihil contemnit esuriens. *Seneca.*

Non fames ipsa sat nouit cũ virtute cohabitare, cũ esurire & strenue facere humana natura nihil ferat. *Ioan. apud Procop. de bell. Goth. l.4.*

In quouis Reipublicæ statu est semper inopiæ annonæ publice cauendum, ne plebs ea laboret; nam laborans facile seditionem mouet, estque intolerabilis. *Anonym. ex Liu. l.2.*

Experientia testatur plerunque eos, qui ex opificum progenie & sordida plebe emergunt, atque ad dignitates altiores, vel ingenio suo, vel alia solertia ascendunt, multo insolentiores, & propemodum intolerabiliores magna cum iactura Reipublicæ, esse solere, quam qui nobili, veteri & celebri stirpe geniti sunt. *Anonym.*

Qui se vltro morti & seruituti offerant, plures inueniuntur, quam qui famem & rerum necessarium penuriam magno animo ferant, *Rex Maurus apud Ioannem Marianam, de reb. hist. lib.9. c.16.*

Fames & rerum victui necessariarũ penuria magis formidabilis violentaque est, quam vlla bellica tormenta, vel peditum ac equitum ordo: nam arma armis repellantur, & consilio militaribus reparationibus: at fami & penuriæ victus nulli aggeres, nullæ fossæ, nulla propugnacula possunt resistere. *Natalis Comes hist. lib.1.*

Qui ad egestatis terminos ob prodigalitatem & flagitia redactus est minime arguendus est, vt maiorum quorum se tam dissimilem præstat, honoribus fungatur. *Car. Rasc. in axiom. polit.*

De paupertate. DIAL. VIII.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Paupertate pressus sum, assurgere nequeo. R. Sæpè quidem paupertas módestiam persuasit reluctanti animo, quodque quicquam philosophia tentauerat, hæc impleuit. D. Paupertas meum limen obsidet. R. Non obsidet, sed custodit. Neque hoc illi nouum aut insolitum, vt quæ vrbem Romam multis olim seculis custodiuit. Inter tentoria equidem paupertatis sobriæ, atque sollicitæ luxus iners, sopor marcidus, ac vina languida, & eneruata non subeunt. D. Domum meã paupertas inuasit. R. Vltro illi vt occurras consulo. Venientẽ læto animo, bipatentibus valuis excipiẽs, atq; amplectens, prima enim frõte rigidula, ac subtristis, nec immerito viatori ac viro armato exæquata, eo quod celer minaxque sit aduentus eius. Ac cum in familiaritatem admissa fuerit, & minime sumptuosa, & secura, ac facilis hospes erit. D. Foribus meis paupertas insultat. R. Aperi ocyus antequam vectes subita vi confringat, atque ostiis vulsis à cardine victrix introat, vt enim resistentibus permolesta, sic cedentibus periucunda est. D. Domum meam paupertas irrupit, R. Aduersus fures, & peiores furbus voluptates, peruigil excubitrix. Aduersus vulgi morsus & insulsa iudicia, atque auaritiæ seu prodigalitatis infamiam, quæ rarò alibi quam locupletum sedet in limine. Ab his malis nullo magis ingenio custodiri potuit domus tua quam illam custodiret paupertas, vt diues & si largus sit, si quid tamen sibi reseruat, auarus vulgo dici solet. Sic pauper cupidus quoque largus habebitur, Inuidet opibus vicinis pauperiem miseretur. Illas cupit ac vituperat, hanc horret & laudat. D. Domum meã occupat paupertas. R. Iã nullus tibi superbiæ locus erit, nec inuidiæ, nec damnis insignibus, nec damnorum metui, nec suspicionibus mille, nec insidiis, nec nauseæ, nec podagræ diuitum hospitio. Quibus exclusis habitatura latius tecum quies, & tranquillitas, & virtus Cui eo plus loci erit quo fortunæ minus D Lares meos dura subit paupertas. R. Quid queraris scio. Mollius diuitiæ subiissent, sed paupertas tutius. Nullæ autem opes sunt, quibus non sit anteponenda securitas. Cum ad felicitatem enim omnia quæcunque agunt cupiũntve homines, disponantur, esse illa sine opibus quidem potest, sine securitate non potest. D. Paupertate importuna diu premor. R. Vt nihil importabile diu fertur, sic nihil breue difficile. Sed hoc dicis grauius. Excute autẽ illam cum diuitiis an plus auro tribuis quam virtuti? An hoc in paradoxis Stoicis non legisti? Quod solus sapiens diues est? An legisti forsitan, sed spreuisti? quod plerique faciunt, legentes vt fabulentur ornatius, non vt melius viuant. Nihil ad honestatem, omnia ad scientiam atque eloquentiam referentes, quo nihil est vanius.

¶ APOPHTHEGMATA.

Democritus audiens quendam de paupertate sua conquerentem: Si non multa, inquit, desideres, pauca tibi multa videbuntur. Desiderium enim contractum, paupertatem diuitiis æquipollentem reddet. *Anton. in Melyss. part.1. ser.33.*

Idem dicere solebat pauperis conditionem diuitis multo beatiorem esse. Pauperes quippe maximis malis non infestantur, vt insidiis, inuidia & odio, quibus diuites expositi sunt quotidie. *Anton. in Meliss. part. 1. serm.13.*

Socrates ab Archelao vocatus, vt qui ipsum ditare vellet, rei renunciari iussit. Quod farinæ chenices quatuor obolo, venirent Athenis, & fontes aquam funderent. Nam si res meæ, dicebat, mihi non sufficiunt, at ego ipsis sufficio & sic etiam ipse mihi. *Stob. serm.95. ex Arrian. scriptis recitat.*

Idem paupertatem aiebat esse μικρὰν σωφροσύνην, id est parvam temperantiam. *Stob.*

Aristides ille justus cum diues quidem paupertatẽ ei obiiceret, dixit: Mihi quidem nihil adferet mali paupertas, tibi vero diuitiæ non pauca perturbationes. *Anton. in Meliss. part. 1. serm.33.*

Epicurus, Paupertatem ad legem naturæ compositam dicebat summas esse diuitias. *Senec, epist. 20.*

Sextus, paupertatem ferre non cuiuuis, sed sapientis esse dicebat *Ant. serm. de egenis.*

Diogenes, Desertus ab omnibus hominibus solus relinquebatur, cum neque propter egestatem ipse quenquam reciperet, neque ipsum hospitio quisquam acciperet. Omnibus enim inuisa erat eius in reprehendendo acrimonia, deinde in agendo loquendoque acerbitas. Proinde tristitia plenus, summas foliorum extremitates manducabat. Illæ enim suppetebant quo minus fame periret. Mus verò accedens, decidentibus, frustulis vescebatur. Diogenes igitur cum diligenter rem inspectasset, subridens animo recepto; Mus hic, inquit, nihil indiget Athenienſium lautitia. Et quid tu, ô Diogenes! ægre fers, te cum Athenienſibus non cœnare? *Ælian. lib. 13 de var. hist.*

Quum Diogeni paupertas à quodam vitio daretur: Infelix respondit quid ais? At ego neminem vidi tyrannidem gerere propter paupertatem, omnes verò propter diuitias. *Stob. serm.95.*

Idem paupertatem appellabat virtutem αὐτοδίδακτον, id est, quæ per se discitur. Diuitibus opus est multis præceptis, vt frugaliter viuant, vt corpus exerceant laboribus, ne corporis ambitioso cultu delectentur, &c. omnia autem docet paupertas. *Stob. serm.95.*

Idem solitus est joco dicere, sibi tragicas execrationes occurrisse quod esset ἀοίκητος, ἄπολις, ἄπατρις, πλοχὸς, ἄλάτης, καὶ ἀμιβόλος, id est, domo, ciuitate, patriaque carens, pauper & erro, *Laërt. lib.6.* Alludens ad locũ aliquem è tragœdiis de Oedipi execrationibus. *Vide in Chiliadib. Eras.*

Idem, paupertatem dicebat esse subsidium ad philosophiam. Nam quæ philosophia verbis persuadere conatur, ea paupertatem reipsa cogere. *Stob. serm.93.*

Arcesilaus paupertatem aiebat asperam quidem esse, quemadmodum & Ithacam, sed bonam prolis nutricem, vt quæ assuefaciat frugalitati & abstinentiæ, & in vniuersum efficax virtutis gymnasium sit. *Stob. serm. de laude paupertat.*

Hypsæus, Animæ timiditati medendum esse dicebat: tunc inquit, non metues paupertatem. *Stob. eod. serm.*

Idem, Non paupertatem, sed iniustitiam fugiendam esse dicebat. Nullus enim quod pauper esset, sed quia iniustus supplicio affectus est. Neque vitam laudabilem aliquis degit, quatenus diues, sed quatenus iustus. *Stob. in comparat. Paupertatis & diuitiarum. serm.95.*

Ariston dicere solebat paupertatem esse lucernam, quæ omnia mala demonstret, *Stob.*

Aristot. Paupertatem dicebat multis rebus indigere, auaritiam autem omnibus. *Anton. part. 1. ser.33. Meliss.*

Idem, Si non multa, inquit concupiscas, pauca etiam multa videbuntur: exigua enim appetentia paupertatem opulentiæ parem efficit. *Max. serm. de diuit. & paupertate.*

Xenophon, paupertatem per se doctam philosophiam esse dicebat: quæ enim hoc verbo suadet illa opere cogit. *Eod. serm.*

Aristonymus, Vitam pauperum similem dicebat esse nauigationi iuxta littus. diuitum autem ei quæ in profundo pelago sit. Illis enim facile est funem eiicere, appellere, & nauim extrahere, diuitibus non item. *Stob. in compar. paupertatis & diuitiarum.*

Ephialtes, Cuidam ei paupertatem exprobranti, Cur non, inquit, etiam alterum dicis, quod iustitiam colam? Ostendit autem vir sapientissimus, paupertatem, etiamsi multarum virtutum nutrix sit, cunctis exosam esse. *Ælian. lib. 13. de Var. hist.*

Hieron. sophista. Vituperatus quod cum multos rhetoricari docuisset, ipse egeret: Atqui inquit, diteſcere non docui eos, neque pecuniæ studere. *Maxim. de paupertate.*

Moschion. Si in Persia, inquit natus esses, non curares Græciam habitare, sed cum Persis feliciter versari studeres. Cur igitur in paupertate natus contendis diteſcere, & non in eadem permanens feliciter vitam degere? *Max. serm. de diuitiis, & paupertate.*

Apollonius solitus est dicere paupertatem secundum naturam nequam, quam turpem esse: turpi autem de causa pauperem esse, dedecus & flagitium esse indignissimum. *Anton. part. 1. ser. 33. Meliss.*

Lycurgus, percontanti quam ob rem hostium cæsorum cadauera spoliare vetuisset? Ne, inquit, dum spoliis incumbunt pugnam negligant, sed paupertatem vnà cum ordine seruent. Vt vir ille sapiens vbique ciuibus suis metuit à diuitiis, tanquam à fonte plurimorum malorum; cum apud hominum vulgus nihil expetatur auidius, quasi in his sint præcipua felicitatis humanæ præsidia *Plut. in Lac. apoph.*

Idem. Ciuibus quibusdam interrogantibus quomodo liceret hostium insultum effugere? Si, inquit, pauperes fueritis nec alius alio plus requirat. Ad opulentos & onustos prædæ spes inuitat hostem. nec facile potest elabi, qui sarcinis & impedimentis retardatur: ad hæc tutiores sunt ab hostium incursu, inter quos est æqualitas & ex æqualitate concordia. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Quidam imperatorem incusauit quod illius insidiis, & otio & somno fuisset priuatus: videlicet, quod illius benignitate è paupere factus esset diues. *Plut. in Sympos. lib.2.*

M. Cato dicebat, honestam paupertatem impiis diuitiis longè præferendam esse. Hoc enim opprobrij, illud miserationis causa fieri solet *Anton. in Meliss. serm.33. part.1.*

Bulas, famosissimus latro, qui sub Seuero Imperatore per totam Italiam, comparata manu sexcentorum latronum, biennio maximas prædas fecit, postquam Centurionem vitæ insidiatorem cepisset, raso capite ad Seuerum Imperatorem remisit, cũque interrogaretur quid Imperatori vellet nuntiari? Nuntia, inquit, dominis tuis, ipsos seruos alere ne latrocinemur. Habebat enim Bulas multos apud se Cæsarianos, artim

exigua mercede conductos, partim nullo certo stipendio. *Xiphil. in vita Seueri.*

Idem. Cuiusdam mulieris, cum qua scortabatur; ope deprehensus, & à Papiniano prætorio interrogatus, cur latrocinium fecisset? respondit: Et tu dic, cur præfectus sis? Erat nimirum Papinianus homo prædives, & magnæ apud Cæsarem existimationis, & propter opū suarum splendorem, in aulam admissus. Bulas vero penuria rerumque egestate vexatus, latrocinio victum quærere cogebatur. *Idem. Xiphilinus.*

¶ Apophthegmata.

Sacra.

Præterea quæ de paupertate in locis Biblicis citata sunt quædam ordine meliore descripta huc referre visum est. Minime spernēdus est pauper, inquit Salomon, Prou 13 7. & 14.31. & 17.7. neque affligēdus, Prou. 22.22 23. paupertatis causa, Prou 13 23. facit humiles, Prou. 18. 23. pauperes contemnuntur: Prou. 14.20 & 19. 4. 7. pauper simplex optimus: Proverb. 19. 1. 22. & 28.6. Superbus turpissimus: prou. 12. 9. rapax periculosissimus. prou. 28. 3. pauper sapiens stulto rege præstantior. Eccles. 4. 13. pauperis. & diuitis discrimen, prouerb. 18. 24. pauperibus non exprobrandum, prou. 14. 31. & 17. 5. pauperes nō sunt affligendi prou. 22. 16. 22. & 23. 10. Veri pauperes qui, prou. 19. 1. 21. non sunt contemnendi, prou. 18. 17. & 29. 7. commendantur, prouerb. 31. 9. paupertas est à Deo, prouerb. 14. 31. & 16. 5. & 22. 2. paupertas vera laudata, prouerb. 12. 9. & 15. 16. & 16. 8. & 17. 1,

Dominus & seruator noster discipulos suos pauperes beatos esse pronuntiat. Luc. 6. 20. pauperes vocari ad conuiuia præcipit, Luc. 14. 13. eosdem peculiari quadam ratione commendat, Matth. 26. 11. Marc. 14. 7. Bona illis collata sibi largita esse asserit, Matth. 25. 40. se pauperem profitetur, Matth. 8. 20. quum esset diues propter nos pauper factus est, vt nos illius paupertate diteſceremus, 2. Corinth. 8 9. Iubet nos facere amicos ex mammona iniquitatis, qui nos deficientes recipiant in æterna tabernacula, Luc. 16. 9.

Petrus Apostolus, argentum & aurum sibi non esse declarat, Actor. 3. 6. & Paulus se suosque Collegas esurire, sitire, nudos esse, colaphis cædi, sedibus incertis errare, laborare, propriisque manibus operari, &c. testatur, 1. Corinth. 4. 11. 12.

Gr. Nazianzenus paupertatē, paupereſque Christianos multis encomiis celebrat, & diuitibus commendat patheticis admodum verbis, firmissimisque rationibus & argumentis, in *oratione 16. de pauperū amore*, ex qua pauca quædam profero, Me (inquit) sinistra illa manus terret, & hœdi, & probra, quæ à Christo coniiciuntur. Matth. 25. non quia manus bonis alienis attulerunt, nec quia templa diripuerunt, aut adulterium perpetrarunt, aut aliud quiddam ex iis quæ interdicta sunt, admiserunt, hoc ordine mulctati: sed quia Christum per pauperes minimè curarunt. *Augustinus*, si quando Ecclesiæ pecunia deficeret, hoc ipsum populo Christiano denunciabat, non se habere quod indigentibus erogaret. Nam & de vasis dominicis propter ~~captiuos &~~ quamplurimos indigentes frangi & conflari iubebat, & indigentibus dispensari, *Possiden. in vita August. cap. 24.*

Acacius Annidæ Episcopus pauperes captiuos num. 7000. pauperie propemodum famēque consumptos redemit, conuocatis suis clericis & ad misericordiam compulsis grauissima oratione. Inter multa, Deus noster (inquit) neque lancibus, neque poculis eget: nam nec comēdit, nec bibit, quippe qui his rebus minimè opus habeat. Quarè cum Ecclesia multa monumenta aurea argenteàque ex propensa fidelium in eam benignitate possideat, hisce rebus milites captiuos è custodia liberare, famēque prope enectos reficere, sustentaréque cōuenit. Dictum factum, summa cum Acacij laude Pauperum captiuorum læta liberatione Christique nominis gloria. *Socrat. hist. Eccles. lib. 7. cap. 21.*

Theophilus Episc. Præstabilius est, inquit, ægrotorum corpora, quæ verius templa Dei cogitare possumus, & ob quæ pecuniæ quæruntur, conuenienti cura restituenda curare, quam templa lapidea ædificare. *Sozom. Eccles. hist. 8. cap. 12.*

Hilarion pauper Christi, quum à latronibus aggressus esset, Nudus inquit, latrones non timet. Et illi cum subiecissent, Tu occidi potes: possum, respondit, ideo latrones non timeo, quia mori paratus sum. *Hieronym in vita Hilarionis.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Pauperes sunt medici vulnerum tuorum, manus eorum tibi medicamenta præstant. Non ita vt medicus medicamenta imponat, extendens manum, curationem exhibet: vt pauper abs te accipiat, porrigens manum: dedisti pecuniam, peccata exuisti. *In 1, ad Timoh. homil. 14.*

Ambrosij. Sicut diuitiæ negligentiam pariunt salutis: Ita egestas dum saturari quærit, à iustitia declinat. *Super epist. Pauli.*

Saluiani Episcopi. Labor, ieiunium, & paupertas, & humilitas, & infirmitas, non omnibus sunt onerosa tolerantibus, sed tolerare nolentibus Siue enim grauia hæc, sive leuia, animus tolerantis facit. Nam sicut nihil est tam leue: quod ei graue non sit, qui inuitus facit: sic nihil est tam graue quod non ei, qui id libenter exequitur, leue esse videatur: nisi forte antiquis illis priscæ virtutis viris, Fabiis, Fabritiis. Cincinnatis, graue fuisse existimamus quod pauperes erant qui diuites esse nolebant: cum omnia scilicet studia sua omnes conatus suos ad communia emolumenta conferrent, & crescentes reipublicæ vires priuata paupertate ditarent *De vero iudicio & Prouidentia Dei, lib. 1.*

Laurentij Instiniani patriarchæ. Quemadmodum ex adhibito remedio ægroti. medici peritia agnoscitur: Ita interdum ex occurrente inopia, miserentis Dei prouidentia sentitur. *lib. de contemptu mundi, c. 11.*

Socratis Sicut pallium sordidum non obstat corpori, quo minus sanū & quadratum sit: ita paupertas nihil orationis liberam fiduciam prohibet. *Apud Stob. serm. 11.*

Epicteti. Vt hi qui geniti sunt inter Persas, non desiderant in Græcia habitare, & illic fœlicitate frui: Ita etiam pauperes, quibus diuitiarum nora est natura, etsi in summa inopia nati sunt, non tamen ob illa irritamenta malorum student diteſcere. *Apud Stob. ser. 1.*

Plutar. E corporis morbo quidam hoc excerpunt commodi, quod vacant negotiis, quibus distringebantur, & quosdam labores obiecti reddidere validos: Sic quibusdam exilium, paupertas, naufragium, occasio fuit philosophandi. *In Moral.*

Vt qui vestes flagellant, corpus non attingunt: Sic qui generis vitium aut paupertatem exprobrant, non propriè tangunt ipsum hominem, sed externa calumniantur. *In Moral.*

Seneca. Quemadmodum qui pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamen vehiculum mallet: Sic pauper si poterit esse diues, volet & habebit vtique opes, sed tanquam leues & abolaturas, nec vlli alij, nec sibi graues esse patietur. *libro de vita beata, cap. 23.*

Ioannis Ludouici Viuis. Quemadmodum in via, sic in vita quo quis expeditior, & paucioribus sarcinis implicitus, hoc leuius & iucundius iter facit! *In introductione ad Sapientiam c. 3.*

Roterodami. Qui in altis sunt specubus à fulmine non feriuntur: Ita infirma fortuna tutissima est. *In Simil.*

Vt vasa paria. quorum alterum plenum sit, alterum inane pulsata concentum faciunt Ἀφ' ἁπαλῶν. Ita bene conuenit inter diuitem benignum & pauperem indigum. *Ibid.*

Thriueri. Vt crapula ac abūdans rerum copia plurimos morbos progenerat, qui sola vitæ abstinentia tolluntur: Sic diuitiæ multorum incōmodorum authores sunt, quæ sola paupertate tolluntur. *In apoh.*

Quemadmodum pater filio prodigo non dat affatim, sed quod sufficit in menses singulos paulatim patitur: Ita Deus optimus maximus quibusdam largitur parcius, ne ipsis in perniciem cedat magnarum opum luxus. *In apoph. 172.*

Sunt semita quædam quæ ostendunt compendium, sed difficultas prohibet, & periculum: Atqui paupertas spontanea via est ad cœlum compendiosissima. *In apoph. 96.*

¶ Adagia.

Nec obolum habet vnde restim emat.

In eos qui maxima res familiaris inopia laborant. Lucian. in Timone.

Σχεδὸν μὲν ἐδὲ ὀβολον ὥστε πριαθ βρόχοον, ἐχοντας:

Qui pridie ne obolum quidem habebant: quo laqueum emerent.

Nudior Leberide. γυμνότερος, λεπιδος.

De vehementer tenuibus.

Iro, Codro pauperior *Ouid.*

Iros erit subito, qui modo Crœsus erat.

De Codro Iuuenalis:

Tota domus Codri rheda componitur vna.

Nudior paxillo. γυμνότερος πασσάλε,

De extrema paupertate hominis dicebatur hac hyperbole.

Telenico pauperior. τελενίκου πενέστερος.

Nam is nota paupertatis fuit.

Nudus tanquam ex matre. γυμνὸς ὡς ὁκ μητρὸς.

De vehementer paupere.

Ne in pelle quidem. ἐδ' ἐν δέρματι.

De supra modum tenuibus, velut vsque adeo nudis, vt ne pelle quidem propria tegantur.

Araneas ejicere. *Hesiod.*

Ἐκ δ' ἀγγείων ἐλάσειας ἀράχνια.

Vasis ejicias quas nectit aranea telas.

Sic enim significant inanitatem, & inopiam. Lucian. Carie & araneis differta.

Cum exosis suum rodit pedem. ὅτ' ἀνοσίερος ὁν πόδα τρώγει.

Consimili figura significavit egestatem in eodem opere.

Macilenta manu pinguem pedem.

Manus enim gracilescunt fame, pedes intumescunt frigore. Venustius erit, si longius transferatur ad viaticum parandum senectuti, aut similia.

Pedem vbi ponat non habet.

In hominem insigniter tenuem, atque inopem.

Cinclus: Κύγκλος.

Rusticano proverbio dicebantur prater modum pauperes.

Pistillo nudior. ὑπὲρ γυμνότερος.

De vehementer tenui miseroque.

Paupertas sapientiam sortita est. πενία ἢ τῶν σοφίαν ἔλαχε. *Zenodotus citat ex Euripide.*

Ignava est opulentia: Verum inopia multarum artium repertrix est.

Pauper, sed ingeniosus.

In hominum tenui cultu, sed egregio tamen corpore, quadrabit illud Home. ex Odyss. σ.

Οἷόν τε ῥακέων ὑπογίνεται ἀντιβολήσας φαίνῃ.

Quos profert senior pannis è vilibus armos.

Lucianus torquet ad senem ingenio, fœcundiáque præcellentem.

Multa docet fames Fames magistra. πολλὰς ἐλιμὸς γίγνεσ' διδάσκαλος.

Fames magistra est artium complurium. Sensus per se planus est hujus adagij.

Hecale pauperior.

Hecale paupertate nobilis est.

Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit Irum;
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Ad incitas redactus.

Quos vrgeret extrema necessitas, his res dicebatur ad incitas redisse. Plaut.

Centro, & spatio circumscripta, ὡ πᾶς ἐοίκας ἢ κίνδυνῳ ἢ λιμοῦ μοῦ φιλοφιλήμα σοφὸς χρέων.

Sentiē

Sentit fortunas tam angustas, vt nisi certa dimensione dispensentur, non sunt ad necessarios vsus sufficture.

Nani.

Quadrabit in tenues & humilis fortunæ homunculos, ac quemadmodū ait Horat. moduli bipedalis, qui potentes sumptu conantur æquare.

Tunicati.

Tenues & humiles nullo cultu insignes, tunicati dicuntur. Horat. Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Canalicolæ.

Homines exilire tenuique fortunæ, dicti olim Canalicolæ, quod circa canales fori consisterent.

Ne tempestas quidem nocere possit.

In homines insigniter nudos & inopes. Cic.

Non habet cui indormiat.

Dicimus & hodie. Non habet lectum, aut non habet stramenta quibus indormiat.

Omnia præter animam.

Quum nihil non datum significamus præter vitam, dicimus omnia tradita præter animam. Simili figura. Animam debere dicuntur, qui plus quam omnia debent.

Zonam perdidit.

Prouerbium castrēn sen ἀζωνοπότης. Id est, *qui nihil habet nummorum.*

Animam debet, πλὴν ψυχῆ ὀφείλει.

De eo, qui immodico ære alieno teneatur, vt plus quam omnes facultates, ac denique seipsum debeat.

Saguntina fames.

Est Saguntum Hispaniarum oppidum iuxta flumen Iberum, societate, fœdereque coniunctum cum Romanis. Id longa Pœnorum obsidione, faméque eò redactum est, vt ciues extructo in foro igni, quicquid erat pretiosarum rerum in eum conijcerent, ac postremo seque suosque liberos eò precipitarent, ne venirent in hostium manus.

Fames Meliæa. λιμὸς Μηλιακός.

De fame extrema, deque rebus difficillimis.

Famis campus. λιμοῦ πεδίον.

In ciuitates dicitur ingenti fame pressas.

Λιμοδωλείς.

Quadrabit in eos, qui fame adacti, aliquo demigrant.

Aquam bibens, nihil boni parias. ὕδωρ ἐκπίνων, χρηστὸν οὐδὲν ἂν τύχοις

Languet poëtarum ingenium, ni vino conualescat. Vnde Hor.

Nulla placere diu neque viuere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Non est Dithyrambus, si bibat aquam. οὐκ ἔστι Διθύραμβος ἂν ὕδωρ πίῃ.

Non adest hilaritas, quum deest vinum.

Quærendæ facultates, deinde virtus. δεῖ τὰ βιωτικὰ, χρῆναι δ' ὅταν βίος.

Quærendus victus, virtus autem, vbi victus adfuerit. Horat.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum est,
Virtus post nummos.

Pausone mendicior. Παύσωνος πλωχότερος.

Pauson pictor quispiam fuit insigni tenuitate quemadmodum apud Iuvenalem Codrus.

Sterilior Agrippa. ἀκαρπότερος Ἀγρίππα.

Quadrat in ignavos, nullisque industrijs homines.

Trium dierum commeatum.

Trium dierum cōmeatus, cum instare paupertas extrema videatur.

Translatio ducta à militum commeatu.

Qui eget in turba versetur, πλωχὸν βιάσθω ἐν πόλει ἢ κωλ' ἀγρεύειν πλωχεύειν.

Etiam hodiernis temporibus vulgo iactatur fabula, de cæco mendico, qui iubebat ministro, vt eò se duceret, vbi maxima esset hominum procella, addens sententiam populari ioco celebrem, ibi quæstum esse, vbi sit hominum frequentia.

Mendico ne parentes quidem amici sunt: πλωχῷ φίλοι οὐδ' οἱ γονῆς.

Diuitiæ conciliant amicos. Paupertas nec illos habet amicos quos natura coniunxit.

Omnem facultatem indutus. ἅπασαν τὴν οὐσίαν ἠμφίεσται.

De paupertate, qui præter vestitum nihil præterea rerum possidet. Notum illud Biantis philosophi dictum.

Omnia mea mecum porto.

Plautus.

Hoc quod induta sum, summa opes.

Theagenis pecuniæ quemadmodum Æschinis, θεαγένους χρήματα, τὰ Αἰσχίνου.

Iocus proverbialis in eos, qui pauperes cum essent, tamen diuites haberi volebant. Aristoph.

Cleomenes cubile superat. ὁ Κλεομένης, τῆς κοίτης ὑπερέχει.

De eo, qui magis abundaret rebus supervacaneis: quam necessarijs.

Certissima paupertas. *Columella.*

Nam vetus proverbium est, paupertatem certissimam esse, quum alicuius indigeas, vti eo non posse, quia ignoretur vbi proiectum iacent, quod desideratur.

Ostiatim.

Iucūdius erit, si trāsferatur ad res animi, vt si quis è singulis libris ut capitibus autorū petat testimonia, aut probationes, dicitur ostiatim petere.

¶ Exempla Biblica.

Paupertatis *exempla*: Iacob. Gen. 28. 11. & 32. 10. Moses, Exod. 3, 1. Ruth. Ruth. 2. 2. Cis, pater Saulis, 1. Sam. 9. 11. David, 16. 11. & 17. 7. Mulier Sareptana, 1. Reg. 17. 10. Elisæus, v. 11. Filij Prophetarum, 2. Reg. 4. 38. & 6. Tobias senior, Tob. 2. 22. & 4. 23. Rechabitæ, Ierem. 35. 8. 9. Pauperes 39. 10. duo filij Zebedæi, Matth. 4. 21. Christus, 8. 20 21. v. 1. 2. & 27. 55. Luc. 9. 58. 2. Cor. 8. 9. Ioseph, cum vxore sua Maria, Luc. 2. v. 7. 12, 24. Lazarus, 16. 20. Vidua paupercula, 11. 2. Cæcus natus, Ioan. 9. 8. Ecclesia Ierosolymitana, Act. 2. 45. Rom. 15. 26. Petrus, Act. 3. 6. Paul. 1. Corinth. 4. 11. Phil. 4. 12.

Paupertas piis æquo animo ferenda est 1. Quia cedit illis in bonum, nimirum ad fidei probationem, cœlestis vitæ meditationem, seriam resipiscentiam, & ad mundi huius odium & abrenuntiationem meditandā. 2. Quia veras diuitias non adimit piis, repositas in cœlo, vt exemplum Lazari mendici, Luc. 16. luculenter docet. 3. Quia illam etiam Christus in terris, eiusque serui numero innumero experti sunt. 4. Quia est hominibus omnibus connata. Nullus enim non hominum nudus egressus est ex vtero matris, Iob. 1. 21. Eccles. 5. 15. Inde natum vulgare istud:

Infantem nudum cùm te natura creauit,
Paupertatis onus patienter ferre memento.

¶ Profana Exempla.

Telemachus Acarnensis, ob paupertatem fabis sæpenumero victitabat. Hinc Telemachi olla, prouerbio locum fecit. *Theat. Zuing.*

Telenicus, vsque, adeo notæ paupertatis fuit: vt Seriphij verbum inde finxerint dicantque τηλενικῆσαι, pro euacuare. *Eras. in Adag.*

Conna tibicen pauperrimus, qui nihil habuit præter olearium. Fuit & Lysistratus summæ paupertatis homo: adeo vt prouerbio locum fecerit. *Zuing. Theat.*

Gallias Atheniensis. Diomnesti Eretrici diuitias male partas dilapidauit: vt apud vetulam quandam barbaram viuere cogeretur victusque quotidiani inopia laborans mortuus sit. *Athen. lib. 12. cap. 17.*

Michaël Palæologus regno potitus, tres tantum aureos domi habuit *Pachymerius.*

Ladislaus II. Vngariæ Rex. in eas angustias rei familiaris venit: vt interdum mensæ, quod apponeretur, vix habuerit. *Ioan. Sambucus in Appendice Bonfinij.*

Paupertate Phocion vt virtute gloriabatur: in qua, licet toties dux Atheniensium fuisset, & regnum vius amicitia, contemnit. *Plut. in Phocion.*

De Romanis aliquot ducibus sic scribit Claudianus in quarto Honorij consulatu.

Pauper erat Curius, reges cum vinceret armis:
Pauper Fabricius, Pyrrhi cum sperneret aurum:
Sordida Serranus flexit Dictator arantra.

L. Paulus Æmilius adeo inops decessit: vt nisi fundus, quem vnum reliquerat, venisset: vxor eius dotem vnde reciperet, non extitisset. *Plut.*

Democritus Abderites diligens naturæ contemplator vsque adeo diuitias contempsit, vt non modo aliunde oblatas non acceperit, sed eas etiam, in quibus natus erat, sponte publicauit. Itaque nihil præter ingenium possedit, vel quia noluit, vel quia non debuit.

Diogenes ita in omni vita paupertatem coluit, vt aduersus calorem & frigus dolio contentus fuerit: poculū fregit, rusticum canis manibus potantem intuitus. Tam felix ab Alexandro iudicatus, vt Diogenē malle se esse dixerit, quam alium quemquam, si non rex & Alexander esset.

Socrates philosophorum omnium luculentissimus, pauper semper fuit, nudis pedibus incedens, sordido palliolo contentus, honores & omnia terrena contemnens.

Cornelia Gracchorum mater, cum Campana quædam matrona apud illam hospita ornamenta sua pulcherrima ostenderet, traxit eam sermone quousque schola rediret liberi, & hæc, inquit, ornamenta mea sunt.

¶ Emblema.

Paupertatem summis ingeniis obesse, ne prouehantur.

Emblema CXX. And. Alcia.

Dextera tenet lapidem, manus altera sustinet alas:
Vt me pluma leuat, sic, graue mergit onus,
Ingenio poteram superas volitare per arces,
Me nisi paupertas inuida deprimeret.

Vide, Diuitiæ.

Pax.

¶ Definitio et etymolog.

Pax, Græcè εἰρήνη, ης, ἡ, & εἰρηνεύς, pacifico: & εἰρηνικός, ἡ, ὸν, pacificus dicitur. Est autem pax tranquillitas ordinis maxime in voluntate, *secund. B. Thom. prima Secundæ, quæst. 70. a. 3. & secunda Secundæ, q. 29.*

Pax est tranquilla libertas. Diciturque à pactione. Pactio autem à pango, quod est figo. Vnde pangi carmina dicta sunt, quod ceris figerentur. Hinc pango metaphoricos pro cano, scribo, manifesto, vsurpatur. Hinc pagina vtraque pars folij dicta est, quod in ea carmina pāgantur, hoc est, figantur. A pactio fit pascor, hoc est, cōuenio: pactum, conuentio. Hinc paco, hoc est, mitigo lenio, placo, & pacifico, quod est pacem facio. A paciscor fit etiam depaciscor compositum, & de pactus quod significat idem quod pactus. Terent. *Iam depaci mortem cupio.*

¶ Loci Biblici.

Pax Hebr. *Schalom*, à verbo *Schalem* iniit pacem cum aliquo, placatus est, pacificatus est: item reddidit cuique quod suum est, pax enim publica ea rationem conseruatur. Cognationem habet cum *Maschal*, dominatus est: nam dominatores & reges debent pacem & integritatem iustitiæ cōseruare, atque implere. Sumitur autem vox ista pro ineolumitate,

...citate, omnique prosperitatis genere, & felici rerum omnium suc-
...su Genes.29.6.& 37.14.& 41.vers.19.Ios.10.vers.21. Iud.18. vers.15.
...v.10.vers.4.& 25.5. & 30 21.2.Reg 96. Esa.26.3.Ierem.15.5.& 29.
...Psal.122.7.Rom.1.7.1. Corinth.1.3. 2. Corinth.1.2. Philip. 1.2.
...

...hoc nomine passim in suis precationibus intelligit:*Primo* p...
...conser...x cum Deo:*Secundo*,mutuam piorum inter se dilectio-
...nem & co...diam:*Tertio*, protectionem Dei,& omnimodam bene-
...dictionem,pro ea animi tranquillitate , & serenitate, Rom.5.1 quæ alib. Philip. 4 7. Pax Dei dicitur. Sic capitur & Luc. 2.14 2.Petr.3.14.pax vera ...æ Ioan. 14 27. pax à Deo; num.6.26. 2 Paral.14.6.Esa.26.12.& 45 7 per Christum, Rom.5.1.Pax in cœlo, Luc.19.38. in terra:2.v.14.pax Messiæ tempore, Esa. 2.4.& 11.6.& 26. 12.& 66 12.Mich.4.3.Zach.9.10. pax amanda & quærenda, Psal 34.15 Zach.8.9. Marc.5. 50.Luc. 10.5. & 12 58. Rom.12.18.& 14. 19. 1.Corint.7.15.& 14. 33. 2 Cor.3.11.Galat.5.22. Ephes 4.3. Col 3 15.2.Timot.2.22. Hebr.12. 14. Petr.3.11. cum pastoribus gregi maxime colenda,1 Thess 5.13.pax in Christo quærēda,Ioan 16 33.a Christo nobis relicta,24.27.pax,sceleratis & impiis nulla,Esa.48. 22. & 57.21. pax quibus promissa,Psal.119.65.Esa.54.13.pax vobis,salutatio Hebræorum, Gen. 43. 23.Iud. 19. 20.1.Sam.25.6.Ioan.20. v.19. 21. Vade in pace, pro feliciter & tranquille, & formula qua vtuntur Hebræi erga abeuntes,1.Sam.1.17.Luc.11.21.Marc. 5.34.

Pax quædam temporalis quædam æterna.Gen. 15.v.6.8. & 26. 22. & 45.24 Lev. 26.6. Num.6.27. Eccl.25.2.& 28. v.5.19.Ierem.29.7. Matth. 5.9.Marc.9.50. Luc.14.32.Act.9.31. Rom.12. 18. 1.Cor. 14.33. Ephes.4. 2.Timoth.2.22. Hebr. 12.14.Iacob.3.18.1.Petr.3.11. Apoc.6.4 pax interna qualis est inter Deum & eius amicos ac fideles, Esa.2.4 & 9.6.& 11. v.6.7. & 66.22.Ose.2.v.14.20.Mich. 4.3. Zach.9.10. Luc.2.14 & 24. 36.Ioan.14.27.& 16.33. & 20.19. Act.10.36.Rom. 5.1.Ephes. 2.14. Philipp.4.7. pacem ne cum Moabitis ineant, moneantur, Israëlitæ, Deut.23. 6. pax ciuitati obsessæ offerenda,20.10.pacem & misericordiam promittunt falsi Prophetæ. Ierem. 6.14.& 8.v.8.12.& 14.13.& 23.16.Ezech. 13. v.10.16.Mich.3.5.Thess.5.3.

Pacem Deus dat,*exempla*; Salomon,2. Reg.5.4.8.56.Dauid,1.Par.22. v.17.18. Asa.2.Par.14.6.

Pacifici beati, Matth. 6.9.pacificus Salomon, 1.Par.22. 9.

Pacificorum hostiæ, Leu.1.1. & 7.11.

§ Sententiæ Biblicæ.

In pace in idipsum dormiam & requiescam.*Psal.* 4.

Et sedebit populus meus in pulcritudine pacis in tabernaculis fiduciæ & in requie opulenta. *Esa.*2.

Pax superna erga Deum per Christum nobis prouenit.

Gloria in excelsis Deo,& in terra pax erga homines beneplacitos, *Luc.*2.

Nunc autem in Christo Iesu , vos qui longe eratis aliquando, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra,qui fecit vtraque vnum. *Ephes.*2.

Et veniens Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis,& pacem his qui prope : quoniam per ipsum accessum habemus ambo in vno Spiritu ad Patrem. *Ibid.*

Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare,& per eum reconciliari omnia in ipso,pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis,siue quæ in terris sunt. *Coloss.*2.

Verbum misit Deus filiis Israël, annuncians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus. *Act.*10.

Exigit à nobis humilem subiectionem.

Quis restitit ei & pacem habuit? *Iob.*9

In quamcumque domum intraueritis,primum dicit:Pax huic domui; & siquidem fuerit ibi filius pacis,requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos reuertetur. *Luc.*10.

Iugem obeditionem.

Et percutiam illis fœdus pacis. Pactum sempiternum erit eis. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & erunt mihi populus. *Ezech.*37.

Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis,& dedi ei timorem, & timuit me ; & à facie nominis mei pauebat. *Malach.*2.

Gloria in altissimis Deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis. *Luc.* 2.

Liberalem dilectionem.

Ego enim scio cogitationes quas ego cogito super vos ait.Dominus, cogitationes pacis, non afflictionis, vt dem vobis fidem & patientiam, & inuocabitis me, & viuetis, & orabitis me & exaudiam vos: quæretis me & inuenietis, cum quæsieritis me in toto corde vestro. *Ierem.* 29.

Pacem relinquo vobis,pacem meam do vobis.Non quomodo mundus dat, ego, do vobis. *Ioan.*14.

Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis.16.

Acquirit magnam remunerationem.

Acquiesce igitur ei, & habeto pacem , & per hæc habebis fructus optimos. *Iob.* 22.

Et loquetur pacem gentibus. *Zach.*9.

Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras, in Christo Iesu. *Philip.*4.

Ex pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, *Coloss.*3.

Pax interna peccatum excludit.

Non est pax impiis,dicit Dominus.*Esa.*48.

Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe & qui prope est, dicit Dominus, & sanaui eum 57.

Pax æterna bona vel vera à Deo præstatur.

Et ponam locum populo meo Israël , & plantabo eum,& habitabo cum eo,& non turbabitur amplius , & non addent filij iniquitatis , vt affligant eum sicut prius 2 *Reg.*7.

Ædificemus ciuitates istas,eò quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum & dederit nobis pacem per gyrum.2 *Par* 14.

Ipso enim concedente pacem,quis est qui condemnet? *Iob.*34.

Servabis pacem, pacem quia in te speravimus. *Esa.*26.

Dominedabis pacem nobis. *Ibid.*

Ego dominus & non est alter : formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum.45.

Utinã attendisses mandata mea,facta fuisset sicut flumen pax tua. 48.

Nam si in via ambulasses, habitasses vtique in pace super terram. *Par.*9.

Et faciam cum eis pactum pacis. *Ezech.*34.

Ipse autem Deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. 2.*Thess* 3.

Et exiuit alius equus rufus,& qui sedebat super illum datum est ei, vt sumeret pacem de terra , & vt inuicem se interficiant , & illatus est ei gladius magnus. *Apoc* 6.

In bonis confirmatur.

Pax multa diligentibus legem tuam. *Psal.*118.

Cum his qui oderunt pacem , eram pacificus.120.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem. 122.

Disciplinam in pace conservate filij. *Eccl.*41.

Et erit opus iustitiæ pax,& cultus iustitiæ, silentium , & securitas vsque in sempiternum. *Esa.*32.

Fiat tantum pax (ait Ezechias rex ad Esaiam) & veritas in diebus meis. 39

Pacem habete inter vos. *Marc* 9.

Si fieri potest, quod ex vobis est , cum omnibus hominibus pacem habentes. *Rom* 12.

Itaque quæ pacis sunt sectemur. 14.

In pace autem vocauit nos Deus. 1 *Cor.*7.

Non enim est Deus dissensionis , sed pacis. 14.

Pacem habete,& Deus pacis,& dilectionis erit vobiscum. 2.*Cor.*13.

Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam , sine qua nemo videbit Deum. *Hebr.*12.

Multitudinis credentium erat cor vnum,& anima vna. *Act.*4.

Summè commendatur.

Custodi innocentiam , & vide æquitatem , quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. *Psal.*37.

Et quærite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci,& orate pro ea ad Deum , quia in pace illius erit pax vobis. *Ierem.*29.

Beati pacifici,quoniam Filij Dei vocabuntur. *Matth* 5.

Intrantes autem in domum salutate eam dicentes;pax huic domui.10.

Pax ficta malum proximo machinatur.

Ne simul tradas me cum peccatoribus. Qui loquuntur pacem cum proximo suo,mala autem in cordibus eorum, da illis secundum opera eorum. *Psalm.*28.

Sagitta vulnerans lingua eorum,pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit insidias. *Ierem* 9.

Pax prava in malo copulatur.

Quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns. *Psal.*73.

A Deo reprobatur.

Ne forte sit inter vos vir aut mulier cuius cor se auertat hodie à Domino Deo nostro,Pax erit mihi , & ambulabo in pravitate cordis mei,& assumat ebria sitientem,& Dominus non ignoscat ei. *Deut.*29.

Nolite arbitrari,quia pacem venerim mittere in terram : Non veni pacem mittere , sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum,& filiam adversus matrem suam , & nurum adversus socrum suam & inimici homini domestici ejus. *Matth.*10.& *Luc.*12.

§ Patrvm Sententiæ.

Pax est serenitas mentis,tranquillitas animi, simpliciras cordis,vinculum amoris,consortium charitatis.Hæc est,quæ simultates tollit, bella cõpescit, iras cõprimit,superbos calcat humiles amat,discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placida,nescit extolli,nescit in charitate hanc qui acceperit teneat,qui perdiderit repetat,qui amiserit exquirat : quoniam qui in eadem non erit inuentus à patre abdicatur,a filio exheredatur , nihilominus à Spiritu sancto alienus efficitur : nec ad hæreditatem Domini poterit venire,qui testimonium pacis noluerit observare. *Aug.de verb.Dom.*

Concorda cum aduersario tuo , nescis quando vita finiatur,quum vita finita fuerit , judex restat,& minister & carcer. Ac si servaveris aduersario tuo bonam voluntatem , & cum eo consenseris , pro judice invenies patrem : pro ministro sævo angelum tollentem te in sinum Abrahæ,pro carcere paradisum. *Ibid.*

Tale bonum est,bonum pacis:vt in rebus creatis nil gratiosius soleat auditi,nil delectabilius concupisci,& nil vtilus possideri. Spiritus enim humanus nunquam viuificat membra,nisi fuerint vnita:sic spiritus sanctus nunquam viuificat Ecclesiæ membra, nisi fuerint in pace vnita. *De ciuit.Dei.*

Quisquis vel quod potest corrigi,vel quod non potest corrigere , saluo pacis vinculo excludit:vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat,firmitate supportat; hic est pacificus. *Contra Parm.lib.*2.

Duæ sunt amicæ, iustitia & pax:tu forte vnam vis, & alteram non facies.Nemo enim est,qui non velit,pacem,sed non omnes volunt operari iustitiam.Interroga omnes homines vis pacem? vno ore respondebit tibi genus humanum: opto, cupio, amo,volo.Ama iustitiam, quia duæ

duæ amicæ sunt,Iustitia, & Pax,ipsæ se oculantur,si amicam pacis non amaueris, non te amabit ipsa Pax, nec veniet ad te.*in Psal.* 84.

Infelix populus Dei non potest in bono tantam habere concordiã, quantam mali habet in malo *Hieron. in Psal.*

Nemo vires suas in Pace cognoscit. Si enim bella desunt, virtutum experimenta non proderunt. *Greg. in Moral.*

Inde nobis cum Deo pax robustior oritur, vnde nobis aduersarii durior pugna generatur. *Idem,ibid.*

Si Dei vocantur filij qui pacem faciunt, proculdubio satanæ sunt filij, qui pacem confundunt. *in past.*

Quum pro tempore terrena Pax à corde cum proximo scinditur, liquido apparet, quod res plus quam proximus amatur. *in hom.*

Sicut multum nocet,si vnitas desit bonis; ita valde est noxium,si non desit malis. Si ergo peruersorum nequitia in pace iungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur,quia quo sibi in malitia congruunt, eo se robustius bonorum afflictionibus illudunt. *in Past.*

Melior est talis pugna, quæ Deo proximum facit,quam Pax illa,quæ separat à Deo. *Nazian. in Apol.*

Non timeas contra charitatem esse:si vnius scandalum, multorum recompensaueris pace. Melius est enim vt pereat vnus quam vnitas. *Bermin. epist.*

Pax hominibus bonæ voluntatis. Non bonæ sed plane iniquæ voluntatis est,qui nequaquam pace contentus, superbo oculo,& insatiabili corde inquietus, anhelat ad gloriam mundi, nec pacem perinde retinens nec gloriam apprehendens, *sup. Cant.*

In tantum humanæ pacis Christus studuit concordiæ,vt vnitatis merito omnia quæ à Deo precanda sunt, impetranda esse confirmet:& vbi duo vel tres pari spiritu & voluntate collecti sunt, ibi se medium eorum pollicetur futurum. *Hilar. sup. Matth.*

Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra est Opinio vnitatis: sed quis ambigit eam solam Ecclesiæ atque vnicam pacem esse quæ Christi est. *Idem contra Arianos ad Auxentium Libro.*

Concordia malorum contraria est bonorum: & sicut optandum est, vt boni pacem habeant ad inuicem,ita optandum est,vt mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si vnitas non diuiditur malorum. *Isidor. l. 3. de sum. bon.*

Pax quæ de ore prædicatoris profertur, aut requiescit in domo,si in ea fuerit filius pacis,aut ad ipsum prædicatorem reuertitur tanquam fructus. *Raba in Matth.*

Tunc est vera pax hominis & vera libertas,quãdo & caro animo iudice regitur,& animus Deo præside gubernatur. *Leo in sermon.*

Hæc est vera pax à Dei voluntate non diuidi, & in his, quæ solius Dei sunt,delectari, quando enim sensualitas nulla parte resistit voluntati, & voluntas nulla parte contradicit rationi,tunc est serenitas mentis & tunc est regnum Dei. *ibid.*

Falsæ pacis tres sunt species. Et enim pax Æstimata, pax Simulata, pax Imperata. Dum enim inter seculares pacem quærimus,dum discordes ad concordiã reuocamus,æstimant sæculares,quod pacem inter nos habeamus: dum in vestimentis ouium foris eximus, & intus quasi lupi rapaces gregem simplicem furtim lacerando dispergimus, pacem simulamus: sed non habemus,dum vero prælati subditis imperant,& eos disciplinæ legis non coarctant, solummodo pacem docent,& non tenent: æstimant pacem sæculares, simulant peruersi claustrales,imperant & non tenent lepidi pastores: Sic igitur æstimatur à nescientibus, simulatur à non habentibus,imperatur à non tenentibus:sed veræ pacis tres sunt species, scilicet pax probata, pax confirmata,pax certa. *Hugo de claustro animæ. l. 3. c. 9.*

Lingua quandoque pacem prædicat, sed sæpius turbat, quum autem habitus, cor & lingua cordant, pacem seruant: vbi vero dissoluta discurrit,pacem soluit. *ibid.*

Pax est concordantium in bono animorum ordinata tranquillitas. *Cassiod. in Psal.*

Pax vera est concordiam habere cum moribus probis, & litigare cum vitiis. *ibid.*

Quum peccatores videntur locupletes, multisque dominari populis & in mundo non est quod timeant, pacem habere putantur:sed pax ista cum conscientia semper litigat, rixatur intrinsecus,& cum hostem non habeat, secum decertat. *ibid.*

Habeatis vnitatem spiritus in vinculo pacis,nec inueniri potest forma expressior conuersationis angelicæ, quam vnitas socialis. *Ibid.*

In hoc enim gratia regis extollitur & seruatur,si in æquitate pacis populum dirigat, & in iustitiæ vigore conseruet. Hæc enim est bonarum artium mater decora: hæc mortalium genus reparabili successione multiplicans, facultates proteudit, mores extollit, & tantarum rerum ignarus cognoscitur, qui eam minime quæsisse sentiur. *Cassiod. lib. 1. epist.*

Docet regalis apicis curiam,generalitatis custodire concordiam,quæ ad laudem regnantis trahitur,si ab omnibus pax ametur. Quid est enim, quod principem melius prædicet, quam quietus populus, concors senatus,& tota respublica morum honestate vestita? *Idem epist.* 11.

¶ Poetarvm Dicta.

Bacchylides in Pæanibus

Τίνᾳ δὲ μᾶλλον θνατῶν ἐρήμᾳ μεγάλα
Παῖδα, καὶ μελιγλώσσων ἀοιδῶν ἀθρῆσαι,
Δαιδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν θεοῖσι πῆχυν βοῶν
Εὐθαλῆ φλογὶ μεδέοντες, αὐτεάχων τε μήλων,
Γυμνασίων τε πόνους αὐλῶν τε κώμων μέλος.
Res maximas mortalibus producit pax,
Nempe diuitias,suauissimorum cantuum flores.
Hæc efficit, vt in pulchris Deorum aris boum mandentur
Flammis fulvis partes,& lanigerarum pecudum.
Hæc facit vt gimnasia juvenes & tibias & convivia colant.

Menander.

Εἰρήνη γεωργὸν κἂν πίτυας τρέφῃ καλῶς.
Πολέμῳ δ' κἂν πεδίῳ κακὸς ἔφυ.
Pax agricolam vel inter sexeta bene nutrit:
Bellum autem etiam in campis malum est.

Phylemon in Pyrrho.

Οἳ φιλόσοφοι ζητοῦσιν, ὡς ἀκήκοα,
Περὶ θεῶν τ' ὠφ' ἡμῶν πολὺς αὐλίσκεται χρόνος.
Τί ἐστιν ἀγαθὸν, κ' ἐδὲ εἷς εὑρηκέ πω
Τί ἐστιν ἀρετὴ καὶ φρόνησιν φασὶ καὶ
Πλέκουσι ταῦτα μᾶλλον, ἢ τ' ἀγαθόν.
Ἐν ἀγορᾷ διατρίβων, τὰ τῆς γῆς σκάπτων ἐγὼ,
Νοῦν εὗρον ἐρήμης τιν, ὃ ζητῶ φίλτατε.
Τὴν ἀφροδίτην, καὶ φιλανθρώπους θεάς
Γάμους ἑορτὰς, συνουσίας, παῖδας, φίλους,
Πλοῦτον, ὑγίειαν, σῖτον, οἶνον, ἡδυλόγους;
Αὐτοδίδωσι πᾶσι ταῦτ' αὐ ἐλίπη,
Τέθνηκε κοινῇ πᾶσι· ὁ δ' ζοντας βίος.
Inquirunt (vt audio) Philosophi,
Et multum in hoc absumunt temporis.
Quidnam sit bonum, necdum vllus invenit quid sit;
Alius virtutem,alius prudentiam inquit, &
Hæc etiam intricant magis,quam quid bonum sit.
At rusticus ego,terramque fodiens,
Nunc bona quæ sint pacis inveni,ô Iupiter charissime!
Amabilis illius,& benignissima Diva
Nuptias,festa,cognatos, liberos, amicos,
Divitias,sanitatem,amorem,vinum, voluptatem,
Pax confert. Quod si omnia hæc defecerint,
Perijt omnis communiter viventium vita.

Euryp. tragicus Poëta.

Οἶσθ' οὖν ἔλεξε πόλεμος ἐς ψῆφον λίαν,
Οὐδεὶς ἔτ' ἂν θεὸς ἐκλογίζεται,
Τὸ δυσχερὲς δ' ἔστ' ἐς ἄπαντ' ἐπιξενοῖ.
Εἰ δ' ὧν πυρ' ἅμιλλα θαλάσσῃ σὺν ψήφῳ φορᾷ.
Οὐκ ἂν ποθ' ἑλκὰς δορυμανὲς ἔπλευσεν;
Καὶ τοι δεῖν χρὴ πάντας ἄνθρωπους λόγειν.
Τὸν κρείσσω, ἴσμεν, καὶ τε χρηστὸν κἀγαθὸν;
Ὅστις τε πολίταις κρείσσων εἰρήνη βροτοῖς,
Ἡ πρᾶξις μὲν, μύσας τῶφθαλμὼ ἐπιστάτη,
Νόοισι δ' ἐχθρὰ, τερπτὴ δ' οὐ παθεῖν.
Χαίρει γ' πλοῦτος ἕξις· ἀφέντας εἰ κακοὺς
Πολίτας αὐρήσομεν, καὶ τ' ὄντας
Δηλώσομεν αὐθρώπους, καὶ πολις πόλιν.
Quum de bello suscipiendo suffragia fert populus,
Tum nullus mortem imminere sibi cogitat,
Sed istud infortunium in alium conijcit,
Quod si mori ob oculos esset,dum feruntur suffragia,
Nunquam insano belli amore capta periret Gracia,
Verum enim vero omnes homines duplici sermone proposs
Meliorem dignoscimus item bona & mala,
Et quantum bello potior sit pax hominibus.
Quæ primum quidem Musis est gratissima;
Aduersa vero luctibus est, soboliseque dexteritate gaudet!
Ac delectatur opibus: illis nos mali relictis
Bella præferimus,& inferiorem
Subiicimus viri virum, & ciuitas ciuitatem.

Aristophanes. ὧν ὁ Νόμος.

Ὦ μοχθηρὲ μοχθὲ, ζῶντα παντ' εἰ τὴν δ' ἔνι;
Οἰκεῖν μὲ εἰ ἀγρῷ ἔτον εἰ πᾶ χηδίῳ
Ἀπαλλαχθῆναι τ' καὶ' ἀγορᾶ πραγμάτων;
Κεκλιμένον ζωγάρεον οἰκεῖν βοεῖν,
Αἰγός τι φωνῶ' ἐς λιγαίνω ἀθυμοθ'οις;
Ἐπὶ τ' ἀκμὴν σπεύδοντα βληχωμένων,
Οἴνῳ ἡδομένῳ, σωιδίοις τε, καὶ κιχλαῖς;
Καὶ μὴ σπειμένῳ εἰ ἀγορᾷ ἐχθύδια
Τεττίγια πολυτίμητα, βεβυσσαισιδία
Ἐπ' ἐχθῦ πώλῃ χλεὲ παρηνωμωτάτη.
O stulte, stulte, hæc omnia paci insuno
Vt ruri aliquis in prædio habitet,
Immunis à forensibus negotiis;
Proprium possidens iugum bonum,
Balantes & audiat oues.
Capraque vocem ad mulctram emulgendæ;
Obsoniis autem vtatur conchis & turdis;
Neque expectet in foro venales pisciculos
Triduanos,magni pretij contrectatos,
Piscium venditoris iniquissima manu.

Tibull. l. 10.

Interea pax arua colat; pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curua boues.
Pax aluit vites, & succos condidit vua.
Funderet vt nato testa paterna merum.
Pace bidens,vomerque vigent: at tristia duris
Militis in tenebris occupat arma situs.
Rusticus è lucoque vehit mage sobrius ipso
Vxorem plaustro,progeniemque domum.

Quid-

Ouid. 2. Fast.

Sub juga bos veniat, sub terras semen aratum.
Pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

Silius 11.

Pax optima rerum,
Quas homini nouisse datum est pax vna triumphis.
Innumeris potior: pax custodire salutem,
Et ciues aquare potens.

Ouid. 1. Fast.

Frondibus Actiacis comptos redimita capillos
Pax ades, & toto mitis in orbe mane.
Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi,
Tu ducibus bello gloria major eris.

Bapt. Mantuan de pace.

Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum.
Pax belli exacti pretium est, pretiumque pericli:
Sydera pace vigent, consistunt terrea pace.
Nil placidum est sine pace Deo, nec munus ad aram.

Ouid. 1. Art. lib. 3.

Candida pax homines, trux decet ira feras.

Lucret. Poëta lib. 5. de rerum natur.

Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam.
Qui violat factus communia fœdera pacis.
Et si non fallit cum diuum genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet.

Faustus Andrelinus in distichis.

Securus placide mundus sub pace beata,
Tranquillum est summi pax opus arma Dei.

Pacem hic certam expectandam non esse.

Antholog. Sacr.

O patria, ô Diuûm tellus sanctissima, quisnam
Donet vt æternos te fruar ipse dies?
Lux tua nocte caret, luctu tua pura voluptas,
Pax tua non belli tristia damna timet.
At contra hic cæcis horrescunt cuncta tenebris:
Sævaque cum mœrore bella dolore vigent.
Nam neque pax cuiquam secum est, dum carne gravatur.
Aut si pax, bello pax ea deterior.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Concordia ad amicitiam pertinere videtur: itaque non est idem, quod eadem sententia: quandoquidem in iis etiam, quorum alter alteri ignotus sit, inesse potest nec concordes aiunt eos, qui de quauis re idem sentiunt, vt eos, qui de rebus cœlestibus, quippe cum idem & vnum de iis rebus sentire non sit proprium amicitiæ. Sed ciuitates in concordia esse tum dicuntur cum de commodis & vtilitatibus vnum idemque sentiunt & decernunt, quodque publice placuerit, exequuntur. Ergo in grauibus rebus iis, quæ graues ac magnæ sunt, quæque adesse possunt, vel vtrique vel omnibus, concordia consistit: velut ciuitates concordes sunt, quum placet omnibus, magistratus deligendos esse, aut ineundam cum Lacedemoniis societatem, aut Pittacum Imperatorem esse, si etiam ipse velit: at vero quum seipsum vterque, vt fit apud Phænissas voluerit deligi, tum seditio nascitur. Non enim vnum idemque intelligere duos, quale id cunque sit, vnum & idem sentire est, sed idem in eodem, vt quum populus & optimates & viros optimos volunt præesse Reipublicæ. Sic enim omnes quod volunt, consequuntur, ciuiumque inter ipsos amicitia concordia videtur vt etiam celebratur. Est enim in commodis & vtilitatibus iis quæ omnibus, quæ ad vitæ vsum pertinent, qualis bonis inter bonos concordia est: ij enim iisdem rebus vnum idemque, & ipsi secum, & cum aliis sentiunt, præsertim cum eorum stent sententiæ & voluntates, non more Euripi refluant. Recta etiam & vtilia sibi proponunt, quorum cõmuniter cupiditate ducuntur. At vero improbi vnum atque idem, nisi ad breue & exiguum tempus, sentire non possunt, sicuti etiam amici esse solent, quum in emolumentis sua augendi cupiditate inflammati sint: iis enim in rebus, quæ laborem sumptusque desiderant, ab officio deficiunt. Quæ quoniam sibi quisque exoptat, proximum quemque obseruat & arcet: euerteretur enim funditus Respublica, si à nemine conseruetur, ex quo nascuntur seditiones, dum alteri alteris necessitatem afferunt, ipsi fungi officio nolunt. *Arist. in 9. Ethic.*

Nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. Pax est tranquilla libertas. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere potest, quem discordia, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eumque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Itaque siue Sylla, siue Marius, & siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem cinem Reip. natum iudico. Nihil igitur hoc siue, nihil hoc homine terrius, si aut ciuis, aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscat. *Cic. in Philip.*

Vt circumspiciamus omnia, quæ populo grata sunt, atque iucunda, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium reperiemus. *Cicero pro lege Agraria, contra Rullum Tribunum plebis, prope finem fere.*

Atque ad sapientes spectat quandoque bellum soluere, etiamsi non paruæ intercesserit offensa. Nos vero cum vnanimiter sentiamus, quid mirum, si pacem bello præferamus? quamuis iustius fuisset, nos inuicem armis nunquam dimicasse. *Xenophon, l. 6 rerum Græcarum.*

Nihil perniciosius ciuitati, quam diuisio, vt nihil melius quam vnio. *Plat. de Rep.*

Nostine igitur, omne quod est, tandiu manere atque persistere, quandiu sit vnum, sed interire atque dissolui pariter atque vnum esse desierit. *Boët. l. 4. de Philosophica consolatione.*

Si pacem diligis, belli ne feceris mentionem. *Seneca l. de mor.*

Quietissimam vitam agerent homines in terra, si hæc duo verba à natura omnium tollerent, meum & Tuum. *Idem de beneficiis.*

Si pax, quæ aliis bonorum causa est tantarum rerum, & tanti tumultus nobis causa fuit, quid aliud id esse dixerit, præterquam quod muneribus acceptis rem natura præclaram prave corruperunt. *Ex orat. de falsa legat. Demosth.*

Proh Iupiter! estne aliquis rectè sapiens, qui ex verbis potius quam rebus pacem agentem, aut bellum gerentem secum æstimet? nemo profecto. *Ex orat. contra Philip.*

Nemo ita amens est vt bellum quàm pacem præoptet: nam in pace filij patres, in bello patres filios sepeliunt. *Herodot. l. 1.*

Pax magis confirmatur ex bello, at ex otio non perinde periculo cares ne bello lacessaris, *Thucyd. l. 1.*

Equidem censeo eam pacem quæ sit inter cognatos & amicos esse præstantissimam, & honestissimam, quum omnis ira, extincta, & omnibus malis obliuioni mandatis omnes sibi inuicem sine dólo, vltro citróque illatas & acceptas iniurias cõdonant. Minus verò honestam eam esse, iudicio, in qua ipsa quidem populi multitudo criminibus liberatur, sed illi soli qui se mutuis iniuriis effecerunt, coguntu iudicium subire, causam dicere & iure disceptare *Dionys. Hal. l. 3.*

Vrbano ocio foris omnia tranquilla sunt, cura pacis concordiæ quoque intestinæ causa est. *Decad l. 3.*

Frui pace per intestina arma non licet. *Idem, l. 4.*

Quum exercitus Romanus, sub P. Scipione multis partis victoriis contra Carthaginenses clarus & Africæ formidabilis de persequenda victoria & finiendo punico bello cogitaret, Annibal qui ex Italia ad suos protegendos renocatus erat, quum vim, prudentiam & fœlicitatem ducis & exercitus aduersarii metueret, Scipionem longa oratione ad studium pacis deducere conatus est. Inter multa autem, præclara quæ sequuntur affatus est Scipionem, pugnans & absolutam victoriam spirantẽ alloquens: Potest victoriam malle, quã pacem, animus. Noui vobis spiritus magno magis quàm vtiles, & mihi talis aliquando fortuna affulsit. Quòd si in secundis rebus bonam quoque mentem darent dij, non ea solùm quæ euenissent, sed etiam ea quæ euenire possent, reputaremus. Vt omnium obliuiscaris aliorum satis ego documentis in omnes casus sum expertus, quem modò castris inter Anienem atque vrbem vestram posidiatæ iam prope scandentẽ mœnia Romana videras, hic cernis duobus fortissimis viris fratribus, clarissimis Imperatoribus, orbatum, ante mœnia prope obsessæ patriæ, quibus terrui vestram vrbem, ea prome deprecantem. Maximæ cuique fortunæ minime credendum est. In bonis tuis rebus, nostris dubiis, tibi ampla ac speciosa danti est pax nobis petentibus magis necessaria quàm honesta. Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Ne tot annorum fœlicitatem in vnius horæ dederis discrimen. Cũ tuas vires, tum vim fortunæ, martémque belli communem propone animo, vtrinque ferrum, corpora humana erunt, nusquã minus quàm in bello euentus respondet. Non tantũ ad id, quod dara pace iã habere potes, si prælio vincas, gloriæ adieceris quantum ademeris, si quid aduersi eueniat. Simul parta ac sperata decora vnius horæ fortuna euertere potest. Omnia in pace iungenda tuæ potestati sunt P. Corneli, tunc ea habenda fortuna erit, quam dij dederint. Inter pauca fœlicitatis virtutisque exẽpla M. Attilius quondam in hac eadem terra fuisset, si victor pacem petentibus dedisset patribus nostris, sed non statuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem se fortunam, quanto altius elatus erat, eo fœdius corruit. *Idem, Decad. 3. l. 19.*

Est eius qui dat, non qui petit conditiones dicere. *Ibid.*

Multum, per quos petita sit, ad fidem tuendæ pacis pertinet. *Ibid.*

Militares artes sunt per otium ignotæ, industriósque ac ignauos pax in æquo tenet. *Tacitus, Annal. l. 12.*

Pax & concordia victis vtiles, victoribus tantum pulchræ sunt. *Idem hist. lib. 3.*

Quæ nimio pretio emitur, & vt potentior hostis reddatur non est pax sed pactio seruituris. *Zonar. in Arcad. & Hon.*

Qui imperium vrbium firmum habere studet, ciues clariores aliò transferet. Nam vulgus per se nouis rebus non studebit. *Zonar. in Basil.*

Longa securitas pacis homines partim ad delectationem ocij, partim ad ciuilia traducit officia *Veget. l. 3. c. 28.*

Pax colenda est, vbi Dei iacturam non facimus: rursus bellum gerendum, vbi religio periclitatur *G. Pachymer. hist. l. 5.*

Pax non fortuito, sed ratione conciliatur. *Idem, l. 6*

Bonam esse pacem apud omnes homines in confesso est, quibus paululum rationis exstitit: si quis autem ipsam turbare sit inuentus, malorum causa sibi ac proximis fuerit. *Procop. de bell. Pers. l. 1.*

Pacis fœdera soluere, nihil aliud esse quis dixerit quàm hominum cultum in ferarum vitam commutare. Nam si dissidentes inter se nunquam conuenirent, infinitum omnino bellum esset: quod si finem non est habiturum, de statu hominum ac naturæ eos, qui in illo occupantur, est decorum, dimouere. *Idem. l. 2.*

Pro acquirenda plurimorum salute oportet potius decertare, quam super incertis & inuisibilibus locupletari. Gratius enim est Deo, plures potius saluare quàm paucos. Porrò damnum in pluribus pati propter medium lucrum primæ dementiæ est. *P. Diacon. in Machaële.*

Nihil est aut omnino acceptius, aut auribus suauius, quam de pace & benenolentia verba facere. Irrepit enim, nescio quomodo, sensus nostros, ac vehementer retinet, totósque benè actus permouet. Est enim insitus natura mortalibus pacis & ocij amor; sed aut mala consuetudine, aut nimia cupiditate nonnunquam ex animis nostris elabitur. Quæ postea si quando renouatur, multò sit profectò dulcior atque iucundior necesse est. *B. Facius, hist. l. 9.*

Pax non modò ipsa dulcis est, sed etiam ipsis nomen blandum ac

suaue

ſuave : tum res ipſa,vt ſapientes dicere audio,ſalutaris. Hac enim agri, hac vrbes, hac res priuatæ, hac reſpublicæ, hac denique regna conſtituuntur & conſeruantur.Mihi quidem ita ſemper viſum eſt, qui pacem negligerent, hos ſummam hominum fœlicitatem haud ſatis cognoſcere.Totius enim fœlicitatis fructus eſt pax.Quid enim proderat diſperſos homines eloquentia conciliaſſe : niſi conciliatos pax ipſa in ſocietate & charitate contineret ? *Idem, Ibid.*

Pax & ocium finis eſt qui bella gerentibus proponi ſolet. *Idem, ibidem.*

Quum ſuſpicionibus liberat, quum periculum non auget, quum quieſcendi & ſumptuum minuendorum facultatem adfert,pax expetenda ſanctaque eſt : ſed quum omnia parit contraria,ſub inſidioſo pacis nomine bellum latet, & ſalutaris medicamenti ſpecie peſtilens venenum. *Fr.Guicciardin.hiſt.lib.15.*

Nihil ſanctius, nihil magis neceſſarium, nihil Deo gratius communi inter Chriſtianos principes pace futurum video,ſine hac enim religionem, pietatem, & hominum mores in apertiſſimam perniciem ruere vel manibus tangi poteſt. *Idem lib.16.*

Equidem ita exiſtimo fugiendum quidem eſſe bellum:non tamen ita fugiendum,vt omnia,ne in id incidamus, ſuſtinere perpetíque velimus, Quid enim vel æquabilitatem in republica, vel fiduciam, vel libertatis iucundiſſimum nomen laudaremus, ſi nihil omnino eſſet paci antetponendum ? Sed neque Thebanos laudamus, quòd tempore Medici belli, vt à communi Græciæ periculo eſſent immunes, ea per formidinem eligere,de quibus poſtea periclitati ſunt.Neque Pindaro aſſentimur,qui in poëmatibus ſuis cives hortatur, vt cæteris omnibus poſtpoſitis pacem dumtaxat & tranquillitatem amplectantur : ac pacem magnificè ſcrutatus definit eſſe quietis terminum, & ſplendidam lucem. Verùm cùm ſe perſuaſibiliter dixiſſe putaret, paulò poſt repertus eſt omnium turpiſſimam ac nocentiſſimam protuliſſe ſententiam. Pax enim, ſi iuſta & honeſta ſit,res eſt certè omnium rerum pulcherrima atque optima. Nihil tamen eſt aut faciendum iniuſtè,aut patiendum turpiter,vt pace frui valeamus. *Polyb.lib.4.*

Stabilius diſſoluuntur magnæ inimicitiæ,cùm æquales adhuc pacem faciunt, non quando altera pars ſe vltra eſt, & plura obtinens alteram cogit pacis conditiones petere aut accipere:ſed cùm modeſtè offert pacem etiam dum poteſt pugnare, & vincit moderatione atque manſuetudine præter expectationem.Nam altera pars cum agnoſcit ſe non debere pugnare tanquam vi coactam,ſed mutuam gratiam debere,pudore movetur,vt conſtantiam præſtet in pacto : ac magis hoc faciunt homines erga maiores adverſarios quam minores. Libentius enim cedunt vltro cedentibus : ſed contra ſuperbos ſuſtinent pericula etiam præter opinionem. *Thucyd. lib.4.*

Non conſentaneum eſt,vt pax vera exiſtimetur,quando neque reddunturr, neque viciſſim accipiuntur ea quæ ſicut convenit reddi debebant. *Idem lib.*

Soluunt pacem, non qui bellum primi movent, ſed qui per inſidias fœderum tempore arma capiunt. Nam illi qui non eſt cauſa belli, retractare licet, æquúmque ab iniuria diſcedere. *Procop.de bell.Perſ.lib. ſecundo.*

Neque naturæ neque conſuetudinis noſtræ eſt (dictum Alphonſi regis) petentibus pacem negare : idque ſemper inhumanum atque impium duxi. Quis enim tam demens eſt,qui ſi poſſit pace frui,malit bello contendere ? *B.Facius,hiſt.lib.8.*

Cùm ad famam primi Balduini defuncti Euſtachius eius reliquus frater Comes Bononienſis,vt in regnum fratri ſuccederet,iter ingreſſus Brunduſium iam perveniſſet,inde in Orientem ſoluturus : vbi Rhenenſem virum fortiſſimum in defuncti locum ſuffectum : regem accepit, authoribus amicis, vt in re pergeret, illum enim neque viribus neque cauſa parem futurum : Deus meliorem inquit,mentem mihi det, quam vt regnum cruore meorum Chriſto reditum,per me, domeſticis bellis antequam coaleſcat evertatur. *P.Æmil.lib.5.*

Pax bello magis confirmatur, otium vérò ſemper belli metum & periculum coniunctum habet. *Thucyd. lib.1.*

Nonne videtis in ſecundis & adverſis rebus quietem vtiliorem eſſe, & ad retinendas res ſecundas, & ad medendas adverſas : nec non in pace dignitatem,aliáque bona eſſe ſine periculo ? *Idem lib.4.*

Si Regum atque Imperatorum animi virtus in pace,ita vt in bello valeret, æqualius atque conſtantius ſeſe res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, neque mutari ac miſceri omnia cerneres. *Salluſt. de coniur. Catil.*

In pace & rebus ſecundis vniverſæ civitates & privati homines mentem ſaniorem gerunt. Quia non cogit neceſſitas quærere vitæ præſidia malis modis. Sed bellum copiam quotidiani victus ſubtrahens,violentus magiſter eſt,& ad præſentes occaſiones multorum impetus incitat. *Thucyd. lib.3.*

Quod aliquando bella inter homines oriantur, rurſúſque diſſoluantur,omnes novimus.Nos vero pacis deſiderio,ſi non nunc,vt aliquando tenebimur. Cur igitur potius tempus illud expectandum, quod vexati bellóque defeſſi pacem concupiſcamus, non tam integri & nulla oppreſſi clade eam amplectemur ?Neque enim illos laudandos ducco,qui in certaminibus ſæpius victoriam ac gloriam retulerunt, & tamen ita certare pergunt, vt non antea deſiſtant quàm victi artem relinquant. Neque aleatores qui vna factúra facta de duplo periclitantur : illorum enim pleroſque cernimus ad extremam redigi inopiam. Quæ & nos conſiderare decet,nec vnquam eò certaminis deſcendere,vt aut cuncta capienda, aut cuncta ſint nobis amittenda : ſed potius, dum & viribus vegeti,& fortuna florentes ſumus, inter nos amicitiam contrahamus : eo enim pacto & nos per vos,& vos per nos potentiores, quàm ſeculis ſuperioribus imperabimus. *Xen.de reb.geſt.Græc.lib.6.*

Pacis tractatio prudentibus atque fidis hominibus eſt committenda. Eos à legatione reverſos audiat Princeps,ac ſolus : ne ſi minus iucunda renuncient, pavorem ea res atque metum inferat multitudinis. Sint enim omnes cupidi rerum novarum:& non deſunt qui quum familiariter norint legatos,audent ſibi polliceri,fore,vt omnia reſciſcant. Verùm ſi iudicio ſint præditi illi, cavebunt modis omnibus ne quid efferant, quod vel alienationem animis,vel trepidationẽ excitare poſſit.Hoc ideo mihi dicendum fuit,quòd Principes à ſuis non rarò circumveniri ſciam in ciuſmodi actionibus,illos præſertim, qui præ faſtu & arrogantia quæ ſit aliorum ſententia non auſcultant. Nam qui ſe demittunt ac libenter aliorum iudicia cognoſcunt,ij minus falluntur. *Ph.Comin.lib.1.*

Eſt apud nos quotidiano ſermone tritum proverbium, quo dicitur in ſplendidiſſimis etiam epulis exiſtere ſemper aliquos,qui minus bene tractentur. Idem vſu venit in principum de pace tractationibus, dum alij quod volunt adipiſcuntur, alij ſpe & expectatione decidunt. *Idem lib.2.*

Qui corrumpimur rebus proſperis,corrigimur adverſis, & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit eſſe moderatos. *Sal.de Guber. Dei,lib.6.*

Melior tutiórque eſt certa pax,quàm ſperata victoria, *Annibal.apud Liv. lib.30.*

Pax cum ſuſpicionibus liberat, cùm periculum non auget, cùm quieſcendi & ſumptuum minuendorum facultatem aufert, expetenda ſanctaque eſt ; ſed cùm omnia parit contraria, ſub inſidioſo pacis nomine pernicioſum bellum latet,& ſalutaris medicamenti ſpecie peſtilens venenum. *Guicciard. lib.5.*

Concordia eſt mater omnis felicitatis reip. Hæc à finibus depellit hoſtem : auget opibus regnum, ornamentis illuſtrat, præſidiis firmat. *Ioannes Demetrius apud hiſt. Polon.*

Hæ dicuntur beatiſſimæ reſpublicæ, quæ plurimo tempore in pace vixerunt. *Xenoph.lib.de vectigalib.*

Qui deſiderat pacem,præparet bellum. *Veg. in Prolog.lib.5.*

Maximè civitatibus hoc præceptum vtile fuerit, vt in pace de bello, in bello de pace cogitent. *Philo. de Carit.*

Abſurdum eſt cum de pace agitur,de belli cauſis accuratiſſimè diſputare : refricantur per iniuriarum memoriam ſæpe vulnera & remolliti dudum animi redureſcunt. *Bonfinius lib.35. Rerum Vngaricarum.*

Concordia humilia extollit,& obſcura : & non modò rempub.& regna conſervat,verùm etiam amplificat,& immortalitate donat. *Idem l.3.*

Hoc vnum eſt tempus de pace agenda, dum ſibi vterque confidit,& pares videntur. *Cæſ.lib.de bello civili.*

Qui populi ſunt ſoliti vivere bellis,præda,vel latrociniis, vix pacem inter ſe,vel cum vicinis ferre poſſunt,& colere. *Idem ex Polyb.lib.4.*

Quibus aliena auxilia ad bellum gerendum ſunt accita,aut neceſſaria, iis pax maximè eſt quærenda,& oblata acceptanda. *Idem ex Thuc. lib.4.*

Pax tuta cuivis bello etiam iuſto eſt præferenda : adeò vt ne magni quidem alicuius proſperitatis inexpectato eventu recuſari debeat oblata. *Ibid.*

Optima eſt concordia,& vt vnà conſentiant civitates, gentes,familiæ,ac cuncta ſigillatim naturæ legem, & ordinem ſequantur, quæ omnia diſtinxit,& compoſuit, totúmque hunc mundum vnum ex pluribus fecit. *Nazian.in Iulian.Orat.1.*

Primum omnium bonorum humanorum pax eſt, & tranquillitas populorum quam principes in primis debent procurare. *Natal. Comes lib.3. hiſt.*

De ſpe pacis. DIAL. § V.

Franciſci Petrarchæ.

GAVD.

Spero pacem.R.Melius eſt pacem ſervare,quam ſperare. Stulti enim eſt faſtidire res certas,ambiguas ſpes amplecti.G.Pacem ſpero.R.Tenuiſſes eam arctius, nec abire ſineres, quam ſperares. Quid enim, ſi ad hanc ſpem impatientia te duxit tua,vt ſperando angi eligeres,quo gaudendo vti poteras. G. Pacem ſpero. R. Spes pacis multos perdidit, ſperatæque paci ſuccedens inſperata calamitas incautos obruit ſopitoſque,quos expertos inveniens non læſiſſet. G.Spero pacem. R. Quid tam diu ſperas, quod mox aſſequi in tua ſitum manu eſt ? Rari ſunt qui pacem non inveniant,ſi bona fide velle cœperint.Sed hi ipſi,quibus dulce nomen pacis,pax amara eſt.Pacem itaque petentes, paci obſtant. Quatuor vobiſcum habitant pacis hoſtes;Avaritia,Invidia,Ira,Superbia. Has in æternũ exilium pellite,pax æterna erit. G. Spes pacis haud dubia eſt. R. Inter ſpem pacis & pacem multæ incidunt,leve verbum,geſtus facilis compoſitam ſæpe turbavit pacem,ipſi tractatus pacificique ſermones ferrò ſæpe franguntur,animoſque acuit,bellumque aſperat pacis ſpes.Sic amicitiæ mentionem irritam quaſi cotem dixeris odiorum.G.de pace igitur pax erit. R.De pace crebro nequicquam agitur,nonnunquam vero periculosè de pace agebant, atque egerant Gallorum & Pœnorum duces, quando illos Camillus oppreſſit,hoc Scipio. G.Poſt belli finem pax firmabitur.R.Quanto firmata eſſet vtilius ante belli princ.piũ,quot damnis ac mortibus tempeſtiva pace eſſet occurſum.Sed vos pueri contumaces ac dyſcoli ſine verberibus non ſapitis,in pace bellum,in bello pacem quæritis, neque vnquam niſi bello afflicti pacem vel noſcere incipitis,vel amare,eamque vt perditam fleris,ſic mox redditam pari levitate contemnitis, donec vos iterum atque iterum amiſſa perdoceat bona veſtra non ſpernere,mala veſtra non cupere,denique non ineptire,non furere, quod anteaquam aſſequamini,pudeat. Sæpiſſimè idem vobis audiendum,nec audiſſe ſat eſt : ſæpiſſimè videndum,& experiendum,dicam propriè,vt diſcatis aliquid ſæpiſſimè vapulandum eſt. G.Bellum pax ſequetur.R.Melius præceſſiſſet bello iter obſtructura,nihil inſanius quam ſpe remedij vltro vulneri ſeſe offerre : auxilium non cauſam dant fomenta

menta vulnæribus ægro salutem optare natura est, sano ægritudinem spem salutis insania.G Pax futura est.R. Solet pax vrbibus mutationem rerum afferre pestiferam. Optima quidem ipsa, sed pessimis circumvoluta comitibus, iniquis legibus, fluxis moribus, occultis odiis, aperta tyrannide. Recordare, quid civili olim bello præsagus ille dixerit: nec fefellit.

Superos quid prodest poscere pacem?
Cum domino pax ista venit.

Melior est autem obsicola libertas viris fortibus, quam pacifica servitus.G. Pacem habeo.R. Interim bellum habes.

De pace, & induciis DIAL. CVI.

GAVD.

Pacem habeo. R. Bonum ingens, si sincerum esset, atque perpetuum, neutrum sanè est, nam neque novum est, sed commune, nimisque quotidianum est, vt sub vmbra pacis bellum lateat, neque pacem, quamvis puram, diuturnam sinit armorum inutabilitas secum assiduè non minus quã cum hoste pugnantium. G. Pax quæsita est.R. Sed amissa est cautio & disciplina militaris fida vrbium tutela, quæsita autem lenta segnities, & semper periculosa securitas, quam in multis nempe sit melior bello pax, in hoc vno bellum melius, quod cautius atque experientius. Nunquam Romana virtus abiisset, si bellum Carthaginense mansisset. Pax Punica Romanæ vrbis excidium fuit, vrbibusque aliis documentum sempiternum, non semper populis atque imperiis optimam pacem esse, idque vir optimus Nasica malè non sibi credituram iurabit, & vera locutum docti omnes fatebuntur. G. Pacem habeo R. Modestè vtere. Bello quolibet funestior pax superba & negligens. Sæpe armati inter gladios tuti, mox rogari in gladios inciderunt, & seris votis optavere bellum. Quid ruinã morum, atque ipsius humanitatis interitum loquar? Quot iam bello viri optimi pace pessimi evasere? quasi tum armis omnem penitus exuit virtutem mox cum toga vitia omnia induissent. Sic interior habitus cum exteriore mutatus est. Cuius quidem rei, etsi multa millia hominum in testimonium trahi possunt, tamen abunde sufficerint testes duo, Sylla & Marius, quorum primum (vt de illo scribitur) neque laudare, neque vituperare, quisquam satis digne potest, qui dum quærit victorias, Scipionem se populo Romano, dum exercet sævitiam, Annibalem repræsentavit. Secundus vero vir fuit, vt de illo itidem scriptum est, cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facilè sit dictu, vtrum bello melior, an pace pernicios ior fuerit, adeo quam Rempubl. armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit. G. pacem patriæ partam lætor. R. Quid si pax interdum, quod in homine optimum est, extinguit nutritque pessimum? Notum est illud Satyrici, qui cum de causis priscæ illius Romanæ virtutis multa dixisset, inter quas est & proximus vrbi Annibal, ad extremum intulit:

Nunc patimur longæ pacis mala sævior armis
Luxuria incubuit, victumque vlciscitur orbem.

Estne, ait (oro te) vlla pax tanti, vt non odiosa sit viris egregiis comitante luxuria? Certe altius cogitanti, depositis licet armis, pax videri nequit, vbi bello domestico, vitiorum insidiosissimo, & carente induciis oppugnantur animi, belli mores in exilium pelluntur, voluptates imperãt, virtus opprimitur. G. Pax firma est. R. Et pacis comites licentia, ac libido, & (vt dixi, discrimina nec pauciora, nec minora quam belli. Illa enim corporibus, hæc animis pestem ferunt, sæpe etiam corporibus. Itaque multis lorica felicior quam toga, campusque securior quam thalamus, tuba quam vrbiæ, sol quam vmbra. Sunt quibus nil totius bello sit, quod Iulium Cæsarem prædicantem de se suisque militibus audisti. Pacem veto si sine vitiis veniret, & cœleste munus, & secundum nulli bonum fateor. Raro autem sine vitiis venit. G. Sed feci inducias. R. Dedisti hosti spatium ad colligendas vires, quibus fortius te feriret. G. Inducias habeo. R. Cognatæ induciis insidiæ sunt. Multa per insidias hostiliter fieri vides, plura etiam facta legis, vt nil aliud belli consilia licentius agitantur, liberius contrahuntur auxilia: Quosdam bello invictos induciæ confecere. G. Sunt mihi cum hostibus induciæ. R. Ignavum tempus, nec pace lætum, nec bellis exercitum, sed dubiis inter vtrumque pulsum fluctibus, vbi & tumor paci obstat, & timor bello, nescio an sit gravius pendere quam ruere, respirandi tempus optare fatigati est. Miseri autem & insani est nec pacem pati posse, nec bellum.

¶ APOPHTHEGMATA SACRA.

De bono pacis & discordiarum fontibus vide. *Prov.*15.27.*&* 17. 1. *&* 30.21.22.23 *Item Eccl.*4.6.

Iesu Christi Domini nostri dicta de pace cum Deo, nobiscum & cum proximis habes. *Matth.*5.9. *Ioan.*14.27.*&* 16.33. *Marc.*9.50.

Paulus Apostolus Deus non est dissensionis Deus, sed pacis. 1. *Cor.*14. 33. Pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. 2. *Corinth.*13. 11. Pacem sequimini cum omnibus, sine qua Deum nemo videbit. *Hebr.*12. 14.

Petrus Apostolus. Qui diligit vitam, & vult videre dies bonos, declinet à malo & faciat bonum: inquirat pacem, & persequatur eam, 1. *Petr.*3.11. *ex Psal.*34.14. ex Zacharia, *cap.*8.19. vbi nos iubet veritatem & pacem diligere.

Ioannis Apostoli epistola prima Catholica tota fere in eo est, vt charitatem & pacem Christi membris commendet & persuadeat.

Gregor. Nazianzenus, Episcopus sui temporis ad pacem & concordiam hortatus, subiiciebat. Si vobis vllo modo dissidij causã sum, Ionam prophetam integritate vitæ non supero. Proiicite me in mare & tumultum tempestate agitari desinetis. Quicquid vobis visum fuerit, tametsi à culpa immunis, libenter perpetiar: siquidem hac ratione concordia vestra repræsentari ac resarciri possit. Throno exturbate: vrbe eiicite. Tantum veritatem & pacem, vt cum Zacharia loquar, amate. Valete sacri pastores, meorumque laborum memoriam perpetuam conservate. His dictis è Concilio Constantinopolitano excessit, in Capadociam (vbi diem extremum clausit) porrectus. *Gr. presbyter in vita Gregor. Nazianzeni.*

Cyrillus. Ego tum demum, inquit obtinere debere nos & nomen & rem ipsam pacis censeo, cum sanctorum sententiis non adversamur, neque illorum decretis, repugnamus. *Niceph.hist.Eccl.*14.*cap.*27.

Iovianus Imp. Ego, inquit, contentionem odio prosequor: eos qui pacem colunt & quærunt complector amore, veneroque. *Socrat. Eccl. hist.lib.*4.*cap.*11.

Bernardus Clar. Abbas Ægrotans ad mortem suis inter multa dicebat, Tria vobis imitanda commendo, quæ in stadio quo cucurri me pro possibilitate mea memini observasse. 1. Minus sensui meo, quam alterius credidi. 2. læsus de lædente vindictam non expetivi. 3. Nemini scandalum facere volui: & si quando incidit, sedavi vt potui. Quidam disticho hæc exprimere voluisse videtur nempe.

Nullum turbavi, discordes pacificavi,
Læsus sustinui, nec mihi complacui.

¶ APOPHTHEGMATA.

Cræsus à Cyro captus, hoc argumento pacem bello prætulit, quòd pacis tempore filij sepelirent patres, in bello contra, patres sepelirent liberos. *Eras.l.*8.*apoph.*

Epaminondas. Meneclides invidens Epaminondæ gloriæ suasit populo, vt pacem haberent bello potiorem. Cui Epaminondas: Fallis, inquit, cives tuos, qui otij nomine eos ad servitutem vocas. Pax enim bello paratur; nec eam tueri licet, nisi cives sint ad bellum instructi *Plut*

Pomponius Atticus in funere matris, quam extulit nonagenariam, ipse natus annos sexaginta septem, gloriatus est, quod nunquam cum matre in gratiam redisset, nunquam cum sorore fuisset in simultate, quam prope æqualem habuit. Hanc vocem se ab ipso audisse scripsit Cornelius Nepos. Plus autem est, non rediisse in gratiam, quam non fuisse in simultate. Matrem nunquam offenderat: inter ipsum & sororem, etiam si quid incidit offensarum, nunquam exierunt in simultatem: quæ tamen inter fratres & sorores frequenter acerrimæ solent existere. *Eras.lib.*6.*apoph.*

Probus Imper. dixisse fertur; brevi milites necessarios non habebimus. Sperabat tantam pacem, vt nihil opus esset exercitu. Hanc mentem vtinam Deus immittat omnibus nostri seculi Principibus. *Flavius Vopiscus.*

Philo. De pace, huius scite dicta sunt hæc: Pax vel cum magno damno coniuncta vtilior bello. Ex recta præfectorum administratione: Maximum bonum est, & divinum: quod nullus mortalium præstare potest. *Antonius ser.de Charitate & pace.*

Antonius Pius adamabat illam Scipionis celebratissimam sententiam subinde dicens; Se malle vnum servare civem quam mille hostes occidere: Pacem videlicet bello præferens: & in ipso bello sentiens hanc oportere primam esse ducis curam, vt quam minima civium iactura pararetur victoria. *Iulius Capitolinus.*

Otho Imperator, quum videret aut deponendum imperium, aut magna civium strage tuendum, statuerat sponte mori, & amicis ac militibus hortantibus, ne tam cito de belli eventu desperaret: negavit sibi suam vitam esse tanti, vt hac de causa bellum civile nasceretur. Quis non miretur hunc animum in principe ethnico, eoque triginta tres annos nato? *Eras.Roterod.lib.*6.*apoph.*

Alphonsus, Ludovico Podio (quo propter eius singularem diligentiam ac fidem perpetuo fere oratore in Italia vsus est) renuntiante, pro pace, quam Venetis & Florentinis daturus esset, plus quam ducenta millia aureorum extorqueri posse, respondit; Pacem dare se, non vendere solitum esse. *Panorm.l.*3.*de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, quum esset Valentiæ, appulerunt eo loci Caroli Francorum regis legati, magnopere eum rogantes, ne per id tempus, quo rex eorum bello Britannico implicitus esset, contra se bellum aliquod suscitaret (quam maximè enim verebatur Carolus, ne Alphonsus captato tempore & occasione, eum armis lacesseret, propterea quod ius aut titulum prætenderet in eam partem Galliæ Narbonensis, quam incolæ sua lingua Occitanam vocant) respondit rex. Et si certo scio, plures Narbonensis Galliæ civitates ad Aragoniæ regnum pertinere, quas Carolus rex iampridem occupatas detineat: nihilominus tamen hoc tempore, quo illum intelligo bello superatum, & à Britannis protritum esse, nequaquam me arma contra profligatum regem sumpturum esse vobis affirmo: neque eo animo esse, vt quod maiores mei in Caroli prosperitate non petierunt, ego in eius repetam calamitate. *Anton.Panorm.de rebus gestis Alphonsi, & Æneas Sylvius de eius dictis.*

SIMILITVDINES.

Gregorij Nysseni, Quemadmodum bona valetudine reversa morbus evanescit, & lumine apparente non relinquuntur tenebræ: Sic & pace præsente & se prodente omnes adversarij perturbationes dissoluuntur. *Apud Anton.*

Seneca, Quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his, qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: animosius à mercatore quam à vectore soluitur votum, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores & purpuras, & auro pensanda portabat, quam qui viliissima quæque & saburræ loco futura congesserat: Sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos pervenit, qui illa bene vtuntur. *Lib.*2. *epist.*74.

Roterodami, Quædam remedia tristiora sunt ipso morbo, vt satius sit oppetere mortem, quam his aucupari salutem: velut sugere sanguinem è vulnere recenti gladiatorum morientium: Ita quandoque satius est fere iniuriam, quam maiore incommodo vlcisci: ferre pacem, etiamsi parum commodam aut æquam, quam bellum cum immensis malis suscipere. *In similib.*

¶ EXEMPLA

¶ Exempla Biblica.

Pacis fœdere initæ *Exempla* : Isaac & Abimelech, Genesis 26.25. Iosua & Gabaonitæ, Ios.9,15. Israëlitæ, 11.30. Azor.& Haber, Iudic.4. 17. Israël & Amorrhæus, 1.Sam.7.14. Syri & Israëlitæ, 2.Sam.10.ver.10. Salomon & Hiram, 1.Reg.4.24.& 5.12. Iosaphath & Rex Israël, 22.45.2. Paralip.20.30. Bethsura cum Antiocho, &c.1.Macchab:6.49.58.61.&c. Simon dux, 11.v.50.& 14.11. Pacis redemptæ *Exempla*. Asa, 1.Reg.15.v.16. 17.18.&c. Ioas Rex Iuda.2.12.18. pacis fructus, 2. Cor.13. vers. 11. *Vide Concordia*. Pacis à Deo datæ *Exempla*. Salomon, 1R.eg.5.3.& 8.56. David, 1.Chron.22.17.18. Asa.2.Chron.14.4.

Pacta sunt servanda, *Exempla* : Ioſuah, Ios.6.25. David, 1.Sam.24.22. 23.1.Reg.2.8. Michæas, 2.Paral.18.13.

¶ Exempla Historica.

Scylurus Scytha octoginta liberos masculos habens, quum esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cum recusassent, eo quod videretur impossibile, ipse singula jacula eximit : atque ita facile confregit omnia, filios admonens his verbis : Si concordes eritis, validi invictique manebitis: contra, si dissidiis & seditione distrahemini, imbecilles eritis ; & expugnatu faciles. Non potuit Scytha magis scite rem ob oculos ponere. *Eras.l.5.apoph.*

Leo Byzanthius, auditor Platonis, sophista nobilis, Philippo Macedonum Regi contra Byzantium venienti occurrens ; Dic age, inquit, Philippe, quæ te causa trahit oppugnatum mœnia nostra ? At ille ; Amor, inquit, patriæ tuæ, qua ut potiar, veni. Leo excipiens ; Atqui, respondit, non instrumento bellico, sed musico amantibus est opus : Quo dicto ducem à bello Byzantino avertit.

Demosthenes. Quum multa super bello ad Athenienses, Leo vero pauca apud Philippum verba fecisset. Post hæc cum Athenas legatus missus esset, agitatámque videret inter eos longa contentione seditionem, in concionem ascendens risum populo excitavit, obesus admodum ventricosusque apparens. At ille nihilo magis perturbatus ; Quid rideris, inquit, Athenienses, quod vobis videor pinguis ? Scitote mihi uxorem longe pinguissimam esse, talésque ac tantos, cum sumus concordes, brevis admodum lectus capit : discordes ne tota quidem domus. Quod sane verbum tempestive loco accommodatum populum paci restituit. *Philostratus hæc, qua inde Volaterranus se vertisse refert, lib.16. Anthropologia.*

¶ Hieroglyphicvm.

In Æthiopia tantum aiunt Anguium vim convenire, convolvique in gyrum invicem, ut montis speciem procul aspicientibus reddant ; cujusmodi quidem complexus Anguium & frugifera eorum concordia causa, ut Plinius inquit, videtur esse quare exteræ gentes, *Caduceum in Pacis argumentum circumdata effigie anguium* fecerint: neque enim cristatos esse in caduceo mos est. *Pier.Val.lib.15.*

¶ Emblemata.

Et bello pax.

Andreæ Alciati. Emblema clxxvii.

En gelea, intrepidus quam miles gesserat, & qua
Sepius hostili sparsa cruore fuit :
Parta pace apibus tenuis concessit in usum
Alueoli, atque favos, grataque mella gerit.
Arma procul iaceant : fas sit tunc sumere bellum,
Quando aliter pacis non potes arte frui.

Pax.

Emblema clxxvi.

Turrigeris humeris, dentis quoque barrus eburni,
Qui superare ferox Martia bella solet :
Suppositi nunc colla iugo, stimulisque subactus :
Cæsareos currus ad pia templa vehit.
Vel fera cognoscit concordes undique gentes,
Proiectisque armis munia pacis obit.

Ex pace ubertas.

Emblema clxxviii.

Grandibus ex spicis tenues contexe corollas,
Quas circum [illegible]erno palmite vitis eat.
His compta A[illegible]yones tranquilli in marmoris unda
Nidificant, pullos involucréque fovent.
Latus erit Cereri, Baccho quoque fertilis annus.
Æquorei si rex alitis instar erit.

¶ Fabvla.

Vulpes & Anguis.

Familica vulpes, cibum quæreus sibi, discurrebat per syluas & campos, ac forte calcavit anguem, à quo icta cum esset, magno dolore & indignatione concitata, morsu illum sauciat, atque ita læsi ambo, tum quidem discedunt, medicinam quæsituri vulneribus suis. Post annos aliquot obviam factus anguis vulpi, animo memori & cupido vindictæ, callide vulpem verbis aggreditur, & quantam, inquit, tristitiam cepi de dissidio nostro, neque quicquam ex illo tempore, quo simultas inter nos extitit, majori mihi curæ fuit, quam ut gratia nostra reconciliaretur, ac post illa te quidem nunc video primum. Quare si videtur, obliviscamur priorum, & amicitiam recolamus, interque nos amanter complectamur, qui pridem hostiliter appetiimus. Quid enim magis omnibus mortalibus, cuiuscunque generis ac conditionis, expetendum, quam pax & concordia ? Quæ alia res melior, utilior, jucundior esse possit ? Hæc omnia & conservat, præstátque incolumia ac salua, & auget atque bonis multiplicibus complet. Hæc verè illa est, quæ opes, divitias, vitam denique ipsam, & parat, & nutrit atque educat. Et quid multis opus. Nullum est bonum in terris pacis bono præstantius, neque optabilius. Atqui hæc locutus ad osculum se erigere anguis, & vulpi oculis abblandiri. Illa vero angui non credidit, quē sciret natura esse implacabilem, & cum sæuum tum etiam malitiosum. Itaque tum aversata : Sic ut loquere, est, inquit. Sed ut pace vera nihil melius, ita ficta deterrima res est rerum omnium. Hoc enim venenum quidam dulcedine opinionis pacificæ conditum : & non vitatur, & hausturn subito necat. Neque ullæ possunt inimicitiæ & bellum tam nocere, quam simulata benevolentia & pax. Hæc publicas & privatas res, hæc salutem, dignitatem, vitam fortunásque evertit ac pessundat, nihil metuentium & securorum. Nam inimico & hosti nemo credit : ideóque ab his non fallitur, neque decipitur quisquam. Sed illa fucata verba, & species honestissima bonitatis, ea in fraudem imperitiores impellunt, ea simplices inducunt in errorem atque miseriam. Ac tibi quidem laudatori pacis tantum esse responsum volo. Ad reconciliationem autem gratiæ & amicitiæ nostræ quod attinet, ita habeto, neque me postea, quæ accidere nemini, tibi unquam ex animo crediturum esse neque arbitrari, te mihi ut fidem habeas, facere posse.

Fabula monet, incertam, & dubiam esse voluntatem horum, inter quos magnæ inimicitiæ & graves simultates intercesserint, maximè si unus etiam ab altero læsus, & damnis affectus fuerit.

Vide Amicitia, Concordia.

Peccatum.

¶ Definitio et etymolog.

Peccatvm, Græcè ἁμαρτία, ας, ἡ, vel ἁμάρτημα, ατος, τὸ, & ἁμαρτωλὸς, ὁ ὅ, ὁ, ἡ, peccator & peccatrix : & ἁμαρτάνω, pecco dicitur. Est autem peccare, voluntate averti à Deo. *Secund. B. Thom.1. part.q.14.art.1.*

Peccator propriè est, qui ex habitu peccat, vel ex proposito. *Secund.B.Thom.sup.Psal.17.col.3.*

Peccatum est actus devians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternæ. *Secund.B.Thom.1 part.q.63. art.1. & 2.2.q.163.art.1.& 1.2.q.21.art.1.*

Peccatum nihil aliud est, secundùm Augustinum, quàm neglectis rebus æternis temporalia sectari. *ex B.Thom.1.Secund.q.71. art.6. & 2.2. q.10.4.art.3.*

Peccatum est dictum vel factum, vel concupitum contra legem æternam. *sec.Aug.ex B.Thom.1.2.q.71.art.6.& q.76.art.1.*

Peccatum est prævaricatio legis divinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum. *sec.Ambr.ex B.Thom.1.2.q.109.art.4.*

Peccatum est omne, quod est contra naturalem inclinationem, quia contrariatur legi naturæ. *ex B.Thom.2.2.q.133.art.1.*

Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat. *secundùm August. de duabus animabus, ex B. Thom. 1.2. quæst. 71. art.6.*

Peccatum est aversio ab incommutabili bono, & conversio indebita ad commutabile bonum. *secundùm Aug.lib.de lib.arb.*

Peccatum est affectio mala voluntaria. *Idem.*

Peccatum originale est habitus, scilicet languor naturæ, id est inordinata dispositio, ex dissolutione harmoniæ originalis justitiæ. *Secund. B.Thom.1.2.q 83.art.3.*

Peccatum veniale est quasi dispositio ad mortale, & contingit semper, vel propter imperfectionem actus, vel propter inordinatum circa ea, quæ sunt ad finem, & utrumque propter defectum ordinis contingit. *ex B. Thom.2.2.q.88.art.1.& 2.*

Peccatum Hebr. *Cheti, Chete, Chataa, Chatah* : Peccator, *Charta*, peccatores, *Chattaim*. Peccata, *Chattoth*, à verbo *Chata*, & *Catah*, peccavit, descivit à via recta, deflexit, aberravit à recta semita : Cognationem habet cum *Natah*, declinavit & cum nomine *Chut*, filum : significat enim filum non sequi, sed aberrare. Hinc τοιῶ, ἁμαρτάνω, erro : ἄτη, nocumentum, culpa, noxa, Ch, pronuntiatur ut K.

Peccatum est malum quod legi Dei repugnat, à voluntate creaturæ rationalis ortum. Vocatur etiam malum delicti, item malum morale, bono morali contrarium. Formalis ratio peccati est ἀνομία, id est, aberratio à lege divina. Non est mera privatio, sed etiam mala qualitas animæ inhærens contraria bonæ qualitati conformi cum lege Dei. Vnde vitia virtutibus non opponuntur tantum privativè ; sed contrariæ qualitates sunt.

Causa efficiens peccati neque Deus est ullo modo, neque Natura : nam causæ bonæ per se bonus est effectus. Nemo bonus nisi Deus : & nihil bonum nisi à Deo summo bono, quid natura melius secundùm Deum ? Causa illa efficiens peccati est diabolus, aut homo.

Peccatum Diaboli est in quod diabolus incidit à se & per se, motus interno motu suo. Estque duplex, nempe lapsus ejus, & malitia lapsum sequuta.

Lapsus diaboli est ejus à Deo defectio, dum in veritate non perstitit, sed propriam stationem in cœlis ad ministerium adsignatam reliquit, *Ioann.* 8.44. *Iud.vers.6.* Malitia lapsum aperte sequuta est, qua in perpetuum hostis Dei factus, & odio irreconciliabili in Deum inflammatus, tum multos admodum Angelos sibi adiunxit ; & ad rebellandum contra filium Dei induxit: unde & ipsi peccaverunt, & non conservarunt suam originem, sed domicilium suum reliquerunt. 2.*Petr.* 2. 4. *Iud.v.6.*

Deinde hominem mendaciis suis seduxit, ut à filio Dei vita sua deficeret; & in mortem æternam se præcipitaret. *Gen.* 3. *cap. Ioann.* 8.44. 2. *Cor.*11.3. atque inde à lapsu suo nihil aliud cogitat, desiderat, loquitur conatur & agit, adjutus à malis Angelis, qui cum ipso defecerunt, quam quod Deo displicet, decipiens homines, 1. *Reg.* 12. 22. 23. Impellens

eos ad peccandum.1.Sam.18.9.10.&2.Sam.24.1.Sæviens in eos crudeliter *Iob.*1.& 2.*cap.Matth.*8.28.& 9.32.&c. Cupiens secum totum genus humanum in perditionem æternam trahere.1.*Iohan* 3.v.8.9.1.*Petr.*5.8. *Epheſ.*6.12.

Peccatum *hominum* eſt in quod homines inciderunt, proprio motu voluntatis ſuæ, promerens & afferens mortem æternam, niſi fiet remiſſio propter Chriſtum Servatorem & mediatorem. *Ezech.* 18.20. 6.23. Peccatum *Adami & Euæ*, primorum noſtrorum parentum, duplex eſt: naturale, & perſonale. Naturale, quod totius humanæ naturæ, & ideo omnium hominum commune eſt; primum perſona infecit naturam, ſed poſt, natura infecit perſonam.Peccatum Adami naturæ ipſius peccatum fuit, ſed cæterorum peccata perſonalia ſunt: ideo illius eum natura transfuſum eſt, non aliorum.

Peccatum illud naturale eſt tum lapſus, tum corruptio lapſum ſequuta: lapſus primorum parentum eſt, inobedientia & defectio à Deo, qua ſe ſuóſque poſteros in mortem ſempiternam præcipitarũt. *Gen.* 32. 2.& 3.*cap. Rom.*19.c. Inobedientia autem hæc Adami non fuit ſolummodo illa externa comeſtio vetiti fructus;ſed tranſgreſſio, ſeu violatio legis, ut dicitur,1. *Tim.* 2. 14. in qua multa horrenda peccata interna concurrerunt: nimirum, infidelitas ſeu incredulitas,idololatria,ſuperbia,contemptus Dei,profanatio divini nominis, homicidium, auaritia, furtum, & concupiſcentia prava.

Suaſionem & impulſum diaboli ſequuti ſunt primi parentes noſtri ſed inclinante eo proprio arbitrio quo præditi erant, & quidem libero quod cogi non poterat, proprióque motu voluntatis ipſorum, Adam quidem,à ſerpente ſeductus non fuit: ſed mulier ſeducta, virum deinde ſeduxit,& cauſa fuit tranſgreſſionis,1. *Tim.*2.14. Libertas in Adamo & Eva fuit ſine ulla neceſſitate ipſam impellente. Itaque factum eſt, ut obiecta ſpecie boni, videlicet divinitatis conſequendæ, laberentur ac peccarent, mente obiectum illud approbante, & voluntate ad idem obiectum amplectendum ſeſe inclinante. De contingentia & neceſſitate, huius lapſus diſputationes Scholaſticis doct. relinquimus.

Corruptio lapſum ſequuta eſt obſcuratio imaginis Dei, per quam deſiit in mente vera & integra Dei cognitio, in voluntate libertas arbitrij ad bonum, in corde vera dilectio & timor Dei ac ſtudium obediendi Deo. Succeſſit in mente ignorantia & dubitatio, in voluntate contumacia adverſus Deum; in corde prava inclinatio, perpetua perturbatio,cura & anxietas. Hæc corruptio lapſum ſequuta eſt originalis iniquitas quam Adamus ex actu tranſgreſſionis contraxit atque ad poſteros tranſmiſit: eſt etiam effectus actualis illius primi peccati quod Adam commiſit. Perſonale peccatum Adami & Euæ, eſt unicuique verum perſonæ proprium, qualia fuerunt poſt lapſum omnia ipſorum cætera peccata actualia.

Poſterorum peccatum, eſt in quod omnes poſteri Adami & Euæ naturaliter ex iis deſcendentes inciderunt. Eſtque duplex, Originale, & Actuale Peccatum: *Originale*, eſt peccatum quod in omnes homines ſecundum naturalem modum generatione carnali ex Adamo & per Adamum propagatos derivatur.Nominatur abſolutè peccatum, *Rom.*7. 8.quia eſt ſcaturigo & fons peccatorum aliorum: item peccatum pecans *Rom.*7.13.malum adiacens,*Rom.*7.17. peccatum inhabitans,*Rom.*7. 20.peccatum undique circunſtans.*Hebr.*12.1.& originale dicitur termino διαφορικῶ, ut eo tanquam differentia ſpecifica diſcernatur à peccato actuali.

Plura hîc perſequenda eſſent de originali peccato, quo ſenſu fons & origo ſit omnium peccatorum aliorum, quomodo ab Adamo in nobis derivatum ſit, qui naturâ filij iræ nominamur & contumaciæ, *Eph.*2.3. *Coloſſ.*3.6. quando deponatur:quæ ſunt eius partes,in quibus conſideretur. Hæc omnia ne prolixiores ſimus, ut reſponſiones ad hoſtiũ gratiæ Dei obiecta, tractatũ item de peccati originalis effectis Theologiæ ſtudioſis excipienda relinquimus,ut quædam de peccato actuali,quod originalis eſt effectum poſtremum, lectori expendenda nunc offerantur.

Peccatum *Actuale* eſt quod nos ipſi committimus:ſeu, eſt tranſgreſſio legis ſive naturalis, id eſt naturæ inſitæ & natura notæ; ſive verbo revelatæ à nobis ipſis actu facta,*Rom.*2.12.14.15.Actuale dicitur, quod fit in actione; cui tunc adhæret defectus bonitatis moralis & pravitas, atque ille defectus cum pravitate eſt proprie peccatum,quod eſt ab homine, non à Deo,

Diviſiones peccati Actualis plures ſunt.

1. Eſt proprium, vel alienum. *Proprium*, quod nos ipſi committimus, *Alienum*, quod alius committit,ſed non ſine nobis aut probantibus, aut conſulentibus, aut juvantibus, aut conniventibus & non impedientibus, ac proinde etiam nobis imputetur.1. *Tim.*5.c.22.

2. Per ſe,vel per accidens. Peccata *per ſe* ſunt omnia illa quæ lege divina prohibentur. *Per accidens* ſunt aut actiones non renatorum, quæ præceptæ quidem ſunt à Deo:ſed tamen Deo diſplicent,quia non fiunt ex fide,nec fiunt ad hunc finem ut Deus gloria afficiatur,& propter defectus ac vitia in impiis concurrentia: aut actiones adiaphoræ quæ fiunt cum ſcandalo, aut alioqui non ex fide, ad gloriam Dei.

3. Affectatum vel Inaffectatum. *Affectatum*, quod libera voluntate cõmiſſum eſt,ſive ex mera malitia & contumacia, ſive alioqui conſentiente voluntate: cuiuſmodi peccatum eſt voluntarium homicidium, adulterium in civitate perpetratum, peccatum clamans. *Inaffectatum*, quum vel per coactionem irreſiſtibilem, vel ex incogitantia aut infirmitate factum eſt malum, vel per negligentiam bonum non factum.

4. Contra conſcientiam, aut ignorantiæ peccatum. *Contra conſcientiam*, eſt quum quis ſciens Dei voluntatem contra eam facit. *Ignorantiæ*, quando quid bene fieri patet, quod male fit: quale fuit peccatum multorum qui Chriſtum crucifixerunt,& Stephanum lapidarunt:eorum autem de quibus loquitur Chriſtus, *Ioan.* 16. 2.& Pauli Apoſtoli ante converſionem, ut ipſemet,1. *Tim.*1.13.teſtatur.

5. Internum, vel externum, *Internum*, eſt mentis, voluntatis affectuum, videlicet quævis cogitatio mala, dubitatio de Deo, de voluntate ejus, incredulitas, contemptus divinæ veritatis, &c. *Extremum* eſt cujuſvis dicti,vel facti, vel geſtus, defectus, vel pravitas,repugnans legi & voluntati Dei. Peccatum illud eſt *occultum*,vel *manifeſtum*, quod ſpeciatim dicitur ſcandalum. De ſcandalo autem titulus ſuo loco poſitus eſt.

6. Spirituale, vel carnale. *Spirituale*, quo propriè inficitur ſpiritus, ut hæreſis, atheiſmus, deſperatio, &c. *Carnale*, quo corpus etiam contaminatur, aut corpore etiam perficitur, ut ebrietas, ſcortatio, adulterium,&c.

7. Peccatum actuale vel *extra corpus* eſt, vel in corpus proprium committitur. De hoc prolixe Apoſtolus 1.*Cor.*6.18.graviter diſſerit.

8. Commiſſionis, vel omiſſionis. *Commiſſionis*, quando malum à Deo prohibitum perpetratur. *Omiſſionis*, quando bonum à Deo mandatum non perficitur. Peccatum nullum actuale ſine omiſſione eſt:ſine commiſſione exiſtunt multa.

9. Ex adjunctis peccatum actuale *Gravius* eſt, vel *Levius*. Nec enim omnia peccata ſunt paria, ſed alia aliis graviora: ideo etiam alia aliis gravius punientur.*Matth.*11.v.21. &c. gravius autem vel levius peccatum cenſetur,vel à cauſa efficiente à qua committitur, vel à modo, vel ab affectis, vel à loco,vel ab objecto,vel à tempore, quo committitur, vel à gradibus & aliis circumſtantiis.

10.Peccatum regnans,& non regnans.*Regnans* eſt,cui homo non repugnat per gratiam Spiritus ſancti,ſed obedit peccato in cupiditatibus corporis, & peccati velut artem factitat, idcóque fit obnoxius morti æternæ, niſi reſipiſcat, & veniam per Chriſtum conſequatur. *Rom.*6.12. Peccatum *non regnans* eſt cui homo renatus reluctatur per gratiam Spiritus ſancti regenerantis cum ad vitam æternam, nec fertur ad illud perpetrandum toto impetu, idcóque non reddit eum obnoxium morti æternæ,quia reſipiſcit,& veniam per Chriſtum conſequitur.

11. Superior diſtinctio quid de peccato veniali & mortali ſentiendum ſit demonſtrat. *Veniale* quodvis peccatum eſt quod per & propter Servatoris noſtri ſatisfactionem & obedientiam numeris omnibus abſolutam remittitur coram Deo. *Mortale* autem quodvis peccatum non remiſſum:ut prophetа.*Pſal.*32. teſtatur. Quid ſit autem remiſſio peccatorum,à quo, quomodo, quando, ubi, per & propter quem impetretur, docent Theologi.

12. Peccatum mortuum vel vivens. *Mortuum* quod in nobis quidem eſt, ſed non cognoſcimus eſſe, aut non agnoſcimus pro peccato, neque ita furit,ut ſolet poſt legis cognitionem.*Vivens* eſt quod per legem cognoſcimus eſſe in nobis,& eſſe peccatum, unde in nobis poſt legis cognitionem furit. *Rom.*7.9.

13. Diſtinctio poſtrema eſt,peccati remiſſibilis, & irremiſſibilis. *Remiſſibile* eſt,quod remittitur reſipiſcenti propter Chriſtum in hac vita & via: qualia ſunt peccata omnia, excepto peccato in Spiritum ſanctum. *Irremiſſibile* eſt peccatum quod nunquam, & nuſquam remittitur, non propter difficultatem remiſſionis obtinendæ, nec etiam quod ſit potentius gratia Dei: ſed ob ſimul ſemélque rejectum deſtinata malitia Ieſu Chriſti ſacrificium, quo ſolo expiari peccata Spiritus ſanctus teſtatur, & conſcientias convincit, & ob impoſſibilitatem reſipiſcendi, cum illo ſuperbè contemnatur Spiritus ſanctus qui reſipiſcentiæ eſt autor. *Mat.* 12.31.*Marc.*3.28.29.*Luc.*10.12.*Hebr.*6.4.&c.& 10.26.

Peccatum, ſeu blaſphemia *in Spiritum ſanctum*, eſt quum abnegatur vel oppugnatur veritas Dei,deſtinato conſilio,poſtquam de illa veritate ſalutari mens edocta & convicta eſt: quod peccatum qui committunt, cæcitate à Deo puniuntur, ita ut nunquam reſipiſcant: ac proinde nec remiſſionem peccatorum conſequuntur.*Matt.*12.31.*Heb.*6.& 10.c.

Dicitur peccatum in Spiritum ſanctum,non reſpectu eſſentiæ divinæ quâ Spiritus ſanctus Deus eſt,nec reſpectu perſonæ Spiritus ſancti.Nec enim maior eſt dignitas perſonæ ipſius, quam Patris & Filij: nec offendi una perſona Deitatis poteſt,quin injuria in cæteras quoque perſonas redundet:ſed reſpectu beneficij, quod immediate Spiritus ſanctus præſtat, veritatem docens & parefaciens in cordibus hominum, eóſque convincens in conſcientia ipſorum Ieſum eſſe Chriſtum illum & unicum ſervatorem & mediatorem per quem nos oporteat ſervari. *Act.* 4. 12. dicitur etiam *peccatum ad mortem*, quia ſine ulla veniæ ſpe mors æterna illud conſequatur.1.*Ioan.*5.16.

Non cadit illud peccatũ in viva filij Dei membra,nempe Dei electos ad vitam æternam,libro vitæ adſcriptos,fide ſaluifica præditos:ſed committitur tantum à reprobis,non omnibus,ſed tantum illis qui Chriſtum & veritatem ejus cognoverunt,id eſt,qui Apoſtolo teſte, *Heb.*6.& 10.c. ſemel fuerunt illuſtrati, guſtaverúntque donum cœleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti,guſtaverúntque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri ſeculi: qui ultro peccant poſt acceptam cognitionem veritatis,filium Dei conculcant,ſanguinem fœderis per quem fuerant ſanctificati profanum ducunt,& ſpiritum gratiæ contumelia afficiunt.

Peccatum hoc diſtingui debet ab abnegatione Chriſti veritatiſque ejus ex infirmitate orta,non ex animo abiiciendi Chriſtum & veritatem ejus; ut lapſorum reſipiſcentium converſio teſtatur. 2. Diſtinguitur à peccato contra conſcientiam.Equidem blaſphemia in Spiritum ſanctum eſt peccatum contra conſcientiam:ſed non omne peccatum contra conſcientiam eſt blaſphemia in Spiritum ſanctum: ut abnegatio Petri fuit peccatum contra conſcientiam, non autem in Spiritum ſanctum: qui enim peccant, toti de toto, in totum decidunt. 3. diſtingui etiam debet à blaſphemia in Chriſtum ex ignorantia, qua Paulus Apoſtolus fatetur ſe peccaſſe ante converſionem, 1. *Tim.*1.*verſ.*4. Inſuper diſtinguendum eſt à peccato mortali. Nam irremiſſibile peccatum eſt quidem mortale, ſed non omne mortale eſt irremiſſibile: quia fit veniale membris vivis Ieſu Chriſti, qui ad vitam æternam ordinati ſunt. Et hæc quidem

quidem paulo prolixius de peccato dicta ſunt, ut lector ſtudioſus de re tota humili mente cogitare dignetur.

Peccare proprie eſt adulterium committere dictum quaſi pellicare, hoc eſt, cum pellice coire: & peccatus ipſum adulterium, quaſi pellicatus. Veteres enim non peccatum neutro genere, & ſecunda declinatione, ſed peccatus maſculino genere, & quarta declinatione proferebant. Quod uſque ad Ciceronis ætatem duravit. Poſtea uſus obtinuit, ut peccatum neutro tantum genere proferatur, & tam peccatum quam pecco, de omnibus dilictis atque erroribus dicatur. A pecco fit peccator & peccatrix.

Peccatum & crimen differunt, ſicut genus & ſpecies. Nam omne crimen eſt peccatum, non autem è converſo. Eſt enim crimen grave peccatum, accuſatione & damnatione digniſſimum. *ſecundùm Auguſt. ſuper Ioan. & habetur diſtinct. 81. can. Apoſtolus.*

¶ LOCI BIBLICI.

Peccatores pro omnino vitioſis & peccato addictis: & eorum miſera conditio, Pſal. 1. v. 1. 5. & 3. 8. & 7. 10. & 17. 18. & 10. 3. 4. 18. & 37. v. 20. 34. Joan. 9. 31. 1. Tim. 1. 9. 1. Petr. 4. 18. Peccatores, pro iis, in quibus peccatum regnat, Rom. 5. 8. pro iis, qui à fœdere alieni ſunt, Gal. 2. 15.

Peccatores in bonam partem, Matth. v. 13. pro iis, qui ſenſu peccatorem ſaucij, miſericordiam Dei amplectuntur. Peccatores mortui cenſentur, Oſe. 13. 1. peccatores ſpeciatim dicti publicani, Matth. 9. 10. peccatores quomodo tractandi, 2. Con. 7. 12. Gal. 2. 14. 1. The. 5. 14. 2. Theſſ. 3. v. 6. 15. 1. Tim. 5. 20. Tit. 1. 13. & 2. 13. Iudæ, v. 12.

Peccare dicitur is, 1. Joan. 3. verſ. 4. non quiſquis labitur, ſed quiſquis ſanctitati non ſtudet. Quod ita eſſe liquet, cum ex antitheſi, *ibid.* tum ex 1. Joan. 1. 8. & 2. 1. Non peccare contra dicuntur non ij, qui non labuntur, nam etiam juſtus ſepties cadit. Prov. 24. 16. ſed qui peccato repugnando puritati ſtudent, ſeu purificant ſe. Peccare in cœlum dicitur prodigus ! ille filius, Lucæ 15. 18. peccare ſine lege, per ſe lethale, Rom. 2. 11. peccare in lege lethale, v. 12.

Peccatum, pro hæreditario illo morbo, quem peccatum originale vocant, Job. 14. 4. & 15. 14. Pſalm. 51. 7. Rom. 3. 9. 23. & 5. v. 12. omnibus hominibus ingenitum eſt, 5. 12. & 6. 12. Eph. 2. 3. ab Adamo traduce in omnes derivatũ, Rom. 5 12. effectus ejus, Gen. 8. 24. Eccl. 17. v. 30. Rom. 3. 12. 17. & 6. 23. & 7. 8. 11. 13. 17. Gal. 5. 17. Eph. 2. v. 3. mortem in mundũ invexit, Gen. 2. 17. & 3. 19. Rom. 5. 12. 15. 1. Cor. 15. 56. Epheſ. 2. 1. reatus ejus, ſeu formale; ut vocant, tollitur per Chriſtum; Ioan. 1. 29. Rom. 3. 23. 24. & 5. 9. 15. 17. 18. 19. & 6. 3. & 7. 24. & 8. 12. Gal. 3. Eph. 2. 5. pro corruptione quæ manat à peccato originali, Rom. 6. 1. pro peccato actuali, Iac. 1. 15. peccatum ſine lege mortuum eſt, Rom. 7. v. 8. piis non dominabitur, Rom. 4. 14. peccatum, pro peccati originalis fructibus deſcribitur 1. Joan. 3. 4. & 5. 17. Rom. 4. 24. Heb. 6. 1. ex concupiſcentia eſt, Iac. 1. 15. cauſa diluvij eſt, Gen. 6. 7. 17.

Peccatum pro punitione, ſeu pœna pro peccato inflicta, 19. 15. Sic accipiunt nonnulli Geneſis 4. 13. pro victima expiatrice, (per metonymiam) ſacrificio pro peccato, Exod. 29. 14. & 30. 10. Deut. 9. 21. Pſalm. 40. 7. Thren. 3. 39. & 5. v. 7. Ezech. 45. 19. Oſe. 4. 8. 2. Cor. 5. 12. Hebr. 9. 28. *in poſtrema verſus parte.* Peccatum ignorantiæ. Pſal. 19. 13. peccatum ignorantia commiſſum quomodo expiandum, Levit. 5. 17. 28. Num. 15. v. 20. 22. peccatum ſuperbia commiſſum quomodo expiandum, 15. 28. peccatum ultroneum quomodo expiandum, Lev. 6. 2. 6. peccatum homines miſeros reddit, Prov. 14. 34. Matth. 12. 31. Marc. 3. 29. Luc. 12. 10. Hebr. 6. 4. 6. & 10. 26. 1. Joan. 5. 16. peccatum vindictam clamans, Gen. 4. 10. & 18. 20. Exod. 22. 23. 27. Eccl. 35. 18. Iac. 5. 4. peccatum contra naturam quod eſt commixtio cum maſculis, Gen. 19. 5. Judith. 19. 22. &c. Levit. 20. v. 13. Rom. 1. v. 27. 1. Cor. 6. 9. 1. Timot. 1. 10. peccatum in Spiritum ſanctum, Matth. 12. 31. Marc. 3. 28. Luc. 11. 15. & 12. 10. Heb. 6. 6. & 10. 26. 1. Joan. 5. 16. peccati & ejus effectuum *Exempla*: in Adamo & Eva, Gen. 3. 6. 7. 10. 6. Caino, 4 10. 11. Sodomitis, 18. 20. 21. & 19. 24. Pharaone, Exod. 10. 16. Iſraëlitis, Judic, 2. 11. 14. Rechabitis, 2. Sam. 4. 10. 11. Davide, 24. 3. &c. 2. Paral. 17. 16. Judæis, Jerem. 44. 2. 21. paralytico, Matth. 9. 2. Languido, Joann. 5. 14. Adultera, 8. 11. peccati cognitio neceſſaria, Ierem. 3. 2. peccati cognitio per legem, Roman. 8. 7. peccati finis, mors, 6. 21. peccati origo, Geneſ. 2. 17. & 3. 6. Rom. 5. 12. 1. Cor. 15. 21. peccati ſervitus quam periculoſa, Joan. 8. 34. Rom. 6. 21. peccati ſtipendia mors. 6. 23. peccato renunciandum eſt, Ioan. 8. v. 11. Rom. 6. 4. 12. Heb. 12. verſ. 1. 1. Petr. 4. 2. 1. Ioan. 3. 6.

Peccatorum remiſſio in Eccleſia, Eſaias. 33. v. 24. Ierem. 33. 8. Zach. 13. 1. peccatorum remiſſio hominem beatum efficit, Pſal. 32. 1. 2. Rom. 4. 6. 8. Eſa. 30. v. 26. peccatorum remiſſio nunquam eſt ſine reſipiſcentia *vi patet ex* Marc. 14.

Peccatis alienis non communicandum, Prou. 29. 24. Eph. 5. 7. Tim. 5 22. in peccatis eſſe, 1. Cor. 15. 17. eſt ſanctificatum non eſſe, nec peccatorum remiſſionem conſecutum eſſe.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Peccatum originale unde oriatur.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum. *Pſal.* 50.

Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, *Rom.* 5.

Malum operatur.

Nequaquam ultra maledicam terræ propter hominem: eo quod ſenſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſint ab adoleſcentia ſua. *Gen.* 8.

Semen enim erat maledictum ab initio. *Sap.* 12.

Aut quid nequius, quam quod excogitavit caro & ſanguis ? *Eccl.* 17.

Et facti ſumus, ut immundi omnes nos : & quaſi pannus menſtruatæ univerſæ juſtitiæ noſtræ. *Eſa.* 64.

Scimus enim ; quia lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. *Rom.* 7.

Caro enim concupiſcit adverſus ſpiritum ; Spiritus autem adverſus carnem. *Gal.* 5.

Gratia curatur.

Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. *Ioan.* 1.

Si enim unius delicto multi mortui ſunt : multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundavit. *Rom.* 5.

Quod enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel. 6.

Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. *Gal.* 5.

Peccatum actuale multipliciter perpetratur. Infirmitate.

Ipſe autem eſt miſericors, & propitius fiet peccatis eorum. Et recordatus eſt, quia caro ſunt. *Pſal.* 18.

Quomodo miſeretur pater filiorum. Recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus. 103.

Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam. *Sap.* 9.

Error & tenebræ peccatoribus concreta ſunt : qui autem exultant in malis, conſeneſcunt in malo. *Eccl.* 11.

Eſt qui vetatur peccare præ inopia. 20.

Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicaverunt, nec abſconderunt. Væ animæ, quoniam reddita ſunt eis mala. *Eſa.* 3.

Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri, peccatum. Væ ! qui dicitis bonum malum. 5.

Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt. 1. *Ioan.* 3.

Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ. *Pſal.* 38.

Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, *Ibid.*

Vir peccator adijciet ad peccandum. *Eccl.* 3.

Non eſt enim ei bene, qui aſſiduus eſt in malis. 12.

Duo genera abundant in peccatis : Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat: & homo ſcortator, qui corpore carnis ſuæ non conquieſcit, donec ignem ſuccenderit. 23.

Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet. *Eccl.* 9.

Quid proderit libatio idolo ? Nec enim manducabit, nec odorabitur. Sic qui effugatur à Domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns oculis, & ingemiſcens, ſicut ſpado complectens virginem & ſuſpirans. *Eccl.* 30.

Ecce non eſt abbreviata manus Domini : ut ſalvare nequeat ; ſed iniquitates & peccata veſtra abſconderunt vultum eius à vobis, ne exaudiat. *Eſa.* 59.

Si autem averterit ſe juſtus à juſtitia ſua; omnes juſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. *Ezech.* 18.

Iuſtitia juſti non liberabit eum, in quacunque die peccaverit. Et juſtus non poterit vivere in juſtitia ſua, in quacunque die peccaverit. Etiam ſi dixero juſto, quod vita vivat, & confiſus in juſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes juſtitiæ eius oblivioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur. 33.

Cum enim receſſerit juſtus à juſtitia ſua, feceritque iniquitates, morietur in eis. *Ibid.*

Et omnis qui peccat, non videt eum. 1. *Ioan.* 3.

Habitat, ſed non regnat in Chriſti membris.

Non eſt enim homo, qui non peccet. 1. *Reg.* 8.

Non eſt enim homo juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. *Eccl.* 7.

Fili peccaſti, ne adijcias iterum, ſed & de priſtinis deprecare, ut dimittantur tibi. Tanquam à conſpectu ſerpentis fuge peccatum; nam ſi acceſſeris, mordebit te. Dentes leonini ſunt dentes ipſius, interficientes, animas hominum. Quaſi rhomphæa bis acuta hominis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas. *Eccl.* 21.

In vanitate ſua apprehendetur peccator. 23.

Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. *Matth.* 26.

Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis eius. Peccatum enim vobis non dominabitur. *Rom.* 6.

Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. 1. *Ioan.* 1.

Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit. 3.

Graviter punitur.

Dominus patiens, & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, nullúmque innoxium derelinquens; qui viſitat peccata patrum in tertiam & quartam generationem. *Num.* 14.

Iuſtitia elevat gentem, miſeros autem facit populos peccatum. *Proverb.* 12.

Vultus Domini ſuper facientes mala. *Pſal.* 34.

Et adhuc puſillum, & non erit peccator. 37.

Per quæ quis peccat, per hæc & punietur. *Sap.* 11.

Væ genti peccatrici ! populo gravi iniquitate ! ſemini nequam, filiis ſcelerati ! Dereliquerunt Dominum, blaſphemaverunt Sanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum. Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem ? Omne caput languidum, & omne cor mœrens : Terra veſtra deſerta, civitates veſtræ ſuccenſæ igni: Regionem veſtram coram vobis alieni devorant, *Eſa.* 1.

Quis dedit in direptionem Iacob & Iſraël vaſtantibus ? Nonne Dominus ipſe eſt, cui peccavimus ? Et noluerunt in viis eius ambulare. Et effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & forte bellam. 42.

Populo autem huic factum eſt cor incredulum, & exaſperans, receſſerunt & abierunt, & non dixerunt, in corde ſuo, Metuamus Dominum Deum noſtrum, qui dat nobis pluviam temporaneam & ſerotinam in tempore ſuo, plenitudinem annuæ meſſis cuſtodientem nobis. Iniquitates veſtræ declinaverunt hæc, & peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis. *Ierem.* 5.

Non eſt vua in vitibus, & non ſunt ficus in ficulnea: folium defluxit, &

dedi eis,quæ prætergressa sunt. Convenire; & ingrediamur civitatem munitam, & sileamus ibi: quia Dominus Deus noster silere nos fecit; & potum dedit nobis aquam fellis. Peccavimus enim Domino.8.

Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt verecundiora tua, polutæ sunt plantæ tuæ.13.

Æternaliter.

Pluet super peccatores laqueos. *Psal.*10.

Impium suæ ipsius iniquitates capiunt, funibus peccatorum suorum irretitur. *Prov.*5.

Si justus in terra recipit,quanto magis impius & peccator? *Ibid.*

Peccantem virum iniquum involvet laqueus,29.

Malorum amatores digni sunt morte. *Sap.*15.

Leo venationi insidiatur semper:sic peccata operantibus iniquitates. *Eccl.*27.

Discedite me à maledicti in ignem æternum. *Matth.*25.

Misericorditer remittitur immediate per Deum propter Christi justitiam & satisfactionem.

Secundùm misericordiam tuam memento mei tu: Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo. *Psal.*25.

Beati,quoniam remissæ sunt iniquitates.Beatus vir,cui non imputavit Dominus peccatum.32.

Miserere mei Deus. Et secundùm multitudinem miserationum tuarum.50.1.

Si iniquitates observaveris Domine,quis sustinebit?Sed apud te propitiatio est,130.

Idcirèo super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus,ut auferatur peccatum. *Esa.*27.

Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, & judicemur simul.43.

Delevi ut nubem iniquitates tuas.44.

Posuit Dominus super eum iniquitatem omnium nostrûm. *Esa.*53.

Ecce ego obducam eis cicatricem & sanitatem. Et convertam conversionem Iuda. *Ier.*33.

Deponet iniquitates nostras,& projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. *Mic.*7.

Ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. *Matth.*1.

Vt autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.9.

Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi. *Ioan.*1.

In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum. *Ephes.*1.

Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, ab omnibus, quibus non potuistis, in lege Moysi justificari. *Act.*13.

Et sanguis Iesu Christi Filij ejus emundat nos ab omni peccato. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis. 1. *Ioan.*1.

Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.2.

Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata tolleret, & peccatum in eo non est.3.

Mediatè per Ecclesiæ ministros.

Et dixi,væ mihi,quia tacui:quia vir pollutus labiis ego sum. *Esai.6.*

Et volavit ad me unus de Seraphim,& in manu ejus calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum & dixit. Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. *Ibid.*

Accipite Spiritum sanctum:quorum remiseritis peccata,remittuntur eis:& quorum retinueritis,retenta sunt. *Ioan.*20.

Deus erat in Christo,mundum reconcilians sibi,non imputando eis peccata ipsorum, posuitque in nobis sermonem hunc reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos præeunte per nos: Oramus Christi nomine, reconciliamini Deo. 2. *Cor.*5.

¶ Patrvm Sententiæ.

Peccantium multitudo impunitatem non facit criminis. *Ambros. ad virg. lapsi.*

Nemo renascitur in Christi corpore, nisi prius nascatur in peccati corruptione. *Aug. de bapt. parvul.*

Nullus sanctus & justus caret peccato, nec tamen ex hoc definit esse justus,vel sanctus cum affectu teneat sanctitatem. *De Eccl. dogm.*

Nullum scelus coram Deo tam abominabile est, quam præterita peccata unicuique nostrum dimissa reminiscendo, gaudere, & inde exultare. *In epist. ad quendam comitem.*

Quia pectus suum tundit,& se non corrigit,peccata solidat, non tollit. *Lib.5. de lib. arb.*

Ex quo incipit homo præcepti esse capax,ex illo incipit posse peccare. Duobus modis peccat, antequam sit sapiens: si aut se non accommodet ad accipiendum præceptum: aut quum acceperit,non observet. Sapiens autem peccat, si se avertit à sapientia.

Peccatum est voluntas retinendi,vel consequendi, quod justitia vetatur. *De duobus animabus.*

Sane quum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda: tenens tamen & volens libenter quæ statim ut attigerunt animum,respui debent:non negandum esse peccatum:sed longe minus, quam si & opere statuatur implendum & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusque percutiendum, atque dicendum:Dimitte nobis debita nostra,faciendum quoque, quod sequitur atque in oratione jungendum: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. 12. *de Trinit.*

Neque enim sicut illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideo si solum mulier cibum edisset illicitum sola utique mortis supplicio plecteretur:ita dici potest in homine uno, si delectationibus illicitis, à quibus se avertere deberet continuo:cogitatione sola libenter pascatur,nec facienda decernantur mala:sed tamen suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari,absit hoc credere:hic quippe una persona est:unus homo est, totúsque damnatur: nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi solius cogitationis sentiuntur esse peccata,per Mediatoris gratiam remittuntur. *Ibid.*

Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.Non dicit,non sit, sed non regnet. Inest peccatum,quum delectaris, regnat, cum consenseris. *In Psal.*5.

Nolite contemnere venialia,quia minima sunt,sed timere,quia plura:plerunque enim bestiæ minutæ multæ necant:nunquid minutissima sunt grana arenæ, sed si arena amplius in navi mittatur, mergit illam, ut pereat? quam minutæ guttæ pluviæ,nónne flumina complent,& domo deiiciunt? Timenda est ergo ruina multitudinis,etsi non magnitudinis. *De decem chordis.*

Tribus gradibus ad peccatum pervenitur: Suggestione,Delectatione,Consensione.Itaque ipsius peccati tres sunt differentiæ,in Corde,in Facto,& in Consuetudine, tanquam tres mortes. Una quasi in domo, quum corde consentitur libidini: altera quasi prolata jam extra portam, quum factum procedit assensio: terra, quum in consuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulchro jam putrens: quæ tria genera mortuorum Dominum suscitasse, quisquis Evangelium legit,agnoscit. *Augustin. in lib. de serm. in monte, & ponitur de pœnitent. distinct.2.*

Primum peccatum est, cogitasse, quæ mala sunt:secundum, cogitationibus acquievisse perversis: tertium, quod est deterius,opere complesse: quartum est peccatum, non facere pœnitentiam,& in suo complacere sibi delicto. *Hieron lib.1. in Amos.*

Cui Deus venter est,ei Deus recens est. Quæcunque vitia habemus, & quotcunque peccata,tot recentes habemus Deos. Iratus sum,ira mihi Deus est. Vidi mulierem, & concupivi, libido mihi Deus est. Unusquisque enim,quod cupit,& veneratur,hoc illi Deus est. *In Psalm.*80.

Sicut nonnunquam gravius est peccatum diligere,quam perpetrare: Ita nequius est odisse justitiam,quam non fecisse. *In quodam epist.*

Prioris peccati merito peccatorum subsequentium fovea tegitur:ut qui malum sciens perpetrat, deinceps justè in alia etiam nescius cadat. Hoc quippe agitur, ut culpis culpa feriatur, quatenus supplicia fiant peccantium ipsa incrementa vitiorum. *Greg. lib. Moral.*

Nonnunquam in parvis deterius, quam in majori peccatur. Major enim quo citius quiescit culpa cognoscitur:eo etiam celerius emendatur: minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo & securius in usu retinetur. *Hom.*52.

Hoc inter peccatum & delictum distat, quod peccatum est malum facere delictum vero bona derelinquere, quæ sunt in opere tenenda. Vel peccatum in opere est. Delictum in cogitatione. *In Ezech.*

Quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestione, delectatione, consensu, & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per diabolum, delectatio per carnem:consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Quatuor modis peccatum consummatur in opere: Prius namque latens culpa agitur: postmodum etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur: deinde in consuetudinem ducitur: ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. *Isidor. de sum. bono.*

Peccatum quod ex peccato oritur,non jam peccatum tantummodo, sed & peccatum est, & pœna peccati: quia justo judicio Omnipotens Deus cor peccantis obnubilat ut præcedentis peccati merito etiam in alia cadat: ut qui malum sciens perpetrat, deinceps justè in alia etiam nolens cadat. *Greg. lib. 24. moral.*

Vsitata culpa obligat mentem,ut nequaquam surgere possit ad rectitudinem: conatur & labitur: quia ubi sponte diu persistit, ibi & cum noluerit cadit. *In hom.*

Peccatum tribus modis admittitur.Nam aut ignorantia,aut infirmitate, aut studio perpetratur: & gravius est quidem infirmitate, quam ignorantia,sed multo gravius studio quam infirmitate peccatur. *Ibid.*

Ubi sublimior est prærogativa, ibi major est culpa. *Salvianus de gubern. Dei. lib.4.*

Posse peccare,datum est primo homini,non ut proinde peccaret,seu ut glorioſior appareret,si non peccaret, quum peccare posset. *Bern. lib. de arbitr.*

Peccantis lapsus non dono ascribendus est potestatis, sed vitio voluntatis, etsi datum fuit voluntati, posse stare, ne caderet, non tamen resurgere, si caderet.Non enim tam facile quis valeret exire de fovea, sicut in eam labi. *Ibid.*

Quare peccas? quia nescis quid facias? absit,quia cogeris,ut facias? absit,sed quia placet,ut sic facias. *In quodam serm.*

Tanto magis peccatum esse cognoscitur, quanto major, qui peccat, habetur.Crescit enim delicti cumulus, juxta ordinem meritorum:& sæpe quod minoribus ignoscitur, majoribus imputatur. *Isidor. de summa bon. lib.2.*

Major est culpa manifestè quam occultè peccare: dupliciter enim reus est,qui aperte delinquit,quia & agit & docet. *Ibid.*

Istis fomitibus quasi quibusdam gradibus coalescit omne peccatum; cogitatio namque prava delectationem parit;delectatio consensionem, consensio actionem,actio consuetudinem,consuetudo necessitatem,necessitas mortem:sicque in his vinculis homo implicatus quodã catena vitiorum

vitiorum tenetur adstrictus. *Ibidem.*

Diabolus nulla præcedentis peccati vindicta superbiens peccavit: ego visa ejus pœna non continens ad peccatum properavi: ille in innocentia constitutus, ego vero restitutus, ille perstitit in malitia Deo reprobante, ego vero Deo revocante: ille vero obduratur ad punientem, ego vero ad blandientem; & sic uterque contra Deum, ille contra requirentem se: ego vero contra morientem pro me. Ecce cujus imaginem horrebam, horrorem in multis aspicio me horribiliorem. *Anselmus in lib. de casu Diaboli.*

Mortale peccatum, quantum mihi videtur, triplici rectè ratione distinguitur. Mortale est quod à quovis non potest committi, sine grandi corruptione sui, sine gravi læsione proximi, sine magno contemptu Dei. Cætera vero omnia videntur mihi venialia. Veniale peccatum, est reatus, cui, quantum est in se, solum fide mediante, nunquam debetur pœna æternæ damnationis: mortale vero est reatus, cui quantum in se solum, semper debetur æterna damnatio. *Richard. de differ. mortalis & venialis.*

Hoc dicimus, quod tantum unusquisque à divinitate repellitur, quantum ejus peccata cumulantur. Quantitas enim delicti mensura est repudii, quia tantum à Deo reus longior redditur, quantum numeroso crimine dilatatur. *Cassiod. in Psal.*

Tribus modis omne peccatum contrahitur: Primus gradus delictorum est, non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Tertius est tribuere mala pro bonis. Contra hæc sunt tria laudabilia. Primum, impendere bona pro bonis. Secundum, malum pro malo non reddere. Tertium, perfectissimum virtutis genus est, bonum pro malo tribuere. *Ibid.*

Qui enim virtutis est expers, qui cupiditate ac libidinibus malis vincitur, non cupidini, sed morti subjectus sempiternæ est.

Qui peccant, sæpe fœlices sunt, & qui piè vivunt, sæpe miseri: quia & fugitivi, & abdicati liberè vivunt. *Lact. Firm. lib. 1. divin. instit.*

Quod malum adscribes creatori, si delictum est hominis, non erit Dei quod est hominis: nec idem est habendus delicti autor, qui invenitur interdictor, imo & condemnator. *Tertull. contra Marc. lib. 2. c. 9.*

Detestanda & abominanda opinio est, quæ Deum cujusquam malæ voluntatis aut malæ actionis credit autorem. *Aug. resp. ad art. sibi falso impos. art. 10.*

Si à justitia & pietate quis deficit suo in præceps fertur arbitrio, sua concupiscentia trahitur, sua persuasione decipitur. Nihil ibi Pater, nihil Filius, nihil Spiritus sanctus: nec in tali negotio quicquam divinæ voluntatis intercedit, cujus ope scimus multos ne laberentur detentos, nullos autem ut laberentur impulsos. *Ibid. art. 13.*

Dimittitur concupiscentia carnis in Baptismo, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur. Quamvis reatu suo jam soluto, manet tamen, donec sanetur omnis infirmitas nostra, proficiente renovatione veteris hominis de die in diem, cum exterior induerit incorruptionem non enim substantialiter manet, sicut aliquod corpus, aut spiritus: sed affectio est quædam malæ qualitatis, sicut languor. *Idem, l. 1. de nuptiis & concupisc. c. 25.*

Quemlibet valdè justum discutias in hac vita, quamvis jam sit dignus justi vocabulo, non est tamen sine peccato. *Idem tract. 41. in Ioan.*

Quicquid peccatum est à nobis, antea deletum est in Baptismo, nunquid quia deleta est tota infirmitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hîc viveremus. Quis autem audeat hoc dicere nisi superbus? nisi misericordia liberatoris, indignus? nisi qui seipsum vult decipere, & in quo veritas non est? *Ibid.*

Ego tanquam valetudinem malam, ex origine vitiata ingenitum esse dico homini vitium, quo caro concupiscit adversus Spiritum. *Idem lib. 3. adu. Iulian. c. 7.*

Ab hoc peccato, ab hac ægritudine, ab hac ira Dei, cujus naturaliter filij sunt, qui etiam si per ætatem non habent proprium, trahunt tamen originale peccatum, non liberat nisi agnus qui tollit peccata mundi, non nisi medicus, qui non venit propter sanos, sed propter ægrotos: non nisi Salvator, de quo dictum est generi humano, Natus est vobis hodie salvator: non nisi redemptor, cujus sanguine deletur debitum nostrum. Nam quis audeat dicere, non esse Christum infantum salvatorem, nec redemptorem? unde autem salvos facit, si nulla in ejs est originalis ægritudo peccati? *Idem lib. 1. de peccat. meritis & remissione, c. 23.*

Agnosce homo, quam gravia sint vulnera (tua) pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari. Si non essent hæc ad mortem, & mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei filius moreretur. *Bern. ser. 3. in nat. Domini.*

Sine generalis confusionis velamine nemo filiorum hominum intravit in hanc vitam, uno sane excepto qui ingreditur sine macula Emanuel is est. *Idem serm. 78. in Cant.*

Natura hominis Christi, nostræ naturæ dissimilis non fuit, sed vitio nostro dissimilis fuit. Ille quippe sine vitio natus est homo, quod hominum nemo. *Aug. lib. 4. cont. Iulian. c. 9.*

Quid est peccatum ad Domini misericordiam? Tela aranex, quæ vento flante nusquam apparet. *Chrys. in Psal. 50. hom. 2.*

Vbi tuta firmáque infirmis securitas & requies, nisi in vulneribus salvatoris? tanto illic securius habito, quanto ille potentior est ad salvandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur, non cado: fundatus enim sum supra firmam petram. Peccavi peccatum grande, turbatur conscientia, sed perturbabitur, quoniam vulnerum Domini recordabor. *Bern. serm. 91. sup. Cantica.*

Peccavi peccatum grande, & multorum delictorum sum mihi conscius, nec sic despero: quoniam ubi abundaverunt delicta, superabundavit & gratia. Qui de peccatorum venia desperat, negat Deum esse misericordem. Magnam injuriam Deo facit, qui de ejus misericordia diffidit. Quantum in se est, negat Deum habere Charitatem veritatem & potestatem: in quibus tota spes mea consistit: scilicet in Charitate adoptionis, in veritate promissionis, & in potestate redemptionis. *August. in Enchirid. c. 23.*

Delictum idem apud diversos non semper meretur eandem culpam. *Chrysost.*

Veritas ideo semper invisa est, quia is qui peccat vult habere liberum peccandi locum, nec aliter putat se male factorum voluptate, securius perfrui posse, quam si nemo sit cui edicta placeant. *Lactant. lib. 5. cap. 9.*

Criminosior culpa est, ubi honestior status: si honoratior est persona peccantis, peccati quoque majore est invidia: furtum quidem in omni homine malum est facinus, sed damnabilior absque dubio si Senator furatur. *Salvian. de Gubern. Dei, lib. 4.*

Si navigantibus, quando nauta fallit, modicam remigibus infert læsionem, quando vero gubernator, totius navis efficit perditionem: sic in regimine si quis Principum deliquit, non tantum populo quantum sibimet ipsi nocet, nam omnis operatur conversationis detrimentum. *Damascen. in hist. Barlaam &c.*

Nullus de legibus metus est: de quæstione, de judice timor nullus: quod potest redimi, non timetur: esse jam inter nocentes innoxium, crimen est: malos quisquis non imitatur, offendit. Consensere jura peccatis, & cœpit esse bonum, quod publicum est. *Cyprian, lib. 2. epist. 2.*

Delinquendi materia debet præscindi. *Idem, Ibid.*

Culpa favoribus nutrita, incessanter crescit. *Greg. lib. 5. Moral.*

POETARVM DICTA.

Terent. Adel. 4. 3.

Ego in hac re nil reperio, quamobrem lauder tantopere Hegio.
Meum officium facio: quod peccatum à nobis ortum est corrigo.

Marr. 3.

Quod tegitur, majus creditur esse malum.

Iuven. 8.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Sen. Herc. Oet.

Haud est nocens, quicunque non sponte est nocens.

Idem Hipp. act. 3.

Recipe iam sensus hera.
Quid te ipsa lacerans omnium aspectus fugis?
Mens impudicam facere non casus solet.

Ovid. 1. Pont. 1.

Sape levant pœnas, ereptáque lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

Sen. Agam.

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

Ovid. 2. Remed.

Gloria peccati nulla petenda tui est.

Idem 3. Amor. 13.

Quis furor est, qua nocte latent, in luce fateri,
Et qua clam facias, facta referre palam?
Ignoto meretrix corpus iunctura Quiriti,
Opposita populum submovet ante fera.

Sen. Hipp.

Obstare primum est, velle nec labi via:
Pudor est secundus, nosse peccandi modum.

Hor. 1. Serm. 3.

Queis paria esse fore placuit peccata, laborant.
Cum ventum ad verum est, sensus moresve repugnant.
Atque ipsa utilitas iusti prope mater, & aqui.

Ibidem.

Nec vincet ratio hoc tantundem ut peccet, idémque
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Divûm sacra legerit.

Sen. Hipp. Act. 1.

Credamus tamen,
Æstu, doloque tegere nos tantum nefas:
Quid ille rebus lumen infundens suum
Matris parens? quid ille, qui mundum quatit,
Vibrans coruscat fulmen Ætnaum manu
Sator Deorum? Credis hoc posse effici
Inter videntes omnia ut lateas avos?

Thales per Auson.

Turpe quid ausurus, te sine teste time.

Ovid. 2. Fast.

Omne nefas, omnémque mali purgamine causam
Credebant nostri tollere posse senes.
Gracia principium moris fuit, illa nocentes
Impia lustratos ponere facta putat.
Actor idem Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
Cede per Æmonias soluit Acastus aquas:
Vectam frenatis per inane draconibus Ægeus
Credulus immerita Phasida fovit ope, &c.
Ah! nimium faciles, qui tristitia crimina cedis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Cleob. per Auson.

Fœlix criminibus non erit diu.

Iuven. 13.

Nam quis

Peccandi finem posuit sibi, quando recepit
Iectum semel attrita de fronte ruborem?
Quisnam hominum est, quem tu contentum videris uno
Flagitio?

Ovid.1.Amor.4.

Multa miser timeo, quia feci multa proterve.
Exemplique metu torqueor ipse mei.

Lucret.3.

At mens sibi conscia facti
Praemetuens, adhibet stimulos, terretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit poenarum denique finis.
Atque eadem metuit magis haec ne in morte graventur.

Iuvenal.13.

Nocte brevem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata toro iam membra quieverunt:
Continuo templum & violati numinis aras,
Et quod praecipuis mentem sudoribus urget,
Te videt in somnis tua sacra, & maior imago
Humanâ turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cum tonat: exanimes primo quoque murmure caeli:
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, cura graviore timetur
Proxima tempestas: velut hoc dilata sereno.

Peccata venialia, & opera bona.

Antholog. Sacra Iacob. billi.

Vt quadam tenues macula in splendore piorum
Maior virtutum, quas vacuat numerus.
Aeterna donis nequeunt obsistere vitae,
Nec sancta obscurat gaudia culpa levis:
Sic aliquid plerumque boni pars impia gestat,
Magni mole mali quod facile obruitur.
Nec prodest quidquam recte sapuisse malignis,
Si verum & sanctum non coluere Deum.
Vna fides igitur, spes una est, atque amor unus,
Quo fiat iustus sitque beatus homo.
Nam bona quae pravis natura ex dote supersunt,
Augent peccati pondera, non minuunt.

Peccantium infelicitas.

Qui se pecatis gaudet foeliciter uti.
Infelix nimis est prosperitate sua:
Dumque capit miseros effectus pravus voluntas,
De vera semper luce fit exterior.
Sumens pestifera de consuetudine robur,
Et sua complectens vincula mortis amor.
Deficiant potius vana oblectamina mundi,
Subdantúrque pie colla domanda iugo.
Inque putres fibras descendant cura medentis,
Vt blandum morbum pellat amica salus.

Peccatores non latent.

Gaudet transgressor peccato impune potitus
Si non infertur debita poena reo:
Ceu nulla offendant hominum commissa tonantem,
Aut aliqua excelsi notitiam lateant.
Sed vetitorum avidus gravior tunc ira timenda est,
Cum sese removent verbera iustitiae.
Nam quid erit morbi, quod non dominabitur illi,
Cui supera auxilium iam medicina negat?

Ex Graecis Comicis.

Δὶς ἐξαμαρτεῖν ταυτὸν· οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ.
Peccare idem bis, haud viri sapientis est.
Ἁμαρτάνει ἐνήρ, ἀνὴρ σοφώτερος.
Aliquando peccat vir etiam sapientior.
Ὁ μηδὲν εἰδὼς, οὐδὲν ἐξαμαρτάνει
Quicunque nil scit, ille vir peccat nihil,
Ἀρχὴν δὲ μηδὲν πράττε, μηδὲ μάνθανε.
Nil facito dici ove turpe quod fiet.
Ἔργων πονηρῶν χεῖρ' ἐλευθέραν ἔχε.
Noli occupare in improbis factis manum.
Οὐδεὶς ἐπ' ὠτῷ τἀκακὰ σώφρων πάμφιλε.
Σαφῶς ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται.
Haud ullus in se vitia cernit Pamphile:
At indecore quod agit alius, perspicit.
Καλεπόν γε τοιαῦτ' ἐστὶν ἐξαμαρτάνειν,
Ἃ μὴ λέγειν ὀνεῖδος ὧν αὐτοὶ πεπράχοτες.
Est permolestum tale quid delinquere:
Vt nominare metuat & qui fecerit.

Homerus in ν Odysseae.

Ζεὺς σφέας τίσαιτο μητίετα, ὅστις καὶ ἄλλος
Ἀνθρώπους ἐφορᾶ, καὶ τίνυσαι, ὅστις ἁμάρτῃ.
Iupiter illos puniet, supplicium exauditor, qui & alios.
Homines inspicit, & punit quicunque peccat.

Idem in φ. Odysseae.

Ἐπὶ πολὺ φέρτερόν ἐστιν.
Τεθνάμεν, ἢ ζώντας ἁμαρτεῖν.
Multo melius est
Mori, quam viventes peccare.

Verinus.

Qui prohibere potest causam tribuisse videtur
Peccandi, quicquid non vetat illicitum.
Peccatum est difforme malum, transgressio legis
Divinae: & citius dixeris esse nihil.
Aspiciat lucem, qui vult damnare tenebras.
Qui carpit mores, labe carere decet.

Lucianus.

Ἄνθρωποι μὲν ἴσως λήσεις, ἄτοπόν τι ποιήσας.
Οὐ λήσεις δὲ θεὸς, οὐδὲ λογισάμενος.
Homines quidem fortasse latebis, absurdum quid cum feceris,
Non latebis autem Deos neque ratiocinans.

¶ Sententiae Philosophorum.

Hoc igitur modo quicquid à bono deficit, esse desistit: quo fit, ut mali desinant esse, quod fuerant. Sed fuisse homines, adhuc ipsa humani corporis relicta species ostentat. Quare versi in malitiam, humanam quoque amisere Naturam. Sed cum ultra hominem quemque provehere sola probitas possit, necesse est ut quos ab humana conditione defecit, infra hominis meritum detrudat improbitas: Evenit igitur ut quem transformatum vitiis videas, hominem aestimare non possis. Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? similem lupi dixeris. Ferox atque inquietus, linguam litigiis exercet? cani comparabilis. Insidiator occultus surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exaequetur. Irae intemperans fremit? leonis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervi similis habetur. Egnis ac stupidus torpet? asinus vivit. Levis atque inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. Foedis immundisque libidinibus immergitur? sordidae suis voluptate detinetur. Ita fit, ut qui probitate deserta, Homo esse desierit, cum in divinam conditionem transire non possit, vertatur in belluam. *Boëtius lib.4.prosa.3.*

Nec injuria dici video vitiosos, tametsi humani corporis speciem servent, in belluas tamen animorum qualitate mutari, *Idem lib.4.prosa.4.*

Nulla est lex, quae aliquam rem inutilem, aut iniquam fieri velit. Omnia supplicia quae à legibus proficiscuntur, culpae aut malitiae ulciscendae constituta sunt. *Idem lib.2.Rhetoric.novorum.*

Voluntatio facinori nulla est excusatio: imprudentiae est justa deprecatio parata. *Idem Rhet.novorum, lib.2.*

Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. *Seneca ad Lucil.epist.11.*

Initium salutis est, notitia peccati. *Seneca epist.28.*

Tunc autem consummata infoelicitas, ubi non solùm turpia delectant, sed & placent. *Idem epist.58.*

Nullum conscium peccatorum tuorum magis timueris, quam temet ipsum. Alium enim potest effugere, te autem nunquam. Nequitia autem ipsa, est sui poena. *lib.de moral.*

Ignorantia excusat peccatum.

In naturalibus desideriis, pauci non peccant. *Arist.lib.3.Ethic.*

Pravus, honore non est dignus. *Idem lib.4.Ethic.*

Pessimus est, qui non solùm utitur malitia ad se, sed ad alium. *Idem lib.4.Ethic.*

Homo pravus, deterior est bestia. *Idem lib.7.Ethic.*

Peccare, est tanquam trahsilire lineas. *Cic.Paradox.3.*

Peccare certe licet nemini. *Idem.ibid*

Peccati dolor & maximus & aeternus est. *Cic.Att.11.*

Quae parva videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab iis etiam diligentius est declinandum. *1.Offic.*

Ideo peccamus, quia de partibus vitae omnes deliberamus: de tota nemo, deliberat. *Senec.in epist.*

Bonus vir est, qui eo usque perducit affectu animum: ut non tantum pecare non velit, sed etiam non possit. *Idem in lib. de Moribus.*

Plerique metu peccare cessant non innocentia: profecto tales timidi, non innocentes dicendi sunt. *Idem in Proverb.*

Bis peccas, quum peccato obsequium accomodas; nihil peccant oculi, si non oculis animus imperet. *Ibid.*

Non fieri potest, ut in ampla quamvis nobilissima familia, omnes sint viri boni, neque tamen convenit scelestorum errores in viros bonos atque immeritos redundare, cum fieri possit in unaquaque familia ut multi sint viri illustres, quorum splendorem & gloriam unus impurus non potest obscurare. *Natalis Comes histor.lib.16.*

Vnde orta culpa est, ibi poena consistat. *Livius lib.39.*

Cum qui semel vel precibus adductus, vel vi coactus, in caeteris eodem modo se gerere non oportet: sed memorem ptioris peccati cavere, ne in posterum in aliud simile incidat. *Dionys.Halicarn.lib.7.*

Connivere non est laxare habenas scelerum, neque licentiam peccandi concedere, sed potius vigilem patientiam exercere. *Ioan.Casus in The.œconom.lib.2.c.2.*

Delicta corrigere Imperatorem admodum decet. *Proc.de bello Goth.l.3.*

Quando peccata cumulantur, crescunt etiam & cumulantur poenae. *Anonym.*

Aeque facinori videtur obnoxius, qui auxilium praestat agenti, & qui perpetratum facinus, quasi jure factum, collaudat. *Plut.de Clar.Mulier.*

In facie plus offendit naevus, aut verrucula, quam in reliquo corpore grandes maculae aut cicatrices; sic exigua delicta, magna videntur in principe, cujus vita in conspicuo est. *Plut.in Moral.*

Quilibet mortalium erroribus obnoxius est, ex quibus majus minúsve damnum nascitur, pro accidentium casuúmque qui inde consequuntur, diversitate, qui si in levioribus contingat, fortunae gratiae agendae: sed fortunam propitiam ij habeant quos in rebus levioribus, ac ex quibus minus incommodi, minus confusionis oritur, impingere, erraréque contingit. *Guicc.in Hypom.polit.*

Crimi

Criminum magnitudo misericordiam ab his adimit, qui injuria sunt affecti. *Procop. de bello Goth. lib.* 3.

Nullum crimen in Republica bene morata maneat impunitum, licet non omnia crimina pari pœna sint vindicanda. *Anonym. in aphor. Polit. Sylva ex Platone lib.* 9. *de Leg.*

Vt gravius puniendus qui lethiferum venenum non in unum calicẽ, sed in fontem, unde bibunt omnes, iniicit: sic magis peccant, qui principis corrumpunt ingenium, quam qui privati hominis. *Plut. in Moral.*

Vt solis defectus magnam mortalibus perniciem trahit, ita principis error, etiam levis, magnam tamen in rebus humanis gignit perturbationem. *Plin. l.* 2. *c.* 10.

Nemo eorum, qui peccarunt, culpam agnoscit. Quin potius modis omnibus verum pervertunt, pariter agentes ut tum ex scelere plus commodi ferant: tum ex inficiatione probi frugique habeantur. *Libanius orat. Menelaus adversus Paridem.*

Natura omnes privatim & publicè proni sumus ad delinquendum, nec lex aut pœna ulla homines prorsus coërcet, cum quidem à levioribus pœnis ad summas perventum sit, ut audacia sceleratorum frænaretur. *Diodor. apud Thuc. lib.* 3.

Peccatum semel ut bonus quisque postea sollicitus cavet: ita qui ingenio malo est, confidentius integrat: ac jam de cætero, quo sæpius, eò apertius delinquit. Pudor enim velut vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur. *Apuleius in Apolog.*

Crescentibus peccatis, inde usque ab initio crevit servitus, & imperiorum asperitas. *Anonym.*

Vt venena vinis admixta medicorum scita perniciter, & perniciosè penetrant, sic peccata adsita virtuti. *Lipsius in Cent.* 1. *epist.* 41.

Magis prudentis est errorem corrigere, quam in eo perseverare. *Guic. hist. l.* 7. 17.

Principem peccare non tantum mali est, quanquam maximum sit, quod ipse peccet: quantum quod permultos etiam imitatores habet: nam licet observare, si temporum memoria revocetur, qualescunque summi civitatis viri extiterint, talem & civitatem fuisse. *Marc. Ant. Pisi fillius de instr. princ.*

Principe corrupto, magnates, qui circa illum agunt statim corrumpi notius est, ex quibus transfuso ad remotiores morbo, & ex his rursus ad ulteriores gradatim ex uno Principe ad universam rempublicam lues, quasi ex centro ad circumferentiam, diffunditur. *Ibid.*

¶ SIMILITVDINES.

D. Augustini: Vnde illo magno peccato primi hominis, natura ibi nostra in deterius commutata non solum facta est peccatrix, verum etiam genuit peccatores. Et tum ipse languor quo benè vivendi virtus periit, non est utique Natura, sed vitium. Sicut certè mala in corpore valetudo, non est ulla substantia, vel natura, sed vitium. Et licet non semper, tamen plerunque malæ valetudines parentum ingenerantur quodammodo, & apparent in corporibus filiorum. *De nuptiis ac concupiscentia ad Valer.*

Quomodo præputium per circumcisionem aufertur, manet tamen in eo quem genuerunt circumcisi: quomodo etiam palea, quæ opere humano tanta diligentia separatur, manet tamen in fructu, qui de purgato nascitur tritico: ita peccatum quod in parentibus per baptismum est ablatum manet in eis quos genuerunt. *Lib. de Bapt. parvulorum.*

Basilius. Quemadmodum umbræ corpora, sic peccata sequuntur, animas & manifestas facinorum repræsentant imagines. *Ant. & Max. serm.* 171.

Quemadmodum incisionis aut cauterij, medicus non est causa, sed morbus: sic & civitatum dissipationes ex peccantium interperie ortum habentes. Deum omni accusatione liberant. *Ibid.*

Petri Alliaci Episcopi ac Cardinalis. Sicut sagittæ intenduntur, ac deinde infiguntur: ita vindictæ Dei intensæ fuerunt in Adam propter ejus inobedientiam, ac deinde in nobis infixæ sunt propter originalem culpam, ac multiplicem pœnam. Ipse enim totius hujus miseriæ fuit origo, nos propago. *In* 3. *Psalmum pœnitentialem, ubi interpretatur hæc verba Davidis: Et sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, &c.*

Theophylacti. Neque simplici aliquo & unico loco affecti iam sumus, ut quicquam sit de futura gloria hæsitandum: sed gratiæ abundantia bona bonis impertit: qui haud secus habendi sumus, ac alius quispiam qui æris alieni sit obstrictus magnitudine, ubi cum liberis & uxore in carcerem truditur, non solum carcere & debita pecunia liberetur, sed donetur etiam talentis mille, invectúsque in regiam aulam, dignetur honore amplissimo, sicque demum ab Imperatore in filium adoptetur. Vt itaque sensum concludat, sic inquit: Igitur sicut per unius delictum omnes homines pereunt, sic per unius justitiam in omnes homines diffunditur gratia: hisque & justificationem pro peccato condonat, & vitam pro morte. *Ad Rom.* 5.

Theodoreti. Vt ampla vulnera æquè amplis remediis indigent, & qui difficili morbo laborant: Sic qui magnis peccatis obnoxius est, majore benignitate opus habet. *Apud Ant. in Melissa, serm.* 17. *par.* 1.

Chrysostomi. Vt ignis in materia delitescens, & si nondum flammam claram emittat, scintillis tamen quibusdam micantibus, aut fumosè profundo emergenti indicatur: sicut fontes qui fistulas quasdam vi spiritus sub terra ferunt: postea nec latum spatium nec exitum habent liberum, sæpius terram inflant, impetu quodam spiritus expulsi, sed vi superna cohibiti & intercisi. Ita & plurimum impietatis ob temporis gratiam abscondit peccator, cum nondum tutum sit impie agere. *Homil.* 3. *de diversis.*

Voluptas canis similis est: si persequaris fugit: si nutrias manet. *Idem, apud Ant. & Max. serm.* 171.

Scintilla, si quid vel exiguum apprehenderit, & accenderit, omne reliquum depascitur: sic peccati natura, postquam animi cogitationes nacta fuerit, nemóque sit qui exstinguat, gravior in reliquum, & superatu difficilior fit per secundorum accessionem cum jam in majorem contemptum peccator effertur. *Ibid.*

Qui nocte illuni ambulant, tremunt, etiam si nihil sit quod terreat, sic & qui peccant, non possunt esse confidenti animo, etiamsi nemo sit qui redarguat. *Ibid.*

Si quis vulnus habeat, quid timere dignum est, saniem, an medici sectionem? ferrum, an ulceris depopulationem? Peccatum sanies est, pœna ferrum est medicinale. Sicut igitur saniem habens, & si non secetur, male habet; & ergo non secatur, tunc pejus habet in majoribus malis est: Ita peccans & si non puniatur, omnium miserrimus, & tunc maximè miser, cum non punitur, & grave nil patitur. Et sicut splene intercute laborantes, cum larga fruuntur mensa, & frigida potione, & delicatis ferculis & saporibus, tum maximè omnium sunt miserrimi, delitiis morbum augentes: si vero siti & fame, secundum medicorum leges crucientur, aliquam salutis spem habent. Sic in iniquitate viventes, si puniantur quidem, bonam spem habent: si vero cum iniquitate licentia & deliciis fruantur, & hydrope laborantibus & crapulantibus sunt multo miseriores, & tanto magis, quanto corpore melior anima. *Hom* 7. *de diversis.*

D. Augustini. Homo peccator bestiis simillimus efficitur, &c. *De Genesi ad literam, lib.* 7. *c.* 10.

Chrysostomi. Sicut ebrius quando multum vini ingurgitat, nullum sentit à vino damnum, postea autem sentit quantum sit damnum: Ita & peccatum, donec consummatur, obtenebrat mentem, & quasi densa nubes, ita mentem corrumpit. Deinde conscientia insurgit, & quovis accusatore mentem grauius arrodit, monstrans absurditatem facti. *Homil.* 62. *in Genes.*

Quemadmodum præclara corpora etiam in adversa valetudine magis nobis formæ vestigia ostendunt: Sic & sanctorum animæ, in ipsis etiam arctis suæ virtutis signa præ se ferunt. *Hom. in Esaiam.*

Quemadmodum si laterem aqua laves, nunquam mundatur, sed potius commoto luto, amplius sordidatur: ita fieri non potest, ut depositis sordibus emundetur, qui totus est sordidus. *in c.* 1. *Matth. hom.* 3.

Sicut in loco mundo & speciosо, si modica sordes fuerit, de longe apparet: si autem ipse locus sordidus fuerit, quantumuis stercoris jaceat ibi non apparet, nec enim potest requiri si est aliquid stercoris, ubi totum est stercus. *In c.* 6. *Matth.*

Sicut miles si toto corpore fuerit armis vestitus, & unam partem habuerit nudam, nihil ei prodest, quod totus fuerit ferro vestitus, si per illam unam partem eum sagitta percusserit, sed sic cadit, quemadmodum si totus fuisset nudus: Sic & Christianus, si justitiam fecerit, & si in uno peccaverit, similiter peccator statuitur, quemadmodum si semper peccasset. *In Matt.* 10. *hom.* 35.

Quemadmodum columna in templo, si steterit recta accepto pondere, amplius confirmatur: si autem modicè obliqua fuerit, suscepto pondere, non solùm non confirmatur, sed amplius vadit ad latus: Sic & cor hominis si rectum fuerit, videns opera alicujus viri justi, audiens, per doctrinam sapientiæ ejus ampliùs confirmatur: si autem fuerit perversum cor, videns opera alicujus viri justi, aut audiens, non solùm non confirmatur, sed magis ad invidiam excitatur, & magis pervertitur. *In Mat.* 21. *hom.* 38.

Quemadmodum qui sub mille prædagogis degunt, quique à lectoribus detinentur: Sic non audent oculos extollere, nec liberè quicquam dicere de virtute, qui peccatis serviunt. *Hom.* 59. *in Matth.*

Quemadmodum solaribus radiis nemo clausis oculis frui potest: Ita neque hujus claritatis particeps, abundè nunquam fuerit, nisi animi oculum ad eam & dirigat, & intendat: tunc enim quocunque se vertit, facilis ei prospectus patebit; quod eveniet cum omnibus malis affectibus animum purgaverit. Peccatum enim tenebræ, ut vorago quædam profunda, quod vel inde planissimè constat, quod clam, & sine arbitris peccata committuntur.

Quicunque enim in facinora sceleraque prolabitur, odio habet lucẽ, neque luci se credit: & quæ occultè & in abscondito fiunt, etiã sunt dictu turpia. Sicut enim in tenebris neq; amicus neque inimicus agnoscitur, sed omnia penitus ignorantur: Itidem & in peccato usu venit, quippe qui lucro inhiat, nullam amici inimicive intelligit differentiam, & invidus familiarissimum non secus quam inimicum conspicatur, & latrones similiter in omnes bellum gerunt, omnibus insidiantur, & omnino qui se vitiorum sordibus coinquinant, nihil ad rerum differentias dignoscendas ebriis insanientibusque differunt. *Hom.* 4. *in Ioan.*

Quemadmodum noctu amoto lumine lignum plumbum, ferrum, argentum, lapides pretiosos, & alia omnia eodem modo & videmus, & judicamus. Ita quoque qui sordidè & vitiosè vitam vivit, neque modestiæ vim, neque sapientiæ discernit pulchritudinem. In tenebris enim pretiosi etiam lapides nullam speciem, nullum præ se ferunt fulgorem, non sua se caligantium oculorum culpa. Neque hoc duntaxat nobis dum sub impia vitiorum tyrannide vivimus molestum est, verum etiam illud quod formidine propterea angimur, & veluti qui per obscuram noctem iter faciunt, etsi nihil metuendum sit, metu tamen concutiuntur: Sic qui scelus aliquod admittunt, etsi nemo, id videat, nemo reprehendat, nihilo tamen meliùs sibi fidunt, sed omnia formidant, omnia suspicantur: quippe qui perpetuis conscientiæ stimulis agitantur, omnia formidolose circumspiciunt. Propùlsemus igitur, tam gravem, tam molestam vitam, cuius angorem mors sequitur: mors inquam immortalis, & perpetua, cui nullus supplicij finis est. *Hom.* 4. *in Ioan.*

Anima quæ semel peccatum gustavit, & neque dolore neque pœnitentia ejus tangitur, negligentiâ suâ facit ut semper morbi crescat accessio. Et quemadmodum in materiam recentem cadens scintilla, statim tactâ accendit, neq; subsistit, donec quod reliquum est depascatur &

quantò plura comprehendit flamma, tanto majores vires ad ſua conſumenda ac alia concipit, capitumque edacitate lignorum, quæ conſumuntur, ſi quid reliquum, quod & ipſum conſumendum,& iterum alia conſumit ſemper fortius ſe armante incendio : Sic & natura peccati,ubi cogitationes animi invaſerit : & nemo eſt qui malum extinguat, procedens ulterius, peior ſemper fit, magiſque ac magis indomita. Et ideo poſteriora peccata fermè prioribus ſunt graviora. Accedit ad hæc,quod anima poſterioribus peccatis ad majorem ſemper deſipientiam & inconſiderantiam vergit,viribuſque deſtituitur. In hunc modum plurimi, quia priorem flammam non extinxerunt, in omne peccatorum genus incidere. *Adverſus gentiles & in Babylam mart.*

Melius eſt luto pollui, quam peccatis:Qui enim illic polluitur,paruo tempore delauatur, & efficitur ſimilis ei, qui illic non cecidit : qui verò in barathrum ceciderit peccatorum, talem pollutionem accipit, quæ aquis ablui non poſſit:, ſed quæ multo tempore opus habeat & pœnitentia diligenti,& lachrymis. Iſtæ quidem ſordes extrinſecus nobis adveniunt propterea & citius eas amittimus : illæ autem intrinſecus generantur ideò vix delauantur & expurgantur. *Hom.12.ad Hebr.*

Quemadmodum avis etſi non toto corpore,ſed uno tantum pede capta teneatur,in poteſtate eius eſt,qui laqueum tetendit : Ita & nos cum vitæ & fidei perverſitate capi valeamus,ſi vita ſolum oberramus, in jus diabolicum labimur. *In 2. Timoth. homil.5.*

Quemadmodum qui gravitate capitis, ebrietatéque tenentur, ſtultè ſimplicitérque feruntur,quamvis præcipitium, & aliud quid ſimile ſubſit,infra concidunt incautè : Sic qui corruunt in peccatum, veluti prava ebrietate, actionis deſiderio detenti,neſciunt quid faciunt,non præſentia,non futura prævidentes:veluti ſervus fidelis, & prudens;conſervum inveniens fugientem,quaſi quid ex domini bonis ſurripuerit, nuſquam ab eo recedit,milléque impedimenta ingerit recipientibus illum,quoad ipſum vendicans reducit. Sic & mare conſervum inveniens ſuum, nimirum Ionam, & cognoſcens, mille impedimenta excitat, turbans, clamans,non in judicium trahens,ſed comminans navem ipſius demergere, cum nautis niſi conſervum ſibi prodiderit. *Serm.1.de pœnit.*

Vt corpus umbra, Ita animas peccata ſequuntur, evidenter res geſtas effigientia. *Serm.contra divites.*

Quemadmodum inciſionis, aut cauterij, medicus non eſt cauſa, ſed morbus : Sic & civitatum diſſipationes ex peccantium immodeſtia ortum habentes, Deum omni accuſatione liberant. *Apud Maxim.ſer.26.*

Vt fumus apes, & fœtor columbas fugat : Sic miſerabile & putidum peccatum repellit vitæ noſtræ cuſtodem angelum. *Apud Anton. in Meliſſa part.1. ſer.18.*

Iuſtini martyris. Quemadmodum authore Apoſtolo, fidelis qui ſuæ rei non proſpicit, Deum negavit,eſſetque deterior infidelibus, qui non cum cognitione & fide & baptiſmate, etiam mores aſciſcant, qui Chriſti doctrinam exprimant, ſed habet ſpeciem, ejus autem virtute abnegata deterior ſit infidelibus:Ita tantò deterius eſt cum cognitione peccare, quàm ſine cognitione quanto inexcuſabile peccatum deterius eſt eo quod habet excuſationem. *In reſponſionibus ad Orthodoxos,in reſponſione ad quæſt.3.fol.271.*

Quemadmodum qui videt meretricem,& ſcit eſſe meretricem, non eſt ſcortator propter hanc cognitionem, ac ne quidem ſi cognatio excitaverit cupidinis affectum, ne ſic quidem ſcortator eſt : ſed ſi conſenſerit cum affectione propoſitum, tunc eſt ſcortator aut actione aut affectione: ic & bonorum & malorum hominum cognitio non eſt in cauſa ut boni ſint aut mali, ſed propoſitum, quod elegit id quod ei viſum eſt : id eſt, præferens alteri. *In reſponſionibus ad Orthodoxos reſponſione ad quæſt 8.fol.271.*

Origenis. Neque aliquid amarius poteſt eſſe peccato, etiamſi dulcia quædam videantur in primis, ſicut Salomon ſcribit : Sed in noviſſimis (inquit) amarius felle invenies,quod dulce in initiis videbatur & acutius acie gladij. Iuſtitiæ verò natura contraria : in vitiis videtur amarior, in noviſſimis verò melle dulcior invenitur, cum virtus fructus attulerit. *Homil.14.in Ieſ.Nave.*

Accipiam medicum oſtendens cum uni membro non parcere, ut membris omnibus parcat. Accipiam ergo exemplum Iudicis boni, pro utilitate communi quibuſdam non miſerentis, ut perſpicere poſſimus, quomodo multis parcens, uni non parcat Deus, verbi gratia dictum ſit. Habeat Iudex propoſitum, quietem civitati & pacem genti, cui præſidet,prævidere:huic ſi offeratur latro honeſtâ formâ,ætate ſatis integer : ex alio latere mater expanſis crinibus deprecetur, ut ſenectutis ſuæ miſereatur : ex alio uxor ne virum ſuum interficiat, lachrymabili voce deploret : circumſtent & parvuli liberi,cito orbi futuri. Quid hic faciet Iudex ? miſerebitur latronis,an non ? Quid in commune expedit civitati ? Si miſertus fuit, revertitur homicida ad priſtinum ſcelus : ſin vero in judiciaria ſeveritate permanſerit, unus homo interibit, & univerſo populo providebitur : ic Deus ſi pepercerit peccatori, & miſerans ejus noluerit eum projicere pro ſcelere, quis non accipiat licentiam ? Quis malorum qui nunc ſaltem propter ſupplicia terrentur, non invader tempus, ut expleat quæcunque voluerit, & præceps feratur in vitia ? *Homil.9.in Hieremiam.*

Epiphanij. Sicut qui virginitatem amiſit, corporaliter ipſam recuperare non poteſt quum id naturæ impoſſibile ſit : Sic etiam qui à lavacro in magna delicta collapſus eſt. Et quemadmodum qui à virginitate lapſus eſt, ſecundùm honorem continentiam habet, ita,& à lavacro in maiore delicto conſtitutus, ſecundam medelam habet, non eam virtuoſam, velut primam, verùm non reiectam à vita habet ſecundam quam acquiſivit *lib.2.tom.1.*

Macarii eremitæ. Quemadmodum pœnitentiam agenti alienum eſt elato animo ſuperbire : Sic ſua ſponte peccantem humilem eſſe impoſſibile eſt. *De lege ſpirituali.*

D. Auguſtini. Quomodo ut reſtis fiat, additur ſpartum ſparto : non autem id rectum fit, ſed torquetur : Sic omnia peccata facta, quæ ſunt peccata, cum adduntur ſibi,& addendo peccatum peccato,& peccatum ad peccatum annectitur, fit reſtis longa. Quorum ſemitæ prauæ,& flexuoſi greſſus eorum. Quo autem valet iſta reſtis, niſi ut inde ligentur ei manus & pedes,& proiiciatur quiſque in tenebras exteriores ? Funiculis enim peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur. Væ eis ! qui trahunt peccata velut reſtem longam. *In Pſalm.130.*

Sic eſt in animo beatitudo, ut in corpore ſanitas. Quemadmodum in ipſo corpore alia præcipitur medicina ne bona valetudo amittatur, alia vero ut amiſſa recuperetur : Sic in toto ſtatu hominis,alia nunc præcepta data ſunt, ne amitteret immortalitatem : alia nunc precipiuntur,ut eam recipiat. Et ſicut in valetudine corporis ſi quis præceptis medici quibus eadem bona valetudo cuſtodienda eſt, non obtemperando in aliquem morbum inciderit, accipit alia præcepta ut ſanari poſſit, quæ ſæpe non ſufficiunt,ſi talis eſt morbus, niſi adhibeantur à medico quædam adjutoria plerumque aſpera, & dolores importantia, quæ tamen valent ad recipiendam ſalutem. Vnde ſit, ut homo quamuis obtemperans medico, patiatur tamen adhuc dolores, non ſolum de ipſo morbo nondum ſanato, verumetiam de adjutorio medicinæ : Ita homo per peccatum lapſus in huius vitæ morbidum & calamitoſam mortalitatem, quia primo præcepto obtemperare noluit, quo ſempiternam cuſtodiret ac teneret ſalutem, ſecunda præcepta æger accipit : quibus obtemperans iam quidem non abſurdè dicitur juſtè vivere, ſed tamen moleſtias quas patitur, vel de ipſo morbo nondum ſanato patitur: vel de adjumento medicinæ. *lib.11. q.82.*

Defectus iſte,qui peccatum vocatur, ſi tanquam febris invitum occuparet,rectè injuſta pœna videretur, quæ peccantem conſequitur,& quæ damnatio nuncupatur. Nunc verò uſque adeo peccatum voluntarium malum eſt, ut nullo modo ſit peccatum,ſi non ſit voluntarium. Et hoc quidem ita manifeſtum ut nulla huic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba diſſentiat. *De vera religione.*

Illa dimitti volumus nobis peccata, quæ humanæ fragilitati quamvis parva tamen crebra ſubrepunt. Quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos gravabunt,& oppriment,ſicut unum aliquod grande peccatum: Quid enim intereſt ad naufragium, utrum uno grandi fluctu navis operiatur & obruatur : an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta, impleat nauem, atque ſubmergat ? *Epiſt.108.ad Seleucianam.*

D. Hieronymi. Quod iuxta Hebraicum, & omnes alios interpretes appellentur funiculi vanitatis, hoc ſignificat, quod facientibus peccatum facilè texitur, & tam inane & futile eſt, ut aranearum fila texuntur,ſed cum inde voluerimus exire,ſolidiſſimis vinculis nectimur. *lib.2. c.5. in Eſaiam.*

D. Cypriani. Hoc ſunt peccata lapſis, quod grando frugibus, quod turbidum ſidus arboribus,quod armentis peſtilens vaſtitas, quod navigiis ſæva tempeſtas. *Serm.5.de lapſis.*

Hilarij. Mos eorum eſt qui nequaquam longis atque aſſiduis prælijs prævalent, ut victorem exercitum, & firmis agminibus incidentem, à tergo adeant, & dorſo,ſicubi viam prætereat,inſidias machinentur. Illic dolos fabricantur, illic omnia inſidiarum artificia exercent: Ita & peccatores tentatos incaſſum fideles viros euntes iam in veritatis via, dorſo inſidiantur, dorſo dolos concinnant. *In Pſal.127.*

Saloni. Sicut bonus filius timet, ne vel in modico offendat oculos amantiſſimi patris: ic & qui perfecti ſunt in Eccleſia, timent ne peccando offendant oculos Dei. *In Parab.Sal. fol.217.*

Martialis Epiſcopi. Spinas cordis evellite ut in ſuavitate Dei requieſcatis. Hæ ſunt enim ſpinæ quæ ter multas amaritudines & invidias & doloſitates non ſinunt gaudium & oleum Spiritus ſancti in vobis dominari. *In epiſtola ad Burdegalenſes.*

D. Gregory. Eſſe ſub ſentibus delicias computabant, quia qui peccatorem delectationibus preſſi ex affectu vitæ præſentis quàm ſint aſpera quæ patiuntur, ignorant, lætantur ſub ſentibus : quia rebus quidem temporalibus gaudent, eâ curâ punguntur miſeri, quâ premuntur. Manent ſub ſentibus, & hoc ipſum delicias putant : quia & dura quidem ex præſentis vitæ amore,tolerant, & tamen ex affectu nimiæ cupiditatis obligant, laborem eiuſdem tolerantiæ voluptatem putant. *In moral. lib.30.c.15.*

Ebrius quiſque quod patitur, neſcit:qui vero abſynthio inebriatur & hic quod ſumpſit, amarum eſt, & tamen non intelligit eandem amaritudinem qua repletur : Ita omnis peccator per voluptates ſpontaneis tribulationibus traditus, abſynthio eſt ebrius, quia amara ſunt quæ pro vitæ huius amore tolerat,& tamen eandem amaritudinem, cæcitate cupiditatis, quaſi ſenſibilitate ebrietatis, & diſcernere nequit quod amarum eſt, quia ebrius abſynthio eſt. *In Mor l.l.30.c.15.*

Vva acerba eſt peccatum, uva acerba eſt fructus ante tempus; quiſquis præſentis vitæ delectationibus ſatiari deſiderat, quaſi fructus ante tempus edere feſtinat. Vt qui vuam acerbam comederit,dentes ejus obſtupeſcunt : Ita qui præſentis mundi delectatione paſcitur, interim eius ſenſus ligantur, ut iam ſpiritualia mandere, id eſt,intelligere nequeat, quia vnde in exterioribus delectati ſunt, inde in intimis obſtupeſcunt. Et dum peccato anima paſcitur, panem juſtitiæ edere non valet : quia legati dentes, id eſt, ſenſu interni, ex peccati conſuetudine, juſtum quod intus ſapit, edere nequaquam poſſunt. *Lib. undecimo Iob cap.18.*

Homo peccator folium eſt, quo in paradiſo ab arbore cecidit, qui tentationis vento rapitur,deſideriorum flatibus levatur. Mens hominis quot tentationes patitur, quaſi tot flatibus movetur : hanc ira perturbat;cum recedit ira, ſuccedit inepta lætitia:ſuperbia levat, inordinatus timor in infirmis deponit. *Lib.31.in Iob.c.24.*

D. Ber

D.Bernardi. Si vidisti hominem scalpere manus,& usque ad sanguinem confricare : evidentem habes in eo similitudinem animæ peccantis expressam. Cedit siquidem voluptas illa dolori & succedit pruritui cruciatus. Neque id ignorabat, sed dissimulabat ille dum scalperet.Sic laceramus, sic exulceramus propriis manibus animas infelices, nisi quod tanto gravius, quanto excellentior est spiritualis creatura,& cui difficilius medeatur. *Serm.ad clericos,c.4.*

Salviani Episcopi. Sicut illi solent, qui munitissimas urbes obsident, aut firmissimas arces urbium capere & subruere conantur,omnibus absque dubio eas & telorum, & machinarum generibus oppugnant. Ita nos ad expugnandam misericordiam Dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere oppugnamus, & injuriosum nobis Deum existimamus, cum ipsi injuriosissimi Deo simus. Omnis siquidem Christianorum omnium culpa divinitatis injuria est. Nam cum illa quæ facere à Deo vetamur, admittimus, vetantis jussa calcamus,ac per hoc impiè in calamitatibus nostris severitatem divinam accusamus. *De verò judicio & providentia Dei, lib.4.*

Demosthen. Corporis morbus non tectus, nec laudatus sanatur : & animus malo custoditus non curatur. *Ant.& Max.serm.171.*

Fugitivi,etsi nullo persequente sibi metuunt;insipientes autem,licet nihil adversetur ipsis fortuna, perturbantur. *Stob. serm.4.*

Neque navigantes præter loci commoditatem appellere turum est : neque viventes præter legem, vitam agere periculo vacat.*ibid.*

Nec ignem vestimento occulere possibile est, nec fœdum peccatum tempore. *Stob.serm.16.*

Isocratis. Quemadmodum ex civitate bonis legibus instituta, hominem seditiosum : Sic ex anima cogitationem ad mala inclinantem fugare oportet. *Apud Anton.in Meliss. part.1.ser.64.*

Antonij Monachi. Quemadmodum ignis si tunica tegatur,celari quidem potest, sed ad tempus tantum : Sic turpe delictum celari quidem potest, tempore autem suo detegitur. *Part. 1.ser.16.Meliss.*

Thriveri. Vt nemo mellitis venenis abstinuerit,nisi qui eorum perniciem præsciverit : Ita nemo peccatum odio habebit,nisi qui ejus turpitudinem, iniquitatem, periculúmque perspecta habuerit. *In apoph.19.*

Quemadmodum infamiùs multo est, corpus habere obtortum quam decoloratum : Sic animum dedecorat minus insciția, quam peccatum : *In apoph.44.*

Quemadmodum multi ideò morbos contemnunt,quod pericula ignorent : ita multi evidenter peccant, quia turpitudinem peccati perspectam non habent. *In apoph.46.*

Quemadmodum ubi cibus aliquis malus sua dulcedine invitat, fere condimentis malitia eius corrigitur, & fit minùs noxius:Ita minùs peccat qui cum quidam religione, quam contemptu Deorum peccato fruitur. *In apoph.123.*

Vt fere acuti morbi sunt,qui homines interimunt,aliqui tamen ex iis in perpetuum securiorem ac firmiorem sanitatem præstant : Ita est ubi insignium quorundam peccatorum excessus pœnitentiam adfert, sed sæpe suffocat. *In apoph.168.*

Quemadmodum natura morbos quosdam obiter factos leviter excludit, illis autem premitur, qui in habitum transierunt : Ita & peccatum dominatur, qui in consuetudinem venit. *In apoph.149.*

Vt nullum medicamentum abstergit, quod non habeat saltem latentem acrimoniam. Ita neque nostra, neque aliena peccata possunt expurgari,citra corporis vel (quod majus est) animi amaritudinem. *Ibid.*

Homo homini injuriam quidem remittit,sed jure detrimentum in hæreditate relicta prosequitur:Ita subinde Deus quidem peccatum condonat:sed mulctam à posteris, in quartam sobolem expectat. *In apoph.52.*

Parentes priores filios amant,verumtamen ingratos, perditósque abdicant : Ita & Deus gratis nos justificavit, sed fornicatores, adulteros, comessatores suo regno excludit. *In apoph.53.*

Æger facilè cuivis causæ vel etiam levissimæ succumbit. Et qui est obnoxius uni peccato, facillimè & singulis invaditur. *In apoph.74*

Nemo ferat odoremalli nisi qui & ipse lubenter allio vescitur:Et verisimiliter peccato obnoxius est,qui non vitat peccati asperginē. *In apo.85.*

Qui dolorem corporis negligit,animo laborat : Et qui periculum suorum peccatorum ignorat, huic mens stupet. *In apoph.92.*

Sæpe morbus qui dolore vacat, est periculosissimus : Ac fere periculosissima peccata, de quibus parum anxia conscientia. *In apoph.119.*

Pessima radix, non evulsa de terra perpetuo germinat, & peccatum sui quis indulget, quotidie novas vires acquirit, & maximus peccatorum cumulus efficitur. *Anonym, lib.5.collect.hieroglyphic.*

¶ Exempla Biblica.

Peccata punit Deus. Exempla : Salomon, 1 Reg. 11.v.14.23.Achab & Iezabel,2.Reg.9.v.7.25.26.2.Pa.22.7.Manasses,2.Reg.24.v.2.3.4.Amasias,2.Pa.25.20.Israëlitæ,4.Esdr. 3.v.26.27.28.& 15.vers.5.6.Ier.13.22. & 30.15.Ezec.14.13.& 33.v.25.27.Malac.22. Tobias,Tob.13.5.Berhuliani, Iudith.7.17.& 8.v.26.27.Esther, Esth.14.6.Patres,Psal.106.v.6.7. Iudæi,Esa.3.vers.8,9.& 5.v.24.25. Etiam in sanctis castigat illa Deus, Exempla : In Mose & Aarone, Num.20.v.12.53.Mose,27.2.12.13. Heli Sacerdote,1.Sam.2.v.27.28.&c. Davide,2.Sam.12.v.10.11.Salomone,1.. Reg.11.vers.11.12.Roboamo,2.Par.12.v.7.8. Ioramo.21.16. Iudæis.24. v.24.15.Iudith,5.18.iustis à iustitia se avertentibus, Ezech.18.24. Iona, Ion.1.v.4.4.

¶ Emblema.

Alius peccat, alius plectitur.

Emblema CLXXIV. Andreæ Alciati.

Arripit ut lapidem catulus, morsuque fatigat,
Nec percussori mutua damna facit :
Sic plerique sinunt viros elabier hosteis,
Et quos nulla gravat noxia, dente petunt.

Peculatus.

¶ Definitio et etymolog.

Peculatus furtum est rerum publicarum,Hinc apud Iureconsultos in lib.ff.tit. est, ad leg.Iul. pecul. *Nebriss.* Peculator est qui furtum facit pecuniæ publicæ. *Autor. Ason. Iacob,Spiegel. in Lexico jurid.*

Peculium dicitur quicquid alicujus vel multorum labore & industria partum est. Peculator, qui quod à multis in Reipublicæ commoda, collectum & sepositum est, furatur.

¶ Apophthegmata.

Diogenes Cynicus cum vidisset magistratus, qui Hieronnemones dicebantur, quendam deprehensum, quod ex ærario phialam furatus esset, adducentes : Magni, inquit, fures paruum ducunt.*Laërt.*

M.Cato dicebat privatarum rerum fures in compedibus vitam agere, publicarum in auro purpura conspicuos incedere. Olim simplex furtum non puniebatur capite, sed vincti compedibus, præstabant operam. At longe gravius crimen est peculatus, quam furtum. Et tamen qui fiscum principis, qui Rempub. compilant,magnates fiunt. *Plut.*

Scævola Septumulcio Anagnino,cui pro capite C.Gracchi aurum erat repensum,rogante ut se in Asiam præfectum duceret : Quid tibi vis,inquit, insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi hoc confirmem si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse perventurum. Notavit avaritiam hominis præfecturam non ob aliud ambientis, nisi ut spoliaret provinciales, ac ludens finxit, id citius consecuturum Romæ. Hoc dictum Fannius in annalibus adscribit Africano Æmiliano, qui dictus fuerit Iron. *Eras.l.6.apoph.*

Ausidius Modestus L. Quintium in morbo sibi dicentem manus esse frigidas,hoc scommate taxavit : Atqui calidas,inquit,è provincia extulisti, notans eum,quod proconsul administrans provinciam, multa furatus esset. *Meminit Plut.in Symposiacis lib.1.c.40.*

Claudius Cæs. Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, sic adamavit, ut eos non solum amplissimis præmiis, verum etiam quæstoriis prætoriisque ornamentis decreto senatus ornari libenter passus sit, ad hæc, tantum rapere & acquirere, ut illi querenti de fisci exiguitate quidam non absurde dixerit, Abundaturum fiscum, si à duobus libertis in consortium reciperetur. Hos planius fatetur Craso fuisse ditiores.

Traianus Imp. Initio procuratores habebat rapaces, qui provinciales calumniis expilabant. Quorum unus fertur unumquemque divitem sic convenire solitus:Quid habes? Vnde habes?Hæc ubi didicerat:addebat tertium, Pone quod habes. Sed admonitus à Pompeia Plotina uxore, cohibuit ejusmodi vexationes provinciarum, addens vocem optimo jure laudatam, Fiscum esse lienem, quod eo crescente, reliqui artus contabescant. Sensit optimus princeps iniquum esse, sic explere fiscum unum ut nihil habeant subditi præsertim quum boni principis sit quicquid habet populus. *Eras.l.8.apoph.*

Sigismund. Imp. interrogatus,cur apud liberas civitates peculatus crimen adeo frequens inveniretur? Idcirco respondit, quod nudos honores civibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat. Indicat autem magistratum ipsum in causa esse, quod peculatus crimine tam multi hodie insimulentur. Cum enim tam varia Reipublicæ sint officia, singulis certa & sufficientia stipendia deberent assignata esse, quo hi qui ad hujusmodi honores & officia vocantur, haberent unde viverent, sine ulla vel furti vel peculatus suspicione. Verum cum desunt hæc stipendia vel nimis sunt tenuia, fit ut plerique ex publico thesauro, sibi per nefas prospiciant, & pauperes primum ad amplissimas opes veniant. *Æneas Sylu.lib.2.comment. de reb.gest.Alphonsi.*

Vide Furtum.

Pecunia

¶ Definitio et etymolog.

Pecunia, Græcè, χρῆμα, ατος, τὸν, & χρηματικὸς, ὴ, ὸν, pecuniarius : χρηματώδης, ες, ὸς, pecuniosus dicitur: De peculio autem, pecunia, variisque pecuniis apud Hebræos, Chaldæos, Syros, Græcos, à quibus nominibus,multa observatu digna leguntur in Etymologico triliugui, Lugduni edito, anno 1607.p.582.583.584.585.586.587. quæ cum prolixiora sint, describere non libuit

Est autem pecunia totum, quicquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt,servus,vas,ager,arbos,pecus. Quicquid id horum est pecunia dicitur, *secundum Aug.de doctrina Christiana,& habetur in decretis 1.q.3.c.totum.*Pecunia,cujus diminutivum,est pecuniola,à pecu dicitur, quod olim divitiæ omnes in agris, atq;pecoribus esse existimabantur. Vnde locupletes & pecuniosi,appellati sunt divites, quasi locorum & pecorum pleni.Et licet pecuniæ appellatione, non modo nūmi, hoc est numerata pecunia, sed omnes res,rā soli,quàm mobiles, & tam corpora,quam jura contineantur,ut etiam Hermogenianus Iurisconsultus affirmat,frequenter tamen pecunia,pro ea,quæ numerata est,ab auctoribus usurpatur. A pecu pariter fit peculium,quod propriè significat rem,quæ in pecunia numerata cōsistit,vel in solo,vel in corporibus, vel in supellectile, nostro labore,& industria paratum,& à nobis ipsis lucrifactum.Virg.*Nec spes libertatis erat,nec cura peculi.*Hinc peculium Castrense dicitur,ut ait Pomponius,quod à parētibus,& agnatis in nihil tia

degenti

degenti donatum est: vel quod filius in malitia acquisivit, quod, nisi militaret, acquisiturus non fuisset. Nam quod fuisset sine militia acquisiturus, id peculium ejus castrense non dicitur. Peculium nonnunquam pro paruo patrimonio capitur: *secun. Vlpian.* Hinc derivatur peculiaris, quod propriè significat rem ad peculium pertinentem. Sed usu jam receptum est, ut pro proprio, sive speciali, seu præcipuo ponatur, vnde peculiariter adverbium, hoc est specialiter, præcipuè.

Pecunia dicta, *teste Plin. 33. cap. 3.* Quod olim nummi pecudis effigie notari solebant.

Pecunia dicta est à peculio, quod est seruorum & peculium dicimus, licet abusivè, pro patrimonio.

pecuniam antiqui à pecore deduxerunt, quod universa eorum pecunia in pecorum fructu esset, qua ratione & peculium dictum, quod quis sua industria acquirit. *Alciatus de verborum significatione in l. pecunia, & ibi Vlpianus.*

¶ Loci Biblici.

Pecunia non danda est ad usuram, Deut. 23, 19.
Pecunia deposita apud amicum. Exod. 22. 7.
Data mutuo pauperibus, Exod. 22. 25.
Pecunia non comparatur Spiritus sancti donum, Act. 8, 20.
Pecuniis confidentes, Ps. 49. Marc. 10. 24. 1. Timot. 6.
Pecuniis constituti sacerdotes, 1. Reg. 15. 33.
Pecudis nomen, pro pecuniis seu nummis, quibus pecudis imago fuit impressa, Genes. 33. 19. Ios. 24. 32. Ios. 42. 11. Iuxta nonnullorum sententiam.

¶ Patrvm Sententiæ

Pecunia facilè consumitur, consilia exhauriri nesciunt, hæc usu augentur; pecunia minuitur, & eò deficit: consilium autem collatum, quo in plures diffunditur, eo redundantius manat, & in suum fontem recurrit. *Ambros. l. de Offic.*

Hoc malum jam dudum humanis influxit mentibus, ut pecunia honori sit & animi hominum divitiarum admiratione capiantur. *Ambros. Offic. l. 2. cap. 21.*

Vbique pecunia vincit, omnes mendicitatem spernunt. *Isidor. Soliloq. lib. 1. c. 1.*

Pulchrum est, neglexisse fœda lucra pecuniæ. *Cassiod. lib. 5. Ep. 13.*

Pecunia cum labore acquiritur, acquisita, cum timore servatur, & tandem cum dolore gravissimo amittitur *Cassiod. de dilectione Dei, c. 5.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Sophocles.

Τὰ χρήματ' ἀνθρώποισιν τιμιώτατα,
Pecuniæ hominibus amicos conciliant.

Menander in Menagyrta.

Μακάριος ὅστις οὐσίαν κ' νοῦν ἔχει.
Χρῆν γὰρ ὄντα δ' ἃ ταύτην καλῶς,
Οὕτω μαθεῖν δεῖ πάντα κ' πιστὸν φέρειν.
Ἀχαριστότης γὰρ γίνετ' ἐν βίοις αἰτία.
Felix, qui simul opes ac mentem habet.
Hic enim opibus ubi convenit rectè utitur.
Sic discenda sunt omnia, & divitiæ ferendæ.
Nonnullus enim fiunt causa indecentium facinorum.

Euripides in Erechtheo.

Τὰς οὐσίας γὰρ μᾶλλον ἢ τὰς ἁρπαγὰς
Τιμᾶν δίκαιον ὅστις γὰρ πλοῦτος ὢν τις
Βέβαιος ἀνήρ,
Opes (legitimas) magis quam rapinas
Colere decet, neque enim divitiæ iniustæ
Vnquam constantes sunt.

Ex Antholog. Pecuniis cumulandis omnes nunc student.

Diversas hominum videam cum sparsa per artes
Ingenia, est cunctis ars tamen una viris.
Omnibus idem animus gratos sibi quærere nummos.
Omnis inexhaustas undique poscit opes.
Nullus adest priscæ virtutis cognitor, ulla
Religio, superos vix putat esse Deos.
Nimirum ingenti congesta pecunia cura
Est Deus, humanas nunc regit ipse vices.

Ex epist. Horatij.

O cives, cives, quærenda pecunia primum est.
Virtus post nummos, hæc Ianus summus ab imo
Prædoset, &c.

Propert. lib. 3.

Ergo sollicita tu causa pecunia vitæ es,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Iuven. 6. Satyra.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu.

Hor. lib. 10. Epist. 2.

Divitiæ molles.
Imperat aut servit collecta pecunia, cuique
Tortum digna sequi potiùs quam ducere funem.

Iuven. Satyr. 13.

Et maiore domus gemitu maiore tumultu
Planguntur nummi quàm funera.
Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.
Interea pleno cum turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat, qui non habet.

Euripides in Phœnissis.

Τὰ χρήματ' ἀνθρώποισιν τιμιώτατα,
Δύναμίν τε πλείστ' ἔν ἀνθρώποις ἔχει.
Mortalibus nihil est carius pecunia,
Atque inter homines una plurimum valet.

Item Aristophanes in Pluto.

Ὡς οὐδὲν ἀτέχνως ὑγιὲς ἔστιν οὐδενός,
Ἀλλ' εἰσὶ πᾶσι κέρδος ἅπαντες ἥττονες.
Proh! ut nihil sanum reperias uspiam,
Sed pariter omnes serviunt victi lucro.

Terent. in Adelphis.

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.

Idem in Hecyra.

Quia paululum vobis accessit pecunia, animi sublati sunt.

Idem in Phormione.

Abi sic insciens, cuius tu fidem in pecunia prospexeris, verere ei verba credere, ubi quid lucri est te mihi fallere?

Plaut. in Curculione.

Qui homo maturè quæsivit pecuniam. Nisi eam maturè parsit, maturè esurit.

Hor. pecuniam reginam vocat.

Vxorem cum dote, fidémque & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Versus ex Bellerophonte Euripidis.

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus, an dives? omnes quærimus.
Non quare, & unde? Quid habeas tantum rogant.
Vbique tanti quisque quantum habuit fuit,
Quid habere nobis turpe sit quæris? Nihil.
An dives quærimus omnes, nemo an bonus.
Aut dives opto vivere, aut pauper mori.
Benè moritur, quisquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Nimia pecuniarum collectio pro liberis, ut multi loquuntur, prætextus est avaritiæ, proprium ingenium arguens, ac detegens. *Democritus, apud. Stob. Serm. 10.*

Pecuniæ grandior aceruus & privatim & in civitatibus inimicitias seditionésque parit: deficiens autem, ut plurimum servitutem. Nemo igitur liberorum gratia pecuniis cumulandis incumbat, ut eos relinquat ditissimos. Neque enim id ipsis, neque civitati conducit. Sed census juvenum tum adulatione vacuus, tum rerum necessariarum non indigens, omnium decentissimus & optimus est. Nam hic nobis ad omnia consonans accommodatúsque vitam à doloribus tutam reddit. Liberis ergo non auri, sed pudoris multum oportet relinquere. *Plato. Lib. 5. de legibus.*

Qui pecuniam injustè cupit, aut injustè possidens non dolet, muneribus animum suum, non exornat, sed ab hoc abest longissimè. Quod enim venerabile pulchrúmque in animo est, exiguo pro auri aceruo prodit: quum quicquid super terram jacet, quòdve sub terra latet aurum, compensari virtuti digne non possit. *Idem ibid.*

Propter pecuniarum possessionem omnia prælia nobis fiunt. *Plato in Phædone.*

Malè enim res se habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.

Sed ut pecuniæ quærendæ non solùm ratio est, verùm etiam collocandæ, quæ perpetuos sumptus suppeditet, nec solùm necessarios, sed etiam liberales: sic gloria & quærenda & collocanda in ratione est. Quãquam præclarè Socrates, ad gloriam hanc viam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. *Cic. lib. 2. Offic. 2.*

Nihil eorum, quæ virtuti debentur, emere pecunia licet. *Val. Max. l. 4.*

Vniçæ filiæ pater Themistoclem consulebat, utrum eam pauperi, sed ornato: an locupleti, parum probato collocaret: Cui is inquit, Malo virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem. Quo dicto stultum monuit, ut generum potiùs, quàm divitias generi legeret. *Idem lib. 7. ti. Sapienter dicta aut facta.*

Primùm omnium pecuniæ admiratio detrahatur, compescatur luxus, incitetur sobrietatis studium, accendatur mutua charitas, non per peccata quæstum fieri, sed virtutem esse unicam virtutem. *Vives in epist. ad Henricum Angliæ Regem VIII.*

Pecuniæ est fugienda cupiditas: nihil est enim tam angusti animi, támque parui, quam amare divitias, nihil honestius magnificentiúsque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad munificentiam liberalitatémque conferre. *Cic. in Offic.*

Multos sæpè magnis incommodis afficit pecuniæ cupiditas. *Cic. vet. Rhetor.*

Causa multorum bellorum est, quod reges non regant pecuniam, sed ipsi à pecunia regantur. *Ludou. Viu.*

Ex pecuniæ cupiditatibus fictiones, dissensionésque nascuntur sæpè maximæ: prædæ etiam cupiditas multos nonnunquam longiùs evocat. *Iulius Celsus lib. 6. de rebus gestis Cæsaris.*

Similiter pecuniarum prædiorúmque, & census possessio se habet: excedens enim & privatim, & in civitatibus inimicitias, seditionésque parit: deficiens autem, ut plurimùm, servitutem.

Pecuniarum cura ultimum honoris locum teneat. Quare pecuniarum, in quibus homines omne studium ponunt, ultimum ac tertium est, si rectè habeatur pecuniæ studium, medium corporis, animi primum. *Item lib. 4. de Legib.*

Pecunia effectrix multarum & magnarum voluptatum: pecunia voluptates pariuntur. *Cic. 2. de Finib.*

Omnia pecuniâ effici possunt. 5. *Act. in Verrem.*

Pecuniæ usus duplex est: alius ad sumptus necessarios, alius ad sumptus liberales. *Idem.*

Pecunias comparare non inutile: injuste autem id facere, multò pessimum est. *Aristoteles.*

In bello non solum armis, sed etiam pecuniâ opus est, qua fiunt arma utilia. *Thucyd. l. 1.*

Propter inopiam pecuniæ, res veterum fuerunt imbecilliores. *Id. ibid.*

Ad virtutem una & ardua via est: ad pecuniam qua cuique libet nititur, & malis & bonis rebus ea creatur. *Sallust. in fragm.*

Pecunia maxima hominum pernicies. *Idem, ibid.*

Pecunia inter civiles discordias ferro validior. *Tacit. hist. lib. 2.*

Pecuniis acerbè conquirendis principes plus invidiæ sibi quàm virium addunt. *Idem, hist. l. 3.*

Qui primus pecuniam esse nervos rerum dixit, is præcipuè bellum respexisse videtur. *Plut. in Cleomene.*

Pecuniam nervos esse principatus, Vespasianus Imperator dicere solebat. *Xiphilin. in Vespasiano.*

Pecunia, & orbitas bonis malisque temporibus juxta valent. *Tacit. hist. lib. 1.*

Pecuniæ belli civilis nervi. *Idem, l. 2. hist.*

Quisquis admodum pecuniis delectatur, eum certò scias vehementer angi, quum sumptus facit. *Xenoph. de just. Cyri, l. 8.*

Præclarius est pecunia quàm armis benè uti. *Plut. in Coriolan.*

Pecunias qui non ad necessitatem sit consecutus, bellum (ut reor) gerere nunquam satis commode poterit. *Procop. de bello Goth. lib. 3.*

Quidam ex antiquis pecuniam rerum nervos rectissimè appellavit. *Niceras in Manuele Comneno, lib. 1.*

Rerum vires nervúsque pecunia est. *P. Æmil. l. 8.*

Multò commodiùs atque faciliùs auro arcentur hostes, quàm ferro ac viribus in ipso belli discrimine sustinentur: & ex rerum usu plerunque accidit, ut quæ pecuniæ parcendo remota pericula negligere contemnerèque solent incumbentibus demum malis, desperato sæpè remedio graviora detrimenta sentire consueverunt. *P. Iovius, hist. l. 2.*

Pecuniæ bellorum nervi pacisque subsidia. *Idem, l. 13.*

Nemo virtute vel fortuna maximus Imperator res præclaras unquam bello gesserit, si eum optimis artibus, abundè instructum, pecuniæ propria bellorum instrumenta, defecerint. *Idem, l. 18.*

Nunquam pecunias civitati alendo & sustinendo bello defecturas crediderim, si sit firmum apud cives, quod rectè operare faciliùs quàm sperare possumus, communis concordiæ studium. *Idem, l. 27.*

Pecuniosus ostentator lib. 4. rhetoricorum ad Herennium eleganti, penicillo depingitur.

De amissa pecunia. DIAL. XIII.
Francisci Petrarchæ.
DOL.

Pecuniam amisi. R. Eo cum illa curas multas, periculúmque perpetuũ. D. Perdidi pecuniam. R. Et laborem custodiæ, & perdendi metum. Sic perdendo pecuniam, duo bona, unumquodque & præstantius amisso, securitatem, & requiem invenisti. D. Pecuniam perdidi. R. Benè, si te illa non perdidit, quod jus multis possessoribus suis fecit. Noxia enim pecuniæ forma est. Venenosus fulgor, ac pestifer. Itaque velut serpens squammis aureis placens mulcendo oculos animam ferit. Proinde si hinc salvus es, gaude tibi ablatum unde infici posses, téque illæsum inter pericula transiviſse, lætus stupénsque recogita. Sin infectus, extirparam mali causam scito, quo facilior ad salutem reditus sit. D. Amisi aurum atque argentum. R. Quid cœlesti animo, cum terrestribus purgamentis? qui virilius philosophantur, argentum atque aurum inter bona non numerant, qui mollius, bona dicunt, sed non animi, horum quicquid elegeris sive non bonum sive non tuum fuit, æque nulla tibi est materia querelarum. Nam ut omnino bonum dici velis quod multi magnique negant; viri, non tuum certè, sed fortunæ bonum, vel invitus dices. Ita nec tu de tuo aliquid, nec de suo illa quidem perdidit, sed transtulit. D. Amisi pecuniam, R. Vt non amisisses si tua esset; sic si tua non erat amittere, nequivisti, verè autem non tua, sed illius erat, quem secuta est, imò ne illius quidem sed fortunæ (ut dixi) quæ eam cui visum fuerit brevem ad usum magno sub fœnore mutuat. Disce jam tandem à propriis aliena secernere. D. Pecuniam amisi. R. Si te adeò non tuæ quoque cruciant jacturæ tibique vel alienum aliquid demi doles. Disce illa conquirere quæ tua sint propria, atque perpetua, quorum & acquisitio facilior, & possessio nobilior, certiórque. Virtutem si quæsieris non amittes. Vos autem sapientiæ contemptores, cultoréque & amatores pecuniæ facti estis. Obsurduisse videmini in salubribus consiliis, ac monitis, quæcumque per sanctos, atque eruditos viros, contra hanc præsertim humanæ partem insaniæ dist. sunt. Audistis Satyricum vestrum protestantem. Nam dives qui fieri vult, & citò vult fieri: atque his dictis addentem: sed quæ reverentia legum? Quis metus aut pudor est unquam properantis avari? Hanc sententiam Hebræorum: sapiens quam paucis absoluerat. Qui festinat ditari, inquit, non erit innocens. Audistis alium ex vestris seu Satyricus sit ille, seu Lyricus, dicentem, Non domus aut fundus, non æris acervus & auri Ægroto domini deduxit corpore febres, Non animo curas. Dixerat hoc externus sapiens ille brevissimè. Non proderunt divitiæ in die ultionis, & addiderat quid prodesset. Iustitia enim, inquit, liberabit à morte. Cum ergo pecunia, quam amissam luges, in necessitatibus summis nec corpori possit opem ferre, nec animo, mitum cur tantoperè vel optari absens valeat, vel amari præsens. His atque aliis motus Orator vester: Nihil est, inquit, tam angusti animi: támque parvi quàm amare divitias. At Orator Ecclesiasticus, Avaro, inquit, nihil est scelestius, nihil est iniquius, quàm amare pecuniam. Et quam multorũ in hoc unum consentit, immò quàm nullius dissentit authoritas. Frustra quidem prævaluit Sapientum sententiis, vulgi fulgor. Itaque ut nullum ardentius votum, quàm pecuniæ est, ut ex qua pendere omnia, quæ optantur persuasum sit, clamant ab adverso doctissimorum voces hominum, clamat experientia, & veritas, clamat vetus & recens exemplorum turba. Magnam pecuniam nulli utilem, multis fuisse pestiferam, cum peccato ac labore quærendam, solicitudine ac pavore servandam. Dicant pecuniæ amatores, quid vel in his verbis falsi, vel in suis opibus boni sit. Et ut vera sit æstimatio tam laudatæ rei, quid de hoc quisque viderit aut legerit, integrum, ac sincerum, spretis vulgi clamoribus sepositisque fulgoribus metallorum ad memoriam revertatur. Quia verò non omnibus videndi experiendique sors eadem fuit, illa animum subeant, quæ famosis ab authoribus scripta nulli unquam docto legendi, audiendique defuit facultas. Nonne ergo pecuniam peregrinos mores intulisse, & molles divitias turpi luxu sæcula priùs integerrima fregisse? Nonne ipsas quoque divitias avaritiam & abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi, perdendique omnia invexisse, & scriptum & re ipsa sæpè compertum est: Nonne avarum semper egere? Nonne nocens ferrum ferróque nocentius aurum, sacrámque auri famem nil non mortalia pectora cogere: pecunieque aspectu debilitatos spiritus; Nonne aurum per medios ire satellites & perrumpere saxa potentiùs ictu fulmineo, atque hinc pudicitiæ simul ac vitæ insidias provenire? Imbre aureo Danaes expugnata virginitas, & variis Amphiarai Argolicici casus probat, avaræque simul conjugis: una siquidem ruinæ duplicis causa fuit, aurum fatale, quod benè spretum Argiæ, Eriphilæ malè optatum, malè partum, illius penates irrupit, scelerúmque ingentia semina movit? Nonne opes falsas & caducas neque præstare posse quod spondeant, neque lenire animi sitim, sed accendere: neque curas fugare, sed accersere, neque necessitates tollere, sed augere, verissiméque & proprie dictum Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit: Et illud: Neminem pecunia divitem facit: immo contra: Nulli non majorem sui cupidinem incussit. Neque illud minùs, Crescentem sequitur cura pecunia, maiorque fames. Atque illud, Multa petentibus desunt multa. Et permultis eos indigere, qui permulta possideant, denique quicquid sit non esse perpetuum, nec longævum quidem, ut quod positum sit in manibus fortunæ sine intermissione volubilibus subiectum casibus, & saltem morte perdendum. Dives enim cum dormierit nihil secum auferet. Aperiet oculos suos, & nihil inveniet, neque id ipsum suum nihil in quem volet transferet, quia in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatus thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. His ac mille similibus circumquaque sonantibus doctorum vocibus hominum obstruxit aures infinita cupiditas, ut jam frustra divitibus hujus sæculi præcipiatur: non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, bene agere, divites fieri in operibus bonis. Nam qui volunt divites fieri harum, scil. quæ vulgo optantur divitiarum, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Non magis hunc audiunt consultorem quàm qui ait, Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, divitiæ si affluant nolite cor apponere. Neque hunc magis quam ipsius filium dicentem: Qui confidit in divitiis suis corruet: neque rursus his omnibus magis illum, qui super omnes est, cujus doctrina cœlestis, nisi ab insanis planéque furentibus contemni nequit, qui profectò divitias & divitiarum comites voluptates, atque solicitudines spinas dixit semen verborum salubrium suffocantes: dixit hoc cujus in ore non est inventum mendacium, viva inquam hoc dixit veritas. Veruntamen putas invenerit fidem in terra? nullam prorsus aut raram. Quas igitur ille spinas suavitatem unicam, atque dulcedinem mundi vocat. Et quod ait quidam, gemmas & lapides, aurum & inutile summi materiam mali, summi omnis materiam boni putant, certatimque omnes ut summum bonum, præque omnibus appetunt. Iamque in urbium plateis haud ironice proclamatur: *O cives! quærenda pecunia primum est. Virtus post nummos.* Atque illud alterius: Vende animam lucro, mercare, atque excute solers. Omne latus mundi. Sic nondum intellectum Dei munus, sed magnum Dei, pauperies, opprobrium jubet quidvis & facere & pati. Verúmque quotidie cernitur quod ab alio dictum est. Pars vilissima rerum certamen movistis opes. Quis enim quæso non hodie sceleris, insigni præmio, & occasione proposita fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro vi potitur? pone fidos fratres, pone unanimes amicos in consilio, in convivio, in chorea, dehinc modicum inter illos non dicam pomum aureum, sed pomi frustrum jacta, discordia his olim armis uti solita, gladiis seria iocique frangentur. Sicut autem auro nihil scelestius quæritur; sic ut ad rem redeam, nil mœstius perditur, Peccatum nempè ingens animæ jactura contemnitur, proximumque illi famæ damnum spernitur & amissum tempus inter levia numeratur. Lentè flentur fratres perditi. Lentius parentes. Lentissimè conjuges, sæpè verò lætissimè, solæ opes flentur acriter. Verissimúmque est illud, *Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.* Sed multa jam diximus, de quo nunquam satis, nunquam parum, semper minùs dicitur: quia pecuniæ ad amorem obstinatis animis, nil dicendo aliud quæritur, nisi odium, aut contemptus, quicquid vulgatis obstat erroribus vel simulatum creditur vel insanum. D. Perdidi pecuniam. R. Experrectus es, te divitem somniabas. D. Pecunia, quam amabam periit. R. Pecuniæ neque amorem, neque odium, sed frugalitatis studium, avaritiæque fugam laudo, ut amare enim pusilli animi, sic pati non posse aurum infirmi est, parúmque sibi fidentis atque auro succumbere metuentis: Magnus ille est, inquit Ennæus, qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus, ut intelligas seu vitium seu virtutem, non in rebus esse, sed in animis. Nec

amatorem

amatorem pecuniæ, nec oſorem, ſed abſentis contemptorem præſentiſque diſpenſatorem egregium, magnum putas. Hanc ſententiam me dictante ſcripſit Cicero. Cum amorem enim divitiarum angusti, parvique animi dixiſſet, adjunxit: Et nihil, inquit, honeſtiùs, magnificentiùſque quàm pecuniam contemnere, ſi non habeas, & ſi habeas ad beneficentiam liberalitatémque conferre. Vtor in re certa claris teſtibus. Et ô utinam mihi, ſimúlque illis omnibus fides eſſet! Nuſquam enim humanum genus tam incredulum, ſeu tam ſurdum eſſet. Inexhauſtus labor hominum, quærendique ardor, terraſque & maria verſans probat avaritia, atque amore, cultúque divitiarum non modo virtutibus, ſed vitæ odium indictum. D. Pecuniam magnam amiſi. R. Magnum pondus, & durum & grave ſimul cuſtodis officium ut incipiens dixi. Nam de dominis vos cuſtodes imperioſa cupiditas fecit omnia facere, atque omnia pati jubens, ſola ut pecunia cumuletur ac ſerveturr: Ita quæ in opportunitate uſúſque hominum inventa erat, in metum, ac ſolicitudinem verſa eſt. Timere & angi & circumſpicere, domorum incendia, furum inſidias, & ſervorum fugam, neque aliis prodeſſe, neque ſibi, ſed exanime tantum & inutile aurum incubare: hæ divitiæ veſtræ ſunt. D. Pecuniam domi diuniſſam abſtulit neſcio quis. R. Vile & caducum eſt, & certè non proprium, quod furto, vel vi eripi poteſt. D. Pecuniam in loculis conſignatam non invenio. R. Dicam tibi, non antiquam rem. Fuit nuper apud Italicos nobilis, & egregius quidam vir poſſeſſionum antiquarum dives ſatis, ditior virtutum, ſed pecuniæ non ita, ut cujus non cuſtos, ſed diſpenſator, ac dominus eſſe didiciſſet. Erat illi filius primogenitus fori negotiis apprime induſtrius, qui vigili cura & parſimonia ingenti magnas opes multumque auri quæſierat, & erat (mirum viſu) in patre ſene, juvenilis largitas, in juvene filio ſenilis tenacitas. ſæpè illum pater hortabatur ne ſuum genium fraudaret, ne pietatis obliviſceretur, ac famæ, néve in comparationem auri, & decus & debitum, & naturalia ſibi jura vileſcerent. Denique ut ſibimet, & annoſæ marti, & fratribus parvis, & conſanguineis & amicis, & egentibus prodeſſe aliquando divitias ſuas vellet. In hos enim uſus, non in cuſtodiam tantum ac ſupplicium partas eſſe dicebat, hoc pater ſed fruſtra vel ſurdo canitur, vel avaro. Contingit tandem pro Repub. filium abeſſe, & cum electis viris ad Romanum Pontificem proficiſci, quo digreſſo ſtatim pater, occaſione arrepta, novis thalami arculæque clavibus introgreſſus, theſaurum nulli utilem è latebris eruit, séque & conjugem & filios, familiámque omnem exquiſitiſſimè induit, emit equos ornatiſſimos, vaſa argentea, ſupellectilem ſpecioſam, ultimo domum amplam, ſed minimè cultam, novis auxit ædificiis, & picturis inſignibus adornavit, munivitque rebus omnibus quas liberalis & lauta, & abundans vita exigit: multa præterea pauperibus dedit; Sacculos verò in quibus aurum illud filij fuerat arena, lapilliſque flumineis plenos, obſtructóſque, & obſerata omnia, quoque prius in ſtatu fuerant dimiſit. Quæ cuncta breviſſimo tempore geſta ſunt, quod & voluntas egregij ſenis, & pecunia prompta eſſet. Redeunti dehinc filio fratres obvij fuere. Quorum ille occurſu hæſit, indumenta atque habitum miratus, qualem antea non vidiſſet, quæſivitque cujus eſſent equi? unde illæ veſtes? læti atque omnium ignari ſimplicitate puerili domini patris eſſe, multóſque alios domi in ſtabulo ſubſtitiſſe dixerunt, utrumque etiam parentem multiplici ac regio eſſe veſtitu. Magis ille magiſque ſingula mirari. Inde ubi paternæ domus limen attigit, vix parentes recognoſcés, nec admiratione jam ſimplici ſed ſtupore plenus, atque exſtaſi thalamum, atque arculam feſtinus adiit, ubi cum exterius nil mutatum cerneret, parumper animo conquievit. Et quoniam collegarum præſentia ac feſtinatio amplius non ſinebant, raptim arculam aperuit ſaccoliſque conſpectis ſolito more turgentibus, atque obſtruſis iam ſecurus abiit, mox negocio publico expedito domum rediens in thalamo ſe incluſit, arculam aperuit, ſacculóſque introſpexit, aurúmque in arenam verſum reperiens exclamavit. Accurrit pater, & quid inquit rei eſt fili, quid quereris aut quid fles? Amiſi inquit ille pecuniam quam multis quæſitam vigiliis, multiſque laboribus, in his ſacculis dimiſeram: ſpoliatus tua ſum in domo pater. Ad hæc genitor, quomodo ais ſpoliatus es, nonne ſacculos omnes plenos video? Ille autem gemens; Arena, inquit, pater, non pecunia eſt. Simul hæc dicens apertos patri ſacculos oſtendebat. Tum ſenex fronte nil mota. Quid hinc refert fili apud te arena, an pecunia pleni ſine? Memorabiles dictu præclaræque ſententiæ, ſi quidem apud multos ocioſa pecunia eſt, nilque agit aliud niſi quod locum occupat atque animum, apud plures malè, atque improbè operoſa, apud paucos demum fructuoſa eſt. D. Amiſi pecuniam, quam amabam. R. Turpi amore relaxatus es. Nam amor pecuniæ avaritia eſt. Minùs hanc amabis minùs hanc optabis. Nam & illud Satyricum experimento cognitum quod minùs hanc optat, qui non habet. Optanda autem amiſſio eſt magni & boni cui inſeparabiliter majus adductum ſit. D. Amiſi dulce vitæ præſidium. R. Qui ſcis an amarum potiùs excidium? Plures mutò propter opes, quam propter inopiam periere.

¶ Apophthegmata.

Pelopidas, in præfectura rei militaris, cum amici dicerent illi rei neceſſariæ, videlicet pecunias colligendi nullam eſſe curam, ita per Iovem! inquit, neceſſariæ? ſed huic Nicomedi, oſtendens hominem claudum & mancum Senſit fortibus viris non opus eſſe pecunia.

Timotheus, pecunia, ſanguinem animámque mortalibus eſſe dicebat, quibus qui careat mortuus inter vivos vivit. *Bruſ. l. 5. c. 10.*

Democritus ninimam pecuniarum collectionem pro liberis, prætextum avaritiæ eſſe dicebat, proprium ingenium arguens & detegens. *Stob. ſer. de iuſtitia.*

Demades. Suadentibus Demadi Athenienſibus & jubentibus ut deductas triremes nautis militibúſque compleret, cum pecunias nullas haberent: Omnino, inquit Demades, primum pecuniis opus eſt. *Bruſ. Ibid.*

Iul. Caſ. Potentiam duabus rebus, pecunja ſcilicet & militibus parari, conſervari atque augeri, eáque ſe mutuo conſequi dicere ſolebat, Exercitum comeatu retineri, rurſum commeatum armis comparari, non tantum dicebat, ſed ſentiebat etiam. *Xiphilinus in Cæſare.*

Liberius. Quum Euſebius Eunuchus auri ſummam vim Liberio Epiſcopo Romano, à Conſtantio Cæſare in exilium miſſo, éjuſdem Cæſaris juſſu, commeatus cauſa attuliſſet, recuſavit Liberius, dicens, Tu Eccleſias orbis terræ expilaſti, & jam mihi ut damnato & egenti affers eleemoſynam? Abi primùm & Chriſtianus ipſe fias. *Theodoret. Eccl. hiſt. 12. c. 16.*

In finibus Biturigum *Euſichius* Eremita, Childeberto Regi quinquaginta aureos offerenti dixit, Dato eos pauperibus: ego Pecuniis non indigeo. *Greg. Turon. c. 28.*

Fuerant Sigiſmundo Cæſari ex Hungaria allata quadraginta millia ducatorum. Quæ ubi nocte adventante, in quos converteret uſus ſollicitè cogitaret, per cubicularios ocyus conſiliarios omnes ac militum duces ad ſe vocavit, & aperta arca. Ecce (ait) vim illam auri oſtendens, crudeliſſimi hi hoſtes ac carnifices ſomnium mihi eripuerunt: accipite & inter vos dividite, ut mihi tranquillè dormire liceat. Diſtributa itaque pecunia inter eos, poſtquam abjiſſent, ſuis dixit, Iam receſſit à me carnifex illa, quæ me flagellavit: nunc ſecurius quieſcam. *Æn. Sylvius. l. 4. comment. in Alfonſum.*

¶ Similitvdines.

Sudor provocatus exercitiis, decentior eſt. Sic etiam divitiæ propriis laboribus acquiſitæ. *Socrates.*

Ut ægrotum lectus aureus nihil juvat, ſic neque ſtolidum inſignis fortuna fœlicitas. *Socrates.*

¶ Adagia.

Pecuniæ omnia obediunt.

Tam omnibus nationibus in ore fuiſſe videtur hac ſententia, quàm nunc etiam omnibus eſt in uſu: Pecuniæ obediunt omnia. Et refertur in Proverbiis Hebræorum apud Eccleſ. c. 10. Nec eo ſecius à Græcis pariter & Latinis authoribus celebratur.

Pecuniæ vir. χρήματα ἀνήρ.

Hoc eſt: tanti quiſque ſit, quantum poſſidet.

¶ Profana Exempla.

Archilochus tradit nummos ſæpe cum minutis hinc inde corraſis nec ſine ſudore comparatos, πολλὰκις ἐς πόρνης βύνικ' ἔντρον, καταλῦ, id eſt, in proſtitutarum dilabi interranea frequenter.

Pecuniæ ſignatores *tribuni* extiterunt: quod vel in decem virorum legibus ita lectum probatur. Tribuni ſunto, domi pecuniam cuſtodiunto, vincula ſontium ſervanto, capitalia vindicanto, æs, argentum, aurúmve publicè ſignanto.

Vide loc. de Auro, Divitiis, Opibus, Paupertate.

Peregrinus.

¶ Definitio et etymolog.

Peregrinus, Gr. ξένος, ου, ὁ, προσήλυτος, του, ὁ, ἀλλοδαπὸς, ὁ, Peregrinus vocatur, qui in civitate ſua non eſt, vel ex noſtra civitate non eſt. Vnde pro extraneo ſumitur: ut *Alberic.* indicat, in adu. de non eligend. ſec. nub. vx. Peregrini Romani erant omnes qui jus civitatis non habebant: ut quia Latinæ conditionis eſſent, vel penitus alienigenæ. Cur autem interdicti, vel deportati peregrini dicerentur, oſtendit. *Alciatus* c. 15. l. 1. parerg.

Peregrinus. Hebraicè *gher*, i. malis regionibus habitans, alienigena, advena, incola. Sæpius occurrit apud Moſem & Prophetas. A verbo *Ghar, Ghor, Ghur*, (ita enim variè effertur, variáſque habet pro locorum circumſtantiis ſignificationes) peregrinatus eſt, ceſſit de loco ad locum ſicut peregrinus, inceſſit cum metu in loco peregrino, ſeceſſit in partes alienas ad habitandum vagatus eſt incertis ſedibus, traxit ſe aliquorſum ad peregrinandum congregatus eſt ad habitandum. Cognationem habet cum *Agar*, congregavit, collegit; *Magar*, migravit, *Nagar*, traxit. Nam peregrinari, eſt, ſe hinc inde trahere. Item cum verbo *Iagor*, horruit, receſſit & ſubtraxit ſe præ metu. Hinc χωρίω, cedo, cum compoſitis ad ſuperiores ſignificationes accedentibus.

¶ Loci Biblici.

Peregrinis bene faciendum, Gen. 18. 12. Exod. 22. 21. & 23. 9. Levit. 19. 32. & 23. 21. Num. 15. 14. Deut. 10. 18. & 14. 21. & 24. verſ. 14. 17. & 26. 11. Ezech. 22. 29. & 47. 21. Zach. 7. 10. ſuſcipiendi ſunt, Exod. 23. 9. alendi, Deut. 14. 29. peregrini ſumus & advenæ in hac vita, Gen. 15. 13. & 23. 4. & 47. 9. 1. Paral. 26. 15. Pſal. 39. 13. & 119. 19. 2. Cor. 6. 7. Phil. 3. 20. Heb. 11. 13. 1. Petr. 2. 11. peregrinus in aliqua civitate tranſlatitie dicitur qui ignotat, quod cæteri illic norint, Luc. 24. 18. peregrinamur à Domino, 2. Cor. 5. 6. peregrinatio eſt vita Iacob, Gen. 47. 9.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si habitaverit advena inter vos, diligetis eum quaſi voſmet-ipſos. *Levit. 19.*

Peregrini enim ſumus coram te & advenæ, ſicut patres noſtri. Dies noſtri quaſi umbra ſupra terram, nulla eſt mora. 1. *Chron. 29.*

Advena ego ſum apud te. *Pſal. 39.*

Advenam non contriſtabis neque affliges eum. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus; percutiámque vos gladio, & erunt uxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. *Exod. 22.*

¶ Sententiæ Politicæ.

Ex Græcis Com.

πένης πένητας μὴ παραδράμοις ἰδών.

Inopes

Inopes peregrinos iuvare sis memor.
Ξένοις ἐπαρκῶν, τῷ ἰσωντενξήσοτέ.
Ea peregrino qua facis spera tibi.
Σένον ἀδικήσῃ μηδὲ ποτε καιρὸν λαβών.
occasione ladito nullâ hospitem.
Ξένον προτιμᾶν μᾶλλον ἀνθρώποις ἔθος.
Maior peregrini ratio haberi solet.
Ξένος ὢν, ἀπράσμων ἴσθι, κ, πράξεις καλῶς.
Peregrine, nullis te implica negotiis.
Ξένῳ μάλιστα συμφέρει τὸ σωφρονεῖν.
Esse moderatum maximè hospiti expedit.
Πλανᾳ βίον τίθησι σωφρονίστερον.
Moderationem peregrinatio docet.

PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Quibus domi nihil boni usui est, dulcis est peregrinatio. *Plut.*

Peregrini Deo curæ sunt. *Pythagoras.*

Peregrinis succurrens, paria obtinebit aliquando. Cum improbo viro ne facias iter. *Pub. Mim.*

Omnis peregrinatio obscura & sordida est iis quorum industria in patria potest esse illustris. *Ad Cœlium Famil. l.2.Cic.*

Variatum aliquandiu sententiis in senatu ac peregre extra provinciam mittendus Iuvenis princeps. Magna namque pars procerum non solum supervacaneum, ac inutile fore censuit;sed etiam sumptuosum ac periculosum adolescentem principem in ignotas regiones, contra morem germanicũ educere:Germanos veteres indigenis artibus præcipuè militia & agricultura contentos prorsus ab externorum commerciis abstinuisse dicentes. Immo M.Catonẽ & alios priscæ integritatis viros palã conquestos semper fuisse,externas disciplinas, ac singulas frugalem populi Romani vitam ac masculam virtutem corrupisse:cum Græcis & peregrinis moribus in civitatem irrupisse:mollitiem, luxum,gulam & ebrietatem,& omnia turpitudinis genera:idem & nostro sæculo cõtingere, rerum eventu disci. Iuventutis Germaniæ in externorum principum regiis educatæ magnam partem,nil præter superbiam, luxum,pompã,ac splendidam vestem: nihil præter morbos,ac scabiem referre domum:ac nullas artes præter aleæ,& pilæ lusum gladiatoriam, ac tripudiatoriam discere. Interea tamen omnes conterraneos præ se contemnere: quasi civilitatẽ rerumque prudentiam soli possiderent.Hos esse longarum peregrinationum fructus in adolescentibus:parentes autem eorum experientia doctos intelligere in dies,quantis in mercem damnosam impensis sit opus:quorum ob jacturam sæpe caput (ut proverbio dicitur)scalpere sos videmus. Denique mille periculis obnoxias esse peregrinationes, & itinera longa.Occurrere ubique iuventuti imperitæ,fraudes,insidias, errores, naufragia, lapsus,latrocinia: venena,cædes, morbos ac mortes immaturas inter ignotos. Quam triste ac miserum infelicibus parentibus, si charus exoptatusque filius post longam absentiam maximosque sumptus factos, tandem in epistolio funesto dumtaxat nomine tenus, nigro ⊖ præfixo residеat,suspiria,lachrymas, & planctus,adferens! Si hæc privatis metuendæ; quid magno principi? qui nusquàm latere, vel sibi vivere potest?qui semper in oculis æque pravorũ technis ac insidiis, ac probitati bonorum sit expositus.Sed quanto hæc pars imbecillior illa est, hoc sæculo, his moribus tanto majora ubique pericula obversari, quemlibet (nisi mente sit captus) fateri debere. Non igitur consultum videri adolescentem principem tot casibus obiicere non sine immensis sumptibus. *Stephan. Vinan Pigh, In Hercule Prodicio.*

Homines peregrini, peregrinos etiam secum adferunt sermones, unde rursus nova de rebus judicia oriuntur, ex quibus ferri non potest, quia affectus multi conciliaque nascantur, quæ ab instituta Reipub.ratione(quæ consonantiæ vocũ instar habet) discrepent. *Plut.in Lycurgo.*

Vita quæ in errore agitur, inscitiam tanquam cæcitatis tenebras offundit iis qui in peregrinis terris & exteris nationibus versantur. *Heliod. lib. 7.*

Peregrinationum consideratio multiplex apud Senecam Stoicum epist. 28. & 104. & 123 &. de tranquillitate animi. *cap.* 2.

Quo plus peregrinarum gentium habet aliqua regio, tanto habet mores corruptiores. *Anonym.*

Quemadmodum nemo credit artis medicæ peritum esse eum,qui herbarum cognitionem nullam habet,aut insignem architectum qui statuã Doricam aut Corinthiacam discernere nequit: sic nec ille censetur tempus operasque suas bene collocasse, quas peregrinando insumpsit, qui ea quæ prius nosse debebat peregrinatione sua non adjuvit & auxit. *Hieronymus Torlerus l. 7. de peregrinatione.*

Nihil intolerabilius, quàm ignotus quispiam accurrens,qui vix hospitem saluravit, statim & hoc & illud in domo corrigere conetur, & emendare, suis cuique mos voluptas, sibi vivit,sibi illa construxit, non tibi. *Thomas Sagittarius in Diatriba Pol.*

Subire labores vergentibus ad vitæ occasum,neque facile,neque utile est, neque item suppetit memoria quæ tum ad singularia colligenda, unde exoritur prudentia,tum ad idiomatum disciplinarum genera varia perdiscenda requiritur. *Iulius Bellus lib.1,de prudentia peregrinatoria.*

Non satis est regiones vidisse,ut plerique faciunt qui nihil nisi Castella,sepulchra, aliáque ludicra intuentur; verum necessarium est, statum uniuscujusque reip. officium,modum vivendi, leges, mores,naturas populorum, quam diligentissimè perspexisse, in quo vera prudentia Dux, & lux vitæ humanæ consistit *Quidam.*

Omnibus peregrinantibus gratum est minimarum rerum, quæ domi gerantur fieri certiores. *Cœl. ad Cic.*

Cui peregrinatio dulcis est, non amat patriam, si dulcis est patria, amara est peregrinatio. *August.*

Peregrinantibus hoc evenit,ut multa hospitia habeant,nullas amicitias. *Seneca.*

Quibus domi nihil boni usui est, dulcis est peregrinatio. *Plutarch. in Polit.*

Quemadmodum formicæ si semel antro, & apes si semel alvearibus eiici contingat,peregrinantur:ita quidam si semel patriam exeant;exules se putant. *Idem in Moral.*

Tarandus omnium arborum, & fruticum locorúmque in quibus latitat colorem vilis etiam imitatur: ita tutior erit, qui ad quamcunque gentem se contulerit,ejus ritus ac mores imitatur. *Quidam in similibus.*

Vt Africæ Auster serenus est. Aquilo nubilus præter aliarum regionum naturam:ita quidam cum regione mutant ingenium ac mores. *ibid.*

Quidam fluvij per medios lacus erumpunt,ut illis non misceantur sed fidem eadem aquarum magnitudine post multa passuum millia exeunt, quâ fuerunt invecti:ita si in vitiosam incideris civitatem,ita ad tempus utendum hospitio, ut idem exeas qui veneris. *ibid.*

Peregrini officium est nihil præter suum negotium agere nihil de alio inquirere, miniméque in aliena repub.esse curiosum. *Cicer.l.3.offic.*

Externis moribus assuetus, institutúsque Princeps potiùs quàm patriis, non tantùm populo suspectus est, verùm etiam ingratus, & contemptus, ac velut extraneus tandem eiici solet. *Anonym.in aphor.Polit. Sylva ex Tac. lib.3. annal.*

Peregrini auxiliares invitati sæpè nos dulcedine nostræ regionis capti, expellunt, aut expellere conantur præsertim si nos imbelles videant. *Idem ex Livio, lib.7.*

Peregrini potentes ut in alieno solo colantur,benigni sint erga quosvis, præsertim erga reges obsequiosi. *ibid.*

Vt ij qui febriunt,jactant se iniquè & versant,& lectum subinde mutant vana spe levamenti;in eadem caussa nos qui per terram è terra frustra mutamus,ægri scilicet mentis. *Lipsius in Constant.l.1. cap.2.*

Vt coronarij belliſſimas saltem herbas florésque stuppis aut coronis innectunt, salubrium nulla cura: ita multi non tam fructu, quàm cum voluptate peregrinantur, plura ad aspectum, quàm ad salutem referentes. *Idem, Cent.1.ad ep.22.*

Vt picturâ quamuis egregiâ oculi non delectantur: sic omnis hominum locorumque varietas novitate nos capit, sed ad breve tempus, *Idem lib.1. de Constant c.3.*

Proprium est ægri,nihil diu pati,& mutationibus ut remediis uti,inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora perrerrantur, & modo mari se, modo terra experitur præsentibus semper infestare vitas. *Ibidem cap.2.*

Sapiens ubicunque est, peregrinatur fatuus,semper exulat.*ibid. lib.2. cap. 19.*

Vt herbas & fructus naturæ deliquio serotinas, procurato calore præcoces reddimus: ita mentem licet opportuna peregrinatione. *Erycius Puteanus, Orat.9.*

Cum nimium desidet ditioris indolis vigor, in sinu materno contabescit. Peregrinatione delenda parentum indulgentia, ut à pueritia juventutis ille Genius discernatur. Alios annos alij mores decent,& alios mores alij anni docent.Semper ille puer,qui domi est,qui extra paterni agelli ambitum solem non vidit. *Ibid.*

Vt pueruli cum è luce in tenebras transferuntur, horrent; sic alieno Lare quærit se animus,& curâ ac circumspectione contrahitur contra,si domi, in ignaviam se libertas vernacula solvit, & pueriles ineptias reliqua ætas recipit,ne in senectute quidem eluendas.Sic quidem videri possint,quæ vitæ vota,ubi nati,sepeliunt,testudines esse,imò pueri in ætate. *ibid.*

Peregrinatio levia tædia quædam animorum & velut nauseas tollit non tollit morbos, qui altius penetrarunt, quàm ut externa vlla medicina huc pertingat. *Ibid.*

Humiles & plebeiæ animæ domi residеnt & adfixæ sunt suæ terræ:illa divinior est, quæ cœlum imitatur,& gaudet motu. *Ex Cent,1.ep.22.*

Vagari, lustrare, discurrere quivis potest, pauci indagare, discere,id est, verè peregrinari. *ibid.*

Peregrinatio fiat non cum voluptate solùm sed cum fructu.*ibid.*

Peregrinatio justrumentum est: usui rerum & prudentiæ.*Ex Cent. Miscel. epist.88.*

Peregrinatio fiat non cum voluptate solùm sed cum fructu.*ibid.*

Peregrinatio instrumentum est usui rerum & prudentiæ.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates cuidam quærenti,quod peregrinationes sibi nihil profuissent: Non immerito,inquit Socrates,tibi istud evenit,tecum enim peregrinabaris. Multi putant longinquis peregrinationibus colligi prudentiam cum Horatius clamet.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt,

Congressus sapientum confert prudentiam, non montes, aut maria. *Eras. ex Laërt.*

Antisthenes putavit, omnia mala pro peregrinis habenda esse. Vulgus hominum ea tantùm probat, quibus assuevit ab exoticis autem abhorret, non quidem quod per se mala sint,sed quia peregrina.Verùm sapienti vero nil peregrinum est, nisi quod cum vitio conjunctum est. *Laërt lib.6. cap.1.*

Democritus interrogatus, ad quid peregrinatio prodesset? respondit Vitæ frugalitatem docet. Offa & quippe & thorus herbaceus, famis ac laboris dulcissimæ medullæ sunt. *Stob. ser.38.*

Idem quamlibet terram homini sapienti perviam esse dicebat:animæ namque fortis universus mundus patria est. *Eod serm.*

Laconibus peregrinari concessum non erat, ne morum peregrinorum: vitæque incompositæ contagium attraherent. Quin & peregrinos urbe exigebant,ne paulatim inundantes, mali cujuspiã civibus existerẽt magistri.Quisquis autem civium non tulisset liberorum suorum juxta patrios ritus institutionem,jure civium privabatur.Rursus narrant quidã,

quicunque peregrinus Spartanæ civitatis institutis sustineret exerceri, cum ex Lycurgi sententia, idoneus in eam civitatis portionem quæ fuerat à priscis ordinata. Cæterum vendere jus civitatis nulli fas erat. Perspexerat vir ille prudentissimus, commerciis exterorum ac negotiatorum, civitates, quamvis benè institutas corrumpi: quòd ad nequitiam omnes sunt magis dociles, quàm ad virtutem. Sed nulla mixtura pernicios ior, quàm quæ per imperij translationem prolationémve invehitur. Sic inflexu Græcarum rationum effœminata est Roma: sic Barbarorum commercio tandem & Sparta ex sanctissima facta est corruptissima. *Plut. in Lacon.*

Lacones adolescentem ex eorum numero qui exercebantur, increpuerunt quòd viam nosset quæ ducit in Pyleam, adeò studebant suos à peregrinationibus ac rerum exoticarum cognitione servare alienos: ne per occasionem à patriis institutis degenerarent, præsertim cum Arcadia, cujus est Pylea, luxu, deliciisque barbaricis esset corrupta. *Plut. in Lacon.*

Pausanias Plistonactis F. quum Lacedæmonios Tegeæ, ubi exulabat, laudaret; atque quidam dixisset: Cur igitur Spartæ non manebas? Quia, inquit, non apud sanos, sed ubi sunt ægroti, medici versari consueverunt. *Pausan.*

Anonymus: Argivus quidam cum Eudamidæ dixisset, Lacedæmonios peregrinationibus reddi deteriores, quod interim degenerarent à majorum legibus & institutis: At vos, inquit, quum Spartam venitis, non deteriores sed meliores evaditis. Dictum retorsit in Argivum: quia hoc dicens, magis suam gentem vituperavit: quàm Lacedæmoniorum. *Plutarch. in Lacon.*

¶ Similitudines.

Plutarchi: ut cochlæ semper domum suam secum circumferunt: Ita quidam horrent peregrinas regiones. *In Moralibus.*

Qui eos felices ducunt, qui per omnia vagantur maria terrasque, perinde faciunt, ac si quis stellas erroneas judicet fortunatiores fixis: quanquam illis quoque suus orbis est, in quo volvantur: nec Soli licet suos egredi fines. *In Moral.*

Quemadmodum, formicæ si semel antro & apes si semel alvearibus ejici contingat, peregrinantur: Ita quidam si semel patriam exeant, exules se putant. *In Moralib.*

Erasmi Roterodami: ut aspalacus non nisi apud Beotios vivit ubi nascitur, alio translatus perit: Ita quidem peregrè vivere non possunt, nulla instructi arte. *In simil.*

Emperron herba, Latinè salcifraga, quo propius abest à mari, hoc minùs est falsa, quo longiùs hoc amarior est: Ita quidam apud Gallos Germaniam spirant, apud Germanos Galliam: & quo longius absunt, hoc magis referunt eam gentem. *In Simil.*

Tarandus omnium arborum & fruticum, locorúmque in quibus latitat, colorem, vitiis etiam imitatur: Sic tutior erit, qui ad quamcunque gentem se contulerit, ejus ritus ac mores imitetur. *In Similib.*

Verba quæ magis blandiuntur specie, venenum habent: Ita blandiores amici magis cavendi, quam tristes atque asperi. *In Similib.*

Quidam fluvij per medios lacus erumpunt, ut illis non misceantur; sed iisdem eadem aquarum magnitudine post multa passuum milia, exeunt, qua fuerant invecti: Ita si in vitiosam incideris civitatem, ita ad tempus utendum hospitio, ut idem exeas qui veneris. *In Similib.*

Ut Aubrius Auster serenus est; Aquilo nubilus, præter aliarum regionum naturam: ita quidam cum regione mutant ingenium ac mores. *In Simil.*

Perfectio.

¶ Definitio et etymol.

Perfectio, Græcè τελείωσις, ιτος, ἡ, vel τελείωσις, ιος, ἡ, & τέλειος, α, ον, perfectus, & τελειόω perficio dicitur. Est autem perfectum, cui nihil deest. *Secund. Arist. lib. 3. Phys. & lib. 1. de Cœlo & mundo.*

Perficere est absolvere, à quo perfectè adverbium est, absolutè, integrè. Estque compositum de facio, sicut efficio, quod in hoc differt à facio, quod facere est in opere esse, efficere verò significat perfectionem, unde effectus & efficax, quod est quod ad aliquid agendum vim habet, & maximè conducit: à quo efficacia pro vi: & effectè, quod perfectè significat. A facio item componitur proficio, quod est profectum facere, & profectus Plinius. *Nec minorem sub præceptore profectum fecit*, sic & præficio, præpono, unde præfectus, præfectura, & multa alia quæ à facio componuntur.

Hebræa vox *Chelit*, ab universitate deducta, procedit à radice *Chul*, unde verbum *Chalat*, & nomen *Chalila*, perfectio: quæ suo sensu magis quadrat in Deum, quàm Latina vox *Perfectus*, aut Græca τέλειος: voce enim Hebræa significatur id in quo universa sunt bona, ac proinde in quo nihil desideratur eorum quæ ad eius naturam & perfectionem pertinent. Huc facit & alia vox Hebræa, *Tamim*, perfectus sincerus, sine defectu, à verbo *Camam*, perfectus est omnibus modis. Hinc Græca τέλειος, α, verus, integer, perfectus. Nomini *Camim* per metathesin opponitur is qui μάταιος, α, vanus, futilis, Gall. *Mat*, & *Matoüs*, appellatur. Plura vide in Etymologico trilingui Lugd. pag. 593.

¶ Loci biblici.

Perfecti comparare dicuntur ij quæ præ reliquis in cognitione rerum divinarum profecerunt, & incorrupto sunt judicio: Matth. 5. 48. 1. Corinth. 1. 10. & 2. 6 & 13. 1. 14. 6. Ephes. 5. 13. & 6. 12. Phil. 3. 15. Coloss. 1. 28. 2. Tim. 3. 17. 1. Petr. 1. 13.

Perfecta *Ecclesia*, Cant. 6. 8. perfecta lex & voluntas Dei, Rom. 12. 1. Iacob. 1. 25. perfecta *Charitas*, 1. Ioan. 2. 5. & 4. 12. 17. perfecta plebs j. benè instructa, Luc. 1. 17. perfectus Deus pater *Cœlestis Matth.* 5. 4. perfectus homo, 2. Tim. 3. 16. Iacob. 1. 4. & 3. 2.

Perfectus, pro eo qui se iactat perfectum Matth. 19. 21. perfectus, qui est sicut magister Christus, Luc. 6. 40. ad perfectionem exortatio, Gen. 17. 1. Deut. 18. 13. Matth. 5. 48. 1. Cor. 1. 10. & 14. 10. 7. Cor. 13. 11. Ephes. 6. 13. 1. Petr. 1. 13.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Perfectio charitatis.

Qui autem servat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. 1. *Ioan.* 2.

Si diligimus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est. 4.

In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicij, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. *ibid.*

Sinceritatis.

Ambula coram me, & esto perfectus. *Gen.* 17.

Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo. *Deut.* 18.

Timete Dominum, & servite ei perfecto corde, atque verissimo. *Iosue.* 24.

Estote ergo vos perfecti. *Matth.* 5.

Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes. 19.

Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. *Philip.* 3.

Corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. *Coloss.* 1.

Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus, 2. *Timoth.* 3.

Patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. *Iacob.* 2.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. 3.

¶ Patrum Sententiæ.

Curnam præcipitur hominis ista perfectio, cùm eam in hac vita nemo habeat? non enim recte curritur, si quo currendum est nesciatur: quomodo ergo sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? *August. lib. de perfect. iustitia.*

Si vis perfectus esse, tu qui perfectum te esse pollicitus es, quid aliud, quam perfectam sectatus es vitam? Perfectus autem servus Christi nil præter Christum habet; aut si quid præter Christum habet perfectus nō est, cum se perfecte Deo sit pollicitus, aut mentitus est. Os autem quod mentitur, occidit animam. Igitur ut concludam, si prefectus, cur bona paterna desideras? si perfectus non es, Dominum fefellisti. *ibid.*

Vende omnia, &c. Nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias, & Salvatorem sequatur, id est relictis malis faciat bona. Facilius enim saeculus contemnitur, quam voluptas. *Ibid.*

Si qua fidelium hic esse potest perfectio, in eo consistit ut se imperfectos esse agnoscant. *Idem.*

Hæc est in omnibus sola perfectio, suæ imperfectionis cognitio. *Hier. in epist ad Theod.*

Plerunque hi, quos iam perfectos homines æstimant, adhuc in oculis summi Opificis aliquid habent imperfectionis. Sic sæpe imperiti homines nedum perfecta sculpta figilla conspicimus: & iam quasi perfecta laudamus, quæ tamen adhuc artifex considerat, & limat laudari iam audit: & tamen ea tantum meliorando non desinit. *Gregor. lib. 4. dialogor.*

Tanto quisque perfectus est, quanto perfectius sentit dolores alienos. *In homil.*

Mons altitudinem virtutum signat, ad quam angelus hortatur; qui non viderit se posse conscendere, melius est, ut in Segor, id est in parvula remaneat, contentus laicali, & communi vita, quam montem virtutis arripiat, & ad secularia redeat. Est civitas hæc juxta, &c. iuxta dicitur, & tamen ad salutem tuta, quia activa vita est, nec in mundi curis ex toto discreta, nec à gaudio æternæ salutis aliena. *In Gen.* 19.

Onus oneri additur, & minus onerat, & si oneri gravissimo legis accedens quadriga Evangelij & auxit perfectionem & minuit difficultatem. *Bern. in epist.* 72.

Nemo perfectus, qui per fectioresse non appetit, & eo perfectiorem quisque se probat, quo ad maiorem tendit perfectionem. *In quadam epist.*

Bonum acquirit gradum, qui bene ministraverit meliorem forte, qui bene vacaverit Deo, optimum autem, qui perfectus est in utroque. *In serm.*

Deo, à quo nos sumus facti, nos reddamus, nec dominari nobis ea quibus sumus naturaliter præpositi, permittamus, dominetur utilis ratio, subiiciatur corpus animo animus Deo: & impleta est tota hominis perfectio sicut viventia vita carentibus, sensibilia non sentientibus, immortalia mortalibus ratiocinando præponimus: ita bene vivendo voluptuosis utilia, utilibus honesta, honestis sancta, sanctis omnia perfecta præferamus. *Prosp. lib. 3. de vita contempl.*

Si vis perfectus esse, &c. Ille qui mutavit pro divitiis paupertatem ut fierer perfectus, non in ipso tempore, quos tradidit bona sua pauperibus, habetur omnino perfectus, sed ex illa die incipit speculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. *Origen. super Matth.* 20.

Fiat voluntas tua. Voluntas Dei est, quam Christus & fecit & docuit: humilitas in conversatione: stabilitas in fide: verecundia in verbis: in factis justitia: in operibus misericordia: in moribus disciplina: injuriam facere nō nosse, & factum posse tolerare, cum fratribus pacem tenere: Deum toto corde diligere: amare in illo; quod pater est, timere quod

Dominus

Dominus est Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quicquam ille præposuit. *Cyp. epist. 5. de orat. dominica.*

Iejunia, vigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas ac privatio omnium facultatum, non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illa pervenitur ad finem. *Abbas Moyses in collationibus Patrum. col. 5.*

Sunt qui Evangelicam perfectionem simulare potius, quam in veritate arripere volunt, eorum scilicet laudibus provocati qui universis divitiis mundi perfectam Christi præferunt nuditatem. *Coloss. 6.*

Miserum est cujuslibet artis & studij disciplinam quampiam profiteri, & ad perfectionem ejus minime pervenire. *Abbas Io. in col. sua.*

Ad fidem debet perducere, quæ prudentum intentio visa est suscepisse: quia sicut perfecta laudem pariunt, ita & vituperationem generant, quæ in mediis conatibus ægra deseruntur. Defectu enim rerum, aut consilium titubare, aut vires arguit defuisse. *Cass. lib. 4. ep. 31.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Totum nihil aliud est quàm congregatio partium. *Arist. de Poët. 2.*

Totum & perfectum est, cui nihil deest. *Idem, Phys. 4.*

Qui rem in integrum instituere volunt, causam malorum investigare & tollere debent. *Idem. 3.*

Vnum quodque tunc perfectum est, cùm affingit propriam virtutem. *Arist. lib. 7. Physic.*

In animabus nostris semina virtutum innata sunt, quæ si bonus cultor crescere permitteret, ipsam naturam ad perfectionem deduceret. *Cic. l. 3. Tuscul. quæst.*

Nec quicquam difficilius est, quam reperire in omni suo genere perfectum. *Cic. lib. de Amicitia.*

Nihil est similius, & gratiosius Deo quàm vir animo perfecto bonus, qui in tantum homines cæteros antecellit, quantum ipse à diis immortalibus antecellitur. *Lucius Apuleius de Deo Socratis.*

Nihil in simplici genere natura omni ex parte beatum atque perfectum expolivit, tanquam cæteris non habitura quod largiatur, si uni omnia concesserit. *Cic. 2. de Iuven.*

¶ Apophthegmata.

Crates impossibile esse dicebat, quenquam inveniri, qui nunquam lapsus sit: sed veluti in malo punico granum quoque aliquod putrescere. *Laërt.*

Apellis ætate complures erant in arte pingendi nobiles, quorum opera quum suo candore miraretur, collaudatis omnibus dicebat illis deesse unam illam Venerem, quam Græci χάριτα vocant, ingenue profitens, cætera omnia illis contigisse, in hac una neminem ipsi parem esse: Simile quiddam est in phrasi, quæ allicit ac remoratur lectorem aut auditorem, quum tamen non habeat nomen, nec arte præcipi possit. *Eras. Rot. lib. 8. apoph.*

¶ Similitvdines.

Origenis Ad illam summam scientiam, vel ad perfectionem quæ in cœlestibus est ordinibus nullus potest inter homines perfectus dici vel esse: ut, si dicamus in puerilibus studiis ad comparationem illius qui nuper imbuitur, & prima literarum suscipit elementa, magister ipse librarius appellatur perfectus, sed non est ita perfectus, ut ille qui grammaticam docet: ipse vero grammaticus quamuis perfectus sit, superior tamen & perfectior est rhetor. Et his omnibus longe eminentior Philosophicæ doctrinæ perfectio. Cum in his omnibus sit litteratura, doctrina, diversus tamen gradus perfectionis & magisterij in unoquoque habetur: Ita ergo potest fieri, ut cum Paulus dicit, Non quod jam assecutus sim, aut perfectus sim, ad illũ apicem cœlestis perfectionis aspiciens, hæc videatur scribere: cum vero dicit, Quicunque ergo perfecti sentiamus: ad humanæ tantum perfectionis respicit gradum. Sic ergo & in præsenti loco intelligendi sunt vel pace, vel gaudio, vel bonitate, vel scientia repleri sive Romani, sive Corinthij, in quantum possibile est repleri eos qui docentur in Ecclesia, & sub perfectis doctoribus aguntur. *lib. 10. in epist. ad Romanos.*

Velut si quis fundamenta jaciat domus, & unum aut duos parietes extruat, aliquid etiam materiæ convehat, nunquid dicetur fecisse domum, quamuis operatus videatur in domo? sed ille dicitur domum fecisse, qui totius ædificij ad perfectum singula quæque membra perduxerit. Ita arbitror & hic Apostolum dicere neminem fecisse bonitatem, hoc est, à nullo eam ad perfectum & ad integrum consummatam. Si autem requiramus qui sit vere bonus, & qui perfectam fecerit bonitatem, illum inveniemus solum qui dicit: Ego sum pastor bonus. Et iterum: Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis. *In epist. ad Rom. lib. 3.*

D. Ambrosij. Perfecti viri est, quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, & quasi providum gubernatorem, navem in tempestate regere, atque occurrendo, insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. *lib. de Iacob. & vita beata. cap. 8.*

Vide Pietas, Virtus.

Perfidia.

¶ Definitio et etymologia.

Perfidia, fidei violatio, ἀπιστία. Perfidus, homo sine fide ἄπιστος, proditor, qui aliud simulat, aliud agit, improbus, malitiosus. Cicero, 3. Offic. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes; aliud simulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. Hebr. *Baghadh*, verbum significat, perfidus fuit: vel factus est perfidè egit, violavit fœdus seu pactum, fidẽ fregit, fefellit, decepit, mentitus est, *Boghedh*: perfidè agens, perfidus, deceptor, mendax *Boghdim*, perfidi, mendaces: *Boghdhab*, perfidia: *Boghdhoth* perfidæ: *Beghed*, Chald. *Beghadh*, perfidia, mendacium.

¶ Loci Biblici.

Varias acceptiones verbi, participij, nominum habes in V. T. 1. Sam. 14. 33. Iob. 6. 15. Psal. 78. 57. Esai. 24. 16. Malach. 2. 10. Exod. 21. 8. Iudic. 9. 23. Ierem. 3. 20. Prov. 21. 18. Ierem, autem c. 12. ℣. 1. verbum & nomen occurrunt: Quare (inquit Propheta) via peccatorum prospera est? quare felices sunt omnes (*Boghdha. Beghdeh*) perfidè agentes perfidiam?

Est aliud verbum, nempe *Paschahh*, id est, transgressus est regem malitiosè, perfide egit prævaricatus est maligne, fuit malitiosus, retrocessit, defecit à fide promissa, 2. Reg. 3. 7. & 8. 19. 22. Esa. 59. 13. *Ose.* 8. 1. Amos. 4. 4. Ab hoc verbo fit nomen *Peschadh*, transgressio, prævaricatio, defectio perfidia, rebellio, contumacia. Psalm. 32. 1. Proverb. 28. 13. 22. Amos. 1. 3.

In novo testamento, de perfidia, perfidis, ἀπίστοις, & infidis, unde Luc. 12. 46. Tit. 1. 15. Apoc. 21. 8. &c. ubi ἄπιστος, infidelis fere semper & incredulus vertitur: quo nomine eum qui fidem vel Deo dare, vel datam servare recusat: quæ prævaricatio mera perfidia dici potest & debet.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Iustitiæ illius distributivæ, quæ in societate politica præstari debet ad reipubl. conservationem pars præcipua est fides, quæ in pactorum promissorumque observatione constanti consistit, quæ etiam constantia in pactis & promissis appellatur. Hæc virtus rara est admodum inter homines, unde querelæ. *Psal. 12. & Ierem. 51.* Virtuti huic opponitur perfidia quando quis non stat promissis & pactis conventisque nulla justa de causa.

Fugienda verò est perfidia, quia prohibita est à Deo in lege. *Exod. 20.* Non dices falsum testimonium contra proximum tuum: Summopere Deo displicet. *Ose. 4. 1. 2.* & pœnam habet comitem, *Ibid. 2. 3.* Simulata fides, seu astuta, fucata, variisque prætextibus humanis ac inhumanis commentis fucata perfidia, quæ ex summo jure summam aliis sibique tandem creat injuriam, in eo tota est, ut perfidus se esse & fore promissorum pactorum observantem præ se ferat, hoc agens, ut tandem eludat eum cui se promisso aut pacto constrinxit. Fucata illa perfidia Deo prorsus displicet: *Psalm. 12. 3.* ut quibuscunque locis, ubi de homine, qui duplex cor habere dicitur, Scriptura meminit.

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.

Perfidos nunquam causa deficiet, cur pactis non stent. *Item.*

Semper aliquam fraudi speciem juris imponunt. *Livius, l. 9. dec. 1.*

Tristissimum & domesticum regibus omnibus pharmacum, liberorum amicorum & exercitus perfidia. *Appian. lib. de bello Mithridat.*

Nullis meritis perfidia mitigari potest. *Curtius, lib. 7.*

Occultum & insidiosum malum perfidia cujus efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere; fructus in aliquo admisso scelere consistit, tum certus cum crudelitatem nefariis vinculis circumdedit, tantum incommodi humano generi adferens, quantum salutis bona fides præstat. *Valer. Max. lib. 7. c. 6.*

Neque Legati audiendi, neque conditiones accipiendæ sunt ab iis, qui per dolum, atque insidias, petita pace, ultro bellum conferunt. *Cæsar. lib. 4. de bello Gall.*

Perfidi longè deteriores sunt vel ipsis manifestis hostibus, & longè graviore pœna digni. Nam facile est cuivis ab istorum insidiis sibi cavere, & eos hostiliter aggressos quivis repellere potest: sed ab amicis qui perfidè se gerunt, illi qui jam sunt, præventi, neque facile sibi cavere, neque propulsare possunt, *Dionys. Halic. lib. 3.*

Virum qui virtutis sibi quippiam vindicet, principem præsertim, mentiri ac fidem fallere nequaquam decere existimo; quia etiam jusjurandum literis traditum violare, pactionésque tacens facta contemnere, nec abjectissimis quidem hominibus decorum fuerit. *Procop. de bello Goth. lib. 2.*

Qui cum omnium miserrimis pactiones factas neglexerit, erga alium quempiam nequit præ se ferre firmiorem animum, quin potius veluti absurdioris naturæ judicium ad omnes qui secum versantur & circunferre videtur perfidiam. *Idem, lib. 3. eius. belli.*

Fœdera soluunt non qui injuriam patientes à proximis desciscunt, sed qui fœderatos habuere aliquos postulantes, eos deinde violant. *Idem de bello Vandalico, lib. 2.*

Qui fidem Imperatori frangit, nunquid diris sacerdotum devotus divinam ultionem formidabit? *G. Pachymer. hist. lib. 1.*

Hominibus perfrictæ frontis, infamiam negligentibus, humana quidem forma, sed belluinis animis, non est habenda fides. *Idem. lib. 5.*

Perfidi aliquando datam fidem servare solent, ut opportunius & majori quidem cum lucro postea decipiant. *P. Iovius hist. lib. 2.*

Fidei inimica est infidelitas, sive perfidia, seu fraudatio, quæ est datæ ac debitæ fidei violatio, ad cujus solam mentionem omnis probitas cõtremiscit. Mens hac tãta diritate maculata omnis divinæ puritatis exors est. At ubi non sola destinatione, sed in ipso rerum commercio existit hæc fœditas, tunc verò è vitio portentoso conflatur crimen omniũ criminum columen. Perfidus est mortalis omnium mortalium impurissimus, utpote divini Numinis derisor, Sacramenti desertor, Religionis contẽptor, omnis sanctitatis eversor. Ergo prudẽter Poëtæ firmarunt perfidos Titanas igine cœlesti deflagrasse. Hinc, videlicet ostenderunt Principatũ nulla re magis quã perfidia lædi ab iis, quibus amicitiæ, aut obsequij sacramentum delere, ludus iocúsque est. Quod cœlestia decora fidem comitantur totidem portentis Tartareis, ut immani satellitio, stiparum incedit hoc monstrum, cui nomen perfidia. In hoc cæno continenter, volutantur

levitas & inconstantia, de quibus alibi. Porrò, quisquis semel perfidiæ dolis est inambratus cui, quod aiunt, neque fides, neque ara, neque jusjurandum manet, vix postea cum fide in gratiam redire potest. Quà uberior merces ostenditur, illò ad omne momentum versatilis est, huc præceps agitur. Quisquis fidem exuit, hic quoque suæ famæ contemptor id unum agit, ut porro sua infidelitate, hunc aut illum pergat evertere. Hujus perfidia callum obduxit. Hujus tantæ fœditatis exemplum fuit Lysander ille, qui, captis ab se Thasiis, Athenienses qui in æde Herculis occulebantur, inde promissa omnibus venia, elicuit; dein correptos contra interpositam fidem interfici jussit. Huic annumerandi sunt omnes illi, qui fidem proditione lædunt, quorum utinam nulla hodie extarent exempla. O sæuum & pestilens monstrum! ô spurcissima labes generis humani! Vt te Deus immane portentum ereptum ex hominum cœtu, retrudat in diros, unde emersisti, externi barathri recessus. *Car. Paschalius lib. de virt. & vit. cap. 31.*

¶ Poetarvm dicta.

Sophocles in OEdipo Colon.

Θνήσκει ἡ πίστις, βλαστάνει δ' ἀπιστία,
Moritur fides, pullulat perfidia.

Menander.

Συ' ἔχουσι γοῦν τὴν πίστιν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος.
Ærumnosa nostra fides omnia confunditur.

Pindarus.

Πιστὸν δ' ἀπίστοις οὐδέν.
Perfidis nihil est fidum.

Ovidius 1. Trist. 4. El.

Dum iuvat & vultu ridet fortuna sereno,
Indeliberatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modo cinctus erat.

Idem epist. 7.

Nec violasse fidem tentantibus aquora prodest:
Perfidia pœnas exigit ille locus.

Silius Italic. lib. 11.

——*stat nulla diu mortalibus usquam*
Fortuna titubante fides.

Idem, lib. 13.

——*dubio qui frangere rerum.*
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici:
Non illi domus, aut coniunx, aut vita manebit
Vnquam expers luctus, lachrymaque: ager aquore semper
Ac tellure; premunt agger agrum nocte dieque
Despecta ac violata fides.

Publius.

Fidem qui perdit: quo se servet in reliquum?
Fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet.

¶ Apophthegmata.

Themistius nullam malitiam magis alienam à conversatione hominum esse dicebat quàm perfidia: adversus quam nulla custodia dari potest. Nam quod unicum habemus confugium, nempe iusiurandum, hoc ipso maxime abutitur vir perfidus, quod commisit malum facinus inficiando. *Stob. serm. 12.*

Ludovicus XII. Franc. Rex, cuidam referenti Cæsarem Borgiam, Valentinum, à Gonsaluo Hispano, violato jurejurando, perfidè retentum, & ad Ferdinandum Hispan. regem missum esse, respondit, Ergo posthæc pro Punica fide Hispanicam celebraturi sumus. *lib. de Lud. XII. scitè dictis, Alphonsi Aragonii apoph. adiuncto.*

¶ Adagia.

Punica fides.

Abiit in proverbium Pœnorum perfidia, quod ea gens peculiariter periurij vanitatisque notata sit.

Græca fides.

Nequaquam Gracia novit fidem. Πίστιν Ἕλλας οὐδέν. *Euripides. Ausonius; Mutuatur ad Gracam fidem.*

Verbis conceptis pejerare.

Olim iuraturo solemnibus verbis præibatur quo iusiurandum esset firmius, ne iurans postea perfide ageret. Interdum aram tenebat: attamen perfido cuique veteres occinebant frequenter, Nec si aram tenens iuraveris, credam. Et nos improbo, perfido, dicimus, Nec si sacra Biblia aperta millies tetigeris, tibi fidem adhibeo.

Θρᾴττειν, id est, *perfidè agere, decipere, & Thraciis dolis tractare.*

Superavit dolum Trojanum.

Ita Plautus in Pseudolo. Si non perfidus, dolosis artibus, qua describuntur, Æneid. 2. Troianos pessundedit.

Altera scabit, altera ferit manu.
Altera fert aquam, altera ignem.
Altera lapidem, altera panem ostentat.

Tribus his adagiis depingitur perfidus, dolosus, versipellis, proditor insignis, qui verbis compositis homines demulcet, allicit, inescat, quos postea crudeliter everrit.

Ex eodem ore callidum & frigidum afflat.

Ex apologo veteri natum, Satyro hominem ridente, & deferente, utpotè bilingui perfido, dubia fide, ingenioque futili & versatili prædito. Deinde ad inconstantes, apostatas, & eiusmodi male feriatos traductum. Huc refer adagium sacrum Apostoli Iacobi, ex eodem ore dulce & amarum.

Achitophel alter. Iudas alter.

Hæc duo adagia ex S. libris petita, quos omnium perfidorum perfidissimos, atque perditissimos demonstrant: quorum historia cunctis est notior, quam ut describi debeat.

Inimici hominis domestici ejus.

Dictum in domesticorum perfidiam, quam Romanos sæpe etiam experires fuisse, indicio est vetus adagium. Quot servi tot hostes. *Vide Mich. 7. 6. & Matth. 10. 36.*

Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.

Adagium natum seu desumptum ex 7. cap. Mich. v. 5. incidit maritis prudens silentium, cum malarum uxorum perfidiam experiri voluerint.

Qui in modico iniquus, & in majori iniquus est.

Vulgo obiicitur iis quorum perfidiam, licet in rebus admodum exiguis, vel semel tantum deprehenderimus, ut posthac fidem omnem sibi abrogatam sciant.

¶ Similitvdines.

Vide Psalm. 78. 57. Ose. 6. 13. & 7. 16. Nahum. 3. 17. & Num. 23. vers. 19. 20.

¶ Hieroglyph. Exempla.

Scorpio hominem vafrum, perfidum, cuique nulla sit habēda fides denotat. Non igitur nisi resecta cauda, in qua illi venenū stillantes aculei sunt, ab ejus ictu quis tutus erit. Similiter ne hosti quidem ulli, cui arma erepta aut excusa non sint, fidendum: multò minus ad colloquia cū eo veniendum est, aut ad fœdera, etiamsi per omnia sacra jurare paratus sit. Rectissimè igitur, & Cicero, legatus Cæsaris, respondit Nerviis, non esse consuetudinem Romani populi, ullam accipere ab hoste armato conditionem. Et memorabilis est ille apud Livium *lib. 33.* inter Philippū Macedonem & T. Quintium congressus, ex quo patet nullam fidem esse cū hoste ad colloquium congredi. Sic 2. Samuelis, 20. c. Amasa sub pacis & amicitiæ prætextu à Ioabo interimitur non attendens cinctum eum gladio Philippus quidem Cominæus sæpius monet, quantum sit periculi in congressibus magnorum principum, & quam dubia periculosáque sint inter ipsos plerunque contracta fœdera atque habita colloquia. Et affert cum alia exempla, tum imprimis *lib. 3.* Ludovici regis Galliæ, Peronæ in Caroli Burgundi potestate periclitantis: & *lib. 6.* de Ioanne Burgundiæ duce à rege Carolo in mutua salutatione interempto; quæ exempla sunt illustria. Rectè igitur Demosthenes in Philippicis ait, urbibus ad custodiam multa quidem inventa esse, valla, fossas, mœnia, &c. quæ tamen omnia manibus conficiantur, & sumptus postulent ingentes. At unum commune munimentum à natura ineſſe animis hominum εὐφρονούντων, idque cum cæteris salutare esse; tum maximè plebi contra tyrannos nempe diffidentiam, quæ est prudentiæ nervus firmissimus, Epicharmo teste. Cuicunque igitur hosti perfido, verbis ut astragalis ludenti, fidem observandam esse neganti, iuranti, pejeranti sub honesto pallio sclopetum, quo insontes interficiat, gestanti, occinat libertas publica:

Non nisi defecta, credam tibi, Scorpio, cauda:
Armáque in pœnas fœdera nulla dabo.

¶ Apologi.

Alexander Macedo cum ab Athenienſibus paeem quærentibus peteret, ut præcipuos quosdam suos civitatis oratores virosque politicarum rerum peritos sibi traderent, *Demosthenes* fabulam recensuit de ovibus, & quomodo canes gregis custodes, lupis dediderunt: qua se sociosque suos canibus assimilavit pro populo propugnantibus atque unicum Alexandrum Macedonem lupum appellavit. *Plutarch. in vita Demosthenis.*

Quum animadverterent lupi, se non virtute canum, sed multitudine superari, hoc iniisse consilium perhibentur. Mittunt ad canes, qui ab iis, quorum color non dissimilis luporum esset, quærunt, cur non potius secum conjungerentur, quibus natura ipsos conciliasset, id quod coloris significaret similitudo? Quique illis dicerent: si luporum auxilio uti vellent adversus alios canes colore discrepantes, postea sublatis illis, & ipsos solos rerum potituros, & in perpetua luporum amicitias futuros esse. Cum res stultis canibus probata, & alij circumventi atque jugulati fuissent, tum sine negotio & periculo istos etiam sibi concolores interfecerunt lupi. *Æsop. fabula.*

¶ Emblema.

Altilis allector amas, & carula pennis,
Assueta ad domines ire redire suos,
Congeneres cernens volitare per aëra turmas,
Garrit, in illarum se recipitque gregem.
Pratensa incautas donec sub retia ducat:
Obstrepitant capta, conscia at ipsa siles.
Perfida cognato se sanguine polluit ales,
Officiosa alijs, exitiosa suis.

Periculum.

¶ Definitio et etymol.

Periculum, Græcè κίνδυνος, ου, ὁ, & ἐπικίνδυνος, ὁ, ἡ, periculosus, & κινδυνεύω, periclitor dicitur. Periculum interdum significat salutis discrimen: unde periclitor verbum deducitur, quod modo significat periculum subeo, modo pro experior, siquidem & periculum pro experimento ponitur Terent. *Fac periculum in literis, fac in palæstra.* Venit autem periculum à pereo, quod quidam ab intereo ita separant, ut perire levius sit, & quod non omnium rerum finem denoter. Plaut. *Qui per virtutem perit, non interit.* Dicitur autem intereo, quasi in totum eo. Quando periculum experimentum significat, ab experior videtur derivari.

¶ Loci biblici.

Pericula piis & Deum timentibus non sunt lethalia. Exempla, Noë in diluvio, Loth in Sodoma, Iacob in variis peregrinationib. Ioseph, inter fratres

fratres & in Ægypto; populus Israëliticus inter Ægyptios, ad littus maris rubri, in deserto & terra promissa. Iudices Reges socij Danielis in fornace ardenti. Daniel in fovea leonum, &c. Apostoli, & innumeri Christiani ad hunc diem.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nimium præceps est, qui transire contendit, ubi conspexerit alium cecidisse:& vehementer infrænis est, cui non incutitur timor alio pereunte. Amor autem est salutis suæ qui & vitat alienæ mortis incursum: & ipse est providus, qui sollicitus sit cladibus cæterorum. *Aug. lib. de singularitate clericorum.*

Non quisquam sibi proponat & dicat, habere volo, quod vincam: hoc est dicere, vivere desidero & volo sub ruina. *Ibid.*

Periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in hoc mundo. *Bern. in quodam serm.*

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.

Bona turpitudo est quæ periculum vincat, citius invenitur periculum, quum contemnitur, nunquam periculum sinè periculo vincitur. *Sen. in Prov.*

Pericula communia benevolentiam inter commilitones mutuam excitant, ad quæ ubi perventum est, nemo aliis, quibus ornatissima sunt arma, nemo gloriæ cupidis invidet: sed potius & collaudant & complectuntur hujusmodi sibi similes, quòd eos secum in juvanda republica conjunctos existiment. *Xenoph. de instit. Cyr. l.* 3.

Homines insueti laboris, ob imminens periculum sic sunt animo sternati, ut omnia quæ imperantur, sibi patienda & perferenda existiment. *Cæsar. lib.* 7. *de bello Gall.*

Summæ amentiæ est ob res leves discrimen subire. *Appian. lib. de bello Hispan.*

Necessaria, nec prorsus voluntaria eligentes pericula Deus semper adjuvat. *Procop. de bell. Persic. lib.* 1.

Semper indomitus furor periculorum cito obliviscitur. *P. Diac. hist. lib.* 2.

Difficile est ei qui ægrè se ab imminentibus periculis tuetur, eodem tempore aliorum perieulis cavere. *Franc. Guicciard. hist. lib.* 1.

Contra remotiora pericula sæpe tempus non cogitata remedia adferre solet. *Franc. Guicciard. hist. lib.* 16.

Qui prudenti consilio cedit, & tempori servit impendens periculum vitat. *G. Pachimer. hist. lib.* 5.

In magnis difficultatibus accidit ut homines semper præsentia, tanquam maxime periculosa fugiant, in incognitis spem collocantes. *Plutar. in Mario.*

Scio hanc rebus novis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia non quærenda, verbis quinetiam plurimis abstinendum sit atque sententiis, ubi res perurgent. *Iul. Capitol. in Maxim. & Balb.*

Trepidat miles, Dux segnis & veluti captus animi, non lingua, non auribus competit, neque alienis consiliis regitur, neque sua expedit, huc illuc hostium clamoribus circumagitur, quæ jusserat vetat, quæ vetuerat jubet. Mox, quod in perditis rebus accedit, omnes præcipiunt, nemo exequitur. *Tacit. hist. l.* 3.

Omnia sunt suspecta & formidabilia, quæ in extremum periculum deveniunt. *Heliodor. l.* 9.

Iis, qui in extremo versantur periculo, peculiare est inanium verborum figmenta ad dilationem proferre. *Idem. lib.* 10.

In unius exitio quisque imaginem periculi sui considerat. *Amm. Marcell. lib.* 14.

Ubi res in periculum vertitur, nihil magis expedit, quam in promptu optimum capere consilium. *Procop. de bell. Persic. lib.* 6.

In exercitum hostilem multis post terga munitissimis locis, multis etiam in his fortissimis viris relictis proficisci, periculum est. *Idem lib.* 2.

In periculum non necessarium sponte se conjicere, magna est dementia. *Idem eod. lib.*

Adhortatio quæ fit imminente periculo nullam fert admonenti utilitatem, quod accusationis plerunque occasioni subjiciatur. Homines enim si forte sibi ex sententia quæ facta sunt eveniant, benè ac libenter ferre videntur: si verò secus, authorem consilij protinus accusant. *Idem de bell. Vandal. lib.* 1.

In promptum velle apertumque discrimen ruere, cùm liceat extra periculum consistendo servari, dementia est. *Idem de bello Goth. lib.* 2.

Præsens periculum nihil habet morte gravius. *Nicetas, in Man. Comn. lib.* 5.

Nemo facile pericula evadet, nisi numine exorato, divinitus custodiatur, malorumque levamen impetret. *Idem lib.* 6.

Citius venit periculum, cum contemnitur. Item; Raro periculum sine periculo vincitur. *Ar. Ferron. lib.* 7.

Illud est communi humanæ naturæ insitũ, ut priùs propinquiora pericula timeant, & futura plus quam decet faciant præsentia: futurarum verò rerum atque remotarum minorem habeant, quam debent, rationem, quoniam ad ea multa remedia & casibus & temporibus sperare possunt. *Guicciard. lib.* 7. *hist.*

Indignationem contra propriam utilitatem ferre levitatis est; parva pericula maximis ant eferre, imprudentiæ, *Idem lib.* 5.

Ex duobus periculis, id potius, cui major honor conjunctus esset, quodque ex nulla sua actione manaret subire velle, generosi animi est. *Idem lib.* 5.

In omnibus periculis ea potissimum vitanda sunt, ex quibus maiora mala sequi possunt: nulla autem offensio, aut pernicies in bellicis rebus maior est, quam acie debellari. *Idem l.* 10.

Sapientis principis est, ut maius periculum vitetur, minus malum tanquam bonum & utile amplectãtur; nec unius periculi aut incommodi declinãdi gratiâ, in aliud gravius ignominiosiúsque incurrere. *Idem. lib.* 14.

Periculosum est cum viris vitam suam desperantibus congredi; ultimà siquidem necessitas eos plerumque, qui penitus de vita desperant, ex timidis longè fortissimos, *Thuc. l.* 4.

Credibile est, unumquemque quæ sibi periculosa sunt, ea & scire præcipuè & timere. *Idem l.* 6.

Mos est hominum res novas alienis periculis spectare, & experiri. *Procop. de bell. Vandal. lib.* 1.

In periculum non necessarium sponte se conjicere, magna est dementia. *Idem l.* 2. *de bello Persico.*

Nemo dìu tutus est, periculo proximus, *Cypr. in ep.*

Suprema pericula semper dant veniam culpæ. *Quidam.*

Serò animus periculorum patientia post pericula instruitur. *Idem.*

Commune periculum sæpè coniungit eos, qui alioquin inter se dissident. *Demost.*

Vbi paria sunt, periculum præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & adversis solatium maius. *Curt. l.* 9.

Metus periculumque exhortationem audire non sinunt, *Saxo. histor. lib.* 3.

Lapsus magnorum principum trahunt secum magnam multorum ruinam. *Quidam.*

In rebus dubiis ac periculis imminentibus eæ conditiones accipiendæ, quæ aliud spei certæ relinquunt. *Quidam ex Cominæo.*

Qui omnia pericula timet, nihil aggreditur: qui nulla, facillimè perditur: Præstat tamen alacriter aggredientem sibi quædam pericula proponere, quam in re qualibet metuentem, nihil periculi in re ulla suscipienda velle subire & pati. *Idem lib.* 6.

In communi periculo non modo sunt inutiles, verum etiam noxiæ, & magnorum malorum causæ civium, vel sociorum inter se contentiones de primatu, itaque omittendæ. *lib.* 8.

Præstat se ex vano metu, & rumore adversus pericula præparare, quam ex nimia securitate, & hostium contemptu imparatum ab iis opprimi. *Idem ex Thuc. l.* 6.

Vbi ij, quorum maximè interest dimicare, pericula subire recusant; occasionem aliis ac præsertim sociis ad fugam, vel defectionem, & iustam & facilem præbent. *Idem ex Herod. l.* 6.

Ducis oratione excitati animi, mox ad ingenium redeunt, quantam quisque virtutem habet, talis in discrimine apparet. *Alphons. apud Ioannem Marianum de reb. Hisp. l.* 10. *c.* 17.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Seneca in Hercule furente trag. 1.

Nemo se tute periculis offerre tam crebro potest,
Quem sæpe transit casus, aliquando invenit.

Terent. Comœd. 5.

Auribus lupum teneo.

Ovid. Trist. lib. 1. eleg.

Terretur minimo penna stridore columba,
Vnguibus accipiter saucia facta tuis.
Non procul à stabulis audet decedere, si qua
Excussa est avidi dentibus agna lupi.
Vitaret cœlum Phaeton si viveret: & quos
Optavit stulte, tangere nollet equos.
Me quoque qua sensi, fateor, Iovis arma timere,
Me reor infesto, cum tonat, igne peti.
Quicunque Argolica de classe Capharea fugit,
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea cymba semel vasta percussa procella,
Illum, quo lasa est, horret adire locum.

Ovid. de Ponto lib. 2. eleg. 7.

Sed me timor ipse malorum.
Sape supervacuos cogit habere metus.
Da veniam quaso nimióque ignosce timori:
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.
Qui semel est lasus fallaci piscis ab hamo,
Omnibus unca cibis era subesse putat.
Sape canem visum longa fugit agna, lupumque
Credit, & ipsa suam nescia vitat opem.
Membra reformidant mollem quoque saucia tactum
Vanaque sollicitis incitat umbra metum.
Sic ego fortune telis confixus iniquis,
Pectore concipio nil nisi triste meo.

Idem de Arte amandi lib. 2.

Cum mora non tuta est, totis incumbere remis,
Vtile, & assidue subdere calcar equo.

Tibullus lib. 1. Eleg. 6.

Ni pigeat magno post didicisse malo.

Horat. lib. 1. Epist. 16.

Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos & opertam miluius hamum.

¶ Apophthegmata.

Alcibiades accitus ab Athenienſibus è Sicilia, ut diceret causam capitis, abdidit sese, dicens: Eum esse fatuum, qui vocatus in ius non quærat elabi, quum liceat vitare ne eat. Sentiens, consultius esse non committere se periculo, quam dare operam ut ingressus periculum temet expedias. Dictum Græcis sonat iucundius, ob vocum affinitatem, φυγεῖν & ἀπο φυγεῖν. Græcis autem ἀπο φυγεῖν δίκῃ dicitur, qui iudicum sententiis absoluitur: φυγεῖν qui vitat aut fugit. *Plutarch. in vita Alcibiadis.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt pueris cum terrentur personis, demus eas in manus, &

versaras ostendimus inanes, ut discant non timere: Ita convenit adhibita ratione, res specie terrificas excutere, ut cum viderimus non esse quòd apparent, contemnamus. *In Moral.*

Plinij. Munera non capite, sed in cauda animam habet: Ita quòd charissimum est, non ibi recondendum, ubi statim periculis sit obnoxium. *lib.32.cap.2.*

Periculosiores sunt fontes, qui limpidis aquis blandientes, oculis tamen perniciem adferunt: minus formidandi, qui ipsa specie testantur, aquas esse fugiendas: Ita difficilius vitantur mala quæ boni prætextu fallunt. *lib.31.cap.2.*

In Bœotia ad Trophonium deum juxta flumen Orchomenon duo sunt fontes quorum alter memoriam, alter oblivionem adfert: Ita fere magno alicui bono, magni mali periculum est vicinum, *lib.31.cap.2.*

Medici vetant uti halicacabo, quanquam dentibus firmandis prodest, si ejus succo colluantur: propterea quod periculum est, ne si diutius id fiat delirationem gignat, & plus adferat incommodi quam commodi: Ita non est utendum his literis, quæ sic linguam expoliunt, ut mores inficiant: aut non cõvenit sequi, quæ sic augẽt rẽ, ut famã lædãt. *lib.21.c.13.*

Roterodami: uti sæpenumero Polypus dum conchæ carnem captat: ipse capitur ac tenetur: Ita sæpius dum aliis nocere studemus, nos ipsos in periculum adducimus. *In simil.*

In Campania vites populos amplexæ ipsa æquabant cacumina, adeo ut vindemiator rogum ac tumulum exciperet: ita qui in arduis versantur negotiis, periculi meminisse debent. *ibid.*

Thriverì. Qui periculorum, quasi inevitabilium difficultatem in hoc mundo culpat: Deum cum malo duce comparat, qui militis delectatur discrimine, aut exercitum in præcipitio collocat. *In apoph.50.*

¶ ADAGIA.

De alieno ludis corio. *Apuleius.*

Proverbio dicuntur, qui securius agunt, sed alieno periculo, ut apud Plautum, de meo tergo legitur corium.

Non est meum negotium: multum valeat. οὐκ ἔστ' ἐμὸν τὸ πρᾶγμα πολλὰ χαίρετω. *Diogen.*

Quoties negabimus nos laborare de re qua nihil ad nos pertinet.

Alienam metis messem. ἀλλότριον ἀμᾶς Διρ. *Aristoph.*

In hos, qui negotium non suum parum diligenter curant.

Innocuus alium aspiciam, meum habentem malum. ἐξαίτης βλέψω τὸ μὴ κακὸν ἄλλον ἔχοντα.

Hoc est, ex aliorum malis ipse rebus meis consulam. Feliciter sapit, qui alieno periculo sapit.

Fabvla.

Ictus ab apibus.

Quem apes spoliantem alvearia confixerant aculeis suis, querentem & gementem alius audiens: cum illo inquit, hoc tibi habendum fuit. Imo vero, inquit iste, hoc cum illo carendum potius.

Docet fabula, prudenter facere eos, qui ob non magnam voluptatem, magnum periculum adire, aut dolorem perferre nolint.

Vide supra Discrimen, Fortitudo.

Periurium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PEriurium, Græcè ἐπιορκία, ας, ἡ, ἐπίορκος, ὁ, periurus dicitur. Est autem periurium falsa juratio. *secundùm Hostiensem.*

Periurium est mendacium, juramento firmatum, *secundùm B. Thom. 4.dist.39.quæst.4.*

Periurium venit à pejero, quod est juramentum infringo, unde pejerator, pejeratrix, pejeratio, deducuntur. Pejero autem ex per & juro componitur, sicuti & conjuro, conjuratio & adjuratio. Dejerare est sanctè & vehementer jurare, à quo dejerator, dejeratrix, & dejeratio descendunt.

Periurium est, non quod quis ore linguáve protulit, sed quod mente jurata concepit & animo. *Arist. 1.Rhet. c.ult.* Item Cicero tertio de officiis docet, cum jusiurandum sit religiosa affirmatio, Regulum non debuisse conditiones, pactionesq; bellicas, & hostiles perturbare periurio.

Periurium, Hebr. *Halah*, ab eodem verbo *Alah*, dejuravit obstrinxit se juramento ad aliquid cum imprecatione maliperditioni se obstrinxit, pejerando imprecatus est sibi, vel alij ut pereat & in nihilum redigatur si fefellerit. Ideo cognationem habet cum *Elil* nihilum, & *Ialal*, ululavit: rem enim annihilatam, & perditam sequitur ululatus. Alludit quoque ad Dei nomen, *Eloha*, nam dejerationes, diræ imprecationes, & & periuria cum horrenda nominis divini profanatione fiunt, ut plurimum. Hinc, ὀλλύω, & ὄλλω, ὄλλυμι, pereo, perdo.

¶ LOCI BIBLICI.

Periurium prohibetur, Exod.20.7.Levit.19.12.Deut.5.11.Matth.5.3; periurij & falsi crimen, Exod.8.v.15.28 Leu.5.4.1.Sam.19.6.1.Reg.8.31. Ierem.7.9.Zach.5.3.Malac.3 5.1.Macc.6.62.& 7.v.15.18.&.11.52.v.17. 19.2.Macch.4.34.& 12.3. Matth.26.71.1.Timoth.1.10. periutij pœna, Malach.3.5.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ille qui hominem provocat ad iurationem, & scit eum falsum juraturum esse, vincit homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille animam, immo duas animas, & ejus animam quem jurare provocavit, & suam. Scis verum esse quod dicis, & falsum quod ille dicit, & jurare compellis, ecce jurat, ecce pejerat: tu quid invenisti? imò & tu periisti, qui de illius morte satiari voluisti. *Aug. in decollatione Ioannis Baptistæ, & hab.22.quæst.5.Ille qui.*

Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita accipit, sicut ille, qui juratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, quia & nomen Dei in vanum assumit & proximum dolo capit. *Isidorus lib. 2. Sententiarum, & hab. 22. quæst. 5. Quacunque.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Chærillus in Perseide.

Ὅρκον γ' ὅτ' ἄδικον χρειών ἐμμένναι, ὅτι δίκαιον.
Οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις, ἀλλ' ὅρκων ἀνήρ.
Iusiurandum nec iniustum nec iustum usurpandum est,
Iuramenta non fidem adferunt viro, sed Vir iuramentis,

Amphis.

Ὅστις γὰρ ὁμνύων τι μηδὲν πείθεται),
Αὐτὸς ἐπιορκεῖν ῥᾳδίως ἐπίσταται,
Quisquis enim iuranti nihil credit,
Illemet facile peierare scit.

Antiphanes.

Δείσειν' ὅταν τις ὀμνύοντ' καταφρονῇ.
Ὦ μὴ σύνοιδε πρότερον ἐπιορκικότι
Οὕτω καταφρονεῖ θεῶν ἐμοὶ ὡτῶν δοκεῖ,
Καὶ πρότερον ὁμόσας αὐτὸς ἐπιορκικέναι.
Hera, cum aliquis contemnit iuramentum,
Cui antea nunquam commissi periurij non est conscius,
Tum ille mihi Deos ipsos contemnere videtur,
Ac prius aliquando iurans ipsemet peieravisse.

Sophocles in Hippodomia.

Ὅρκῳ γ' προσεῖντ' ἐπιμελεστέρα,
Ψυχικὰ τέτρα δισσὰ γὰρ φυτάνει).
Φίλον τε μέμφειν, κ' ἐς Διὸς ἁμαρτάνειν.
Apposito iureiurando cautior & diligentior
Animus fit, à duobus enim sibi tum cavet,
Et ne ladat amicos, & ne peccet in deos.

Alexis in Olinthiis.

Οὐ τοῖς γὰρ ὀμνύουσι τὸν φρονοῦντα δεῖ.
Τοῖς πράγμασι γ' αὐτοῖσι πιστεύειν ἀεί.
Sapientem non oportet iurantibus.
Sed ipsis rebus semper habere fidem.

Euripides.

Συγγνώμονάς μοι τοὺς Διὸς εἶναι δοκῶ,
Εἴ τις ὅρκοις θάνατον ἐκφεύγειν θέλῃ.
Ἡ δεσμὸν ἢ βίαια πολεμίων κακά.
Faciles mihi veniam dandam Dij videntur,
Si quis iurando mortem effugere cupiat,
Aut vincula, aut malam hostium violentiam:
Ὁ δ' δοὺς τὸν ὅρκον τῷ πονηρῷ μαίνεται).
Τὸ ἐναντίον γὰρ γνῶ ποιοῦσιν οἱ θεοί.
Ἐὰν ἐπιορκήσῃ τις αὐτὸς εὐθέως,
Ὁ δ' τὸν ὅρκον, ἐγένετ' ἐμβρόντητος,
Οἶμαι δικαίως ὅτι πεπίστευκέν τινι.
Qui iuramentum à malo viro postulat insanit,
Contrarium enim nunc Dij faciunt
Nam si quis peierat, continuo
Ille qui postulavit iuramentum fit attonitus
Merito nimirum, quia credidit improbo viro.

Diphilus.

Ὅρκος δ' ἑταίρας παντὸς, ἢ δημηγόρου.
Ἑκάτερος αὖτ' ὀμνύει πρὸς οὓς λαλεῖ.
Idem est iuramentum meretricis, & popularem captantis auram.
Vterque enim iurat apud illum, quicum loquitur.

Hesiodus in Theogonia.

Ὅρμον δ' ὃς δὴ πλείονα ἐπιχθονίους ἀνθρώπους,
Πημάινει, ὅτε κέν τ' ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ.
Et iusiurandum, quod quidem plurimum terrestres homines
Ladit, si quis ipsorum sponte peieraverit.

Euripides.

Οὔ γε ἀσύνετον
Τὸ θεῖον, ἀλλ' ἔχει σαφῶς τοὺς κακῶς
Παγέντας ὅρκους, ἢ κατῶν ἀγνασμένους.
Non enim intellectu caret.
Numen, sed potest intelligere quænam sit male
Facta iuramenta ex necessitate coacta.

Hesiodus.

Ὃς δέ κε μαρτυρίοισιν ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσας,
Ψεύσεται ὃν ἢ δίκῃ βλάψας, νήκεστον, ἄασθη.
Τοῦ δ' τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθε λέλειπται).
Ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.
Qui testimoniis sponte iusiurandum iurans
Mentietur, in eoque iustitiam ladens, immedicabiliter lasus est,
Huius obscurior proles in futurum relinquetur,
Viri autem verè iurantis proles in futuram melior.

Menander.

Θεὸν ἐπιορ ὢν μὴ δόκει λελῆθέναι.
Deum peierans ne putes latere.

Ovid. Epist. 19.

Vt Valeant alia ferrum patiuntur & ignes;
Fert aliis tristem succus amarus opem.
Nil opus est istis, tantum periuria vita.
Teque simul serva, meque datamque fidem.

Tibullus 1.9.

Ah miser, & si quis primo periuria celat.

Claud.

Claud.in Curetium.

In prolem dilatarunt periuria patrũ,
Et pœnam merito filius ore luit, &c.
Et quas fallacis collegit lingua parentis.
Has eadem natis lingua refudit opes.

Iuven.13.

Snnt qui in fortuna iam caſibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis, & anni,
Atque ideo intrepidi quacumque altaria tangunt.

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.

Ορκος οὖς ποίεον ἢ ἀναγκαίοιν ἰόντες, ὃ τυρέσσιν οἱ φλαῦροι, ἐπὴν διαφύγωσιν.

Iuramenta, quæ jurant adacti neceſſitate, non ſervant mali homines, poſtquam periculum evaſerint. *Democrius.*

Λεπτὸν δὲ καὶ τοῖς ἑταιρικοῖς βουθεῖν, ἄχρι τοῦ μὴ ἐπιορκεῖν.

Eatenus amicis & familiaribus auxiliandum eſt, quatenus perjurium non admittitur.

Οἱ πολλοὶ τοῖς ἀνθρώποις, τὸ εὔορκος εἶναι αὐτοῖς παραινέσσιν, ἐγὼ δὲ τὸ ἀρχὴν μήδ' εὐπετέως ὀμνύναι ὅσιον ἀποφαίνομαι.

Multi homines adhortantur, ut in jurando probi ſint, & fideles: ego vero, ne principio quidem facile jurare, religioſi viri officium exiſtimo. *Euſebius.*

Ορκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις, ἢ σωτὸν, αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων ἢ φίλους ἐκ μεγάλων κινδύνων διασώζων, ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃ μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς, δοξεῖς γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φίλοις χρημάτων ἕξειν.

Sacramentum oblatum tibi duabus de cauſis jurato, vel ut teipſum turpi ſuſpicione liberes, vel ut amicos ex magnis periculis eripias. Pecuniarum vero gratia, & ſi vera dicturus ſis, nullum Deum juraveris: ſin minus, aliis perjurus, aliis avarus videberis. *Iſocrates ad Demonicum.*

Aio unumquemque, qui voluntatem pejerandi habere videtur, aut pejerat verbis, etiamſi factum quod comitatur perjurium non contingat, ſive per fortunam aliquam, ſive quod noluerit ille, cujus erat poſtulare: nihilo ſecius perjurium eſſe animo, & non minus meritum eſſe pœnam perjuris præſcriptam quam ille qui ipſa re pejeravit. *Euſeb.*

Iovius. Fraude perjurium aſtringitur, non ſolvitur. *Cicero. l. 3. officior.*

Perjurij pœna divina exitium, humana dedecus. *Idem l. 2. de legibus.*

Dij ſunt perjuriorum vindices. *Iuſtin. hiſt. lib. 14.*

Commiſſa perjurio fraus in nepotes redundat. *Pauſan. l. 1.*

Perjurium ad Dei contemptum refertur. *Niceph. Greg.*

Difficile eſt perjurum hominem Deum latere. *Polyb. l. 4.*

Qui jurejurando fallit hoſtem, hunc ſe metuere, Deum verò contemnere, fatetur. *Plut. in Lyſandro.*

Perjurium eſt diremptio fidei, quam juſiurandum adſtrinxiſſe debuit, Eſt violatio juſiurandi, hoc eſt, quod verbis conceptis juraveris, id non facere; & juraſſe lingua, mentem injuratam gerere. Nempe ſic agitur, ut fallatur ipſe Deus, cujus ſacroſanctum numen jurejurando adhibitum. Hinc magna ſignificatio ſit hoc malo nullum eſſe humano generi capitalius. Nam fides pacti deſtruitur, juramenti pondus conteritur, veritatis aſſertio obliteratur; id quicquid eſt, quod religio ſanxerat, ſolvitur; religio, inquam, quæ & verbis conceptis, & ipſa potiſſimum rerum fide continetur. O animum ejus turpificatum quis juſiurandum violat? Certè perjurium planè ſervile probrum eſt. Vbi flagrum eſt, aiunt, ibi ne addideris juramentum. Vtinam inter liberos hæc fœditas nuſquam exiſteret, inter quos pravitas morum multum proceſſit. Et hodie quidem juriſiurandi fides uſque eò laborat, ut rebus tantùm non etiam juramento credatur. Conſuetudine jamdiu increbuit, & priſco more Romano jurare, per fidem meam. Id quod copulandis quoque dextris alibi peractum, Sophoclæus ille nuncius ait, Cedo manum, πίστιν ἀρχαίαν, fidem antiquam, id eſt ἀρχὴν πίστεως, antiquæ fidei principium, originem, teſtem. Nihilominus tamen hodierno die verius uſurpaveris illud Lyſandri, Pueros decipi talis & globulis; viros, jurejurando & pecuniis. Nimirum, juramentum jamdiu factus eſt idoneus magiſter fallendi. Nec aliud perfidiæ & levitatis frequentius documentum eſt, quàm hodiernæ juriſiurandi formulæ, in quibus non eſt plus ponderis, quàm in verbis ebriorum, cum jurant ſe in calicem non infuſuros aquam.

Vna cum perjuris traho illos qui linguam & vocem ſuam teſtium nomine aliena ſceleri commodant, & judicij veritatem in ſua voluntate collocant. His proximi ſunt illi qui judici & magiſtratu dubiè, obſcurè, perplexè & compoſito ſermone reſpondent: qui ſcriptorum fidē, qui mēſuras adulterant. At etiam miramur, unde tot támque frequentes & publicæ & privatæ calamitates? Hinc ſcilicet, quod divini numinis proprium eſt, quoties perjurio læditur, ſeveriſſimis ſuppliciis hujus tanti criminis reos ulciſci. Hinc priſca monitio, Ne naviga cum perjuris. Cùm enim perjurium ſit injuria Dei ſtultè creditur Deo ſuas injurias non eſſe curæ. Cùm Beliſarius ſua perjuria Perſis exprobraret: Acie, inquit decernere nobis in animo eſt. Sed ipſa conſcripta fœdera à ſummis ſignis ſuſpendemus; Ac ſi dicat, hæc ſacro ſancti Numinis juſtiſſimā ultionē invocabunt, ut effundatur in veſtra capita. Apud Ægyptios, qui ſacramenti reverentiā rupiſſet, capitale fecerat, alibi fallax perjuri lingua, ſæpè ſauciata & cōpuncta, ut Pandari. Alibi abſciſſa, alibi evulſa, ne quid poſt perjurium loqueretur. In perjuros juſſu Dei ipſa inanima acriter inſurgunt; qualis ille apud Tiana fons pōlluræ religionis ultor; & ille in Bithinia amnis Blachas; & ille apud Palicem urbē Sicilię fons perjurij proditor. Nam quicquid quiſpiam juraverit, in tabella deſcriptum in ejus aquam conjicitur. Si is juſiurandi ſervans eſt, tabella natat; Si pejeravit, abit è conſpectu. Hæc perjuris ſui perjurij pœna accedit, ut etſi jurant per omnes Deo, nemo tamen ejus credat. *Card. Paſchal. l. de virt. & vit. c. 13.*

¶ Similitvdines.

Syracida: Iurationi non aſſuefacias os tuum, & nominationi ſancti non aſſueſcas. Sicut enim ſervus qui ſcrutatur aſſiduè à vibice non minuetur: ſic jurans & nominans ſemper, non purgabitur à peccato. Vir multum jurans implebitur iniquitate, & diſcedet à domo illius flagellum. *Eccleſ. 23.*

Chryſoſtomi. Qui facit conſuetudinem frequenter manu ſua percutere, neceſſe eſt ut aliquandò & injuſte percutiat: Sic qui facit conſuetudinem jurare in rebus idoneis, frequenter & in rebus ſuperfluis etiam nolens, conſuetudine trahente, perjurat. *In c. 5. Matth.*

Nunquid qui ignem portat, unde conflatur incendium, alienus eſt ab illo incendio? aut qui gladium porrigit, unde homicidium committitur, nonne eſt ſocius homicidij illius? Sic & qui occaſionem perjurij præſtat, collega ſit perjurij ejus. *ibid.*

Chromantij. Sicut ſervus flagellatus aſſidue, à livore non minuitur. Sic omnis jurans & negocians, à peccato non purgabitur. *In 5. Matth. fol. 426.*

¶ Emblemata. Historica.

Glaucus Delphos ſe contulit ad oraculum petendum: utrum jurejūrando pecuniam deprædaretur, ibi Pythia reſpondit his verſibus.

Γλαῦκ' ἐπικυδὲς εἶδη τὸ μὲν ὠκύτατα κέρδιον δ' τω,
Ορκῳ νικῆσαι καὶ χρήματα λῆσαι;
Ομνυ ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὔορκον μένει ἄνδρα.
Αλλ' ὅρκου παῖς ἔστιν ἀνώνυμος, οὐδὲ οἱ ἔπι χεῖρες,
Οὐδὲ πόδες κραιπνῶς δὲ μετέρχεται, εἰσόκε πᾶσαν
Συμμάρψας ὀλέσῃ γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα,
Ανδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ κατόπιθεν ἀμείνων.

Glauce Epicydides equidem expedit ad breve tempus
Iurando ſupereſſe, intervertiſſeque nummos.
Deiera, & Evorcum quoniam manet exitus idem.
Aſt Orci natus ſine nomine qui manibus qui
Nullis eſt pedibus, rapide advenit uſque ad te, num
Corripiens omnem perdat prolémque domúmque.
Cum ſobole Evorci melius ſed poſtea agetur.

His auditis Glaucus veniam ſibi eorum quæ dixiſſet, ut daret, Deum obſecrabat. Cui Pythia inquit, idem pollere, tentare Deum & facere Glaucus deinde, accitis Mileſiis hoſpitibus, pecunias reddidit, ſed ejus ſoboles & familia ex Sparta radicitus extritæ ſunt. Bonum eſt ergo nihil aliud de depoſito cogitare, quam ut repetentibus reddatur.

Vide tit. Adjuratio, Iuramentum.

Perſecutio.

¶ Definitio et etymol.

Perſecutio, perſecutionis, à verbo perſequor, id eſt, ad extremum uſque ſequor. παρακολουθέω: & quando inſectationem, vindictæ & excidij executionem denotat, Græc. efferunt id verbo ἐπεξελθεῖν, ἐπεξιέναι. Hebræis *Radaph.* Sectatus eſt, inſequutus eſt, proſequutus eſt, inſectatus eſt, verbum eſt medium.

¶ Loci biblici.

Perſecutiones ex Dei ignoratione, Ioan. 16. 3. à Satana excitatur. 8. 44. Apoc. 2. 9. & 12. 13. 17. perſecutionum utilitas. Actor. 8. 4. & 11. 20. Perſecutionis magnæ exemplum in Eccleſia Ieroſolymitana, Act. 8. 1, Perſecutiones internæ interdum ſunt: *Exemplum* in Iſaac, Gen. 21. 9. Galat. 4. 29. Perſecutionis priorum *Exempla:* Cain perſecutus eſt Abelem, Gen. 4. 8. Tyranni Lothum in captivitatem abductum, 14. 12. Iſmaël. Gen. 4. 8. Tyranni Lothum in captivitatem abductum, 14. 12. Iſmaël. Iſaacum, 21. 9. Galat. 4. 29. Eſau Iacobum, Geneſ 27. v. 42. 43. Ægypti, Iſraëlitas, Exod. 14. 8. Deuter. 26. 6. Saül Davidem, 1. Sam. 13. v. 14. 15. 10. & 24. v. 1. 2. 3. &c, 25. 1. & 25. 1. & 26. verſ. 1. 2. &c. Abſalon Davidem, 2. Sam. 15. 14. & 17. 21. Ieſabel Eliam, 1. Reg. 19. v. 1. 2. &c. Achab Michæam. 22. v. 26. 27. Aman Iudæos, Eſth. 3. ver. 8. 9. 10. Sennacherib. Tobiam, Tob. 1. verſ. 22. 23. Perſecutionis piorum verbi divini Miniſtrorum, & aliorum fidelium, Ierem. 37. 15. & 38. v. 4. 5. 6. Tribus juvenibus idolum erectum adorare detrectantibus: Dan. 3. v. 16. 17. &c. Daniel. Dan. 6. 16. & 14. 30. Iudæos quos Antiochus perſequitur, 1. Mac. 1. v. 23. 33. & 6. 31. 2. Mac. 5. 16. &c.

Chriſto quem multiplex excepit & vexavit perſecutio: *Primum* enim ſimul ac in lucem editur, fit exul, Matth. 2. 14. *Deinde* Satan immediate eum adoritur, idque inſidiis, matth. 4. v. 1. 2. &c. *Tertiò*, Sacerdotes ſummi atque infimi Scribæ, Phariſæi, eorum Miniſtri, Seniores populi, ac reliqua turba ſuperiorum exempla ſecuta, interitum Chriſto minantur. Matth. 12. 14. *& alibi paſſim. Quartò*, Herodes Galilææ Tetrarcha, & Baptiſtæ carnifex cum ſuis miniſtris tendit Chriſto inſidias, Luc. 13. 31. *Quintò*, Iudas Iſcariotes, Matth. 26. 47. *Sextò:* Magiſtratus politicus ex urbe Romana in Iudæam miſſus, Matth. 27. v. 1. 2. &c. Marc. 15 v. 1. 2. &c. Lucæ 22. 66. & 23. Io. 18. v. 28. 29. &c. *Septimò.* Milites & turba, *ut hiſtoria paſſionis Chriſti abundè declarat.*

Herodes perſequitur & necat pueros bimulos, Matth. 2. 16. Herodes Agrippa Ioannem Baptiſtam, 14. 10. Phariſæi Lazarum, 12. 10. Gubernatores politici & Eccleſiaſtici primitivam & novellam Apoſtolorum Eccleſiam, Actor. 4. 4. &c. verſ. 18. 19. &c. Synagogici falſi teſtes, & concilium Stephanum, 6. v. 12. 13. 14. & 7. ver. 1. 2. &c. Perſecutio in Ieroſolymitana Eccleſia, 8. Saulus perſequitur Chriſtianos, *ibid.* &c. Iudæj

Paulum ad fidem Christi conversum,9.23. Herodes Iacobum, 1.2.v.12. Petrum,v.3.4.Iudæi Paulum & Barnabam,13.50. Philippensis magistratus & totus populus,16.v.12.22.Demetrius Paulum, Gajum,Aristarchũ Alexandrum,act.19.v.21. &c. Denique tota actorum Apostolorum historia plena est persecutionis Pauli.Inter alios autem Pauli persecutores non postremus fuit Nero,quem Leonem appellat,2. Tim.4.17. Alexander faber ærarius,cujus etiam meminit,v.14.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Persecutio tolerandæ patienter propter Deum.

Cavete autem ab hominibus.Tradent enim vos in conciliis,& in synagogis suis flagellabunt vos,& ad præsides & reges ducemini,in testimonium illis & gentibus.*Matth.*10.

Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas.*Luc.*21.

Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.

Sed quemadmodum tunc is, qui secundum carnem natus fuerat persequebatur eum,qui secundum spiritum:ita & nunc.*Gal.*4.

Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Iesu , persecutionem patientur.2.*Tim.*3.

Et nunc,ecce ego alligatus spiritu,vado in Hierusalem.Sed nihil horum vereor,nec facio animam meam pretiosiorem,quam me dummodo consumem cursum meum,& ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu.*Act.*20.

Nemo autem vestrum patiatur,ut homicida,aut ut fur,aut maledicus, aut alienorum appetitor:Si autem ut Christianus,non erubescat,glorificet autem Deum in isto nomine.1.*Petr.*4.

Gaudenter propter meritum.

Beati,qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint , & dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me.Gaudete & exultate,quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.*Matth.*5.

Sic enim persecuti sunt prophetas,qui fuerunt ante vos.*ibid.*

Persecutionem patimur & sustinemus.1.*Cor.*4.

Persecutionem patimur,sed non derelinquimur.2.*Cor.*4.

Id enim quod in præsenti est momentaneum,& leve tribulationis nostræ, supra modum, in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis,non contemplantibus nobis,quæ videntur,sed quæ non videntur. Quæ enim videntur,temporalia sunt,quæ autem non videntur, æterna. *Ibid.*

Et in nullo terreamini ab adversariis, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis,& hoc à Deo. Quia vobis donatum est pro Christo non solùm ut in eum credatis,sed ut etiam pro illo patiamini. *Phil.*1.

Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij , quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*Act.*5.

Exhortantésque ut permanerent in fide, & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare regnum Dei 14.

Charissimi,nolite peregrinari in fervore , qui ad tentationem vobis fit , quasi novi aliquid vobis contingat : sed communicantes Christi passionibus gaudete,ut & in revelatione ejus gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi,beati eritis : quoniam quod est honoris,gloriæ & virtutis Dei, & qui est ejus Spiritus , super vos requiescit, 1.*Petr.*4.

Deus autem omnis gratiæ,qui vocavit vos in æternam suam gloriam in Christo Iesu modicum passos , ipse perficiet confirmabit consolidabitque.5.

Hi qui amicti sunt stolis albis,qui sunt?& unde venerunt?Et dixit mihi:Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas & dealbaverunt eas in sanguine Agni.*Apocal.*8.

Qui enim tetigerit vos,tangit pupillam oculi mei.*Zach.*7.

Si tamen justum est apud Deum retribuere,retributionem iis qui vos tribulant,& vobis qui tribulamini requiem.2.*Thes.*1.

Itaque & hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei,fideli creatori commendent animas suas in benefactis,1.*Petr.*4.

Et cum aperuisset sigillum quintum,vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant. Et clamabant voce magna dicentes.Vsquequo Domine,sanctus , & verus,non judicas,& non vindicas sanguinem nostrum de his,qui habitant in terra ? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ,& dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum , donec compleantur conservi eorum & fratres qui interficiendi sunt,sicut illi.*Apoc.*6.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Antholog. Sacr.I.Billij.

Piorum persecutio.

Quod plerunque mali in sanctos sævire sinuntur,
Quodoque bonis pravi sæpè nocere queunt:
Absque Dei nutu non fit,qui corda suorum
Hic etiam bellis glorificanda probat.
Crescunt virtutum palmæ,crescúntque corona,
Mutantur mundi prælia pace Dei.

¶ Similitvdines.

D. Chrysostomi. Sicut qui ignem obligat in vestimento quidem non extinguit,vestem autem comburit : Ita etiam qui in virtute positos persequebantur,comprehendebant ac sæpius colligabant : illos quidem ex his omnibus reddebant clariores,se autem omnino prodebant.*Homil.*25. *Matth.*

Sicut in vernali flatu arbores laxantur in folia & fructus : Sic persequutionibus excitantur animæ ad virtutem.*In Matth.*24.*hom.*49.

Sicut tempestas suscitat nubila , nubila autem cooperiunt solem : Sic impiorum persequutio suscitabit transgressionem , transgressio autem Christianitatis obscurabit candorem.*In* 24.*Matth.hom.*49.

Sicut tubicina commisso bello pugnantem exercitum circuit & bellicos cantus in tuba decantans milites animat ad virtutem:Sic & sacerdos persecutione imminente exponens in populo fortissimorum martyrum glorioſa pericula,& inenarrabiles regni cœlestis coronas vincentibus præparatas.*In* 24.*Matth.hom.*51.

Durum est contra stimulum calcitrare:quia non stimulum retundes, sed pedes recalcitrans lædis vulneribus.Neque fluxus qui saxo illiduntur amplius aliquid proficient, quam ut semetipsos fracti dissolvant, & in spumas extenuati depereant. Qui justum hominem impugnare velit, tale est,ac si cœlo bellum meditetur.*hom.de sancto Spiritu.*

Tanquam fluentum influens remissio animam tollit (nam omnium persecutionum hoc gravissimum :) & quod æstas est & hyems, hoc est persecutio & remissio.Vt autem vobis ostendam quod remissio pejor est persecutione,audi. Somnum enim infundit animæ , multum hiatum & teporem, undique vitia suscitat : nam invidiam, voluptates , &c. Sed in persecutione nihil horum vexare solet : sed timor ingressus tanquam flagello quodam,latrantem canem acriter percutiens , has omnes pestes ne clamare quidem permittit. Tunc est persecutio, vitiis, tanquam feris non urgentibus,*hom.*40.*de pœnitentia.*

D. Augustini. Sicut oliva & una, priusquam ad usum valeant humanum , premi debent in torculari : Ita debet homo persecutionem pati, priusquam idoneus sit ad regnum cœlorum.*lib.*100.*homiliar.ser.*8.

Hilarij. Quæ sit serpentis prudentia,contuendum est.Nescio quid in illo prudentiæ consiliique extet , licet quædam hinc aliqui memoriæ mandaverint, quod ubi se in manus hominum venisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat , idque aut collecto in orbem corpore contegat,aut foveæ immergat , cæduque partem reliquam derelinquat: Nósque hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum , caput nostrum quod est Christus, occulere:ut ablatis nobis in omnes cruciatus, fidem ab eo accersitam jactura corporis communiamus,*in Matt.*

Salviani Episcopi. Sanè & si de cæteris,quas dicit virtutibus Apostolicis nihil facimus , in hoc tamen uno , ubi apostolus ter naufragasse se dicit,etiam vincere possumus. Non enim ter tantummodo naufragavimus,quorum penè omnis vita naufragium est. In tantum quippe vitiosè ab omnibus vivitur,ut prope nullus Christianorum sit , qui non jugiter naufragare videatur.Sed dicit fortasse aliquis,non id esse nunc temporis,ut pro Christo perferamus , quæ tunc Apostoli pertulerunt. Verum est:non enim sunt principes pagani, non tyranni persecutores , non sanguis sanctorum funditur,nec fides suppliciis comprobatur. *De vero judicio & providentia Dei,lib.*3.*fol.*14.

Lactantij. Quomodo potest imperator militum suorum probare virtutem,nisi habuerit hostem?Et illi tamen adversarius exurgit invito,quia mortalis est,& vinci potest; Deo autem quia repugnari non potest, ipse adversarios nomini suo excitat:non qui contra ipsum Deum pugnent, sed contra milites ejus,ut devotionem ac fidem suorum,vel probet , vel corroboret,donec pressuræ verberibus defluentem corrigat disciplinam, *lib.*5.*c.*23.*de justitia.*

Antonij Abbatis. Verè fratres scitis,quod tempore ventorum prosperitatis,omnis gubernator plaudit sibi : in contraria vero quæque ventorum , omnis gubernator manifestatur. Intelligite ergo tempus in quod advenimus,quale sit,*Epist.*6.

Thriveri. Vbi corpus,ibi aquila:Et semper imminet persecutio Ecclesiæ.*In apoph.*91.

¶ Exempla Sacra.

Persecutorum Ecclesiæ Dei & piorum ejus civium pœnæ *exempla.* Pharao quem decem plagis afflixit Dominus.Exod.7.19.& 8.1.&c.9.17. & 10.4.tandē vero submersit in mari cum omni exercitu,14.28.Achab, & uxor Iezabel,9.v.33. 2.Paral.18.v.34.38.iuxta illud,1.Reg.21.21.2.Reg.6.7. Iezabel,9.v.33. 36.Aman,Esth.7.10.Sennacherib,2.Reg.19.v.35.37.Nicanor,1.Mach.7. 47.Hostes Danielis & sociorum ejus, Dan.3.22.& 6.24. Ioacim,Ier.36. v.29.30. &c. Ammonitæ,49.v.1.2. &c. Chaldæi, v.9.10.17.18.19. & 51. v.20.21.Montis Seïr & Idumæorum destructio, quod populum Dei affixerint,Ezechiel.35.v.3.4.5. Eodem, Amos,1.11. Abd.v.18. Ægyptus, Ioël,3.18.Hostes Ecclesiæ, Soph.3.19. Baruch.4.v.3.32. Hostes Davidis, Psal.57.v.4.7.& 79.v.10.11.Antiochus,2.Machab.9.28. Herodes Ascalonita Christum occidere tentans , plurimósque pueros necitradens, Matth.2. 16. propter tyrannidem graviter punitur à Deo , *ut legere est apud Iosephum lib.* 17. *Antiq. Iudaic. cap.*7. *item lib.*1. *de bello Iudaïco, cap.*21.Herodes Antipas præstantissimum virum ac peculiarem Messiæ præconem præter fas & equum,capite truncans , & ipsi Christo insidias tendens,Matth.14.10.in perpetuum exilium Lugdunum in Galliam relegatur.*teste eodem Iosepho lib.*18.*Antiq.c.*9. *& Eusebio lib.*2. *cap.*4. Pontius Pilatus Christum innocentem in gratiam Iudæorum condemnans, & alia multa in Iudæos tyrannicè faciens , tandem multis coactus angoribus, manus sibi conscivit, *ut Iosephus lib.*18. *Antiq.cap.*5.*& Eutropius,l.*7.*narr.*Herodes Agrippa fratrem Ioannis gladio feriens,justo Dei judicio horribili morte periit,Act.12.v.2.22.23.*legatur prolixius illa historia apud Iosephum l.*19. *Antiq. c.*7. De Neronis quoque exitu quem Paulus Leonem vocat,2.Tim.4.17. scribit Eutropius *lib.*8. Senatus sententia constituturum fuisse ut nudus per publicum ductus , furca collo ejus inserta,virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita è saxo præcipitaretur.Quam sententiam etsi evasit , tamen violentas sibi inferre manus tandem coactus est.

Domitianus persecutor Ioannis Evangelistæ,non sine sanguine occubuit:nam in cibiculo à suis propriis ministris, conscia etiam uxore Domitia,multis vulneribus trucidatus est. Senatus autem Romanus cadaver ejus populari sandapila per Vespillones contumeliosè more gladiatoris efferri jussit, *teste Suetonio & Eutropio.* Alij Imperatores Rom.Reges , Principes & primarij viri , qui ab Apostolorum sæculo usque ad nostrum,

noſtrum,Chriſti Eccleſiam afflixerunt, horrendis modis exciſi ſunt : ut hiſtoriæ quàm plurimæ luculenter teſtantur.

Vide titulos de Afflictione,Cruce,& Tribulatione.

Perſeverantia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

PErſeverantia , Græcè καρτερία , & ὑπομονὴ , ῆς , ὑπομένω perſevero dicitur.Eſt autem perſeverantia in ratione bene inſtituta ſtabilis,& perpetua permanſio,*ſecundùm Ciceronem in Rhetoricis & ſecundùm Anaronicum ac B.Thom.ſecund.ſecun.q.*128.*c.*2.

Perſeverantia eſt virtus ſpecialis , habens ſpeciale objectum, ſcilicet opus laborioſum,ut triſtabile diuturnitatis , *ſecundùm eundem, ſecunda Secundæ,q.*122.*art.*1.

Perſeverantiá quid à fortitudine differat,vide ſupra in Fortitudo.

Perſeverantiæ extrema ſunt pertinacia & levitas : perſeverantia dicitur,à perſevero verbo.

Perſeverantia ab Hebræis voce fluit deſumpta à verbo,*Taradh*,id eſt, Continuus fuit,perſeveravit,nunquam deſiit , ut ſtilla ſtillam ſequitur: occupatus indeſinenter & ſollicitus fuit,quæ omnia perſeverantiam denotant.

Perſeverantia Chriſtiana & ſalutaris , eſt in vera agnitione Dei & viva fide in Chriſtum conſtanter & perpetuò uſquè ad extremum vitę ſpiritum permanere.

Eſt autem perſeverare cum quadam conſtantia & quaſi pertinacia perdurare.Diciturque hæc à *ſeverus*,quod aliquando ſignificat gravem & conſortium, quaſi ſemper verus , vel ſequens verum & nulla gratia; nullis illecebris mutabilis. Virgil. *Curibuſque ſeverus*., aliquando aſperum.Idem , *Montémque ſeverum :* Interdum ſævum & vitabilem. Idem, *Amnémque ſeverum Eumenidum*. Nonnunquam triſtem & anxium.Vnde ſeveritas,hoc eſt gravitas,conſtancia,aſperitas,triſtitia.Hinc aſſevero verbum,quod eſt cum quadam vi, ac motu animi , quaſi cum ſeveritate aliquid affirmo:hinc aſſeveratio derivatur.Quintilianus,*Altera ex aſſeveratione probatio eſt.*

¶ Loci Biblici.

Perſeverantia:Gen.19.verſ.16.17.Iob.2.3.Prov.3.31. & 23.17. Ezech. 18.v.24.& 33.v.13. Eccl.2.v.2. &.11.v.11. & 35. verſ.9. Matth.10.v.22. & 15.v.22.& 24.v.13.Luc.9.v.54.Io.6.v.62.Act.2.v.42.& 11.v.23.& 12. v.43.& 14.v.21.Hebr.3.v.1.2.Petr.2.v.20.1.Ioan.2.v.14.Ap.2.v.16.Perſeverantia Dei donum,Act.14.v.23.1.Corinth.1.v.8. Eph.3.v.13. & 6.v. 10.Philip.1.v.6.& 2.13.1.Theſſ.5.v.24.2.Theſſ.1.v.11.Heb.13.v.20.21.1. Petr.5.v.10.1.Ioan.1.v.29.

Perſeverantia cuique ſua certa conſtare debet,Pſal.138.v.7.Rom.8.v. 38.39.1.Cor.1.v.9.& 15.v.58.1.Petr.1.v.4.& 5.v.12.1.Ioan.2.v.19.Perſeverantia in Sanctis neceſſaria eſt,Matth.10.v.12.& 24.v.10.Marci 13. v.13.Lucæ 22.v.18.Rom.2.v.7.& 11.v.22. Gal.5.v.1. Epheſ.4. v 14.& 6. v.18.Phil.2.v.16.& 3.v.13.& 4.v.1.Coloſſ.1.v.23.& 2.v.5.1.Theſſ.1.v.3. 10.& 3.v.8.2.Theſſ.3.v.13.1.Tim.2.v.15.2.Tim.2.v.5.10.& 3.v.14.Hebr.3.v.6.14.& 4.v.14.& 6.v.11.15.& 10.v.23.Iacob.1.v.4.2.Petr.3.v.18.1. Ioan.2.v.24.2.Ioan.2.v.9.Apoc.2.v.10.

Perſeverantia in precibus commendatur. Eccl.7.v.9. Luc.11. v 5.8.9. & 18.v.1.& 21.v.19.Matth.10.v.22.Marci 13.v.13.Rom.12.v.12.Eph.6. v.18.1.Theſſ.5.v.17.2.Theſſ.3.1.Col.4.v.23.3.1.Petr.4.v.7. & 5.v.9.Iudæ v.20. Perſeverantiæ in precibus *Exempla*. Elias 1.Reg.18.v.42. David,Pſalm.77.3.& 88.v.2.Io.Vidua, Lucæ.18.v.3. Cæcus v.39. Apoſtoli Act.1.v.14.& 2.42.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Perſeverantia conſervatur bene agendo.

Et tenebit juſtus viam ſuam.*Iob.*17.

Non te ventiles in omnem ventum , & non eas in omnem viam. Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua eſto firmius in via Domini & in veritate ſenſus tui & ſcientia, & proſequatur te verbum pacis & juſtitiæ.*Eccl.*5.

Nemo mittens manum ad aratrum,& reſpiciens retro,aptus eſt regno Dei.*Luc.*9.

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare:nonne prius ſedens computat ſumptus , qui neceſſarij ſunt , ſi habeat ad perficiendum:ne poſtquam poſuerit fundamentum:& non potuerit perficere : omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes:Quia hic homo cœpit ædificare , & non potuit conſummare.14.

Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt,ſeveritatem:in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate: alioquin & tu excideris.*Rom.*11.

In malo tolerando.

Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam , & qui dereliquerunt vias rectas & diverterunt in vias pravas. Quid facietis cum inſpicere cœperit Deus.*Eccleſ.*2.

Qui autem perſeveraverit uſque ad finem hic ſalvus erit. *Matth.* 10.

Qui autem ſuper petroſa ſeminatus eſt, hic eſt, qui verbum Dei audit,& continuo cum gaudio accipit illud:Non habet autem in ſe radicem,ſed eſt temporalis. Facta autem tribulatione propter verbum continuo ſcandalizatur.13.

Qui autem ſuſtinuerit in finem hic ſalvus erit, *Marc.*13

Cupimus autem ut unuſquiſque veſtrum idem præſtet ſtudium , ad plenam ſpei certitudinem uſque ad perfectionem.*Hebr.*6.

In diſciplina perſeverate.12.

Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem,ut tentemini & habebitis tribulationem diebus decem. Eſto fidelis uſque ad mortem & dabo tibi coronam vitæ *Apocal.*2.

A Deo remuneratur.

Neſcitis quod ij qui in ſtadio currunt , omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium. Sic currite,ut comprehendatis.1.*Cor.*9.

Itaque fratres mei dilecti,ſtabiles eſtote & immobiles,& abundantes in omni opere Domini ſemper ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino 15.

Confidens in hoc ipſum , quia qui cæpit in vobis opus bonum perficiet in diem Ieſu Chriſti.*Phil.*1.

Ipſe autem Deus ſanctificet vos per omnia,ut integer ſpiritus veſter & anima, & corpus ſine querela in adventu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſervetur.Fidelis eſt,qui vocavit vos,qui etiam faciet.1.*Theſſ.*5.

Chriſtus vero,tanquam filius adminiſtravit domum ipſius, cujus domus nos ſumus,ſi fiduciam & gloriam ſpei uſque ad finem firmam retineamus.*Hebr.*3.

Particeps enim Chriſti effecti ſumus,ſi tamen initium ſubſtantiæ ejus uſque ad finem firmum retineamus.*Ibid.*

Tidete Voſmet ipſos,ne perdatis quæ operati eſtis , ſed ut mercedem plenam accipiatis.2.*Ioan.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Cum ſic loquitur Dominus:Timorem meum dabo in cor eorum,quid aliud eſt,quàm talis ac tantus erit timor meus , quam ut mihi perſeveranter adhæreant?*Auguſt.lib.de bono perſeverantia,cap.*2.

Eſt in nobis per Dei gratiam in bono recipiendo & perſeveranter tenendo,non ſolùm poſſe quod velimus,verùm etiã velle quod poſſumus. Quod nõ fuit in homine primo.Vnum enim horum in illo fuit, alterum non fuit nempe ut reciperet bonum.Gratia non egebat,quia nondũ perdiderat:ut autem in eo permaneret,egebat adjutorio gratiæ,ſine quo id omnino non poſſet,& acceperat poſſe ſi vellet,ſed nõ habuit velle quod poſſet.Nam ſi habuiſſet perſeveraſſet.*Idem,l.de corrept.& gratia.c.*11.

Nunc verò Sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædeſtinatis,nõ tantum tale adjutorium perſeverantiæ datur.Scilicet ut poſſint perſeverare ſi velint,ſicut datum fuit Adæ:ſed tale,ut eis perſeverantia ipſa doneturnon ſolùm ut ſine iſto dono perſeverantes eſſe non poſſint,verum etiam ut per hoc donum nonniſi perſeverantes ſint,non ſolum enim dixit,ſine me nihil poteſtis facere:verùm etiam dixit,Non vos me elegiſtis,ſed ego elegi vos,& poſui ut eatis & fructum adferatis , & fructus veſter maneat.Quibus verbis non ſolùm juſtitiam , verùm etiam in illo perſeverantiam ſe dediſſe monſtravit. Chriſto enim ſic eos ponente ut eant & fructum adferant , & fructus eorum maneat , quis audet dicere, forſitan non manebit ſine pœnitentia ? ſunt enim dona & vocatio Dei: ſed eorum vocatio , qui ſecundum propoſitum vocati ſunt. Pro iis ergo interpellante Chriſto non deficiat fides eorum ; ſine dubio non deficiet uſque in finem,ac per hoc perſeverabit uſque in finem:nec eam niſi manentem,vitæ hujus invenier finis.*Idem ibid.cap.*12.

Liberati à peccato ſervi facti ſunt juſtitiæ,in qua ſtabunt uſque in finem , donante ſibi illo perſeverantiam , qui eos præſcivit, & prædeſtinavit, & ſecundum propoſitum vocavit , & juſtificavit , & glorificavit. *ibidem.*

Ipſe ergo eos facit perſeverare in bono, qui facit bonos. Qui autem cadunt & pereunt , in prædeſtinatorum numero non fuerunt. Quamvis igitur de omnibus regeneratis & piè viventibus loqueretur Apoſtolus. Tu quis es qui judicas ſervum alienum?ſuo Domino ſtat aut cadit,continuo tamen reſpexit ad prædeſtinatos,& ait : Stabit autem. Et ne hoc ſibi arrogarent,Potens eſt enim Deus,inquit,ſtatuere eum.*ibid.*

Ac per hoc nec de ipſa perſeverantia boni voluit Deus ſanctos ſuos in viribus ſuis, ſed in ipſo gloriari : qui eis,non ſolum dat adjurorium, quale primo homini dedit , ſine quo non poſſint perſeverare ſi velint: ſed in eis etiam operatur & velle , ut quoniam non perſeverabunt, niſi & poſſint & velint,perſeverandi eis voluntas & poſſibilitas,divinæ gratiæ largitate donetur, tantum quippe ſpiritu ſancto accenditur voluntas eorum,ut ideo poſſint,quia ſic volunt,ideo ſic velint,quia Deus operatur,ut velint.*Eod.lib.& cap.*

Subventum eſt igitur infirmitati voluntatis humanæ,ut à divina gratia indeclinabiliter & inſeparabiliter ageretur:& ideo quamvis infirma, non tamen deficeret,neque adverſitate aliqua vinceretur.*Item.*

Dicente igitur Chriſto,Rogavi pro te ne deficiat fides tua:intelligamus ei dictum,qui ædificatur,atque ita homo Dei, non ſolùm quia miſericordiam conſecurus eſt,ut fidelis eſſet , verum etiam quia fides ipſa non deficit,qui gloriatur,in Domino glorietur.*ibid.*

Quando rogavit Chriſtus,ne fides Petri deficeret, quid aliud rogavit, niſi ut haberet in fide liberrimam, fortiſſimam , invictiſſimam,perſeverantiſſimam voluntatem?*Deinde ſubdit id quod ad omnes fideles pertinet, direns:* voluntas quippe humana non libertate conſequitur gratiam, ſed gratia potius libertatem,& ut perſeveret dejectabilem perpetuitatem & inſuperabilem fortitudinem.*Eiuſd.lib.c* 7.

Credere verè,eſt credere inconcuſsè,firmè ſtabiliter,fortiter : ut jam ad propria non redeas & Chriſtum relinquas.*Tract.*106.*in Ioan.*

Fides vera non eſt,ſi non ſit perpetua,ſed poſſit deficere.*Ambr.*6.*c.*2.*ad Corinth.*

Vos autem fratres exhortamur in Domino, ut propoſitum veſtrum in Domino cuſtodiatis,& uſque ad finem vitæ perſeveretis.*Aug.ad Eudoxium,& hab.*16.*quæſt.*1.*Vos autem.*

Quicquid enim neceſſitate fit,citò ſolvitur : quod voluntate arripitur,perſeverat.*Hieron.& hab.de Conſ.diſt.Quicquid.*

Incaſſum quippe bonum agitur,ſi ante vitæ terminum deſeratur,quia

& frustra velociter currit qui priusquam ad metas venerit, deficit. *Greg.in Mor.& est de pœnit.dist.3.can.Incassum.*

Pennata animalia minime reverruntur,cum incedunt:quia prædicatores sancti sic è terrenis actibus ad spiritualia transeunt, ut ad ea quæ reliquerant,ulterius nullatenus reflectantur.*Et paulò post.*Nemo mittens manum suam in aratrum, &c. Manum quippe in aratrum mittere est quasi per quendam compunctionis vomerem, ad proferendos fructus terram sui corporis aperire:sed retro post aratrum aspicit,qui post exordia boni operis ad mala revertitur, quæ dereliquit, quod quia electis Dei minime contingit,recte nunc per Prophetam dicitur, Non revertebantur cum incederent:*Et paulò post.*Vnde Paulus, Vnum verò quæ retrò sunt obliviscens in ea quæ sunt anteriora me extendens, sequor ad patriam supernæ vocationis.In anteriora etenim extentus, eorum quæ retro sunt,oblitus fuerat:quia temporalia despiciens,quæ sola sunt æterna requirebat.*Idem super Ezech.& hab.de pœn.dist.2.Pennata.*

Non revertebantur cùm incederent:quia electi sic ad bona tendunt, ut ad mala perpetranda non redeant: qui enim perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit: Et sic per Salomonem dicitur. Iustorum semita quasi lux splendens procedit,& crescit usque ad perfectum diem.In eorum namque animo bonum desiderium, atque intellectus lucis intimæ, jam pars diei est.Sed quia usque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad cœlestia regna perducti, in ea luce quam desiderant,jam minus aliquid non habebunt.*Idem in hom. 5.& habet.de pœnit.dist.2.non revertebantur.*

Absque perseverantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur.Nutrix est ad meritum,mediatrix ad præmium,soror patientiæ,constantiæ filia,amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est cui æternitas redditur vel potius quæ æternitati hominem reddit dicente Domino: Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit.*Bernard.in epist.*129.

Malum cum perseverat augetur,& remediabile bonum est in peccato correctio.*Cassiod.lib.1.epist.*14.

Vituperationem generant,quæ in mediis conatibus ægra deseruntur. *Idem lib.4.epist.*21.

Alacriter incumbendum est inchoatis,cum vicinitas perfectionis affuerit,spes affectus,tædium laboris excludit.Magnum genus incitamenti est,credere desiderata compleri.*Idem l.5.epist.*15.

Perseverantia est unica filia summi Regis,finis virtutum, earumque consummatio, totiusque boni repositorium & virtus, sine qua nemo videbit Deum.*Bernard.in quadam epist.*

Bonam vitam ego puto mala pati, & bona facere, & sic perseverare usque ad mortem.*in serm.*

¶ Philosoph. et Histor. Sent.

De perseverantia in munere vario vitæ præsentis.

Nulla re utili abstinendum est propter appetentem difficultatem,sed comparandus habitus, quo cuncta bona mortalibus comprehensibilia redduntur, ea maxime, in quibus sæpenumero summa salutis sita est. *Polyb.lib.*10.

Nonnulli perinde atque imperiti ac vecordes cursores, relicto primo fervore, cœptis desistunt: aliqui verò hoc ipso potissimum adversarios superant,quod constanter perdurant in proposito.*lib.*16.

Perseverantia in omni genere militiæ, maximè tamen in obsidendis urbibus, necessaria est:quarum pleraque munitionibus ac naturali situ inexpugnabiles, fame, sitique tempus ipsum vincit atque expugnat. *Livius,dec.*1.*lib.*5.

Ad disciplinam militiæ plurimum interest, insuescere militem non solùm parta victoria frui: sed si res etiam lentior sit, pati tædium, & quamvis seræ spei expectare exitum,si non sit æstate perfectum bellum, hyemem operiri: nec,sicut æstivas aves,statim autumno tecta ac recessum circumspicere.Obsecro vos, venandi studium ac voluptas homines per nives ac pruinas in montes sylvásque rapit:belli necessitatibus eam patientiam non adhibebimus,quam vel lusus ac voluptas elicere solet? adeóne effeminata corpora militum nostrorum esse putamus,adeo molles animos,ut hyemem vnam durare in castris, abesse à domo non possint?ut tanquam navale bellum tempestatibus captandis, & observando anni tempore gerant?&c.*Idem,ibid.*

Perseverantia ut est efficacior, teste Sertorio:multáque quæ uno impetu confici non possunt,paulatim absolvuntur.Est enim assiduitatis vis invicta quæ omnem superat excinditque potentiam, tempus quod plurimum auxilij fert iis qui prudenter occasionem captant,idémque tempus infestissimum est iis qui importuna festinatione utuntur. *Plutarch. in Sertorio.*

Turpe est cedere oneri,& luctari cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis ac strenuus,qui laborem fugit,nec crescat illi animus ipsa rerum difficultate.*Senec.in epist.*

Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura.*Epist.*1.

Perseverandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit,quod bona voluntas est.*Senec.epist.*16.

In excelso est vita beata,sed perseverantia penetrabilis.*Idem epist.*65.

Qui constans est,impertubatus est,sine tristitia est.*epist.*99.

Consurgamus itaque adversus fortunam,& quicquid inciderit, sciamus non esse tam magnum,quàm rumore jactetur.*Idem epist.*93.

¶ Poetarvm. Sententiæ

Plaut.Rud.Prolog.

Idcirco moneo ego vos hæc,qui estis boni,
Quique ætatem agitis cum pietate,& cum fide,
Retinere,porro post factum ut latemini.

Ovid. Amo.10.

Perfer,& obdura:dolor hic tibi proderit olim:
Sæpè tulit lassis succus amarus opem.

Sen.tragœdia.3.

Sed flecte mentem,pectus antiquum advoca.
Victâque magno pectore arumnas doma:
Resiste:tanto in malo vinci malum est.

Idem tragœdia 6.

Haud est virile terga fortunæ dare.

Idem tragœdia 6.

Iuvenile est vitium, regere non posse impetum.

Ibidem.

Audax virago non tulit retro gradum.

¶ Apophthegmata.

Chilon dicere solebat,tardè quidem aggredienda esse omnia, verùm cum semel jam inceperis, constantissimè in agendo perseverandum esse. *Stob.ser.de Prudentia.*

Demosthenes, cùm Antipater intra Lamiam à Græcorum copiis esset conclusus,ac velut ob res feliciter gestas,Athenienses Diis immolarent victimas: Demosthenes ad quendam amicorum nomine Agesistratum ait, sibi non eandem esse cum cæteris sententiam. Novi enim, inquit, Græcorum stadium pugnare & scire & posse,Dolichon autem non item Dolichus autem continet vigintiquatuor stadia. Notavit suos, quod protinus una contenti victoriola, deponerent bellandi studium, quum oporteat ejusmodi successibus non frui,sed uti ad majorem rerum occasionem.*Eras.l.8.apoph.*

Dionysius Episc. Alexandr. cùm à tortoribus vehementer urgeretur, respondisse fertur, Quid insectando laboratis? Caput meum pro quo magnopere fatiganini,avulsum cervicibus sumite, & donum magnum ad tyrannum referte,*Eusebius l.Eccl.hist.c.*30.

Dionysia matrona nobilis ab Hunerici regis tortoribus turpiter denudata graviter virgis cædebatur.Inter ictus vero virgarum,dum rivuli sanguinis toto jam fluitarent corpore libera voce dixit:Ministri diaboli,quod ad opprobrium meum facitis ipsa est laus mea. *Victor. in hist. Vandalica.lib.*3.

Sylvanus Constantium tyrannum ad fidei orthodoxæ defectionem eum hortantem, sibi mortem etiam minitantem audiens: Potestatem quidem habes,inquit,nos puniendi:nos autem patrum statuta non ideo destruemus.*Theodor.l.5.Eccl.c.*24.

Attalus cum in sella ferrea prunis subterjectis torreretur, voce magna ad plebem clamavit: Ecce hoc est homines comedere, quod vos facitis, qui à nobis velut occultum facinus inquiritis, quod vos aperta luce committitis? Non enim neque comedimus homines, neque aliud quid mali fecimus.*Euseb.*5.*Eccles.hist.c.*3.

Mares Episcopus oculis ob senectutem orbatus, audiens Iulianum apostatam in Sacello solis Sacrificare diis Gentilium, palam Imperatorem objurgavit,ad quem conversus Imperator cum dixisset, Abi tu potius ad Galilæum tuum(Christum intelligens)ac jube tibi aperire oculos: tum Mares respondit: Deo meo gratias pro cæcitate ago,qui ideo visum ademit,ne te apostatam in Deum blasphemum,& omni plane pietate nudatum,coram videre cogar.*Sozomenus in Tripartita hist. l.6.c.6. Alij hoc dictum Eguinario Episcopo(quem Fulgosius l.6.c.2.Inarium appellat)adscribunt.*

Romanus, quum jam carnifici cervices porrexisset, nuntiúsque subito accurrisset, qui veniam ipsi ab imperatore Iuliano afferebat, id ægerrimo animo tulit, atque his verbis usus est: Scilicet indignus erat Romanus qui Christi martyr appellaretur. *Theodor. l.3. hist. Eccl. c.*16.

Theodorus martyr, immanes cruciatus minantibus carnificibus, nisi fidem Christi abjuraret, in hanc præclaram vocem erupit. Pro fidei Christianæ confessione qui vulnerat,incidat,& qui verberat laceret: & qui cremat,flammam adjiciat,& qui his verbis offenditur linguam eximat: *Nyss.in vita Theodori.*

Victor proconsul Carthaginis, vir dives & clarus, ad veritatis negationem sollicitatus à rege,& promissionibus multis ad defectionem invitatus: respondit: Dicite regi vestro, ut subjiciat me ignibus, adigat bestiis, excruciet omni genere tormentorum. Si consentio, frustra sum in Ecclesia baptizatus Catholica. Nam si hæc præsens sola vita fuisset, & aliam, quæ verè est,non sperarem æternam, nec ita fecissem ad modicum, atque temporaliter glorier, & ingratus ei existerem, qui per fidem meam omnia sua mihi contulit. *Victor. lib.* 3. *Vandalica historia.*

D.Ambrosius Calligonus cubiculi præpositus,mandare aliquoties Ambrosio ausus est,Me vivo tu contemnis Valentinianum? Caput tibi tollo.Ambrosius respondit, Deus permittat tibi ut impleas quod minaris. Ego enim patiar quod Episcopi: tu facies quod Spardones. *Ambros. epist.*33.

Theodulus, cum ob fidei confessionem sub Iuliano apostata craticulis impositus esset, ut in omnium conspectu assaretur, ad præfectum in mediis cruciatibus dixisse fertur: Si assas carnes degustare cupis Amachi,in Alterum latus me vertere,ne semicrudus ad edendum parum suavis tibi reddar. Idem de SS.Laurentio,Macedonio,atque Tatiano martyribus,alij etiam scribunt.*Nicephorus l.*10.*&* 25.*hist.*

Basilius Magnus cum à Valente Cæsare in exilium pro fide cogeretur, exhibitus est ad tribunal præfecti terroribúsque & minis maximis actus,ut nisi præceptis Principis obediret, sciret sibi impendere interitum.Tum ille intrepidus,atque absque ulla animi perturbatione respondit Præfecto:Atque utinam aliquid mihi esset digni muneris,qui offerrem huic,qui maturiùs Basilium de nodo foliis hujus absolveret.Cumque daretur ei nox,quæ erat media,ad deliberandum, denuo respondit:

Ego

Ego craſtino idem ero qui nunc, tu te utinam non mutares. *Eccleſiaſt. hiſt. lib.* 12. *c.* 9.

Athanaſius, cum ſub Iuliano Apoſtata crudeliſſimo Imperatore, in maximo eſſet vitæ periculo, & populus mirum in modum contriſtaretur alta voce clamans: Bono eſtote animo, inquit, nubecula tantum eſt, quæ mox evaneſcet ſplendente ſole. *Sozomenus l.* 6. *Tripart. hiſt. c.* 26.

Euſeb. Samoſatenus, cum nollet Cæſari Conſtantino mittere decretum Arianorum contra Melitum factum: Cæſar minatus eſt, ſe abſciſſurum dextram ejus manum: quo audito, Euſebius ambas porrexit, inquiens, Decretum non dabo, clarum Arianæ peſtis indicium. *Theodoretus in Tripartita hiſt. c.* 49. *l.* 5.

Policarpus. Cum fidei rationem redderet, atque conſtanter perſeveraret: Herodi proconſuli ignem minitanti reſpondit: Ignem minaris hunc, qui ad momentum incenditur, & paulo poſt extinguitur. Verum ignoras futuri judicij ignem æternum fore, qui ad perpetuas pœnas præparatus eſt impiis. *Euſeb. l.* 14. *c.* 5. *Eccleſ. hiſt.*

Idem, ab Herode proconſule admonitus ut juraret fortunam Cæſaris, & convicia diceret in Chriſtum, reſpondit: Octoginta & ſex annis ſervio ei, & nihil me læſit unquam: qua igitur conſcientia maledicerem, & blaſphemarem regem meum, qui ſalutem mihi dedit? Cúmque rurſus vehementiùs urgeretur, ut fortunam Cæſaris juraret; Si hanc, inquit, jactantiam quæris, ut ego fortunam Cæſaris jurem, & quis ſim ego ignorare te ſimules, audi à me: Sum Chriſtianus. Si verò eam rationem vis Chriſtianæ religionis accipere, ſtatue diem & audi. At cum proconſul diceret, Suade hoc populo: reſpondit Polycarpus, Tibi quidem reſpondi, quandoquidem Principibus à Deo datis in primis honos debeatur, modo religioni non ſit Deóque contrarius: Populo autem furenti ſatisfacere, non ſit poſſibile. *Euſeb. l.* 4. *Eccl. hiſt. c.* 5.

Sanctus martyr. Diaconus quidam Eccleſiæ Viennenſis, nomine Sanctus, tanta animi celſitate & conſtantia carnificibus eum horrendis tormentis à Chriſtiana fide avertere conantibus, reſtitit, ut ne nomen quidem vel ſuum, vel gentis, vel civitatis unde fuit, neque utrum ſervus an liber, illis vellet dicere, ſed ad omnia rogata Latino ſermone reſponderet, Chriſtianus ſum: iſtúdque pro nomine, pro civitate, pro genere, & denique pro re quaque iterum ac ſæpius eſt eloquutus: nec aliam vocem Ethnici ab eo elicere potuerunt. *Euſeb. l.* 5. *hiſt. Eccl. c.* 1.

Lucius Sophiſta. Lucius quidam ob religionis confeſſionem ab Vrbicio damnatus, cum jam ad ſupplicium duceretur, Gratias ago ego, inquit, quod nequiſſimis dominis abſolutum, ad ſummum cœli terræque regem remittas. *Euſeb. l.* 4. *Eccleſ. hiſtoria, c.* 17.

¶ Similitvdines.

Beda, Sicut caro morbis emortua, ſi abſciſſa non fuerit, ſalutem reliquæ carnis putredinis ſuæ contagione corrumpit: Ita iſti qui emendari deſpiciunt, & in ſuo morbo perſiſtunt: ſi moribus depravatis in ſocietate ſanctorum permanſerint, eos exemplo ſuæ perditionis inficiunt. *De verbis Apoſtoli Iacobi; Confitemini alterutrum, &c.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarchæ. Quemadmodum nullus ægrotus eo incurabilior eſt, quam qui ſanum eſſe ſe putat: Ita & captivo nemo miſerabilior eſt illo, qui arbitratur eſſe ſe liberum. Nullum iſte redemptorem quærit, redemptionis pretium habere non curat, atque captivitatis ſuæ damna non plangit. Ducitur, cæditur, trahitur, & ſenſibilis perſeverat. *De contemptu mundi, c.* 1.

Thriveri. Quemadmodum moleſtus eſt diſcipulus præceptori ſuo, qui perpetuo diſcit & nunquam proficit, moleſtior qui priora negligit: Ita apud Deum intolerabilis eſt, qui ad pejora ſemper decedit, & virtutis rudimenta amittit, quæ prius accepit. *In apoph.* 48.

Chryſoſtomi. Ne verò ſi ſemel atque iterum dederimus, exiſtimemus nos totum beneficentiæ munus expleſſe: Per omnem enim vitam hùc agendum: neque enim ſatis eſt, ſemel cum laude rem gerere, ſed perpetuò. Etenim qui ſtadio poſtquam decem dolichos cucurrit, ſi poſt deficiat, totam laudem perdidit. Et nos ſi ſemel aggreſſi bona opera, poſtea defecerimus, totum amiſimus, totum perdidimus. *Homil.* 1. *ad Philippenſes.*

Abſurdum fuerit, aliquos in certaminibus olympiacis, quotidie à medio noctis uſque ad meridiem perdurare, expectantes ut videant, cui ceſſura ſit corona, nudóque capite excipere ſolis radios, nec prius abſcedere, quam de certamine fuerit pronuntiatum. Nos vero nunc quum certamen ſit non de tali corona, ſed de corona immortali, defatigari ac tædio affici. *Contra Iudæos orat.* 1.

Socratis. Vt ſtatua baſis, ita vir bonus inſtituto innixus, ab honeſto nullatenus decedere debet. *Apud Stob. ſer.* 1. *De prudentia.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarchæ. Quemadmodum arcus ex ſtudio diſtenditur, ut ſuo tempore cum utilitate tendatur: qui ſi otium relaxationis non accipit, feriendi virtutem ipſo uſu tenſionis perdit: Sic in exercitatione ſpirituali: quum aliquando fervor & virtus per diſcretionem temperatur, ſervatur: ut tantum poſt vitia valenter feria, ignaviámque excutiat, quantum ab exercitatione interius prudenter ceſſat. *Libro de ligno vitæ, cap.* 4.

Sicut oculis corporalibus neceſſaria eſt lux, ut ſuo perfruantur fine; Ita & omnibus prædeſtinatis ac vocatis ad regnum cœlorum neceſſaria eſt perſeverantia. Et ſicut abſque luce fruſtra aperitur oculus: Eodem modo inaniter currit, qui uſque ad finem vitæ non perſeverat. *In ligno vitæ. c.* 1. *De perſeverantia.*

Viatorum hæc eſt conſuetudo & commendabile propoſitum, ab incepto non deſiſtere, donec ad terminum, quò pergunt, perveniant. Hoc agunt ſtrenui bellatores, quod non prius diſcedunt de loco certaminis, niſi adepta jam victoria. Sic in omni re atque negotio perſeverandum ad finem uſque. Hoc fit in agricultura, hoc in ædificiis conſtruendis, hoc in ſtudio literarum, hoc in moribus componendis, amplius vero in adipiſcendis virtutibus, &c. *In ligno vitæ, cap.* 10.

¶ Exempla Biblica.

Perſeverantiæ *exempla*: David 1. Sam. 17. verſ. 32. Pſal. 119. 51. Nehemias cum reducibus à captivitate, Nehem. 4. ver. 21. & 6. v. 1. 15. & 9. 10. Mardochæus, Eſth. 3. v. 2. & 5. v. 9. tres Adoleſcentes, Dan. 3. v. 18. & 6. v. 10. Cæcus natus, Ioan. 9. v. 17. 31. Apoſtoli, Actor. 4. v. 13. & 5. v. 24. Antiochena Eccleſia, 11, v. 23. Iudæi, 13. v. 23. Paulus, 20. 23. Rom. 8. 38.

Vide tit. Conſtantia, Fortitudo.

Perſpicacia.

¶ Definitio et etymolog.

PErſpicacia, acumen, evidentia. πολυόπτεια ὀξύτης. Perſpicio, quaſi dicat, perfectè aſpicio. Hebr. *Keſem*, à verbo *Kaſam*, divinavit, bene conjecit: nam perſpicaces homines præ aliis; conjicere rectè atque velutis futura ſtolidis prorſus operta prædicere videntur.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Perſpicacia non eſt idem cum ſcientia, non opinione, nec una aliqua ex ſingulis ſcientiis: nec de iis quæ ſemper ſunt, & motu carent: nec de iis, quæ quomodolibet fiunt: ſed de quibus dubitaret quiſpiam atque conſuleret. *Ariſt. Ethicor. l.* 6. *c.* 10.

Perſpicacia circa eadem ac prudentia verſatur: non tamen ſunt eædem, prudentia enim perceptiva eſt: perſpicacia autem indicativa. *ibid.*

Perſpicacia & ſcientia circa agenda verſantur, quæ ſunt particularia, & ultima omnium. *ibid. cap.* 11.

¶ Adagia.

Lynceo perſpicacior.

Sunt, qui tradunt Lynceum primum reperiſſe fodinas metallorum, æris, argenti & auri. Et hinc vulgo natam fabulam, quod ea quoque videret, quæ ſub terra forent, Ariſtophanes in Pluto. Βλέπειν τ' ἀποδάιξω σ' ὀξύτερον Λυγκέως, *id eſt. Faxo ut videas, vel Lynceo ipſo acutius.*

Serpentis oculis. ὄφεως ὄμμα.

De his dici conſuevit, qui acribus & intentis intuerentur oculis. Ab animante ſumpta metaphora. Horatius.

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum
Quam aut aquila aut ſerpens Epidaurius?

Ἐν πλάττει. *Dictum accipiendum interpretantur Graci, quum paululum præſcriptum ſignificant eſſe concedendum, præſertim in his, quæ ſunt humanitatis.*

Odorari.

Tranſlationes quæ ducuntur à corporis ſenſibus omnes fere proverbiales ſunt, velut odorari, pro reſciſcere: Olfacere, pro deprehendere: Subolere, pro ſuſpectum eſſe. Obolere pro moleſtum eſſe, aut eſſe in ſuſpicione.

Vel cæco appareat. κἂν τυφλῷ δῆλον.

De re vehementer perſpicua. Euſebius adverſus Hieroclem.

Ἀλλὰ γὰρ τυφλῷ, φασὶ, δῆλον.

Quin etiam vel cæco perſpicuum aiunt eſſe.

Et puero perſpicuum eſt. & παιδὶ δῆλον.

De re ſupra modum perſpicua confeſſáque.

Notum lippis ac tonſoribus. *Plato.*

Quæ iam in ortu vulgi abierunt, omnibus tonſoribus ac lippis nota dicuntur. Horatius.

Opinor.
Omnibus & lyppis notum & tonſoribus eſſe.

Tanquam in ſpeculo. Tanquam in tabula. καθάπερ ἐν κατόπτρῳ, ἢ ὥσπερ ἐν γραφῇ.

De re vehementer evidente perſpicuáque. Terentius: Denique inſpicere tanquam in ſpeculum vitas omnino iubeo.

Rudius ac Planius.

Suidas admonet ſubeſſe proverbium quod hunc admodum feratur, σαφέστερόν μοι, ἢ ἀμαθέστερον φράσον. *Id eſt: Apertius mihi loquere atque indoctius. Sumptum à quibuſdam agnimatum involucris.*

Electro lucidior. ἠλέκτρου διαφανέστερος.

De re magnopere dilucida. Lucianus.

Veluti è ſpecula. ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς.

Dum quis rem velut oculis ſubiectam, totam undique contemplatur.

Archimedes non poſſit melius deſcribere. *Cicer.*

Archimedes Syracuſanus Geometra fuit celeberrimus, nuſquam non intentus figuris Geometricis, adeo ut pingens ſit interfectus. Dicitur de re plana & explicata.

Mens videt, mens audit. νοῦς ὁρᾷ, ἢ, νοῦς ἀκούει.

Locus erit adagio, ubi iubemus quempiam attentum eſſe quemadmodum dicimus.

Candidus ſermo. λευκὸς λόγος.

Græcè dicitur oratio dilucida, perſpicuáque, à colore qui inter cæteros plurimum habet lucis. Vnde λευκότερον εἰπεῖν *dicuntur, qui clarius efferunt, quàm ſentiunt.*

Vide Prudentia, Scientia.

Persona.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PErsona, Græcè πρόσωπον, ου, τὸ, Hebr. *Nepheſch*, & tunc accipitur pro corpore in quo eſt anima rationalis, à verbo *Nippaſch*, id eſt, animatus eſt reſpirando, reſpiravit, recreatus eſt, animo refrigeratus eſt, ut cum attrahitur ſpiritus placide, & vegetatur anima. Per Synecdochen, anima pro toto homine ſumitur, & Gallicè dicimus, *une Ame*, pro perſona quæ anima & corpore conſtat. Eſt autem perſona ſecundum Theod. Naturæ rationalis individua ſubſtantia.

Perſona propriè dicitur facies conficta, à perſonando in theatris, dicta *ſecundùm B. Thom.* Longat autem penultimam, ſcilicet ſo, propter vocabuli formam. Hinc perſonati dicuntur, qui hujuſmodi perſonis tecti ſunt. Et per metaphoram perſona uſurpatur pro qualitate, qua alium ab alio differimus, tum in animos, tum in corpore, tum in extra poſitis, quæ à rhetoribus numerantur, in attributis perſonæ. Animi, ut quo ſtudio ſeſe exerceat, literarúmne, an militaris diſciplinæ: & iracundúſne ſit, an mitis, luxuriоſus, an temperans, Corporis, ut adoleſcénſne ſit, an ætate adultus, pulcher, an deformis, robuſtus, an debilis. Extrapoſitorum, ut opulentus, an pauper: clarus, an obſcurus: prolem habens, an orbus. Hinc perſona paraſiti, militis, patris, ſervi, domini, præceptoris, &c. A perſona fit perſonale & imperſonale, & perſonaliter & imperſonalitèr. Et perſonalis actio, quam juriſconſulti vocant, quæ in perſonam fit. Realis quæ in rem, vel in bona.

¶ LOCI BIBLICI.

Perſona pro externa hominum ſpecie, ac denique pro toto habitu, Matth. 22. v. 16. Marc. 12. v. 14. Lucæ 9. v. 53. & 20. v. 21. πρόσωπον & γῆς Latinis ſuperficies, Luc. 21. 33.

Perſonæ in Deo tres, Geneſ. 1. v. 26. & 3. v. 13. & 11. v. 7. Matth. 28. v. 29. Marc. 3. verſ. 16. 17. Luc. 2. v. 22. Perſonarum acceptio illicita, nec Deus perſonam reſpicit. Levit. 19. v. 15. Deut. 1. v. 17. & 10. v. 17. & 17. verſ. 2. 1. Sam. 16. v. 7. 2. Paralip. 19. 7. Iob. 34. v. 19. Proverb. 18. verſ. 5. & 24. v. 21. & 28. verſ. 21. Sapien. 6. verſ. 8. Eccleſ. 35. verſ. 15. 16. Eſa. 11. verſ. 3. Malach. 2. verſ. 9. Matth. 22. verſ. 16. Marc. 12. verſ. 14. Luc. 20. verſ. 21. Actor. 10. verſ. 34. Rom. 2. verſ. 11. Galat. 2. verſ. 6. Epheſ. 6. verſ. 9. Col. 3. verſ. 25. 1. Petr. 1. verſ. 17. Iacob. 2. verſ. 1. 9.

¶ SIMILITUDINES.

Chryſoſtomi. Quemadmodum ſi qui athletas deligit, ſive naſo aduncо, ſive ſimos, ſive nigros, ſive candidos eligat: nihil refert ad probationem, ſed illud unum ſpectandum eſt, ut validi doctique ſint: Ita qui aſcribendus eſt, in novum teſtamentum, huic nihil nocent hæc omnia corporalia, ſi abſint, quemadmodum neque juvant, ſi adſint. *In 5. ad Galatas.*

In milite deligendo exteriora, hoc eſt, corporis menſuram, & bonam carnis habitudinem, ſed & libertatem contemplamur. At cœli rex nihil tale requirit, ſed & ſervos in ſuum exercitum ſuſcipit ſenes & juvenes, tantum ut promptitudinem habeant ſe ſuſcipiendi. *Homilia 21. ad Antiochenos.*

Cypriani. Si dies omnibus æqualiter naſcitur, ſi ſol ſuper omnes æquali & pari luce diffunditur: quantò magis Chriſtus ſol & dies verus in Eccleſia ſua, lumen vitæ æternè pari æqualitate largitur? Cujus æqualitatis Sacramentum videmus in Exodo eſſe celebratum, cum de cœlo manna defluëret, & futurorum præfiguratione alimentorum panis cœleſtis, cibum Chriſti venientis oſtenderet. Illic enim ſine diſcrimine ſexus vel ætatis gomor à ſingulis æqualiter colligebatur. Vnde apparebat, Chriſti indulgentiam & cœleſtem gratiam poſtmodum ſecuturam æqualiter omnibus dividi, ſine ſexus varietate, ſine annorum diſcrimine, ſine acceptione perſonæ, ſuper omnem Dei populum ſpiritualis gratiam muneris infundi. Planè eadem gratia ſpiritualis, quæ æqualiter in Baptiſmo à credentibus ſumitur, in converſatione atque actu noſtro poſtmodum vel minuitur vel augetur: ut in Evangelio ſemen æqualiter ſeminatur, ſed pro varietate terræ aliud abſumitur, aliud in multiformem copiam, vel triceſimi, vel quadrageſimi numeri, fructu exuberante cumulatur. *Tib. 6. epiſt. 7.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarcha. Patrisfamilias hoc ſolet eſſe proprium, ut alia ſervo, alia vero imperet filio. Servo quidam dura imponit ac aſpera, filio autem ſuavia impertitur ac blanda. Cum imperio dominatur ſervo: ſed filio cum charitate loquitur. Servo denique pro mercede quotidiana, neceſſaria corpori præbet ſtipendia: filium vero omnino bonorum ſuorum facit heredem. Sanè quicquid operis, quicquid laboris aut præmii vindicat ſervus, totum à patre gratis filio prærogatur. Hæc quæ dicta ſunt, agunt mortales mortalibus, atque carnales domini carnalibus ſervis ac filiis. Non autem ſic Dominus univerſorum, ac Pater cœleſtis, apud quem nullus eſt planè perſonarum reſpectus, nulla generis vel dignitatis prælata conditio. Sed in illo ſunt omnes creati, ab ipſo gubernati, atque directi, quos quidem vult (quantum in eo eſt) ſalvos fieri, atque ad veritatis cognitionem venire. Hic ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos ac malos, juſtos ac injuſtos. Neminem gratiæ ſuæ exortem reddit, nullum rejicit credentem in ſe, &c. *De obedientia cap. 3.*

Vide Acceptio perſonarum.

Perſuaſio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

PErſuaſio, Græcè πειθὼ, οῦς, ἡ, & πείθω, perſuadeo dicitur. Eſtque hæc inter ſuadeo, & perſuadeo differentia, quod ſuadere eſt, accommodatis & ſuavibus verbis aliquem in opinionem noſtram inducere conari, hoc eſt, hortari aliquem ad id quod intendimus. Cujus contrarium eſt diſſuadeo. Perſuadere vero eſt ſuadendo, aut diſſuadendo aliquid, hominem in opinionem noſtram deducere. A ſuadeo fit ſuaſio, ſuaſor, & ſuadela, ſuadibile, quod ſuaderi facilè poteſt: ſuaſorius adjectivum unde pars deliberativa, à rhetoribus ſuaſoria dicitur, & ſuaſorium munus, hoc eſt, officium ſuadendi. Ita à perſuadeo, perſuaſor, perſuaſio, perſuadile, perſuadere vero perficientis.

Perſuaſio Hebr. *Pethajuth*, à verbo *Pathah*, & in 2. conjug. *Pittah*, perſuaſit, illexit, induxit ſuadendo ad credendum aliquid. Hinc πείθω Græc. Hebr. etiam *Phattah*, hominem fatuum, imperitum, qui facilè decipitur, & cui ſubito poſſumus perſuadere quidquid libet. Hinc Latinum fatuus, & Gal. *fat.*

¶ DIVISIO.

Perſuaſoriæ artis duo genera publicè & privatim. Et privata alia mercede fit, alia muneribus: ut amatoria venatio munera etiam præbet. Quæ vero mercede fit alia per gratiam conſervatur, ei omnino per voluptatem ineſcationem facit, & mercedem ſibi ipſi per adulationem alimentum ſolùm exigit, quæ delectandi dicitur ars, alia pars virtutis gratia converſationes habere profitetur, mercedem exigens, percunias, quæ ſophiſtica appellatur. *Plato in Sophiſta.*

Perſuaſionis duæ ſunt ſpecies: Vna quæ fidem facit abſque ſcientia, alia quæ fidem facit ex ſcientia. *Plato in Gorgia.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Perſuaſio propriè eſt in animo, neceſſitas in mente. *Plat. En. 5. l. 3. c. 6.*

Perſuaſio in re bellica magnam vim habet. *Franc. Patr. de Rep. l. 9. c. 2.*

Perſuadere qui vult, ſcire oportet contraria, non quia ea faciamus, ſed ne lateant. *Ariſt. 1. Rhetor.*

Perſuaſio ſufficere debet in Ethica & Rhetorica. *Albert. Magn. in 2. Metaphyſ. c. 11.*

Perſuademus docendo, monendo, & conciliando. *Dan. Barba. Rhetor. in proœm.*

Perſuadere eſt opinari facere. *Idem in Theæt.*

Perſuaſoriam artem decernimus cauſidicorum, concionatorum, & colloquentium. *Idem in Sophiſta.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Bion dicebat, ſuperbiam ſtudioſorum eſſe profectus obſtaculum. Indocilis enim eſt, qui inani perſuaſione eruditionis deluſus mavult doctus videri quam eſſe. *Laërt. l. 4. c. 7.*

Cum Crates apprehenſo Zenonis pallio: cum à Stilponte retrahere niteretur: Commodiſſimè, inquit, ô Crates Philoſophum auribus teneas: nam ſi per vim egeris, corpus erit apud te, animus apud Stilpontem. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Socrates. Qui per vim, inquit, coacti ſunt, libertate ceu magna re privari, odio proſequuntur illos qui coëgerunt: qui vero ſuadela inducti ſunt, ceu cum gratia invitari amant. *Xenophon. l. 1. commentar.*

¶ SIMILIA.

Clementis. Nihil gravius, quam ſi id quod ignorat quis, ſcire ſe credat, & defendat verum eſſe quod falſum eſt: quod tale eſt, quale ſi quis ebrius ſobrium ſe putet, & agat quidem cuncta ut ebrius, ſobrium ſe tamen ipſe putet, & dici à cæteris velit. Ita ſunt ergo & hi, qui ignorantes quod verum eſt, ſpeciem tamen alicujus ſcientiæ tenent, & mala quaſi bona gerunt, atque ad perniciem, quaſi ad ſalutem feſtinant. *Lib. 5. Recognitionum.*

Roterodami. Vt Cameleopardalis ſive Nabis, collo refert equum, pedibus & cruribus bovem, capite camelum, maculis tigrim aut pardum: Ita quidam inæquales ſibi, varias hominum formas exprimunt: ſi cultum inſpicias, ſanctum aliquem exiſtimes: ſi orationem audias, ſatrapam loqui putes: ſi vitam expendas, nebulonem invenies: ſi ſcripta, bubulcum. *In Simil.*

Sicuti quo directius nos ferit Sol radiis ſuis, hoc minor eſt umbra noſtri: quo obliquiùs, hoc magis increſcit umbra corporis: ita quantò plus quiſque aſſecutus eſt veræ ſapientiæ, hoc minus magnificè de ſe ſentit: quò longius abeſt ab ea, hoc ſe magis dilatat ſtultiſſima perſuaſione ſapientiæ, *Eraſ.*

Vide Eloquentia, Opinio.

Pertinacia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PErtinacia, Græc. ωὐθάδεια, ας, ἡ, ωὐθάδης, ες, ὁ, ἡ, pertinax dicitur. Hebr. *Hazhanim*, hominem obfirmato vultu, impudentem, mali propoſiti tenacem, appellant.

Eſt autem pertinax, qui tenet imprudenter propoſitum ſuum, quaſi omnino tenax. *Secundum Iſidorum lib. Etymolog. & B. Tho. ſecunda Secundæ q. 138. a. 2.*

Pertinax venit à tenax, quod modo ſignificat id quod retinet; ſut glutinũ tenax: modo parcũ, avarum. Apulejus. *Homo dives ſed nimium tenax.*

Modo

Modo constantem,& perseverantem. Horat. *Iustum & tenacem propositi verum.* Ab hoc fit tenacior,tenacissimus, tenaciter, tenacissimè, tenacitas, sive tenacia, quod duritiam,obstinationem animi, & perseverantiam significat.

Pervicax idem quod pertinax, qui in suo proposito ad victoriam perseverat. *Secund. B.Thom.* 2.2 *q.*138.*art.*2.

Pertinacia est himia vicissitudinis contentio quum opere,vel sermone magis quam par est pertinaciter concertamus. *Francisc. Patric. de reg.l.*7.*c.*14.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Sunt quidam quos pertinaces vocant, quales sunt ij qui desistunt ægrè à sententia, nec dissuaderi facilè possunt. Hi simile quiddam habent contineuti: ut prodigus liberali,& audax forti, cum ab eo absint plurimum. *Arist.l.*7.*Ethic.c.*9.

Pertinaces sunt sententiæ suæ defensores, & indocti, & agrestes: ac sententiæ suæ defensores, in eo vel voluptatem sequuntur, vel dolorem. Voluptatem enim ex victoria percipiunt, si non dimoveantur de sententia: & ferunt iniquo animo,si qua quasi decreta tollantur,& infirmentur. *Ibid.*

Pertinacia qui errant, non sunt facilè curabiles. *B.Thom.*11. *Metaph. lib.*6.*text.*1.

Plerunque accidit, ut multi ea quæ sunt impossibilia propter spes apparentes concupiscentia rationem singulorum superante, apperant: & ubi res ipsas opere aggressi sunt nullo pacto à proposito declinare sustineant, eo quod mente sint obtenebrata & seducta propter conatuum impossibilitatem & molestiam eorum quæ occurrunt. *Polyb. lib.*16.

Non sola audacia sive temeritas fortitudinem constantiam, patientiam, magni ac generosi pectoris virtutes imitatur, sed qualiscunque obfirmatus animus, cui nomen nunc pervicacia,nunc pertinacia. Vocabulo pervicaciæ signatur perseverantia rerum bonarum, pertinaciæ malarum. Pervicacem,ait,quidam,dicis me esse,& vincere;perfacilè patior. Pervicacem nihil moror. Hanc fortis sequitur;illam indocti possident. Tu addis quod vitio est,demis quod laudatur. Ergo pervicacia est quidam veluti ramus fortitudinis. At pertinacia est motus ignobilis cu justibet feræ proprius,ejus,quæ potest prostratum præmordere, urgere,conficere. Pervicacia est in bono proposito constantia. Et pertinacia ut plurimum priorum culpam se, id est, altera culpa tuetur. Pervicaciæ honestus est propositus finis. Et pervicax est is,qui susceptæ rei præclaræ procurationem non deserit, sed constanter premit id quod semel instituit,aut in placito consilio permanet. Pervicaciam præmia sequuntur;Pertinaciam plerunque infelicitas excipit. Quamvis pertinacia velit videri ipsissima constantia tamen in ea multa perlucent argumenta quandóque levitatis, semper pravitatis. Sæpenumerò pertinax id cupidè petit quod paulò ante superbè contempserat, & in ea animi intentione planè iniquus est. Id quod ex eo potissimum apparet, quod ira est obstinatus, ut nihilominùs semper sit dubius & anxius. Atque adeò, quod pessimum est, vix unquam non aliquod fœdum ferúmque facinus in se,suósque conspicit.

Est enim pertinacia rabida quædam ac vecors audaciæ series, & prorsus obstinatio inconsulta cujus, ut principia sunt prava, ita impetus sunt efficaces, conatus temerarij,exitus infausti. Pertinacem videre est, quamlibet ingenio nullo,aut agresti & inerudito tamen inferre se sermonibus de iis quæ nescit,audacter loqui,jurgandi, occasionem quærere; fieri alicujus authorem altercationis;è mensa & convivio facere causidicinam, aut arenam. Ibi sua decreta, qualiacunque sunt tueri;ab ea sententia cui semel adhæsit,quamvis absurda & prava nulla neque ratione,neque authoritate deduci posse. Quin si convincitur, validior insurgit rixator, perpugnax, iurgiosus, injuriosus, & contumeliosus. Contra quemcunque manibus,pedibus clamore enixè,perstat,dummodò adversarium vincere ac deiicere possit. Nam tam certamine laudem captat quam alterius contumeliam spectat. Non considerat tunc tantùm commendari contentionem, cùm veritati emendæ, innocentiæ propugnandæ,saluti tuendæ, Reipublicæ conservandę causa suscipitur. Quicquid præter ista in certamen adducitur eas esse rixas, quæ fœmineam, puerilem, cujuslibet proletarii ineptiam & pravitatem demonstrant; potissimùm si conditur cum potiori. Tunc enim cantu picæ certant cum luciniis,& upupæ cum Cynis.

Quid tibi vis,quisquis es, qui cum pari rixaris? Certè non minùs ab illo vinci potest, quàm ipse vincere. Iam & sciens volens coniicis ipse te,in cœca vada, & scopulos, quos enavigare vix poteris. Si cũ inferiori,quid te abjectius? Si cum detericri, quid dementius? Tu ergo sustines cum eo verbis velitari, quem factis convincere in tua manu est? Certè, quisquis contendit fit adversarius, & cum illo,à quo provocatus est,ex æquo constitit, illi ut par componitur, certaminis dignitate illi æquatur. Si accingeris adversus amicum, quid te immanius? Si litigas cum viro probo,quid te inquinatius? Si cum inquinatissimo, quantum maculæ contrahis,quantum dedecoris hinc concipis? Quid verò tantum tibi fingis? Quid ita ad singulos motus excandescis? Quid te tandem tam pertinace contentione assequi posse putas? Nimirum, ut appareas nequior illo, quem prosternendum suscepisti. Perrarò enim fit, ut is qui è rixa superior discedit, non sit illo qui victus est improbior.

Porrò, omnis contentio absque ratione susceptа est manus discordiæ, ministra superbiæ, dissolutio pacis, quietis & concordiæ tabes. Quod sanè monstrum hinc nititur audacia, hinc impudentia, quibus vitiis,ut nihil est nec detestabilius,nec sceleratius, ita quoque nihil est nec divinitati, nec universæ mortalitati magis execrabile. Figmenta poëtarum ubique docent, propter contentiosam hanc audaciam homines alioqui præclaros à diis neci datos, ut Eurytum, Tamyrim. Tyrefiam, Marsium, Linum, Argum, filias Eteoclis. Intolerandum hoc genus temeritatis, Homerus aspiciendum proposuit sub nomine Athes quam dixit habere caput in cœlo fixum, cùm tamen pedibus terram contingat. Hæc Athe noctis est filia, id est, tenebrarum,ac proinde lucifuga, & inimica veritati; ipsa disputandi & contendendi pertinacia, quæ nequaquam id agit ut eruditur,sed tantum eos,quos multa benevolentia complecti posset, sui persuasione inflatos componat in mutuam perniciem.

Hi potissimùm hoc vitio non implicantur, qui priùs cohibent mentem intra septum rationis, & orationem intra gyrum modestiæ, quæ omnia contentionis acumina explodit ut homini ingenuo parum convenientia. Viris probis & quietis nunquam mens est in querelis;horum nulla est fervida voluntas, nullum turbulentum propositum; non est hoc genus controversum;omnibus abstinent linguæ præliis;surgare eos pudet,nedum litigare aut contendere solent. De ea re quæ ad iudicem, solam legitimam, solam licitam desceptationem putant. Miti ipsorum ingenio nihil volunt esse commune cum istis nescio quibus perplexis, morosis, molestis litigatoribus & repoſconibus, quibus nulla modestia, nulla æquitas, nulla ratio satisfacere potest. Verè strenuus aliquem se potiorem inveniri putat, eruditus eruditionem veneratur; probus sui similem verctur;minor maiori assurgit. Inter honestioris notæ homines abest omnis velitatio probrorum, omnis contumeliarum objectio. Sic animum inducunt, omni rixa abstinere, & quietem suam tueri; eum qui socio concesserit,semper esse & haberi sapientiorem.

¶ Apophthegmata.

Annibal. Cum Marcellus aliquot diebus continenter cum Annibale conflixisset vario Marte, dixit Annibal,sibi rem esse cum hoste,qui nec victus, nec victor noscet quiescere. *Plutarc.*

Eusebius philosoph. Plurimi, inquit, cùm velint haberi quam consultissimi, si qua in re familiares & benevoli ipsi homines eos dehortentur, nolunt à confirmato semel intra se proposito recedere: sed ne redarguantur à consilio suo tanquam pravo desistere, permanent in proposito, donec tandem inde profecta incommoda sentiant. *Stob. serm.*23.

Pertinacia licet in mediam partem plerumque sumatur, huc tamen quædam referre licet,quæ sunt sub apophthegmatibus. *De Constantia, & Perseverantia.*

Vide Obstinatio.

Perturbatio.

¶ Definitio et etymol.

Perturbatio, Græcè,ταραχὴ ἢ ταράττω, perturbo, dicitur. Hebr. *Nohhkereth*, à verbo *Hhacar*, turbavit confundendo perturbavit ordinem & dispositionem. Inde Græc. κεράω, misceo,confundo.

Est autem perturbatio, adversa ratione contra naturam animi commotio. *Secund. Cic.lib.*4. *Tusc. quæst.*

Perturbatio est mutatio ordinis, & æqualitatis in ratione, & immoderata passione inferiorum potentiorum: quæ non fuit in Christo,nec in aliquo sapiente. *Secund. B.Thom.*3.*Sent.dist.*15.*q.*2.*ar.*2.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Purturbationes appello,ut cupiditatem,ut iram,ut excandescentiam, timorem,audaciam, ut invidiam,gaudium,amicitiam vel odium, desiderium, æmulationem,misericordiam,& omnino ea omnia,quæ vel voluptas consequitur, vel dolor. *Aristot.lib.*2.*Ethic.cap.*3.

Puturbationes quidem nec virtutes sunt, nec vitia: propterea quod ex perturbationibus nec probi,nec improbi nominamur: ex virtutibus & vitiis nominamur: quoque perturbationes nobis nec laudi dantur, nec vitio. *Ibid.*

Difficile factu est hanc perturbationem evellere omnino quæ penitus in vita implicata insidet. *lib.*2.*Ethic.c.*3.

Videntur omnes animi perturbationes, cum corpore cohærere: ut ira, ut clementia, ut metus, ut misericordia, ut audacia præterea gaudium, amor,& tædium, *lib.*1.*de animo,c.*1.*T.*14.

Perturbationes rationes sunt, & formæ cum materia conjunctæ. *Ibid.*

Dicemus animi perturbationes esse,quæ à materia animalium,quam natura dederit, abesse non possint. *Ibid.T.*18.

In perturbationibus iisque rebus omnibus, quæ in perturbationibus versantur, mediocritates reperiuntur, *lib.*2.*Ethic.c.*7.

Quidam quia nihil se neque rationem consuluerunt, à perturbatione rapiuntur. Nunnulli enim,quemadmodum qui se prius ad titillationem confirmantur:non titillantur: sic cum senserint & providerint, excitarintque se & rationem:numquam à perturbatione vincuntur, sive sensuum suavitate quadam demulceat,sive asperitate quadam deterreat. *Ethic.lib.*7. *c.*7.

Non omni ætati,sed pueritiæ convenit perturbatio. *l.*4.*Ethic.c.*9.

Non omni actioni & perturbationi modus adhiberi & apponi potest. Sunt enim quædam quæ statim nomine suo vitiosa declarari videntur. ut malevolentia,ut imprudentia, ut invidia:& in factis, ut adulterium; furtum,cædes. *Ethic.lib.*2.*c.*6,

Omnis perturbatio amplificata è statu suo naturam dimovet. *Topic. l.*6.*c.*3.*l.*31.

Ei potius ignoscendum est, qui perturbationes sequitur naturales. *Ethic.lib.*7.*c.*6.

Omnia plerunque quæ absunt, vehementiùs hominum mentes perturbant. *Cæsar.lib.*7.*de Bell. Gall.*

¶ SIMILITVDO.

Basily. Vt in speculo non repurgato, imaginum species videri non possunt, sic animus perturbationibus, quæ carnis sensu suggeruntur, obtenebratus, Spiritus sancti illustrationem recipere non potest. *Apud Anton. in Melissa part. 2. serm. 77.*

Vide titul. de Affectibus.

Pestis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

PESTIS, λιμὸς, ὁ, ὁ, Hebr. *Deber*, *Psalm. 91. 6. Ose. 13. 14.* à verbo *Dabar*, quod in 3. conjugatione habet. *Hiddebir*, Subvertit *Psal. 18. 48. & Ps. 47. 4.* Pestis certè subuertit omnia. Est venenosus quidam vapor in aëre concretus, vitali inimicus spiritui: non quod propter elementarem aliquam qualitatem sibi contrarietur, sed specifica quadam proprietate, non tamen ut secundùm formam sit venenum, nam omnes interficeret: sed ut quæ facilè in veneri naturam transeat. *Ficin. in Epidem. antid. c. 1.*

¶ LOCI BIBLICI.

Pestilentia ob Dei contemptum immittitur, Levitici, 26. v. 25. Deut. 28. 21. pestilentia in Israële ob Davidis facinus sævit. 2. Sam. 24. 15. 1. Paral. 61. 14.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Pestis tempore fuge citq, procul tardè revertaris. *Ficin. Epidem. antidot. c. 1.*

Pestis vapor venenosus corpori humano solùm applicatur, in quo apti ad febres extant humores, ut qui ad putredinem & inflammationem sunt dispositi, nam si vitalis spiritus eo est potentior, expellit procul à se, si debilior, fugit eundem, suum veluti contrarium opus, ideo est ex usu aërem, humores, & cor corrigere, purgare & roborare. *Ficin. in Epidem. antid. c. 1.*

Pestis vapor cum veneni iam susceptit naturam, calcis vel arsenici qualitatem recipit, cujus effectus est putrefacere, rodere, ardere intus, & extra, quibus affectibus potissimum interiùs omni quâ possumus industria resistendum est. *Idem, ibid.*

Pestis vapor accenditur, ubi maior est naturæ similitudo, & in corpore recrementis pleno, cum fœtidis intus & extra vaporibus & in cibis humoribusque superfluis, ad inflãmationémque, & putredinem aptis, & ubi calida est materia & humida, vel cor coitu, debilitatum; & in corpore passionibus animæ defatigato, & ultra modum calido & quod balneis assuetum est, cujus pori sunt nimis patentes, seu multum oppilati. *Ficin. in Epidem. antid. c. 3.*

Pestis vapor omnem maculare potest humorem, sed potissimum sanguinem, secundo choleram, tertio phlegma, quarto Melancholiam: ideo. priùs sanguinei huic periculo subiiciuntur: deinde cholerici, postea phlegmatici, postmodum melancholici: quia humor frigidus & sicut ad inflammationem & putredinem ineptus est, & strictos habet meatus. *Idem. ibid.*

Pestis vapor creatur in aëre, universalioris pestis tempore ex malignis quibusdam cõstellationibus, præsertim ex Martis cum Saturno in signis humanis conjunctione, ex luminarium eclipsibus: & in his locis grassatur quæ ascendentẽ suum ob prædictos siderum aspectus infortunatum habent. In particularibus pestilẽtiis fit ex ventis, & malignis lacunarum & cloacarũ vaporibus, & pariter ex terræ motibus. Sed semper in aëre crasso & paludoso, nubiloso & fœtido regnat: & cũ, ad aërem subtilem extenditur, penetrat & velociùs interimit. At citiùs, & frequentiùs in fœtido, crasso, calido & humido aëre regnat. *Ficin. in Epid. antid. c. 2.*

Pestis quæ hominibus est venenum, non ideo est aliis animantibus mortis causa propter cœlestium signorum ac animalium specierum diversitatem *Idem, ibid.*

Pestis signa sunt nonnulla, id est febris continua absque ordinata, & manifesta declinatione, cum magna anhelitus & pectoris angustia, cum repentina pulsus debilitate, cum universi corporis gravamine, præcipue capitis phrenesi, anxietatibus, ardore, siti, sanguineis maculis pluribus in locis cum vrina turbida crassa, quasi ex jumentorum, quæ tamen signa interdum fallunt. *Ficin in Epidem. antid. c. 4.*

Pestis tempore pueri vermium infirmitate laborantes pestilentia dici possunt infecti, quia est materia ad pestem disposita, *Idem, ibid.*

Pestis tempore omnis infirmitas in pestilentiam facile transire potest præsertim febres furiosæ & continuæ: Vnde nulla ægritudo præter pestem apparet, quod si aliæ apparent, pestis cessat *Ficin. in Epid. antid. c. 4*

Pestis vapor cum multo tempore in aëre durat, aquam & terræ fructus inficit. Ideò tutiùs æst aquam coquere, vel ferratam aquam confícere, & cum ea vinum lymphare, quia fumosum est, & non convenit his temporibus purum. *Ficin in Epid. antid. c. 4.*

Peste laborantes omnes in principio aliquantulum in meliùs tendere videntur, quia natura in principio omnes in morbum colligit vires. *Idem, ibid.*

Pestis tempore abstinendum est à rebus inflammantibus & aperitivis nimis, quia faciliùs ad venenum suscipiendum disponunt, à facientibus oppilationem & putrefactionem. *Ficin. in Epid. antid. c. 5.*

Pestis tempore vitanda sunt quæ extra nos facilè corrumpuntur, ut pisces, lac, fructus omnes, utendũ acetosis, acribus, & asperis. *Idem, ibid.*

Pestis tempore utile est, nisi calor offendat, primo cibo sumere ficus, rutam, & nuces cum sale, & post cibum semina coriandri præparati, in cibo sumere sandalorum rubeorum unciam dimidiam, cinnamomi electi drachmas tres, & dimidiam, croci drachmam dimidiam, & his pulvere omnibus superspersо cibariis utere: mundare superfluitatibus, ignem mane adeas, odoribus domum suffumigato & vestimenta, & odora, theriacum, citrum & Zedoariam. *Ficin. in Epidem. antid. c. 5.*

Pestis tempore cauendum est à rebus nimium sanguinem generantibus, aut aquosum, grossum, turbidum, & quacunque re stomacho nocente. *Ficin. Epid. antid. c. 5.*

Pestis tempore ab hominum turba re semoveto, præsertim existens ieiunus, & aërem nimis calidum declinato. *Idem, ibid.*

Pestis tempore ablue sæpe os & manus aceto, & aliquando vino potente, & utere odoribus frigidis cum calidis temperatis, ita ut frigidi prædominentur, & super hæc omnia æqualia parte permisce acetum rosaceum album, aquam rosarum cum vino albo potente, cum modico Zedoariæ, vel croci & citri, & de hac sæpius aliquid bibe, & manus & faciem ea lauato. *Ficin. in Epidem. antidoto. c. 5.*

Pestis tempore Doctores nonnulli dant ieiuno stomacho vrinam pueri recens emissam: & lixiuium detur pro remedio rusticis accommodato. *Idem, ibid.*

Pestis tempore theriaca utilissima est: accipiatur bis in hebdomada post cibum horis nouem, & ante, horis sex, vel septem: provectis drachmam unam, aliis dimidiam vel unum scrupulum: calido tempore post sumptam theriacam bibant qui calidæ sunt temperaturæ tertiam partem Scyphi aquæ rosarum cum modico aceto rosato, alij alterius complexionis, & alio tempore cum uno albo permixto, cum aqua Scabiosæ & Melissæ: & loco theriacæ sumi potest mithridatium: Aliis diebus sume pilulas contra morbum, ut ait Avicenna, & Averroes, qui utitur Aloë, myrrha & croco nunquam periclitabitur peste. *Ficin. in Epidem. antid. cap. 6.*

Pestis tempore sanguineis extrahendus est sanguis ex basilica dextra, non excedendo pondus libræ. *Mar. Ficin. in Epidem. antidoto, c. 6.*

Pestis tempore civitatum gubernatores suffumigationes ex junipero, myrrho, therebinthina, & thure mane & sero ante posticas quarunque domorum & ædium faciant, statim enim ex eo loco pestis expelletur. *Ficin. Epidem. antidot. cap. 6.*

Pestis vel est in ipso sanguine vel in humoribus sanguini permixtis, ideo extrahendus est sanguis omnibus ab annis quatuordecim usque ad sexaginta. *Idem ibid. c. 8.*

Peste laborans cito evacuandus, frequenter recreandus: & refrigerativa desiccativa, & cordis confortativa quæ veneno resistant permisce. *Ibid. c. 11.*

Pestem magis curat bolus armenus quam terra sigillata, cum in aliis venenis contrarium fiat. *Ficin. in Epid. antid. c. 11.*

Peste laborantem opus est singulis sex horis ex omnibus pannis mutare, alioqui inficiuntur. *Idem, ibid. c. 10.*

Pestis apostemata duo sunt, unum appellatur anthrax & carbunculus, aliud bubo & glandula. *Ibid. c. 13.*

Peste semel liberatus non est liber, ut iterum non inficiatur hoc morbo. *Ibid. c. 24.*

Pestis venenum permanet in personis per bimestre, parietes, ferramenta per annum, vestes per tres annos & ultra nisi fumigentur & laventur, & ad solem ponantur & ventum. *Ficin. in Epid. antid. c. 14.*

Peste laborantem qui curat, quanto propinquior tum cognatione: complexione, naturæque & constellationis symboleitate, tanto maiori contagionis subiacet periculo. *Idem, ibid.*

Pestis venenum intrat per omnes corporis poros, maximè per eos qui magis aperti sunt. *Ibid.*

Pestis tempore jucundè viuendum, quia lætitia confortat vitalem spiritum: continenter, & sobrie vivas. *Ibid.*

Pestis venturæ signa sunt, cum aër extra naturalem suam dispositionem esse videtur, declinando ad calidum & humidum, cum nebulosus, nubes densæ, puluerulentus, venti grossi & tepidi, aquæ & agri fumant & olent, & pisces sunt mali saporis, & odoris, cum multa super terram apparent animalia, & fungi & putridæ herbæ, terræ fructus, & animalia insipida sunt, & parum conservantur, vina efficiuntur turbida, multa & terrestria, & aërea animalia ab eo loci recedunt, insolitæ oriuntur febres, latentes, furiosæ, continuæ, fallaces cum pectoris anxietate, cum pulsus prosternatione, phrenesis, urinarum turbulentia, palati & intestinorum excoriationes, oculorum rubedo, vermes, multæ fœminarum conturbationes, iræ, rabies, rixæ, dira bella, monstra naturæ inuisa, & rara. *Ficin. in Epid. antid. c. 25.*

Pestis tempore purificantur cõmuniter homines spacio quatuordecim dierũ, domus & lignamenta in vigintiduo dierum, vestes & panni spacio dierum vigintiocto, si recte purificentur. *Ficin. in Epidem. antid. c. 25.*

Pestis tempore fuge hominum conversationem, maxime cum es ieiunus, sis semper à socio remotus in aëre aperto ad minus per spacium bicubiti, & ab infecto per sex cubitos: & cave ne ventus ab eo in te spiret, & inter te & ipsum sint Sol, ignes, odores. *Idem, ibid.*

De peste latissimè sæviente. DIAL. LXCII.

Francisci Petrarchæ.

METVS.

Pestem latissimè sævientẽ horreo R. Et hic quoque nil ampliùs quam mortis est metus, quo depositо plena securitas parta erit, quum non his magnis animis non depositus modo, sed ne admissus quidem esse debeat. Nam quid minus viri est, quam horrere communia? M. Pestem timeo. R. At quid aliud tibi si morieris ad usitatum genus moriendi pestis addiderit, quam ut comitatior moriare, sin evaseris, ut dulcior vita sit, tot circumfusis erepta periculis, si mori periculum non natura est, neque enim omnes pestis perimit. Alioqui, ex hac peste noviſſima cui par à sæculis non fuit, nullus hominum evasisset. Evaserunt multi, qui melius obiissent, hinc ut vides fæce solita, nunc etiam mundus exuberat, quam nulla unquam pestis, nulla mortis manus exhauriet,

tam

tam concreta est. M. Pestem metuo. R. Dic(quod est verius) mori times; de quo nobis, ut te video in querelas pronum, antequam res desinat disceptandum reor, præter hoc enim quid est quod pestis nomen exhorreas cum pestis (ut est dictum) solatij genus sit perire cum plurimis? M. Pestem horreo. R. Si ad hoc te humani generis charitas quædam trahit, est quod laudem. Nihil est magis hominis quàm humana incommoda miserari, sin tui tantum, est quod arguam. Nam quid pestis nocitura mortali, nisi ut facias; quod facturus es, nisi illud inter damna connumeres non lugeri, quod in talibus accidit, & feliciores censes, qui multum fieri adsuperos apud Virgilium memorantur?

¶ Simile.

Artaxerxis regis. Morbus, qui nomine appellatur pestis, nostrum invasit exercitum: & cum plura sæpius fecissemus, remedium nullum hactenus est datum. Quare & omnino rogamus, ut aliquod adiumentum nobis quam primum transmittas, sive ex his quæ natura habentur, sive arte proveniunt, sive cuiusuis hominis peritia, quo morbus hic curari queat. Transmittas, igitur quam primum potes, atque quantum potes hunc morbum coërcere: qua in re nec impensæ, nec muneribus parcas. Nam per totum longe serpit, crassum quendam ac gravem spiritum. Et cum hostem, feram bestiam habeamus, non pugnando expugnamur. Quippe pecora interimit, & quam plurimo ita inficit, ut nulla cura sanari possint atque tela in diem acerbiora iaculando immittit. *In epist. ad Hipocr. med. fol. 66.*

Vide Morbus, & Medicus.

Petitio.

¶ Loci biblici.

Petitiones, sive postulationes nostræ ad Deum, & ejus voluntate verbo suo patefacta, concipi debet. 1. Ioan. 5. v. 14. Petitiones & orationes fidelium non vanæ, 1. Sam. 7. versic. 8. 1. Reg. 17. vers. 1. 2. Reg. 1. v. 10. & 4. v. 32. 33. 35. & 19. v. 4. 20. Iob. 42. vers. 8. Psal. 3. v. 5. & 3. v. 2. 4. & 10. vers. 17. & 22. v. 25. & 30. vers. 3. & 31. vers. 30. & 34. vers. 5. 18. & 38. vers. 16. & 40. vers. 2. & 55. versic. 17. & 69. & 34. & 77. versicul. 2. 3. & 79. vers. 8. & 80. vers. & 8. vers. 6. & 91. versic 15. & 99. versic. 6. & 102. versic. 18. & 118. vers. 5. & 120. vers. 1. & 138. ver. 3. & 141. vers. 1. & 145. vers. 29. Prou. 15. vers. 29. Esai. 30. vers. 19. & 37. versi. 21. & 38. versic. 5. & 49. vers. 8. & 58. vers. 9. & 65. vers. 24. Ier. 29. vers. 12. & 33. versic. 3. Dan. 2. versic. 19. Ioa. 2. versic. 3. Zachar. 10. versic. 6. & 12. versic. 10. Matt. 7. vers. 8. & 18. versic. 19. & 21. vers. 22. Marc. 11. vers. 24. Luc. 18. vers. 7. Io. 9. vers. 31. & 14. vers. 13. 14. & 15. vers. 7. & 16. vers. 23. Actor. 4. v. 31. & 7. vers. 34. & 10. v. 4. & 16. 25. 26. 1. Petr. 3. vers. 11. Iac. 1. vers. 5. & 5. vers. 17. 18. 1. Ioan. 3. vers. 22. & 5. vers. 14. 15. *Exempla:* Moyses, Exod. 17. v. 11. 12. 13. Samuël, 1. Sam. 7. v. 8. 9. 10. Elias, 1. Reg. 17. v. 1. 2. Reg. 1. v. 10. 11. Eccl. 48. v. 3. Iac. 5. v. 16. 17. Iesæus, 4. vers. 33. Ezechias, 16. v. 3. 4. &c. Iob. Iob. 42. 8. David, Psalm. 3. v. 5. & 4. 2. & 10. 17. & 18. 7. & 22. 5. & 30. 3. & 31. 32. & 34. 5. & 40. 2. & 77. & 68. 7. & 118. 5. & 120. versicul. 1. Israëlitæ, Psalm. 99. 7. Ionas, Ion. 2. 3. Paulus & Silas, Actor. 16. vers. 25. 26.

Vide Preces, Precatio.

¶ Sententiæ Patrvm.

Quum aliquid aliquando tardius dat Deus, commendat dona, non negat. Desiderata diu dulcius obtineantur, cito autē data vilescunt. Pete, quære iusta: petendo & quærendo crescas ut capias. Servat tibi Deus quod non vult cito dare, ut & tu discas magna magis desiderare. *Aug. de verb. Dom. cap. 1.*

Male usurus eo, quod vult accipere, Deo potius miserante non accipit, proinde si hæc ab illo petuntur, unde homo læditur exauditus, magis metuendum est, ne quod posset non dare propitius det iratus. *In Iac. cap. 14.*

Sæpe vox nostra eo perficitur, quo differtur, & quum superficie tenus petitio negligitur, vota nostra altius in cogitationum radice solidantur: sic & semina messium gelu pressa solidantur: & quo ad superficiem tardius exeunt, eo ad frugem multiplicatiora consurgunt. *Greg. l. Mora.*

Desideria utique nostra dilatione extenduntur, ut proficiant, ut ad hoc quod perceptura sunt, condalescant: excitantur in certamine, ut maioribus cumulentur præmiis. In retributione labor protrahitur pugnæ, ut crescat corona victoriæ. *Ibid.*

Quum is, qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. *In past.*

Non impetrat à Deo bonum, quod poscit, qui ejus legi non obedit. Si enim id quod Deus præcipit, facimus: id quod petimus sine dubio obtinebimus. *Isid. l. 3. de sum. bon.*

Petentis negligentia reprehenditur, ubi de dantis misericordia non dubitatur, *Chryso. in Matth.*

Supplicatio est, quando desiderium mentis cum magna devotione exprimitur. *Hugo.*

Iustum est, ut jugiter rogetur, qui si non petatur, offenditur. *Cass. in Psalm.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Plaut. Amn.

Iustam rem & facilem esse oratam à vobis volo:
Nam iustè à iustis iustus sum orator datus.

Plaut. Pseud.

Sulti haud scimus frustra ut simus, cum quod cupienter dari
Petimus nobis, quasi quid in rem sit, possimus noscere.

Certa amittimus, dum incerta petimus, atque hoc evenit
In labore atque in dolore ut mors obrepat interim.

Ovid. 1. Pont. 9.

Ah! nimium est quod amice petis, moderatius opta;
Et voti, quæso, contrahere vela tui.

Mart. 2.

Durum est, Sexte: negare, cum rogeris;
Quanto durius, antequam rogeris?

Ovid. 4. Pont. 16.

Scilicet eiusdem est, quamvis pugnare videtur;
Supplicibus facilem, fontibus esse trucem.
Et pudet, & metuo, sempérque eadémque precari;
Ne subeant animo taedia iusta tuo.
Verùm quid faciam? res immoderata cupido est.
Da veniam vitio mitis amice meo.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Qui timide rogat, docet negare. *Sen.*

Nihil petas quod negaturus fuisti, nil negabis quod perituru fuisti. *Idem.*

Ingenuitatem lædes, cum indignum roges. Negat sibi ipse, qui quod difficile est, petit. Petenti authoritas datur, quum credit dominum præstare posse quod petitur. *In Prov.*

¶ Apophthegmata.

Thales, sciscitanti quid esset dulcissimum? Potiri, inquit. Nam ea demum delectant, quæ contingunt experta. Quæ ultro obiiciuntur, non perinde juvant. *Laërt. lib. 1. c. 1.*

Socrates dicebat, à diis nihil petendum, nisi bona simpliciter: cum vulgus petat bene dotatam uxorem, opes honores, regnum, longam vitam, quasi præscribentes numini quod oporteat facere. At Deus optimè novit, quid nobis bonum sit, quid non. *Eras. lib. 3. apoph.*

Epicurus dicere solebat, Brevis temporis spatio omnes homines perituros esse, si hominum preces sequeretur Deus. Nam subinde multa & acerba alij in alios precantur. *Max. ser. 14.*

Epictetus ad convivium, inquit invitati præsentibus utimur. Quod si quis juberet apponere sibi pisces, aut placentas, absurdus videretur. At nos in mundo petimus à diis, quæ non dant: cum multa interim sint quæ exhibuerunt. *Stob. serm. 4.*

Anonymus. Poëta quidam cum amicos suos videret egentes, & petentes à diis quæ illis minime conducerent, cum tamen utilia viderentur, pro omnibus sic ait: Iuppiter rex! optima quidem nobis & voventibus & non voventibus tribue. Mala autem poscentibus quoque obesse jube. Cuius poëtæ piam sententiam ex Platonis, lib. 6. sub persona Socratis, Erardus Schomberger, vir in omni scientiarum genere doctissimus, dum bonas litteras in celebertimo Heydelbergensium Gymnasio profiteretur, foribus habitationis suæ affixam, suis (quos privatim docebat) discipulis semper inculeare solebat his verbis descriptam:

Da bona, sive petare Deus! seu nulla petare.
Et procul à nobis mala quaque petentibus aufer.
Et mala, sive petare nega, seu nulla petare.

Leges autem hanc piam & Christianam poëtæ sententiam apud Brus. quoque. *lib. 5. cap. 24. & Va. Max. lib. 7. cap. 2.*

Agesilaum Lacedæmoniorum regem cum quidam urgeret improbè postulando ut promissum præstaret: Recte sane, inquit, siquidem iustum est, quod petis, promisit: sin minus non promisi, sed dixi. Quo dicto elusit flagitatoris improbitatem. Verùm cum efflagitandi finem nequaquam faceret, sed subiiceret: Atqui decet Reges præstare quicquid vel capite annuerint: Nihilo magis inquit, quam eos qui reges adeunt, decet ea petere, loquique, quæ justa honesta sunt, spectantes simul & opportunitatem, & quid regibus conveniat. *Plutarch.*

Cambyses dicere solebat, haud fas esse à diis petere victoriam in equestri pugna, eos qui equitare non didicissent: neque sagittæ ignaros superare illos sagittando, qui hujusmodi peritiam callent: neque eos qui frumenta non serunt, precari triticum pulcherrimum nasci: neque salutem petere, qui sibi in bello non caverent. *Ex Xenophonte & Brusonio lib. 5. cap. 27.*

Diogenes, quum aliquando stipem posceret, ita ἐρανάρχῳ, id est, eum qui stipibus erogandis erat præfectus, Hometico carmine compellavit:

Τὰς ἄλλας ἐνάρειζε, δὶς ἔκτορος ἔχ' ὠχέας:
Despolia reliquos, teneus sed ab Hectore dextram.

Dicti festivitas in hoc est, quod pro ἐρανίζειν dixit ἐνάρειζε: quorum prius est, da stipem, alterum armis spolia, se Hectoris nomine signans: Spoliat autem qui negat egenti. Et solet hoc hominum genus esse furax. *Laërt. lib. 6.*

Zeno Citticus, quum Cynicus quispiam dicens, in lecytho suo nihil esse olei, peteret à Zenone, Zeno negavit se daturum: sed tamen abeuntem admonuit: expenderet uter ipsorum esset impudentior: Postulatoris impudentiam impudenti negatione pensabat, *Laërt. lib. 7. cap. 1.*

Epaminondas, cum hominem nequam ob mediocre scelus in vincula conjecisset, Pelopidi efflagitanti non dimisit, sed amicè supplicanti concessit, dicens, Scorta decere, non imperatores ejusmodi dona accipere: *Plut.*

Plato, quum populus Athenienſis flagitaret, ut Phocion copias in Boeotiam educeret, eamque rem Phocion non fore è repub. judicaret, edixit ut quotquot essent in civitate ab ephebis usque ad sexagenarios, se sequerentur. His reclamantibus senioribus, & ætatem excusantibus: Nihil, inquit, absurdi meo edicto continetur, quia ipse natus annos octoginta, unà cum ipsis dux profecturus sim. Hac arte temporarium multitudinis calorem retulit. *Plut. in apoph.*

Clisophus Athenienſis adulator, Philippo increpanti, cut semper aliquid peteret: obliviscor, inquit. Lepidus ineus, sed pugnans cum

laudatissima sententia; beneficij accepti meminisse,dati oblivisci oportet. *Erasm.lib.6.apoph.*

Antigonus primus cum frequenter Biam molestè beneficia flagitantem tulisset, tandem victus tædio.Date, inquit, Bianti talentum, vel vi. Sentiens beneficium, non impetratum, sed improbitate extortum. *Eras. lib.4.apoph.*

Anonymus, quidam Antigoni amicus, cum ab eo petiisset talentum, nec accepisset, postulavit ab eo deductores, ac corporis custodes. Rogatus,quam ob rem?Non,inquit,insidiis impetar, affingens se talentum humeris ferre.*Eras.lib.8.apoph.*

Scipio Africanus,quum à Scipione Africano quidam vetus affectator ex numero amicorum, non impetraret ut se præfectum in Africam duceret,& id ferret molestè.Noli,inquit, mirari, si tu à me hoc non impetras. Ego iam pridem ab eo cui meam existimationem charam fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiscatur & adhuc impetrare non possum. *Cic.in Ver.*

Catulus censor Catonem sibi arctissima junctum necessitudine rogavit, ut quendam ipsius judicio obnoxium (erat enim quæstor) missum faceret.Ille hunc in modum respondit: Turpe est nos qui juventuti rectè instituendæ authores esse debemus,à lictoribus irrideri nostris. Negavit asperiùs,quod injustè petebatur. *Plut.in Cato.vita.*

Augustus Cæsar. Quum Galli donassent Augusto torquem aureum, centum pondo,ac Dolabella per iocum tentans illum,tandem hoc produceret iocum, ut diceret,Imperator torque me dona: Malo te,inquit, civica donare. Festiviter subnovit postulatoris impudentiam, qui nunquam in bello fuisset: eoque magis illi conveniebat corona civica, quæ ex quernis iligniisque frondibus fieri consuevit, quemadmodum triumphalis ex auro. Quanquam & castrensis, & muralis, & navalis ex auro fieri solebat.*Quæ de re vide A.Gellium lib.5.c.6.*Civicam autem Augustus, ut honorificentiorem per iocum obtulit.Nam Suetonius refert, cum inter dona militaria aliquando facilius phaleras & torques, & quicquid auro argentóque constaret, dare solitum, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent. Hoc nisi scias, friget Augusti iocus. Tametsi de materia coronarum variant Gellius & Sueton. *Erasm. Ros.lib.4. apoph. & Brusoni. lib.3.c.16.*

*Anonymus.*Græculus quidam ita captare solitus est Cæsarem Augustum: descendenti à palatio,honorificum aliquod epigramma porrigebat. Id cum frustra spe fecisset,nec destiturum videret Augustus, epigramma bene Græcum manu sua descripsit, & Græculo ad se venienti obuiam misit,veluti carmina carminibus pensaturus. Græcus acceptum legit,ac non solum voce, verùm etiam nutu gestúque corporis laudauit carmen, miratúsque est. Deinde cum accessisset ad sellam quâ Cæsar vehebatur,dem ssa in pauperem crumenam manu pauculos denarios protulit, Cæsarique obtulit his verbis. ὃ κατὰ τύχην τὴν σὴν σέβασιν, ἐλάττων ἔχει, πλέον ἐδίδου. Id est,non juxta fortunam tuam Auguste,si plus haberem plus darem. Sequuto omnium risu, dispensatorem Cæsar vocavit, & sestertium centum millia Græculo numerari jussit. Bene cessit Græculo palam exprobrata principi parsimonia.*Suet. in eius vita.*

Augustus Cæsar. Cum à Cæsare Augusto Romæ Pacinnius Laurus munus peteret, diceréturque populari rumore sparsum, pecuniam haud paruam ipsi à Cæsare datam: Sed tu, inquit, noli credere:Lepido ioco significans, se non daturum. Alter expectabat, futurum,ut Cæsar ipsius pudori succurreret,ne si compertum esset rumorem esse vanum, ipse ludibrio haberetur. Cæsar aliud indicavit remedium:sineret homines loqui quæ vellent, modo ne ipsi quod erat falsum persuaderent. *Macro. lib.2. Saturn.*

Idem, præfectura equitum quidam submotus, insuper & salarium ab Augusto postulare est ausus:hoc colore ut diceret se non lucri causa salarium petere:sed ut tuo, inquit, judicio videar impetrasse munus, & ita credat non ab officio submotus, sed officium deposuisse. Tu, inquit Augustus, apud omnes prædica te accepisse, ego non negabo. Si nihil movebat petitorem nisi metus ignominiæ, via commonstrata est, qua nihilominus honore suo consulere posset, quàm si pecuniam accepisset. *Macrob.*

Idem. Liviæ vxori pro quodam Gallo petenti civitatem negavit, ac immunitatem obtulit, dicens, se facilius passurum fisco suo detrahi, quam honorem civitatis Romanæ vulgari: nimirum Reipubl. dignitatem auferens priuato commodo. *Suet.*

Idem,cum miles quidam ab Augusto Cæsare impudenter peteret, ac Martianum videret accedentem, quem & ipsum aliquid improbe petiturum suspicabatur: Non magis,inquit, faciam commilito quod petis quam quod Martianus à me petiturus est. *Ibid.*

Fl. Vespasianus. quum quidam è charis ministris munus ab eo pro quodam quem fratrem esse assimulaverat, peteret, rem distulit, donec ab eo pro quo petebatur, pecuniam extorqueret, quam cum ministro fuerat pactus. Qua accepta interpellanti ministro urbanissimè respondit: Alium tibi quære fratrem: hic quem tuum esse putas, meus est. *Brus.lib.2. cap.3.*

Hadrianus Imp. Romæ cum in spectaculo populus clamore flagitaret, ut aurigam qui placuerat, liberum esse juberet, per tabellam respondit:Iniquum esse quod peterent. Si enim seruum alienum libertate donaret,fieret injuria domino.Dicas hunc abhorruisse ab omni violentia. *Dion.*

Alphonsus, eques quidam, Ioannes Calaguritanus nomine, ab hostibus captus, & ab iisdem emissus carcere Alphonsum regem adiit, & in solatium calamitatis multa postulavit ab eo & impetravit. Quo digresso, rex dixit ad familiares: Dispeream inquit, ni metui ne vxorem etiam meam deposceret eques meus. *Panor. lib.2. de Alphonsi rebus gestis, & Eras.lib.8. apoph.*

Idem,alius Eques cum subinde ab Alphonso Aragonum rege munera peteret, & acciperet, omnia profudit, & alia deinde petiit. Cui rex ait: Si pergam tibi dare quæ petis, citius me pauperem efficero,quàm te divitem. *Panorm. lib. 2. de reb. gest Alphonsi.*

Ludovicus Bavarus. Albertus Marchio Brandeburgensis,cum ex Ludovico seniore Bavariæ duce (quem captivum habebat) iniqua petiisset; ac neganti graviores durioresque carceres minitasset, Ludovicus. Quæ poteris (inquit) ex me libero impetrares, eadem modo ex capto petito. Innuit autem, injusta nec à capto nec homine libero petenda esse. *Æneas Syluius lib. 3. Commentar. de reb. gestis Alphonsi.*

¶ Similitvdo.

Seneca, quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur, trahit: Ita ne ad hoc quidem, ut honesta per se petat, *lib.4.de Benefic.*

¶ Exempla Biblica.

Petitiones justæ esse debent. *Exempla*, Samson, judic. 15.versic. 18.9. Anna,1.Sam.1.vers. 10.11.17. Salomon, 1.Reg.3.vers, 10.11.12.Elias,2. Reg.2.versic.9.10.Zacharias,Luc 1.13.Petitionum injustarum. *Exempla*: Naas, 1.Sam. 11.2. Adonias, 1.Reg. 2.17. Filij Zebedæi, Matth. 20.21. Marc. 10.37. Herodiadis filia, Marc. 6.24. Petitionis injustæ pœnæ, 1. Reg.2.25.

Vide supra, Oratio, Preces, Precatio.

Petulantia.

¶ Definitio et etymolog.

Petvlantia, Gr. ἀσέλγεια,ας,ή,& ἀσελγὴς,petulans dicitur.Est autem petulantia,voluptas mentem à ratione ad Venerem revocans, & cæteros illicitos trahens motus, lasciva subsultatio, & sine modestia proterva, ac procax loquendi,vel potius blaterandi consuetudo.

Petulantia est nimia quædam audacia, & procacitas à petendo dicta, quasi ea petantur quæ absurda sunt, quemadmodum procacitas à procando dicitur. Procari enim veteres petere dicebant; unde proci, petitores vxorum.

Petulantia est vitium animi,lasciviẽtis,qui sese prodit per linguæ & gestuum immodestiam. De hoc genere sunt illi quos vocãt proletarios, quæ est hominum fæx vulgaris,qui quicquid loquuntur, ea re nihil est absurdius, obtusius,insulsius,. *Car.Pasc.lib.de virtut.& vitiis,c.26.*

Petulantia Hebr. dicitur *Chamas*, id est, violentia,injustitia, rapina: fraus,calumnia, injuria, à verbo *Chamas*, violavit, violenter surripuit, vim & injuriam intulit, injuriosè tractavit,abstulit. Quæ omnia petulantibus hominibus sunt communia. Dicitur item *hhoschek*, à verbo *hhaschak*,defraudavit,fraude aliquid abstulit, fraudulentis verbis decepit aliquem, fraude & vi oppressit. Petulantiæ hi sunt characteres, cui quid libet licet;præsertim si viribus polleat.

Philosophorvm sententiæ.

Petulantia in anima vituperatur, quia in ipsa multiforme & varium pecus ultra quam convenit in ipsa versatur. *Plat.de Rep.lib.9.*

Quæ natura occultavit,eadem omnes,qui sana mente sunt,removent ab oculis: ipsique necessitati dant operam, ut quam occultissime pateant:quarumque partium corporis usus sunt necessarij, eas neque partes neque earum usus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modo occulte,id facere obscenum est. Itaque nec aperta actio rerum illarum petulantia vacat: nec oratio, obscœnitate. *Cicer. lib.1. de Officiis.*

¶ Fabvla.

De Sorice.

Inter mures sunt qui Sorices appellantur,exiliores quidem & acriores reliquis, atque putantur soli stridere clarius, cum aliorum voces non exaudiantur.Horum unum quodam in cœtu murium gloriatum de cantu & vocabuli sono ferunt,cui vetulus alius: Heus tu, dixerit,quid gloriaris stultè,quídve istum exitiosum tibi stridorem jactitas? An non audis de hoc etiam proverbium natum inter homines: Soricem ipsum suo perire indicio? Ne tu igitur quod neque generi honestum est & saluti contrarium tuæ quasi pulchrum & magni faciendum ostentes. Ridebat senem feroculus iste, atque quam ante magis contentiusque stridebat. Itaque homines hoc signo mures in illo loco versari cum deprehendissent, operam dedere, ut eos insidiis circumuentos caperent. Captusque in primis sorex, stridere tum quoque in dolore & perturbatione animi. Ibi vetulum illum suis paruis musculis cum præcepta daret moderationis & prudentiæ, hoc quoque dixisse accepimus: Detestabilem esse eam vocem quæ eadem & in lætitia ac felicitate, & tristitia atque miseria emitteretur.

Fabula narrari potest adversus petulantes ineptias ostentationis, docétque vanitatis ac levitatis exultationem, etiam misericordia destitui.

Vide Malitia, Improbitas, Loquacitas.

Philautia.

¶ Definitio et etymolog.

Philautia, φιλαυτία, ας, ἡ, Amor sui. Philautia amor est, quo corpus complectimur, rationi non consentaneus. *Max. de charitate, cent.3.56.*

¶ Pos

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hor.1.Carm.18.

Subſequitur cæcus amor ſui,
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem.

Serm. 3.

Egomet mi ignoſco, Mavius inquit.
Stultus, & improbus hic amor eſt, dignuſque notari.

Ter. And.2.4.

Verum illud verbum eſt, vulgo quod dici ſolet,
Omnes ſibi malle meliùs eſſe quàm alteri.

Idem Adelph.1.2.

Quemquamne hominem in animo inſtituere, aut
Parare quod ſit cariùs quam ipſe ſibi?

Idem Adelph.1.2.

Homine operito nunquam quidquam iniuſtius,
Qui nſi quod ipſe facit, nihil rectum putat.

Horat.Serm.lib.1.Satyr.3.

Mavius abſentem Nonium cum carperet: Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an, ut ignotum, dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignoſco, Mavius inquit.
Stultus, & improbus hic amor eſt, dignuſque notari.
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis.
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut ſerpens Epidaurius? at tibi contrà
Evenit, inquirant vitia ut rurſus & illi.
Iracundior eſt paulò, minus aptus acutis.
Naribus horum hominum: rideri poſſit, eo quod,
Ruſticius tonſo toga deſluit, & male laxus
In pede calceus hæret: at eſt bonus, ut melior vir
Non alius quiſquam: at tibi amicus: at ingenium ingens
Inculto latet hoc ſub corpore, denique teipſum
Concute: num qua tibi vitiorum inſeverit olim
Natura, aut etiam conſuetudo mala. Namque
Neglectis urenda filix innaſcitur agris.
Illuc prævertamur: amatorem quod amica,
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipſa hæc
Delectant: veluti Balbynum polypus Agna.
Vellem in amicitia ſic erraremus: & iſti
Errori nomen virtus poſuiſſet honeſtum.
At, pater ut gnati, ſic nos debemus amici,
Si quid ſit vitium non faſtidire.

¶ Adagia.

Philauti. φίλαυτοι.

Qui vehementer ſibi placent, Vitium dicitur Philautia, quod appoſitè Horatius circumloquens: Cæcus amor ſui.

Non videmus manticæ quod in tergo eſt.

Hoc eſt, non videmus noſtra ipſorum vitia, quum aliena curioſis oculis perſpiciamus. Iactari poteſt in curioſos alienorum vitiorum Coricæos.

Quod volumus ſanctum eſt. *Auguſtinus contra Creſconium Grammaticum.*

Dici poteſt in perditiſſimum illud genus hominum quod etiam hodie in mundo regnat, pietatem exigens non ad regulam Chriſti: ſed ad ſuos affectus. Quicquid enim tales vehementer amant, hoc videri volunt etiam ſanctum.

Papæ mixus. Βαβαὶ μίξων.

In glorioſos & iactabundos dici conſuevit.

Amicos tragœdos æmulatur. τὰς ἑταίρας τραγῳδὰς ἀγωνίζεται.

Dici ſolitum de his qui ſeſe accommodarent ac morum ſeveritatem ſumerent ad amulationem aliorum.

Tragice loqui. Τραγικώτερον λαλεῖν.

Eſt verbis uti magnificentioribus.

Ne magna loquaris. μὴ μεγάλα λέγε.

Admonet temperandum à magniloquentia. Horat.

Proiicit ampullas & ſeſquipedalia verba,
Et ſpirat Tragicum ſatis & feliciter audet.

Argenti fontes. ἀργύρου κρήνας λαλοῦσιν.

In eos, qui ſtolidè quidem atque indoctè, ſed arroganter tamen & confidenter loquuntur, opibus ſuis freti. Quadrabit in eos etiam, quorum oratio propter opum fiduciam plus ſatis liberè atque audax videtur.

Colophonia ferocia. Κολοφώνεια ὕβρις.

In inſolentes, qui ferociter decipiunt & affligunt humilioris fortuna homines. Aut in eos quibus ſua ferocitas exitium attulit.

Oleum in auricula ferre. *Martial lib.5. Epigram.79.*

Narratur quidam belle dixiſſe Marulle,
Qui te ferre oleum dixit in auricula.

Videtur Poëta taxare hominem rigida atque ſupina aure. Referri etiam poteſt ad aſſentatores, qui velut oleum inſtillant in aurem, dum iucunda loquuntur magis quã ſalutaria: quo & illud referendũ eſt: Oleum vendere.

Aut minus animi, aut plus potentiæ. ἢ προνοίᾳ ἔλασσον, ἢ δύναμις δίς, μεῖζον.

Convenit in feroces, quorum arrogantia non ſuppetant vires. Aut in eos, qui non timent irritare, quem vincere non poſſint.

Mendax apraphaxis. ψευδὴς πλία ἀπράφαξις.

De tumidis & ventoſis.

Quæ quis ipſe facit, hæc vicinis vitio non vertit. ἅτε αὐτὸς ποιῶν, τούτοις τοῖς πέλας μὴ νεμιῶν. *Ariſt.lib.2.Rhet.*

Convenit cum illo Terentiano: Homine imperito nihil quicquam iniuſtius, qui nil niſi quod ipſe facit rectum putat. Sunt enim qui damnant, quicquid ipſi non poſſint aſſequi.

Suus cuique crepitus bene olet.

Nemo eſt cui ſua mala non videantur eſſe optima. Plato.

Ipſis placet. αὐτοῖς ἀρέσκει.

Vbi rem parum nobis probari, aut cauſam nihil ad nos pertinere ſignificamus.

Perdere thus. βδέον λιβανωτόν.

Accommodabitur in hos, quorum vitia placent aut ipſis aut aliis impendio amantibus. Dici etiam poteſt in aſſentatores. Ariſtoph.

In armis acciſſat. ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἁ ἰζάν.

In eum, qui ſibi placet, ſeſeque quaſi contemplatur in armis ſuis.

Et mea me mater Pollucem vincere dixit. καὶ μ' ἔφα τὰ ματὴρ πολυδεύκει ἢ μὴ ἀμείνω. *Theocr. in Ecloga cui inſcripſit.* νομεῖς

Cum quis perverſo præter amorem iudicio anteponitur, aut æquatur iis, cum quibus minimè conferendus eſt.

Teipſum laudas. σαυτὸν, ἐπαινεῖς.

Vbi quis ſeſe laudat, ſuique buccinatorem agit.

Teipſum inſpice. μὴ τὸ μὲν, ἀλλὰ καὶ τὸ σὸν φῦλον σκόπει.

Non meum, ſed tuum inſpicito genus. Plutarchus. Stultum eſt in alterum dicere, quod in te poſſis retorqueri.

Multi te oderint, ſi te ipſum laudas. πολλοί σε τοὶ μίσσουσιν, ἢν σαυτὸν φιλῇς.

Oſtendit adagium, nullos minus appoſitos eſſe ad mutuum amorem ac benevolentiam quam qui ſeſe vehementer amant.

Sine rivali diligere.

Qui ſtultè mirantur, quod nemo alius concupiſcat, ſine rivali diligere dicuntur.

Non eſt beatus, eſſe qui neſciat.

Innuit haud eſſe ſatis, ut adſit felicitas, ni felicitatem tuã intellexeris. Virgil.

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas!

Ἀγρικόλας τυχόντας.

Vocabatur, cum quis ſuas dotes ignoraret. Felicitati verò haud minima pars eſt, ut ſua quiſque norit bona.

¶ Emblema.

Emblema LXIX. Andreæ Alciati.

Quod nimium tua forma tibi Narciſſe placebat,
In florem & noti eſt verſa ſtuporis olus.
Ingenti eſt marcor, cladeſque Φιλαυτία, doctos,
Qua peſſum plures datque deditque viros.
Qui veterum abiecta methodo nova dogmata quærunt,
Nilque ſuæ prater tradere phantaſiæ.

¶ Hieroglyphica.

Quo ſit in-prolem ſuam affectus *Simiæ* vulgo notum eſt. Hinc illud oritur hieroglyphicum, ut *Suffenos Catullianos ſeu ſtolidos ſui admiratores* per *fœtam Simiam* apte ſignificari poſſe nonnulli contendant. *Pier. Val. lib.6. pag.598.*

Vide ſuprà, Amor ſui.

Philoſophia.

¶ Definitio et etymol.

Philoſophia, Græca dictio eſt, φιλοσοφία, ας, ἡ. Et amor ſcientiæ. *Secund. Aug. lib.4. de Civit. Dei: & eundem contra Academicos & Boëtium in Arithm.* Componitur autem ex φίλος, ου, ὁ, quod eſt amicus, & σοφία, ας, ἡ, quod eſt ſapientia. Habet autem ſophia penult. corrept. Martialis.

Cum tibi ſit ſophiæ par cura, & cura deorum.

Hebræi philoſophiam appellant *Chomach*, id eſt, ſapientiam rerum divinarum & humanarum: à verbo *Cacham*, Sapuit mente, ſapiens fuit, ſapienter egit, fuit præditus ſapientia. Hinc per inverſionem radicis eſt μάγος, magus, ſapiens; arcanorum divinorum interpretes & μαγία, quam Perſæ acceperunt pro ſapienti perfectáque rerum naturalium cognitione, unde & magi ab illis appellabantur, quos Græci philoſophos vocant, Latini Sapientes. Vide *Matt.2.c.v.1.&c.* Poſtquam verò magi apud Perſas divini cultus prætextu, legibus omnibus vetitas artes exercuiſſent, in tantum aucta eſt eorum vanitas, ut non ſolum obſervatione ſiderum futura prædicere, ſed actibus quibuſdam & maleficiis, ſe omnia ſcire & facere poſſe profiterentur *Cachaſch*, ſapiens, magus, induſtrius, in rerum divinarum & humanarum cognitione exercitatus. *Cachama*, mulier ſapiens, induſtria. Vide *Prov.10.1.8.14. Eccl.2.14. Exod.35.25.2. Sam.16. Prov.14.1.* Vide *ſapientia.*

Organa cognitionis ſequitur rerum cognitio, ex qua Sapientes denominantur. Sapiens ſolus Deus. Huius amator eſt & imitator philoſophus, in intelligendo ſimul & agẽdo. Amat ut potiatur; imitatur ut exprimat. Potitur, corporis ergaſtulo ſolutus ſpiritus ad Deum creatorem ſuum rediens. Exprimit, verũ cognoſcendo, bonum agendo. Iure igitur philoſophiã mortis commentationem Platò nuncupavit, quæ Iovialis inſtar aquilæ geminis alis Ganymedem Deorum convivio ſublimem infert, & ex caducarum rerum admiratore & obſervatore, θεωρὸν, καὶ τῶν θείων ὁρατὸν, iucundiſſima facit metamorphoſi, θεωρία igitur in univerſum habitus philoſophicos omnes ſuo complectitur ambitu, tanquam forma quædam cognitionis, ἀπὸ τῶν θείων μαθημάτων, ab univerſalibus præceptis nomen trahens. At reſpectu finis, quotquot ex his habitibus veri cognitionem perſequuntur, generis appellatione ad ſpeciem excellentiſſimam tranſlata, Theorici denominantur: qui verò boni poſſeſſionem cũ actione externa iunctam affectant, differentiæ cauſa Practici nuncupantur.

Sic etiam Deo optimo Maximo intellectio Essentiæ suæ & veritas per se bonitas verò & Actio, respectu creaturarum tantum videtur convenire. Horum singuli suis constant certis theorematis universalibus, suis itidem singularibus exemplis. Experientia enim simulachra observat. Ratio ideas colligit. Memoria easdem conservat, & vicissim memoria ideas depromit, ratio deducit, experientia accommodat & confirmat. Proinde, sicuti Theoria suam habet praxim, sive exercitationem singularium, ita Praxis suam Theoriam sive cognitionem universalium denominatione ab excellentiore semper facta. Vterque tamen habitus, ut sunt divina omnia fœcunda, & communicandi veri bonique studiosa, in mediam hominum vitam quasdam veluti colonias effectuum mechanicorum deducit, suæque Theoriæ simul & praxeos mortalium generi, cui omnes vivere debent, rationem dat comprobatque. Finium distinctionem subjecta æmulantur. Theorici enim habitus divinæ quodammodo ὠταρκείας æmuli, ad Theoriti intellectus ὁμοιώματα cum rebus consentientia, (qui consensus veritatis nomen obtinuit) omnia referunt, nec nisi per accidens ad ea quæ foris circunstant, deflectunt. Proinde mentis humanæ perfectiones quædam censeri possunt. Practici verò divinæ, ἐνεργείας æmuli, ad intellectus Practici ἐνεργήματα properant, ut rectæ rationi affectus bruti obediant, & hoc ipso hominem ad umbratilem boni possessionem perducant.

Philosophiam theoricam practica excipit à praxi, in qua summa ejus vis & perfectio cõsistit, nomen trahens. Nam quum fines harum diversi sint, illa cognitionem, hæc probitatem, utraque beatitudinem affectant: ea certè, quæ ad fines hosce consequendos faciunt, aliquatenus distincta esse oportet. Et proinde ut contemplationi pariter & Actioni singulæ incumbant, quia tamen non ex æquo, à potiori fit denominatio. Sunt verò practici habitus in multiplici differentia, Quorũ species singillatim enarrandæ veniunt: si priùs de iisdem universim egerimus. Cuius quidé universalis considerationis priorem partem theoricæ tribuimus philosophiam morum (quæ in Politicam & Oeconomicam dividitur) Legumlationem, Iurisprudentiam & historiam comprehendentis: posteriorem praxi addicimus, probitatem scilicet & improbitatem. Aristoteles certè sextò Ethicorum νομοθετικὴν prudentiæ speciem facit: ipsam quin etiã legum interpretationem ad σύνεσιν (quæ κριτικὴ φρονήσεως species existit) refert. Prudentis enim est, in civitate leges ponere; secundùm quas cives bene beatéque vivere possint. Ejusdem est léges posse interpretari, non ex iusto tantùm νομίμῳ, verum etiam ex æquo & bono. Si quis igitur particulares actiones inspiciat, Prudentis propriæ erunt, atque eædé justi: si verò universalem rationem, præceptis certis circumscriptã & explicatã, sic cùm omnium virtutum practicarum, adde etiã theoricarum, officia contineant, atque dirigant (nam & Theologo, & Medico & artium liberalium professoribus, quid agere debeant, ut munere suo in quotidianâ vitâ rectè fungantur, Ethici Philosophi, & Legislatores præscribere solent) non ineptè, ut opinor, & theoricis subjungi, & activis omnibus præponi poterunt: uti etiam præcepta universalia particularibus actionibus dignitate priora sunt. *Zuinger. in theatr.*

¶ LOCI BIBLICI.

Philosophia in rebus Dei fallax, Col. 2. 8. ideoque damnatur ab Apostolo non simpliciter, ut qui principiis cum vera philosophia communibus sæpe utatur, methodum quam accuratissime observet, philosophiam veram Dei donum esse sciat, & Episcopum velit esse ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, id est, qui rectè sermonem veritatis secet, 2. Tim. 2. 15. (quod sine mediocri liberalium artium & philosophiæ cognitione fieri non potest) sed κατάτι quatenus nimirum illa sese intra fines suos non continet, nec ad gloriam Dei fert ur.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Si quæ vera philosophi dixerunt, ab eis sunt tanquam ab iniustis possessoribus vendicanda in usum nostrum. *Aug. l. b. 2. de doct. Christiana.*

Non est religio à Philosophis quærenda, qui eadem sacra recipiebant cum populis, & de suorum deorum natura ac summo bono, diversas contrariasque sententias in scholis personabant. *l. de vera relig.*

Philosophi eo damnabilius colebant idola, quo illa quæ mendaciter agebant, sic agerent, ut cum populo veraciter agere existimarentur. *De civitate Dei.*

Res siquidem monstruosa est, philosophus curialis: & dum utrumque esse affectat, neutrum est eo quod curia philosophiam excludit, & ineptias curiales philosophus usquequaque non recipit. *Chrysostom. lib. 1. de nugis curialium.*

Quicunque scientiam contingere cupit, si relicta veritate artium, reliquis se implicare voluerit, materiam laboris, ut ita dicam, infinitam plurimamque inveniet, & fructum exiguum: quapropter mihi videtur primum operam dandam esse artibus, ubi fundamenta sunt omnium, & pura simplexque veritas aperitur, & ideo erant, qui relictis artibus, quasdam sibi scientias eligunt, in quibus se posse fieri perfectos putant. *Hug. in didasch. l. 3.*

In philosophis enim fuit venerabilis imago virtutis, cum sine fide & dilectione virtutis substãtia esse non possit & utinam inquit, inveniatur in nobis, qui virtutis imaginem teneat. Quis umbras virtutum induit, quibus videmus floruisse gentiles? Quis enim Themistoclis diligentiam, Frontonis gravitatem, Socratis continentiam, Fabricij fidem, pudicitiam Scipionis, longanimitatẽ Vlyssis, Catonis pietatem nũ miratur? qui quasi quædam sæculorum suorum sydera splenduerũt, tempora sua illustrantes: Sed quia Christum nõ cognoverunt, in cogitationibus suis superbia tumescentes, vera humilitate carentes, humanam gloriam appetentes, & seipsos esse sapientes æstimantes & dicentes, stulti sunt. *Ibid. 2.*

O felicia antiquorum tempora! in quibus ipsi Imperatores mundum egentes seipsos philosophiæ dederunt, ut patuit de Alexandro Macedone, de Iulio Cæsare, de Ptolomæo rege. Cujusliber enim regni gloria crevit in immensum, quandiu artium liberalium studia in ipso floruerunt. Victoria enim militiæ, & gloria, & philosophia simul creverunt. Et merito, quia philosophia vera docet juste & rectè regnare. Per me enim reges regnant, ait Sapientia. *Ibid.*

Pisces fortasse Philosophos vocat, qui hujus mundi naturam erratica curiositate pertractant: nam sicuti illi posita fronte itinera sibi resecant, pelagi inundatione confusa, ita & isti capite demisso venas rerum ratione humana assiduo labore perquirunt. *Cassi. in Psalm.*

Astrologiam sacrilegam summa intentione fugitamus, quam etiam nobilium Philosophorum judicia damnaverunt. *Ibid.*

Divina eruditio Dialecticam, in qua omnis loquendi ratio continetur, non desiderat, quia non in lingua, sed in corde sapientia est, nec interest quali utare sermone. Res tamen non verba quæruntur: & nos non de grammatico, aut oratore, quorum scientia est, quomodo loqui deceat, sed de sapiente differimus, cujus doctrinæ est, quomodo vivere oporteat. Quod si neque physica illa ratio necessaria est, neque hæc logica, quia beatum facere non possunt: restat ut in sola Ethica totius philosophiæ vis contineatur, ad quam se abiectis omnibus, Socrates contulisse dicitur, in qua etiam parte, quoniam philosophi erraverunt, qui summum bonum, cujus capiendi gratia generati sunt, non comprehenderunt, apparet falsam esse & inanem omnem philosophiam, quia nec instruit ad justitiæ munera nec officium hominis rationesque confirmat. *Lact. Firm. l. 3.*

¶ SENTENTIÆ POLITICÆ.

De VII. Sapientibus.

Επτὰ σοφῶν ἐγὼ κατ' ἔπος πόλιν, ὄνομα, φωνήν.
Μέτρον μὲν κλεόβολος ὁ Λίνδιος εἶπεν ἄριστον.
Κείλων δ' ἐν πολλῇ λακεδαίμονι γ' ὤδισεν αὐτὸν,
Ος ἧς κόρινθον ἔλαχε χόλον κρατίειν ἀφείλετο.
Πιττάκος ὃν λέξαν, ὃς γίνος ἐκ μιτυλήνης.
Τίρμα δ' ὁρᾶν βιότοιο σόλων ἐφράσ ἐν ἀθήναις,
Τὸν πλείονας κακίσσ ἢ βίας ἐπέφνε πεισίστρος,
Ἐξ ὕλω φίγεα δ' Θαλῆς μιλήσιος ἔννεπε.

Verba loquor septem sapientum, nomen & urbem,
Optima mensura est, Cleobulus Lindius infit.
Inque cava Chilon, Temeæ, Lacedemone, nosce.
Et Periander agens ira moderare Corinthi:
Nil nimis est; genitus qui Pittacus ex Mitylene.
Cerne Solon vitæ finem, sacrus in Athenis.
Turba, Bias Priene genitus canit, ampla malorum.
Miletoque Thales ortus: Vadimonia linque.

Iac. Bill. Anthol. Sacr.

In externarum literarum studio consenescendum non esse.

Dum puer est Moses, fruitur puerilibus annis,
Hunc que loco nati filia regis habet.
At cum maturos tandem pervenit ad annos,
Ad matrem & fratres confugit ille suos.
Externis cum des puerilia tempora Musis,
Vt studio caleas post meliore, vide.
Quin sibi dum Pharij puerum te filia regis
Vendicat, à vera lac quoque matre pete.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Iunior Dionysius dicebatur multos alere sophistas, non quod illos admiraretur, sed quoniam per illos admirationi esse vellet: ejectus autem ex tyrannide cum interrogaretur: quid tibi Plato aut Philosophia profuit? Respondit, ut æquo animo facileque ferrem hujusmodi fortunæ mutabilitatem. *Plut. in apoph.*

Vnde qui existimant, nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter Philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum divinarum sapientiam propriè vocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantũ vivendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse ajunt exercitia virtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse mundum, & omnia quæ mundo insunt, divinorum contemplatione despicere: omnémque animæ cognitionem in sola divina dirigere. Temperantiæ, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudinis, animam non terreri, à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ, ad unum sibi hujus propositi consentire viam uniuscuiusque virtutis obsequium. Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum, rerumpub. rectores beati esse non possint. *Macrob. lib. 1. super somnio. Scip. cap. 7.*

Philosophia vero omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinémque animi erudivit: eademque ab animo tanquam ab oculis caliginem dispulit, ut anima supera, infera, prima, ultima, media videremus. Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat & tantas. Quid est enim memoria rerum & verborum, quid porro inventio? profecto id, quo nec in Deo quidquam maius intelligi potest. *Cic. lib. 1. Tusc. quæst.*

Est enim Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta & invisa.

In ipsa enim Græcia Philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus dissensionibúsque viguisset.

Nam efficit hoc Philosophia: medetur animis, inanes solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Sed hæc ejus vis non idem potest apud omnes: tum valet multum, cum est idoneam amplexa naturam.

Nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, falsumque illud, ac improbe.

Et si

Et ſi in ſegetem deteriorem ſunt data
Fruges, tamen ipſa ſuapte natura enitent.

Sic animi non omnes culti fructum ferunt, atque ut in eodem ſimili verſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt: ſic ſine doctrina animus. Ita eſt utraque res ſine altera debilis.

Cultura autem animi, philoſophia eſt: quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos: eaque mandat his, & (ut ita dicam) ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. *Idem, lib.2.*

Eſt profecto animi medicina philoſophia: cujus auxilium non ut in corporalibus morbis, petendum eſt foris, omnibuſque opibus & viribus ut noſmetipſi nobis mederi poſſimus, elaborandum eſt.

Magnum opus, & difficile, quis negat? quod autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur, nos modo cautionem ejus recipiamus. *Idem lib.3.*

O vitæ philoſophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modo nos, ſed omnino hominum vita ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ convocaſti, tu eos primo inter ſe domiciliis deinde conjugiis, tum literarum, & vocum communione junxiſti: tu inventrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, ſic nunc penitus, totoſque tradimus.

Pytagoram, ut ait auditor. Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus, Phliuntem ferunt veniſſe, eumque cum Leonte Principe Phliaſiorum doctè & copiosè diſſeruiſſe quædam: cujus ingenium & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quæſiviſſe ex eo, qua maximè arte confideret? at illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontem novitatem nominis, quæſiviſſe quinam eſſent Philoſophi, & quid inter eos & reliquos intereſſet? Pythagoram autem reſpondiſſe, ſimilem ſibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi aut vendendi quæſtu & lucro ducerentur: eſſet autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed viſcendi cauſa venirent, ſtudioſeque perſpicerent quid ageretur, & quomodo: item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe profectos aliqua, ſic in hanc vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriæ ſervire, alios pecuniæ, rarios eſſe quoſdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſè intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim ſtudioſè intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim philoſophos: & ut illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem: ſic in vita longè omnibus ſtudiis contemplationem rerum cognitionémque præſtare *Cic. Tuſc. quæſt. lib. vlt.*

Si oportet velle ſapere, dare operam philoſophiæ convenit. *Cic. Rhet. veter. lib.1.*

Nullum bonum philoſophia præſtabilius, neque datum mortalium generi, deorum conceſſu & munere, neque dabitur. *Cic. de Creat. cæli & mundi.*

Philoſophia rationibus progredi debet: duo hæc ſunt maxima in philoſophia, judicium veri, & finis bonorum. *Cic. in Hortenſio.*

Conſideranti mihi ſæpe alias virtutes: Indagatrix, expultrixque vitiorum, divinarum particeps rerum philoſophia videbatur, & nunc maximè cum naturæ increpatione, cum remotarum ab oculis rerum inveſtigationem ſibi vendicet. Nam cum cæteri ob magnitudinem rei territi, ejuſmodi laborem arduum & profundum exiſtimarent, ſola philoſophia ſuum non deſpexit ingenium, ac indignam ſe exiſtimavit, cui divinarum humanarumque rerum diſceptatio deferatur. Quid enim mundo præſtantius? Lauda quam putas ſpeciem, portio à te laudabitur mundi. *Lucius Apuleius de dogmate Platonis.*

Propterea admirari homines, & nunc, & primo cœperũt Philoſophari.

Philomythes, id eſt, fabularum amator, & aliqualiter philoſophus, quia fabula ex mirabilibus conſtituitur.

Antiqui philoſophi acquiſitis neceſſariis vitæ, inceperunt philoſophari. *Ariſt. lib. 1. Metaphyſi.*

Appellare philoſophiam ſcientiam veritatis, rectè ſe habet, *ibid. l,2.* Tres partes ſunt philoſophiæ & ſcientiæ ſpeculativæ, ſcilicet Naturalis, Mathematica, & Divina, id eſt Metaphyſica *Naturalis* conſiderat res conjunctas motui & materiæ ſecundùm eſſe, & ſecundùm rationem *Mathematica* conſiderat res conjunctas motui, & materiæ, ſecundùm eſſe, ſed ſeparatas à materia ſecundùm rationem: & *Metaphyſica* conſiderat res ſeparatas à materia, ſecundùm rationem. Idem vult commentator magis expreſſe: quod Theoricæ ſcientiæ, id eſt, ſpeculativæ ſunt aliis ſcientiis deſiderabiliores, & metaphyſica, theoricis.

Si omnis ſubſtantia eſt mobilis: phyſica eſt philoſophia prima: ſed ſi aliqua ſubſtantia eſt immobilis, illa eſt prior quam phyſica. *Idem, lib.6.*

Philoſophus ſive Sapiens naturaliter eſt virtuoſus, ſecundùm omnes ſpecies virtutum moralium, quæ ſunt: juſtitia, caſtitas, liberalitas, & ſimilia.

Liber phyſicorum eſt radix & principium philoſophiæ naturalis. *Commentator ſuper 1. Phyſicor.*

Ratio, univerſalis dicit, quod omni philoſopho eſt benefaciendum. *Themiſt. ſuper 3. de Anima.*

Naturalis philoſophi eſt, de ſanitate & infirmitate prima principia invenire.

Naturalis philoſophus finit conſiderationem ſuam, ad ea, quæ ſunt de conſideratione medicinæ: ſed medicus incipit ab eis, quæ ſunt de conſideratione naturalis: unde ubi philoſophus dimittit, ibi medicus incipit *Ariſt. lib. de Senſu & ſenſato.*

Philoſophia habet delectationes admirabiles puritate & firmitate. *Idem lib. 10. Ethicor.*

Sæpius philoſophari, videtur mihi res divina.

Philoſophia docet homines ſuum cognoſcere Creatorem. *Idem, lib. de pomo & morte.*

Si ſine arte, & propter actionem, aliquid fieri poſſibile eſt, magis per artem, & curam & cauſam poſſibile eſt fieri, unde ubi philoſophus fuerit præſes, ibi fœlix eſt civitas, *Idem, lib.2. Rhet.*

Quid eſt per Deos optabilius ſapientia? quid præſtabilius? quid homini melius? quid homine dignius; hanc qui expetunt, philoſophi nominantur, nec quicquam aliud eſt philoſophia, quam ſtudium ſapientiæ: ſapientia autem eſt rerum divinarum & humanarum cauſarumque, quibus eæ res continentur, ſcientia *Cic. lib. 1. Offic.*

Philoſophia in tres partes eſt diſtributa: in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores. 1. *de Oratore.*

Philoſophia nihil eſt aliud, ſi rectè interpretare volumus, quam ſtudium ſapientiæ. 2. *Offic.*

Philoſophia mater eſt omnium bene factorum & bene dictorum.

Nunquam ſatis dignè laudari philoſophia poterit, cui qui pareat, omne tempus ætatis poſſit ſine moleſtia degere.

Nihil eſt dulcius otio literario, his dico literis, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipſo mundum, cœlum, terras, maria agnoſcimus. *De clar. Orat.*

Philoſophi, virtutis magiſtri. 2. *Tuſcul.*

Nemo philoſophiæ expers: idoneus eſt Regno.

Delicati pueri ad philoſophiam non ſunt idonei.

Turpiſſimum eſt philoſopho, ſecus docere quàm vivit.

Is verè liber eſt, quem philoſophia liberum facit.

Proprium eſt philoſophi mederi vitiis hominum.

Philoſophi liberras moleſtá eſt omnibus.

Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam. *Eraſm. in apoph.*

Quid aliud philoſophia quam vitæ lex? *Idem epiſt. 93.*

Dicet aliquis. Quid mihi philoſophia prodeſt, ſi Fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt adverſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut conſilio meo nihil fortuna permittit quicquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt, ſive nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſive arbiter Deus univerſi cuncta diſpoſuit, ſive caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat; Philoſophia nos tueri debet hæc adhortabitur, ut libenter Deo pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus, hæc docebit, ut Deum ſequaris feras caſum. *Seneca ad Lucil. epiſt. 16.*

Hoc ſcio, neminem poſſe bene vivere, ſed nec tolerabiliter, ſine ſapientiæ ſtudio: cum omnia habueris, tunc & habere ſcientiam voles, & ſapientiam, hæc erit ultimum vitæ inſtrumentum. *Ibid. Epiſt. 17.*

Facere docet Philoſophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque veniat nec orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter ſe vitia unius, ſine omnium actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, ut verbis opera concordent, ut ipſe ubique par ſibi, idemque ſit. *Ibid. c.10.*

Relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo, demittunt & conterunt, & id agunt, ut philoſophia potius difficilis, quam magna videatur. Socrates qui totam philoſophiam revocavit ad mores hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere. *Senec. epiſt. 72.*

Quis dubitat, quin deorum immortalium munus, ſit quod vivimus, philoſophiæ, quo bene vivimus? Itaque tanto plus huic nos debere certum eſt, quam diis: quanto majus eſt beneficium bona vita, quam vita, pro certo haberetur, niſi ipſam philoſophiam dij tribuiſſent.

Hujus enim opus eſt, de divinis humaniſque vera invenire. Ab hac nunquam recedit religio, juſtitia pietas, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere divina, humana diligere, penes Deum imperium habere, & inter homines conſortium: quod aliquandiu inviolatum manſit, antequam ſocietatem auaritia diſtraxit.

De illa philoſophia loquor, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri poteſt. *Idem epiſt. 91.*

Philoſophia promittit mihi, ut me parem Deo faciat.

Omnia impedimenta dimitte, & vaca bene mente apud philoſophi ã:

Ad philoſophiam totam mentem converte, huic aſſide, & hanc cole & tunc ingens interuallum eſt, inter te & homines. Omnes mortales tu antecedes, & dij non multum te antecedent. *Idem lib. de Moribus.*

Veri philoſophi philoſophiam non verborum, ſed præclarorum facinorum exercitationem putant, *Dionyſ. Halic. lib.11*

Illa vehemens & conſtans animi militia, litteris pollens, venerabilium doctrinæ ſacrorum antiſtes Philoſophia, ubi pectore recepta eſt hominum, in honeſto atque in utili affectu diſpulſo totos in ſolido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens. *Val. Max. lib. 3. cap. 3.*

Doctores ſapientiæ ſola bona quæ honeſta, mala tantum quæ turpia, potentiam, nobilitatem cæteráque extra animum, neque malis annumerant. *Tacitus hiſt. lib. 4.*

Florent civitates, ſi philoſophi imperant, aut Imperatores philoſophantur. *Iul. Cap. in M. Anton. philoſoph.*

Illi ipſi philoſophi (philoſophaſtri, vel philogaſtri) etiam in his libris quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: ut in eo ipſo quo prædicationem nobilitatemque deſpiciunt, prædicari de ſe ac nominari velint. *Amm. Marcell. lib. 22.*

Pythagorici vetãt ne arcana philoſophiæ imputis adhuc animis cõmunicentur. Nefas enim eſſe, ut ea quæ magnis laboribus parta ſint

cuivis offerantur præterea publice philosophandi consuetudinem magnum apud mortales rerum sublimium contemptum peperisse. *Niceph. Gregoras, hist. l.8.*

Philosophari est bene & commodè ratiocinari circa ea quæ occurrunt: affectibus efferri, negligere vana cuncta, & stulta quæ ex cupiditatibus oriri solent mensura quadam deduci ad opportuna peragenda. *Arist. in quæst.*

Ludovicus XI. rex Franciæ idem philosophis usu venire dicebat, quod his qui medendi curam sibi vendicant, qui acutissimè quidem de causis principiisque morborum disserunt, magnamque partem in his occupati sunt: illa autem perexigua est oratio qua medentur ægris. *Arn. Ferron. l.3.*

¶ Apophthegmata.

Thales facillimum esse dicebat philosopho ditari: idque tali facto probavit. Omnem oleam antequam florere cœpisset, in agro Milesio coëmit. Animadverterat enim præscientia quadam, olearum ubertatem fore. Hoc pacto os obturavit iis, qui jactabant, in philosophis paupertatem non esse virtutis, sed necessitatis. *Cic. l. de Divinatione.*

Bion, cum male audivisset, quod adolescentem quendam mollem in disciplinam non recepisset: Tenellus, ait, caseus, non attrahitur hamo: significans, pueros delicatulos ad philosophiæ studia nequaquam esse idoneos. *Laërt. l.4. c.7.*

Idem, Rhodi cum Athenienses darent operam rhetoricis, ipse philosophiam docebat. Ob id reprehensus, ita respondit: Triticum aduexi, & hordeum vendo. Sentiens, absurdum esse ab ipso requiri deteriora, cum attulisset meliora. Nam philosophia, veluti triticum, cibus est hominum: hordeum, equorum, simul innuens solum philosophum loqui rhetores hinnire potius. *Ibid.*

Pythagoras dicebat, vitam humanam esse similem Panegyri, hoc est, solenni hominum conventui, ad quem alij conveniunt certaturi, alij negotiaturi, nonnulli spectatores modo futuri. Ac cæteros quidem omnes esse sollicitos, solum spectatorem tranquillum frui celebritate, hunc spectatorem aiebat esse philosophum, qui non ob aliud in hoc mundi theatro prodiisset, quam ut naturas rerum, ac mores hominum contemplaretur. *Laërt. l.8. c.1.*

Diogenes negabat illos debiles ac mancos appellandos qui surdi essent, aut cæci, sed qui peram non haberent. Lusit autem affinitate vocum, nam ἀνάπηρος, Græcis dicitur mancus, aut mutilus: ἄπηρος, qui pera caret. Innuens opinor, hominem ad omnem vitæ functionem inutilem esse, qui expers sit philosophiæ. Pera enim Cynicorum penus erat. *Ibid.*

Idem, dicenti cuidam, quem ad sapientiæ studium hortabatur, Non sum idoneus philosophiæ. Quid igitur vivis, inquit, si tibi nulla rectè vivendi cura est? Non enim in hoc vivit homo, ut vivat tantum, sed ut discat rectè vivere. Natura dat vivere, philosophia dat rectè vivere. Natura gignit ad virtutem dociles, doctos non gignit. *Laërt.*

Idem, percontanti, quid lucri caperet ex philosophia? Vt nihil inquit, aliud, certè hoc quod omnem fortunam ferre paratus sum. *Laërt. l.6.*

Idem, cum Platonem laudaret quendam hoc nomine, quod erga omnes esset humanissimus: Quid, inquit Diogenes, illi tribuendum est, qui tot annos in philosophia versatus nullum hactenus affecit dolore? Sentiens, proprium philosophi munus esse, mederi vitiis hominum, id autem fieri non posse, nisi metu ac dolore: metu probri, dolore præsentis ignominiæ. *Ibid.*

Zeno Citticus, cùm consuluisset oraculum, quonam pacto vitam optimè instituere posset? respondisse fertur: Si concolor fieret mortuis. Ille igitur sentiens se ad veterum incitari lectionem, animum ad philosophiæ studium adiecit. *Laërt. l.7.*

Idem ascendens in theatrum, cithara canente Amœbeo, versus ad discipulos, dixit: Eamus, ut pernoscamus quam vocem, quemque concentum edant intestina, nervi, lingua, & ossa, quibus adest ratio, numerus & ordo. Si in rebus inanibus tantum valent illa, quanto plus valebunt, si in omni hominis vita servantur? *Idem. l.5. c.9.*

Idem, negotiator purpuram vehens, naufragium fecit juxta Piræum, atque hac occasione sese contulit ad philosophiam. Itaque solitus est dicere: Tum bene navigavi, quum naufragium feci. Alij narrant, eum cùm Athenis esset, audisseque merces periisse naufragio, dixisse: Bene facis fortuna, quæ me ad philosophiam (alij, ad pallium) appellas. *Laërt. l.7. c.1.*

Crates rogatus, quid illi è philosophiæ studio accessisset emolumenti? respondit:

Θερμὸν τὸ χοῖνιξ, ἢ μαδαρὸς, μίλαξ.
Chœnix lupini, & absque cura vivere.

Sentiens, se minimo contentum, ob libertatem suaviter vivere. *Laërt. l.6. c.5.*

Idem, rogatus, quoad esset philosophandum? Donec, inquit, exercituum duces qui sunt videbuntur esse agasones. Sentiens opinor ibi maximè opus esse philosophia, ubi qui populo præsunt, stolidi sunt & indocti: & homines, quibus imperant, habent pro asinis, *Ibid.*

Idem dicebat, philosopho nulla re opus esse. Eoque pecuniam deposuit apud trapezitam hac conditione, ut si liberi essent idiotæ, traderet eam illis: sin philosophi nummos distribuerer in plebem, quod indoctis opus esset pecunia: philosopho, nec opus, nec utilis. *Ibid.*

Aristippus rogatus, quid differrent docti ab indoctis? Quod inquit equi domiti ab indomitis. Quemadmodum equus indomitus ad omnem usum incommodus est ob insciticm ac ferociam: ita qui rapitur affectibus quos sola domat philosophia, ad omnem vitæ consuetudinem inutilis. *Laërt. l.2. c.8.*

Idem rogatus, quid fructus cepisset ex philosophiæ studio? Quod cum quolibet, inquit, liberè loqui possim. Nec enim metuebat potentes, nec fastidiebat humiles. Quoniam animum habebat spe pariter ac metu liberum, nemini serviebat, neque quicquam assentabatur. *Ibid.*

Idem iussus est aliquando è sua philosophia nonnihil dicere, cumque detrectantem urgeret Dionysius: Ridiculum, inquit, quidem me ut de philosophia loquar, rogas, & quando oporteat loqui ipse me doces. Sensit, hoc ipsum esse Philosophi, scire quando loquendum sit, quando tacendum: at qui petit ut audiat aliquid ex philosophia, declarat se Philosophiam à Philosopho velle discere: rursus, qui cogit ad loquendum, is videtur ipso philosopho doctior, ut qui melius norit loquendi tempus, quam Philosophus ipse. *Ibid.*

Idem, Aristippus percontanti Dionysio, quid eximium haberent philosophi præ cæteris hominibus? Vt, inquit, etiam si omnes leges aboleantur, tamen æqualiter victuri simus. Vulgus legum præscriptis arcetur peccando: Philosophus rationem habet pro legibus, non ideo quod rectum est faciens, quia lex jussit: nec à scelere temperans, quia lex vetuit: sed quia novi illud per se rectum esse, hoc per se turpe. *Ibid.*

Idem, percontanti Dionysio qui fieret, ut philosophi divitum limina tererent non contra? Quoniã, inquit, philosophi norunt quibus egeant, illi nesciunt. Philosophi sciunt absque pecunia vivi non posse, itaque petunt ab eis qui quod opus est dare possunt. Quod si divites æque intelligerent se egere sapientia, multo magis tererent philosophorum limina, miserior est enim egestas animi quam corporis: atque hoc misertius egeni sunt divites, quod non intelligant, quam preciosa, quámque necessaria re careant. *Ibid.*

Idem petiit talentum à Dionysio, quumque rex redarguendi nactus occasionem diceret, Nonne tu prædicabas, philosophum non egere? Da, inquit, & postea de hoc disputabimus. Cum accepisset pecuniam: Annon, inquit, rectè dixi philosophum non egere? Non eget qui quum opus est, habet unde accipiat. *Ibid.*

Idem, quidam multa debacchatus in philosophos etiam hoc adiecit: quod conspiceret illos semper obsidere fores divitum, cui Aristippus, Et medici, inquit, ægrotantium domos frequentant, nemo tamen ægrotus esse mallet, quam medicus. Scite retorsit cõuitium. Philosophi prædicant fœlicitatem quam uni sapienti vindicant: & tamen assidue versantur apud divites: aliquid venantes ab aliis: unde colligebat, divites esse beatiores quam philosophos. Sed ille interpretatus est, philosophos ideo potissimum colere divites, quod ob luxum ac delicias cæteris mortalibus & stultiores & corruptiores magis egerent præceptis sapientiæ, philosophus autem animorum male habentium medicus est. Porro beatius est esse medicum, quam ægrotum. *Laërt. l.2. c.8.*

Idem, in Asia comprehensus est ab Artapherne satrapa. Id temporis quum quidam eum interrogaret, num & illic haberet solitam animi fiduciam? Ineptè! inquit, quasi unquam fuerint fidentiori animo quam nunc alloquuturus Artaphernem. Nimirum hoc illi præstabat philosophia, ne quem hominem metueret, sed cum omnibus libere ageret. *Ibid*

Idem, Orator quidam Aristippum reum defendit in judicio, vicitque litem. Is cum velut artem suam præferens philosophiæ, diceret, Quid tibi profuit Socrates, Aristippe? Hoc inquit, quod oratio quam pro me dixisti, vera fuit. Defenderat ut virum bonum & innocentem. Vt autem talis esset, qualis ab oratore prædicabatur, Socrates præstiterat, à quo Philosophiam didicit. Orator non id efficit ut quis sit vir bonus: sed ut talis videatur judicibus, etiamsi non sit. Præstantius igitur est quod præstat philosophus, quam quod orator *ibid.*

Idem, cuidã exprobranti, quod in propria causa oratore conductitio fuisset usus: Nil mirum inquit, & cœnam apparaturus coquum conduco. Alter videri volebat, ob hoc oratorem præstantiorem philosopho, quod ejus operam conduceret, ille retorsit in diversum, innuens, inferiorem esse qui conducitur: oratoris enim munus inferius est, quam ut philosopho conveniat. *ibid.*

Idem, eos qui liberalibus imbuti disciplinis Philosophiam negligerent dicebat esse similes procis Penelopes: quod hi cum Melanthe & Polydota ancillis eum habuerint, & omnia potius se habituros speraverint, quam dominæ nuptias. Sensit, liberales disciplinas esse velut pedissequas Philosophiæ moralis, quæ cum primis sit adhibenda, & cujus gratia reliqua discuntur omnia. Simile quiddam dixisse fertur & Aristo de Vlysse, qui quum descendisset ad inferos, ait illum cum omnibus fere manibus fuisse colloquutum, cum ipsam reginam ne videre quidem potuerit. *Laërt. l.2. c.8.*

Socrates Physiognomon Zopyrus, qui profitebatur ex habitu corporis & oris lineamentis posse hominis ingenium certo deprehendere inspecto Socrate pronuntiavit, illum esse hominem bardum ac stupidum, tum mulierosum ac puerorum amoribus impurum, vinolentum & intemperantem. Quum amici vehementer indignati minarentur homini: Socrates illos cohibuit, dicens: Nihil, inquit, mentitus est: omnino talis eram futurus, nisi me philosophiæ gubernandum tradidissem. *Eras. l.3. apoph. ex Cic. 3. Tusc. quæst.*

Plato, tum demum bene cum rebus humanis agi, dicere solebat, quando vel philosophi regnarent, vel reges philosopharentur. *Polybius lib.12. Histor.*

Zeno Citticus dicebat, plerosque philosophos in multis ἀσόφους εἶναι, id est, non sapere: Sed in fortuitis vulgaribusque rebus esse imperitos, & adiiciebat illud Scaphei, qui cum animadverteret quendam è discipulis vehementer inflatum, percusso illo dixit: Bonum non est in magno, sed in bono est magnum: οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ εἶναι, ἀλλὰ ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα. Magnum enim est quicquid rectè fit, at non statim bonum est, quod magnum. *Laert. l.7. c.1.*

Aristippus, postquam Aristippus magnam pecuniarum vim sibi comparasset, & admiratus Socrates diceret, Vnde tibi tã multa? Vnde, inquit, tibi tam pauca? Non enim minus admirandum arbitrabatur, quod

Socrates

Socrates tantus philosophus, & qui tantos haberet amicos, pauper esset, quam quod ipse dives. *Idem.*

Idem interrogatus, cur sic ipsum argueret Dionysius? Eandem, inquit, ob causam, ob quam cæteri. Significans, philosophi libertatem omnibus esse molestam. *Laërt. l. 2. c. 8.*

Diogenes, cuidam procaciter interroganti, cur quum nihil sciret, se philosophum profiteretur? Si philosophum, inquit, simulo, hoc ipsum est philosophari. Subnorans philosophiam rem esse usque adeo difficilem, ut eam vel simulare, magna sit philosophiæ pars. Quemadmodum multum regis habet, qui scite regis personam possit gerere. Et quis simulat, imitatur: at imitari philosophos, est philosophari, hoc est philosophiæ studiosum esse. *Laërt. l. 6.*

Idem, quodam die cum populus Theatrum egrederetur ipse adversus populum nitens ingrediebatur interrogatus, cur id faceret? Hoc inquit in omni vita facere studeo. Sentiens hoc esse philosophari, in omnibus actionibus quam maximè à multitudine dissidere: propterea quod vulgus hominum cupiditatibus agitur, non ratione. *Ibid.*

Idem, percontanti, cur cæteris mendicis benignè largirentur homines, Philosophis non item? Quoniam, inquit, sperant citius futurum ut claudi cæcive fiant, quam philosophi. Qui miserentur afflictorum, quales ferè sunt mendici, faciunt hoc contemplatione communis hominum sortis: ita cæco opitulantur, cogitantes, hoc ipsum mihi poterit accidere, de philosopho non item cogitant. Dictum festivius est ob abusum verbi, sperant ut, Philosophus fias, sperari potest: cæcitatem aut claudicationem nemo sperat, *Laërt.*

Idem interrogatus, an philosophi placentis vescerentur? Omnibus, inquit, ut cæteri homines. Rursus hic aliud respondit, quam interrogabatur. Quærebat percontator, an conveniret philosophis, frugalitatem profitentibus, vesci placentis, cibis delicatorum? Diogenes ὑπονεύων ita respondit, quasi Philosophi non essent homines, & tamen vescerentur cibis humanis. Siquidem animalia bruta non vescuntur quibuslibet: bos comedit fœnum, canis nequaquam, capræ amant frondes salicum, equi avenam. Quædam aves pascuntur granis juniperi, quædam carnivoræ sunt, quædam vescuntur piscibus. Huc allusit Diogenes. *Ibid.*

Demonax à quodam interrogatus, cujusnam sectæ philosophus esset? Quis, inquit, tibi dixit me philosophum esse? & sic ridens abivit. Sed cum iterum rogaretur, cur risisset? respondit: Cur non riderem, cum tu me ex barba philosophum esse iudicas, ipse autem barbam non habes? *Erasm. lib. 8. apoph.*

Epictetus, eos qui barba & pallio, verbisque magnificis philosophos agebant, dicere solebat esse philosophos, ὡσὲι τῷ πράττειν μέχρι τοῦ λέγειν id est, factis procul, verbis tenus. *Gellius, l. 17. c. 19.*

Timotheus Cenonis F. quum floreret omnino rebus secundis, & facillime urbes caperet, se fœlicem ac beatum esse prædicabat. Verùm cum in Platonem philosophum fortè incidisset, hominemque philosophantem diu audivisset, omnia contemnens, in quibus fœlicitatem consistere varia opinione ductus, putaverat, proclamasse dicitur post Platonis disputationem: O vitam verè beatam ac fœlicem! Audivit Platonem differentem non de divitiis, non de triremibus, aut nauticis rebus, neque de supplementis, aut quemadmodum auxilium esset ferendum, nec de tributo sociorum, sive insulanis, neque de similibus nugis ac næniis: sed de illis quæ profitebatur Plato quibus veram felicitatem (contemptis omnibus) ascribebat. *Elia. l. 2. de var. hist.*

Aristoteles, Percontanti, quid lucri cepisset ex philosophia? ut ea, inquit, nullo imperante faciam, quæ vulgus facit metu legum. Idiota à furto abstinet, quia lex minatur pœnam: philosophus abstinet, quia per se turpe est, etiamsi liceat impunè, *Laërt. l. 5. c. 1.*

Lacones. Lacedæmonij literas quidem discebant ad usum, cæteras verò disciplinas exoticas eiiciebant: nec minus homines harum professores, quam ipsos libros. Hæc autem erat illorum eruditio, bene parêre magistratibus, patientem esse laborum, & in prælio aut vincere aut mori. Hoc animo fuerunt olim & Romanorum quidam, qui philosophos Græcos, urbe pepulêre, quod curiosis disciplinis averterent juventutem ad otium & ignaviam, redderentque ad differendum quidem instructos, ad agenda verò Reip. munia inutiles. *Eras. Plut. in Lacon.*

Demonax, rogatus à sophista quopiam, Quod viaticum attulisset ad philosophiam? Admodum Cynice respondit, ὀρχεῖς, id est, testes. Significans, se nudum accessisse. *Eras. 8. apoph.*

Dionysius iunior posteaquam regno fuit expulsus, cuidam dicenti, Quid tibi Plato & Philosophia profuit? Vt tantam, inquit, fortunæ mutationem facilè feram. Neque enim sibi manus admovit, quod alij solent: sed Corinthij ludum literarium aperuit. *Plut.*

Demetrius Phal. cum exularet, ac Thebis inglorius humiliſque viveret, audisset que Cratem philosophum, qui ipsum invisere t, multa placitè prudentérque de moderatè ferendo exilio differentem. Malè sit, inquit, negotiis & occupationibus, per quas hactenus talem virum non licuit cognoscere. *Laërt. l. 5. c. 5.*

Philippus Alexandrum filium hortabatur, ut auscultaret Aristoteli, cui traditus erat instituendus, daretque operam philosophiæ: Ne, inquit, multa cõmittas, quæ me fecisse nunc pœnitet. Perspexerit egregius princeps, neminem philosophiæ expertem regno idoneum esse, nec puduit fateri, se multa per errorem fecisse perperam, quod à teneris unguiculis philosophiæ præceptis non fuisset imbutus. Nam qui experimentis discunt administrare regnum, licet ingenio fœliciſſimo nati sint, tamen & sero & magno Reipublicæ malo tandem evadunt boni reges. At qui philosophiæ præceptis præmunitus accedit, si adsit mens integra, vix poterit ab honesto deflectere. *Plut. in apoph. regum & impera.*

Alexander. cum esset Corinthi, adiit Diogenem pro dolio sedentem, cumque eo multa colloquutus est: à quo digressus indignantibus amicis, quod rex illi cani tantum habuisset honoris, qui tanto principi nec assurgere dignaretur? Imo, inquit, ni Alexander essem, Diogenes esse vellem. Adeo demiratus est animum illum liberum, ac rebus humanis omnibus superiorem, ut nihil regno similius esse judicaret. Præcipua regum fœlicitas est, quod nulli serviunt: sed quicquid volunt, facile efficiunt: tum quod nullius egeant: atqui hoc ipsum homini præstat philosophia multo verius, quam regnum monarchis: Quanquam Alexander majus quiddam existimabat quam regem esse. *Laërt. l. 6.*

Polycletus dicere solebat, eorum opificium esse molestissimum quibuscunque lutum perveniret ad ungues. Plastas opinor, ac figulos notans. Admonuit autem, eas artes exercendas, unde non conspurcaretur opifex. Tale nimirum est philosophiæ studium. *Eras. l. 6. apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

Nazianzeni, Arbor quædam est fabulosa, quæ excisa magis germinat, & contra ferrum decertat. Et si quid mirabilius in re mirabiliori dicere oportet, morte vivit, & abscissa pullulat, nec non consumpta augetur. Hoc referunt fabulæ, & arbusti illius natura talis est. Mihi autem manifestè videtur, tale quid philosophum esse: qui per afflictiones claresci t, & ex gravibus materiam facit virtutis, ac in adversis gloriatur, nec dextris justitiæ armis extollitur, nec sinistris deprimitur: sed semper ille idem, licet non eisdem permanet, tanquam aurum in fornace igne examinatum. *In oratio. postquam reverterat ex agro.*

Augustini: Quæ est ista secunda plaga, Ranæ in abundantia: In ranis hæretici intelliguntur atque philosophi. Habet congruenter signatam philosophorum vel hæreticorum pravitatem, si consideres ranarum loquacitatem. Ranæ sunt clamantes in paludibus limosis per superbiam, & inanes contentiones: strepitum vocum habere possunt, doctrinam veræ sapientiæ non possunt insinuare. Qui enim Christianæ veritati contradicunt, & in sua vanitate decepti, ranæ sunt, tædium afferentes auribus, non cibos mentibus. *De convenientia decem præceptorum & decem plagarum, c. 2.*

Lactantij: Cum sæpe Philosophi per ignorantiam veritatis à ratione desciverint, atque in errores inciderint inextricabiles, id solet his evenire, quod viatori viam nescienti, & non fatenti se ignorare, ut vagetur, dum percontari obvios erubescit. *De ira Dei, c. 7.*

Plutarchi: Non quemadmodum parasitus convitio tactus ab iis, à quibus alitur ridet, ac nihil commovetur: Ita à philosopho reprehensus, debet esse affectus: sed nec offendi oportet, nec impudenter negligere. *In Moral.*

Vt tragœdi in theatris: Ita philosophus in scholis est audiendus, nempe ad finem usque. *In Moral.*

Seneca. Vt montium proceritas minus apparet procul intuentibus: ubi accesseris, tum apparet quam sint in arduo: Ita nemo prospicit, quam excelsus sit animus philosophi, quantumque supra res omnes humanas emineat, nisi propius contempleris, & imitatione ad illum accesseris. *Apud Eras.*

Plinij: Ajunt Asiæ & Græciæ balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus injicere semen æræ: quod id faciat vertigines: Ita philosophi quoties volunt à suis libris submovere vulgus indoctum, mathematicos quosdam numeros & figuras admiscent, ut ex iis obortа vertigine capitis, librum abijciant. *l. 18. c. 17.*

Erasmi Roterodami: Vt auguria & auspicia non valẽt, nisi iis qui quærunt, & observant: Ita præcepta philosophiæ non mutant nisi hos qui meliores fieri studeni, & hoc animo ad legendum accesserint. *In Simil.*

Vt Psylli in Africa, Marsi in Italia, non solùm ipsi non lædùntur à serpentibus, verum etiam contrectatu ac saliva medentur aliis periclitantibus: Ita philosophis non satis esse debet, si ipsi non corrumpantur vitiosis affectibus, verùm oportet oratione aliis quoque cupiditates noxias eximere. *In Simil.*

Chrysostomi, quemadmodum sepulchra extrinsecus ornata si exteriorem illam faciem amoveris, cadaverum & exesorum ossium plena reperiuntur: Itidem in philosophorum opinionibus, detecta verborum superficie & ornatu, multa inania absurdáque deprehenderis, maximè ubi de anima philosophantur, nunc honore, nunc contumelia, nullo modo: modestiáve adhibita, eam afficientes. *Hom. 2. in Ioan.*

Basilij: Similes sunt noctuæ oculis, qui in philosophia inani sunt occupati: propterea quod noctu istius oculi acriter cernunt, sole autem splendente perobscurè. Horum etiam mens ad rerum inanium contemplationem acutissima est, at ad veri luminis considerationem hebetissima & caliginosissima. *Apud Max. ser. 17.*

Nazianzeni: Quemadmodum terra & cœlum, nec non aër, & similia, non ideo sunt contemnenda, quia quidam male his sunt abusi, pro Deo ea quæ Dei non sunt, venerantes: Ita quicquid utilitatis ex philosophia percipi potest, id, omne ad vitæ usum fructificare debemus: ita tamen ut periculum effugiamus & nequaquam contra creatorem creaturam, iuxta insipientes concitemus, sed ex opificio opificem deprehendamus, & sicut divinus inquit Apostolus, omnem intellectum Christo captivemus. *In oratione funebri de laudibus Basilij.*

Theodoreti Episcopi: Sicut aves vocales humanam quidem vocem imitantur, non tamen intelligunt quid loquuntur: Ita philosophi veritatem nescientes prodiderunt. *Serm. 1.*

Philonis Iudæi: Sicut apud Medicos quæ dicitur Logoiatria, multum abest ut ægrotos adiuvet: remediis enim & chirurgiis & diætis, non verbis morbi curantur: Sic & in philosophia, verba tantum quidam venditant & venantur, vitam autem morbis refertam curare nec possunt, nec volunt, nec pudet eos à teneris annis ad ultimam usque senectutem sententiolas frivolas oppugnare propugnaréque, tanquam fœlicitas in hominibus verbisque, & immodica inanique curiositate sita sit, ac non potius in componendis moribus. *Lib. de cogn. quæst.*

Philosophiæ rationem triplicem priscos ajunt agro assimilasse, ita ut Naturalem arboribus stirpibusque facerent similem: Moralem verò fructibus

fructibus propter quos sunt arbores:denique Rationalem sepi & macerię. Quemadmodum enim macerta fructus plantasque agri conservat, arcens irrumpendi nocendique cupidos : Ita & rationalis pars philosophiæ præsidium munitissimum est reliquarum duarum , moralis atque naturalis.*De agricultura.*

Tyrij Platonici : Sicut medici cum fastidientibus ægrotis porrecturi sunt saporis amari medicamentum , dulci ipsum liquore aspergunt , atque adeo salutarem amaritudinem tegunt : Sic etiam illa philosophia vetus , sententiis suis , fabularum, carminum ac cantus amictu velatis, antiquos illos animos cepit , neque aliter quam dissimulata disciplinæ molestia ad institutionem illexit.*Ser.*19.

Pythagoræ : Quemadmodum medicinæ nullus est usus , nisi morbos à corporibus exterminet:Ita neque philosophiæ , nisi animæ vitia expellat.*Apud.Stob.ser.*80.

Diogenis: Vt iguari nonnulli mel Ponticum gustare volunt:gustatum autem ceu minime dulci amaróque succensentes , illicò respuunt : Sic aliqui curiosi philosophorum,& præsertim Diogenis periculum facere volebant,à quibus redarguti , statim dato tergo fugiebant. *In diatribis & apud Stob.ser.*1.

Plutarchi. Vt apicula ex floseulis succum mellis colligit,cum alij non delectentur,nisi colore & odore : Sic philosophiæ studiosus & ex poëtis invenit,quod ad bene vivendum conducat, cum alij tantum voluptate deliniantur.*In Mor.*

Quemadmodum agricola sylvestribus securim aut ignem admovet, ac funditus extirpat : vineas vero,atque oleas amputat cautim ac circumspectè , ne forte supervacua resecans , lædat & id quod sanum est : Sic philosophus ex animo juvenum libidinem, avaritiam,invidiam penitus revellet:cæterum pudorem immodicum cautim emendabit,ne simul omnem evellat verecundiam.*In Mor.*

Vt statera non potest consistere , sed aut in hanc aut in illam vergit partem:Sic in philosophia,qui non proficit ad bonam mentem,is revolvitur ad malam mentem.*In Mor.*

Qui adhortantur , & excitant ad philosophiam , nec docent nec tradunt eam,perinde faciunt, ut ij qui præmungunt lucernam, nec infundunt oleum.*In Mor.*

Quemadmodum Anacharsis dixit , Athenienses ad nihil aliud uti nummis, nisi ad numerandum : Ita quidam utuntur philosophiæ præceptis tantum ut ostentent.*In Mor.*

Non fodit puteos,qui fontes haber , aut novit : Sic non petit aliunde qualecunque consilium,qui ipse didicit philosophiam.*In Mor.*

Iudex in causa nihil tribuens amori,tantum rem perpendit,ac secundùm eam pronuntiat:At in audiendis Philosophis multis lapsibus candidè favendum est. Vnde veteres juxta Mercurij statuam , Gratiarum litem ponere soliti sunt.*In Mor.*

Vt in curatione non sentitur morbi levamen, nisi sincerus habitus inducatur:Sic in philosophia non proficitur , nisi paulatim aliquid decedat de stultitia,donec in alium mens habitum proficiat.*In Mor.*

In Philosophia studio,ceu per metamorphosin quandam,quidam velut aves facti conferunt se ad contemplationem naturæ:quidam ceu catelli ad rixas & morsus sophismatum & quæstiuncularum.*In Mor.*

Qui navem fregit,tamen spe vehitur:nam fieri potest,ut corpus natans in terram deferatur:At qui excidit à philosophia, totus periit.*In Mor.*

Vt è vasis, cum explentur liquore,aër expellitur:Sic qui profecerunt in philosophia, veris implentur bonis , ac minus jam gloriantur barba & pallio,minusque severi sunt in alios:in seipsos duriores.*In Mor.*

Qui subinde subsistit in via, minus proficit : At in philosophia etiam relabitur in malitiam,intermisso ad honesta cursu, ceu navis, retroacta æstu.*In Mor.*

Vt ad lineam applicandus est lapis, non ad lapidem linea:Sic vita ad philosophorum decreta corrigenda est , non ea sunt ad mores nostros trahenda.*In Mor.*

Menedemus ajebat multos navigare Athenas , qui primum essent sapientes,deinde fieri philosophos, id est,sapientiæ studiosos , deinde rhetores,postremo idiotas:Sic in philosophia quo magis profeceris,hoc minus turgebis fastu.*In Mor.*

Vt non medentur,qui vendunt pharmaca:Ita non sunt philosophi,qui quicquid è philosophia sumpserint , id transferunt ad ostentationem. *In Mor.*

Seneca: Quomodo multum inter avaritiam & pecuniam interest,cum illa cupiat , hæc concupiscatur : Sic inter philosophiam & sapientiam. *Lib.2.epist.*90.

Vt semina bona si in solum bonum inciderint , similia origini proveniunt,eadem humus sterilis,ac palustris necat:Sic philosophiæ præcepta, si in bonum,aut parvum animum inciderint.*Apud Erasm.*

Philosophus etiam eloquens perinde est quasi bonus gubernator etiam si formosus sit. *Apud Eras.*

Vt primùm est expurganda bilis,unde nascitur insania,deinde monendus homo : alioquí qui furiosum admoneat quomodo debet procedere, quomodo se gerere in publico , furiosior sit ipso furioso : Sic primùm animus est liberandus falsis opinionibus,postea tradenda præcepta philosophiæ.*Apud Erasm.*

Vt puerorum dum primum discunt scribere , digiti tenentur, & aliena manu per literarum simulachra ducuntur,post jubentur imitari propositum:Sic primum animus ad præscriptum adjuvetur oportet,donec incipiat per se philosophari. *Apud Eras.*

Vt in corpore latet animus , unde vim & impetum sumant omnia : & mysteria,quæ est sacrorum pars optima,non patent,nisi initiatis:Ita philosophiæ præcepta nota sunt omnibus,id vero quod in ea est optimum, latet.*Apud Eras.*

Alia remedia cum administrantur tristia , post sanitatem denique delectant,philosophia pariter salutaris est & dulcis.*Apud.Erasm.*

Lana quosdam colores statim imbibit, quosdam non nisi sæpius macerata & recocta : Sic alias disciplinas ingenia cum accepere , protinus præstant philosophia nisi alte descendit,& diu sedit, non colorabit animum.*Apud Erasm.*

Ciceronis: Vt medici toto corpore curando,minimæ etiam parti si condoluit,medentur: ic philosophia, cum universam ægritudinem sustulerit,tamen si quis error aliunde extitit,si paupertas momordit,si ignominia pupugit , si quid tenebrarum offundit exilium , semper ad eundem fontem revertendum est.*Lib.3.Tusc.quæst.*

Dictamnum herba sagittas educit à corpore, hanc cerui monstravêre. Ita philosophiæ ratio , fortunæ jacula eximit animis. *Lib.*25. *cap.*8. *& Theophrast.l.9.c.*16.

Lauri bacca amaræ quidem sunt , sed salúti conferunt : Ita philosophiæ præcepta, salutaria magis quam blanda sunt aut jucunda. *Lib.*16. *cap.*30.

Vt acetum acre quidem gustu,sed adversus serpentium ictus mire valet:Ita præcepta philosophiæ austera quidem illa,miniméque blanda,sed contra pestiferas animi cupiditates remedium adferunt præsentaneum. *Lib.*23.*cap.*1.

Sicuti nasturtium ad Venerem quidem reddit segniorem , sed animi vim acuit:Ita philosophiæ studium,corporis curam ac vigorem, ad animi vigorem traducit,ut hoc plus sapiat homo in rebus æternis,quo magis stupet ad ista corporea,crassaque.*Lib.*20.*c.*13.

Politiani: ut non ex omni ligno,veteri proverbio,Mercurius fingitur: Ita profecto non cujusvis naturæ est , intima philosophiæ adita penetrare.*In præfatione in Charmidem Plato.*

Vt medicina corpus:Ita animum curat philosophia.*In Lamia.*

Quemadmodum in corpore visus , quanquam ipse opus nullum peragit,dum tamen aut indicat unumquodque , aut judicat, ita opifices juvat,ut non plus manibus debere illi , se quam oculis suis sentiant : Ita philosophia licet nihil agat , & contemplationi tantum vacet, modum tamen præscribit officio.*In Lamia.*

Ioannis Pici Mirandulæ: Quemadmodum marmorea domus picturam non recipit , si opus albarium superinduxeris : Sic aurem adimes de dignitate,de pulchritudine ; Non aliter & sapientia , & quæ tractantur à philosophis,rectario non clarescunt,sed offuscantur.*In epist ad Hermolaum Barbarum,qua est inserta Politiani epist.l.*9.

Solent qui thesauros occultare volunt,si non datur seponere,quisquiliis integere,vel ruderibus,ut prætereuntes non deprehendant,nisi quos ipsi dignos eo munere judicaverint;Simile philosophorum studium, celare res suas populum : à quo cum non probari modo , sed nec intelligi illos deceat,non potest non decedere, habere aliquid, quæ ipsi scribunt, theatrale,plausibile populare:quod demum multitudinis judicio accommodare se videatur.*In epist.ad Hermolaum Barbarum,qua extat in Politiani epist.l.*9.

Iacobi Sadoleti Episcopi: Quod sol iste oculis,veritas mentibus lucem & diem adfert: atque hic facit ut res,quales sunt,tales etiam cernantur, illa,ut quod sunt,id illud ipsum sint,. Sed hoc lumen & propriè & proximè philosophia ipsa sectatur:omnemque sitam curam,omnem operam, studiumque impendit in eo , ut hujus luminis percipienda veritate fiat compos : quod cum apprehenderit, suumque & proprium tenuerit,jam ipsa in luce & veritate habitans , attollit in altum circumcirca errantibus,ut communicatione lucis illi admoniti,minus ruant in tenebris,minus perturbentur , in quo maximus est concursus mortalium maxima varietas:hi enim quanquam luminis aliqua ex parte participes, umbris tamen plurimis impediti atque impliciti, & quæ quo longius absunt ab editione lumine, hoc volitant majores , sæpissimè falluntur in eo quod appetunt,& pro bonis mala amplectuntur:cumque se pedem tuto ponere existimaverunt , labuntur præcipites. Hoc lumen , quod est sua cuique ratio , certissimis scientiis ac doctrinis illuminata , & sibi ipsa in omni consilio actionéque prægrediens , neque alieno indigens ductu, philosophia ipsa continet:ad quam quod fit rectum iter,tertia mox nostræ institutionis pars indicabit. Sed ut hoc lumine & maximè veritas est,sic in illo genere posteriore virtutis , quod disciplina & monitis diximus comparari,quemadmodum luminis,ita & veritatis radius quidam inest:non principem,sed accersitam lucem, &c. *Lib.de rectè instituendis lib.fol.*68.

Roterodami: Vt pyrites gemma non aperit vim igneam,nisi si atteras, tum enim digitos adurit:Ita quorundam malitiam non sentiesnisi cum illis consuetudinem aut commercium habueris : aut non sentias philosophiæ vim,nisi exercueris.Ita succina attritu vim attrahendi & odorem produnt.*In Simil.*

Vt Democrates medicus Considiæ mulieri, omnem curationem austeram recusanti , lac caprarum dedit , quas lentisco pascebat : Sic iis qui prorsus à tetricis philosophiæ præceptis abhorrent , fabellæ quædam amœniores proponendæ,sed quæ philosophiam respiant.*In Simil.*

Vt aqua maris in imo dulcior est, quam in summo . Ita quo altius penetres in philosophiam,hoc minus habet amaritudinis.*In Simil.*

Sicuti qui morbo laborant regio, iis mel cæteris dulcissimum , amarum est:Sic sapientiæ præcepta piis jucunda , tristia sunt iis , qui pravis affectibus corrupti sunt.*In Simil.*

Fraxinum campestrem in tantum horrent serpentes, ut nec matutinas, nec vespertinas illius umbras quamvis longissimas , unquam attingant, & si gyro frondibus hujus arboris claudatur ignis & serpens , citius in ignem fugiet,quam in fraxinum : Ita nihil convenit vitiis & studio sapientiæ,sub cujus umbra quisquis se continuerit, tutus erit ab hujus vitæ venenis.*In Simil.*

Hederæ pota nervis nocet,eadem foris adhibita prodest : Sic philosophiam si penitus imbibas, nocet ad pietatem ; si leviter & veluti foris admoveas

admoueas,prodest ad eruditionem.*In. Simil.*

Vt vino non est aliud corporis viribus utilius, si rectè utaris: nec eodem est quicquam perniciosius, si modus absit.Ita philosophia salutaris res est, modice adhibeas : pestilentissima , si ejus studio temulentus , à communis vitæ muniis reddaris alienus.*In Simil. lib.*

Lipsij. Vt montium altitudo procul non apparet , sed cum accesseris: non item philosophiæ splendor,nisi cum pernoris: Pernosci, autem sine Christiana veraque religione non potest , quam prælucentem si tollis, fateor ludibrium illa, vanitas, delirium. *Ex pra. ad Con.*

Vt in aqua aut pelvi defectum Solis intuemur, idque per Solis ipsius radios , oblique & quodam fluxu , sic in recta Ratione res divinas, sed cave censeas aliter , quam per Deum ipsum.*Ibid.*

In pugna equitum aut statarij militis præcipuam operam esse scimus : sperais ideo sagittarios & funditores ? In domo exstruenda architecti maximam laudem & usum : tollésne operas igitur & administros: Idem in germano philosophiæ studio censc : divinæ illæ literæ veri roboris , veræ virtutis & constantiæ solidæ effectrices : nec tamen humanam prorsus Sapientiam sperne , eam dico quæ non se effert, sed servit placidè & ancillatur. *Ibid.*

Vt vinum quo nil salubrius, quibusdam in venenum est : sic istis,qui laqueis quæstionum malo,dediti sunt,philosophia,quâ abutuntur.*ibid.*

Vt Heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad Solem : sic Ratio ad Deum obuersa & originem sui *Ex Const.lib.*1.*c.*4.

Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento:sic in nobis vaga illa mens , quam pondus & tanquam saburra Rationis non stabiliuit *Ibid.cap.*3.

Vt in prælio , non gladiis solum & gravioribus telis rex geritur, sed etiam funditorum quædam opera & levis armatura est : sic in hæc nostra contra vitia & affectus militia , non solùm illo penetrante verbi mucrone, sed etiam philosophorum hastis & sagittis aptè interdum & utiliter pugnamus. *Ex Cent.*1.*ep.*99.

Sicut in arbore Radicem habes,ex ea Truncum,ex his Ramos, deinde Ramulos aut Flagella:sic in philosophia scito , primum aliquod decretum instar Radicis habere , proximum ut Truncum, minora ut Ramos ; denique copiam illam Præceptorum succedere ; & ex iis surgere vere Flagella ad animos erigendos & incitandos. *Ex lib.*2.*manud. dissert.* 12.

*Sicut.*Medicinæ nullus usus fructusque est morbos à corporibus non depellentis:non item philosophiæ, nisi vitia ab animo, *ibid. lib.* 3. *Dissert.*1.*ex Stob.*

Non vt aves,quæ canere aut loqui doctæ, nihil ultra voces sciunt:sic nobis philosophia discenda aut habenda. Apape. Sed illa animo induenda est : atque etiam (secundùm Senecam) circumdanda est, velut inexpugnabilis murus , quem Fortuna multis machinis lacessitum non transit.*Ibid.*

Quemadmodum magnus luctator est , non qui omnes numeros , nexusque perdidicit quorum usus sub adversario tàrus est, sed qui in uno se aut altero bene & diligenter exercuit : nec enim refert, quam multa sciar si scit quantum victoriæ satis est : sic in Philosophiæ studio multa delectant, pauca vincunt.*Ibid. lib.*2. *cap.*8.

Philosophia amor & notitiæ aliqua etiam adolescentiæ adscisenda est,neque ulla ætas ei immatura. *Ibid.lib.*1.*Dissert.lib.*1.

Neque juvenis aliquid differat philosophari neque senex defatigetur. Non enim immaturus quisquam , aut vetus & effœtus est , ad animæ sanitatem. Hæc Epicurus , quem certa fides est ab anno XXIV. ætatis philosophiæ operatum esse. *Ibid.*

Philosophia adiumenti, non noxæ vicem habet, si pietas adest, & religio præst.*Ibid.Diss.*3.

Vnum hominis & proprium bonum Ratio quæ noscenda & colenda est.Neque enim, ut Homericus ille Laërtes, hortum, agros, domũ, omnia curabat , se neglecto: sic nos oportet corpori & externis mancipari, animi securos.Imo vero, Te nosce. Et nimirum hanc vim habet præceptum Apollinis,ait Cicero, quo monet, ut se quisque noscat. Non enim id præcipit, ut membra nostra , aut staturam figurámve noscamus : neque nos corpora sumus : neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico, cùm igitur,Nosce te,dicit, hoc dicit, nosce animum tuum , nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum : ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. *Ex lib.*3. *Physiol. Disser.*3.

Castè & cautè philosophia utendum est , eaque ad normam & vel ad lapidem exploranda cælestis legis.*Ex Cent.*1. *epist.*99.

Hæc vera philosophia est, posse habere , posse carere: non cupere absentes,capere & præsentes divitias ; iisdem uti bene , & bonis sublevandis. *Ex Admirand.lib.*2.*cap.*15.

Recta Ratio est de rebus humanis diviniisque , quatenus eæ ad nos spectant, verum judicium ac sensus ducens ad Constantiam. Huic contraria Opinio de iisdem subtile judicium ac fallax ducens ad levitatem. *Ex Const.lib.*1.*c.*4.

Rationi origo à cœlo , imo à Deo est:& magnificè eam Seneca celebravit.*Partem in homine divini spiritus mersam. Ibid.cap.*5.

¶ Adagia.

Neque literas , neque natare.
Consule tit. Ignavia. Inscitia.
Philosophari. φιλοσοφεῖν *Isocrat.*
Qui sententias serias dicunt , Gracis dicuntur φιλοσοφεῖν

¶ Profana Exempla.

Socrates , cum spectris , fabulis & superstitione refertam accepisset à Pythagora & Empedocle philosophiam:atque ad miram insaniam perductam, assuefecit in rebus ipsis prudentiam quærere , & sobria ratione persequi veritatem. *Plut. in Socr. damonio.*

Fridericus II. *Imp.* libro Aristotelis omnes,& pleraque alia, in sacris & profanis literis, universamque philosophiæ supellectilem , ex Græco atque Arabico sermone , per interpretes doctissimos vertendam curavit, & Academiis legendam exhibuit. Quibus rebus se à teneris unguiculis oblectatum fuisse profitebatur. *Avent. lib.*7. *Annal. Boiorum.*

Ergamenes Rex Æthiopum Græcis doctrinis & philosophiæ deditus fuit. *Diod.lib.*3.*cap.*1.

Scytha philosophos præstantiores Tarabostesios:item Pileatos olim appellabant ; è quibus sacerdotes ac reges Ægyptiorum more creare consueverant. *Bonfinius lib.*2.*Dec.*1.

Abderita , cum civem suum Democritum ob consumptum patrimonium amplissimum multare decrevissent : posteaquam philosophiæ ejus admiranda dogmata, in quæ opes tantas insumpsisset , cognovêre,laudatum dimisêre. *Athenaus lib.*4.*c.*20.

Philippus Macedo , Alexandro filio jussit , ut audiret Aristotelem , & Philosophiæ vacaret, ne inquit, multa admittas , quorum me admissorum pœnitet. *Plut. in apoph.*

Dionysius superior, poëticæ admodum deditus, Philosophiam spernebat.Itaque Platonem quoque in paruo habuit pretio. *Plut. in Dione, & Cælius lib.* 22.*cap.*17.

Sallustius,à Philosophia dehortabatur adolescentes alterutta de causa : sive ut magistros offenderet, illorúmque odio philosophicis scholis insidiaretur : sive quod magnitudinem illius vitæ institutæ reputans, omnes eo mortales inferiores ducebat. *Suidas.*

¶ Emblema.

Quæ supra nos , nihil ad nos.
Emblema c. 11. Andr. Alciati.

Caucasia æternum pendens in rupe Prometheus
Diripitur sacri prapetis angue iecur.
Et nollet fecisse hominem : figulosque perosus
Accensam rapto damnat ab igne facem.
Roduntur variis prudentum pectora curis,
Qui cœli affectant scire deúmque vices.

Additamentum.

Philosophia accipitur.

1. Pro ἐγκυκλοπαιδείᾳ,ut organicæ etiam δυνάμεις seu artes,seu habitus conceptuum ea contineantur. *Hoc Stoicum est.*

2. Pro disciplinis & habitibus rerum , ut excludantur instrumenta. *Hoc. Peripateticum.*

3. Pro Ethica & Politica, seu doctrina vitæ benè , honestéque instituendæ,id est, ratione, quâ & singuli homines tum se ipsos , tum familias gubernare debeant,& ut Respublica recte administretur.(Ita Iurisprudentia vera philosophia dicitur.)

4. Per excellentiam pro prima philosophia.

Sunt & qui Theologiæ studium philosophiam divinam vocent , eò quòd verissimæ sit sapientiæ , & humanâ sapientia omnis cognitione Dei, pietatéque religiosa destituta larvata sit stultitia.

Philosophia est universalis vel particularis , unde philosophus aliquis vel ὅλως, vel κατὰ μέρος dicitur.

Vniversalis est , quæ uno quasi fasce , omnes Theoricos & Practicos habitus complectitur.Homo enim ad Ideæ suæ perfectionem τόγι ὡς τὸ μέρος, seu quantum fas est aspirans, cognitione veri,& actione boni, in universum studia sua metitur & circumscribit omnia.

Particularis verò, quæ τα ἐπὶ μέρους,seu singulos habitus continet,ut Naturalis , Mathematica.

Dubium , an Theoria dici possit habitus Philosophicos omnes suo ambitu complecti.

Philosophia particularis est Theorica , vel Practica.

Theoricæ differentiæ è materiæ subjectivæ diversitate petuntur.Explicat illa de Entibus *vel non separatis à sensili materia*,ut Physiologia: *vel separatis ab illa* : idque aut Actu , seu reipsa. Hæc philosophorum Theologia est καθ' ὑπόληψιν νοερῶν : aut sola intelligentia per abstractionem quandam φανταστικῶν seu λογικῶν:Hæc Mathematica est ἐπιστήμη, κατ' ἐξοχήν ; ita dicta,ἀπὸ τοῦ μαθεῖν,quasi subtilissimum hoc doctrinæ genus sit.Ea propter à Proclo διανοητὴ statuitur *lib.*1.*Element.*cum quidam contra Physicam faciat δοξαστῶν.

Practica philosophia,est philosophia morum : quo refero νομοθετικὴν & Iurisprudentiam.

Philosophari generaliter est philosophum agere , vel Philosophiæ vacare.Specialiter est vel disputare aut commentari,ut φιλοσοφητέον,Disputandum est : vel quod Scholastici dicunt, *Determinare*, id est,*constituere*,Barbari Dogmatizare. Græcè δογματίζειν. vel *Demonstrare*, verásque ac proprias rerum causas inquirere,seu indagare,vel perfectè quippiam definire.

Philosophema accipitur.

1. γενικῶς, pro quolibet Aporemate, seu diaporemate, seu schemate seu ζητήματι philosophico. Vide Arist.2.de cœl. de situ Terræ.

2. Appropriatur Analyticis λόγοις , & demonstrationibus , ut cùm dicitur , aliquis afferre Pseudographema , vel Epicherema pro philosophemate,id est,pro ratiocinatione necessaria. *Arist.*8.*Topic.*

Antiquæ Philosophica duo sunt genera:Alterũ Italicum,Dictum quod in Italia , quæ tunc magna Græcia dicebat , potissimum philosopharentur:hoc fluxit à Pythagora Samio , qui in Ægypto, Iudæa , Babylonia , Creta, Lacedæmone, Sacra, Physica, Mathematica,Ethica,didicit. Archytas fuit ejus disciplinæ Sectator , ut & Epicharmus.

Ordo horum hîc : Pherecides, Pythagoras,Telauges.F. Xenophanes, Parmenides,Zeno Eleates,Leucippus.Democritus, Nausiphanes,Naucides, Epicurus , à quo secta Epicurea.

Alterũ Ionicũ,quia Miletus Ionię urbs est clarissima:fluxit autem ab Anaximandro Milesio : Ordo successionis hic est:Thales, Anaximander, Anaximenes,Anaxagoras,Archelaus,Socrates ex cujus Schola tanquam

ex

ex equo Troiano philosophorum sectæ prodierunt clarissimæ. Inter discipulos enim Socratis præcipui fuerunt Plato & Antisthenes. Plato Academiæ veteris inventor ; hujus discipuli Speusippus & Aristoteles, Speusippus Academiam coluit : Ordo hic est successionis : Speusippus, Xenocrates, Polemon, Crantor, Crates, Archesilaus, Lacydes, Carneades, Clytomachus, Bryso, Pyrrhon. Aristoteles relicta Academia in Lyceo peripatum instituit : huic Theophrastus, seu Euphrastus, in schola Peripatetica successit.

Antisthenes Cynicæ sectæ princeps, (quod ad Ethicam attinet.) Successio hujus Scholæ talis : Antisthenes, Diogenes Cynicus, Crates Thebanus, Zeno Cittiæus, Stoicæ sectæ Ethicæ repertor : Cleanthes, Chrysippus.

Philosophia igitur est adjuncto tempore vetus est, vel nova. Vetus est, quæ usque ad Socratem duravit ; hæc fuit Ionica vel Italica. Nova est, quæ à Socrate cœpit. Ea in varias deducta est sectas. Vnde Socrates omnium sectarum Pater dicitur.

1. Philosophica Institutio, tractatióque. { ἐξετασικὴ & Argumentosa, quæ inquirit διότι, ut qua in re beatitudo posita sit. Exegetica, quæ pro confesso sumit omnia, & nuda: expositione præcepta docet : Ad rudes adolescentes docendos comparata. Mista ; quæ utramque rationem conjungit.

2. Est Synoptica, vel Diexodica. Illa tantùm habet ἕρσα, nulla πάρεργα: Hæc apparet in Commentariis partim Elencticis, partim didascalicis. *Lexicon Philosophicum.*

Vide Doctrina, Disciplina, Institutio.

Physiognomia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PHysiognomia, vel ut alij malunt, Physiognomonia, ἡ φυσιογνωμονία, vel φυσιογνωμοσοφία, Peritia naturas cognoscendi, seu judicandi de natura. Scientia qua naturæ hominum ex aspectu corporis ac præsertim vultus cognoscuntur. *Henricus Stephan. Thesaur. Græca ling. T. 4. c. 279.* De qua scientia peculiaris extat libellus inter Aristotelis opera.

Physiognomia cum y Græco scribitur, dicitur ad verbum naturæ regula. Nam *teste Gellio*, id verbum significat mores naturasque hominum conjectatione quadam, de oris & vultus ingenio, deque totius corporis filo atque habitu scisciteri, *Ioan. Toriell. in lit. P.*

Physiognomiæ ars quædam est, tum quia necessarium est, consequi corpori talem formam, quia scientes circa unumquodque animalium ex forma possunt considerare. *Arist. Physiogno. c. 1.*

Physiognomones priores juxta tres modos aggressi sunt hanc disciplinam, quisque juxta unum. Alij ex generibus animalium, ponentes secundum unumquodque genus figuram animalis, & speciei animam alij in talibus corpori similem habenti corpus, & animam similem putabant : alij autem quidam faciebant, non autem ex omnibus animalibus experiebantur, sed distinguebant ex ipso hominum genere secundum gentes quæcunque differunt : secundùm Vsus & mores : ut ægyptij, Thraces & Scythæ : Quædam autem moribus à parentibus, quales mores dispositionem sequantur : sequitur autem unicuique mores iracundo, coëunti, & in unaquaque aliarum passionum. *Ibid. cap. 2.*

Physiognomizantes ex feris non rectè signorum electionem faciunt : non enim est utique dicere percurrentem formam unjuscujusque animalium, quod quicunque uni similis huic corpore erit, & anima similis erit. *Arist. Phy siog. c. 2.*

Physiognomizanti signa communia nihil manifestabunt. *Ibid.*

Physiognomia est circa naturales passiones eorum, quæ sunt in intellectu, & eorum, quæ super acquiruntur, quæcunque advenientia transmutant signa eorum, quæ physiognomizantur. *ibid. c. 3.*

Physiognomiæ signa accipiuntur ex motibus, ex figuris, ex coloribus, & ex moribus in facie apparentibus : & ex lenitate, ex voce, ex carne, ex parentibus : & ex figura totius corporis. *Ibid.*

Physiognomizantis unus est modus, nullus autem aggressus est. Vt si necesse sit iracundum, & tristem, & parum secundùm morem invidum esse, & si non sint invidi signa : ex illis tamen prioribus contingat utique physiognomi, & invidum invenire, maximè quidem, quando talis proprius modus fuerit ejus, qui philosophatus fuerit : posse enim quibusdam existentibus necesse esse proprium putamus philosophiæ, quod est, quando contraria sunt huic juxta passiones, physiognomonisare etiam mala. *Ibid.*

Physiognomi potissimum est, quando signa non sunt confessa, sed sub-contrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se quædam quibusdam credibiliora. Et maximè quidem in speciem, sed non in toto genere referre decet : similiora enim sunt quæsito : non enim totum genus hominum physiognomizamus, sed quoddam eorum, quod in genere : *Arist. Physiog. c. 5.*

Physiognomiæ signa principalissima sunt, quæ in principalissimo sunt loco qui est circa oculos, frontem, caput & faciem. Secundus circa pectus & humeros. Consequenter circa crura & pedes, qui circa ventrem minimus. Omninò autem, ut sic dicam, ista loca manifestissima signa præbent : ut in quibus & prudentiæ plurimæ decor apparet, *Ibid. cap. 10.*

Physiognomiæ tota scientia est in hoc, ut per signa & passiones cognoscamus. *Alb. Mag. in Prior.*

Physiognomia non imponit necessitatem hominibus, sed inclinationem ostendens ex sanguine, & spiritu, quæ retineri possunt fræno rationis. *De anim. l. 1. tract. 2. c. 2.*

Physiognomia primo sexus differentiam scrutatur. *Ibid.*

Physiognomiæ perfectio principaliter in oculis consistit. *Ib. tra. 1. c. 3.*

Physiognomiæ unum est fundamentum, quod illius animalis homo accipit operationes, cujus in uno, vel plurimis membris accipit figuram. *Ethic. c. 1. tract. 7. c. 2.*

Pyhsiognomi debent considerare principalia, in quibus animæ principales conveniunt operationes, ut dispositio capitis in cranio, in quo sunt cellularum distinctiones, scilicet sensitiuæ, & syllogisticæ, & memorialis & motiuæ : & sicut est in dextro, & sinistro, per quæ totum corpus movetur : & sicut est in dispositione manus, quæ est instrumentum intellectus practici. Nam talium enormis turpitudo, si ex natura sit, frequenter indicat animi perversitatem. *Albert. Magn. Ethic. 1. tract. 2. c. 2.*

Vt notarum signorumque in corpore humano sensibus subiectorum plura sunt ac diversa genera, sic artium quæ illa considerant, æstimant, atque interpretantur, non unum genus. Aliæ notæ integram aut affectam valetudinem referunt ac declarant. Aliæ congenitam toti corpori, vel præcipuis partibus, temperiem, naturæque robur ac firmitatem, vel langorem atque imbecillitatem detegunt. Aliæ insitas, à prima origine inflexiones propensionésque, ac certa morum ; actionum, studiorum, affectuum genera, vel additos animorum sensus affectionésque & à natura constitutiones ac conformationes arguunt, & ceu aperiunt ac produnt. Aliæ, naturæ ductus atque impulsus, ad eventus prosperos aut contrarios, præsensionésve, & vim futuri præsagam patefaciunt. Σημειωτικὴ, i. conjectatio ex signis, sanitatis aut invaletudinis signa pensitat & examinat, & de tempore totius ac partium singularium judicium fert ac sententiam, Ονειροπολία præsagientia declarat somnia & quæ illa vaticinentur, scrutari studet atque explanare. de animorum moribus, constitutione atque inclinatione, conjecturam facit, ex notis exterioribus, in toto corpore singulisque partibus φυσιογνωμία, i. naturæ notatio & consideratio. Hæc naturales animæ affectiones atque accidentia quæ interveniunt & Physiognomonica signa mutant, attente considerat ac expendit. Signa quorum judicio ductuque perducimur ad cognitionem affectionum ex oculis absconditarum commemorat Aristoteles, his verbis : Ex moribus de natura cujusque & ingenio conjectant, & ex figuris, tum ex coloribus, & ex moribus, qui in facie apparent, & ex levitate, & ex voce, & ex carne, & ex partibus & effigie totius corporis. Ac sunt in universum hujusmodi, quæ dicunt Physiognomones de universis generibus signa.

Zopitus Physiognomiæ peritissimus, Socratem, cum habitum corporis inspexisset, ut legimus apud Ciceronem & alios, stupidum pronuntiavit & bardum quod jugula concaua non haberet, addidit etiam mutiavit & bardum quod jugula concaua non haberet, addidit etiam mutilierosum. Tunc Alcibiades cachinnum sustulisse dicitur, cum in Socrate nihil horum esset observatum. Nam & errata naturæ emendarat, & ex naturalibus causis nata vitia edomuerat ac compresserat voluntate, studio, disciplina, ad eum modum ut nemo unquam in eo ullum eorum vestigium viderit : nouimus ipsi quosdam simulationum artifices, qui cum res poscebat, exuere naturã pristinam, & assumere nouam, eamque tanta fingere caliditate poterant, ut connatam quis non ascitam esse putaret. Cæterum cum hæc aut consuetudine acquisita, aut consilio suscepta, impediant judicia de naturalibus ; rectè monet Aristoteles, ne ex uno signo quicquam temerè quis affirmet, sed inquisitis collatisque pluribus exploret quæ consentiant, quæ discrepent, quæ idem arguant, quæ contrarium declarent. Si omnia vel plurima uni significato suffragentur, certius pronunciari posse : Si unius cæterorúmve monitis cætera refragentur, cohibendam esse assertionem. Verùm hæc ad divinationes ipsas pertinent.

¶ APOPHTHEGMATA.

Zeno Citticus videns Adolescentem : Animi tui vestigia, inquit, satis explorata sunt mihi. Norans hominis lasciviam. In Græco autem pusculum est gratiæ : θυμὸς enim non tantum animum significat, sed animi etiam concitationes. *Laërt. l. 7. c. 1.*

Diogenes interrogatus de quodam adolescente, qualis videretur ? Arcadem esse respondit. Sive significaus, illum esse stupido ingenio : sive ut eruditi quidam malunt, mollem & pathicum, quod Arcades feruntur glandibus victitare, teste epigrammate.

πολλοὶ ἐν ἀρκαδίᾳ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἔλαφον.

Glans autem apud Latinos interdum obscœnam habet significationem. *Eraf. Rot. l. 8. apoph.*

Stratonicus musicus cum esset Pellæ, & in puteum descendisset, rogauit, num esset aqua potabilis ? cum dixissent, qui aquam hauriebant, Nos istam bibimus : Non est igitur, inquit, potabilis, quod illos videret pallidos, luridosque. Nam id interpretabatur malæ valetudinis argumentum, quam ex aqua contraxerant. *Athen.*

Cleanthes, Hominis mores ex conspectu deprehendi posse dicebat. Verum cum philosophum (qui hoc audierant) cuperent, hominem adducinædum, sed multis laboribus ab ineunte ætate exercitatum adducunt, ut artis suæ specimen ederet. Cleanthes igitur, cum hominis faciem item manus callosas, & sole adustas vidisset, & aliquandiu siluisset, jussit hominem abire foras. Ille cum discederet, sternutamento concussus est. Quo audito, Cleanthes, ait, Satis naturam hominis intelligo, mollis est. Non enim facile sternutant, qui sub dio laborant. *Laërt. l. 7. c. 2.*

Anonym. Chalcidensis quidam, qui cum Orobazo descenderat, Syllæ vultum sæpius contemplatus, & ingenium motumque corporis inspiciens. Necesse est, ait, hunc fieri magnum virum, mirorque quod omnium adhuc primus non sit. *Plutarchus*

¶ Similitvdo.

Roterodami: Vt sunt quidam fontes, qui potu pecudum, atque etiam hominum cutem & pilos tingunt albo nigróve: Ita elucet etiam in ipso hominis vultu, & fronte, quod aiunt, quibus præceptis imbutus sit, & quibus ex authoribus hauriat vitæ rationem. *In Simil.*

Vide Natura.

Pictor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PICTOR, Græcè ζωγράφος, γραφεὺς, έως, ὁ. Est formarum judex, *Plat. in Theo.* Heb. verbum *Chakak*, effigiavit, delineavit, descripsit, constituit seu statuit imaginem & formas: dicitur non tantum de picturis imaginum, sed etiam de ducendis litterarum & omnium rerum lineamentis. Significatione congruit cum *Chikkah*, & *Chok*, i. effigiavit, constituit effigiem. Hinc εἰκάζω, εἰκονίζω, effigio; εἰκῶν effigies. Inde *Mechakkeh* pictor, qui pingit quicquid libet, unde Horatij dictum in Arte, *Pictoribus atque Poëtis Quidlibet audendi semper fuit aqua potestas.* Iisdem verbum *Kalahh*, significat torquendo cavavit, cavam imaginem fecit, cælavit, in ære argentóve, aut etiam in ligno vel saxo sculpsit, pinxit. 1. *Reg.* 6. 32. *Kelahhim* cortinæ, vela, tapetes. *Miklahhoth*, cælaturæ, imagines, *Koleahh*, pictor, sculptor, acú pictor.

Pictor est imitator ejus quod opifex facit: *Idem de Repub. dialog.* 10. Multa vident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non videmus. *Cic. 4. Acad.*

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Pictor non minus bonus est qui depicto exemplo qualis pulcherrimus homo fuerit, & omnibus in pictura satis expressis, demonstrare non possit, etiam fieri posse ut talis vir extet: sic nos de civitate non rectè dicere putes, si non possumus demonstrare fieri posse, ut civitas ita habitetur, ut à nobis dictum est. *De Republ. Dial. 5. Plato.*

Picturas cum intuemur, procul aspicimus, cur colores partim cavo, partim deuexo repræsentantur: Sic propè, eodem in plano omnes videmus: quia vis conspiciendi quoties in longum extenditur; languescit: & partem albiorem deuexam videt, nigriorem cauam. *Alex. Aphrod. prob. l. 1. n. 49.*

Pictura non respicit ad id quod est: sed ad id quod videtur. *Plato Dial. 10. de Repub.*

Pictor sutorem ac cæteros artifices imitatur, etiamsi de sutoria arte nihil intelligat: at iis, qui non intelligunt, sutores esse videntur, *Plato de Republ. dialog. 10.*

Pictura in totum imitatoria, cum procul à veritate abest, ipsius opus amat, & cum quadam in nobis parte procul à sapientia remota conversatur, ipsique socia ac amica est, ob nihil sani aut veri. *Ibid.*

Pictorum ars in singulis animalibus pingendis nullum alium finem habere videtur, quam ut colores inducat, & deducat, aut quomodo cumque id pictores appellant & nunquam ab exornando cesserit, donec nullum aliud incrementum supersit, ut pulchriores pictutæ fiant. *Idem Plato de leg. dial. 6.*

Pictura est poësis tacens: & poësis est pictura loquens. *Franc. Patric. de Repub. lib. 1. c. 10.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes conspiciens duos centauros pugnantes in tabula pessimè pictos: Vter, inquit, horum deterior est? Notans pictoris imperitiam quasi dubitaret uter esset deterius pictus. Vsus est autem voce ambigua: nam κάκιων & peior dicitur & in pugna inferior. *Laërt. lib. 6. Bruf. lib. 5. cap. 23.*

Anonymus. Quidam conspectâ tabulâ, quæ picturam habebat quomodo Lacedæmonij trucidarentur ab Athenienſibus: dixit, Fortes Athenienses. Id Lacon audiens, subiecit. In tabula. Significans, ridiculum esse de pictura gloriari, quod ea non minus mentiri soleat, quam poëtæ. *Plut. in Lacon.*

Apelles videns tabulam à Protogene pictam quam Demetrius in bello servarat deprecantibus Rhodiis: aliquandiu præ stupore tacitus eam est contemplatus, tandem in hanc vocem erupit: Ingens labor, ac mirandum opus: desunt tamen Gratiæ, quæ hoc aliáque ejusdem auferant, atque in cœlo reponant, eam tabulam Protogenes nondum absolverat. *Eraf. l. 6. apoph.*

Idem tempestatis vi Alexandriam delatus, quidam ejus æmuli subornarunt planum, hoc est, scurram regium qui eum vocaret ad cœnam. Is non suspicans dolum, venit. At quum rex, qui illi erat infensus, indignaretur, & ostensis vocatoribus juberet indicari à quo vocatus esset: Apelles arrepto carbone extincto foculo: imaginem delineauit in pariete, ut rex protinus ex inchoato opere agnosceret planum suum. Eadem opera & artis suæ & civilitatis suæ specimen dedit. Sit hoc, si libet, apophthegma mutum. *Bruf. l. 5. c. 25. ex Plinio & Luciano.*

Idem Alexandrum Fulmuniferum pinxit, adeo expressè, ut diceretur: duorum Alexandrorum, alterum Philippi nullis viribus vincibilem, alterum Apellis nullo artificio imitabilem. *Bruf. ex Plut.*

Anonymus. Pictor quidam interrogatus, quem habuisset artis magistrum? digito populum ostendit: Sentiens, se ad multitudinis judicium pingere: & observantem, quid quisque probaret aut improbaret, artem fuisse consequutum. Idem ab Apelle factitatum legimus, qui post tabulam latitans, subauscultabat spectatorum censuras. *Eraf. l. 8. apoph.*

Zeuxis certamen artis exercuit cum Parrhasio. Quum enim Zeuxis tam scitè effinxisset uvas, ut in scenam aues, advolarent, Parrhasius detulit linteum pictum, ita veritate repræsentata, ut Zeuxis alitum judicio tumens, flagitaret, tandem remoto linteo ostendi picturam. Mox intellecto errore: Vicisti, inquit, Parrhasi. Nam ego aves fefelli, tu artificem. *Bruf. l. 5. c. 23. ex Plinio.*

Idem postea pinxit puerum uvas ferentem, ad quas quum aves advolassent, processit iratus operi: uvas, inquit, melius pinxi quam puerum. Nam si hoc consummassem, aves puerum timere debuerant. Ingenuitatis exemplum. At aves viderunt in puero nullum esse motum: itaque aut mortuum, aut dormientem arbitratæ sunt. *Plin.*

Idem Agatharcho se laudante quod animalia facilè celeritérque pingeret, damnans celeritatem: Ego vero, inquit, Div. *Plin.*

Protogenes Rhodi vivebat. Eò appelles videndi ejus gratiâ profectus est: continuóque petit officinam, in qua tabulam magna amplitudinis in machina aptatam picturæ, anicula quædam custodiebat. Ea Protogenem negavit esse domi, rogavitque à quo quæsitum diceret reverso? Ab hoc, inquit Apelles, arreptóque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis, per tabulam. Reverso Protogeni quæ gesta erant anus indicavit. Ac lineam ille contemplatus, continuo dixit: Profecto Apelles Rhodum venit: nec enim in alium cadit tam absolutum opus. Mox induxit alio colore lineam illa subtiliorem: anuique mandavit, ut si rediret hospes, diceret ostensa linea, hic est quem quæris. Reversus Apelles, & vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitatis locum. Protogenes victum se confessus, in portum devolat, hospitem quærit, domúmque duxit victus victorem. ex minimo vestigiis artifex agnoscit artificem. *Plin.*

Demetrius quum Rhodum obsideret, & in suburbio cœpisset tabulam quandam, Protogenis clarissimi pictoris opus, in qua pinxerat Ialysum, id est, Bacchum, Rhodiis per caduceatores obsecrantibus ut tabulæ parceret, respondit: Se citius patris imagines quam eam picturam abolituram. Tantum honoris habuit arti rex. *Plut. in Demetrio.*

Anonymus. Romæ in foro pendebat tabula quædam, habens imaginem pastoris veruli cum pedo, de hac Teutonum orator rogatus quanti eam æstimaret? satis Germanicè respondit, se nolle sibi dono dari talem vivum ac verum. Barbarus non agnovit artificium, tantum spectabat formam. Atqui quæ natura deformia sunt, plus habent & artis & voluptatis in fabula. *Eraf. l. 8. apoph.*

Nealces. Arato destinanti tyrannorum communi odio abolere tabulam insignis artificij, quæ Aristratum in curru victorem habebat: Nealces supplex intercessit, ut opus incolume servaretur, dicens cum tyrannis, non cum tyrannorum imaginibus belligerandum esse. *Eraſm. lib. 6. apoph.*

Pietas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PIetas. Græcè εὐσέβεια, ας, ἡ, & εὐσεβὴς, ἐος, ὁ, ἡ, pius dicitur. Est autem pietas, justitia adversus deos *secund. Cic. lib. 1. de Natura deorum.* Pietatem Dei erga nos, misericordiæ, benignitatis, beneficentiæ & ejusmodi nominibus Hebræi exprimunt. Nostram erga Deum Reverentiæ, timoris, honoris, cultus nomine designant. Erga parentes, consanguineos, patriam, affines, amicos, Charitatis designatione.

Pietas est per quam sanguine conjunctis, patriæque & benevolis officium & diligens tribuitur cultus.

Pietas accipitur aliquando pro cultu divino. Vnde pietas idem est quod religio, Græcè latria, seu theosebia, unde propriè pietas est theosebia, id est, cultus Dei interior qui propriè pertinet ad virtutes Theologicas. Religio vero est latria, quæ pertinet ad servitutem divinam exteriorem. *Hæc ex Aug. l. 10. de Civit. Dei, c. 4.*

Pietas à vulgo sumitur pro actibus misericordiæ, quia Deus testatur hos actus sibi fieri, & ex hoc Deus dicitur pius. *Ex B. Thom. 2. 2. q. 101. art. 1.*

Pietas est specialis virtus, & principaliter est ad parentes, ad patriam in quibus includuntur omnes consanguinei, cives, amici patriæ. *Ex B. Thom. 2. 2. q. 80. art. 1.*

¶ LOCI BIBLICI.

Pietas pro legitimo & spirituali Dei cultu, 2. Pet. 3. 11. cum quo comparantur corporis macerationes, 1. Tim. 4. 7. 8. commendatur 4. v. 7. 8. & 6. v. 6. 11. Tit. 2. 12. pietas ditat. Prov. 25. 5. Pietas sperat vitam æternam, Tit. 1. 1. 2. pietas, vel impietas non Deo, sed homini prodest, vel nocet, Iob. 35. 6. &c. in pietate assidui esse debemus, 2. Petr. 3. 11. pietas magnus quæstus est, 1. Tim. 4. 9. piè volentes vivere in Christo persecutionem patientur: 2. Tim. 3. 12.

Pij advenæ, hospites & peregrini in hoc mundo, 2. Corint. 5. 6. Hebr. 13. 14. 1. Petr. 2. 11. 2. Petr. 1. 13. 14. pij amici Christi, Io. 15. 14. Angelis similes futuri. Matt. 22. v. 30. Mar. 12. v. 25. Beneficij, Ps. 37. 22. Cives regni cœlestis, Eph. 2. 19. Hebr. 12. v. 22. 23. & 13. 14. cohæredes Christo, Rom. 8. 17. Consortis divinæ naturæ, 1. Petr. 1. 4. Corpus unum Christo. Rom. 12. 17. Consortis divinæ naturæ, 1. Petr. 1. 4. Corpus unum Christo. Rom. 12. v. 1. Corinth. 10. 17. & 12. versicul. 13. 17. Ephes. 4. v. 25. Col. 3. 15. Heb. 13. creaturæ novæ, 1. Corinth. 5. 7. Gal. 6. 15. Ephes. 2. 10. Divites in fide, Iac. 2. 5. Filij lucis, Ioan. 12. 36. Eph. 5. 8. 2. Thess. 5. 5. filij obedientiæ, 1. Petr. 1. 14. forma, seu exemplar debent esse aliis, 1. Thess. 1. 7. Hæreditas Domini, Psalm. 28. 9. Hæredes Dei, Rom. 8. 17. hæredes regni, Iac. 2. 5. hæredes terræ, Psalm. 37. v. 11. 22. Prov. 2. 21. hæredes vitæ æternæ, Tit. 3. 7. 1. Pet. 3. 22. Infantibus quomodo similes, 1. Pet. 2. 2. inopes esse nequeunt, Psalm. 34. 10. Lapides vivi sunt, 1. Pet. 2. 5. Misericordes, Proverb. 21. 26. Piscibus bonis similes, Matth. 13. 48. velut portenta in mundo habentur, Esa. 8. 18. purgamenta mundi, 1. Corint. 4. 13. Reges

sunt,Apoc.1.vers.6.& 5.10.& regale Sacerdotium, 1.Petr.2.9. quomodo Sacerdotes,Esa.61.6.& 66.21.Hebr.13.15.Rom.12.vers.1.Apoc.1.6.& 5. 10.& 20.10. spectaculum facti sunt mundo, Angelis &, hominibus. 1. Cor.4.9. stulti habentur, vers.10. servi sunt iustitiæ, Rom.6.18. conferuntur semini, Matth. 13. 28. superiores futuri sunt hostibus, Psalm. 149.versic.5.6.7.Esa.41.15.& 54.17. Terræ bonæ similes, Matth.13.23. Marc. 4. 20. Luc. 8. 1, Hebr. 6. 5.7. tritico conferuntur, Matth.3.12. Luc.3.17.

Pij Deo chari & pretiosi, Esa.43.4. & 49.16. Deut.32.10.Psalm.17.8. Zach.2.8.Matth.10.31. Luc.12.6.Ioan.4.21.23.& 16.27. & 17. 23. Eph. 1.6. cur Deo chari, Ioan.16.27.à Deo cogniti, 1.Cor.8.23.2.Tim.2.19. Christo dilecti.Ioan.14.21.& 15.9.14.in mundo contempti, Psal.123.4. 1.Cor.4.v.9.10.13. Pij uno ac solo Deo contenti, Psal.73.27.in Dei laudem creati, Esa.43.7.21. interdum à Deo relicti, & omni consolatione destituti videntur,Psalm.22.2.& 88.9.19.& 148.5.Esa.51.18. Matth.27. 46.Marc.15.34.& 14.37.Luc.22.45. pij omnes à Deo edocti,Esa.54.13. Ier.31.34. Ioan.6.45.mundo exosi,15.19.& 17.14. 1. Ioan.3.13. propter mundi odium non miseri, Matth.5.11.Luc.6.22. Ioan.7.7. & 15.18. pij imitandi,Phil.3.17. peccato mortui, Rom.6.2.11.1. Petr.2. 24. ludibriis obnoxij.Psalm.79.4.variis ærumnis expositi,Prov.11.31.Eccl.8.vers.14. Matth.5.v.12.

A Deo Plantari,Esa.61.3.pij cum impiis non puniendi,2.Reg.10.23. pij in Cœlestibus sedentes,Ephes.2.6.è mundo selecti:Ioan.15.19. & 17. 6.14.16. à Deo per Spiritum sanctum signati & uncti, 2. Cor.1.22.Eph. 1.13.& 4.30. pij aliis utiles ac fructuosi,Prov.11.11. Ioan.15.4. pij nihil aggrediuntur ex sese,Psal.119.24.Act.20.22.Spiritu Dei aguntur,Rom. 8.9.14.in Christo manent,Ioan.6.56.& 15.4.pij seipsos probant, 2. Cor. 13.5.pij in dies proficiunt,Ioan.13.10.& 15.2. Eph.3.19.& 4.15. Phil.3. 12.Colos.1.9.10.& 2.7.1.Thess.1.3.10.& 4.1.1.Th.1.11. & 2.17.1.Pet.2. 2.2.Petr.5.12.& 3.1.1.Ioan.2.12.

Piorum conditio in hoc seculo miseria, Psalm.119.109. Esa.41.14. & 51.21.23. Abac.1.3.4.13.Matt.11.18.Luc.2.7.& 6.23. Ioan.15.20. Rom. 8.36.1.Cor.4.9.11.& 15.19. 2.Cor.4.10. Hebr.10.33. & 11. 35.piorum conditio post vitam præsentem beata, Matth.13.43. & 22.30. Marc.11. 25.Luc.18.30.Apoc.3.21.& 7.16.17.& 14.13. piorum coniunctio arctissima,Ioan.16.11.22.consilia optima,Prover.12.20. consolatio, Psal.119. 51.76.Matth. 5.5.12.Luc.6.22.& 12.31. 2.Cor.1.5.7.1. Tim.4.10.1.Pet. 4.13.constantia in bono Psal.119.51.69.consortia utilia,Prover.13.20. corpora glorioſa futura,1.Cor.15.53. Philip.3.21.Desiderium,Psal.119. 174.Apoc.22.17. dignitas ac præstantia, Matth.10.31,Luc.8.21. Ioan.1, 12.& 12.25.1.Cor.1.9.& 3.22.& 7.23.Ephes.2.19.1. Petr.2.9.1. Ioan.3. 1.2.domus benedicta, Prover.14.11. & 15.7. domus cœlestis,2.Cor.5.1. Exercitium,Psalm.119.15.27.48.78.Ephes.5.19. Colos.3.16.1.Thess.5. 11.1.Tim.4.8.2.Tim.2.22.Tit.2.12. Fortitudo, Mich.4.13.Gaudium,1. Paral.16.10.Psalm.5.12. & 9.3.15.& 13.6.& 14.7.& 16.9.& 3.8.& 32.11. & 33.21.& 35.9.27.& 40.17.& 48.12.& 51.9. & 53.7.& 58.11. & 63.6. 8.& 64.11.89.17.& 90.15.& 92.5. & 95.1.& 97.8.9.11.12. & 100.1. & 104.34.& 105.3.& 107.42.& 109.28.& 119.14.54.74. 162. & 122.1.c. 126.2.c.129.1.25.Prov.13.9.& 21.15.& 29.2.6.Eccl.5.17.18. Cant.1.4. Esa.9.3.& 12.6.& 25.9.& 29.19.& 30.29. & 35.10. & 41.16. & 51.3.11. & 58.14.& 61.7.& 65.14.18.& 66.10.14. Ierem.15.16. Ioel.2.23.Abac. 3.18.Soph.3.14.Zach.2.10.& 9.9.& 10.7. Matth.5.12.& 28.8. Luc.1.14. & 2.10.29.& 6.23.& 10.20.& 13.17. & 16.6.37. & 21.28. & 24.41.52. Ioan.3.29.& 14.28.& 15.11. & 16.20.22.24. & 17.13. & 20.20. Act.2. 26.46.& 5.41. & 8.8.39.& 11.23. & 12.14. & 13.48.52. & 3. 31. Rom. 12.12.15. & 14.17.& 16.19.2.Cor.6.10. & 13.11. Galat.1. 22. Phil.1.4. & 2.2.8.& 4.4.Colos.3.15.1.Thess.1.6.& 5.10.Hebr.10.34.Iacob.1.2.1. Petr.1.6.8.& 4.13.1.Ioan.1.4.2. Ioan. v.4.13.3. Ioan. v.3.4. Apoc.18.20. & 19.7. Piorum gemitus, Rom.8.23.2. Cor.5.2.4. gloria, 1.12. piorum gloria in futuro seculo, Matth.13.43. Philip.3.21. Col.3.4.2. Thess.1. 7.Piorum Hæreditas Deus,Psal.73.26.Piorum hostes perdendi, Psal.37. 22.Piorum iustitia,qualis esse debeat.Matth.5.20.Piorum labor minimè inanis,1.Cor.15.58.Galat.6.9.Hebr.6.10.Apoc.14.13. laus,Deus,Jerem. 17.14. liberi sancti, 1. Cor. 7. 14. Piorum liberationis fructus & finis, Psal.30.12.13.& 40.2.4.& 56.43.& 106.47.& 118.17.Esa.37.20.Ierem. 33.9. Piorum libertas, 1. Petr. 2. 16. lingua quod rectum est loquitur, Psalm 27.v.30.

Piorum Meditatio,Ps.1.2.& 119.v.143.147.174.& 143.5.Prov.15. 18.Piorum membra,Spiritus sancti templa,1.Cor.6.19.Piorũ memoria æterna,Ps.12.6.laudabilis Proverb.10.7.Marc.14.9. piorum mors quieta,Gen.15.14.& 25.8.piorum mors interdum præmatura,Esa.57. v.1.piorũ multitudo;49.20.Hebr.12.1.mundities in quo sita,Ioan.15. 3.Actor.15.9. piorum omniũ nota,Esa.66.5.Ezech.5.6.Ioan.8.47.& 10.27.&13.25.&18.37.2.Tim.2.19.1.Ioan.4.7.Apoc.7.3.Piorũ Opera,Deo præeunte facta,Ioan.3.21.Piorum paucitas,impiorũ multitudinis respectu,Esa.8.16.& 63.1.Ioan.12.8.Mich.7.14.Matth.20.16.& 22.14.Luc.12.32.& 13.23.Rom.9.27.1.Petr.3.10. Piorũ Pax,Esa.57. 19.Agg.2.10.posteritas,Ps.34.11.& 92.11.Esa.54.17.& 58.11. & 65. 14.Zach.8.12.piorum imprimis habenda ratio,Roman.12.13.Gal.6. 10.Ephes.1.15.Colos.1.4. Hebr.6.10. piorum ruina lethalis non est, Prov.24.16.piorum salus æterna, Esaiæ 45. 17. gratuita est, Ephes.2. v.5.8.piorum liberatio cum impiorum interitu conjuncta,Esaiæ.34.8. & 35.4.& 49.25.& 51.23.& 59.20.& 61.2.& 63.4.Ier.12.15.& 25.12. & 30.v.16.20.& 50.18.Thren.4.22.Ezech.28.26.Ioel.3.1.Abd.v.17. Soph.2.9.& 3.19.Zach.1.15.& 2.8.& 10.11.& 12.6.& 14.12.Piorũ securitas fixa,Psalm.1.3.& 15.5.& 31.21.& 112.7.Prov.1.33.& 10.v.9.39.& 12.21.& 13.6.& 14.32.& 15.29.& 28.1.Esa.26.7.& 53.19. & 54.14. & 58.11.Ier.17.v.8.&23.6.& 32.37.& 33.16.&46.27.Ezech.28.26.&34. 28.& 38.8.Mich.4.4.Soph.3.13.Agg.2.v.10.Zach.14.11. Matt.7.25.& 11.29.Luc.11.36.Ioan.16.28.Rom.8.v.31.33.35.Col.3.35. Hebr.6.39. & 13.6.1.Petri,3.v.13.14.2.Petr.1.10.1.Ioan.3.21.& 4.17.Apoc. 9.4. Piorum semen benedictũ,Iob,42,16.Psal.18.51.& 37.25.13.& 25.26. & 102.29.& 112.2.Prou.11.21.& 14.26.& 20.7.Esaiæ.44.3.& 48.19. & 54.13.& 60.21.& 65.23.39.Iere.32.Zach.10 2.Actor.3.29.Piorum ab impiis separatio. Matth.13.v.41.29.& 25.32. Piorum societas honorifica;1.Ioan.1.v.3.Piorum spes Deus, Psal.39.8.& 40.5.& 91.v.2. 9.& 14.2.6.Ioel.3.16.Piorum spes una, Ephes.4.4.Piorum spes minimè vana,Psalm.9.19.& 17.7 & 21.8.&.25. vers.2.20.& 28.7.& 31.2. & 71.v.1.5.& 32.10.& 34.v.6.9. &.37.v.9.40. & 62.7.& 71.5.& 86. 2.& 91.2.& 112.7.119.116.& 125.1.& 142.6. & 143.8. Prov.10.vers. 28.Esaiæ 26.3.& 30.18.& 40.31.& 45.17.& 49.23.& 50.7. & 57.13. Ier.31.17.Ro.5.v.2.5.& 8.v.24.& 9.v.33.& 12.12.Hebr.6.19.Piorum ob impiorum fœlicitatem Tentatio,Psal.73.v.12,13.Esaiæ,49.14.Piorum ob populi calamitatem tristitia, Esaiæ,22. v.4. in lætitiam vertitur,Psal.30.12.& 68.14.Esaiæ,61.3.& 65.20.Ierem.31.13.Ioan.16.20. Piorum victoria,Psal.149.v.6.Esaiæ,41.15.& 54.17.Dan.7.22.Mich. 3.13.& 5.9.Malach.4.3.Matth.16.18.Luc.1.71.Rom.8.37.& 16.10.1. Cor.15.57.1.Ioan. 2.14.& 4.4.& 5.4. Apoc.12.11. Piorum victoriæ fructus,Apoc.2.11.& 3.v.5.12.21.7.Piorum vita,Deo cõsecrata,Rom. 14.7.Coloss.3.3.Piorũ vitæ finis,Psalm.118.17.& 119.175.Esaiæ,43. 7. & 60.21. & 61. 3. piorum unanimitas. Actor. 4. 32. & 5. 12. & 15.12.Rom.15.6.piorũ cum Christo unitas,Ioan.17.11.piorum vocatio præstantissima,1.Thess.2.12.& 4.7.1.Petr.2.21.& 3.9.& 5.10.piorum voluptas in Deo sita,Ps.37.4.piorũ zelus.119.139.Roman.12.11.

Piorum & impiorum discrimen,Genes.4.vers.4.5.Exod.5.1.2.& 14. 13. Psalm. 1.versic.4.5.6. & 20.8. & 34.16.17. & 37.17. & 109.28.& 125.5.Prou.10.vers.3.25.28.30. & 11.vers.23.24.31. & 12. versic.21. 22.cap.13.25.& 14.23.& 24.10.Esaiæ,60.2.c.6.5.14.Ose.14.10.Ioan.2. 9.Mich.4.5. Matth. 3.12.Rom. 8.5.2. Cor.2.16. Galat.4.29.Hebr.6. vers.7.8.& 10.38.1.Petr.2.7.1.Ioan.2.19.& 3.10.& 4.6.& 5.10.2.Ioan. versic.11.piorum sub Magistratu impio & ethnico degentium *Exempla*: Abraham sub Pharaone in Ægypto,Genes.12.10.Israëlitæ sub Pharaone,Exod.12.40. Iudæi sub Philisthæis, Luc.15.11.parentes Davidis sub Achis:1.Sam.22.3.David cum suis sub Achis,27.v.2.3.Elias cum septem millibus piorum, qui non flexerunt genua ipsi Baal cum Achabo & Iezabel, 1.Reg.19.18.

Piis male esse non potest, Esaiæ, 3.10.piis benefaciendum, Iudic.c.5. vers.12.Psal.16.3. piis favendum,& eorum innocentia tuenda. *Exempla:* Ionathas,1.Sam.20.v.32.Abimelech, 22.vers.14. piis liberatis interdum impij affliguntur,Esa.43.v.3.4.

Pios eripit Dominus è tentatione,2.Petr.2.9.nec finit eos ultra tentari, quam quod possunt ferre, 1. Corinth. 10. 13. sola Dei misericordia fidunt, Psal. 52. 10.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fili, honora Dominum,& valebis:præter eum verò ne timueris alienum, *Prou.7.*

Honora Dominum ex tota anima tua.*Ibid.*

Ineptas & aniles fabulas devita : exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est : pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ,quæ nunc est & futuræ. 1. *Tim.*4.

Est autem quæstus magnus, Pietas cum sufficientia.1.*Tim.6.*

Tu autem ô homo Dei,hæc fuge:sectare verò justitiam,pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. *Ibid.*

Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus: erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & secularia desideria,sobriè & justè, & piè vivamus in hoc seculo, &c. *Tit.*2.

¶ Patrvm sententiæ.

Penes Deum nec pietas sine justitia est, neque sine pietate justitia, nec sine pietate cœlesti sensus, sine bonitate æquitas, sine æquitate bonitas non habetur. Virtutes si separatæ sunt, dilabuntur. Æquitas sine bonitate, sævitia est,& justitia sine pietate crudelitas est. *Petr.Chrysolog. serm.* 145. *de generat.*

Pietas amica est parentibus, grata Deo, dominum conciliat,necessitudines favet: Dei cultura,merces parentum,filiorum stipendium. Pietas, inquam, justorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffragium, indulgentia peccatorum. *Ambr. in Psalm.* 118.

Necessitudini generis divinæ religionis pietas antefertur:Nulla enim merces Deo meliorea, quæ habet pietatis munera. *In lib. de viduis.*

Volens discipulus reverti domum, & suis omnia renuntiare magistri voce prohibetur, sepultura patri non datur, & pietatis genus est, impium esse pro domino. *Hier. in epist. ad Marc.*

Clades in suos, pietas in Deum est. Nemo pietatem debet antefetre religioni : qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. *In epist. ad Paulum.*

Ordinate in me charitatem. Rectus ordo est, post Deum, amare patrem & amicos. Si tamen necessitas venit, ut utrumque servari non possit, odium in suos, pietas est in Deum. *In Cant.*

Ille bene agit, quæ pia sunt, qui scit prius servare quæ justa sunt : ut collatus in proximos rivus misericordiæ de justitiæ fonte ducatur, *Greg. lib. mor.*

Sunt nunnulli, qui pietatis suæ viscera tendere usque ad incognitos nesciunt, sed solum,quos per assiduitatem notitiæ didicerunt,miserentur : apud quos plus familiaritas quam natura valet, dum quibusdam necessaria, non quia homines, sed quia nati sunt, largiuntur. *Ibid.*

Beneficium debet exhiberi per pietatem, & bonum verbum tribui per humilitatem. *Ibid.*

Pensemus,si possumus,dispensationem supernæ pietatis,stãtibus,si ceciderint,minatur pœnam:lapsis vero,ut surgere appetant promitti misericordiam:considerantes nãque quod justus est, nolite negligere peccata

vestra

vestra : considerantes quod pius est,nolite desperare.*In quadam hom.*

Nulla est scientia, si utilitatem pietatis non habet, & valde inutilis est pietas,si scientia, discretione caret. *lib.mor.*

O clementissima pietas quæ non sua desinit largiri beneficia non solùm ubi nullum invenit meritum,sed plurimum etiam,ubi totùm videtur contrarium. *In quadam epist.*

Pietas est ex benignæ mentis dulcedine grata omnibus auxiliatrix affectio,& divini cultus religiosa devotio.*Hugo in lib.de claustro animæ.*

Hæc enim est perfecta pietas, quæ antequam flectatur precibus, novit considerare fatigatos. *Cass.in l.4.epist.*

¶ Poetarvm Dicta.

Ovid.l.4.Fast.

Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes,
Sacra,patremque humeris,altera sacra tulit.

Ibidem.

An magis hunc morem pietas Æneia fecit :
Innocuum victo,cui dedit ignis iter.

Horat.1.Carm.2.

Integer vitæ scelerisque purus
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis
Fusce pharetra,
Sive per Scyrteis iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes

Plaut. Rud.

Supplicij facilius pius à Diis supplicans,
Quam qui scelestus est, invenit veniam sibi.

Horat.1.Epist.16.

Vir bonus est quis ?
Qui consulta patrum, qui leges,iuráque servat.

Idem ibid.

Vir bonus,& sapiens audebit dicere, Penteu,
Rector Thebarum, quid me perferre,patique
Indignum coges ? adimam bona,nempe pecus, rem,
Lectos,argentum : tollas licet,in manicis, &
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus,simul atque volam me solvet opinor,
Hoc sentit,moriar,mors ultima linea rerum est.

Idem 1.Epist.7.

Vir bonus & sapiens dignis ait esse paratum :
Nec tamen ignorat,qui distent æra lupinis,

Idem 1.Epist.16.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Iuvenal.13.

Rari quippe boni : numero vix sunt totidem,quot
Thebarum porta,vel divitis ostia Nili.

Ex Græcis Comicis.

Θεὸν σέβε,κ̀ πάντα πράξεις εὐθέως
Numen colenti cuncta numen diriget.
Θεὸν σέβε κ̀ πάντα πράξεις εὐθέως,
Deum colendo cuncta facies protinus.
Θνητὸς φρονεῖν μὴ φρόνει ὑπέρθια.
Ne supra numen sapere mortalis stude.

Antholog.Sac.Iac.Billij.

In pietatis magistros, parum pie viventes.

Multa quidam interna multi de pace loquuntur,
Cum tamen in medio pectore bella gerant.
Quanque pia menti Christus sit dulcis : at illi
Interea haud gustu,quod docuere tenent.
Mercurij rectum callem tibi monstrat imago :
Quam tamen ostendit, non tenet illa viam.
Huic statua similem pietatis iure magistrum
Dixero, cui pietas nil tamen ipsa sapit.

De piorum spe.

Spes mala cuncta levat, vinúmque educit ab undis :
Melláque de rigida pinguia rupe trahit.
Spes quoque sancta piis est ignea nocte columna,
Intus quæ nullis frangitur ista malis
Christicole ô sortem populi bis térque beatam,
Rebus in adversis cui datur ista comes !
Hac duce nam quivis lata subit aspera mente,
Vivit & in mediis ut Salamandra rogis.

De mutuo piorum & impiorum adversum se judicio.

Insanire putat mundus,quos mille labores,
Pauperiémque videt ferre gravemque famem.
At contra iusti mundum,quod ubique sequatur
Quæ carni arrident, mente carere putant.
Sic igitur pugnant animis mundúsque pijque :
Nec qui nunc litem finiat,ullus adest.
Aßt illam Christus dirimet,cum venerit olim,
Ac mundo vincet sancta cadente manus.

Probos viros ab improbis lædi non posse.

Corporeo cerni virtus si lumine posset,
Mox eius caperet pectora nostra decor.
Quamque decore nitet virtus,tam robore pollet,
Nam virtute nihil fortius esse potest.
Ladere qui tentat veræ pietatis alumnos,
Ingentem stuppa verberat ille rogum.
Stuppa iniecta rogo sese consumit : at ignis
Maiorem stuppæ vim moriente capit.

Pietas Periculosa, sed fœlix.

Impia pars mundi parti est infecta piorum,
Nec tolerare potest dissimiles animos,
Ridens nolentes opibus præsentibus uti,
Sperantésque sibi credita posse dare.
Sed spernenda hæc sunt populis opprobria sanctis,
Quæ stultè iaciunt corda aliena Deo.
Nam spes nostra ex hoc visu fit celsior omni,
Quod spondens, quidquid credimus,hoc Deus est.

Vita Christianis sit pia & honesta.

Nec falsarum habitu virtutum ornata iuvatur,
Perdit mens veri nescia, quidquid agit.
Noverit ergo Deum sapiens totisque medullis
Diligat, idque ipso se quoque amator amet.
Sit bonus & iustus, sit verax atque benignus,
Sit forma & speculum,lux & imago Dei.
In Christo factus novus, & iam carne vetusta
Exutus,vilem mente relinquat humum.
Vt sacri templi quacunque in parte locetur,
Magnum erit in capitis corpore,quicquid erit.

Quâ notâ veri Dei filij agnoscatur.

Admovet ad solem pullos Iovis ales, adunco
Vngue tenens sobolem dum probat ipsa suam,
Si radios spectent illæso lumine veros
Agnoscit : si non deiicit atque necat.
Si quoque germana sobolis falsaque periclum,
Ætherea genitor qui manet arce, facit.
Nam veros censet,qui mentem ad sydera tollunt :
At spurios,quorum mens gravis ima petit.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Pietas fundamentum est omnium virtutum, parentum ut Deum vereri, atque non multò secus ac parentes liberos amare debemus.*Cic.pro Plan.*

Pietate adversus Deos sublata,fides etiam & societas humani generis, & una excellentissima virtus,iustitia tollatur necesse est.*1.de Nat.Deor.*

Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque benevolis officium & diligens tribuitur cultus. *Idem in Rhetor.*

Habet suos impetus pietas. *Quint.Dec.6.*

Prima pietatis magistra natura est.

Mortalis cum sis,ne sapias quæ supra Dei voluntatem sunt.

Deum cole,& omnia facies divino instinctu.

De pietate & loquere & disce.

Nulla vis major est pietate verâ. *In hist.Sax.*

Si omnes mei familiares pietate erga Deum præditi essent, minus eos inter se aliquid patraturos aut in ipsum,dicebat Cyrus: *teste Xenophonte,lib.8.*

Eximia ciconiis ineſt pietas, nam quantum temporis impenderunt fœtibus educandis, tantum & ipsæ à pullis invicem aluntur. *Solin.in l. de mir.mun.*

Leonum clementiæ indicia multa sunt, prostratis parcunt, in viros potius quàm in fœminas sæviunt, infantes non nisi magna fame perimunt,nec à misericordia separantur, *ibid.*

Pietati summa tribuenda laus est.*2.de Orat.Cic.*

Omnibus est amori pietas.*Cic.C.Cass.Fam.15.*

Philosophis Æmylius Paulus testem se præbuit, qui pietatem scientiam esse colendi Numinis definierunt.*Plut.in P.Æmylio.*

Plus apud bonos pietatis iura quam omnes opes valent.*Iust.hist.l.3.*

Græci Ænææ pietate oblectati universas possessiones ei reliquerunt confitentes erga eos qui pietatem in Deos exercent, quique parentes reverenter colunt etiam natura inimicos non posse non æquos & placatos se præbere. *Ælian.var.hist.l.5.c.24.*

Commendabilis est pietas quæ parentibus præstatur. *Valer. Maxim. lib.5.c.4.*

Diligere parentes,prima naturæ lex est.*Idem,ibid.*

Cæteræ virtutes admirationis tantummodo multum, pietas vero in parentes amoris plurimum meretur. *Idem,ibid.*

Prima & optima rerum natura pietatis est magistra, quæ multo vocis ministerio, nullo usu literarum indigens, propriis ac tacitis viribus charitatem parentum pectoribus liberorum infundit. Quid ergo doctrina proficit? Vt politiora scilicet, non ut meliora fiant ingenia:quoniam quidem solida virtus nascitur magis quam fingitur. *Ibid.*

Vera & sola pietas est necessaria,qua conservata iis qui rectè vivere instituerunt cætera despicienda sunt. *G.Pachymer.hist.l.5.*

Mea sententia is prudentissime rebus suis consulet,qui primum suapte causa optima quæque fuerit amplexus, deinde liberis etiam & cognatis suis prospexerit.Qui vero toto animo incertam gloriam aucupatur, & iis casibus qui animum obruunt nec constantiæ quicquam habent se subiicit, & jucundissima optimis, sive sua, sive suorum causa anteponit, is miser mihi videtur, tum ob temeritatem,tum propter inane studium: quod præter Deum ejus voluntati & consiliis adversantem, è vestigio etiam evidenter alia quam sperarat experitur, & in extremas periclitatur miserias. *Niceph.Greg.hist.l.5.*

Divinum Numen omni modo, omni tempore, ipse cole, juxta leges patrias,& alij ut colant effice.*Dion.lib.52.*

Nunquam dolor ita invalescet, ut memoriam Numinis ex animo meo excutiat. *Heliod.lib.2.*

Pietas est legitimus debitus honor & amor in Deum & parentes *Lipsius.Const.lib.1.c.2.*

Pietas sit magis in corde quàm in ore, factisque magis exercenda quàm verbis. *Præf. ad Comm.*

Pietas & Dei metus quasi frenum est, & coërtio in animi ab omni rebellione, & insolenti metu *lib. de una Relig.*

Fulcrum imperiorum Religio & Pietas. *Ded. ad Pol.*

Humana hæc quid sunt, nisi iactationes & fluctus? in quibus nihil firmum est, nisi ita alliges ad anchoram veræ pietatis. *Cent. 2. ep. 2.*

Sine pietate & virtute nemo vere honestus unquã erit. *Cent. 2. ep. 69.*

Alibi molles satis sumus in re Pietatis, sicut ferrum, *Cent. ad Hisp. & Ital. ep. 11.*

Pietas caput virtutum. Quisquis eâ caret, aut negligit, quid veri non dicam Christiani hominis, sed nominis habet? Ad eam nati omnes nos quoque peculiari Dei gratia instituti sumus, teneamus & amplectamur unicam quietis anchoram, unicum ad perpetuam salutem viaticum & viam. *Cent. Miscell. 4. epist. 7.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi: Quemadmodum qui in bello regia signa circumferunt, magnis indigent viribus, maximáque peritia, uti ne id hostibus prodant: Ita & qui Christi nomen portant, non in bello solùm, verum etiam in pace, summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant, sed id strenue ferant, vexillo crucis armati. Ingenti enim profecto opus est robore, ut quis digne portet Christi nomen. Nam qui indignum aliquid vel dixerit, vel fecerit, aut etiam cogitaverit, Christo nomen non legitime portat, neque habet in semetipso Christum. Porrò qui id portat is triumphat non in foro, sed in cœlis: eique astant Angeli laudantes. *Hom. 3. de diversis.*

Sicut mercator non sentit nauigationis laborem, lucrorum spe relevatus: & pugil generosè fert capitis vulnera, coronam respiciens: Ita & nos quoque cœlum & ad cœlestia intendentes bona, quæcunque inferantur gravia, generosè cuncta feremus, bona futurorum spe roborati. *Homilia 16. cum Princeps intrasset Eccl.*

Nazianzeni, Sicut variæ sunt vitæ electiones, ita & multæ apud Deum mansiones quæ secundùm dignitatem unicuique dividuntur & distribuuntur: & hic quidem hanc excolit virtutem, alius vero aliam, quidam etiam plures, nonnulli quoque omnes: si saltem est possibile, tantummodò ultra pergat quisque, & anteriora concupiscat, ac vestigia insequatur ejus qui rectè deducit & dirigit, quique per angustam viam & portam ad latitudinem quæ illic est perducit. *In Oratione de paupertate.*

Arist.ea Rudis adhuc animus & quasi infans, maximè exornatur, cum initio pulcherrima quæque & rerum dignissima complectens pietatem lege infallibili rationémve sequitur. *Ad Philocrat. fratrem.*

Marsilij Ficini Florentini: Sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum. Ita non potest homo, qui solus hæret Deo sapientissimo, beatissimóque, stultissimus miserrimúsque evadere. Neque etiam potest Deus, qui summa veritas & bonitas est, humanum genus prolem suam decipere. Naturalis autem, communisque opinio de Deo, inserta nobis est communi origine ac principe naturarum. *Lib. de Religione Christiana. c. 1.*

Erasmi Roterodami. Vt Appelles pictor queri solitus est periisse diem in quo non duxisset lineam: Ita Christianus dolebit, si quotidie non evasit seipso melior in pietate. *In simil.*

Vti ferrum aut chalybs cætera quidem duritie rigoréque superat, ab adamante vincitur: Ita res quidem potens est amor in liberos, sed hunc quoque superat pietas in Deum. *In Simil.*

Chrysostomi. Sicut mercenarius totum diem circa domini opus impendit, unam autem horam circa suum cibum: Sic & nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa opus gloriæ Dei, modicam autem partem circa usus nostros terrenos. *In c. 10. Matth.*

Sicut casta mulier, quæ virum suum amat, nullum amat alium: si autem alterum amaverit, iam non amat virum suum: Ita & homo si Deum amat, mundum non amat: si autem mundum amaverit, iam Deum ex toto corde non amat *In Matth. hom. 42.*

Sicut in imagine sua rex honoratur, & contemnitur: Sic & Deus in homine vel diligitur, vel oditur. *In 22. Matth. hom. 41.*

Ita non aliter factum est: quam cum à barbaro quidam in acie fortis vir dimisso telo periculosè percussus, neque id semel, sed iterum atque graviùs perpessus, non cesserit, sed undique sanguine perfusus, magno in hostem impetu ruerit, confestimque trucidaverit. Sic etiam David, quanto magis saucium dices, tanto maioris illum animi ostendes: quæ postquam ita miserè depressus fuit atque deiectus, velociter surgere, ac ante primam aciem stare, percussorémque ipsum humi sternere potuit: quod quale quantúmque sit, hi maximè non ignorant, qui in summas peccatorum ærumnas deciderunt, non enim ait magni excelsique animi ego judico, si cum rectè vadas, iter tuum fœlici cursu non perficias. *Hom. 27. in Matth.*

Quemadmodum quercus altius demissis radicibus, nullius venti viribus sternitur: Ita animam divino confixam timore nullus tentationum ventus evellet. *Hom. 53. in Ioan.*

Quemadmodum ignis naturam talem esse videmus, ut si quis multas in unum lampadas coëgerit, splendidam reddat, & intendat lucem: Sic & in ipsis fidelibus ac credulis usuvenit. Quum enim à nobis mutuo auulsi sumus, fit nescio quo pacto, ut mœstiores reddamur: quum autẽ mutuo nos conspicientes, membris domesticis hinc inde impliciti, fit ut magnam consolationem accipiamus. *Hom. 2. ep. ad Rom.*

Arbor cum in altum radices miserit, ne vehemens quidem illam procella agitare poterit: si vero superficie tenus fibras perrexerit, neque ad profunda descenderit, parvus licet venti flatus irruat, eam è radicibus evulsit: Ita & in nobis: Si affixerimus divino timori carnes nostras, nihil movere nos poterit: si vero verbo tantum divinæ religionis Sacramenta perceperimus, exigua pulsio totum perimit ac perdit. *Hom. 9. ad Titum.*

Quemadmodum homines vino & potationibus dediti singulo quoque die simul ac surrexerunt, obambulant, curioséque disquirunt, ubi compotationes agantur, ubi convivia, ubi cœnæ, ubi commessationes, ubi temulentia, phialæ, crateres & pocula: Sic qui verè pij sunt quotidie, simul ac surrrexerunt, curiosè perquirunt, ubi futura sit exhortatio, ubi salubris admonitio, ubi doctrina, ubi sermo ad pietatem veram, Christíque cognitionem conducens. *In orat. 2. adversus Iudaos.*

Quemadmodum navis naucleri manu regitur, ne pereat tempestate maris: Sic timor Domini gubernaculis vitæ nostræ assistens, docet qua ratione futura nobis pericula vitanda sint. *Hom. 7. de fide Anna.*

Sicut in mare decidens immensum scintilla brevis facile deletur: Sic quantacunque Deum timenti illidantur, velut in vastum lætitiæ pelagus incidentia, extinguuntur & perduntur. *Homilia 18. Gau. in Domino semper.*

Basilij Sicut faber securim faciens, aut falcem, meminit semper ejus qui opus injunxit, & retinet in corde suo cuius magnitudinis, vel qualitatis, vel formæ iniunxerit fieri securim: & illud semper intendens quod sibi meminit à Domino operis iniunctum, ad hoc dirigit manuum ministerium, ut forma operis cum ejus qui iniunxit animo ac voluntate conveniat: si autem obliviscatur, quid vel quale sit quod sibi fuerat imperatum, sine dubio aliquid aliud quam sibi fuerat iniunctum faciet. Ita & Christianus omnem conatum, & omne studium in actibus suis adhibere debet, ut secundum voluntatem Dei, qui opus iniunxit, suum quoque dirigat opus, ut actus sui ornentur, & possit ejus qui præcipit voluntatem implere. Tunc etiam illud complere potest quod dictum est: Sive manducetis, sive bibatis, sive aliud quid faciatis, omnia ad gloriam Dei facite. Si vero declinet aliquis à regula & corrumpat observantiam mandati, ex ipso arguetur quod sit immemor Dei. *De inst. monach. c. 3.*

Procopij: Quemadmodum duces, seu Imperatores prius commeatum præbent militibus, & deinde signum pugnæ proponunt: Sic divinæ virtutis milites, spirituali capto cibo pergunt in hostem, auspiciis & ductu Iesu. *In eod.*

Marci Eremitæ: Quemadmodum in aqua ignis durare non potest: Ita neque turpis cogitatio in corde Dei amante. Quoniam omnis qui Dei amator est, etiam laboris amans est. Cæterum labor voluntarius, naturaliter voluptati inimicus existit. *De lege Spir.*

Thalass. Sicut fluit cera à facie ignis: Sic à timore Dei impurior cogitatio, *Ad Paulinum presbyterum.*

Maximi monachi: Quam rem aliquis amat, eandem etiam omnibus modis amplectitur, & omnia quæ illi erga illam impedimento sunt, aut obstaculo, contemnit, ne re adamata privetur: Ita qui Deum diligit, puræ precationis curam habet, & omnem affectum illi erga hoc obstantem ex seipso eiectum abiicit. *Lib. 2. de Charit.*

Quem amat aliquis, hunc omnibus modis studet, & adproperat, etiã reverenter habere & colere. Itaque si quis Deum amat, omnino etiam ea quæ sibi maximè placitura sunt, festinat facere: cæterum sic qui carnem amat, ea quæ carni voluptati sunt, facit. *lib. 3. de Charit.*

Antonij Monachi: Quemadmodum solis radius per foramen illapsus quicquid in domo est, illustrat, ita ut vel minima videantur, & puluis ipse volitans: Sic etiam timor Dei, cum discretione natus in corde omnia ejus peccata prodit. *In Melissa parte prima, sermon. 66. ex Ioan. Climaco.*

D. Augustini: Diligendo pulchri efficimur. Quid facit homo deformis & distorta facie, si amet pulchram? Aut quid facit fœmina deformis, nigra & distorta si amet pulchrum? Nucquid amando potest esse formosus Quando in speculo videt, erubescit faciem suam levare ad illam formosam, quã amat. Quid facit ut pulchra sit? Expectat & expectando senectus additur, & turpiorem facit. Non est ergo quod des illi consilium, nisi ut compenset se, & non audeat amare impar imparem. Anima nostra fœda est per iniquitatẽ: amando Deum pulchra efficitur. Qualis amor, qui reddat pulchram amãtem? Deus semper pater est, amavit nos fœdos, ut ex fœdis faceret pulchros. Erimus pulchri amando eum, quia pulcher. Quantum in te crescit amor, tanto crescit pulchritudo, quia ipsa charitas animæ est pulchritudo. *In epist. Ioan. tract. 9.*

Plinij: ut Vniones tametsi in mari nascantur, tamen plus habent cognationis cum cœlo cuius faciem reddunt: Ita pius ac generosus animus magis à cœlo pendet, unde ducit originem, quam à terra in qua vivit. *Lib. 9. c. 35.*

Cedrus & Iuniperus si oleo perungas, nec tineas sentiunt, nec cariem: Ita simul imbutus divini spiritus succo animus, nullam huius mundi sentit corruptelam. *Lib. 16. c. 14.*

Thriveri: Ingratus ut & filius, qui mercedem à patre accipit; Ita & nos quoque vel nullo proposito præmio, sed solius pietatis studio Deum oportet colere. *In apoph. 109.*

Chrysostomi: sicut ovis ad mortem ducitur, & non clamat: vitã eius tollitur, & mansuetudo eius non immutatur: Sic & sancti male dicũtur, & non maledicunt: percutiuntur, & non repercutiunt: bona eorum diripiuntur, & illi non contradicunt: dolorem sentiunt & clamorem non emittunt. *In Matth. 25. homil. 54.*

Enimvero In Olympicis certaminibus, athleta intra stadium certat, magister autem ludi foris confidens sermonibus affert auxilium, eatenúsque duntaxat certamen juvat, quatenus acclamationibus, sermonibúsque valet: neque enim vlla ei lege permittitur: manibus illum adiuvare. At secus rex habet in pietatis certaminibus. Idem enim est & athleta, & magister ludi: & idcirco non extra caveam sedet, sed ingressus ad certamina ipsa firmat compugiles dicens: Propter quod malis non succumbimus. *Homil. de resurrect.*

Sicut

Sicut hi qui in corporali certamine pugnant, ante coronam & bravium in meditatione & palæstra ipsa magnam accipiunt mercedem, eo quod corpora sua firmiora & validiora exercitando faciunt: ita & nos virtutis certamen certantes, priusquam aperiatur cœlum, priusquam filius adsit, priusquam retributiones nobis dentur, magnam mercedem accipimus, eo quod anima sapientiæ sit amantior. *Ibid.*

¶ Exempla Biblica.

Pietatis exempla: Abel. Gen. 4. vers. 4. Henoch, 5. 22. Noah, 6. v. 9. & 7. v. 1. & 8. v. 20. Abraham, 12. v. 7. 8. & 13. v. 4. 18. & 18. v. 18. 19. & 21. v. 33. Abrahæ famulus, 24. v. 12. Isaac, 26. v. 25. Iacob, 28. v. 18. & 33. v. 20. & 35. vers. 7. Ioseph, 42. v. 18. Moses, Exod. 17. v. 15. Iosias, 2. Reg. 22. v. 13. & 23. 2. David, 1. Paral. 21. v. 26. Asa, 2. Paralip. 14. v. 11. Iosaphat, 17. vers. 3. Ezechias, 29. v. 20. Esaiæ, 37. v. 1. Nehemias, Nehem. 8. v. 7. Iob, Iob. 1. v. 5. 20. quidam Ierosolymitani, Actor. 8. v. 2. Cornelius, 10. v. 2. Barnabas, 1. v. 24. Lydia, 16. v. 14. Iustus, 18. v. 7. Lois & Eunice, 2. Tim. 1. v. 5. Onesiphorus, 16. electa illa Domina ad quam Ioannes suam secundam scripsit Epistolam, 2. Ioan. v. 1. 4.

¶ Profana Exempla.

Aprippa Iudæorum Rex, patriæ rituum servator religiosissimus, purus à contaminationibus mentis omnibus, cui nulla dies præteribat sine sacrificio. *Ioseph. l. 19. c. 7.*

Constantinus Magnus vir magni animi, & virtutis eximiæ fuit: atque inter omnes Imperatores hoc uno nomine maximè memorabilis, quod primus ex Imperatoribus non solùm Christum amplexus sit: sed Christianos etiam Imperatores reliquerit. Ejus mortis nuntia stella crinita fuit, quæ permultos ante dies clarissimè fulsit. *Sigon. lib. 4.*

Theodosius posterior avi sui & nomen, & pietatem referens, instituit aulam suam veluti scholam, in qua ad pietatem se suósque exercuit: habens ordine distributa tempora lectionum, Psalmorum, Iejuniorum, imo & Vigiliarum, *Socrat. l. 7. cap. 22. Theodoretus, l. 5. cap. 36. Niceph. l. 14. cap. 3.*

Tiberius excubitorum comes sub Iustino II. ob pietatem erga Deum, & liberalitatem erga pauperes in tanta fuit gratia, ut à Iustino Imper. successor declararetur. *Theat. Zuing. fol. 303. 6.*

Leo V. piissimus Imperator, filius Basilij Macedonis Imp. vivente patre Cæsar creatus: postquam Constantinus major natu ante patrem discessit, philosophus (quod literis, ac potissimum Astronomiæ esset deditus) cognominatus fuit. *Cuspinian.*

Honorius Imp. cum semper cultum in Deum Opt. Max. imperaret, veræque religionis studiosissimus esset, liberavit eum Deus à multis undique insurgentibus tyrannis. *Sigib. in Chron.*

Cerbonum Episcopum Populonij Totilas Gothorum Rex ob occultatos Romanorum milites, urso in circo objecit: Verum Deus bestiam illam prohibuit, ne quicquam ei noceret, sed deflexa cervice, demissóque capite pedes ejus lamberet. *Sabellic. lib. 5. Enn. 8.*

Stenkelus Sueciæ Rex, Iustitia & religione insignis: temporum prome-ruit suorum tranquillitatem, & in pace (quod rarum est regibus præsertim Aquilonis) quievit, circa annum Christi plus minus, 1110. *Granzius lib. 5. Suecia. c. 12.*

¶ Hieroglyphica.

In antiquis operibus Iuvenes duo subjecti jugo, currum trahere conspiciebantur: erant hi *Bithon & Cleobes* fratres. Hieroglyphicum id eorum indicabat pietatem, qui matrem currui impositam ad Iunonis templum vexerint. Historiam Pausanias & alij tradidere. *Pier. Valer. l. 3. pag. 31 B.*

Rectè & *pietatem*, quæque mutuo mortales mortalibus officia debent, per *Formicam* expresseris: si commeare eas in formicarium spectes, *Formica* alterius cadaver inferentes: prodire ex cavo aliquas, factásque obviam retrocedere quasi consternatas: alios demum vermiculos ab inferiori loco, utpote redemptionis præmia, quibus cadaver redimant, convectare: alias verò tentare, si quæ dissectæ fuerint, ut partes committant & cohærere faciant, &c. *Pier. Val. l. 8. pag. 69. B.*

Ciconiam videre est passim in Hadriani Imp. nummis adjecta inscriptione, *Pietas Augusta.* Significat hæc hominem erga parentes pium, & veræ charitatis insignem. *Pier. Val. lib. 17. pag. 157. B.*

¶ Emblema.

Pietas filiorum in parentes.

Emblema CXCIV. Andreæ Alciati.

Per medios hostes patria cum ferret ab igne
Æneas humeris dulce parentis onus:
Parcite, dicebat: vobis sene adorea rapto
Nulla erit: erepto sed patre summa mihi.

Vide Religio, Virtus, Bonum, & Benitas,

Pigritia.

¶ Definitio et Etymol.

Pigritia, Græcè ἀργία, ας, ἡ, ἀργὸς, ὸν, ὁ, ἡ, piger dicitur. Est autem pigritia metus consequentis laboris, *secund. Cicer. lib. 4. Tuscul. quæst.*

Pigritia venit à piger: piger vero dicitur quasi æger.

¶ Loci Biblici.

Piger excitatur ad laborem, Prov. 6. 6. laborem fugiens in egestate erit, 20. 4. & 21. 5. cui similis, 26. 14. pigri lapidatio. Eccl. 22. v. 1. 2. in pigrum, Prov. 21. v. 25. 26. & 22. v. 13. & 26. 15.

Pigritia damnatur, Prov. 13. 4. & 19. v. 15. 24. & 20. 13. & 21. 25. & 22. 13. & 26. 13. Eccl. 11. 4. Rom. 12. 11. Pigritiæ mala. Prov. 20. 4. & 21. 5. & 24. 30. & c. 28. 19. Matth. 13. 25.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet: & colligent eum, & in ignem mittetur & ardebit. *Ioan. 15.*

Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. *Iac. 4.*

Maledictus, qui opus Dei facit negligenter. *Ierem. 48.*

Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Matth. 7.*

Vade ad formicam ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. *Prov. 6.*

Vsquequo piger dormies? quando consurges è somno tuo? *Ibid.*

Sicut acetum dentibus, & fumus oculis: sic piger hic, qui miserunt eum in via. *Prov. 10.*

Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur. *Prov. 13.*

Pigrum dejicit timor: animæ autem effæminatorum esurient. *ibid. 18.*

Abscondit piger manum sub ascella, nec ad sinum applicat eam. *Prov. 19.*

Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, non dabitur ei. *ibid.*

Omnis piger semper in egestate est. *Prov. 27.*

Desideria occidunt pigrum: noluit enim quicquam operari. *ibid.*

¶ Poetarvm Dicta.

Hesiodus.

Τοὶ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅσκις ἄεργος
Ζώει κηφηνὶ ἐοικὼς κοθούροις ἦκελος ὁρμήν.
Οἵ τε μελισσάων κάματον πρύχουσιν ἀεργοί.

Id est,

Huic autem dij indignantur & homines, quicunque piger
Vivit fucis occultantibus similis aculeum,
Qui apium laborem consumunt pigri.

Ἀεργίη δ' ἐπ' ὄνειδος.

Pigritia autem vituperium.

Οὐ γὰρ ἐτώσιοργὸς ἀνὴρ πίμπλησι καλιήν.
Οὐ δ' ἀναβακχεύων μελέτη ἔργον ὀφέλλει.
Αἰεὶ δ' ἀμφιλιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι τανύει.

Non enim piger vir implet domum.
Neque differens studium sanè opus auget.
Semper differens vir damnis luctatur.

Πολλὰ δ' ἀεργὸς ὢν ἀνὴρ κενεὴν ἐπὶ ἐλπίδα μίμνων,
Χρηίζων βιότοιο, κακὰ προσελέξατο θυμῷ.

Multa autem piger vir vanam spem expectans,
Indigens victus mala cogitavit animo.

Plaut. in Bacchid.

Sibi ne invideatur, ipsi ignavi rectè cavent.
Pigri in dies actiones suas procrastinant.

Pers. Sat. 5.

Cras hoc fiet, idem cras fiet, quid? quasi magnum
Nempè diem donas? sed cum lux altera venit,
Iam cras hesternum consumpsimus: ecce aliud cras
Egerit hos annos, & semper paulum erit ultra.
Nam quamvis propè te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustra sectabere tantum,
Cum rota posterior curras, & in axe secundo.

Mart. lib. 5. Epigr.

Cras te victurum, cras dicis Posthume semper,
Dic mihi cras istud Posthume quando venit?
Quàm longè cras istud tibi est? aut unde petendum?
Nunquid apud Parthos Armeniósque latet?
Iam cras istud habet Priami vel Nestoris annos:
Cras istud quanti dic mihi posset emi?
Cras vives, hodie iam vives, Posthume serum est.

Curt. lib. 8.

Ille sapit quisquis, Posthume, vixit heri.

Phocylides.

Μηδὲ μάτην ἐπὶ πῦρ καθίσας μινύθῃς φίλον ἦτορ.

Neque frustra, apud ignem sedens minuas charum cor.

Plaut. Rud.

Opera
Haut fui parcus mea, nimis homo nihil est, qui piger est,
Nimisque id genus odi ego male.

Antholog. Sacra.

De hominum in amplectenda virtute pigritia.

Sapè qui instituit, sceleratam abrumpere vitam,
Atque Dei toto pectore iussa sequi.
Sed tamen in vitiis haret miser, atque senescit:
Nec quæ mente frequens parturit, illa parit:
Haud aliter quàm qui somno graviore sepultus,
Quem tenet, hunc frustra deseruisse cupis.
At si quis clamet, pulso iam surge sopore.
Mox mox istud, ait: dormitat usque tamen.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Contemnentur hi, qui nec sibi, nec aliis, in quibus ut dicitur, nullus labor, nulla industria, nulla cura est. *Cic. l. de Offic.*

Vbi pro labore desidia, pro continentia atque æquitate libido & superbia invadunt, fortuna simul cum moribus mutatur.

Vbi socordiæ atque ignaviæ te tradideris, nequaquam deos implores,

itati infestique sunt. *Sallust. in Catilinaria.*

Grata est pigritia corporum fatigatis.

Pigri est ingenij, contentum esse iis, quæ sunt ab aliis inventa. *Quint. lib.* 10.

¶ Apophthegmata.

Themistocles pigritiam hominis vivi sepulturam vocavit: qui cum expletis centum & septem annis, se mori videret, dixisse fertur se plurimum dolere, quod de vita tunc egrederetur quando sapere cœpisset. *Plut.*

Democritus. Perpetuam cunctationem actiones omnes imperfectas reddere dicebat. *Stob. serm. de assiduit.*

Eusebius Philosophus. Ignavia, inquit, corpus tabefacit, animum socordia. Exercitatio vero, ad speciem Deo simillimam ipsam evehit. *Stob. ser. de Otio.*

Anaxarchus. Dicebat, si quis alterum audiret imprecantem sibi manus & pedes inutiles, iratum illi proculdubio fore; divites autem cum re ipsa manus suas pedésque faciant inutiles, interim ob hoc ipsum se beatos existimare. *Eod. serm.*

¶ Exempla Sacra.

Pigritiæ exempla: Israëlitæ, Num. 11.4. & 21.4. reduces à captivitate, Agg. 1.2. Operarij. Matth. 20.3. Servus nequam, 25.26. Apostoli, Marci 14.40.

¶ Hieroglyphicum.

Multis Hieroglyphicis elegantissimis Sapiens Salomon pigritiam traducit & detestandam exhibet, Proverbiorum & Ecclesiast. libro Tabellas bellissimas lectori vigilanti spectandas proponimus.

1. Vides, *Prov. c. 6. v. 9. 10. 11.* pannis obsitum, lacerum, squallidum nebulonem: manibus complicatis dormitantem, quem egestas ut viator armatus circumobsidet.

2. Alia loco, pigrum in mensa accubantem intuere, manum applicans sub axilla, nec ad os applicantem, quod gravem laborem in eo positum esse putet. *Prov. 2. 6. 15.* Huc refer lepidos versus Crateris comici Apud Athenæum lib. 6. de votis cujusdam ignavorum ignavissimi in Moroma insula ridicule somniantis.

3. Propter frigus, inquit sapiens, *c. 20. v. 24.* piger arare noluit: mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

4. Cum priori convenit & illud. *Prov. 10. 15.* Qui stertit æstate, filius erit confusionis, huic opponitur filius sapiens, qui congregat in messe.

5. Piger appositè comparatur homini dormienti. *Prov. 20. 13.* Noli diligere somnum inquit sapiens, ne te opprimat egestas: aperi oculos tuos, & saturare panibus.

6. *Cap. 21. v. 25. 26.* Desideria (inquit sapiens) occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus ejus operari. Tota die concupiscit & desiderat. Huic opponimus aureum dictum. *Ora & labora.*

7. Dicit piger, leo est fortis, in medio platearum interficiar. *Prov. 22. 13.* dicit piger, leo est in via, & leæna in itineribus. *Prov. 26. 13.* Vt sibi molliores delicias faciat, piger chimeras fingit & pericula, ne in publicũ progredi; vel nonnihil operæ in vocatione honesta peragere cogatur.

8. Elegans aliud hieroglyphicum exhibet cap. 29. *Prov. v. 14.* Ianua (inquit) vertitur in gyrum super cardine suo, & ignavus super lectum suum.

9. In pigritiis humiliatur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus. *Eccl. 10. 18.* Habes lector recondita & planè divitiæ sapientiæ hieroglyphica pigritiam suis coloribus pingentia. Vide, *l. 5. hierogl. collect. Lugd. editorum anno 1610. p. 145. 146. 147.*

Vide ignavia, Desidia, Inertia, Negligentia, Otium, Segnitia, Torpedo.

Podagra.

¶ Definitio et etymol.

ποδάγρα est, ubi imbecillitas atque humoris à natura alieni defluxio pedes occupant. *Leonardus Fuschius instit. Medic. sect. 1. l. 2. c. 25.* Sic dicta, quod pedicæ more, quam Græci ποδάγρας, appellant, pedum usum impediat. *Ovid.* Solvere podosam nescit medicina podagram.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De podagra, Dial. lxxxiv. *Francisci Petrarchæ.*

Dol.

Turpi torqueor podagrâ R. Nesciebas senectutis morem incomitata non venit magnam sæpe morborum aciem deducit: D. Podagra crucior molesta. R. Extrema & ignobili parte coporis laboras, quid si nobilissimis laborares, corde vel capite? D. Pigra coërceor podagra, R. Vaga mens hominis fræno eget, hunc paupertas tenet, illum carcer, aut gravior morbus. Ludens te pedibus alligat fortuna non podagra, sed pedicæ sunt, jam disce consistere. D. Podagra inutilis factus sum. R. Ad cursum credo, vel ad salutem, ad choreas, ad palæstram, an te autem ad hæc natum putas? ad alia si nescis altiora quædam officia natus es, quæ si caput non ægrotat, exequi nil prohiber. Studere licet artibus ingenuis, dare operam pietati, servare justitiam, & fidem, fragile corpus, & fugacem mundum spernere, odisse vitia, amare virtutes, colere amicitias, consilio patriam juvare. Hæc sunt boni viri munimina, quid hic pedibus loci est? D. Debilitatus sum podagra. R. Pugnare cum hostibus forsitan morbis vetet, non cum vitiis, quo neque facilius & certe crebrius est bellum: & quid scimus an hic ipse dolor corporis contra quem dimices, tibi ad exercitium animi datus sit? D. Pedibus consistere nequeo. R. Vide quàm de reliquo ædificio spem habeas, cujus fundamentum tam invalidum sentis. Vigila ne te incautum opprimat ruina. Contrahe farcinulas, téque ad migrandum para. D. Podagra me ingens habet. R. Solet hic morbus; (ut perhibent) divitias comites habere. En tibi remedium aliud, bene spera aut languoris amaritudinem opum dulcedo solabitur, aut inopiæ pellet asperitas, ita vel solatium aderit vel finis. Si hæc fallunt, veniet quæ non fallet. Illa vitæ malis omnibus finem dabit. D. Pedum premor ægritudine. R. Salutem cupis, aut pauper sis oportet, aut ut pauper vivas. Multos hac ægritudine liberasse traditur paupertas, vera defecatrix corporum: quosdam vero frugalitas, quam voluntariam, seu fictam & imaginariam paupertatem dixerim. Vidisti aliquos perpetua vini abstinentia curatos, ita fit, dolor dolore, clavus clavo pellitur, ut antiquo dicitur proverbio. Vix molestum aliquid sine molestia curatur, ut præterea cum hoc morbo cúmque aliis multis pacem habeas, non Baccho solum, sed & Veneri bellum indixisse profuerit. Sed quid agimus? amicorum remedia promisimus non corporum. Habeas tamen quam puto unicam morbi hujus curam. Hanc si probas utere, si minus, non te fallant opifices fomentorum. Patientia in adversis efficacissimum atque optimum: & sæpe unicum remedij genus est. D. Podagræ vitio curvatus sum. R. Ad iter inhabilis, minus idoneus ad laborem, non ineptus ad reliqua gerere non rei modo familiaris, sed Reipublicæ & summi, si ita sors tulerit, imperij curam potes. Itaque memorandum valde Septimij Severi Romani principis dictum unum, qui senex ac podagricus dum coniurationem nobilium, qui se vivo filium eius Augustum dixerant, deprehendisset: comprehensis authoribus seditionis ac filio, omnibúsque ante solium eius diffusis, metúque ultimi supplicij tremefactis, ac territis, ipse manu ad caput relata: tandem, inquit, sentitis caput imperare, non pedes. D. Podagra me miserum miris modis torquet. R. Noli solas asperitates rerum fiere, sed memento si quid dulce, aut iucundum tibi obtigit, quo incommodum hoc solæri possis. Vnus ex multis pessimis vulgo mos est, ut in adversis querulum, atque impatiens, oblivioſum in prosperis, atque ingratum sit, quo nihil iniquius fieri potest. Nam quis æquis auribus audiat, exempli causa, vel Severum ipsum quem diximus de podagra, vel Domitianum de calujtio, quod ægerrime dicitur tulisse, vel Augustum senem de sinistri debilitate oculi, vel Iulium Cæsarem de timore nocturno, & quiete visis turbida, vel postremo, alios fortunatissimos viros de una, seu de altera naturæ (sic dici solitum) aut fortunæ iniuria, sic querentes ut imperij, atque opum, victoriarum, ac tantorum ingrati, atque immemores sint honorum dum se homines, meminerunt, quos plenam, perfectámque fœlicitatem hic sperare dementiæ sit, amara dulcibus temperare modestiæ, hoc podagræ proprium, hoc morborum omnium commune remedium invenies, sanúmque consilium, sanctúmque fateberis. Senis illius læta multa adepti, dura multa perpessi, qui bonis de manu Dei liceret læte acceptis, male quæque patienter suscipienda censebat, quamvis mali aliquid dare vel facere manus illa non noverit, sed humanam respexit opinionem. D. Podagra in me lectulo nodis insolubilibus pressum tenet. R. Te tacente stare animus potest, cœlumque, & terras, ac maria permeare.

¶ Apophthegmata.

Anaxarchus dicebat, si quis alterum audiret imprecantem sibi manus & pedes inutiles, iratum illi procul dubio fore. Divites autem, cum re ipsa manus suas pedésque faciant inutiles, interim ob hoc ipsum se beatos existimare. Notavit autem vir prudentissimus eos qui ex otio, variisque deliciis podagram sibi ipsis parant. *Stob. serm. 28. de Otio.*

Publicus Cyrus, cum esset orta iocosa quæstio, quodnam esset molestum otium? & alius aliud operaretur, respondit, podagra. Otium ut rem suavissimam expetunt omnes, sed otium podagrici cum summo cruciatu conjunctum est. *Pontan. Eras. lib. 6. apoph.*

Cicero in Vatinium, qui cum pedibus æger esset, volebat tamen videri commodioris valetudinis factus, dicebátque jam se bina millia passuum ambulare. Dies enim, inquit, longiores sunt. *Hoc Fabius tribuit Ciceroni. Macrobius lib. 2. cap. 4. Satur. Augusto.* Narratur & hodie quiddam non minus facetum, si modo accederet veruſtatis commendatio. Miles quidam in convivio jactabat sibi balistam esse, quæ jaculum excuteret ad spatium nulli credibile. Reclamantibus convivis omnibus affirmabat famulum suum id vidisse factum. Accersito famulo percontatus est illum, an non ipse vidisset quod narraret. Tum famulus. Vetarum, inquit, narras here, sed tum vento secundo miseras sagittam. *Eras. Roterod. lib. 4. apoph.*

Alphonsus interrogatus, cur podagrici loquaciores cæteris essent? respondit, podagricos pedum vitio afflictos, ambulare non posse; ideóque lingua, velut ambulatione quadam eos crebrius uti solere. *Panorm. lib. 3. de reb. gest. Alphons.*

Petr. Fundanus audiens quendam famillarem de pedum dolore ejulatus emittere, nec posse illos compescere, accurrit ad clamores: Ecquid? inquiens, alij de iniuria queruntur assiduo, laboribusque quamplurimis: de perpetua negotiorum inquiete quereris atque otio: quod si tibi molestum est, exurge parum; & peregre proficiscere. *Pontanus.*

Pœna.

¶ Definitio et etymolog.

POena, Græcum vocabulum esse videtur. Illi enim ποινὴ, ἧς, ἡ, dicunt, licet Varro à pendendo dictam velit. Est autem pœna supplicium, quo quis ob delictum afficitur. Hebr. *honesch*, à verbo *Hanasch*, i. multavit, punivit, condemnavit.

Pœna est noxæ vindicta, *Secundum Vlpian.* Octo pœnarum genera esse commemorat, scilicet, Damnum, Vincula, Verbera, Talionem, Ignominiam, Exilium, Servitutem, Mortem. A pœna fit pœnitentia, sive pœnitudo, & punitio, & impunitio, & pœnitet, & pœniteor.

¶ Loci

¶ LOCI BIBLICI.

Pœnæ impiorum in thesauris reconditæ, Deut.32.34. delinquentibus pœna à Iudicibus irroganda,25.1.pœna damni facti,Exodi,22.5. usuris, v.1.&c.homicidij,21.12.idololatriæ,22.per superbiam peccantis, Num. 15.30.talionis, Gen.9.6. Exod.21.23. Lev.24.17. Deut.19.19.pœnarum tria genera Davidi proposita, 2.Reg.23.13.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Infernalis pœna horribilis ob absentiam omnis boni.

Sicut oues in inferno positi sunt : mors depascet eos. *Psal.*49.

Peccator videbit & irascetur,dentibus suis fremet & tabescet:desiderium peccatorum peribit.112.

Filij autem regni eicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus & stridor dentium. *Matth.*8.

Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium:cum videritis Abraham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in Regno Dei,vos autem expelli foras. *Luc.*13.

Elevans autem oculos suos,cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius : & ipse clamans,dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam,ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.16.

Propter præsentiam omnis mali.

Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. *Deut.*32.

Ad nimium calorem transiet ab aquis nivium, & usque ad inferos peccatum illius. *Iob*,24.

Pluet super peccatores laqueos ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. *Psal.*11.

Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui.21.

Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. *Sap.*11.

Stupa collecta synagoga peccantium,& consummatio illorum flamma ignis. *Eccl.*21.

Concipietis ardorem & parietis stipulam spiritus vester, ut ignis,vorabit vos. *Esa.*33.

Audite qui longè estis, quæ fecerim, & cognoscite vicini fortitudinem meam. Conterriti sunt in Sion peccatores, possidebit timor hypocritas. *Ibid.*

Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante : aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis ? *Ibid.*

Et convertentur torrentes ejus in picē, & humus ejus in sulphur. 34.

Ecce ego cibabo populum istum absinthio,& potum dabo eis aquam fellis. *Ierem.*9.

Ecce enim dies veniet succensa, quasi caminus : & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem, stipula ; & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen. *Malach.*4.

Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. *Apoc.*18.

Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda.20.

Interminabilis.

Vermis eorum non morietur, ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satietatem visionis omni carni. *Esa.*66.

Discedite à me maledicti, ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis ejus. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. *Matth.*25.

Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei : quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. *Marc.*9.

Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit gloriari in sanctis suis,& admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt in die illo.2. *Thess.*1.

Si quis adoraverit bestiam, & imaginem ejus, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero. *Apoc.*14.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Illa est pœna peccati justissima, ut amittat unusquisque illud, quo bene uti noluit, cum sine ulla difficultate posset, si vellet,id est, ut qui sciens rectè non facit, amittat scire quid rectum sit:& qui rectum facere cum posset, noluit, amittat posse, cùm velit. *Aug.l.*3.*de lib. arb.*

Iussisti Domine, & sic est, ut pœna sit sibi omnis inordinatus animus. *Lib.*1. *confess.*

Mitissima omnium pœnarum erit eorum,qui præter peccatum, quod originale contraxerunt,nullum insuper addiderunt. *in Ench.c.*95.

Quia impunitum non debet esse peccatum puniatur à te, ne tu pro illo puniaris, peccatum tuum judicem te habeat, non patrenum. *De vitil. cugenda pœn.*

Sicut non impediunt justum ab æterna vita quædam peccata venialia,sine quibus vita ista non geritur : sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillimè vita cujuslibet pessimi hominis invenitur. *in.l.de sent. Prosperi.*

Tanto rectius maiori supplicio dignum judicaverim animum, quanto vitiis subdit instrumenta virtutum. *Aug.in quadam Ep.*

Electos Dei cernimus, & pia agere, & crudelia tolerare. Hinc ergo colligitur : districtus judex quanta illic feriat districtione, quos reprobat, si hic cruciat, quos amat. *Greg.in Moral.*

Sicut uno sole omnes tanguntur : nec tamen sub eo uno ordine omnes æstuamus, quia iuxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris. Sic damnatis una est gehenna,quæ affligit & tamen non omnes uno calore comburit : quia quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum. *Ibid.*

Nemo Dei longanimitatem negligat, quia tanto districtiorem justitiam in judicio exiget : quanto longiorem ante judicium patientiam prorogavit. *Hom.*13.*in Evang.*

Altissimus est patiens, redditor patiens dicitur, quia peccata hominum & patitur, & reddit: nam quos diu, ut convertantur tolerat, non conversos durius damnat. *Ibid.*

Iniqui ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt : Nam voluissent utique sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Offendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, quia nunquam desinunt peccare, dum vivunt. Ad magnam igitur judicantis justitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quia in hac vita nunquam noluerunt carere peccato, *Ibid.*

Iniustus quisquis eò atrocius in tormentis obruitur ; quò altius in peccatis elevatur, transit quod extollitur, permanet quod punitur! Qui honoratur in via, in præventione damnabitur,& quasi per amœna prata ad carcerem pervenit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum tendit, *In Mor.*

Pœna præsens,quæ iniusti animam à pravis desideriis mutat, ab æternis suppliciis non liberat, quos mutat : nam quem præsentia mala non corrigunt, ad sequentia perducunt. *Ibid.*

Iustum est,ut quos culpa simul iniquinat,par etiam pœna adstringat: & qui nequaquam dispari sunt iniquitate polluti, nequaquam tormento crucientur dispari : quatenus simul damnatio conterat, quæ similis elatio sublevabat. *Ibid.*

Horrendo modo fit miseris mors, sine morte, finis sine fine defectus sine defectu : quia & mors semper vivit, & finis semper incipit: & deficere defectus nescit. Mors perimit, & non extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat: flamma comburit, sed nequaquam tenebras excutit. *Ibid.*

Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mentis malum punitur æternaliter, licet temporaliter perpetratum, quia quod breve fuit temporum vel operamentum esse constat in pertinaci voluntate ; ita ut si nunquam moreretur, nunquam velle peccare desineret, imò semper vivere vellet, ut semper peccare posset. *Bern.in epist.*252.

Qui tam pœnale, quam semper velle, quod nunquam erit, & semper nolle, quod nunquam non erit? *Bern.de consid.*

Iustius est enim injustum justè evadere, quam justum injustè puniri: quia reus, etsi semel evaserit, potest iterum perire, innocens autem, si semel perierit, iam non potest revocari. *Chrys.super Matth. c.*1.

Non quod plurimi solam pertimescant gehennam,ego autē illius gloriæ amissionem multo amarius, quam ipsius gehennæ dico esse supplicij:horribile valdè quis ponit gehennas, nisi tale dicturus est,quale est à beatæ illius gloriæ honore expelli,& esse exosum Christo. *In Mat.*6.

Quis putas tunc mœror erit, quæ tristitia,quum separabuntur impij à consortio sanctorum,& à visione Dei, & traditi in potestate dæmonum ibunt cum ipsis in ignem æternum ? ibique semper erunt sine fine, in luctu & gemitu, ubi erit dolor intolerabilis, fœtor incomparabilis, timor horribilis, mors corporis & animæ sine spe veniæ & misericordiæ : ubi nec qui torquet, aliquando fatigatur, nec qui torquetur, aliquando moritur : sed sic morientur, ut semper vivant,& sic vivent,ut semper moriantur. *Hug.l.*1,*de anima.*

Iustè puniuntur, qui licitis abutuntur: justius verò puniuntur, qui aliena rapere conantur:sic Satanas cœlum, sic protoplastus perdidit paradisum. *Ibid.*

Occultam culpam sequitur aperta percussio, ut malis exterioribus interna puniantur, & cor publicè corruat, qui latenter peccabat. *Cassiod. in Psal.*

¶ POETARVM DICTA.

Hor. 1. Serm.3.

Adsit.

Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas.
Ne scutica dignum, horribili sectere flagello:

Claud. Epig. Satisfact.

Me dolor incautus, me lubrica duxerit ætas,
Me timor impulerit, me devius egerit ardor.
Te tamen haud decuit paribus concurrere telis.

Ouid, Epist.5.

Leniter, ex merito quidquid patiare, ferendum est.
Quæ venit in dignè pœna, dolenda venit

Claud. conf.Manlij.

Qui fruitur pœna, ferus est, legúmque videtur
Vindictam præstare sibi cum viscera felle
Canduerint, ardet stimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus caussæ.

Sen. Troad.

Sic pœna petitur, qua peti gravior potest ?
Famulare collo nobili inbeat iugum.

Antholog. Sacra Iacob. Billi.

Divinas minas impiis contemptui esse.

Quid sibi vult, tumide quod dormit in æquore Iona;
Quem tamen insequitur vindicis ira Dei.?
At contra vigil ant innoxia pectora, vótis
Flebilibúsque Deum supplicibúsque vocant.
Scilicet hi lonam referunt, ad iussa minásque
Numinis eterni quos sopor altus habet.
Ast alios illi, quos verba minacia terrent.
Cum tamen hæc tantum perfida corda petant.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ

Nec domus, nec Respublica stare potest, si in ea nec rectè factis præmia exrent ulla,nec supplicia peccatis. *Cic.*3. *de Natura Deorum.*

Legibus præmia propoſita ſunt virtutib. & ſupplicia vitiis,1.*de Orat.*

Verus juſtus, atque honeſtus labor, honoribus præmiis, ac ſplendore decoratur? Vitia autem hominum, atque fraudes damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis morte multantur. 1. *de Orat.*

Improbis pœna ſtatuenda eſt: nec minor vero iis qui ſecuti erunt alterum, quam iis, qui fuerint impietatis duces. *In Lælio.*

Quos ipſa natura retinere in officio non poteſt, ij magnitudine pœnæ maleficio ſubmoveri debent. *Pro.Roſc. Amer.*

Quotus quiſque reperietur, qui impunitate propoſita abſtinere poſſit injuria? Impunitas peccandi maxima eſt illecebra.3.*Offic.*

Non ſatis eſt eum,qui laceſſerit iniuriæ ſuæ pœnitere:ut ipſe ne quid tale poſthac committat,& cæteri ſint ad injuriam tardiores.1.*Offic.*

Eſt utilius, unius improbi ſupplicio multorum improbitatem coërcere,quam propter multos improbos uni parcere.5. *Act. in Verr.*

Lento gradu ad vindictam ſui divina procedit ira,& tarditatem ſupplicij gravitate penſat. *Valer.l.*1.

Facit non raro atrocitas pœnæ obedientiorem duci militem. *Livius, decad.*1.*l.*8.

Pœnæ leues non poſſunt refrenare juventutis inſaniam & ingenij ferocitatem, neque rerum honeſtarum contemptores ad temperantiam reducere. *Dionyſ. Halic.l.* 2.

Magnorum delictorum magnas oportet eſſe pœnas.G. *Pachymer. hiſtor.l.*3.

Satis pœnarum eſſe potuiſſe puniri:gravis tamen pœna eſt,quum facti pœniteat. *Sen.in prol.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Fruſtra ſperatur impunitas atrocium ſcelerum, propter exigui temporis moram. *Quidam.*

Multitudo neceſſitati potiùs, quàm rationi, & pœnis quàm honeſtati paret:quamobrem improbi qui voluptatem affectant, virtute relicta, dolore ſunt afficiendi,perinde atque jumenta. *Ariſt. lib.*10.*Ethic,c. vlt.*

Reſpublicæ tunc optimè gubernatur,cùm injuſti dant pœnas.*Quidã.*

Infelicitas eſt propria pœna impietatis. *Quidam.*

Initia malarum calamitatum plerúnque ſunt levia, & pœnè ridicula.*Quidam.*

Atrocia delicta puniuntur atrocibus pœnis. *Herod.l.* 2.

Plerúnque homines ſingulari petulentia fatales pœnas attrahunt. *Quidam.*

Impendentibus pœnis, creſcit furor impiorum. *Quidam.*

In pœnis furor eſt ſumma pœna,& auget calamitates.*Quidam.*

Creſcentibus novis peccatis pœnæ nouæ creſcunt. *Quidam.*

Impendentibus pœnis fatalibus, nulla ſalutaria conſilia locum habent. *Quidam.*

Pœna quam facinoroſi propter flagitia meruerunt, plerumque in defenſorum capita redundat, ac reſilit, *Quidam.*

Quando Deus puniturus eſt ſceleratos, eripit eis mentem, & conſilium & tradit eos in reprobum ſenſum hoc eſt, ſinit eos errare in conſiliis,& ruere in exitium ſuum,& aliorum. *Quidam.*

Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ éliguntur viæ; ubi plurimi intueri, plurimi cõmoveri hoc metu poſſint;omnis enim pœna, nõ magis ad delictum pertinet,quàm ad exemplum.*Quint.Declam.*184.

Medici morbos quos non poſſunt prorſus tollere, ad ſumma corporis in apertum evocant; ſic magiſtratus, ſi clam civitatis vitiis mederi non poteſt, ut quam minimè medicis ac pharmacis, hoc eſt, ſuppliciis egeat. *Ibid.*

Muſicus chordas diſſonantes non ſtatim abiicit, atque incidit, ſed ſenſim intendens aut remittens ad concentum adducit: ita princeps leviter debet emendare peccantes. *Ibid.*

Vt magis eſt probanda medicina, quæ vitioſas corporis partes ſanat quàm quæ exurit:ita melior magiſtratus, qui cives improbos corrigit, quàm qui tollit è medio. *Ibid.*

Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: ſic animadverſiones magnarum poteſtatum terrent latiùs, quàm nocent. *Seneca.*

Civitatis mores magis corripit parvitas animadverſionum, facit enim conſuetudinem peccandi multitudo peccantium, & minus gravis nota eſt, quam turba damnatorum levat, & ſeveritas quod maximum remedium habet ab aſſiduitate amittit auctoritatem. *Idem l.* 1. *de Clement.*22.

Modus pœnæ plerumque congruit cum modo delicti. *Quidam.*

Propria pœna libidinum furor eſt; Cæcitas, & amentia, quæ omnia moderata conſilia ſpernit. *Quidam,*

Sæpè propter paucorum petulantiam totæ civitates,& gentes delentur. *Quidam.*

Sæpè propter delictum regis puniuntur ſubditi, & ſæpè populus luit pœnas, quas Principum furores merentur. *Quidam.*

Magnitudo pœnæ non deterret homines à ſceleribus: incitatos vehementi cupiditate,& magna ſpe. *Diodorus apud Thuc.l.*3.

Cum extraneis quidem rectum ac neceſſarium eſt prius per internuncios, & legatione,quàm vi agi; civibus autem iniuſtis, ſupplicia infligenda ſunt confeſtim. *Cic. apud Dionem.*

Ante fatales imperiorũ mutationes præcedunt ferè in animis Principum amentiæ, & cupiditatum immodicarum implacabiles furiæ; quibus impelluntur auctores,ut moveant vel irritent non neceſſaria bella: ſuntque errores conſiliorum, & furores ſtolidarum cupiditatum ſimul primæ & proximæ peccatorum in magnis Principibus pœnæ & cauſæ ruinæ atque interitus.Cæcitas enim aberrantia parit conſilia ratiocinatione, cupiditates feruntur extra metas: nec parcunt coniunctiſſimis etiam, ex his bella,vel domeſtica, vel poſt præſumptas domi vires, externa: quibus implicitos opprimunt aut clades inſignes;aut ruinæ perpetuæ. *Anonymus.*

Primus gradus pœnarum, quas impij merentur, eſt amiſſio lucis in mente; quæ parit infinitas dubitationes, & errores: quibus faſcinari non ſolùm ludunt fingendis cultibus & opinionibus de Deo: ſed etiam in gubernatione vitæ & in deliberationibus cum politicis, tùm œconomicis, horribiliter hallucinantur. *Quidam.*

Plerumque fit, ut homines eorum appropinquantibus malis,prudentiam in primis, & ſalubriora conſilia quorum ope imminentes calamitates vitare potuiſſent, amittere,& negligere ſoleant, efficiántque quod miſerrimum eſt:ut quod accidit,etiam meritò accidiſſe videatur, & caſus in culpam tranſeat. *Quidam.*

Cum fatales pœnæ & calamitates impendent, non audiunt homines recta monentes:non locum dant ſalutaribus conſiliis;ſed plerumque illorum obſequuntur affectibus, qui ſuadent deteriora.*Quidam.*

Quando impendent ruinæ regnorum, & rerum publicarum: talia conſilia agitantur,quæ cedunt in cõmunem perniciem.*Quidam.*

Vt magis in morbo judicantur,qui tabe aut marcore laborant,quàm hi, qui inflammatione aliqua aut febri:& tamen magis apparent,ſic in graviore pœna, improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam ſuam mortem. *Lipſius l.*2.*de Conſt.c.*14.

Vt in uno eodémque homine, jure in ſenecta ætate delictum aliquod punitur admiſſum in juventa; ſic Deus in imperiis aut regnis peccata vetera,quia externæ communionis ratione,unum quiddam Deo ſunt, & coniunctum: *Idem c.*15.

Sicut in homine cum manus furto, penis libidine, venter ingluvie peccavit, totum corpus id luit:ſic in communi aliquo cœtu paucorum delictum expetere ſæpè in omnes, præſertim ſi ij qui peccant velut digniora quædam membra ſunt,ut reges,principes,magiſtratus.*ibid.*

Paucorum punitio terret & emendat omnes. *Ibid.*

Culpæ comes juſtiſſimè pœna ſemper eſt.*Ibid. cap.*16.

Sicuti cum fulmen in unum aliquem cecidit, etiam alij qui in proximo ſtabant, tremuerunt: ſic in magis communibúſque cladibus damnum ad paucos pervenit,metus ad omnes. *Lipſius in Conſt.lib.c.*9.

Vt flumina ad mare feruntur perpetuo & prono curſu; ſic res omnes humanæ per cladium canalem labuntur ad ſuam metam. *Idem lib.c.*16.

Vt arbores ventis agitatæ altiùs radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties adverſitatum flabris. *Idem. ibid.lib.*2.*cap.*16.

Clades ſunt veluti gymnaſium, in quo Deus ſuos ad robur inſtituit, & virtutem. *Ibid.*

Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur ad ſordes;ſic cladium ad peccata.*Ibid l.*2.*c.*9.

Vt medici ſanguinem interdum providè demittunt, non quia æger ſis,ſed ne ægreſcas:ſic Deus per clades quædam nobis adimit,materiam aliàs & fomitem vitiorum.*Ibid.*

Vt ad privatam cuiuſque ſecuritatem, privati furis,aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam illuſtri aliquo & communi. *Ibid. lib.* 2. *cap.*10.

Vt medici poſtquàm uſſerunt,& ſecuerunt ſatis, non committunt ſtatim ægrum aut diſponunt, ſed benigna fomenta & acopa adhibent doloribus mitigandis: ſic Deus illos quos ferro & igni ſapientiæ ſuæ purgaſſe ſatis videtur, levibus quibuſdam alloquiis fovet,& tractat manu, quod dicitur molliore. *Ibid.c.*18.

Deus publicas clades immittit, alit, fovet & tum finiet, cum earum cauſas: eæ autem peccata ſunt. *Idem in Cent.*2.*ep.*6.

Magnas reipub.clades inſequi ſolet ſociorum defectio, & vicinorum in afflictam rempub. conjuratio præſertim qui prius ab ea læſi fuerant. *Quidam in aphor. Polit.Sylva ex Liu. l.*8.

Magnas injurias ab aliquo populo factas, magnæ calamitates eiuſdem ſequi ſolent. *Lib* 5.

Clades accepta ſi fieri poteſt novo aliquo lucro ſtatim & damno hoſti illato compenſanda, alioqui languidiores fiunt victi. *Idem ex Polyb. lib.*1.

Tres reipub. cladium cauſæ; nimirum nimia in peccatores lenitas; nimia otij & voluptatum fruendarum, ac retinendarum pertinacia & libido; nimia denique inanium oratorum licentia & autoritas, qui nos verbis potius demulcent, & audaces faciunt quàm factis & re tutos præſtent. *Idem ex Thuc. lib.*3.

Quò quiſque eſt maior cæteris, eo maiori ſit exemplo, ſi peccet, pœnæ magnitudine. *Thuc.l.*5.

Certè quidem viri nobiles vel impietatis vel perduellionis rei, puniendi ſunt etiam gravius:quàm vulgus & ignobiles, cum gravius peccent, ut cæteris autores improbitatis, ſed tamen id cum moderatione quadam facere convenit. Quod ſi in alterutram partem peccandum ſit, modò ne ſit extremum, præſtat per nimiam clementiam, quam per crudelitatem peccare. *Natalis Comes, l.*19.

Atrocitas ſuppliciorum quanto maior fuerit, tanto vehementius imperitam multitudinem in falſas hæreſes impellit, at non deterret commouétque miſericordiam, ſi conſtantiam impiorum,vel potiùs inſaniam pertinaciam invenerit. *Ibid.*

Corrigenda quoque ſunt ea, quæ licet ſupplicio non digna ſunt, tamen neglecta, multis & magnis malis occaſionem præbent. *Dion. lib.*52.

¶ APOPHTHEGMATA.

*Socrates.*Civitates optimè gubernari dicebat,cùm injuſti dant pœnas. *Plat.l.*2. *de legib.*

Solon percontatus,Quid magis ad Reipub. ſalutem prodeſſet? reſpondit: Si boni præmiis invitantur, mali autem pœnis coërcentur. *Cicer. ad Brut.Stob.ſerm.*41.

Idem interrogatus,quanã ratione nullum in urbe ſcelus perpetraretur? dixit; Si tam indignarentur illi,quibus non eſt facta injuria,quam quibus

quibus facta est. Sensit autem vir prudentissimus, tum demum saluam esse Rempublicam, cum qui boni viri sunt, malos pœnis coercent, ne insontes afficiant contumelia, *Stob. serm.* 41.

Pythagoras. Civitatem optimam esse dicit, quæ postquam malos pœnis coërceret, viros tantum bonos admitteret. *Stob. ser.* 41.

Theophrastus scisciatus, quidnam vitam humanam conservaret? respondit: Beneficentia, Honor & Pœna. *Stob.* 41.

Lycurgus dicere solitus est, duabus potissimum rebus contineri Rempublicam: Præmio scilicet & pœna: Quo dicto eam demum Rempublicam saluam esse putavit, in qua boni præmiis invitantur, flagitiosi vero pœnis afficiuntur *Cic. in epist. ad Brut. & Erasm. l.* 1. *apoph.*

Agesipolis Cleombroti F. quum quispiam ei dixisset ipsum cum æqualibus obsidem fuisse, filios vero, corúmque uxores minimè: Meritò, inquit, decet enim nos nostra peccata, nostráque pœnas ferre. *Brus. l.* 5. *c.* 12. *ex Plut.*

Anonymus. Chius quidam irâ contra seruum incensus: Non, inquit, in pistrinum ego te detrudam, sed Olympiam ducam. Rectè autem ille putabat, multo durius esse supplicium, si Olympiæ in conspectu à radiis solaribus coqueretur, quam si in molam ac molendinum dederetur. *Ælia. l.* 14 *de Var. hist.*

M. Cato dicebat, se omnibus peccantibus ignoscere, præterquam sibi ipsi. Multum dissimilis illi Mævio, qui carpens alios, sibi condonabat omnia. Sibi ignoscit, quem non pœnitet admissi: de se pœnas sumit, qui cura pensat, quod incogitantia commissum est. *Plut. in apoph.*

Idem frequenter dicere solebat, se malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro maleficio perpetrato non dare pœnam. Significans, nil esse magis pernicioſum, quam si improborum mores pœna non coërceantur. *Plut. in apoph. & Erasm. l.* 5. *apoph.*

Idem solitus est dicere, injuriam etiam si facienti nihil adferat periculi, universis tamen periculosam esse. Quid aliud dicere voluit, quam Pœnam delicti non negligendam esse, ne ex unius injuria multi porro contumeliis afficiantur ab improbis? *Plut. in Rom. apoph.*

Idem præterea dicebat, eos magistratus qui maleficos pœnis non coërcent, non tantùm non ferendos, sed lapidibus obruendos esse, ne ex pœnæ neglectu salus Reipublicæ labefieret. *Plut. eòdem loco.*

Alphonsus, cum equitem luxuriosum, & bonorum suorum decoctorem punire vellet, quibusdam à Rege obnixè petentibus, ne in corpus lueret debita, quæ ille plurima per luxum libidinémque contraxerat, respondit. Equidem hunc neque sui regis gratia, neque patriæ commodo; neque propinquorum & amicorum ære alieno susceptо tam grande patrimonium profudisse, sed omnem suam substantiam corpori indulsisse. In corpore igitur luere æquius esse, ut pœna malefactis ex æquo respondeat. *Panorm. l. de rebus ab Alphon. Rege gestis.*

Manes Florentinus cum meretrice deprehensus, quum pro more in perpetuam facti ignominiam (nam in Anglia, qui extra matrimonium mulieribus commiscentur, in conspectu populi retentis tantum fœmoralibus, nudi Ecclesiam circumire cogebantur) exueretur à Sacerdotibus, fœmorali tantum concesso, omni parte nudus esse voluit, verùm cum interrogaretur, an non puderet coram virginibus, mulieribus, omníque populo virilia ostentare? Minimè, inquit, gentium: Nam pudenda hæc, quæ peccaverunt, ea potissimum dare pœnas decet. *Æneas Sylu. lib. de dictis Alphonsi.*

Alexander. Quum Græci, qui apud hostes stipendium faciebant, venissent in potestatem Alexandri, Athenienses quidem iussit Alexander in compedibus servari, quod quum ex publico stipédium haberent, tamen apud hostes meruissent: similiter & Thessalos, quod regionem optimam nacti, non eam colerent. Thebanos vero dimisit dicens: His per nos nihil est reliquum, neque civitas, neque agri. Ita moderatus est pœnam, ut mortem commeritis non indiceret, nisi vincula: & culpam eorum qui necessitatem excusare poterant in se transtulit. *Plut. in apoph.*

Sylla, milites in bello sociali quum Albinum virum prætorium fustibus mactassent: Sylla tam atrox facinus impunitum reliquit, dicens, se illis posthac promptioribus usurum in præliis, dum peccatum, fortiter gerendo rem, studebunt pensare. *Plut. in Sylla.*

M. Cato. Ipso die comitiorum quendam è sponsoribus damnavit: ac pecuniam illi traditam in alium transtulit. At populus admiratus Catonis justitiam damnato pœnam remisit, dicens, satis dedisse pœnarum, quòd à Catone damnatus esset. *Eras. Rot. l.* 5. *apoph.*

¶ Similitudines.

Davidis regis. Impij peribunt interim, & inimici Domini non aliter quam adeps agnorum, qui adoletur super altare, finem capient, unà cum fumo deficient. *Psalm.* 37.

Christi Salvatoris. Quemadmodum agricolæ arbores infrugiferas, quarum sterilitas nullo pacto tolli potuit, è medio tollunt, & igni deputant: Sic Deus Opt. Max. impœnitentes, & homines qui dignos pœnitentiæ fructus non ferunt, perdet, ac in perpetuam damnationem conjiciet. *Matth.* 3.

Chrysostomi. Sicut in secularibus in eo quod alter pauperascit, alter ditescit, & nisi alter descenderet: alter non ascenderet: Sic & in spiritualibus in eo quod alter confunditur, alius emendatur. *In Matth.* 23. *homil.* 43.

Philonis Iudæi. Quemadmodum medicinæ sylua corporeo morbo laborantibus prodest. Sic & pœnæ insipientibus. *in l. de agricultura.*

D. Hieronymi. Sicut mare fervens quiscere non potest, sed redundant fluctus ejus, & revolvuntur ad littora atque iterum resorbentur, & in se fracti lutum efficiunt quod pedibus conculcatur: Sic impij æternæ conculcationi subiacebunt, quorum nullum est gaudium, & qui nulla pace requiescunt, in eo quod impij perseverent. *In Esai. c.* 57

Agapeti Diaconi. Quemadmodum umbræ corpora sectantur, sic animas flagitia comitantur evidenti effigie actiones exprimentia: ideo non datur in judicio negare. Ipsa enim vniuscujusque opera obtestabuntur, haud sanè vocem emittendo, sed talia prorsus sese repræsentando, qualia jam à nobis patrata sunt. *De offic. regis.*

Dionis Nicæi. Veluti medici in sanandis hominum corporibus, ea membra quæ putredini debita, omnes medelas respuunt adhibito ferro amputant, ne cætera membra inde inficiantur: Ita magistratus eos qui in Republ. omnibus dediti vitiis omnem admonitionem contemnunt, ferro etiam separabit, ne tanto malorum consortio cæteri ib pejus etiam ruant. *In Aug.*

Plutarchi Cantharides & scorpij in se circumferunt sui veneni remedium: At ipsi peccato inest sua pœna supplicium̃que. *In moral.*

Qui nos docuit sagittare, non vetuit jaculari, sed vetuit ne aberraremus à scopo: Ita non est interdicta punitio, sed in tempore, & aptè facienda. *In Moral.*

Vt qui diutina tabe conficiuntur, non effugiunt mortem, sed lentè moriuntur: Sic qui non statim puniuntur, non effugiunt pœnam, sed longa ducuntur pœna. *In Moral.*

Pigri remiges sereno cœlo desident in portu, deinde coguntur flantibus ventis navigare cum periculo: Sic qui non punit, cum est animo sedato, cogitur aliquando vel iratus punire. *In Moral.*

Vt Hiena fel. & Phocæ coagulum atque aliæ pessimarum ferarum partes adversus magnos morbos efficax habent remedium: Sic Deus pessimis tyrannis utitur nonnunquam ad correctionem vitiorum. *In Moral.*

Ciceronis. Vt nec domus, nec Respublica ratione quadam & disciplina designata videatur, si in ea nec rectè factis præmia extent ulla, nec supplicia peccatis. Sic mundi divina in homines moderatio profectò nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum ac malorum. *Lib.* 3. *de natura Deorum.*

Seneca Serpentes paruulos fallunt nec publicè insequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum excrevit, ubi fontes potu infecit, & si afflavit deurit, obteritque quacunque incessit, balistis petitur. Possunt verba dare: & evadere pusilla mala ingentibus obviam itur: Sic unus æger nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio civitatis, ac fuga est, & diis ipsis manus intenduntur: Sub uno aliquo recto flamma apparuit, familia unicuique aquam ingerunt. At incendium vastum, & multas jam domos depastum, parte urbis obruitur. *Lib.* 1. *de Clement. c.* 25.

Plinij. Vt arbor incisa repullulat, evulsa, non refruticatur: Ita malum si penitus tollitur, non renascitur. *Li.* 12. *c.* 23.

Erasmi. Vt melior medicus, qui morbum excludit & arcer, quàm qui pharmacis expellat acceptum: ita non paulo præstabilius est efficere, ne facinora patrentur: quam si perpetrata puniantur. Id autem fiet, si causas ex quibus animadverteris potissimum nasci flagitia, vel recidat, si queat vel certe premat & attenuet. *De institutione Princip.*

Ciconia quoties convolant in campum, quem Pythonis comam vocant (is est locus in Asia) quæ ultima omnium advenerit, eam lacerant, atque ita discedunt, in una omnium cessatione castigata: Ita multitudinis vitia, unius insigni supplicio sunt vel sananda, vel arcenda. *In simil.*

In aspidis ictu nullum est remedium, nisi vt partes contractæ amputentur: ita quædam vitia sola morte sanari possunt. *Ibid.*

Vt magis est probanda medicina, quæ vitiosas corporis partes sanat: quam quæ exurit: Ita melior magistratus, qui cives improbos corrigit; quam qui tollit è medio. *Ibid.*

Sicut ex vipera, crocodilo, cæterisque nocentissimis bestiis medici remedia quædam adversus venenorum noxam ac morbos efficacia quærunt. Ita animadversio in innocentes, multos vel arcet vel revocat à facinoribus. *Ibid.*

¶ Fabvla.

Asini lapsus.

Asini post longam & probatam servituтem suam, & multas onerum atque baiulationum egregias operas, quodam tempore, sub valde gravi onere, cum ad saxum improvisum offendisset, in via cecidit. Tum accurrit agitator, & acerbissimis verbis atque vehementibus etiam plagis illum perit. At asinus secum & suam conditionem deplorare, & accusare ingrati domini sævitiam, qui oblitus omnium priorum, ob unam fortuitam offensam tam graviter se affligeret.

Fabula significat fere homines quid quoque tempore fiat, non quid aliquando factum sit, spectare, & unum delictum memoriam multorum egregiè factorum inducere ac delere.

Vide Correctio, Punitio.

Pœnitentia.

¶ Definitio et etymolog.

Pœnitentia, Græcè μετανόια, Dolor ex re aliqua commissa vel prætermissa subnascens. Vel est pœnitentia, mala prætérita plangere, & plangenda iterum non cõmittere. *sec. Ambr, Greg. & Theol. 4. Sent. distinct.* 14.

Pœnitentia est virtus, quâ commissâ mala cum emendationis proposito plangimus, & odimus, & plangenda ulterius committere nolumus. *sec. Magist. Sent. dist.* 14.

Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se quòd dolet commisisse. *sec. Aug. & hab. de pœnit. dist.* 2. *can. Pœnitentia.*

Pœniter, unde pœnitentia deducitur, dicitur quasi pœna tenet. Pœnitere enim dicimus, cum quæ ipsi fecimus, aut quæ de nostra voluntate, nostróque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiámque in his nostram demutamus. Et quoniam quæ nobis tædio vel pudor

Pudori sunt, pœna quædam esse videntur, sic ut pœnitet aliquando pro tædet accipiatur. Sanè ut dicimus, me pœnitet, id est, pœna tenet, ita pœnitet or, id est, pœna tenetor dicimus; sed pœna hîc ablativi casus est.

¶ LOCI BIBLICI.

Pœnitere, pro dolorem capere, 2. Cor. 7. 8. Vide Resipiscentia.

Ad pœnitentiam cum spe veniæ invitantur peccatores, Levit. 5. v. 4. 5. 6 Deut. 4. v. 29. 31 & 30. 2 1. Samuel. 7. 3. 3. Reg. 8. v. 33. 34. 35. 37. 47. 48. 2. Paral. 7. 14. & 15. 4. & 20. 6. & 34. 26. Nehem. 1. 9. & 9. v. 27. 28. Iob. 8. v. 5. 6. & 22. 21. Psal. 32. v. 5. 6 Prou. 28. 13. Eccl. 17. 23. Esa. 1. v. 16. 17. 18. & 30. 18. & 31. 6. & 45. 22. & 46. 8. & 55. 7. & 59. 20. & 61. v. 1. 2. Ier. 3. v. 1. 10. 12. 14. 17. 22. & 4. v. 1. 14. & 7. 3. & 12. 15. & 18. v. 8. 11. & 16. 13. & 29. 12. & 31. v. 18. 20. & 36. 3. Thren. 3. 40. Ezech. 14. 6. & 18. v. 11. 21. 27. 13. 32. & 33. vers. 11. 14. 10. & 43. 9. Dan. 4. 24. Ose. 3. 5. & 6. 1. & 10. 12. & 6. & 14. vers. 2. 3. 5. Ioël. 2. v. 12. 13. Amos, 5. v. 4. Ioan. 3. 8. Mich. 7. 18. Zach. 1. v. 3. 4. Malach. 3. v. 7. 16. 18. & 46. Matth. 3. v. 2. 8. & 4. 17. & 11. 28. & 18. 14. Marc. 1. 4. & 6. 12. Luc. 3. v. 3. 8. & 4. 18. & 5. 32. & 9. 13. & 13. 5. & 19. 10. & 24. 47. Act. 2. 38. & 3. 19. & 5. 31. & 8. 22. & 11. 18. & 14. 15. & 17. 30. & 19. 4. & 20. 21. & 26. v. 18. 20. Rom. 2. 4. & 6. 4. versic. 22. 23. 28. 2. Tim. 2 25. 1. Pet. 2, 1. 2. Pet. 3. 9. 1. Ioan. 1. 9. Apoc. 2. 5. & 3. vers. 3. 19. pœnitentia dum sani sumus agenda est. Eccl. 17. 14. & 18. 25. seria esse debet, 1. Reg. 8. 48. 2. Par. 6. 38. Esa. 23. 18.

Pœnitentiæ capaces qui, Luc. 9. 31. pœnitentiæ contemptus quam noxius. Esa. 22. v. 11. 13. 54. Ier. 5. 3. Amos 6. 6. Agg. 1. 18. Matth. 11. v. 21. Luc. 10. v. 13. 2. Cor. 12. v. 21. Apoc. 9. v. 10. 21. & 16. 9.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Pœnitentia malum aufert.

Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum adversus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei, & subito loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono, quod loquutus sum, ut facerem ei. *Ier.* 18.

Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei, & non in manus hominum. *Eccl.* 2.

Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit judicium & justitiam, vita vivet, & non morietur. Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor. Nunquid voluntatis meæ est mors impij dicit, Dominus, & non ut revertatur à viis suis & vivat. *Ezech.* 18. & 33.

Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo dignum fructum pœnitentiæ. *Matth.* 3.

Bonum confert.

Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perversè, discite bene facere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, quasi lana alba erunt. *Esa.* 1.

Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. *Mat.* 3.

Quoniam impletum est tempus & appropinquavit regnum Dei: Pœnitemini & credite Evangelio. *Marc.* 1.

Dico vobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia. *Luc.* 15.

Sic oportebat pati Christum: & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. 24.

Nunc gaudeo, non quia contristari estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Quæ enim secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. 1. *Cor.* 7.

Pœnitemini igitur & convertimini, ut deleantur peccata vestra. *Act.* 3.

Auditu auris audivi te, idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cinere. *Iob.* 24.

Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. *Luc.* 5.

Impeditur divinæ bonitatis contemptione.

Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam. *Iob.* 24.

Et misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam. *Sap.* 11.

Mundanæ voluptatis inhæsione.

Apprehenderunt mendacium & noluerunt reverti. Attendi & auscultavi: nemo quod bonum est loquitur: nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum quasi equus impetu vadens ad prælium. *Ierem.* 8.

Et dedit illi tempus, ut pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere. *Apoc.* 2.

Pœnitentia perficitur corde.

Et in omnibus his non est reversa ad me prævaricatrix soror ejus Iuda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus, Revertere aversatrix Israël, ait Dominus, & non avertam faciem meam à vobis, & non irascar in perpetuum. *Ier.* 3.

Et egressus foras flevit amare. *Matth.* 26.

Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Iesus accubuit in domo Simonis leprosi, attulit alabastrum unguenti, stans retro secus pedes ejus, lachrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. *Luc.* 7.

Ore.

Sed quia patiens est Dominus, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam ejus fusis lachrymis postulemus. *Iud.* 8.

Sacrificium salutare est attendere mandatis & discedere ab omni iniquitate. *Eccl.* 35.

Opere, ut sit virtuosa sine mali admixtione.

Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris à te, & non manserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc lavare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis. *Iob.* 11.

Pœnitentibus autem dedit viam justitiæ. *Eccl.* 17.

Fili peccati? non adiicias iterum: sed & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. *Eccl.* 21.

Quærite bonum: & non malum, ut vivatis. Odite malum, & diligite bonum. *Amos.* 5.

Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. *Luc* 3.

Memor esto itaque unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. *Apoc.* 2.

Fructuosa sine procrastinatione.

Septies enim in die cadet justus, & resurget: impij autem corruent in malum. *Prou.* 24.

Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem. *Eccles.* 5.

Hæc dicit Dominus in tempore placido exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. *Esai.* 49.

Non est enim ei bene, qui assiduus est in malis, & eleemosynas non danti, quoniam & Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. 12.

Angustia superveniente requirent pacem, & non erit. *Ezech.* 7.

¶ PATRVM SENTENTIÆ

Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus, & in ultimo vitæ spiritu si admissorum pœniteat. *Aug. de Eccl. dog. c.* 48.

In tribunal mentis tuæ ascende contra te: & reu te constituto ante te, noli te pŏnere post te, ne Deus te ponat ante te. *In lib. de util. agen. pœn.*

Noli negligere, quod vos prius Dominus peccantes sustinet: quia quanto diutius expectat ut emenderis, tanto gravius judicabit, si neglexeris. *Ibid.*

Sunt multi, quos peccare non pudet: ô incredibilis insaniæ! de vulnere ipso non erubescis, & de ligatura vulneris erubescis. Nonne vulnus fœtidum & putridum est? confuge ergo ad medicum: age pœnitentiam, dic, iniquitatem meam ago, agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi: quia tu solus sine peccato. *Ibid.*

Justitia de cœlo prospexit tanquam Dei dicentis: Parcamus huic homini, quia ipse sibi non pepercit: agnoscamus, quia ipse agnovit, conversus est ad puniendum peccatum suum, convertar & ego ad liberandum eum. *In Psalm.* 84.

Ad agendum pœnitentiam non sufficit mores in melius commutare, & à malefactis recedere, nisi & de his quæ facta sunt satisfacias Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. *lib. de pœnit.*

Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat nihil prosunt lamenta, si replicentur peccata. Nihil valet à malis veniam poscere, & mala de novo iterare. *In soliloq.*

Pœnitentia languores sanat, leprosos curat, & mortuos suscitat, sanitatem auget, gratiam conservat, claudis gressum, aridis copiam, cæcis restituit visum, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit, & roborat. *lib. de pœn.*

Qui per pœnitentiam peccata diluit, angelicæ felicitatis consors in æternum erit. *lib. de mirac. sacer. script.*

Si quis positus in extrema necessitate suæ ægritudinis voluerit accipere pœnitentiam & accipit & mox reconciliatur, & hinc vadit: fateor vobis, non illi negamus, quod petit, sed non præsumimus quod bene hinc exit, si securus hinc exit, ego nescio, pœnitentiam dare possumus, securitatem autem non. Non quidem dico, damnabitur: sed nec dico, liberabitur. Vis ergo à dubio liberari? tene certum & dimitte incertum. Age pœnitentiam dum sanus es: si sic agis, dico tibi, quod securus es, quia pœnitentiam egisti, eo tempore, quo peccare potuisti. Si vis agere pœnitentiam quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. *serm.* 36.

Quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solatia, qui se non cogitavit moriturum. *ibid.*

Peccavit David quod solent Reges, sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit; quod non solent Reges: confessus est culpam, & obsecravit indulgentiam. *Ambr. l. de David. lib.* 1.

Quod David peccavit conditionis est: quod supplicavit, correctionis. Lapsus communis, confessio specialis. In culpam itaque incidisse naturæ est: dolere virtutis. *Ibid.*

Qui pœnitentiam agit, paratus debet esse ad opprobria perferenda, injuriasque subeundas: nec commoveri, si quis ei peccati sui crimen obiiciat. *lib. de Ioseph. c.* 36.

Nihil peccare, solius Dei est, emendare sapientis & corrigere erratum, & pœnitentiam agere de peccato: id tamen difficile est in hac via homini. Quid enim tam rarum, quam ut invenias virum, qui seipsum coarguat, & factum condemnet suum? Rara itaque confessio de peccato, rara pœnitentia, rara in hominibus verbi hujus assertio. Repugnat enim natura, repugnat verecundia: natura, quia omnes sub peccato: qui carnem gerit, culpæ obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis, & illecebra seculi, innocentiæ integritatique. Repugnat etiam verecundia, quia erubescit unusquisque propriam culpam fateri, dum præsentia magis quam futura cogitat. *Epist.* 3. *ad Simplician.*

Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deflevit: atque ideo majorem gratiam reperit, quam amisit. *In ser. ad vincul.*

Quando sic pœnites, ut tibi amarum sapiat in anima quod ante dulce fuit in vita, & quod te prius oblectabat in corpore ipsum te cruciat in corde, jam tunc bene ingemiscis ad Deum. *In quodam ser.*

Amari

Amaritudinem radicis dulcedo pomi compenſat : pericula maris ſpe lucri delectant, dolorem medicinæ ſpes ſaluti mitigat : Qui deſiderat nucleum, frangit nucem : pœnitentiámque agit: qui vult æterno adhærere bono. Præconia Chriſti narrare poſſunt, qui ad palmam indulgentiæ meruerunt pervenire. *Hier. in Matth.*

Apud Deum non tam valet menſura temporis, quam doloris, non abſtinentia tam ciborum, quam mortificatio vitiorum, propter quod tempora pœnitentiæ pro fide & converſatione pœnitentium abbreuianda præcipiuntur, & pro negligentia protelanda exiſtimantur, quum pro quibuſdam culpis modi pœnitentiæ ſunt impoſiti. *In quodam ſerm.*

Neceſſaria eſt pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certe excedat. *In epiſt. ad Suſan.*

Quum mentem Deus ingreditur, conſtat proculdubio, quod mox pœnitentiæ gemitus ſequatur, ut ei iam ſalubriter flere libeat, quæ prius in iniquitatibus flenda jucunditate gaudebat : ſed quo uberius culpa fletur, eo altius agnitio veritatis atringitur: quia ad videndum lumen internæ bonitatis polluta dudum conſcientia, lachrymis baptizare renavatur. *Greg. in mor.*

Apud miſericordiæ Iudicem næ ille fallax habebitur, qui ad veritatem revertitur, etiam poſtquam mentitur, quia omnipotens Deus dum libenter noſtram pœnitentiam ſuſcipit, ipſe judicio, hoc quod erravimus, abſcondit. *In hom. 29.*

Quot habuit in ſe oblectamenta, tot de ſe invenit holocauſta : conuertit ad numerum virtutum numerum criminum : ut totum ſerviret Deo in pœnitentia, quicquid ex ſe Deum contempſerat in culpa. *In hom. 33. ſup. Evang.*

Qui mala, quæ perpetravit, inſinuat, ſed flere, quæ inſinuarat, recuſat quaſi ſubiecta veſte vulnus detegit, ſed torpente mente medicamentum vulneri non apponit. *In mor.*

Fit plerunque gratior Deo amore ardens vita poſt culpam, quam in ſecuritate torpens innocentia. *In pa. c. 54.*

Quum in grave peccatum miſer homo labitur, pecatum leve & modicum in corde affirmat : miſericordiam prædicat, longum ſpatium vitæ promittit : permanere in peccato ſuggerit, ut ſic in contemptum Dei & deſperationem ſui inducat & pereat. *In quadam homil.*

Vnuſquiſque conſcientia convenitur, ut tanto maiora quærat bonorum lucra per pœnitentiam, quanto graviora intulit damna per culpam. *In Matth. 3.*

Quem vere pœniret, laborem pœnitentiæ non abhorret : ſed quicquid ſibi pro culpa, quam odit, iniungitur, tacita conſcientia amplectitur. *In hom. quadam.*

Equum indomitum flagella domant, animam immitem contritio & aſſiduitas lachrymarum. *Bern. in quodam ſerm.*

Nunc lauandi tempus eſt, nunc purificationem putet eſſe neceſſariam : quoniam nemo mundus à ſorde, nec infans, cujus vita eſt unius diei ſuper terram. *ibid.*

Quid levius onere pœnitentiæ ; quod non ſolùm non onerat, ſed & portat omnem, cui importandum imponitur ? Mirum opus naturæ: unde proceſſit materia, inde ſarcina levigatur, & quantum creſcit in maſſa, tantum decreſcit in pondere. *In epiſt.*

Qui perfecte ſenſerit onus peccati & animi læſionem, aut parum ſentit, aut ex toto non ſentiet corporis pœnam, nec reputabit, quo peccata noverit delere præterita, & cavere futura. *In quodam ſerm.*

Fugite, inquit, de medio Babylonis & ſaluate animas veſtras, & volate ad urbes refugij : ubi poſſitis & de præteritis agere pœnitentiam, & in præſentia obtinere gratiam, & futuram gloriam fiducialiter præſtolari. Non vos retardet conſcientia quia ubi peccata abundauerunt, ſuperabundare conſuevit & gratia : nec pœnitentiæ auſteritas ipſa deterreat. Nec enim condignæ ſunt paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, & præteritam culpam, quæ remittitur, nec ad præſentis gratiam conſolationis, quæ immittitur, non ad futuram gloriam quæ promittitur. Si verbis non creditis operibus credite, exemplis acquieſcite plurimorũ, currunt undique pecçatores ad pœnitentiam, & natura pariter & conſuetudine delicati, nil credentibus impoſſibile : nil amantibus difficile, niſi aſperum mitibus: nil humilibus arduum reperitur: quibus & gratia ſit in auxilium, & obedienti deuotio lenit imperium. *Ibid.*

Si erramus, paruam pœnitentiam imponendo, melius eſt de miſericordia Deo rationem reddere, quam de auſteritate: ubi enim paterfamilias eſt largus, diſpenſator non debet eſſe auarus, & ſi Deus benignus, vt quid Sacerdos auſterus ? *Chryſoſt. in Matth. 23.*

Nunquam ſpernit Deus pœnitentiam, ſi ei ſincerè & ſimpliciter offeratur, & ſi ad ſummum quis perueniat malorum, & inde tamen velit reverti ad virtutis viam, ſuſcipit libenter & amplectitur. Non enim temporis longitudine, ſed affectus ſinceritate pœnitudo penſatur. *Lib. de reparatione lapſ.*

Latro ille qui pendebat in cruce, non eguit prolixitate temporis, ut ingreſſum paradiſi mereretur: ſed tantum ei ſpatij ſuffecit quantum expedire potuit, donec unum poſſet proferre ſermonem, ita ut intrá unum momentum temporis totius vitæ ſceleribus abſolutus præcedere ad paradiſum etiam Apoſtolos mereretur. *Ibid.*

Non dolere quia peccaveris, magis indignari atque iraſci facit Deum, quàm illud peccatum, quod ante perpetraveras. *In Matth.*

Tales ſunt qui grave pondus venientibus ad pœnitentiam ponunt: quia dicunt, & non faciunt, ſic dum pœna pœnitentiæ fingitur, pœna peccati futura contemnitur. Si enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis, quem nõ poteſt baiulare, poſueris: neceſſe habet, ut aut faſcem abiiciat, aut ſub pondere confringatur, ſic & homini cui grave pondus pœnitentiæ imponis neceſſe eſt, ut pœnitentiam reiiciat, aut ſuſcipiens, dum ſufferre non poteſt ſcandalizatus amplius peccet. *Ibid.*

Clerici peccantes difficile pœnitentiam agunt, erubeſcit enim aliquando fieri reus, qui ſemper fuerat Iudex. *Ibid.*

Qui aliquando videt clericum cito pœnitentiam agentem, & ſi deprehenſus humiliaverit ſe: non ideo dolet, quia peccavĕrit, ſed confunditur, quia perdit gloriam ſuam. *In Matth.*

Pœnitentia eſt medicamentum vulneris, ſpes ſalutis, per quam Deus ad miſericordiam provocatur, quæ non tempore penſatur, ſed profunditate luctus & lachrymarum: pœnitentia autem, non menſium ac temporum curſus pœna penſatur, ſed pœna, qua anima cruciatur, & mortificatur caro. *Iſidor. de ſummo bono lib. 3.*

Pœnitentia appellata quaſi punientia ; eo quod ipſe homo in ſe pœnitendo punit, quod male admiſit. Tria enim, quæ ſunt in percuſſione pectoris, id eſt, pectus, ſonus & manus, ſignificant, quod pœnitentia eſt de his, quæ mente, voce & opere peccavimus. *Hug. lib. 3. de myſt. Eccleſ.*

O pœnitentia quid de te novi referam? omnia ligata tu ſoluis, omnia clauſa tu reſeras, omnia adverſa tu mitigas, omnia contrita tu ſanas, omnia confuſa tu lucidas, omnia deſperata tu animas. *Cypr. de laud. pœnis.*

Senario Pſalmorum perſonam pœnitentis aptavit, quia ſexta die homo creatus, Chriſtus pro peccatis crucifixus, in ipſo die primus homo peccavit. *Caſſ. in Pſal. 6.*

Quid enim meruit latro, ut ſic paradiſum velociter introiret ? quid publicanus, qui repente de templo abſolutus exivit ? ipſe dedit confeſſionis ſubitum votum, qui donavit & præmium. *Idem in Pſalm.*

Quis in ſeculo peccavit enormius Paulo ? quis in religione gravius Petro? illi tamen per pœnitentiam meruerunt aſſequi non ſolum miniſterium, ſed etiam magiſterium ſanctitatis. Memores igitur eſtote miſericordiæ, quam filio prodigo revertenti pater Evangelicus legitur impendiſſe, & illud : Nolite ergo ante tempus judicare, quouſque veniat tempus, &c. nam multa ſunt, quæ de judicio Dei homines ignorant: quia fortaſſe, quæ vos laudatis, ipſe reprehendet : & quæ vos reprehenditis, ille laudabit. *Petr. Chryſologus in quodam ſerm.*

Agere autem pœnitentiam nihil aliud eſt, quam profiteri & affirmare, ſe ulterius non peccaturum. Ignoſcitur itaque his, qui ad peccatum ignoranter, imprudenter, incauteque labuntur : veniam non habet, qui ſciens peccat. *Lactant. Firmian. diuin. inſt. l. 6. c. 13.*

Nec tamen deficiat aliquis, aut de ſeipſo deſperet, ſi aut cupiditate victus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut vi coactus, à juſtitiæ via lapſus eſt, poteſt enim reduci & liberari, ſi eum pœniteat actorum, & ad meliora converſus, ſatis Deo faciat.

Nemo poteſt eſſe tam prudens, tam circumſpectus ut aliquando non labatur. Et idcirco Deus imbecillitatem noſtram ſciens, pro ſua pietate aperuit nobis portum ſalutis ; ut huic neceſſitati, cui fragilitas carnis ſubiecta eſt, medicina pœnitentia ſubveniret. Ergo quicunque aberraverit, referat pedem, ſeque quamprimum recipiat ac teformet,

Sed revocare gradum, ſuperaſque euadere ad auras
Hoc opus, hic labor eſt.

Deguſtatis enim male jucundis voluptatibus, vix divelli ab his poſſunt, facilius recta ſequerentur, ſi earum ſuavitates non attigiſſent. Sed ſi eripiant ſe malæ ſervituti, condonabitur his omnis error, ſi errorem ſuum vita meliore correxerint. Nec lũcrari ſe quiſquam putet, ſi ſe delicti conſcium non habebit, ſcit enim ille omnia, in cujus conſpectu viuimus. Et ſi univerſos homines celare poſſumus, Deum non poſſumus, cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum. *Ibid. libr. 6. cap. 24.*

Si in corpore tuo macula aliqua vel vulnus oriatur, aut ex colliſione intumeſcat : ſolicitus es & perquiris, quid curæ debeat adhiberi, quomodo corpori ſanitas antiqua reddatur. Cum anima tua ægrotet ; & peccatorum languoribus urgeatur, ſecurus es, & contemnis gehennam, atque ignis æterni ſupplicia deſpicis & irrides, judicium Dei parvi pendis, & commonentem te Eccleſiam deſpicis. *Origen. ad Pſalm. 37. Hom. 1.*

Sicut ij, qui habent incluſam intus eſcam indigeſtam aut humoris vel phlegmatis ſtomacho graviter & moleſtè imminentia, ſi vomuerint, tunc relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, ſi quidem occultant, & retinent intra ſe peccatum, intrinſecus urgentur, & propemodum ſuffocantur à phlegmate vel humore peccati. Si autem ipſe accuſator ſui fiat, dum accuſat ſemetipſum & confitetur, ſimul euomit & delictum, atque omnem morbi cauſam digerit. *Idem in eundem hom. 2.*

Multi cadere volunt cum Davide, & nolunt ſurgere cum Davide. Non ergo cadendi exemplum propoſitum eſt ſed ſi ceciderís, reſurgendi. Audiant hoc, qui non ceciderunt, ne cadant: qui ceciderunt, ut ſurgant. *D. Aug. ſup. Pſal. 50.*

¶ Poeticæ Sententiæ

Menander.

Η μετάνοια γίνεται ἀνθρώποις κρίτις.
pœnitentia eſt hominibus iudicium,

Periander.

Αμαρτὼν μεταβούλευ.
Cum peccaveris, ſubeat te pœnitentia.

Plaut. in Aulular.

Qui homo culpam admiſit in ſe nullus eſt tam parvi pretij,
Quin pudeat, quin purget ſeſe.

Ouid. l. 1. Remed. Amo.

Vtile propoſitum eſt ſævas extinguere flammas.
Nec ſeruum vitiis pectus habere ſuum.

Ibidem.

Principiis obſta : ſero medicina paratur,
Cum mala per longas conualuere moras,
Sed propterea, nec te venturas differ in horas:
Qui non eſt hodiæ, cras minus aptus erit.

Ibidem.

Ibidem.

Si cito ſenſiſſes, quantum peccare parabat,
Non tegeres vultus cortice myrrha tuos.
Vidi ego, quod fuerat primo ſanabile vulnus,
Dilatum longa damna tuliſſe mora.
Sed quia delectat Veneris decerpere fructus,
Dicimus aſſidue, cras quoque fiet idem.
Interea tacita ſerpunt in viſcera flamma,
Et mala radices altius arbor agit.

Ovid. l. 1. de Ponto.

Talia cœleſtes fieri præconia gaudent,
Vt ſua quid valeant numina teſte probent.
Sæpe levant pœnas ereptaque lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituiſſe vident.

Horat. 3. Carm. 24.

Scelerum ſi bene pœnitet,
Eradenda Cupidinis
Pravi ſunt alimenta.

Antholog. Sac. Iac. Billij.

Spiritualis querela.

Quidnam optem infelix? vitamne, an funera? nam quo
Plus vivo, ſcelerum plus mihi creſcit onus.
Sed quid? ſi moriar: iam non delere licebit
Crimina per lachrymas, quas metanœa parit.
Quidnam igitur faciam, cum mens ab utraque trahatur
Parte, nec expediat quid mihi, ſcire queam?
Ad te confugio: ſupplex tibi brachia tendo:
Et maneo nutus, optime Chriſte, tuos.

Converſio non differenda.

Converti ad rectos mores, & vivere ſancte
In Chriſto meditans, quod cupit acceleret.
Cedant virtuti vanarum obſtacula rerum,
Ne perdat voti tempora lenta fides.
Quid iuvat in longum cauſas producere morbi?
Cur dubium expectat cras hodierna ſalus?
Scimus correctis veniam non eſſe negandam,
Sed nulli noſtrum eſt ultima nota dies

Qualis ſit vera & ſeria pœnitentia.

Quam ſceleris noxaque gravis bene pœnitet, illi
Perpetuus lachrymis obruit ora dolor.
Nam qui poſt lachrymas ad inania gaudia ſeſe
Tranſtulit, ex lachrymis commoda nulla tulit.
Qui ſua nunc fletu plectit, ſævóque dolore,
Crimina nunc riſu diffluit immodico.
Eſt velut is, lachrymis qui cum celebravit amici
Funera, mox epulis nubila mœſta fugat.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pauſanias quum in convivio quodam Simonidem Philoſophum oraſſet, ut aliquid ex ſapientiæ arcanis in medium adferret: Simonides dixiſſe fertur: Memento te hominem eſſe. Sed Pauſanias in ſumma tum felicitate conſtitutus, non magnopere Philoſophi dictum curavit. Cùm verò poſtea in Chalceœco cum fame luctaretur jámque mortem omnium miſerrimam ob oculos, videret, magna voce exclamaſſe fertur ô Cee hoſpes! magnum quiddam in ſermone tuo inerat: ergo verò inani perſuaſione ſum adductus, ut eum nullius momenti putarem. *Ælianus lib. 9. de var. hiſtor.*

Iſæus Sophiſta, cum primos pueritiæ ſuæ annos in omnibus voluptatibus contriviſſet, vir factus vitam in melius inſtituit. Cum igitur forte cum amico deambulaſſet, qui ei formoſam oſtenderat puellam, & interrogaſſet, utrum formoſa videretur? reſpondit Iſæus: Nihil hic judico, quandoquidem deſij laborare ab oculis. *Philoſtrat. in ſophiſt.*

Theodoſius Imp. dicere ſolebat, Nihil eſſe novi, ſi quis homo cum ſit è vita excedat. Vnius autem Dei eſſe, cum qui ſemel mortuus ſit, per pœnitentiam ad vitam revocare. *Niceph. Calliſtr. l. 14. c. 3. Eccl. hiſt.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Solent reges nato ſibi filio indulgentiam in regno ſuo donare: ſed ante tranſmittunt acerbiſſimos exactores, qui omne quod invenerint, exigant, ita ut indulgentia ipſa crudelior eſſe videatur, quàm ipſa exactio, ut nihil indulgentiæ habeat præter nomen, ut lugentes illam homines, & nudi ſuſpiciant. Deus autem & nato ſibi filio, volens donare in ſeculo indulgentiam peccatorum, præmiſit quaſi exactorem Ioannem exigentem & dicentem: Facite fructus dignos pœnitentiæ *In c. 3. Matth*

Quemadmodum anima pigritans & negligens, quanquam multum ad pœnitentiam temporis accipiat, nihil operatur magni, neque ſibi Deum per deſidiam conciliat: Sic qui propoſito excitato fervet, atque multa cum ſolertia pœnitentiam oſtendit, brevi temporis momento peccata delere poterit. *De pœnit. ſerm. 1.*

Quemadmodum in corpore vulnera & medicinæ: Sic in anima peccatum & pœnitentia. In vulnere ſanies, in medicina purgatio ſaniei. In peccato improperium, in peccato deriſio. In pœnitentia fiducia, in pœnitentia libertas, in pœnitentia purgatio peccatorum. *De pœnit. ſerm. 3.*

Neque perinde amnium fontes floridos reddunt hortos, ut plantam deprecationis fontes lachrymarum irrigantes faciunt in ſummam altitudinem excurrere. *Homil. 8. de fide Annæ, & Sam. educatione.*

Cyprianus, Sicut bonus dominus mali ſervi miniſterio bonam facit eleemoſynam: Ita & per alium licet impœnitentem miſericors Dominus alium revocare vult ad pœnitentiam. *De ſing. clericor.*

Operari tu putas ruſticum poſſe, ſi dixeris: Agrum peritia omni ruſticitatis exerce, culturis diligenter inſiſte, ſed nullam meſſem metes, nullam vindemiam premes, nullos oliveti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes? Vel ſi cui demum uſum navium ſuadens: Materiam de excellentibus ſyluis mercare frater, catenam prævalidis & electis roboribus intexe clavo funibus, velis, ut fabricetur atque armetur navis operare: ſed cum hoc feceris, fructum de actibus ejus, & curſibus non videbis? Ita ſi tollas pœnitentiam, quis non ſtatim pereat? quis non ipſa deſperatione deficiat? *Lib. 5. ep. 2.*

Turtullianus. Hoc pretio Dominus veniam addicere inſtituit, hac pœnitentiæ compenſatione redimendam proponit impunitatem. *Lib. de pœnit.*

Si qui venditant, prius nummum, quo paciſcuntur, examinant, ſcalptus, neve raſus, ne adulter etiam: Dominus credimus pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis ſcilicet vitæ conceſſurum? *Lib. de pœnit.*

Hilarij. Pœnitentiam ſuam Deus memorat ad pœnam, quia puniri deſinerent, qui eſſe impij deſtitiſſent. Vt ergo figulo promptum & amiſſum vas ad eandem, vel quam volet, ſpeciem reformare: Ita Deo facile eſt, quod vitiorum caſus volentes ſe erigi per doctrinæ ſuæ inſtitutionem ad pietatem ab impietate reparare. *In Pſal. 2.*

Venantij Honorij Clementiani. Sicut debitum à creditore requiritur merito: Ita peccatum à Deo in die judicij neceſſe eſt exigatur. Nam niſi hic, dum vivimus, per pietatem ejus indulgentiæ iſta nobis exactio condonetur, actum erit de ſalute noſtra. Vnde merito hic cuncta remitti à Patre cœleſti rogamus, ubi delicta committimus: quando in futuro ut peccare non licet, ita nec vacat pœnitere. *In expoſit. Dominicæ Orat.*

Vt aquila per ſenectutem tam curuum acquirit roſtrum, ut veſci non poſſit, niſi ad lapidem dein percutiendo aduncitatem frangat: quo facto, rurſus edit ac bibit, & rejuveneſcere dicitur: Sic peccator, qui peccatis eſt prægravatus, nil ſpirituale ei ſapiat, morietur fame, niſi ad petram Chriſtum per pœnitentiam ſe fortiter ac diu percutiat, uſque ad propoſiti mutationem, & duritiei abjectionem. *De circumciſione.*

Petri martyris Archiepiſcopi Alexandrini, Iis qui ſibi caverunt, ne quid ejuſmodi paterentur, neque fructum aliquem fidei præbuerunt, ſed ſponte ſua, formidinéque & timore inſtigati, ad iniquitatem deſciverunt, & nunc ad pœnitentiam redeunt, illis neceſſarium eſt, congruã de ſterili ficu parabolam accommodare, ſicut Dominus ait: Ficum quidam in vineto ſuo plantaverat, & venit, ut fructum in ea quæreret, nullóque invento, ait ad vinitorem: Ecce tres anni, jam tum venio, & fructum in hæc ficu quæro, nullúmque invenio. Excide eam: ad quid enim terram occupavit? ille reſpondens, ait: Domine, ſine illam etiam hoc anno, donec fodiam juxta eam, & ſtercora adiiciam, ſi forte fructum adferat: id ſi minus, in poſterum excides eam. Illo ante oculos propoſito magis uſui erunt, ſi intervallo tanti temporis dignum fructum pœnitentiæ attulerunt. *In canonibus de pœnitentia.*

Chromantij. Sicut qui caliginem noctis emenſus eſt, iam geſtit proximam lucem & qui cholerã amaram digeſſit, eſcam concupiſcit & potum: Sic & metus hominis Chriſtiani, poſtquam per luctus & lachrymas ſua peccata digeſſerit, iam ſolam Dei juſtitiam eſurit atque ſitit, & merito ejus, quam deſiderat, ſatietate gaudebit. *De octo beatitudinib. fol. 413.*

D. Bernardi, Chriſtus alligaturam non refugit: cum tamen vulnus non haberet. Nos vero, qui vulnerati ſumus, obligari pœnitentia erubeſcimus. *Serm. de circumciſione.*

Bedæ: Quid prodeſt ſpinis purgare agrum tuum, ſi non etiam aratro ſcindes eum, & ſeres in eo ſemen, unde gaudeas in futuro? Ita & qui deſerit peccata, & ea non plangit pœnitendo, nec bonum poſt ea facere conſueſcit: nunquid fructuoſum eſt peccata deſerere, & bona non facere? *in verba Eſaiæ, Lauamini, mundi eſtote.*

Qui plangit peccatum, & iterum admittit, quaſi ſi quis lavit laterem crudum: quem quanto magis diluerit tanto amplius lutum facit. *In verba Dan. 9. Obſecro Domine Deus, &c.*

Beati Anſelmi, Quem magni alicujus pœnitet criminis, ſibi eſſe agendum more arborem magnam ſuccidere volentis. Sicut enim ille minora in circuitu arbuſta prius curat ſuccidere, ne ſibi arborem ipſam ſuccidendi, poſſint obeſſe: Sic & huic vitia minora illi crimini vicina, prius ſunt extirpanda, ne qua ſibi crimen ipſum deſtruenti, ferant impedimenta. *In ſimilibus c. 145.*

Lactantij. Muta quoque animalia cum fraude decipiuntur, ſi aliquo ſe modo in fugam extricaverint, fiunt poſtmodum cautiora, vitántque ſemper ea omnia, in quibus dolos inſidiáſque ſenſerunt: ſic hominem pœnitentia cautum ac diligentem facit ad evitanda peccata, in quæ ſemel fraude deciderit *Lib. 7. c. 24. de cultu divino.*

Petri Alliaci Epiſcopi Cameracenſis, Cardinalis. Vera pœnitentia velut ſcala quædam eſt, qua homo peccator, qui ſecundùm Evangelicam parabolam deſcendit de Hieruſalem in Hiericho, rurſum in Hieruſalem (hoc eſt, ad pacis viſionem) aſcendit. Hujus verò ſcalæ ſunt ſeptem gradus, quibus correſpondent ſeptem Pſalmi. qui pœnitentiales dicuntur. In quorum primò complectitur, *Timor* pœnæ: in ſecundo, *Dolor* culpæ: tertio, *Spes* veniæ: quarto, *Amor* munditiæ: quinto, *Deſiderium* cœleſtis patriæ: ſexto, *Diffidentia* virtutis propriæ. *In præfatione ſeptem Pſalmorum pœnitent.*

Plutarchi: Vt qui æſtuant febribus, æque calent, ſive unam inſtraveris veſtem, ſive plures, tamen in ſolatium illorum multitudo veſtium tollitur. Sic obſervandum, quibus mederi non poſſis. *In Moral.*

Thriveri. Quemadmodum tam calidum, quam frigidum aliquando ſtomachum confirmant, tepidum ſemper robur ventris effœminat. Sic interim leviora peccata minus promittunt pœnitentiam, quam graviora. *In apoph. 46.*

Vt maximus nobis dolor innaſcitur, ubi vulnus infligitur, vel curatur:

Ita

Ita sævissima quoque ipsius carnis tempestas imminet, quando ab ipsa ad Deum convertimur. *in apoph.* 181.

Quemadmodum non satis est morbum expurgari, sed intemperiem beneficio oppositorum oportet restitui, ut homo ex molesta ægritudine sanus fiat. Sic etiam & vitia nostra, quum eruta sunt, necessarium est contrariis studiis immutari: alioqui, ut illic incerta convalescentia, ita hic erit suspecta pœnitentia. *In Apoc.* 171.

¶ Adagia.

Sero sapiunt Phryges. *Cicero.*
Conveniet in eos, quos stultè factorum sero pœnitet.
Cumani sero sapiunt. ὀψὲ ἀϊθάνονται οἱ Κυμαῖοι.
In adagium refertur à Strabon. Geograph. lib. 13. *in illos qui non nisi malo suo docti, parent rectè monentibus.*
Malo accepto stultus sapit.
Paulo diversius extulit. Hesiod.
Δίκη δ' ὑπερ ὕβριος ἔσχε
Εἰς τέλος ἐλθεῖν ἔσθλόν, πρὶν δέ τε νήπιος ἔγνω.
Tandem sua pœna nocentem.
Consequitur, passusque sapit tum denique stultus.
Huc referendum & Plautinum illud in Mercatore.
Feliciter is sapit, qui alieno periculo sapit.
Piscator ictus sapiet. ἁλιεὺς πληγεὶς νοῦν σχήσει.
In eos, qui suo damno cautius agere discunt.
Factum stultus agnoscis. πρᾶγμ' ἔδη δέ τε νήπιος ἔγνω.
Vnde per quam eleganter Fabius apud Tit. Livium eventum stultorum magistrum appellat. Nec eventus doceat hoc, inquiens, qui stultorum magister est, sed ratio.
Mus picem gustans. μῦς ἅπτι πίσσης, γευόμενος.
Non intempestivè dicitur in eum quem pœnitet experimenti.
Post acerba prudentior. παρὰ τὰ δεινὰ φρονιμώτερος.
Id est, post mala prudentior.
Sera in fundo parsimonia. δεῖλ' ἐπὶ πυθμένι φείδω.
Admonet in tempore parcendum rebus necessariis. Pers. Sat. 2.
Donec deceptus & expers.
Nequicquam fundi suspiret nummus in imo.
Post rem devoratam oratio.
Quemadmodum de sera ope dicitur. Post bellum auxilia: ita sera parsimonia dicitur, post absumptam rem supputatio.
Quod dedi, datum nollem.
Plautus. Inter novam rem, inquit, verbum usurpabo vetus: Quod dedi, non datum vellem. Significat se pœnitere, quod puella fecerit copiam.
Satius est recurrere, quàm malè currere.
Præstat mutare consilium in melius, quàm in male institutis pergere.
Optimum aliena infamia frui. *Plinius.*
Felix quem faciunt aliena pericula cautum.
Admonet adagium, ut ex aliorum erratis ipsi cautiores efficiamur, & alienis periculis reddamur prudentiores.
Hedera post Antisteria. Ακιδὸς μετ' Ανθιστήρια.
Quum sero quo quippiam adhibetur.
Atqui non est apud aram consultandum.
Consultandum, antequam incipiat, in ipso negotio sera consultatio.

¶ Exempla Biblica.

Pœnitentiæ contemptus *exempla:* Sedechias, 1. Paral. 36. 13. Sacerdotes & principes, v. 16. Israëlitæ, Ier. 15. 7. Oseæ, 7. 10. Chorazim & Bethsaida. Matth. 11. 30. Luc. 12. 13. altera Iezabel, Apoc. 2. 21. pœnitentiæ fructus, Actor. 12. 18. pœnitentiæ prædicatio in Christi nomine, Luc. 24. 47. pœnitentiæ prædicatio omnibus oblata, Act. 17. 30. pœnitentiæ veræ & non fictæ *exempla:* In Patriarchis, Gen. 42. 21. Israëlitis, Exod. 33. 4. Num. 14. 39. Iud. 2. 4. & 19. 15. Ierem. 50. 4. Davide, 2. Sam. 12. 13. & 24. 10. Iosua, 2. Reg. 22. 19. Roboamo cum principibus ejus, 2. Paral. 12. 7. Ezechia, 32. 26. Esa. 38. v. 2. 3. Manasse, 2. Par. 33. v. 12. 13. Esdras & populo, 1. Esdr. 10. v. 1. 2. 3. Iob, Iob. 42. 5. Bethulianis, Iob. 7. 19. Machabæo & Iudæis, 2. Machab. 10. v. 25. 26. Ninivitis, Iona 3. vers. 5. 6. 7. 8. Matt. 12. 42. Luc. 11. 32. Petro, Matth. 26. 75. Marc. 14. 71. Muliere peccatrice, Luc. 7. 37. Prodigo filio, 15. v. 17. 18. 19. Zachæo, 19. 8. Iudæis, 23. 48. Actor. 2. 37. Samaritanis Philippo prædicante verbum Dei recipientibus & baptizatis, 8. 12. Eunucho, v. 37. Paululo converso. 9. 18. & 22. 16. & 26. &c. Lydda & Sarona. 9. 13. Cornelio, 10. 1. Carceris custode, 16. 33. Corinthiis, 1. Cor. 6 15. 2. Corinth. 7. 9.

Pœnitentiæ fictæ & hypocritæ *Exempla:* Cain, Gen. 4. 13. Pharao, Exod. 9. 27. & 10. 18. Israëlitæ, Deut. 1. 41. Saul. 1. Sam. 15. 24. Ieroboam 1. Reg. 13. 6. Achab. 21. 27. Iudas proditor. Matth. 27. 4. Ananias & Sapphyra. Act. 5. 1. &c. Agryppa, 26. 28. Felix, 24. 25. Simon Magus 8. 13. Elymas, 13. 10. Pœnitentiæ frustra quæsitæ *exemplum:* Esau, Gen. 20. 38. Hebr. 12. 17. pœnitentiam agentes etiam pœnarum corporalium mitigationé impetrãt: *Exempla:* Abimelech. Gen. 20. 1. &c. Maria pœnitentiam agens liberatur à lepra Num. 12. 11. Israëlitæ pœnitentiã agentes impetrant remediũ contra serpẽtes ignitos 21. 7. pœnitentiam agentibus promittitur liberatio à fame, peste, locusta, morbis, hostibus, captivitate, &c. 1. Reg. 8. 28. &c. 2. Par. 61. &c. Achab. 1. Reg. 2. v. 45. Iosias, 2. Reg. 22. v. 19. 29. David. 2. Sam. 24. v. 15. 17. 1. Par. 21. v. 16. 17. Roboam, & principes ejus, 2. Paral. 12. v. 6. 7. Ezechias, 32. 26. *Vide* Ierem. 29. 5. Dan. 4. 24.

¶ Exempla Profana.

Scribit Theophrastus, *Platonem*, jam ætate provectiorem, quod non congruum terræ sedem universitatis assignasset umbilicum pœnituisse. *Plut. in quæst. Plat.*

Otho Cæsar pœnitens imperij suscepti, postero die è cæde Galbæ, quum in augurando tempestate orta graviter prolapsus esset, identidem obmurmuravit: γὰρ μοὶ μακροῖς ἀυλοῖς? quid me oportebat longis tibiis canere. *Sueton.*

Otho IV. Imperator anathematis fulmine ab Innocentio III. percussus, æmulum nactus est Fridericum II. nunquam postea felix, sub finem vitæ ineffabili contritione compunctus in arce Haresburg nansitabat Sifrido Hildeshemensi Episcopo absolutus, in pace quievit: quam absolutionem Honorius Papa ratam habuit. Tanta autem fuisse fertur morituri pœnitudo, ut coquinariis suis juberet collum suum calcaneis premere, & vilissimã Dei creaturam conculcare. *Granz. lib.* 7. *Saxon. c.* 37.

¶ Hieroglyphica.

Christiani Theolog. *Craticulam Pœnitentiæ signum* posuerunt: non tamen hic tacitam mentis exulcerationem intelligentes, sed amaritudinem conscientiæ minimè, simulatam manifestissimis verò conspicuam argumentis: quippe ubi luctu, lachrymis & lamentatione conficimur ob ea, quæ nequiter & improbe paravimus. *Pier. Val. lib.* 14.

Sunt etiam, qui *Salicem* de torrente, orationis & *Pœnitentiæ* hieroglyphicum esse velint ex loco Psal. 137. *In salicibus, in medio eius suspendimus organa nostra. Idem lib.* 50.

In divinis literis saggitæ sæpissimè ponuntur pro doloribus, qui ex rerum perperam actarum conscientia cor stimulant; compungunt, exulcerantque. Ita *Psal.* 37. sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. *Idem lib.* 42.

Vide Resipiscentia.

Poëta.

¶ Definitio, et Etymolog.

Poëta Græca dictio est, ποιητὴς, οῦ, ὁ, & ποιητικὸς, ὴ, ὸν Poëticus dicitur. Quid autem sit Poëta innuitur ab Horatio sermonum 1. dicente, *Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os Magna sonaturum des nominis huius honorem.* Sanè Poëta dici Latinè potest factor vel fictor; nam è ποιέω, quo est facio vel fingo, derivatur: & cum apud Græcos prima sit diphthongus οι, nos abjicientes ι, retinemus o, euphoniæ causa. Ne conversi in α, diphthongum, quæ apud nos sonum habet solius e, & cum simpliciter secunda sit e, dissonantiam soni conficere videretur. Inde veniunt poëma & poësis, ipsum figmentum & poëticum, quod ad poëtam attinet, & poëtor verbũ, quod est in poëtica exerceor, sive poëtam ago.

¶ Patrum Sententiæ.

Dæmonum cibus est carmina poëtarum, secularis scientia, rhetoricorum pompa verborũ. Nulla ibi saturitas veritatis, nulla justitiæ refectio reperitur; studiosi eorum in fame veri & virtutum penuria perseverant.

Nugas tenemus, & fonte veritatis amisso opinionum rivulos consectamur.

Sacerdotes dimissis prophetiis, videmus comœdias legere amatoris. Bucolicorum versuum cantare verba. *Hier. in epist. de duobus filiis.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Homer. in Oostiss. α.

Καλὸν ἀκοῦσαι μῦθον ἐοῖν ἀοιδοῦ.
Τοῖός τ' οἷος ὅδ' ἐσὶ θεοῖς ἐναλίγκιος ἀυδὴν.
Honestum est audire poëtam
Talem, qualis hic est, diis similis in voce.

Idem in Odyss. θ.

πᾶσι γὰρ ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισιν ἀοιδοὶ
Τιμῆς ἔμμοροί εἰσι καὶ αἰδοῦς ὅτι κε δὴ αὐτοῖς
Μοῦσα μέθ' ἐδίδαξε, φίλησε δὲ φῦλον ἀοιδῶν.
Apud omnes homines terrestres poëta,
Honoris participes sunt & reverentiæ, quoniam certè illos
Cantus Musa docuit, amátque genus poëtarum.

Vrbes Homerum sibi vindicantes, secundum Aul. Gell. lib. 3. c. 2.

Ἑπτὰ πόλεις διαρίζουσι περὶ εἵσαν ἀμύρας,
Σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶς χίος, ἄργος, Ἀθῆναι.
Septem urbes certant de stirpe insigni Homeri,
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Chius, Argus,
Athena.

Horat. Carm. 4. O. 8.

Dignum laude virum Musa vetat mori.
Cælo Musa beat.

Ibidem Ode 9.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illachrymabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte carent, quia vate sacro.
Paulum sepulta distat inertia.
Oblata virtus, non ego te meis
Chartis inornatum silebi,
Totve tuos patiar labores
Impune Lolli carpere lividas.
Oblivionis.

Idem de Arte Poët.

Sumite materiam vestris qui scribitis aquam
Viribus, & versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri, cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Quandoque bonus dormitat Homerus,
Huc pictura poësis erit: quæ, si propius stes,
Te capiet magis: & quædam si longius obstes,

Hæc amat obſcurum: volet hæc ſub luce videri.
Iudicis argutum quæ non formidat acumen.
Hæc placuit ſemel, hæc decies repetita placebit
Mediocribus eſſe poëtis,
Non homines, non dij, non conceſſere columnæ.

Ibidem.

Tu nihil invita dices, facieſque Minerva.
Id tibi iudicium eſt, ea mens: ſi quid tamen olim
Scripſeris, in Metij deſcendat iudicis aures
Et patris, & noſtras, nonumque prematur in annum.
Membranis intus poſitis delere licebit.
Quod non ediderís, neſcit vox miſſa reverti,
Sylveſtres homines ſacer, interpreſque deorum
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygreis, rapidoſve leones,
Dictus & Amphion Thebana conditor arcis,
Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet, fuit hæc ſapientia quondam,
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honos, & nomen divinis vatibus, atque
Carminibus venit, poſt hos inſignis Homerus.
Tyrteuſque mareis animos in Martia bella
Verſibus exacuit, dicta per carmina ſortes,
Et vitæ monſtrata via eſt: & gratia Regum
Pierijs tentata modis: ludúſque repertus,
Et longorum operum finis, ne forte pudori
Sit tibi Muſa lyræ ſolers, & cantor Apollo:
Natura fieret laudabile carmen: an arte?
Quæſitum eſt, ego nec ſtudium ſine divite vena.
Nec rude quid proſit video ingenium: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.

Idem Serm. l. 1. Sat. 4.

Quemvis media erue turba,
Aut ob avaritiam, aut miſera ambitione laborat.
Hic nuptarum inſanit amoribus, hic puerorum:
Hunc capit argenti ſplendor, ſtupet Albius ære:
Hic mutat merces ſurgente à ſole ad eum, quo
Veſpertina tepet regio, quin per male præceps
Feratur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt verſus: odere poëtas.
Fœnum habet in cornu longe fuge; dummodo riſum
Excutiat ſibi non hic cuiquam parcet amico.
Neque enim concludere verſum.
Dixeris eſſe ſatis: neque ſi quis ſcribat, uti nos,
Sermoni propiora: putes hunc eſſe Poëtam,
Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis huius honorem.

Idem Epiſt. l. 2. epiſt. 1.

Os tenerum pueri balbúmque poëta figurat.
Torquet ab obſcœnis iam nunc ſermonibus aurem
Mox etiam pectus præceptis format amicis.
Aſperitatis invidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Inſtruit exemplis, inopem ſolatur & ægrum.
Caſtis cum pueris ignara puella mariti
Diſceret unde preces, vatem niſi Muſa dediſſet?
Poſcit opem chorus, & præſentia numina ſentit.
Cœleſtes implorat aquas, docta prece blandus
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.
Carmine dij ſuperi placantur, carmine manes.
Ille per extentum funem mihi poſſe videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irrigat, mulcet, falſis terroribus implet.
Vt magnus, & modo me Thebis, modo ponit Athenis.

Catull.

Nam caſtum decet eſſe poëtam
Ipſum, verſiculo nihil neceſſe poëtam

Ovid. lib. 2. artis amandi.

Carmina laudantur, ſed munera magna petuntur,
Dummodo ſit dives, barbarus ipſe placet.
Ipſe licet venias Muſis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Idem lib. 3.

Quid petitur ſacris, niſi tantum fama poëtis?
Hoc votum noſtri ſumma laboris habet.
Cura ducum fuerant olim, regumque poëta,
Præmiáque antiqui magna tulere chori.
Sanctaque maieſtas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & larga ſæpe dabantur opes.
Ennius emeruit Calabris in montibus hortos,
Contiguos pene Scipio magne tibi.
Nunc hedera ſine honore iacent operatáque doctis
Cura Vigil muſis nomen inertiæ habet.
Sed forma invigilare iuvat, quis noſſet Homerum
Ilias æternum ſi latuiſſet opus?
Adde quod inſidiæ ſacris à vatibus abſunt.
Et facit ad mores ars quæque noſtra bonos.
Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli,
Sedibus ætherei ſpiritus ille venit.

Idem Amor. lib. 1, Eleg. 10.

Scindentur veſtes, gemma frangentur, & aurum.
Carmina quum tribuent, fama perennis erit.

Ovid. eleg. ult.

Ergo cum ſilices, cum dens patientis aratri
Depereant ævo carmina morte carent.
Cedant carminibus reges rerumque triumphi:
Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Idem Amor. lib. 3. eleg. 8.

At ſacri vates & diuûm cura vocamur,
Sunt etiam qui nos numen habere putent.

Poëtarum ſors dura & miſera.

Heu miſeram ſortem, duramque à ſydere vitam!
Quam dat doctiloquis vatibus ipſe Deus.
Sive Deus ſeu fata ferat, ſeu noſtra voluntas,
Sunt miſeri, ingeniis qui micuere ſuis.
Virgilius patrios miſerandus perdidit agros,
Et ſervus ſtabilis factus in urbe fuit.
Proſcriptus Geticas habitavit Ovidius oras,
Et procul à patria barbara regna tulit.
Tarpeia inviſus fuerat ſed Horatius urbi,
Solus Mecœnas verus amicus erat.
Aſt ego Germano qui primus in orbe poëta,
Cui ſcripta eſt multis patria carminibus,
Et virtus laudata bonis, ſcelera exagitata,
Qua pia poſteritas non ſine laude canet,
Me miſerum! quoties iniuria facta laceſſit,
Innocuam vitam commaculare ſtudent?
Forſitan hæc nobis Deus ad meliora paravit,
Vt pateat vita candida fama mea.
Accedit noſtris ingens nunc pondus arumnis,
Infirmus lecto volvar ut ipſe meo.
Iamque miſer iacea cunctis deſpectus amicis,
Dum me pauperies vexat, & atra lues,
Scilicet adverſis rebus ſe prodit amicus,
Ignotus latis qui mihi rebus erat.
Solus ades noſtros poteris quis auferre dolores,
O Fuſemane, malis unica cura meis.
Te mea Muſa rogat, qua te ſuper æthera tollit,
Pollicita ut regis iam mihi ſumma fiet:
Ni faciat, veniet mea ſub fora chara ſupellex.
Vt mihi iam miſeros comparet ore cibos,

Ioan. Camp. de poëtarum miſeria.

Vade qua ſemper populi vagantur,
Qua manu ramis capiunt ab altis,
Qua notus ſpirat tenui ſuſurro,
Vellera Seres.
Vade per ſyluas Arabum beatas,
Qui vident Phœbum gelidas ad Arctos,
Qui bis æſtatem, totieſque brumam
Exhibet annus.
Aut agros Nili madidos, calentis,
Fer gradum ad ſummos Zephyri volatus,
Quære per totum ſtudioſus orbem
Dive Tridente.
Tu genus nullum reperis ſub ipſo
Syderum lapſu inferius poëtis,
Vilius ſacris nihil eſt Camœnis
Tempore noſtro
Quid manum prodeſt ferula minanti
Tot pati pœnas teneris ſub annis.
Et metu ſequi Samium bicorni
Tramite callem?
Quid iuvat longas vigilare noctes,
Igne ſacerni borea furenti.
Ducere & mœſta iuvenilis ævi
Tempus in umbra?
Scribemus longos veterum triumphos,
Conſulum faſces, equitúmque pugnas,
Carpimus luxum, pariter docemus
Dogmata vitæ
Vivit Argoa dominus carina.
Hectoris vivit domitor ſuperbus,
Vivit Actæa ſuperator arcis.
Carmine Minos
Phyllidis triſti lachrymantis umbra,
Pyramum Thysbes miſerum clamantis
Et pia durum Halcionis amorem
Carmina ſervant.
Liberaterem patria Camillum,
Qui numantinos Numidáſque vicit.
Quique Cimbrorum domuit feroces.
Milite turmas.
Carmem everſas Babylonis arces,
Illij muros, Tyriaque Thebes,
Alteram Theben penitus ruentem
Stare cogit.

Nemo tam claro genitus parente ;
Nemo tam clara probitate fulsit ,
Mox edax quem non perimit vetustas.
Vate remoto.
Sed sui nunquam pretium laboris
Sentiunt vates, & alios aurum.
Vestit & gemma : miseris & poëtis
Trita lacerna est.
Pictor ex picta pretio figura :
De tuba vivit tubicen canora :
Pascit ars omneis : sua solo damno
Musa poëta est.
Iam palus tristes retinens arenas ,
Est ubi fontes fuerant Medusæ ,
Iam ruit rupes tibi sacra quondam
Mitis Apollo.
O duces magni, ingenuique Reges !
Imperatores, equitesque clari !
O boni damnosam Heliconis omnes
Flete ruinam.
Ergo si misera est vatum fortuna, valete
Vos mea Pierides ad fora regredior.
Iam satis indultum, steriles sat verba dedistis,
Vtiliora fori iurgia tristis erunt.
Exercete dolos : savasque intendite lites,
Ad vestrum redeo pessima turba forum.

Iacob. Mycillus.

Non bene conveniunt trepida cum carmine cura ,
Non eadem versus cura, lucrumque facit.
Pierides Sylvas ac otia libera quarunt ,
Et tacitas inter flumina sacra vias.
At fora sollicitæ cura populosa frequentant ,
Et strepitus vulgi, judiciúmque colunt
Hinc est quod raros atas habet ista poëtas ,
Et nostra nullus carmen ab urbe venit.
Divitias quando solum spectamus & aurum ,
Curarum fontes, & caput omne mali.
Nec studium recti, nec fas laudatur, & omnis
A pretio virtus famáque victa iacet.
Deposcit vacuum Thalia pectus.
Et curas fugit otiosa Clio.

Ovid.ult.lib.de Trist.Ad amicum,exhortantem ut carmina componat.

Scribit ut oblectem studio lachrymabile tempus ,
Ne pereant turpi pectora nostra situ.
Difficile est quod amice mones : quia carmina lætum
Sunt opus, & pacem mentis habere volunt.
Denique non parvas animo dat gloria vires,
Et facunda facit pectora laudis amor.

Quomodo quis poëta fiat.

Vnde brevi longum deducas tempore carmen ,
Quóve modo fias Iuste Poëta rogas ?
Nulla sua ignavos sequitur incuria sponte
Reges, sed forti est fama paranda manu.
Æacides toleraverat ante labores.
Quam meruit magni nomen habere ducis.
Multa tulit, fecitque prius, quam contigit esse
Æneæ generum prisce Latine tuum.
Quam cupis, assiduo quarenda est fama labore,
Otia non ullos excoluere viros.
Sunt faciles musæ,ast habitant in rupibus altis.
Has superare labor, cætera plana via est ,
Vince modo rupes.nec duro parce labori :
Atque ultro venient in tua fata Deæ.
Ingenium non dura tibi natura negavit ,
Et vincire potes,qua decet arte potes.
Cur studium & solum depradas Iuste laborem ?
An quia non tanto carmina digna spere ?
Carmina cœlestes possunt adducere Divos ,
Tartara carminibus flectere sava potes.
Carmina crudeles demulcent sæpe labores.
Hæc magis innumeris artibus una valent.
His quoque formosam potest exorare puellam ,
Victa erit, & teneras porriget illa manus.
Cynthia carminibus quoties tibi capta Properti ?
Aut quoties lachrymas hæc tibi victa dedit ?
Fallitur immenso qui se spectabilis auro
Esse putat,nec spes invenit istu fidem.
Carmina sola beant, sola addunt carmina famam :
Hac metuunt magni fulmina nulla Iovis.

Poëtæ & natura & arte consummati fiunt, ex arte poëtica Horatij.

Natura fieret laudabile carmen, an arte ,
Quæsitum est ? ego nec studium sine divite vena ,
Nec rude quid prosit, video, ingenium : alterius si
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Poëtica Horatij.

Picta voluptatis causa sint proxima veris.
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando , pariterque monendo.

Musa poëtarum steriles.

Dispereant Latia steriles mea castra Camœnæ ,
Dispereat fallax numen Apollo tuum.
Iam sat aternosis commisimus hordea sulcis ,
Tutáque sunt vano sat mea colla fœno.
Tota fuit stulto consumpta labore iuventa ,
Pasceret ut vatem vita beata senem.
Invidia amicis properat, nihil Phœbe propinas :
Nihil mihi dat Helicon, Pegasus unda nihil.
Coccina fert humeris & serica quaque satelles ,
Et Pathicus, leno, Pharmacopola, cocus.
Horum est quicquid nunc auditur in orbe moneta.
Nil aliud vates,quam bene dixit,habet.

Despecti Poëtæ.

Vix dederat placidam membris nox atra quietem ,
Cynthius est nostro visus adesse thoro :
Et mihi Daphnæa cinctus sua tempora lauro
Edidit hæc mæsto Eu·hsmage sono.
Quid sequeris nostras vates miserando sorores
Quid tua Cæsariis laudibus ora teris ?
Carmina da Scombris, doctas iam linque Camœnas.
Spongia sit multis versibus una satis.
Pramia nulla refert scriptor : vix tanta poëtæ
Æra sonant, tenues comparet unde libros.
Nulláque nunc curat Fridericus carmina : rarus
Cæsarea vates nunc ope dives erit.
Vis tua.Rhenenses repleant marsupia nummi,
Vis tibi perpetua templa parare fide ?
Vade cito domini fornaci lingua ministres.
Solus habet vestri Cæsaris Haytzer opes.
Consule iam misero (si qua est via) consule vati,
Qui mea nunc solus carmina sæpe rogas
Sed quanam Phabi melior sententia tam te
Lincia vel linquam. vel calefactor ero.

Poëtæ venerandi & non despiciendi sunt.

Faustus Andrelinus Poëta.

Nomina doctiloqui non sunt spernenda Poëta ,
Nomina non viles inter habenda viros
Rebus in humanis nil est pretiosius illo ,
Qui sua Gorgoneis ora rigavit aquis.
Cui tantum natura favet, cui spiritus ingens ,
Cui furor atherea missus ab arce venit :
Inclita virtuti tribuit qui nomina fama
Quo semel offenso quisquis ab hoste cadit.
Res tamen arcta domi est fateor sed maxima vati ,
Gloria gemmiferis anteferenda vadis.
Nil habet, est ipsi contempta,pecunia vati ,
Charius est laudi confuluisse sua.
Ignavi tumidos populi contemnit honores ,
Non facit ad doctos vulgus inane viros.
Nos sylvæ,nos antra iuvant, vos devia tantum
Rura , nemus fontes flumina, rivus habet.
Sunt ea scribendis quæsita silentia rebus ,
Aptior est multo sylva nemusque foro.
Nulla tamen nostras enervant otia mentes ,
Maxima sunt vanos damna præsse dies :
Hic repetit primas veteréque ab origine causas :
Hic sua Phœbeos sub iuga ducit equos :
Concinit hic pigri tardantia plaustra Boota.
Hic nunquam vetito sydera mersa mari.
Illi Gigantæo sparsa est ubi sanguine tellus.
Hic nova magnorum concinit acta ducum.
Vos, quibus æterna facimus vaga murmura fama ,
Digna decet larga dona dedisse manu.
Exiguo, reliquis quæ dantur, tempore restant
Quæ data sunt vati munera,semper habes.

Carmen, veræ opes.

Cum fuerit vacuis manibus capitale verendos
Cæsaris Assyrij crimen adire lares.
Scandere dux celsos timuit mea musa penates ,
Munere regifico ni comitata foret.
Copia nulla mihi ; flavi tibi nulla metalli
Cura,nec occiduo ditior orbe viget.
Ergo det alter, opes ego princeps do tibi carmen.
Nec maius,vates quod dare possit, habet.
Gratius argento, fulvo pretiosius auro
Carmen,& hoc tanto principe digna magis ,
Vera carmen opes : nam cætera, carmina præter ,
Fortuna instabili datque rapitque manu.
Excipias igitur placido mea carmina vultu.
Parva nec audacis munera sperne viri.

Carmina præstant omnibus divitiis.

Paule decus patriæ parvi lux magna Naonis ,
Natus Amalthæa gloria prima domo.
Si tibi Pactolus fulvum sine fine metallum
Afferat, aut dites Lydius Hermus aquas.
Quicquid & Eoa nudus legit Indus in unda ,
Ornet inauratos, accumulétque lares.
Ni dederis, mihi crede decentius unquam
Carmine : non maius numina munus habent.

Eſt ratio, labuntur apes, ſunt frivola rerum
Omnia: ab æterno carmen ubique viget.
Laus Carminum.
Magnanimo qui dat Regi vel rura, vel aurum,
Argentum, menſas, coccina, vaſa domos,
Dat cupide Curio, Craſſo, parvóque potenti,
Munera Fabricio pernicioſa Myda.
Non aurum ſapiunt, pulchra ſed laudis honores,
Et decus & clari nomina clara ducis.
Carmina qui regi regum fert munera vitam
Carmina poſt vitæ tempora Cæſar habet.
Carmine defunctus magnus nunc vivit Achilles.
Semper & Alcides carmine vivus erit.
Dices fortè tuum carnem non vivit, at illud
Viveret ut feci, ſit voluiſſe ſatis.
Carmina neminem interire ſinunt.
Gloria præclaris ducibus poſt funera vatum
Carminibus doctis non moritura venit.
Si non tam clarè referunt Carthaginis alta
Mœnia ſe nobis igne peruſta diu.
Non celeris fuga bellantis, reiecta retrorſum
Hannibalis nobilis, Claudiferaque mina.
Nota forent: forſan non noviſſemus & ipſum.
Africa quem miſit nomine victa alio.
Eſt ea vis doctis ô Cyſce iocunde poëtis,
Illis ut clades nulla nocere queat.
Chartæ ſi ſileant, ſi quid beneſeceris ipſe,
Mercedis facti ceperis inde nihil.
Ilion everſum quid quaſo laudis haberet?
Quaque futura tibi Romule fortis erat?
Sic quoque quæ nullo procurat reddere menti
Antiqua ex libris diſcimus illa novis.
Sic virtus, vatum favor, atque potentia lingua
Æacum ab inferis reſtituere locis.
Dulcibus hinc epulis ſummi Iovis impiger aſtat
Hercules, ac una fercula grata cupit.
Dignos laude viros infernas ſcandere noctes
Non fert, ſed ſedes ponit ad æthereas.
Carmina lætum animum & liberum à curis omnibus expetunt. Cymbriacus.
Et tu Caſtalidum cultor ſtudioſe Sororum
Phoſmagone, hæc quondam carmina noſtra leges:
Tum dices noſtro ſunt Cæſar tempore vates.
Ad citharam numeris qui tua facta ferant.
Otia ſi dederis toties ſperata Camœnis,
Vt tibi ſecuri plectra movere queant.
Qualis erat quondam vafri laudator Vlyſſis,
Tunc cum Smyrneas ſcriberet Iliadas.
Qualis & Andinus vates, quum ferret in oras
Æneam Latias, Iliacóſque Deos.
Aut cum marmoreis caveret Lucanus in hortis,
Prælia civili geſta nefanda manu.
Aut cum laudaret lepidum Verona Catullum
Delia bella ſuum, Cynthia bella ſuum.
Carmina proveniunt, numeris deducta ſerenis:
Eſuriens certè non benè cantat olor.
Nec magno conſtant vates, viliſſima rerum
Pars cupidæ vobis pluris emuntur opes.
Quæ pereunt uſu: quum longos carmina honores,
Et ſemper laudes in nova ſæcla ferant.
Carminum nulla merces, nec honor eſt. Ad Pergerium.
Do quod carmina ſerius, putato
Id cauſa mihi Pergeri fuiſſe,
Quod non eſt pretium meis Camœnis:
Cum ſint Cæſareis coquis honores,
Et tibicinibus ſatis potentes.
An, te oro, eſuries ſacer Poëta.
Qui de carminibus poteſt ſonoris
Annos addere Cæſari Sibyllæ,
Parcarúmque colos diu morari,
Et facta inclyta mittere ad nepotes?
Sed mi, dum vigilo, perit papyrus.
Et magni emptum oleum vorat lucerna,
Tum veſtes nimio teruntur uſu,
Inſomnes mihi pruriunt ocelli,
Dum noctes aliis meas repono.
Verum hæc nemo hominum mihi reſarcit.
Sic grati pereunt dies & anni,
Occultis pedibus venit ſenectus,
Dum Phœbum ſequor, & novem ſorores,
Et plectris ferio lyram ſonoris.
Impune ô mala cacitas! canentem
Verſus ſollicitat furens egeſtas:
Et gratis tamen audiunt Poëtam.
Carmina nihil commune habent cum curis.
Anxia mens hominum, curis confecta dolore,
Non potis eſt cantus pandere Pierios
Carmina proveniunt citharam pulſando ſonoram:
Triſtia cum lætis non benè ſigna cadunt.
Ovid. 3. de arte armandi.

Scilicet ingenium placida mollitur ab arte.
Et ſtudio mores convenienter erunt.
Horat. in Arte Poëtica.
Aut prodeſſe volunt, aut delectare Poëtæ:
Aut ſimul & iucunda, & idonea dicere vitæ.
Carmina ſcripta potoribus aquæ diu non manent.
Priſco ſi credis, Mecœnas docte Cratino,
Nulla placere diu, nec vivere carmina poſſunt,
Quæ ſcribuntur aquæ potoribus, ut mala ſanos
Aſcripſit Liber Satyris Fauniſque poëtas,
Vina fere dulces oluerunt mane Camenæ,
Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus,
Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiliit dicenda, forum putealque Libonis
Mandabo: ſiccis adimam cantare ſeveris.
Hoc ſimul edixit: Nec ceſſavere poëtæ.
Nocturno certare mero, certare diurno.
Hinc Athenæus 2. Dipnoſophiſt. lib.
ὑδωρ ὃ πίνων, χρηστὸν ὄδ' ἓν ἂν τέκνος.
Aquam bibens nihil probum & utile paries.
Camœnis, parum amœnis longum.
Vale Dictvm.
Ite leves nugæ, ſteriléſque valete, Camœnæ,
Gratáque Phœbeo Caſtalis unda Choro.
Ite ſat eſt: primo vobiſcum adſumpſimus annos,
Optima pars vitæ deperiitque meæ.
Quærite quem capiat ieiuna cantus in umbra:
Quærite qui pota carmina cantet aqua.
Dulcibus illecebris tenerum vos fallitis ævum,
Dum ſequitur blanda carmen inerme lyra.
Debita militiæ molli langueſcit in umbra,
Et fluit ignavis fracta iuventa ſonis.
Ante diem curvos ſenium grave contrahit artus,
Imminet ante ſuum mors properata diem.
Ora notat pallor, macies in corpore toto eſt;
Et tetrico in vultu mortis imago ſedet:
Ocia dum captas, præceps in mille labores
Irruis, & curis angeris uſque novis.
Nocte leves ſomnos reſolutus compede foſſor,
Carpit, & in mediis muta quieſcit aquis.
Nocte leves ſomnos carpit defeſſus arator,
Nocte quies ventis Ionióque mari.
Nocte tibi nigræ fuligo bibenda lucernæ,
Si modo Calliopes Caſtra ſequenda putes:
Et tanquam Libyco ſervet curvata metallo
Robora, & Herculeæ poma ferenda manu.
Pervigil in lucem dicta atque relecta revolves,
Et putri excuties ſcripta ſepulta ſitu.
Sæpè caput ſcalpes, & vivos roſeris ungues,
Irata ferias pulpita ſæpè manu.
Hinc ſubitæ mortes, & ſpes præcepta ſenectæ;
Nec tibi fert Clio, nec tibi Phœbus opem, &c.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Poëtæ multa mentiuntur. *Ariſt. 1. Metaph.*

Poëtæ non eſt facta propria narrare, ſed ut geri quieverint, vel omnino neceſſarium fuerit. *De Poët. c. 7.*

Poëta vel eſt vir facilis ingenij vel furore percitus. *De Poët. c. 14.*

Poëta ſemper imitatur, vel qualia fuerunt vel ſunt, vel qualia dicuntur videntúrve, vel qualia eſſe oporteat. *De Poët. c. 23.*

Poëtæ peccatum duplex eſt: per ſe, & per accidens: per ſe eſt, quod propoſuerit imitari, quod non eſt imitandum: per accidens, proponere non rectè. *Ibid.*

Poëtæ levius peccatum eſt, ſi cervam cornua habere ignorarit, quam ſi non bona imitatione deſcripſerit. *Ibid.*

Poëta potius credibile eligere debet, licet fieri non queat, quam incredibile, etſi fieri queat. *Ibid.*

Poëtarum obiectiones quinque ſunt: vel quæ fieri non poſſunt, vel ut rationis expertia, vel quæ lædentia, vel quæ contraria, vel quæ præter artis rectam normam exiſtant. *Ariſt. de Poët. c. 23.*

Poëtæ propria poëmata perinde ac filios ſupra modum amant. 9. *Etich. c. 7.*

Poëtica licet ſit ſyllogiſtica, non utitur tamen ſyllogiſmis in actu, nec eſt ei propria ſpecies, quæ ei commodetur. *Aver. epit. in logi.*

Poëtica ars eſt, qua exiſtimatur homo, quod aſſimilet rem alicui rei perfectione qua poteſt. *Ibid.*

Poëſis omnis, & omnis fabula poëtica in vituperandi, vel laudandi genere conſiſtit. *In Poët. c. 1.*

Poeſis cum inducat hominem in admirationem, dat modum philoſophandi. *Alb. Hag. in 1. Met. tract. 2. c. 6.*

Poëſis ratione metri, quoad menſuram eſt ſub grammatica, & quod ad intentionem logicæ eſt quædam pars. *ibid.*

Poëtica ſermone utitur, prout modulus pronunciatus delectatione, vel ab imitatione provocat audientem ad aliquid faciendum, vel fugiendum. Propter quod ex variis compoſitis & ſecundum fabulam fingit tentans mendacia, quæ audientes provocent. *In prædic.*

Poetæ Theologi fuerunt, Orpheus, Muſicus, & Linus, tempore quo Iudices erant in populo Iudæorum. *Tho. 1. Met. lect. 87.*

Poetica nihil aliud eſt quam Philoſophia tempore venuſta.

Conſonantia metrica, argumento fabuloſa & Philoſophia eſt Poetica tépore junior, harmonia expeditior argumẽto apertior. *Max. Tyr. ſer. 29.*

Poëtæ quod piè & justè dixerunt recipit Plato, quæ minùs rectè, detestatur, *Beſſ.Car.in calum.Plat.l.3.c.8.*

Poëſim nemo qui revera Poëta eſt abſque Cœlesti afflatu prorſus conſecutus eſt. *Marſ.Fic.in Plat.*

Poëticum furorem conſequi vult, ut homines divinis moribus inſtruantur, & myſteria divina canantur, animum futuri Poëtæ ſic affectum eſſe oportet, ut quaſi tener & mollis, & ut ſit intactus, facillimus enim Deo formatori ſe exhibere debet, & immaculatus, ne ſit imbutus malis formis. *Idem in Plat.Phædr.c.4.*

Poëtæ officium eſt, ut naturam morésque pingere valeat, utrumque vidiſſe. *Fic.epiſt.l.3.*

Poëtam perturbatos animos acrius imitantem, tanquam noxium juventuti jubet Plato vel mutato ſtylo conſtantem habitum imitari, vel ex urbe procul abire. *Idem in Plat.de re dial.3.*

Poëticas ad fores qui abſque muſarum inſtinctu accedit ſperans quaſi arte quadam Poëtam ſe bonum evaſurum, inanem illum quidem atque ejus poëſin eſſe videbit. *Idem epiſt. l. 1.*

Poëtæ non prudentiſſimi quique, & ab ineunte ætate eruditiſſimi optimi evaſere, ſed potiùs inſani, qualem fuiſſe conſtat Homerum; & Lucretum, aut rudiores, qualem fuiſſe teſtantur Heſiodum, & quales extitiſſe Ionem & Lynnicum Chalcidæum ſcribit Plato, qui præter artem ſubito in rebus Poëticis mirandi prodierunt. *Fic. Plat. Theol. lib. 13.cap.2.*

Poëtæ obſcœni omnino negligendi ſunt, bonos enim mores corrumpunt, & animum nequitiis imbuunt. *Franc. Patr.de Regno.lib.2.c.9.*

Poëtæ cum amorem ex Iove magnáque Venere ortum fuiſſe dixerunt, amorem honeſtum eleganter admodum deſcripſiſſe, ſignificaſſeque videntur. *Leo Hebr.de amor.dial.3.*

Poëtæ variis diverſiſque rationibus præſtantiſſimis viris divinitatem attribuerunt. *Idem ibid.dial.2.*

Poëtarum commenta plures intentiones & allegoricos ſenſus involvere & comprehendere ſolent. *ibid.*

Poëtæ multiplici deorum appellatione varias quidem, diverſaſque ſcientias intendunt pertractare. *ibid.*

Ne Euripides quidem Alceſtidi tragico Poëtæ reſpondit probabile: apud quem cum quæreretur quod eo triduo non ultra tres verſus maximo impenſo labore deducere potuiſſet, atque is ſe ſecentum perfacilè ſcripſiſſe gloriaretur: Sed hoc inquit, intereſt, quod tui in triduum tantummodo, mei vero in omne tempus memoriæ metas corruerunt: alterius cunctante ſtylo elucubratum opus, per omne ævi tempus plenis gloriæ velis feretur. *Valer.Max.lib.3.de fiduc.ſui.*

Iſtæ ineptiæ Poëtis relinquantur, quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere: ſed qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, ac memoriam officiorum animis ingerere volunt, ſerio loquantur, & magnis viribus agant. *Seneca l. de benefic.*

Poëtæ ex immortalitate Deos genitos aſſerunt, eóſque atrociora facinora perpetraſſe, tamen pertuliſſe aſſerunt, quàm hominum nefariorum filios: taléſque fabulas de ipſis commenti ſunt, quales nemo contra ſuos inimicos dicere audeat. *De impie. Poët.Iſocrates in Buſiride.*

Platò in dialogo, qui Ion inſcribitur, carmina illa ſolum divina, muſica, muſarúmque furore infuſa poëtis exiſtimat, quæ quando muſica humana cantantur, & cantorem ipſum & audientes quodammodo, concitant in furorem. *M.Fic.lib.1.Epiſt.*

Plato & Pythagoras Homerum Heſiodúmque ab hominum cœtu ad inferos expulerunt, quod partim tanquam ingrati divina ad homines, partim tanquam impij humana ad Deos tranſtulerint.

Atque ſic à ſummis eruditiſſimíſque hominibus accepimus: cæterarum rerum ſtudia, & doctrina & præceptis & arte conſtare, Poëtam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi divino quodam ſpiritu inflammari. Quare ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat Poëtas, quod quaſi Deorũ aliquo dono atque munere cõmendati nobis eſſe videantur. Sic igitur judices ſanctum apud vos humaniſſimos homines hoc Poëtæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit, ſaxa & ſolitudines voci reſpondent. Homerum Colophonij civem ſuum eſſe dicunt. Chij ſuum vendicant. Salaminij ſuum reputant. Smyrnæi vero ſuum eſſe confirmant. Charus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaque etiam in ſepulchro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus. Quid noſter hic magnus, qui cum virtute fortunam æquavit? Nonne Theophãtem Mitylenæum ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum civitate donavit: & noſtri illi fortes viri ſed ruſtici milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi participes ejuſdem laudis, magno illud clamore approbaverunt? *Cic.in.orat.pro Archia Poëta.*

Quid Poëtæ? nonne poſt mortem nobilitari volunt; unde ergo illud?

Aſpicite ô cives! ſenis Ennij imaginis formam,
Hic veſtrûm pinxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab his, quorũ patres affecerat gloria. Idéque.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito vivus per ora virûm.

Mihi verò ne hæc quidem notiora & illuſtriora carere vi divina videntur, ut ego aut Poëtam grave plenumque carmen ſine cœlesti alimenti inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine majore quadam vi fluere, abundantem ſonantibus verbis, uberibuſque ſententiis. *Cic. lib.2.Tuſc.quæſt.*

Alexander Magnus inter ſpolia Darij Perſarum Regis unguentorum ſcrino capto, quod erat auro gẽmiſque ac margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrãtibus (quando tædebat unguenti bellatorem & militia ſordidum.) Imò hercule, inquit, librorũ Homeri cuſtodiæ detur: ut pretioſiſſimum humani animi opus, quam maximè diviti opere ſervaretur. Idem Pindari vatis familiæ penatibúſque juſſit parci, cum Thebas caperet. Ariſtotelis Philoſophi patriam ſuam condidit; tãtæque rerum claritati, tam benignum teſtimonium miſcuit. Archilochi Poëtæ interfectores Apollo argui Delphis. Sophoclẽ Tragici Cothurni Principem defũctum ſepelíri Liber pater juſſit, obſidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonito, ut pateretur humari delitias ſuas. Requiſivit Rex quis ſupremum diem Athenis obiiſſet: nec difficulter ex iis quæ Deus ſignificaſſet, intellexit: patémque funeri dedit. *Plin.lib.7.cap.29.*

Sapientiſſimi, qui de poëticis quicquam eloquuti ſunt, primam quãdam Philoſophiam poëticam eſſe aſſerunt. Antiqui verò poëticam primam Philoſophiam quandam eſſe perhibent, quæ ab ineunte nos ætate ad vivendi rationes adducit, quæ mores, quæ affectiones edoceat, quæ res generoſas cum jucunditate præcipiat: poſteriores vero ſolùm Poëtam ipſum ſapientem eſſe aſſeruerunt. Quamobrem Græcorum civitates ab ipſo primordio, eorum liberos in Poëtica erudierunt, non utique voluptatis, ſed caſtæ moderationis gratia. Nunquid & poëtarum auditoribus nihil confert ad virtutem, ut locorum multorum, & militiæ & agriculturæ gnari exiſtant? *Strabo in primo.*

Denique credamus ſummis oratoribus, qui veterum poëmata, vel ad fidem cauſarum, vel ad ornamentum eloquentiæ aſſumunt. Nam præcipuè quidam apud Ciceronem frequentius tamen apud Aſinium etiam & cæteros qui ſunt proximi, vidimus Ennij ac Paccuvij, Lucilij, Terentij, Cæcilij, & aliorum inferri verſus, ſummæ non eruditionis modo gratia, ſed etiam jucunditas: cum poëticis voluptatibus aures à forenſi aſperitate reſpirent. Quibus accedit non mediocris utilitas, cum ſententiis eorum velut quibuſdam teſtimoniis quæ propoſuere confirment. *Quint.lib.1.*

Sententiis quidem Poëtarum non orationes modo ſunt refertæ, ſed libri etiam Philoſophorum. Et quanquam inferiora omnia præceptis ſuis ac literis credunt, repetere tamen authoritatem à pluribus verſibus, non faſtidierunt. *Idem lib.5.*

Omnis oratio Poëtica vel eſt laudatio, aut vituperatio. *Ariſtot.lib.1. Poëtica.*

Doctiſſimum quémque ſic Poëtica prodidiſſe animadverto, veluti ſit ea prima quædam Philoſophia, quæ nobis ab incunabulis quodam modo vitæ rationem commonſtrent: quid agendum, quídve declinandum muſica jucunditate præſcribat, adeò ut nonnulli poſtea dicere minus abdubitarint, Poëtam ſolùm eſſe ſapientem. Quo nomine Græcorum nobiliſſimi ab ineunte ætate ſic inſtituebantur, non quia voluptatem toto impetu captarent; ſed ut optimis ſtatim moribus imbuerentur: Quoniam ſe eſſe morum Magiſtros muſici profiteantur, idque cum Pythagoricis comprobat Ariſtoxenus: item & Horatius *l.2.epiſt.1.* ſic inquiens, Os tenerum pueris, &c. vide ſupra.

Homerus literarum parens in Clytemneſtræ cuſtodia Poëtas, cantores & caſtigatores eſſe putat, ut qui Philoſophi ſint, ac ex Muſis omnia ſciant, quum & ſapientiæ magnitudine etiam vaticini cenſeantur. *Ex Gœlio in antiq.lectionib.l.7.c.1.deſumpta*

Ennius ſanctos appellat Poëtas, quod quaſi aliquo Deorum dono atque munere commendati nobis eſſe videantur, proinde minus mirum ſi non alium eſſe Poëtam, quam virum bonum, ſtatuunt prudentiores. Adeo autem multiplex Poëtarum eruditio eſt, adeo neceſſaria ſummis conjuncta emolumentis, ut nec deſint qui ſolutam orationem Poëtices videri imitationem, argumentis aſtruere nitantur, ceu Poëtæ primum prodierint, mox qui metrum ſolverint, Cadmus, Pherecides, Hecateus quod prima in Homerum ſcribit commentatione Euſtathius. Et quia genus id orationis magnitudinẽ habet ac ſublimitatem, eſtque ὄχημα, id eſt, equo vehitur, inde quæ talis non eſt oratio, ex humilitate pedeſtris dicitur, ut quæ ex alto in ſolum ſit delapſa paulatim: ita ut Rhetoricæ elocutionis & artis dicendi fons ſit ipſa Poëtica. *Cic. in Orat. pro Archia Poëta.*

Plato in lib.2.de Repub. Poëtas Deorum filios vocat: in Lyſide adeo Poëtas admiratur, ut eos ſapientiæ patres nuncupet, ac duces. Et in Iove carminis excellentis Poëtam non arte fieri ſcribit, ſed afflatu diviniore. Imo vero; inquit: Muſa divino inſtinctu concitat Poëtas, conciti Poëtæ, alios furore corripiunt, ut fiat annulorum quodam modo mirus ordo, qualem creditur magnes efficere. Addit & paulo poſt: Nil aliud eſſe Poëtas, quàm Deorum interpretes, dum afflãtur furore. Porrò idem in Phædro ſcribit, non hominum eſſe inventa præclara Poëmata, ſed cœleſtia munera. Argumento illud eſſe, quod nemo etiam ſi orbem illum doctrinarum obierit accuratiſſimè, excellẽs evaſerit Poëta, ni cœleſtis ille vigor & concitatio acceſſerit fervétior: ut vera fiat illa aſſertio ex Faſt. 6.

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Hanc divinitatem Poëticam & Democritus aſtruxit. Plato item in Cratylo ſcrutans, qui ſunt verorum nominum Doctores, Sophiſtas irridens, Poëtas cenſet adeundos, nec quoſliber etiam ex trivio, ſed divinos. Seu à diis hi planè didicerint nomina rerum vera apud quos ea demum reperiantur.

Poëtæ nomen inde propagatum ſcribit Euſtachius, quod ποιεῖν ſignet ἐμμέτρως, cãtare vel ſcribere Fabius Quintilianus inquit, perito quodam initio infuſum, & aurium menſura, & ſimiliter decurrentium ſpatiorum obſervatione eſſe generatũ, mox in eo repertos pedes. Ariſtoteles Poëſin ex imitatione natam primum oſtendit: quoniam imitandi ſtudium ſit ab ineunte ætate homini innatum, & eo à brutis differat. Mox ſubdit, ſed metrũ natura proclives maximè paulatim produxiſſe Poëſin, ac genuiſſe, ἐν τῷ αὐτοχεδιάσματι, quod non aliud ſonare videtur, quam ex rudi principio. Ex hac imitãdi ratione, unde Poëſis ortũ ducit, divulſa diſparatáque ars eſt, ac abiit quodammodo in membra plura, ſicuti hymnos alij, & laudes concinnarunt, alij lyrici, alij comici, quidam tragici vocãtur: communi nomine omnes, Poëtæ Lyrici dicti, quod ad Lyram eorum carmina concinnuntur, ut Pindari principis in hoc genere. Monodorum

peculiare est, sub una tãtum persona argumentum explicari quodliber, quod illi dicũt μονο προσώπως ἀφηγέϑαι. Est enim monodia, cãtus lugubris: Comicorum risus est proprius eum choris & personis: Tragici, familiaris est miseria & calamitas. *Cœlius lib.7. Antiq.lectio.cap.4.*

Primum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem Poëtarum, multique ejus judicium sequuntur: neque immerito: namque ab iis & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in effectibus motus & omnis decor petitur, præcipuéque velut attrita quotidiano actu foresi ingenia optimè rerum talium blãditia reparantur. Meminerimus tamen non per omnia Poëtas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum genus ostentationi comparatum, & præter id quod solam petit, voluptatem, & eam non falsa modo fingendo, sed etiam quædam incredibilia sectatur, patrocinio quoque alieno juvari, quod alligari ad certam pedum necessitatem, non semper uti propriis possint, sed repulsi à recta via, necessario ad eloquendi quædam diverticula confugiant: nec mutare quædam modo verba, sed extendere, corripere, dividere cogantur. Nos verò armatos stare in acie, & summis de rebus decernere, & ad victoriam niti decet. *Hæc Quintil.l.10.cap.de copia verb.*

Poëtarum optimæ sententiæ discendæ, & quæ alij viri eloquentes utiliter præceperunt, legenda sunt: nam ut apes videmus omnibus quidem floseulis insidere, sed de singulis utilia carpere: sic eruditionis comparandæ studiosus nihil inexploratum relinquere, sed utilia undique colligere, decet. *Isocr.in Paranesi ad Demonic.*

¶ Apophthegmata.

Gorgias dicebat tragœdiam esse deceptionem, qua qui alterum decepisset eo qui non decepisset: & qui deceptus esset, sapientior foret eo qui non esset deceptus: Fallit enim tragœdia tractans argumenta conficta, sed adeò scite, ut vera credantur. Iustior autem ille videtur, qui fallendo prodest: sapientior est, qui per fictas fabulas discit quid sit turpe, quid sit honestum: *Plut.in Poëtis audiendis.*

Lacones nec comedias nec tragœdias Poëtarum audiebant, utpotè in quibus cõtra omnes leges, stupra, incestum, adulteria, injurias, furta, cæteráque flagitia exprimãtur. Nec placuit his quorũdam excusatio, qui fabulas ad voluptatẽ fingi; non ad fidem veri dicũt: cum hæc voluptas imbellium animos corrũpat. Hanc ob causam Archilochum Poëtam cùm venisset Lacedæmonem, ea hora expulerunt: quod intellexerant ab illo scriptum, satius esse abiicere arma quàm mori. *Plut.in Lacon.*

Anonymus. Lacedæmonius quidam percontanti, quid ipsi videretur Tyrtæus Poëta? Bonus, inquit, ad depravandos juvenum animos. Quemadmodum Plato judicabat Homeri Poësin inutilem esse Reipbl. qualem instituere volebat: ita Lacedæmonij non recipiebant Poëtas, qui blanda scriberent potiùs quam salubria. *Plut.in Lac.*

Demonax: Admeto Poëtæ insulso, jactanti epigramma monostichon, quod testamento mandasset, suæ addendum statuæ (carmen erat:

Corpus humi tegitur, Admetus ad astra volavit.)

respondit, adeò sibi placere carmen, ut magno emptum cuperet, si jam non esset ascriptum. Tectè optans illi mortem, qui vita indignus erat. *Erasm.lib.8.apoph.*

Actius Poëta interrogatus, cur non ageret causas, quum in tragœdiis optimè tractaret argumenta? Quoniam, inquit, in tragœdiis optimè ea dicuntur, quæ ipse volo in foro adversarij dicerent, quæ minimè vellem. Idem fit in dialogis, ubi qui scribit opus, unicuique tribuit orationem, qualem putat esse commodam: in judiciis secus fit. *Erasm. lib.6. apoph.*

Euripides, cuidam dicenti, Carmen condidisti ex modis ad tripudium accommodis: alio dictum hoc ridente, Ni stupidus esset, inquit, non risisset, quod res serias Lydiis modis temperarim. Lydij modi lasciviores sunt. Porrò quæ per se tristia sunt, ea decet arte exhilarare. Refert hoc Plutarchus libello. περὶ τῆ ἀκούειν.

Quum Erupides choream agentibus succinuisset cantionem quandam modulatam, unus illorum risit. Cui Poëta: nisi stupidus esses, & expers affectuum, haudquaquam risisses me canente mixolydium: *Erasm.6.apoph.*

Pinarius montanus Attilij Butæ carmen recitabat. Quumque quidam indignaretur, quòd toto die recitasset, negarétque ad illius recitationem accedendum, Macte Pinarius ait: Nunquid possum liberaliùs agere? paratus sũ illum audire ab exortu solis usque ad occasum. Gaudebat enim is Poëta, subinde repetere ortus & occasus descriptionem. Notat autem & Horatius eos, qui ornatus gratia vel immodice, vel non suo loco affectant tales descriptiones:

Aut flumen Rheni, aut pluvius describitur arcus.

Eras.Rot.lib.8.apoph ex Senec.

Varus, quum à Montano recitarentur versus quibus exortus Solis describebantur, Varus eques Romanus dixit: Incipit Buta dormire. Rursus quum succederet descriptio occasus. Qui dicit, inquit, jam nox est? Ibo, & Butam salutabo, eodem scommate taxans & affectatum carminis decus, & Butæ præpositeram vitam. *Erasm.ex Senec.*

Pausanias Cleombroti F. interrogatus, cur Tyrtæum Poëtam Sparthæ civem feciſset? Ne quis, inquit, externus dux nobis fuisse videretur. Poëtæ enim apud Lacedæmonios in nullo planè erant pretio, sed ob lasciviam ex urbe ejecerunt. *Plut.in Lacon.*

Philoxenus Dionysium sua carmina recitantem, quum alij per assentationem laudarent, exclamavit: Abducite me in latomias. Subindicans hoc esse tolerabiliùs, quàm audire laudaréque tam mala Poëmata. Nam antea Rex offensus, miserat illum in lapidicinas. *Erasm.lib.6.apoph.*

Sylla, quum ipsi libellum malus Poëta de populo subjeciſset: quod in eum epigramma feciſset, tantummodo versibus alternis longiusculis, statim ex his rebus quas tum vendebat, jussit, ei præmium tribui, sub hac conditione, ne quid postea scriberet. Existimabat ille etiam mali Poëtæ operam aliquo dignam præmio. Simul autem & silentium redemit ad eo qui scribere nesciret, quemadmodum facetus quidam apud nos, si quando incidisset in malum tonsorem, dabat dubium precium, ac lege, ne raderet. *Erasm.lib.6.apoph.*

¶ Similitvdines.

Absolonis: Qui ingenium suum ad Poëtas & Philosophos convertit, quasi qui aureum hamum mittit in lutosam aquam: quia pro re vili in profundo detinetur: nec potest jactura lucro piscis compensari. *In serm. 5.de Christi adventu.*

Plutarchi: Quemadmodum in vite luxuriantibus foliis ac palmitibus sæpè fructus occultantur: Ita in poëmatibus, figuris ac fabulis luxuriantibus, multa cognitu utilia fallunt adolescentem. *In Moral.*

Non sic est parendum Poëtis aut Philosophis, quemadmodum pueri obtemperant pædagogis, sed quemadmodum Cato puer parebat quidem pædagogo jubenti, sed rogabat quam ob causam. *In Moral.*

Vt Mandragoræ juxta vites nascens, vinum reddit lenius: Ita Philosophiæ ratio admota Poëticæ, moderationem efficit ejus cognitionem. *In Moral.*

Quemadmodum, juxta Philoxenum, suavissimæ sunt carnes, quæ non sunt carnes: & jucundissimi pisces, qui non sunt pisces: Ita maximè delectat admixta Philosophiæ Poësis, & Poesi admixta Philosophia. *In Moral.*

Vt Simonides dixit: stupidiores esse Thessalos, quam ut à se dici possent: Ita qui feliciore sunt ingenio, citiusà Poëtis corrumpuntur *In Moral.*

Vt qui subito à summis tenebris in lucem educitur, magnopere perturbatur, nisi paulatim lumini assueverit. Sic in Poetis prælegendis, Philosophorum opiniones inspergendæ in animos puerorum, ne postea ad tam diversas doctrinæ rationes perturbentur. *In Moral.*

Vt apes ex amarissimis floribus, & asperrimis spinis mel suavissimum ac lenissimum colligit: sic ex turpibus, ac sceleratis fabulis utcunque decerpi potest aliquid utilitatis. *In Moral.*

Vt in his locis ubi multæ nascuntur herbæ ad remedium efficaces, in iisdem multæ nascuntur lethales. Sic in Poetis multa præclara, multa pestifera. *In Moral.*

Si multi inebrientur vino, nõ ob id incidẽdæ vites, ita ut fecit Lycurgus, sed propius admovendi fontes: Ita si multi abutuntur Poetica, non protinus abiicienda, sed adhibenda cautio, ut fiat salutaris. *In Mor.*

Non ut invenire licet sacra sine tibiis & choro: Ita Poesim absque mendacio licet invenire. *In Moral.*

Quædam per se non pulchra quibusdam ob id bona sunt, quod apta. Ita laudantur in poetis quædam, quod congruunt personæ tametsi alioqui fœda. Demonides claudus precabatur, ut crepidæ quas furto amiserat, quadrarent ad pedes ejus, qui sustulisset. *In Moral.*

Venenum admixtum cibis, pestilens sententia admixta rebus utilibus ac jucundis. *In Moral.*

Vt apicula ex floseulis succum mellis colligit, cum alij non delectentur, nisi colore & odore: Sic Philosophiæ studiosus & ex Poetis invenit quod ad bene vivendum conducat, cum alij tantum voluptate deliniantur. *In Moral.*

Quemadmodum medici cantharidis, quæ lethale venenum est, pedibus tamen & aliis ad remedium utuntur: Ita licet ex eadem poesi decerpere, quo medearis illius veneno. Nam semper aliquid admiscent, quo significent se damnare quod narrant. *In Moral.*

Seneca: Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia est; & cuicunque nomen non potest reddere, imponit. Ita poetæ non putant ad rem pertinere, verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quemque vocari jubent, quod belle facit ad versum. *Lib.de benef.1.cap.3.*

Roterodami: Qui biberint ex Clitorio lacus, iis vini tædium oboritur: ita qui semel gustarint poeticen, abhorrent à philosophiæ, præceptis: aut contra, sive qui se mundanis voluptatibus ingurgitant, ab honestis illis ac veris oblectamentis. *In Similibus.*

Sicut imitatitia vina quæ frugibus conficiũtur apud quosdam hactenus assequuntur vini vim, quod inebriant, non tamen perinde reficiunt cordis vigorem: Ita quidam quod in poetis est vitij, id assequuntur, nempe obscœnitatem, cæterum eloquentiam, venustatem, eruditionem non possunt exprimere. *In Similibus*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij Sacerdotes poesin exoticam (nam de sua sanctiùs sentiebant) significaturi. *Polypi caput* effingebant: quod quidem esculentis appositũ suavissimi saporis, ganeæque jucundissimum esse perhibetur: cæterum horrẽda prodigiosaque somnia parere deprehensum est. Persimilem autem huic poeticen esse dictitabant, quæ fabulas amatoriasque illecebras sectaretur, ipso quidem dicendi lepore delectabiles, sed bonis moribus & honestiori disciplinæ maxime pernicioſas. *Pier.Val.lib.27.*

Boni quoque Poetæ symbolum est *Cygnus*. Nam veluti Cygni senio confecti, argutioribus ob gutturis exilitatem organis effectis, suaviorem simul & vocaliorem emittunt vocem: ita etiam boni poetæ, quo magis per ætatem profecerunt, scribere itidem solent elegantius & sapientius. *Pier.Valer.lib.23.cap.2.&c.*

Omnium autem consensu receptum est per apis hieroglyphicũ poeticam intelligere amœnitatẽ, ut Horat.lib.1.Epist.19. *Fidis enim manare poëtica mella Te solum tibi pulcher.* & ut ait Varro, Apes causa Musarum dicuntur esse volucres, quod si quando displiciræ sunt, cymbalis, plausibus & numeris reducuntur in unum locum. Mel propterea quod dulcedine præstat, magnoque Apum labore conficitur, vim, artem, diligentiam partarum significat. Hinc Lyricus vates, lib.de arte poetica.

Vos, ô Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non.

Multæ

Multa dies & multa litura coërcuit; & quod
Perfectum decies non castigavit ad unguem.

Ipse autem de se canit, Carm. l. 4. od. 2.

Ego apis Matinæ more modoque,

Reliqua vide apud *Pier. Val. lib.* 26. *c.* 5.

Lascivos autem poëtas & insulsos versificatores Adamantius Origenes & alij Ranis coaxantibus appositè compararunt. Nulli enim rei rana idonea vel utilis comperitur, nisi quod improbis & importunis clamoribus ac negotiosorum atque otiosorum simul fastidium usque obstrepat. Quid autem improbius vel magis importunum carmine impuro, ridiculo, barbaro, vel Volusianos annales referente? aliter sentit *Pierius*, malos Poëtas à laudatis distinguens, *l.* 29. *c.* 43.

Quòd verò poëtis hedera decerneretur, ut una cum lauro coronam eorum perficeret, non tam perpetuus utriusque viror, qui diuturna eorum opera significaret, in causa fuit, quam ut ostenderetur, eos qui digni hederis evasissent, laureamque meruissent, & ingenio & arte præcelluisse, per laurum enim insitam ingenio vim, ac venæ, fœcunditatem Apollinis irradiatione locupletem intelligebant, per hederam verò artem & industriam pervigili labore partam. Cujus rei id est indicium, quod hædera vi admodum imbecilla humi semper reperet, neque se unquam attolleret: pertinaci tamen labore artificioso que conatu pervincit, vel arboribus vel parietibus adhærescens, paulatimque irrepens, supra omnium fastigia victrix evadat, ut supremo in vertice dominetur: utroque enim opus est, si quis velit excellere: nisi verò excelluerit: nihil quicquam profecit, quia teste Horatio de arte poëtica.

Mediocribus esse Poëtis
Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Et sapienter idem eodem lib.

Ego quid studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

In eandem sententiam cecinit Pindarus poëtas lacte simul & melle pasci: quorum lac naturam facundiæ ubertate affluentem, mel artem laboriosumque proficiendi conatum ostendit. *l.* 51. *c.* 18.

Philostratus, lib. 1. Iconum de Phaëtonte, de Cygnis ait, *leni atque incongruo itinere ad cantum Favonio vento utuntur*. Et Gregorius Nazianzenus in epistola ad Celeusium, loquacitatem improbans & contra commendans taciturnitatem, hæc habet: *Sed nos, quorum gratia quispiam vel in solitudinem concesserit, ut musicam audiat, si quando Zephyro spiranti alas nostras permiserimus iucundum quid & concinnum modulamur*. Præfert autem eo loco Cygnorum suavem, quamvis rerum cantum hirundinum intempestivæ garrulitati, ac introducit Cygnos eo modo hirundinibus respondentes. Hieroglyphicum illud viris literatis & doctis convenit; præsertim poëtis, quibus ad sua studia prosequenda & excolenda, doctrinaque monumento præclara elaboranda, opus est Mecœnatum favore & auxilio, quibus ad omnia reddantur alacriores, iuxta dictum illud.

Sint Mecenates, non deerunt, Flacce Marones.

Et Seneca in Hyppolyto.

Ingenia melius recta se in laudes ferunt,
Si nobilem animum vegeta libertas alit.

Et Neotericus quidam scripsit.

Dulcisonum mollis Zephyrus demulcet Olorem:
Et vatum stimulat pectora dives honor.

¶ EMBLEMA.

Insignia Poetarum.

Emblema CLXXXIII. Andreæ Alciati.

Gentiles clypeos sunt qui in Iovis alite gestant,
Sunt quibus aut serpens, aut leo signa ferunt:
Dira sed hæc vatum fugiant animalia ceras,
Doctaque sustineat stemmata pulcher Olor.
Hic Phæbo sacer, & nostra regionis alumnus;
Rex olim, veteres servat adhuc titulos.

Emblema CCIV. Ejusdem

Haudquaquam crescens hedera est arbuscula, Cisso,
Quæ puero Bacchum dona dedisse ferunt.
Errabunda, procax, auratis fulva corymbis,
Exterius viridis, cætera pallor habet.
Hinc aptis vates cingunt sua tempora sertis.
Pallescunt stadiis: laus diuturna viret.

Vide Ars, disciplina, Eruditio, Institutio.

Poëtica.

DESCRIPTIONES ILLVSTRES.

PRIMI homines, quia agrestes erant & inculti, à sapientibus non vera solùm oratione, sed & jucunda, ad vitam mansuetiorem traduci potuere. Iucunditas orationis alia rhetorica est, alia poëtica: hæc tanto excellentior, quod præter phaleras ipsas cum rhetore communes, figmēta multa cum quodam ἐνθουσιασμῷ & afflatu divino, cujus opiniones rudes animi vehementer percelluntar adhibere videtur. Ea propter po tæ ἀπὸ τῆ ποιεῖν nomen traxere, vel quia primi opus literariū tū viva voce, tum scripto dederint; vel quia materiam subiectam communem Logico & Rhetori, ex media philosophia hominúmq; vita petitā, materia propria, fabulis scilicet, velare, illustrare, exornare norint. Quò ergo plura in poëta requiruntur quàm in rhetore, eò quoq; operosior est facultas & quia naturæ potiùs bonitate, quam studio & diligentia nititur divini spiritus in hominem transfugi quædam veluti propago videtur esse. Hoc illud, est Deus in nobis: & ἀντιοὶ ὡς σοφόφρα εἰδότες, dicti putātur. Ipsa alioqui artis constitutio, certis præceptis cōprehensa, nō insciteτῇ ῥητορικῇ ἀντίστροφῳ dici poterit quemadmodum Aristoteles Rhetoricam dialecticæ ἀντίστροφον esse pronunciavit. De cujus natura, causis, effectibus disputare, alterius est loci. Poetarum historiam Petrus Crinitus, & quidam alij scripserunt: absolutissimè verò Lælius. Gregorius Giraldus cujus nos auctoritatē ferè sequimur, qui poetas in certas classes, respectu formæ diducit in Epicos nimirum, (sub quibus Iambos & Elegias cum Hexametro) in Scenico (sub quibus tragedos, comedos & mimos complectitur) & in Lyricos. Iidem verò, subjecti meritò dividi possunt in sacros & profanos: Sacri rursus in Christianos, (quorum scripta Georgius Fabricius accurate collegit) & Ethnicos, Profani in medicos, philosophos, historicos & similes. Nos utramque rationem sequemur, ita quidem ut à subjecto principe, quod præ cæteris coluit, & in quo potissimum excelluit classem poeta sortiatur. Sic Maronē inter poetas Epicos referimus, propter Æneida, quamvis Eclogas, & Bucolica, & Epigrammata scripserit. Horatium inter Lyricos, licet in satyris quoq; excelluerit. Iul. Cæsar Scaliger. l. 1. Poët. c. 2. Po tarum, inquit, modi tres: secundum spiritum, ætatem, & subjectum. Spiritus diversos esse, ait tum Plato, tum Aristoteles. Alios enim nasci tales, alios natos, vel rudes, vel etiam feros atque aversos, furore rapi atque abstrahi à vulgari materia deorum opera: qui diis ipsis tanquam ministris, utantur. Itaque idem Plato eos & ἑρμηνεας, & ὑποφήτας Deorum vocat in Ione. Idcircò igitur invocant Poetæ Musas, ut furore imbuti peragāt quod opus est. Horum autem ἐνθουσιῶν duo adhuc sunt genera. Vnum, cui cœlitus advenit illa divina vis, aut ultrò, nec opinanti, aut simpliciter invocanti. Quo in numero seipsum ponit Hesiodus; Homerus autem ponitur ab omnibus. Alterum acuit meri exhalatio, educens animæ instrumenta, spiritus ipsos, à partibus corporis materialibus. Talem ait Ennium Horatius: talem nos Horatium. De Alcæo & Aristophane idem memoriæ proditum. Nec Aleman caruit eâ calumniâ. Sophoclem quoque Æschylo id objecisse. Vinum, non ipsum esse illius auctorem tragœdiarum. Ab ætate autem tria genera. Verus illud priscum, rude, incultum, quod sui tantùm suspicionem, sine nominis memoria, reliquit, nisi in eo, tanquam Principem, Apollinem censeamus, alterum illud venerandum, à quo primùm Theologia & Mysteria. Inter quos Orpheus, Musæus, Linus: Olympum quoque inter vetustos Plato nominat. Tertij seculi Homerus auctor & parens: Hesiodus quoque & alij. Quanquam, si historiæ non extarent, putare potueris: Musæum Homero juniorem, adeo illo cultior & politior est Oræbantium quoque Trœzenium, itémque Phrygium Dareta ante Homerum floruisse scribit Ælianus, suique temporibus illius Iliadem in honore habitam. Ante Orpheum quoque & Musæum idem auctor est, fuisse Syagrum Poetam, qui Trojanum bellum primus scripserit. Tertiæ Classis Poëtæ à professione, quod Græci ὑπο. εἰμενον, Barbari Philosophi subjectum rectissimè; Latini paulò supiniùs. Argumentum vocant. Horum tot sunt genera, quot res ipsæ. Artis tamē gratia ad summa tria fastigia reducantur. Primùm ex Theologorum; cujusmodi est Orpheus & Amphion: quorum opera tam divina fuerint, ut brutis rebus etia mentem addidisse credantur. Secundum genus Philosophorum; idque duplex. Naturale, quales Empedocles, Nicander, Aratus, Lucretius; Morale secundum suas partes, ut Politicum à Solone & Tyrtæo: OEconomicum ab Hesiodo. Commune à Phocylide, Theognide, Pythagora.

Politia.

DESCRIPTIO.

POLITIA OEconomicæ Societatis filia Religiosæ hospita, sui gremio, ut charitates omnium, ita quoque studia facultates omnium complectitur. Subiiciuntur proinde illi & Religiosa, & Academia & Oeconomica vita, non per se; neq; primariò, (sic enim ad sua singula volumina pertinent) sed secundariò, quatenus scilicet, & Religiosi & Academici & Oeconomici in Politicæ vitæ consortium venere. Ita vicissim Religiosa Societas quædam à Politico, quædam ab Oeconomico sumit: Oeconomica itidem à Religioso: à Politico: Academica denique vita à Politica, ab Oeconomia, à Religione quædam mutuatur. Fines certè sunt distincti; etsi usus communis promiscuus. Ratione proinde ea sunt distinguenda, quæ in Exemplis confusè proponi videntur.

Politica.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

POLITICA, πολιτικὴ, civilis scientia, Cicer. in Rhet. civilitas. Quintil. Civilis facultas. Arist. in Polit. πολίτης, civis popularis municeps, πολιτικὸς, civilis, ἀστεῖος, Reipub. gerendæ peritus civilibus negotiis implicitus publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus.

Politica societas originem trahit à Deo & natura hominis: quia ad societatem homo naturæ lege atque instinctu fertur, tanquam à causa impellente interna, ad quam deinde accessit movens externa, nempè vitæ commoditas, propter quam homines in societatem convenerunt.

Humana societas certis gradibus ac progressionib' minorū societatū

ad majores pervenit : ita quidem,ut eum primo omnium sola foret societas inter maritum & uxorem, postea etiam tota domestica societas coaluerit, & ex domesticis societatibus integræ familiæ gentiliæ, quibus & extraneæ adscitæ sunt, sic ut distinctis locis habitantes primum vicos,deinde pagos, post oppida & urbes, denique provincias & regna constituerunt.

Status politici, sive Reip. septem formas docti tradunt. Harum tres vocantur simplices : nempe Monarchia,Aristocratia & Democratia.Reliquæ quatuor mixtæ, nempe ex tribus temperatæ dicentur. Prima ex omnibus tribus simplicibus : secunda, ex Monarchia & Aristocratia, tertia est Monarchia & Democratia ; quarta denique ex Democratia & Aristocratia composita censetur.

Primus & perfectus status is, est, in quo unus regit cæteri parent. Is dicitur Monarcha, quoniam in vanitate consistit,& multitudinem subditorum reducit ad naturalem unitatem. Status politicus est maximè ordinatus,faciliúsque finem reipublicæ propositum assequitur:quia facilior ibi est gubernatio, sive spectes inventionem consiliorum,sive eodem executionem, atque adeo si attendas legum promulgationem, vel observationem.

Est item Monarchia reipublicæ status omnium firmissimus,& maximè diuturnus : quia nempe maximè unus & ordinatus est,quod autem maximè unum est difficulter dividitur : quia unum maximè repugnat divisioni, sive multitudini, quæ divisionis est mater.At si consideretur non quidem id quod sua natura præstantius est, sed quod humanæ vitæ,nec non imbecillitatum humanarũ respectu utilius est sive optabilius: non semper aliis reipub.formis. Monarchia præferri debet : quia imbecillitas humana non semper concedit, ut unus aliquis reperiatur, qui cæteris omnibus quos regere debet,virtute sit præstantior. Et si datur,non datur qui semper vivat.

Pro diversitate objectorum, Monarchia est vel angustior, vel latior neque enim tantum in provinciis & regnis est Monarchia,sed etiam in urbibus esse potest,prout olim urbes omnes sub Monarchia fuerunt.De persona & moribus Monarchiæ,hîc nobis indicimus silentium,ut & de successione,electione,& in auguratione ejusdem:nec non de regni legibus politicis, de monarchiæ administris variis, de speciali cura Principis circa subditos in genere & in specie:de judiciis,præmiis,privilegiis, immunitatibus:de redditibus, de aula monarchæ, de subditis. Item de causis primis mutationum in Rep. de bellis, de religione,&c. quæ omnia prolixam considerationem desiderant.

Status politicus imperfectior is est,in quo plures simul imperant:qui status polyarchicus dicitur:polyarchia autẽ eatenus est laudabilis,quatenus habet in se similitudinem & repræsentationem monarchiæ,atque adeo quatenus illi plures qui imperant reducuntur ad iustam unitatem, & sunt inter se unanimes atque concordes, est autem status polyarchicus simplex vel Aristocraticus, vel Democraticus.

Aristocratia, sive status Optimatum est, quando conjunctim & individuè aliquot excellentioribus datur imperium & jus majestatis in reliquos singulos universos.In hoc statu virtus imperantium maximè spectanda est,quæ nisi constanter servetur; statim labescit Reipublicæ forma, & in Oligarchiam, vel monarchiam mutatur.

Democratia est status reip.quando populi sive civium, vel universorum,vel magnæ partis nomine quidam alternatim cæteris omnibus singulis & universis imperant.& secundum usitata suffragia iura majestatis summámque potestatem obtinent. Is status maximè omnium mutationibus est obnoxius. Nam si magistratus affectat Oligarchiam, vel monarchiam,tum necesse est mutare Democraticam formam : quia ratione hac populi robur per fraudes occultas minuitur. Quando etiam divites & potentiores aliquod in populo rapiunt ad se imperium,exclusis pauperioribus,tunc Democratia in Timocratiam convertitur.

Vniverso populo iustè per delectos suos gubernanti opponitur Ochlocratia, quæ in Anarchiam seu status eversionem desinit de qua Xenophon & Plato lib.de Athenienſium Democratia conqueruntur:& res ipsa in populo Romano per seditiosos Tribunos plebis agitato monstravit sæpissimè.Mixtas Reip.formas intactas relinquimus.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vbi nullus gubernator,eorruit populus. *Prov.*11.

In multitudine populi dignitas regis,& in plebis paucitate Principis ignominia. *Prov.*14.28.

Leo rugiens est ursus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. *ibid.*28.15.

Cum impij sumpserint Principatum,gemet populus : & in multitudine justorum vulgus lætabitur.*ibid.*19.3.

Quando prophetia defecerit,dissipabitur populus : qui vero custodit legem beatus est. *Eiusd.c.*29.*v.*18.

Provideat Dñs Deus spiritum omnis carnis hominem qui præsit huic multitudini, qui possit egredi, & ingredi ante eos & educere eos vel introducere:ne sit populus Domini sicut oves sine pastore.*Num.*27.16.

Quanto altissimus dividebat gentes & separabat filios Adami, constituit terminos populorum. *Deut.*32.8.

Excelsus dominatur super regnum hominum, & cuicunque vult dat illud. *Dan.*4.17.

Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eos benifici vocantur. *Luc.*22.25.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subjecta sit. Non est enim potestas, nisi à Deo,&c. *Rom.*13.1.2.&c. vide 1. Timoth.2. 1. *Tit.*3.1.1. *Petr.*2.13.14.

¶ Patrum Sententiæ.

Rex utique erat David,nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt Reges à vinculis.neque ullis ad pœnã vocãtur legibus tuti imperij potestate. Sed quamvis tutas Imperio, devotione tamen & fide erat Deo subditus,& legi ejus subjectum se esse agnoscens peccatum negare non poterat. *Ambros.in Apol.David.cap.*10.

Iustum est, principem legibus obtemperare suis. Tunc enim sua jura ab omnibus custodienda existimet,quando & ipse præbet illis reverentiam, *Isidor.lib.*3.*de summo bono,cap.*52.

Quantum potestate cæteris antecellis, tantum etiam factis iustis emicare, & ante alios enitere debes. Sit enim tibi persuasissimum, eam abs te postulari honestorum operationem, quæ magnitudini Imperij ac potestatis, proportione sanctarum virtutum respondeat. *Agapetus Diaconus ad Iustinian.*

Christi milites non pila tractant ferrea,sed dolor,orationes, fletus & lacrymæ sunt arma & monumenta ipsorum, *Ambros.*

Sacerdotis est populum movere, non movere arma : qui gladium meritis,non Martis tenet. *Chrysost.*

Fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos,vel à latronibus socios plena justitia est.*Amb.l.*2.*Offic.c.*27.

¶ Philosophorum Dicta.

Quum civitatis administrandæ ratio sit id,quod summam in civitatibus auctoritatem obtinet, necesse est aut unum, aut paucos multos dominatum,& hanc auctoritatem obtinere.*Arist.l.*3.*Politic.*

Horum generum similitudo & exempla peti possunt à familiis, eo quod patrum cum filiis societas præ se regnum ferre videtur:viri atque uxoris communio optimatum potestati respondet;fratrum vero conjunctio populari in gubernatione cernitur. *Idem,Ethic.l.*8.

Easdem in sedes ac familias cum homines confluxissent,is qui ætate antecelluit, naturali quodam iure iis imperandi auctoritatem sibi vindicavit.*Plato lib.*3.*de legib.*

Æquissimum est, ut uni alicui excellenti viro libenter ac sponte cives obtemperent.*Arist.Politic.c.*3.

Omnium videtur esse æquissima & justissima politia, quæ principem locum præstantissimo cuique defert,secundum illi qui à proximo proximus est. *Isocr.ad Nicocl.*

Facilius est unius viri judicio ac voluntati satisfacere,quàm operam dare ut multis & variis ingeniis placeas. *Idem.ibid.*

Politia est ordo quidam incolentium civitatem in dominatione & subjectione consistens. *Arist.*3.*lib.Politic.*

Politica est architectonica omnium artium mechanicarum & doctrinarum moralium. *Alb.Magn.Ethic.*1.*l.*7.*c.*8.

Vita Politica tota videtur ordinata ad felicitatem speculativam. *D. Thomas,Ethic.l.*10.*lect.*11.

Politicum regimen est,quando ille qui præest habet potestatem coarctatam secundum aliquas leges civitatis. *Idem,Polit.l.*1.*lect.*1.

Politię regimen duo exigit,rectam rationẽ;& potentiã.*Polit.l.*3.*lect.*9.

Rectæ Politiæ finis est,feliciter vivere.*Ibid.l.*11.

Quemadmodum ferro rubigo, ligno vermiculi ac teredines adnascentes perniciem adferunt, sic ut etiam cuncta externa nocumenta effugiant, ab istis tamen quæ adnata habent absumuntur : ita cuilibet Reipublicæ, pro natura ipsius quædam adnascitur & adhæret peculiaris malitia:utpote Regno tyrannis,Aristocratiæ Oligarchia:Democratię bestialis Chirocratia:ut fieri nequeat quominus cuncta temporum cursu mutent.*Polic.lib.*6.

Vide Tit. Aristocratia, Aula, Authoritas, Bellum, Civitas, Democratia, Index, Lex, Magistratus, Monarchia, Pax, Princeps, Rex, Populus, Subditi.

Polygamia.

¶ Definitio et Etymolog.

Polygamia,πολυγαμία,nihil aliud est,si vocem spectes, quam coniugij multiplicatio. Ejus duæ sunt species : prior probata, nempe quumsoluto matrimonio ad secundas vel tertias nuptias legitima ratione fit transitus. Posterior de qua hîc agitur improbata, quando uno eodémque tempore plures uxores quacunque via id quis assequi studeat,ducuntur,seducuntur,retinentur.

Iuri divino, Naturali, civili Ecclesiastico, privato denique posterior illa Polygamiæ species adversatur. Ius divinum consignatum est. *Gen.* 2.34.*Levit.*18.18.*Deut.*17.17. *Malach.*2.14.15.*Matth.*19.5.6.1. *Cor.*6. 16.& 7.2.*Eph.*5.25.32.1.*Tim.*3 2.*Tit.*1.6.

Naturali jure polygamia damnatur,1.Deus uxorem daturus Adamo, unam tantum costam,non duas ex illo eduxit.& formavit : non plures, sed unam tantum fœminam:neque ad illum multa, sed unam tantũ adduxit,*Gen.*21.22.23.Docuit igitur naturam humanam hoc postulare,ut unus contentus sit una,& uno viro una mulier.Id ipsum Malachias disertis verbis inculcat,cap.2.15.*Nonne* (inquit) *Deus unum fecit, nempe hominem, & tamen Deo non deerat spiritus abundantia ? Cur unum fecit, quærens semen Dei ?* Christus etiam Iudæos ad illud Dei factum, tanquam ad certam & immotam coniugij regulam revocat, & verba Mosis, *Masculum & fœminam creavit eos,* expendit.2. Confirmatur ius illud verbis Dei ad Noachum Patriarcham paulò ante diluvium,jubẽtis ut paria hominum ac bestiarum,non autẽ unum masculum & multas fœminas assumeret. 3. Contra naturæ legem est, ut quod tu tibi fieri non vis, alteri ne facias,vellétne vir honestus uxorem suum alium habere virum?Contra legem naturæ fecerit, si aliam superinducat,si cum alia se scortatione,& vel adulterio detestando polluat.4.Contra legem

Naturæ

Naturæ est, ut quod unius est, ei rapiatur. Vxoris est corpus mariti. Non potest igitur aliis communicari, conjugio manente, quin delinquens graviter peccet in naturæ legem. 5. Denique juri naturali adversari Polygamiam demonstrant conjugij fines: nempe honesta prolis generatio atque educatio: vocationis communis & bonorum ad illum pertinentium ratio: & peccati debellatio.

Patronos polygamiæ patrum non audiendos esse, Ius divinum (cui nemo præscribere potest) satis supérque demonstrat: sive finem istius polygamiæ, sive gentium consuetudinem, sive rerum post futurarum adumbrationum spectemus. Certè quicquid absolutè malum est, id nulla ratione futurorum bonum dici debet. Prius est, ut res censeatur per se bona, quàm ut per accidens, & ab accidente remoto, ut sunt res adumbratæ. Et si Patres non legimus de Polygamia fuisse reprehensos, illos tamen idcirco rectè fecisse non consequitur. Hoc piorum institutioni sufficit, quod aliorum opera, probanda vel improbanda deteguntur in Scripturis, quæ normam judicij nobis offerunt, ad quam quicquid inter legendum occurrit, sincera mente referatur. Si quis Saræ & Agaris contentiones, Liæ & Rachelis, Annæ & Phenennæ rixas, in familias regum Iudaicorum luctuosas tragœdias expendat, quantum polygamia Deo displicueret, facilè percipiet.

Qui polygamiam *jure civili* damnari non credit, saltem Iurisconsultis, etiã Ethnicis fidem adhibeat, *Modestin. in Pandect. lib. 23. tit. 9. de ritu nuptiarum, lib. 1.* Diocletianus & Maximianus Imperatores Romani polygamiam damnant his verbis: *Neminem qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse vulgo patet quum etiam in edicto Prætoris*, huiusmodi viri infamia notati sint. Exstant & aliæ eiusmodi sanctiones: adeo quidem ut Arcadius & Honorius ne Iudæis quidem polygamiam concedant. Vide *l. 2. Cod. de incest. & inutil. nupt. l. 1. De his qui not. infam. l. eum qui C. ad leg. Iul. de adult. l. nemo C. de Iud.*

Polygmiam etiam passim damnant ac vetant *Leges Ecclesiastica*: ut videre est *Decr. lib. 4. tit. 19. de divort. cap. 8. Gaudemus.* Patres etiam omnes improbarunt nullóque modo licere cuipiam duas simul habere uxores unanimi consensu astruxerunt: *Clem. Alexandr. Strom. l. 4. August. lib. 3. de doct. Chr. cap. 18. & lib. 16. contra Faustum Chrysost. in Matth. hom. 56.*

Quia ægritudini semper consulendum est, propterea si contigerit primo privari conjugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè servaverit: & si fuerit aliquis conjugalis excessus, qui tamen legitimum non violet thorum, habet nonnullum sed venialem peccatum, *Aug. de fide ad Petrum.*

Iuri privato polygamia adversatur, ubi par societatis inita est ratio, prout in conjugio fit. Hinc illi ipsi damnarunt polygamiam, qui illam usurpant, quod videre est in Labane Iacobi socero: *Gen. 31. 50.* Cur enim generum obtestatur ne suis filiabus alias uxores superinducat, nisi quod injuriam illis hoc modo factum iri existimabat? Obiectiones malè feriatorum quorundam pro infami illa polygamia relinquimus Iurisconsultis & Theologis excutiendas, & supra dictis acquiescimus.

Vide Conjugium, Matrimonium, Divortium, Nuptiæ.

Pontifex.

§ DEFINITIO ET ETYMOL.

POntifex. Græcè. ἱερἀρχης, ἀρχιερεὺς Hebr. *Cohen*, à verbo *Cihen*, functus est sacerdotio, ministravit, administrator fuit in officiis. Hinc κονέω, διακονέω διακόνος, διακονία, ministerium sacrum. De triplici Pontificatu, nempe Legali, Evangelico, Ethnico, pauca quædam hic annotanda lectoribus apposuimus.

Pontifex *Legalis* dictus est propriè summus Sacerdos, ex posteris Aaronis, habens perpetuum regimẽ totius ministerij Levitici, Præfectus Sacrorum, tum officio, tum habitu à ceteris Sacerdotibus distinctus, sicut Moses in Aaroni persona frequenter eum depingit. *Exod.* 28. &c. libro Levitici passim. Hic apud Haggæum & Zachariam summus *Sacerdos*, & in novo Testamento sæpè *Princeps Sacerdotum* appellatur. Alias nominantur hoc nomine Aaronis posteri. Sacerdotes, qui sub summi Põtificis regimine versabantur. Hujus erat semel in anno sanctuarium ingredi, respondere de Dei voluntate indutus ipso Ephod. Alij à summo illo & secundarij Sacerdotes habuerunt duos primarios duces: quorum præcipuus atque adeo principum cujusque familiæ Leviticæ caput quoddam, in Levitarum præcipuorum (quales erant Caathitæ) provinciam intentus erat. Alter verò, in inferiorũ Levitarum diligentiam inquirebat. Tales fuerunt Eleazar & Ithamar, vivente Aarone. *Num. 3. & 4. cap.* Duo isti inter Secundarios magis illustres ex hoc etiam insigni eorum munere, ita ad Ædis sacræ curationem cum summo ipso Sacerdote conjuguntur, ut unà cum eo duces Ædis sacræ dicti sunt, 1. *Chron. 24. c.*

Durante Politia Ecclesiastica inter Iudæos, sub Iudicibus & Regibus totus ille Leviticus & sacerdotalis ordo viguit. Post reditum ex captivitate Babylonica instauratus, & deinde paulatim variis artibus violatus & corruptus est: attamen ex sacris & profanis historiis apparet, præcipua quæque Politiæ hujus fundamenta sarta tecta conservata fuisse. Habuerunt enim Ierosolymis ordinem aliquem Sacerdotum. *Act. 4. 6. Luc. 1. 5.* inter quos unus aliquis supereminebat, reliqui suas vices obirent, qui etiam ἀρχιερεῖ dicti sunt. Habuerunt & Levitarum quendam ordinem, qui aliquando Levitæ, aliquandò etiam ἱερεῖς dici videntur: *Ioan. 1. 19.* Et ex indigenis suos prophetas habuerũt, quos γραμματεῖς, id est, scribas & νομοδιδασκάλους, id est, legis peritos appellarũt, qui una cum sacerdotum ordine de doctrina cognoscebant, & una cum populi senioribus in mores inquirebant & Ecclesiasticam jurisdictionem publicè exercebant, *Matth. 2. 4. & 18. 17.* Habuerunt item ex Iudæis exteris synagogas quasdam, seu collegia, in quibus illi ita docerentur, ut postea Iudæis populariibus suis docendis præficerentur. *Act. 6. 9. & 24. 12.* De his omnibus plura ad Sigonium & alios qui de Pontificatu & Ministerio legali scripserunt. Sacerdotum verò & Pontificis maximi discrimen quintuplex addo, 1. Summus Sacerdos natu maximus erat inter posteros Aaronis: alij ætate inferiores. 2. Ille per totam vitam unus erat: alij plures erant. 3. In sanctuarium solus ingrediebatur, semel in anno: alij verò non ingrediebantur. 4. Alium ornatum gestabat ille, alium autem alij Sacerdotes. 5. Moriente illo, fugitivi redibant ad suos: quod non fiebat in morte aliorum Sacerdotum.

Abrahami tempore erat Sacerdos Dei altissimi Melchisedech, Rex Salem, typus Christi eximius, secundum cujus ordinem Christus est Sacerdos in æternum: *Gen. 14. & 18. Ps. 110. Hebr. 5. 6. 10. & 6. 7. & 7. 17. 21.* Perpetui autem atque ordinarij fuerunt ante legem latam plerique Patriarchæ & primogeniti familiarum: post legem verò posteri patriarchæ Levi Primogenitos familiarum, quos sibi Dominus consecraverat, ut legitur. *Exod. 13. 2. Num. 8. 16. 18. &c.* administrasse sacra, donec Levitæ in eorundem locum assumerentur, docet Moses, *Exod. 19. 22. & 14. 5. Item. Num. 8. 18. &c.* Pontifex legalis fuit itidem Christi typus, & (ut antea dictum) munus proprium ejus fuit, quotannis semel, die nimirum anniversariæ expiationis, ingredi in Sanctum Sanctorum, & expiationem facere pro se, pro familia sua, & pro tota congregatione Israëlis. *Levit. 16. 17.* commune autem illi cum aliis Sacerdotibus & Levitis officium erat, legem populo explicare, populo benedicere, & causarum jura ex Mosaicarum legum præscripto in rebus dubiis, maximè sacris, declarare & dijudicare: *Levit. 9. 22. & 10. 10. 11. Deut. 17. 8. &c.* Sacerdotum aliorum officium erat, explicare in Synagogis populo legem, administrare sacras cæremonias à Deo per Mosen præceptas, ac imprimis sacrificii populo benedicere, causas ad ipsos delatas dijudicare, hortari milites in prælium adversus hostes processuros, & clangere cum tubis clangoris contra hostes, *Malach. 2. 7. & 1. 7. 8. 2. Chron. 13. 10. 11. & 19. 8. Numer. 6. 23. Deuter. 20. 2. & 21. 5. 2. Chron. 13. versic. 12.*

Levitarum Officium erat, Sacerdotes adjuvare in peragendo cultu Dei, curare tabernaculum & omnia ad id pertinentia: causasque dubias una cum Sacerdotibus dijudicare. *Num. 1. v. 50. & 3. v. 7. & 4. v. 4. 22. 29. 2. Chron. 19. v. 8.*

Pontificatus Evangelicus, seu novi Testamenti immediatè ad Christum pertinet, summum Ecclesiæ Pontificem & mediatorem, in cujus persona conditio duplex consideranda occurrit, Naturam videlicet & qualitates. Est Deus & homo una persona: nec aliter cõstaret ejus sacerdotium; 1. *Tim. 2. 5.* Conditio qualitatis ea est, quod sanctus, impollutus, segregatus sit à peccatoribus & cœlis excelsior, *Hebr. 7. 26.* alioquin legem condemnantem non implevisset, neque pro nostris peccatis de judicio satisfacere potuisset. Officium ejus est: nos Deo reconciliare, satisfacere pro peccatis nostris, nobis sua merita applicare, ut ipsis ejus justitia donati, satisfactione redempti coram Dei throno cum æterna sanctis fiducia compareamus.

Partes hujus pontificatus sunt docere, orare offerre. Docemur ab eo quod omnes resipiscentes velit in gratiam recipere, donari eos sua justitia, vivificare ad vitam æternam: verbo, spiritu sancto & Sacramentis in hac vita regere. Intercedit pro Ecclesia & petit Ecclesiam recipi propter sua merita. *Ioan. 17. 19.* Ejus oblatio in Cruce fuit & est Sacrificium propitiatorium placans iram Dei, atque satisfactorium pro culpa & pœna æterna. *Psal. 110. 4. Hebr. 6. 7. 8. 9. 10. cap.* Præstantia victimæ est, quod semel Christus ingressus in sancta, satisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inveneritque redemptionem perpetuo duraturam, & nunc coram facie Dei pro nobis appareat.

Pontifex igitur noster est persona una, Deus & homo Iesus Christus ab omni peccato purus, φιλάνθρωπος, ex decreto Dei Patris proferens Evangelium, offerens seipsum simul pro hominibus, persolvens λύτρον, pro credentibus, pro quibus & intercedit apud Patrem, sua merita applicans, in redemptionem æternam.

De Sacerdotio Christianorum, & de Pontificatu ministeriali disputationes Theologis discutiendas relinquimus.

De Pontificibus inter Ethnicos, hæc: Veteres Pontifices apud Romanos de omnibus causis ad sacra pertinentibus judicant, tam inter Magistratus Sacrificos quàm inter Homines, novásque leges de sacris condũt arbitratu suo, sicubi scriptis legibus destituuntur, Magistratus penes quos ceremoniæ sunt, ac sacrificia, sacerdotésque omnes examinant ministros sacrorum continent in officio, ne quid præter solemnes ritus faciant: à profano etiam & imperito vulgo consuluntur de cultu Deorum ac geniorum, aliisque religionibus: quod si quem animadvertant præscripta sua contemnere, eum mulctant pro delicti magnitudine. Ipsi nullius potestati sunt obnoxij, nec senatui vel populo rationem reddere tenẽtur id genus sacerdotes sive ἱεροδιδασκάλους aliquis appellare voluerit sive ἱερονόμους, sive ἱεροφύλακας, sive (ut nos censemus ἱεροφάντας, id est, Sacrorum doctores, administratores, custodes, interpretes) à vero non aberraverit. Quorum si quis è vita excesserit, in defuncti locum alius solet subrogari, non populi suffragiis, sed qui collegio maximè videtur idoneus, ex omni civium numero eligitur: qui tum demum Sacerdotium adit, si collegij judicium felici augurio, comprobetur. Hi ab uno suorum operum, reficiendo scilicet ponte sublicio latina lingua vocantur, Pontifices. *Dionys. Halic. lib. 2.*

Pontificum collegium usque ad Theodosij senioris Imperatoris tempora Romæ fuit: quibus religione Christiana jam omnia obtinente, Imperatoribus antiquæ superstitioni adversantibus uno edicto sacerdotũ omniũ reditus fisco applicati sunt. Quare postea planè Põtifices, Augures, & reliqui sacerdotes (Ethnici) creari desierunt, cũ reditibus omnibus

mulctari

multati essent. *Zosimus*. Minoribus pontificibus creatis, Numa Pontificē deinde maximum Numam Marcium, M.F. ex patribus legit: eique sacra omnia exscripta exsignatáque attribuit: quibus hostiis, quibus diebus: ad quæ templa sacra fierēt, atque unde in eos sumptus pecunia erogaretur. Cætera quoque omnia publica privataque sacra Pontificis maximi scitis subiecit, ut esset quo consultum plebs veniret, nec quid divini iuris negligendo patrios ritus, peregrinosque adsciscendo, turbaretur. Nec cœlestes modos cerimonias, sed iusta quoque funebria, placandosque manes ut idem Pontifex edoceret, quæque prodigia fulminibus, alióve quo viso missa suscipterentur atque curarentur. *Liu. Decad. lib. 1.*

Multi tam Patricij quàm plebeij Pontifices Maximi creati fuerunt, usque ad C. Iulium Cæsarem: huic succedere Lepidus & Augustus, post quem omnes Cæsares Pontificatum maximum vel susceperunt, vel se pontifices maximos appellari passi sunt. Primus autem omnium Gratianus edicto proposito titulum hunc repudiavit, & se Pontificem Maximum appellari vetuit: atque ita ea dignitas Ethnica defecit in Imperatoribus, *Zosimus*. Quomodo deinde, quo tempore, & à quibus nomen istud sit usurparum, quo fine & eventu historici demonstrant.

De Pontificatu. Dial. cvii.
Francisci Petrarchæ.

GAVD.

Ad Pontificatum veni. RAT. E tempestate in portum fugi solet. Tu è portu in tempestatem sponte fugis. Tu mirus nauta. GAVD. Pontificium sum adeptus. Parúmne difficilis, parum gravis unius animæ tibi cura videbatur, nisi omnium curas in te unum, atque omnium sarcinas trāstulisses? Fortes humeri, ac fortis ambitio eo animos cogens, ubi male sibi futurum sciunt. G. Ad Pontificium ascendi. R. Quo tramite videris. Duplex est enim via. Vtraque ad laborem. Altera vero etiam ad miseriam ducit, quacunque pertexeris vel te miserum scito, sic qui ascendisse diceris, descendisti. Vnus iam illorum, quibus canitur Propheticum illud: Qui descendunt in mare navibus, facientes operationem in aquis multis, qui ascēdunt usque ad cœlos & descendunt usq; ad abyssos, quorum animas in eis tabescentes, propter negotiorū multiplicium procellā turbati sunt, & victi sunt, sicut ebrius, & omnis sapientia eorū devorata est. G. Summi solium Pontificatus ascendi. R. Quo mare altius, & venti plures, & periculosior tempestas. G. Romanus Pontifex factus sum. R. Quo maior urbibus Roma est, eo maior te laborum moles manet. erunt qui te colant, qui adorent, qui obsideant, ac circumstent qui tibi serico terram sternant, auro niveos frenent equos, qui vina da pesque instruant, ac prælambant priscis Põtificibus inauditum obsequij genus: ex diverso erunt, qui omissis propriis rebus in te figant oculos, te notent, de te iudicent, & quàm iustè, Deus viderit, qui denique mores tuos arguant, verba distorqueant, famam lacerent, vitam carpant, quicquid usquam mali erit, quasi è fonte unico malorum ex te prodiisse dicent populi, discordiarumque omnium unus tu causa vocaberis, quomodo, inquient, sanum erit Ecclesiæ corpus, quum ægrum ac languidum sit caput? Estne (oro te) tanti, vel aureum poculum, vel cubile purpureum, vel gemmātus vertex, ut quieris & famæ pretio quæri velis? G. In summum Pontificem sum electus. R. Versa ut libet, hac in re tam expetita hodie, quod est totum, vel inane, vel durum est, ut non immeritò quidam summi Pontifices tædio rerum victi non supplicium aliud, quam fœlicitatem illam hostibus suis optaverint. Nam (ut paucis expediam) summus Pontificatus, si rectè geritur, summus & honor, summum onus, summa servitus, summus labor. At si male, summum animæ periculum, summum malum, summa miseria, summus pudor, anceps ex omni parte negotium. G. Summi Pontificatus sedem teneo. R. Non tenebis diu. Brevis est hominum vita, Regum brevior, Pontificumque brevissima, eo quod propter pondus vastatricium curarum, ætas ipsa Pontificis Romani tempus angustat, quæ ad hoc culmen nisi admodum fessa vis pervenit. G. Summi Pontificatus in vertice sedeo. R. Quo sublimior sedes eo gravior cadis, vix ex alto sine periculo aut labore descenditur. Cura ut descendas sobrie, ne in illo grege reperiaris, de quo dictum est: *Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.* Ex omni quidem mortali fastigio descendendum nemo dubitat, sed hoc interest, quia iustorum ac sapientium descensus, reliquorum vero præcipitium ac ruina est. Ideóque Penus ille dux moriens, qui dixisse fertur. Finis ad alta levatis est ruere, non improprie ait, ut iniustus.

Vide Sacerdos,

Populus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

POpulus, Græcè λαὸς, ῦ, ὁ, & λαϊκὸς, ῆ, όν, popularis dicitur. Est autem populus, cœtus iuris consensu, & utilitatis communione societas. *secund. August. lib. 1. de civit. Dei.*

Populus est multitudo hominum iuris consensu, & concordi communione sociata. *secund. B. Thom. prima part. 31. part. 1.* Differt autem populus à plebe, quod in populo omnis pars civitatis, omnesque ordines continentur: ex plebe autem excipiuntur nobiliores & patricij.

Populus, ut aliquibus placet, dicitur ἀπὸ τῦ πολλῶν φόνων, hoc est, multo pluribus, quo omnes ordines, ut dictum est, complectatur. Plebs vero ἀπὸ τῦ πλόνων, hoc est, à pluribus: plures enim sunt plebeij, quam patricij. A populus diminutivum fit popellus, hoc est, parvus populus, & popularis, hoc est, quod populi est, & aliquando chatus, & populare, hoc est, amorem populi conciliare. A populus item fit populor, hoc est, prædor, & deprædor. A quibus populatio & depopulatio. A plebs pariter fit diminutivum plebecula, & plebeius de plebe.

¶ LOCI BIBLICI.

Populus vere beatus, Psalm. 33. 12. Proverb. 29. 18. Populus Dei qualis, Esai. 62. 12. Populus Dei, Christiani, 1. Petr. 2. 9. In populum assumpti Israëlitæ, Exod. 6. 7. & 19. 5. 6. Deut. 4. 20. & 7. 7. & 27. v. 9. & 29. 13. 2. Samuëlis, 6. 21. & 7. 8. 1. Reg. 8. 18. Populus Israël maris arenæ par. 1. Reg. 4. 29. à Deo redemptus, Psal. 77. v. 16.

Populus dissipatio unde, Prov. 29. 18. Populis omnibus missus Christus, Luc. 1. 31.

Populus. Heb. *ham*, Multitudo ingens, quæ suo numero obtegit & obscurat terræ superficiem. A verbo *hamam*, id est, obtexit aliquid multitudine seu densitate rei, obscuravit, obruit multitudine. Hinc Gr. ἀμάω, & ἄμω congrego, ἄμμος arena, cujus numerus innumerus, ἅμα, simul, ὅμιλος populus. Latinè propriè significat cœtum hominum unius civitatis, Reipublicæ, monarchiæ jure & communione officiorum, sociatarum à quodam magistratu gubernatum. Præterea Hebræis etiam significat paucos homines vel multitudinem incompositam: aliquando etiam amplam familiam. Speciatim vero populus Israëlis est numerosa proles Iacobi Patriarchæ in 12. tribus distincta. Populi item seu populorum nomine frequenter apud Prophetas hostes Ecclesiæ, & Gentiles ad Christum convertendi designantur. Nonnunquam, præsertim quum de Deo & Christo agitur, pronomenque, suus, meus, tuus; vel nomem Dei appositum occurrit, Ecclesiam, vel ex Iudæis tantum, vel ex Iudæis & Gentilibus constitutam indicat.

¶ PHILOSOPHICÆ ET HISTORICÆ SENTENTIÆ.

Maximus Magister, populus. *Cic. 3. Tusc.*

Populus sine comparatione probat, esse melius non sentit: illud, quod est qualecunque est, probat. *De clar. orat.*

Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. *Pro Ros. Com.*

Homines opinione non minus famæ, quàm aliqua certa ratione commoveri solent. *Pro lege Manil.*

Fama, & multitudinis judicio moventur homines, ut id honestum putent, quod à plerisque laudetur. 2. *Tusc.*

In imperita multitudine est varietas & inconstantia, & crebra tanquā tempestatum, sic sententiarum commutatio. *Pro Domo sua.*

Non comitiis judicat semper populus, sed movetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos. à quibus est maxime ambitus 1 denique si judicat, non delectu aliquo, aut sapientia ducitur ab judicandum: sed impetu nonnunquam, & quadam etiam temeritate. Non est enim consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperque sapientes, ea, quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda, duxerunt. *Pro Planc.*

Nullum fretum, nullus Euripus, tot motus, tantas, tam varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam sine illa aperta causa fit aliud atque existimamus, ut nonnunquam ita factum esse etiam populus admiretur, quasi vero ipse fecerit. *Pro Murana.*

Populi potentiæ transgressio prior est tyrannide, & paucorum potentia, nam pejus est, si multi, quàm si unus, vel pauci dominantur. *Aspas. Ethic. 8. c. 11.*

Populus civitatis manet idem specie, quamvis quidam moriantur. *D. Thom. de pri. de gen. & cor. l. 13. text. 36.*

Populares viri videntur, qui liberi sunt dicendi fiducia, & licentiâ faciendi, quid quisque velit. *Plat. de Rep. dial. 9.*

Popularis vir est, qui ex teneris à parco patre enutritus, qui lucrosas cupiditates solas coloret, non necessarias autem, & lusus, ac lasciviæ gratia repertas reprobaret. Ex conversatione cum elegantioribus viris, & plenis supra dictarum voluptatum, progressus ad omnem petulantiam, & ad illorum speciem, ob paternæ parsimoniæ odium, sed meliore quam corruptores, natura præditus, dum in utramque partem duceretur, constitit, in medio arborum morum, ut moderate, vel ut putabat, singulis frueretur, & neque illiberalem, neque iniquam vitam degeret, popularis ex paucorum principatu factus. *Idem de reg. dial. 9.*

Populus ingratus est leviter alicujus rei satur, mutabilis, crudelis, invidus, ineruditus, utpote ex plebis colluvie, & violentis nugatoribus collectus: & qui in hujus societatem se adjungit, multò miserior est. *Plat. in Axiocho.*

Populo famelico nihil periculosius. *Franc. patr. de Rep. l. 3. c. 11.*

Popularis status differt à plebejo, nam popularis ab omnibus probatur, ac plebejus ab omnibus rejicitur: differt enim plebs à populo, quo species à genere: nam populus cives universos, patricios, & senatores quoque significat: plebs vero non solum plebem, Patriciis, & senatoribus remotis. *Idem de regn. l. 1. c. 3.*

Populi videntes Principem pietatis studiosum, & in omni Religione liberalem cultu arripiunt de majestate ejus sanctitatéque prospectiorem sententiam. *Aug. Steuch. per phil. l. 6. c. 3.*

Populari multitudine nihil est neque insipientius, neque insolentius. Itaque eos qui tyranni insolentiam fugiunt, in plebis effrænæ insolentiam incidere nequaquam tolerandum est. Nam tyrannus si quid facit, intelligens facit: ac plebi nulla intelligentia inest: unde enim intelligentia ei adsit qui nec edoctus est, nec novit honestum quicquam, ne in sua quidem familia, & qui ad res agendas sine consilio præceps ruit torrenti similis? *Herod. l. 3.*

Plebe imperante, fieri non potest quin malitia exoriatur. *Idem, ibid.*

Reliqua turba (populus) est civitatis corpus, vim ac robur ad virorum præstantissimorum consilia exequenda ministrans. *Dionys. Halic. l.3.*

Plerumque fieri comperimus in populo, ut consultores ipsi conjprius & explorata auditorum voluntate sententias eò cunctas ad gloriam dirigant. Nam qui Oratoris comprobat sermonem quive intentiùs dicendi assentiendo assistit, hic procul dubio quid ipse sentiat, quidve potissimum exoptet, insinuat. Nec enim in perorantis existit arbitratu voluntas multitudinis: sed populus ipse, si quem optima semper consulta trahunt, pro more suo oratores assuefacit ad consilia semper optima differenda. *Diodor. Sicul. hist. l.13.*

Illud mihi præclarè dictum videtur, hominem nimis Reipublicæ administrationi debitum, & populari aura fidentem, haud unquam feliciter diem extremum claudere. *Pausan. lib.1.*

Potest aliquis facilius urbem humilem, si rebus adversis laboret, erigere, cùm eam necessitas cogat sapientis consilio obtemperare, quàm populo secundis rebus elato ac ferocienti frænum injicere, quo eius petulantiam atque temeritatem compescat. *Periclis & Fab. Max.*

Solet populus sublimes metuere, ideóque abjectos extollere: & non contemni se à potentioribus vulgus summi honoris loco habet. *Idem in Nicia.*

Sanè videtur populus rebus præsertim secundis insultare bonis viris fortunæ favore & rerum statu læto elatus: contra tamen fieri solet. Nam res adversæ morosos semper multitudinis animos efficiunt, irritabilésque, & qui levissimam ob causam iras concipiant: aures quoque difficiles & delicatas, ac quæ ab omni sermone ac verbo vehementiori lædantur. Peccata enim increpans aliquis, exprobrare eis infortunium videtur, & libere si loquatur contemnere. Ac quemadmodum vulneratas & exulceratas corporis partes mel offendit: ita sæpenumero verus & prudens sermo nisi admixtam habeat lenitatem & obsequium, mordet & exasperat adversam fortunam expertos: atque hoc opinor, cur Homerus ea quæ dulcia sint, animo obsecundantia dixerit, nempe quod ei animæ parti, quæ voluptatem percipit concedant, neque ei repugnent. Atque ut oculus inflammatione laborans umbrosos & obscuros colores libenter inspectat, splendidos & luminosos aversatur: Itidem civitas rebus parum prosperis utens meticulosior est, & delicatior, quam ut perferre liberiores sermones possit: cum quidem hi maximè tum requirantur, quod correctionem eorum quæ peccantur status rerum non admittit: Itaque tempore in Republica versari periculosissimum est: nam & qui grata populo loquuntur, unà pereunt, & qui secus faciunt, ab eo perduntur. Quemadmodum igitur solem mathematici perhibent, neque eodem quo cœlum motu ferri, neque prorsus tamen contrario, sed obliquo & deflexo cursu leviter incurvis circuitionibus converti, quibus temperat omnia quam rectissimè & conservat: ita in Republica etiam administranda rectus nimis, & ubique populari sententiæ repugnans tenor, durus est & inhumanus: rursusque ad perniciem proclive est, obsequi per omnia, & unà cum peccantibus abripi se pati. Quæ verò & morem gerit aliquando petentibus & gratificatur aliquid gratiámque rursus commodi publici causa reposcere novit gubernatio hominum, multis rebus placidè atque utiliter, si non pro imperio omnia exequi, cogantur, subvenientium: ea demum ut salutaris, ita & perdifficilis est laboris, gravitatem habens cum mansuetudine conjunctam. Quæ duo si inter se commisceantur, nulla profecto modorum aut sonorum concinnior dici potest suaviorque harmonia: quomodo etiam Deus temperare mundum dicitur, non cogendo, sed necessitatem obtemperandi persuadendo deliniens. *Idem in Phocione.*

Multitudo coalescere in unius populi corpus nulla re potest, præterquam legibus. *Livius Decad.1. l.1.*

Populi turba novarum rerum est avida. *Idem, ibid.*

Multitudo semper fermè regenti est similis. *Liv. Dec.1. l.5.*

Populus tantisper eum qui aliquid ipsis paravit, in memoria habet, dum nulla accessio recens supervenit: semperque ad id quod de novo partum est (quantumvis id priore minus sit) consuetam sùam ob satietatem novarúmque rerum cupiditatem, summa promptitudine se inclinat, invidiáque adducta plebs omne id quod prius magna in existimatione fuit, evertit, proptérque spes suas id quod se recens ostendat evehit. *Dion. l.39.*

Fastidiosus est in æstimandis bonis suis populus. *Valer. Maxim. lib.5. cap.4.*

Neminem illustrem populus sine æmulo. *Tacitus, Annal.14.*

Est novarum rerum cupidus populus pavidúsque. *Tacitus, Annal. lib.15.*

Sunt procacia urbanæ plebis ingenia. *Idem, hist. l.3.*

Nihil ultra verba audet. *Idem, ibid.*

Nihil audet principibus amotis. *Idem, 1. Annal.*

Magnitudine nimia communium curarum expers populus. *Idē 1. hist.*

Privata cuique stimulatio, & vile decus publicum. *Ibid.*

Populi qui avitis sedibus relictis nonas quærunt, fiunt degeneres, misti, & tandem imbecilles, sicut in frugibus pecudibúsque non tantum semina ad servandam indolem valent, quantum terræ cœlique, sub quo, aluntur, proprietas mutat, Macedones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam, ac Babyloniam, quique alias sparsas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios denegarunt. Massilia inter Gallos sita traxit aliquantum ab incolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida disciplina mansit? Generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienæ terræ in id quo alitur, natura vertente se degenerat. *Livius, Decad.4. lib.8.*

Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego scio non probat populus: quæ probat populus ego nescio. Quis placere potest populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis favor quæritur: similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnoverint. Multo autem ad rem magis

ualis tibi videaris, quã qualis aliis conciliari nisi turpi ratiorpium non potest. Quid ergo illa laudata & omnibus præfetibus rebúsque Philosophia præstabit? Scilicet, ut malis tibi placuam populo: ut æstimes judicia, non numeres: ut sine metu Deorum hominúmque vivas; ut aut vincas mala aut finias. Cæterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota civitate te fœminæ puerique laudaverint; quid ni ego tui miserear, cum sciam quæ via ad istum favorem ferat? *Seneca epist.39.*

Assiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciuntur. Nova gentium nomina extinctis prioribus aut in validioris accessionem conversis, oriuntur. Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud quam publica exilia sunt? *Idem consol. ad Helviam, c.6.*

Per se populus est corpus sine pectore. Cor vitale ac spiritus populi rex est. *P. Æmil. l.8.*

Populus sæpe magis voluntatem quàm rationem ducem sequitur. *Fr. Guicciard. l.9. hist.*

Suapte natura est ingratus rerúmque novarum cupidus populus. *Idem, lib.9.*

Populorum natura rerum novarum cupida est, & hominum se à præsentibus malis liberandi tam ardens studium, ut quid postea futurum sit, non cogitent. *Idem l.14.*

Interveniente populi voluntate & assensu, crescit robur & potentia rerum, majórque est ipsorum authoritas, & felicior progressus. *Ph. Cominæus, lib.5.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Euripides, in Supplicibus.

Quando pra ira populus in furorem agitur,
Æquo ac ignis vehemens, vix extingui potest.
Si quis autem ipso intento paulatim
Relaxans sequatur, occasionem observans,
Forsan interim spiritu sublimes remittet: quibus remissis,
Facilè impetrabis ab eo quantum volueris.

Idem, in Iphigenia Aulid.

Τὸ πολὺ δ' εἶναι κακόν.
Multitudo, grave malum.

Idem in Hecuba.

Δῆνον τὸ πλῆθος, ζῦν δόλῳ τε δ' ὐσμαχον.
Res valida est multitudo, & cum dolo inexpugnabilis.

Anonymus.

Ἰσχύρον ὄχλος ἐκεῖν, ὅν' οὐκ ἔχῃ ὁ νοῦν.
Robusta res est turba, sed mente caret.

Pindarus in Pythiis.

Violenta est multitudo. Item.
Populus maledicentia delectatur.

Menander apud Stob. Serm.49.

Turba audaces habent
Inter cogitandum imaginationes arduas:
In agendo autem, commoda occasione reperta
Inopinatam fraudem fabricant.

Virgilius.

Scinditur incertum studia in contraria vulgus,

Item.

Savit animis ignobile vulgus.

Horatius.

Bellua multorum est capitum.
Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.

Item.

Populus stultus honores
Sepe dat indignis, & famæ servit ineptus,
Dum stupet in titulis & imaginibus.

Seneca in Hippolyto.

Tradere turpi fasces populus
Gaudet: eosdem colit atque odit.

Idem in Octavia.

Calcat iacentem vulgus, invisum opprimi.

Ovidius.

Mobile sic sequitur lumina vulgus.

Iuvenalis, Sat.10.

Turba tremens sequitur fortunam semper, & odit.
Damnatos.

¶ Hieroglyphica.

Populum Ægyptij sacerdotes obsequentissimum Regi suo significare si vellent, Apem effingebant, illam utique brevem, variam & in rotunditatem compactilem, quæ sola ex animalibus regem, more hominum, habet, quem universum Apum agmen consectatur, æque atque homines Regi obtemperantes. Rex vero vel aculeo caret, &c. Ac de populo quidem agnoscit Plotinus, lib. de suo cujusque genio, qui civilem hominem, popularibus utique studiis deditum, sed qui perfectam vitam minimè consequi potuerit, ab obitu in apem mutari fabulatur. *Pier. lib.26. cap.1.*

Populum lege coërcitum hieroglyphico aliquo figurare qui vellent Apem & apiastrem herbam proponebant; quasi perungantur alueoria, non fugere apes tradunt. *Idem, l.58. c.56.*

Mali punici præcipuum symbolum erat, ut populos gentésque varias uno collegio congregatas significaret. Id ea de causa factum, quod grana mali hujus folliculis quibusdam aliquo numero ab aliis segregata

provincia

provinciarum veluti limites quoſdam præ ſe ferre videantur,& ſingula hominum vel collegia, vel nationes potius ab aliis diſtinguere, *Idem lib.45.cap.25.*

¶ EMBLEMA.

Alciat. Embl. XXXVIII.

Gornicum mira inter ſe concordia vita eſt,
Mutua ſtatque illis intemerata fides.
Hinc volucres hac ſceptra gerunt, quod ſcilicet omnes
Conſenſu populi ſtantque caduntque duces:
Quam ſi de medio tollas, diſcordia præceps
Advolat, & ſecum regia facta trahit.

Idem in Emblemate. 35. repetit quod à Plutarcho pridem ſcriptum eſt: Qui equos domant, iis primum adblandiuntur, ac molliſſimè tractant, ut aſſueſcant fræno: ſic popularis multitudo lenitate retinenda eſt & excipienda ei qui diu in pace regere cupiat.

Vide Civitas, Reſpublica, Magiſtratus, Princeps, Rex, Vulgus.

Potentia. Poteſtas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

POTENTIA, ut & poteſtas, à verbo Poſſum deducitur, Græc. δύναμις, ἐξουσία. Differunt autem ſecundùm Priſcianum Potentia & poteſtas, quod poteſtas magis pro vi accipitur, potentia, pro dominatione. Poteſtas multa ſignificat,ut Paulus Iuriſconſul.inquit, *l. Poteſtatus,de verbor.ſignific.* Nam in perſona magiſtratuum,imperium: in perſona liberorum, patriam authoritatem;in perſona ſervorum,dominium denotat: præſentis item corporis copiam & facultatem, quando agimus de novæ deditione cum eo qui ſervum non defendit. Poteſtas etiam ipſi dicuntur, qui rerum potiuntur, atque populis præſunt. Hos Græci δυνάστας vocant. Et hodie Prætores urbani apud Italos *Poteſtas* appellantur. Varius admodum eſt uſus hujus vocis apud Latinos.

Hebræis *Iachol*, verbum ſignificat potuit potens fuit,prævaluit robore. Cognationem habet cum *Achal* comedit: qui alteri prævaleſcit, comedit ſive opprimit eum facile. Hinc per converſionem radicis ἄλξ,ἀλκὸς, &c. potentia ἀλκὴ, robur, ἄλκω, poſſunt, ἄλκιμος fortis Potentia *Iecholeth*. Dicitur etiam *Choah*, robur,vis,facultas,potentia.Cognationem habet cum *Iachach*,validis & firmis arguit argumentis.Hinc κίκυς potentia,κίκυς firmus,potens,κικύω poſſum,prævaleo. Verbum item *Schalat*, ſignificat poteſtatem exercuit,dominatus eſt: & cognationem habet cum verbo *Lataſch*, acuit, polluit arma,ut armata manu ſub poteſtatem ſuam homines redigeret. Hinc *Sultan*, Turcarum & Arabum Schelâtim, Scuta, clypei, peltæ: *Schallit*. potens, qui dominatur, poteſtate gaudet in alios; Dominus; & *Schalleteth*, Dominantem *Schilton*, poteſtas. *Eccleſ.8. v.4. & 8.*

Potentia autem ſignificat id, quod eſt principium, non autem relationem ejus, *ſecund. B.Thom.1.part. quæſt 41.art.5.*

Poteſtas proprie nominat potentiam activam, cum aliqua præeminentia. *ſecund.eund.4.ſent.diſt.24.quæſt.1.art.1.*

Potentatus Græce δυναστεία, ας, ἡ δυνάστης, ου, potens dicitur.Eſt autem multitudo potentiæ, vel opus validum denominationis. *ſecund. B. Thom.ſup.Pſal.18.col.4.*

¶ LOCI BIBLICI.

Potentia,pro eximiis & excellentibus donis Spiritus ſancti, Actor.6. 8.potentia Dei, Hebraiſmus, pro potens Deus, Matth.26.64. ut patet ex Luc.22.69.potentia Dei eſt Evangelium, Rom.1. v.16. hoc eſt, ornum Dei verè potens & efficax ad ſervandum.

Poteſtas metonymicôs non pro ipſo jure imperandi, ſed pro regionibus imperio ſubditis, Luc.4.6. pro poteſtatis & dominij ſymbolo, 1. Cor.11.10. Poteſtas omnis à Deo, Ioan.19.11. Rom.13. v.1. Poteſtatis abuſus *exemplum:* Pilatus, Ioan.19. 10. Poteſtas in Eccleſia, 12.28. Poteſtas & Principatus tribuitur etiam regno tenebratum, Col. 2. 5. Poteſtates cœlorum,Hebraiſmus,pro Potentibus cœli,Matth.24.26.Dicuntur autem cœli Potentes, tum ob illorum corporum inenarrabilem firmitatem, tum etiam ob illorum corporum minimè vanam, in moderanda inferiorum corporum temperie, facultatem.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Acrius ditibus,quam pauperibus, invidetur,& non inopes, ſed locupletat,inquietat infeſtatio ſæva latronum. Plus Duces & Principes, quàm milites ab hoſtibus appetuntur in pugna, & violentiùs propulſantur ventis, & turbinibus culmina quæcunque ſunt altiora, ideò magnopere, quò plus cæteris unuſquiſque poteſt, ſciat eſſe ſibi metuendum. *Auguſt.lib.de ſingul.cler.*

Optandum eſt itaque, ut poteſtas non detur, niſi contra vitium:propter quæ vincenda potentes nolunt eſſe homines, & volunt propter vincendos homines.ut quid hoc?niſi ut vere victi,falſo vincant: nec ſi ſint veritate, ſed opinione victores. Hanc igitur potentiam planè optet unuſquiſque, æque appetat,ut potens ſit in ſeipſo,& miro modo adverſus ſeipſum pro ſeipſo.*l.1.de Trinit.*

Quamvis quolibet in loco poſiti,cogitando,loquendo, agendo peccemus, tunc tamèn per tria hæc animus effrænatiùs capitur, quum mundi proſperitate ſublevatur, nam quum præire poteſtate ſe cæteros conſpicit, & quum authoritate votis à nullo reſiſtitur, lingua licentius per abrupta disfrænatur: quumque facere quod libet licet, iuſtè ſibi omne æſtimat licere quod libet. *Greg.lib.Moral.*

Cogitatio ſi aſſiduè mentem excoquit omnem ſuperbiæ tumorem premit,& poteſtatem acceptam, non honorem,ſed onus æſtimare facit. *Ibid.*

Poteſtas namque quum habetur, & cogitanda eſt ad utilitatem, & diſſimulanda propter timorem:quatenus qui utitur, ut prodeſſe debeat, poſſe neſciat. *ibid.*

Tunc ſolum poteſtas benè geritur, quum non amando, ſed timendo retinetur, quæ ut miniſtrari rectè valeat, oportet primum ut hanc non cupiditas,ſed neceſſitas imponat. *ibid.*

Bona eſt ordine ſua potentia ſed cuncta regentis indiget vita. *ibid.*

Summum in regibus bonum eſt, iuſtitiam colere, ac ſua unicuique iura ſervare, & in ſubjectos non ſævire, non ſinere quod poteſtatis eſt fieri,ſed quod equum eſt cuſtodiri. *In reg.*

Beatus David ita erat in poteſtate poſitus, tanquam omnibus ipſe eſſet ſubjectus,& in ſolio Regali erat,vinctus in carcere:& in purpura quaſi in cilicio jacebat cinere conſperſus,& corde compunctus.Aula regalis erat ei tanquam eremi vaſtiſſima ſolitudo. *Chryſoſtom. lib. de compunct. cord.*

Qui poteſtatem non cupit adipiſci, nec ereptionem utique ejus vereretur: atque non metuens cuncta, cum ea fiducia & libertate, quæ Chriſtiano convenit, exequetur, nam qui metuunt, & ne deponantur,tremunt,amaram ſuſtinent ſervitutem;& quæ malis redundet innumeris, atque tam Deum quàm homines frequenter coguntur offendere. *Petr. Chryſ. dial. lib.3.*

Sicut potentes potenter tormenta patientur: ſic & juſtitiæ præmiis fruentur plenius, ſi rectè exercuerint poteſtatem, & tantam in futuro præ ſubditis habebunt gloriam, quanta virtute eos in magna delinquendi licentia præceſſerunt. *lib. de curis nugis.*

Semper enim grandis poteſtas majori timori ſubjecta eſt, ſicut ramum arborum in excelſo poſitarum,etiam ſi levis aura flaverit,monet: ſic & ſublime: in culmine dignitatum exiſtentes, etiam levis nuntij fama conturbat: humiles autem ſic in convalle,plurimumque in tranquillitate, *Chryſ. ſup. Matth. cap...*

¶ POETARVM DICTA.

Lucan.

O malè concordes nimiáque cupidine caci!
Quid miſcere iuvat vires orbémque tenere
In medio? dum terra fretum, terramque levabit
Aër, & longi volvent Titana labores,
Noxque diem cœli totidem per ſigna ſequetur?
Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas
Impatiens conſortiì erit: nec gentibus ullis
Credite, nec longè fatorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Ibidem.

Stimulos dedit amula virtus
Nec quemquam iam ferre poteſt Cæſárve priorem
Pompeiuſve parem.

Claud. 3. Honor.

Luget avaritiæ Stygiis innexa catenis,
Cumque ſuo demens expellitur ambitus auro.
Non dominantur opes,non corrumpentia ſenſus
Dona valent: emitur ſola virtute poteſtas.

Senec. Thyeſt. act.3.

Anxius ſceptrum tenet, & moventes
Cuncta dynaſtas, metuitque caſus
Mobiles rerum dubiumque tempus.

Idem Agam.

O Regnorum magnis fallax
Fortuna bonis! in præcipiti
Dubióque nimis excelſa locas:
Nunquam placidam ſceptra quietem
Certúmve ſui tenuere diem:
Alia ex aliis cura fatigat.
Vexátque animos nova tempeſtas.
Non ſit Lybicis Syrtibus æquor
Fuerit alternos volvere fluctus.

Idem Herc. Oët. act.2.

Tu quicumque es, qui ſceptra tenes,
Licet omne tua vulgus in aula
Centum pariter limina pulſet,
Cùm tot populis ſtipatus eas,
Cum tot populis vix una fides,
Tenet auratum limen Erinnys.
Et cum magna patuere fores,
Intrant fraudes, cautique doli.

Ovid. Met.

Nulla potentia longa eſt.

Sen. Thyeſt. act.3.

Vos quibus Rector maris, atque terræ,
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos tumidoſque vultus.
Quidquid à vobis minor extimeſcit,
Maior hoc vobis Dominus minatur.
Omne ſub regno graviore Regnum eſt.
Quem diem vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.

Ter. Adelph. 3. 5.

Sed Demea, hoc tu facito cum animo cogitas,
Quam vos facillimè agitis, quam eſtis maximè
Potentes, dites, fortunati, nobiles:

Tam

Tam maximè vos æquo animo æqua noſcere
Oportet, ſi vos vultis perhibere probos.

Claud. 2. Ruff.

Deſinat elatis quiſquam confidere rebus :
Inſtabileſque Deos, aut lubrica Numina diſcat,
Illa manus, quæ ſceptra ſibi geſtanda parabat,
Cuius ſe toties ſubmiſit ad oſcula ſupplex;
Nobilitas inhumata diu, miſeróque ſepulta
Corpore, feralem quæſtum poſt fata popoſcit.
Aſpiciat, ne quis nimium ſublata, ſecundis
Colla gerat triviis, calcandus ſpargitur : ecce
Qui ſibi Pyramidas, qui non cedentia templis
Ornatura ſuos extruxit culmina Manes,
Et qui Sidonio velari credidit oſtro,
Nudus paſcit aves, iacet en qui poſſidet orbem,
Exigua telluris inops, & pulvere raro
Per partes tegitur, nuſquam, totieſque ſepultus.
Senſerunt convexa necem, telluſque nefandum
Emolitur onus.

Boët. 3. 5.

Qui ſe volet eſſe potentem,
Animos domet ille feroces.
Nec victa libidine colla,
Fœdis ſubmittat habenis.
Etenim licet Indica longè
Tellus tua iura tremiſcat.
Et ſerviat ultima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miſeraſque fugare querelas
Non poſſe potentia non eſt.

Ovid. 2. Pont. 3.

Conſpicitur nunquam meliore potentia cauſa,
Quam quoties vanas non ſinit eſſe preces.
Hoc nitor iſte tui generis deſiderat : hoc eſt
A ſuperis orta nobilis artis opus, &c.
Hoc tecum commune Deus, quod utrinque rogati
Supplicibus veſtris ferre ſoletis opem.

Hor. 3. Carm. 29.

Ille potens ſui,
Lætuſque deget, cui licet in diem,
Dixiſſe, Vixi.

Sen. Med.

Nemo potentes aggredi tutus poteſt.

Sen. Her. fur.

Ille ſuperbos aditus Regum,
Duraſque fores expers ſomni
Colit, ac nullo fine beatas
Componit opes gazis inhians,
Et congeſto pauper in auro.

Ovid. 3. triſt. 4.

Vſibus edocto ſi quidquam credis amico,
Vive tibi, & longè nomina magna fuge.
Vive tibi quantumque potes, præluſtria vita,
Sævum præluſtri fulmen ab arce venit.
Nam quamquam ſoli poſſunt prodeſſe potentes,
Non proſunt, potius plurimum obeſſe ſolent.
Effugit hybernas demiſſa antenna procellas,
Lataque plus paruis vela timoris habent.

Idem.

Crede mihi, bene qui latuit, benè vixit, & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.
Non feret Eumenides orbus, ſi filius eius
Stultus Achilleos non adamaſſet equos.
Nec natum in flamma vidiſſet, in arbore natas,
Cepiſſet genitor ſi Phaëtonta Merops.
Tu quoque formida nimium ſublimia ſemper,
Propoſitique memor contrahe vela tui, &c.
Vive ſine invidia, molleſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi iunge pares.

Hor. 1. Epiſt. 10.

Si quid mirabere pones
Invitus, fuge magna licet ſub paupere tecto
Reges & regum vita præcurrere amicos.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Potentia eſt ad ſua conſervanda, & alterius obtinenda, idonearum rerum facultas. *Cic. in ſua Rhetor.*

Potentia Domini non minor eſt in regno potentiſſimo conferendo, quàm in tugurio pauperis evertendo. Quis enim in Græcia potentior fuit Alexandro? ei tamē ſucceſſiſſe legitur non ſuus, ſed ſaltatricis filius. Succeſſorem Iulio Cæſari fecit adoptio, non natura. Cæſareæ domus totum telege & revolve progreſſum, & invenies, quòd brevi periit memoria eorum qui ad inferos deſcenderunt, quoniam à ſe ſcientiam Domini repulerunt, & ipſi repulſi ſunt : eiſque heroës, aut ignoti, aut extranei ſucceſſerunt. *Petr. Chryſolog. in quodam ſerm.*

Si ipſis dignitatibus ac poteſtatibus ineſſet aliquid naturalis aut propriiboni, nunquam peſſimis provenirent. Neque enim ſibi ſolent adverſa ſociari : natura reſpuit, ut contraria quæque iungantur. Itaque cum peſſimos plerunque dignitatibus fungi dubium non ſit, illud etiam liquet, natura ſua bona non eſſe, quæ ſe peſſimis hærere patiuntur. *Boët. lib. 2. de conſol.*

Firmior eſt, potentia non iniuria afficere æquales, quam ob præſens commodum attrahere pericula, etiamſi vires augeantur. *Thucid. l. 1.*

Magna potentia eorum qui ipſam adepti ſunt, ingenium nutat, & vecordiam, inſtabileſque & inhumanos mores efficit *Plut. in Scylla.*

Ea demum tuta eſt potentia quæ viribus ſuis modum imponit. *Valer. Max. l. 4. c. 1*

Arduum eſt eodem loci potentiam & concordiam eſſe. *Facit. Annal. lib. 4.*

Potentia tutius habetur cautis, quàm acrioribus conciliis. *Idem, Annal. lib. 11.*

Nunquam ſatis fida eſt potentia, ubi nimia eſt. *Idem hiſt. l. 2.*

Fortunæ vis licentiam nacta perniciòſa libidine mortales agit, quæ diu quidem virtute, uti muro prohibita, poſtquam penè omnes flagitiis ſubacti ſunt, etiam infirmis genere inſtitutóque publica permittit, *Aurel. Victor. lib. de Cæſarib.*

Sic eſt comparatum in rebus humanis, ut quorum augeſcere videmus potentiam, eos magis obſervemus quam illos, qui in ſupremo gradu poſiti, amplius progredi non poſſunt. *Ph. Comnen. lib. 10.*

Magis expetenda eſt potentia, quæ ſponte & voluntate, quam quo vi & neceſſitate conſervatur; quia firmior, facilior, gratior, honeſtiorque eſt. *Fr. Guicciar. lib. 16.*

Collegarum in publicis functionibus celſioribus, cùm natura quodammodo, tum magis ex invidia ſocietas infida eſt; nec temerè fit, ut multum præſertim potentes conſentiant. *Zonal. Annal. tom. 2.*

Vno diademate duo capita tegere, & imperium pluribus partiri, grave & perturbatione plenum. *G. Pachymer hiſt. lib. 3.*

Ea eſt natura animorum humanorum, ut non iuvenes modò, verùm ætate etiam provectiores, poſt quàm multum temporis in poteſtate tranſegerint, patris moribus haudquaquam ſibi vivendum ducant. *Dio. lib. 36.*

De potentia. Dial. xci.
Franciſci Petrarchæ.

Gavd.

Potentia magna ſum. R. Et in periculis multis. G. Potentia ſum ingenti. R. Et laboribus infinitis, & intricabilibus curis. G. Multa poſſum. R. Quo plus in alios potes, & plus alij in te, G. Potentiæ eſt plurimum. R. Quo potentiæ magis & majus in illam imperium fortunæ. Tepide qui ſe exercet in paruis, uberem eligit materiam, in magna lignorum mole crepitantiùs ſævit incendium magna proſperitas magnæ viam facit adverſitati. Nec quemquam facilè plane miſerū videbis, qui non valde felix habitus fuerit. Non poteſt ignoti hominis nota eſſe calamitas, G. Quod volo & poſſum. R. Cura ergo, ne quid mali velis, & ſcito, quo potentiæ plus, eò plus eſſe negotij, minuſve licentiæ. G. Potentia ingens ſum R. Quid ſcis an diuturna? Piget exequi qui potentes brevi ad impotentiam, ſeu qui Reges ad infamiæ ſervitium ſunt redacti. Vepricoſi & lubrici ſunt humanorum aſcenſuum: tremulus vertex, præcipitiū horrendum, ægrè conſcenditur ad eminentem ſtatum, anxiè ibi conſiſtitur, graviter inde & repentè deſcenditur, id ſic eſſe, non ſinguli tantùm Reges, aut populi, ſed maxima etiam teſtantur imperia. G. Armis atque opibus potens ſum. R. Vera & firma potentia in virtute fundata eſt, fundamentum ſi detraxeris, quo maior, eo periculoſior ſtructura. Quid implere opibus domos iuvat, arua ligonibus, maria claſſibus, ſi intus interea domeſtici hoſtes animum oppugnant atque expugnant? Vis, ut te potentem fatear? illos doma finibuſque tuis pelle, vince iram, vince cupiditatem, vince libidinem, vince teipſum fame atque hoſtem animæ tuæ. Quænam iſta potentia eſt, vincere alios, paſſionibus ſuis vinci? G. Fundata in ſolido potentia eſt. R. Quo pacto, quum vita ipſa muretur aſſidue? O quid tumes imbecillum animal! de potentia diſputas, de anima interim periclitaris, quam dicto citius vel naturæ vis occultior, vel exigui morſus animantis, vel extremi contemptiſſimique homines ſæpe potentiſſimis abſtulere. G. Potentia egregiè ſtabilita eſt. R. Vbi quæſo (ut perhibent) fortunæ rota? quin tu amicè male ſuſceptam pone fiduciam. Nulla hic ſtabilis potentia, utique vel impropriè exprimam, quod ſentio, nulla potentia potens eſt.

¶ Apophthegmata.

Cotys, Thebanis gloriantibus, quod Lacedæmoniis imperarent: Vidi, inquit, torrentes perennibus fluviis maiores factos, ſed ad breve tempus. *Anton. in Meliſſ. part. 2. ſerm. 1.*

Nervæ ad quendam ipſum conſolari volentem hoc argumento, quod diceret, geneſim Veri non eſſe rectè collectam, eoque ſpem eſſe illum non diu victurum: iſthuc, inquit, tu facilè dicis, qui matrimonij tui non Reipublicæ quæris hæredem. Sentiens magni referre, ut bonus princeps quam diutiſſimè vivat. *Ex Dione Caſſio.*

Diogenes interrogatus, quomodo quis vivere debeat ſub poteſtate? Perinde atque igni utendum eſſe dicebat: neque nimis prope accedendum, ne exuraris: neque nimium procul, ne rigeas. *Ant. in Meliſſ. part. 2. ſer. 1. Stob. ſer. 43. idem apoph. tribuitur Antiſtheni.*

Chryſippus rogatus, cur poteſtatem omnem in Republ. adeo fugeret? reſpondit: Quia ſi quis male rexerit, diis pœnas dabit. Si bene, odio à civibus habetur. *Stob. ſerm. 43.*

Demoſthenes audiens quoſdam in Rep. evehi cupere: Omnium difficillimum eſſe dixit, ut hi, qui poteſtatem habent in multos, multis placeant. *Stob.*

Idem dicere ſolebat, duabus viis propoſitis, quarum altera ad pulpitum Oratorium: altera ad inferos duceret: prudentem virum præoptaturum eſſe eam, quæ ad inferos ducit, potiùs quàm quæ poteſtate hominem ſublevat. *Stob.*

Eumenes fratribus ſuis crebro dicere ſolebat: Si me ut rege uſi fueritis, vobis tanquam fratribus gratificabor: ſin autem tanquam fratre, ego vobis ut Rex. *Ant. in Meliſſ. part. 2. ſerm. 5.*

M. Cato dicebat, potentes parcè uti potestate debere, ut semper uti possint. *Stob. serm. de Magistratu.*

Licin. Varus. Cum Africano illi majori corona sæpius in convivio imposita reponeretur, Licinius Varus accommodanti dixit, Noli mirari, si non conveniat, caput enim magnum est: Sentiens, hominem esse præpotentem, cui non quævis corona congrueret. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Cn Lentulus Marcellinus Consul in concione graviter questus est de Magni Pompeij immodica potentia. Hujus orationem cum populus clara voce acclamãs approbasset: Acclamate, inquit, Quirites, dum licet. Jam enim vobis impune facere non licebit. Significans, illius potentiam brevi eo magnitudinis evasuram, ut nulla in re tutum esset ullo pacto resistere, si quid illi collibuisset. *Erasm. lib. 8. apoph. Val. Max. lib. 6. c. 2.*

Anonymus. Quum Pompeius gravi laboraret invidia propter immodicam potentiam, & ob vulnus fascia linea tibiam vinctam haberet, dixit aliquis. Quid refert ubi gestet diadema, in capite an in crure? nam candidum amiculum olim erat insigne regum. *Plut. in vita.*

C. Cæsar. Proferentibus in medium quod Sylla dictaturam deposuisset, Cæsar perpetuam gereret, quod minimum aberat à tyrannide, respondit Iulius Cæsar: Syllam nescisse literas, eoque dictaturam deposuisse. Dictant Grammatici discipulis, cum præeunt aut recitant scribenda. Hinc alludens, dixit, illum nescisse literas. *Erasm. 4. apoph.*

Plut. Ne puero gladium, proverbio dicitur: Ego vero dixerim, inquit: Ne puero divitias, nec viro doctrinæ experti potentiam. *Stob. serm. de Magister.*

¶ Similitudines.

Basilij. Quemadmodum fluvij exiguo fonte orti, incrementis subinde acceptis, ita augescunt, ut resistere illis nequeas, & violento impetu, quicquid obstat secum trahunt: Ita etiam qui ad magnam potentiam evadunt, ex ipsis à se oppressis majores ad nocendum vires accipiunt, & per eos, qui antea læserunt, reliquos in servitutem redigunt, & potentiæ incremento uberiorem facultatem malè agendi nanciscuntur. *Homil. contra divites.*

Vt qui obtuso fræno conantur equum domare, excutitur, eoque contemnente frænum: Sic qui populum vincere conatur, non satis instructus potentia, ab Imperio deturbatur. *Plut.*

Sed quum maximè tollitur in altum, arduus ad polum septentrionalem, tum minimum movetur: Ita quo major est potestas, hoc magis coërcenda est animi temeritas, *Plut.*

Vt in malis somniis nonnulla turbat animum ægritudo, sed præterea nihil efficiunt: sic mali; sed impotentes, non admodum lædunt. *Plut.*

Vt accisa pennæ tempore renascuntur: ita nisi assiduè premas, renascitur potentia. *Erasm.*

Vt Castoris & Pollucis faces, si solitariæ appareant, dictum est ostentum; sin geminæ, salutare; Ita non oportet potentiam esse sejunctam à sapientia, alioqui pestilentem. *Plin.*

Vt quadam fulmina æs ac ferrum liquefaciunt, nec cera quidem confusa: Ita divina vis, aut regia potestas in obsistentes sævit, mollibus parcit & cedentibus. *Plin.*

Vt bruta fulmina montes feriunt irrito ictu: Ita stulta potentia suas vires, in quod nihil opus est, consumit. *Plin.*

Sicut nec Ægyptus ob calorem, nec Scythia ob rigorem sentit fulmina: Ita vel ingens potentia, vel extrema fortunæ humilitas tutum reddit à contumeliis. *Plin.*

¶ Adagia.

In omnia potentes

In eos, qui plurimum possunt vel nocere vel prodesse, quadrabit illud Hésiodi.

Ἐν τοῖς γὰρ τέλος ἐστὶν ἁμῶς ἀγαθῶν τι καὶῶν τε

Est enim in his pariter sita summa bonique malique.

Accommodare licebit vel in hominem cuius sit summa authoritas, vel in rem, qua plurimum habeat momenti.

Nutu atque renutu,

Cui summam potentiam adscribimus, eius nutu atque renutu cuncta geri dicimus.

Preces armatæ.

M. Tullius πϕοανάγκλω *appellat suasionem cum necessitate utique coniunctam, quales sunt principum preces.* Ovid.

Precibusque minas regaliter addit.

¶ Historica Exempla.

M. Crassus valebat gratia & metu, verùm metu præcipuè. *Plut. in Crass.*

Nouguardia metropolis Russia tam potens fuit: ut proverbio circumferrent cives ejus: quis potest contra Deum, & magnam Nouguardiam? *Crantzius lib. 14. Vandal. cap. 15.* At eam Ioan. Basilius Moschorum Tyrannus sui juris effecit.

Patavium, Venetorum vrbs, cunctas ejus regionis excelluit olim. Sub Augusto in ea censi fuere quingenti equestris ordinis viri; antiquis autem annis C. & XX. militum millia misisse constat. *Strabo lib. 5.*

¶ Hieroglyphicum.

Ægyptij Sacerdotes *potentium* cujuspiam, quæ & sociis & amicis omnibus perniciosa esse, per *aquila pennas* significabant. Hujusmodi siquidem ea vis est, aliarum avium plumas, si commiscentur, interire, & quodammodo devorare videantur. *Pier. Val. lib. 19. pag. 179. B.*

¶ Fabulæ.

Lepores.

Lepores suscepto bello adversus aquilas, auxilium vulpium imploraverunt. Qui responderunt, non se fuisse illis defuturos, nisi scirent, & qui ipsi essent, & quibus cum bellum gererent.

Docet fabula eos negligere salutem suam, qui cum potentioribus inimicitias exerceant.

Leo, Iuvenca, Caprea, Ovis.

Societatem junxerant, leo, juvenca, capra, ovis. Parta autem præda in portiones æquales quatuor divisa; Leo, prima, ait, mea erit: Debetur enim hæc præstantiæ meæ: Tollam & secundam, quam meretur robur. Tertiam vindicat sibi eximius labor & defatigatio mea. Quartam qui suam esse voluerit, is sciat se habiturum me inimicum. Quid facerent imbelles bestiæ, aut quod refragari leoni, vel illum infestum habere sibi vellet? Vniversam igitur ipse prædam solus tenuit.

Hac fabula docemur, iis, qui potentum consuetudini implicentur, & insolentiam horum ferendam esse.

Pastores & Lupus.

Pastores cæsa ove convivium intra tabernaculum agitabant. Quod cum lupus, qui prædandi causa caulas circumibat, fieri cerneret: Ego, inquit, si agnum rapuissem, quantus tumultus excitaretur? At isti impune parentem vorant. Tum unus his auditis: Nostra enim (inquit) scelerate, non aliena ove epulamur.

Docemur hac fabula, & potentes impune peccare, & horum delicta non facile reprehendi à quovis debere. Narratur fabula eadem sententia & de mulierculis comedentibus gallinam, ac vulpe, quæ dixerit. Ego si hoc facerem, omnes jam canes in me citarentur.

Vide Monarcha, Princeps, Rex. Vide quoque elegantem fabulam supra in hoc loco de Eventu.

Præceptor.

¶ Definitio et Etymolog.

Præceptor, à principio verbo, quod docere significat & instituere. Græc. καθηγητὴς. Hebr. *Melammedh*, à verb *Lamedh*, didicit & in 2. conjugatione *Limmadh*, docuit. Hebræi stimulum orationis *Malmadh*, appellant ab eodem verbo derivatum. Nam ut boves stimulis urgentur ad agriculturam, ita juvenes à præceptorum monitis excitantur ad studia.

¶ Poetarum Dicta.

Ex Borbonio.

Qui nunc me videt esse pædagogum,
In prædivite sum domo moratus.
Contrivique bonos miser tot annos,
Gustando mala, gratiásque agendo,
Sperando, ingenuéque serviendo,
Tantorum mihi præmium laborum
Sunt sero sapere atque pœnitere,
Tabésque, senium. Ergo nunc ab aula
Ad caulam venio, quid est agendum?
Sola perfugium fidele, & unum,
Si quas callem, litera supersunt,
Nec iam me pudet esse pædagogum.

¶ Philosphicæ Sententiæ.

Quis est, qui nesciat æquum esse, ut à discipulis præceptor nedum virtute discernatur, verum etiam graviori quodam, & honestiore habitus privilegio? partim quia discipulo major est præceptor, partim, quia modesta corporis ornamenta non parvo adjumento virtutibus animi sunt ad comparandam gravitatem, ut vulgaris tumultus ac cupiditas reprimi possit, ac gubernari. *Mantuanus de vita beata.*

Primum memineritis, oportere vos eorum, quos accepistis instituendos, sic satagere, ut simul & docti fiant, & imbuantur moribus: quia,

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu,

Atque adeò à teneris assuescere multum est, nec solum rectores, magistrosque vivos esse adolescentum, sed & parentes putetis: scitis enim illud, qui præceptorem sancti voluere, parentis esse loco: equidem bonos malosve vos esse tantùm referre existimo, ut ausim dicere, bonorum malorúmque omnium, quæ ubique fiunt terrárum, vos esse potissimam causam: nam Iurisconsulti, Philosophi, Rectores urbium, Principes, Duces que ac Reges, nec non Monachi, Sacerdotes, Episcopi, Cardinales, ipsique summi Pontifices, & denique quicunque vel solas literarum notas tenent; sub disciplina olim vestra fuêre parvuli, à vobis instituti sunt, virtus vestra vitiumve eorum profuit ac nocuit moribus. Tantùm valet longa consuetudo, ut si cum sancto diu vixeris, sanctus futurus: si cum perverso, pervertaris. Siquidem (ut inquit Fabius) Leonides Alexandri pædagogus, quibusdam eum vitiis imbuit, quæ robustum quoque ac maximum Regem ab illa institutione puerili sunt prosecuta. Quamobrem quantum boni & sancti præceptores civitatibus prosint, non facilè dixerim: quantùm obsint pravi, & vitiosi, non queo dicere. Quare non possum non multum mirari, nullam ferè puerorum patribus, & rectoribus urbium in eligendis præceptorum moribus esse curam. Non animadvertunt, quantum inde boni malive infundatur in civitates: nam quales sunt, qui instituunt, tales & qui instituuntur, velint, nolint, evadunt longa die.

Longa dies homini docuit parere leones:
Longa dies molli saxa peredit aqua.

Videte igitur vos, qui & longo tempore, & assiduè teneros, & simplices adolescentulorum animos instituitis, quantũ & prodesse potestis, & obesse hominibus. Quod si quisquam est sic oblitus sui ipsius, ut agnos suæ commissos fidei ceu lupus devoret: heu quãta illum pœna apud Manes vel brevi expectat! nam qui ita pernicioſi sunt, ut non solùm obsint, quod ipsi corrumpuntur, sed & quod corrumpunt, plusque exẽplo quàm peccato

peccato nocent : immatura morte ; ne tantùm obesse queant, decedunt. *Aldus Manutius Roman.*

Cùm inter Magistros aliquot proponerem de hypodidascalo , quidam non infidæ opinionis subridens ; Quis, inquit, sustineat in ea schola vitam agere inter pueros , qui possit ubivis quomodocunque vivere ? respondi molestius : Hoc munus mihi videri vel in primis honestum, bonis morib. ac literis instituere juventutem : neque Christum eam ætatem contempsisse , & in nullo rectiùs collocare beneficium , & nusquam expectari fructum uberiorem , utpote cum illa sit seges ac sylva Reipubl. addidi, si qui sint homines veri pij, eos in hac esse sententia, ut putent , sese nullo officio magis demereri Deum , quam si pueros trahant ad Christum. *Erasm. in l. epist.*

Porrò sortem tuam ut laboriosam non negaverim ita tragicam (ut tu vocas) aut deplorandam esse prorsus inficior. Ludi literarij magistrum esse , proximum regno munus est. An tu putas sordidam esse functionem , primam illam ætatem tuorum civium optimis literis , & Christo statim imbuere , totque probos & integros viros patriæ tuæ reddere ? stultorum opinione humilius est , re longè splendidissimum. Etenim si Ethnicis quoque semper præclarum magnificumque fuit de Republ. bene mereri , dicam audacter , nemo melius de ea meretur , quàm rudis puritiæ formator : modo doctus & integer : quæ duo sic in te paria sunt, ut nesciam utrum te ipsum superes. Iam quod in salario diminutum est, Christus ipse de suo pensabit abunde : siquidem ipsa virtus satis amplum sui præmium est. Neque verò quicquam moveat animum tuum , quod vides quorundam ignavissimo otio , tantum annui census è publico decretum, qui sibi vivant, at non ex usu Reipublic. ei vero, qui communis est omnium liberorum parens , & in re maximè omnium necessaria, tantis sudoribus agit publicum negotium , tam malignum stipendium exolui : integrum & incorruptum virum munus hoc requirebat, cuique vel gratuita pietas cordi sit. Itaque magnitudo salarij dignitasque proposita sceleratissimum quemque ad hoc negotium pelliceret. Ipse , mi Sapide, dignitatem addes ex tuis dotibus muneri , si parum apud homines splendido , certè apud Christum magnificentissimo decoraberis. *Erasm. farragine Epist. ad Ioan. Sapidum.*

Hæc, inquam, plebeia, si præstarent pro sua sorte Principes, si in concionibus inculcarent. Sacerdotes, si pueris instillarent Ludimagistri, potiùs quàm erudita illa , ex Aristotelis & Averrois desumpta fontibus, non sic perpetuis penè bellis tumultuaretur undique res Christiana, non tam insano studio , per fas nefasque congerendi divitias feruerent omnia, non tot litibus ubique perstreperent sacra pariter ac profana : denique non titulo tantùm & ceremoniis differremus ab iis , qui Christi Philosophiam non profitentur. Si quidem in illis tribus hominum ordinibus præcipuè situm est Christianæ Religionis vel instaurandæ , vel augendæ negotium : In Principibus, & qui horum gerunt vices, Magistratibus, in Episcopis, & horum Vicariis, Sacerdotibus, & in iis, qui primam illam ætatem ad omnia sequacem instituunt. Quos si omisso negotio suo , contingat ex animo conspirare in Christum , nimirum videremus haud ita multis annis verum quoddam, ut & Paulus inquit, γνήσιον Christianorum genus passim emergere , quod Christi Philosophiam non ceremoniis tantum, & propositionibus , sed ipso pectore , totaque vita referret. His armis longè citius pellicerentur ad Christi fidem Christiani nominis hostes, quàm minis aut armis, ut omnia iungamus præsidia , nihil ipsa veritate potentius. *Eras. in Paracelf. hæc de ludimagistris narrat.*

Extrema sunt, Magister & instrumentum : Magistro non satis est benè, quæ profitetur, scire, nisi expeditè ea possit explicare , & artem dexteritatémque ad rem adiungas : quod si contingat , breviter in magnam eruditionem docilis discipulus evadet.

Alterum Præceptoris officium est , emendare ac corrigere , quod non minus est utile , quàm umbratilis explicatio præceptorum , & eo magis si corrector, cur quicquam vel probet, vel reiiciat, tum norit ipse , tum sciat tradere, & velit diligenter explicare. Vitamus enim damnata, pergimus qua videmus eum præire , ac nos ducere. Quod si solidi sit & exacti iudicij præceptor , plus ab emendatione paratur iudicij , quam ex aliis omnibus scholæ exercitamentis. *Ludov. Vives lib. 2. de Anima & vit. de ratione studij.*

Pædagogi graves sint in primis, liberique ab omni vitæ crimine : dehinc egregiè docti. Nam quemadmodum nutricũ, quantò puriùs incorruptiúsque lac fuerit, tantò infantiũ, qui eo aluntur, valetudo magis atque robur adiuvatur. Ita ij, quo electiores literas & mores habuerint, eo etiam disciplinis firmiora relinquent probitatis & doctrinæ altius demum surrectura vestigia. Nec dubitandum erit , quin à principio præstantissimus pueris doctor erigatur, licet ad imbuendam rudem adhuc ætatem mediocriter etiam doctus quisque ac gregarius sufficere videtur. Nam quo eruditior fuerit, eo faciliorem clariorémque doctrinam ministrabit, quæ puerorum maximè nutrit ingenia : iacent etiam in eis certiora literarum, ac rectiora fundamenta, quæ non aliter ac iactaverint, perpetuò secum sedebunt, atque infixa perdurabunt. Præstabit quoque eruditiores eis præfitere, placidi ac mitis ingenij. Nam præceptorum inhumanitas maximè impedit profectum, qui ad literas in ea ætate fit. Imitantur etiam facillimè pueri mores , quos in maioribus suis assiduè conspiciunt : in quo præclarum est illud quod apud Platonem educatum puerum , ad parentesque postea reductum , quum sublata voce excandescentem conspiceret patrem, dixisse ferunt : Nunquam hæc apud Platonem vidi.

Caroni fuit pædagogus Sarpedon , homo comis atque urbanus ; & qui verba magis, quam verbera in promptu haberet, quod illi admodum ad literarum morumque rationem profuit, parebat ei Caro, faciebatque omnia illius iussu, singulas causas rationesque ab eo efflagitans, ac tanquam divinum quoddam oraculum eum observans. Præstat igitur , ut magistri pueros sibi commendatos non aliter quam filios omni cura & amore prosequantur , nullum denique refugientes in erudiendis eis laborem , pro quibus , cum perfectam ad eruditionem evaserint , non minus gaudebunt , quam agricolæ pro plantatis arboribus , ubi dulcem educent fructum. *Hæc Philelph. lib. 2. de educatione liberorum.*

Nullum minus Reip. afferre maius meliúsque possumus , quàm si doceamus, atque iuventutem erudiamus, iis præsertim moribus atque temporibus , quibus ita prolapsa est , ut omnium opibus refrænantia atque coërcenda sit. *Cic. 3. de Divin.*

Nulli bonarum artium Magistri non beati putandi , quamvis consenuerint vires atque defecerint. *Cato Maior.*

Pædagogi negligendi non sunt, sed quodammodo colendi. *In Lalio.*

Optimus quisque præceptor frequentia gaudet.

Præcipiamus omnia, ut saltem plura fiant.

Facile est cuivis in genere præcipere. *Quintil. l. 1.*

Docentes alios mentiri non debent. *Arist. Pol. 1.*

Hi solùm docent, qui causas de singulis dicunt.

Signum scienti est posse docere. *Idem Metaph. 1.*

Nemo est nostrûm liberaliter educatus , cui non educatores , cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus , ubi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur. *Cic. pro Planc.*

Idem erant antiquitus vivendi præceptores atque dicendi. *3. de Orat.*

De excellenti Præceptore. Dial. lxxx.

GAVD.

Excellenti Præceptore glorior. R. Alieno nec dum definis gloriari. Quid ad te enim excellentia Præceptoris tui ? Crede mihi (quod sæpè itero) intra te sit oportet, quod te faciat glorioſum. G. Præceptore glorior excellenti. R. Sine ipsum interim rebus suis, ut videretur, uti, & si libet, etiam gloriari, quamvis, etsi excellens verè est, minimè id facturus sit, de te autem post viderimus. G. Est mihi Præceptor insignis. R. Qualis tu discipulus sis, expecto : ante enim quid pronuntiem, non habeo, quàm multos stultos atque hebetes habuisse putas scholam Socratis ac Platonis , in quibus multos absque Præceptore ullo per seipsos in altum evolasse, ut præceptores fierent aliorum, qui præceptoribus caruissent ? Nullum Virgilio præceptorem legimus. Horatius Flaccus de suo nihil, nisi quod plagosum dixit, verberum puerilium credo meminerat. Cicero autem suum laudibus amplissimis celebrare noluit, nec valuit. Contra hujus filius, quantis præceptoribus, patre scilicet & Cratippo, illius ætatis Philosophorum Principe , si quid ipsi credimus Ciceroni , quantus nebulo, quamque famosæ ebrietatis evaserit, notum est, qui solo patris vel tacentis aspectu doctus ac sobrius evasisse debuerit. Plato ipse , etsi , ut supra memini, Socratis magisterio glorietur : maior tamen est gloria Socratē excessisse, quàm sub Socrate didicisse. G. Scientificus præceptor est mihi. R. Scientia præceptoris discipulo utilis esse potest, gloriosa esse non potest , quin etiam (quod mireris) est , qui tibi famam minuat , ignaviam exaggeret , iactantiæ , excusationibusque aditum præclusisti. Quicquid sciveris præceptori dabitur. Quicquid ignoraveris , tuum erit. Est ergo non unde glorieris, sed unde aspires ad gloriam. Habes & quem sequi velis atque assequi, non quem te esse putes, quod discipulus eius sis. Est denique nõ quod habeas, sed quod habere cupias, & quod speres non sine ingenti tuo studio ac labore. G. Est mihi præceptor assiduus, vir clarus. R. At ille, de quo diximus, Ciceronis filio, duo erant summi viri, quorum alter libris eminus, alter verbis cominus in eum incubuerat, & quid profecerint , audisti : quàm multos vero è filiis principum præceptores simul quàm plurimos habuisse comperimus : sed quid refert esse, qui doceant, si qui discat nemo sit. Patiente indispositio frustra nititur vis agentis. Certè si doctos viros proprius spectare vel alloqui doctos faceret spectatores, & si paucos virtutis aut doctrinæ cupidos videamus , magna circa eos esse tamen & importuna frequentia.

De indocto Præceptore. Dial. xl.

DOL.

Est mihi præceptor indoctus. R. Etsi doctum facere non possit indoctus, verumque sit commune illud : signum scientis est posse docere. Sub indocto tamen præceptore doctus aliquis fieri potest , vel per seipsum, vel (quod est verius) influentia cœlesti atque inspiratione. Et, ut Ciceronis utar verbo , aliquo afflatu divino , sine quo nec doctum certè bonum virum fieri posse credendum est. Hoc enim non solùm vera Religio sentit, sed gentilis quoque Philosophi consentit authoritas. D. Indoctum præceptorem nolens audio. R. At cœlestem præceptorem audi libens, qui fecit aures tibi non has tantum, quas videmus, sed invisibiles , alias intus in anima illud audi, qui docet hominem scientiam, sicut scriptũ est, quo insupertacente , frustra præceptor quicunque mortalis , quamvis doctissimus, laboraret. D. Præceptorem indoctum ægre fero. R. Vel ab illo fugiens alium quære , vel ad teipsum redi. Et memento. Epicurum sæpè à Cicerone licet irrisum , visum tamen Senecæ magnum virum non indoctum modo præceptorem habuisse, sed nullum, ut gloriabundus idem ipse commemorat. Augustinum vero, quod de seipso testatur, cui non omnia credere nefas est, & Aristotelicas categorias , quæ inter difficillima numerantur , & artes liberales, quas singulas à præceptoribus didicisse magnum dicitur, nullo hominum tradente, ut idem ait, omnes intellexisse. Novissimumque Bernardum virum doctrina & sanctitate clarissimũ omnes suas literas, quarum inter cunctos sui temporis abundantissimus fuit, in sylvis & in agris didicisse, non hominum magisterio, sed meditando & orando, nec ullos unquã alios, ut de se etiã ipse ait præceptores habuisse, quàm quercus & fagos. Hæc si facta sunt , cur non iterum fieri possint ? Quod nisi sic esset , quid fecissent primi hominum quibus nec præceptor ullus erat, nec reperti aliqui ? mirando ergo, cogitando, assurgendo, & ingenium acuendo , ea ipsa , quæ vos cum omnibus præceptoribus vestris vix intelligitis invenere. Aude & tu aliquid , teque magnis inferere ne diffidas. Si mortalis defuerit , æternus aderit præceptor , à quo sunt omnes, & omnia, ille fecit ingenia, & scientias, & magistros.

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Olim in ſcholis pingi ſolebant Muſæ, ceu ſtudiorum præſides: ingreſſus igitur ſcholam Diogenes, cum videret multas Muſas, diſcipulos admodum paucos, dixit præceptori: Cum diis multos habes diſcipulos; ludens ex ambiguo ſermone. Nam Græci cum diis dicunt, pro eo quod nos dicimus, faventibus diis. Interdum, *σὺν*, id eſt, cum ſignificat comitem. Cum multi te defendi, id eſt, multi mecum te defenderent. *Laërt. lib.6.*

Idem, puerum conſpiciens indecore ſe gerentem, pædagogum illius baculo percuſſit, dicens: Cur ſic inſtituis? Indicans primæ ætatis formatoribus potiſſimum imputandum eſſe, ſi adoleſcentes evadunt male morati, aut ſecus. *Aphthonius & Prician.*

Socrates, quum Xenophontem obvium interrogaſſet, ubinam locorum variæ venderentur merces, quibus vulgo utuntur homines? & prompte ad hoc reſpondiſſet Xenophon: interrogavit iterum, ubinam homines fierent meliores? at quum adoleſcens reſpondiſſet, ſe id neſcire: Me ſequere, ait Socrates, & hoc ex me diſces: Abſurdum eſt, ſcire, ubi ea, quæ ad victum ſunt venalia, reperias: ubi autem doctus & probus evadas negligere. *Eraſ. lib.3. apoph.*

Idem. Quum Æſchines ambiret eſſe de numero diſcipulorum Socratis, excuſaretque verecundè paupertatem ſuam, ac moleſtè ferret, quod quum Socrati cæteri amici divites multa largirentur, ſibi nihil eſſet quod daret, præter ſeipſum. An non intelligis, inquit quam magnum munus mihi dederis, niſi fortè teipſum parvo æſtimas? Itaque mihi curæ erit, ut te tibi reddam meliorem, quam accepi. Alij Sophiſtæ, cum meras nugas docerent, nullum admittebant diſcipulum, niſi magna mercede, Socrates nihilo minus libenter recepit inopem, quàm opulentos. *Eraſ. lib.3. apoph. ex Senecæ.*

Antiſthenes rogatus, cur eſſet in diſcipulos tam ſeverus? Et medici inquit, ægrotos ſuos ſimili modo objurgant. Significans, ſe in vitia ſævire, & non in homines aut diſcipulos, nec vitia ſanari blandiendo. *Laërt. lib.6. cap.1.*

Agaſicles, Cùm Agaſicli Lacedæmoniorum Regi diceret quidam, admirari, ſed quod cùm eſſet avidus diſcendi, non adjungeret ſibi Philoſophanem ſophiſtam, regali prorſus indole, reſpondit: Eorum volo eſſe diſcipulus, quorum ſum & filius: ſignificans, non minus intereſſe, quos nactus ſis parentes, quam quos adſciſcas præceptores. Etenim ut liberi fermè referunt majorum, unde prognati ſunt, ingenium: ita præceptorum vitia demigrant in eos, quos inſtruunt. Et honeſtæ vitæ inſtitutio potiſſimum ab illis petenda eſt, qui virtutem ipſis factis præſtiterunt, non ab iis, qui compoſitis arte verbis de virtute negantur. At nunc ſummi orbis Monarchæ futuri, Deum immortalem, quibus interdum viris à teneris annis formandi inſtituendique creduntur, cum principi non minùs tum pernicioſum ſit, tum indecorum, ab inhoneſtis inſtitui, quam naſci. Nec quælibet artes diſcendæ ſunt principi, ſed hæ dumtaxat, quæ tradunt rationem rectè adminiſtrandi regnum. *Eraſ. ex Plut. in Lacon.*

Anonymus. Lacon quidam pædagogus pueri cura ſuſcepta: cum interrogaretur, quid eſſet illum docturus? Efficaciam, inquit, ut honeſtis delectetur, turpibus offendatur. Nihil efficacius ad veram fœlicitatem, quàm amare virtutem propter ſe, odiſſe vitium propter ſe. *Plut. in Lac.*

Alius. Spartanus quidam interrogatus, quid conferrent utilitatis pueris adhibiti pædagogi? Efficiunt, inquit, ut quæ ſunt honeſta, eadem pueris fiant etiam jucunda. *Plut. in Lacon.*

Alexander. Ariſtotelem, cui puer formandus fuerat traditus, ſumma veneratione proſequebatur, dicens, ſe illi non minùs quam patri debere, quod à patre vivendi, à præceptore bene vivendi initium accepiſſet. *Plut. in eius vita.*

¶ Similitvdines.

B. Anſelmi, Dic quæſo, ſi plantam arboris in horto tuo plantares, & mox illam ex omni parte ita concluderes, ut ramos ſuos nullatenus extendere poſſit, quum eam poſt annos excluderes, quales putas ramos extenderet? profecto inutilis arbor, rugoſa, & gibbis plena, ramis ſuis incurvis perplexa. Hoc utique facitis ô vos puerorum magiſtri de pueris veſtris, qui plantati ſunt per oblationem in Eccleſiæ horto, ut creſcant & fructificent Deo. Vos autem in tantum terroribus, minis & verberibus undique illos coarctatis, ut nulla penitus liceat ſibi libertate potiri. *In ſimilitudinibus, cap.177.*

Lyſidis Pythagorici. Quemadmodum tinctores ea veſtimenta, quæ tincturam accipere debent, ſtringendo prius expurgant, ineluibilem tincturam imbibant, & quæ expurgari nunquam poſſit. Ad eundem modum divinus vir Pythagoras præparabat eos, qui amore Philoſophiæ tenerentur, ne fallerentur ab iis, quos bonos honeſtóſque futuros eſſe, ſpem concepiſſet. Non enim adulterinam eruditionem tractabat: neque laqueos, quibus Sophiſtarum vulgus adoleſcentes implicat, nihil boni aut veri docentes, ſed divinarum humanarumque rerum ſcientiam tenebat; illi verò in prætextum adhibita ejus doctrina, multa & mirabilia faciunt, irretitis non ritè ac temerè adoleſcentibus. Quæ cauſa eſt, quamobrem difficiles, & imprudentes efficiant ſuos auditores. Inculcant enim moribus confuſis & turbidis theoremata & orationes liberas. Quemadmodum ſi quis in profundum, cœno ac luto plenum infundat puram ac limpidam aquam, & cœnum perturbat, & aquam in nihilum redigit: eadem etiam eorum, qui ſic docent & docentur, eſt ratio. Denſi enim ac profundi ceſpites circa mentem & cor eorum, qui non pure innitiantur, innati ſunt, quibus omnis manſuetudo ac ratio obſcuratur, quantumvis in conſpectu quidem & foris aucta: ac ſubeunt hunc cumulum omnis generis malitiæ excreſcentes, & impedientes, neque ſinentes proſpicere rationem. *In epiſt. ad Hipparch.*

Plutarchi, Ut ſacrificiis honorem habet civitas, quod commune omnium bonum à diis petant: Ita multo magis honorandus Principis præceptor bonus, qui talem fingit, ut omnibus ſit utilis futurus. *In Mor.*

Vt non ſatis eſt ſoli bonitas, niſi accedat & cultor idoneus & ſemina: Ita non ſufficit ingenij fœlicitas, niſi accedat doctor & inſtitutor egregius & præcepta idonea. *In Moral.*

Vt quædam crebris diverticulis viam brevem reddunt longam: Sic nonnulli docentem crebris quæſtiunculis nihil ad rem pertinentibus interpellantes, perpetuam interrumpunt doctrinam. *In Moral.*

Vt agricola vallos opponunt arbuſculis, quò rectè creſcant: Ita qui inſtituit, addit monita & præcepta ingeniis ſalubria, ne divaricent in vitia. *In Moral.*

Vt pupilli involucres ſemper hiantes pendent de ore alieno: Sic quidam moleſti ſunt docenti, quo neceſſarium ſit eis omnia manſa in os ſerere, nihilque tradant ipſi. *In Moral.*

Dionysij Sophiſtæ Antiocheni, Neque pater unquam liberos de ſe prognatos habere odio poſſit, ſic eruditionis ac morum præceptor patre vigneri præſtantior non debeat. Ille enim cum voluptate procreandis libe-ris operam dat, hic autem conſilio bonos efficit. Perge igitur animum habere bonum, neque de meo in te amore dubita; quoniam artis pater eſt melior. Neque diffidere unquam deprehendaris, num quis etiam fuerit; nam & qui natura ſunt patres, commovere liberos aliquando ad iram ſolent: non tamen inter ſe belligerantur etiam. *In epiſt. ad Sever. fol.514.*

Seneca, Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis in viis exit: Sic & his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. *Lib.2. epiſt.74.*

Politiani, Vt agricola vehementer exultat, ubi generoſos fœtus ex arbore ipſa legit, quam ſuis quondam manibus conſeverat, ac diu multa cura produxerat: ita præceptores, ſi eorum quos liberis & moribus bonis informarunt ingenij fructu intuentur. *Lib.6. epiſt. ad Franciſc. Puccium.*

Philippi Beroaldi, Sicuti parentes filiorum corpora effigiant: Ita præceptor diſcipulorum mentes format. Quæ res tanto pretioſior videri ſolet, quanto homo interior homine eſt exteriore præſtantior. *In epiſt. ad Martin. Bohemum.*

Eraſmi Roterodami. Vt maximi medici minores quoque morbos optimè ſanant: Ita doctiſſimi præceptores & minima optimè docent. *In ſimil.*

Vti boni agricolæ eſt noſſe terram ſuam, quam colit: Ita præceptor diligens imprimis ſtudeat cujuſque indolem & ingenium cognoſcere: neque enim eadem ſunt omnibus adhibenda. *In ſimilibus.*

Thriveri, Facilè ad virtutem erudiuntur, qui cum melioribus converſantur: At magno compendio in literas veniunt, qui nuſquam à doctoribus recedunt. *In apoph. 945.*

Vide Diſcipulus, Diſciplina, Educatio, Inſtitutio.

Præceptum.

¶ Definitio et etymolog.

Præceptum, Græcè *ἐφυμοσωὴ, ης ἡ, ἐφεσμὸ, ῆς, ἡ,* dicitur. Eſt autem præceptum juſſio, vel imperium faciendi aliquid vel non faciendi.

Præceptum importat applicationem legis ad ea, quæ ex lege regulantur, *ſecund. B. Thom. prima Secund. q.90. art.2.*

Præcipere eſt actus rationis, quia importat motionem cum quadam ordinatione: *ſecund. eundem ſecund. Secund. q.47. art.9.*

Præcipere nonnunquam ſignificat ante videre Virgil. *Omnia præcepi, atque animo mecum ante perègi.* Aliquando præcipere eſt prævenire. Virgil. *Exultatque animis, & ſpe iam præcipit hoſtem.* Hinc præcipuum & præcipuè, quaſi ante omnia. Aliquando ſignificat jubere. Idem: *Ipſi numerumque modumque carinis Præcipiant.* Interdum ſignificat monere & inſtituere. Vnde artium magiſtri præceptores dicuntur; & placita eorum præceptâ.

Loci Biblici.

Præcepta Dei filiis inculcanda. Deut.6.v.20. præcepta non bona, quomodo Iſraëlitis data, Ezech.20.v.25. præcepta Decalogi, Exod.20.v.1.&c. Deut.5.v.6.&c. in duabus tabulis ſcripta, verſ.22. præcepta de charitate. Proverb.3.v.27.&c. præcepta fiant in agnitione Dei & charitate, 1.Ioan. 2.verſ.2.

Præceptio diverſorum, *Exempla optimi.* Manaſſes.2.Paral.33.v.16. *iniquiſſimi:* Saul,1.Samuel.19.v.1.Achab,1.Reg.21.v.9.10.Ioas, 2.Paral.24. v.21. Nabuchodonoſor, Dan.3.v.19.Claudius, Act.18.v.2. Princeps Sacerdotum,23.v.2.

Præcepta cuſtodientibus eſt Deus miſericors, Deut.7.v.9. ſervantibus benedictio; non ſervantibus maledictio. *Exod.29.v.5.6 Levit.26. v.3.14. Deut.7. v.11.&c.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abraham voci meæ, & cuſtodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legeſque ſervaverit. *Gen.20.*

Si in præceptis meis ambulaveritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur. Apprehendet meſſium tritura vindemiam, & vindemia occupabit ſementem, & comedetis panem veſtrum in ſaturitate, & abſque pavore habitabitis in terra veſtra. *Levit.26.*

Cuſtodite mandata Domini Dei veſtri, quæ ego præcipio vobis.

Cuſtodi præcepta ejus atque mandata, quæ ego præcipio tibi, ut benè ſit tibi, & filiis tuis poſt te, & permaneas multo tempore ſuper terram, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. *Deut.4*

Cuſtodite igitur, & facite, quæ præcepit Dominus Deus vobis. Non declinabitis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram: ſed per viam, quam præcepit

præcepit Dominus Deus veſter, ambulabitis, ut vivatis,& bene ſit vobis, & proterentur dies veſtri in terra poſſeſſionis veſtræ. *Ibid.*5.

Audi Iſraël,& obſerva,ut facias,quæ præcepit tibi Dominus,& bene tibi ſit,& multipliceris amplius, ſicut pollicitus eſt Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem. *Ibid.*6.

Scies, quia Dominus Deus tuus ipſe eſt Rex fortis & fidelis, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus ſe, & his, qui cuſtodiunt præcepta ejus in mille generationes:& reddens odientibus ſe ſtatim,ita ut diſperdat eos,& ultra non differat, protinus eis reſtituens, quod merentur. Cuſtodi ergo præcepta & ceremonias, atque judicia, quæ ego mando tibi hodie, ut facias. *Ibid.*7.

Ama itaque Dominum Deum tuum, & obſerva præcepta ejus,& cæremonias,judicia atque mandata omni tempore,&c. *Ibid.*11.

Cuſtodiatis mandatum & opere compleatis mandatum & legem quam præcepit vobis Moyſes famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum veſtrum, & ambuletis in omnibus viis ejus,& obſervetis mandata illius, adhæreatiſque ei,ac ſerviatis in omni corde,& in omni anima veſtra. *Ioſ.*22.

Sit quoque cor noſtrum perfectum coram Domino Deo noſtro ut ambulemus in decretis ejus, & cuſtodiamus mandata ejus 3.*Reg.*8.

Cuſtodite & perquirite cuncta mandata Domini Dei noſtri, ut poſſideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis poſt vos uſque in ſempiternum. 1.*Paral.*28.

Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum, & cave aliquãdo peccato cõſcientias,& prætermittas præcepta Dei noſtri.*Tob.*4.

Fidelia omnia mandata ejus in ſæculum ſæculi, facta in veritate & æquitate. *Pſalm.*110.

Increpaſti ſuperbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. *Pſ.*118.

Deum time, & mandata ejus obſerva. *Eccl.*12.

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in manibus illius maximè aſſiduus eſto:& ipſe dabit tibi cor,& in concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi. *Eccl.*6.

Quia rectæ viæ Domini, & juſti ambulabunt in eis, prævaricatores verò corruent in eis. *Oſe.*14.

Qui ergo ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. *Matth.*5.

Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, ſoror & mater eſt. *Idem* 12.

Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei? *Idem* 15.

Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata,Dicit illi; Quæ. Ieſus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis. Non facies furtum. Non falſum teſtimonium dices.Honora patrem tuum & matrem tuam. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. *Idem* 19.

Si diligitis me mandata mea ſervate.

Si quis diligit me,ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum,& ad eum veniemus,& manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſervat. *Ioan.*14.

Vos amici mei eſtis,ſi feceritis,quæ præcipio vobis. *Idem* 15.

Et in hoc ſcimus, quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata ejus non cuſtodit, mendax eſt,& in eo veritas non eſt. Qui autem ſervat verbum ejus, verè in hoc charitas Dei perfecta eſt, 1.*Ioan.*2.

Omnis, qui diligit eum,qui genuit, diligit & qui natus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus, quoniam diligimus natos Dei, quum Deum diligamus,& mandata ejus faciamus. Hæc eſt enim charitas Dei,ut mandata ejus cuſtodiamus,& mandata ejus gravia non ſunt. *Ibid.*5.

¶ Patrum Sententiæ.

Cùm ergo in naturali jure nihil aliud præcipiatur,quam quod Deus vult fieri,nihilque aliud veretur, quàm quod Deus prohibet fieri:denique quum in canonica ſcriptura nihil aliud, quàm quod in divinis ſcripturis & legibus inveniatur, divinæ verò leges cum natura conſtant:patet,quod quæcunque divinæ voluntati, ſeu canonicæ ſcripturæ contraria probantur,eadémque etiam naturali juri inveniantur adverſa. Vnde quæcunque divinæ voluntati ſeu canonicæ ſcripturæ,ſeu divinis legibus poſtponenda cenſentur, eiſdem naturale jus præferri oportet. Conſtitutiones ergo vel Eccleſiaſticæ,vel ſæculares,ſi naturali juri contrariæ probantur, penitus ſunt excludendæ. *Auguſt. ad Caſulanum & hab. diſt.*9. *can. Sana.* §.*Cùm erga.*

Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diverſitate ſunt vitanda: ut pactum inter ſe gentis,aut civitatis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur. Turpis eſt enim omnis pars univerſo ſuo non congruens. Cum autem Deus aliquid contra morem, vel contra pactum quorumlibet jubet fieri: ſi ibi nunquam factum eſt,tamen faciendum eſt: & ſi omiſſum eſt,reſtaurandum eſt:& ſi ſtatutum non erat inſtituẽdum eſt.Si enim Regi licet in civitate,cui regnat iubere aliquid,quod neque ante ipſum quiſquam,nec ipſe unquam juſſerat, & ſi non eſt contra ſocietatem civitatis ejus,obtemperatur ei:imò contra ſocietatem fit, ſi non obtemperetur ei: generale quippè pactum eſt ſocietatis humanæ, obtemperare regibus ſuis. Quantò magis Deo Regnatori univerſæ creaturæ ſuæ, ad ea,quæ juſſerat, ſine dubitatione ſerviendum eſt? Sicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ major poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. *Idem lib.*42. *Confeſſ.& hab.diſt.*8. *can. Quæ contra.*

Quiſquis præceptis non obtemperat, reus eſt, & debitor pœnæ, & paulò poſt: Præcepto Domini non obedire,peccatum eſt: & conſilio ſi uti nolueris;minùs boni adipiſceris non mali aliquid perpetrabis. *Idem in ſermon.de monte & habet* 24 *q.*1. *can. Quiſquis.*

Illud breviter: admonendum puto, traditiones Eccleſiaſticas, præſertim,quæ fidei non officiant ita obſervandas, ut à majoribus traditæ ſunt: nec aliquorum conſuetudinem aliorum contrario more ſubverti. *Hier.ad Lucian. & habet. diſt.*12. *can. Illud.*

Si quis prohibet vobis, quod à Domino præceptum eſt, vel rurſus imperat fieri, quod Dominus prohibet: execrabilis ſit omnibus, qui timent Deum. *Iſidor. & habet.*11. *q.*3. *Si is qui,* §.*Si quis prohibet.*

Si quis præpoſtera feſtinatione temerarius remiſſionem peccatorum cunctis putat ſe dare poſſe, aut audet Domini præcepta reſcindere: non tantùm nihil prodeſt, ſed obeſt lapſis: Provocaſſe enim iram Dei eſt,non ſervaſſe ſententiam: nec miſericordiam piiſſimi Domini deprecari, ſed contempto Domino de ſua facilitate præſumere. *Cyprian. de lapſis,& habet. diſt.*5. *can. Si quis.*

¶ Poeticæ Sententiæ

Virg. Æneid. lib.2.

Neu præceptis parere recuſa.

Horat. in art. Poët.

Quicquid præcipies, eſto brevis, ut cito dicta
Percipiántque animi dociles, teneántque fideles.

¶ Fabvla.

Avicula præcepta.

Captam aviculam aiunt pollicitam aucupi,ſi ſe emiſiſſet,datutam illi præcepta tria,quibus ſi uti vellet, beatam vitam vivere poſſet. Quum auceps hac ſpe & conditione illam avolare paſſus fuiſſet,de arbore hæc accinuiſſe avicula traditur:*Credo parum: Tua ſerva: & qua periere,relinque.* poſtea,Gratias ago tibi,magne (inquit) Jupiter qui me de iſtius manu liberaris.Nam in viſceribus meis latet Smaragdus uncialis,quem ſi ille abditum intra me ſciret,nunquam vivam dimitteret. Hoc audito, mirificus dolor aucupem invaſit, & pœnitere eum crudelitatis ſuæ, qui tam facilè aviculam dimiſiſſet.Ibi illa: Niſi ſequaris præcepta mea,inquit, nihil tibi illa profuerint. Nam cur tu nunc obſecro mihi credis, quæ uncialem gemmam mihi ineſſe dixi,cum vix ſem. unciæ põdus habeam? Quod ſi verum ſit:cur non ſervabas tuum?Sed quum & hoc neglexeris,reſtat ſcilicet,ne amiſſa,quæ recuperari nequeant,fruſtra requiras,aut deſiderio illorũ cõſumaris,atq;his dictis relicto aucupe avolavit.

Explicat fabula utiles maximè ſenſus ad vitam cum quiete degẽdam. Et hoc etiam oſtendit,præcepta bona multos audire, paucos ſequi.

Vide Lex.

Præda.

¶ Definitio et Etymolog.

Præda, Græcè, λεία, ας, ἡ, λῃλασία, ἡ, λῃστεύομαι, prædor dicitur. Præda dicuntur corpora ipſa rerum quæ capta ſunt. Manubiæ vero appellatæ ſunt pecuniæ, à quæſtore ex venditione prædæ redactæ. *Secund. Aul.Gel.lib.*13.*Noct. Att.c.*23. Dicitur autem præda, *ut Varroni placet*, à pario quaſi parida,quod ſi manu parta: vel dicamus,à præ, quod eſt ante, & do quod auferatur per vim, antequam detur à poſſidente.

¶ Locvi Biblici.

Præda ex æquo dividenda,Deut.20.14.Num.31.v.26.27.Ioſ.22.v.8. 1.Sam.30.24.*Exempla?* Moyſes,Num.31.27. Ioſuah. Ioſ.8.v.27. & 11. 14.21.8.Iſraëlitæ,1.Sam.14.v.31.32. David,30. v.22.24.25.Ioſaphath, 2.Paral.10.25. Viri Iſraël,28. & 14.Iudæi,2.Mach.8.30. qui prædatur etiam ipſe prædabitur, Eſa.33.1.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Qui ad prædam, non planè everſa hoſtium fortuna, ſe confert, non miles bonus eſt, ſed calo, quem uti mancipium civis tractare licet. *Xenoph.de inſtit. Cyril.l.*4.

Ab hoſtibus parta abundãtia non ſolùm cõmeatum,ſed immortalem gloriam apud omnes mortales parere ſolet. *Idem de reb. geſtis Græc.l.*5.

Quum veteres milites Romani è caſtris ad militiam egrediũtur, jurant omnes nihil ſe ex præda defraudaturos,ſed fidem ſecũdum datum ſacramentum ſervaturos. Dum ſic diviſi pars ad prædandum convertitur,pars cuſtodiæ gratia in acie remanet, nunquam Romanis aliquid diſcriminis in univerſum avaritiæ vitio oboritur. Etenim nemo inter eos ſpe lucri fraudatur,ſed dum alij prædantur, alij conſtanter,in acie permanentes iſtos cuſtodiunt:nec ullus reperitur qui aciem deſerat, id quod alij potiſſimum incommodare conſuevit. Quandoquidem enim plurimi mortalium damnum accipiunt,& periclitantur lucri gratia,manifeſtum eſt quòd ubi illius occurrit occaſio,ægrè abſtineant,& ſeſe cohibeant,qui in acie vel caſtris relinquuntur: propterea quod plerunque præda omnis in poteſtate ejus eſt qui dominatur, ſi is omnino ſit Monarcha: ſi vero Dux,licet accuratè in commune cuncta lucri gratia comportentur; nihilominùs tamen cuncti pro ſuo deputant quicquid abſcondi ac defraudari poteſt. Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atque ita plenam victoriam obtinere nequeunt, fit ut de ſumma rerum periclitentur.Multis hoc accidit,ut licet facti ſint voti compotes,& vel in caſtra hoſtium irruerint vel civitates ceperint, attamen non ſolùm ejecti ſint, ſed & totius cauſæ periculum ac detrimentum incurrerint, ob nullam videlicet aliam quàm dictam jam cauſam.Quapropter nihil tantoperè curandum ac providè diſponendum eſt Ducibus atque hoc ipſum de quo loquimur,videlicet,ut quantum fieri poteſt,ſpes ita apud pleroſque maneat, quod ſi ejuſmodi incidat occaſio, cunctis certa ſit æqualis lucri partitio. *Polyb. hiſt. lib.*10.

Prædæ cupiditas multos longiùs enecat. *Cæſar. l.*6 *de bello,Cod.*

Omnis cædes,& volucra,& ſanguis,aviditate prædæ penſatur. *Tacit. hiſt. lib.*3.

¶ Sententiæ. Historicæ.

Themistocles, quum aliquando ad mare visendi cadavera gratia accessisset; ac torques armillásque passim disiectas videret, ipse quidem præteriit, sed amico qui sequebatur dixit: Collige tu tibi, nam tu Themistocles non es. Ne tam obvia quidem præda commoveri potuit, ut quicquam ageret indignum egregio Duce cui gloria debet esse satis magnum virtutis præmium. *Plut. in vita Themistoclis.*

Alexander, cùm in Arbelis de rerum summa periclitatus esset, conflicturus cum mille hominum millibus ad pugnandum instructis, audierunt illum milites aliquot ipsi bene volentes, deferebántque cæteros quod in castris inter se miscerent sermones, conspirarentque ne quid prædæ in Regium tentorium deportarent, sed ipsi totum in suum verterent lucrum. His auditis, subrisit Alexander: Fausta, inquit, nuntiatis: Siquidem audio sermones virorum ad vincendum, non ad fugiendum animatorum. Neò illum fefellit divinatio, plurimi namque milites Regem adiere, dicentes: Bono animo esto Rex, neque metuas hostium multitudinem, qui ne pulverem quidem nostrum ferre poterunt. *Plut.*

Annibal profugus apud Antiochum Regem agebat. Is ostendit illi suum exercitum barbarico apparatu magnificè instructum, sed ad prædam magis, quàm ad bellum: Hæc omnia quum diligenter esset contemplatus Annibal, rogavit Antiochus; num hæc omnia satis essent futura Romanis? Tum Annibal: Planè satis arbitror, etiamsi avariissimi sint Romani. Lusit Pœnus ab inexpectato. Rex de prælio sciscitabatur, iste respondit de præda. Quid enim aliud est miles imbellis auro, argento, cæterisque rebus ad prædam invitantibus instructus. *Plut.*

Vide Furtum.

Prædestinatio.

¶ Definitio et etymolog.

Prædestinatio, Græcè, προορισμὸς, προόρισις, τὸ γνῶ, προορίζω, prædestino dicitur. Est autem prædestinatio, divinæ voluntatis, per gratiam electio. *Secundum Augustinum lib. de libero arbitrio.*

Prædestinatio est quædam præordinatio Dei ab æterno, de his, quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore. *Secund. eund. 3. part. q. 24. art. 1.*

Prædestinatio est ratio transmissionis creaturæ rationalis ad vitam æternam in mente Dei. *Secund. B. Thom. 1. part. q. 22. art.*

Prædestinatio est cognatio futuræ beatitudinis hominum. Præscientia verò è contrario est cognitio futuræ damnationis.

¶ Loci Biblici.

Prædestinatio æterna vocationis & fidei causa est Rom. 8. vers. 30. Ephes. 1. v. 4. 5. 11. Tim. 1. 9. 1. Petr. 1. 2. ob Prædestinationem non disputandum cum Deo, Rom. 9. 20.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Prædestinatio divina imperscrutabilis.

Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcipit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. Multos enim supplantavit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum, *Eccl.* 3.

Nonne frater erat Esau Iacob? dicit Dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui. *Malach.* 1.

Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. *Matth.* 20.

O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! *Rom.* 11.

Irreprehensibilis.

Nam quos præscivit; & prædestinavit conformes fieri imaginis Filij sui. *Rom.* 8.

Quos autem prædestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit, &c. Quos autem justificavit, &c. *Ibid.*

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei 9.

Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? voluntati ejus quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Quod si volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. *Ibid.*

Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in idipsum, secundùm propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ. *Ephes.* 1.

In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit, &c. 2. *Timoth.* 2.

Audientes autem gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam. *Actor.* 3.

¶ Patrum Sententiæ.

Nabuchodonosor pœnitentiam meruit fructuosam. Nonne post innumeras impietates flagellatus pœnituit, & Regnum, quod perdiderat, rursus accepit? Pharao autem ipsis in flagellis durior est effectus, & periit? Hic mihi rationem reddat qui divinum consilium nimium altè sapientique corde dijudicat, cum medicamentum unius medici manu confectum, alij ad interitum, alij valuerit ad salutem; nisi quia Christi bonus odor aliis est odor vitæ in vitam, aliis est odor mortis in mortem? Quantum ad naturam ambo homines erant, quantum ad dignitatem, ambo Reges: quantum ad causam, ambo captivum Dei populum possidebant: quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diversos, nisi quod unius Dei manum sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnavit arbitrio? *August. & habetur 23. quæst. 4. can. Nabuchodonosor.*

Vasis iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum. Quia nec Deus, peccanti homini justè inferret iram, si homo ex prædestinatione Dei cecidisset in culpam. *Ibid. §. Vasis.*

Prædestinationem Dei, sive ad bonum, sive ad malum in omnibus operari ineptissimè dicitur: ut ad utrumque homines quædam necessitas videatur impellere cum in bonis voluntas sit intelligenda, non sine gratia, in malis autem voluntas sit intelligenda sine gratia. Cùm verò aliquos à Deo aut traditos desideriis suis, aut obduratos legimus, aut relictos magis in peccatis suis, hoc ipsos meruisse profitemur, quia talia eorum crimina præcesserunt, ut ipsi sibi pœnam debuerint, qua eis etiam supplicium verteretur in reatum: atque ita nec de judicio Dei querimur, quo deserit, meritos deseri, & misericordiæ ejus gratias agimus, qua liberat non meritos liberari. Vires itaque obedientiæ non ideò cuiquam subtraxit, qui eum non prædestinavit, sed ideò eum non prædestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse prævidet. Prædestinatio quoque Dei semper in bono est: quæ peccatum sola voluntate hominis commissum, aut remittendum novit cum laude misericordiæ, aut plectendum cum laude justitiæ. In malis autem operibus nostris sola præscientia Dei intelligenda est: quia sicut præscivit & prædestinavit quæ ipse fecit, & ut faceremus dedit: ita præscivit tantùm: non etiam prædestinavit, quæ nec ipse fecit, nec ut faceremus exigit. Si autem, de quibus dicitur: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis mansissent utique nobiscum, voluntate exierunt, voluntate ceciderunt: & quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati: Essent autem prædestinati, si essent reversuri, & in sanctitate ac veritate mansuri. Ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi. *Ibidem §. Prædestinationem.*

Duæ sunt necessitates, simplex una: veluti necesse est omnes homines esse mortales: altera conditionis: ut si aliquem ambulare quis scit, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque esse novit, id esse aliter quam notum est, nequit. Sed hæc minimè secum illum simplicem trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas cogit incedere voluntate gradientem, quamvis eum tunc, cum gradiatur, incedere necessarium sit. Eodem igitur modo si quid providentia præsens videt, id necesse est esse: tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. At quidem ea futura, quæ ex libertate arbitrij proveniunt, præscientia contuetur. Hæc igitur ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt per dispositionem divinæ notionis. Per se vero considerata, absolutam naturæ libertatem non deserunt. Fiunt igitur procul dubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit: sed eorum quædam de libero proficiscuntur arbitrio, quæ quamvis eveniant existendo, tamen naturam propriam non amittunt, quæ priusquam fierēt, etiam non evenire potuissent. *Idem & hab. ibid. §. duæ sunt.*

De Tyriis vero & Sidoniis quid aliud possumus dicere, quam non esse eis datum desuper ut crederent? quos credituros fuisse ipsa Veritas docet, si talia, qualia apud non credentes facta sunt, virtutum signa vidissent. Quare autem hoc eis negatum fuerit, dicant, si possunt, qui calumniantur: & ostendant, cur apud eos Dominus mirabilia, quibus profutura non erant, fecerit, & apud eos quibus erant profutura non fecerit? Nos etenim, si ratione facti profunditatem judicij ejus penetrare non possumus: manifestissimè tamen scimus & verum esse, quod dixit, & justum esse quod fecit: & non solùm Tyrios & Sidonios, sed etiam Corozaim & Bethsaida potuisse converti, & fideles ex infidelibus fieri, si hoc voluisset in eis Dominus operari: neque enim ulli falsum videri potest, quod Veritas ait: Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. *Ibid. §. De Tyriis.*

Sicut tu quædam, quæ fecisti, meministi: nec tamen quæ meministi, omnia fecisti: ita Deus omnia, quorum ipse actor est, præscit: nec tamen omnium, quæ præscit ipse actor est, quorum autem non est malus actor justus est ultor. *Idem lib. 3. de libero arbitrio.*

Duæ sunt hominum societates, quarum una prædestinata est in æternum regnare cum Deo; altera verò æternum supplicium subire cum diabolo. *Idem lib. 15. de Civ. Dei, c. 1.*

Quomodo istis dixit, Non estis ex ovibus meis, quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos. *Idem tract. 48. in Ioan.*

Nemo venit nisi tractus. Quare illum trahat noli velle judicare, si non vis errare. Semel accipe & intellige. Nondum traheris, ora, ut traharis. Ramum viridem ostendis ovi, & trahis illam, nuces puero demonstrantur, & trahitur, & quo currit, trahitur, amando trahitur, sine læsione corporis trahitur, cordis vinculo trahitur. *Idem super Ioan. homil. 27.*

Non quia futuros nos tales esse præscivit, ideo elegit: sed ut essemus tales per ipsam electionem suæ gratiæ, qua gratificavit nos in dilecto filio suo. *Idem lib. de prædestinat. sanct.*

Elegit igitur, quos voluit, gratuita misericordia. *Idem l. Retractionum.*

Prædestinatio, est divinæ voluntatis per gratiam electio. *Aug. lib. de prædest. sanct.*

Sicut tu memoria tua, non cogis facta esse, quæ præterierunt: sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ sunt futura. *lib. 3. de lib. arbitr.*

Prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi. *ibid.*

Præscientia est unamquamque rem ante, quàm veniat videre, & id, quod futurum est, priusquam præsens sit, prævidere. *Greg. in dial.*

Obtineri nequaquam possunt, quæ prædestinata non fuerant: sed ea, quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineant, nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab Omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis Omnipotens Deus ante secula disposuit donare. *dial. lib.* 1.

Præfixi dies singulis ab æterna Dei præscientia, nec augeri possunt, nec minui: nisi contingat, ut ita præsciantur, ut aut optimis operibus longiores fiant, aut pessimis breviores. *In Moral.*

Providentia Dei ita omnia disposuit, quod nihil otiosum remansit. Malitiam non fecit, cum tamen ab aliis inventam prohibere possit, non prohibet. Si enim malitia non esset, virtus contrarium non haberet, nec clarescceret, nec examinatio fieret, non probata vero, nec examinata virtus esset. *Origen. super Num.* 22.

Fidenter fatemur, prædestinationem electorum ad vitam, & prædestinationem impiorum ad mortem. *Concil. Valentinum anno* 985. *Can.* 3.

Hæc est in sanctis causa prædestinationis divinæ, præparatio scilicet iustificationis & adoptionis indebitæ: quam quia non merebatur voluntas hominis mala non est eius causa, nisi sola Dei voluntas bona. *Fulgentius, lib.* 1. *ad Monimum, pag.* 45. *edit. Basil. in oct. forma.* 1587.

¶ Similitvdines.

Synesij. Deus non eas res instrumenta facit calamitatum, sed iis sese ultro ad tale ministerium coaptantibus libens utitur: Iam quia tu te ad id utilem præbes, id ipsum est, quod te omnino à Deo abscindit. Ita quoque in vasis, aliud inhonestum, aliud honestum censetur. Censura enim fit pro suo cuiusque ministerio. Mensa quidem sacra res, per quam Deus & hospitij & amicitiæ præses honoratur. Quin & Abrahamum ipsa hospitalitas Dei conuiuatorem fecit. Flagellum contra, res abominabilis, iræ enim inseruit: & sæpe qui eo usus est, in pœnitentiam vertitur, Deus certe eorum, qui castigantur, neque id paruum, dignum haberi à Deo, quem ipse velit invisere, illiusque delicta adhibitis pœnis expurgare. Contra vero, ultrices res Deus maximè aversatur. Quicquid enim perniciale & destructorium, opifici inimicum & infestum habetur. Non enim eo affectu est ultor, sive dæmon, sive homo, ut Deo ministerium velit ad operam ullam exhibere: sed vitio ingenij indulgens, publicas calamitates persequitur. Non igitur te, quum civitas in aliquam cladem sit coniicienda, tuque id effeceris, è iudicio elabi oportuerit. Nam hanc excusationem pro se etiam Iudas excusaverit. Necessum enim erat, Christum pro omnium peccatis patibulo affigi: verum necesse quidem erat, attamen væ illi, per quem hoc perpetratur, ut ait Scriptura. Igitur quatenus videre licet, laqueus illius traditionem excepit. Quod autem non datur videre, nemo unquam cogitatione complexus fuerit. Non enim capere potest humanus intellectus, quænam tormenta excipiant Christi proditorem. Iam igitur eo quod oportebat fieri, operam dedisse, ut fieret, non elegantis est excusationis. *in epist. contra Andronicum.*

Augustini. Vna pendet in vitibus, & oliva in arboribus: his enim duobus solent torcularia præparari. Et quamdiu pendet in frutetis suis, tanquam libero aëre perfruuntur, & nec uva vinum est, nec oliva oleum ante pressuram. Sic sunt homines, quos prædestinat Deus ante secula, conformes fieri imaginis filij sui, quę præcipuè in passione, magnus hortus expressus est. Eiusmodi ergo homines, antequam accedant ad seruitutem Dei, fruentur in hoc seculo, tanquam delicioſa libertate, velut vuæ aut olivæ pendentes, sed quoniam dictum est: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem: accedens quisque ad seruitutem Dei, ad torcularia se venisse cognoscat, contribulabitur, contererur, comprimetur: non ut in hoc seculo pereat, sed ut in apothecas Dei defluat. Exuitur carnalium desideriorum integumentis quasi vinariis: hoc enim illi contigit in desideriis carnalibus. In istis torcularibus positi sumus filij Chore, id est, calui (hoc enim sequitur in titulo Psal.) id est, Domini nostri Iesu Christi. *in Psalm.* 83.

Si quispiam habens duos debitores, & alteri vellet dimittere debitum alterum exigere: cui vult, donat, sed neminē fraudat: nec acceptio personarum est, quando iniquitas nulla est. Alioquin eis, qui parum intelligunt, potest acceptio personarū videri, ubi vineæ dominus operarijs, qui una hora illic opus fecerunt; tantum dedit, quantū illis, qui pertulerunt pondus diei & æstus, æquales faciens in mercede, quorū tanta distantia fuerat in labore. An non licet ei, quod vult facere? Sicut ergo hic nulla est acceptio personarum, ubi, quia sic alius honoratur grātis, ut alius debito non fraudetur: Sic etiam cum secundum propositum Dei vocatur alius, alius non vocatur: vocato datur gratuitum bonum, cujus boni est vocatio ipsa principium: non vocato redditur malum, quia omnes rei sunt ex eo, quod per unum hominem peccatum intravit in mundum. Cui vult miseretur: quem vult indurat: qui fecit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. *Lib.* 2. *contra duas epist. Pelagian. cap.* 7.

Sicut integre loquimur, cū de aliquo, qui in ciuitate solus est, dicimus: Omnes iste hic literas docet: non quia omnes discūt: sed quia nemo nisi ab illo discit, quicunque ibi literas discit: Ita rectè dicimus? Omnes Deus docet ad Christum venire: non quia omnes veniunt, sed quia nemo aliter venit: Cur omnes non doceat, Apostolus aperuit, quantum aperiendum iudicavit, quia volens ostendere iram & demonstrare potentiam suam, tulit in multa patientia vasa iræ suæ, quæ perfecta sunt, in perditionem & ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam. *Lib. de prædestinatione sanct. cap.* 8.

Prædicatio.

¶ Definitio et etymolog.

Prædicatio, Græcè κήρυγμα, ατος, τὸ, & κυρυξ, κος, ὁ, prædicator dicitur. Hebr. *Mikra*, à verbo *Kara*, vocant. Sublata voce clamavit, legit & vocali pronuntiatione declaravit. Dicitur etiam *Emer*, Sermo, eloquium, à verbo *Amor*, dixit, edixit. Hinc ἑρμηνεύω, interpretor. ἑρμηνεία, interpretatio, dictionum expositio. Est autem prædicatio, ut hic sumitur Evangelij in Ecclesia recitatio, quod fit linguis loquendo, & pertinet ad Diaconum ad sacerdotes autem pertinet exponere, & exhortari, quod est prophetare. *Ex B. Thom.* 3. *part. q.* 97. *art.* 1. *& 4. sent. dist.* 5. *q.* 2. *art.* 1.

Prædicare est principalissimus actus, & proprius Episcopi, & dignior, quam baptizare. *secund. euna.* 3. *part. q.* 67. *art.* 1.

Prædicare non licet nisi Prælato, vel ex eius authoritate, *secund.* 4. *sent. dist.* 19. *q.* 2. *art.* 2.

Prædicatio debet fieri propter gloriam Dei, & salutem hominum, non autem propter lucrum vel laudem propriam. *secunda, B. Thom. super epist. ad Roma.* 10. *lect.* 2 *col.* 4. *fin.*

Prædicator habet octo nomina, scilicet Miles, Vinitor, Pastor, Bos, Arator, Triturator, Seminator, & Architectus templi. *Ex B. Thom* 1. *Col.* 9. *col.* 3. 7. Reliqua vide plurima in libris Propheticis & Apostolicis.

Prædicamus ut res sunt, laudamus cùm extollo ius. *secund. Donatum super Teren. in Eunuch.*

¶ Loci Biblici.

Prædicatio, prius ministerij Apostolici pensum, Matth. 28. vers. 19. 20. Marc. 16. 15. prædicationis Apostolicæ summa, Matth. 10. 7. Marc. 6. 11. finis eius, 1. Ioan. 1. 5. prædicatio Pauli, qualis. 1. Corinth. 2. 4. 1. Thess. 2. 3.

Prædicat Christus in navi, Matth. 13. 2. Marc. 4. 1. qui prædicat, prædicet Dei sermones, 1. Petr. 4. 11. prædicavit Christus semper palam, Ioan. 18. 20. prædicare non possunt, nisi sint missi, Roman. 10. 15. prædicantibus Apostolis Deus dat incrementum. Act. 2. 47. 1. Corinth. 3. 6.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Et ait Dominus, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem ea quæ loquetur, audire noluerit ego ultor existam. *Deut.* 18.

Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas: & cum sapientia, proferes responsum verum. *Eccl.* 5

Audies verbum ex ore meo; & annuntiabis ex me. *Ezech.* 3.

Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem. *Esa* 52.

Euntes, in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ, docentes omnes gentes, & baptizantes eos. *Matth. ult.*

Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. *Luc.* 4.

Argue, obsecra: increpa in omni patientia & doctrina, 2. *Timoth.* 4.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quia Angelus nuntius interpretatur: Quicunque Episcopus vel Presbyter, vel etiam laicus de Deo loquitur, & quomodo ad vitam æternam perveniatur, annuntiat, meritò Angelus dicitur. *August. super Apocal. homil.* 2.

Prædicator laboret, ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter audiatur, & hoc se posse magis pietate orationum, quàm oratoris facultate non dubitet: ut orando pro se ac pro illis, quos est allocuturus, sit prius orator quàm doctor. Et in ipsa hora accedens, priusquam exeat, proferat linguam ad Deum, levet animam sitientem, eructet, quod biberit, vel quod impleverit, fundat. *Idem de doctrina Christi. lib.* 4.

Si quis vult Pontifex esse, non tam vocabulo quam merito imitetur Moysen, imitetur & Aaron. Quid enim dicitur de iis? Quod non discedunt de tabernaculo Domini. Erat ergo Moyses indesinenter in tabernaculo Domini. Quid autem ei opus erat? Vt aut à Deo aliquid diceret, aut ipse populum doceret. Hæc duo sunt Pontificis opera, ut aut à Deo discat legendo Scripturas divinas, & sæpius meditando: aut populum doceat, sed illa doceat, quæ à Deo ipse didicerit, non ex proprio corde, vel humano sensu, sed quæ Spiritus sanctus docet. *Hieron. in Levit. & habetur dist.* 36. *can. Si quis vult.*

Si quis doctus & eruditus in Lege Domini potest alios erudire, non debet suæ assignare prudentiæ, ingenióque, quod possidet, sed gratias agat primum Domino, qui cuncta largitur, deinde sacerdotibus eius ac ministris, à quibus doctus est. Si enim non egerit gratias, sed scientiam vendicaverit sibi, in penuria maledicetur. Quod si intelligens largitorem Deum & agens his gratias, per quos Deo eruditus est, humiliaverit se & in horreum Deum intulerit cibos: hoc est scripturæ alimenta in Ecclesiis populis ministraverit, statim aperientur super eū cataractæ cœli, & effundetur pluvia spiritualis, & mandabit nubibus suis: ut pluant super eum imbrem: & abundantia rerum omnium perfruetur. *Idem super Malachiam, & habet* 16. *quæst.* 1. *can. Revertimini.* §. *Si quis.*

Omnis doctor, qui austeritatem scripturarum, per quam potest audientes corripere, vertit ad gratiam, & ita loquitur, ut non corrigat, sed delectet audientes, vinum sanctarum scripturarum violat, atque suo corripit sensu. *Idem super illud, Vinum tuum mistum est aqua.*

Notandum est, quod dicuntur verba sapientum pungere, nō palpare, nec molli manu attrahere lachrymam, sed errātibus tardis pœnitentiæ dolores & vulnus infigere. Si cujus igitur sermo nō pungit, sed oblectationem

tionem facit audientibus, iſte ſermo non eſt ſapiens. *Idem ſuper illud Eccleſiaſtici, Verba ſapientum quaſi ſtimuli.*

Nolo offendaris in Scripturis ſanctis, ſimplicitate & quaſi vilitate verborum, quæ vel vitio interpretum, vel de induſtria ſic prolata ſunt, ut ruſticam concionem facilius inſtruerent, & in una eadémque ſententia, aliter doctus, aliter eniteret indoctus. Non ſum tam petulans & hebes, ut hæc me noſſe pollicear, & eorum fructus capere in terra, quorum radices in cœlo fixæ ſunt: ſed velle fateor, ſed eniti me profiteor, magiſtrum renuens, comitem ſpondeo, petenti datur, pulſanti aperitur, quærens invenit. Diſcamus in terris, quorum ſcientia nobis perſeveret in cœlo. Obviis te manibus excipiam, & ut inepte aliquid, ac de Hermogaræ tumiditate effundam, quicquid quæſieris, tecum ſcire conabor. *Idem ad Paulinum presbyterum. Eſt & in prologo Bibliorum c.7.*

Docente in Eccleſia te non clamor populi, ſed gemitus ſuſcitet; lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint. *Idem in epiſt. ad Nepot.*

Ille eſt doctor Eccleſiaſticus, qui lachrymas, non riſum movet, qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit eſſe felicem. *Idem ſuper Eſaiam.*

Qui enim Chriſtum annuntiat, ab omni vitiorum incentivo præſtare ſe debet alienum. *Ambroſ. in ſerm. de ieiunio & habetur diſt. 35. can. Sexto die. §. Qui enim.*

Aperi os tuum, ſed prius ut aperiatur implora. Vita enim verbum erigit & acquirit. Sermo enim ſine vita, non eſt Dei ſermo. *idem ſuper Luc.*

Libere enim, & juxta fidem veram, ſine adulatione Chriſtũ prædicantes, & geſta pravæ vitæ arguentes, gratiam non habebunt apud homines. *Idem ſuper illud 1. Corinth. Vſque in hanc horam & eſurimus &c.*

Qualis debeat eſſe, qui evangelizat regnum Dei, præceptis Evangelicis deſignatur, ut ſine virga, ſine pera, ſine calceamento, ſine pecunia, hoc eſt, ſubſidij ſecularis adminicula non requirens, fidéque victus putet ſibi, quo minùs iſta requirat, magis poſſe ſuppetere. *Idem ſuper illud Luce 9. Quicumque non receperit vos, &c.*

Alienum eſt prædicatorem Regni Dei curſitare per domos. *Idem ſuper Luc.*

Cuius vita deſpicitur, reſtat ut eius prædicatio contemnatur. *Greg. ſuper Evang. lib. 1. homil. 6.*

In hoc videtur indita ſapientia magiſtrorum. Debet enim ſubtiliter is, qui docet, proſpicere, ne plus ſtudeat prædicare, quam capiatur ab auditore. Debet enim ad infirmitatem audientium, ſemetipſum contrahendo deſcendere, ne dum parua ſublimia, & idcirco non profutura loquitur, ſe magis curet oſtendere, quam auditoribus prodeſſe. *Idem Moral. 20. ſuper illud Iob. 29. Super illos ſtillabat eloquium ſuum.*

Tunc enim eſt ſermo vivus & efficax, cum eſt prædicantis pura ſanctitas, & virtuoſa perfectibilitas. *idem Moral. 30. in fine.*

Oportet, ut prædicatores ſint fortes in præceptis, compatientes infirmis, terribiles in minis, in exhortationibus blandi, in oſtendendo magiſterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adverſitatibus rigidi. *idem Mor. 30. ſuper illud Iob. 39. Nunquid noſti tempus partus ibicum in petris.*

Cenſemus eos, qui Apoſtolorum figuram tenent, prædicare, baptizare, communionem dare, pœnitentes ſuſcipere, peccata ſoluere, *Idem in regiſt. lib. vlt. in fine.*

Collocutionis vox corda torpentia excitat plus quam lectionis, & quaſi quadàm manu ſollicitudinis, ut vigilent pulſat. *idem ſuper Evang. lib. 1. homil. 2.*

Quid eſt hoc, quod Prophetæ iacenti dicitur: Sta ſupra pedes tuos, & loquar tecum? Qui enim iacenti loquebatur, cur non ſe niſi ſtanti promittit eſſe locutum? Sed ſciendum eſt, quia alia ſunt, quæ iacentes, alia quæ ſtantes, audire debemus. Iacenti enim dicitur, ut ſurgat, ſtanti autem præcipitur, ut ad prædicationem proficiſci debeat. Adhuc enim nobis in infirmitatis confuſione iacentibus præberi non debet authoritas prædicationis: ſed cum jam in bono opere ſurgimus, cum jam recti ſtare cœperimus dignum eſt, ut ad lucrandos alios in prædicationem mitti debeamus. Stans ergo Propheta, viſionem ſpiritualem vidit, & cecidit: iacens vero admonitionis verba ſuſcepit, ut ſurgeret: ſurgens autem præceptum audivit, ut prædicaret. Nam qui adhuc ex ſuperbiæ vertice ſtamus, cum jam de æternitatis timore aliquid ſentire cœperimus dignum eſt, ut ad pœnitentiam accedamus: & dum infirmitates noſtras ſubtiliter agnoſcentes, humiliter iacemus, per divini verbi conſolationem, ad fortiora opera reſurgamus. *Idem ſuper Ezech. & habet. diſtinct. 59. canon. Quid eſt.*

Vita prædicantium & ſonat & ardet. Ardet deſiderio, ſonat verbo. Æs ergo candens eſt, prædicatio accenſa: ſed de candenti ære ſcintillæ prodeunt, quia de eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt. Rectè ergo prædicatorum verba ſcintillæ appellata ſunt, quia eos, quos in corde tetigerint, incendunt: *Idem ſuper Ezech. homil. 3.*

Ille ſermo ab audiente libenter accipitur, qui à prædicante cum compaſſione animi profertur. Ille loqui veraciter novit, qui prius benefacere didicit. *Idem hom. 11.*

Prædicationis vita ſemper debet in alto fixa permanere, ut more navium diſcernat fœtores vitiorum, odoreſque virtutum. *Idem ſuper illud Cant. 7. Naſus tuus ſicut turris Libani.*

Nequaquam debent homines in ætate infirma prædicare, quia iuxta rationis uſum ſermo doctrinæ non ſupperit, niſi in perfecta ætate. Redemptor noſter, cum cœli ſit conditor, & Angelorum doctor, ante tricenale tempus, in terra magiſter noluit fieri hominum, ut videlicet præcipitatis vim ſaluberrimi timoris infunderet, cum ipſe etiam, qui labi non poſſet, perfectæ vitæ gratiam non niſi perfecta ætate prædicaret. *Idem ſup. Ezech. hom. 2. & in Paſtorali.*

Ille ubere prædicatione fructus colligit, qui ſemina bonæ operationis promittit. Nam loquendi authoritas perditur; quando vox opere adiuvatur. *idem l 1. Moral.*

Non debet Prædicator infirmis inſinuare cuncta, quæ ſentit, nec debet prædicare rudibus, quanta cognoſcit. *idem l. 17. Moral.*

Lex ipſis prædicatoribus impoſita eſt, ut ipſi vivendo illuminent, quæ loquendo ſuadere feſtinant, nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adiuvatur. *idem Moral. l. 19. ſuper illud Iob. 28. Quando ponebat pluviis legem, & in Paſtoral.*

Fructus etenim terræ abſque pecunia comedere, eſt ex Eccleſia quidé ſumptus accipere, ſed eidé Eccleſiæ prædicationis pretium non præbere. Terræ igitur fructus abſque pecunia comedit, qui Eccleſiaſtica cõmoda ad uſum corporis percipit, ſed exhortationis miniſteriũ populo non impendit. Quid ad hæc nos Paſtores dicimus, qui adventũ diſtricti iudicis præcurrentes, officium quidem præconis ſuſcipimus, ſed alimenta Eccleſiaſtica muti manducamus? Exigimus, quod noſtro deberur corpori, ſed non impendimus, quod ſubjectorum debemus cordi. *idem lib. 21. exponens illud Iob. 31. Si fructus terra comedi abſque pecunia.*

Hoc habet proprium doctrina arrogantium, ut humiliter neſciant inferre, quæ docent, & recta quæ ſapiunt, etiã rectè miniſtrare nõ poſſint. In verbis enim eorum proditur, quod cum docent, quaſi in quodam ſibi videntur ſũmitatis culmine reſidere, eoſque, quos docent, ut longè infra ſe poſitos; velut in imo reſpiciunt, quibus non conſulendo loqui, ſed vix dominando dignantur. Rectè autem his per Prophetam Dominus dicit: Vos autem cum auſteritate imperabatis eis, & cum potẽtia. Cum auſteritate enim & potẽtia imperant, qui ſubditos ſuos non tranquille ratiocinando corrigere, ſed aſpere inflectere dominando feſtinant. At contra, vera doctrina tanto vehementius hoc elationis vitium fugit per cognitionem, quanto ardentius verborum ſuorum iaculis ipſum magiſtrum elationis inſequitur: Canet enim, ne eum elatis moribus prædicet, quem in corde audientium ſacris ſermonibus inſectatur. Ecce quare litigioſi prohibitionis. Litigioſi namque, vel adulationibus animos Principum ſibi conciliant, vel fratribus ſuis detrahendo, infamiæ notam ingerunt, vel inter fratres diſcordiam ſeminando, ſeditionem nunquam facere ceſſant, quæ omnia in prælatis damnabilia eſſe probantur. *Idem Moral. l. 24. part. 5. c. 12. & hab. diſt. 46. Hoc habet.*

Qui ad veræ prædicationis verba ſe præparat, neceſſe eſt, ut cauſarum origines à ſactis paginis ſumat, ut omne, quod loquitur, ad divinæ authoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis firmet. *Idem l. 18. Moral.*

Vſurpavi mihi cotis officium, quæ ferrum reddit acutum, cum ſit inutilis ad ſecandum. Pulchrum depinxi hominem pictor ſedus, alioſque ad perfectionis littus redigo, qui adhuc in delictorum fluctibus verſor. *Idem in fine paſtoral. loquens de ſeipſo.*

Sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conſcientiam remordet. Vnde neceſſe eſt, ut qui verba Dei loquitur, prius ſtudeat ſcire qualiter vivat, ut poſt ex vita colligat, quæ & qualiter dicat.

Ad prædicandum namque plus conſcientia ſancti amoris ædificat, quam exercitatio ſermonis. Qui enim vitam ſuam interius penſat, & exemplo ſuo foris admonendo alios ædificat, quaſi in corde linguæ calamum tingit, in eo quod manu verbi proximis exterius ſcribit. *idem ſuper Ezech. hom. 10.*

Niſi Spiritus ſanctus adſit cordi audientis, otioſus eſt ſermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: quia niſi intus ſit, qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat, *Idem in homil. 30. ſuper Evang.*

Qui prædicationis ſuſcipit officium, non oportet mollem quidem eſſe atque reſolutum, ſed fortem, & per cuncta robuſtum. Nec enim ſaltem attingere quiſquam debet præclari huius muneris functionem, niſi putatus ſit millies animam ſuam in mortem tradere. *Io. Chryſ. de lau. D. Pauli homil. 6.*

¶ Similitvdo.

Bullingeri. Quemadmodum ſerpens totum ſeipſum tradit, nec minimum curat, ſi corpus inciditur, dummodo caput ſuum integrum ſervet: Eodem modo & Evangelij prædicatores debent omnes opes ac fortunas, imo corpus & vitam Tyrannis opponere, modo ſalvum ſit Eccleſiæ caput Chriſtus, ſalua fides. *in Matth. cap. 10.*

Huc refer ea, quæ ſunt ſub titulis de Concionatoribus atque Epiſcopis.

Prælatus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRÆLATVS, Græcè ἔφορος, ὁ, & ἐφοράω, obſervo dicitur. Eſt autem prælatus, large ſumendo, omnis habens curam animarum. *Secundum Innoc. in cap. Firmiter de ſum. Trinit. & in cap. Decernimus, de iud.*

Prælatorum maximum eſt periculum, triplici ratione: Quia prælatis incumbit Sacramenta diſpenſare, quæ non niſi munde tractari debent. Et quia debent reddere rationem de propriis, & de alienis, in quantum pertinent ad eos. *Ex B. Thom. 4. ſent. diſt. 17. q. 3. art. 3.*

Prælatus exiſtens in peccato mortali, etiam occulto, corripiendo, vel quidquid aliud officij ſui faciendo, peccat mortaliter. Non autem hoc agens ut frater. *ex B. Thom. ſecund. Secund. 33. a 3. & 4. ſent. d. 19. q. 2. a. 2. Vide Epiſcopus.*

¶ Patrvm

¶ Patrvm Sententiæ.

Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit, quid sit Episcopatus : quia nomen est operis, non honoris.

Locus superior , sine quo populus regi non potest , etsi ita teneatur & administretur, ut decet , tamen indecenter appetitur. *Aug. & hab. in decr.8. q.1. can.Qui Episcopatum.*

Ante omnia peto, ut cogiter religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vita, & maximo hoc tempore,facilius,& levius, & hominibus acceptabilius, Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio, si perfunctoriè atque adulatoriè res agatur : sed nihil apud Deum miserabilius , & tristius , & damnabilius. *Idem ad Val.& hab. hist.40.can.Ante omnia.*

Nihil est in hac vita , & maximè hoc tempore difficilius , laboriosius & periculosius Episcopi aut Presbyteri officio : sed apud Deum nihil beatius,si eo modo militetur,quo noster Imperator jubet. *Idem de verb. Dom.*

Primum itaque sine crimine jubetur esse Episcopus , quod alio verbo Timotheum irreprehensibilem nominatum puto : non quod eo tantum tempore,quo ordinandus est, sit sine ullo crimine , & præteritas maculas nova conversatione diluerit : sed quod ex eo tempore,quod in Christum renatus est,nulla peccati conscientia mordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus , qui in delictum simile corruit ? Aut qua libertate peccantem corripere potest, cum tacitus ipse sibi respondeat,eadem se admisisse,quæ corripit ? *Hieron. in ep. ad Tit.& hab. dist.25. can. Primum.*

Sicut ergo Presbyteri sciunt , se ex Ecclesiæ consuetudine ei , qui sibi præpositus fuerit,esse subjectos : ita Episcopi noverint, se magis consuetudine , quam dispensationis Dominicæ veritate presbyteris esse majores , & in communi debere Ecclesiam regere. *Idem epist. ad Tit. & hab. dist.95. can. Olim.*

Esto subjectus Pontifici tuo , & quasi parentem animæ ama. Sed Episcopi Sacerdotes sciant se esse , non dominos : honorent clericos quasi clericos , ut ipsis Episcopis à clericis quasi Episcopis honor deferatur. Scitum est illud oratoris Domitij : Cur ego,inquit, te habeam ut principem , cum tu me non habeas ut senatorem ? *Idem ad Nepotian. & hab. dist.95. can. Esto subiectus.*

Illud inferendum est adversus eos, qui de Episcopatu intumescunt, & putant, se non dispensationem Christi , sed imperium consecutos : quia non statim omnibus his meliores sunt , quicunque Episcopi non fuerint ordinati : & ex eo,quod Episcopi electi sunt,ipsi se magis æstiment comprobatos : sed intelligant propterea quosdam à sacerdotio remotos,quia eos vitia liberorum impedierint. Si autem peccata filiorum ab Episcopatu justum prohibent , quanto magis se unusquisque considerans & sciens , quia potentes potenter tormenta patientur : retrahit se ab hoc, non tam honore quam onere : & aliorum locum , qui magis digni sunt, non ambit occupare ? *Idem & hab.8.q.1. can.*

Opus, inquit, non dignitatem, laborem, non delicias , opus per quod humilitate decrescat, non fastigio intumescat.

Tanta debet esse conversatio & eruditio Pontificis , ut omnes motus & egressus, & universa ejus opera notabilia sint, veritatem mente concipiat, & eam toto habitu resonet & ornatu : ut quidquid agit , quicquid loquitur,doctrina sit populorum. *Idem epist.43. super illud Pauli ad Tim. c.3.Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.*

Ecclesiæ Principes , qui deliciis affluunt , & inter epulas atque lascivias pudicitiam servare se credunt , Propheticus sermo describit , quod ejiciendi sunt de spatiosis domibus, lautisque conviviis , & multo labore epulis conquisitis. Et si vis scire , quò ejiciendi sunt , propter malas cogitationes,& mala opera sua, Evangelium lege,in tenebras scilicet exteriores,ubi erit fletus & stridor dentium. At non confusio & ignominia est,-Iesum crucifixum , pauperem & esurientem , fartis prædicare corporibus : & jejuniorum doctrinam rubentes buccas , tumentiaque ora proferre ? Si in Apostolorum loco sumus , non solùm sermonem ejus imitemur ; sed etiam conversationem & abstinentiam. *Idem & hab. in decr. dist.35. can. Ecclesia.*

Quid autem de Episcopis , qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra novit : pastores enim facti sumus , non percussores. Egregius Prædicator dicit : Argue , obsecra , increpa in omni patientia & doctrina. Nova vero atque inaudita est illa Prædicatio,quæ verberibus exigit fidem. *Idem Ioannus Episcop. Constant. dist.45.can.Qui autem.*

Ab imperitis , pastorale magisterium , quanta temeritate suscipitur, cum sit ars artium, regimen animarum, hoc est, magisterium disciplinæ ut culpis discretè noverit parcere,& pie resecare.

Nequaquam valet , in culmine humilitatem discere, qui in imis positus,non desinit superbire, nec scis laudem, cum suppetit fugere , qui ad hanc didicit, cum deesset anhelare.

Tantum debet populi actionem actio transcendere Præsulis,quantum distare solet à grege vita Pastoris.

Si dilectionis testimonium est cura pastoralis , quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere , summum Pastorem convincitur non amare. *Idem in Pastorali.*

Oportet Sacerdotes , quibus Domini populus commissus est , cum magna constantia vigilare super domesticas oves , ne lupinis morsibus, id est,diaboli stimulis lanientur. *Idem & hab. dist.81. can. Oportet.*

Quicunque sacros ordines vendunt , aut emunt , sacerdotes esse non possunt. Vnde scriptum est : Anathema danti , anathema accipienti,hæc est Simoniaca hæresis, quomodo ergo , si anathematizati sunt, & sancti non sunt , sanctificare alios possunt ? & cum in Christi corpore non sint , quomodo Christi corpus tradere vel accipere possunt ? Qui maledictus est , benedicere quomodo potest ? *Idem & hab.1. quæst.1. can. Quicunque.*

Nemo plus in Ecclesia nocet , quam qui perversè agens , nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus præsumit : & in exemplum vehementer culpa extenditur , cum pro reverentia ordinis peccator honoratur. *Idem in pastorali part.1.*

Lux gregis est flamma pastoris. Decet enim Dominicum Pastorem & Sacerdotem, moribus & vita claresce re, quatenus in eo tanquam in vitæ suæ speculo plebs sibi commissa,& eligere, quod sequatur, & videre possit,quod corrigat. *Idem in regist. Epist.32.*

Talis debet esse dispensatio regiminis, ut is,qui præest,ea se circa subditos mensura moderetur , quatenus arridens timeri debeat , & iratus amari , ut eum nimia lætitia vilem reddat , aut immoderata severitas odiosum.Miscenda est lenitas severitati,faciédumque quoddam ex utraque temperamentum , ut neque multa asperitate exulceretur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul & manna erat, quia Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris sit pectore, sit virga discretionis, sit manna dulcedinis.Hinc David ait:Virga tua & baculus tuus,&c. Virga enim percutimur, & baculo sustentamur. Sit ergo discretio virgæ quæ feriat, sit & consolatio baculi quæ sustentet. *Idem lib.20. Moral.*

Quid nos , ô Pastores agimus ! quando mercedem consequimur , & tamen operarij nequaquam sumus ? Fructus quippe sanctæ Ecclesiæ in stipendio quotidiano percipimus , sed tamen pro æterna Ecclesia minimè in prædicatione laboramus. Pensemus cujus damnationis sit,sine labore hic percipere mercedem laboris. Ecce ex oblatione fidelium vivimus , sed quid pro animabus fidelium laboramus ? Illa in nostrum stipendium sumimus , quæ pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem vel orationis studio, vel prædicationis, (ut dignum est) insudamus. *Idem hom.7. super illud Luc.10. Dignus est operarius mercede sua.*

¶ Poetarum Sententiæ.

Sen. Thyest. 8. 3.

Ph. *Nec abnuendum si dat imperium Deus.*
Th. *Nec appetendum.* Ph. *Frater, ut regnes, rogas,*

Iuven.15.

Quis enim bonus, & face dignus
Arcana , qualem Cereris vult esse Sacerdos.
Vlla alienâ sibi credat mala ?

Claud.5. Honor.

Sic prius in primis, nam cum vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis :
Nec dubiè suspectus agas, nec falsus amicis.
Rumorúmve avidus , qui talia curat, inanes
Horrebit strepitus, nulla non anxius hora.
Non sic excubiæ, nec circumstantia pila,
Quam tutatur amor, non extorquebis amari,
Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.

Claud.1. Stil.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum :
Vtque ducum lituos , sic mores castra sequuntur.

Claud.4. Honor.

Hoc te præterea crebro sermone monebo ,
Vt te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta, palam, nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis, nam lux altissima fati
Occultum nil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos implorat fama recessus.

Iuven.8.

Expectata diu tandem provincia, cum te
Rectorem accipiet, pone ira frena, modumque
Pone & avaritiæ : miserere inopum, sociorum.
Ossa vides regum vacuis exhausta medullis :
Respice, quid moneant leges, quid curia mandet.
Præmia quanta bonos moneant, quam fulmine iusto
Et Capito & Tutor ruerint damnante senatu,
Pirata Cilicum.

Persius 2.

At vos.

Dicite Pontifices, in sacro quid facit aurum ?
Nempe hoc , quod Veneri donata à virgine puppa.
Quin damus id superis, de magna quod dare lance
Nam possit magni Mestalla lippa propago :
Compositum ius, fasque animi, sanctosque recessus
Mentis , & incoctum generoso pectus honesto
Hoc cedo, ut admoveam templis, & farre litabo.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Prælatio simulationem aperit : illis enim difficile est in potestatibus temperare , qui per ambitionem se esse probos simulavere. Sunt enim non ex animo , sed ex fortuna , modo humiles , modo elati. Omnium enim rerum nihil ad prælationes tenendas melius , quàm diligi , nec alieniùs , quàm timeri. Tutius est volentibus , quàm coactis imperare. *Cic. in sua Rhet.*

Prælium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRÆLIUM, conflictus dimicatio, certamen, pugna. Græc. μάχη, ἀλυκάζω. Hebr. dicitur *Milchamach*, conflictus, in quo homines se invicem cædendo devorant & absumunt à verbo *Lacham*, id est, incidit dentibus, vel ore gladij, proscidit, comedit, exedit mandendo & concidendo. *Lechem*, panis omnis cibus quem dentes incidunt. Vide bellum.

Deus docet rationem præliandi, ut David fatetur, 2. Sam. 22. 35. Psal. 18. 35. & 144. 1. Prælium in cœlo, Apoc. 12. 7. David ducit prælia Domini, est egregius miles Iehovæ exercituum, feliciter pugnans adversus Philistæos, Amalecitas, aliósque implacabiles Ecclesiæ Dei hostes: 1. Sam. 25. 28. Prælia Israëlitarum, Deut. 2. 2. Iosue à 1. cap. ad 11. Philistæorum Sam. 4. 7. 13. 14. 17. &c. c. 2. Sam. 1. &c. Davidis & aliorum in Regum historiis.

Prælium à premendo quidam dictum volunt, quod in dimicando hostes se invicem premant. Alij autem à prælo deduci malunt, eo quod in cruentis illis certaminibus sanguis è corporibus profluat, non secus atque mustum è prelis.

¶ SENTENT. HISTORICÆ.

De præliis & varia præliandi ratione.

Prælia magis animis decernuntur, quam corporum viribus. *Xenoph. de inst. Cyril.* 3.

Hostes qui multitudine antecellunt, magis quam consilio frequenti pugnam cient. His verò qui multò minorem exercitum habent, & non coacti pugnare, tamen non detrectant pugnam, animum addit conscientia peritiæ suæ, *Thucyd. l.* 1.

Cum magna multitudine hostium, præsertim eo absente, qui summam imperij teneret, nisi æquo loco aut opportunitate aliqua data, legato dimicandum Cæsar non existimabat. *Cæsar. lib.* 3. *de bello Gall.*

Perreius & Afranius nocturna prælia esse vitanda censebant, quod perterritus miles in civili dissensione timori magis quàm religioni consulere consueverit: at lucem multum per se pudorem omnium oculis, multum etiam Tribunorum millia & centurionum præsentiam afferre, quibus rebus coërceri milites, & in officio contineri soleant. *Idem, l.* 1. *de bello civili.*

Prosperè gerendæ rei facultatem omittere, maxima dementia est, & in angustias utique pugnandi compulsum, abstinere se prælio, pestiferum ignaviæ adfert exitum. Eorúmque qui ista committunt, alter beneficio fortunæ uti, alter injuria resistere. *Valer. Mal. l.* 7. *c.* 2.

Etiam in multis legionibus pauci sunt qui prælia profligent. *Tacit. Annal. lib.* 14.

Belli momenta aut ducis virtute aut fortunæ fœlicitate constant. *Procop. de bello Vandalico, l.* 2.

In præliis nihil quicquam apertè potest clamoribus denuntiari; tum armorum præ crepitu, tum bellantium sensibus præ turba ac formidine occupatis. *Item, de bello Goth. l.* 2.

Præliorum eventus omnium actionum humanarum incertissimi sunt. *Franc. Guicciard. hist. l.* 5.

Plerumque accidit, ut prælia casu potius quam certo ducum decreto conferantur. *P. Iovius, hist. l.* 5.

Vbi ad manus & gladios ventum est, ibi Mars est atrocissimus. *Liv. Decad. lib.* 2.

In omni prælio non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & exercitium solent præstare victoriam. *Vegetius, l.* 1. *c.* 1.

Prælium tota nocte varium, anceps, atrox his: rursus illis, exitiabile. *Tacitus, hist. l.* 3.

Et sanè res plena periculi dimicare prælio, propter incertissimum eventum. Nam etiam ut modica sit accepta clades, fieri tamen non potest, quin aliqua fiat rerum conversio, partim metu hostium, partim contemptione & despectu illius, qui infeliciter pugnavit: oritur fremitus & indignatio militum, qui & magnis jacturis conciliandi sunt. Optimum igitur est, ut qui prælium adversum fecit, contineat se quantum fieri potest intra suas munitiones, & experiatur, si qua ratione non difficili possit recuperare amissam gloriam, ut suis animum addat, & eos metu liberet. Dici enim non potest, quantas secum incommoditates trahat adversum prælium: ubi qui victoriam adeptus est, authoritatem suam amplificat, & facilè quidvis impetrat, & militem habet ad quævis obsequentiorem, *Ph. Cominæus, lib.* 2.

Periculi res plena est facere adversum prælium. Nec est, nisi necessario dimicandum, & ante prælium de summa rei cogitandum est. Nam qui meticulosè aliquid faciunt & pavide, melius ferè rebus suis prospiciunt, & sæpius vincunt quàm illi, qui fastuosè & superbè progrediuntur. *Idem eod. l.* 2.

Nos de prælio cum hostibus conserendo agimus: ego verò, *inquit Trivulcius*, illud maximorum imperatorum firmamentum perpetuum semper esse, quod & ipse usu verum esse comperi, nunquam nisi vel magna rei bene gerendæ occasio invitet, vel necessitas cogat, pugnæ fortunam esse periclitandam. *Fr Guicciard. hist. l.* 9.

Conflictus publicus duarum vel trium horarum certamine diffinitur: postquam partis ejus, quæ superata fuerit, spes omnis intercidit. Ideo omnia ante cogitanda sunt, ante tentanda, ante facienda, quam ad ultimum veniatur abruptum. Boni enim duces, non aperto Marte prælium in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, ut integris suis, quantos possint hostes interimant certè vel terreant: in qua parte quæ necessaria admodum sunt, ab antiquis reperta præscribam.

Præcipua res, & utilitas ducis est, ut adhibitis ex universo exercitu scientibus belli, & sapientibus viris, de suis hostium copiis sæpius tractet omni (quæ plurimum nocet) adulatione summota: utrum majorem numerum pugnatorum ipse an hostes habeant, utrum ipsius an adversariorum homines magis armati sint, & muniti: qui magis exercitati, qui sint in necessitatibus fortiores.

Quærendum est etiam, utra pars equites, utra pedites habeat meliores. Sciendúmque in pedibus vel maximè consistere robur exercitus: & inter ipsos equites, quis contatis quis sagittariis antecedat. Quis plures loricas induet, quis utiliores equos adduxerit. Postremò loca ipsa, in quibus pugnandum est, utrum inimicis an nobis videantur accommoda. Nam si equitatu gaudemus, campos debemus optare, si pedite loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita, & aliquoties montuosa: cui magis victus abundet, aut desit, nam fames (ut dicitur) intrinsecus pugnat, & vincit sæpius quàm ferrum.

Maxime autem tractandum est, utrum expediat necessitatem protrahi, an celeriùs dimicari: interdum enim sperat adversarius expeditionem citò posse finiri: & si dilata fuerit in longum, aut penuria maceratur: aut desiderio suorum revocatur ad propria: aut nihil magnum faciens per desperationem abire compellitur. Tunc fracti labore & tædio plurimi deserunt, aliquanti produnt, aliquanti se tradunt: quia adversis rebus fides rarior est, & nudari incipit qui copiosius advenerat.

Ad rem pertinet qualis ipse adversarius, vel ejus comites sint nosse: utrum temerarij aut cauti, audaces aut timidi; scientes artem bellicam, an ex usu temerè pugnantes, quæ gentes cum his fortes, quæve ignavæ pugnaverint, nostra auxilia cujus fidei, quarúmque sint virium, quos animos illius copiæ, quos habeat noster exercitus, quæ pars sibi magis victoriam repromittat. Ejusmodi enim cogitationibus virtus augetur aut frangitur. Desperantibus autem crescit audacia adhortatione ducis, etsi nihil ipse timere videatur. Crescit animus si ex insidiis vel occasione aliquid fortiter feceris, si hostibus adversæ res cœperint obvenire, si vel infirmiores aut minus armatos ex inimicis potueris superare.

Cavendum autem est ne dubitantem, aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas. Interest, tyrones, an veteres milites habeas: utrum ante breve tempus in expeditionibus fuerint, an per annos aliquot in pace durarint. Nam pro tyronibus accipiendi sunt qui pugnare longo tempore desierunt. Sed cum legiones, auxilia, vel equites ex diversis advenerint locis; dux optimus, & separatim singulos numeros, per tribunos electos quorum scitur industria, omni genere armorum exercere debet: & post in unum collectos, quasi depugnaturo conflictu publico, exercebit ipse. Sæpius tentabit quid artis possint habere, quid virium, quemadmodum sibi ipsi consentiant, utrum ad tubarum monita, ad signorum indicia, ad præcepta vel nutum suum diligenter obtemperent. Si errant in aliquibus, exerceantur atque doceantur, quandiu possint esse Perfecti. Si verò in campi cursione, in sagittando, in jaculando, in ordinanda acie ad plenum fuerint eruditi, ne sic quidem temere, sed occasione captata, ad publicam educendi sunt pugnam. Sed ante præliis minoribus imbuendi.

Dux itaque vigilans, sobrius, prudens, tanquam de civili causa inter partes judicaturus, adhibito consilio, de suis & adversarij copiis judicet. Et si multis rebus superior invenitur, opportunum sibi ne differat inire conflictum. Si vero adversarium intelligit potiorem, certamen publicum vitet. Nam potiores numero & inferiores viribus superventus & insidias facientes, sub bonis ducibus reportaverunt sæpe victoriam. *Veget. lib.* 3. *cap.* 9.

In eventu aperti Martis victoriæ plenitudo consistit. Hoc ergo tempus est, quo tanto magis duces debent esse solliciti, quanto major superatur diligentibus gloria, & majus periculum comitatur ignavos, in quo momento peritiæ usus, pugnandi doctrina, consilium dominatur.

Veteribus seculis mos fuit, parco cibo curatos milites ad certamen educere, ut citatiores sumpta esca redderet, & longiore conflictu non fatigaretur inedia.

Præterea observandum est præsentibus hostibus, sive ex castris, sive ex civitate producas ad prælium, ne dum per angusta portarum particulatim procedit exercitus, à collectis & præparatis debilitetur inimicis. Ideoque providendum est, ut omnes milites egrediantur portas, & aciem constituant antequam hostes adveniant. Quòd si intra civitatem manentibus parati advenerint, aut differatur egressus, aut certè dissimuletur, ut cum adversarij insultare cœperint his, quos non putant exituros, aut cùm ad prædam, vel ad redeundum converterint animum, & ordines solverint, tunc illis stupentibus lectissimi prorumpant, & conferti aggrediantur ignaros.

Observandum autem, ne longo spatio fatigatum militem, ne lassos post cursum equos ad publicum prælium cogas: multum virium labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet, qui ad aciem anhelus adventat? Hoc & veteres declinarunt, & superiori nostra ætate, cùm Romani duces per imperitiam non cavissent, (ne quid amplius dicam) exercitus perdiderunt. Impar enim conditio est, lassum cum requieto, sudantem cum alacri, currentem cum eo, qui steterit, subire conflictum. *Vegetius lib.* 3. *cap.* 11.

Ipsa die quo certaturi sunt milites, quid sentiant diligenter convenit explorare. Nam fiducia vel formido ex vultu, verbis, incessu, motibúsque cernitur. Nec confidas satis, si typo prælium cupit: inexperto enim dulcis est pugna. Et noveris te oportere differre, si exercitati bellatores dimicare metuunt. Monitis ex oratione ducis exercitui virtus crescit & animus, præcipuè si futuri certaminis talem acceperint rationem, quasi sint facilè ad victoriam perventuri. Tunc inimicorum ignavia vel error ostendendus est: vel si ante à nobis superati sunt, commemorandum. Dicenda etiam, quibus militum mentes in odium adversariorum, ira, & indignatione moveantur.

Animis

Animis penè omnium hominum hoc naturaliter evenit,ut trepident, cùm ad conflictum venerit. Sine dubio autem formidolosiores (id est, meticulosiores)sunt,quorum mentem ipse confundit aspectus. Sed hoc remedio formido lenitur, si antequam dimices, frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines, unde & videre hostem, & agnoscere consuescant. Interdum audeant aliquid ex occasione, aut fugent aut interimant inimicos, mores adversariorum, arma, equos recognoscant. Nam quæ ex usu sunt, non timentur, *Idem eodem l.cap.*12.

Bonum ducem convenit nosse magnam partem victoriæ, ipsum locum in quo dimicandum est, possidere. Elabora ergo, ut conserturus manum,primum auxilium capres ex loco, qui tanto utilior judicatur, quanto superior fuerit occupatus. In subiectos enim vehementius tela descendunt,& majore impetu obnitentes pars altior pellit.Qui adverso nititur clivo, duplex subit, & cum loco & cum hoste certamen. Sed illa distantia est, quòd si de pedibus tuis victoriam speras contra equites hostium, loca aspera inæqualia, montuosa debes eligere. Si vero de equitibus tuis contra adversarij pedites victoriam quæris, sequi debes paulò quidem editiora loca, sed plana atque patentia, neque siluis nequet paludibus impedita. *Eod.l.c.*13

Ordinaturus aciem tria debet ante prospicere. Solem,puluerem,ventum. Nam Sol ante faciem eripit visum:Ventus contrarius tua inflectit ac deprimit, hostium adiuvat tela. Puluis à fronte congestus oculos implet,& claudit.Hæc momento eo, quo acies ordinatur, etiam imperiti vitare solent : sed duci provido cavendum est in futurum, ne post paululum accedente die noceat Solis mutata conversio, ne ventus adversus hora solita eo pugnante nascatur.

Ita ergo constituantur ordines,ut hæc post occipitium nostrum sint, & (si fieri potest)adversariorum impetant faciem.Acies dicitur exercitus instructus : frons,quæ adversus hostem spectat. Hæc in pugna publica, si sapienter disponitur plurimum iuvat:si imperitè,quamuis optimi bellatores sint, mala ordinatione franguntur. *Eod.lib.c.*14.

Scire dux debet contra quos globos hostium,quos equites oporteat poni. Nam nescio qua occulta ratione immo penè divina, alij contra alios dimicant melius: & qui fortiores vicerant, ab inferioribus sæpe vincuntur. Quod si equites impares fuerint,more veterum velocissimi pedites ad hoc ipsum exercitati iisdem miscendi sunt : quos expeditos velites nominabant. Quo facto quamuis fortissimi hostium venerint equites, tamen adversus mixtum agmen pares esse non possunt.*cap.*16.

Optima ratio est, & ad victoriam plurimum confert, ut lectissimos de peditibus & equitibus,cum vicariis,comitibus tribunisque vacantibus, habeat dux post aciem in subsidiis præparatos alios circa cornua, alios circa medium, ut sicubi hostis vehementius insistit, ne rumpatur acies, provolent subitò,& suppleant loca : additáque virtute, inimicorum audaciam frangant.

Quòd si bellatorum tibi copia non abundat melius est aciem habere breviorem dummodo in subsidiis colloces plurimos.*cap.*17.

Dux qui præcipuam sustinet potestatem, inter equites & pedites in parte dextra stare consuevit Hic enim locus est, in quo tota acies gubernatur, ex quo rectus est liberque procursus. Ideo autem inter utrosque consistit, ut & consilio regere, & authoritate tam equites quàm pedites ad pugnam hortari possit. Hic de equitibus supernumerariis,mixtis peditibus expeditis,adversariorum sinistrum cornu, quod contra ipsum stat,circuire, & à tergo semper urgere debet.

Clamor non prius debet attolli,quàm acies vtraque se junxerit. Imperitorum enim, vel ignavorum est, vociferari de longe, cùm hostes magis terreantur,si cum telorum ictu clamoris horror accesserit.

Semper autem studere debes, ut prior instruas aciem, quia ex arbitrio tuo potes facere,quod tibi utile judicas,cùm nullus obsistit:deinde & tuis augesconfidentiam& adversariis fiduciam minus:quia fortiores videntur, qui provocari non dubitant. Inimici autem incipiunt formidare,qui vident contra se acies ordinari.Huic additur maximum commodum,quia tu instructus paratusque ordinantem & trepidum adversarium præoccupas. Pars enim victoriæ est, inimicum turbare antequam dimices.*cap.*18.

Illud observandum,quo nihil melius invenitur, ut sive solo dextro cornu pugnare volueris, ibi fortissimos ponas : sive sinistro, ibi strenuissimos colloces : sive in medio cuneos facere volueris, per quos acies hostium rumpas, in cuneo exercitatissimos ordines milites : Victoria enim per paucas fieri cõsuevit. Tantum est,vt electi,à duce sapientissimo,in his locis,in quibus ratio & utilitas postulat,ordinẽtur, *c.*20.

Plerique rei militaris ignari,pleniorem victoriam credunt,si adversarios aut locorum in angustiis,aut armatorũ multitudine circundederint, ut aditum non inveniant abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia,& cum spei nihil est,sumit arma formido. Libenter cupit commori, qui sine dubio scit,se moriturum.Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit,viam hostibus, qua fugiant, muniendam. Nam cùm abscedendi aditu patefacto, mentes omnium ad præbenda terga consenserint, inulti more pecudum trucidantur. Nec insequentium ullum periculum est,cum victi (quibus deserendi poterant)arma converterint. Hoc genere quantò major fuerit exercitus tanto facilius multitudo prosternitur. Neque enim ibi requirendus est numerus, ubi animus semel territus,non tam tela hostiũ cupi declinare quam vultum. Cæterum clausi, licet exigui numero, & infirmi viribus, hoc ipso tamen sunt hostibus pares,quia desperantes sciunt aliud ibi licere non posse. Nam *Vna salus victis nullam sperare salutem*,*cap.*21.

Vnum supereſt docere,si consilium prælij displiceat, quemadmodum recedatur ab hostibus.Nã disciplinæ bellicæ & exẽplorũ periti nusquã majus periculũ imminere testantur. Qui enim ante cõgressũ recedit ex acie,& suis fiduciam minuit,& inimicis addit audaciã.Verùm quia hoc sæpius necesse est evenire,quibus modis tuto possit fieri,declarandũ est.

Primùm ut tui nesciant,ideò te recedere, quia declinas inire conflictum, sed credant atte aliqua ideo se revocari, ut ad opportuniorem locum inuitetur hostis, ac facilius superetur : aut certè insequentibus adversariis secretiores collocentur insidiæ. Nam necesse est ad fugam parati sint,qui ducem suum sentiunt desperare.

Illud quoque vitandum est, ne hostes te recedere sentiant,& statim irruant. Propterea plerique ante pedites, equites posuerunt,ut discurrentes adversarios videre non sinerent, quando pedites abscedebant. Item articulatim incipiẽtes à primis, singulas acies subducebant,retróque revocabant, in gradu suo manentibus reliquis, quos sensim postea cessimque ad illos iungebant,quos primum subduxerant.

Aliquanti exploratis itineribus,noctu cum exercitu recedebãt:ut hostes die orto,cum intellexissent,non possent comprehendere præcedentes.Præterea levis armatura præmittebatur ad colles, sub quos subito totus revocaretur exercitus:& si hostes insequi voluissent à levi armatura,quæ ante occupaverat locum,additis æquitibus,fundebãtur.Nihil enim periculosius existimant, quàm si inconsulte insequentes, ab his qui in subsessa fuerint,vel qui ante se paraverint,observentur.Hoc tempus est, quo opportunè collocantur insidiæ, quia adversus fugientes major audacia & minor cura est. Necessariò autem amplior securitas, gravius solet habere discrimen.

Imparatis, cibum capientibus, in itinere lassis, equos suos pascentibus,ac nihil tale suspicantibus supervẽtus assolent fieri. Quod & nobis vitandum est, & hosti in eiusmodi occasionibus pernicies inferẽda. Hoc enim casu oppressis, nec virtus potest, nec multitudo prodesse: quia qui in acie, publica vincitur pugna,licet & ibi ars plurimum prosit,tamen ad defensionem suam potest accusare fortunam.Qui vero superventus & subsessas passus est,culpam suam non potest excusare:quia hæc & vitare poruit,& per speculatores idoneos ante cognoscere.

Cùm receditur, talis fraus ita fieri consuevit. Recto itinere pauci equites consequuntur,valida manus occultè per alia mittitur loca:ubi ad agmen inimicorum pervenerunt equites,tentant leviter atque discedunt.Illi credunt quicquid insidiarum fuerit,præterisse, & sine cura resoluuntur in negligentiam.Tunc illa manus quæ secreto itinere destinata fuerat,superveniens opprimit ignorantes.

Multi cùm ab hoste discedunt, si per siluas sunt ituri, præmittunt qui angusta vel abrupta occupent loca,ne ibidem patiantur insidias.Et rursus post se præcisis arboribus vias claudunt,quas compedes vocant, ut adversariis facultatem adimant persequendi & penè utrique parti in itinere ad subsessas communis occasio est. Nam qui procedit opportunis vallibus vel siluosis montibus post se relinquit insidias,in quas cùm inciderit inimicus,recurrit ipse & adiuvat suos.Qui vero sequitur, adversis semitis longè ante destinat expeditos, ut præcedentem adversarium arceat transitu, deceptumque à tergo, & à fronte concludat.

Dormientibus noctu adversariis, & qui præcessit potest regredi, & qui sequitur, quamtumuis intersit, potest supervenire per fraudem.In transfretatione fluviorum, qui præcedit,illam partem tentat opprimere, quæ prima transierit, dum reliqui alueo separantur : qui autem sequitur itinere festinato, illos qui nondum potuerunt transire, conturbat. *Vegetius lib.*3.*cap.*22.

Sciendum vero est,si pars exercitus vicerit, & pars fugerit, minimè desperandum, cùm in eiusmodi necessitate ducis constantia totam sibi possit vendicare victoriam.Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro superioribus sunt habiti,qui minime desperarunt.Nam in simili conditione fortior creditur,quem adversa non frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat,colligat campum,prior clamore ac buccinis exultare videatur. Hac fiducia perterrebit inimicos,& suis fiduciam geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit.

Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus, perniciosæ cladis tamen reparationis fortuna non defuit, & medicina quærenda est. Dux ergo providus sub ea cautela debet publico marte confligere, ut si quid pro varietate bellicorum,vel conditionis humanæ secus acciderit,absque gravi detrimẽto liberet victos.Nam si vicini colles fuerint, si post terga munitio, si cæteris abscedentibus fortissimi quique restiterint, se suosque servabunt. Frequenter jam fusa acies, dispersos, ac passim sequẽtes,reparatis viribus interimit.Nunquam exultantibus majus solet esse discrimen, quàm cùm subitò ferocia in formidinem commutatur.

Sed quicunque eventus fuerit colligendi superstites bello,erigẽdi adhortationibus congruis,& armorum instauratione renovandi.Tunc nõ delectus,nova quæruntur auxilia&(quod amplius prodest)captatis occasionibus in ipsos victores per occultas insidias impetus faciendus est, ac si audacia reparanda. Nec opportunitas desit,cùm pro fœlicitate superbius & incautius mentes efferentur humanæ. Si quis hunc casum ultimum putat,cogitet eventus omnium præliorum, inter initia contra illos magis fuisse, quibus victoria debebatur.*cap.*25

In omnibus præliis expeditionis conditio talis est, ut quod tibi prodest,adversario noceat:quod illum iuvat,tibi semper officiat.Nunquam igitur ad illius arbitrium aliquid facere,aut dissimulare debemus, sed id solùm egere,quod nobis utile judicamus. Contra te enim esse incipis, si imiteris quid fecit ille pro se : & rursus quicquid pro tua parte tentaris,contra illum erit,si voluerit imitari.*cap.*26.

In bello,qui plus in angariis vigilaverit,plusin exercendo milite laboraverit, minus periculum sustinebit. *ibid.*

Nunquam miles in aciem producendus est,cuius antea experimẽta non didiceris. *ibid.*

Aut inopia,aut supervenientibus, aut terrore melius est hostem domare, quam prælio : in quo amplius solet fortuna potestatis habere quam virtus.*ibid.*

Melius

Meliùs eſt poſt aciem plura ſervare præſidia, quàm latius militem ſpargere. *ibid.*

Difficile vincitur, qui verè poteſt de ſuis, & de adverſarij copiis judicare. *ibid.*

Amplius juvat virtus quàm multitudo. *ibid.*

Amplius prodeſt locus ſæpe, quàm virtus. *ibid.*

Nunquam ad certamen publicum produxeris militem, niſi cùm eum videris ſperare victoriam. *Eodem capit.*

Qui diſperſis ſuis inconſultè ſequitur quam ipſe acceperat, adverſario vult dare victoriam. *ibid.*

Qui multitudine & virtute præcedit, quadrata dimicet fronte. Qui imparem ſe judicat, dextro cornu ſuo ſiniſtrum pellat inimici. Qui ſiniſtram alam fortiſſimam habere ſe noverit, dextram alam hoſtis invadat. Qui habet exercitatiſſimos milites, in utroque cornu pariter prælium debet incipere. Qui levem armaturam optimam regit, utramque alam hoſtis inuadat, ferentariis ante mediam aciem conſtitutis. Qui nec numero militum, nec virtute confidit, ſi depugnaturus eſt, de dextra ſuam ſiniſtram alam hoſtium pulſet, reliquis ſuis in ſimilitudinem veru porrectis. Qui pauciores infirmioréſque habere ſe novit, ex uno latere aut montem, aut civitatem, aut mare, aut fluvium, aut aliquod debet habere ſubſidium. *Eodem capite.*

Boni duces publico certamine nunquam niſi ex occaſione aut nimia neceſſitate confligunt. *ibid.*

Quo genere depugnaturus ſis, neſciant hoſtes: ne aliquibus remediis reſiſtere moliantur. *ibid.*

Vide Bellum

Præmium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRÆMIVM, Græcè πρόσθετον, ου, τὸ, dicitur. Hebr. *Schocadh.* à verbo *Schachadh*, id eſt, muneravit, munus diſtribuit, dedit munus, largitus eſt donum. Cognationem habet cum verbo *Scacath*, corrupit: nam plerumque munera ſunt corruptelæ, quæ hominum mentes excæcant.

Eſt autem præmium id quod redditur alicui in bonum ejus. *Secund. & Thom. 3 ſent. diſt. 29. q. 4.*

Præmium & pretium ſic differre videntur, quod præmium duntaxat pro rectè factis datur: Pretium verò non modò pro rectè factis, ſed etiam pro malè geſtis. Salluſt. *Vicit tamen in Senatu pars illa, quæ verò pretium aut gratiam ante ferebat.* Terent. *Ego pretium ob ſtultitiã fero.* Propriè tamen pretium eſt, quod re empta datur. Terent. *Pretium ſperans illico produxit ac vendidit.* Hinc pretioſum, carum, & magni pretij: & appretio, æſtimo, pretium impono.

Præmium, ut quidam volunt, dicitur quaſi prævium, quia primo præponitur, quod dandum eſt victori, deinde certatur. Ita & pretium, quaſi pretium à præeundo, licet breviet primam, quoniam primo ſoluitur pecunia, deinde res empta apprehenditur.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates interrogatus, quænam civitas rite gurbernari poſſit? reſpondit, Cum boni invitantur præmiis, injuſti dant pœnas. *Ex Plut. recitat Bruſ. lib. 5. cap. 8.*

Idem præmia decreta iis, qui in Olympiis aut Nemeis viciſſent, contraxit, eaque maiora decrevit, iis qui in bello pro patria fortiter occubuiſſent: dicens, illos & dum exercentur, magnis impendiis exerceri: & ſi vicerint, magis adverſus patriam, quam adverſus hoſtes coronari: & quum ſenuerint, ad nihil utiles evadere, haud aliter quam detrita pallia: ut, qui nec bello ſint utiles, nec gerendæ Reipub. accommodi. *Laërt. lib. 3.*

Tritantæchmes, quum poſt cladem acceptam à Perſis, quidam ab Arcadia transfugiſſent, auxilia pollicentes, producti ſunt in conſpectum Xerxis. Ibi Perſis percontantibus, quid agerent Græci? reſponderunt, eos celebrare Olympia, ac Gymnaſia, equeſtriáque certamina ſpectare. Rurſus percontantibus, quod eſſet certaminis præmium? reſponderunt, coronam oleaginam. Hic Tritãtæchmes Artabani filius, verſus ad exercitus præfectum: Papæ inquit, Mardoni, in ejuſmodi viros nos incitaſti ad pugnandum, qui non pecuniarum gratia certamina agitant, ſed virtutis, ac laudis? Ea vox tum viſa eſt timida, ut ſæpenumero prudentia habetur pro ignavia. *Herod. in Vrania.*

Lyſander, interroganti Perſæ, quam Rempub. maximè probaret: Eam, inquit, in qua fortibus viris ac meticuloſis congrua utriſque redduntur. Senſit, virtutem invitari præmiis, ignavos excitari ignominia. Nimirum, hoc eſt, quod apud Homerum ſtomachatur Achilles, tantum honoris haberi ignavis ac fortibus. Ea ſententia non ſolùm habet locum in Repub. verum etiam in privatis familiis. Sunt enim hæc duo præcipua ad conſervandum cuiuſlibet gregis diſciplinam. Honos enim non ſolùm alit artes, ut habet Proverbium, verum etiam virtutem. Nec tam refert, Monarchia ſit, Ariſtocratia, an Democratia, an aliqua Reipublicæ forma ex his temperata, quam ut in quacunque gubernatione diſcrimen habeatur publicum inter viros utiles Reipubl. & ſuo viventes arbitrio. *Plutarch. in Lacon.*

Galien Imp. ranum ingentem quum in arenam emiſiſſet, prodiſſetque ad eum feriendum venator, neque productum decies potuiſſet occidere, Cæſar coronam venatori miſit: muſſitantibus cunctis, quid rei eſſet, quod homo ignaviſſimus coronaretur. Galienus per Curionem dici juſſit, Taurum toties non ferire difficile eſt. Ludens ſignificavit, grave diſcrimen eſſe, toties tauro occurrere, etiamſi non ferias. *Trebellius Pollio.*

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Nihil in rebus humanis æqualius eſſe dico, quàm & fortem & ignavum æqualibus præmiis ornari. *Xenoph. de Cyri inſt. l. 1.*

Nihil non aggreſſuri ſunt homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. *Livius, decad. 1. l. 4.*

Sui laboris milites ſemper, eventu belli, præmia petiverunt. *Cæſar. lib. 2. de bello civili.*

Vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuito bonus eſt. *Salluſt. in fragm. hiſt.*

Cum ſecum animus præmia reputat, ſimulque immenſa pecunia & potentia animo obverſantur, cedet fas & ſalus aliorum. *Tacit. Annal. lib. 15.*

Præmia bonorum malorúmque bonos ac malos faciunt. *Plin. ſecun. in Panegyr.*

Levanda eſt paupertas eorum hominum, qui diu Reip. viventes pauperes ſunt & nullorum magis. *Fl. Vopiſc. in Claudio.*

Certantes in ſtadio numeroſior corona glorificat, & Olympicos curſus palma frequens nobilitat: ſic vel in levibus rebus glorioſior efficitur; cui frequenter præmia referuntur. *Caſſiod. l. 8. epiſt. 22.*

Præmiis magnorum etiam virorum animi excitantur. *Arn. Ferron. lib. 1.*

Eò impendi laborem ac periculum, unde emolumentum atque honos ſequeretur. Nihil non aggreſſuros homines, ſi magnis conatibus, magna præmia proponãtur, magnos animos magnis honoribus fieri. *Liu.*

Magna imminet bonis deſperatio, cum ab ignavis ſe præmiis diſcretos non aſpiciunt, & qui ſe periculis atque laboribus abjiciunt, cum ſubter fugientibus pari ratione haberi. *Xenoph. in Oeconom.*

Neque domus, neque Reſpubl. ſtare poteſt, ſi in ea rectè factis præmia extent nullæ, nec ſupplicia peccatis *Cicer. l. 3. de Nat. Deorum.*

Inter quos maxima præmia virtutis proponuntur, apud illos optimi etiam viri rempubl. gubernant; quæ enim uberrima virtutis propoſita ſunt præmia, ad ea optimus quiſque in rempublicam animo contendit, *Thuc. lib. 2.*

Sanè maximorum plerunque animorum vis hebetatur, cum nec honoribus hi extolluntur, nec digna factis recipiunt præmia: ſic ferme pro ſapientium prædictionibus labefactantur, in quibus ea ſit conſuetudo, ut nulli dignis deferantur honores, ſive literarum diſciplinis præſtiterint quidam, ſive opportunius aliquid, vel perneceſſarium laudabiliter geſſerint, *Agath. l. 5. hiſt.*

Spiritus militum animique ardores dux ipſe excitat, atque alit, quãdo honores & dona largiens oſtendit, ſe non ſui luxus aut voluptatis gratia bello divinas parare, nec illas opes, ſeu communia virtutis præmia apud ſe recondi & in hoc tantum ipſum eſſe divitem, ut militibus pro meritis præmia dare valeat. *Plut. in Cæſare.*

Omne opus leve fieri ſolet, cum ejus præmium cogitatur, & ſpes præmij ſolatium ſit laboris. *Hieronym.*

Nutriunt præmiorum exempla; nec quiſquam eſt qui non ad munerum ſumma nitatur aſcendere, quando irremuneratum non relinquitur, quod conſcientia teſte laudatur.. *Caſſiod. in epiſt.*

Grave nimis eſt, ut fructu laboris ſui fraudetur induſtrius, & cui debet pro ſedulitate conferri premium, diſpendium patiatur injuſtum; & malorum omnium probatur extremum, ut inde quis cogatur detrimẽta ſuſcipere, unde credebat auxilia provenire moleſtiam pati ſine cauſa, pœnam ſine culpa, damna ſine delictis. *ibid.*

Glorioſum eſt honores paſſim impendere, ſed laudabilibus bene meritis digna præſtare: quicquid enim talibus tribuitur, pro generali potius utilitate largitur. *ibid.*

Strenuis Ducibus item & militibus per quos vel victoria parta eſt, vel ſervatus exercitus, præmia danda ad cæteros excitandos. *Quidam in aph. Polit. Sylva ex Liu. l. 7.*

Ex ſpoliis hoſtium præmia quædam præter ſortem ſtrenuiſſimis & optimis militibus ac ducibus, qui omnium judicio bonam operam in certamine navarunt, ſunt danda. *Idem ex Herod. l. 9.*

Qui non laborant in iis quæ diligentiam requirunt, hoc eſt ignavi & negligentes homines, non debent reportare paria præmia cum viris bonis & gnavis, & ſapientibus: ubi enim nulla ſit virtutum differentia, imperitiæ ſcilicet & peritiæ; Ibi neceſſe eſt eſſe certiſſimum ignaviæ domicilium, atque hoſpitium, denique omnium calamitatum. *Natalis Comes hiſtor. lib. 9.*

Præclaris virtutibus præclara præmia, & inſignia virtutis cõveniunt, quibus conferendis utile eſt Principibus eſſe magnificis, cum non minoris ſæpe fiant inſignia virtutum, quam premia à viris bonis, ſicut rebus præclarè geſtis, & annuli donabantur in concione militibus ab Imperatore antiquitus, & civica ac murales coronæ inſignia fortitudinis & autorei torques. Illud ſanè ridiculum videtur parаſitis, & helluonibus, & lenonibus, & proditoribus patriæ, & timidis abjectiſque hominibus inſignia virtutum deferri & equeſtri dignitate inſigniri, & multa hujuſmodi eſſe venalia; nam multi fiunt equites, ſi habeant pecuniam quam erogare poſſint. *Idem lib. 15.*

¶ SIMILITVDINES.

Gregor. Niſſen. Vt agriculturæ finis eſt frugum perceptio: ædificationis ædium eſt habitatio, & navigationis divitiæ, certaminis coronæ: Sic virtuoſæ vitæ finis eſt, ut ſervus Dei & ſis, & vociteris. *In Myſtica Moſaica vitæ enarratione.*

Demoſth. Vt ſi quis gravia ſupplicia ſceleribus conſtituat, ipſe quidem minimè injuriam facere paratus eſſe videtur: Sic ſi quis honores & præmia benemeritorum tollat ipſe nihil boni facere paratus videbitur. *In orat. ad Leptinem.*

Cicer. Vt nec domus nec Reſpublica ratione quadã & diſciplina deſignata videatur, ſi in ea rectè factis præmia extent ulla, nec ſupplicia peccatis.

peccatis : Sic mundi divina in homines moderatio profecto nulla est,si in ea discrimen nullum est bonorum ac malorum. *lib.5.de.Not.Deor.*

Roterod. Eleganter Xenophon in Oeconomicis prodidit,cætera quoque animantia duabus rebus potissimum adduci ad obtemperandum, cibo, si quid fuerit abiectius : aut delinimento, si generosius, velut equus:& plagis,si contumacius, velut asinus. At homo cum sit animal omnium generosissimum,non tam minis ac suppliciis cogi,quàm præmiis oportebit ad officium invitari legibus. *De instit. Principis.*

Thriveri. Corpus alimento animus vero nutritur laude, honoribus & præmio. *In Apoph. 72.*

Vide Merces.

Præsumptio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRæsumptio,Græcè τόλμημα, ατος, τὸ, vel τόλμα, ης, ἡ, dicitur. Est autem præsumptio aliquando in bono, quasi præ aliis sumptio,& nonnunquam in malo. *sec.B.Thom.2.2.q.21. art.2.*

Præsumptio in malo dicitur immoderatio spei dupliciter : supra vires proprias,vel contra iustitiam Dei.*Prima* opponitur magnanimitati. *Secunda* vero est species blasphemiæ in Spiritum sanctum. *Prima* oritur ex inani gloria. *Secunda* ex superbia.

¶ LOCI BIBLICI.

Præsumptio sancta,Ephes.3.12. Præsumptio inanis damnatur, Prov. 26.12.& 28.vers.25.26.Gal.6.3.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Cum audace ne eas in desertum, quoniam quasi nihil est ante illum sanguis,& ubi non est adiutorium,elidet te. *Eccl.8.*

Terribilis est in civitate sua homo linguosus, & temerarius verbo suo odibilis erit. *Idem 9.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Præsumunt Prælati non debere se reprehendi, vel accusari, pro eo quod canones non eos passim constituunt accusandos : quod tantum negatur solis criminosis,cum de reprehendendo veritas ipsa constituat: Si malè locutus sum,testimonium perhibe de malo,&c. *Aug. Soliloquior. 8.& habetur, 2.q.7. Can. Præsumunt.*

Aliter aliquid sapere,quàm res se habet,humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel invidendo melioribus, vsque ad præscindendæ communionis, & condendi schismatis vel hæresis sacrilegium pervenire,diabolica præsumptio.In nullo autem aliter sapere, quàm ius se habet,Angelica perfectio est.Vita itaque homines sumus, sed spe Angeli sumus, qui æquales in resurrectione futuri sumus. Quandiu ergo non habemus perfectionem Angeli, non habeamus præsumptionem diaboli. *Idem de baptismo contra Donatum,lib.2.*

Multos impedit à firmitate præsumptio firmitatis. Nemo erit adeo firmus,nisi qui à seipso sentit se firmum. *Idem de verb.Dom.c.14.*

Nulla præsumptio pernicioſior,quàm de propria iustitia aut scientia superbire. *Idem super illud Eccl.7.Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis est.*

Quantalibet doctrina mens polleat,gravis imperitia est,velle docere sapientiorem. Immensa enim præsumptio, à seniore sibi reverentiam exigere,silentium imperare meliori.

Omni culpa gravius de commisso vitio superbire. Nam quamvis de virtute nasci elatio soleat, nonnunquam tamen stulta mens perpetrata nequitia se exaltat. *Greg.l.6.Moral.*

Lumē intelligentiæ humilitas aperit,superbia abscondit.Nā secretum quoddā pietatis est,& tāto minus anim⁹ ad id pervenit,quāto magis intumescit,quia eo ipso foras repellitur,quo minus inflatur. *Id.lib.25.Mor.*

Quia prima stultitia Angeli elatio cordis fuit,vera sapientia hominis efficitur humilitas suæ æstimationis, quam quisque vel magna sapiendo deserit,eo ipso vehementer desipit,quo semetipsum nescit.

In præcipitium pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumque amittit quod poterat, qui audacter ea,quæ pertingere non valet,arripere festinat.

Pia conditoris dispensatione agitur,ut de se confidens anima dispensatoria tentatione pulsetur, quatenus infirmata quid sit, inveniat, & præsumptionis propriæ fastum deponat. *Idem lib.28. Moral.*

Humiles cœlum petunt,dum se in terram deiiciunt. Superbi infirma petunt, dum despiciendo cæteros quasi altioribus extolluntur:Illi,dum se despiciunt,cœlestibus iunguntur. Isti dum se erigunt,à superioribus dividuntur.Atque (ut ita dixerim) illi se elevantes deprimunt,isti elevantur deprimentes. *Greg. lib.23. Moral.*

Præsumptuosus, primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet,non vocatus accedit,non missus se intromittit,reordinat ordinata, reficit facta, quidquid ipse non fecit aut ordinavit, nec rectè factum,nec pulchrè æstimat ordinatum,iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis. Si,cum tempus advenerit, non promoveatur ad Prioratum, suum Abbatem aut invidum iudicat,aut deceptum.

Quomodo præsumptuosus culpam suam confitebitur, qui nec esse putat,nec putari culpabilis patitur? propterea cum culpa ei imputatur, crescit,non amputatur.

O superba præsumptio & præsumptuosa superbia quæ non solùm Angelos Deo voluit adæquare,sed homines præsumpsit deificare.Porro quos erexit, depressit,& quos exaltavit,humiliavit.Hæc turrim evertit, quos erexit, depressit,& quos exaltavit,humiliavit.Hæc turrim evertit, linguam confudit, Goliath prostravit, Aman suspendit. *Bern. de 12. gradib. humilitatis.*

Alios superbia non excędas,elationis pennas non erigas. *Isid.soliloq. lib.2.cap.13.*

Superbus venit instituere,antequā instituatur alios instituere cupit,& docere,antequam discat:priusquam erudiatur,promulgare vult leges:& antequā discat ordines syllabarū,philosophari incipit:priusquā subiiciatur,vult habere subiectos:&antequā majorum iussis obtēperet,eripit jubētis officiū:& antequā instruatur,instruere ac monere usurpat. *Cas.li.1.*

Plerisque evenit,ut dum fratribus præesse festināt,nunqua senioribus ipsi subiiciantur,& à superbia inchoantes,dum alios instruere cupiunt, nec discere ipsi nec agere ea,quæ sunt docenda mereantur.Ostētationis nota non caret,qui se ingerit,sed qui invitatur. *Idem in collat.Dan.*

Omne malum execrabilius redditur quando publica præsumtione tractatur. *In Psal.*

Constat eum de se præsumere,qui ad sacri ordinis cupit fastigia pervēnire : Merita enim suggerunt bonæ apparentiæ visus, & in qualitate desiderij potest mens honesta cognosci.Quis enim palestricæ artis ignarus in studium luctaturus introeat? aut quis certamini misceatur,quod virtutis conscientia non suadetur?In ipsis conatibus ægra languescunt, quæ meritorum,præsumptionibus non juvantur. *lib.4.epist.25.*

Cum nō sit nostrū,quod sumus,quomodo nostrū est,quod habemus? Stultitiæ genus est, ut cum aliis debeas vitæ beneficium, tibi adscribat ornamenta virtutum. *Val.Episc.in quodam sermone.*

Magnus unusquisque esse studeat,si tamen aliquo modo esse nesciat, nedum sibi magnitudinem arroganter tribuat amittat. *Greg. in homil.*

Nimium princeps est,qui intrare cōtendit,ubi alios cecidisse viderit:& vehemēter infrænis,cui nō incutitur timor alio pereūte. *lib.de sing.cler.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Menander.

Ανὴρ ἄβουλος εἰς κενὸν μοχθεῖ τρέχων.
Vir temerarius in vanum laborat currens.
Ἀβουλία γὰρ πολλὰ βλάπτουσι βροτοὺς.
Temeritate enim multum laduntur mortales,
Ανὴρ ἄβουλος ἡδονῆς θηρεύεται.
Vir temerarius voluptatem venatur.
Προπέτεια τοῖς πολλοῖς ἐστιν αἰτία κακῶν.
Temeritas multis est causa malorum.

Plaut. in Penulo.

Sine pennis volare haud facilè est.

Ovid. de Ponto, lib. 4. Eleg. 11.

Sed neque prudentem solari stultior ausim,
Verbáque Doctorum nota referre tibi.

Idem de arte amandi,lib.3.

Odimus immodico (experto credite) fastus,
Sapè tacens odij semina vultus habet.

Catul.Eleg.3.

At qui nec divis homines componier æquum est.

Iuven. Satyr. 5.

Maxima quaque domus servis est plena superbis.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Imperita rusticitas plura promittit,& credit se scire quàm nescit. *Veget.de re militari.lib.3.*

Aut qui privatus intolerabili superbia fuerit, cum commodum & se cognoscentem videre in potestate quis poterit? *Cic. Rhoteric.novor.li.4.*

Temeritatis subiti & vehementes sunt impetus, quibus hominum mentes concussæ, nec sua pericula respicere,nec aliena facta justa æstimatione prosequi valent. *Valer.Max.lib.9.*

¶ SIMILITVDO.

*Sen.*Vt in corporib⁹ morb⁹ segnitie & lassitudine præsētitur:Sic infirmus animus,priusquā opprimatur malis,præsumptione quatitur. *Apud Erasm.*

¶ HISTORICVM EXEMPLVM.

Rex Persarū Xerxes Græcis bellum indixit,cui familiariū unus dicebat: Græco adventum nuntij belli non expectaturos,sed ad primam adventus famam terga versuros : alius dicebat, Græciam non vinci,sed obrui mole exercitus:alius, timendum esse,ne urbes vacuas vel desertas invenirent,non habiturum regem,ubi tantas vires exercere, possit:alius dicebat,vix illi naturam rerum sufficere:angusta esse classibus maria, militibus castra,explicandis copiis equestribus campestria,cœlum vix patere sagittis.Dum in hunc modum regem æstimatione nimia sui furentem offuscarent : dixit Damaxatus,Multitudo ista,quæ tibi placet,tibi metuenda, verùm est enim permagna nunquam posse regi:nec diu durare potest quod regi non potest.Nihil tam magnum, quod perire non possit,sic contigit, ut dixit Damaxatus, Nam ut fugax animal pavido regressu regnum suum repetere coactus. Multi enim ignorant vires suas:& eum credunt se tam magnos,sicut audiunt,attraxere supervacua bella,& in discrimine perventura. *Valer.l.1.*

Vide Arogantia, Superbia.

Preces, Precatio.

¶ LOCI BIBLICI.

PRecationum variæ formulæ:Nuptiis benedicendi Gen.24.60.Rur. 4.11.populo benedicendi, Num.6.v.23.24.25.Regem consecrandi, 1.Reg.1.37. salutandi & bene precandi, Ruth.2. 4. Matth.21.9.28.9. Marc.11.6. Ioan.12.13.

Precibus precari,repetitio est Hebraica, pro devotè & religiosè precari.Iac.5.17.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Iac.Bill.Anthol.Sac.

Inter mundanæ mala conflictantia vitæ,
Sapè quidem Domini corripitur populus.
Qui tempestatum varia sub clade laborant,
Noscant se iusti ferre flagella Dei.
Atque ipsum toto gemitu planctúque precentur,
Vt qua sit miseris auxilietur ope.
Non etenim proprio arbitrio curabitur ager,

Nec verò leges ipse dabit Medico.

Curandum esse, ut preces nostræ ab animo puro proficiscantur.

Cum pectus gratum est, tum sunt quoque munera grata.
Visus Abel primum est, postea dona Deo.
O quam falluntur sua qui iucunda Tonanti
Vota putant, cum sint pectore nata malo.
Non satis est sertis careant quod pulvere flores,
Pura legentis enim debet & esse manus.
Sic quoque non satis est, quod sint tua vota precésque,
Ni quoque mens pariter sit sine labe tua:

Non murmurandum esse, cum preces nostræ non statim exaudiuntur.

Cùm gladios, cùm castra Saül, cùm cerneret hostes,
Attonitus fertur consuluisse Deum.
Cùm nullam consulta darent oracula vocem,
Consilium à Stygio perfidus hoste petit.
Huic similis dici possit, quicunque Tonanti
Vota quidem, patitur dum mala nulla facit.
At nisi quàm primum fugiant adversa relicto
Numine, mox vetitam perditus orat opem.

Vt preces nostræ Deo gratæ sint, carnis mortificationem adiungendam esse.

Et precibus sanctis quanam solatia, quinam
Existant fructus, nemo referre potest.
An tua ne fructus pede claudo vota sequatur,
Fac tua cum vitiis ut caro morte cadat.
Ara duplex templi quondam hoc sine voce docebat,
Thus una, at cæsis altera habebat oves.
Obtulit hic cæsas pecudes, qui membra necavit.
Qui pia vota facit, thus dedit ille Deo.

¶ Apophthegmata.

Sxer. nihil ultra petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quoniã ij demũ scirent, quid cuique esset utile, nos autẽ plerúmq; id votis expetere, quod nõ impetrasse melius foret. Etenim dẽsissimis tenebris involuta mortaliũ mẽs, in quã latè patentẽ erroré cæcas precationes tuas spargis? Diuitias appetis, quæ multis exitio fuerũt honores cõcupiscis, qui plures pessũ dederũt, regna tecum ipsa volvis, quorũ exitus sæpenumero miserabiles cernuntur. Splendidis coniugiis iniicis manus: at hęc ut aliquãdo illustrãt: ita nonnũquã fũditus domos evertũt. Desine igitur stulta futuris malorũ tuorũ causis quasi felicissimis rebus inhiare, téq; totũ cœlestiũ arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solẽt, etiam eligere aptissima possũt. *Val. Max. lib. 7. c. 2.*

Bias, eos, qui sibi mentem à Deo bonam largiri precarentur, nec tamen disciplinam capesserent, parum cordatos esse dicebat. Quando neque ut pictor quisque bonus evadat, dari sibi à Deo bonos colores, & lineam exoptat, quin magis artem perdiscit. Sicut nec votis proficit, qui musicus esse cupit, nisi artem consectetur. Adeò nihil prodest, circa preces occupari, nisi rectè vivendi studio tenearis. *Stob.*

Idem, aliquando cum impiis ac sceleros is hominibus navi vehebatur, & quã omnes periclitarẽtur impiis Deorũ opẽ implorãtibus. Silete inquit Bias, ne Dij vos nebulones hic navigare sẽtiãt. De⁹ autẽ impiorũ preci⁹ irritatur magis ad vindictã, quã ad opitulãdũ flectitur. *Laër. lib. 1. c. 6.*

Athenod. multũ eos dãnari debere aiebat, quid longis orationibus Deũ fatigarẽt, eáq; peterẽt, quæ peti ab eis homines scire nollẽt. Rogãdúmq; solũ de eis Deum esse, quæ minimè molestè homines ferrent, etiamsi ab omnibus intelligantur. Addebat etiã, ita cũ hominibus, homines vivere debere, non secus ac si Deus eorũ sẽper actiones intueretur. Hoc autem modo illos carpebat, qui iniusta à Deo peterent & ipsi sibi, quò minùs exaudirẽtur impedimẽto essẽt. *Fulg. lib. 7. c. 2. ex Seneca, cuius verba hæc sunt epist. 10.* Tũo scito (*inquit: Athenodorus*) esse te omnib⁹ cupiditatib⁹ solutũ: cũ eo perveneris, ut nihil Deũ roges, nisi quod rogare possis palã.

Lacon. si quando Diis supplicarent, summa deprecationis hæc erat, ut Dij immortales bonis nil aliud adderent, quàm honesta; præterea nihil. Non aliud petebant virtutis præmium, quàm honestam famam, cùm multa alia sint aliarum gentium vota, non solum multiloquia, verum etiam inutilia, nonnunquam & turpia à Diis postulantium. *Plut. in Lac.*

¶ Similitvdines.

Sicut thymiama bene confectum delẽctat hominem odorantem: Sic oratio iusti suavis est ante Deum. *Chrysost. in cap. Matth. 6. hom. 13.*

Omnes Medici pecuniis, Deus autẽ sola oratione placatur. *in c. 2. Matth.*

Dic sodes: Si stercore manus atque cœno illitas haberes, auderésne ita sordidus orare? Minimè, inquies: atqui hoc tibi nullũ dãnũ inferret. Illud omniũ peste pernicios ius est: scil. cum sordescat manus homicidio; operationibus malis, os maledictione, detractione, contumelia, iracundis verbis atq; obscœnis, dissoluto risu, atque scurrilitate. *Hom. 12. in Matth.*

Si quis pedes tuos stercore sordidatis manibus supplicando tergeret, nõ modo exaudires: verum etiam calcibus expelleres. Quomodo igitur audes tu hoc modo orare? Nam qui orat, quasi manu lingua utitur, quâ genua Dei supplicando attingit. Nolite igitur ipsam maculare, ne Deus ad vos dicat: Si multiplicaveritis deprecationem, non exaudiam vos. Vita enim & mors in manibus linguæ. *Hom. l. 52. in Matth.*

Dic quo liberis operam dedisti legitimè, quamvis crimen illud non sit orare tamen non audes: cõvitiatus rem, & contumeliatus, quod gehennã tibi præparat, antequam teipsum mundes, manum ad cœlum tollis: dic quæso, quomodo non inhorrescis? Quod si ab incontaminato lecto resurgens, times ad orandum accedere: cum in diaboli lecto sis, cur horribile Dei nomẽ audes invocare? diaboli quippe lect⁹ est omne cõvitium, ita quasi pernicios us quidã adulter; occulta voluptate cum animo adulteratur, & ex pernicioso spermate diabolicas inimicitias parit, contráq, matrimonium agẽs omnia, eos qui pacis vinculo in unum coarctãtur, in multas dirimit partes. Cum matrimonium in una duos carne cõiungat, nec coniunctos solum dissparat sed etiã ipsum animum scindit & lacerat. Quare ut liberè Deum adire possis, cõiunctionẽ hãc atq; adulterium furoris, quasi tabidum canem procul animo tuo extermina. Sic Paulus etiã iussit? Levãtes puras man⁹ sine ira & disceptatione. *Hom. 52. in Mat.*

Qui trans-iciunat, Binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur, non enim oscitat, non extenditur, nec torpet orando, sed igne ardentior, & terra superior: quare terribilis hostibus redditur. Nihil enim homine probo orante potentius. Nam si mulier crudelem dæmonibus judicem, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, flectere potuit: multo magis propitium Deum faciet qui continuæ orationi adhæret, ventrem superat, delicias spernit. *Hom. 58. in Matth.*

Sicut magistrum audiens balbutientem, & singulas literas discentem, non eum ignorare dicis, cum interrogat, ubi sit illa littera? scis quia non ignorans interrogat, sed discipulum volens instituere: Sic & Deus non opus habens oratione orabat: sed te volens instituere, ut assiduus sis ad orationem, ut sobrie cum vigilantia ores: vigilans dico, cum intelligis ad quem loqueris, quando mente ea percipis. *Hom. 27. in epist. ad Hebr.*

Quemadmodum sol lucem præbet corpori: Sic animæ lumen est precatio. *De diversis.*

Sicut caco damnosum est non intueri solem: Sic & multo gravius damnum Christiano homini, non assiduè deprecari. *de Diversis.*

Non secus ac navem & domum, ea quæ substracta sunt, validam reddunt, ac ne soluantur, continent: Ita nostram vitam orandi studium continet, & undique firmam reddit, adeo ut absque hoc nihil boni contingat ad salutem conducens. *De diversis.*

Sicut arbores non valent fructus producere, nisi bibant humorem radicibus. Sic nec nos pietatis fructibus poterimus esse gravidi, nisi pretibus irrigemur. *De diversis.*

Quemadmodum prædones & facinorosi, conspicientes gladium militis in caput suum vibrari, resiliunt: Sic maligni spiritus conspicientes communitos deprecatione, illico resiliunt. *De diversis.*

Vt cum assistens terreno regi, omnibus modis molitur, ut plurimã erga illum reverẽtiã exhibeat, nõ solum sub specie capitis, sed totius corporis cõpositione, quo per majorem erga eum illius benevolentiam concilíet: Sic nos in oratione undequaque compositi, præsertim intus. *De diversis.*

Si hic, qui loquitur cum terreno Rege; de his tantùm mentionem facit, quæ voluerit audire libenter Dominus: Multò magis coram omnium Domino, de salute animæ postulandum, &c. *De diversis.*

Quod venatori cuspis vel gladius, hoc preces homini afflicto: non tam lupis terribiles gladij, quã dæmonibus preces iustorum hominum, quos valde exulceravimus, iræ quiescunt, si diluculo, meridie, vesperi, apud eos comparemus, & cum eis humili & continua consuetudine conversemur: magis multò apud Deum, si frequens fueris in oratione, licet indignus, dignus tamen eris diutina familiaritate. *De diversis.*

Sicut corpus per nervos sibiipsi cohæret & compaginatum currit, & stat, firmum est, vivit, si autem quis nervos amputet, omnem harmoniam corporis solvit: Ita animæ præstantes in orando firmæ sunt, cursum pietatis facile currunt. Si autem auferantur eis precationes, perinde est, ac si piscẽ ex aqua traxeris, ut illi vita aqua, ita animæ preces. *De diversis.*

Tẽpla Christi homines sũt. Vt auro, argẽto, gẽmis, dom⁹ regię extruũtur; Ita oratione tẽpla Christi, ut inhabitet in cordibus vestris. *De diversis.*

Vt athleta à palæstra ad coronam currit: Ita bonus ad orationem. Vt reginam ingredientem urbem omnes divitiæ comitantur: Ita oratio quę in animam intrat, omnes virtutes sibi sociat. *de Diversis.*

Vt arbores, quæ radicem altius miserint, quamvis summum ventorum excipiant impetum, non frangi aut evelli possunt. Sic orationes, quas animus Deo suo reddiderit, per quam tutè affixæ, efferunt sese in excessum, nullóque perverturtur aggressu cogitationum. *De diversis.*

In tranquillitate es; ora Deum, ut ipsa tibi trãquillitas stabilis maneat. Tẽpestatẽ vides gravẽ: ora Deum, ut avertat ipsã, & ex ipsa trãquillitatẽ faciat. Exauditus es: gratias age, quod exauditus es. Nõ exaudit⁹ es, persevera, ut exaudiaris. Et si differt aliquando Dñs, non id odio facit, neque te aversatur, sed differendo, diutius te secum servare vult: Sicuti & patres filios indulgẽtius amãtes, quo illos diutius apud se detineãt, quos desides vidẽt, dedita opera morãtur aliquid daturi. *Hom. de profect. Evãg.*

Quemadmodũ nullo pacto fieri potest, ut qui solis radiis fruitur non effugiat tenebras: Ita nulla ratione fieri potest, quin qui cũ Deo cõsuetudinẽ agit, desinat esse mortalis: siquidẽ ipsa dignitatis sublimitas nos ad immortalitatẽ trãsfert. Etenim si qui cum Cæsare miscẽt sermones, familiaritérque cum eò versãtur, & hoc honoris ab illo sunt adepti, nõ possũt esse pauperes: multo minus fieri potest, ut qui Deũ deprecãtur, cũ eo familiariter colloquẽtes, animas habeãt mortales. *lib. 1. de orãdo Deũ.*

Quemadmodum corpus hoc nostrum, si non adsit anima, profecto mortuum est ac fœtidum: Sic anima, nisi seipsam inciter ad orandum, mortua est ac misera, & graviter olens. *lib. 1. de orando Deum.*

Quemadmodũ alij quidã Reges incolumitatis suæ spẽ ponere cõsueverunt in militũ peritia; & arte belli gerẽdi, in sagittariis, in cataphractis, in equitibus. Ita magnus ille David fãctis precibus omnium vice suum cinxit exercitum, nequaquam respiciens Imperatorum, tribunorum, ac centurionum ferociam, neque pecunias colligens, nec arma comparans, sed orando divinam armaturam è cœlo deportans. *lib. 1. de orando Deũ.*

Quemadmodũ in coronis non sat est flores esse puros, nisi pura sit & manus eas cõtexẽs: Sic & in sacris hymnis oportet nõ verba tãtũ esse pia, verùm etiã animũ hymnos cõcinnentem. At is impurus est, vacuæ fiduciæ, utpote multorũ plenus scelerum. *Hom. 4. cũ presbyt. esset designatus.*

Quemadmodum ignis extergit æruginem: Sic preces peccatorum nostrorum sordes expurgant. *Apud Ant. part. serm. 19.*

Thelassij Vt cõtinẽtia & charitas purificãt cogitationes: Ita omnẽ superbiam tollunt cõtemplatio, precũm que puritas. *Ad Paul. Presbyter.*

Aug. Quemadmodũ serpentis quoddam genus cum it ad bibendum; priusquam ad fontem venit, omne venenum evomit: Ita Christianus cũ ad orandum accedit omnem iracundiam & odium proximi deponat. *Ad Iulian. comitem de perfecta iustitia.*

Absolonis. Vt incẽsũ,quũ incẽditur,flãmã,fumũ,odoré ex ſe mittit:Ita oratio Deo grata,fumum cõpunctionis ob peccata,flãmã charitatis ob amorẽ cœleſtiũ,odoré devotionis per aſcẽſionẽ mẽtis in Deũ.*lib.de dedic. Eccleſ.*

Bern. Oratio ſimilis turturi,meditatio verò columbæ,quæ dulces quærimonias ſubmurmurant in foramine petræ. *Ser.de diſcipul.euntib.in Emãn.*

Bed. Sicut iuxta Dei ſententiam,vulneri medicamentum,ſi adhuc ferrum in eo manet,non proficit:Ita nihil proficit oratio illius cuius adhuc dolor in mente,vel odium manet in pectore.*In natali Innocentium martyrum.*

Laurentij Iuſtiniani Patriarchæ. Veluti ex ſonora vocum dulcedine Pſalterij vel organi docta agnoſcitur artificis manus, & ex verborum ornata prolatione doctoris patet facundia:Sic ex effectibus variis orationis illius percipitur excellentia. *In ligno vitæ, c.2. de orat.*

Vt mens ciboi aviditate laxata,perdit orationum vigorem,dum carnis nimia laſſitudine prægravata compellitur dormitare : Ita rurſum nimietate voracitatis oppreſſa emittere ad Deum preces ac laudes non poterit.Nam per indiſcretionis exceſſum debilitatum quemlibet ad illum ſtatum vocari neceſſe eſt,in quem negligens per incuriam devenit. *lib.de ligno vitæ.c.3.*

Quemadmodũ qui terram colit,ſolerter ſentes debet éradicare,ut uberiores valeat colligere fructus;Ita qui concupiſcit dulcedinem devotionis in oratione guſtare,ſummopere ſtudeat ipſius impedimenta declinare. Quia fruſtra currit ad portũ orationis,quiſquis illi adverſantia nõ tota intẽtione refugit.Multa enim ſunt orationis impedimẽta,*In ligno vitæ,c.4.de orat.*

In rebus humanis illi ſagacior prudẽtiórq;cognoſcitur,qui in agẽdis negotiis propriis vel alienis ſervato modo,loco ac tẽpere,opus arreptũ ad finẽ ducit.Æquè in ſpiritualibus faciendũ eſt,& preſertim in orationis actu, Quia quãto eſt excellẽtior actio,tãto prudẽtius debet fieri.*In ligno vit.c.9.*

Quemadmodum preces,quæ attentè à puro animo funduntur, à Domino reportant quod petunt:Ita deſpiciuntur leves,diffidentes,inutiles ac ſeculi curis anxiæ,rebus temporalibus implicitæ, ac bonorum operum fructibus infœcundæ:*In ligno vitæ,c.9.de orat.*

Quemadmodũ ignis,quãto magis in unum colligitur,tanto amplius nutritur;& flãmas evaporans ſurſũ impetuoſius érumpit:ita & mens cũ diutius intra ſe commorata fuerit,& ardentius per amoris incendium urit in ſe & per deſiderium elevatur in Deum.Sed ſi tunc verba quæda protulerit,tota ignita,ſapientię nectare cõdita,veritatis ſplendore irradiata,& divinarum laudum ſuavitate plena erunt.*De diſciplina & perfectione monaſtica,c.15.*

Bernardi Iuſtiniani. Quemadmodum caput ac lingua implorat auxilium pro reliquo corpore, ſe non movente : Ita Principis Oratio placare Dominum,quamvis populus aliis intendat. *In vita Laur. Iuſtin.*

Thriveri. Vt duplex eſt calida & frigida adverſus venenorum malignitatem alexipharmacorum differentia:Ita adverſus tentationem omnem oratio & patientia ſunt remedia. *In apoph.218.*

Obiter cũ illis ſermonẽ ſolemus facere,quos cõtẽptum alloquimur:Nec admodum erga Deũ afficitur,qui aliud cogitat;aliud loquitur.*In apoph.75.*

Principibus tam diligenter facimus ſupplices literas,quam verba : Cur ergo negligentiùs oramus Deum abſentem, quem ſi daretur, conveniremus præſentes ? *In apoph.109.*

Qui hoſtem oculis obſervat,nullas patitur inſidias : Et qui in precibus aſſiduus eſt,nulla frangitur tentatione. *In apoph.110.*

Illiberale eſt petere, quod eſt iniquum : illiberalius eſt recuſare, quod eſt æquum & honeſtum. Sacrilegus igitur , & infideli deterior , qui æquum orat & dubitat. *In apoph.122.*

Nunquam bonus vir detrectabit alteri dare iuſtum conſilium:Nec fieri poteſt,ut Deus precantibus uſquam ſuum neget oraculum.*In apoph.125.*

¶ Fabulæ. *Camelus.*

Camelus repanda à Iove petebat , ut cornibus armaretur. Cuius ille ſtolidis precibus irriſis,etiam aures mutilavit , ut non ſolùm inermis,ſed etiam deformis de cætero eſſet.

Docet fabula, ineptis precibus Deum non eſſe fatigandum.

Serpentum renovatio.

Veniſſe olim humanũ genus ad Iovẽ ferunt,& petiiſſe ab illo,aliquod ut remedium repellendæ ſenectæ ſibi impertiret. Nimis enim paucos annos valere,atq; vigere homines,neq; illis ſpatium vel ad virtutis cui ſum perficiendum,vel errata & delicta vitę corrigenda ſuppetere.Quod ſi ſenibus inſtauraretur adoleſcẽtia,futurũ,multò ut melioribus & probioribus hominibus uteretur:Annuit Iupiter precibus,& quandam medicinã confecit illis ſenectæ,ac in utre conditã tribuit.Hanc diſcedentes aſino ſarcinã imponunt,& læti revertuntur. Tẽpus erat tempeſtiuũ, & omnia ſolis ardore flagrabant.Magna igitur,atque intolerabili ſiti corripitur aſinus, & fortè nemus opacum præteriens ſtatuit in illud deflectere inter,& paulũlum acquieſcere.Ingreſſus,fontẽ ibi invenit,quare mirificè delectatus,ficcas fauces aquæ cupidiſſimè intendere , & rẽfrigerare velle guttur aridum atque fervens.At ſerpens cuſtos fõtis,immani corpore provolvitur,& os ſævum oculóſq; infeſtos in aſinum intendens,micante lingua ſe illi copiã undarũ facturũ gratuito negat.Aſinus ita erat ſiti enectus,ut corij particulã non videretur recuſaturus impẽdere pro potu.Rogat igitur quid pretij poſcat. Sarcinam,inquit ſerpens,tradito.Cape ſane,inquit aſinus,ita enim & onere me inſuper liberaris.Senectæ igitur medicinam nactus ſerpens,in conſiliũ & conventum civium defert:Aſinus redit vacuus ad homines.Illi ſarcinã requirunt , hic amiſſam eſſe narrat. Tum ingens dolor omnes corripuit, neque Iupiter largiri denuò medicinam velle,neque ipſi recuperare à ſerpentibus poſſe : Itaque nunc exuviis veteribus poſitis iuventam induunt ſerpẽtes,pernicioſæ hominibus beſtiæ.Homines memores accepti mali & damni dati ab aſino,delicias faciunt verberando miſerum animal.

Docet fabula inſerecundas preces , ſi maximè exaudiras eſſe homines putant,ferè tamen in ipſorum pernicẽm convertere.

Vide Suprà Oratio.

Princeps.

¶ Definitio et etymolog.

PRinceps,Græcè, ἄρχων,ὁντος,ὁ, & ἀρχὴ, ἧς, ἡ, principatus,dicitur. Princeps aliquando plurimum ſignificat, & eſt adiectiuum Macrob. *Qui gradus inter eos princeps habebatur.* Aliquando optimatem. Vnde civitatis Princeps,dicitur,qui Rempubl.adminiſtrat.

Princeps dicitur,quaſi primum caput. A quo principium,& principale, & principatum.

Hebræi variis nominibus Principem deſignãt.1.*Naghidh.*Dux, Princeps, præcipuus,eximius,qui coram populo eſt,& ei indicat quid ſit faciendum: à verbo *Naghadh*,indicavit,corã demonſtravit,& cum digito præſentavit, oſtendit.*Neghidhim.*Duces,Principes.*Pſ.76.v.ult. & Prov.8.6.Neghidhim*, pro rebus præcipuis & eximiis ſumitur. *Naſi*, Princeps, prælatus, perſonã ſuper alios eminẽs,à verbo *Naſa*,levavit,cuius paſſiuũ *Niſſa*,ſignif.elevatus eſt,portatus eſt:ut in clypeis,curribus, equis viri Principes attollebantur.*Neſchym.*Principes,Excelſi,Eminentes viri, atque velut ex alto cæteris hominibus imperantes.III.*Roſch*,caput,capitaneus,metaphoricè,prẽcipuus, ſummus,qui eſt caput & initium alicuius rei. *Num.14.4.Riſchon*, primus, prior,anterior,*Iob.15.7.Eſa.44.6.Richonim*,priores:*Reſchith*,principium initiũ,*Gen.11.Meaaſſchoth*,Cervicula,quæ ponuntur ſub capite,& ornamenta capitis,ut cidaris,tiara,diadema,corona.Pauperũ Hebręi vocant & *Raſch* à verbo *Roch.*Quid verò principem à paupere diſcernit ? certè mors ſceptra ligonibus æquat.IV.*Sar.*princeps,dux,primas,ſuperior;*Exo.2.14.2.Reg.9.ſ. Dan.10.v.ult.Sarim*, principes,*Pſ.148.11.Sarach* domina,lament.1.*Saroth.* dominæ,principes mulieres,*Reg.11.3.*Nomẽ uxoris Abrahã,*Sarach*,*Gen.17. 14.Sar.* deducitur à verbo *Sarar*, Princeps fuit,principem egit , principatu functus eſt,ſuperior fuit,prævaluit.*Prov.8.16.Eſther.1.v.ult.Oſe.12.4.*

Alias primatiuũ,principũ,magiſtratuum,nomina ſuis locis indicata ſunt.

Princeps dicitur , qui aliquot vrbes ſeu civitates ſub ſe tenet & poſſidet. Dictus Princeps,quaſi primũ caput,& Principatus,Dominatus,vel Imperiũ. Regna autem dicuntur,integræ regiones,quæ à Rege poſſidẽtur.Hinc Reges à regionibus poſſeſſis dicti:Ita Gallia Regnum,& dicitur Rex Galliæ, qui præſidet eiſité Bohemiæ,Vngariæ,Poloniæ,&c. dicuntur & Principes, Optimates civitatis , qui Rempub.adminiſtrant. Nonnunquam Principes vocantur domini,ſic Auguſtus primus,Nero Princeps,Catus Princeps notatur. Vnde principatus derivatur pro Dominatu, Græcis ἄρχος, dictus & ἀρχὴ principatus:vocavit & Imperator princeps *ff. de conſtit.prin.per totũ.* princeps,id eſt,primũ locum tenens,*Extra de elect.c.cupientes,in pan. lib.6. & ibi Ioan.Andr. C.de Principib. agen.in rebus. lib.12.* Princeps ex divina ordinatione ad regendum populum inſtituitur, 8. *q.1. c. Ergo.* Et eius officiũ eſt cogitare de utilitate communi,deinde ſingulorum.Item proſpicere illũ oportet,ut ſubditi in pace,ſecuri ac tranquilli vivere queant.*in Auth. le hared.& falcid.collat.1. ibi, quid Princeps.* Principes civitatis dicuntur magiſtratus , *ff.de excuſat.l.Spadonem.§. ſi civitatis.* Item Principes maioribus officialibus accipiuntur in iure, *C. de offic.diuer.iudic. l.fui.* Dicitur & Papa Princeps.Porro & præclarus, *extra de Reg.Iur,cap.2.25. diſt. c. Eccleſia Principes.Vide Ægid in tractatu de regimine Principum.*

¶ Loci Biblici.

Principes non irritandi,Prov.25.16.Principes Davidi miniſtrantes,1.Par. 27.1. Principes Sacerdotum , Matt.2.4. &c. vocabantur, qui ex poſteris Aaronis (nam ij ſoli Sãcerdotes dicebantur) erant familiarum ſuarum capita,ſicuti poſt captivitatẽ fuerat earum diſtributio inſtaurata,ut refertur.Nehe. 11. & 11.c.quamobrem etiam vocãtur Principes Sanctuarij , 2. Paral.24.5.principes Sacerdotum, 36. 14. principes Salomonis,1.Reg.4.2. principes mali,ob peccata populi,Prov.28.2 principes quomodo à Deo demententur,Pſal.76.13.Prov.29.12.Miniſtri Dei ſunt, Rom.13.4.quales eſſe oporteat,Deut.1.13.principes ignorantes crucifixerunt Chriſtum, Act. 3. 17.1.Cor.2.8.multi ex Iudæis credut Chriſto,non audentes tamen confiteri.Ioan.12.42.ad principes exhortatio,Ezech.45.9.in principes pauperum oppreſſores,Amos,4.1.& 6.1.Soph.3.1.

Principũ&regnũ corda in manu Dei ſũt,Pro.21.1.principũ ſcelera minimè diſſimulãda,*Exẽp.*Eſaias,Eſa.1.23.Ioã.Baptiſt.Mat.14.4.Marc.6.18. principũ placãdorũ expedita ratio,Pro.25.15.principũ ſtatus mutãtur,,Iob.12.18

Principibus non maledicendũ,Exo.22.18.Eccl.10.20.Act.25.5.principib⁹ magnis ſubiici,nõ ſemper eſt tutum,Eſa.8.6.principatus omni caput Chriſtus,Col.2.10.principatus tribuitur & regno tenebrarum, Col. 2.15.

Principis impij, impij ſunt & miniſtri.Prov.29.12. Eccl.10.2. Principis peccatum quomodo expiandum,Leu.4.v.22.

Sententiæ Biblicæ.

Iudices & magiſtratus conſtitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum recto judicio,nec in alteram partem declinent.*Deut.16.*

Audite ergo Reges,& intelligite,diſcite Iudices finiũ terræ.Præbete aures vos,qui continetis multitudines,& placeris vobis in turbis nationũ.Quoniam data eſt à Dño poteſtas vobis,& virtus ab Altiſſimo,qui interrogabit opera veſtra,& cogitationes ſcrutabitur.Quoniã cum eſſetis miniſtri regni illius,nõ rectè iudicaſtis;nec cuſtodiſtis legẽ juſtitiæ,neq;ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis.Horrende & cito apparebit vobis,quoniam judicium duriſſimum his,qui præſunt,fiet.Exiguo enim cõceditur miſericordia,potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus:nec verebitur magnitudinem cujuſquam:quoniam puſillum & magnum ipſe fecit,& æqualiter eſt illi cura de omnibus.Fortiorib⁹ autem fortior inſtat cruciatio.Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei,ut diſcatis ſapientiam, & ne exeidatis. Qui enim cuſtodierint juſtitiam,juſtè judicabuntur:& qui didicerint juſta,invenient quid reſpondeant.

Verè Rex ſapiens populi ſtabilimentum eſt.

Si delectamini in ſedib⁹ & ſceptris ó Reges populi,diligite ſapiẽtiã.*Sap.6.* Leo rugiens,& vrſus eſuriẽs,Princeps impius ſuper populum pauperem ; Dux indigens prudentia;multos opprimit pẽr calumniam ? *Prov.28.*

Noli Regibus dare vinũ,quia nullum ſecretũ eſt,ubi regnat ebrietas:Ne fortè bibant,& obliviſcantur Iudiciorum,& mutẽt cauſas pauperis.*Ibid.31.*

Diligite lumen ſapientiæ omnes,qui præeſtis populis.*Sap.6.*

Iudex ſapiens judicabit populum ſuum , & principatus ſenſati ſtabilis erit , &c.*Ecc.20.*

Væ terræ,cujus Rex puer eſt,& cujus Principes manè comedũt. *Eccl.10.*

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. *Rom.13.*

¶ Patrum Sententiæ.

Rex cum est injustus,tyrannus est. *Aug.de Civit. Dei,lib.2.c.20.*

Malus enim si regnat, servus est tot dominorum, quot vitiorum. *Idem 4. de Civit. Dei, c.2.*

Rex servit Deo, leges justas præcipiendo, & contrarias abrogando. *Idem in epist.32.*

Neque nos Christianos quondã Imperatores ideò felices dicimus, quia vel diutius imperarunt:vel imperãtes filios morte placida reliquerunt,vel hostes Reip.domuerunt,vel inimicos cives cõtra se insurgẽtes & cavere & opprimere potuerunt.Hæc enim & alia hujusmodi ærũnosę vitę vel munera vel solatia,quidã etiã cultores dęmoniorũ accipere meruerunt,qui non pertinent ad regnum Dei,quo pertinẽt isti.Est hoc de misericordia scilicet factũ est,ne ab eis,qui in eũ crediderũt,hæc tãquã sũma bona desiderẽtur. Sed felices eos dicimus, si justa imperant,si inter linguas se sublimiter honorantium,& nimis honorabiliter salutantiũ,& sibi nimis humiliter obsequentiũ,nõ extollantur,si se homines esse meminerint,si potestatẽ suam ad Dei cultũ dilatandũ,Majestatiq; ejus famulari faciũt,si Deũ timẽt,diligũt & colunt,plus amãt.Regnũ istud,ubi nõ timẽt habere consortes,si tard iùs vindicant,facilè ignoscunt. Si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque Reipublicæ,non pro saturãdis inimicitiarum odiis,exercent.Si eandẽ veniam non ad impunitatem iniquitatum,sed ad spem correctionis indulgent.Si quod aspere coguntur plerumque decernere,misericordiæ lenitate & beneficiorum largitate cõpensant.Si luxuria in eis tanto castigatior,quanto potest esse liberior:& si hæc omnia faciant non propter favorẽ inanis gloriæ,sed propter charitatem felicitatis æternæ.Si propter peccata sua humilitatis & miserationis sacrificium Deo vero immolare non negligunt,tales Christianos Impératores dicimus esse felices interim spe,postea reipsa futuros,cũ id,quod expectamus,advenerit,*Idem.l.5.de civ.Dei,c.24.*

Non terrena potestas vult esse victrix gentium, cum sit captiva vitiorum. *Idem 15.de civit. Dei, c.8.*

Authoritas belli est penes Principem: ministerium exequendi est penes milites. *Idem contra Faust. c.32.*

In hoc serviunt reges Deo, si in Regno suo bona jubeant,mala prohibeant;non solum quæ pertinent ad societatem humanam, sed quæ ad Religionem divinam. *Idem lib.3. super Chrysost.*

Quicunque proprium corpus subegerit, nec ejus passionibus turbari animam suam rector sui congrua vivacitate permiserit,is bene regia quadam potestate se cohibens,Rex dicitur: quod regere se noverit,& arbiter sui juris sit, nec captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. *Ambr. super illud Psal. Anima mea in manibus.*

Nomine Gigantum potentes hujus seculi significantur,aquæ vero populi sunt. *Gregor. Moral.11.super illud Iob.26.Gigantes gemunt sub aquis.*

Principes dicuntur,qui magno consilij judicio suis cogitationibus sẽper principantur, omnésque stultos motus potestate sapientiæ comprimunt, *Idem Moral.14.super illud Iob.12.Effundit desjectionem super Principes.*

Princeps enim non debet dominari,sed ratio.

Sæpè à disciplinæ metu resolvimus subditos,si nostro regimini hilaritatis frena relaxamus,quia dum nos quasi licenter lætos aspiciunt,audacius ipsis ad illicita resolvuntur. *Idem Mor.20.*

Benè sancti viri Scripturæ Sacræ testimonio Reges vocãtur,quia Prælati cunctis motibus carnis,modo luxuriæ appetitũ frenãt,modo æstũ avaritiæ tẽperãt,modo gloriã elationis inclinãt,modo suggestione livoris obruunt, modo ignẽ furoris extinguunt.Reges ergo sunt:quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere,sed regendo præesse noverunt. *Idẽ lib.46.super Mor. super illud Iob.6. Reges in solio collocat in perpetuum.*

Summus locus bene regitur, cum is,qui præest, vitiis potiùs,quàm fratribus dominatur. *Idem 16. Moral.*

Reges,qui sua corpora bene regere sciunt,qui desideriorum motus in se tẽperãt,subjectascogitationes leges virtutis regulãt.Reges quia sibimetipsis præsident,& se regere sciũt.Ideò beata terra,cujus Rex nobilis est,& væ terræ,cujus Rex puer est. *Greg.super illud Iob.3 cũ regib.& consulibus terræ.*

Caput subjectorum sunt cuncti qui præsunt. Et ut recta pedes valeant itinera carpere, hic proculdubio caput ex alto provident, ne à sui itinere provectus opes torqueat;cum curvata corporis rectitudine,caput sese ad terram declinat. *Idem in Pastorali.*

Quid ovis in medio luporũ?Quid colũba in medio accipitrũ,&c.Impius enim Princeps sive dominus est,ut leo rugiẽs,& vrsus esuriẽs super populũ pauperẽ.*Ioan.Chrys.super illud Matt.10.Sicut ovis in medio luporũ,hom.32.*

Reges à rectè agẽdo vocati sunt:Ideóq; rectè faciẽdo Regis nomen tenetur,peccãdo amittitur.Rectè ergo illi reges vocantur,qui tã semetipsos, quàm subditos bene regendo modificare noverunt.*Isid.de summo bono.l.3.*

¶ Poeticæ Sententiæ

Homer. in β. Iliad.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.
Non bonum multorum dominatio: unus dominus,
Vnus Rex.

Homer. in α. Odyss.

Οὐ γάρ τι κακὸν βασιλευέμμεν αἶψά τοι ἔσται,
ἀφραδὲς πέλεσθαι, ὃ τιμήσειε δὲ αὐτός.
Non enim malum imperare statim ei damus:
Dives sit & magis honoratus ipse.

Idem in ρ. Odyss.

Χαλεπαὶ δὲ τ' ἀνάκτων εἰσὶν ὁμοκλαὶ
Molesta autem sunt Regum mina.

Menander.

Ἀρχῆς τετευχὼς· ἧς ταύτης ἄξιος.
Principatum assecutus es, hoc dignus.
Εἰκὼν δὲ βασιλεὺς ἔστιν ἔμψυχος θεοῦ.
Imago autem Rex est animata Dei.

Eurip. in Medea.

Δμνὰ τυράννων λήματα, καὶ πως
Ὀλίγ' ἀρχόμενοι, πολλὰ κρατοῦντες,
Καλεπῶς ὀρχὰς μεταβάλλεσι.
Graves tyrannorum superbia & quodammodo
A minimo incipientes, multa possidentes.
Ægrè iras mutant. Periander.

Τὸς ἡγεμόνας φοβοῦ.
Principes time. Pittacus.

Μὴ ἄρχε πρὶν ἄρχεσθαι μάθῃς.
Noli imperare, antequam subditus esse discas.
Thales.

Τὸν κρατοῦντα τίμα,
Imperantem honora.

Hora. Carm. lib.2. Ode 2.

Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas, & uterque Pœnus
Serviat uni. Lucan. lib.8. Pharsal.

Mitissima sors est,
Regnorum sub rege novo.
Exeat aula,
Qui vult esse pius: virtus & summa potestas
Non coëunt. Claudian. alloquens Theodos.

Tu licet extremos latè dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Ceres adorent:
Si metuis, si prava cupis, si duceris ira:
Servitij patiere iugum, tolerabis iniquas
Interius leges: tunc omnia iure tenebis,
Cum poterit Rex esse tui: proclivior usus
In peiora datur suadétque licentia luxum,
Illecebrisque effrena favet tunc vivere castè
Asperius, cum prompta Venus: tunc durius ira
Consulimus, cum pœna patet, sed comprime metus:
Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentémque domet respectus honesti.
Ovid.l.1. de Ponto. eleg.3.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox,
Quique dolet quoties cogitur esse ferox.
Senec. Tragœd.2.

Regem non faciunt opes,
Non vestis Tyria color,
Non frontis nota regia,
Non auro nitida trabes:
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet.
Quem non lancea militis,
Non strictus domuit Chalybs:
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia,
Occurrítque suo libens
Fato nec queritur mori,
Reges conveniat licet:
Rex est qui metuit nihil.
Hoc regnum sibi quisque dat.
Non capit regnum duos.
Habere regnum casus est, virtus dare.
Idem Tragœd.3.

Qui vult amari, languida regnet manu.
Idem Tragœd.4.

Fraus sublimis regnat in aula.
Idem Tragœd.5.

Quicquam ne regno gaudet? ô fallax bonum!
Quantum malorum, fronte quàm blando tegis!
Dubia pro certis solent
Timere Reges. Idem Tragœd.6.

Quóque fortuna altiùs,
Evexit ac levavit humanas opes,
Hoc se magis supprimere felicem decet,
Variósque casus tremere.
Idem Tragœd.7.

Æquum atque iniquum Regis imperium ferus
Hoc Reges habent:
Magnificum, & ingens, nullis quod rapit dies.
Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere,
Gravis ira Regum est semper.
Idem Tragœd.8.

Nec Regna socium ferre nec tada sciunt.
O Regnorum magis fallax
Fortuna bonis! in præcipiti
Dubióque nimis excelsa loco,
Nunquam placidam sceptra quietem,
Certumve sui tenuere diem.
Alia ex aliis fatigat,
Vexátque animos nova tempestas.
Non sic Libycis Syrtibus æquor
Furit, alternos volvere fluctus,
Vt præcipites Regum casus
Fortuna rotat. Metui cupiunt,
Metuique timent: non nox illis
Alma recessus præbet tutos:

Non

Non curarum somnus domitor
Pectora solvit.
Ita Tragœd.9.
Decet timeri Cæsarem, ut plus diligi.
Sen. Oct. Act.2.
Consulere patriæ, afflictis, fera
Cede abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hac cœlum via.
Virg.6. Æneid.
Parcere subiectis, & debellare superbos.
Ovid.2. Pont.9.
Regia, crede mihi, res est, succurrere lapsis.
Mart.8.
Principis est virtus maxima, nosse suos.
Claud.4. Honor.
His tamen effectis nec fastidire minores.
Neu pete præscriptos homini transcendere fines.
Claud.4. Honor.
Tu civem, patrémque geras, tu consule cunctis.
Nec tibi, nec tua te moveant, sed publica vota.
Horat.1. Epist.17.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.

¶ Sententiæ Historicæ.

Princeps se mortalem esse sciat, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleat. Majoribus suis dignus, rerum quæ ad subditos pertinent providus, constans in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidus esto. Hæc sint in subditorum animis, principi templa erecta, hæ pulcherrimæ effigies & mensuræ. Nam quæ saxo struuntur, si judicium posteriorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. *Tacit. Ann. l.4.*

Principi rerum judicium cœlitus datum, subditis obsequi gloria relicta est, *l.6.*

Nullis discordiis imbutus pari in omnes studio agere debet. *lib. undecimo.*

Princeps unus est civium & Senatus consensui impar, *l.12.*

Minore discrimine sumitur princeps quàm quæritur. *Tacit. hist. l.1.*

Non solùm non potest princeps omnibus placere, sed etiam quantumvis rectè imperet, ei multos irasci necesse est. Neque enim tam multi homines justi sunt, quàm ij qui volunt injuriam facere, quorum cupiditates expleri non possunt. Boni autem viri & virtute præditi, partim multa & ea quidem magna expetunt quæ non possunt assequi: partim quum habeantur aliis inferiores molestè ferunt: eámque ob rem utrique culpam in principem conjiciunt. *Xiphil. in Cæs. Aug.*

Nerva usque adeò bonus princeps fuit, ut aliquando dicere ausus sit, se nihil feciisse, quominus posset depositio Imperio privatus tutò vivere. *Dion. in Nerva.*

Princeps sanus vivere debet, non debilis. *Spartian. in Æl. Vero.*

Provincialibus gravis est comitatus principis etiam nimis parci. *Iul. Capitol. in Ant. Pio.*

Principis solus Deus Judex esse potest. *Dion. in M. Aur. Philosopho.*

Neque pecuniæ vis tyrannidis luxuriam explere, aut stipendia satellitum agmina tueri principem possunt, nisi illi ipsi quos regas, animum imperanti benevolentiam accommodent. Quippe ij demum diu tutóque imperant, qui non metum ex crudelitate, sed amorem ex bonitate civium suorum animis instillant. *Herodian. in Commodo.*

Princeps qui author malorum est, injustus videtur: qui autem non vlciscitur acceptas injurias, ignavus, *Herodi in Severo.*

Generis initia clara posteris, relinquere ipsum præstat, quàm accepta à majoribus contaminare. *Herodian. in Macrino.*

Miser est Imperator: (*i. princeps*) apud quem vera reticentur: qui cum ipse publicè ambulare non possit, necesse est ut audiat, & vel audita, vel à plurimis roborata confirmet. *Iul. Cap. in Gordiano.*

Nusquam gentium reperietur qui possit penitus approbari. *Treb. Pollio in Posthum. 2.*

Ingens est gloria principis morientis Rempubl. magis amasse quàm filios. *Fl. Vopisc. in Tacito.*

Plus timetur de incertis moribus Principis, maximè in Republica recentibus confossa vulneribus. *Idem in Cato.*

Potissima dos in principe liberalitas & clementia. *Pomp. Lat. in Diocletiano.*

Hoc boni Principis menti, hoc successibus congruit prosperis, ut integra omnium patrimonia, labore & fortitudine sua sevet. *Amm. Marcell. lib. 17.*

Salus legitimi Principis, propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debet cunctorum: cujus redimendæ causa validius, ubi majestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœstis casibus effrenatè non decet, ne videantur licentia regi subjecti, non potestate. Imitandus sit Tullius, cum parcere vel lædere potuisset (ut ipse affirmat) ignoscendi quærens causas non puniendi occasiones: quod Iudicis lenti & considerati est proprium, *l.19.*

Prudens princeps definivit inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum, sponte sua contendit ac libens, *l.22.*

Pietatis ejus summum, primúmque munus est, Rempublicam ut domum paternam diligere, *l.27.*

Boni est moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum, & implicabilibus iracundiis: noscéque (ut Cæsar dictator ajebat) miserum esse instrumentum senecturi recordationem crudelitatis: ideóque de vita & spiritu hominis, qui par mundi est: & animantium numerum complet, laturum sententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti studio ubi irrevocabile factum est, agitari, *l.29.*

Regenti Imperium omnia nimia, velut prærupti scopuli, sunt devitanda, *lib.30.*

Vt Principis mores sunt, ita res ferè administrantur, utpote à quo pendeant: qui si ignavus sit, ruunt in deteriùs: sin bonus est, & strenuus, eriguntur, & florent. *Nicet. in Ioan. Comn.*

Animi candori quàm ensiferæ manui: & ingenio in subtiliter exquirendis subditorum delictis intento parere malumus homines. *Idem, ibid.*

Eum qui latè dominari velit, oportet excellenti quodam & singulari præditum esse ingenio: idque totum pendet à beneficio Dei. *Ph. Comin. lib.4.*

Princeps beneficus.

Ne Sol quidem desideratur, nisi radios suos & terræ & hominibus & omnibus animantibus impertiat: neque Princeps verè imperabit, nisi subditis suis benefecerit. Qui verò rex tenax est, & strictus ad largiendum: simulachrum Regni, non Regnum tractat. *G. Pachymer. hist. l.3.*

Beneficentia cum Imperio natura est conjuncta. *Idem, ibid.*

Qui cum magna spe ad magnum Principem proficiscitur, non par est, ut expectatione minora consequatur. *Idem, l.12.*

Principibus aliquando dolet, contulisse beneficium in aliquem, seque deinceps non tam faciles futuros esse dicunt, cùm tamen proprium sit ipsorum munus, de quàm plurimis bene mereri. Malum igitur judicium faciunt, qui ita sentiunt: Nam eum qui nunquam circumventus est, truncum esse dixeris, aut stipitem potiùs quàm hominem, propterea quod inter pravum & vitiosum quid interest, dijudicari non potest. Deinde non omnes sunt eodem ingenio, neque propter unius aut alterius improbitatem intermittendæ sunt bene de quampluribus merendi occasiones. Hoc tamen suaserim explorandum esse cujusmodi sint, qui beneficium petunt: nec enim omnes digni sunt qui accipiant, & mihi absurdum quiddã esse videtur hominem prudentem posse ingratum esse. Quamobrem optimum est, ut principes adhibeant sibi viros magna virtute præditos. Sic enim existimabunt omnes, quandoquidem ejusmodi virorum consuetudine delectantur, ipsos quoque eisdem virtutibus esse ornatos, & ut paucis absolvam, semper benefaciendum est aliis. Fieri enim potest, ut unus aliquis, licet tenui sit beneficio affectus, insignem aliquam operam præstet, & reliquorum ingratitudinem cumulatè resarciat, & compenset. *Ph. Comin. l.2.*

Princeps benignus.

Solet dexteritas & benignitas morum, in altiore dignitatis gradu facilè omnium animos sibi reddere obnoxios: quemadmodum verno tempore splendidi flores prætereuntium oculos in se convertunt. Hoc illud est Indorum sapientum præceptum, principem quo natura sublimior est, eò humaniorem se inferioribus si præbuerit, charissimum populo futurum. *Niceph. Greg. hist. l.6.*

Volebat Heraclius potestatem non tantum timore quantum amore possidere. *P. Diacon. in Heracl.*

Princeps bonus.

Sæpè numero animadverti, *inquit Chrysostomus*, Principem bonum à patre bono nihil differre. Nam & patres liberis prospiciunt, ut ne unquam eos bona deficiant: & Cyrus (*boni Principis imago*) mihi videtur ea consulere, de quibus perpetuam felicitatem maximè consequuturi sumus. *Xenoph. de inst. Cyr. l.8.*

Cum is qui summæ rerum præest, vir bonus est, etiam sincerius institutis majorum statur: cum malus est, minus. *Idem, eod. l.8.*

Cyrus arbitrabatur sibi virtutem colendam esse. Nec enim fieri posse putabat, ut si quis talis ipse non sit, qualem oporteat, alios ad præclaras & laudabiles actiones excitet. *Eod. l.*

Arbitrabatur Cyrus nemini convenire Imperium, qui non subditis esset melior. *Eod. l.*

Subditos se maximè putabat ad præclaras & laudabiles actiones excitaturum, si ipse cui esset in eos imperium, ostendere se niteretur supra omnes virtutes ornatissimum. Videbatur enim animadvertere, meliores homines effici etiam legibus scriptis. At bonum magistrum arbitrabatur hominibus esse legem videntem: quippe qui ad ordinem revocare queat & ordinis negligentem cernere ac punire. *Idem, ibid.*

Dei simulachrum, bonus & sanctus Princeps. *G. Pach. hist. l.12.*

Princeps clemens.

Fabius Maximus inique comparatum judicabat, si cum equites & venatores cura, exercitatione, alimentisq; potius quàm flagris & nonnullis contumaciam & ferociam animalibus adimerent hominibus aliquis imperans non maximam castigandi partem in gratia & clementia poneret, asperiusve suos tractandos putaret, quàm rustici caprificum, pirum silvestrem aut oleastrum, quas illi arbores cultu mitescere, & in ficum, pirum, oleam, cicures transire docent. *Plut. in Fab. Max.*

Quemadmodum Sol quibus affulserit, iis calorem suum impertiri solet: ita etiam à principe clementia eis quos aspexit, tribuenda est. *Zonar. in Leone magno.*

Decet regem hominem, omnium maximè humilibus nequaquam insultare, nullo modo invadere ac violare eum violentius. *Procop. de bell. Pers. l.2.*

Civitatis aut Provinciæ totius, cùm mos geri potest, preces non sunt negligendæ. *G. Pachym. hist. l.17.*

Cogitavit Regulorum animos nulla re magis quàm humanitate & facilitate sibi conciliari posse. *B. Facius, hist. l.4.*

Alphonsus Rex cum Cajetam gravi obsidione premeret, & oppidani cum fame durissima luctarentur, præfectus omnem inutilem bello turbam, quod in extremis rebus fieri consuevit ex urbe ejiciendam curavit. Miserabilis horum facies erat, macie simul ac pallore confecti, manui

ad cœlum suppliciter tendentes, cum flebili voce humi procubuere. Quos ubi Alphonsus conspicatus est, quamvis pene omnes consiliarij in urbem rejiciendos censerent, nec esset nescius se facere contra militarem disciplinam, quod protraheretur obsessis in aliquod tempus fames: magis tamen naturæ & consuetudinis suæ, quàm quid hostes de se meriti essent, rationem habere voluit: veniáque iis data castra adeundi, & cibo ac potu refectis, abeundi quo vellent fecit potestatem. Ea verò regis humanitas audita, incredibile est, quàm multos tum populos, tum Principes adhuc incertos quid agerent, utrámne partem sibi sequerentur, sibi consuliaverit. Neque enim prope ulla res est, quæ magis mortalium animos capiat, quam eorum qui calamitate aliqua premuntur, malis commoveri. *Idem eod. l.*

Præstantis regis est victis ignoscere, & sapientis, integræ quàm eversæ civitati dominari malle. *Idem l.7.*

Magis Principis magis est ignoscere & beneficiis afficere, quàm Imperij fines proferre. *Fr.Guicciard. hist. l.16.*

Alexandri Magni & Iulij Cæsaris nomen clarius fecit animi illa magnitudo, qua hostibus veniam dederunt, victis regna restituerunt, quam tot victoriæ, tótque trophæa, quorum exemplum multo magis sequi debet is, qui cum non sibi unicum finem statuat gloriam (& si ea maximum præmium sit) proprio & vero Christiani principis munere præcipuè fungi cupit. *Ibid.*

Princeps electus.

Paucis exceptis, & frustra ob aliorum multitudinem & potentiam adversantibus, cæteri omnes uno consensu Michaëlem Palæologum Imperatorem exoptabant. Dicebant enim, Optimum esse Regnum non hæreditariæ successionis: non sortis temeritate, sæpe etiam indignis objici solitum, ac pessimis hominibus, quos bonus Princeps vel servorum habere loco dedignetur. Eum verè principatū rectissimè commendari, ad quem spectata & probata virtute eveharis: quod is demum populo prosit, qui id exequendum sibi putet, cujus gratia sit constitutus. Medicum accersi non fortuito, non propter cognationem, cùm valetudo agitur. Quod si gubernator navi propter necessitudinem præponatur, non eũ gubernatorem navis, sed eversorem fore. Hinc fieri posse, ut quem rectissimè institutũ esse oportebat, is omnium sit depravatissimus: quippe qui simul ac in lucem editus susceptúsque fuerit, regio luxu ac deliciis corrumpatur, adulatione perpetuò urgente, veritate verò fugiente: cùm turpissima quæque pulcherrimis nominibus ornentur. Adeò ut vetere proverbio etiam certus tussiendi modus adulatorum materia fuerit apud eos principes, qui simul & imperant & serviunt. Vbi quis minimum monuerit, ut malevolus & sceleratus exagitetur ab iis qui admonitionem edictum censent: præterea eos etiam quos ille rerum status non delectet, nihilominus & ipsos Principes supra modum efferendo assentari, ac fastum ejus augere. Alios quasi in scena varias personas inducere, genus ad bene imperandum satis esse putare: quasi in primo semine Regiæ quædam vires ad optime gubernandum inessent, *G.Pachym. hist. l.2.*

Princeps eruditus.

Antiquis temporibus mos fuit, bonarum artium studia mandare literis, atque in libros redacta offerre principibus. Quia neque rectè aliquid inchoatur, nisi post Deum faverit Imperator: neque quenquam magis decet, vel meliora scire, vel plura, quàm principem, cujus doctrina omnibus potest prodesse subjectis. Quod Octavianum Augustum, ac bonos dehinc principes libenter habuisse; frequentibus declaratur exemplis. Sic regnantium testimoniis crevit eloquentia, dum non culpatur audacia. *Veget. prol. l.1.*

Princeps exactor.

Ipsis tantum gentium fortunis imperare, animis omnium semel, acerbitate tributorum alienatis, non optimi, sed impotentis, ac temporarij principis esse videtur. *P.Iovius hist. l.18.*

Princeps externus.

Etiamsi Princeps externus bene rem gerat, & commodè gubernet, tamen quia moribus & ingenio differt, nec eam erga populum repræsentare potest benevolentiam, ac si esset indigena, faciles oriuntur occasiones dissensionis. Itaque fit, ut ille, quò principatum ad se delatum, suásque fortunas tueatur, aliunde militem & copias adducat, eorúmque se præsidio muniat, qui beneficiis deinde singulariter ab eo, & honoribus aucti, magnam multitudinis invidiam & odium in se concitant. Quocirca, qui externæ alicujus gentis Imperium suscipit, nisi magna quadam & eximia sit præditus dexteritate: multis haud dubiè & longè gravissimis implicabitur difficultatibus. *Ph. Comin. l.8.*

Princeps facilis.

Hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates, ipsa principis facilitas incendit: cum apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccatur. *Tacit. hist. l.1.*

Princeps felix.

Nulla major felicitas principi cuipiam potest contingere, quàm si consilia, è quibus propria gloria & magnitudo proficiscitur, illa comitentur & consequantur: ex quibus eluceat ea non minus ad communem omnium utilitatem & salutem, verum multò etiam magis ad Reipublicæ Christianæ dignitatem esse suscepta. *Fr.Guicciard. hist. l.1.*

Princeps ignavus.

Vicario ad bellum impulso curis luxum obtendit, non parat arma, non alloquio exercitióque militem format, non in ore vulgi agit: sed umbraculis hortorum (*inter scorta*) abditus ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpéntque, præterita instantia, futura, pari oblivione dimittit. *Tacit. l.3. hist.*

Princeps inops.

Quanto longior vita sit inopi Principi, tantò plus est supplicij. *Tacit. Ann. l.12.*

Princeps invisus.

Invisum semel principem, seu bene seu malè facta premunt. *Tacit. hist. l.1.*

Princeps iustus.

Qui justus est, non alienam regionem affectat, sed sua est contentus, nec homines à quibus nihil lacessitus est, in servitutem redigit. *Herod. lib.3.*

Bonum Principem ratus est viventem legem esse hominibus, quoniam componere & ordinare, & eum qui incompositè ac inordinatè se gerat, videre, atque adeò punire potest. *Xenophon. de pad. Cyri, l.8.*

Oportet Principem non solùm nihil facere per injuriam, sed nec omnino facere videri. Nam privatis quidem hominibus satis est, nihil delinquere: Principem vero decet ne suspectum quidem esse delicti. *Xiph. Cæs. August.*

Inferioris sortis hominibus injuriam passis omni opera succurrere, ita tamen ut eorum querelas haud temerè accipias, sed rem ipsam per te intuearis, neque potentiores omnino suspectos, neque infirmioribus in omni re fidem habens. Operantes artibúsque utilibus deditos honoribus afficito: otiosos aut negotiis parvis intentos odio habeto: ut illa utilitatis gratia amplectétes, hæc propter damna omittentes & privatæ & publicæ rei magis conducant. *Dion. lib.52.*

Etsi satis est privatis hominibus nullam injuriam facere, tamen Principem providere etiam oportet, ne cæteri faciant: propterea quod nihil interest eorum qui injuriam patiuntur, à quo eam acceperint. *Xiphil. Galba.*

Princeps magnanimus.

Summas in Republica res aggresso, non tam fugienda est invidia, quàm quærendus splendor & potentia, quæ invidiæ luminibus sua mole officiat. *Plut. in Compar. Crassi cum Nicia.*

Princeps malus.

Humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidat, rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. *Tacit. hist. lib.2.*

Princeps munificus.

Pulchrius est Principi exercitum quàm seipsum locupletare, & ab hostibus spolia potiùs quàm dona cupere eniti. *Xenoph. Orat. de laudib. Agesilai.*

Princeps optimus.

Facere rectè cives suos Princeps optimus faciendo docet. Quumque sit Imperio maximus, exemplo major est. *Velleius Paterc. l.2.*

Princeps prudens.

Imperium viro prudenti multarum atque præclararum actionum locum dat, in quo & magnificè Deum venerari licet & homines ad religionem facillimè Principis ductu possunt emolliri atque traduci. *Plut. in Numa.*

Familiarium optimum quemque in honore habere oportet, quia id & decus tibi magnum & securitatem afferet: nulli tamen nimia est indulgenda potentia, sed ita moderandum omnibus, ut ne in quam te reprehensionem coniiciant. Nam quæcumque, vel recte vel secus egerint, omnia tibi imputabuntur: talémque ut omnes judicabunt, qualia eos facta exercere permiseris. Ergo potentibus omnibus injuria alios afficiendi, calumniandíque facultatem adimes, ut si nihil etiam delinquant, tamen ne posse quidem id culpari queant. *Dion. lib.52.*

Huic salus propria, cùm semper ad securitatem omnium, tum in bello maxime servanda est, *P.Diacon. hist. lib.16. in Iuliano.*

Potentissimi Regis ac longe prudentissimi est, ex bello magis pacem quam ex rebus quietis tumultum nihil sibi ac proximis profuturum excitare. *Procop. de bell. Pers. l.1.*

Princeps sapiens.

Expedit privatorum civium controversias quàm fieri potest maximè dirimere, ac quam celerrimè componere: id verò magis adhuc præstat, populorum studia inhibere: ac cum vota facientes pro imperio, salute, & fortuna, cogere aliquos volũt, ut aliquid ultra facultates suas agant, impendantur, id non concedere: præterea inimicitias eorum contentionésque penitus præcidere: neque concedere ut inania cognomenta, aut alia unde discordiæ incidere possint, sibi sumant, in quibus, inque aliis omnibus facilius tibi omnes & privatim & publicè parebunt, si nihil horum ulli præter alios permiseris. Nam inæqualitas etiam ea, quæ bene in unum cohibuerunt, dissipat. Itaque omnino pati non debes ut qui horum quicquam à te petat, quod ei daturus non sis: sed hoc summopere conari debes, ut ne quid vetitorum poscat quisquam. *Dion. lib.52.*

Æquitate quàm sanguine, causa quàm armis retinere parta majoribus Princeps sapiens mavult. *Tacit. Ann. lib.15.*

Sapientis est Principis, in difficilibus molestisque consiliis, eam partem pro facili atque optabili ducere, quæ aut necessaria sit, aut quæ difficultatis minus ac periculi habere videatur, *Fr.Guicciard. hist. lib.2.*

Princeps stultus.

Nihil arduum videtur in animo principis, cui non judicium, non odium est, nisi indita & jussa. *Tacit. Ann. lib.12.*

Fractis rebus, nuncios cladis occultans, stulta dissimulatione remedia potius malorum quàm mala differt. Quippe confitenti consultantique superstant spes virésque: è contrario læta omnia fingens, falsis ingravescit. *Tacit. hist. lib.3.*

Ignarus militiæ, turbidus consilii, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogitans: ad omnes nuncios, vultu quoque & incessu trepidus, recentissimũ quoq; vulnus pavens, summi discriminis incuriosus: ita formatis auribus, ut aspera quæ utilia, nec quicquam nisi jucundum & læturum accipit æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refovetur, voce, vultu, lachrymis misericordiam elicit, largus promissis, & (quæ natura trepidantium) immodicus, &c. *Tacitus, de Vitellio verba faciens, hist. l.3.*

Princeps tutus.

Nulla alia melior vel tutior Principi potest esse custodia,quàm vera & constans subditorum benevolentia:cùm enim assueverint plerique & potentes non Principem,sed Principi suo metuere, multa ille oculis videt,multis auribus audit,præsentátque ea quæ aguntur. *Plut.in Arato.*

Princeps fidelitate suorum & favore fortius tutiúsve habet. *Idem, Ibid.*

Princeps vigilans.

Homini privato quodvis tempus ad cibum capiendum idoneum est, id præsertim cum assueverit.Principi verò tot curis distracto si nomini suo respondere velit,satis est si vesperi curare corpus liceat.*Nicet.Isaac. Angel.lib.2.*

Principatus propter salutem subditorum constituuntur,ut ij nullum damnum capiant,non modo ab alienis,sed neque à suæ gentis hominibus : non autem ut à suis Principibus vexentur & affligantur. *Xiphil. Cæs. Aug*

Principatus scelere quæsitus non potest subita modestia & priscâ gravitate retineri.*Tacit.hist.lib.1.*

Non unius tantùm hominis peculiaris possessio Principatus est : sed communis totius populi:Principibus viris autem huius dispensatio atque administratio demandata est.*Herod.in Max. & Balbino.*

Fateor naturam natu maioribus Principatum deferre solere : Deum verò in designandis regibus aliam rationem plerumque sequi animadverto. Cogitare Davidem statura & ætate minimum fuisse inter fratres,&c.*Nicetas,in Ioanne Comneno.*

Multorum principatuum ; omnis Imperij & disciplinæ contemptus sequitur. *Idem,in Alexio Manuelis filio.*

Principis locus haud facilè aliter quàm aut summa vi,aut summa cũ virtute atque modestia libera civitate retinetur. *P.Iovius,histor.lib.1.*

Principatus egregius.

Vespasianus acer militiæ anteire agmen,locum castris capere, noctu diuque consilio,ac(si res poscereț)manu hostibus obniti,cibo fortuito, veste habitúque vix à gregario milite discrepans ; protsus si avaritia abfuisset , antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes,& cuncta privatum modum supergressa extollebant:aptiòr sermone, dispositu provisúque civilium rerum peritus , egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solæ virtutes miscerentur.*Tacit.hist.l.2.*

Principatus immensus coërcendus.

Nunquam permittendum est cujusquam Principatum in tantum crescere,ut de manifesta iustitia apud eum dubitare non liceat.*Polyb.lib.1.*

Principatus nerui.

Aurelianus Principatu Romanorum potitus,magnates rogavit, quo pacto imperandum esset ? Quorum unus ei respondit, Si Rempublicam ritè administrare volueris, auro & ferro te munitum esse oportebit : ac ferro quidem contra hostes uti,tui verò observantes auro remunerare. *Zonar.Annal.tom.2.in Aureliano.*

Principatus retinendi studium.

Imperium retinere cogunt Metus,honor & utilitas.*Thuc.lib.1.*

Principatus tutela & conservatio.

Rerum omnium nihil commodius est quicquam ad Principatum tuendum ac conservandum,quàm ab his quibus imperamus,amari potius quàm metui. Rectè enim à prudentissimis hominibus dictum:Malum esse custodem diuturnitatis metum : contráque benevolentiam fidelem esse vel ad perpetuitatem. Ergo potentiores autem vehementer amorem populi commoveri opinione liberalitatis , beneficentiæ, iustitiæ,omniúmque earum virtutum, quæ ad morum mansuetudinem pertinent.Habere fidem tum Principi plebem,cùm eum existimat adeptum cum iustitia prudentiam , admiratíque quem videt excellentibus quibusdam singularibus virtutibus excultum : quem abstinentem , non immersum voluptatibus, pecuniæ in loco contemptorem , æquitatis & iustitiæ defensorem, intrepidum ad pericula, ubi res exigit , subeunda agnoscit:qui probè calleat, male impetu & familiaria & publica negotia administrari,cuíque vetus illud Tiberianum , tametsi vetustate iam protritum, assiduè tamen moderatoribus rerum publicarum inculcandum , placeat. Boni pastoris esse tondere pecus , non deglubere : cuius animus non perpetuo agitetur errore , nec habeat ipse quid ab aliis pendens sequatur qui Regnum plebis potiùs commodo, quàm familiarium administret arbitrio:neque talis sit,qualem aulicorum rapidis expediat esse,quique iustitiæ servandæ causa à Deo Opt.Maxim.se Regno propositum sibi persuadeat, ut & prohibeat iniuria tenuiores,& æquitate constituta summos cum infimis pari iure retineat. Olim ita erant morati,qui Cæsaribus adsidebant,ut vererentur ipsi Cæsares à tali gravitate & probitate præditis hominibus petere , quod minus pertineret ad decus & plebis utilitatem:plurimum apud eos talium virorum bene suadentium valebat authoritas , eaque ab iis adhibebatur ad monendum & apertè & prudenter,si res postulabat.Non illis aut animus abiectior erat aut spes amplificandæ fortunæ fractior. Multum posse ad salutem miserorum & afflictorum : decori magnis imperatoribus , parum potuisse ad perniciem:probro nemini unquam fuisse : sæpe hæc iisque similia auribus eorum inculcabant. Humanam conditionem sic ferre ut cum fastigium suum longè supergressa videatur,continuo concidat.*Ant.Ferron.lib.3.*

Principatus vincula.

Dionysium iuniorem,Siciliæ tyrannum,deperditum inscitia,moribúsque profligatissimis Leo videns, hortatus est, ut se ad disciplinam conferret,summisque à Platone Philosophorum principe precibus contenderet,ut is veniret in Siciliam,eique se formandũ & virtute exornandũ traderet. Ita fore, ut pulcherrimo exemplari & divino eius cui gubernanti universum hoc obtemperans pro confusione ordinem constantiámque tuetur , conformatus plurimam & sibi felicitatem & civibus pareret, quibus se pro tyranno Regem præberet : ut quæ ij tunc metu tyrannidis mœsti facerent, eadem porrò , modestiam iustitiámq; ipsius venerantes,itidem ut patri præstarent. Non enim (ut pater ei dixisset) metum ac vim, non catervam iuvenum stipantium , non immensum barbarorum satellitium,adamantina ista esse vincula : sed benevolentiam, studium, gratificandíque voluntatem virtutis reverentia civibus ingeneratam,quæ ut rigidis istis & duris vinculis molliora esse videantur,sunt tamen ad perpetuitatem regni firmiora.Porrò autem Principem neque magno in honore , neque ulla in admiratione esse , qui magno vestium ac victus luxu se ostentans , in congressu & colloquio nihil quemvis vulgarem hominem præstaret , neque animi partem Regiam Principi convenienter excultam habere laboraret. *Plut. in Dione.*

Principatuum conservatio.

Quidam putant alia ratione acquirendos esse Principatus , & alia rursus servandos.At ignorant eos demum optimè Principatus servare, qui eandem voluntatem & mentem , qua primùm principatus sunt adepti firmiter retinent. Atqui palam est,& iam in multis observatum, sic comparatos esse homines , ut sicubi prosperitas quædam occurrit, beneficentiam erga proximos exerceant , & spem multam polliceantur : ubi verò quod appetebant consequuti sunt , tum demum insolenter se gerant , & subditis Dominorum more imperent. *Polyb. histor. libr.9.*

Principis aures & oculi.

Multi regis seu principis oculi,multæque aures existimantur.Quod si quis arbitratur unum esse debere regi oculum eximium , is rem non rectè existimat.Nam unus & viderit & audierit pauca : & cæteris quædam quasi negligentia esset indicta, si uni res mandata foret. Præterea quocunque regis oculum esse animadverterent , eum cavendum scirent. Verùm ita se res non habet , sed audit rex quemlibet , qui se vel inaudisse,vel vidisse quid operæ pretium refert.Sic multæ regis aures, multi esse oculi existimantur, & ubique dicere metuunt ea , quæ regi non expediant,quasi si ipse audiret,& metuunt facere non conducentia regi quasi ipse adesset. *Xenoph. de instit.Cyri,lib.8.*

Principis maiestas.

Imperatori , cùm Augusti nomen accepit, tanquam præsenti & corporali Deo fidelis est præstanda devotio, & impendendus pervigil famulatus. Deo enim vel privatus,vel militans servit, cùm fideliter eum diligit qui Deo regnat authore. *Veget.lib.2.c.5.*

Principi non maledicendum.

Principem mendacij arguere , & insidiosæ ac sycophanticæ administrationis rerum accusare,utique non licet.*G.Pachymer.hist.l.10.*

Principis mores.

Mores Principis unusquisque sibi regulam vitæ suæ proponens ipse etiam ea tantum exercet , unde sine periculo privatum locum speret : quo fit ut plerique proprio tantùm commodo intenti , omnes alios oderint,eorúmque felicitatem suum damnum,infortunia suum emolumentum putent.*Dion.lib.52.*

Principis munus.

Quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum:nam triumphi de populis regnisque integris acquiruntur.*Tacit.Ann.lib.12.*

Principis officium.

Ego arbitror decere Principem subditis anteire non vita desidè & laborum experte , sed eo quod rebus provideat laboréque lubenter subeat. *Xenoph.de padia Cyri,lib.1.*

Decet Principem non se bonum præstare duntaxat, verum etiam pro subditis vigilare,ut quàm optimi evadant.*Idem,lib.2.*

Principis partes sunt , ut præsertim ipsam Reip. formam conservet: quod non minùs in eo positum est,ut ea ab omnibus ei non convenientibus rebus abstineatur , quàm ut omnia ad eam spectantia ei affarim adsint.Sed Princeps,qui vel remittit,vel intendit suam potestatem, non iam Regis aut Principis dignitatem tuetur : sed vel populo seruit , vel Dominus fit : eóque aut contemptum sui , aut odium in subditis creat: quorum tamen peccatorum alterum ab æquitatis studio humanitatéque,alterum à sui amore fastúque profectum iudicatur. *Plut. in comparat.Thes.& Romuli.*

Cur Princeps hoc nomine gaudet , si his quorum curam gerere debet,non consulit ac prospicit ? *G.Pachymer.hist.lib.4.*

Principis præstantia.

Decet Principem non mollitie , sed tolerantia privatis hominibus præstare. *Xenoph.orat.de laudib.Agesilai.*

Principes.

Hinc est mos Principum , ut nolint quenquam habere se potiorem. Nam ea quæ facilem & exploratam victoriam videntur esse habitura, ipsi gerere statuunt : pessima verò quæque & difficillima,aliis committere. Quòd si eveniat , ut opportuna negotia aliis mandare cogantur: graviter & acerbe ferunt laudem & gloriam eorum qui ea gesserint: neque enim vinci eos volunt,aut parum esse fortunatos:at verò rerum præclare gestarum gloriam apud alios esse,non facile patiuntur.*Xiphilin,Cæsar.August.*

Boni Imperatores voto expetendi , qualescunque tolerandi. *Tacit. hist,lib.4.*

Duo sunt quæ ab egregiis Principiis expectantur,sanctitas domi , in armis fortitudo:utrobique prudentia.*Sex.Aurel.Vict.Tratan.*

Qui modestiæ experimento ad Imperium ascisuntur , quasi partum labore tuentur semper , verentúrque & colunt quos consueverant. *Herod.in Macrino.*

Dij avertant Principes pueros & patres patriæ dici impuberes,quibus ad subscribendum magistri literarij manus teneant,quos ad consularus dandos

dandos dulcia:& circuli & quæcunque voluptas puerilis invitet. Quæ malum,ratio est, habere Imperatorem qui famam curare non noverit, qui quid sit Respublica nesciat,nutritionem timeat, respiciat ad nutricem, manuum magistralium ictibus terrorique subiaceat : faciat eos consules, duces, Iudices, quorum vitas,merita, ætates, familias, gesta non norit ? *Fl.Vopisc.Tacito.*

Principum iras celsæ potestates aliquando molliverunt. *Amm.Marcel.lib.*14.

Principum diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis. *Eod. lib.*

Celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire.*lib.*17.

Stultum est,cum ante caveri possit ne fiat, ad latus Principis adscisci,quorum mores ignorantur,& voluntates.*lib.*20.

Curam,acervos & mutationes varias accidentium Principes ipsi quoque,ut homines,formidare debent.*lib.*26.

Dignitatum apices maximi, licere sibi cuncta existimant, & ad sugillandum contrarios exturbandósque meliores pronius inclinati sunt. *Idem,lib.*30.

Habebat Ludovicus VI. suas virtutes, habebat quoque vitia, sicut omnes alij principes, quos ego quidem noverim sunt enim homines, ac in solum Deum cadit omnis perfectio. Verumtamen quando quod pravum est atque vitiosum fugiunt,& virtuti sese tradunt,magnam sane merentur laudem, eò quod indulgentius & mollius educantur : & natura ferè propendent ad vehementiores affectus, quos nemo coërcet:& postquam excreverint,illorum & auribus & ingenio moribúsque plerique serviunt.*Ph.Comin.prafat.*

Principes.

Sic sunt Principes,ut paulatim crescat in ipsis ambitio & cupiditas, & quò maioribus nituntur præsidiis,eò facilius captant simultatum & dissentionum occasiones cum vicinis.*Ph.Comin.lib.*4.

Principes astuti.

Principes, illi præsertim qui non sunt inepti, suis negotiis aliquam semper honesti speciem prætexunt.*Ph.Comin.lib.*4.

Principes benigni.

Tantum mansuetudo atque benignitas Principum potest,ut non solùm cum sunt præsentes, verùm etiam maximo intervallo disiuncti, quosdam quasi fomites amoris & benevolentiæ erga se in pectoribus hominum relinquant. *Polyb.lib.*4.

Principes boni.

Bonis principibus salus civium ac longa sui memoria cariora sunt: quæ non gloriæ modo,verum etiam ratione quadam posterorum felicitati proficiunt. *Aurel.Vict.lib.de Cæsarib.*

Vita bonorum Principum Reipubl. quies regitur.*Idem,ibid.*

Principes clementes.

Eos qui cæteris præesse veréque Principes haberi contendunt, in primis oportet non tam armis corpora sibi circum undique munita protegere, quàm bonis artibus & clementia ad rerum fastigia subniti. Nam qui pavore coacti,& vi impulsi, imperata faciunt, cuncta ad id observantes momenta, cùm primùm per occasionem licet, repente invisi imperij iugum cervicibus excutere properant. Si quos verò mansuetis moribus,& ingenio miti Principes nacti fuerint (ea est omnium animantium natura, mansuetudine magis quàm vi gubernari)firmo in eo amore conciliati,non imperium modò quod gesserint illis contingere ac confirmare, verùm longe in dies amplius reddere nituntur:perinde ac clementia & virtute Imperantium parendi voluntatem & studia mortalibus exprimere. Quid enim aliud magis Medorum delevit Imperium,quàm crudelitas,& superbia Principum,patientia subditorum tandem demolita?Nam deficientibus primùm Persarum populis, maxima reliquarum gentium multitudo descivit. Quo námque modo Cyrus privato quodam loco ortus, privatus & ipse initio, post ad regium evectus culmen universis Asiæ populis imperavit ; eò sanè dignitatis sola eum benignitas & clemens administratio rerum provexit. Gelon privata familia progenitus, totius Siciliæ Princeps creatus est, cunctis circum undique populis ac urbibus in ditione sua sponte concedentibus.Invitabat enim atque alliciebat cunctos homines eius viri comitas & clementia, quam in calamitatibus & miseriis oppressorum maximè ostendebat. *Diodor.Sicul.hist. l.*15.

Stimulo quidem Rex apum præditus est, verùm ad vindictam eo non utitur. Sunt hæ leges quædam non scriptæ,sed ab ipsa profectæ natura:ut qui maximis Imperiis potiuntur, ad puniendum tardi sint. *Mich. Glycæ.Annal.part.*1.

In Principibus nihil glorioſius, nihil gratius,nihil denique admirabilius misericordia est.*Fr.Guicciard.hist.lib.*7.

Principes crudeles.

Principes à crudelitate oportet esse alienos,& prava consilia vitare. Nec enim rarò fit, ut ipsorum familiares ad hujusmodi res eos impellant,partim adulatione, partim metu ne offendant:sed hujusmodi consiliariis nullum est genus hominum perniciosius.*Ph.Comin.l.*7.

Principes ignavi & ineruditi.

Temperare mihi non possum quin gravius aliquid dicam in principes imperitos & ignavos. Habent sibi plerique familiares aliquot iurisperitos, & quosdam, qui longiori veste discernuntur ab aliis : & rectè quidem, cum sint viri boni, sed periculosè admodum,& magno cum detrimento,quando sunt vitiosi. Cuiuscunque rei sermo inciderit, illicò legem aliquam, aut historiam adferunt, plerunque & sæpenumero præter rem,dum ad suum sensum & affectum omnia detorquent,idque eò crebriùs & audacius faciunt, cum Princeps ipse nullam habet rerum cognitionem,qui si vel ingenio valeret,vel librorum lectione quæsitam haberet aliquam prudentiam, non temerè circumveniri posset, nec sic ludificationibus aliorum esset expositus.

Hoc enim certo statuendum est,Deum non condidisse regna, ut gubernarentur ab hominibus ineptis & stolidis, qui frivola quadam & misera iactatione solent dicere, se, quòd usum literarum non habeant, suis familiaribus & necessariis omnem actionem committere,ac deinde nulla probabili adducta ratione, cur ita loquantur, totos sese dedunt voluptatibus. Quod si bene fuissent à teneris annis educati, longè aliam viam ingrederentur,& hanc darent operam, ut homines bene & præclare de ipsis sentirent. Neque tamen hoc eo dico quasi omnes Principes suis negotiis prava ingenia præficiant. Nec enim desunt,qui verum iudicium faciunt,& prudenter sibi deligunt optimum quemque cuius utantur opera.*Ph.Comin.l.*5.

Nulla maiori clade populum Deus affligere possit, quàm si Principem ei præficiat stolidum & imperitum:neque enim dici potest, quàm multa hinc oriantur incommoda. Nam quia totus ab aliorum arbitrio ille pendet,neque per se quicquam ipse gerit,nascuntur factiones,dividitur populus, dividitur Senatus & regni proceres : inde bellum nascitur,atque ex bello rerum penuria,quam excipiunt deinde morbi,& varij generis ærumnæ. Iustam ergo & doloris & quærimoniæ causam habet populus, cùm sui Principis liberos videt male institui, & ab hominibus vitiosis educari. *Idem,ibid.*

In suos familiares omnia reiiciunt ipsi planè desides,& ad imperium inutiles.Et vix est,ut amicos in necessitate sublevent. *Idem, l.*9.

Si in solio segnities & inertia sedeat, ut dici verissimè solet, etiam leones rege ceruo vincuntur.*P.Æmil.l.*2.

Principes illaudati.

Sunt omnino duo genera Principum. Alij tam sunt acuti & suspicioſi,ut ægrè sustineri possint : ferè enim est ; ut se circumveniri putent ac ludificari. Alij suspicionibus quidem non indulgent, verùm ingenio sunt ita stupido & ignavo,ut quid utile sit,quid minus,non intelligant? atque in his parum est constantis animi:facilè enim & ab amicitia discedunt,& ab odio transeunt ad amicitiam. Et quanquam illaudatum est utrumque genus,ut in quo non possis acquiescere:cum priori illo tamen malim mihi rem esse, quia multæ sunt rationes tuendi se apud illos,cum altero nihil rectè perfeceris, eo quòd ipsi rerum omnium securi in suos familiares omnia reiiciunt.*Ph.Comin.l.*2.

Principes imprudentes.

Ferè fit, ut principes,nisi necessitate coacti, non agnoscant alij quid aliis præstent:magna enim ex parte, præsertim iuvenilibus annis, complectuntur eos,qui sunt ipsorum affectibus magis accommodati, & cupiditatum ministri. Verùm qui sapiunt,etiamsi iudicio lapsi aliquando fuerint,sanare tamen studeant errorem, & ex virtute suos æstimant. *Ph. Comin.l.*2.

Sanè minus prudenter faciunt Principes, cum alterius potestati se permittunt, præsertim intercedente bello. Maximum itaque momentum adfert historiarum cognitio iuvenilibus annis percepta. Nam extant in iis pulcherrimæ picturæ quæ clarè demonstrant, quàm multa perfidè sæpe & insidiosè fiant in principum collocutionibus,& in quantas acerbitates aliquando coniecti sint multi, eò quòd suis adversariis nimiam habuissent fidem. Verum quidem est, omnes non perfidiosè agere:sed unius calamitate complures fieri possunt cautiores.Quantum enim longo rerum usu potui cognoscere, qui jam per annos duodeviginti versatus in maximis regum negotiis,equidem sic arbitror, quemadmodum & vitæ diuturnitate, & robore corporis sumus multò inferiores priscis illis hominibus,ita quoque ab ipsorum fide & integritate permultum nos degenerasse. Vix enim est,ut providere sibi aliquis diligenter satis possit, quominus fallatur : & quò sunt potentiores principes,eò maior est insidiis & improbitati locus.Nam & sua quadam sponte,illi eò propendunt,ut quod libet licere sibi putent:& qui sunt circum ipsos,quoniam aucupandæ modò gratiæ sunt intenti,planè serviunt illorum cupiditatibus:& si quis eos ad meliorem frugem aliquando hortetur,magnas tempestates excitat. *Idem,l.*3.

Certò constat nullum esse Principem tam prudentem, qui non erret & labatur aliquando:imo sæpenumero,si longior ei vita contingat,ut ex illorum actionibus ac consiliis,si verè præscriberentur omnia,facilè iudicari posset. Omnes profecto omnium temporum senatores ac viri præstantes,qui vel fuerunt aliquando,vel hodie sunt,errarunt, & sæpe errare possunt atque labi. Testatur hoc experientia quotidiana. *Idem, lib.*8.

Inscienter faciunt principes ac inconsultè, quando suam privatam sententiam multorum iudiciis anteferunt.Dici enim non potest, quantum sæpe malorum ex eo proveniat.*Idem,l.*9.

A principibus illi facile sapientes habentur,qui ad eorum sensum & voluntatem magis accedunt & loquuntur. *Fr. Guicc. hist.l.*2.

Galeatius à Ludovico Sforcia Alexandriæ custodiendæ præfectus cũ Gallorum exercitum ad urbem expugnandam accedere audisset, noctu clam aufugit,magnóque suo dedecore,nec minore Ludovici prudentiæ infamia,quantum generosum equum tractare, aut in ludicris equitum certaminibus publicisque spectaculis longas hastas vibrare (quibus in rebus cunctos Italos fugax ille superabat) & exercitui præesse inter se differant,& quanto cum proprio detrimento Principes, qui in iis quibus res gravissimæ committuntur eligendis, magis gratiam quàm virtutem intuentur & spectant, decipiantur documento fuit. *Idem,* 4.

Principes iusti.

Laudatorum Principum usus ex æquo, quamvis procul agentibus, sævi proximis ingruunt. *Tacit. hist.l.*4.

Principes iuvenes.

Ioannes Ducas Græcorum Imperator,quandiu vixit,Theodorũ Lascarim filium, Imperatoris nomine appellari voluit, etiam si benignissimus esset in eum,neminiq; alteri imperium destinasset.Sed obscuris adhuc subditorum voluntatibus,an iis volentibus ac probantibus futurum esset,

esset, vivens eum designate nullo modo voluerat: quod diceret, Tempus multa novare solere, nisi quisque ita res administrasset, quemadmodum oporteret. Nam adolescentiam suapte natura mobilem & contumacem ad omnia quæ concupiscet temerè ferri. Quòd si spes ac nomen Imperij accessisset, ob quas res delicatorum adolescentum comitatus accederet, ac omnium acclamationibus aures complerentur: idem accidere quod homini ebrio, cujus neque pes neque mens suum satis officium facit, si ad magnæ navis gubernacula adhiberetur: cum nec ij à quibus eligeretur, rectè judicarent: nec is qui electus esset, quo ferretur, quidve agendum esset, intelligeret. *Nicephor. Gregoras, hist. lib.* 3.

Qui per ætatem temerè multa sæpe faciunt, & rerum exitus non prævident, in eo sanè sunt multum vituperandi, quod illos quorum consilia sequi debent, aspernantur. *Ph. Comin. l.* 7.

Principes liberales.

Debent principes qui milites bello pacéque perpetua liberalitate prosequuntur, ab his aliquando pro disciplina animi continentiam requirere: ne dum privatim quæstui omnes studuerint, publicè postmodum ad sustinendos majores sumptus, quum necessariò bella ex bellis ducantur, opes desint. *P. Iovius hist. l.* 18.

Principes mali.

Quæritur quidem, quæ res malos Principes faciat? Iam primum nimia licentia, deinde rerum copia: amici præterea improbi, satellites detestandi, eunuchi avarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles, & (quod negari non potest) Rerumpublicarum ignorantia, Sed ego à patre meo audivi, Diocletianum Principem jam privatum dixisse, *Nihil est difficilius quam bene imperare.* Colligunt se quatuor vel quinque, atque unû consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non novit: cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur: facit judices quos fieri non oportet, amovet à Republica quos debebat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat, Bonus, cautus, Optimus venditur Imperator. *Fl. Vopisc. in Aurelian.*

Qui sunt male instituti Principes, quantum sit munus quod acceperunt à Deo non intelligunt: & ipsorum familiares ne malam gratiam concilient sibi, dissimulant, & ut ex omnibus fortasse sit unus, qui fideliter admoneat, is tamen suæ sententiæ nullos habet approbatores, ac ferè fit ut ridiculus habeatur. Est sane quædam nobis innata pravitas, adeo magna quidem, ut nulla plane ratio nos ab iniuriis & violentia coërceat. Pontentiores, ubi castellum aut oppidum eripuerunt alicui, quacunque de causa, nolunt à possessione deinde discedere: & ubi semel aliquem obduxerunt colorem, cur ita fecerint, accedit postea, propinquorum & adulatorum assensus, qui hæc omnia collaudant. Magna certè est malorum Principum iniquitas, qui pecuniam pro sua libidine suis imperant, & amplum alunt satellitium, ut miseram multitudinem in metu contineant: eámque pecuniam deinde temerè & voluptuariè profundunt, nullo cum Reipublicæ bono, & de quotidianis sumptibus nihil remittunt, suos exhauriunt, & assentatorum stipiti sunt turba. Sed est Deus, qui flagitium nullum sinit impunitum, & crudelitatem, in primis detestatur, qui tamersi non loquitur hominibus hodierno die, sicut priscis illis temporibus, tamen quæ sit sua perpetua sententia, & quid à nobis fieri velit, clare perscriptum reliquit: Ita quidem ut nemo plane, qui modo sit sanæ mentis, & qui ad justam aliquam pervenerit ætatem, excusandi sit habiturus locum.

Illi igitur qui vi & armis imperia sua continent, & quoties aliquid mandant, capitis constituunt pœnam, ad supremum illud tribunal Dei quomodo consistent? Multa sæpe creduliter & iniquè & insidiosè faciunt, dum aliquam prætendunt justitiæ speciem. Nam habent eos, qui jus dicunt, suarum cupiditatum plerunque ministros, & quamtumuis leve delictum exaggerant. Sit capitale nihil deprehendunt, rationes excogitant, ut eum, cui male volunt, immensis variisque sumptibus fatigent, dum & accusatorem non sistunt, & testimonia non cognoscunt, & avidè expectant, num criminationem aliquis in eum, qui captivus detinetur instituat. Quòd si parum tuta videtur hæc via, neque satis ad ipsorum voluntatem accommadata novis utuntur perfugiis: & præ se ferunt, exempli statuendi causa tali fuisse opus animadversione.

Si quis autem est ipsorum cliens & beneficiarius, in eum multo sunt asperiores: ac contra officium & fidem qua sit obstrictus, eum aliquid egisse confirmant, & eo totis viribus incumbunt, ut aut facultatibus omnibus eum exuant, aut alioqui variis modis affligant. Et vicinis qui sunt potentiores ac minime stolidi, eos sinunt uti pace: verùm si quis est infirmior, eum sic perturbant & exagitant, ut quo se tandem recipiat, vix habeat. Causam facile inveniunt: subministraverit ipsorum adversariis auxilia, vel tale aliquid. Quamobrem aut in ipsius ditionem. coactam aliquam militum manum adducent, ut ibi sumptu miserorum alantur, aut alienam aliquam litem adversus eum suam facient: aut ejus inimicos ope sublevabunt, aut quamcunque aliam nocendi rationem invenient. Si quis ipsorum parentibus bonam & fidelem operam præstitit, eum loco submovent, & novos sibi parant beneficiarios.

Ecclesiastici ordinis hominibus, molestiam de Sacerdotiis creant, ut saltem aliquid extorqueant, quo deinde locupletent & augeant eos, qui plerunque nullum ipsis honestum exhibuerunt officium. Nobilitatem multis variisque laboribus & impensis exhauriunt, quãdo bello pro suo arbitratu & libidine suscipiunt, inconsultis iis, quorũ absque voluntate & consensu nihil tale movere debebant. Cùm enim equestris ordinis homines ac viri nobiles, non modo falcutates omnes, verumetiã vitam & sanguinem in bella profundant, æquissimum est profecto, ut prius quàm suscipiatur bellum, ejus rei consilia cum ipsis communicentur.

Quantum ad promiscuam & miseram multitudinem attinet, nihil plane reliquum eis faciunt: & quũ tributum ab eis præter omnem modum & æquitatem exigãt, quominus ab equestribus etiam cohortibus, quas alunt divexentur, non cavent: quæ quidem cohortes obequitant huc illuc perpetuo, & non modo vivunt sumptu miserorum, sed etiam protervè & insolenter in eos multa faciunt. Nec enim contenti sunt iis, quæ passim in agris reperiunt, verùm etiam miseris hominibus vim adferunt, eósque cogunt longius abire, & aliũde afferre cibaria delicatiora: mitto quod uxorum quoque & filiarum pudicitiam tétant. Huic autem incommodo facile posset occurri, si bimestri quovis dependerétur eis stipendia, quibus aluntur alioquin ex publico. Sic enim nullam essent habituri causam, qua se purgarent de iniuriis illis quas inferunt, necessitate quadam, ut aiunt, eo quod ipsis stipendium non persoluitur.

Principes miseri.

Iuxta temporum casus, Princeps eo adigitur, ut multa præter animi sui sententiam exequatur. *Polyb. hist. lib.* 17.

Cùm in curiam à Senatu Nerva grataner exceptus esset, solus ex omnibus Arius Antonius vir acer, eique amicissimus, conditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari se ait Senatui, populo, provinciisque, ipsi autem nequaquam: cui satius fuerat malos semper Principes eludere, quàm tanti oneris vim sustinentem, non modo molestiis periculisque subiici, sed fame etiam inimicorum pariter & amicorum, qui cùm se mereri omnia præsumant, quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. *P. Diacon. in Nerva hist. lib.* 10.

Multa magni momenti sæpius eveniunt ex opinione aliqua leviter susceptа, maxime vero inter Principes, qui propter delatorum multitudinem, suspicionibus fere indulgent. *Ph. Comin. lib.* 1.

Miseri sunt omnes Principes qui metui volunt. Et hac in re quanta sit servitus, quum ad senectutem pervenerunt, tunc demum aperte sentiunt, quia coguntur invicem plurimos formidare. *Idem lib.* 10.

Quod supra non semel diximus, certè nemini omnium licet absque populi consensu ullam pecuniam imperrare. Sed in utramque partem fere peccatur. Nam & Principes immoderatè multa sæpè faciunt, & populus nonnunquam graviter illos offendit, quando nec morem gerunt & in necessitate deserunt, & rebellionem faciunt plane contra fidem & jusiurandum. In Principibus autem conspicitur magis & est illustrior Dei potentia, quàm in hominibus privatis atque plebeis. Nam hi multis expositi sunt injuriis, & nonnunquam præter jus & æquum mulctantur vel prædæ consequendæ causa, vel culpa judicis & errore. Aliquando etiam jure plectuntur, in eóque nihil est reprehendendum.

Quando vero Principes eorúmque familiares aut civitates aliquid delinquunt, quis ea de re quæstionem habebit? & habita quæstione quis ad judicem deferet? qui judicis personam sibi sumet? quis pœnam constituet? Quænam est autem huius licentiæ & pravitatis causa? Vel cur in deteriorem partem sic propendemus omnes? Incredulitas nimirum hoc efficit. Nam si fertò statuetimus esse Deum qui scelus nullum sinit impunitum, esse perpetuas & sempiternas pœnas quibus affliguntur impij: credibile est neminem fore, qui violenter, aut avare, vel crudeliter aliquid ageret.

Princeps captivus quiduis facit ut in libertatem restituatur: at vero nulli fere sunt aut pauci admodum Principes, qui posteaquam semel aliquid occuparunt, quocunque modo, illud restituere velint. Nam neque ratio, neque iurisiurandi religio, neque metus divini numinis, nec æquitas ulla, nec inferni cruciatus perpetui, movere illos possunt, ut quod alienum est, quod à se mala fide sciunt possideri, restituant.

Interroganti paulo ante, quis habiturus sit quæstionẽ de potentibus, quis illos accusabit, quis litem definiet, quis pœnam irrogabit? Certè quærimoniæ & lachrymæ miserorum hominum, quos crudeliter vexarunt, item viduarũ & pupillorum, quos maritis atque parentibus inhumanis spoliarunt gemitus, atque suspiria, breviter eorum quos afflixerũt & fortunis omnibus denudarunt lamentationes atque plangor, erunt accusationis loco, quam illi coram supremo Dei tribunali sistent. Is magnitudine scelerum, non semper concedit diuturniorem impunitatem, sed illos aliquando verberat præsentibus pœnis, ita quidem evidenter & clare, ut dubitari non possit ipsum esse justissimum impietatis nostræ ultorem. Plerique vero Principes, imperiti quidem illi & inconsulti, quandiu prosperâ utuntur fortuna, nihil tale metuunt, sed cùm maxime securi sunt omnium rerum, tunc ecce Deus repente illis adversarium aliquem excitat, de quo minime suspicati fuerant. *Idem, eod. lib.*

Quum Rex Carolus VIII. Lugduni esset, nuntiatum est ei de infirma valetudine sui filij quem habebatu nicum ac triduo post allatũ fuit de ejus morte. Deploravit quidem ille casum sed leviter. Erat puer ille annorum trium admodum formosus, & in loquendo audax, neq; timebat ea, quæ reliqui solent. Rex igitur qui corpore erat exiguo, & ingenio parum exercitato, sed alioquí placidissimis moribus, eo levius mortem ejus ferebat, quod metueret ne grandior ille factus, gratiam & authoritatem sibi inter suos minueret. Hic autem mihi videtur esse magnorum Regum atque Principum miseriam, qui à suis liberis sibi metuunt.

Ludovicus XI. cum esset annorum tredecim, facta conjuratione nobilitatis, arma sumpsit adversus Patrem suum Carolum VII. & cùm excrevisset adeo vehementer cœpit ab eo dissidere, ut relicto Delphinatu, provincia sua, reciperet se ad Philippum Burgundiæ Ducem. Et cum deinde gravi valetudine afflictaretur, ne filio quidem suo, qui tunc erat annorum circiter quatuordecim, fidebat.

Ita videlicet comparatum est in rebus humanis, ut omnes pariter aliquo afficiantur dolore. A condito enim mundo rerum omnium fabricator Deus hoc ita constituit: neque licet cuiquam illius evitare decretum, sed differunt inter se cruciatus. Nam qui sunt animi, gravius urgent quàm corporis: & quibus obnoxij sunt prudentes, ij multò sunt tolerabiliores quàm insipientum, etsi diversum nonnulli sentiant. Hi enim quo se consolentur atque sustentent, nihil habent.

Quod si principes atque potentiores, qui in maxima rerum omnium

copia

copia vitam agunt, nullas acerbitates experiuntur, esset profecto desperatissima miserorum hominum conditio qui labore quotidiano maximisque vigiliis & ærumnis, uxorem, labores atque familiam alunt, & magistratui tributum pendunt. Sed longè secùs quàm vulgò putatur res habet. Nam si recensere velim, quam multo noverim principes viros atque fœminas, annis ab hinc triginta, qui in summis angoribus atque tristitia vixerunt, non mediocrem sim conscripturus librum. Atque hic tamen, quum rebus omnibus affluerent, iis qui non noverant familiariùs, videbantur esse omnium hominum beatissimi. Neque dici potest, quàm tenues ac infirmas plerunque sui mœroris causas haberent; magna enim ex parte nitebantur suspicionibus & calumniis. *Idem, l. 5. de bello Neapol.*

Lautrechius exercitus Galli in Insubria Dux, cùm ei pecunia ex Galliis non mitteretur ab Heluetiis auxiliariis desertus adeo importunè, ut paulò post victoria quam speraverat spoliatus, & à Cæsarianis fusus fugatus est. Qua in re operæ pretium est attendere quantū malignitas & imprudentia apud Principes possit, qui vel negligentia correpti negotiorum curam deponunt, vel imprudentia in præceps pulsi bona cōsilia à malis per se non dignoscunt: nam cùm trecenta coronatorum millia, quæ Lautrechio, (quemadmodum ei promissum fuerat, parata essent, Regis mater non tam potentiæ eius augendæ cupida, quàm ut proprij filij commodum oblivioni traderet, eam pecuniam Rege inscio per quæstores in alios usus converti curavit. *Fr. Guicc. hist. l. 24.*

Principes profusi.

Maxima sibi & provincialibus damna intulerunt Principes qui profusè temeréque donando per otia pacis vanis sumptibus paratos ad bellicas necessitates thesauros exhauserunt. *P. Iovius hist. l. 15.*

Ob depravatum hominum iudicium plerunque accidit, ut in regibus magis profusio, quamvis ei rapacitas sit annexa, quam parsimonia cum alieni abstinentia conjuncta, laudetur. *Fr. Guicc. hist. l. 12.*

Principes prudentes.

Nihil prope quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari potest, quod non M. Antonio Vero Imperante sævierit. Credo divinitus attributum, ut dum mundi lex, seu natura aliquid hominibus incognitum gignit rectorum consiliis, tanquam medicinæ remediis leniatur. *P. Diacon. in M. Ant. hist. l. 10.*

Principes Rerumpubl. hostes.

Respublicas odio Principes semper prosequuntur. *Fr. Guicciard. hist. lib. 4.*

Principes sapientes.

Qui ita se comparant, ut maximam temporis partem seriis occupationibus reliquum autem liberalibus & honestis oblectationibus impendant, magnam illi sane laudem merentur: &, ô felicem populum, cui talem contingit habere Principem! *Ph. Comin. l. 9.*

Principes stolidi.

Dum oblectantur otio, simúlque divitiis parent, quarum usum affluentiámque æternitate majus putant minuêre militibus pene barbaris vitam in se ac posteros dominandi. *Aurel. Victor. l. de Cæsarib.*

Stolidorum ingenia proinde agunt, uti monitores sunt. *Idem, ibid.*

Principes superbi.

Potentiores ad injuriam propensi, populo superbe insultant. *G. Pachymer. hist. l. 11.*

Carolus Burgundus reinfeliciter adversus Heluetios gesta, contristatus in ægritudinem incidit, & per eum morbum decessit ei mentis plurimum ingenij. Atque ad hunc modum vexantur omnes, qui morbis nullum invenire possunt ingenium: in primis autem Principes fastuosi & sublimes. Verùm in eo rerum statu, primum est: ut ad Deum confugiamus, & peccatis veniam precemur. Alterum est, ut ex amicis, cui plurimum tribuimus, nos patefaciamus totos, & animi vulnus quo affligimur denudemus. Nam ad reficiendum animi vires nihil est efficacius. Huc etiam si labores & corporis exercitia, & honestæ accedant occupationes magnum ea res momentum adfert. Vt enim aliquo modo affectus illi consumantur oportet. *Ph. Comin. lib. 7.*

Principes suspicaces.

Ad suspiciones quantum pertinet, obnoxij sunt ei morbo plerique omnes reges, maxime vero prudentiores, & illi qui multos habent adversarios, & qui complures offenderunt. *Ph. Comin. lib. 7.*

Principes voluptuosi.

Nihil gerunt opportune & ex virtute, qui voluptatibus & otio dediti sunt. Ij cum authoritatem summam beneficio Dei teneant, maxime sane sunt vituperandi, quod officio suo desint. Qui furore & amentia quadam vexantur, iis exprobrari nihil potest: qui autem ingenio non sunt destituti, & commoda utuntur valetudine, ij minime deplorari debent, quando per ignaviam & otium in calamitatem aliquam incidunt. *Ph. Comin. lib. 9.*

Principum aulæ.

Malè in aulis Principum consilia etiam de maximis rebus occultantur. *P. Iovius, hist. lib. 4.*

Principum coniugia.

Gravissimi labores quis Princeps orbem terræ capessit, egent adminiculis, ut domestica cura vacuus in commune consulat. Nullum porrò honestius censoriæ mentis levamen, quam assumere conjugem prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat. *Tacitus, Annal. lib. 12.*

Principum consilia.

Cæteris mortalibus in eo stant consilia, quid sibi conducere putent Principum fors diversa est, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. *Tacitus, Annal. lib. 4.*

Principum contemptus.

Nihil quicquam est ad audaciam malis, ad spem bonorum bonis promptius, quàm quum vel malus timetur, vel dissolutus contemnitur Imperator. *Trebell. Pollio, in Gallien.*

Principum incuria.

Principes omnia facilius quam sua cognoscunt, ac neque clam suos quicquam agunt, neque eorum res curiosè scrutantur. *Dion. lib. 55.*

Principum mores.

Virtutibus Principum res facilè attolluntur, vel afflictæ, æque firmiores præceps vitiis dantur. *Aurel. Vict. lib. de Cæsarib.*

Magnorum Principum mores popularibus minime similes sunt, nec tam facile cupiditatibus suis, ac homines privati imperanti; quoniam in suis regnis coli, & ad nutum intelligi atque obedire assueti, non modò tumidi & insolentes sunt, sed ut ea quæ ipsis, iusta videntur, non obtineant, ferre non possunt: iusta autem illis videntur quæcunque expetunt, se uno verbo omnia impedimenta tollere, & rerum naturam superare posse existimantes, imo à suis cupiditatibus difficultate removeri sibi dedecori dicunt, & plerumque res majores eodem pede quo in minoribus ut consueverunt metiuntur, non ex prudentia & ratione, sed ex libidine atque arrogantia consilium capientes: quibus vitiis, omnibus qui aliis imputant communibus, nemo Gallos affirmavit esse immunes. *Fr. Guic. hist. lib. 7.*

Est hoc in nostræ ætatis principium more positum, ut alter alterum vana spe & fictis consiliis foveat, quæ cum tot annis exitum non habuerint, fatendum est, aut ea vel ficta fuisse, vel aliquam difficultatem (quæ explicari non possit) habere; nam ut hæc inter ipsos suspicio diffidentiáque tollatur, repugnat ipsa natura: sine quo fundamento societas inter ipsos coire non potest. *Idem, eod. lib.*

Principum ornamentum.

Duo sunt quæ ab egregiis Principibus expectantur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia. *Aurel. Vict. hist. Aug.*

Compertum est eruditionem, elegantiam, comitatem præsertim Principibus necessaria esse: cum sine his naturæ bona, quasi incompta, aut etiam horrida, despectui sint, contráque ea Persarum Regi Cyro æternam gloriam paraverint. *Idem, l. de Cæsarib.*

Principum regulæ.

Si ea quæ alio imperante tibi fieri velles ipse ultro feceris aliis, neque peccabis quicquam & omnia feliciter administrabis, & suavissimè nullóque cum periculo ætatem deges. *Zonar. Annal. tomo 2. in Aug.*

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Salomonis præclara est sententia, ubi inquit: Vbi non est gubernatio, dissipabitur populus. In omnibus profecto, quibus certus aliquis est propositus finis, in quibusque sic aut aliter procedere contingit, opus esse dirigente aliquo nemo dubitat, si modo ad præscriptum finē perveniendum fuerit. Neque enim navis ventorum flatibus expositа adversis in portum appellat, unquam, nisi id agat præsidentis industria. Sed homini esse finem quendam propositum, ad quem vita & actiones tanquam scopum dirigantur, non est opinior, qui ambigat. Etenim per intellectum agit, cujus ex fine diversa est operatio. Diverso autem calle ad eum ipsum homines perduci; studiorum diversitate, notissimum. Proinde assistat necesse est quispiam, à quo intendatur dirigatúrque, ad quem insito rationis lumine ferimur. Aptissimum igitur est, unum aliquem esse debere, cujus consilio & prudentia relicta subiiciantur multitudo. Alioqui multis cohabitantibus, & unoquoque sua commoda procurante, nullo negotio dilabarentur res, ni princeps aliquis præsideret, qui publico bono, tanquam mitis parens, ut ab Homero dictum, consuleret. Sicut & hominum cæterorumque animantium diffluerent corpora, nisi vis aliqua foret excellentior, quæ assistens membrorum aleret custodirétque compagem. Igitur necesse est præter id quod movet ad proprium uniuscujusque bonum, esse item, quod commune omnium distribuat, cōponatur bonum. Nam & in omnibus, quæ in unum ordinantur, disponuntúrque, quiddam pernoscitur Principis gerens vicem, siquidem in corporum universitate corpus primum, id est, cœleste, reliqua corpora quodam divinæ providentiæ munere; ordinéque dispensat atque moderatur. Omnia vero animantia rationale animal regit, hominem ipsum divinior anima. *Cœlius lib. 24. c. 29. Antiquarum lectionum.*

Principis officium ac munus est, ita regnum gubernare, & ei præsidere, sicut corpori præsidet anima, & amplius, & veluti mundo Deus. Tum suborietur mansuetudinis & clementiæ lenitas dum singulos ipsi obnoxius perinde habet, ac corporis sui membra, cogitabítque id solum fulmen, quod Iupiter mittit placabile esse: pernicioſum id, quod deliberavit, & ut Seneca, inquit, aliis quoque Diis authoribus misit, quia Iovem, id est, Regem prodesse etiam solum oportet nocere non nisi cum pluribus visum est. *Ægid. de regim. princip.*

Imperium gerens nullius mali opera ad gubernandum utere, illius enim peccatorum causæ in te referentur. *Isocr. ad Demonicum.*

Impera, ubi prius didiceris parere. Regi enim cùm didiceris, scies regere. *Solon Athenienſis.*

Principatus & Imperij nomen verum mihi gerere videtur ille Princeps, qui auro inexpugnabilis, rationi facilis captu sit, libertatem exerceat, magnanimitatem laudet, & contumaciam sibi vicinam caveat. *Themistius ex Philoteeno.*

Illum, qui aliis præest & præcipit, non potestate solum regendi ac imperandi, sed dignitate prudentiáque subditis antecellere convenit.

Homines inobedientes sunt illi, qui cum iniuste vivant, aliis præesse volunt. Obedientiam autem facilem ad ea, quæ princeps vel ipse, vel per alium præcipit, apud subditos efficiet quivis, qui quæ ipsum facere decet, diligenter exequitur, & eorum, quæ agere convenit, subditis sese exemplum præbet.

Boni Principis est hoc unum proprium lucrum, & instar infinitorum aliorum, omnia sic facere, ut & in ipso imperij tēpore & post id iustitiæ ac bonorum omnium à subjectis testimonium habeat. *Euseb. Sardus.*

Vir

Vir Princeps & privatus quilibet intelligat quod qualis fuerit ipsarum rerum actionúmque,quas agit,natura, talem quoque ex ipsis memoriam & famam,vel bonam, vel malam consecuturus sit.His consideratis ita demum alterutram viam ingrediatur,vel eam,quæ perducit ad infamiam, vel quæ ad memoriæ splendorem:& illam quæ ei melior futura videbitur, anteponat.

Principatum gerens, ne reminiscaris inimicitiarum & dissensionum, si quæ prius tibi cum aliquibus intercesserunt. Non enim ad regnandū promotus es,ut teipsum ulciscaris, verum ut imperio tuo subditos,etiā ab aliorum insidiis securos atque tutos custodires:& ut custos esses recti,& magnæ Deæ Iustitiæ minister ac interpres. Itaque si quid admiseris præter ejus sententiam aut deceperis ipsam, velut in Deam maximam delinquens, tum ab ipsa, tum à constitutis circa eam geniis custodibus & ultoribus pro factis vindictam expectato.

Si constitutus in magistratu inimicitiæ memor fueris in deteriorem conditionem teipsum das: & gravitate ac sanctitate,quæ requiritur in principe, teipsum privabis apud conscios tibi, quod inimicitiæ indulgeas, & pro sanctissimis nominibus, & pro iudice,inquam, ac principe causam agentium, hostis eorum turpissimo nomine appellandus sis.

Principatum,quem geris, ornes:teipsum verò non immutes. Neque enim per magistratum tibi quicquā accessit,neque eo deposito decedet.

Magistratum nactus non extollaris,sed idem permaneas:sic enim deposito quoque magistratu non privatus existimaberis, eo quod re illustraverit.

Vir bonus, qui gentis alicujus, aut civitatis imperium suscepit,non propter fiscum,aut dona accipiendi & à divitibus pecuniam comparandi causa, similis est homini,qui preciosum aliquod depositum accepit: ut hic enim,quod datur,non retinendi,aut sibi vindicandi gratia sumit, sed ut custodiat,& integrum reddat ei qui deposuit,quandocumque repetierit:Ita Principem quoque non ob quæstum privatum,sed salutem custodiámque subditorum, omnia facere oportet: sic ut ipsos, quoad efficere potest, illæsos,& in felici statu ei, qui credidit, restituat. *Idem Eusebius Sardus.*

Homines meminerunt magis male quam bene factorum. Sic enim fieri decet: quemadmodum illum, qui reddidit depositum laudari non oportet: qui vero non reddidit, is vituperari & puniri debet. Similiter de principe res habet: non enim ideo creatus est, ut læderet,sed ut juvaret. *Democr.*

Imperio dignus fieri debes non Reipubl.statu, sed virtutis & animi erga subditos excellentia.Scias igitur te subditorum singulis præstare communi pro omnibus curā,& sollicita gubernatione pro universa Republ.*Sosipater in epist.ad Demetrium fratrem de gubernando imperio.*

Quos autem prius non cognoscebas,& nihil ad te pertinere putabas amplius, quam quivis homo communem hominum naturam, illos jam Princeps factus revereri debes,ceu jam notos & familiares, ad omnes tibi amicos esse videns, paterna benevolentia complecti.Homero certe non satis fuit principem simpliciter subditorum Patrem appellasse: quamvis haud aliud nomen inter homines benignius inveniri posset: sed ad patris vocabulum adjunxit quoque mansuetum,simul & parentibus & bonis Principibus hujusmodi nomenclaturam convenire ratus.

Curam quidem & providentiam, subditis debitam omnibus tribuere animum inducas: illos vero,quos usu bonos esse cognoveris; morum quoque familiaritate tibi concilies.Fugienda est superbia, & conjuncta ei vitia,ut sunt arrogantia, pertinacia:tanquam humilis vilique animæ affectus.Sui enim obliviscí,propter phantasiam brevis imperij,magnam pusillanimitatem arguit. Curandum est tamen, ne dum probrosos istos excessus malitiæ vitamus, in alteram improbitatis extremitatem turpiter impingamus, levitatem dico: & humilem animi vilitatem, malos mores pro malis prioribus commutantes. Quamobrem oportet verè imperantem mansuetum simul & gravem erga subditos tum videri, tum esse.

Nec ira in subditos utendum est,neque peccantibus institutum suum reprehensione relinquendum: nam iracundia Principem ab insanis nihil differre signum est: hoc vero levitatem ad peccandum in subditis gignit.

Præbe teipsum simul & clementem,& malis infensum, lentè quidem puniendo clementiam, malis autem indignando improbitatis odium præ te ferens. Vt hoc quidem fugienda esse mala, illud autem non nimis implacabilem iis, qui peccaverunt, esse fortunam documento sit.

Abstinendum est etiam dicteriis vere imperantibus:nam qui ridiculis gaudet imperij majestatem imminuet.

Quin & à convitiis purus sit Princeps,hoc enim præcipitis imperitorum hominum iracundiæ signum est.

Admonitionum duo genera,alterum acriter objurgans,alterum leniter curans,argumenta mihi videntur probi Principis.

Imperandi modum singulorum moribus decenter accommodato,cum probis moderatè,cum supinis vehementer, cum audacibus acerbè,cum cautioribus denique leniter agens.

Oportet autem à peccatis arcere per necessitatem suadelæ conjunctam: his vero, qui deliquerunt, moderatam justitiæ castigationem inferre: Ita ut parva quidem & vulgaria peccata dissimulentur (nec enim conduci & quælibet & omnia simpliciter punire, neque cognoscentem negligere.) Quæ vero jam ingravescunt, iis cura secundum leges adhibeatur.

Desiderandum quidem est, animam, quoad ejus fieri potest à vitiis puram esse:interim tamen cogitabis, homini congenitum esse peccare. Quocirca qui punit homines tanquam imprecabiles, modum transgreditur rectæ & secundum naturam castigationis. Exhibeas autem teipsū Magistratui ornamentum, non externis & temporaneis elucubrationibus glorieris.

Gratiæ & beneficia,quæ justitiam transgrediuntur,ne gratiæ quidem mihi dici debere videntur.Amicas autem justitiæ nemo rejecerit ultro qui modo non ex quercu aut petra natus sit.Quandoquidem enim lex sæpiuscule duriores peccatis pœnas irrogat, jus, quod æquum dicitur, austeram legum sententiam mitigans, inculpata mihi videtur veræ & liberæ gratiæ occasio,erunt judicia quidem, quæ occupantur circa justitiæ emendationem in contractibus, omnino non agnoscunt gratiarum genus:quæ autem circa delicta versantur,mansuetam & humanam gratiarum faciem non recusant. *Idem.*

Cæterùm oportet verum Principem non rectè tantùm imperare scire ac posse,sed etiam humaniter.Turpe enim fuerit pastorem oves odisse, & pecoribus suis infensum esse. Quin etiam legitimus esse debet: sic enim demum principis dignitatem habuerit. Scientia enim rectè judicare poterit: potestate punire:humanitate beneficia conferre: denique ex legibus ista omnia secundum rationem facere. Optimus autem erit Princeps qui lege divinissima utetur, qualis futurus est, qui nihil sui gratia facit,sed omniā propter subditos. Nam lex quoque non sui,sub subditorum gratia est. *Archytas Pythagor. de Lege & iustitia.*

Verus Princeps magna cum dignitate & bonitate præest, magnifica bonorum munera subditis exhibet:victus abundantis salutis omnimodæ, & vitæ tranquillitatis author est. Hunc enim sibi finem proponit honestus Princeps,ut subditos felices efficiat. Et tum sanè præ cæteris, qui ab eo gubernantur, in primis eximius est, cum illi beatam vitam agunt,qui seipsos ei commiserunt.Siquidem publica utilitas non separata est à privata:quin potius in universali singulis etiam utile continetur, & partes in toto servantur, tum in animalibus & civitatibus, tum in aliis quoque naturis.

Inter omnia Principum opera plurimi facio & admiror magnanimitatem & magnificentiam,& maximè cum benè merendo de hominibus, non exactis & avaris rationibus utuntur,neque parcunt in largitionibus,nec tanquam in lance trutinæ æqualia pro æqualibus commutant: sed gratiam ingenuè proferunt non tantùm ex vasis fundentes ipsas,ut Poëtæ canunt,nec aliis hujusmodi organis inclusas:sed nudas, intectas & sine velamentis externis continuas, sibique cohærentes, benigniter & benevolè porrigunt, ut decet, & gratiosum est. Hujusmodi enim gratiarum decus merito coronam imperij appellaverim. *Iamblicus in epist. ad Dysc olium.*

Lex est commune bonum, sine quo nihil bonum fieri potest. Cæterum oportet Principem legibus perfectum,sincerè purgatum esse juxta summam legum rectitudinem,ac neque seductione aut fraude falli per ignorantiam, nec vim inferentibus concedere,nec ulla occasione injusta allici. Nam servatorem & custodem legum tam incorruptum oportet esse, quam summe fieri potest in humana natura. *Idem in epist. ad Agrippam.*

Ratio ex Philosophia assidens Principi, & velut custos in mente recondita,quicquid in potētatu periculosum est,& tanquam in athletico habitu demit & salubre tantum relinquit.Verum multi Regum ac Principum sine mente, imperitos statuarios imitantur, qui Colossos putant ita demum magnos videri, si multum divaricatos, distentos & hiantes fecerint.Nam & illi (Principes inquam) gravitate vocis, aspectus asperitate, difficultate morum, & conversandi aspernatione, magnitudinem & severitatem imperij exprimere se putant.

Cæterum oportet:quemadmodum amussis, cum planè recta & minimè perversa fabricata est,cætera,quibus admovetur & accommodatur, dirigit: similiter quoque Principem, ubi primum didicerit imperare sibiipsi & animum suum rectè instituerit, & mores habuerit bene compositos,ita demum subditos regere. Nec enim cadentis est currere, aut incompositi componere,aut parere nescij imperare.

Tot tantorumque bonorum & munerum, quæ dij largiuntur,nullus est fructus,aut usus rectus sine lege,jure,& Principe. Ius finis est legis: Principis opus, lex: Princeps autem imago Dei cuncta administrantis. *Plut.ad imperitum ducem.*

Τὰ μετ' γὰρ σωφρόνων ἀρχόντων ἥ τε σοφρὰ μετ' εὐλαβῆ, καὶ δίκαια, καὶ σωτήρια δεσμύονται ἢ καὶ τίνα ἰσχυρότητα ἐξεῖας πρακτικὰς ἐνδέχεται.

Etenim prudentum Principum mores, valde cauti, justique & salubres sunt: indigent vero etiam acrimonia quadam, & acri efficacique pertinacia. *Plato in Politicis.*

Ἐγω δὲ τοῦτο ἡγοῦμαι μέγα τεκμήριον ἄρχοντος ἀριστῆς εἶναι, ᾧ ἂν ἑκόντες ἕπωνται, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς παραμένωσιν εὐθύμως.

Equidem & istud opinor magnum esse argumentum virtutis in principe,si subditi ipsum libenter sequantur,& in periculis unà perseverent. *Xenophon.in Oeconom.*

Πολλάκις μετ' ἐμοῦ ὦ ἄνδρες ἄλλοτε κατενόησα, ὅτι ἄρχων ἀγαθὸς ἐστὶν διαφέρει σπουδῆς ἀγαθοῦ ὅ τε γὰρ πατὴρ τοὺς παῖδας , ὅπως μήποτε αὐτοὺς ταγαθὰ ἐπιλείπῃ.

Verum ego,ô viri, sæpenumero etiam alias cogitavi, bonum principem nihilo differre à bono patre. Nam & parentes filiis providēt, ut bona is nunquam sint defutura. Et Cyrus mihi videtur nunc ea nobis consulere, à quibus maximè in felicitate possimus ad ultimum usque ad finem perseverare. *Idem in l.8.de Prædia Cyri.*

Qui imperare cupiunt, duo sibi proponere in primis debent unum,ut sint liberales: alterum,ut clementes. Princeps enim, qui liberalitatem exercuerit, ex hostibus amicos,ex alienis suos, ex infidis fidos faciet: peregrinos etiam, & in extremis terris agentes, ad se amandum allicíet: Vtraque autem princeps Deo maximè similis efficitur:cujus proprium est benefacere omnibus,parcere delinquentibus.

Qui aliis præest,omnino vacuus esse debet affectibus:Ita namque rectū quid sit cernere nō patitur,odium ad iniquajimpellit,amor judicium impedit,trahit ad vim inferendam libido,stimulat ad vindictam dolor, invidia præcipitanter agit. Maximè autem hominis est, & ejus præ-

sertim.

sertim hominis,qui principatum gerat, præsenti animo in adversis uti, nec adversanti fortunæ succumbere. *Pontan. Iovian. de principe.*

Sententia Platonis est, Beatas fore Respublicas, si eas vel studiosi sapientiæ regerènt, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. *Boët.de consol. Philos.l.1.pros.4.*

Principum crudelitas bellum est: Clementia in quacunque domum pervenerit,eam felicem & tranquillam parabit,sed in regia,quo ratior, eo mirabilior. Magni animi proprium est, placidum esse tranquillúmque,ac injurias & offensas superando despicere. Muliebre enim est furere.Ira non decet regem. *Senec. l.1.de Clementia,c.5.*

Optimè Deos exemplum Principibus constituam, ut se tales civibus præbeant, quales sibi deos esse volunt. *Ibid.*

Si vis tibi omnia subjicere, subjice te rationi. Multos reges,si te ratio regat. *Idem, epist.34.*

Princeps custodire debet justum.

Principatus virum ostendit. *Arist.lib.5.Ethic.*

Prudentia propriè virtus principis. *Idem,lib.3.Polit.*

Similis est comparatio Regis ad subditos,patris ad filios, pastoris ad oves. *Idem, lib.lib.8. Ethic.*

Melius est, civitatem regi viro optimo, quàm Lege optima. *Idem lib.3. Polit.*

Non de facili potest invadi,qui est sobrius,sed qui ebrius.Neque qui est vigil, sed qui est dormiens. Quapropter Princeps, ne invasibilis sit ebrietatem & somnum debet evitare.

Periculosum est Principis subdito dare honores.

Rex justitiam conservare debet.

Princeps Deicola debet esse, quia minus timent homines injustum pati à Principe,si Deicolam ipsum putant esse. *Idem lib.5.Politic.*

Oportet Principem bonos honorare, & ipsummet honores eis distribuere.Supplicià autem distribuere non per se, sed per alios. *Ibid.*

Princeps nullum magnum virum totius sui dominij debet facere custodem.

Si Princeps aliquem à potestate sibi tradita deponere velit;gradatim hoc debet facere, & non simul auferre totam potestatem. *Ibid.*

Laudetur verò hic Imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur. Quomodo, aut hic cui tandem libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Refrenet primùm libidines, spernat voluptates,iracundum teneat, coërceat avaritiam, & cæteras animi labes repellat. Tum aliis incipiat imperare, cùm ipse improbissimis dominis dedecori aut turpitudini parere desierit. Dum quidem his obediet, non modo Imperator, sed liber habendus omnino non erit. *Cic.lib. Paradoxorum.*

Nullus est, quem oporteat vel plura vel meliora scire, quàm principem, cujus doctrina debet omnibus prodesse subjectis. *Vegetius de re militari.*

Si Regum atque Imperatorum animi virtus in pace,ut in bello valeret, æquabilius, atque constantius res humanæ sese haberent. *Sallust. Catilin.*

Magnum est personam in Republ. tueri principis,qui non animis solùm debet,sed oculis servire civium. *Cic.Phi.8.*

Si quis contentione Principatus laborat, quæ nulla esse debet,stultissimè facit, si vitiis cum virtute contendit: ut enim cursus cursu, sic in viris fortibus virtus virtute superatur. *Phil.14.*

Non tantum,mali est peccare Principes(quanquam est magnum per seipsum malum)quantum illud,quod permulti etiam imitatores Principum existunt. Nam licet videre,quæcunque mutatio morum in Principibus extiterit,eandem in populo secretam. Nobilium enim vita victúque mutato,mores civitatis mutari solent. Nec solùm vitia concipiunt ipsi Principes,sed ea infundunt in civitatem:neq; obsùt,quod solùm ipsi corrumpuntur,sed etiam quod corrumpant,plusque exemplo,quàm peccato nocent.Pauci enim,atque admodum pauci,honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores civitatis,vel corrigere possunt 3.*de Leg.*

Studiosè plerique facta Principum imitantur. 1.*Offic.*

Principem facere, quod ab aliis fieri velit, genus efficacissimum est exhortationis.

Principis officium est,erga rebelles audacia, erga subjectos benevolentia uti.

Multo regaliùs est condere urbes, quàm demoliri.

Bono Principi, nihil jucundius civium concordia: at tyranno nihil formidabilius.

Principalis munus est unicum, aliis prospicere,& publicis consulere commodis.

Principi tum maximè invigilandum,quum populus maximè indulget genio: neque oportet unquam Principem genialiter vivere.

Principi nihil prius aut clarius esse debet fidis amicis.

Principes publica potiùs,quàm privata curent. *Eras. in apoph.*

Optimi ac egregij principis est non modo ipse ut omnia ex officio agat, verum ut qua ratione etiam reliqui omnes, quàm optimi fiant, prospiciat. *Mecœnas apud Dion. lib.53.*

Princeps, qui vult omnia scire, necesse habeat multa ignoscere. *Quint. inst. Orat. lib.8. c.5.*

Cùm Princeps apud omnes culpatæ vitæ fuerit, tum potest quanta volet potestate,& punire subjectos omnes,& eisdem ignoscere. *Chrys.*

Difficile est,Principem regredi ad melius, si fuerit vitiis implicatus: Populi enim peccantes judicem metuunt,Reges autem nisi solo Dei timore metúque gehennæ coërceantur,liberè in præceps proruunt,& per abruptum licentiæ in omne facinus vitiorum labuntur.*Isidor.lib.3.Sent. cap.51.*

Nullus Princeps ad nimium improbitatis procedit, nisi præsto sint, qui cupiditatibus ejus subserviunt. *Diod.Sic. Bibliot.hist.l.1.*

Vitiosa est in Principibus abjecta familiaritas, vulgarisque salutatio & contemptum non semel demissio majestatis peperit. *Ioan. Sambucus in Orat. funeb. Ferd. Imp.*

Hæc est conditio regum, ut casus tantùm adversos hominibus tribuant secundo fortunæ suæ. *Æmil.Probus in Datame.*

Ille Reipub. status optabilis & firmus est, in quo & privatim sanctè innoxiéque vivitur,& publicè justitia ac clementia vigent. *Polyb. lib.9.*

Non licet dormitabundum esse qui clavo assidet, & in tantis rerum periculis stertit princeps. Nullum mare tam graves habet tempestates, unquam,quam omne regnum assiduè: Semper itaque Principi vigilandum est, ne quid erret, quia non nisi plurimorum pernicie delinquit. *Quidam de instit. Principis.*

Magnitudo navis aut mercium,aut vectorum numerus,haud elatiorem facit bonum nauclerum,sed attentiorem:ita bonus Rex quo pluribus imperat,hoc vigilantior esse debet,non insolentior. *Ibid.*

Oportet Principem virtute longè ac multum supra usitatam consuetudinem excellere; ut quantum inter pastorem & pecudes interest, tantundem,si fieri potest,inter pastorem populi intersit. *Marc. Ant.Muretus Var.lec.c.11.*

Si qui equis,elephantis, camelis, aliisque animalibus præsunt,observant diligenter,quibus illa rebus oblectantur,& mulceantur,quibus teneantur, summoque studio illa persequuntur, hæc vitant: quò magis idem faciendum est iis,qui homines regunt. *Idem in Tac. l.2.*

Vt male actum esset cum genere humano,si uni se Deus,aut paucis admodum præberet exorandum: eodem modo malè cum Principum Regúmque familiaribus, si in tanta multitudine uni,aut paucis admodum locus fidésque sit. *Pontanus de Princ. offic.*

Cautus Princeps singulis pro cujusque ingenio satisfaciat,quem,scilicet,opibus inhiare,videt,hunc donis ac muneribus sibi conciliet: honorum cupidos, atque ambitiosos homines, honoribus, ac speciosis titulis honoret. *Car. Pascalius in axiomat. Polit.*

Hic est mos Principum callidissimorum,ut,& si aliquem perdere mirè cupiunt,tamen non id, quapropter verè dolent,sed honestiorem aliquam causam affectui suo prætexant,eámque obventui in illius,scilicet perniciem, quem oderunt sumant: Ita in iis quæ impotentissimè faciunt,speciem aliquam induunt recti. *Ibid.*

Princeps ne quid eorum,quæ in Repub. fiunt,ignorent,non modò iis quæ in Senatu aguntur, sed & iis judiciis in quibus privatorum lites dirimuntur, aliquando interesse debet. *Ibid.*

Novus Princeps diligenter operam det, ne quantum rerum cognitio sibi obesse potest,eæ vulgentur; nempè, quibus decretis nititur imperium suum,hæc semper obtegi,& recondi debent,quædam scilicet sunt, quæ ratio imperandi facit arcana. *Ibid.*

Princeps si quem ob potentiam suspectum habet,hunc probabili specie attrahit ab iis locis atque ab iis exercitibus,apud quos auctoritate plurimum potest,eúmque dolis multisque casibus objectat,aut dolos ei nectit,quibus circumventus pereat, aut ab hostibus opprimatur. *Ibid.*

Ad Principis curas maximè pertinet providere ne clarissimæ familiæ propter egestatem extinguantur, eríque ei semper honorificum, ipsius liberalitate factum esse,ut propagata sit stirps hominum clarissimorum. *Ibid.*

Hæc debet esse sagacia Principis, ut ex vultu quid quisque animo habeat,conjectet:ut si fortè aliqua in se offenso orta est,ex tempore iis quibus cum ipsi res est,satisfaciat. *Ibid.*

Recens adeptus Principatum ut planè extinguat desiderium superioris Principis, quo plerumque homines,& si malus fuit, afficiuntur, aliquid ex tributis diminuat: nihilque eorum prætermittat, ex quibus novum imperium mitius sperari possit. *Ibid.*

Magnum Regem,ac Principem nihil magis decet, quàm comitas,atque adeo hospitalitas erga alios, aut Reges, aut Principes, si qui fortè profugi ipsius fidei se credere haudquaquam sunt veriti.Cæterum in ea tempora incidere potest,quibus haud eum sui officij pœnitebit: cum in una Regis, aut Principis, licet profugi persona tantum sit positum, ut ejus opera ad maximas res gerendas utilis esse possit. *Ibid.*

Maximis ac Principibus viris plerúmque perniciem adferunt spes aliorum,id est successio illorum omnium,qui ipsis proximi destinantur, & qui eorum bonis imminent: ac proinde propinquus sanguis, nempe illi, qui ipsis genere sunt proximi, quique ferre non possunt, à quoquam se anteiri: postremò invidia: qua macerantur ij, qui quod aliis benè est, dolent. *Ibid.*

Princeps malis quoque instrumentis ad res præclaras uti potest, & debet: exempli gratia, si multitudo hominum deterrimorum inutilis, aut etiam gravis Reip. est, aliquò ad publica ministeria mittendi sunt. Vile quippe damnum si intereant, cum interim Reip. non inutiles esse possint:hinc manavit institutum mittendi ad triremes facinorosos homines. *Ibid.*

Hæc est natura novi Principatus: ut omnia sint infecta,sordida fœdáque adulatione:idque adeo,ut non tam plebi & obscuris hominibus, quorum parum admodum, aut nihil interest adulari, quam ipsis viris clarissimis, quorum verba & vultus Princeps diligentissimè observat, eáque sæpiùs in crimen torquet, ideóque suis in illum obsequiis claritudinem suam protegere debent, necesse sit liberè fateri, & exclamare, nimia & fœda esse. *Ibid.*

Callidi Principes permulta ambiguè & obscurè pollicentur,id est,ita loquuntur,ut amicos inani spe lactent,ac in officio contineant; sed nihilominus ipsis, quod hoc,aut illud non præstiterint, nunquam verè exprobrari possit; sed semper in sua manu sit, quid dictum, quid item indictum esse velint. *Ibid.*

Princeps publico exitio natus,cum sævitiâ ac libidine factis promat, locis occultat, hoc est, cum utroque hoc ostento miseris modis Remp.

vexet,nullúmque ejús dictum aut factum proferri possit, in quo non alterutrum promat,tamen loca abdita sectatur, tot certè flagitiorum pudore ac nec ab iis,quos opprimit conspiciatur,& dirum ipsius os denotetur. *Ibid.*

Observa in te quod in ædificiis templorum,quæ non unum,sed plures introitus ad se habent; Deum ipsum non unum, sed plures mediatores habentem.Principibus idem ego consulerem, qui dum uni se tradunt,fiunt ex regibus clientes,& vassalli,dum plures mediatores & aditus ad se habent, præterquam quod imitantur Deum(summa securitas & felicitas)diviniores fiunt,& veriores apparent. *Quidam insignis Politicus.*

Hoc habet in se magna fortuna,quod nihil rectum, nihil occultum esse patitur, & Principum non modo domos, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit,omniáque arcana noscenda famæ promit, & explicat. *Plinius in Paneg.*

Facere rectè cives suos Princeps optimus faciédo docet,cúmque imperio sit maximus,exemplo major esse debet. *Velleius Paterculus, lib.2.*

Hæc superiorum conditio, ut quidquid faciant, præcipere videantur, & pernicioſissimus sit malæ rei, maximus quisque author. *Quint. Decla. 3.*

Vt canes ovium custodes excubias agunt,non sibi timétes,sed ovibus: ita rex non tam sibi debet timere,quàm populo. *Plut.in Moral.*

Vt non debet sumere citharam,qui canendi sit imperitus,ita non debet imperium sumere qui non sit prudentia præditus. *Ibid.*

Vt vinum primum servit ac paret viventi,at paulatim admixtum venis rapit hominem ac traducit in suos mores: ita qui rempublicam administrat,initio sese populi moribus accommodat, post sensim eum ad sua trahit instituta. *Ibid.*

Vt contemnendus est qui in navigando se mavult esse incolumem, quam navim: ita vituperandus qui in Reipublicæ discrimine suæ plus, quam communi saluti consulit. *Cic.lib.4.ad.Herennium.*

Qui magistratus anxiè & dubitanter adeunt: eos ferè majore fide, quam qui cupidè suscipiunt gerere solent. *Quidam.*

Vt ad corpus tuendum non satis est si caput sit sanum, sed & membra munere suo fungi necesse est,sic non est satis Principem ipsum culpa vacare,nisi in ministris debita diligentia,& virtus proportione respondeant. *Guicciard.lib.6.*

Sicut medicus languentis utilitati, non suæ, & gubernator eorum quos,venit consulere debet;sic rex eorum quibus imperat. *Patrit.lib.2. de reg.inst.*

Magistratus alij merentur,& non habent,alij habent, & non merentur. *Platina.*

Gubernatori nihil est magis cavendum, quam præcipitantia in responsione. *Quidam.*

Decet gubernatorem præcipuè considerare præsentia, & quærere quæ præsentibus temporibus congruant. *Quidem.*

Necessarium Reipub.est personas dignitatibus eligere,ut cui justitia committitur,malis moribus non gravetur; alioqui inefficax est ab homine exigere,quod agnoscitur non habere, contra confidenter quæritur,quod inesse sentitur. *Cassiod.in epist.*

Illi avidè regna desiderant, quos soluta legibus vitą delectat, quorum crudelitas indemnatos necandi,cupiditas privata capiundi, libido honesta fœdandi jus atque impunitatem requirunt. *Latinus Pacatus in Paneg.Theod.*

Nunquam excelsior principatus,quam cum se publico submittit officio. *Nazarius in Paneg.Const.*

Sanctius est inopem Rempub.obtinere, quam ad divitiarum cumulum per discrimina atque dedecoris vestigia pervenire. *Pertinax.*

Omnia regna circa finem magis turbulenta fuerunt omnibus ætatibus, & temporibus. *Quidam.*

Constat apud omnes fere gentes, nullos indignius,aut iniquius tractatos fuisse omnibus seculis,quam eos, quorum maxima in rempublicam merita extiterunt. *Quidam.*

Nihil unquam est intractabilius republ.quæ vacat principatu,quemadmodum neque periculosius quicquam est navi,suo destituta gubernatore. *Chrysost.in c.3.Isa.*

Rempublicam quasi navim existimare debemus,quæ omnium manibus officióque indiget: ac pro virili quisque niti debet non modo ne evertatur,sed ut in portum tutissimum se recipiat: itaque cives omnes efficere debent;ut singulorum consilio,opera,opibus,diligentia,& industria rempublicam adjuvent,ut non servetur modo, sed in dies feliciter augeatur. *Patric.lib.5.de inst.reip.*

Vt in navi dirigenda respectus habendus in Cynosura:sic in republica administratione ad facta prioris ævi. *Lipsius in hist.ad annal.Tac.*

Vt in humano corpore vitiosi humores non impetu purgantur, nisi cum periculo ita in Republica. *Idem in Comment.in c.Pli.Paneg.*

Non est opus Reipub. eo cive,qui parere nescit. *Idem. lib. 2. de Mil. Rom.Dial.4.*

Principes sua sponte avidi & rapaces, & qui magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt. *Plinius in Paneg.*

Nihil tranquillum æquè ac florentem Reipublicæ statum præstat, quam recta administratio,ut non bonus ille tantum qui regit sive gubernat;sed illi etiam per quos gubernat.Quia vero & ipse Princeps homo est,nec præsens esse ubiq; potest,plura in Republica munia sunt, & majoris pene momenti,quæ minora ac vicina plebi;ne commixtione, & cõmunione populari inquinentur.Nã qui gradu Principi vicini sunt;& dominẽt,nisi Natura,Metu boni sunt;quia sub oculis Principis, & velut manu. Qui vero inferiori linea fedent, & remoti à primo solio,delinquunt facilius, nisi arbitrũ animũ metuãt.Quid miramur?in cœlis fit:& citimi isti minoréſque orbes à primo motu deflectunt maximè,& natura sua feruntur.In Republica tamen qui ingenio recto est,rectum ubiq; cursum tenet,scilicet ubique in Republica. Tantum est, ad Rempublicam,præsertim inferiorem,bonos promoveri. *Erycius Puteanus, orat.7.*

Id regnis nihil est periculo proprius,quam Rege sine liberis mortuo, unum aliquém existere, qui opibus ac potentia cæteris præstet, eóque magis si regnandi cupidus fuerit: neque enim dubium est,quin dominatum cæteris principibus, si possit,eripiat *Bodinus lib.1.de reb.c.2.*

Principum securitas,nulla major esse potest,quam ut subditi persuasum habeant,sanctos & inviolabiles esse oportere. Quamquam reipublic.plurimum interest, stirpem regiam sacrosanctam esse, ne sublatis principibus respublica concidat;aut inexpugnabili seditione perturbata distrahatur. *Idem lib.2.de repub.cap.25.*

Fateri oportet sapientibus omnibus, multas magnas difficultates, multa impedimenta semper in omni quamvis salutari, & placida gubernatione obiici,multa accidere,aut improvisa sapientiæ humanæ, aut humanis consilis inextricabilia augeri hæc malaxcum motis aut turbatis rebus publicis effert sese, & applausu multitudinis confirmatur, ac crescit licentia deteriorum adversus meliores. *Quidam.*

Prudentem sanè & justum & moderatum principem nemo est, quin æquo animo ferat,cum meliora præstent,deteriora subsideant. Qui cæteris igitur imperat,ac præstare dignitate contendit, per virtutes se dignum facere imperio debet; cùm nullum imperium quidquam faciat diuturnius aut tranquillius, quam virtus principis. Nam omnes propè difficultates & calamitates & scelera irrumpunt in genus humanum per errores,& inscitiam malorum ministrorum,aut negligentias principum. *Natalis Comes histor.lib.13.*

Vt in re medica contingit,periculosum esse nimis calefacere,refrigerare,implere,aut evacuare corpus;cum solita contra,vel deteriora facilius ferentur,quàm insolita mala leviora; ita gracia Principis si nimia cuiquam,aut repente concedatur, non æquis animis à cæteris subditis excipitur,sed magno plerumque cum periculo & principis, & gratiosorum & subditorum. *Ibid.*

Principes plerique eo laborant vitio, ut quos ament,omnia consilia credant suggerere,nihilque loqui ad propriam utilitatem. *Idem lib.15.*

Nullum est tam paruum malum in rep. quod neglectum non latius serpat,nisi diligentes ac severos habeat magistratus,in patricios præsertim,quorum observantiam regum & morum bonitas fit lex inevitabilis cæteris subditis. *Ibid.*

Vbi syndici connivent ad magistratuũ errores,neque ratio diligenter redditur,an res pro legibus sint transactæ,ibi inanes sunt & veterno oppressæ leges,universamque vim reip.languescere necesse est.Et quoniam subjectæ reip.civitates sunt quasi membra ipsius reip.non sunt negligendi magistratus,qui cum imperio mittuntur in ipsas civitates,sed prospiciendum ut viri boni sint,& prudentes & apti gubernationib.alioquin omnia sunt in magno deniq;periculo posita tanquam membra lãguentia,quæ si neglecta sint,totius corporis ruinã secum trahunt. *Idem l.17.*

Error qui ab aliquo remigum committitur,aut nautarum facile emẽdatur,& tanto facilius,quanto humilior fuerit peccans; at qui errores committuntur à gubernationibus & summæ rerum præfectis, non possunt committi sine magno multorum periculo, vel etiam certo exitio subditorum. *Ibid.*

Ad regni fastigium ambitu, & malis artibus niti rurpe est. *Davalus Magist.equitum apud Ioan.Marianam lib.19.de reb.Hisp.*

Atqui manifestum est, quod omnis Respub. quæ disciplinas & rerum præteritarum cognitionem negligit,jam senio delirat,multáque ridicula faciat necesse est,quæ modo mutari oporteat, modo resarciri. Neque tamen ita diutius potest consistere,quæ cum humanis opibus superior sibi esse videbitur,tum certè divino consilio evertitur,quoniam sola religio,& sapientia omnia regna rectè gubernare potest:hinc facilè apparuit,cum singuli ad propriam utilitatem,at non ad communem salutem reip.præessent, cum gratiosi & imperiti rectè gubernandi magistratus per ambitum, ac prensationes moderatis ac prudentibus præciperent, nihil aliud esse rempublicam,quam multorum conspirationem quoque modo diteſcere studentium per subditorum facultates, cum vicissim conniveant & obsurdescant magistratus ad injurias, rapinas, libidines vel affinium, vel parium, ut expletis magistratibus,& ipsi parem licentiam mox consequantur: hæc causa est,cur denique eversæ sint omnes respublicæ, & vertentur in posterum cum nostris temporibus rara sit omnino respublica,& in posterum fortasse rarior futura est. *Natalis Comes hist.lib.6.*

Vix principẽ reperias,qui non unum aliquem deligat, cui pectus ita nudet,ut se quamvis,obscurum adversus alios,uni illi incautum, intectúmq; efficiat:idque adeo ut dividua illius sit cũ principe potentia:id quod quam exitiabile Principi sæpius sit,quæ inde maxima mala oriũtur,satis docent.Itaque quod ad hanc rem attinet,censeo à Principe & posse & debere adhiberi ad interiorem illam amicitiam & potentiam non tam unum,quam duo,aut plures,ut illa potentia dispersa in plures singulis minor sit;quibus singulis nunquam abditos suos sensus,ita recludat,quin aliquid reconditi tacitus premat, secúmque ipse voluter; neque illud arcanum cuiquam mortalium, nisi per plures ambages,& quasi aliud agens,aliudque sibi volens, patefaciat, eáque ratione mentem suorum consiliariorum timetur. *Carol Paschal in axiomat.Polit.*

Non decet Principẽ in aliis audiendo spectandóque, & usu cæterorũ sensuũ esse similem,sed tantũ debet in ratione vivendi excellere, quanto eminentiorem fortuna illum constituit,semper, & ubique majestatis meminisse,tantum pastorẽ,gregi præpositũ & undecunque dictis,factisque in melius proficere debet. A natura in púppi causa collocatus; ad gubernacula:regat navim,qua generis humani salus vehitur,nõ aliũde magis voluptatem capiendo,quã à subditis per illũ adjutis aliquo beneficio. Ab aliis enim alia exiguntur,vel privatim,vel publice; A Principe

propriè expectantur bona consilia, quorum executio prosit subjectis, populis utque, larga manu ac mente sua bona impartiatur, his tantum exceptis,quæ ob incertos casus servari providentia postulat, *Philo. Iud. de leg.ad Caium.*

Quinque ob causas magis pij esse debent Principes subditis suis,quos regunt:primo quod plura ad peccandum habeant incitamenta & occasiones,ac sciant se ab hominibus non facilè, sed immediatè à Deo punitum iri. Secundò,quòd plura possunt amittere,quam subditi.Tertiò, quod hi illorum exemplo doceantur. Quartò,quod Deo majorē rationem cæteris sunt reddituri. Quintò,quòd favor,fœlicitas, vel infortunia ac mala, à nemine ipsis effulgeant, quam ab ipso præpotenti & iusto Deo. *Anton.de Guevarra in horologio Principum ex emendatis.*

Principi nihil periculosius est quam si quamplurimi eum contemnant,vel oderint,vel nimis invideant;contemptus vitatur scientia,gravitate,integritate : odium innocentia & humanitate lenitur : invidia, munificentia,magnificentiáque sedatur. *Marsil.Fic.in epist.lib.5.*

Principis domus esse debet Dei templum, prudentiæ oculus, libra iustitiæ, fortitudinis sedes, regula temperantiæ, honestatis exemplar, charitatis splendor, fons gratiarum, musarum chorus, oratorum, poëtarúmque gymnasium, Philosophorum, Theologorúmque sacrarium, prudentum Senatus, ingeniorum fomentum, præmium litteratorum pauperum mensa,bonorum spes,refugium innocentium, præsidium miserorum. *Ibid.*

Absque virtute Princeps magnam famam habere potest, non potest bonam:sed nec firmam aut diuturnam potest,nisi nixa sit eo fulcro.*Ex præfat.ad milit.Rom.*

Decorum hoc est apud Principes,ut sub blando titulo laudis & boni quæ faciunt recognoscant:& alij quæ facere deberent, cognoscant. *In præfat.ad Princip. Albert.& Isabel.*

Illius Principis magnitudo stabilis fundataque est,quem omnes tam supra se esse,quam pro se sciunt;cujus curam excubare pro salute singulorum atque universorum quotidie experiuntur. Quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt,sed tanquam ad clarum & beneficium sidus certatim advolant, obiicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam iter ad salutem sternendum sit. *Ex Dissert.ex Seneca.*

Princeps est imago & exemplar Dei in terris,rerum moderator & arbiter,in cujus manus positæ opes, dignitas,vita omnium nostrum.*Ibid.*

Non præesse solum Princeps,sed prodesse debet : nec sibi tantum cives datos, sed se etiam civibus arbitrati. *Ibid.*

Vt principis est in omni virtute populo præire : ita in religione maximè,quæ princeps & caput virtutum. *Ex lib. de una relig.*

Princeps sublimis factus & elatus à Deo, merito veneratur & colit magnitudinis suæ auctorem. Nisi facit, quid expectet, nisi iterum deiicit ? *Ex lib. de una relig.*

Principem religiosum esse decet. *Ibid.*

Princeps religionis Deo curæ. *Ibid.*

Legitimus Rex,salutem & commoda subditorum præcipuum habet, imo unicum finem. *Ibid.*

O verè justum & legitimum illum Principem,qui in summo fastigio non magnus magis quàm bonus audire desiderat:& duas res diversissimas, potentiam ac modestiam,miscet ! *Ex præf.ad pol.*

O laudabilem morē,cum Princeps rationes quasi cum Repub. ponit, & ostendit nihil sibi quæri propriè,aut insumi.*Ex Admirand.l.2.c.4.*

Omnia hodie principum,infida,intuta : nec veri solatij usquam spes quam in se cuique. *Ex Cent.1.epist.35.*

Regum Principumque stemmata studiis Virtutis & Prudentiæ illustranda:cætera externa aut adventitia sunt,hæc animi ipsius propria & æterni illius æterna bona. *Ex Cn.4. Miscell.post.ep.11.*

Principes proximi à Deo sunt,& vicem atque imaginem eius in terris repræsentāt:ergo & colere ac venerari magis par est propius, & norint supremum illud Bonum & senserint. *Ex præf.in Divum Aspricoll.*

Felices illi Principes, quibus electio & judicium est hominum, quibus fidant & credant. *Ex Cent.2.epist.47.*

¶ Apophthegmata.

Alexander. Cineas videns Alexandrum Magnum à pharmaco quod sumpserat, vehementer turbatum : Quid, inquit, nobis faciendum est, cum vos dij talia patiamini ? Alexander autem ægrè attollens oculos: Quales, inquit, dij sumus,metuo ne diis invisi. *Erasm.lib.6.apoph.*

Antiochus, Cum in venatu quodam feram insequeretur, aberrans ab amicis ac famulis,in casam pauperum quorundam,quibus ignotus erat, introiit:atque inter cœnam injecta mentione Regis, audivit, quod cætera quidem probus esset, sed plerasque functiones mandaret amicis improbis,ipse ad eorum facta connivens:tum quod immodico venandi studio,frequenter necessaria negligeret. Ad hæc tum temporis nihil respondit,nec quis esset prodidit, verum ubi diluculo satellites venissent ad casam, jámque agnoscerent, allata purpura simul cum diademate: Age,inquit,ex quo vos indui,heri primum vera de me ipso audivi.Nam ferè hoc studio est his,qui vivunt in aulis principium,ne quid audiant nisi blandum auribus. *Plut.in apoph.*

Cato minor, pessimum dicebat esse Principem, qui imperare sibi ipsi nequiret.*Srob.serm.44.*

Galienus Imp. provinciarum defectionem,quasi levissimarum rerum iacturam,joco solebat eludere. Cum enim nunciatum esset, Ægyptum defeciſse:Quid,inquit, sine ligno Ægyptio esse non possumus ? Quum vastatam Asiam Scytharum incursionibus accepisset. Quid, inquit,sine aphronitro esse non possumus?Perdita Gallia,arrisit,dixitque:Non sine trabeatis sagis tuta respublica est ?Pessimi principis voces, cui quicquam potius est Repub. *Trebell. Pollio.*

Phytagoras ita imperandum esse principi dicebat,ut veneretur magis, quam metuatur:Reverentiam enim admiratio, timorem odium comitatur.*Stob.serm.46.*

Cleobolus felicem existimabat principem, qui nemini conservantium sibi crediderit : *Stob.serm.eod.*

Pittacus eum demum principem laude dignum existimabat, qui efficit,ut subditi metuant non ipsum sed pro ipso. *Ibid.*

Bias optimum Principem pronunciabat esse, qui utatur patriæ legibus. *Ibid.*

Chilon, optimum esse Regem dixit, qui operam dat, ut non metuatur. *eod. serm.*

Thales pronunciavit Principis fœlicitatem existimare se, si vitam obiret,postquam consuevisset iuxta naturam. *Ibid.*

Socrates dicere solebat, eum esse optimum regem & Principem, qui à propriis affectibus temperaret, *Phavorin.*

Plato. Tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicavit, cum aut sapientes regnare,aut reges sapere cœpissent. *Plato ipse epist.7. Cic.epist.1.ad Q.Frat.Valer.Max.lib.7.c.1.Agapetus ad Iustinian. Cæs.*

Isocrates dicebat,optimum principem semper imitari eum, non qui maximum imperium acquisierit, sed qui optime præsentibus usus sit. *Anton.in Meliss.part.2.serm.1.*

Anacharsis,Bonum principem judicabat eum esse,qui non solus prudens sibi videretur, sed bono & iusto aliorum consilio lubens acquiesceret. *Stob.*

Philon. Eius dictum est : Si vis bonus esse rex,cum fortitudine benignitatem & mansuetudinem serva, ut non formidolosus sed reverentia dignus tuis subditis videaris. *Phavor.*

Bion, Oportere bonum principem à magistratu discedentem non ditiorem,sed clariorem evasisse dicebat. *Stob.serm.de magistr.*

Agathon dixit, Principem oportere trium meminisse : primum quod imperet hominibus : deinde, quod secundum Leges : tertio, quod non semper imperet. *eod. serm.*

Musonius dicebat conandum esse principi;ut verendus potiùs subditis sit quàm metuendus : illum enim gravitas sequitur,hunc inhumanitas.*Stob.*

Ad Agidem Archidami filium quum quidam dixisset, Philippum effecturum, ne Lacedemoniis pateret iter in Græciam : Nobis inquit, ô hospes,nostra patria sufficit ad illic vivendum.Pectus ad utrunque paratum : & ad proferendum Imperium, si contingat, & ad boni consulendum fortunam licet mediocrem : cum plerunque principes id, quod obtingit, male administrent nec ullis satientur ditionis accessionibus. *Plut.*

Agesilaus, licet Lacedæmoniorum rex esset, post multa egregia facta,nequaquam sibi principatum, sed tum Rempub. tum sociis & amicis Reipublicæ gerere dicebat. Quo dicto docere voluit, ita demum, qui potitur imperio, vere legitimèque imperare, cum & ipse paret imperio legum,& eorum,qui in republica magistratu funguntur. *Plut. in Lacon.apoph.*

Idem. Illud assiduè in ore habuisse fertur, principis esse non mollitie deliciisve, sed temperantia ac fortitudine privatis hominibus antecellere. *Plut. in apoph. Lacon.*

Fridericus Imp. Tum demum saluam Rempubl. fore dicebat, si senatores de rebus consulturi, in vestibulo curiæ simulationem ac dissimulationem deponerent.Sic enim & ipsi recte consulerent,& iudici inter consilia dijudicare non difficile esset. *Æneas Syl. lib.3. comment. de reb. gest. Alphons.*

Idem interrogatus,quinam sibi carissimi essent ? Qui inquit,me non magis quam Deum ipsum timent. Deprompta sanè ex Christiano pectore sententia:in primis enim timendus Deus, rex regum & dominus dominantium. *Æneas Sylv.4.commentar.in res gestas Alphonsi.*

Otho Sylvius, cum videret aut deponendum Imperium, aut magna civium suorum strage tuendum, statuerat sponte mori : verum dehortantibus amicis negavit se tanti facere vitam suam, ut ob hanc quenquam suorum interire cuperet. *Erasm.lib.8. Apoph.ex Plut.*

Alphonsus. Eos demum principes magnificiendos dicere solebat, qui justitiam probe excolerent:hæc enim in quo fuerit eius imperium quo omnes animo patiuntur, illiusque moderationi sese etiam sponte subiiciunt.Vt de Cyro illo legimus,quem non iustitiæ solum, sed omnium etiam regiarum virtutum exemplum fuisse apud suos,creditum est.*Panorm.lib.1.de rebus gest.Alphonsi regis.*

Idem,Eum principem mirum in modum probabat,cujus simplex verbum tantum ad finem valeret, quantum privatorum hominum jusiurandum. Sensit autem,non vulgarem principis virtutem esse,stare verbis,& factò præstare,id,quod verbo semel promisit. *Ibid.*

Idem illud quoque assiduè in ore habuisse fertur:Tantò privatis hominibus Reges meliores esse debere, quantò honoribus & divinitate antecellerent. *Panorm.lib.4. de rebus gestis Alphonsi.*

Idem, Apud Alphonsi aulicos cū de gerendo Principatu esset contentio,Rex perdifficilem rem sibi principatum videri,vel eo maxime dicebat, quod principum vita popularibus exemplo cedat, illis quidem ad vitia quam ad virtutes proclivioribus.*Panor.l.2.de Alphonsi rebus gestis.*

Idem, Cum præterea de Principum vita & moribus disceptarent, dixisse fertur, Principibus non modo sua causa à peccato abstinendum esse,sed multo etiā magis ne sua vitia infundantur in cives suos.Quanto enim flagitium conspectius,tanto offendiculum gravius.*Panor.lib.2.*

Idem. Præterea cum de subditorum moribus disputarent, Alphonsius respondisse dicitur : Veluti ad solis motum, ita populares semper in principum mores verti atque formari. Vulgus enim imitatur, quod à Principibus conspicit factitari. *Ibid.*

Idem, Regem illiteratum ac indoctum nil aliud nisi asinum coronatū

esse

esse dicebat. *Æneas Sylv.lib.1.comment.in Alphonsi res gestas.*

Idem,commemorantibus quendam ex Hispaniæ regibus dixisse,non decere principes viros scire literas,exclamant: Eam vocem bovis esse non hominis.Non omnes literæ conveniunt principi:sed eæ,quæ politicen tradunt, aut ethicen, quæque recte ac secus gestorum exempla commonstrant, id quod facit *Histor.ibidem.*

Ibidem,audiens ab agricultoribus,mala punica,quæ natura acria essent,arte & diligentia fieri dulcia: Cur non etiam nos, inquit,cives & populares nostros ingenio malo pravoque præditos,industria & labore meliores reddimus? Innuit autem, populi mores vix esse tam pravos, quin rite gubernantis studio,labore & industria meliores reddi queant. *Panor.l.4.de reb.gest.Alphonsi.*

Idem reprehensus,quod parum regaliter incederet, respondit:Malle se moribus & authoritate regem videri,quàm diademate aut purpura. *Anton.Panor.de rebus gestis Alphonsi.& Æn.Syl.de eius actis.*

Æneas Sylvius, audiens Alphonsum Aragonum regem neminem ex suis lædere,respondit:Iusti principis esse, non solum afficere neminem iniuria:sed & eos, qui damna quibusvis hominibus sine iusta causa inferunt,si possit, prohibere. Nam teste Cicerone, qui aut non obsistit, si potest,injuriæ, tam est in vitio, quam si patriam aut parentes deserat. *Æn.Syl.l.1.comment.de reb.gestis Alphonsi regis.*

Gaspar. Schlick. Is trium Cæsarum Cancellarius optare se dicebat Omnes reges aliquando privatos, paupereſque fuisse.Neque enim satis miseretur,qui nunquam fuit miser. *Ibid.*

Leonidas Xerxes Leonidæ scripserat: si desinas Ἑρμαγέα: id est,cum diis bellare, sed meis te copiis adiunxeris, potes Græciæ fieri monarcha.Huic respondit Leonidas: Si novisses, quæ sint in vita honesta, abstinuisses à concupiscendis alienis. Mihi verò potiùs est pro Græcia mori,quam in populares meos gerere monarchiam. Quid tam impium est,quod mortalium vulgus non admittat ampli principatus gratia? At hic priùs duxit honestam mortem pro amicis liberandis oppetere, quam monarcha factus eos servitute premere: à quibus venerat depulsurus servitutem barbarorum. *Plut.in Lacon.*

Theopompus,interroganti,quo pacto quis regnum tutò possit tueri?Si inquit,amicis concedat iustam libertatem, pro viribus interim advigilans,ne subditi afficiantur iniuria.Multis principibus exitio fuit,quod amicis nihil non permitterent, cives iniuria affectos negligerent. Hic temperantia adhibenda est, ut princeps nec amicos alienet tyrannica sævitia, nec patiatur illos regia familiaritate abuti ad quidvis audendum præter ius adversus plebeios: qui nimium irritati sæpe reges suos excusserunt. *Plut.*

Idem. Theopompo Lacædemoniorum regi quum dictum esset, eo tempore bene Lacedæmoniis esse, quod bene regere reges didicissent: respondit,id potiùs accidere,quod subditi parere didicissent.Ostendens bonam popularium urbium administrationem non tam in principium, regimine, quam in populorum obedientia consistere. Nam si populi in diversum à principibus traherent, difficillimum arbitrabatur esse, ut principes optimè gubernare possent. *Plut.*

Cyrus dicebat. Neminem debere imperare,qui subditis suis non esset melior: principemque non decere esse inferiorem neque intelligendo quæ opus sunt, neque gerendo quæ tempus expostulat. *Plut.*

Pythagoras dicere sæpenumero solitus est,similia esse boni pastoris & boni regis opera.Boni igitur pastoris cum sit bene pascere gregem,omniaque mala ingruentia avertere: sic ad bonum regem spectat, ut diligenter gubernet cives sibi à Deo concreditos, omniaque legibus prohibeat,quæ in Reipub.perniciem ingruere videntur. *Xenophon.*

*Xenophon.*ist id (inquit) opinor,magnum esse argumentum virtutis in principe, si subditi ipsum libenter sequantur, & in periculis una perseverent. *In œconom.*

Philippus ajebat, oportere meminisse principem, quod homo existens, potestatem adeptus sit divinam, ut res honestas & divinas instituat,sermone autem humano utatur. *Stob.serm.46.*

Alexander interrogatus, quis optimus Princeps esset? Qui, inquit, amicos donis retinet,& inimicos beneficiis amicos facit. *Ant.in Meliss. part.2.serm.*

Alex. Sever. cum ab amicis reprehenderetur, quod immemor Maiestatis Imperatoriæ,non pretioso vestitu,auro, gemmisque corpus etiam ornaret,respondit:Principatum ac imperium in virtute esse,non in corporis decore. *Ibidem.*

Philiscus ad Alexandrum aliquando dixisse fertur. Ad gloriam incumbe, verum ea conditione, ne sis pestis,vel magnus aliquis morbus, sed pax & sanitas. Affirmans per vim & sævitiam expugnare civitates, populos excindere, pestilentiam esse; Sanitas vero, salutisque subditorum rationem habere: ea enim sunt pacis commoda. *Ælian. l.14. de var.histor.*

Anaxilaus Rhegij princeps interrogatus, quid in Principatu felicissimum esset?respondit,nunquam beneficia conferendo vinci. *Stob.ser.46.*

Plutarchus, Tot (inquit) tantorúmque bonorum & munerum,quæ diis largiuntur,nullus est fructus,aut usus rectus sine lege,iure & principe.Ius finis est legis: Principis opus lex: Princeps autem imago Dei cuncta administrantis. *libro ad Principem indoctum.*

Agesilaus. Celebratur & hoc illius dictum, Principibus potissimum ediscendum, Imperatoris officium esse, erga rebellantes audacia, erga subiectos benevolentia uti, quod idem Maro nobili carmine docuit.

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Neque enim verè victor est, qui iracundiæ vindictam flagitanti frænum nescit imponere. *Plut.in Lacon.apoph.*

Agesilaus. Si quid esset, quod per milites celeriter confici vellet,primus ipse sub oculis omnium operas aggrediebatur,quo vel pudore ad industriam existimularentur.Efficacissimum exhortationis genus,Principem hoc facere,quod ab aliis fieri velit. *Eras.ex Plut.*

*Idem.*Cum parum instructus esset equitatu. Ephesum sese recipit:ibi opulentis denuntiavit,ut quicúque pro se virum & equum præberet, à militia esset immunis.Hac arte factum est,ut pro ignavis,ac timidis divitib.brevi colligeret& equos & viros strenuos ac bello idoneos. Quia quidem in re dicebat sese Agamemnonis exemplum retulisse,quod is, accepta equa generosa virum divitem,sed ignavum militia expulisset. Hæ sunt artes excellenti Principe dignæ,quibus efficitur, ut quod ad Reip.dignitatem incolumitatemve necessarium est, non per violentiam invidiosam extorqueat,sed ea dexteritate impetret, ut nec tenues gravet,& à ditioribus etiam gratiam ineat. *Plut.in Lacon*

Agasicles,cuidam ab eo scitcitanti,quo pacto posset aliquis tuto imperare,nullo stipatus satellitio? respondit;Si sic imperet suis,quemadmodum pater imperat liberis.Nemo plura dixit unquam majore compendio. Domini tantum timentur à servis, & mali metu coercentur, quos non corrigit pudor,Pater quoniam liberis consulit potius, quam sibi,diligitur ab illis, sic ut authoritatem comitetur reverentia. Adversas hos adeò non est opus satellitio,ut non aliud sit satellitium fidelius illorum stipatu.Quod si rex benevolentia ac benefactis adjungeret sibi civium animos, non esset opus barbarico conductitióque satellitio;sed nullos haberet corporis sui custodes tutiores,quam cives,erga quos patris gereret affectum.Porrò, quibus placet hoc dictum: Oderint, dum metuant nullos magis habent suspectos,quam quibus oportebat maximè confidere ac multos metuant oportet,quem metuunt multi. *Plut.*

Sthenius,Pompejus Magnus,cum Mamertinos,quod hostium partibus adhæsissent,interficere omnes statuisset:Sthenius ejus civitatis princeps Pompejum adit,& his verbis affatus est:Non æquum facis Pompei, qui propter unum noxium multos innoxios occidere paras. Quo audito, Mamertinis pepercit Pompejus, civitatémque & Sthenium liberavit. Habes autem hic in Sthenio exemplum, quem animum erga Rempub, oporteat habere principem si in periculum incidat: in Pompejo autem placabilitatis argumentum, qui viri boni maluerit habere rationem quam indulgere iræ. *Plut.in apoph.*

Livia. Augustus Imperator quum apud Liviam uxorem solus conqueretur de hominum insidiis, quæ hinc inde etiam vigilantissimo struerentur:Mirum non est,respondit Livia,quod tibi parentur insidiæ, partim quod id non sit alienum à natura,partim quod magno imperio multa facias, ex quibus par est plerosque molestiam capere. Princeps enim non potest omnibus placere: sed etiam quantumvis recte imperet, ei multos irasci necesse est. *Dion.in Augusto.*

Tiberius, Præsidibus onerandas tributo provincias suadentibus, rescripsit Boni pastoris est,tondere pecus,non deglubere. *Sueton.Dion.*

Hadrianus Imperat. In senatu frequenter dicere solebat,se sic gesturum principatum, ut sciret rem populi esse,non suam privatam. Nimirum attigit hoc,quod unum distinguit regem a tyranno. *Dion.*

¶ SIMILITVDINES.

Chrysost. Sicut si ex choro ipsum principem auferas,nequaquam modulatus chorus,vel ordinatus existit.Et Phalanx militum si ducem non habeat,nullo modo numerosè acies illa,vel ordinate procedit. Et navis,si gubernatore privetur,pessum eat necesse est: & gregi si pastorem abstuleris, cunctus dispergetur & peribit: Ita & malum & multarum cladium est & occasio confusionis & turbationum principium,ubi malus Principatus,& est subversionis argumentum.Verùm si princeps malus existat, peius malum est, quam sine principe conversari. Melius est à nullo quam à pessimo regi.Ille quidem salvatur aliquando, ac si in periculum decidat: Iste autem omnibus modis periculi subiturus est, dum ad foveas & ruinas impellitur. *Homil.3. in Ep. ad Hebr.*

D.Augustin. Sicut dæmones nisi eos,quos fallendo deceperint, possidere non possunt:Sic & homines Principes non sanè iusti, sed dæmonum similes,ea,quæ vana esse moverunt,religionis nomine populis tanquam vera suadebant,hoc modo eos civili societatis velut arctius alligantes, quo similiter subditos possiderent. Quis autem infirmus & indoctus evaderet simul fallaces, & Principes civitatis, & dæmones? *De civitat. Dei,lib.4. cap.32.*

*Plutarch.*Vt lapsus non potest erigere lapsum: Ita malus & stultus Princeps non potest emendare populum. *In Moralib.*

Vt in scena διπρόσωπα tantum ostendit, nec loquens quicquam,nec agens. Sic princeps,qui vestitu & titulo tantum principem agit,nil autem curat eorum,quæ verè sunt Principum officia. *In Mor.*

Plinij, Vt solis defectus magnam mortalium perniciem trahit; Ita Regis error, etiam levis,magnam tamen in rebus humanis gignit perturbationem. *Lib.2.cap.10.*

Poggij Florentini,Sicut omnia mala exempla à bonis initiis orta sunt (ut Crispus ait) Sic in imperiis nomen Regis tantùm mansit, res funditus periit, ad tyrannidémque defluxit.Itaque cum Principatus possessio,si veteribus historiis,si rationi credimus, possessores improbos efficere soleat:& principatum quoque malum rem esse putandum est. *In dissuas. de infelicet. Principum fol.41.*

Roterodami. Si quid inest animo mali,id à corporis contagio proficiscitur,quod affectibus est obnoxium.Quicquid autem habet corpus boc

Principes,si quid aberrent ab honesto, aut si quid ambitione,ira,stultitiave peccent,id protinus ingenti totius orbis malo faciunt. *Ibid.*

Princeps,qui nihil aliud agit,nihil aliud cogitat, nisi ut quam plurimum pecuniarum à civibus extorqueat,ut nummorum vim quantam potest maximam irretiat legibus,ut quam plurimo vendat magistratus & officia : quæso utrum is Princeps dicendus est,an negotiator,an (ut verius dicam) prædo ? *Ibid.*

Si capite plectitur,qui Principis monetam vitiarit:Quantò dignior est eo supplicio,qui Principis ingenium corruperit ? *Ibid.*

Nuaus comitus,nulla vis fatalis sic afficit res mortalium,ut vita Principis rapit ac transformat mores & animos civium. *Ibid.*

Cervi cum arrexere aures,acerrimi auditus sunt:cum remisere surdi: Ita Principes,si quid est, quod placeat, id procul etiam percipiunt : si quid secus,quantumvis clames, non intelligunt. *In Similib.*

Ut ranæ ultra solitum vocales tempestatem significant imminentem: Ita cum plurimum valet apud Principes oratio malorum,bonis tacentibus,tum instat rerum perturbatio.

Ut canicula pestilens est omnibus sidus : Ita Principis mali potestas omnibus nocet. *In Simil.*

Ut Vitis, nisi amputes latè sese spargit, brachiis suis omnia complectens & implicans : ita ambitiosus princeps semper aliquid è proximis suo adjungit Imperio, nisi subinde vindicetur. *In similib.*

Agapeti Diaconi. Sicut oculus innatus est corpori : ita Imperator mundo adaptatus est,à Deo datus pro administratione eorum,quæ usui sunt. Oportet igitur eum hominibus quasi propriis membris prospicere,ut proficiant in nobis,neu malorum offensaculo illi dantur. *De offic. Regis.*

Solis profecto partes sunt,illustrare radiis orbem : Principis vero virtus est, egenorum misereri. Porro is clarior est Imperator,qui pius est. Ille namque cedit succedenti nocti, hic autem rapacitati pravorum non concedit indulgere quicquam,sed lumine veritatis iniquitatis occulta coarguit. *De offic. Regis.*

Sicut ut apud navigantes, cum nauta errat modicum, affert navigantibus nocumentum:cum vero ipse gubernator,totius efficit navigij perniciem : Sic & in civitatibus, si quis ex subditis peccet, non tam Rempublicam,quam seipsum lædit;sin vero ipse princeps,universæ infert Reipubl. detrimentum.Is igitur ut non exiguam redditurus rationem,si quid neglexerit eorum, quæ facto opus sunt,cum exquisita diligentia & dictitet cuncta,& factitet. *Ibid.*

*Maximi Monachi.*Vt medici sunt ægrotantibus servatores:sic & reges iis,qui injuriam patiuntur.

*Dion.Nic.*Ut bruta animalia,rationisq; expertia,quæ licet robustissima sunt atque ferocissima,blanditiis tamen quibusdam capiũtur atque mansuefiunt.Ita subditi licet ab omni humanitate alieni,principis boni benevolentia atque humanitate facilè gubernantur. *In August.*

Quemadmodum medici eas partes corporis,quibus medicina adhiberi non potest,tollunt, ne alia quoque membra infestentur:Ita Princeps in sua Repub. homines temerarios,molestos, iniquos,& postremo omnes,quorum vita est omnibus vitiis dedita, tollunt ex hominum commercio,ne boni viri eorum convictu in pejus ruant. *in Augusto.*

*Plutarch.*Musicus chordas dissonantes non statim abjicit, neque incidit,sed sensim intendens, aut remittens, ad concentum adducit : Ita princeps leviter debet emendare peccantes, non protinus tollere. *In Moral.*

Plinij. Rex apum solus aculeum non habet,aut certè non utitur ; ad hæc grandior est corpore,& specie decentior,sed alis quàm cæteræ minoribus : Ita Principem oportet esse clementissimum, & à sua civitate nusquam avolare longius. *lib.*11. *cap.*17.

Vt cometes novus apparens,aut magnum bonum, aut ingens malum portendit mortalibus:Ita novus Princeps salutem adfert rebus humanis,si bonus est;maximam pestem,si malus,*lib.*1.*c.*26.

Sicuti leo citius sævit in virum, quàm in fœminam, pueros non nisi summa fame coactus attingit supplicibus ac prostratis parcit : Ita potentes infirmioribus debent ignoscere,vires in alios experiri,quos vincere pulchrum sit, *lib.*8. *cap.*16.

*Roterod.*Sol jucundissimus est iis,qui ipsum possunt intueri:Ita Princeps iis, qui amant justitiam. *In simil.*

Rex apum ipse quidem non operatur,sed obambulans ac circumvolans alios, velut exhortatur : Ita princeps non opera, sed consilio & jussis prodesse debet suis. *Ibid.*

Theologia Christianorum tria præcipua quædam in Deo ponit:summam Potentiam,summam Sapientiam,summam Bonitatem. Hunc ternarium pro viribus absolvas oportet. Nam potentia sine bonitate mera tyrannis est:sine sapientia, pernicies, non regnum. Primùm igitur des operàm, ut quandoquidem potentiam fortuna dedit, quam maximam sapientiæ vim tibi compares, ut unus omnium optimè, quid expetendum,quidve fugiendum sit, perspicias,denique ut quam maximè prodesse studeas omnibus,nam id est bonitatis. Potestas autem ad hoc potissimum sibi serviat, ut quantum cupis prodesse, tantumdem & possis, imo plus velis quam possis. Porrò nocere hoc minus velis quo magis potes. *De instit. princip.*

Deus ut pulcherrimum sui simulachrum in cœlo constituit solem: ita inter homines evidentem ac vivam sui collocavit imaginem Regem. At Sole nihil communius,ac cæteris in corporibus cœlestibus lucem suam impertit : ita Princeps publicis omnibus maximè debet esse expositus.& nativum sapientiæ lumen habere domi,ut etiamsi quid cæcutiant cæteri,nunquam tamen ille hallucinetur. *Ibid.*

Deus, cum nullis tangatur affectibus,tamen optimè nondum administrat judicio. Ad hujus exemplũ Princeps in omnibus,quæ gerit excluſis animi motibus,rationem & animi judicium debet adhibere. *Ibid.*

Vt Deum omnia moderantem, nemo tamen cernit, sed sentit, idque beneficio adjutus:Ita patria non sentiat Principis vires, nisi cum illius sapientia bonitatéque sublevatur.Contra tyranni nusquam sentiuntur, nisi omnium malo. *De instit. princip.*

Quemadmodum non uno supplicio dignus sit,qui fontem publicum, unde bibant omnes veneno inficiat:Ita nocentissimus est,qui Principis animum pravis infecerit opinionibus,quæ mox in tot hominum perniciem redundet. *Ibid.*

*Bernardi.*Ut colossi foris insignes Deum aliquem repræsentant, intus pleni luto,clavis,sordibus : Ita Rex purpura,equis,auro, satellitio magnificus,in animo nihil habet præter sordidos affectus & insciticm. *In Moral.*

Vt imperiti statuarij pulchram existimant statuam,quæ sit vastissima mole : Sic Reges nonnulli fastu & asperitate se egregios Principes videri putant. *In Moral.*

Princeps quid aliud est quam medicus Reipublicæ ? At medico non satis est,si ministros habeat peritos,nisi sit ipse peritissimus ac vigilantissimus : Ita Principi non sufficit,si magistratus habeat probos,nisi sit ipse probissimus, per quem illi & diliguntur & emendatur. *Ibid.*

Vt animi partes non omnes perinde valent, sed quædam imperant, aliæ parent,& tamen corpus tantum paret : Ita Princeps summa Reip. pars plurimum sapere,& ab omnibus crassis affectibus alienissimum esse oportet. Ad hunc proximè accedunt Magistratus,qui partim parent, partim imperant, parent principi, imperant Principi. *Ibid.*

Bonus Princeps non alio animo debet esse in suos cives, quàm bonus paterfamilias in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum, quam magna familia?Quid Rex,nisi plurimorum pater ? Excellit enim ; sed tamen ejusdem est generis,homo hominibus,liber liberis imperans,non belluis,ut rectè providit Aristoteles. Quod quidem intellexisse videntur & vetustissimi Poëtæ, qui Iovem, cui totius mundi & Deorum (ut illi loquuntur)omnium tributum imperium,subinde notant his verbis: πατηρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,id est,pater hominúmque Deúmque.Et nos sic à Christo præceptore docti, Deum omnium haud dubiè Principem patris vocabulo compellamus. *Ibid.*

Princeps salutaris,ut erudite dictum est à Plutarcho,vivum quoddam est Dei simulachrum,qui simul & optimus est,& potentissimus:cui bonitas hoc præstat,ut omnibus prodesse velit : potentia, ut quibus velit possit quoque. *Ibid.*

Quod cor est in corpore animantis, id est Princeps in Republica ; Si cor sincerum est, quoniam sanguis spirituum fons est, vitam impartit universo corpori:sin vitiatum fuerit,exitium adfert membris omnibus. Verùm ut ea pars in corpore animantis omnium postrema solet corrumpi, & in hac extremas vitæ reliquias superesse putant : Ita decet Principem,si quis morbus corripuerit populum, ab omni stultitiæ lue quam integerrimum esse. *Ibid.*

Vt in homine,quod præstantius est, imperat,nimirum animus:rursum in animo,quæ pars est optima,ea præsidet, nempè ratio:& quòd dominatur in universo,id omnium est optimum,nempe Deus.Ita quisquis in republica ; tanquam in magno corpore, imperandi partes occupavit, eum oportet bonitate,sapientia,vigilantiáque cæteros anteire.Et quanto magistratus antecellunt plebi,tanto Princeps antecedere debet magistratui. *Ibid.*

Quemadmodum fidus ac doctus medicus non adhibet sectionem aut ustionem,si malagmate,aut potione tolli malum possit:nec unquam ad illa descendit,nisi morbo coactus:ita Princeps omnia tentabit remedia, priusquam ad capitale supplicium perveniat, ita cogitans, Rempublicam unum esse corpus : at vero membrum amputat,si diversa via non possit sanitati restitui. *Ibid.*

*Philonis Iudæi.*Quemadmodum ad prosperam navigationem opus est bono peritóque gubernatore : Sic etiam sapiente principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ Reipubl. *lib. de charitate fol.*441.

Engelberti Ablatis. Ponamus duos homines:unum mediocrem statu suo,& rebus;alium verò prædivitem,& magnum statu & rebus. Et ponamus illum mediocrem hominem se & sua rectè gerentẽ & æstimantem,sua sibi benè sufficere, & pro tanto suis esse contentum,& alienis rebus non intentum,mente quietum,suis charum vicinis gratum omnibus,æquum & placidum,ac nulli molestum,& sic semper liberum & securũ:illum verò prædivitem & magnum,se & sua non rectè gerentem: suis non esse contentum,& per consequens aliis invidentem,& alienis rebus & honoribus inhiantem:& sic animo semper turbidum,mente inquietum laboribus & insidiis plenum occupatũ,corpore & animo vexatum,sẽper formidolosum,suis gravẽ,& extraneis invisum, & utriusque odiosum,ac idcirco nunquam tutum,& nusquam securum. Nemo autem sanæ mentis,& rationis particeps,ignorat vel dubitat uter horum duorũ gaudeat felicitate, & uter eorum torqueatur miseria & infelicitate.A simili itaque illud regnum,& ille principatus in veritate poterit dici felix, cujus rex vel princeps se & suos rectè regens, suis honoribus,juribus ac rebus ac terminis est contentus,illis bene providens,& ipsis benè utens:suos in suis non lædens,alienos injustè non invadens, pacificus cum vicinis, gratus & gratiosus suis, qui per consequens semper erit animo serenus, mente tranquillus, ubique tutus,& semper securus, vita incolumis, fama laudabilis & laudatus, & in sua gloria delectabilis & jucundus:E contra vero,infelix dici poterit illud regnum & ille principatus, cujus rex vel princeps se & suos non rectè regens,& suis non providens, & ipsis malè utens, cogente necessitate, suis non contentus, aliorum rebus rapiendis intentus,suos opprimens, vicinos invadens, cum nullo pacificus, amicis ingratus, exteris odiosus,omnibus formidabilis & formidolosus, mente turbidus, animo inquietus,in semetipsum fremens,in alios armatus,spiritu vexatus,corpore tribulatus,timoribus anxius,sollicitudine dubius,insidiis perplexus,

aliis

aliis gravis sibi onerosus, & omnibus terribilis, nulli amabilis, nec iucundus. *De ortu & fine Rom.imperij,c.*8.

Sicut in natura rerum insensibilium invenitur,in omnibus & singulis quædam maioritas & minoritas, secundùm quam alia aliis sunt meliora,& per consequens digniora,sicut pater in corporibus cœlestibus,quæ sunt meliora & digniora rebus inferioribus,& in inferioribus ad se invicem comparatis, in quibus agens semper nobilius est patiente:& per consequens, inferiora necessariò reguntur à superioribus, & patientia ab agentibus : & è contrariò,inferiora necessariò subiecta sunt & obedientia superioribus, & passiva activis. Eodem modo habet idem se in animalibus,& præcipuè in his,quæ non sunt effera,sed gregalia : id est, quæ per greges sibi cohabitant,coambulant, & simul vivunt,ut in gregibus ovium & arietum,pecorum,& equorum & in gregibus pullorum & apum:quod videlicet in singulis generibus ipsorum meliora præferũtur,& præsunt deterioribus,ut fortiora debilibus,& magnis industria simplicioribus & antiquiora iunioribus,& ultimo unum de toto grege præfertur & præest omnibus tanquam omnium cæterorum maius, fortius ac magis industrium,ut minora & debiliora, & simpliciora vel regantur,vel etiã saluentur per maiora,fortiora, & magis industria, quia natura omnibus,quæ fecit,providit ad salutem & conservationem,unicuique pro suo modo.Hoc ipsum etiam in sylvestribus feris patet,& in avibus,quia gregem cervorũ & ducit unus.Similiter in capreis & ibicibus , & inter aves in ciconiis & gruibus : in sylvis item & saltibus leo est rex ferarum,& in aëre aquila est rex avium. Sic etiam inter homines ratio imitata naturam , præfecit maiores minoribus & subiecit ad obediendum & consequendum minores maioribus, ad salutem & conservationem minorum per maiores, *De ortu & fine Rom.Imp.c.*1.

Quin ex ipsis animantibus Regis ac tyranni simulachrum colligere licet. Apum regi amplissimum cubile est:sed in medio,vel uti tutissimo regi loco.Atque ipse quidem onere vacat,verùm exactor est alienorum operum.Hoc amisso,totum examen dilabitur.Præterea insignis ei forma est,dissimilisque cæteris, tum magnitudine,tum nitore. Sed hac , ut inquit Seneca, nota potissimum à cæteris distinguitur , quod cum apibus plurimum sit iracundiæ,adeo ut aculeos in vulnere relinquant : solus ipse rex aculeo caret. Noluit illum natura nec sævum esse, nec ultionem magno constitutam petere , telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit.Exemplar hoc magnis regibus ingens est. *Ibid.*

Erasmi Roterodami. Cùm cæteri mortales artem, quam profiteri parant , prius adhibito studio discant : Quanto maiori cura principem oportet administrandi rationem perdiscere ? Ac cæteræ quidem artes quatuor rebus potissimum constant : natura , præceptis, exemplis, usu in principe lene ac mansuetum ingenium requirit. *Plato de instit.Principis.*

Non licet dormitabundum esse, qui clavo assidet : & in tantis rerum periculis stertit Princeps. Nullum mare tam graves habet tempestates unquam , quam omne regnum assiduè. Semper itaque Principi vigilandum est, ne quid erret, qui non nisi plurimorum pernicie delinquit. *Ibid.*

Magnitudo navis, aut mercium pretia, aut victorum numerus haud facit elationem bonum nauclerum,sed attentionem : ita bonus ex quo pluribus imperat,hoc vigilantior esse debet,non insolentior. *Ibid.*

Servus servo præstantior,ut habet proverbium, ut dominus domino potior : quod alia sit ars aliâ præclarior , alia functio aliâ melior. At principem in optimo sapientiæ genere oportet præcellere. Ea est ratio recte administrandi Remp. *Ibid.*

Deus ipse, ne coactis imperaret,& angelis & hominibus liberum dedit arbitrium , quo splendidius & angustius redderet Imperium suum. Et quisquam hoc nomine sibi magnus videtur , quod metu adactis civibus ceu pecudibus imperet ? *De institutione principis.*

Cum respublica corpus quoddam sit,ex variis membris compactum, in quorum numero sit & princeps ipse,licet eximium : ea moderatione conveniet uti,ut omnibus bene sit,non ut attenuatis cæteris unum aut alterum vegetum ac saginatum evadat. Quod si princeps Reipubl. malis gaudet & alitur,neque pars est Reipub. neque princeps, sed prædo. *Ibid.*

Si pictor ex tabula belle confecta voluptatem capit : si agricola , si olitor,si faber suis fruitur operibus:Quid principi debet esse iucundius, quàm si contempletur rempublicam , sua opera redditam meliorem ac florentiorem ? *Ibid.*

Plato vetuit legibus suis , ne quis Deum ullius mali causam diceret, propterea quod natura bonus sit ac beneficus.At Princeps,Dei simulachrum quoddam est,si verè princeps sit.Quantum igitur abhorrent ab hoc exemplari, qui sic rem gerunt , ut quicquid malorum in Republica cooritur,id ipsorum vitio cooriatur ? *Ibid.*

*D. Augustini.*Paxillus nisi bene fixus firmiter alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet, cito dilabitur , & ipse solutus à rigore suæ firmitatis cum oneribus ad terram dilabitur : Sic & princeps nisi suo conditori pertinaciter adhæserit , & ipse omnis qui ei consentit , cito deperit *De 12.abusionib.gradu 6.*

Plutar. Vt res mundi magna curat,parua relinquens fortunæ,quemadmodum dicit Euripides : ita princeps non nisi in gravibus & arduis negotiis exercebitur. *In Moral.*

Regula primum recta si oportet , deinde quæ applicentur, corrigat: Ita princeps primum ipse vitiis careat necesse est , deinde aliis leges præscribat. *In Moral.*

Erasmi Roterodami. Cybindus avis bellum internecinum gerit cum aquila,adeo ut cohærentes sæpenumero prendantur ; Ita fit aliquoties, ut dum mutuum inter se odium pertinaciter exercent principes , utrique subvertantur,tertio quopiam invadente. *In similibus.*

Vt sol non alius est pauperi, alius diviti, sed omnibus communis : Ita Princeps personam spectare non debet, sed rem. *In simil.*

Leo cunctis formidatum animal cantum ac cristam galli formidat; Ita summi Principes infirmiorum convitia nonnunquam timere coguntur. *Ibid.*

Erasmi Roterodami, Vt periculosum est, Dæmones evocare, propterea quod si quid erratum fuerit,magno conantis discrimine fiat;nam aiunt Tullum Hostilium ictum fulmine,quod ex Numæ libris Iovem devocare conatus , quædam parum rite fecisset : Ita periculosum est cum Principibus habere commercium , aut cum morosis potentibus, quod offensi re qualiber levi,funditus subvertant hominem. *In simil.*

*Pliny.*Cum maximè feruent apum inter se prælia, tum iactu pulueris tota res componitur:Ita gravissimi rerum motus inter Principes affinitate,aut simili re quapiam nugacissima finiuntur.*lib.*11.*c.*18.

Vt Maria sua sponte quieta vento intumescunt : sic Principes natura sæpe boni aut mites , per Calumniatores inardescunt. *Ex Orat. de Calumnia.*

Vt ij qui apud Deum verba faciunt, corpore,gestu , sermone modici sunt ac reverentes : sic nos decet apud Principes. *Ex præf. ad admiran. Romam.*

Vt gubernator in magna navi flectit & regit omnia paruo motu, imo ut ipse mundi ille rector Deus machinam hanc quatit & movet ipse inconcussus:ita sedatus Princeps regit Rempub. *Ibid.*

Vt à Sole in subiecto hoc orbe lux aut tenebræ , sic à Principe apud subditos prava pleraque aut recta. *in Præfat. ad lib. Poli.*

Sicut sidera illa splendorem habent, sed ut usibus mortalium deserviant:sic Principes dignitatẽ,sed cum munere officioq; devinctam. *Ibid.*

Vt regulam oportet rectam esse, ad quam cætera adæquantur:sic merito Principem,ad quem alij diriguntur.*Ex not. ad Polit.*9.

Sicut anima corpori præest & animæ ratio:sic Princeps hac populum regit,& eadem illa ratio ipsum. *Ex differt.ad Princ.*

Vt Cyclops apud Homerum amisso unico oculo,huc illuc impingitur, & denique ruit sic moles populi,sine lumine principatus. *Ibid.*

Quemadmodum Sol non lucet modo, sed fovet, vegetat,animat : sic verus populorum Rector,in splendore suo commodat & iuvat. *Ibid.*

Vt pater aliquis in magna familia , ad singulos animum atque oculos adiicit : ita verus Princeps.

Sicut militares stationes in excubiis contra hostem,ita Imperator qui in perpetua vigilia & Reip.cura.*Ex comm.in Plin Panegyr.*

Sicut omnibus in hac vita positis ac locatis communis est cœli spiritus ac lux dieii:ita clementiam maximi principis sentiant vota & facta cunctorum.*Ibid.*

Sicut gubernator in navi,magistratus in civitate,Imperator in exercitu,anima in corpore,mens in anima : sic revera princeps est sapiens in genere humano. *Ex lib.*3.*manud.Dis.*13.

Sicut Zeuxis ille pictor olim Iunonem effigiaturus , virgines Agrigentinorum pulcherrimas duxit , & è singulis aptavit quod præstantissimum in quaque esset : ita Princeps, & politici viri, ab exemplis factisque illustribus potentiam (ea Iuno est) & prudentiam suam formant.*Ex lib.*1.*Exemp.polit.*

Vt in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur:sic qui à Principe. *Idem,lib.*2 *c.*6.

Sicut suprema mundi pars ventis, fulminibus,pluviis non turbatur: non item debent Principes, *Ibid.c.*16.

Vt privati parentes liberos peccantes sæpe castigant,interdum virgas modo ostendunt, & metum incutiunt pro pœna : sic Princeps facit , & faciendo sic emendat subditos. *Ibid.c.*12.

Reges ut fulmina sunt,dura frangunt,mollibus plerumque illæsis.*Ex Cent.*1.*epist.*4.

¶ Exempla Biblica.

Principum & Prælatorum malorum Exempla:Aaron,Exodi,32.v.21. Filij Israëlitarum,Num.23.vers.4. Filij Heli, 1. Samuelis, versic.2. 12. Ieroboam.1.Regum 12. vers 19.20.28.30.Achab,18.vers.18.Manasses, 2.Paralip.33.vers.9.Nabuchodonosor, Esaiæ 14.vers.20.Reges Ægypti, 19.vers.13.Sobna,22.v.16.Sedecias,Ieremiæ 38. versic.5.Pilatus,Matth. 27.versic.18.24.Ioan.19.vers.13.Principes Sacerdotum,Actor.4.vers.18. Magistratus templi,5.v.18.26.40.Iudæorum clerus,6.vers.12.Magistratus Philippensis,16.versic.22.Ananias.23.versic.2.3.Felix,24.versic.28. Festus,25.versic.9.12.Principes & Reges in populo Iudaico inaugurandi ritus exempla : Iosuah, Num.37. v.18.19.Saule,1.Samuel.10.v.1.2 Davide 16.vers 11.12.13.1.Samuel.2.4.& 5. vers.3. Salomone,1. Reg. vers.38.39.Iehu,2.Reg.9.vers.1.2.3.Ioannis 11.vers.10.11.12.Ioachaz 23.vers.30.

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij Sacerdotes , si *Principem* aut Legislatorem significare vellent , *Canis* Hieroglyphicum cum diademate,sive fascia , vel amiculo faciebant reliqua corporis facile nuda , propterea quod veluti *levi somnia tantum*:ut Lucretius ait , *fide cum pectore corda.* in Deorum simulacris diligenter observandis detinentur:sic etiam Princeps,qui iura sit laturus,Regem,qui anteacto tempore claruerit, nudum contemplari debet,&c.*Pier.Valer lib.*5.*pag.*48.*E.*

Civitatem ab *imbecillo rectam Principe* significare qui volunt *ursi caput* pingunt : invalidissimum est ursо caput,quod contra leoni fortissimum. *Pier.Val.lib.*12.*pag.*107.*A.*

¶ Emblema.

Princeps subditorum incolumitatem procurans,
Emblema CXLIII.

Titanij quoties conturbant æquora fratres ,
Tum miseros nautas ancora iacta iuvat :
Hanc pius erga homines Delphin complectitur, imis
Tutius ut possit figier illa vadis.

Quam decet hæc memores gestare insignia Reges,
Ancora quod navtis se populo esse suo.

¶ Fabvla.

Leporinum caput.

Cocus iussus in cœnam parare leporem, detracta reliqui corporis pelle: eum in capite denudando pluisculum illi negotij exhiberetur: carnificem, inquit, ad hanc partem advocari oportuit.

Fabula docet, capita Reipubl. non facile neque libenter admittere castigationes, neque illę paulo durius tractare civibus cutum esse. Itaque illi prudentissimi senes in Tragœdia, sese Principum facta animadvertere seu speculari negant.

Pavo & Monedula.

Cum haberent comitia volucres Regi creando, petiit Regnum pavo, quod se ob formam eximiam illo dignum præ cunctis esse diceret. Qui cum omnium suffragia laturus videretur: Hic tamen Rex, inquit, Monedula, si forte sit factus, & aquilam hostem habuerimus, quidnam opis auxiliive poterit adferre?

Monet fabula, in Principibus legendis non speciem modo, sed etiam virtutem & sapientiam spectari oportere.

Vide tit. Gubernatio, Magistratus, Rex,

Principium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRincipium, Græc. ἀρχὴ. Hebr. *Reschith*, à *Rosch*, Caput, nam principium est initium cuiusvis rei. Principium dicendi, pro orationis exordio. Accipitur interdum pro fundamento artis vel scientiæ, cui innituntur reliqua omnia quæ in ea traduntur. Item, pro primo illo rerum omnium fonte, unde cætera omnia fluxerunt, atque initium sumpserunt.

Principia interna Naturæ sunt, quæ nec ex aliis, nec ex seipsis mutuo, sed ex ipsis alia visibilia corpora naturalia orta & constituta sunt, utpote ad generationem & constitutionem eorum pertinentia. Ita nominantur ut à causa efficiente & fine, corporum naturalium externis Principiis distinguantur: At Deus quidem est verum veréque primum & unicum principium, à quo & propter quod omnia corpora naturalia orta sunt, quia ipse propriissime est rerum omnium quæ in hac universitate sunt, tum causa efficiens prima universalis agens, movens, exemplaris: tum finis universalis, ultimus & supremus.

Principia interna Naturæ visibilis, seu corporum naturalium visibilium duplicia sunt. *Constitutionis*, nempè ex quibus tanquam partibus naturale corpus constitutum est, & quæ propterea in corpore constituto permanent. Suntque duo, nimirum materia & forma: deinde *transmutationis*, cuius principium naturale est Privatio Physica, quæ est vacuitas seu carentia formæ in subiecto seu materia capace illius formæ: ac proinde materiæ constitutio talis, ut apta sit ad recipiendam formam.

Naturalia principia, sunt notitiæ à Deo humanæ menti insitæ, veluti radij lucis & sapientiæ divinæ, ut sint testimonia de Deo & eius voluntate, discernant nos à bestiis, regant vitam, gignant honestas artes, scientias ac disciplinas; quarum usus in vita necessarius est. Illa sunt Theorica & practica. Theorica nominamus fontes præceptorum in artibus & scientiis ad cognitionem rerum. Practica moderantur mores & officia hominum, quia discernunt iusta & iniusta, honesta & inhonesta, æqua & iniqua, ut congruant voluntates & actiones nostræ cum voluntate Dei. Horum principiorum veluti λείψανα quædam occurrunt passim in scriptis etiam Gentilium, ut Homeri, Platonis, Aristotelis, & aliorum.

Principium omnium, sine principio, de seipso loquitur, *Esai* 41. 4. & 43. 13. & 44. 6. & 4. 11. *Apocalyps.* 1. 8. 11. & 2. 8. & 21. 6. & 22. 13. Ante principium & ens illud, nihil est, & per illud omnia facta sunt, atque ut omnia intereant superstes manebit.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Principij nulla est origo. Nam ex principio oriuntur. *Cic.* 1. *Tusc.*

Omnium rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus augentur. *Idem* 5. *de fin.*

Principium primum rerum optimum est, & ipsum bonum, quod anima sequitur, quod lumen menti infundit, cuius vestigium hęc passim concitat, mentem & animam ad se trahit, & ab errore revocat, ut penes ipsum denique conquiescant, ab ipso omnia sunt, nihil melius ipso per se sufficientissimum. *Plotin. in Enne 6. lib. 7. c. 23.*

Principium primum quid sit, oportet nos incerta mente hinc abire, nec quicquam ulterius indagare. Nam omnis quæstio quærit, utrum sit nec ne, vel æquale, vel quid: Non propter quid: quia non est supra illud principiũ: nõ quale; quia nihil illi accedit. Quid declarat potiùs de illo non esse inquirendum; nec de eo dubitandum est. *Idem, Enn. 6. l. 8. c. 11.*

Principia rerum naturalium qui admiserunt, alij corporea simul & incorporea, spiritualia & materialia miscuere, Deum videlicet, ideas, & materiam: quam sententiam plerique Platoni tribuunt. Aristoteles materiam, formam & privationem. Pythagoras ex numeris composuit principia. Mathematici nonnulli fines corporum posuere. Straton Physicus qualitatibus naturalibus solum contentus fuit. Democritus invisibilia corpora, Epicurus atamos, alij in numero principiorum varij fuerunt. Nam unum, duo, tria, quatuor, & quinque posita fuere: nec ita, minor difficultas fuit in rei natura & qualitate. Qui enim unum, alius terram, alius aquam, aërem alius, ignem alius, & sic de aliis: ita ut quidam infinita principia opinati sunt. *Ioan. Francisc. Picus Mirandul. in examine vanitatis doctr. Gent. lib. 1. c. 10.*

De principiis rerum naturalium multa Plutarchus collegit. *lib. 1. de placitis Philosophorum, cap. 3.*

Veteres quando principium (rerum agendarum) totius esse dimidium dicunt, in singulis rebus curandum esse monent, ut rectè ordiamur. Quamvis autem per excessum id dicere videntur, mihi tamen minus ab illis, quàm ipsa veritas exposcat, dici videtur. Poterit enim quis confidenter dicere, non esse principium totius dimidium, sed & insuper requiri, ut ubi inchoaveris, ad finem quoque animo contendas. Etenim quomodo fieri poterit, ut recta quis ordiatur, nisi simul & consummationem propositi mente concipiat, sciátque quorsum & ad quid, & qua ratione quod conatur efficere queat? Rursus quomodo res competenter consummari poterunt, nisi primum recte expendas, unde, aut quomodo, vel propter quid, rem aliquam aggrediare? Quocirca non est putandum ad dimidium duntaxat extendenda esse principia, sed ad finem usque: eaque ad rem summum habendum studium tam dicentibus quam audientibus. *Polyb. lib. 5.*

In omnibus publicis rebus principia diligenter consideranda sunt: propterea quod postea sine summo probro & periculo à iam constitutis diuque retentis, discedere possunt homines. *Fr. Guicciard. lib. 8.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 1. Remed.

Sed tamen est artis tristissima ianua nostræ,
Et labor est unus, tempora prima pati.
Aspicis ut prensos urant prima iuga iuvencos?
Et nova velocem cingula ladat equum?

Ter. Heaut. 5. 5.

Hæc dum incipias gravia sunt,
Dumque ignores: ubi cognoris facilia.

Hor. 1. Epist. 2.

Dimidium facti, qui cœpit habet: sapere aude:
Incipe.

Auson. Epig. 8. 3.

Incipe dimidium facti est cœpisse: supersit
Dimidium, rursum hoc incipe, & efficies.

Idem Monol.

Incipe, quicquid agat, pro toto est prima operis pars.

Plaut. Pers.

Si quam rem accurès sobriè, aut frugaliter,
Solet illa rectè sub manus succedere.
Atque adepol firmo, ut quisque rem accuratè suam,
Sic ei procedit, post principia denique si malus,
Aut nequam est male res vertunt, quas agit:
Sin autem frugi est, eveniunt frugalior.
Hanc rem exorsus sum facete & callide,
Igitur proventuram bene confido mihi.

Lucret. 1.

Cui nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quidquam ratione queamus.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Principij nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia. *Cicer. 5. Tusc. & in som. Scipionis.*

Omnium rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus usa augentur. 5. *de finib.*

Principiis cognitis, multò facilius extrema intelliguntur. *Pro Cluent.*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicebat, Bene incipere, non esse pusillum, sed iuxta pusillum, Græca sic habent: τὸ ἄρχεσθαι μικρὸν μετ' μὴ εἶναι, παραμικρόν ἡ. Quod Laërtij interpres ita reddidit, bene incipere paruum non esse, sed maximum. Quanquam aliud exprimunt verba Socratis, sed sentit, ni fallor, bene incipere, non esse quidem paruum, sed parui fieri: aut rectè incipere, non esse pusillum, sed iuxta pusillum. Paulatim enim incipiendum, eo quod qui initio præproperi sunt, serius perveniunt ad finem: ut alludat ad Hesiodũ, iubentem, ut pusillum pusillo addamus. Dicti argutia est in Græcis vocibus, eáque Latine reddi vix potest. *Laërt. in eius vita.*

Pittacus illud decantatissimum frequenter dicere solebat, dimidium plus esse toto. Quo vir prudentissimus innuere voluit, omne quidem principium satis esse durum: verum si rem aggrediamur serio, facile nos pervenire ad rei finem. *Laërt. lib. 1.*

Stratonicus Bizantij, cum citharœdus quispiam belle cecinisset proœmium, cætera minus feliciter, surrexit, ac præconis in morem pronunciavit: Quisquis indicarit citharœdum, qui bene cecinisset proœmium, drachmas accipiet mille. *Erasm. lib. 6. apoph.*

¶ Fabvla.

Pater, & filius rusticus.

Vade, inquit Pater rusticus filio, & aruum nostrum accepto ligone perfodito, ut conseruetur. Filius egressus, & se clam spatioso aruo perfodiendo satis unum non esse futurum, secum cogitabat: itaque illum diem, desperato laboris processu, cum humi propter aruum se prostrasset, acquievit. Idem postero & tertio die fecit. Tum pater opus inspecturus egreditur: & intactum adhuc aruum esse videns, de filio, quid illis diebus egisset, requirit. Nihil inquit hic, nam qui possum ego & tantum aruum solus perfodere? Pater errore filij intellecto: At tu, inquit, singulis diebus spatium pedum octo unum perfodito. Cum filius obsecutus patri aliquot diebus octonos pedes absoluisset, arui fodiendi spatium in dies minus relinqui animadvertit, itaque annisus celeriter totum illud uri iussus fuerat, perfodit.

Fabula significabat, difficultatem in æstimandis laboribus & opus faciendum potiùs, quàm metiendum.

Vide Conatus, Studium.

Privatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRIVATIO, Græcè στέρησις, ου, ὁ, & στερέω, privo dicitur. Hebr. *Schachal*, & *Schhacol.* in 1. conjugatione, Orbus fuit, orbatus est privatus est re aliqua. In 2. conjugat. *Schickel*, orbavit, privavit. Inde *Schechol.* Orbitas, privatio Est autem privatio negatio substantiæ ab aliquo determinato genere. *secundum Arist. l. 4. Metaphys.*

Privatio duplex, scilicet in privati, & in privato esse; prima est contraria habitui, non autem secunda. *Ex D. Thom. in quæst. disputatis de malo. quæst. 1. art. 1. & quæst. 2. art. 9.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Privatio & repugnantia adventitium quiddam est. *lib. 1. de Nat. cap. 7. T. 66.*

Ex privatione, quæ per se nihil est, etsi non ineſt, tamen aliquid fit. *l. 1. de Nat. c. T. 75.*

Privatio sæpè ei, qui animi aciem ad id malum, quod affert, intenderit, non esse omnino videbitur. *l. 1. de Nat. c. 9. T. 80.*

In privatione subjecta est natura quædam, de qua privatio dicitur. *lib. 3. Metaph. c. 2. T. 4.*

Privatio est habitus quodammodo. *l. 4. Metaphy. c. 12. T. 27.*

Privatio est natura contraria universæ speciei. *Plotin. l. 8. c. 11.*

Privatio non est qualitas, vel qualis, imo qualitatis orbitas, ut silentium vocis, vel alterius cujuscunque vacatio: nam privatio est negatio, quale in affirmatione consistet. *Idem, Enn. 2. l. 2. c. 4. & c. 13.*

Privationes, si illa, quorum dicuntur privationes, sunt qualitates, ipsæ quoque qualitates erunt. *Idem Enn. 6. l. 3. c. 19.*

Privatio nec ipsa per vim propriam bono adversatur, universalis enim privatio vim nullam habet, particularis non ut privatio, sed qua ratione non est privatio, universam vim aliquam habet; quatenus enim particularis est defectus boni, nondum est malum, quæ si non sit ultra particulatis, simul & ipsa natura mali discessit. *Dion. Areopagit. de divinis nom.*

Privationes in affectis entis quodammodo sunt species, tamen non sunt; ad unitivam enim entis potentiam etiam ipsæ susceperant debilem quandam essendi imaginem. *Procl. el. Theolog. propos. 74.*

Privationes quandoque eligimus magis, quam habitus ratione boni. *Pic. Plat. Parmen. cap. 46.*

Privationem absque habitu considerare non possumus. *Idem in Plat. Sophist. cap. 18.*

Privatio ex habitu cognoscitur, & rectum & sui obliqui est index. *Ioan. Franc. Pic. Mir. de prænotatione. lib. 7. c. 1.*

Privationem vocat Moyses tenebras. *Ioan. Franc. Pic. Miran. in Hexaëmeron. lib. 1. cap. 2.*

Privationes sunt de genere non entium, cum de se sint alterum contradictionis extremum. *Ioan. Franc. Pic. Mir. in epist. ad Ant. Faventia.*

Privatio in simplicis rei ortu, mutationis in materia causa est efficiens. *Iacob. Carpent. in Alcin. cap. 7.*

Probitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PROBITAS est prudens bonitas: qua mentes à se omnem extrarium prohibent rationis motum. Cujus contrarium, Facinus vel improbitas, ut opinantur quidam, flagitium; quoniam mentem solam tangit. Probum Festus hominem vocat, qui se prohibet à malefaciendo. Alij probum dici volunt: quasi probatum, metaphora sumta à metallis. Hebr. Probus, vir bonus appellatur *Chasidh*, id est, Sacer, pius, beneficus, misericors, à verbo *Chissedh*, Sacravit, quod medium est *Chesedh*, probitas, pietas, misericordia, charitas: *Ps. 63. v. ult. & 136. v. 1. &c.* In contraria significatione indicat nefandum scelus: ut *Levit. 20. 17.* Ita Gallicè dicimus affirmatione de probo viro: *C'est un homme de bien.* Et ironicè de impuro nebulone, per exclamationem. *O l'homme de bien!*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Ovid. de med. facie.

Sufficit, & longum probitas perdurat in ævum,
Perque suos annos hinc benè pendet amor.

Plaut. Trin.

Is probus est, quem non pœnitet, quam probus sit, & frugis bonæ.

Plaut. Trin.

Boni sibi hæc expetunt: fidem, honorem,
Gloriam & gratiam, & hoc probis pretium est, eo mihi magis lubet.
Cum probis potiùs: quàm cum improbis vivere vanicidus.

Horat. 1. Serm. 16.

Magnum hoc ego duco,
Quod placuit tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vita, & pectore puro.

¶ APOPHTHEGMATA.

Anonymus. Adolescens quidam cum venderetur, rogatus à licitatore: Erisne frugi, si fuero mercatus? Etiam si non fueris mercatus. respondit. Ne fortuna quidem servilis ducere potuit illum servilia loqui. Qui enim natura probus est, ubique & apud omnes probus est. *Plut. in apoph. Lacon.*

Æschylus. Cum hi versus, quos de Amphiarao scripsit Æschylus in theatro recitarentur apud Athenienses.

οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστον ἀλλ' εἶναι θέλῃ,
βωθῇ δ' ἄρουραν καρπίμην φρενὸς
ἀφ' ἧς τὰ λῷστ' ἐβλάστανε βουλεύματα.

Neque enim videri, ac esse studet vir optimus,
Segetem profundam mente studiosa colens,
Consilia quando hinc germinant salubria.

Totus populus in Aristidem vertit oculos, agnoscens hoc laudis in eum competere. *Plut. in Grac. apoph.*

Aristides creatus procurator fisci, quod munus sanctissimè gesserat, tamen à Themistocle delatus est, ac repetundarum damnatus. Sed optimarum favore non solum illi multa remissa est, verùm etiam eidem redditus est muneri: quod per simulationem sic administravit, ut omnia pristina severitate, lenem se facilémque præberet iis, qui publico malo gaudent ditescere. Horum opera factum est, ut populus tertio munus summis favoribus eidem deferret Aristidi. Tum ille: Ob integrè gestum munus damnastis: quoniam præter æquum multa concessi civitatis expilatoribus, honore dignum judicastis. Hoc igitur honore delato, plus mihi dedecoris afferri puto, quam damnato ac mulctato irrogastis. Notat quibus artibus posset fieri gratiosus apud populum, nisi maluisset justus esse, quàm plausibilis. Hoc dicto notavit vulgi perversum judicium, quod ea, quæ profutura essent Reip. ubique damnat: quæ nocent, summis evehit laudibus *Plut. in Themist.*

¶ SIMILITUDINES.

Philonis Iudæi. Quemadmodum columnæ magnas domus sustinent: Sic boni viri populum totum confirmantes, civitates & Respublicas fulciunt. *Apud Ant. in Meliss. part. 1. serm 31*

Libani Sophistæ. Quemadmodum omnis sapiens ei vitio vertit, qui turpem aliquem amat: Ita rursus illi laudi dabit, qui probum virum amore complectitur. *In epist. character. fol 22.*

Vide Bonum, Bonitas, Pietas, Virtus.

Prodigalitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRODIGALITAS, Græcè ἀσωτία, ας, ἡ, & ἄσωτος, ον, ὁ, ἡ, prodigus dicitur. Hebræi prodigalitatem verbo exprimunt, nempe *Achal*, devoravit, consumpsit more ignis, quod proprium est intemperantiæ & prodigalitatis. Est autem prodigalitas incontinentia; & ob intemperantiam pecuniarum profligatio. *Secund. Arist. l. 4. Ethic.*

Prodigalitas est circa possessiones pecuniæ, sicut deficiens, non autem sicut superabundans in eis. *Secund. D. Thom. secund. q. 119. a. .*

Prodigalitas semper est peccatum, non principaliter propter quantitatem, sed propter inordinationem dandi, quibus non debet dari, & propter quæ & sicut debet. *Secundum eundem ubi supra.*

Prodigus est, qui sermone quidem videtur sapiens, sed factis tamen insipiens. *l. his qui §. D. Pius. ff. de tutor. & curator.* Et dicitur magis vanus quàm malus 4. *Ethic.* Inter viles personas numeratur *ff. de donation. l. non debet.* Et quis sit verè prodigus ac avarus. *lege Bar. extra de consuetud. c. ex parte, & ff. ex cura furis l. penultima. & l. 1. C. eod.* Quomodo autem prohibetur quis prodigus ac avarus ex fama vicinorũ, habes: *ff. de Ædil. edict. l. sciendum. §. illud. de minor. l. 3. §. si minor. Et notatur in simili. C. de iure dotium. l. ubi.* Ad hæc delinquit prodigus in se tantum, non alium. *Gloss. singul. secundum Bald. in l. 1. §. exigitur, ff. de bon. possess. secund. tab.* Quis sit prodigus. *Bart. in l. habet in princ. de tutor. l. si is qui ff. de tutor. & curator. dat.* Quomodo verò differat à furioso, *hab. in l. is cui. ff. de testament.* & confertur pupillo in contrahendo, non autem peccando. *Bartol. in l. si cura ver. vel ad secundum. C. de restitutionibus in integrum, l. si quis in tantum ver. quaro quid prodigi. C. unde vi. & plene Alexand. atque Aretinus in l. is cui bonis. ff. de verborum obligat. Abbas & alij in c. ex parte de consuet.*

Prodigalitas est motus curabilis, sed avaritia non. *Ægid. lib. 2. c. 18. de regimine Principum.*

Lege 12. tabularum interdicitur furioso & prodigo bonorum suorum administratio, daturque utrique curator: tamque diu erũt ambo in curatione, quamdiu vel furiosus sanitatem, vel prodigus sanos mores receperit. *Vlpian. ff. de curat. fur. dan.*

¶ LOCI BIBLICI.

Prodigalitas damnatur, Prov. 5. 9. Prodigalitatis *exemplum*: Prodigus filius. Luc. 15. 13.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ

Horat. Satyr. 3. lib. 2. sermon.

Quid ergo:
Sensit cum summam patrimonij insculpere saxo
Heredes voluit? quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium: & cavit nil acrius: ut si
Forte minus locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior. Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanáque pulchris
Divitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & rex,
Et quicquid volet. Hoc veluti virtute paratum,
Speravit magna laudi fore, quid simile isti
Gracus Aristippus qui servos proicere aurum
In media iussit Lybia, quo tardius irent

Propter onus segnes. Vter est insanior horum!

Menander.

Τὸν ἴδιον δ' ἀπανῶντας ἀλογίσως βίον,
Ω καλῶς ἀκούσ' ταχύ ποιεῖ πᾶσι κακῶς.
Si quis suas opes temere dilapidant
Laudibus extollunt, id obesse multis potest.

Euphron in Didymis.

Ο γὰρ τὸ ἴδιον οἰκονομῶν κακῶς βίον,
πῶς ἔστ' ἂν σώσαι τὴς ἔξω τινά;
Nam qui suam male gubernat rem familiarem,
Dic quaso quomodo seruabit alienam?

Lucianus in Menippe.

Theron Menippi filius patrimonium omne adhuc iuvenis
Turpiter lascivus sumptibus dissipaverat,
Postquam vero Eustemon paternus amicus ipsum vidit
Iam excruciari arida pauperie,
Illachrymans ad se recipit, & maritum
Sua coniunxit filiæ, magnam dotem largitus.
Vt primum autem Theron prater spem ditatus est,
Statim pristinos sumptus repetebat,
Nihil non deliciarum indulgens ventri indecenter,
Ac nefaria subventum libidini.
Ita Theronem obruit secundo
Noxia paupertatis reciproca unda.
Caterum Eustemon denuo deflevit, non quidem illum,
Sed filiæ suæ dotem, & nuptias,
Cognovit autem, quod quisquis male usus est
Rebus propriis, non possit esse fidelis in alienis.
Εγνω δ', ὡς ὃς κακῶς κεχρημένον ἀνδρα
Τοῖς ἰδίοις, ἔναι πιστὸν ἐν ἀλλοτρίοις.

Euphron.

Εργον σωαγαγεῖν σωρὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ,
Εν ἡμερα δὲ μιᾷ διαφορῆσαι ῥᾴδιον.
Haud facile cumulus acervatur etiam longo tempore,
Vno vero die facile dissipabitur.

Menand. Comicus.

Multi sic affecti sunt, ut egrè queant
Parcere quicquam ulterius quam pro vita præsenti.

Diphilus Poëta.

Si navigatio forte quatridui instituatur,
Prospicimus qua necessaria sunt in dies.
At si quid parcendum in senectam sit,
Cur non viaticum parsimonia reponemus?

Pythagoras Samius.

Μὴ δαπανᾶν παρὰ καιρὸν, ἀπροκαλῶς ἢ ἐν ἡμῶν,
Μὴ δ' ἀνελεύθερῶς ἔστι μέντοι γε ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Ne sumptus temere & importune feceris.
Sed neque illiberalis esto. Modus in omni re optimum.

Vrsinus Vellus sic vertit.

Dilapidare cave nummos, ceu nescius uti,
Pelle tamen sordes. Modus optima regula rerum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Prodigalitas est intemperans ac nimia pecuniarum profusio, in dandis accipiendisque pecuniis mediocritas, liberalitas dicitur: quæ modum transit, prodigalitas: quæ ab eo deficit, avaritia. Prodigus largiendo modum transit & accipiendo abest ab eodem. *Aristoteles 4. Ethicor. c. 1.* Pecunias appellamus res omnes, quarum nummo ponderatur æstimatio. Sunt autem in pecuniarum usu duo vitia, quorum alterum in exuperantia positum est, dicitúrque Prodigalitas: alterum in defectione, quæ appellatur avaritia. Ac avaritiæ quidem crimen in eos semper transferimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur. Prodigalitatem autem quandoque cum aliis vitiis confundimus: impotentes enim, & qui sumptus faciunt, profundúntque pecunias in eas res, quæ sunt intemperantiæ, prodigos dicimus. Non igitur proprio nomine appellatur. Est enim prodigus certo vitio implicatus, quod in effundendis pecuniis cernitur. Prodigus enim per se ipse perit, atque etiam videtur ipsius interitus quædam esse facultatum effusio, quod ex iis vita constet. Prodigalitatem igitur hoc pacto intelligimus.

Prodigalitas & avaritia exuperantiæ sunt ac defectus, versantúrque ambæ in duobus; largiendis accipiendisque pecuniis: sumptus enim referuntur ad largitionem: Prodigalitas largiendo, & minus accipiendo modum deserit: avaritia autem largitur parum, sed accipiendo nisi in paucis ultra modum progreditur: Prodigorum igitur non ferè opes augeri solent: neque enim facile est, eum qui à nemine accipiat, largiri omnibus: celeriter enim desunt ad largiendum facultates iis, qui privati sunt, quales sunt ferè prodigi. Atqui cum sit ejusmodi, tamen videtur multo melior avaro: facilè enim ad sanitatem traduci potest & progressu ætatis & inopia coactus, ad mediocritates pervenire possit. In eo enim sunt ea omnia, quæ sunt liberalis, quod & largitur, nec aliunde accipit: sed tamen neutrum faciens, nec decorum servat, nec æquitatem: qui si ad hujus mores reducatur, aut alias commutetur, jam erit liberalis. Nam & quibus largiendum erit, largietur, nec unde iniquum erit accipiet: quocirca non videtur depravatis, corruptisque moribus præditus: non enim scelerati est, aut ingenioſi, sed stulti largiendo, nec accipiendo finem modúmque transire. His igitur moribus prodigus præditus est, avaro multo melior, cum ob eas causas, quas diximus, tum quod hic prodest omnibus, ille nemini, ne sibi quidem. *Stob.*

Omnino duo sunt genera largorum, quorum alteri Prodigi, alteri Liberales. Prodigi, qui epulis, visceratiónibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationúmque apparatu pecuniam profundunt in eas res quarum memoriam aut brevem, aut omnino nullam sint relicturi. Liberales, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt causa amicorum, aut in filiarum collocatione adjuvant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. *Cicer. lib. 2. de officiis.*

Largitio non habet fundum. Significatur autem liberalitate stulta quantaslibet opes exhauriri. Translatum videtur à pertuso dolio Danaidum apud inferos. *Cic. lib. 2. de offic.*

¶ Prodigalitatis optima Narratio.

Prodigalitas prorsus magnificè sese infert, propemodum ut si sit ipsa liberalitas. Nam personata incedit. Detrahe ei laruam, continuò deformitates ejus apparebunt. Vtraque donat, liberalitas circūspectè, prodigalitas effusè, ac nullo delectu. Liberalitati præeunt benignitas & prudentia, prodigalitati sola intemperantia. Liberalitati semper est modus; prodigalitati nullus. Liberalis quoties quidpiam largitur, quamvis amplū & magnum, hoc ei major est benignè faciēdi voluntas & facultas. At prodigū, hoc est, capiti suo iratū & perdēdæ rei natū utraque protinus derelinquit. Certè prodigalitati, re imminutâ, & fractis opibus nullus restat fundus, cū Diogenes mendicans soleret petere obolū, à prodigo poscit minam, nam abs te, inquit, an rursus acceptarus sim; id verò est in genibus Deorum. Homo liberalis semper suas facultates respicit. At prodigus nihil ultra suam cupiditatē. Ergo homini liberali sua substantia est perpetua materia benignitatis; prodigo est occasio egestatis. Ex his conficitur prodigalitatem esse depravationem mentis pronæ in effusionē propriæ substantiæ rationis & judicij perfugā, famæ contemptricem, inconsultæ cujusdam animi impotentiæ feralem partum. Hoc tam informe dedecus mirum dictu quàm multa vita comitentur, in primis luxus & intemperātia libidinum, quàm multæ deformitates consequuntur, quibus inquinatur is, quem spes omnes reliquerunt, ut possit esse frugi bonæ. Sequitur temeritas, rapacitas, insania, luxus, sive luxuriæ, capitales cum frugalitate inimicitias exercet, dum sua populo diripienda spargit, & maxima maximorū patrimoniorum pretia cōsumit: nec alium opum fructum agnoscit, quam solam profusionem, cui gula plerumq; adhæret. Vix enim est ullus prodigus qui non puter, paterna & materna ventri suo quæsita. Ei ergo consilium est, omnia condere in abdomē, fieri lucronem & gurgitem, turpissimū rei degulatorem, quod fuit, non fuit nepotinis sumptibus abligurientem, certè anteſignanum eorum, qui patrimoniis dilapidatis deniq; proterviam faciunt. Postremò iste, adesis bonis, excipitur infamia, cujus apud talēq; infestas carybdes novissima voluptas est. Tam fœdis portentis comes est alea, quæ de bonusculis unciatim partis plurimum commordet, nempe, quantū satis est aleatori spoliando. Nam dum totus in ludo est, id perdit, quo amisso tanquam ejectus sedet cœlum suspiciens, & conquerens insaniam, miseriāque suam. Adsunt & fœdæ libidinum prurigines, unde frequentes jacturæ, valetudines, ac tot naufragia quæ fiunt apud vada meretricia. Certè decoctor est instar ficus in rupe pendentis, quæ quod eam nemo decerpit, relinquitur coruis pabulū. Sic prodigi, exuviæ sunt induviæ gnatonum, aleatorum, luparum. Nec is interea timet pauper fieri, quem perēnes comedonum, combibonum, colluſorum parasitationes indies magis magisque infatuant; eóque præcipitē propellunt, ut nullo opus habeat hærede, qui sibi ipse est hæres. Hac ratione attritis opibus, tunc verò mirum est, quàm citò factus sit vappa, nebulo, scurra, mensarum & militis glorioſi assecla, & scutigerulus, prorsus desperatæ sortis homo. Tale memoratur fuisse illud par hominū inpurissimorū Artocles & Epicles, qui fœdissimo fœdere consociati, nec aliud quàm obscœna libidinum mancipia cùm essent, denique omnibus in ventrem mersis vitam & famam simul cum re amiserunt. Huic pari propè similis fuit ille ternio hominum flagitioſorum, Periclis, Calliæ, Niciæ, quorum singuli cum è naufragio luculenti patrimonij projecti essent ad saxa mendicitatis, sibi invicem cicutam propinantes, è convivio ad orcum protinus perrexerunt. Hi plerumque sunt exitus prodigorum. Prodigum quoque dixi esse temerarium. Nam qualis ipsa plerumque ganeonibus & improbis est hoc ipsum alios esse, nullo pudore æquum censet. Notos ignoros, bonos malos, dignos indignos, nullo dilectu, sola tantum improbitate fretus, impudentissimis petitionibus fatigat. Adest & rapacitas. Quippe nemo unquam nec ganeo, nec rei suæ profligator existit quin continuò factus sit raptor alienæ. Quò is rapidius effudit sua; hoc avidius & effrænatius manum admovet proximis. Certè quisquis perdendo & profundendo tandem eget, nunc cassa præsumptione, nunc manifesta immoderatione, alienis, ut prædæ inhiat. Semper quærit unde sumptibus immensæ voraginis suppeditare possit. His rationibus prodigi è ganeonibus fiunt latrones, ut quas opes per luxuriam, & omnia genera impuritatis amiserunt, ad has improbissimis artibus recurrant. Sed eadem male exhauriant. Sperare enim quod profusum est, revocari posse, prorsus est à se exire. Restat ergo infamia, quæ tale improbitatis mācipium denique excipit. Fundat licet prodigus verba interdum sapientiam olentia, res eum semper monstrabit, qualis est, furioſum. Nam quid aliud sit insanire, quàm rem suam, per flagitium confringere, è mediis divitiis evolare ad egestatem: esse in ipsa inopia luxurioſum, in luxuria audacem, in domestico, si quis ei reliquus est, splendore sordidissimum, in media desperatione spei immodicum, ab omni spe, ab omni virtute derelictum, omnibus vitiis coopertum, in omni flagitioſæ conscientiæ dedecore volutatum? Hæc ergo est series flagitioſissimæ prodigalitatis, ut primò incedat animus depravatus, sicuti anteſignanus, quem è vestigio sequitur profusio, hanc illiberalitas, sordes, egestas, denique rapacitas, immanitas, impietas. Nam quisquis suis rationibus inimicus est, huic quantum res familiaris quotidie oblimatur, tantum mala mens depravatur: Quapropter, cùm nihil sit quod suum prodigus dicere possit, cùm per flagitia omnem majorem quæstum contriverit, cùm sibi suisque rebus ipse sit perditio, simulatque in aliquo hoc

depravatio

depravatio animadversa est, huic legum latores, Rerumq; publicarum moderatores, ut tanto malo, si fieri possit, medeantur, meritò bonis interdicunt, quibus frui, non abuti sub curatore possit. Prodigium Areopagitæ, eumque qui è re sua familiari nihil quo vivere posset, comparceret, legibus causam dicere jubebant, Corinthi, si quis largiùs & luxuriosius obsonaretur, interrogabatur unde viveret. Si satis compertum esset ei esse unde sumptum illum sufferret, ei licebat qua cœperat, porrò pergere. Si plus sùptus faceret, quam sua res familiaris ferre posset ei nè dein faceret, edicebatur. Si dicto obediens non esset, ei mulcta indicebatur. Si cùm nihil haberet nihilominùs sumptuosè viveret, carnifici mancipabatur. Alibi lege cautum fuit, ut qui propria consumpsisset: patrij sepulchri exors esset. Hac ratione habebatur cuicumque res domestica à majoribus tradita non esset subsidium ad honestè vivendum, sed flagitiis disiiceretur. E supradictis palam est, quàm sint prodigalitatis effectus ferales, & luctuosi, atque iis planè averfi, quos liberalitatis, magnificentiæ & munificentiæ, denique hospitalitatis proprios esse dixi. *Carolus Paschalius, libro Virtut. & Vitior. capite quinquagesimo quarto.*

¶ Apophthegmata.

Chilon, cum videret adolescentem liberaliter, vel profusè potius suum patrimonium aliis largientem, ait: Si sumptus magnos ubi non decet feceris, ubi decet mox exiguos facies. *Max. serm.* 65.

Bion, in quendam qui prædia sua devorarat: Amphiaraum, inquit, terra absorpsit, in terram. *Laërt. lib.* 4. *c.* 7.

Anaxagoras verissime dicere solebat: Magno cum negotio pecunias comportari, sed multo majore opera conservari ac custodiri. Cui & Poëta. Ovid. adstipulatur, qui ait.

Non minor est virtus quàm quærere, parta tueri.

Quemadmodum enim echinum, sic etiam nummos capere facilius est, retinere verò difficile. Sæpe enim pecunias, quas multo cum labore quis unciatim vix comparserit, iuxta Achilochum, eas universas semel in unius scorti marsupium effundit homo ignauus, prodigus, & inutile terræ pondus. *Ælianus lib.* 4. *Var. hist.*

Socrates videns quendam facilè in omnibus gratificari, nulloque delectu suppeditare: Male pereas, inquit, qui Gratias virgines ut scorta prostituisti. *Stob. serm.* 14. Hoc autem Maximus. *serm.* 8. adscribit Democrito.

Diogenes à prodigo petebat minam, ille miratus improbam postulationem, rogabat, cur, quum ab aliis obolum petere soleas, à me minam petis? Quoniam, inquit, ab aliis iterum me accepturum spero, à te verò nunquam posthac accepturus sim. Θεῶν ἐν γύνασι κεῖται, id est, in Deorum genibus situm est: attexuit enim hoc Homeri Homistichium. Significavit autem, homini profuso periculum imminere, ne brevi redigeretur ad extremam inopiam, ut nec obolum quidem haberet reliquum. *Laërt. lib.* 6. *Stob. serm* 13. *Max. serm.* 61.

Idem præteriens prodigi cujusdam ædes, inscriptionem habentes. Venales: Facilè, inquit, divinabam fore ut præ immodica crapula domum evomeres. Iam enim domum absumpserat antequam venalem proscriberet. Vomitus igitur erat ille verius, quam venditio. *Laërt. lib.* 6.

Plut. Luxuriosorum vitam quasi quotidie morientem efferri dicebat. *Anton. & Maxim. ser. de prodigalitate.*

Idem, divitem prodigum contemplatus, olivas edentem, & aquam bibentem: Si sic, inquit, prandisles, non sic cœnares. *Eod. sermone.*

Timotheus in Aristophontem prodigum gravissimè invehebatur, inquiens: Cui nihil satis est, eidem etiam nihil turpe. *Ælian. lib.* 12. *de Var. hist.*

Epicurus dicere solebat. Cui pauca non sufficiunt, ei nihil satis esse. Alludens ad eos, qui cum habent, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, non tamen sua sorte contenti, ampliſſimas divitias ac opes petunt: quas si possiderent, laborarent diebus ac noctibus quo parta, leviter, otiosè ac prodigaliter deglutirent ac concoquerent. *Ælia. lib* 4. *Var. hist.*

Alexandro puero diis largius facienti suffitum, ac subinde ad thus accurrenti: Leonides illius pædagogus, qui tum aderat, Heus, puer, inquit, tùm large facies suffitum, cum regionem deveneris quæ thus gignit. Post cum eam regionem obtinuisset, memor ejus dicti, hac sententia scripsit illi literas. Mitto tibi thuris & cassiæ talenta aliquot, ne posthac parcus sis erga deos: cum non ignores nos potitos regione odores gignente. *Plut. in apoph.*

M. Cato in Albidiũ, qui luxu facultates prodegerat, denique & ædes devorarat, noviſſime consequutum incẽdium, quod reliquum erat, absumpsit, ita jocatus est, ut diceret eum fecisse proterviam. Id erat priscum sacrificij genus, in quo si quid superfuisset, servari religio erat, sed igni cremabatur. *Plut. in eius vita.*

Alphonsus, Equiti subinde aliquid flagitanti, sed mox quod acceperat profundenti: Si pergam, inquit, tibi dare quæ petis, citius me pauperem effecero, quam te divitem: nam qui tibi donat, nihil aliud quam aquam infert pertuso dolio. *Panorm. de reb. gest. Alphons. lib.* 2.

¶ Similitvdines.

Plinij Vt ager ferax, sed quem oporteat multo impendio colere, non multum juvat colonum: sic homo quæstuosus, sed idem sumptuosus, haud multum reponit hæredi profuturum. *lib.* 18. *c.* 5.

Sorbo folia universa decidunt, cum cæteris arboribus paulatim id accidat. Ita quidam subito nudatur, aut profundunt, aut genus vitæ commutant, cum sensim id fieri oporteat. *Plin. lib.* 16. *c.* 15.

Thriveri. Aër qui summo mane præcociter absorbet nebulam, ferè affatim à prandio mittit pluviam. Neque solent admodum retinere filij, quod congesserunt parentes avari. *In apoph.* 127.

¶ Adagia.

Calliæ defluunt pennæ. Καλλίας πτερορρυεῖ.

Dictum in Calliam apud Græcos, qui per luxum ac libidinem patrimonium abligurierat.

Gallorum incusare ventrem: Ἀλεκτρυόνων μέμφεσθαι κοιλίαν. Proterviam fecit. *Macrob.*

De edacibus ac luxu multum absumentibus iactitatum.

Protercula id sacrificij genus est, in quo si quid reliquum esset, id igni consumeretur. Vnde celebratur illud Catonis festiviter dictum in Albidium quendam, qui patrimonium universum luxu absumpserat, unis exceptis ædibus, quæ incendio conflagrarunt.

Relinque quippiam & Medis. Λεῖπε τι καὶ Μήδοις. *Plut.*

Proverbialis iocus in eos, qui ex convivio nihil reliqui faciunt: aut qui facultates universas abligurium.

E dolio hauris. Ἐκ πίθου ἀντλᾷς.

E dolio haurire dicebatur olim, qui abundaret rebus optatis.

Vnà cum canistro. Ἄντῳ κανῷ.

Quadrabit in eos, qui rem intemperanter profundunt devorantque & abligurium. Zenodot.

Largitio non habet fundum. Δόσις ἀπύθμενος.

Quo dicto significabant, stulta libertate quanta libet opes exhauriri, vel effluere potius.

Ipso horreo.

Quod prolixe & affatim datur, ipso horreo dari dicitur.

Plena manu.

Pro eo, quod est, ampliter, copiose, prolixe, miniméque maligne.

Cupidinum crumena porri folio vincta est. Πρὸς φύλλα τὸ τῶν ἱερῶν δέδεται βαλαύτιον. *Plut.*

Suidas ostendit dictum de iis, qui per amorem immoderatos faciunt, sumptus, luxuique indulgent.

Festo die si quid prodegeris. *Plaut.*

Festo die si quid prodegeris, profecto egere liceat, nisi peperceris.

Admonet autem, ut in sumptibus solemnibus ita profusi sumus, ut non suppetat: quo feramus quotidianos. Accommodabitur non perperam in eos, qui iuvenes rem prodigunt, esurituri senes.

Bello parta. Ἐκ πολεμίας.

Vbi quis immodice sumeret. Solemus enim celerius ac temere profundere, si quid hostilibus sit ereptum.

Glaucus alter ab equis devoratus. Γλαῦκος ἄλλος ἱπποβρωτος.

Quadrabit in hominem, alendis equis exhaurientem facultates suas. A fabula natum.

Immolare boves. Βοθυθεῖν.

Tanquam proverbialiter dicebantur, qui amplos magnificosque sumptus facerent.

Caricum sepulchrum: Καρικὸς τάφος.

De re magnifica, sumptuosaque.

Cui multum est piperis, etiam oleribus immiscet: Ὁ πολὺ ἔχων πίπερι, τίτυσι κἂν λαχανώδεις.

Cui rei cuiuspiam largior est copia, ea profusius utatur licebit. De pusillo parcius insumendum.

Non navigamus ad Hippollaitas. Οὐκ Ἱπποναίτας πλοιαζόμεν πλοῦν. *Admonentis, parcius utendum esse præsentibus. Herod.*

Drachmæ grando. Δραχμὴ χαλαζοῦσα.

De lucro, quod tanquam cœlitus emissum obtigit.

¶ Historica Exempla.

Cum Xerxes exercitum in Græciam traducere pararet, ut auctor est apud Zenodotum Dicæarchus) Græci desperatis rebus facultates suas absumpserunt, ne multum reliquum fieret quod hostis tolleret, ita dicentes: Hæc Medus non observavit: eaque vox in adagium abiit: ubi quis largiùs impenderet sua: ne venirent in aliorũ manus. *Eras. in adag.*

C. Corn. Sylla quo corrumperet, & ad transitionem pelliceret aliorum milites, prolixus & profusus fuit in suos. Itaque cum pariter alios ad proditionem, & suos perverteret ad luxuriam, grandi pecunia opus habebat. *Plut. in Sylla.*

Narrantur omnium Græcorum prodigentissimi fuisse *Thessali*, & in vestitu, & omni vivendi ratione: quæ etiam causa illis extitit: ut Persas in Græciam allicerent: cum Persæ deliciis hujusmodi invidissent. *Ath. lib.* 12. *c.* 10. *& lib.* 14. *c.* 32.

Asiaticus luxus à multis ubique proclamatur, à quibus omnes lautitiæ & immodici sumptus ad Romanos defluxerunt, *Valer. Maxim. lib.* 2. *cap. de instit. antiq.*

Cteſippus, Chabria filius, paterni etiã sepulchri (in quod populus Atheniẽsis mille drachmas impẽderat) lapides prodegit. *Diphilus Expiãtibus.*

Quintus Fabius, Fabij Rutilani filius, ob devoratum in luxu patrimonium. *Gurges* cognominatus. *Macrob.*

Fabij Allobrogi filius, adeo luxuriosam perditamque egit vitam, majoribusque indignam: ut Pompeius prætor urbanus, paternis bonis ei interdixerit. *Valerius.*

M. Antonius unius anni spacio 100. talentorum millia ex Asiæ tributis exacta absumpsit. *Plut. in Anton. & Sabellicus lib.* 8. *Ænnead.* 7.

Formianus à Catullo ut decoctor ac magno ære alieno oppressus inceditur, ubi ita ait:

Ista turpido puella naso
Decoctoris amica Formiani.

M. Tigellius Hermogenes adeo fuit prodigus, ut tibicines, histriones, parasiti, gnathones, mimi, epulones, balatrones, mendici, unguentarij caupones, reliquique otiosæ & perditæ vitæ homines, mortem ejus multis lachrymis defleverint.

Horat. lib. 1. serm. Satyr. 2.

Ambubaiarum collegia, pharmacopola,
Mendici, mimi, balatrones, hoc genus omne
Mœstum, ac solitum est cantoris morte Tigelli,

Quippe

Quippe benignus erat, &c.

Filius Æsopi Tragœdi tanta fuit prodigentia, ut uniones aceto liquefactas cœnis apponeret.

Horat.lib.2. serm. Satyr.3.

Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet ut decies solidum exorberet, aceto
Diluit insignem baccam.

*Martialis lib.*1.Epigrammatum notat *Passam* fœminam,quod excrementa corporis aureo exciperet vase, ubi ait,

Ventris onus misero (nec te pudet) excipis auro,
Bassa: Bibis vitro, carius ergo cacas.

Idem lib.9. *Cinnæ* cujusdam luxum ita arguit.

Nam tu dum metuis ne quid post fata relinquas,
Hausisti patrias luxuriosius opes.

M.Livius cum omnia per luxum dilapidasset,suæ stultitiæ per jocum illudebat,dicens,Se nihil cuiquam reliquisse, præter cœlum & cœnum, itaque cum pecunia egeret, multa per scelus commisit.

Nero princeps annis 14.quibus imperio præfuit,bis & vicies millies donationibus effudit,id est,quingenties,& quinquagies centena millia aureorum.

C. Caligula opes immensas à Tyberio congestas, ac vicies septies millies sestertium intra annum absumpsit.

Demetrius Antigoni & Stratonices filius,ducenta talenta sortis dari iussit, author. *Plut.*

Apicius omnium ferè luxum, ac prodigalitatem nepotinis helluationibus superavit. De quo Martial. lib.5.

Dederas Apici bis trecenties ventri,
Sed adhuc supererat centies tibi laxum,
Hoc tu gravatus, ne sitim & famem ferres,
Summa venenum potione duxisti.
Nil est, Apici, tibi gulosius factum.

Quod sic interpretatur Budæus. Apici sexcenties sestertium, id est, quindecies centena aureorum coronatorum millia inexplebili illa helluatus ingluvie,cum posses adhuc ducentis quinquagenis millibus, (quod centies laxum poeta appellat) vitam cauto & eleganti victu producere, tamen venenum miser hausisti,ne patrimonio tanto superesses,quod jam non te deserturum videbatur.

Cleopatra ultima Ægypti regina cœnam paravit Antonio, in qua centies sestertium, id est, ducenta & quinquaginta millia aureorum uno ferculo secundæ mensæ consumpta sunt: unde Sidonius Cleopatricas dapes vocat.

Tantus fuit *Agrigentinorum* luxus, & prodigalitas in omni re: ut Plato diceret eos ædificare, ac si victuri perpetuo forent, ita demum convivari velut semper morituri. Utebatur lecythis & xistris argenteis,habebant & lecticas totas ex ebore.

Singuli *Vitellij* apparatus non minus quadringentis millibus constiterunt.Ita cœna eidem à fratre data duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur.Idem Vitellius in suo principatu,ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat:habuit autem in ea patina scarorum jecinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarum lactes à Carpathia usque fretoque Hispaniæ petitarum, Author est Suetonius Tranquillus in ejus vita.

Licinius Crassus cum omnia decoxisset,occurrentium tamen cachinnis vocabatur dives,his verbis:Qui in Parthos militavit,non fuit appellatus dives primus, sed hic.

Heliogabalus invitatis ad prandium summis viris,croco mensam sternebat,dicens se fœnum pro eorum dignitate exhibere. Idem triclinia,lectos,& porticus omni florum genere stravit,liliis, violis, hyacinthis,& narcissis,quos flores pedibus conculcabat.Naves pretiosis mercibus onustas mergi in portum iussit:magni animi id esse dicens. Aureo utebatur vase ad corporis excrementa: gemmas ab optimis sculptas artificibus in calceamentis ferebat, quæ nunquam iterabat; pretiosas vestes sæpè consicidit: minxit etiam in Murrhinis & Onchinis vasis: omnibus meretricibus sine effectu libidinis, multos quandoque dedit aureos nummos.

L.Neratius homo egregiè improbus, authore Gellio, cum pro delectamento haberet, os hominis liberi manus suæ palma verberare, servum comitem habebat, crumenam plenam assium portitantem. Et quemcunque depalmaverat, numerari statim secundum 12.tabulas viginti quique asses eidem jubebat.

Gellius fuit quidam,qui consectandis meretricibus universum dilapidavit patrimonium,hinc per jocum dicebatur à scortis deplumatus.

Phocus Phocionis filius,cum paternas opes prodigo luxu dilapidasset,Athenienses usque adeo factus est odiosus,ut occurrentes omnes diffamatorem sui generis illum nuncuparent.

Alphonsus Rex Neapolitarum, cum multa luxum prodegisset conflatoque ære ingenti alieno,non jam haberet,unde creditoribus satisfaceret,dolore & ita permotus,pleroque suis spoliavit bonis.

Alexand. Macedo Promachum bibacissimum hominem, victorem in vini certamine,aurea corona donavit.

Belsorius Siculus homo privatus,domum inchoavit tanto sumptu, ut fundamentis modicè adhuc ab humo extantibus pecunia sit exhaustus,quam tamen multis annis improbo labore sibi comparaverat.

Cleobes Ægypti Rex,sumptu Pyramidis eò redactus inopiæ est,ut filiam exponere venalem ad meretricium quæstum coactus sit.

Galen. Imperator Valeriani filius gemmatas ferebat caligas, exemplo Caligulæ qui inde traxit nomen.

C.Curio Tribunus plebis sexcenta æris aliena sestertia debuisse fertur. Author. Valer. Max.

¶ Emblema.

Et qui semel sua prodegerit, aliena credi non oportere.

Emblema LIV And. Alciat.

Colcidos in gremio nidum quid congeris? eheu!
Nescia cur pullos tam male credis avis?
Dira parens Medea suos sævissima natos
Perdidit: & speras parcat ut illa tuis?

¶ Fabula.

Piscatores & Testudines.

Ad naufam usque saturi testudinum carne piscatores cum etiam multum adhuc illius superesset,prætereuntem forte Mercurium ad suas epulas invitant. Qui non ignarus,quippe Deus,quo animo vocaretur, jussit suas ipsos testudines vel edere vel vomere, neque post sua demum fastidia convivas quærere.

Prodigorum stultitia notatur,qui ea aliis tribuunt, quæ ipsi despiciunt,& parvipendunt etiam ea,quæ quantivis interdum pretij sunt.

Vide tit. Luxus, Voluptas. Item Liberalitas.

Prodigium.

¶ Definitio et etymolog.

Prodigium, Deorum minæ, vel iræ, *ut ait Nonius Marcellus:* dictum, *ut idem vult.* à porro adigendum. Alij dictum putant quasi porro dicium, quod porro dicat: porro significet, & aliquid futurum esse portendat. *Auth., divus Aug. Tract.*1.*in Ioan.* aliter tamen *Alex.* Quid prodigium dicit, quod mores faciunt, per quod detrimentum expectatur. Id enim est prodigere, *De verb. signific.* Gr. τέρας, Hebr. *Mopheth*, portentum persuasorium, signum persuasibile,quo quis movetur ad credendum: *Deut.*13.2.à verbo *Iaphah*,splenduit, fulsit, illuxit. Hinc Græc. φάω,& φῶς,lux,splendor. Prodigia enim perstringunt hominum oculos & mentes reddunt attonitas fulgore quodam extraordinario.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Prodigia in obitu principum contingentia nec fortuna contingunt, habent enim ordinem, nec à natura procedunt, diversa enim inter se fiunt:unde si nec à fortuna nec à natura procedunt,ab intelligentia ergo sublimi proficiscuntur naturæ vires omnino exuperante: & ad tria potissimum numina referenda sunt, est enim personæ genus dæmon familiaris homini, quem angelum custodem Theologi nominant: est & loci custos, domus, civitatis,& regni,quem cognominant principatum: est insuper ordo sublimis choruscque numinum, vel dæmonum, vel angelorum,in quorum numerum, & sortem, per officij similitudinem excellens animus quasi ad stellam suam migraturus, est in eodem illic officio quasi collega futurus: & ut tres prodigiorum auctores,sic tria genera portentorum sublimis chorus crinitus accendit, tonitrus ciet, fulgura jaculatur,flammas,& stellas cadentes:præfectum provinciæ numen quatit,& diruit,machinas oracula fundit;anguria & auspicia movet,æstus designat: custos familiaris somnia excitat, canumque latratus quasi malum dæmonium illinc arcentes,prima illa significant excellentissimos animos non extingui,non negligi,sed post obitum regnare cum superis: secunda calamitatem populi tanto viro destituti prænunciant, & cavere imminentia subinde pericula monent,tertia & virum admonent moribundum,& suis indicant cœlestem favorem,illo quidem morientem non mori,sed familiæ suæ post illum aspiraturum. *Fic. ep.l.*11.

*Iamblichi.*Sicut Deus sæpe per fatuos homines loquitur sapientiam, declarans non hominem ibi loqui, sed Deum: Sic per vilissima quæque portendit futura, his ipse admodum supereminens,& per omnia nostrum instruens intellectum. *De myst.*

Sicut falluntur, qui confidunt ex inanimatis animam,& ex amentibus facere mentem:Ita qui ex rebus non divinis divina facere, & sine diis,propria deorum opera,qualia sunt vaticinia, & miracula & similia,ut apparitiones & expiationes. *De myst.*

Prodigium est divinæ iræ signum: quo vero pertineat, ad ea quæ præterierint,an vero ad ea quæ instant, utique ignoratur. *G.Pachymer. hist. lib.*6.

Solemus quidem,terrores prodigiorum,spe & mora nobis ipsi blandientes,ad alios transferre. Verùm apud quos malorum signum apparuerit, apud eos etiam eventum rarum fore constat. *Idem eod. lib.*

Per prodigia divinitus,non præsentia modo,sed etiam futura declarantur atque prædicuntur *Mich.Glycas Annal.*

Prodigia sanas etiam mentes perturbare consueverunt.*P.Iovius hist. lib.*15.

Vide Miraculum.

Proditio.

¶ Definitio et etymolog.

Proditio,Græc. προδοσία, ας,ἡ, & προδότης,ου,ὁ,proditor. προδίδωμι, prodo dicitur. Est autem prodere, fallere & tradere. Sallust. *antequam arcem proderet hostibus.* Vnde proditor,proditio,prodimentum. Prodere est etiam manifestare. Vnde & proditores, à prodendis consiliis hostibus dici possunt *Heb.*Proditor *Nasghic* dicitur,à verbo *Sachar*,incluserit. Solet enim proditor quos prodere vult verbis & variis artibus includere.

¶ Loci

¶ Loci Biblici.

Proditio damnatur, 2.Tim.3.4. proditio Evangelij causa Luc.21.16. proditionis pœna,2.Paral.5.3.& 33.25. Esth.2.22.

¶ Patrum Sententiæ.

Iudas de Apostolatus fastigio in proditionis tartarũ labitur,nec familiaritate cõmuni,nec intinctione buccellæ,nec obsequij gratia frãgitur, ne hominem tradat,quem Filium Dei noverat. *Hier.in epist. ad Rust.*

Instrumento pacis mortem irrogat servus dominum, discipulus magistrum sic prodit,quasi, inquit, per instrumentum pacis perimis ipsam pacem,de osculo machinaris ipsam proditionem. *Amb.in Mat.26.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Claud.2. Ruf.

Heu heu! quam brevibus pereunt ingentia causis,
Imperium tanto quæsitum sanguine, tanto
Servatum, quod mille Ducum peperere labores,
Quod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor unus tuers angusto tempore vertit.

Silius 13.

Illa autem quæ tondetur præcordia rostro
Alitis,in quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens Iovis, hostibus arcem
Virgo immane nefas, adamato prodidit auro
Tarpeia, & pastis reservavit claustra Sabinis.

¶ Philosophorum Sententiæ.

Proditionem amo,sed proditorem non laudo. *Plut. in apoph.*

Proditor pro hoste habendus. *Demosthenes.*

Fœdera injustè frangere impium est, sed hostes fallere non justum est modo & honestum,sed jucundum quoque & lucrosum. *Plut.*

Quid magis impium dici potest,quàm præstantem virum fraude interemptum ab authore cædis incusari eorum vitiorum, à quibus illius virtus maximè abhorrebat; & proditionis insimulari eum, qui non ab alils,quam à teterrimis proditoribus everti potuit? *Carolus Paschal. in axiom. Polit.*

Atqui insulsum est, vel potius dementis, ubi tuto hostis vinci possit per dolum, se potius exponere apertis periculis, roboris ostentandi causa,cum multo laudabiliores jure sint, qui per calliditatem, & prudentiam exercitum ex hostium faucibus eripuerint, quam qui per sanguinem & ferrum sibi viam aperuerint,cum istud evitare possent. *Natalis Comes hist. lib.1.*

Nihil virorum gravitati prudentiæque minus convenit, quam promissa fallere, aut quæ semel probaveris, mox ejicere; nisi tamen dolus & insidiæ ac fallaciæ sese patefecerint, cum nemo fidem servare jure optimo teneatur illi, qui subdole insidias pro sinceritate, fraudem pro integritate,mendacium pro veritate obtulerit.Neque tamen ignoratio rerum illarum, quæ sciri possunt, nos ab ista levitate debet excusare. *Isid. lib.4.*

Fraus in principibus fœdior est,quam violentia. *Quidam in aph.Polit. Sylva ex Thuc.*

Postquam insidiæ detectæ sunt,iis quoque quiescendum est,qui nondum noti sunt,ac detecti. *Idem.*

In stratagemate dierum, aut locorum pactorum error plurimum obest, totúmque stratagema reddit periculosum vel inutile. *Idem.*

Pugnæ seu prælio nulli, qui nobis suspecti, aut qui aliorum fuerunt proditores,interesse concedantur,aut permittantur. *Idem ex Comineo.*

Maximè ab eo proditorum genere cavendum est, qui cum Principes sint civitatis,cum hostibus vel per se, vel per transfugas sibi notos consentiunt. *Idem ex lib.8.*

Merito proditor patriæ etiam ab hoste ipso cui eam prodit,necatur. *Idem lib.1.*

Is peregrinus prodere alienam civitatem facile potest, & solet, qui summa aliqua potestas ab ea civitate domi, vel foris est demandata. Velle autem prodere intelligitur, aut illius tyrannidem ipse usurpare, cum optimos quosque illius cives vel criminando, vel vi tollit. *Ibid.*

Invidiosum & tanquam patriæ proditæ crimen impingitur Imperatori, qui cæteris ejusdem exercitus Ducibus nescientibus, & celatis pecunias à communibus hostibus clam accipit,vel exigit. *Idem ex Herodoto lib.8.*

Ad tollendam ex sociorum,aut populis animis omnem proditionem, aut arcanæ cum hoste communicationis nostræ suspicionem, curandum est,ut nihil hostis nobiscum agat, neque vos vicissim cum eo, nisi iis præsentibus,& conscius,qui suspicari quidpiam de nobis possent, vel vellent. *Ibid.*

Cavendum est ne in pactionibus cum hoste initis de urbibus prodendis, proditores hostem ipsum urbanis prodant, cum quo de prodenda, urbe paciscuntur. *Idem ex Polyb. lib.5.*

Proditores urbium sæpè ne ipsi quidem per proditionem evadunt,sed ab hoste trucidantur. *Idem l.4.*

Fallacia, falsa spes,& stratagema quodcunque facile hosti persuadetur per homines subornatos,illi notos,ac familiares. *Idem ex Thuc.*

Profecto fallendi arte nihil utilius est in bello, quando enim vel pueri in suis lusibus, quæ possunt ad fallendum prætendunt, ut cum pauca habeant, multa habere videantur, & contra cum multa prætendunt,pauca videantur habere,qui tandem viri si in fraudibus & fallaciis studium ponant non possint ista eadem machinari?nam si victorias, quæ bellis obtinentur, consideremus,plurimas & maximas arte, & fallaciis partas esse reperiemus. *Xenophon in Hipparch.*

Qui semel ab aliquo deceptus, eidem iterum incaute fideret, eum nullam habere excusationem,neque miseratione dignum esse prudentes censent. *Guicciard. l.14.*

Homines ob cætera quidem delicta admissa solent irasci, sed quando est aliqua proditionis suspicio,existimant magnæ esse prudentiæ, si vel vano metu territi potius sibi ab ea caveant, quam ob ejus contemptionem se funditus everti patiantur. *Dionys. Halic. l.5.*

Fallendum hostem puto, cum falli se non crediderit, cum in possessione quadam victoriæ lasciviens præ licentia animo fraudem nullam metuit. *Barlitius Præjul. in vita Scandeberg.*

Si quis frequenter urbanorum expectationes injiciens fefellerit, vir ejusmodi ne tum quidem potest persuadere, cum spem veram attulerit *Cyrus apud Xenoph.*

Illa belli furta pulcherrimam laudem habent, per quæ hostes maximè decipiuntur, & amici plurimum juvantur. *Thuc. l.5.*

Decipere pro moribus temporum, prudentia est. *Senec.*

Illud deceptionis perspicuum sit argumentum, quod qui falsa persuadere velit, majori quodam verborum ornatu indiget, unde diliniamentis utatur,& quibus desipientes pelliceat. *Agath. l.4.*

Fraus in parvis, fidem sibi præstruit, ut cum operæ pretium sit, cum mercede magna fallat. *Liv. l.28.*

Atqui tanto gravius malum est proditio,quam bellum quanto difficilius occulta caveri possunt,quam aperta. *Critias apud Xenoph.l.11.de reb. gest. Græc.*

Proditorum & transfugarum plerumque temporarium est ingenium. *Quidam.*

Proditoribus tantisper honor debetur, dum requiritur opera eorum; at mox rebus perfectis, plerumque ne illi ipsi quidem his parcunt,aut abstinent, qui eos corruperunt. *Quidam.*

Decipiuntur omnes,qui spe lucri,honorum,vindictæ cupiditate,aliáve ratione subitis, ac proditoriis artibus præsertim contra patriam emergere cupiunt. *Quidam.*

Proditio occultum,& insidiosum malum est, tantum incommodi humano generi afferens quantum salutis bona fides. *Val.Max.l.9,c.6.*

Singuli decipere & decipi possunt;nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. *Plin. in Paneg.*

A nullo homines facilius decipiuntur,quam ab eo,qui decipere nunquam solitus fuit: vel ejusmodi nomen habuit. *Guicciard.l.7.*

Prima egregiorum Ducum sapientia est,in ipsa etiam acie quiddam machin... ,at consilio fidem prælij præveniente paretur victoria. *Polienus lib.1.*

Sicut in musicis nova quoque,& florida habentur in pretio,sic in rebus bellicis nova inventa existimantur longè illustriora, quoniam hæc quam maximè hostes decipere. *Xenophon. l.1. Cyr. Pedia.*

Qui proditoris usus beneficio est,accepta quidem ex gratia repentina quadam,ut victor afficitur voluptate,suspicione tamen in posterum ductus veretur simul & odit,ob ejus facinora beneficum proditorem, ut qui in se ipso expertus asservet,& caveat proditionis indicia. *Procop. de bello Got. lib.1.*

Eos qui æquis cũ hoste viribus concurrunt,apertè ac statim ad manus venire absurdum non fuerit:atqui longè inferiores existunt,stratagematis artibúsque reliquis utilius inimicos circumvenire, quam in aciem manifestam eundo clarum adire periculum. *Idem de bello Pers. l.2.*

Dolosus adversarius ferire simul nititur & apertè sæviens, & insidiosè latens, ut dum occulto sagitta metuitur, minus ante faciem hasta timeatur,vel dum ante faciem hastæ resistitur, nequaquam ex occulto veniens sagitta videatur. *Greg. in Moral.*

Diuturna fraudatio, tædiorum est nutrix, suspicionum fomes,impatientiæ fax,noverca amoris,desperationis mater. *Bern. super Cant.*

Insperatum bonum est si is ad quem deceptionis pertinet periculum, sibi gratiæ procuret augmentum:Ius enim exigit,sagittas fraudis redire in dolosum vertícem sagittantis. *Cassiod. in epist.*

Occultum & insidiosum malum perfidia, cujus efficacissimæ vires sunt,mentiri & fallere: fructus in aliquo admisso scelere consistit; qui mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudet. *Val. Max,l.9.*

De proditione. Dial. lxxx.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Proditus sum ab amicis, R.Hostibus credo.Si amici enim essent,non te proderent. D.A familiaribus sum proditus. R. Ambiguum nomen, & familiaris amicus.& familiaris hostis dicitur,quo periculum majus vita hominum non habet.D.Proditus sum ab eis,quibus ante alios fidebam. R.Vix fallitur,qui non fidit. Enim vero quo major quisque, eo minus potèst tute fidere,eoque plus fidere ac pluribus est necesse.Vnde fit tum cõmune,tum vel maximè regium sit prodi,neque omnino ullum genus tam obnoxium huic malo. Proditus à suis,ut fama est, Priamus, proditus Minos, Niffus,Oethes,Agamemnon, Alexander, & ante ipsum Darius.Proditi ex nostris Romulus, Tarquinius Priscus, Servius, Tullus. Africanus minor,Magnusque Põpeius,& Iulius Cæsar, & mille alij,vel reges,vel regibus altiores:& quid proditos loquor,quasi quærendi sint? Quis autem non proditur, & in parvis quotidie & in magnis, nisi cui nullus est penitus,à quo prodi possit? Proditus ad extremum Christus, nec regum peste terrestrium cœlestis ille rex caruit. D. Proditus sum, magisque meorum fraudibus quam propriis tangor incommodis.R.Pejid quidem ac magnificè.Nam & Africanus ille,cujus proximè memini, se territum non tam mortis metu quam insidiarum à suis apud Ciceronem dicit. Veruntamen neutro nimium tãgi debes,quando enim ita jacta sors est,ut lucrum ac perfidia proditoris bona fides damnúmque sit proditi,elige utrũ malis.D. Proditor me fefellit. R.Plus ille sibi nocuit quam tibi,te prodidit:te pupugit se confodit:te dum spoliat se perimit. Tibi enim, regnum fortè vel opes, sibi animam, firmam conscientiæ quietem,convictúmque hominum eripuit. Nil scelestius proditore. Nil turpius sol videt, cujus obscœnitas tãta est,ut & qui artificio ejus egent execrentur artificem,& qui cæterorum scelerum famam quærunt,hujus

infamiam

infamiam reformident. D. Proditus sum. R. Proderit forsan, ne jam facile iterum prodi possis. Mihi sæpè parvis damnis admoniti, magnis occurrere didicerunt.

¶ Apophthegmata.

Agis Archidami F. Cum Ephori dicerent, proficiscere, juventutem tecum ducens ad hujus patriam; nam is ipse te perducet in arcem: Et quid convenit, inquit, ô Ephori, tot juvenes ei credere, qui suam ipsius patriam prodidit? Graviter admonens, nihil illis tuto credi, qui in patriam perfidi fuerint. *Plut. in Lacon.*

Therycion Delphis rediens, cum videret in Isthmo angustias à Philippi copiis occupatas: Malos, inquit, ô Corinthij, portarum custodes vos habet Peloponnesus. Alluśit eo, quod graviter animadverti solet in cives, quibus urbis portæ commissæ sunt, si eas indiligenter custodierint. Multo magis accusari merebantur Corinthij, qui totius Peloponnesi portas Philippo prodidissent. *Plut. in Lacon.*

Theagenes Cilicon quidam sive Achæus, Miletum patriam prodiderat Prienensibus. Quo nomine merito habebatur omnibus exosus, cujus perfidiam lanius quidam Theagnes sic ultus est: Cilicon adiit Theagenem, in macello emptus carnes. Lanius dissimulato odio porrigit carnium partem, veluti refecturus quod superesset. Cilicon profert dextram ex adverso retenturus carnes. Theagenes machæra sublata, proditoris manum amputavit, ac ne id videretur errore factum, addidit: Ista saltem manu posthac non prodituras es ullam civitatem. Applaudebatur lanio quod impium pro dignitate tractasset. *Hinc adagium.* Ciliconis exitium: *quod in Chiliadibus recitat Eras. l. 5. c. 6.*

Nicostratus, cum ab Archidamo multis præmiis pollicitationibusque ad proditionem tentaretur respondit Archidame, te ab Hercule genus non ducere, satis intelligo. Hercules enim malos pœna affecit: Archidamus vero eos qui probi sunt, malis afficere solet. Notabat autem Archidami fraudes: qui proditionem hostibus imponere tentabat. *Plut.*

Philippus interrogatus quos amaret præcipuè, & quos maximè odisset: Respondit prodituros quidem in primis amo: eos vero qui jam prodiderunt, odi maximè. *Stob. serm. 51.*

Augustus Cæs. cum in convivio Rhymitales Thracum rex, qui ab Antonio ad Augustum desciverat, insolentius jactaret sua erga Cæsarem merita, ac sine fine exprobrans belli societatem molestus esset: Cæsar dissimulata illius petulantia, alteri cuidam regum propinans dixit, Proditionem amo, proditores non laudo. Significans, his qui proditione profuerunt, nihil deberi gratiæ, licet enim officium quod præstant pro tempore gratum est, ipsi tamen habentur pro malis ac fœdifragis. *Plut. in apoph.*

Cum Socrati Rex Persarum magnam pecuniam, tentans ejus animum in proditionem dirigeret: admitti legatos jussit, cum fortè olera comederet. Audite, inquit, an hoc prandium proditorem facit. *Val. Max. l. 7.*

¶ Exempla Biblica.

Proditionis Exempla: Cain, Gen. 5. v. 8. Simeon & Levi. 34. vers. 25. 27. uxor Samsonis & Philisthæa, Iud. 14. v. 17. Dalila, 16. v. 9. Saul, 1. Sam. 18. v. 11. 17. 25. Doeg, 22. v. 9. viri Ceilæ, 23. v. 5. 7. 12. Zipæi, v. 19. & 26. v. 1. Ioab, 2. Samuel. 3. v. 27. & 20. v. 10. Rechab, 4. v. 6. David. 11. v. 14. 15. Ammon, 13. v. 10. 11. Absalon, v. 18. & 15. v. 7. 10. 11. Zambri, 1. Reg. 16. v. 10. servi Ioas, 2. Reg. 12. v. 20. 1. Paralip. 24. v. 25. Phacee, 2. Reg. 15. vers. 25. Sennacherib filij 19. 37. servi Ammon, 21. vers. 23. 2. Paralip. 33. vers. 24. Ismaël filius Nathaniæ, 2. Reg. 25. 27. Ierem. 41. vers. 26. 7. cives Ierosolymitani, 2. Paral. 25. v. 26. Iudæorum hostes, Esdr. 4. v. 2. Nehem. 6. vers. 2. duo Ennuchi. Esth. 2. v. 21. Davidis hostes, Ps. 35. v. 23. & 41. v. 10. hostes Danielis. Dan. 6. v. 11. 12. Scribæ & Pharisæi, Mat. 12. v. 10. Mar. 3. vers. 2. Luc. 6. v. 7. Iudas Iscariotes, Mat. 29. v. 49. Marc. 14. v. 45. Luc. 22. v. 47. 48. Ioan. 18. v. 5. Iudæi, Actor. 7. v. 25. & 23. vers. 15. Vide Doli Exempla. Proditionis pœnæ exempla: Servi Ioas, 2. Paralip. 25. vers. 3. Servi Amon. 33. vers. 25. duo Eunuchi Regis Assueri, Esth. 2. v. 22. Iudas proditor, Mat. 27. v. 5. Act. 1. v. 18.

¶ Exempla Historica.

Diognetus Erythræorum dux, proditor suorum militum, amore Polycritæ puellæ. *Theat. Zuing. fol. 3573.*

Phryno & Philocrates ambo proditores, alter ob proditionem Athenis exulavit: & ob lenocinium malè audiit: Phryno autem ob prostitutum suum filium, quem ad Philippum Macedonem adduxerat. *Suidas.*

Æneas & Antenor patriam Troiam Græcis, cum illos per portam, quæ equinam habuit effigiem, introduxissent noctu, perdidisse dicuntur rumore incerto. *Sabel. 7. Æn. 1.*

Peloponnesiaco bello, quod inter Athenienses & Spartanos gestum est Agidi Lacedæmoniorum duci, Xenias Eleus Elin ipsam tradere est aggressus. *Pausan. in Achaicis.*

Lasthenes, qui Philippo Macedonum regi Olinthum prodidit, querebatur se ab illius amicis, ut proditorum infamari ei Philippus: Macedones, inquit, natura rusticiores sunt ac rudes, & scapham dicunt scapham *Cœlius l. 8. c. 3. Antiquarum lectionum.*

Præfectus Brutiorum prodidit Q. Fabio Maximo Tarentum. *Theat. Zuing. fol. 3575.*

Eurybatum scribit Ephorus, Ephesium fuisse, qui acceptam à Cræso pecuniam ad conducendum militem adversus Persas, Cyro tradiderit. Hinc Eurybatos, improbos & proditores dici. *Suidas.*

Exhausti pudoris fuit *M. Iulij Philippi* proditio atq; perfidia; qui cum junioris Gordiani præfectus esset: ad Persicum bellum profectus, Mesoclem ejus socerum veneno sustulit, exercitum astu in loca arida & sterilia deduxit: Naves, quibus ad exercitum frumenta cõportabantur, demersit: subornavit qui exercitum tumultuarent: ab exercitu Gordiano æquatus imperij societate spreta, Gordiano caput adimi jussit, atque ad Senatum scripsit Gordianum febre periisse. Et ut occultius perfidiam egerit, in deorum numerum retulit. At quem non puduit tam insigni proditione Principem suum, eundémque innocentem, cujus stipendio militabat, tollere, Decius una cum filio sustulit.

Ptolomæus Macedonum rex cruenta proditione erga Arsionem Reginam usus est; nam cum ejus regnum appeteret, de matrimonio cum ea egit, etsi soror esset: quæ quanquam fratris crudelitatem suspectam haberet, ut filios tamen periculo liberaret, matrimonio est assensa. Matrimonia itaque confirmant, eo die quo Cassandriam perductus est. Lysimachum ac Philippum parvulos in matris Arsinoes gremio confodi jussit, atque eam regno ac filiis orbatam Samothraciam in exilium ejicit.

¶ Adagia.

Lupi & Canes.

Cum animadverterent lupi, sé non virtute canum, sed multitudine superari, hoc iniisse consilium perhibentur: Mittunt ad canes, qui ab iis, quorum color non dissimilis luporum esset, quærerent: Cur non potius secum conjungerentur quibus natura ipsos conciliasset, id quod coloris significaret similitudo? Quique illis dicerent: si luporum auxilio adversus alios canes discrepantes colore, uti vellent, postea sublatis illis, & ipsos solos rerum potituros, & in perpetua amicitia luporum futuros esse. Cum res stultis canibus probata & alij canes circumventi atque jugulati fuissent: tum sine negotio & periculo, istos etiam concolores sibi interfecerunt lupi.

Fabula narratur contra proditores, quibus tantisper honor habetur, dum requiritur opera illorum, at mox rebus perfectis plerunque ne parcunt quidem his neque abstinent illi ipsi, qui eos corruperunt.

Vide perfidia.

Proles.

¶ Definitio et etymolog.

Proles. Hebr. *Ieledh*, à verbo *Ialadh*, peperit, genuit. Gr. γενέα, soboles, progenies.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

De numerosæ prolis gravi sarcina. Dial. xii.

Francisci Petrarch. Dol.

Numerosa prole prægravatus sum. R. Auro etiam atque opibus imbecilles humeri premi possunt. Nemo tamen id queritur, sed sic premi gaudet. Atqui prima inter vestræ felicitatis dona numerantur filij. His ne te igitur prægravatum, & non potius sublevatum dicis? D. Multos inter filios inops sum. R. immo vero filij divitiæ tuæ sunt. Quomodo cùm inter divitias sis pauper videris. Id enim non nisi avaris, & bonorum suorum ingratis accedit. D. Filiorum in turba egestate sordida laboro. R. Filij non labor, sed requies sunt parentum, lenimen laborum, atque omnis solatium fortunæ, si boni sunt, alioqui non de numero, sed de moribus est querela. D. Filiorum acie coarctatus sum. R. Cur non potius comitatus, & vallatus, & ornatus? Certè non tantùm patres, sed & matres ornamenta sua, filios vocant. Non audisti, at Cornelia Africani magni filia, dum prædives mulier Campana, quæ fortè in domum ejus hospitij jure diverterat, muliebriter gloriabunda, illi longè pretiosissima sua ostentasset ornamenta, generosam velut ad æmulationem provocata colloquium de industria produxit, donec à scholis filij ejus remearent parvi tunc pueri, qui magni post fuere viri. Quibus illa conspectis versa in hospitam ornamenta mea, inquit, hæc sunt. Præclarè quidem, & ut tanti patris filiam decebat. Tu autem ornamenta hæc tua vocas impedimenta. D. Quis tot pascet filios? R. Is qui te à juventute tua pascit in senium. Qui non solum homines, sed pisces & quadrupedes pascit & volucres. D. Quis tot natorum corpora vestiet? R. Is qui non tantum animantia, sed agros herbis, ac floribus, & frondibus sylvas vestit. Et quid scimus adhuc forsan si filij te non modo placent, ac vestient, sed etiam tuebuntur, sed etiam honestabunt? humanarum rerum ut à voluptate aliæ incipiunt in laborem ac dolorem desinunt, sic è contra aliæ amaro principio inceptæ dulci fine, clauduntur. Qualis est fors virtuosarum omnium ferè actionum, quæ ingressos cruciant, ac progressos mulceant. D. Pauper cum filijs multis sum. R. Miraris quasi fœcundam vitorum non legeris paupertatem. Diversa sunt operum genera, & varia dona fortunæ. Nulli omnia contingunt, aliis vagæ merces, aliis rigens tellus, exangue aliis metallum: vivæ tibi divitiæ obtigere filij, an vero boves, & pecudes, & asini, cameli, & profugæ apes, & columbæ, & pulli, & pavones, servi denique & ancillæ in divitiis habebuntur, soli filij excludentur? D. O quàm multi mihi sunt filij! R. O quàm plures aliis! Quinquaginta fuere Priamo. Triginta Orodi Parthorum Regi. Centum quindecim Regi Persarum. Artaxerxi. Septingenti autem Erothinio Regi Arabum, quorum fiducia fines hostium alternis aggressus incursibus Ægyptum, Syriámque vastavit. Et est sanè potentiæ genus quoddam multos filios habere. Scio autem quid dicturus sis. Hi quos memoras, magni omnes Reges fuerant. Mihi longe alia sors est. Nunquid vero Rex fuit Appius Claudius? Profecto ne dives quidem prisco illo sæculo videlicet quo probrum divitiæ habebantur, & paupertati cæcitas accesserat ac senectus, & tamen de eo scribens Cicero. Quatuor inquit robustos filios & quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & cæcus, & senex, neque id mirari est, quod privata bene regeret, cum tot obsessus incommodis, ipsam quoque Rempubl. gubernaret. Humanorum defectuum magna pars in moribus non in rebus est. Non erat Appio fors regia, sed nec optabat sua sorte contentus, exiguos non lautitiis, sed virtutibus adornabat lares, & victu tenui amplam familiam nutriebat. Quodque multi Reges mœsti faciunt, & queruli lætus ille & æquanimis faciebat. Non enim

fortunam

fortunam appetitui, sed fortunæ æquaverat appetitum. Non erat appio sors Crœsi Regis, nec concivis quidem sui Crassi, sed felicior quædam alia, quamvis angustior sors, nec ad alienam sortem, sed sicut boni omnes faciunt, ad sua propriam se formabat, ac suos. Certè nec ego exigo, ut tu sorte alia quam tua in tuis utaris & in te. Neq; ut cibo aut amictu regio tuos pascas, aut vestias. Vescuntur laudius regij iuvenes, & vestiuntur insignius sed non vivunt melius, nec diutius, nec lætius & (quid comitat) nec securiùs, nec honestiùs, certe nec sanctiùs. Pro his omnibus unum habent, quo excellant, pompolius, hoc est, stultius vivunt. Suus cuique vivendi modus, sua est mensura. Non idcirco melior, quo major. Vnde fit, ut in tugurio sæpe lætos vidcas, mœstos in regia. Non est omnium una capacitas, sed unus est fons gratiæ, Vnus ille cui dicitur: *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Quid ad rem vasorum seu magnitudo, seu parvitas, ubi est par omnium plenitudo? Sed multa desunt pauperibus. Quanto plura desunt Regibus, Cum sit illud Flacci verissimum expertum. Quòd *multa petentibus, desunt multa.* D. Laborioßi negotium, multos filios genuisse. R. Quid sub cœlo mihi non laborioßum dabis? Præter unam (ut creditur) voluptatem, qua tunc nihil est in fine laborioßus, nihil quod tot in animis linquat aculeos, an non legis apud Flaccum, ut *nihil sine magno vitæ labore dedit mortalibus?* An non audis quid Poëta alius non ineleganter, hac in parte luserit? Cum enim bona omnia gratis nobis donata esse divinitus pij omnes uno ore fateantur, non dona dicit ille, sed vendita, & pretiũ statuit labores. Sic enim ait: *laboribus vendũt Dij nobis omnia bona.* D. Molesta est tãtorum sollicitudo filiorum. R. An non inter veras sententias illa est, non posse inveniri vitam hominis carentem molestia? Nec minus illam omnem vitam esse tormentum. Quid filij meruere, qui si desint, curæ aliæ subibunt? Crede mihi, quocunque te vertas, quemlibet fortunæ gradum arripias, & labores, & molestiæ, & difficultates vitæ aderunt. Quid lamentis inanibus opus est? D. Filiis multis premor. R. Sic dicis quasi felicitate deprimaris tua & vota prima mortalium, tibi cumulatius obvenisse fers graviter, mirum genus impatientiæ. D. Quid verò tot faciam filiabus? Quis tot dotes expediet? R. Vnus est & fœminarũ Deus, & marium. Is & filios tibi pascet, & filias. Vtique illis ingenium vivendi & artes, sic iis suas dotes dabit. Itaque sic scriptum est. *Spera in eo, & ipse faciet quod in se est.* Optimum dotis genus fuerit, sic filias formare, ut vel absque dote recto judicio placere valeant, atque amari: dotem habuit Romanum imperium Faustina. Et quod reris indotatæ castiores, eaque feliciores fuerint? Non facit faustum conjugium, dos, sed virtus. Fac si potes, ut tuarum non pecunia optabilis sit, sed pudor, modestia, sed integritas, patientia, fides, humilitas, his ornatæ gemmis filiæ tuæ, hoc onustæ, auro, his ancillis comitatæ, limen adeant conjugum, non divitum, sed proborum, ubi tutior sæpius pudicitia, vitaque dulcior, quam in thalamis atque atriis regum fuit.

Vide Filius, Liberi.

Promissio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PRomissio Græc. ὑπόχεσις, ιθ, ἡ, & ὑπόχεομαι, promitto dicitur. Hebr. *dabar*, id est, verbum, inter bonos & probos verbum, & promissio idem, atque etiam juramentum. Gall. dicimus de bono viro, *C'est un homme de parole.* Est autem promissio actus rationis, qui est enuntiatio & ordinatio alicujus, *Secund. B. Thom. secunda Secunda, quæst.* 88. *art.* 2.

Promittere & Polliceri. Sed in hoc differunt, quod pollicemur sponte, promittimus rogati.

¶ LOCI BIBLICI.

Promittere, facilius est, quàm præstare. Exod. 19. 58. quod promiserimus Deo reddendum, Deut. 25. 21.

Promissio μετωνυμικῶς, pro promissionis præstatione: seu ut alij volunt: pro re ipsa promissa, per metonymiam. Heb. 11. 8. Sic accipitur juxta quosdam, & Galat. 3. 22. promissio Patris, Spiritus sanctus, Actor. 4. & 2. 33. promissio salutis ab æterno, Ephes. 1. 4. & 5. 13. promissio Abrahæ facta, Roman. 4. 13. & 9. 9. promissionis Filij qui. Rom. 9. 8. promissionis terræ qualis, Deut. 8. 7. Promissionis vitæ præsentis, 1. Tim. 4. 8. 1. Petr. 3. 13. promissiones Dei cum conditione fiunt, Deut. 19. 8. & 28. 1. &c. 33. 4. Levit. 26. 1. &c. 1. Reg. 2. 30. Ezech. 18. 1. &c. 33. v. 13. 16. Marc. 16. 16. Ioã. 3. 16. 36. & 6. 47. & 8. 3 & 13. 17. & 15. 7. 14. Roman. 8. 17. Colloss. 1. 23. Heb. 3. 14. 2. Petr. 1. 4. Apocalyps. 2. 3. &c. 21. 7. Promissiones Dei in Christo sunt: Etiam, & Amen 2. Cor. 11. 1. Promissiones Dei obiicit Moses, orans pro peccato populi Israël, Exod. 32. 13. Deut. 9. 27. promissiones omnes adimplevit Deus Iudæis. Ios. 21. 43. & 23. 15. propter promissiones suas ad Abraham, &c. factas, omnia egit Deus erga Iudæos, Exod. 2. 24. & 6. v. 5. 6. Levit. 26. 42. Deuteronom. 4. 20. & 7. 8. 1. Sam. 12. 22. 2. Sam. 7. 24. 25. 2. Reg. 13. 23. & 19. 34. & 20. 6. promissiones suas adimplevit Deus. misso suo Filio, Act. 3. 18. & 13. 33. promissionũ Dei memor Iacob, orat, Gen. 32. 29.

Promissis standum, Proverb. 25. 14. exemplum Domus Ioseph. Iud. 1. 75.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Promissio divina firma.

Non est Deus quasi homo ut mentiatur. Et quæ produnt de labiis meis, non faciam irrita. *Num.* 23. *Psal.* 88.

Fidelis Deus in omnibus verbis suis. 144.

In repromissione Dei non hæsitavit diffidentia: sed & confortatus est fide, dans gloriam Deo. *Rom.* 4.

Quam (scilicet vitam) promisit qui non mentitur Deus. *Tit.* 1.

Humana infirma.

Nubes & ventus & pluviæ non sequentes, vir glorioßus, & promissa non complens. *Prov.* 25.

Est qui locupletatur parce agendo, & hæc est pars mercedis illius in eo quod dicit: Inveni requiem, boniſque meis nunc fruar assidue: insscius, quòd tempus cum maneat, moritur ea relicturus. *Eccl.* 11.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Est contra officium nonnumquam promissum soluere sacramentum, sicut Herodes qui necem Ioanni præstavit, ne promissum negaret. *Aug. lib.* 1. *de Offic.*

Quid honestius, rem negare, aut longos terminos dare? terminum termino addere. Porro est hic modus callidè negandi. *Cass. in quadam Epist.*

Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi. Sperabam quod daret effectum verbum suum, & gratiam quam vobis promiserat, operibus exhiberet, adhuc etiam promissam, expecto gratiam, fortasse sicut Arcturum Britannia, sicut Iudæa Messiam. Magna enim debet esse in promissione discretio, quia inanis promissio sæpe de amicis sibi comparat inimicos. *Petr. Chrys. in quadam Epist.*

Timeo ne in nostra promissione illud vulgare proverbium locum habeat: Dum herba crescit, equus moritur: & dum fugans canis mingit, fugiens lupus evadit: dubitatur enim an sit beneficium, cujus dilatio cruciat expectantem. *Ibid.*

Sunt qui plurã promittunt, & pauca reddunt, & eos quibus mentiendo promittunt, inimicos sibi faciunt.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. 1. Art.

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Terent. And. 5. 2.

Immo enim quam maxime abs te oro atque postulo Chreme,
Vt beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobes.

Hor. 2. Epist. 2.

Multa fidem promissa levant: ubi plenius aquo
Laudat venales qui vult extrudere, merces.

Ter. And. 4. 1.

In denegando modo quicis pudor paululum adest:
Post ubi tempus promissa iam perfici:
Tum coacti necessario se aperiunt.
Et timent, & tamen res premit denegare,
Ibi tum eorum inprudentissima oratio est:
Quis es tu? quis mihi es? cur mea tibi?
Heus proximus sum egomet mihi: attamen ubi fides,
Si roges, nihil pudet, hic, ubi opus est.
Non verentur: illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.

Ovid. Epist. 9.

Mobilis Æsonidi, vernaque incertior aura,
Cur tua polliciti pondere verba carent?

Antol. sac. Iacob. Billij.

De Dei ac mundi pollicitationibus.

Vt mundus, sic sunt mundi promissa, quod ipse
Promisit, fictum est, fictus ut ipse quoque est.
Vt Deus est, sic sunt bona qua promittit, & offert.
Certus ut est certas sic dare novit opes.
Quam nos levi igitur! certo non fidimus: illi
Fidemus, at contra, quem dare verba iuvat.
Sic sumus huic, similes, quem spe deludit inani
Perdix, dum pullis consulit ipsa suis.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Pacta semper & promissa servanda sunt, quæ nec vi, nec dolo malo facta sunt: illa servanda non sunt: quæ non sunt iis ipsis utilia, quibus illa promiseris: *Cic.* 3. *Offic.*

Illis promissis standum non est, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit. *Cic.* 1. *Offic.*

Promissa non sunt servanda iis, quibus promiseris, inutilia si sint, nec si tibi plus noceant, quàm illi prosint, cui promiseris. *Cic.* 1. *Offic.*

Scelerum promissio & iis, qui expectant, pernicioßa est, iis, qui promittunt. *Cic. Philipp.* 8.

Semper in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum est. *Cic.* 1. *Offic.*

Quod affirmas, quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. *Cic. Offic.*

Quod ex animi tui sententia juraveris, id non facere, periurium est. *Idem ibid.*

Quod ita juratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id servandum est, quod aliter, id si non feceris, nullum periurium est. 3. *Offic.*

Priusquam promittas, delibera & cum promiseris facies: prius si negaveris, feciße postea fallere est. Id ergo agas, ut ne quis merito tuo te oderit. *Stob. lib. de mor.*

Fit ut sæpenumero promptiores in promittendo homines sint, quàm in exequendo. *Dion. lib.* 38.

¶ APOPHTHEGMATA.

Pythagoras, age, inquiebat, res præclaras, nihil magnifici interim promittens. *Stob. serm. de virtute.*

Antisthenes, Adolescens quidam Ponticus pollicebatur se rationem Antisthenis habiturum,si navis ipsius quæ salsamenta vehebat,appulisset. Antisthenes accepto novo vase,unà cum adolescente ibat ad mulierem quæ vendebat farinam : & impleto vase, cœpit onustus discedere. Mulieri vero poscenti farinæ pretium commonstrato adolescente. Hic (inquit)dabit,si navis cum salsamentis appulerit.Significans inanes esse in diem pollicitationes cum farina quotidie sit præsenti pecunia emenda. *Laërt. lib.6. Brus. l.2. c.2.*

Alcibiades apud Platonem in symposio ait, se, quoties Socrati occurrat,verecundia affici,quia promissa non servaverit:atque cupere Socratem ob id è vita excedere.

Agesilaus, cum inducias per tres menses pactas Tissaphernes non servare, oratores ad eum misit, qui agerent gratias illi,quod promisso non servato, Deos sibi hostes reddidisset. *Plut.*

Phocion dicere solebat,Non magna quidem hominibus promittenda, sed magna facienda esse. Verùm ejus dictum invertunt hodie,qui aureos montes ac Crœsi opes pollicentur hominibus, cum negry quidem præstent, *Stob. serm. de Prudent.*

Idem. Leosthenes cum civitatem Athenienſium ad bellum pepulisset, magnificis spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam:Phocion illius verba dicebat esse cupressis similia,quæ sublimes cum sint ac pulchræ,fructum non habent. Nihil potuit dici accommodatius in sermonem splendide magnificeque pollicentem, sed infrugiferum : quemadmodum cupressus arbor sublimi compositóque in conum vertice, procul egregium quiddam polliceri videtur, ac vix ulla est sterilior. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

D. Augustini. Promissorum suorum nobis chirographum fecit non debendo,sed promittendo : debitorem se fecit Deus, id est,non mutuo accipiendo.Non possumus ergo dicere : Redde quod accepisti,quoniam quis prior dedit illi,& tribuetur ei ? Non possumus dicere,Redde quod accepisti:sed,Redde quod promisisti. Inde est quod audemus dicere: Adveniat regnum tuum.Promisit patribus:sed cautionem fecit,quam legeremus & nos. *De verbis Domini secundum Lucam serm.13.*

Guillelmi Paral. Sapientia moro arbori comparatur,quæ dicitur proverbialiter sapientissima arborum. Nam ultima flores producit, prima vero vel in primis fructus:Ita non est diu anteà ostentandum,quid possimus, vel velimus : tardè promittendum & maturè tunc præstandum. *In summa virtutum.*

Thriveri Cœlum mane rutilum ferè tempestatem præsagit:Et quam minimum expectandum est ab eo qui plurima promittit. *in apoph.III.*

¶ Adagia.

Aureus in Olympia statio. χρυσοῦς (φασὶ) ἐν ὀλυμπίᾳ σάθμι. *Lucian. in Pseudolog.*

Quum summum præmio dignum Graci significant,ei dicere solent. Aureus in Olympia statuere.

Aureos polliceri montes, χρυσᾶ ὄρη ὑπισχνεῖσθαι.

De iis,qui immensa promittunt, spésque amplissimas ostendunt.

Καπνός.

Καπνὸς, *i.e.Fumus est cognominatus Theagenes, quod magnifice polliceretur, cum esset pauper.*

Charetis pollicitationes. αἰχάρειτος : ὑποχίσεις.

Dici solitum, ubi quis facile ac benigne promittit,iuxta illud Nasonis.

Promittas,facito, quid enim promittere ladit ?
Pollicitis dives quilibet esse potest.

Album panem tibi pinso. λευκὸν μᾶζαν πυρῶσοι.

Dici solitum ubi quis magnarum rerum spes amplas ostendit.

Ariolari.

Proverbio dicebatur, qui nihil adferret certi, nihilque præsentis emolumenti, verum in diem modo polliceretur.

Επωλια δῶρα.

Dicebantur magnifica munera,qua postero post nuptias die sponso pater adducebat pompa cuiusdam specie.

Modio dimetias. μεδίμνῳ ἀπιμείτᾳ.

Ingens & cumulatum sperantis emolumentum.

Vide Fides.

Pronunciatio.

¶ Definitio et etymolog.

Pronvnciatio,Græcè προφορὰ,ᾶς,ἡ,& προφέρω,pronuncio dicitur. Hebr. *mibta*, à verbo *bitta*, pronuncio, eloquor, dicitur etiam *dabar*, à verbo *dibber*, loquutus. Est autem pronunciare, proferre. Vnde pronunciatio pro ipsa prolatione accipitur. Est etiam pronunciare decernere & statuere, de iisque dicitur jus cognoscendi.

¶ Apophthegmata.

Theocritus ad Grammaticum quendam ludimagistrum male pronuntiantem accedens, rogavit, Qui fit, quod Geometriam non doceas ? Is cum respondisset,Quoniam ignoro. Quid tum?dixit.Nam legere etiam nescis. Notavit autem pronunciationis vitium Grammatico, qui non tantum ipse lingua promptus esse debet, sed aptus etiam ut aliorum verba & voces formet. *Stob.serm. de Imprudentia.*

Demosthenes,quidam percontanti,quid esset in eloquentia præcipuum? respondit,Actio.Roganti,quid proximum ? Respondit, Actio. Roganti, quid tertium?nihil aliud respondit, quàm Actio : tantum tribuens pronunciationi,ut in ea totum situm existimaret. Actio autem multa complectitur, vocis moderationem, oculorum vigorem, vultus habitum, totius corporis gestum. *Eras. l.4.apoph. ex Quintilia.*

Pausanias sophista. Quoniam more suæ gentis crassa lingua sonab confundens consonantes,breves producens,productas corripiens,vul; dictus est coquus,qui pretiosa obsonia male condiret. *Philes. in sophs & Volat.l.18. urban. com.*

*Anonymus.*Illaudatus rhetor,cum causam ageret pulchrè vestitus,ic tumultu irruens in tribunalia, voce semimuliebri,lingua supina,quov potius spectans,quam ad ea,quæ agebantur:averſatus dicentem imperator studuit illi os occludere, totáque actione aquam,intercipiebat, brves subinde percontatiunculas objiciens. Ad quas cum parum appositi respondisset Philiscus : Virum,inquit Imperator,arguit cæsaries,rhetorem vox.Græca plusculum habent leporis.τὸ μὲν ἄνδρα δείκνυσιν κόμη τὸ δὲ ἔτερα φωνή, notans illum quod attonsa cæsaries declararet virum sed oratio non declararet esse rhetorem, sed fœminam potius. *Philost*

C.Cæsar. Celebratur C.Cæsaris dictum,quod prætextatus adhuc d prompsisse fertur, in quendam modulatius orantem : Si legis cantas : cantas,male cantas. Quidam latrant orantes, verius quam loquuntu Sunt qui rhetoricam pronunciationem affectantes,medij sunt inter c nentem & loquentem. *Meminit huius Quint.Fab.& Eras.l.8.apoph.*

Plutarchus. Exercitationem in arte oratoria dicebat rem esse nullius momenti,si pronunciationis negligeretur ratio. *Plutarch. in Demosth.*

¶ Similitvdines.

Seneca. Quemadmodum per proclive currentium non ubi visum est gradus sistitur : sed incitato corporis pondere se rapit,ac longius quam volvit,effertur:Sic ista dicendi celeritas,nec in sua potestate est,nec satis decora philosophiæ:quæ ponere debet verba non projicere, & pedetentim procedere. *lib.2.epist.40.*

Quemadmodum judex subsequi poterit:aliquando etiam imperitus ac rudis : tum quoque cum illum aut ostentatio abstulerit,aut affectus impetus sui,tantum festinet atque ingerat quantũ aures pati possunt. *ibid.*

Qui nimium incitatus fertur,non ubi vult sistit sese,sed longius effertur quam velit:Sic nimia in dicẽdo celeritas temerè rapitur. *Apud Eras.*

*Roterodami.*Bona fabula aliquando exsibilatur, vitio histrionis malè agentis:Ita bona oratio displicet, si quis parum apte referat. *In simil.*

Vt eodem halitu,sed aliter emisso calefacimus,ac refrigeramus.Ita eadem oratione alter pronũciata movebitur affectus,aut frigebit.*In simil.*

Taurus avis cum sit pusilla,tamen boum vocem imitatur:Ita nonnulli cum re sint exigui,tamen loquuntur reges ac satrapas. *In simil.*

¶ Exempla Historica.

Stentoris meminit *Homer.Iliad. e.* eique ferream,hoc est,invictam attribuit vocem.

Στέντορι δαιφρονι μεγαλήτορι, χαλκιοφώνῳ,
Ος τόσον ἀνδήσας χ' ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα.

Erasmus in adagiis.

Thrasybulus dux classis, superavit vocis magnitudine omnes Athenienses sua tempestate. Hic auctor fuit,ut militari suffragio Alcibiades ab exilio revocaretur. *Stob. lib.8. Enn.3.*

*Pescennium Nigrum Imp.*legimus voce adeo fuisse canora,ut in campo loquens per mille passus audiretur, ni obniteretur ventus. *Cœlius lib.19.c.12. A. L.*

Erico II. Danorum regi robustissimo,& admodum procero, vox tam sonora fuit,ut in actionibus non solum à præsentibus,sed etiam à remotissimis liquido exaudiretur. *Saxo lib.12.*

Demosthenes,quia blæsus erat,in exprimendo ϑ literam multum laborasse dicitur,pro qua λ proferebat. *Alexander lib.6. cap.24.*

T. Manlius Torquatus ob ingenij & linguæ tarditatem à patre rus relegatus est. *Livius lib.6.D.1.Valerius Maximus lib.6. cap.9.*

Michaël. Balbus Imp. adeo in literis componendis tardus erat,& syllabis conficiendis, ut librum alium facilius perlegeret, quam ipse sui nominis elementa recensseret. *Cedrenus.*

Vide Lingua, Oratio, Sermo.

Prophetia.

¶ Definitio et etymolog.

Prophetia,Græca dictio est, προφητία, ας, ἡ & προφήτης,ου,ὁ, propheta,& προφητεύω,vaticinor dicitur. Hebr.*Nebuah*,prophetia. *Nabi*,à verbo *Naba*, prophetavit, prædixit ventura. Est autem prophetia, divina inspiratio rerum futura immobili veritate denuncians. *Secundum Cassiodorum,ex B.Thom. secundæ Secund.quæst.17. art.3.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Propheta in propria patria contemnitur.Matth.13.v.57.Lucæ 4.v.24. Ioan.4.44.

Prophetæ triplex genus:*Primum* eorum,qui in Ecclesiæ gubernatione extraordinariè suscitati, de communibus ejus necessitatibus Deum è re nata consulebant. Hi videntes dicuntur, 1.Samuelis 9.v.9.1.Par.21.v. 9.& 26.v.28.& 29.

Secundum genus prophetarũ eos complectitur,qui cessantibus sacerdotibus ad legem interpretandam extraordinariè à Deo mittebantur,sua cuique assignata provincia, Esaiæ 1.vers.1. Ieremiæ 2.v.3.Ezech.1. v.3. Oseæ 1.v.1.Amos 1.v.1.Abd.v.1.Abac.1.v.1.Agg. vers.1.Zach.1.vers.1. Malach.

Malach.1.v.1.horum xii.minores unum volumen efficiunt,Actorum 7. v.42. Omnium hujus generis prophetarum doctrinæ ſumma, Matthæi 22.verſ.20.

Tertium prophetarum genus eorum eſt, qui doctrinæ divinæ explicandæ & applicandæ duo inſigniuntur,Actor. 13. 1. 1. Corinthiorum 12.v.18.Epheſ.4.v.12.hinc prophetare,pro doctrinæ uſum ædificationi, exhortationi & conſolationi applicare 1. Corinth. 14.v.1.3.& prophetia,pro hujuſmodi exercitio, Rom.12.v.6.1.Theſſal.5.v.20. hujuſmodi forma deſcribitur 1. Corinth.14.v.29.30.&c. prophetæ variis afflictionibus expoſiti,Matth.5.v.12.non à ſeipſis loquuntur,2.Paralip.36.v.12. Ierem.26.verſ.13.

Prophetæ omnium non ſolum ſubditorum,ſed regum etiam & principum peccata magno zelo & acri ſermone coarguerũt.Exempla:Moyſes graviter objurgat Aaronem & populum, Exodi 32.v.21. populum, Num.24.v.41.42.Deuteron.9.v.7.8.Rubenitas, Num.32.v.6.7.Vir Dei graviter objurgat Heli Sacerdotem,1. Samuël,2.v.27.28.Samuël populum,12.ver.12.3.&c.Saulem,13.v.13.14.Nathan Davide,2.Sam.12.v.7. Gad Davidẽ,14.v.13.Vir Dei Ieroboamum,1.Regum 13.v.1.2.3. Ahias Silonites Ieroboamũ,14.v.9.Iehu propheta Baaſa regem,16.v.2.3.Elias populum ob idololatriã Baal,18.v.21.22.& 19.v.10,Achabum ob Naboth interfectum,21.v.19.Ochoſiam,2.Reg.v.16.Ioram Regem,2.Paral. 21.v.12.13.14. Eliſæus regem Iſraël .2.Regum,3.v.13. prophetæ populum,21.v.10.11.Hanan propheta Aſa regẽ Iuda,2.Paral.16.v.7.8. Iehu propheta Ioſaphatum,19.v.20.Azarias Oziam,26.v.18. David impios, Pſal.75.v.5. Oſeas diverſos ordines populi,Oſe.5.v.1. Eſajas populum, Eſa,1.v.4.& 58.v.1.Ieremias omnium ordinum homines,Ier.1.v. 18. & 2.v.8.29.& 23.v.11.

De mutationibus Imperiorum præmonuerunt ſuos Exempla:Samuël indicat regnum à Saule eſſe transferendum,1.Sam.15.28.Ahias prædicit Ieroboamo,quod ſciſſurus ſit Deus regnum in duas partes,1.Reg.11.v. 21.Eliſæus prædicit Ioſaphato regi Iuda victoriam contra Moabitas,2. Reg.2.18.&c.vaticinatur item Ioas regi , quod tribus vicibus ſit percuſſurus Syriam,2.Reg.13.18.propheta Domini indicat Deum propter peccata Manaſſis deleturum Ieroſolymam, 21.11.12.13. Daniel multa prænuntiat de monarchiarum mutationibus,Daniel 2.4.5.7.8.9.10.11. capitibus.

Docuerunt de pœnis peccatorum.Exempla:Vir Dei prædicit Heli Sacerdoti,quibus pœnis eſſet affligendus à Deo,1.Sam.2.31.22.eadem repetit,3.17.18.quæ etiam exitus comprobavit,4.17.Samuel prædicit Sauli pœnas ob neglectum Dei mandatum 1.Samuel.15.28.Nathan Davidi indicat calamitates ſecuturas,2,Samuel.12.11.Gad ſimiliter,24.13.1.Paral.21.10.Salomoni denũciatur ira Dei ob idololatriam,1.Regum 11.v. 11.Ahias prædicit Ieroboamo mortem filij,& excidium totius familiæ, 14.10.Iehu prædicit Baaſæ interitum cum tota familia,16.2.3.Elias famem propter idololatriam,Achab.17.1.& homicidium,21.9. ob dimiſſionem Benadab Achabum cum toto familia pœnas daturum prædicit, 20.42.Holda prophetiſſa prænuntiat Ochoſiæ mortem 2.Reg.1.16.eadem mala ventura prænutiat Ioſiæ; 2.Paral.24.23.24. Ezechiel vaticinatur contra civitatem ſanguinariam,Ezech.12.3.4.

De ſpecialibus eventibus vaticinati ſunt,& eos prædixerunt.Exépla: Moyſes,Exod.16.12.11.Num.14.29.40.41.42.Vir Dei, 1. Reg.12.2.3.2. Reg.23.20.21.Elias,1.Reg.17.3.14.Propheta Dei, 20.13. Michæas, 22. 28.Eliſæus, 2. Reg.7.1.2. & 1.11.12. Eſaias,20.1.2. Paralip.32.24. Eſa. 38.1.

Liberationes prædixerunt.Exempla:Elizæus,2.Reg.7.1.Eſaias. 19 19. &c.1.Paral.29.15.16.Iahaziel,2.Paral.2.14.15.Ieremias,Ier.9.8.29.

Vnà cum aliis politicis viris conſiliis iuverunt externam etiam politiam,exempla.Moyſes,Exod.18.v.13.14.Samuel,Eccl.46.v.17.18. Elias, 2.Reg.2.12.Eliſæus,4.13.& 6.v.9.12.& 13.14.Ioiada,11.v.5.11.16. &c.2. Par.9.10.Sacerdotes Levitæ,19.5.6.7.8.9.10.11,Moyſes,Oſe.12.13.

Hortati ſunt homines ad bona opera Exempla:Sacerdos regi exemplar libri Legis dare jubetur, Deut.17.18. Vide 1.Samul. 14. v. 36. 37. Azarias,2.Paral.15.v.1.2.Ieremias,Ierem.17.v.19.20.21.& 35.v.14.15. Ezechiel.Ezech.3.v.17.18.&c.Oſeas,Oſeæ.10.12.

Prophetæ & Sacerdotes Dei juſſa & mandata populo retulerunt. Exempla,Iethro,Exodi 18.19.Samuel,1.Samuelis,15.v.16.17.Sẽmei, 1. Paral.11.v.2.3.4. Gad.2.Samuel.24.v.19.20. Ieremias,Ier.1.17.& 17.v. 15.16.Ezechiel,Exechiel,2.8.& 3.17.

Prophetæ Sacerdotes ſinceri ac fideles, ab impiis afflicti & interfecti ſunt.Exempla:Abimelech unà cum octoginta ſeptem ſacerdotibus , 1. Sam.22.18.Iehu, 1.Reg.16.7.prophetæ à Iezabel, Elia excepto, 19.14. Michæas,22.v.24.25.2.Paral.18.26. Zacharias, 24.21.Hanani, 16.10. prophetæ.4,Eſdr.1.32.Matth..23.37.Luc.13.34.1.Theſſ.2.15.Ieremias, Ierem.20.2.Daniel & ſocij ejus,Dan.3.20.& 6.16.

Prophetis & miniſtris omnia mala & calamitates imputantur.Exempla: in Moyſe & Aarone. Exod 5.v.21. & 14.v.12.Elia, 1. Regum 18. 17.Eliſæo,2.Regũ 6.v.30.31.Ieremia,44.v.15.16.17. prophetis propter vaticinia gratitudinis ergo munuſcula dabantur,Exépla:Saul Samueli, 1.Samuel.9.v.1.Ieroboam Ahiæ,1.Reg.14.3.Benadad Eliſæo,2.Reg.4.42. Viri Dei Eliſæo,8.8.Magiſter militiæ,Ieremiæ,Ieremiæ 40.v.4.5.

Prophetarum contemptus,1.Paralip.24.v.19.& 25.16.& 36.v.12.16. Ieremiæ 7.v.25.prophetarum filij,pro eorum diſcipulis,2.Regum 4.38. & 6.1.prophetarum mos, geſtu aut habitu alienam perſonam exprimere,Oſe.2.Mich.18.Exempla:Eſaias,Eſa.5.1.& 21.34.Oſeas,Oſe.1.3. & 2. 23.Roman.9.v.25.prophetarum verorum & falſorum diſcrimen, Deut. 13.2.& 18.22.Ierem.28.9.prophetarum penuria iræ Dei ſignum eſt,74. 9.Ezech.7.26. Vulpi ſimiles,13.4.

Prophetarum & miniſtrorum verbi Dei in hoc mundo præmia. *Primo*,Accuſatio.Exemplum:Oſeas,4.verſ.4.*Secundo*. Carcer.Exempla:Michæas,1.Regum 22.27.Ieremias,Ierem.20.2.& 32.v.3.4.& 37.15. & 38. 6.Hanani,2.Paral.16.10.*Tertio*,Condemnatio, Exemplum:Ieremias,Ierem.26.11.*Quarto*,Convitia. Exempla : Eliſæus:2. Reg.2.23.prophetæ, qui viri rixarum & diſcordiæ appellantur in univerſa terra , Ieremiæ 15.10.*Quinto*,Criminatio, quod ſint ſeditioſi, turbulenti & blaſphemi. Exempla : Elias,1.Regum,18.17.Ieremias,Ierem.5.13.&.37.13. & 43.v. 2.3.*Sexto*,Fames.Exempla : Elias à coruis & à Sareptana tenuiter paſtus.1.Reg.17.verſic.12.&c. Centum prophetæ ab Abdia abſconditi , pane & aqua paſti,18.verſ.4.13.*Septimo*, inſidiæ. Exemplum : Elias qui conqueritur ſibi fieri inſidias,1.Regum 19.verſic.10.14. *Octavo*, Mors. Exempla:Iehu,1.Regum 16.17.prophetæ Domini, 18.4.& 19.10. Eſdr. 1.32. Matth .5.12.& 23.17. Lucæ 13.34.1. Theſſal.2.15. Vrias, Ierem. 26.verſ.20.26.Ioannes Baptiſta,Matth.14.10. Marc.6.27. Servi patris familias , Matth.21.35.Marci 12. verſ.3.4.5. Lucæ 20. verſ.9.10.11.12. Iacobus frater Ioannis,Actorum 12.verſ.2.&c.Stephanus protomartyr. 7.verſ.59,*Nono*, Odium.Exempla:Michæas, 2. Paralipom.17.7. David, Pſalm.109.5.*Decimo*,Proditio. Exempla : Ieremias , qui proditur à Semeia,ob librum in Babylonem miſſum,Ietem.29.v.24.&c. Amos, Amos 7.10.*Vndecimo*,Subſannatio.Exempla : prophetæ & nuncij Dei , 2. Paralipom. 36.verſ.14.15.Vide Ezech.12.6.24.4.1. Corinth. 4.verſic.9. 10.*Duodecimo*,Verbera. Exempla:Michæas,1.Reg.12.34. Ieremias , Ierem.20.2.

Prophetæ falſi lupis ſimiles,Matth.7.15.falſi Prophetæ Achabi temporibus,1.Reg.18.20.ad ſanguinẽ uſque ſeipſos lacerant.*ibid.*occiduntur, v.40. falſi prophetæ reprehendi debent. Ezech.13.2.& 22.verſ.25. 28.Soph.3.4.

In prophetis loqui dicitur Deus, Hebr.1.1.Prophetarum ſpiritus quid vocet Paulus,1.Corinth.14.32.Prophetæ de re futura,tanquam de præſenti loquuntur. Malach.3.5.Marc.1.2.& ut plurimum tempore præterito utuntur,etiamſi de re futura loquantur, propter rei certitudinem, Eſa.9.6.*& alibi ſæpè*.

Propheram in nomine prophetæ recipere, eſt recipere ut prophetam & eo quod eſt propheta,Matth.10.41.ut explicatur Marci 9.41.

Prophetæ,pro prædictionibus propheticis , Matth.5.17. pro ipſorum libris Marci 1.2.pro Apoſtolis,miniſtris,&c. Matthæi 24. 34.

Prophetare,pro futura vaticinari,Matth.11.13.prophetias interpretari,1.Cor.11.v.5.& 14.3.

Prophetia Dei donum,Roman.12.6.1.Corinth.12.10.prophetiæ donum optandum,15,1.&c.interpretatio à Deo,1.Petri 1.v.20.21.

Pſeudoprophetæ, & eorum punitio,& quod non ſint audiendi,Deut. 13.1.& 18.20.1.Regum 13.11. & 18.40.& 22.v.6.10.2.Reg.10.19.Prov. 29.10.Eſa.3.11.& 28.7.& 56.10.Ierem.14.v.13.15.& 23.1.&c. 27.9.& 28.1.&c.29.v.8.21.25,Ezech.13.v.1.&c. 14.9.& 22.25.& 34.v.1.8.18. Amos 7.10.Mich.3.5.Zach.13.2. Matth. 7.15.& 24.11.Mat.8.15. & 13. 6.Luc.12.1.& 17.23.Act.20.29.1.Cor.15.22.Phil.3.2.Col.2.8.1. Tim.4. v.1.2.Tim.2.17.& 3.1.2.Petr.2.1.&c.Iudæ , v. 48. &c. Pſeudoprophetæ habentur,qui antequam mittantur, currunt, Ierem, 14.v.14. & 23.32.& 27.15.Ezech.13.5.

Pſeudoprophetarum merces ab impiis : *Primo*,auditorum frequentia & applauſus,Pſalm.73.9.Ieremiæ 5.31. *Secundo*, Favor & honor. Quadringenti quinquaginta propheræ Baal, de menſa Iezabel comedunt,1. Regum 18.19.Elias verò in maximis periculis verſatur, 19.10.& cum fame conflictatur, 17.4.&c.Illi in pretio habentur apud Achabum, 22. 6.*Tertio*, munera & exempla commoda:pſeudopropheræ Iſraël,Eſ.56.v. 10.11.Ezech.13.v.18.19.& 34.verſ.3.4.pſeudoprophetarum notæ duæ: Falſa doctrina & mali mores,Matth.7.verſ.15.16.ideoque vitandi, verſ. 15.Marc.8.15.Luc.16.23.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Prophetæ boni à Deo mittuntur.

Priuſquam te formarem in utero,novi te:&antequam exires de vulva,ſanctificavi te,prophetam in gentibus dedi te. *Ierem.1.*

Quia non faciet Dominus Deus verbum , niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos prophetas. *Amos.3.*

Et ſpiritus prophetarum,prophetis ſubjectus eſt.1.*Cor.*14.

Prophetam ſuſcitabo eis ſimilem tui , ponamque verba mea in ore ejus loquetúrq; ad vos omnia,quæ præcepero illi:qui autem verba,quæ loquetur in nomine meo audire noluerit,ego ultor exiſtam. *Deut.* 8.

Prophetæ mali ſeipſos intrudunt.

Egrediar , & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. 3.*Reg.*22.

Et dixi,a,a,aDominus Deus,prophetæ dicunt eis:Non videbunt gladium,& fames non erit vobis,ſed pacem veram dabit vobis in loco iſto. Et dixit Dominus ad me:Non miſi eos,& non præcepi eis,neque locutus ſum ad eos,viſionem mendacem & divinationem fraudulentam, & ſeductionem cordis ſui prophetant vobis. *Ierem* 14.

Non mittebam prophetas , & ipſi currebant , non loquebar ad illos, & ipſi prophetabant.23.

Simplices ſeducunt.

Si ſurrexit in medio tui prophetes, aut qui ſomnium ſe vidiſſe dicat, & prædixerit ſignum atque potentum,& evenerit,quod locutus eſt ; & dixerit tibi,eamus,& ſequamur deos alienos , quos ignoras , & ſerviamus eis:non audies verba prophetæ illius, ut ſomniatoris, quia tentat vos Dominus Deus veſter, ut palam fiat utrùm diligatis eum an non in toto corde,in tota anima veſtra, *Deut.*13.

Stupor & mirabilia facta ſunt in terra,prophetæ prophetabant mendacium,& ſacerdotes applaudebant manibus ſuis. *Ierem.*5.

Et in Prophetis Hieruſalem vidi ſimilitudinem adulterantium, & iter mendacij , & conforraverunt manus peſſimorum , ut non converratur unuſquiſque à malitia ſua.23.

Hæc dicit dominus exercituum : Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant Vobis,& decipiunt vos.Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini.*ibid.*

Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta,nec aperiebant tibi iniquitatem tuam,ut te ad pœnitentiam provocarent.*Thr.*2.

Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantes ei mendacium. *Ezech.*21.

factis se produnt.

Propheta autem, qui arrogantia depravatus voluerit lòqui in nomine meo,quæ ego non præcepi illi,ut diceret,interficietur.*Deut.*18.

Sacerdos & propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt judicium. *Esaiæ.* 28.

Prophetæ ejus vesani,viri infideles. *Sophon.*3.

Pœnam super se inducunt.

Propheta autem ille,aut fictor somniorum interficietur,quia locutus est,ut averteret vos à Domino Deo vestro, qui redimit vos de domo servitutis. *Deut.*13.

Propheta docens mendacium,ipse est causa. *Esai.*9.

Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis, qui prophetant in nomine meo,quos ego non misi,in gladio & fame consumentur prophetæ illi,& populi, quibus prophetant,erunt projecti in viis Hierusalem, præ fame & gladio.*Ierem.*14.

Propheta namque & sacerdos polluti sunt, & in domo mea inveni malum eorum,dicit Dominus.Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris,impellentur & corruent in ea:afferam enim super eos mala annum visitationis eorum, ait Dominus.23.

Hæc dicit Dominus Deus : Super prophetas,qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si qui non dederit in ore eorum quippiam,sanctificãt super eum prælium, propterea vox vobis pro visione erit,& tenebræ vobis pro divinatione.*Mic.*3.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Prophetam videntem vocant prisci,quia per videntem sapiens intelligitur,cum insipientes cæci sint.*Philo de migratione Abraham.*

Prophetæ,ut ait Avicenna, Angelorum species cernunt, & ipsorum audiunt voces. *Fic.in Apolog.*

Prophetiam falsam trifariam dividere possumus,cũ dæmones,ipsi aut quæ revelant norunt,aut à superioribus discunt dæmonibus,aut à bonis erudiuntur spiritibus.*Ioan.Francis.Picus Mirand.de prænotione.l.*4.9.

Prophetæ falsi aut à bonis erudiuntur spiritibus,aut à malis, qui ea, quæ falsò prophetæ revelant,à bonis hauserunt, & id bifariam:aut solum manifestant,quæ spirituali eorum naturæ sunt cognita, aut quæ à superioribus edocti sunt;primi generis Balaam & Sybillæ.*Idem.*

Prophetæ falsi ex dæmonum inspiratione vera prædicere possunt,nã ipsi ex oraculis interdum vera respondebant,possunt enim multa scire vi naturæ,quæ revelare possunt hominibus incognita,natura enim hominibus superiores sunt.*Ioan.Franc.Pic.Mir.de prænotione,*l.4.c.6.

Prophetæ veri differunt à falsis in hoc,quia veri semper vera effantur, falsi non semper falsa:nam interdum utitur Deus etiam malis, ut unde utilitas veniat, & proprie falsus est,qui sciens & volens falsa profatur. *Idem ibid.*

Prophetis veris habere fidem munus est Dei,falsisque abrogare crudelitatem.*Idem ibid.cap.*5.

Propheta animum nudum à Deo ab omni cupiditate habere oportet.

Prophetia ab eo dicta est, quia videret, & maximè futura à se visa prædicaret.Idem apud Græcos prædicatio. *Ioan.Fran.Pic.Mir.de prænotione.lib.*2.*cap.*1.

Prophetæ à prædicendo dicti, nec omnis qui prædicit, proprie propheta habetur,nec omnes prophetæ veri sunt,sed aliqui falsi,& qui veri,semper numeris omnibus non intelligunt, quæ explicant, sed ambiguè alij,alij sub ænigmate,alij clarè & apertè.*Idem.ibid.cap.*2.

Prophetæ fuere manci, qui significationes illarum rerum quas videbant,non intellexerunt. *ibid.*

Prophetam constituit illustratio mentis,& occultorum superna revelatio,etiamsi exteriores notas non viderit,& qui profert futura, etiamsi nescit,quæ proferat.*Ioan.Franc.Pic.Mirand.de prænotione,lib.*2.*cap.*2.

Propheta vere intelligitur qui visionum apparitionumque, ac notarum menti inspiratarum significantiam ex revelatione percepit,ea proferens,cum tempus expostulat:duo enim requiruntur, acceptio seu apprehensio & judicium : at cum naturale lumen ad futura contingentia, per se proprie extendi non possit,supernaturale illabi necesse est,ex quo judicium, & futurorum clara cognitio profluit,quæ revelatio dicitur. *Idem ibid.*

Prophetia interdum est,etsi non sint species,infundũtur enim quãdoque intelligentiæ rerum ex lumine absque specie ulla sensibili,qui nobilissimus est modus *Ioan.Fran.Pic.Miran.de prænotione,lib.*2.*c.*2.

Prophetiam supernaturali lumine exactam haberi dicimus:quo illustratur prophetæ mens ad ea noscenda,quæ postmodum aliis invulgãt, etsi quandoque quæ vident,non proferant : semper enim non expedit, quamquam semper beneficientissimus Deus per revelationes ipsas aut in universum,aut in particulari hominum saluti consulat, non futura modo,sed præsentia & præterita faciens. *Idem ibid.cap.*3.

Prophetiæ lumen ad divinam essentiam intuendam non pervadit, id enim luminis,gloriam quod perfectius est,& fidei lumini succedit,officium est,quod exuberanter Deus beatis largitur. *Ioan. Franc. Pic. Mirand.de prænotione,lib.*3.*cap.*3.

Propheriam aut natura aut studio acquiri posse falsum est,quod à solo Deo magna erga homines benevolentia proficiscitur. *Ioan. Franc. Pic. Mirand,de prænotione,lib.*2.*cap.*4.

Propherica vera revelatio lumen est prophetiæ intellectui divinitus instar passionis transeuntis infusum, saluti consulens, & maxima cum certitudine earum notas rerum ostendens, quæ humanæ potissimum cognitioni naturaliter occultantur. *Idem ibid.*

Prophetia ex astris pendere non potest,aut ex siderum configurationibus præberi sopitis hominibus,ut accedit,ex divina revelatione ejus luminis beneficio,quod futura monstrat,distinguit & judicat.*ibid.*

Propheticæ revelationis triplex est modus, aut enim per auditum & visum exteriorem offeruntur objecta, quæ rerum futuratum signa notæve sint,aut menti collucent,aut mediæ inter mentem & sensum exteriorem imaginariæ potestati se insinuant. *Ioan.Franc.Pic.Miran.de prænotione.lib.*2.*cap.*8.

¶ Similitvdines.

*D. Chrysostomi.*Pictores imitantur arte naturam, & colores coloribus permiscentes,visibiles corporum depingunt imagines,& faciunt homines & animalia,& arbores, & reges, & rusticos, & barbaros,& pugnas, & rixas,torrẽtes sanguinum,& lanceas,& loricas,& scuta,& sedẽ regalem,& imperatorum sedentem,& barbarũ & subditum,& gladium acutum,& fluvios decurrentes,& campos variis floribus adornatos, & omnia,quæ videntur per artem imitantes, mirabilem historiam videntibus præstant : Sic & prophetæ velut quidam pictores sunt virtutis ac malitiæ,describunt enim & illi peccatorem,justum,pœnitẽtem, stantem, cadentem,surgentem,titubantem. Et sicuti faciunt peccatores occidentes occisos,sic & prophetæ faciunt aliquando quidem insurgentia peccata, aliquãdo etiam allisa.Sicut habent imagines subscriptiones deorsum fixas minij coloresin quibus scriptum est,qui rex,quòd prælium vicerit. Ita in psalmis desuper titulus fixus est,quæ causa sit, quæve doctrina, & quapropter Psalmus sit dictus. *In procem.*50.*homil.*1.

Sicut de turribus jacula contra omnes hostes jactantur:Sic de propheticis libris contra vanas gentilium fabulas, & contra insanas hæreticorum disputationes,salutaria veritatis proponuntur exempla. *In. c.* 5. *Matth.homil.*10.

Sicut nubes bajulant pluviam,& effundunt eam super terram. Ita & prophetæ & Apostoli accipiunt verba à Deo,& effundunt super rationabilem terram. *In Matth.hom.*10.

Sicut viventis animalis viscera nemo manducat:Ita viventiũ prophetarum sermones suscipit nemo,sed post mortem *In* 7.*Matth.hom.*20.

Quemadmodum peritus Medicus membrum in corpore putrefactum amputat, ne reliquum etiam corpus inficiatur: Sic prophetæ membrum ægrum peccatoris resecant,dum excommunicant nefandis vitiis obnoxios,ne fidelium congregatio his morbis inficiatur. *Hom.*2.*cum presbyter esset designatus.*

*Athanasii.*Quemadmodum nos conspicientes ea,quæ sunt sub oculis, vivendo non fallimur,non aliter videmus quam sunt, sed quemadmodum fiunt,ita videamus:Sic & prophetæ futura tanquam præsentia videbant,& quæ videbant,fieri erat necesse;namque quæ fiebant,omnino videre oportebat. Et rursum quemadmodum nos quæ videbimus oculis,omnino necesse est,ut sint siquidem ea quæ sunt,videmus;nec potest aliter fieri quam ut videmus:Sic & prophetæ,quæ prævidebant, oportebat omnino esse, nec aliter fieri poterant,quam quemadmodum prævideranr.Nam si futura non prævidissent, jam non fuissent prophetæ. *De passione Domini.*

*Theodoreti Episcopi.*Sicut in regiam militaremque viam reliqui calles à pagis agrisque proveniunt:Ita prophetæ (qui etiam viæ sunt) hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt. *De Cæco curat.*

*Procopij.*Etiam medicorum filij prædicunt morbos futuros, quos ipsi non pariunt : sed ipsorum professio est morbos inhibere & curare. Hinc frequenter legimus in scriptura sacra, Deum jubere prophetas,ut prædicent pœnitentiam,fingentem se omnium insciũm,quæ futura sunt. Ideo, sive pœnitentiam arripuerint vel reiecerint, ne existimetur per suam præscientiam causam præbuisse,& occasionem audientibus,ut caderent, & perirent. Quocirca alicubi alloquitur Ieremiam ad hunc modum:Fortassis audient & pœnitentiam agent:quod si vellent, æque fieri posset,ac in peccatorum luto hærere. Si quis præsciret, bonum se futurum,& sic permansurum usque ad finem, certe nequaquam magna promptitudine repugnaturus esset vitiis. *In Gen.cap.*2.

D. Augustini. Sicut in citharis & hujusmodi organi musicis,non quidem omnia,quæ tanguntur,canorum aliquid resonãt,sed tantum chordæ : cætera tamen in toto citharæ corpore ideo fabricata sunt,ut essent ubi vincerentur,unde & à quo tenderẽtur illæ,quas ad cantilenæ suavitatem modulaturus & percussurus est artifex:Ita in his propheticis narrationibus,quæ de rebus gestis hominum prophetico spiritu diligũtur, aut aliquid jam sonant significatione futurorũ:aut si nihil tale significant ad hoc interponuntur,ut sit,unde illa significantia,tanquam sonãtia connectantur.*Lib.*22.*contra Faust.cap.*44.

Non sane omnia,quæ gesta narrantur,aliquid etiam significare putãda sunt:sed propter illa, quæ aliquid significant,attexuntur.Solo enim vomere terra proscinditur,sed ut hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria.Et soli nervi in citharis atque hujusmodi vasis musicis aptantur ad cantum,sed ut aptari possint, insunt & cætera in compaginibus organorum,quæ non percutiuntur à canentibus, sed ea quæ percussa resonant,his connectuntur : ita in prophetica historia dicuntur & aliqua, quæ nihil significant, sed quibus adhæreant quæ significant,quodammodo religentur.*Lib.*16.*de civit. Dei,cap.*2.

Folengij. Quemadmodum agricola bonus, cum viderit malam arborem, fructum bonum non ferentem, sine omni hæsitatione illam excidit,ac velut inutilem in ignem coniicit : Sic magistratus vere Christianus cum falsos Evangelij pastores & Prophetas audit, deponit, & ex vinea Domini elicit. *In Psalmos.*

Vide Sacerdos.

Prosperitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PROSPERITAS, Græc. εὐημερία, ας, ἡ, & εὐημερέω, prosperor dicitur. Prosperitas Hebr. *Ascher*, felicitas: & *Schalem*, pax. Hæ enim sunt comites prosperitatis. Est autem prosperitas felicitas & ad votum successus. Venit autem à spe, unde & prosper, felix, hoc est, qui spem nostram implet. Vnde prospera fidera, tempora, loca, fines, actiones, successus. Item felix qui spe sua potitus est.

¶ LOCI BIBLICI.

Prosperitas à Deo est, Gen. 39. 2. 1. Samuel. 18. 14. 2. Sam. 5. 10. 2. Reg. 18. 7. 1. Paral. 11. 9. & 17. 8. & 18. 6. & 12. 11. 2. Par. 1. 1. & 14. 6. & 15. 9. & 17. 3. & 20. 50. Psal. 23. v. 5. & 90. 17. Proverb. 3. 33. Eccles. 3. 13. Esa. 14. 3. & 26. 12. Joël. 2. 20. Zach. 8. 11. Prosperitas impiorum, & eorundem repentinus interitus, Iob. 21. 1. &c. Psal. 37. v. 10. 35. 36. Esa. 41. 12. prosperitas timentibus Deum promissa, 1. Par. 22. v. 13. 2. Par. 19. v. 11. & 20. 20. & 26. 5. & 27. 6. & 31. 21. & 32. 30. 1. Esdr. 8. v. 22. 23. Psal. 25. v. 13. 14. Esa. 1. 19. & 30. 23. & 48. 18. & 58. 8. Ier 7. 22. & 22. 4. & 32. 39. Ose. 2. 21. Prosperitas in Ecclesia restituta, Ier. 31. v. 12. 14. Prosperitas interdum periculosa, 1. Tim. 6. 17.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Nemo frangitur adversorum molestia, qui prosperorum delectatione non capitur. *Aug. de verb. Dom. lib.* 2.

Nemo gratuletur homini, qui prosperatur in vita sua, cujus peccatis deest ultor, & adest laudator. Major hic ira Domini est: irritavit enim Dominum peccator: ut ista patiatur, id est, ut correctionis flagella non patiatur. *In Psal.* 7.

Magnæ virtutis est cum felicitate luctari, ne illiciat, ne corrumpat, ne ipsa subvertat felicitas: magnæ, inquam, virtutis cum felicitate luctari: magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci. *De verb. Dom. c.* 13.

Idem Deus terrenis fœlicitatibus amaritudines miscet, ut illa quæratur felicitas, cujus dulcedo non est fallax. *Super Matthæum serm.* 29.

Prospera hujus mundi asperitatem habent veram, jucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam quietem, rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem Epist. 36.

Nulla res longa mortalium, omnisque felicitas seculi dum tenetur, amittitur, cum enim tribulationis tempus advenerit, omne quod præteritum est nihil adjuvat sustinentem. *Super Esa. l.* 7.

Difficile, imo impossibile est, ut præsentibus & futuris quis fruatur bonis, ut hic ventrem, & ibi mentem impleat: ut à deliciis ad delicias transeat, & in utroque seculo primus sit, ut in terra & in cœlo appareat glorioſus. *In Epist.*

Si haberes sapientiam Salomonis, si pulchritudinem Absalonis, si fortitudinem Samsonis, si longævitatem Enoch, si divitias Crœsi, si fœlicitatem Octaviani, quid prosunt hæc, cum tandem caro datur vermibus, & anima dæmonibus cum divite sine fine cruciandа? *In Matth.* 17.

Sancti viri quum sibi suppetere prospera hujus mundi conspiciunt, pavida suspicione turbantur: timent enim, ne hic laborum suorum fructus recipiant: nec timent, quod divina justitia latens in eis vulnus aspiciat, & exterioribus os vulneribus curans ab intimis repellat. *Gregor. in Moral.*

Quem nec abundantia in superbiam elevat nec in necessitate cupiditas irritat, novit abundare, novit penuriam pati. *Sup. Ezech*

Manifestum perditionis indicium est, quando affectatis iniquitatibus subsequens favet affectus, & nulla contrarietas impedit, quod mens perversa concepit. *In Moral.*

Cum quis positus in prosperitate diligitur, incertum est, utrum prosperitas, an persona diligatur. Amissio autem felicitatis interrogat vim dilectionis: nec prosperitas quippe amicum judicat, nec adversitas inimicum celat. *Ibid.*

Justis amplius placet ex adversitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari. *Ibid.*

Sæpè Omnipotens Deus, cum avaræ menti vehementer irascitur, prius ei permittit ad votum cuncta suppetere & post hæc per ultionem subtrahit, ut pro eis debeat supplicia æterna tolerare. *Greg. l.* 25. *Moral.*

Præsentis vitæ prosperitas innocentiæ testis non est: quia multi ad perennem vitam per flagella redeunt, & plerique ad finita supplicia perducendi sine flagello moriuntur. *Ibid.*

Præsentis vitæ prosperitas aliquando idcirco datur, ut ad meliorem vitam provocet: aliquando ut in æternum plenius damnet. *In Pasi.*

Solet rerum abundantia tanto magis à timore divino mentem solvere, quanto magis hinc exigit diversa cogitare. *In homil. quadam.*

Præferendus ille, & magnus est, cui inter prospera saltem risus indecentior, aut sermo insolentior, aut immoderatior cura vestis vel corporis non irrepsit. *Bern. lib.* 2. *de consid.*

De divitiis & floribus, & majorum nobilitate gloriaris, de patria & pulchritudine corporis, & honoribus, qui tibi ab hominibus deferuntur, te exaltas: respice teipsum, quia mortalis es, & quia terra es, & in terram ibis, circumspice eos, qui ante te sydereis fulsere splendoribus. Vbi sunt, qui ambiebant civium potentatus? ubi insuperabiles Oratores? Vbi qui convenientiùs festa disponebant? ubi equorum splendidi nutritores? ubi exercituum duces? ubi satrapæ & tyranni? nonne omnia pulvis? nonne omnia favillæ? nonne in paucis versibus eorum vitæ memoria est? Respice sepulchra, & vide, quis servus, quis dominus, quis dives, discerne, si potes, victum à rege, fortem à debili, pulchrum à deformi. Memor itaque tui esto, ne aliquando extollaris: memor autem eris, si te ipsum respexeris. *Prosp. in suis sermonib.*

Noverca virtutis prosperitas, bajulis suis sic applaudit, ut noceat, & infelici successu sic fortunatis obsequitur, ut in fine perniciem operetur: convivis suis ab initio propinans dulcia, & cum inebriati fuerint, lethale virus miscet, & si quid deterius est, quo specie sui clarescit, amplius eo stupentibus oculis densiorem infundit caliginem. *P. Chrys. l.* 1. *de curialium nugis.*

Sæpius in altum ovis attollitur, ut ruens fortius conquassetur. Nam sæpè videtur fortuna in principio prospera nuntiare, sed medium & finem replet multis adversitatibus, & concludit. *Raban. in quodam serm.*

In omni adversitate fortunæ infelicissimum infortunij genus est, aliquando fuisse felicem. *Boët. de cons. l.* 2.

Quam multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est. *Ibid.*

Quem felicitas amicum, infortunium facit inimicum. *Ibid. lib.* 3.

Ex rerum prosperitate luxuria, ex luxuria vero vitia omnia: sic impietas adversus Deum nascitur. *Lact. Firm. l.* 2. *c.* 2. *divin. instit.*

Quod ad alteram philosophiæ partem, quam ipsi moralem vocant, in qua totius philosophiæ ratio continetur, in qua sola oblectatio est atque utilitas: in qua nullus dissidio, nullus errori locus est, sed unum sentire omnes oportet, unum eligamus, ac potissimum quod est summum ac principale bonum, in quod totius sapientiæ cardo versatur. Et Epicurus quidem summum bonum in voluptate animi esse censet. Aristippus in voluptate corporis. Calliophon & Dinomachus honestatem cum voluptate junxerunt. Diodorus in privatione dolorem, summum bonum posuit. Hieronymus in non dolendo. Peripatetici autem in bonis animi, aut corporis, aut fortunæ. Herilli summum bonum esse in scientia: Zenonis cum natura congruenter vivere: quidam Stoicorum virtutem sequi. *Idem lib.* 5. *c.* 7.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. 1. Trist. 4.

Dum iuvat, & vultu ridet fortuna sereno,
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modò cinctus erat.
Atque hæc exemplis quondam collecta priorum,
Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
Vix duo treſve mihi de tot superestis amici,
Cætera fortuna non mea turba fuit.

Idem 1. Trist. 3.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.
Aspicis ut veniant ad candida tecta columbæ,
Accipiat nullas sordida turris aves:
Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam,
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Vtque comes radios per Solis euntibus umbra est,
Cùm latet hic pressus nubibus, illa fugit:
Mobile sic sequitur fortuna lumina vulgus,
Quæ simul inducta nube teguntur abit.

Pitr. per Aus.

Paucos amicos rebus adversis proba.

Virg. 1. Æneid.

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ
Et servare modum rebus sublatæ secundis.

Ovid. 1. Art.

Mens erit apta capi tunc cum latissima rerum,
Vt seges in pingui, luxuriabit, humo:
Pectora dum gaudens, nec sunt astricta dolore,
Ipsa patent, blanda tum subit arte Venus.
Tunc cum tristis erat, defensa est Ilion armis:
Militibus gravidum lata recepit equum.

Idem 2. Art.

Luxuriant animi rebus plerunque secundis,
Nec facile est aqua commoda mente pati.

Sen. Oed.

Res secunda non habent unquam modum.

Idem Troad.

O tumide rerum dum secundarum status
Extollit animos!

Agam.

Prospera animos efferunt.

Silius 1.

Heu cæca mentes, tumefactaque corda secundis.

Idem 7.

Arrecta spes Sidonia, fervétque secundis
Fortuna iuvenis.

Periand. per Aus.

Si fortuna iuvat, caveto tolli.
Si fortuna tonat, caveto mergi.

Therent. Phom. 2 1.

Quamobrem omnes cùm secunda res sunt maxima, tum maximè
Meditari secum oportet, quo pacto adversam arumnam ferant:
Pericula, damna, exilia peregrè rediens semper cogites.
Aut filij peccatum aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia esse hæc, fieri posse, ut quid animo sit novum,
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

Ovid. 4. Pont. 3.

Tu quoque fac timeas & qua tibi læta videntur,
Dum loqueris fieri tristia posse puta.

Hor.1. epist.10.

Quem ne plus nimio delectavere secunda,
Mutata quatient.

Horat. lib.1. epist.19.

Dum tua navis in alto est,
Hoc age, nec mutata retrorsum te ferat aura.

Seneca in Thyest. tragœd.2.

Nemo confidat nimium secundis,
Nemo desperet meliora lapsus.
Miscet hæc illis, prohibétque Clotho
Stare fortunam, votat omne fatum,
Nemo tam divos habuit faventes,
Crastinum ut posset sibi polliceri.

Et prosperitates & calamitates præsentes pro insomniis habendas esse.

Anthol. Sac. Iac. Bil.

Quid bona quid vanos mundi miraris honores,
Quid mala, quid mundi dedecus ipse times?
Fac superâ mireris opes, & commoda vitæ,
Fac mala pertimeas, quæ niger Orcus habet,
Cætera (sive tibi fortuna sit usque noverca,
Sive sit illa parens) somnia vana puta.
Somnia sunt quæcunque fluunt, quæcunque repente,
Vt veniunt, abeunt, labilis instar aquæ.

Menander.

Δίκαιόν ἐ πράξαντα μεμνῆσθαι θεοῦ.
Iustum est feliciter agentem recordari Dei.
Κατ' ἰδίαν φρόνησιν οὐδεὶς εὐτυχεῖ.
Iuxta propriam sententiam nullus felix,
Κοινὸν δ' ἀγαθὸν ἐστι χρηστὸς εὐτυχῶν.
Commune autem bonum est bonus felix.
Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ.
Non est qui in omnibus vir fœlix sit.
Πολλοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν, οὐ φρονοῦσι δέ.
Multi quidem fœliciter agunt, non sapiant quamvis.
Τὸν εὐτυχοῦντα καὶ φρονεῖν νομίζομεν.
Fœliciter agentem & sapere putamus.
Τῷ γὰρ καλῶς πράσσοντι πᾶσα γῆ πατρίς.
Bene enim agenti omnis terra patria.
Τῶν εὐτυχούντων πάντες εἰσὶ συγγενεῖς.
Fœlicium omnes sunt affines.
Ὡς εὐκόλως πίπτουσιν αἱ λαμπραὶ τύχαι.
Quam facile cadunt splendida fortunæ!

Lucianus.

Θεοῦ μὲν ἐκτὸς οὐδεὶς εὐτυχεῖ βροτός.
Deo quidem sine nullus fortunatus est mortalis.

¶ Philosoph. Et Hist. Sent.

Cætera exempla fortunæ variantis innumera. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis? Nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla vitæ rumpit. *Plin. lib.7. hist.*

Omnia, quæ superfluunt, nocent, segetem nimia sternit ubertas, rami onere franguntur, ad maturitatem non pervenit fœcunditas. Idem quoque animis evenit, quos immoderata prosperitas rumpit, quia non tantum in aliorum injuriam, sed etiam in suam utuntur. *Senec.28. epist. ad Lucil.*

Ad omne fortuitum bonum suspicioси & pavidi stare debemus, & fera & piscis spe aliqua oblectante decipitur: munera ista fortunæ reputamus, insidiæ sunt, beneficia ista usitata nos habere putamus. *Ibid.*

Res est inquieta felicitas, ipsa se exagitat, movet cerebrum, non uno genere alios in aliud irritat: hos in potentiam, alios in luxuriam: hos inflat, hos mollit, in totos revolvit. *Epist.7.*

Ipsa enim felicitas nisi temperetur, premit, vel præterit. Multarum urbium in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt: & quicquid virtute paratum erat, intemperantia corruit. *Epist.85.*

Neminem eò fortuna provexit, ut non tantum minaretur illi, quantum promiserat. *Epist.24.*

Ludit de suis fortuna muneribus, & quæ dedit aufert, quæ abstulit reddit: nec unquam tutius est illam experiri, quam cum locum injuriæ non habet. *lib.5. declam.*

Magni animi calamitatibus magnis sæpius evertuntur: quietiora tempora pauperes habuimus, aurato capitolio bella civilia gessimus. Divitias putas aurum & argentum? ludibria sunt fortunæ quæ inter jocum ipsis dominis veniunt. Omnis enim blandientis fortunæ speciosus de periculo nitor est: & sine causa fluit, & sine ratione destituit. Nulla certa felicitas est. Ille Crœsus inter reges opulentissimus vinctis post tergum manibus ductus est. *lib. de sent. orat.*

Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, nisi hærentem sibi. *In epist.*

Lætiores relinquit, quos nunquam fortuna respexit, quam quos deseruit. Noli huic tranquillitati confidere, in hoc momento mare evertitur, eodem die, quo tibi luserant navigia sorbentur. *lib. de Tranquill. anim.*

Minùs diligenda sunt prospera, quæ desperatione sumunt principium. *Ibid.*

Quæ concessit fortuna, temperet justitia, quod justitia invenerit, temperet moderatio: si enim auxeris licentiam tuam, minues gloriam. *Ibid.*

Fortuna ut medicus ignarus multos excæcavit, non autem ipsa fortuna cæca est, sed eos cæcos plerunque efficit, quos complexa est. *Cic. de amic.*

Errant, qui in prosperis omnes impetus fortunæ putant fugisse: sapienter cogitant, qui temporibus secundis, casibus adversis reformidant. *lib.2. Rhet.*

Vt adversas sic secundas res immoderate ferre levitatis est, præclaráque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eadémque frons. *Lib.2. de Offic.*

Semper humanæ lætitiæ tristitia repentina succedit, & quod incipit à gaudio, desinit in mœrorem: Munda na quippe felicitas multis amaritudinibus est respersa, novit ille, qui dixit risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Innoc. de utilitate conditionis humanæ.*

Felicitas semper subjecta est invidiæ, sola ergo miseria invidia caret, dicebat Socrates.

Felicitatis index dies ultimus est, dicebat Solon. *Laërt. Diog. de vita & moribus philosoph.*

Non enim hilaritate, nec lascivia, nec risu, aut joco, comitate & lenitate, sed sæpè etiam tristes firmitate & constantia sunt beati.

Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest.

Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere, perfeci beatam vitam perfectione virtutis. *Cic. l.2. de finibus bonorum & malorum.*

Quippe res secundæ animos sapientum fatigant. *Sallust. in Catilinar.*

Verum verbum est profecto, quod aiunt: nihil quicquam homini tam prosperum divinitus datum est, quin & admistum sit aliquid difficultatis, ut etiam in amplissima quaque lætitia subsit quæpiam vel parva querimonia, conjugatione quadam mellis, & felli. *Lucius Apul. floridorum, lib.2.*

Vnum est temeritatis solatium, sola felicitas. *Quint. Curt. de gestis Alex. lib.9.*

Neque secundarum rerum proventu insolenter abuti, nec adversis propere debilitari oportet. *Valer. Max. l.8.*

Humanæ vitæ conditionem primus & ultimus dies continet: quia plurimum interest quibus auspiciis inchoëtur, & quo fine claudatur: Ideóque eum demum felicem fuisse judicamus, cui & accipere lucem prospere, & reddere placide contigit. Medij temporis cursus, prout fortunæ gubernaculum rexit, modo aspero, modo tranquillo motu peragitur: spe semper minor, dum & cupidè votis extenditur, & ferè sine ratione consumitur. *Ibid. l.9. c.12.*

Etenim plus reor hominibus adversam, quàm prosperam prodesse fortunam. Hæc enim spe felicitatis cum videtur blanda, mentitur: Illa semper vera est, cum instabilem mutatione demonstrat: Illa fallit, hæc instruit: illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cogitatione fragilis felicitatis absolvit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram, hanc sobriam succinctámque, ac ipsius aversitatis exercitatione prudentem. Postremo felix à vero bono devios blanditiis trahit: adversa plerunque, ad vera reducens, velut unco trahit. An hoc inter minima existimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit? Hæc tibi certos sodalium vultus ambiguósque secrevit, discedens, suos abstulit, tuos reliquit. Quanti hoc integer & (ut videaris tibi) fortunatus emisses? *Boëtius, l.2. prof.6.*

Nam illud quoque, quod improbis nunc tristitia, nunc optata proveniunt, ex eisdem dicitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur, quod eos malè meritos omnes existimant: quorum quidem supplicia, cum cæteros è sceleribus deterrent, cum ipsos quibus invehuntur, emendant. Læta verò magnum bonis argumentum, loquuntur, quid de hujusmodi felicitate debeant judicare, quàm famulari sæpè improbis cernant. *Boëtius de consolat. philos. l.4. pros.6.*

In fortunatis virtus refulget.

Sicut una hirundo non efficit ver, nec una calida dies, nec modicum tempus facit æstatem, nec una virtus virtuosum hominem facit: sic nec una dies, nec modicum tempus facit hominem felicem. *Arist. lib.1. Ethic.*

Nullus est bonus, nec beatus nolens. *Idem lib.3.*

Sine quatuor virtutibus, quæ sunt fortitudo, Temperantia, Prudentia, & Iustitia, nemo dicitur beatus.

Felicitas perfecta est usus virtutis. *Idem l.7. polit.*

Turpe est Deos fatigare. Quid votis opus est? fac te ipse felicem. Facies autem si intellexeris bona esse, quibus admixta virtus est. Turpia quibus malitia conjuncta est.

Tutum iter est, jucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quæ, si non deseruerís, par Deo surges: parem autem te Deo pecunia non faciet, Deus nudus est. Fama non faciet nec ostentatio tui, & in populos nominis demissa notitia. Nemo novit Deum, multi de illo malè existimant, & impune. Non turba servorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimúsque ipse vehit omnia. Nec forma quidem & vires te beatum facere possunt. *Seneca ad Lucil. epist.30.*

Tunc beatum esse te judica, cum ex te tibi gaudium omne nascetur: cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiant, nihil inveneris, non dico quod malis, sed quod velis. *Idem in epist.126.*

Nihil infelicius eo, cui nihil accidit adversi, quia malè judicaverunt Dij de ipso. *Idem de providentia.*

Nondum felix es, si non te turba deriserit. Si beatus vis esse, cogita hoc primum contemnere, ab aliis contemni. *Idem l. de moribus.*

Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, quâ animi marcescunt.

Cum omnia, quæ modum excesserint, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est, quæ in vanas mentem imagines evocat.

Illos quos merito dixeris miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento trãquillitas iners detinet. *Idem de providentia.*

Plerumque quæ secundùm rationem hominibus prospera eveniunt stabiliora sunt quam prærer opinionem faciliúsque prope dixerim esse propulsare adversa quàm tutari secunda. *Thucyd. l.2.*

Omnis

Omnis prosperitas maximè invidiosa est, præsertim ea in qua est contumelia & asperitas in homines afflictos ac miseros, ac in nostram potestatem redactos. *Dionys.Hal.lib.6.*

Res secundæ ingenio modico & submisso præditos attollunt ut magni sibi videantur, cristásque erigant, cum excelso loco se constitutos cernunt. *Plut.in Eumene.*

Maximæ cuique fortunæ minimè credendum, *Liv.Decad.3.l.10.*

Si in secundis rebus bonam quoque mentem darent Dij, non ea solùm quæ evenissent, sed etiam ea quæ evenire possunt, reputaremus. *Idem eod.l.b.*

In secundis rebus nihil in quenquam superbè ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cùm quid vesper ferat incertum sit, *Idem 5. lib.5.*

Ea quæ bona quibusdam esse videntur, quam plurimos commovent ad iniuriam faciendam. Nam nobilitas generis, copia divitiarum, amplitudo dignitatum, fortitudo animi, & magnitudo potentiæ, in errorem homines inducunt. *Xiphil.in Cæsare Aug.*

Princeps ingens gloria, eo est ferocior & subjectis intolerabilior. *Tacit.Annal.lib.11.*

Plerique homines fortuna aspirante felicem rerum suarum exitum, nacti inflantur, insolescunt, ac per superbiam humanos & communes casus parum considerant. Indeque non pauci conspiciuntur, secundam fortunam non secus ac gravissimum onus, minus commode sustinere. *Diodor.Sicul.hist.lib.16.*

Secundâ fortunâ ad superbiam prolabimur. *Tacit.Annal.lib.11.*

Rebus secundis etiam egregij duces insolescunt. *Idem hist.lib.2.*

Quanquam optatissimum est perpetuo fortunam quam florentissimam permanere: illa tamen qualitas vitæ non tantum habet sensum, quantum quum ex sævis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna revocatur. *Ammon.Marcel.lib.15.*

Decere sapientes nihil ambigo (*Narsetis dictum*) ne cum fortuna simul secundis in rebus se efferant: sed quemadmodum facilè præsentia hæc immutantur, ita & animum ad varios velim hi præparent casus. Nam his quidem qui hoc pacto se habent suavissima apparebit felicitas, nec erit molestum, si qua in re præter eorum sententiam utcunque fallantur. *Agath.hist.lib.1.*

Qui ex servitute insuetam libertatem propitia fortuna consecuti sunt maxima perpetuo affectantes, neque se in posterum calamitati ulli fore obnoxios opinantes, successibus & victoriis effusè indulgent, pristini status obliti, præsenti vero læti & insolentes. *Nicet. in Balduino Flandro.*

Prosperi successus humana ingenia cùm primis explorant, & vecordes homines tam insolentes reddunt, quàm cordatos constantiæ, moderationis & gravitatis laudibus cumulant. *Nicephor.Gregoras, hist.l.9.*

Prosperitas est (ut aiunt) consimile quiddam gravi plumbo: si hominem robustum non nanciscatur, qui oneri ferendo par sit, pronum in terram præcipitat & proterit. *Constant.Manass.Annal.pag.160.*

Animus mortalium inexplebilis est præsentis fortunæ muneribus semperque ad ulteriora contendit. *P.Æmil.lib.1.*

Quod vulgo dici solet, nimia prosperitate homines majorem hostem non habere, verissimum est, ea enim illos effrenatos suique præfidentes ad malum audaces, & proprij commodi novis rebus turbandis cupidos facit. *Guicciard.hist.lib.13.*

Solent urbes fieri insolentiores, cùm exiguo labore insperata felicitas contingit: sed stabilior est fortuna, quæ ratione paratur, quàm quæ casu offertur: ac facilius est adversa propulsare, quàm retinere res secundas. *Thucid.lib.3.*

Neque cujusvis est corporis multum merum citra ebrietatem ferre, neque temerè invenias, qui non in tanto rerum secundarum affluxu de potestate rationis exeat. *Plut.in Lucull.*

Secundæ res sapientium animos fatigant. *Sallust.de coniur.Catil.*

Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. *Tacit.hist.1.*

Humani animi rerum successibus certissimè explorantur, quibus amentes tantum insolescunt, quanta prudentes laude moderationis cumulant. *Nicepho.Gregoras hist.lib.6.*

Memini ex te olim audisse, itidem à diis illum magis exorare quod velit, quemadmodum etiam ab hominibus, qui non cum angustiis urgetur, tum assentetur, sed cum rebus secundis utitur tum reminiscatur deorum. *Xen. de pad. Cyri. lib.1.*

Res secundæ, ubi animus continens iis moderatur perdurant: potentiáque mediocriter usurpata, omnia bona conservat, ac (quod potissimum est minimè iis obtingit qui sine virtute vivunt) & viventes sincero amore diligit, & defunctos veris laudibus ornari facit. *Dion.l.43.*

¶ Apophthegmata.

Socrates scisciatus quid bonis viris molestum esset? respondit, majorum prosperitas. *Ant. & Maxim.sermon de fortuna bona & mala.*

Diodorus Philos. felicioris ingenij esse dicebat, infortunia cum dexteritate ferre, quam ingentem prosperitatem tegere prudenter. *Eod. serm.*

Epicurus. Humilis, inquit, & paruus animus prosperitatibus effertur, adversis autem rebus deprimitur. *ibid.*

Epictetus. Hæc ejus sunt de prosperitate scitè dicta: Stultus prosperitatis tanquam ebrietatis voluptate nimium fruens, stultior evadit. Eorum qui prosperè agunt, antagonista est invidia: prosperitate, ranquam fructibus autumni, dum adest, frui debemus. *in Enchiridio & dissertationibus.*

Phauorinus, in prosperitate, inquit, ne, superbias; & inops ne delicias animum. Fortunæ vices fortiter ferre scias. *Ant. & Max ser. de fortuna.*

¶ Exempla Sacra.

Prosperitas superbię occasio, Roman.2. Exempla: Israëlitæ, Deuter, 32.15. prosperitas Christi tempore, Mich.4.4. prosperitatis mala, Proverbior.30.vers.9. Ierem.5.7. Ezech.16.v.49. Oseæ, 13.v.6. prosperitatis temporalis abusus, exempla Israëlitæ, Deuter.32.v.15. Gedeo, cum parvus esset homo, & in arca frumentum excuteret, bonus fuit, Angelusque Domini visitavit eum. Iudic.6.v.12. post obtétam autem & peractam victoriam prospera fortuna abusus est: Fecit enim ex inauribus Ephod, & posuit illud in civitate sua Ephra, fornicatusque est omnis Israël in eo, & factum est Gedeoni & omni ejus domui in ruinam, Iudicum 8.v.13.14. David post bella multa, & victorias multas, remanens quietus in Ierusalem, committit adulterium, 2. Samuel 11.4. post adulterium etiam homicidium v.15. Occasione multitudinis subditorum in superbiam effertur, & populum numerandum curavit. 24.v.1.2. Salomon, 1.Reg.10.vers. 26.27. & 11.v.1.2.4. Ieroboam, antequam consequeretur dominium super decem Tribus, non legitur fuisse malus, sed post fecit vitulos aureos, &c. 1.Reg.11.vers.20.28. Amasus postquam debellavit Edom, elevatum est cor ejus, & voluit contra Ioas Regem Israël pugnare, 24.v.7.8.9. &c. Roboam, 2.Paral.12.v.13.14. Ozias, 26.v.16.17. Manasses, 33.9. Israëlitę, Nehem.4.v.25.26. Nabuchodonosor. Dan.4.21. Filij Zambri, 1.Machab. 9.37.40.41. Adolescens quidam, Marth.19.22. Dives stolidus, Luc.12. 16.17.19.19. Villæ emptor, 14. 18.19. Dives epulo, 16.19. Herodes, Act. 12.21.22. Divites hujus seculi 1.Timoth.6.17. prosperitas multos habet amicos, Exempla Tobiæ amici, Tobiæ, 11.v.20.21. Fratres, sorores, & amici Iobi, Iob.24.v.10.11.12.

Vide, Felicitas, Fortuna.

Providentia.

¶ Definitio et etymolog.

Providentia, Græcè πρόνοια, ἡ, & προνοητικός, ὴ, ὸν, providus: & προνοέω, provideo dicitur. Hebr. verbum *Schagasch* significat prospexit considerate, intentè, aspexit, speculatus est cum inclinatione corporis. Inde Gal. *Sage*, nempe Sagax & providus, vide Etymol. trilingue Lugd. pag.538.

Est autem providentia, per quam futurum aliquid videtur, antequam factum sit. *Secund. Cicer. in Rhetor.*

Providentia est notio futurum perttractans eventum. Cujus officium est ex præsentibus futura perpendere, adversus advenientem calamitatem se consilio præmunire. *Secundum August. de spiritu & anima.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Providentia divina generalitas.

Quis præparat coruo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos? *Iob.29.*

Dominus regit me, & nihil mihi deerit. *Psalm.22.*

Homines & iumenta salvabis Domine. 35.

Lætentur & exultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate & gentes in terra dirigis. *66.*

Quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. *Sap.6.*

In manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia. 7.

Attingit ergo à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. 8.

Diligitis enim omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti; 11

Tua autem, Pater, providentia ab initio cuncta gubernat. 14.

Nónne duo passeres esse veneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine parte vestro? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. *Matth.10.*

In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus. *Act.17.*

Omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. 1.*Petr.2.*

Æquitas in remuneratione bonorum.

Nihil in terra sine causa fit. *Iob.5.*

Sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. *Sap.11.*

Volo autem & huic novissimo dare sicut tibi. An non licet mihi quod volo facere? *Matth.20.*

In punitione malorum.

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis ex legislatoribus. *36.*

Non enim est alius Deus, quàm tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas, quoniam non injuste judicas judicium. *Psal.12.*

Cum ergo sis justus, juste omnia disponis. Virtus enim tua justitiæ initium est. *Ibid.*

Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contrà eum, à quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, & exaltetur baculus, qui utique lignum est. *Esa.10.*

Et intellexit quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole, quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. *Eccl.*

Sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo utrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa æque eveniant justo, & impio, bono

& malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti.9.

Providentia humana.

Gens absque consilio est,& sine prudentia,Vtinam saperent & intelligerent,ac novissima providerent. *Deut*.32.

Frustra autem jacitur rete ante oculos pennatorum.*Prov*.1.

Audi consilium & suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimis tuis. 19.

Callidus videt malum, & abscondit se,parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.22.

Astutus videns periculum,absconditur:simplices perrumpunt,& damnum accipiunt.27.

In die bona fruere bonis,& malum diem præcave.*Eccl*.7.

Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. *Sap*.9.

¶ Patrvm Sententiæ.

Vbicunque fuerit providentia,frustrantur universa contraria:ubi autem providentia negligitur,omnia contraria dominantur.*August.in l.de sing.cler.*

Quum viderimus aliquem servum Dei providere,ne ista necessaria sibi desint,non judicemus eum de crastino solicitum esse:nam & ipse Dominus propter exemplum loculos habere dignatus est:& in Actis Apostolorum scriptum est:Ea quæ ad victum sunt necessaria,procurata esse in futurum,propter imminentem famem. *lib.de ser.Dom.in monte*

Providentia Dei omnia gubernantur,& quæ putatur pœna,medicina est. *Hier.in Ezech.*

Omnes sumus in minimis cauti,in maximis negligentes:hoc ideo fit, quia ubi vera vita sit,ignoramus.*Lib.de hom.perfectione.*

Prudens dicitur quasi porro videns. Perspicax est enim, & incertos providit casus. *Isid.in l.cœli.*

Scopus ille vitandus est,ubi alter offendit:pecora ipsa vitare norunt, quæ læsisse cognoscunt,itinera illa non repetunt,ubi in foveam corruerunt.Tenaces laqueos avis capta declinat,in rete avis suspecta non incidet, & omnia quæ possunt habere contraria, faciliter casus assumerent,si curam salutis propriæ non haberent.*l.4.epist.*

Quanto majora timentur esse dispendia, tanto promptior & perfectior debet esse cautela. *Petr. Chrys.*

¶ poeticæ Sententiæ.

Sophocles in Electr.

Ἐστ μέγας ἐν οὐρανῷ
Ζεύς, ὃς, ἐφορᾷ τε, πάντα κρατεῖ.
Est magnus in cœlo
Iupiter, qui inspicit omnia & imperat.
Προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
Κἀρδοκηθὲν ἄμεινον, ὅστις σοφός,
Providentia nullum hominibus possibile est
Lucrum capere melius, neque mente sapiente.

Ovid.3. Amor.8.

Cum rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitos nullos esse putare Deos.
Vive pius, moriere pius, cole sacra, colentem
Mors gravis à templis in cava busta trahet.

Virgil. Eccl.8.

Non curare Deum credis mortalia quenquam.

Claud. 1. Ruf.

Sed cum res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, latosque diu florere nocentes,
Vexarique pios: rursus tabefacta cadebat
Religio, causasque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ semina currere motu
Affirmat, magnúmque novas per inane figuras
Fortuna non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo, vel nulla putat, vel nescia nostri.

1. Ruff.

Abstulit hunc tandem Rufini pœnà tumultum,
Absoluitque Deos, iam non ad culmina rerum,
Iniustos crevisse queror, tolluntur in altum,
Vt lapsu maiore ruant.

¶ PHILOSOPHICÆ ET HISTORICÆ Sententiæ.

Magis prævident fatui futura quam alij, quia eorum memoria non est occupata circa præsentia. *Arist.l.de somno & vigilia.*

Facta præterita certa documenta dant futuris.

Futura,si præsciuntur levius tolerantur,& prudentius amantur.

Consilium est oculus futurorum. *Idem,in regim.prin.*

Si oculis cordis videre delectabile est, animæ oculis acutè intueri mirabile est. *Idem in epist. ad Alexandrum.*

In primis magna dissensio est,eaque nisi dijudicetur,in summo errore necesse est homines,atque in maximarum rerum ignoratione versari. Sunt enim philosophi,& fuerunt,qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procurationem Deos. Quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? Hæc enim omnia purè ac caste tribuenda deorum nummi ita sunt,si animadvertantur ab iis, & si est aliquid à diis immortalibus humano generi tributum. Sin autem dij neque possunt nos iuvare,nec volunt, nec omnino curant, nec quid agamus, animadvertunt, nec est, quod ab his ad hominum vitam permanere possit:quid est,quod ullis diis immortalibus cultus,honores, preces,adhibeamus? In specie autē fictæ simulationes, sicut reliquæ virtutes,ita pietas inesse non potest,cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est. Quibus sublatis perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio. Atque haud scio,an pietate adversus Deos sublata,fides etiam & societas generis humani, & una excellentissima virtus justitia tollatur. Sunt autem alij philosophi, & hi quidem magni atqui nobiles qui deorum mente atque ratione omnem mundum administrari & regi censeant:neque verò id solum,sed etiam ab eisdem vitæ hominum consuli & provideri. Nam fruges, & reliqua, quæ terra parit, & tempestates,ac temporum varietates, cœlique mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescant, à diis mortalibus tribui generi humano putant;multáque,quæ dicentur in his libris,colligunt, quæ talia sunt,ut ea ipsa dij immortales ad usus hominum fabricare penè videantur. *Idem de natura deor. in princ.*

Providere omnibus,maximè ad Deum pertinet,qui ab omnibus segregatus existens,ob segregatam singularitatem unum ipsum cognominatur,& ob universalem providentiam bonam.*Marsf.Ficin.in Dion.Areop. divin.numin.*

Providere nihil aliud est,quam subdita bene disponere,& ad bonum perducere. *idem, ibid.*

Providentiæ divinæ tria sunt officia:primum quando composuit universum suis quæque gradibus singula disponere: secundum res singulas quo ordine naturaliter sunt dispositæ,conservare, & si prævaricentur,in ordinem denuo redigere:tertium ita regere,movere, singula sua cuique dispensare,prout naturæ cuique convenit.*ibid.*

Providentia Dei per medios spiritus hominibus sæpè agendorum oracula pandit,quos spiritus Dionysius Arcopagita principatus nominat. *Fic.in Plot.Theo.*

Providentiam antiqui Theologi triplicem putant: universalem in Deo,per quam omnibus omnia prospiciat ac præbeat,& minus universalem in diis,per quam omnibus consultant,non omnia tamen munera, sed quædam omnibus exhibentes; particularem denique in dæmonibus,qua quædam quibusdam iam largiantur.*Fic.in apolog.*

Providentiæ divinæ quam Adrastriam appellat Plato,nihil vel oculos subterfugere potest,vel manus effugere.*Idem in Plat.de repub.dial.5.*

Providentia universalis in Deo est,nam & in omnibus & omnia providet,& largitur:universalis etiam in mente divina, & anima mundi. In diis sequentibus, sive invisibiles sunt, sive visibiles, providentia quodammodo universalis est,sed conditione quadam particulari, aut rebus omnibus munera dant,sed quædam munera,aut dant quidem omnia,sed quibusdam. In dæmonibus particulari est providentia, & conditione particulari. *Fic.in Plot.En.1.lib.6.c.7.*

Providentia omnia inferiora reguntur. *Fic.in Plot.En.2.lib.3.c.7.*

Providentia non tollit usum,ne interea longum perdat ordinem causarum, non tollit malum, ne interim bonorum auferat amplitudinem imo nefariarum tollat ordinem specierum. *Idem in Plot. En. 3. libr.2: cap.9.*

Providentia non vegetalis solum more plantæ,sed etiam intellectualis artis,& providentiæ more,sed naturalis, neque ad minima se diffundit. *In Plot.En.3.lib.2.c.18.*

Providentia summa totius ad summum universi decorem in ordine consistentem varia rerum genera forè constituit, & innumerabilia individua, & diversas in quolibet genere species: & sic in anima fecit. *Idem in Plot.En.4.lib.3.c.3.*

Providentia triplex est prima in Deo:secunda,quâ consulitur singulis animalibus,plantis,horum ortui,interitui,& cæteris mutationibus:tertia rebus humanis propria. Prima vis immutari non potest, nec ullo modo impediri,secundæ & tertiæ facilè immutari possunt, quia motu causæ ad unum effectum non determinatæ interveniunt. *Iac.Car.in Alc. par. post.dist.11.*

Providentiæ non est naturam pervertere, imò qua ratione est providentia,uniuscujusque naturæ servatrix.*Idem in Alc.pas.post dist.12.*

Homerus in arduis inusitatisque rebus, & ad quas impetu quodam animi,ac furore quasi divino opus est,Deum proponit:non qui cōsilium nostrum tollat,sed moveat,neque impetus animo indat,sed visa & imaginationes obiiciat quæ impetuum duces sunt:atque ita sani non involuntariam efficit actionem, sed voluntati initium præbet, eamque spe & confidentia confirmat. Aut enim omnino excludendus est ab omni principio causaque actionum nostrarum Deus: aut quisnam alius tandem sit modus quo hominum illo actiones adjuvet! non enim corpora nostra effingit, manusve, ad id quod facto opus est, aut pedes applicat: sed eam animi partem, quæ ad agendum est, diligendumque nata, principiis quibusdam & visis, cogitationibusque objectis excitat aut contra avertit & inhibet.*Plut.in Coriolano.*

Ferunt Alexandrum in Ægypto Psammonem philosophum audivisse, idque ejus dictum maximè probasse, quo affirmabat, omnes homines à Deo regi:divinum enim esse id, quod in uno quolibet præsit atque imperet. Ipsum magis philosophicè eadem de re sensisse, cum quidem Deum omnibus hominibus communem esse patrem, sed proprios sibi filios eos adscisceret, qui hominum essent præstantissimi diceret.*Idem in Alexandro.*

Vsque adeo Natura non solùm corpora hominum,verùm etiam animos sui dissimiles finxit, ut sæpenumero unus idémque homo non modo in rebꝰ diversis,hic quidē fortiter,illic segniter se gerat,sed in similimis quoque rebus modo inauditam celeritatem, alias incredibilem ignaviam ostendat:& aliquando quidem fortissimus,nonnunquam vero timidissimus videatur.Non sunt autem ista paradoxa,sed cōsueta & nota illis qui animadvertere volūt.Quippe multos in venationibus cernimus adversus sævissimas feras audacissimos esse:quos si ad arma hostesque transtuleris,ignavi socordésque apparebunt. In rebus verò bellicis pleriq; singulari certamine sunt acerrimi,qui nulliꝰ pretij in acie. Thessalicos equites, conserto prælio, insuperabiles esse constat. Eosdem si

per

per partes attentaveris, laceràre & capere facillimum erit. De Ætolis contrarium accidit. At Cretenſes terreſtribus ac navalibus prælijs ad inſidias, furta, rapina, nocturnos inſultus, & omnia doli genera promptiſſimi apparent. In prælio verò diſpoſitis cohortibus ſegnes, timidi ac inutiles prorſus. His planè contrarij ſunt Achæi atque Macedones. *Polyb. lib.* 4.

Deorum benevolentiâ præſente omnes res hominum in melius cedunt. *Dionyſ. Hal. l.* 2.

Deorum indignatio omnibus ſuperbis imminet. *Idem lib. eod.*

Deorum beneficio omnes res præclarè & bene geſtæ acceptæ ferendæ ſunt. *Idem lib.* 3.

Diis curæ ſunt res mortalium. *Idem eod. lib.*

Divina providentia ſemper & aliàs urbem Romam ex periculis eripuit, & ad mea uſque tempora incolumem etiam tuetur. *lib.* 5

Intereſſe rebus humanis cœleſte Numen videtur. *Livius, decad.* 1. *lib.* 1.

Pro ſe quiſque Deum tandem eſſe, & non negligere humana fremunt: & ſuperbiæ crudelitatique, & ſi feras, non leves tamen venire pœnas. *Idem lib.* 3.

Divina providentia non inulta ea eſſe patitur, quæ præter jus & æquum fiunt. *Zonar. Annal. tom. primo.*

Etiam ſi providentia tardius invadat injurios, conceſſo pœnitentiæ ſpatio: tamen niſi à malitia diſceſſerint, lento gradu eos aſſequitur, & pœnas exigit. *Idem, in Rom. Lacapeno. tom. lib.* 3.

Providentiæ divinæ nutu res noſtræ gubernantur. *Idem in conſt. Monon. tom.* 3.

Cupiens in futurum evertere, aliquem, nullo reſiſtere valente id peragit, neque viri dignitatem conſiderans, neque aliud eorum quæ eventura ſperamus exequens, neque hominum querelas & accuſationes curans: ſed quod ſemel conſtituit, id exequitur. *Procop. de bell. Perſ. lib.* 2.

Deus procul futura reſpiciens præſcribit ubi aliquando res caſura ſit: at homines à ſpe ſæpè decepti, ignorant ſe cecidiſſe, etiam ſi compotes ſint aut recta concurrerunt fortunæ via ferentis ad ea bona quæ viſa ſunt prius. *Idem, de bell. Vandil. l.* 1.

Humana omnia procedunt, ita ut Deo placitum eſt. *Idem de bell. Got. lib.* 1.

Laqueos & retia divinæ providentiæ nemo evadere poteſt. *Nice. in Alex. Comn. Manuelis F.*

Non ſolet Deus eadem ſubinde ratione res humanas gubernare, ſed ad varietatem adminiſtrationis univerſi declarandam regna & principatus aliter atque aliter transferre, ne minutiſſimis quidem rebus à ſua cura excluſis, *Idem, Iſaac, Angel. lib.* 3.

Deus monſtrat ſe eſſe horarum & temporum Dominum, & à ſe itinera hominum vel proſperari, vel impediri. *Idem, Alexand. Angel. lib.* 3.

Cuncta gubernans providentia ſæpius multitudini equorum & exercitum non ſubſervit, exiguis vero copiis & parum locuplete ſpe fretis magis adeſt, maximáſq; largitur victorias. Nam illorum ſpem arma ſæpè & reliqui apparatus, abundantia velut adulterat, nec ſurſum ferri ad vitæ neciſque dominum ſinit, ſed gravi quodam pondere deorſum premit, humique verſari cogit: horum contra fiduciam penuria expeditionem facit, ac propemodum ad percurrendum cœlum impellit, & votis ardentioribus ſupernam dexteram evocat. Hinc eſt quod multi magna ſpe dejecti, contrarium experiuntur: alij verò ex inopia & ſui deſperatione maximos triumphos adepti ſunt. *Niceph. Gregoras, hiſt. l.* 4.

Providentia Numinis etiam arida refloreſcunt, & pauperes ditantur, & imbecilles confirmantur, & parvi amplificantur: contráque fit, cùm dives ſuis opibus glorietur, & potens ſuis viribus intumeſcat. *idem eod.* 2.

Ea quæ geruntur curæ ſunt divinæ providentiæ, & cuiuſque rei exitus ab antegreſſis pendet cauſis: quas nos quidem moleſtiæ vitandæ cauſa quæ inde exiſtit libenter obliviſcimur, vindicta vero ſuis pugilaribus inſcriptas cuſtodit: ut quemadmodum quiſque ſementem fecerit, ita & ſuo tempore metat. Nam ipſo eventu homo doceri queat, iis quæ divinitus non proſperentur, & terram, & mare, & aërem adverſari, tanquam fugitivum Dei & juſtitiæ violatorem fortiter ulciſcentia. Qui ubi ſeſe cognovit, ipſe ſibi præcipere queat: non refragandum eſſe latæ divinitus ſententiæ, qualis eacumque fuerit: neque violenter quicquam agendum, ſed ſuæ ſorti acquieſcendo fallendum tempus, ac fatum adjuvandum potius quàm impediendum, licet aliter agat contra nos quàm vellemus. Longè ſanè præſtat quietum obſequi fato, quàm illi fruſtra nitendo veluti materiam præbere. Quod perinde fuerit, ac ſi quis flammæ impetum reformidans, ædes undique circundantis, non omni ſtudio ne longius evagetur obſtet, aut prorſus eam reſtinguere conetur: ſed ſarmentorum faſciculos congerat, & multum olei effundat, aut ſi quis vehementi ſpirante Borea, & crebros fluctus excitante, navicula exigua æſtuanti pelago ſe committat ultro; ea enim ſunt ejuſmodi, ut aſpectum minimè iucundum præbeant: ſed unum ex infeſtis iſtis rebus, ſi acceſſeris, interitum adferunt. *Idem, lib.* 7.

Cùm divina providentia conſiliis & actionibus humanis non ſuffragatur, malo & infœlici exitu eæ terminantur, nam & prudentes conſilium & fortes virtus deſtituit, atque in contrarium convertitur. *eod. l.* 7.

Illud eſt animadverſione dignum, quod nihil humanarũ rerum ſine providentia adminiſtratur, ſed omnia aguntur arcana quadam ratione, licet nos ignari ſedeamus, verba & providentia & veritate indigna facientes. Cùm enim Deus aliquos ob vetera & recentia delicta mulctare vult, & periti medici more incurabilibus morbis uſtiones & ſectiones adhibet. Mox terram fortunatam aër gravis infeſtat, aqua maris illi mari ſuccenſet, importuni venti eam exagitant, peſtilentia graſſatur affliguntur viri boni & eruditi, qui mores ſuos ad Doriam (ut ita dicam) harmonia compoſuerunt: quicquid inſtituunt labaſcit, conſiliis minimè reſpondet eventus, eo ſit eventum moderante contra calamitoſi, obſcuri, vecordes, & furiarum alumni, proſperam fortunam experiuntur; ſtulti potenter vincunt ſapientes, ſanniones & mancipia modeſtos & honeſtos ſuperant. Tum & urbium magiſtratus, & patres familias, & tribunos plebis & ædiles, & prætores, & monachorum rectores omnes videas impudentiæ & ædiles, & petulantiæ ſervire: nec ex officio quicquam facere aut poſſe, aut velle. *Idem lib.* 8.

Quid opus eſt ſacras providentiæ rationes recenſere, quæ res noſtras gubernans, eo fine cõcludere ſolet, quem ignoramus? nunc ſperato, nunc inſperato: & nunc cum appendice, nunc ſine adjectione: non ſecus ac ſi quis Piræo egreſſus Ægeum mare trajicere inſtituas. Septentrionum vero vi in Cretam & Sardiniam præter expectationem deferatur. Nam tali inconſtantia & terræ & maria perpetuò concutiuntur. Quamobrem fortaſſe etiam deteriora metuenti, meliora contingent, & triſtitiæ ſemen uberem lætitiæ meſſem producet. *Idem, eod. l.* 8.

Providentiæ vis eſt inevitabilis. *Item*, Quod fieri oportet, Sapientiam omnem humanam oppugnat. *G. Pachym. hiſt. l.* 2.

Inexpugnabilem divinæ providentiæ vim nemo mortalium unquam coarguere ceu vanam & inefficacem poterit. *Conſtant. Manaſ. Annal. pag.* 80.

Non ſinit Deus rem ſuæ potentiæ infidelium virtutem videri? *Paul. Diacon. in Arcad. & Honor.*

Quia multo interjectu ſeculorum Perſarum & aliorum geſta exoleverunt, facta ſunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum: quanquam ſi quis intentius animum adhibeat, ſeſeque ipſo mentis affectu ipſis pene cauſis belliſque permiſceat, ac rurſus velut in arce ſpectaculi conſtitutus, utrumque in ſuis qualitatibus tempus permetiatur facile dixerim, eum judicaturum, neque illa niſi irato atque averſato Deo poſſe tam infœliciter perturbari ac permiſceri, neque iſta ſic, niſi propitio & miſerante componi. *P. Oroſ. hiſt. l.* 2. *c.* 18.

Qualiacunque tandem ſint hominum conſilia, Deus pro ſuo arbitratu ſolus omnia moderatur. *Ph. Comn. l.* 4.

A Deo ſalus regnorum omnium, & incrementum, & occaſus, & initia dependent. *Ph. Comin. l.* 7.

Deus principum & Regum voluntates gubernat, ita ut conſilia ſequantur accommodata his, quas cogitant deinde perficere, actionibus. *Idem, lib.* 8.

Quamcunque partem Deus vult amplificari & florere, fit ut ibi quoque prudentes homines ac induſtrios excitet. *Idem, lib.* 9.

Deus Optimus Maximus ſui omnino juris arbitriique, ut omnia, ita & fortunam belli eſſe ſtatuit. *P. Æmil. l.* 9.

Triumphat in providentiæ curru æternus ille rector, & nos ſequimur: liberi ac velut milites ejus, ſi volentes; captivi, ac ſervi, ſi nolentes. *Idem in Cent.* 3. *ad Belg. Ep.* 19.

Fruſtra oratur Deus, cum ex altera parte vanè ac ſimulatè preces funduntur, atque ex altera nullum flagitiorum genus derivatur. *Natalis Comes hiſt. l.* 22.

Divina providentia conſiliis actionibúſque hominum non commilitante, neque vir conſultus, conſultus eſt; nec fortis, fortis: ſed etiam ſapientiſſima conſilia inſipienter deſinunt & generoſa maximè ac fortia facta turpem & infamem exitum conſequuntur. *Niceph. lib.* 7.

Omnes propè mortales amici ſunt potentiæ ſive victricis fortunæ, cùm nulla verè mortalium ſit potentia, niſi magna lædendi poteſtas, quia vera potentia eſt ſolius Dei benefaciendi ſcilicet facultas, homines enim ut potentes ſint, indigent etiam multorum opera ad citam everſionem rerum optimè conſtitutarum, cùm ſolus Deus ſine adjutoribus everſa ſtatim poſſit excitare. *Natalis Comes hiſt. l.* 24.

Vana ſunt omnia mortalium conſilia, nullâque humana fœlicitas eſt diuturna, cujus radices prius areſcunt, quàm ad maturitatem perveniat, niſi divina providentia iſtud confirmaverit. *Idem lib.* 25.

Nihil ritè nihilque providenter homines ſine Deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicantur. *Plin. in Paneg.*

Omnibus rebus Dij adſunt, præcipuè vero bellicis, idque tantò magis, quantò hæ rebus aliis ſunt majores, & quanto eorum alea incertior, & periculoſior eſſe ſolet. *Idem l.* 8.

Dij ad honeſta & juſta fœdera, non autem ad turpia, & injuſta teſtes adhiberi ſolent. *Idem.*

Neque multitudo, neque robur in bello victoriæ cauſa eſt, ſed Deus *Xenophon.*

Acerrimum impietatis vindicem Deum eſſe, & ad nulla connivere ſcelera, graviſſimæ pœnæ teſtantur, quibus eos qui nefandis criminibus ſe polluerunt punire ſolet, ſed tum maximè ejus ira, ac manifeſta cernitur, cùm ij, qui potentia & dignitate præcellunt, ob truculentos mores, divinæque juſtitiæ contemptum atrocibus ſuppliciis ſubjiciuntur, ſæpius etiam accidit ut numinis iram acerbius ſævientem ipſi ſentiant, quo diutius impunitate lætati ſunt. *Richard. Dinotrus de Princ. lib.* 8.

Ea, quæ Deus decrevit nullatenus prohiberi poſſunt. *Procop. de bello Vand. l.* 1.

Nulla gens, nec tam immanſueta, nec tam ferrea, quæ non etiamſi ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat. *Cicer. 1. de leg.*

Similis eſt Deus gubernatori: Sicut enim navigans gubernator nunquam manum ſuam à gubernando, ſic nunquam penitus curam ſuam tollit à mundo, at ſicut ille & auras captans, & ſaxa vitans, & ſaxa ſuſcipiens totus ſit ſimul, tam corporis, quàm cordis officio ſuo deditus: Ita Deum noſtrum ab univerſitate omnium rerum, nec munus dignantiſſimæ viſionis avertere, nec regimen ſuæ providentiæ tollere, nec indulgentiam benigniſſimæ pietatis auferre. *Salvianus l.* 1. *de Provid.*

Credendum eſt, ſicut in curru aurigam, aut in navi gubernatorem, ita in rebus omnibus ſuperſtare eum, qui præeſt corporibus, animabus, animæ

mæ

mantibus,mentibus,Angelis,cunctis,quæ terra vel aëre,vel cœlo continentur naturis tum visibilibus, tum invisibilibus:totum enim mundum ex se pendentem regit. *Phil.lib.6.ae sum.*

Sic mundum regi dicimus,ut à rectore provinciam,cujus apparitores nemo socios esse in regenda provincia dixerit, quamvis illorum ministerio res geratur.Et sic tamen possunt aliquid præter jussa rectoris per ipsius ignorantiam , quæ est conditionis humanæ : Ille autem præses mundi & rector universi,qui scit omnia , cujus oculis nihil septum est, solus habet rerum omnium cum filio suo potestatem , nec est in Angelis quicquam nisi parendi necessitas. *Lact.lib.2.cap.17.*

Quicquid à sapiente diligenter prævidetur,cum ad rem agendam perventum fuerit,faciliùs superatur atque decernitur:Melius enim est ante tempus occurrere,quàm post vulnus datum remedium quærere;nam sibi non est cavendi tempus in medio malorum. *Senec.*

Gravius nocet quodcunque inexpertum accidit. Melius est præcavere,quàm pavere,ut melius est rubescere quàm pavescere. *Idem.*

Quis namque compos mentis à quoquam alio majora speraret,quàm à Diis qui maximè nobis prodesse possunt ? Hæc verò sperare ab eis illum oportet , qui eis placet , ille verò eis placet, qui quàm maximè eis obediat. *Xenophon.lib.4.de fac.& dict.Socr.*

Bona mens sine Deo nulla est. *Ex lib.1.de Const.cap.5.*

Sol, Luna, sidera , elementa, & omnia hæc sæcla animantem parent non invita , & obaudiunt supremæ illi legi,nobilissimum rerum homo, solus in conditorem suum calces jacit ac resistit. *Ibid. cap.13.*

Ridemus, si is qui cymbam ad rupem alligavit , & funem idemtidem trahat , rupem ad se accedere censeat,cùm ipse ad illam : & non major nostra stultitia est,qui ad rupem illam æternæ providentiæ nexi,trahendo & reluctando volumus eam nobis obsequi, non nos ipsi ? *ibid.*

Deus omnium rerum est auctor & actor , æterna & provida mens, quæ cœlorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cursus.quæ elementorum alternas vices,quæ denique omnes res superas,inferas temperat,moderatur,gubernat.Spargit quoquoversum æterna illa lux suos radios, & uno eodemque, ut ita dicam, ictu sive nictu, sinus omnes & abyssos penetrat cœli, terræ, maris:nec præest solùm divinitas hæc rebus omnibus, sed interest, imò inest, res omnes inspicit,adit,cognoscit: & cognitas immota quadam & ignota nobis serie dirigit ac gubernat. *Ibid.cap.13.*

Vigilat semper divinus ille oculus:& cum dormire eum censes, connivet.*Ibid.lib.2.cap.15.*

Quis ei imponat qui externa & interna pariter rimatur , qui corpus videt & mentem ? qui linguas & fibras,aperta denique & operta? *Ibid. cap.16.*

Tam provida Dei benignitas est , ut illam ipsam noxam in salutem nostram vertat,& peccatum in bonum. *ibid.cap.7.*

Æquum est ut homini placeat, quidquid placet Deo. *lib.1.cap.14.*

Providentia divina per gentes ætatesque spargit artium flores,& magnum hunc mundi hortum, velut per areolas , variè colit. *Ex dispunct. not.Cod.Mirand.*

Solus Deus omniscius & expers erroris : hominum quidquid est, opinantur, vacillant, errant. *ex lib. de una relig.*

Deus pio clypeus & tector. *ibid.*

Deus nostros sensus rimatur,& verba nostra velut in auraria trutina pendit. *Ibid.*

Divinum numen omni modo, omni tempore juxta leges patrias colendum à regibus & principibus,& ut alij colant,efficiant. *ibid.*

O vera,ô firma libertas servire Deo ! *ex lib.3. Differt.12. man. ad Stoic.Philos.*

Providentia pelagus est, & cymbalum ingenij si immittis,fluctuabit aut merget. *Ex lib.1.Dist.13.Physiol.Stoic.*

Divina nos admonet Providentia,non res insipienter vituperare, sed utilitatem rerum diligenter inquirere:& ubi nostrum ingenium vel infirmitas deficit,ibi credere occulta:sicut alia quæ vix potuimus invenire.Atque hæc ipsa aut humilitatis exercitatio est, atque elationis attritio.Quid vis ô homo?stuporem tuum divinæ Sapientiæ opponere,quidquid non capis,carpere?Demitte & inclina te potius:& scito arcana hæc naturæ adyta,magno illi Pontifici abeunda tantum, fortasse minoribus etiam sacerdotibus,id est,Geniis, haud semper aperta. *ibid. ex August. 11.lib.de Civit.Dei,cap.22.*

Nemo se,sine Deo,novit,& in se Deum.*ibid.l.3.Diff.3.*

Culpare non potes aliquid malum aut acerbum in eo & ab eo , qui Bonitas & Benignitas totus. *Ex Cent.1. Ep.61.*

Deo curæ & amori sumus magis,quàm nos nobis. *ibid.*

Deus non deserit suos ; sed abducit à loco ut ad meliorem reducat, & obiicit sæpe non sperata. *Ex Cent.2.ep.87.*

Deus ille optimus,optima ferè ad se trahit.*Ex Cent.*

Quod Deus vult,velimus:quò ducit,eamus. *ibid.ep.51.*

Heu,quanta quies,Deo se dare,ab eo pendere, decreta ejus sine murmure exsequi & subire ! *Ex Centur.ad Germ.& Gallos,ep.25.*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicebat,si quid cura potest,illud cures:at si Deus ipse te curat,cur tu sollicitus tibi sis ? *Ant.& Max.ser.de provident.*

Plato, Virtus,inquit, nec sub doctrinam cadit, nec est naturalis , sed divino fato inest iis,qui eam habent. *eod.serm.*

*Idem.*Deus omnia,inquit,& secundum Deum fortuna & occasio humana gubernant universa. *ibid.*

*Alphonsus.*Cosmus Florentinus Alphonso Aragonum regi malè pacatus,ut alioqui magnus & illustris,cum domo misisset regi Titij Livij libros utique præclaros, reclamatum est à medicis regiis,qui ederant, ne librum attrectaret ab hoste missum , quem veneno infectum in regis interitum putabant. Verùm Alphonsus,cum aliquanto videretur medicis assentire,demum Livium manibus attrectans,hinc indeque legens & relegens quasdam historias ad suos conversus, ait : An ignoratis,regum animas non privatorum libidini subjectas esse,sed sub cura Dei securas & læras agere ? Sensit vir prudentissimus,divina providentia cum regantur omnia, cor regis (qui est Dei,ut Paulus ait,minister) semper esse in manu Domini qui regit & flectit quò vult, contra omnia nostra consilia. *Ant.Panor.de reb.Alphons.& Æneas Sylv.de eius dictis.*

Chilon frequenter dicere solitus est : Cave tibi ipsi, & cave teipsum. Quorum primo admonuit,cautè agendum esse cum hominibus,ne fraude circumventi decipiantur. Deinde unumquemque sibi suspectum esse oportere. Omnes enim ferè cavent sibi ab aliis , tamen interdum nemo magis hostis est homini, quam homo sibi ipsi : quo fit,ut cum aliis imponimus,nosmetipsos perdamus. *Laërt. in vita Chilon.*

Antisthenes dicere solebat,sapienti nihil esse novum aut subditum:eo quod quicquid homini potest accidere , sit tam præmeditatus,ut nunquam dicat,non putaram.*Laërt.lib.6.c.1.*

Agesilaus. Tissaphernes Persarum Dux cum Agesilao fœdus non ex animo, sed metu percusserat,hac lege, ut Græcas civitates sineret libere suisque vivere legibus,mox ingentibus copiis à rege suo accersitis, bellum illi denuntiavit , ni Asia decederet. Hoc fœdus violatum libenter arripuit Agesilaus, legatis hilari vultu respondens : se magnam habere gratiam Tissapherni , quod perjurio suo & deos & homines sibi infensos reddidisset,adversæ vero parti propitios.Rectè sensit, absque providentia Dei nihil geri in rebus mortalium , magisque fidendum divino favori,quam humanis consiliis aut viribus. *Plut.in Lacon.*

Epaminondas. Sub Epaminonda Thebano duce nunquam evenit , ut exercitum invaderet tumultus Panicus,qui subito præter causam interdum oboriri solet : propter summam præstantissimi hujus ducis providentiam. *Plut.in Græc.apoh.*

¶ Similitudines.

Chrysostomi. Nemo Solem dixerit oculis noxium, eo quod nonnulli visu sunt hebetiori,sed quam accommodatissimum:& ex acutè intuentibus ejus utilitas indicatur.Neque mel quispiam amarum gustu judicaverit , quoniam tale ægrotantibus videatur : Deum autem ex infirmorum vel ignorantium judicio vel non esse , vel malum esse , aliquando humanis rebus providere,aliquando eas negligere opinari,non sani nominis , vel insani potiùs , ut ultimo furore perciti , meritò dixerimus: *Homil.7. in Ioan.*

Synesij Cyrenæi. Providentia est : cujus beneficio si non negligentes simus , sed utamur iis, quæ ab ipsa habemus, omnino beati esse poterimus.Neque enim providentia instar matris est modo in lucem editi infantis,quam occupari oportet in abigendis iis,quæ advolare volunt,& affligere , cum inchoatus ille adhuc sit, neque à se aut intestinum præsidium habeat : Sed ejus matris instar habet, quæ cum vires soboli, & arma suppeditavit , uti his illam jubet , & mala propulsare. In his & philosophari semper debes ; & horum cognitioni nihil esse homini præferendum,ducere. Qui enim pij sunt, & simul seduli homines , ij & providentiam esse statuent, & sese ipsi non negligent : neque existimabunt Dei aversionem, & usum virtutis, inter se dissidere & discordare. *De providentia,lib.1.*

Samius Pytagoras , nonne sapientem dicit spectatorem esse rerum, quæ sint & fiant?Profectum enim ipsum in mundum,quasi ad sacrorum certaminum ludum seu celebritatem,ut spectet quid agatur.Ex eo igitur nos ratiocinemur, compositus spectator qui fuerit : nunquid manifestum (si tamen, quod ante oculos est, commorari oportet) esse eum, qui suo loco expecter ea,quæ exhibentur , prout singula ordine sese de auleo proferunt ? Si quis vero in scenam vi irrumpat,& quod verba de hac re usurpabantur, per proscenium omnium καινοφωλεῖσθαι,id est: curiose oculis lustret, quod apparatum simul universum spectare velit: adversus talem præfecti ludorum in Græcia curationi, qui sunt Hellanodicæ,flagelliferos armant:& latitans ille nihil liquido cognoscere poterit, cum vix videat & confusa & perturbata.Est autem in more,quædam in theatris præsignificare : & antequam producantur,oportet aliquem egressum populo narratione sua exponere , quid paulo post victurus sit.Is igitur non peccat:sed ejus,qui ludos facit,administer est,à quo edoctus illa sit,non per curiositatem scire laboravit : aut ut cognosceret, movit aliquid eorum,quæ non moveri erat rectius : quæ vero cognovit,ea tacere oportet,usque dum publicandi tempus veniat.Quippe cum neque histriones semper actionis tempus scire, lex permittat , sed operiri hos editum signum progressionis oporteat. Ita igitur, cum quo Deus abstrusos in natura vitæ & ingenij communicaverit : is veneratus hunc honorem nihilominus, vel aliquanto etiam magis, quam qui nihil inaudivit,silentium præstet. Qui enim vel ignarus est, conjecturis utitur.Probabile autem,quia plerunque cedit,& quasi in motu est,difficillimum est omnium ad deprehendendum,ut constituatur de hoc aliquid:& multiplices de hoc disputationes existunt.Sed veritas & cognitio est determinata, & certa oratio : quæ tamen & sapienter celabitur, commendante hanc ipsi,& concredente Deo. Nam & apud homines in odio sunt disputatores de rebus divinis : quem autem Deus voluerit ex initiatis esse,is ne prosiliens irruat , neve auribus capter. *De providentia,lib.2.*

Ciceronis. Vt hominum membra nulla contentione,mente ipsa ac voluntate moventur:Sic numine Deorum omnia finguntur,moventur,atque mutantur.*lib.5.de natura Deorum.*

*Lactantij.*Quis non sentiat,hunc mundum tam mirabili ratione perfectum,aliqua providentia gubernari ? Quandoquidem nihil est quod possit sine ullo moderatore cõsistere:Sic dom⁹ ad habitatore deserta dilabitur.Malus sine gubernatore abit pessum.Et corpus relictũ ab anima defluit,

defluit,ne dum quatenus tantam illam molem aut construi sine artifice aut stare sine rectore tamdiu posse. *lib.3.cap.20.de sapientia falsa.*

Lipsii: Vt heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad Solē : sic Ratio ad Deum observa & originem sui. *Ex lib.1.de Const.cap.1.*

Vt fluvij quidam per media maria transire dicuntur, & servare suam undam:Sic qui soli Deo subiiciuntur per tumultus circumfusos,nullam trahunt salsedinem ex hoc pelago mœrorum. *ibid.cap.16.*

Miles in castris audito viæ signo vasa colligit,audito pugnæ deponit animo,oculis,auribus paratus ad omne imperium & intentus:idem nobis fit,& in hac militia sequamur alacres & pleno gradu quocunque vocantem Imperatorem. *Ex lib.1.de Const.cap.4.*

Sicut supremum illud cœlum inferiores omnes orbes ita secum ducit,ut proprium eorum motum non abrumpat aut sistat:sic Deus fati impetu humana omnia trahit,sed peculiarem cujusque vim aut motionem non tollit. *ibid.cap.20.*

Vt in exercitu varij affectus militū sunt,& hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium,omnes tamen pro victoria & principe pugnant:sic omnes omnium voluntates bonæ malæque Deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc finium finem. *ibid.lib.2.cap.7.*

Vt periti venatores canem non sinant aberrare,sed insistere uni feræ: sic Deus nos illa sui verbi vestigia tantùm vult premere quæ signavit. *Ibid.cap.12.*

Vt ij qui in Solem acrius defigunt oculos,eos amittunt:sic mentis omne lumen,qui eam intendunt in arcana Dei, *ibid.cap.17.*

Vt gubernator in magna navi flectit & regit omnia paruo motu:ita ipse mundi ille rector Deus, machinam hanc quatit & movet,ipse concussus. *Ex præfat.in lib.de mil.Rom.*

Sicut unus in superis Deus est, qui machinam hanc totam moderatur & temperat:sic in terris velut Curatores & Vicarios quosdam suos constituit, qui in partibus eam tueantur & administrent. Atque horum si quosdam crescere voluit in magnas opes,copias,opera:quid nisi in imagine ostendens cœlestem illam & sine fine ac modo potentiam, quam ipse habet,& per rivulos ac canales illos deducit? Vt igitur cœlum & micantia illa astra cum intuemur,ab iis ad puram,primam, & inaccessam quandam lucem ducimur:sic ab humana ista magnitudine, ad auctorem illius & fontem Deum. *ibid.*

Vt pueris parentes multa præter votum imponunt, idque tutelæ aut salutis causa : sic Deus nobis. *Ex Cent.epist.61.*

Vt gubernator fluctus assilientes negligit,manum in clavo habet,oculos in astris:sic nos oportet, quod bene agimus agere, & mentem ad Deum referre. *Ex Cent.ad Italos & Hisp.epist.2.*

Vt Solem deficientem non directè sed in aquis intuemur:sic Deum in operibus. *Ex notis ad Polit.cap.2.*

¶ Exempla Biblica.

Exempla providentiæ divinæ in Iosepho,Gen.45.v.58.& 50.20.Moyse,Exod.2.5.Act.7.21.Pharaone,Exod.7.22.Israëlitis,Deut.2.7.& 8.v.2. 3.4.7.Davide;1.Sam.16.10.& 26.8.2.Sam.12.v.11.12.& 16.10. Salomone,1.Reg.11.v.14.31.Roboamo,12.v.15.22.23.24.Elia & Sareptana,17. v.8.9.&c.Muliere de uxoribus Prophetarum,2.Reg.4.v.1.2.3.&c.Achabo,1.Regum.20.13.Naamano,2.Reg.5.1.Ezechia, 20.1. Ieroboamo, 2. Paral.10.15.Ochozia,21.7.Amasia,2.Paral. 35.v.21.22.23.Iobo, Iob.1. 12.& 2.v.3.4.5.Leonibus,39.1.Coruis,v.3.147.9.Vento, Ioan.1.4.Iona, Ion.24.Magis,Matth.2.12.Iosepho,2.v.14.15.Passeribus, 10.29. Piis, v. 30.Paulo & Timotheo,Actor.16.v.6.7.Rom.1.13.

Vide, Fatum, Fortuna, Necessitas.

Proximus.

¶ Loci Biblici.

Proximus, qui habendus, Luc. 10.v.36.37.proximus non temerè à nobis judicandus, 14.Iac.4.11. proximi dilectio Legis est complementum,Rom.13.v.8.9.10.Gal.5.14.

Proximi dilectio præcipitur, Levit. 19.18. Matth. 17. 19.& 22.39. Marc.12.31.Luc.10.27.Iacob.2.8.proximi dilectio sacrificiis præfertur, Marc.12.33.

Proximorum contemptores;Malach.2.10.

Proximo placendum ad ædificationem, Rom.15.2.

Proximis etiam ignotis benefaciendum, *Exemplum*:Moyses. Exod.2. 17.proximi contemptus damnatur Malach.2.10.

¶ Patrvm Sententiæ.

Non diligis proximum tuum tanquam teipsum, si non ad id bonum ad quod ipse tendis,adducis. *August.de mor.lib.1.*

Qui ergo amat homines,aut quia justi sunt,aut ut justi sint amare debet.Sic enim & semetipsum amare debet,aut quia justus est,aut ut justus sit. Sic enim diligit proximum tanquam seipsum sine ullo periculo. *Octau.de Trinit.cap.6.*

Proximos diligimus,sicut nosmetipsos;cum nulli malum facimus,& omnes simili,ut nosmetipsos,affectione tactamus. *Cas.super.Psal.c.33.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Vt lux, ita Christiani claritate vitæ nihil obscuritatis in se habens,non sibi tantum utilis est,sed & aliis. Sal nisi falsum reddat, est sal, sed aliud esse deprehenditur. Sic & fermentum in alios confert utilitatem. Sic nos decet esse in proximos. *Hom.51.in Ioan.*

Si mercator,ut rem familiarem amplificet,terroris plena maria navigat,si opifices, ut rebus suis quicquam adiiciant, duros tolerant labores:& nos pariter salutari nostræ,salutem proximorum adiicianus,præsertim cum qui sua contentus,negligit aliena,nec suam quidem consequi potest. In prælio enim expedita acie,qui sibi solum consulit miles, nec aliud respicit quam quomodo possit fugiendo animam suam servare, is cæteros quoque milites ad perniciem trahit : quemadmodum è contra generosus miles,cum alios tutari conatur, se quoque ipsum defendit. *Homil.60.in matth.*

Si in rebus secularibus nemo sibi vivit solus,sicut opifex,miles,agricola,mercator,ad communem usum proximi etiam omnes conferunt multo magis in spiritualibus id faciendum,hoc etiam maximè vita est, aliis prodesse.Nam qui sibi vivit,cæteros negligens, & vita ejus supervacua est,& ipse superfluus,nec homo generis nostri. Ideo ratione atque oratione nos Deus decoravit, mentem & ingenium concessit, manus,pedes,vires corporis dedit,ut in his omnibus & nos, & proximos tutemur. *Homil.79.in Matth.*

In corporibus multos sæpe videmus incurabili morbo laborantes, imponimus medicamenta. Quid podagra pejus? Quid chiragra? incidemus membra? minimè : sed aliquod remedium disquirimus, ex quo morbum soluere possimus.Hoc idem in fratribus faciamus,& si gravissimè ægrotent,curemus medicinam,& feramus invicem onera:sic implebimus legem Christi,& promissa bona consequemur. *Hom.67.in Ioan.*

Sicut is, qui absque compassione vulnera fratrum spectat,nullum inveniet,qui se dignetur venia, si quando & ipse peccaverit : Ita qui cum misericordia lapsum proximi justificat,si quando & ipse supplantabitur, multos videbit manum porrecturos. *Serm.de habenda cura proximi.*

Plerumque nobis dormientibus & negligentibus imponit, & idcirco præoccupatus ille magis dignus est,ut condonetur ei,quoniam à tentatore captus est.Non enim erat ei manifesta pugna,neque condictus de belli,sed per ignorantiam deceptus & superatus est. Sic nautæ quoque faciunt,cum per magnum & spacioſum mare navigant, licet navis secundo vento feratur,licet omni fruantur securitate:cum tamē viderint alios vel à longe naufragium facere,non ad propriam spectantes utilitatem,illorum contemnunt calamitatem:sed sistunt navem, & eiiciunt anchoram,detrahunt vela,eiiciunt funes,proiiciunt tabulas, ut ille,qui à fluctibus mergitur,forte aliquo illorum arrepto emergat. *Serm.de habenda cura proximi.*

Vide Charitas, Dilectio.

Prudentia.

¶ Definitio et Etymolog.

Prudentia, Græc. φρόνησις, ὁ, φρόνημος, ὁ, ἡ, prudens dicitur.Hebræi voces varias usurpant,quæ sagacitatem,providentiam, multarum rerum peritiam & prædictionem seu conjecturam certam significant. Est autem prudentia, recta ratio agibilium. *secun. Arist. 6. Ethic.*

Prudentia est mentis virtus,qua de bonis ac malis,quæ ad fœlicitatem pertinent,bene possumus consulere, *secund.Arist.lib.1.Rhetor.*

Prudentia est virtus dirigens ad rationis normam universa, quæ cogitat,quæque agit,ac nihil præter rectum vel laudabile facit.Prudentiæ insunt Ratio,Intellectus,Circumspectio,Providentia,Docilitas,& Cautio. *Ex Macrobio.*

Prudentia est rerum bonarum ac malarum scientia. *secundùm Cicer. lib.2.Rhetor.*Partes ejus sunt,Memoria,Intelligentia, Providentia.Quid autem sit unaquæque harum,suo loco videri potest.

Prudentia est appetendarum & vitandarum rerum scientia *secundùm Aug.lib.1.de lib.arbit.*

Prudentia vera & perfecta est qua conciliamus, judicamus & præcipimus quæ ad bonum finem totius vitæ humanæ pertinent,& solis bonis convenit. *ex B.Thom.secund.Secund.q.47.art.13.*

Prudentia carnis est, qua qui inordinatè afficitur, vel studium adhibet ad carnis delectationem consequendam.Et est peccatum mortale,si in delectationibus carnis finis totus vitæ constituatur;secus est veniale. Si autem propter honestam causam fiat, puta, cum studet comestioni propter corporis sustentationem,nullum erit peccatum, nec congruenter diceretur prudentia carnis.

Prudentia nomen sumit à providentia,sicut à principaliore ejus parte.Quia omnia requisita ad prudentiam necessaria sunt,ut aliquid ordinetur in finem. *ex B.Thom.2.2.quæst.49.art.6.*

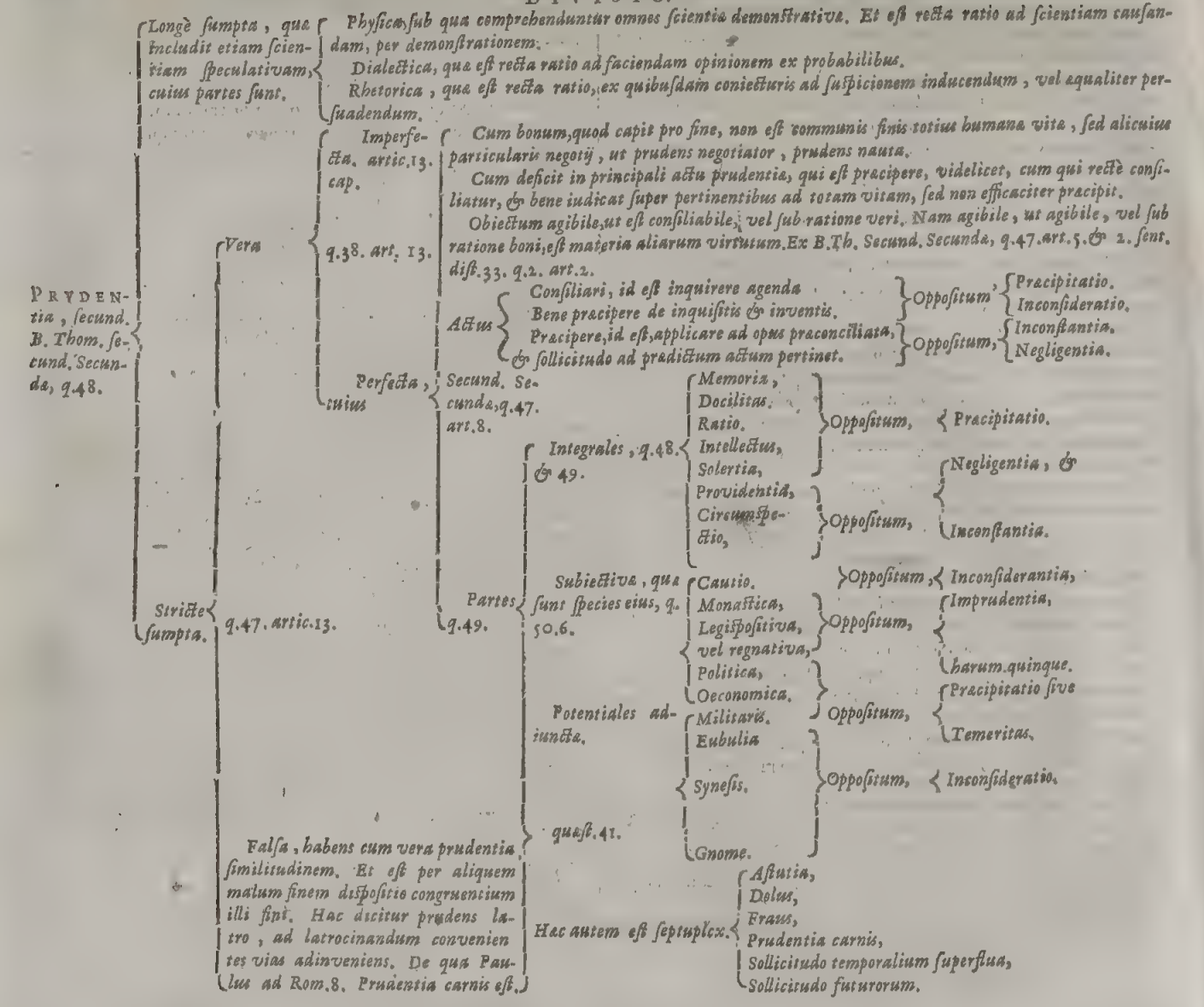
Prudens & sciens ita differunt,quòd prudens est,qui intelligentia sua aliquid cognoscit:sciens,qui alterius judicio rem percipit, hoc est,prudens per se sciens per alios Terent.in Eunuch. *Et prudens & sciens, vivus videnſque pereo.* ex Donato super Terent. prudens dicitur, quasi providens,vel porro videns,id est.procul videns.

Prudentia virtus est de rationali parte manans,ad ea,quæ ad fœlicitatem tendunt, constituenda idonea. Vel : Est rerum bonarum ac malarum scientia. *Cic.lib.2.Rhetor.*Ejus proprium est, ut omnia ratione atq; consilio agitentur,inde consulta naturæ transigantur. Item,manus ejus est,in consilio res adhibere,bona maláque discernere, & omnia, quæ in humana vita deligenda fugiendáque sunt, præsentibus omnibus bonis honestis uti opportunitates percallere, sermone & opera sagaciter uti, rerum omnium,utilium habere experientiam & memoriam.

Prudentiæ contraria Stultitia & Dementia.

DIVISIO

DIVISIO.

Partes prudentiæ quatuor sunt & numerantur.

Astutia mentis est, qua rebus industriis cautum captatur consilium, & acutè dispicitur atque judicatur, quid bonum, quid malum, quid utile, quid incommodum sit : *versutia* nomen assumit, cum in malum sese contulerit.

Memoria: quia repetit animus, quæ fuerunt, *Cicero in Rhetoricis, idem de memoria reminiscentia*, est iterata resumptio alicujus apprehensi sensu, vel intellectu. Vel *secundùm eundem*, est pars integralis prudentiæ, non est autem futurorum, nec præsentium, sed præteritorum tantum, sensus præsentium, spes futurorum.

Intelligentia est, per quam ea, perspiciuntur, quæ sunt, à qua sunt, qui non sejungant calliditatem, per quam mentes, quid cuique rei tractandæ conveniat, callent : cujus contrarium ignorantia vel socordia.

Providentia est, per quam futurum aliquid spectatur, antequam factum est : Ex cunctis prudentiæ partibus industriæ omnes actionésque solerter tractatæ, probitatis & officij nomen assequuntur, & denique tria prudentiæ tempora deputantur : ut Præterita meminerit. Præsentia consideret, Futura conjectet. Sed veritatis partibus hæc ascribi solent, & non injuria : cunctis siquidem virtutibus moralibus moderatur prudentia, ut sine ipsa nomen ullum obtinere non possint, &c.

¶ Loci Biblici 1.

Prudentia à Deo est, 1.Par.22.12. Luc.1.17. Rom.8.6. piis omnibus necessaria, Matt.10.16. Pet.4.7. sed pastoribus maximè, 1.Tim.3.2. & senibus, Tit.2.v.2.5. in loquendo necessaria, Prou.13.3. & 17.27.

Prudentia carnis & mundi damnatur, Prov.3.1. Esa.29.14. 1.Cor.1.19 Rom.8.6. & 12.16. Prudentiæ carnis argumenta, 2.Pet.3.4.

Prudens David in omnibus, 1.Sam.18.14. Prudentes & simplices simus, Matth.16.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Fili mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te, ut audiat sapientiam auris tua, inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Si enim sapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ, si quæsiveris eam, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies : quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia. Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter, servans semitas justitiæ, & vias sanctorum custodiens. Tunc intelliges justitiam & judicium, & æquitatem, & omnem semitam bonam. Si intraverit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia servabit te, ut eruaris à via mala, & ab homine, qui perversa loquitur. *Proverb.2.*

Beatus homo, qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio ejus negotiatione auri, & argenti : primi, & purissimi fructus ejus. Pretiosior est cunctis opibus : & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. *Proverb.3.*

Dic sapientiæ, Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam. *ib.7.*

Vbi non est gubernator, populus corruet : salus autem, ubi multa consilia. *ibid.11.*

Astutus omnia agit consilio : qui autem fatuus est, aperit stultitiam. *ibid.23.*

Melior est sapientia, quam vires, & vir prudens, quam fortis. *Sap.6.*

Et si videris sensatum evigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. *Eccl.6.*

Servo sensato liberi servient, & vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & insscius non honorabitur. *ibid.10.*

Verba autem prudentum statera ponderabuntur, in ore fatuorum cor illorum, & in ore sapientum os eorum. *ibid.21.*

Filij enim hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. *Luc.10.*

Prudentia carnis mors est.

¶ Patrum Sententiæ.

Qui sine salvatore salutem vult habere, & sine vera sapientia æstimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed æger, non prudens, sed stultus, in ægritudine assidua laborabit, & in cæcitate noxia demens & stultus permanebit. *Aug. lib. de civit. Dei & habetur 26.q.3. can. Qui sine.*

Fratres charissimi, non solùm silentium tenere debetis in eremo; sed prudentiam rapere festinate. Prudentia enim vobis necessaria est : quia docet, quid fugiendum, & quid tenendum sit. Prudentia docet te, ut non superbias, nec mireris de rebus transitoriis, cum sint caducæ, & ea quæ possides, tanquam aliena possidere avertas. Prudentia docet te, ut quæ non potes perpetuo tenere fructuosè, permittas abire. Prudentia docet te, ut in cunctis idem sis, tam in prosperis, quam in adversis, sicut manus, quæ eadem est, & cum in palmam extenditur, & in pugnam restringitur. Ipsa te docet quomodò reprehensibilis sit prima laudatio, & immoderata vituperatio, illa quidem adulatione, sed ista suspecta malignitate. Prudentia testimonium veritati, non amicitiæ reddet, prudentia cum discretione promittit, & promissam accelerat, & amplius quam promisit, præstat. Prudentia docet, quomodo præsentia ordines, quomodo præteritorum recorderis, & quotidie futura provideas, *tract. ad Eremitas, in serm. de providentia.*

Estote prudentes, sicut serpentes, quia prudentia absque bonitate malitia est, & simplicitas absque ratione stultitia nominatur. *Hier. super Oseam.*

Promptiùs nos justo viro, quam prudenti committimus. *Ambr. lib.2. Offic.8.*

Animalia propherica, & circuitu, intus plena oculis esse memorantur, Quisquis enim exteriora sua honestè disponit, sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus non habet. Sancti verè homines

semper

semper & exteriora sua circumspiciunt, ut bona de se extra præbeant fratribus: & interiora sua vigilantia attendunt, quia se irreprobabiles interius judicis obtutibus parant, ideo in circuitu oculos & intus habere perhibentur. *Idem lib. 29. Moral.*

Sicut quibusdam visum est, ut primis quatuor virtutibus loquar, Prudentia, Temperantia, Fortitudine, & Iustitia, quando perfectæ sunt singulæ, tunc sibi sunt conjunctæ, disiunctæ autè perfectæ esse nequaquam possunt: quia nec prudentia vera est, quia justa, & tèperans, & fortis non est: nec temperantia perfecta, quæ fortis, justa, & prudens non est: nec fortitudo integra, quæ prudens, fortis & tèperans non est. *Idè l. 22. Mor.*

Mensuretur perfectorum fidelium vita per quadrum, & tantum habet spiritualia atrij latus unum, quantum latera singula, quia unusquisque tantum Prudens est, quantum Temperans, Fortis & Iustus: tantum Temperans, quantum Prudens, Iustus, & Fortis fuerit. *Idem super Ezech. part. 2. hom. 10.*

Scopus ille vitandus est, ubi alter offendit. Pecora ipsa vitare norunt, quæ se læsisse cognoscunt: itinera illa non repetunt, ubi in foveam corruerunt: renaces laqueos avis capta declinat, in retia avis suspecta non incidet, & omnia, quæ possunt habere contraria, faciliter casus assumeret, si curam salutis propriæ non haberet. *Isid. lib. 4. epist.*

Sapiens dictus à sapore, quia sicut gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad dignoscentiam rerum atque causarum. *Idem lib. Etymologiarum.*

¶ Poetarum Sententiæ.

Æschylus.

Α δεῖ παρὸν φρόντιξε μὴ παρὼν ἀπῆς,
Ο χρύσιμ' εἰδὼς ὃ δ' οὐ πολλ' εἰδὼς, σοφός.
Qua opus est præsens despice, ne præsens absis.
Qui utilia novit, non qui multa novit, sapiens est.

Menander.

Αγαθὸν μέγιστον ἡ φρόνησις ἐς' ἀεί.
Bonum maximum prudentia est semper.
Ανδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Viri character ex sermone cognoscitur.
Αν ᾖς φρόνης, τὰ πάντα γ' ᾖς δαίμων ἴσως.
Si bene prudens sis, omnibus fortunatus eris.
Ἔνιοι κακῶς φρονοῦσι πράσσοντες καλῶς.
Nonnulli non prudentes sunt agentes bene.
Ξωιτὸς πεφυκὼς φεῦγε πᾶν πανοῦργίαν.
Prudens natus fuge malignitatem.
Νοεῖν γάρ ἐστι κρεῖσσον ἢ σιγὴν ἔχειν.
Intelligere enim est melius quàm silentium habere.

Pythagoras.

Μὴ δ' ἀλογίστως σαυτὸν ἔχειν πρὸς μηδὲν ἐθίζε,
Ἀλλὰ γνῶθι μὲν ὡς δαπάνην πᾶσι προσαρκὲς ἅπασι
Χρήματα· ἢ ἄλλοτε μὲν κτᾶσθαι φίλει, ἄλλοτ' ὀλέσθαι.
Ne imprudenter teipsum habere circa aliquid assuesce.
Sed cognosce, quod mori fato constitutum est omnibus.
Pecunias vero interdum acquirere velis, interdum perdere.
Βούλεύου πρὸ ἔργου ὅπως μὴ μαραθήσῃ.
Consule ante opus ne stulta fiant.
πράσσε δὲ ταῦθ' ἃ σε μὴ βλάψῃ, λόγισαι δὲ πρὸ ἔργου.
Fac autem ea quæ te non ladant, sed cogita ante opus.

Periander.

Ο ἂν ὁμολογήσῃς, ποίει,
Quod utique fateberis, fac.
Πράξῃς ἀμεταμέλητα.
Fac non pœnitenda.

Bias.

Νόει καὶ πράξῃς.
Cogita & deinde fac.

Sophocles in Ajace.

Οἱ γὰρ κακοὶ γνομάσι, τἀγαθὸν χρεὼν
Ἐχοντες ὅπ ἴσασι πρὶν λαβάλν.
Homines enim mala mentis bonum pra manibus
Habentes non cognoscunt, antequam amittatur.

Plautus in Persa.

Si quam rem accures sobrie & frugaliter,
Solet illa rectè sub manus succedere.
Atque adepol fermè, ut quisque rem accurrat suam,
Sic ei procedit.

Virg. Æneid. lib. 1.

Ac veluti populo in magno cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Iámque facies & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Virg. lib. 12.

Quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

Ovid. Met. lib. 13. fab. 1. verba Vlyssis contra Ajacem.

Tibi dextera bello
Vtilis, ingenium est, quod eget moderamine nostro
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes,
Nos animo: quantove ratem qui temperat arteit
Remigis officium, quanto est dux milite maior,
Tanto ergo te supero.

Homer. Odyss. 4.

Καὶ πολλοί περ ἔοντες ἀναγκαῖοι πολεμισταί.
Ætas cana quidem, sed non inidonea bello.

Porbonius Poëta.

Spernit turpe lucrum prudens, ædesque superbas,
Spernit inauratas marmoreásque trabes.
Spernit ebur, gemmas, argentum, aulæa, tapetas,
Spernit opes vastæ luxuriémque domus:
Spernit odoratas vestes auróque trilices,
Spernit delicias, Cypris, amórque tuas.
Spernit composita damnosa impendia mensæ,
Spernit res, hodie quas rude vulgus amat.
Spernit & invidiam scelerata murmura linguæ,
Spernit clamosi iurgia vana fori.
Omne malum (breviter) prudens spernitque fugitque
Virtutémque bona gaudia mentis habet.
Contentúsque una hac mortalis videt honores.
Inque humili patiens nescit egere casa.
Omnia fert: & se casus componit ad omneis:
Quod loquitur lingua, pectore sentit idem.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Rerum omnium alia absolutè quodam modo se habent, ut terra, & cœlum, & astra: alia erga nos modo quodam affecta sunt, ut bonum, malum: eligendum, fugiendum: voluptas, dolor. Vtrumque ratio complectitur. Superioris generis scientia est, & contemplatio: ex altero, quod videlicet nos respectat, deliberandi facultas oritur, & agendi hujus virtus est prudentia, illius vero sapientia: à sapientia autem differt prudentia in eo, quod à contemplandi genere activum, affectionibúsque agitatum, conversione & respectu quodam facto, secundùm rationem prudentia subsistit. Quapropter prudentiæ fortuna est opus, sapientia vero ne consilio quidem eget ad suum finem consequendum: in æternis enim, & eodem modo semper se habentibus versatur. Et quemadmodum Geometria non consultat, num triangulus ternos angulos habeat duobus rectis æquales, sed nobis: (sunt enim consilia earum rerum, quæ alias aliter se habent, non autem firmarum, atque immutabilium) sic mens contemplativa prima stabilita, unam sempiternámque naturam habentia, nullisque obnoxia mutationibus, exercens, à capiendo consilio libera est. At prudentiam in rebus errorum, ac turbulentiæ plenis immersam, sæpè cum fortuitis misceri necesse est, & consultatione in rebus dubiis uti, & ubi consueverit jam agere, irrationabili quoque assistente atque præsente, & simul à judiciis tracto.

Circa bonum prudentia quadrupliciter se gerit, cum aut adipiscitur bona, aut tuetur, aut adauget, aut prudenter utitur. Hi prudentiæ aliarúmque virtutum sunt canones, quibus ad utramque utendum est fortunam. *Plutarch. in lib. de morali virtute, quid differant inter se sapientia & prudentia.*

Porro prudentia quidem non tam corporum quam rerum est inspectio, priusquam ipsa res homo aggrediatur, ut quam commodissimè eas obvias, & quasi indecentes excipiat, prospicit enim futura. Siquidem corpus anteriori solum parte oculis præditum est, posteriori vero omnino cæcum. Cognitio autem præterita quoque memoriæ beneficio conspicit. Hic enim est ille scriba, qui semper intus manet & residet, ut Plato inquit: hæc est animæ pars sive instrumentum, quod res transeuntes apprehendit, conservat, fistit, & circulum facit, id quod præterierit reflectens, ut cum præsenti jungatur, non permittens, ut in infinitum abeat & in natura non consistat, neque cognitione comprehendatur *Idem in lib. An utilis sit prænotio futurorum.*

Prudentiæ est, futuram injuriam præcavere: indolentiæ vero quod factum est ulcisci. *Democritus.*

Prudentia virtutum princeps est, reliquisque omnibus utitur, atque ipsarum ordinem, modum & occasionem in præsentia, tanquam oculis quidam mentis undequaque lucidissimus, ostendit. Generatur ergo hæc primum à sincera perfectáque mente, atque sic genita in ipsam mentem intuetur, à qua perficitur, modúmque & exemplar inde sibi pulcherrimum omnium suarum actionum habet. Quod si quæ nobis etiam cum diis intercedit communitas, ea maximè virtutis hujus gratia consistit, & per hanc imprimis ipsis assimulamur. Huius beneficio bona & utilia, honesta & turpia discernimus, factáque convenientia judicamus, ac emendamus. Denique ut paucis omnia complectar, gubernatrix est hominum, & omnis inter ipsos constitutionis princeps. Quin etiam civitates & familias, privatámque singulorum vitam, ad exemplar divinum referens, qua potest optima similitudine, depingit; hoc delet, illud inscribit, utrobique assimilationis modo studens. Merito igitur Deo similes facit sui possessores prudentia. *Iamblich. in epist. ad Aphalum.*

Prudens vir ad vitam quasi viam quandam, non pretiosius viaticum, sed quod magis necessarium est, comparat. *Crito.*

Prudenter facta, tanquam in vias inane, alias aliis superinjicere oportet. *Socrates.*

Prudentia & bona fortunæ ita se habent invicem. Prudentia res est rationem habens, & verbis effabilis, ordinata & definita. Fortuna vero neque sermone rectè comprehenditur, neque rationem habet inordinata omnino ac infinita: Illa prior est dignitate, & potentia hæc utroque posterior. Solet enim illa gubernare, determinare: hæc vero regi & terminari. Iunguntur tamen aliquando, & simul utraque conveniunt, prudentia simul, & bona fortuna. Cæterum oportet semper naturam rationalem, & quæ sermone definiri potest, habere quod terminet ac disponat. Irrationalem autem, & verbis non effabilem, habere opus est alteram naturam, à qua definiatur & ordinetur. Eadem enim ubique ratio

ratio de infinita & finiente natura:siquidem infinita,ut materiæ & substantiæ,habentia rationem,terminari & disponi apta sunt, ab aliis ratione & prudentia præditis, quæ cum artis efficientisque causæ locum habeant,ordinare ac finire cætera solent.

Prudentia est quæ res definit, ac infinita disponit: ideóque cæterarum quoque virtutum dux & mater est.Etenim virtutes omnes ad præscriptum & rationem prudentiæ constituuntur. *Damippus Pythagoricus lib.de prudentia & bona fortuna.*

Vir prudens hoc maximè pacto noscetur:Primum nactus si oportet ingenium solers,memor & laboriosum: deinde statim à puero animum exerceat, ratiocinetur, circa mathemata: exactas speculationes, & rectam philosophiam versetur. Postea de diis,& legibus, & vitiis hominum experientiam adipiscatur.Duo enim sunt,quæ prudentiæ habitum gignunt: quorum alterum est, ut mens disciplinis & cognitione sit munita: alterum spectacula & negotia multa, quæ partim ipsummet unumquemque spectasse oportet, partim alio modo percepisse. Nam neque is, qui mox ab incunabulis rationibus, disciplinis, ac exquisitis contemplationibus animum exercitavit,ad prudentiam sat idoneus est: neque ille, qui iam dictorum quidem nihil consecutus, sed in multis aliis historiis & rebus experiundo versatus est.Prior enim ad singularia perpendenda cæcum habet animum, alter in universalium contemplatione nihil videt. Quemadmodum enim aliquis computando partibus conjunctis totum ex ipsis resultans colligere potest: ita in rebus quoque ratio quidem speculationem universalem delineat,experientia verò singularia iudicat.

Prudentia virtus est,de rationali parte manans,ad ea, quæ ad fœlicitatem tendant,constituenda idonea.

Ejus proprium est, ut omnia ratione atque consilio agitentur, inde consulta maturè transigantur.

Item munus ejus est in consilio res adhibere, bona maláque discernere,& omnia,quæ in humana vita deligenda fugiendáque sunt, præsentibus omnibus bonis honestis uti bene consuescere, opportunitates percallere, sermone & opera sagaciter uti, rerum omnium utilium habere experientiam & memoriam. Prudentiæ contraria stultitia & dementia. *Architas Pythagoreus in lib.de vito bono & fœlice.*

A providendo prudentia appellata est, *Cic.l.1.de leg. in fin.*

Versutos eos appello,quorum celeriter mens versatur.

Prudentia constat ex scientia rerum bonarum & malarum. *Idem lib. 3.de nat.deor.*

Prudentes possumus dicere providentes. *Idem l.1. de divin.*

Prudentia est calliditas, quæ ratione quadam potest habere delectum bonorum & malorum.Dicitur etiam prudentia scientia cujusdam artificij, & appellatur prudentia rerum multarum memoria, & usus quamplurimorum negotiorum,

Prudentiæ partibus utemur in dicendo, si commoda cum incommodis conferemus,cum alterum sequi, vitare alterum cohortemur. *Idem Rhetor.novorum lib.3.*

Priusquam incipias consulito,ubi consulueris, maturè facto opus est. *Salust.in Catilin.*

Præscire cuncta prudentes decet.*Lucius Apuleius de Natura Deorum.*

Nullis virtutis usum absque prudentia utilem esse, nullosque quicunque hi fuerint cives,procul à prudentia posse,neque publicis, neque privatis in rebus boni viri officium præstare:amicos quoque gratiores efficere,prudentia,ut utiliores ministros. *Pogghius lib.2.de vita Cyri ex Xenophonte traducta.*

Nam sicut videtur esse fortissimus, qui plurimos hostium pugnando ceperit,ita cùm quid est persuadendum, qui plures in suam traxit sententiam,eloquentissimus ac prudentissimus æstimatur.

Solere enim homines,quem in procurandis sibi vitæ commodis prudentiorem putent,hujus libenter consiliis uti,quod & aliis in multis, & in corpore infirmis satis licet perspici,à quibus ad unguem servarentur medicorum præcepta: In mari quoque nautas omnes parere gubernatori; sic & viatores itinerum peritos sequi. *Idem lib. 4.*

Prudentis proprium est, examinare consilia, & non citò fallaci credulitate ad falsa prolabi: de dubiis non diffinias, sed suspensam tenet sententiam.*Sen.4.de virt.*

Bonum est in alieno malo fugienda intueri. Ruina præcedentium docet posteros,& cautio est semper in reliquum lapsus anterior, ex vitio enim alterius sapiens emendat suum, & ignavus nimis est, qui post exemplum invenitur incautus. Indemnis autem est castigatio, quam persuaserint extranei,iuxta illud:Fœlix quem faciunt aliena pericula cautum. *Idem in Proverb.*

Ratio eorum,quæ aguntur in bono,est prudentia:eorum autem,quæ exercentur in utilibus vitæ hujus exterioris, ut Aristoteli placet, est ars.Ars est collectio generalium formularum ad usum aliquem tendentium, quæ verò circunstantiis seu negotiis variantur (ea sunt enim περιστάσεις) hoc est, locis,temporibus, personis,& ejusmodi, circumspectionis sunt,seu prudentiæ,quam multi judicium appellant. Item, solis hominibus ingenium est,& prudentia.*Vives l.2.de Anima.*

Fortitudo vero cum prudentia quidem juvit,sine verò hac magis habentes læsit.*Isoc.ad Dem.serm.admonitorio.*

Qui prudens est, & temperans est:Qui temperans est, & constans: Qui constans est,& imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est, beatus est,ergo prudens beatus est. *Seneca epist.86.*

Si prudentiam amplecteris,ubique idem eris,& prout rerum ac temporis varietas exigit,ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus mures,sed potius apes:sicut manus,quæ eadem est,cum in palmam extenditur,& cum in pugnum astringitur. *Idem de quatuor virtutibus.*

Prudens,si terminos suos excedat,callidus investigator latentium,& scrutator qualiumcumque noxarum ostenditur,malus,fastu plenus,versipellis,& simplicitatis inimicus,commendator est culparum, & postremo uno nomine,à cunctis malus homo vocabitur.In has ergo maculas prudentia immensurata perducet.

Si prudens fuerit animus tuus,tribus temporibus dispensetur: præterita cogita,præsentia ordina, futura provide. Vnde Aristoteles Alexandrum admoner, ut prædecessorum acta ad memoriam reducat. Inquit etiam: Annales patrum discute,inde poteris bona exempla extrahere,quia acta præterita dant certum documentum in futuris,*idem lib. de benefic.*

Nihil est hominis prudentia dulcius, aut sagaci ac bona mente melius.*Cic.in Tusc.*

Non potest esse jucunda vita,à qua absit prudentia.5.*Tusc.*

Omnibus artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quam omnes,qui cuique artificio præsunt, debent habere.5.*de Finib.*

In prudentia duo vitia vitanda sunt,unum,ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temerè assentiamus. Quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res, & tempus & diligentiam. Alterum est vitium, quod quidam nimis magnum studium, multámque operam in res obscuras atque difficiles conferunt easdémque non necessarias.1.*Officiorum.*

Vt quisque maximè perspicit, quid in quaque verissimum sit: quique acutissimè & celerrimè potest & videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. *Ibid.*

Prudentes quidem ex eo videntur esse, quod rectè consilium in iis capere possint,quæ è re sua sunt, quæque non aliqua ex parte, sed omnino ad bene vivendi rationem pertinent. *Arist.lib.6.Ethic.c.5.*

Ob eam causam Periclem,cæterósque tales homines prudentes existimamus,quod suæ aliorúmque utilitati consulere possunt: quo etiam ex genere esse rei familiaris, reíque publicæ administrandæ usu peritos,arbitramur. *Ibid.*

Necesse est, prudentiam animi esse habitum, vera cum ratione conjunctum,qui vim habeat ad ea gerenda omnia, quæ ad vitam degendam pertinent. *Ibid.& lib.1.Magn.Moral.c.34.*

In quibusdam belluis prudentiam inesse dicimus iis, quæ vi quadam præditæ sunt ea providendi, quæ ad vitam degendam pertinent. *Lib.6. Ethic.cap.7.*

Cùm animi partes sint duæ rationis participes:in altera insit prudentia necesse est,ea scilicet, in qua vis est opinandi. In iis enim quæ secus cadere possunt,& opinio versatur,& prudentia. *Lib.6.Ethic.c.5.*

Iis in rebus prudentia cernitur, quæ hominum sunt vitæ necessariæ, iisque omnibus,quæ in deliberationem cadunt. *Lib.6.Ethic.c.7.*

Prudentis dicimus esse maximè proprium,benè deliberare. *Ibid.*

Omnino is homo consultus dicitur, qui ratione potest, quod homini summum bonum agendum sit,exquirere.

Prudentis prudentiæque est, optima exoptare: eaque semper deligere,ac agere.*Lib.1.Magn.Moral.c.34.*

Non in universis modo rebus prudentia versatur,sed notæ etiam esse debent res singulæ,cum in agendo posita sit,& in rebus singulis omnis actio consistat. *Lib.6.Ethic.c.7.*

Prudentia,cum per se soláque est,neutiquam perfecta est.*Lib.1.Mag. Moral.c.2.*

Percipit prudentia, cum ei sit propositum, quid agendum aut non agendum sit,videre. *Lib.6.Ethic.c.10.*

Si non ob has causas prudentia requiratur,ut sciamus, quæ recta sint sed ut fiamus probi: profecto usus illius iis quidem,qui iam boni sunt, nullus futurus est. *Lib.6. Ethic. c.12.*

Nec sine prudentia quisquam veræ probitatis, nec sine virtute, quæ more perficiatur,prudentiæ nomen obtinere potest. *Lib.6. Ethic.cap.13. & lib.2.Mag.Mor.c.3.*

Si prudentia una adsit, iam continuo unà cum ea omnes virtutes aderunt. *Ibid.*

Prudentes eosdem cautos,callidos,versutósque dicimus.*Lib.6.Ethic. cap.12.*

Ex eo prudens aliquis & doctus evadit, quod in ejus animo virtus, quæ more perficitur confirmatur.*Lib.7.Ethic.c.3.*

Prudentia est virtus intelligentiæ,& rationis,per quam in consulendo delectus haberi potest bonorum& malorum, quæ pertinent ad fœlicitatem. *Lib.1.Rethc.cap.9.*

Rectè prudentia, scientia, & opinio vera percipit: non rectè, eorum contraria. *Lib.3.de Anim.c.3.T.152.*

Prudentia quidem prædita sunt animantia sine docilitate, ea omnia quæ sonum audire nequeunt:ut apes,& si quod tale est genus animantium. *Lib.1. Maior. Metaphys.c.1.*

Res tractat prudentia justas illas quidem & honestas, quæque hominis bona sunt:quas sanè boni viri est gerere.*Lib.6. Ethic.c.12.*

Quæ propriè appellatur virtus, esse sine prudentia nullo modo potest. Itaque omnes virtutes prudentiæ nomine appellant. *Lib.6. Ethic cap.13.*

Quod Socrates virtutes prudentias putavit esse,erravit:quod autem. eas non sine prudentia censuit,præclare dixit. *Ibid.*

Prudentia una virtutum,ejus propria est,qui imperat, quoniam reliquæ eis,qui præsunt,communes sunt, cum iis, qui in eorum sunt imperio. In eo autem qui paret,non prudentia, sed vera tantum ejus opinio desideratur. *Lib.3.de Repub.c.3.*

Non potest quisquam, qui non idem bonus, sit prudens esse. *Lib.6. Ethic.c.12.*

Sunt & civilis scientia & prudentia iidem animi habitus:iisdem autem non est vis eadem,atque natura. *Lib.6.Ethic.c.8.*

Non

Non est credibile virum prudentem respuere benevolentiam exploratam, sed maximè observare. *Herod. l.7.*

Vir ita demum fuerit optimus, si in deliberando quidem rem, quamcunque pati possit, reputans extimescat, in re autem agenda sit audax. *Idem eod. l.*

Non temerè incerta casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit. *Liv. Decad.3. l.10.*

Qui de malis minimũ elegit, is prudens habetur, quique non ita spe dejicitur, ut unico decreto sua spes omnes deserat, *Fr.Guic.hist.l.15.*

Hominum est prudentia præditorum amicis inimicitias condonare: contra, stultorum & barbarorum est amicos cum inimicis tollere. *Dion. Hal. l.5.*

Homines, qui alios antecellunt prudentia, quam longa ætas longa adfert experientia, antequam rem aggrediantur, eventum ejus spectandum putant, non alterum tantùm quem sibi aptant, sed eum etiam qui præter omnem expectationem accedere potest. *lib.8.*

Prudentes, & Reipubl. administrandæ periti, publica commoda privatis simultatibus potiora ducunt. *lib.11.*

Prudentum est hominum, & eorum, qui religionem ac Deum ritè colunt, pullulantis belli causas, præsertim cum amicissimis, protinus incidere. Contra vero imprudentium ac Deum sibi maximè iratum maximè quærentium, tumultus occasionem excitare. Pacem enim solventibus arma sumere nulla est mora quando studia perversissima vel infirmo hominum generi facilia factu rerum natura vult: bellum verò semel ingresso ad pacem rursus inclinare homini nequaquam facile existimo. *Procop. de bell. Pers. l.2.*

Solent qui difficultates & infortunia quandoque evaserint, prudentia hoc longè superare qui nondum fuerunt infœlices. *Idem, de bell. Goth. lib.2.*

Hominum est verè prudentum, non modò fines ipsos, sed etiam principia rerum expendere, temerariáque rejicere consilia. *Fr. Guicciard. histor. l.3.*

Prudentes viros decet ex occasionibus fructum decerpere. *Idem, l.4.*

Non est compendiosior via, quàm earum rerum quarum videri vis prudens, habere prudentiam. Quod si de iis singillatim consideres, facile cognoscas dici abs me vera: nam si videri velis bonus agricola, qui non sis bonus: aut eques, aut medicus, aut tibicen, aut aliud quid piam: cogita quot sint machinanda tibi quo videaris talis. Quòd si tuo persuasu & te multi laudent, quo authoritatem adipiscaris, & in eorum singulis bona jeceris fundamenta, tum in præsentia deceperis, tum paulo post ubi de te factum fuerit periculum, qualis sis arguaris, tum ostentator præterea appareas. *Xen. de prædia Cyril. l.1.*

Videntur mihi erratis homines interdum prudentiores evadere, præsertim si peccatis erudiantur. *Idem de reg. gest. Grac. l.6.*

Nequaquam injustum est, eum qui in periculo magno versatur, sese munire, & suæ utilitati consulere. *Thucyd. l.1.*

Vt quisque aliqua in re minimè peccat, ita maxima ex ea utilitas sequitur. *Idem eod. l.*

Oportet quæ divinitus, necessario: quæ ab hostibus proficiscuntur, fortiter ferre. *Idem, l.2.*

Plerumque fœlix est prudentia. *Idem, l.6.*

Nemo temerè cuilibet fidem habere debet: nec propter rerum successum insolescere, sed cuncta expectare quæ hominibus accidere possunt. *Polyb. hist. l.8.*

Nemo bonus vir imperij cupiditate tenetur, sibive graviũ negotiorum curam exoptat: & in hujusmodi re expedit munus impositum consideratè subire, ut tuto idipsum liceat exequi. Multiores etenim temeritas in se aliquid accipientis præpropera in rebus agendis damnum affert: contra accurata consideratio ab initio adhibita, in actionibus perdurat, omnibúsque emolumento cedit. *Dion. lib.36.*

Non facta modo eorum qui injuriam nobis inferre conantur, sed consilia quoque nobis defendenda, & prævenienda sunt, antequam cum nostro damno crescant: neque acceptum demum maleficium ulciscendum est. *Idem, l.38.*

Duo hæc eum qui suæ ipsius incolumitatis curam geret observare convenit: unum, ut negotio præfectus, difficultatem ejus à sese removeat: alterum, ut rei benè gestæ nomen reservet. *idem, l.49.*

Prius quam incipias, consulto, & ubi consulueris, maturè facta opus est. *Salust. de coniur. Catil.*

Negotiis difficillimis sæpè dispositio tempestiva prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquoties divina remedia repararunt. *Amm. Marc. l.16.*

Præsentibus uti bonis præstat, quàm fugientia quærere. *Procop. de bell. Pers. l.1.*

Securum antequàm pericula veniant cogitare quid agendum, denique magnoperè profecerit in rebus obeundis temporis uti opportunitate. *Idem de bello Vandalic. l.1.*

Qui periculum sibi aliunde præmeditatum prænoverat, quum protinus queat insidias declinare, & præsens utcunque propulsare discrimen, ut in posterũ occursuris consideratius queat se coaptare, profectò majori sævitiæ adscriberetur, si tum primùm tormenta ingesserit, & non potius sua sit potestate contentus, qua contra possit, quum velit, malum inferre. At ubi consilia sunt ad rem ipsam deducta, & ad opem ferendam nihil sit temporis reliquum, sed è vestigio sint omnia peritura, & cum omnium communi salute dematur etiam hujus spes omnis recuperandæ, hic nimirum sapientibus celeritas est præeligenda, ac nequid indecentius patiantur, mox procurandum. *Agath. hist. l.4.*

Minus prosperos rerum eventus, qui vel fortuna fiunt, vel manuum debilitate atque ignavia, tutior fortè & prudens aliqua cogitatio, & quæ coaptare casibus se noverit, in ea transferre, quæ expediant, potest: & si quid peccatum est confestim sarcire: verùm ubi mens labat & facilè fallitur, ne ea quæ in rem sint internoscat, si eorum quæ inconsultius fiunt aliquid acciderit, undenam tibi desumpseris quod sit saluti futurum, & præsens revocare periculum queat, si fortè præcipuum illud, quo hæc omnia parta, avertatur? *Idem, l.5.*

Est prudentiæ, impendentes præcavere calamitates: & si quid novandum est ad graviora mala avertenda, non cunctari. *Niceph. Gregor. hist. lib.5.*

Oportet eos qui citra periculum velint vivere, occurrere malis impendentibus: & si in præsentia crescentis plantæ radicem facilè præcidere possis, non est cunctandum, nec expectandum ut acceptam injuriam ulciscaris, cum adversarij malè cogitantis conatus opprimere liceat. *Idem eod. l.*

Irritæ sunt vires omnes sine prudentia. *Greg. Pachymer. hist. lib.9.*

Insignis est prudentia, quod non facere non possis, id facere ut libenter fecisse videaris. *Idem eod. l.*

Super arduis rebus diu, multúmque & graviter est deliberandum, ut quod honestissimum est & æquissimum amplectamur. Sed imprimis interpellandus est Deus atque rogandus, ut quod optimum est nobis suggerat. *Ph. Comineus, lib.8.*

Tueri tua prius est atque præstantius, quàm aliena cum periculo appetere. *P. Iovius, hist. lib.14.*

Alios justum duco idem facere (dicebat Hermocrates) quod ego facio: videlicet ut quantum cedere æquum est, id sponte potius faciant quàm deinde hostium armis coacti. *Thucyd. l.4.*

Si quis errores hostium diligenter observat, occasione caprata suis copiis rectè hostem adoritur, neque vires suas temere ostentat, aut aperte hostibus opponit, sed his pro præsentis temporis opportunitate utitur: his plerunque rem præclarissimè gerit, & hujusmodi in bello doli summam gloriam consequuntur; quibus & hostes maximè decipiuntur, & socij atque amici præcipuè iuvantur. *Idem lib.5.*

Rumoribus stant hominum sententiæ, & magis terrorem incutit, ut invadere volenti prior occurras, quàm ut te repugnaturum significes, quum se illa pari in discrimine sic fore existimet. *Idem, lib.6.*

In bellicis difficultatibus, quanta diligentia fieri potest providendum, ut potiùs in nocendo aliquid omittatur quàm cum aliquo detrimento militum noceatur. *Cæsar, lib.6. de bell. Gal.*

Neque prudentes suspicari oportet sibi parũ credi, neque improbos scire se timeri: quod illis licentiam timor augeat, aliis studia diminuat. *Idem, lib.2. de bell. civil.*

Loco sapientiæ est alienam stultitiam operiri, & quiete intueri hostem imprudentia ruentem. *Tacit. hist. lib.2.*

Timorem dissimulare, & profiteri, si modò suo id tempore fiat, quàm multò erexit, & ad meliorem traduxit fortunam. Strenue verò factorũ celebritas his quidem importunè hæc gesserint, ad servitutem proculdubio est & ignominiam concessura. *Procop. de bell. Goth. lib.1.*

Fugere hostem qui damna sit ingesturus, nullum profecto dedecus cedit: qui verò sese in promptissimam calamitatem ingesserit, vel si incolumis fiat, dummodo res ita eveniat, temeritatis est proculdubio & dementiæ incusandus. Strenuus verò & generosus habebitur, si cum necessitas cogit, virilem se præbeat. *Idem de bel. Goth. l.2.*

Tyrones legendi sunt de temperatioribus plagis, quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisque contemptum, & non possit deesse prudentia, quæ & modestiam servat in castris, & non parum prodest in dimicatione & in conciliis. *Veget. lib.1. c.2.*

Ferre multorum hominum delicta, magnæ prudentiæ est atque potentiæ. Quod si quis omnibus sceleribus justas & debitas pœnas constituat, is certè magnam partem hominum brevi temporis spatio videbitur perdidisse. *Xiphilin. in Cæs. Aug.*

Contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, ut cætera regas securus: ac prudenter reputa, medelarum quoque artifices vrere nonnunquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis licet uti integris, hocque bestias factitare, quæ quum advertant cur maximoperè capiantur, illud propria sponte amittunt, ut vivere possint impavidæ. *Amb. Marcell. lib.17.*

¶ Additamentvm.

In ordine virtutum plerique collocant Prudentiam Sapientiæ proximam nullo errore; siquidem hic etsi duas & separatas, proximas tamen aspicimus. Qui unam putarunt, horum exstimatio hinc fluxit, quod sapientia est universalis quædam prudentia, cujus subjectum non aliud est quàm ipse Deus; Quomodo sapienti hoc unũ propositum est ut se formet ad similitudinem Dei. Ideò sapientia est inter homines imago quædam divinitatis. Et si quod homini cum Deo consortium est, id omne ex hac sanè sapientia est. Sed politica sive civilis sapientia propriè illa est, quæ hoc prudentiæ vocabulo demõstratur. Vt illa tota versatur cum Deo, ita hæc nihil aliud est quam ratio, in rectione rerum humanarum occupata. Hujus item prudentiæ duplex est ratio. Prior est veluti aspectus mentis, & oculus intellectus, & inter dotes animi eo loco: quo visus apud alios sensus. Hæc illa est quæ universalium cognitione pollet. Eáque re omnibus rebus præesse dicitur. Ergo eam verè nominaveris architectonicam, præsidem, ac legislatricem. Vt fusilis materiæ optima & probatissima aurum est, ita hæc virtus est purissime affectus mentis. Ex hoc ingenuo fonte particulatim hauritur quicquid ad actiones pertinet, hoc est, quicquid in quælibet re præcipi debet. Tunc fit illa altera specialior, quæ sicuti rivus, ex illa derivatur universali. Et quoties hæc virtus sese hac forma conspiciendã, cognoscẽdámque præbet, tunc verò compertissimum est, eam esse præcipuam humanæ imbecillitati adiutricem; cùm hujus unius ope sibi quisque suisque rebus opportunè prospiciat. Nec enim alia virtus singulis reb' suos ordines, suas

mensuras, suos modulos assignat. Et est & hominum gubernatrix,omniúmque rerum providentissima dispensatrix. In hoc ergo differt à sapientia,quòd hæc nunquam suos fines egreditur,una se contenta.At prudentiæ campus ubique patet,quaquā res humanæ sunt. Rebus humanis cum nihil sit incertius,ipsa eò magis eminet,quò sæpiùs habet sibi divinitus adjunctam fœlicitatem .Nam fœlicitati tantus ubique est honor, ut quemcunque ipsa complectitur,vulgò xistimetur prudens,etsi sæpissimè immeritò. Certè fœlicitas id numinis est quod clementer obtegit hominū peccata,eáque non quo merentur,sed bono fine terminat. Pars fœlicitatis est occasio, quoties & non quærenti obvia sit. Vt prior illa prudentia in contemplatione, ita hæc in judicatione, mox in actione versatur.Est ergo prudētia incorrupta illa animæ facultas,quæ ratione duce,rerum causas & principia spectat, dein colligit ea quæ inde sequi necesse est.Quales futuri sint publicæ privatæque rei casus,ut rem præsentem videt,nimirum ut ad subdita novorum consiliorum rationes accommodet. Atque adeò,ex providendo est appellata prudentia: cujus subjectum est ipsa hominum vita; Actio,antrorsum simul ac retrorsum videre; in omni negotio quid justum & honestum sit,quærere;id ab injusto,turpi,inutili secernere;illa amplecti,hæc rejicere: omnibus rebus sua loca describere;quicquid est negotij cum tempore commetiri,eique suas opportunitates accōmodare.Prudens is est qui præterita,præsentia, & futura habet in circumspectu. Nec enim prudentem dicimus eū,qui, cùm ignoret præsentia, futura tamen sibi comperta esse profitetur. Vt scias ea esse quæ futura dixi,accipe ea quæ antehac evasisti,ait Prometheo apud Æschilum chorus.Quapropter prudentis proprium est,ex ratione præteritorum sagaciter adoriri instantia, ac de iis verè judicare; ex illis ipsis præteritis,additis præsētibus,futura quamvis è longinquo, callidè conjectare.Nec enim in prudentiam demonstratio cadit,quæ assentiendi ac dissentiendi necessitatem in se continet.Nec etiam hæc virtus circa ea occupatur,quæ mutari nequeunt.Solùm descendit in ea negotia, quorum cùm ratio nondum comperta sit,talia sæpè sunt, ut sine accursu & interventu prudentiæ eà multis ludibriis agitari necesse sit; Certè prudens rebus secundis casus adversos reformidat;& omnia cum tempore commetitur. Prudentia ergo inter incerta quorúmque eventus est anceps,quod optimum factu est,ratiocinando assequitur;res injustitiæ & confusioni ereptas in bono & optabili statu collocat.Si gubernādum est,mavult fluctus vitare,quàm compescere.Si litigandum,non adhibet brachia & vectes, sed jure rem definit. Vbi hæc ducit fortitudo non pugnat:Si tamen ita res tulerit,conjunctæ agunt.Si Vlyssis prudentiæ comes it Ajacis fortitudo,has verò virtutes strenuè sequuntur salus, victoria,decus.Prudentia item est boni & mali scientia.Est illa humanæ mentis habitus, cujus monitu quid fieri,quid non fieri oporteat, quisque dispicit. Sapiens antiquitas Iovis excellentiam prudentia censuit. Nam hominem prudentem vocavit Διὸς μεγάλου ἔκφορος ὠήν, Iovis magni confabulatorem;eum qui Apollineum tripodem gestat in pectore,Hercules nómine prudentiæ intelligentiam simul & vim signabat. Quippe maxima prudentia est comes maximæ potentiæ,parisque felicitatis.Prudentia est cuique illud ipsum quod Peleo gladius is,quo à diis donatus tam in pugna, quam in venatione sui juris obvia faciebat. Nec tamen prudentia est bona valetudo,non vires,non pulchritudo,non fama;non est aurum,argentum,opes;sed his omnibus ipsum bene uti,& quomodo aliis utendum sit,posse præscribere,hoc demum est esse prudentem.Omnes politicas actiones hæc virtus dirigit ad optimum finem. Hujus beneficio rebus omnibus accedit decus,magnitudo,diuturnitas.Absq; hujus virtutis providentia ipsa immortalitas nequaquam sit vita,sed tempus.Tanti est prudentia,ut quisquis in ejus effectibus occupatus est,hic nulla causa sit quapropter artium dotes magnoperē affectet. Prudens enim una prudentia censeri pluris facit quam Regnum possidere. Sit alius in musica,in notitia cœlestis disciplinæ,in terrestris globi dimensione,in numeris,cælando, effigiendo, fingendo apprimè nobilis,in omnibus industriè,ingeniosè, cum omnium admiratione versatur; hæc est prærogativa prudentis, ut istis imperet. Prudens omni notitia, arte & peritia utitur sicuti ministeriis excellentiæ ac potentiæ suæ; sive asseclis,& pedissequis eorum omnium sine quibus vita, nec rectè,nec fœliciter institui potest.Vsque eò omnia præclara,& ad vitæ usus necessaria sunt,ut famulatu prudentiæ.Ipsa quidem talibus fulta adminiculis omnia pensat,ac dispensat. Omnia dirigit ad normam rationis, prorsus ut mens ipsa divina. Porrò,quid diuinius quàm acumen & solertiæ diffinguendi,experenda à fugiendis,quid quisque ferre possit,non possit, quid suscipere debeat,non debeat,nullo errore posse æstimare?Ne multa.Prudentia est ars vivendi.In hujus virtutis admirationem rapta antiquitas, non solùm eam virtutem nominavit, sed & Deam fecit, cujus numen Poëtæ ostendunt velatū nomine Minervæ, quæ ut ex cerebro Iovis nata,sic Iovis intellectus dicta.Hæc utique dicitur adesse Vlyssi.Siquidem hunc heroem Homerus,sicut eximium quendam prudentiæ typum ubique magnificat.Hanc ille ipse veluti cōmilitonem addit Diomedi,cujus auxilio fretus Venerem vulneravit, vel ob hoc falsò Deam creditam. Quid,quod hanc virtutem summi viri prætulerunt fato?Vt enim fatum sit id quod divina providentia futurum constituit, hoc est id quod ex omni æternitate verum fuit, rectè id prudentiæ vi mutari posse existimarunt.Nos quoque hominem prudentem omnibus necessitatis vinculis exsolutum firmamus. Ac proinde prudentiam in hoc à sanctissimo numine terris immissam dicimus,ut sit suprema arbitra rerum humanarum cujus tutela cuncta mortalium subjici æquum est. Cæterum,quod nulla virtus in eo perfecta est, qui suæ mortalitati etiam agglutinatus est,ita res docet,prudentiam huic adesse majorem, alij minorem, certè, pluribus vulgarem,perpaucis raram & exquisitam.Quidam suis experimentis, alij alienis periculis committi prudentiores evadant. Alij sibi possunt imperare,ut quamcunque in partem opus est, animum flectant. Quod prudentiæ genus eò pertinet,ut,quod sibi paulò post ingratis faciendum esset, nunc faciant, ut sponte fecisse videri possint, non cujusquam coactu.Aliis non totum aufertur prudentiæ laus,si ea modò quæ ante pedes sunt viderint.Isti in re præsente veriùs sunt consulti,quàm in longinqua providentes. Alij,quibus vix ulla est prudentia quam expediant,semper sunt in insidiis, & alienam inscitiam attentè speculantur; ut hinc suas utilitates capiat.Id quod si ipsis fortè succesisit sub manus, ibi verò quàm diu aucupati sunt, veræ ac primariæ prudentiæ opinionem apud imperitos adipiscuntur. Etsi interitus tuenti quantillum sapere existimantur,id vix est umbra prudentiæ, nedum similitudo. Aliis hæc est unica prudentiæ ratio, ut alios quàm se prudentiores ducant. Ipsi hactenus sint prudentes,si ut benè monenti pareant. Tolerabili secta,sed clavo tenendo parum efficax,ut quæ uni sibi,non item aliis hac ratione prodest. Nos omnimodam prudentiam, illam in qua est conjectura consequentium, non multum à divinatione differentem, uni illi tribuimus,nec alium quemquam prudentis appellatione cēsemus,quàm illum,qui ex iis quæ utilia sunt,secernere potest utiliora;ex opportunis maximè opportuna,è multis bonis eligere optima, & convenientissima. Nam illa altera,cujus aliquot species memoravi, illorum est,qui prima hujus virtutis elementa attigerunt,necdum ad solidam prudentiā perducti sunt. Nec verò prudentia ex aliena imperitia, socordiáve, ullam captat laudem aut commoda. Hoc potiùs est negotium malitiæ, sive subdolę calliditatis,& ingeniosæ nequitiæ,quæ perversè componit se in imitationem prudentiæ. Hæc sæpè est origo pravi consilij. Hæc est earum ferarum propria dos, quibus neque vim Deus attribuit, neque eas ullo aculeo armavit, sed solas eis concessit insidias callidas, & versutos dolos.Nec enim calliditas est prudentia,sed simia prudentiæ.Est habitus rationis depravatæ,ad fallendum & nocendum erectæ. Callidus est is, qui dum ingenio subdolo in aliorum perniciem abutitur, sæpè se ipse suis acuminibus compungit. Callidus de alieno negotio semper anxiè judicat.Sic dicitur,quod ejus animus,sicut opere manus,usu concalluit. Certè callere nihil ferè aliud est quàm scire, sed plerumque plus scire quàm scitu est opus;eáque peritia,sicuti spiculo, alienam simplicitatem figere. Vitiū eo animo prorsus aversum,cui generositas & sinceritas alta & optima suadent. Est propriū ácumen istorum vulpionum qui semper id agunt,ut suis vaframentis meliorum destinata evertant, actiones intercipiant. Verùm, prudentiæ nullum negotium est, calliditatem quamvis fallendo exercitam eludere.Scilicet & mirum,& planè novum esset,fraudem esse bono consilio valentiorem. Huic eidem vitio,nomen quoque est Versutia.Et versutus est is,cujus mens ad quaslibet malas artes momento vertitur. At prudentia est immobilis,quòd sua vi nititur, eique suæ opes abundè sunt.Nec item hæc est hujus aut illius opinione suspensa. Non hunc illúmve casum reformidat. Ipsa sibi est perfecta ratio,lux,firmitas. Ipsa,ne mirere,sine doctrinæ adminiculis,plus utique potest quàm sine prudentia, doctrina. Ipsa sibi veri & salutaris consilij fons est.Prudentię contrarium vitium est imprudentia,Græcis,ἀφροσύνη labes ejus animæ partis,cui nomen est rationali.Hæc nescit id quod omnes sciunt; ideóque perperam judicat,malè eligit,pejus consulit,inique conversatur, malè omnia interpretatur, præsentia perversè videt,ad ea quæ futura sunt cæca est.Vbi plus cavendum est quàm metuendum,tota contremiscit; de iis,quibus omnis vitæ ratio continetur,falso sentit, & mendaciter loquitur. Veritatis enim est osor,vanitatis cupida sectatrix. Re prospera nimium lascivit;si quod periculum increpuit, nunquam se extricat,sed ibi reperit interitum. Nunquam laudari potest;Semper excusari necesse habet,semper vituperari debet.Imprudens omnibus malis objicitur; Nec mirum, quia cùm sit improvidus, & vacuus ab iis, quæ prudenti incumbunt curis,ingruentia non cavet.Nihil ultrà videt quàm id quod est ante pedes;Semper alias res agit; Seria ludibundus tractat; Sese in ea quæ virat induit,feli similis, qui dum limam lambit, sibi ipse linguam deterit. Imprudentiæ soror est intempestivitas,quæ est inscitia temporis & occasionum.Hæc occupato obstrepit; quod nunc fieri res postulat,differt in novilunium;præpostera,absurda, omnibus odiosa est. Semper ei aliqua deprecatione opus est. *Carol. Paschal. in lib.Virtutum & Vitiorum c.17.*

¶ Apophthegmata.

Socrates,interrogatus,quid esset prudentia?Animæ(respondit)concinnitas. *Stob. de prudentia.*

Idem, Vt navis vacua, inquit, instrumentis convenientibus: sic vita prudentia affectibus munienda est atque instruenda. *Stob. ibid.*

Idem, Nec equo,inquit,sine freno, neque divitiis sine prudentia tuto quis uti poterit. *Eodem serm.*

Idem,Soli prudentiæ,tanquam consultissimo tutori,ut vitam omnem ita maximè juventam credere convenire, deceat. *Eodem serm.*

Idem scisciatus , Quinam prudentes essent , Qui non facile delinquunt, respondit. *Eod.serm.*

Ibid. adhortabatur subinde suos discipulos, ut hæc tria in omni vita sibi pararent:ut in animo scilicet haberent Prudentiam,in lingua Silentium, & in vultu Verecundiam. *Max. ser.41.*

Bias,Considera,inquit,& postea rem aggredere.Item:Aggredere tardus agenda,aggressus age constans. *Laërt.*

Periander, Ea facito,inquit,quorum non te pœniteat. *Laërt.*

Democritus dicebat sapientiam aut prudentiam,quæ nihil admiraretur,omnium rerum esse dignissimam,& pretiosissimam. *Stob. ser.3.*

Periander,quærenti,quid in minimo maximum esset ? respondit, prudentes cogitationes animæ in corpore humano. *Stob.ibid.*

Iamblicus, prudentia,inquit, virtutum princeps est, reliquisque omnibus utitur , atque ipsarum ordinem, modum occasionem in præsentia,tanquam oculus quidam mentis undequaque lucidissimus ostendit, &c. Tandem addit , prudentia sui possessores efficit Deo similes. *Stob Ser.de Prudentia.*

Cleitor,Prudens vir,inquit,ad vitam,quasi ad vīa quandā non precio-

sius

sius viaticum,sed quod magis necessarium est,comparat. *Eod.serm.*

Bion dicebat,prudentiam tanto cæteris virtutibus antecellere, quanto cæteris sensibus præstaret visus. Nam oculi prælucent toti corpori, nec ulla est virtus absque prudentia. Nam quomodo justus redderet cuique suum, nisi prudentia commonstret quod cui debeatur ? *Laërt. lib.4. cap.7.*

Antisthenes dicere solebat,Tutissimum esse murum prudentium,quod is nec collabitur nec proditur. Nulla quippe mœnia sunt tam munita, quin machinis aut suffusionibus aut valforum proditione capiantur. Prudentis autem decreta sunt inexpugnabilia. *Laërt. lib.6.cap.1.*

Isocrates dicebat virum frugi & prudentem debere præteritorum meminisse,agere præsentia, futura cavere. *Stob. serm.*

Agesilaus cum pugnaretur apud Mantineam, admonuit Lacedæmonios, ut cæteris omissis omnibus in unum Epaminondam intenderent vim prælij, dicens,solos cordatos milites auctores esse victoriæ. Quod cùm fecissent,victoriam nacti sunt.Hac voce consuluit Agesilaus incolumitati suorum,qui fuerant sine dubio manu hostium perituri. Simul illud docuit, in bello plus habere momenti unum verè prudentem, quam turbam imprudentem. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Archidamus cum bello Arcadas superasset,ob id laudatus à quodam: Præstantius erat, inquit, si illos prudentia quam viribus superassemus. *Plut.in Lacon.*

Scipio Minor juvenis etiamnum,tantam habebat opinionem fortitudinis & prudentiæ, ut Cato senior interrogatus de his qui apud Carthaginem militarent, in quibus erat & Scipio iunior, Homerico versu responderit.

Ille sapit solus, volitant alij velut umbræ.

De Tiresia dictum est apud Homerum Odyss. x. *Plut. apoph.*

Euripides. Celebratur illud Euripis dictum, Vnicum consilium rectum magnum militum manum vincere. Quo prudenter admonuit non perinde referre quam numerosum educas exercitum, sed quam cordati sint exercitus duces. In bello siquidem longè plus habent momenti prudentia, solertiáque, quàm vires consilij expertes. *Erasm. l.8. apoph.*

Gregorius Theolog. Qui serpentis prudentiam in malis columbinæ sinceritate circa bona miscuerit, is neque prudentiam sinet malignam fieri,neque simplicitatem stolidam. *Stob. serm. de prudentia.*

Lycurgus Lacedæmoniorum Rex, percontanti quam ob causam non uterentur legibus scriptis : Quoniam, inquit,eruditi qui sunt benéque educati, probantque quid pro ratione temporis expediat. *Plut.in Lacon.*

¶ Similitvdines.

Philonis Iudæi. Sicut nostris corporibus interitum morbus,incolumitatem verò adfert sanitas : Sic animas prudentia servat, cùm ipsa sit mentis sanitas ; imprudentia verò interimit, cùm sit morbus. *Lib. de temulentia.*

Sicut metallorum omnium optimum atque probatissimum est aurum: Ita inter animæ virtutes prudentia habetur probatissima. *Lib.1. allegoriarum legis.*

Quemadmodum civitatum certissimum munimentum viri fortes sunt: Ita in uniuscujusque nostrùm civitate, quæ constat ex anima & corpore,pro firmissimo propugnaculo sunt cogitationes amicæ prudentiæ. *Lib.de sacrificiis Abelis & Caini.*

Archytæ Pythagorici. Quemadmodum exercitum ducit Imperator, gubernator navigia,mundum Deus,animam ipsa mens : Sic ipsam fœlicitatem præsens vitæ temperat,regitque prudentia. *Lib. de doctrina morali, Meminit Stob.in serm.de virtute, qua est in ordine prima.*

Augustini. Prudentia te docet, ut in cunctis semper idem sis, tam in prosperis, quàm in adversis:Sicut manus quæ eadem est, & cum in palmam extenditur,& in pugnum restringitur. *Ad Eremitas in serm. de prudentia.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Sicut ex fructibus cognoscitur arbor ex claritate ac candore aëris ortus solis : Ita ex multiplicibus efferatio & qualitas non sinat nos suas claves claustris disparibus coaptare. *In prologo in Psalmorum librum.*

Arnobij. Vt non debet sumere citharam, qui canendi sit imperitus:Ita non debet imperium sumere,qui non sit prudentia præditus. *Plut.*

Vt cicatrix admonet cavendum esse vulnus : ita memoria præteritorum malorum reddit cautiores. *Plut.*

Vt cyclops exoculatus, manus quoquo versum porrigat, nullo nititur certo scopo:Ita magnus rex, cui desit prudentia, quibus aggreditur ingenti rerum tumultu, sed nullo judicio. *Plut.*

Fabri Pontici genitalia sibiipsis amputant membra in venatu, quod ob hæc se peti intelligant : Ita prudentis est aliquando abjicere rem ob quam periclitatur. *Plin.*

¶ Adagia.

Multorum festorum Iovis glandes comedit. πολλῶν ταννηύρεων Διὸς βαλάνων ἔφαγεν.

De sene longóque plurimarum rerum usu docto,quasi dicas. Multas vixit Olympiadas.

Annosa vulpes haud capitur laqueo. γέρων ἀλώπηξ οὐχ ἁλίσκεται πάνυ.

Dicendum in eum qui longa ætate, multáque rerum experientia callidior est.quam ut arte, dolisque capi queat.

Eũ ausculta,cui quatuor sunt aures. ἄκουε τῷ τὰ τέσσαρα ὦτα ἔχοντι.

Monet proverbium audiendos esse illos, qui diuturnò complurium rerum usu præ cæteris sapiunt, ita ut ferè faciunt senes.

Aures subsultans multum excitat pulveris.

In eos dici solitum, qui ob rerum experientiam multum negotiorum aggrederentur.

Ætate prudentiores reddimur.

Si quando negabimus nobis eadem probari iam natu grandioribus, qua quondam ob ætatis insciti am arriserunt, sed usu rerum tuctam prudentiam, congruet illud Homeri ex Odyss.

Ἐγὼ δ' ἔτι νήπιος ἦν
Νῦν δ' ὅτε δὴ μέγας εἰμὶ, καὶ ἄλλων μῦθον ἀκούω
Πυνθάνομαι, ἠδ' αὐτὸς ἐΰφρων ἔνδοθι θυμός,

Eram adhuc puer, ast ubi iam sum
Grandior, & reddit me aliorum oratio doctum.
Ipseque grandescit mihi animus.

Sine cortice nabi, *Horat.*

Qui iam per ætatem non egent custode morum.

Qui senem plurimarum rerum usu peritum quique multa memineris superioribus acta secutis, quadrabit illud Homeri ex Odyss.

Παλαιά τε πολλά τε εἰδώς.

Qui antiquaque multáque norat.

Senesco semper multa addiscẽs. γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Significat usu vitæ, multáque rerum experientia parari prudentiam Sanerius idem.

Discipulus est prioris, posterior dies.

Moderator negotij.

In eum qui scientia & autoritate sua negotium moderatur, hoc Homeri carmen Odyss. ε convenit.

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως.

Ille ratem clavo scite doctéque regebat.

Consiliis simul & facto valens.

In hominem consilio pariter & viribus excellentem, convenies illud Homeri Odyss. ζ.

Οἷος ἐνὶ τῷ βουλύμεν ἠδὲ μάχεσθαι.

Is cuiusmodi erat, seu pugna consilio ve.

Imperator idem robustus miles.

In eum qui norit idem & aliis imperare quid sit agendum, & ipsa persequi cum est opus, iuxta Homerum.

Ἀμφότερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.

Et iuxta ductor bonus & certamine pollens.

Sunt enim, qui imperatorem agere norunt, at militem præstare non norant.

A fronte simul & occipitio oculatus.

Cum iudicabimus admirabilem rerum omnium cognitionem, aut singularem prudentiam, quæ constat non præsentium modo scientia, sed & memoria præteritorum, & futurorum perspicientia, rectè versum Homericum usurpabimus :

Ος ἤδη τὰ τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Qui scit præterita ac præsentia, póstque futura.

Virgilius vertit ad hunc modum.

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Alter Lanus. Ιάνος ἄλλος.

Quadrabit uti in providum ac circumspectum, vel in ancipitem & perfidum. Persius :

O Janne, à tergo cui nulla Ciconia pinsit.

Sapiens divinat.

Donatus in Hecyram,indicat proverbium esse divinare sapientem quod ex coniecturis prudenter tollatis colligat verum, non solùm de præteritis, verum etiam de futuris.

Mus non uni fidit antro.

Locus erit adagio, si quem admonebimus, ut sibi plures amicos paret, aut una cum opibus studeat philosophiæ,ut si fortuna, quod suum est, eripiat,in literis sit præsidium.

Non oportet hospitẽ semper hospitẽ esse. ὃ δεῖ τὸν ξένον, ξένον δὲι εἶναι.

Hospites dicuntur ignari eius loci,in quo vivunt. Sed turpe est in eadem civitate vivere,& semper esse peregrinum.Sic turpe est in eadem disciplina diu versatum esse,& nihil scire.

A fronte atque à tergo. πρόσω, καὶ ὀπίσω.

Proverbij vice receptum est pro eo, quod est diligenter inspicere & præterita cum præsentibus ac futuris conferre : id quod hominis est prudentis ac circunspecti.

Sapiens non eget. χρῆ δ' νύποθ' ἥσις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνήρ. *Arist.*

Sive quod magna sint opes, habere bonam mentem, sive quod sapienti facile est ditescere, si velit.

Tanquam de specula.

Qui futura longè prospiciunt priusquam eveniant,tanquam de specula prævidisse dicuntur.

Qui bene conjiciet,vatem hunc perhibeto optimum. μάντις γ' ἄρι-στος, ὅστις εἰκάζει καλῶς.

Admonet adagium futurorum præscientiam,non è sortibus aut auguriis petendam esse,sed à prudentia, siquidem qui prudentia sit præditus, is ex præteritorum, præsentiúmque coniecturis facilè prospiciet, quid sit eventurum.

Acetum habet in pectore.

Plaut. Ecquid habet acetum in pectore ? Pro eo,quod est, Num sapit ? Num quid habet astutiæ ?

In holmo cubabo. ἐν ὅλμῳ ὀσνάσω Aristophanes.

Dicebatur ab iis,qui se quidpiã divinationis cognitũ ire minitabantur.

Perendinum ventum perdiscere. τὸ περιπαῖον ἄνεμον προγινώσκειν.

Perendinum ventum præscire dicuntur,qui coniecturis, quod multo post eventurum sit, colligunt.

Amyris insanit. Ἀμύρις μαίνεται. Zenod.

Proverbialis allegoria,qua rectè utemur, ubi quis insania prætextu rebus suis consulit.

Non pluit post noctem, qua sus agrestis peperit.

Plutarchus refert hunc versiculum proverbio iactatum.

Μηκέτι νυκτὸς ὗε, μὴ κεν τέκῃ ἀγροτέρα σῦς.

Iam non nocte pluit, quæ sus fœtum edit agrestis.
Si quis significare velit exactio Veræ, aut Autumno serenitatem fore.
Lesbius Prylis. ὁ Λέσβιος πρύλις.
Plutarchus tradit, hoc proverbium per similitudinem sumptum: Prylin enim fuisse Mercurij filium, ac divinandi peritum indicat.

¶ Exempla Biblica.

Prudentiæ & discretionis *exempla*: Abraham, Gen. 13. vers. 9. & 25. 5. 6. Iacob, 30. 32. vers. 3. 7. Ioseph, 40. 14. & 41. 33. 38. Iethro, Exod. 18. 19. Rahab Iosue. 2. 4. Iosue, 8. v. 15. Ioathan, Iudic. 9. 7. Galaaditæ, 12. 16. Vndecim Tribus, 10. 32. Saul, 1. Samuel, 10, 27. David, 18. 5. 14. & 21. 13. Abigail, 25. 18. 36. Mulier Thecuitis, 2. Samuel, 14. 2. Mulier Abelana, 20. 16. Bethsabea, 1. Reg. 1. 15. Salomon, 3. vers. 9. 25. 26. 27. antiqui Roboami consiliarij, 12. vers. 7. Ioaida, 1. Reg. 11. vers. 4. Paral. 23. 1. populus Ezechiæ, 2. Reg. 18. vers. 36. Ezechias. esa. 36. 21. 2. Paral. 32. 3. Nehemias, Nehem. 2. 12. Esther, Esth. 4. 11. Mardochæus, versic. 12. Tobias, 4. 19. Iudith. Iudith. 4. 10. & 11. 19. Christus, Matth. 21. 24. Marc. 11. versic. 29. Luc. 20. 3. Virgo Deipara, Luc. 1. 29. Villicus iniquitatis, 16. vers. 8. Christus, Luc. 2. 47. & 20. 24. Ioan. 8. 7. Paulus, Actor. 16. 37. Quidam Asiæ princeps, 19. 31. Paulus, 22. 25. & 23. vers. 6. 17. & 25. 11. Tribunus, versic. 23. Prudentiæ carnalis *Exempla*: Esau, Gen. 25. v. 32. Pilatus, Luc. 23. 16. 22. Ioan. 19. 1. Nicodemus, Ioan. 3. 4. Pharisæi, 7. 48. Iudæi, 8. 52. Prudentiæ propriæ non innitendum, Prov. 12. v. 2. 15. & 17. 12. Esa. 5. 21. & 30. 1. Abd. v. 8. Prudentia spiritus, Rom. 8. 6.

¶ Historica. Exempla

Arthemisia Caria Regina, apud Xerxem in tanta fuit auctoritate in expeditione contra Græcos, ut illius consilio semper ureretur, ea prudentia, ut optima semper suaderet: quibus si Xerxes paruisset, cladem ad Salaminem non accepisset. *Herod. lib.* 8.

Cyrus minor Persarum Rex, Aspasiæ Hermotini Phocensis filiæ formosissimæ & optimè educatæ captus amore: cum eam in uxorem duxisset, sæpenumero eadem de rebus arduis in consilium adhibuit: & quotiescunque sententiam ejus secutus est, nunquam pœnituit. *Ælian. lib.* 12. *de var. hist.*

Iulia Mammea, Alexandri principis mater, laudatissima fœmina, Syra genere: cujus auspiciis filius puer orbem terrarum sapientissimè rexit. *Vopisc. lib.* 16. *Anthrop.*

Dominica Valente Imp. marito à Vestgothis cæso, hostes Constantinopolim obsidentes prudentia sua sustinuit, cives & precibus & auro confirmavit. *Bonfin. lib.* 2. *Dec.* 1.

Cyrus puer prudens, in Astyage avo luxuriam ciborum & vinolentiam reprehendit. *Xenoph. lib.* 1. *Padia.*

Nestor senex Græcis, qui duce Agamemnon Troiam obsidebant vescentibus & potantibus.

Texere sermones ante omnia cœpit.

Fuitque huic & imitationis & optimorum consiliorum recti auctor. *Plut. lib.* 7. *q. convival.* 9.

Vlysses, quem sapientiæ nomine celebrat Homerus, dolo & calliditate gloriatur, non malo, sed quo justè contra hostes uti possumus. *Homer.*

Teribazus Persarum regis Artaxerxis dux fortissimus, in consiliis ea usus est dexteritate, ut quoties rex consiliis illius usus est, nunquam aberrarit. *Diod. l.* 1.

Fama est Philippum Macedonem magis de prudentia, astu Imperatorio, & successu; quem in conciliandis hominibus habuisset, quàm de copiarum & auxiliorum viribus gloriari solitum. *Diod. lib.* 16.

C. Iulius Cæsar in obeundis expeditionibus dubium cautione fuerit an audentior? *Suet.*

Agebatur Romæ occultè inter patres de Carthagine funditus delenda, exiitque ea consultatio in longam & difficilem disceptationem. Majore Portio Catone, cui ante prisci nomen fuit, censente, Carthaginem esse delendam, ut Roma incolumis esset, cum multi pedibus irent in eam sententiam, tum *Scipio* identidem testatus dicitur, viderent illi, qui tam cupide vellent Carthaginem excisam, ne populus Romanus æmulæ, & inimicæ urbis metu liberatus, in domesticam laberetur discordiam. Quod malum multo prius prospexit *Nasica*, ac prædicavit, sed fatali necessitati ire obviam non potuit. *Sabellicus cap.* 8. *lib.* 4. *Florus lib.* 49. *in Levium. Florus lib.* 2. *c.* 15. *de bello Punico tertio. Appianus in Libyca. Plutarch. in vita Catonis Censorij. Orosius lib.* 4. *c.* 22. *Plenius nat. hist. c.* 18. *Cœlius antiq. lect. lib.* 27. *c.* 1.

Ædificaverat Romæ ædes ea tempestate magnificas, editóque in loco *Publicus ille Valerius*, cui postea publici ac popularis boni studio inditum cognomen est Publicola, iis ex ædibus cum descendisset in forum atque in curiam Valerius, ut & Consulum primorum urbis virorum mos erat, magno Patrum ac populi comitatu honoris gratia ducebatur, quæ res visentibus regiæ pompæ similitudinem præ se ferebat: itaque cum ob hoc ipsum, quodque collegam minimè suffecisset, in suspicionem venisset affectati regni, clámque à quibusdam etiam maledictis discerperetur, rei ejus ab amicis admonitus, consilium è vestigio cepit diruendæ domus, quæ magna ex parte causam suspicioni videbatur afferre: nocte igitur non exigua manu fabrorum operariorúmque conducta domum omnem à fundamentis dirui tanta festinatione jussit, ut illucescente jam die ædificium universum æquatum jam solo jaceret. Hac itaque demolitione non suspicionem modo abolevit omnem, verùm in populo Patrúbúsque summam vitæ integritatisque sibi admirationem peperit, maxima etiam cum gratia, ac benevolentia, ex eóque major in dies est habitus. *Florus l.* 1. *c.* 9. *Epicomarum. Valer. lib.* 4. *c.* 1. *de animi moderatione Plut. in vita eius.*

Prudentia est bonorum malorúmque scientia ad hominem pertinentium: sed scire est solius hominis: ergo hæc virtus huic uni animalium à natura est concessa. Hujus non vulgare exemplum edidit vetustissimus ille Chananææ regionis accola: Is cùm Sara conjuge Ægyptũ ingressus, gentis libidinem in alienas fœminas viritus, pro conjuge fratrem egit, haud ignarus id consilium & ad muliebrem pudicitiam tuendam, & ad suam ipsius salutem pertinere. Profuit haud dubie id hominis commentum, sed humana pietas, cujus ille erat diligens custos, utrumque ab injuria servavit. *Pontan de Prudentia.*

ADDITAMENTA.

Prudentia Bellica.

Virtus Practica, in Vrbanam & Bellicam, per accidens, ratione personarum, loci & temporis, dividi potest: Bellica virtus eadem species sui ambitu comprehendit, quas & Vrbana: atque ut hæc urbana disciplina, sic illa disciplina bellica vocari posset, Græcis στρατηγικὴ τέχνη, Frontino teste, omnium reliquorum virtutum ministerio indigens, maximè verò duabus veluti manibus omnia sua opera perficiens, Ratione scilicet, & Robore. Ratio vim occultam, Robur apertam continet: quarũ equidem tanto inferior est illa, quanto corpori antecellit animus. Nihil arma foris, nisi sit Consilium domi, inquit ille. Non ineptè Maro, *Dolus, an Virtus, quis in hoste requirat?*

Imitatione Homerici illius ἢ δόλῳ, ἢ βίῃ φι, & alibi, ἢ ὁδὸν ἐλθέμεναι, ἢ ἀνδράσιν ἢ φιμάχεσθαι. Vtramque exercitationis bellicæ speciẽ comprehendit, quarum posterior ad fortitudinem pertinet, prior Stratagemata continet, si absque injustitia fiant, laude digna per quam maxima. Disciplina igitur bellica, generis instar & Apertam vim & Occultam comprehendit. De Aperta, quæ homini cum belluis communis est, sub fortitudine agetur: de Occulta verò, sive solis consiliis, sive etiam armis nitatur, nunc differemus, si priùs τὸ τί ἐστιν ὀνόματος explicaverimus.

Frontinus στρατηγήματικὰ vocat omnia ducum & Imperatorum gesta ad quodcunque genus virtutis referenda sint, tam occulta, quam manifesta: ita vt disciplinam totam militarem comprehendat στρατηγήματα verò ea, quæ simulata arte prudentia, atque solertia singulari, vel in cavendo, vel in opprimendo hoste, excogitata & perfecta sunt. Nam cùm homo per rationem homo esse dicatur, κατ' ἐξοχὴν quoque ea, quæ adminiculo rationis potius, quàm robore conferta sunt, στρατηγήματα appellari merentur. Id ergo inter duo ista vocabula interest, quod inter genus, & speciem. Hæc quidem nominum ratione probatur: neque enim omnia στρατηγηματικὰ, sed στρατηγήματα tantum, hoc est, sive præmeditata, sive αὐτοσχέδια consilia explicanda sunt à Philologis. Frontinus ex belli tẽporibus, & ex ipsa materia locos titulorum deducit: ante pugnã, in pugna, post pugnam, & tandem in obsidionibus urbium. Addit quarto & ultimo libro exempla quædam, quorum pleraque ad Disciplinam militarem in genere sumptam referenda sunt. Polyænus secundùm personas libros suos στρατηγηματικῶν veriùs quàm στρατηγημάτων concinnavit. Nec Frontini ordinem, nec Polyæni studium & laborẽ docti reprehendunt.

Prudentia Consultrix.

Inventio Consilij βούλευσις sive Consultatio, Consilium ipsum βουλὴ dicitur, tanquam effectus Consultationis. In consultando autem cùm plura occurrant, cumque inter ea id, quod judicamus optimum esse, eligamus: Iudicium certè occultum & internum in consultatione locum habebit, licet à consilio, tanquam ab effectu & fine, species ista prudentia nomen accipiat. βουλευτικὴ igitur prudentia respectu finis ὀρεκτικὴ est: at per accidens, ratione scilicet eorum, quæ ad finem tendunt, quæque sub discursum & ratiocinationem, bonum à malo separantem, cadunt, κριτικὴ videri potest. Et propterea mirum esse non debet, eadem exempla interdum utrique loco accommodari posse. Quicunque enim de aliorum, suísque rebus rectè judicaverit, idem rectiùs & sibi & aliis consulere poterit. Est igitur quando κατ' ἐξοχὴν modò Inventionis, modò Iudicij ratio habetur: est quando utriusque simul: sic ut ad utrũque locum idem referatur exemplum.

Prudentia Critica.

Is est prudentiæ partium omnium inter se consensus, ea conspiratio, ut Iudicium veluti effectus quidam esse videatur Inventionis, & vicissim Inventio Iudicij. Nam & qui invenit inter plura falsa, id quod rectum est eligendo judicat: & qui judicat, is judicij sui firmamentum invenit. Optimus ergo Consultor, optimè judicat: & Iudex optimus, optime consulit.

¶ Hieroglyphica.

Formicam prudentiæ hieroglyphicum faciebant, quia memor hyemis cibaria comparat & recondit, & cellas promptuarias facit, semina interim ne nascantur morsu secat, abroſáque condit: ne rursus in fruges exeant è terra, atque inutilia inde sibi ad usum alimenti fiant. *Pier. Val. lib.* 8. *pag.* 68. *F.*

Serpens etiam *prudentiæ* est hieroglyphicum. Nam & assertoris nostri dictum est, admonentis: Nos esse debere prudentes, sicut serpentes. *Idem lib.* 16. *pag.* 248. *F.*

Neque desunt, qui *Gorgonis caput* pro Minervæ pectore statutum, *prudentiæ* signum esse contendant, quæ locum habeat in pectore, quâ qui præditi sunt, facilè eos confundere, vel imperitiæ redarguere, saxeósque quodammodo reddere, ubi adhibuerit, possint. *Pier. Valer. lib.* 16. *pag.* 154. *F.*

Leonem cui circa collum serpens fuit circumvoluta quidam pinxerũt, addita inscriptionis Græca ἥδιον καθυκόντερον, Id est, *nihil decentius*, ut fortitudinem cum prudentia conjungendam esse docerent. Officium enim prudentis virieſt, ut Aristoteles tradit. 6. *Ethicor.* Nicomach. Δύναται καλῶς βουλεύσασθαι πρὸς τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ ἢ συμφέροντα, id est, posse rectè in medium consulere de iis quæ sibi ipsi sunt bona & utilia. *Eth. lib.* 3. ult. ἀνδρείαν εἶναι μεσότητα περὶ φόβους καὶ θαῤῥήσεις, fortitudinẽ esse mediũ inter metum & confidentiam: In quam sententiam eleganter & breviter D. Bernadus *lib.* 1. De consideratione, fortitudinis matrem vocat prudentiam.

etiam. Paulò pòst,Bonus,circuitus est,inquit,si justitia quærit, prudentia invenit, fortitudo vindicat, temperantia possidet:ut sit justitia in affectu,prudentia in intellectu,fortitudo in effectu,ut temperantia in usu. Huc refertur Distichon eruditum,

Provida magnanima si adsit providentia dextra,
Dic mihi qui rerum pulchrior esse queat?

Appendix ad Pierij Hieroglph.

Hujus stirpis,quæ vulgò ob similitudinem corona imperialis sive regia appellatur, & quam Carolus Clusius ad Hemerocallidem veterum non malè referri posse existimat,flos maturus expanditur,ac in suis propris pediculis planè deorsum flectitur: ac quam primum flacescere incipit,succedunt illi satis magna capta(ut quoque in Lilio rubro fieri solet)quæ excusso flore statim sursum eriguntur,ne scilicet,si deorsum dehiscerent diutius, semina nondum matura putrescant ac excidant. Sic juvenes,quantumvis ingenij, vel corporis atque fortunæ bonis ornati singulari modestia sese submittere,nec ante tempus(quod sæpè fieri videmus)exultare,superbire,& insolentiæ cristas erigere debent. Contra verò senes:iam prudentiâ & usu rerum confirmati, authoritatem suam tueri,ac bene monendo præcipiendóque aliis præire jure ac merito possunt. Vnde etiam Cicero *lib. de Senect.* ait. Apicem Senectutis esse authoritatem, & verus poëta jubet senum colloquia expeti:& versus Græcus commendat senum consuetudinem.

ὁμιλίας δὲ τῶν γεραιτέρων φίλ.

Honestum senem modesto iuveni dicentem audiamus.

Disce,puer,virtutem ex me, nec flore superbi:
Maturâ tollat fruge senecta caput.

¶ EMBLEMATA.

Prudentes.

Emblema XVIII. Andr. Alciat.

Iane bifrons,qui iam transacta futuráque calles,
Quique retro sannas,sicut & ante vides,
Te tot cur oculis,cur fingunt vultibus?an quod
Circumspectum hominem forma fuisse docet?

Emblema XVII.

Italiæ Samius secta celeberrimus auctor
Ipse suum clausit carmine dogma brevi.
Quo pratergressus?quid omittis agendam?
Hanc rationem urgens reddere quemque sibi.
Quod didicisse Gruum volitantum ex agmine fertur,
Arreptum gestant qua pedibus lapidem.
Nec essent,neu transversas mala flumina raptent,
Qua ratione hominum vita regenda fuit.

Prudens magis quam loquax.

Emblema XIX.

Noctua Cecropiis insignia præstat Athenis,
Inter aves sani noctua consilij.
Armifera merito obsequiis sacrata Minervæ,
Garrula quo Cornix cesserat ante loco.

¶ FABVLÆ.

Senex & Iuvenis.

Senex quidam juvenum sibi poma surripientem blandis orabat verbis,ut ex arbore descenderet,nec res suas auferre vellet sed cum incassum verba funderet:(iuvene ejus ætatem, ac verba contemnente)non in verbis tantũ,inquit,verùm etiam in herbis audio esse virtutem.Herbas igitur vellere & in illum jacere cœpit:quod juvenis conspicatus,in vehementem risum effusus est,& senem delirare arbitrabatur,qui crederet eum ex arbore herbis posse depellere: tunc senex omnia repetiri cupiens, quando, inquit, verborum & herbarum vires adversus raptorem mearum rerum nullæ sunt, lapidibus agam, in quibus dicunt quoque esse virtutem, lapidésque quibus gremium impleverat, in iuvenem jaciens,illum descendere & abire coëgit.

Hæc fabula indicat, omnia prius prudenti tentanda,quàm ad armorum confugiatur auxilium.

Duo bellatores.

Duo fide data inter se communia futura omnia,ad bellum proficiscebantur. Horum unus æger in itinere remansit,alter ut instituerat iter ad militiam exequitur,atque ibi re & gloria parta redit ad socium,qui iam habebat meliuscule. Is gavisus prosperitate socij quod lucrum partiturum secum esse sperat,illum cum magna lætitia complectitur:neque diu potest,ut pecuniam allatam,ita ut convenisset, divideret,petit. Faciam, inquit ille, sed alia etiam attuli,quæ communia esse oportet, ut omnia undique exæquentur.Ille lætus,pretiosam vestem aut supellectilem socium apportasse ratus, ita enim fieri,inquit, par est. Sed quidnam præterea attulisti?Vulnera,inquit alter,& cicatrices: quarum similes atque æquales etiam tibi infigi debebunt.Non,inquit ille,hæc mihi placet societas. Ac pecunia etiam carebo potius, quam cum vulneribus & cicatricibus habebo.

Fabula ostendit prudentes esse homines, qui pro levibus commodis graves labores subire nolint. Vt Marius laudatur, qui cum varicosus esset & solutus unum crus secandum præbuisset, alterum præbere noluerit,quod diceret ὃτι ἄξιον εἴναι τὸ θεράπευμα ἀλγυδόνος, id est, illam curationem dolore tanto indignam esse: Sed alio etiam sensu indicat fabula id quod servus in Comœdia ait:Aut hæc cum illis sunt habenda,aut illa cum his amittenda sunt.

Catus & Mures.

Domo quapiam,quod per plures forent mures catus præsentiés illuc accessit,atque nunc unum, nunc alium capiens,complures interimendo comedit: verum mures cum se in diem consumi perciperent, ad unum coacti,inquiunt secum, amplius inferius non esse descendendum, si nolumus perditum iri omnes,sed hic superius manendum,quo catus ascédere non potest: at catus consilio murium percepto,simulans se mortuum esse,posterioribus pedibus se ad palum suspendit,qui fixus parieti erat, è muribus quispiam deorsum acute prospiciens,ut catum esse cognovit, haud infacete ait:Heus amice, & si te follem esse certo scirem, deorsum minime descenderem.

Significat virum prudentem,si semel fallitur,fictis & simulatis hominibus non amplius fidere.

Piscator.

Piscator quidam demissis in mare retibus, extulit piscículum pusilli corporis,qui piscatorem obsecrabat;ne se tam pusillum & minutum caperet, sed abire & crescere permitteret, posthac grandiusculo potitũrum,cui piscator:ego vero amens sim, si lucrum quod inter manus habeo,licet exiguum dimittam;spe futuri boni quantumlibet magni.

Hæc fabula innuit stolidum esse,qui propter spem majorem,rem præsentem & certam licet paruam,non amplectitur.

Glires.

Glires quercum arborum glandiferam dentibus eruere destinaverant,quo paratiorem haberent cibum, ne victus gratia toties ascendere & descendere cogerentur:sed quidam ex iis, qui ætate & usu rerum ac prudentiâ cæteros longe anteibat,eos absterruit,dicens:si nutricem nostram nunc interficiemus, quis futuris annis nobis ac posteris nostris alimenta præbebit?

Fabula hæc monet,virum prudentem debere, non modo præsentia intueri, verum etiam futura longe perspicere.

Canis & Gallus gallinaceus.

Canis & Gallus societate inita unà iter faciebant.Noctu in agro deprehensi cum tenebræ viam obscurarent,sic acquiescendum statuere, ut Gallus in arboris ramis insideret,inferius autem in cavum truncum irreperet canis.Cantante autem suo more Gallo,excitata vulpecula accurrit,atque illum hortatur,ut descendat:cupere enim sese complecti avem tam grata & suavi voce præditam.Cui respondit Gallus:Ianitorem,qui fores pandat,prius suscitandum esse,quam ipse descendere possit.Stulta Vulpecula non prævisa fraude ad arborem accedit propius & janitorem quanto potest altissimo gannitu ciet,ergo canis experrectus,subito in vulpeculam insilit, & correptam dilaniat.

Docet fabula, vim & injurias inimicorum, quibus ipsi pares esse non valeamus,ad illos potentiores calliditate consilij avertendas esse.

Leo & Vulpes.

Leo senio confectus,cum vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cepit consilium substentandi vitam.Itaque in antro,quasi periculoso morbo correptus,decumbens, quod ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent,prehensas illas devorabat.Atque ita magna bestiarum multitudine à Leone absumpta,accedit tandem,& vulpecula ad antrum.& ante illud subsistit, hæsitans atque circumspectans. Tum Leo,quid cesset,cur non adeat ad se,rogat. At illa,id quod Horatius versibus retulit,respondisse fertur:

Quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia,nulla retrorsum.

Fabula docet,prudentes ante pericula cavere sibi, & ea signa, quibus mala portendantur,notare,& hæc effugere.

Vespertilio & Feles.

Vespertilio delapsa in solum comprehensa fuit à fele.Quæ cum hanc dilaniatura esse videretur, petiit illa suppliciter vitam sibi ut concederet. At enim felis hoc facere posse negabat, quæ esset capitalis hostis omnium avium. Tum vespertilio se non avem, sed murem esse dixit. Itáque dimissa fuit.Paulo post capta ab alia fele, similiter petiit sibi miseræ vitam relinqui.Ibi felis sibi hoc factu perdifficile esse ait, quæ cum omnibus muribus bellum gereret: vespertilio vero, se murem nequaquam esse affirmare,sed volucrem. Quare iterum periculum evasit & nomine mutato bis servata fuit.

Instruit homines fabula ad prudentiam, ut pro tempore & loco mutare consilia discant,omnibus enim proposita conservatione salutis cum dignitate conjunctæ,non idem semper dici, sed idem spectare oportet. Alludunt ad fabulam hanc, ea quæ referuntur à Nonio ex Agathone Varronis:Quid multa?Factus sum vespertilio, neque in muribus plane neque in volucribus sum.

Mustela.

Imbecillis iam & annis gravis mustela, mures assequi non magis poterat.Hanc igitur excogitat fraudem: in frumenti manipulos se implicat,eodem veniunt & mures, fruges ut erodant, hos illa sine labore, & defatigatione capit,atque denotat.

Fabula docet, viribus deficientibus magnum in prudentia subsidium esse positum.

Lepus & Vulpes.

Anteponebat se vulpi lepus, cui pedum pernicitate præstaret.At vulpes dicere,se ingenio vincere, cujus esset multo & frequentior & præclarior usus quam pedum.

Fabula incredibilem esse ait bonitatem prudentiæ, neque corporis maximas dotes,cum minimis animi dotibus,comparari rectè posse.Itaque & Apollonio introducitur præclarè Amphion, qui suo cantu bis canto majorem lapidem alliciat, quàm nitendo summis viribus Zethus adferre potuisset.

Fluctuum numerator & vulpecula.

Homo quisquam in littore assedit numeraturus fluctus, cum ventis mare agitaretur. Sed crebritate horum perturbatus animo angebatur & afflictabatur.Ad hunc accedens vulpecula. Quid mœres?inquit.Huic ille respondit, fluctus se numerare cupientem præter latos innumeros, quos non potuisse comprehendi doleret.Tum vulpecula:præteritos inquit, omitte,& numerare si vis vel ab hoc iam nunc ordire,& qui abjere,eos missos facito.

Docet fabula,non ad præterita,sed ad ea quæ restent in vita hac respiciendum.

Pudicitia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PVDICITIA, Græcè ἁγνεία,ας,& ἁγνὸς, ὴ,ὸν, pudicus dicitur. Est autem pudicitia animi virtus, qua quis verecundatur, de actibus,de quibus homines magis verecundantur,ut sunt actus veneri, *secundùm Augustl.lib.14.de Civit. Dei.* Nec invitè auferri potest, *secundùm eund. lib.1.de civit.Dei.*

Pudicitia dicitur à pudore,& est præcipuè circa signa venereorum,ut sunt tactus, oscula, & hujusmodi. Castitas vero circa veneream commixtionem, *ex D.Thom. secunda Secund.q.143.e.*

Pudicitia Hebræis dicitur *Taborah*,id est purificatio,mũdatio,à verbo *Taber*,mundus fuit,purus fuit,expurgatus est à sordibus. Cognationem habet cum *Tabar*,formosus fuit,& cum *Hatar*,coronavit,& *Zakar* nituit.Quæ omnia cum præclara illa dote conveniunt. Hinc Græci pro aspiratione levi crassiorem substituentes literam & metathesi facta dicunt καθαρὸς,mundus sum,καθαρὸς,mundus,& κάθαρσις, mundities.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Omnis enim ponderatio , non est condigna continentis animæ. *Eccles.26.*

Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.

Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. *ibid.*

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Pudicitia res est animæ, virginitas corporis, denique illa integra in anima permanente potest ista corpore violenter auferri:cum ista integra manet corpori,potest illa in animo lascivi voluntate corrumpi. *August. contra Iulian.l.4.*

Pudicitia est ornamentum nobilium , exaltatio humilium, nobilitas ignobilium,pulchritudo utilium,solamen mœrentium,augmentum omnis pulchritudinis, decus religionis,minoratio criminum,multiplicatio meritorum, creatoris omnium dici amica. *Cypr.de 12. abusionibus.*

¶ POETARVM DICTA

Propert. 2. 6.

Felix admeti coniux, & lectus Vlyssis,
Et quæcunque viri fœmina limen amat.

Tibul. 1. 9.

Admonui quoties, auro ne pollue formam,
Sæpè solent auro multa subesse mala.

Ovid. Epist.1.

Me pater Icarius viduo discedere lecto
Cogit,& immensas increpat usque moras.
Increpet usque licet,tua sim, tua dicar oportet:
Penelope coniux semper Vlyssis ero.

Idem 3. Amor.4.

Penelope mansit, quamvis custode careret,
Inter tam multos intemerata procos.

Propert. 2. 9.

Penelope poterat bis denos salva per annos
Vivere, tam multis fœmina digna proci.
Coniugium falsa poterat differre Minerva,
Nocturno solvens texta divina dolo.
Visura & quamvis nunquam speraret Vlyssem,
Illum expectando facta remansit anus.

Ovid.2. Fast.

Supplicis alma tua genitrix fœcunda Deorum,
Accipe sub certa conditione preces:
Casta negor; si tu damnas, meruisse fatebor:
Morte luam pœnas iudice victa Dea.
Sed si crimen abest, tu nostra pignora vitæ
Te dabis, & castas casta sequere manus.
Dixit & exiguo funem conamine traxit
Mira, sed è scena testificata loquar.
Mota Dea est, sequiturque ducem, laudatque sequendo;
Index lætitiæ fertur ad astra sonus.
Claudia procedit læto celeberrima vultu,
Credita vix tandem teste pudica Dea.

Silius 17.

Hic prisca ducens Clausorum ab origine nomen
Claudia, non æqua populi male credita fama
In puppim versis vermisque oculisque profatur,
Calicolum genitrix numen, quod numina nobis,
Cuncta creas, cuius proles terrámque fretúmque,
Sideráque & Manes regnorum sorte gubernat,
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Festis Diva veni, & facili me absolve carina.
Tum secura capit funem, fremitúsque leonum
Audiri visus subito, & graviora per auras
Nulla pulsa manu sonuerunt tympana Diva.
Fertur prona ratis, ventos impellere credas,
Contráque adversas ducentem prævenit undas.

Ovid. epist.16.

At peccant aliæ, matronáque rara pudica est,
Quis prohibet raris nomen inesse meum?

Iuven.6.

Tarpeium limen adora.
Pronus & auratam Iunoni cade iuvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici:
Pauca adeo Cereris vittas contingere digna.

Plaut. Amph.

Non ago illam mihi dotem duco esse, qua dos dicitur?
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem.

Plaut. in Epidico.

Non nimis potest
Pudicitiam quisque sua servare filia.

Iuven. Satyr.30.

Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ.

Ovid. Epist. Paridis ad Helenam.

Lis est cum forma magna pudicitia.

Ovid. Epist.5.

Nulla reparabili arte
Læsa pudicitia est, deperit illa semel.
Lis est cum forma magna pudicitia.

Michaël Verinus.

Ægrè formosam poteris servare puellam:
Nunc prece, nunc auro forma petita ruit.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Quid enim possumus eos, qui à stupro arcentur infamiæ metu pudicos dicere? Cum ipsa infamia propter rei turpitudinem consequatur. Nam quid laudari rite, aut vituperari potest, si ab eo recesserit, quod aut laudandum, aut vituperandum putes? *Cic. l.de Legibus.*

Pudicæ mulieris non concubitus modo,verum ne oratio publica esse debet, nec minus sermo, quam nudatio corporis est formidanda, & ab externis cavere debet, propterea quod affectus & mores ac dispositio animi in sermone plane conspiciantur. *Idem.*

Pythagoras consecutus erat disputationum assiduitate, ut matronæ auratas vestes, cæteráque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent,eáque omnia delata in Iunonis ædem ipsi deæ consecrarent,præ se ferentes,vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes esse. *Iustin. hist. l.20.*

Nil salvi est mulieri amissa pudicitia. *Liv. Decad.1. l.1.*

Pudicæ est,non modò ut ne quid peccet,sed ne suspicionem quidem ullam turpem de se præbeat. *Dion.l.37.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Quidam Lacænam misso nuntio sollicitavit,num assentiretur, ut ipsi sui faceret copiam?Cui ista respondit: Cum essem puella, parenti obedire didici, idque feci:mulier autem facta,viro. Itaque si me invitat ad honesta; viro meo primum rem aperiam. *Plut. in Lacanar. apoph.*

Alia Lacæna rogata,num ad virum accessisset?Non,inquit,sed ille ad me.Significans,sese non libidinis causa commercium habere cum viro, sed parentibus ac legibus obtemperare.Turpissimum enim esse fœminæ, si virum ad coïtum sollicitet. *Plut. in Lacan. apoph.*

Hieroni quidam exprobrabat oris graveolentiam. At ille cum uxore expostulavit;quod id sibi nunquam indicasset. Tum illa: Putabam,inquit,viros omnes ad eundem olere modum. Eximium pudicitiæ argumentum,quæ nulli viro tam vicina fuerit, ut oris habitum sentire posset, præterquam uni marito. *Plut. in Apoph.*

Euboidas audiens à quibusdam prædicari uxores alienas, non approbavit id factum,dicens:De moribus ingenióque uxorum apud exteros nullam omnino faciendam esse mentionem.Qui non tulit laudari conjuges aliorum,quid faceret vituperantibus?Prima laus pudicitiæ matronalis est, nulli notam esse præterquam suo viro. *Eras.in apoph.*

Argaus, quibusdam non suas,sed aliorum quorundam uxores prædicantibus:Per Deos,inquit,de bonis & honestis mulieribus nihil temerè loquendum est, sed in totum quales sint oportet ignorari, præterquam solis maritis, quibuscum vivunt. Tam insignis erat apud priscos virginum & uxorum pudicitia , ut eas ab aliis quam à parentibus, aut suis maritis conspici,gradus aliquis ad impudicitiam haberetur: tantáque cautione consulebatur illarum famę,ut parum pudica videretur,de qua rumor quamvis vanus oriri potuit: sed ea demum summa matronalis pudicitiæ laus haberetur, si mulier adeo domi concluſa viveret,ut nullus esset qui de ea vel bene vel male loqui posset: propterea quod hoc ipsum,matronam versari in fabulis,trahique per ora hominum, prostitutionis genus putaretur. Etenim qui laudat alienam uxorem, videtur habere cognitam cujus laudes prædicat, quod ipsum aliquid detrahit pudori fœmineo. Quid igitur vir ille præclarus sentiret de matronis quæ sine maritis,interesse gaudent juvenum conviviis,quæ cursitant ad alienarum civitatum dies festos & tempora, quæ ducunt choreas ex vitis ac fœminis alternè mixtas, quæ in balneis corpus nudum ostendunt quorumlibet virorum oculis? *Eras. Roterod.l.6.apoph.*

Canna. Sinorito Galatæ nupserat , eam Sinorix juvenis præpotens adamabat: & clam interfecto Sinorito , de nuptiis Cannam solicitare cœpit. Illa, quo conjugis mortem ulciscereturdissimulavit dolorem, conjugij spem præbuit. Tandem Sinoritem ad se venire jubet in templum Dianæ,cui erat dicata, quasi vellet hæc esse conjugij testem, & astans altari, ceu deæ libatura,è poculo bibit toxicum: móxque tradidit Synoriti, qui simulatque reliquum ebibisset,venerata Deam: Te, inquit,Dearum præstantissima testor, me hujus tantum diei gratia hactenus Synorito fuisse superstitem.*Eras.lib.6.apoph.ex Plut.de mulierum illust. reb. gest.*

Chiomara,cum misso pretio à suis reduceretur, ac tribunus illam officij gratia ad flumen prosequeretur, clam mandavit uni servorum, ut

Romanum

Romanum illum se prosequentem occideret. Is ubi caput præcisum Chiomaræ dedisset,illa sub veste tectum ad maritum detulit, & ad illius pedes abjecit,marito admirante,dicentéque,num præclarum ducerer,servare fidem ? Præclarum, inquit sed hoc præclarius, unum duntaxat qui mecum concubuerit vivere. Fœmina aliquanto prudentior Lucretia, quæ non sua,sed stupratoris nece, testata est suam pudicitiam. *Plutarch.cap.21.de Claris mulieribus.Livius lib.38. Plin.c.55. de Virs illustribus.*

Lucretia. Cùm Collatinus cum paucis familiaribus ad Lucretiam venisset à Sexto Tarquinio vi stupratam, quærenti viro ex more Satin' salvæ ; Minime,inquit Lucretia,quid enim salui mulieri amissa pudicitia ? Vestigia alieni viri Collatine in lecto sunt tuo. Sed corpus tantum violatum est, animus insons est, mors testis erit. His dictis, cultrum quem abditum habebat, in corpore infixit, & collapsa est moribunda. *Erasm.6.apoph.ex Livio.*

Bilia. Duellius,qui primus Romæ è navali pugna triumphum obtinuit,iam senex, tremulóque corpore in jurgio quodam audivit exprobrari sibi graveolentiam oris,rediit domum tristis, & expostulavit cum Bilia uxore,quam virginem duxerat : cur hujus vitij nunquam admonuisset,quo licuisset mederi ? Admonuissem, inquit illa, nisi putassem omnibus viris ad eundem modum olere animam. Si Bilia vere sensit, quod dixit,argumentum est insignis pudicitiæ : sin finxit, magna item tolerantia, quæ tamdiu pertulerit hoc incommodum absque fastidio. *Erasm.l.8. apoph. Simile est ei quod paulo supra de Hierone retulimus ex Plut.*

Phocias In Ionia, parentibus honestis orta, ingenuéque educata, ad Cyri regis cœnam cum aliis mulieribus admissa, cæteris regios iocos ac lusus hilariter excipientibus, nec refugientibus ab illo tangi sola tacite ingressa ad lectum constitit,nec vocanti Cyro paruit.Cubiculatij autem tentantibus illam adducere;Fleuit, inquit, quisquis horum mihi manus admoverit. Ob hæc cum à cæteris agrestis & incomis haberetur : Cyrus gaudens & cum risu versus ad illum qui mulieres adduxerat:Non intelligis, inquit,te hanc unam ingenuam & incorruptam adduxisse ? Postea ad hanc in primis adjecit animum,unicéque adamavit, sapientem appellans. Apud barbaros,mulieres attigisse, constuprasse erat. *Plut.in apoph.*

¶ Similitvdo.

D.Hieron. Tenera res in fœminis fama pudicitiæ est,& quasi flos pulcherrimus cito ad levem marcescit auram, levique flatu corrumpitur maxime ubi & ætas consentit ad vitium, & mortalis deest authoritas, cujus umbra tutamen uxoris est. *Ad Salvian.*

¶ Adagia.

Hippolytum imitabor. Ἱππόλυτον μιμήσομαι.

Diogenianus in proverbiorum collectaneis ait dictitatum de iis,qui statuissent pure castéque vivere.

Melanione castior. Μελανίωνος σωφρονίστερος.

Dicebatur qui magnopere à mulierum congressibus abhorreret.

Pudor in oculis. Ἐν ὀφθαλμοῖς ἡ αἰδώς.

Horum nos pudet,qua in propatulo sunt.

Pudebat recusare,& non audebant suscipere.

Αἰδεσθὲν μὲν ἀνωῶαι, δέεσαν δ' ὑποδέχεσθαι.

Detrectare pudor formido subire vetabat.

Quo uti licebit, quoties incidit eiusmodi negotium, ut aliud suadeat honestas,aliud utilitas : & dedecorosum sit suscipere provinciam rursum periculosum suscipere.

Pudor metus.

Cum abstinetur à re quapiam, quod ea tum inhonesta factu videtur, cum vero minime tuta,locum habebit illud Homeri ex Iliad. σ.

Ἰσχε γὰρ αἰδὼς καὶ δέος.

Non pudor atque metus vetuit.

Verecundia inutilis viro egenti.

Αἰδὼς δ' ὄκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι.

Verum homini pudor haudquaquam conducit egeno.

Admonet autem abiiciendum pudorem,quoties urget necessitas.

Apud mensam verecundari neminem decet.

Proverbium ex hac tanta antiquitate per manus traditum est,hodiéque versatur in ore omnium.

Tinctura Sardonica. Βάμμα Σαρδωνικὸν.

De colore præcellenti dicebatur præcipuè purpura. Per iocum autem transfertur ad eum qui pudefit,aut qui ob plagas sanguine tingitur.

Tinctura Cyzicena Βάμμα Κυζικηνόν.

Dicebatur in eos,qui metu quippiam indecore facerent. Aristoph.

Vbi timor,ibi,pudor. Ἵνα δέος, ἔνθα καὶ αἰδώς.

Cui similis illa Terentiana : Omnes deteriores sumus licentia. Plato.

Aversus solem ne esto.

Opinatur Erasmus commendare verecundiam.

Ne pudeat artem.

Ne pudeat artem proloqui,quam factites. Multos tam non pudet turpi quæstu vivere,quam pudeat nomen eius quæstus profiteri.

¶ Profana Exempla.

Musæ graviter ferentes,quòd Venus amoris stimulos sibi intentasset, pudicitiæ amissæ dolore, Adonidem interfecerunt, Veneris amasium. *Natalis comes Mythol.lib.7.c.15.*

Themisto Critonis Oeanthi filia, pudicitiæ conservandæ causa Philonem,Phricodem tyranni filium, in lectò secum cubantem ense absconditò interemit : ut ne uxor quidem occisi audiretur. Inde ad mare progressa solvens navigavit in Græciam. *Polyænus,l.8.*

Chiorum fœmina tantæ castitatis, ut neque adulterium, neque illegitimum concubitum ibi accidisse unquam proditum memoriæ sit. *Cælius l.23.c.7.A. L.*

Paulina Saturni uxor, amissæ per dolum Decij Mundi nobilis adolescentis pudicitiæ, (qui eam sub persona Ositidis in ejus templo compresserat)dolore mirificè excruciata fuit. *Ioseph.antiq.l.18.c.4.*

In Germanorum olim fœminis, mira fuit pudicitia, nulla sperandi illecebra,nullo conviviorum ratione:rara in tam numerosa gente adulteria: cujus convictam mulierem, resectis capillis, nudatam coram propinquis maritus, domo exactam toto vico verberibus agebat. Profligatæ pudicitiæ nulla venia,non ætas,non forma, non spes, connubium corruptis conciliare poteras. *Sabel.lib.2.En.6.*

Cum Thomæ II. Eboracensi Episcopo ægrotanti medici consulerent, ut fœminæ pro remedio misceretur : & amici idem vehementer urgerent, ipséque assentiri videretur:adducta post decentis formæ fœmina,noluit eam attingere,ab amicis reprehensus,respondit propter salutem carnis tandem morituræ, immortale decus pudicitiæ non amittam, *Polyd.lib.1.c.3.*

ADDITAMENTA.

A pudore pudicitia dicitur.Quare palam fit,hoc par virtutum arctissimo vinculo colligari,atque adeò nullã esse absque pudore pudicitiam, haud magis quàm absque luce solem. Est enim pudor nobilissima & verissima pudicitiæ nota,id est illa teneritudo frontis,illa oculorum verecundia,illa ingenuicas quæ hominé pudicum sive mas est, sive fœmina,totũ convenustat;atque ita prudentem monstrat,ut eadem pudicum, castúmque prædicet. Vt inverecundia est præmonstratrix impudicitiæ, ita cui verecundiæ, fax illucet, hunc audacter firmamus esse hominem pudicum, præcipuè fœminam, cui nec pulchritudo, nec vestis, sed hic unus de quo agimus,pudor singulare ornamentũ est.Quin illa est vera & perfecta pulchritudo,quæ constat ex anima virtutibus exculta, & ex ea præstante forma qua corpus honestatur.Si mavis,pulchritudo est flos virtutis,congenitus decori vultus & membrorum. Non desunt qui pudorem non discernunt à rusticitate,ij,scilicet,quibus nihil est urbanum & festivum,quod non idem merum rus aboleat.Nos ut istos nihil moramur,ita fatemur eam,quæ est pudica,præoptare se haberi subrusticam & subagrestem, quàm censeri ea urbanitate,quæ vergit in impudicitiã. Nam erga assiduos formæ spectatores, nimisque officiosos salutatores blandius agere,est prorsus incipere obliviscì pudoris.Casta, & pudica si quem fortè transeundo commovit,prior,quasi pudorem violaverit,erubescit;nec plus est comis,quàm pudicam decet. Fœminæ nimia comitas à vilitate vulgari corporis haud multum abesse existimatur. Ergo quæ est diligens custos suæ pudicitiæ, id potissimum cavet, ne fortè & nescieus sese alicujus improbæ spei obtulisse, atque hinc suam ipsa pudicitiam læsisse videatur. Quin & in ipsa necessaria reddendæ salutis vice tota tremit, tota aspicitur in pudorem composita.Ac ne licentiore quidem cujusquam aspectu se correctandam præbet.

Apud Euripidé Hecuba alloquens Polymnestorem meminit ejus legis,qua cautum est ne fœminæ spectent viros adversos. Viro enim fœminæ aspectus est jaculum, cujus ictu castitas incipit labare. Vtilis & fœminei oculi concursus jam est ipsa concertatio, quâ id cernitur, an pudicitiam pudicitia lethaliter, vulneret. Cui periculo vitando pudica nusquã suos oculos facit emissiritios, haud magis quàm admittit alienos ; nusquam suam faciem prostituit. Ejusdem in fœmina virtutis est, videre & videri nolle.Eadem lex dici debet auribus,quarum castitas est, oculorum castitati proxima. In fœmina nihil est tenerius pudicitia,cui facile per ipsos oculos, ac per ipsas aures arripi potest. Iphigenia illa Euripidæa,se ne fratri quidem ausam esse dare osculum. An non hæc virgo oscula impudica continuò despueret, quæ licita reformidavit? Apud eundem Phædra ait, se ex casta parente nasciturum eam prolem, quæ alto vultu per urbem incedat. Fatuam Varro scribit tantæ pudicitia fuisse, ut nemo eam, quoad vixit, præter virum suum mas viderit. Hæc illa est quam postea vocarunt bonam Deam. Censoria Catonis nota afflictus est Manilius is,ac Senatu motus,qui præsente filia uxorem osculari ausus fuerat. Certè Africanæ Cereris Sacerdotes ne proprios quidem filios osculabantur. Posthumia virgo vestalis propter cultum amœniorem, ingeniúmque liberius, quam virginem decet de incestu causam dixit. Absolutam Pontífex maximus abstinere jocis, & sanctè potiùs quàm scitè coli jussit. Virginem Romanam aspicere conversantem cum viris,par illi probrum fuit quod admittebant Græcæ mulieres, quæ stupro se cum eo, qui sacris addictus esset coinquinassent.

Neuter conjugum,si verè sunt casti, manus conscias admovet tactui libidinoso. Vtrique tam in secreto quàm in publico antistes est pudicitia.Neuter lascivè laudat quidpiam sui membri.Pulcher,inquit,illa matrona cubitus,sed non publicus.Pulchræ suræ,sed mei viri. Pulchra facies,sed unius illius,cujus in manum conveni.Neuter comparé aspicit, ut aliquod signũ libidinis,sed sese invicem verentur, ut domicilia honestatis & pudicitiæ. Certè pulchritudo, dempta pudicitia;illud ipsum mulieri est quod sui inauris. Nec aliter Veneris forma in matrona laudari potest,quam si pulchritudini conjuncti sint mores Iunonis.At etiã illa cui est forma non bona,dummodo ei adsit pudicitia,cum aurea Venere, atque adeò cum ipsa Minerva de felicitate cõtendere potest.Quęcunque animo & corpore est incorrupta, hanc suam integritatem toto ore,toto gestu,singulis verbis testatã fecit. Pudor & verecundia sunt ei claustra pudicitiæ,quæ donec sunt infracta,pudicitia quoque est impenetrabilis. Nec tamen pudicitiæ laude florere, est profiteri horridam ac tristem nescio quam asperitatem. Laudetur filiæ illius Fauni ingenium,quæ se ab omni conspectu,ab ipsa propè luce præfractè abstrahebat. Non dicimus comitatè & hilaritatem non modò repugnare honestati,sed ei adesse gratissimas comites, servetur modò pudor & verecũdia,quæ ubicunque habitant, de hujus pudicitia mihi quidem est compertum.Pudor incolumis,est incolumis pudicitiæ testis locupletissimus. At eã quæ si ambiguæ pudicitiæ inverecundam & imprudentem, nominasse utique satis fuerit. Non flamma flammæ propiùs admota citiùs

coalescit

coalescit,quàm ab inverecundiâ transcenditur in impudicitiam,Pudicitia ergo est animi firmitas & constantia adversus omnem obscœnam cupiditatem. Est sui alienique corporis integritas aliena ab omni illicita contrectatione. Quapropter is est libidinosus, & impudicus, quem cupiditas traxit in amorem illicitum,etsi adamato corpore non potitur. Animo concepta libido illa est quæ totum hominem inquinat.Contra corpus, quandoque corrumpitur, animo illæso. Nec semper oppresso per alienam libidinem corpore,pudicitia amittitur. Nulli,inquam corpori aufert sanctitatem violentia cupiditatis oppugnatricis, quam servat intactam perpetuum propositum temperantiæ.Tanti ergo est mens pudica,ut corpus,etsi fuit injuriæ obnoxium,ab infamia, ea quæ impudicitiam consequitur,vindicet.Itaque in congressu duorum quandoque ab altero tantum committitur stuprum aut adulterium. In ea vi quæ Lucretiæ facta est,etsi duo fuerunt, unus tamen fuit adulter, non uterque. Contra illum qui propter solam Veneris impotētiam suum corpus intactum servat,vereor dicere pudicum,ut nec illam,quæ amatorem repellendo incendit,& dum stuprum verbis negat, animo iam tota est in stupro; quod ipsa non aufert,sed differt,ut quo longior dilatio est,hoc uberiorem quæstum faciat. Nulli præcaria hæc, temporaria, & planè mendax species honestæ mentis in argumentum pudicitiæ prodest, qui destinatione,& libidinis pruritu iam totus est impudicus.

Pudicitia muliebris.

Si hujus virtutis insigniis non solum sexus virilis ornatur, sed & censetur, quid existimandum est fœminas? Vt enim impudica nihil est immundius, ita illi quæ sit spectatæ pudicitiæ matrona, omnes, propè dixerim,res creatæ assurgunt. Nec sanè mirum,si ipsa quodammodo,ut ita dicam, est contumax, hoc est, si pro se adversus obtrectatores suos audet confidenter loqui. Quippe inviolata pudicitia est laudum muliebrium altissimum fastigium, sicut violata,& polluta est labes indelebilis, quâ eos, quos pessimè odit, maculari Nemesis æquum censet apud Homerum imprecatio, quâ perjuri petuntur, est ut ipsorum conjuges fiant adulteræ, quasi hæc sit omnium calamitatum ultima. Matrem familiâs forma exuperante, moribus comem & compositam frugalem, domestici laris gubernatricem, nequicquam laudaveris. Quo plura talia decora injeceris, hoc ei majoris infamiæ notas inusseris, si deest hoc pudicitiæ specimen,quod & divina agnoscunt & humana,reverentur. Neque verò à fœmina qualiscunque species castitatis exigitur, non qualem lex,metus, fama monstrant, sed quam & conscientia, & mens casta, & ingenitus isti sexui pudor sibi vendicant. Si tibi, mulier,naturam eam formam concessit,quæ sit spectatu digna,noli titillari aspectu, aut digitis monstrantium & prætereuntium;hæc te non aliter delectet, quam si eam cumulant præconia pudicitiæ non in speciem quæsitæ,sed ab ingenito pudore inductæ, à moribus elaboratæ, abs te perenni virtutis exercitatione cultæ. Quò magis forma honesto proposito repugnat,hoc tu fortius propugna.

Hoc in primis habeto, formæ & pudicitiæ pulcherrimam esse concordiam;ac tunc demum illam esse eminentem, si huic sit obsequens & morigera. Pulchritudini mundus sint vela sanctitatis, rosæ verecundiæ violæ pudoris, lilia castitatis. Si tibi forma mala est; etiam atque etiam vide ne & illud dici possit, hanc tibi solam esse occasionem pudicitiæ potius quàm rectum & castum animi propositum.Fac fidem;te,etsi non adest corruptor, nihilominus esse incorruptam. Ostende deformitatem non esse tibi pudicitiam, sed hanc in tua persona occupare locum deformitatis ejus, cui nullus impudicus audeat aut possit manus incontinentes admovere. Illud ego scito, pudicitiam matronæ esse pro forma omnium pulcherrima, nulli neque injuriæ, neque contumeliæ obnoxiam.Si virgo es,sit tibi iste virginitatis flos,& rosa recente,& lilio candente intactior.Earum virginum vestigiis insiste,quarum hodiéque decus eminet, quòd sæpe pudicitiam præsenti exitio prætulerunt. Si es materfamiliâs, contine tua vota intra amorem illius, cui te uni Deus addixit. Vide ne è Penelopa, quod dici solet, fias Helena. Signo Morphus Tyndareus addidit compedes, ut hoc vinculorum typo innueret fidem, qua se casta matrona viro suo devinxit. Vtinam capiti quoque dari possent. Sed,videlicet,capiti vincula sunt ratio & virtus.

Si es vidua, da isti viduitati frænum castitatis; solare solitudinem tuam honestis & salutaribus cogitationibus. Ne famam tuam macula usu deliciarum. Comprime cupiditatem gestientem. Devita omnia irritamenta, omnes occasiones lasciviæ,omnia studia luxuriæ. Respice gementem, si compare viduata fuerit, turturem. Hoc tibi sit exemplum continentiæ, hic Typus. Te pudeat, apud te non esse tantum honorem pudicitiæ, quantus est apud castissimas aviculas. Quædam gentes memorantur apud quas solæ virgines nubebant. Laudatissimæ illæ matronæ,quæ uno matrimonio contentæ fuerunt, quas corona pudicitiæ donatas constat. Chorus apud Euripidem ait, Non laudo iteratas nuptias,neque liberos diversis parentibus genitos. Gorgosona filia Persei, mortuo patre Æoli filio, cui virgo tradita fuerat,novo tunc quidem & parum laudabili exemplo,Oebalo alteri viro nupsit;cum antea sanctum & solemne fœminis fuisset, secundis omnino nuptiis abstinere. Ad fanum Telluris, quod in Bœotia Euristernon vocabant, sacerdotium illi tantum mulieri mandabatur, quæ uni viro fuisset materfamiliâs.Atque adeò priusquam hæc illius Sacerdotij infulis honestaretur,castitas ejus explorabatur ad hunc modum; Epoto,videlicet,sanguine taurino,si legi fraudem fecerat,subito interitu flagitium luebat.Simili prope ratione Dianam, (fluvij apud Camerinam nomen est) nisi habitus pudicè hauserit, non coëunt in corpus unum latex vineus,& latex aquæ.Romanus mos fuit, in assumendis Vestalibus eas virgines aliis præferre, quæ iis parentibus essent ortæ, qui uno matrimonio contenti vitam egissent. Plura conjugia malè audierunt,sicuti argumenta indomitæ libidinis, ejus quæ sibi fucum accerseret. Quæ macula hodiéque hæret nomini Thargeliæ Milesiæ, quam memorant nupsisse quatuordecim viris. Ergo ejus quæ esset univira,præcipua quædam erat veneratio. Et vero virginibus legitimè nubentibus univira pronuba adhibebatur. Flaminia nonnisi fuit vnivira.Fortunæ mulicbri coronam non imponebat,nisi uniuira,sicut nec matri Matutæ.

Illæ quoque nuptiæ,quamlibet nuptiæ, censentur esse maculosæ,quæ stupro comparentur,ut Iasonis & Medeæ. Vir enim prius est prædo fœminei corporis, quàm maritus. Et sic nupta nonnisi per labem stupri pervenit ad honestatem coniugij. Quæcunque, & qualescunque estis, seu virgines,seu maritatæ,seu conjugali nexu solutæ,post Deum & cõscientiam veremini venenatos morsus famæ. Tanta sit vestri pudoris, & pudicitiæ custodia,ut,ne minima quidem probri suspicio,vestrâ culpâ,quicquam anceps in cujusquam animo relinquat.Quippe nulla quod satis est existimatur esse pudica, de qua ambigitur.Ipsa dubitatio pudicitiæ nævus est. Atque adeò famosam esse, culpæ affinis conditio est. Vestra ergo scrupulositas hîc potissimum commendetur. Quacumque tandem ratione fama pudicitiæ lædatur,certè est irremediabilis.

Contra,singularis exempli matronæ,quarum sublimia castitatis exẽpla suis ætatibus affulserunt, vel ipsis malignæ famæ telis fuerunt impenetrabiles. Tales sunt in sacris Annalibus Sara & Susanna:in priscis fabulis Penelope in Romana historia Cornelia mater Gracchorum, Porcia uxor Bruti,Antonia mater Germanici, & aliæ. Tam casta capita in Thesmophoriis festis sola Cereri sacrificabant. Solæ dignæ erant quæ Cereris vittas contingerent. De his mentiri ipse rumor veritus est. Nullæ hoc ingenio præditæ,in otiosorum, & curiosorum hominum fabulas incidunt,hoc est imperruptæ pudicitiæ specimen omnium.

Ad hoc tam sublime decus illæ perveniunt,quarum in ore sessitat sobrietas sermonis & cibi:in quarum oculis habitat verecũdia,præsertim in publico, in incessu modestia, in gestu pudor, in toto habitu puritas. Hæ ipsæ vino, nisi valetudini conducat, abstinent;hæ cum alienis viris neque clam loquitantur,nec rident.Harum cultus & ornatus in tantum eminet,in quantum ne sint incultæ & immundæ.Quæ præter hæc sunt, omnia sunt pudicis inconcessa.Hæc sola fidem faciunt,ipsarum lectulos esse locupletes gemmis castitatis, & suas personas esse præcinctas baltheo sanctitatis.Quod est præclarissimum insigne ejus fortitudinis,quæ sola fluxam carnis concidit ignaviam;quæ deiicit insidias libidinis;infringit conatus cupidinis; quod est omnium præclarissimum certamen, quo profligatur ille quandoque blandus & subdolus,sæpiùs rabiosus & sævus hostis existimationis vestræ. Vos verò hac ratione spei & precij pellicias, omnes voluptatum illecebras, omnes impudicitiæ machinas fortiter evertetis.Prospera fama,propè dixerim,glorioſæ certè luminosæ incedetis. Vos denique debellatrices ac triumphatrices manent,præmia pudicitiæ in conscientia,in fama,in cœlestibus sedibus.

Cæterum,pudicitiæ pars est, ut matrona nunquam discedat à pudore & modestia,agnoscat se,si non sub imperio viri;at certè sub custodia ac tutela ejus esse.Id quod eò pertinet,ut nunquam cum suo viro argutari audeat aut rixari;ne sua proterva & obstinata malitia ullam rumpendis tabulis nuptialibus causam præbeat. Ne unquam egrediatur fines ejus obsequij, cujus perpetuo interventu cõjugum concordia & mutua charitas alitur. Semper sibi maritum anteponat;huic uni sit morigera.Non sit Gorgona,sed grata,placens,obsequens.Vtrique conjugi sit,ut ita dicam, una in duobus corporibus anima. Ipsa materfamiliâs potissimum caveat, ne, ut olim, alibi quam domi suæ habeat sacellum deæ viriplacæ, ut ibi posita animi contentione, uterque conjugum illico in mutuam gratiam revertatur. *Car.Paschal.l.de Virtut.& Vitiis,c.7.*

¶ Hieroglyphica.

Præcipuum *prætextata* significatum fuit, ut *pudorem* indicaret, quem scilicet ætas ea, quæ *prætextata* dicebatur,sibi proponere deberet ejusque rei indicium esse *purpureum colorem*,unde admonerentur *verecundiam* in dictis factisque omnibus amandam. *Pier.Val.l.*40.*p.*392.*D.*

Fabius pictor dicit, *Ianum ad pudorem, & sanctimoniam,* domorum primum valvas, seras & claves excogitasse, ab eoque januas appellatas unde claves in simulachris, in beneficij hujus memoriam gestet. *Pier. Val.l.*48.*p.*477.*A.*

¶ Emblema.

Pudicitia.

Emblema xlvii, Andreæ Alciati.

Porphyrio, domini si incestet in ædibus uxor,
Despondétque animum, præque dolore perit.
Abdita in arcanis naturæ est causa: sit index
Sincera hæc volucris certa pudicitiæ.

Vide tit. de Castitate, Pudore, Virginitate.

Pudor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Pudor ab Arist.sic diffinitur,ἀπροαίρετος φόβος ἢ δόξης ἀδοξίας, hoc est, pudor est timor justæ vituperationis, qui affectus est honestissimus. Pudor,ut Stoici definiunt, est metus infamiæ, qui animum reprimit, ne procaciter, aut inordinatè vel turpiter quid agat.Differt autem pudor à verecundia sic,ut aliquibus placet, quod pudor est rei turpiter actæ, verecundia vero etiam recte facti ac honesti. Hinc pudibundus, qui pudore ducitur, & pudenda virilia, quæ & vereda dicuntur, & de pudico verbum, quo veteres utebantur. Estque depudicare, violare, stuprare,& quasi pudicitiam auferre.

¶ LOCI BIBLICI.

Pudor interdum utilis est,1.Cor.15.v.34.Eph.5.12.2.Thess.3.14.Pudor ex peccato,Gen.37.

¶ Sen

¶ Sententiæ poeticæ.

Plaut. Pœn.

Meretricem pudorem gerere magis decet, quam purpuram,
Magis quidem meretricem pudorem, quam aurum gerere condecet.

Virg. 3. Æn.

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus.

Silius 1.

Tum pudor accendit mentem, nec conscia fallit.
Virtus pressa loco

Val. Flac. 1.

Rebus super pudor absit in arctis.

Sen. Hip. act. 1.

Obstare primum est velle, nec labi via:
Pudor est secundus, nosse peccandi modum

Prosper. 6. 2.

Nam nihil invita tristis custodia prodest:
Quam peccare pudet; Cynthia, tuta sat est.

Ovid. 1. Fast.

Próque metu populum sine vi pudor ipse tegebat.
Nullus erat iustis reddere iura labor.

Sen. Agam.

Periere mores, ius, decus, pietas, fides,
Et qui redire nescit, cum perit, pudor.

Val. Flac. 7.

Et non revocabilis unquam
Cessit ab ore pudor: propior implevit Erinnys.

Plaut. Bacch.

Nam ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Metus & pudor, sunt custodes sufficientes.

Magis placent juvenes erubescentes, quam pallescentes.

Rubor virtutis color est, *Demosth. de Repub.*

Plures pudore peccandi, quam bona voluntate prohibitis abstinent. *Sen. epist.* 84.

Formam pudor honestat.

Illam ego periisse dico, cui quidem periit pudor. *Curt. l. 6.*

Pudore, modestia ac justitia omnis civilis societas conservatur. *Dion. Halicarnass. l. 6.*

Næ, simul pudere quod non oportet cœperit, quod oportet non pudebit. *Liv. Decad. 4. l. 4.*

Evulgatus pudor non satietatem libidinis, sed incitamentum adfert. *Tacit. annal. lib. 14.*

Quamvis rerum omnium prospero successu, pudore amisso tamen fortunatus quis esse potest: cum eodem retento, cætera tolerabilia sint. *Aur. Vict. l. de Cæsarib.*

Pudor sæpè adumbratam bonorum opinione cogitationem in contrariam sententiam deducit. *Procop. de bell. Pers. l. 2.*

Pudor ante omnia ob oculos militum in acie stantium, versari debet? hæc una res enim omnium fortissimos reddit. *Idem de bel. Vandalic. l. 2.*

Lipsius. Ornamentum juventutis pudor: seges veræ gloriæ & doctrinæ. *Ex Cent. sing. ad Ital. & Hist. epist. 10.*

Pudor in animo, & in vultu rubor, gemmæ pulcherrimæ sunt in juventute. *Ex mil. Rom. dial. 10.*

Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. *Ex Manud. ad Stoic. Phil. Dissert. 13.*

Francisci Petrarch. Dol.

Laudasse arguor indignum. R. Malum quidem quod est, bona sæpè oritur radice. Boni enim & innocui, quales ipsi sunt, tales alios opinantur. Hinc ad laudandum, æquo etiam proniores sunt: & quamvis indignum laudare malum fatear, vituperare tamen immerito multo est pejus. D. Laudavi indignum. R. Si id sciens reprehensibilis, at si ignorans excusabilis. Minus est malum falli quam fallere. Falli enim alienum. Fallere autem proprium fallentis est crimen. D. Aliena laus in meam vergit infamiam. R. Immo quidem tua, vel culpa vel ignorantia. Ex alieno enim ut laus, sic infamia nulla est. D. Laudasse indignum valde doleo. R. Vide ergo ne idipsum sæpè doleas. Cave ne temerè ad laudãdum vituperandúmque prosilias. Est enim utriusque rei libido, & (ut dicam proprie) morbus ac pruritus quidam linguæ mobilis, & quietis insciæ, cujus frenum ac custodia inter opera perfectionis eximiæ numerantur, dicente scriptura: Si quis in verbo non offendit, hic est perfectus vir. Qua in re nimis sæpè fallimini. Et heu! nimis illud ejusdem Apostoli verum fit, quod linguam nullus hominum domare potest, inquietũ malum. Ad mentiendum ergo quotidie vos illa præcipitat, quos hinc suus urget impetus, inde falsa rerum species trahit. Sunt enim qui aspectu vel eloquio vitia morum tegunt. Quod de Alcibiade accipimus, de multis vidimus. Sunt qui virtutes vel o occultãt contrario, seu id natura vultus scilicet aut sermonis austeritate insita, seu etiam arte quadam studióque adversus id quod vulgo concupiscitur adhibito. Nã ut multi qui se bonos, nec aliqui qui se malos fingerent sunt reperti, quod vel humani favoris pestilentem curam, vel invisam honorum temporalium sarcinam declinarent. Quod de Ambrosio lectum est. Accedit amor atque odium. Accedit ira & invidia, Spes & metus, affectúsque animi varij, & occulti, hisque ipsis interdum quorum sunt incogniti, semper autem judicij veri hostes. Accedit quod viventis laus divino eloquio propter vitæ mortalis inconstantiam prohibetur, quanto igitur magis vituperatio? Deinceps itaque ad laudandum tardus, ad vituperandum tardior veni, cum uterque enim (ut dixi) malus error sit, pejor est ultimus. D. Laudando immeritum erravi. R. Errando discitur: & sæpe error unus multis obstat erroribus, dumque errasse semel pudet, ne similis iterum error obrepat occurritur. Laudasti incaute, linguam fræna, hoc boni saltem illi insit malo. D. Indignum laudasse pudet, ac pœnitet. R. Pudor & pœnitentia & dolor scalæ sunt, & gradus quidam ad resipiscentiam & salutem. Pauci sunt, qui ad rectum iter, nisi per devia multa cespitando perveniant, multósque ideo voluptatis servos in Iuventute vidimus, qui virtutis amici in senio evaserunt.

Comes hic perpetuus est virtutis, nunc solidæ, nunc adumbratæ. Et quidem aliàs virtutis est anteambulo, vitium amoliens, & velut ἀταρμὸς quidem: aliàs verò dissequus, vitiorum censor atque carnifex, tacito morsu conscientiam flagellans. Ab Aristotele *in* 2. *Rhetor.* definitur esse, λύπη τις ἢ ταραχὴ ἐφ' οἷς ἀνοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. Constet ergo, quod Turpitudinis vel veræ, vel imaginariæ causa oriatur. Et quidem is, qui ob veram turpitudinem oritur, in bonum virum non cadit, quandoquidem nihil ille pudore dignum designaturus sit unquam: cadit autem in improbos potius, secundum διάθεσιν, quam secundum ἕξιν; alioqui confirmato habitu, non esset pudori locus. Qui verò ob imaginariam oritur turpitudinem, in pueris quidem laudari solet, qui propter rationis imbecillitatem nequeunt videre quid decorum sit; in adultis non item, cum rationis defectum indicet: eáque propter hunc rusticum, illum vocant ingenuum pudorem. Respectu subjecti exempla dividi possent, quòd quædam turpia esse videantur ἐνεργητικῶς, quæ inhonestè patiantur. Actiones turpes, vel re vera, vel opinione: quædam παθητικῶς, quorum perpessio est inhonesta, sive naturâ suâ, sive instituto. Pudor propter quæ oportet susceptus, si moderatus sit αἰδὼς, si immoderatus ἀισχύνη à Stoicis dici videtur. At propter quæ non oportet, ἀναισχυντία appellatur Plutarcho, in eo quem scripsit de nimia verecundia Commentario. Pari ratione voces ἀισχύνεσθαι, αἰδεῖσθαι & ἀναισχυντεῖν differunt, erubescere, verecundari, pudere. Etsi accurata distinctio raro observatur.

¶ Apophthegmata.

Lycurgus & Gorgo. Quum essent qui vitio darent Lycurgo, quod virgines in pompis ac ludis solemnibus nudas exhiberet oculis omnium causamque cur id instituisset, requirerent: Vt iisde, inquit, cum masculis, rationibus institutæ nihilo sint illis inferiores, vel robore vel salubritate corporum, vel animorum virtute ac generositate studióque veræ laudis, vulgarem autem gloriam contemnant. Vnde tale quiddam fertur de Gorgone Leonidæ uxore. Cum quædam extera mulier illi dixisset Solæ Lacenæ viris imperatis, respondit: Nimirum solæ viros parimus. Hoc exemplum nec in masculis nec in puellis imitandum censuerim: hactenus tamen conducit ut stupidum pudorem, qui frequenter obstat honestis actionibus, ab ætate tenera excutiamus: statímque discant, nihil esse verè pudendum, præter turpitudinem. Innumeras verò reperias, quæ nudatæ vehementer erubescant: si quid præter honestum dixerint, fecerintve, non mutent coloré. Sunt item innumeræ: quibus amictus vilior, cultúsque simplicior, genas rubore tingat, cõtra glorioſum esse ducant. si splendido vestitu prodeant in publicum, negligentes earum rerum quæ verum probrum verámque laudem adferant. *Erasm. ex Plut. Lacon.*

Diogenes Adolescenti cuidam erubescenti, atque ob id perturbato: Bono animo es, inquit, fili, istiusmodi est virtutis tinctura. *Laërt. in eius vita.*

Democritus. Ejus præclara sententia hæc est: Malum, etiam si solus fueris, neque dixeris, neque feceris: Disce autem teipsum multo magis quam alios revereri. *Stob. serm. 29.*

Solon dixit, Hospitalem Deum inter homines, qui justi pudoris participes sunt versati. *Brus. l. 5. c. 21.*

Demetrius Phal. admonebat adolescentes, ut domi parentes, in via obvios, in solitudine revererentur seipsos. Pudor teneram ætatem optimè deterret à peccando: qui nusquam non adest, si quis revereatur seipsum. *Laërt. l. 5. c. 5.*

Diogenes Cuidam ambienti à Diogene in Philosophiæ disciplinam recipi, admisso explorandi gratia pernam in via ferendam dedit, seque jussit sequi. Ille præ pudore, abjecto quod gestabat, furtim se subduxit. Aliquanto post fortè fortuna illi factus obvius, ridens: Tuam (inquit) ac meam amicitiam perna diremit, Indicans, illum non esse idoneum philosophiæ discipulum: qui stupidum pudorem non posset contemnere. Neque enim turpe est gestare pernam: sed ab honesto recedere turpe. *Ita Laërt. lib. 6.*

Diocles hoc ipsum paulo secus narrat. Cum quidam ambiens esse Diogenis discipulus dixisset illi: Impera mihi Diogenes: admisso in familitium, caseí frustum portandum dedit. Id cum ille ob pudorem recusaret: Nostram, inquit Diogenes, amicitiam paululum caseí diremit. *Brus. 5. c. 27.*

Idem. Cuidam exciderat panis, cúmque reliquit, quod puderet recipere. Hunc castigare volens Diogenes, injecto fune collo, traxit urceum per Ceramicum: hoc faciens in poculo, quod ille in pane facere erubescebat. *Laërt. l. 6.*

Agesilaus, cum apud Spartanos Palladi rem divinam faceret ac pediculus eum momordisset, rex non aversus, arreptum coram omnibus occidere non erubuit, sed insidiatorem etiam in ipsa ara confodiendum esse dixit. *Plut. in Lacon.*

Demades aiebat, pudorem in muliere pulchritudinis arcem esse. *Stob. serm. 27.*

M. Cato aiebat, sibi magis placere juvenes qui erubescerent, quam qui pallescerent: quod rubor arguat probam indolem, pallor non item. *Plut. in apoph.*

Brutus dicebat, sibi videri eum ætatis florem male collocasse qui nihil negaret. Inutilis est verecundia, quæ obstat quo minus negemus obsequium, ad inhonesta vocanti. *Plut. in Bruto.*

¶ Emblema.

In Pudoris statuam.

Emblema cxcvi. Andreæ Alciati.

Penelope

Penelope desponsa sequi cupiebat Vlyssem,
Ni secus Icarius mallet habere pater.
Ille Ithacam hic offert Spartham, manet anxia virgo.
Hinc pater, inde viri mutuus urget amor.
Ergo sedens velat vultus, obnubit ocellos:
Ista verecundi signa pudoris erant.
Queis sibi prælatum Icarius cognovit Vlyssem,
Hocque pudori aram schemate constituit.

Vide tit. de Castitate, Pudicitia.

Pueritia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PUERITIA Græcè, παιδία, ας. ἡ, & παιδιὸς, ᾶ, ὁ, puerilis dicitur. Pueritia Hebr. *Ialedhth*, à verbo *Ialedh* peperit, genuit. Pueritia est veluti infantia recens in lucem producta: Pueritia autem modo ætatem puerilem significat, modo pro puritate accipitur. Varro, *Ea erat matrona simplicitas & pueritia, & honestas.* Puerilitas vero non ipsam ætatem, sed actum aliquem puerilem significat, Senec. *Qui pueritiam eius seu potius puerilitatem ludibrio habuit.* Puerasco autem, id est puer fio, & repuerasco, quasi in puerilem ætatem revertor, quæ omnia à puer deducūntur. Hebr. Puer. *Bachur*, vel *Bahur*, molliore pronunciatione dicitur, nempe juvenis & ætatis electæ, *Bar*, purus, clarus.

¶ LOCI BIBLICI.

Puella vovens, quatenus voto teneatur. Num. 30. v. 4. 5.

Pueri tres de fornace ardenti illæsi exeunt. Dan. 3. 93. Pueri Elisæo illudentes, ab ursis lacerantur, 2. Regum 2. 24. puer efficiatur qui vult ingredi regnum Dei, Matt. 18. 3. Puerum amplectitur Christus. Mar. 9. 36. & 10. 16. Pueri adducuntur ad Christum, Matth. 19. 13. non scandalizandi. 18. 6. Precantur Christo salutem, 21. 15. Puerorum est regnum cœlorum, 19. 15. Pueris Angeli custodes adhibiti, 18. 10.

Pueritia amanda, Matth. 18. vers. 3. 4. 5. 1. Cor. 14. 20. Pueritia quæ fugienda, ibid. Pueritia virgis coërcenda. Prov. 32. 24. & 22. 15. & 23. 13. Hebr. 12. 7.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Hor. Art.

Ætatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibúsque decor naturis dandus, & annis.
Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit & ponit temere, & mutatur in horas.

Corn. Gallus.

Diversis diversa iuvant: non omnibus annis
Omnia conveniunt: res prius apta, nocet.
Exultat levitate puer, gravitate senectus:
Inter utrumque manens stat iuvenile decus.
Hunc tacitum tristémque decet: sit clarior ille
Latitia, & lingua garrulitate sua.

Ter. Hec. 3. 1.

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt,
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia:
Fortasse unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.

Sen. Thyest.

Tacita tam rudibus fides.
Non est in annis: detegent forsan dolos.

Iuven. 14.

Nihil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est; procul hinc, procul inde puella,
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia, si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos.

¶ ADDITAMENTUM.

Cato Vticensis, cùm puer adhuc à Druso avunculo educaretur, Latini, Romam ad Drusum tribunum plebis eo tempore venissent de Civitate impetranda acturi: Q. Pomponius Latinorum princeps Catonem oravit, ut pro sociis apud avunculum intercederet, ut id quod peterent, facilius impetrarent. Verum Cato puer se facturum hoc negavit, cúmque semel iterúmque appellatus eadem de re, omne denegasset officium, demum Pompeius in excelsam domus partem elevatum se præcipitaturum minatus est, nisi precibus & toties efflagitatis obtemperaret. Verùm cùm cives intelligerent, nec si puerum moveri potuisse, egregiam ejus indolem laudantes altissima voce clamarunt. Gratulentur Latini nobis, hunc esse tam parvum, quo senatore, ne sperare quidem civitatem licuisset. *Historiam recitat Plutarchus in Catone, ubi Pompeium Sylonem vocat quem alij Popedium.*

¶ SIMILITVDINES.

Plutarchi. Vt qui è vinculis emittuntur, licentius vagantur, quàm ij qui nunquam fuerunt in vinculis. Sic pueritia cum à præceptoris gubernatione solvitur. *In Mor.*

Thriveri. Vt ad literas ita ad virtutem pueritia promptissima est: & raro in ea promovet adolescentia, nisi fundamentum jecerit pueritia. *In apoph.* 7.

Quemadmodum ferè plantæ, multa æstate contabescunt: Ità & pueri amorem, quem erga parentes & familiares habent, ferè spatio temporis cum adolescunt, mutant. *In apoph.* 7.

¶ PROFANUM EXEMPLUM.

Semiramis fœmina illustris, infans pene prius periclitata est, quam in lucem edita: jacuit infans circa Syriæ stagnum, alimoniæ defectu mox interitura, nisi aves alimenta ministrassent. Hinc sublata inter regios pastores alitur: adulta regia fit conjux, demum non modo regnum tenuit, sed insigniter auxit.

Vide Ætas.

Pulchritudo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

PVLCHRITVDO, Græcè καλλονὴ ἡ, ἧς, ἡ, vel κάλλος, ους, τὸ & καλὸς, ἡ, ὁν, pulcher dicitur. Hebr. *Iophi*, pulchritudo, Proverb. 31. vers. antepen. & Psalm. 45. 12. à verbo *Iapphah*, pulcher fuit, venustus, formosus, speciosus, elegans fuit. Cognationem habet cum *Iapphah*, fulsit, effulsit. Est autem pulchritudo corporis quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate. *Secund. Cicer. l. 4. Tuscul. q.*

¶ LOCI BIBLICI.

Pulchritudo omnium pulcherrima, Christi sponsi cœlestis, Psal. 45. 4. Cant. 1. 16. pulchritudo Sponsæ Christi, Ps. 45. v. 12. Cant. 1. 8. 20. 15. & 4. 1. 7. 10. & 5. 9. 17. & 6. 3. 9. & 7. 6. Pulchritudo periculosa, Prou. 6. 25. pulchra tabernacula Ecclesiæ, Num. 24. 5. Via sapientiæ pulchra, Prov. 3. 17. Mulier pulchra, & fatua, Prov. 11. 22. Pulchri pedes Evangelizantium, Esai. 52. 7. Pulchritudo tabernaculi, Exod. 26. 31.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Pulchritudo corporis bonum Dei donum est, sed propterea id etiam largitur malis, ne malum, bonum videatur bonis. *Aug. de Civ. Dei, lib. 15.*

Iuvenem veteres fabulæ ferunt, cum propter admirabilem oris pulchritudinem, in amorem incenderet fœminas, stigmatibus exarasse vultum suum, ne qua eum amare posset. *Ambr. lib. 3. de Vir.*

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Hor. lib. Epod.

Fugit iuventus, & verecundus color
Reliquit ossa pellem amicta lurida.
Tuis capillus albus est odoribus.

Virgil. in Bucolic.

O formose puer nimium ne crede colori:
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Ovid. Metam. l. 13. fabula 28.

Verba Polyphemi ad Galatheam.

Nec mea quod duris horrent densissima setis
Corpora, turpe puta, turpis sine frondibus arbor,
Turpis equus, nisi colla iuba flaventia velent.
Pluma tegit volucres, ovibus sua lana decori est.
Barba viros: hirtaque decent in corpore seta.

Idem lib. 15. fab. 3.

Labitur occidua per iter declive senecta.
Subruit hæc ævi, demolitúrque prioris
Robora: flétque Milon senior cum spectat inanes
Illos, qui fuerant solidarum more ferarum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
Flet quoque ut in speculo rugas conspexit aniles
Tyndaris, & secum cur sit bis rapta, requirit.
Tempus edax rerum, túque invidiosa vetustas,
Omnia destruitis, vitiatáque dentibus ævi,
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Idem epist. Phædræ ad Hippolytum.

Sint procul à nobis iuvenes, ut fœmina, compti,
Fine coli medico forma virilis amat.

Ovid. de Arte lib. 1.

Forma viros neglecta docet: Minoida Theseus
Abstulit à nulla tempora comptus acu.
Hippolytum Phædra, nec erat tunc comptus, amavit,
Cura dea sylvis aptus Adonis erat.
Munditia placeant, fuscentur corpora campo,
Sit bene conveniens, & sine labe toga.
Linguáque nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.
Nec male deformet rigidos tonsura capillos;
Sit coma, sit docta barba resecta manu.
Et nihil emineant & sint sine sordibus ungues.
Inque cava nullus stet tibi nare pilus.
Nec male odorati sit trifidis anhelitus ore,
Nec ladat nares virque patérque gregis.
Cætera lasciva faciant concede puella,
Et si quis maro vir quærat habere virum.

Idem lib. 2.

Forma bonum fragile est, quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur illa suo.
Nec semper viola, nec semper lilia florent,
Et viget amissa spina relicta rosa.
Et tibi iam veniens cani formose capilli,
Iam venient rugæ quæ tibi corpus arent.
Iam move animum, qui duret, & astrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem

Idem trist.l.3.Eleg.7.

Ista decent facies longis vitiabitur annis,
Rugaque in antiqua fronte senilis erit.
Initiantque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.
Cumque aliquis dicit fuit hæc formosa, dolebis
Et speculum mendax esse querere tuum.

Filius autem.

Iuvenalis Satyra. 10.

Corporis egregij miseros, trepidosque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia forma
Atque pudicitia, sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinos
Præterea castum ingenium, nullumque modestum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu: quid enim puero conferre potest plus
Custode,, & cura natura potentior omni
Non licet esse viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas tunc ipsa audet tentare parentes.
Tanta in muneribus fiducia, nullius ephebum.
Deformem sæva castravit in arce tyrannis:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumosum atque utero pariter gibboque tumentem,
Nunc ergo iuvenis specie lætare tui, quem
Maiora exspectant discrimina; fiet adulter
Publicus & pœnas metuet quascunque mariti
Exigere irati, nec erit felicior astro
Marus, ut in laqueos nunquam incidat: exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit, necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos & mugilis intrat.
Sed tuus Endymione dilecta, fiet adulter
Matrona mox cum dederit servilia nummos.
Fiet & illius quem norat eruet omnem
Corporis ornatum: quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, sive est hæc Hipeia sive Catalla?
Deterior totos habet illic fœmina mores.
Sed casto quid forma nocet? quid profuit olim
Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc ceu fastidita repulsa.
Nec Sthenobœa minus, quam Crassa excanduit, & se
Concussere amba: mulier sævissima tunc est,
Cum stimulos odio pudor admovet.

Publius.

Formosa facies muta commendatio est

Euripides.

Καλὸν τὸ δυσυχές.
Pulchritudo, res infelix.

Propertius.

Nec forma æternum, nec cuiquam est fortuna perennis.

Tibullus.

Crudeles divi! serpens novus exuit annos;
Forma non ullam fata dedere moram.

Olymp. Nemesianus.

Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis.

Seneca in Herc. Oeteo.

Nostra longum forma percurrens iter
Deperdit aliquid semper: & fulget minus.

Idem in Hippolyto.

Raro forma viris, secula prospice,
Impunita fuit.

Idem ibidem.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Vt velox celeri pede laberis!
Non sic prata vere novo dicentia
Æstatis calida dispoliat vapor,
Sævit solstitio cum medius dies,
Et noctem brevibus præcipitat rotis!
Languescunt folio lilia pallido,
Et gratia capiti deficiunt rosæ;
Vt fulgor teneris qui radiat genis
Momento rapitur, nullaque non dies
Formosum corporis spolium abstulit,
Res est forma fugax.

Ibidem.

Res est forma fugax, quis sapiens bono.
Confidat fragili? dum licet, utere:
Tempus sic tacitum subruet, horaque.

Menander.

Μὴ κρῖν', ὁρῶν τὸ κάλλος, ἀλλὰ τὸν τρόπον.
Noli iudicare videns pulchritudinem, sed morem.
Ὡς ἡδὺ κάλλος, ὅταν ἔχῃ νοῦν σοφρόνα!
Quam suavis res pulchritudo, quando habet mentem sapientem.

¶ Sententiæ Hist. Et Philos.

Κάλλος μὲν γὰρ ἢ νοῦσος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανε.

Pulchritudinem quidem vel tempus consumpsit vel morbus languefacit. *Isocrates ad Demonicum serm. admonitorio.*

Quod si, ut ait Aristot. lynceis oculis homines uterentur, ut eorum visus quæque obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus illud Alcibiadis pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? igitur te pulchrum videri, non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. *Boët.l.3.pros.8.de Cons.*

Nobilitatis & pulchritudinis species atque consideratio ea vi pollet, ut prædonum ipsorum corda emolliat, moresque efferos ducat in obsequium. *Helioa.l.1.*

Formæ præstantia & excellentia multum addit ad proceritatis speciem. *Idem.l.2.*

Pulchritudo neque sub terram occultata latuerit, sed etiam illinc in lucem provident. *Eod.l.*

Forma corporis, oris dignitas, frontis gravitas, vultus majestas, fulgor, vigor, ac lumen oculorum, spectantes movet tenetque, ac admonet quænam species primi à summo artifice initio rerum creati hominis fuerit, qualesque quicunque iusti fuerint, futuri sint in illa felici immortalitate. Quod si corporis pulchritudo tanti est, ut quodam tui miraculo reliquos afficiat, quid sentiendum est de illa pulchritudine, nempe justitia, quæ regem superis facit simillimum? *P. Æmil.l.8.*

Magnam vim habet ad conciliandam aspicientium benevolentiam formæ venustas. *P. Iovius hist.lib.4.*

Formosos etiam barbarica manus verentur: & ad amabilem aspectum immanis oculus mansuescit. *Idem lib.5.*

Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. *Sen. in epist.115.*

Sicut formosa pictura est, cujus nulla pars erratisic & formosus homo, in quo nulla peccati macula est. *Idem in Prov.*

Formæ dignitas aut morbo defloresçit, aut vetustate extinguitur. *Cic.l.4.Rhet.novorum.*

Socrates philosophus ultro etiam suasisse fertur discipulis su[illegible] bro ut semet in speculo contemplarentur, ut qui eorum foret pu[illegible] tudine sibi complacitus, impendio procuraret, ne dignitatem cor[illegible] malis moribus dedecoraret: qui verò minus commendabilem se for[illegible] putaret, ut virtutis laude turpitudinem tegeret. *Lucius Apuleius de Magia lib.1.*

Diogenes cum vidisset quendam decorum facie & moribus inhonestum, ait: O quam bona domus, & malus hospes! *Laërt. Diog. de vita & Morib. Philos.*

Επαίνει τὰ καλὰ, Lauda pulchra. *Periander*

¶ Apophthegmata.

Agesilaus sciscitatus, cur Spartani comam alerent? Quoniam inter ornamenta, dixit minimo constat. *Stob.serm.63.de Pulchr.*

Aristoteles dicebat pulchritudine homines quavis epistolas magis commendari. *Stob.eod.serm.*

Idem, Interroganti cur quæ pulchra sunt, amarentur? Cæci, dixit, hæc interrogatio est. *ibid.*

Xenophon, ignis, inquit, tangentes solum urit: pulchri vero etiam procul distantes inflammant. Visus enim veluti ansa est capiendi amoris. *Plut.lib.de amore apud Stob.*

Plutarchus, Nonne, inquit, hominem natura ex corpore & anima composita est? An vero alterutrum nobis sufficit? Sed quomodo id fieri posset? Corpus enim nisi anima uteretur, non viveret: neque anima existeret, nisi haberet cui inniteretur. Cum igitur utraque cognatis sibi virtutibus ornentur, anima quidem, justitia, temperantia, prudentia: corpus autem viribus, forma, sanitate, an non admiratione dignum fuerit, corporeis neglectis, solius animæ bona recensere? *Stob.serm.63.*

Idem. In speculo, inquit, te contemplare: & si pulcher appareas, ea fac quæ decent pulchrum, sin deformis; id quod faciei deest, honestate morum supple. *Anton. & Max.serm.de pulchritudine.*

Leucippe, Pulchritudo, inquit, acutius telo vulnerat, & per oculos in animam defluit. *Eod.serm.*

Diogenes, Pulchros & eosdem imperitos alabastris acetum continentibus similes esse dicebat. *ibid.*

Eteocles, cuidam ob pulchritudinem glorianti, dicit, Non pudet te superbire ob speciem pulchrã, tibi ad exiguum tempus commissam? *ibid.*

Isocrates, Si pulchrum tibi corpus est, inquit, & animam malam, bonam navim habes, & malum gubernatorem. *Eod.serm.*

¶ Exempla Biblica.

Pulchritudinis exempla: Sarai, Gen.12.v.11.14. Filiæ, hominum. 6.v. 2. Rebecca. 24.v.16.& 26.7. Rachel, 29.17. Ioseph. 39. v. 6. & 49. v. 22. Moyse, Exod.2.v.2. Noemi, hoc est pulchra. Ruth.1.20. Saul, 1. Samuel. 9.2.& 10.24. David, 16.12.18.& 17.42 Abigail, 25.3. Saul & Ionathas, 2.Sam.1.v.23. Ionathas, v.26. Bethsabee, 11.v.2. Thamar. Absalonis soror, 13.1. Thamar Absalonis filia, 14.25. Absalon, v.25.26. Abisag, 1.Reg. 1.4. Adonias, v.6. Vasthi, Esth.1.v.1. Esther. Esth.2.7. Iudith, Iudith. 8.7. Filiæ Iob, Iob.42.15. Daniel, & socij ejus, Dan.1.v.4.

Vide Forma.

Punitio.

¶ Definitio et etymolog.

Punitio, actus puniendi, Græcè κόλασις, ίω, ίς, & κολάζω, punio dicitur. Punitio in quantum pertinet ad justitiam publicam, est actus justitiæ commutativæ, vindicativæ verò in quantum pertinet ad immunitatem personæ singularis, *Ex B.Thom.2.2. q.80.art.1.* Pro punio pœnio, quasi pœna afficio dicebant veteres. Hinc impune quod est sine pœna, & impunitas. Seneca. *Quippe delictorum impunitas homines audaciores reddit ad malum* Hinc pœna & pœnitentia, *de quibus supra.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Punitio Divina fit quandoque per Angelos.

Factum est igitur in nocte illa,venit Angelus Domini,& percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.4.*Regum* 19.

Confestim percussit eum Angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo:& consumptus à virtutibus expiravit. *Act.*12.

Per homines.

Væ assur ! virga furoris mei, & baculus ipse est. In manu ejus indignatio mea.Ad gentem fallacem mittam eum,& contra populum furoris mei,mandabo illi ut auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem, quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor ejus non ita æstimabit: sed ad conterendum erit cor ejus. *Esa.*10.

Fili hominis Nabuchodonosor Rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum:& merces non est reddita ei,neque exercitui ejus de Tyro, pro servitute qua servivit mihi adversus eam. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Ægypti, & accipiet multitudinem ejus,& deprædabitur manubias ejus, & erit merces exercitui illius, & diripiet spolia ejus. *Ezec.*29.

Punitio malorum necessaria.

Maleficos non patieris vivere. *Exod.*22.

Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis,ut avertatur furor meus ab Israël. *Num.*25.

Impiis & peccatoribus reddet vindictam. *Eccl.*12.

Novi opera tua & fidem,& charitatem tuam, & ministerium,& patientiam,& opera tua novissima plura prioribus. Sed habeo adversus te pauca, quia permittis mulierem Iezabel,quæ se dicit prophetam, docere,& seducere servos meos, fornicari, & manducare de idolothytis. *Apocal.*2.

Ordinata.

Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro patribus:sed unusquisque pro peccato morietur. *Deut.*24.

Maledictus, qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis 27.

Per quæ quis peccat,per hæc & torquetur.*Sap.*11.

Verùm sine judicio nihil facias grave.*Eccl.*33.

Qui sine peccato est vestrum,primus in illam lapidem mittat.*Joan.*8.

Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi datum tibi esset desuper,ait Dominus Pilato.19.

Fructifera.

Pestilente flagellato, stultus sapientior erit: si autem corripueris sapientem intelliget sapientiam. *Prov.*19.

Livor vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus ventris *Prov.*20.

Mulctato pestilente sapientior erit parvulus.21.

Peccantes coram omnibus argue, ut cæteri timorem habeant. 1. *Timoth.*5.

¶ Patrvm Sententiæ.

Pœna Episcopalis judicij in Ecclesia nulla major est. *Aug.& hab.*24. *q.*3.*can.Corripiantur.*

Quid ergo ait,contra Dominum cogitatis ? Ipse est qui creavit mundum,& consummationem ejus faciet.Quod si vobis videtur crudelis & rigidus & cruentus,quod in diluvio genus delevit humanum,super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphur pluit, Ægyptios submersit in fluctibus, Israëlitarum cadavera prostravit in eremo: scitote eum ideo ad præsens reddidisse supplicia,ne in æternum puniret. *Hier.in Nahum. proph.& hab.*32.*qua can. Quid ergo.*

Achab rex impiissimus vineam Nabuthæ cruore possedit : & cum Iezabel non tam conjugio sibi, quàm crudelitate conjuncta Heliæ increpatione corripitur. Ad eundem hæc dicit Dominus, Occidisti, & possedisti. Et iterum, in loco quo linxerunt canes sanguinem Nabuth, ibi lingent sanguinem tuum, & Iezabel carnes comedent, ante muros Israël. Quod autem cùm audisset Achab, scidit vestimenta sua & posuit saccum super carnem suam, & jejunavit, & dormivit in cilicio. Factus est sermo Domini ad Heliam dicens, Quia reveritus est Achab faciem meam, non inducam malum in diebus ejus. Vnum scelus & Achab & Iezabel commiserunt:sed tamen conversus Achab ad pœnitentiam, pœna differtur in posteros, & Iezabel in scelere perseverans, præsenti condemnatur judicio. *Hier. ad Rusticum,& hab.de pœn.dist.*3.*c.Achab.*

Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cavenda monstravit. *Hier.& hab.*24.*q.*1.*c.Non asseramus.*

Injustus quisque eò atrocius in tormentis obruitur, quò altiùs peccatis elevatur,transit quod extollitur, permanet quod punitur.Qui honoratur in via,in præventione damnabitur,& quasi per amœna prata ad carcerem pervenit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum tendit. *Greg.lib.*6.*Moral.*

Iustum est,ut quos culpa simul inquinat,par etiam pœna astringat,& qui nequaquam dispari sunt iniquitate polluti, nequaquam tormento cruciemur dispari, quatenus simul damnatio onerat, quos similis elatio sublevabit.

Horrendo modo sit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia & mors semper vivit, & finis semper incipit & deficere defectus nescit.Mors perimit & non extinguit : dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat,flamma comburit, sed nequaquam tenebras excutit.*Greg.lib.*19. *Mor.*

Pœna præsens,quæ injusti animum à pravis desideriis mutat,ab æternis suppliciis non liberat quos mutat:nam quem præsentia mala non corrigunt ad sequentia perducunt. *Greg.lib.*15.*Moral.*

Contra Dominus ad Moysen.Ego sum Deus zelotes,qui visitabo peccata patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem, licet non in æqualitate judicij, sed magnitudine clementiæ.*Greg.lib.*20.*Mor. & hab.*2.*q.*4.*can.homini.*

Ad districti judicij justitiam pertinet,ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato, & nullus datur iniquo terminus ultionis, quia quamdiu valuit, habere noluit terminum criminis. *Idem lib.*30.*Moral.*

Quia sunt culpæ in quibus culpa est relaxare vindictam : quærenda semper est veritas,ut inquiri debeat utrum accusatum noxa condemnet, an à pœna innocentia patefacta subducat.*Greg.& hab.dist.*28.*can.Quia.*

Iustius est enim injustum evadere, quàm justum injustè puniri : quia reus etsi semel evaserit,si semel perierit,iam non potest revocare. *Ioan. Chrys.super Matth.cap.*1.

Novi & plurimi solam pertimescunt gehennam : ego autem illius gloriæ amissionem,multò amariùs,quàm ipsius gehennæ dico esse supplicium horribile. Mille quis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est à beatæ illius gloriæ honore expelli, & esse exosum Christo. *Idem super illud Matth.*6.*Excidetur & in ignem mit.*

Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mentis malum ponitur æternaliter, licet temporaliter perpetratum:quia quod breve fuit tempore vel opere,longum esse constat in pertinaci voluntate:ita ut si nunquam moreretur, nunquam peccare desineret : imo semper vivere vellet,ut semper peccare posset. *Bern.epist.*252.

Iustè puniuntur,qui licitis abutuntur,iustius verò puniuntur,qui aliena rapere conantur:sic Satanas cælum,sic protoplastus perdidit paradisum. *Hugo lib.*2.*de anima.*

Occultam culpam sequitur aperta percussio,ut malis exterioribus interna puniantur,& cor publicè corruat, quod latenter peccabat. *Cassiod.super Psal.Dixit insipiens.*

Non ergo illi, quos monemus agere pœnitentiam,quærant sibi comites ad supplicia,nec gaudeant,quia plures inveniant sibi similes:Nam propterea non minus ardebunt, quia cum multis ardebunt. *August.de pœn.& hab.*2.*q.*1.*can. Multi corriguntur.§. Non ergo.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucanus lib.5.Pharsaliæ.

Quicquid multis peccatur inultum est.

Horat. serm. lib.1. Satyr.3.

Adsit.

Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili insectere flagello.

Horat.Epist.lib 1.Epist.17.

Oderunt peccare boni virtutis amore :
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Iuvenalis Satyra 2.

Sed illos.

Defendit numerus iunctaque umbone phalanges.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Lento enim gradu ad vindictam sui divina procedit ira,tarditatemque supplicij gravitate compensat.*Val.Max.lib.*1.

Et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccaverunt. *Cic. pro Milone.*

At vero scelerum in homines atque impietatum nulla expectatio est, itaque pœnas luunt non tam judiciis, quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt, ubi sunt ficta, tamen præsepe falsa sunt, ut eos agitent,insectenturque furiæ non ardentibus tædis,ut in fabulis, sed angore conscientiæ,fraudisque cruciatu. *Cic.lib.*1.*de leg.*

Sceleris etiam pœna tristis, & præter eos eventus qui sequuntur, per se ipsa maxima est. *Idem lib.*2.*de leg.*

Noxiæ par pœna esto,ut in suo vitio quisque plectatur. *Idem lib.*3. *de Legib.in fine.*

Etenim nec domus, nec respublica, ratione quadam & disciplina designata videatur,si in ea nec recte factis præmia extent ulla,nec supplicia peccatis. *Idem lib.*3.*de Natura Deorum.*

Conspiratorum ac sceleratorum, etsi paucitas contemni possit, tamen pertinacia magna pœna afficienda est, ne malo exemplo cæteri moveantur. *Paulus Orosius lib.*8.

Boni pastoris est,tondere pecus,non deglubere.*Suetonius in Tiberio.*

Satis pœnarum est potuisse puniri,gravis tamen pœna est, quod pòst facti pœnitet. *Seneca in proverbiis.*

Oportet bonos provocare ad virtutes per præmia, malos autem per pœnam,insanabiles totaliter exterminare. *Arist.lib.*10.*Ethicorum.*

Communis omnium lex affirmat, justè puniri hostem, qui te prior invasit. *Thucid.lib.*3.

Multum ad coercendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseri præsens forma viventis, & ad recordationem admonere conscios,& ad suscitationem cogit ignaros. *P. Oro. hist. lib.*6.*cap.*11.

In externa omni punitione Deus non præsentia solùm aspicit, sed præterita etiam respicit, & duùm horum temporum momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. *Ibid.cap.*17.*Lipsius.*

Paucorum punitio terret & emendat omnes. *ibid.*

Nemo crimen in pectore gerit,qui non idem Nemesin in tergo. *ibid. cap.*13.

Culpæ comes iustissimè pœna semper est. *ibid. cap.*16.

¶ Similitvdines.

Vt magis in morbo iudicatur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliqua aut febri:& tamen hæc magis apparent,sic in graviore pœna improbi,qui lento illo passu ducuntur ad æternam suam mortem. *Ex lib.*2.*de Constant.cap.*14.

Vt in uno eodemque homine, jure in senecta ætate delictum aliquod

punitur

puniuntur admissum in juventa:sic Deus in imperiis aut regnis peccata vera, quia externa communionis ratione unum quiddam Deo sunt & conjunctum. *ibid.c.15.*

Sicut in homine cùm manus furto, penis libidine, venter ingluvie peccavit,totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu,paucorum delictum expetere sæpe in omnes, præsertim si ij qui peccant veluti digniora quædam membra sunt,ut reges,principes,magistratus, *ibid.*

Vt medici postquam usserunt & secuerunt saris, non omittunt statim ægrum,aut deponunt;sed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: sic Deus illos, quo ferro & igne sapientiæ purgasse satis videtur,lenibus quibusdam alloquiis fovet,& tractat manu, quod dicitur molliore. *Ibid.c.28.*

¶ Adagia.

Tibicē vapulat ὅ,τι ἀπὸ χυτρὶς μάγειρος ἀδικήσας, τὴν αὐλητικὴν λαβεῖν τὰς πληγάς.
Id est: quicquid coquus peccaverit, tibicen accipere solet plagas. Nullus homo læso indemnis evasit coquo, Athenæus.

Canis vindictam.

Subaudiendum passus est. Macedonicum adagium in eos, qui præter expectationem pœnas dant iis,quos aliquando læserunt.

¶ Exempla Biblica.

Punitionis homicidarum,Exempla: Cain, Genes.4.11.&c. Simeon & Levi.49.5.Zebah & Salumna,Iudic.8.19.Amalechita Saulis interfector, 2.Sam.1.15.16.Baana & Rechab.4.10.11.Fames propter Saulis homicidium,21.1.Ioab,1.Reg.2.31. Achab.21.18.19. Ioram,2. Reg.5.v.24.25. 26.Achab & Iezabel,9.7.10.35. filij Achabi homicidæ,10.v.7.Athalia, 11.16.20.servi Amasiæ,14.6.Phaceæ,15.v.30.Ioachim,24.2.3.4.Sennacherib,2.Paral.32.21. Andronicus, Macchab.4.34.37. Antiochus.9.28. Nicanor,15.30.Herodes Agrippa, Act.12.23. Homicidij lex, Exod.21. 12.Num.35.16.Homicidij ultor Deus,Genes.9.v.6.

Vide Pœna, Vltio.

Puritas animi.

Descriptio.

NOnnulli dixerunt virtutes quasdam esse Politicas, sive morales, alteras purgatorias,tertias animi iam purgati,quarto loco exemplares. Et primis quidem,sicuti levi armaturæ delegarunt primas,ut sic dicam,excursiones,quæ nequaquā pertinacius instent,sed hoste lacessito,ac tentato,verius quàm presso,nunc promoveant gradum,nunc referant.Hisce veluti præludiis,primisque tentamentis,ajunt agere politicas virtutes adversus agmina vitiorum. Vt enim prima hæc cesserint, cætera dein fore existimari. Quæ sententia non esset omninò contemnenda,si id modò spectaret quos quisque ad virtutem progressus fecerit,nō ipsam virtutis essentiam,quæ per omnia sui similis & perfecta est. Illas, quibus nomen indunt purgatoriis,dicunt pressiùs instare animo, ejusq; sordes defricare,has ipsas in animo purgato luculentiùs aspici,quæ est tertia species; ac denique fieri exemplares,quæ sunt quarti generis virtutes.Id quod utinam tam verè diceretur quam speciosè.Quotus enim quisque,dū sua mortalitate involvitur, in hoc tam excelso gradu constitit?Quis hanc perfectionem, (nam hæc quidem perfectio est)se consecutum gloriari audeat?Certè talem nulla ætas vidit;ne illo quidem excepto, qui Delphico Oraculo sapientissimus est judicatus. Hæc est unius prærogativa cœli, ut nihil admittat non ab omni impuritate defætatū.Hoc indicarunt illi qui Herculem exhibuerunt purgatum; sed tunc demum cùm inibi esset ut exciperetur astris. Nimirum hoc modo purgari nihil aliud est, quàm mortalitatem exuendo renovari;& quidē multò meliori conditione quàm Æson ille Thessalicus,bis è sene factus est juvenis.Vt sanè laudentur,vix unquam perficiuntur vota illorū qui id agunt,ut purgentur. Nec aliud opinor,hoc purgamētum spectat,nisi ut isti purgati,posthabita rerum cura,sese,ut somniant, solis divinis inserant,absque ulla aliare purgatrice,quæ peccatis infectos expiet. Has potius dicimus esse otiosorum virtutes,id est,eorum qui removent se à negotiis;ac derelictâ societate,vitam solivagam,jejunam, mutilam amplectuntur.Qui tamen hac sua persuasione interim fruuntur,ut sint ipsi perfecti. Qui est supercilioſi cujusque pompaticus error, index multæ inanitatis. Nec desunt qui politicas virtutes distingunt à Sacerdotalibus.Quam rectè,ipsi viderint.Enim verò,ut excellentia sacerdotalis,ipsaque adeò Ecclesia est in Repub.ita sacerdotales virtutes earū appellatione contineri dicimus, quarum ope Respublica stat; si quidem utrisque animus pariter instruitur,illis,ut pietate imbuatur, istis, ut nullum vitæ officium prætermittat. In hoc quidem hominem fatemur esse editum,ut Deum contempletur in operibus suis.Sed hæc sive meditatio,sive contēplatio,si non sibi comites adjungit eas actiones,quibus & pietatis simul & civilitatis munia continentur, est inanis ingenij inane opus.Atque adeò magnus nugator is est,quē hæc meditatio avertit ab eorum officiorum præstatione, quorum homini homo debitor est. Frustra se in sacerdotalibus virtutibus jactat is,quem non istæ circunstant, quæ in communi usu,vitáque versantur.Nec illa est pietas, quæ aut negligit aut soluit commercia,quæ sunt vincula humanæ societatis.Ea re Philosophorum summi ita probarunt eam vitam quæ est contemplationi dedita,ut ei adderent actuosam.Nequicquam illa docet,si hęc non discit, frustra illa præit hac non sequente. Cæterum, nullus animus ab omni terrena aspergine ita pressus, puréque detersus est, ut non apud ipsum quidpiam subsiderit fæculenti. Puritas anima est decus illorum, quos, exutis terrestribus membris, virtus induxit in hæc templa. Hinc quoque intelligis,eas virtutes quas vocant exemplares, non alibi quàm in his locis elegisse sedes suas.Nec itē esse alias quàm illas ipsas,quarū hic aspicis præsentia numina.Quapropter magnifica hæc,sive professio, sive ostentatio virtutis suis autoribus demandetur. Neque quisquam comminiscatur formas aut gradus earum virtutum,quæ ut uspiam existant certè in nullo mortali corpore conspici queunt. Nihil Deus exigit ab homine supra vires naturæ suæ.Politicas,hoc est,illas, quibus & vitæ communitas & officia pietatis continentur, humana sors agnoscit & admittit.His & à Deō,& ab hominibus dantur sua præmia.Hoc virtutum genere quisquis destituitur, is nulla sibi, nulla cuiquam officia præstet. Ab hujus animo omnis humanitas est extirpata. Nulla earum quæ hic sedent,non hujus generis est.Nulla volenti homini non porrigit auxiliares manus,his animos imbuite,his operam date,harum estote seduli cultores; si quidem intelligitis communem vitam his unis esse contentam. Quisquis harum est alumnus,is iam adeptus est illud quod ipsa virtus exigit ab illo,quem virum bonùm dicimus.Qua appellatione hodie pauculi honestantur. Vix enim ullus in tanta colluvione exstat Phocion. *Carol.Paschalius,lib.de Virtut.& Vitiis,c.8.*

Pusillanimitas.

¶ Definitio et etymolog.

PVSILLANIMITAS,Græcè ἀνανδρία,μικροψυχία,ας,ἡ,& μικρόψυχος,ος,ον,ἄνανδρος, pusillanimis dicitur. Est autem pusillanimitas,virtus opposita magnanimitati per defectum, quia deficit pusillanimis à proportione suæ potentiæ, dum recusat in illud tendere;quod est commensuratum suæ potentiæ.

Pusillanimitas est contraria magnanimitati secundum defectum, præsumptio autem secundum excessum,ideo utraque est peccatum. *Ex B.Thom.2.2.q.130.*

Pusillanimitas, *secundum Arist.* est vitium quo impotentes videntur animi ad fœlicitatem infelicitatémq; honorem & dedecus sustinendū,

¶ Sententiæ Biblicæ.

Pusillanimitas vituperabilis.

Noli esse pusillanimus in animo tuo. Eccl.7.

Dicite pusillanimes, confortamini, & nolite timere. Isa.35.

Consolamini pusillanimes, 1.Thess.5.

Pusillanimorum exempla.Lot,Gen.19.19.Israëlitæ,Exod.14.10.& 20. 19.Exploratores,Num.13.29.Saul,& populus,1.Sam,17.11.& 28.5. Roboam,2.Chron.13.7.Ephraimitæ,Esai.7.2.Apostoli, Matth.8.16. Petrus, Matt.14.30.& 26.58.Discipuli,Mat.26.56.Iuvenis,Marc,14.52.Nicodemus,Ioan.3.2.Cæci nati parentes,Ioan,9.22.Principes,Iud. Ioan,12.42.

¶ Patrvm Sententiæ.

Segnissimi est,torpere, cum se ad profectum agnoscat invitatum esse, *Cassd.1.Epist.1.*

Dejectæ mentis est,qui familiaris rei meminit, quum vocatur ad regnum: animus plumbeum numulum thesauris regalibus anteponit, pauper sensus, qui paruis incumbens perdit magna, & inhians temporalibus perdit sempiterna. *Petr.Chrysol.*

Remissio quæ os Prælati obstruit,quæ mentem ejus deiicit,quæ adulatorem & venditorem olei facit, dum sibi quietem & honorificentiam venatur in favorem principum,hæc miseros præcipitat in foveam scandalorum:hæc est remissio,per quam unus ædificat parietem,& alius linit:per quam laudatur peccator in desideriis animæ suæ,& iniquus benedicitur, imo per hanc canes muti non valentes latrare per consensus uniformitatem, faciem & similitudinem peccatorum assumunt, sicut scriptum est: Vsquequo judicatis iniquitatem:& facies peccatorum sumitis? *Petr.Chrys.in quadam epist.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Qui bellum inferunt iis quibus præsse se dignos putant, si spe frustrati, & sua quam præsumpserant opinione infirmiores succumbant, horum mox animus,sicut antea supra vires, ita post modum infra vires est. *Thucid.lib.7.*

Talibus acceptis responsis Romani non abjecerunt animos, id quod solet iis accidere qui magnum aliquod bellum suspiciunt,& qui nullam auxiliorum spem habent. *Dionys.Halic.lib.5.*

Qui nimia dominandi libidine,plura quàm retinere possit amplectitur,minimè laudandus est: verùm haud minus vituperandus is est,qui nimia suspicione & formidine seipse magnis occasionibus, multis periculis ac magno labore partis dispoliat. Imò, quamvis uterque error sit gravissimus, magis vituperandum in magno principe est illud consilium, quod ex timore & animi infirmitate, quam quod ex generositate magnitudinéque animi proficiscitur: & laudabilius est cum periculo, immodica parare conari,quam periculi fuga rarissimas occasiones corrumpere. *Fr.Guicciard.hist.lib.16.*

Contentus esto negotiis, quæ descendisti, nec luctare cum officio, quod semel cœpisti. Turpe oneri cedere. *Senec.*

Pusillanimitatis est non honorem, nec ignominiam, nec felicitatem, nec infortunia posse ferre, sed honoratum intumescere & levi successu prospero auctum efferri, ignominiam autem ne minimam ferre posse, aberratio verò est infortunium non dijudicare magnum, conqueri de omnibus: & ægro animo ferre:præterea talis, ut omnes neglectus contumeliam, & ignominiam vocet etiam per imprudentiam, & oblivionem admissos, quàm concomitantur sordes, querimonia, diffidentia, humilitas. *Arist.de virtut.*

Pusillanimus est parvorum membrorum,parvorum articulorum,macer,parvorum oculorum,& parvæ faciei, qualis fuit Leucadius Corinthius. *Arist.physiogn.c.6.*

Pusillanimus est, qui minoribus se dignum, quàm sit, esse arbitratur, 4.*Ethic.c.3.*

Pusillanimus est intelligens & talis opinio pejorem ipsum reddit, ab honestis enim actionibus, & studiis ut indignus, & ab externis bonis abstinet. *idem ibid.c.3.*

Pusillanimi sunt, qui se submittunt,& magis,quam par est, abiiciunt. *Mag.mor.1.c.23.*

Pusillanimitas est vitium animæ,per quod neutram possunt formam ferre,nec honorem,nec ignominiam. *Idem de virtut.*

¶ Profana Exempla.

Domitianus Cæsar oblatum à senatu novum & inexcogitatum honorem, quanquam omnium talium appetentissimus: metu insidiarum recusavit, quo decretum erat, ut quoties gereret consulatum, equites Rom.quibus sors obtigisset,trabeati,& cum hastis militaribus præcederent eum,inter lictores apparitoresque. *Suet.*

Ludovicus XI. Gallorum Rex Cotterij medici objurgationes,quas vix mediastinus ab impotente domino ferret, tam stupida tulit patientia, ut qui erga omnes tyrannum se gerebat,medici mancipium esset:cujus arte se immortalem fore,stultissimus homo sperabat. *Philip.Comineus.*

Perseus Macedonius Rex à L. Paulo Æmilio captus, tam humilèm se gessit, & contemptum, ut instar servi ad pedes victoris sese abjecerit, hocque ipso Æmilij victoriam per se splendidam, ignaviæ suæ ostentatione offuscarit. *Plut.in Æmil.*

Cn. Pompeius clade Pharsalica accepta, magnum se non esse amplius recordans: attonito similis,à castris absque comitatu se lento gradu ad mare contulit,pristini decoris & magnanimitatis penitus oblitus. *Plut.*

Vide Magnanimitas.

FINIS LIBRI DECIMI QVINTI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMVSSEXTVS.

Q.

Quæstio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

QVÆSTIO, Græcè ζήτημα, ατος, τὸ, & ζητημάτιον, ὁ, τὸ, quæstiuncula dicitur. Quod quadrupliciter, scilicet, An est, Quia est, Quid est, & propter quid est. Et duæ primæ reducuntur in eandem, & aliæ duæ in unam aliam. *Ex B. Thoma super 7. Met.lect. & Posteriorum l. 2. lect. 10.* Dicitur autem quæstio à quæro,quod nihil aliud est, quam quæ sit res aliqua investigare.

A quæro dicuntur Quæstores, qui præpositi sunt pecuniæ publicæ quærendæ,hi & vectigalia exigunt,& ærarij curam habent.Hi aliquando rebus capitalibus præerant, & hi Quæstores parricidij dicebantur, quorum lex 12. tabularum mentionem facit. Virg. *Quæsitor Minos urnam movet.* Item à quæstus fit diminutivum quæsticulus,quod significat lucellum,hoc est,parvum lucrum.

Quæstio,Hebræis *keker*,Scrutatio, Scrutinium, inquisitio ad fundum usque,à verbo *kakar* Perscrutatus est ad imum usque, quæsivit diligenter, perquisivit usque ad fundum,pervestigavit funditus. Scrutatus est negotij fontes, perscrutatus est indesinenter.Sæpe dicitur de cordis investigatione. Cognationem habet cum verbo *kor*, effodit, perfodit venam fontis. Quærendo enim & accuratæ investigando,reperitur veritas rerum.Hinc Græc.κάρ,καρδ,cor.

¶ Loci Biblici.

Quæstiones variæ,& earum solutiones: Quæstio de vera Dei adoratione,Ioan.4.20.21.23. de cujusdam cæcitatis causa. 9.2.3. de modo quo sit Christus conceptus à Maria,Luc.1.34. 31. An Iesus sit Christus, 22.67.69.70.Ioan.10.24.25.26.27.An sit Filius Dei, Matth.22.42.43. 44.45.Marc.12.45.Luc.20.42.43.44.de Christi discessu.Ioan.13.36. de Carnis Christi manducatione, Io.6. 52.61.62.63. de vulgi opinione de Christo Matth.16.13.14.15.16.17.Mar.8.27.Luc.9.18. de Christi potestate,Matth.21.23.Marc.11.28.29.30.33.Luc.20.1.3.4.7.8. de Elia venturo, Marc.9.11.12.13.de gentibus. Act.11.3.4.17.de jejunio,Matth.9. 14.15.Marc.2.18.19.Luc.5. 33.34. de Ioannis baptismate,Matth.21.25. 27.Marc.11.30.32.Luc.20.4. de Ioannis persona,Ioan.1. 19.26.1.22. de libertate,8.33.34.36. de præcipuo legis mandato,Matth.22.vers.36.37. 38.Mar.12.28.29.30.de numero salvandorum,Luc.13. 23.24. de operibus Dei Ioan.6.vers.28.29.de potestate Apostolis collata,Act.4.7.8.10. de præmio discipulorum Christi Matth.19.27.Marc.10.28.29.30,de Iudæorum purificatione, Ioan. 3. 55. 26. 27. de hominis regeneratione, Ioan.3.4.5.6. de restituendo Israëlis regno, Act.1.6.7. de primatu Apostolorum,Matth.18.1.&c.de futuro resurrectionis statu, 22. 28. 29.30. Marc.12.23.Luc.20.33.quomodo resurgant mortui,1.Corint.15.35.36. num sabbatis benefacere liceat Luc.6.9.10. & 14.v.3.4.5. de templi destructione,Matth.24.v.2.3.4.Marc.43.4.5.de tributo petendo & solvendo,Matth.22.17.18.20.21.Luc.3.22.de instituenda vitæ ratione, Luc.3. 10.11.de vita æterna possidenda,Matth.19.16.17.Marc.20.17.18.19.20. 21.Luc.20.25.26.27.28.de uxore relinquenda, Matth 9. 3. Marc.10.2. 3.4.5.10.11.12.

Quæstiones contentiosæ,vanæ,ac inutiles vitandæ,Rom.14.12.1.Cor. 15.35.Phil.2.14.1.Tim.1.4.& 6.4.2.Tim.2.14.23.Tit.3.9.Vide & Gen.3. 1.6.Prov.25.27.Eccl.7.11.Eccl.3.2.Matth.24.3.Ioan.6.52.& 21.21.Act.1. 6.Quæstionarij descripti,1.Tim.6.4.5.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Quid bonis est,nodos operose solvere, quos ipse ut solveres feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac jocum sic alligantur,ut eorum solutio sit imperito difficilis, quæ ille qui implicuit sine ullo negotio separat,quia commissuras eorum & moras novit; & nihilominus illa habent aliquam voluptatem, tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & insidiosa, securitatem, torporem ac segnitiem ingeniis auferunt, quibus modo campus in quo vagentur sternendus est, modo scabri aliquid & confragosi obiiciendum, per quod crepant, & solicite vestigium faciant. *Sen.de ben.l.5.c.12.*

Hoc me quærere, utrum major ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet,quàm scire,an minor Hecuba fuerit, quàm Helena,& quare tam male tulerit ætatem? Quid, inquam,annos Patroceli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere? Quæris Vlysses ubi erraverit, potius quam efficias ne nos semper erremus? Non vacat audire utrum inter Italiam & Siciliam jactatus sit,an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie jactant, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellunt: non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: huic monstra effera & humano cruore gaudentia:hinc insidiosa blandimenta aurium:hinc naufragia & tot varietates malorum. Hoc me doce quomodo Patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta,vel naufragus navigem. Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit, an verba seculo suo dederit, an Vlyssem illum esse quem videbat antequam sciret,suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum in corpore,in animo posita sit. *Sen.epist.88.*

Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graves voces consonent, quomodo nervorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius,quomodo animus secum meus consonet,nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles: monstra potius, quomodo inter adversa non emittam flebilem vocem. Metiri me Geometres docet latifundia, potius doceat,quomodo metiar quantum homini sit satis.Numerare docet me Arithmetica,& avaritiæ commodare digitos,potius doceat,nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse feliciorem, cujus patrimonium tabularios lassat, immo quam supervacua possideat,qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes dividere, si nescio cum fratre dividere? Quid prodest colligere subtiliter pedes jugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit vicinus potens & aliquid ex meo abradens. Docet me,quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. *ibid.*

Paterno agro, inquis & avito expellor, quid? Ante tuum avum quis istum agrum tenuit? Cujus,non dico hominis,sed populi fuerit, expedire potes; Non Dominus isto;sed colonus intrasti. Cujus colonus es? si bene tecum agitur, hæredis. Negant jurisconsulti quicquam usucapi, quod publicum est.Publicum est hoc quod rerum & quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcunque acceperis formam:intervalla siderum dicis? hoc est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, mētire hominis animum: Dic quam magnus sit: Dic quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest,si quid in vita rectum sit ignoras? *ibid.*

Venio

Venio nunc ad illum qui cœlestium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quo sese stella recepter,
Quos igni Cyllenius erret in orbes.

Hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, ubicunque sunt ista, propria esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inevitabilis cursus. Per stata vices remeant. Effectus rerum omnium aut movent, aut notant. Sed sive quicquid evenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficit? sive significant quid refert providere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, nemo.

Si vero Solem, tu rapidum stellasque sequentes
Ordine respicias, nunquam tibi crastina fallet
Hora, nec incertis cauta capiere serena.

Satis abundeque provisum est, ut ab insidiis tutus essem. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti evenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non utique casura. Utique secunda expecto, malis paratus sum. *Idem ibid.*

Prudentiæ non est, rusticos in curiosis intricare quæstionibus, sed finere ut simpliciter beati fiant. Nam quantæ vecordiæ est eos commonere & excitare, ut de controversis articulis circa religionem & fidem censuram ferre velint? Quid autem edicis, ut ille his in rebus moderationem conservet, qui præter ligonem, stivam & inertem vitam nihil novit? *G. Pachimer. hist. l. 5.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Ut qui clave velit secare ligna, securi aperire ostium, utriusque usu, sese privat: Sic qui dicentem alienis ac frivolis quæstiunculis perturbant, non solum nullum capiunt fructum ex his quæ dicuntur, verum etiam mali viri opinionem atque odium lucrifaciunt *In Moral.*

Ut apud Homerum Ulysses ridetur à procis, quod panis frustula peteret, non enses, neque lebetes: ita magis ridendi sunt, qui differenti quæstiunculas obiiciunt. *In Moral.*

Simiæ ludicris delectantur, & pertranseuntes ridiculis saltationibus detinent: ita Sophistæ levibus quæstionibus cum veritati tum bonis viris passim illudunt. *Anonym.*

¶ Hieroglyphicum.

Canis obvios adlatrans est impuri sycophantæ impudentisque quæstionarij & clamosi tabulæ hieroglyphicon.

Vide Disputatio.

Quærere Deum.

¶ Loci Biblici.

Deus est quærendus, Deut. 4. 29. vide Deus.

Quærit Deus, 1. Sam. 15. 14. Iob. 7. 21. & 10. 6. & 31. 14. Psal. 119. 176. Esa. 62. 12. & 64. 5. Ierem. 50. 20. Ezech. 22. 30. Zach. 12. 9. Malac. 2. 15. Ioan. 8. 50.

Quærit Ecclesia Christum sponsum, Cant. 3. 1. 2. & 5. vers. 6. 17.

Quærit homo Deum, 1. Chr. 16. 10. 11. Psalm. 9. 11. & 24. 6. & 69. 7. 32. & 70. 5. Esai. 7 5. 1. Lament. 3. 25. Dan. 2. 18. Ose. 3. 5. & 5. 6. 14. Malach. 3. 1. Rom. 10. 20.

Quærit homo hominem, aliam rem creatam, vel arte factam, negotium, &c. Gen. 37. 15. 16. Exod. 4. 19. 1. Sam. 9. 3. 1. Reg. 1. 3. Esth. 2. 2. 15. Psal. 37. 10. 25. 32. 36. Prov. 2. 4.

Quærit homo salutaria sibi & meliorem vitam spectantia, Matth. 6. 33. & 7. 7. 8. Colos. 3. 1.

Quærit Christus, Luc. 13. 6. 7. & 19. 20. Ioan. 5. 30. Quærit Deus pater, Ioan. 4. 23.

Quærit Diabolus Matt. 12. 43. 1. Petr. 5. 8.

Quærunt animantia sibi escam à Deo, Psalm. 104. 21.

¶ Patrum Sententiæ.

Quærite faciem ejus semper. Si semper quæritur, quando invenitur? An semper dixit, nempe in tota vita, quia hîc vivitur? ex quo hîc debere facere nos cognovimus, quando & inventus quærendus est. Iam Deũ invenit fides: sed adhuc eum quærit spes: charitas autem & invenit eum per fidem, & eum quærit habere per spem: ubi tunc sic invenitur, ut ultra non quæratur, forte quùm facie ad faciem eum videbimus, sicut est adhuc perquirendus erit, & sine fine quærendus: quia sine fine amandus. *August. in Psalm. 105.*

Quæramus inveniendum, quæramus inventum, ut inveniendus quæratur, occultus est: ut inventus quæratur, amandus est. *Idem, in Ioan.*

Si homo ita creatus est, ut per id quod in eo præcellit attingit illud quod cuncta præcellit, id est unum verum optimum, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus usus expedit, ipse quæratur ubi nobis sunt secura omnia, ipse cernatur, ubi omnia nobis certa sunt: ipse diligatur, ubi nobis recta sunt omnia. *Idem de civit. Dei.*

E cœlis misit ad nos epistolas pater noster, ministravit nobis Scripturas Deus, quibus epistolis fieret in nobis redeundi desiderium: quia peregrinationem nostram diligendo ad hostes faciem posueramus, & dorsum ad patriam. *Idem in Psal. 64.*

Quærite Dominum dum inveniri potest. Modò non videtur Dominus, & prope est. In judicio videbitur, & prope non erit: nec dum in judicio apparuit, & si quæratur, invenitur. Nam miro modo quum in judicio apparuit, & videri potest, & inveniri non potest. *Greg. lib. 27. Moral.*

Nemo te Domine quærere valet, nisi qui prius invenerit. Vis ergo inveniri, ut quæraris; quæri ut inveniaris: potes quæri & invenire, non tamen prævenire. *Bernard. de Diligendo Deo.*

Si noluimus frustra quærere Dominum, quæramus vegetes, quæramus frequenter, quæramus perseveranter: ut nec quæramus pro illo aliud, nec cum illo aliud, sed nec ab illo ad aliud convertamur. Facilius enim est cœlum & terram transire, quàm ut sic quærens non invehiat, sic potens non accipiat, & sic petenti non aperiatur. *Ligen. ser. 24.*

Si non vendideris omnia, nec emes: & si animam non habueris solicitam & quærentem, non invenies: Duo enim oportet adesse, & à vitæ hujus negotiis abesse, & vigilantem esse. *Chrysost. sup. Matth. 19.*

¶ Philosophorum Dictum.

Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque observator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita tractat ipse nos. Bonus vir sine Deo nemo est. In unoquoque virorum habitat Deus. *Senec. epist. 41.*

Vide Pietas, Religio.

Quæstus.

¶ Definitio et Etymolog.

Quæstus, Græcè ἐργασία, αἰσχρὸν, lucrum, à verbo quæro dicitur. Dicitur autem quæstus, omne quod ex opere cuiuscunque decesserit. *leg. Iesus ff. pro socio.* Est & quæstus sine diphthongo de quod infrà in Querela.

Quæstus lucrum nummarium, ἀργὸν, πορισμὸν, μέρδος, Hebr. *Betsaith*, & in malam partem sumitur, significat enim corrasionem, quæstum captatum, avaritiam, quæ per fas & nefas opes corradit, à verbo *Batsaih*, corrasit, abrasit, avaritiæ studuit pecunias corradendo. Cognationem habet cum verbo *Patsach*, vulneravit, & cum *batsah*, effodit: quia ut plurimum pecuniæ non congeruntur, sine vulnere & afflictione pauperũ. Vide *Proverb. 15. 27. Psalm. 10. 3. Ezech. 22. 12. 27. Iob. 1. 7. 8. Ierem. 22. 17.*

¶ Loci Biblici.

Quæstionarij quæstum ex Dei doctrina facientes, 1. Tim. 5. 8.

Quæstus magnus est pietas, 1. Tim. 6. 6.

¶ Similitudines.

D. Cypri. Ecce in nomine suo nihil quæstuarij peragunt exorcistæ; nec se eis deferre ipsi dæmones profitentur, se nomen Christi etiam per lucrorum sectatores suæ gloriæ retinent potestatem, & sunt in talibus causis ministri mercenarii, sicut naves onerariæ, quæ per pelagus evehunt institores: quarum rectores, potius eorum quos ducunt pecuniis inhiant, quam saluti. Et tamen mare hujus seculi necessarios habet hujusmodi transvectores: alioqui cessabunt commercia, nec ex transmarinorum copia, aliorũ inopia habebis subsidium, nec occurrent tibi solatia regionum, si vehicula tollantur, imò & pelagus immeabile relinquatur. Bonis quippe sæpe malorum ministeria suffragantur. *Sermon. de Baptist.*

Plinij. Polipus stupidum alioquin animal, in captandis conchis incredibili utitur solertia. Ita quidem ad solum quæstum sibi sapiunt, alibi pecudes meræ. *lib. 9. cap. 29.*

¶ Sententiæ Historicæ et Politicæ.

Maximum quæstum Pomponius Atticus existimabat, memorem gratumque cognosci. *Corn. Nepos.*

Veteres Oratores famam in posteros præmia eloquentiæ cogitaverunt pulcherrima: alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari, nec fidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur, quod si nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatus ferat. *Tacit. Annal. l. 11.*

Servantur hostes, non delentur, bella non conficiuntur, sed foventur; Dum privatis quæstibus duces student, & sanguine militum abutuntur. *P. Iovius, hist. lib. 12.*

Avaritiæ famulantur turpis quæstus, illiberalitas, tenacitas. Turpis quæstus est vehemens de lucro opinatio, quasi & valde & undequaque, & nullo pudore sit expetendum. Quisquis sibi lucrum proponit, is nullã rem, quæ modò sit quæstuosa, probrosam putat; ac ne ullum quidem verbum turpe, cui lucrum adhæreat. Quapropter id totum quod hæc rabies molitur est opus meræ stultitiæ, & affectus manifestæ cujusdam delirationis. Nam quid hominis, imò quid monstri dicas esse illum, qui insatiabiliter quærit ea, quorum ipse usum reformidat? Potiùs dixerim, hanc esse voracem Charybdim, vas pertusum & fluxum, sive Dolium Danaidum, in quod & si multa ingesseris, quæ & circunfluunt, tamen usque hiat, quasi ibi nihil indideris. Quò plura possidet, hoc plus eget, semper ibi est, ut augeat ante parta, semper ut æruscet. Hinc illi nomen, ut si semper sit avidus æris, nescit quis sit, vel concupiscendi, vel habendi finis; sed est, ut Græci eleganter aiunt, μεγαλοπλάγχνος, in magnis rebus inops. Semper ea contemnit quæ possidet, præ iis, quibus inhiat. Quò plus rei cõflat, quò frequentiùs opes conduplicat, hoc sævius agitatur à cupidine census indomiti, hoc est perpetua quærẽdi cupiditate miserior. Dum semper victurũ agit, nunquam vivit; Inter aliena & circũstantia gaudia ipse semper aspicitur mœstus & atrox, inter divitias mẽdicus, in media ubertate aridus, etsi circunfusus aquâ, intercute, tamen arens perpetua siti; inter epulas famelicus; futura prospectãs, & præsentib' ardens. Tãti se ducit quantum quærit; tantùm quærit quantum deliratum; tamdiu delirat quamdiu vivit. Hunc multitudo monstrat ut divitem, sed eundem

nemo prædicat felicem,cujus inopiam nulla copia minuit., nedum extinguit.Cujus enim cupiditatem nulla ratio terminat,ejus famam nulla abundantia explet. *Carolus Paschalius libr.de virtut.& vitiis,capite septuagesimo quinto*

Vide Lucrum, Mercatura. Item Avaritia.

Querela, Querimonia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

QVerela,Græc. μομφὴ, ῆς,vel θρῆνος, ου, ὁ,& θρηνία, queror dicitur. Est autem queror verbum deponens , idem quod lamentor, dicturque à quæ & res : nam lamentando quæ res sit , quæ nos agiter explicare solemus. Verùm sine diphthongo scribitur , & corripit primam,ut differat à quæror , quod passiuum hujus verbi quæro. Hinc querimonia pariter , quod idem est quod lamentatio , & quæstus pro lamentatione.Ovid.*Et quoties aliquot parat edere quæstus,Sibila, hanc illi vocem natura reliquit.*

Querulum esse frequentissimè est fœda labes illorum qui nullo beneficio obligari possunt,quos equidem meritissimè refero in numerum ingratorũ. Querela est mista imbecillitate malignitas, fœta cognationibus pravis & ingratis , unde erumpunt sermones injurij & contumelioſi,quibusque aliena bonitas & benignitas immeritò incusatur. Querulus est is,qui aliena dicta & facta, quamlibet officiosa, ad suam contumeliam accipit. Hoc ingenio sunt omnes illi,qui se miseris annumerant,non minùs iniquæ mentis,quàm,quod quidem huc pertinet infimæ sortis homines,quibus multò paratiores sunt questus,quàm gratiæ. Ita , scilicet , partum est, ut quibus vota irritum ceciderunt, his ideò corpus tabescat,quod animus ægrescit,toti liveant,toti fiant malevolẽtes , & iniquè queruli. Vt sibi videntur, ferendis miseriis nati , ita sibi licere putant omnia in deteriorem partem interpretari , iniquis suspicionibus meliore lædere,ac tantùm dolere quantum se doloribus inserunt.Hinc est quod subinde mutant amicos,ad minimum quemque doloris sensum fiunt argutiores ; mobiliores , infideliores. Vt pravorum sensuum , ita verborum nullum tenent modum , Sacrosanctum numen Dei , injustissimis expostulationibus incessunt , quamvis ea quæ contra sua vota acciderunt,sæpe suo ipse vitio culpaque contraxerint.Nec cogitant cœptis audacibus adversari eum , cujus decreta produntur in rerum eventu , cui ipsi indunt nomen fortunæ,aut casuum adversorum. Si huic tantæ impotentiæ verba non supperunt,haud cessant ex imo pectore petere arrogantes gemitus , & suspiria contumacia, & lachrymis contumelioſis ora fœdare.Denique isti vix unquã vitalem vitam agunt, sed omnem peragunt circulum infœlicitatis. Testem cito luctum, ubi pauci,in primis ij qui verè amant,,stimulum doloris obtũdere,aut quidpiam solatij possunt admittere. Effusè mœrent;suam orbitatem muliebriter ferunt;amarissimis querelis seque & proximum quemque vexãt. Vestis mutatur;capillus ac barba promitur,facies turpatur,cinerosa canicies trahitur,pectus identidem pulsatur. Fœminarum ululatibus omnia loca personant;sub specie feræ cujusdam inhumanitatis inhumanitas inducitur;alimentis, nisi illis quæ mortem arcent,abstinetur;vultus contrahitur. Vt crudum vulnus medici manum reformidat , ita isti quicquid consolationis offertur, respuunt ; sortem rerum humanarum quamlibet cognitissimam, cunctisque communem,singuli imprudenter accusant ; dolorum occasiones ultrò accersunt,ipsi Deo quòd homines non,sua immortalitate participant,invidiam faciunt. Eos mori querũtur qui quotidie terunt viam mortalitatis. Quæ omnia nihil sunt nisi documenta ejus animi , qui ingratis cogitationibus & impiis vocibus Deum pulsare audet.Equidem fateor fletu & lachrymis humanæ fragilitatis ærumnas non parum levari. Nec sanè humanitas patitur, ut charissimæ personæ amissionem vehemens non sequatur desiderium,& unà cum desiderio mœror cujus notæ vel invitis adhærent ; nempe uberes fletus, suspiria,gemitus. Verùm huic humanitas sic indultum volumus, ut ei pietas erga Deum anteponatur,Summo numini nunquam quisquã obloquatur;defunctus ita lugeatur,ut eadem ignavi questus aliquando compescantur , mortui memoriam quisque iis rebus officiisque prosequatur, quibus fides fiat,non proprio cum detrimento moveri,sed naturæ obsequi, quæ homini concessit fletum initium qualiscunque solatij. Et hactenus quidem nos non prohibemus luctum,sed finimus.Nec eum terminum expectandum dicimus,quem tempus rebus omnibus posuit,sed quem homini ratio præscribit. Hoc Leges jubent, hoc præclarissimæ quarundam gentium consuetudines ita fieri oportere probant. Mulieribus annus est ad lugendum constitutus,non ut tam longo se luctu macerent,sed ut ne diuturniori contabescant.Virorum luctus nullo est temporis ambitu circumscriptus, quia eos vix unquam lachrymari decet,nedum plorare.Fœminis potissimum hanc mœrendi sedationem afferre debet exemplum Niobes , quæ quamvis ab Apolline duodecim liberis orbata,de cibo cogitasse dicitur,& jus flendi non ultra unũ diem extendisse.Hæc ipsa fingitur lapide propter æternum in luctu silẽtium. Ne cunctis quidem verecundam hanc eripimus humanarum necessitatum demonstrationem,cui nomen fletus. Sæpe publicè luctus,ob amissos inclytæ virtutis homines , inlicitur.Ipsi magistratus,ipse ordo amplissimus pulla veste amicitur.Ipsa multitudo iniussa sæpe sibi justitiam indicit ; sæpe solitas & solemnes voluptates ad tempus omittens illustribus animabus parentat : eorumque memoriam piis quamlibet mœstis acclamationibus, omnique mœroris significatione concelebrat.Sed ut hæc licita sunt , & legitima,ita quoque inventæ sunt rationes quarum ope , huic morbo , cui nomen luctus mederi prudentes sueverunt. Ergo quoties nobiliùs aliquod opus & sanctiùs publicè absumitur, nihil ibi ferale inferi fas est. Certè finitur luctus sacræ ædis dedicatione, ut ubique ; ut Romæ quoties lustrum conderetur ; quoties vota publicè susciperentur aut solverentur. Quarum rerum imitatione inventa sunt illa,quorum usurpatio si non finit privatum dolorem , saltem ejus imitamenta tandem ab oculis amovet. Et quidem in re cujusque privata insignia doloris & luctus auferre solent hæc , fœlix partus matrifamilias , novus honor in familiam inductus , postliminium ejus , qui in hostium potestatem venerat , nuptiarum faustitas , taliaque. In mediis quoque mœstitiæ documentis,eminebat aliquid quod lugentes fortitudinis admoneret. Eæ erant pelles quarum hodiéque gestamen, re tali est in usu. Quem & ipsi mortalium summi , quoties lugerent publico abstinebant. Quippe palam ac diutiùs lamentari , intelligebant esse infra dignitatem altissimi fastigij. Id quoque metuebant , ne , si diutiùs & uberiùs lachrymarentur, flentes quorum ipsi lachrymas exsiccare debent à sup conspectu arcere viderentur. Id quoque traditum, Herculis lachrymas neminem unquam conspexisse ; quod est heroicæ fortitudinis documentum evidens. Ergo ad hujus exemplum omnes heroas & vultu sicco & immoto suæ curæ ærumnas perferre fas est. Ipsi quoque qui reipublicæ gubernacula tractant nequaquam nesciunt navi tempestatibus actæ nihil prodesse inania vota , ac stultas lamentationes, neque hinc fluctuum sævitiam mitescere , manum clavo impigrè admovendam, contraque vim tempestatis animosè obluctandum. Eadem ratione ingruenti dolori ac sævienti fortiter est resistendum , sunt assumenda negotia,non tantum ut solatia,sed ut remedia;Quilibet sese utilitatis & constantiæ commonefacere debet , seque ad animi æquitatem excitare;id potissimum putare,humanarum rerum eam esse legem, ut quisque,ne Regibus quidem exceptis , ea ferre necesse habeant,quæ sus deque versantur. In his multum referre,an quis muliebriter sese,an fortiter gerat,favere discessui illius qui abiit in conspectu,ejusque virtutes potiùs imitari,quàm indecore flere, ac tristi & inutili querimonia cœlum onerare. Et hac quidam ratione homines queruli Deum lacessunt. Cæterum,plerumque fit , ut quisquis est querulus,eadem sit exprobratior.Exprobratio est vitium illius,qui cuipiam se beneficium dedisse autumat,nec fortasse dedit,sed hac sua persuasione fruitur,ut sibi illũ devinxerit.Aliquid fecerit non fecerit, exprobratio est nimia dati beneficij , aut ejus quod quis se dedisse putat , memoria,documentum animi immodesti , qui sese prodit, per arrogantem, odiosam , intempestivam,& exactricem commemorationem ejus quod in quempiam collatum est,sicuti in immemorem & indignum.Exprobrator is est,qui dati à se beneficij acceptorem odiosè admonet, estque suorum munerum imputator contumelioſus.Id fit gestu,sermone,iisque omnibus rationibus , quibus animi improbitas palam fit. Apud generosos exprobratio multò est intolerabilior , quam ipsa rei præstitiæ exactio ; est enim superbiæ affine vitium,quod omnem beneficij gratiam elidit. Beneficium exprobrare,est de se magnificentiùs , quàm par est,sentire ; & illum cui benigne factum est,ad pedes suos deprimere. Certè , is falsò beneficus contumelioſa exprobratione beneficij acceptorem admonet egestatis suæ. Et huic satiùs erat nihil accipere, quàm tali beneficio proteri , & videre hinc suam honestatem collutulari. Porrò exprobratorem equidem remitto ad Deum , cujus perennis bonitas nunquam id quod hominibus benefacit, exprobrat.Quoties beneficium exprobrarur,è beneficio fit injuria, & quidem acerbissima. Nisi fortè ea sit justa exprobratio,qua animus inimicus & ingratus meritò excipitur. Nihil enim satis grave,aut atrox in tantam immodestiam comici potest.Quod genus ultionis justitiæ nequaquam adversatur. Prisco more tenuioribus licuit, quoties à potentioribus injustè haberentur , nec injuriæ ullus exstaret vindex,hac se saltè ratione solari,ut noctu in triviis,aut in aliquod angiportu talibus sua malefacta exprobrarent. Nimirum ut quos nulla vis cogere posset , hoc unus peccandi pudor coerceret. Exprobrator & querulus unà incedunt, nec quisquam est querulus,quin & idem sit exprobrator. Talium omnia sunt plena.Quisquis obvio cuique aures aperit,nihil frequentiùs audire cogitur, quàm omnis generis exprobratrices querelas. Nullo est neque in foro , neque in plateis crebrior oratio, quàm illa quæ tota exprobrationibus,querelis & contumeliis contexitur. Hinc Principem & Senatum,ille Magistratus, alius parentes , cognatos,vicinos,lõgiùs positos leviſſimâ de causâ graviter accusat.Si promissa non illicò ad rem conferuntur,si quid præter spem paulò longiùs differtur , exprobrationibus & questibus undequaque consurgitur;hic aut ille statim infamatur. Ipsi amicitiæ sese graves expostulationes interponunt,si fortè is,qui cupidior est,optato non statim potitur. Quò est affectio vehementior, hoc est querela promptior,hoc est exprobratio imprudentior. Eò res redit, ut quisquis in aliquo certamine victus est,aut in aliquo scelere præventus , is acerbissimè de eo conqueratur, quòd injuriam facere non potuit. Planè sic statuendum,animi æquitate & sedatione nullum esse majus adversus omnes incursus munimentum. Ac nemini quicquam exprobrat , & de nemine queri esse specimen hominis justi, ejus qui sibi imperavit, neminem cogitatione & suspicione perstringere ; ac proinde neminem verbo lædere , neminem injuriâ lacessere,non esse ingratũ.*Carol.Paschalius,l.de virtutibus & vitiis,c.57.*

¶ SIMILITVDO.

Plutarchi.Quidam Homeri versus acephalos, id est, capite diminutos , &κεφάλους , id est , cauda diminutos excerpunt, tam multa integra pulcherrimáque prætermittens : Idem faciunt , qui de paucis vitæ malis queruntur , dissimulatis tot commoditatib. *In Moralibus.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Quærimoniæ *exempla*:Elias 1.Reg.19.14.Rom.11.3,Ieremias ob destructam Ierusalem,Thren.1. v.1. Querimoniæ justæ *exempla*, Moyses, Exod.5.22. Iosuah. Ios.7.7. Gedeon, Iudic.6.13. Populus, Nehem.5.1. Christus,Matth.27.46.Marc.15.34.

Vide,Luctus, Dolor, Afflictio, Tribulatio.

Quies

Quies.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

QVIES, Græcè παύλα, ης, ἡ, & παύομαι, quiesco dicitur. Est autem quies, id quod est in re, de cujus aptitudine est, ut moveatur, non tamen est mota. *secund. Albert. Magn. in philosophia sua super libros Physicorum.*

Quies est privatio motus in illo de cujus aptitudine est ut moveatur, non tamen est motus. *secund. Avicennam.*

Quies, quod propriè somnum significat, dicta quasi qui tibi es, & nullo alio negotio detineris. Tunc enim cæteris negotiis non vacamus, cum dormimus. Propter quod etiam pro tranquillitate accipitur quies, à quo fit requies ejusdem significationis; & quietus, tranquillus, & quietudo, quiesco & requiesco.

Requies, Græcè ἀνάπαυσις, & ὁ, ἡ, sive ἀνάπαυλα, ης, ἡ, & ἀναπαύομαι, quiesco dicitur. Est autem requies laboris intermissio, quæ omnino in hominum vita necessaria est, *ut testatur Aristot. lib. Eth. 4. c. 8.*

¶ LOCI BIBLICI.

Quies contingens populo Dei, Hebr. 4. 9. Quietem & pacem certam consequentur iusti, Sapien. 3. 3. & 4. 1. Esa. 57. 2. Luc. 16. 22. Apoc. 14. 13. Quietem invenire animæ suæ, Ierem. 6. 16. Matth. 11. 29.

Quiescendum à peccatis, Rom. 6. 6. &c. Gal. 2. 18.

Quieti sumus, 1. Thess. 4. 11.

Requies vera in Christo quærenda, Matth. 11. 29. requies piis apparata, 2. Thessal. 1. 7. Hebr. 4. 3. requies nulla inobedientibus, Deut. 28. 65.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid. Epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est.

Sen. Her. Act. 4.

Detur aliquando otium,
Quiesque fessis.

Ovid. Epist. 4.

Hæc reparat vires, fessáque membra levat.
Arcus & arma tua tibi sunt imitanda Diana.
Si nunquam cesses tendere, mollia eris.

In solo Deo quies & tranquillitas.

Anthol. sacr. Iacob. Billij.

Ancipitis vitæ qui vis superare labores,
Dilige, quod semper verus amator habet.
Instant terrenis infesta pericula rebus,
Fervent pro damnis prælia, próque lucris.
Et nihil est inter carnalia vota quietum,
Nec pax sollicitis, nec modus est cupidis.
In solo est mens tuta Deo, quem linquere nolens,
Nunquam erit æterno non opulenta bono.

¶ APOPHTHEGMATA.

Chilon dicebat, semper damnandam esse quietem, quoties datur honestum otium. Nihil enim est, quod assiduum labotem perferre possit. *Laërt. lib. 1. c. 4.*

Dion dicere solebat, oportere moderatè dominari, & recreari cupientibus id permittendum esse. Remissiones enim, & ab exantlantis laboribus quies, ad novos labores homines præparant. Et sicut arcus & lyra, ita & homines quiete vigent. *Stob. serm. de dominis ac servis.*

Nemo adeo in arma promptus est, ut non idem pretium quietis quàm periculi malit. *Tacit. hist. lib. 4.*

¶ SIMILITVDO.

Thriveri. Sicut natura nusquam patitur vacuum: ita neque animus usquam quietem. *In apoph.*

¶ FABVLA.

Hirundo & Lucinia.

Hirundo quodam tempore in sylvas longè evolavit, ubi reperit in solis locis suavissimè cantantem Lusciniam in sempiterno mœrore, atque luctu, ob Ityn filium suum, qui esset tam crudeliter puerili in ætate occisus. Hanc compellens Hirundo: Mea charissima, inquit, tu salve, quam ego hodie primum post Traciam consuetudinem intueor oculis meis. Sed age, confer te ad homines, & nemora atque sylvas desere, ibi enim mecum multo commodius habitare poteris, ubi non feræ, sed homines auscultent carmina tua. Respondit huic Luscinia: Sine, mea soror, me hic in solitudine vitam degere. Nam ædificia & hominum visus memoriam veterum calamitatum mihi renovarent.

Fabula docet, præstare foris & in solitudine vivere quiete, quam in urbibus & frequentia hominum cum molestia.

Vide, Solitudo, Tranquillitas.

FINIS LIBRI DECIMISEXTI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

R.

Rapina.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RAPINA Græc. ἁρπαγὴ, ῆς, ἡ, & ἅρπαξ, γος, ὁ, rapax, ἁρπάζω, rapio dicitur. Hebr. *Gazel.* præda, rapina, spolium, à verbo *Gazal*, vi rapuit, diripuit, spoliavit. Cognationem habet cum *Gazaz*, evulsit & *Gazath*, secuit; item cum *Zalal*, profuit helluando. Est autem rapina, rei alienæ per vim injusta ablatio. *sec. B. Thom. secund. Secundæ, q. 66. ar. 8.*

Rapere propriè est, cum impetu quodam & violentia auferre. Virg. *Raptas sine more Sabinas.* Ponitur etiam pro vitiare, & propriè est de virginibus. Et sic raptus, ut est species luxuriæ, est, quando puella de domo patris violenter abducitur, ut corrupta, matrimonio habeatur, sive ei, sive parentibus violentia inferatur. *secund. B. Thom. secund. Secund. q. 15. art. 4.*

Raptus quandoque est cum stupro, & quandoque sine eo, ut in raptu viduæ, vel nuptæ vel corruptæ. Et quandoque stuprum est sine raptu, si defloretur virgo sine vi. *Ex B. Thom. ubi supra.*

Raptus est illicitus concubitus cum violentia. *Secund. B. Thom. secund. Secund. q. 158. art. 8.*

Rapina, raptio, & raptus sic videntur differre, quòd *raptio* ad personam refertur, *rapina*, ad rem; *raptus* ad stuprum.

Rapacitas continetur sub violentia, cum sit species ejus: quia violentia est filia avaritiæ. *Ex B. Thom. 2. 2. q. 118. art. 8. c.*

Raptor dicitur propriè, qui rapit res immobiles, prædo verò mobiles. Vnde rapina dicitur de rebus immobilibus, deprædatio autem de mobilibus & se moventibus, ut animalibus & hujusmodi. *secundum Ioan. An.* Largè verò raptores dicuntur omnes publicè & violenter res alienas deprædantes, tam mobiles quàm immobiles.

Rapina quid à furto differat, vide supra, in Furtum.

¶ LOCI BIBLICI.

Rapina damnatur, Proverb. 21. 7. & 22. 26. Esa. 33. 1. Ezech. 22. 25. Rapinæ & intemperantiæ nomine intelliguntur. Matth. 23. 15. dapes ex alienis interversis facultatibus ad luxum comparatæ.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Si in ignem mittitur, qui non dedit rem propriam, ubi putas mittendus erit, qui invasit alienam? Si cum diabolo ardet, qui nudum non vestivit, ubi putas arsurus est, qui expoliavit? Non nocent mala præterita, si non placent. *Aug. de verb. Dom. c. 20.*

Si pœnale est clanculum auferre multo majoris pœnæ est, violenter eripere. *In serm.*

Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt, nisi parva regna? hoc malum tantum crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, & evidentius regni nomen assumit. Quod etiam in manifesto confert non dempta cupiditas, sed addita impunitas. Ideo eleganter & veraciter Alexandro Magno quidam pirata comprehensus, respondit, cum ab eo interrogaretur, quid sibi, ut mare haberet infestum; ille libera voce, quid tibi inquit, ut orbem terrarum? sed ego quia exiguo navigio facio, latro vocor: quia tu magna classe, Imperator. *De Civ. Dei l. 4.*

Nostri quoque principes cum pauperes delinquentes publicè arguant, & confundant, divitibus pejora peccantibus, nec nutum faciunt, in quorum domibus rapinæ sunt, dum Ecclesiæ opes sibi thesaurizant, & in deliciis abutuntur, quæ ad sustentationem pauperum dantur: & sibi

reservant, nec propinquis distribuunt, & aliorum inopiam suas vel suorum faciunt divitias. *In gloss. sup. Isa.* 3.

Si sterilitas in ignem mittitur rapacitas quid meretur, aut quid recipiet, qui alienum tulerit, si semper ardebit, qui de suo non dederit? Et si judicium sine misericordia erit illi, qui non fecerit misericordiam, quale judicium erit illi, qui fecerit & rapinam? *Fulg.*

Sicut ovis tondentem se non increpat, ita nec justus cupiditatem se expoliantis accusat, *Cass. in Psalm.*

Pauperibus non dare tulisse est, & merito: quando non potest esurientibus subvenire, si non pascit, extinguit. Pudeat illis tollere quibus jubemur offerre. Vltra omnes crudelitates est, divitem velle fieri de exiguitate mendici. Amentur honesta lucra: horreantur, damnentur compendia. Nullus audeat inde tollere, quod debet collectum dispergere, addendo perdit, qui retinendo colligit, & pauperratem potius ad se trahit, si exigentium pecunias non repellit, *lib. 5. epist.*

Multi sine peccato putant esse, si alienum, quod invenerint, teneant, & dicunt Deus mihi dedit: cui habeo reddere; discant hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat. *Hier. in lib. Levit. & hab. 24. q. 5. can. multi.*

Nemo qui rapit, moriens (si habet unde reddat) salvatur, si eos quorum fuit, invenire non poterit, Ecclesiæ vel pauperibus tribuat. *Hieron. ibid. can. Nemo qui.*

Si quis usuram accipit, rapinam facit, vita non vivit. *Ambr. in l. de bono mortis: & habet. 14. q. 4. can. Si quis.*

Rapinam emere non licet, nisi ea intentione, ut cui est ablata, restituatur. *Ambr. ibid. q. 5. can. Rapinam.*

Pœnale est occultè auferre, multò majoris pœnæ est visibiliter eripere: auferre ergo nolenti sive occultè, sive palam, habet præceptum suum. Furti enim nomine benè intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed utique furti nomine in lege veteris testamenti & rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit, quicquid illicitè rerum proximo aufertur. *Aug. l. 4. Exod. & hab. 14. q. 5. can. Pœnale.*

Si, quod inveniſti, non reddidisti, rapuisti: quantum potuisti, fecisti: quia plus non inveniſti, ideo plus non rapuisti: qui alienum negat, si posset, tolleret Deus cor interrogat, non manum. *Ibid. c. Si quid.*

Fortè aliquis cogitat & dicit: Multi sunt Christiani divites, avari cupidi, non habebo peccatum, si suum illis abstulero, & pauperibus dedero. Vnde enim illi nil boni agunt, mercedem habere potero: sed hujusmodi cogitatio à diaboli calliditate suggeritur. Nam si totum tribuat pauperibus quod abstulerat, addit potius peccatum quam minuat. *Aug. & habet. 14. quæst. 5. can. Fortè aliquis.*

¶ Poetarvm Dicta.

Rapina.

Ovid. 1. Amor. 8.

Certior è multis nec tam invidiosa rapina est,
Præda venit cano de grege plena lupis.

Idem Amor. 10.

Carpite de plenis pendentes vitibus uvas:
Præbeat Alcinoi poma benignus ager.

Tibul. 1. 1.

At vos exiguo pecori furésque lupique
Parcite: de magno præda petenda grege.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Quis dicat utile, hominem incommodo alterius suum commodum augere, & alterum alteri aliquid detrahere: hoc est magis contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor. Nam principio convictum hominum tollit. Si enim hæc affectio nobis insit, ut quisque propter suum emolumentum spoliet aut violet alterum, necesse est dirumpi societatem humani generis, quæ est secundum naturam: ut si unumquodque membrum putaret se plus valere, si proximi membri ad se valetudinem traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset, ita est & in humana societate: nam sicut concessum est ut quisque malit sibi acquirere, quod ad usum vitæ pertineat, quam alteri, & hoc natura non repugnante: ita non patitur natura, ut aliorum spoliis nostras facultates augeamus. Et si contra naturam magis detrahere alteri, sui commodi causa, quam mors, quam dolor, ita magis secundùm naturam, pro omnibus, si fieri posset, labores & molestias in maximis voluptatibus ducere & capessere. *Cic. in Rhet.*

Rapina est, ex avidæ mentis impetu violenta alienarum rerum distractio. *Ibid.*

Quæsitum erat à Socrate cur rideret? respondens ait. Video magnos latrones ducentes parvum latronem ad suspendium, qui digniores sunt suspendio, Sacrilegia, inquit, minuta puniuntur, sed magna in triumphis feruntur. *Val. Max. lib. 7.*

Nulli, cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti duravit in posterum. *Senec. epist. 57.*

De Rapinis. Dialog. lxi.

Francisc. Petr. Dol.

A prædonibus spoliatus sum. R. Quamvis civili lege (nisi fallor) scriptū sit quod nullus fur improbior, quàm qui vi rapit, sunt tamen clandestini fures, me judice, viliores, illi enim fraude agunt, hi autem vi. Et ideo juxta sententiam Ciceronis, illi vulpeculis, hi leonibus assimilantur. Adde quod fures rebus spoliant, ingerúntque suspiciones. At prædonibus spoliasse ferè sat est, suspicionibus non relinquunt locum. D. In prædones incidi, qui me nudum reliquerunt. R. Incidit in prædones Cæsar, à quibus, non spoliatus modo, sed captus magno se tandē pretio redemit. futurus rerum dominus, quamvis huic damno solatiū ultio mox sequûta præbuerit, non exiguum lenimen injuriarum. Incidit in manus hostium Regulus toties iam victor, qui magno cum Imperij vestri dāno atque discrimine eundem immani supplicio peremerunt. Incidit in hostes quoque Valerianus Imperator, qui eum multo cu Imperij dedecore fo dè senili servitio confecerunt. Tu si nihil ultra quam spoliatus es, & fortunæ tuæ & prædonibus gratiam habe, qui tibi libertatem vitámque reliquere. Non est enim aliud beneficium latronum, quam quod Cicero ait in Philippicis, ut commemorare possint his se vitam dedisse, quibus non ademerunt. Fer tu igitur sortem tuam, communem tibi cum magnis his, atque aliis claris viris; & si comparetur facilem etiam, atque optandam, neque feliciores esse velis his qui dicuntur felicissimi.

¶ Apophthegmata.

Plato, furtum pecuniarum, inquit, res illiberalis est: rapina vero impudens. *Stob. serm.* 10.

Nero nunquam cuiquam officium delegavit, nisi hæc adiiceret: Scis quibus mihi est opus, & hoc agamus, ne quis quid habeat. Vox prædone, quam principe dignior. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Fl. Vespasianus. Quoniam rapacissimum quemque promovere solebat, ut mox ditatos condemnaret, vulgo dictus est officiarios suos habere pro spongiis: quod (veluti spongias) & siccos madefacerer, & humentes exprimeret. *Suet.*

¶ Similitvdines.

Basilij. Ovium greges in uno eodem monte pascuntur, qui magno cum numero ad carpendum pabulum in eodem campo errant, singuli singulis (quatenus opus est) usum concedunt. Nos contra rebus communibus finus nostros facimus, & quæ multorum sunt, soli retinemus. *Homil. de f. me & siccitate.*

Seneca. Canis quicquid excepit, protinus devorat, & semper ad spem futuri hiat: Ita quod expectantibus fortuna projecerit, id sine ulla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius erecti. *Apud Erasmum.*

Et fera mutuo laniatu vivunt: Ita quisquis potentior malo inferioris ditescit, ac crescit. *Idem.*

Plinij. Lutarium piscem semper sequitur piscis nomine Sargus, qui illo cœnum fodiente exercitatum devorat pabulum. Ita sunt qui se misceant alienis negotiis, ut eis laborantibus fructum percipiāt. *Lib. 9. c. 17.*

Vt fuet cum ipsi non mellificent, tamen apum insidiantur laboribus: Ita sunt qui nihil ipsi excudunt, sed aliorum vigiliis elaborata furto sibi vendicant. *Lib. 11. c. 11. & c. 27. eod. lib.*

Sicut Polypus quicquid brachiis attigerit, rictu tenet & attrahit: Ita difficillimum est evellere de manibus quorundam, si quid nacti fuerint. *Lib. 8. cap. 18.*

Qui tygridis catulos rapiet, benè secum agi putat, si vel unum insequenti matri auferat impune? Ita qui alienam invasit possessionem, etiam si cogatur reddere, lucrum tamen facit, si vel portionem aliquam retineat. *Lib. 8. cap. 18.*

¶ Exempla Biblica.

Rapinæ & spoliationis *exempla:* Sichem, Gen. 34. v. 2. Israëlitæ, Exod 12. v. 36. 39. Deut. 2. v. 32. 36. Amalechitæ, 1. Sam. 3. 16. David, v. 18. 19. populus Israël, 2. Sam. 23. 10. Achab, 1. Reg. 21. v. 15. 16. Nabuchodonosor, 2. Reg. 24. v. 13. Philisthæi, 1. Paral. 10. 8. Exercitus Asæ regis, 1. Paral. 14. 13. Iosaphat & populus, 20. 25. Filij Israël, 28. 8. Achab, versic. 21. populus Israël, Iudith, 15. v. 13. Antiochus, 1. Machab. 1. v. 3. 20. 33 & 6. 12. Iudas Machabæus 3. v. 11. 12. & 4. 23. Simon, 5. 22. Iudas, v. 68. Iudæi, 6. 6. & 7. 47. 12. 31. 2. Machab. 7. 27. 28. Ionathas, 1. Machab. 10. v. 84. Rapaces fugiendi, 1. Cor. 5. 11. eorum merces, Prov. 28. 10. Esa. 33. v. 1. 1. Cor. 5. 1. 1. 6. 10. Vide & Deut. 28. 31.

¶ Emblemata Profana.

Cyrus Persarum Rex devicta Asia, pondo xxxiv. millia invenit, præter vasa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanū vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo lxxx. capere, Varro tradit. *Plin. lib. 33. c. 3.*

Syracusa civitas est in Sicilia venusta fama, & opibus ingentibus: hanc obsedit per triennium M. Marcellus: tandem expugnavit: tantúmque ex ea prædæ congestum est quantum vix capta Carthagine, quæ tum maximè florebat, paribúsque cum populo Romano viribus contendebat, fuisse. *L. Vives in Aug. de Civit. Dei lib. 1. c. 6.*

M. Ful. Nobilior Ætolos superavit: de quibus ovans urbem ingressus triumphánsque, multa argenti ac auri pondera in ærarium intulit, præter signa tabulásque pictas, quas abstulit. *Volat. 16. Antroph.*

L. Corn. Lentulus proconsul, tulit ex præda x liii. millia pondo auri: lxx. militibus ex præda: cxx. asses viritim divisit. *Liv. lib. 41.*

L. Paulus Æmilius subacta Macedonia, tantum pecuniæ in ærarium intulit: ut deinceps censum pendere Romani desinerent, usque ad Hircij & Pansæ consulatum, qui consules primo Antonij & Cæsaris bello fuere. *Plut. in Paulo.*

Saraceni, cum intellexissent, in Siciliam, prædam de Roma spoliata à Constante Imp. esse reductam, magna classe Alexandria solventes, Syracusis occupatis, Romanæ urbis ornamenta intercepta secum Alexandriam evexerunt, sub Constantino Pogonato. Anno Domini. 672. *Sigebertus, in Chronico, Paulus Diac. lib. 5. c. 6. de gestis Longobard.*

Prado ex urbe Constantinopolitana à Mahometo II. Turcarum Imp. capta, quibusdam quater millies millibus ducatorum æstimata est: externi tantum mercatores, Veneti damnum passi sunt 50000. Genuenses 20000. Florentini, 20000. Anconitani 15000. ducatorum. *Chalcondylas. lib. 8.*

Cum primum persæ in Euboëa militarunt, *Diombestus* vir Eretrejus præerat thesaurorum custodiæ: omnibus vero mortuis, cum & nesciretur Diomnestus habere pecuniam, thesauros istos apud se retinuit. *Ath. lib. 12. c. 17.*

Vide Furtum, Sacrilegium.

Raritas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

RAritas Græcè ἀραίωσις, ⊙, ἡ, & ἀραίωσις, rarefcò, & ἀραιὸς, ὸ, ὁ, rarus dicitur. Eſt autem rarum id cujus partes diſtant à ſe invicem. *ſecund. Ariſt. lib. Prædic.*

Rarum eſt, in quo parum eſt de materia ſub magnis dimenſionibus, denſum vero è contrario. *ſecund. B. Thom. 2. Sent. diſt. 30. q. 2. art. 1.*

Rarum interdum ponitur pro præſtanti, quoniam omnia præclara rara ſunt. A rarus fit rarefco, id eſt, rarus fio. A rarus fit rete *ut placet Varroni*, à quo reticulum diminutivum: & irretio verbum, quod ſignificat retineo, capio: & irretitum dicimus aliqua fraude aut blanditiis, aut dolo, quaſi reti captum.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Rarum cum leni & ſubtili concurrere, & denſum cum craſſo & pingui, exiſtimavit Ariſtoteles. *Simp. in 1. Phyſ. text. 32.*

Rarum & denſum comprehenditur in corporibus naturalibus ſenſibilibus: magnum & parvum in corporibus naturalibus & mathematicis. *Aver. in Phyſic. 1. text. 49.*

Rarum & denſum, ſunt contraria in quantitate, cum tranſlatio corporis de raritate in denſitatem fit, tranſlatio fit de majori quantitate in minorem, & è converſo. *In Phyſ. 4. text. 84.*

Raritas, & denſitas, quia ſunt qualitates non activæ conſequentes caloré & frigus, ideo præmittuntur hîc ab Ariſtotele. *Idem 2. de gen. tex. 15.*

Rarum eſt partium poſitio, non qualitas. *Boët. in præd.*

Rarum eſt, cujus partes ita ſunt ſeparatæ, ut inter ipſas alieni generis cordis admitti poſſit. *Idem ibid.*

Rerum & denſum non ſunt principia activa paſſionum, ſed potius diſponentia, ut paſſiones in materia, & in partibus materiæ introducantur. *Alb. Magn. in 1. de gene. & cor. tract. 1. cap. 1.*

Rarum & denſum, cum ſint primæ qualitates, dupliciter poſſunt intelligi. Primò, ut ſint accidens compoſiti corporis ex materia & forma, quod eſt cauſa variationis materiæ ad formas diverſas in ſpecie elementa, quod non facit evaporationem, & eſt in partibus aeris ſicci. Secundo, quod inducit formam elementi in materia, & variat eam, per illud efficitur aqua ſub aëris forma, & ideo eſt ſub loco, & ſub motu ejus efficitur. Tale non poteſt eſſe in aëre, ſed primum, & hoc ideo, quia ignis non elevat vaporem, ſed conſumit ipſum: nec aër eſt humidum vaporabile, quia eſt corporale, aut medium inter corporale & ſpirituale, ſed potiùs humidum habet ſpirituale, quia ſubtilius eſt omni vapore, & ideo non vaporat. *Alb. Magn. in 1. Meteor. cap 9.*

Raritas & denſitas non faciunt perſpicui naturam & opaci. *Alb. Mag. de ſenſ. & ſenſ. tract. 2. c. 5*

Raritas omni eſt aëre plena. *Idem de Veget. & plant. l. 2. tract. 1. c. 1.*

Rarum & denſum non ſunt qualitates naturales, ſed ſolum poſitio partium materiæ ſecundum propinquum in denſo, & ſecundum remotum, in raro. *B. Thom. in 2. de gen. & corp. lib. 7. text. 7.*

Rarum & denſum non addunt ſuper partes materiæ qualitatem, quæ propriè ſit qualitas, ſed potius partium ſitum. *Idem ibid.*

¶ ADAGIA.

Phœnice rarior. φοίνικος σπανιώτερος.

De rebus aut etiam hominibus, inventu per quam raris. De Phœnice vide Plinium lib. 10. cap. 2.

Vbi per harma fulgurarit. ὅπου δὲ ἅρματος ἀστράπτει.

De iis, quæ nimis cunctanter ac ſero, aut admodum rarò fiunt, aut cum nimis anxiè ac ſuperſtitioſè captatur rei gerendæ opportunitas.

Lac gallinaceum. ἀλεκτρυόνων γάλα.

De rariis inventu, atque ob id pretioſis.

Rara avis.

Dicebatur res quævis nova & inventu perrara.

Alba avis. λευκὸς ὄρνις.

Pro re nova atque inauſpicata.

Corvus Albus.

De raro inventu dixit Iuvenalis. Corvo quoque rarior albo.

Noctuarum ovum. γλαυκὸν ᾠόν.

Sicut qui negent noctuarum ova inveniri. Proverbium itaque in hominem quadrabit, vel in rem raram inventu. Quidam etiam ad hominem nauci, nulliuſque frugis transferunt.

Ratio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

RAtio, Græcè λόγος, ὁ, & λογικὸς, ὸν, ὁ, rationabilis dicitur. Hebr. *Tahham*, guſtus, ſapor propriè: & metaphoricè ſenſus, ratio, diſcurſus: à verbo *Tahham*, guſtavit, tranſlatio elegans à ſenſu externo ad internum. Dicitur etiam *Cheſchbhben*, à verbo *Chaſchab*, id eſt, cogitavit ſapienter, excogitavit ingeniosè, inveſtigavit ratiocinando computavit, ratiocinatus eſt. Cognationem habet cum *Chaſchaph*, inveſtigavit quærendo. Eſt autem ratio affectus mentis, quæ bonum malúmque diſcernit, virtutes eligit, Deum diligit. *ſec. Aug. lib. de Spiritu & Anim.*

Ratio eſt natura intellectualis obumbrata. *ſecundum B. Thom. 1. Sent. diſt. 3. quæſt. 4.*

Ratio & intellectus non ſunt idem, quia ratio quãdoque eſt recta, & quandoque non recta, tam in ſpeculativis, quam in practicis: ſed intellectus ſemper eſt rectus, *ſecundum eundem 1. ſent. diſt. 1. q. art. 1. & 4.*

Ratio & intellectus non diſtinguuntur, ſicut duæ potentiæ, ſed ſicut diverſi actus ejuſdem potentiæ: quia intelligere eſt intelligibilem veritatem ſimpliciter apprehendere. Ratiocinari autem eſt procedere de uno intellecto ad aliud intellectum, ad veritatem intelligibilem cognoſcendam *ſecund. eundem 1. part. quæſt. 79. art. 8.* Hinc ratiocinatio, quæ eſt diſcurſus intellectus ab uno in aliud, à principio ad concluſiones, & in ſyllogiſmis & conſequentiis.

Ratio, ut eſt pars prudentiæ, eſt diſcurſus intellectus, quo applicantur univerſalia principia agibilium & particularia, varia & incerta agibilia. Et ſic eum ponit Macrobius. *in Commentariis in ſomn. Scip. ex ſententia Platonis.*

Ratio diſtinguitur in ſuperiorem & inferiorem, ſecundum diverſa officia. Nam ratio ſuperior eſt, quæ intendit æternis conſpiciendis, aut conſulendis. Conſpiciendis quidem, ut ſecundùm quod ea in ſeipſis ſpeculatur. Conſulendis verò, ſecundum quod ex his accipit regulas agendorum. Ratio inferior eſt, quæ intendit temporalibus rebus. *ex Auguſt. lib. 12. Trinit.*

Ratio eſt motus animi vera à falſis diſtinguens, à qua fit ratiocinatio, quæ à Græcis ſyllogiſmus συλλογισμὸς ὁ, ὁ, dicitur. *Vide Cic. lib. 1. de invent. Rhetor.*

Rationem habere, ſi cum genitivo jungitur, & habere reſpectum ut *habenda eſt ratio honoris.* Si cum ablativo cum præpoſitione Cum, eſt habere negotium. Cicero. *Rationem habet cum terra, quæ nunquam recu, at imperium.*

¶ LOCI BIBLICI.

Rationem reddat Deo quiſque pro ſe oportet, Matth. 12. 36. & 18. 23. & 25. 31. &c. Rom. 24. verſ. 12. 2. Cor. 5. 10. Rationem ſpei noſtræ cuilibet reddere parati eſſe debemus, 1. Petr. 3. 15. Rationi propriæ non fidendum, Deut. 12. 8. Prov. 3. 5. & 14. 12.

Rationale judicij quale, Exod. 28. 15. & 39. 8.

¶ SENTENTIÆ POLITICÆ.

Si ratio conſentiat, ut quod libido commonet faciendum eſſe decernat, ad omni vita beata, tanquam de paradiſo expellitur homo, & jam peccatum imputatur; etiam ſi factum non ſequatur, quia rea tenetur in confeſſione conſcientia. *Auguſt. contra Manichæos.*

Paucos ratio capit ac probabilis oblectat intentio. Illud potius turba dicitur, quod ad remiſſion- curarum conſtat inventũ. *Caſſiod. l. 3. ep. 52*

Semper vivamus, ut rationem nobis reddendam arbitremur. *Lactant. Firm. l. 6. cap. 4.*

Nam quicunque rationem hominis abjecerit, ac præſentia ſecutus in humum ſe ipſe proſtraverit: tanquam deſerto Domini, & Imperatoris, & patris ſui, punietur. Intendamus igitur juſtitiæ, quæ nos inſeparabilis comes ad Deum ſola perducet: & dum ſpiritus hos regit artus, infatigabilem militiam Deo militemus: ſtationes, vigiliaſque celebremus, congrediamur cum hoſte, quem novimus, fortiter: ut victores, ac devicto adverſario triumphantes, præmium virtutis, quod ipſe promiſit, à Deo conſequemur. *Idem lib. 7. cap. ult.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Claud. 4. Honor.

Hanc alta capitis fundavit in arce
Mandatricem operum, proſpectúmque laborí.

Manil. 2.

Nam neque decipitur ratio, nec decipit unquam.

Claud. Manilij. The.

Diis proximus, ille eſt,
Quem ratio non ira movet: qui facta rependens
Conſilio, punire poteſt mucrone cruento.

Perſius 5.

Stat contra ratio, & ſecretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo,

Ovid. epiſt. 19.

Cur reus infœlix abſens agor? & mea cum ſit
Optima non ullo cauſa ruente perit?

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

Ratio ergo hoc poſtulat, ne quid inſidiosè, ne quid ſimulatè, ne quid fallaciter agatur.

Fortes enim non modo fortuna adjuvat, ut eſt in veteri proverbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat vim fortitudinis.

Eſt enim animus in partes diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. Cùm igitur præcipitur: ut nobiſmetipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coërceat temeritatem. Eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam demiſſum, humile, enervatum quodammodo, & languidum. Si nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius; ſed præſto eſt domina omnium & regina. Ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, ſit perfecta virtus: hæc ut imperet illi parti animæ, quæ obedire debet, id videndum eſt viro. *Cic. lib. de Offic.*

Irrideat ſi quis vult, plus apud me vera ratio valebit, quam vulgi opiniõ: neque ego unquam dicam illum bona perdidiſſe, ſi quis pecus aut ſupellectilem amiſerit: nec non ſæpè laudabo illum ſapientem Biantem, cujus cum patriam Prienem cœpiſſet hoſtis, cæterique ita fugerent, ut multa de ſuis rebus ſecum aſportaret: cum eſſet admonitus à quodam ut ipſe idem faceret: Ego vero, inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ, ne ſua quidem putavit, quæ nos etiam appellamus bona. *Idem in Paradoxis.*

Domus ea quæ ratione regitur, omnibus eſt inſtructior rebus, quam ea quæ temerè & nullo conſilio adminiſtratur. Exercitus is, cui præpoſitus eſt ſapiens & callidus imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is qui ſtultitia & temeritate alicujus adminiſtratur. *Idem Rhetoricorum veterum lib. 1.*

Lex vera atque princeps, apta ad jubendum, & ad vetandum eſt ratio, recta. *Idem de legib. 2.*

Nihil

Nihil est mente & ratione melius. *Idem de Natura Deor.lib.2.*

Rationis perfectio est virtus. *Idem de fin.bon.& mal.*

Rationi servire libertas est. *Plut.*

Sola ratio incommutabilis & judicij tenax est : non enim servit,sed imperat sensibus. *Seneca epist.68.*

Bona illa sunt vera,quæ ratio dat ac sempiterna,quæ cadere non possunt,at decrescere quidem ac minui. Cætera opinione bona sunt,nomen quidem habent cõmune cum veris,proprietas autem boni in illis non est. Ama rationem,hujus te amor contra durissima armabit. *Seneca epist.67.*

In homine quidem optimum ratio est,hæc antecessit animalia,Deos sequitur. Ratio autem perfecta bonum hominis propriũ est, cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet homo,& leones:formosus est,& pavones;velox est,& equi:& ideo in his omnibus vincitur.

Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit : hæc autem unum bonum est ; quo uno beatus efficitur scilicet virtus. *Seneca epist.77.*

Nihil potest esse diuturnum, nisi cùm subest ratio. *Quint.Cur. de gestis Alexand.lib.1.*

Nihil est non dicam in hominibus, sed in omni cœlo atque terra, ratione divinius,quæ cum adolevit,atque perfecta est,nominatur rite sapientia.

Societatis humanæ vinculum est Ratio & Oratio,que dicendo communicando, disceptando, judicando conciliat inter se homines, conjungitque naturali quadam societate. Neque ulla re alia absumus à natura ferarum. *Cic.1.de Legib.*

Plus apud nos vera ratio valer,quam vulgi opinio. *Parad.1.*

Iu re magna vincat ratio authoritatem. *Plin.Iul.l.1.*

Munus animi, est ratione uti. *Cic.3.Tusc.*

Domina omnium & regina ratio : connexa per se, & progressa longius,fit perfecta virtus:hæc ut imperet illi parti animi quæ obedire debet, id videndum est viro, velut servo dominus,velut Imperator militi, velut parens filio. *2.Tusc.*

Bene adhibita ratio, cernit quid optimum sit:neglecta,multis implicatur erroribus. *Cic.4.Tusc.*

Gravior & validior est decem virorum bonorum sententia, quàm totius multitudinis imperitæ. *Pro.Plan.*

Sunt homines, qui rationem bono consilio à diis immortalibus datam,in fraudem malitiámque convertunt. *Cic.3.de Natura Deorum.*

Rationi potius quàm iracundiæ parendum. *G.Pachymer.lib.9.*

Mens progignit rationem. Ratio ministrat menti. Vt sine mente nulla ratio:ita sine ratione nulla mens est. Ratio virtutum ex sese gignit. Ergo fateare necesse est, virtutem esse homini ingenitum & congenitum bonum,propriam inquam naturæ humanæ dotem,hoc est hominem statim à virtute occupari. Neque aliter hominis potissima pars perficeretur,nempè rationalis,illa quæ ceteris omnibus est auriga, illa ipsa quæ hominem constituit dominum eorum omnium quæ sunt sub globo lunæ. Rationis ut mentis domicilium est in capite, sicut in summo loco ; ut,scilicet,cupiditatem,quæ est in pectore,& voluptatem,quæ est in gula & abdomine,habeant in potestate. Hac tanta nobilitate genus humanum splendescit ; hac una facultate censetur, quæ nulla vi expugnari, nulla senectute contristari,nullo modo corrumpi potest:Enimvero hac dempta, eadem sit hominis ratio quæ brutorum. Ea propter quisquis virtutem, vim & effectum rationis secum circumfert, is & certo suo bono nititur. *Pasc. lib.de virt.& vitiis,cap.4.*

Vt virtus est vis & effectus rationis, ita humani affectus,si non compescuntur,sunt ipsæ introductiones vitiorum. Ratio est præclarus motus ingenij illustrati radio mentis, hoc est,divini spiritus,qui homini inditus naturam configurat,& rectam & perfectam. Vsque eò perfectam, ut ad hanc unicam regulam totam vitam exæquari æquum sit. Hac solâ dote homo cæteris animantibus præstat. Hæc est hominis propria possessio, haud minùs quàm sermo. Quippe unius rationis munus est affectus concidere, ac proinde cupiditatem domitare. Sine hac luce omne vitæ curriculum est fallax. Ergo ratio est divinus character homini impressus,is quo humana excellentia discriminatur à bestia. In ratione,& ab ratione, ut dixi, virtus est. Atque adeò virtus nihil aliud est quàm usus & officium rationis,quod primum sibi quisque,mox alij præstat. Si mavis,virtus est ratio se freta,& progrediens in actiones,eásque gubernans. Ratio & virtus ita cohærent,ut divelli nequeant,utraque tunc maximè pollet, cùm prior illa imperat ei hominis parti, quæ est rationis expers. Vtraque sic implicita & uniter agens posterioris appellatione censetur,virtúsque nuncupatur. *Idem cap.7.*

¶ Apophthegmata.

Socrates dicebat, in navigando gubernatori auscultandum esse:in vivendo autem illi,qui plus ratione valet. *Stob.serm.de prudent.*

Idem, Ejusdem dictum est. Nec equo sine freno, neque divitiis sine ratione tuto quis uti poterit. *Stob.serm.3.*

Diogenes dicere solitus est, sæpius in vita parandum λόγον ἢ βρόχον, id est,sermonẽ quam laqueum. Qui desponderunt animum,ad laqueum confugiunt : quum ad consolatorium sermonem potius sit confugiendum. Nam animo ægrotanti medicus est oratio. Nec absurdus fuerit sensus, si λόγον accipias pro ratione : quasi diceret, qui desponderunt animum, confugiant ad rectam rationem. *Diogenis dictum extat apud Laërt.lib.6.cap.2.*

Phocylides. Rationem homini telum ferro acutius esse dicebat. *Stob. serm.3.*

Aristoteles dicebat rationem recedere ab omnibus quæ per iram committuntur ; eámque fugere iracundiam tanquam acerbum tyrannum, *Stob.serm.20.*

Epictetus. Ejus dictum est, Turpe esse muneribus apum potionẽ edulcare : Rationem autem deorum munus, non adhibere ad malitiæ dulcandam amaritudinem. *Stob.serm.13.*

Idem. Quemadmodum, inquiebat,si conceptus aut natus esses in navi, non ideo statim ejus gubernator fieri velles, neque enim natura ad te navis pertineret:sic neque opum abundantia,sed ratio. Id igitur quod tibi naturale & cognatum est,videlicet rationem, proprium tibi censere, & ejus curam suscipere debes. *Eod. serm.*

Idem. Non paupertas,inquit,molestum facit,sed animi cupiditas. Neque divitiæ à metu liberant, sed ratio. Si tibi rationem igitur comparaveris,neque divitias desiderabis,neque paupertatem accusabis. *ibid.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi : *Si,* qui solis radios corporeis cupit haurire luminibus, non modo,quod quærit,non efficiet,neque quod instituit,peraget : verum ipso quoque quo videt,privabitur lumine, innumeráque sustinebit incommoda : Multò sanè magis, qui in æternum illam lucem defigere obtutus quærit, eámque rationibus consequi mortalibus,non patietur. Nihil enim deterius esse potest ; quàm velle divinas res humana ratione discernere atque metiri. Ita enim ex fidei fundamento quisque decidit & longo errore jactatur vactus, atque à luce deseritur. *Homil. 1. ad Hebræos*

Sicut statera, si lancem loco motam habeat, pondera justè non judicat : Ita & anima, nisi rationis lancem stabilem, ac firmiter vim divini timoris affixam,res sincere diiudicare non valet,sed circumfertur jugiter,atque deprimitur. *In 2. ad Timoth.homil. 5.*

Quemadmodum à vernis nostris non exitus solum, sed etiam introitus rationem exigimus,exquirentes unde hæc aut illa acceperint,à quibus & quando,& qualia & quanta:Sic & Deus non sumptus modo, sed etiam possessionis rationem deposcit. *Apud Max.serm.45.*

Basilij. Vt feræ facilè superantur,si demulceas : Sic cupiditates, iræ, timores,dolores,venenata animi mala,per quietem consopita,nec effrenata perpetua irritatione,vi rationis facilius domari solent. *Apud Ant. part.2.ser.76.Melissa.*

Philonis. Sicut deterrimus quisque puer odit præceptores ac pædagogos & omnem bonum monitorem castigatorémque : Sic rectam rationem gubernare solitam,odit omnis affectuum amator. *Libr.de sacrif. Abelis.*

Quemadmodum oculis ea quæ aperta sunt,quæque in manibus comprehenduntur : sic ratio sincera penetrat etiam ea quæ sub oculos non cadunt,sed futura sunt. *ibid.*

Thalassi. Sicut absurdum est,subesse bonum dominum improbo servo : Ita & absurdum corruptibilis corporis mancipium esse rationalem mentem. *Ad Paulinum Presbyterum.*

Sidonij Apollinaris. Sicut caero est inferior vita in creatione hominis: Sic vita ratione. *lib.4.Epist.*

Tyrij Platonici. Quemadmodum diversis animalium generibus diversas itidem natura defensiones,ad tuendam propriam vitam salutémque constituit : leonibus vires, ut cervis cursum, ut canibus venationes, ut aquatilibus natationem,volatilibus volatum,reptilibus caverna;Ita hominum generi in cunctis hujusmodi defensionibus cæteris animalibus minori ut pote quod vires tenuissimas habet, impeditissimum cursum, volatus est penitus immune, natationem vix attingit,cavernariæ habitationis omnino est impos, rationem tradidit Deus, quasi donum quoddã, quod cunctis facultatibus illis æquipolleret,huícque amatorium desiderium subjecit,velut freno cuidam equum, veluti sagittario arcum,temoni navem,instrumentum opifici. *Serm.10.*

Non vides, navigationem in mari ut unus gubernator moderetur,tanquam corpus animus moderatur, ut navis ejus imperio pereat, ut animo corpus,ut venti navem impellant,quemadmodum virtutes fortuna. Quid si tempestas oriatur, manente navi,incolumique gubernatore,salutis nunquam amittitur spes,sive navis ipsa recto feratur cursu,sive arte tempestatem devitet, dum tamen à gubernatore regatur. At si à gubernatore incipiens,ipsum abstuleris, inutilis efficietur navis, etiam si firmitatem propriam servat, inutilis afflatus ventorum etiam si fuerit secundus : propterea & in mari & in navi,& in navigatione pretiosissimus est gubernator. Post gubernatorem,secundum accipit locum navis: postremam sedem obsequia occupant extrinseca. Sed & in curriculo vitæ animus supremum sibi vendicat honorem,medium corpus,tertium fortuna. *Serm.24.*

Socratis. Quemadmodum in navigando gubernatori auscultandum est : Sic in vivendo illi qui plus ratione valet. *Apud Stob. sermon. 1. de prudentia.*

Antonij monachi. Quemadmodum navis orta maris tempestate facilè submergitur, nisi gubernator sua industria regat : Sic affectiones ad deteriora rapiunt hominem,nisi recta ratione gubernentur. *Sermon.76. part.2.Meliss.*

Quemadmodum ad fausstam navigationem,gubernatore & vento opus est : sic ad felicitatem ratione & fortuna. *In Meliss. sermon. 78.part. 1. Maximin.serm.38.*

Archyta Pythagorici. Quemadmodum aliquis computandum partibus conjunctis,totum ex ipsis resultãs colligere potest:ita in rebus quoque ratio quidem speculationem universalem delineat,experentia verò singularia judicat. *Lib.de vero bono & fœlice.Recitat.& Stob.serm.1.*

Hieroclis. Vt cylindrus à rectitudine deerraus, non firmatur ad axem circuli qui circumducitur:Ita animus qui à recta ratione ac propinquitate Dei decidit,non cõsequitur vera bona. *Inaurea Pythagoræ carmina.*

Plutarchi. In magno fluctu non sistitur navis,nisi pondus ancoræ retineat alto infixæ vado:sic in magnis rerum procellis, summa debet ratio animum cohibere,ne ab affectibus,auferatur. *In Moralib.*

Vt non æquè cernunt cicadæ & accipitres, neque similiter volant aquila & perdix:Ita non omnia, quæ rationis participia sunt,æquè valent ratiocinandi acumine. *In Moralib.*

Gubernator etiamsi multum conducit, tamen non potest sedare ventos & undas : At ratio ac mentis habitus,non solùm animi motus componit, verùm & corporis morbos sæpè levat. *Ibid.*

Vt navis cui firma est ancora,in quovis portu potest conquiescere: Ita animus si accedat recta ratio,quovis in loco tranquillè valet. *Ibid.*

Navis deserta recipit gubernatorem,si quis velit in portum reducere: At animus ita percitus non admittit gubernatricem rationem aliunde, nisi intus ratio clavum arripiat. *In Moral.*

Vt quemadmodum si Sol non sic,per reliqua astra noctem ageremus. Ita quantum ad reliquos attinet sensus , nihil differemus à brutis, nisi ratio adsit. *Ibid.*

Qui dimissi à pædagogis,suo relinquuntur arbitrio,non abjiciunt imperium,sed mutant principem : nam pro pædagogo jam rationi parent. *Ibid.*

Vt custos assidens puero , caver & admonet,ne quid peccet : sic ratio semper animo præsens, non sinit usquam abire ac peccare. *In Moral.*

Vt non satis est clavus,neque frenum , nisi adsit qui arte moderetur: Ita non sufficit eloquentia ad moderandum populum : nisi accesserit sermonis moderatrix ratio. *In Moral.*

Non satis est habere corpus sanum,verum & bonæ habitudinis ac robustum sit, oportet : sic ratio non solùm pura debet esse, & à vitiis immunis, nisi sit & robusta. *Ibid.*

Ciceronis. Vt equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, ut iis facilioribus possint uti : sic homines secundis rebus effrenatos,sibi præsidentes,tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportet , ut perspiciant rerum humanarum imbecillitatem, varietatémque fortunæ. *lib.*1.*Offic.*

Lactantij. Rectæ rationis anima tam immutare naturam status sui non potest , quam ignis aut deorsum niti,aut in transversum fluminis modo,flammam suam fundere. *lib.*3.*c.*19.*de sapientia vera.*

Seneca. Navis pretiosa dicitur,non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum rostrum est,nec cujus tutela ebore cælata est , nec quæ fisèis ac opibus regis pressa est,sed stabilis & firma , & juncturis aquam excludentibus spissa , ad ferendum incursum maris solida , gubernaculo parens velox , & non sentiens ventum. Gladium bonum facies , sed cui deauratus est baltheus , nec cui vagina gemmis distinguitur , sed cui ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formosa , sed quam recta sit,quæritur. Eo quoque laudatur cui comparatur , quodque illi proprium est. Ergo in homine nihil ad rem pertinet,quantum fœneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto , quàm perlucido poculo bibat , sed quàm bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicita & recta est,& ad naturæ suæ voluntatem accommodata. *lib.*2.*epist.*71.

Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert : Ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. *Seneca lib.*2.*Epist.*125.

Laurentij Iustiniani patriarchæ. Tolle ab homine rationem,& erit tarquam navis in medio æquoris absque gubernaculo ac directore. Flatibus enim navis impulsa, nunc impetit scopulos, nunc illiditur undis, nunc jactatur in littore sui semper patiens detrimentum , quoadusque omnis ipsius dissoluta compage,efficiatur inutilis,amittátque propriam formam , transfretandi usum utilitatémque commercij. *De contemptu mundi, cap.*1.

Plinij. Cupressi semina adeo minuta sunt , ut quædam oculis cerni non possint,& tamen in eo tanta est arbor,tam procera : Ita ratio minimum quiddam est occultum , sed eadem maxima est si prodeat , & vim suam explicet. *lib.*17. *c.*10.

Vt ingentia pondera, quæ nullis hominum viribus tolli possunt, machinis facile tolluntur : Ita quod vi nequeas efficere , ratione & arte facile efficias. *In similib.*

Thriveri Res præsentes longè magis movent quàm absentes. Hinc est, quod hodie ratio cedit sensibus, nam sensus urgentur præsentibus: ratio verò(quæ natura superior) duntaxat innititur absentibus futurorum imaginibus. *In apoph.*108.

Quanto fortior dextra manu sinistra : tanto potior est.Ratio ipsa experientia. *In apoph.*112.

Vt dexter pes semper anticipat sinistrum:Sic ratio experientiam.*Ibid.*

Ratiocinatio.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Ratiocinatio est oratio , in qua nonnulla ita ponuntur , ut diversum quid ab his necessario efficiatur , quia ea ita sint : quod postremo indicat nullo extremo egere externo, ut necessaria sit consecutio. *Arist.lib.*1.*de* 1.*Resolut.c.*1.

Perfectam ratiocinationem appello, quæ nulla alia re eget præter ea quæ in ea sumpta sunt, quo colligendi necessitas sit evidens , ac perspicua.Imperfectam,quæ una re aut pluribus eget : quæ etiam si ad extrema concessa & substrata consequantur necessario : non sunt tamen illæ in propositionibus expressæ. *Ibid*

Est ratiocinatio , oratio in qua quibusdam positis aliud quiddam, quam quæ posita sunt, ex iis ipsis quæ posita sunt , efficitur necessario. *lib.*1. *Topic.c.*11.

Est ante demonstrationem de ratiocinatione differendum , eo quod hæc latius patet:hujus enim illa pars quædam est: hæc verò totum,atque in pluribus. *lib.*1. *de* 1.*Resol.c.*4.

Non efficitur ratiocinatio ex complexione & propositione una,quod si assumatur altera, fiet. *lib.*1. *de* 1.*Resol. c.*21.

Ratiocinationes hujusmodi sunt primæ,quæ tribus verbis per unum quod medium est concluduntur. *lib.*4.*Metaph.c.*3.*T.*4.

Syllogismus omnia duobus pronunciatis aut pluribus constat.*lib.*2. *de* 1.*Resol.c.*20.

Cum in syllogismis alij in toto sunt,alij in parte : qui in toto sunt, multa semper concludunt:qui vero in parte sunt,si affirment,plura quidem concludunt : sin negent , unam tantum conclusionem colligunt. *Arist. lib.*2.*de* 1.*Resol. c.*1.

Ratiocinatio principiis generalibus & universis conficitur & progreditur. *lib.*6. *Eth. c.*3.

Inductio quidem verisimilior apertiórque est, sensuúmque judicio familiarior & notior,ac sæpiùs in populi ore versatur.Ratiocinatio autem magis urget : adeóque qui contradicunt refellendos potentior est. *Arist. lib.*1. *Topic. c.*10.

Vera quidem tum ratiocinatio est,cum ex quibusdam positis quippiam ab iis , quæ posita sunt, diversum ob id necessario sequitur : quia illa sunt antepositæ : *lib.*1. *de Reprehens. ophist. cap.*1.

Et φιλοσόφημα,ratiocinatio necessaria:Epicherema autem ratiocinatio probabilis : Sophisma autem ratiocinatio pugnax.Απόρημα ratiocinatio in utramque partem differendi. *lib.*8. *Top. c.*4.

In tractandis argumentationibus per ratiocinationem peccatur,cum aliquid pluribus ostenditur,quod paucioribus potest. Quæ etiam in argumentatione reperiuntur. *Ibid.*

In omni ratiocinatione necesse est extremum alterum affirmari: unum item in toto sumi:quippe cum sine ullo toto nullus planè sit syllogismus : vel certè ad propositum non pertinebit : aut propositam initio quæstionem postulabit. *lib.*1.*de* 1.*Resol.c.*24.

Perspicuum est in omni ratiocinatione quippiam universale esse oportere : conclusionémque universalem ex ambobus finibus in toto probari. *Aristoteles lib.*1. *de* 1.*Resol. c.*24.

Planum est omni ratiocinatione, aut pronunciata ambo complexioni similia esse necessaria , vel certè alterum, non modo inquam , quia aut affirmet,aut neget:quin & quia necessarium sit,vel absolutum,vel accidens. *Idem lib.*1.*de* 1.*Resol. c.*24.

Constat omnem in universum demonstrationem , omnem item ratiocinationem ex tribus tantum finibus strui. Quod cum planè intelligatur, perspicuum quoque est , duobus tantum pronunciatis eam constare, non pluribus:quippe cum tres fines duo tantùm pronunciata efficiant , nisi quippiam extrinsecus accidat ad perficiendam ratiocinationem,ut ab initio à nobis dictum est. *lib.*1. *de* 1. *Resol. c.*16

Luce clarius apparet in qua ratiocinatione pronunciata ea non sunt paria,ex quibus principalis conclusio efficitur : eam,inquam,argumentationem aut nihil collegisse aut plura postulasse , quàm quæ ad quæstionem necessaria essent. *Ibid.*

Necesse est demonstrationem ac ratiocinationem per tres illas figuras,quæ exposuimus, effici. *lib.*1.*de* 1.*Resol. c.*23.

In iis ratiocinationibus quibus affirmatio ostenditur , nunquam medium extra extrema accipi potest.In iis vero quæ negationem concludunt,in hac quidem figura prima nihil etiam extra conclusionis attributum accipietur. *lib.*1.*de Demonstr. c.*19.*T.*38.

In ratiocinationibus essentia principium est omnium : ex eo enim quod quid est,ratiocinationes sunt. *Metaph.lib.*6.*c.*9.*Tex.*31.

Vt plus quam una negatio in ratiocinatione sumatur, fieri negamus *lib.*1.*de Demonstr. cap.*21. *T.*40.

Omnis ratiocinatio unum alteri convenire per medium ostendit. *lib.*2.*de Demonstr. c.*4. *T.*3.

Omnis ratiocinationis vis posita est ex iis, ex quibus constat sumptionibus. *lib.*1.*de Demonstr.cap.*2. *T.*5.

Quotiescunque nihil necessario colligitur ex iis sanè ratiocinatio non fuerit. *lib.*1.*de* 1. *Resol. cap.*4.

Ne ratiocinatio quidem fuerit ubi primum in medio nullo reperietur : simul & hoc in postremo nullo. *lib.*1.*de* 1.*Resol. c.*4.

Hoc loco nobis exponendum est non Dialecticas modo ratiocinationes ac Demonstrationes per figuras superiores effici : sed oratorias, ac omnem probationem in quavis oratione docendi.Res enim omnes probamus aut ratiocinatione,aut inductione. *lib.*2.*de* 1.*Resol.c.*23.

Illud quidem ex iis quæ dicta sunt efficitur,nec demonstrarione, nec ulla necessaria conclusione,quid quæque res sit probari posse;nihilominus tamen per aliquam demonstrationem & ratiocinationem apertum fieri quid res sit. *lib.*2.*de Demonstr. c.*9. *T.*8.

Sunt numero paria,& ea ex quibus argumérationes constant, & ea in quibus ratiocinationes versantur : quippe cum probationes ex propositionibus conficiantur,& ratiocinationes quæstionibus sint.*lib.*1.*Top.c.*3.

Ratiocinationum essentia rei principium est. *Metaph. lib.*12.*c.*4.

Eorum omnium quæ vel medio continentur , vel conclusione una est & eadem ratiocinatio:si hæc in conclusione ponantur,illa in medio. *lib.*2.*de* 1.*Resol. c.*3.

Potest fieri ut pronunciata vera sint ea, quibus constat ratiocinatio, nonnunquam etiam falsa : alterum ut verum sit,alterum falsum. *lib.*2. *de* 1. *Resol. c.*2.

Neque ratiocinatio efficietur,si pro habitu sumas res eas,quæ ab habitu appellationem habent , ut si pro sanitate sanum collocetur pro morbo ægrum. *lib.*1.*de* 1.*Resol.c.*36.

Quoties aliquid ratiocinatione concludimus, non sumimus quid sit ratiocinatio , quandoquidem est ita semper affecta unaquæque propositio,ex qua constat ratiocinatio ad alteram : ut illam veluti totum,aut veluti illius pars quædam respiciat. *lib.*2.*de Demonst.c.*6.*T.*5.

Dialectici aut ratiocinatione,aut inductione differunt.Vtraque enim argumentatione ex iis quæ ante cognita sunt, id quod quæritur, docetur. Illa quidem acceptis quibusdam quasi perceptis & cognitis ab iis quibuscum

quibuſcum diſputatur. Hæc vero, ob id quòd res univerſa efficitur per ſingularia,quæ ſunt unicuique manifeſta.*lib.1.de Demonſt.c.1.T.1.*

Is qui ſcitè ratiocinatur & concludit rebus non dubiis & perſpicuis: id quod dubium eſt, aperit & oſtendit. *lib.8.T.cap.3.*

Ejuſdem eſt tam quod credibile eſt, quam quod credibile videtur perſpicere, ut Dialecticæ tam ſyllogiſmum,quam apparentem ſyllogiſmum. *Ariſt.lib.1.Reg.ad Theod. c.1.*

Ratiocinatio eſt uſus & opus rationis. Hæc enim ſingula introſpicit,cognoſcit,ponderat, eaque in præſentem rerum tractationem inducit. Eſt quoque prior effectus prudentiæ, ex quo manat actio,cui nomen electio. *C.Paſchal.lib.de virt.& vitus cap.8.*

Vide Diſputatio.

Rebellio.

¶ LOCI BIBLICI.

REBELLIO damnatur. Deut.21. verſ.27.1. Sam.15.23. Rebellionis merces. Eſa.45.24.

Rebelles in Moſen comburuntur,Num.16.verſ.35.Rebelles, Iſraëli, Deut.9.24.& 31.27.Core,&c.Num.16.v.1.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Rebellionis *exempla*:Iſraëlitæ,Exod.16.verſ.20. Num.14.4. & 26.9. Deut.9.23.24. Core,Dathan & Abiron,16.12.14. Ieroboam. 1.Reg.11. 26.Zambri,16.9.18.Servi Benadad,20.32. Oſee,2.Reg.17.4.Ioacim.24. 1.Sedecias,v.20.2. Paralip.36.13.Ezech.17.15.16.Edom,2.Paral.21.8.9. 10.Iudæis,1.Eſdr.4.v.12.Subditi Alexandri, 1.Machab.11.v.14. Philippus,2.Macch.13.v.23.Minatur etiam Deus ſe fame,peſte & gladio perditurum Sedeciam & populum Iudaicum, aliáſque omnes gentes, quæ detrectent ſervire regi Babel, Ierem.27.8. Ezech.17.15. Alter Hebræorum litigantium, Actor.7.27. Iſraëlitæ, Rom.10.21.

Rebellis dicitur,qui ſemel & iterum victus, atque in deditionem receptus, malitioſè bellum inſtaurat, & legitimo domino obedire recuſat. Is variis nominibus, pervicaciam ſuam pingentibus, ab Hebræis traducitur,ut à Latinis appellatur, apoſtata, defector, proditor, perfidus,&c.

Vide Seditio.

Reconciliatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RECONCILIATIO,Græcè καταλλαγή, διαλλαγή, ῆς,ἡ,& διαλλάττω, reconcilio dicitur. Eſt autem reconciliatio amicitiæ reparati. *ſecund. B.Thom.4. ſentent. diſt.15. quæſt.1. art.5.* Venit autem reconciliatio à reconciliare, quod eſt in gratiam reſtituere, quoties ſcilicet amici qui interpoſita aliqua offenſa, aliquandiu fuerint, in priſtinam redeunt benevolentiam ac familiaritatem. Venit autem à concio, *quæ quid ſit,vide ſupra in Concio.*Hinc fit concilium,multitudo populi conſulendi gratia congregata, à quo conciliabulum, locus in quo concilium congregatur.

¶ LOCI BIBLICI.

Reconciliatio cum Deo per Chriſtum,Rom.5.verſ.10.11. 2.Corint.5. verſic.18.19. Coloſſ. 1. verſic.20.22. Reconciliatio cum fratre præcipitur,Matth.5.24.Iac.5.verſic.16.Reconciliationis ſeu expiationis dies, Levit.23.27.

¶ SENTENTIÆ PATRUM.

Si abſens eſt, Vade non pedibus corporis, ſed animo humili te proſternas in conſpectu ejus, cui oblaturus es: ſi præſens eſt, revocandus eſt ad mortem ab eo veniam petendo,ſi eum læſiſti vel ſi te læſerit: dimittendo cordis rancorem. *Aug. in Matth.5.*

Sciendum quod ille rectè delicti ſui veniam poſtulat, qui prius hoc, quod in ipſo delinquitur, relaxat. Munus enim non accipitur,niſi ante diſcordia ab animo pellatur, dicente veritate: Si offers munus tuum, &c.Qua in re penſandum eſt,cum omnis culpa munere ſolvatur, quam gravis eſt culpa diſcordiæ, qua nec munus accipitur, nec proximus reconciliatur. Debemus itaque ad proximum quamvis longè poſitum longéque deſiunctum mente ire, eique animum ſubjicere, humilitate ac benevolentia placere. *Gregor. dial. l.4.*

Si cogitatu offendiſti,cogitatu reconciliare:ſi verbis,verbis: ſi factis, factis. Non enim quem factis læſiſti, ſine factis placaveris. Sine cauſa oras Deum,ſine cauſa eleemoſynas facis de rebus, quibus alios ſpoliaſti. Quod enim prodeſt,ſi unus ad Deum pro te orat, & alius adverſum te Deum interpellet? juxta illud *Eccleſiaſt.34.* Dona iniquorum non probat Altiſſimus. *Chryſoſt. in Matth.5.*

Fruſtra propitiari ſibi Deum quærit: qui cito placari in proximum negligit. *Ibid.*

Si tantummodo non lædas, eum, qui te læſit, avertas tamen te ab eo, nec libenter eum videas, manet ſine dubio vulnus in pectore, & dolor augeſcit in corde. Quod ſi eſt, nondum utiqſie, quod Chriſtus mandavit, explerur. Nunquid tu ita vis proprium tibi fieri Deum, ut non te quidem lædat, avertat ſe tamen à te,& peccatorum tuorum memoriam teneat,& videre te nolit? Igitur qualem vis erga te eſſe Deum, quum delictorum veniam poſcis, talem te exhibere debes his qui deliquerunt in te. *lib. de compunctione cordis.*

Si ad menſam cujuſque potentis hominis, nemo præſumit cum ſciſſis veſtibus & inquinatis accedere, quanto magis à convivio æterni regis, id eſt, ab altari domini debet unuſquiſque invidiæ, vel odij veneno percuſſus, iracundiæ furore repletus, cum reverentia & humilitate ſubtrahere,propter illud quod dicitur: Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Et iterum: Amice quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem?

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Plaut. in Amph.

Nam in hominum ætate multa eveniunt huiuſmodi,
Capiunt voluptates, mox rurſum miſerias.
Ira interveniunt, redeunt rurſum in gratiam.
Verum ira ſi quæ fortè eveniunt huiuſmodi.
Inter eos, rurſum ſi reventum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe quam prius.

Terentius.

Amantium iræ, amoris redintegratio eſt.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Diſſenſio ab aliis,à te reconciliatio incipiat, cum ignoſcis, ita beneficium tuum tempera, ut non ignoſcere videaris, ſed abſolvere, quia graviſſimum pœnæ genus eſt,contumelioſa venia. *Seneca lib.de Moral.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Euclidi cum fratre ſimultas erat: Is quum minitans dixiſſet, Diſpeream ni te ultus fuero:Euclides contra. Diſpeream (inquit)ni tibi perſuaſero.Hoc dicto ſoluta eſt ſimultas, & reditum eſt in gratiam. *Eraſm. lib.6. apoph.*

*M.Craſſus.*Quum Pompeius & Craſſus in Conſulatu collegæ deceſſuri eſſent magiſtratu, Cn. Aurelius quidam ſubito in forum procurrens,clamavit,ſibi viſum in ſomnis, Iovem juſſiſſe ne prius ſe magiſtratu abdicarent,quam in gratiam rediiſſent.Idem flagitante populo,Pompeius nihil motus eſt: at Craſſus ſurgens,viro collegæ dexteram porrexit, dicens: Nihil, ô Quirites, me indignum facturus mihi videor, ſi prior cum Pompeio in gratiam rediero, quem vos eriamnum impuberem Magnum cognominatis: cuique prius triumphum decreviſtis, quam in ſenatu allectus eſſet. *Plut. in Craſſo.*

Cicero. Craſſus in Syriam profecturus, malens Ciceronem amicum quam inimicum relinquere,officioſè ſalutato dixit, ſe apud illum velle cœnare: quem Cicero alacriter excepit. Poſt aliquot dies quidam amicorum egerunt apud Ciceronem, ut cum Vatinio quoque rediret in gratiam. Num,inquit,& Vatinius mecum cœnare vult? Significans,illum cœnam ambire potius quam amicitiam. *Eraſ.lib.4. apoph.*

Ludovicus XII.Gall.Rex. Anna regina ejus uxor,actius & ſæpè apud eum inſtabat, & tandem ſe adepturam ſperabat, ut Claudiam filiam (poſtea Franciſci Valeſij conjugem) deſponderet Carolo V. Maximiliani Cæſaris nepoti.Sed rex ſapientiſſimus,veluti præſagiens inter Hiſpanos & Gallos nullam poſſe iniri reconciliationem, imò diſcordes perpetuo fore: Tu vis,inquit,fœdus ferire inter feles & mures. *Ex lib. facete dictorum à Ludovico, qui commentarius Æneæ Sylvij de dictis & factis Alphonſi adiunctus eſt.*

¶ SIMILITVDINES.

Nazianzeni. Veluti ſi quis ramum arboris in aliam partem vi detorqueant aut inflectant, cum fortè remiſerit, in id quod fuerat ad matris pectus recurrit, & naturæ prioris obtinet locum, atque oſtendit quod violenter quidem declinatus fuerit, non tamen redierit violenter: Ita qui contra naturam aut debitum ſegregati fuerunt,aut diſciſſi,quanto diffuſius ſeparati fuerint, tanto ardentius & inſtantius adjuvaneur. *lib.7.de reconciliatione.*

*Caſſiteris,*id eſt,ſtannum aut plumbum album,æs ruptum ferruminat, utcunque contingens propter affinitatem quam habet cum utroque: Ita amicus amicitiam ac benevolentiam diſruptam reconciliare debet, utrique ſe accommodans ex æquo: *Plut.*

Ignis facile accenditur in paleis,& pilis leporinis, ſed idem mox extinguitur, ſi nihil addas:ſic iræ amantium, aut nuper conjugatorum,ſi nemo ſe admiſcuerit. *Plut.*

Vt Chryſtalli fragmenta ſarciri nullo modo poſſunt:Ita difficillimum eos reconciliare, qui ex arctiſſima familiaritate in mutuum odium venerint. *Ibid.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Reconciliationis cum proximo offenſo *exempla*:Iudas. Gen.38.v.26. Fratres Ioſeph,50.v.17.18.19.20. Pharao, Exod.10.v.16.17. Iſraëlitæ, 1.Sam.12.verſ.18.19. Semei,2.Samuel.19.verſ.10.

Vide Amicitia, & Venia.

Recordatio.

¶ DEFINITIO ETYMOLOG.

RECORDATIO eorum quæ in memoria exiſtebant, quæ quaſi collapſa,ac pene obliterata erant,reſumptio & inſtauratio.

Recordatio eſt notio rei alicujus à natura nobis ingenita, qua facilè quidvis percipimus, cum veris aſſentimur, & rerum diverſarum formas ingenij dexteritate magna percipimus; earundem recordari videmur, quæ mentis dexteritas. Notio dicitur: & eſt quaſi lux quædam mentis ad res percipiendas accommoda, qua illuſtratus animus ſolum natura duce,vel ſine doctore multa cognoſcit, uti Deum eſſe, vel res à magiſtris traditas facilè percipit. *Sebaſtian. Foxius in Platonis Phædonem.*

¶ LOCI BIBLICI.

Vt recordemur beneficiorum Dei,exhortatio, Deut.8.2. Recordatur Deus noſtri,cum nos liberat,aut aliquid donat. Geneſ.30.verſ.22. 1.Samuel.1.verſ.11.

¶ SEN

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Recordatio tum demùm accidit & efficitur, cum motus unus animi eum vim habet, ut alterum consequatur. *lib. de Memor. & Record. cap. 2.*

Cum recordatur homo quodammodo potest per se moveri ad ea quæ principium sequuntur: cum non potest per se, sed aliena vi & ope eget, non jam meminit. *Ibid.*

Facile eorum recordamur, quæ sæpè cogitamus. *Ibid.*

Recordatio in nullo alio animantium quæ nota sint, nisi in homine, reperitur, propterea quod recordatio ratiocinatio quædam est. *Ibid.*

Recordatio memoriæ, repetitio aut susceptio non est. *Ibid.*

Recordatione plus valent celeritate ingenij præditi & dociles homines. *lib. de Memor. cap. 1.*

Quæ in recordatione & expectatione consistunt, à sensu etiam oriuntur: aut enim eorum quæ ipsis evenerunt, recordatione homines lætantur, aut eorum quæ speraut expectatione. *lib. 7. de Nat. c. 3. T. 19.*

Recordationem ponit Plato, Aristoteles præexistentem cognitionem in intelligendo, in qua re nulla est dissensio.

Recordatio etsi existat, tamen nihil in lucem educi potest, nisi sensuum perceptio.

Recordatio partim fit à simili, partim à dissimili, & cum à similibus recordatur, cogitat an hoc deficiat secundum similitudinem, aut non ab eo cujus recordatus est. *Plat. in Phæd.*

Recordatio est maximè cum alicui viso aliquo alterius quis meminit, cujus per tempus, & eo quod diu non conspexit oblitus est. *Idem, ibid.*

Recordatio fit cum quis aliud quid viderit vel audiverit, aut aliquo sensu perceperit, & non solum illud cognoverit, sed etiam de alio cogitaverit, cujus non eadem est scientia, sed alia. *Ibid.*

Recordatio est cum anima ipsa in se ipsam resumit absque corpore quod cum corpore anima pertulit, & cum de perdita memoria seu sensu rei, quam didicit anima in se ipsa versat. *Plat. in Phil.*

Recordatio non fit nisi quis prius hoc aliquando scivit. *Idem ibid. Plat. in Phæd*

Recordatio est sapientiæ deficientis influxio. *Idem, de leg. dial. 5.*

Recordari est repetere ipsum in se ipsum scientiam. *De virt.*

Recordatio accommodatur rebus deliberativis, hoc est, iis quæ præceptis artificialibus, & theorematibus percipiuntur. *Chal. in Tim. Plat.*

Recordatio, ut ait Plato, est sapientiæ deficientis influxio, quæ influxio tum à corpore seu rebus corporeis, tum à virtute separatâ, emergit. *Gabriel Buratlus de reminiscentia, lib. 4.*

Vide Contemplatio, Memoria, Oblivio.

Recreatio.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucanus ad Pisonem.

Nec enim facundia semper
Adducta cum fronte placet: nec semper in armis
Bellica turba manet: nec tota classicus horror
Nocte diéque gemit: nec semper Gnossius arcu
Destinat exempto, sed laxat cornua nervo:
Et galea miles caput, & latus ense resolvit.

Ibidem.

Ignea, quin etiam Superum pater arma recondit,
Et Ganymedea repetens convivia mensa,
Pocula sumit ea, quæ gessit fulmina, dextra.

Horat. 2. serm. 6.

Quo, bene, circa.
Dum licet in rebus jucundis vive beatus.

Persius 5.

Indulge genio, carpamus dulcia: nostrum est,
Quod vivis: cinis, & manes, & fabula fies.

Martialis 7.

Vive velut rapto, fugitivâque gaudia carpe:
Perdiderit nullum vita reversa diem.

Idem 10.

Gaudia tu differs: at non & flamina differt
Atropos, atque omnis scribitur hora tibi.

Tibullus 1. 8.

At tu, dum primi floret tibi temporis ætas,
Vtere, non tardo labitur illa pede.

Sen. Herc. fur.

Post multa virtus opera taxari solet.

Stat. 4. Sil. 4.

Nostra fatiscit
Laxatúrque chelys, vires instigat, alitque
Tempestativa quies, macor post otia virtus.
Talis cantata Briseide venit Achilles
Acrior, & positis erupit in Hectora plectris.

QUÆSTIO I.

Quanam recreationes & exercitationes concedendæ literarum studiosis?

VT nemo facilè negaverit esse & utiles & necessarias corporis exercitationes & recreationes: ita illud in controversiam venit; Quænam esse maximè commendatæ literatis debeant: & quidem ad pueros pertinent turbines, cythrindæ & apodirascindæ, & myrindæ & epostracismi. Etiam aleæ lusus minus commendatur: quem ita Veteres Germani amarunt, ut, pecunia omni perdita, etiam de libertate & corporibus suis contenderent. *Cornel. Tacit. de Germanorum moribus.*

Horat. lib. 1. ep. penult.

Ludus enim genuit trepidum certamen & iram:
Ira truces inimicitias & funebre bellum.

Ovid. lib. 1. de arte.

Sicut ne perdiderit non cessat perdere lusor;
Et revocat cupidis alea sæpe manus.

Non minus & foliorum, uti vocant, ludi sæpe nocent: etiamsi interdum ingenij & eruditionis vestigia habeant. Probatur magis latrunculorum lusus: qui & vetustissimus est, & ingenij dexteritatem notat. Et illud notum Martialis:

Insidiosorum ludus si bella latronum;
Geminus iste sibi miles & hostis erit.

Plato ludos & recreationes probat, quæ non multùm descendunt à seriis actionibus: non sunt conjunctæ cum periculo: non omnino carent timore ac sollicitudine: declarant ingenia erecta aut abjecta: præparât ad vera certamina. Ideóque gymnastica requirit exercitia: hæc ipsa dividit in saltationem & luctam. Saltationis vero speciem alteram obscurare vult magnificentiam & libertatem: alteram bonæ valetudinis, expeditæ levitatis & pulchritudinis rationem habere. Vt ita & universum corpus, & singula membra informentur, quo omnibus suum decorum constet. In luctâ quoque cervicum, manuum, & laterum desiderat motum. Et decoram membrorum constitutionem ad robur & sanitatem accommodatâ, quo possint pugilatus quoque & gladiatoria exercitia conferre: quæ sanitati prosunt, robustum reddunt corpus: ad militaria negotia præparant: membrorum agilitatem pariunt. *Plato 7. de Leg.* Cum quo consentit *Arist. lib. Polit. c. 1.* Cum artem Gymnasticam in exercitatione & institutione puerorum requirit. Et Cicero in Officiis, quod ludos & recreationes scribit suppeditare Campum Martium. *Et Galenus de art. Med. & lib. 2. de tuenda sanitate. Plut. in convival. leg. 2. Problem. 6. Athenæus lib. 4. Patricius de Instit. Reip. lib. 2. tit. 8. Mercurialis de arte Gymnastica, l. 2. c. 9.*

QUÆSTIO II.

Quotnam exercitationum & recreationum genera?

SI ergo primum genus exercitationis & recreationis, *Luctæ*: & quæ ad hanc referuntur. Secundum est *Deambulatio*. Socrates interrogatus cur deambularet crebro? respondit, se ita famem obsonare. *Cic. 5. Tusc.* Amasis rex Ægyptiorum Ægyptiis mandavit, ne prius cibum juvenes caperent, quam centum & octoginta stadia percurrissent. *Diodorus Siculus lib. 1.* Augustus & Adrianus Impp. in castris quoque exercere se milites voluerunt ambulando. *Sueton. in August.* Sed non tantum militibus prodest hæc recreatio, sed maximè utilis literatis & studiosis est; quia valetudinem conservat, corpora pura reddit, imbecillitatem à morbo contractam depellit; facit ut non statim ad quietem, tanquam à contrario ad contrarium transitus fiat, sed medium aliquod interponatur. Et scribit de se Seneca, quod catharris & distillationibus, à quibus affligebatur, solitus fuerit deambulatione succurrere. *Epist. 79. Plato in Phædro. Arist. Probl. 38. Xenoph. in Oecon. Hippoc. lib. 2. de Diæta. Galenus in Epidem. lib. 6. & 7. Methodi de tuenda valetudine lib. 2. Mercurialis lib. 5. cap. 11. & 12.*

Tertium genus exercitationis *Pila* est: quod & ipsum valetudini inservit, corporis parat & auget agilitatem ad motus promptiores reddit, acquirit robur, firmat crura, brachia juvat, membrorum efficit concinnitatem εὐλυσαρκίαν imminuit, excrementa attenuat: commendata maximè iis esse debet, qui à calculo sibi metuunt. Vnde Galenus integrum libellum de pilæ ludo scripsit: *Meminit quoque huius lib 1. cap. 8. de tuenda Sanitate. Patric. de Instit. Regis lib. 3. tit. 9. Mercurialis lib. 2. c. 5. & lib. 3. c. 4.*

Quartum est *Cursus* genus exercitij accommodatum militiæ, & simul quoque sanitati; ut majori impetu in hostem juniores procurrant: ut loca opportuna celeriter, cum usus advenerit occupent: vel etiam ante occupent, cum idem adversarius facere voluerit: ut ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant, ut fugientium terga facilius comprehendant. *Plut. 1. de Leg. Galen. lib. 2. de tuenda sanitate. Vegetius de re militari l. 1. c. 9. Patr. l. 3. de Instit. Regis tit. 3. Mercurial. l. 2. c. 10.*

Quintum *Saltus*, & ipsum utile exercitium quo vel fossæ transiliuntur, vel impediens aliqua altitudo superatur: & in ipso conflictu bellator, cum saltu veniens adversarij oculos perstringit, mentem deterret: prius plagam infligit, quam ad cavendum, vel resistendum ille sese præparet. *Arist. de anim. ingressu. Et in Probl. 8. Gal. 2. de Medicinali compositione. Senec. l. 1. Epist. 16. Mercurial. l. 2. c. 11.*

Sextum *Disci & Lapidum* jactus, cujus quoque haud exiguus usus, mentio apud veteres Scriptores frequens: ut Homer. *Iliad. 2. & Odyss. 8.* & Horatium *lib. 1. Carm. Oda 8.* Vbi reprehenditur adolescens quidam propter amores & voluptates ac negligentiâ exercitationum corporis.

Lydia, inquit, dic, per omnes te Deos oro
Sibarim cur properas amando perdere?
Cur non sæpe disco sæpe trans finem iaculo nobis expedito.

Et Cicero conqueritur, quod cum omnia gymnasia Philosophi teneant, tamen discum, quam philosophum audire malint. *2. de Orat.* Sed sanitati prodest & bono corporis habitui, & plurimum militiæ commodat. Vnde Vegetius Balearium Insularum habitatores, ita scribit exercuisse suos jactandis lapidibus, ut matres parvos filios nullum cibum contingere sinerent, nisi quem ex funda lapidem percussissent. Importatur enim lethale vulnus: evenit interdum, ut lapidosis locis conflictus habeatur, aut ut mons sit aliquis defendendus aut collis, aut oppugnatione castellorum lapidibus sint hostes pellendi. *Plat. lib. 34. c. 8. de Leg. Galen. 2. de tuenda sanit. Plinius lib. 34. c. 8. Quintil. lib. 2. cap. 14. Veget. de re militari, lib. 1. Mercurialis, lib. 2. cap. 12.*

Septimum genus est *Nationis*, cui primis adolescentibus necessarium: quia non ut animalibus aliis, à natura est natandi usus datus; sed disci-

plina percipitur & usu Alexander quoque Magnus,cum aliquando trajicendum flumen esset cum exercitu : Omne, inquit, determinum, qui nunquam natare didicerim.Et sane sæpe exercitum hoc à periculis homines liberat,ad audendum animosos reddit. Nec semper pontibus flumen transiri potest,frequenter exercitus natare cogitur:læpe repentinis imbribus vel nivibus exundare torrentes solent. Sed valetudini prodest natatio:quia in hac totum corpus movetur & laborat,eximuntur salubriter ardores & temperantur. Nec temere proverbio inutilis & stupidus ille judicatur, qui nec natare novit, nec literas didicit. *Plato in Gorgia, Arist.in Probl.*12.*&* 14.*Gal.lib.*1.*ad Glauconem, cap.*7. *Mercurialis.lib.*3.*tit.*14.

Octavum exercitationum & recreationum genus *Pictura*, quæ olim eo fuit in pretio,ut in artium liberalium gradum reciperetur;in ea diligenter adolescentes exercentur: qui eruditionem præ se fert magnam: commercij quid habet cum oratoria & poëtica : ideoque tacens poësis loquens pictura appellatur.Magni præterea ingenij est,rerum & animalium species mente sic concipere,ut penicillo exprimantur.Postremo ad climata & stadia mundi Tabulis delineanda hæc ipsa prodest. *Arist. Polit.*8.*c.*3.*Plin.lib.*7.*cap.*37.*Et lib.*35.*c.*10.*Patricius de Regis Inst. lib.*1. *tit.*10.*Et de Repub.lib.*3.*tit.*14.

Nonum est *Musices*,quo de exercitio ante actum est in loco de Civitatis partibus.Aristoteles quatuor docet olim in bene constituta Repub. pueros suos homines docuisse;literas,artem gymnasticam, Musicam, & pingendi facultatem.*lib.Polit.*8.*c.*3.Eandem requirit etiam Plato *in libris de Repub & de legibus* cum,ut ad Astronomiam oculos,ita ad harmonicum motum aures esse fabricatas affirmat.*lib.*7.*de Rep.*3. *&* 7. *de Legibus.* Et sane plurimum prodest Musica recreationi honestæ : reficit animos defatigatos : quemadmodum onera portantes cum cantant minus molestiam sentiunt:quia modulis & numerorum suavitate demulcentur & oneribus avocantur : quo nomine olim etiam in luctu tibias adhibitas fuisse novimus. *Arist.Sect.*9.*Probl.*1.Deinde ad tuendam quoque valetudinem & corporis robur exercitatio hæc prodest. Vnde à Spartanis diligenter adhibita. *Plut.de Musica & in Apoph. Lacon.*Cum primis vero commodat literis operam dantibus : quia spiritu attonitos vivaces reddit, excitat vires : animum delectum erigit, studiorum tædium levat ac lenit.*Arist.Polit.*8.*cap.*3.5.*&* 7. *Patric. lib.*1.*de Repub. tit.* 2.*Et lib.*2.*de Regis Inst.tit.*15.*Et Casus in Polit.lib.*8.*c.*3.

Postremum verò & optimum recreationis genus *Colloquiorum* esse videtur & *Cóversationum* cum æqualibus:deinde viris Doctis,in quibus deprehenditur illud poëtæ:Nunquam accedo,quin abeam à te doctior. Colloquia enim & cóversationes ejusmodi honestis imbuunt:in pravum inclinatos ad rectum revocát:ut colloquia illa paulatim in pectora descendant,& præcepti vim obtineant. *Senec. epist.*95. Etiam magnis hominibus ut assuescamus,nec eos nimium vereamur,præstant. *Livius Decad.*4.*lib.*1. Præterea authoritatem conciliant & opinionem bonam quandoquidem talis quisque judicatur quales sunt ij, quorum conversatione delectatur.At,ut ferrum ferro alio acutum redditur:ad lapidem lapis contritus ignem emittit.*Chrys.in epist.ad Hebræos, hom.*19. Ceruus venenum ex antris halitu suo trahit & purgat.*Bas.in* 1.*Psalm.*& qui in Solem venit,licet non in hoc venerit tamen:& qui in unguentaria taberna paulo sunt diutius commorati, loci secum odorem ferunt : ita qui cum bonis ac doctis versantur ac colloquuntur, trahunt aliquid,quod etiam negligentibus prodest. *Senec.epist.*109.Itaque recte à Theognide dictum : cum bonis sede,bibe,ede : à bonis enim viris bona discES. Et à Menando σιφοῖς ὁμιλῶν κἀυτὸς ἐκβήσῃ σοφὸς,cum prudentibus conversãs etiam ipse prudens evades. Et magni viri semper delectati sunt doctorũ sapientiũ cõversatione. Pericles,Anaxagoræ,Alcibiades,Socratis,Scipio Panetij;Alexãder Imperator,Vlpiani & Martiani:Franciscus I. Rex Galliæ qui in prandiis & cœnis semper ad colloquium viros doctos adhibuit. *Plut.in libello,Cũ principibus philosophandũ.Xenoph.lib.*1.*Memorabilium Lamprid.in Severo.Sleidanus lib.* 19. *Heresbachius de educatione Principũ c.*5.Vt contra fugiendi sunt homines improbi.Vt enim picem qui tãgit ab ea contaminatur : ita qui cum superbo communicat,eidem similis evadit *Syracid.cap.*13.Et quemadmodum lutum farinam,acetum vinum corrumpit:ita mali homines bonos inficiunt & depravant.*Chrys. in Matt.*Itaq; Charondas omni supplicio dignos eos judicavit,qui cum malis assuescerent.*Diod.Sic.lib.*12.Apud Cretenses acerbissima imprecatio judicata illa fuit, omnibus votis expetere, ut hi, quos devoverent, mala consuetudine delectarentur : quod hac imprecatione nullam ad excidium efficaciorem putarent : sic statuerent,eum,qui in prava lapsus semel sodalitia fuisset, amplius emendare se & ad frugales reverti mores non posse. *Alexander ab Alexand. lib.* 3. *c.*22.*Valer.Max.lib.*7.*c.*2. Testatur hoc exemplum M. Antonij Triumuiri, quem Curionis familiaritas corrupit.Hic enim, quo magis obnoxium sibi Antonium haberet,eum in potationes,scortationes,sumptus graves & luxuriosos cõjecit:adeo, ut præter ætatis rationem sexagies sestertium æris alieni conflarit.*Plut.in vita eius.*Nec minus cavendum,ne in adulatores incidant: cosdemq; pro amicis veris ac sinceris habeant. Perdiderunt hi Alexandrum Magnum.*Sabel.lib.*6.*Ennead.*4.perdiderunt Agrippam Iudæorum regem,*Ioseph.lib.*19.*cap.*7.perdiderunt Iulium Cæsarem *Suet.*perdiderũt Antonium Caracallã & plures alios. *Xiphilinus.*Quemadmodum enim pardus odoris gratia allectas feras inuadit atque occidit:ita & adulatores blandiloquentia irretitos fallunt ac perdunt *Plinius lib.*8.*c.*17. Neque ulla in amicitiis pestis est major,quàm adulatio, blanditiæ,assentatio.*Cicero in Dialogo de Amicitia.*

Quo vero pacto ab amico vero adulator sit dignoscendus(quia illud non,nisi calamitate aliqua accepta,vident adolescentes maximè)docet Plutarchus aliquot notis quarum 1. est:quod ut teredines lignis innascuntur potissimum teneris & dulcibus:ita fere generosa, frugi,placida ingenia adulatorem recipiunt & alunt adhuc recẽtem 2. Vt aurum quæ mentiuntur & adulterina sunt, fulgorem tantum & nitorem auri imitantur:ita adulatores suavitatem ac venustatem amici exprimunt:semper hilares se præbent,nunquam resistunt.3.Nec videntur,nec profitentur se adulari:non deprehenduntur circa culinam oberrare,ut inde commetiri,ut cœnæ tempus explorent:aut ebrios quovis modo sese subsistenere:sed plerumque sunt sobrij:tum curiosè agũt;actionum volunt esse socij:arcanorum participes : omnes Tragici sunt,non Satyrici,aut Comici,Histriones,amicorum personas gerentes. 4. Adulatores ministeriis ultro sese offerunt,conantúrque summo studio officiosi videri. 5.Molles & faciles sunt ad repræsentandos similitudine eos, quos adoriuntur tum in ingeniis,tum in moribus : sed varij interim,inconstantes,mutabiles sunt.*Plut.in discrimine adulatoris & amici.*

QVÆSTIO III.

Quo & modo & tempore & loco recreationes ac exercitationes adhibenda.

AD tempus quod attinet : est ludo utendum, sicut somno & quietibus cæteris, cum gravibus & seriis rebus est satisfactum. *Cicer.*1. *Offic.*Deinde in æstate potius quam hyeme Aristoteles censet instituendas corporis exercitationes esse : quod tum calor naturalis languidus: ideóque excitadus est.*Sect.*2.*Prob.*21.Hippocrates magis frigus probat, hoc argumento:quod in æstate & autumno calor alias languidus magis exercitationibus illis minuitur.*lib.*3.*de Diæta.*Galenus cõtra habendam rationem esse censet cõstitutionis corporum:ut temperata in vere,frigida in calido, calida in frigido exerceantur. *lib.*2.*de tuenda sanitate, cap.*7.*Mercur.lib.*4.*cap.* 11. Ante vero cibum non post plerique omnes, exercitationes esse instituendas statuunt:quia cum corpora sunt leviora & ab excrementis magis libera.Deinde calor natiuus ita exercitatur & præparatur ad concoctionem,quæ impeditur,post cibum exercitationibus susceptis;Vnde peccant hodie illi,qui illico à cibo sumpto vel pilæ ludo, vel aliis gravioribus exercitiis utuntur. Quemadmodum & non probanda illa esse videtur ratio, quod ad vociferationem & Musicam gravem ac magna post cibũ se homines conferunt. Vocis enim exercitationem jejuno volunt esse ore suscipiendam docti : quod alias illa exasperatur,aspera arteria exulceratur : vox denique corrumpitur.*Hippocrat. lib.*3. *de Diæta, in Plut libello de sanitate. Arist. Sect.* 11. *Probl.* 22. *Mercurialis lib.*4.*cap.*11.

Vt vero temporis est ratio diligens ejusmodi in rebus habenda : ita de modo quoque cogitandum. Quemadmodum enim in jocis ac facetiis,ita quoque exercitationibus & recreationibus,peradmodum difficile est, modum ac decorum servare. Scurriliter saltavit Philippus Macedonum Rex:Cantavit inepte Caligula.Nero ridicule delectatus currus agitatione. Caligula Imperator sagittandi abusus peritia est.*Sabell. lib.*4.*Ennead.*7.*Suetonius in Nerone & Caligula.*Et notum est illud Poëtæ de Lauro pilæ lusore, qui

——— *Primus erat lusor, dum floruit ætas*
Nunc post quam desiit ludere prima pila est :

Hoc est, nullius existimationis homo. *Martial.l.*1.*Epigrammatum.* Itaque intemperantia erit cavenda : ratio habenda verecundiæ;non nimis omnia profundenda:aut cõmittendum ut voluptate elati in aliquã turpitudinem delabamur.*Cic.*1.*Offic.* Modus servandus in remissionibus;ne aut odium studiorum adferant denegatæ,aut otij cõsuetudinem nimiæ: moveatur puer, ne quid cupide, ne quid improbe,ne quid impotenter faciat. Franguntur citius,quam corrigũtur,quæ in pravum induruerũt. *Quint.lib.*1.*cap.*4.Finis vero & terminus æstimandus sudore,lassitudine citra fatigationem, anhelitu mutuato, motu inæquali & inconcinno. *Celsus lib.*1.*Mercurial.lib.*4.*c.*12.Atque hinc Spartanorum exercitationes reprehendit Aristoteles:quod nimis essent grandes & vehementes: allatis his rationibus. Quod ejusmodi exercitiis corpora langueSCAt & deformentur:frangantur deinde vires,tum augmentatio impediatur, postremo morum sequatur immanitas & barbaries.*Polit.*6.*cap.*2.

Ad locum postremo quod attinet,volunt probati authores hunc esse apertum & tranquillum, ad Septentrionem & Orientem positum, liberum à labe regionis vicinæ : cujusmodi sunt paludes, stagna,lacus, & alia, quæ valetudini nocent,quod liberum aërem non habent,corpora minus agilia reddunt.Vnde etiam deambulationes extra civitatem magis,quam in hac,probari solent.*Vitruvius lib.*1.*Arch.cap.*4.*Gal.de tuenda sanitate lib.*1.*cap.*7.*Mercur.lib.*1.*cap.*10.

¶ APOPHTHEGMATA.

Anaxagoras publice decretis honoribus animo magnò repudiatis, id sibi omnino postulasse commemoratur, ut quo die mortem obiret pueris, qui disciplinis & artibus operam darent, permitteretur ferratos otiari & ludere. Sensit enim vir doctissimus, ingenia adolescentium nimio studio frangi, refocillatione autem aut recreatione ad novos labores agiliores fieri. *Plut.in Politicis.* Vel potius ratione sibi famam comparare curavit.

Amasis Ægypti rex ab amicis reprehensus, quod perfunctus negotiis forensibus potaret,omnique voluptatum genere foveretur, respondit : Qui arcus habent,eos non intendere nisi cum opus est : quos si semper intendant, rumpendos esse, ac ne tum quidem fore usui, cum exigit usus.Ita qui nulla relaxatione curas suas soluant,aut mente captos,aut corpore male affectos evadere. *Brus.lib.*4.*cap.*28.

¶ SIMILIA.

Plutarchi:ut sunt vices somni & vigiliæ,noctis & diei, tempestatis & serenitatis,,belli & pacis:Ita labores levandi otio & lusibus.*In Moral.*

Lyram & arcum remittimus, quo melius possint tendi:Ita recreandus otio animus,vt ad labores reddatur vegetior. *Idem ibid.*

Auriga non semper adducit habenas,sed aliquando remittit:Ita pueris nonnihil indulgendum. *ibid.*

Vt

Vt arcus tenſus rumpitur : Sic animus remiſſus frangitur. *Apud Eraſm.*

Ciceronis: quemadmodum volucres videmus procreationis atque útilitatis ſuæ cauſa fingere atque conſtituere nidos, eaſdémque autem cum áliquid effecerint, levandi laboris cauſa paſſim ac liberè ſolutas opere volitaré : Sic noſtri animi, negotiis atque opere defeſſi geſtiunt, & volitare cupiunt, vacui cura & labore. *lib.2. de Oratore.*

Seneca : quemadmodum cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque revocat; &, (ut dici ſolet) paſcit? Sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere, ſed ipſa oblectamenta opera ſint, ex his quoque ſi obſervaveris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. *lib.2. epiſt.59.*

Plinij: uti novales licet alternis interquieſcant annis, tamen eam ceſſationem ubertate compenſant : Ita relaxatio ingeniorum mediocris facit, ut ad ſtudia reverſi, plus efficiamus vigore animi, licet breviore temporis ſpatio. *lib.18.c.16.*

Vide Exercitium, Exercitatio, Labor, Otium, Quies.

Redemptio.

¶ LOCI BIBLICI.

REDEMPTIO, pro redemptionis ſigno aut indicio Exod. 8. 23. Redemptio per Chriſtum facta, Matth.20. 27. Marc.20.45. Act.28.28. Rom.3.24. & 4.25.& 5.v.6. 9.& 8.1.1.Cor.1.30.Epheſ.2.7. Coloſſ.1.14.1. Theſſ.1.10 1.Tim.2.6.Hebr.9.12. 1.Petr.1.v.19. 2.Petr.2.1. Apoc.3.9 Redemptionis noſtræ finis, Luc.1. v.74.75. Epheſ.1. verſ.4.5.6. Tit.2. 14. Hebr.9. 14. Redemptio corporis noſtri vocatur liberatio à corpore (id eſt, diſſolutio) Rom.8.23. qua fit, ut ſpiritus à corpore liberatus, à Chriſto recipiatur, ut Roman. 7. 14. Philip. 1.23. vel illa corporis ipſius inſtauratio, quæ futura eſt noſtræ adoptionis conſummatio, Luc.11.28.

Redemptor noſter Chriſtus, 1.Cor.1.30. 1.Timoth.2.6.

Redimere novit Deus ſuos multis modis ex anguſtia, Gen.19.1. &c. Exod.14.&c.18.8.1.Sam.23.v.14.26.2.Reg.7.1.&c.Par.2.18.31.& 20.24. 1.Eſd.8.22.Eſth.7.5.Pſalm.4.9.& 91.9.Eſa.41.10.& 43.1.Dan.3.91.& 6. v.21.23. 2.Petr.2.9.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Redemptio à peccatis.

Domine adjutor meus, & Redemptor meus. *Pſal.28.*

Redemptionem miſit Dominus populo ſuo.111.

Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Et ipſe redimet Iſraël ex omnibus iniquitatibus ejus. 130.

Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram, quia veni & non erat vir, vocavi & non erat qui audiret. Nunquid abbreviata & parvula facta eſt manus mea, ut non poſſim redimere? aut non eſt in me virtus ad liberandum? *Eſai.50.*

Solve vincula colli tui captiva filio Sion. Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. *Eſai.52.*

Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula ejus : quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo. *Apoc.5.*

Gaudete & laudete ſimul deſerta Hieruſalem, quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem. *Eſa.52.*

Qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, *Tit.1.*

Vide Chriſtus, Paſſio.

Refugium.

¶ LOCI BIBLICI.

REFVGIVM noſtrum Deus, 2.Sam.22.3. Pſalm.9.10. & 18.3. & 49.& 94.22.& 144.2.Ierem.16.19.

Refugij civitates, Exod.21.13. Num.35.11.Deut.4.41.& 19.verſ.2.7. Ioſu.20.1.&c.1.Reg.1.50.& 2.28.

¶ ADAGIA.

Abdera pulchra Teiorum colonia.

Strabo lib.Geographia 14. tradit Teios, cum Perſarum contumelias ferre non poſſent, urbe relicta Abdera, Thracum urbem demigraſſe. Atque hinc illud vulgatum fuiſſe, Ἄβδηρα καλὴ Τηίων ἀποικία. Id eſt, *Adera pulchra Teiorum colonia. Hoc Ænigmate ſignificamus, non deeſſe quò confugiamus: Si quis præter modum pergat eſſe moleſtus.*

Ne ſi ad Iovis quidem aulam. Ἀλλ' ἂν πρὸς αὐλὰς Ζηνός.

Qui metuunt malum ad aſylum confugiunt, verum à morte nullum eſt effugium. Proverbij ſpecies eſt in illis verbis. Ne ad Iovis quidem atrium, quod pro tutiſſimo refugio poſuit Sophocles.

¶ FABVLA.

Exagitatus à canibus ad boves confugit ſervus, orans ut ſe tegere velint, & apud ſe deliteſcere patiantur. Non repudiant preces illius boves, ſed monent, ut de tutioribus latebris ſibi proſpicere velit, ajúntque veteri ſe, ne in ſtabulo deprehendatur. Omnes periculum ſubiturum affirmantem, recipiunt, & fœno atque ſtramine obruunt. Advenit paulo poſt villicus, & negligenter ad boves reſpicit atque abit. Lætus cervus ſe omne diſcrimen evitaſſe ſperat, ſed cognoſcit à bobus, mox affuturum ipſum villæ & agrorum dominum, cujus diligentiam & inſpectionem ſi evaſerit, tum ſibi certo ſalutem poſſe polliceri. Venit igitur paterfamilias, & ob male curatos boves indignatur, & quo quidque conditum ac repoſitum loco ſit, cognoſcit & aſpicit, ad pleraque etiam manus ipſe admovet. Inter hanc curam & attentionem apparent cornua cervi, & ipſe latens intrà ſtramenta, & à gaudente patrefamilias cæditur.

Fabula docet, qui ad alienos confugiant, ſi ſerventur, ſingulare hoc fortunæ beneficio fieri, itaque malum haud ferè evadere. Docet etiam, diligentem curam & conſiderationem rerum ſuarum unicuique eſſe fructuoſam, & niſi aſpectu heri domus illuſtretur, omnia eſſe in caligine & tenebris, ſecundum hanc Æſchili ſententiam: Eſt domus oculus aſſidua heri in domo præſentia: Et præclarè Plinius hoc ſcripſit. Ita eſt profecto, opera non impenſa cultura conſtat. Et ideo majores, fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt : eadémque ſententia ex Ariſtotele citatur.

Regeneratio.

¶ LOCI BIBLICI.

REGENERATIO Dei opus eſt, Eſa.19. 26. & 43.1. & 44. verſ.2.3.21.10.1.13. Epheſ.1.19.& 2.10.1.Petr.1.3. interdum tamen ad miniſterij commendationem hominibus tribuitur, 1. Corint. 4. 15. Phile. verſ.10. Paulatim fit, Ioan.13. 10. Epheſ. 4. 15. regeneratio neceſſaria eſt, Gal.6.16.Epheſ.4.22.Iacob.1.18. 1.Petr.1.23. & 2.24. Regeneratio eſt immutatio carnis in ſpiritum, Ioan.3.1. carnalium affectionum in ſpiritualem affectum, Rom.8.v.5.13. infidelitatis in fidem, Ioan.1.12. Gal.3,26.1. Ioan.5.1. innovatio mentis per ſpiritum ſanctum. Tit.3.5. Gal.4.6. atque adeo carnalis naturæ in divinam naturam, 2.Petr.1,4. Col.2.11. ut qui mali fuimus ſanctificemur. 1.Cor.6. 11. Epheſ.5.8.

Capitur regenerationis vocabulum, & pro illa judicij externi die, qua incipient electi novam vitam vivere, id eſt, cum animo & corpore fruentur hæreditate illa cœleſti, Matth.19.28. in futuro ſeculo. Aut, ſi cum verbo, ſecuti eſtis, coniungatur regenerationis vocabulum, apud Matthæum Matth.19.28. regenerationis nomine ipſa Evangelij prædicatio erit intelligenda, quia tum veluti de integro conditus eſt mundus, cum illud Chriſtus ipſe in terras attulit.

Regenerationis noſtræ finis, Coloſſ.3.10.1. Ioan.3.9.

Regenerati interius, etiam exterius in novitate vitæ ambulare debent. Rom.6.1.&c.& 7.6.& 12.1.Epheſ.4.22. Coloſſ.3.9.1.Corinth.5.7. 2.Corinth.5.15. 1.Petr.4.2.

Vide Baptiſmus.

Regnum.

REGNVM, Græcè βασιλεία, ας, ἡ, & βασιλεύω, regno & βασιλεύς, έως, ὁ, rex dicitur, unde regnativa prudentia, quæ dirigit principem in ordine ad regnum, *ſecundum B.Thom.2.2.q.50.art.1.* Regnum Hebr. *Malchuih*, à verbo *malach*, regnavit: rex *melech*, vel *Moloch.*

Regnum à regendo dicitur, ideo qui alios ſub ſua providentia habet, regnum dicitur habere, *ex B.Thom.4. Sen.d. diſ.49.q.1.art.2.*

¶ LOCI BIBLICI.

Regnum cœlorum, pro publica Evangelij prædicatione. Matth.13. verſ.24.44.47.52. & 16.18. & 21. *Secundò*, pro Eccleſiæ renovatione, Matt.3.2.& 4.17.& 5.19. & 10.7.11. 11. & 18.32. & 22.2. *Tertiò*, pro rebus ſpiritualibus & cœleſtibus: Matth.13.11. *Quartò*, pro vita cœleſti ac æterna, Matth.16.19. & 18. verſ.1.3. & verſic.14.23.& 23.13. & 25.34. & 26.29. Luc.12.30. *Quintò* pro officiis pietatis, Matth.19.12. *Sextò*, pro Eccleſia militante, & miniſterio paſtorum egente, Matth.5.verſ.19.20. quæ bonis juxta ac malis mixta eſt, quod adumbravit Chriſtus ſimilitudinibus. Matth.13.24. &c. agri ſcatentis lolio, reticuli dominici, in quo cum bonis piſcibus ſordes ſunt mixtæ, verſ.47. Dicitur autem Eccleſia in his terris militans, regnum cœlosum, quia à Deo cœleſti modo regitur & adminiſtratur : & quia ejus cives, contemptis rebus mundanis ad cœleſtia aſpirant, illa meditantur & docent alios. *Septimò*, pro ipſa Dei recognitione theſauri abſconditi nomine ſignificata, Matth. 13.44. *Octavò* pro externa profeſſione chriſtianiſmi, Rom.14.17. *Nonò*, pro cœlo ipſo & beatorum ſtatu in cœlo poſt hanc vitam, Matth.19.24. Luc.13.29.

Regnum Chriſti æternum 1.Paral.17.v.12.14. Pſalm.45.8.& 89. v.4. 35.37. Eſa.9.7. Dan.2.44. Luc.1.33. Hebr.1.8. Traditurus ergo eſt Chriſtus Regnum Deo & patri, 1.Cor.15.24. ultimo illo die quo profligatis omnibus ad unum hoſtibus, omnes quos à patre gubernandos accepit, illi veluti in manus tradet, æterna gloria coronandos. Non quod abdicet ſe regno, ſicut nec pater ſe abdicavit, cum illud traderet Filio, Pſal.2.v.6.8.9.&c.

Regnum Dei ſpirituale, internum & æternum, Geneſ.49.10. Num.24. 17.1.Sam.2.10. & 7.v.9. 1.Paral.18.11. & 29.verſ.4. Pſalm.2.v.2.6.& 9. 8.& 22.28.& 45.7. & 72.11.& 110.1.&c.& 145.11. Eſa.6.9. & 11.1.&c, & 32.16.& 49.& 42.1. Ierem.23.verſ.5.6. & 33.1.&c. Ezec.34.23.& 37. 24. Dan.2.44.& 4 33.& 7.v.14.27.v.9.v.24.25. Pſal.2.5. Mich.6.v.1. 4.& 5.1. Zach.9.9. Matth.13.2. &c. Luc.1.28.& 12.verſic.31.32.& 22.9. & 23.2.

& 23. 2.Ioan.6.14. & 12. verſ.14.34.& 18.verſ.33.36. 1.Timoth.1.17. Hebr.1,8.& 2.9.Regnum vim patitur,Matth.11.12.

Regnum Iſraël calamitoſum futurum. 2.Par.15.3.Regni Salomonis diviſio prædicitur,1.Reg.11.verſ.11.31. Regni bene inſtituti deſcriptio, Eſa.32.1.Regni invaſio injuſta, ejúſque pœna : Abſalon 2.Sam.15.4.& 18.6.Adonias,1.Reg.2.verſ.22.23.24.25.

Regna & imperia omnia in manu Dei,1.Reg.11.31. Iob.12.18. & 34. 18.Dan.4.verſ.14.12.Regna & imperia Deus transfert & mutat, Iob.24. Dan.2.21.& 4.verſ.14.19.Ierem.27.verſ.5.6. *Exempla.* Regnum Saulis ad Davidem, 1.Sam.16.verſ.1.13. 1.Par.10. verſ.13.14. Regni Roboami pars ad Ieroboamum, 1.Reg.11.13. & 12. verſ.21.22.23.24. Regnum Iuda ad Nabuchodonoſorem.Ierem.27.verſ.4.5.6.7.8. Regnum Nabuchodonoſoris ad Darium Medum, Dan.2. verſ.20.21. & 4. verſ.21. 22. Regnum Balthaſaris ad Darium Medum, 3.32. De quatuor regnis mundi, Dan.7.1. &c.

Regni Evangelium vocatur fœlix illa de regno cœlorum nunciatio: Matth.24.14. Regnum Satanæ vocatur tyrannis illa quam in homines exercet. Matth.12.26.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Regnum terrenum peccato diſſipatur.

Rex inſipiens perdet populum ſuum, & civitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium. *Eccl.*10.

Ecce oculi Domini ſuper regnum peccans, & conteram illud à facie terræ. *Amos* 9.

Regnum Dei gratioſè proponitur.

Simile eſt regnum cœlorum homini, qui ſeminavit bonum ſemen. *Matth.*13.

Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis. *Ibid.*

Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro.Iterum:Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori. Iterum : Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare. *Ibid.*

Ecce regnum Dei intra vos eſt. *Luc.*17.

Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute. 1.*Cor.*4.

Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo,& patri.15.

Virtuoſe percipitur.

Quærite ergo primùm regnum Dei,& juſtitiam ejus. *Matth.6.*

A diebus autem Ioannis Baptiſtæ uſque nunc,regnum cœlorum vim patitur,& violenti rapiunt illud.11.

Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno,miſit eos in vineam ſuã. 20.

Calicem quidem meum bibetis, ſedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. *Ibid.*

Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum,& tranſtulit in regnum Filij dilectionis ſuæ,in quo habemus redemptionem & remiſſionem peccatorum. *Coloſſ.*1.

Nam ſi commortui ſumus, convivemus : ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus. 2.*Tim.*2.

Vitioſe negligitur.

Dico autem vobis, quod multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham,& Iſaac & Iacob,in regno cœlorum,filij autem regni ejicientur in tenebras exteriores. *Matth.*8.

Amen dico vobis,quia publicani & meretrices præcedent vos in Regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via juſtitiæ, & non credidiſtis ei, Publicani & meretrices crediderunt ei. 22.

Simile eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo. 22.

Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus,&c.25.

Homo quidam fecit cœnam magnam,& vocavit multos.Et miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent,quia parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes excuſare. *Luc.*14.

An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt?Nolite errare: neque fornicari,neque idolis ſervientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorũ concubitores, neque fures neque avari,neque ebrioſi, neque maledici,neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt. 1.*Cor.*6.

Fructuoſe ſtabilitur.

In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur. *Dan.*2.

Et dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Iacob in æternum,& regni ejus non erit finis. *Luc.*1.

¶ Patrvm Sententiæ.

Recta domus, ubi vir imperat, fœmina intemperat. Rectus ergo ille homo,ubi ſpiritus imperat,caro ſervit. *Aug.in ep.*

Omnia indigent Domino, & miſera & fœlicia, quia ſine illo miſer non ſublevatur, & felix non regitur. *In Pſal.*31.

Quicunque proprium corpus ſubegerit nec ejus paſſionibus turbari animam ſuam rector ſui congrua vivacitate permiſerit, is bene regia quadam poteſtate ſe cohibens, rex dicitur, quod regere ſe noverit, & arbiter ſui juris, ne captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. *In Pſal.*118.

Magnopere curandum eſt,ut qui regendis hominibus præfertur,apud ſe intra ſacrarium mentis in cathedra præſideat humilitatis; quúmque indicanti ei à cæteris foris adſiſtitur, vigilanti oculo inceſſanter aſpiciat, cui quandoque judici ipſe de his judicandus adſiſtat; ut quando nunc eum,quem non videt, ſolicitus trepidat, tanto eum,cum viderit, ſecurior cernat. *ibid.*

Bene ſancti viri,ſcripturæ ſacræ teſtimonio,reges vocantur,quia Prælati cuncti motibus carnis, modo luxuriæ appetitum infrænant, modo æſtum avaritiæ temperant,modo gloriam inclinant:modo ſuggeſtiones livoris obruunt, modo ignem furoris extingunt : reges ergo ſunt, qui tentationum ſuarum motibus non conſentiendo ſuccumbere, ſed regendo præeſſe noverunt. *Ibid.*

Sæpè ſuſcepta cura regiminis cor per diverſas diverberat, & impar quiſque invenitur ad ſingula dum confuſa mente dividitur ad multa. *In paſt.*

Reverà mihi videtur eſſe ars artium, & diſciplina diſciplinarum,hominem regere, qui certè eſt inter omnes animantes maximè & moribus varius,& voluntate diverſus. *Nazianz. in apol.*

Sæpè a diſciplinæ metu reſolvimus ſubditos,ſi noſtro regimini hilaritatis fræna relaxamus:quia dum nos quaſi licenter aſpiciunt, audacius ipſi ad illicita reſolvuntur. *Greg. in mor.*

Summus locus benè regitur, cum is qui præeſt, vitiis potius quàm fratribus dominatur. *ibid.*

Caput quippe ſubjectorum ſunt cuncti qui præſunt, & ut recta pedes valeant itinera capere, hic proculdubio caput ex alto providet, ne à profectus ſui itinere pedes torqueat, cum curvata corporis rectitudine caput ſeſe ad terram inclinet. *in paſt.*

Quemadmodum certantibus ventis mare concutitur,ſic regibus ſibi adverſantibus populi regni vexantur. *Chryſ. in Matth.*2.

Principatus non ſanguini debetur,ſed meritis,& inutiliter regnat qui rex naſcitur, & non meretur. *Ibid.*

Nulla gens eſt ita ſollicita circa regem ſuum ſicut apes, unde rege incolumi omnibus mens una eſt:animo rumpere fidem, conſtructâque mella deſtruere:& quando nequit volare,fert ipſum turba apum,meliorem pugna quærunt,& ſi moritur moriuntur & ipſæ. *ibid.lib.*7.

Non caret regia poteſtate, qui corpori ſuo noverit rationabiliter imperare.Vere dominator eſt terræ, qui carnem ſuam regit legibus diſciplinæ:nec poteſt fieri,ut non grandi pondere ruinæ ſuper hominem voluntas propria cadat, ſi voluntati ſui ſuperioris extollendo eam præponat. *Proſper. in ſent.*

Publici decoris mater, eſt mens regentis, & quale fuerit dominantis arbitrium,talem parit libertatis aſpectum. Facilius eſt quippe,ſi dicere fas eſt,errare naturam, quam diſſimilem princeps poſſit formare Rempublicam:is enim poteſt alios regere,qui ſe ſtuduit ſub decore tractari. *Caſſ. lib.*3. *epiſt.*

Tuta eſt conditio ſubjectorum,ubi vivitur ſub æquitate regnantium: principis autem opinionem longè latéque diſſeminat ſubjectorum cuſtodita ſecuritas. *Ibid.*

Qui Reipublicæ ſtatum,& generale cupit ſtare faſtigium,ad univerſa debet eſſe ſollicitus:quia non eſt ſalus in corpore,niſi quam & membra potuerunt obtinere. *Ibid.*

Gentes barbaras impatientéſque alieni arbitrij facilius eſt regere, quam animum ſuum continere, & ſibi reddere. *Ibid.*

Simul iſta mundi rector Deus poſuit,odium atque regnum:qui ergo odia nimium timet, regnare neſcit. *Ibid.*

Sicut hominibus reges,ita regibus dominandi deſideria dominantur: hoc eſt regnum, nolle regnare cum poſſis. Vis ergo regnum tibi dari magnum? rege teipſum. *Ibid.*

Illud regnum in gradu æterno facile ſteterit,ubi minimum virium Veneris pecuniæque cupido ſibi vendicaverit. *Socrat.in exhortat.*

Qui multarum habet poteſtatem rerum, primum purgare conſcientiam debet,ut quæ delicta corrigit,non admittat, vitétque quod vindicat.Stultum enim eſt,ut velit quis aliis imperare,cum ſibi ipſi imperare non poſſit.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Regno fidere ſtultum, ex Troade Senecæ.

Quicunque regno ſidit, magna potens
Dominatur aula, nec leves metuit deos,
Animúmque rebus credulum latis dedit :
Me videat, & te Troia : non unquam tulit
Documenta ſors maiora, quam fragili loco
Starent ſuperbi, columen everſum occidit
Pollentis Aſiæ, cœlitum egregius labor.
Ille tot regum parens
Caret ſepulchro Priamus, flamma indiget,
Ardente Troia.

Reges debent eſſe humiles,ex Thyeſte Senecæ.

Vos,quibus rector maris, atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos : tumidóſque vultus :
Quicquid à vobis minor extimeſcit,
Maior hoc vobis dominus minatur.
Omne ſub regno graviore regnum eſt.
Quam dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.
Neve confidat nimium ſecundis,
Nemo deſperet meliora, lapſis
Miſcet hæc illis, prohibétque Clotho
Stare fortunam, rotat omne fatum.
Nemo tam divos habuit faventes,
Craſtinum ut poſſet ſibi polliceri,
Res Deus noſtras celeri citatas
Turbine verſat.

Ex Oedip. Senecæ.

Quiſquam ne regno gaudet? ô fallax bonum!
Quantum malorum quam fronte blanda tegis?
Vt alta ventos ſemper excipiunt iuga,
Rupémque ſaxis vaſta dirimentem freta,
Quamvis quieti verberant fluctus maris :
Imperia ſic excelſa fortunæ ſubiacent.

Clau

Claudianus de quarto Honorij consulatu.

Qui terret, plus iste timet, sors ista tyrannis
Convenit, invideant claris, forteſque trucident.
Muniti gladiis vivant, ſeptique venenis,
Ancipites habeant artes, trepidique minentur,
Tu civem patremque gerus, tu conſule cunctis.
Nec tibi, nec tua te moveant: ſed publica vota,
In commune iubes: ſi quid conſeſque tenendum
Primus iuſſa ſubi, tunc obſervantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, quàm vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus,
His tamen effectis, nec faſtidire minores,
Nec pete præſcriptos homini tranſcendere fines.

Ex Troade Senecæ.

Eſt Regis alti ſpiritum Regi dare.
Cur dextra Regi ſpiritum eripuit tua?
Præferre patriam liberis Regem decet.

Cœlius lib. 24. c. 11. Ennius.

Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt,
Omniſque poteſtas impatiens conſortis erit.

Seneca in Thyeſte.

Regnum non duos capit: neque mundus duos Soles.

Reges omnia timent. Ex Thyeſt. Senecæ.

Ille qui donat Diadema fronti,
Quem genu nixa tremuere gentes,
Cuius ad nutum poſuere bella
Medus, & Phœbi propioris Indus,
Et Daca Parthis equidem minanti,
Anxius ſceptrum tenet, & monentes
Cuncta dynaſtas, metuiſque caſus
Mobiles rerum dubiumque tempus.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Quo pacto quiſpiam aut ius rectè dicere, aut homines decenter judicare poſſet, qui non utrumque adverſariorum audierit: Sermones enim, quemadmodum purpura & aurum, melius dijudicantur, ſi conferas invicem. Nam qua gratia vel dicendi tempus adverſariorum utrique conceditur, aut cur judex utroſque ſe ſimiliter auditurum iurat, niſi exiſtimaſſet legiſlator cauſas hoc modo juſtius ac melius à judicibus poſſe judicari? Tu vero mihi videris nec vulgare quidem iſtud dictum audiiſſe:

Μυθὶ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς.
Iudicium non ante feras, quàm audiveris ambos.

Atque hoc non celebraretur ita, niſi rectè decentérque dictum eſſet. Conſulo itaque tibi, dixit, in poſterum, ne tam præcipitanter homines aut reprehendas, aut collaudes. *Plato in Demonico.*

Eum, qui pro civitate aliquid agit, civitatis ingenium imitari decet. Atqui hujuſmodi nobis, ô Athenienſes ſervandi ſunt: odio autem habendi, qui iſti homini diſſimiles fuerint. Siquidem qualeſcunque amare & ſervare videbimini (quod forte ſcientibus vobis, dicam tamen) talibus eſſe ſimiles exiſtimabimini. *Demoſth. contra Androtionem.*

Negotia publica civitatis omnium exiſtimare oportet maxima, ut fœliciter augeantur: neque præter æquum contendere, neque potentiam ſibi comparare privatam: præter publicum bonum. Civitas enim proſpere agens, fœlicitas eſt maxima. In hac inſunt omnia: hac ſalva cuncta ſervantur: hac pereunte, nihil non peſſum-it. *Polyanus Maced. in lib. de re militari.*

Omnino putandum eſt, nihil tam eſſe malum, quam eſt inobediẽtia: homines enim diu incolumes durare non poſſunt, ubi nemo præeſt. De magiſtratu verò & ſubjectis ita ſentiendum eſt: Magiſtratus quidem oportere non tantum prudentes eſſe, verùm etiam benignos: ſubditos verò non morigeros tantum, ſed amantes quoque magiſtratuum.

Porro ſingularum ætatum cura habenda, ita ut pueri quidem in literiis aliiſque diſciplinis exercerentur: iuvenes civitatis morum atque legum diligenter eſſent ſtudioſi: viri actionibus, publiciſque muneribus incumberent: ſenes autem in meditationibus, iudiciis, & conſiliis prudentiſſimè verſarentur. Sic futurum eſſe, ut pueri non habeant mores infantium, neque puerile juvenes, neque viri iuvenile retineant ingenium, nec denique ſenes deſipiant. Ad hæc aſſuefcendum, ut ſtatim à puero alimenta certo ordine modoque ſumantur, ex quo ordo ac modus ubique decorum & utilitatem adferunt: contraria verò, ut turpia, ſic noxia ſunt. *Ariſtoteles.*

Imprimis autem Homerus (quem alienæ laudis diligentem præconem fuiſſe conſtat) ſubinde fingit ſuum πολύτροπον καὶ πολύμητον, Vlyſſem ſummâ luce in varietate conſiliorum magnorum verſari, atque pro communi ſalute in tot ac tantis dimicationibus multa prudentiſſimorum, & per omnis generis fortunæ vices exercitatorum ducum judicio ſubiicere, mentem quoque ipſa cognitione ſummorum virorum, populorúmque confirmare. *Matthias Agritius in Ep. Principem decere vigilantem eſſe.*

Nulla certe elegantior, nulla præſtantior laus viris principibus obtingere poteſt, quam in Reipublicæ pulcherrimis muneribus prudentiam, miniméque ineruditorum hominum dulci convictu frui: tempora etiam (ut ſunt alia aliis, vel quibuſque rebus conficiendis accommodatiora) mitiſſima, & maximè opportuna conſiliis capiundis, & in omnes partes verſandis, adhibere. *Idem in ſequentibus.*

Magnum regni columen ſunt amici prudentes ac liberi, quibus moderata potentia ſuſtentatur: Rexque ſive prudentiæ verecundia, ſive melius ſuadentis monentíſque oratione atque authoritate, ſeſe ad ſtudia virtutis convertit, tum populo utitur ſui ſimili, hoc eſt, optimo: regnumque quietum agit, minimè ſtudioſum rerum novarum. *Vives in epiſt. ad Henricum Anglia Regem.*

Minima imperandi pars eſt, poſſe inſtruere aciem. Sed Imperatorem & præparandi ea, quæ ad bellum conferant, expertum eſſe oportet: & ad victum militibus neceſſaria reperiendi, machinandi & operandi. Et ad hæc diligentem eum eſſe neceſſe eſt, corpore patientem, mitem, durum, ſimplicem, inſidiatorem, cautum, furem, liberalem, rapacem, donandi plus quàm habendi amatorem, tutum, & alios aggredi aptum. Cæteráque multa ſunt, quæ tum natura, tum doctrina illum habere oportet, qui bene imperaturus ſit. Bonum verò eſt, aciem etiam ordinare ſcire: multo namque differt ordinatus ab inordinato exercitu. Quemadmodum enim lapides, lateres, ligna & regula, inordinatè quidem projecta, ad nihil utilia ſunt: cum verò ordinentur deorſum & ſurſum; neque putreſiunt, nec fluunt lapides ac teſtæ: in medio autem lapides & ligna, quemadmodum in ædificiis, componuntur, tum domus res pluris æſtimanda efficitur. In bello autem illos primos & ultimos ordinare oportet, qui fortitudine excellant: in medio verò peiores, ut à primis ducantur, ab ultimis verò impellantur. *Xenophon de dictis & factis Socratis.*

Qua de cauſa, inquit, arbitraris Homerum nuncupaſſe Agamemnonem ποιμένα λαῶν, id eſt, Paſtorem populorum? Nónne quoniam, quemadmodum paſtorem oportet curare, ut ſalvæ ſint oves, ac habeant unde vivant: ſic etiam Imperatorem curare neceſſe eſt, ut exercitus ſalvus ſit, illudque perficiat, cujus rei gratia militat? Militant verò, ut hoſtibus ſuperatis fœliciores ipſi ſint. Cur namque ita laudaſſet, Agamemnonem, atque utrumque eum appellaſſet, regemque bonum, militemque robuſtum? ἀμφότερον βασιλῆα τ' ἀγαθὸν, κρατερόν τ' αἰχμητὴν. Niſi quod probet illum eſſe militem fortem, qui non ſolùm adverſus hoſtes fortiter luctetur, ſed omni etiam exercitui hujus cauſa ſit. Regemque bonum, qui non ſolùm bene regeret ſe, ſed illis, quod regat, felicitatis cauſa ſit. Rex namque eligitur, non ut ſui ipſius cauſam agat, & curam habeat, ſed ut per ipſum, qui eum elegerunt, in felicitate degant. Similiter militant omnes homines, ut quam optima vita fruantur: Imperatores præficiunt, ut ad hoc eos conducant. Oportet igitur Imperatorem proſpicere, ut hoc idem eligentibus conferat. Nec etiam aliud melius iſto facilè eſt reperire, nec contrario turpius. Et ad hunc modum conſiderans, quæ ſit boni præfecti virtus, cætera quidem auferebat: illud autem ſolum relinquebat, videlicet ut fœlices efficiat illos, quorum quiſque dux effectus eſt.

Boni Imperatores ſunt, qui boni patresfamiliâs ſunt: & eorum officium eſt commune, ſubditos ſibi obedientes facere, & præcipere cuilibet, quæ facere ſciat: bonos præmiis afficere, malos autem pœnis. Id eſt δ' μὴ τὸ τὲς καλὲς πολλάζειν, δ' τὲς ἀγαθὲς τιμᾶ. Socios autem atque auxiliares acquirere, cuſtodire res ſuas, circa eas & diligentes ac induſtrios eſſe. *Quare Agamemnon populorum paſtor dictus.*

Nunquam Regnum ſtabile, ubi in diſſidiis aut odiis ij qui reguntur. *Ex lib. cont. Dial. Lipſius.*

A nulla re majus periculum imperiis aut ſceptris quam ab innovata aut inſidioſè ſimulata religione. *Ibid.*

Maximo cuique imperio maximam curam, atque adeo aſſiduam ineſſe certum eſt. *Ex Diſſert. ad Princip.*

Diſſolutio Imperij ſequitur, ſi fructus quibus Reſpublica ſuſtinetur minuantur: quid ſi tollantur? *Ex comm. in C. Plin. lib. Paneg.*

Magna Imperia limites ſuos habent, quo cùm venerunt, ſiſtunt, retroeunt; ruunt. *Ex Cent. 3. ad Belg. epiſt. 31.*

Vt illud in Principatu beatiſſimum eſt non cogi: ita miſerrimum non ſuaderi. *Ex lib. Pol. ad Præf.*

Fulcrum Imperiorum eſt ſervare Religionem & Pietatem. *In præf. de Poliorcet.*

De amiſſo regno. Dial. xlix.
Franciſc. Petrac. Dol.

Regno excidi. R. Iam ſolatij genus eſt filium non habere. D. Regno excidi. R. Vtilis caſus, in præcipiti ſedebas, ſalvus in plano depoſitus, & periculoſam altitudinem poſt terga reſpiciens videbis te regni ſolio deſcendentem ad privatæ requiem vitæ aſcendiſſe, etſi nulla eſt ſine ſecuritate jucunditas, nulla fœlicitas aliquando jucundius, te aliquantóque felicius, atque ita altius eſſe, quam fueras, cognoſces. D. Regno depulſus ſum. R. Habeto gratiam depellenti, durum auribus, animo liquidum quod iubeo. Depulſus enim es, unde erat abeundum, & quod ſponte debueras, coactus facis. Optanda vis equidem, non defienda. Nam quis pudor hominem natum aut regnum ſuper homines optare aut ſe parem factum hominibus indignari, ſi excellere pulchrum atque optabile, quod ni omnium pulcherrimæ rei excellentia operanda ſit? Non ſuperbæ igitur, neque licentiæ, ſed virtutis, ex qua vera diademata regum, non ex gemmis auroque fieri, nemo tam auri cupidus, aut gemmarum eſt qui neget. Quis autem quæſo hominum non videt inter homines Principatum humanitati debitum, non opibus, quæ opulẽtum hominem faciunt, non humanum magis, atque ita nec mulierem, certe, nec hominibus altiorem, ſed hic unus ex multis erroribus veſtris eſt in excellentiæ appetitu, quam in ſua ſede contentam, ubi nõ eſt quæritis, non vidẽtes conſequentiam rerum veram & cauſarum. Sicut enim inter divites divitiis, inter robuſtos viribus, inter formoſos forma, inter diſertos eloquentia, ſic profecto inter homines humanitate præcellitur. D. Regia de ſede cecidi. R. Si incolumis perrarum, ſolent enim qui ſic decidunt perire, regnoque ſimul, atq; anima ſpoliari, quibus illa relinquitur, tranquillior, gratiorque ſi ſapiũt vita eſt, quos illos minimè latuit, qui non collapſi, aut depulſi, ſed & ſtantes & volentes, aut imperio ceſſere, aut Pontificatum iam ſublimiorem regnis & imperiis reliquere. In quibus Diocletianus clarum nomen habet, qui dimiſſum ultro ad imperium

revocatus ſprevit opes turbidas,ancepſque faſtigium,& quæſitũ ab aliis quærẽdumque tantis cædibus rurſus oblatũ expertus exhorruit,& philoſophice,graviterq;cum amicis jocans,oleribuſque in hortulo ſuo quæ privatus ſibi ipſe plantaverat,poſthabendum cenſuit.D.Regia arce deturſus ſum.R. Latentium illa diſcriminum plena erat,inter quæ dudum cæcus animi,quibuſdam velut aureis,nec minus urgentibus, quàm fulgidis manicis,atque compedibus tenebaris,quibus nunc ſolutus lumine reddito,quod fortuna ſuis auferre ſequacibus ſolita eſt, illius circulatricis inſtabiles ludos videt & quis avarus adeo,ut non auro viſum redimat?eligatque inopem magis integritatem nobiliſſimi ſenſus , quam divitem cæcitatem? Atqui non minus nobilis,ſed ſine comparatione nobilior animi viſus eſt quã corporis,illum gaude regni mutantis impendio redemiſſe rem magnam paruo pretio,neque rem unam tantum.Non modo enim cæcitas cum regno abiit , ſed libertas rediit : publico ſervitio liberatus es.Dol.Regia exuor majeſtate.R.Clamys regia,ſceptrũque & diadema(crede expertis) ponderoſiſſima rerum ſunt , multiplici levatus faſce queri deſine.D.Regnum amiſi.R.Immo quidem evaſiſti, & nudus ex ingenti faſtidio enatasti.Solent terræ redditi querelas premere , votaque ſolvere. D.Regni fœlicitatem perdidi. R. Seu fœlicitatem miſeram , ſeu fœlicem miſeriam didici mavis,hanc fateor perdidiſti,ſeu utrumque ſimul,falſam felicitatem, veramque miſeriam.D.Regnum ſimul,ac potentiam, regiáſque opes perdidi.R.Gaudendum perditis,quæ te perdere potuiſſent.D.Regni poteſtate careo. R.Et regni curis,& caſibus,quorũ tædio atque odio quidam ſolio excedere voluerunt, quod ut v.ller Auguſtum modeſtia,Neronem metus impulit.Nonnulli etiam exceſſerunt,ut paulo antè memoravi. Id qui velle non poteſt(ſunt enim pervicaces , & indomitæ voluntates) neceſſitari ſaltem, victorique ſuo gratias agat,ad eum ſtatum vi redactus,quem optaſſe debuerint.Primũ boni animi votum eſſe debet honeſta conſilia libenter amplecti,proximũm vel coactè.Quod magnum illum Syriæ regem non præteriit Antiochũ,qui omni,quæ eis Taurum eſt Aſia privatus,Senatui Populoque Romano gratias agebat,quod eum magna nimis ſollicitudine liberatum ad mediocria redegiſſent,facere quidem ille, ſi ficte:ſapienter graviterque ſi vere.D.Regni è ſolio deſcendi.R.Dicebam ſuperbiæ impudentis, addam & amentiæ negligentis eſſe conditionis oblitum, faſtidire quod ſis eſſe,velle quod nequeas.Non poſſunt omnes homines reges eſſe , ſit ſatis eſſe homines , quibus non ſui regni avidis ſua ſordet humanitas. Quieſcite miſeri, bene ſecum agi putant hi qui reges eſſe deſierint.Cum enim dura omnium mortalium, tum duriſſima regum ſors , quorum & vita innocens labori , & ſcelerata infamiæ atque utraque periculis expoſita,quocunque ſe verterit difficultatum ſcopulos rerumque naufragia circa ſe videt,hinc erupiſſe tu miſerum ducis?nil unquam tibi felicius accidit, quam quod miſertimum arbitraris. D. Regnum meum ad alium tranſlatum doleo.R.Non tuum certe,ſed fortunæ , quæ ſi donare illud tibi potuerat,cur auferre cum velit,& tranſferre non poſſit ? Vide autem,ne præter tranſferentis voluntatem,quæ ſola ſufficiens eſt , aliæ autem cauſæ fuerint tranſferendi.Illæ ſcilicet quas quidam ſapiens vir expreſſit.Regnum,inquit,à gente in gentem tranſfertur,propter injuſtitias,& injurias,& contumelias,& diverſos dolos.D.Rex eſſe deſij.R.Homo eſſe incipis,ea eſt enim regum inſolentia, ut quod Chriſtus eſſe dignatus eſt,dici ſe homines dedignentur.

De regno & Imperio. DIAL. XCVI.

GAV.

Ecce autem jure Rex ſum.R.Id enimuero occultum diu eſſe non poterit,quid interſit inter regem tyrannumque jam diximus. Quid autem juvat dici regem ſi tyrannus es?non in ſpecioſo cognomine,ſed in vera juſtitia Regis regnique ſalus ſita eſt. Minus mali tot inquiſitum dominum reformare, teque de reliquo ſic agere , ut rex verus appareas quam regnum jure partum , in quo juſte ſucceſſeris parenti tyrannica vexatione diripere.Plus enim veræ laudis in progreſſu ac fine quam in principio rerum eſt.G.Rex ſum.R.Melius ſub hoc juſto rege ageres:atque tranquillius quam rex ipſe.G.Regni ſolium conſcendi.R.Locum latè conſpectum patentemque omnium judiciis eoque periculoſum ignaviæ : laborioſum vero difficilemque virtuti. Bonus enim rex ſervus eſt publicus.G.Regni ſolio evectus ſum. Vt meritus videare tuas res , teque ipſum obliviſcere,populum tuum & Rempubl. cogita, quo die primum rex fuiſti,tibi morieus aliis vivere incœpiſti(quodque duriſſimum eſt)ingratis & iniquis æſtimatoribus laboris tui. G. In regiam veni. R. Aliquid ibi forſan perituræ gloriæ reperturus, ſed quietis nihil.G.Iuſte regno R. Bene agis gratiſſimamque rem Deo.Scito autem ſervire te querulis , & vix tibi ante obitum gratiam relaturis. Raro tam iuſtus quiſquam regum fuit, ut non charior populo ſucceſſor foret.Is cum venerit,alter optabitur.Hi ſunt vulgi mores,odiſſe præſentia,ventura cupere,præterita celebrare. Quando ergo defuerint querelæ,ſi omne præſens bonum ſordet nilque omnium placet niſi quod cruciat , ſeu perditum,ſeu ſperatum. G. Sceptrum,& Diadema ſortitus ſum. R. Fulgidas compedes,claramque miſeriam, quæ ſi plenè omnibus nota eſſet ; crede mihi non toties uno de ſolio litigarent duo,ſed plura eſſent regna quam reges.G.Purpuram indutus ſum.R.Non cultus exterior,ſed internus habitus & mens regia regem facit. Alexandri Romani principis dictum fuit,Imperium in virtute, non in decore conſiſtere.G. Ad regnum provehor.R.Nunc in dubio vertitur ſubjectorum ſtatus,an felices ea quæ hinc fingitur feliciras an miſeri ſint.Nempe mortalis regni felicitas rex bonus:ſe in dubio labor manet & grave negotium.G.Rex ſum, nil non licet regi.R.Nulli minus , immo vero quod olim licuit, jam non licet. Et forte ſi de regno licentiam aucuperis,non te regem noveris ſed tyrannum G.Rex ſum,atque omnia poſſum.R. Immo nihil niſi quod decet regem,cujus(ut dixi)minor l'centia quam privati eſt. Sin hoc calle voluptatem peris,falleris & tota(ut ajunt) erras via. Voluptas à tergo longo eſt,hac ad laborem itur & ad gloriam.G.Rex ſum,eritque mihi jam certa tranquillitas.R. Immo ſi qua olim fuit periit ; ſicutus nauta, qui relicto portu in altum velat facit tranquillitatem quærens. G. At Romanus Imperator factus ſum.R.Clariſſimum nomen,ſed duriſſimum officium. Magna ſervare difficile eſt, quid collapſa erigere : ſparſa colligere?recuperare perdita ? deformia reformare?Et deſerti culturam turis,multiſque diu neglectam ſuſcepiſti , multis egent dura arva ligonibus,multis prata rivis arentia,æſtuandum, algendumque tibi eſt ſi ſucceſſerit.Tu hinc laudem reliqua ſucceſſor tuus metet , illi ſeveris,ſera eſt meſſis,multas poſcit æſtates.G.Aſcendi imperium , jam quieſcam & ſecurus vivam.R.Falſa te habet opinio:nunquam minus,tu ne in excelſum montem ut ventos & fulmina evaderes,aſcendiſti?Non legiſti Horatianum illud?*Sæpius ventis agitatur ingens pinus:Et celſa graviore caſu decidunt turres;Feriuntque ſummos fulmina montes.* Et quando aliter de hac ſtatus eminentia ſentiebant experti principes, Auguſtus & Diocletianus,quorum alter (ut legimus)de dimittendo imperio cogitavit, alter autem dimiſit imperium, nec revocatus aſſenſum dedit. Quanto aliter Marcus Aurelius & Pertinax,quorum primus adoptione ad ſpem imperij revocatus ſolito triſtior effectus , mirantibus amicis multa de malis imperij diſputaſſe. Alter Imperator effectus ſemper imperium horruiſſe memoratur. Magnus eſt ad imperium aſcenſus, magni in imperio labores, magni quoque cum aſcenderis ex alto caſus.Si mihi non credis,Iulium Cæſarem interroga,Cajum quoque Caligulam,& Claudium,& Neronem,& Galbam,Othonem,Vitellium,Domitianum, Commodum,Pertinacem,de quo proximè dictum eſt. Baſſianum præterea, & Macrinum cum filio Diadumeno,fœdiſſimumque omnium,Heliogabalum,longeque diſſimilem moribus Alexandrum, utriuſque etiam(quod mireris)cum filio matrem,Maximos quoque & Maximianos , & Maximinos, & Gordianos. Præterea & Philippos , & Decium Gallumque & Voluſianum & Valerianum inſigni calamitate notabilem,& contemptorem paternæ miſeriæ Galienum , & Aurelianum denique & Probum, Iulianum,& Licinium,& Conſtantium & Valentem & Gratianum, Valentinianum, ac (ne ad faſtidium cuncta complectar) totam illam tyrannorum ſimul & regum atqi principum ſeriem percunctare,uno tibi ore omnes reſponſum dabunt. Eodem ſe calle ad ruinam , atque imperium aſcendiſſe , & tu illic tibi requiem fingis ad ſecuram vitam , ubi omnes periculum & laborem,multi miſerabilem vitæ exitum invenire? Non hoc ſibi fingebant illi quatuor,quos ab initio nominavi.Non Antonini Pij principis maternus avus. Aliud Antonius homo ſanctus, ut hiſtoriæ loquuntur,ut ego fateor,vir prudens,Nervam miseratus, quod imperium accepiſſet. Verè enim fruſtra principes premit invidia , cum illis potius miſeratio debebatur. GAV. Sùm Imperator , & ulciſci poſſum.R. In hoſtes publicos forſitan , non in tuos. Illis enim ſi verus es princeps,hoc tuo aſcenſu ſecuritas parta eſt , privatis affectibus pietas publica frenum ſtringet. Non potes hujus aut illius hoſtis eſſe, ex quo pater omnium eſſe meruiſti.Id in cives principi juris eſt quod in filios patri.Iuſtus princeps pater patriæ eſt. Nullum eſt omnibus titulis hoc gratius ſummus ille principum Auguſtus accipit , ut qui compreſſo adoleſcentiæ impetu patris nomen implere decreverat. Tibi ergo qui hoſtes fuerant jam filij ſunt.G.Imperator ſum, ulciſci potero.R.uti hac potentia non debebis , & ſic habe ſummi imperij poteſtatem excellentibus,& fortunæ paribus animis eſſe veniæ materiam,non vindictæ cujus eò avidior quiſque quo vilior , infirmiorque animi ac vitium eſt. Qua in re meminiſſe profuerit illud Adriani principis,qui(ut ſcriptum eſt)vni quem capitalem habuerat,factus Imperator dixit , Evaſiſti:generoſum planè verbum ac magnificum veréque Cæſareum. G.Imperator ſum , eritque jam theſaurus par impenſæ. R. Ad rapinam vox hæc ſpectat:eſt ut aliarum rerum ſic ſumptuum fluxus quidã ac vorago,cui nihil eſt ſatis. Longum eſt mortalium hac in parte , ſed imprimis Romanorum principum furores ſtilo æquare. Paucos tamen ex omnibus horumque ipſorum pauca de multis attingam.Conſpectiſſimus ille quidem Caij furor Bajas atque Puteolos ponte iungentis , atque illum tumidi maris ſinum primũ equis,mox quadrigis triumphaliter permeantis. Quid aceto liquefactas memorem margaritas pretij ingentis , appoſitoſque convivis panes aureos, atque aureas dapes ? quibus non famem compeſcere convivarum(ut mos eſt)propoſitum illi eſſet, ſed imperij opes ſpargere,atque illorum avaritiã irritare. Adde effuſos in plebem nummos turbidoque & profundo mari jactas moles,duriſſimas rupes ſciſſas,cãpos æquatos montibus,& campis juga montium,terra illic addita,hinc detracta,tam ſubito ut naturæ miraculũ vim paſſæ cum celeritate certaret.(Nempe cum dilati pretium operis mors eſſet) quibus prædeceſſores ſui Tiberij theſauro ingenti divitiiſque omnibus imperij intra anni ſpatiũ exhauſtis ad inopiam fœdiſſimaſque rapinas eſt compulſus.Illud inter iſta non numero, quod Coriuthiũ montem Iſthmum perfodi animo conſtinarat,etſi ſumptuoſiſſimum opus, tamen (ut perhibent) navigantibus utile,quo duo maria jungerentur , & à Brunduſio Athenas,aut Chalcidem Byzantiumque petẽtibus flexus ingens remitteretur Achaiæ. Hujus comes ac victor amentiæ ſequitur Nero, cujus enormium impenſarum nullus eſt modus, in ædificando præſertim , in quo omnes prodigos & ſeipſum vicit. Nulla alia in re damnoſior,ut de illo ſcribitur.Vnus ex mille furoribus attingẽdus eſt,domus à Palatino ad Exquilinum collem porrecta,& magnam partem urbis occupans,ut non immerito inter convicia quibus liberrima plebis indignatione proſciſſus eſt,illud quoque jactum ſit. *Roma domus fiet. Veios migrate Quirites,Si non & Veios occupat iſta domus.* Hanc aureã dici voluit,nõ ineptè quidẽ ſignans nomine pretium,auro enim & gemmis cruſtata ac ſtellata domus fuit,tantæ altitudinis,ut in veſtibulo Coloſſus centũ viginti pedũ ſtaret. Intus porticus atque aulæ,laquearibus aureis atque eburneis tabulatis,& cõvexa domorũ cœli inſtar,vi propria ſeſe ſenſim diebus ac noctibus ſine intermiſſione volvẽtia,ſtagnũ quoque maris æmulum ædificiiſque circumdatum littore urbis in morem rura præterea &

paſcua

paſcua & vineta,& ſilvæ omnium generibus animalium refertæ. In hac domo quantum cõjecturis ad veru via eſt,illud quod coloſſeum vulgi dicitur medium fuit,cujus nunc etiam ruinæ ſtuporem ſpectantibus afferunt,& hæc omnia dum(quod miraculũ rei auget)Romæ medio conſummaſſet,ita(non dicam)exceſſiſſe, ſed ne impleſſe quidem imperatoriæ domus modum viſus eſt ſibi, ut dedicant domũ ipſam non amplius miraretur,quam ut hoc ſolum diceret:Iam tandem quaſi homo habitare incipio. Mitto illa levia quod veſtem nullam bis induit, nullum inter minus mille carucis egit, calceatis argento uſus mulis, aureo reti piſcatus eſt,purpureis atque coccineis funibus, ac reliqua fidem excedentia ſimul,& tædium paritura.Sed quis illa non ſtupens legit,ſtupentiorque aſpicit?Veſtigia enim extant piſcinam illam cœptam à Miſeno monte, venturamque uſque ad Avernum locum miris circumſpectam confectamque porticibus, foſſamque illam ab Averno uſque Hoſtiam, per tantum viæ ſpacium, totque obvios montes: ut inducto mari ſine maritimis caſibus navigans & terræ laborem & pelagi faſtidium declinaret,longitudo quidem ut nunc incolæ mentiuntur,nota omnibus, ut Tranquillus numerat millia paſſuum centum ſexaginta. Latitudo autem duarum capax quinque remium ex adverſo inter agẽtium,neque ſe impedientium concurſus, quod opus ſi expleſſet, Italiam omnemque Rempub. exhauſiſſet; tantis autem mundi malis mors ſola conſuluit. Hunc ſequitur Aurelius Verus, qui(ut omittam cætera) cœnum illam fecit,cui ſi par prandium facere voluiſſet, neſcio an Romana res ſufficere potuiſſet. Quo audito frater ejus Marcus Aurelius tam modeſtiæ amicus quam hic hoſtis,ingemuiſſe fertur Reipub. miſertus & imperio collabenti. Linquo alios, nimis multi ſunt enim nec me falli poſſe ex vobis longiuſcula hæc videri remedia breviora pollicitis. Sed delectat interdum doctum ſeu doctrinæ deditum,frugique hominem ſtultorum inſanias audire, quæ illi quaſi pro contrario ſigno ſint. Vnde ſibi (ut ajunt(remis veloque fugiendum ſciat. Hæc autem eò ſpectant ut recogites quid eſt,quod theſaurum impenſæ parem ſperes,ut enim frugalitati & modeſtiæ haud ſanè magnis theſauris eſt opus, ſi prodigalitati & luxuriæ,neque theſauri,neque imperia ipſa ſufficiunt. Et hæc cauſa non tantum mediocris fortunæ homines, ſed principes quoque penè omnes eos dico,qui nepotino vectui operam dedere neceſſario in rapinas & prædam miſit, quæ multis feſtinatæ miſeræque mortis occaſio fuit.G. Nunquid unius hominis impenſæ,tot urbes non ſufficient?R. Hi tibi reſpondeant de quibus multa diximus innumerabileſque alij,quos par peſtis pari dedit exitio. Ad ſummã vero profundiſſimum hoc ſumptuum(ut ſic dicam)ſpecus,quaſi illud olim Curtij non opibus expleri vilis,ſed virturibus ante alias modeſtia cohiberi conſtringique poteſt. In quod maximè proderit meminiſſe alienum eſſe quod prodigis,& hic quoque unum aliud Adriani verbum ſæpe ad memoriam revocaſſe, quod ſæpe ille & in concione & in ſenatu legitur dixiſſe. Ita ſe Rẽpub. geſturum,ut ſciret populi rem eſſe, non propriam, optimo principe, dignum verbum.G.Regno,& ultio mea eſt.R.Tua quidem minimè,neque enim mentitur is qui ait,mea eſt ultio.Profecto autem ſi verus es Rex, nihil tuum minus eſt quam ultio,nihil magis quam clementia. Natura utinam ut apum ſic hominum reges aculeo exarmaſſet, nunc libero animali exemplum dedit, non eripuit libertatem. Meum eſt quod illa non cogit hortari.Reſpice parvum illud ſed divinum animal,pone & tu non in vulnere,ſed ante vulnus aculeum. Plebium enim illud, hoc regium. Alioqui,ut ſine juſtitia ſic ſine clementia rex non eris,ac ne homo quidem,ſed(quod in fabulis dici ſolet)coronatus leo.G. Imperator ſum Romanus. R. Habes Auguſtum, habes & Neronem, & Vitellium quem ſequaris. Ad hos tres tota non modo omnium principum, ſed hominum turba reſtringitur. Hic ergo tibi ducem elige. Si recentioribus delectaris,habes ejuſmodi ordinis Trajanum, Decium, Galinum. G. Sum Romanus Imperator mundi dominus. R. Fuit quando id dici prope veraciter poterat, quorſum vero redierint res vides,ut intelligi detur quam ſit tutum ſtultis & ignavis magna committere, quanta providentia,quantum in furorem,quantus labor,quantaque diligentia, quantum in torporem incidit. Non eſt amplius gaudij materia Romanum Imperium,ſed humanæ fragilitatis & fortunæ variantis indicium. G. Imperio clarus ſum. R. Clara nomina,res obſcuræ. Mundi fraudes. Humana credulitas. Hi ſunt unici, quibus huc illuc faciles animi trahuntur. Pulchrum imperij,pulchrum regni nomen,ſed imperium & regnum difficillima omnium officia ſi ritè gerantur, Alioqui & periculoſa prorſus & mortifera, neque de nihilo dictum illud regium laudatur. Diadema nobilem potius,quam fœlicem pannum, plenum curis periculiſque & miſeriis multis, quem cognoſcens nemo non ambiat modo, aut parto gaudeat,ſed nec oblatum ultro recipiat, aut abjectum humo levet.Proinde expergiſcimini aliquando mortales,aperite oculos, néve ſemper falſis caligate fulgoribus.Veſtra mentimini atque æſtimata corpuſcula,circumſpicite quibus ſepti eſtis anguſtiis, nolite geometras ac philoſophos contẽnere,terra omnis punctus eſt, vos caduci ac fragilis, & incerti exitus,& cum juvenes & cum ſenes eſtis cum morte luctamini, & cum aſcendere creditis, deſcenditis, & cum ſtare videmini, tum maximè ruitis,nec ullum animal magis ſuarum virium obliviſcitur. Ac ſæpius vermes ſemimortui regna & imperia ſomniatis. Mementote vos punctum perexiguum ſeu verius punctum(ut ſic dixerim) puncto brevius,imo ne milleſimam quidem puncti partem poſſidere.Hanc ſuperbi incolæ premitis mox premendi, neque amplius ex univerſo poſſeſſuri, quam quod frigentibus membris,ac palladis occupatis. Item nunc cæci & inſani,elatoque vultu tumidi,quod natura anguſtat laxare animis,& vincti immenſa, & moribundi immortalia cogitate, inque hoc nihilo ridiculoſas & inſanas inſolentias, ad monumentum rapidi temporis hic rapinas,hic vindictas,hic ſpes anxias,hic honores varios, hic cupiditates inexpletas,hic furores demum veſtros,hic regna, principatus & imperia,hic claſſes,hic acies,hic bella molimini. Cum multum inſanieritis, ſive Imperatores fueritis, ſive aratores, ſeu divites, ſeu mendici, corpus veſtrum,putris terra,vita veſtra fumus levis magno flatu pullus fuerit,& vix tandem ſero quidem cognoſcetis viam hanc fuiſſe, non patriam,totumque hoc regni & imperij falſum nomen, G. Imperator factus ſum.R.Stulti cum Imperatores fiunt homines ſe eſſe non recolunt aut fuiſſe. Quale eſt illud Tiberij Cæſaris,qui amicum volentem eum commemoratione quorundam actuum in memoriam priſtinæ familiaritatis adducere, cum vir aperto ore hoc unum verbum emiſiſſet, nec mensiniſti, præveniens interrupit,nec paſſus eſt explere quod cœperat, ſed repente ait: Quid fuerim non memini,vocem improbam ac ſuperbam,nec amicitiarum modo,ſed totius humanitatis immemorem.G. Ad Romanum Imperium aſcendi.R. Quid hinc gaudes,& in lectulum, & in ſedile deſcenditur,& ſæpius in imo quies habitat. Nonnullis opprobrium,multis ſupplicium,omnibus labor eſt ſcandere.

¶ Apophthegmata.

Cyrus iunior. Cyro conflicturo cum hoſte, loco qui dicitur Cunax, Clearchus ſuaſit,vt ſe poſt Macedones contineret,nec ſeſe in belli diſcrimen coniiceret. Quid ais,inquit,Clearche? vides ne ut cum regnum appetam,regno me indignum oſtendam? *Plut in apoph.*

Dionyſius ſenior. Cum in initio regni regia ipſius obſideretur,conjuratis in illum civibus:& amici authores eſſent,ut imperium deponeret, ni mallet captus interfici: ille conſpiciens bovem à coquo mactatum illico concidere, dicit: Cum mors adeo brevis ſit: an non abſurdum ſit,nos metu mortis tale regnum relinquere? Quanta regnandi libido pectus illius occuparet qui principatum morte bene emi putarit. *Plut. in apoph.*

Dionyſius iunior. Cuidam percontanti,quî factum eſſet,ut cum pater ipſius tenui fortuna ac privatus ſibi Syracuſanæ civitatis principatum paraverit,ipſe regis filius regnum hæreditate acceptum amiſerit?Quoniam,inquit, pater rerum potius eſt, cum jam in odium veniſſet popularis gubernatio:ergo cum invidia laboraret tyrannis principatum ſuſcepi.*Plutarch. in apoph.*

Idem. Amico,idipſum percontanti, compendio reſpondit. Pater, inquit,mihi regnum ſuum reliquit,non fortunam. Non omnia omnibus æquè feliciter cedunt.*Plut.*

Philippus, ubi reſcivit Alexandrum filium conqueri, quod pater ex pluribus fœminis gigneret liberos, ſic illum hortatus eſt: Ergo cum plures habeas regni competitores, da operam, ut honeſtus ac probus evadas, ut non per me, ſed per teipſum regnum obtinuiſſe videaris.Vir prudentia verè regia præditus, non conſolatus eſt filium, ſed metum illius auxit, quo magis exſtimularet ad virturem. Indicans, illi non aliter ſperandum paternum regnum,niſi ſe ſucceſſione dignum præberet: nec tam magnum eſſe regnum adipiſci,quam regnum promeruiſſe. *Plut.in apoph.*

Agathocles figulo patre natus, cum Siciliâ potitus eſſet, rexque declaratus,ſolebat in menſa fictilia pocula juxta aurea ponere,eaque juvenibus oſtendens dicere: Quum antea talia fecerim, commonſtratis fictilibus, nunc per vigilantiam ac fortitudinem talia facio, commonſtrans aurea. Non puduit priſtinæ fortunæ, ſed glorioſius exiſtimavit regnum virtute partum quam ſi hæreditate obveniſſet. Nam regem naſci nihil magni eſt, at regno dignum ſe præſtitiſſe maximum eſt. *Plut. in regum apoph.*

Pyrrhus,quum à filiis etiamnum pueris interrogaretur. Cui noſtrûm relinques regnum? Quicunque, inquit, veſtrûm acutiorem habuerit enſem. Significans ſe non ætati daturum principatus ſucceſſionem, ſed virtuti. Hoc ſtimulo liberos omnes ad certamen fortitudinis excitavit. *Plut. in apoph.*

Pylades hiſtrio Auguſti temporibus celebris, quum Hilas diſcipulus, quem ad æqualitatis contentionem provexerat,in ſcena canticũ quoddam ſaltaret, cujus clauſula erat τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα, id eſt magnum illũ Agamemnonem,ac ſublimem veluti metiretur,è cavea proclamavit, οὐ μακρὸν,ὃ μέγαν ποιεῖς, id eſt,tu longum facis,non magnum.Tunc populus efflagitavit, ut Pylades idem canticum ſaltaret iterum. Quumque ad locum veniſſet quem reprehenderat expreſſit Agamemnonem cogitabundum:nil magno duci iam convenire ratus quam pro omnibus cogitare. Ea res magnum ducem facit, non proceritas corporis. *Eraſm.lib.6.apoph.*

Alexand.Severus,Cum obiurgaretur à matre & uxore,quod contemptibiliorem relinqueret imperij poteſtatem quam ab anteceſſoribus ſuis accepiſſet:reſpondit:Sed ſecuriorem & diuturniorem. *Bruſ.c.13.*

Iul. Cæſar. Quum ex Gallia provincia adverſus Pompejum tenderet, Rubicone amne tranſmiſſo dixit:Omnis jacta ſit alea,ſignificans, ſe de ſumma rerum velle periclitari. Is enim fluvius Galliam ab Italia dirimit. *Plut. in apoph.*

Idem. Alexandri Magni res geſtas legens,non tenuit lachrymas, atque ad amicos: Hoc, inquit, ætatis qua nunc ſum, Alexander devicit Darium:mihi vero ad hunc uſque diem nihil præclari facinoris geſtum eſt.Suetonius tradit id accidiſſe,quum Prætor jure dicendo conventus obiens apud Gades in templo Herculis vidiſſet Alexandri Magni ſtatuam.Vtinam hoc ingenium ad moderati potius quam ad maximi principis æmulationem properaſſet. *Plut. in apoph.*

Idem. Quum Africam petens, in egreſſu navis prolapſus eſſet,omen ſiniſtrum vertit in melius, dicens: Teneo Africa. Frontinus id factum putat in conſenſu navis, eumque dixiſſe, Teneo te terra maret, Huc opinor alludens,quod cum quodam ſomnio perturbatus, quod ſibi viſus eſſet conſtuprare matrem, conjectores interpretati ſunt, portendi totius orbis imperium.*Eraſ.lib.4.apoph.ex.Plut.*

Auguſtus Cæſar audiens,quod Alexander natus annos tringinta duos, poſtquam pleraſque mundi regiones peragraſſet,dubitaſſet quid in reliquum vitæ tempus eſſet facturus: demirabatur,ſi Alexander non judi-

cassetmajus opus,bene gubernare partum imperium,quam amplam ditionem comparasse. Recte notavit inexplebilem Alexandri ambitionem,qui nullam aliam functionē rege dignam existimasset, quam proferre ditionis terminos:cum multo tum pulchrius,tum difficilius sit regnum quod contigit,rectis legibus,sanctisque moribus exornare,quam armis regno regnum addere. *Plut. in Rom.2.apoph.*

*Agrippina.*Cum genethliaci Agrippinæ matri Neroni respondissent imperaturum quidem filium,sed occisurum matrem, Occidat, inquit, modo imperet. Tam impotens erat in fœmina dominandi sitis, & habuit quod optavit. *Suet.*

*Alex.Severus.*Senio jam confectus,cum urnam sibi præparasset, ut in ea mortuus speliretur, paulo antequam decederet è vita eandem à se perferri jussit, manibusque contrectavit: Tu, inquiens, virum capies, quem totus orbis terrarum capere nunquam potuit. *Dion. Nicæus, & Xiphilinus in eius vita.*

*Rodolphus Cæs.*interrogatus, Qui fieret,ut homines eas quas non didicerunt artes omnes recusarent, imperij autem gubernationem oblatam nemo?Non mirum,inquit,stultos enim putant,qui negare nesciunt: stultum autem id nemo sese judicat. *Æneas de dictis Friderici imp.*

Alphonsus ajebat,olim inter Iovem, Neptunum & Plutonem omniū rerum partitionem trifariam esse factam,& horum unumquemque sua sorte contentum esse,nec occupare aliena: at inter homines, neminem sua portione contentum esse, nec ullam partitionem esse stabilem, sed omnes πλεονεκτεῖν. Notabat autem ambitionem principum,& regnandi nunquam satiandam libidinem. Quis enim hodie regum & principum est,qui sua sorte contentus, non cogitet, quo jure, quave injuria suis ditionibus plura adiiciat? *Panor. lib.de reb.gest.Alphon.*

Solon audiens quosdam principum mores inique reprehendentes. In rebus magnis administradis difficiles dicebat esse,omnibus posse placere. Necesse enim est,ut qui multis imperat,non paucos offendat. *Laërt.*

*Plato,*Neminem regem dicebat non ex servis esse oriundum, neminem non servum ex regibus.*Seneca epist.l.44.*

Xenophon dicebat honestius esse regi beneficiorum quàm trophæorum numerum relinquere.*Stob.ser.46.*

Socrates. Optimum regem esse dicebat, qui suis affectibus moderari posset. *Eod.serm.*

Cotys rex Thraciæ, acriter in subditos animaduertebat. Cum igitur amicorum quidam ad ipsum dixisset. Hoc furor est, non Regnum:respondit,At meus hic furor subditos temperantes efficit.*Plut. in apoph.*

*Leonidas,*cuidam dicenti, Excepto regno nulla re nobis præstas: At, inquit,ni vobis fuissem melior, non essem rex. Moderatissimo dicto & refellit convicium,& suam dignitatem defendit,Etenim ubi reges non nascuntur, sed civium suffragiis eliguntur, hoc ipso publicis calculis princeps judicatus est cæteris melior,quod ad regnum ascitus est.*Plut. in Lacon.*

Ariston cuidam laudibus vehenti dictum Cleomenis qui rogatus, quid oporteat bonum regem facere?Respondit.Amicis benefacere, inimicis malè:At quanto præstantius est,inquit,vir optime amicis benefacere,& ex inimicis reddere amicos?Hanc sententiam citra controversiam Primus omnium Socrates prodidit,& ad illum refertur. *Plut.*

Philippus Alexandro filio suadebat,ut eos qui in Republica pollerent authoritate, tum bonos, tum malos sibi conciliaret amicos: ac bonis quidem uteretur,malis vero abuteretur.Præcipua regum ars est,nullum reiicere, sed ad publicam utilitatem omnium operam accommodare. Quemadmodum Deus unicus totius mundi monarcha, malis geniis ac impiis hominibus abutitur ad utilitatem Ecclesiæ:ita principes oordati norunt & probis & improbis uti:non quod ipsi per malos mali quippiam faciant,sed quod per malos puniant malos. At multi sunt principes,qui præposterè bonis abuntuntur,malis utuntur.Ad tyrannica negotia viros adhibent sanctitatis opinione celebres, quo vulgus esse rectum ac pium quod agunt existiment. *Plut.*

Alexander habebat secum Eudemonicum philosophum,qui cum aliquando tonaret vehementer adeo ut omnes expavescerent,dixit etiam Alexandro,Quin tu tale quippiam facis Alexander? At ille non ferens philosophi vocem,ridens ait:Nolo meis formidabilis esse, ut tu me doces,qui Satraparum & regum capita me jubes super cœnam apponere, *Athenæus & Plut. in eius vita.*

Idem. Cum levitate corporis, ac pedum celeritate polleret, patri hortanti ut in Olympiis stadium decurreret. Facerem, inquit, si reges habiturus essem certatores. Et hic agnoscas animum excelsum,nec cuiquam facile cessurum in certamine laudis & imperij.Nondum erat rex, & tamen non dignabatur nisi cum regibus committi. *Plut. in apoph.*

*Idem.*Porus rex ab Alexandro devictus, cum ab eo post pugnam rogaretur,dicente. Quomodo te tractabo? Regie ait. Rursus subiicienti Alexandro: Numquid etiam aliud? Omnia,inquit Porus,complectitur hoc verbum,Regie.Alexander & prudentiam & fortitudinem viri admiratus,latiorem ditionem illi addidit ea quam prius obtinuerat. Supplici,& ad pedes abjecto minus concessisset. Adeo diligebat animosus juvenis impavidus animos. Q. Curtius aliquanto secus narrat, interrogatus Porus, quid ipsi victorem statuere debere censeret? Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es quam esset caduca fœlicitas. Submonuit regem, ut modestè sua fortuna uteretur, memor ipsi posse accidere, quod acciderat Poro. *Historiam recitat Plut.in apoph.*

Meton cum in concione Tarentini tractarent de bello suscipiendo, & de Pyrrho asciscendo, sumpta corona & face ardente præcedente tibicine,veluti ebrius,venit in forum: atque ut fit aliis applaudentibus, aliis ridentibus, nonnullis etiam ad canendum hominem invitantibus, processit in concionem,ac tanquam cantaturus astitit.Silente vero turba, dixit: Rectè facitis,viri Tarentini, qui iocari luderéque dum licet qui velint permittitis.Atqui si sapitis, omnes hac ludendi libertate fruemini,priusquam Pyrrhus adveniat. Nam tum non nostro,sed illius arbitrio vivendum erit.*Plut. in Pyrrho.*

Pyrrhus rex, cum Athenas venisset,& ingressus arcem Palladis, rem divinam fecisset, eodem die descendens ex arce, collaudavit quidem Athenienſium erga se fiduciam:cæterum admonuit,si saperent,ne posthac cuipiam regum portas aperirent. Significans, omnibus regibus natura invisam populi libertatem. *Eras.l.4.apoph. ex Plut.*

Hieroni Scilæ tyranno,cum quidam dixisset: poriorem esse regū vitam,quam privatam,utpote quæ singulis sese expleat voluptatibus:Hiero respondit,voluptates ipsas melius sentiri in vita privata. Nam ut de libidinosa voluptate prius dicatur,ostendit majorem voluptatem concipi à privatis, si quando potiuntur amica, quia spontaneus sit atque mutuus amor,non coactus, quam tyrannorum, qui coacto aut empto potiuntur amore.De voluptatibus ciborum ait:regibus nullam unquam esse famē præ ferculorū multitudine,& ob id semper acidis vesci.In vita vero privata semper subesse famem delectationemque. Addidit præterea multa incommoda,quæ regnantes circunveniunt,à quibus privati sunt plenè immunes. *Xenophontem hac de re lege copiosius.*

Antigonus. Quodam dicente, omnia regibus honesta iustaque esse: Sunt,per Iovem,inquit barbarorum duntaxat regibus, at nobis ea duntaxat honesta sunt, & ea tantum iusta,quæ iusta sunt.Graviter retudit adulatricem vocem, volentis omnia licere regibus. Non enim rex est honesti injustique regula, sed honesti justique minister est. Atque utinam similes voces non audiant Christianorum aures: aut si audiant,simili severitate reiiciant. Quid enim aliud dicunt, qui occinunt:Quod principi placuit,legis vigorem habet: qui negant principem teneri legibus: qui tribuunt illi geminam potestatem,ordinatam,& absolutam, quarum altera possit quod leges, pacta & fœdera postulant, altera quodcunque libuit? *Eras.l.4.apoph. ex Plut.in apoph.*

Scipio minor,jam tertium à senatu emissus,ut gentium, civitatum,ac regnum inspector esset postquam pervenit Alexādriam,navique egressus,capite pallio tectus incederet:flagitabant ut caput nudaret,faciemque id desiderantibus ostenderet. Cum se nudasset,clamore & plausu testati sunt gaudium suum: cumque rex Alexandriæ vix interim ob delicias ac molliciem corporis æquaret Romanos incedentes: Scipio voce submissa Panætio insusurravit in aurem: Iam,inquit,Alexandrini nonnihil ex nostra peregrinatione fructus ceperunt, quibus per nos contigit videre regem ambulantem. Nam Athenæus ex authoritate Posidonij scribit, Ptolomæum per quam abeso corpore nunquam antea pedibus ambulasse. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Diogenes Pythagoricæ sectæ philosophus lyræ suis nervis decenter, ac omnifariam instructæ comparat legibus bene constitutam Rempub. vel civitatem: eandemque mundi pulchram illam harmoniam imitari dicit,si Dei officium inter homines administrans rex,aut princeps bonus rationis, & æquitatis arte moduletur in eadem rite scilicet, ut in concentum dulcem varias hominum voluntates,ac discrepantes opinionum tonos congruenter aptet, inque consensum suavisonum redigat. *Steph. Vivand.Herc.Prodic.pag.560.*

*Dionis Nicæi.*Vt minimè quidem nauclerus contristatur laboribus in mari: minime etiam agricola operibus circa agriculturam: minimè quoque venator,quem oportet venatione laborare,tametsi vehementer laboriosa sit agricultura,valde etiam venatio.Non igitur respuit laborare,& molestias ferre aliorum gratia: neque in hac parte pejus se vivere existimat, si ipsum plurimos suscipere oporteat labores, multaque sustinere negotia.Videt enim & solem, nullo Deorum minorem, non contristari, quod hominum salutis & victus gratia, perpetuo transigat quæcunque agit. Fortitudinem quidem & continentiam & prudentiam, necessarias existimat,etiam illis qui justitiam non curant,tyrannidemque affectant. Nam nisi hoc studeant, tales quam ocyssime perduntur. Quare tyrannus magis etiam his dat operam, quando se maximè videt his indigere. Quanto plures enim habet osores,pluresque insidiatores, & neminem fidium,& qui ipsius curam gerat:tanto magis(si modo tempus aliquod servari vult) vigilandum sibi,& curis sibi insistendum esse videt,& si se velit ulcisci,ne deficiat rebus bellicis:& passus insidias, ne ignoret insidiatores: & abstinendum esse à voluptatibus,& ventre, & somno,rebúsque venereis minimè attendendum: quantò magis autem his opus est ei qui diligitur ab omnibus & neminem habet insidiatorem. *De regn. orat. 1.*

Cernis ubique Deum ita ordinasse, ut id quod melius est imperet & provideat inferiori:ut ars ei quod est fine arte,imfirmitati virtus:fatuoque fecit providere,& consiliis adesse id quod prudentia præditum est. In omnibus autem hisce curis principatus nequaquam segnis est,neque molestia gravatus: neque plus adhæret remissioni & ocio, sed curis & laboribus. Id quod inde facile colligere licet:Nam in navi licet quidem victoribus absque cura agere, & ne aspicere quidem mare, quin etiam neque scire(quod ajunt)ubinam terrarū sint:& multi hoc modo navigant in serenitatibus,& hi quidā talis ludunt,illi autem canūt, alij convivantur tota die. Quando autem eos apprehenderit tempestas,involuri expectant eventum. Nulli autē & somno oppressi, non ante surrexerunt, quam essent in portu. Nauclero autem necesse est aspicere in mare,necesse suspicere ad cœlum, necesse prospicere ad terram:quin & ea quæ sunt in profundo,non licet ei ignorare,nisi velit in saxa incidere,sub aquis latentia,aut arenarum cogeries.Illi soli noctu quidem minus licet obdormire, quam natantibus: interdiu autem,ficubi brevem aliquem somnum suffuratur,hunc tamen suspensum habet,& dubiū, ut sæpe exclamet,aut velum contrahi,aut clavum sisti, aut aliud aliquid rerum nauticarum: ut dormiens ille magis gerat navis curam, quam alij valde vigilantes. Atque etiam id expeditionibus unusquisque multum sui duntaxat curam gerit,armaque & escam non hic acquirere,sed

parata

parata habere cupit,unius autem curam gerat ſanitatis ſuæ, uniuſque ſalutis.Ductis autem munus eſt,curare ut omnes bene ſint armati, omneſque ſatis habeant tegumenti: nec ſolum ut hominum ventres impleantur,ſed etiam ut equorum.Quod ſi autem non omnes habeant neceſſaria, magis contriſtatur, quam ſi ipſe ægrotet: atque illorum ſalutem non minoris æſtimat,quam ſuam ipſius. Si quidem victoria acquiri nequit,niſi milites ſint ſalui:pro victoria autem bonorum,multi mortem etiam oppetere eligunt. Rurſus idipſum & in rebus ſingulis uniuſcujuſque noſtrum intelligi poteſt. Corpus enim utpote fatuum,neque ſibiipſi ſuccurrere poteſt: neque ut ſui ipſius curam gerat, à natura factum eſt: quandoquidem anima relinquente, neque modicum temporis poteſt ſubſiſtere,ſed confeſtim ſolvitur atque perit. Anima autem pro ipſo omnia curat,omneſque machinas movet, & plurimum diſcruciatur afflicta.Et corpus ipſum quidem præſentem duntaxat ſentit dolorẽm:anima autẽ prius quam dolor adveniat,diſcruciatur: ſæpe etiam quando tantum futurus eſt, trepidat.Mortemque corpus quidem nunquam ſenſit: anima autem & hanc intelligit,permultaque patitur, eripiens corpus ex morbis,eripiens ex bello,eripiens ex mari.Sic undique laboriõſior anima eſt,magiſque afflicta quam corpus: attamen ea divinior eſt,& ad regendum dignior. Præterea omnes homines confitentur verum eſſe muliere robuſtiorem,& ad imperandum aptiorem:atqui illæ domeſtica fere opera curant, & ætatem exigunt ſub tecto, inexpertæ tempeſtatum, inexpertæ periculorum. Viris autem congruit navigare, congruit navigandi ſcientia,illiſque neceſſe eſt ſua opera ſub dio perficere: ſed per Iovem! non propterea beatiores qui dixerit mulieres viris.Quicunque autem tandem propter debilitatem vel mollitiam amaverunt illarum vitam, quemadmodum Sardanapalus, turpitudine iam ubique ſunt diffamati.Denique quod maximum eſt:ſolem vides;quanto præſtat omnibus hominibus beatitudine,quam ſit Dei,quod tamen non renuat nobis perpetuo ſubſervire, & noſtræ ſalutis gratia facere univerſa. Quid enim aliud quis dicat, ſolem perpetuo operari, quam ea quorum homines indigent? Facit,& diſcernit horas,auget & nutrit omnia animantia,omnes plantas,ſuppeditat, pulcherrimum & ſuaviſſimum ſpectaculum,nempe lucem, ſine qua cæterorum bonorum nulla eſt utilitas,neque cœleſtium,neque terreſtrium,imo neque ipſius vitæ.Et hæc omnia non gravatur gratus impartiri. An non eum ſervitutem ſervire quis dicat planè duram? Etenim ſi vel paululũ fraudulenter agat ſuumque tranſgreditur ordinem,nihil prohibet omnes homines, omnemque terram,& omne mare diſperire, & omnem hunc formoſum & beatum mundum turpiſſimam horribiliſſimamque immundiciem videri. Nunc autem tanquam in lyra concinne tractatis ſonis, nunquam excidit ex pura & ſumma harmonia, unam & eandem progrediens viam. Et quoniam indiget terra tepore, ad gerendum naſcentia,atque augendum & ad perficiendum: indigent & animalia & corporum ſalutis gratia & voluptatis naturalis: indigemus & nos omnium maximè,ut qui quam plurimo auxilio opus habeamus:ideo æſtatem fecit, ſemper proprius ad noſtram accedens habitationem,ut omnia plantet, omnia nutriat, omniaque perficiat,divinamque & admirabilem exhibeat hominibus lætitiam,feſtumque Diem. *De regno oratione tertia.*

Roterodami. In navigatione non ei committitur clavus,qui natalibus, aut opibus,aut forma cæteris antecellit,ſed qui peritia gubernandi,qui vigilantia, qui fide ſuperat: Ita regnum ei potiſſimum eſt committendum, qui regiis dotibus anteit reliquos, nempe ſapientia,juſtitia, animi moderatione, providentia, ſtudio commodi publici. *De inſtitutione principis.*

Thriveri, Quemadmodum capitis morbi hebetant univerſum corpus: Sic regnum & imperantium delicta univerſum lædunt populum. *In apoph.227.*

Sebaſt. Munſteri. Vt homo ante conceptionem nihil planè eſt,conceptus vero acquirit eſſe, naſciturque parvus & inops in terram, atque ſenſim tacitis auctibus grandeſcit, donec juſtam attigit ætatis menſuram: ac deinde rurſum incipit deficere,viribus corporis deſtitui, atque mentis vigore langueſcere,donec tandem penitus in mortem reſolvatur. Sic etiam regna, monarchiæ, & magni principatus plerumque habent exilia principia: accipiunt paulatim incrementa,creſcunt, roborantur, dilatantur,ac veluti per gradus ad ſummum aſcendunt faſtigiũ:& quãtumlibet armis,legibus & conſiliis ad tempus firmentur,tamen interim conſeneſcunt,& tandem penitus concidunt. *l.1.Coſmographia,c.31.*

¶ Exempla Profana.

Diocletianus adhuc privatus dicere ſolebat, nihil eſſe difficilius, quam bene imperare. Id Flavius Vopiſcus in Aureliano tradit ſe audiviſſe à patre ſuo, & addunt cauſam: Colligunt, inquit, ſe quatuor aut quinque ſimul conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt,dicunt quid probandum ſit. Imperator,qui domi clauſus eſt, vera non novit, cogitur hanc tantum ſcire, quod illi loquuntur:facit judices,quos fieri non oportet: amovet à Republica, quos debeat retinere. Ita, ut dixit Diocletianus:bonus,cautus,optimus venditur Imperator. At vulgus ad Imperatoris titulum ſatis eſſe putat naſci aut eligi:naſci,utcunque: eligi,emptis ſuffragiis,ac ſolennibus ceremoniis confirmari. *Eraſm. lib.9. apoph.*

Scipio Maior, poſtquam Carthaginem armis ceperat, milites quidam virginem eleganti forma captam adduxerunt, eique tradiderunt: Hic ille,libenter acciperem,inquit,ſi eſſem privatus, non Imperator Iuvenis inſigni puellæ forma corrumpi non potuit,quo minus meminiſſet,quid deceret Imperatorem. At multi hodie ſunt, qui ob hoc ipſum ſibi credunt tum licere,tum decora eſſe omnia, quod ſunt imperatores.

¶ Hieroglyphica.

Per *aquilam* ſolitudinem regni hieroglyphicè ſignificari quidam volunt quod regum eſſe dicant, unum è filiis hæredem inſtituere,uni rerum habenas commendare:quandoquidem,ut ait Ovidius:

Non bene cum ſociis regna Venuſque manent.
Pier.Val.lib.19.pag.177.A.

Apertiſſimè quidem *ſceptrum* ſive *virgam* hieroglyphicum eſſe *regni*, illud in divinis literis oſtendit,quod ſceptrum de manu Iudæ non auferendum pollicetur Dominus. *Gen.49. Idem Pier.Val.l.41.pag.401.B.*

Thebis *iudicum imagines* viſuntur *abſque manibus*:& ſummi *iudicis oculi connivent*,eo quod juſtitia nec muneribus capiatur,nec hominum vultu flectatur. *Plut.in libello de Iſid.*

Vide Rex, Princeps.

Religio.

¶ Definitio et Etymolog.

Religio,Græcè θρησκεία, ας,ἡ,& θρῆσκος,ος,ὁ,religioſus dicitur. Eſt autem religio, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ quam divinam vocant,curam ceremoniamque affert. *ſecundum Cic.l.2.Rhet.*

Religio nihil aliud eſt,quam cultus divinus. *ſecundùm Aug. l.20. de Civit.Dei.*

Religio eſt, qua ſe anima uni Deo, unde ſe peccato ſeparaverat, reconciliatione ligat. *ſec.Aug.l.de quantit.animæ.*

Religio eſt ſtudium ſapientiæ. *ſec.eundem l.de vera Religione.*

Religio dicta eſt eo, quod per eam uni ſoli Deo religamus animas noſtras ad cultum divinum animo ſerviendi. *ſec.Iſid.l.18.Etymolog.*

Religio dicitur à relegendo Deum, quem amiſeramus negligentes. *ſecund.Aug.l.2.de Civit.Dei.*

Religio, id eſt, cultus Dei, quatuor nominibus nuncupatur, duobus apud Græcos,quæ ſunt latria & theoſebia,id eſt,cultus divinus vel bonus:& duobus Latinis. Sed differunt, quia theoſebia reſpicit cultum Dei interiorem, qui propriè pertinet ad virtutes theologicas: Latria vero reſpicit exteriorem ſervitutem, quæ pertinet ad juſtitiam. *ex B. Bo naventura 1.Sentent.diſt.8.q.2.art.3.*

Religio dicta à relegendo, *ſecund.Cic.lib.de Natura Deorum*, cujus verba ſunt hæc: Qui autem omnia, quæ ad cultum Deorum pertinerent,diligenter retractarent,& tanquam relegerent, dicti ſunt religioſi, à relegendo.

Religio eſt, per quam reverenti famulatu ceremoniæ divini cultus exercentur. *ſec.Cic.l.1.de Nat.Deor.*

Vt religio varia ſignificatione à Latinis, ita ab Hebræis exprimitur. 1.*Æmunah*,i.fides,dicta eſt.2. *Madhab*,opinatio,ſenſus.3. *Dachala*, Dechila,Dechula,timor,veneratio,cultus.4.*Tarik*, via, ratio vitæ.5. *Iirah*, reverentia,pietas in Deum.6.*Rachama*, intimus affectus,charitas. Quæ omnia nomina verum & ſincerum veræ religionis ſenſum adumbrant. In novo teſtamento variis nominibus inſignitur, nempe timoris, reverentiæ,cultus,pietatis,&c.

¶ Loci Biblici.

Religionis Chriſtianæ rudimenta,Heb.6.1. Religionis ſemen humanis mentibus inditum,2.Reg.17.v.26.27. Religionis extrema poſſeſſio requiritur, Eſa.44. 5.& 45.23. Religioni Iudaicæ multi adjunguntur. Eſth.8.17.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Nunc audi præcepta & judicia, quæ ego doceo te, ut faciens ea vivas,& ingrediens poſſideas terram, quam Dominus Deus patrum veſtrorum daturus eſt vobis.Non addetis ad verbum,quod vobis loquor, nec auferetis ab eo. Cuſtodite mandata Domini Dei veſtri, quæ ego præcipio vobis. *Deut.4.*

Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quidquam,nec minuas. *Deut.12.*

Qui ex Deo eſt, verba Dei audit, propterea vos non auditis,quia ex Deo non eſtis. *Ioan.8.*

Si confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo,quod illum Deus excitavit à mortuis,ſalvus eris. *Rom.10.*

Tradidi imprimis vobis, quod accepi,quod Chriſtus mortuus fuerit pro peccatis noſtris. *1.Cor.15.*

Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt. *1.Ioan.4.& 5.*

Et ligabis verba mea quaſi ſignum in manu tua, ſcribeſque ea in limine & veſtibulo domus tuæ. *Deut.6.*

Ponite hæc verba mea in cordibus veſtris, ac animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos veſtros collocate. *Deut.13.per tot.ibid.11.*

Beatus vir,qui meditatur in legẽ Domini die ac nocte. *Pſal.1.*

Lucerna pedibus meis verbum tuum,& lumen ſemitis meis *Ibid.118.*

Quomodo credent ei de quo non audierunt? quomodo autem audient abſque ulla prædicatione, vel prædicante? quomodo autem prædicabunt,niſi miſſi fuerint? Fides ergo per verbum Dei: ſi per verbum Dei, itaque neceſſario concluditur,nullam eſſe fidem, quæ non ſubſiſtit in verbo Dei, *Rom.10.*

Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Conſtat ergo, quod qui ex Deo nati ſunt, ejus verbum audiunt:& contra,qui non audiunt,ex Deo nati non ſunt. Qui vero ex Deo nati ſunt,non ex voluntate viri. *Ioan.1.*

Non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt:ejus ſolius verbum audiunt,ex quo nati ſunt? hoc enim eſt diſcrimen inter filios Dei,& filios carnis:quod qui Dei filij ſunt,carnalia non cogitant. *Rom.8.* Porro quicquid ex ore Dei non eſt profectum, à filiis Dei non recipitur: inhabitans enim,in eis Spiritus. Vnde poſtea fit, ut

ſpiritualia

ſpiritualia omnia judicet,omnia cognoſcat.1.*Cor.c.*2.Ipſe verò à nemine judicatur, non enim caro, aut ſanguis eſt, qui judicat, ſed Spiritus. Loquimur autem de eis ſolummodo, qui Chriſti ſunt, & qui Spiritum ejus habent. *ad Rom.*8.

Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrenans linguam ſuam à malo,ſed ſeducens cor ſuum, hujus vana eſt religio. Religio munda & immaculata apud Deum hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo. *Iacob. in epiſt.c.*1.

¶ Sententiæ Patrvm.

Amputetis occaſionem turpium nundinarum,quibus exiſtimatio veſtra læditur,& infirmis offendiculum ponitur, & oſtendite hominibus, non vos in otio facilem victum, ſed per anguſtam & arctam viam regnum Dei quærere. *Aug.l.de opere Monach.*

Vos autem fratres hortamur in Domino, ut propoſitum veſtrum in Domino cuſtodiatis,& uſque ad finem vitæ perſeveretis:ac ſi qua opera veſtra mater Eccleſia deſideraverit, nec elatione avida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis:ſed miti corde obtemperetis Deo cũ manſuetudine,portantes eum qui vos regit mites in judicio,qui docet manſuetos vias ſuas, nec otium veſtrum neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis: cui patturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodo naſceremini,non inveniretis. *Aug. ad Eudoxiam,& hab.*15.*q.*1.*can.Vos autem.*

Extruis monaſteria, multus à te per inſulas Dalmatiæ pauperum numerus ſuſtentatur, ſed melius faceres, ſi & ipſe ſanctus inter ſanctos viveres.*Hier.epiſt.*95. *loquens ad Nepotianum.*

Procuratores atque diſpenſatores domorum alienarum clerici quomodo eſſe poſſunt,qui proprias jubentur contemnere facultates? *Hier. epiſt.*32.

Sunt aliqui de ordine noſtro homines, qui ideo presbyteratum & diaconatum ambiant, ut mulieres licentius videant, omnibus his cura de veſtibus,ſi bene oleant, ſi pes laxa pelle non folleat, crines calamiſtro rotentur,digiti annulis radient. Tales cum videris,ſponſos æſtimato,non clericos. *Hieron.ad Euſtochium.*

Si cupis eſſe,quod diceris,monachus, id eſt,ſolus, quid facis in urbibus?Habeto ſimplicitatem columbæ,nec cuiquam machineris dolos: & ſerpentis aſtutiam, ne aliorum ſupplanteris inſidiis. Non multum diſtat in vitio vel decipere poſſe, vel decipi Chriſtianum. Quem ſenſeris tibi aut ſemper,aut crebro de nummis loquentem (excepta eleemoſyna,qua indifferenter omnibus patet)inſtitutorem potius habeto, quam monachum, præter victum & veſtimentum, & manifeſtas neceſſitates nihil cuiquam tribuas, ne filiorum panes canes comedant. *Idem ad Paulinum & hab.*16.*q.*1.*can.Si cupis.*

Latro eſt,& domum Dei convertit in ſpeluncam latronum, qui lucra de religione ſectatur: cultuſque ejus non tam cultus Dei quam negotiationis occaſio eſt. *Hier.ſup.Matth.l.*4.

Pudet dicere de cavernis cellularum, urbem damnamus, in ſacco & cinere,veluti de ipſis ſententiam ferimus. Quid facit ſub tunica pœnitentis regius animus,qui alios vult regere, & alios judicare, & à nemine regi,& à nemine judicari? *Idem in epiſt.ad Marcum.*

Sunt ditiores monachi, quam fuerant ſæculares, poſſident opes ſub Chriſto paupere,quas ſub locuplete Diabolo non habuerant:& ſuſtinet eos Eccleſia divites, quos tenuit mundus ante mendicos. Nepotianus noſter aurum calcans cellulam conſectatur.*Idem in epiſt.ad Heliod.*

Ægyptiorum monaſteria hunc tenent morem,ut nullum abſque opere & labore ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſitatem, quam propter animæ ſalvationem. *Hieron.in epiſt.ad Ruſticum.*

Natus in paupere domo,& in tugurio ruſticano,qui vix milio & pane cribrato rugientem ſatiare ventrem poteram, nunc ſimilam & mella faſtidio. *Idem ad Nepotianum de ſeipſo loquens.*

Quia terreni principes magna ſe Deo humilitate ſubſternunt, prava homines, qui dudum contra Eccleſiam in infidelitate poſiti, aperta adverſitate ſæviebant, nunc ad alia fraudis argumenta vertuntur. Quia enim illos religionem venerari conſpiciunt,ipſi cultum religionis aſſumunt, & bonorum vitam ſub deſpectis veſtibus iniquis moribus premunt. Mundi quippe delictores ſunt, hocque in ſe, quod homines venerentur, oſtendunt, atque eis, qui vere ſemetipſos deſpiciant, non mente, ſed veſte copulantur. Quia enim præſentem gloriam amantes aſſequi non poſſunt, quaſi deſpicientes ſequuntur, honores enim fugiunt, ut honoribus obvient. Multi de inchoata juſtitia laudari appetunt,præeſſe cæteris melioribus concupiſcunt, quos plerumque, dum juxta votum præſens proſperitas ſequitur, multo quam fuerant, de ſanctitatis habitu pejores fiunt. *Greg.l.*31.*Mor.*

Sæpè, cum de vita proximorum querimur, mutare locum conamur, ſecretum vitæ remotioris eligere,videlicet ignorantes,quia ſi deſit ſpiritus,non adjuvat locus.Idem enim Loth, de quo loquimur,in Sodomis ſanctus extitit, in monte peccavit. Quia autem loca mentem non muniunt,ipſe humani generis primus teſtatur parens,qui in paradiſo cecidit. Sed minus ſunt omnia,quæ loquimur,ex terra:nam ſi locus ſalvare potuiſſet,Satan de cœlo non caderet. *Idem ſuper Ezech.hom.*9.

Apparet,nullam aliam ſpem vitæ homini eſſe propoſitam,niſi ut abjectis vanitatibus, & errore miſerabili, Deum cognoſcat, & Deo ſerviat, niſi huic temporali renuntiet vitæ, ac ſe rudimentis juſtitiæ ad cultum veræ religionis inſtituat. Hæc enim conditione gignimur,ut generanti nos Deo juſta & debita obſequia præbeamus: hunc ſolum noverimus, hunc ſequamur. Hoc vinculo pietatis obſtricti Deo & religati ſumus, unde ipſa religio nomen accepit. *Lactant.Firm.l.*4.*c.*28.

Non enim religio cœleſtis conſtat ex rebus corruptis, ſed ex virtutibus animi,qui oritur è cœlo.Hic verus eſt cultus,in quo mens colentis ſeipſam Deo immaculatam victimam ſiſtit. Quiſquis igitur præceptis cœleſtibus obtemperaverit, hic cultor eſt veri Dei, cujus ſacrificia ſunt manſuetudo animi,& vita innocens,& actus boni: quæ omnia qui exhibet,toties ſacrificat, quoties bonum aliquod ac pium fecerit. Itaque in Aram Dei, quæ verè maxima eſt, quæ in hominis corde collocata inquinari non poteſt ſanguine, juſtitia imponitur, patientia, fides, innocentia, caſtitas, abſtinentia: hic eſt veriſſimus ritus, hæc illa lex Dei, ut à Cicerone dictum eſt, præclara & divina, quæ ſemper recta & honeſta jubet,vetat prava & turpia,cui parentem ſanctiſſimæ ac certiſſimæ legi,juſtè ac legitimè neceſſe eſt vivere, cujus legis pauca equidem capita in ſequentibus ponam: ſi quis autem omnia comprehendere volet,ex fonte ipſo petat,unde rivus iſte manavit, *Idem l.*6.*c.*2. *& alibi.*

Religio eſſe non poteſt,ubi metus eſt. *Idem l.de Ira Dei,c.*8.

Profeſſionem tuam habitu & inceſſu demonſtra, ut ſit in greſſu tuo ſimplicitas,in motu puritas, in geſtu gravitas, in inceſſu honeſtas. *Iſid. in Synonym.*

Qui ad oſtenſionem ſanctitatis prætendit, ut aliis quandoque præeſſe deſideret,ille non eſt diſcipulus Chriſti,ſed pravitatis ſectator exiſtit: qui non pro Deo,ſed ſeculi honore ſtudet portare crucis laborem. *Idem de ſummo,lib.*5.

Video(quod non parum doleo)poſt ſpretam ſeculi pompam,nonnullos in ſchola humilitatis ſuperbiam magis addiſcere, & ſub alis mitis humiliſque magiſtri gravius inſoleſcere, & impatientes amplius fieri in clauſtro,quam fuiſſent in ſeculo.

Plerique in domo Dei non patiuntur in contemptu haberi, qui in domo ſua non niſi contemptibiles eſſe poterant,ut quia videlicet, ubi à pluribus honores appetuntur, ipſi locum habere non meruerunt, ſaltem ibi honorabiles videantur, ubi ab omnibus honores contemnuntur. *Ber.hom.ſup.Miſſus eſt.*

Abundans eſt pauperi religio, mediocri ſufficiens, tolerabilis diviti, infirmis larga, delicatis compatiens, fortioribus moderata, pœnitentibus miſericors, perverſis ſevera, bonis optima, hæc ſunt beneficia religionis, *Hugo de clauſtr.anim.l.*3.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hor.3. Carm.6.

Dij multa neglecti dederunt
Heſperiæ mala luctuoſa.

Ovid.1. Faſt.

Proſpera lux oritur, linguis animiſque favete:
Nunc dicenda bono ſunt bona verba die.
Lite vacent aures, inſanaque protinus abſint
Iurgia, differ opus livida turba tuum.

Tibull.2. 12.

Luce ſacra requieſcat humus, requieſcat arator.
Et grave ſuſpenſo vomere ceſſet opus.
Soluite vincla iugis: nunc ad præſapia debent
Plena coronato ſtare boves capite.
Omnia ſint operata Deo: non audeat ulla
Lanificam penſis impoſuiſſe manum.

Ovid.2.Pont.1.

Dij quoque, ut à cunctis hilari pietate colantur,
Triſtitiam poni per ſua feſta iubent.

Plaut. Mil.

Quid in divinis rebus ſumas ſumptus, ſapienti lucro eſt.

Perſius 2.

——— *At vos*
Dicite Pontifices, in ſacco quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donata à virgine pupa.
Quia damus id Superis, de magna quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalla lippa propago:
Compoſitum ius, faſque animi, ſanctoſque receſſus
Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto?
Hoc cedo, ut admoveam templis, & farre litabo,

Tibul.2.1.

Caſta placent Superis, pura cum mente venite,
Et manibus puris ſumite fontis aquam.

Virgil.2.Æneid.

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſque penates
Me bello ex tanto digreſſum, & cade recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Ovid.2. Faſt.

Innocui veniant, procul hinc, procul impius eſto;
Frater, & in partus mater acerba ſuos.
Cui pater eſt vivax, qui matris digerit annos,
Qua premit inviſam ſocrus iniqua nurum,
Tantalida fratres abſint, & Iaſonis uxor,
Et qua ruricolis ſemina toſta dedit.
Et ſoror, & Progne, Thereuſque duabus iniquus,
Et quicunque ſuas per ſcelus auget opes.

Idem epiſt.7.

Pone Deos, & qua tangendo ſacra profanas:
Non bene Cœleſtes impia dextra colit.

Silius 17.

Tum puppe è media magne clamore ſacerdos
Parcite pollutis contingere vincula palmis.
Et procul hinc meneo procul hinc quacunque profana
Ferte gradus, nec vos caſto miſcete labori,
Dum ſatis eſt moviſſe Deæ: quod ſi qua pudica
Mente valet, ſi qua illaſi corporis adſtat.
Conſcia, vel ſola ſubeat pia munera dextra.

Anthol.

Anthol.Sacr.Iac.Bill.

Quanta ab iis carnis mortificatio requiratur, qui Dei cultu totos se consecrarunt.

Dic precor,ô sapiens vates,cur nam ipse cruorem
Exiguum cunctos spargis in Isacidas ?
At tibi non satis est aram aspersisse cruore :
Verum ipsam ex omni parte cruore rigas.
Illorum gerit ara typum,qui corpora Christi
Obsequio, atque animos exposuere suos.
Namque mori mundo prorsus rebusque caducis
Hos docet, ut possint vivere mente Deo.

In eos, qui Deum ignavè ac perfunctoriè duntaxat colunt.

Munera dant gemini fratres : at munus Abelis
Excipitur, munus spernitur alterius.
Nam Cainus summo scelerata mente parenti
Vilia dans,retinet pinguia cuncta sibi.
Moribus hi Cainum referunt, qui non nisi corde
Arenti faciunt vota,precesque Deo.
Vtunturque Deo tantum contraque fruuntur
Mundo, qui miseros perdit, ut ipse perit.

Ibidem.

Non recto servat legalia Sabbata cultu,
Qui pietatis opus credit in his vetitum.
Nulla dies actus hominum non damnat iniquos,
Omnia conveniunt tempora iustitiæ :
Ne corrumpuntur virtutibus otia sancta :
Tantum à peccatis libera corda vacent.

De cultu Dei

Sarcina cum soleat quævis onerosa videri,
Sola tamen Christi sarcina corda levat.
Si avibus levitas ex pennis nascitur ipsis :
Nedum deprimat has, & gravet istud onus.
Robora sic multis addunt non parva clitellæ :
Hinc etenim melius pondera ferre solent.
Tale iugum est Christi : nihil illo lenius usquam est,
Vtque laboris onus dulce sit omne, facit.

Ibidem.

Hac desiderij Deus est pietate colendus,
Iustitia ut merces tota sit ipse Deus.
Non sperans alio se munere posse beari,
Non quod poscit, amat, sed quod habere cupit.

Studium religionis.

Ibidem.

Scrutari legem possunt utcunque quieti,
Si mundi à strepitu libera corda vacent.
Vt mens ergo piis studiis intenta iuvetur,
Prælia divinus carnea vincat amor.
Nam templum Domini per sacra silentia crescit,
Et tacite struitur non ruitura domus.

Non omnes divini verbi auditores utilitatem ex eo capere.

Ingens magnetis sit vis licet, haud tamen ille
Omnia, sed ferri pondera sola trahit.
Vt quadam occulta ferrum grave tollit in altum,
Cum tamen haud ulla sustineatur ope.
Ætherei sic non quisquis demittit in aurem
Verba Dei, fructum protinus inde capit :
Sed probus, ac pietate gravis, qui robore nixus
Inferius nullo, tendit ad astra levis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Omnes religione moventur, & Deo patrios, quos à majoribus acceperunt,colendos sibi diligenter,& retinendos arbitrantur. *C.6. act. in Verr.*

Religione vita constat. *Plin. sen. lib.*13.

Omnia prosperè veniunt sequentibus Deos : adversa autem spernentibus. *Livius lib.*5.1.*decad.*

Religiosi sunt,qui facienda & vitanda discernunt. *Macrob. Saturnal. lib.*3.

Tantum autem studium antiquis non solùm servandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, ut è florentissima tum & opulentissima civitate decem principum filij Senatusconsulto, singulis Etruriæ populis,percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia traderentur. *Val. Maxim. lib.*1.*tit.de religione.*

Publica religione consecrata virtus nulla privata laudatione indiget. *Val.Max.lib.*3.

Ad divos adeunto castè, pietatem adhibento, opes ámovento, qui secus faxit,Deus ipse vindex esto.

Castè jubet lex adire Deos, animo videlicet, in quo sunt omnia,nec tollit castimoniam corporis : sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori præstet observeturque, ut casta corpora adhibeantur; multo esse in animo id scrutandum magis. Nam illud vel aspersione aquæ,vel dierum numero, tollitur animi labes nec diuturnitate vanescere,nec manibus ullis elui potest.

Affert enim hæc opinio religionem utilem civitatibus : siquidem & illud bene dictum est à Pythagora doctissimo viro: Tum maxime pietatem & religionem versari in animis, cum rebus divinis operam daremus. Et quod Thales, qui sapientissimus inter septem fuit: Homines existimare oportere, Deos omnia cernere, Deorum omnia esse plena: Fore enim omnes castiores,vel utique in fanis essent, maxime religiosos. Est enim quædam opinionis species Deorum in oculis, non solum in mentibus. Eandemque rationem Luci habent in agris.

Cum consulerent Athenienses Apollinem Pythium,quas potissimum religiones tenerent, oraculum editum est, eas quæ essent in more majorum : quo cum iterum venissent, majorumque morem dixissent sæpè esse mutatum, quæsivissentque, quem morem potissimum sequerentur,è variis, respondit,optimum.Et profecto ita est, ut id habendum sit antiquissimum,& Deo proximum,quod sit optimum.

Pœna vero violatæ religionis justam recusationem non habet. *Cic. lib.*2.*de legib.*

Cultus autem Deorum est optimus, idemque castissimus atque sanctissimus,plenissimusque pietatis, ut eos semper pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur.

Qui autem omnia, quæ ad cultum Deorum pertinent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent,sunt dicti religiosi ex relegendo, ut eligentes ex eligendo,tanquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes,*Cic.lib.*1.*de Natura Deorum.*

Nec enim superstitione tollenda religio tollitur.

Nam & majorum instituta tueri, sacris ceremoniisque retinendis sapientis est.

Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est conjuncta cum cognatione naturæ,sic superstitionis stirpes omnes eiiciendæ.*Idem lib.*1.*de Divinitat.in fin.*

πρῶτον μὲν οὖν ἀγόσιβε τὰ πρὸς τὸς θεὸς, μὴ μόνον θύων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένων, ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῆς χρημάτων ἀφθονίας σημεῖον, τόδε δὲ τῆς τρόπων καλοκαγαθίας τεκμήριον.

Primum quidem igitur cole quæ ad Deos,non solum sacrificans, sed juribus jurandis permanens. Illud quidem enim pecuniarum abundantiæ signum, hoc autem morum probitatis conjectura.

τὸν μὲν θεὸν φοβοῦ. Deum quidem time.*Isocrates ad Dominicum serm.ad monit.*

Religione longè latéque propagata,miracula desinere necesse est, & scripturas S. teneri, quibus quasi manu ducti, ea præstemus quæ Deo grata sunt.*G.Pachymer hist.lib.*6.

De Religione. Dial. xiii.

Gavd.

Religione glorior perfecta. R. Religio optima, ac perfecta una est supra Christi nomen, supraque petram firmissimam fundata, rel quæ omnes superstitiones vanæ, & devia, & errores sunt, quibus eti iter ad tartarum, atquè ad mortem, non hanc momentaneam, sed æternam. Et quot putas, quantique viri hujus veræ religionis inopiam miserabilem passi sunt, cunctis in rebus altis altiores ? Habent illi, quod æternum gemant, habes tu, unde glorieris & gaudeas,non in te quidem, sed in eo, qui te summa in re tanto majoribus præferre dignatus est, qua nil majus, nil melius tibi tribui poterat in hac vita, de qua loqui aliquid uberius nõ gravarer,nisi res ipsa cœlesti lumine pene jam omnibus nota esset.G.Piis sacris initiatus sum. R. Pia sacra religionis hujus sunt tantummodo,reliquarum omnium sunt furores, ritúsque sacrilegi. Neque tamen initiatum esse sufficit. Majus est forte, quam putas devoto licet animo dulce,negotium.Non enim Deum nosse satis est, quod & dæmones faciunt,qui oderunt.Amor,& cultus exigitur, his ex rebus constãs, quæ utinam tam bene implerentur ab hominibus, quam sciuntur.G.De vera religione mihi placeo. R. Placere sibi, superbire est. Hæc autem vera religio,quæ te Deo religat,Deum tibi,humilitatem piis mentibus inserit, insolentiam extirpat. Sic tibi igitur gaudere pern issum, ut quanto lætior, quantóque religiosior, tanto sis melior,& operibus bonis affluentior. Illi gratias agens, qui tibi ex hac mortali vita rectum iter ostendit ad æternam vitam.G. Veram religionem(Deo gratias)sum adeptus.R.Bene ais : Deo gratias. Custodi autem illam bene ab erroribus,à negligentia,à peccatis, & sic habe, si hanc assequutus es, & in ea te exerceas ut dignum est,cessare controversiam,de qua modo litigavimus,cum sit scriptum sacris in litteris:*Pietas est sapientia,* & per alium: *Initium sapientiæ est timor Domini.*Neque id ipsum tacitum in profanis. Cujus rei Lactantius meminit Institutionum secundo. Affirmat,inquit, Hermes eos,qui cognoverunt Deum, non tantum ab incursibus dæmonum tutos esse:verum etiam ne fato quidem teneri. Una, inquit,custodia pietas. Etenim pius homo neque dæmoni pessimo, neque fato subjacet. Deus enim liberat pium ab omni malo. Namque unicum atque solum bonum est hominibus pietas. Quid sit autem pietas ostendit alio loco his verbis : Pietas enim scientia est Dei. Eandémque sententiam Asclepiam in sermone quodam regio latius explicasse confirmat. Vides ut obstinatissimi duo pagani vestram circumuelant veritatem, tanta est veri vis,ut linguas sæpe hostium ad se trahat.

Religio est ministra pietatis : hujus omne munus est, humo excitare hominem, ei denudare suam imbecillitatem, eâdem ei præsidium, quo nitatur monstrare. Nam omnis humanæ conditionis hoc est momentum, ut sacrosanctum Dei numen propitium experiatur. Ea re quisquis religionis munia negligit, is verè dicitur & desertor pietatis,cui unà Deũ homini placat,ac proditor propriæ salutis,quæ non aliũde est,quam ab una pietate. Dicimus ergo religionem esse ritũ colendi Deum non solâ mente, sed & ministerio corporis. Nulla est res humana quæ non perspicuè doceat,illos esse optimos qui seriò Deum, non perfunctoriè colunt.Contra illos esse mortalium deterrimos, & infœlicissimos, qui aut Deum nesciunt,aut se nescire simulant. Assumenda ergo religio est, sed nonnisi ex unico præscripto illius ad quem ipsa ducit Religio,sive cultus Dei nõ nititur hac aut illa,quam cuisque hausit,existimatione. Neque etiam consistit in magnitudine sumptuum,in magnificentia apparatus,in sensuum oblectamentis,sed in puritate mentis,& in veritate.Quod est nudum & solum animæ sacrificium. Hinc suavissimus perspergitur in omnia externa sanctitatis odor. Hac ratione, & hoc proposito uni pietati religio servit, nempe in hoc unum, ut humana natura divinitati inseratur. Itaque & Deum ignorat, & à Deo ignoratur is, qui's

religion

religionis est incuriosus aut contemptor ; eámve suo statu temerè dimovet. Vt nulla est vera sapientia, nulla item stabilis sine pietate potentia, ita nulla prorsus est sine religione pietas. Hîc summa ope cavendum, ne in alterutram partem peccetur. Vt nimio plures omnem funditus religionem tollunt, ita alij quamlibet assumunt. *Car. Pas. l. de virt. & vitiis, c.* 14.

¶ Apophthegmata.

Diogenes, cum in fano cœnaret, eique panes sordidi essent appositi, abjecit illos è fano, dicens : In templum nihil oportere ingredi sordidum. *Laërt. l.* 6.

Lycurgus, percontanti, cur instituisset, ut minutis ac vilibus rebus sacrificaretur? Ne unquam, inquit Lycurgus, deficiat nos quo nomen honoremus. Quis non diceret, in solemni Deorum cultu magnificentiam ac splendorem adhibendum ? At vir prudens intellexit, numen magis delectari frugalitate, quam optimis victimis, ne sub religionis obtentu luxus irreperet, aut certè rerum penuria. Deus enim non eget nostris impendiis : amat autem homines, quorum necessitati poterat illis impendiis succurri. *Plut. in Lacon.*

Demònax, cum apud Athenienses audisset, præfatione solenni à sacris submoveri Barbaros, rogabat, quam ob rem id facerent ? cum ea sacra tradidisset ipsis Eumolpus, natione Thrax, nimirum Barbarus. *Eras. l.* 8. *apoph.*

Agesilaus. Athenienses ac Bœotios apud Coroneam cum suis sociis iter ejus impedire conatos, gravi prælio vicit, ei victoriæ per se magnificæ multum laudis apposuit, religionis exemplo. Multi è prælio confugerant ad templum Minervæ : de his rogatus, quid vellet fieri Agesilaus ? vetuit illos violari, cum in prælio vulnera aliquot accepisset, videreturque vehementer iratus omnibus, qui tum arma adversus ipsum tulerant : tamen plus apud illum valuit religio, quam ira. Neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum haberet sancta : verum etiam apud Barbaros summa religione simulachra arasque consecravit, quasi in hæc nullum esset jus belli. Itaqûe præclarè solitus est dicere, se vehementer admirari, eos non haberi in sacrilegiorum numero, qui læderent ipsos supplices, ac per Deos obtestantes nec graviores sumi pœnas, de his, qui religionem minuerent, qui templa spoliarent. Rectè judicans, Diis esse chariorem hominum salutem, quam muta templorum ornamenta. *Æmilius Probus, & Brus. l.* 5. *c.* 26.

Alexander consulto oraculo monitus est, ut eum, qui sibi portam egresso primus occurrisset, interfici iuberet, occurrit Agaso, justus est arripi. Roganti, quid commeruisset ? responsum est : Ita jussisse Deum. Si ita est, inquit, ô rex alius designatus est ab oraculo, nam asinus tibi prior occurrit. Agaso enim sequitur Asinum, ut impellat, alioqui non sequuturum. Alexander delectatus hoc commento, asinùm pro homine occidit. *Eras. l.* 6. *apoph.*

Idem, inter sacrificandum cum utraque manu thura ad euaporandum assumpsisset, à Leonida ob id reprehensus est. Dicebat enim Leonidas : Cum ferentibus aromata terris imperaveris, copiosè tunc thura adolebis, nunc vero utere parcius. Victa autem Saba, Alexander Leonidæ scripsit : Ad te thus myrrhamque abunde transmisimus, ut cum Diis parcus esse desinas. *Plut.*

Valerio Publicolæ Iovis ædem dicanti, iamque ex more postem tenenti, Marcus illius frater derepentè funestum nuntium ingessit, dicens : O consul, filius tuus morbo periit in castris. Ob eum nuntium mœstis omnibus, Publicola nihil commotus : Cadaver, inquit, quolibet, abiicite, simulque dedicationem solenni ritu peregit. Nec tamen verum erat, periisse filium : sed data opera factum est, ut à dedicatione revocaretur, atque is honor ad alium transiret. *Quanquam Livius l. ab Vrbe condita secundo, hoc aliquanto diversius narret.*

Demonax, Cum ob id accusatus esset, quod Minervæ nunquam sacrificasset : Nunquam, respondit, putavi meis sacrificiis opus fuisse. *Eras. l.* 8. *apoph.*

¶ Similitudines.

Iamblichi, Quemadmodum in harmonia, si una chorda frangatur, tota subito dissonat : Sic uno prætermisso numine sine ritu, communis ipsa religio finem non habet optatum, dum hoc uno deficiente, sacrum opus structuram suam integritatémque non habet *De mysteriis.*

Plutarchi, Qui divos colunt metu alicujus mali, perinde faciunt, ut ij, qui tyrannos venerantur, ne noceant, quos oderunt animo. *In Mor.*

Marsilij Ficini Florentini, Singulas generis humani dotes videmus in bestiis quibusdam, saltem secundùm quandam similitudinem, excepta religione, apparere. Nulla bruta præ se ferunt religionis indicium, ut propria nobis sit mentis in Deum cœli Regem erectio : sicut corporis in cœlum erectio propria, cultusque divinus : ita ferme hominibus naturalis, quemadmodum equis hinnitus, canibusque latratus. *Lib. de religione Christiana, c.* 1.

Lipsij. Vt olim Philisthæi Hebræis fabros omnes ferrarios atque opifices armorum ademerunt, ne bellare possent aut rebellare : sic hæretici doctrinæ tela, quæ iugulant vana doctrinarum, *Ex l. de una relig.*

Vt navis, ædium, aliarumque rerum carinas aut fundamenta volumus esse prima & firmissima : sic in omni Repub. primum sit curatio rerum divinarum. *Ibid.*

Vt fratrum odia acerrima sunt : sic eorum fere qui consortes aliquando ejusdem religionis. *Ibid.*

Nunquam usquam Respublica stetit sine specie aliqua Religionis, quanta igitur veræ illius vis est, cujus umbra sustinet hanc molem ? *Ibid.*

Religio est vinculum sive coagulum omnis societatis & justitiæ firmamentum. *Ibid. ex Plut.*

Basis & fundamentum Reip. Religio. *Ibid.*

Religionem evertit, quisquis libertatem religionum inducit : ex qua confusio, ex qua contemptus. *ibid.*

Vnitatem Religio dat & amorem. *ibid.*

Religionem Princeps si non præfert, quomodo alij ? *ibid.*

Non est Regum religiones pro arbitrio imponere, multo minus privatorum. *ibid.*

Varietas Religionis, dissolutio Religionis. *ibid.*

Auctor unionis, una religio, discordiæ discors. *ibid.*

Mota Religionis anchora simul turba Reip. navis. *ibid.*

Turbata Religio politiam turbat. *ibid.*

Religio quæ friget, non est Religio. *ibid.*

Religio in omni societate necessaria. *ibid.*

Libenter religiosi subditi miti fractaque cervice humanum jugum ferunt, qui semper illud divinum. *ibid.*

Religio & timor Dei solius est, qui custodit hominum inter se societatem. *ibid.*

A nulla re majus periculum imperiis & sceptris, quam ab innovata & insidiosè simulata religione. *ibid.*

Religio proba ante res humanas habenda & defendenda. *ibid.*

Proseminare malis errorum herbas, semper impium ; satis tolerare interdum nec statim evellere, ratio aliqua defendit. *ibid.*

Ambitio & Avaritia sæpe velatur Religionis mantello. *ibid.*

Effusam licentiam in religione omnes boni viri abhorrent : & quibus exiguum aliquod lumen mentis. *ibid.*

Religio è libris sacris sinceris petita est vera & Christiana religio. *Ib.*

Aculeones & Curiones detestandi, præsertim in Religione, simplicissima & Fidem non Rationem ducem habet. Assentiendum, non quærendum. *ibid.*

Populares de Religione disputationes noxiæ. *ibid.*

Curiosi in religione mali. *ibid.*

Majorum instituta tueri sacris cæremoniisque retinendis, sapientis est. *ibid.*

Vt Principis est in omni Virtute populo præire : ita in Religione maximè, quæ Princeps & caput virtutum. *ibid.*

Libertas nimia religionis, pernicies religionis. *ibid.*

Varietas religionis, dissolutio Religionis. *ibid.*

Nulla res magis animos & mores componit, quàm Religio : & illa, ubi in pectus demissa, virtutum agmen sequitur : imprimis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. *Ex men. ad Pol. c.* 2.

In fidibus si quid discrepat, non abrumpis per iracundiam, sed paulatim reducis ad concentum : in fide cur non idem fit ? *Lib.* 4. *Pol. c.* 4.

Fulcrum Imperiorum est servare Religionem & Pietatem. *in præfat. ad Polior.*

Nulla Religio alia nisi unius Dei tenenda est. *ibid.*

Quando luxus, fastus, libido maior, impunitior : & Religio nunc passim in ore, improbitas in corde. Verba Pietatem sonant ; facta ambitionem, avaritiam : nec in uno alteróve, sed apud plerumque ordinem, ætatem, sexum. *Ex Cent.* 2. *epist.* 6.

Prurigo de Religione differendi & litigandi, quæ pessimum aut vilissimum quemque tenet, causam bellis dedit & dabit. *Ex Cent.* 3. *ad Belg. epist.* 5.

De Religione satis multi loquuntur, pauci vitâ exprimunt, & mores à professione discordant. *Ibid. epist.* 49.

Sine Religione non Princeps officium suum non subditi facient : sine ea, societas non erit, quia non fides, non justitia, non Virtus, sed Fraus, Licentia, protervitas, & uno verbo, Confusio hominum ac rerum. *Ex mon. polit. c.* 1.

¶ Exemplvm Sacrvm.

Religionis contemptæ *exempla* ? Gallio, *Actor.* 18. 15. simulatæ, Absalon. 2. *Sam.* 15. 17.

¶ Profana Exempla.

Antiochus. Rex Syriæ Hierosolymorum templum sine sacrificiis non tulit : nam cum urbem illam eo tempore obsideret, quo tabernaculorum festa celebrarentur, atque à populo Hierosolymitano rogaretur septem dierum inducias ad ea sacra colenda dare, non solùm postulata concessit, sed etiam tauros auratis cornibus adornatos, magnamque thymiamatum & aromatum vim, ac multa aurea vasa sacerdotibus ad portas urbis cum pompa solenni ferre jussit, ut illa Deo offerrent : traditaque illorum sacerdotibus hostia, ipse in castra rediit. Iudæi vero Regis religiosam benignitatem admirati, protinus à festo peracto in fidem illius sese dederunt. *Plut.*

Acer sui nominis vindex *Apollo*, Carthagine à Romanis oppressa, veste aurea nudatus, effecit, ut sacrilegæ manus abscissæ inventæ fuerint.

Q. Fulvius. In censura cum tegulas marmoreas ex Iunonis Lucinæ templo in ædem Fortunæ transtulisset, statim mente concidit : quin etiam summa animi ægritudine laborans expiravit cum duobus filiis.

Cambises Cyri filius quinquaginta hominum millia misit ad Iovis Ammonis templum diripiendum, & incendio fœdandum. At cum inter Oaxem & Ammonios pransissent, subita ventorum tempestate arenarum cumilis obruti sunt, nec ex tanto agmine nuntius repertus est.

¶ Emblema.

Ficta religio.

Emblema vi. Andr. Alciati.

Regali residens meretrix pulcherrima sella,
Purpureo insignem gestat honore peplum,
Omnibus & latice pleno è cratere propinat :
At circumbibitans ebria turba iacet.
Sic Babylona notant : quæ gentes illice forma,
Et ficta stolidas religione capit.

Vide Deus, Pietas.

Remedium

Remedium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

REmedium Græcè φάρμακον, ου, τὸ, dicitur. Remedium autem duplex contra malum, scilicet, impediens futurum, & removens malum præsens. *Ex D. Thom. 1. Secund. q. 41.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Remedia nulla sunt tam salutaria, quam quæ faciunt dolorem. *Lac. Carpent. in Epist.*

Optima sunt remedia, quæ ad usum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur: verum animus pravitate velut morbo impeditus delectum boni non habet. *Nazarius in Paneg. Const.*

Per quam perniciosum est fortiorem medicinam adhibere, quam aut morbi natura, aut ægroti vires ferre possint. *Guic. l. 1. hist.*

Vt lentis morbis periculosa remedia, quod tempus nequaquam sibi eis utendis, defuturum homines arbitrentur, non statim procurari solent: ita nisi animi atrox offensio sit, aut per quam propinquum periculum ab æmulis tuis impendeat, ad ea remedia quæ extremis ac desperatis rebus adhiberi solent, præcipiti consilio esse recurrendum vano metu inductus ne credito. *Idem lib. 3.*

Quibusdam remedia monstranda sunt, quibusdam inculcanda. *Senec. in epist.*

Qui remedium expectat, celare malum suis non debet. *Quidam.*

Remedium semper tempus affert rebus immendicabilibus. *Quidam.*

Gravibus erroribus gravia supplicia conveniunt, levibus levia: nam sicut in gravissimis molestissimisque morbis levissima pharmaca non conveniunt, quod magis irritent, quam mitigent vim morbi: sic levia supplicia si gravissimis sceleribus iniungantur, fit impunitas quædam, & quasi licentia ad eadem flagitia cum scelestos faciant cautiores, at non timidiores: sin gravia pharmaca levissimis morbis adhibeantur, universi corporis salus in magnum discrimen ac periculum conjicitur, quod ipsum fit in civitatum ægritudinibus, & in omni re politica. Impunitas enim fit licentia scelerum, crudelitas impellit cives ad res novas, & defectionem. *Natalis Comes lib. 14. hist.*

Gravibus morbis gravia remedia adhiberi solent, sed tamen consulendum tempus; ut enim quædam corporis partes per obsequium revocandæ sunt ad sanitatem, quædam prorsus insanitares rescindendæ, ne totum corpus in perniciem trahant; sic in regnis, & civitatibus agendum est: nam extrema severitas inutilis est, ut extrema prudentia. Qui enim fieri potest ut in humanis corporibus nimius somnus, aut nimia vigilia, vel nimia fames, ac nimia satietas mala sit, & quodcunque mediocritatem excesserit: at in regendis urbium corporibus nullus error committi possit, in quibus maximè omnium necessaria est prudentia? inde fit ut errores modo in universos cives, modos in debiliores, modo in ipsos Principes redundent. *Idem lib. 19.*

¶ ADAGIA.

Satius est initiis mederi, quam fini. *Persius.*

Elleborum frustra, cum iam cutis ægra tumebat,
Poscentes videas: venienti occurrite morbo.

Ovidius.

Sero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

Pueros admonet à vitiis arcendos, dum adhuc tenera ac tractabilis ætas: sarciendas item protinus offensas, ne in simultatem exolescant.

Serò venisti, sed in colonum ito. ὀψὲ ἦλθες.

In eos, qui post tempus advenirent aut qui mercede quippiam facerent.

Post bellum auxilium. μετὰ δὲ πόλεμον ἡ συμμαχία.

Quoties serius adhibetur remedium.

Senem erigere. γέροντα δ' ὀρθὸν φλαῦρον, ὃς νέος πέσοι.

Haud facile dediscuntur à senibus vitia, quæ pueri didicerint, & in omnem inhæserint vitam.

Vide Medicina.

Reprehensio.

¶ LOCI BIBLICI.

REprehensiones necessariæ & utiles, 1. Cor. 4. 21. 2. Cor. 2. 4. Ephes. 5. v. 11. 13. 2. Tim. 3. 16. & 4. 2.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Plaut. Bacch

Eia Lyde! leniter qui sæviunt, sapiunt magis,
Minus mirandum est illis, ætas si quid illorum facit,
Quam si non facit: feci ergo isthæc itidem in adolescentia.

Plaut. Truc.

Rationem dicam, quia qui
Alterum incusat probri, ipsum se intueri oportet.

Ovid. 6. Fast.

Sic agitur censura, & sic exempla parantur;
Cum iudex alios, quod monet, ipse facit.

Claud. 4. Honor.

In commune iubes, si quid censésque tenendum,
Primus iussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus: nec ferre vetat, eam viderit ipsum
Auctorem parere sibi.

Et infra.

Nec sic inflectere sensus,
Humanos edicta valent: quam vita regentis,

Hor. 2. Serm. 1.

——— Si quis
Opprobriis dignum latraverit integer ipse:
Solventur risu tabulæ, tu missus abibis.

Iuvenal.

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus,
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Qui cælum terræ non misceat, & mare cælo?
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos, Catilina Cethegum?
In tabulam Sulla si dicant discipuli tres?

Tales per Auson.

Cum vera obiurgas, sic inimice iuvas.

¶ APOPHTHEGMATA.

Demosthenes cuidam suscitanti, quo tandem modo aliquis sibi præceptor fieri posset? respondit; si quæ in aliis reprehendit, in se maximè reprehendat. *Ant. & Max. ser. ne admonitione.*

Eusebius philos. Hostis, inquit, vera dicens, amico ad gratiam simulanti omnino proponendus est. *Ant. & Max. de libertate reprehendendi.*

Idem. Propter quæ alios, inquit (magistratum alloquens) ut mala reprehendis, ea tumet facere cave. *Stob. serm. 44.*

¶ HISTORICÆ SENTENTIÆ.

Aliena facta reprehendere, vel cuilibet est facillimum. *Dion. Hal. l. 10.*

Plerique mortales ad judicandum satis ingenij habent, aut simulant: veruntamen ad reprehendenda aliena facta aut dicta ardet omnibus animus: vix satis apertum os aut prompta lingua videtur, quæ dicta pectore evolvat. *Sall. in fragm.*

Mansuetis ingeniis reprehensiones plus ferè voluptatis adferent, quàm doloris, eorúmque memoria scintillas in animis, velut ignem sub cineribus delitescentem ad cavenda in posterum similia delicta, excitat. *Nicet. lib. de Constantinop. statu.*

¶ SIMILITVDINES.

Marci Eremitæ. Quemadmodum ij qui mare navigant, solis æstum libenter perferunt: Sic illi quibus odio sunt vitia, reprehensionem diligunt. Ille enim ventis adversatur, hæc vero affectibus. *De iis qui putant se operibus iustificari.*

Plutarchi: non quemadmodum parasitus convitio tactus ab iis à quibus alitur, ridetur, ac nihil commovetur: ita è philosopho reprehensus, debet esse affectus: sed nec offendi oportet, nec impudenter negligere. *In Moral.*

Facile est demoliri, quod alius extruit: ac difficillimum, idem aut melius aliquid extruere: Ita aliorum orationem reprehendere in proclivi est: at eodem modo meliusve dicere, non est perinde facile. *In Mor.*

Qui de natura queritur, quod quædam genuerit homini noxia, dissimulatis tot bonis: perinde facit ac si quis Nilum calumnietur, alioqui frugiferum Ægypto, quod crocodilum habeat, aut aspidem: nec postea velit frui prognatis frugibus: sed tantum queratur de venenis, quæ nutrit. Aut si quis in copiosa oratoris oratione, quæ multis exuberet virtutibus, de paucula temerè elapsis cavilletur. *In Mor.*

Vt Lamias fabulæ narrant foris oculatas esse domi oculis in vase reconditis, nihil videre: Ita quidam in alienis perspicaces sunt, ad sua cæcutiunt. *In Mor.*

Ciceronis: ut oculus, sic animus, se non videns alia cernit. *Lib. 1. Tusch.*

Qui suos casus aliter ferunt, atque ut aliis authores fuerunt, non sunt vitiosiores, quam ferè plerique, qui avari avaros, gloriæ cupidos, glorioſi reprehendunt. 3. *Tusc. q.*

Roterodami. Dum æstate vehementius tonuerit, quam fulserit, ut inquit Plinius ventos denuntiat: Ita ubi quis vehementer inclamat in aliorum vitia, ipse non perinde lucens morum integritate, indicium est animi magis ambitionis vento tumescentis, quam solide pij. *In simil.*

Thriveri: caniculi quidam hominis fimbriam possunt mordere, sed non audent invadere: Ita hodie scioli quidam possunt doctorum commentarios mordere, sed nequeunt ipsam rem redarguere. *In apoph. 58.*

¶ HISTORICA EXEMPLA.

Hyperbolus quidam in reprehendendo ita acerbus fuit ut materiâ Comicis pene omnibus perpetuam dicteriorum in Theatris præbuerit. *Plutarch. in Alcibiade & Nicia.* Meminit ejus etiam *Thucydides lib. 8.*

Clitum reor Alexandrum non tam inflammasse ex vino, quam quod in frequentia amicorum corriperet. *Plut. de discernendis adulatoribus.*

Eudoxia Arcadij Imp. uxor cum reprehensiones liberas D. Ioan. Chrysostomi Constantinopolitani Episcopi ferre non posset, bis in exilium curavit ejici virum sanctissimum. *Theat. Zuing. fol. 2863.*

Iuniperius rex Bergomensium, cum Ioannis Episcopi admonitionem libere in convivio ferre non posset: eum insidiis equi ferocissimi, cui eũ insidere fecit è medio tollere frustra conatus est. *Theat. Zuing. fol. 2863.*

Latus præfectus prætorij Pertinacem imperatorem, quod sæpius ab eo reprehenderetur, in palatio confodit, sexto imperij mense, cum Electo & cæteris duobus cubiculariis? *Cuspinianus.*

Vide Correctio.

Repulsa.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De repulsis. Dial. xxxviii.
Francisci Petrarchæ.

Dol.

REpulsam passus indignor. R. Visne igitur quæcunque poposcetis adipisci, ita ut negari tibi nihil possit? vide ne intolerandæ superbiæ sit hoc velle. Meminisse magni Pompeij decuisset: quo nescio, an major unquam fuit, de quo tamen scriptum est: Quæque dari voluit sibi posse negari quam multa Cæsaribus supra humanam magnitudinem, summo etiam Imperio gloriosius negata cognovimus, & tu graviter unam, aut alteram fers repulsam? Denique quam multa quotidie Deus poscit ab homine nullius rei indigens, nec impetrat? D. Non possum æquo animo repulsam pati, R. Cur petendi tibi arrogas licentiam, & negandi aliis carpis libertatem? Quid quod sæpe indigna petitio dignam repulsæ præbuit materiam? Quid quod sæpe etiam petenti repulsa utilis fuit, cui quod petierat impetrasse damnosum erat? D. Injustam patior repulsam. R. Si injusta est repulsa, justa ergo petitio, gaude cujuscunque potius culpam esse quam tua. D. Vnde non merui repulsam tuli. R. Multi se magna meritos putant, unde penitus nil merentur. Hinc repulsæ dolor, hinc querelæ istæ, quibus orbis terræ & omnis vita hominum plena est. D. Pudendam patior repulsam. R. Pudendum nihil præter culpam, quem pudore tibi inferre potuit, quod tui erat arbitrij? D. Repulsam patior, unde non credidi. R. Credulitas incerta est, certa autem res, non posse quod petitur negare, non est liberi, sed servi. Non posse repulsam pati non est civis, sed tyranni. D. Optatæ speratæque rei passus sum repulsam. R. Si quicquid sperant, cupiuntque homines assequerentur, dij essent omnes. Tu verò ut indignationes multas, ac dolorem fugias repulsarum, disce optare possibilia, & honesta, non assequi velle, quicquid inconsultus, & inexplebilis appetitus optaverit, quicquid spes vana suggesserit. D. Non tantum repulsus ego, sed indignus mihi antepositus fuit. R. Et quoties indigni dignissimis præferuntur, & quoties indignos indignissimi judicant, alienarum severior suarum quisque favorabilis rerum judex. Multi se indignos dicunt, pauci credunt. D. Parvæ rei patior repulsam. R. Multis parvæ negata, magna ultro oblata vidimus, si repulsis compensentur munera, fortunæ lances æquabuntur, sed vos illas indignatione augetis. Hæc oblivione, atque dissimulatione minuitis. D. Dignus eram (ut arbitror) non repelli. R. Vt sit ita, an tu omnia pro dignitate hominum dari existimas, ac negari? Vtinam ita esset, & ut plures bonos, spes præmij, & pauciores malos faceret metus pœnæ, sed non ita est. Amor, odium, spes, cupiditas, affectus inconditi, cuncta permiscuere. In te uno fortunæ stilum publicum vis mutari, & non te potius ad communem cursum humani moris inflecti? D. Quanto indignior mihi anteponitur competitor. R. Et Lucius Flamminius mox ob indignum facinus judicandus, & ordine senatorio amovendus Scipioni Nasicæ prælatus fuit, viro omnium optimo senatus & populi sententiis judicato. Et Vatinius Catoni illaudatus laudatissimo, non solum populi amicorum, simúlque hostium judicio, sed toto etiam Ciceroniano volumine, quid hic dicis, ut sint gravia, non sunt nova, quæ pateris. D. Multum sperabam, modicum non mereor. R. Vt multum quoque mereris, dixi jam non omnia pro meritis dari. Quid quod semel negatum eidem id ipsum mox concessum vidimus? Quod in ipso de quo loquor Scipione accidit, repulsarum duritiem sæpe pertinax virtus infregit. Testes sunt Æmilius Paulus, Metellus Macedonicus, Lucius Mumius, qui consulatus repulsam passi omnes, iidem copiosissimis consularibus, ac triumphis postmodum honestati; suis civibus, quibus contemptui fuerant, spectaculo fuere, nunquam ad id perventuri, si repulsas populi lamentis potius acerbare, quam virtutibus superare voluissent. Lucius Sylla, quamvis in finem civilibus discordiis irritatus, famam suam nota crudelitatis infecerit, nobilitate tamen & gloria insignis civis non consulatus, sed præturæ tanto minoris rei repulsam cum tulisset, summam reipubl. post adeptus, & præturas, & consulatum, & imperia non tantum consequi potuit, sed donare. Non debet repulsa spem auferre, sed afferre sollicitudinem, ac virtutem acuere, quæ nil tam asperum, quod non leniat, idque etiam si quando non fecerit, non tam ideo deserenda est, ne propter se ipsam suúmque proprium finem culta videatur. Denique hi repulsas suas forti animo tulere. At Publius Rutilius repulsa fratris audita, quam erat passus in petitione consulatus, statim morte obiit repentina. Elige utrum sequi malis.

Meminerint repulsi nefas non esse aliquid ab omnibus hominibus uni negari: cum singuli sæpenumerò cunctorum voluntatibus resistere fas esse duxerint. *Valer. Max. l. 7. c. 5.*

¶ Hieroglyphica.

Antiqui, *hominem* qui vel candidatus turpè esset repulsam passus, vel partâ dignitatem amisisset. Vatiniana aliqua affectus ignominia, ac propterea tanto perfusum pudore, ut in loca frequentiora prodire non audeat, ostendere si vellent, *Cervum matrem sine cornibus* inter virgulta fruticésque abditum pingere soliti sunt. *Pier. Val. l. 7. pag. 64. F.*

Per hominem etiam corvis obiectum destinatumve, aut quid aliud ita expositum, id hieroglyphico manifesto intelligamus, quod ignominiosè repulsum fuerit, éque conspectu submotum. *Idem lib. 24. pag. 218. D.*

Vide locum de Honore & Ambitione.

Res.

¶ Definitio et etymolog.

RES, Græcè πρᾶγμα, ατος, τὸ, dicitur: Significat, autem res statum ac conditionem, unde respublica & res privata dicitur, res meæ, tuæ bonæ, malæ, vocantur. Cicero. *Id enim rebus nostris minimè conducebat, hoc est, statui nostro.* Aliquando res est, quæ à persona distinguitur. Vnde argumentorum loci sunt à rebus & à personis. Interdum pro commercio. *Vt res est mihi cum homine iniusto.* Nonnunquam pro causa, ut ea re, qua de re, quamobrem; id est, propter quam causam, ea de re, ob eam causam, abs re, sine causa. Res comperendinata dicitur, cum causa, hoc est judicium, in diem tertium constitutum est. Res imperium aliquando significat. Virgil. *Postquam res Asia, &c.*

¶ Loci Biblici.

Rerum temporalium & spiritualium discrimen, 2. Cor. 4. 18.

Res ipsa non parum afficit, Iud. 19. 29. res propius expendenda, priusquam damnetur, Ios. 32. v. 13. 30. res proximi perdita restituenda. Deuter. 22. 1.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Res æternæ non sunt in tempore, hoc ipso quod æternæ sunt. Neque enim eas amplectitur tempus, neque earum rationem metitur. *Lib. 4. de Nat. c. 12. T. 117.*

Quod necessariò est, id etiam simul ac continuo est sempiternum: præsertim quum id est, quod esse necessum est, non possit non effectita sit, ut si necessario est, æternum sit, & si æternum, necessario. *Lib. 2. de Ortu, cap. 11. T. 68.*

In rebus æternis posse & esse idem valent. *Lib. 3. de Nat. cap. 4. Text. 32.*

¶ Adagia.

Nunc in regionem veni. νῦν εἰς χώραν ἦλθον. *Plut.*

Ab iis dictitari solitum, qui tandem sua sponte illuc, quò oportuit, perveniunt, cum diu non quieverint.

Ipsum ostij limen tetigisti. ὡσεὶ κίνησας τὴν βαθμίδα τῆς θύρας.

Dici solitum, quoties ad rem ipsam pervenitur.

Rem acu tetigisti. *Plaut.*

Acu tangere perinde est, quasi dicas, ipsissimum punctum attingere.

Ædibus in nostris quæ prava aut recta geruntur. ὅσα τοι ἐν μεγάροισι κακὸν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

Quo versu monemur, ut ea potissimum, quæ ad nos ipsos pertinent, curemus: externa atque aliena ne inquiramus. Huc referri potest, & illud apud eundem Homerum solenne:

Αλλ' εἰς οἶκον ἴεσο τὰ σαυτοῦ ἔργα κόμιζε.

Quin ad tecta abiens tua, propria munera cura.

Ipsi curandum. ὦτῳ μελητέον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν οἶκον. *Homer.*

Graci scriptores torquent in eos, qui rebus alienis liberius utuntur, ut solent, qui in conducto habitant.

Omissis nugis rem experiamur.

Qui convitijs omissis iubebit ipsa re periculum fieri, uter vincat aut vincatur, non ineptè accommodaverit illud. Iliad. γ.

Βέλτερον αὖτ' ἔριδι ξυνελαυνέμεν ὅττι τάχιστα
Εἰδόμεν ὀπποτέρῳ κεν ὀλόμτιῳ ἔπλετο νίκη.

Sed præstat pugnam committere cominus, ut mox
Viri Iupiter esse velit laudem, dedecúsque perspicuum fiat.

Pedem conferre.

Vbi propius acceditur ad rem. Cicero.

Ab unguibus incipere.

Dici solitum, quoties à levissimis, miniméque ad rem pertinentibus ordiuntur. Huic contrarium.

A capite incipere. Cum illud quod præcipuum in causa est, aggredimur.

¶ Fabula.

Asinus & Leo.

Cum quodam tempore conjuncti fœdere & amicitia una iter faceret leo & asinus, conspecta hic luporum catena procurrit audacius, & clamorem quam maximũ edidit. Tum lupi, qui leonem etiam animadvertissent adesse, asinum quidem illi deriserunt, sed celeriter se fuga subduxere. Asinus autem interroganti leoni, quænam tanti clamoris causa, & quid factum esset? respondit: Se lupos conspectos absterrere voluisse, à quibus derisus fuisset, cum tamen ipsum leonem visum statim fugisset. Rectè, inquit leo: Non enim clamores, sed vim metuit lupus.

Fabula indicat, fortes & constantes viros non verbis, sed factis animum attendere.

Resipiscentia.

¶ Loci Biblici.

RESipiscentes consolandi, 2. Cor. 2. v. 8. Resipiscentia donum Dei, Thren. 5. 21. Resipiscentia Israëlis, Ier. 3. 22. &c. resipiscere omnes desiderat Deus, 2. Petr. 3. 9.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut vas, quod leviter cadit, & læditur, est quidem vas, sed ad usum non proficit: quod autem dispersum fuerit, nec videtur esse vas: Sic Christianus peccator resurgit quidem, sed inter sanctos non ponitur: infidelis autem non resurget in judicio. *In 21. Matth. hom. 40.*

Nazian

Nazianzeni, Magnum est neque ab initio peccare, aut saltem non in maximis delinquere: quoniam penitus à peccato liberũ esse, Deus supra humanam naturam ordinavit. Secundo autem, quemadmodum mihi videtur, magnum est, ut qui in re aliqua peccavere, & correpti sunt, ac deinde renovati, ut in sensu permaneant disciplinæ, fugiántq; secundum ex secunda pravitate flagellum. Quapropter & nos, cum divinæ correptionis opere emersimus, ostendamus nos dignos, non eorum quæ prius sumus perpessi, sed quæ postea sumus consequuti. Respondeamus ad calamitatem, quæ nos comprehendit, quoniam non ut malefici gentibus traditi sumus, sed ut filij modestiores sumus facti. Non obliviscamur tẽpestatis, postquam in supernam salvati sumus Hierusalem, nec Ægypti post Ægyptum memores simus, nec faciamus melius afflictionis tempus quam quietis. Ostendemus autem, si videbimur tunc quidem timore Dei correpti, modestè egisse, & spes omnes in cœlum posuisse, nunc autem postquam laudem & relaxationem assequuti sumus, haudquaquam ad eadem rursus peccata recurrisse, ob quæ in evenientes nobis impegimus calamitates. *Orat. in Iulian. secunda.*

Origenis. Cum ceciderit justus, non prosternetur, non permanebit in peccato, sed exiliet cito tanquam damula ex retibus, & tanquam avis de laqueo. *Hom. 5. in Psal. 36.*

Lactantij. Sicut nihil prodest malè viventi anteactæ vitæ probitas, quia superveniens nequitia justitiæ opera delevit: ita nihil officiunt peccata vetera correcto, quia superveniens justitia labem vitæ prioris abolevit. *lib. 7. c. 24. de cultu divino.*

D. Augustini, Tales sumus quasi lippiẽtes, cum producuntur ad videndum lumen, si fortè antea visum omnium non habebant, & recipiunt eũdem visum per diligentiam medicorum utcunque reparare: & cum probare vult medicus, quantum salutis eis accesserit, tentat & eis ostendere, quod videre desiderabant, & non poterant. Et cum viderint fulgorẽ, in ipso reverberantur quodammodo, & respondent medico demonstranti: Iam iam vidi, sed videre non possum. Quid ergo facit medicus? Revocat ad solita, & addit collyrium, ut ad illud quod visum est, & videri non potest, desiderium nutriat, & in ipso desiderio curetur plenius, & si qua mordacia reparandæ sanitati adhibeantur, fortiter ferat, ut amore illius lucis accensus, dicat sibi: Quando erit, ut illud firmis oculis videa, quod sauciis infirmisque non potui? Vrget medicum, & rogat, ut curet. Ergo fratres, si forte tale aliquid scilicet est in cordibus vestris, si utcunque erexistis cor vestrum ad vivendum verbum, & ipsius luce reverberati, ad solita recidistis, rogate medicũ, ut adhibeat collyria mordacia, præcepta justitiæ. Est quod videas, sed non est unde videas. Non mihi antea credebas, quia est quod videas: duce quodam rationis adductus propinquasti, intendisti, palpasti, refugisti. Scis certè enim, quod videas, sed idoneum non te esse qui videas. Ergo curare. Quæ sunt collyria? noli mentiri, noli periurare, noli adulterari, furari. Sed consuesti, & cum aliquo dolore à consuetudine revoceris: hoc est, quod mordet, sed sanat. Nam dico tibi liberius ex timore & meo & tuo, si curari retiteris, & esse idoneus ad perfruendum hac luce neglexeris, valetudinem oculorum tuorum, tenebras amabis, & amando tenebras, in tenebris remanebis, & remanendo in tenebris, etiam in tenebras exterioris proiicieris: ibi erit fletus & stridor dentium. *in Ioan. tract.* 18.

Thriveri, Vt pater redeunti à sceleribus filio occurrit, non exclusit, nulla pœna severus affecit, sed amplexus nova stola ornavit: Sic nec ullis vincula ac carceres imminent, qui ultro ac libentes ad Deum redeunt: tantum iis, qui quasi inviti & tracti demigrant. *In apoph.* 51.

Quemadmodum natura infirma nequaquam sese ipsam purgat, sed medicamen, aut illa ipsa aliunde facta promptior: Ita neque animus sese emaculat, sed Christus primum nos eluit, Spiritus sanctus demum illustrat & confirmat. *in apoph.*

Vide Pœnitentia.

Responsiones.

¶ LOCI BIBLICI.

RESPONSIONES variæ duræ, Iudic. 7. 2. Reg. 9. 22. 2. Paral. 10. 13. ironicæ, Iudic. 6. 31. Dan. 3. 16.

Respondere, Hebraica phrasi, is etiam dicitur, qui non est rogatus, Matth. 17. 4. & est idem quod sermonem incipere aut ordiri, ut patet ex Marc. 11. 14. hoc ponitur pro sermonem inchoare, nec semper præsupponit interrogationem. Sic Matth. 28. 5. Luc. 8. 40. respondere dicitur Christus, cum tacitas hominum cogitationes compellat.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Responsionem unam ad duo rogata dare iniquum est. *Alexan. Aphro. in lib. Elenchor.*

Responsio etsi vera sit, quæ simplex est, ad multiplicem interrogationem reprehendi debet. *Boët. in lib. de inter.*

Responsio multiplex esse debet contra multiplicem interrogationem. *Boët. in lib. de inter.*

Responsionem quasi sententiam ab adversario subtilitate interrogationis elicit dialecticus. *Idem de dis. top. l. 4.*

Responsio securissima ad absurda evitanda, quod quidquid majus est magnitudine majus, & quidquid minus est parvitate minus, & sic de omnibus. *Plato in Phœdone.*

Responsio prompta potius esse debet, quam nimis cunctari. *In Theæteto.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes, percontanti, Quidnam vellet, ut colaphum, acciperet? Galeam, inquit. Responsum ab inexpectato datum. Ille enim quærebat quid mercedis peteret pro colapho. *Laërt. l. 6. c. 2.*

Xenocrates de obscœnis quibusdam rebus, à quodam percontatus, tacuit: verum cum urgeretur responsum, De talibus, inquit, rebus te hominem unum interrogare decet, me autem respondere nequaquam. *Max. serm. 21.*

Stratonicus, interrogatus, quod navigiorum genus esset tutissimum, longorum, aut contra? respondit: ea quæ subducta sunt. Significans tum demum navigantes in tuto esse, cum navis in siccum protracta fuerit. *Athenæus.*

Demonax, interrogatus, quidnam sentiret de conflictu duorum, quorum alter ineptè proponebat, alter absurdè respondebat? respondit, sibi videri, alterum mulgere hircum, alterum supponere cribrum. *Plut. in apoph.*

Alchidamus. Quidam cum Alchidamum intempestivius rogasset, quot essent Spartanorum? Tot, inquit, sunt ô hospes, qui malos sufficiant arcere, ut tuti sint ab omni hostium periculo. *Plut. in apoph. & Brus. lib. 3. cap. 16.*

Anonymus. Scisciatus ab importuno quodam & loquace viro. Quis esset Spartanorum omnium optimus? Qui tibi (respondit) minimè similis est. *Plut. in apoph. Lacon.*

Pontidius interrogatus, quid sentiret de eo qui fuerat in adulterio deprehensus? Tardus, inquit, mihi fuisse videtur, Ludens ab inexpectato: significánsque, quod non fugisset in tempore. *Eras. 6. apoph.*

Mania Rex cum Lamiam meretricem parum sobriè amaret, eáq; jam senex in convivio tibiis cecinisset: Demo, quæ & Mania dicta est, interrogata à Demetrio, Quid videretur Lamia? Anus, inquit, Aliud respondens: atque expectabat rex. Nam ille scisciatabatur, quam scitè videretur canere. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Plut.*

Appius, cum in senatu ageretur de agris publicis, ac premeretur Lucilius ab his qui à pecore ejus depasci publicos agros dicerent: Non est, inquit, Lucilij pecus illud, erratis. Hactenus defendere videbatur, sed adjecit: Ego liberum puto, qua lubet pascitur. Iocus est ab inexpectato. Expectabatur enim, ut probaret hoc pecus non esse Lucilij, sed alterius cujuspiam, ac reum sublevaret: nunc irrisum gravabat. *Erasm. lib. apoph.*

M. Scipio Maluginensis, cum ex sua centuria renuntiaret Accidinum consulem, & præco dixisset, dic de L. Manlio: Ego, inquit Scipio, virum bonum, egregiúmque civem esse arbitror. Præco expectabat suffragium pro Manlio: Scipio respondit, quasi de moribus interrogatus. Nescio an hic Accidinus, nomine dictus sit L. Manlius, quúmque Scipio postremum nomen tantum expressisset, præco admonuit, & illa addenda. Hinc Scipio jocandi occasionem arripuit. *Erasm. Rot. lib. 6. apoph.*

Fab. Maximus. Salinator, cum Tarento amisso, arcem tamen retinuisset, multáque ex ea præclara fecisset: cum aliquot post annos Maximus Tarentum oppidum cepisset, rogarétque eum Salinator, ut meminisset opera sua se Tarentum recepisse: Quid ni, inquit, meminerim? Nunquam ego recepissem, nisi tu perdidisses. *Cic. lib. 2. de Oratore, & Plut.*

C. Iulius Helio, Mancipio sæpius obstrepenti sibi, dixit: Etiam ostendam qualis sis, & instanti, ut ostenderet qualis asset, Iulius digito demõstrabat Gallum in Mariano scuto Cimbrico depictum, labiis distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus, qui mancipiũ tum simile est visum. Taberna autem erat apud forum, ac scutum illud signi gratia positum: Ingens omnium risus consecutus est. Expectarant enim, ut aliquid in mores illius obiiceret. *Eras. lib. 6.*

Domitius Afer in quendam patronum imperitum, sed splendido vestitu se venditantem, litigatoribus lepidè dixit: Homo in agendis causis bene vestitus. Lusit ab inexpectato. Nam auditor pro vestitus expectabat instructus, aut exercitatus. *ibid.*

Crassus. Cum Silus testis læsisset Pisonem cum, cui Crassus aderat prolato crimine, quod se in eum dictum audisse dicebat: Potest fieri, inquit Crassus, ut is unde tẽ audire dicis, iratus dixerit. Annuit Silus: Potest etiam, inquit, fieri, ut tu non rectè intellexeris. Cum id quoque toto capite annuisset Silus, ut se Crasso daret, subiecit Crassus: Potest etiam fieri, ut omnino quod audisse dicis, nunquam audieris. Hoc adeo præter expectationem, ut Silum testem omnium risus obrueret. *Erasm. Roterod. lib. 9. apoph.*

Cicero. Cum testis Sexti Annalis reum legisset: & instaret identidem accusator rei. Dic Marce Tulli, si quid potes de Sexto Annali: protinus recitare cœpit versus ex Sexto Ennij Annalium libro:

Qui potes ingentis causas evolvere belli, &c.

Scripsit enim Ennius annales: & accusator vocabatur Sextus Annalis. *Eras. Rot. lib. 4. apoph.*

Cesellius, Consultori dicenti, Navim dividere volo: Perdes inquit. Ille de pretio navis mercibúsque consulebat, hic aliud respondit. Nam ipsam dividere navim, est navim perdere. Macrobius ita refert. Si dividis, nec tu nec socius habebitis. Erat autem duorum negotiatorum communis navis. *Erasm.*

Apollonius. Nero cum in Gymnicis decertasset, rogatus à Tigillino Apollonius: Quid de Nerone sentiret? Melius, inquit, sentio quam vos. Cantate enim vos illum dignum putatis, ego autem facere. *Brus. lib. 3. cap. 13.*

¶ SIMILITVDO.

Plutarchi. Vt pauperiores aliquando donant munuscula ditioribus, quo plus recipiant: Sic indoctiores provocamus nonnullos, ut eruditiora vicissim illi respondeant. *In Moral.*

Vide Oratio, Sermo.

Respublica.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RESPVBLICA, Græcè πολιτεία, ας, ἡ, & πολιτεύομαι, rempublicam gero dicitur. Est autem respublica paucorum potestas, in qua census magistratus declaratur. *secund. Arist. lib. 1. Rhetoric.*

Respublica est institutio civitatis, circa magistratus honoréque publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quos potestas authoritásque summa debeant consistere, & qui sit finis cujusque societatis. *secund. Arist. lib. 4. Rhetor.*

Respublica est res populi. *secund. Aug. l. 1. de Civ. Dei.*

Respublica est quoddam corpus compaginatum ex membris, quod divini muneris beneficio animatur, & summæ æquitatis agitur nutu, & regitur quodam lumine rationis. *secund. Plut. inst. Traiani.*

¶ LOCI BIBLICI.

Respublica, iustis regnantibus, floret, Prov. 28. 12. & 29. 2.

Respublicæ destructionis vera effigies, Esa. 3. v. 2. 3.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Plaut. Pers. 5.

Quid id quod vidisti, ut munitum muro tibi visu'st oppidum?
P. Si incola bene sunt morati pulchrè munitum arbitror,
Perfidia, & peculatus ex urbe & avaritia si exulant,
Quarta invidia, quinta ambitio, sexta obtrectatio,
Septimum periurium. T. Eugei. P. Octava indiligentia,
Nona iniuria, decimum, quod pessimum aggressu scelus.
Hac nisi inde aberunt, centuplex murus rebus servandis parum est.

Plaut. Trin.

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque periurius,
Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant, &c.
Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt,
Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt,
Id quod in aurem rex regina dixerit,
Sciunt, quod Iuno fabulata est cum Iove,
Quæ neque futura neque facta sunt, tamen ij sciunt.
Falsón' an verè laudent, culpent, quem velint,
Non flocci faciunt, dum illud quod lubeat, sciant.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Nec domus, nec resp. stare potest, si in ea nec rectè factis præmia extent ulla, nec supplicia peccatis. *Cic. 3. de Nat. Deo.*

Est utilius, unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere, quam propter multos improbos uni parcere. *5. Action. in Verr.*

Accusatores multōs esse in civitate utile est, ut metu contineatur audacia. Verum hoc ita est utile, ut ne planè illudamur ab accusatoribus. *Pro Ros. Amer.*

Respublica nomen universæ civitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dare, & in qua omnia nostra ponere, & quasi consecrare debemus. *2. de Legib.*

Eò omnis vitæ nostræ ratio transmittenda est, ut magnam nominis nostri famam, ex maximis in Remp. meritis collatis posteris relinquamus. *in Vat.*

Omnibus bonis expedit salvam esse rempublicam. *Phil. 13.*

Laudandus est is, qui mortem oppetit pro Repub. qui doceat chariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. Estque illa vox inhumana & scelerata eorum, qui negant se recusare, quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. *3. de Fin. ib.*

Qui pro Republica vitam reddiderunt, nusquam me hercule eos mortem potius, quam immortalitatem assecuturos putavi. *Pro Planco.*

Nihil est ex omnibus rebus humanis præclarius aut præstantius, quam de Republica bene mereri, *Ad Planc. Fam. 10.*

Omni timore depositō, debemus libere Reipubl. consulere. *Brut. ad Cic. Fam. 11.*

His maiores nostri, qui ob Remp. mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. *Phil. 9.*

Non potest cuiquam malè de Republ. merendi iusta esse causa. *de Resp. Arusp.*

Respublicæ nullo munimento tutiores sunt quam virtute civium.

Publica utilitas anteponenda est odio privato.

In Republ. bene instituta omnia proficiunt in melius.

Animæ robur & vis naturæ magno usui possunt esse Reipubl.

Vnicuique pluris facienda est utilitas communis, quam propria.

Quisquis alienam Rempubl. vehementer adamat, suam quodammodo vituperat.

Ea Reipubl. species non est utilis civitati, quam nemo velit esse in sua familia.

Respubl. duabus continetur, præmio & pœna.

Respubl. male morata est, ubi licet impunè maledicere nihil mali commeritis.

Tempore pacis magis quam belli Reipubl. viget authoritas, ut ius habeat decernendi, quod ad tuendam civitatis tranquillitatem censuerit conducere.

Quæ sunt iracundioris ingenij, ad disciplinas quidem idonei sunt, ad gerendam Remp. non item.

Multo absurdius est ei commendare Remp. qui gubernandi artes non tenet, quam si asinum pro equo adhibeas aratro.

Privata simultas posthabenda est Reip. commodis.

Non infirmum erga Remp. est meritum, si non solum ipse te præstiteris egregium virum, sed aliquem tibi similem gignas educésque patriæ.

Hoc præcipuum vulnus est omnium Rerumpublicarum, quod omnia munia per vicarios administrantur, interdum alteros ac tertios.

Privati affectus utilitati publicæ posthabendi sunt.

In omni negotio magni refert, quales sint, quibus gerendæ rei creditur authoritas.

Publicæ saluti privata incolumitas est postponenda.

Reipublicæ corruptela non alia magis ex re nascitur, quā ex deliciis.

Qui præclaros viros eiiciunt à civitate, Remp. lædunt potius, quam eos, quos expellunt.

Inutile est Reip. subinde mutare duces, sed satius est, quem idoneum ac fidum nactus sis, eum non mutare.

Non potest consistere Respubl. ubi non est honos virtuti, nec pœna sceleribus.

Reip. dignitas præferenda est privato commodo.

Tum aiunt, Remp. optimè se habuisse, cum modesti & prudentes ubi ipsam administrabant. *Demosthenes ex oratione contra Theocrinem.*

Civitatis ego divitias arbitror; socios, fidem, benevolentiam. *De orat. 4. in Phil. & de reb. Cheron.*

Decet vos in armis & bello formidabiles, in judiciis autem humanos esse. *Ex orat. de ordine reip.*

Mihi ingenuè simplicitérque facere, non solum nobis indignum, & parum generosum, sed & iam maxima habet pericula. *Ex 1. Epist.*

Non rumore solum vos vestras res cognoscere, verum etiam præsentes expectare oportet. *Ex orat. 1. in Phil.*

Res civitatis non ita tractabant, ut opes immensas parerent, sed Remp. sibi amplificandam esse singuli putabant. *Olynt. 3.*

Oportet, Athenienses, eum, qui boni aliquid facere nostræ civitati cupiat primum vestras aures sanare: corruptæ enim sunt, adeo falsa & multa & quævis potius, quam optima, audire consueviſtis. *Ex orat. de ordin. civitatis.*

Consilia & iudicia de Repub. submittere hodiernis linguis aut censionibus, non dicam parum tutum esse, sed & hominis parum tuti. *ex Cent. ad Ital. & Hisp. & præf. ad lectorem, Lipsium.*

Non est opus Reipubl. eo cive qui parēre nescit. *Ex lib. 2. de Mil. Rom. Dial. 4.*

Nunquam usquam Respublica stetit sine specie aliqua Religionis: quanta igitur veræ illius vis est, cujus umbra sustinet hanc molem? *Ex lib. 2. de una relig.*

Præstantem in Rep. civem, verborum oratoré actorémque rerum esse oportet, atque ita instructum, ad Rempub. capessendam accedere. Sed id in primis videndū qualem voluntatem, & quod propositum secum afferat. Non enim vel inanis gloriæ studio, ad ostentationem; nec lucri cupiditate, quasi ad aueam messem, & mercatorias nundinas; nec ut privatim amicis consulat, aut inimicis animi gratia ulciscatur: nec otij levādi causa, nec cæco fortunæ ductu huc descendet: sed honesto proposito fine & animo in pātriæ charitatem confirmato, ut cum susceptī negotij, nūquam pudeat, pœniteat, tædeat. Capessendæ autem Reip. duo sunt ingressus, alter parum tutus, sed ad gloriam peridoneus. Vt à præclaro aliquo exorsus facinore, contemptum simul & invidiam exuperans, quasi flamma sine fumo repente emicet. Et quamvis bella, tyrannides, triūphi desunt: tamen legationes, iudicia, leges, & in patrocinijs fides & libertas pro inopi contra potētem non desunt. Item pernicioſis Magistratibus se opponere, civibus seditiosis obsistere, aut inter tumultuantes pacem cōponere licebit omnibus quibus in rebus ingenium, lingua, usus requirūtur. Altera via tuta est quidem, sed humilior & minus compendiaria, ut sese ad alicujus potentis patroni familiaritatē adjungat, atque ita quēadmodum hedera alicui se proceræ arbori explicās, exurgat. Quod malignè facere, & gloriā patrono suo surripere (quasi regulus Æsopicus ab Aquila subvectus) nemo generosus velit: quin contra potius, ut corpora polita & tersa acceptum à sole splēdorem eidem referre. Ingressus verò, & in Reipub. gubernaculis constitutus, vertere se inde ad mores civium cognoscendos, non etiam imitandos debet. Aliud alius populus in moribus habet: qua ergo ratione inter concives suos vivatur diligenter inquirat: mutare autem mores quantumlibet perversos, nec facilè, nec tutū erit. Sed vini naturam imitari oportet: quod primum bibentis arbitrio regitur, mox ubi incaluit ipsum vicissim regit. Atque mores quidē suos principem virum diligenter imprimis excolere, & ab omni, præsertim cōspicuo crimine depurare decet. Nihil enim nec in personā sua, nec domi suæ populū latere posse credat, nec velit etiā. Iuxta Drusi publicolæ exemplum memorabile, qui optabat ut omnes cives quemadmodum domi suæ viverētur intelligerent: tāta erat probitatis & innocētiæ fiducia. Iam verò in omni Reip. parte, qualis esse debeat, præclarè & præceptis & exemplis Politicis Plutarchus. Vt probatis laudem ex rectè factis sibi comparet, ei eloquentiā (quæ tum valebit plurimum) adjungat: magistratus non ambiat, oblatos non repudiet. Officia, licet solus habere possit, libenter communicet, inferiora etiam Reip. munia non aspernetur, sed ea potius illustret. Curet imprimis, ut potius sit desiderio quā tædio: Potentum amicitiis prudenter, ad Reip. utilitatem utatur: sibimetipsi, nec amicum nec inimicum habeat, quin idem sit Reipublicæ. Aliis magistratibus etiam inferioribus, debitum honorem exhibeat: ut & exemplo prosit, & sibimet authoritatem conciliet. Ambitionem & avaritiam, duas Reip. labes à se procul amoveat: & in id semper, & omni studio incumbat, ut amicitia concordiáque civitatis perpetua sit; & ut seditionum principia statim præveniantur. Nam plerumque ex scintilla incendium, atque id facilius consequetur, si in rebus suis privatis minimè se contentiosum præbuerit. *Ioan. Laurentius.*

Ita sunt res humanæ, ut alias copiâ abundent, alias penuria laborent, & subin

& subinde aliter atque aliter sese habeant. Quare medicina illis nõ simplex, sed varia est adhibenda: & si ad minus succesſit, res alia via aggredienda. Est enim omnium rerum cognatio quædam, & si multitudo, propterea quòd ex eisdem elementis omnes constant. *Nicephor. Gregor. hist. l.8.*

Quando res humanæ semel loco moveri, inclinarive sede sua captæ, quo majores sunt, eo ægrius seriúsque vestigio reponuntur sistuntúrve. *P. Æmil. l.9.*

Ex historiis constat innumeris mutationibus, haud secus quàm mare ventis agitatum, res humanas esse obnoxias. *Fr. Guic. hist. l.1.*

Rex maximæ non temporis brevitate, sed probo rationis consilio ac corporis labore gubernantur, quæ quidem hominibus non admodum repentè succurrunt. *Procop. de bel. Pers. l.1.*

Vilioribus & abjectioribus plerunque rebus vim eam Deus indidit, ut ea superarent quæ maximæ & æstimationis essent inter homines. Nà & aceto uniones resoluuntur, & Adamantem lapidum omnium avidè quemlibet ictum pervicaciſſimũ hirci sanguis tabefacit. Cõsimili modo Stygis aqua quæ vasa omnia vitrea, fictilia cornea, ossa ferrea, ærea, stannea, argentea; frangit, equi ungulam superare nequit: hac enim sola ita continetur, ut vasculum non findat. *Pausan. l.8.*

Reipùbl. summa in publicorum & privatorum ædificiorum ornatu & splendore sita non est. Neque enim in bellis externis profundæ altæque fossæ sunt munimenta satis idonea ad certam securæ salutis spem hominibus inclusis afferendam, sed hoc tantùm pollicentur, oppidanos repetina hostium incursione obsessos cladem nullam accepturos. *Dionys. Hal. lib.1.*

Bonis legibus & honestorum studiorum æmulatione, pia, temperans, justa, & re bellica præstans Resp. redditur. *Eod. l.2.*

Respublica incolumis privatas res facilè salvas præstat, publica prodendo, tua nequicquam serves. *Liu. Decad.3. l.6.*

Nulla magna civitas diu quiescere potest. Si foris hostem non habet, domi invenit: ut prævalida corpora ab externis causis tuta videntur, sed ipsa viribus onerantur. *Liu. Decad. l.3.10.*

Principes sunt mortales Respub. æterna est. *Tacitus. Annal.3.*

In senatu sæpè dixit Adrianus, Ita se Rempub. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam *Spartian. in Adriano.*

Respublica quæ divites & divitiarum cupidos paritur, est misera. *Vulc. Cal. in Avid. Cassiod.*

Sub principe optimo & forti Respublica bene regi potest. *Iul. Capitol. in Clod. Albino.*

Melior est Respubl. & propriè tutior, in qua princeps malus est, ea in qua sunt principis amici mali, siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi: multi autem mali non possunt ab uno, quamvis bono ulla ratione superari. *Lampr. de Al. Severo.*

Ex immensis opibus egentissima est tandem Respublica, per eos, qui, ut augerent divitias, docuerunt principes auro quiete à barbaris redempta reddere. *Ammon. Marcel. l.24.*

Laudibus extollenda est Respublica, quæ gratificandò civibus veritatem non prodiderit: quæ etiam iis non rarò summam rerum impertiverit, qui nulla ipsis cognatione conjuncti essent, propter virtutem tamen honore dignissimis: *Ælian. Var. hist. lib.14. c.6.*

Apud nos imperat, & Senator est, ac Reipubl. consulit, aliisque honoribus fruitur, non qui multum opibus pollet, neque qui longam suorum majorum indigeram seriem potest ostendere, sed quicunque his honoribus fuerit dignus. *Dionys. Hal. l.3.*

Rempublicam similem esse uni homini dicebat in quo per quandam proportionem ac similitudinem animus senatum, corpus verò plebem refert. Si igitur patiantur plebem dementem imperare Senatui, ita illos facturos dicebat, ut qui animum corpori subiiciunt, & qui non ex rationis præscripto, sed pro sua libidine vivunt. Quòd si assuefecerint plebem ut patiantur se regi & duci à Senatu, ita facturos, ut qui animo corpus subiiciunt, vitæque genus degunt & sectantur quod est optimũ, non autem quod est jucundissimum. *Idem. l. 5.*

Respub. quodammodo humano corpori similis videtur. Vtrumque enim est compositum, & constat ex multis partibus, quarum singulæ nec eandem vim habent, nec usus pares exhibent, &c. *Dion. Halic. l.6.*

Quodnam malus infortunium Reipublicæ accidere potest, quàm si optimi quique viri excindantur? *Idem. l.10.*

Nullum narratur bellum, aut seditio, aut novandarum rerum studium in Republica exitisse Numa regnante: neque adversus ipsum inimicitia, aut invidia, aut propter cupiditatem regni insidiæ conspiratióve oborta est: sed sive metus deorum quos viri ejus curam gerere opinarentur, sive reverentia virtutis, sive fortuna, vitam sub eo integram scelerum purámque à malitia servavit. In quibus omnibus evidens fuit exemplũ, argumentúmque Platonis illius dicti, quod ille haud paruo tempore, ausus fuit de Republica pronunciare: hac nimirum unica ratione homines à malis liberari solvique posse, si divino quodam fato in eodẽ homine animus Philosophicus atque potẽtia regia concurrant, eáque virtutem improbitate superiorẽ reddant. Nam profectò & ipsum ea virtute præditum regem, beatum fore & omnes qui sermones ex ejus ore exeuntes audiant: nec sperem esse, non fore opus vi aut minis ad regendã multitudinem: sed ipsos cum in illustri atque splendido exemplari principis virtutẽ propositam conspicient, ultro modestiæ operam daturos, ac se cõparaturos ad id vitæ genus, in quo cum mutua amicitia & concordia justè & moderatè, inculpati atque beati vivere possint, quo in genere vitæ finis pulcherrimus totius Reipublicæ constitutus est, isque verè præ omnibus aliis regiæ naturæ homo, qui subditos in hanc sententiã atque hoc vitæ institutum perducere suos potest. Hæc quidem Numa omnium maximè perspecta habuisse videtur. *Plut. in Num.*

Benè sperandũ est de bello, & de pace, universáque republica, si bonos & fortes viros in magistratu habeat, concordibus junctos animis, parere atque imperare juxta paratos, laudémque potius conferentes in medium, quàm ex communi ad se trahentes. *Liu. Decad.1. l.6.*

Ego judico florente patria melius esse privatis quam florentibus privatis in afflicta Republica. Nam etiamsi privatus tenet opes tamè everſa patriâ simul hæc omnia pereunt: sed in florente patria etiam pauper civis salvus esse potest. Quando igitur civitas privatorũ civium difficultates sustinere potest, nemo autem privatus unus Rempubl. laborantem sustentare potest, justum est universos ei opem ferre, & non perterritos privatis jacturis deserere Rempublicam. *Thucyd. l.2*

Necesse est invictam esse Rempublicam, cujus Imperator militari arte percepta, quantos voluerit faciat exercitus bellicosos. *Veget. l.2. c.4.*

Qui hominibus sceleratis Rempublicam administrandam credit, non aliter agit, ac si quis ingentem navim onerariam gubernatoribus imperitis, & ineptis, committat, *Constan. Manass. Ann. p.174.*

Turpe est pluris privatim quampiam, quàm civitatem facere universam. *Xenoph. de reb. gest. Grac. lib.1.*

Nemo omnium ita potest lætis rebus uti, ut non idé eum republica corruente pereatiat respublica, si prospero successu utatur, etiam privatorum omnes calamiates potest sublevare. *Dion. l.38.*

Reipublicæ potentissimæ dignitas nulla re magis extinguitur, quam si in hominum mentibus opimo gignatur, animum aut vires ad propulsandas injurias deesse, nec ad justam ultionem magistratus esse paratos. *Fr. Guicc. hist. l.4.*

Deo sunt quibus quævis Respublica servatur, fortitudo videlicet adversum hostes, & mutua inter se concordia. *Polyb. hist. l.6.*

Vtrisque istis in una mente vel civitate concurrentibus, fortitudine videlicet & temperantia, haud facilè fieri potest, ut malitia vel ex ipsis nascantur, vel ex proximis aliunde attrahatur. *Idem. eod l.*

Virtute quàm pecunia Respublica melius stat. *Tacit. hist. l.2.*

Non gloriæ studio, non opum, neque fortuito casu, ut quidam alij, ad tractandam Rempublicam delatus Cato minor, sed Consilio, quod hoc boni viri esse officium putaret, intentionem se reipublicæ, quàm apem melli esse debere censuit. *Plut. in Catone Vticensi.*

In quæ laboramus sola crevimus, divitias, luxuriámque. *Livius Decad. 1. l.7.*

Tria sunt, *inquiebat Cleon* imperiis minimè utilia: Misericordia intempestiva, Orationum blandities, & lenitas. Nam misericordia erga similes utendum est, qui vicissim misericordia afficiuntur, non adversus eos qui in nos sæviunt & necessario ac semper hostili sunt ingenio. Oratores possunt in inferioribus causis voluptati inservire, non autem in gravissimis negotiis, in quibus garriendi brevem voluptatem sequitur ingens detrimentum, sed ubi pro benedictis beneficia recipiant. Lenitate verò utendum est erga sanabiles, qui postea magis morigeri erunt, non erga æquales & hostilem animum retinentes. *Thucyd. l.3.*

Quemadmodum ferro rubigo, liguo vermiculi ac teredines adnascentes perniciem adferunt, sicut etiam si externa nocumenta effugiant, ab istis tamen qua adnata habent absumantur: hoc pacto & Reipublicæ cuilibet pro natura ipsius quædã adnascitur & adhæret peculiaris malitia: utpote regno monarchia. Aristocratiæ oligarchia, Democratiæ belluina chirocratiâ & popularis, ut fieri nequeat quominus cũcta prædicta, temporum decursũ, dicto jam modo mutentur. *Polyb. hist. l.6.*

Quando Respublica multis ac magnis periculis repulsis, summum aliquem gradum & potentatum inexpugnabilem acquisivit; manifestum est quod accedente, ut plurimum assolet rerum prosperitate, victus solleat fieri sumptuosior, & viri plus æquo contentiosiores redduntur circa principatus, & alia negotia. Quibus sic diutius progredientibus initium mutationis ad pejora subnascitur, Philarchia videlicet, quæ species est ignominiæ: præterea & arrogantia, & luxus. Sentiet autem populus mutationis ejus epigraphem, quãdo eorum adulationibus, à quibus videtur dirigi, propter philarchiam inflatur. Tunc enim ira percitus, & cuncta furore præsumens, imperata facere detrectat, imo ne par quidem præpositis esse vult, sed omnem ut plurimum obtinere potestatem. Quo facto Respublica pulcherrimo quidem nomine libera ac domocratica dicetur, reipsa verò pessimo nomine ochlocratia vocari poterit. *Idem. eodem lib.*

Suis quique rebus intenti, Rempublicam minimè curant: suo tandem tempore pœnas daturi. *G. Pachym. hist. l.2.*

Ego cuiusuis Reipublicæ duo arbitror esse principia, propter quæ tam potentiam quam statum illius aut optabilem, aut detestabilem fieri cõtingat. Hæc autem sunt, mores ac leges. Optabilis ac selectus Reipublicæ status est, quo & privata mortalium vita sancta & integra, & publici civitatis mores placidi ac justi redduntur. Destatabilis verò ac fugiendus, qui contrarium perficitur. Quemadmodum itaque si quando mores ac leges honestatem apud quosdam recipere viderimus, confidenter pronunciamus & viros ejusmodi Reipublicæ honestati fore conformes, ita & ubi privatam quorundam vitam avaritiæ deditam, & publica negotia injusta esse viderimus, manifestum est haud immeritò posse dici, quòd partim secundum leges, & partim secundum mores illorum depravata sit tota eorum Resp. *Polyb. hist. l.6.*

Semper ergo illa sum in sententia, ut quales sunt præsides, tales & respublica esse sentiam. *Xenoph. l. de vectigalib.*

Occasio adiuvat aliquid aggressuros: quæ cùm se offert præter opinionem, etiam si vires aliqui minores sunt, incitat ut periculum adeant, præcipue civitates, quia hæ res maximas concupiscunt, videlicet libertatem & imperium, & singuli cum universis civibus conjunctis majora imaginantur. *Thucyd. l.3.*

Hæ dicuntur beatissimæ respubliçæ, quæ plurimo tempore in pace dixerunt. *Xenoph. l. de vectigalib.*

Principibus uniuscuiusque civitatis temere interfectis accidit ut cæ

civitatis maximis cædibus seditionibusque vexentur. *Polyb. lib. 2.*

Mihi vetera facta dictáque majorum nostrorum repetenti, cùm & Genuensium Reipublicæ detrimenta intueor,& aliarum civitatum non minores animo colligo calamitates,mirum videri solet;unde tot nobilissimis civibus repentè invecta sint incommoda, quóve tandem pacto, qui olim ultro exterum imperium expetebant, tã facilè repudient. Verissimillimum verò videbatur,superioribus seculis viguisse domi foriscq; industriam:honestam de omni virtute inter nobiles fuisse contentionẽ certamen eis fuisse,domíve antiquiores prudentia & consilio melius,an foris juventus magnitudine animi ac industria res bellicas gererent.Ita seniores,quorum virtus multis magnisque rebus esset cognita, provinciis regendis præponebantur:juvenes ad maxima pericula adeunda,parati seniorum prẽmia expectabant:ipsique ita educabantur à majoribus, ut equitando,jaculando;semper aliquid agerent quo aleretur virtus.

Nunc instituuntur ad otium & illecebras,choreas ducũt tam frequẽter,uti ad ludum saltatorium & cymbala & crotalia non ad militiã præparari videantur : epulis instruendis regiam imitantur magnificentiam. Inde procax & superbus factus, pro rectis blanda unoquoque suggerente:delitiis,languore,desidia inficiuntur & vanis assentationibus opinionibúsque delinitum animum molliũt,ut jam verissimum illud vetus reddiderint,quo dictum est. Ætatem parentum avis pejores ferre nos nequiores,mox daturos progeniem vitiosiorem.Alea & fritillus in manibus est:pro magistris vitæ instituendæ agmen canum & auium.Si qui adhibentur rectores formandæ juventuti,obsequentiores quam par sit, serviunt ipsi temporibus. Iam dum sumptus fiunt ingentes , ad rapinas conversi tum freti malitia,pervertere urbes & expilare,decoráque omnia labefactare assuescunt.

Efferuntur fastidio & contumacia,efficiúntque ut qui dixit,nihil esse insipiẽte fortunato intolerabilius,verè dixisse videatur.Valet apud eós plus quod illis nonnullorum est artificiis inculcatum , quàm aut officium aut necessitudo,aut vis decori.Tum domũ civitates exteræ,dum ab his quos adsciscunt innocentiam abstinentiámque expectant, & trãquilliorem Reipublicæ statum,non modo id non adeptæ,sed in summas miserias direptionésque se incidisse videntes,facile dominatum novum expetunt. Nec mirum,si,cum ita instituti ad gubernacula accedant , teneant clavum,sedeant in puppi, naufragia facta plerumque audiamus.

Id quoque indignissimum,ubi vel de re gravissima agatur,ita obseptũ esse aditum,ad aures magnatum assidentibus semper , & occupantibus eorum latus eis qui plus possunt,pauciſſimis,apud quos omnes frendãt recidisse potentiam,ut nescias miseriorne sit eorum conditio , quorum querelis occluduntur aures,an ipsius qui tribus aliquot aut quatuor ita cingatur,ut mancipiorum, quæ dominorum facta sunt nexu fractique animi, & abiecti, & arbitrio carentis suo servuli speciem potius quàm ejus in quo elucere possit majestas. exhibeat : apud quem nihil minus polleat quam ipsius judicium & voluntas:circumagatur verò,& hac atque illac impellatur pauciſſimorum susurris : qui eum esse quæstum in animum induxerunt maximum;quàm maximè suis potius quàm publicis servire commodis:neque ullum qui se in eorum committat fidem , nisi captato undique lucro sublevare:qui si magnitudine rei semel occuparint ejus animos , difficilis postea atque haud scio an ullus aditus veritati relinquitur. *Arn. Ferron. lib. 4.*

Rerumpublicarum revolutio & diligens consideratio.

Plurimi eorum qui de republica scripserunt,tria dicunt esse politicarum genera,harum prius regnum,alterum Aristocratiam,tertium democratiam vocãt.Videtur autem de istis haud immerito vehementer posse dubitari,an hasce Rerumpub. formas tanquam solas, vel tanquam reliquis potiores nobis exponant. Etenim utrumque ignorare mihi videntur. Si quidem manifestum est eam Reipubl.formam optimam esse judicandam, quæ omnibus quas prædiximus proprietatibus constat. Hujus quippe rei experiẽtiam non urbis modò, sed & opere ipso percepimus, ex eo quod Lycurgus Lacedæmoniorum Rempublic.prius ad hunc modum constituit.Verum nec illud sentiendum est, quod hæ politiæ solæ existant. Iam enim & Monarchias quasdam & tyrannicas politias vidimus:quæ quamvis plurimum differant à regno,simile tamen aliquid cũ illo habere videntur;id quod & cuncti monarchiæ simulant, & ad hoc regni nomine pro viribus utuntur. Præterea Oligarchiæ Respublicæ, quæ plures extiterunt,simile quiddam habere videntur cum Aristocraticis,quæ tamen(ut ita dicam)plurimum differunt. Idem & de Democratia sentiendum est:Quod autem verum sit quod dicitur,ex hisce manifestum redditur. Neque enim mox quælibet Monarchia regnum dici debet,sed ea duntaxat quæ voluntario subditorum consensu cõceditur, & magis pro animi sententia,quam timore & violentia gubernatur.Neque etiam quævis oligarchia pro aristocratia reputanda est,nisi ea tantum quæ secundum electionem & justissimis ac prudentissimis viris æqualiter administratur. Nec Democratia censeri debet , in qua cuncta multitudo quæcunque libet ac præsumuntur faciendi potestatem habet: sed in qua & patrium est & consuetum colere Deos,cum honore obsequi parentibus,seniores revereri,ac legibus obedire.Quando in ejusmodi multitudine quod pluribus probatur obtinet,tum rectè Democratia vocatur.

Quapropter,sex sunt politiarum dicenda genera:quorũ tria decantata sunt omnibus,de quibus jam est prædictum,tria reliqua istis sunt cognata,monarchia videlicet,oligarchia & ochlocratia.Prima ex istis Monarchia;sine certa constitutione natura quadam constat , hanc consequitur,& ex hac,intercedente constitutione,ac directione , nascitur regnum.Vbi verò Regnum in mala cognata,tyrannidem scilicet,mutatur, rursus ex horum destructione Aristocratia provenit,quæ tamen natura quadam in oligarchiam transmutatur. Cum verò multitudo injustiam eorũ qui præsunt ira percita ulciscitur,nascitur democratia.Rursus cogente plebis contumelia & iniquitate,tẽporis successu ochlocratia exurgit.De his autem perspicue cognosci poterit,quod quæ jam dixi revera hic habeant,si quis singularum politiarum secundum naturalem cursum & principia,& exortus,& mutationes cognoverit. Etenim quisquis singulas consideraverit,quomodo nascantur,is demum solus & incrementum,& vigorem & mutationem pariter ac finem singularum considerare poterit,quando videlicet & quomodo,& ubi alia in aliam desinant.

Maximæ autem Romanæ politiæ hunc differendi,& exponendi modum cõvenire cogitavi;propterea quòd illa natura quadam inde ab initio & constitutionem sui & incrementum accepit.Exactius itaque apud Platonem forsã ac nonnullos alios philosophos,mutationes istæ politiarum, quibus alia desinit in aliam, discernuntur ac dilucidantur:verum quoniã variis modis ac pluribus ab illis differũtur,fit ut à paucis intelligantur.Quapropter,quatenus ista ad usum historiæ,communémq; intellectum conducere judicamus,hactenus illa certis capitibus cõplecti ac percurrere conabimur. Etenim etiam si quid in præsenti propter universalem ac generalem declarationem desiderari videbitur,abunde hoc resarcient ea,quæ in sequentibus per partes dicentur:Itaque quæ principia politiis assigno?& unde illas primum constitisse dico ? Quando vel propter aquarũ inundationes,vel propter pestiferas calamitates,aut frugum sterilitatem,aut alias ejusmodi causas humano generi pernicies est illata(quales etiam fuisse intelligimus, & in posterum sæpenumero futuras esse,rerum narratio ostendet)cum videlicet perditis quibusuis institutis & artibus,cùm velut ex relicto seminario hominum rursus multitudo tẽporum progressus incrementum accipit,& perinde atque reliqua animãtia solent,quæ(ut par est)secundum generis sui similitudinẽ congregantur,propter naturæ imbecillitatem consociantur:necessarium est;eum,qui & robore corporis & animi fiducia reliquis est præstantior obtinere principatum & imperium:id quod & in aliis ignobiliorum animantium generibus usuvenire cernimus(est hoc ipsissimum censendum naturæ opus)inter quæ indubitato ea quæ sũt robustiora reliquis præire videmus,utpote tauros,capros,gallos gallinaceos,& quæ hit sũt similia.

Est itaq;vero simile tales esse principatus,& sic institui vitam mortalium,qui ad animantiũ morem congregantur,& eos qui inter ipsos sunt robustissimi ac potentissimi,sequuntur, quibus quidem principatus terminus est robur,quem tum rectè quis Monarchiã nominaverit.Vbi verò congregationibus istis tẽporum cursu convictus & consuetudo accesserit,tum Regni principium nascitur:ac tũc primum mortales de honesto & injusto,& consimiliter de illis quę hisce sunt contraria,cogitare incipiunt.Modus autem principij & originis jam dictarum politiarum talis est.Etenim quoniam cuncti mutuas conjunctiones secundum naturam appetunt,indéque prolis procreatio perficitur,ubi quisquam eorum qui jam sunt educati,& adultam ætatem consequuti,nullam gratiam rependit;neque vices reddit illis à quibus est enutritus : sed per contrarium malè illis vel dicere vel facere præsumit:nam manifestum est ægrè ferre hoc illos,atque offendi qui & præsentes sunt,& conscij curæ,solicitudinis,ac molestiarum eorum à quibus ille est genitus,& norunt quàm illi accuratè filios suos aluerint.Quoniam enim genus humanum hactenus reliquis præstantius est animantibus,quatenus ipsi soli concessum est,ut mentis ac rationis particeps existat,par non esse liquet,ut dictam hanc corruptionem perinde atque in cæteris animantibus susque déque faciant,sed hujusmodi factum observent præsentes & improbent , futura prævidentes,ac quòd cuique ipsorum consimilia eventura sint colligẽtes.Imò si quando acciderit,ut is qui subsidium & auxilium in adversis consequutus est à quopiam,nullam rependat servatori suo gratiam,sed illi alicubi incommodare etiam conetur,liquet eos,qui id norunt hujusmodi factum molestè ferre,illoque offendi, ac primum quidem condolere proximo,deinde verò ad ipsos quoque referre quod ipsis est vicinum.Vnde & cogitatio quædam singulis suboritur de virtute, & consideratione ejus quod unun quemque præstare decet,id quod & principium & finis est justitiæ.Rursus cõsimiliter,si quando quis in rebus adversis præ omnibus quempiam vendicaverit,ac robustissimarum contra se bestiarum insultus sustinuerit ac pertulerit,par est,ut talis à multitudine gloriam tam benevolentiæ quàm magistratus acquirat:is verò qui contraria fecerit,condemnationem ac detrimentum sortiatur.

Vnde rursus apud multos consideratio quædam dedecoris & honesti, ac differentiæ illorum subnascitur:quorum alterum zelum & imitatiõnem,propterea quòd commodum est & utile, alterum verò aversationẽ meretur:quando qui præest,& maximè pollet potentia, prædicti secundum multorum sententiam simul incumbit:ac subditis ea subministrare videtur,quæ cujusque conditioni competunt:tum videlicet nullam amplius violentiam metuentes,sed ut plurimum bene de illo sentientes;ex animi sententia sese submittunt, ac principatum illius tuentur:& si per omnia sit venerãdus,unanimi sentẽtia ulciscuntur,& impugnãt eos qui potentatui illius insidiantur & adversãtur.Et hoc sanctè pacto ex Monarchia sensim fit Rex,quãdo ratio principatũ sortitur,quẽ antea possederant ferocia,& potẽtia. Hæc prima est,natura quadam,apud homines honesti ac justi & iis contrariorum cogitatio & consideratio:hoc verò regni principium & exordium. Neque enim istis modò,sed & illorum posteris principatus honorẽ plerunq; custodiunt,persuasi de illis qui & nati sunt ex talibus,& sub talibus educati,fore eos perinde atq;majores ipsorum animatos.Quod si aliquando accidit,ut displiceant ipsis priorum Regum posteri,instituunt exinde principum ac Regum electionem, non amplius secundum corporis vires,& animum magna audentem,sed secundum voluntatis & rationis differentiam,& diversitatis utrinq;experimentum ex ipsis sumunt operibus.Itaq; prisca consuetudine relicta, ij qui regno semel sunt destinati,& eam potestatem consequuti; præcipua quædam loca communiunt ac muris cingunt , regionémque regni possident:quorum alterum securitatis gratia, alterum ad hoc faciũt ut subditis quæ necessaria sunt,largiter suppeditent.Cùm autẽ hisce studiis olim Reges immorarẽtur,nulli erant detractioni,nulli invidiæ obnoxij,

propterea

propterea quod nec vestitu admodũ,nec cibo ac potu à reliquis discrepabant, sed vitæ conversationem cæteris conformẽ servabant & perpetuò unà cum multis pariformiter agebãt.Postea verò,ubi qui principatus per successionẽ & secundum generis prærogativam cõsequuti sunt, ea iam parata habent quæ ad securitatem retinendam , parata quoque quæ ad sufficientiam & alimenta,imo supra etiam faciunt, tum demum concupiscentias suas, propter rerum copiam sectantes,principibus cõpetere cogitant,ut præstantius vestiantur quam subditi,præstantiore quoque & vario ciborum apparatu & usu fruantur,denique & usum rei venereæ sine ulla contradictione cum illis habeant, quæ ipsi non conveniunt : unde & invidia nascitur , & offensio , & odium accedit & implacabilis ira:fitque ut regnum commutetur in tyrannidem.Principium autem dissipationis hujus,& insidiosa adversus principes conspiratio,nõ est ex infimi subselli hominibus, sed ex generosissimis , & iis qui animi magnitudine & confidentia valẽt,propterea quod tales imperantiũ sibi contumelias & insolentiã minimè ferre possunt.Plebs verò duces ad resistendũ nacta,simul cum illis propter dicta iam causas ad hoc incumbit,ut principes reperiantur,atq: ita forma regni ac Monarchiæ radicitus tollitur;& rursus Aristocratiæ factum principiũ datur.Etenim multi,ut illis qui monarchas è medio sustulerant , quasi gratiam quandam prompto & alacri studio rependant,præsidio illorum utuntur,& seipsos illis committunt. Illi vero tutelæ hujus commissionem ex animo primùm in se recipientes,nihil prius ducunt,eo quod publico conducibile videtur:sed cuncta tam privatam quam publicam plebis utilitatem cõcernentia,singulari providentia & diligentia obeunt.Cùm autem eandẽ potestatem à parentibus suis accipiunt filij,suntque rã rerum afflictarũ quàm politicę æqualitatis ac libertatis inexperti:juxta verò inde ab initio in potestatis functione quam patres ipsorum gesserunt,ac prærogativis educati,alij ad avaritiam & iniquum pecuniæ studium,alij ad ebrietatem,& quæ hanc comitantur immoderata convivia,alij ad mulierum constuprationem,ac puerorum rapinas degenerant,atque ita Aristocratiam in Oligarchiam commutant:ac confestim consimilia illis,de quib' antea diximus,in plebe designant:unde & finem ac catastrophen consequũntur,conformem infortunio, quod accidit tyrannis. Etenim sic ubi invidiam quis & odium observat,quod cives adversum illos alunt,ideòque & dicere aliquid & facere contra præsidentes audet,universam statim plebem paratam , & instituti sui consortem & adiutricem accipit. Deinde cum illis occisis,neque Regem sibi præficere,superiorum adhuc iniustitiam veriti,neq; pluribus Rempublicam committere audẽt:quod priorum ignaviæ recentia adhuc supersint vestigia, sola autem sincera, spes, quæ in ipsis est,reliqua fit,ad hanc feruntur,ex oligarchia politia democraticam constituunt,& Reipublicæ providentiam ac fidem in seipsos recipiunt;& interea quidem nonnulli servantur,qui supereminentiæ ac potentatus experientiam cœperunt.Hi præsenti Reipublicæ statu delectati, æqualitatem ac libertatem plurimi faciunt. Postea vero, ubi juniores successerunt ac nepotibus denuò tradita est democratia,illi æqualitatem ac libertatem non amplius propter consuetudinem magni facientes , reliquos excellere student : quò potissimum prolabuntur ij, qui opibus supereminent. Deinde cum principatum ambiunt nec possunt illum per se ipsos,ac propria virtute cõsequi, incipiunt opes prodigere , ac plebem quovis modo inescando corrumpere & perdere. Hinc multis semel largitione propter ignavam munerum aviditatem corruptis, tum rursus democratia destruitur , & in violentum ac seditiosum politiæ statum convertitur.Plebs siquidem ubi alienis vesci,& spem ex bonis proximorum vivendi habere consuevit,accepto duce magnanimo & audaci; qui propter rerum inopiam ac honores reipublicæ legitimè quidem aspirare nequeat,seditionem excitat:& in unum collecta,ad cędendum,profligandum,ac ditionem inter se perimendum, ad populandum prorui , donec posita feritate rursus dominum invenerit & monarcham.Hæc illa politiarum revolutio,hæc naturæ œconomia,secundum quam reipublicæ status mutatur & transfertur , ac rursus in idem revolvitur,*Polyb.hist.lib.6.*

In urbium obsidione nullum firmius civium benevolentiâ munimentum est.*Io.Iovin.Pontan.hist.lib.4.*

Ibi cives optimi fiunt , ubi præmia virtuti maxima proposita sunt. *Thucid.lib.2.*

Bonus civis etiam suæ saluti,& fortunæ consulere debet,maximè verò saluti communi. *Thucid.lib.6.*

Boni civis eæ sunt partes,ut gratis,atque nullo pretio inductus, non bona tantum,sed & existimationem patria.utendam præbeat. *Plutarch. in Aristide.*

Boni civis proprium est sententiam suam liberè explicare : inutilis enim est civis & Senatoris,qui quavis de causa ab eo quod ipse Reipub. commodum esse ducit,aliis suadendo removetur.*Fr.Guicc.hist.l.15.*

Civem non participem communium laborum,non tranquillitatis studiosum,sed inutilem censemus. *Thucid.lib.2.*

Qui sui commodi gratiâ cuncta agere,nec honestatis aut amicorum ullam habere rationem deprehenditur , non video cur ei parcendum sit. *Xenoph.de reb.gest.Grac.lib.2.*

Viri,non mœnia,& naves,sine viris,civitas sunt. *Thucyd.lib.7.*

Naturâ , inimica sunt inter se libera civitas,& Rex. *Livius Decad.5. lib.4.*

Omnem civitatem,quæ ex multis familiis constat, verisimile est tunc florere,cum privatorum res florent;& contra magnis tempestatibus agitari, cum res uniuscujusque privati se malè habent:& oportet eum qui mente sit præditus,peritúsque Reipublicæ administrandæ,sive is sit Legislator, sive Rex,eas leges ferre, quæ justam & temperantem privatorum vitam efficiant.*Dion.Hal.lib.2.*

Nullâ aliâ re æquè ac hominum frequentia opus est illi civitati quæ ad Imperium aspirat & quæ res magnas affectat.*Dion.Hal.lib.4.*

Optimè administratur civitas quæ se pro rerum statu fortunæ accommodat,*Idem.*

Viris civitas constat,non ædificiis.*Appian.lib.2.de bell.civil.*

In civitate discordi,& ob crebras principum mutationes,inter libertatem ac licentiâ incerta,parvæ res magni motibus aguntur.*Tac.hist.l.2.*

Pudor modestia, justitia quibus omnis civilis societas conservatur, à civitate exulant,in qua paupertas & necessitas ab una parte regnant:altera satietas & superbia. *Dion.Halic.lib.6.*

Quæritur,quamobrẽ Peloponnesij æquo animo pati potuerint se non solùm in Rempublicam , verùm etiam in nomen Achæorum transmutari? Casu hoc factum esse,stultissimum esset asserere. Causa potiùs hujus rei perquirenda est,sine qua nihil,nec eorum quæ ratione fiunt,nec eorum quæ præter rationem agi videntur,perfici potest. Est autem hæc ut mea quidem fert opinio æqualitas & communis licentia ; quæ inter omnes servabatur,quoddam quasi exemplar veræ Reipublicæ. Quippe sinceriora instituta in aliqua Græciæ civitate reperta nunquam fuêre. Hæc causa plerosque Peloponnesios sponte sua æmulos atque imitatores Reipublicæ Achæorum fecit , alios ad id rationibus persuasionibúsque adduxit,nullos cum tempore paulatim coëgit, ita tamen ut statim postea animos eorum sedaret. Nam cum nemini quicquam superesse ab initio permisisset, sed omnia omnibus voluisset æqualia fore,statim ad eam amplitudinem Achæos perduxit,duabus rebus ad id efficacissimis, usa æqualitate atque clementiâ. Hæc igitur primaria causa fuisse dicenda est, quæ Peloponnesios unanimes inter se, atque concordes ad eam felicitatem,in qua modò sunt perduxit. *Polyb. lib.2.*

Magnificum est liberare civitates servas. *Livius Decad.4.lib.7.*

Propter quietem ac felicitatem incolarum civitates initio fuerunt ædificatæ. *Fr.Guicc.hist.l.2.*

Quàm facilè sæpenumero minutissimæ civitates ; propter oppidanorum incuriam, in manus hostium venire solent , dum munitionibus vel naturalibus, vel manufactis confisi securi redduntur, & prorsus socordes. *Polyb.hist.lib.7.*

Omnium Sapientum communis est sententia liberas civitates Deo summopere placere:quod in iis magis,quam in alio Reipublicæ genere, commune bonum conservetur,jus suum unicuique æqualiter tribuatur, civium animi vehementius ad virtutem & laudem accenduntur , Religio colitur, sacra peraguntur.*Fr.Guicc.hist.l.10.*

Civitates ad felicitatis perveniunt fastigium,& dignitate ac imperio fruuntur,non socordiâ & desidiâ,sed laborando,ac periclitando, & benè consulendo quum res ista postulat. *Xenoph.de reb.gest.Grac.l.5.*

Vbi sollicitudines,quas pestis & fames inducunt , discessere , omnia quibus turbari solet civitas domi discordia foris bellum exortum. *Liv. Decad.1.lib.4.*

In armorum vi sita est civitatum potentia:hæc autem multorum hominum beneficio comparatur.*D.Halic.lib.3.*

¶ Apophthegmata.

Thales, optimam esse pronuntiavit Rempub. quæ cives neque prædivites,nec admodum pauperes contineret.*Plut.in convi.7.sapientum.*

Solon Reipublicæ,inquit,is optimus status mihi esse videtur & democratiam in ea servare maximè,in qua injuriarum authorem ad jus trahunt, accusant, & puniunt non minus illi qui injuriam passi non sunt, quam is,qui passus est.*ibid.*

Bias dixit, optimam esse Remp. in qua legem omnes perinde ac ipsum dominum & regem metuunt. *ibid.*

Periander eam judicavit laudatissimam esse Remp. in qua cum reliqua æqualia existimentur,virtute quod melius,vitio autem quod deterius est,definiatur. *ibid.*

Cleobulus illam Remp. maximè dixit benè compositam esse , ubi cives magis infamiam quam legem metuunt. *Plut.in convi.7.sapient.*

Pittacus, Ea est,inquit,Respublica bene instituta à cujus gubernaculis mali removentur. *ibid.*

*Chilon,*optimam asseruit esse Remp.quæ maximè leges , minimè autem rhetores audit. *ibid.*

Solon, Illam civitatem optimè habitari dixit,in qua viros bonos honoribus affici, contra autem improbos pœnis mos fuerit. *Stob. serm.41. de republ.*

Pythagoras dicebat,primum luxuriam civitates ingredi, deinde saturitatem, postea,contumeliam,postremo exitium.*Eod.serm.*

Socrates interrogatus, quænam minutissima civitas esset ? respondit, quæ bonos viros habet. Idem felicem illius Reipublicæ constitutionem esse dixit , in qua perfecti societate coniunguntur.Pronuntiavit itẽ optimam eam esse in qua plurima virtuti præmia proposita sunt.*Eod.ser.*

Plato, Respublica inquit, est hominum conversatio : honesta quidem bonorum inhonesta vero malorum. *In Manexeno.*

*Zeno,*Decorandas dicebat esse Respublicas non pretiosis ornamentis sed inhabitantium virtutibus. *Stob.serm.41.*

Solon rogatus,quomodo civitas in optimo statu degeret,dixit:si cives quidem magistratui obediant, magistratus autem legibus,*Eod.serm.*

¶ Similitvdines.

*Philonis.*Sicut gubernator pro ratione ventorum mutat navigationis subsidia,non uno modo navem dirigens:& medicus non uno ad omnes morbos utitur remedio,ac ne in uno quidem morbo,si is variet,sed observans intentiones, remissiones,repletiones,vacuationes causarum mutationes, multa ad salutem variat nunc hoc,nunc illud experiens : Sic Reip.moderator debet esse multiformis & multiplex:alius in pace,alius in bello,aliter se paucis,aliter multis opponens adversariis:contra pau-

cos constanter agens,multos vero flectens persuasionibus.Idem ubi periculum publicum postulabat,ipse rem aget:ministeria vero,quæ labore tantum indigent,cedet aliis. *Lib.de Ioseph.*

Epicteti. Quemadmodum si gubernare navim conaberis,omnino prius artem gubernandi perdisceres : Ita civitatem recturus regendi disciplinam addiscito: Vt enim illic navis universæ fidei committitur : Ita hic tota Respublica tibi gubernanda est. *Apud Stob.ser.44.de magistratu.*

Vt nec anser clangore,nec ovis balatu perterretur:ita neque te stolidæ multitudinis vox terrefaciat. *Apud Stob.ser.44.de magistratu.*

Dionys Nicæi. Quemadmodum medici raro veniunt ad urendum & secandum,ne morbos efficiant graviores,sed potius ut eos mitibus medicamentis curent atque molliant.Sic Reip.gubernator summa humanitate ac benevolentia tractabit suos,ne crudeliter ruant in pejus.*in Aug.*

Quemadmodum ea jumenta fortissima videntur, quæ plurimum trahunt:Ita & civitates verisimile est optimas esse, quæ plurimum argenti soluunt.*Ora.35.Boristhenica fol.215.*

Proeli,Vt mundus perfectus foret,sicut Timæus ait,animalia cuncta, tam divina, quam caduca sunt genita:Similiter in civitate rectè disposita,partium omnium fines,fini civilis peritiæ serviunt. *De anima & demon.433.*

Plutarchi, Qui sensim ac volentes descendunt in puteum, nihil læduntur:qui casu incidunt, valdè turbantur:Sic qui certo consilio accedunt ad Rempub.moderatè ferunt:qui sese temere iniiciunt, eos pœnitet. *In Moral.*

Qui simul & Rempublicam tractat,& artem exercet sedentariam:perinde facit atque ille,qui mulierem ingenuam ac probam,detracta stola, datóque præcinctorio,in officina detineat. *In Moral.*

Vt qui personatus, in theatrum procedit histrio:sic qui ad Rempublicam administrandam accedit, non ut civibus prosit, sed sibi gloriam comparet. *in Moral.*

Qui navem gubernant, aliena voce iussúque utuntur:Sed qui Rempub. gubernant, in seipsis sapientiam habeant oportet,ut non sit opus aliena voce. *In Moral.*

Vestalibus tempus erat præstitutum primum,in quo discerent:alterum, in quo exercent:tertium, in quo docerent : idem fiebat in sacerdotibus Ephesiæ Dianæ:Itidem faciendum iis,qui Rempublicam gerunt.*in Mor.*

Gubernator quædam suis manibus facit, quædam per alios : & aliquando aliis ad clavum admissis,ipse in proram demigrat : Sic in Rep. non debet unus occupare omnia munia, sed aliis vicissim dare locum: rectius enim fieri,quæ multorum manibus peragantur. *In Moral.*

Gubernator optimos quærit nautas : architecton doctissimos quærit ministros.Ita Princeps eos asciscet amicos, qui ad Remp. administrandam maximè sint idonei. *In Moral.*

Vt quibus domi nihil est boni,in foro plerunque versantur, & obambulant:Sic quidam,quia nihil habeant,quod privatim agant,ad publica administranda conferunt sese. *In Moral.*

Vt qui animi causa navim ingreditur,ut spectet,aut in ea inambulet: deinde repente soluta,atque in altum revulsa, nauseans ac vomens frustra foras prospectat : Sic qui leviter, & quasi lusus gratia attingunt Rempub. sed à semel suscepta non possunt sese explicare, negotiorum undis secum hominum & invitum trahentibus. *in Moral.*

Vt vinum primum servit ac paret bibenti:at paulatim admixtum venis,rapit hominem,ac traducit in suos mores:Ita qui Remp.administrat, initio se populi moribus accommodat, post sensim eum ad sua trahit instituta. *In Moral.*

Ex alvearium strepitu ac tumultu colligunt apes recte valere:Contra ex quiete Rempublicam. *In Moral.*

Vt difficillimum ac periculosum est annosas arbores, quæ iam late sparsere radices,revellere loco,& aliò transplantare : Ita Remp. longo tempore suis inveteratam institutis, ad aliam vitæ rationem traducere non licet citra maximos rerum motus. *In Moral.*

Vt navis multis ictibus compingitur,clavis,paxillis:deinde ad tempus aliquantum relinquitur,donec cohæresçant clavi commissuræque:deinde tuto sulcat maria:Sic civitas multis sudoribus conditur,donec aucta tempore,rutam ac tranquillam vitam præbeat civibus. *In Moral.*

Non est infirmior manus,quod in digitos sit dissecta, sed ad operandum agilior:Ita negocia multis communicata, in Republ. levius conficiuntur. *In Moral.*

Stobæi. Quemadmodum bonus equorum domitor non bonos tantum pullos alit,feroces autem famelicos relinquit, sed ambos ex æquo nutrit,magis verò castigat alterum,& cogit similem fieri meliori? Sic etiam vir providus,& civilis facultatis peritus,bonos cives beneficiis demereri,malos autem non continuo perdere conatur,sed de alimento quidem minus eis prospicit,instituit verò,& urget vehementiùs illum qui rationi & leg obstiterit. *In Gnomologiis suis.*

Ciceronis. In corpore si quid est ejusmodi, quod reliquo corpori noceat,uri ac secari quod nocet patimur, ut membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat : Sic in Reipubl.corpore, ut totum salvum sit quicquid est pestiferum amputetur. *Phil.8.*

Vt contemnendus est, qui in navigando se mavult esse incolumem quam navim : Ita vituperandus est, qui in Reip. discrimine suæ plus quam communi saluti consulit. *Lib.4.ad Herennium.*

Vt leges omnium salutem,singulorum saluti anteponunt : Sic vir bonus & sapiens,& legibus parens, & civilis officij non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus saluti consulit. *Lib.3.de finib.*

Vt medici membrum sæpe putrefactum incidunt,atque in totum eradicant,ne aliam corporis partem labefactare,aut corrumpere possit:Sic necesse est si Remp. salvam esse volumus, ut perditissimos homines penitus ex urbe extirpemus, ne correptus integro, violatus casto labem fringat. *In Verrem.*

Vt tutela,sic procuratio Reipublicæ,ad utilitatem eorum qui commissi sunt,non ad eorum quibus commissa est gerenda est. *lib.3.Off.*

Vt in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere nequeas,cum verò id possis mutata verificatione assequi,stultum est eũ tenere cum periculo cursum, quem cœperis potius quam eo commutato,quo velis tandem pervenire:Sic omnibus in administranda Repub. propositum idem esse debet, cum dignitate ocium:non idem semper dicere,sed idem semper spectare debent. *Ad Lent.l.1.fam.Epist.*

Seneca. Nec illum erit admissura Respub. si valetudo illum impediat: quomodo navem quassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis:Sic ad vitam quum inhabilem sciet,non acceder, *de vita beata.c.30.*

Vt quidam sole & exercitatione curam corporis educunt,athletisque utilissimũ est,lacertos suos,robúrque cuiusque vendicaverunt maiore temporis parte nutrire:Ita nobis animum ad rerum ciuilium tutámen parãtibus,in opere esse longe pulcherrimum est. *Lib.2.de tranquil. vitæ.c.3.*

Roterodami. Cum bruta solitum naturæ morem relinquunt,tempestatis indicium est:hoc est,cum mergi fugiunt maria aut stagna, cum absconduntur formicæ, aut ova progerunt, lumbrici è terra fugiunt,tempestatis præsagium est. Ita cum audent facinorosi,tacent integri, sapit vulgus,desipiunt principes, sacerdotes pro terrenis digladiantur:perniciem humanæ vitæ significat. *In similibus.*

Vt equus strigosus imputatur non equi culpæ,sed equisonibus:Ita populus male moratus Episcopis aut Principibus. *In Sim.*

Sicut ex contrariis elementis mira harmonia temperatus est mundus:Ita diversis hominum studiis constat Respublica.*in Similibus.*

Quemadmodum chorus est res elegans, si quidem ordine constet & harmonia:contra ridiculum spectaculum, si gesticulationes unà cũ vocibus confundantur:Ita præclara quædam res est civitas,aut regnum,si suus cuique datur locus,si suo quisque fungitur officio:hoc est,si Princeps,quod se dignum est,agit:si magistratus suas obeunt partes:si plebs item bonis legibus & integris magistratibus obtẽperat.*De instit.Princip.*

Triveri. Qui multo tempore lecto affixus detinetur,nihilo minus lassatur,quam in mediocri itinere fertur,& qui vult abstinere ab omnibus rebus publicis subinde magis invenit quietem,quam animi tranquillitatem. *In apoph.127.*

Confunditur totius corporis ratio quando principalia viscera ignaviora ignobilibus.Ae misera est Resp. ubi primates privatis hominibus sunt pejores ac imprudentiores. *In apoph.117.*

Contabescentibus extremis, paulatim emoritur & ipse venter:nec diu possunt constare principes,ubi contabescit Respub.*in apoph.87.*

Lipsij. Vt qui semel navim & mare ingressi, in arbitrio ventorum sunt,nec redeunt ad terram cùm volunt, cum terram maximè spectant, retrahit aliquis æstus : sic Respublica tenet multos invitos. *Ex Cent.9. epist.19.*

Vt cælo sereno,& mare quieto,&c. *Vide vigilantia.*

Vt in navi dirigenda respectus habendus,in Cynosuram:sic in publica administratione ad facta prioris ævi. *Ex præf.ad Annales Taciti.*

Vt in humano corpore vitiosi humores non impetu purgantur, nisi cum periculo:ita in Republica. *Ex comment.in C. Plinij Panag.*

Vt mare raro quietum est,ventos plurimum & sæpe procellas habet, sic Respublica,ubi comitiorum potestas. *Ex mor.& exemp.l.1.c 4.*

Vt navis,ædium aliarúmque rerum carinas aut fundamenta volumus esse prima & firmissima : Sic in omni Republica primum sit curatio rerum divinarum. *Ex lib.contra Dialog.*

¶ Emblema.

Respublica liberata.

Emblema CL. Andreæ Alciati.

Cæsaris exitio, ceu libertate receptæ,
Hac ducibus brutis cusa moneta fuit.
Ensiculi imprimis, quein pileus insuper astat,
Qualem missa manu servitia accipiant.

Vide, Civitas, Magristratus, Politia, Rex.

Restitutio.

¶ Definitio et etymolog.

Restitutio, Græc. ἀπόδοσις, εως, ἡ,& ἀποκαθίσομαι, restituo dicitur.Est autem restitutio in pristinum statum impositio. *Vt habetur. ff.de verb.sign.l.Restituere.*

Restitutio est actus iustitiæ communicativæ,quia nihil aliud videtur esse,quam aliquem statuere in possessionem rei suæ. *Sec.B.Thom.secunda Secundæ q.:6.princ.*

Restitutio à restituo fit, restituo autem à statuo.Est autem restituere modo reddere. Terent. *Gnatum ei restituit :* Modò in pristinum statum reducere. Iustinus, *Hunc regno à patre privatum filius restituerat.* Hinc restitutio ipsa repositio dicitur. Caius Iurisconsultus.Restituere,inquit, plus est quam exhibere. Nam exhibere est præsentiam corporis præbere,restituere vero est etiam possessorem facere,fructusque reddere.

¶ Patrum Sententiæ.

Quod inveniisti, & non reddidisti, rapuisti : quantum potuisti fecisti, quia non plus potuisti,ideo non plus fecisti. Qui alienum negat, si potuit tollit. *Aug.de verb.Apost.*

Si res aliena propter quam peccatum est,cum reddi possit,non redditur,

tur;non agitur pœnitentia sed fingitur. Si autem non veracitet agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed ut dixi, quam restitui potest. *Ad Maced.*

Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint, teneant & dicunt:Deus mihi dedit cui habeo reddere? Discant ergo,peccatum hoc esse,simile rapinæ, si quid inventum non reddant. *Orig. sup. Leviticum.*

Vide Redemptio.

Resurrectio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RESVRRECTIO, Græc. ἀνάστασις, εως, ἡ, & ἀνίστημι,resurgo dicitur. Est autem resurrectio, à morte ad vitam reparatio. Vel sic, Resurrectio est ab eo quod cecidit & dissolutum est, iterata unio.

Resurgo componitur ex re & surgo, surgo autem ex sursum, & rego quod proprie significat erigor. Surgere etiam pro crescere metaphoricè accipitur.Virgil. *Ascanium surgentem,& spes heredu Iuli Respice.* Veteres surrego pro surgo dicebant,unde surrectio derivatur. Resurgere est rursus surgere.Hinc resurrectio, quæ propriè de defunctis dicitur.

¶ LOCI BIBLICI.

Resurrectio pro ipsa redemptione,aut vita immortali,quæ resurrectionem sanctorum consequitur.Phil.3.10.Nam alioquin etiam infideles resurgent,sed in perpetuas pœnas quæ vocãtur mors æterna:μετωνυμικῶς, pro iis,qui à mortis somno sunt excitati,Act.26.23.Resurrectio fideliũ scopus,2.Cor.4.14.Resurrectio generalis prædicitur, Dan,12.2.certissima est,Iob.19.v.21.26.Esa.26.19.& 65.28.& 66.14.Ezech.37.v.1.2.Dan. 12.2.Ioan.2.11.Soph.3.8.Matth.22.v.31.32.Luc.13.14.20.35. Ioan.5.v. 21.28.& 6.40.& 11.24.Act.24.15.& 26.v 6.8. Rom.8.v.11. 23. 1. Cor. 12.pei totum caput.2.Cor.4.v.10.11.Cor.3.4.Gal.6.8.Phil.3.v.11.21.& 4.3.1.Thess.4.14.2.Tim.2.11.Apoc.20.12.

Resurrectio generalis, Iob. 19.25. Ezech. 27.1.Dan.12.2.Esa.26.19. Matth.22.v.31.32.Ioan.5.28.& 11.24.Act.24.15.& 26.v.6.8.1.Cor.15. 12.Phil.3.11.1.Thess.4.14.Specialis,qua singularia resurrectionis cõtinentur *exempla:*Raptus Henoch in cœlum,est certissimum & infallibile resurrectionis argumentum,Genes.5.24.Eccl.44.16.Hebr.11.5. Raptus Eliæ,2.Reg.2.v.9.11.Eccl.48.12.Filius Sareptanæ viduæ, 1.Reg.17.22. Filius Sunamitidis,2.Reg.4.33.ad contactum ossium Elisæi resuscitatus, 11.21. ossa arida resuscitata, Ezech. 37.1.&c. Filia Iairi, Matth.9.25. Marc.5.42.Filius viduæ in Naim,Luc.7.14.Lazarus,Ioann.11.v.43.44. Christus,Matth.28.6.Marc.17.6.Luc.24.5.Ioan.20.v.8.12.13.& 21.14. Rom. 1.4.& 4.24.25.& 6.4.& 8.11.& 10.9.1. Cor. 6.14. & 15.v.4.20.2. Cor.4.& 5.15.Gal.1.1.Ephes.1.20.Phil.2.9.Col.2.12. & 3.1.1. Thess.1. 10.&4.14.Hebr.13.20.1.Petr.1.20.Passionis Christi tempore resuscitati, Matth.20.v.52.53.Tabitha Ioppensis à Petro excitata,Actor.9.40. Eutychus à Paulo excitatus,20.10.

Resurrectio piis ac impiis communis est. Matth.25.32. Actor.24.15. restringiturad pios,Luc.20.36.quia sicut ij demum dicuntur victuri,qui æterna illa felicitate perfruentur,ita ij vere censentur resurgere, qui in vitam æternam resurgunt.

De resurrectione duo primarij Christi Discipuli disceptant, Marc.9. 10.Resurrectio carnis creditu difficilis,Actor.17.vers.18.32. resurrectio quando futura,Iob.14.12.

Resurrectio Christi,resurrectio Iudicij,Ioan. 5 29. resurrectio justorum,Luc.14.14.resurrectio Christo tanquam fundamento nititur,1.Cor. 15.21.Resurrectio vitæ,pro ea resurrectione, quam perennis vita comitatur,quasi dicas vitalis,Hebraismus,Ioan.6.29.

Resurrectio duplex est,*prior.*Act.20.v.5.6.quæ animorum est,Rom.6. v.5.11.in qua qui partem habuerint, secunda mors in eos potestatem non habebit,Apoc.20.16.*posterior*,Apoc.20.13.quæ carnis est.

Resurrectionis filij,Luc.20.36.de resurrectione,erronea opinio,2.Timoth.2.18.

Resurgunt in Christi morte corpora,Matt.27.v.52.resurrexit Christus 28.1.&c. propter justificationem nostram, Rom. 4. 25. resurgere cum Christo,6.5.resurrexisse Christum testantur Apostoli,Actor.4.45.resurrectio Christi à Davide prædicta,Actor.2.25.resurrectionis Christi virtus,Ose.13.14.in resurrectione Christi vita æterna,1. Petr.3.4.de resurrectione Christi.1.Cor.15.12.&c.Resurrectio & vita Christus,Ioan. 11. 25.resurrectio mortuorum & carnis ad gloriam facta mutatio,Exod.3. 6.4.Esdr.2.26.& 14.15.Iob.14.13.& 19.26.& 21.30.Esa.26.19.& 66.14. Ezech. 37.v.1.9. Dan. 12.12. Ioan.2.11.Sooh.3.8.2.Mach.7.v.6.14.23. Marth.22.v.23.31.Luc.20.35.Ioan.5.21.28.& 6.39.& 11.24.Act.24.15. 1.Cor.15.1.&c.2.Cor.4.14.& 5.1.&c.Cor.3.4.Phil.3.21. & 4.3.1. Thess. 4.13.16.2.Tim.2.11.Apoc.12.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Resurrectio generalis sacrâ Scripturâ comprobatur.

Scio,quod Redemptor meus vivit,& in novissimo die de terra surrecturus sum,& rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Salvatorem meum.*Iob.*19.

E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero.2.*Macch.*7.

Nisi eos,qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis. 12.

De resurrectione mortuorum non legistis,quod dictum est à Deo,dicente vobis: Ego sum Deus Abraham,Deus Isaac, & Deus Iacob?Non est Deus mortuorum, sed viventium. *Matth.*22.

De mortuis quod resurgant,non legistis in libro Moysis? *Marc.* 12.

Quia resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum,Deum Abraham,Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum,sed vivorum. Omnes enim vivunt ei. *Luc.* 20.

Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento,in ictu oculi,in novissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.1.*Cor.*15.

Et hi omnes testimonium fidei probati non acceperunt repromissionem,Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. *Hebr.*11.

Quidam Epicurei & Stoici Philosophi differebant cum eo,& quidam dicebant:Quid vult seminiverbius hic dicere?Alij vero, Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse, quia Iesum & resurrectionem annuntiabat eis. *Actor.*17.

Sadducæi dicunt non esse resurrectionem mortuorum:neque Angelum,neque spiritum:Pharisæi vero confitentur utraque.23.

Divinâ potentiâ consummatur.

Vivent mortui, interfecti mei resurgent.*Esai.*26.

Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris, populus meus,& inducam vos in terram Israël.*Ezech.*37.

Nolite mirari hoc,quia venit hora,in qua omnes,qui in monumẽtis sunt,audient vocem filij Dei.Et procedent,qui bona fecerunt,in resurrectionem vitæ:qui vero mala egerunt,in resurrectionem judicij. *Ioan.*5.

Hæc est enim voluntas ejus, qui misit me, Patris, ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo,sed resuscitem illud in novissimo die.6.

Ego sum resurrectio & vita.11.

Quod si Spiritus ejus,qui suscitavit Iesum à mortuis,habitat in vobis, qui suscitavit Iesum Christum à mortuis,vivificabit & mortalia corpora vestra,propter inhabitantem Spiritum ejùs in vobis. *Rom.*8.

Nunc Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium.Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.1.*Cor.*15.

Scientes,quoniam qui suscitavit Iesum,& nos cum Iesu suscitabit,& constituet vobiscum. 2.*Cor.*4.

Si credimus,quod Iesus mortuus est, & resurrexit: & Deus eos, qui dormierunt per Iesum,adducet cum eo. 1.*Thess.*4.

Pro meritorum conditione variatur.

Et multi de his,qui dormiunt in terræ pulvere,evigilabunt alij in vitam æternam,alij in opprobrium,ut videant semper.*Dan.*12.

Qui docti fuerint,fulgebunt quasi splendor firmamenti & qui ad justitiam erudiunt multos,quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Ibid.*

Si complantati facti sumus similitudini mortis ejus,simul & resurrectionis erimus. *Rom.*6.

Sed dicet aliquis:Quomodo resurgent mortui?Quali autem corpore venient? Insipiens tu quod seminas, non vivificatur,nisi prius moriatur.1. *Cor.* 15.

Stella enim differt à stella in claritate. Sic & resurrectio mortuorum. *ibid.*

Nostra conversatio in cœlis est:unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum. *Phil.*3.

Cum autem Christus apparuerit,vita vestra: tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. *Col.*3.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Resurgent sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sine ulla corruptione,sine difficultate:in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. *Aug.in Enchirid.*

Surrexit Christus,exultet universus mundus.Par etenim est,ut sicut omnis creatura lugubri doluit ploratu in morte Creatoris sui, & quæ funere notis obscuro prosecuta est,exequias in cruce morientis, nunc triumphalem ab inferis reditum læta suscipiat resurgentis. *in quodam serm.de Paschate.*

Ecce surrexit ab antro sepulchri rediviva caro Phœnicis, quã cinnamomũ decoxerat pietatis:granum frumenti, quod solum in terra mortificatum est in passione,multum fructum attulit in resurrectione:solus enim mortuus est,sed solus minime resurrexit:quorum enim sepulchra in ejus passione sunt patefacta, horum corpora Christo resurgente sunt pulvere suscitata:& sicut cum Domino surrexerunt,ita cum eo ascendente etiam ipsi ascendisse credunt.*ibid.*

Tres mortuos invenimus à Domino resuscitatos visibiliter, multos invisibiliter,quot autem mortuos invisibiliter suscitaverit, quis novit? Non enim scripta sunt omnia signa,quæ fecit,quæ si scripta essent,arbitror totum mundum non posse libros capere. *ibid.*

Tres,scilicet filiam archisynagogi adhuc in domo jacentem,juvenem filium viduæ extra portam elatum, & Lazarum quatriduanum sepultum excitavit ex mortuis.Sunt tria genera peccatorum,quos hodie suscitat Christus,delectationis,operis,consuetudinis.*De verb. Dom.*

Raptus est Dei Filius ab humanitate ad divinitatem in assumptione,à passibilitate ad immortalitatem in resurrectione, à minoritate ad Patris æqualitatem in ascensione: quia quantus fuit descensus à sinu Patris ad patibulum crucis, tantus fuit ascensus à patibulo crucis usque ad dexteram Patris. *In glos.super Apoc.*12.

Venit Christus & completa sunt in ortu ejus,vita,dictis,passionibus, morte,resurrectione,ascensione,omnia præconia Prophetarum. *In epist. ad Volusian.*

Hæc est dies,quam fecit Dominus,&c.Quis dies?nempe ille,qui tribuit vivendi principium,lucis exordium,author luminis ipse Dominus Iesus Christus,qui de semetipso ait:ego sum, inquit, dies, qui per diem ambulat, non offendit. Est enim pascha vere anni principium, primis mensis

mensis exordium, novella germinum ,reparatio à terræ hyemis nocte discussa, primi veris restituta jucunditas : in quo Deus defixam humo cœli machinam suspendens diem Solis ardore radiavit,splendorem Lunæ solatio noctis attribuit pendentem cœli cameram splendentium sydērum decoravit ornatu. *Ambros.in epist.de mysterio paschæ.*

In ipso raptu mors prævenit,& quasi per soporem egressa ànima in momento redditur. *Ambros.in 1.ad.Thess.*

Cerne manus Iudææ,quas fixeras,cerne latus Romane, quod foderas: videte corpus,an idem sit,quod dicebatis clam tulisse discipulos. *Hier. in epist. ad Heliod.*

Redemptor noster suscepit mortem,ne mori timeremus : ostendit resurrectionem,ut nos posse resurgere confidamus. *Greg.in Moral.*

Non casu factum est,ut discipulis Dominum videntibus post resurrectionem,dilectus ille discipulus tunc deesset , post autem veniens audiret,audiens dubitaret,dubitans palparet,palpans crederet.Nam casu gestum est,sed videndo & palpando factus est testis veræ resurrectionis, *Homil.in Ioan.*20

Quod discipuli tarde crediderunt, non tam infirmitas illorum quam nostra firmitas fuit:nam illis dubitantibus,resurrectio multis argumentis monstratur,quia & comedit,& se oculis videndum, & manibus palpandum , & contrectandum præbuit , quod de solo spiritu non potest. Minus Maria Magdalene præstitit,quæ statim credidit,quam Thomas, qui diu dubitavit. *In Matth.28.*

Sunt nonnulli considerantes,quod spiritus à carne soluitur,quod caro in putredinem vertitur , quod putredo in pulverem redigitur , quod pulvis in elementa solvitur,ut nequaquam ab humanis oculis videatur resurrectionem fieri posse desperant,& dum arida ossa respiciunt , hæc vestiri carnibus,rursum quoad vitam virideſcere posse diffidunt:qui de resurrectione fidem ex obedientia non tenent , certam hanc tenere ex ratione debuerant.Quid enim quotidie nisi resurrectionem nostram in elementis suis mundus imitatur ? Nam per momenta temporum cernimus arbusta viriditatem foliorum amittere, à fructuum prolatione post largitionē cessare,& ecce subito quasi ex arescenti ligno,velut quadam resurrectione veniente,videmus folia erumpere,fructus grandescere, & totam arborem redivivo decore vestiri. *In Mor.*

Consideremus paruū cujuslibet arboris semen, quod in terra jacitur, ut arbor ex illo producatur,& comprehendamus si possumus, ubi in illa tanta parvitate seminis tam immensa arbor latuit,quæ ex illo processit,ubi lignum,ubi cortex,ubi viriditas foliorum,ubi ubertas fructuum. Nunquid non in semine tale aliquid videbatur,cum in terra jaceretur? Quid ergo mirum,si tenuissimum puluerem à nostris oculis in elementa redactum,cum vult Deus in hominem reformat , qui ex tenuissimis seminibus immensa arbusta redintegrat?*ibid.*

In omni re aut actu,virtus agendi spes est futuri.Qui enim arat,arat ut metat:qui pugnat,pugnat ut vincat,*& post pauca.*Tolle ergo spem resurrectionis , & resolūta est observantia omnis pietatis. *Chrysost. in Matth.22.*

Si resurrectio non est,neque Deus est,neque providentia est,tunc casu omnia feruntur & aguntur.Videmus enim plurimos justos esurientes & injuriam patientes,peccatores autem & injustos in divitiis & in omni voluptate abundantes , sed quis unquam hoc justi judicij vel sapientis providentiæ opus bene sentiens suspicabitur?Erit ergo resurrectio:justus enim Deus est,& his,qui confidunt in eum,mercedis retributor. *Damas. lib. 4.*

Resurget justus ut judicet : peccator,ut judiceturimpius,ut sine judicio puniatur. *Cass.in Psal.*

Affligimur in ejus passione,gaudeamus in ejus resurrectione,sic enim possumus pij dici, si ejus dispensationibus meremur aptari. *Idem in Psalm.*

Est in Christo homine uniuscuiusque nostrum caro,sanguis & portio, ubi ergo portio mea regnat,regnare me credo : ubi dominatur sanguis meus,dominari me sentio,ubi glorificatur caro mea,me gloriosum esse cognosco. *Max.in serm.de pas.*

Quia in paradiso mulier propinavit viro mortem,à sepulchro mulier viris annunciat vitam, ut sicut occasione sexus muliebris fuit introductio mortis, ita hic ex pietate sexus muliebris nuntiatio vitæ , ut quæ viro transfuderat culpam,transfundat & gratiam. *Raba.in Matth.*

Quod Apostoli resurrexisse Dominum mulieribus nuntiantibus, aut non credunt,aut deliramentum judicasse referuntur,graviter nemo arguat.Alte dubitat,qui altius credit:decipi non potest,qui non est facilis audire.Ignavus nimis est, qui post exemplum invenitur incautus:rudis miles ad aciem concurrit,qui causam belli nescit, vim bellatoris ignorat:peritia autem est,non segnities , cum sensum miles veteranus accendit. *Petr. Chrysost.serm.79.*

Tibi absit,quod ad resuscitanda corpora vitæque reddenda non possit omnipotentia creatoris omnia revocare,quæ vis bestiæ vel ignis absumpsit, vel quod in pulverem cinerémve collapsum , vel in humorem solutum,vel quod in auras est exhalatum:absit ut sinus illud,secretúmque naturæ ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris,ut omnium creatoris aut cognitionem lateat,aut refugiat potestatem. *Aug. de Civitate Dei,lib.22.*

Sed infideles clamāter dicunt,Qomodo potest caro, quæ putrefacta dissoluitur,aut in pulverem vertitur,etiam maris interdū profundo sorbetur fluctibusque dispergitur,colligi rursum, & re integrari in unum corpus:& ex anima hominis reparari?Ad quos primam interim responsionem sermonibus Pauli faciamus, dicentis eis : Insipiens,tu quod seminas non vivificatur nisi prius moriatur : & quod seminas,non corpus quod futurum est seminas,sed nudum granum tritici,aut alicujus cæterorum seminum.Deus autem dat corpus prout vult.Quod autem in seminibus,quæ in terram jacis, per annos singulos fieri vides,hoc in tua carne quæ lege Dei seminatur in terra,futurū esse nō credis?Cur quæsō tam angustus & invalidus divinæ virtutis æstimator es , ut dispersum uniuscuiusq; carnis pulverē in suam rationem colligi & reparari posse non credas?An non cēses cū videas,quod etiam mortale ingenium demersas in profundum terræ metallorū venas rimetur,& artificis oculos aurum videt,in quo imperitus terram putat?Hæc cur quidem non concedimus ei,qui fecit hominem,quando tantum is,qui ab ipso factus est assequi potest : & cum auri esse propriam venam & argenti aliam , ærisquoq; longe disparem,ferríque ac plumbi diversam intra speciem terræ latere,mortale deprehendat ingeniū,divina virtus invenire posse ac discernere non putabitur uniuscuiusq; carnis proprium sensum,etiamsi videatur dispersus?Sed ad hæc tentemus animas,quæ deficiunt in fide,naturalibus ratiocinationibus adjuvare.Si quis semina in unū permisceat, & hæc indiscreta seminet,vel passim spargat in terram:nomine uniuscujusq,seminis granum,quocunque loci jactum fuerit, competenti tempore,secundum naturæ suæ speciem germen producet,ut statū súæ formæ suique corporis reparet ? Ita ergo uniuscuiusque carnis substantia, quamvis varie diverséq; dispersa sit,ratio tamen ipsa quæ inest unicuique carni,est immortalis:quia immortalis animæ caro est,ex eo tempore quo seminantis in terrā corporibus,primum veri Dei voluntate arrisit;collectum terræ attractatúmque substantiæ suæ sensum reddit ac reparat in illam speciem,quam mors aliquando dissoluerat. Et ita fit unicuique animæ,ut non ad confusum aut extraneum corpus,sed ad suum quod habuerat,reparetur, consequenter potest pro agonibus præsentis vitæ cum anima sua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri.Et ideo satis cautè Ecclesia nostra fidem symboli docet , quæ in eo quod cæteris tradit,Carnis resurrectionem , uno addito pronomine tradidit. Hujus carnis resurrectionem.Hujus sine dubio,quam habet is,qui profitetur signaculo crucis fronti impositoquo sciat unusquisque fidelium, carnem suam,si mundam servaverit à peccato,futurum esse vas honoris utile Domino ad omne opus bonum paratum.Si verò contaminatam in peccatis,futurum esse vas iræ ad interitum.Iam vero de ipsa resurrectionis gloria,& de promissionis magnitudine si quis plenius scire desiderat, in omnibus penè voluminibus divinis inveniet judicari.Ex quibus nos commonitionis tantummodo gratia pauca præsenti loco memorantes, finem iniusti à te opusculi faciamus.

Igitur Apostolus Paulus , quod resurgat mortalis caro aliis multis asserit argumentis,dicens : Quod si resurrectio mortuorum non est,ergo nec Christus resurrexit:si autem Christus non resurrexit,inanis est prædicatio nostra, vacua est & fides nostra. Et paulo post : Nunc autem Christus resurrexit à mortuis initium dormientium , quoniam quidem per hominem resurrectio mortuorum ; sicut enim in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo omnes vivificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine,initium Christus. Deinde hi , qui sunt Christi in adventu ejus,deinde finis. Et in sequentibus addit & hæc:Ecce mysterium dico vobis.Omnes quidem resurgemus,non omnes autem immutabimur,(sive ut in aliis exemplaribus invenimus:omnes quidem dormiemus, omnes autem immutabimur)in momento , in ictu oculi , novissima tuba. Canet enim tuba , & mortui resurgent incorrupti,& nos immutabimur. Sed & ad Thessalonicenses nihilominus scribens,dicit:Nolo autem vos ignorare fratres , de dormientibus , ne contristemini , sicut cæteri qui spem non habent:nam si credimus quod Iesus mortuus est , & resurrexit : ita Deus eos qui dormierunt per Iesum , adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini:quia nos qui vivimus,qui reliqui sumus,in adventu Domini,non præveniemus eos,qui dormierunt,quia ipse Dominus in jussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descēdet de cœlo,& mortui qui in Christo sunt,resurgent primi.Deinde nos qui vivimus,qui reliqui sumus,simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra,& ita semper cum Domino erimus. Verum ne existimes hæc Pauli solius quasi novella prædicatione signari : Audi etiam quid Ezechiel propheta olim per Spiritum sanctum prælocutus sit. Ecce,inquit , ego aperiam sepulchra vestra , & educam vos de sepulchris vestris. Iob quoque mysticis redundans eloquiis,audi quam evidenter resurrectionem mortuorum prædicet. Est (inquit)arbori spes : si enim abscissa fuerit,iterum pullulabit, & virgultum ejus nunquam deficiet. Quod si senuerit:in terra est radix ejus:Si vero in petra emortuus fuerit truncus, ab odore aquæ reflorebit , & faciet fruticem sicut novella. Vir vero si mortuus fuerit,abit ? & mortalis si ceciderit,ultra non erit? Non tibi videtur in verbis his cum quodā pudore arguere homines, & dicere.Itáne stultum est hominum genus,ut cum videant excisæ arboris truncum rursum pullulare de terra,& lignum emortuum iterum vitam recipere, ipsis ne lignis quidem aliquid simile de semetipsis nec arboribus opinentur ? Vt autem scias quod veluti interrogantis modo legendum sit quod dixit,mortalis autem cum ceciderit,non resurget,de consequentibus probat. Subjungit námque statim. Si enim mortuus fuerit, homo vivet. Et paulo post dixit : Expectabo usquequo iterum fiam. Et iterum idem dicit : Qui resuscitaturus est super terram pellem meam, quæ nunc haurit.Hæc quidem ad probationem dicta sunt professionis nostræ:quia confitemur in symbolo hujus carnis resurrectionem:quod enim adjunctum est, hujus,vide quam consonum sit omnibus his , quæ de divinis voluminibus memoravimus.Quid enim aliud indicatur in dictis Iob,quæ superius exposuimus. Quia cum dicit, Resuscitabit pellem meam,quæ hæc nunc haurit,id est , quæ ista tormenta perpetitur : nonne aperte dicit hujus carnis resurrectionem futuram?hujus,inquam, quæ tribulationem & tentationum cruciamenta quæ sunt,nunc sustinet, sed & Apostolus cum dicit,Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem , & mortale hoc induere immortalitatem. Nunquid non corpus suum quodammodo contingentis , & digito palpantis est vox? Hoc ergo quod nunc corruptibile corpus est, resurrectionis gratia incorruptibile erit : & hoc quod nunc mortale est , immortalitatis virtu-

tibus

tibus induetur. Vt sicut Christus resurgens à mortuis, ultra jã non moriturus, mors ei ultra non dominabitur: ita & qui Christo resurgent, nec corruptionem sentient ultra, nec mortem, non natura carnis abiecta, sed conditione ejus, & qualitate mutata. Erit ergo corpus quod resurget à mortuis, incorruptibile & immortale, non solum justorum, sed etiam peccatorum. Iustorum quidem, ut semper possint permanere cum Christo: peccatorum verò, ut absque interitione sua debitas luant pœnas. Quod autem justi semper cum Domino permaneant, jam in superioribus edocuimus, ubi ostendimus quia Apostolus dicit: Deinde nos qui vivimus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus. Nec mireris, si caro sanctorum in tantam gloriam ex resurrectione mutabitur, ut in occursum Dei suspensa nubibus & aëre vecta rapiatur, cum ipse Apostolus exponens, quantum conferat Deus his, qui diligunt eum, dicat, Qui transmutabit corpus humilitatis nostræ, conforme fieri corpori claritatis suæ. Nihil ergo absurdum est, si sanctorum corpora dicantur nubibus in aëra sustolli, cum ad formam corporis Christi, quod in dextra Patris sedet dicantur reformari. Sed & hoc sanctus Apostolus vel de se, vel de cæteris sui loci, vel meriti addidit, & dixit, Quia consuscitabit nos cum Christo, simulque faciet sedere in cœlestibus. Vnde cum hæc & eorum similia quam plurima, sancti Dei in repromissionibus habeant in resurrectione justorum, non erit jam difficile credere, etiam illa quæ Propheræ prædixerant quod justi scilicet fulgebunt sicut sol, & sicut splendor firmamenti in regno Dei. Qui enim difficile videbitur eos fulgorem Solis habitutos ac siderum, ac firmamenti hujus splendore decorandos, quibus vel vita, vel conversatio Angelorum Dei paratur in cœlis, vel conformandi dicuntur ad gloriam corporis Christi? Ad quam gloriam Salvatoris ore promissam respiciens sanctus Apostolus, dixit: Quia seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale: Si enim verum est, sicut certe verum est, quod justos quoque & sanctos Angelorum consortiis sociabit divina dignatio, certum est, quod & corpora eorum in spiritalis corporis gloriam vertet. Nec hoc tibi obstrta naturalem corporis rationem videatur esse promissum. Si enim credimus secundum ea, quæ scripta sunt, quod accipiens Deus limum terræ plasmavit hominem, & hæc fuit natura corporis nostri, ut voluntate Dei terra verteretur in carnem, cur tibi aut absurdum, aut contrarium videtur, si isdem rationibus quibus terra proficisci dicitur in corpus animale, rursum corpus animale in corpus proficisci spirituale credatur? Hæc quidem atque his similia multa invenies in scripturis divinis de resurrectione justorum. Dabitur autem etiam peccatoribus (ut supra diximus) incorruptionis & immortalitatis ex resurrectione conditio, ut sicut justis Deus ministrat ad perpetuitatem gloriæ: ita peccatoribus ad prolixitatem confusionis ministret, & pœna. Sic enim propheticum diffinivit eloquium, cujus & paulo ante meminimus, ubi dicit: Et multi resurgent de terræ pulvere, hi quidem in vitam æternam; illi autem in confusionem & opprobrium æternum. *Hier. epist. 41. sive Ruffin. Aquilegi. ad Lauren. Papam.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Virgil. Eccl. 4.

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis.
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant tellure infindere sulcos.
Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Val. Flaccus 3.

Patet ollis ianua lethi.
Atque iterum remeare licet: comes una sororum
Additur, & paritet terras, & æquora lustrant.

Virg. 6. Æneid.

Et pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purúmque reliquit,
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno.
Scilicet immemores supera & convexa revisant.
Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Sen. Her. fur. act.

Intus immenso sinu
Placido quieta labitur Lethe vado,
Demitque curas.

Claud. 2. Ruff.

Quos ubi per varios annos, per mille figuras
Egit lethæo purgatos flumine, tandem
Rursus ad humanæ revocat primordia formæ,

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Est certè ô Cebes, maxime omnium: ita ut mihi videtur: ex mortuis reviviscentes homines fiunt, mortuorum supersunt animæ, atque bonis melius est, malis vero pejus. *Plat. in Phæd.*

Desinunt ista, non pereunt, etiam mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in luce reponet, dies æquo animo debet rediturus exire, observa orbem rerum in se remeantium. Æstas abiit, sed alter illam annus adducit, hyems occidit, referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. *Sen. 36. epist.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Semina nisi prius morantur, & putrescant, & corrumpãtur, non pariunt aristam. Sicut igitur qui videt ibi granũ quod corrumpitur, & dissoluitur, non dubitat de resurrectione, certissimam demonstrationem facit: nã si ita maneret, & non corrumperetur, vel dissolueretur, certum quod nunquam resurgeret: Sic cogita & in corpore tuo: cũ vides corruptionem, tunc potissimum de resurrectione philosophare. Nam mors nihil aliud est, quam plena corruptionis consumptio. Neque enim mors simpliciter corpus sed corruptionem corporis absumit. Hoc etiam in metallorum materiis vides evenire. Rudem enim glebam in qua aurum, ejus artis gnari, & in conflatorium mittunt, circumponendo stannum & aliam materiam, & aurum non ferunt, donec purum excoquatur. Iam si tantum potest ignis potentia, cur non divina. *Hom. de resurrect.*

Damasceni. Resurrectio est secunda ejus qui interiit statio. Nam animæ cum immortales sint, quomodo resurgent secundo? siquidem mortem diffinientes dicimus esse separationé animæ à corpore: resurrectio omnino erit cõjunctio animæ, & corporis, & secunda iteratáque ejus, quod dissolutum est, jeritque pessum animalis restitutio ipsum igitur corpus quod corrumpitur, resurget incorruptibile. Non impotens enim est is, qui in principio ex pulvere terræ ipsum constituit, rursus resoluto & cõversum in terram ex qua sumptum est (secundum conditoris dictum) iterato suscitare illud. Qui pulverem in corpus sola voluntate transmutat, qui parvam materiæ stillam, id est semen in utero adolescere præcipit, & fecit illud multiforme, & multimodum corporis organum, nónne magis quod fuit, & defluxit, iterum suscitabit sola voluntate? Considera in sulcis, tanquam in sepulchris, semina suffossa, quis illis radices imponit, & stipitem, & folia, & subtilissimos culmos? nónne qui universorum artifex est, ejus præcepto condita omnia? Sic crede & mortuorum resurrectionem fore divina voluntate & nutu, concurrentem enim habet voluntati virtutem. *lib. 4. c. 28. Orth. fidei.*

Olympiodori. Aqua hydriæ in fonte non perit, sed ad suam plenitudinem integritatemque accidit in fonte ipso existentem. Quando igitur quod ex parte evacuatum fuerit, juxta Apostolum tunc veniet quod perfectum est. Particularis itaque nostra cognitio, quæ nunc nobis inest tunc perfectionem suam accipiens, erit velut aqua hydriæ, ad plenitudinem fontis deveniens fonti parte nunc addita, qua fons prius carebat. *E. eles. 22.*

Ioannis Ludovici Vivis. Quemadmodum de nocte dormiisti, postea evigilasti: Sic nostra corpora recordare dormitura per mortem, hinc reddenda vitæ à Christo, quam apparebit judex vivorum & mortuorum. *In Introduct. ad Sap. c. 7.*

Epiphany. Velut si quis summus opifex statuam pulchram ex auro aut alia materia à se constructam, & per omnia membra congruenter ad pulchritudinem exornatam, rursus cõflet, mutilatam deinde conspicatus à pessimo quodam homine, qui præ invidia non tulit decoram esse statuam, cámque læsit, inanem voluptatis fructum capiens. Attendo ô sapientissime Aglaophon! Quod si voluerit opifex ille non esse mutilam & vituperabilem eam, quæ cum tanto studio ac cura ab ipso elaborata est, rursus impelletur ut conflet ipsam, ac talem faciet, qualis prius erat. Si vero non conflarit, neque coëgerit, verũ manere sivelit, curans ipsam ac corrigens, necessum ignitam ac contrectaram statuam non amplius posse conservari eandem, sed immutatam fieri ac distractam. Quapropter si voluerit opus ipsum pulchrum esse ac irreprehensibile, confringi ac rursus conflari oportet: quo turpitudines & alterationes omnes, quæ ex insidiis at invidia in ipso sunt, per reparationem ac conflationem pereat. Ipsa vero statua in speciem suam integra & inadultera simillima sibi ipsi fabricetur. Statuæ enim perire non contingit per artificem ipsius, etiamsi rursus in materiam resoluatur restitui enim potest. Turpitudines autem & murilationes perire contingit. Colliquescunt enim. Restitui autem non possunt eo quod in omni arte optimus opifex non ad turpia aut offensas, sed ad symmetriam rectitudinémque ac congruentiam operis respiciat. Idem sane videtur mihi etiam in nobis Deus disposuisse. Hominem enim decentissimum suum opificium, insidiis, & invidia male afflictum conspicatus, non sustinuit relinquere tale, quum benignus erga homines sit: ut ne in æternum esset vituperatum, immortale in se habens vituperium. Sed dissoluit rursus in materiam, quo per reformationem colliquescant ac dissipentur omnia in ipso vituperabilia. Nam illic conflari statuam, est hic mori ac dissolui corpus: illic verò reformari materiam ac suo nitori restitui, est hic post mortem resurgere. *Lib. 2. tom. 1. fol. 259.*

Anthenagoræ. Corpus sicut fuit animæ socium, in actionibus passionibúsque tam virtutum quam vitiorum, & in sanctimonia & martyrio comes. Ita debet in pœna vel præmiis habere consortium. Est ergo corpus idem resurrecturum. Nisi enim præmia manerent vitæ subsequentis providentia: justitiaque divina traheretur in dubium. Homo quin etiã brutis foret miserabilior, qui religionis & justitiæ gratia corporeis se privat oblectamentis: & incommoda subit innumera. Itaque virtus, religio, leges detrimenta forent atque detrimenta. Nisi resurgant corpora, non habet justitia divina locum in corpore vel anima. Non in corpore: quia injustũ foret animam habere præmia laborum in quibus magnam partẽ perpessum est corpus, ipsum vero nõ habere in præmio partem. Non animam solam dare pœnas peccatorum quam plurimorũ, quæ non commisisset, nisi corpus ei fuisset adjunctum. *De resurrectione.*

Reverentia.

¶ Definitio et etymol.

Reverentia, ἀιδὼς, ὁ, ἡ, & ἀιδέομαι, revereor dicitur. Est autem reverentia, honor exhibitus in testimonium virtutis.

Reve-

Reverentia est timor initialis, & castus:tamen capi potest in bono & in malo,sicut etiam confusio,id est, erubescentia. *secund. B.Thom. sup. Psalm. 34.col.17.*

Revereri est actus timoris,& ut debetur Deo,est actus latriæ.*secund. Sec.q.81.art.2.*

¶ Loci Biblici.

Reverentia erga alios præcipitur. Rom.12.v.10.Phil.2.3.4.Petr.5.5.

¶ Sententia Biblica.

Omnes honorate,fraternitatem diligite,Deum timete,Regem honorificate:Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis,sed etiam dyscolis. *Petr.Apost.c.1.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Esto subjectus pontifici tuo,& quasi parentem animæ ama.Sed Episcopi Sacerdotes sciant se esse,non dominos, honorent clericos quasi clericos,ut ipsis Episcopis honor deferatur.Scitum est illud Oratoris Domitij:Cur ergo,inquit,,,te habent ut principem , cum tu non me habeas ut senatorem?*Hier.ad Nepot.& hab.dist.35.can.Esto.*

Boni reverendi sunt,ne offendantur:ne fortasse per eos ille provocetur ad iram,qui eorum corda semper inhabitat. *Greg.super Ezech.*

Cham filij Noë sententia damnatur, qui suorum præpositorum culpas in publico produnt. *Isid.3.de summo bono.*

Cham nuditatem patris irrisit, & semen suum in servitutem perpetuam damnavit. Absalon quoque David de regno expulit, & concubinas ejus incestavit,sed morte condignas pœnas luit.Helisæi calvitium pueri Bethel irriserunt,& duo ursi de saltu ex eis quadraginta duos laceraverunt.Quia puerilis stultitia Iudæorum in Calvariæ loco Christũ crucifixum irrisit : sed quadragesimo secundo anno post ascensionem ejus, duo Vrsi Vespasianus & Titus de saltu gentium egressi , illusores sævissime laniaverunt. *Glossa Ecclesiast .3. super illud : Honora patrem tuum , ut superveniat tibi bene. &c.*

SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Dignitas, est alicujus cultu,& honore & verecundia digna authoritas. *Cic. Rhet.*

Observantia est, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore veneramur. *ibid.*

Reverentia,est virtus aliqua prælatione sublimitatis debitæ honorificationis cultum exhibens , *ibid.*

Veneratio,est virtus,qua reverentiam exhibemus majoribus in corporis humiliatione,gestu,nutu,& verborum emissione. *ibid.*

Pythagoræ tanta veneratio ab auditoribus tributa est, ut quæ ab eo acceperant,in disputationem deducere nefas putarent.Qui etiam interpellati ad reddendam causam,hoc solum respondebant ;ipsum dixisse: magnus honor, sed scholasticus. *Valer. Max.lib.8.*

Non possumus ob honores reverentia judicare dignos, quos ipsi honoribus judicamus indignos. *Boët.l.3.de consol.*

Bonus vir sine Deo nemo est.Ille dat consilia magnifica,& recta.Magnorum fluminum capita veneramur,coluntur aquarũ calentiũ fontes & stagna,quæ vel opacitas,vel immensa altitudo sacravit. *Sen.40.epist.*

Si hominem videtis intrepidum, & inexpugnabilem periculis , intactum cupiditatibus,inter adversa felicem, in mediis tempestatibus placidum , ex superiore loco homines videntem : non subit te veneratio ejus ? vis istuc divina descendit. *ibid.*

Multum egerunt qui ante nos fuerunt,sed non peregerunt,suspiciendi tamen sunt,& ritu Deorum colendi? quam venerationem præceptoribus meis debeo,tandem illis præceptoribus generis humani, è quibus tanti boni initia fluxerunt. Sed Consulem video aut Prætorem, omnia, quibus honor haberi solet,faciant:equo desiliam,caput aperiam,semita cedam. Quomodo ergo M. Catonem , & Lælium sapientem , & Socratem cum Platone in animum meum sine dignatione summa recipiam ? Ego illos veneror, & tantis nominibus assurgo.*Epist.65.*

¶ Apophthegmata.

Musonius dicebat, eum apud omnes maxima reverentia dignum judicari,qui seipsum primo,& deinde alios revereri didicisset. *Stob. serm. 29.de Verecundia.*

Demetrius Phal. Honestos adolescentes domi parentes revereri debere dicebat,in via autem omnes ut quisque se obtulerit : in solitudine autem,seipsos.*Stob.*

¶ Similitvdo.

Roterodami, Apud Thessalos capitale est occidere ciconiam , non ob aliud,nisi quod serpentes interficit : parcitur & apud Britannos miluis , quod urbem raptis extis pecudum repurgent : Ita quibusdam honos habendus,non quod ipsi digni sint , sed quod illorum opera nobis sit usui. *In simil.*

¶ Exempla Biblica.

Reverentiæ exempla Rex Israël,2.Reg.6.v.21.22.Discipuli,Marc.9.v.32.Elisabeth,Luc.1.v.43.Populus,9.v.45.Act.5.v.13.Ecclesia gentiũ, 20.v.36.&.21.5.Paulus,16.v.25.Rom.12.v.10.

Vide dignitas , honor.

Rex,Reges,Regna.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

Rex,Græcæ.βασιλεὺς,έως,ὁ,Ανακ,ακτος,ὁ,est nomen generis:Imperator nomen officij, Imperatores creantur , Reges nascuntur. Rex sacrificulus erat Romanis , qui sacrorum rex dictus , sine imperio , solo nomine rex,sacra,quæ penes reges erant,obiret,ac cæremoniis præesset,quem creatum,aut in locum decedentis suffectum , sicut reliquos sacerdotes inaugurari oportebat. *Alex.ab.Alex.Gen.Dier.l.3.c.27.*

Reges à recte agendo vocati sunt,ideoque recte faciendo Regis nomen tuetur,peccando amittit. Recte ergo illi Reges vocantur,qui tam semetipsos,quam subjectos bene regendo modificare noverunt. *Isid. l. de summo bono.*

¶ Loci Biblici.

Rex,qualis, & quorsum constituendus, Deut.17.v.15.Rex justus regni stabilimentum,Prov.29.4.2.à Deo est.1.Sam.22.13.1.Reg.10.9.honore afficiendus,Rom.13.1.Petr.2.17.Legem legere debet. Deut. 17.v. 28.19.equos sibi multiplicare non debet,v.16.Rex sæculorum immortalis,1.Timoth.1.v.17.

Regis cor in manu Domini,Prov.12.1.Regis ira periculosa,17.14.& 19.12.

Regum corda inscrutabilia Prov.25.3.Regum & bonorum Principum officia;1.Reg.2.3.Psal.2.v.10.11.Prov.20.v.26.28.Esaiæ 49.23.Regum ac Principum vitia non sunt dissimulanda,Exempla : Elias,Reg.18.18. Elisæus,2.Reg.13.3.Ioan Baptista,Matth.14.v.3.4.

Regibus quod debetur,reddendum,Matth.22.21.Rom.13.7.Regibus & Principibus Deorum nomem attribuitur , Psalm.82.6.Ioan.10.v.35. 35.Primo , eo quod judicia Dei exerceant inter homines,2.Paral.19.6; hoc est,ratione officij,bona & justa promovendi,mala puniendi & tollendi.Ideóque naturam Dei imitari debent,qui magos & Ariolos, Levit.20.6.Deut.18.10; Parentibus honorem non deferentes, Levit.20.6. illegitimi concubitus reos,v.11.12.13.14.&c.alios insigni facinore pollutos,ut sunt Idololatriæ,Exod.22.20.Deuter.17.vers.5.6.& similes,tolli è medio vult.Secundo,Dij dicuntur,ratione formæ ,quia notas aliquas suis Spiritus Deus iis imprimit,id est, dona quædam pene divina illic communicat,ut patet ex Num. 11.17.1. Sam.16.vers.13.14. David etiam petit se spiritu principali confirmari , Psalm. 51.14. Zorobabelis quoque spiritum à Deo excitatum legimus , Haggæi 1. 14. Finem , in quem constituti sunt Reges & Magistratus,exprimit Paulus,1.Timoth. 2.2.pro Regibus orandum,ibidem.

¶ Poetarvm Dicta.

Thomas Morus.

Quæris uter melius, Rex ne imperet,anne Senatus ?
Neuter(quod sæpe est)si sit uterque malus.
Sin sit uterque bonus,numero præstare Senatum ,
Inque bonis multis plus reor esse boni.
Difficile est numerum forsan reperire bonorum :
Sic facile est unum sæpius esse malum.
Et fuerit medius sæpe inter utrúmque senatus :
Sed tibi vix unquam rex mediocris erit.
Consilioque malus regitur meliore senatus ,
Rex consultores sed regit ipse suos.
Alter ut eligitur populo , sic nascitur alter.
Sors hic cæca regit, certum ibi consilium.
Illeque se factum populo populum sibi factum ,
Scilicet hic ut sint, quos regat ipse , putat.
Rex est in primo semper blandissimus anno ,
Omni anno consul rex erit ergo novus.
Rex cupidus longo populum corroserit ævo :
Si consul malus est spes melioris adest.
Nec me nota movet qua pastam fabula muscam
Ferre iubet , subeat ne male pransa locum.
Falliter expleri regem qui credit avarum ,
Nunquam hac non vacuam mittet hirudo cutem.
At patrum consulta gravis dissensio turbat ,
Regi dissentit nemo, malum hoc gravius.
Nam cum de magnis varia est sententia rebus ,
Quæstio sed tamen hæc nascitur una tibi ?
Estne usquam populus,cui regem sive senatum.
Præficere arbitrio tu potes ipse tuo ?
Si potes hoc , regnas : nec iam cui consule tradas
Imperium : prior est quæstio,an expediat.

Thomas Morus Anglus.

Regibus ex multis regnum cui sufficit unum ,
Vix rex unus erit , si tamen unus erit.
Regibus è multis regnum bene qui regat , unum,
Vix tamen unus erit , tamen si unus erit.

Ex ult. Tragœd. Senecæ.

Tu quicunque es , qui sceptra tenes ,
Licet omne tua vulgus in aula
Centum pariter limina pulset ,
Cum tot populis stipatus eas ,
In tot populis vix una fides.
Pauci reges non regna colunt :
Plures fulgor convocat aulæ.
Cupit hic regi proximus ipse ,
Claruſque latas ire per urbes.
Vrit miserum gloria pectus.
Cupit hic gazis implere famem.
Colit hic reges calcet ut omnes ,
Perdátque aliquos , nullúmque levet.
Tantum ut noceat , cupit esse potens.

Ex Herc.fur.Senec.

Victima haud ulla amplior
Potest magisque opima mactari Iovi ,
Quam rex iniquus.

Quid regem faciat, ex Thyeſte.

Quis vos exagitat furor,
Alternis dare ſanguinem,
Et ſceptrum ſcelere aggredi?
Neſcitis cupidi artium,
Regnum quo iaceat loco:
Regem non faciunt opes,
Non veſtis Tyria color,
Non frontis nota regia,
Non auro nitida trabes.
Rex eſt, qui poſuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam ſtabilis favor
Vulgi præcipitis movet.
Qui tuto poſitus loco,
Infra ſe videt omnia,
Occurritque ſuo libens
Fato, nec quaritur mori:
Mens regnum bona poſſidet.
Rex eſt, qui metuit nihil.
Hoc regum ſibi quiſque dat:
Stet quicunque volet potens.
Aula culmine lubrico:
Me dulcis ſaturet quies
Obſcuro poſitus loco
Leni perfruar otio.
Nullis nota Quiritibus
Ætas per tacitum fluat.
Si cum tranſierint mei
Nullo cum ſtrepitu dies,
Plebeius moriar ſenex.

Matth. Agric. de inſipiente principe vel rege.

Si quiſquam princeps genus alto ſanguine natum
Hutus lucentem decoris faſtidiat ortum,
Heu quam funeſtos volvet facto agmine motus!
Heu quantas ſtruet ille acies! quot funera letho
Sternet ſanguineo! quod bella exhauſta ciebit!
Cedibus horreſcet tellus imbuta cruentis.
Hinc coniuratis volitans deſcendet ab aruis
Colluvies gravis exuviis ſpoliſque coactis:
Et quando inſurget rabies flagrante tumultu,
Tunc leges figet dubias, idémque refiget,
Exquirens culpas faciles ſubigenſque fateri,
Iuráque confundet ferro temerata nefando,
Inſontes cadet, pulſáque corpora franget
Indomito faſtu: ſic mens accenſa furore.
Percutiet matres: pendebunt oſcula circum
Filioli, hi teneros vultus largo imbre rigabunt.
In mœrore trahent vitam, luctúque ſepulti
Diffugient celeres multi, ac labentibus annis
Deſerto explebunt inopem ſub culmine vitam,
Pars ultro profugit terris iactantur & alto.
Vix tibi conſtabit nimio mens fracta dolore.
Pars patriis moti tectis, vitamque peroſi,
Damnabunt fatum infelix tenueſque penates.
Multa movens animo, furiis agitatus & ira,
Audebit quodcunque nefas immane movere,
Ibi Tiſiphone, furiarum peſſima iuxta,
Attolletque facem, ſubter præcordia condet,
Quis luctus viduis homines in ædibus auget
Squallentes? at tu Divum pulcherrime Rector
Nobis indulges roſeam quibus atheris arcem
(Nam tibi ſtellata ſervit plaga lactea molis)
Adſis his furiis & monſtra horrentia contra.

Moralis & civilis Sapientiæ præceptor, Monit. l. 2.

Qui cade gaudent, regiámque rem putant
Sævire, longè regia exerrant via:
Quum ſit verendo rege dignius nihil,
Quàm iuris atque moris humani memor
Clemenſque pectus, inde maieſtas trahit
Sublime lumen, nec magis potentiam
Vis ulla firmat atque parentum favor.
Virtute partus, proximè itur ad Deum
Bonos beando, non habet maius bonum
Fortuna regum, quàm ſalutem plurimis
Quod fas habent donare quod lethi metu
Levare cives, hac adorea, hic honos
Præſtat triumphis, omnibuſque laureis.
Laniſta, vilis lictor, improbus, latro,
Cunctiſque rex tyrannus his immanior
Eripere vitam gaudet, hoc idem ſolet
Cicuta, ſerpens, peſtis, ad peſtem valent
Minuta quæque inſecta, ſed nemo minor
Dat lucis uſum, nemo ni victor potens
Victis pepercit, omne culmen attigit
Virtutis alta, qui timeri ſe timet
Amore fidens, qui patrem ſe non herum.
Studet vocari. Non feretrio Iovi
Suſpenſa optima ſic honeſtant inclytos.
Fama duces, nec hoſtis occiſi decus;
Vt illa ſervans limen anguſtæ domus
Corona quæ pro cive ſervato datur.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Princeps, qui ſe hominem eſſe meminerit, nunquam ſuperbia efferetur, æqualitatem ſectabitur, & quum omnia maximè è ſententia cedere ſibi videbit, tum maxime crede præeſſe rebus humanis Deũ, cui ſuperbia ipſa mirum in modum diſpliceat. Nihil antiquius veritate ipſa principi eſſe debere, declarat id quod à majoribus noſtris ſapientiſſime inſtitutum eſt, ut liber Evangeliorum, quo divina continetur veritas, diebus ſingulis oſculandus principi offeratur, quum in re divina adeſt, ut ex eo colendæ veritatis admonitus, meminerit ſtudioſiſſimum ſe ejus eſſe debere. In primis ſtudere oportet, ut qui te adeunt, facilem eſſe intelligant, nihil enim tam alienum eſt à principe, nec quod aliorum in ſe odium tantopere concitet, quam aſperitas, & ea, quæ moroſitas dicitur: contra vero in omni vita maxime laudatur comitas gravitate temperata. Summa enim cura attendendum, ut juri dicundo præfecti avaritia cæteriſque malis libidinibus animum liberum atque invictum gerant. Ius quoq; ita prohibeatur, ut nullius rei acriorem, quam legum ac liberalitatis defenſorem ſe princeps oſtendat: nihil niſi quod iuſtum & honeſtũ ſit, ab ullo exigat. Ex quo fortuna principũ in edito & præluſtri ſita eſt loco, præbetque ſeſe ſpectandam omnibus; ſtudendum eſt: ut dicta factaque illius omnia ejuſmodi ſint, quæ non modo laudem atque authoritatem pariant, ſed familiares & populares ipſos ad virtutem excitent. Ad quam nullas eos res magis excitabit, quam ſpectata ipſius virtus, & mores quam probatiſſimi. Prudentiſſime igitur Claudianus Poëta:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Et proverbij locum tenet id ipſum: Dominus qualis ſit, familiam oſtendere. *Pont. de princ.*

Si amari à familiaribus vis, ſi futuri boni regis expectationem concitare, id de te in primis præſta, ut non uni ex omnibus addictus vivas, quod maximè alienum eſt à principe, ſed teipſum omnibus tanquam per vices partire, palàm faciens unum te eſſe, ad quem referri omnia & velis, & debeant. Vt enim malè actum eſſet cum genere humano, ſi uni ſe Deus aut paucis admodum præberet exorandum: eodem modo malè cum principum regúmque familiaribus, ſi in tanta multitudine uni aut paucis admodum locus fidéſque ſit. Nullus enim familiaribus major eſt dolor, quam ubi cum principe ſuo veluti per interprerem agendum ſit. Oportet enim, qui amari à ſuis & minimè peccare in Repub. velit, plurimis oculis, pluribúſque aũribus ut utatur. *Ibid. ad Alphonſ.*

Iacobus Caldora, dux ætatis ſuæ clariſſimus, dicere ſolebat, eo die multum ſe pecuniæ comparaſſe, quo multos audiiſſet: Quum multum audire, maximos theſauros eſſe duceret. Vultus etiam bonus, & læta (ut dicitur) frons incredibile eſt, quantum adjuvent clarúmque eſt, dextera corpus paſci, animum vultu.

Principem in umbra & plumis, ut aiunt, aſſiduè gentem, multa vitia neceſſe eſt circumſiſtere, quum voluptatum titillantium nutrix ſit culcitra: cui morbo multum adiiciunt ſecreta cubiculorum conclavia. Quamobrem rectè ab Horatio dictum eſt:

Otium & reges prius & beatas
Perdidit urbes.

Regi malo mali ſunt ſubditi, inter malos vero concordia haud diuturna. Quum princeps ſuperbè imperat, ſubditi contumaciter parent. Malos regere acerbiſſimum eſt: Acerbius etiam ſi rector ipſe ſit malus, nec ulli parent libentius, quàm boni bono. Ergo regni vinculum majus aut firmius nullum eſt, quam bonitas: Nam imperia dura, aut immoderata cito diſſolvuntur: magiſque violenta ſunt quam duratura, quoniam nihil ſtabile principem cum ſubditis coniungit, nec aliud ad diſiunctionem expectatur, quam occaſio; nullum animal invitum retinetur perpetuo, ſi liceat effugere: nihilque magis à coacto laboratur, quàm ut certiſſimè, quicquid remoratur, abrumpat. Maximum eſt animorum glutinum inter bonos, nec ſecus bonus vir bonum imperantem audit, quam ſeipſum. Quapropter illud in primis eſt ſapienti principi laborandum quique ſempiternum imperium, & ipſe, dum vivat, poſſidere, & hæredibus tradere per manus cupit ut ſe ac ſuos bonos faciat, ipſéque ſit gubernandi peritiſſimus, & parere modeſtè atque obedienter ſubditos doceat. *Ludovicus Vives in Epiſtola, ad Henric. Regem Anglia.* 8.

Ne tibi perſuadeas, cuiquam eſſe magis, quam tibi philoſophandum: nec id aliam ob cauſam magis, quam quia rex es. Eſt enim regis, poſſe homines conſervare, ac beneficiis afficere. Idem autem facturum ſcire neceſſarium fuerit, quid homini bonum aut malum ſit, quid iuvet, quid obſit, quid utile, aut inutile. Siquidem pereunt, qui in mala incidunt: ſervantur, qui bona conſequuntur, & beneficiis obſtringuntur, qui his digni iudicantur, quæ iuvent, utiliáque ſint: contra male afficiuntur, qui in damnoſa atque inutilia impelluntur. Quid ſit autem bonum aut malum, utile, aut inutile, quid conferat aut obſit, non alterius eſt diſcernere quam philoſophi: quippe qui in eo ipſo continuè verſatur, huic uni rei ſtudet, ut percipiat quicquid ad hominis felicitatem, aut infelicitatem pertiner. Conſtat igitur, philoſophari regem oportere. *Muſon quod oporteat etiam reges philoſophari.*

Præterea decet, aut potius neceſſe eſt, regem ita ſubditis iura adminiſtrare, ut ne quiſpiam plura quam par ſit, aut pauciora conſequatur: ſed ut meretur unuſquiſque, ita vel honore vel pœna afficiatur. Quomodo autem quiſpiam hæc juſtitia non præditus efficeret? iuſtus vero quo pacto quis eſſe poterit, ſi juſtitia quid ſit, ignoret? Eſt igitur rurſus regi & hanc ob cauſam philoſophandũ. Nec enim abſque philoſophia iuſtitiã iuſtumque tenere unquã exiſtimabitur. Etenim haud dici poteſt, quod qui didicit iuſta, non magis ea intelligat, quam ille qui non didicit: neque quod non ſint hujuſmodi rerum imperiti omnes, qui nunquam philoſophati ſunt. Quo fit, ut homines inter ſe contendant, ac digladietur,

dum alij alia juſtiora eſſe aſſerunt. Certè ſuper illis quæ ſciunt homines non ſolent diſſentire. Neque enim de albis, nigris, calidis, frigidis, mollibus, aut duris contendunt, ſed de huiuſmodi eadem omnes ſentiunt & loquuntur. Quare etiam de juſtis conſentirent ſimiliter, ſi noſſent ipſorum naturam: ſed interim dum concordes non ſunt ignorantiam ſuam arguunt. Nec tu quidem (ut mihi videtur) hujus inſcitiæ es expers. Quapropter huic cognitioni operam dare debes magis, quam alius quiſpiam: idque tanto diligentius, quanto turpius eſt regem, quam hominem privatum juſtitiam ignorare.

Adhæc, tum regem ipſum temperantem eſſe oportet, tum ſubditos ejuſmodi redderet: ut ipſe modeſtius imperet, ac ſubditi pareant decentius: neutri autè dejicientur. Pernicioſa enim eſt voluptas & principi & privatis hominibus, id eſt, θυματικὸς γὰρ ἄρχοντός τε, καὶ ἰδιώτου παντὸς ἥττων. Quo autem pacto quiſpiam ipſe temperans erit, cum imperare cupiditatibus haud didicerit? aut quomodo luxuria diffluens alios reddet temperatos? Quæ vero ſcientia, præter philoſophiam, ad temperantiam perducat, nulla eſt. Hæc enim voluptatem & avaritiam vincere, frugalitatem diligere, luxum & ſumptus declinare docet: verecundiam ſervare, linguámque compeſcere aſſuefacit: modum, ordinem, elegantiam & honeſtatem parit: denique decorum in geſtu habitúque conciliat. Quæ cum homini inſunt, eum gravem ac temperantem reddunt. Quapropter & rex ita inſtructus, maximè Deo ſimilis & venerandus exiſtit. Καὶ ἡ μὲν βασιλεὺς, ὅτῳ ὑπάρχει ταῦτα, μάλιστα ἂν εἴη θεοπρεπὴς τε καὶ ἀξιοθέατος. Vt autem quiſpiam intrepidus ſit, audens, & minimè formidi oloſus, id præſtat fortitudo: quæ nemini utique ineſſe poteſt, qui in morte ac labore mihil ineſſe mali ſibi non conſtanter perſuaſerit. Hæc enim, mors inquam, & labor, homines perterrefaciunt, & à mente deturbant, cum pro malis habentur. Quod autem mala non ſint, ſola docet philoſophia. Quare ſi fortitudo regibus eſt acquirenda, ut omnino eſt, præ ſtudiis philoſophari debent, cum ſortes aliter evadere valeant. *Muſonius quid oportet etiam reges philoſophari.*

Et idem, ſi quid aliud, & hoc maximè regium dicendi facultate minimè ſuperari: & haud ſecus oratione colloquentes, quam armis hoſtes vincere. Nam ſi in hac re invalidi reges fuerint neceſſe erit, ut quàm ſæpiſſimè ſeducantur & falſa pro veris admittant: quod imprudentiæ, extremæque indicium ignorantiæ eſt. At neſcio an philoſophia quicquam magis mortalibus largiri ſoleat, quam ut ne oratione ſuperentur, falſaque à veris diſcernant, hæc affirment, illa redarguant.

De rege ſine filio. DIAL. LXVIII.

Franciſc. Petr. DOL.

Regnum eſt mihi, non filius. R. Parum ne tibi igitur ſollicitudinum, & curarũ regni onus impoſuit, niſi filij inſuper pondus acceſſerit? ſacrinis veſtris delectamini, & dulce eſt vobis ſub faſce ſuccumbere. Nullum publicũ pondus regno gravius. Nulla privata ſarcina gravior, quã filius, etſi nulla charior, D. Cui regnum dimittam nullus eſt filius. R. Dimitte civibus libertatem, nil illis gratius, nil te dignius potes. Fuerunt qui viventes, nec ſucceſſore carentes hoc ipſum facere meditati ſunt. Hiero. Syracuſius, & Auguſt. Cæſ. Quanto vero ſatius fuerit multis benefacere cum poſſis, quam optare ut uni male facias? Quid eſt autem melius, quid dulcius, quã in libertate vivere, quid peius, quid periculoſius, quam regnare? D. Non eſt filius, quem hæredem regni faciam. R. Non eſt tibi materia perpetuandæ tyrannidis. Nam quid ſunt aliud regna, quam vetuſtæ tyrannides? Non fit bonum tempore, quod natura eſt malum. Adde quod perſæpè, qui in regna ſuccedunt à maiorũ ſuorũ calle diſcedere; exemplo ſunt Hieronymus Siculus tyrannus, & Iugurtha Numidicus, qui Romanorum amicitiam, tanta fide ab avis, tamque fideliter diu cultam, cum ſua uterque pernicie, alter inſolentia, alter perfidia violarunt. Non habes igitur ſucceſſorem regni, non habebis tuorum actuũ everſorem, ſed habebis populum tui nominis amatorem, & cultorem tui memorem libertatis, tibi per ſæcula debitorem. Benè tecum egiſſe fortunam credito, & melius multo quod filium tibi vel abſtulit, & negavit, quam quod regnum dedit, D. Sine filio rex ſum. R. Nunc honeſtius, atque liberius regna. Sæpè amor filiorum ab amore virtutis animum deflexit. Legiſti ut apud Taprobanem inſulam ingentẽ quæ longè trans Indiã in Orientali ſedet Oceano, per tranverſum diametrum obiecta Britanniæ rex arbitrio populi conſentientis eligitur, vir ex omnibus optimus, nihil ſanguis, nil opes proſunt. Omne ſuffragium de virtute oritur, ita ut nunquam iudicio favor officiat. Sancta & fœlix electio, quæ ad noſtros reges utinam perveniſſet, neque malis peiores & peioribus peſſimi ſuccedentes orbem terrarum tradita per manus nequitia, ac ſuperbia corrupiſſent. Illic tamen quantũlibet optimus ac perfectus vir unanimi ſentẽtia omnium comprobatus ad regnũ tamen non perveniat, niſi & ſenex, & filiis carens, ne aut ætatis fervor, aut filij amor tranſverſum quo non expedit animum agat. Ita & qui ſi filiũ habet ad regnum non aſſumitur, & poſt regnum illi fortè filius natus ſit, ſtatim regno cecidit, neque enim prudentiſſimi viri poſſibile opinati ſunt, ut idem animus ſimul & populum curet & filium.

DE REGE, REGIBVS, ET REGNIS.

elegantes hiſtoricorum ſententia.

Ipſi ſe homines in regis, velut unici exempli, mores formant. *Liu. Decad. 1. lib. 1.*

Exiſtimo regem armis, quàm munificentia, vinci, minus flagitioſum. *Salluſt. de bell. Iugurth.*

Longè præſtat iuſto ſervire regi, quàm tyranno iniqua imperanti. *Procop. de bel. Vandalic. lib. 1.*

Non ex purpura, ſeu quovis amiculo, & extrinſecus quæ viſuntur aliis ornamentis, regium nomen eſt cuiquam tribuendum, ſed ei qui æquitatem exerceat, nec decentia aſpernetur, & cupiditates his ſolum rebus ementiatur, quæ animi ſtabiliunt ſapientiam. *Agath. hiſt. lib. 4.*

Regem eſſe à fortuna plerunque datur; verùm eum regem eſſe qui ſalutem ac felicitatem ſuorum civium, quaſi unicum regnandi finem rebus omnibus anteponat, id ab ipſo tantum atque à propria virtute proficiſcitur: *Fr. Guicciardin. hiſtor. lib. 1.*

Vide Princeps.

Nulla quies ab armis datur à bellicoſo rege, ſalubriora cædente juvenum corpora eſſe militiæ quam domi. *Liu. 1. lib. 1.*

Regis boni officium manſuetum eſſe, omnes affirmant. Nam cædes ac bella facere, civitates deripere, agros depopulari aliis fortè convenit nominibus, bona nequaquam. *Procop. de bel. Perſ. lib. 2.*

Decet regem omnium hominum maximè humilibus neminem vllo modo invadere ac violare volentibus, nequaquam reſiſtere. *Idem ibidem.*

Non debet rex erga ſubditos ſuos alius quàm verax eſſe: neque quiſquam ſubditorum aliter affectus eſſe debei, quam ut regem veracem eſſe credat. *Arrian. hiſt. lib. 6.*

Vbi virtus in rege elucebit magis, quàm ubi animo ſuo imperat: ſuam metipſis cupiditatem cruoris hauriendi frænat, coërcet, inhibet: Quis cæteris dignè imperabit, ſibi imperare neſcius? *P. Æmil. lib. 8.*

Boni regis officium, eſt ut plurimis eos bonis cumulet, qui ſub imperio ſuo conſtituti ſunt. *Xenoph. de Ageſilai laudib.*

Regis nobiliſſimi paciſque ac belli artibus, glorioſi deſcriptio.

Xenophon ſapientiſſimus ſcriptor, variis locis in inſtitutione Cyri, præcipuè vero in oratione de Ageſilao, præſtantiſſimi regis virtutes prolixè deſcribit, quas ex longiori narratione colligere, & ad certa quædam capita Ageſilai nomine ſubjuncto, revocare viſum eſt, ut paucis quibuſdam lineis, optanda miſeris noſtris temporibus effigies fauſta feliciaque optantibus cordatis & pacis publicæ amantibus viris aliquatenus appareat.

1. De Regis glorioſiſſimi nobilitate, quod vel majus, vel honeſtius dici poſſit, quam quod commemoratur quotus inter eos qui majores ipſius appellantur fuerit: non illos certè privatos homines, ſed reges ortos ex regibus?

2. Regnum juvenis adhuc conſequutus eſt. Longe autem pulcherrimum eſſe judicatum eſt, quod non de communi patria Græcia, ſed de Aſia adverſus exteros hoſtes certamen inſtitueret.

3. Bellum juſtum aggreſſus hilari admodum vultu renuntiare legatos Tiſſapherni hoſti juſſit, habere ſe magnam ipſi gratiam, quòd periurio Deos ſibi quidem infectos reddidiſſet Græcis verò belli ſocios.

4. Militibus mox imperat, ad expeditionem uti ſe accingerent: oppidis autem, ad quæ ipſum hac in expeditione venire neceſſe erat, ut in Caria venalium ſibi forum pararent denuntiat.

5. Miſſa in Cariam profectione, ſtatimque diverſi in partem ſeſe flectentes, Phrygiam petit, & occurrentes in itinere copias ſecum ſumẽs unà ducebat, & occupabat oppida, quodque præter expectationem irruiſſet, magnam pecuniarum vim capiebat. Atque hoc ipſius facinus dignum eſſe viſum eſt imperatore: quod quum bellum eſſet denuntiatum, atque ex eo fas & jus eſſet dolo uti: non ſolum Tiſſapherneм pucrum eſſe declaraſſet hoc dolo, ſed etiam ſingulari prudentia collocupletare amico viſum eſſet.

6. Quoniam magnæ opes captæ fuerant, vili omnia pretio vendebantur. Ideo præmonebat amicos ut multa coëmerent: ſe enim celeriter exercitum ad mare deducturum. Sectoribus autem mandabat, ut quanti quid amici ſui emerent, conſignarent, ſimulque captas res ipſis traderent. Quo factum eſt, ut ipſius amici, nihil ante numerantes, & commodo publico nulla re impedito, ingentes univerſi facultates conſequerentur.

7. Præterea cum transfugæ, ita ut fit, ad eum ſe recipientes, viam ad pecunias intervertendas commonſtrare volebant: operam dabat, ut per amicos caperentur: quo illi ſimul & ditarentur, & majore in hominum eſſent opinione. Has ob cauſas ſubitò perficiebat, ut amicitiam ipſius multi expeterent.

8. Quum autem intelligeret regionem vaſtatam, & ad ſolitudinem redactam non poſſe diu copias ferre, quum cultus ager & qui ſeritur perpetuum præbeat alimentum: curam adhibebat, ut non vi tantum adverſarios, ſubigeret, ſed etiam lenitate ſuas ad partes traduceret.

9. Militibus ſæpenumero denuntiabat, ut captos hoſtes non tanquam reos plecterent ſuppliciis ſed ſicut homines cuſtodirent.

Si qui captivi ob ſenectutem relinquerentur, imperabat ut horum etiam haberetur cura, ne vel à canibus vel lupis diſcerperentur. Quo fiebat, ut non tantum illi qui hæc audiebant, ſed etiam captivi benevolo eſſent in ipſius animo.

10. Quaſcunque civitates caperet, eis adimebat ea miniſteria quæ ſervi heris ſuis præſtant, eorumque loco imperabat, ut in illis dicto audientes eſſent, in quibus homines liberi magiſtratibus parent. Etiam oppida quædam nulla vi expugnabilia, ſuam in poteſtatem humanitate redigebat.

11. Viſum eſt ei copias quaſdam equeſtres inſtruendas eſſe, ne inter fugiendum dimicare cogeretur. Itaque ditiſſimos quoſque in iis urbibus delegit, qui equos alerent. Prædixit etiam futurum, ut quicunque ſuppeditaret equum, arma, & ſpectata virtute virum, immunis eſſet à militia. Qua re fecit, ut hæc quique libenter ſibi conquireret. Conſtituit item quibus ex urbibus equites comparandi eſſent: quod exiſtimaret ex illis urbibus quæ equos eſſent alituræ, mox etiam profuturos quoſdam in re equeſtri maximè animoſos.

Quin & illud admiratione dignum feciſſe videtur, quòd equitatum conſtituerit, continuo robuſtum & acerrimum.

12. Proponebat etiã equeſtribus turmis præmia, quæcunque ex iis equitãdi artẽ optimè teneret itidemque pedeſtribus, quæcunque corporibus eſſet egregiè exercitis. Sic & cetratis & ſaginariis præmia proponebat,

quicun

quicunque præclarè ſuis functi muneribus eſſent.

13. Quum exiſtimaret contemptum hoſtium robur quoddam in animis ad pugnandum excitare: præconibus edixit, ut capti à prædonibus barbari nudi venderentur. Itaque milites qui albos quidem eos eſſe cernerent (quod nunquam exuere ſe conſuevisſent) ſed pingues nulliſque laboribus exercitos (quod ſemper vehiculis utereatur? bellum non aliud fore putabant, atque ſi prælio cum fœminis decernendum eſſet.

Prædixit etiam militibus mox ſe eos ducturum ad opulentiſſimam regionis partem via maximè compendiaria: ut ex ea re tum corpora, tum animi ad pugnam præpararentur.

14. Animadvertens pedites ſuos in periculo conſtitutos, equites opem ferre jubet. Hoſtes quum viderent copias auxiliares ſummitti, colligunt ſeſe, ac univerſas equeſtres turmas in aciem explicitas Græcis opponunt. Ibi verò Ageſilaus ſecum ipſe cogitans, nec dum hoſtibus peditatum adeſſe, ſibi verò nihil eorum, quæ ad bellum paraverat, deeſſe: opportunè ſe facturum arbitrabatur, ſi decernere prælio cum hoſte poſſet.

Itaque cæſis victimis rectà phalangem adverſus inſtructos equites ducebat, mandans ut ex peditibus gravis armaturâ qui annis decem exceſſerant, ſecum in hoſtem curſu ferrentur, & juſſis itidem certatis curſu ſubſequi. Equitatui quoque denuntiat, ut in aciem adverſam impetum faceret, ſe cum copiis univerſis ſubſequuturum pollicitus. Hoſtes ubi ſimul imminere omnia terribilia vident, acie inclinata partim recta in flumen decidunt, partim fugâ ſibi conſulunt.

15. Quum perturbari vehementer hoſtes audiſſet, quod alter in alterum ejus quod acciderat culpam conferret, confeſtim Sardes (primariam urbem) exercitum ducit. Ibi ſimul ferro & flamma quæ circum urbem erant vaſtabat, & ſignificari per præconem jubebat, ut quicunque liberi eſſe vellent, ad ſe tanquam opitulatorem accederent. Sin qui Aſiam ſibi vendicarent, ad liberandum eos de quibus diſceptaretur, armati adeſſent.

16. Præſtabat quoque ut amicorum fines minimè vaſtarentur, ipſe hoſtili agro ſic fruens, ut intra biennium decumam Delphico templo conſecraret, centum talentis ampliorem.

17. Quum Imperator eſſe complurium incontinente civitatum atque etiam inſularum, quippe cui patria claſſem quoeue tradidit jam auctus famæ celebritate ac potentia, nactus poteſtatē utendi multis commodis, præterea quod maximum erat, jam voluntas animo ſpéque concipiens everſionem ejus imperij, quod prius Græciam armis invaſerat: nihilominus ab harum rerum nullâ vinci ſe paſſus eſt, ſed poſtquam veniſſet ad eum nuntius à patriæ magiſtratibus, qui eum opitulari patriæ juberet, parebat Reipublicæ, perinde ac ſi tum fortè ſolus Ephororum in curia propter Quinqueviros conſtitiſſet. Quo facto inſigniter declaravit, non ſe univerſam terram patriæ, nec adventitios amicos veteribus, nec turpia lucra nullo cum periculo conjuncta honeſtis ac juſtis, quæ periculum habent anteferre.

18. Qui non etiam hoc regis laude digni facinus ſit, quod imperij ſui tempore quum civitates omnes, quibus præfuturus, domo navigaverat, inteſtinis diſſidiis laborantes accepiſſet, quod eſſent mutatæ reſpublicæ, poſteaquam ademptum Athenienſibus imperium fuerat: perfecerit, ut abſque exiliis & cædibus (quàm quidem diu aderat ipſe) magna cum animorum concordia perpetuo adminiſtrarentur, & felices eſſent.

19. Poſteaquam Macedonia peragrata Theſſaliam ingreſſus ſequentes eum à tergo Lariſſæi, Cranonij, Cotuſæi, Pharſalij, Bœotorum ſocij, omnéſque adeo Theſſali, agmen extremum carpebant. Ducebat antehac Ageſilaus copias quadrato agmine, quum partem equitum dimidiam à fronte, dimidiam à tergo haberet. Tunc verò partem eorum qui primo erant in agmine, itémque illorum quos penes ſe habebat, ad agmen ultimum mittit. Quúmque acies eſſent utrinque inſtructæ, Theſſali non ſatis commodè ſe equeſtri prælio congreſſuros cum gravis armaturæ peditibus arbitrari, terga dabant, ac pedetentim diſcedebant Græcis eos imprudenter admodum perſequentibus Ageſilaus erratis utrorumque animadverſis, equites quos ſecum habebat robuſtos admodum mittit, utque tum ipſi hoſtem ſummo perſequerentur impetu, nec convertendi ſe poteſtatem ei facerent, tum aliis idem denunciaret, mandat. Eos quum præter opinionem equos adigere vellent. Theſſali, plenè ſe non convertebant, ac ſi quid facere conati fuiſſent, ab equitibus, quos tranſverſos habebant intercipiebantur.

20. Quum perveniſſet ad Bœotorum fines, & in acie ſtantes adverſus ſe reperiſſet Thebanos, Athenienſes, Corinthios, &c. nihil cunctatus ut pugnam committeret apertè ſtruebat aciem.

21. Sic armis inſtruebat ſuos milites, ut omnia quæ gererent æs ac purpura viderentur.

Dedetat itidem operam, ut poſſent labores perferre, animóſque ipſorum eâ compleverat ferociâ, ut ad pugnandum adverſus quo ſuis ſatis eſſent idonei.

Præterea contentionem mutuam inter ſuos excitabat, ut ſinguli ſe fortiſſimos declararent.

Spe denique replebat omnes, futurum ut univerſi multa bona adipiſcerentur, ſi viros ſe fortes præſtarent. Exiſtimabat enim hujuſmodi munitum hominibus promptiſſimè hoſtem ſe debellare poſſe, quæ ſanè opinio ipſum minimè fefellit.

22. In pugna ad Coroneam fortem virum fuiſſe Ageſilaum haud dubiè dicere poſſumus, quanquam turpiſſima non eligeret. Nam quum dimiſſis illis qui elabi conabantur, ſequi à tergo poſſet, & ultimos caperę non fecit: ſed adverſa fronte cum Thebanis eſt congreſſus, quos vicit & fuſos fugavit.

23. Victoria quum eſſet potitus, & accepto vulnere ad phalangem allatus, quidam equites ei renunciant 80. hoſtes unà cum armis eſſe ſub fano, quidque de his faciendū eſſet interrogabant. Ille vero quanquam multa accepiſſet vulnera toto paſſim corpore, atque ab omni telorum genere inflicta, non tamen Numinis obliviſcebatur, ſed mandabat uti poteſtatem eis facerent abeundi quo vellent, neque lædi eos patiebatur. Quin equitibus etiam, quos penes ſe habebat, imperabat ut eos deducerent, donec ad loca tuta perveniſſent.

24. Tanta erat in eò rerum divinarum reverentia, ut & hoſtes ejus promiſſa & fœdera majorem fidem mereri arbitrarentur, quàm ipſorum inter ſe amicitiam.

Spithridates Perſa, quum Pharnabazum ſciret id agere, ut filiam regis uxorem duceret, ac ipſius filia ſine legitimis nuptiis potiretur: tatus hoc inſignem eſſe contumeliam, ſe ipſum cum uxore, liberis, facultatibus in manus Ageſilao tradidit.

Cotys Paphlagonum præfectus, regi quidem dextram mittenti non paruit veritus ne ſi comprehenderetur, vel magnis pecuniis, vel etiam morte multaretur: vtrùm idem Ageſilai fœderibus fidem quam adhibuiſſet, in caſtra ejus veniſſet, initáque ſocietate cum Ageſilao militare maluit, quum quidem equites mille, bis mille cetratos haberet.

Pharnabazus quoque, cum Ageſilao in colloquium venit apertéque profeſſus eſt, ſe, ni totius militiæ Perſicæ fieret imperator, defecturum à rege. Sin imperator crees, inquit, mi Ageſilae, fortiſſimè bellum adverſus te geram; quàm quidem diu potero. Atque hæc æquum diceret futurum credebat ut ipſi contra fœdera nihil acciderer. Tanta támque præclara res eſt quum in aliis univerſis, tum in imperatore, religioſum eſſe ac fidei ſervantem, talémque cognitum eſſe.

II. 23. Iuſtitiæ Ageſilai in re pecuniaria, hæc ſunt argumenta.

Nemo unquam ab Ageſilao ſe ulla re ſpoliatum eſſe queſtus eſt: quum multi multa faterentur ab eo ſe accepiſſe beneficia. Cui vero volupe eſt ſua ad hominum utilitatem largiri, quinam is aliena rapere velit, quo malè audiat? Nam ſi pecuniarum cupidus fit, multò minori fit cum negotio, ut ſua quis ſervet, quàm ut aliena rapiat. At qui ingratus eſſe non vult in iis quibus pœnæ nullæ conſtitutæ ſunt, ſi quis gratiam non referat: qui in aliis ille gratias non referat, in quibus lex ingratum eſſe vetat? Ageſilaus autem non tantum injuſtum eſſe judicabat, non referre gratias: ſed hoc etiam, ſi is quis plus poſſet non majores quoque gratias referret.

Iam de peculatu quí poſſit aliquis eum inſimulare meritò qui gratias ſibi debitas patriæ ſecundas conceſſerit? itidem quod quum bene mereri vel de urbe aliqua, vel amicis pecunias largiendo volebat ab aliis eas accipiendo prodeſſe poterat: an non hoc eſt ingens argumentum continentiæ ipſius circa pecunias? Nam ſi vendebat gratias, vel ſpe mercedis beneficus erat: nemo ſe quicquam ei debere ſtatuebat. Nimirum qui gratis beneficium acceperunt, ipſi perlubenter benefactori ſerviunt partim quòd affecti ſunt beneficio partim quod eſſe digni crediti ſint, qui gratiæ depoſitum cuſtodiant.

Iam qui minus habere malebat, ut ingenuus eſſet, quam plus cum injuſtitiæ nota: quî non ille à turpis lucri cupiditate multò magis abhorreret? Ageſilaus certè, quum civitatis judicio facultates Agidis omnes ipſi eſſent addictæ, ſemiſſem earum cum matris ſuæ propinquis communicavit, quòd eos premi paupertate videret. Id verum eſſe teſtis univerſa Lacedæmoniorum eſt civitas. Quum verò dona ei complura Tithrauſtes offerret, ſi ſuis finibus excederet: Exiſtimatur apud nos, inquit, Honeſtius imperatori eſſe Tithrauſta, exercitum ſuum ditare, quàm ſeipſum: & ab hoſtibus manubias potius, quàm dona accipere.

III. 26. A quanam earum voluptatum, quibus multi ſuccumbunt homines, Ageſilaum qui ſuperatum vidit? qui ab ebrietate perinde putabat abſtinendum, atque ab ingluvie, ab intempeſtivis cibis perinde atque ab otio. Quoties portionem duplicem in conviviis accipiebat, non utraque veſcebatur: ſed iis hinc inde miſſis neutram ſibi reliquam faciebat. Exiſtimabat enim regi eam duplicari, non cauſa ſatietatis cum faſtidio conjunctæ: ſed ut ea poſſet quem vellet honorare. Itidem ſomno non ut Domino, ſed eo qui negotiis ipſius pareret, utebatur.

IV. 27. Quòd ſi lectum inter ſe familiares viliſſimum non valeret, non obſcurum erat ipſum pudore affici. Exiſtimabat enim imperatorem decere potius, ut tolerantia quàm mollitie privatis hominibus præſtet. Non tamen eum pudebat in his rebus majorem ſibi partem poſcere, nimirum per æſtatem, Solis, per hyemem, frigoris. Quòd ſi quando uſu veniret, ut laborandum exercitui eſſet, ſponte ſua cum aliis laborabat, quod arbitraretur ejuſmodi omnia militibus eſſe ſolatio. Denique ſummatim ut dicam inter laborandum quidem exultabat Ageſilaus, otium verò prorſus nullum admittebat.

V. 28. De ipſius in venereis rebus continentia, ſi non alia, ſaltem admirationis cauſa, mentio injicienda eſt. Nam quod ab iis quæ non expeteret abſtinuerit, id humanitus factum quis dicere poterit?

Quod autem Megabatem Spithridatæ F. amans, quum recepto apud Perſas more oſculandi eos quos in honore haberent, etiam Megabates Ageſilaum oſculari aggrederetur, quominus id fieret totis viribus repugnaverit: an non id ſanè pudicum quoddam facinus eſt? Poſtea quum Megabates, quaſi qui ſe ignominia putaret affectum, non jam deinceps amplius eum oſculari aggrederetur: quendam ex ſociis compellabat Ageſilaus, qui Megabatæ perſuaderet, ut rurſum ſe honore afficeret. Eō quærente, ſi pareret Megabates, an ipſum oſculaturus eſſet, tum verò ſubticuit Ageſilaus, ac deinde. Minimè, inquit, non ſi ſubitò venuſtiſſimus & robuſtiſſimus, & celerrimus omnium hominum ſim futurus. Sed tamen eandem pugnam pugnare me malle Deos omnes teſtor, quàm omnia quæ carne, aurea fieri.

Hæc quoſdam admittere non ignoro: ſcire autem me arbitror, multò plures eſſe in vincendis hoſtibus quàm in ejuſmodi rebus ſuperiores evadere. Quum autem pauci hæc habeant cognita, fieri poteſt ut fidem apud multos non inveniant. Id verò ſcimus omnes, quòd quum minimè occultum

occultum esse possit quicquid homines illustrissimi agunt : Agesilaum tamen hujusmodi quid designasse, nemo unquam vel viderit, vel dixerit, ac ne probabiliter quidem dicere visus sit, si ex conjecturis judicet. Nam iter faciens, nullam in domum privatim divertebat, sed semper vel in fanum aliquod, ubi fieri non potest ut ejusmodi patrentur, vel in propatulo, quo suæ pudicitiæ testes omnium oculos faceret. Quòd si hæc ego coram Græcia sciente mentior, non jam ipsum laudo, sed me ipsum vitupero.

VI. 29. Fortitudinis documenta non obscura mihi quidem dedisse videtur, quum semper ad gerendum adversus hostes reipublicæ suæ ac Græciæ potentissimos bellum se obtulerit, & in præliis adversus eos prima se in acie collocarit. Quòd si hostes manum cum eo conserere vellent, non ipsis metu terga coactis dare, potitus est victoria : sed adverso prælio superatis trophæum excitavit, immortalia suæ virtutis monumenta relinquens, atque ipse adferens indicia non obscura, quòd animosè pugnaret : ut adeo non audiendo, sed intuendo liceret animum ipsius explorare. Agesilai verò trophæa non ea solùm esse, quæ ipse statuit, putari æquum est : sed quæcunque in expeditionibus ab eo gesta sunt. Nam propterea nihilo vincebat minus, quòd prælio decernere hostes adversus eum nollent : sed victoria potiebatur magis experte periculi & quum Reipublicæ tum sociis utilior. Sicut in certaminibus nihilominus ij, qui sine pulvere, quam qui pugnando vincunt, coronantur.

VII. 30. Sapientiam Agesilai quæ illius actiones non demonstrant? qui sic utebatur patria, ut quum in primis benevolo esset in eos socios animo, qui ipsi obsequerentur, amicos promptissimos sibi compararet : milites autem non modo dicto audientes, sed etiam sui amantissimos effecit. Et quonam pacto phalanx esse firmior possit, quàm si propter obediendi studium in officio sese contineat, & propter amorem erga ducem fideliter ei præsto sit ?

Hostes erga ipsum erant sic affecti, ut vituperare quidem ipsum non possent, odisse verò cogerentur. Semper enim hoc moliebatur, ut sui socij meliore essent conditione quàm hostes : quos quidem fraude circumveniebat, ubi ferret occasio : & antevertebat, si celeritate foret opus : delitescens etiam ubi hoc ex usu foret. Denique adversus hostes instituebat omnia illis contraria, quæ amicis præstaret. Nam nocte perinde ac die utebatur, die perinde ut nocte : nonnunquam evanescens, ut ubi esset, quò iret, quid faceret, non constaret. Quare perficiebat, ut ex munitis hostium locis, non munita redderet partim prætereundo, partim superando, partim transeundo furtim.

Quoties iter faceret, & sciret hostibus pugnandi potestatem esse, si vellent : ita instructus ducebat copias, ut sibi ipsi posset in primis opitulari, & tranquille, instar modestissimæ virginis, incederet. Existimabat enim in hoc sitam esse quietem exercitus & summam immunitatem ab omni terrore, perturbatione, peccatis insidiis. Quare, dum ita sese gereret, hostibus erat formidini, & amicis fiduciam animique robur addebat. Quo factum, ut hostibus nunquam esset contemptui, à civibus non multaretur, ab amicis non vituperaretur : denique ab hominibus universis plurimùm diligeretur & prædicaretur.

VIII. 31. Quam patriæ fuerit studiosus, si gillatim præscribere longum fuerit. Nam nihil ab eo gestum arbitror, quod eo non spectet. Atque ut breviter dicam, scimus omnes Agesilaum, ubicunque se profuturum patriæ putaret, non labores subterfugisse, non recusasse pericula, non pepercisse facultatibus non corporis, non senectutis usum excusationi fuisse. Immo boni regis esse putabat, quamplurimis beneficiis subditos afficere.

Atque equidem in maximis commodis quæ attulit patriæ, hoc etiam pono quòd quum in Republica plurimum posset, maximè tamen se legibus servire declararet. Nam quis tandè obedire his noluisset quum eis regem dicto audientem esse videret ? quis novas res moliri tentasset, propterea quod ipse detteriori esset loco quum regem pati sciret, ut sibi legitimè imperaretur ? qui quidem etiam in illos qui ab eo dissentiebant in Republica non aliter se gerebat, atque pater erga filios consuevit. Nam si quid deliquissent, objurgabat, honore prosequebatur, si præclarè quid gessissent : ferebat auxilium, si qua accidisse calamitas : hostis loco civem nullum habebat, collaudare cupiebat omnes servari omnes lucrum esse ducebat, contráque jacturam, si quis etiam non magni pretij homo periisset. Quod si sui peccare in legibus persisterent, non obscurè præ se ferebat, existimare se patriam semper beatam fore eandem tum fore potentem, si Græci frugi essent.

Iam si præclarum est, Græcum hominem Græci nominis esse studiosum, quisnam alium imperatorem vidit, qui vel urbem capere nollet, si eam se vastaturum putaret, vel pro calamitate duceret, in bello quod cum Græcis geretetur, potiri victoria quum nuncium accepisset in pugna apud Corinthum Lacedæmoniorum octo, hostium verò decem millia fermè periisse, nulla lætitiæ significatione data. Heu (inquit) Græcia, quandoquidem hi qui nunc interempti sunt, vivi barbaros omnes prælio vincere potuissent. Idem quum exules Corinthij dicerent urbem deditionem facturam, ac machinas ostenderent, quibus mœnia se occupaturos sperabant omnes : corpus tamen admovere noluit, quòd diceret Græci nominis urbes in servitutem minimè redigendas esse, sed castigandas. Quod si delinquentes, ait, è medio nostrùm tollere volumus, cavendum est, ne quo barbaros superemus, non habeamus.

Rursus si præclarum est hostes communes Persas odio prosequi, propterea quod is, qui olim vixit, Rex Persicus, exercitum in Græciam duxit, ut eam in servitutem redigeret : & qui nunc rerum potitur, auxilium ferat iis, quibuscum conjunctus majus se damnum illaturum existimat, munera dat illis, quos putat eis acceptis Græcos maximo detrimento affecturos : pax ut constituatur adjuvat, ex qua nosmet inter nos maximè bellum gesturos censet : an quis alius unquam excepto Agesilao, in hoc incubuit, ut vel aliqua natio regis illius à fide discederet, vel quæ defecisset non periret, vel omnino ut rex malis pressus Græcis negotium facessere non posset ? Item patria sua bellum adversus Græcos gerente : nihilominus publicum Græciæ commodum non neglexit, sed cum classe domum profectus est barbarum illum pro suis viribus malo multaturus.

IX. 32. Est etiam operæ pretium comitatem ipsius silentio non præterire, qui quum honore potentia, regno eóque sine insidiis, omnium cum amore potiretur, à nemine obnoxius esse jactantiæ visus est, quum eum suorum amantissimum, & in amicis colendis studiosum esse, quivis, vel aliud agens animadvertere posset. Perlubenter amatores sermones secum communicari ferebat, atque etiam amicis operam dabat, si cubi opus esset. Et quia bona spe plenus erat, alacrique & hilari animo efficiebat ut multi eum familiariter convenirent, non tantum ut aliquid impetrarent, sed uti jucundius diem exigerent. Præterea quum longissimè abesset à jactantia, nihilominus haud gravatim audiebat eos, qui seipsos prædicarent, quòd eos nemini damno esse polliceri putaret, potiúsque se viros fortes futuros.

X. 33. Ne id quidem omittendum, quàm opportunè magnificentia quadam animi uteretur. Nam quum à rege Persarum ei litteræ redderentur, quas de necessitudine hospitij & amicitia regis perscriptas Persa quidam attulerat, minimè illas accepit : sed eum à quo illatæ fuerant, renuntiare jussit regi, non esse quamobrem privatim literas ad se mississet : quòd si Spartæ se amicum, & Græciæ benevolù declararet, vicissim se quoque vehementer amicum ei fore : sin minus, non est (inquit) quod se existimet me amicum habiturum, etiamsi per multas ab eo literas accipiant. Admiror hoc quoque, quod non uter esset opulentior ac pluribus imperaret, ei majores esse gerendos spiritus existimaret : sed qui tum ipso melior esset, tum melioribus imperaret.

XI. 34. Laudo & providentiam ipsius, quòd quum utile doceret Græciæ, quamplurimos satrapas à rege deficere : neque à muneribus, neque à regis potentia victus sit : ut hospitij necessitudinem cum ipso contrahere vellet, sed omni studio caverit, ne fidem iis non servaret, qui ab rege deficere cogitabant. Et quis in ipso non hoc quoque miretur?

Existimabat rex Persicus se, si amplissimas pecunias haberet, omnia redacturum in potestatem suam : ideóque quicquid esset inter homines auri, quicquid argenti, quicquid rerum maximi pretij totum id ad sese colligere nitebatur, Agesilaus contra sic domum suam instituerat, ut horum nullo egeret.

Quòd si quis fidem nobis, non habet, is velim adspiciat, qualis ei domus satisfecerit, atque etiam fores intueatur. Nam suspicari quis possit, has adhuc illas ipsas esse, quas Aristodemus Herculis F. in patriam reversus exstruxit. Idem domesticam supellectilem contempletur, quo pacto in sacrificiis epularetur, ipse secum cogiter, audiat eum Amyclas publico in Canathro (1. curru, qui crate viminibus salignis texta tegebatur) profectum esse. Enim vero quum hoc modo sumptus ad census accŏmodaret, non cogitabatur injusti quidquã pecuniarũ causa facere.

Præclarum quiddam esse putatur, inexpugnabiles muros ab hostibus superari : verùm ego multo præclarius esse judico parare animum suum, ut à pecuniis, voluptatibus, metu sit inexpugnabilis.

XII. 35. Rex Persicus gravitatem quærebat ex eo, quod raro conspiceretur : Agesilaus eo ipso delectabatur, quòd semper hominum conspectu versaretur. Existimabat enim decere vitam facinorosam ac turpem, ut in obscuro sit : honestæ verò, lucem ipsam majus ornamẽtum conciliare. Deinde gravitatem ille præ se ferebat ex eo, quòd difficilis ad ipsum esset accessus : hic gaudebat omnibus ad se aditum patere.

Putabat ille splendidum esse, quòd negotia tardius conficeret : hic maximè tum lætabatur quum homines id quod cupiebant celerrimè consequutos dimitteret.

Operæ pretium est etiam considerare, quanto faciliorem ac parabiliorem voluptatem Agesilaus consectaretur. Nam Persicus rex quosdam habet, qui terram universam circumeunt, & quo rex potu jucundè uti possit investigant : innumeri homines quo cum voluptate vescantur, excogitant : ut dormiat, dici non potest quàm multa moliantur. Agesilaus verò, quod patiens laboris esset, quidquid aderat jucundè bibebat quidquid oblatum fortè fuisset, jucundè comedebat, ut suaviter somno frueretur, quivis ei locus satisfaciebat.

Atque hæc se facere non modò gaudebat, sed etiam exultabat lætitia, quoties ad animum ei accederet, se quidem in mediis voluptatibus versari : illum verò barbarum videret, si quidem absque dolore vellet vivere, necesse habere, ut ab extremis terræ finibus ea comportaret, de quibus voluptatem capturus esset.

Augebant ei lætitiam & illa, & quod se quidem sciret absque animi ægritudine posse divina dispositione uti, scilicet, in temporum anni vicissitudine illum verò videret æstus & frigora fugere, ac propter imbecillitatem animi non fortium virorum, sed debilissimarum bestiarum vitam imitari.

XIII. 36. Hoc quidem certè qui non præclarum ac magnanimum erat, quod quum ipse virilibus factis ac rebus domum suam ornaret, multósque canes venaticos & equos ad bellum idoneos aleret : Cynisca sororem ut aleret jumenta persuasit, quæ currui jungenda forent, cáque victente demonstravit, nihil facere ad strenuitatem illa alere, sed opum esse ostentationem.

Iam verò quis neget hoc generositati convenire, quod censuit etiam si à privatis hominibus curru vinceretur, nihilo se clariorem fieri : at si patriam haberet amicissimam, amicos plurimos optimóque per universum terrarum orbem comparasset, patriam ac famil[illegible]res beneficiis adversarios ulciscendo superasset, reapse victorem se pulcherrimis ac magnificentissimis certaminibus futurum, adeóque clarissimum nomen non in vita solùm, sed etiam à morte consequuturum.

XIV. 37. Ob

XIV. 37. Ob res hujusmodi laudo Agesilaum. Nam hæc non ita se habent, ut quum quis thesaurum fortè nactus, opulentior quidem est, non tamen administrandæ rei familiaris peritior : vel si morbo hostes invadente victoria patiatur, felicior quidem esse potest, nihilo tamen ab arte imperatoria instructior. Qui scilicet tolerantia laborum aliis præstat, ubi quidem res ita postulat : & fortitudine, ubi agendum est fortiter : & judicio quum consilio quid suscipiendum est : is mihi quidem videtur optimo jure omnino bonus esse putandus.

Quod si egregium inventum est amussis & regula, ad efficienda præclara opera : etiam mihi egregium exemplum Agesilai virtus esse videtur iis qui fortitudinem exercere volunt. Nam quis impius fiat, si hominem erga Deum religiosè pium imitetur ? quis injustus, si justum ? quis petulans, si modestum ? quis intemperans, si imiretur temperantem ? Agesilaus enim non tam eo, quòd aliorum rex esset, quam quod imperare sibi posset gloriabatur : neque tam quod adversus hostes, quàm quòd ad omnem virtutem civium suorum dux esset.

XV. 33. Iure quidem Agesilaus beatus prædicetur, qui quum à puero incensus fuerit glorioſi nominis cupiditate, sic illud consequutus est, ut quisquam omnium ætatis suæ hominum. Idem quum honoris ac dignitatis à natura in primis esset appetens, ex quo rex factus fuit, perpetuò invictus exstitit. Qumque longissimam vitæ humanæ metum artigisset, sic è vivis excessit, ut nihil committeret dignum reprehensione, vel in eos quibus præerat, vel adversus quos bellum gerebat.

Virtutum regiarum compendiosa descriptio.

Libet autem virtutes Agesilai summatim repetere, quo facilius nostra laudatio memoriæ inhæreat.

Venerabatur dèlubra etiam inter hostes sita, quod existimaret divina auxilia non minus hostico quam amico solo imploranda esse.

Si qui diis essent supplices, eos non violabat, ne si hostes quidem essent, quod absurdum esse duceret eos qui è sanis aliquid furto subtrahunt sacrilegos appellare : qui autem supplices ab aris avellant religiosos putare.

Nunquam prædicare desinebat, quòd Deus arbitretur non minus religiosis factis quam castis sacrificiis delectari.

Quinetiam quoties fortuna videbatur prospera, non homines, præse contemnebat, sed Diis habebat gratias : & fiduciæ plenus plures mactabat hostias, quàm rebus suis metuens voveret.

Consuefecerat, se, ut quoties in metu esset, hilaritatem præ se ferret : rebus contra secundis mitis esset.

Ex amicis non eos qui plurimum poterant, sed qui promptissimi erant complectebatur.

Odio prosequebatur non eum, qui læsus sese ulciscebatur : sed qui beneficiis affectus ingratum sese declarabat.

Erat illi voluptati turpis quidem lucri avidos pauperes videre, justos autem collocupletare : quod injustitia cuperet fructuosiorem justitiam facere.

Assuefaciebat, ut cum omnis generis hominibus commercium haberet bonorum autem opera uteretur.

Quod si quos aliquando vel vituperantes vel laudantes alios audiret : existimabat non minus illorum se mores agnoscere, quia ea proferrebant, quam eorum de quibus dicerent.

Quotquot ab amicis circumvenirentur, non vituperabat : qui autem ab hostibus deciperentur, eos maximopere reprehendebat.

Diffidentes fallere, sapientiæ tribuebat, at credentes judicabat esse impium.

Si ab iis laudaretur qui vellent etiam vituperare quæ displicerent, gaudebat : neque cuiquam illorum, qui in dicendo libertate uterentur infestus erat, ab iis tanquam ab insidiis sibi cavens qui mentem suam astutè celarent.

Delatores majore prosequebatur odio quàm fures : quod majus esse detrimentum duceret amicis quàm facultatibus spoliari.

Privatorum hominum errata miti animo ferebat, magistratuum verò magni esse momenti censebat : quòd illos quidem exigua, hos magna tractare judicaret.

Regno haud quaquam ignaviam, sed strenuitatè convenire putabat.

A corporis imagine statuenda sibi abstinebat, multis in hoc eis gratificari volentibus, animi vero monumenta nunquam elaborare desinebat. Arbitrabatur enim illud statuarij, hoc sui muneris esse, rursus illud opulentorum, hoc bonorum.

Facultatibus non justè tantùm, sed etiam liberaliter utebatur : quòd homini justo satis esse duceret ab alienis abstinere : liberalem putaret etiam sua debere ad hominum conferre utilitatem.

Semper religiosus erat & honestè viventes nec dum felices, sed qui gloriosè mortem oppetissent eos iam beatos esse existimabat.

Majorem esse calamitatem putabat, scientem quàm insciam præclaras res negligere.

Gloriæ nullius cupiditate ducebatur, cujus quæ essent propria non elaboraret.

Cum pauci, hominibus videbatur virtutem non tolerantiam esse, sed voluptatem putare.

Laudatus certè magis gaudebat, quàm si pecunias comparasset.

Fortitudinem plerunque potius cum consilio quàm periculis ostendebat : & re potius quàm verbis exercebat sapientiam.

Ergo amicos mitissimus, hostibus maximos terrori erat.

Quum labores egregiè toleraret, familiaribus tamen perjucundè cedebat : magis actiones pulchras, quàm pulchra corpora desiderans.

Rebus secundis modestus, adversis spei plenus esse videbatur.

Vrbanitatem non dicteriis, sed moribus studebat assequi.

Animi magnitudine non cum injuria, sed judicio utebatur. Itaque spretis jactabundis hominibus modestis modestior. Etenim vili cultu corpus ornabat : ac potius in hoc erat, ut exercitus ornatus esset, ipse quam paucissimis egeret, amicis quàm plurimum prodesset.

Præterea gravissimus erat adversariis, ubi verò potitus esset victoria, lenissimus.

Ab hostibus non facilè decipiebatur, ab amicis facillimè de sententia deducebatur.

Semper hoc sibi propositum habebat, ut res amicorum in tuto locaret, hostium labefactaret.

Cognati eum appellabant officiosum erga propinquos : qui operâ ejus utebantur, nihil recusantem : qui aliquid officij exhibuissent, memorem : per injuriam læsi, opitulatorem in eodem periculo constituti, post Deos servatorem.

Videtur idem mihi solus inter homines declarasse, corporis quidem robur senescere, sed animi vires in fortibus viris senectutis expertes esse. Nunquam despondit animum quominus magnam ac præclaram gloriam expeteret. Corpus ferre animi robur poterat. Qua igitur iuventute ipsius senecta non præstabat ? Quis ætate vegeta hostibus adeo terrori fuit, ut Agesilaus extrema in senectute ? sublato, majorem hostes voluptatem capere, quam Agesilao, tametsi senex admodum mortuus sit ? Quis tantum fiduciæ sociis præbuit, quantum Agesilaus, ut ad ostium vitæ perveniisset ? Quid amici juvenes magis desiderarunt, quam Agesilaum, qui senex è vivis excesserat ? Is adeo perfectè semper utilis patriæ fuit, ut etiam fato functus, plurimum ea re patriæ profuerit, quod studio suo perfecerit, ut illa perpetuò incolatur. Monimenta quidem virtutis suæ per universum terrarum orbem consequutus, & sepulturam regiam in patria nactus est. *Hæc Xenophon.*

Reges olim & quotquot à patre traditum regnum accepissent, & quos ipsa plebs sibi principes constituisset, consilium habebant quod ex optimatibus constabat : ut Homerus & antiquissimi poëtæ testantur. Neque (ut nostro seculo) regnum priscorum dominatus erat nimium sui juris, neque ab unius sententia pendebat. *Dionys. Halic. lib. 2.*

Reges non liberi solùm impedimentis omnibus, sed domini rerum, temporúmque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. *Liv. Decad. 1. lib. 9.*

Regum majestas difficilius à summo fastigio ad medium detrahitur, quàm à mediis ad ima præcipitatur. *Idem, 4. l. 7.*

Reges serva omnia & subjecta imperio suo esse volunt. *Idem, eod. lib.*

Plerumque regiæ voluntates, ut vehementes, sic mobiles, sæpè ipsæ sibi adversæ. *Sallustius de bell. Iugurth.*

Reges, præter cætera hanc difficultatem habent, quòd non solum hostes (ut cæteri faciunt) sed etiam amicos & necessarios timent, à quibus insidiæ multò pluribus factæ sunt (quippe qui nudi & dormientes cum illis dies noctésque versentur, ab iisque cibum paratum & potionem capiant) quàm ab alienis & externis hominibus. Possunt enim amicos & familiares suos hostibus opponere, amici autem possunt neminem. Itaque solitudo eis pariter atque multitudo gravissima est : metuendúmque est, esse sine custodia : sed multò etiam, magis custodes metuendi sunt. Inimici quidem certè molesti sunt, sed amici multo magis, quod eos oporteat, quamvis non sunt, amicos appellare. Quòd si quis fortè sit fidos amicos nactus tamen eis tantam fidem non habet, ut cum iis possit sincere absque ulla suspicione versari. *Xiphilin. Cæs. August.*

Regibus æqua, nedum infima, insolita sunt. *Tacitus, Annal. l. 2.*

Regibus bella gerentibus convenire existimatur rerum tractatio. Nam dicendi studium ac facultas iis qui in ocio vitam degunt, plurimum utilitatis adfert. Rerum verò scientia his qui armis præsunt optima magistra est, quæ facienda sint ad imitationem eorum, qui priscis temporibus vicerunt. *Polyanus, Stratag. lib. 5.*

In regnandi primordiis positum est rerum discrimen : ac ut initio animi popularium afficiuntur, ita ferè deinceps reges vel contemnuntur, vel metuuntur. *P. Æmil. lib. 2.*

Veros reges non solium, non satellites, non exercitus faciunt : perdunt interdum evertuntque. *Idem, lib. 2.*

Nomen regium, non in terris natum, excogitatumve, sed è cœlo demissum mihi videri solet. Parens enim rerum Deus, cùm genus humanum condidisset, summum quidem in illud imperium júsque penes se retinuit : sed ut mente in eum sublimes ferremur, ut illum cupidius quæreremus, ut spe, ut votis incederemus, idcirco in terris ipse palam detegere, oculisque interea nostris observari noluit : Reges instituit, qui ejus vice muneréque fungerentur, quorum ut quisque probitate quàm proximè ad Deum Opt. Max. accederet, ita verissimè Rex vocitaretur. Ita omnes eodem consilio dati, alij tamen alij via ad laudem contenderunt. Permulti singulis virtutibus inclaruere. Audeo prædicare nullum eum omnibus anteiuisse. Non pauci certè compluribus præstitere. Magnus enim campus regibus patet ad gloriam : & ad eum cuncti mortalis, sed maximè omnium Reges studio incitati feruntur. Dignissimum enim diademate censuerim, qui quidquid in cæteris pulchri passim aut legerit, aut audierit, id omne sibi universúmque expetat, & quod desiderarit aliis, id præterea ipse præstet. *Idem lib. 8.*

Regum oculis in omni fortuna quædam supra humanam vim inest. *P. Iovius hist. lib. 2.*

Reges, egregiè dissimulando, ut priora puniant, compressa præsens iracundia alicujus novi criminis occasionem expectare consueverunt. *Idem. lib. 18.*

Eademum ut regnum omnium fides, ut pro libidine sanctissimas fœderum leges attestare violaréque non dubitent, quum semel præsenti tantùm commodo atque ipsis temporibus serviendum esse censuerint. *Idem. eod. lib.*

Regnandi causa regum ferè omnium mos est, ut neque pietate neque verecundia promoveantur. *Idem, lib. 3.*

Et longè maximorum noſtræ tempeſtatis regum ingeniis, & tum liquido, & multùm antea præclarè compertum eſt, nihil omnino ſanctum & inviolabile, vel in ritè conceptis ſancitiſque fœderibus reperiri, quod in proferendis imperiis augendiſque opibus, apud eos nihil ad illuſtris famæ decus intereſſet, dolóve & nuſquam ſine fallaciis, an fide integra veraque niteretur. *In hiſt. lib.* 11.

Cauſa creandorum regum nulla fuit, niſi ut ſocietas humana unius alicujus capitis ſapientia fidéque conjuncta conſpiranſque reneretur. Si leges per ſe audaciam coërcere poſſent, illis ſemel inciſis propoſitiſque ſatis cautùm proſpectumque generi humano videri potuiſſet. Cùm verò nullus interdum juris pudor, nulla ſæpe legum reverentia mortalibus eſſet, ſummi viri reges inſtituti ſunt qui pro illarum imperio regimineque arma ferrent. Datum ſolitum, datum ſceptrum, utraque ſacra utique res, ut cognoſcerent & ſtatuerent, ut jura redderent, ut judicia exercerent, ut Numinis munere ea in re ipſi fungerentur. Vbi parum majeſtate, parum imperio hæc valerent, data ſunt illis ſigna, dati exercitus. Inter bonos ſanctiſſimum pignus vinculumque eſt fœdus proborum morum inſtitutorumque. Scelerati terrore maloque frenantur, aut tolluntur prorſus, ſi forte ſanari, ſi cohiberi tandem non queant. Nec regna ulla ſunt diuturna, niſi præſidio legum firmata. *P. Æmil. lib.* 8.

Simonides poëta teſte Xenophonte, cum ad Hieronem qui ex privato rex factus fuerat aliquoties acceſſiſſet colloquium cum eodem inſtituit de regum ſeu dominantium in populos commodis & incommodis, quæ quum ſapientiſſimus ſcriptor ſub Hieronis perſona ad vivum repræſentet, ea deſcribere placuit. Itaque ſic Hiero, Simonidi reſpondens. H. Reges multo minus delectationis capiunt, quàm privati homines, qui quidem vitam mediocrem agunt, ac multo plures, majoreſque moleſtias ſentiunt. Quod autem multos, & quidem qui rerum periti maximè videntur, regnandi cupido inceſſit, inde fit quod utramque vitam non experti, de regia conſideratione inſtituunt.

Primum autem, quum mecum ipſe ratiocinando verſor in iis quæ oculis cernuntur, deteriorem eſſe regum conditionem reperio. Sunt aliis atque aliis in regionibus alia ſpectatu digna, ad quæ ſingula privati homines accedunt, tam in urbes quas volunt, ſpectaculorum cauſa, quam in comitia publica, in quibus res eſſe ſpectatu dignæ putantur. Reges verò ſpectaculis non admodum occupãtur. Nam neque tutum eſt in ipſis eò pergere, ubi non ſuperiores illis futuri ſunt, qui illic adſunt: neque res ipſorum domi tam tuto ſunt loco, ut iis aliorum fidei creditis peregrè proficiſci poſſint. Nam metuendum eſt, ne ſimul & imperio ſpolientur, & ulciſcendi eos, à quibus ſunt læſi facultatem amittant.

S. At enim ſpectacula nihilominus eis veniunt, etiã ſi domi maneant.

H. Sanè quàm pauca de multis, atque etiam quum hujuſmodi ſint, tanti venduntur regibus, ut qui aliquid exhibent, quicquid tandem id fuerit, multo majoribus præmiis acceptis à rege diſcedere volunt, quam per omnem vitam à cæteris hominibus univerſis compararint.

Aurium voluptas.

S. Spectacula quod attinet, ſi deterior eſt regum conditio ſaltem plus voluptatis auribus percipiunt. Nam quod unum eſt jucundiſſimum acroama, nunquam laudes eis deſunt. Omnes enim eorum familiares omnia quæcunque vel dicunt, vel faciunt, prædicare ſolent. Quod verò longè moleſtiſſimum auditu quiddam eſt, convitia nunquam audiunt. Nemo enim regem in os accuſare vult.

H. At quid putas, voluptatis illos adferre qui non maledicunt, quum notum alicui eſt omnino, hos omnes qui tacent malè de principe cogitare? Vel quid adferre putas illos laudatores, quum ſuſpecti ſunt, ne forte laudationes illas aſſentandi cauſa inſtituant?

Voluptas guſtus.

S. Nunquam perſuadebis ulli hominum non multo magis reges ex iis delectationis capere, per quæ homines alimur.

H. Novi equidem de hoc ſtatuere maximam hominum partem ſuavius reges bibere & veſci, quam privatos: quòd & ipſis videatur eſſe jucundius eam cœnam ſumere quæ regibus apponitur, quam quæ ipſis. Etenim quod uſitata excedit, id voluptates ſuppeditat. Quæ quidem eſt cauſa quamobrem univerſi homines magna cum voluptate feſtos dies operiantur, extra ſolos reges. Nam illorum menſæ ſemper inſtructæ magna rerum copia incrementum feſtis diebus nullum habent. Quo fit, ut primum ſpei voluptate à privatis hominibus ſuperentur. Deinde ſcio te quoque expertum eſſe fieri, ut quanto quis plura appoſuerit, quæ excedant ea quæ ſatis fuiſſent, tanto citiùs ſatietas cibi nos captat. Itaque ipſo etiam tempore minus voluptatis percipit is, qui apponit multa, quàm quiſquam eorum qui modicè victitant.

S. Profectò, quamdiu admittit cibum animus, tandiu majorem voluptatem capiunt, qui ſumptuoſo apparatu nutriuntur, quam qui viliora quædam apponunt.

H. Annon putas eum qui re aliqua delectatur vehementiſſimè ac maximo ejus amore teneri?

S. Omninò.

H. An ergo vides majori cum voluptate reges ad cibum ipſis paratum accedere, quam privatos homines ad ſuum?

S. Nequaquam: immò etiam injucundius, ut pleriſque videri poſſit,

H. Quid? num multa illa magnaque arte elaborata conſideraſti, quæ regibus apponuntur, acria, mordacia, acerba. & quæ his germana ſunt?

S. Maximè, & quidem mihi videntur eſſe præter hominum naturam.

H. Ergo ne putas hæc edulia eſſe quiddam aliud, quàm mollis & languentis præ deliciis animi voluptates? Nam citò ſcio, neque tu fortaſſis ignoras, eos qui jucundè veſcantur iſtis artificioſis invétis nõ indigere.

S. At verò etiam ſumptuoſis illis odoribus, quibus ungimini, magis arbitror familiares veſtros frui, quam vos ipſos. Quemadmodum ructus ingratos & putidos non tam ſentit is qui ederit, quàm illi qui cum eo verſantur.

H. Sic igitur qui varios cibos ſemper habet, nullos cum appetitione ſumit: at cui rarò quid obvenit, is verò is eſt, qui cum lætitia ſatiatur, quum quid ei obiicitur.

S. Videntur tandem rei venereæ fruitiones in vobis regnandi cupiditates excitare. Nam hac in parte licet vobis, ut quodcunque pulcherrimum videritis cum eo conſueſcatis.

H. Dixiſti tu modò quiddam, in quo ſcire debes nos à privatis hominibus ſuperari.

Primum enim conjugium, quod cum majoribus contrahitur, nimirum & propter opes & potentiam, longè pulcherrimum eſſe videtur, & ei qui dicit uxorem cum voluptate quadam dignitatem ſuppeditare.

Altero loco eſt id, quod inter æquales contrahitur. Quod autem ex vilioribus conſtat, planè ignominioſum & inutile putatur. Rex ergo ſi exteram non duxerit, ex inferioribus uxorem ducat neceſſe eſt. Quo fit ut admodum id conſequatur quo contentus ſit.

At verò à magnificẽtiſſimè de ſe ſentiẽtibus fœminis coli, maxime voluptati eſt: ab iis autem, quæ ſervæ noſtræ ſunt, ſi colamur, non admodum ſatisfit animo: ſin autẽ graves ea res iras ac moleſtias in nobis excitat.

S. In illis multum inter privatos homines ac vos intereſt quod & magnas res excogitatis & celeriter conficitis. Habetis & abundantem rerum copiam, equos inſigni virtute, arma pulchritudine eximia, mundum pro uxoribus egregium, ædes magnificentiſſimas eaſque maximi prẽtij rebus inſtructas. Sunt item vobis famuli & numero & artium cognitione præſtantiſſimi. Poteſtas vobis eſt maxima, tum lædendi hoſtes, tum commodandi amici.

H. Enimuero hominum vulgo à regno perſtringi oculos equidem non miror. Nam vulgus hominum valdè mihi opinionibus duci videtur, quum & beatos quoſdam & ærumnoſos eſſe videt. At regnum eas res quæ maximi prẽtij eſſe videntur, explicatas palam, ſpectandas omnibus exhibet. Quæ verò moleſta ſunt, ea regum in animis occultata tenet, in quibus & felicitas & infelicitas hominum ſita eſt. Quamobrem hæc multitudinem latere non miror, ut dixi: ſed vobis quoque ignota eſſe, qui animi judicio maxima ex parte res pulchrius contemplari videmini, quam oculis: mihi quidem mirum eſt. Ego verò experiundo planè cognovi, ac tibi dico, reges maximorum bonorum minimè participes fieri, & graviſſimorum malorum inſignem habere copiam.

Non longè abjerimus. Si pax magnum hominibus bonum eſſe videtur, quam minimum ejus participes ſunt reges? Si bellum ingens eſt malum, maxima ejus pars ad reges pertinet.

Primum hominibus privatis, ſi non ipſorum civitas bellum publicum ſuſcipiat, quocunque lubet abire licet, nihil metuentibus ne quis eis vitam adimat. Reges verò ubique tanquam per hoſtium fines proficiſcuntur. Itaque & ipſi neceſſarium putant ut armati ſint, & armatos ſemper circumducant.

Deinde privati homines etiam ſi in agrum hoſtilem militatum abeant, nihilo minus ubi domum redierunt, eſſe tutos ſeſe arbitrãbantur. At reges poſteaquam ad civitatem ſuam pervenerint, inter hoſtes plurimos ſe eſſe ſciunt. Quod ſi qui potentiores adverſus urbem aliquam expeditionem ſuſcipiant, ac minus potentes fortè extra mœnia fuerint: eſſe quidem illi videntur in periculo, verùm poſteaquam intra munitionem ſeſe receperint, omnes in tuto ſe eſſe credunt. Princeps autem ne tum quidem, quum aulam ingreſſus fuerit expers eſt periculi, omninoque iſtic maxime ſibi cavendum arbitratur.

Præterea privati homines per fœdera & pacem belli moleſtia liberantur: principibus verò, neque pax ab his, qui premuntur ipſorum imperio conceditur: neque quiſquam ipſorum confidenter fœderibus habere fidem auſit.

Sunt item bella quæ à civitatibus, & alia quæ à principibus adverſus illos quos vi oppreſſerunt, geruntur. At ex his bellis quæcunque gravia moleſtaque redeunt ad eum, qui civitatum partes ſequitur, ea cadunt in principem. Nam utroſque etiam neceſſe eſt in armis eſſe, cavere ſibi adire pericula, & ſi quid calamitatis victis accidat utrique dolent. Atque hactenus paria ſunt utriſque bella.

Quæ verò illis jucunda accidunt, qui civitatum ſtant à partibus adverſus civitates ea principes & reges non habent. Etenim Reipublicæ quum adverſarios pugna vincunt, dici facile non poteſt, quantum voluptatis ex eo percipiant, quòd in fugam hoſtes egerint, quantum in perſequendo; quantum in trucidandis hoſtibus. Quam ipſum ob facinus exultent, quam inſignem gloriam conſequantur, quàm propterea gaudeant quo rempublicam amplificaſſe ſe exiſtimant. Arrogat quiſque ſibi, quod & conſilij particeps fuerit, & plurimos interfecerit. Ac difficulter invenias ubi non etiam falſo quædam addant quum plures ſe interemiſſe prædicant, quàm reipſa ceciderint. Adeo res ipſis eſſe præclara videtur civitatem victoria potiri. Princeps ſeverus autem, quum vel propter ſuſpiciones ſuas, vel quod revera quoſdam adverſus ſe moliri quid deprehendit, nonnullos interficit, totam ſe urbem non amplificaturum novit & ſcit etiam paucioribus ſe imperaturum: neque poteſt eſſe hilaris, neque magnificè ob facinus ipſum ſeſe effert. Immò quantum poteſt extenuat rem geſtam, & inter agendum purgat ſeſe quaſi non per injuriam id fecerit. Vſque adeo ne ipſi quidem honeſta, quæ facit, eſſe videntur. Quod etiam moriantur ij quos metuit, nihilo magis fidenti eſt animo, ſed plus etiam ſibi, quam prius, cavet. Atque hoc modo bello perpetuo vexatur, ut indicavi.

Iam mihi velim etiam amicitias, quarum illi participes ſunt inſpicias.

Primùm, an magnum amicitia bonum ſit hominibus, conſideremus. Nam ſi quis ab aliquibus diligatur, cũ adeſſe ſibi lubenter vident ij, qui diligunt. Lubenter eidem benefaciunt, abſentem deſiderant redeuntem jucundiſſimè excipiunt, voluptatem ex rebus ipſis proſperis communem percipiũt, opẽ unà ferunt, ſi quid præter animi ſententiã accidere videãt.

Nec

Nec ignorant urbes amicitiam maximum ſuaviſſimúmque bonum hominibus eſſe. Ita pleriſque in urbibus ea lex, valet, ut impunè adulteros occidere liceat nimirum propterea, quòd eos uxorum erga maritos amicitiæ corruptores eſſe exiſtiment. Nam quum mulieres calamitate quadam congreſſu venereo ſunt vſæ, nihilominus id quod attinet apud maritos in honore ſunt, ſiquidem amicitia inter ipſos inviolata conſtare putetur.

Tantum autem bonum eſſe judicio, amari, ut exiſtimem ei qui diligitur, tum à diis, tum ab hominibus ultro bona quædam contingere. Atqui in hac tali poſſeſſione deterior in primis eſt principum & regum quam aliorum conditio. Quòd ſi, num vero loquar vis ſcire: ſic rem conſiderato.

Firmiſſimæ videntur eſſe amicitiæ parentum erga liberos, liberum erga parentes, fratrum erga fratres, uxorum erga maritos, ſodaliũ erga ſodales. Quod ſi ergo rem animadvertere voles, invenies privatos homines ab his maxime diligi quum interim plures principes liberos ſuos occiderint, cõplures ſuis à liberis ſint interfecti, multi fratres in regnorum & principatuum uſurpatione mutuis ſe cædibus confecerint, multi denique tum ab uxoribus ſuis, tum ſodalibus qui amiciſſimi viderentur interẽpti ſint. Qui ergo apud illos, quos ut maximè diligamus à natura comparatum eſt, una legibus etiam ad hoc nos compellentibus, tanto ſunt in odio: quo pacto exiſtimandum eſt, eos ab alio quopiam diligi?

Præterea cuiquam minimum fidei habetur, qui non magno in bono cæteris inferior eſt? Nam quæ tandem familiaritas abſque fide mutua jucunda fuerit? quæ inter virum ac fœminam abſque fide conſuetudo delectationem habere poteſt? quis miniſter gratus fuerit, ſi fides ei non habetur? Itaque hoc etiam, nimirum ut fidem quis aliis habeat, parum admodum ad principem pertinet: quando ſic vivit, ut neque cibis neque potui fidem habere poſſit: ſed primum famulos deguſtare hos jubet, antequam diis primitiæ offerantur, idque propter diffidentiam, ne fortè vel in his mali aliquid aut comedat aut bibat.

Quinetiam patriæ ſuæ quique reliquorum hominum maximo ſunt in pretio. Nam cives mutuo ſeſe quaſi ſatellitio ſine ſtipendio adverſus mancipia tuentur, itémque adverſus, facinoroſos, ut ne quid civium morte violenta è medio tollatur. Atque hac in cuſtodia civium eò ſunt progreſſi, ut è multis lata lex ſit, qua ſanciunt, ut ne is quidem purus habeatur, qui cum homicida verſatur. Quo fit, ut per ſuas patrias quiſque civium tutò vivat.

At in malis regibus contraria ratio eſt. Tantum enim abeſt ut horum mortem civitates ulciſcantur, ut etiam magnis honoribus eum afficiant qui iſtiuſmodi dominatores interfecerit. Tantum item abeſt ut à ſacris eos arceant, quemadmodum ſolent interfectores privatorum hominum: ut etiam imagines tale quid deſignantium in templis ſtatuant.

Quod ſi tu regem exiſtimas propterea, quòd fortunas, quàm privati hominis ampliores habeat, etiam majorem ex eis voluptatem percipere: ne id quidem ita ſe habere, putato. Sed quemadmodum athletæ, non quum imperitos ac rudes ſuperant lætantur, verùm ubi ab adverſariis ſuperantur, tùm ſcilicet ingenti moleſtia afficiuntur: ſi & rex non quum plura videtur poſſidere quam privati homines gaudet: ſed magnum ex eo dolorem percipit, ſi minus quàm cæteri potentes habeat. Nam hos in opibus adverſarios ſuos eſſe ſtatuit.

Neque citius regi quod concupiſcit obtingit, quàm homini privato. Homo enim privatus vel domum, vel fundum, vel ſervum appetit: rex autem, vel oppida, vel regionem amplam, vel portus, vel munitas arces: quæ quidem majori cum difficultate ac periculo acquirũntur, quam quæ privati homines concupiſcunt.

Quinetiam non tam paucos inter homines privatos pauperes videbis, quam multos inter reges & principes. Nam numero nec ea quæ multa ſunt, nec quæ ſufficiant, exiſtimantur: ſed ex uſu. Quo fit, ut quæ ſuppetant ultra id quod ſatis eſt, multa ſint: quæ verò ſunt infra id quod ſufficit, pauca.

Regi igitur multis partibus plura minus ad neceſſarios ſumptus ſufficiunt, quàm homini privato. Nam privatis licet præcidere ſumptus quotidianos ex animi arbitratu, quod in principibus locum non habet. Nam maximos ſumptus eóſque ſummè neceſſarios in excubias vitæ faciunt de quibus ſi quid decidatur, cum ipſorum exitio id conjunctum eſſe videtur.

Deinde, quicunque habere juſta ratione poſſunt quantum requirunt, eur eos miſeretur ut inopes? at qui ob egeſtatem malum ac turpe quid moliri, de quo vivant, coguntur: cur non illos & miſeros & pauperes eſſe meritò quis exiſtimet? At enim principes plurimis rebus per injuriam tum fama, tum homines ſpoliare coguntur, propterea quod ipſis ad ſumptus neceſſarios ſemper aliis pecuniis opus ſit. Perinde ut belli tempore, vel copias alant, vel ſeipſos perdant neceſſe eſt.

Exponam tibi etiam quandam eorum ſanè gravem calamitatem. Etenim non minus norunt quàm privati homines quinam egregij viri ſint, & ſapientes, & juſti: verum hos quum admirari deberent, metuunt: fortes quidem, ne quid libertatis cauſa audeant: ſapientes, ne quid moliantur: juſtos, ne plebs eos ſibi præeſſe cupiat. Quum verò hujuſmodi homines è medio propter metum ſuſtulerint, quidam alij ſunt ipſis reliqui, quorum ſcilicet opera uti poſſint, quam injuſti, intemperantes, ſerviles. Injuſti nimirum quorum fidei opera credantur, ut ne ad libertatem aſpirent, ac ipſos ſuam in poteſtatem redigant, quippe quod injuſti principum inſtar metuantur: intemperantes ob preſentem poteſtatem ſerviles, quòd ne illi quidem liberi eſſe cupiant. Quapropter equidem arbitror hanc etiam calamitatem gravem eſſe, quod alios quidem viros bonos eſſe ducant, aliis verò uti cogantur.

Volo autem tibi etiam voluptates illas exponere, quibus dum privatus adhuc eſſem, utebar: ſpoliatus eis, uti quidem animadverto, poſtea quam regnum adeptus ſum. Verſabar cum æqualibus, quorum egò conſuetudine delectabar, ſicut & illi mea: verſabar & mecum ſolo, ſi quando quietem experetur. Aderam ſæpenumero conviviis eo uſque, dum omnium obliviſcerer quæ in vita hominum moleſta evenirent: ſæpenumero dũ cantilenis, hilaritatibus, choreis animũ commiſcerem: ſæpenumero quandiu tum mihi, tum iis qui aderant, collibitum fuiſſet. Nunc verò iis ſpoliatus ſum, quæ mihi jucunda erant idque propterea quod amicorum loco ſervorum ſodalitate utar, ſum item ſpoliatus dulci eorum conſuetudine, propterea quod nullam in eis amplius erga me benevolentiam perſpiciam. Vini multum uſum ac ſomnum non aliter atque inſidias vito.

Iam quod hominum turbam metuam, quod contra ſolitudinẽ, quod cuſtodum abſentiam, quod ipſos etiam cuſtodes, quod neque inermes ipſos circum me habere volo neque armatos libenter aſpicio: quo pacto non res eſt ærumnoſa? Præterea plus externis habere fidei, quàm cibus: barbaris quàm Græcis: cupere hominibus ingenuis ut ſervis uti contráque cogi ad concedendam ſervis libertatem: hæc omnia non tibi eſſe videntur indicia perculſi à terroribus animi? Neque ſolum metus ipſe in animis moleſtiam dolorémque creat: ſed etiam exiſtit voluptatum omnium quoddam exitium, dum me comitatur.

Quòd ſi tu quoque, Simonides, res bellicas expertus es, atque aliquando adverſus hoſtilem phalangem in acie conſtituti: quantum id temporis cibi ſumpſeris recordare, qualique ſomno ſis uſus. Nimirum quales tum moleſtias experiebaris tales experiuntur qui aliis præſunt, atque etiam graviores. Non enim hoſtes ſolùm ex adverſo, ſed omni ex parte videre ſe putant.

S. Videris mihi quædam nimium quàm bene dicere. Bellum enim terribile quidem illud eſt: ſed tamen nos quum militamus, excubiis ante caſtra collocatis, ſecurè tum cœnamus, tum dormimus.

H. Ita eſt profecto, Nimirum leges ante ipſos excubant, quò fit ut & ſuo & veſtro nomine in metu ſint. At tyranni cuſtodes habent ſtipendio conductos perinde ac meſſores. Et requirunt ſanè potiſſimum ab illis cuſtodibus fidem: verùm fidelem unum multo difficilius invenieris quàm multos admodum operarios, quodcunque tandem opus exerceant. Præſertim ſi cuſtodes quos diximus, pecuniæ cauſa adſint, atque licet eis interfecto Domino multò majorem pecuniæ vim exiguo tempore conſequi, quandiu pro illo excubantes accipiant.

Iam quòd fœlices nos prædicaſti, ut qui amicos maximè beneficiis afficere poſſimus, & hoſtes facillimè noſtram in poteſtatem redigere: ne id quidem ita comparatum eſt. Nam quo pacto exiſtimare poſſis unquam de amicis bene te promeriturum, ſi planè noris eum qui accipit à te plurima, lubentiſſimè tuo ex conſpectu abire quam primum cupere? Quidquid enim à principe quis accipit ejus nihil ſuum eſſe arbitratur prius quàm ex illius poteſtate evaſerit.

Et quo pacto dicere poſſis, regibus facultatem in primis non deeſſe, redigendi hoſtes in poteſtatem ipſorum? quum certò ſciat omnes illos ſe hoſtes habere, qui eorum imperio ſubjecti ſunt. At illos omnes neque occidere, neque vinculis conſtringere poſſint. Nam ſi id fieret, in quos tandem regis imperium eſſet? Nimirum neceſſe eſt eum non ignorantem ſe illos hoſtes habere ſimul & cavere ſibi ab eis, & opera tamen ipſorum uti.

Hoc quoque ſcire debes, reges etiam illos cives, quos metuant magna cum moleſtia vivos aſpicere, neque cum minori occidere. Perinde atque equum, qui bonus quidem ille ſit, metuatur autem ne quod immedicabile det malum, haud facilè quis ob virtutem interficit, gravatè tamen eo utitur, dum cavet ne quo in periculo malum inſanabile ipſi creet. Itidem res illæ, quæcunque moleſtiam quandam cum utilitate conjunctam habent, tum poſſidentibus tum abiicientibus eas, dolorem adferunt.

S. Magnum eſſe quidam honos videtur: quem qui appetunt, laborem omnem ſubeunt, omne periculum ſuſtinent. Vos quoque, ceu videtur ut tantum moleſtiarum principatus habeat, quantum commemoratis, nihilominus præcipiti ad eum impetu ferimini, ut nimirum honorem adipiſcamini, atque ut nobis omnes in omnibus, quæ mandatis inſerviant ſine ulla recuſatione omnes undique ſpectent, de ſellis aſſurgant, de via cedant, omnes denique familiares veſtri ſemper vobis tum verbis tum factis honorem deferant. Nam hujuſmodi quidem certè quædam ſubditi dominis exhibent, atque etiam alij quemcunque honore afficiunt.

Etenim videtur cæteris ab animantibus in hoc mihi differre qui vir eſt, quòd honoris ſit cupidus. Nam de cibis, potu, ſomno, re venerea, conſentaneum eſt pari quodam modo animalia cuncta voluptatem percipere. Verùm ambitió neque animantibus rationis expertibus à natura ineſt, neque cuivis homini. Quibus autem honoris ac laudis innata eſt cupiditas, illi verò ſunt qui plurimum à pecudum natura differunt, ac viri plane, non homines ſolum exiſtimantur. Quo fit ut equidem arbitror meritò vos omnia in principatu quæ fertis, ferre: quando ſuprà mortales cæteros vobis honos defertur. Nulla enim voluptas humana videtur ad divinam accedere propius: quàm ea, quæ ex honoribus percipitur, delectatio.

H. Principum & regum honores illis mihi conſimiles venereis congreſſibus eſſe videntur, cujuſmodi eos uti demonſtrabam. Nam neque officia profecta ab iis, qui non redamarent, pro gratificationibus habenda nobis eſſe videbantur: neque congreſſus venerei vi exorti, voluptatis ullam habere ſpeciem. Eodem ſcilicet modo nec obſequia præſtita ab illis qui nos metuunt, pro honoribus haberi debent. Nam qui dicere poſſimus eos, qui vi coacti de ſellis aſſurgunt, idcirco ſurgere, quod homines injuſtos honoribus afficere cupiant? vel eos qui ſuperioribus de via cedunt, idcirco decedere, ut injunctos homines honore afficiant?

Plerique certè etiam iis quos odore munera largiuntur, idque rum maxime

maximè quum metuunt ne quid ipsis mali accidat. Verùm hæc, mea quidem sententia, servilia putari meritò debent: quum honores ex iis oriantur, quæ his sunt contraria. Nam quum hominum ea est opinio, ut existiment aliquem ad bene de ipsis promerendum satis esse idoneum, ejúsque se bonis fruituros arbitrantur: tum verò si eum & prædicando habeant, & ut bonum proprium singuli spectent, ac lubentibus animis ei de via cedant, de sellis assurgant, cum benevolentia, non metu virtutis: ac beneficentiæ publicæ causa corollis ornent, munera largiantur, videntur mihi & illi, quotquot hæc obsequia præstant revera ipsum honore prosequi: paritérque is quem his dignantur, revera honore affici.

Quinetiam illum, cui talis honos defertur, felicem prædico. Nàm animadverto ei insidias nullas fieri, sed aliis esse curæ, ne quid ipsi accidat: adeóque hunc metus, invidiæ, periculi expertem beatum ævum agere, attamen neque noctu, neque interdiu vivit, ac si propter injustitiam damnatus ad mortem ab hominibus universis foret.

S. Qui verò fit Hiero, quòd quum tam mala res sit regno potiri, idque tu animadverteris, tanto malo temet non liberes?

H. Quoniam, mi Simonides, hac ipsa in parte miserrimum quiddam est dominatio. Nec enim ea quis liberari potest. Nam qui tandem princeps quispiam tantum opem habeat, quantum satis sit ad persolvendum iis quibus abstulit sua? qui compensare possit iis vincula, quos vinculis constrinxit? qui tot animas iis restituat, quos sustulit? Nimirum si ulli alij laqueo vitam ut finiat expedit, equidem reperto maximè regis è re esse, ut id faciat. Nam illi soli neque deponere mala quæ sunt, expedit.

S. Te verò non æquo esse erga dominationem animo non miror. Quippe dum amari ab hominibus cupis, hanc esse tibi impedimento arbitraris. At ego posse me docere arbitror, imperium minimè prohibere posse quominus quis diligatur: immo etiam in hoc privatam vitam superare. Verùm in hac consideratione non ad hoc respiciendum est, num is qui cum imperio est, propterea quod majorem potentiam habeat; præstare majora possit beneficia: sed si paria faciant, homo privatus & rex, cogites velim uter paribus beneficiis plus sit intuitus gratiæ.

Ordiar autem minimis ab exemplis. Primùm aliquem visum amanter tum princeps tum privatus aliquis alloquatur: utrius compellationem magis illi, qui audiat gratiam fore arbitraris? Age verò, si ambo aliquem laudent, utrius prædicationem existimas eo magis pertingere ut voluptati sit? Facta re sacra honore aliquem uterque afficiat, ab utro putas exhibitum honorem majorem mereri gratiam? Aversa valetudine laborantem uterque similiter curat, an non clarissimè apparebit, profectas ab iis qui plurimum possunt curationes & officia maximam quoque lætitiam adferre? Donentur æqualia, an non hic etiam perspicuum erit, profecta ab iis qui plurimum possunt, dimidia beneficia plus posse, quam coram hominis privati largitionem.

Equidem puto divinitus etiam fieri, ut hominem, qui cum imperio & potestate sit, honor ac gratia quædam comitetur. Non tantum enim hominem pulchriorem efficit imperium, sed eundem libentius contemplamur, ubi jam nactus est imperium, quam quum privatus esset: atque etiam magis avemus cum illis colloqui, qui eximio supra cæteros in honore sunt, quàm cum aliis qui nobis sunt pares. Porro, quum ex paribus officiis majores vos ineatis gratias, & multò plura quàm nos præstando juvare possit: alios, atque etiam multò plura largiri: cur non magis vos amari consentaneum fuerit, quàm privatos homines?

H. Quia necesse est nos multò etiam plura ejusmodi agere, quam privatos, ob quæ hominum in odio sumus. Exigendæ pecuniæ siquidem ad res necessarias habere sumptus volumus: cogendi quidam ad custodiendum ea, quæ custodia indigent: puniendi injusti, & impediendi qui vim inferre volunt. Quod si celeritatem occasio temporis postulet, ad suscipiendam vel terra vel mari expeditionem, non ignavis res committenda est. Præterea mercenario militi opus est regi, in quo elationem animi cives gratius fuerunt, quam quidquam aliud. Arbitrantur enim non hos quidem alij, ut cum tyrannis pari sint in honore, sed avaritiæ causa.

S. Ego verò, mi Hero, non nego harum omnium rerum curam suscipiendam esse: sed tamen videntur mihi curationes aliæ in odium adducere, aliæ magna cum gratia conjunctæ esse. Nam docere quæ optima sunt, & pulcherrime illa præstantem prædicare atque in honore habere, ea verò curatio cum gratia quadam fit. At eum qui non rectè aliquid agit, convitiis incessere, cogere, mulctare, punire: hæc vero cum odio quodam fieri necesse est.

Quamobrem aio quidem id, quod necessitas requirit, debere illum qui cum imperio est, aliis puniendum mandare: præmia verò per seipsum largiri. Quod sanè recte fieri rerum eventa testantur. Nam quum choros decertare volumus, præmia quidem præfectus ipse proponit, congregandi autem ipsos munus choragis datur, itémque aliis docendi, & cogendi eos, qui non sat rectè aliquid præstent. Ita statim hic quod cum gratia conjunctum est, per præfectum ipsum curatur: quæ verò dura sunt, per alios.

Quid igitur impedimento sit quominus etiam res civiles cæteræ, consimili ratione peragantur? Divisæ sunt enim urbes universæ partim in tribus, partim in classes, partim in manipulos, ac singulis partibus, præfecti quidam sunt. Quamobrem si quis his quoque tantum choris præmia proponeret ob insignem armaturam, ob ordinis observationem, ob rem equestrem, ob fortitudinem militarem, ob injustitiam in commerciis, consentaneum esset futurum, ut etiam hæc omnia per contentionem acriter exercerentur.

Ac, ita me Deus amet, quò opus esse celerius impellerentur, si quidem honoris cupiditate ducerentur: itéque citius pecuniâ conferrent, quàdo sic usus postularet, & (quod quidem fructuosissimum est) quanquam per contentionem agi minimè consueverit; ipsa agricultura magnum incrementum sumeret, si quis per agros, vel per vicos optimè terram excolentibus præmia constitueret, adeóque civibus, qui totis viribus in id incumberent, multa bona conficerentur. Nam & proventus augescerent, & temperantia multò magis occupationum comes esset: ne dicam etiam facinora minus in iis, qui opus faciunt existere.

Quòd si etiam mercatura reipublicæ commodum aliquod adfert, major mercatorum numerus excitabitur, si is qui plurimum negotiatur affectus honore fuerit. Quod si futurum pateat ut qui sine aliorum molestia proventum aliquem reipublicæ excogitat, & ipse ornetur: ne illa quidem consideratio relinqueretur.

Denique summatim ut dicam, si in omnibus perspicuum esset: non cariturum honore, si quis boni alicujus autor exstiterit, multos hoc etiam impelleret, ut studiosè boni aliquid investigarent. Iam si multis reipublicæ commoda curæ sint, necesse est magis aliquid inveniri, & hominum studia excitari. Quòd si metuis, Hiero, ne propositis inter multos præmiis magni sumptus fiant: cogitatio nullas esse merces utiliores, quàm quæ præmiis redimuntur. Vides in equestribus, & gymnicis, & scenicis certaminibus, quàm exiguis præmiis ingentes sumptus, multíque labores & studia hominum eliciantur.

H. Præclarè tu quidem illa mihi dicere videris, Simonides. Cæterum de mercenario milite num proferre quid potes, ut videlicet propter ipsos minus in odio simus? an ais principem virum amicitia hominum conciliata satellitum opera nihil amplius egere?

S. Immò egebit certè. Nam scio perinde ut equis, ita & hominibus quibusdam accidere, ut quanto magis ipsis necessaria suppetant, tanto sint petulantiores. Hos igitur magis modestos reddet ortus à satellitibus metus: è bonis autem egregiísque viris nulla re tantum mihi posse prodesse videris, quantum his ipsis mercenariis militibus. Nam tui corporis custodes alis, & multi jam dudum heri suis à servis vi sunt interempti.

Quòd si primum hoc mercenario militi imperetur, ut succurrat, omnibus, tanquam si essent satellites omnium civium, si quid animadverterint: & solent, (ut scimus existere facinorosi homines in civitatibus) & os igitur si observare jubeantur, scient cives hanc se utilitatem ex eis percipere. Deinde ruri opus facientibus ac jumentis quoque consentaneum est, hos & fiduciam & securitatem præstare posse: idque perinde privatim tuis, atque aliis qui passim in regione degunt. Possunt etiam civibus præstare otium per quod liceat ipsis res suas curare, si loca opportuna custodierint.

Ad ostium præterea repentinas & occultas insidias vel præsentiendas vel impediendas quidam parationes fuerint, quàm illi qui semper armati sunt, & in acie instructi? Etiam ipso in exercitu quid civibus est milite mercenario utilius? Nam eos & ad laborandũ pro aliis, & adeundũ pericula & excubandũ promptissimos esse consentaneum est. Et finitimas civitates an non propter eos, qui semper armati sunt, necesse est etiam pacis maximè cupidas esse? Nam qui ad pugnam sunt instructi maximè tum amicorũ fortunas tueri, tum hostium pessundare possunt.

Iam si cives intelligant hos nihil injustè agentibus non nocere, sed illos impedire qui alios lædere volunt, injuriam passis succurrere, pro civibus & sollicitos esse, & pericula obire: qui non eos necesse est lubentissime sumptum in hos conferre? Alunt certe privatim custodes rerum etiam minoris momenti.

Necesse est etiam, ut boni publici causa de tuis facultatibus sumptus facere non recuses. Nam equidem arbitror ea quæ civitati impenduntur, utilius expendi, quam quæ rex privatim insumit. Consideremus sanè rem sigillatim.

Vtrum existimas domum, immenso sumptu elegantissimè exstructam ornamento tibi majori esse quàm si urbem universam mœnibus, templis, columnis, foris portubus instructas? Num si armis planè formidabilibus inde ornatus sis, mari hostibus terrori fueris, quàm si civitas universa præclarè tibi sit armis instructa? Vtrum proventus plures putas te habiturum, si tantum privatim tua fiant, an si effeceris ut cives universi rebus suis agendis intenti sint?

Iam, quod omnium præclarissimum & magnificentissimum studium esse putatur, utrum putas te magis præclarè currus instructurũ, si unus inter omnes Græcos maximam currũ copiâ instituas, & ad celebritates Græciæ mittas: an vero si maxima civium pars equos alat, & plurimi decertent? Vtrum esse putas pulchrius vincere currus præstantia, an urbis, cui præes, felicitate? Equidem non convenire quidem aio, ut res cum privatis hominibus congrediatur. Nam si viceris; non eris in admiratione, sed invidia, ut qui multorum de re familiari sumptus facias: at si vincaris, maximè omnium irrisioni eris expositus.

Equidem tibi, mi Hiero, propositum esse certamen aio adversus aliarum urbium præsides, inter quos si tu civitatem, cui præes felicissimam præstiteris: scito te pulcherrimo & magnificentissimo inter homines certaminis genere victorem futurum: primùm effeceris ut à subditis tuis diligaris, quod tu quidem expetis: deinde victoriam tuam non unus publicè indicabit, sed virtutem tuam homines universi prædicabunt. Suspicieris itidem ac diligeris non solum privatis ab hominibus, sed multis etiam urbibus. Non privatim eris in admiratione, sed publicè apud omnes.

Licebit tibi si voles, securitatem, quod attinet, aliquo proficisci: licebit & hic manenti hoc ipsum facere. Semper enim apud te esset cœtus frequens eorũ, qui ostentare velint si quid habent, vel doctrinæ vel virtutis, atque etiam inservire tibi cupient. Quisquis aderit, socius tibi esse volet, & qui aberint, videre te cupient. Adeoque non tantum ab hominibus diligeris, sed etiam amaberis. Non erit quod tibi metuas; sed potius alij, ne quid accidat tibi, metuent. Quod si quid erit periculi,

Non

non opilatores tantum,sed etiam propugnatores,eosque alacres cernes. Nullis muneribus dignus judicaberis neque copia tibi deerit ejus, cui bene tibi volenti vicissim illa impertias.Omnes ob commoda tua tecum gaudebunt, omnes pro bonis privatim tuis, tanquam propriis, dimicabunt. Omnes quæ apud se erunt opes,thesauri tui erunt

Tu verò, amicos audacter collocupletato,quippe qui temet sis ditaturus,& civitatem amplificaturus, & tibimet ipsi potentiam adjuncturus. Comparato reipublicæ belli socios, Patriam existimato domum tuam esse,cives, socios, amicos, liberos tuos; liberos nihil aliud quàm tuum ipsius animum. Atque hos omnes beneficiis superare contendito, Nam si amicos benefaciendo viceris, resistere tibi hostes minime poterunt. Denique si hæc omnia præstiteris, scito planè quiddam te longè humanis in rebus præclarissimum felicissimumque consequuturum, ut tametsi beatus sis,tamen non experiaris invidiam. *Hæc Xen.in Simonidis & Hieronis colloquio.*

Regum ea natura est, ut neminem vel hostem vel amicum habeant, sed ex eorum commodo amicitias inimicitiasque metiantur. *Polyb.l.2.*

Ea est consuetudo regum, ut casus adversos hominibus tribuant,secundos fortunæ suæ,quo facilè fit ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res malè gestæ nunciantur. *Æmyl.Probus.in Datame.*

Regna.

Regna terrena sunt suspecta, infida,cruenta, incerta, serva, angusta, insatiabilia. *P. Æmil.lib.3.*

Providentia regum, fide popularium salus, dignitatesque regnorum constat. *Idem lib.9.*

Regna ut fortitudine comparantur, sic mansuetudine & humanitate conservantur. *B. Facius, hist.lib.7.*

Non iisdem semper artibus reges magna imperia tueri possunt;quibus ea quæsierint,ignoscendo,largiendo,indulgendoque regna læto admodum hospitio feliciter incuntur. Cæterùm, cùm prava inquietaque hominum ingenia,audendo,moliendoque insperatas ex occulto tempestates cient, tum denique severitatem pro clementia, parsimoniam pro munificentia,pro facilitate autem ac liberalitate illiberalem durioremque naturam,utilia salutariaque didiceris. *P.Iovius, hist.lib.*

Neminem esse hominum arbitror, quem latere possit,quod hominem in hoc mundo Deus fecerit: unde etiam peccante homine mundus arguitur,ac propter nostram intemperantiam comprimendam, terra hæc, in qua vivimus, defectu cæterorum animalium, & sterilitate suorum fructuum castigatur. Itaque si creatura Dei, meritò & dispensatio Dei sumus:quis enim magis diligit quam ille qui fecit?Quis autem ordinarius regit, quàm is qui fecit & diligit? quis verò sapientius & fortius ordinare & regere facta potest, quam qui & facienda providit, & provisa perfecit? Quapropter omnem potestatem à Deo esse, omnemque ordinationem,& qui non legerunt sentiunt,& qui legerunt cognoscũt. Quod si potestates à Deo sunt, quanto magis regna à quibus reliquæ potestates progrediuntur? Si autem regna diversa, quanto æquius regnum aliquando maximum,cui reliquorum regnorum potestas universa subiicitur? *P. Oros.lib.2.cap.1.*

Nil minus populare quàm regnum est. *Livius. Decad.1.lib.6.*

Multa decora,regni fœda cupiditas non ingrata solum,sed etiam invisa reddidit. *Idem ibid.*

Invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta facit. *Idem,eod.l.*

Majus est regnum fastidire quam accipere. *Curt.lib.4.*

Regnum atque ejus commoda magis expetunt ij qui potentiam aliquam habent, quam qui egentiores sunt. *Xiphil.Cæs. August.*

Regnum si affectes, non tam facilè adipiscare, quàm si habeas amicitas. *P.Æmil.lib.3.*

Ludovicus Crassus cùm fatalem sibi diem appetere sentiret, revocavit filium è Vasconia: coramque hortatus est obtestatusque, ut magis pie regnaret quàm ipse fecisset, religionem coleret, egentibus coleret, orbis pupillisque prospiceret: paci communique dignitati ac saluti inserviret:Regnum nihil aliud quam procurationem munusque publicum existimaret:cujus in vita administrati reddendam exactè rationem continuò post facta sciret, sedente in immortali judice, sua cuique facinori parata præsenti sempiternaque mercede. *Idem lib.5.*

Studia hominum quæ liberalitate atque justitia facilè comparantur, sunt regni opes firmissimæ. *P.Iov.hov.hist.lib.18.*

Avitum malum, regni cupido. *Liv.Decad.1.lib.1.*

Non exercitus,neque thesauri præsidia regni sunt:verum amici,quos neque armis cogere,neque auro parare queas, officio & fide parantur. *Sallust.de bell.Iugurt.*

¶ Apophthegmata.

Philippus Macedonum rex in palęstra prolapsus,quum surgens in pulvere vidisset corporis vestigium,Papæ inquit,ut minimam terræ partem natura sortiri,orbem appetimus universum? Vtinam hoc dictum inhæsisset animo filij,cujus ambitioni orbis fuit angustus. *Eras.ex Plut.*

Alexander puer adhuc, cum parentis sui fortia facta intueretur,neque tamen iis gaudebat: sed inexpugnabilis, ad pueros æquales dicere solebat: Pater nil quicquam mihi relicturus est. Illis vero contradicentibus. Imo omnia parat tibi ut hæredi:Quid tum postea,inquit?Ego interim nil habebo,quod agam.Quis non miraretur tantam regnandi cupiditatem puero infuisse, qui præter naturam ejus ætatis,non fuit contentus imperio patris sui: imo ab ipsis statim cunabulis animum ad id intendit, ut multorum dominus solus esset? *Plut.in Apophtheg.*

Idem. Quum audisset Anaxagoram differentem innumerabiles esse mundos lachrymasse dicitur. Rogantibus, nunquid accidisset lachrymis dignum? An non videor, inquit,merito flere,qui quum mundi sint innumerabiles,nondum unius dominus factus sum. *Plut.in vita Alex.*

Idem. Miserat epistolam ad Antipatrum,per quendam nomine Athliam, quumque id temporis forte adesset Diogenes, Cynico more dixit Athliam ad Athlium. Porro Athlius Græce miserum sonat, multisque laboribus afflictum:unde & Athletes nomen.Sensit philosophus,principes ob ambitionem assiduis bellis tumultuantes,verè miseros esse:æquè autem miseros,qui illorum cupiditatibus inservirent. *Laërt.l.6.& Eras.*

Idem. Alexandro Magno Corinthij per legatos jus suæ civitatis detulerunt. Hoc officij genus quum risisset Alexander:quidam è legatis: Nulli, inquit,civitatem unquam donavimus, præter quam tibi & Herculi. Hoc audito lubens accepit oblatum honorem,quem illi commendabat partim raritas, partim cum Hercule laudatissimo viro societas. *Plut.in Alex.*

Idem. Edicto vetuit,ne à quoquam pingeretur, præterquam ab Apelle:aut à quoquam ære insculperetur, præterquam à Lysippo, artificibus illius ætatis præstantissimis, nam hoc quoque iudicabat ad principis dignitatem pertinere. Cum Cherylo poëta pactus erat, ut pro unoquoque bono versu Philippicum acciperet aureum, pro malo colaphum. *Eras.lib.4.apoph.*

Demades. Quum Athenienses vellent Alexandro divinos honores decernere; Videte, inquit Demades, ne dum cœlum custoditis, terram amittatis. Alexander enim ambiebat monarchiam. Absurdum autem erat, eos sic alium donare cœlo, ut ipsi terra sua pellerentur. *Eras. lib.6. apoph.*

Cyneas. Pyrrhum Epirotarum Regem quum Italico bello imminere cerneret,fretus ingenij dexteritate,posse Pyrrhum de sententia deduci: Nosti,ait,Pyrrhe,Romanos imperio potentes, animo corporeque pollere,multasque feras gentes domuisse.Si autem Dij faverent nobis adeo, ut victoria potiremur, quid quæso tibi ultra agendum putares?respondente Pyrrho, se cum Romanis militibus in Siciliam tum trajecturum. Tum Cyneas:His etiam devictis,ait,quid ultra agetur?Aphricam traiicienus,inquit Pyrrhus,Cui Cyneas: Sed his demum partis, quibus rebus tempora nostra transigemus? Tum Pyrrhus: Læti unà inter festos dies,ludosque agemus.Cyneas autem,Quis prohiber,sine tantis laboribus ac periculis,quin vel hac ipsa hora,quum tu magnus atque opulentus Rex sis,læte simul vivamus? Argute simul, sapienterque hominum inexplebilem cupiditatem ostendens, quæ incognita, eos ad indefinita pericula deducit.Huic si Pyrrhus obtemperasset,neque in Italia vulnus accepisset,neque ab Argis postea oppressus vitam amisisset. Si alij quoque quos orbis terrarum habet principes, ista, quæ Cyneas sapienter Pyrrhum monebat,metiri vellent,ambitiosas curas magis frenarent,atque sibi, terrarumque orbi ad quietioris vitæ cursum rectius consulerent. Nunc pravos maiora habendi impulsus sequentes, non modo id assequuntur,ut anxij semper vivant:verum etiam ut in gravissimas calamitates, atque in ipsam mortem sine ullius remedij spe cum populorum perturbatione incurrant. *Ex Plut.in vita Pyrrhi.*

Annibal. Inter Scipionem Africanum & Annibalem ortus est sermo de præstantia ducum. Quumque Scipio rogasset,quem primum censeret? respondit, Alexandrum Magnum.Quem secundum? Pyrrhum Epirotarum regem. Quem tertium? seipsum nominavit? At quid, inquit Scipio, si me vicisses? Tum, inquit, neque secundum, neque tertium, sed omnium primum censuissem. *Plut in Annib.*

Pompeius. Phraati Parthorum Regi per legatos postulanti,ut Euphratem Romanæ ditionis terminum esse vellet: Imo, inquit, illud magis postulandum:ut Romanorum fines à Parthorum regno justitia dirimat, Significans Romanis non esse præscribendum, quousque debeant proferre imperium, à quo propagando non montes aut flumina debeant arcere: sed sibi demum fore fines Romanæ ditionis, ubi ius non esset ulterius procedere. *Plut in apoph.*

L.Sylla. Quum cogitaret de occidendo Cæsare;amicis, ne id faceret, dehortantibus,indignum enim esse talem necare puerum:Desipitis, inquit,si in hoc puero non videtis multos inesse Marios: Deprehendit in eo ambitionem insatiabilem, ut qui vix dum pubescens sacerdotium ambierit. Iidem populum Romanum subinde monere solebant; caverent puerum male præcinctum. *Eras.in apoph.*

Cicero. Pompeio ac Cæsare inter se dissidentibus, Cicero, Quem fugiam,inquit,scio,quem sequar,nescio,Sentiens, ambos non pro Reipublicæ libertate, sed pro principatu dimicare. *Plut.*

¶ Similitvdines.

Procopij. Vt ignis est,ut vrat,& lucem præbeat, Sic regis est,ut benefaciat & puniat. *In Genes.cap.2.*

Orontes. Quemadmodum supputatorum digiti nunc infinitum numerum,nunc unum tantum possunt ponere:Sic amici regum nunc quidvis pollent, nunc quam minimum. *Dictum Orontis, qui fuit Artaxerxis regis gener,apud Plut.in regum & imperatorum apoph.extat.*

Plutarchi. Vt quibusdam,quum foris,in foro,aut in curia conspicui sint ac splendidi,domi morosa uxor contristat omnem vitam:Sic regno, ac divitiis multa adsunt occulta mala. *In mor.*

Eras.Roterod. Vt quædam fulmina æs ac ferrum liquefaciunt, ne cera quidem confusa: Ita divina vis,aut regia potestas in obsistentes sævit,mollibus parcit & cedentibus. *In Similib.*

Vt vitis, nisi amputes, late sese spargit,brachiis suis omnia complectens & simplicans:Ita princeps ambitiosus semper aliquid è proximis suo & adjungit imperio, nisi subinde vindicetur.

¶ Adagia.

Abstinenda vis à regibus.

Qui dicet haud temere manum immittendam in reges potentes, aut viros Deo dicatos adducet illud ex Odyss.π.

Δεινὸν γὰρ γένος βασιλήιον ἔστι.
Κτόνδε,
Res dura ac plena pericli est,
Regale occidisse genus.

Princeps

Princeps diligens.

Indiligens pedagogus corrumpit puerum: Malus præceptor vitiat discipulum. Rex improbus populum item corrumpit; Ad hanc sententiam facit illud Homeri.

Αὐτὰρ μῆλα κακὸς δείρασι νομεύς.
At corrumpit oves pastor malus.
Ducuntur ab Eumæo subulco ad caprarium.

Cum principe non pugnandum.

Qui significabit arduum, Principem à privato superari, aut difficillimũ vincere naturam: usurpabit illud Homeri.

Ἀργαλέον γάρ τ' ἐστὶ θεὸν βροτὸς οὐδρὶ δαμῶαι,
Ardua res homini est mortali vincere Numen.

Principum favor necessarius:

Vbi quis invitis principibus conatur extricare sese à malo quopiam, aut liti aliqua non possit explicari, nisi adductus illorum favore: conveniet illud dictum in Aiacem Oïleum apud Homerum:

Φῆς αἴκιστι θεῶν φυγέειν
Μέγα λαῖτμα θαλάσσης,
Iactabat sese spatiosi ex aquoris altis
Emersurum undis invito numine diuum.

¶ Exempla Biblica.

Regis iræ *exempla*: Ioas, 2. Paral.24.41.Nabuchodonosor,Dan.2.v. 12.Reges ac Principes religionis curam suscipere debent. *exempla*, David.2.Sam.6.2.& 7.2.Iosaphat,2.Paral.17.7.& 19.4.Ezechias,27.5.Ios. 34.8.Reges mortalis suæ conditionis commonefieri debent, Ps.82.v.7. Reges ac Principes non facilè cedunt, *exempla*: David, 2.Sam.19.29.1. Paral.21.4.Roboam,2.Paral.10.8.Asa,16.10.Amasias,25.16. Ozias, 26. 19.Iosias, 35.22.Sedechias,36.vers.12.13.Ioachim, Ierem.36.25. Herodes,Marc.16.17.Reges interdum clientum suorum metu indigna committunt,*Exempla*,Darius,Dan.6.v.14.Reges ob populi peccata mutantur,Prou.28.2.Reges Dei quid fugere debeant.Deut.17.29.1. Sam. 8.1. &c. 1.Reges.22.& 10.9.Paral.9.1.& 19.5.Ioa.34.30.Psal.2.10.& 101.1. &c. Prov.14.28. & 19.12. & 20.v.8.16. & 28.15. & 29.v.4.24. & 13.4. Sap.6.9,Ier.12.2.

¶ Exempla Profana.

Augustus,Cuidam ipsi libellum trepide porrigenti, qui manum nunc retraheret:quid,inquit, An putas te assem dare elephanto? Solent enim pueri inimicos nummos elephanto porrigere, quos ille non sine spectatorum admiratione proboscide sic corripit, ut pueri manum non lædat. Sic videmus pueros & in ursorum rictum manum inserere, non sine metu. Ita molestum erat optimo principi, quod timeretur. *Erasmus.l.4. apoph.*

Optimo jure laudibus vehitur illa vox *Traiani*,qui amicis incursantibus, quod parum memor imperatoriæ majestatis, nimium esset omnibus expositus, respondit: Talem præstabo imperatorem privatis, qualem optarem ipse privatus. *Eras.lib.8.apoph.*

Constantius Chlorus, amicis admonentibus, quod in augendo fisco videretur indiligentior, respondit publicas opes rectius è privatis haberi,quam intra unum claustrum reservari.Bonus princeps,qui magis à suis diligitur quam timetur, habet quicquid cives possident.

Theodosius iunior tam admirabili fuit ingenij lenitate,ut quũ ab amicis rogaretur,quamobrem neminem eorum,à quibus lædebatur, supplicio capitis afficeret? Vtinam,inquit,mihi liceret & mortuos ad vitam revocare. Ad privatos oportet principem esse facilem ad ignoscendum in iis, qui lædunt Rempub.decet esse severum. *Eras.l.8.apoph.*

Vopiscus in divo Aurelio refert apophthegmata scurræ cujusdam,qui dixerat:In uno annulo bonos principes omnes sculpi posse. Sentiens, esse magnum imperatorum numerum, sed in his perpaucos bonos.

Adrianus Cæsar in colloquiis etiam humillimorum mire civilis erat eosque detestari solebat,qui hanc humilitatis voluptatem ipsi inviderent hoc prætextu,quod dicerent,Principis majestatem ubique servandam. *Eras.l.6.apoph.*

Adrianus Cæsar Commodum Ælium Verum iterum Consulem fecerat,eumque imperio destinaverat:Quem quum cerneret nec corpore, nec animo satis validum, dicere solebat. In caducum parietem nos inclinavimus, ac perdidimus quater millies H.S.quod populo ac militibus pro adoptione dedimus.

Idem dicere consueverat,sibi molestum esse, si quem videret tristem, cum tamen omnes doctos quæstiunculis vexaret, sed vexatos donavit aliquo munere.

Illum transeuntem mulier quædam appellavit,Audi me Cæsar.Is cum respondisset: Non est otium. Illa clamavit: Noli ergo imperare. Ad hanc vocem restitit, & audivit mulierem. *Eras.l.6.apoph.*

Rex quidem, cujus nomen supprimitur, nominari alioquin dignissimus,cum ipsi porrigeretur diadema, renuit aliquandiu manu,dixitque: O nobilem magis quam felicem pannum!quem si quis penitus cognoscat, quam multis periculis, sollicitudinibus ac miseriis sit refertus,ne humi quidem jacentem tollere dignetur.*Idem l.6.apoph.*

¶ Hieroglyphica.

Ægypti regem hominem per *Elephanti* simulacrum intelligebant: non ea tantum de causa, quod cum gregatim semper ingrediebantur,is qui maximus est natu, gregem ducit,quod in regibus eligendis multarum nationum ac gentium mos fuit,&c. *Pier Val.l.2.q.15.E.*

Hominem Ægypty ampliori alijua dignitate titulogue honestatum, qui tamen nulla vel majestatis,vel decoris ratione habita,vilissima quæque sectaretur, sordesque omnes perscrutaretur. significare si velient, hieroglyphicum *Elephanti qui mures venaretur* proponebant:indignus quidem tam vasta mole labor. *Pier. Val.2.2.17.B.*

Si vero *Regem optimum* significare procurasset: *Anguem* utique in orbem collectum effingebant,cauda mordicus apprehensa,sed regis nomen in spiræ medio describebat. Quin etiam certam anguis speciem μέσοι cognominatam,huic significato adhibeant.Cur vero *Anguem* fingerent sibi caudam admordentẽ,auctores, quos sequitur, nusquam tradunt:sed si hariolari licet, indicabat: omnia usque ad minima ultimaque curæ esse Regi,qui bonitatis nomen sit adepturus,cum ea præcipuè de causa Sardanapalus, & plerique alij infames habiti sint,quo simulac ad principatum venerunt,omni abjecta cura sibimet tantum vacare, seque unos curare instituerunt. *Idem pier.Val.l.35.p.140.E.*

Quod si regem Ægyptij suum, vel alium quempiam in obeliscis aut monumentis aliis,curam populi sui gessisse regiã attestarentur, eamque tutelarem fuisse commonerent, *Anguem* vigilem, vertice quippe surrecto,elatoque pectore sculpebant:cujusmodi species adhuc plerisque locis inspicitur. Hic vero pro regio nomine,*Custos*,inscribebant: ut pote quod æque vigilantem esse deceat Regem,cui gentium regnique tetula sit curæ credita. *Idem ibid.*

Vide Imperium, Magistratus, Monarcha, Princeps, Regnum, Respublica.

Rhetorica.

¶ Definitio et Etymolog.

Rhetorica,Græcè ῥητορικὴ, ῆς, ἡ, est vis & facultas percipiendi, inueniendive quid in quaque re possit esse persuasibile,hoc nullius alterius artis opus est,quippe cum reliquæ facultates, atque disciplinæ vim suam docendi, persuadendique circa unam quampiam rem subjectam obtineant,*l.1.Rhet.c.2.Arist.*

¶ Poetarvm Sententiæ.

Euripidis in Lycimnio de Hercule.

Φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγιστ' ἀγαθὸν
πᾶσαν ἐν ἔργῳ μεταμανόμενον σοφίαν
κέκλῳ ἀτρίβανα.
Neglectum,inornatum, atque ut plurimum probum.
Re metientem, non verbis sapientiam.
Sermone nunquam palliato, Vt simplici.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Vis oratoris professioque ipsa benedicendi, suscipere & polliceri videtur: in omni re, quæcunque propè dixerim, posita sit: quicquid erit in quaque quod probabile videri possit, elicere sciat atque perdiscere. *ibid.*

Tria habentur quibus omnis institutio dicendi continetur,nam primum invenire oportet, quibus fides fiat: deinde concepta,cogitataque eloqui postremo inventa commodè atque aptè disponere. *l.3. Rhet.c.1.*

Vniversa institutio dicendi ex opinione,ostentationéque pendet.*ibid.*

Ars, quam Rhetororica vocamus,ad Dialecticam refertur ceu sobolem ejus,& tanquam membrum quoddam adnascens.*l.1.Rhet.c.2.*

Rhetorica non de omnibus præcepit, sed de iis,quæ in cogitationem, consultationemque venire consueverunt, *ibid.*

De origine, fine, ac viribus Rhetoricæ.

Rhetoricæ primum in Sicilia Corax & Ctesias Syracusani, ut ait Cicero, simul & proœmiorum & epilogorum ac argumentationum, quas Græci agonas vocant,repertores fuere. Inde Arbenas per Gorgiã Leontinum fluxit, cujus discipulum Isocratem Aristoteles tunc æmulatus, scholis pomeridianis cœperit percipere,dictitãs illud notum,αἰσχρὸν γάρ σιαπδν, ἰσορα τῳ ἰαῦ λέγε. Eodem ferè tempore Theodoctes,post hos Hermagoras & Hermogenes, qui etiam de arte scripsit. Inde Rhodum per Æschinem exulem ars pervenit: postea deflorescentibus jam Athenis, Alexandriam migravit, quanquam celebriore philosophiæ studio ea urbs teneretur: postremo Massiliæ per Antoniorum tempora cum hujus facultatibus,tum reliquarum artium studia viguere,Apud nostros verò Romæ Ciceronis temporibus, maximè floruit per Appollonium Molonem. Cicero initium orandi conditoribus urbium & legislatoribus tribuit: negatque ante Periclem quicquam in ea, quod ornatum habuerit, reperiri. *Hæc ex Volaterrano.*

De Orationis origine, deque Eloquentiæ viribus.

Oris sonus ab initio olim confusus erat,qui tandem paulatim voces discernens res omnes suo nomine appellavit. Mercurium aiunt apud Ægyptios primum verba in ordinem redegisse, multisque rebus imposuisse nomina,fuisse quoque literarum inventorem. Athenis autem primum se ornator extulit,primumque etiam monumentis & literis oratio est cœpta mandari. Hæc vero omnium regina rerum: nam non modo inclinantem erigere,aut stantem inclinare,sed etiam adversantem & repugnantem,ut imperator & fortis,& optimus,capere potest.

Eloquentiæ vis & finis.

Cum duæ summæ sint in Oratore laudes: una subtiliter disputandi ad docendum:altera,graviter agendi ad animos audientium permovendos:ipsius autem eloquentiæ tanta vis est, ut omnium rerum,virtutum, officiorum,omnisque naturæ,quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim mutationesque teneat: eadem mores, leges,jura describat,Remp.regat, omniaque ad quamcunque rem pertineant, ornate copioseque dicat. Eloquentia probamus vera esse quæ defendimus: eloquentia conciliamus nobis eos,qui audiunt:eloquentia eorum animos, ad quemcunque motum casus postulabit vocamus. Ea apud Romanos adeo floruit, ut nonnulli ex infirma fortuna in ordinẽ senatorium,atque ad summos honores processerint. Cæterùm quia res nulla apud animos hominum plus quam ordo & ornatus orationis valet: &

valet: & ut terra cultu, ſic animus diſciplinis melior uberiorque efficitur: nec unquam ſolida & robuſta fuerit eloquentia, niſi multo ſtylo vires acceperit, &c.

Finis Rhetoricæ, ut Ariſtoteli placet, non perſuadere, ſed tantum bene dicere, & ea noſſe, quæ ſint ad rem perſuaſibilia veluti & medicinæ, non ſanitatem quærere, ſed bene mederi, & eò procedere arte quovſque fieri poterit. Cicero idem in arte ſentit aliis verbis: Finem, ait, his apte dicere atque appoſite, quæ faciunt ad perſuadendum.

Parem hanc viribus Dialecticæ Ariſtoteles facit, niſi quod illa ſtrictior, hæc latior: ambarúmque nullius certe ſcientiæ, ſed communem quendam modum omnium noſſe. Aliarum quidem artium præter has, nulla inter ſe pugnantia ſyllogizat. Hujus facultatis magna vis eſt, ut ait Quintilianus, nec ulli veterum ſatis pertractata: quam ſi quis rite ſectatus fuerit, ungues tondere, aut capillos reponere non exiſtimabit ad ſuam curam pertinere: quodque mirum, cum cæteræ artes judicium doctorum exquirant, hæc etiam imperitorum. Quapropter ex Demoſthenis ſententia; nulla huic rei magis quam pronuntiatio conferet, quæ corporis eloquentia putatur. Hac igitur una re vel indocti ſæpe dicendi famam quærunt: itaque clamant, ac dexteram elevant, multáque voce, anhelitu, jactatione corporis contendunt. Iam manum ad pectus revocare, ferire caput, pede terram incutere, mire ad pullatum circulum facit. In his vero qui defecerit vel doctiſſimus nihil ſcire putabitur. Quamobrem modeſtis tantum hæc facultas ediſcenda ut virtutis, cæteris ut arrogantiæ inſtrumenta fugienda.

Archidamus Lacedæmonius interrogatus, an eſſet Pericle potentior? reſpondit, Quamvis Pericles in bello ſit à me victus, ea tamen eſt facundia præditus, ut cum de his ratiocinetur, non victus, ſed victor appareat.

Eloquentia eſt cultura animi. Hæc una eſt de ſummis virtutibus, quæ ſacra ac venerabilis, quæ rerum publicarum gubernatrix eſſe perhibetur: quam M. Tullius primam artem appellat, quam Cornelius Tacitus autumat cæteris aliarum artium ſtudiis eſſe anteponendam: in qua præſidium ſimul & telum eſt, & quo pugnare pariter & niteſcere poſſimus: quæ flexanima, quæ omnium rerum regina à luculentis ſcriptoribus nuncupatur: qua qui præditus eſt, inter homines (ut ita dicam) Deus putatur: qua denique efficitur, ut reliquis hominibus tanto præſtemus, quanto homines beſtiis antecellunt.

Nihil cæteris naturæ dotibus à brutis animantibus ſeparamur: quid? quod & robore, & celeritate inferiores ſumus, aliiſque commoditatibus permultis. Verùm inſita nobis vi quádam invicem perſuadendi, explicandíque quæcunque viſum fuerit ſimul belluinam vitam exuimus, ſimul congregati, civitates condidimus, & leges invenimus, & artes excudimus *Iſocrat. in Nicocle.*

Communis Mercurius κοινὸς ἑρμῆς. *Initium Rhetoricæ.*

In initio cum eſſent recenter nati homines, magnus inter hos, ac reliqua animantia tumultus erat, perturbatióque ſuper terram, propterea quod non poſſent invicem uti ſeſe: nec enim ulla res intercedebat, quæ illos conciliaret, verùm qui potentiores erant, opprimebant inferiores. Neque ſatis erant idonei, ut reliquis animalibus reſiſterent: omnibus enim illis omni ex parte inferiores erant, aliáque in re ab aliis vincebantur: veluti ab univerſo genere volucrum celeritate: unde factum eſt ut quod ait Homerus, Pygmæis accidere à gruibus, id tum temporis paſſim à robuſtioribus avibus paterentur homines. Rurſum, quantũ ad vires attinebat, longe ſuperabantur & à leonibus, & ab apris, & aliis item complurib⁹: atque hunc in modum ſilentio peribant. Iam vero, quo ad munitionem ornatúmque corporis, non corvis modo, verum etiam cochleis cedebant, neque cuiquam ex ipſo ſuppetebat, quod ad tuẽdam vitam erat opus: itaque quum ad eum modum interiret hominum genus, ac paulatim dilaberetur: Prometheus (ut ſemper eſt hominum ſtudioſus) orator aſcendit in cœlum, mortalium nomine: non ille quidem miſſus ab iis: neque enim id temporis legatos ullos erat cernere: ſed ipſe ultroneus abiit. At Iuppiter partim in gratiam Promethei, maximè qui juſta poſtulare videretur, partim negotio apud ſeſe conſiderato, filium ſuum Mercurium jubet ad homines deſcendere, Rhetoricen ſecum adducentem. Edixit autem, ut eam mortalibus impertiret, non quemadmodum Prometheus omnibus ex æquo, ſenſus, reliquaq; corporis membra, perinde quaſi theatralem pecuniam diſpertiens, ut omnes ex æquo Rhetorices eſſent participes non aliter quam oculorum, manuũ, ac pedum: ſed ut præſtantiſſimos quoſque generoſiſſimo, & indole pollentiſſima præditos deligeret, atque iis demum munus hoc impertiret, ut pariter & ſuam ipſorum, & aliorum incolumitatem tueri poſſent. Porro, poſteaquam Rhetorica jam ad mortales perveniſſet, quum negotium, quod habebant cum belluis moleſtiſſimum, licebat effugere, tum vero deſierunt undequaque inter ſeſe ſimultatem exercere, reperto commerciorum initio. Digreſſique de montibus, alij in aliam orbis partẽ jungebantur, principio quidem ſub dio viventes: poſt autem, ubi verbis inter ſe communicaſſent, & civitatem condiderunt, ac diſtributi ſunt, non quemadmodum antea, temere, verum in ordines plebis ac belli duces, ſanctiſque legibus tum principes, tum reipublicæ ſtatum inſtituerunt, Diis munera cœperunt offerre, primitias auſpicantes ab oratione. Quibus nunc quoque vel maximè gaudere Deos conſentaneum eſt: quandoquidem hâc contingit, ut primum eſſe Deos cognoſceremus. Hinc deinceps ita crevit homo, ut qui initio debilis fuerat atque invalidus, poſtea in altum tolleretur, quippe antea pro nihilo habitus, ac deſpectus erat, deinceps factus eſt omnium, quæ ſunt in terra, dominus: cui quibus, ut liberet, jus eſſet, non alio propugnaculo ſibi parato, quam oratione. Atque hic nobis ſit fabulæ finis. *Hactenus Ariſtides. Extat conſimilis Plat. de Protagora.*

Rhetorica commoda.

Sed quibus honoribus quave dignitate Rhetoricam, id eſt, eam quam bene differendi rationem appellans, proſequar, quum huic uni iam dudum vos ipſi bonam & magnam laudis partem attribueritis? Quantum enim apud cæteras artes valeat, etſi vobis omnibus, viri inſignes, notum eſſe arbitror, illud tamen aliarum ſcientiarum pace dicam, quod omnes veræ artes ac diſciplinæ ſine hac una jejunæ, & non ſatis ornatæ habeantur, efficit quoque, ut de unaquaque ſcientiarum copioſè & ſubtiliter diſſeramus, tantum vero noſtris temporibus apud nos lumen & dignitatem attulit, ut non ſatis docti habeantur, qui in hac una ſaltem mediocriter eruditi non ſunt. Nonnihil etiam ad animorum vim rationémque attinet, quod facile videmus, ſi veterum exempla commemorare voluerimus: in ea cognovimus quamplures omne ſtudium adhibuiſſe, ut in aliqua ejus parte florerent. Audivimus illos priſcos Oratores, Catones, atque Gracchos, quorum eloquentia actum eſt, ut ea re ſummis honoribus & dignitatibus adaucti fuerint. Audivimus alios, quorum eloquentia Imperio Romano profuit Ciceronem imprimis, Craſſumque, Antonium, & alios quamplures: quibus tantum hodierno die debemus, quantum his, qui noſtris temporibus ſummam laudem & ornamentum attulerunt.

Quum mihi in mentem venit, quanta Oratoriæ facultatis tum dignitas, tum utilitas ſit, non poſsũ non vehementer dolere, quod his noſtris temporibus nulla ferè bonarum artium tam abjecta, atque contempta habeatur: nam etſi nonnullæ liberalium artium, ut Geometria, ut Arithmetica, & quæ hujus generis ſunt, omnino ab uſu ceciderunt, ne non multum eas ad humanitatem pertinere dicam, non ſimus tamen in ipſis tantam paſſi jacturam, quantam in hac humanitatis artiũ præclariſſima, maximéque neceſſaria: nam in illis quidem ita integra ſubtiliſſimorum ſcriptorum opera uſque ad præſens extant, nihil ei deſit, qui proficere in eis deſideret, niſi ſtudium ac diligentia: in hac vero diſcendi copia quanto plures ſcriptorum elegantiſſimi libri à majoribus noſtris, tam Latinis quàm Græcis, relicti ſunt, tanto pauciores, vel potius nulli his perditis temporibus patris reperiuntur: quod ſive negligentia omnium, ſive eorum, qui docent quique orationis copiam profiterẽtur, ignorantia quadam aut perfidia factum ſit, unuſquiſque per ſeipſum conſideret. Ego id exiſtimo, niſi Bertolini, Alani, aliorũmque hujuſmodi libros (neſcio an ſatis utiles) tranſcribere, ab his, qui docet, coacta eſſe poſteritas, aut loco harum nugarum bonorum opera invenirentur, aut ſaltem auditores non imbuti his delirationibus, nudos animos ad humanitatis doctrinas facilius applicarẽt, quibus nihil unquam utilius, nihil dignius homini à patre hominúmque Deorũmque tributum eſt: nam Philoſophia quidem, qua omnes liberales artes continentur, ſi dicendi ſuavitate privata ſit, omnem orationis gravitatem infringit, atque concidit, totúmque ingenij ſuccũ aſperitate imbibit nimia. Quod ſi omnes mutum eſſe ſummum incommodum arbitrantur (carere enim omni humanitate profecto videtur, qui loqui non poteſt) certe & male loqui: id vero sũmo incommodo humanitatiſque privationi proximum eſt: quare poſſe temporalibus, locis, perſonis, cauſis, rebus, ornatè, diſtinctè, copioſè atque prudenter orationem accommodare, quod hujus artis officium eſt, non parvæ felicitatis exiſtimaverim: quantus vero honor, laus, dignitas, in eos, qui copiam dicendi adepti ſunt, confluat, quæ emolumenta, quæ cõmoda homines eloquentia conſequantur, nemo facile poterit explicare: nam & patriam fraudare legibus, tutari conſiliis, ſententiis ſuis amplificare diſertus poterit, & amicis præſidio, & ſuis ornamento futurus eſt: præterea inimicis timorẽ, hoſtibus terrorem incutiet: Quod Macedonum Reges, quum clariſſimos oratores ab Athenienſibus peterent, ut facilius denudatam cuſtodibus urbem opprimere poſſent, ita eſſe declararunt. Neque nos terret, quod à nonnullis ignorantia dicitur, orationis copiam, quod nonnũquam obfuiſſet civitatibus, ab omni bene inſtituta Republica exterminandum viderit: nec enim ullam artem invenies, qua quibus cum verſamur detrimẽtum afferre non poſſimus. Quis ignorat, quanto facilius cæteris atque cautius ſalutem hominis medicus oppugnare poſſit? quis neſcit, Iuriſconſultum acuta nimium interpretatione legum ſummum jus in ſummam injuriam poſſe convertere? at nemo eſt, qui aut legum ſcientiam, aut medicinæ doctrinam exterminet: tanto magis amplectuntur, quanto civitatum ægritudines eadem arte, qua illata ſunt, curari etiam ſolent. Præterea eloquentia expulſa (niſi mutus eſſe malis, quod omnem ſocietatem conjunctionémque hominum, totámque Rempublicam funditus evertit) & in judiciis, & in ſenatu, & apud populum nonnunquam dicendum eſt, ubi niſi dicendi copia valeas, à malis, & à loquacibus viris ſimul cum Repub. evertere. *Ex præfatione Trapezunt. in libros Rhetoricorum.*

Vtilitas Eloquentiæ.

Non igitur obſunt Reipubl. hæc dicendi ſtudia; ſed proſunt: non comprimunt, ſed conſtituunt: non evertunt, ſed erigunt: nam ſi nulla eſſent, nihilominus improbi perverſique homines, ac tanto magis, quanto ſe tueri oratione boni non poſſent, rebus nocerent. Quare, ut non medicina, ſed perditi medici: ut non jus, ſed improbi juriſconſulti expellendi ſunt: ſic nec eloquentia ejicienda videtur. Sed hi, quum diſerti ſunt, improbi ſunt. Ac multo magis medicina & cæteris artibus eloquentia eſt retinenda: nam neque gubernari Reſpubl. ſine oratione poterit, nec improbos cives arcebit, & à gubernaculis civitatis depellet: niſi vi eloquentiæ. Hujus ergo tam præclariſſimæ rerum publicarum tutricis ſtudia tanto nobis ardentiore animo ſuſcipienda, illuſtrandáque videntur, quanto diutius jacuerunt: ſõlet enim præclariſſimarum artium jactura, niſi quis citius ſuccurrat, non ſufferendas calamitates, & publicas, & privatas invehere.

Sic jam vero domina, ut vos ſoletis dicere, eloquendi vis quam eſt præclara, quámq; divina, quæ primùm efficit, ut ea, quæ ignoramus, diſcere, & ea, quæ ſcimus, alios docere poſſimus: deinde hac cohortamur, hac perſuademus, hac conſolamur afflictos, hac ducimus perterritos à timore, hac geſtientes comprimimus, hac cupiditates iracundiaſque

reſtin

restinguimus : hæc nos juris, legum, urbium societate divinxit, hæc vita immani & fera segregavit,&c. *Cicero de Natura Deorum.*

Quibus est ratio ac judicium citum, sed mesticax, ij loquaces esse possunt, eloquentes autem nullo modo. Eloquentiam voco absolutam expressionem eorum, quæ mente conceperis, aptis atque commodis verbis, quo positum est in perfecta cujusque linguæ cognitione, cum connexione sermonis congruenti, & rationibus appositis, quod est judicij non solum acutissimi, sed etiam solidi ac circumspecti. Sallustius de L. Catilina bene expressit, satis eloquentiæ, sapientiæ parum: & multos videas facundos in narrando, in argumentis plane infantes: sicut è contrario, expensio hæc eorum, quæ dicenda sunt, & circumspectio illorum, quæ adiacent: loci, temporis, personarum, atque hujusmodi tardiloquos sæpe ac pauciloquos facit viros magni ingenij: Leves autem & acuruli, quod nihil pensi habeant, quid profundant, verbosissimi sunt. *Ludovic. Vives l. 1. de Anima.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes in caupona prandens, Demosthenem forte prætereuntem invitavit: ut accederet: id cum ille pudore recusaret: Erubescit, inquit Demosthenes, cauponam ingredis? Atqui hic herus tuus quotidie versatur. Innuit autem, Rhetores nihil aliud esse, quam populi mancipia, nec esse par ut illic pudeat servum populi videri, ubi populis assidue viveret, *Erasm. lib. 8. apoph.*

Demosthenes interrogatus, quid præstare posset possessoribus suis Rhetorica? Homini, inquit, perdito præsentem potest ferre opem. *Stob.*

Isocrates scisciatus quid esset Rhethorica? Ex paruis, inquit, facere magna, ex magnis parva: Est enim hæc nonnulla Rhetorices pars: amplificare & extenuare, qua de re diligenter præcepit Fabius. Sed prestigij genus est, quod respondit Isocrates. Quin illud potius artis est, quæ magna sunt ita tractare, ut auditori quoque magna videantur: & è contr. *Eras. l. 8. apoph.*

Anonymus, Cuidam jactanti de arte Rhetorica: at per Germinos, inquit Lacon, ars nisi verùm attigerit, nec est, nec unquam erit. Notavit Rhetores, qui se profitentur versimilia dicere, licet vera non sint. *Plut in Lacon.*

¶ Similitudines.

Plutarchi: Vt periculum sit, si omnes in idem inclinent latus navis, sed aliis aliò inflectentibus, navis optime librarur: Sic seditio & dissensio inter Rhetores tutiorem reddit statum civitatis. *In Mor.*

Vt ridiculus sit cantor, qui rem gravem Lydiis efferat modis: Ita ridiculus qui de aliis, aut recte vivendo verba faciens, Rhetoricis lasciniat flosculis. *In Mor.*

Vide Tit. Eloquentia, Oratio, Orator.

Rigor.

¶ Definitio etymolog.

RIgor, Græc, ῥίγος, ου, τὸ, & ῥίγιος, α, ον, rigidus dicitur. Heb. *Tsinnah*, à verbo rabicino *Tsanam*, frigescere. Item *Kor*, à verb. ejusdem soni, quod significat effodit venas aquarum & *Karah*, à verbo, *Karar*, frigidus fuit vehementer: hinc κρύος, frigus, quod & heb. *Kor*, dicitur, *Gen. 8. v. vult.* Metaphoricè verò, rigor est iuris excessus vel austeritas, qui quandoque statuitur ad terrorem aliorum. Rigor venit à rigeo, quod proprie est frigeo, & quoniam quæ frigent, horrent & durescunt, per metaphoram rigere & rigescere pro indurari, accipitur. Hinc rigor non modo pro frigore, sed etiam pro duritie capitur & asperitate.

¶ Sententiæ Historiæ.

Acerbis judiciis vastantur magis civitates quàm corriguntur. *Sallust. ad Cæsar.*

Nocet priscus rigor & nimia severitas, cui jam pares non sumus. *Tacit. 1. hist.*

Salutaris rigor vincit inanem speciem clementiæ. *Am. Marcel. l. 29.*

¶ Adagia.

Summum jus, summa injuria.

Hoc est: Tum maxime disceditur ab æquitate, quum maxime superstitiose habetur in legum literis.

Ad vivum resecare.

M. Tull. lib. de Amicitia, ad vivum resecare dixit, pro eo, quod est, rem exactius quam sat est, ac morosius excutere.

Radit usque ad cutem. ξυρᾷ ἐν χρῷ.

De eo dicebatur, qui nimirum exactè videretur agere cum aliquo.

Ex syngrapha agere.

Pro eo quod est, rigidè parumque civiliter, sed velut ex obligatione. Cicero.

Ad libellam debere.

Qui pecuniam præsentem ac iusti ponderis debet, ad libellam debere dicitur

Censoria virgula.

Tristissimum est apud eruditos, Censoriam virgam appellare iudicandi authoritatem, præsertim cum supercilio.

Obtorto collo trahi.

Dicuntur, qui volentes nolentes ad aliquid adiguntur. Pro eodem dicitur: mente trahere.

Vide, Clementia, Gravitas, Ius, Iustitia.

Risus.

¶ Definitio et etymolog.

RIsvs, Græc. γέλως, ωτος, ὁ, & γελάσιμος, ε, ὁ, risibilis dicitur. Est autem risus, vox confusa lætitiæ, insultationem immoderata hilaritate denuncians. *secund. Cassiod. suprà Psalm.*

Risus, Hebr. *Tsecok*, *Gen. 21. 6.* à verbo, *Tsacak*, & *Tsikeh*, risit, dirisit, illusit, bene & male exponitur. Item *Secock*, à verbo *Secak*, risit, irrisit, cachinnatus est. Inde σικχάζομαι, derido: & per radicis inversionem καταχάζω, cachinnor.

¶ Loci Biblici.

Risus pro deliciis, Iac. 4. 9. risus impiorum maledictus, Luc. 6. 25. risus Saræ vitiosus. Gen. 18. 13.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ex Græcis Comicis:

γελᾷ δ' ὁ μωρὸς, κἂν τι μὴ γελοῖον ᾖ.
Ridet fatuus & nulla causa quum subest.
γέλως ἄκαιρος ἐν βροτοῖς δ' ἀνὸν κακόν.
Malum grave est ridere non in tempore.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Ridet qui verberatur in sede præcordiorum. *Arist. problemat. sect. 35. text. 6.*

Ridicula usus habent in contraditionibus. *Idem. rhet. 3.*

Ridiculum aliquo pacto est peccatum, & turpitudo sine dolore minime noxia. *Idem poët. c. 1.*

Ridet solus homo, quia pellem habet valde tenuem, & carnem valde subtilem & tactum: Vnde quidam opinati sunt, quod si homo vulneretur in subascellaribus locis ubi movetur paries, ridebit. *Albert. Magn. de anim. l. 13. tract. 1. c. 9.*

Risibile est proprium hominis, non autem ridere: ideo etsi non semper ridet, habet tamen semper potestatem ridendi. *Boët. in Prop.*

Risibile proprium quidem hominis est, risibilitas autem non hominis proprium. *Alb. Magn. in prædic.*

Risum cur minus retinere possumus, cum amicos nostros, & familiares videmus? quia volubilius quid clarius, atque suspensius est, at benevolentiam, formæ hujusmodi est, ergo merito tunc ad subridendum movemur. *Arist. prob. sect. 28. text. 8.*

Risum movet si alæ tanguntur, & sternutamentum si nares pene tentantur hominis, quia loca quædam venularem habemus, quibus refrigeratis, vel contra affectis venulæ ipsæ, vel humectantur, vel in spiritum ex humore dissoluuntur, ut si quis cervici venas premat, lætitia gestiens concalefactio est, spiritum autem cum redundat foras mittimus universum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem est: cum enim penna movemus, & tepefacimus nares, humor in spiritum soluitur, quem mox redundantem expellimus. *Ibid. sect. 35. text. 8.*

Risum cum multi putant ex liene oriri, hoc argumento quod quibus lien scirrho, id est, tumore duro vitiatur non perinde sint ad ridendum comparati, ut qui sunt incolumes, sed sint mœstiores, lien non proprie ac per se, sed ex accidente risus causa censendus est: quamdiu enim sanus omnino fæculentum, & melancholicum succum ex jecinore trahit: atque ita dum sanguis purus, & defæcatus totum corpus cerebrumque invadit, naturam simul, & animum non aliter, ac vinum delectat & exhilarat, & in tranquillam constitutionem traducit, & inde risus excitatur. *Alex. Aphrod. prob. 1. text. 136.*

Risus maximarum rerum sæpe momenta versans tristes solvit affectiones, animum ab intentione, à labore, à satietate ad interspirationem & quietem traducit. *Dan. Barb. 3. reth. c. 22.*

Ridiculi sunt, qui cum ignorantes sint, putantes esse quod non sunt, cum debilitate & impotentia sunt ad ultionem. *Plat. in Phileb.*

Ridiculum in anima, est improbitas quædam, quæ habitus cujusdam cognomen habet. *Idem. ibid.*

Ridiculi sunt qui aliquid in manibus habentes quærunt id quod habent. *de Rep. dial. 4.*

Ridiculum illud est quod malum est: qui risum movere conatur, ad aliud aliquid velut ridiculum respiciens quam quod insipiens & malum est, vanus est. *Ibid.*

Ridicula discere oportet, ut numquam per ignorantiam faciamus, aut dicamus quæ ridicula sunt, quum minime deceat, aut servis & externis mercede conductis talia imitari demandemus. *Plat. de leg. dial. 7.*

Ridere immodice non debent summæ auctoritatis viri. *Aver. in Rem. Plat. 1. text. 1.*

Ridendo eludere quod refutare non possunt, sophistarum non philosophorum mos est. *Iac. Carp. in Alc. in 1. dif. de anal. meth.*

Risu digni existimantur, qui turpiter conantur. *Plat. de rep. dial. 6.*

Risus est signum quo sese profert occultum mentis gaudium. *Phi. de pra. & pen.*

Risus est magnum levitatis argumentum. *Sebast. Fox. in 3. Pla. de Rep.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes: Dicente quodam, Hi te risu prosequuntur. At Ego, inquit, minime ridiculus sum. *Brus. l. 5. c. 7.*

Mison, mortales odio insectatus, in solitudinem se abdiderat, deprehensus autè à Lacone quodam ridens, rogatus ab illo, cur solus rideret? urbane ad mores suos respiciens, Ob hoc ipsum ait rideo. *Brus. l. 5. c. 17.*

Plato in risum nimium profusos damnabat. Nam effusum risum, inquit, vehemens mutatio sequitur. *l. 3. de Rep.*

Epictetus: Risus, inquit, neque multus sit, neque ob multa, neque solutus. *In Enchiridio.*

Dion

Dion.philos. Risus continuus & intentus est deterior (inquit) iracundia. Idcirco maximè viget in scortis & pueris stólidioribus. Mihi sanè facies magis ornari videtur lachrymis, quam risu. Lachrymis enim ut plurimum bona aliqua doctrina conjungitur, risui vero lascivia. Et flendo quidem nemo sibi concitavit authorem contumeliæ, ridendo autem spem dedecoris auxit. *Stob. serm.72.*

Philemon. Ficus Philemoni paratas, in conspectu ejus positas, asellus comedebat, puer inclamatus ut asinum abigeret, sero venit. Itaque consumptis omnibus: Quoniam inquit, tam tardus fuisti, da nunc merum asello. Interim risus obortus hominem senem præfocavit. *Erasm. lib.6. apoph. Verum alij hic Chrysippo ascribunt.*

Plistarchus. Causidico quodam ridicula semper dicenti: Non cessabis, ait, à ridiculis continuè dicendis, ne ridiculus fias? ut qui assiduè luctantur, luctatores. *Brus.l.5.c.27. Plut.*

Cato Vticensis. Cicero consul cùm L. Murænam à Catone accusatum defenderet, variis modis Stoicis (quorum sectator erat Cato) Philosophosque illudens multum risum judicibus injecit. Et ipse quoque Cato subridens: Dij boni, ait, quam ridiculum habemus consulem. *Brus. lib.5. c.27. Ex Plut.*

Anonymus Abbas. Cùm quendam ridentem videret, coram cœlo, inquit, & terra rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, & tu rides? *In vitis Patrum, cap. de Compunct.*

¶ Adagia.

Intra labia risit. γέλως οἱ ἔνδον χειλεύς. *Theocritus.*

Simile est quod de risu Sardonio dicitur.

Risus Ionicus. γέλως Ιωνικός.

In molles & voluptuarios dicitur. Nam Ionum mollities perinde, ut Sybaritarum factus, in proverbium abiit, quod alteri Græcorum, alteri Barbarorum essent luxuriosissimi.

Risus Megaricus. γέλως Μεγαρικός.

In eos dicendum, qui parum intempestivè iocantur, quique malunt aliquoties amicum quam dictum perdere.

Risus Chius. γέλως Χῖος.

De molli lascivóque risu.

Sardonius risus. Σαρδόνιος γέλως.

De risu ficto atque amarulento, aut insano denique.

Ajacis risus. Αἴαντος γέλως.

In eos qui temerè ac verecorditer rident. Id quod appositè dicetur in homines mortiferis voluptatibus gaudentes, brevi perituros: aut qui malefactis gaudeat, mox pœnas daturi. Nec intempestivè torquebitur in eos, quibus risus oboritur nulla de causa.

Αγροιογέλως.

Proverbiali novóque composito verbo dicebatur nugator, quique rebus ineptis oblectaretur.

Risus syncrusius. γέλως συγκρούσιος.

Risum effusiorem, Græci συγκρούσιον *vocant, quod hominem quatiat, quem eundem existimant Bardonium esse.*

Stultior Melitide. μωρότερος Μελιτίδος.

Melitides unus è felicissimis illis fatuis, quos Homerus suo nomine nobilitavit.

Emori risu. *Diffluere risu. Pro vehementer ridere.*

¶ Fabvla.

De partu Montis.

Mons tumens, & ingemiscens, quasi partus instaret, maximos metus & terrores incusserat humano generi, cum subito mus prodiit. Itaque anxietas hominum in risus evasit.

Indicat fabula, expectationem singularem ad maximas sæpè nugas recidere. De qua re & proverbio dici Horatianus versus solet.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

De Risv Dissimvlato.

Vt omnis alia legitima tractatio; ita hæc quoque de risu duplex futura est, externa & interna. Externa est, distinctio & inquisitio vocis.

Accipitur ergo risus, ut primùm vocem rectè distinguamus, vel propriè, vel impropriè. Propriè risus dupliciter capitur; aut enim sumitur pro potentia & facultate ridendi, qua homo natura præditus est; aut pro ipsa actione sive operatione in homine; de qua tractationem nostram instituemus. Impropriè & propriè acceptũ interdum sumitur pro securitate, & contemptu ærumnarum. Iob. 5.v.22. *Vastitatem & famem ridebis*, id est, nullum damnum ex rebus adversis metues. Et Psal.2. Deus dicitur *ridere & ludibrio habere fremitum & furorem, Gentium adversus ipsum, & Christum eius*, id est, despicere & contemnere. Aliquando pro deliciis & rebus ad voluptatem pertinentibus, ut Iacob.4.v.9. *Sensu miseriæ tangimini, lugete & flete, risus vester in luctum convertatur.* Vbi loquitur Apostolus de incõmodis quæ ex carnis operibus proveniebant ad Iudæos & gaudiis istis profanis, seriam animi contritionem, & arrogantiæ sanctam modestiam opponit. Quandoque etiam risus sumitur pro derisione hostili, quæ cum odio & ira conjuncta est. Sic derisit potiùs Ismaël fratrem suum Isaacum, quàm verè risit, ut epistolâ ad Galat. c.4. ostenditur. Nonnunquam pro vanitate & incertitudine rei, ut risus non sit lætitiæ, ex re certa conceptæ indicium, sed dubitationis & incredulitatis de rebus maximum argumentum, qualis fuit Saræ, de prole desperantis. Et Epicuri, omnia incerta & casu fieri asserentis, juxta illud,

Omnia sunt risus, sunt pulvis, & omnia sunt nil,
Cæcus enim & præceps omnia casus agit.

Dicitur autem risus à *ringendo*, quòd cum ridere velimus, os plerumque extendere & dilatare soleamus, tanquam instrumento proximo risus, ut risus sit quasi *rictus* qui fit circa os, & edit sonum quendam intra maxillas perstrepentem. Græci in exprimendo hoc vocabulo, feliciores sunt Latinis: primò enim risũ vocant γέλως, quod deducitur ab θάλη, à calore, ut placet Grammaticis, quia calor fons & origo est, unde profluit risus. Alio vocabulo dicitur μειδιασμὸς, μειδίασις, à verbo μείδιαν, quæ risum leniorẽ & blandiorem denotat, & discrepat, ab illo vehementiori & concitatiori, qui *cachinnus* appellatur. Vsus est hoc verbo Homerus *Iliad.*1. μείδησε δὲ λευκώλενος Ἥρη. Et *Iliad.*1. τὸ δ' ἐπὶ μείδησεν ἄνασσα πρόσφρονι νεφεληγερέτα Ζεύς. Veneris quoque Epitheton apud eundem notũ est φιλομμείδης, *i. ridens, lætus, Iliad.*18. Tertium quo risus effertur est χλευασμὸς, χλευασία, παρὰ τὸ χλευάζειν, quæ tamẽ derisionem magis & dicteria sive salve, ut dicitur, *nigras* indicant. Hebræis risus appellatur, ut in etymo dictum est, *Thekok*, quod venit à verbo *Tsahak luserit, risit*, Vnde Patriarcha Isaacus nomen invenit, propterea quod Sara mater ejus risisset cùm audiret se in senectute fore gravidam. Germanicæ vernaculæ Etymologiam nullam reperio. Atque hæc de nomine satis.

Genus jam inquirendum est, idque remotum, propinquum & proximum. Remotum ergo genus risus, est Actio, sive Operatio; Propinquum est actio hominis naturalis: Proximum est actio naturalis externa.

Subjectum risus post generis investigationem venit expendendum: quod quidem vel absolutum est, vel restrictum. Absolutum, est homo, qui ratione formæ suæ, nempe animæ rationalis, aptus natus est ad ridendum, ita ut efficere & producere hunc actum possit; Itaque etiam generi homo, ut subjectum absolutè consideratum, supra includebatur. Restrictè verò & κατ' ἐξοχὴν, est sanguineus, qui utrumque complexionis, tam sanguinis quàm spirituum copia abundat. In his enim facilè propter caloris abundantiam, & spirituum coactionem, dilatatur cor, ad cujus deinde motum alia membra extenduntur, unde risus oritur. Cæteris autem qui hac benignitate carent, & magis ad pituitam & melancholiam declinant, ad risum segniores sunt. Frigus enim in corpore collectum & absumptio humorum in cerebro impedit complexionem & dilatationem cordis. Quod in primis in viris sapientibus & prudentibus liquet, qui cum cogitationes mentémque ad rerum diversarum speculationem adhibent, spiritus animales in cerebro attenuantur & absumunt, unde fit ut raro rideant. Deinde, quia plerúque in illis bilis atra, seu melancholia abundat, quæ ut lætitiæ & hilaritatis hostis capitalis est, ita quoque risus. Neque enim Græcis ἀγέλαστοι, *i. qui nunquam risissent*, vocabantur ideo, quod non ridere potuissent, quemadmodum Lucilius appellavit Crassum, ut traditur 5. de Finibus. Et Heraclitus, qui miseriam rerum humanarum deflevisse semper traditur, quarum inanitatem Democritus deridere consuevisset: sed quod diverso à risu temperamento fuerint præditi, frigido nempe & pituitoso, non æquè exquisitis præstiterint organis, quibus producenda erat ista actio, ut illi qui naturâ sunt proni, & ad actionem ejus nimiò plus prompti: ita ut naturales quidem sit risus nullus affectatus; sed præter naturam illam hominis, etiam alia requiruntur in homine, si risum producere debeat, dispositio nimirum, justáque constitutio temperamenti & organorum, per quam natura illa in actum producatur: Aliàs enim fieri potest, ut raro homo rideat, imò si ista desint, nunquam. Cùm qualitates possint esse ejusmodi, ut cùm destituuntur cooperantibus & adjuvantibus causis.

Tantùm de subjecto risus; sequitur objectum. Est autem objectum risus id, quod excitat risum. Hujus sunt tum generalia quædam requisita & affectiones, tum in species divisiones. 1. Requisitum objecti est, ut sit res nova & jucunda, quæ latissimè se exerat, continetque in se omnia quæ animum afficere & oblectare possunt; Nam dicta & facta ridicula, quæ præcipuè & semper risum concitare solent, rei jucunditate continentur, ita ut ad hoc, tanquam ad genus omnes reliquas species recurrere necesse sit. Novam aut millam esse oportere, si circa eã risus excitari debet præcipit Arist.2. Rhet. Et Scaliger exerc. 317. sect. Et ratio manifesta est, quia homo impensiùs fertur ad rem novam magisque excitatur illa, ut docet Arist.1. Met.c.2. quàm re veteri, quibus non ita facilè capitur, multò minùs de illis ridet, nisi illa velit accipere tanquam nova & tum primùm cognita; quod non difficile est illis, qui ad risum naturâ sunt proni: quales ferè sunt pueri, mulierculæ, fatui, vel etiam ex re quæ adeò est nostro animo conveniens, ut quoties occurrit, eam assumamus & amplectamur velut novam. 2. Requisitum est, ut sint res leves & turpes, quæ turpitudinem, & inconvenientiã aliquam contineant; sed talem tamen, quæ sit doloris & afflictionis omnis expers, ut docet Aristot.2. Rhet. & hac ratione concludit in arte Poëtica: Ridiculum esse delictum quoddam ac turpitudinem, quæ doloris expers sit, aliàs non risum, sed commiserationem potiùs moveret. Nulla enim res; nec gestus, nec sermo risum concitare potest, nisi hac virtute polleat, ut turpitudinis, atque cujusdã perversionis ratione careat, nec sensu aut gestus potest esse ridiculus, nisi doloris atque afflictionis sit expers. Idcirco actibus quibusdam hominis movemur ad risum, iisdem autem secus evenientibus, nullo modo; Ridemus enim cespitationibus, casibus hominum quibus labuntur. Ridemus etiam hominibus, cùm turpiter induuntur, ut personatis, ac laruatis: Causam hujus rei reddit Aristoteles, prioris quidem, quod rideamus; quoniam, inquit, ex hujusmodi eventibus indumentísque talibus in nobis oritur gaudium; 1. Quia putamus, nos illis esse meliores, quã profectò opinione gaudemus & lætamur. Deinde, quia arbitramur nos illis esse prudentiores, quatenus illa non facimus. His igitur duabus de causis existimat, cùm videamur illis præferendi, efferimur tanto videlicet gaudio, ut sufficiat movere risum: si verò non commoveamur ad risum, sed commiserationem, causam assignat eodem libro, nimirùm quia his casibus atque eventis, annexa sunt documenta, quæ magis ad commiserationem quàm turpitudo & deformitas ad risum movent. Quâ causâ factum est, ut quidam teste Galeno. *lib.4. de locis affectis*, riderent quodam homine irato, quòd projiceret vasa per fenestram, cùm verò prospexissent projecisse ex ea puerum, & ob projectionem mortem obiisse, condolentes & commiserantes puerum non ridebant, nocumentum enim erat malus turpitudine, quæ movebat ad risum. 3. Requisitum objecti ridiculi, est res inopinata

inopinata & admirabilis,quæ idcircò plus afficit nos & majorem commovet risum, quia non sunt communes, & cuivis obviæ,sed raræ, quæ præter communem morem & expectationem accidunt. Nam ea quæ usitato modo fiunt,sine omni affectu transmittimus, tanquam vetera, cùm quodammodo nobis nota sint; insperata autem & subita movent, quia non sunt à nobis expectata; sic amici nostri, & familiaris, quem diu non vidimus, subitus conspectus, firmiùs & attentius retinet nos ad se amplectendum & ridendum, quàm ejus quem adfuturum scimus & expectamus,aut quem quotidie intuemur. Et prospero subitoque nostro & amicorum successu magis ad ridendum commovemur, quàm si tardè & successu temporis tandem fieret. Circa res autem admirabiles excitati risum testatur Philosophus,1.*Rhet.*c.11. quatenus nimirum alit spem consequendi cognitionem ejus,quod ante admirabamur;& ignorabamus,& tamen scire desiderabamus.

Atque hæc sunt requisita ad risum producendum necessaria:sequitur objecti divisio.Quod est vel primarium,vel secundarium.Primarium est homo, qui cùm solus facultate ridendi præditus sit,ideò solus etiã perfectissimè risum movere potest:Aliæ verò res comparatione tantùm ad eum ridentur.Ratio autem hujus rei reddi potest,1.Quia effectus sequitur naturã suæ causæ. 2. Quia citiùs impellimur ad propria & similia amplectẽda,quàm externa,ut ostẽdit Arist. *Rhet.*1.c.7. Nam ea,nisi insigni virtute aliqua requisitorum istorum prædita fuerint,risum excitare non valent,cùm homo id dicto saltem obtinere possit.Oritur autẽ risus vel ex corpore hominis,vel ex animo,vel denique ex iis quæ sunt extra posita. *Quint.*l.6.c.4. Risus non solùm facto aliquo dictove,sed interdũ etiam quodã corporis tractu lacessitur; ideò anceps ejus rei ratio est,& hac ratione risũ petimus,aut ex nobis,aut ex mediis rebus, aut ex aliis, ubi vitia hominis vult intelligere,quæ sola ferè irridetur. Nam ut Cicero ait,materia omnis ridiculorum est in illis vitiis, quæ sunt in vita hominum,sed id notandum est,ut vitia quæ recidunt in hominem, omnis doloris & afflictionis libera sint, ut supra etiam dictum fuit. Idò ibidè à Cicerone definitur modus iste ridendi,tum qualitate hominum, tum genere rerum, quæ irrisionem merentur. Insignis enim, inquit,improbitas,& scelere iuncta,aut miseria irridenda non est,facinorosos majore quidam vi quàm ridiculi vulnerari volunt, miseros illudi nolunt, nisi si fortè jactant. Parcendum autem est maximè charitati hominum, nec temerè in eos dicendum,qui diliguntur. Hæc igitur adhibenda est primò in ridendo moderatio. Itaque ea facillimè luduntur, quæ neque odio magno nec misericordia maxima digna sunt. *Hæc Cicero.*

In primis autem vitia corporis, quæ falsè & festivè irrideri solent, oriuntur:1.Ex mala dispositione tẽperamenti ex qua morbi progignuntur.2.Ex dissolutione continui,si non sit justa confirmatio & continuatio membrorum:ut si quis claudus sit,aut cæcus.Item si membra habeat distorta,& vulnerata,si crucietur variis doloribus,vel ab interna causa, ut humorũ abundantia,vel externa,ut igne,ferro. 3.Ex inconvenientia partium ejus,& difformi situ, omnis coloris gratia & suavitate experte; quod vitium corporis, *Deformitas* appellatur, maximéque risui exposita est, teste Cicer. 2.*de Orat.* Alterum quod spectatur in homine est animus ipsius,unde etiam risus non illepidus peti potest,ejusque vel dictis vel factis,tanquam viribus & facultatibus ejus propriis.Nam ut Quint. *lib.6.c.4*,ait,animus dictis factisque ab eo colligitur, intra hæc enim est omnis vituperatio, quæ si gravius posita sit,seria fit, si levius,ridicula. Sunt autem dicta & facta ridicula,ut ait Cic. in quo illa insunt,quæ aut ex immutata oratione dicuntur, aut ex unius verbi translatione,aut ex inversione verborum, & ob id dicit, non esse insulsũ sermonem cum ad verbum,non ad sententiam rem accipere videtur,id quod positum est in verbo: Aristoteles autem de Arte Poëtica dicit ridiculam efficere orationem,qui concinnat quantum refert in verbis,& conspicit in nominibus inferendis linguam & translationem, potissimùm autem aliquando peregrinam linguam, & adjectionem, & quicquid est præter proprium, modò autem quæ infert expertia sint doloris & afflictionis.

Factum verò ridiculum est delictum & turpitudo ex vitio animi profecta,ut est 1.Ex definitione & corruptione intellectus, quæ uno nomine *stultitia* appellatur, quâ nihil magis est ridiculum, testante Cic.2.*de Orat.*2. Ex depravatione voluntatis; & affectuum, ut si quis affectibus suis facilè rapiatur ad vitia, eosque affectus vultu oris,vocis gestu turpiculo,corporisque tractu exprimat, vel,si quis per naturam ad cupiditatem suam regendam & domandam impotens in varia scelera & flagitia proruat.Quod vitium præ omnibus maximũ risum excitat;Fit enim singulare & in oculos incurrens,quod contingit in vita hominũ, quam vitia intellectus.Ideò etiam Cicero 2.*de Orat.* hoc proprium vocat objectum risus,in quo mores hominum describuntur,& ita affinguntur,ut aut re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur, aut imitatione brevi injecta in aliquo insigni ad irridendũ vitio reperiuntur.Et Quint.*lib.6. cap.*4. Alios ridemus,reprehendimus, eludimus,si aliqua subobscurda & stulta illis imprudentibus excidant.Idem etiam de vultu gestúque ridiculo dictum sit, in quibus est quidem summa gratia,sed major, cum captare risum non videtur:Nihil enim ex his quæ dicunt falsa, dicunt impulsius.Quanquam autem gratia plurimum dictis severitásque affert,sitque ridiculum id ipsum,quia qui dicit,non ridet. Est tamen interim & aspectus & habitus oris & gestus non inurbanus. Tertium quod considerator in homine,est in iis,quæ extra posita sunt.Iisque vel in vita accidentibus,vel post vitam;in vita;ut miseria,pericula,infortunium,contemptus, infamia,paupertas,de qua Iuvenalis:

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quod ridiculos homines facit.

Post vitam,ut Mors violenta, mala fama, post obitum relicta, hisce fortunæ malis & vitijs ridemus, quia videmus nos in eo alios superare, longéque excedere,ut opibus, nobilitate & aliis fortunæ bonis;idcirco propter istam opinionem nostri excessus ridere incipimus, sicut vitia corporis & animi falsè irridemus;quoniã ista apprehendimus tanquam gaudij effectiva, aut ob opinionem, quam ex hisce nancisci mur nostræ probitatis, aut melioris etiam prudentiæ, ut supra clarius dictum est.

Tantum de primario objecto risus, nempe homine: sequitur secundarium,quod est 1.species & forma ridicula animalium. 2. Rerum inanimatarum.Animantes risum excitant per similitudinem & analogiam, cum nimirum dicta,facta, gestúlque nostros imitatione quadam exprimere conantur.Vt cum Psittacus exprimit loquelã nostram: Simia imitans mores & gestus. Res inanimatæ quoque per similitudinem risum movent, eámque vel internam vel externam. Interna est in iis quæ per se & natura apparent ridicula,qualia multa quotidiè nobis conspiciũtur. Externa est in imaginibus,statuis, picturis; quæ,ut ait Cicero 2.*de Orat.*aptissima materies est ad ridendum,si in deformitatem aut in aliquod vitium corporis ducatur,cum similitudine turpioris. Vbi etiã addit illustre exemplum in Hermium Manciam,cujus deformitatem exagitat ex similitudine galli depicti in scuto Mariano,sub nodis distortũ ejecta lingua,buccis fluentibus,&c.Et hac etiam de objecto risus sequitur ut causas ejus inquiramus;& primò quidé efficientes, posteà finales.

Causa efficiens est vel principalis,vel minus principalis. Principalis vel mediata,vel immediata.Mediata,vel remota,vel propinqua. Remota causa, est vis & facultas ridendi proximè ab animo rationali emanans. Propinqua,est sanguinis & spirituũ ex motu cordis diffusio;quãdo enim cor movetur,spiritus & sanguinem effundi putandum est,quò exteriora membra præparentur & instruantur ad actũ producendum.Proxima sive immediata causa efficiens risus, est thoracis & præsertim diaphragmatis ex calore nimio, quem spiritus concitant, dilatario & diductio. Est verò diaphragma membrana tenuis,medio sub pulmone transversa,velut pectoris septum costis,& subcartilagineis & spinæ adnexum,parte media tenus, membraneáque exilitate contextum, atque item venas habens;cujus vim indicare voluit Plinius, cum inquit:In præcordiis fuit peculiaris causa, vicinitas alui, ne supprimeretur animus. Significans ideò esse productum, ut animæ sentientis origo inoffensa servetur, nec facile cibi exhalationibus distringatur & caloris adventitij copia.Arist autem statuit hanc partem celeriter calefactam sursum percipere,à qua sententia non longè abiisse videtur Plinius,qui gladiatores in prælijs colloco vulneratos, ridibundos periisse testatur, ex calore nempe, quem vulnus movet.Minus principalis causa est vel impulsiva,vel instrumentalis.Impulsiva est vel interna,vel externa, sive προηγεμὼν, & προκαταρκτικὴ. Causa proegumene, quæ interne movet ad ridendum, est 1. specierum istarum risibiliũ,quæ ab intellectu agente mediantibus sensibus, formabantur imaginatio & conservatio, unde sæpe fit,ut non tantum tum rideamus, quando objectum ridiculum adest, sed etiam cum abest, supplente nimirum rei absentiam imaginatione. Altera causa interna mobilis est appetitus istius rei delectabilis,postquam enim res illa sensibus fuit percepta, & phantasiis judicata,tum impellitur ad illam amplectendam.Externa causa impellens est ipsum objectum ridiculum, quod quò insignius & clarius apparet,eo ad concitandum est velocius. Instrumentalis causa est vel cõmunis,vel propria.Communis,sunt nervi ex cerebro profluentes,arteriæ item & venæ, qui spiritus animales, & motum membris adferunt. Propria est vel remota, vel propinqua. Remota est lien,qui cum frustrà alàs creditur productus,cum nulla prorsus in eo se promat vel operis, vel utilitatis ratio: hic tamen ad risum producendum non exiguum emolumentum præstat. Nam humorem crassum & fæculentum ex epaté excipit pellicitque,unde postea provenit sanguis benignus, clarus, copiosus, lucidus,quem esse risus causam supra diximus;quippe cum ex sanguine ita affecto consurgat spirituum multitudo & claritas animam exhilarantium. Proxima sunt fibræ,quarum beneficio musculi,qui à lateribus buccæ sunt, extenduntur,gestúsque ille oris fit,*qui risus appelletur.* Finis est vel primarius,vel secundarius.Primarius,est lætitiæ & gaudij,ex re ridicula concepti significatio. Hoc enim fine maximè ridet homo,ut animi sui gaudium aliis communicet,seque blandum & comem in conversatione præbeat. Secundarius, est delectatio quædam,quæ ex risu sequitur.

Definitio jam danda est. ***Risus est actio hominis externa, orta ex dilatatione thoracis, sive diaphragmatis, & blanda quadam distensione musculorum, circa latera buccarum, ad significandam animi latitiam ex re ridicula conceptam.***

Proprietates & affectiones risus sequuntur, ex quibus.

1. Natura risus obscurá admodum est, & explicatu difficilis. Passim de eo legitur apud autores,ita ut natura ejus quodammodo illis latuisse videtur.Nam ut Ciceronem primò adducamus,is quid sit risus,se ignorare fatetur.2.*de Orat.* Quid sit ipse risus,quo pacto concitetur,ubi sit, quomodo existat,atque ita repentè erumpat, ut eũ cupientes tenere nequeamus, & quomodo latera,os,venas,vultum,oculos occupet, viderit Democritus:neque enim ad hũc sermonem hoc pertinet,& si pertineret, ne vire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui pollicentur.Et Quint.inquit,*l.6.c.*4.Quanta sit in hac re difficultas,vel duo maximè Oratores, Demosthenes & Cicero ostendunt,neuter enim horum secundum sententiam Quintiliani, veram rationem & rectam assequutus videtur: Adfert,inquit, natura ejus summam rei difficultatem, & ob id dicit à nullo satis explicari posse,licet multi tentaverint.

2. Risus est actio hominis propria, & maximè conveniens. Patet hoc ex definitione hominis,qui solus dicitur ridere inter animalia. Deinde, quia est homo animal Politicum, & conversatione gaudet aliorum, ideo debebat habere signum, quo affectionem suam & amorem in conversatione aliorum testaretur. Hoc autem signum est risus,ad eam rem in homine productus, ut paulò post dicetur.

3. Risus omnem vim & ὑπόστασιν obtinet ab objecto externo. Idcirco ad illud perpetuò ordinatur & refertur, tanquam actionis suæ principium.

4. Homo

4. Homo non tam cito ridet, ut flet, & plerunqs infantes circa 40. dies ab ortu suo demù ridere incipiunt. Ita Plinius in procem. l. 7. histor. Nat. *hominem natura nudum & in nuda humo, natali die abiicit, ad vagitum statim, & planctus, nullúmque animalium adeò ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At hor. le risus ante 40. nulli datur.* Causam autem Physici assignant; 1. Quod ante hoc tempus intellectus & rationis organa adhuc infirma sint, quàm ut possint rem jucundam cognoscere & judicare. 2. Quod instrumenta etiam, diaphragma nimirum & musculi buccarum debiles sint, quàm ut se possint ad ridendum dilatare.

5. Proprietas est, quod risus sit actio hominis celerrimè transiens, subitóque evanescens. Ratio proprietatis hujus hinc patet, quia homini statim vel hinc in ipso risu talia se offerunt, quæ ad mœrorem & tristitiam compellere possint.

6. Risus est omnium actionum velocissima, & ἀοκιτόν. Hanc proprietatem admirabilem quotidiana experientia, cum liceat observare in hominibus, aliàs ad risum proclivibus, usque adeò erumpere, ut etiam volentes comprimere non possint, quin vultum totum occuper corpúsque vi sua concutiat: talem autem risum ἀοκιτόν excitare dius claudicationem Vulcani, aiunt Poëtæ.

7. Proprietas est, quod risus in homine sit actio rarissima. Hujus proprietatis causa facilè intelligitur ex 6. proprietate. Cum enim homo plura adversa experiatur quàm secunda; sequitur ipsum sæpius tristari quàm ridere.

Tantum de risus proprietatibus: Sequuntur ejusdem effecta, quorum quædam ad nos pertinent: quædam ad alios.

1. Effectum est, quod risus maximarum rerum sæpè momenta versans tristes solvat affectiones, animum ab intentione rerum nimia avertit, & aliquando etiam reficit, & à fatietate vel etiam fatigatione removet. *Quint. l. 6. c. 4.*

2. Quòd spiritus animales conservet bonámque corporis habitudinem confirmet.

3. Quòd rursus purget, & defæcat sanguinem: quæ defæcatio tria rursus producit effecta. 1. Valetudinem firmam & robustam reddit. 2. Visum jucundum. 3. Colorem florentem, nitidum & venustum inducit: Nam, ut inquit, sapiens, *cor lætum pro medicina est, spiritus verò tristis exsiccat ossa.*

4. Risus est signum lætitiæ & hilaritatis quæ in animo percipitur ut testatur Quint. quippecum semper effectus attestatur suæ causæ indicium.

5. Risus si sit dedecorus & ingenuus, magnum est virorum in Republica ornamentum, magnámque laudem apud omnes meretur. Habet hoc Cicero, 2. de Oratore, ubi ait; *Est planè Oratoris movere risum, vel quod ipsa hilaritas benevolentiam conciliat ei per quem excitata est; vel quod admirantur omnes acumen, uno sapè in verbo positum, maximè respondentis, nonnunquam lacessentis, vel quòd frangit adversarium, quòd impedit, quòd elevat, quòd deterret, vel quod ipsum Oratorem politum esse hominem significat, quòd eruditum, quòd urbanum, maximéque quòd tristitiam & severitatem mitigat & relaxat, odiosásque res sæpè, quas argumentis dilui non facilè est, ioco risúque dissolvit.*

6. Affectus & perturbationes animi maximas risus adimit.

7. Quòd maxima sæpè & odia & initia gravissimarum irarum, levi aliquo risu supprimantur. Quint. lib. 6. cap. 4. *Risus rerum sæpè maximarum momenta vertit, cùm omnem iram que frequentissimè frangat.* Et probat hoc exemplo juvenum Tarentinorum, qui multa de Pyrrho Rege securiùs locuti, inter cœnam, cùm rationem facti reposcerentur, & neque negari res, neque defendi posset, risu sunt & opportuno joco elapsi. Nam unus ex his, *imò*, inquit, *nisi lagena defecisset, occidissemus te*, cáque urbanitate tota est invidia criminis dissoluta.

8. Quòd risus alat & foveat concordiam. Nam ad hanc rem firmiùs inter homines devinciendam productus est risus, ut ait Lud. Vives, lib. de Anima.

Divisio risus jam subjicienda est, quæ hæc est; 1. Quod risus quidam sit propriè dictus: quidâ impropriè dictus. Propriè dictus est, cujus naturam jam descripsimus, & differt longè à risu impropriè dicto, id est, eo qui saltem habet extremam quandam similitudinem in dissensione musculorum circa latera buccarum, & interim non habet ipsam rem signatam, nempe diffusionem quandam spirituum, & blandum quendam motum cordis ex objecto lætiori, qualis est is, qui Sardonius dicitur risus, ex convulsione & spasmo. Estque vel ægritudinalis, vel simulatus, vel adscititius. Ægritudinalis risus est, ut medici tradunt, in eo, qui moritur ob detractionem plurimi sanguinis, aut ex assumptione plurimi croci. Simulatus risus est, qui etiam non proficiscitur ex causis naturalibus, sed ex animo malitioso; qui, ut obtegat dolorem & fletum, simulat risum. Vt Hannibal videns exercitum suum devastatum, simulatũ risit risum: Cæsar contra flevit simulatè, cum caput Pompeij vidisset. Adscititius risus est, ut Arist. *lib. 1. Problem.* ostendit, is, qui fit ex titillatione sub axillarum, plantæ pedis, & cæterarum partium similium. Aut ex usu largo vini Malvati; hoc enim moderatè haustum, cor emollescit. Altera risus divisio est, quod risus sit vel effusior, vel minus effusus. Effusior risus dicitur is, qui fit ut non solùm corporis motu, sed etiam oris gestu & sono intra maxillas perstrepente, qui risus *cachinnus* dicitur. Minùs effusus est risus iste lenis & moderatus, qui μειδίαμα, Græcis appellatur.

Cognata risus sunt. 1. Amœnitas. 2. Herba quædam quæ circa Boristhenem nascitur, *Gelotophyllida* appellata. 3. Animalia nonnulla quæ ridere videntur. Ac amœnitas quidem risui cognata est in eo. 1. Vt risus exhilarat & oblectat hominem sic & amœnitas. 2. Vt risus contrarium habet fletum, nempe qui mœrorem quendam pariat: Sic & amœnitas habet contrarium inamœnitatem, quæ tristitia quadam afficere se intuentia animalia videtur. Gelotophyllida verò cognata est risui in eo, quia risum excitat. Animalia & voces eorum, in eo sunt similes, quia ut risus est in homine; sic & voces eorum, quas edunt, vim & vicem risus in illis obtinet. Cæterùm, ut hæc sunt cognata, ita etiam diversa; Ac amœnitas quidem est diversa à risu, quia etsi utrumque exhilaret, tamen risus exhilarat tantùm homines: amœnitas verò & animantia bruta. Gelotophyllida verò differt à risu, tanquam causa extrinseca, à suo effectu. Animalium verò voces, ut avium & aliorum differunt à risu, quod voces istæ in auibus sint per analogiam & similitudinem risus; in hominibus verò proprius & naturalis. 2. Differunt fine, quia homo ridet, ut significationem lætitiæ conceptæ edat: Bestiæ verò vocem edunt coactæ, aut famæ, aut etiam desiderio aliarum suæ speciei; si nempe fiat, ut illæ non adsint.

Pugnantia risus restant; quæ sunt. 1. Fletus, animi mœstitiam lachrymis exprimens. 2. Torvitas. 3. Morositas, mœror, tristitia, & similes animi perturbationes. *Petrus Ianichius Colvergensis, Pomeranus.*

Vide Latitia.

Rixa.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RIXA, Græcè ἐριθεία, ας, ἡ, & ἐρίζω, rixor dicitur. Hebr. *Rib*, lis, disceptatio, jurgium, *Gen.* 13. 7. *Num.* 27. 13. *Iob.* 29. 16. à verb. *Rab*, vel *Rob*, vel *Rib*, quæ idem significant, nempe litigavit, disceptavit, sive privatim cum adversario, sive publicè coram judicibus, quod non fit sine rixa, variisque verborum anfractibus. Ideò hæc verba cognationem habent cum *Rabah*, & *Rabah*, multiplicavit. Quid enim hujusmodi rixæ sunt aliud, quam verborum multiplicationes? Inde fortassis, quod Gall. dicunt *Riben*, *ribaine*, quoties denotant aliquid, vel nobis nolentibus actum, vel agendum esse. Dicitur etiam Rixa Hebr. *maßsah. Isa.* 18. 4. actum, vel agendum esse. Dicitur etiam Rixa Hebr. *maßsah. Isa.* 18. 4. *Prov.* 17. 19. & *Maßsuth, Isai.* 41. 12. à verbo *Natsah*, invïolavit, & *in* 3. conjugatione *Hitstsah*, fecit involare, involavit alicui in capillum. Rixa enim tam citò oritur & accenditur, quam avis incitatur ad volatum. Vide *Num.* 26. 9. & *Psal.* 60.

2. Galli dicunt, de rixatore quod in proximi capillos involaverit. *Il l'a prins au poil.*

Est autem rixa, audax voluntas vindicandi injuriam factam. *Secund. Alber. Mag. l. 3. compendij, c. 17.*

Rixa videtur quoddam privatum bellum quod agitur inter personas privatas, non ex aliqua publica authoritate, sed magis ex inordinata voluntate.

Rixa est contradictio in factis, scilicet mutua percussio, & particulare bellum, sine authoritate publica. Sed contentio est in verbis. *Secund. D. Thom. secunda Secundæ, q. 41. art. 1. c.*

Rixa à ringo dicitur. Est enim ringere sive ringi rostrum torquere, quod canes faciunt latraturi. Hinc ringi pro irasci capitur & tacitum Stomachari. Terent. *Ille ringitur tu rides.* A rixa fit rixor verbum, quod est jurgor, contendo. A quo contentiosus, rixosus.

¶ LOCI BIBLICI.

Rixæ opus carnis sunt, Gal. 5. 20. de rixarum suscitatione, Pro. 10. 12. & 15. 18. & 17. 19. & 18. 6. & 23. 29. & 26. 28. & 29. 22. Rixantibus lex, Exod. 21. 28.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Satius esse interdum cedere, quam rixari.

Anthol. Sacr. Iac. Billij.

In rixis gravibus nonnunquam cedere præstat,
Quam nimium niti, victor ut esse queas.
Sæpe etenim in lucta vincit, qui ludat ut hostem,
Quem præstare videt robore, sponte cadit.
Æquore turbato præstat demittere vela;
Stultitia pœnas quam dare morte graves.
Esse iuvat felicem: rapidus quod sæpe nequivit.
Aphricus, hoc Solis fervida flamma facit.

¶ ADAGIA.

Rhodij sacrificium. Ῥόδιον τὴν θυσίαν

Vbi res iurgiis & verbis male ominantis peragitur. Refertur à Diogeniano.

Spirat cæcias. καικίας πνεῖ.

Aristophanes. Cæcias autem ponitur pro turbis ac litibus.

Insana laurus adest.

Plin. lib. 10. c. 45. Quadrabit in hominem rixarum autorem.

Lidij sacrum. Λίδιοι τὴν θυσίαν.

Dicebatur in eos, qui inauspicato rem divinam faciebant. Ad multos usus accommodari poterit, vel ad rixosum convivium, vèl ad rem quampiam malis omnibus institutam.

Litem movebit si vel asinus canem momorderit.

Quadrabit in eos, qui de re quantumvis exigua litem suscitant.

Canina facundia.

Dictum in quosdam qui tantum ad maledicendum, eloquentiam, & studium exercent.

Litem incipere.

In eum, qui iam provocatus aggeditur convitiis agere, congruet illud Homeri ex Iliad. υ.

Ἔλετο δ' ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξεῖ χαλκῷ.

Hastam corripuit robustam cuspide acuta.

Cui di versum est Iliad. Hastam abiecit.

Ne alia comedas & fabulas. Ἵνα μὴ φάγῃς σκορόδια καὶ κυάμους.

Pro eo quod est, ne bellis, neve in iudicijs adsis.

Ptolemaicalis. Πτολεμαϊκὸς ὁ ἵππος.
Diogenianus indicat dici solitum in litium avidos.
Vltra Hyperbolum. ὑπὲρ τὸν ὑπέρβολον.
Conveniet in eos, qui simili laborant morbo.
Tetigit lapidem à cane morsum.
Plin. lib. 29. cap. 5. de veneno rabidi canis agens. Minus hoc miretur, (inquit) qui cogitur lapidem à cane morsum usque in proverbium discordiæ venisse.
Syrbenæ chorus. Συρβαίνης χορὸς.
De choreis incompositis, ac tumultuosis olim dicebatur. Tempestiviter dicetur in homines inter se discordes & querulos, aut ubi offendet aures imperitorum cantorum Symphonia discors.
Eretriensium Rhro. Ἐρετριέων ῥῶ.
Videtur in homines præcipites ac violentos congruere proverbium, ρ enim sive R, canina litera est & iracundorum propria.

Vide Bellum, Contentio, Ira.

Robur.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

RObur est facultas movendi alterum, ut vult: præcisè est autem movere alterum vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, aut deprimendo, aut colligendo. *Arist. rhet. 1.*

Robur est in firmitate, & agilitate secundorum, quæ illis componuntur corporum. *Alex. Aphro. 2. de anim. c. 43.*

Robur est vis unum quodque in natura sua servans, eò quod detrimenta vitat. *Speusip. in Plat. defin.*

Robur sive Robor, propriè est species arboris glandiferæ durissimæ. Per translationem verò sumitur pro animi fortitudine & pro corporis firmitate: Græc. ἰσχὺς παράσυμα, Hebr. *Omets, Iob. 17. 9.* à verbo *Amats*, robustior fuit, corroboratus est, valde consolidatus est præ cæteris, erectus est fortitudine præ aliis. Cognationem habet cum verbo *Hatsam*, Osseus fuit, firmus fuit instar ossium, ut robusti homines toti ex nervis & ossibus compacti videntur. 2. *Gheburah*, fortitudo, robur animi & corporis, quo alius alium superat. Psalm. 89. 14. & 106. 2. & 147. 10. & 150. 2. Esai. 30. 2. à verb. *Gabar*, superavit, prævaluit, prædominatus est aliis virtute, potentia & authoritate superior fuit & transitivè roboravit, fortificavit. Hinc κυβερνάω, guberno, κυβέρνητις gubernator, κυβέρνησις, gubernatio, Gall. *gouverner gouverneur, gouvernemẽt*, in quibus robur animi, & corporis præsertim requiritur. 3. *Chezek, Chozek, Chozkah*, à verbo *Chazak*. Prævaluit, invaluit, prævalidus fuit, fortis fuit, obfirmatus fuit, obfirmatus est. Hinc ἰσχύω, valeo, fortis sum, robustus sum. ἰσχὺς, robur.

¶ LOCI BIBLICI.

Robur Dei. Iob. 9. 4. Esdr. 4. 23.
Deus robur suorum, 2. Serm. 22. 2. Sam. 22. 2. Psal. 18. 2. Ierem. 1. 6. 19.
Robur hominis, Deut. 8. 17. Iudic. 8. 21. 1. Sam. 2. 9. 1. Chr. 8. 40. & 9. 13. & 12. 30. & 20. 1. Ierem. 51. 30. 53. Ezech. 28. 5. Dan. 8. 12. Zach. 4. 6.
Robur panis & aquæ, Esai. 3. 1.
Robur regis, Proverb. 20. 28.
Abraham robustus fide factus est. Rom. 4. 20.
Iosuë & Israëlitæ robusti quomodo facti. Ios. 1. 6. &c. & 16. 23.
Robur divitis, Prou. 18. 11.
Robusta manus Dei, Exod. 6. 1. & 32. 11. Deut. 4. 34. & 7. 19. & 11. 2. Ierem. 32. 21.
Robusti homines. Vid. infra. *Robustorum Exempla.*

¶ SENTENTIÆ SAPIENT. ETHNICORUM.

Robur mente carens in quoscunque inciderit, eos sepulchro tradit. *Menander.*

Præstat corpore quam animo languere. *Stob. serm. 1.*

Robur cum prudentia juvat, sine ea verò damno afficit possidentes. *Isocrates.*

Nimio robore membrorum vigor mentis hebescit, quasi abnuente natura utriusque boni largitionem: ne supra mortalem sit felicitatem, eundemque & valentissimum esse & sapientissimum. *Val. Max. l. 9. c. 12.*

Robur corpora quidem exercentium seornat; adimi vero studia obtenebrat. *Isocrat. Demonic.*

Hominum proprium robur in animi ratione consistit, qua & elephantos per sylvas pedicis, capit, frænat equos, subjugat boves aratris, volucres arundinibus dejicit, & in profundo subversa retibus extrahit. Hæc ejus vis est, quæ multò uberius se profert, cùm ambitus terræ, cœli magnitudines & stellarum circulos persequendo non fatigatur. Hæc erant Hercule digna. Quis enim non Vlysses quam Cyclops esse malit? *Plut. lib. contra vires corp. apud Stob. Serm. 51.*

Homines viribus tantùm, robori & velocitati augendis student, & quo pacto hæc habentes ex ipsis soli clari fiant: animum verò per quem existunt negligunt: ignorantes se illa solum excolere, quæ cum brutis habent communia, & quidem imbecilliora quàm multa ex brutis: divinissimam verò sui partem & secundum quam diis aliquo modo similes reddi possunt, neglectui habuere. *Eusebius eodem serm.*

Animi præsentiam in periculis cum ratione conjunctam laudato: impetum verò ad ea sine ratione audaciam vocato, & oderis. *Idem ibid.*

¶ ADAGIA.

Alter Simson, vel, Simsone robustior,
Simsonis robur, vel inde colligi potest, quod obvium leonem non aliter neque hadulum nullo negotio propemodum ludibundus discerpserit, aliaq; fit executus qua prodigiosum & supra humanam sortem robur testantur. Iudic. 14. 15. 16. capit. Alter Simson *dicetur quivis firmissimo robore praditus:* eadem planè forma qua Ethnici dicunt. Alter Hercules, cujus fabulam ex Simsonis historia Græci confinxerunt.

Alter Goliath, *Adagium in quemvis procera immanisque statura robustum bellatorem, suo robore fretum atque subversum & suis armis pereuntem conveniet.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes. Crates Thebanus cum nudatus in certamine, ob corporis deformitatem derideretur. De oculis, inquit, ô Crates, reliquoque corpore bono animò esto. Nam istos qui nunc te derident, mox consp icies morbo contrahi, omnibúsque viribus destitui. Significavit formam nihil omnino facere ad victoriam, sed robur, & laborum tolerantiam, qua cæteros antecedebat. *Laërt. lib. 6. c. 5.*

Archidamus, cum vidisset filium suum nimis temerè contra Atheniensis pugnantem: aut vires tibi augendæ sunt, dixit: aut minuenda audacia. *Plut. in apoph.*

Aratus, laudante quoniam virum desperatum & audacem, ac idcircò & in bellis eximium: differre dixit magni facere virtutem & vitam nihili facere. *Plut.*

Anonyma. Anus quædam videns Iovinianum Romanorum Imperatorem corporis proceritate atque mole excellentem, sed mente captum: O crassam atque pinguem stultitiam! proclamasse fertur. *Niceph. lib. 19. cap. ult.*

Anonymus. Ex plebe præterea quidam in Hippodromo dicacitate eundem Iovinianum perstrinxit, & risum ingentem omnibus movit. Inanem enim & frigidam proceritatem esse dixit. *Ibid.*

Maximinus exercebat lucta milites suos, multos ad terram prosternens: Itaque cunctis invidentibus, tribunus quidam vasti corporis, notæque virtutis atque ob hoc ferocior, dixit: Quid magni facis, si tribunus tuos milites vincis? Tum Maximinus: Visne congrediamur? Cum prodisset palma pectori impacta supinum rejecit, dixitque: Dare alium, sed tributum. *Capitol.*

¶ SIMILITVDO.

Arbores infœcundæ firmiores sunt fœcundis: Ita robustius est corpus his qui nihil pariunt in literis, quam qui sese laboribus exhauriunt. *Erasm.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Robustorum exempla: Nimrod, Gen. 10. v. 9. Iosuë & Israëlitæ, Ios. 1. 10. & aliis cap. Moab. Iud. 3. v. 29. Samson, 14. v. 14. 15. Israëlitæ & Benjamitæ, 22. v. 46. Cis pater Saulis, 1. Sam. 9. v. 1. David, 16. v. 18. & 17. v. 34. 35. 36. 2. Samuel. 16. v. 18. Goliath. 1. Sam. 17. v. 45. &c. Saul & Ionaram, 2. Sam. 1. 19. 23. Robusti Duces in exercitu Davidis numerantur, 2. Sam. 23. 8. &c. Abisai. 2. Sam. 23. v. 18. 1. Paralipom. 11. vers. 20. Iojada & Benaias, 2. Sam. 23. v. 20. 22. 1. Paralipom. 11. v. 22. Filij Vlam, 1. Par. 8. v. 40. & 9. v. 13. Iesbaam, 11. v. 11. Eleazar, v. 12. vir de Gad. 12. v. 8. filij Meselemiæ, 26. v. 1. 2. Robusti Ierusalem, 2. Par. 17. v. 13. 14. Robusti de Israël 25. v. 6. Robusti juvenes. 2. Machab. 12. v. 27.

Vide Fortitudo, Vires.

Rusticus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

RVsticus, ci, subjectum, propriè, Agricola, sive ruri habitans. Græc. ἄγροικος, Hebr. *Isch. Sadheh*, vir agri, ruricola, Rusticus, a, um, adjectivum, quod ruris vel rustici est, vel ruri degit: Græc. ἐπάρουρος. Cicero pro *Roscio Amer.* Vita hæc rustica quam tu agrestem vocas, parsimoniæ & diligentiæ magistra est. Quandoque rusticus dicitur per translationem, homo rudis, moribus & vita in cultus: & Rusticitas ἀγροικία, est morum incivilitas, urbanitati contraria. Mart. lib. 7. *Quare aliquem Curios semper Fabiósque loquentem, Hirsutum, & duræ rusticitate trucem.* Ponitur quandoque pro inepta & timida verecundia, quam ἀσωπίαν Græci vocant. Ovidius, *Et si rusticitas non vetat, ipsa rogat.* Item, *Hei mihi rusticitas, non pudor ille fuit.* Rusticulus, qui genium rusticanum & mores agrestes aliquantum redolet. Mart. lib. 10. *Nec doctum satis & parum severum, sed non rusticulum nimis libellum facundo mea Plinio Thalia.*

¶ HISTORICÆ SENTENTIÆ.

De laudatis viris rura rusticamque soliltudinem olim colentibus hæc *Cicero*: Multi sunt & fuerunt, qui eam quam dico tranquillitatem appetentes, à negotiis publicis se renoverunt, ad otiúmque profugerunt. In his & nobilissimi Philosophi lóngèque Principes, & quidam homines severi & graves, nec populi nec Principum mores ferre potuerunt. Vixerúntque nonnulli in agris delectati re sua familiari. His idem propositum fuit, quod & Regibus, ut ne qua re egerent, ne qui parerent: libertate uterentur, cujus proprium est sic vivere, ut velis. *Offic. lib. 1.*

Quo pacto non magis secundum naturam fuerit ex ipsa terra, quæ parens & nutrix omnium est, quàm aliunde nutriri? An non magis vitile est ruri vivere, quàm ut sophistæ in oppido desidere? Nonne salubrius est foris vitam degere, quam in umbra educari? utrum verò liberalius est, unumquemque sibi necessaria comparare, aut ab aliis accipere; Multò sanè honestius apparet non indigere alio ad res sibi necessarias, quàm indigere, Adeò autem egregia res, Deoque accepta ex agricultura vivere, modò cum honestatis studio conjuncta sit, ut Apollo Myssonem Thimæum sapientem, Aglaem Psophideum verò felicem appellaverit, quorum uterque ruri agens, suisque manibus laborans, urbana habitatione abstinebat. *Musonius apud Stob. Serm. 54.*

Rustici

Rusticitatem verò, ut & rusticum, sive efferis moribus præditum hominem depingit *Theophrastus* his verbis: Rusticitas, ἀγροικία, honestatis & decori ignoratio videri queat. At rusticus is est, qui hausto pharmaco in concionem nihilominus prodeat, quique unguenta non suavius fragrare rhymo dicat: calceos gestat pede grādiores: voce etiam alta loqui suevit. Amicis necessariisque suis parum fidens, de rebus maximis ad famulos refert quæcunq; in concione audivit, omnia mercenatus suis, qui ruri apud ipsum opus faciunt, enuntiat. Sæpè etiam veste ita supra genu subducta sedet, ut denudatæ corporis partes cōspici queant. In via aliorum quidem nihil admiratur, neque ulla re obstupescit: sed si bovē, asinum aut hireū viderit, ibi homo gradum sistere, & contemplari. Quumque aliquid è promptuaria cella depromit, decerptum inde frustum vorat, & vinum meracius potat: diligenter interim ne hoc ancilla panifica rescisca, cavens. Deinde verò, cum illa mollere, & quæ sunt ad victum necessaria, tum sibi, tum universæ familiæ parare solet. Inter prādendum jumentis pabulum objicit: & si quis fores pulset, ipse auscultat. Vocato etiā cane, & ejus rostro manu apprehēso, Hic (inquit) & agrū & domum, quique in ea sunt omnes custodit. Argentū quod ab alio acceperit, quasi tenue, aut nimis asperum, solet rejicere, & ut alio id sibi mutetur postulare. Aratrum si cui forte utendum dederit, aut cophinum, aut falcem, aut foecam, nocte intempesta illa repetet, si per insomnium fuerit eorum recordatus. In urbem cùm venit, obvium quemque interrogans. Quanti (ait) pelles & salsamenta vænibant? & nunquid hodie ludi novam lunam adducunt? Dicit etiam se simul ac descenderit, tonderi velle. Idem cantare in balneo, & clavis calceos suffigere, & quia eadem via erat, ab Archia salsamenta accipere, ac portare ipse, moris habet.

Rusticus est is qui in statu, & ingressu sermone manifestò disconvenit. & agrestis, hispidus, hircus, indolatilis, torvus, rupes & sylvicola apparet. Denique similis est bobus & asinis, quibus & præsepe & sterquilinium simūl est. Nam & ipse quoque se eodem tempore & eadem opera emungit, spuit, cœnat, in scrupea & spurca schola eruditus. Quæ sordida vitæ ratio animum probat esse parum nitidum. Ergo rusticitas & durior & agrestior quædam ineptia est. *Car. Paschal. lib. de virtutib. & vitiis, cap. 27.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Horat. Epist. 1. epist. 2.

Dimidium facti, qui cœpit, habet: sapere aude,
Incipe, vivendi qui rectè prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis ævum.

Virgilius Ecl. 1.

Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis.

In Culice de bono rustico loquens.

Illi dulcis adest requies, & pura voluptas,
Libera simplicibus curis: huic imminet omnis,
Dirigit hic sensus, hæc cura est subdita cordi,
Quolibet ut requie victu contentus abundet,
Iucundóque locet languentia corpora somno.

Tibul. l. 1. Eleg. 10.

Ipse suas sectatur oves, at filius agnos,
Et calidam fesso comparat uxor aquam.
Sic ego sim, &c.

Claudianus.

Felix qui propriis ævum transegit in aruis,
Ipsa domus puerum quem videt ipsa senem.
Qui baculo nitens in qua reptavit arena,
Vnius numerat secula longa casa.
Illum non vario traxit fortuna tumultu,
Nec bibit ignotas mobilis hospes aquas.
Non freta mercator timuit, non classica miles,
Non rauci lites pertulit ille fori.
Indocilis rerum vicina nescius urbis,
Aspectu fruitur liberiore poli, &c.

Concludit.

Erret & extremos alter scrutetur Iberos,
Plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.

Idem lib. 2. Ruff.

Hæc mihi paupertas augustior, hæc mihi tecta
Culminibus maiora tuis, tibi quærit inanes
Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas
Terra dapes: rapiunt Tyrios tibi vellera succos,
Et picturata saturantur murice vestes.
Hic radiant flores, & prati viva voluptas
Ingenio variata suo, fulgentibus illic
Surgunt structa, toris hic mollis, panditur herba,
Sollicitant curis non abruptura soporem.
Turba salutantum latas ibi perstrepit ædes.
Hic avium cantus, labentis murmura rivi.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Rustici, & duri sunt, qui quæcunque ridicula non dicunt, nec aliquid dicentes audiunt. *Arist. 4. ethic. c. 8.*

Rusticus qui nec incessare vult, nec rectè incessum ire existimat, sed excandescit. *Idem mag. mor. 1. c. 28.*

Vide agricola, Agricultura.

FINIS LIBRI DECIMISEPTIMI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER DECIMVSOCTAVVS.

S.

Sabbatum.

¶ Loci Biblici.

Sabbatum à Deo benedicitur, Genes. 2. 3. propter hominem institutum est, Marc. 2. 27. Sabbatum perpetuum, Esa. 66. 23. Hebr. 4. 9. Sabbatum terræ septimo quoque anno, Exod. 23. 11. Levit. 25. 4. Sabbatum alterum primum, pro, festi plurium dierum ultimo, Luc. 6. 1. Sabbati observatio præcipitur, Exod. 16. 29. & 20. vers. 8. 9. & 23. 12. & 31. vers. 14. 16. & 34. 21. & 35. 2. Levit. 19. vers. 3. 30. & 23. 3. & 26. 2. Deuter. 5. 12. Esa. 56. 2. & 58. 13. Ierem. 17. 21. Ezech 20. 3.

Causæ præcipuè sanctificationis Sabbati sunt quatuor: *Prima*, ut dies ille impendatur cultui divino, quo die præsertim solebant agi conventus publici, Luc. 4. 16. quæ consuetudo agendi conventus, in diem Dominicum translata est, *ut colligitur ex* Act. 20. 7. 1. Cor. 16. 2. *Secunda*, ut ne continuis laboribus te aut tuos fatiges & conficias, Exod. 23. 12. Deut. 5. 14. *Tertia*, ut perpetuo recorderis operum Dei in creatione, Genes. 2. v. 1. 2. Exod. 20. v. 10. 11. *Vltima* causa est, perpetua memoria liberationis à servitute Ægyptiaca, Deut. 5. 15. Addi his potest & liberalitas Dei in sexto, & cessatio manuum in septimo die, quam causam attingit Moses. Exod. 16. 29.

Sabbati observati Exempla: Israëlitæ, Exod. 16. 30. Iudas Machabæus & Iudæi, 2. Mach. 8. v. 24. 25. 26. 27. Christus etiam studiosè coluit sabbatum, ita ut plerumque sabbato in synagogis doceret, & miraculis se patefaceret, Luc. 4. v. 16. 17. & Paulus & Barnabas, Act. 13. vers. 14. 15. 42. & 16. 13. Paulus & Silas, 20. 7.

Sabbati violationis, sive profanationis, ejúsque pœnæ exempla Homo colligens ligna, Num. 15. 30. Israëlitæ, Nehem. 13. Ierem. 17. 27. Sabbati Dominus Christus, Marc. 2. 28. hoc est, in sua potestate habet sabbathum, ut possit pro suo imperio moderari. Sabbatum magnum vocabatur Iudæis, Ioan. 19. 31. cum in sabbatum dies Paschæ incideret: hoc est, valde solenne & celebre: concurrente videlicet duplici celebritate. Sabbatum profanare dicuntur Sacerdotes, Matth. 12. 5. Sabbati sacrificia, Ezech. 46. 4.

Sabbata, non pro septimo, ut aliàs sæpe, nec pro singulis hebdomadis diebus, quos vulgo Ferias vocant, sed potius pro ipsis septimanis. Levit. 25. 8. & pro septimana ipsa, Matth. 28. 1. per synecdochen.

Sabbatum, i. quies, seu quietis dies, à verbo Hebr. *Sabat*, quievit. Hinc illa dies ἀνάπαυσις dicitur Græcis, & σαββατισμὸς cessatio à labore corporis. Vide Etymologic. trilingue Lugdun. pag. 686. 687.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sabbatum à Deo sanctificatur.

Et benedixit diei septimo, & sanctificavit illum: quia in ipso cessaverat ab omni opere suo. *Gen. 2.*

Requies Sabbati sanctificata est Dominō. *Exod. 16.*

Videte ut sabbatum meū custodiatis, quia signū est inter me & vos. 31

Insuper & sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me & vos: & scirent quia ego Dominus sanctificans eos. *Ezech. 20.*

A bono bene observatur.

Memento ut diem Sabbati sanctifices: Sex diebus operaberis, Septimo autem

autem die Sabbatum Domini Dei tui est: non facies in eo omne opus, tu & filius tuus, & filia tua, servus tuus & ancilla tua, jumentum tuum & advena qui est intra portas tuas. *Exod.*20.

Sex diebus operaberis, septimo die cessabis arare & metere.34.

Sex diebus facietis opus, dies septimus, quia sabbathi, requies est, vocabitur sanctus. Omne opus non facietis in eo. *Lev.*23.

A vespere usque ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra. *Ibid.*

Observa diem Sabbathi, ut Sanctifices eum. Non facies in eo quicquam operis. *Deut.*5.

Si averteris à sabbato pedum tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaveris sabbathum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaveris eum dum non facis vias tuas, & non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem: tunc delectaberis super domino: & sustollam te super altitudines terræ. *Esa.*58.

Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die Sabbathi. Sanctificate diem sabbathi. *Ier.*17.

Si audieritis, me dicit Dominus, ut non inferatis onera per portas civitatis in die sabbathi, & si sanctificaveritis diem sabbathi, ne faciatis in eo omne opus, ingredientur per portas civitatis hujus reges & principes, sedentes super solium David, & habitabitur civitas hæc in sempiternum. *Ibid.*

Itaque licet sabbathis benefacere. *Matth.*12.

Sabbathum propter hominem factum est, & non homo propter sabbathum. Itaque Dominus est filius hominis etiam sabbathi. *Mar.*2.

Interrogo vos, si licet sabbathis benefacere an male, animam salvam facere, an perdere? *Luc.*6.

Hypocritæ, unusquisque vestrum Sabbatho non solvit bovem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? 13.

A malo malè violatur.

Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, qui fecerit opus in eo, occidetur. *Exod.*35.

Colligens ligna sabbatho, præcepto Domini lapidatus fuit. *Num.*15.

Dies vestri convertentur in lamentationem & luctum. *Tob.*2.

Neomeniam & sabbathum, & festivitates alias non feram: iniqui sunt cœtus vestri: Calendas vestras & solemnitates vestras odivit anima mea. *Esa.*1.

Si non audieritis me, ut sanctificetis diem Sabbathi, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem in die Sabbathi, succendam ignem in portis ejus, & devorabit domos Ierusalem. *Ierem.*7.

Odi & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum. *Amos* 5.

Et convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. 8.

¶ Similitvdo.

Procopij. Quemadmodum festos dies appellamus sanctos, quod contineant memoriam beneficij alicujus singularis à Deo nobis dati, sicuti & illud: Sanctificate jejunium, id est, separate & ordinate jejunandi tempus: ita Iudæis imperavit supremum Numen, ut segregarent à cæteris diebus diem septimum, cúmque destinarent cultui divino: ut si oblivio Dei fortè obrepserit, tamen invitis tandem ex ipso die, quo quietem capiunt, in memoriam revocetur & redigatur, qui omnia fecit, & die septimo requievit. *In Gen.*c.2.

Sacerdos.

¶ Definitio et etymolog.

Sacerdos, Græcè ἱερεύς, ἑῶ, ὁ, ἱερωσύνη, ης, ἡ, sacerdotium dicitur. Est autem sacerdos is, qui Deo dicatus est ad Sacrificia facienda. A quo sacerdotium ipsum sacerdotis munus officiumque.

¶ Loci Biblici.

Sacerdos pro se & populo orat, Levit.9.7.& 16.v.6.17.18. à mortuorum exequiis abstinet, 21.barbam non radit, v.5. Virginem uxorem ducit, v.21.Ezech.44.21.Sacerdos noster Christus, Heb.5.6.& 7.1.&c.

Sacerdotis ad populum præliaturum exhortatio, Deuteron.20.vers.2.3.Sacerdotis filia fornicans, comburenda, Levit.21.9. Sacerdotis peccatum quomodo expiandum, 4. 3. Sacerdoti rebellis morte plectendus, Deut.17.12.Sacerdoti antequam Sanctuarium ingrediatur, observanda, Levit.16.vers.2.3. Sacerdotes oblationis reliquias comedunt, Levit.10. 12.Sacerdotes quando à vino abstineant, v.8.9.Ezech.44.20.Sacerdotes mali arguuntur, 22.26.Oseæ 5.1.Soph.3.4.Malach.1.6.& 2.1. Sacerdotes mali, & eorum pumitio, Num.16.1.&c. 1.Sam.2.22.&c. 3.13.1.Reg.1. 22.8.Esa.3.11. Ierem.2.5. & 8.7. Ose.4.6.Malach.2.v.1.8.1. Malach.7. vers.5.9.Sacerdotes multi Christo credunt, Actor.6.7. Sacerdotes veritatis hostes, 4.1.Sacerdotes Baal occiduntur, 1.Reg.18.40.2.Regum 10. 18.& 23.5. Sacerdotum avaritia, Malach.1.10. authoritas, Deut.17.9. in populum benedictio, Num.6.24.ejus efficacia, Genes.14.19.Num.6.26. Sacerdotum consecratio, Exod.28.41. & 29.1. coquinæ, Ezech.46.20. Hæreditas Deus ipse, Deut.18.2, Ignorantia, Ezech.22.26, invidia, Matt. 27.18.multitudo & numerus in veteri Testamento, 1.Par.24.3. ubi numerantur, 38000. Officium, Exod.26.44.& 30.7.Levit.10.v.1.6.9.19.& 21.1.&c.22.1.&c.24.3. Num.3.10.& 4.vers.5.21.& 10.8.& 18. vers.1.7. Deut.20.2.& 21.5.1.Sam.2.ver.28.35.1.Par.6.49.2.Par.26.17. Ezec.44. v.20.23.Malach.2.v.4.7. Hebr.5.7. & 10.11. ornamenta vestium & ordinatio, Exod.28.1. &c.29.2.& 39.1. & 40.12. Lev.8.v.1.8.terra fame grassante, minimè vendita, Genes.47.22. Sacerdotum defunctorum viduæ, sacerdotum uxores esse possunt, Ezech.44.22.

Sacerdotum Leviticorũ & Christi discrimen, Hebr.9.25.& 10.11.12.

Sacerdotibus dabantur decimæ, & primitiæ, Num.5.v.9.10.& 18.v.8. 11.Deut.8.3.ut liberi à sollicitudine comparandi victum, possent vacare legi Dei, 2.Par.31. v.4.&c. Necessaria vitæ sustentatio iis assignabatur, Exod.29.26.Lev.1.v.3.10.& 5.13.& 9.vers.9.10.& 7.vers.6.32.& 10.13. & 24.9.Num.3.48.& 5.9. & 18.vers.8.11.28. Deut.18.1.1. Sam.2.28.2. Reg.12.16.1. Par.6.54.2. Par. 36.4. Esdr.10.36. Eccles.46.25. à Sacerdotibus Legem accipiat Rex.Deut.17.18.

Sacerdotium Leviticum abrogatum, Hebr.7. v.11.12. Christianum, quo spirituales hostiæ offeruntur per Christum, Esa.66.21.Rom.15.16. 1.Petr.2.5.

Sacerdotale Dei regnum, Israëlitæ, Exod.19.6.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sacerdos bonus Deum piè honorat.

Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiam eos. *Exod.*19.28.30.

Accede ad altare, & immola pro peccato tuo. Offer holocaustum (ait Moses Aaroni) & deprecare pro te & pro populo. *Lev.*9.10.21.22.

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum & animam meam faciat. 1.*Reg.*2.

Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. *Hebr.*5.

Seipsum congruè ordinet in victu.

Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. *Lev.*10.

Oportet Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non violentum. *Tit.*1.

Vestitu.

Sacerdotes tui induantur justitia. *Psal.*131.

Mundamini, qui fertis vasa Domini. *Esa.*52.

Et viduam & repudiatam, non accipient uxores sed virgines de semine domus Israël. *Ezech.*44.

Te ipsum castum custodi. 1.*Tim.*5.

Iuvenilia desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, spem, & charitatem, & pacem cum iis, qui invocant Dominum de corde puro. 2.*Tim.*2.

Proximum bene adificat verbo.

Et nunc fratres quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda illorum erigite. *Iudith.*8.

Et populum meum docebunt quid sit inter sanctum & pollutum, mundum & immundum ostendent eis: Et cum fuerit controversia, & stabunt in judiciis meis, & judicabunt. *Ezech.*44.

Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legent requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. *Malach.*2.

Exemplo.

Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. 1.*Cor.*4.

Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in multa patientia. 2.*Cor.*6.

Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium. 1.*Tim* 4.

In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum. *Tit.*2.

Sacerdos verus ad officium vite vocatur.

Applica ad te Aaronem fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israël, ut sacerdotio fungantur mihi. *Exod.*28.

Aaronem & filios ejus unges, sanctificabisque eos mihi: ut sacerdotio fungantur mihi. 30.

Applicabis Aaronem & filios ejus ad fores tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, ut mihi ministrent & unctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat. 40.

Cum sanctificans aspersisset altare septem vicibus, unxit illud, & omnia vasa ejus, labrúmque cum basi sua sanctificavit oleo. Quod fundens super caput Aaronis, unxit eum, & consecravit. *Levit.*8.

Quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine ejus (arietis immolati) tetigit extremum auriculæ dextræ Aaronis, & pollicem manus ejus dextræ, similiter & pedis. *Ibid.*

De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus. Septem enim diebus finitur consecratio. *Ibid.*

Homo de semine tuo, per familias (suas) qui habuerit maculam non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus, si cæcus fuerit, aut claudus, aut gibbosus, aut vitiato oculo. Ego Dominus, qui sanctifico eos. 21.

Elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei & mundaverunt templum, & tulerunt lapides contaminationis in locum in mundum. 1.*Machab.*5.

Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt corrigas & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego dispositi tibi. *Tit.*1.

Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo. *Hebr.*5.

Cum constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros commendaverunt eos Domino. *Act.*14.

A bonis debite honoratur.

Emit Ioseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subjecitque eam Pharaoni, & cunctos populos ejus præter terram sacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis, quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. *Gen.*47.

Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur. *Deut.*17.

Presby

Presbytero humilia animam tuam. *Eccl.*4.

In tota anima tua time Deum,& sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit, & ministros ejus ne derelinquas. 7.

Honorifica sacerdotes. Da illis partem, sicut mandatum est tibi, Primitiarum & purgationis. *ibid.*

Qui bene præsūt presbyteri, dupleci honore digni habeātur. 1. *Tim.*5.

Plenè à Deo remuneratur.

Omnes primitiæ, quas offerunt filij Israël, ad sacerdotem pertinent, & quicquid in sanctuarium offertur à singulis, & traditur manibus sacerdotis ipsius erit. *Num.*5.

Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum. Omnia quæ sanctificantur à filijs Israël, tibi tradidi, & filis tuis, pro officio sacerdotalis. legitima sempiterna. 18.

In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorum Israël. *Ibid.*

Quamobrem non habuit Levi partem neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio ejus est. *Deut.*10.

Cæterum inter gentes non hæreditabit. Ipse enim est pars ejus: *Ec.*45.

Non erit eis hæreditas, ego hæreditas eorum. Victimam & pro peccato & pro delicto ipsi comedent, & omne votum Israël, ipsorum erit. Et primitiva omnium primogenitorum, & omnia libamenta ex omnibus quæ offeruntur, sacerdotum erunt. *Ezech.*44.

Impij sacerdotes describi.

Sacerdotes ejus contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum, & mundum non intellexerunt. *Ezech.*32.

Semetipsos in probrum dant.

Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: Et erit sicut populus, sic sacerdos. *Osæ* 4.

Audite hæc sacerdotes: & attendite domus Israël, & domus regis auscultate judicium: quoniam laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum subter Thabor, & victimas, declinastis in profundum. 5.

Accingite vos & plangite sacerdotes, ululate ministri altaris. Ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mihi, quoniam interiit de domo Dei vestri sacrificium & libatio. *Ioel.*1.

Sacerdotes ejus pro mercede docebant. *Mich.*3.

Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem. *Soph.*3.

Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum feciſtis pactum Levi. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non servastis vias meas, & accepistis faciem in lege. 2.

Sacerdotium spirituale.

Vos Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei nostri, dicetur vobis. *Esa.*61.

Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. 1. *Petr.*29.

Qui dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos reges & sacerdotes Deo patri suo. *Apoc.*16.

Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. 5.

¶ Sententiæ Patrvm.

Nemo in Ecclesia amplius nocet quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis vel sacerdotis habet. Delinquente namque hunc redarguere nullus præsumit, & in exemplum culpa vehemēter extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. *Greg. in past.*

Contemplamini, quid sit populo sancto præesse, & considerate quale sit divinis sacramentis insistere. Altari vacare debent, qui de altari vivunt, & talis convenit cura synceritatis sacramentis, qualia sunt sacramenta ipsa, quibus exhibent officia servituris, ne contra Deum offendant ipsa quæ tractant, aut contra populum incipiant impedire quod prædicant. *Aug. l. de singularitate clericorum.*

Presbyteri, qui bene præsunt vita & doctrina, digni habeantur à subditis duplici honore, scilicet ut spiritualiter eis obediant, & exteriora bona ministrent. Boni enim dispensatores & fideles non solum honore sublimi præmiari debent, sed & terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum & gaudeant obedientia spiritualium. Instantior enim sit, si non humilietur inopia, & crescit in illo authoritas, cum videt se etiam in præsenti laboris fructum percipere, non ut abundet, sed ut non deficiat. *Gloss. Aug. super* 1. *Tim.*5.

Qui animarum curam pro Domino suscipit, ut errantes doceat, vel consoletur mœstos, vel temporalibus sustentet, vel renitentes ad remedia salutis protrahat: vel pastore destitutos gubernet, ut secum plures ad Dominum perducat: sapiens est quia sibi, ut sublimius cum domino regnet, procurat. *Gloss. super Proverb.* 11.

Pastori Ecclesiæ dicitur: diligenter adhibe curam eis, quibus te præesse contigerit, agnosce animos & actus singulorum, si quid vitij in eis inveneris, citius castigare memento. *Gloss. super Prov.*17.

Non enim tu semper pascendi dominicas oves potestatem habebis, sed æternam percipies coronam, si suo tempore bene paveris. *ibid.*

Sobriam à turbis gravitatem severam vitam singulare pondus dignitas sibi vendicat sacerdotalis, *Am.Et.*26.

Nihil in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat veritatem, non liberè pronuntier. *in epist. ad. Theod. imper.*

Ex inordinata & indisciplinata multitudine sacerdotum hodie datur contemptui redemptoris nostri venerabile sacramentum, nam qui debuerant esse vicarii Apostolorum & filij Petri, facti sunt socij Iudæ, & præambuli Antichristi. *in quod ferm.*

Grandis dignitas sacerdotum, sed grandis ruina, si peccant: lætamur ad ascensum, sed timeamus ad lapsum. Non est tanti gaudij excelsa tenuisse, quanti mœroris de sublimioribus corruisse: nec enim solum pro nostris delictis reddemus rationem, sed pro omnium quorum abutimur donis, & nequaquam sumus de eorum salute soliciti. *Hieron. in Ezech. lib.*2.

Considera sacerdotum esse officium, de lege interrogatos respondere, si sacerdos est, sciat legem Domini: si ignorat legem Domini, ipse se arguit non esse sacerdotem Domini, sacerdotis enim est scire legem, & ad interrogationem respondere de lege. *in Aug. proph.*

Convivia tibi vitanda sunt secularium, & maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est enim ante fores sacerdotis Domini & pauperis crucifixi, qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores consulum judicumque provinciæ, & milites excubare. Melius est apud te prandere, quam in palatio. *In epist. ad Nepot.*

Infirmorum corda de mali presbyteri vita percutiuntur, securiores existentes prolabantur licentius in peccatum. *in quadam Epist.*

Pensēt ergo sacerdos, quid ad satisfaciendum districto judicij de sua tantummodo anima fortasse vix sufficit, & quot regendi subditis præest, reddendæ apud Deum rationis tempore, ut ita dicam, tot solus animas habet. *In Moral.*

Nihil tam onerosum ordini sacerdotum video, quam rigorem meritis compatiendo flectere, & cum personis supervenientibus animum mutare. *Homil.*6. *super Ezech.*

Nos qui ex oblationibus fidelium vivimus, quas illi pro suis peccatis obtulerunt, si comedimus & tacemus, eorum proculdubio peccata manducamus. *In Homil.*

Pensate fratres, quantæ damnationis est, sine labore percipere mercedem laboris: quanti criminis pretia peccatorum accipere, & nihil contra peccatum prædicando dicere. *idem.*

Semper in sacerdotali pectore cum terrore severitatis custodiri debet virtus mansuetudinis, ut & iram mansuetudo custodiat, & mansuetudinem (ne forte dissoluta sit) zelus discretionis accendat. *ibid.*

Multi dum plus vitam sacerdotum, quam suam discutiunt, in erroris foveam delabuntur, minus considerantes, quod non eos vita sacerdotum læderet, si ipsi humiliter bonis sacerdotum admonitionibus autem accommodarent: sed hypocritarum more magna trabe vulneratos habentes oculos eamque negligentes, festucam tenuem in aliorum oculis conspiciunt. *ibid.*

Causa sunt ruinæ populi sacerdotes mali. Quis enim se pro populi peccatis intercessor obiiciat, si sacerdos, qui orare debuerat, graviora committat? *In registro.*

Nullum ab aliis præjudicium, quam à sacerdotibus tolerat Deus; quando eos quos ad aliorum correctionem posuit, dare de se exempla pravitatis cernit plerumque: quod est gravius, sacerdotes, qui propria dare debuerant, etiam aliena diripiunt plerumque, si quos humiliter, si quos continenter conspiciunt, irrident. *In Homil.*

Nos qui sacerdotes vocamur, qui supra ea mala, quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus, quia tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidè & tacentes videmus: & sequitur: tunc subjectus moritur sine te, quando in causa mortis te contradictorem pertulerit: nam morti cui non contradicis, adjungeris. *Homil.*11. *super Ezech.*

Quicquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, sacrilegium est *Bern. in epist.*2.

Timeant clerici, timeant ministri Ecclesiæ, qui in terris sanctorum quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis quæ sufficere debeant, minime contenti, superflua quibus egent sustentandi forent, impiè sacrilegeq; sibi retineāt, & in usus suæ superbiæ luxuriæque victum pauperum consumere non verentur, duplici profecto iniquitate peccant, quod si aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur. *Serm.*24. *super Cant.*

Heu! heu! Dominus Deus! quia ipsi sunt in percussione tua primi, qui videntur in Ecclesia tua primatum diligere, gerere principatum, arcem Simonis occupaverunt, apprehenderunt munitiones, & universam deinceps libere, potestative tradunt incendio civitatem. Non est jam dicere, ut populus sic sacerdos: quia nec sic populus ut sacerdos. *ibid.*

Multi sacerdotes, & pauci sacerdotes: multi nomine, & pauci in opere. Videte ergo quomodo sedeatis super cathedrā, quia cathedra nō facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit ab illa: qui male sederit, injuriam facit cathedræ. In judicio enim sedes, si bene vixeris & bene docueris, omnium judex eris: Si autem bene docueris & male vixeris, tui solius. Nam bene vivendo & bene docendo populum instruis quomodo vivere debeat: bene autem docendo & male vivendo, Deū instruis quomodo debeat te condemnare. *Chrys. in Mat.*

Et qui vult alterum ad officium sacerdotale pertrahere, sufficere non judico testimonium quod opinione collegerit, sed cum favore illius bonæ opinionis etiam ipsum animum ejus qui eligetur, noscat diligenter. *De dignitate sacerdotal. lib.*2.

Sacerdotis aspicere dignitatem: agitur in terra, sed officium cœlestibus negotiis continetur. Non enim homo, non angelus, non Archangelus, non aliqua alia creatura, non virtus, sed ipse Spiritus sanctus hoc minus instituit, atque adhuc manentes in carne mysterio fungi præstitit Angelorum. *ibid.*

Sapientissimum esse oportet & perspicacem in omnibus sacerdotem: & mille, ut dicitur ex omni parte oculos habentem: quippe qui non solum sibi, sed etiam populo vivit. *ibid.*

Qui ordinant indignos, eisdem subiacent pœnis, quibus illi, qui indigni sunt ordinati, etsi dicant se eorū vitia ignorasse, unde Apostolus ad Timotheum: Manus cito nemini imposueris, ne cōmunicaveris peccatis

alienis. Imo ex hoc gravius crimen efficitur, quoniam absoluerunt vel promoverunt eum, quem ignorabant: atque id quod perturbatus esset, excusatio fiet accusatio. *ib d.*

Bene arguente populo, unusquisque pro suo merito remuneratur, sacerdos autem pro bonis omnium; habebit enim pro propriis lauream, pro acquisitione aliorum laureolam. *Chrys. in Matth.* 25.

Vere magna confusio sacerdotum, & omnium clericorum, quando laici inveniuntur eis fideliores & justiores. Quomodo non sit confusio, esse inferiores laicis, quos æquales esse confusio est? *Idem in Matth.*

Melius est propter bonos etiam malos fovere, quàm propter malos etiam bonos contemnere: propter bonos ergo sacerdotes etiam malos honora, ne propter malos etiam bonos contemnas. Melius est enim malis injusta præstare, quam bonis subtrahere. *ibid.*

Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiunt, aut peccantes non arguunt. Sicut enim peccatorum convenit argui, ita justum non exulcerari. *Isid. 3. de sum. bono.*

Considera diligenter vultum pecoris tui. Vultum pecoris considerat, qui quid singuli subjectorum possint, non ignorat: cui per confessionem corda, per circumspectionem opera, per experimentum quid possint, per affectus quid velint, ratio manifestat: & vocem, inquit, meam audiunt. Tres sunt pastoris voces, scilicet suavis, dulcis, alta. Suavis ad infirmum, ad morientem dulcis, ad surdum pertinet alta. *Hug. de claust. anim. l. 2.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. 1. Pont. 1.

Vaticinor, moneóque: locum date sacra ferenti,
Non mihi, sed magno poscitur, ille Deo, &c.
Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Vt sua quid valeant numina, teste probent.

Plut. Rud.

Quis homo est tanta confidentia,
Qui sacerdotem audeat violare?
At malo cum magno suo hercle facit.

Tibull. 2. 1.

Vos quoque abesse procul jubeo, discedite ab aris,
Queis tulit hesterna gaudia nocte venus.
Casta placent Superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Stat. 3. Sil. 3.

Procul hinc, procul ite nocentes:
Si qui corde nefas tacitum, fessique senectus
Longa patru, si quis pulsata conscius unquam
Matris & inferna rigidum timet Æacon urna,
Insontes, castosque voco.

¶ Similitudines.

D. Chrysostomi: Sacerdotes prælati sunt in populo, sicut stomachus in corpore hominis. Si stomachus dolet, corpus ægrotat, &c. *Homil. 36. in Matth.*

Prius in vallibus fit obscuritas, die declinante ad occasum. Quando ergo colles videtis obscurari, quis dubitat, quin iam nox est? Sic primum in secularibus & laicis Christianis incipit prævalere obscuritas peccatorum. Nunc autem quando iam vides, quod sacerdotes positos in summo vertice spiritualium dignitatum; qui montes & colles dicuntur, apprehenderit iniquitas tenebrosa, quomodo dubitetur, quin finis est mundi? *In c. 10. Matth.*

Sicut qui sutoriam, aut quamcumque aliam profitetur artem, etsi specialiter non spondeat, tamen per hoc ipsum quod sutoriam professus est artem, & opificium vel magisterium artis ejus aperuit, videtur tacite omnibus spopondisse, ut sine reprehensione impleat, quam professus est artem: Sic sacerdos, & omnis clericus, etsi specialiter non promittet, tamen per hoc ipsum, quod doctor constituitur aliorum, statim promittere Deo videtur in omnibus obauditorem se Deo. *In cap. 21. Matth. hom. 40.*

Sicut caput dignius est quam membra, cum nec membra sine capite, nec caput sine membris esse potest: Sic digniores sacerdotes quam populus, non tamen utiliores: quia nec populus sine sacerdotibus, nec sacerdotes sine populis esse possunt. *In 22. Matth. hom. 42.*

Si pars aliqua domus fuerit decisa, cum labore tamen possibile est, ut reparetur: si autem ipsum fundamentum fuerit conquassatum, quid faciat paterfamilias, nisi in aliquo loco nova faciat fundamenta, & lapides de priori domo transvectans, aliam sibi ædificet domum? Sic & in spiritualibus, si quidem populares peccaverint, per pœnitentiam corriguntur: si autem dissipatum fuerit ipsum sacerdotium, quod est populi fundamentum, quid faciat Deus? *In 24. hom. 47.*

Si pater familias super possessionem suam villicum ponit, ut non cum singulis colonis habeat causam, sed de solo villico omnium exigat rationem: si ergo inter colonos aliqua indisciplinatio fuerit fœda, unusquisque pro suo dilecto reus efficitur, villicus autem pro omnium delictis, & si bene reditum suum reddiderint, unusquisque quidem pro sua fide laudatur, villicus autem pro fide omnium remuneratur: Sic & Deus in populo ideo ordinat sacerdotes, ut actuum eorum ipsi discutiant rationem. Ideoque peccante populo, unusquisque quidem pro suo malo punitur, sacerdotes autem pro peccatis omnium & bene agente populo: unusquisque quidem pro suo bono remuneratur, sacerdos autem pro bonis omnium. *In Matth. 24. hom. 50.*

Alterum mandatum Dei sine altero esse non potest; ut puta si interroget quis in ædificatione domorũ, quæ pars melior? dicis fundamentum. Sed sicut ædificatio non potest esse, nisi fuerit fundamentũ: Ita nec fundamentum esse potest, nisi ædificatio fuerit subsecuta. Sic ergo fundamentum dignius est ædificatione, non utilius. *Hom. 37. ep. ad Hebr.*

Procli: Quemadmodum amatores ab ipsa pulchritudine, quæ circa sensum apparet, ad divinam paulatim pulchritudinem ratione progrediuntur: Sic & sacerdotes antiqui, cũ considerarent in rebus naturalibus cognationem quandam compassionemque aliorũ ad alia, & manifestorum ad vires occultas, & omnia in omnibus invenirent, sacram eorum scientiam condiderunt: agnoverunt enim & in infimis supremas; & in supremis infimas: & in cœlo quidem terrena secundum causam, modoque cœlesti: in terra vero cœlestia, sed modo terreno. *De sacri. & magia.*

Iamblichi: Sicut natura ex occultis rationibus manifesta facit: Ita sacerdos adhibet manifesta, ut occulta significet. Sacerdos operatur sæpe multa, quibus aliquid simile propriumque divinis efficiat, qua quidem cognatione aliquid divinitus attrahat, Intereat operatur & multa per quæ purificet animam, ac mala nobis avertat. *De mysteriis.*

Ignatij: Nemo potior est Deo, neque similes ei: neque Episcopo honorabilior in Ecclesia sacerdotium Deo gerenti pro mundi salute: neque regi similes qui est in exercitu, pacem & benevolentiam omnibus principibus cogitanti. Qui enim honorat Episcopum, honorabitur à Deo: & qui inhonoraverit eum, à Deo inhonorabitur. Si enim quis contra regem insurgens, damnatione dignus est: quomodo ultionem evadere poterit, qui præter Episcopum aliquid egerit? Sacerdotium enim est summa omnium bonorum, quæ in hominibus consistunt, quod si quis inhonoraverit, Deum inhonorat, & Dominum Iesum Christum, primogenitum totius creaturæ, & solum natura principem sacerdotem Dei. *In ep. ad Smyrnenses.*

D. Augustini: Si superbus fuerit minister, cùm diabolo computatur sed non contaminatur donum Christi: quod per illum fluit, purum est: quod per illum transit, liquidum est: venit ad fertilem terram, puta quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest: per lapideum canalem transit aqua ad areolas: in cànali lapideo nihil generans, sed tamen horris plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus Sacramenti ita est, ut lux & ab illuminandis pura excipitur, & si per immundos transeat, non inquinatur. *in Ioan. tract. 5.*

¶ Exempla Biblica.

Sacerdotum benedictionis exempla: Heli, 1. Sam. 2. v. 10. Sacerdotum Regis Ezechiæ, 2. Paral. 30. v. 27.

¶ Hieroglyphicvm.

Erat amiculi sive redimiculi species, cui nomen *Tutulo* prius, mox *Tutulo* fecerunt: ornamentum quippe capitis in sublime surgens, purpurea vitta redimitum, instar *Coni*, galerive rosarum: *eo Sacerdotium* hieroglyphice significabat. Quin & uxores & ministræ Flaminis, eo erant stamine insignes. *Petr. Val. l. 41.*

Vide, Clericus, Minister, Pastor, Pontifex, Prælatus.

Sacramentum.

¶ Definitio et Etymol.

Sacramentum à Sacrum venit, quod Græcè ἱερὸν, ὅ, τὸ, dicitur. Est invisibilis gratiæ visibilis forma. *Sec. Aug.*

Sacramentum est materiale elementum, extrinsecus oculis suppositum, ex institutione figurans, & similitudinem repræsentans, ex sanctificatione: aliquam gratiam invisibilem conferens. *Secund. Hug. de sacram. l. 6. p. 9. 1. 2.*

Sacramentum est sacræ rei signum, in quo sub tegmento visibilium, divina virtus salutem secretius operatur.

Sacramentum etiam est quod jurisiurandi sacratione interposita geritur, unde sacramentum militare dicitur.

¶ Loci Biblici.

Sacramenta Græcis μυστήρια dicta, à solis Ecclesiæ pastoribus & servis administranda, Matth. 28. 19. 2. Cor. 4. 1. à Christo sparata, quid valeant, Heb. 9. v. 9. 10. Sacramenta & alia externa in Ecclesia piis & impiis communia, 1. Cor. 11. v. 27. 29. Exempla: Abraham & domestici, Gen. 17. 23. Sichem & Hemor, 34. 24. Absalon, Achitophel, & populus, 2. Sa. 15. 12. Iudas, Luc. 22. v. 21. Simon, Actor. 8. 13. Sacramenta vetera fuerunt typi nostrorum, 1. Cor. 10. 6.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ab ipsa Dei sapientia homine assumpto, à quo in libertatem vocati sumus, pauca sacramenta saluberrima constituta sunt, quæ societatem Christiani populi, hoc est, sub uno Deo liberæ multitudinis continerent, sed quidam ipsam religionem nostram, quamque manifestissimis celebrationum sacramentis Dei misericordia nolunt esse liberam, servilibus premunt oneribus. *Aug. in l. de vera relig.*

Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum. *Idem tract. 80. in Ioan.*

Neque in homine bono aliquis Dei sacramenta fugiat, neque in homine malo. *Aug. contra Petil. & hab. 1. 9. 1. c. Neque in homine.*

Omnia sacramenta obsunt indigne tractantibus: prosunt tamen per eos digne sumentibus, sicut & verbum Dei. Vnde dictum est: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. *Idem contra epi. Parmeniani, & hab. ibidem. can. Omnia sacramenta.*

Multi sæcularium hominum cum plus sacerdotis vitam quam suam discutiunt, in magnum contemptionis divinorum sacramentorum crimen incurrent. Magna enim trabe habentes vulneratos oculos, eamque negligentes, festucam tenuem in aliorum conspiciunt oculis: quam dum incaute festinant evellere, erroris in foveam delabuntur: minus quidem considerantes, quod non eos sacerdotum vita læderet, si ipsi humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aures accommodarent. Sed dum

hypocritarum

hypocritarum more, plus illorum famam, quam propriam vitam, vel vitæ negligentiam dijudicat, spernunt sancta monita & spiritualia dona. Vnde fit, ut non solum ab eis dicta respuant, sed (quod est deterius) divina etiam mysteria contemnant, ut nec corporis communionem, nec sanguinis Domini nostri Iesu Christi eorum ministerio confectam assumant, putãres hanc minus esse sanctificatam, si illorum fiat officio, quorũ vita eorum oculis videtur ignobilis. Heu! in quam magnum laqueum incidunt, ut divina & occulta mysteria plus ab aliis sanctificata posse fieri credant: cum unus idemq; Spiritus sanctus in Ecclesia diffusa per totum orbem terrarum, incomprehensibiliter ea mysteria occulte atque invisibiliter & operando sanctificet, & benedicendo benedicat. Mysterium itaque fratres ob hoc dicitur, quod secretam & reconditam habet dispensationem. Sacrificium autem, quasi sacrum factum, quia prece mystica consecratur pro nobis, in memoriam dominicæ passionis. Sacramentum vero est in memoriam dominicæ passionis. Sacramentum vero est in aliqua celebratione, cum res gestas ita fit, ut aliquid sanctificaret, accipiamus, quod sancte accipiendum est. Sunt autem sacramenta, baptisma, corpus & sanguis Christi, &c. quæ ob id sacramenta dicuntur quia sub tegmento corporalium rerum divina virtus secretius salutem eorundem sacramentorum operatur, unde à secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur, quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens spiritus, eorundem sacramentorum latenter operatur effectum. *Greg. & hab. 1. q. Multi sec.*

Non nocet malitia Episcopi neque ad baptismum infantis, neque ad Ecclesiæ consecrationem: quia baptisma à Deo datur, non ab homine venit. Sic & Eucharistia, & omnia quæ in altari ponuntur non ab homine, sed à Deo sanctificationem accipiunt. *Idem & hab. 1. q. 1. Non nocet.*

¶ Similitvdines.

Divi Chrysostomi. Sicut si canibus dederis sanctum, aut porcis margaritas, nec sanctum canes sanctificat, nec margaritæ nutriunt porcos: sed è contra canes coinquinant sanctum & porci margaritas sordidant, vel confringunt: Sic si hominibus caninos vel porcinos mores habentibus sanctum dederis, aut mysteria sacra tradideris: nec sanctum illo sanctificat, nec mysteria veritatis illos illuminant: sed è contra ipsi sanctum coinquinant, & mysteria veritatis blasphemant. *In c. 7. Matth. Homil. 17.*

Sicut cibus naturaliter nutritorius est extans, si in eum qui pravis cibis corruptus est, incidat, omnia perdit, & corrumpit, efficitur occasio morbi: Sic etiam ista quæ ad hæc terribilia pertinent sacramenta. *Homil. 17. ad Hebr.*

Sicut cibus corporalis cum ventrem invenerit adversis humoribus occupatum, & amplius lædit, magis nocet & nullum præstat auxilium: Ita & iste spiritualis cibus, si aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdet, non sua natura, sed accipientis vitio. *Homil. 3. in epist. ad Hebr.*

Quemadmodum vox illa qua dictum est, *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, semel quidem dicta est, semper autem fit, operi naturæ nostræ vim præbens ad generandum: Ita hæc quoque vox: *Hoc est corpus meum*, semel dicta in singulis aris ex eo tempore usque in præsentem diem, & usque ad Christi adventum, hoc sacramentum integre perficit. *Homil. de prodit. tradit.*

Cyrilli. Sicut si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiscebit necesse est. Ita si quis carnem & sanguinem Domini recepit, cum ipso ita conjungatur, ut Christus in ipso & ipse in Christo inveniatur. *Lib. 1. c. 17. in Ioan.*

Si mel cum naturaliter dulce sit, ea dulcia facit quibus immiscetur: Nonne stultum erit, vivificam verbi naturam putare non dedisse homini in quo habitat, vivificandi virtutem? *In Ioan. lib. 3. cap. 39.*

Vt panis hic terrestris facit, imbecillitatem carnis nostræ sustinens atque conservans: Ita & ipse per Spiritum sanctum, spiritum nostrum vivificat, & corpus ipsum à corruptione liberat. *In Ioan. lib. 3. c. 39.*

Ambrosij. Singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Sed quomodo impossibile videatur, ut caro Verbi Dei, quæ multo spiritualior & potentior est verbo nostro, sit tota & integra in ore omnium sumentium; cum verbum nostrum, idemque totum & integrum, sit in auribus omnium audientium? Quod enim evidentius Christus in seipso manifestãs, in cœna corpus & sanguinem suum discipulis suis distribuit, & cum ipse à singulis sumptus comederetur & biberetur in sacramento, ipse tamen vivus & integer mansit in seipso. Sed quid mirum, si Christus comeditur, & integer manet: cum Sarephtana vidua non minus oleum comederit, quia restãte sacra historia, lecythus olei non imminutus: cum eadem scriptura dicat; Abiit, & fecit juxta verbum Heliæ, & comedit ipsa & domus ejus? *Domin. 5. post Epiph.*

Augustini. Qui ea quæ non intelligunt, reprehendentes, lepram, vel scabiem, vel verrucas legis esse dicunt promissivas figuras sacramentorum, similes sunt hominibus, quibus displicent ea, quorum non capiunt utilitatem: velut si surdus, videns moveri labia loquentium, tanquam superfluos oris motus, deformesque reprehenderet: vel si quisquam cæcus, laudata sibi aliqua domo, vellet palpando probare quod dicitur, & parietum levitatem manu pertractans, in fenestras corrueret, eásque velut inconvenientes illi æqualitati redargueret, cavernasque ruinosas putaret. *Lib. 22. contra Faust. cap. 6.*

Non polluunt mali bonos, in eodem agro, in eadem area, in eisdem pascuis, in eisdem retibus constituti: quia non eis communicant boni, sed altari & sacramentis Dei. Communicant autem malis, qui consentiunt factis malorum. Scriptum est enim: Non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus. *cont. Donatist. c. 5.*

Cum eadem luce & sani oculi perfunduntur, & æger: istis adjumẽtum est, illis tormentum, Idem cibus aliàs valetudines alit, aliàs lædit. Idem medicamentum hos curat, illos debilitat. Eadem arma alios muniunt, alios impediunt. Eadem vestis aliis tegumento est, aliis implicamento. Sic & baptismus aliis valet ad regnum, aliis ad judicium. *cont. Cresc. lib. 4. c. 23.*

D. Cyprianus. Sicut panis communis, quem quotidie edimus, vita est corporis: Ita panis iste supersubstantialis, vita est animæ, & sanitas mentis. *Serm. de Eucharistia.*

Quomodo ad potandum vinum veniri non potest, nisi botrus calcetur ante & prematur: Sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere, nisi Christus calcatus prius fuisset, & pressus, & calicem prior biberet, quem credentibus propinaret. *Lib. 1. epist. ad Cæcilium.*

Quemadmodum grana multa in unum collecta, & commolita, & commixta, unum panem faciunt: Sic in Christo, qui est panis cœlestis, sciamus unum esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus, & adunatus. *Lib. 1. epist.*

Mercator dum, quicquam emit, & jam aliquod pignus recipit, tametsi merces suas nondum habeat, eas tamen habere se reputat: Deus suam gloriam nobis promisit in pignus, interim & filium suum in Eucharistia dedit. *De sing. cleric.*

Non sic in Sacramento salutari delictorum contagia, ut in lavacro carnali & seculari, sordes cutis & corporis abluuntur, & ut sapone & nitris & cæteris quoque adjumentis, & dolio & piscina opus sit, quibus ablui & mundari corpusculum possit: Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. In sacramentis salutaribus necessitate cogente, & Deo indulgentiam suam largiente, totum credentibus conferunt divina compendia. *Lib. 4. epist. ad Magnum.*

Bertrami. Consideremus fontem sacri Baptismatis, qui fons vitæ non immerito nuncupatur, quia descendẽtes in se melioris vitæ novitate reformat, & de peccato mortuis viventes justitiæ donat. Num secundum quod aqua conspicitur esse elementum istam potentiam obtinet: attamen nisi sanctificationis virtutem obtineret, labem vitiorum nequaquam diluere posset, & nisi vigorem vitæ contineret, nullo modo mortuis vitam præstare valeret: mortuis autem non carne, sed anima. In eo tamen fonte si consideretur solummodo quod corporeus aspicit, elementum fluidum conspicitur corruptioni subjectum, nec nisi corpora lavandi potentiam obtinere: Sed accessit S. Spiritus per sacerdotis consecrationem virtus, & efficax facta est non solùm corporea, verùm etiam animas diluere, & spirituales sordes spirituali potentia dimovere. Ecce in uno eodemque elemento duo videmus inesse sibi resistentia: id est, corruptioni subiacens incorruptionem præstare, & vitam non habens vitam contribuere. Cognoscitur ergo in isto fonte, & inesse quod corporis sensus attingat, & idcirco mutabile atque corruptibile, & rursus inesse quod fides sola conspiciat, & ideo nec corrumpi posse, nec vitæ discrimen accipere. Si requiras quod superficie tenus lavat, elementum est: si verò perpendas quod interius purgat, virtus vitalis est, virtus sanctificationis, virtus immortalitatis. Igitur in proprietate humor corruptibilis, in mysterio vero virtus sanabilis.

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Consueverunt laborantes in agris & in vineis post sudores operis, meridiani æstus ardorem declinare, umbras petere, atque virentia prata eligere: quatenus in ipsorum planitie & amœnitate residentes fesso corpori jucundius cibaria administrent. Habent etiam nautæ hoc proprium, ut post sedatas tempestates, post sulcata per tempus prolixum æquora, quærant portum, solicite perlustrent littora, in quibus descendant, navem religent, vela resarciant, atq; quicquid vetustate corruptum, aut procellis dissipatum est, restaurent, quatenus iterum flante prospero vento marinis se fluctibus tradant. Campi ductores quoque & exercituum principes adversus hostes visibiles dimicare, disponunt tentoria, & quædam specialia deputant loca: in quibus pro resumendis viribus, pro supplendis necessitatibus, seu medendi causa accedere valeant bellatores. Sic quippe dux noster, sic spiritualiũ militum invictissimus rex Christus, certantibus in hoc spirituali & invisibili stadio militantis Ecclesiæ, spiritualia quædam ordinavit munita præsidia, ad quæ pugnantes confugiant: ut in illis resumptis viribus, vel fortes vulneribus, iterum in campum redeant acrius bellaturi. Hæc nempe tutissima & inexpugnabilia loca à Domino Iesu ejus parata militibus, ad refocillanda corda, & ad detergenda animæ vulnera spiritualia sunt sacramenta. Per hæc namque datur lapsis requies, debilibus robur, formidolosis audacia, & semel prostratis fiducia dimicandi. *De disciplina & perfect. monast. c. 19.*

Est sacramentum hoc tanquam cellarium quoddam omnium aromatum, in se continens preciositatem & virtutem. In ipsum qui ingrediuntur, refocillantur ab omni fatigatione: nec deficiunt, donec præsentis vitæ terminus finiatur. Est etiam mysterium hoc quasi ingens arbor virentibus referta foliis, sub quam quicunque fugiunt laborantes & peregrinantes, proteguntur in ipsius umbraculo à diei æstu: à turbine quoque & pluvia. *De disc. & perf. monast. c. 10.*

Roterodami. Vt optima remedia maxime perniciem adferunt, nisi apte sumantur: Ita Christi sacramenta salutaria recte sumentibus, lethalia indigne accipientibus. *In Simil.*

Vide Ecclesia, Religio.

Sacrificium.

¶ Definitio et etymolog.

Sacrificivm, Græcè θυσία, ας, ή, & θύω, macto, sacrifico dicitur. Hebr. victima *Zibchah*, à verb. *Zabach*, Sacrificavit, jugulavit, mactavit ad sacrificandum, victimam immolavit. Cognationem habet

habet dum *Tabach* mactavit pecudes *Nizbbach* aræa,altare. Sex genera sacrificiorum legalium describit luculenter Etymologicon trilingue Leydunense,pag.690.691.692.693.694.695.

Est autem sacrificium propriè aliquid factum in honorem debitum soli Deo ad eum placandum. *B.Thom. secund.Secundæ,c.*81.*a.*4.

Sacrificium & oblatio differunt.Quia oblatio est omne quod exhibetur in cultu Dei : Sacrificium, si inde fiet aliquod sacrum consumendum. *Ex B.Thom. sec.Sec.q.*85.

Sacrifico ex sacrificio venit, quod ita differt à litoːut sacrificare sit veniam petere:litare vero propitiare & votum impetrare. Plaut. *Si hercle istuc unquam factum est,tum me Iupiter faciat ut semper sacrificem nunquam litem.* Ista tamen sæpè confunduntur, & utrumque sumitur,, pro sacrum facere. A sacrificio venit sacrificulus,rex sacrorum.

¶ Loci Biblici.

Sacrificandi ritus, Lev.1.2.Deo non ubique sacrificandum, Deut.12.5.Sacrificium quale esse debet, Exod.29.38. Levit.1.3.& 3.1.& 22.v.19.20.Num.28.3. Deut.15.21.& 17.1. Ecclesiast.35.14. Ezech.43.23.Malach.1.v.8.14.Sacrificium matutinum & vespertinum,Exod.29.v.38.30. Nu.28.4.1,Esd.3.3.sacrificium pacificum,Lev.3.1.& 7.v.11.12.13.sacrificium pro peccato,Exod.36. Lev.7.2. Num.28.22. sacrificium quando spernat Deus, Psal.51.18. sacrificium laudis Deo gratissimum, 50.14.& 69.v.31.32.& 107.22. Ose.14.3,Hebr.13.15. sacrificium verum & Deo acceptissimum,Prov.21.3.Mich.6.v.6.7.sacrificium fidelium, Rom.12.1. Phil.2.12.Heb.13.v.15.16.1.Pet.1.5.

Sacrificij lex, Lev.6.14. Deut.18.3.

Sacrificio manus imponenda, Lev.1.4. sacrificio misericordia potior Ose.6.Matt.9.13.& 12.7.sacrificio dilectio major,Marc.2.33.

Sacrificia ad quid instituta,Heb.10.v.3.sacrificia cum sale, Lev.2.13. Marc.9.49.sacrificia privata à Deo prohibita,17.vers.3.4.sacrificia igni cœlesti consumpta, Genes.4.4.& 8.20.& 15.17. Lev.9.24.Iudic.6.21.& 13.19.1.Reg.18.38.1.Paral.21.v.26.2.Paral.7.1.2.Maccab.1.22.& 2.10. sacrificia quomodo à Deo respuantur, Psal.40.7.& 50.v.8.9.Esai.1.11. Ierem.7.21.Malach.2.12.Matth.9.13.& 11.7.Hebr.10.vers.5.6.sacrificia carnalium subsannantur,Ose.5.6.sacrificia fidelium,Psal.51.18.Malach.3.16. Iudæorum polluta, Agg.2.13. sacrificia quæ requirat Dominus, Mich.6.6. Sacrificia veteris Legis rejicit Deus, Psal.50.8. Ierem.6.20. Malach.2.13.Sacrificia expiatoria non habuerunt vim purificandi,alioquin desiissent offerri.Heb.10.v.1.2.Dicuntur tamen expiare.Lev.26.30. non ipsorum symbolorum, sed unicæ illius futuræ Christi oblationis respectu, quæ per illa quotannis, atque adeo singulis diebus per omnes ceremonias adumbrabatur.

Sacrificiorum & oblationum vocabula metaphoricè à Paulo usurpata, significant ipsos fideles Deo devotos, quicquid est in fidelibus, vel proficiscitur à fidelibus, Deo gratum,& eorum fides ac bona opera, ut Roman.12.1.& 15.16.Phil.2.17.& 4.18.1.Petr.2.5.

¶ Poetarvm Dicta.

Ovid. Epist.19.

Non bove mactato cœlestia numina gaudent,
Sed quæ præstanda est sine teste fides.

Persius 2.

O curvæ in terris animæ & cœlestium inanes!
Quid iuvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata ducere pulpa?

Plaut. Rod. prolog.

Atque hoc scelesti illi in animum inducunt suum,
Iovem se placare donis, hostiis,
Et operam & sumptum perdunt : ideo fit, quia
Nihil ei acceptum est à periuriis supplicij.

Ovid.2 Trist.

Sed tamen ut fuso taurorum sanguine centum,
Sic capitur minimo thuris honore Deus.

Hor.3.Carm.23.

Te nihil attinet
Tentare multa cæde bidentium,
Parvos coronantem marino
Rore Deos fragilique myrto;
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollibus aversos Penates,
Farre pio, & saliente mica.

Silius 4.

Iusta ita precari
Thure pio, cadúmque feros avertite ritus,
Mite, & conatum est homini Deus.

Stat.2. Sil.4.

Qua nunc tibi pauper acerra
Digna litem? nec si vacuet Mevantia valles,
Aut præstent niveos Clitumna novalia tauros,
Sufficiam, sed sæpe Dii hos inter honores
Cessêre, & exiguo placuerunt farra Latino.

Ovid.5. Fast.

Nos quoque tangit honos : festis gaudemus, & aris,
Turbáque cœlestes ambitiosa sumus.
Sæpè Deos aliquis pe[illegible] fecit iniquos.
Et pro deli[illegible] hostia blanda fuit.
Sæpè Iovem vidi, cum tam sua mittere vellet
Fulmina, thure dato sustinuisse manum.
At si negligitur, minuis inimica potes[illegible]
Solvitur, & iustum præterit ira modum.
Respice Tydiden, flammis absentibus arsit,
Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.
Respice Tantalidem, eadem Dea tela tenebat,
Virgo est, & spretos bis tamen ulta focos,
Hippolyte infelix velles coluisse Dionem,
Cum consternatis diripereris equis.

Silius 12.

Dij vota, precesque
Fortè modo, & tepidos aris libate cruores,
Neu date terga malis, &c.
Sed enim ante omnes altaria fument.

¶ Apophthegmata.

Socrates. Sacrificia volebat quam minimis impendiis constare. Quod dij, ut non egent rebus hominum, ita magis spectant affectus immolantium quam divitias. Alioqui cùm improbissimi quique maximè abundent divitiis actum esset de rebus humanis, si malorum potius quam bonorum victimis delectarentur. Eoque versum hunc magnopere probare consuevit. Καθ' δύναμιν δ' ἱερεῖον τὸ ἀθανάτοισι θυσίαι. Eandem frugalitatem adhibendam docuit in excipiendis hospitibus,eodem utens versiculo. καθ' δύναμιν δ' ἱερεῖον, &c. *Eras.l.3.apoph.*

Gelo. Debellatis apud Himeram Carthaginensibus, in pacis fœdere compulit illos & his acceptis conditionibus subscribere, ne posthac filios suos Saturno immolarent. Solebat enim ea gens infantes suos æneæ Saturni statuæ cavæ & intus incensæ,in sinum ponere, qui velut in Dei complexu enecabantur. Id ut Saturno gratum putarent, effecit fabula, quæ narrat illum omnes uxoris filios devorare solitum. Nam & Iovem devoraturus erat, nisi pro puero saxum supposuisset. *Plut. in apoph.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum si medicus ille (nihil enim vetat eodem exemplo denuo uti)posteaquam indulsit appetitui laborantis mox phiala è suis ædibus illata præscribat, ut ex hac sola bibat aquam, deinde persuaso ægroto clam iis qui ministrant, percipiat confringere phialam illam,ut eum clam,nihilque suspicantem avocet ab illa cupiditate bibendi frigidam. Itidem fecit Deus permittendo sacrificia. *Contrà Iudæos orat.*1.

Quemadmodum medicus fracto vase ægrotum cohibet ab intempestivo frigidi potus appetitu : Sic & Deus eversa civitate ipsa : adeoque funditus diruta,ut omnibus facta sit inaccessa, Iudæos à sacrificiis abduxit. *Ibid.*

Non aliter quam medicus videns hominem febricitantem,morosum, miniméque sibi temperâtem si concupiscat frigidam habere,ac ni accipiat,periturũ,ac plane futurum, ut vel ad laqueum fugiat,vel è sublimi se præcipitem det,dum studet majus excludere malum, permittit quod minus est,cupiens illum à violenta nece revocare: Consimilem ad modum fecit & Deus, qui vidit Iudæos insanientes, anxios concupiscentes victimarum oblationem, jámque nisi acciperent quod desiderabant, paratos ut ad idola deflectant : imo non solum paratos, verum etiam eo jam prolapsos, permisit immolationem victimarum. *Ibid.*

Sicut regnantium statuæ,qui sine anima sunt,atque sermone,nonnunquam ad se confugientibus hominibus, anima atque rationibus decoratis subvenire consueverunt, non quia sunt ex ære confectæ, sed quia retinent imaginem principalem;ita & sanguis ille animalium, qui irrationalis fuit,animas habentes homines liberavit,non quia sanguis fuit, sed quia Christi sanguini signat adventum. *Hom.25.epist.ad Hebr.*

Philonis Iudæi. Sicut in arca triticum hordeúmque, & id genus alia seorsum separantur : aristæ vero & paleæ & hujusmodi quisquiliæ dissipantur aliò : Ita etiam apud nos alia sunt optima, utilia veros cibos præbentia : per quæ recta vita perficitur, quæ quidem offerenda Deo sunt : alia vero parum divina relinquenda velut rejectamenta mortalis generis. *De sacrif. Abelis & Caini.*

D.Augustini. Quemadmodum unus atque idem homo si Deo mane aliquid offerat aliud vespere, pro congruentia divini temporis : non Deum mutat, non religionem, sicut nec salutem,quæ alio modo mane, alio vespere salutat jam in universo tractu sæculorum,cum aliud oblatum est ab antiquis sanctis aliud ab his qui nunc sunt offertur:non humana præsumptione, sed auctoritate divina temporibus congrua, sacra mysteria celebrantur : non Deus aut regio commutatur. *lib.6.Quæstion. cont. Perga. q.*1.

Vnde verus ille mediator in quantum formam servi accipiens, mediator effectus est Dei & hominum, homo Christus Iesus, cum in forma Dei sacrificium cum patre sumat, cum quo & unus est Deus : tamen in forma servi sacrificium maluit esse,quam sumere : ne vel hac occasione quisquam existimaret,cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Per hoc & sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio cujus rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium, cum ipsius corporis ipse sit caput,& ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum, quam ipse per ipsam suetus offeri. Hujus veri sacrificij multiplicia variáque signa erant,sacrificia prisca sanctorum, cum hoc unum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res una diceretur, ut sine fastidio multum commendatur.Huic summo utroque sacrificia falsa cesserunt. *lib.10.de civit. Dei,cap.20.*

Lactantij. Neque si utatur aliquis oculorum acie clara,membris omnibus integris, corporis totius fortissima valetudine tamen cũ non dixerim sanum, si efferatur ira,superbia tumidus infletur, libidini serviat, cupiditatibus inardescat:sed eum potius qui ad alienã felicitatem non attollat oculos, opes non admiretur, alienam non mulierum sanctè videat, nihil omnino appetat, non concupiscat alienum,non videat ulli, non fastidiat quemquam,sit humilis, misericors, beneficus,mitis,humanus,pax in animo ejus perpetua versatur.Ille homo sanus,ille justus,ille perfectus est. Quisquis igitur, his omnibus Dei præceptis cœlestibus

obtem

obtemperavit, hic est veri Dei cultor: cujus sacrificia sunt mansuetudo animi,& vita innocens, & actus boni. Quæ omnia qui exhibet, toties sacrificat, quoties bonum aliquid ac pium fecerit. *lib.6,cap. 24. de vero cultu.*

¶ Adagia.

Sacra celerius absoluenda.

In rebus divinis attentum esse convenit magis,quam diuturnum,ne violescant assiduitate. Ad id torqueri poterit illud ex Odyss. γ,

Οὐδὲ ἔοικε
Αἶσα θεῶν ὃν δαῖτ' ἀθανάτοισι μετεῖναι.
Ἀλλὰ νέεσθαι
Neque par est,
In divorum epulo, sedisse diutiùs: imo
Surgere mature decet.

Vide Religio.

Sacrilegium.

¶ Definitio et etymolog.

Sacrilegium Græc. ἱεροσυλία, ας, ἡ, & ἱεροσυλος, ος, ον, sacrilegus dicitur. Est autem sacrilegium, sacræ rei violatio seu usurpatio. Et accipitur ibi violatio, pro quacunque irreverentia aut dehonoratione. Et dicitur. *sec. Innoc.* sacrilegium quasi sacrilædium.

Sacrilegium omne est, quod fit ad irreverentiam rei sacræ. *secund. B.Thom.1.Sec.q.99.*

Sacrilegus est qui rem sacram, aut è sacro loco furatur, à quo tale furtum sacrilegium dicitur.

Sacrilegus is est, qui res Deo consecratas legit, id est, aufert, & qui rem profanam de loco sacro furatur.

¶ Sententiæ Patrum.

Non undecunque tollere, hoc est sacrilegium committere; sed de Ecclesia qui aliquid furatur, Iudæ proditori comparatur. *Aug. in Ioan. & ha.13.q.4. canon. Quid ergo voluit. §. non undec.*

Amico rapere quicquam furtum est. Ecclesiam fraudare sacrilegium est. Accepisse aliquid erogandum pauperibus & esurientibus, apertissimi sceleris est. Aliquid inde subtrahere, omnium prædonum cupiditatem superat, *Hieron. epist.31.*

Clericos autem illos convenit Ecclesiæ stipendiis sustentari, quibus parentum & amicorum nulla suffragantur stipendia. Qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt: si, quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto incurrunt & committunt: & per abusionem talium, judicium sibi manducant & bibunt, *Idem Damaso Papæ & hab.16. q.1. can. Quoniam quicquid. §. Clericos.*

Sufficit ergo hoc quod vidimus, quod divinitas nosse nos voluit. Nec ultra cognitio porrigenda est, ne sacrilegus unusquisque teneatur, quia concessos terminos fuerit cognitione egressus. *Idem epist.15.*

Sacrilegium & contra legem est, nisi quis quod venerabilibus locis relinquitur pravæ voluntatis studiis tentaverit suis compendiis retinere *Greg. Sabin. subdiac. & hab.17.q.4. can. Sacrilegium.*

A sacrilegio quoque hoc facinus non dispar dixerim, cum id, quod sponte & sacro deliberationis arbitrio gratis fieri debuit, sub pecuniæ pactione causatur. *Idem uniu. epis. Hispan. & habetur quæst.3. canon. Audiu. §. A sacril.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucan. lib. 3.

Quis enim lasos impune putaret
Esse Deos?

Iuven. Satyr.4.

Nemo malus felix, minimè corruptor & idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sacrum sacrove commendatum qui dempserit rapueritque, parricida esto.

Sacrilegio pœna est neque ei soli qui è sacro abstulerit, sed etiam ei qui sacro commendatum, quod & nunc multis fit fanis. *Cicero lib.1. de legibus.*

Sacrilegi dant pœnas, quamvis nemo usque ad Deos manus porrigat. *Senec. de benef. lib.5. cap.12.*

Sacrilegium in iis observatur, quæ religio numini adscripsit. Injuriam sacrilegus Deo quidem non potest facere, quem extra ictum sua divinitas posuit: sed tamen punitur, quia tanquam Deo fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat pœnæ. *Idem, lib.7. c.7.*

Sacrilegia minuta puniuntur. Magna in triumphis feruntur. *Idem epist.87.*

Hoc sacrum est, quod nulla permittitur commotione violari. *Cassiod. lib.3. epist.4.*

Cum diis pugnant sacrilegi. *Q. Curtius lib.7.*

Philomenes primus inter confertissimos dimicans cecidit, & sacrilegii pœnas impio sanguine luit. *Iustin. hist. lib.87.*

Nam cum oppidum Tolosanum in terra Gallia Quintus Cepio consul diripuisset, multumque auri in ejus oppidi templis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attrigit, misero cruciabilique exitu periit. *Aul. Gell. noct. Attic. lib.3. cap.9.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes. cernens quendam male audientem, quasi monumenta spoliaret, Homeri carmine compellavit.

Τίπτε σὺ δεῦρ' ἐλθὲ φέριστε
ὅ τίνα συλήσων νεκύων κατατεθνηώτων.
Quid huc veniisti, vir præstantissime! non fors
Vis spolies aliquem horum quos mors occupat atra?

Laërt. lib.6.

Agesilaus præclara dicere solitus est, se vehementer admirari, eos non haberi in sacrilegorum numero, qui læderent eos qui diis supplicarent, vel Deos venerarentur. Quo innuit vir prudentissimus, eos non tantum sacrilegos esse qui Deos ipsos aut templorum ornatum spoliarent: sed eos maximè, qui deorum ministros & præcones contumeliis afficiunt. *Æmil. Prob.*

Dionysius senior sacrilegia sua solebat facetis dictis obtegere. Locris Proserpinæ templum spoliarat, mox cum classis illius secundo vento navigaret: Videtis, inquit, quam prospera navigatio à diis immortalibus detur sacrilegis. Ex hoc colligens, aut non esse Deos, aut illis non esse molesta sacrilegia. *Iust. lib.21. Val. Max. lib.1. c.2.*

Idem Epidauro Æsculapio barbam auream detraxit: quod negaret decorum, Apollinem imberbem, ipsum vero barbatum conspici. Æsculapius fingitur Appollonis filius, Apollinem autem semper imberbem facit theologia poëtica, Æsculapium barbatum: significans, in medico requiri multarum rerum usum. *Val. Max. lib.1. c.1.*

Idem Iovi Olympio detraxit magni ponderis aureum amiculum, quo eum Hieron. è manubiis Cartaginensium ornaverat, quoque detracto aureo laneum illi pallium iniecit, ita cavillans: Aureum amiculum æstate grave est, hyeme frigidum: Laneum ad utrumque anni tempus accommodatius est, *Val. Max. ibid.*

Idem. Mensas aureas atque æreas diis dicatas è fanis sustuli. Has inscriptio ex more Græcorum testabatur esse, bonorum Deorum, ne quis manum admoliretur. At ille cavillatus est, se Deorum bonitate uti; Nam boni dij dicuntur, quod omnibus benefaciant. *ibid.*

Idem, phialas aureas, pateras & coronas, quæ simulachra porrectis manibus sustinebat, velut offerentia tollebat dicens, se oblata accipere, non eripere: addens, perabsurdum esse, à quibus quotidie bona flagitamus, ab his ultro porrigentibus nolle accipere. *ibid.*

¶ Similitudines.

Seneca. Si aurum ex urna sustuleris, quia illic & vipera est, non ideo mihi urna aurum dat, quia viperam habet, sed aurum dat, cum & viperam habeat. Eodem modo ex sacrilegio lucrum fit, non quia turpe & sceleratum est sacrilegum: sed quia lucrum habet: quemadmodum in illa urna vipera malum est, non aurum quocum vipera jacet: sic in sacrilegio malum est, non lucrum. *Lib.1. epist.88.*

Thriveri. Nemo libenter audiret mulierem disserentem de fortitudine. Ecquis ergo feret impium sacrilegum, adulterum, concionantem de virtute? *in Apoph.*

¶ Adagia.

A sacris abstinendæ manus.

Vulgo quoque creditum est, fatum instare ei, qui sacris rebus ac Deo dicatis manus iniecerit aut qui pios homines, aut certe fungētes sacris ministeriis oppugnarit. Id propemodum iam olim dictū est ab Homero Iliad 5.

Οππότ' ἀνὴρ ἐθέλῃ πρὸς δαίμονα φωτὶ μάχεσθαι.
Οὐτε ὑπὸ τιμᾶς τάγα οἱ μέγα πῆμα πυθέσθαι
Cum divo certare viro simul atque cupiti quis,
Cuique Deus bene vult, damnum huic certe imminet ingens.

Vide, Furtum, Rapina.

Saltatio.

¶ Definitio et etymol.

Saltatio, est corporum iactatio, quam vulgus tripudium vocat, à verbo Salto. Græc. χορεία, chorea, & ὄρχησις. Hebr. *Ghagh*, vox media à verbo *Chaghag*, festum celebravit circuitionibus, Choreis & aliis ceremoniis. De Choreis & Saltationibus sacris infra citantur historiæ Biblicæ: Profanarum exempla suppeditant seculares scriptores. De Saltationibus multa observatu digna profert etymologicon trilingue Lugdunense. *pag.704.705.*

¶ Loci Biblici.

Saltationis fit mentio in Scriptura sacra, Exod.15.20. & 32.6.1.Sam. 18.7.2.Sam.6.16.Eccl.3.4. Matth.11.17. & 14.6. Marc.6. vers.22. Luc. 7. vers.31.

¶ Apophthegmata.

Lesbonax histriones ac gesticulatores appellare solebat χειροσόφους. quod manibus saperent, non lingua. Erat enim saltationis genus: quo graves etiam historiæ citra vocem vel recitantis, vel tibicinis, solo corporis gestu sic repræsentabantur, ut spectatores prope plus intelligerent ex saltatione, quam si quis recitasset. *Erasm. lib. 8. apoph.*

Demetrius Cynicus damnabat artem saltatoriam, velut inutilem gesticulationem ad tibiæ modos. Cui gesticulator quidam non imperitus, cupiens artis suæ vindicare gloriam, jussit ut submotis tibicinibus spectaret ipsum saltantem. Assensus est Demetrius. Ille saltavit Homericam fabulam, adulterium Veneris ac Martis, ambos Vulcani vinculis irretitos adamantinis ac sole prodente, diis cæteris exhibitos, Venerem erubescentem, vario Deorum astantium affectus, Mercurium optantem

rem talia vincula: Martem damnatum, ut penderet mœchagria, ac præterea quicquid ad eam fabulam pertinet, ibi Cynicus artem admiratus, dixit: Audio homo quæ facis: non video tantum, sed mihi manibus ipsis loqui videris. In hujus artis laudem scripsit Lucianus. Plato non probat: tamen apud Christianos saltatur ineptius. *Cœlius Rhodiginus l.5.c.Erasl.8.apoph.*

Hegesianax. Apud Antiochum regem, non amici solum regis pyrrichiam saltabant in cœnis, sed ipse etiam rex. Cum vero ad Hegesianacten historicum ordo choreæ perveniisset, assurgens dixit, Nunquid ô rex, me male saltantem mavis aspicere, an potius mea quædam scripta bene pronuntiantem audire? qui cùm dicere jussus esset, ita regi placuit, ut inter ejus amicos & familiares cooptaretur. *Athen.lib.4.*

Clisthenes. Cum nobilem filiam haberet, præconem edici jubebat in Olympiis, qui se dignum esse Clisthenis generum ad saxagesimum diem ad Sicyonem veniret. Quorum multi illuc convenissent, ex omnibus videbatur magis idoneus Hippoclides Athenienſis, Tisandri filius: sed cum supra mensam Laconicos Cretico sque modos ad tibias saltasset, cruribusque ac brachiis modulatus esset, stomachatus Clisthenes: Tisandri (inquit) fili, desaltasti matrimonium. *Brus.l.3.*

Albertus Imperator dicere solebat, venationem esse exercitationem virilem, saltationem autem muliebrem. Notavit autem mollitiem quorundam principum, qui cum se Hercule fortiores esse jactitent, & Hannibalis scientiam militarem sibi ipsis adscribant, majorem tamen vitæ partem, Sardanapalum imitantes, in conversatione nobilium matronarum virginumque aulicarum inveniuntur ludentes, molliterque saltantes. *Æne.Syl.l.4.Comm.in res gest. Alph.regis.*

Fridericus Imperator. Eum sæpenumero dicere solitum accepimus: Malle se febri teneri, quam saltationi operam dare. *Æn. Syl.l.1. Comm. de reb.gest:Alph.*

Alphonsus Gallos potissimum leves esse dicebat, qui quo magis ætate provecti essent, eo magis saltationis insania se objectarent. *Ant.Panor. l.de reb.gest. Alphon. & Æn.Sylu.de eius dictis.*

Idem, cum forte mulierem quandam impudentius saltantem aspexisset: Expectate, inquit, mox Sibylla edet oraculum. Sentiens, Saltationem insaniæ genus esse. Sibylla enim vates non edebat oraculum, nisi furore correpta. *Panor.l.1.*

Idem audiens Scipionem saltatione animum relaxasse, Saltatorem ab insano nihil differre dixit, nisi quod hic dum saltat, ille autem dum vivit, insanus est. *Pan.l.1.de reb.gest.Alph.*

Idem. Cum argueretur, quod cum à saltatione tantopere ipse abhorreret, in adventu tamen Friderici Imperatoris tertij, cum ipso Imperatore & Leonora Augusta saltitare palam visus esset respondit, eum quidem qui luxuriæ causa saltet, stultum, & insanum merito esse, sed si honoris alicujus gratia fieret reprehensionem aliqua ex parte effugere quandoquidem cum magnis viris insanire aliquando decorum videtur. *Panor.l.1.de reb.gest.Alphonsi.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi Si mille scenici voluptatibus abundare videantur, quamvis delectationum flumina illis adesse credantur, multis tamen amarissimis telis perfossi plerumque jacent. Sic si saltatricis alicujus moribus captus quispiam fuerit, omni malitia durius, omnium peregrinatione molestius tormentum sustinebit, omnique obsessa civitate miseriores peraget dies. *Homil.69.in Matth.*

Thriveri. Virgines quæ in choris & tripudiis viros quærũt, nihilo propiores iis qui beneficia lenociniis merentur, ambiunt. *In apoph.124.*

¶ Exempla Biblica.

Populus coram vitulo conflato ludens & saltans, Exod. 22.6. Filia Herodiadis in natalitiis Herodis saltans, Matth:14.vers.6. Marc.6.22. Choreas divisas fuisse olim ratione sexus hoc est, aliæ fuerunt mulierum, aliæ virorum choreæ. Nam David solus saltat, non cum matronis aut puellis. Sic maria inter mulieres & cum mulieribus saltat. Mulieres tem pæana Davidi canentes. Hujusmodi choreæ, apte, decenter, honeste, piè suo loco & tempore, sine, aliorum damno & scandalo actæ, tolerari à piis possunt.

¶ Historica Exempla.

1. *Proditur memoriæ Theseum* in Delum insulam appulsum ex Creta, inibi saltationem iniisse cum pueris, quæ Labyrinthi præferret errores orbibus orbes impediens, apud aram τερατῶδα, ex finistris modo compactam cornibus. *Cælius l.5.c.3.*

Lacedæmonij trichoria utebantur saltatione, instituto Lycurgi: constabat autem ea saltatio triplici choro: senum, puerorum, juvenum. *Senum prima erat cantio.*

Ἀμμες ποτ' ἦμεν ἄλικμον νεανίαι.
Nos olim fuimus strenui iuvenculi.

Secunda puerorum.

Ἀμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ καρρονες̃ :
Præstantiores nos futuri olim sumus.

Tertia iuvenum.

Ἀμμες δὲ γ' εἰ μὴ αὖ θέλης αὐγάσδεο.
At nos sumus: vel experire si velis.

Plutarchus cum de laude sui ipsius.

Aristonicum Carystium Alexandri fuisse spheristen, prodit historia, quem ob artis excellentiam civitate donarunt Athenienses, statua quoque erecta. *Calius l.4.c.8.A.L.*

Pharsalia saltatrix Thessalica cum à Philomelo Phocensium duce, spoliato fano Delphico, auream coronam Daphnes (Lampascenorum donarium) accepisset: à Daphnes vatibus ad insaniam redactis in foro discerpta est. *Athen.l.3.c.28.*

In ludis à Nerone institutis Ælia Catula XXC. annos nata, nobiliss. & ditissima saltavit. *Xiphilinus.*

C. Caligula Imperator saltatores urbe à Tiberio exactos, non tantum revocavit, sed ipse etiam plurimum saltavit: & cum aliquando de nocte accersiri diligenter principes senatus jussisset, tanquam de rebus necessariis ab iis esset consilium capturus, postquam convenerunt, nihil aliud quam saltationem instituit. *Dion. in eius vita.*

Pyrrhus Achillis filius, celebratus saltationis artificio usque adeo est: ut cum speciem illi pulcherrimam adiecisset, Pyrrhichium sit ab eo nuncupatum. *Cœl.lib.5.c.3.ex Luc. de saltat.*

Epaminondas dux Thebanus bellicosissimus, probe saltasse, & cantasse sæpe dicitur: existimans nimirum, saltatione homines agiliores fieri: ut si quando serio pugnandum esset, eo promptiores forent. *Alex.lib.2. cap.25.*

Dionysius tyrannus cum Syracusanorum in convivio jussisset, ut singuli in veste purpurea saltarent: *Plato* id facere recusavit, his trimetris, è fabula quapiam usus.

Οὐκ αὖ 'γὼ μὲν θῆλυ ἐνδύσασθαι στολὴν,
Ἄρρην πεφυκὼς, κ' γένους ἐξ ἄρρενος.
Muliebri ego haud quaquam indui queam stola,
Vir natus ipse, & ex virili germine:

Cæterum *Aristippus philosophus* indutus purpura saltaturus, hos versus recitavit ex tempore:

Καί γὰρ ἐν βακχείμασιν
Ὁ νοῦς σόφρων δ' ἀφθαρσίται.
Id est.
Nam in Liberi patris sacris
Mens, quæ pudica est, nesciet corrumpier.

Laërt.lib.2.c.8.

¶ Hieroglyphicvm.

Apud Philippum illum, qui Sacerdotum Ægyptiorum lemmata quædam Græce scripta posteritati tradidit. *saltatorem hominem & tibiis deditum*, per *Turturem* significare legitur, neque quicquam aliud. Nam eam omnino tibiis mirum in modum affici compertum est, quin etiam & cantu insidias allici atque capi. *Pier.Valer.l.2.p.208.D.*

Vide, Chorea, Luxuria, Intemperantia, Voluptas, &c.

Salus.

¶ Definitio et etymolog.

Salvs, Incolumitas, tum animæ, tum corporis: Græcè σωτηρία. Hebr. *Ieschach*, à verbo *Iaschah*, Salvavit, Servavit, opitulatus est, præstitit salutem. Iesvs σωτὴρ Servator, Salvator, qui omnimodam salutem suis confert. Vide etymologicum trilingue Lugdunens.*p.705.& 706.*

Salus alia civilis & politica est: alia Theologica. Hujus nempe Theologicæ duplex notio est, pro duplici temporis ratione: una, in hac vita, & status gratiæ dicta, quatenus Deo reconciliati, & justificati firmitatem in ipsius gratia, gloriationem in adversis, & pacem cum Deo in Iesu Christo habemus. Altera futura vitæ æternæ, in gloria constituta, hoc est, in gloriæ perfectæ perfecta possessione & fruitione.

¶ Loci Biblici.

Salus pro auxilio, 2.Sam.10.11.Psal.60.13.pro eo, qui servandis electis destinatus est. 50.23.hoc est, pro Messia, unico salutis organo à Deo non uni duntaxat Iudæorum genti, sed toti mundo exhibito, Luc. 3.6. Sic accipiunt vulgo & Gen.49.18.pro doctrina Evangelij, Hebr.2. 3.pro justificatione, quæ in hac vita contingit, Mat.9.22.Luc.19.9.Eph. 2.8.2.Tim.1.9.Tit.3.5.pro æterna illa gloria, quæ post hanc vitam donatur, Tim.8.23.Hebr.14.v.5.9.1.Petr.1.9.quam Paulus glorificationem appellat, Rom:8.17. Salus, à solo Deo, Psal.3.9.& 18.v.3.4.& 27.1.& 33. 16.& 44.& 45.& 73.2.Esa.27.3.& 43.v.8.11.Ier.3.23. Oseæ 13.4. Iac.4. 12. Salus in solo Christi nomine, per solam Christi gratiam confertur, Actor.4.12.& 15.14. neque tamen pugnant cum his locis. Abd.1.12.1. Tim.4.16.Iac.5.20.

Salus ex Dei gratia & misericordia, Eph.2.v.5.8.Tit.2.11.Hebr.7.25. & 8.8.& 10.14. Salus in Ecclesia, Esa.46.13.Ioël.2.32.Abd.v.17. salus ex Iudæis, Ioan.4.22. salus per Evangelium confertur, Rom.1.16.1.Cor. 15.2.Iac.1.11. in se posita. Rom.8.24. Hebr.4.8.1.Petr.1.3. salus minime negligenda. Hebr.2.3. salus eadem nobis & Patribus communis, 1. Petr. 1.10. salus animarum, fidei finis, 1.9. salus piorum æterna, Esa.45.17. Hebr.7.25. salus piorum quomodo promoveatur, Rom.8.20.

Salutis fidelium certitudo, 1.Thess.5.9.Heb.12.13. salutis galea. Eph. 6.17. salutis partes omnes in Christo continentur, Col.1.v.3.14. salutis via, cognitio veritatis. 1.Tim.2.4. Salutem nostram cum timore & tremore conficere jubemur, Phil.2.12.

Salvator, Deus solus. 1.Sam.10.19.Tit.2.11.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Salus Spiritualis quomodo acquiratur.

Domine Deus clamavi ad te, & sanasti me. *Psal. 29.*
Sana animam meam, quia peccavi tibi. 40.
Qui sanat contritos corde. 46.
Ecce Deus noster iste expectabimus eum & salvabit nos, *Esa. 25.*
Israël salvatus est in Domino salute æterna. 45.
Deus justus & salvans non est præter me. *ibid.*
Sana me Domine, & sanabor, salvum me fac, & salvus ero, quoniam laus mea tu es. *Ierem.17.*
Et sanabo eos in Domino Deo. *Osea. 1.*
Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. *Matth.16.*

Ad

Ad quid requiritur.

Salus animæ in sanctitate justitiæ, melior est omni auro. *Eccl.*30.

Qui invenit animam suam, perdet eam. *Matth.*10.

Qui enim voluerit animam, &c. Quid enim proficit homini, si lucretur totum mundum, se autem ipsum perdat? *Luc.*9.

Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam, in vitam æternam custodit eam. *Ioan.*12.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nullum credimus ad salutem, nisi Deo auxiliante operari: nullum invitatum ad salutem, nisi Deo auxiliante operari: nullum nisi orantem auxilium promereri, nullum voluntate Dei perire, sed permissu. *Aug. in lib. de definit.*

Nullum omnipotenti Deo tale sacrificium, quale est zelus animarum. *Greg. hom.*22. *sup. Ezech.*

Monstratur, quod non omnes divites pereunt, nec pauperes salvantur universi: sed ex istis & illis salvantur & pereunt. *Chrys. in Matth.*24.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Incredibile est alicui tantam ignaviam esse insitam. Vt salutem suam negligat. *Demost.*1. *Olynth.*

Homines ad Deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. *Cicer. pro Manil.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Doctrina salutis pertinet ad omnes.

Antol. Sacr.

Exueret Deus ut tetra caligine mundum,
Doctrina accendit lumen Apostolica:
Qua nullis animis, nullis non congruit annis,
Lacte rigans parvos, pane cibans validos.
Non tempus, non sexus, huic non causa resistit.
Omnes curat, alit, iustificat vegetat.
Sumite quæ magna apposuit sapientia mensa,
Et variis pasci discite deliciis:
Quarum pars totum est epulum, quo quisque iuvatur,
Inde capit vitam, quam parit una fides.

Salutem velle, magnam salutis partem esse.

Pars mihi semper erit, servari velle, salutis
Maxima: si cupias, iam prope salvus eris.
Si modo velle tuum vehemens & forte, ratúmque
Melle etenim lucri nil tibi velle feret.
Non vult, cui nimium levis est, mollisque voluntas:
Imáque, si superis pluris habenda putat.
Qui bene vult, volet hic cœlum, cœlémque volendo
Fortiter, huic facilis mox labor omnis erit.

¶ Adagia.

Crotone salubrius. Κρότωνος ὑγιέστερον.

Dicitur de re nequaquam noxia, sed undequaque salutari. Croton musca genus, à quo animante natum adagium existimat Zenodotus.

Cucurbita sanior. κολοκύνθου ὑγιέστερος.

Dicitur itidem de re innoxia & salutifera, quod Cucurbita vel non facile lædatur aëris vitio, crusto quo tegitur, munita: vel variis remediis efficax esse perhibeatur.

Sanior es pisce.

De bona firmáque hominis valetudine dicitur. Sumptum à piscibus, quod creditum sit, hoc animantis genus non sentire morbos.

Valere pancraticè.

Plautus dixit pro eo, quod est firma esse valetudine. In Pancratiastis enim valetudo & robur corporis potissimum spectabatur. Huc pertinent etiã illa:

Valere athletice: Valere baulice.

¶ Emlema.

Ære quandoque salutem redimendam.

Emblema CLII. Andr. Alciati.

Et peribis segnis, tumida & propendulus aluo,
Hac tamen insidias effugit arte fiber.
Mordicus ipse sibi medicata virilia vellit,
Atque abiicit, sese gnarus ob illa peti.
Huius ab exemplo disces non parcere rebus,
Et, vitam ut redimas, hostibus ara dare.

Salus publica.

Emblema CXLIX.

Phœbigena erectis Epidaurius insidet aris,
Mitis, & immani conditur angue Deus.
Accurrunt agri, veniátque salutifer orans:
Annuit, atque ratas efficit ille preces.

¶ Fabvla.

De Columbis.

Oppressa columbarum cohorte, quæ ab una quasi regina & domina candidissima columba ducebatur, reti aucupis, singulæ strepere & aliis plaudere & ferire rete, si qua erumpere possent. Tum non solùm albam, sed etiam sapientem reginam ferunt illum impetum promiscuum & temerarium suarum columbarum verbis compescuisse, & hortatam esse, ut consociata & consentiente vi atque opera erumpere studerent: nam singulas non aliter servari posse, quam servatis universis. Cum autem hæc paterent ductrici suæ, & pariter subvolare impetu concordi omnes conarentur, sustulerunt rete, & in silvas aufugientes abstulere ubi super arboribus laqueis relictis, ipsæ omnes periculum evaserunt.

Fabula docet, communi salute singulorum salutem comprehendi, & obedientia subditorum, quæ vocatur εὐπειθαρχία à Græcis, non solùm publica, sed privata etiam bona procurari.

Vide Felicitas, Prosperitas.

Salutatio.

¶ Definitio et etymolog.

Salvtatio, Salutandi actus, à Saluto, id est, Salutem opto, dico. Græcè ἀσπασμὸς, προσαγόρευσις πρόῤῥησις: Heb. *Berachah*. i. benedictio, fausta precatio quæ ad aliquem defertur cum salutatione & decenti corporis motu ac gestu, ut capitis inclinatione, geniculatione, &c. à verbo *Barac* precatus est, benedixit, beatum prædicavit, flexit genu. Hinc βρέχων flecto: & Latinum precor: & per metathesin, μακαρίζω, beatifico.

¶ Loci Biblici.

Salutare in pace, 1.Sam.10.4. in sancto osculo, Roman.16.16. 1.Cor.16.20. 2.Cor.13.12. 1.Petr.5.14. Salutare in via prohibentur Apostoli, Luc.10.4. qua locutione hyperbolica utuntur Hebræi, cum alicui præcipitur ut celeriter, & nulla prorsus interjecta mora aliquid obeat, *ut* 2. *Reg.*4.29. alioquin comes & humanæ salutationes inter Christiana quoque officia numerantur passim. Nonnulli per synecdochem interpretantur, ut sit species pro genere posita salutatio, pro colloquio, aut-collocutione, quasi dicas: cum nemine colloquimini, quod sit vobis in moram. Sic & 2.*Reg.*4.29.

Salutatio Angeli ad Mariam, Luc.1.28. Salutationis Apostolicæ & Christianæ formula, Matth.10.12. Luc.10.5.

¶ Exempla Sacra.

Salutationis *exempla*: Moyses & Iethro, Exod.18.7. Angelus salutat Gedeonem, Iudic.6.12. Exploratores tribus Dan, Iudic.18.15. Saul Samuelem, 1.Sam.13.10. Davidis juvenes Nabal. 25.5. David populum, 30.21. Tou Davidem, 2.Sam.8.10. populus Absalonem. 15.5. Tob. Angelum, Tob.5.6. Macch.7.v.29.33. Ionathas & Rex Ioppe, 11.6. Apostoli familiam ad quam ingressuri erant, Matt.19.12. Luc.10.5. Christus discipulos, Matth.28.9. Luc.24.36. populus Christum, Mar.9.15. Angelus Mariam, Luc.1.28. Maria Elisabetham, vers.40. Paulus Ecclesiam Cæsaræensem, Act.18.22. Paulus fratres, 21.v.17.18.19. Agrippa & Bernice Festum, 25.13. Paulus Priscillam, Aquilam & reliquos fratres, & sanctos; Rom.16.v.3. &c. Ecclesia Asiæ, &c. Corinr. 1.Cor.16.19. &c. Corinthij se invicem, 2.Cor.13.12. sancti Philippenses, Phil.4.21. &c. Aristarchus, Marcus, &c. Colossenses, Col.4.12. &c. Fabulus, &c. Timotheum, Tim.4.v.9. &c. Pauli Comites Titum, Tit.3.15. Epaphras, &c. Philemonem, Philemon.v.23. Hebræi suos præpositos, Hebr.13.24. Ecclesia Babylone collecta sanctos, 1.Pet.5.13. Amici Caium, 3.Ioan.v.15. Salutandi superiores ritus: *Exempla*, Abraham, Gen.23.7. Ruth, Ruth.2.10. Abigail, 1.Sam.21.v.23.24. Miphiboseth, 2.Sam.9.6. Ioab, 14.22. Absalom, v.33. Bethsabee, 1.Reg.16. Filij prophetarum, 2.Reg.2.15. salutationes in foro amabant Pharisæi, & Scribæ, Matth.23.7. Luc.20.46.

Sanctificatio, Sanctus, Sanctitas.

¶ Definitio et etymolog.

Sanctificatio, Græc. ἁγίασμα, ατος, το, dicitur. Et est munditia à peccato, vel confirmatio in bono, vel deputatio ad cultum Dei. Et tertium convenit irrationalibus rebus, ut Ecclesiæ, vestibus & hujusmodi, *secund. B. Thom.* 2.2.*q.*81.*a.*8.

Sanctitas, Græcè ἁγιωσύνη, ης, ἡ, ἁγιότης, τητος, ὁ, sanctus dicitur. Est autem sanctitas scientia colendorum Deorum, *secund. Cicero. lib.*1. *de natura deorum.*

Sanctitas est virtus faciens homines fideles, & servantes ea quæ ad Deum sunt justa. *secundum Andronicum.*

Sanctitas est ab omni immunditia libera & perfecta, & omnino immaculata munditia, *secundùm Dionysium de divinis nominibus, c.*12. *& B. Thom.*1. *Sent. dist.*10. *q.*4. *art.*4.

Sanctitas à sancio venit. Sancire enim propriè est consecrare aliquid sub sanguine hostiæ, unde sanctum dicitur quasi sanguine consecratum, & sanctio propriè vocatur lex cum terrore pœnæ.

Sanctitas, sanctitudo, sanctimonia ejusdem significationis sunt.

¶ Loci Biblici.

Sanctificare, pro purgare, 2.Sam.11.4. pro consecrare, Luc.25.10. pro laudem & gloriam tribuere, 1.Petr.3.15. sanctificat seipsum patri Christus pro nobis & immolat, Ioan.17.19. ut sanctificet Pater Apostolos, orat Christus, Ioan.17.17. sanctificemus nos, 1.Ioan.3.3. sanctificare Dominum coram populo, Num.20.12. & 27.14. sanctificare festum, Lev.15.10. sanctificari vult Deus, Lev.10.3. sanctificari, pro Sanctum haberi & coli, Matth.6.9.

Sanctificatio electionis testimonium, 1.Petr.1.2. sanctificatio nostra Christus, 1.Cor.1.30.

Sanctificati Christiani per Christum, 1.Cor.11.

Sanctificator noster Deus, Lev.20.8. Ezech.37.18.

De sancto qui comedere debeant, Levit.22.10.

Sanctitas vera quæ, 1.Corinth.7.34. 2.Cor.7.1. Sanctitas est electionis fructus, Eph.1.4. Sanctitati studendum, Exod.22.31. Lev.11.v.44.45. & 19.2. & 20.v.7.16. & 21.v.6.8. Deut.7.6. & 14.2. & 26.19. Psal.39.24. Esa. 52.11. & 56.1. Matth.5.16. Luc.1.75. Rom.6.v.4.13.19. & 12.1. Eph.1.4.

& 5.3. Philip.1.10.& 2.15. Col.1.22.& 3.12.1. Th.3.13. & 4.3. & 5.23. Tit.1.9. Hebr.9.14.Iac.1.27.1. Petr.1. vers.15.16. & 2.9.2. Petr.1.3.1. Ioan.3.3.1.Apoc.22.11.

Sanctum canibus non dandum.Matth.7.6.sanctum Domini;Exod.15. Leu.16.1.&c.Psal.1.14.2.Matth.7.6.Luc.1.37.

Sanctus est Deus,Esa.6.3.Apoc.4.8.Sancti appellatio Christo tributa, 1.Ioan.2.20.qui sanctus peculiariter dicitur etiam,Luc.1.35. imo verò peculiariter Sanctus Sanctorum, id est,Sanctus Sanctissimus,Dan.6.14. Sanctus Dei populus, Israëlitæ, Deut.14.21. sanctus panis, 1.Sam.21.4. Sanctus pro sua impietate orat,Psal.32.6. Qui sanctus est,sanctificetur adhuc, Apoc.22.11.

Sancti & mundi esse debemus, Lev.11.44.& 19.2.& 20.v.7.26.& 21. 6.Num.15.40. Deut.16.19.Eph.5.26.& Th.4.3.1. Petr.1.16.Sancti Deo collati immundi,Iob.15.15. Sancti quatenus imitandi, 1.Cor.4.16. Gal. 4.12.Philip.3.7.1.Thess.1.6.2.Th.3.7.Sancti in charitate exercendæ reliquis hominibus præferendi,Rom.12.13. Gal.6.10.Eph.1.15.Hebr.6.10. Sancti pro iis,qui absolutè in Dei fœdere sunt, etiamsi vera, i. interiori sanctitate careant.Ro.11.16.1.Cor.7.14.Sancti mundũ judicabunt, Sap. 3.8.& 5.1. Matt.19.28.1.Cor.6.2.Iudæ,v.14. Sancti cũ Christo in cœlo regnãtes,Io.12.26.& 17.24.2.Cor.5.8.Ph.1.23. Ap.3.21.& 7.9.& 4.13.

Sanctorum communio, 2.Cor.8.14.Sanctorum ministerio aliquando tribuitur,quod soli Deo præcipuè cõvenit.Matt.18.v.16.18.Ioan.20.13. Rom.11.14.1.Cor.9.v.20.21.1.Tim.4.16. Iac.5.19. In sanctis suis Deus laudatur,Psal.150.1.pro sanctis Christianis semper orandum,Eph.6.18. ut Sanctos nos faceret & mundos, misit Deus filium suum, Col.1.22.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sanctitas gratiosè à Deo datur.

Ne polluatis nomen meum sanctum. Ego Dominus qui sanctifico vos. *Leu.22.*

Ipse Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, & anima,& corpus sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur. *1.Thess.5.*

In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. *Hebr.10.*

Propter quod & Iesus,ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.13.

Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificet se, sicut & illa sanctus est. *1.Ioan.3.*

Studiosè in bono ordinatur.

Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lavéntque vestimenta sua,& sint parati in diem tertium. *Exod.19.*

Descendit Moses de monte ad populum, & sanctificavit eum. Cúmque lavissent vestimenta sua ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne approximetis uxoribus vestris. *Ibid.*

Homo senfatus in sapientia manet sicut Sol. *Eccl.27.*

Sanctifica eos in veritate. Et pro eis sanctifico meipsum, ut & ipsi sanctificati in veritate. *Ioan.17.*

Fructuosè in nobis conservatur.

Sancti eritis quia ego sanctus sum. *Levit.11.*

Sancti estote, quia sanctus ego sum Dominus Deus vester.19.

Sanctificamini & estote sancti. 20.

Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus,& separavi vos à cæteris populis, ut esseris sancti. *Ibid.*

Et Dominus elegit te hodie,ut sis ei populus peculiaris. *Deut.26.*

Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. *1.Thess.4.*

Sanctus sanctificetur adhuc. *Apoc.22.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Nullus sanctus & justus caret peccato,nec tamen ex hoc desinit esse justus vel sanctus,cum affectu teneat sanctitatem. *August.de diffinitione Ecclesiæ dogmatum.*

Ille justè & sanctè vivit,qui rerum integer æstimator est.Ipse est qui ordinatam habet charitatem,ne aut diligat, quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum, aut amplius diligat quod minus est diligendum, aut minus diligat quod amplius est diligendum, aut minus, aut amplius quod æquè diligendum est. *Idem lib. de doctrina Christiana.*

Ista sunt,quæ sanctitatis causa servanda sunt, Pudicitia corporis,Castitas animæ & veritas doctrinæ. *Ibid.*

Si quis dixerit justum, injustum,& injustum justum, abominabilis est uterque ad Deum. Similiter qui sanctum dicit non sanctum, & rursus non sanctum asserit sanctum,abominabilis est apud Deum.

Si quis hominem,qui sanctus non est, sanctum esse credíderit,& Dei eum junxerit societati, Christum violat, cujus membra sumus.Et infrà: Omnes credentes, secundum Apostolum,Christi corpus efficimur. Qui in Christi corpore errat & labitur,asserens membrum ejus esse sanctum, cum non sit: vel non esse sanctum cum sit,vide quasi crimini obnoxius fiat.Esaias enim dicit:Væ his,qui dicunt dulce amarum,amarum dulce: ponentes tenebras in lucem,& lucem tenebras! Dulce puto esse sanctimoniam,amarum quod sanctimoniæ contrarium. *Hieron.sup.epist.Paul. ad Phil.& hab.11. 7.3.can.Si quis dixerit.*

Ne rusticus,nec tantum simplex frater ideo se sanctum putet,si nihil noverit, nec peritus & eloquens in lingua æstimet sanctitatem, multóque melius est de duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quam eloquentiam peccatricem. *Idem in epist. ad Nepotianum.*

Sancta magis esse,quam videri,stude.Nihil prodest æstimari quod non sis,& duplicis peccati reatus est,non habere quod crederis,& ut habueris, simulare. *Idem epist. ad filium Mauritij.*

Discamus ergo & sanctorum invidiam, ut imitemur patientiam, & cognoscamus illos naturæ præstantioris fuisse, sed observantiæ majoris,nec vitia nescisse, sed emendasse. *Ambr.l.de Ioseph.*

Si omnes sanctos & sanctas,cùm hic viverent,congregare possemus, & interrogare utrum essent sine peccato, quantalibet fuerint excellentia sanctitatis;Si hoc interrogari potuissent,una voce clamassent,Si dixerimus,quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. *Aug.de natura & grat.c.36.*

Sancti viri,qui altius apud Deum virtutum dignitate proficiunt, eo subtilius indignos se esse deprehendunt, quia dum proximi luci fiunt, quicquid eos in seipsis latebat, inveniunt.

Sancti viri nec ex elatione sunt liberi,nec ex timore submissi:sed cum rectitudo eos ad libertatem vocis erigit, consideratio infirmitatis propriæ in humilitate custodit. *Greg.in Moral.*

Viva lectio est vita sanctorum. *Idem Moral.24.*

Sanctorum virorum est,non inquirere mansionem, ubi clariores sunt viri,sed ubi fideliores. Nec gaudent,ubi epulæ largæ sunt, sed ubi sanctitas floret.

Quæ est illa justitia,sanctos colere, & sanctitatem contemnere? Primus gradus pietatis est,sanctitatem diligere. *Io.Chrys. sup. Matth.c.24.*

Ioannes virtutum schola,magisterium vitæ, sanctitatis forma,norma justitiæ, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via,peccatorum venia, fidei disciplina,legis summa, Evangelij actio, Apostolorum vox,silentium Prophetarum, lucerna mundi, officium præconis,præco judicij, Domini testis, totius medius Trinitatis. *Idem in Ioan.Bapt. serm.8.*

Qui peccat, de sanctis exit,non enim in locis sancta quærenda sunt, sed in actibus & vitæ moribus,quæ si secundùm Deum sint,& secundùm præceptum Dei habeantur, etiamsi in domo sis,etiamsi in foro, & quid dico in foro?etiamsi in theatro inveniaris verbo Dei serviens,in sanctis te esse non dubites. *Origenes homil.42. sup. Levit.*

¶ Poetarvm Dicta.

Iuven. sat.13.

Egregium sanctúmque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel miranti sub aratro
Piscibus inventis, & fœta comparo mula.

Anthol. Sacr. Iac. Bill.

Mens illæsa nihil violato corpore perdit,
Si vitam carnis vulnera non maculant.
Nec crimen facti recipit, non mixta voluntas:
Velle magis facinus quam tolerare, nocet.
Sic autem ad cordis penetralia cuncta recurrunt,
Vt plerumque animus sit sine carne reus.
Dum quod ab intacto semotum est corpore, solus
Concipit, & tectis mor ibus intus agit.

¶ Similitvdines.

Chrysost. Quemadmodum si quis margaritam in luto conculcet,ejus amplius demonstrat pulchritudinem: Sic virtus sanctorum,quocunque eam projeceris,declarat suam virtutem, in servitute,in carcere, in prosperitate. *Homil.62. in Genes.*

Sicut in corona,quum sit rotũda,nihil invenis,quod videatur initium aut finis:Sic inter sanctos, quantum ad tempus in illo seculo,nemo novissimus dicitur,nemo primus. *In cap.20. Matth.homil.34.*

Thriveri. Vt parum parentes refert is, qui patentũ sepulchra colit,& ab ipsorum moribus degenerat: Sic præposterus homo, qui sanctorum statuas coronat,atque interim ipsorum virtutes oppugnat. *In apoph.42.*

Nautas liberant littora ab inundatione aquarum, multóque impetu marinorum fluctuum:Sanctorum autem memorja fideles ad vestrorum festa confluentes à malignis spiritibus, immundis cogitationibus magna animarum reddantur tranquillitate. *Ibid.*

Chrysost. Sicut scœnobatæ, qui in funibus sursum deorsúmque extentis ascendere & descendere solent, si parum respexerint, præcipites in orchestram decidunt & pereunt: Ita & in hac via tribulantes,si parumper fuerint desides,in præceps feruntur.Via enim hæc & angustior, & directior, nec non & periculosior, quam funis ille,imo multo sublimior, *Ibid.*

D.Ambrosij. Sapientes se arbitrantur, qui rationes physicas investigare se putant, scrutantes cursus siderum, & qualitates elementorum: Dominum autem horum spernentes,ideo stulti sunt: cum hæc laudanda sint, quanto magis creator illorum? solent tamen pudorem passi, neglecto Deo,misera uti excusatione,ac dicere, per istos posse iri ad Deũ, sicut per omnes pervenitur ad regem. Age,nunquid tam demens est aliquis,aut salutis suæ immemor,ut honorificentiam regis vendicet comiti? cum de hac re,si qui etiam tractare fuerint inventi,jure ut rei damnantur majestatis: & isti se non putant reos,qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ:relicto Domino,conservos adorant, quasi sit aliquid plus,quod servetur Deo. Nam & ideo ad regem per tribunos & comites itur,quia homo utique est rex, & nescit, quibus debeat Rempublicam credere. Ad Dominum autem, quem utique nihil latet (omnium enim merita novit) ad promerendum suffragatorum non est opus, sed mente devota. *in epist. ad Rom.*

Thriveri. Vt parum prudentes virgines erant,quæ potius à cœtaneis & ementibus,quam parantibus expectabant oleum.Si qui aliorum precibus post mortem fidunt,atque interim ipsi Deo nihil dignum faciunt. *in apoph.42.*

Diversa sunt ad virtutẽ viæ,si quidem & margaritæ inter se differunt plurimum, vel si omnes idem sint nomen sortitæ, tamen hæc fulgentior, & rotunda,illa vero haud parem habet decorem, sed alium quendam & varium. Quemadmodum coralium artificio quodam productas in longum lineas aliquando habet, circumcisósque angulos & expolitos, colorémque à candido etsi diversum, longè tamen delectabiliorem viridis etiam injectus color, præter omnem viriditatem juvat. Item & flos quiddam conjunctum habet cum innata fragrantia,& sanguinis colorem

colorem, & istiusmodi, alius autem,qui glaucus fuerit,glaucitate ipsa mare vincit,alius erit etiam purpureo colore splendidior,& istiusmodi alios plerosque videmus,insuper & solis colores varios esse,invenire facile quis poterit?Sic & his similes dici viri sancti possunt, quorum nonnulli propria quadam exercitatione & industria sibiipsis,plerique vero Ecclesiæ profuere. *Homil.20.de diversis.*

Origenis. Sicut cœli luminaria ac sidera in firmamento cœli à Deo collocata, cunctis indesinenter,quæ sub cœlo sunt,fulgent,atque omnibus,quæ super terram sunt,per tempora ac tempora,per generationes & generationes,mirabiliter relucent: alia quidem per noctem, ut luna & stellæ:alia nihilominus per diem, ut solis speciosissimi radij:Sic & sanctorum virtutis insignia,atq; beatissimi eorum agones,omnibus in perpetuum singulariter fulgent,omnibus in æternum bonorum formâ tribuunt,omnibus sub sole pietatis exemplum ostendunt. Quod autem sideribus atque luminaribus comparentur omnes sancti,demonstrat Apostulus, dicent: Stella differt à stella in claritate:sic erit & resurrectio mortuorum, procul dubio sanctorum. Sed & Angelus ad Danielem: Tunc justi effulgebunt ut luminaria cœli, & tanquam sol & luna,tanquam stellæ in secula. Sic itaque effulgent atque emicant omnes sancti, non solùm in tempore restitutionis,sed & nunc in tempore hujus præsentis seculi. Alius fide fulget, ut Abraham: alius castitate, ut Ioseph:alius nihilominus mansuetudine,ut homo Dei Moyses,item verò alius constantia atque tolerantia vehementium dolorum, ut admirabilis Iob. *Homil.1.in Iob.*

D. Augustin. Sic abscondita est apud Deum vita sanctorum, ut qui modo laborant in terra,quasi tempore hyemis arbores non habentes fructum & folia,illo aparente tanquam novo sole exorto, illud quod in radice vivebat,in fructibus appareat,licet castiget,flagellet: amat judicium, non derelinquet sanctos suos. *in Psal.36.*

D. Cypriani. Sicut modica aquæ gutta multo vino infusa à tota deficit, vinique saporem & calorem induit: ferrum candens pristina propriáque forma exuitur,& igni simillimum efficitur:solis radio aër perfusus,in eandem transformatur lumini claritatem: & speculum radiis solaribus directè irradiatum,solis in se recipit similitudinem,idque putares alterum esse solem: Ita etiam beati,Dei charitate, in intimis sui totaliter penetrantur, sicque Deifomes effecti, in Dei similitudinem transformentur. *De singular. cleric.*

Vide Pietas, Religio.

Sanguis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

SANGVIS est humor calidus; & humidus, nutrimentum in habentibus sanguinem existens. Græc. αἷμα: Hebr. *Dam.* sanguis, color sanguineus, reatus sanguinis. Cognationem habet cum *Adam*,subrufus fuit:sanguis enim colorem subrufum refert. Lat. Damno, i. rerum sanguinis judico.

¶ Loci Biblici.

Sanguis pro homine occiso, Ios.20.5.pro cædis causa,Leu.20.9.Ios. 1.19.Iudic.9.24.2.Sam.1,16.1.Reg.2.38.Ezech.18.13.& 33.4. Act.18.6. quibus in locis sanguinis appellatione cum cædis tum omne exitij genus intelligitur,unde est illa acclamatio Iudæorum,Matth,17.25.cujus sensus est: si quid peccabitur in eo occidendo, nos & posteritas nostra pœnas luamus.Eadem formula species quædam obtestationis est apud Lucam,Actorum 18.6.quasi dicat Paulus:video vos in pernicie vestram ruere: ego igitur hic Deum coram vobeis testor,non me,sed vos vobis ipsis esse causam exitij,ut & David loquitur, 2.Sam.1.16.pro. cæde, 1. Reg.2.5.2.Reg.9.7.Psal.106.38.Esa.1.15.&.9.5.&.26.21.& 33.15.Ezec. 2.5.17.& 14.19.Oseæ 1.4.& 4.2.Mich.7.2.Abac.2.v.8.12. pro suppliciis capitalibus, Psal.51. 16. pro impura nascentis homini origine, Ioan. 1. 13.pro cognatione,Act.17.26.Præterea saguinis & carnis appellatione, in scriptura sacra interdum intelligitur solum corpus, idq;non nudum sed cum infirmitate adjuncta.1.Cor.15.50.ut apparet ex eo,quod subiicitur de corruptione interdum vero totus homo, corpore & anima cõstans,quatenus est corrumptus peccato, Matt.16.17. Gal.1.16. sanguis omnibus brutis anima est, Levit.17.v.11.14. sanguis innoxius, ex Hebræorum idiotismo,dicitur homo insons,Matth.27.4.sanguis innoxius ad Deum clamare dicitur, Gen.4.10.4. Esdr.15.8. Hebr.12.Apoc.6.10. sanguis justus cum venire super caput aliquorum dicitur, nihil aliud est,quam reos & obnoxios esse, vel in caput eorum redundare sanguinem justum,Matth.23.35.sanguis non comedendus ante Messiæ regnum, Gen.9.4.Leu.3.17.& 7.26.& 17.10.& 19.26.Deut.12.v.16.23. & 15.23. 1.Sam.14.32.ejus usus Christi adventu concessus,propter fratrum infirmitatem ad tempus prohibetur,Act.15.v.20.29.& 21 25.sanguis Achab à canibus lingitur 1.Reg.22.38.sanguis fœderis,Exod.24.8.Hebr.9.20. sanguis & aqua è Christi latere fluunt, Ioan.19.34.

Sanguinis consperssio,Exod.24.6.& 29.20.Leu.1.v.5.11.& 3.vers.2.8. 13.& 4.v.6.16.& 7.2.& 8.v.19.30.& 9.18.& 16.v.14.18.& 17.6.2.Paral. 30.16.Ezech.43.20.Hebr.9.ver.13.14.19.21.22. sanguinis Christi consperssio, Hebr.9.14. & 10.19.& 12.24.1. Petr.1.2. sanguinis innocentis effusio, Deut.19.v.5.11.& 27.24.2.Sam.20.9.1.Reg.21.13.2. Reg.21.16. & 24.4.2.Paral.22.Prouv.6.17. & 28.17.Esaiæ 26.21.Ierem.7.6.& 22. 3.Ezech.22.4.4. Esdr.1.32. Matth.23.54.Luc.11.50.Apoc.6.10.& 8.24. clamat vindictam coram.Deo,Gen.4.10.4.Esdr.15.8. Heb:12.24. Apoc. 6.19.sanguinis fluxus sistitur,Matth.9.20.

Sanguine Christi empti sumus,1.Corinth.6.20.& 7.23.Actor.20.28. 1.Petr.1.18.Apoc.59.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sanguis est calidus & humidus. *Pet.de Alver.de long.& brev.vita,l.3.*

Sanguis si integer est, ruber, & dulcis saporis est, sed si natura, vel morbo fuerit vitiatus,atrior est:nec admodum crassus, nec tenuis, qui optimus est,humidus & calidus semper est, quamdiu in corpore animalis continetur:at ubi effluxerit, concrescit, excepto cervorum, & damarum,& si quid aliud est hujusmodi. *Arist. hist. anim.3. c.17.*

Sanguis in juvenili ætate saniem trahit, & largior est: in senectute crassus,niger & paucus:in media medium tenet. *Arist. hist.anim.3.c.10.*

Sanguis naturalis alius est,alius innaturalis:Naturalis in homine bonæ complexionis sanguis est rubeus, sapor valde dulcis, boni odoris,& humidi existens:& ille varius est ratione ætatum, & locorum: namque Cholerici rubeum, incensum, inflammatum, siccum odoris & saporis acuti, & spumosum gracilis spumæ sanguinem habent: Phlegmatici pallidum, aqueum, insipidum: Melancholici nigrum, spissum & terrestrem. *Albert.Mag.de anim. lib.3.tract.8.c.2.*

Sanguis innaturalis est, qui à naturali dispositione est mutatus, tam in colore,quàm in sapore & odore: & hoc duobus contingit modis, ex se ipso solo,& ex alio removente, tum propter mistionem à dispositione naturali.Ex se,cum aliqua qualitate actisia,vel passiva impeditur à dispositione naturaliter alio humore dupliciter removetur sanguis à naturali dispositione, quia humor alienus,vel à sanguine generatur, vel ab alio.Vnde in ipsum sanguinem intrat,& utrumque vel ad phlegma, vel ad choleram,vel ad melancholiam inclinare incipit: si ad phlegma,fit aquosus,si ad choleram,fit aliquantulum turbidus,si ad melancholiam, fœtidus. *Alb.Mag.de anim.lib.3.tract.2.c.3.*

Sanguinis boni causa efficiens est calor naturalis digestivus secundùm proportionem, materialis causa est id, quòd de cibis & potibus nutrientibus est temperatum:formalis est digestio conveniens: finalis nutrire corpus: *Alb.Mag.de anim.lib.3.tract.2.c.4.*

Sanguis est calidus per se, sed forte per accidens efficitur magni & intensi caloris. *Idem de anim. l.12. tract.1.c.3.*

Sanguis fœminæ est spissior & nigrior, propter frigiditatem majorem,quam sit sanguis maris, ambobus in bona dispositione constitutis. *Alb.Mag.de anim.l.3.tract.1.c.6.*

Sanguis in infante est tenuis, & aquosus,in juvene est acutioris caliditatis:in ætate virili est constans bonæ dispositionis:& in omnibus his ætatibus est multus sanguis:in sene autem paucus,spissus & niger. *Id.ib.*

Sanguis tactum nullum in genere sentit,ut excrementa in aluo contenta sensu carere certum est. *Arist. hist.anim.3.c.17.*

Sanguis copia in primis animalibus his est,quæ animal & intra se formant,& in lucem edunt,mox iis sanguineis,quæ ova pariunt. *Idem ib.*

Sanguis omnium animalium palpitat inter venas, pulsúsque simul undique movetur solus omnium humorum sparsus per totum corpus animalium,& semper quandiu animal fervet. *Ibid. c.19.*

Sanguis facile in corpore concrescit senibus, quod non venit juvenibus. *Idem ibid.*

Sanguis tactu calidior est,quam aqua,aut oleum est,sed celerius congelascit. *De part. anim. 2.c.1.*

Sanguis taurorum omnium celerrimè coit & durescit, sed si fibras detraxeris,sanguis non coit. *Ibib.c.4.*

Sanguis materiæ rationem obtinet, semen vero causæ effectivè. *Io. Gram.in 2.de gener.& corr. tex.58.c.47.*

Sanguinem menstruum habere virtutem generativam, ait *Arist.quod & Galen. concedit. Ave.1.de gener.anim.c.10.*

Sãguinis fluxus ab hæmorrhoidis est innaturalibus,propter cõnaturalitatẽ tamẽ sãguinis ad sperma raro nocturno somno polluitur,& parũ spermatizant,quibus fluunt hæmorrhoides. *Alb.Mag.de an.l.15.tr.2.c.7.*

Sanguinem habere, & non habere, non est causa longioris,vel brevioris vitæ. *Idem de mor.& vit.tr.c.5.*

Sanguine è naribus fluente nonnullis aquam frigidam in faciem fundimus,quia calor ita intus se colligit, & circum obsistit, quod sanguinem reddit liquidiorem. *Arist.prob.sec.33.n.6.*

Sanguinis humor serosus mitis est. *Plat.in Tim.*

Sanguis spiritui servit,spiritus sensibus,sensus rationi,& fit sanguis à virtute naturali, quæ in iecinore & stomacho viget. *Fic.de stud. sanituend.lib.1.cap.2.*

Sanguis purus extrahitur oriente sole,cholericus in meridie,melancholicus in occasu, phlegmaticus in medio noctis, prius posito clystere,& sumptâ die præcedenti aliquâ medicinâ nõ solutiva:& Galenus & Avicenna quanto magis exercuere medecinam, tanto semper timidiores circa phlebotomiam sunt facti,quia plus trahit phlebotomia ex naturali & bono,& ex spiritibus,quam ipsa medicina, & minus temporis concedit ad discernendum malũ sanguinẽ à bono. *Fic. in epid.anti.c.6.*

Sanguis in se necessario habere debet pituitam, bilem, & atram bilem,tum ad ipsius temperamentum, tum ad membrorum his similium trimentum. *Fic.in Plat.Tim.c.8.7.*

Sanitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SAnitatis,bona valetudo,i.status corporis actiones omnes suas probe obeuntis: Græc. ὑγιεία.Hebr.*Rephuah, Riphuth, Marpé*, i. medicina, remedium,sanitas,medela,à verbo *Rapha*,sanavit,medicatus est, curavit morbum. Cognationem habet cum *Raphah*, remisit, nam curando & sanando morbus fit remissior. Φαρμακεύω, medeor.

¶ Loci Biblici.

Sanat Deus animas,Deut.32.39.Iob.5.18.Psal.103. 3.& 147.3.Prov.

28.25.Esa.6.10.& 19.22.& 30.26.& 57.18.19.Ier.3.22.& 17.14.& 30.17. Ose.6.2.& 14.5.Matth.13.15.Ioan.12.40.Act.28.27.

Sanat corpora,Gen.20.17.Num.13.2.Reg.5.8.Psal.103.3.& 107.20. Sanat aquas,2.Reg.2.21.Sanat terram,2.Chron.7.14.Psal.60.4.

Sanat Christus animas,Esaiæ 53.5.Luc.4.18.1.Petr.2.24.Et corpora, Matth.4.23.& 21.4.Marc.3.10.9.Luc.6.19 & 9.11. Act.9.34.

Aquæ mysticæ sanatæ,Ezech.47.8.9.

Sanitas corporis,Psalm.38.4.Proverb.14.30.& 16.27. Matth. 12.13.1. Corinth.12.9.

Sanitas spiritualis, Salus,Prov.3.8.& 12.18.& 13.17.Esa.1.6.& 58.8. Ier.14.19.& 33.6.& 46.11.Malach.4.2.Apoc.22.2.

Sanitas pro pristinæ conditionis, dignitatis & roboris amplitudine, Ezech.30.21.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Sen. Hipp. Act. 2.

Precor furorem fiste, téque ipsam adjuva,
Pars sanitatis, velle sanari fuit.

Ovid. ad Liu.

Heu mihi! quam facile est, quamvis hoc contigit, omnes
Alterius luctus fortia verba loqui.

Ter. Haut. 15.

Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?

Idem Andr. 2.1.

Facile omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus,
Tu si hic sis, aliter sentias.

Hor.1.Epist. 12.

Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis: nil
Divitiæ poterunt regales addere maius.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Dignitate,& tempore sanitas morbum præcedit, esse autem ostendimus similiarium,quas vocant,partium sanitatem,calidi,frigidi, humidi & sicci symmetriam,id est, convenientiam inter se quandam esse:instrumentalium vero similarium ipsarum compositione,numero,magnitudine, figuráque constare.

Primum ad præsentium contemplationem pro hypothesi præsumptum esto : sanitatem non esse absolutè elementorum, ex quibus constamus temperamentum(quam symmetriam appellant quemadmodum omnibus fere,qui ante nos scripserunt,visum est, sed eam duntaxat, quæ similiarium est partium. *Deinde* instrumentalium sanitatem in figura, numero,magnitudine,ac compositione similiarium consistere. *Tertio*, functionibus secundùm naturam obeundis sanitatis habitum discerni. *Postremo* sanitatem quandam-optimam esse, &(ut sic dicam)consummatam,atque summam quandam, ceu deficientem ab hac, nec planè absolutam perfectámve,atque hanc etiam latitudinem habere non parvam. *Galen.de sanitate tuenda,lib.*1.

Sanus homo,& qui bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet,ac neq; medico,neque alipta agere:hunc oportet varium habere vitæ genus,modo ruri esse,modo in urbe sæpiúsque in agro,navigare,venari,quiescere interdum,sed frequentius se exercere:siquidem ignavia corpus hebetat,labor firmat : illa maturam senectam, hic longam adolescentiam reddit, prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti,modo ungi modo idipsum negligere;nullum cibi genus fugere,quo populus utatur, &c. *Cornel.Cels.lib.1.c.1.*

Sanitas autem non consistit in indivisibili:id apparet primo,inducentibus in divisa membra,quorum non est eadem sanitas,cùm constet habere diversas sanitates,quod rationi etiam convenit,ex quo habent diversas opiniones : quæ omnia arguunt diversam sanitatem. *Galenus tertio de Morbo.*Si quidem sanitas dispositio est factiva actus,atque hoc idem patet in consideratione diversitatis ætatum.

Alcmæon asserebat continentem sanitatis causam in æqualitate facultatum inesse,nempe humidi,sicci, calidi, dulcis, & reliquorum. Vna autem ex ipsis præpollente,morbum fieri.

Sanitas est una bona dispositio corporis humani, per quam agit vel patitur actionem vel passionem ei debitam secundùm naturam, absque notabili læsione:atque hæc dispositio est primum in membris homogeneis, ut in osse,& carne,& consimilibus, & vocatur commensuratio in quatuor primis qualitatibus, puta in calido,frigido,humido, & sicco : secundo est in membris heterogeneis,seu officialibus,puta in manu,pede,cerebro & corde. *Magninus medicus Mediolanensis author est.*

Nihil salubre est,nisi quod toto anno salubre est.*Plin.iunior.lib.*18.

Animalia omnia noscunt sibi salutaria, præter hominem.

Salutis argumentum placidi mores. *idem l.*27.

Optimum bene valere : secundum, formosum esse : tertium, divitias habere nulla fraude quæsitas.

Bona valetudo maximè divinum,suavissimumque est condimentum.

Pauca voluptati debentur,multa sanitati.

In universum præcox effugiatur Venus, si sanitate secunda frui exoptes.

Corpus requirit,ne famem,ne sitim,ne frigus patiatur.*Aristot.Pythagoricus.*

Τὸ ὑγιαίνειν, φησὶν, μεγιστον εἶναι καὶ πρωτιστον.

Sanitatem, ait, maximè divinum longéque blandissimum esse condimentum. *Plut.in salubribus præceptis.*

Expendere non oportet,num recens sit piscis,num purus panis, num caleat balneum, num formosum scortum : sed seipsum quis consideret, fastidiosúsne sit,aut parum tranquillus aut marcidus, aut perturbatus. Quod ni fiat, non secus ac si comessatores ebrij in ædes irrumpant luctu funestas : nihil hilaritatis neque voluptatis sint allaturi, quin ejulatum potius excitaturi : sic etiam Venus,obsonia,balnea,vinum,siquidem in corpore male præterque naturam affecto misceantur,his etiam humoribus qui non certũ vitium,aut corruptionem acceperunt phlegma bilémque movent,exagitant,magis ac magis excitant. Igitur exacta quidem illa, & vehementer ad unguem, ut dici solet, observata vitæ ratio, simul & corpus formidolosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem & alacritatem,dum omnia negotia refugit,dumque nõ audet,nec in voluptatibus nec in laboribus versari,cum omnem rerum administrationem suspectam habet,nec quicquam confidenter & intrepidè aggreditur. Verum oportebit corpus non aliter quam naturæ velum neque contrahere sereno cœlum,neq; vehementer premere,neq; rursus laxatis uti linteis & negligenter ac supine agere,cum suspicio sit tempestatis,sed obsequi conveniet,ac leve corpus reddere. Vnde non in cibis solum & exercitationibus cõveniet observare corpus,num præter solitum illis gravatim & illibenter utatur : aut contra num siticulosius, magisve famelicum sit,quam consueverit:sed etiam illud observandum erit,si quando somnus nec perpetuus fuerit,nec placidus,sed inæqualis & interruptus. Quin insuper insomniorum etiam absurditatem conveniet annotare:nam si nefaria & insueta visa occurrerint,aut crassis humoribus plenum corpus, aut spiritus intus turbatos declarant. Quin & animi affectiones indicant,corpus ad morbum esse propensum.Nam sæpe occupat quosdam tristitia,nullam ob causam idoneam suborta, aut metus repente spes extinguens:idq; cum nihil appareat, cur sit metuendum. Redduntur autem & iracundi, sic ut facile commoveatur, & ob rem quamlibet levem indoleant:lachrymantur ac mœrẽt,quoties mali vapores & exhalationes amaræ condensatæ, animi circuitus(ut inquit Plato)præpediunt,occupantque. Vnde optimè dicitur, non satiari cibo, non refugere laborẽ, seminis substantiam conservare, hæc tria salubertima esse. Nam incontinentia circa Venerem,dũ vires maximè resoluit, per quas alimenta vorantur, magis excrementũ & plenitudinem auget.

Corpus requirit,ne famem,ne sitim,ne frigus patiatur. *Pythagoras.*

Socrates monebat,ut caverent sibi homines à cibis,qui non esurientes ad edendum:& à potibus,qui non sitientes ad bibendum alliciunt.

Hyeme quidem & fortiori exercitatione, & pleniore cibo utendum est, præcipue si tẽpestas aquilonia fuerit:si vero australis,similiter exercitari oportet,sed cibo potionique aliquid demere, atque in totum per tempus humidum omnino aridum reddere corpus : per frigidum vero, calidius,ac tum carnes esse oleráque calidiora,atque vinum bibere meracius. Adventante vere alius quidem per vomitum, alius per ventrem vacuetur,alius secta vena sãguiné mittat,prout cujusque fuerit vel cõsuetudo,vel animi prõptitudo. Æstate confert quies,exercitatio remissior,atque cibus exiguus,qui quidé ex frigidiore genere deligendus est: tũ vero potioni adiicere, atque quicquid refrigerare humectaréque possit,adhibere oportet. Per autumnum majori cautela opus est,quippe qui ũsquequaque & inæqualis & inordinatus est, multiformésque inducit morbos:itáque ne circa refrigerationem quid peccetur cavendũ est:à Venere quoque & frigida potione abstinendum neque vero aëri qui se credat,vel per matutinum frigus,vel per ardorem meridianum : pomis impleri noxium est,non ob satietatem tantum,verum etiam quoniam vitiosi humores inde nascuntur,atque flatum quoque excitant, si quidem omnium fructuum optimi ficus unáque, & flatum pariunt, & alimenta corrumpunt,nisi ante alios cibos assumantur, præsumpti vero neque inflant, neque corrumpunt : cum frigescere cœpit aër, corpus pro frigoris ratione calefacere oportet, atque omnia facere, ut cum hyems jam processerit,nec ab re fuerit, revoluto æquinoctio,vacuare corpus ex aliquo eorum, quæ diximus, ne redundantia quædam per hyemem retenta molestiam inferant. *Paul. Ægineta de victus ratione quolibet anni tempore utenda.*

De Sanitate restituta. Dial. iv.
Francisci Patriarchæ.

Gavd.

Longa ægritudine liberatus gaudeo.R. Gratiorem fateor sanitatem redditam, quam retentam.Ingratissimi mortales bona vestra vix aliter quando perdendo cognoscitis & perdita ergo vos cruciẽt,& recuperata lætificant.G.Gravissima febris me destituit.R.Gravissimas febres medici dicunt,quæ ipsis in ossibus & medullis æstuant.Quanto illæ sunt graviores,quæ in anima intus latent, his te maximè liberatum velim. G. Ægritudo abiit.R.Ægritudo præsens sæpe profuit, dum debilitatis viribus corporis animæ sanitatem peperit.Consequenter igitur & digressa nocuit, & animæ lumen imminuit, & corporis auxit insolentiam, quamvis mala, quamvis pessima ægritudo videatur.Optabile malum, tamen quod mali remedium sit majoris. G. Tandem ægritudo longior finem habet.R.O stultissime! sic tu reris mortem effugisse, ad quam curris assiduè:nunc propinquior morti es,quam dum illi contiguus videbaris. Irremeabile vobis est iter, neque ulla ejus in parte subsistitur, neque diversorium,neque lentior usque gressus,& somnus,& vigilia,& labor,& requies,& morbus,& sanitas, æquè sunt gradus ad mortem. G. Ancipiti ægritudine absolutus sum.R.Creditricé habes infallibilem, dilata solutionis dies est,sed nó cassa ratio.Habes ægrotare iterũ & mori.

¶ Apophthegmata.

Pythagoras dicere solebat,tria à Diis præcipuè petenda:Formam, Divitias,& bonam Valetudinem:eo quod homo cætera sibi præstare posset.Quanquam ὑγιείαν non tam ad animi sanitatem, quam ad corporis referri possit. *Eras.Roter.lib.*8.*apoph.*

Idem. Ad sanitatem corporis tria necessaria esse dicebat,videlicet,ne Famem,ne Sitim,ne frigus patiatur.*Stob.*

Thales interrogatus olim,quisnam fœlix esset,respondit,Quis Corpore sanus est, Animo autem eruditus.*Laert.lib.*1.*cap.*

Socrates monebat,ut caverent sibi homines à cibis,qui non esurientes ad edendum : & potibus,qui non sitientes ad bibendum alliciunt. *Stob. serm.*99.*de sanitate, &c.*

Gorgias interrogatus quonam usus genere victus in tantam senectutem esset progressus? Nihil unquam voluptatis gratia se aut comedisse, aut fecisse dixit. *Eod. serm.*

Hippocrates quærenti consilium de sanitate tuenda respondit: Σῖτια ποτὰ, ὕπνοι, ἀφροδίσια, πάντα μέτρια, id est. Cibi potus, somni, Venus, omnia moderata sint. *Eod. serm.*

Alcmaon asserebat, continentem sanitatis causam in æqualitate facultatum inesse: nempe, humidi, sicci, calidi, amari, dulcis, & reliquorum. Vna autem ex ipsis præpollente morbum fieri. *Stob. ibid.*

Plutarchus. Optimè dictum est, inquit, non satiari cibo, non refugere laborem, seminis substantiam conservare: hæc tria saluberrima esse, &c. *In præceptis de sanitate.*

Diogenes stomachabatur in eos, qui pro bona valetudine sacrificarent, & in ipso sacro epulis immodicis semet ingurgitantes, facerent bonæ valetudinis jacturam. *Laërt. l. 6.*

Idem dicebat, se mirari servos, qui, cum viderent dominos plus æquo voraces non illis eriperent cibos. Nam hoc esse dominorum valetudini consulere, & servis magis convenit edacitas. *Laërt. l. 6.*

Democritus dicere solebat, homines precari quidem à Deo valetudinem, cujus tamen vim in semetipsis nesciant. Dum enim inordinatè vivunt, suæ ipsi valetudinis sunt proditores. *Max. serm. 27.*

¶ Similitvdines.

Thriveri. Injucundus artifex, qui faberrimis instrumentis parum fabre utitur: pejor est, qui sanitate insolenter fruitur. *In apoph. 114.*

Erasmi Roterodami. Olim in Capitolio certabant quadrigæ Latinis feriis, victor absynthium bibebat: Ita salubria magis quærenda sunt, quam jucunda. *In Simil.*

¶ Exempla Profana.

Persa propter exercitationes puriles modicas eam sunt consequuti corporis siccitatem, ut neque spuerent, neque emungeretur, nec sufflato corpore essent, inquit *Varro ex Xenophontis lib. 1. παιδ. αγ. Victorius lib. 10. cap. 15.*

Indi incolumitatem exercitio quærunt, & perfrictionibus. Adhibentur strigiles præcipuè corporum expolitioni, in qua deprehenduntur curiosiores. *Cal. lib. 18. c. 31.*

M. Cato corporis constitutiones laboribus suis, sobrio victu, & expeditionibus, in quibus à prima ætate adolevit, per quàm paravit habilem, ad robur & sanitate juxta comparatam. *Plut. in Cat.*

Apud Indos propter vitæ frugalitatem, & vini abstinentiam, aut morbi non sunt, aut si qui sunt, eos sophistæ curant. *Strab. lib. 15.*

Singulis mensibus triduo purgant se Ægyptij, vomendo atque intestina diluendo, gratia sanitatis conservandæ: existimantes, omnes languores hominibus creari ex cibis. *Hier. l. 2.*

M. Tul. Cicero haud temerè ante occasum solis accumbebat, non tam distinctus occupationibus, quam valetudinis causa, ob stomachi imbecillitatem. Fuit alioquin in corporis cura curiosus & nimius: ut ad certum numerum frictionibus, & ambulationibus uteretur. Ad hunc modum habitum validum & firmum ad labores conservavit. *Plut. in Cic.*

Vespasianus Imp. valetudine prosperrima usus est: quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces, cæteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediámque unius diei per singulos menses interponeret. *Sueton.*

Adrianus VI. Pontif. per se cibi parcissimus erat, & in tuenda valetudine apprimè diligens, & morosus, tanta horarum definitione ut denuntiante Architriclino, paratas esse epulas, vel maximarum rerum colloquia protinus obrumperet. *Iovius in Hadriano VI.*

In Taprobana Insula longissimam vitam sine ullo languore traduci, Artemidorus testatur apud Plinium. *lib. 7. c. 2.*

¶ Hierogl-yphicvm.

Pentagonum salutis vel sanitatis Symbolum fuisse testatur Lucianus eo in libello, in quo agit de quodam qui lapsus erat inter saltandum: cujus rei origo talis commemoratur. Antiochus is, qui Σωτὴρ cognomento dictus est, quum adversus Galatas pugnaret, nec satis ex sententia res succederet, essétque in discrimine, per quietem vel vidit, vel se vidisse simulavit, ut militum animos in spem erigeret, Alexandrum Magnum se monentem ut salutis symbolum assumeret, idque pro tessera tribunis daret, corúmque vestibus insueret: ea re fore, ut victoria potiretur. Symbolum autem illi hujusmodi ostendisse: Triangulum triplicem invicem insertum ex lineis quinque constantem, in quibus Υγίεια scriptum erat: sic enim salus sanitásve Græcè appellatur. Vnde & hoc signum in veteribus Antiochi numis adhuc cernitur, quod signum mathematici à quinque angulis *Pentagonum* vocant. *Erud. quidam. l. 2. Hierogly. p. 583.*

Vide Medicus, Morbus, Mors, Vita.

Sapientia.

¶ Definitio et Etymolog.

Sapientia, Græcè σοφία, ας, ἡ, & σοφὸς, ὸν, ὁ, sapiens dicitur. Hebr. Sapientia, *Chochmach* dicitur, à verbo *Chacham*, Sapiens fuit, sapuit mente, sapienter egit.

Est autem sapientia multarum & mirabilium rerum scientia. *secundùm Arist. lib. Rhetor.*

Sapientia est cognitio primarum & altissimarum causarum. *secund. Arist. lib. 1. Metaph.*

Sapientia est scientia sempiternorum. *secundùm Apharab. lib. de divis. philosoph.*

Sapientiá est rerum divinarum & humanarum scientia cognitióque, quæ causa cujusque rei sit, ex quo efficiatur, ut divina imitetur, humana vero omnia virtute inferiora ducat. *secund. Cic. l. 4. Tusc. 4.*

Sapientia, quâ formaliter sapientes sumus, est quædam participatio divinæ sapientiæ, quæ est Deus. *secund. B. Th. secund. Sec. q. 23.*

Omnis sapientia, est scientia, in quantum est de conclusionibus, sed differt à cæteris scientiis, in quantum est de principiis. *secund. B. Thom. prima secund. q. 57. art. 2.*

Sapientia à scientia differre videtur; quia sapientia est rerum divinarum cognitio: scientia vero humanarum. Quare August. *super 1. ad Corinth. cap. 12.* ait: Sapientia est in contemplatione æternorum, scientia vero in occupatione temporalium. Idem Augustin. *lib. de Trinit.* Hæc est sapientiæ & scientiæ recta distinctio, ut ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis; ad scientiam verò temporalium rerum, cognitio rationalis.

Sapientia à sapio dicitur, quod est rectè sentio. Et qui eam profitentur, σοφοὶ, hoc est sapientes appellantur, quo nomine illi septem clarissimi viri vocati sunt: scilicet *Thales Milesius, Solon Salaminius, Chilon Lacedamonius, Pittacus Mitylenaus, Bias Prienæus, Cleobulus Lyndius, Periander Corinthius.* Sed postea Pythagoras primus non se sophum, sed philosophum appellavit, hoc est, non sapientem, sed sapientiæ amatorem. Ita scientiam ipsam non sophiam, sed philosophiam, nuncupandam existimavit, quoniam nullus hominum sapiens esset, quod soli Deo contingit.

¶ Loci Biblici.

Sapiens pro astuto, 2. Sam. 14. 2. sapientis & stulti collatio, Eccles. 6. 8. sapiens audit consilia, & gaudet argui; Proverb. 13. 1. & 25. 12. sapiens vir artificiosus: Exo. 28. 3. & 35. 10. sapientes in bono, Rom. 16. 19. sui amantes, Proverb. 26. 12.

Ne sapiamus alta, Rom. 11. 20. quomodo sapiendum, 12. 3. ut sapiant Iudæi, optat Deus, Deut. 32. 19.

Sapientia vera quæ, Iob 28. 28. Psalm. 107. & 111, 10. Prov. 1. 7. & 28. 7. Esaiæ 14. 10. Ieremiæ 9. 23. 1. Corinth. 1. 31. 2. Corinth. 10. 17. Rom. 16. 19. Ephes. 5. 15. Philip. 1. 19. Col. 1. 28. & 4. 5. Hebr. 8. 11. Iac. 1. 5. & 3. 17. sapientia vera donum Dei, 1. Reg. 3. vers. 9. 12. & 4. 29. 2. Par. 8. 23. Prov. 2. 6. Dan. 2. vers. 20. 21. Iac. 1. 5. sapientia justificata, & à quibus, Luc. 7. 35. sapientia fortitudini præstat, Eccl. 9. v. 16. 18. sapientia nulla contra Dominum, Prov. 21. 30. sapientia carnis damnatur, Roman. 8. 7. sapientia mundi hujus vana, & mera stultitia, ideóque fugienda, Iob 5. 13. Prover. 3. 7. Esai. 44. 25. Ierem. 4. 22. Rom. 1. 22. & 18. 25. & 12. vers. 36. 1. Corinth. 1. vers. 9. 20. & 2. vers. 5. 6. & 3. 19. 2. Cor. 1. 12. Iac. 3. 15. sapientia sermonis, pro eloquentia, 1. Corinth. 1. 17. sapientia terrena, animalis, & diabolica, Iac. 3. 15.

Sapientiæ veræ præstantia, Prov. 3. vers. 3. 11. 14. & 8. 12. & 16. 16. Luc. 3. 17. sapientiæ contemptus mors est, Prov. 8. 36. sapientiæ divinæ origo, proprietas, laus, & utilitas, Deut. 4. 6. & 29. 9. Iob 28. 10. & 32. 7. Eccl. 7. 12. & 5. 13. Sap. 6. 13. & 16. 7. &c. & 8. 1. &c. 9. 10. capitib. Eccl. 1. 1. &c. 1. v. 1. 31. & 4. vers. 12. 28. 29. & 27. 12. & 44. 1. &c. 39. 14. Luc. 21. 15. Rom. 11. 33. 1. Corinth. 1. 17. & 2. 6. & 3. 19. Coloss. 2. 3. Iac. 3. & 3. 15. sapientiæ initium timor Domini, Psal. 110. 10. Prov. 1. 8. sapientiæ & stultitiæ discrimen, Eccles. 2. 13.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sapientia divina.

Est in illa Spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex. *Sap. 7.*

Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. *ibid.*

Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Eccl. 1.

Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam. 43.

Qui factus est nobis sapientia à Deo, justitia, & sanctificatio, & redemptio. 1. *Cor.* 1.

Vera à Deo acquiritur.

Quia postulasti verbum hoc, & non petiisti tibi dies (ait Dominus Salomoni) multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi scientiam ad discernendum judicium: ecce feci tibi secundùm sermones tuos. 3. *Reg.* 3.

Sapientia ubi invenitur, & quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium. *Iob.* 28.

Trahitur sapientia de occultis. *ibid.*

Super inimicos meos prudentem me fecisti. *Psal.* 118.

Timor Domini principium sapientiæ. *Prov.* 1.

Fili mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te, ut audiat sapientiam auris tua, inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Si enim sapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ, si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies: quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia. 2.

Principium sapientiæ timor Domini. 9.

Si retusum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & post industriam sequetur sapientia. *Eccl.* 10.

In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. *Sap.* 1.

Clara est, quæ nunquam marcescit sapientia; & facile videtur ab his qui diligunt eam, & invenitur ab his, qui quærunt illam. Præoccupat: qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. 6.

Propter hoc optavi, & datus est mihi sensus, & invocavi, & venit in me spiritus sapientiæ. 7.

Cum sit una, omnia potest, & in se permanens, omnia innovat: & per nationes in animas sanctas se transfert. *ibid.*

Omnis sapientia à Domino est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. *Eccl.* 1.

Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, & Deus præbebit illam tibi. *ibid.*

Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. 6.

Non erudietur, qui non est sapiens in bono. 21.

Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet: quia sapientia replebitur. 38.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conservabit, & in versutias parabolarum simul introibit. 39.

Omnia Dominus fecit, & pie agentibus dedit sapientiam. 43.

Quis ascendit in cœlum, & accepit eam & eduxit eam de nubibus? Quis transfretavit mare, & invenit illam? Non est qui possit scire vias ejus. *Bar.* 3.

Sit nomen Domini benedictum à sæculo, & usque in seculum: quia sapientia & fortitudo ejus sunt. *Dan.* 2.

Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. *Matth.* 15.

A stulto despicitur.

Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. *Prov.* 11.

Sapientiam & disciplinam qui abiicit, infœlix est. *Sap.* 3.

Quam aspera est valde imperitis sapientia: nullus enim excors perdurat apud eam. *Eccl.* 6.

Non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur ejus, qui fecit eum. *Esa.* 27.

Et populus non intelligens vapulabit. *Ose.* 4.

A bono exquiritur, quia bene ordinatur ad Deum.

Hæc est enim vestra sapientia & intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens & intelligens, gens magna. *Deut.* 4.

Et dixit homini: Ecce timor Domini ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia. *Iob.* 28.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ. *Prov.* 3.

Sapiens timet, & declinat à malo 14.

Neminem diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat. Est enim hæc speciosior sole. *Sap.* 7.

Initium sapientiæ timor Domini. *Psal.* 110.

Radix sapientiæ est timere Deum, & rami illius longævi. *Eccl.* 1.

Sapientia & disciplina, timor Domini. *ibid.*

Beatus vir, qui in sapientia morabitur. *ibid.*

Et non est sapientia, nequitiæ disciplina: & non est cogitatus bonus, peccatorum prudentia. 14. 19.

Consummatio timoris Dei sapientia & sensus. 21.

Sapiens non odit mandata & justitias. 33.

Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conspectu Altissimi deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum, & in oratione confitebitur Domino. 39.

Videte fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. *Ephes.* 1.

Estote prudentes, & vigilate in orationibus. 1. *Petr.* 4.

Ergà seipsum.

Ne sis sapiens apud temetipsum. *Prov.* 3.

Sapientia callidi est intelligere viam suam, prudentia stultorum errans. 14.

In facie prudentis lucet sapientia. 17.

Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit. *Eccl.* 21.

Dico per gratiam, quæ data est mihi: Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. *Rom.* 12.

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. *ibid.*

Volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo. 16.

Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens. 1. *Cor.* 3.

Ad proximum verbo.

Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, ut possis exprobranti respondere sermonem. *Prov.* 27.

Tempus & responsionem cor sapientis intelligit. *Eccl.* 8.

Verbo oris sapientis gratia. 10.

In lingua sapientia dignoscitur, & sensus, & doctrina, & scientia in verbo sensati. *Eccl.* 4.

Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. 20.

Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatibus. *ibid.*

Sapientia abscondita, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque: Melior est, qui celat insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam. *ibid.*

Os prudentis quæritur in Ecclesia, & verba illius cogitabunt in cordibus suis. 21.

Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum, laudabunt. 37.

Quia in omnibus divites facti estis in omni verbo, in omni scientia. 1. *Cor.* 1.

Opere.

Sapiens corde præcepta suscipiet. *Prov.* 10.

Via stulti recta in oculis ejus: qui autem sapiens est, audit consilia. 12.

Sapientia hominis lucet in vultu ejus. *Eccl.* 8.

Homo sapiens in omnibus metuit, & in diebus delictorum attendit ab inertia. Omnis astutus agnoscit sapientiam, & invenienti eam dabit confessionem. *Eccl* 18.

Disciplinam in pace conservate filij. 41.

Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem in mansuetudine sapientiæ. *Iac.* 3.

Decorat in bonis gratia.

Beatus homo, qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior acquisitio ejus negotiatione auri & argenti, primi & purissimi fructus ejus. Pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. *Prov.* 3.

Si sapiens fueris, tibimetipsi eris. 9.

Hoc plus habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo. *Eccl.* 7.

Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. *Sap.* 7.

Est sapiens, animæ suæ sapiens: & fructus sensus illius laudabilis. *Eccl.* 37.

Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit vivens in æternum. *ibid.*

In bonis natura.

Si intraverit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia servabit te, ut eruaris à via mala, & ab homine, qui perversa loquitur. *Prov.* 2.

Gloriam sapientes possidebunt. 3.

Melior est sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari. 8.

Vir sapiens & fortis est: & vir doctus, robustus & validus. 24.

Utilior est sapientia cum divitiis, & magis prodest videntibus solem. *Eccl.* 7.

Sapientia confortavit sapientem, super decem principes civitatis. *ibi.*

Et si divitiæ appetuntur in vita quid sapientia locupletius, quæ omnia operatur? *Sap.* 8.

Sapientia mala sive mundana Deum provocat.

Melior est homo, qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore Dei, quam qui abundat sensu, & transgreditur legem Altissimi *Eccl.* 19.

Væ qui sapientes estis in oculis vestris! & coram vobismetipsis prudentes. *Esa.* 5.

Et fiduciam habuisti in militia tua, & dixisti: non est qui videat me: Sapientia tua, & scientia tua hæc decepit te. 47.

Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? *Ierem.* 8.

Mon alta sapientes, & humilibus consentientes. *Rom.* 12.

Perdam sapientiam sapientium, & sapientiam prudentium reprobabo. Nónne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. 1. *Cor.* 1.

Peccatum multiplicat.

Non est sapientia nequitiæ disciplina, & non est cogitatus bonus peccatorum prudentia: Est nequitia, & in ipsa execratio, & est insipiens, qui minuitur sapientia. Est solertia certa & ipsa iniqua. *Eccl.* 19.

Sapientes sunt, ut faciant mala: bene autem facere nescierunt. *Serm.* 4.

Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. *Rom.* 1.

Prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita & pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. 8.

Scientia inflat, charitas verò ædificat. Si quis autem se existimat aliquid scire, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire. 1. *Cor.* 8.

Ipsum hominem infamat.

Vidisti neminem sapientem sibi videri, magis illo spem habet insipiens. *Prov.* 26.

Sapiens pauper scrutabitur divitem. 28.

Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia, quæ abundat in malo. *Eccl.* 21.

Stultus factus est omnis homo à scientia. *Ierem.* 51.

Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. 1. *Cor.* 3.

¶ Patrvm Sententiæ.

Qui se diligit stultum, non proficiet ad sapientiam: nec fiet quisque qualis esse cupit, nisi oderit qualis est. *Aug. de ver. relig.*

Non aliam putes esse sapientiam, nisi veritatem, in qua tenetur & cernitur summum bonum, nullo loco est, nusquam deest, foris admonet, intus docet, dementes in se omnes in melius commutat, à nullo in deterius commutatur: nullus de illa bene judicat. *De lib. arb.*

Hæc tota scientia magna hominis, scire, quia ipse nihil est per se, & quoniam quicquid est, ex Deo est, & propter Deum est. *In Psal.* 70.

Hæc est sapientiæ & scientiæ recta distinctio, ut ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad scientiam vero temporalium rerum cognitio rationalis. *Lib. de Trin.*

Sapienti nihil alienum, nisi quod virtuti incongruum: quocumque accesserit, sua omnia, totus ei mundus possessio est: quoniam toto eo quasi suo utitur. *Amb. epist.* 56. *ad Constant.*

Ubicunque accesserit sapiens, ubique civis est, ubique sua esse intelligit, nusquam se peregrinum, nusquam hospitem se judicat. *ibid.*

Qui thesauros effodit, terram rejicit, foveam inalrum facit sedulus insistit, donec inveniat, quod quærit: sic qui thesauros sapientiæ invenire desiderat, omne pondus terrenum à se rejiciat, in se fossam humilitatis faciat, nec quiescat, donec inveniat. *Gloss. Hier. sup. Prov.* 2.

Nihil magis ad spem percipiendæ sapientiæ mentes erigit, quam cum eos, quos in sapientia claruisse miramur, aliquando parvulos & indoctos fuisse meminimus. *Gloss. in* 4. 2. *Prov.*

Humus

Hujus mundi sapientia est,cor machinationibus tegere,sensum verbis velare, quæ falsa sunt ,vera ostendere : quæ vera sunt, falsa demonstrare : hæc nimirum prudentia usu à juvenibus scitur, hæc à pueris pretio discitur : hanc qui nescium,cæteros despiciendo superbiunt : hanc qui nescium , subjecti & timidi in aliis mirantur : hæc sibi obsequentibus præcipit honorum culmina quærere,adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere,irrogata ab aliis mala multiplicius reddere : cum vires suppetunt , nullis resistentibus cedere : cum virtutis possibilitas deest, quicquid per malitiam explere non valent,hoc in pacifica bonitate simulare. *Gloss.in 1.Chronic.*

Iustorum sapientia est, nil per ostentationem fingere , sensum verbis aperire : vera ut sunt diligere,falsa devitare,bona gratis exhibere, mala libentius tolerare,quam facere,nullam injuriæ ultionem quærere,pro veritate contumeliam lucrum putare : sed hæc justorum simplitas deridetur : quia & à mundi sapientibus puritas virtutis fatuitas creditur. Quid namque stultius videtur mundo,quam mentem verbis ostendere? nihil machinatione callidè simulare ? nullas injuriis contumelias reddere ; pro maledicentibus orare ? paupertatem quærere ? possessa relinquere ? rapienti non resistere ? percutienti maxillam alteram præbere ? *Greg.10. cap.27. mor.*

Ad veram sapientiam pervenire non possunt, qui falsæ suæ sapientiæ fiducia desipiunt. *In Moral.*

Summa cura providendum est,ne accepta sapientia , cum ignorantiæ tenebras illuminat, lumen humilitatis tollat : & jam sapientia esse nequit,quæ etsi locutionis virtute fulgeat, elationis tamen velamine cor loquentis obscurat. *Ibid.*

Vera scientia afficit, non extollit,nec superbientes, quos impleverit, sed lamentantes facit, qua quisque, cum repletus fuerit, priori loco se scire appetit,& jam sui conscius,tanto per illam robustius sapit,quanto se infirmum in illa verius recognoscit. *In Moral.*

Prima sapientia est,vita laudabilis,& apud Deum pura mens,per quam puri puro junguntur,& sancti sancto sociantur. *Nazian. in apolog.*

Ille mihi videtur esse sapiens , qui pauca quidem de virtute animi commovet & proloquitur , plura autem in suis actibus atque operibus ostendit , & fidem verbis operum suorum stipulatione confirmat. *Greg. in mor.*

Sapientia illa clara est , non quæ in verbis volat , sed quæ virtutibus constat. *Ibid.*

Sæpe dum quosdam major scientia erigit , à cæterorum societate se disiungunt,& quasi quo plus sapiunt,eo à concordiæ virtute desciscunt: sed hi audiant,quid per semetipsam veritas dicat : Habete sal in vobis & pacem habete inter vos.Sal quippe sine pace,non virtutis est donum, sed damnationis argumentum:Quo enim quisque melius sapit,eo deterius delinquit , & ideirco inexcusabiliter merebitur supplicium , quia prudenter, si voluisset, potuit vitare peccatum. *In past.*

Ille scire Deum familiarius appetit , qui præ amore pietatis nescire desiderat quod carnaliter scivit. *In Moral.*

Vides, quod non probat multa scientem, si modum sciendi nescierit. Vides,quomodo fructum & utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit. Quid ergo dicit ? nisi ut scias, quo ordine, quo studio , quo fine quæque nosse oporteat : quo ordine ? ut illud prius , quod maturius movet ad salutem ; quo studio ? ut illud ardentius, quod vehementius ad amorem : quo fine ? ut non ad inanem gloriam , curiositatem , aut aliquid simile,sed tantum ad tuam & aliorum ædificationem. *Bern.sup. Cant. serm.36.*

O utinam saperes , & intelligeres, ac novissimè provideres ! saperes, quæ Dei sunt,intelligeres quæ mundi sunt:provideres quæ inferni sunt: profecto inferna horreres, superna appetereres, quæ ad manus sunt,contemneres. *In quadam epist.*

Nihil sapientia ardentius diligitur,nihil dulcius possidetur.Hinc est, quod sapientes homines esse volunt,pauci tamen sapientes esse possunt: justi autem omnes esse potuissent,si esse justi perfectè voluissent:Sapientiam & multum diligere potes,& ipsa carere potes:sed quanto amplius justitiam dilexeris,tanto justior eris. *Richard.de contempl.cap.1.*

Otium stultitiam,labor scientiam generat. Scientiæ labor in tria dividitur, scilicet in laborem disciplinæ , exercitij doctrinæ. In pueritia, labor disciplinæ,in juventute exercitij:in senio doctrinæ:ut quæ nescit in pueritia discat. quæ didicit,in juventute ad usum ducat , quod ad usum duxerit,in senio doceat. *Hug.de claust.anim.lib. 1.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Hesiodus.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸ πάντα νοήσει,
Φραζάμενος τὰ κ' ἔπειτα, καὶ ἐς τέλος ἥσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δὲ καὶ ὃς εὖ κείνῳ πίθηται,
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ', ὡς τ' ἀχρήιος ἀνήρ.

Hic quidem optimus,qui per se omnia cognoscit,
Intelligens sequentia,& quæ in fine futura sint meliora,
Bonus autem rursus & ille, qui bene monenti paret :
Qui vero per se cognoscet, neque alium audire
In animo proposuerit , hic sanè inutilis vir.

Phocylides.

Τὴν σοφίαν σοφὸς ἰθύνει, τέχνας δ' ὁ δάστηνος.
Sapientiam sapiens dirigit, artes autem cuartifex.
Τῶν δὲ θεοπνεύστος σοφίης λόγος ἐστὶν ἄριστος.
A Deo inspirata sapientia sermo est optimus.
Βέλτερος ἀλκήεντος ἔφυς σοφὸς ἀνήρ,
Ἀγρούς τε πόλιας σοφίη τε νῆα κυβερνᾷ.
Melior forti est sapiens vir :
Agros enim & civitates sapientia & navem gubernat.

Menander.

Οὐκ ἔστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον.
Non est sapientia possessio pretiosior.
Σοφία γάρ ἐστι μαθεῖν ὃ μὴ νοεῖς.
Sapientia enim est discere quod nescis,
Σοφὸς παρ' ἀνδρὶ πρῶτον εὑρέθη λόγος.
Sapientiam apud virum primum inventus est sermo.
Σοφὸς γὰρ οὐδεὶς ἅπαντα προσκόπτει.
Sapiens enim nullus, qui omnia offendit.
Σοφία δὲ πλούτου κτῆμα τιμιώτερον.
Sapientia divitiis possessio pretiosior.
Σοφὸν παρ' ἀνδρὸς χρὴ σοφὸν μανθάνειν,
Sapienti à viro oportet sapientem quid discere,
Σοφοὶ δὲ συγκρύπτουσιν οἰκείας βλάβας.
Sapientes autem occultant propria damna.
Ἄριστόν ἐστι πάντ' ἐπίστασθαι καλά.
Optimum est omnia scire pulchra.
Μισῶ σοφιστήν, ὅστις αὑτῷ σοφός.
Odi sapientem , qui sibi ipsi sapiens est.

Boët.4.1.

Sunt etenim penna volucres mihi,
Qua celsa conscendant poli :
Quas sibi cum velox mens induit,
Terras perosa despicit.

Horat.1. Epist.1.

Virtus est vitium fugere ; & sapientia prima
Stultitia caruisse.

Iuvenal.13.

Magna quidem, sacris quæ dat præcepta libellis,
Victrix fortuna sapientia.

Iuven.13.

Plurima fœlix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes,
Prima docens rectum sapientia,

Lucret.2.

Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena,
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare atque viam palantis quærere vitæ,
Certare ingenio,contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti præstante labore :
Ad summas emergere opes, rerúmque potiri.

Plaut. Trin.

Sapientia atas condimentum est, sapiens atati cibus est.

Plaut. Trin.

Non atate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

Lucret.1.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere pro rerum maiestate, hisque repertis ?
Quisve valet verbis tantum, queis fingere laudes ?
Pro meritis eius possit , qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit ?
Nemo ut opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam, si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum est, Deus ille fuit,Deus inclyte Memmi,
Qui princeps vitæ rationem invenit eam , quæ
Nunc appellatur Sapientia, quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse.
Cum tamen his posset sine rebus vita manere ?
Vt fama est aliquas etiam nunc vivere gentes,
At bene non poterat sine puro pectore vivi :
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas dedita gentes
Dulcia permulcent animos solatia vitæ,
Herculis antistare autem si facta putabis :
Longius à vera multo ratione ferere.

Horat.1. epist.1.

Ad summum sapiens uno minor est Iove dives,
Liber, honoratus,pulcher, Rex denique Regum.

Sen. Hip. Act.2.

Qui sapiens bono
Confidit fragili ? dum licet, utere.

Terent. Phor.5.4.

Quam scitum est,eiusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res adversæ sint, paulo mederi possis.

Idem Hec.2.3.

Istuc est sapere, qui ubicunque opus sit, animum possis flectere.

Plaut. Bacch.

Nullus frugi esse potest homo,nisi qui & bene,& male facere tenet.
Frugi convenit esse hominem. pectus qui sapit.
Bonus sit bonis,malis sit malus : utcunque res sit,ita animum habeat.

Terent. Adelph.3.4.

O Deme !
Illud est sapere , non quod ante pedes modo est
Videre , sed etiam illa, qua futura sunt,
Prospicere.

Ter. Phor. 3.3.

Ah! dictum sapienti sat est.

Ter. Eun. 4.7.

Consilia omnia verbis prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Manil. 2.

Hæc ego divino cupiam cum ad sidera flatu
Ferre, nec in turbam, nec turba carmina condam, &c.
Sed cœlo noscenda canam mirantibus astris,
Et gaudente sui mundo, per carmina vatis,
Vel quibus illa sacros non invidere meatus
Notitiámque sui, minima est qua turba per orbem.

Anthol. Sac. Iac. Bill.

Vera sapientis, atque item mali viri definitio.

Quis mihi sit dignus sapientis nomine quæris?
Accipe: cui virtus tam sapit, ille sapit.
Mille etenim videas, quibus est charissima virtus,
Nec tamen hu virtus dulce perinde sapit.
Quæris item: dici quis possit iure malignus?
Scilicet is vitij quem sapor ipse iuvat.
Nam rapit in vitium multos insana libido,
Non sapor, & vitij pernicios us amor.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sapientem perfectè esse non posse dicit Plato, nisi cæteris ingenio præstet, & artibus & prudentiæ partibus imbutus sit. Denique sapiens nec in secundis rebus effertur, nec contrahitur in adversis, cum se ornamentis suis instructum sciat, ut ab his nulla vi segregetur: hunc talem non solùm inferre, sed nec quidem referre oportet injuriam. *Luc. Apuleius de dogm. Plat.*

Nunc enim primum censes apud improbos mores lacessitam periculis esse sapientiam. Nonne apud veteres quoque ante nostri Platonis ætatem, magnum fæpè certamen cum stultitiæ temeritate certavimus? Eodémque superstite, Præceptor ejus Socrates injustè victoriam mortis, me adstante promeritus. *Boët. de consol. Philos. 1. pros. 3.*

Atqui hanc sententiam Platonis ore sanxisti, Beatàs fore Respubl. si eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Tu ejusdem uni ote hanc sapientibus capessendæ Respubl. necessariam causam esse novisti, ne improbis flagitiosisque civibus, urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent. *Idem l. 1. prosa. 4.*

Verámque illam Platonis esse sententiam liquet, solos eos quod desiderent, facere posse sapientes: Improbos vero exercere quidem quod libeat, quod verò desiderent, explere non posse. Faciunt enim quælibet dum per ea quibus delectantur, id bonum quod desiderent se adepturos putant. Sed minimè adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem probra non veniunt. *Boët. l. 4. prosa 2.*

Magno & excellenti ingenio viri, cum se doctrinæ penitus dedissent, quidquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus & publicis & privatis actibus, ad inquirendæ veritatis studium se contulerunt: existimantes multo esse præclarius, divinarum humanarúmque rerum investigare ac scire rationem, quam aut struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Quibus rebus, quoniam fragiles terrenæque sunt, & ad solius corporis pertinent cultum, nemo melior, nemo justior effici potest. Erant quidem illi veritatis cognitione dignissimi, quam scire tantopere cupierunt, atque ita ut eam rebus omnibus anteponerent. *Lact. Firm. de divin. instit. adu. gent. l. 1. c. 1. princ.*

Non ergo pigeat ad percipiendam sapientiæ disciplinam, audiendi vel legendi patientiam commodare. *Idem Firm. ibid. c. 2.*

Non enim religio ulla sine sapientia suscipienda, nec ulla sine religione probanda sapientia. *Idem l. 1. c. 2.*

Primus sapientiæ gradus est, falsa intelligere: Secundus vera cognoscere, qua cogitatione veri, nulla est hominum jucundior voluptas, sed quam cognoscendam nunc proprius accedamus. *Ibid. cap. 23.*

Falsum intelligere, est quidem sapientiæ, sed humanæ: ultra gradum hunc ab homine procedi non potest. *Idem l. 2. c. 2.*

Omnis sapientia hominis in hoc uno est, ut Deum cognoscat & colat. Hoc nostrum dogma, hæc summa est. Quanta itaque voce possum; testificor, proclamo, denuntio. Hoc est illud, quod Philosophi omnes in tota sua via quæsierunt: nec unquam tamen investigare, comptehendere, tenere valuerunt: quia religionem aut pravam retinuerunt, aut totam penitus sustulerunt. Qui vult igitur sapiens ac beatus esse, audiat Dei vocem: discat justitiam, Sacramentum nativitatis suæ noscat, humana contemnat, divina suscipiat, ut summum illud bonum, ad quod natus est, possit adipisci. *Idem l. 3. c. 30.*

Nihil sapienti necesse est. *Sen. ad Luc. epist. 9.*

Non conturbat sapiens publicos mores, nec populum in se, vitæ novitate converter. *Idem epist. 17.*

Hoc scio, neminé posse bene vivere, sed nec tolerabiliter sine sapientiæ studio. Cum omnia habueris, tunc habere & scientiam voles & sapientiam, hæc erit ultimum vitæ instrumentum. *Idem ad Luc. epist. 17.*

Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiúnculam non adjiciam ut rectum sit quod velis. *Idem epist. 20.*

Sapiens ad omnem incursum munitus, & intentus est, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor imperum faciat pedem referet: Interritus contra illa ibit, & inter illa. Sapiens plenus est gaudio, hilaris & placidus, & inconcussus, cum diis ex pari vivit. *Idem epist. 60.*

Non enim vivere bonum est, sed bene vivere. Itaque sapiens vivit quantum debet, non quantum potest: videbit ubi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus, cogitat semper qualis vita, non quanta sit. Sapiens enim vincit virtute fortunam. *Idem epist. 72.*

Præcogitati mali mollis ictus venit ideo stultis & fortunæ credentibus, omnibus videtur nova rerum & inopinata facies. Sapiens autem assuescit futuris malis, & quæ alij diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. *Idem ad Luc. epist. 77.*

Sapientia rectrix dominaque est. *Idem epist. 86.*

Sapientis facilis victus est. *Idem epist. 29.*

Puto multos ad sapientiam potuisse pervenire, nisi putassent se pervenisse. Onerat discentem turba librorum non instruit, multóque sanctius est, paucis authoribus te tradere quam errare per multos. *Idem tranquill. anim.*

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφὸν.

Non re facta, sed multo ante liberandum est viro sapienti. *Epichar. Siculus.*

Τὸ σοφοῦ στόματος ἀνοιχθέντος καθάπερ ἱερόν, τὰ τῆς ψυχῆς καταβλέπεται ὥσπερ ἀγάλματα.

Quum sapiens os suum aperuerit, tanquam templum, ibi animæ pulcherrima perspiciuntur. *Soc. Ioan. Stob. in serm. de Virt.*

Ηγεῖτο τῶν ἀκεσμάτων πολλὰ πολλῶν, εἶναι χρημάτων κρεῖττω· τὰ μὲν γὰρ ταῖς χεῖρας ἀπολείπει, τὰ δὲ πάντα τὸν χρόνον παραμένει, σοφία γὰρ μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον.

Multas utiles doctrinas multis pecuniis præstare ducito: nam hæ facilè amittuntur, illæ nunquam deserunt. Sola enim inter omnes possessiones sapientia immortalis est. *Isoc. ad Dem.*

At nos virtutũ semper liberam volumus semper invictã, adeo ut nulla re unquã terreamur: sempérque simus invicti, ita ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Etenim ut stultitia, etsi adepta est, quod cõcupivit, nũquam se tamen satis consecutam putat sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam unquam sui pœniter. *Cic. in l. 5. q. Thusc.*

Actiones naturales non sunt ex limitibus voluntatis nostræ, sed ex facultatis cujusque summa vi, ac potentia. In sapiente multo sunt omnia diversa: is etenim nec in eligendo bona fallitur & unum aliquod sibi proponit, paucásque ad illud vias, eásque exploratas ac certas, nec permittit se regendum negotiis, sed regit ipse negotia, habétque se in suo iure ac potestate, ut surgentem vi naturæ affectum statim rationis fræno compescat, cogátque recto judicio cedere. *Lud. Vives lib. 2. de anim. cap. de affect.*

Sapientes existima non eos qui de rebus minutis curiosè rixantur, sed qui de maximis rebus egregiè dicunt, nec eos, qui aliis felicitatem pollicentur, cum ipsis in maximis angustiis vivant, sed qui mediocria de se profitentur: verum & negotia dextrè obire, & inter homines versari commodè possunt, nec in vitæ mutationibus perturbantur, sed pulchrè & moderatè res tam secundas, quam adversas ferre norunt. *Isoc. ad Nicocl. de regn.*

Immensa illa sapientia? quæ nec ipso quidem vitæ excessu obliviscí sui potest. *Val. Max. l. 3.*

Σοφοῖς χρῶ. Sapientibus utere. *Periander.*

Censeo sapienti tria esse necessaria. Scientiam primum, deinde Opinionem, tertio Audaciam. *Plat. in Gorg.*

Conditus verò & compositus est homo in hoc, ut contempletur naturam rerum, ipsiúsque sapientiæ rationem: eidémque labor injunctus est comparandi, contemplandique rerum, quæ extant sapientiam. *Perictyone Pythagorica de sapientia.*

Geometria & Arithmetica, reliquáque in speculatione sita & scientiæ sunt, & circa entia versantur. At sapientia circa omnia genera entium. Etenim occupata est sapientia circa omnia, quæ sunt, ceu visus circa omnia visibilia, & auditus circa omnia audibilia. Accidentium verò entium, alia quidem in universũ omnibus accidunt, alia vero eorum pluribus, alia verò singulis. Ea itaque, quæ in universum omnibus accidunt, cognovisse & perspexisse, sapientiæ munus est; ea verò, quæ pluribus, Physicæ est scientiæ. Propriè verò cuique rei accidentia nosse, est circa quid separatum scientiæ. Ideóque sapientia entium omnium principia indagat: Physica verò eorum, quæ natura produxit: Geometria verò & Arithmetica & Musica, quantitatis & consonantiæ. Quisquis igitur resolvere potis est omnia genera ad unum idémque principium, iterumque ex eo componere & enumerare, hic & sapientissimus esse, & verissimus videtur: quin & pulchram speculam invenisse, in qua poterit & Deum contemplari, omniáque in eadem scire, sunt & ordine, ab ipso sejuncta. *Idem circa quæ versetur sapientia.*

Σοφροσύνῃ δ' ἀνδρὸς, ὃν κ' ἂν ἄλλως δόκιμον τις κρίνειεν, ἡ ὅσις τῷ θυμῷ ταῖς παραχρῆμα ἡδοναῖς ἐμφράσσει αὐτὸς ἑαυτὸς κρατέειν τε καὶ νικᾶν ἡδωνάων αὐτὸν ὅς, ἢ θέλει χαρίσασθαι τῷ θυμῷ, παραχρῆμα θέλει τὰ κακίω ἀντὶ τῶν ἀμεινόνων.

Sapientem virum non rectius alium judicaverit, quam illum qui sese contra momentaneam iræ titillationem munierit, & potuerit ipse refrenare ac vincere seipsum. Contra, qui iræ voluerit indulgere, huic sanè deteriora pro melioribus placent. *Antiphon.*

Θεῶν τε ἐυδαιμοσύνα κ' βίου ἄρετα τὰ δ' ἀνθρώπῳ ἔμπρηξις κ' ἀρετα, κ' πίτνῳ ἐυτοχίας σῶμα τὸ μὲν παραγίνετ', λέγω δ' ἐπιστάμαν, σοφίαν μετὰ τε θείων κ' δαιμόνων φρόνασιν ἢ τε ἀνθρώπων κ' τε ὧδε τὸν βίον.

Dei quidem felicitas atque vita optima est, hominis & scientia & virtute, tertiáque prospera fortuna coalescens provenit. Apello autem sapientiam cognitionem numinis, rerúmque divinarum, ac prudentiam rerum humanarum, & eorum, quæ vitam spectant. *Arch. Pyth. in lib. de vivo bon.*

Illud quidem perspicuum est; sapientiam esse quæ in causis quibusdam principiisque cernatur. *Lib. 1. Maior. Met. c. 1.*

Perspicuum est reliquis scientiis perfectione & absolutione, præstare sapientiam. *Lib. 6. Ethic. c. 7.*

Sapientis est, non solum ea intelligere, quæ principiis concludunrur: sed rerum etiam causas tenere: ut sit sapientia, intelligentia, & scientia: adcóque

adeoque scientia,quæ quasi caput in iis versatur,quæ sunt in rerum natura præstantissima. *Lib.6.Ethic.c.7.& l.1.Magn.Mora.c.34.*

Nonnullarum rerum eget sapiens demonstratione. *Lib.6.Ethic.c.6.*

Est sapientis in re quaque officium, ut rogatus de iis rebus, quarum habet scientiam, nil falsum dicat : ut si quem in errore versari senserit, illum coarguat,& de falsa opinione deducat. *Lib.1.de Reproh.Soph.c.2.*

Sapientem primum quidem penitus ac maximè omnia tenere quoad ejus fieri potest, censemus, ita tamen, ut ea singulari scientia minimè comprehendat:deinde eum sapientem esse judicamus, qui & arduas & difficiles possit cognoscere,& res eas quas non facile homo cognoscat. *Lib.1.Maior.Mor.c.2.*

Sapientiam in artibus iis tribuere solemus,qui in quaque parte excellunt maximè, ut Phidiam sapientem lapidum sculptorem & Polycletum statuarium sapientem nominamus. In quo sapientiam nihil aliud esse significamus,nisi artis virtutem & præstantiam.*Lib.6.Ethic.c.7.*

Quoniam principari jucundissimum est, ideo sapere etiam jucundum videtur.Nam sapere principantis est.Sapientia autem multarum ac mirabilium rerum scientia est. *l.1.Rector.ad Theodect.c.11.*

Tribus rebus probitatem sapientiámque adipiscimur, Natura,More, atque Ratione.*Lib.7.de Repub.c.13.*

Mater omnium bonarum artium est sapientia, à cujus amore Græco verbo Philosophia nomen invenit,qua nihil à diis immortalibus uberius,nihil florentius,nihil præstabilius hominum generi datum est.Hæc enim una,nos cum cæteras res omnes, tum quod est difficillimum docuit,ut nosmetipsos nosceremus.Cujus præcepti tanta vis,tanta sententia est, ut ea non homini cuipiam,sed Delphico Deo tribueretur. Nam qui seipsum norit,primum aliquid se habere sentiet divinum,ingeniúmque in se suum, sicut simulacrum aliquod putabit, tantoque munere deorum semper dignum aliquid, & faciet & sentiet:& cum se ipse perspexerit, totúmque tentarit, intelliget quemadmodum à natura subornatus,in vitam venerit, quantáque instrumenta habeat ad obtinendam adipiscendámque sapientiam:quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligentias animo ac mente conceperit, quibus illustratus, sapientia duce,bonum virum, & ob eam ipsam causam, cernat se beatum fore. *Cicer.1.de Legib.*

Sapientia, ars vivendi putanda est, quæ mœstitiam pellit ex animis, quæ exhorrescere metu non sinit:qua præceptrice,in tranquillitate vivi poterit,cupiditatum ardore restincto. 1. *de Fin.*

Sapientia est sanitas animi.3.*Tusc.*

Sapientia sola est,quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore vindicet, & ipsius fortunæ modestè ferre doceat injutiam, & omnes doceat vias,quæ ad quietem & tranquillitatem ferunt.1.*de Finib.*

Sapientia hominis est custos & procreatrix.3.*de Finibus.*

Hæc est una omnis scientia,non arbitrari sese scire quod nesciat, ob eámque rem Socrates ab Apolline omnium sapientissimus est dictus.1. *Academic.*

Sapientia nihil est optabilius, nihil præstantius, nihil homine dignius. Estque divinarum rerum & humanarum scientia:cujus studium si quis vituperat,haud sanè intelligo,quidnam sit,quod laudandum putet.2.*Offic.*

Illa est præstans & divina sapientia,perceptas penitus & pertractatas humanas res habere : nihil admirari cum acciderit : nihil antequam evenerit, non evenire posse arbitrari.3.*Tusc.*

Sapientia nihil est melius.2.*de Nat.Deor.*

Ad Rempublicam plurima veniunt commoda,si moderatrix omnium rerum præsto est sapientia : hinc ad ipsos,qui eam adepti sunt,laus,honor,dignitas confluit.1.*de Inveat.*

Oculorum est in nobis sensus acerrimus,quibus sapientiam non cernimus:quàm illa ardentes amores excitaret sui,si videretur.2.*de Finib.*

Laudem sapientiæ statuo maximam,non aliundè pendere,nec extrinsecus aut benè,aut malè vivendi suspensas habere rationes.*Ad Luceium lib.5.Famil.*

Nihil est turpius, quam sapientis vitam, ex insipientium sermone pendere.2.*de Finib.*

Ignobilitas,aut humilitas aut etiam popularis offensio sapientem esse non prohibet.5.*Tusc.*

Quum sapiens & bonus vir,qualis fuit ille, suffragiis præteritur,non populus à bono Consule potius, quam ille à bono populo repulsam fert.5.*Tusc.*

Sapiens animus magnitudine consilij,tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus omnibus, ut mœnibus septus, vinci aut expugnari non potest. *Paradox* 4.

Sapientis animus nunquam est in vitio,nunquam turgescit,nunquam tumet,nunquam sapiens iratscitur.3.*Tusc.*

Est sapientis,quicquid homini accidere possit, præmeditari, & ferendum modicè si advenerit. *Philip.11*

Sapienti nihil potest videri magnum in rebus humanis,cui æternitas omnis, totiúsque mundi nota sit magnitudo. Nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sanienti videri potest?qui semper animo sic excubat,ut ei nihil improvisum accidere possit,nihil inopinatum,nihil omnino novúm, atque idem ita in omnes partes aciem intendit,ut semper videat sedem sibi, & locum sine molestia atque angore vivendi, ut quemcumque casum fortuna invexerit, hunc apte & quiete ferat.3.*Tusc.*

Sapientia est una quæ mœstitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat, quæ præceptrice in tranquillitate vivi potest, omnium cupiditatum ardore restincto.5.*de Finib.*

Sapienti malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine : aut ita parvum malum,ut id obruatur sapientia,vixque appareat,qui nihil opinione affingat,assumátque ad ægritudinem : neque id putet esse retum,se quam maximè excruciari,luctúque confici, quo pravius nihil esse potest ? 3. *Tusc.*

Quisquis est, qui moderatione & constantia polleat, quietus animo est, sibique ipse placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore,nec sitienter quid expectans,ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens.deliquescat,is est sapiens.4.*Tusc.*

Vir temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate ulla,sine libidine, is est sapiens.4.*Tusc.*

Omnes qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur,& nominabantur. 5.*Tusc.*

Qui omnibus virtutibus instructi & ornati sunt, cum sapientes, tum boni viri dicuntur. *ibid.*

Sapientissimus est,cui quod opus sit,ipsi venit in mentem.*Pro Cluent.*

Quicquid à sapiente proficiscitur, id continuo docet expletum esse suis partibus,nec est sapientis dicere,non putaram.3.*de Finib.*

Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit,nequicquam sapit:dicebat Ennius.*Ad Treba.Famil.7.& 3.Offic.in apoph.120.*

Sapiens non nisi cũ res postulat,plurib⁹ verbis quam opus sit utitur.

Fallit tragœdia tractans argumenta conficta, sed adeo scite ut vera credantur:iustior autem ille videtur, qui fallendo prodest:& sapientior est,qui per fictas fabulas discit quid sit turpe,quid sit honestum.

Vir eruditus ac sapientia præditus,non perit nisi gravi Reip.dispẽdio.

Pro varietate occasionum vir probus & sapiens sæpenumero cogitur mutare consilium,cum scriptura nunquam muretur.

Sapiens vir, vates est optimus.

Nulla mœnia tam sunt munita,quin machinis aut suffossionibus,aut, ut nihil horum,proditione capiantur:at sapientis decreta sunt inexpugnabilia.

Sapienti nihil peregrinũ esse debet,nisi quod cũ vitio sit coniunctum.

Silentio stultitiam tegere,est pars aliqua sapientiæ.

Sapiens secum in pectore circumfert,quo se commendet quibuslibet.

Insipientis est dolere amissis potius quam gaudere relictis.

De Sapientia. DIAL. XII.

Francisci Petrarchæ.

GAV.

Sapientiam consecutus sum.R Rem magnam,si vera esset,& inseparabilem à virtute.Si illam igitur approbasses,hæc probata esset, sed utraque opinione aliquanto facilior est quam re. G. Sapiens sum. R. Crede autem mihi:nunquam si verè esses,hoc diceres. Sapiens enim quantum est, quod sibi desit intelligit, non gloriatur itaque, sed suspirat. G. Sapientem me profiteor. R. Benè irent res,si tot essent sapientes, quot sapientiæ professores.Nunc illud perdifficile est,hoc vero facillimum. G. Sum sapiens. R. Si verè sapiens esse vis,noli id quidem opinari.Credere se sapientem primus ad stultitiam gradus,proximus est profiteri.G.Studio ad sapientiam perveni. R. Vtique sic ad illam pervenitur.Sed an tu perveneris,te cogita.Non est enim res studij brevis,egens aliquot annorum ut reliquæ artes,tota vel longissima opus est vita.Si quis(ut aiunt) tota die currens pervenit ad vesperam,satis est, notum est illud Platonis,ut alia multa,præclarissimum, quod Ciceroni placet, & mihi, beatum,cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam, veráque opiniones assequi possit.Has tu an calle medio obvio ; habueris,an nescio quo pennato equo vectus ante tempus attigeris incertum, tam cito sapiens evasisti ? G. Sapientiæ perfectionem cœlitus accepi.R.Est fateor cœleste donum sapientia,sed magnus certè vir erat,& cœli amicus,qui dicebat, non quod iam acceperim aut perfectus sim.G.Sapientiam cupida mente comprehendi.R.Vt pecuniæ rerúmque multarum mala,sic sapientię cupiditas bona est. Sed an tu tantæ rei capax sis, videto. Certè ille idem, Ego me,inquit,non arbitror comprehendisse,& ille quoque permagnus erat, qui cum Deo de seipso loquens sic aiebat:Imperfectum meum viderunt oculi tui. Hoc est proprium Sapientis : imperfectionem suam noscere,ac fateri.G.Sapiens dicor.R.Non te tuæ,neque alienæ unquam voces,sapientem fecerunt,sed res ipsa.G.Sapiens vulgo dicor.R.Vulgus insanos sapientes dicere,& sapientes insanos,iure suo didicit, quod est, ut falsa pro veris,veráque pro falsis habeat.Nihil est à virtute,vel à veritate remotius quam vulgaris opinio. G. Omnes prædicant me sapientem.Ad famam fortasse aliquid.Ad sapientiam nihil omnino.Sentio autem superscriptionibus innitaris litterarum, quibus nihil est liberalius: non satis est facere sapientes qui non sunt, sed egregios,& insignes faciunt,ac verecundos, serenissimos insuper & illustres, ut iam simplex sapientiæ titulus sit pudori,qui quam paucis conveniat stupor est,obsolevit tamen inter titulos clariores, quos qui scribendo sic accumulant, sciunt se mentiri. Sed urbani vel mendacio fieri volunt.Vos qui legitis non veros modo, sed citra verum sistere illos rati publico errore fallimini. Nemo est qui de suis rebus interroget. Omnia aliis de se credunt. Vis autem noscere quam sis sapiens?verte oculos retro.Recordare quoties in hoc vitæ cursu cespitaveris,quoties aberraveris, quoties offenso pede ecciderit,quot pudenda,quot dolenda, quot pœnitenda commiseris,tunc si audes,te dicito sapientem, credo autem non audebis.G. Scio me sapientem. R. Literatum forsan vis dicere. Sunt enim planè litterati aliqui verè, licet pauci, sapientes autem penè nulli. Aliud est sapienter loqui,aliud sapiẽter vivere,aliud dici.aliud esse sapientem.Fuere qui dicerent sapientẽm nullum.Id quam verum falsúmve sit,non disputo.Certè nimis præruptа sententia est,& ad desperationem prona,& studio adversa sapientiæ.Hebræi sapientẽ Salomonem suum prædicant,qui quam sapiens esset,turba cõiugum, pellicúmque testatur, multóque maximè diis alienis cultus exhibitus. Romani sapientem Lælium, & Catonem, Græcia ipsa dum floruit,septem habuisse dicitur sapientes.Ij quoq; hoc titulo indigni sequentibus visi erant.Qui excusant,dicũt non eos illum sibi titulum assumpsisse, sed ab errantibus populis traditum posse esse. Vnus tantum fuit, sua possessione, suóque sapiens judicio, stultissimus

omnium

omnium Epicurus. Quem titulum cum Metrodoro participare voluit, nec honorificum amici donum ille respuit. Séque etiam sapientem dici æquanimiter tulit, ut sua illa qualis gloria, error esset alterius. Vnus quoque sapiens Socrates oraculo dictus Apollonis, forsan ideò, ut unũ illum sapienti proximum, falso testimonio, falsus Deus, ad amentiam, atque insolentiam irritaret. Hæc de antiquis sapientibus dixerim. Felicior ætas nostra, quæ non unum duósve, vel septem, sed in singulis urbibus, ceu pecudum greges numerat sapientum. Nec mirum sanè, multos esse, qui tam facilè fiant. Venit iuvenis stultus ad templum, præceptores illum sui prædicant, celebrant, seu amore, seu errore, tumet ille, vulgus stupet, plaudunt affines & amici. Ipse jussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans, tunc majores certatim, & ceu divina locutum: laudibus ad cœlum tollunt, tinniunt interim campanæ, strepunt tubæ, volant annuli figuntur oscula, vertici rotundus & niger pannus imprimitur. His peractis descendit sapiens, qui stultus ascenderat. Mira prorsus transformatio, nec Nasoni cognita. Sic fiunt hodie sapientes. Verus sapiẽs fit aliter. G. Sapiens sum. R. Solent qui de se magnifice sentiunt, præfidẽter maiora viribus aggredi, inque nisu medio prolapsi, suo vel periculo vel pudore condiscere, quam iusti rerum æstimatores fuerint suarum. Præstat igitur (mihi crede) falsas opiniones abiicere, Insolentiam deponere, insipientiam circunspicere, & optare, ne qua experiendæ sapientiæ necessitas incidat, quæ declaret te de nihilo gloriatum. Hæc rectior tutiórque quærendæ sapientiæ via est. G. Credo ego me ad sapientiam pervenisse. R. At si mihi obsequeris, ad illam potius assurgendo, nitendóque pervenies, quàm credendo. Nihil altius ascendit quàm humilitas operosa.

¶ Sententiæ Historicæ.

Sapiens secum ipse tantum, & cum Deo colloquitur. *G. Pach. hist. li. 2.*

Sapientium hominum est statuere res secundas esse incertas, ut res adversas fortius ferant. *Thucyd. lib. 4.*

apientiæ studiosi neque facinus ullum, neque audaciam, neque victoriam, sed id unum spectant atque magnificiunt, si quis fortuna rectè utatur, & in magnis rebus versantem se moderatum præbeat. *Plutarch. in Dione.*

Velim nobis magnam præstantium virorum esse copiam; idque si facto opus sit, optaverim. At quando res hæc non votis conficitur, neque fortè fortuna hi obtingunt; sed ut ad hoc natus quispiam ita exercitatus sit, ut in omnibus rebus prosperam fortunam experiatur (hæc autem uni viro omnia rarissimè contingunt) necesse est, si quis talis virà vobis repertus fuerit, eum à vobis omnibus unanimi favore ad dignitatem istam evehi, estque vobis eo vel invito utendum, quævis & ei qui infert, & ei qui patitur est honestissima; dum alter per eam servatur, alter hoc modo cives asserit, in quos bonus ac civitatis amans vir corpus vitámque suam promptissimè impenderit. *Dion. lib. 36.*

Decet sapientes non expectare dum quis se hostem profiteatur: sed pluris facta ejus quàm verba facere, nec propter prætextum fictæ amicitiæ veros firmósque amicos prodere. *Appian. lib. de bellis Mithrid.*

Desipientium est malis præteritis continenter indoluisse & angi: sapientium verò temerarios fortunæ casus prænosse, & rerum vicissitudinibus nihil commoveri, nec cum his simul, quibus privati jam sumus, vel futurorum spem amittere. *Agath. hist. lib. 3.*

Non omnes homines sunt sapientes, imò pauciſſimi sunt qui sapiant, & qui multum de alienis consiliis coniicere nisi falli velit, non tam quid sapientem facturum verisimile sit, quam quòd sit consultum capientis ingenium, eiúsque natura cogitare debet. *Fr. Guicc. hist. lib. 7.*

A sapientum consilio vehementer abhorret, se multa invidia, & rerum nimio pondere gravare. *Fr. Guicc. hist. lib. 3.*

Ad nimij timoris remedium cogitandum est, omnes humanas actiones multis periculis esse obnoxias: verùm homines sapiẽtes cognoscere nequaquam omnes semper evenire, quæ accidere possint: fortunæ beneficio pleraq; pericula evanescere: multa prudentia atq; industria vitari, idcirco timiditatem cum prudentia, quod plerique rerum cum nominatum naturam ipsam parum attendentes faciunt, confundendã non esse nec ij sapientes ducẽdi, qui omnia pericula, quæ quidem dubia sunt pro certis habentes, atque ob id omnia formidantes, sua consilia sic gubernant, quasi omnia sint certò futura: neque enim ullo modo prudentes sapientésve illos habẽdos esse, qui quæ futura sunt supra quàm par est timent: hoc nomen háncque laudem multò melius fortibus magnóque animo viris convenire qui pericula quidem cognoscentes, eáque ponderantes (in quo à temerariis qui ea nec cognoscunt, nec ponderant differunt) tamen, quàm sæpè homines nunc casu, nunc virtute è multis difficultatibus sese explicent, etiam animadvertunt. *Id. eod. lib.*

Non efferri propter adversos casus hostium, sapientia est. *Thuc. lib. 6.*

Ad virum aliis insidiantem, qui aliud lingua promptum, aliud pectore clausum habet, cavendum magna sapientia est opus: & Numinis auxilio. *Nicet. Manul. Comn. lib. 7.*

Sapientia ingenij indoles est, quam nullus efficere creare sibi potest: naturæ bonum ac Dei donum est. *P. Æmil. l. 8.*

Multi persuaserunt civitatibus, & ij quidem qui sapientissimi videbantur, adversus eos bellum suscipere, à quibus illi qui ad bellum impulsi fuerant, interempti sunt. Multi etiam auxere multos & privatos homines & respublicas, quorum amplificatio iis maxima attulit mala. Mihi quoque iis quibus poterant amicis uti per mutua beneficia, quum maluissent servis uti quàm amicis, iis ipsis dedere pœnas. Multi item non contenti partem habentes suaviter vivere, cum voluissent omnium esse domini, propterea amiserunt etiam quæ habebant. Multi quoque ubi divitias quas maximè optabant, adepti essent propter illas perierunt. Et ita humana sapientia nihilo magis novit quod sibi utilissimum sit deligere, quàm si quis de eo quod sibi agendum sit, sortem ducat. *Xenoph. de padia Cyri, lib. 1.*

Nihil usque adeo externis istis (quæ vocamus) bonis fortuna cinxit atque circunsepsit, ut philosophiâ id orationéque libera & acri non possit adiri. *Plut. in Alcibiade.*

Maxima pars felicitatis humanæ, in virtute consistit. Nam qui extra legem vivunt, conscientiæ stimulis exagitantur, velut tædis furiarum ardentibus & in cruciatu perpetuo conscenescunt. *Erycius Puteanus in Palæstra bona mentis, exercit. 8.*

Quisquis sapit, aut hoc agit ut sapiat, libens accommodat oculos, animumque acriori cogitatione intendit, quippe dum alienæ fortunæ arbiter & judex est, suæ corrector & faber fit. Videt auditque quotquot fuerunt unquam homines, & adhuc tam supersunt, undequaque prudentiæ auxilia colligit, & in sibi tantum utilis sit usurpat. *Idem orat. 19.*

Resp. tamdiu florent & vigent, quamdiu ibi regnat & floret sapientia & consilium. *Quidam.*

Quemadmodum cum sol super terram nõ lucet, obscura sunt omnia, atque indiscreta: ita animo nulla eruditione, nullisque literis imbuto, confusa atque inordinata iacent universa. *Basil. Imperator Leoni filio.*

Naturâ putantur homines post factum sapere rectius. *Quidam.*

Nemo omnibus horis sapit, & ut corporum, sic animorum vires sunt, ac sapientissimi quique in absurdas ineptásque opiniones nonnunquam imprudenter incidunt. *Quidam.*

Rerum scientia his qui armis præsunt optima magistra est, quæ facienda sint ad imitationem eorum, qui priscis temporibus vicerunt. *Polyenus lib. 5. strategem.*

Rei bellicæ scientia dimicandi nutrit audaciam; nemo siquidem facere metuit, quod se bene didicisse novit. *Veget. lib. 1. c. 1.*

Rhombu & Squatina, & Rhaia, & Pastinaca cum tardissima sint piscium, non sæpè reperiuntur habentes in ventre mugilem omnium velocissimum solertia ac ingenio capientes: ita quidam arte superant longè potentiores opibus, aut viribus. *Plin. lib. 9. c. 42.*

Sicut artes; ita etiam virtus habet suas periodos in imperiis. *Quidam.*

Virtus infeliciter agentium magnam habet reverentiæ partem, etiam apud hostes. Ignavia vero etiamsi fortunata sit, tamen vituperatione non caret. *Plut. in Mario.*

Sicut oriens Sol totum cœlum radiis illustrat: eodem modo etiam virtutes suis ab homine radiis postea quam mentem penetrant totam eam reddunt lucidissimam. *Philo. in lib. de Plant. Noe.*

Virtutum sola Prudentia est, imperium obtinentis propria; nam cæteræ necessariò communes esse videntur imperantibus, cum iis, quibus imperatur. *Arist. lib. 3. Polit. c. 3.*

Tanta est in Republ. de morum varietate diversitas, ut nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare; feroces districtione premendi sunt: mansueti civiliter admonendi; dolosi cautè: simplices sub lenitate tractandi sunt; & ideo ubique probatur esse necessaria prudentia, quoniam rebus omnibus adhiberi videtur accommoda. *Cassiod. in epist.*

Multi existimant Prudentem virum animosum esse non posse: propterea quod omnes casus, omnia pericula prospiciat. Ego prorsus contrarium sentio, prudentem esse non posse, qui non & animosus sit. *Guicciard. in Hypon. Polit.*

In rebus maximi momenti nemo rectè iudicaverit, cui non exactè minutissima quæque earum particularia vocant, nota sunt. Sæpius enim unica circunstantia, eáque minima universum casum, seu thema propositum variat, atque commutat. *Ibid.*

Prudens si terminos suos excedit, callidus & investigator latentium, & scrutator qualiumcunque noxarum ostenditur maledico fastu plenus: versipellis & simplicitatis inimicus, commentator est culparum, & postremo uno nomine à cunctis malus homo vocabitur: in has ergo maculas prudentia immensurata perducet. *Seneca.*

Quicquid à sapiente diligenter prævidetur, quum ad rem agendam perventum fuerit, facilius superatur, atque decernitur. Melius enim est ante tempus occurrere, quàm post vulnus datum remedium quærere: nam sibi non est cavendi tempus in medio malorum. *Idem in Mor.*

Totius prudentiæ compendium in literis continetur. Si Respublica regenda est, si prælia committenda sunt, si castra mutanda, si machinæ erigendæ, si renovandi aggeres, si propugnacula facienda, si militiæ cultus, si reverentia legum, si finitimarum gentium amicitiæ sunt servandæ, libri hæc omnia erudiunt perfectè. Princeps quidem sinè libris, est navis sine remige, & volucris sine pennis. *Rab. in quadam epist.*

In literis prudens invenit unde sapientior fiat, ibi bellator reperit unde animi virtute roboretur, inde Princeps accipit, quo modo populos sub æqualitate componat, nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam literarum non auget glorioſa notitia. *Ibidem.*

Cum sapientia nostris temporibus nullius fructus præmietur stipendiis, nullius famæ eam favoris aura extollat, ipsa vero pecunia honoris titulos, & laudis emat præconio: sola tamen sapientia super omnem possessionem præeminet, generosa possessio, quæ sparsa colligitur, erogata revertitur, publicata suspicit incrementum per quam nobilis conscientiæ thesaurus secretis penetralibus mentis innascitur, fructus internæ delectationis acquiritur hæc est sol, per quem mentis lumen diescit in tenebris, cordis oculis delicioſus, animi paradisus, hæc in cœleste terrenum, in immortale caducum, hominem in Deum deificæ mutationis authoritate convertit. *Alanus de Complac. Nat.*

Tanti est prudentia in rebus militaribus, ut unius imperatoris ingenium & calliditas sit pro multis armatorum millibus aliquando. *Natalis Comes.*

Nam profecto ni summi magistratus & urbiũ præfecti quasi ex altissima specula longè prospiciant rerum futurarũ eventus, & imminentes urbibus calamitates paulo post per sua deliramenta subditos populos in multas magnasque calamitates trahi spectant, atque frustra sæpius præ-

serita

terita damna resarcire conantur,cum non tam facilè sit quidpiam eversum instaurare, quam facilè fuerat antequam everteretur,fulcire ac sustentare. *Idem lib.4.*

Inclinatam ac prope cadentem fortunam omnia adversa urgent, & impellunt, nisi prudentia succurratur, quæ una plurimum vel impedit, vel tardat adversæ & infestæ fortunæ cursum. *Idem lib.11.*

Sed enim nihil ego magis formidabile hosti, neque magis laudabile sapientia crediderim,quæ non solum sita est in rerum utilium delectu; sed etiam in contemnendis utilibus aliquando. Nihil enim magis extollit animos hostium ad spem magnarum rerum,quam adversariorum imprudentia,quæ aliqua in parte consistat, iis defendendis,quæ defendi non possunt, atque maximum illud est imperitiæ rerum bellicarum argumentum. Vt enim mendacibus & fallacibus hominibus, neque ea quidem credimus quæ vera sunt:ita loca omnia expugnari posse putantur,quæ defenduntur ab imperitis, & imprudentibus defensoribus: at contra,non dormit tuto qui sapientem habet hostem. *Idem lib.15.*

In omnibus rebus non solum prudentes sint, sed etiam prudenter agant;si vero desiderant esse prudentes,non debent vanitatibus intendere, sed majorem partem vitæ suæ debent expendere in cogitando, quæ possunt esse suo regno proficua;quod sic non intelligendum est,ut nullas recreationes corporales habere debeant, sed debent eis adeo moderate uti, ut non impediantur in regimine Regni sui. Seipsos ergo poterunt prudentes facere, ut naturaliter Regnum regant excogitando primo tempora retroacta, sub quibus temporibus regnum melius regebatur,propter quod habeant memoriam præteritorum,ex quibus scire poterunt,quid agendum sit in futurum.Nam semper debent suum regimen conformare regimini retroacto,sub quo Regnum tutius,& melius regebatur. Nam sicut in speculando, & cogitando,quæ antiqui Philosophi conscripserũt,sumus sapientiores in speculabilibus:sic Reges & Principes cogitando acta suorum prædecessorum sunt magis prudẽtes in agibilibus.Secundò debent diligẽter intueri futura bona,quæ possunt esse proficua Regno,& mala,quæ possunt esse nociva.Nam ex hoc habebunt providentiam futurorum,ut possint mala expeditius vitare,& bona facilius adipisci. Tertiò debent sæpè recogitare bonas consuetudines, & bonas leges; nam talia sunt maximè principia agibilium, sicut intellectus principiorum est. Quarto sæpè sæpius excogitare debent,quomodo per ejusmodi bonas leges,& consuetudines debitè Regnum regant, eliciendo ex eis debitas conclusiones agibilium. Quare oportet ipsum esse memorem, providum, intelligentem, rationabilem, solertem, docilem,expertum,& cautum; præterea quatuor considerare, videlicet bona, ad quæ dirigit, modum per quem dirigit,personam dirigentem,& gentem quam dirigit. *Ægidius de Reg.Princ.*

Ingenium ante annos solers cautumque in malitiam abit; cum, mutato naturæ ordine,puer senex est:senex autem ad queri mores revertitur.Vt rosei quidam colores recenti opere ac arte belli ac vivi sunt,cum senio expallescunt:sic & ingenia præcoci vigore matura ac florida tandem exsiccantur ac deficiunt. *Erycius Puteanus Oratione 9.*

Qui animum robusta virtute munitum habet, tutus est, & vincere mores poterit, quos semel in sapientiæ tribunali condemnavit. *Idem Oratione 15.*

Semper ita comparatum fuit, erítque porro semper ita, ut qui excellenti virtute in aliqua Rep.præstant: ij pacis tempore rebúsque secundis negligantur.Virtutem enim non modo laus & gloria comitatur,sed invidia quoque:atque hinc fit,ut multi non æquare modo ausint se illis,qui insigni virtute excellunt,sed etiam anteponere. *Quidam.*

Prudentia summa est præsenti momento semper uti quàm optimè. *Marsf.Fic.in ep.lib.1.*

Prudentia aut nunquam, aut coacta init cum fallacissima fortuna certamen. *Idem lib.6.*

Prudentiores imperare debent, imprudentiores obtemperare; ut oculorum est officium ducere, & pedum ministerium peragere. *Idem Dial.9.in Plat.de leg.*

Virtutes à prudentia tanquam inferiora membra à capite ducuntur. *ibid.Dial.3.*

Homines,qui alios antecellunt prudentiâ,quam longa ætas & longa adfert experientia,antequam rem aggrediantur, eventum ejus spectandum putant,non alterum tantum, quem sibi optant, sed eum etiam qui præter omnem expectationem accidere potest. *Dion.Halicarn.lib.8.*

Miremur reconditam Sapientiæ vim,non timemur. *Ex lib.1.de Const. cap.7.Lipsius.*

Omnis Sapientia procul intuentibus severa & tetrica apparet; cum proprius successeris,levis,clemens reperitur,& quâ non mitior aut amicior ipsa Amicorum Dea. *ibid.c.12.*

Infelix semper erro,qui à Sapientiæ meta aberrat. *Ex Cent.2.epist.8.*

Insipiens est omnis Sapientia,cui non adest modus. *ibid.epist.56.*

Sapientia vera firma est,non tamen elata,non timet pericula,sed nec provocat aut lacessit. *ibid.epist.69.*

Hæc summa vel una potius Sapientia,Deo & fatis obsequi. *Ex Cent.3.ad Belg.epist.51.*

Inutilis, imo noxia scientia omnis prudentiáque est, secreta à probitate morum: illa ad ornatum adhibenda, hæc ad salutem. *Ex Cent.1. epist.22.*

Sapientiæ si non indicium, initium tamen est,secum consistere,& sibi vacare. *Ex Cent.Miscell.epist.80.*

Vera animi quies à Deo primum, deinde à Sapientia & literis est. *Ex lib.1.epist.quæst.*

Quidem eo ingenio sine vitio oculorum sunt, ut de die cæcutiant,in tenebris cernant: Sic multi ad minuta & tenebrosa acriter oculos pandunt:contra claudunt ad Sapientiæ lucem. *Ex Dialog.de recta pronunt.*

Quamdiu animus præceptis Sapientiæ nondum imbutus est,quid nisi similimi pueris sumus(teste Seneca)quibus omne ludicrum in pretio est? *Ex lib.2. Dissert.1.manud.*

Sapientia una est utile & animo profuturum studium. *ibid.*

Non frangitur sapiens doloribus corporis, nec vexatur incommodis. *ibid. lib.3. Diss.6.*

Cani capilli non adferunt Prudentiam. *Ex lib.de una relig.*

Cùm homo Dei imitatione ad agendum sit & contemplãdum natus: contemplationi Rerum cognitio proposita est. Actioni verò suiipsius. Ergo jam inde à primo hominum ortu inventi sunt; qui non modò in agendo, verùm etiam in contemplando exercerentur. Ab actione viri boni,à contemplatione Sapientes appellabantur.Hi apud barbaras gentes aliis atque aliis nominibus habiti sũt.Apud Græcos verò σοφοὶ primùm fuêre dicti,quasi sapiẽtiæ possessores:mox etiam σοφισταὶ,à Sapientiæ professione; quódque eam methodo adhibita alios docere possent. Pythagoras nominis insolentiam exosus,non se σοφὸν,quòd hoc nomen soli Deo conveniret non σοφιστὴν, quòd arrogantis esset, earum rerum cognitionem aliis polliceri, quarum ipse vix umbram attigisset; se φιλόσοφον appellari voluit,Amatorem scilicet Sapientiæ. Quam Pythagoræ modestiam ita sunt amplexi posteri,ut stulto τὸ σοφὸν,superbo τὸ σοφιστὸν,nomine repudiato,Philosophos se porrò pro Sapientibus,& Sophistis dici mallent.Cæterùm,ut instabilia sunt hũmana omnia,Imperatorũ Roman. temporibus Sophistæ appellatio dennò honorifica cœpit esse, cùm quicunque dicendo valerent, & ex Rhetorica quæstum facerent, eo se nomine dignari gauderent. Itaque Sophistas appellabant Eloquentiæ Professores;Philosophos verò & Sapientes eos, qui rerum cognitionem,divinarum præsertim, atque adeò ipsius Magiæ, traderent: quos Tacitus Sapientiæ Professores nuncupat.Quorum vitas Philostratus & Eunapius persecuti sunt. Cæterùm quia & Sapientia & Philosophia multis modis dicuntur, operæ pretium erit de his vocibus,quantum ad rei cognitionem satis erit,in medium afferre. Sapienna itaque, sive σοφία perfectissimum habitũ Theoricum significat.Habitus vel generalis est,& omnium rerum principia & effectus cognoscit,vel particularis,qui alicujus rei naturam tantùm assequitur. Priore significatione Sapientes ὅλως vocarunt omnes eos, qui rerum cœlestium, naturalium divinarum cognitionem haberent, & in illarum investigatione potius quàm in Reipub.administratione versarentur. Testis est Aristoteles in sexto libro Ethicorum, inquiens. Διὸ ἀναξάγορον, φησὶν ἴσως, καὶ θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους σοφοὺς μέν, φρονίμους δ' οὐ φασὶν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα ἑαυτοῖς, καὶ περιττὰ μὲν καὶ χαλεπὰ καὶ θαυμαστὰ καὶ δαιμόνια εἰδέναι φασὶν τοὺς φάσιν: ἄχρηστα δ', ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. At posteriore significatione eos sapientes, qui μίρῳ, (ut Aristoteles inquit) qui in aliqua scientia Theorica,vel arte mechanica excellentissimi sunt. Sic Phidiam sapientem statuarium,Hippocratem sapientem Medicum, Aristarchum sapientem Grammaticum appellamus:quoniam ad summum ejus artis,quam profitentur,pervenerunt. Tot igitur Sapientiæ particularis species erunt,quot erunt habitus Theorici,& factivi.Inter Theoricos rursus,cùm Theologia subjecti dignitate cæteros omnes vincat, certæ Sapientiæ vocabulum ei potissimum conveniet.Ea propter σωφίαν appellare consueverunt,& πρώτην φιλοσοφίαν, excellentiæ habita ratione. *Quingen.in Theatro.*

Quale quantúmque sit sapientiæ numen vix ullo humano ingenio concipi,nedum ullo mortali eloquio memorari potest. Nimirum in sapientia omnes effectus mentis & scientiæ collecti apparent. Sapientia omnium rerum causas pervidet, omnium rerum est ei generalis quædã notitia,quamvis non exquisita singularum cognitione fulta.Hæc tamẽ scientia tanti est,ut extra se nihil spectet.Ipsa sibi finis,ipsa sibi & bonũ & præmium est.Sapientia nullius hinc inde utilitates caprat,quòd in vita nihil est præclarum,quod non defluat ab ipsa.Nec dé nihilo traditũ est, hoc est esse proprium bonum Iovis,quamvis in cætera quoque numina dispersum. Quanto,inquiunt, Iupiter est omnium Deorum potentissimus, tanto reliquos omnes sapientia antecellit. Hinc est,quòd sapientia omnis potentiæ firmamentum est. Nos quis purioribus & vegetioribus oculis eam in his locis intuemur, haud istis dissimilia firmamus; qui agnoscimus, Sapientiam esse scientiam rerum divinarum & humanarum, quam quisquis possidet, is, quatenus humanæ conditioni datum; Deo proximus est. Vt enim summi numinis queis nullis tasibus interpellari potest,ita sapiens perpetua æquabilitate fruitur;ac proinde in uno se conquiescit,uno se oblectatur. Quicquid extra hos cancellos est, nihil ad ipsum pertinet. Ipse nullius judicio obnoxius de omnibus judicat. Meritò, cùm sapientia in homine nihil aliud sit, nisi ratio adulta, immota,perfecta,sub cujus dispensationem omnia cadunt.Quapropter horæ, cœlorum incolæ, temporúmque discriminatrices, & occasionum dispensatrices, veluti proprio epitheto sunt sapientes dictæ. Ne multa, tanti est sapientia, ut qui eam admirati sunt,videantur dubitasse,an tanta virtus in hominum cœtu reperiri,an acquiri,an ut res propria possideri possit. Nos dicimus eam nullo metallo venalem,nullo pretio emptitiam,sed tantùm stare nummo justo, quæ est ratio perennis & incorrupta. Tota est dos cœlestis,quam tamen quodammodo humanitati ingenitam fatemur, ut verum sit vetus illud,felicitatem à Deo petendam,à se ipso sumendam esse sapientiam. Antiquitus illi tantùm habiti sunt Deorum filij,quorum cœleste genus sapientia assereret: Ita tamen homini data est,ut humana longo intervallo sequatur divinam. Humana est duplex, vulgaris, & eximia. Vulgaris, hoc est,cujuslibet hominis sapientia præterita novit,eáque quæ sunt in circumspectu.Illa quæsitior & paucorum,præter illa quæ fuerunt,manum iniicit instantibus & adventantibus. Hinc liquet,nomine sapientiæ demonstrari sæpe prudentiam, quorum neutra eos fines quos dixit, trãsgreditur. Acila cœlestis,quæ unius Dei propria est,omnia complectitur,ne iis quidem exceptis,quæ post longa temporum spatia eventura sunt.Ergo humana sapiẽtia,illa quam vocari quæsitioré & sublimioré,inter divinam,eámque

quæ est plurium,media est,divinæ tamen quàm vulgari propior ; siquidem is qui hac sapientia præditus est , ejus vi affectibus quodammodò concisis propemodum consetur assumptus in divinitatem, & in ea loca, quæ sunt supra .Sphæram Lunæ , ubi omnia sunt læta,inconcussa , immurabilia , cujusmodi vides esse hæc loca. Dicimus ergo Sapientem non quidem omni ægritudine vacuum , sed ejus victorem fieri ; & extantem super cupiditates & ægritudines propemodum degere inter cœlestia , & huc suas cogitationes semper intendere. Acies divini ejus ingenij non alia requirit,Hic verò veluti dives paterfamilias sua latifundia nullis imbribus, nullis tempestatibus obnoxias peragrat.Hic est in secura possessione eorum bonorum,quorum sola simulachra vulgus habet.Ipse semper est in liquido,& in vero,non similiber , sed prorsus integræ,solidæ,divinæ libertatis. Hic ille est qui primum sibi sapit , estque rector sui providentissimus.Deinde aliis quoque sapit.Nemo genus humanum plus juvare potest. Nemo præter hunc est formatus in commune mortalitatis auxilium. Hic interiores animi dotes edit moribus integris,manibus puris,gestu, habitu,incessu modesto,sermone modico, nunquam perplexo & sophistico,qualis eum decet,qui ubicunque,& in quocunque statu est,aliis morralibus veluti quoddam divinitatis exemplar est. Neque alios puriora sæcula sapientes esse pronunciarunt,quàm qui sese præstarét nitidos & emunctos adversorum vitiorumque domitores. Nec sanè alius potest esse is qui vera cognoscit , falsa intelligit, specioſa,fallacia,inania secernit à solidis,fucata à pulchris. Nulla huic est véditatio.Ridicule apud hunc infert se pŏpa,fastus,inanitas.Semper sibi constat,semper sanum sapit.Ex hac serenitate mentis omnibus omnem bene vivendi rationem promit.Errores,falsæ opiniones, alia rerum humanarum spectra uni huic non illudunt.In medio clauum tenet ; In bello est minister fortitudinis;in judiciis æquitatis.Mala scit adhibere bonis usibus;ipsa noxia convertit in salutem. Quia optima vult,semper idem vult.Non cú fortuita deprehendunt,non adversa lædunt,non spes erigit,non metus cŏtristat.Nullo pŏdere pressus,nulla mole inclinatus, simplex,quietus,integer ac securus exit è vita.Non tamen numen dicimus,sed hominem;non ei adversorum sensus eripimus;non silice natum putamus. Non ei ferinum,ferreŭ,lapideum cor, non adamantinum pectus assignamus.Eum delineamus,qui sua bona modicè, incommoda & calamitates sibi fortiter inferre imperat;Qui quicquid à Deo immittitur,quietus excipit,nulli injuriæ opportunus,nulli contumeliæ obnoxius.Prorsus dignus qui sit in perpetua & celsa specula,ut Dei vicarius, aut mortalis quidam Deus;cui quicquid est,in conspectu est, cujusque virtuti nemo non libenter juge obsequium præstat,scilicet propter admirationem scientiæ & potentiæ. Hinc regnum quod aurea sæcula dictum est esse penes sapientes. Et verò cum sapere propemodum sit præscium esse,utrumque unitum nihil est aliud quàm regnare,siquidem ad eum,meritò regnum defertur, qui quantus est, totus regula , totus lex est.Ad hunc unum mitti æquum est aureum tripodem,sicuti ad consultissimum oraculum. Quamobrem equidem omnibus author sum, ut in ipsa pueritia hanc viam ingrediantur ; semoneri, doceri, emendari patiantur,hisce sapientiæ sacris maturè initientur.In humanæ vitæ curriculo nihil hac procrastinatione periculosiùs. E supradictis perspicuum sit,quàm absurda illorum secta fuerit qui olim quasi cauponas instruebant sapientiæ ; qui pleno pectore sapere videri volebant , si se cultu & habitu corporis transformarent in speciem sapientis ; hæc studia magnificis nominibus extollentes,eaque baculo,pallio, barba tenus ostentantes;in quibus tamen vix ulla esset sapientiæ , gutta. O malè feriati protsusque infelices sophistæ, qui non in quærenda vera sapientia , sed in asserenda sibi falsa opinione sapientiæ occupati hanc nunquam invenerunt. *Car.Pasc.lib.de virt.& vitiis,cap.25.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras , diligenter hoc perpendendum esse dicebat. Quod cum homines omnes maximum esse bonum in sapientia situm asserant, perpauci tamen interim ad possessionem ejus annitantur. *Stob.serm.de prudentia.*

Archytas Pythagoreus,Appello,inquit , Sapientiam cognitionem numinis rerumque divinarum , ac prudentiam humanarum rerum & eorum quæ vitam spectant. *Stobæus serm.1.de virtute.*

Thales, hominem ex sermonis serie judicandum putavit sapientem , cum dicere solitus sit:Multa verba nequaquam arguunt sapientem. Sapiens enim non nisi cum res postulat,loquitur perpaucis ad interrogota respondet. *Erasm. lib.6.apophthegm.4.Laërt.l.6.*

Solon,Sapientiam aiebat tantum cæteris virtutibus ante stare , quantum visus reliquos sensus excellit. *Anton.serm.de sapientia.*

Bias , eos qui inani sapientiæ vacant,similes esse noctuæ oculis dicebat.Huius enim oculi noctu quidem valent :sole autem splendente cæcutiunt.Et illorum mens acutissima quidem est in vanitate contemplanda,ad veri autem luminis obiectum mox obscuratur.*Stob.serm.3.*

Diogenes dicebat faciles esse Deos ad donandum hominibus vitam, cæterum hanc ignorari ab his, qui quærunt unguenta & delicias , his enim qui fruuntur , credunt se vivere : cum veram vitam tranquillam & suavem præster sapientia. *Laërt.l.6.*

Idem Sapienti nihil deesse colligebat hoc syllogismo:Deorum omnia sunt, deorum autem amici sunt sapientes , & amicorum communia sunt omnia,sapientum igitur sunt omnia. Sed eodem syllogismo reiici poterat, petens aliquid : Cur peris habens omnia? At respondisset,Non peto,sed repeto *ibid.*

Antisthenes Atheniensis negabat sapientem vivere juxta leges ab hominibus conditas , sed juxta normam virtutis. Sapiens enim non ideò declinat à malo , quod legibus prohibitum sit:sed quod ipsa ratio dissuadet hoc agendum esse. *ibid.*

Xenophanes Empedocle dicente,sapientem inveniri non posse.Et merito,inquit,nam sapientem esse oportet qui agnoscat sapientem, notans illum qui hoc dicebat,suò vitio non invenire sapientem.*Laërt.lib.6.c.1. Ant.in Melis.par.2.serm.50.*

Aristot. dicebat , sapientem sibi sufficere , eo quod omnia quæ sunt aliorum, sunt & hujus, qui cum omnibus habet amicitiam, & amicitia facit omnia communia. *Laërt. l.6.*

Alexander. videns Diogenem in dolio decumbentem : O vas,ait,sapientia referrum ! At philosophus assurgens : Regum, inquit, omnium maximè,unam abs te fortunæ guttam expeto, ut vel dolium hoc(quod vocas sapientiæ)illæsum mihi permaneat,sine quo parum feliciter cum sapientia agitur. *Stob.*

Dionysius dicere solebat,se à sapientibus amicis sibi cavere , quando certum haberet ex his esse neminem , qui non imperare mallet quam servire. *Erasm.l.5.apoph.*

Cicero lusit in quendam , qui quum prius habitus esset stultissimus, post adeptam hæreditatem primum rogabatur sententiam : Cujus, inquit , hæreditas , quam vocant sapientiam. In versu,pro facultas,mutavit hæreditas. Apud Poëtam enim versus sic habet : Cujus facultas, quam vocant sapientiam : Significavit autem, hæreditatem illi pro sapientia contigisse , & ob hæreditatem iam habitum sapientem. *Erasm. lib.4.apoph.*

Seneca sapientiam describens dicebat , esse idem velle atque nolle, perfectum item bonum mentis humanæ : à rerum natura non aberrare, & ad illius legem exemplumque formari. *In epist.& l.de vita beata.*

Ab Alphonso Aragonum rege cum quidam suscitaretur, quomodo in tot divitiis pauper effici posset ? respondit , Si sapientia venditaretur. Quo dicto ostendere voluit , se pluris sapientiam rerumque cognitionem facere quàm divitias & regnum. *Panorm.in proœm.lib.3.de reb.gest. Alph.*

Idem sapientiam Dei filiam appellare solitus est,eamque solam rerum omnium esse immortalem, atque ex omni genere animantium soli homini concessam. *ibid.*

Chilon. Sapientissime dixisse putatur , cum monuit hominum bonitatem ita auro probari, quemadmodum aurum Lydio lapide. Ostendit enim permultos , qui aliis vitiis restiterint , opum desiderio multoties à virtutis tramite deduci. Et qui adversus opum improbitatem constans fuerit , eum facilè de cæteris vitiis victoriam reportaturum. *Ful. lib.12.cap.2.*

Thales scisitatus,quo pacto optimè iustissiméque quis vivere posset? Si,inquit,quæ in aliis reprehendit,ea ne faciat ipse. *Laërt.l.1.c.1.*

Pyrrhus cum vovisset,Palladi in Athenienſi arce rem sacram facere : Athenienses libere eum in urbem atque arcem receperunt.Verùm postquam urbe egressus fuit,dixisse ferrur : Mirum in modum gratàm extitisse fidem, quam sibi Athenienses habuissent. Cæterum si saperent , in posterum regi nemini portas aperturos esse. Quo dicto ostendit , non esse ex re liberæ civitatis,in cujusquam principis manu libertatem suam credere. Cujus consilium non secuti Athenienses , cum postea Cassandrum quoque in urbem recepissent , magna atque innumerabilia mala ex eo tulerunt : re ipsa experti se à Pyrrho sapientissimè monitos esse. *Fulgos.lib.6.cap.2.*

Scipio Afric. negabat aliter cum hoste confligi debere quam si aut rei opportunitas obvenisset,aut dira postularet necessitas.Nã & prosperam gerendæ rei facultatem omittere, maxima dementia est ; & in angustias utique pugnandi compulsum,abstinere se prælio, pestiferæ ignaviæ affert exitium : eorum , qui ista committunt, alter beneficio fortunæ uti, alter injuriæ nescit resistere. *Val.Max.l.7.c.1.Brus.l.2.c.32.*

Q.Metellus devicta iam Carthagine,in senatu sapientissime nescire se dixit, plus ne boni vel mali Reipub.illa victoria attulisset. Quoniam ut pacem restituendo profuisset,ita Annibalem submovendo,nonnihil nocuisset. Ejus enim transitu in Italiam dormientem populi Romani virtutem excitatam, metuíque debere ne acri æmulo liberata, in eundem somnum revolveretur. *Val.Max.l.6.c.7.*

M. Cato affirmare solebat , insanos prudentibus longè utiliores esse, quam insanis sapientes. Quippe qui sapientes,cum stultorum errata inspicerent, ob id in melius vitam mutare solerent : at amentes,cum discendi capaces non sint,ex sapientum benefactis fructum percipere nullum possunt. *Ful.l.7.c.2.& Erasm.l.5.apoph.*

Augustus Cæs. in omni verbo prudentissimus, eos qui leves ob causas se periculis exponerent , similes esse dicebat iis qui aureo hamo pisces capere tentarent. Hi enim amisso semel hamo, plus damni accipiunt, quam ex multorum piscium captura lucri. *Ful.lib.7.c.2.*

L.Passienus. Is Neronis vitricus , à quo & Nero maximè ditatus est, dicere solebat,se malle quorundam judicium quam beneficium,& quorundam beneficium quam judicium, quo Seneca asseruit,se nihil subtilius atque insignius cognovisse : in distinguendis maximè vitiis, atque curandis.

Anonyma. Abhorrens ab omni mulierum aspectu,cum aliquando fœminam obviam haberet, quæ aperto supercilio eum intuebatur, increpans eam,in terram prospicere iussit.Illa autem respondens, ait ; Quomodo tandem ego intuear?cum æquius sit te eam inspicere, qui ex ea conditus sis,quam me,ex te ortum habentem? *Idem.l.9.c.16.Eccl.hist.*

Cosmus Medicus. A Strossianis quandoque in exilium pulsus, ad Benacum,à misso ad se nuntio interrogatus quid ageret?prudentissimè sanè respondit , se Gallinæ incubanti frequentem adesse , ut ejus proficua fructu potiretur. Cujus responso nuntius ille in risum conversus , non animadvertit viri prudentissimi responsum eò tendere , ut de redeunda patriam assiduè cogitaret , quam non multò post Senatus Veneti ope consequutus est. *Ioan.Bapt.Egnatius l.7. c.2.*

Saladinus Fuit Saladinus Princeps Ægyptius(id quod vix alicui persuaderi possit)dum vir longè clarissimus.Námq; imperii sui fines in primis auxit:& felicissimè diu rerum potitus, Christianorum quoque copes

ita in Oriente attrivit,ut Hierosolymis captis, Christianum nomen ita hunc usque diem ex Syria ejecerit. Ille vero moriens in summa rerum felicitate testamento suo percipuè cavit,ut interula tunica lineat,quam gestare solebat, vertici prælongæ hastæ affigeretur, exclamarétque assiduè,qui lanceam gereret,hanc unam esse reliquam tunicam,quæ illi ex tantis opibus,tantóque imperio superfuisset. O vocem præclaram ! dignúmque in primis , quam insolentissimi Principes frequentissimè in animo repetant,nobis omnibus vita functis, nihil omnino superesse,nisi quid benè sanctéque gesserimus. *Ioan.Bapt.Egnatius,lib.7.c.2.*

Carolus V.Imperat. Multa extant sapienter ab eo dicta. Inter hæc sequentia occurrunt.Anno 1540.ineunte,per Gallias in Belgium contendens,Lutetiam Parisiorum ingressus, gravi & celebri oratione exceptus est,exquisitas omnium virtutum summi Imperatoris laudes ei tribuente Oratori paucis verbis respondens , dixit, Gratiam sibi esse regis affinis erga se benevolentiâ , sed laudes illas sibi tributas arbitrari tot esse cõmonefactiones:Qualis esse deberet. Antonio Levæ,& aliis ducibus Iulij Cæsaris & Alexandri exépla laudãtibus,nec Carolũ uti suis victoriis ad potentiæ & magnitudinis suæ amplificationem , quantu & posset & deberet, quærentibus, respondit : Alexandro & Iulio in bellis gerendis unum fuisse finem, honorem & gloriam.Christianis autem Principibus duos esse propositos, honorem & animæ salutem. Ipse in comparando exercitu;se caput sumere ab Italis,brachia & manus ab Hispanis, pectus à Germanis,ventrem & pedes à reliqua gentium colluvie dicebat. Item: nervos belli esse pecuniam, commeatus, milites. Verum si ex iis aliquo carendum esset,militem veteranum se electurum esse cujus industria & fortitudine,reliqua duo se ex hoste comparaturum consideret.In castris ad Vvitebergam cum de Hispanorum crudelitate & libidinibus enormia quædam ipsi significata essent : Profecto,inquit,si quod aliquando mihi accidit ingens infortunium , propter istorum nebulonum scelera accidit.In postremò ex Germanię discessu,Vlissingæ ventos navigationi idoneos expectans,& in multam noctem cum Seldio fratris Ferdinandi legato locutus:cum ex familia in atrio partim dilapsa,partim dormiente,dato nola signo,nullus appareret, Carolus ipse lychnũ Seldio quantumvis excusanti præfert , eique per gradus deducto : Hoc tibi monumentum,ait,Cęsaris illius Caroli habeto,Seldi tot exercitibus & excubiis quondam stipati,quem nunc solum & à familia etiam desertum vides:& cui tu tot annos servisti,is nunc tibi etiam serviit & lumen prætulit. Dixit etiam in postremis illis congressibus Seldio,se in hac mutatione suæ fortunæ agnoscere potentiam Dei,cui nequaquam velit repugnare. *D.Chytræus oratio de Carolo Quinto Imperatore.*

¶ Similitvdines.

Salomonis Regis : Tantum inter sapientem & stultum interest, quantum interest inter lucem & tenebras. *Eccl.c.1.*

Verba sapientum sint veluti stimuli, & veluti clavi viri studiosi, qui aliis inculcant,quæ ab uno pastore Deo,ut illis excitemur,donata sunt ipsis. *Eccl. c.12.*

Cognitio sapientis,tanquam inundatio abundabit, Consilium illius, sicut fons purus vitæ. *Eccl.41.*

Interiora fatui quasi vas contractum, omnem cognitionem non tenebit in vita. *Ibid.*

D. Basilij : Quemadmodum infirmi egent medicina : Sic insipientes sapientia. *Apud Max.serm.60.*

Philonis : Sicut sol omnium oculis præditorum lux est:Sic etiam sapiens omnium qui rationali natura participant. *Lib. de somnis, & apud Ant.in Meliss. part.1. serm.50.*

Quemadmodum gubernator in navi,magistratus in civitate,imperator in exercitu,anima in corpore,mens in anima : Sic revera primus est sapiens in humano genere. *Lib.de Abraham.*

Sicuti oculi splendore solari : Sic mens illustratur sapientia. *Lib. de cognit. quærend.*

Sicut odoramenta replent suaveolentia proximos:Eodem modo vicini sapientis & contermini ex afflatu ejus latissimè se diffundente meliores evadunt. *Lib.de somniis.*

Olypiodori: Tenebræ ipsæ per privationem lucis fiunt:Ita ut lux quidem revera existat,tenebræ vero nihil penitus sint.Ita,inquit,igitur sapientia ad stultitiam : opera enim stultitiæ transeunt, perpetuam punitionem conciliantia suis cultoribus:opera vero sapientiæ in perpetuum durant : æternáque cultores suos lætitia afficiunt. *In Eccl.*

Pythagoræ : Quemadmodum visus circa omnia visibilia , & auditus circa omnia audibilia versantur : Sic sapientia circa omnia genera entium. *De sapientia meminit & Stobæus ser. de virture.*

Socrates : Quemadmodum ex templi janua aperta , pulcherrima simulachra perspiciuntur : Sic ex ore sapientis,animi simulachra perspiciuntur. *Apud Stob. ser. eod.*

Aristonymi: Veluti gubernatores ventorum mutationibus se accommodant navigaturi : Sic vir revera sapiens animi sui affectus observat, ne ab his dejiciatur. *Apud Stob. ser.1. de prudent.*

Plutarchi: Vt paulatim umbra remissa sentimus nos magis esse in lumine : Ita sensim imminuta stultitia,in sapientia proficimus. *In Moral.*

Vt verus amor erga mulierem non desiderat testem,sed sat habet , si clam ea potiatur : Ita vir sapiens recti conscientia contentus:At qui ficte amant, ostentant & jactant. *In Moral.*

D.Augustini : Spiritus sapientiæ solus dat veram sapientiam,& sapidam facit scientiam:quæ cum alicui inest,inæstimabilis sapor jucundat & reficit, & de illa dictum est:Sapientia non intrat in malevolam animam,hæc autem à solo Deo est, & sicut officium baptizandi Dominus concessit multis , potestatem vero, & authoritatem in baptismo remittendi peccata,sibi soli retinet:unde Ioãnes antonomicè & disoretivè de eo dixit:Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.Ita de eo possumus dicere : Hic est qui sapientiæ saporem dat,sapidam animæ facit scientiam: sermo datur si quidem multis, sapientia pauris,quam distribuit Dominus qui vult,& quomodo vult. *De scala Paradisi.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ : Sicut cæci corpore propter incurrentia incommoda indigent doctore : Ita & qui in regimine præsunt, opus habent sapientia. *De institutione & regimine prælator.*

Ciceronis. Vt stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consequutam putat : Sic sapientia semper eo contenta est quod adest,neque unquam sui pœnitet. *Lib.5. Tusc. quæstio.*

Vt medicorum scientia non ipsius artis , sed bonæ valetudinis causa probamus , & gubernatoris ars, quia benè navigandi rationem habet, utilitate,non arte laudatur:Sic Sapientia, quæ ars vivendi putanda est, non expetereretur , si nihil efficeret : nunc expetitur , quia est tanquam artifex conquerendæ & comparandæ voluptatis. *Lib.1. de finib.*

Quemadmodum sæpè fit,ut is qui commendatus sit alicui,pluris eum faciat,cui commendatus sit, quam illum à quo sit : Sic minimè mirum, primum nos sapientiæ commendari , ab initiis naturæ , post autem ipsam sapientiam nobis chariorem fieri , quam illa sint , à quibus , ad hanc veniremus. *Lib.6. de finib.*

Lactantij: Propositis, bonis malísque;tum demum opus suum peragit sapientia,& quidem bonum appetit ad utilitatem, malum rejicit ad salutem.Ergo sicut bona innumerabilia data sunt homini,quibus frui posset,sic etiam mala quæ caveret, Nam si malum nullum sit periculúmque, nihil denique quod lædere hominem possit, tollitur omnis materia sapientiæ, nec erit homini necessaria : positis enim tantummodo in conspectu bonis,quod opus est cogitatione, intellectu,scientia,ratione: quocunque porrexerit manum,id naturæ aptum & commodum sit:ut si quis velit apparatissimam cœnam infantibus qui nondum sapiunt apponere, utique id apperent, singuli, quod unumquemque aut impetus, aut fames aut etiam casu attraxerit , & quicquid sumpserit, id illis erit utile ac salubre. *Lib.de iræ, c.13.*

Senecæ: Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est,ne secari adamas, aut cædi vel teri potest , sed incurrentia ultro retundit : Quemadmodum quæ jam non possunt igne consumi,sed flammæ circumfusa , rigorem suum habitúmque conservant : quemadmodum projecti in altum scopulis mare frangunt, nec ipsi ulla sævitiæ vestigia tot verberati procellis ostentant. Ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit,ut tam tutus sit ab injuria,quam illa quæ retulit. *Lib.2.ad Serenum, c.3.*

Et pueri os parentum feriunt , & crines matris turbavit laceravitque infans , & sputo aspersit,aút nudavit in conspectu suorum tegenda, & verbis obscœnioribus non pepercit : & nihil horum contumeliam dicimus.Quare?quia qui fecit,contemnere non potest. Eadem causa est,cur nos mancipiorum nostrorum urbanitas in dominos cõtumeliosa delectet : quorum audacia ita demum sibi in convitiis jus facit, si cœpit à domino. Vt quisque contemptissimus,& ut maximè ludibrio est,ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidem in hoc mercantur procaces & eolutissimæ linguæ est. Pueros quidem in hoc mercantur procaces & eorum impudentiam acuunt , & sub magistro habent qui probra meditatè effundunt.Nec has contumelias vocamus,sed argutias. Quanta autem dementia est, hisdem modo offendi, & rem ab amico dictam,male dictam vocare,à servo joculare convicium? Quem animum nos adversus pueros habebimus, hunc sapiens adversus omnes, quibus etiam post juventam canósque puerilitas est. An quicquam illi proficerunt, quibus animi mala sunt,auctique in majus errores qui à pueris nequitudine tantum formáque corporum differunt?Non immerito itaque illorum contumelias sapiens ut jocos accipit,& aliquando illos tanquam pueros, malo pœnáque admonet, & afficit, non quia accepit injuriam, sed quia fecerunt , ut desinant facere. Ne enim & pecora verbere domantur:nec irascimur illis cum cessorem recalcaverint , sed compescimus,ut dolor contumaciam vincat. *Lib.2.ad Serenum, c.1.*

Quis phrenetico medicus irascitur?quisve febricitantis & frigida prohibiti , maledicta in malam partem accepit ? Hunc affectum adversus omnes habet sapiens , quemadmodum adversus ægros suos medicus: quorum nec obscœna si remedio egent,contrectare,nec reliquias & effusa intueri dedignatur, nec per furorem sævientem excipere convicia. Scit sapiens,omnes hos qui togati,purpuratique incedunt,valentes coloratósque malè sanos esse , quos non aliter videt quam ægros intemperatos. Itaque ne succedat quidem,si quid in morbo petulantius ausi sunt adversus medentem. Quo animo honores eorum nihilo æstimat, eodem parum honorificè facta. Quemadmodum non placet sibi , si illum medicus obvertit:nec contumeliam judicabit , si illi honor plebis ultimæ salutandi mutuam salutationem non reddiderit:Sic ne se suscipiet quidem,si illum multi divites suspexerint. *Ibid.*

Semen licet exignum, tamen locum nactum idoneum vires suas explicat , & ex minimo in maximos actus diffundit : Sic ratio Sapientiæ paucis constat verbis,in opere crescit. *Apud Erasmum.*

Cùm potentes imperio editi , & consensu servientium validi nocere intentent, tum citra sapientem omnes eorum impetus deficient, quàm quæ nervo, tormentisve in altum exprimuntur cum extra visum exierunt, citra cœlum tamen flectuntur. *Ibid.*

Vt nec mundus crescit , nec sol , nec luna, nec mare : Ita pares sunt omnes sapientes. *Ibid.*

Vt grando illisa tectis dissultat , magno quidem fragore, verum nulla noxia : Sic insultus fortunæ nihil potest in sapientem. *Ibid.*

Vt bonus artifex è quavis materia simulachrum fingit , nec in una tantum materia artifex est.Ita sapiens quamvis fortunam sapienter administrabit. *Ibid.*

Vt pumilio etiam si in monte consistat, pusillus est,colossus etiam in puteo magnus : Ita sapiens in quacunque fortuna suis bonis magnus est : stultus & in summa fortuna humilis, *Ibid.*

Politiani : Quemadmodum in sensibus visus, in anima mens , & in ideri

sideribus sol: Sic sapientia in rebus omnibus excellit humanis. *In Lamia, ex Archita Pythagoricus lib. de Sapientia.*

Plinij: Sicut Mercurius quam minimo spatio discedit à sole, licet alioqui vagus & errabundus: Ita non oportet longus ab honesto discedere sapientem. *Lib. 2. c. 17.*

Sicuti mundus undique teres ac rotundus sibi constat. Ita sapiens nihil extra se quærit, sed ipso contentus.. *Lib. 2. c. 2.*

Sicut Maroneum vinum, cujus meminit Homerus, vicies tantum aquæ mixtum, tamen vigorem suum servat: Ita sapiens nullis solvitur voluptatibus. *lib. 17. c. 2.*

Vt halcyones etiam media hyeme mare tranquillum præstant, non sibi solum, sed aliis quoque. Ita sapiens turbatissimis rebus non solum ipse tuebitur animi tranquillitatem, sed alios concitatos componet ac sedabit. *lib. 10. c. 23.*

Vt in culice non minus admiranda naturæ vis est, quam in elephantes: Ita sapientia in maximis pariter ac minimis negotiis, magnum virum ostendit. Aut ingenij vis etiam in ludicro ac humilis argumento elucet. *lib. 11. c. 2.*

Vt cochleæ lentè ingrediuntur, nec quicquam attingunt aut usquam sese movent, nisi cornibus prætentarint: Ita sapientem oportet esse cunctabundum miniméque præcipitem & pedetentim aggredi, gustu quodam prius sumpto. *lib. 9. c. 32.*

Vt indomita vis adamanti, unde & nomen additum gemmæ, adeo ut nec calescat igni, nec ferro cedat, quin magis ictum ita respuens, uti ferrum simul & incudes dissiliant: Sic sapientis animus adversus omnem fortunæ sævientis impetum invictus. *lib. 37. c. 4.*

Sicut animantia quædam etiam corporis partes amputant ob quæ periclitari sese sciunt, veluti fiber: Ita sapientis est aliquando facultatum jactura, vitæ consulere. *lib. 8. & c. 30. & lib. 36. c. 16.*

Vt magnes occulta quadam & incognita vi ferrum ad se trahit. Ita sapientia, secreta quadam ratione trahit ad se animos hominum. *lib. 35. cap. 10.*

Erasmi Roterodami: Tradunt Physici veteres, solent marinis aquis pasci, lunam dulcibus: Ita sapientes amara quærunt, modo utilia: stulti, quæ delectant modo, sectantur. *In Simil.*

Vt Deus plurimum sapiens & intelligens, minimùm loquitur: Ita sapiens non nisi necessaria loquetur. *Ibid.*

Sunt qui proprius admota non cernunt, quæ longius absunt vident: Ita nonnulli plus sapiunt in rebus alienis, quam in his quæ ad se pertinent. *Ibid.*

Sicuti quo directius nos ferit sol radiis suis: hoc minor est umbra nostri: quo obliquius, hoc magis increscit umbra corporis? Ita quanto plus quisque assequutus est veræ sapientiæ, hoc minus magnificè de se sentit: de quo longius abest ab ea, hoc se magis dilatat stultissima persuasione sapientiæ. *Ibid.*

Vt ingentes obelisci magno quidem negotio statuuntur & collocantur ob immensum molis pondus, sed collocati semel infinitis durant seculis: Ita arduum est, virtutis aut sapientiæ parare famam, sed parata nunquam intermoritur. *Ibid.*

Arundinis radix contrita & imposita filicis stirpem corpore extrahit, item arundinem filicis radix: Ita vicissim & pecuniæ studium eximit animis amorem sapientiæ, & sapientia studium pecuniæ. *Ibid.*

Vti fulmen quodcunque animal protinus occidit, excepto homine; Ita fortunæ procellæ indoctos ac brutos protinus animo dejiciunt, sapientem non item. *Ibid.*

Sicut Aquilo initio vehemens, desinit lenior; contra Auster initio lenior, desinit vehementior; Ita qui præcipites magno impetu aggrediuntur, frigescunt in processu; contra qui consilio suscipit, magis ac magis accenditur operis progressu. *Ibid.*

Thriveri. Nimius cibus sæpè inescat voraces; Er nimia sapientia subinde infatuat sapientes. Ergo oportet hic citra sobrietatem sapere, & illic citra appetitum cibum mittere. *In apoph. 88.*

Pueri quos vitiavit parentum indulgentia, statim ubi vota excidunt, solent tingere; Idem evenit tandem sapientibus hujus seculi, qui omnia didicerunt pro suo arbitrio gerere; exemplo Aman, & Achitophel. *In apoph. 89.*

Vt arbores quædam fructum non ferunt, nisi aliis velut manibus adsitæ: sic literæ nisi cum virili Sapientiæ robore conjunctæ. *Ibid. c. 4.*

Vt ij qui in taberna aromatum aut unguentorum sederunt, in vestibus ipsis referunt secum odorem loci: sic habitus aliquis sapientiæ non adhærescit ab insessa ejus officina. *Ex lib. 2. de Con. c. 5.*

Quod fons aquæ viatoribus in æstu: id adolescentibus prudentum sermo. *Ibid. c. 12.*

Sicut in segete spicarum vacuæ attolluntur, gravidæ & feraces inclinant: ita quod quis sapientior, eo magis se demittit & sustinet. *Ex Disjunct. not. Miranda. Cod.*

Sicut nube ingruente sub tectum confugimus: sic in calamitate ad Sapientiæ arcem, quam Fortuna nullis machinis evertit. *Ex Cent. ad Ital. & Hisp. epist. 2.*

Vt corpore tenues, veste se dilatant: sic qui ingenij aut Sapientiæ inopes diffundunt se verbis. *Ex instit. epist.*

Vt herbas & arbores crescere non cernimus, sed crevisse, sic factam Prudentiam potius, quam fieri. *Ex Cent. 1. epist. 22.*

Vt in bello, etiam si hostis absit, semper excubiæ: ita vigilat sapiens contra improvisum omnem ictum. *Ibid.*

Vt naturæ vela sinuant & obliquant & tenent nihilominus suum portum: sic Sapientiæ pars est, leviter desipere, & paulum extra viam rectam ire, ad vitandum violentum aliquem occursum. *Ex Cent. 1. epist. 7.*

Vt navis quæ inter fluctus sine clavo jactatur: sic mens quæ in hac vita sine Sapientiæ gubernaculo. *Ibid. epist. 8.*

Alphæus mare Siculum subterlabi dicitur, sine mixtione undarum ad suam Arethusam: sic studiosus per levitates, per vanitates, ad amatam illam Divam Sapientiam. *Ibid.*

Vt animam nisi anima non capit; sic sapientem nisi sapiens, *Ibidem epist. 60.*

Sicut stellæ in tenebris etiam fulgent: sic liquidus & libens viri sapientis animus etiam in ista temporum caligine aut nube. *Ex Cent. Miscell. epist. 59.*

Vt in familia opus est hera ac domina, quæ coërceat: sic in hac interiore œconomia, Sapientiæ illo imperio, quod affectus regat ac dirigat exultantes. *Ibid. epist. 71.*

Sicut miles pugnæ per lusoria certamina se præparat: sic nos Sapientiæ, per artes liberales debemus. *Ex manud. lib. 1. Dissert. 2.*

¶ Historica Exempla.

Hebræorum sapientia signum illud certissimum esse, Iosephus lib. 2. contra Apionem asserit: quod cum Græcorum philosophia in varias sit deducta sectas: Hebræorum semper una permanserit. *Ioan. Metellus.*

Antiquitas Ægyptiorum sacerdotes tantopere fuit admirata sapientiæ nomine: ut præstantissimi Græcorum philosophi peregrinati sint, eruditionis causa. *Strab. lib. 17.*

Chaldæi Babyloniorum antiquissimi, eum locum in sua Republica, quem in Ægypto Sacerdotes obtinuere, hi per omnem vitam philosophari, astrorum peritiam tenere, nunc auguriis, nunc carminibus sacris, mala hominibus avertere, bono afficere, auguria, insomnia, prodigiáque fida interpretatione explanare. *Sabell. lib. 2. Enn. 2. ex Diod. lib. 2.*

Septem sapientes Græcia habuit Solonis tempore, qui fuisse una perhibentur Delphis, & post Corinthi: ubi communem quendam conventum eorum & convivium Periander instruxerat: *Theat. Zuing. fol. 1190.*

Catharina Virgo Costi Alexandriæ principis filia, sacris literis partim studio, partim divini spiritus afflatu adeo fuit imbuta: ut accersitos à parte undecunque doctissimos viros & philosophos ad persuadendam idololatriam, refellendámque unius Dei religionem, vivacissimis terruerit argumentis, & in suam opinionem pertraxerit. *Theat. Zuing. fol. 1200.*

¶ Hieroglyphica.

Veluti fortunam rotundo lapidi insidentem pingere veteres instituerunt, ita *Sapientiam in quadrato* statuebant, ex hoc hieroglyphico volubilem illam; hujus vero sedem firmam & inconcussam judicantes. *Pier. Val. lib. 39. pag. 381.*

Sanè vero cum Minerva consilij prudentiæque Dea diceretur, aliquot in ostentis *Noctua sapientia* signum fuit, ut quæ in Hieronis privati ad hunc hominis hasta consedisse conspecta est, primo bello, quod iniit: nam haruspices hinc eum cautum in consilio futurum prædixere, id quod sapientissimum totius hujus viræ regimen comprobavit. *Idem l. 10. pag. 188.*

¶ Emblema.

Sapientia humana, stultitia est apud Deum.

Emblema. v. Andr. Alciat.

Quid dicam? quenam hoc compellem nomine monstrum
Biforme, quod non est homo, nec est draco?
Sed sine vir pedibus, summis sine partibus anguis,
Vir anguipes dici, & homiceps anguis potest.
Anguem perdit homo, hominem eructavit & anguis:
Nec finis hominis est, initium nec est fera.
Sic olim Cecrops doctis regnavit Athenis:
Sic & gigantes terra mater protulit.
Hac vafrum species, sed religione carentem,
Terrena tantum quinque curet, indicat.

¶ Fabvla.

De Astrologo & Viatore.

Contemplans quidam noctu cœlum & stellas, in fossam, quam ante pedes traductam non viderat, incidit. Tum alius eadem iter faciens, cum de gemitu illius ac oratione quod acciderat, cognovisset: Optimè, inquit, tu qui os in cœlum erigebas, terram potius intueri debueras.

Fabula ostendit, reperiri quosdam qui futura prædicare non dubitent, cum quæ ante pedes sunt non videant. Irridetur Thales & Thressa ancilla similiter apud Platonem, quamvis in laudem hoc Philosophiæ à Platone convertatur. Sed sic res se habet, ut ille ait: *Crede mihi sapere est non nimium sapere.*

De Vulpe & Passere.

Palumbium nidus erat super arbore, quo prius pulli quam evolarent venire consueverat vulpes, & postulare mercedem, quasque pensione habitationis illius, quod diceret suam esse arborem, & à majoribus suis possessam, ac avibus quoquo tempore ad nidulandum elocatam fuisse: petebat autem pullum unum, qui nisi daretur, totum nidum se vastaturam, & illam palumbium familiam deleturam esse minabatur. Grandiores igitur palumbes sermonibus illius territi, pullum à se annis pluribus exigi passi fuerant. Itaque incubans ovis mater semper mœsta erat cogitatione & dolore amittendi pulli. Hanc tristé conspicatus prætervolans posset, rogat quod rei sit, aut cur perturbetur eo tempore, quo lætari in spe fœtus deberet? cum palúbes, quem casum metuat & qua anxietate tenebatur, exponit, vulpisque injurias & totam rem edisserit. Hic enim vero palumbem simplicem irridere, & castigare stolidam verbis. Quid enim tu censes, inquit, vulpino generi ullam arborem à natura peculiarem procreatam esse? Minimè hoc factum est, mihi crede, neque si quod propriũ attribuere vellet natura rerũ vulpibus arbores, ut opinor, quas nõ posset illæ cõscendere, sed specus & dumeta cõtulisset, sed etiã tu cogita an recordari possis à matre tua audivisse, mercedẽ vulpis, ut huic arbori insidere tuto liceret, datã esse. Verum sit ita & vulpes iure utatur suo, quin tu tamẽ minas illius spernis, quippe quæ volucris sis, &

quam

quam assequi vulpes omnes,quotquot sunt,nequeant. Quare ita facies cùm exclusi pulli fuerint & vulpes ad pensionem auferendam affuerit, negato te illi quicquam debere: cúmque solitas minas usuparit, hoc modo respondeto: non vereri, ne vulpes arbores ascendant cum tam ponderosis caudis.Paruit consilio palumbes,& vulpem paulo post cum superbia, & minis advenientem & mercedem sumendam ita ablegare, & ea oratione refutare cœpit,qua fuerat à passere instructa.Tum vulpes dolos factos sentiens, cum tamen palumbis ingenium ad talia explicanda non esse idoneum sciret,& alium fuisse architectum intelligeret, remittere se plumbi quidquid debeat sibi, & omni metu à se illam liberare,déque suo jure decedere ait, modo indicet,à quo talem responsionem edocta,& illo consilio instructa fuerit.Palumbes nihil cunctata, passerem sibi præmonstratorem & suasorem fuisse dicit. Venit igitur ad passerem ut fortè in terra constiterat, vulpes dissimulans se quicquam comperisse:& sæpè, inquit, mecum admiror ac suspicio genus vestrum, cui natura tantam agilitatem tribuerit, ut in sublime alte evolare, & celeriter quocunque libuerit differri, atque amnes & maria transire possitis. Sed una videtur res, ventorum & procellarum vis contraria, & molesta esse vobis,capitulis tam paruis & subtilibus præditis. Nihil, inquit passer, illa vis, quam memoras, nocere nobis potest: nam quoties hæc commota potestate infertur sub alas reclinata capita ita abdimus& protegimus:ac simul recondit sub ala caput. Tum vulpes irruens de improviso illum corripit,atque discerpens ulciscitur contra se subjecta palumbi consilia.

Fabula notat eos, qui aliis cavere, & consulere soleant, sibiipsis nesciant.

Vide, Ars, Doctrina.

Sapor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

SAPOR Græca χυμὸς, ἕ, ὁ, dicitur. Est autem sapor passio humidi à sicco, mediante calore, alterativa gustus de potentia ad actum. *secund. Arist. lib. de sensu & sensato.*

Sapor consistit in humido aqueo aliqualiter digesto, sicut odor consistit in sicco aëreo aliqualiter contemperato. *sec. B. Th. super l. de Anima secund. lect. 10. col. 4.* quod autem de externo sensu gustus dicitur, ad sapientiam seu animi gustum & judicium metaphoricè relatio est. Sapor Heb. *Taham*,& per translationem sensus,sententia, à verbo *Taham*,degustavit,gustavit paululum, Gr. τομά. desidero, gustare cupio.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Sapor est unum quoddam tangibilium. *Arist. 2. de anim. text. 28.*

Saporum est,ut quoddam condimentum. *Ibid. text. 29.*

Sapor est gustativæ partis passio. *de sensu & sensib. c. 1.*

Saporis genus manifestius est in nobis,quam odorum. *Ibid. c. 4.*

Saporibus cognoscendis organum ita compactum esse oportet, ut neque actu humidum sit nec potentia careat, qua humectari possit. *Alex. Aphrod. in 1. de anim. c. 17.*

Sapor tanquam accidens est in humido, aliquando tanquam forma in materia,ut sustinentis,& in seipsis formantis illam. *Ibid. in 2. de anim. c. 62. text. 101.*

Saporum species, in coloribus simplices quidem contrariæ sunt, ut dulce,& amarum:dulce sequitur pingue, acerbum & aridum. *Arist. 2. anim. c. 6. text. 105.*

Sapor dulcis primas in alendo obtinet:cæteri pabulo commiscentur, non ut illis ipsis,sed ut salsus atque acidus,solitarij alere queant per se, sed condimenti causa extrinsecus introducantur. *Alex. Aphrod. de sens. & sens. sec. 3. c. 31.*

Saporis sensum nihil facit absque humilitate,aut actu,aut potentia. *Arist. 2. de anim. c. 6. text. 102.*

Sapor qualitas & affectio quædam humoris est non in eo,quod humor insit in illo sapore, sed quia in humore est sapor, quasi si non est humor non est sapor. *Thom. in 2. de anima c. 35. text. 10.*

Sapor invenitur in corpore misto. *Aver. meteor. 1. c. 1.*

Saporum diversitas in nullo est ita manifesta, ut in fructibus, succis plantarum. *Alber. Magn. de veg. l. 3. tract. 2. c. 1.*

Sapor consistit in humido aqueo æqualiter digesto. *D. Thom. in 2. de anim. lib. 18. text. 95.*

Sapor potest corrumpere animal,non ut sapor, sed in quantum sapori conjungitur aliqua qualitas tangibilis, ut cum ei consequitur calor vel frigus vehemens. *Idem in 3. de anim. lib. 18. text. 68.*

Sapor confert ad alimentum,ut est sequela complexionis. *D. Th. in 3. de anim. l. 17. text. 64.*

Sapor acerbus est,cum quæcunque ingressa sunt venas,quæ circa linguam sunt,ad rariores & teneras partes illabentia, ut terrestris,quædam illorū pars colliquescit,venæ contrahūtur, & exsiccantur: si sunt asperiora,fit,ut dixi,sapor acerbus: si minus aspera,austerus. *Plat. in Tim.*

Sapor amarus fit cum ea quæ extergunt & circa linguam, quicquid est eluunt, si ultra mediocritatem id faciunt,& insuper quid assumunt, & corripiunt,adeo ut etiam de natura ipsius aliquid eliquent;qualis est nitrorum facultas,etsi cum moderatione utuntur, & nitri habitu inferiora sunt citra amaritudinem asperam,& magis grata apparent,fit falsus sapor. *Idem ibid.*

Sapor acris fit, cum quæ oris caliditate participant & ab ipso lævigata effervescunt, & rursus vicissim id quod calefacit accendunt & urunt,& præ levitate sursum ad capitis sensum feruntur,& siccant omnia quæ ipsis occurrunt. *Plato in Timæo.*

Sapor acidus fit,cum acria præattenuata sunt à putredine, ut in angustas venas,& partes,quæ isthic insunt terrestres,& eas quæ moderatum acrem habent,ingrediuntur, ita ut motu suo efficiant,ut ille inter se obvolvantur, & in alias ingredientes alias causas efficiant his quæ ingressa sunt circumtensas, nimirum humectantes circa aërem cava circumtensa aliquando pura quo humida varia aëris,aquæ cavæ ac rotundæ fiant, & quæ quidem ex pura humiditate sunt pellucida consistant, belluarum nonne appellata, quæ vero ex terrestri quæ simul movetur, & elevatur bullitionis & fermentationis nomine nominantur:quæ affectionum causæ,ut dictum est: aciditas appellatur. *Plat. in Tim.*

Sapor dulcis fit cum ingressorum compages humida linguæ habitui ex natura cognata existēs levigat obliniēs exasperata:quæ vero præter naturā cōparata sunt,laxat,& quæ diffusa sunt contrahit,& omnia quā maximè secundum naturam firmat,ita ut quicqūid ejusmodi est jucundum sit,ac gratum,& omnium violentorum medela. *Plato in Timæo.*

Saporum differentiæ sunt septem, Dulcis, Acer, Ponticus,Austerus, Salsus,Acutus,Amarus. *Alci. c. 9.*

Saporis dulcis natura omnium reliquorum saporum naturæ contraria est:nam dulcis humorem linguæ inhibitum perfūdit & delinit,acer turbat,& dispergit,acutus inflammat,& ad supera elevat,amarus vehementer abstergit,liquefacit:salsus lenius purgat & permolit, ponticus obstruit meatus linguæ & contrahit asperius, austerus idem facit, sed lenius. *Idem ibid.*

Sapor acer,& austerus linguam arefacit & contrahit ille magis, iste minus:amarus & salsus abstergit,ille magis,iste minus:acutus calefacit & dividit & accendit: acida lubrica subtilitate penetrans commiscet humores, crassioréque subtilioribus circumfundens facit, ampullas, dulcis calidus & humidus tanquam naturæ consentaneus linguæ blanditur. *Ficin. in Plat. Tim. cap. 60.*

Saporum suavium pars subtilis recreat vitalem cordis spiritum crassior per digestionem in ventre, & iecore ipsum recreat spiritum vitalem, *idem ibid.*

Saporem acidum qui maximi frigoris pēne gustu stuporem inducentis perpetuo comes est, cum salso coniungere & carnis generatione pro fermento ponere absurdum est in Philosophia. *Iac. Carpen. in Alcian. defensione.*

Sapores Plato non voluit explicare per figuras, ut Pythagorici, & Democritus, sed ex sensuum affectionibus. *Idem in Alciat. cap. 35.*

Omnino sapor eius est partis animi affectio, quæ alendi vim habet. *lib. de sens. c. 1.*

Evidentius est nobis saporem genus, quam odorum. *lib. de sens. c. 4.*

Sapores omnes crassiori quadam natura constant. *ibid.*

Est sapor ea affectio, quæ à siccitate in humore gignitur: quadam commutatione efficiens, ut gustatus qui esse poterat,reipsa sit. *ibid.*

Frigus & congelatio, tum sapores labefactant, tum odores, præsertim, cum calorem qui est causa efficiens & author, frigus gelúque deleat. *lib, de sens. c. 5.*

Nihil saporis sensum facit sine homine, omniáque eius generis vel humida suht re ipsa,vel esse possunt. *lib. 2. de Anima c. 10 Text. 102.*

Saporum genera colores ita imitantur, ut simplices contrarii sint dulcis & amarus, quos sequantur; illum quidem pinguis & crassus, hunc salsus: quibus interiecti sunt acer, austerus, acerbus & acidus. Hæc enim fere sunt saporum varietates. *ibid. Text. 105.*

Coniunctus est cum gustatu sapor. *lib. 7. de natur. c. 2. Text. 12.*

Vide Sensus.

Satanas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SAtanas, adversarius, Hebr. *Satan.* in novo Testamento satanas & Satan, à verbo Hebr. *Satan* adversatus est, adversarius fuit,odiose alicui se opposuit,inimicus fuit.Tam de homine quam de diabolo dicitur. *Sitnah.* adversatio,adversativa oratio,rixa, inimicitia, odium. *Gen. 16 21. Esdr. 4. 6.* Vide de Satanæ nomine quibusdam attributo, *Psal. 109. 20.* & *71. 13.* item *Num. 22. 22. 23. 1. Sam. 29. 4. 2. Sam. 19. 23. 1. Reg. 5. 4.* & *11. 14. 23. 25.*

¶ LOCI BIBLICI.

Satanæ nomen etiam hominibus accommodatur, qui Dei voluntati adversantur, vel obstinata malitia, ut Iudas,Ioan. 9. vers. 7. vel incogitantia quadam aut arrogantia,ut Petr. Matth. 16. ver. 23. Satanæ tradi, 1. Cor. 5. ver. 5. 1. Timoth. 1. ver. 20. nihil aliud est,quam fieri sicut ethnicum & publicanum, Matth. 18. ver. 17. id est ius Christianæ civitatis usque ad resipiscentiam amittere, sive excommunicari. Satanæ denique mancipari qui extra Ecclesiam regnat. Satanas, Deus huius seculi dicitur, 1. Cor. 4. v. 4. quia sese illi veluti Deo manciparunt homines huius seculi. A Deo impetrata facultate, percutit Iobum, Iob. 1. vers. 12. est spiritus mendax in ore omnium Prophetarum, Achab 1. Reg. 21. ver. 22. Apostolos appetiverat, Luc. 21. vers. 31. in Iudam proditorem ingreditur. 22. v. 3. ut fulgor è cœlo cadit, Luc. 10. ver. 18. in Angelum lucis transformatur, 2. Cor. 11. v. 14. Colaphis cædit Paulum, 12. vers. 7. impedit Paulum 1. Thess. 2. vers. 18.

¶ SIMILITUDINES.

Laurentij Iustiniani Patriarch. Quemadmodum inire satagentibus conflictum cum hostibus visibilibus, perneccessarium est non solum scire quomodo evadant insidias inimicorum, ac detegant eorum machinamenta: sed etiam qualibus ei resistant viribus, atque prudentia illorum conterant vires atque contumaciam: Æquè in spiritualibus certaminibus

taminibus non ignorandum est, qua ratione Satanæ insultus evadas, ejusque vires divino auxilio frangas. *In ligno vitæ, cap.5. de Orat.*

Quemadmodum si quis stellas cœli, aut pluviæ guttas, seu arenam maris dinumerare voluerit; cassò consumitur laborc ita quicunque varias dæmonum fraudes ad plenum referare conatus fuerit, in vanum defudabit, mille enim artifex est: ac licet artibus suis seipsum interdum prodat, instar tamen tortuosi cólubri anfractibus suis, ex lubricis hominum manibus defluit, etiam dum teneri putatur. *De disciplina ac perfectione monastica, c.1.*

Consueverunt ut plurimum homines, quandocunque aliquod difficile aggressi sunt opus, cum ad id peragendum impares se viribus senserint, mox ab amicis ac domesticis subsidia quæritare: quatenus quæ propria nequeunt virtute proficere, alieno valeant adjutorio. Hac malitiæ arte, hoc sagaci ingenio ut etiam solet humani generis antiquus hostis, & servorum Christi implacabilis inimicus. Cum enim ad debellandos atque exercendos piorum animos, ex superna dispensatione constitutus sit, tentare nunquam desinit: verum cum divinitus prohibeatur ne obsit piis, eos tamen per suos amicos ac domesticos vexare nititur, & tentandum humano utitur instrumento, & potissimum adversus eos, qui Christo associati sunt. *De disciplina Monastica, c.14.*

Vide Diabolus, Dæmon.

Satelles.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SAtelles, miles mercede conductus, à latere principis, & custos Cæsaris: Græc. δορυφόρος & Hebr. *Schoter*, sceptiger, qui gestat virgam, seu baculum. De satellite & de magistratu seu præfecto etiam, intelligitur. Satelles item dicitur, qui fontibus capiendis præest, qui & apparitor & viator dicitur. Horatius de viro probo dicit quod videtur & est: *Virtutis vera custos, rigidúsque satelles.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Agasicles dicebat posse quemvis principem, & regem sine satellitio regnare, qui sic subditis imperaret, ut filiis pater. *Plut. in aphoph.*

Sigismund. Imp. Albertus Austriæ dux (qui mortuo Sigismundo Cæsare, cujus erat gener,) regnum Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano Imperio suscepit, cum diceret principes amore civium cautos esse oportere, Sigismundus respondit: Et fida custodia infortunium excludit. Docuit autem Imperator potentissimus, non satis esse ut principes, fidos habeant subditos: sed addendos etiam esse satellites, & corporis custodes, præsertim in florentiori ætate. *Æneas Sylvius lib. commentariorum de reb. gest. Alphonsi.*

Alphonsius castigatus ab aulicis suis, quod regiæ majestatis oblitus, sine satellitibus & satrapis prodiret in publicum: Non opus est, inquit, ut ipse mulsum sibi timeat, qui neminem habet quem ita læserit, ut aliorum etiam manu sit defendendus. Ostendit autem supervacaneam esse satellitum turbam, si quis ita se erga subditos gerat, ut ubique sine injuriæ timore solus esse possit. *Panor. lib.2. de Alphonsi reb. gest.*

Thomas Pontanus subinde dicere solitus est: Amorem quidem inermem incidere, dormire autem loricatum. Notabat autem principes, qui licet benevolentiam & amorem suorum non ignorent, habent tamen nocturno præcipuè tempore, qui armati propè custodias agant, ut extra omne periculum somnum dulcissimum capiant. *Iacob. Spieg. in secund. Æneæ Silvij librum de rebus gestis Alphonsi.*

Vide Miles, Militia.

Scabies.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SCabies, Græcè ψώρα ας, ή, & ψωρός ά, όν, Scabiosus dicitur. Dicitur autem à Scaber, quod est asper: quoniam scabies asperitatem in cute faciat. *Vir.*

Exesa inveniet scabra rubigine pila.

Hinc etiam scabrities, asperitas scabræ, aspere.

¶ LOCUS BIBLICUS.

Scabie percutiuntur inobedientes, Deut.28. vers.27.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

De Scabie. DIAL. LXXXV.

Francisci Petrarchæ.

DOD.

Scabie premor importuna. R. Iam non miror si angores meros ægrè fers: quando id luges, qui dulce aliquid immixtum est. D. Gravi vexor scabie. R. Sunt qui hanc salubrem dicant: Ego autem ne tam mœstæ rei lætum nomen tribuam, artam potius salutis: sive ad salutem viam dico: Mollis est qui asperitatem vitæ brevem respuit: cujus exitus sit jucundus. D. Arida me scabies exercet. R. Iam horologio non egebis: erit tecum quæ te noctibus excitet: & quæ honesto cujuspiam fortassis officio vigilem reddet: nemo piger quem non scabies sollicitum faciat. D. Scabie torqueor. R. Morbus ignobilis, sed nobilis cura est labor, ætas, balnea, privilegium, diæta: si nec ista profuerint, ad patientiæ medicinam recurrendum erit: Illa omnibus morbis utilissima est. D. Scabie crucior tædiosa & fœda. R. Neutrum nego: ubi ergo Publius molestum otium podagrici pedes dixit: me sinente potest addere: mœstum negotium scabiosi manus: Sed quid dices, si quo fœdior moribus: eo pulchrior patientia est? quid si parvo ex malo bonum ingens ejicis? Hæc nimirum una est rerum quæ contemptum corporis maximè pariunt: quo nihil est melius mortali. D. Totum me scabies occupat. R. Totum te, verum est: id quidem metuo: sed plus est forsitan quod quæ dicere voluisti: totum enim corpus intelligis: sed est vobis invisibilis animorum scabies, cupiditas ac libido & pruritus quidam ulciscendi quærendíque: qui quo magis scalpitur, acrius æstuat: hunc nec tolli, nec leniri poscitis nec sentitis quidem, tanto minor vobis est semper vestri cura quàm corporis.

Scabie, tabe, lippitudine capiuntur, qui appropinquantur, ab aqua autem intercute, febre, aut stupore attonito, aut aliquo ex numero cæterorum malorum capi nequeunt: à lippitudine quidem, qua oculus pars corporis nobilissima est: cæterum maximè omnium rei sibi objectæ similis reddi potest, quippe facile moveatur ab eo, quod moveat: itaque fit, ut cum perturbatum aspicit oculum, facile etiam ipse perturbetur, & talis contagio ideo fit, quia spiritum vitiat, & gravem reddit: & omnes morbis iis cito arripiuntur, qui spiritu corrupto proveniunt: quale est omne pestilens genus: & qui appropinquaverit talem trahit spiritum qualem æger reddiderit. At scabies magis quam lepra, & cætera vitia ejusdem generis efficere potest, quoniam per summa corporis eat, & humore manat glutinoso: omne enim genus prurientium tale est: atque id quod ipsum, quia per summa pervenit: glutinosum est, cætera per suam siccitatem persistere nequeat. *Arist. probl. sec.7. n.4.*

Scabies, lippitudo, tabes, cur sunt mala contagiosa? febris apoplexia, non transeunt in alium? quoniam oculus humidans affectione opportunè depravatur: tabes expirando impurum aërem reddit, qui tractus & ab homine sano, facile pulmonem vitiat, & scabies cum per summa corporis sit, facile propagari potest: febris verò, & hujuscemodi cum nihil putrefaciens emittunt, suum in alios vitium transmittere nequeunt. *Alex. aphr. pro.6.2.n.43.*

Vide Morbus.

Scandalum.

¶. DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SCandalum, Græca dictio est, σκάνδαλον, ου, τὸ, ita & σκανδαλίζω. Et est dictum aut factum minus rectum, præbens alteri ruinæ occasionem. *Secund. B. Thom. 2.2. q.43.*

Scandalum largè sumitur pro quolibet impedimento alicui præstito in via aliqua, quam prosequi intendit *Secund. eund. Secund. Secundæ, quæst.43. art.19.*

Scandalum, πρόσκομμα, offendiculum datum, vel acceptum. Hebr. *Michschol, Machschelach, Kischalon*, à verbo: *Caschal*, Impegit, offendit, corruit. Metaphora sumpta à pedum offendiculis variis & lapsu impingentium, ad lapsus animi.

¶ LOCI BIBLICI.

Scandalum seu offendiculum proximum nec in vita nec in doctrina ponendum, Levit.4.3. Num.31.v.16.2.Sam.12.13.1.Esdr.8.v.22. Prov. 28.vers.10.2.Macch.9.v.24.Matth.17.v.27.& 18.v.6.Marc.9.v 43.Luc. 17.1.Ioan.15.1.Rom.14.vers.1.15. 1.Corinth.8.1.&c.10.3.2.Corinth.6. 31.Thess.3.22.

Scandali ex Christo occasionem capere, valde noxium, Luc.7.v.23.

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Sicut necesse est ignem calere, & nivem frigere, ita est necesse ut iniquitas mundi erroribus plena, scandala pariat, perfectorum vero charitas pietatis operibus luceat. *Hier. in Matth.18.*

Qui scandalizatur, parvulus est, majores enim scandala non recipiunt. *Ibid.*

In quantum possumus, sine peccato vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum oritur, utilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. *Greg. in Ezech.*

Non omnium scandala æqua sunt lance pensanda: aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, & aliter Pharisæorum: illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt: isti quia oderunt. *Bern. de præcepto. & disp.*

Constat, ubi veritas necessaria in causa non est, nec licitè scandalum quolibet posse cõmitti, nec justè præcipi, nec innoxiè consentiri, *In ep.*

Nemini blanditur veritas, neminem palpat, nullum seducit, aperte denunciat, quoniam væ homini illi per quem scandalum venit, *super Cant. serm.9.*

¶ SIMILITUDINES.

Chrysostomi. Sicut ubicunque fuerit triticum, necesse est ut inveniatur illic & zizania. Sic ubicunque fuerit bonum Dei, illic erit & scandalum inimici. *in c.6. Matth. homil.33.*

Sicut quod de alto cadit, grandem sonum facit, ut audiant omnes. Sic & de alto gradu cadit, ruina illius ubique auditur. *In Matth.21. homil.*

Sicut in corpore, aliquo quidem membro corrupto, non est magnum damnum: oculis vero læsis, vel capite contrito, totum corpus inutile redditur: Sic & qui in alta quadam tanquam virtutis specula cum multa claritate constituitur; ab hominibus admirationi habitus quando cecidit, magnam ruinam & jacturam facit, non tantum quia ex alto cecidit, sed quoniam aliis multis scandali materia est, in ipsum respicientibus. *Homil.4. de verbis Apostoli: Modico vino utere.*

¶ EXEM

¶ Exempla Biblica.

Scandali Phariſaici, ſive accepti *exempla*: Quidam Scribæ, Matth.9. verſ.2.3. Phariſæi.v.10.12.& 15.v.12. Ioan.7.v.46.52. Actor.9. verſ.14. Iudæi, Marc.6.v.3. Ioan.5.v.17.18.& 6.verſ.51.52.& 7.v.31.46.& 8. verſ.44.48.56.57.59. Actor.11.v.2.3. quidam Iudæi. Act.13.v.42.43. 44.45.& 28.v.28.29. Nazareni, Matth.13.v.57. Marc.6.v.3. Phariſæi & Scribæ, Luc.15.v.2. quidam ex diſcipulis, Ioan.6. verſ.60. Conſilium Ieroſolymitanorum, Actor.4. v.2.3.4.5. Scandali vitati *Exempla*: Chriſtus & Petrus. Matth.17. verſ.17. Paulus, Actor.16. verſ.3.& 21. verſ.24.26. quicunque ſcandalo eſſe nobis poſſunt vitandi, Exod.43. v.12. Deut.7.v.2.16.& 13.v.1.&c. Matth.5.v.29.& 15.22. Marc.9.v.42. Rom.26.v.17.

Vide Peccatum.

Scelus.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Senec. in Hippo.

Cur omnium ſit culpa paucorum ſcelus?

Idem in Troad.

Quid iuſſa ceſſus agere? ad autores redit
Sceleris coacti culpa.

Idem in Thyeſt.

Sæpe in magiſtrum ſcelera redierunt ſua.

Idem in Herc. fur.

Proſperum ac felix ſcelus
Virtus vocatur.
Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?
Sæpe error ingens ſceleris obtinuit locum.

Iuven. Satyr.13.

Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Nullum eſt aliud latronum beneficium, niſi ut commemorare poſſint, is ſe vitam dediſſe, quibus non ademerint. *Cic. Phil.2.*

Tuta eſſe ſcelera poſſunt, ſecura non poſſunt. *Senec. epiſt.98.*

Difficillima eſt cujuſque graviſſimi ſceleris fides.

Scelera non habent conſilium. *Quint. lib.4.*

O ſuperbiam inauditam, in facinore gloriari! *Cic. ad Brut.*

Facinore admiſſo, ad ſanitatem reverti pudet. *Cæſ. de Bell. Gall.*

Occidi non eſt pœna, ſed exitus.

Cædes manifeſta expiatur ſalutem pecunia. *Liv. lib.1.*

Scelus quoddam eſſe timebis arma in bello prædata à domeſticis ad templum deferre, niſi Deus aliud dicat. *Plat. de rep. Dial.5.*

Vide Malitia, Vitium.

Schola.

¶ Definitio et Etymol.

Schola, ludus literarius, gymnaſium, παιδευτήριον, διδασκαλεῖον φοιτητήριον, φροντιστήριον, à verbo Græco σκολάζω, vaco: quia cæteris rebus emiſſis liberalibus ſtudiis pueri vacare debent: vel à vacatione, ſeu relaxatione ſtudiorum. Inde Auſonius, *Graio Schola nomine dicta eſt, iuſſè laboriferis tribuantur ut otia Muſis.*

¶ Exempla Biblica.

Scholarum & Academiarum inſtitutarum exempla: in veteri teſtamento, I. Samuel Heli diſcipulus, Samuel apud Heli ſacerdotem verſabatur; 1.Sam.3.v.1. II. Grex prophetarum, 10. v.5.& 6.verſ.12. III. Puer Eliſæi, 2.Reg.9.verſ.1. IV. Duodecim Apoſtoli, Luc.6.verſ.13. V. Septuaginta diſcipuli. Luc.10.verſ.1. Præter duodecim Apoſtolos, etiam ſeptuaginta eligebat Chriſtus diſcipulos, qui in ſua Schola enutriti, & donis miraculorum ornati & inſtructi, ablegabantur, Luc.10. verſ.1. ut paſſim in Iudæa Evangelium Chriſti prædicarent. VI. Diſcipulis Ioannis, Ioan.1.v.28. Ioannes Baptiſta quoque habuit ſcholam, in qua præ aliis quoſdam diſcipulos habuit, quos in vera doctrina inſtituit: Patet id ex Ioan.1.verſ.28. VII. Schola Ieroſolymitana, Matth.1.1. verſ.13. Scholam aliquam fuiſſe Ieroſolymis, in qua juventus in ſtudiis præſertim ſacrarum literarum informabatur, vel inde colligi promptum eſt, quod Phariſæi etiam ſuos habuerint diſcipulos, Matth.22. verſ.15.16. VIII. Polus Gamalielis diſcipulus. Actor.22. verſ.3. ubi commemorat ipſemet Paulus ſe ad pedes Gamalielis legis doctoris diligenter in patria lege inſtitutum eſſe. IX. Synagoga libertinorum, Actor.6. v.6. ubi fit mentio eorum, qui fuerunt ex Synagoga Libertinorum, & Cyrenenſium & Alexandrinorum & Cilicum, & Aſianorum, diſputantium cum Stephano. Vnde apparet diverſa ſcholarum genera fuiſſe Ieroſolymis. X. Schola Athenienſium, Actor.17.verſ.18. XI. Schola Corinthiaca, Actor.19. verſ.8. Et Tyrannus quidam Corinthi ſcholam habuiſſe dicitur, Actor.9.v.8. XII. Domeſticæ ſcholæ: Paulus, Rom.16.verſ.5. & 1.Cor.16.v.19. meminit congregationis, quæ fit in domo Nymphæ. XIII. Timotheus Pauli diſcipulus, 2.Timoth.3.verſ.10. verſ.14. ſcholas Eccleſiaſticas ſingulos Apoſtolos, ubicunque locorum egerint, apparuiſſe, non tantum eo videntur, quod paſſim in Synagogis docuerint. Actor.13. verſ.14.5.42. ſed etiam quod ſuo ſemper habuerunt diſcipulos, quos in ſacris literis inſtituerunt, & ad miniſterium præpararunt, Paulus enim ſe Timotheum docuiſſe teſtatur 2.Tim.3. v.1.1.14. & 2. XIV. chola Alexandrina. Alexandriæ ab antiquo fuiſſe ſcholam teſtatur. *Euſebius lib.5. c.6.*

Vide Doctrina, Diſciplina, Inſtitutio, Philoſophia, Virtus.

Scientia.

¶ Definitio et Etymolog.

Scientia, Græcè ἐπιστήμη, ης, ἐπιστήμων, ὀνος, ὁ, ἡ, ſciens dicitur. Eſt autem ſcientia habitus demonſtrativus. *Secund. lib. Ethic.*

Scientia eſt determinatio intellectus ad alteram partem cum certitudine.

Scibile dicitur ſecundum potentiam, ſcientia vero ſecundum actum, vel habitum, ideo non ſunt ſimul natura. *Ex B. Thom. 1.part. quæſt.37. artic.7.*

Scientia à ſcio dicitur. Scire autem propriè eſt, rem ratione & per cauſam cognoſcere. Quid autem à ſapientia ſcientia differat, vides.

Scientia eſt intelligentiæ, ingeniiſque viribus excitata ex univerſalibus principalibuſque veris ac neceſſariis, & primis ac immediatis.

Scientia. Heb. *Dahaih madaathh*, a verbo *iadhahh*, novit, ſcivit, cognovit, agnovit. Hinc εἴδω, εἰδέα, ſcio, conſpicio.

¶ Loci Biblici.

Scientia pro doctrinæ divinæ cognitione, 2.Cor.11. verſ.16. pro uſu & peritia, 8.v.7. Scientia vera quæ, 1.Cor.1.v.2 Col.2.v.2.3.1.Timoth.6. v.20.1.Ioan.5.v.20. ſcientia à Deo 1.Sam.2.v 3.Dan.1.v.17. ſcientia inflat, 1.Cor.8.v.1. ſcientiam labor comitatur. Eccleſ.1.18. ſcientia particularis in piis requiritur, Ioan.11.v.22.2.Cor.5.v.1.Ioan.1.v.15.18.& 5. v.19. ſcientia Ieſu Chriſti Philipp.3.v.8. ſcientia ſalutis, Luc.1.verſ 77. ſcientia veritatis, 1.Timoth.3.v.7. ſcientia falſo nominata, 1.Timoth.6. verſ.20.

Scientiarum Dominus eſt Deus, 1.Sam.2. v.3.

¶ Patrvm Sententiæ.

Non omnis qui ignorat immunis eſt à pœna. Ille enim ignorans poteſt excuſari à pœna, qui, quod diſceret, non inveniret. Illis autem hoc ignoſci non poterit; qui, habentes à quo diſcerent, operam non dederunt, *Auguſt. lib. quæſt. & habet diſt.38. can. Nō omnis.*

Hæc tota ſcientia magna hominis, ſcire, quia ipſe nihil eſt per ſe, & quoniam quidquid eſt, ex Deo eſt, & propter Deum eſt, *Idem ſuper Pſalm.70.*

Qui ſe dicit ſcire quod neſcit, temerarius eſt: qui ſe negat ſcire quod ſcit, ingratus eſt. *Idem in ſermone de Aſcenſione.*

Animæ non imputatur ad reatum, quod naturaliter ſcire non poteſt, ſed quod ſcire non ſtuduit, & quod dignam facultati comparandæ, ad recta facienda operam non dedit. Loqui enim non poſſe, & ſcire non poſſe, infanti naturale eſt, quia ignorantia illo modo inculpabilis eſt, ſed & humanis affectibus blanda atque grata. Non enim ullo vitio illam comparare neglexit, aut vitio quam comparaverat, amiſit. *Idem lib.3. de liber. arbitr.*

Vera ſcientia afficit, non extollit: nec ſuperbientes, quos impleverit, ſed lamentantes facit, qua quiſque cum repletus fuerit, priori loco ſe ſcire appetit, & jam ſui conſcius tanto per illam robuſtius ſapit, quanto ſe infirmum in illa verius recognoſcit. *Greg. lib.23. Moral.*

Magna virtus boni eſt cognoſcere malos, & firma tutela ſalutis ſcire quod fugias. *Ioan. Chryſ. de Cognoſcibilibus ab homine.*

Præcedit enim ſcientia virtutis cultum. Quia nemo poteſt fideliter appetere quod ignorat, & malum niſi cognitum ſit, non timetur. *Idem in Politica lib.3.*

Ad majoris culpæ cumulum pertinet, ſcire quenquam quid ſequi debeat, & ſequi nolle quod ſciat. *Iſid. lib.2. de ſummo bono.*

Plerique accepta ſcientia literarum, non ad Dei gloriam, ſed ad ſuam laudem utuntur, dum de ipſa extolluntur, & ibi peccant ubi peccant emendare debuerunt. *Idem lib.3. de ſummo bono.*

Sunt qui ſcire volunt eo fine tantum ut ſciant, & turpis cutioſitas eſt. Et ſunt qui ſcire volunt, ut ſcientiam ſuam vendant, verbi gratia, pro pecunia, pro honoribus, & turpis quæſtus eſt. Et ſunt qui ſcire volunt ut ſciantur ipſi, & turpis vanitas eſt. Et ſunt qui ſcire volunt, ut ardentius ædificent, & charitas eſt. Et ſunt qui ſcire volunt, ut ædificentur, & prudentia eſt. *Bern. ſuper Cant. ſerm.36.*

Vides quod non probat malum ſcientes, ſi modum ſciendi neſcierūt? Vides quomodo fructum & utilitatem ſcientiæ in modo ſciendi conſtituit? Quid ergo dicit modum ſciendi, niſi ut ſcias; Quo ordine, quo ſtudio, quo fine unumquodque ſcire oporteat? Quo ordine? ut illud prius, quod maturius movet ad ſalutem. Quo ſtudio? ut illud ardentius, quod vehementius ad amorem. Quo fine? ut non ad inanem gloriam & oſtenſionem, ſed ad tuam & aliorum ſalutem. *Idem ſuper Cant. ſerm.36. exponens illud 1.ad Cor.8. Si quis exiſtimat ſe ſcire.*

Scientia parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetrationem. *Idem lib. Meditationum.*

Quia quæſiviſti à me in Chriſto mi chariſſime Ioannes, qualiter te ſtudere oporteat in theſauro ſcientiæ acquirendæ. Tale à me tibi ſuper hoc traditur conſilium, ut per rivulos non ſtatim in mare eligas introire, quia per faciliora & ad difficiliora oportet devenire. Hæc eſt ergo monitio mea, & inſtructio tua. Tardiloquum te eſſe jubeo, & tarde ad locutorium accedere. Conſcientiæ puritatem amplectere. Orationi vacare non deſinas. Cellam frequenter diligas, ſi vis in cellam vinariam introduci. Omnibuſq; te familiaritatē exhibe. Nihilq; penitus dē factis aliorum

aliorum intromittas. Nemini te multum familiarem ostendas: Quia nimia familiaritas parit contemptum, & subtractionis subitò materiam submministrat. De verbis & factis secularium nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias. Sanctorum & bonorum vestigia imitari non desinas. Non respicias à quo audias; sed quidquid boni dicatur memoriæ recommenda. Et quæ legis & audis, fac ut intelligas: De dubiis te certifices, & quidquid poteris, in amariolo mentis reponere satage, sicut cupiens vas implere. Altiora te ne quæsieris. Ita sequens vestigia, frondes & fructus in vinea Domini Sabaoth utiles, quandiu vitam habueris, proferes ac produces. Hæc si sectatus fueris, ad id attingere poteris quod affectas. S. *Thom. de Aquino in epist. de modo acquirendi scientiam.*

Via ad Deum est scientia, quæ ad institutionem rectè & honestè vivendi pertinet. Est disciplinæ bonitas & beatitudo. Per scientiam itur ad disciplinam, per disciplinam itur ad bonitatem, per bonitatem ad beatitudinem, *Hugo de instructione novitiorum.*

Si quis familiariter scientiam amare didicerit, & ei sæpius vacare voluerit, jucundam valde reddit vitam, & maximam in tribulatione præstat consolationem. *Idem in Didascal. lib.* 3.

Quis enim scire contentus est, non expetens aliquem fructum scientiæ? *Lactant. Firmia. divinar. instit. lib.* 3.

Scientia est Deum noscere: virtus colere, in illo sapientia, in hoc justitia continetur. *Idem lib.* 6. *epist.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Antho. sac. Jac. Bill.

In quo vera scientia sita sit.

Pythagoras olim quod senserint, aut quid acutus,
Chrysippus, vel quid Priscus Anaxagoras:
Scire etiam quid Pythagoras, Zenóque Platóque:
Tradiderint, & quid magnus Aristoteles.
Scire etiam, quotnam fuerint Bacchique Iovésque,
Inscitum scire hoc, & sine fruge, veco.
Longè alia est murto & melior doctrina piorum:
Nam lachrymas imo pectore gignit eas.

Ibidem.

Scit legem, doctéque tenet iussa omnipotentis:
Qui quod novit agens, diligit id quod agit.
Non satis est Domini præceptum valuere lingua:
Bis meminit Legis, qui memor est operis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sublata cognitione & scientia, tollitur omnis ratio, & vitæ degendæ & rerum gerendarum. *Cic. lib.* 2. *de fin. bonor. & malor.*

Scientia est in anima sicut accidens in subjecto.

Multa sunt scibilia, quorum non est scientia,

Scibile est prius quam scientia, & sensibile quam sensus.

Scientia est de numero permanentium, & discibile mobilium:

Si quis mediocriter scivit scientiam, nisi grandis fiat permutatio ab ægritudine, vel aliquo hujusmodi, non recedit.

Quod scientia festinata non crescit, mediocriter autem sumpta augmentatur & crescit. *Boët.*

Quam magnos fructus affert scientia, dividendi studiosis hominibus.

Scientia dividendi reddit dociles auditores. *Idem libro Divisionum.*

Scientia est habitus demonstrativus, cum enim assentitur quisque quodam certo genere, habétque penitus cognita principia: tum scire ac tenere rem dicitur. *lib.* 6. *Ethic. cap.* 3.

Scientia quid sit hinc perspicuum est, si accuratè disputare, non consectari similitudines placet, quod omnes existimamus, quæ scimus, secus evenire non posse. *Ibid.*

Quod sub scientiam cadit, id omne necessarium est: ideoque æternum. *Ibid.*

Sciétia doceri videtur posse: & quidquid sub scientiã cadit, doceri. *Ib.*

Scientia in iis est quæ permanent, diuturnáque sunt: etiamsi scientia aliquis sit mediocriter instructus: nisi ut morbi aut alicujus ejusdem generis, per magna inciderit mutatio. *In Categorius c.* 8. *de Qualitate.*

Scientia & artes ex demùm certissimæ sunt quæ in primis maximè versantur. Quandoquidem quæ & paucioribus dicuntur, iis sunt, quæ ex additione, certiores: ut Arithmetica, quam Geometria. Ea etiam quæ causas considerat, ad docendum est aptior, præsertim cum ij doceant qui causam cujusque rei afferunt. *lib.* 1. *Maiore. Metaph. cap.* 2.

Qui scientiam per se suáque causa sequitur, is eam artem quæ hoc nomine dignissima est, maximè expetit: cujusmodi est ea quæ in eo quod maximè sub scientiam cadit, cernitur. *Ibid.*

Eorum quæ casu aut fortè fortuna fiunt, nulla potest esse, quæ ex evidenti probatione oriatur, scientia. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 24. *T.* 43.

Una scientia est, quæ in uno quodam genere versatur, earum rerum quæ ex iisdem primis initiis constare cernuntur: quorum initiorum aut partes aut affectiones sunt illa, quæ per se convenire illi generi conspiciuntur. Diversæ autem sunt, quorum principia nec eadem sunt, nec alia sub aliis continentur. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 23. *T.* 42.

Omnino quod unius scientiæ est, convenire alteri non potest: nisi forte cum una erit ad alteram affecta, ut in una altera contineatur: quomodo ad Geometriam Optice, & ad Arithmericam Musica affecta est. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 7. *T.* 26.

Ego scientiam appello, perceptionem illarum propositionum, quæ nullo medio confirmari possunt. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 26. *T.* 44.

Omnes homines natura trahuntur & ducuntur ad scientiæ cognitionísque cupiditatem, *Metaph. lib.* 1. *maiore. cap.* 1.

Omnis ars & scientia principia quædam & causas in quoque eorum, quæ ei proposita sunt, quærit. *Lib.* 10. *Metaph. cap.* 6.

In rebus præclaris, quæque in honore & pretio habentur, scientiam numeramus, & aliam alia majorem ac præstantiorem existimamus; vel quod certior sit, vel quod in rebus & præstantioribus, & majorem admirationem excitantibus versetur. *Lib.* 1. *de Animo, cap.* 1. *T.* 1.

Illa est accuratior & prior scientia, qua simul & quod res sit, & cui sit, non autem quod sit tantum percipitur: quam si qua sit, qua rei tantum causa cognoscatur. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 23. *T.* 42.

Illa semper est certior scientia, quæ in eo subjecto versatur, quod est omnino à sensuum judicio disiunctum: quam quæ in re versatur ad sensum maximè accommodata. *Ibid.*

Accuratior est scientia, quæ simplicioribus elementis constat, ea cujus elementa non nisi ex aliqua adjectione intelliguntur: qua ratione Geometria præstat Arithmeticæ. *Ibid.*

Perspicuum est tria esse genera scientiarum, quæ rem animo cernunt Physica, Mathematica & Theologia. *Lib.* 10. *Metaph. c.* 8.

Scire cur res sit: nihil est, quam primam cujusque causam nosse. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 10. *T.* 30.

Scientiam & intelligentiam in arte potius inesse, quàm in usu & experientia censemus: sapientioréque eos qui arte præditi sunt, iis qui usu artis valent, judicamus: quod sapientia pro scientia & cognitione magis omnes sequatur. Id autem propterea fit, quod hi causas rerum cognitione habent, illi non item. *Maiore lib. Metaph. cap.* 1.

Quoniam id quod certo scimus, non potest se aliter habere, illud profecto sequitur, rem esse necessariam, quæ sub scientiam cadit demonstrativam. Atqui scientia demonstrativa est, quam tum habemus, cum mente percipimus alicujus rei demonstrationem. *l.* 1. *de Demonstr. cap.* 4. *T.* 7.

Semper in iis quæ priora & antiquiora sunt, ars & scientia versatur, *lib.* 2. *Metaph. cap.* 2.

Vnius rei hoc ipso quod una sit, una est scientia. *Lib.* 2. *de Demonstr. cap.* 2. *T.* 3.

Scire tribus modis dicitur, nempe aut cognitione universali, aut particulari, aut actu & operatione, quare totidem modis intelligitur hallucinari. *Lib.* 2. *de prima resolut. c.* 21.

Omne quod sub scientiam cadit, non potest aliter se habere. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 6. *T.* 15.

Scire quamobrem res est, nihil est quàm rei causam nosse. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 7. *T.* 19.

Hoc inter sensum & scientiam interest: quod si scientia amissa sit, rursum comparari potest: sensus semel erutus, & amissus, non potest recipi. *lib.* 1. *Topic. c.* 11.

Qui scientia præditus est, is maximè in iis est quæ cum aliquo conferuntur. Quod hinc scire licet, quia scientia non oritur in nobis, cum alicujus partis motus antecessit: sed alicujus anticipatione: Experientia enim quæ in parte versatur, universæ rei scientiam adipiscimur. *Lib.* 7. *de Natu. c.* 3. *T.* 10.

Quievisse & instituisse intelligentiã, id demũ scire ac sapere dicimus.

Scientia quæ ex habitu actionem eduxit, omnino idem quod res quæ ei proposita est, valet: ea vero quæ in habitu solum posita est, ordine quodam temporis in uno homine, illa antiquior est: omnino vero ne temporis quidem ordine. *Lib.* 3. *de Animo, c.* 5. *T.* 20.

Hoc est per se, non per accidens scire: quando aliquid eo modo alteri convenire intelligimus, quo illi convenit: idque per principia, quæ sunt illi, quia illud ipsum est, propria, *lib.* 1. *de Demonstr. c.* 7. *T.* 23.

Sunt tria illa natura in omni scientia necessaria: res de qua aliquid concluditur: illud ipsum quod inesse alteri ostenditur: & ipsa principia, ex quibus elicitur conclusio. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 8. *T.* 25.

Nos id sæpè ad rem sciendam satis esse existimamus: si modo ex veris ac primis quibusdam sumptionibus constet ratiocinatio: cum tamen multo secus res habeat. Necesse est enim, ut illa præterea cum iis, quæ in eo genere prima sunt, naturæ quadam conjunctione sint consociata. *Lil.* 1. *de Demonstr. c.* 8. *T.* 24.

In scientia non spectatur, quid rectum, cum ne peccatum quidem: & opinionis quod rectum est, appellatur veritas. *Ethic. lib.* 6. *c.* 9.

Ne per sensum quidem ulla oritur scientia. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 24 *T.* 43.

Scientiam rerum mensuram dicimus, & sensum pari ratione, quod ex iis aliquid cognoscimus. Quanquam mensura eorum alia sunt potius quam ipsa aliorum. *Lib.* 19. *Metaph. c.* 3. *T.* 5.

Omnis ars & scientia, quæ rationis & mentis est, vel rationis aliqua ex parte est particeps: in principiis ac causis, vel certioribus, vel minus talibus versatur. *Lib.* 15. *Metaph. c.* 1. *T.* 1.

Vsu atque exercitatione hominibus ars & scientia comparatur. *Lib.* 1. *maior. Metaph. c.* 1.

Sunt scientiæ propemodum infinitæ. Vnde etiam planum est, demonstrationes infinitas esse, quæ eadem veræ sunt reprehensiones. *Lib. de vepreh. Soph. c.* 8.

Scientia est ars quæ in rerum contemplatione cernitur, & id quod ei propositum est, eadem sunt. *Lib.* 3. *de Animo, c.* 4. *T.* 15.

Nosse quidem quod res sit, est eorum qui eas artes exercent quæ sensuum judicio continentur: cur autem ipsa res sit intelligere, eorum est qui scientia & doctrina sunt perpoliti. Hi enim sunt qui perspectas habent singularum rerum ex suis causis demonstrationes, ac sæpenumero, quod res sit, ignorant. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 10. *T.* 30.

Scientia & res quæ sub scientiam cadit, differt ab opinione & re opinabili: quod in rebus universis, iisque necessariis cernitur scientia: necessaria autem hîc dicuntur, quæ se aliter habere non possunt. *Lib.* 1. *de Demonstr. c.* 27. *T.* 44.

Earum rerum, quæ sub scientiam cadunt, universa cognitio, est præstantior omni sensuum perceptione: imo vero & omni alia perceptione animi, si modo earum rerum sit, quæ causam aliquam habent. Nam de

princi

principiorum cognitione alia ratio eſt. *Lib.1.de demonſtrat.c.24.T.43.*

Cognitione univerſa particularia cognoſcimus : propria ac peculiaria neſcimus. Quo fit ut in iis hallucinemur, non tamen opinione contraria : ſed dum cognitionem univerſalem habemus, decipimur particulari. *Lib.2.de prima Reſol.c.21.*

Cum omnium artium & ſcientiarum finis,& extremum in bonis eſt; tum vel maximè, atque in maximis bonis eſt finis ejus quæ omnium tenet principatum, cujuſmodi eſt civilis ſcientia. *Lib.3.de Rep.c.8.*

¶ Similitvdines.

Philonis Iudæi Quemadmodum canes venatici à longinquo ad feras perveniunt odorem ſequentes,cujus eximio ſenſu à natura ſunt prædi-ti : Eodem modo à juſtitia cæteriſque virtutibus exhalantes ſuaves auras amator ſcientiæ veſtigat, cupiens originem tantæ voluptatis aſſequi, huc illuc curſitans, & vel ipſo honeſtatis odore, tanquam ſacro nitore ſe recreans. *Lib.de ſomniis.*

Sicut fontes ſalientes ſi multum aquæ auferatur, non tantum non diminuuntur, ſed dulciores etiam multo redduntur. Ita ſcientia non decreſcit docendi officio, ſed magis etiam magiſque fit dulcior : nonnunquam etiam augetur,ſi in diſcipulos & familiares transfertur. *Lib. de ſomniis & lib. de gigantibus.*

Quemadmodum fax etiam ſi lucernas multas accenderit, ſemper manet ejuſdem magnitudinis, & nequaquam ne tantillo quidem diminuitur. Sic etiam ſcientia in homine nequaquam diminuitur,licet docendi ratione in multos transfundatur. *Lib.de gigantibus.*

Ambroſii, ſicut vinum non temperatum admixtione aquæ, mentem alienat : Ita & ſcientia ſuperbum facit, niſi fuerit charitate temperata. *Super epiſt.Pauli.*

Pij Pontificis, non ut pecuniæ, ſic & ſcientiæ conſervatrix eſt avaritia : ſed qui literas ſuas magis abſcondit, is eas magis annihilat. *Lib. Epiſt.epiſt.90.*

Eruditio ampliſſima eſt ſupellex, & hereditas principatu melior : opes & potentatus & hujus honores ſæculi, bona fortunæ ſunt fluxa, mutabilia, caduca, quæ ut fortuna vult, huc atque illuc ferantur.Illa enim mortale genus quaſi in ludo habet, & hunc deprimit hominem, illum extollit. Nec enim magnum ex figulo regem, & rurſus ex rege figulum facit. At animi bona, quæ ſunt, Continentia,Caſtitas, Fortitudo, Iuſtitia, Moderatio, Intellectus,Ingenium,Memoria,&c. ſtabili quodam nexu adhærent homini,nec auferri à nobis niſi cum vita poſſunt : hæc vere noſtra ſunt bona,hæc dum luce inter mortales fruimur vitam præſtant ſuaviorem, poſtquam migramus ex hoc ſeculo, ſpem dant felicitatis æternæ. *Epiſt.lib.epiſt.105.*

Sunt ſcientia ſicut & lumina : qui de ſuo lumine lumen accendit, ſed ſibi retinet lucem,& accipienti tenebras aufert. *Epiſt. l.epiſt.120.*

Plutarchi. Vt agricolæ lubentius vident ſpicas inclinatas,quàm erectas in altum:nam illas onuſtas fructu intelligunt,has inanes:Sic adoleſcentes priuſquam profecerunt in philoſophia,tument : ubi doctrinæ fructum perceperint, ſubmittunt ſeſe. *In Moral.*

Seneca. Quærimus nonnunquam eos, quibuſcum ſtamus:Ita quidam quod ſciunt, ſe ſcire neſciunt. *apud Eraſm.*

Vt Athenienſes teſte Anacharſe,nummis utebantur duntaxat ad numerandum, ſic flagitiis & ſceleribus cooperti ſcientia, ad ſciendum. *Ex l.2.de Conſtant.c.4.*

Vt juvari vela & ornamenta omnium oculis ſe munúſque ſuum ingerunt,deliteſcit in puppi gubernator ille clavus:ſic in ſcientiarum iſto corpore cenſendum : in quo ſpecioſæ aliæ, aliæ occultæ, ſed efficaces. *Ex Dial.de recta pronunt.*

Vide Ars, Diſciplina, Philoſophia, Sapientia.

Scortum, Scortatio.

¶ Definitio et etymol.

Scortvm, Græcè πόρνη, ας ἡ & πορνεύω, ſcortor dicitur.Eſt autem ſcortum meretrix,vel quod ſicut pelliculæ ſubigatur,cum ſolum calcęamentorum omnibus ſubjectum ſit, vel quod in grabatulis pelles ſtratas tenere conſueviſſent. Hinc ſcortor, meretricor : & ſcorteum, quicquid ex pellice eſt.Heb.*Zonach.* vide Meretrix.

¶ Loci Biblici.

Scortatio damnatur, Exod.20.14. Deut.23.v.17.18. Prov.5.v.5.& 6. verſ.24.2.& 7.5.& 9.v.13.19.& 31.3.Mat.5.v.27.28.Act.15.20. Rom.1. v.28.29.& 13.13.1.Cor.6.verſ.15.16.18.& 10.8.2. Cor.12.21. Gal.5.19. Eph.5.3.Col.3.5.1.Theſſ.4.v.3.4.5. Heb.13.4. Iac.2.11. Apoc.2.14. non ſolùm in opere externo, ſed & in affectu,Exod.20.17.Matth.5.28.ſcortatio pro adulterio, v.32.

Scortationis variæ ſpecies, Matth.5.28. ſcortationis mala : *Primò*, iram Dei provocat,Deut.22.21.Prov.23.27.Eccl.19.3.Ier.5.7.Oſeæ.4. 14.1.Cor.6. verſ. 9.15. Coloſſ.3.5.Hebr.13.4. *Secundò*, corpus enervat & facultates abſumit,Iob.31.12.Prov.23 27.& 29.3.& 32.3.Eccleſ.9.6. *Tertiò*, infamiam affert, Eccl. 9. 10. & 41. 21. ſcortationis etiam occaſiones vitandæ, Eccl. 9.v.4.12.& 42.12.ſcortationis pœna, Deut. 22. 21. Ier. 29. 23. Ezech. 22. 11. 1. Cor. 5. 9.& 6.v.9.10.8.Eph.5.v.5. Apoc.21.8.

¶ Poetica Sententia.

Fauſtus.

Non ſcortum eſt aliud, niſi blanda & ſubdola Siren,
Qua trahit humanum ſub vada caca genus.

¶ Apophthegmata.

Antiſthenes Athenienſis cum his mulieribus conſuetudinem habendam dixit, quæ beneficium beneficio penſent, & quæ gratiam habituræ ſint. Sentiens, abſtinendum à meretricibus, quæ pretio & pecunia vendunt inhoneſtam voluptatem,nec pariunt,nec amant mutuum : aut à valetudinariis, deformibus & malè moratis, quæ gignunt fœtus pœnitendos. *Eius dictorum extat apud Laërt.l.6.c.1.*

Diogenes ſcorta dicebat eſſe regum reginas, quod ab his quicquid collibuiſſet peterent & impetrarent. Nam ideo regum reginas appellabat,non quod eſſent pares uxoribus : ſed quod in ipſos reges regnum exercerent. Reges à populo non ſemper obtinent quod exigunt, at ſcorto nihil negatur. *Laërt.l.6.*

Idem, formoſa ſcorta ſimilia dicebat mulſo lethalibus venenis temperato, quod adferrent quidem initio voluptatem, ſed quam perpetuus dolor conſequeretur. *ibid.*

Idem conſpiciens quendam meretrici ſupplicem, ut impetraret quod petebat : Quid, inquit, tibi vis miſer ? præſtat non impetrare quod rogas. A ſcorto reiici præſtat, quam admitti. Et tamen plerique animi & corporis, iacturam ambiunt inſtanter,& magno emunt. *ibid.*

Idem, irridebat eos, qui cellas promptuarias obſerant vectibus, ſeris & ſignaculis : corpus autem ſuum multis feneſtris & ianuis aperiunt, per os pudenda, aures & oculos. *Stob.ſerm.de intemperantia.*

Socrates, nec ignem veſtimento occulere poſſibile eſſe dicebat, nec ſcortationem fœdum peccatum tempore. *Eod.ſerm.*

Muſonius, extremæ dicebat eſſe impudentiæ in ſubeundis vel inſtituendis laboribus meminiſſe imbecillitatis corporum, erga voluptates autem (id eſt crapulam & ſcortationem obliviſci. *ibid.*

Crates viſa aurea imagine Phrynes ſcorti Delphis erecta,exclamavit, Ex Græcorum incontinentia trophæum. *Plut.*

Plutarch. ſcortationem deteſtatus, appoſitè dicebat, ſcortatorem veluti alloquens : An coram omnibus ſcortaris ? Imo tu teipſum etiam reveritus fugis, nocti ſolùm & tenebris ſine teſtibus, contumeliam & libidinem committens, nemo quippe honeſtis actionibus caliginem obtendit, lucem earum teſtem reformidans. Imò totum mundum ſolem eſſe optaret, erga ea quæ præclare agit : Vnum quodvis autem crimen nudum conſpici cavet, prætexens affectus. Iis ergo amputatis, nudas intueamur voluptates. Sunt ebriæ ad ſtuporem, ſcortantur perpetuo, dormiunt ad negotia, civitates negligunt,non curam gerunt parentum non verentur leges. *Ex l.contra voluptatem, apud Stob.ſerm.6.*

Demoſthenes. Fertur aliquando Corinthum navigaſſe Demoſthenem illectum fama nobiliſſimi ſcorti Laidis,ut & ipſe famoſo amore potiretur. At quum illa pro nocte ſtipularetur drachmarum decem millia deterritus magnitudine pretij mutavit ſententiam, dicens : δὐκ ἀγοράζω τιοῦτο τὸ μετανοῆσαι, Non emo tanti pœnitere : ſignificans,inhoneſtæ voluptati paratam eſſe comitem pœnitentiam. *Eraſm.l.4.apoph.*

Demetrij legati. Quum legatis à Demetrio ad Lyſimachum miſſis, Lyſimachus per otium narraret aliquando, quomodo coactus ab Alexandro cum ferociſſimo leone colluctatus fuiſſet, & cicatrices oſtenderet in cruribus ac brachiis è feræ unguis relictas, legati dixerunt : Et noſter rex graves feræ Lamiæ morſus in collo geſtat. Notantes ſuaviorum amatoriorum veſtigia, ſimul alludentes ad Lamiam belluam. *Plut.*

¶ Exempla Biblica.

Scortationis punitæ *exempla :* Sodomitæ, Gen.19.24. Sichimitæ,34. verſ.25.Iſraëlitæ,Num:25.v.1.&c. Iſraëlita quidam,v.6.Beniamitæ,Iud. 20.v.44. filij Heli,Ophni & Phinees,1.Sam.2.v.22.25.& 4.v.17. Iſraëlitæ,Ierem.5.ver.7.

Vide Adulterium, Fornicatio, Libido, Voluptas.

Scriba, Scriptio.

¶ Definitio et etymolog.

Scriba, γραμματεὺς. Hebr. *Shotheb : Sopher, à Sepher* literæ ſcriba literarum, characteres & rerum nomina, partéſque alias orationis,quæ literis includuntur,ſcripto conſignat.

¶ Loci Biblici.

Scriba quidam Chriſtum ſequi inſtituit.Matt.8.19. Scriba tumultum ſedat,Act.19.35. Scribæ nomen, publici muneris, Phariſæi autem,ſectæ nomen eſt,ut apparet ex Act.23.9. Scriba, in genere pro Doctore Mat. 13. 52. comparatur prudenti patrifamilias, *ibi*, Scribæ adverſus Chriſtum murmurant,Luc.5.30.& 15.2.& diſcipulos,Matth.15.2.Marc.7. v. 1. 2. ſignum petunt, Matth.12. 38.

Scribarum genera tria reperiuntur in ſcriptura ſacrâ. *Vnum* eorum, qui regibus apparebant quodcunque tandem eorum munus fuerit,2.Sa. 8,17.& 9.3.& 20.25.2.Regum,12.10.& 22.3. *Alterum* eorum, qui privatorum contractus & inſtrumenta videntur deſcripſiſſe, quos notarios vocamus,cui rei operam ſolitos fuiſſe navare Cinæos,nullam alioquin hereditatem cum tribubus ſortitos,liquere poteſt ex 1.Par.2.v.55. Ejuſmodi etiam contractuum quis fuerit mos, colligi poteſt ex Ier. 32, 11.quo videtur alluſiſſe Prophera, Pſal.45.2.*Tertiò*, denique ſcribæ dicti ſunt, juris divini periti, inter cæteros(quo nomine laudatur Eſdr.1. Eſdr.7. & 11.) quorum munus fuit, tum in ſynagogis, tum in templo legem docere,qua de cauſa νομικοὶ appellati ſunt, ut conſtare poteſt ex Mat.7. 29. & 10.& 23.13.Mar.13.28.Luc.7.30. & 11.46. 1. Cor.1. 20. Ex horum præterea numero ſelecti erant nonnulli, qui ſcribæ populi vocabantur : quorum fit mentio, Mat. 2. 4. Scribas ex eo dictos fuiſſe quod legi ſcribendæ & interpretandæ vacarent, quaſi ſacrarum tabularum cuſtodes : conſtare poteſt ex Ier. 8. v. 8. Scribarum mores notantur,Matth.22.34.Mar.12.v.38.39.40.

Scribit Deus legem ac mandata, Exod.24.14. scribatur verbum Dei in ostiis, Deut.6.9.& 11.20.

Scriptores profani: quatenus utiles, Act.19.28. citantur, 1. Cor.15. 33. Tit.1.12.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 4. Trist.1.

Innumeri montes inter me, téque viaque,
Fluminaque, & campi, nec freta pauca iacent.
Mille, potest causis à te qua littera sæpe
Missa sit, in nostras rara venire manus.
Millæ tamen causas scribendo vince frequenter,
Excusem ne te semper amice mihi.

Claud.Epist.ad Olybrium.

Quid rear affatus quod non mihi dirigis ullos?
Nec redit alterno pollice ducta salus?
Scribendine labor? sed qua tam prona facultas,
Carmina seu fundis, seu Cicerone tonas?
Cedere divitiis animi fortuna fatetur,
Et tantas oris copia vincit opes.
An rarus, qui scripta ferat? quin tempore nullo
Cessant Flaminia pulverulenta via.
Cum fluat ingenium, cum sit qui dicta reportet,
Qua nisi contemnor, causa relicta tibi?

Idem in Probinum.

Quem precor inter nos habitura silentia finem?
Quando dabit gratas litera nostra vices?
Me timidum, vel te potius dixisse superbum
Convenit: alterius crimen utrumque tenet.
Transfluxere dies, & dum scripsisse priorem.
Pœnitet, æternus itur in usque mora.
Sed quid agam? cœpisse vetat reverentia vestri,
Hinc amor hortatur scribere, vincat amor.

Ovid.5. Trist.14.

Vtque solebamus consumere longa loquendo
Tempora, sermoni deficiente die:
Sic ferat, ac referat tacitas nunc littera voces,
Et peragant linguæ charta, manúsque vices.
Quod tibi ne nimium videar diffidere, sitque
Versibus hoc paucis admonuisse satis:
Accipe, quo semper finitur epistola verbo,
Atque meus distent ut tua fata, vale.

Ovid.1. Remed.

Scripta cave relegas blanda servata puella,
Constantes animos scripta relicta monent.
Omnia pone feros, quamvis invitus, in ignes,
Et dic, ardoris sit rogus iste mei.

Hor.1. serm.10.

Sæpe stylum vertas, iterum, quæ digna legi sint
Scripturus: neque te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus.

Idem Art.

Si quid tamen olim
Scripseris, in Meci descendat iudicis aures,
Et patris, & nostras: nonúmque prematur in annum,
Membranis intus positis delere licebit,
Quod non ediderís.

Hor. Art.

Sumite materiam vestris qui scribitis, æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri, cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Propert. 3.7.

Quid me scribendi tam vastum mittis in æquor,
Non sunt aptæ meæ grandia vela rati.
Turpe est quod nequeas capiti committere pondus,
Et pressum inflexo mox dare terga genu.
Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta,
Fama nec ex æquo ducitur ulla iugo.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Videtur quicquid literis mandatur, id commendari omnium eruditorum lectione decere. *Cic.2.Tusc.*

Lectionem sine delectatione negligo. Mandare quemquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere nec illustrare possit, nec delectatione aliqua illicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio & literis. *Idem* 1. *Tusc.*

Quoniam ut libet non possum scribere, ut possum non libet. *Theocr.*

Libri, muti magistri sunt. *Gel.lib.*14.

Historias scribere magno usui est. *Sallust.*

Historias scribenti mentiri turpe. *Cic. in Sall.*

Nullus liber tam malus est, qui non aliqua parte prosit.

Quatenus nobis denegatur diu vivere: relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur.

Amicis scribendum subinde, *Plin.Iun.l.2.epist.*

Homines inquieti & turbidi non iudicio scribunt, sed morbo. *Ex lib. de una relig.*

Contentiosa aut curiosa scriptio, factionum sæpè causa & fomentum. *ibid.*

Supremo illi iudici non scripta nostra approbanda, sed facta. *Ex Cent. sing.ad Germ.& Gall.epist.*7.

Candor si abest à scriptis, nebulæ & livor habeno, nec illustrabit ea diuturnior lux famæ. *Ex Cent.singul.ad Germ.& Gall.epistel.*49.

De scriptorum fama. Dial. xliv.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Quid quod ipse libros scribo? R. Morbus publicus, contagiosus, insanabilis. Omnes sibi usurpant scribendi officium, quod paucorum est. Vnus hoc correptus malo, multos inficit, æmulari enim pronum, imitari arduum, unde in dies crescit ægrotantium numerus, simúlque vis ægritudinis ingravescit, quotidie plures, quotidie peius scribunt, quoniá sequi facilius quam assequi, scitum, réque compertum, & cum tempore clarius est illud sapientis Hebræorum faciendi plures libros nullus est finis. G. Scribo. R. Suis utinam se finibus tenerent homines, rerúmque ordo constaret, qui mortalium temeritate confunditur, scriberent qui sciunt, & qui possunt, alij legerent vel audirent, ita ne parua enim animi voluptas intelligere est nisi manus ad calamum præsumptuosa festinet & quisquis libri particulam intellexit, seu intellexisse visus est, sibi illico libros scribere videatur idoneus, hæreret utinam memoriæ unum Ciceronis nostris dictũ in Tusculani sui vestibulo, ne quem lateat claro scilicet ac patenti loco positum: fieri, enim, inquit, potest, ut rectè quis sentiat, & id quod sentit eloqui polite non possit. Et sequitur, Sed mandare quemquam cogitationes suas literis, qui eas nec disponere nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & literis. Sunt quidem Ciceroniana ista verissima, sed ea jam usque adeo vulgaris abusio est, ut nemo nó sibi uni dictum putet, quod illi olim sacratissimo exuli, qui non de arescentibus rivulis, sed de ipso veri fonte potaverat quæ scribebat, dictum est & sæpius repetitum, scribet, cui præcepto contemptores præceptorum omnium omnes obediunt, omnes scribunt, quod si in his qui alienos scribunt libros magni diximus esse periculi, quanti putas in his qui proprios recentésque, quibus dubias atque damnatas mundo invehunt disciplinas? Seu quod in his malum est levissimum, stylo obtundunt incondito & agresti, sic ut cui vis desit ingenij, jactura saltem temporis labórque aurium tædiúmque non deerit. Hic vestrarum hodie non alius fructus inventionum aut inficere, aut afficere, reficere autem aut nunquam aut perraro. Omnes tamen assiduè libros scribunt, nec ulli ætati tanta vel scribentium, vel dissérentium copia, tanta scientium atque eloquentium fuit inopia. Horum de libris accidit, quod ibidem Cicero idem ait. Itaque suos libros, inquit, ipsi legunt cum suis: nec quisquam attingit præter eos, qui eandem scribendi licentiam sibi permitti volũt, quod quidem Ciceronis, &c. Quis Ciceronis libros, aut Varronis enumeret? Quis Titi Livij aut Plinij opera metiatur? Græcorum unus sex millia librorum edidisse traditur. O ardentem spiritum! si vera res est. O longum otium ac tranquillium! Certè si unum duósve aut omnino paucos libros benè scribere multi negotium est laboris, tot unum millia scripsisse non tam facile est credere, quàm mirari. Summi tamen attestantur authores, quibus non credere durum sit, quique hunc numerum non auditu sibi, nec visu solo, sed eorum librorum lectione compertum dicant, quos si unum omnes legere potuisse mirabile, quanto mirabilius est scripsisse? Longum est enumerare qui viri apud nos, qui vero apud Græcos, & quæ scripserint, quorum nullus ad plenũ studiorum fortunatus fuit. Sed horum aliqua, illorum autem magna pars, quorundam omnia periere. Tu de tuis quid præsagias video: G. Scribo, & ea mihi interim voluptas unica. R. Si ut ingenium exerceas scribendóque aliis te doceas, si ut obliviscaris temporum, præteritique memoria præsens tædium effugias, excuso: si ut scribendi morbo quidem occulto & insanabili medeare, misereor. Sunt namque (si nescis) qui non scribunt, nisi quia nequeunt desinere, & velut ex præcipiti decurrentes volentésque subsistere, rapiuntur. G. Scribendi impetus ingens est. R. Melancholiæ species infinitas ferunt, alij lapides jactant, alij libros scribant, huic scribere furoris initium est, huic exitus. G. Scripsi multa & scribo. R. Si posteris profuturus, nihil satius, si tibi nondum nomen quæsiturus, nihil vanius. G. Multa scripsit. R. O præclaram insaniam? & mirantur si membranæ solito cariores sunt? G. Scribo, & hinc famam spero. R. Dixi jam, melius forsitan arares, aut foderes, messem sperans. Humi enim tutius, quam in vento seritur. Atqui famæ studium & pertinax scribendi opera ut quosdam claros, sic innumerabiles stultos atque inopes in senium misit, nudósque & loquaces spectaculum vulgo fecit. Ecce dum scribitis, melioribus curis idoneum tempus elabitur. Extra vos rapti, sopitique non advertatis, donec sero vos senectus excitet ac paupertas. G. Scribo tamen famæ cupidus. R. Mirum studium de labore ventum quærere. Certè ego ventos optare nauticum putabam.

¶ Similitvdines.

Lipsii. Vt Phrygiones è varij coloris filo unum aliquod aulæum formant: sic Scriptores è mille aliquot particulis cohærent opus. *Ex præf. ad Lectorem ad Politica.*

Vt in uno aliquo telo aut gladio multum interest, à qua manu veniat, sic in sententia, ut penetret, valde facit alicujus & receptæ auctoritatis pondus. *ibid.*

Vt qui gemmas vel aurum quærunt; non summam terræ cutem leviter stringunt, sed in viscera ejus penetrant & immergunt, sic qui veram mensurámque doctrinam, altius necessum est in scriptorum loca & sensa sese immittant. *Ex Cent.*1. *ad Belg.epist.*49.

Vt Imperatori in acie certus aliquis ordo est, nec tamẽ unus sic in omni materie, quam pro re, pro judicio disponunt scriptores. *Ex inst.ep.*

Vt in sagitta mittenda non minus aberrat qui citra scopum, quam qui ultra jaculatur: sic in scribendo, quisquis pauciora, quam pro re, aut plura dicit. *ibid.*

Vt pictor cum tabulam accipit, primũ hominem totum delineat, colores mox aptos quærit, & addit cuic; parri: sic bonorũ auctorũ imitator, corpus eloquentiæ suæ formet, pigmenta deinde variè conquirat. *ibid.*

Vt

Vt pueros nihil pudet, cum ſcribere diſcunt per ſingulos literarum apices aliena manu duci: non item tenellum formandi ſtyli imitatorem, ſi furtum appareat. *ibid.cap.*13.

Sicuti digni in cithara ægre & cum intentione initio ponuntur, iidem poſtea ad chordas & numeros ſponte veniunt: ſic imitator furtis ſtyli imitatori aſſuefactus, creſcente jam judicio in illis ſit remiſſior & verè jucundior. *ibid.*

Vt in membris noſtris ſæpe aliquid ruptum aut convulſum eſt, quod tamen ita artificioſe celamus, ut niſi à conſciis difficile ſit vitium animaduerti: ita in veterum nonnunquam ſcriptis occulta quædam vitia & depravationes inſunt, quæ ſine Grammaticorum aut librorum veterum judicio, noſtra ſponte difficulter poſſimus deprehendere. *Ex variis Lection.lib.*3.*cap.*6.

Vt vina appoſita vinoſum movent, invinium (ut antiqui loquebantur) non movent: ſic nuda alicubi veterum ſcriptorum nequitia, lectoris animum jam ante improbum, fortaſſe inciret; caſto & caſtigato non adhæret. *Ex epiſt.q.lib.*3.*epiſt.*

Vt parentes levius ferunt non natos ſibi liberos, quam poſtea denatos: ſic nobis fortaſſe, ſi ſcripta veterum neſciſſemus, dolor non eret; idem cum fragmenta intuemur, & titulos pulcherrimorum operum, angimur deſiderio & torquemur. *ibid.ex lib.*4. *epiſt.*14.

Vt veterani venatores ceruum ex impreſſo veſtigio dignoverunt: ita docti ex ſcriptione veterum. *Ex Cent.*1.*epiſt.*45.

Vt in via ſi quis improvide præteriens luto nos aſpergat, non nos in illum regeramus, ſed potius, nos purgamus: ita cum illis agendum, qui ſtylum in nos ſtringunt, aut convitiis laceſſunt. *Ex lib.de una vel.*

Sicut locus à Sole illuſtratus, ſplendorem, ſed alienum, habet: ſic eruditis, quibus lux omnis à ſuprema illa luce. *Ex Cent.*1.*ad Belg.epiſt.*32.

Quemadmodum ſtellæ non ſibi, ſed huic orbi, lucent: ſic ad alios ingenij noſtri lux perveniat. *ibid.epiſt.*56.

Vt vitis jacet, nec fructum fert, niſi ad ſtipitem aut arborem applicita: vix etiam literati, niſi gratia & favore Magnatum ſubnixi. *Ex Cent.*2.*ad Bel.epiſt.*13.

Vt pirata in mari onuſtæ navi inſidiantur, vacuam negligunt: idem accidit ſolidè doctis. *Ex Cent.ſing.ad Ital.& Hiſp.epiſt.*26.

Vt pueri pedes per delicias male ponunt, & imitari varices diſcunt: ſic quidam, cum recte ſcribere poſſent, malunt pravo elegantiæ ſtudio flectere orationem & enervare. *Ex Cent.*2.*epiſt.*61.

Attelles in magnis ſuis laudatiſque operibus hoc ſervabat, ut ea publice proponeret omnium oculis ac linguis, atque ipſe velo aliquo tectus judicia venaretur etiam minimorum: cur Scriptori hoc non fas in operæ quod tangit omnes? *Ex Cent.*2 *epiſt.*92.

Vt in ſegete flores quidam internaſcuntur ſua ſponte: ſic in ſcriptis alienis generis notæ. *Ad annales Taciti.*

Sicut in publicam popularemque viam omnes ſemitæ conveniunt: ſic ſcribentium ſtipes, in commune generis humani ærarium inferuntur. *Ex Cent.ſingul.ad Ital.& Hiſp.epiſt.*16.

Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quiſque tamen ſuo vaſe: ſic quod è communibus ſcriptoribus, ſed quiſque pro judicij ſui modo. *Ex lib.de Cruce.*

Vt in vere anni flores gignuntur, Autumnus tamen eſt qui dat fructus: ſic literati in florida ætate amœniora dant, in ſenili utiliora. *ibid*

Scriptura ſacra.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SCriptura ſacra, Græcè ἱερογραφὴ, ῆς, ἡ dici poteſt. Sacra ſcriptura dicitur ſancta tripliciter: ſcilicet à Spiritu ſancto, à materia, & ab effectu. *ſecundum B.Thom.ſuper epiſt.ad Rom.lect.*2.*col.*2.

Scripturæ ſacræ effectus quadruplex: ſcilicet docere veritatem, arguere falſitatem, eripere à malo, inducere ad bonum & perducere ad perfectum. *ſecund.eund.ſup ſecund.ad Timoth.*3.*fin.*

¶ LOCI BIBLICI.

Scriptura ſacra αὐτονομαστικῶς, pro ſcripturis ſacris Propheticis & Apoſtolicis, Ioan.20.9.pro lege.Gal.3.22.ſcripturæ ſacra unde ſit, & quis ejus uſus, Exod.17.14.& 34.27.Deuter.4.1.& 17.18.& 31.9.Ioſu.1.8.& 34.16.Ier.3.10.& 36.verſ.2.10.& 45.1. Baruch.1.verſ.3.14.41. Dan.10. 31.Matth.4.verſ.4.& 22.29.Lucæ 4.verſ.4.& 16.29.Ioan 5.39.& 10.44. 20.30. Actor.15.21.& 17.11, Roman.1.2. & 4.23.& 15.4.1. Corinth.9. verſ.9.& 10.11.& 15.3.2.Timoth.3.15.2.Petr.1.20.& 3.1. Apocalyp.1. 10.ſacra ſcriptura authore Deo tradita, Exod. 20. 1. & 34.1.data Angelorum miniſterio, Actor.7.53. Galat.3.19. Hebr.2. verſ. 2. per ſpiritum ſanctum dicta, Actor.2.4.2. Petr.1.2.6. ſcriptura ſacra ſatanæ & hominum tentationibus opponenda, Matth.4.7.10.& 5.18.& 9.13.& 12.verſ. 3.5.7.& 15.4.& 19.4.& 21.13.Lucæ 9.46. Matth.21.42.& 22. verſ. 31. 32.& 24.35.Marc.7.10.10.verſ.5.7.& 12.10.Luc.4. verſ.4. & 10, 26. & 20.verſ.17.42.& 21.33.Ioan.10.verſ.34.35.Act.2.25.& 8.30.& 15. verſ. 15.& 17.11.& 18.verſ.24.28.

Scripturæ abuſus, Lucæ 4.10.ſcripturæ cognitio à Chriſto, Lucæ 24. verſ.45.46.ſcripturæ corruptores puniendi, 2.Petr.3.16. ſcripturæ expoſitio plebi quam neceſſaria, Proverb.29.18.ſcripturæ finis præcipuus, Roman.15.4.ſcripturæ ignorario, erroris cauſa, Matth.22.29.Marc. 12. 24.ſcripturæ lectio piis neceſſaria eſt, Ioan.5.39. Roman.15.4.1. Theſſal.5.20.1.Timoth.4.13.Hebr.5.14 2. Petr.1.19.& 3. verſ.15.16. Exempla: Moyſes, Exod.31.18.Iſraëlitæ, Nehem. 9.3. Daniel.9. 2. Ionathas & ſeniores Iudæorum, 1.Macchab.2.9.Chriſtus, Luc.4.verſ.16.12. qui ſcripturæ ſacræ authoritate confudit Satanam, Matth.4.verſ.4.7.10.Phariſæos, 12.verſ.1.2.3.&c.& ſeriò ejus lectionem commendat, Ioan. 5.39. Eunuchus Candaces teginæ, Actor.8.28. Berrœenſes, 17. verſ. 10. 11. Apollos 18.verſ.24.25.Timotheus, 1.Timotheus, 4.13.2.3.verſ.14.15.16. Scripturæ præſtatio ſeu adimpletio neceſſaria, Matth.5.18. & 14.34. & 26.verſ.54.56.Luc.21.22.& 22.37.& 24.verſ.44.46. Ioan.10. 35. & 12. verſ.16.38.& 13.18.& 15.25.& 17.12.& 19.verſ.24.28.36.37. Actor. 1. 16.& 3.18.& 13.27.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Scriptura ſacra in veritate radicatur.

Iuſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis paruum quid, neque perverſum: recti ſunt intelligentibus, & æqui invenientibus ſcientiam. *Proverb.*8.

Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Ne addas quicquam verbis illius, ne re redarguat, inveniariſq; mendax.30.

Habent Moſen & Prophetas, audiant illos. *Luc.*18.

Amen, amen, dico tibi, quia quod ſcimus, loquimur: & quod vidimus, teſtamur: & teſtimonium noſtrum non accipitis. *Ioan.*3.

Sermo tuus veritas eſt. *Ioan.*17.

Hic eſt diſcipulus ille, qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc, & ſcimus, quia verum eſt teſtimonium ejus. 21.

De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, ſcrutantes, in quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti, pronuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias, quibus revelatum eſt, quia non ſibimetipſis, vobis autem adminiſtabant ea, quæ nunc nuntiata ſunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis Spiritu ſancto miſſo de cœlo, in quem deſiderant Angeli proſpicere. 1.*Petr.*1.

Non voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti homines. 2.*Petr.*1.

Si quis appoſuerit ad hæc apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ. *Apoc.*22.

Ad bonitatem adhortatur.

Tolle volumen libri, & ſcribes in eo omnia verba, quæ locutus ſum tibi adverſum Iſraël & Iudam, & omnes gentes. *Iere.*36.

Væ vobis legiſperiti! qui tuliſtis clavem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos, qui introibant, prohibuiſtis. *Luc.*11.

Si Moyſen & propheras non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurxerit, credent, 16.

Si credideritis Moyſi, crederetis forſan & mihi: de me enim ille ſcripſit: Si autem illis literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? *Ioan.*5.

Hæc omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram. 1.*Cor.*10.

Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum.2.*Tim.*3.

Qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie ſcrutantes ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent. *Act.*17.

Vehementer Iudæos revincebat publicè, oſtendens per ſcripturas, eſſe Chriſtum Ieſum.18.

Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. 2.*Petr.*1.

Hanc, ecce vobis chariſſimi, ſecundam ſcribo epiſtolam, in quibus veſtram excito in commonitione ſynceram mentem, ut memores ſitis eorum, quæ prædixi, verborum à ſanctis Prophetis, & Apoſtolorum veſtrorum, præceptorum Domini & Salvatoris. 3.

Virtuoſis manifeſtatur.

Qui quærit legem, replebitur ab ea, & qui inſidioſè agit, ſcandalizabitur ab ea. *Eccl.*32.

Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes intelligant. *Luca* 8.

Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autem non eſt datum. *Matth.*13.

O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ! Et incipiens à Moyſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant. *Idem.*24.

Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas. *ibid.*

Scrutamini ſcripturas. *Ioan.*5.

Si qui voluerit voluntatem ejus facere, cognoſcet doctrina utrum ex Deo ſit.7.

Vitioſis obuelatur.

Tu Daniel claude ſermones, & ſigna librum uſque ad tempus ſtatutum: Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. *Daniel.*12.

Vade Daniel, quia clauſi ſunt ſignatique ſermones uſque ad tempus. Et impiè agent omnes impij, neque intelligent omnes impij: porro docti intelligent. *ibid.*

Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt: ut ſciamus, quæ à Deo donata ſunt nobis quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina Spiritus, ſpiritualia ſpiritualibus comparantes. 1.*Cor.*2.

Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei: ſpiritualis autem judicat omnia, & ipſe à nemine judicatur. Nos ſenſum Chriſti habeamus. *ibid.*

Litera occidit, Spiritus autem vivificat. 1.*Cor.*3.

Si enim opertum Evangelium noſtrum: in iis qui pereunt, eſt opertum in quibus Deus hujus ſeculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei. 4.

In captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. 10.

Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones devita. 2.*Timoth.*2.

Semper

Semper discentes,& nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.3. Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetica scriptura non sit privatæ interpretationis.2. *Petr.*1.

¶ Patrvm Sententiæ.

Tanta est Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab incunte pueritia usque ad decrepitam senecturem maximo otio, summo studio,meliore ingenio conarer addiscere:in quibus latet altitudo sapientiæ, ut animosissimis, acutissimis, flagrantissimísque cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habeat:Quum consummaverit homo, tunc incipit. *August.2.epist.ad Volusi.*

Modus ipse discendi, quo sacra scriptura contexitur,quamvis omnibus accessibilis, paucissimis tamen penetrabilia. Nam quæ aperta continet,ea quasi amicus familiari sine succo ad cor loquitur indoctorum, atque doctorum.Ea vero,quæ in mysteriis occulta,nec eloquio ipso superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiuscula, & inerudita, quasi pauper ad divitem: sed invitat omnes humili sermone,quod non solum manifesta, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur eadem rursus aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suaviter intimantur, his salubriter & prava corriguntur, & parva nutriuntur,& magna oblectantur ingenia. *ibid.*

Quæ disputationes,quæ literæ quorumlibet philosophorum;quæ leges quarumlibet civitatum duobus præceptis sunt comparandæ:ex quibus Christus dicit totam legem & Prophetas pendere, hujusmodi: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & proximum tuum sicut teipsum:ab his enim duobus mandatis lex pendet, & Prophetæ. *ibid.*

Hic Philosophia:quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt.Hic Ethica: quoniam bona vita & honesta non aliundè formatur, quam quum ea, quæ diligenda sunt & quemadmodum diligenda sunt,diliguntur,hoc est,Deus & proximus. Hic Logica quoniam veritas lucénque,animæ rationalis non nisi Deus est. Hic etiam laudabilior Reipublicæ salus:neque enim optimè custoditur civitas, nisi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordiæ,quum bonum commune diligitur,summum atque verissimum Deus est. *ibid.*

Afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis, & in illis quid sit gravius appendamus. *Idem de bapt. contra Donat.*

Dominus nihil credi voluit adversus confirmatam scripturarum authoritatem. *Contra Faust.lib.*13.*c.*5.

Scriptura & creatura ad hoc sunt, ut ipse quæratur,ipse diligatur & qui ipsam creavit,& qui illam inspiravit. *lib.*2.*de Trinit.*

Hæc scientia nihil præcipit, nisi charitatem: nihil culpat, nisi cupiditatem. Quicquid ergo ad hoc pertinet, proprium eius est. Quicquid autem ad hoc non pertinet, fictum esse cognoscas. *lib.* 3. *de doctrina Christiana.*

Sic loquitur Scriptura, ut altitudine superbos irrideat, profunditate attentos terreat,virtute magnos pascat, affabilitate parvulos nutriat. *lib.*2.*in Genes.cap.*19.

Quicquid homo extra didicerit si noxium est, hic damnatur,si utile est, hic invenitur: & cum ibi quisque invenerit omnia,quæ utiliter alibi didicit, multò abundantius ibi inveniet ea,quæ nusquam alibi invenire potuit. *lib.de doctr.Christ.*

Civitatem Dei dicimus:cuius scriptura ea testis est, quæ non in fortuitis animorum moribus, sed planè summæ providentiæ dispositione super omnes omnium gentium literas, omnia sibi genera humanorum ingeniorum divina excellens authoritate subiecit. *De civit.Dei lib.*11. *cap.*1.

Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem Prophetarum & Apostolorum libri pertinent, secundum quos de cæteris literis vel fidelium vel infidelium iudicemus. *Contra Cresconium lib.*2.

Major est hujus scripturæ authoritas, quam omnis humani ingenij perspicacitas. *lib.*15.*super Gen.ad literam.*

Nec ego Nicænum,nec tu debes Ariminense tanquam præiudicaturus proferre Concilium: nec ego hujus authoritate,nec tu illius dederis. Scripturarum authoritatibus res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. *contra Maximum l.*3.*c.*14.

Nec Catholicis Episcopis consentiendum est,sicubi falluntur,ut contra Canonicas Scripturas aliquid sentiant. *De unit.Eccles.c.*10.

Si in Scriptura sacra tantum essent,quæ facillimè intelligerentur,nec studiosè quæreretur, nec suaviter inveniretur veritas. *De vera relig.*

Ad dignitatem scripturæ pertinet, ut sub una litera multos sensus contineat ut sic diversis intellectibus hominum conveniens, unusquisque miretur, se in divina scriptura posse invenire veritatem, quàm mente conceperit, ac per hoc facilius contra infideles defenditur,dum, si aliquid, quod quisque ex sacra scriptura velit intelligere, falsum apparuerit,ad alium sensum recursum possit habere. *ibid.*

Quilibet lector,qui expositurus sacram scripturam aggreditur,quum in sacrarum voluminibus literarum, aliqua velut diversum sonante sententia sollicitatur, certa & inconcussa fide tenere debet, nusquam deesse veritatem, etsi non facilè propter magnitudinem rei intellectus quærentibus occurrit. *de prædest.gratiæ,in princ.*

Sanctarum scripturarum authoritatibus colla subdenda sunt, ut ad intellectum quisque per fidem veniat. *De bapt.parv.*

Titubat fides, si divinarum scripturarum vacillet authoritas.Porro fide titubante, etiam ipsa charitas langueſcit. *De doct.Christiana.*

Sufficiunt sanctæ & divinitus inspiratæ scripturæ ad veritatis indicationem. *Athan.contr.Idol.*

Bene habet,si eis,quæ scripta sunt,contenti simus. *Hilar.de Trin.l.*3.

Cœlestium scripturarum eloquia discutere ac polire debemus, toto animo ac corde versantes, ut succus ille spiritualis cibi in omnes se venas animæ diffundat. *Ambros.lib. de Cain. & Abel.*

Vtere lectione divina vice speculi; fœda corrigendo, pulchra conservando, & pulchriora faciendo, scriptura enim speculum est, fœda ostendens, & corrigi docens. *Hier.in epist.ad Damas.*

De Scripturis disputantem non decet Aristotelis argumenta conquirere: nec ex flumine Tullianæ eloquentiæ ducendus est rivulus: nec aures Quintiliani floseulis & scholari declamatione mulcendæ:sed pedestris & quotidianæ similitudinis,& nulla lucubratione redolens oratio necessaria est, quæ rem explicet,sensum edisserat, obscura manifestet. *Epist.ad Demetr.*

Si juxta Apostolum Paulum Christus Dei virtus est,& Dei sapientia, qui nescit scripturas, nescit Dei virtutem eiusque sapientiam. Ignorantia scripturarum, ignorantia Christi est. *in Isaiam.*

Ecclesia Christi in toto orbe Ecclesias possideus, spiritus unitate coniuncta est,ut habent verba Legis, Prophetarum, Evangelij & Apostolorum.Non est ingressa de finibus suis,id est,de scripturis sanctis. *in Mich.lib.*1.*cap.*1.

Qui absque authoritate & testimoniis scripturarum, qua traditione Apostolica sponte confingunt, percutit gladius verbi Dei. *in Agg.c.*1.

Meditatio legis est,non solum in legendis scripturis,sed in his etiam, quæ scripta sunt faciendis. *in Psal.*1.

Solent & viri, solent & monachi, solent & mulierculæ hoc inter se habere certamen, ut qui plus ediscunt scripturas, in eis se putent esse meliores. *in Psal.*22.

Ille plus didicit,qui plus facit. Cæterum,si quod tu ediscis, ego facio, magis mea opera scripturas tenent, quam tuus sermo, qui vanè resonat. *ibidem.*

Exceptis Apostolis, quodcunque postea dicetur, abscindatur, nec habeat authoritatem. *in Psal.*86.

Quicquid de Scripturis authoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur,qua probatur. *in Matth.c.*2.

Si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat. *Chrysost.in Psal.*95.

Sint scripturæ divinæ semper in manibus, & iugiter mente volvantur, nec sufficere tibi putes mandata Dei memoria tenere, & operibus obliviscí,sed ideo illa cognosce, ut facias quicquid dideeris.Non enim auditores legis iusti sunt,sed factores,&c. *ibid.*

Apostoli evangelium præconizaverunt, postea vero per Dei voluntatem in scripturis nobis tradiderunt,fundamentum & columnam fidei nostræ futurum. *Iren.l.*3.*c.*1.

Aufer hæreticis,quæ cum Ethnicis sapiunt,ut de scripturis solis quæstiones suas sistant,& stare non poterunt. *Tertull.de resurr.car.*

Nobis necesse est scripturas sanctas in testimonium vocare: sensus quippe nostri & enarrationes sine his testibus non habent fidem. *Orig. in Ierem.*

Sicut omne aurum extra templum non est sanctificatum: sic omnis sensus,qui fuerit extra scripturam,non est sensus. *in Matth. hom.*25.

Manifestissimum infidelitatis argumentum, signúmque superbiæ certissimum,si quis eorum, quæ scripta sunt, aliquid velit reiicere, aut eorum,quæ non scripta sunt, introducere, cum Dominus noster dicat, Oves meæ vocem meam audiunt,alienam autem non sequuntur. *Basil. tract.de vera ac pia fide.*

Quicquid vel dicimus, vel facimus, id testimonio divinarum literarum confirmari debet *Idem in mor.regula* 26.

Si omne, quod ex fide non est, peccatum est, fides autem ex auditu; auditus autem per verbum Dei: sine dubio quum quicquid extra divinam scripturam fit, ex fide non sit,id peccatum est.

Stemus arbitratu inspiratæ à Deo scripturæ, & apud quos invenientur dogmata divinis oraculis consona,illis omnis veritatis adjudicetur sententia. *idem epist.*80.

Eorum, quæ apud nos in usu sunt, tam verborum, quàm rerum, alia distinctè tradita sunt in scripturis, alia prætermissa, scripta nullo modo omittenda sunt: de iis autem,quæ prætermissa sunt,regulam habemus à Paulo traditam; Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. *In reg.brevioribus.*

Non contra divina testimonia colligere calumnias ex Episcoporum scriptis,ut Hilarij, Cypriani, &c. quia hoc genus literarum ab authoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, ut contra sentire non liceat,sicubi forte aliter senserim, quam veritas postulat. *Aug. epist.*48.*ad Vincent.*

Ego solis iis scripturam libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, ut nullum eorum authorum scribendo aliquid erraſſe,firmissimè credam, alios autem ita lego,ut quantalibet sanctitate doctrinæ præpolleant, non ideo verùm putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi vel per illos authores canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. *Idem epist.*19.*ad Hieron.*

Non omnia, quæ fecit Dominus, scripta sunt, sed quæ scribentes putaverunt sufficere, tam ad mores, quam ad dogmata. *Cyrill. in Ioan. lib.*12.*cap.*68.

Divinas scripturas sæpius lege, imò nunquam de manibus tuis sacra lectio deponatur, in scripturis divinis, per quas solas potes planè Dei intelligere voluntatem: prohiberi quædam, præcipi quædam, concedi aliqua,suaderi nonnulla, prohibentur mala, præcipiuntur bona, conceduntur media,suadentur perfecta. *Greg.in Mor.*

Scriptura sacra mentis oculis quasi speculum quoddam opponitur, ut ibi interna facies nostra videatur: ibi enim fœda, ibi pulchra nostra conspicimus, ibi sentimus, quantum proficimus quantúmve à profectu longè distamus. *Greg.in prologo mor.*

Omnem scientiam atque doctrinam sacra scriptura transcendit, ut taceam,

taceam, quod vera prædicant, quod ad cœlestem patriam invitat, quod à terrenis desideriis cor legentis, revocat, quod dictis obscuriores fortes exercet, & parvulis humili sermone blanditur. Nec igitur clausa est, ut pavesci debeat, nec si patet, ut vilescat, sed usu fastidium tollit, & tanto plus diligitur, quanto amplius meditatur. *In Mor.*

Tanta ac talis est divinæ scripturæ sublimitas, ut non solum verba, quæ à sanctis vel ab ipso Domino dicta referuntur, sed etiam circunstantiæ rerum, quæ simpliciter positæ videntur, spiritualibus sint plenæ mysteriis. *in Homil.*

In scripturis ignorans invenit quid dicat contumax quid timeat, laborans præmia, pusillanimis mediocris justitiæ cibos, qui etsi pinguem non faciunt animam, moti tamen non permittunt. Qui autem magni est animi, invenit ibi spirituales escas, quæ perducant eum propè ad Angelorum naturam: qui verò est vulneratus à diabolo, invenit ibi cibos medicinales, & salutem per pœnitentiam. *Chrys. sup. Matth. c. 24.*

Qui sunt in Christianitate: conferant se ad scripturas, quia nulla alia probatio poterit esse veræ Christianitatis, quam scripturæ divinæ. *In Matth. homil. 49*

Si quis eorum, qui dicuntur habere Spiritum sanctum, dicat aliquid ex se ipso, & non ex Evangeliis, ne credite. Manes dicit, quod Sol & Luna opifices sunt. Vbi legisti hæc? Ex quo non legit hæc scripta, sed à seipso loquitur, manifestum est, quod non habet spiritum sanctum. *Idem de S. & ador. Spirit.*

Si quid vel discere, vel ignorare opus sit, in scripturis discemus. *in 2. ad Timoth. hom. 9.*

Cuncta, quæ tradita sunt per legem, per Prophetas, per Apostolos, per Evangelistas, suscipimus, cognoscimus, veneramur, nil ultra illa perquirentes. *Idem lib. 1. c. 1.*

Omnis latitudo scripturarum in Oratione Dominica & Symboli brevitate concluditur. *Isid. lib. 1. de summo bono.*

Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum, sive quia mentis intellectum erudit, seu quod à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. *ibid. lib. 3.*

Quanto magis quisque in sacris eloquiis assiduus fuerit, tanto ex eis uberiorem intelligentiam capit. *ibid.*

Quid prodest in mundanis proficere doctrinis, & marcescere in divinis? caduca sequi figmenta, & cœlestia fastidire mysteria? Cavendi igitur sunt tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi, qui exteriùs eloquentia verborũ nitent, & interius vacui virtutis sapiẽtia manent. Eloquia autem sacra exterius incorrupta verbis apparent, intrinsecus autem misteriorum sapientia fulgent *ibid. de libris gentil.*

Patet, quod scriptura sufficienter continet doctrinam necessariam viatori. *Scotus in Lombard.*

Nihil in hac vita dulcius sentitur, nihil avidius sumitur, nihil ita mentem ab amore mundi separat, nihil sic animum contra tentationes roborat, nihil ita hominem excitat & adjuvat ad omne opus, & od omnem laborem ac studium sacræ scripturæ. *Hugo lib. de anima.*

Ad sacræ scripturæ cognitionem opus est intima compunctione, potius quam profunda investigatione, suspiriis, quam argumentis, crebris gemitibus, quam copiosis argumentationibus, lachrimis, quam sententiis, oratione, quam lectione, gratia lachrymatum, quam scientia literarum, cœlestium potius contemplatione, quam terrestrium occupatione. *ibid.*

In refectorio sacræ scripturæ tres mensæ, id est, tres intellectus divinæ scripturæ ponuntur, videlicet, historialis, mysticus & moralis. Prima mensa simplicibus, secunda doctoribus, tertia communis est utrisque. In prima cibus est grossior, in secunda subtilior, in tertia dulcior. Prima continet saporem exemplorum, secunda vim mysteriorum, tertia dulcedinem morum. Prima pascit miraculis, secunda figuris, tertia verbis. *ibid. lib. 3.*

In sacra scriptura quicquid docetur, veritas, quicquid præcipitur, bonitas, quicquid promittitur, felicitas est. Nam Deus Veritas est sine fallacia, Bonitas sine malitia, Felicitas sine miseria. *ibid.*

Verè coruscus liber Psalmorum, sermo lampalis cura sauciati cordis, fauus interioris hominis, occultarum lingua virtutum, quæ superbos humilitati inclinat, reges pauperibus subdit, affabilitate parvulos nutrit. *Cassiod. sup. Psal. in prologo.*

Scola cœlestis, eruditio vitalis, auditorium veritatis, disciplina certissimè singularis, quæ discipulos occupat sensibus fructuosis, non inanium lenocinatione verborum. *Idem sup. Psal. 16.*

Alleluia, hujus verbi tantus honor est, ut cum sit in Hebræa lingua reconditum, nullo tamen constet alio sermone translatum: hoc tenet cuncta natio terrarum & quicquid est deditum Deitati, dignitatem hujus nominis pia devotione veneratur. *Super Psal. 147.*

Recurrendum est ad solas sacras scripturas, ut vitam æternam adipiscamur. *P. de Alliaco in sent.*

Scurrilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SCurrilitas, Græcè βωμολοχία, ας, ἡ, & βωμόλοχος, scurra dicitur. Est autem scurrilitas jocularitas, ex defectu rationis non volentis cohibere gestus exteriores. *secund. S. Th. secunda Sec. qu. 148. art. 6.* c..... Turpis & procax dicacitas dici etiam potest scurrilitas, quæ neque locum, neque tempus, neque personas respicit sed impudenter effurit quæ stultis risum, sapientibus dolorem excitant.

Scurra is dicitur, qui magis quam oportet risum movet; & onerosus est. Nam risum secutus magis cogitat, quemadmodum movere illum queat, quam quemadmodum honestè loquatur, ne quemquam offendat. *secund. Arist. lib. 4 Ethic.*

Scurrilitas differt à stultiloquio: quia scurrilitas refertur ad lasciviam affectionis: stultiloquium vero ad indiscretionem rationis: Et propriè accepta est filia luxuriæ: De hac Paulus ad Ephes. 5. *Non nominetur in vobis turpitudo, aut stultiloquium, aùt scurrilitas, quæ ad rem non pertinet; id est, nullius est utilitatis, ex Ale. 2. tit. eod.*

Scurrilitas pertinet ad verba ratione inhonestatis. Multiloquium vero ratione superfluitatis *secund. S. Th. secund. Secund. q. 35. a. 1.*

Scurra à sequendo dici videtur, quod domos divitum sequatur, & est qui risum ab audientibus captat, non salua dignitate personæ: à scurrà dicitur scurrile, quod est ridiculum cum turpitudine, & scurrilitas turpis, & procax dicacitas, & scurriliter, procaciter.

¶ SENTENTIA BIBLICA.

Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. *Ephes. 5. vers. 4.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Scurræ & importuni sunt, qui ridiculis excidunt adeo, ut studeant potius movere risum, quàm honestè loqui, & dolore eum non afficere quem cavillantur. *Arist. 4. Ethic. cap. 7.*

Scurra est, qui cuncta, & omnino incessendum esse existimet. *Item mag. mor. 1. cap. 28.*

Scurrilitas est iocus intempestivus, quo sine causa quispiam lacessitur. Si mavis, est amara & mordax cavillatio, quæ hoc gravior est, quòd putatur esse meditata & accersita. *Car. Pasca. l. de viri. & vitiis. c. 71.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Plaut. in Trinummo.

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,
Neque mendiciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque periurius,
Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant:
Quia omnia se simulant scire, nec quiquam sciunt.

¶ SIMILITVDO.

Thriveri. Quemadmodum corpus inescatur variis condimentis: Sic animus intoxicatur scurrilibus jocis & lascivis cantilenis. *In apoph. 33.*

Vide Ludus, Stultitia.

Seculum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SEculum propriè tempus & ætatem significat longam, quam ævum dicimus, & per syncopem seculum dicimus. Vnus hominis ætas: & aliquoties spatium centum annorum. A seculum fit secularis.

Secularis, Græcè βιοτικὸς, ὴ, ὸν, & ἀϊνὸς, ῶν, ὸν, ævum dicitur. Seculum nihil aliud est, quam periodus cujuslibet rei, pro quo aliquando ponitur ævum vel æviternum. *secund. S. Th. 1. parte. q. 10. art. 2.*

¶ LOCI BIBLICI.

Seculum, Græcis αἰὼν, Hebræis, *olam* Primò interdum idem declarat, quod è condito mundo? Actorum 3. 21. *Secundò*, interdum ab æterno, seu tempus perpetuum & æternum. Genes. 9. 21. Psal. 89. 3. *Tertiò*, interdum non perpetuum, sed longum temporis spatium significat, aut multum, Exod. 21 6. Deut. 15. 17. ubi significat idem, quod usque ad annum Iubilæum, ut patet ex Levit. 26. vers. 39. 40. sic Ierem. 2. 20. *Quartò*, interdum tempus vitæ alicuius, Psalm. 89. 2. & 119. 52. Capitur etiam seculi uxor pro depravatissima illa hominum vita, & miserrima conditione extra Christum, 2. Cor. 1. 4. qua significatione sæpe solet mundi & tenebrarum nomen usurpari. Pro hominibus etiam non renatis capitur. Rom. 12. v. 2. ad domum seculi. Eccles. 12. v. 5. id est, ad sepulchrum, quod est domus, in quo habitatur in seculum.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Non mediocre periculum est, quum habeas tanta eloquia Dei, & Dei opera, quæ fecit, illis prætermissis loquaris, quæ seculi sunt, audias, quæ sæculi sunt. Incumbit virtuti secuii, qui desperat de adiutorio Dei. *Ambros. in Psal. 118.*

Hunc mundus accipit, qui ad desideranda invisibilia non surgit. Secũlares enim mentes quanto magis foris per secularia desideria dilatant, tanto magis signum cordis ab eius receptatione angustant. *Gregor. lib. 4. Mor.*

Sicut homo graves habens oculos, melius in loco tenebroso, quam in sole positus videt: sic homo terrenus in terrenis est astutus, & in spiritualibus cæcus. *Chrys. sup. Matth. 6.*

Hi sunt martyres seculi, mundi professores, discipuli curiæ, milites eloquij, per multas siquidem tribulationes intrant justi in regnum cœlorum: hi autem per multas tribulationes promerentur infernum. *Petr. Ran.*

Vide Ætas, Tempus.

Securitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SEcuritas, Græcè ἀσφάλεια, ας, ἡ, & ἀσφαλὴς, ἐος, ὁ, ἡ, securus dicitur Est autem securitas, perfecta quies animi à timore: *secund. B. Thom. secunda Secund. q. 129. art. 7.*

Securitas opponitur timori, privativè tamen. Audacia vero contrariè. *secundùm eundem prima Secund. qu. 45. art. 1.*

Securitas non est idem quod fortitudo, sed est conditio ejus, & magnanimitaris; si sit, quando, & in quibus debet. *secundum eundem secunda Secunda, qu. 129. 7.*

Securus dicitur, quasi sine cura, quasi seorsim, à cura. Hinc aliquando pro contemptore accipitur. Virg. *ecurus amorum Germana.* Hinc securè adverbium, & securitas, tranquillitas & quies.

¶ Loci Biblici.

Securitas minima cavenda.. Prov. 28. 14. securitas Satanæ aditum patefacit, Matth. 12. 44. ubi securitas & otium videntur allegoricè designari, quorum illa aditum Satanæ patefacit, istud autem eum etiam ad se ultro allicit. Securitas vera ex legis obedientia, Exo. 34. 24. 2. Paral. 20. 20. securitas mentis optima, Prov. 5. 15. securitas quibus promissa, Levit. 18. & 26. 6.

¶ Sententiæ Patrvm.

Senti de Augustino quicquid libet: sola me in oculis Dei conscientia non accuset. *Aug. ad Secundinum Manichæum, & hab. 11. q. 5. c. Senti.*

Nemo securus debet esse in vita ista; quæ tota, tentatio nominetur, ut quæ fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. *Aug. l. 10. confess.*

Nemo securus est in his bonis, quæ potest invitus amittere, veritatem autem atque sapientiam nemo amittit invitus. *De liber. arb. l. 2.*

Nunquam securus cum thesauro latro tenetur inclusus, nec infra unam cavernam habitans cum lupo tutus est agnus. Ipse voluit penetrari, qui hostem proprium in suas partes induxit, & intestium sibi gladium ipse supponit, qui locum habitationis suæ adversarij ingressibus reseravit. *Hier. de cohab. cler. & mulier.*

Sæpè mens, dum virtutis suæ securitate resolvitur, insidiante adversario inopinatæ culpæ telo perforatur, & inde à Deo in æternum longè fit: unde ei ad tempus sine caurelæ custodia propinquaverit. *Greg. in Moral.*

In cassum munita sunt cætera, quum locus unùs, de quo hosti patet aditus, non est munitus. *ibid.*

Sæpè quem tentationis certamen superare non valùit, sua deterius securitas stravit. *in Moral.*

Debet in spe esse securitas, sed etiam timor in conversatione, ut & illa certantes foveat, & torpentes pungat. *ibid.*

Quibusdam sæpè magnitudo virtutis occasio fuit perditionis, ut cum de confidentia virium inordinatè secuti essent, per negligentiam inordinatè morerentur. Mater enim negligentiæ solet esse securitas. Videndo ergo meretricem, id est, Magdalenam, de tua liberatione non desperes: sed etiam Iudam cogitando, securus esse non debes. Confidentia stantem evertit, & desperatio post lapsum exurgere non dimittit. *In past.*

O vita secura! ubi absque formidine mors expectatur, imò & exoptatur cum dulcedine, & excipitur cũ devotione. *Bern. ad milites templi.*

Nusquam est securitas, fratres, nec in cœlo, nec in paradiso, multò minus in mundo. In cœlo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis: in paradiso Adam de loco voluptatis: in mundo Iudas de schola Salvatoris. *in serm.*

Nihil potest esse securius, quam illa omnia committere, qui novit suis cultoribus congruè profutura præstare. *Cass. in Psal. 72.*

Sic comedo, bibo, & dormio securus quasi jam transierim diem mortis, & evaserim diem judicij, & tormenta inferni: sic ludo & rideo, quasi jam regnem tecum in regno tuo. *Hugo l. 3. de anima.*

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Securitas est incommoditates imminentes, & rei inchoatæ fines non formidare. *Cic. in Rhet.*

Securitatis magna portio est, nihil iniquè facere, confusam vitam & perturbatam potentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent. *Senec. 16. epist.*

In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra injuriam fortunæ inter beneficia firmetur. *Epist. 23.*

Animus tenax honesti propositi ubique ostendit quàm sit sui boni securus. Hæc securitas est vacuitas ægritudinis, est animi temporalitas, quam nulla cujusquam vecordia aut temeritas concitare potest. Vir cõstans inter sævissima positus ea placida fronte excipit, illa integritate, quam profitetur, manente illæsa Pyrrho mihi paulò ante memoratus, cùm adversa navigatione unà cùm aliis conflictaretur, porcellum conspicatus qui strenuè suas escas contruncaret, Sapientem inquit, hujus animalis securitatem imitari oportet. Hæc ipsa securitas conspecta est in Alexandro, cùm poculum à medico apud se veneficij accusato porrectum ebibit, & quidem intrepidè. Tantum in evidente periculo securitatis nihil aliud fuit, quàm constanter tueri amicitiam, eamque nulla suspicione violare. Deme constantiæ securitatem in ea nihil magnopere expetendum invenies. Virtutum nulla est anxia & sollicita. Apud eas omnia tuta sunt ac secura. Hanc securitatem nos dicimus esse proprium viri boni sapientisque bonum, omni imperio firmius, omni magnitudine majus. Hæc est illa αὐτάρκεια, illud contentum esse suo bono sicuti perfecto, quale pauciſſimis contigit, forte Socrati, quem traditũ est, eodem vultu domo exire, eodem domum reverti solitum. Hæc securitas est à bona conscientia; sicuti mala potest esse in loco tuto, ipsa tamen nunquam secura. Eadem ratione nos huic virtuti demimus omnem torporem, judicem animi vagi, hallucinantis & socordis, quod est frequentissimum initium calamitatis. *Car. Pasch. de vit. c. 35.*

¶ Apophthegmata.

Socrates interrogatus, qui secure viverent? Qui, inquit, nihil sibi conſciunt mali. *Ant. & Max. ser. de curiosit.*

Evagrius, Præstat, inquit, in storea secure agere, quam in lecto aureo perturbari. *ibid.*

Pyrrho, in tempestate conspiciens cæteros animo esse dejectiores, cum ipse nihil moveretur: ostendit porcellum in navi secure edentem, dicens: oportere sapientem eam animantis imitari securitatem. *Laërt. l. 9.*

Bion dicere solebat, impietatem malam esse conturbernalem fiduciæ, & adiiciebat versiculum Euripidis:

Servum facit quamvis feroculum virum.

Sensit autem Philosophus clarissimus, nullam omnino securitatem habere locum, ubi male sana sit conscientia: nec apertè posse loqui, cui revera impietatis vitium potest obiici: nec frui tranquillitate animi, qui deos sibi non habeat propitios. *Laërt. lib. 4. c. 7.*

¶ Similitvdo.

Velkuini Abbatis: Nota quod in naturalibus istis sic se habet generatio sive procreatio, ut nihil procreari possit sine his duobus videlicet calore & humore. Vnde Ethnicus ait: Vapor humidus omnes res creat, id est, vapor & humor. Similiter in natalitio seminali duo hæc concurrunt, scilicet calor & humor: sed utrumque est gratia. Ipsa enim calefacit, ipse humectat: calefacit, dũ inflammat ad appetendum: humectat, dum resolvit & habilitat ad satagendum. Quid igitur agendum est, dum culta est terra? jactum est semen, prodit germen, seges assurgit: proficit in messem: non tamen securus sis, non segniter agas, quia messis tua adhuc in herba est: hoc est, quandiu foris est, in campo est, sub dio, nec dũ in horreo, nec dum in granario: hoc est, quandiu præsens vita agitur. Summa ergo opus est diligentia, summa custodia, ne messis tua pereat: quia multa emergunt pericula circumstant detrimenta; Si enim venerit grando, conterit: si fulgur, exurit: si turbo, conquassat: si æstus, absumit: si tempestas, subuertit: si avis, vel locusta, devorat: si denique bestia, conculcat. Hæc sunt, ô homo! maxime tu spiritualis, aut religiose vir, cujuscũque status, quæ te pro messe tua spirituali incessanter sollicitare debẽt. Timendum est itaque tibi, ne veniat grando tẽpestatis graviter & inimici sementis ne coruscatio dolosi fratris subito & improviso suffodiẽtis ne ventus inanis gloriæ, ne æstus carnalis immunditiæ, ne tempestas pusillanimitatis & impatientiæ, ne avis curiositatis & extollentiæ, ne locusta adulationis & inconstantiæ, atque hypocrisis, ne hostia crudelitatis & injustitiæ. Propter hæc pericula monet Salomon diligenter agrum cordis custodiendum & messem virtutis: Omni, inquit, custodia custodi cor tuum, ecce ager: quoniam ex ipso mors, ex ipso pericula, & vita procedit, ecce messis. Non ergo dormiat cor tuum. Ne perdas cor tuum. Vigilet mens tua, ne pereat messis tua. *Homil. in Evang. Matth.* Simile est regnum cœlorum homini qui semen bonum seminavit in agro suo, & supervenit inimicus homo, & superseminavit zizania. *fol. 627.*

¶ Adagia.

Post principia.

Sumptum à bellis, in quibus summum periculum est iis, qui in prima stãt acie. Terent. in Eunucho: *Tu hosce instrue: hic ergo ero post principia.*

Non vulgari ancora nititur. οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁμοίτοῖς πολλοῖς.

Significans aliquem novis minimeque vulgaribus niti præsidiis. Arist.

Quid Achivos à Turre judicatis? τί τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπὸ τοῦ πύργου κρίνετε.

Concinne torquebitur ad eos, qui in tuto constituti, de iis iudicant, qui in periculo versantur.

Quasi miluius cani.

In hunc modum certum firmumque præsidium significabimus.

Timidi mater non flet.

Animosi in bello contemnunt hostem, nihilque metuendum ducunt, quoniam sibi parum cavent, ferro pereunt, & matribus luctum adferunt cum orbitate: Contra qui nihil metuit, neque quicquam omnino contemnit, is tutioribus utens consiliis, raro venit in periculum.

Legatus non cæditur neque violatur. πρέσβυς οὐ τύπτεται οὐδὲ ἁρπίζεται.

Deflecti poterit ad bene monentem, sive recta consulentem, sive concionantem libere. Scholiastes Homeri.

Duabus ancoris fultus. ἐπὶ δυοῖν ὁρμοῖν. *Aristides.*

De firmis, immotis, & qui rem suam probe constabilierunt.

Tanquam ad aram.

Quum extremum refugium intelligi volumus.

Ad asylum confugere. *Cicero.*

Cognitũ est superiori. Hæc fient venustiora, si ad animi res transferãtur.

Arx. ἀκρόπολις.

Hac metaphora tutissimum ac validissimum præsidium significamus.

Bonum duabus niti ancoris. ἀγαθὼ δὺ ἄσκυραι. Pindar.

Id est, Bonũ est duplici præsidio niti, ut si alterũ destituat, altero iuvemur.

Extra fumum & undam. τὸ καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτός.

Verba sunt Calypsus adhortantis Vlyssem, ut neque nimium littori vicinus, naviget fumum secutus, neque se profundo credat pelago, sed in medio secet viam, quod ibi periculum sit à saxis & vadis, hic ab undis.

E terra spectare naufragium.

Pro eo, quod est, in tuto spectare aliorum pericula simile illi: De muris iudicare Achivos.

Mortuo leoni & lepores insultant. καὶ αὐτοὶ νεκρῷ σώματι λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Sumptũ ab homero ubi Hectorem ab Achille iam interfectũ circũsistũt

Græ

Græci mortuo insultantes, nec quisquam erat, qui extincto non aliquod vulnus infligeret.

Primum apes abigendæ.

Dictum est cuiusdam, qui sensit, primum hostium copias advenantes esse submovendas, quo possint Asia potiri.

Pugno tenere. ἄπτ' ἐξ ταῖν χροΐν λαβέσθαι.

Pugno stringere: Dicitur in eos, qui corporeus tantùm substantias esse putant.

Testudo intra tegumen tuta est.

Docet hic Livius, tutius esse domi manere, quam sua fortunæ committere, & ad omnes ictus exponere.

Sarta tecta.

Pro consummatis, probéque curatis, & in quibus sit nihil omissum.

In portu navigare. ἐν λιμένι πλεῖν.

Id est, in portu navigare. Quo significamus nos iam à periculo abesse.

Vir. *Nunc mihi porta quies; omniſque in limine portus.*

His Medus non insidiabitur. τά δε Μῆδος ὁ φυλάξει.

Vbi quis largius impenderet sua, ne veniret in aliorum manus.

Otiosus esto.

Si quem iubemus curare cuticulam, negotium aliis curæ futurum accommodabimus illud Homeri. Odyss. β

Νήτε τοι ἄλλό
Ἐν σήθεσι κακῶν μελέτω ἔργων τε ἔπος τε,
Ἀλλὰ μάλ' ἐδιέμεν, καὶ σινέμεν ὡς τὸ πάροιθεν.

Tute caveto,
Aut dicti aut facti crucies tua pectora cura,
Quin tranquillus edásque bibásque ita ut ante solebas.

Chœnici ne insidias. χοίνικι μὴ ἐπικάθισαι. *Pythag.*

Interpretatur D. Hieron. de victu ne fueris sollicitus in diem crastinum. Plutarchus autem longè diversus: Puta non indulgendum otio, sed industria prospiciendum victus ne desit in posterum.

Timbrâ victitas. τομβρᾷ φάγοι.

Id est, Timbra victitantes adagio dicebantur, qui vel tutius ac liberius vitam agerent: vel qui moribus essent parum blandis, vel qui hilariter citráque sollicitudinem parvo contenti viverent, quod Tymbra herbæ genus sit.

Rem factam habere.

Apud Martialem lib. 2. epist. 26. legitur: Rem factam habere, pro eo, quod est certum atque indubitatum.

Hermionis vice. ἀντ' Ἑρμίονος.

Valet autem perinde quasi dicas, Loco asyli tibi fuero, vel instar ara.

In terra pauperem. ἐν γῇ πένεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτοῦντα πλεῖν.

Satius est paululum habere tuto, quam multum cum periculo.

Mœnia Semiramidis. τεῖχος Σεμιράμιδος.

De muris inexpugnabilibus dicebatur, egregiéque munitis. Ovid.

Vbi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.

In tuo regno.

Quod cuiusque privatum est, regnum eius dicitur.

In tuo luco, & fano est situm.

Apud Plautum pro eo, quod est, in tua potestate, tuo arbitrio, tua tutela, tua manu.

Intrà tuas præsepes.

Plautus in Casina: Scit, si id imperet, futurum quod amat, intra præsepes suas, pro eo, quod est, certum ac paratum.

Aliud cura.

Quum negabis esse causam, cur aliquis aut dubitet, aut sollicitus sit, exempto scrupulo. Terent. *Atque iam reperi, aliud cura.*

In diem vivere. Ex tempore vivere. *Persius.*

Ex præsentibus rebus contentum vivere, atque ex parato, minimè sollicitum de futuris. Qua vita Græcis dicitur καθημέριος βίος, & καθημερόβιοι, qui ad eum vivunt modum.

Canis, tanquam Delum navigans. ἄδεις, ὥσπερ εἰς Δῆλον πλέων. *Plato.*

In supinum, otiosum, secutum, ac voluptuariam agentem vitam dicebatur.

Porrectis pedibus dormire. ἀποτείναντα τὼ πόδε καθεύδειν. *Lucianus.*

Sublatis pedibus requiesco, & supinus per otium. Et supinitatem negligentiam, incogitantiámque significamus.

In dexteram autem. *Plinius.*

Sic enim admonent medici, ut in primo somno, qui profundissimus esse consuevit, in aurem dextram incumbamus.

In utramvis autem dormire. *Terent.*

Est animo otioso, securo, vacuóque esse.

In utrumvis dormire oculum.

Plautus in Pseud. De istbac re in oculum utrumvis conquiescere. Est animo otioso esse.

Halcedonia sunt apud forum.

Extat in Græcorum commentariis huiusmodi proverbium, Ἀλκυονίτιδας ἡμέρας ἄγεις. *Id est: Halcyonis agis dies. De tranquillam & otiosam agentibus vitam. Ab ave quadam marina ductum adagium.*

Vita molita. ἀλληλοφόνος βίος.

Suidas indicat adagium variè accipi. Quosdam usurpare de vita priscorum qui glandibus vescebantur. Nonnullos de iis, qui in magna rerum, quas desiderarent, affluentia vitam agerent.

Eques me portat, alit me Rex. ἵππος μὲ φέρει, βασιλεὺς μὲ τρέφει. *Horatius.*

Hinc natum: Iuvenis quidam sub Rege Philippo stipendia faciebat. Is quum admoneretur, ut missionem peteret, seseque à militia abdicaret, negavit se facturum isto adagio.

Extra lutum pedes habes. ἐκ τοῦ πηλοῦ πόδας ἔχεις.

In eos, qui molestiis non involvuntur negotiis, unde se nequeant explicari, sed extra periculum constituti sunt Homero ascribitur.

Extra periculum ferox.

In obtrectatorem clancularium, qui coram non ausit congredi. Homer. Iliad. v.

Ἀνδρῶν δυσμενέων ἐκὰς ἰσάμενος λεπομίζειν.
Pugnare gnarus, verum eminus & procul hoste.

Procul à pedibus equinis. ἐκ τῶν ποδῶν ἱππείων. *Diogen.*

Vulgo dicitur, quum significant, fugiendum esse periculum.

Extra telorum jactum. ἔξω βελῶν. *Terent.*

Pro eo, quod est, in tuto utraque periculum.

Procul à Iove atque à fulmine. πόρρω Διός τε καὶ κεραυνοῦ.

Admonet, non esse agendum cum potentioribus, qui nutu possint perdere, si quando libeat, maximè cum Regibus ac Tyrannis.

In tranquillo est. *Terent.*

Qui te in scopulum è tranquillo auferat: & quod alibi diximus, Ego in portu navigo.

In vado. *Terent.*

Omnis res in vado est. Vadum autem est aquæ fundus, in quo quisquis constiterit, is iam effugit periculum, ne mergatur.

¶ Fabulæ.

De Fatuo & essedo corruente.

Vehebatur fortè cum aliis quibusdam fatuus adhibitus risus & jocorum gratia, is animadvertit claviculũ, qui ante rotam impactus fuisset de axe incidisse, & paulatim de hoc illam devolvi. Itaque intelligens, si rota prorsus devoluta esset, futurum ut essedũ corrueret: subinde secũ, sed sic facile, ut exaudiretur, mussitabat: Si diu pergeret essedum, id sibi quidem gratum esse. Hoc dictum quum sæpè murmure suo repetiisset, atque alij non attenderent animum, alij deriderent, tandem devoluta rota corruit essedum, & qui vehebantur, effusi in terram, tùm demum sero fatui sollicitudinem cognoverunt perspicientes, & quæ illa, & quod nequaquam vana fuisset.

Fabula movet, ne in ullo quasi expedito rerum cursu nimis esse securi velimus. Itémque hoc subjicit: Solere homines incogitantes & improbos negligere atque deridere aliorum tanquam stolidorũ solicitudinem & metum impendentium malorum, illa vero eventu comprobari.

Venator & Cerdo.

Cerdo ad venatorem quodam tempore devenisse dicitur, & petiisse ab eo, sibi ursi pellem ut venderet: Venator sibi illo tempore ursi pellem non esse respondit, sed si vellet pecuniam numerare, curaturum se post dies paucos, ut haberet: quum ursum cepisset, cujus lucrum jam sibi exploratum esset. Itáne, inquit cerdo, facile est ursum capere? Mihi quidem, inquit venator, nequaquam difficile hoc fuerit inter feras & in sylvis pene à puero versato. Licetne, inquit cerdo, te comitari: nam mihi libet spectatorem esse talis venationis. Licet, inquit venator, mecum perendie in sylvam abeas. Quo cum esset ventum, apparuit statim ursus, bellua ingens, & horribilis. Cerdo tum celeriter arborem conscendit. Venator adortus feram fortiter, cũ tamen hæc excussisset ictum, recordans quod audisset, non solere ursos cadavera morsu attingere: in terrã se quasi mortuus esset abjecit. Vrsus autem naribus ad os & aures illius admotis, captare anhelitum, & tentare an spiraret: Sed illo animã continente, ursus mox discessit. Tum igitur & venator se erexit, & cerdo de arbore descendit, atque jam animis receptis inter alios sermones, percontari cerdo de venatore, quid in aures ipsius fera insusurrasset? Cui venator respondit, monuisse illum diligenter, ne posthac unquam ursi pellem, nondum capto & confecto ipso, vendendam existimaret.

Fabula hoc, quod Græcum, proverbium: Non esse ante victoriam exultandum, admonet: ne securitate & temerariis animis dubia pro certis habeamus.

Vide Quies, Tranquillitas.

Seditio.

¶ Definitio et etymolog.

Seditio, Græcè στάσις, ιος, ἡ, & στασιώδης, ους, ὁ, ἡ, seditiosus dicitur. Est autem seditio speciale peccatum, scilicet mutua impugnatio inter partes multitudinis, vel præparatio ad pugnam. Rixa verò est unius ad unum, vel paucorum ad paucos. Sed bellum est inter diversas multitudines. Et utrumque est pugna in actu; non præparatio. *Ex B. Thom. secunda Secund. q. 42. art. 1.*

Seditio est semper de se peccatum mortale. Et est gravius rixa. Et principaliter est in procurantibus, secundo in sequentibus, non autem in defendentibus bonum commune. *Sec. B. Thom. sec. secund. q. 42. art. 2.*

Seditio dicitur à seorsum se dando, vel, *ut Ciceroni placet*, à seorsum eundo.

Seditio est, cum populo secum discordante res ad manum vocatur, qualem civitatis statum Virg. describit. 1. Æneid.

Ac veluti magno in populo cum sæpè coorta est
Seditio.

Factio verò divisio civium in diversa studia, unde factiosi, qui primates civitatis discordantes sectantur. Cicero, *inter bonos amicitia, inter malos factio est.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Seditio duas ex una civitates efficit. *Liv. l. 6.*

Inter hostes seditionis serere causas sapientis est ducis.

Nulla quamvis sit mitissima natio, citò potest ab advariis deleri, nisi propriis simultatibus seipsam confecerit. *Veget. l. 3.*

Seditionis & discordiæ principium est,aliquid cõmune tuum facere.

Concordia paruæ res crescunt,discordia maximæ dilabuntur. *Seneca in proverb.*

Nihil civitati perniciosius quam divisio,ut nihil melius quam unio. *Plat.de Repub.*

Populares homines discordant propter inæqualitatem possessionis, generosi autem propter inæqualitatem honoris.

Nobilitas generis & divitiæ principia sunt seditionũ. *Arist.Pol.2.& 5.*

Seditione in civitate orta non est optandum,ut perditis alteris,alteris victoribus pax fiat, sed ut amicitia & pax ex reconciliatione fiat, & sic necessariò contingat,ut in externos hostes animum intendat. *Plat.dial. 5.de legib.*

Seditio est bellum, quod in civitate oritur. *Idem ibid.*

Seditio omnium bellorum gravissima est , & multò mitius est bellum,quo adversus alienigenas utimur. *Ibid.*

Seditione in gravi vir fidus potior habendus est auro,& argẽto. *Ibid.*

Seditione qui agitantur,nullã requiem malorũ habent. *Idem epist.7.*

Seditionibus maligna sunt convivia, & exercitationes,etsi ad multa alia prosunt civitatibus. *Dial.1.de leg.*

Seditiones nunquam in civitate sedantur,nisi illi,qui superiores evaserunt,leges condant non magis ad voluptatem suam,quam eorum,qui succubuerunt spectantes, & illis legibus uti cogant & timore,& pudore:timore,quia eo quod ipsis superiores sunt, vim suam ostentant : pudore,eo quod voluptatibus superiores apparent,& qui velint ac possint magis legibus servire,& ij,qui superiores evaserunt , inter ipsos eligere & præferre debent viros optimos, & meliores, primum senes, & qui liberos & uxores domi habent , & qui omnes possessionem satis justam obtinent;ut autem sint in civitate,quæ decem millia virorum continet, quinquaginta, satis est. Hi precibus, & honoribus maximè accersendi sunt è domo, & vocati jusiurandum præstent judicandi & reddendi jus universæ civitati,non plus victis quam victoribus tribuendo.

His peractis,si victores magis obediant legibus quàm victi,omnia bene se habent,sin secus,nihil ipsi erit. *Plat.epist.7.*

Seditionem movet incuria,& desidia eorum,qui civili Societati præsunt. *Fr.Patric.de republ.lib.6. c.5.*

Seditiones in Republica maximè moventur, quia alij pares esse volunt iis,qui plus possunt,& nisi hoc fit,non acquiescunt:alij,se præstare dignos putantes indigne ferunt nisi plus habeant. *Idem ibid.*

Seditionis initia septem sunt, vel propter lucrum, vel propter honorem,non ut acquirant,sed quia vident alios partim injustè plus habere, propter contumeliam,propter metum , propter impotentiam , propter contemptum , propter incrementorum excessum , & præterea propter verecundiam,propter negligentiam, propter pusillanimitatem, propter imparitatem. *Arist.Pol.5.c.2.*

Seditio fit propter metum,quum qui pœnas formidant, ob maleficia commissa contra Rempublicam insurgunt. *Idem Polit.5.c.3.*

Seditio fit propter impotentiam , cum major sit , & potentior , vel unus,vel plures,quam secundum Reipublicæ dignitatem, & potentiam Reipublicæ,& ex talibus fit unius gubernatio violenta. *Idem Pol.c.3.*

Seditio fit propter contemptum , ut in paucorum potentia cum plures sunt illi,qui à Republica excluduntur,potentiores enim se putant,in populari statu opulentos contemnentes insordinationem , & incuriam eorum, qui gubernant. *Ibid.*

Seditio fit per fortunam,quum ex bello magna pars civium extenuata fit, & debet alia subrogari. *Idem ibid.*

¶ Apophthegmata.

Democritus. Seditionem intestinam utrinque nocere dicebat : etenim tum victoribus,tum victis pernicies est æqualis. *Stob.serm.41.*

Plato: remedium adversus seditionem illud esse dicebat,ut nec extrema in aliquibus civium inopia fit,nec ingentes divitiæ. *Eod. sermon.*

Secundus Sophista, cum tale argumentum esset propositum:Qui seditionem moverit , moriatur , qui sedaverit, præmium ferat. Quidam & moverat & sedavit,petiit præmium. Hanc quæstionem paucis absolvit: Quod est prius?moviſse. Quod posterius?sedasse.Itaque prius da pœnas motæ seditionis,ac deinde,si potes,accipe præmiũ rectè factorũ. *Philost.*

¶ Similitvdines.

Polybij. Quemadmodum in corporibus externas incommodi causas, utpote,frigus, calor,labor, vulnera,& antequam fiant præcavere,& ubi factæ sunt,facile curare licet:quæ vero ex ipsis corporibus emergunt,ut scabies & morbi , difficile prævidentur difficile etiã ubi provenere curantur:Ad eundem etiam modum & de politiis , & de exercitibus sentiendum est.Etenim adversus externas,quidẽ insidias & bella in promptu est & præveniendi modus & auxiliũ,ubi ingruerint. Verum adversus ea, quæ in ipsis politiis adversa nascuntur, contra seditiones & collusiones difficilis est medela,& quæ magnam gerendarum rerum dexteritatem, & singularem quandam requirat industriam. *lib.11. hist.*

Dionis Nicæi: Neque ligna videlicet viridia quisquam componi ad comburendum, quum præsciat necesse esse multum & absurdũ fumum exoriri:neque perturbatum populum in idem congregat prudens præses,nisi si qua major necessitas incumbat. *Orat.47. polit.in concione 48.*

Ciceronis: Vt mare,quod sua natura tranquillum est,ventorum vi agitari videmus,ac turbari:Sic populus sua sponte pacatus hominum seditiosorum vocibus , & violentissimis tempestatibus concitari solet. *In orat. pro Cluentio.*

Vt tempestates sæpè certo aliquo cœli signo commoventur, sæpè improviso,nulla ex certa ratione,obscura aliqua ex causa cõcitantur : Sic in comitiorum tempestate populari sæpè intelligas,quo signo commota sit sæpè in obscura est,ut causa excitata videatur. *Pro Murena.*

Pliny: Salamandra non nisi magnis imbribus provenit,serenitate deficit:Ita quidam non apparent,nisi statu civitatis bello aut seditione turbato,iidem rebus pace compositis moriuntur. *lib.10. c.67.*

Roterodami : Sicut vulgo dicunt , Aquilonem noctu exortum nunquam ad tertium durare diem:ita rerum motus,qui non ex altis initiis, sed facili causa subitáque proficiscuntur, facile sedantur, & conquiescunt in Republica. *In similib.*

¶ Exempla Biblica.

Seditionis. *Exempla:* Core,Dathan & Abiron,Num.16.v.12.13. Israëlitæ,v.41.42.& 20.3.Ephraimitæ,Iud.11.12.Absalon,2.Sam.15.v.10.11. Semei,16.v.6.7.Seba filius Bochri,10.v.1.2.Raso, v.23.Ieroboam, v.26. Zambri,26.v.9.16.Mallotæ & Tharsenses,2.Mac.4.30.Barrabas,Mar.15. 7.Luc.23.v.18.19.Theudas,Act.5.v.33.36.Judas Galilæus,v.37.quidam Iudæi,25.v.1.2.Demetrius cum suis,19.v.23.Seditionis crimen prophetis & Apostolis, aliisque piis hominibus publico docendi munere fungentibus sæpè,sed falsò ab impiis est objectum. *Exempla,* Achab Eliæ,1. Reg.18.v.17.18.Cõsiliarij Artaxerxis Iudæis,1.Esdr.4.v.12.13.Artaxerxes Ierusalẽ,v.18.19.Aman Iudæis,Esth.3.8.& 13.4.Amasias Propheræ, Amos 7.10. Alcimus Iudæis,2.Macch.14.v.5.6. Iudæi Christo:Christus enim duorum atrocissimorum criminum reus peragitur : blasphemiæ, Marc.16.64.Luc.22.v.70.71. & seditionis,23.2. cum tamen omni culpa vacaret : adeo ut non vereretur omnium conscientias provocare, Ioan.8.v.46.cum videret turbam ipsum correpturam,& in Regem creaturam,secesserit,Ioan.6.15.Pontifices & Iudæi Apostolis, Act.4.18.& 5. 28.Tertullus,24.5.Seditionis punitæ. *Exempla:* Core,Dathan,& Abiron, cum 250.viris,Num.16.31.&c.Absalon, 2.Sam.18.9.&c.Seba,Bochri filius,20.21.Semei,1.Reg.2.v.41.42. Zambri,16.18.Sedechias,2.Reg.24. 20,& 25.v.6.7.Theudas cum suis,Actor.5.36.Judas Galilæus cum suis, v.37.Sublato seditionis autore, seditio aufertur. *Exempla :* Absalon,1. am. 18. 10. Seba, 20. 22. Barrabas cum suis , Luc.23. 19. Demetrius, Act.15.29.

Seditio,est motus subditorum contra legitimum magistratum,factus principaliter rapiendi & mutandi dominij causa , non propter necessariam defensionem,aut justum dolorem.Hanc severissime damnat Deus, Rom.13.1.&c.Et Proverb.24.21. Time Dominum, fili mi,& regem, & cum Seditiosis non cõmiscearis:quia repentinus veniet interitus eorum.

¶ Profana Exempla.

Quo tempore Spartani Leuctrica calamitate à Thebanis affecti sunt,in Argivorum urbes tanta seditio & cædes orta est:quanta apud reliquos Græcos nuquam fuisse memoratur. *Diod. lib.25.*

Cum in bello, quod Romani contra Piratas gesserunt,Populus Romanus classem comparasset,huicque Pompeium præfecisset contra Senatus voluntatem,repugnantibus patribus : plebs seditionem movit,atque in Senatores adhuc sedentes impetum fecit:quos & ad unum omnes interfecisset,nisi de loco,vitæ consulentes,abiissent. *Historiam latè describit Dion.Nicæus, & eius abbreviator Xiphilinus in Pompeio.*

Anno Iustiniani septimo,Byzantij orta est seditio,quæ tesseram popularem dedit(hac enim nota se invicem conjuncti agnoverunt) expulsique sunt cives boni,& incensa ædificia,inter quæ & templum Sapientiæ fuit : sed repressa est à Iustiniano auxilio Belisarii, sublatis auctoribus Hypatio,& Pompejo, & trucidatis triginta millibus hominum. *Procop. Evagrius, lib.4.c.13 Niceph.lib.17.c.10.*

Quarto Iustiniani anno ob turpissimam Imp.avaritiam,& intolerabiles subditorum compilationes,seditio orta est Constantinopoli : in qua Imperator in vitæ discrimen venisse , & amplius quam triginta millia hominum cæsa scribuntur. *Procop.lib.1.bells Persici. Zonaras tom.3.*

Ludovicus XII, Francorum Rex, scholæ Parisiensis statum, studiosorum privilegia reformare, fori pariter ac judiciorum abusus emendare & tollere instituit , schola tumultuata seditionem movit. *Anno* 1498. *Auctor Chronici.*

L.Posthumius Tribunus militaris cum diripiendam Nolam Æquorum oppidum exercitui ut promiserat , non concederet : concitato in urbe Roma tumultu, propter illatum ejus scribæ vulnus ab exercitu suo dilapidatus est.

Insignis seditionis experimentum dedit *Mithridatus exercitus* , cum in eum Lucullus arma movisset. Nam cum in Armeniorum castris esset nuntiatum,Mithridatis duces à Luculli militibus fusos fuisse, adeo territus est exercitus, ut omnibus sua extra castra ferentibus ob strepitum Mithridates excitareturᵛ ? tentorióque egressus, ut quidnam id esset inspiceret , à suis solus & pedes relictus est. Cum autem ita omnia ob eam rem in castris perturbarentur , ut sublata imperij reverentia , cui plus virium erat,is ex alieno plura raperet, omnísque Mithridatis pretiosa supellex diriperetur,eo militaris temeritas progressa est,ut Dorbatis militaris præfectus ob id occideretur, ut ei insignem vestem , quam habebat, milites adimerent.

¶ Sententiæ Historicæ.

Tres causæ sunt propter quas homines seditionem adversus patriam & principes suos movere præsumant : quando videlicet vel præsides suos culpant & ægrè sustinent,vel rebus quæ aguntur offenduntur : vel quando spem rerum majorum ac potiorum animo concipiunt. *Polyb. hist. lib.11.*

Omnis seditio in quavis civitate curari potest , si dissidiorum causæ tollentur, *Dionys. Halic. lib.6.*

Pestilentia coorta , minacior tamen quàm pernicioſior, cogitationes hominum

hominum à foro certaminibusque publicis ad domum curamque corporum avertit: minusque eam damnosam fuisse, quàm seditio futura fuerit credunt. *Liv.decad.1.l.1.*

Seditionis remedia quam principia majora sunt. *Curtius lib.9.*

Vbi domestica quies seditionum agitata fluctibus est, priscæ consuetudinis authoritas convellitur: plusque valet quod violentia cogit, quam quod suadet & præcipit verecundia. *Valer.Max.l.3.c.8.*

Præcipuum pessimorum incitamentum, bonorum mœstitia. *Tacit. hist.lib.1.*

Civium seditio maximum bellum est. *C.Pachim.hist.l.12.*

Populi in magistratum conspirantis seditione nihil est atrocius: nempe tunc corpus à capite defectum perditionem, ejus per quod spirat meditatur. *P.Diaconus, hist.l.1.*

In civitate partibus infecta, omnis quantumvis exiguus metus, periculosissimus est. *Fr.Guicciard.hist.l.1.*

Exercitus plerumque contemplatus frequentiam suam à disciplina desciscit, & quod agere se putat posse, rogare non sustinet. Seditio autem in exercitu partim severitate, partim principis liberalitate discutitur. *Velleius.Paterc.l.2.*

Menenius Agrippa, vir facundus & plebi charus in castra militum Romanorum tumultuantium intromissus, prisco illo dicendi & horrido modo nihil aliud quam hoc narrasse, fertur: Tempore quo in homine, non, ut nunc, omnia in unum consentirent, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui, conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent, hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsâ unâ membra, totumque corpus ad extremum venisse inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis aliquam alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas confecto cibo sanguinem comparando hinc quam intestina corporis seditio similis esset iræ plebis in Senatum Romanum, seditiosorum mentes flexit. *Livius decad.1.lib.2.*

Ea est humanarum felicitatum alioquin conditio, ut momentaneæ sint, inque diem durent: ac quanto quis majora ab his incrementa accipit, tanto facilius auræ instar concedit: idque præcipuè in seditionibus. Quippe homines qui in perturbatis fluctuantibusque rebus versantur, parum aut nihil potius ab iis differunt qui tempestate iactantur, eodem enim modo susque deque & omnes partes abripiuntur: ac, si quid eos vel minimum fefellerit, prorsus submergentur. *Dion.l.38.*

In seditionibus & bellis omnia præter rationem eveniunt, ubi non iure, sed utilitate sua ac necessitate amicos inimicosque suos ij qui rerum potiuntur æstimant, ac pro opportunitate temporis eosdem, & hostes & necessarios suos judicant. *Idem, lib.quadragesimo octavo.*

Nullum satis validum imperium est coërcendis seditionibus populi flagitiâ hominum ut ceremonias Deum protegentis. *Tacit.Ann.l.3.*

In seditionibus accidit, ut unde plures erant, tandem omnes sint. *Idem hist.l.1.*

Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta: homines sanguinarii, scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modò palam turbidis vocibus modò occultis ad principem litteris. *Idem, l.2.*

Minore spe veniæ crescit vinculum sceleris. *Idem l.4.*

In communibus iniuriis exercitus severius patiuntur. *P. Diacon. in Mauritio.*

In seditionibus omne genus hominum confluere solet. *Procop.de bell. Vandalic.l.2.*

Intestinæ seditiones continuò ex nimia felicitate nascuntur. *P.Iovius hist.l.1.*

Interdum movet tumultum ex diversis locis collectus exercitus: & cùm pugnare nolit, irasci se simulat, cur non ducatur ad bellum: quod ij præcipue faciunt, qui in sedibus otiosè delicatéque vixerunt. Nam asperitate insoliti laboris offensi, quem in expeditione necesse est sustinere, præterea metuentes prælium, qui armorum exercitia declinant, ad ejusmodi præcipitantur audaciam. Cui vulneri multiplex medicina consuevit opponi, ut dum adhuc separati sunt, & in sedibus suis tribunorum vel vicariorum, nec non etiam principum ad omnem disciplinam arctissima severitate teneantur, nihilque aliud nisi devotionem moderationemque custodiant. Campi cursionem (ut ipsi appellant) inspectionémque armorum assidue faciant nullis commeatibus vacent. Ad nomen, ad signa observare non desinant. Ad sagittas iaciendas, ad missilia dirigenda, ad jactandos lapides vel funda vel manu, ad armaturæ gestum, ad vectes jactandos, pro similitudine gladiatorum, punctim, cæsimque feriendo, multo die, usque ad sudorem, sunt frequentissime detinendi, &c.

Ita excitati, & eruditi in civibus milites, sive illi legionarij, sive auxiliares, sive equites fuerint, cum ad expeditionem ex diversis convenerint locis, æmulatione virtutis, prælium magis necesse est habeant optare quam ocium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiduciam de arte vel viribus gerit.

Dux autem debet esse attentus, ut in omnibus legionibus, sive auxiliis vel vexillationibus, à tribunis, vicariis principibusque, si qui turbulenti vel seditiosi sunt milites, non pro invidia suggerentium, sed pro rerum veritate cognoscat, eosque prudentiori consilio segregatos à castris, ad agendum aliquid, quod ipsis prope videatur optabile: aut castella urbesque deputet muniendas, atque servandas, tanta subtilitate, ut cùm abiiciuntur videantur electi. Nunquam enim ad contumaciam pari consensu multitudo prorumpit, sed incitantur à paucis, qui vitiorum scelerumque impunitatem sperant peccare cum plurimis.

Quòd si fieri medicinam necessitas externa persuaserit, rectius est, more majorum, in autores criminum vindicari, ut ad omnes metus, ad paucos pœna perveniat. Laudabiliores tamen duces sunt, quorum exercitus ad modestiam labor & usus instituit, quàm illi, quorum milites ad obedientiam suppliciorum formido compellit. *Veget.l.3.cap.4.*

Seditionum & seditiosorum in civitatibus civili bello agitatis, luculenta descriptio.

Græciæ urbibus acciderunt multa atque atrocia in seditionibus, quæ solent fieri & fient semper donec eadem erit hominum natura, magis aut minus crudeles, variæ ut mutationũ circũstantiæ erunt. Nã in pace & rebus secundis universæ civitates & privati homines mentes habent saniores. Quia nõ cogit necessitas quærere vitæ præsidia malis modis: sed bellum copiâ quotidiani victus subtrahens, violentus magister est, & ad præsentes occasiones multorum impetus incitat. Itaque civitates seditionũ plenæ erãt, & posteriora, cùm prius facta audirẽtur, superabãt illa novitate consiliorũ, cùm in excogitandis artibus opprimendi alios, tum in pœnarũ crudelitate. Vsitata rerum nomina permutabantur. Prætextus causa, furiosa temeritas nominabatur fortitudo sociis fidelis: considerata cunctatio nominabatur timiditatis excusatio: modestia ignaviæ velamentum: circumspectio in universum segnities dicebatur præceps audacia, generositas: ex tuto velle invadere, tergiversatio: accedens odia, fidelis: contradicens, suspectus: cui insidiæ successerant, astutus, qui sibi insidias strui censerat, adhuc astutior: qui nolebat esse in partibus dissolutior sociorũ & adversarios formidans: quisquis alterum antevertisset in lædendo laudabatur: sic etiam qui id consilium dederat non cogitãti. Cognati minus familiares erant aliis cõjuratis, quia hi prõptiores vidẽbantur ad quoslibet impetus sine excusatione. Non enim coibant talia sodalitia legitimæ utilitatis causa, sed contra leges, injuste cupiditate, & inter se fideles erant non jure divino, sed societate scelerũ, & quæ bene dicebantur ab adversariis recipiebant, non ingenuitate, sed metu: cũ ipsis proderãt. Gratius erat ulcisci eum qui injuria fecisset, quàm nulla injuria esse affectum. Iuramenta induciarum propter præsens periculũ facta valebãt, quia nulla alia præsidia erãt: sed cùm altera pars sibi cõfidebat, videns adversarios non munitos esse, dulcius erat deceptis spe inducia rum nocere, quàm apertè aliquid movere: idque dicebatur esse tutius & victoria fraudulenta sapientiæ laudem referebat. Improbi nominabãtur industrij, boni, hebetes: quorum alterum probum erat, alterum glorioſum. Horum omnium causa erat cupiditas injustæ potentiæ & dominationis; inde contentiones inter partes oriebantur. Nam potentiores in civitatibus utrinque honesto nomine alteri statũ popularem, alteri authoritatem senatoriam tribuentes verbis quidam de Republica curabãt: sed reipsa tanta erat acerbitas odiorũ, ut alij alios penitus delere conarẽtur, & in pœnis finem statuebant, non justitiam aut utilitatem civitatis, sed potius suam utrique voluptatem, sed in condemnatione per injusta suffragia, seu in victoria vi oppressis adversariis, æmulationi & cupiditatis contẽtionis morẽ gerentes. Ita neutris curæ erat pietas: sed qui honesto dolore aliquid lucri adepti erant laudabantur. Medij cives ab utraque actione perdebantur, partim quod non tulissent illis aut istis, partim invidiâ, quod hactenus fuissent incolumes. Adeo propter seditiones in universa Græcia omne genus scelerum extitit, & implicitas cõsiliorum, quæ maximè est in bonis naturis, cum risu explodebatur: sed diffidere inter sese, observare alios, & omnia suspiciosè depravare sapientia erat. Nulla enim oratio firma neque iuramentum erat, quod ad reconciliationem prodesset. Quia enim astutè ratiocinabantur, nullam pacem firmam fore, prospicere malebant, ne quid paterentur, quàm aliis confidere. Ac sæpè erant superiores, qui cum metuerent insidias, & timerent fore ut astutæ anteverterentur ipsi priores audacter vim inferebant: Sapientiores verò, etiamsi pericula providebant, tamen quia existimabant non vi tentanda esse, quæ possent consilio obtineri, imperati opprimebantur. *Thucyd. l.3.*

Qui in bello contra Imperatorem suum seditionem concitat, is in suam ipsius salutem, seditiosus est. *Xenoph.de expedit.Cyri.lib.3.*

Servilius consul, senibus remediis aptior, concitatos animos flecti quam frangi, putabat, cùm tutius, tum facilius esse. *Lib.Decad.1.l.2.*

Seditiosis quieta movere, magna merces videtur. *Salustius de coniuratione. Catil.*

Pessimus quisque asspertime rectorem patitur. *Idem, orat.ad Cæsarem.*

Miscere cuncta, & privata vulnera Reipublicæ malis operire statuunt. *Tacit. hist.lib.1.*

Seditiosissimus quisque ignavus. *Idem lib.4.*

Non fides, non constantia, non gratitudo seditiosorum animis inest ulla, pœnitet eos præsentis semper imperij, gaudent novis rebus, futura in expectatione habent, levitas illorum dux est atque autor ac postrema quæque flagitia. Non illos longæ pacis otium, quæ etiam eorum qui in militia educati sunt, relanguescere animos facit, non partæ sub principe laudato plurimæ divitiæ, quarum comes voluptas desidiáque esse consuevit, non belli facies ipsa, quæ eo terribilior magisque formidolosa apparet, quo longior pax fuit: non denique agrorum securitas, ad quos relictis oppidis commigrandum est; aut eorum desideriorum quæ relinquenda sunt remorantur. *Io. Iovin. Pontan.histor.lib.1.*

Domestica illa factionum dominatio tristior est peregrino imperio *Thucyd.lib.4.*

In Africa seditiosorum exercitus bellis fractus ad extremum tanta fame laboravit, ut alij aliorum corporibus vescerentur: numine eam ultionem dignam sceleribus quæ in proximos patrarant; inferente. *Polyb. lib.1.*

Imprudentis est sperare, corruptissimo seculo: tantam vulgi moderationem fore, ut qui pacem belli amore turbaverunt, bellum pacis charitate deponant. *Tacit.hist.lib.2.*

Non est mirandum, servus seditiosus eo domino sit superior, quo suum dominum, (nempe Deum) repudiet. *Zonar.in Grat.tom.3.*

¶ Hieroglyphica.

Popularis seditionis studiosum hominem significare qui volunt locustas duas marinas sese invicem incursantes pingunt. Videre enim est sæpe un. versas, tanquam gregis collegium celebrare dimicare interum inter se cornibus, arietum modo, ac mutua flagellatione invicem servire. *Pierius, lib. 28. cap. 14.*

Et ut corporis humani est putridum membrum maturè abscindere, ne pars sincera trahatur; & societatis humanæ (quam cupimus salvam) interest, pernicioso cives seditiosorum capita, tollere de medio, ne malum paucorum serpat in totum corpus publicum. *Hierogl. Colleg.*

Inter materias & ædificiorum ruinas crescunt herbæ noxiæ: & inter regnorum civitatúmque vastationes caput tollunt seditiosi qui fortes pios, potentes, & bene meritos viros de gradu deiiciunt, atque facultatibus, honoribus, vita crudeliter spoliant.

Vide bellum, Discordia, Inimicitia.

Sedulitas.

¶ Definitio et etymol.

Vstitia particularis est virtus suum cuique tribuens. De ea hic non agimus. Privata est quam quisque privatim præstare tenetur in iis rebus in quibus peculiaris obligatio intercedit, idque vel in sua propria vocatione, vel in societate. In propria vocatione requiritur sedulitas, quæ & diligentia, recta solicitudo, fidelitas, & festinatio lenta dici potest. Consistit in laudatà & exacta præstatione officij, sine dolo, sine fuco & simulatione. Eam Horatius officiosam cognominat, Græc. ἐπιμέλεια, ἀκρίβεια, ἀτενεία. Hebr. *Deaghah*, solicitudo, cura anxia, metus mœrorem animo adferens: à verbo *Daagh* solicitus fuit, solicitè metuit, anxiè curavit. Affinitatem habet cum *Daahh*, tabuit, & *Sahh*, rugiit: nam solicitudo cordis & sedulitas acris in officij præstatione, homines efficit rabidos, clamosos & morosos. Hinc per methathesin μέριμνάω, μεριμνῶ, solicitus sum curo, μέρι, cura, solicitudo, sedulitas. 2. A verbo *Charedh*, trepidavit, motu corporis tremuit, loco consistere non potuit, derivatur *Charahah*, trepidatio, motus festinus. Ad sedulitatem, & diligentiam hominis ad rem attenti, & motu, continuo agitati (*qui ne peut arrester en place*) refertur. 3. *Schoked*, sedulus diligens, à verbo *Schakadh*, vigilavit attentè, excubias egit, attendit vigilanter. Cognationem habet cum *Schakat*, quievit: nam vigiles & sedulos viros oportet esse mente composita, nec non alienos à tumultibus & strepitu. Amigdalus, amigdalum, arbor & fructus, *Schakedh*, nominatur, ab alacritate & maturitate sedula, quia ante alias fructus protrudit, atque prævenit cæteras arbores. 4. *Tamidh*, id est, frequens, continuus, perpetuus, sedulus. Θαμίζω frequento, θάμβος frequens.

Sedulitas verò virtus est per quam labores nostri officij rectè intellectos, libenter & diligenter exequimur, ut Deo grata, hominibus utilia præstemus: *Prov. 12. 4. 5. Rom. 12. 11. 2. Thess. 2. 10.* Requiritur præsertim in Ecclesiæ pastoribus, qui in rebus sacris sedulitatem summámque diligẽtiã adhibere debent. *Leu. 19. 6. 7.* Hac virtute continemur in officio, ne eo deserto fiamus errones, qui huc illud vagantur, lautiorem captantes conditionem. Iubemur manere in vocatione nostra, & munus nobis mandatum sedulò implere. *Psal. 37. 3. & 128. 2. 1. Cor. 7. 24. Coloss. 4. 17.*

Sedulitati in officio faciendo statuendum est, 1. quia à Deo mandatur, *Gen. 3. 19. Rom. 12. 8. & 1. Thess. 4. 11. 2.* Quoniam ad eam impellere nos debet vitæ nostræ brevitas, mortis certitudo, Dei judicium, 2. *Cor. 6. 5. &c. 3.* Etiam in hac vita utilis est: facit enim ad rem parandum, & abigendam paupertatem, Proverb. 10. 16. 4. Hoc præstat, ut nos geramus decenter erga extraneos, & nullius indigeamus: 1. *Thess. 4. 12. 5.* Quia ipsis etiam Gentilibus summopere probata fuit: Vnde apud illos admonitio. *Hoc age.* Opposita sedulitati est desidia, ignavia, curiositas.

¶ Exempla Sacra.

Sedulitatis *Exempla:* Iudæorum reducum adversarij, 1. Esdr. 4. 23. Iudæi reduces, Nehem. 4. 23. Ioseph & Maria, Matth. 2. 14. Iudas proditor, 26. 47. Principes Sacerdotum & seniores populi, 27. 1. Mulieres piæ, Maria Magdalena & aliæ Mariæ, Luc. 24. 1. duo discipuli euntes Emaus, v. 32. 33. Christus, Luc. 4. v. 42. 43. Ioan. 8. 2. Pharisæi, 7. v. 30. 31. 32. Maria Magdalena, 20. 1. Petrus & alter discipulus. v. 3. credentes, Actor. 2. 44. Sacerdotes & Magistratus. 4. 1. Apostoli, 5. 21. Iudæi, 9. v. 23. 24. Petrus, 10. 9. Paulus, 15. v. 35. 36. 40. 41. & 20. 16. Prov. 20. 13.

¶ Sententia Philosophica.

Est inepta quædam sedulitas, ibi operosa ubi minimè opus est, quæ sese absurdè ingerit iis, quæ nihil ad suam curam, nihil omnino ad rem pertinent. Hac se quisquis torquet officiosè nocet potiùs quàm iuvat. Hanc ipsam Africanus censor confixit in eo centurione, quem Ideo tribu movit, quòd dum Paulus pugnaret, ei pugnæ non interfuisset. Nam cùm is se custodiæ causa in castris remansisse diceret. Non amo inquit, nimium diligentes. *Car. Pasch. lib. de virt. & vitiis, cap. 17.*

Consule titulum de Diligentia, Labore & Studio.

Senatus.

¶ Definitio et etymol.

Senatvs, à senio, & sinendo: quod Senatores & viri ætate & judicio graves, & quia magistratui non plus licebat quàm Senatus permitteret, Gr. βουλευτήριον. Heb. *Schahhar*. porta quæ propter munitionem, judicia, & Senatum est austera & formidabilis. Olim enim inter Israëlitas ius dicebatur in portis civitatis. *Zekenim* enim Senatores dicuntur, à verbo *Zakin*, & Senuit, senex fuit.

Senatus eligatur ex triginta duodenariis, qui efficiunt. 360. idoneos ad distributiones: distributis enim quatuor partibus secundum nonagenarium ex singulis censibus proferant senatores nonaginta, & qui primi, secundi & tertij census fuerint, prima, secunda & tertia die, proferat, quicunque velit, aliter mulctetur multa prout visum fuerit, quartus quarta proferat & liber sit à mulcta qui non voluerit proferre, deinde qui ex secundo ex primo non profert, mulctetur, ita ut qui ex secundo sensu est, triplum primæ mulctæ persolvat, qui ex primo quadruplum: qui ex tertio & quarto impunis sit, si proferre nolit. Quinta die conscripta, & obsignata nomina ferant magistratus omnibus civibus conspicienda, ex his quivis vir rursus proferat: aut prima mulcta mulctetur, centum vero & nonaginta viris ex unoquoque delectis dimidiũ horum sorte probent, ut per annum sint hi senatores. *Plat. de legib. dial. 6.*

Senatores ut propriis in rebus versentur, & res domesticas bene componant, proinde duodecim ipsorum partem in duodecim menses distributam, ut una uni mensi distribuitur, ad custodiam constituemus. *Plat. de legib. dial.*

Senatores, curam habeant ut si quis aliunde veniat, sive ex ipsa civitate accedat, prompte ipsum admittant, & sive quis nunciare aliquid velit, sive percunctari ex his quæ civitatem aliis civitatibus respondere convenit, & ex his quæ pro responsione adferuntur, si ipsa ex aliis quid percunctata sit: sed & novationum gratia, quæ omnis generis semper oriri solent, in civitate pariat, iidem sint, ut maximè quidem non fiant: si vero fiant, ut celerrime civitas sentiat, & curetur id quod factum est. Quapropter hanc præsidentem civitatis partem semper tum in conventibus dominam esse oportet, tum in dissolvendis his facultatibus quæ & secundum leges de repente accidunt civitati. *Plat. de legib. dial.*

Senator in senatu auctor esse debet sententiarum reipublicæ conducibilium, etiam parum auditu fuerint, & aliis concione adulationis relinquendo contentus rebus utilibus, increpans admonens, castigans, non arogantem insanamque, sed sobriam libertatem proferens. *Phil. Iude de Ioseph.*

Senatus consulta sunt, quæ fuerunt senatus authoritate decreta, *Boët. in topic. Cic. lib. 2.*

¶ Adagia.

Amphyctionum confessus. Ἀμφικτύονικὸν συνέδριον.

De frequente gravium virorum conventu.

Legatus non cæditur, neque violatur. πρέσβυς δ' τύπτεται, δ' λέβεται.

Id iure gentium receptum est, ut legati publica fide veniant & redeant, inviolati.

Murus aheneus. *Horat.*

Hic murus aheneus esto,
Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Vsurpatur pro certo & immutabili animi decreto, schemate nimirum proverbiali.

¶ Emblema.

In Senatu boni Principis,
Dialogismus.
Emblema cxliv. Andr. Alciat.

Effigies manibus trunca ante altaria diutùm.
Hinc resident, quarum lumine capta prior.
Signa potestatis summa, sanctique Senatus
Thebanis fuerant ista reperta viris.
Cur resident? quia mente graves decet esse quieta.
Iuridicos, animos nec variare levi.
Cur sine sunt manibus? capiunt ne xenia, nec se
Pollicitis flecti muneribúsve sinant.
Cæcus at est Princeps, quod solis auribus, absque
Affectus, constans iussa Senatus agit.

Vide Magistratus, Princeps.

Senectus.

¶ Definitio et etymolog.

Senectvs, Græcè γῆρας, ατος, τὸ & γέρων, οντος, ὁ, senex, γηράσκω, senesco dicitur. Hebr. *Zikenah*, *Psal. 71. 9. Zekunim*, dies omnes senecturis, *Gen. 37. 3. Zoken*, Senium, *Genes. 48. 10. Zekana* vetula, *Zaken*, Senex. Item vir qui publico fungitur officio: Senator, à verbo, *Zaken*, Senuit, consenuit, senex fuit. Barba etiam *Zakah*, dicitur, quæ senes viros decet.

Est autem senectus, occasus vitæ. *Secund. Cic. in Top.*

Senectus est ultima ætas durans aliquando tantum, quantum omnes aliæ ætates. *Sec. B. Thom. 4. sent. dist. 43. art. 3.*

Senex dicitur quasi seminex; hoc est, semimortuus, quod acta maiore ætatis suæ parte iam morti propinquior sit. Nam nex mortem significat. Sisenna, *Quoniam neque mea nex, neque interc[illegible] posse videtur illorum dementem reprimere audaciam.* Hinc deducitur neco: quod est interficio. A sene senectus, senecta, & senium veniunt ejusdem fere significationis. A sene senatus dicitur quod & locum significat, in quo senatores conveniunt, & ipsos senatores. A senator senatorius deducitur, ut senatoria majestas.

¶ Loci Biblici.

Seniorum vocabulum, non tam ætatis quam dignitatis est, & eos desig

designat,qui adjecto nonnunquam epitheto,potissimùm in novo Testamento,dicuntur Seniores populi,penes quos, Sacerdotibus & scribis selectis adjunctis, est judicia:quæ Hebræi Græco vocabulo *Sanhedrin*, id est, συνέδρια vocant,ut ij planè sint πρεσβύτεροι, quos Latinè eadem ratione senatores vocant, Matth.16.21. & 27.59. Deut.21.2. seniores pro maioribus,Matth.15.2. Marc.7.3. seniores septuaginta sibi allegit Moses, Num.11.16.

Seniorum præcepta. Act.16.4. visio, Apoc.4.4. senioribus traditur Deuteronomium, Deut.13.9. senes quomodo admonendi, 1.Tim.5.1. quales esse debeant, Tit.2.2. honorandi sunt, Lev.19.32. Iob.32.6. Proverb.16.31. sensibus florebunt, Esa.65.20. senum consilium non aspernandum, 1.Reg.12.8.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Senectus virtuosa à bonis honoratur.

Coram cano capite consurge,& honora personam senis,& time Dominum Deum tuum. *Lev.20.*

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Iob.12.*

Corona dignitatis senectus,quæ in viis justitiæ reperitur. *Prov.16.*

Dignitas senum canities. 20.

Senectus venerabilis est,non diuturna,neque annorum numero computata:Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata. *Sap.4.*

Ne spernas hominem in sua senectute, etenim ex nobis senescunt. *Eccl.8.*

Quam speciosum caniciei judicium.Quam speciosa veteranis sapientia,& gloriosus intellectus & consilium. Corona senum multa peritia, & gloria illorum timor Dei. 25.

Tu loquere,quæ decent sanam doctrinam:senes ut sobrij sint,pudici, prudentes,sani in fide, in dilectione, in patientia. *Tit.2.*

A Deo remuneratur.

Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. *Psal.61.62.*

Corona senum filij filiorum. *Prov.17.*

Vitiosa improbatur.

Tres species odivit anima mea, pauperem superbum, & divitem mendacem,& senem fatuum, & insensatum. *Eccles.25.*

Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. 65.

Egressa est iniquitas de Babylone à senioribus judicibus, qui videbantur regere populum. *Dan.13.*

Inveterate dierum malorum. *Ibid.*

¶ Patrum Sententiæ.

Quum si homines optant senectutem,quid aliud optant, nisi longam infirmitatem? *Aug.de catechizandis rudi.*

Sit senectus nostra puerilis, & puericia senilis, id est,ut nec sapientia nostra sit cum superbia,nec humilitas sine sapientia. *In.113.*

Oportet ut senilis sermo non solum sit gravis, sed etiam brevis. *In sermo.*

Infantia nostra innocentia sit puericia, sit reverentia, adolescentia, patientia, juventus virtus, senium meritum, senectus nihil aliud,quam canus sapiéntsque intellectus. *Ibid.*

Cum cuncta vitia in sene senescant,sola avaritia juvenescit. *Ibid.*

Quid naturam accusas, ô homo? habet illa impedimenta quædam, senectutem & infirmitatem: sed senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis subtilior,ad constantiam subeundæ mortis potior, ad reprimendas libidines fortior. Infirmitas corporis sobrietas mentis est. *Ambr. in hex. lib.1.*

Pascha, Hebraicè dicitur transitus, scilicet quia per hoc mysterium de pejoribus ad meliora transitur. Bonus transitus est,de peccato transire ad justitiam,de vitiis ad virtutes,de senectute ad infantiam: infantiam autem dico,non ætatis,sed simplicitatis. *Pasch.*

Ætates quædam sunt meritorum. Nam & senectus morum invenitur in pueris,innocentia infantium invenitur in senibus. *Ibid.*

Nemo enim tam fractis viribus & decrepitæ senectutis est, ut non se putet unum adhuc annum esse victurum. *Hieron.in quadam epist.*

Omnes pene virtutes corporis mutantur in senibus & crescente sola sapientia decrescunt cæteræ vires. *in epist.ad Nepot.*

Senectus eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, & in lege Domini meditati sunt die ac nocte,ætate fit doctior, usu celsior, processu temporis sapientior,& veterum studiorum fructus dulcissimos metit. *Ibid.*

Inter abusiones hujus seculi,sola major senis obstinatio, qui morti proximus, mortis non abhorret adventum, qui quasi ad ostium hujus mundi positus,foris spectat,nec tamen vitæ præsentis attendit egressum, nec futuræ considerat. Audit nuntios mortis & credere non vult eis. Tres sunt enim nuncij mortis,Casus,Infirmitas, Senectus. Casus dubia, infirmitas gravia,senectus certa nuntiat. Casus nuntiat mortem latentem,infirmitas apparentem, senectus præsentem. Ex incertitudine mortis timor,ex infirmitatis gravitate color, ex certitudine senectutis non obstinatio; sed afflictio & humilitas sequi deberet. *Hugo de claustro animæ lib.2.*

Canities tunc est venerabilis, quando ea gerit,quæ canitiem decent: quum verò juveniliter senex conversatur,plus juvenibus ridiculus erit. *Chrys. sup. epist. ad humil.7.*

Plus omnibus religioni operam dare senibus convenit, quos præsentis seculi florida ætas transacta deseruit. *Cyprian.*

Quis stolidus fieri potest,si mens ad perfectionem festinare non contendat,quando totius corporis habitu senectute confectus homo ad interitum properat: dum oculi caligant, aures graviter audiunt, capilli fluunt,facies in palloré mutatur,dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit,flatus non suaviter olet,pectus suffocatur,rusis cachinnat,genua trepidant, talos & pedes tumor inflat. Homo interior qui nescit, his omnibus aggravatur, & hæc omnia ruituram jam domum nostri corporis citò prænuntiant.

Quid superest, nisi dum hujus vitæ defectus appropinquat,nil aliud cogitare, quàm quomodo futuræ aditus prosperitatis comprehendatur quisq; senex appetat? Iuvenibus enim incertus hujus vitæ terminus instat:senibus verò cunctis maturior ex hac luce recessus. Cavendæ ergo sunt homini duæ particulæ, quæ in illius carne non veterascunt, & totum hominem ad peccandum trahunt, cor videlicet & lingua. *Ibid.*

Sicut non sunt omnes viventes pari modo vel ferventes spiritu, vel disciplinis ac moribus optimis institutis:ita nec senes quidem cuncti uno modo, vel perfecti possunt, vel probatissimi reperiri. Divitiæ enim senum non sunt canities capitis,sed industria juventutis,ac laborum præteritorum stipendiis metiendę. *Ioan.Cassian.collat.abbatis Moysi,secunda, cap.12.*

Non omnium seniorum, quorum capita canities tegit, quosque vitæ longævitas sola commendat, nobis sunt imitanda vestigia, vel spectanda,seu traditiones ac monita suscipienda, sed eorum, quos laudabiliter vitam suam, ac probatissimè comperimus in juventute signasse, nec præsumptionibus propriis, sed majorum traditionibus, institutos. *Ibid.*

Sunt nonnulli,quorum etiam quod est lugubrius major pars sine dubio reperitur: qui in tempore suo, quæ ab adolescentia sua conceperunt, atque ignavia senescentes autoritatem sibi non maturitate morum,sed annorum numerositate,conquirunt. *Ibid.*

Nihil est quod senectuti magis noceat, ac dies hominis abbreviet, quam tristitia, languor animi, atque ira. Nihil enim est hilari senectute jucundus. *Cass. in quadam epist.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Phocylides.

Αἰδέῶ πολιοκροτάφους, εἶκειν δ' γήρασιν.
Ἐδρᾶς δ' γεράων πάντων, γλυκυεὴ δ' ἀταλάντων.
Venerare cana tempora habentes, cede senibus.
In sedendo, & in officiis in omnibus nobilitatique æqualiter.
Πρέσβυν ὁμηλίκα παιδὸς ἴσοις τιμῆσι γεραίρε.
Senem coætaneum patris æqualibus honoribus honora.

Menander.

Απαντ' ἀφανίζει γῆρας ἰσχὺν σώματος.
Omnem delet senectus vim corporis.
Γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων,
Sententiæ autem meliores sunt seniorum.
Καλὸν τὸ γηρᾶν κ, τὸ μὴ γηρᾶν πάλιν.
Pulchrum senescere, & non senescere rursùs.
Σκληρὸς ἀνὴρ ἐστὶν ἐν νέοις γέρων.
Molestus vir est inter juvenes senex.
Πολλὰ χρόνος μάνυσις, οὐ φρονήσεως.
Canities temporis indicium non prudentiæ.
Φοβοῦ τὸ γῆρας οὐ γὰρ ἔρχ' μόνον.
Time senectutem, non enim venit sola.
Καὶ τοῦτο τὸ γῆρας ἐστὶν ἀνθρώποις βάρος.
Difficile senectus est hominibus onus.

Philo.

Αἱ πολιαὶ σὺν νῷ γεραρώτεραι, αἱ γὰρ ἄτερ νοῦ,
μᾶλλον δ' πολλῶν εἰσὶν ὀνειδος ἐτῶν.
Canities cum mente honorabiliores. Quæ enim sine mente,
Magis multorum sunt vituperium annorum.

Menacrates.

γῆρας ἐπὰν μὲ ἀπῇ, τὰ τυχεῖ ὧν δέ ποτ' ἀλθῇ,
μέμφετ', ἐσι δ' ἀεὶ κρεῖσσον ὀφειλόμενον.
Senectus dum quidem abest,quilibet optat. Si vero unquàm accesserit,
Accusatur, Est autem semper melius debitum.

Euripides in Phœnissis.

Ω τέκνον, οὐ πάντα τὰ γήρᾳ κακὰ
πρόσεισιν, ἀλλ' ἐμπειρία δ γερόντων
ἔχει τὸ δεῦξαι δ νέων σοφώτερον.
O fili, non omnia mala senectuti
Adsunt, sed experientia senum
Plus sapientiæ demonstrare potest, quàm iuvenes.

Idem in Bellerophonte.

Ω παῖ, νέων μὲν δρᾶν μ' ἔνεστι σὺν χερί
γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ δ γεραιτέρων
π γὰρ χρόνος δίδασκα πολλὰ δ' ἄριστον.
O fili, manus quidem iuveniles ad agendum robustæ sunt:
Seniorum autem sententiæ sapientia præstant;
Tempus enim multam & variam doctrinam parit.

Menander Comicus.

Quamvis cætera longum tempus nobis auferre
Soleat, prudentiam tamen firmiorem facit.

Euripid. in Menalippe.

Παλαιὸς αἶνος ἔργα δ μὲν νεωτέρων,
βουλαὶ δ' ἔχουσι δ γεραιτέρων κράτος.
Vetus hoc dictum est. Opera quidem iuniorum,
Consilia autem seniorum vim habere.

Idem in Peleo.

Senectus ô fili iuvenilibus annis
Sapientior est, atque tutior.
Experientia vincit imperitiam.

Sophocles in Tyrone.

γῆρας δίδασκε πάντα, κ χρόνος τὸ εὖ.
Senectus omnia docet moráque temporis.

Crates ex Antiphane.

Ὠνείδισάς μοι γῆρας ὡς κακὸν μέγα,
Οὗ μὴ τύχοντι, θανατὸς ἐσθ' ἡ ζημία,
Οὗ πάντες ἐπιθυμοῦμεν ἂν δ' ἔλθῃ ποτὲ,
Ἀνίωμεθ', ὅτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει,
Τὸ ζῆν γὰρ οὐδεὶς ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.

Exprobrasti mihi senectam ceu magnum malum:
Quam qui non assecutus fuerit, morte multatur,
Quam omnes desideramus. At si quando venerit,
Ægre ferimus adeo ingrati natura sumus:
Nullus enim tam diligit vitam quam qui senescit.

Antiphanes ex Philocteta.

Σοφὸν γέ πως πρὸς τὸ βουλεύειν ἔχει
Τὸ γῆρας, ὡς δὴ πολλ' ἰδόν τε κἀμαθόν.

Sapientia nonnihil ad consultationes habet
Senectus, ut qua multa viderit atque didicerit.

Corn. Gallus.

Stat dubius, tremulúsque senex, semperque malorum
Credulus, & stultus qua facit, ipse timet.
Laudat prateritos, praesentes despicit annos.
Hoc tantum rectum, quod facit ipse putat.

Et infra.

Ha sunt primitia mortis: his partibus atas.
Defluit, & pigris gressibus ima petit.
Non habitus, non ipse color, non gressus euntis,
Non species eadem, qua fuit ante, manet.
Labitur ex humeris, demisso corpore vestis,
Quaque brevis fuerat, iam modo longa mihi est.
Contrahimur, miroque modo decrescimus ipsi.
Diminui nostri corporis ossa putes,
Nec cœlum spectare licet: sed prona senectus
Terram à qua genita est, & reditura videt.
Fitque tripes, prorsus quadrupes, ut parvulus infans;
Et per sordentem flebile serpit humum.
Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt,
Et redit ad nihilum, quod fuit ante nihil.
Hinc est quod baculo incumbens ruitura senectus,
Assiduo pigram verbere pulsat humum.
Et numerosa movens certo vestigia passu,
Talia rugato creditur ore loqui.
Suscipe me genitrix, nati miserere laborum,
Membra velis gremio fessa fovere tuo.

Ovid. 15. Metamor.

Inde senilis hiems tremulo venit horrida passu,
Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos:
Nostra quoque ipsorum semper, requiéque sine ulla
Corpora vertuntur, nec quod fuimusve, sumusve,
Cras erimus.

Idem 14. Met.

——Sed iam felicior atas
Terga dedit, tremulóque gradu venit agra senectus.

Corn. Gallus.

Se solum doctum, se iudicat esse peritum,
Et quod sit sapiens despit ipse magis.
Multa licet nobis referens, eadémque revolvens
Horret, & alloquium conspuit ipse suum.
Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O sola fortes garrrulitate senes!
Omnia ne quidquam clamosis vocibus implet.
Nihil satis est: horrent qua placuere modo.
Arridet de se ridentibus, ac sibi plaudens,
Incipit opprobrio latior esse suo.

Idem.

Turpem seni vultus nitidi, vestésque decora,
Atque etiam est ipsum vivere turpe senem.
Crimen amare iocos: crimen convivia, cantus.
O miseri! quorum gaudia crimen habet.

Ovid. 8. Met.

Membra levant baculis, tardique senilibus annis
Nituntur longa vestigia ponere clivo.

Calpur. Eccl. 5.

Aspicis, ut nobis iam pridem mille querelas
Adferat, & baculum premat inclinata senectus.

Horat. Art.

Multa ferunt anni venientes commoda secum
Multa recedentes adimunt.

Corn. Gallus.

Tu me sola tibi subdit miseranda senectus,
Cui cedit quidquid vincere cuncta potest.
In te corruimus: tua sunt quacunque fatiscunt:
Vltima, quaque tuo conficis ipsa malo.

Chilon. per Ausonium.

Grata senectus homini, qua parilis iuventa.

Iuvenal. 11.

Non prematuri cineres, nec funus acerbum.
Luxuria, sed morte magis metuenda senectus.

Ter. Phor. 4. 1.

Senectus ipsa est morbus.

Hor. Art.

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quarit & inventis miser abstinet, ac timet uti:
Vel, quod res omnes timide, gelidéque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidúsque futuri.
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, censor, castigatórque minorum.

Iuvenal. 10.

Sed quam continuis, & quantis longa senectus
Plena malis deformem & tetrum ante omnia vultum,
Dissimilémque sui deformem pro cute pellem,
Pandentésque genas, & taleis aspice rugas.
Quales umbriferos ubi pandes Trabraca saltus,
In vetula scalpit iam mater simia bucca,
Plurima sunt iuvenum discrimina pulchrior illa
Hoc atque ille alio: multum hic robustior illo.
Vna senum facies, cum voce trementia labra,
Et iam lave caput, madidique infantia nasi,
Frangendus misero gingiva pœnis inermi.
Vsque adeo gravis uxori, gnatísque sibique,
Vt captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi torpente palato.
Gaudia.

Ibidem.

Praterea minimus gelido iam corpore sanguis
Febre calet sola: circumcilis agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quaras,
Promptius expediam, quot amaverit Hippia mœchos,
Quot Themison agros autumno occiderit uno;
Quot Basilius socias, quos circumscripserit Hirrus
Pupillos.

Ibidem.

Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos.
Perdidit ille oculos, & luscis invidet, huius
Pallida labra cibum rapiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœna deducere rictum
Suetus, hiat tantum: ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater ieiuna, sed omni
Membrorum damno maior dementia, qua nec
Nomina servorum, nec vultum agnoscit, amici,
Cum quo praterita cœnavit nocte, nec illos
Quos genuit, quos eduxit.

Ibidem.

Vt vigeant census animi ducenda tamen sunt
Funera gnatorum, rogus adspiciendus amata
Coniugis, & fratris, plenaque sororibus urna.
Hac data pœna diu viventibus, ut renovata
Semper clade domus, multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, & nigra veste senescant.

Boëth. 11.

Venit enim properata malis inopina senectus,
Et dolor atatem iussit inesse suam.
Intempestivi funduntur vertice cani,
Et tremit effœto corpore laxa cutis.

Ovid. 3. art.

Ventura memores iam nunc estote senecta,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.

Ter. Hec. 3. 4.

Odiosa est hac atas adolescentulis.

Hor. Epist. 2.

Non est avarus: abi, quid catera iam simul iste
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, & ira?
Somnia terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos Lemures, portentáque Thessala rides?
Natales grata numeras? ignoscis amicis?
Lenior, & melior fit accedente senecta?
Quid te exempta iuvat spinis de pluribus una
Vivere si recte nescis? decede peritis,
Lusisti satis: edisti satis: atque bibisti:
Tempus abire tibi est: ne potum largius aquo
Rideat, & pulset lasciva decentius atas.

Propert. 2. 25.

Miles depositis annosus secubat armis,
Grandavique negant ducere aratra boves.
Putris, & in vacua requieuit navis arena,
Et vetus in templo bellica palma vacat.

Ter. Adelph. 5. 3.

O noster Demea?
Ad omnia alia atate sapimus rectius:
Solum unum hoc vitium defert senectus hominibus:
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est.

Iuven. 10.

Rex Pylius, magno si quidquam credis Homero,
Exemplum vita fuit à cornice secunda,
Fœlix nimirum, qui per tot secula mortem
Distulit, atque suos iam dextra computat annos,
Quique novum toties mustum bibis, ora parumper
Attendas, quaxtum de legibus ipse queratur
Fatorum & nimio de stamine, cum videt acris
Antilochi barbam ardentem: nam quarit ab omni,
Quisquis adest socio, cur hac in tempora duret.

Quod

Quod facinus dignum tam longuo admiserit ævo.
Ovid. 5. Fast.

Magna fuit capitis quondam reverentia canis:
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Iuven. 13.

Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licet ipse videret.
Plura domi farra, & maiores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacra lanugo senectæ.
Ovid. ad Liviam.

Ipse tibi emissus nebulosum littus Averni:
Sic liceat, forti verba tot ore sonet.
Quid numeras annos? vixi maturior annis
Acta senem faciunt, hæc numeranda tibi.
Sen. Hipp. Act. 2.

Latitia iuvenem, frons decet tristis senem.
Ovid. 9. Met.

Iura senes norint, & quid liceatque nefasque,
Fasque sit inquirant, legumque examina servent.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Iucundissima est ætas devexa jam non tamen præceps.

Amplectenda est amanda senectus, plena est voluptatis; si illa scias uti. Gratissima sunt poma cum fugiunt. Deditos vino potatio extrema delectat. Quod in se jucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt.

Nihil turpius quam senex, vivere incipiens. *Sen. ad Luc. ep. 21.*

Numera annos tuos, & pudebit eadem velle, quæ volueris. Morantur ante te vitia.

Turpis & ridiculosa res est elementarius senex. Desine eadem velle senex, quæ voluisti puer. Hoc opus sit, hoc cogitatio imponere veteribus malis finem.

Quisquis senex ad sapientiam pervenit, annis pervenit.

Bene agitur cum senectute, si ad illam longuo studio intentoque pervenerit. *Idem in epist*

Iuveni parendum, seni obtemperandum. *Idem lib. 8. de Benefic.*

Infantes ita bene sentire, id est, judicare non possunt sicut senes. *Arist. lib. 7. Physic.*

Puer, & multum senes sunt immemores, propter nimium motum accidentem corporib. *Idem, lib. de Memoria & reminiscentia.*

Senectus est frigida & sicca.

Labor exsiccat & senium inducit, unde multum laborantes senescunt magis.

Animalia multum coëuntia cito senescunt; quia sperma est superfluitas nutrimenti, & amplius quam sustineri possit emissum exsiccat. Et propter hoc mulus est longioris vitæ quam asinus & equus, ex quibus fit, quia ipse non generat. *Idem l. de causa longitudinis & brevitatis vitæ.*

Complexio juvenum calida est humida: senum vero frigida est & humida. *Cõmentator super Arist. de causa lõgitudinis & brevitatis vitæ.*

Proprium hominis est canescere in senectute. *Idem, lib. 3. de Animalibus.*

In prima ætate & in seniori, & infirmis sperma non est. *Ibidem, c. 25.*

Senes increduli sunt, quia multis annis vixerunt, & in pluribus decepti fuerunt, & peccaverunt. *Arist. Ethic. lib. 2. cap. 16.*

Senes mali suspicioši sunt propter incredulitatem. Senes neque amãt valde, neque odiunt, propter inexpertientiam. Sed secundùm Biantis additionem, & amant ut odituri: & odiunt ut amaturi,

Senes sunt pusillanimes, quia humiliati sunt à vita.

Senes formidolosi sunt omnia pertimescentes.

Senes serviunt lucro. *Arist. Ethic. lib. 2. cap. 16.*

Verecundia non convenit omni ætati, sed tantum juvenili. Vade juvenes verecundos laudamus, senem autem verecundum nullus laudabit. *Idem lib. 2. Ethic.*

Potentia autem est in junioribus, prudentia in senioribus. *Idem lib. 7. Politic.*

Senes non fiunt amici citò. *Idem lib. 8. Ethic*

Interrogatus Solon Philosophus qua spe fretus, tam audacter resisteret Pysistrato tyranno? ait: senectute. *Laërt. Diogenes de vita & moribus Philosoph.*

Vt hydra serpens, vires arboreas necat, ita vetustas amplexu annorum necat. *Macrob. lib. 2. Saturnal.*

Vetustas quidem nobis, si semper sapimus adoranda est. *Ibid. lib. 3.*

Non sunt in senectute vires, nec postulãtur quidem vires à senectute.

Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum id ne adolescentes quidem effugere possint?

Pythagoras more, exercendæ memoriæ gratia, quodcunque die dixerim, audierim, egerim, commemorò vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis. Semper enim in his studiis laboribusque viventi, non intelligitur, quando obrepat senectus.

Nihil est otiosa senectute jucundius.

Habet senectus honorata præsertim tantam authoritatem, ut ea plus sit quam omnes adolescentiæ voluptates.

At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus etiam avari. Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. Contemni se putant, despici, illudi.

Quin etiam illa ætas multo plures quàm nostra mortis casus habet: facilius in morbos incidunt adolescentes gravius ægrotant, tristius curantur: Itaque perpauci veniunt in senectutem.

Mens enim, ratio & consilium in senibus est, qui si nulli fuissent, nullæ omnino fuissent civitates.

At sperat adolescens diu se victurum, quod sperare idem senex non potest, insipienter sperat. Quid enim stultitius quam incerta pro certis habere, falsa pro veris?

At est meliore conditione quam adolescens, cum id quod ille sperat, hic consecutus est. Hic vult diu vivere, ille diu vixit.

Omnia verò quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quid autem tam secundùm naturam, quàm emori senibus?

Itaque adolescentes mihi mori sic videntur, ut aquæ multitudine flammæ vis opprimitur. Senex autem, sicut sua sponte nulla vi adhibita consumptus ignis extinguitur: & quasi poma ex arboribus cruda si sunt, vi velluntur, si matura & cocta decidunt.

Sicut vitam adolescentibus vis aufert, sic senibus maturitas.

Omnium ætatum certus est terminus, senectutis autem nullus est certus terminus.

Ergo ut superiorum ætatum studia decidunt, sic etiam occidunt senectutis.

Levis est senectus, non solùm non molesta, sed etiam jucunda.

Moderati autem senes, nec difficiles, tolerabilem senectutem agunt.

Neque enim in summâ inopia levis esse senectus potest.

Aptissima sunt omnino arma senectutis Scipio, & ô Læli artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solùm quia nunquam deserunt hominem, ne extremo quidem tempore ætatis (quanquam id quidem maximum est) verum etiam quia conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.

Est etiam quiete, pute & elegãter actæ ætatis placida ac lenis senectus.

Sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectutem transferunt.

Nihil igitur asserunt, qui in re gerenda versati senectutem negant.

Non viribus aut voluptatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio, authoritate & sententia, quibus non modo orbari, sed etiam augeri senectus solet.

Consilium, ratio, sententia, constant in senibus, quæ nisi in illis essent, summum consilium majores nostri non appellassent senatum.

Temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis.

At memoria minuitur, credo nisi eam exerceat, aut etiam si sis natura tardior.

Neque vero quemquam senem audivi oblitum, quo loco thesaurum obruisset. Omnia, quæ curant meminerunt.

Manent ingenia senibus, modo permaneat studium & industria. Neque en solum in ratis & honoratis viris, sed in vita etiam privata & quieta.

Nemo est tam senex, qui se adhuc annum non putet vivere posse.

Ædepol senectus si nihil quicquam aliud vitij apportet, cum advenit, unum id sat est, quod diu vivendo, multa quæ non vult, videt.

Facit persæpe ipsa sibi audientiã diserti senis copiosa & mitis oratio.

Quid enim jucundius senectute, stipata studiis juventutis?

Libidinosa enim & intemperans adolescentia, effœtum corpus tradit senectuti.

Potest igitur exercitatio & intemperantia, etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. *Cic. libro de senectute.*

Omnia orta occidunt, aucta senescunt. *Sallust. in Iugurtha.*

Senectuti juventus ita cumulatum & circumspectum honorem reddebat, tanquam majores hatu adolescentium communes patres essent.

Invitati ad cœna diligenter, quærebant quinam ei convivio essent interfuturi: ne senioris adventum discubitu præcurrerent: sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparent cœnæ quoque tempore quam parco, & quam modesto sermone hic præsentibus soliti sint uti. *Val. Max. lib.*

Validior enim ætas imperium Romanorum rexit, & duplicavit. Senectus excellentissimis juvamentis decorata, in altissimo majestatis fastigio fulsit. *Idem lib. 4.*

Ad meam sententiam explicandam me confero, existimans senes propter longum tempus & rerum per vitam actarum experientiam, erroribus non obnoxios esse: juvenibus autem impedimento esse ad bona tum vires corporis quibus illi freti, temere bellum capessunt, & majora appetunt: tum in considerationem rerum utilium. At qui fuerit mihi testis illorum, quæ dixit Solon Athenienšis, qui lege sanxit, ne quis admodum juvenis ad magistratum aut consulationes admitteretur quamvis prudentissimus esset visus. Cæterum quod à cupiditatibus senes immunes sunt, & nihil amplius ab eis turbantur, hoc maximum & pulcherrimum à diis donum hominibus datum esse reor, per quod divinæ naturæ quodam modo similes fiant. Nam dij. *ut ait Homerus.*

οὔ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἰθοπα οἶνον.
Non comedunt frugis, non portant fervida vina.

Senes autem à superfluis & molestis abstinentes, ipsorum usu nihil egent, indigentiæ molestis liberari, & frugalis animi rebusque suis contenti voluptate fruentes. Etenim ab impetu & appetitu in venerem ruente sejunctum esse, dij boni! quanta utilitas & furoris molestiæque amissio dicenda est, quo tempore bruta & cupiditatibus obnoxia pars animæ sopita improbos dominos effugit: rationalis vero pars oculis animæ pulchritudinis volaptate fruitur: deinde inutilium & lascivarum rerum mentionem omnino facit nullam. *Iuncus de senectute.*

Similiter & senectus ad iuventutem se habet. Hæc aggrediendo quippiam prævalet: illa providendo nunquam supinum sine mentis custodia relinquit, sed quid agat, aut quid egerit, considerat: ut fututa præsentium, præsentia autem præteritorum collatione rutinans ipsa sese recte dirigere possit: ad præteritum tempus memoriam accommodans: ad præsens, sensum: ad futurum vero providentiam. Semper enim

memoria nobis adest præteriti temporis, providentia futuri: præsentis autem sensus. Propterea hominem bene beateque victurum, non sensu solum & memoria, sed etiam providentia valere oportet. *Architas Pythagoricus Philosophicus, in lib. de viro bono felice.*

Atqui Sophocles de senibus eleganter dixit.

Σμικρᾷ πα ῥοπᾷ σώματ' ἐφᾷ ξοπή

Vetusta paruo corpora momento lapsa vivunt.

Mors enim senilis diversorio similis est: juvenilis autem, tanquam ejectio & naufragium est. Elabitur enim anima violenter contrito corpore. *Themistius de anima.*

γῆρας γίγνεσθ παρὰ τὸ τῶ θερμῶ ὑπόλειψιν.

Senectutem ob caloris defectum fieri. *Parmenides.*

Ἐλθὸς δ' ἐυμορφίω νεότητ@ ἀγαθὰ γῆρας ἢ σωφροσύνης ἄνθ@.

Robur & forma corporis bona sunt: Senectus autem flos est temperantiæ & prudentiæ. *Democritus.*

Bœotius quidam, cum iam natus annos plusquam septuaginta thesaurum reperisset, sublato crure ipsum contempsit, & præterivit, ut qui non amplius usui sibi futurus esset. Ita senectus animum & tranquillum reddit, & multæ pecuniæ studium & impensas adimit. *Phavorin. de Senectute.*

Ex omnibus humanis exercitiis senectutis certamen in pretio habetur: nam & si gymnica exercitia pulchra sunt, ea tamen corporum certè sunt: senectutis vera certamen animorum bonorum præbet iudicium. Sed quantum corpori præstat animus, tantum etiam animorum exercitia corporum exercitiis potiora sunt. *Xenoph. de Repub. & legib. Lacedam.*

Epicharmum aiunt, quum omnino esset ætate provecta, cum quibusdam æqualibus sedentem in confabulationibus singulisque dicentibus, alio, mihi satis est quinquennio vivere: alio, mihi tres: tertio dicente mihi quatuor, respondentem cordatum senem dixisse, O viri optimi, quid mutuo litigatis & contenditis de paucis diebus? Omnes enim qui convenimus, quodam fato propinqui sumus morti. Itaque tempus est nobis omnibus ocyus discedendi, antequam aliquod senile damnum experiamur. *Ælian. var. hist. l. 2. c. 34.*

Miserum est instrumentum senectuti recordatio crudelitatis. *Amm. Marcellin. l. 29.*

Est ita natura comparatum, ut *Senes* quavis in re juvenibus adversentur, atque imprimis, obliti se juvenes aliquando fuisse eorum sint affectibus oppido quam offensi. *Pausan. l. 7.*

Senex intempestivius voluptati quam rebus publicis vacat. *Plutarch. in Pompeio.*

Lentiora sunt senum consilia, & omnia priusquam bellum experiri malunt. *P. Iovius, l. 1.*

De Senectute. DIAL. LXXXIII.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Senui. R. Vivere optabas, & vixisse te pœnitet an quid aliud rei est? D. Senui. R. Ibas assiduè, & perveniisse te stupes, stupendum potius, nisi quo semper ires aliquādo pervenires. D. Senui. R. Quidni vivendo senueris, & eundo processeris? An tu ætatē retrogradam expectabas, ut velox, utque instabile, & sic irremeabile tempus esset. D. Velocissimè senui. R. Dicebam tibi tempus fugere: jam credere incipis, dici nequit non modo inter opiniones hominum diversorum, sed unius ejusdem hominis quid intersit. Iuvenis ante oculos ætatem habens longissimam opinatur, hanc ipsam senior à tergo respiciens videt esse brevissimam. Semper futura præteritis longiora videntur, cum vel æquè sint breviora, quod ad finem properantibus naturalis motus solet esse vehementior. D. Senui. R. Est unde gaudeas, si tamē non inter vitia senuisti, aut si vel ad ultimū surrexisti, bona tibi & utilis est senectus, nec exiguum divini favoris indicium. Memimisti, ut Ægyptium senem Cæsar alloquitur, nec ingratum diis ætatis asserit argumento. D. Senui. R. Hac in re saltem unus ex paucis, ex tot enim millibus millium eorum, qui nascuntur, quota pars illorum est, qui ad senium usque perveniant? Ex his ipsis pauciſſimis sunt quibus justum senectutis spatium explere datum sit. D. Senui valde. R. Prodigium, ac stupor valde senis occursus, merienti animo, quod ille periculosis passibus huc venerit. Insignis quidem senum raritas, ingens casuum vitæ mortalis argumentum est. D. Senui. R. Durum ac difficile stadium cucurristi, mirum nisi jam fessus, & quietis appetens latè proximam metam spectes. D. Cito senui. R. Vitæ cursus nunc brevis, nunc brevissimus, longus nunquā, durus semper asperque & ambiguus, hujus ultima pars senectus, finis autem est mors. Quid hic habes querimoniæ singularis? senuisti? Peregisse jam debes vitæ munus, venisti ad exitum, quiesce. Amens viator est qui labore vitæ exhaustus, velit ad initiū remeare. Nihil fessis gratius hospitio. D. Senui. R. multum tibi placuit vitæ labor, si eum transisse fers graviter. D. Senui. R. Si vivere delectabat, en vixisti, si oportebat, paruisti. Et quis sanæ mentis, vel quod fieri optaverit factum doleat, nisi male se optasse sentiat, vel quod neque omitti, neque sine multo labore agi poterat, actum esse non gaudeat? Vndique igitur gaudendum tibi est, seu voti compos delectabilis, seu necessario & gravi officio. D. Senui, & voluntates corporis fugavit ætas. R. Vtere animi voluptatibus quæ nec minores, & profecto stabiliores sunt, nec unquam fugiunt, & nisi cum anima, huic hærent, hanc sequuntur. At corporeæ voluptates venientes culpam ferunt, abeuntes pœnitentiam pudorisque, & doloris materiam relinquunt. His te explicitum, ac liberum gaudere debes, & liberatrici tuæ gratiam habere, quæ te manibus tuorum hostium eduxit tibique debitum munus, sed neglectum, dilatumque suscepit. D. Senui, solitisque voluptatibus careo. R. Novis assuesce: habet & senectus voluptates suas, quas gustare ubi cœperis, quæ nūc doles amissa, fastidias, & reverti nolis. D. Senui, & ineanui. R. Boni senis veneranda canities plus habet non modo authoritatis, sed honestæ etiam voluptatis, quam fœdæ omnes juvenum illecebræ. Neque verò mutati coloris te pœniteat. Nam quis tam corrupto sensu, tamque obliquo potest esse judicio, ut non candidorum calathos liliorum, quam nigrantium carbonum cistas, aspicere, seque si transformandus sit, cygno simile malit esse quam corvo? D. Senui, & squalentes arant vultum rugæ. R. Et tellus arata fructum fert uberius, & vitæ maturiores fructus bene culta in senectute proveniunt. Rugæ te offendunt oris, vultum animi compone. Non illum rugæ occupant, non variant anni, nisi ut formosior sit in dies. Denique semper te, si non tu eum neglexeris, honestabit D. Senui, rugisque & informi situ obsitus vix me ipsum agnosco. R. Hoc tibi jam ab initio eventurum dixi, minus quidem ayidè speculo imminebis, minus tuis forsitan, minus haud dubie muliercularum oculis placebis, quibus placere velle major ne vanitas an libido sit nescio. At qui fidem, qui cōstantiam, qui prudentiam quærunt, certius inter has rugas quàm in planis, ac mollibus maxillis, se quod cupiunt reperturos sperent. D. Senui, meliorque post tergum ætas remanet. R. Immo deterior. Non semper quæ delectant magis, atque optantur meliora sunt. Multi malum suum concupiscunt, quod non esset, nisi quia illud Satyrici verum est. *Pauci discernere possunt vera bona.* D. Senui, & lætiores abjere dies. R. Omnium ferme dies temporum inter se simillimi. Animi hominum diversi, quin unus idemque animus secum discors, hinc juventæ furor, hinc patientia senectæ talibus vitam implevere judiciis, ut melius putet esse, quod pejus est, optimumque, quod pessimum. Cæterum dies omnes in se boni. Bonus enim rex est, & conditio seculorum. Itaque hic fervidus, hic gelidus, hic siccus, hic humidus, hic nubilus, hic serenus, hic turbidus, hic tranquillus, si ad universis decoré naturæque ordinem aspicias: boni omnes. Ad vos autem, vestrique judicium relati, ex æquo prope omnes mali, mœsti, dubij, solliciti, laboriosi, anxij, avari, queruli, flebiles, ærumnosi. In his tu mihi nescio quos nominas lætos dies, qui dum aderant, tristes lamentisque suis pleni erant, nunc ut læti videantur, nihil est causæ, nisi quod abjerunt, quoque illis pretium, desiderium tibi auget irredituri, multaque secum tibi olim segnius forsan amata rapientes. Stultus enim nihil planè amat, nisi quod perdidit. D. Senui. O si dilapsa redeat juventus! R. O non minus stultum, quam inane votum! ut tu sentis. At si altius aspires, non inefficax, redibit enim in tempore, & ut scriptum vides renovabitur ut aquilæ juventus tua. D. Senui, & ætas bona retro est. R. Omnis ætas ut bona bonis, sic male utentibus mala, utrisque autē brevis prorsus & extremo proxima est ubi vos manet hinc bonorū merces, hinc supplicium malorum. Quænam hic igitur ætas bona, ubique aspera, semperque fugax, nisi quantum ad æternitatem est. Alioqui & si dulce aliquid inesset, omnem fuga dulcedinem extinctura videretur. Quis enim fugiens degustat? Fugienti Dario, fœtidæ atque obscenæ potus aquæ suavissimus fuit. Sitis ut putat Cicero, ut ego sentio, gustum meum extinxerat. Vrgebat in integrum Alexander victor. Vos à tergo rapidum tempus premit, Anni celeres, præcipitesque dies, horæ volatiles. Ante oculos autem mors est, nec arctatis reditus, nec impulsis mora, nec præventis est transitus. Viæ hujus tot difficultatibus, tantisque terroribus obsessæ, quænam quæso pars bona est? sed intelligo nempe ætatem probris, ac libidinibus aptiorē, bonā dicitis. Est hic quidem fandi mos, ut bonum dicatur quod affectui juvētutis aptissimū est, quamvis affectus ipse sit pessimus. Sic catenam prædo captis insontibus, sic tyrannus arcem libertati plebis impositam, sic venificus præsentaneum aconitum, sic sicarius pugionem promptum cædibus bonum vocat. Sic vos igitur ætatem bonam, quæ ad id scil. quod maximè cupitis apta est, vocatis. Itaque neminem istorum, qui annos irreduces deplorant. Pueritiam quidē vel infātiam videas optare, quæ profecto optimæ partes essent, si abesse quam lōgissimè à senio bonum esset, ut memorant, sed nec adultam ac fordā juventutem, nec incipientem, nec adhuc viridem senectam pessimā omnes & periculosissimam vitæ partem, adolescentiam requirunt. O quintum & vigesimū annum, dicunt, ubi te reliquimus, ne quem lateat quā vos præteritarum pœniteat fœditatum, qui non nisi tempus apprimè illis idoneum exportatis. D. Senui, cur non cum Virgiliano rege suspiem. *O mihi præteritos referat si Iuppiter annos!* R. At nil tale suspirantem legimus Socratē, nil Platonem, nil Fabiū, nil Catonē & fuere senes. Sed sunt fateor sapientes regibus rariores. Itaque si rex Evander fuit sapiens non æquè sanè illud Evandrium suspirium jam commune nostris est senibus vulgatumque. Surdam stulti senes, & profugam adolescentiā revocant ac suspirant, nec suspiriis tantū, seu tacitis votis, sed medicaminibus irritis, atque inani artificio naturæ vis affertur indomitæ, qua in re facetè admodū lusit Hadrianus princeps canescenti cuidā, cui aliquid negaverat, eundē postea ad easdem partes medicato interim crine redeuntem ita repulit. Vade, inquit, hoc jam patri tuo negavi. D. Senui. O si mea nūc redeat juventus! R. Reversuram modo illam dixi, jam revertam dico. Si tam facile votorum omnium compos fias, nihil incassum voles, pauper certe divitias optare potest, libertatem servus, speciem deformis, sanitatem æger, fessus requiem, exul reditum; at juventam optare verus senex nequit. Puerile potius votum est. D. Senui, heu cur tam cito dulcis me juventa deseruit! R. Nunquam non cito deseruit, quod juvabat, nunquam non propere affuit, quod angebat. Vanum autem exoptare quod haberi nequit, nocuitque habitum, & si redeat nociturū sit: sed jam parce suspiriis dum hoc animo fueris, cito canus fieri poteris, senex nunquam: desiderium enim juventutis in sene quid est aliud, quam quædam pueritia senectutis? D. Senui incurvatūsque sum. R. Iam jam tertium aspice, unde venis, & quo pergis cogita, hinc egressus, huc redis. Natura te principij, simulque finis admonet. Poteras aberrare publicum tibi iter ostenditur, sanè id quidem est satis ingredi: vel curvatus intende. Solent cæci in via manu retrahi. D. Subito senui. R. Immo sensim, pedetentim, paularīm, leniter: sed nihil cogitantibus omnia subito eveniunt, sicut è contrà cogitantibus omnia, nihil est subitū, quod si flenda tibi fuerat senectus, singuli dies vitæ flendi erant. Illis enim passibus ad hunc terminū

ibas,

ibas. D. Heu senui! R. O votorum instabilitas! Huc maximè anhelabas, huc pervenire optabas, huc non posse pertingere formidabas, quo cum perventum esset, ingemiscere, nostrum incredibile, nisi tam crebrum esset, senes fieri volunt omnes, senex esse vult nemo, immo vero senes esse ad miseriam, senes dici ad injuriam trahunt, quasi sit probrum senuisse, quod profecto nullis videri debet nisi quibus dedecus sit vixisse, quæ ingens non inficior turba est, cui te tamen exēptum esse oportet, ut nostro colloquio frui possis. Alioqui ut auribus illabantur sana consilia, in animum non descēdent. D. Tādem senui. R. Et quos ager, & quos æquor, & quos bellum, & quos alea decipit, singula detrimenta dinumerant, tu unus in finem expergiscēris, & tu queri incipis, dùm juxta est querelarū finis omnium. D. Senui. R. Stultum est senectutem, non cogitare, nisi cum venerit. Nam profecto si venturam, si assiduè venientem prospexisses, præsentem imperturbatus aspiceres. D. Heu mihi jam senex sum! R. Hoc ne igitur defles? Durum ac difficile munus implesse, dumosumque iter ac scruptum transisse: atque inamœnam hanc fabulam peregisse? Atqui comico more plaudendum erat. D. Senex sum. R. An oblitus es, ut nuper tibi perfamiliarites notus unus modernorum sententiam rei hujus ex tempore protulit non modernam, sed antiquis parem. Amico enim dicenti, compatior tibi, nam ut ideo jam senescis, esses utinam qualis eras quando te primum novi, subito ille respondit: Parumne tibi ergo amens videor, nisi ampliorum mihi nunc etiam amentiam impreceris? Noli quæso mihi cōpati, quod sim senex, sed comparere quod juvenis fuit! O quantum sensum tegit brevis ista responsio, quod metiri inquit, nisi qui ætatis hujus bona probaverit, & illius mala meminerit, bono tuo igitur gratulare: quanquam illud quoque verum sit, quod sæpe bona invitis eveniunt, & mala nolentibus. Viro autem bono & virorum amico, & passionum hosti pluris est haud dubiè dies unus, hujus quod accusas tēporis integer, quàm illius alterius integer annus. D. Heu mihi! nam senui. R. Iam si perstas tibi quoque cū vulgo jurè dicitur non senuisse miserum, sed vixisse, ita ut hæc sua vitæ finem tam, inepte diceres. Parcite autem iam lamentis querulum genus, & volentes ite sub imperium naturæ. Nihil flendum quod illius immota lex statuit, quid naturale autem magis homini nato, quā viventem senescere, senem mori? At vos conditionis immemores utrumque respuitis, cum vel alterum, vel utrunque necessario obeundum sit. Quod si neutrum volebatis, & tertio abstinendum erat, nascendum mihi credite non fuit. Patimini senescentibus statim membris animos aliquando senescere, neque semper in vobis proverbium verum sit, posse unum animū corpora multa consumere, finite sine murmure corpus, simul atquè animum ad extremum ferri, simul intravere, simul exeunt, neque altero ad metam properante alter retrosum niti velit, alterumque retrahere, frustra tergiversamini, ire oportet, nec redire licet nec subsistere. Idque vobis facilius debet esse immortalitatem animæ & corporis instaurationē expectantibus, quam cæteris quibuscunque, quibus vel horum alterum defuit vel utrunque. Frustra, inquit, oblectamini humanumque jugum quod nascendo subiistis excutitis. D. Senui & vires corporis imminutæ sunt. R. Si auctæ sūt vires animi bene est, fœliciter permutasti. Majora enim gesta esse semper geri posse animi viribus quam corporis nemo nisi animi inops est, qui nesciat. Sin vires etiam animi (ut sæpe accedit) per ignaviam decrevere: fateor inutiliter vixisti, tuum crimen, non ætatis. D. Senui & res meas agere nequeo. R. Si quid animo sit agendum, tanto id à sene melius fieri constat, quanto & experientiæ illi plus est, rerumque notitiæ, & passionum minus ac malis vinculis expeditior animus. At res alias non agere senem decet, sed egisse, cui corporeus labor omnis à tergo est, cui si nunc etiam inhæret, nec avelli vult ridiculum illud antiquum renovat. Romani senis, qui jussus à principe fori laboribus abstinere, quorum ferias imbecillis hinc ætas, hinc fortuna opulens merebatur, sic indoluit, ut se quasi mortuum fieret, atque ab omni familia fieri vellet: mirus senex, qui quietem ceu speciem mortis horret; cum nihil seni aptius quiete, nihilque sit turpius sene laborioso, ac sollicito, cujus vita omnis tranquillitatis exemplar esse debet. Didicisse & potes à philosophis, quid est illud, quamque optabile senibus vobis vivere, vita, ut memetant, paracta; qua maxima tamen pars mortalium inexpleta moritur? D. Senui & repente fugit ætas mea. R. Forma, valetudo, velocitas, vires, vestra fere omnia fugiunt; virtus manet; nec cessura senio, nec morti. Illi uni bono stabili ab initio insistendum erat, sed neglectum difficilius fuit ad extremum fateor, sed virtutis studium nulla ætas respuit, immo quo difficilior, eò clarior virtus, multi posse seipsos ac sapere re vix tandem in senio cœpere, serum quidem at intempestivum minimè: & si enim non jam vitæ desinenti, at instanti saltem morti utile. Cui hercle uni horæ; ut sine horrore, mœstitiaque transigi posset, si non ultimum modo sed totum vitæ tempus impenderetur, bene (nisi fallor) impensum esset. Nam nec frustra nascitur qui bene moritur, nec inutiliter vixit qui fœliciter desiit. D. Senui, jam vicina mors est. R. Mors æque omnibus vicina esse potest, & sæpe ibi quoque vicinior est ubi videtur absentior. Nemo tam juvenis qui non possit hodie mori. Nemo tam senex, qui non possit annum vivere. Si nihil aliud quam senectus incidat. D. Prorsus senui. R. Immo maturuisti, an hoc defles? an poma cum maturuerint querentur, si sensus illis ac sermo datus sit, & non potius gratulentur, se ad id perveniisse ad quod nata erant? Et ut cæterarum rerum, sic ætatis maturitas quædam, quæ senectus dicitur, quod ut ita esse videas, & ætas & mors juvenum acerba quidem & dicitur & acerba est. Acerbitati autem objecta maturitas, quæ cum in pomis, ac frugibus bona sit, quid nisi in homine sit optima? non quod nesciam antequam matureſcant multa marcescere, ea vero non ætatis culpa, sed perversitas est naturæ, non quidem omnium sed multorum, qui ad bonum nati magno nisu in adversum tendunt. Maturuisse igitur debes, si quid in te succi nobilis fuit. Iam messoris tui manum securus expecta. Non mors illa quam metuis, sed laborum finis, ac principium vitæ est, non mors, inquam, sed difficilis vitæ terminus, ad quem pauci tranquilla navigatione perveniunt, sed penè omnes nudi, flentes, ac naufragi. Tu per mediam senectutem leve iter in finem prospero agens vento è multis rerum fluctibus portum subis. Subducenda jam fessa pupis in terram tibi, & quocunque te flexeris de fine cogitandum, idque utilius fuerit, quam ætatem bonam (quod stulti solent) & naturam matrem optimam accusare.

Vt labor juvenem, sic experientia senem commendat. Quàm enim seni sensus sunt tardi, tam ei mens est velox, & longo rerum usu instructissima. Soli cani & rugæ solam indicant ætatem. At experientia abditas animi divitias recludit. Longas ætas est cuique longa militia, adversus ignorantiæ, stultitiæ, aliorúmque vitiorum agmina. *Car. Pasc. l. de virt. & vitiis, c. 28.*

¶ Apophthegmata.

Bion; Senectutem dicebat portum esse malorum: quod omnes huc confugerent, sperantes miseriarum finem. Mori autem unicuique in promptu est. Id ethnici quidem existimabant esse præclarum, Christiana pietas docet esse nefarium scelus. *Eras. ex Laërt. lib. 4. cap. 7. Celerum Anton. in Meliss. par. 2. serm. 17. & Maxim. serm. 41. aliisque Soloni asscribunt.*

Idem docebat, nulli exprobandam esse senectutem, ad quam omnes optant pervenire. Absurdum enim est aliis probro dare, quod quis optat sibi contingere. *Laert. l. 4. c. 7.*

Zenon dicebat turpe esse seni, aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. *Senec. epist. 33. qui alibi ait*, turpis & ridicula res est elementarius senex.

Cleanthes interdum, cum foderet, solebat seipsum increpare. Id forte admiratus Ariston, Quem, inquit, increpas? Tum Cleanthes ridens: Senem, inquit, qui canos quidem habet; sed mentem non habet. Seipsum innuens. *Laert. l. 7. c. 1.*

Eratosthenes vigentem ætatem Veri comparabat; declinantem Æstati & Autumno, senecturem Hyemi. *Stob. ser. 113.*

Democrius, senectutem omnimodam imperfectionem esse dicebat; eo quod omnia habeat, & omnibus indigeat. *Stob. ser. 115.*

Diogenes, percontanti, quis esset in vita miserrimus? Senex, inquit; egenus. Si quidem ubi naturæ præsidia desituunt hominem, extraneis rebus fulcienda est ætatis imbecillitas. *Laërt. l. 4.*

Phavorinus dicebat, Pythagoram & Platonem sensisse; senectutem non esse finem curriculi hujus terreni appellandam, sed potius beatæ vitæ initium. *Stob. serm. 114.*

Theodectes dicebat senectutem & nuptias res esse similes. Vtramque enim (inquit) consequi desideramus: postquam verò nacti sumus, tristamur. *Stob. ser. 66.*

Erupides. Archelaus rex opiparum lautumque convivium amicis suis paraverat, cumque in convivio Erupides proximè sibi assidentem Agathonem tragicum poëtam jam senem, se plurimum amare diceret; agesilao interrogante, cur amandus esset homo senex? Per Iovem, inquit Ver non solùm est bonorum optimum, verùm etiam Autumnus. Comparat autem florentem juventem verno tempori, quo omnia sunt in herba: senectutem autem autumno fœcundissimo. *Ælianus l. 11. de var. hist.*

Agesilaum regem cùm quis interrogaret, cur per acrem hyemem solo pallio rectus obambularet absq; tunica; homo tam provectæ ætatis? Vt inquit juvenes hanc vitæ rationem initentur, cum exemplum habeant & extremæ senectutis hominem, & principem. Sapienter admonens, senibus ita vivendum esse, ut adolescentibus exhibeant rectè vivendi formam: & vulgus nihil imitari libentius, quam quod à viris principibus conspexerint jactitari. *Plut. in Lacon.*

Alexander, cum senem quendam capillos inficientem vidisset, dixit; Non capillos sed genas tinge. *Max. ser. 41.*

M. Cato. Cum senectuti adsint multa probra, dicebat non esse addendum malitiæ dedecus, sentiens, senectutem multis nominibus vulgo male audire: veluti cum audit, de formis, edentula, lutosa, imbecillis, oblivIosa, indocilis. Hæc ferre satis est, ut non accedat crimen improbæ vitæ, quod omnibus quidem fœdum, sed seni fœdissimum. Alij narrant hoc ab illo dictum in senem ovium vitæ contaminatæ: Ne ætatis tuæ malis addas turpitudinem. *Plut. in Rom. apoph.*

Fridericus Imp. Cum in urbe qualem præfectum, senem admodum, & ætate jam imbecillem dedisset, non defuerunt adolescentes, qui sibi & ætate jam imbecillem dedisset, non defuerunt adolescentes, qui sibi præfecturam loci committi peterent. Cùm igitur senem amovendum dicerent, Fridericus dixisse fertur? Senem amicum oppido non amico oppidum commendamus, sentiens, dignum esse, ut senex jam à civibus ad mortem usque foveretur. *Æn. Sylv. l. 4. de reb. gest. Alphonsi.*

Chilon. Ausonius Chiloni hanc tribuit sententiam Optabilem esse senectutem juvenilem, molestam verò juventutem senilem. Maxima malorū pars, ob quæ malè audit senectus, à vitiis hominum proficiscitur: habet autem ex sese nonnulla commoda plurimarum rerum usum, ac memoriam, consulendi facultatem reverentiam & authoritatem, hæc si adsint cōmeda adsintque incommoda, ea senectus optabilior est multorum juventute, viriis & inertiá marcescente. Videas autē in nonnullis juvenibus senilem imbecilliratem, senilem somnolentiam, senilem ignaviam, senilé morositatem: horum juventus peior est senectute. Nam cum senecta carent, senio tamen abundant. Ausoniani versus sic habent:

Grata senectūti homini, quæ partilis juventæ:
Illa iuventus gratior, quæ similis senectæ.

Cleanthes ad quendam contumeliæ causa obiicientem senectutem: Et ego, inquit, abire cupio: verùm ubi reputo me omni ex parte sanum, sive legendum est, sive scribendum, rursum maneo. Significans, se quidem haudquaquam esse vitæ cupidum: verùm ob senectutem neminem debere è vita discedere, donec vires supperunt ad vitæ munia. *Laërt. l. 7. c.*

Gorgias centesimum septimum agens annum, rogatus,quare tamdiu, veller in vita manere?Quia nihil,inquit,habeo, quod accusem senectutem.. *Cic lib.de senectute.*

Sophocles jam extremæ senectutis, à filiis accusatus est dementiæ. At is pro apologia judicibus recitavit tragœdiam, quam proximè scripserat, rogans,num ea videretur delirantis? Fertur & hoc dixisse: Si sum Sophocles,non deliro,si deliro, non sum Sophocles.Sentiens,in eruditis ac sobriis animi vim non elanguescere, sed revirescere potius usu & exercitatione. *Eras.Rot.l.apoph.ex Ciceron.*

Cyrus apud Xenophontem moriens extremæ jam senectutis negabat,se unquam sensisse senectutem factam imbecilliorem, quam fuisset adolescentia.Maxima pars incommodorum,ob quæ vulgò malè audit senectus,ab intemperantia vitæ proficiscitur. *Brus.l.6.c.7.*

M.Crasso quum Parthi per legatos renuntiassent, ut suæ ætati consulens à bello abstineret, insolenter respondit: In Seleucia istis mandatis responsum dabimus. Hic Agisis, legatorum unus sublatam manu mediam palmam ostendens:Prius,inquit,in hac manu nascentur setæ,quam tibi Seleuciam conspiciendi sit futura potestas. *Plut.in Crasso.*

Crasso conflicturo cum Parthis,exta è manibus deciderunt hoc cæteris ut inauspicatum ostentum interpretantibus, ac prælium dissuadentibus,Hujusmodi, inquit,incommoda multa nobis senectus adfert. At arma mihi nunquam è manibus cadent. *Plut.*

Considius, Cæsare consulatum assequuto, adjuvantibus Pompejo & Crasso,quum omnia pro libidine gererentur,ac pauci senatores in Curiam convenissent, Considius quidam natu prægrandis,idcirco non venisse senatores dicebat, quoniam illius arma militesque pertimescerent. Cui Cæsar: Quin tu, inquit, hoc quoque reformidans domi te non contines? At Considius: Senectus,inquit, me facit intrepidum Quum enim vitæ pauxillum superfit,non est,cur magnopere sim solicitus.*Eras. lib.4.apoph.*

Pollio Romulus, qui centesimum excesserat annum, Augusto percontanti, qua tandem ratione illum corporis animique vigorem servasset, Intus,inquit,mulso,foris oleo. Tradit Plinius,naturam hominibus duos dedisse liquores optimos, oleam foris adhibendum corpori, vinum intus, Mel autem ob humidam calidamque vim,admodum senibus accommodum est. Nunc mel in totum à mensis submovimus, & oleum corpori infundimus. *Eras.l.8.apoph.*

Isocrates. Senectus, ait, adeo morosa & querula est, & pro minimis rebus anxia,ut jam sæpius meam ipse naturam culpaverim quam aliorum nemo contempsit. *Eod.ser.*

Demonacti seni crura intumuerant,id videns quidam:Quid istuc, inquit,mali est,Demonax? Tum ille: Charon,inquit,me momordit.Procane dixit Charontem, innuens, senectutem morti vicinam. *Erasm. lib.8.apoph.*

Alexis, cuidam videnti ipsum jam senio fessum ægrè lentéque incedere, ac roganti, quid ageret:Paulatim,inquit,morior:sive pedetentim morior:significans,senes non vivere,sed lentè mori. *Stob.ser.115.*

Iosephus. Ptolomæo Oniam accusanti:Veniam, inquit, quæso præsta: non enim te latet, senes, puerosque eandem mentem habere. *Brus.l.9. cap.7.*

Chilon, dicebat, honorem à junioribus habendum senectuti, ut ipsi facti senes ab aliis habeantur in prætio:Ea res geminam habebat utilitatem. Siquidem ut senum authoritas ac reverentia temperabat ætatem lascivam à peccando: ita senes cavebant, ne quid committerent, quo juvenibus vel ob ineptiam ludibrio possent esse, vel ob turpitudinem pernicioši:sed inter omnes juvenes, omnesque senes ea esset reverentia, quæ inter parentes ac liberos. *Laërt.l.1.c.4.*

Anonymus quidam profectus Lacedæmonem, quum vidisset honorem,quem juniores præstant senioribus: In sola, inquit, Sparta expedit senescere. Paupertas onus est & miserum, & grave, ut ait Comicus: sed in hac molestiarum maxima pars est,quod homines facit etiam ridiculos,ut ait Satyricus. Sic inter incommoda, quæ fert ætas ingravescens, non minima pars est,quod senes fere contemptui sunt,ac ludibrio.Proinde Sparta visa est multis honestissimum virtutis domicilium. *Plutarchus in Lacon.*

Anonymus. Senex in Olympiis cupidús erat spectandi certaminis, quod agebatur.Sed quum nulla vacaret sedes,ad varia loca sese conferens,lubrio erat,ac scommatis petebatur, quod nullus eum exciperet: ut verò pervenit ad Lacedæmonios, ibi non solùm pueri omnes assurrexerunt, verum etiam viri multi cesserunt illi in locum. Id factum quum cæteri Græci,quotquot aderant,plausu comprobassent,patriumque morem supra modum collaudassent:senex,

Concutiens canasque genas & tempora cana,
Ac fusis lachrymis.

Heu miseriam! inquit, ut omnes Græci norunt, quid sit honestum, sed eo soli utuntur Lacedæmonij. *Eras.ex Plut.in Lacon.*

Alexander. quum hyeme duceret exercitum,assidens igni recognoscere prætereuntes copias cœpit, quumque videret senem quendam horrentem frigore,& ad ignem stantem,cõsidere loco suo jussit, dicens: Si in Persida natus esses, in regia sella sedere tibi capitale foret:in Macedonia natò,conceditur. *Eras.l.4.apoph.ex Curtio.*

Solon. Quum Pisistratus occupatet Rempubl.resque videretur ad manifestam spectare tyrannidem, neque quisquam auderet illius conatibus obsistere, olon productis armis & ante ædes positis, cœpit inclamare cives:at ubi Pisistratus ad illum mitteret,qui percontarentur, qua re fretus hoc auderet, Senectute, inquit:alios senectus reddit formidolosiores,illi conciliavit audaciam, quod parum vitæ supereresset, etiamsi nullus occideret *Ita Plut. in commentario: An seni sit gerenda Respub. Diogenes Laërtius rem aliquanto fusius narrat l.1. meminit & Cicero in Catone Maiore.*

Cesellius, cum triumuiris non obtemperaret, & multa libere de Cæsaris temporibus loqueretur,admonentibus amicis,ut sibi caveret:Duæ, inquit,res sunt,quæ cæteros reddunt formidolosos, mihi autem maximam suppeditant fiduciam,& senectus & orbitas. Senex cito periturus est,etiamsi nemo occidat. Et orbus nec habet quos curet, nec habet pro quibus timeat. Solet enim ultio in liberos propagari. *Valer.Max.lib.6. cap.2.*

M.Castricius,Placentiæ magistratum gerens, Cn.Carboni consuli-jubenti decretum fieri, quo sibi obsides à Placentinis redderentur, non paruit, atque adeo miranti dicentique,Multos habeo gladios: respondit. Et ego annos: Declarans,senectutis præsidio fretum,non metuere gladios. *Valer.Maxim.lib.6.cap.2.*

¶ Similitvdines.

Olympiodori. Rationem tui habeto ante obitus diem,antequam scilicet, tibi sol obtenebrescat,& luna,& stellæ, hujusmodi enim tenebræ unicuique contingunt in extremo vitæ obitu. Tu itaque curato salutem tuam, priusquam in aquam terramque soluaris. Corpus enim hoc nostrum, quod veluti nubes quædam videtur animæ superincumbere, ac superpositum esse, defunctis in similia elementa resoluitur,aquam scilicet atque aërem: In ipsa etiam mortis die domus, hoc est, animæ custodes commoventur,& obliquum declinant,ac remittuntur, quæ prius rectæ ac intensæ fuerant rationis vires, quæ hoc loco vita fortitudinis nuncupantur: dolent enim ac conturbantur in ipso formidabili à corpore nostro exitu. Possunt & custodes domus intelligi corporis nostri materiales oculi ac sensibiles, qui in mortis articulo contuendi vires extingui sentiunt. Tunc etiam molentes otiosi sunt,hoc est, dentes ipsi ac molares,qui inditos ori cibos molunt atque comminuunt:non quod prorsus numero pauci fiant, sed quia ad paucitatem virtutis officiique deveniant. Pupillæ quoque oculorum, quæ veluti per foramina quædam prospiciunt, tenebris obducuntur, cum meatus omnes & operationum, vitæ, quibus usi sumus in vita,penitus occluduntur: incipit enim tunc homo tenui vocis filo ac infirmo loqui, & cum in extremo respirat, voce vix ægreque per dentes resonante. Prius itaque quam te hæc mortis incommoda comprehendant, cura, ut in officiosis, operisque virtutem. *In Eccl.cap.12.*

Antiphanis: Vita nostra persimilis est vino, cum supereſt modice, acessit. *Apud Stob.ser.113.*

Plutarchi. Ibin, aiunt, ubi consenuit, jamque quod erat turbidum, expiravit, magis aromaticè olore:sic gloria senum tranquillior,& consilia sedatiora. *In Mor.*

Vt gaudent,qui à furiosis dominis aufugerunt:sic gaudere debent senes qui ætatis beneficio libidine non infestantur. *In Mor.*

Vt Cantor senex non omittit artem,nec abiicit lyram,sed leviores sequitur harmonias, & vocis fugitat contentionem,juvenibus aptiorem: Sic in senectute non oportet à Republ.prorsus desistere, sed eligere negotia remissiora, quæ conveniunt ætati. *In Mor.*

Novella vitis copiosius gignit vinum, sed vestutior melius:Ita plura loquuntur juvenes, sed utiliora senes. *In Mor.*

Vt adolescentem,in quo senile est aliquid:sic senem,in quo adolescentis probi est aliquid, laudamus. *Ibid.*

Vt petulantia, & libido magis est adolescentum,quam senum:nec tamen omnium adolescentum, sed non proborum: Sic ista senilis stultitia, quæ deliratio appellari solet,senum est levium,non omnium. *Ibid.*

Vt adolescentibus bona indole præditis, sapientes senes delectantur, leviorque fit eorum senectus, qui à juventute coluntur, & diliguntur: Sic adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. *ibid.*

Seneca. Quemadmodum in nave,quæ sentinam trahit, uni rimæ,aut alteri obsistitur, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest navigio dehiscenti:Ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest, ubi tanquam in putri ædificio omnis junctura dilabitur: & cum alia excipitur, alia discinditur, cirrumspiciendum est, quomodo exeas. *Lib.2.epist.30.*

Adiice illos, qui non aliter,quam quibus difficilis somnus,versant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inveniant, statum vitæ suæ formando, subinde in eo novissimo manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad novandum pigra deprehendit. *Apud Eras.*

Plinij. Vti ciconias nemo advenire sentit, sed advenisse:nemo discedere, sed discessisse,quod noctu clanculumque faciant utramque,Ita juventutem nemo intelligit discedere, sed discessisse; & senectutem non sentimus advenire. *Lib.10.c.23.*

Dugonis Philonis. Clanculum psa subrepit senectus,in quam confluit quicquid habet infœlicis & incurabilis mali natura. Et nisi quis protinus velut æs alienũ reddat vitã,natura ipsa more fœneratricis instar,& exigit pignora:ab hoc visum,auditum ab illo, & sæpe utrumque. Quod si pertinacius restiterit, dissoluit,mutilat,exartuat. Nonnulli ad extremam quidem ætatem vigent, sed bis pueri tandem, juxta proverbium, consenescunt. *In Tiliano, vel de scientia bene moriendi.*

Roterodami, Vt urbium diversus in contraria nisus motum omnium temperat: Ita senum cunctatio juvenum in Repub. fervorem ac præcipitantiam moderatur. *In Simil.*

Vt à currente flumine tantum habes,quantum hauris:ita ex annis semper euntibus nihil accipis, nisi quod in res duraturas collocaris. *In Simil.*

Thriveri Pueros insolescere absente præceptore, est levioris insolentiæ, sed jam ipso imminente,argumentum contemptus & malitiæ: Itidem Deus gravius punit desipientem adhuc senectutem, quam subnascentem juventutem. *in apoph.* 70.

Sicut Athleta cùm metam vident & accedunt,etsi fessi, approperant: sic

sic nos in senectutis hoc limite, alacrius promptiusque laboremus, quia laborum mox expertes. *Ex lib. 1. c. 1. mon. & exempl.*

Vt agricola parum aut nihil dolet in arbore amissa, quæ ex uno trunco eo plures frutices & iam penè arbores dedit, ita senex: qui familiâ post se florente, liberos, nepotes, pronepotes reliquit, minus dolendus fuerit? cum in tot animis & corporibus suorum vivat. *Ex Cent. Miscell. Epist.*

¶ ADAGIA.

Vno die consenescere. οἱ ἓ ποθοῦντες ἅμα γηράσκουσι. *Theocrit.*

Verum quos amor angit, in una luce senescunt. Quadrabit in eos, qui amore, odio, invidia, similive affectu laborantes, aut graviore aliqua animi cura pressi, ante tempus canescunt.

Ephemeri vita. Ἐφημέρου ζωή.

In eos qui statim moriuntur aut pereunt.

Ergini cani, *sive* Ergini canicies. Ἐργίνου πολιαί.

De canitie quoque dicitur præpropera. Sed festivius iactabitur per ironiam in senes iam canos, qui tamen iuvenes etiam num haberi velint.

Stupa seniculus. σπεῖον γερόντων.

Dicitur de sene viribus effœto.

Mala senium accelerant. *Homer. Odyss. τ.* αἶψα γὰρ ἂν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκοιεν.

Quippè repentè homines curisque malisque senescunt.

In eos quadrabit, qui multis laboribus atque malis exerciti, ante diem senescunt:

Effœta senecta.

Quod in Odyss. λ. dictum est de mortuis, id ad hominem ob longævitatem iam defectum viribus accommodare licebit, aut in eum qui consternetur animo.

οὐ γὰρ ἔτι σάρκας τε καὶ ὀστέα ἶνες ἔχουσι.

Nam iam non nervis carnes atque ossa coharent.

Senum prudentia.

De senibus quidem, attamen ob rerum peritiam non idoneis ad negotium aliquod conficiendum, aptè dicetur, illud Homeri:

Καὶ πολιοὶ πὲρ ἐόντες ἀναλκεῖοι πολεμισταί.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Senectutis *exempla:* Abraham, Sara, Gen. 18. 11. & 24. 1. Loth. 19. 31. Isaac 26. 1. & 33. 29. Iacob, 44. 20. & 48. 10. Iosuah. Ios. 29. v. 1. 2. Gedeon, Iudic. 8. 32. Senex in Gabaa, 19. 16. &c. Noëmi, Ruth. 1. 12. Eli. 1. Sam. 2. 22. & 4. 18. Samuel; 8. 1. & 12. 1. Isai. 17. 12. Berzellai, 2. Sam. 19. v. 31. 32. David. 1. Reg. 1. 1. Paral. 23. 1. Salomon, 1. Reg. 11. 4. Propheta quidam, 13. 11. Asa, 15. 23. Ioïada, 2. Paral. 24. 15. Tobias senior, Tob. 13. 1. Iob, Iob. 42. v. 16. 17. Simon, 1. Macchab. 16. v. 2. 3. Zacharias, Luc. 1. 18. Paulus, v. 9. Ioannes, 2. Ioan. v. 1. & 3. Ioan. v. 1.

¶ HIEROGLYPHICA.

Supervacuum videtur, per *Canos* senecturem, locorum ubique significatam dicere: sed illud commemoratione non iniucundum fuerit, quod in hanc sententiam ostenta olim præmonstravere. *Galbæ* siquidem, cum is provinciam Hispaniam Terraconensem ingressus sacrificaret, intra ædem publicam accidit: ut puero è ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite caneseceret: quod rerum mutationem significare Aruspices responderunt, successurumque iuveni senem; nam is Neroni alterum & 30. nato annum septuagenario maior successit. *Pier. Val. lib. 32. pag. 301. C. & 302. D.*

Amygdali arboris hieroglyphicum in divinis Literis accipitur pro *Canitie*, quæ manifestum est senectutis indicium. Fertur ad hanc sententiam locus apud Salom. ad calcam Ecclesiasticæ. *Florebit amygdalum, & pinguescet locusta & dissipabitur caparis, atque hac inceptabunt homine iam in domum aternitatis suæ profecturo*, hoc est, ut est apud Fucher. Canescet homo, tumebunt pedes, & concupiscentia frigescet. *Pier. Val. lib. 52. pag. 501. C. & 502. D.*

Vide Ætas,

Sententia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SENSVS Græc. αἴσθησις, ιος, & αἰσθητος, ὸν, sensibilis dicitur. Est autem sensus potentia passiva, *secund. B. Thom. 1. part. q. 79. art. 3.*

Sensus exteriores sunt tamen quinque, secundum modos immutationis ab objectis, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus & tactus. *sec. B. Tho. 1. part. q. 78. art. 3.*

Sensus interiores, *secundùm Arist.* sunt tantum quatuor, secundum quatuor modos operationum, scilicet sensus communis, imaginativa, æstimativa in aliis animalibus, sive cogitativa in homine, & memorativa sensitiva: licet sint quinque, *secundùm Avicennam*, scilicet sensus communis, imaginativa, phantasia, æstimativa, & memorativa sensitiva, *Secundùm eundem*, 1. *par. q. 78. ar. 4.* De his sensibus tam interioribus, quàm exterioribus, vide supra in arbore animæ. A sensu dicitur sententia, de qua infra.

Sensibile proprium est, quod non contingit altero sensu sentiri, & circa quod non contingit errare. *secund. Arist. lib. 1. de Anima.*

Sensualitas dicitur à sensu, est vis appetitiva sensitivæ partis. *secund. Thom. 1. part. q. 81. art. 1.*

Sensualitas propriè nominat potentiam appetitivam tantum. Sensibilitas vero comprehendit omnes vires sensitivas, scilicet apprehensivas & appetitivas. *secundùm eundem, 2. sent. dist. 24. q. 2. art. 1.*

¶ LOCI BIBLICI.

Sensus carnis, pro humano iudicio, Coloss. 2. 18. sensus piorum qualis, 1. Ioan. 5. 20. sensum Christi tenet Paulus, 1. Cor. 2. 16. sensum Dei nemo novit, Roman. 11. 34. non sensu at malitia pueri sumus, 1. Corinth. 14. 20. in sensu abundet unusquisque, Rom. 14. 5. sensuum humanorum imbecillitas, Luc. 24. 16.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Sensus quædam est commutatio: & nihil sensum habet, quod non sit anima præditum. *Lib. 2. de anim. cap. 4. T. 37.*

Vbi sensus est, eum dolor & voluptas consequuntur. *Lib. 2. de anim. c. 2. T. 21. & 3. T. 27.*

Duobus modis sensus dicitur: quorum unus vis & facultas est: alter actio quædam. *Lib. 2. de anim. c. 5. T. 53.*

Sensu aliquid percipere, est aliquo modo affici ac pati. *Lib. 2. de anim. cap. 11. T. 118.*

Sensus est id, quod vim habet accipiendi, sine materia formas & species rerum sub sensum cadentium, *Lib. 2. de anim. c. 12. T. 121.*

Omnes sensus in iis animantibus, quæ non imperfecta sunt nec debilia, reperiuntur. *Lib. de anim. c. 2. T. 131.*

Sensus semper verus est eorum, quæ sunt eius iudicij. *Lib. 3. de anim, c. 3. T. 152.*

Sensus munere suo fungi non potest, postquam res, quæ vehementer sensum movet, incidit. *Lib. 3. de anim. c. 4. T. 7.*

Nullum corpus, quod locum de loco mutet, animo sine sensu est præditum. *Lib. 3. de animo, c. 12. T. 62.*

Sensu ipso, animalis naturam à non animali distinguimus. *Lib. de sens. cap. 1.*

Vno sensu duæ res percipi non possunt, nisi inter se misceantur. *Lib. de sens. cap. 7.*

Sensu nec futura, nec præterita cognoscimus: sed modo præsentia. *Lib. de Memor. c. 1.*

Sensus provenit à corde: & sentire partes tantum modo possunt, quæ sanguinem obtinent. Sensus etiam exquisitiores per partes, quæ sanguinem habent sinceriorem, absolvi necesse est. *Lib. de partibus animi, cap. 10.*

Quæ ante suas sensorias partes, productiores veluti aquæductus possident: hæc procul sentire possunt. *Lib. 5. de generat. animal. c. 2.*

Sunt sanè sensus, qui plurimi habeantur, & supra quos nullum adesse alium generis sui noverimus, numero quinque: visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. *Lib. 4. de hist. anim. c. 8.*

Quæ sensu percipiuntur, intereunt, moventurque omnia. *Lib. 2. Metaph. c. 4. T. 12.*

Solent manum iniectantibus fatis sensus hominum hebetari & obscurari. *A. Marcell. lib. 14.*

Largitionis, prædæ & privati dulcedine commodi, sensus publicorum malorum adimitur. *Luc. Dec. 1. lib. 1.*

Vide, Auditus, Sapor, &c.

Sententia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SENTENTIA, Græcè διανοια, ας, ἡ, & διανοέω, animadverto dicitur. Est autem sententia determinata acceptio alterius partis contradictionis. *Secund. B. Thom. 3. sent. d. 23. q. 2. art.* Sentire, unde sententia deducitur, proprie sensu percipere, quod ad corpus duntaxat pertinet, unde quinque corporis sensus sunt appellati, de quibus supra. Interdum sentire ponitur pro intelligere. Nonnunquam iudicare. Hinc etiam sententia derivatur, quæ & sic definitur.

Sententia est iudicialis definitio, quæ controversiis finem imponit pronuntiatione competentis iudicis, condemnationem vel absolutionem continens. *secund. Gofre.*

Sententia est appellatio juris ad particulare factum. *secund. B. Thom. 1. secund. quæst. 96. art. 1.*

Sententia est non de singularibus, sed de universalibus enuntiatio: nec de omnibus universalibus, sed de quibuscunque operationes sunt, quæ ad agendum eligenda vel fugienda sunt. *secundum Arist. lib. 2. Rhetor.*

Sententia est æqui & boni viri judicium rectum. *Arist. 6. Ethic. c. 11.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Sententia, perspicacia, prudentia, & intellectus, ad eosdem referentes dicimus: habitus enim omnes sunt ad idem tendentes: omnes enim hæ facultates ultimorum sunt, & particularium. *ibid.*

Sententia est pronuntiatum non de singularibus, sed de universalibus: nec de universalibus omnibus, sed de his, quorum actiones sunt, eaque persequimur, aut fugimus ad agendum. *Rhetor. 2.*

Sententiarum genera quator sunt: aut cum subjectione rationis, aut sine subjectione rationis: quæcunque quidem confirmationem desiderant, sunt quæ incredibile, aut conversum aliquid continent, quæ nihil incredibile, sine subjectione rationis. Et harum aliæ, quia ante cognitæ sunt, nihil rationis indigent; aliæ simul atque inferuntur, innotescunt: at quæ rationem subjectam habent, aliæ partes enthymematis sunt: aliæ enthymematicæ quidem, sed non pars enthymematis, quæ in primis quoque probantur: hæc vero sunt, in quibus causa rei, quæ dicitur extat. *Arist. Rhet. 2.*

Sententiæ de incredibilibus aut controversis non sine subjecto rationis ponendæ sunt: sed aut proponenda ratione sententiam pro conclusione adhibere oportet, aut hæc proposita priora subiicere, & etiam obscura, ut Laconica subiicienda. *ibid.*

Senten

Sententia de iis rebus, quarum est peritus, grandiori navi dicere convenit. *Arist.Rhet.2.*

Sententias & fabulas si adolescentes proferant, indecorum est. *Idem ibid.*

Sententias de re universali in universum dicere, in conquestione atque indignatione maximè convenit, & in his, aut cum exordiris, aut postquam demonstraveris. *ibid.*

Sententiæ pervulgatæ & communes si sunt utiles,usurpandæ sunt:& adversus ea,quæ in ore vulgi sunt,sententiæ proferendæ. *ibid.*

Sententiæ magnum ad dicendum auxilium afferunt: unum quidem propter vanitatem eorum, quam audiunt, quia lætantur,si quis in universum loquens, in opiniones, quas ipsi in parte habent, inciderit. *Aristot.Rhet.2.*

Sententiæ morales reddunt orationes. *ibid.*

Sententiæ si probæ fuerint: etiam ut qui dicit bonis moribus videatur,efficiunt. *ibid.*

Sententiis uti debemus,& in narratione, & in fine. *Idem Rhet.3.*

Sententia est adversus res omnes opinionis propriæ declaratio. *Arist. Rhet.ad Alex.c.11.*

Sententiarum duo sunt genera: alterum credibile, alterum incredibile:cum credibile dixeris, nullæ reddendæ sunt causæ,cum incredibile dixeris, causæ paucis dicendæ sunt, ut & dicacitatem & incredulitatem fugias. *ibid.*

Sententiæ eæ semper sunt afferendæ, quæ in rebus præsentibus quam consentaneæ, ne, quod dicitur,inconcinnum & violentum appareat. Et eas multas faciemus,aut ex propria natura, aut ex superlatione,aut ex similitudine. *ibid.*

Sententiæ à commendationibus differunt, quia eæ solum ex contrariis constant:sententias vero, & de repugnantiis & simpliciter ipsas secundum se ostendere possumus. *Arist.Rhet.ad Alex.c.15.*

Sententia in his versatur, quæ quomodo aliquis est, vel non est, ostendunt, vel universæ enuntiant. *idem de poët.c.4.*

Sententias debet ostendere, solvere perturbationes, præparare; & exaggerare & diminuere. *ibid.c.19.*

Sententia Aristotelis est minoris dubitationis omnium sententiarum, & magis conveniens,ut sit vera. *Averr.in 12.met.text.col.18.*

Sententia est rationis decretum,quod secundum emergentes casus pro tempore & loco tunc est ultimum. *Albert.Magnus Ethic.5.tract.4.c.1.*

¶ Adagia.

Palinodiam canere. παλινῳδεῖν. *Plato.*

Est diversum ab his, quæ prius dixeris, dicere, atque in contrarium vertere sententiam.

Calculum reducere.

Est mutare factum, cuius te pœniteat, aut vertere consilium rei non satis commodè instituta. Cicero.

Vertere tela. Funem reducere.

Est in diversum mutare sententiam. Persius:

Quæ dederam supra, repeto, funemque reduco.

Horatius.

Nunc retrorsum.

Vela dare,atque iterare cursus cogor relictos.

Consilium in melius commutandum.

Si quando iubebimus mutare consilium, ut potè fœdum ac stultum,aut reprehendemus quippiam, ut inconsultè factum, usui fuerit illud Homeri.

Τίς τοί νυ θεῶν νῶι μερόπια βάλλῳ.
Ἐν σφῶϊν ἔθηκε δαίμων ἐξέλετο φρένας ἐσθλάς.
Quis tibi consilium submisit inutile tandem
Divorum sanè mque exemit pectore mentem:

Imitabor Nepam.

Imitari Nepam dicitur, qui retrocedit.

Reprehensio cogitationis.

Quum ipsi reprehendimus animi nostri consilium, aut cogitationem parum honestam,aut parum utilem,locus erit huic Homeri versiculo:

Ἀλλά τίν μοὶ ταῦτα φίλῳ διελέξατο θυμός;
Sed mihi cur animus secum hæc in pectore versat?

Dicebantur, qui quod parum ex sententia evenerat, curis, ut aiunt, posterioribus corrigebant.

Vide Philosophia, & Scientia.

Sepultura.

¶ Definitio et etymolog.

Sepultura, Græcè τάφος, ου, ὁ, & θάπτω, sepelio dicitur. Hebr. *Kebhurah* sepultura, *Keber*, & *Kibhrah* sepulchrum, à verbo *Kabhar*,sepeliit,occultavit sub terra,absondit.Cognationem habet cum *Rakabh*, putruit: nam in sepulchro est putrefactio corporum:item cum *Caphar*, foravit: quia in foramine terræ corpus mortui hominis occultatur.Est autem sepultura locus concavus in loco Ecclesiastico, vel cœmiterio factus, in quo corpus defuncti conquiescit. Vel sepulchrum est locus concavus in quo ossa defunctorum conduntur.

Sepultura inventa est, ne horror & fœtor sit vivis, & ad fidem resurrectionis futuræ. *Ex B. Thom.4. sent. dist.15.q.2.art.3.*

Sepultus non dicitur, quasi sine pulsu, ut quidam volunt,sed à sepeliendo. Sepelio vero à sepiendo, quia cadaver terra vel lapide vel alio genere materiæ circumsepitur, sepultura modo ipsum sepulchrum significat,modo actum ipsum sepeliendi.

¶ Loci Biblici.

Sepelire mortuos opus misericordiæ,Gen.23.19.& 25.& 35.v.19.29. & 50.v.5.13.25.Num.20.1.Deut.10.6.& 21.23.Ios.2.v.4.30. Iud.12.7. 1.Sam.25.1.& 31.13.2.Sam.2.32.& 3.32.1.Reg.2.v.10.31.34.& 11.43. & 13.26.& 14.31.2.Reg.13.20.2.Par.16.14.& 24.16.& 35.24.4. Esdr. 2.23.Tob.1.20.& 2.v.3.7.& 4.v.3.18.& 8.14.& 12.12.& 14.vers.13. 16.Eccl.7.36.& 38.16.Matth.14.12.& 27.58.Ioan.19.39.Act.13.26.1. Cor.15.4.

Sepulchra concupiscentiæ,Num.11.34.sepulchrum Moysis ignoratur, Deut.34.6.sepulchra dealbata,Matth.23.27.sepulchrum Christi,27.57. sepulchra Prophetarum extruentes,23.27.

¶ Patrvm Sententiæ.

Nec aliquid nocet fidelibus,negata eorum corporibus sepulchra,nec si exhibeatur, aliquid infidelibus prodest. *Aug. de cura agenda pro mortuis.*

Quibus peccata dimissa non sunt,à sacris locis post mortem adiuvari non possunt: quia quos peccata deprimunt, si in sacris locis se sepeliri faciunt, restat,ut de sua præsumptione iudicentur: quia eos sacra loca non liberant,sed de culpa temeritatis accusant. *Aug.de civit. Dei,c.12. lib.2.& hab.13.q.2.can.Quibus peccata.*

Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur,& parentes, & cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, iugulatos devorant rectius esse dicentes, ut à se potius quam à vermibus comedantur. Tibareni,quos dilexerint senes,suspendunt in patibulis, volucribus & canibus semivivos proiiciunt. Capsij bestiis mortuos proiiciunt,Scythæ eos,qui à defunctis amati sunt,vivos infodiunt cum ossibus mortuorum, Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obiiciunt senes. Quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare voluisset,pene amisit provinciam. *Hieron.contra Iovinian.c.3.*

Vbicunque sepeliamur, Domini est terra & plenitudo. Secundum quod oportet fieri,efficiatur.Lugere autè & deplorare,& lamentari eos, qui ab hac vita decedunt, ex pusillanimitate contingit: hoc autem ex desperatione futuræ resurrectionis intelligitur:*Ioan.Chrysostomi.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Lucan. lib.7. Pharsal. in fin.

Libera fortunæ mors est, capit omnia tellus
Quæ genuit: cœlo tegitur, qui non habet urnam.

Agricius in Aurora.

Væ tibi cessator demens! vecordia mentem
Franget,& incultum fœda sepulchra prement.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

At mihi quidem antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur,quo apud Xenophontem Cyrus utitur. Redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur, eodémque ritu in eo sepulchro, quo procul ad fontis aras regem nostrum Numam conditum accipimus, gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hac sepultura scimus esse usam. *Cicero.*

Ne hostes quidem sepulturam invident. *Tacit.Annal.l.1.*

Illustrium virorum sepulchrum omnis terra est, & monumentum est, non tantum inscriptio in tumulo,sed etiam non scripta memoria, quæ mentibus non in tumulis commemoratur. *Thucid.l.2.*

Hominem mortuum, inquit lex in 12. tabulis in urbe ne sepelito, néve urito. *Cic.l.2.de legib,*

Sed quid singulorum opiniones animadvertam, nationum varios errores perspicere cum liceat? Condiunt Ægyptij mortuos, & eos domi servant.Persæ etiam certè circumlitos condiunt, ut quam maximè permaneant diuturna corpora Magorum mos, est non humare corpora suorum,nisi à feris sint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes,optimates, domesticos. Nobile autem genus illud canum scimus esse:sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur:eamque illi optimam esse censent sepulturam. *Cic.Tusc.q.l.1.*

Honesta sepultura erit,ubicumque pro filio Dei occubuerimus. *Nicetas in Man.Comm.l.1.*

¶ Apophthegmata.

Socrates cicutam bibiturus,à quibusdam interrogatus, quomodo sepeliri vellet?Eo modo dixit,quo vobis facillimum fuerit:*Stob.ser.160.*

Idem, Athenienses ridens,qui de sepulchris majorum & ducum suorum gloriarentur, dicebat: Duces & plerosque majores, de quibus superbiebant, extra fines suos sepultos esse, probra vero popularis Reip. in publicis sepulchris. *Thales de exilio apud Stob.ser.39.*

Diogenes proiici se inhumatum iussit.Tum amici.Volucribus ne & feris? Minimè verò, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam ponitote.Qui poteris? Illi aiunt: non enim senties.Quid igitur mihi ferarum ait laniatus oberit,nihil sentienti? *Laërt.Cic.l.1.Tusc.quæst.*

Idem rogatus à Xeniade, quomodo sepeliri vellet? In faciem,inquit. Percontanti causam:Quoniam inquit,paulo post futurum est,ut inferiora fiant superiora: huc alludens, quod id temporis. Macedones rerum potirentur, atque ex humilibus fierent excelsi:quod si interverterentur omnia fore ut cadaver etiam ex prono fieret supinum. Fortassis illud sensit,nihil referre, quo statu corpus exanime sepeliatur: qua in re magna erat vulgi superstitio:porrectis enim in portam pedibus efferebantur: stantes cremabantur: & hodie stantes,ut audio sepeliuntur Iudæi cette supini sepeliuntur omnes Christiani. *Eras. Diogenis dictum extat apud Laërt. l.6. & Brus. l.4.c.10,*

Idem dicebat; si cadaver suum lacerarent, Hircanam sepulturam fore: sin vultures, Iberam. At si nullum animal accederet ipsum tempus pulcherrimam sibi fore sepulturam, corpore pretiosissimis rebus, sole, inquam,& imbribus absumpto, *Stob.ser.120.*

Idem

Idem interrogatus,num ſervum ancillamve haberet?negavit : Cúmque percontator adjeciſſet : Quis igitur te efferet,ſi moriaris ? Cui domo,inquit, erit opus. Multi ſuperſtitioſè ſoliciti ſunt, quomodo & per quos efferantur. Hac cura prorſus vacabat Diogenes , non dubitans quin futurus eſſet aliquis, qui cadaver eiiceret,vel ob id,quod domum faceret vacuam. Quanquam illi contigit honorifica ſepultura. *Laërt. lib.6.*

Anaxagoras, cum Lampſaci moreretur, quærentibus amicis vellétne Clazomenas in patriam afferri, ibidémque ſepeliri:Non neceſſe eſt,inquit: Vndique enim ad ſepulchrum tantundem viæ eſt. *Cic.in Tuſc.l.1. Laërt.lib.2.c.3.*

Anonymus. Quodam exuli Athenienſi cuidam exprobrante, ac dicente : In patria ne ſepulchro quidem dignaberis, ſed inſtar impiorum Athenienſium in Megarica, Imo(inquit)quemadmodum pij Megarenſium in Megarica. *Thales de exilio apud Stob.ſerm.38.*

Euripides dicebat,mentes hominum inſanire,cum ſumptus inutiles pro mortuis profundunt. *Stob.ſerm.222.*

Lycurgus. Lycurgus ſepulchrorum univerſam ſuperſtitionem ſuſtulit permittens,ut non ſolùm intra civitatem humarentur cadavera, verùm etiam ut monumenta templis vicina haberentur. Submovit,& funebres expiationes : nec conceſſit, ut quicquam unà cum cadavere ſepeliretur (nam aliæ nationes,ſi quid fuiſſet vivo chariſſimum, id mortuo addebant in ſepulchro, damnoſa ſimul ac ridicula ſuperſtitione:quaſi mortui ſentiant aliquid)ſed in puniceo amictu,& oleæ foliis ex æquo poſito omnes ſepeliri iuſſit. Vetuit etiam titulos & inſcripriones addi monumentis, præterquam eorum , qui in bello cecidiſſent. Suſtulit autem & luctus & funebres nænias,quas reliquorum hominum vulgus incredibili ſumptu & apparatu , etiam per conductos ploratores celebrare conſuevit, magna ſpecie dementiæ, quaſi manium ſit ullus ſenſus:aut ſi quid ſentiunt, iiſdem rebus delectentur, quas in vita non judicio , ſed animi vitio dilexerunt. *Eraſm.ex Plut.in Lacon.*

Socrates. Eo die quo Socrates bibiturus erat venenum,Apollodorus ei pallium multi pretij ad ſolatium obtulit , ut eo indutus moreretur. At ille recuſans dopum:Quid,inquit,hoc meum pallium, quod viventi convenit , mortuo non conveniet ? Damnans quorundam ambitionem, hoc miro ſtudio providentium , ut quam honorificentiſſime efferantur ac ſepeliantur. *Eraſm.l.3.apoph.*

*Cirus.*De ſepultura ſua eum ita ſtatuiſſe ferunt:Meum corpus,ô chariſſimi filij,cum moriar,neque in auro condite,neque in argento,neque in alia re prorſus ulla:ſed illud terræ reddite quam primum.Quid enim hac re beatius,quam terræ miſceri,quæ pulchra, & bona omnia gignit atque nutrit ? *Xenoph.de Cyri pradia l.8.*

Semiramis,Conſtructo ſibi monumento,inſcripſit:Quicunque rex pecuniis indiguerit, aperto ſepulchro, quantum opus eſt, capiat. Darius autem cum aperuiſſet, pecunias quidem non invenit , ſed in hujuſmodi ſcripta incidit:Niſi vir malus eſſes:& pecuniarum inexplebili deſiderio flagrares,haud ſanè loculos mortuorum commoviſſes. *Plut.*

Demonactem morientem amici rogabant , quomodo vellet ſepeliri. Ne quid,inquit,iſta res vos habeat ſolicitos , fœtor me ſepeliet. Et dicentibus : Indignum facinus , ſi tàlis viri corpus laceratur à canibus: Quid,inquit,incommodi,ſi & mortuus alicui ſim uſui? *Eraſ.l.8.apoph.*

Olympias. Alexandri mater Olympias, quum audiviſſet, filij cadaver inſepultum fuiſſe abjectum inter lamenta dixit hoc quoque. O fili!qui ſtudebas cœli particeps eſſe, huic toto impetu properans, ne iis quidem potiri valuiſti,quæ ſunt mortalium omnium communia, terra ac ſepultura. Alexander vivus ambiebat divos honores : defuncto nec ultimus ille contigit honos , quem quivis homo perſolvit homini , quamlibet humili.Narrant enim.Q.Curtius,& Plutarchus, Alexandri corpus multis diebus inſepultum jacuiſſe , ob graves procerum concertationes de ſucceſſione principatus. Fuit & alter Alexander Epiri rex , Olympiadis frater,hujus corpus amne in hoſtium caſtra devectum eſt, itaque ab his fœde laceratum. Vnius tamen mulieris opera ſepultum eſt licet mutilum. *Refert Titus Livius Decadis prima.lib.8.*

*Neronem Imp.*in fuga,quum Phaon libertus hortaretur,ut in ſpecum egeſta arena conderetur , negavit ſe vivum ſub terram iturum. *Seuton. in vita Neronis.*

Ziſca Huſſitarum dux & Imperator fortiſſimus, iam moriturus,cum à militibus interrogaretur,quomodo ſepeliri cuperet poſt mortem?pellem,inquit, mortuo mihi detrahite, relictóque feris cadavere, ex cute tympanum facite,quo in prælijs utamini.Et ſic,ut hoſtes noſtri viventis aſpectum non ferebant , ita mortui ſonum , fugam adornantes , audire nequibunt. *Æne. Sylv.lib.3.comment.de reb.geſt.Alphonſi regis.*

¶ Exempla Biblica.

Sepultorum honorifice,*exempla:* Sara,Geneſ.23.v.4.15.Abraham 25. v.8.Debora nutrix Rebeccæ,35.v.8,Rachel,verſ.16.& 48.v.7.Iacob.48. v.29.&c.40.v.5.&c.Ioſeph,v.24.25 26.Exod.13.19.Ioſ.24.32. Rebecca, Lia,Gen.49.v.30.31.Maria,Num.21.Aaron,v.28.Deut.10.6.Moyſes,34. v.5.6.Eleazar,Ioſ.24.33.Ioſuah.24.v.29.30.Iudic.2.v.8.& 9.Gedeon,9. v.32.Thola,10.v.1.2.Iair,v.5.Iephthe,12.v.7.Abeſan,v.10.Aialon,v.11. Abdon.v.15.Samſon,16.v.31.Samuel.1.Sam.25.v.1.& 28.3.Saul & Ionarhas,31.12.2.Sam.2.5.& 21.v.12.Aſaël,2. Sam.2.v.31.32.Abner.3.31. Iſboſeth,4.12. Achitophel,17.v.23. Saul,Ionathas,& ſeptem filij ejus, 21.12.David,2.Reg.2.10.Iacob.v.34.Salomon,11.v.43. Propheta verbo Dei inobediens,13.v.29.30.Filius Ieroboam,14.v.17.18.Roboam,v.31. Abias,15.8.Aſa.v.24.2.Paral.16.v.13.14.3.Eſdr.1.1.v.30.31.Baaſa,1.Reg. 16.6.Amri,v.28.Achab.22.37.Ioſaphat,v.51.Ioram,2.Reg.8.24. Ochoſias,9.28.Iehu,10.34.Ioas.12.21.& 14.16. Ioachas,13. 8. Eliſæus, v.14. Amaſias,14.v.19.20. Azarias,15.v.7. Ionathan, v.38. Achas,16. v.20.2. Paral.28.v 27.Manaſſes,2.Reg.21.v.18.Amon,v.26.Ioſias,23.v.29.30.& 35.v.24.Ioiada,2.Paral.24.16. Ozias,26.v.23. Ezechias,32. 33. quidam Iſraëlitæ,Tob,1.21.& 2.3.Iſraëlita jugulatus,12.12.Tobias ſenior,14.3. Raguel,v.16.Manaſſes,Iudith.8.3.Iudith.16.28.Mathathias.1.Machab. 2.70.Iudas,9.19.Ionathas,13.25.Ioannes Baptiſta, Matth.14.12. Ieſus, Marc.15.46.Io.19.v.38.39.40.Ananias,Act.5.5. uxor eius, v.9.10. Stephanus.8.2. Sepultura, honorifica carere, afflictio eſt , & iræ divinæ ac vindictæ ſignum,*exempla:* Iezahel,2.Reg.9.33.Iſraëlitæ,Pſal.79.3. Ioram,2.Paral.21.9.Iudæi,Ierem.8.v.1.2.& 14.16.v.4.5.6.7.& 25.33. Ioachim.22.verſ.18.19.Sedechias,34.5.Antiochus,2.Mach.9.28. Prophetæ Evangelici,Apoc.11.9.Sepultorum oſſa ex ſepulchris eiici, & ad ſolem expandi iræ divinæ adverſus peccatores accenſæ ſignum.Ierem.8.v.1.2.

Vide Mors, Reſurrectio.

Sermo.

¶ definitio et etymolog.

SErmo , Græcè λόγος, ου, ὁ , Et eſt idem quod loquela. Dicitur autem à conferendis ſimul compoſitis & contextis verbis. Hinc ſermocinor, loquor : & ſermocinatio, collocutio.

Sermo Hebr.*Omer,Emer*, dictum pronuntiatum, eloquium , à verbo *Amar*, dixit, quod ſignificat actum dicendi. Cognationem habet cum *Iamar & Mir*, mutavit : nam dicendo mutantur literæ ſyllabæ , verba, tempora, nomina pro neceſſitate orationis.Hinc ἑρμῆς,ἑρμεὺς,interpres, ἑρμηνεύω, interpretor, ἑρμηνεία, dictio , dictionum expoſitio.2. *Dabhar. Dibhrah*, verbum,eloquium Sæpe pro re quæ verbis recitatur,quod Latinis eſt negotium , à verbo, *Dabhar* , locutus eſt, verbis reddidit ſententiam,& voluntatem animi ſui, vertit ſermonem ad omnem tropum ſententiam,& voluntatem animi ſui, vertit ſermonem ad omnem tropum orationis conſuetæ. In ſumma ſignificat rem animo conceptam prolixius enarrare omni tropo & genere locutionis , ut ab audientibus rectè intelligatur:& ideo ſæpè utendum eſt verbis & figuratis loquutionibus ad noſtram conſuetudinem accommodatis. Cognationem habet cum *Rabhadh*, ornavit , ſtravit floſculis , ſeu tapetis ad decorem ſervientibus , ſic enim ſermo noſter refertus debet eſſe figuris ad majorem intellectum.

¶ Loci Biblici.

Sermo,aut verbum,ex Hebræorum idiotiſmo : *Primò* , pro re quavis aut indefinita particula.Vide Verbum. *Secundò*,pro viva voce,aut libris conſcriptis,2.Theſſal.22.pro ſponſione ſeu promiſſione , Tit.1.3.κατὰ ἐπιταγὴν,pro doctrina Evangelica,Act.16.6.Philipp.1.14.quæ dicitur ſermo Chriſti,Coloſſ.3.16.ſermo vitæ,Philip.2.16.ſermo veritatis, 2. Cor. 6.7.ſermo juſtitiæ,quo docetur juſtitiæ:hoc eſt, Evangelium, Heb.5.13. quam ſignificationem obtinet juſtitiæ vox,Roman.1. verſ.17.18. ſermo unus omnibus,ante extructam turrim Babel,Gen.11.v.11.

Sermo pro fucata dicendi ratione,2.Cor.11.v.6. proprietatis doctrina,Gal.6.v.6.ſermo damnandus; Epheſ.4.29.Coloſſ.3.8. ſermo laudandus,Prov.15.v.1.23.& 16.21.& 25.5. ſermo piorum qualis, Matth. 5.37. & 12.36.Epheſ.4.29.& 5.3.Col.3. v.8.1. Petri 3. 10. Vide P. 11. Sermo caro factus eſt,Ioan.1.v.14.hoc eſt,homo factus eſt,per ſynecdochen,ut Eſaiæ 45. Ioël. 2. v.28. ſermo auditionis Hebræis,pro ſermone auribus percepto.Teſſ.2.v.13.ſermonem Dei quærere,1.Reg.22.v.5.ut in ſermone confirmet nos Deus,orat Paulus,Theſſ.2.v.17. ſermones Dei loquatur,qui loquitur,1.Petr.4.11.ſermones Dei proiicere,1.Sam.15.v.26.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Stat. 4. Sil.6.

Nobis Verus amor, medióque Helicone petitus
Sermo,hilaréſque loci brumalem abſumere noctem
Suaſerunt,mollémque oculis expellere ſomnum.

Horat. Art.

Omne tulit punctum , qui miſcuit utile dulci.

Auſon. Edyl.11.

Eſt & non cunctis monoſyllaba nota frequentant :
His demptis nihil eſt hominum quod ſermo volutet.
Omnia in his, & qui ab his ſunt, omnia, ſive negoti ,
Sive oti quicquam eſt,ſeu turba, ſive quietis, &c.
Qualis vita hominum,duo quam monoſyllaba verſant.

Virg.8. Æneid.

Ibat, rex obſitus ævo ,
Et comitem Æneam iuxta, natúmque tenebat ,
Ingrediens, varióque viam ſermone levabat.

Virg.1. Æneid.

O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam ,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum ,
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Ovid. 15. Met.

Deſinet ante dies , & in alto Phœbus anhelos
Æquore tinget equos, quam conſequar omnia dictis ,
In ſpecies tranſlata novas.

Plaut. capt.

Si ergo item memorem, qua me erga multa feciſti bene,
Nox diem adimat.

¶ PHILOSOPHICA PLACITA.

. Verba inventa ſunt ; non quæ impedirent , ſed quæ indicarent voluntatem. *Cic.pro Æ. Cæcin.*

Interpres mentis eſt oratio, verbis diſcrepans , ſententiis congruens. *l. de leg.*

Sermone eo debemus uti, qui notus est nobis.1.*Offic.*

In primis provideamus,ne termo vitium aliquod indicet inesse moribus: quod maximè tum solet evenire, cum studiosè de absentibus detrahendi causa, aut per ridiculum, aut severè, aut maledicè, contumelioséque dicitur.1.*Offic.*

Quotres aliquid aut dicimus, aut loquimur toties de nobis iudicatur.1.*de Orat.*

Diligentissimè linguam continere, mihi virtus interdum non minor videtur,quam omnino non iraſci.*Cic.ad Q.Frat.*

Id ipsum dicere nunquam est non ineptum, nisi quum est necessarium.1.*de orat.*

Habent suum modum, quæcumque opportuna dicuntur,3.*de Fin.*

Tacere noli ubi non oportet. *Pro Rosc.Comed.*

Oratio debet esse ornatior sententiis, quam verbis. *Part.orat.*

Non tam copia quam modus in dicendo quærendus est.*Pro l.Manil.*

Decorus est sermo senis, quietus, & remissus, facitque persæpè sibi audientiam diserti senis compta oratio & mitis. *Cato maior.*

Difficile est dicta, quantopere conciliet animos hominum comitas, affabilitásque sermonis. 1. *Offic.*

Quidam nimium dicunt,nec tamen totum. *Quint.lib.*5.

Nisi maxima rerum versantur momenta, non debemus de rebus esse solliciti.

Verba honesta moribus perdidimus.

Sermone hominem,ut æra tinnitu dignoscimus. *idem,lib.*8.

Vive moribus præteritis,& utere verbis præsentibus.

Tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolitum verbum.

Multo magis viva vox afficit.

Melius eadem pronunciat,qui peperit, *Gel.lib.*11.

Sermo senilis libenter audiendus.

Evitanda est sermonis curiositas. *Plato de repub.*

Quod bene dicitur,repetere non nocet. *idem de regno.*

Omnis sermo, si brevior fuerit,quam oporteat, obscurat intellectum si longior,difficilis erit retentio,& discipulo oblivionem inducit.

Sermo dicentis non interrumpendus. *Arist.Polit.*

Quod facere institueris, noli prædicare, nam si facere nequiveris rideberis.

Noli cito loqui, est enim insaniæ indicium.

Dicenda sunt, quæ utilia futura sunt, & dicenti & auditori.

Celeritas sermonis non habet justitiam,tardi vero sermones multum proficiunt ad sapientiam.

Aut silere oportet,aut meliora silentio adferre.

Sermonis vitium in lingua est,facti vero in animo.*Pythag.*

Hominis sermonem Themistocles aulæis assimilabat. Quemadmodum enim ea si explicemus, figuras ostendunt intextas:sin contrahantur,easdem occultant:idem & orationi usu venit.*Plutarch.in Themist.*

Vocis sub tyrannide periculosa est libertas. *idem, in Arato.*

Quicunque potentioris impotens desiderium apertè impugnat,illud magis adauget: at qui suavi sermone applaudit,impetum illum animi retundit,& dum quædam pollicetur frenat cupidinem. *Heliod.l.*1.

Quam rarissimè,& jucundè apud hominem loquendum est, vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem. *Amb.Marcell. lib.*18.

Orationem quæ nobis cordi est, facilè comprobare solemus. *Zonar. in Alex.Conin.*

Video hominum levium & inconstantium orationem futilem ac inanem haberi,atque temere huc illuc errare,sine pondere ullo aut honore. Contra vero quum fidei quempiam rationem maximam habere constiterit, eius orationem, si quid rogarit, tantùm valere quàm aliorum vim. Eundem si quisquam ad officium revocare velit, minando id facilius quam alios puniendo consequi,posse:postremò plus proficere promittendo, quàm alios statim dando. *Xenophon. de expedit. Cyri. l.*7.

Malim dixisse aliquid temere aut scripsisse, quam feciſse. Ibi pudor dumraxat, hic pœnitentia sit adjuncta. *Ex Cent. miscell.epist.*45.*Lipsius.*

Non verba, sed pectus.& vis mentis est, quæ disertos facit. *Ibid. epist.*100.

Breves sermones non solùm apud Deum sæpe, sed apud Principes semper grati decorique sunt. *Ex diss.apud Alb.& Isab.*

Interno judice si probus audias, nihil addent aut dement tibi malorum sermones. *Ex Cent.*1.*epist.*87.

Non qui sermone sapit,is mihi sapit,nec qui linguam disertam & volubilem habet, mentem autem inconstantem & indoctum: sed magis, qui pauca de virtute differit, multa autem factis ostendit,& fidem verbuis suis ipsa vita conciliat. *Ex lib.*2.*manud. Disser.*23. *Ex Græco textu Gregorij Theologi expressum.*

Quod est in corpore pulchritudo,hoc est in animo sermo. Si animus est syncerus,sermo est simplex. Ingenuus ingenuè loquitur, & omnibus interpretantium ambiguitatibus promptè obviam it. Indoctiùs loquere ait quidam, dummodo apertiùs & simpliciùs. Si verborum anxietatem vitaveris, inquit Socrati quidam, in senecta longè sapientior evades. Sermo nimis arduus & operosus est documentum ingenij anxij, & ad fallendum exerciti.Appollonius dicebat eam orationem esse insuavem quæ ascendit super Atticam mediocritatem. Demosthenicum sermonem antiquitas commendavit ut vivum & nitidum certè non ita densum,ut malleo videatur intrusus,aut ex aliquo vetere dumeto,priscóve monumento effossus.Hic mihi essent compellandi nonnulli è literatis, quibus ut concedam bellaria mensæ esse sermonem eruditum tamen, & hoc fateantur necesse est, affectare laudem scientiùs ac uberius loquendi potissimum apud mensum,eas vero esse ineptissimas literas. Verior doctrinæ character est morum & sermonis temperantia quàm sermonis quamlibet docti abundantia.Commordeat potius quisque sibi labra, ut ille apud Sophoclem ait,quam quicquam sancta sobrietate & simplicitate alienum eloquatur.Bona dicta,si non loco promuntur,similia sunt iis telis quæ inane jacta ventos vulnerant. Nec loquentem honestant, nec audientem erudiunt; illum accusant importunitatis, huic odium creant. Præstat lapidem frustra mittere, inquit ille, quàm sermonem otiosum & superfluum. Anacharsis,sapiens ille Scytha,cum cubaret, sinistram manu ut debiliorem parti genitali, dexteram ut valentiorem ori admovebat, docens multo esse operosius linguam compescere, quam voluptates. Cæterùm cùm sermo sit admirable opus Dei, quò otiosius gustatur, hoc est admirabilior. Ea re prudentes lentam orationem præferunt properæ.Lente & leniter loqui multum trahit è sapientia. Præcipitare verba est injuria loquentis, eiúsque quod quisque loquitur. Lentitudini proxima est lenitudo.Vt è boni factis formatur autoritas ejus cujus sunt ita è verbis quietis proditur animi tranquillitas. Certè sermo temperatior ut sapientiæ, ita quoque est index felicitatis, & illius, quam homini natura ingèneravit, majestatis. Vt hominum summi & potentissimi indutu præ cæteris utuntur angustiore, ita ipsorum verba pars est esse lectiora, atque adeò in hoc imitati Heroas & semideos, quos aiunt: ὑψαγόρας τ' ἐμμεναι, altiloquos esse,eloquio uti non quidem superbiore, sed quæsitiore, sublimiore, venerabiliore. Omnes ergo bonos, omnes item celsiori loco homines monemus, ut veracem ad incudem, quomodo Pindarus ait, formet, quisque linguam suam. Hinc sordes absint, hinc theatralis tumor. Vel ipsi imperiti agnoscant, quantum intersit inter parcam senatoris loquendi gravitatem, & prolerariam humilitatem, inter pondus verborum lectorum & histrionicam petulantiam. Alcibiadem adnotatum est non tam fuisse καλεῖν δυνατώτατον, ἢ λέγειν ἄριστον, loquendo,quam dicendo validissimum Talis sermo quo sæpius regustatur, hoc plus saporis habet & condimenti: Hunc quoque Homerus tribuit Vlyssi suo, quoties eum dicit non mittere voces ex ore largiloquo, sed è pectore sapido. Non idem fuit Diogenis de platone judicium,cujus loquacitati.Platonici nomen indebant ubertatis. Nimirum graphicè Platonem rogavit unas tres è suo orto nuces. Plato non ternionem nucum,sed ei plenum modium misit. Ibi Diogenes, Sic interrogatus respondes infinita? Vt compendio dicam,Hæc est sapientium existimatio,Eum qui pauca loquitur,non opus habere multis legibus & remediis. Nam qui loquendi modum servat, hic sibi lex, hic sibi magistratus est.Postremò sciendum, vitium loquacitatis vix illi impune fuisse. Tantalus Iove prognatus communi Deorum mensæ, & arcanis consiliis adhiberi solitus erat. Is cœlestium arcanorum parum capax exercuit linguam indomitam & incontinentem. Ergo supplicium ei fuit, in aëre librari,& saxum vertici imminens misere formidare. Et si hanc pœnam alij aliter memorant, qui ajunt, eum apud inferos mento, summam aquam attingere, ardentissimè tamen sitire. Similiter habitus est Phineus qui quòd Deorum consilia proderet, ab Iove est excæcatus. Eidem Harpyi, quæ sunt canes Iovis, escam ab ore præripiunt. Oceanus cùm spectaret supplicium Promethei tales ait esse exitus linguæ insolentis. Certè Hercules propria fortitudine nixius spernit procacitatem Acheloi Dummodo, inquit pugnando superem,tu vince loquendo.Nec fabulæ tantum continent pœnas loquacium & blateronum,sed & in ipsis rerum gestarum monumentis talium exemplorum affatim est. Cùm maximus, qui Plutarcho est Fulvius, arcanum Augusti de reducendo Agrippa uxori retexisset, illa Liviæ, introiit ad principem, dixitque: Salve Cæsar. Huic Augustus. ὀγιέστατε φάσκοις. Sanum tibi sinciput Deus det,homini loquaci exprobrãs insaniam. Valerius Soranus,quòd alterum Romanæ urbis nomen,quod enunciare ceremoniarum arcanis nefas habebatur, prodidit, mox luit pœnas. Quo justo, ait poëta Ovidius, plus esse loquax arcanáque fuevit. Prodere piscosis fertur victurus in undis, id est moriturus. Nec enim sub aquis datum est homini ut vivat. Vt nimiam pensent æterna silentia vocem.*Car.Paso.lib.de virtut. & vitiis,c.*33.

¶ Apophthegmata.

Solon. sermonem operum simulacrum esse dicebat. Ea quippe quæ in opus proruunt, prius animo concepta verbis indicantur. *Maxim. serm.*14.

Thales dicere solebat, multiloquium non ostendere hominem sapientem. Sapiens enim non nisi quum res exigit, loquitur, & paucissimis suum ostendit animum. Stultus autem,etiam necessitate non efflagitante loquendi finem non facit. *Erasm. lib.*7.*apoph. ex Laërt. lib.*1. *cap.*1.

Epicurus, sapientis sermonem dicebat magnificentiorem esse in grabato panno & stramentis: tunc enim non tantùm veri esse præceptorem,sed testem. *Senec.epist.*20.

Isocrates, Duo (inquit) tibi tempora dicendi præscribe,ut vel de rebus indubiè tibi perspectis, vel necessariis verbis facias; in istis enim solis oratio præstat silentio: in aliis vero tacendum potius quam loquendum. *Stob.serm.*14.

Romulus dicere solebat, vasa fictilia sono & percussu, hominem vero sermone explorandum esse. *Max.serm.*15.

Cenopidas, Qualis cujusque esset natura, talem esse dicebat sermonem. *Max.serm.*15.

Demonax solitus est dicere, in speculis vultus figuram, in colloquiis autem animi naturam & imaginem cerni posse. *Max.serm.*15.

Idem, dicebat, orationem ac sermonem hominis quasi figulum,animi formam effingere,& proferre. *ibid.*

Pythagoras, Optabilius (inquiebat) sit tibi lapidem temere proiicere,quam sermonem otiosum. *Stob.serm.*34.

Democritus,sermonem εἴδωλον, τῆς βίης, id est,vitæ simulacrũ quandãque velut umbram esse dicebat:Quia quidem sententia nihil dici potuit verius. Nam nullo in speculo melius expressiúsque reducet figura corporis,quam in sermone pectoris imago repræsentatur. Neque homines

ex sermone secius, quam ærea vasa tinnitu dignoscuntur, *Laërt.*

Idem Audiens adolescentem variis de rebus assidue loquentem, ait in speculo faciei figura, in verbis autem animi qualitas uniuscujusque hominis deprehenditur. *Stob.*

Zeno Citticus, Adolescenti confidenter loquenti: Non dixerim, innuit, ô adolescens, quæ mihi succurrunt. Subnotavit vir prudentissimus, è sermonis procacia æstimari morum impudicitiam. *Laërt. l.7.c.1.*

Musonius, Fontem & originem male vivendi esse dicebat, non refugere obscœna & turpia loqui. *Stob. ser. de intemperantia.*

Cleostratus, sermone facetо tanquam sale, parce utendum esse dicebat. *Stob. serm.34.*

Diogenes, aiebat, sibi videri mirum, quod quum ollam aut operculum non emerent homines, nisi pulsu aut tinnitu exploratum, in emendo homine solo aspectu essent contenti. Significans hominem nulla ex re melius cognosci, quam ex oratione. Vt igitur, qui vas fictile teruncio parant emere, digito pulsant, atque ex tinnitu reddito dignoscunt, sitne integrum, probæ argillæ, ac benè coctum: ita priusquam minis aliquot emant hominem, oportebat ad dicendum provocare, atque ex oratione deprehendere, qualis sit. *Laërt. l.6.*

Socrates dicere solebat, qualis homo est, talis etiam ejus erit oratio, orationi autem facta simillima factis vitam. *Cicero lib.5.Tuscul.quæst.*

Idem, in bello quidem ferrum dicebat auro præstare ad defendendum se: in vita autem, sermo eruditus divitiis. *Stob. ser. de literis.*

Idem, Sermonem eruditum, tanquam bonum figulum, eleganti specie animam ornare dicebat. *Eod. serm.*

Idem, Quum dives quidam filium adolescentem ad Socratem misisset, ut indolem illius inspiceret: ac pædagogus diceret, Pater ad te, ô Socrates, misit, filium, ut eum videres: tum Socrates ad puerum: Loquere igitur, inquit, adolescens, ut te videam. Significans, ingenium hominis non tam in vultu relucere, quam in oratione: quod hoc sit certissimum, minimèque mendax animi speculum. *Erasm. lib. 3. apoph. ex Apuleio, Florid. lib.1.*

Chrysippus interrogatus, quid esset mens hominis? sermonis fontem esse respondit: quemadmodum enim rivuli ex fonte fluunt, sic sermo ex corde & mente hominis procedit. *Stob. serm.1.*

¶ Similitvdines.

D. Chrysostomi: Sicut ignis de modica scintilla magnum conflat incendium: ita & sermo malus de levi occasione magnam succendit inimicitiam. *in cap.5. Matt. homil.9.*

Nazianzen. Qui male loco separantur, sermone vero colligantur, tantumque invicem discordant, quantum oculi strabi, idem videntes, & non visu, sed positione dissidentes, quibus etsi quod strabi sint, obiici possit, non tamen quod cæci. *De Pentecoste.*

Quemadmodum in harmonia artificiali & musica, alius est sonus intensus ac remissus, quum alia quædam chorda pulsatur, omnia autem unius sunt moderatoris & artificis, ad unam harmoniæ suavitatem tendentia: Ita & in his opifex & magister sermo, in aliis quidem alius cujusdam opificij aut artis proposuit virtutem: cuncta autem in medium posuit omnibus communi ac humano commercio uti volentibus, vitam nostram colligans, illamque reddens humaniorem, *Contra Iulianum.*

Quemadmodum aqua, quæ non certis canalium marginibus dirigitur, sed per areæ diffunditur planitiem, evanescit: Ita res per sermonis vastitatem diffusa, lectorem fallit. *Lib.3. de Theologia.*

Philonis Iudæi. Quemadmodum doloribus, timoribus, aliisque malis pressos favor, sedulitas dexteritásque amicorum sæpe refovet: Sic non sæpè, sed semper, gravissima onera, quæ nobis imponit vel corporis conjuncti necessitas, vel externus casus aliquis ex improviso irruens dimovit præsentissimum sermonis rationisve remedium: qui socius & amicus familiarissimus à natura nobis est non tam additus, quam adglutinatus, ut visibiliter, sic insolubiliter. *Lib. de somnis fol.371.*

Sicut ea. Quæ in tenebris abdita sunt, cælantur, donec lux affulgens ea indicet: Ad eundem modum cogitationes meas recondi in loco invisibili, donec vox lucis more cunctas retegat. *Libro Quod. det. pot. inf.*

Synesij Cyreni Mentis quasi vestitus quidam verba sunt, quibus induta, ea incedit, & vel male vel bene adornatur: quemadmodum & in corpore: hic autem speciem, aut deformitatem hominibus conciliat. *De providentia, lib.1. fol.72.*

Photij Patriarchæ. Speculo similis est sermo: & sicut in illis repræsentantur species corporis & formæ, ita in colloquiis animæ forma expressa conspicitur. *Apud Antonium part.1. serm.48. Melissæ.*

Pij Pontificis. Sicut qui longo tempore conjecti in vinculis fuerint, si posterius solvantur, ob vinculorum consuetudinem, nequeunt ambulare: Ita qui sermonem diutius astrinxerunt, si quando loquendum ex improviso fuerit, commutescunt. *Epistolarum l. epist.4.14.*

Romyli. Quemadmodum vas fictile sono & tinnitu: sic homo sermone probatur. *Apud Anton. in Meliss. part.1. serm.48.*

Demosthenis. Vt in speculis vultus figura: sic in colloquiis animi character cernitur. *Apud Max. serm.15.*

Plutarchi. Vt ædium ostio carentium, & crumenarum absque vinculis nulla est utilitas: Ita multo magis oris claustro carentis nullus est usus. *In Moral.*

Vt in calamitatibus firmissimi atque optimi amici adsunt utiliter: sic & sermones optimi. *In Moral.*

Qui in Platone & Demosthene nihil quærunt, nisi puritatem Attici sermonis, quid aliud agunt, quam ij, qui in pharmacis nihil amant, nisi fragrantiam & nitorem, vim purgãdi servandique negligunt? *In Moral.*

Erasmi Roterodami, Quemadmodum Protogenes pictor Appellem ex unica linea cognovit, nunquam alioquin visum: Ita ex unico responso ingenium & prudentiã viri deprehender, qui sit ipse sapiens. *In simil.*

E voce agnoscimus hominem, facie non conspecta, nam sua cuique vox: Ita ex oratione licet hominis vitam conjectare. *In similib.*

Novella vitis copiosius gignit vinum, sed vetustior melius: Ita plura loquuntur juvenes, sed utiliora senes. *In similib.*

Taurus avis, cum sit pusilla, tamen boum vocem imitatur! ita nonnulli, cum re sint exigui, tamen loquuntur reges ac satrapas. *In similib.*

Triveri, Vt placet ubique cibus citra saturitatem: sic sermo intra sobrietatem. *In Apoph.104.*

Lipsy. Vt vites arboréque translatæ degenerant: sic & sermo. *Ex dialog. de recta pronunt.*

Vt aqua in fonte suo aliter, aliter in rivis sapiunt: sic sermo non ubique indolem suam servat. *ibid.*

Vt vela pro magnitudine navium; sic verba debent esse pro rerum. *In Instit. epist.c.7.*

Vt corpore tenues: veste se dilatant: sic qui ingenij aut sapientiæ inopes diffundunt se verbis. *ibid.*

Vt calx aqua accenditur: sic maligni efferantur temperanti sermone, *Ex lib. de una Relig.*

Quod fons aquæ viatoribus in æstu, id adolescentibus prudentum sermo. *Ex lib.2.c.12. de Constant.*

Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimum habet in parva mole; sic sermo qui sensus. *Ex lib. Polit. in not. ad lib.2.c.15.*

Sicut facem frustra ad accendendum admoveas nisi ad accensam sic sermonem ad excitandum, nisi vegetum & calentem. *Ex manud. dissert. 18. l.1.*

¶ Hieroglyphica.

Sermonis efficaciam persuadendíque vim ostentare veteres si voluissent, *Mercurij simulacrum* grandiori iam ætate, barbatum & effœto propemodum corpore, natura tamen obscœnius excitata, eáque tantum parte validissimum faciebant. *Pier. Valer. lib.34. pag.323.*

Sermonem verò inanem ostendere volentes, *Mercurium* eundem juniori specie ac prorsus impubi cum effinxissent, attracta illi pudenda vel desidentia faciebant. In his enim, qui nondum ex ephœbis excessissent, infœcundam & imperfectam esse orationem animadverterant: utpote quod ætas illa ad prudentiam nondum esset idonea. *Pier. Valer. lib.34. pag.323.*

Oculum etiam invenimus *sermonis* esse hieroglyphicum apud sacerdotes Ægyptios sermonem ipsum dupliciter considerari. Vno modo, quatenus à natura loquendi facultatem consequimur: altero, quo in hoc vel illud idioma linguam inflectimus & in proprio artem & elocutionem adhibemus, illum simplicem sermonem per linguam tantum figurari: sed si cultum & elegantiam accesisse, innuere vellent: linguæ oculum sub sanguinem subiiciendum. *Pier. Valer. lib.33. p.306.*

Vide Omnia pro sermone, Tit. de Lingua.

Servitus.

¶ Definitio et etymol.

Servitus Græcè δουλία, ας, ή, & δοῦλος, ου, ὁ, servus dicitur Servitus, Hebr. *Hebdodhac*. Dicitur, servitium & cultus, à verbo *Habhadh*, servivit alicui tanquam servus hero suo, coluit, opus servile fecit. Cognationem habet cum verbo *Haöbat*, mutatus est: nam uti alicujus servitute, est mutuari ejus laborem. Est autem servitus humana institutio juris gentium, qua quasi Domino alieno contra naturam subiicitur, *ut habet instit. de iure personarum. §. Servitus.* Dicitur autem servus, quod in bello servi non necabantur, sed vivi, servabantur. Ejus diminutivum est servulus, & ab hoc servilis, & adverbium serviliter, servitus & servitium, quod in singulari est ipsa servitus. Terent, *Ego hoc tibi pro servitio debèo conari manibus & pedibus.* In plur. verò interdum ipsi servi. Sall. *Interea servitia repudiabat.*

¶ Loci Biblici.

Servire duobus dominis impossibile, Matt.6. versic.24. servire Deo Jos.22.v.27. Deo & Dæmonibus, 1.Reg.17.v.28. serviendum soli Deo, Exod.23.v.25. Deut.6.v.13. & 10.12. & 11.13. & 13.4. Matth.4.10. Luc.4. 8.1. Tim.1.9. ut serviremus ei, redemit nos Christus, 1. Thessalon.1.v.9. servianus invicem. Gal.5.v.13.

Servitius ex peccato, Genesis 9.25. servitus peccati, Ioan.8.34. Rom.6. 20. servitus sanctimoniæ, v.18.19.22. Gal.5.13.1 Pet.2.1.6. servitus pro conjugalis vinculi obligatione, 1. Corint.7.15. servitutis & adoptionis spiritus vocatur à Paulo ipso Spiritus S. Rom.8.15. servitus est circumcidi, Gal.2.4. servitium Dei quale, Luc.1.74. à servitute Diaboli liberari Deut.5.6. Legis, Heb.2.15.

Servus quomodo à pueritia tractandus, Proverb.29.v.15.21. servus Hebræus quovsque detinendus, & quomodo tractandus, Exod.1.2. Levitic.25.39. Deut.13.32. Ierem.34.14. servi, qui perpetuæ se addixit servituti, subula auris est perforanda, Exod.2.6. Deuter.15. versf.17. (vide Psalm.46.7. Hebr.10.5. servus fugiens, Deuter.23. versf.15. servitus inutilis damnatur, Proverb.14.35. servus laudandus versf.15.35. & 17.2. & 27.18. Servi nomen tribuitur etiam Christo, Esai.42. versf.1. Matth.12. 18. juxta illud Philipp. 2. versf. 7. quatenus fuit Minister, & quidem Prophetarum caput. Servus Dei, κατ' ἐξοχὴν, pro Moyse, Apocal. 15. versf.3. ut describitur Deuteron.34.v.10. servi fidelis descriptio, Matth. 24.v.45. mali, versf.48. servus Christianorum, 20. versf.26.27. servus Dei esse nequit, qui quærit hominibus placere, Galat.1. versf.10. servus Dei Moyses, Num.12. versf.7. servus fidelis, servus Abraham, Genes.24.2. &c.

servus omnium, Paulus,1.Cor.9. v.19.servus probus Iacob. Gen.31.v. 39.servus non est major domino suo.Ioan.15.20.

Serui Dei Israëlitæ, Levit.25.42. servi Dei omnes nos,quibus talenta data sunt,Matth.25.14. servi Dei sumus inutiles, Luc.17. v.10. servi Dei sumus,liberati à peccato,Ioan.8.v.36. Rom.6.22. servi Diaboli, liberati per Christum, Deut.6. 12. servi Iudæorum peregrini , Levit.25. 44. servi peccati , Ioan.6. v.34. servi Regis omnes, 1. Samuel 8. v. 17. servi quales esse debeant,Ephes.6.v.5.Colos.3.v.22.1.Timot.6.v.1. Tit. 2.v.9.1.Pet.2.v.18.servi sumus justitiæ,Roman.6.22. de servis emendis, Exod.21.2.Deut.15.12.

Servorum conditio,Exod.21.v.20.1.Cor.7. vers.21. 2. Timoth.6.v.1. Servorum & famularum consolatio, & erga dominos ac dominas suas officium,Gen.16.v.4.6.9. & 24. vers.1. 2. &c. & 30. v.25. & 31. vers.4. & 39.vers.1.6. Exod.2.v.2. 20.2. Regum 5. v.20.25. Prov.14. 35. & 17. 2. & 19. vers.10. & 29. 19. Eccl.2.v.7.22.& 10.vers.28. Ieremiæ , 34. v.8 Ioël.2.v.29.Luc.12.v.37.45.Act.12. vers.13.1.Cor.7. v.22. Ephes.6. vers.5.6.8.Coloss.3.vers.22.1. Tim.6.v.1.2. Tit.2.v.9.1.Petri 2.v.18.19. Servis Dei fides habenda,Exod.4.v.5. Deut.18. v.15.2. Paral.20. v.20. Servis Dei confirmatio necessaria.*Exempla:*Elias,2.Regum,2.v.15.Paulus Actorum,27.v.24.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Servitus divina singularis.

Dominum Deum tuum timebis. & illi soli servies, *Deut.6.& 10.*

Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum. 3. *Reg.18.*

Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. *Matth.4.*

Nemo potest duobus dominis servire : Aut enim unum odio habebit & alterum diliget , aut unum sustinebit,& alterum contemnet.*6.*

Et domino Christo servire. *Coloss.3.*

Virtualis.

Dixit Samuel ad populum : Nolite timere , vos feciſtis universum malum hoc : veruntamen nolite recedere à tergo Domini, sed servite Domino in omni corde vestro 1. *Reg.12.*

Timete Dominum:& servite ei in veritate , & ex toto corde vestro. *Ibid.*

Tu Salomon fili mi,scito Deum patris tui,& servi ei corde perfecto, & animo voluntario.2. *Paral.28.*

Servite Domino in timore. *Psal.2.*

Servite Domino in lætitia. 99.

Servus tuus sum ego, da mihi intellectum. 118.

Ecce sicut oculi servorum. Sicut oculi ancillæ.138.

Fili accedens ad servitutem Dei sta in justitia & timore , & præpara animam tuam ad tentationem.*Eccles.2.*

Servus meus es tu,elegi te,& non abjeci te. *Esa.41.*

Quis vestrum habens servum arantem aut pascentem boves, qui regresso de agro dicat illi : Statim transi,& recumbe & non dicit : Para quod cœnem & præcinge te , & ministra mihi , donec manducem & bibam & post hæc tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet servo illi,quia fecit,quæ ei imperaverat ? Non puto. *Luc.17.*

Sic & vos,cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis:dicite : Servi inutiles sumus : quod debuimus facere, fecimus. *ibid.*

Liberati à peccato servi facti estis justitiæ. Humanum dico , propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. *Rom.6.*

Nunc soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur : ita ut serviamus in novitate Spiritus,& non in vetustate literæ.7.

Sic nos existimet homo,ut ministros Christi.1.*Cor.4.*

Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. *6.*

Cum liber essem ex omnibus omnium me servum feci, ut plures lucri facerem.9.

In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros , in multa patientia.2. *Cor.6.*

Regnum immobile suscipientes habemus gratiam , per quam serviamus placentes Deo,cum metu & reverentia. *Hebr.12.*

Vos scitis à prima die, qua ingressus sum Asiam , qualiter vobiscum per omne tempus fuerim , serviens Deo cum omni humilitate. *Actorum* 20.

Salutaris.

Custodit Dominus animas servorum. *Psal.97.*

Filij servorum tuorum habitabunt , & semen eorum in seculum dirigetur. 102.

Perdes omnes , qui tribulant animam meam , quoniam servus tuus ego sum. 143.

Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur,& elevabitur,& sublimis erit valde. *Esai.15.*

Nunc liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem,finem vero vitam æternam. *Rom.6.*

Servus malus profectum Domini negligit.

Quis est omnipotens, ut serviamus ei ? *Iob.21.*

Hujuscemodi Christo Domino nostro non serviunt , sed suo ventri. *Rom.16.*

Malum pœna incurrit.

Si dixerit malus servus in corde suo ; Moram facit Dominus meus venire & cœperit percutere conservos suos , manducet autem & bibat cum ebriosis:veniet Dominus servi illius in die,qua non sperat, & hora, qua ignorat, & dividet eum,partémque ejus ponet cum hypocritis. *Matth.24.*

Ille servus, qui cognovit voluntatem domini sui,& non fecit secundum voluntatem ejus vapulabit multis: qui autem non cognovit, & fecit digna plagis,vapulabit.*Luc.12.*

Servitus peccati in se vitiosa.

Amen amen dico vobis,quia omnis, qui facit peccatum , servus est peccati. *Ioan.8.*

An nescitis,quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum , servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam. *Rom.6.*

Libertatem illis promittentes , quum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est,hujus & servus est.2.*Petr.2.*

Homini damnosa.

Servus non manet in domo in æternum. *Ioan.8.*

Non regnet peccatum in vestro mortali corpore , ut obediatis concupiscentiis ejus. *Rom.6.*

Quum enim servi essetis peccati , liberi fuistis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis ? Nam finis illorum mors est. *ibid.*

Servitus humana onerosa.

Evigilans Noë ex vino , quum didicisset , quæ fecerat ei filius suus minor, ait : Maledictus puer Chanaan , servus servorum erit fratribus suis. *Genes.9.*

Duæ gentes sunt in utero tuo & duo populi(ait Dominus Rebeccæ) ex tuo ventre dividentur. Populúsque populum superabit , & major serviet minori.25.

Eme nos in servitutem regiam, & præbe semina , ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem. 47.

Manus fortium dominabitur : quæ autem remissa est,tributis serviet.

Pretio empti estis,nolite fieri servi hominum. 1. *Cor.7.*

Servus bonus fideliter operatur.

Filio doloso nihil erit boni : servo autem sapienti prosperi erunt actus & dirigetur via ejus. *Proverb.14.*

Servus sapiens dominabitur filiis stultis.17.

Servo sensato liberi servient. *Eccl.10.*

Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore , in simplicitate cordis vestri, sicut Christo : non ad oculum servientes,quasi hominibus placentes,sed ut servi Christi.*Ephes.6.*

Servi obedite per omnia dominis carnalibus , non ad oculum servientes,quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. Quodcunque facitis,ex animo operamini,sicut Domino,& non hominibus , scientes, quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis, *Coloss.3.*

Quicunque sunt sub jugo servi , dominos suos omni honore dignos arbitrentur , ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos , non contemnant, quia fratres sunt,sed magis serviant, quia fideles sunt & dilecti.2.*Timoth.6.*

Servos dominis suis subditos esse , in omnibus placentes , non contradicentes,non fraudantes , sed in omnibus fidem bonam ostendentes. *Tit.2.*

Admone illos principibus & potestatibus subditos esse , dicto obedire,& ad omne opus bonum paratos esse.3.

Servi subditi estote in omni timore dominis , non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.1.*Petr.2.*

A domino suo utiliter remuneratur.

Acceptus est regi minister intelligens, *Prov.14.*

Vides ut prompti ad gerendum negotia in aulis regum ministrant:& non apud privatos aut obscuros.22.

Non lædas servum in veritate operantem, nec mercenarium dantem animam suam.*Eccl.7.*

Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua:non defraudes illum in libertate,neque inopem derelinquas illum. *ibid.*

Si est tibi servus fidelis,sit tibi quasi anima tua,si læseris eum injustè, in fugam convertetur.33.

Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes , quia illorum & vester Dominus est in cœlis : & personarum acceptio non est apud eum. *Eph.6.*

Domini , quod justum est & æquum , servis præstate , scientes , quoniam & vos Dominum habetis in cœlo.*Col.4.*

Servus malus oscitanter operatur.

Cibaria,& virga & onus asino : Panis , & disciplina , & opus servo. Operatur in disciplina , & quærit requiescere , laxa manum illius, & quærit libertatem.*Eccl.33.*

A domino decenter coarctatur.

Servus verbis non potest erudiri, quia, quod dicis, intelligit : & respondere contemnit. *Prov.9.*

Qui delicatè à pueritia sua nutrit servum suum , postea sentiet eum contumacem. *ibid.*

Iugum & lorum cervicem subigunt,nervus & tormenta servum malitiosum. Mitte illum in opus,ne vacet otium enim multa vitia docuit. Adige eum ad opus,quod officium ejus postulat.Quod si non obaudierit tibi, grava illum compedibus. *Eccl.33.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Vis ut serviat caro tua animæ tuæ ? Deo serviat anima tua:debes regi,ut possis regere. *Aug. super. Ioan.*

Quum mihi accidit,ut ne amplius cantus,quam res quæ canitur,moveat , pœnaliter me peccare confiteor , tunc mallem non audire cantantem.*lib.10.confess.*

Prudenter sibi Deus serviri vult, non ut nimietate sua debiles fiant, & postea medicorum suffragia requirant. Temperandum est enim , ut si fieri potest, cœptum obsequium magis provehatur , quam per confide-

rantiam

rantiam minuatur: intemperantia enim ipsam animam inquietam facit, ut quum de infirmitate sollicita est: non tantum dedita sit divinis servitiis. Damnum ergo affert improvidentia. Anima enim in tranquillitate posita totum cor extollit ad Deum integro consilio obsecrans, quæ petenda sunt. *Ambr. in 1. epist. ad Tim.*

Qui accingi in divino servitio properat, quid aliud, quam se contra antiqui adversarij certamen parat? ut liber in certamine ictus fuscipiat, quietus sub tyrannide in captivitate serviat. Vnde cum Deo pax robustior oritur, nobis ab adversariis durior pugna reservatur. *Greg. in Mor.*

Nemo potest in una & eadem re Omnipotenti Deo servire, atque ejus hostibus gratus existere. Nam Deo amicum se denegat, qui ejus placet inimico. *In hom. super Ezech.*

Revelatur servo Dei potestas, mercenario felicitas, filio veritas. Servus dicit: Vadam ad portas inferi. Mercenarius, Non videbo Dominum Deum in terra viventium. Filius, Psalmos nostros cantabimus, &c. *Bern. in quædam serm.*

Decorem domus non dicit pulchritudinem parietum, aut ministrorum pretiosissimos apparatus, sed ipsorum actuum beatissimam qualitatem, quibus cuncta gaudet Ecclesia, scilicet in Psalmorum jubilatione in precum sanctitate, in Christiani populi devotione; subjungens, quia ubicunque habitat Deus, Gloria est, glorioſum efficit; quicquid inhabitare dignatur, & ab hospitis merito crescit hospitij magnitudo. *Cassiodorus super Psal. 25.*

Quamvis hoc nec à laicis videatur exceptum, specialiter tamen sacerdotibus probatur impositum, ut tales ministros habeant, qui divinis regulis non repugnent. *Super Psal. 100.*

Deus sustinet, ut corrigat: flagellat, ut erudiat: probat, ut præstet, si fas est: ut cœlum non cooperiat terram, non potest fieri, nec etiam ut Deus non protegat sibi purissimè servientem. *Super Psal. 102.*

Mutat quasliber largitates malorum servientium manus, quia sicut fontis puritas per limosa corrumpitur: sic affluentia boni principis malis distributoribus immutatur. *lib. epist. 11.*

O extrema conditio servitutis! natura liberos genuit, sed fortuna servos constituit, servus cogitatur pati, & nemo sinitur compati, dolere compellitur, & nemo condolere permittitur sic ipse vero servus est, aliena vivere quadra. *Innocent. de vilitat. condit. humanæ.*

Servit, quicunque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deiicitur, servilis enim est omnis passio. *Ambr. de Iacob. & vita beata lib. 2.*

Manebat, inquit, ante vini inventionem omnibus incõcussa libertas. nemo sciebat à consorte naturæ suæ obsequia servitutis exigere. Non esset hodie servitus, si ebrietas non fuisset, *Præclara D. Amb. sententia.*

Bonus, etiamsi serviat, liber est: malus autem, si regnat, servus est, nec unius hominis, sed quod gravius est, tot dominorum, quot vitiorum. *August. lib. 4. de civit. Dei.*

Conditio servitutis jure intelligitur interposita peccatori. *Aug. idem lib. 20.*

Est sapienti servire libertas. Ex quo colligitur, quod stulto imperare servitus est: & quod pejus est, quo paucioribus præsit, pluribus dominis & gravioribus servit. Servit enim propriis passionibus, servit suis cupiditatibus, quarum dominatio nec nocte nec die fugari potest, quia intra se dominos habet, intra se servitium patitur intolerabile. *Hieronym. epist. ad Simplic.*

¶ Poetarvm Dicta.

Phoclydes.

Γαστρὶ ἀφαλλόμενον δασμὸν παρέχε θεράπουσι.
Ventris debitam mercedem præbe servis.
Δοῦλῳ τακτὰ νέμοις, ἵνα τοι καταθύμιος εἴη.
Servo pacta tribuas, ut tibi benevolus sit.
Στίγματα μὴ γράψας ἐπονειδίστων θεράποντα.
Notas ne inuras vituperans servum.
Λάμβανε καὶ βουλὴν παρ' οἰκέτου εὐφρονέοντος.
Cape etiam consilium à famulo bene sentiente.

Menand. Stob. serm. 60.

Οταν τύχῃ τὶς ἐνοικότος οἰκέτου, δοκεῖσιν.
Οὐδὲν κτῆμα κάλλιον βίου.
Quum quis incidit in servum bonum,
Nulla est possessio melior.

Menander.

Μακάριος ὅστις μακαρίοις ὑπηρετεῖ.
Beatus qui beatis servit.

Sen. Troad. Act. 4.

Durum, invisum, & grave est
Servitia ferre.

Plaut. Capt.

Decet innocentem servum atque innoxium
Confidentem esse, suum apud herum potissimum.

Propert. 3. 4.

Omnis enim debet sine vano nuntius esse,
Maiorémque timens servus habere fidem.

Plaut. Mil.

Nam homini servos sues.
Domines oportet habere oculos, & manus
Orationémque.

Plaut. Epid.

Sed taceam optimum est, plus scire satius est.
Quam loqui servum hominem, ea sapientia est.

Plaut. Asin.

Non decet superbum esse hominem servum.

Plaut. Perſ.

Qui hero suo servire vult, bene servis servitutem,
Na adæpol illum multa in pectore suo collocare oportet,
Qua hero placere censeat præsenti, atque absenti suo.

Plaut. Menæch.

Clientes sibi omnes volunt esse multos: bonine an mali sient,
Id haud quaritant, res quaritur magis, quam clientum fides,
Quoiusmodi clueat, si est pauper, atque haud malus,
Nequam habetur, sin dives est, habetur is cliens.
Frugi, qui neque leges, neque æquum, neque bonum usquam colunt.
Sollicitos patronos habent, datum denegant, quod datum est.

Claud. 3. Stil.

Fallitur, egregio quisquis sub principe credit
Servitium, nunquam libertas gratior extat,
Quam sub rege pio.

Plut. Menæch.

Homines captivos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis indunt compedes,
Nimis stultè faciunt, mea quidem sententia,
Námque homini misero si ad malum accidit malum,
Maior libido est fugere, & facere nequiter.
Nam se ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti ianuam lima prorepunt,
Aut lapide excutiunt clavum.

Famulus, & mores illius quales esse oporteat.

Ioannes Campanus.

Scis mihi qua, Polydore, pares ratione placere,
Si qua præscribam præcipiámque, facis.
Lex igitur sit prima: Fidem servato: deinde
A domini mundas rebus habeto manus.
Odi mendacem, non possum ferre proteruum,
Nec tu lusorem crede placere mihi.
Odi qui multum sese mihi iactat: & odi
Alterius famam qui lacerando premit.
Displicet indocilis, nimium mihi displicet ille,
Qui multo semper murmure tussa facit.
Non est quod durum, non est quod litis amantem,
Contactum non est invidia, quod amem.
Assentatorem non planè dilige, nec qui
Desidia fuerit deditus atque gula.
Quis toleret famulum domini secreta volentem
Scire: quis elatum multiloquúmque ferat?
Fallacem fugio seu tartara, denique cultum
Ingenuus hominem moribus esse volo.

Claudianus.

Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas
Intus leges, tunc omnia iura tenebis,
Si poteris rex esse tui.

Iuvenalis.

Maxima quæque domus servis est plena superbis.

Idem in Meleagro.

Ως ἡδὺ δούλοις, δεσπότας χρηστὰς λαβεῖν
καὶ δεσπόταισι δοῦλον εὖ φρονοῦντ' ἔμοις,
Quàm iucunda res est servis, bonos dominos nancisci:
Et dominis servum in ædibus benevolum?

Euripides in Alcmæone.

Μίτεσι, τοῖς δούλοισι δεσποτῶν νόσος.
Δοῦλῳ γὰρ οὐκ οἴόντε τ' ἀληθῆ λέγειν,
Εἰ δεσπόζῃ μὴ πρέποντα τυγχάνοι.
Servi dominorum morbis inficiuntur.
Servo enim non fas est verum dicere,
Quod hero fuerit incommodum.

Idem in Eurystheo.

Πιστὸν μὲν δεῖ εἶναι χρὴ τὸν διάκονον,
Τοιοῦτον τ' εἶναι καὶ σέργειν τὰ δεσποσῶν.
Fidum oportet esse ministrum,
Et talis cum sit, res heriles amare.

Sophocl.

Εἰ σῶμα δοῦλον, ἀλλ' ὁ νοῦς ἐλεύθερος.
Etsi corpus servum sit, mens tamen est liber.

Nemo bonus servus est.

Antholog. Sacr. Iacob. Bill.

Oppressis quoties iustis dominamur iniqui.
Non est puniti supplicium meriti.
Sed virtus fidei sub tali examine crescit,
Nec servile gravat libera corda iugum.
Solus peccator servit malè, qui licet amplo
Vtatur regno, sat miser est famulus:
Quum mens carnalis, nimium dominante tyranno,
Tot servit sceptris dedita, quot vitiis.

Plaut. in Pseud.

Plagigera hominum genera, quorum haud quidquam in mentem venit ut rectè faciant.
At cum est occasio data, tene, clepe, rape: hoc est eorum opus, ne mavelis lupos apud oves relinquere, quam hos domi custodes.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Δηλοῖ γὰρ καὶ ἐλευθερία, ὑπερβάλλουσα μὲν ἑκατέρα, πᾶσι, ἐμμέτρως δίδοσα παναγαθὸν μετρίαν δ' ἡ θεῶν δολεία ἄμετρος δ' ἡ τοῖς ἀνθρώποις, θεὸς δ' ἀνθρώποις σὰ φρωσύνη νόμος.

Tam libertas enim quam servitus si modum excedant,pessimæ sunt: moderatæ vero, perquam bonæ. Est autem moderata servitus, quæ Diis obnoxia fuerit: immoderata, quæ hominibus:Deus vero hominibus sobriis lex est. *Plat.in Legib.*

ὁ μὴ δ' ὁλιγὸν δ' ἄν ἀκαστος γένοιτο ἄξιος ἐπαίνου.

Qui nunquam servivit, etiam dominus laude dignus fieri nequit. *Idem legum 6.*

περὶ δ', ὦ βασιλεῦ, τόδε εἰς θυμὸν βάλλε, ὡς τοῖσι μὲν χρηστοῖσι τῶν ἀνθρώπων κακοὶ δοῦλον φιλέσφσι γίγνεσθ' τοῖσι δὲ κακοῖσι, χρηστοί.

Præterea, ô Rex, & istud considerabis, quod bonis hominibus mali servi obtingere solent,malis vero boni. *Herod.l.8.*

Qui circa mores actionésque servorum nihil unquam facit impiè, nihil inique, atque ita in eis se servat immaculatum, ad producendas virtutis fruges erit aptissimus.Idem quoque de domino & tyranno,omníque potentiore adversus imbecilliores rectè dici potest.Castigãdi cędendiq; semper jure sunt servi, neque ita monendi ut liberi, ne molliores fiant. Alloquutio omnis ad servos:quodãmodo imperium sit,neque iocus ullus cum ipsis seu fœminis, sive masculis habeatur:quod multi stultè facientes, dum deli atius eos nutriunt difficiliorem vitam & ubi ad imperandum,& illis ad obediendum reddunt. *Plato in 6.de Legib.*

τοῖς δὲ παρὰ φύσιν δοκεῖ τὸ δικαιοῦσθαι, νόμῳ γὰρ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι τὸν δ' ἐλεύτερον φύσει δ' οὐδὲν διαφέρειν, διαφέρειν, διόπερ δὲ δίκαιον, βίαιον γάρ.

Videtur nonnullis esse dominatio præter naturam.Lege namque institutum est, servi habeantur aliqui, liberi autem alij ac natura nullum prorsus esse discrimen, proinde nec est justum quidem, quando non abest violentia.

At enim cum sine necessariis impossibile sit vivere,& bene vivere:nã & in artibus necessarium est propria inesse instrumenta si opus modo confici debeat.Equidem in re familiari idem contingere in confesso est At τῶν ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα,τὰ δ' ἔμψυχα, id est, instrumenta autem alia inanimata sunt,alia animata:ut enim gubernatori clavus inanimatus est, is autem, qui proram gubernat, animatus (minister enim instrumenti speciem gerit in artibus) sic opes in instrumentis sunt, quæ ad vitam sunt necessaria, & possessio. Commoditatum copia, & servus animata est possessio, & minister omnis est quasi instrumentum, modo munus, quod juberetur,aut quod præsentiscerer, exequi posset, ut quemadmodum aiunt; Dædali statuas, aut Vulcani tripodes (quos inquit Poëta sponte sua ad prælia Deorum veniisse)sic & pectines texerent,& plectra lyram pulsarent:haud esse sanè quod vel architecti ministros, vel domini servos requiescunt. *Arist.1.Politic. inquit.*

Servitutem esse omnium postremum non modo bello,sed etiam morte fugiendum,à celeberrimis authoribus pronunciatum est.Spinosa vita est, & multis obicibus præpedita quoniam, ut inquit imperator: Libertas incomparabile pretium est, contemptibilis quoque: nam & jure civili servi pro nullo habentur, nec caput habent, imo verò etiam miserrima.Etenim,quid miserius,aut infelicius, quam addici alicui,qui & vitæ,& necis in te habeat potestatem & si quid acquiras,domino acquiras? Sed & vates nobilissimus lib.Odiss.7. & 10.ita canit : ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαι γύναι εὐρύοπα Ζεὺς Αἰρεῖ, ὑὸν' ἂν πὴν μὲν δ' ἀλιον ἦμαρ ἕλῃσι, id est:Quibus dimidium ei virtutes perire confirmat,quem servilis obvallarit necessitas.Inde factum puto seu premente vi,cum qua ne Dij quidem(ficut dicitur)pugnarint:sive educatione parva, seu utroq; potius, ut parte plurima servi de prima malitiæ ac vafriciæ nota sint, & habeantur, quod furciferi appellatio indicat:& quia malis moribus homines, & lingua proterva, ab hoc fere genere vernaculi nuncupantur: Hinc dira excogitata supplicia ad reprimendam æstuantis mali, & increscentis audaciæ vim proruptam,nimio plus grassantem;ac in domini perniciem subinde assultantem:quæ cum materno lacte vitiorum(ut sic loquar)segetem hausisse,videri potest, *Cæl.Rhod.l.7.lect.antiq.*

οἱ ἀγαθοὶ,οἰκέται,ἐλεύθεροι, οἱ πονηροὶ ἐλεύθεροι,δοῦλοι πολλῶν ἐπιθυμιῶν.

Boni famuli, liberi sunt: improbi verò liberi multis cupiditatibus serviunt. *Bion.in l.de servitute.*

οἰκέτησιν μέξιοι τὸ σκήνος χρῶ, ἄλλο πρὸς ἄλλο,

Servis ut partibus corporis aliò ad aliud utere. *Democrit.*

Oportet servis dare operam, & victum sufficientem, quia sine mercede impossibile est dominari. Victus autem est merces servo.

Impossibile est, negligentibus dominis, servos sollicitos esse. *Arist. l.Oeconom.*

Quis neget, omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille liber mihi videtur,cui mulier imperat,cui leges imponit,præscribit,vetat, jubet quod videtur, qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Si poscit, dandum est:si vocat veniendum: si ejicit,abeundum:si minatur,extimescendum:Ego vero non istum modo servum, sed nequissimum servum, etiamsi in ampliissima familia natus sit appellandum puto. An etiam eorum servitus dubia,qui peculij cupiditate nullã conditionem recusant durissimæ servitutis?hereditatis spe,quid iniquitatis in serviendo non suscipitur?quem nutum locupletis orbi senis non observat? Loquitur ad ejus voluntatem:quicquid denũtiatum sit facit,assentatur, assidet, invitat. Quid horum est liberi? Quid deniq; servi non inertis?Quid iã illa cupiditas,quæ dicitur esse liberalior honoris,& imperij provinciarum,quam dura est domina,quam imperiosa,quam vehemens.Iudex vero quantum habet dominatũ, quo timore nocentes afficit. An non est omnis metus servitus omnis?an debilitas,an humilis & fracti timiditas servitus est? *Cic.lib.Paradox.*

Servitus esse ex iis videtur,quæ præter naturam sunt.Ita sancit Imperator, item & Iureconsultus Pomponius, ff. de verbor. & rer. signific. Florentius, ff.de statu hominum.Servitus est constitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. Servi ex eo,appellati, quod captivos vendi Imperatores iuberent, ac per hoc servare, nec occidere: qui & mancipia dicuntur, eo quod ab hostibus manu caperentur. Servos porrò nasci tradunt, aut fieri: nasci quidem ex ancillis nostris: fieri autem jure gentium, hoc est, captivitate: aut jure civili, quum homo liber major viginti annis, ad pretium participandum, sese venundari passus est. Instit. de iur. personar. §. Servitus. *Calius Rhodiginus, lib.25.c.17.*

Cùm servis familiariter vivere decet prudentiam tuam. Servi sunt? imò homines. Servi sunt? imò contubernales. Servi sunt? Imò humiles amici.Servi sunt? imò conservi, si cogitaveris tantumdem in utrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe existimant cum servo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo, cœnantem minantium stantium servorum turba circumcingi, majestatis suæ diminutionem putare, ad eandem mensam cum servo accedere. *Senec. epist.47.alloquens Imperatorem.*

Servitus est obedientia fracti animi & abjecti, arbitrio,carentis suo, *Cicero.Parad.penult.*

Omnibus grave servitutis jugum esse debet in libertate educatis, *Antequam iret in exilium.*

Omnis est misera servitus. *Philipp.10.*

Nihil est fœdius servitute:ad decus & libertatem nati sumus.*Phil.12.*

Cum omnis servitus est misera, tum vero intolerabile est servire impuro,impudico,effœminato. *Phil.3.*

Mors est servitute potior.1.*Phil.10.*

Mors servituti turpitudiníque anteponenda. 1. *Offic.*

Qui servitutem contempserit, in qualibet turba dominantium liber est.*Senec.28.epist.*

Infelicibus servis movere labia,nec hoc quidem, ut loquantur,licet: sed sic fit,ut isti de domino loquantur,quibus coram domino loqui nõ licet. At illi, quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur,parati erant pro domino porrigere cervicẽ:in conviviis loquebantur,sed in tormentis tacebãt.*Idem.ep.47.*

Vis tu cogitare illum quem servum tuum vocas, ex eisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè vivere, æquè mori? tam tu illum ingenuum videre potes,quam ille te servum.Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & aliis intrantibus excludi.Marriana clade multos splendidissimè natos fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodem casæ fecit. *ibid.*

Sic cum inferiore vivas, quemadmodum superiorem tecum vivere velis. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat, veniat in mentem tantum in te domino tuo licere. At ego,inquis,nullum habeo dominum: bona ætas est,forsitan habebis.Nescis qua ætate Hecuba servire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes. *ibid.*

Servus est, sed fortasse liber animo. Servus est, ostende, quis non sit; alius libidini, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes timori.Nulla servitus turpior est, quam voluntaria. *ibid.*

Paucos servitus,plures servitutem tenent. *Epist.22.*

Qui in servos suos irascitur, & crudelis est,satis ostendit potestatem adversus alienos sibi defuisse. *Lib.de morib.*

Servis tuis hilarem te præstes non superbum, superiorem te colant potiùs, quàm timeant. *Epist.47.*

Si quis existimat, servitutem in totum hominum descendere, pars ejus melior est excepta: corpora obnoxia sunt & adscripta dominis, mens quidem sui juris est. *Lib.3.de benefic.*

Plerique hominum stulti sunt, qui serviles cibos, & servilem fugiunt vestem, serviles mores non fugiunt. *De morib.*

Liberi servique personam veritas separat, servum liberúmque mendacium miscet. *ibid.*

Cum Diogenes ex libertate servitutem venderetur, & cum quidam emere vellet,quid servitutis scirer,percontatus est?Respondit: Novi,inquit,hominibus liberis imperare:at ille eum manumisit,filiósque ei tradens. Accipe, inquit liberos meos quibus imperes. *Aul.Gell.lib.2.*

Non solùm causa est servitutis qui ipse alios opprimit,sed etiam qui, cum posset,non defendit socios. *Thucyd.lib.1.*

Non contumeliosius viris ad arma natis, quàm inermes ac propè nudos sub custode & pretio coire. *Item,* Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. *Item,* haud facile libertas, & domini miscentur. *Item,* Quomodo lucem noctémque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit.*Tacit.hist.lib.4.*

Non tam delectat libertas, quam servitus offendit. *Herodianus in Pertinace.*

Quicunque vel servitute, vel aliquovis de honestamento obducti in aciem prodeunt,in ipso profecto certamine,si se graviter gesserint, geminatam sortiuntur felicitatem.Nam si victores evaserint à malis se & infortuniis vindicant: victi verò id solatij referunt, quod deteriorem non ultro fortunam sequuntur. Qui vero cum liceat,sibi sine belli discrimine liberos fieri,& alioquin ad certamen descendunt, firmiorem sibi ut pariant servitutem,hi proculdubio vel potiti fortè victoria, sint, vel in admodum necessariis rebus fallantur, & ipso in bello longè, pauciores ac ipsi vellent incolumes evadendo,cum cæteris infortuniis, vel eo majorem sunt habituri calamitatem quod bello vincuntur. *Procop.de bell.Hel.1.*

Quæ est ista servitutis necessitas, qua minus quod velis, dicere liceat? *G. Pachim.hist.l.1.*

In urbe, in qua munita loca & juris administratio in aliorum potestate sunt,nulla libertatis pars cognoscitur. *F.Guicc.hist.l.4.*

Vires fortes emori potius liberi, quam servi cum ignominia vivere, didicerunt. Et si per se indignum est & miserum, alienæ libidini servire, etiam illud longe gravissimum honestis viris videtur eorum ferre jugum, qui neque vetustate originis, neque bellica virtute,neque ulla in re sibi omnino conferendi esse videntur. *P. Iov. hist.lib.3.*

Suspecta

Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, charitatémque dominorum statim exciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus (dictum Cassij Senatoris) quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris. *Tacit. Ann. lib.* 14.

Crassus ipse docendis instituendisque servis præerat, docens domino maximè convenire curam servorum, qui rei domesticæ animata sunt instrumenta. Non malè Crassus, siquidem ita sensit ut dixit, reliquo à servis debere, ipsos à domino gubernari. Etenim rationem familiæ administrandæ videmus cum in tractandis rebus inanimis quæstuaria sit, in hominibus instituendis civilem rationem fieri. *Plut. in Crasso.*

Servo utilius est parere dicto, quàm afferre consilium: quum illos, qui pareant, idem quod cæteros maneat: qui vero suadent, proprium periculum. *Curt. lib.* 7.

Noli inter eos ambulare, quorum potes esse adhuc servus. *Spart. in Adr.*

De servis malis. DIAL LXIX.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Malis servis obsideor. R. Nunc recte ais, obsideor: olim tibi circumfultus videbare, sed obsessus eras, non familiari solum exercitu, sed hostili. D. Indomitis servis premor. R. Tuæ acies contra te militant insuave negotium. D. superbis servis obsessus sum. R. Eosque, qui te obsident pascere cogeris; inamœna necessitas. D. Servis obsideor pessimis, voracibus, furibus, mendacibus, impudicis. R. Quid servorum Epithetis affluere est opus? Servo dic, omnia dixeris. D. Servis obsideor, quid consulis? R. Quid consulam, seu quid dicam, nisi Terentianum illud: *quæ res in se neque modum, neque consilium habet ullum, eâ consilio regere non potes*? Nota sunt tamen in hac re Senecæ consilia: Vivendum cum servis familiariter, comiter, clementer, familiarem esse jubet: at quibus? nempe his, quorum familiaritas contemptus est genitrix. Addit: Non verberum, sed verborum castigatione utendum, ergo surdos scilicet, torpentesque, dominicamque mansuetudinem duro pede calcantes. Admittendos præterea in sermonem, in consilium, in convictum. Et quos quæso? utique procaces, stultos, ebrios, perfidos, insolentes, qui neque sermonem teneant, neque consilium habeant, & convictum fœdent, salutis vitæque domini & patrimoni, & famæ segnes, gulæ autem propriæ atque libidinis vigilantissimi curatores. Verum ille ideo fortassis hoc consuluit, quia in servo verum opinatur, quod jam ante de amico dixerat. Fidelem si credideris, facies. Credo, non cogitas ex optimo genere hominum amicos esse solitos, servos ex pessimo. Equidem non si mille annis, lupum agnum credideris, agnus fiet. D. Obsideor servis R. Quid consilij affers? Nunquid aliunde quæsieris, quod in te est, non obsideberis, nisi dum voles, neque vero nunc obsiderent, nisi quod in urbibus male pacatis accidit, una pars animi, quasi facto seditiosorum civium obsidentibus faveret. Vis hoc malo liberari? purga animi tui statum. Servos enim castigare, neque his Senecæ consiliis, neque aliis potest. Te si velis componere nemo vetuerit. Pompas abiice, pelle superbiam. Ita enim vel fugabis servorum inimicam aciem, vel imminues. D. multis servis obsideor. R. Bene, si strepitus, vel inanis quæritur jactantia, sin obsequium, aut jucunditas nil pejus. Servi etsi boni sint, quod interprodigia numerem, nunquam tamen multi bene sersint, quod inter prodigia numerem, nunquam tamen multi bene servi sint, quod inter se enim dissident, murmurant, altercantur. Alter ad alterius respiciens manus: ipse interim otiosus, complosisque suis sedens manibus, domini habitum induisse, suum decus existimat, & nil censet honestius, quam nil agere cuncta pollicitus: de his namque nunc loquimur, qui falsa professione ventris ignavi negotium agentes servitio humili non tantum voluntarie, sed importune sese offerunt, innumerabilis turba, sed vilis, qui, quum rot pateant artes abjectissima elegerunt. Nempe illorum quos non voluntas propria, sed aliena vis, & sua sors, & servitium traxit: ut numerus rarior, ita crebrior virtus, & notior fides. Nimirum aliud est servire velle, aliud cogi. Hi ergo fortunæ memores, ut eosdem se in omni statu præbeant, neu virtutem cum libertate perdiderint, quod inviti faciunt, aliquando fideliter faciunt quum id nequeant, quos volentes somnus, venter, gula, cui cupiditas mali duces in servitium perduxere, in quo mirum non est, si ducibus suis studeant, atque id agunt, quod secuti falsum simul, atque humilem titulum servitutis assumpserant. Contra hi, qui tale nihil, quod sequerétur, habuere, naturam sequuti, ac fortunam, sæpe quod liberi fuerant servi, ostendunt. Et si forte de talibus intellexit, possum inoffensis auribus Senecam audire. D. Multi domum servi occupant. R. Multæ igitur lites, multa bella, de re qualibet pugna erit. Nova quotidie crimina proferantur ac purgentur, & inter partes sedeas oportet. Iudex factus ex Domino, non potes ligitium domo expellere, litigantes pones. D. Obsideor famulis, sine quibus vivere nequeo, quid agam? R. Si eò usque pervenrũ est, ut sine hostibus tuis esse non audeas: paucitate illorum, ac vilitate tibi consule. Pelle formosos, pelle comptos, ac callidos, pelle vel facie sibi placentes, vel ingenio, vel genere. Inter paucos, eosq; hebetes atque incultos totius ages, non quia meliores, sed quia minus ausuri, quod velut hyeme serpétes contacta vis veneni atque vilis inertiæ torpor obstrinxerit. Denique hæc summa est, ut in servo sola quidem, aut certè prima fides æstimanda sit. Si quid hac in parte prætuleris, crede mihi magno cum fœnore vitiorum, qualiscunque illa brevis tibi veniet voluptas, quia sane perrara est fides, proximum remedij genus, ipsa quam dixi, paucitas vilitasque, non plus habens boni, sed minus audaciæ.

De servitute. DIAL. VIII.

DOL.

Servus in hanc vitam intravi. R. Ne doleas, liber egrediere, velis modo, sicut multi, qui ex diverso intrarunt liberi, servi exibunt. D. Serviliter natus sum. R. Liberaliter vive, meliore tui parte liberũ esse nil prohibet, una est peccati servitus gravissima, sed quæ premere nescit invitos. Illã excute, liber eris. D. Servum fieri voluit fortuna. R. Potest velle contrarium. Et si moribus utitur, scis quid speres. Nosti monstrum illud, nosti ludos & præstigias, non liber modo, sed domini tui Dominus fieri potes, quanquam quid velit, aut quid nolit nihil ad rem, ut sit inexorabilis (quod interdum est:) nullum illa tamen in animum jus habet. In omni autem adversus illam certamine ab illius hoste poscendum auxilium. Sæpe quem fortuna servum, liberum virtus fecit. D. Servitio premor gravi. R. Iugum qui fert volens, leve efficit. Ostendam tibi lenimen unicum, ac peculium immortale, dominique tui, quamvis potentis, arbitrio exemptum, quod te liberum atque ipso domino ditiorem faciet. Sapientiæ studio incumbe, illa te in libertatem asseret, dictum Catonis est à Cicerone firmatum: Solus sapiens liber est, ea scilicet libertate, qua certior nulla est. D. Sub durissimis dominis vitam traho. R. Nulla re melius, quam fide & obsequio mollientur, & fortassis adeo, ut (quod multis accidit) inde tibi ventura sit libertas, unde te servum luges, forsan & aliunde. Hunc siquidem temporalis Dominus liberat, hunc æternus. Scis quanto periculo Malchus minas heri persequentis evaserit, sed evasit tamen. Interim de domino sic cogita: Hic te nutrit, tuique curam omnem in se transtulit, cum libertate sollicitudinẽ amisisse, quid nisi utile damnum voces? Multis serva libertas, multis est libera servitus. Non tam grave jugum hominum, quam curarum est. Qui hoc excusserit, illud ferat æquanimis. Huic tu servus, huic uni es d d tus, immo hic tibi. Hic tuus est dominus, immo procurator tuus. Non habebis honores equidé nec labores publicos, non simultatum studiis, non forensibus procellis & consiliorum volubilitate rotaberis, non navigij tarditas, non agri sterilitas, aut annonæ caritas te torquebit. Has molestias domino tuo linquens, sæpe illo dormies vigilante. D. Difficilis & imperiosus est dominus. R. Nõ sine causa illi in sorte obvenisse re in animo tuo pone. Quicquid igitur justum juber, Deum ipsum jubere credito. Sin injustum aliquid, majoris domini meminisse convenier, qui ut te ad honesta, quamvis difficilia, servum patitur, sic ad inhonesta vult liberum. Sic intelligo, quod glorioforum terræ, veræque fidei principum alter servos domini, carnalibus obedire per omnia, alter verò subditos esse in omni timore domini præcipit: Illud adiiciens, ut hoc non tantum bonis & modestis exhibeant, sed etiam dyscolis, neque enim de domino judicare servum decet, sed mores ejus qualescunque perferre. Quo enim immitior dominus, eo clarior patientia servi est. Et hæc est gratia, cujus apud horum alterum fit mentio, nec tamen ut mores pati, sic & imperia exequi semper oportet. Sunt enim quæ justissimi recensentur, sed imperio domini superioris adversa sint. Cui si conferatur hic tuus dominus, non dominus, sed conservus habebitur. Sic ergo per omnia dominis obediant servi, si justa præcipiunt, non difficultas retrahat, non labor, non obsequia, vel negata præmia, vel (quod in rebus amarissimum) irrogata supplicia. In omnibus obediant, modo injustitia, atq; inhonestas abfuerit, alioqui contumacia, & libertas atque ipsum pectus, & jugulus iniquis præceptis ac turpibus opponendus est, servandumque memoriter, quod præmissorum alter ait, qui cum servos obedire per omnia dominis præcepisset, addit, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes: sed in simplicitate cordis timentes dominum. Ex his vides, statũs tui conditio quænam sit. Non totus est servus, qui ad magna imperia cogi nequit D. superbo domino servio. R. Quid scis an ille superiori suo domino serviat? Forsan uxori meretriculæ, forsan his ipsis, quibus imperat. Quot suorũ servorum servos undique cernimus postremo (quæ durissima omnium est servitus) forsan & ipse sibi hoc est, vitiis & passionibus ac violentis affectibus suis servit. Quid vis dicam? pauci in veritate sunt liberi, & si qui sunt, eo istis laboriosior vita est, quo altior. Multò enim citiùs, multóque facilius fidelis servi quam justi regis implentur officia. Diocletiani, jam privati, & de præterito judicantis, & experientia edocti dictum memorabile est. Nihil difficilius, quã benè imperare, propter quod videri potest ipsum quidem imperium dimisisse. Tu igitur sortem tuam lætus amplectere fateor, atque humilem, sed facilem ac tranquillam, nisi fortè feliciorem reris in spectaculo anhelantem, quam in cubiculo quiescentem. D. In servitium mea me sors impulit. R. Libens facito quod oportet, & est illud quoque notissimum ac necessitatibus humanis aptissimum consilium. Cupias quodcunque necesse est, sic vim ipsam necessitatis eluseris. Fer fortunæ sarcinam patienter, quam quidam etiam sponte subiere, utque alios servitio liberarent sibi servitium delegere. In quibus est clarissimum Paulini nomen Nolani præsulis cujus spontaneæ servitutis exitus felix, ut debuit, fuit. Quidam parvo se pretio vendidere, ut servi effecti suos dominos peccati vinculis absolverent, atque ad veram reduceret libertatem, in quibus Serapion quidam Ægyptius eremicola nobilitatus est. Hæc tibi magis exempla profuerint, quam lamenta. Experire & tu tale aliquid, quo vel utilis alteri, vel facilis tibi saltem servitus tua sit. Non id quidem quod non habeas optare, sed eo quod habeas benè uti sapientis est. Illud omnibus contingit, hoc paucis. D. Mortali domino mortalis servio. R. Immortali inservire incipe, ille tibi & libertatem spõdet & regnum, quamvis & in hoc statu nec honestis artibus operam dare, nec sperare meliora sit vetitum. Et Terentius servus fuit, & didicit haud servili quidem ingenio, & comœdias scripsit haud servili stilo, quo & libertatem, & inter poëtarum duces meruit locum. Quo modo ergo virtutem solidum animæ bonum servitutis impedit, quæ nec adventitia studia, nec externam gloriam impedire potest: Plato ipse in servitutem delatus, tamen (ut scriptum est) qui philosophus major emente se fuit: generosa professio, quæ majorem domino servum facit. Et est haud dubiè servus eruditus eo major indocto domino, fortuna qualiber major est animus, & in libero corpore, serva mens habitat, & in servo libera. Obstare servitus potest fori actibus, non animi. Curia servum respuit: An non virtus, non industria, non fides? Tyro Ciceronis servus fuit, sed is artibus libertatem adeptus elegantem de

patroni locis librum posteris liquit. Non potest servus imperator exercitus aut senator esse. At philosophus, at orator, at vir bonus potest: aliquando etiam discusso servitio imperator & rex quoque, neque ad regnum modo, & imperium ab hoc gradu pervenisse aliquos novimus, sed ad cœlum ipsum: Non potest servus militare homini. Deo potest, ejúsque militiæ stipendium est regnare. Dei servus Rex est omnium, socius Angelorũ, horror dæmonum. Dei autem servus, & servus hominis esse potest, atque ita cælesti felicitari terrena servitus nihil nocet. D. Servus sum. R. Si semper fuisti, consuetudo lutum leniat. Si minus, spera posse te iterum non esse, quod quandoque non fueris. D. Servus sum. R. Si speras mali finem, minuat spes dolorem, si desperas, patientia. Neque malum malo cumules; neque te angas supervacue sciens volénsque, quæ totius humanæ dementiæ summa est. Sed certè nihil est desperandum. Si cuncta defuerint, mors aderit, quæ te invito domino dissoluat ac liberet.

¶ Apophthegmata.

Diogenes. Erat Diogenis servus nomine Manes, is quum profugisset à domino, admonuerunt amici, ut fugitivum investigaret. At ridiculum, inquit Diogenes, si Manes absque Diogene vivat, Diogenes absque Mane vivere non possit. At multi servos insequuntur, ut ulciscantur; Diogenes spectabat usum. Melior autem philosophus est, qui paucioribus eget. Nolebat itaque hic servo videri deterior. *Laërt. lib. 6.*

Idem. Quum esset empus Diogenes, perinde quasi ipse Xeniadem emisset, dixit illi: Vide ut jussis meis pareas. Cùmque ille diceret ἄνω ποτάμῶ, significans rem præpostere agi, si servus imperet hero. Si medicum, inquit Diogenes, emisses æger, num illi præscribẽnti obtemperares? an diceres ἄνω ποταμῶν? Si herus corpore malè affectus auscultat servo rei medicæ perito: multo magis decet animo ægrum, auscultare servo philosophiæ perito: quod enim ars medica præstat corpori, hoc philosophia præstat animo: illa medetur febri, hæc pravis cupiditatibus. Quãto autem animus præstat corpori, hoc illius morbi sunt, quam hujus, graviores. Laërtius addit, quum à præcone rogaretur, quo titulo vellet prædicari? ipsque respondisset, Scire imperare liberis: ubi vidisset prætereuntem quendam benè cultum. Huic, inquit, me vende: nam is eget domino.

Idem dicebat, inter servos ac dominos malos præter vocabula nihil aliud interesse, nisi quod mancipia servirent dominis, domini cupiditatibus, significãs utrosque esse servos: miseriorem servitutẽ servire dominos, quam mãcipia, si sint improbi. Nam qui ducitur affectuum arbitrio, & multos habet dominos, & turpes, & inclementes. *Laërt. lib. 6.*

Antigonus. Quum Athenienses servum Antigoni, honoris gratia, perinde ut ingenuum in civium numerum ascripsissent. Nequaquam, inquit Antigonus rex, velim unum Athenienſem à me loris cædi; significans, per illos factum, ut unum civem Athenienſem posset loris cædere, quippe servum: sed Athenis esse plures uno commeritos, ut à rege loris cæderentur, qui servum alienum, quod in ipsis fuit, manumitterent *Plut. in apoph.*

Hadrianus Imp. quum servum suum videret inter duos senatores ambulantem, misit, qui illi colaphum impingeret, dicerétque: Noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse servus, simul senatoriæ dignitatis consulens, & servi castigans insolentiam, quam de Cæsare hero sumpserat. *Ex Dione Cassio.*

Alex. Severus nunquam utebatur cursore, nisi servo suo, dicens, ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere. *Ælius Lampridius.*

Bion dicebat, bonos servos esse liberos: improbos autem libertinos multis cupiditatibus servire. *Stob. serm. 2. & 60.*

Callicratidas interrogatus, quod genus homines essent Ioues? Liberi, inquit, mali, sed servi boni: significans, illos nescire imperare, ac libertate uti, sed servitutem æquo animo ferre: videlicet referendos ad secundum hominum genus, juxta distinctionem Hesiodi, qui per se quidem non sapiunt, sed parent rectè sapienti. *Plut. in Lacon*

Anonyma Lacæna quædam captiva, quum interrogaretur, quid sciret? probè, inquit, regere domum. Et hæc non vulgaris ars est in muliere. *Plut. in Lacænarum apoph.*

Alia. Quædam à licitatore interrogata, num esset futura proba si ipsam emeret? etiam, inquit, si me non emeris. *Plut.*

Alia. Quum in auctione præco rogaret illam, quid sciret? Libera, inquit, esse: significans, sese captivam quidem esse, cæterùm ad illiberalia jussa non parituram. Itáque quum emptor imperasset quædam non conveniencia liberæ: Plorabis, inquit, qui tibi ipsi talem invideris possessionem, móxque sibi necem conscivit. *Plut. in apoph. Lacænarum.*

Anonymus. Puer Spartanus captus ab Antigono rege, ac sub hasta venditus, in cæteris omnibus, quæcunque putabat ab ingenuo decenter fieri posse, obsequens erat ei, qui ipsum fuerat mercatus: cæterum jussus afferre matulam, haud sustinuit, dicens: Non serviam. At quum instaret herus, puer conscenso tecto, dixit: Senties, cujusmodi mercatum feceris: móxque sese è sublimi præcipitem dedit, ac periit. Captivus esse non poterat, servilia facere non poterat, ac semet in libertatem morte asseruit. *Plut. in Lacon.*

Darbyrsus Scythorum rex. in quem arma movit Darius, suasit Ionum regibus, ut Histrici pontis junctura soluta, fugientes sese in libertatem vindicarent: qui quum id facere recusaret, ne violarent fidem, qua Dario erant obstricti, vocavit illos frugi mancipia, & ἄδραστα, hoc est, qui fugere nollent. Nam hæc non minima laus est servorum, nolle fugere, si liceat: at nolle tyrannicam servitutem commutare libertate si detur opportunitas, animi servilis est. *Plut. in apoph.*

Antigonus conspiciens, filium suum eos, in quos habebat imperium, ferocius tractantem, atque insolentius: An ignoras, inquit, fili, regnum nostrum esse splẽdidam servitutem? Nihil dici potuit cordatius. Nam princeps non minus observire cogitur populo, quam populus principi: nisi quod princeps id facit cũ dignitate, alioq; revera mutua servitus est. *Plut.*

Anonymus quidam in servum furacem ita jocatus est, ut diceret, eum solum esse, cui domi nihil esset nec signatum, nec occlusum. Id si de frugi servo dicas, laus est: si de furaci jocus. Intelligimus enim, illic nec sera nec signa obstare, quo minus furetur. Scrinia claudimus, olim & cadi & lagenæ solebant obsignari. *Eras. lib. 6. apoph.*

Anonymus. Ætoli quondam ingressi regionem Laconicam, abduxerunt quinquaginta servorum millia, unde Lacon quispiam senior festiviter dixisse fertur. Magno bono fuerunt hostes Laconicæ, quam tanta turba levarunt. *Plut. in Lacon.*

Anonymus. Cum Thebani irrupissent in Laconicam, & inter captivos captivásque multos etiam abduxissent Helotas, jusserunt illos Terpandri, Alcmanis ac Splendonis Laconica carmina canere, illi recusarunt, dicentes, id nolle filias heriles: adeo plus apud illos valuit concaptivarum puellarum authoritas, quam jussa victoris. Hinc probarunt quidam, esse verum quod in vulgo diceretur: liberum Spartæ maximè liberum esse, contra servum maximè servum. *Plut. in vita Lycurgi.*

Alcamenes, perconranti cuidam, cur Lacedæmonij Helotibus committerent colendos agros, ac non ipsi potius eos colerent? Quoniam, inquit, non ipsorum causa, sed nostra, Helotas nobis comparavimus. Videlicet stultitiam eorum taxans, qui mancipia ad ostentationem alunt otiosa, & servos socios ac ministros voluptatum habere malunt, quam frugiferis operibus occupatos. *Plut. in Lacon.*

M. Crassus ille dives magnam servorum turbam domi alebat, quorum præcipuam agebat curam, discentibus astans interdum, & ipse docens eos, dicens: hunc opportere præcipuam esse patrisfamilias sollicitudinem. nosse, quot sint rei familiaris animata instrumenta.

Diogenes. Conspicatus delicatum quendam à servo calceari. Nondum, inquit, sat beatus es, si te etiam abstergat, id erit, si mancus fueris. *Laërt. lib. 6.* Visum est Diogeni, non multo minus absurdum, in calceatu aburi opera famuli, si quis ipse sibi hoc præstare valeat, quam si post exoneratam aluum adhibeat famulum abstergendo podici. Quanquam intelligi potest & de abstergendo naso. Philosopho ethnico prodigiosæ deliciæ videbantur, ethnicum calceari à famulo (*inquit Erasmus:*) At ego novi, quendam hæresi laborantem, cui cum nullum esset membrum mancum, tamen aditurus latrinam, famulos accersebat, qui soluerent ligulas, item reversus, qui alligarent. Id ego videns, sic mecum cogitabam: utinam adesset spectator.

Demonax, videns quemdam servum suum crudeliter verberantem: Desine, ait ne servo tuo similis fias. Iudicavit vir prudentissimus, revera servum esse, qui affectibus suis imperare non possit. *Eras. lib. 8. apoph.*

Gorgo Cleomenis filia, cum videret Aristagoram à quopiam è famulis calceari: Quid, inquit, pater! Hospes iste manus non habet? Existimabat non ferendas viri delicias, qui in eo abutebatur famuli opera, quod ipse suis manibus facere sibi poterat. Et non pudet quosdam, quibus vestiendis commendísque vix decem famuli sufficiunt. Opus est famulo, qui ventrem exoneraturo soluat ligulas, qui fœnum aut lenam porrigat extersuro, ac minimo minus, qui abstergat. *Eras. ex in Plut. in Lacon.*

Gillias hospitio exceptus apud hominem durum, & undecunque facientem quæstum, qui ne dormire, quidem famulis permittebat, sed alius aliud operabatur noctu: eundem & ipse postea quum Agrigentum venisset, fuscepit, & convocatis famulorum pueris (qui multi erant) nuces & carycas distribuit. Interrogante autem hospite, unde tot pueri? A famulis meis, dixit, mihi generantur. Voluit autem ostendere, ita tractandos esse servos, ut ad procreandos etiam liberos legitimè sint apti. *Stob. ser. 60.*

¶ Similitvdines.

Salviani Episcopi. Sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi ad castella se conferunt, aut qui perdito ingenuæ incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: Ita & illi, qui habere amplius vel sedem, vel dignitatem suorum natalium non queunt, jugo se inquilinæ abjectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, ut exactores non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ atque exultantes non à rebus tantum suis, sed etiam à seipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & jus libertatis amittant. Et quidem quia ita infelix necessitas cogit, ferenda utcunque erat extrema sors eorum, si non esset aliquid extremius. Illud gravius & acerbius, quod additur huic malo servilius malum. *De vero iudicio & providentia Dei. lib. 5. fol. 30.*

Plutarchi. Si miserum est servire: Multo miserrimum est servire iis, quos non possis effugere. *In Moral.*

Roterodami. Vt attagen alias vocalis, captus obmutescit: Ita quibusdam servitus adimit vocem, qui liberi loquebantur. Aut sponte loquuntur, aut canunt nonnulli: si cogas reticescunt. *In similibus.*

Formica triticum arrodunt ea parte, qua germinare incipit, ne sibi reddatur inutile: Sic potentes, quo ministris perpetuo utantur, premunt, ne si emerserint, tædio servitutis relinquant aulam. *ibid.*

¶ Exempla Biblica.

Servorum frugi, *Exempla:* Servus Abrahæ; Genes. 24. v. 10. 12. Iac. 30. v. 20. Ioseph, 36. vers. 8. servi Davidis, 2. Sam. 15. v. 15. Ethai, & qui cum eo erant, vers. 22. servi hominis peregrè profecti, Matth. 25. vers. 16. 17. Nobilis cujusdam servi, minas habentes. Luc. 19. v. 16. 18. servi Cornelij Act. 10. v. 7. servorum in re mala facilius obtéperantium, *exempla:* Servi Pharaonis. Exod. 9. v. 34. 35. & 14. v. 5. servi Saulis, 1. Sam. 18. v. 22. 23. & 19. v. 11. & 28. v. 6. 7. Doeg. Idumæus, 22. v. 17. 18. servi Davidis, 2. Sam. 11. v. 4. Ioab. v. 15. 16. & 24. v. 4. servi Absalonis, 13. v. 28. & 14. v. 29. 30. seniores Israël. 1. Reg. 21. v. 9. 10. 11. Vrias sacerdos, 2. Reg. 16. v. 10. 11. servi Ioas, 3. Par. 24. v. 21. servi Nabuchodonosor, Daniel, 3. v. 19. 20. &c. cursores Assueri, Esth. 3. v. 13. servi Holofernis, Iudith. 6. vers. 7. 8. satellites Herodis, Mar. 6. v. 17. Custos carceris Act. 16. v. 24. Servorum malorum, *exempla:* pincerna & pistor Pharaonis, Gen. 40. v. 1. servi Semei, 1. Reg. 2. v. 39. Giezi, 2. Reg. 5. 21. 22. servi Ioas regis Iuda, 12. v. 20. 21. 2. Par. 24. ver. 25. servi

Amon

Amon regis Iuda,21.v.22.23.servi Assueri,Esth.2.v.21.servorum malorum descriptio,Matth.24.v.38. Luc.12.v.45.

¶ Historica Exempla.

Cum Carya civitas Peloponnesi cum Persis hostibus adversus Græciam consensisset,támque quantum in se fuit, Xerxi prodidisset: Græci oppido bello capto,virisque interfectis, Carytides mulieres in servitutem abduxerunt. *P. Ærolrius ex M.Vitruvio Pollione.*

Lacedemonij Helos oppido Messeniæ capto, cives omnes in servitutem rapuere.Hinc quosvis jure belli captos Helotas sive Ilotas dixere. *Pausanias.*

Lacedamoniorum ancillæ Calcides: Argivorum Gymnetæ: Sicyniorum Corynephori,id est,Clavigeri,à Clave,sive Catanocophori: Arcadum Prospelatæ. *Alex.lib.3.c.20.*

Apud Romanos animadversum, civilibus bellis captos, velut hostes in prædam verti, & venum ire non licuisse:semperque lenius servitium apud Romanos deditis, quam captis fuisse:Græcósque perraro servitutem servisse: quare istorum nullus mercatoribus dabatur locus. *Alex. lib.1. cap.20.*

C.Marius qui vitas Imperatorum scripsit,ait,eos omnes probos fuisse principes, qui quanquam ipsi mali, probos apud se libertos ac servos administratores haberent: contra vero,bonos natura principes nequaquam bene regere,ubi malis rem committerent. *Volater.lib.30.Philologia,de dominis & servis.*

M.Antonium oratorem accusatum stupri, servus captus minimè prodidit, ex quo Plautus ait, Superbum esse decet fidelem servum apud dominum suum.

Populus Rom. in clade Cannensi captos redimere nullo modo voluit: Cúmque in summam penuriam esset redactus, ergastula solvit, servorum undecim millium auxilium quæsivit,civium contempsit: & existimavit eos potius tueri libertatem,qui nunquam habuissent.

Volsinienses,cum servos temere omnes manumitterent, ab eis postea oppressi sunt,multáque indigna passi: quibus auxilia petentibus, missus Decius Mus Libertinos omnes partim necavit, partim dominis in servitutem pristinum restituit.

Servile bellum in Sicilia terrorem Romanis attulerat,nisi celeriter per Perpennam, & rursus renovatum per M.Æquilium confectum fuisset.

Cum *Cleopatra* intellexisset,Antonium suspicari ipsius culpa cladem fuisse acceptam, ejus iram verita in sepulchra se recepit, misitque, qui Antonio nuntiarent, eam esse mórtuam. Antonius Cleopatræ morte commotus,quæ leviter de suspicione nuntio crediderat. *Heronem servum* vocavit, jussitque, ut eum occideret. At Hero,domini vitæ quam suæ studiosior, accepto gladio, dum fingit Antonium percutere, in seipsum gladium convertit.

Cum missi fuissent à Domitiano milites, qui L. Pisonem interimerent,tunc Africæ Proconsulem,& Carthaginem ingressi,ad Pisonis ædes venissent,ubi Piso esset,petierunt: *Pisonis servum*, re perspecta,se Pisonem mentitus est.

Gozagianus Persa,cum in India immensas opes comparasset, invidia apud judicem accusatus falso crimine, occidi jussus est.Duo ejus servi eo occiso à Rege vocati, ut domini pecuniam indicarent,statim ut jacentem herum mortuum viderunt, spreta vita animo unanimes cultellis, quos secum habebant,Regem occiderunt.

¶ Hieroglyphica.

Rasitatio capitis apud Græcos pariter & Latinos *servitutis* indicium fuit. *Pier. Val. lib.32.*

Quod etiam *annulus* sit *servitutis* hieroglyphicum,tam materiale signum attestatur,quod addictam esse viro sponsam indicat,quam Pythagoræ symbolum exponit,dum nos arctum annulum gestare vetat:quod ex D.Hieronymi interpretatione, non esse auxiè vivendum admonet: quippe cavendum,ne nos in eam servitutem conjiciamus,quæ dura sit & incommoda. *Pier.Val.lib.16.*

¶ Fabula.

Columba & Cornix.

Columba,quæ in columbari nutriebatur,jactitabat fœditatem suam: audiens hoc cornix, at tu, inquit, nequicquam ea re superbis, de qua tibi plurimum doloris & luctus colligitur. Quantum enim tibi pullorum,tantum tristitiæ paritur.

Fabula docet, in servitute miseriam augeri fœcunditate.

Vide Dominus, Libertas.

Severitas.

¶ Definitio et Etymolog.

Severitas,Græc. σεμνότης,ἀποτομία,ἀνενδοτέα,ας,ή,& ἀνένδοτος,ος,ον,ὁ,ἡ, Severus dicitur. Hebr. *Perech*, austeritas, ferocitas implacabilis. *Exod.1.13.14.*

Hinc φρικόω,horrifico, φρίκη, φρίξ, horror, & Lat. ferox, ferocia. Dicitur etiam *Keschi*,à verbo *Naschah*, durus fuit, difficilis fuit.Est autem severitas virtus inflexibilis circa inflictionem pœnarum, quando recta ratio requirit hoc. *Sec.B.Th.2.2.q.157.art.2.*

Severus aliquando significat gravem & censorium, & dicitur quasi semper verus,nec ulla gratia,aut illecebris mutabilis. Virg. *Amnémque severum Eumenidum aspicies.* Nonnunquam tristem, sollicitum: A severus fit severitas,hoc est, gravitas, constantia in judicando & imputando,austeritas, rigiditas,asperitas,tristitia. Hinc etiam assevero verbum, quod est cum vi quadam an motu animi, quasi cum severitate aliquid affirmo,à quo asseveratio derivatur. Item persevero,quod est cum quadam constantia, & quasi pertinacia duro. Hinc perseverantia, hoc est constantia & pertinacia,de quibus supra.

¶ Loci Biblici.

Severitas interdum necessaria,2.Cor.7.8.& 13.2.Tit.2.15.Iudæ v.22. Severitas Dei in Iudæos, Rom.11.22.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Severitas in civitate nonnunquam salutaris est,sævitia verò semper pestifera. *Franc.Patr.de Repub. lib.6,c.5.*

Severitas Regem decet majestatem præstat,& dignitatem auget. *Idem de regno,lib.8. c.6.*

Severi in puniendo,in gratiis postea concedendis,& beneficiis conferendis liberales plerumque existere solent. *Leo Heb.de amor.dial.2.*

Iustitiæ perpetuæ comites sunt hinc severitas, hinc Clementia. Atque adeò Severitas est nomen ipsius Iustitiæ,quoties hæc est præsens remedium adversus pullulantem & invalescentẽ undique improbitatem. Est illius propria virtus quæ omnibus potius venia dat quàm sibi? Quæ rejecta omni mollitie,& animi imbecillitate, adversus graviora delicta inexorabilis est.Hæc virtus si nulla sit aut remittatur, contra improbitatem planè invalidæ sunt leges, quas una Severitas facit ratas, sicuti eas impunitas reddit irritas. Ergo hanc quoque virtutem divina bonitas homini concessit, ut eam Iudex aut Princeps adversus quemlibet utiliter promat. Sæpè enim salus universorum planè esset deplorata, si non ei præcipitanti tempestiva severitate subveniretur. Severũ esse est nullius delicti animo suo gratiam facere, ac proinde non facile cujusquam libidini malefacta condonare; sibi quenque ea re esse implacabilem, ut excusatius aliis non sit exorabilis. Quisquis est tali ingenio præditus, hunc meritò sapientibus annumeres. Quippe nullus sapiens non est severus. Nec enim ipse cujusquam libidini gratificatur: neque loquitur ad cujusquam voluptatem; sed seriò;nec ab aliis secus quam par est,dicta aut commissa ignoscit. Porrò, cum severitas sit ipsa justitia,manifestum est: hanc virtutem, ut de Iustitia dixi, non posse cuiquam opitulari, si non is qui severus est,nititur in propria innocentia. Innocentiæ potissima & prior pars est,non peccare in iis, quibus humanæ societatis officia continentur, nec esse bonum ex præscripto legis, sed ad regulam Naturæ.Altera,si quid ab aliis peccatur id minimè probare, aut æmulari, sed propriam virtutem ad id coërcendum excitare, hanc & solidam & rigidam criminibus opponere; hoc tanto præsidio Rempublicam firmare;hac ratione rei privatæ & publicæ utrisque temporibus belli pacisque subvenire potissimùm ea resecando quæ sanari nequeunt,ne in universorum perniciem erumpant. Hinc celebres illæ ultiones à parentibus,qui essent aut magistratus,aut in imperio constituti, in proprios filios usurpatæ eos, qui fortè Rempublicam læsissent, aut militarem disciplinam contempsissent, aut pudorem violassent, aut alio aliquo scelere humanam societatem diremissent.Hinc illa dura simul & magna nomina Bruti, Manlij, Rhacoccis,Epaminondæ,aliorum, qui salutaribus,licet atrocibus exemplis palam fecerunt,jus & majestatem Imperij, natura patrióque amore potiorem esse, atque adeò severitatem humano generi plus conducere quàm indulgentiam,veniam,facilitatem.Hic ergo est ordo naturæ & rerum,primùm ut non peccetur; altero loco, ut si quis peccaverit, emendetur; postremo, ut malefacta sua pœna expientur. Nam flagitiis impunitis divina Iustitia non ignoscit.At puniri à Deo,est Deum placabilem experiri. Neque tamen specie severitatis ullam tristitiam,aut sævam meditationem inducimus,qui huic virtuti sua tempora,imò sua momenta, suósque modulos præbemus. Primò, dicimus severitatem oportere esse veram,nunquam simulatam. Vt falsa persuasione nihil absurdius,ita ficta severitate nihil est ineptius. Videndum quoque ne sit intempestiva sed loco prompta. Si quidem intempestiva severitas est virtus,ut ita loquar, inhumana, aut potiùs ferale quoddam vitium. Potissimum in Reipublicæ administratione prudentes dant aliquid tempori,quod sæpè tale est, ut antiquo rigori homines deprehendantur impares. Postremò, cavendum, ne sit nimia & modum excedens. Nimia severitas in paruis vocatur morositas, in mediocribus acerbitas,in magnis feritas. Humanæ infirmitati,per se severitas planè terribilis est, nisi insuper eam cumulet crudelitas, vitium execrabile. Est ergo severitas gravioribus delictis reservanda,nec adversus quemquam,nisi re flagitante, distringenda. Salutaris severitatis evidens Argumentum est;ex ipsa non oriri odium ultoris, sed institutionem & emendationem illorum, quorum maximè interest talibus exemplis erudiri, moneri, terreri. Habet hoc severitas, ut in quos distringitur, hos erigat in admirationem sui. Cavendum & illud est, ne hæc virtus nimia assiduitate dissolvat nervos suos,atq; amittat authoritatem ac studia universorum. Vt enim nimia facilitas parit contemptum,ita nimia durities deterit amorem. Hinc liquet, severitatem condiri oportere,si non iucunditate, at certè placabilitate & facilitate;quibus in mediis invenire autoritatem,& in severitate non facere iacturam amorum populi rarissima laus est. Vni Principes ac Summi Magistratus planè sciunt,quàm arduum sit,nunc mitti & mansueta severitate, nunc eadem virtute uti,sed rigida,animosa,& indeflexa.Hac tanta laude floruerunt illi,qui insanientes exercitus saluberrimis exemplis decimarũt, Adnotatum est,Catonem illum, Stoica disciplina inclytum, in sua persona & moribus res planè dissimiles consociasse severitatem & populi Romani amores. Severitatis effectus sunt,præstare,ne fundata salutaribus legibus civitas effusissimis moribus evertatur. Nam qui sponte Legibus obtemperent,pauci, qui metu pœnæ in officio contineantur, horum verò est messis maxima.Certè severitas vel invitos homines cogit abstinere vitiis, ne ex horum congressu & usu inveterato crimina convalescant. Nimirum hoc assequitur præstando se adversus vitia insecabili adamante rigidiorem. Nam qui singulos coercet,is universorum saluti consulit. Ergo, severitas immedicabile vulnus, ut ait Poeta, ense recidit, ne pars syncera trahatur. Quapropter vix unquam hæc virtus incedi

incedit sine pœna comite. Pœnam præcedit castigatio, quæ plerumque verbis peragitur. Hæc si irrita est, accedit animadversio, hoc est pœna & supplicium, tunc potissimum cùm homini desperatæ improbitatis, non aliter subveniri potest, quàm si propemodum ut arbor infelix, radicitùs exscindatur. Huic rationi tam salutari tunc in Republica dicitur esse locus, cùm Iustitia est eminentissimo loco, illa quæ hoc nomen meretur si odio vacat & contumelia. Severitas ergo priùs minatur, quàm ad puniendum accedat, imò minatur, ne punire necesse habeat. Quod si quis puniendus est, ita punit, ut eadem servet. Propterea hæc virtus scrupulosè cognoscit, tardè absolvit, tardiùs condemnat. Id semper cavet, ne spe impunitatis alantur peccata; ne pœna sit major quàm culpa, hoc est, ne justo graviùs puniat: ne, quod aiunt, id quod Æmilius fecit, plectatur Rutilius. Nunquam adhibet in consilium pravos affectus, sed illam mediocritatem, illud æquilibrium, illam æquitatem, quæ inter extremitates defectus & excessus media est. Severitatis munus est, quo multitudinis furores compescuntur; ac sævientes alioqui tempestates evitantur Severitati lex adest. Lex est vox divina publicè proposita ad hoc ut sit regula justi & injusti, ex mente & prudentia profecta, quæ habet vim monendi, cogendi, ulciscendi. Monendi, quòd quædam Leges veriùs sunt βουλευτικαὶ, consiliariæ, quam ἀναγκαστικαὶ cogentes, sive coactrices. Cogendi, quod in pluribus innocentia est è metu legum. Ergo ex hoc metu oritur sanctitas, præcipuum hominis decus. Hic enim ille est qui cupiditates cohibet ne excurrant ad illicita. Vlciscendi, quod quæ uni est exemplum. Illæ monitrices progignunt pudorem; Quæ cogunt, morem; Quæ puniunt, timorem. Quemcunque ex his effectibus Lex edat, ea humanæ naturæ salus est. Enimverò mens Legis hæc est, singulorum commodis universorum salutem anteponere. Huc ut perveniat honesta suadet, facienda præcipit, nefaria vetat. Prima ratione bonis consulit; altera errantes, retrahit in viam; tertia, sceleſtis resistit. Hinc omnis vitæ & honestas & quies. Lex est scripta, aut non scripta. Hanc natura sculpit animo, & est inter effectus rationis. Hanc ipsam supra demonstravit, cum ei indidi nomen conscientiæ, contra quam quicquid committitur hujus naturalis Legis, injuria est. Qui hujus Legis observans est, apud hunc scripta supervacanea est. Nam legem scripram nihil novum docere aiunt, sed eius hominem quod obliteratum fuerat, admonere. Nullæ item sunt partes cogentis, ubi æqua sponte expetuntur. Apud quemcunque conscientia obruta & sepulta est, ibi verò emergit scripta Lex, quæ quod illa suadere debuit, cogit, ac prohibita transcendentem coërcet ac punit. Illa ergo cupiditates, libidines, pravos mores excludit, hæc receptos & invalescentes comprimit. Posterioris hujus Legis ope multa hominum millia alioqui immansueta coguntur mansuescere, & societatis causa in unum corpus coalescere, hoc est, ferociorib⁹ frænum, invalidis auxilium, universis præsidium. Legis custodes & ministri sunt Magistratus, qui assidua Iurisdictione suam cum Legibus & authoritatem accommodant. Nam quod Legis Sanctitas & Religio jubet, hoc ipsum Magistratus Imperium cogit. *Car. pasch. lib. de virtut. & vitiis, c.17.*

¶ Apophthegmata.

Cato senior millia quisque famulos habebat, quorum unus tria captiva corpora emit. Quod ubi sensit residisse Catonem, priusquam in ejus conspectum veniret, seipsum laqueo præfocavit. Adeo quæstum oderat in milite, adeo veniam desperabat, qui peccaverat.

C. Sulpitius Gallus uxorem repudiavit, quod aperto capite fuisset foris: Lex, inquiens, tibi meos unius præfinit oculos, quibus formam tuam approbes: his ornamenta comparato: his esto speciosa, aliis velle videri formosam, in suspicione, & in crimine hæreat necesse est. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Pescennius Niger, Palæstinis rogantibus, ut ipsorum census levaretur, eo quod regio esset gravata, satis inclementer respondit: Vos terras vestras levare vultis, ego etiam aërem vestrū censere cuperem. *Æl. Spart.*

Alphonsus admonitus ab amicis, ne nimium lenis erga suos esset, & ob id in contemptum apud suos incideret: Magis, ait, hoc cavendum mihi est, ne nimia mihi severitas conciliet invidiam. *Erasm. l. 8. apoph.*

Paulus Æmilius, cum Persæus captivus deprecaretur, ne in triumpho duceretur. Isthuc, inquit, in te situm erat. Significans illi licuisse in bello perire. *Plut. in vita Æmil.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum qui perpetuo mitigat in medicando, remissum hominem facit: Ita semper asperis uti sermonibus, magis exacerbat hominem. Eóque bonum est ubique moderatis uti. *In. 4. cap. ad Galat.*

Verùm hunc in modum non loquitur, sed aliter: parcit enim illis, nec vult ferire, nec vulnera vulneribus addere: quemadmodum eruditi Medici eos qui in longum incidunt morbum, non protinus, ac semel, sed ex intervallo curant, ne desponden tes animum pereunt. Sed & hic beatus. Nam & hi parturientis dolores hoc sunt acriores, quò major erat affectus charitati. *Ibid.*

Roterodami, Vt echinus in spinis ingreditur, quod spinas secum circumferat: Ita quibusdam in omni negotio acerbitas est, propterea quod animo secum adferant asperitatem, etiamsi res ipsa nihil habet incommodi. *In Simil.*

Vt Euripus in Eubœa septies in die defluit, ac toties refluit mira celeritate: at idem tribus diebus unoquoque mense stat immotus, septima, octava nonáque luna: Ita quidam in æquales sibi, aut nimium præcipites sunt aut nimium lenti, in utramque partem plus satis vehementes. *Ibid.*

¶ Exempla Biblica.

Severitatis Dei *exempla*: Ergà Evam, Gen. 3. 16. Adamum, v. 17. Amalechitas, Exod. 17. v. 8. 9. Israëlitas, vitulum aureum adorantes, 32. v. 26. &c. blasphemum, Lev. 24. 10. &c. populū Israëliticum, Num. 11. v. 32. 33. Mariam, 12. v. 9. Israëlitas, 14. v. 28. 29. 30. & 21. v. 5. 6. colligentem ligna sabbatho, 15. 32. &c. Moysen & Aaronem, 20. v. 11. 12. Tribum Benjamin, quæ jubente Domino tota; exceptis sexcentis viris, est deleta; Iud. 20. 47. Saulem, 1. Sam. 13. v. 13. &c. Filios Saulis, 2. Sam. 21. 19. Oziam 2. Paralip. 26. 19. Ezechiam, 2. Reg. 20. v. 16. 17. Samiam, Sophoniam, & tres Ianitores, 25. v. 18. 19. Ierosolymitanos, Esa. 3. 16. Babylonem, Ier. 51. 1. &c. Heliodorum, 2. Mach. 3. v. 23. 24. Antiochum, 9. v. 8. 9. servum nequam. Matth. 18. 34. servum inutilem, 25. 30. Ananiam. Actor. 5. v. 5. 6. Sapphiram, v. 10. Herodem, 12. 22.

Signum.

¶ Definitio et etymolog.

Signum Græcè σημεῖον, ὸ, τὸ, & σημαίνω, significo dicitur. Signum quantum est in se, importat aliquid manifestum, quo nos quasi manu ducimur in cognitionem alicujus occulti. *Secund. B. Thom. 4. sent. dist. 1. q. 1. art. 1.*

Signum propriè est quædam parva nota, indicans totius rei qualitatem. Ter. *Vide num. eius color pudoris signum usquam indicat.* Est etiam signum opus sculptile, & ad alicujus animalis effigiem formatum, unde & signa & tabulas pro cœlatis operibus atque depictis dicimus. Hinc duodecim signa cœlestia, quæ in Zodiaco sunt, quia notæ quorundam animalium sunt, quæ in his versibus continentur.

Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libráque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.

¶ Loci Biblici.

Signa varia à Deo hominibus data: Noacho arcus cœlestis in nubibus, Gen. 9. vers. 12. 13. Abrahæ clibanus fumans, & lampas ignis, 15. 17. Abrahæ & toti posteritati, Circumcisio, 17. v. 9. 10. Mosi virga, Exod. 4. v. 2. 3. &c. Aaroni virga germinans, Num. 17. 8. Israëlitis serpens æneus, 21, v. 6. 7. &c. Gedeoni, Iud. 6. v. 17. 18. eidem vellus, v. 36. Ezechiæ commoda rerum copia sine cultura, 2. Reg. 19. 29. eidem horologium, 20. 9. Esai. 38. 7. Achaz Regi promissio Messiæ, v. 11. 12. 23. 14. Domui Israël later & sartago ferrea, Ezech. 4. v. 1. 2. 3. Viris gerentibus Thau in frontibus, 6. v. 6. 7. Scribis, Pharisæis, & aliis incredulis & obcæcatis signum Ionæ Prophetæ, Matth. 12. 39. & 16. 4. Marc. 8. 11. Luc. 11. 29. Signum Ionæ Prophetæ, pro, simile signo Ionæ Prophetæ. Sic peccata Manassis, 2. Reg. 24. 1. munus vel collecta Mosis, 2. Paral. 24. 6. iniquitas Patrum. Exod. 34. 7. contradictio Core, & error Balaam, Iudæ, v. 11. aliáque plurima ποικίλως, quasi eadem essent, eodem modo appellantur. Signa è cœlo, Matth. 16. 1. vocantur, qualia edidit Iosue, Sole insistens, Ios. 10. 13. Samuel tonitrua eliciens, 1. Samuel 12. 17. Esaias umbram regredi jubens in solatio, 2. Regum 20. 11. vel potius Moyses, quum Mannam Deus cœlitus plueret, quod esse verisimilius videtur, ex Ioan. 6. 30. 31. 32. 33. colligi posse. Signum pro insigni aliquo Domini facto, sive quo consoletur, sive etiam quo puniat, ut Deut. 28. 37. 1. Cor. 24. 22. signum Circumcisionis, pro ipsa Circumcisione, Rom. 4. 11. signum Filij hominis, Matth. 24. 30. signa Divinorum quam vana. Esa. 44. 25. signa mœroris, Esth. 4. v. 1. 3. signa appellationum à rebus, quas significant, mutuantur, Gen. 17. 13. Exod. 12. 11. Ezech. 5. v. 1. 5. Matth. 26. v. 26. 28. Ioan. 15. 1. 1. Cor. 5. 7. & 10. 4. & 11. v. 42. 25. signa fidem in Christum subsequentia, Marc. 16. v. 17. 18. signa multo plura à Christo edita, quam literarum monumentis commendata, Ioan. 20. 30. signa externa ad quid prosint, Ierem. 51. 63. Ezech. 4. 1. Matth. 10. 14. Luc. 10. 11. signorum ejusmodi usus Marc. 9. v. 36. 37. Act. 4. 31. & 13. 51. & 16. 26. & 18. 6. & 21. 11. signa adventus Christi diem præcessura, Matth. 24. v. 4. 3. Marc. 13. v. 4. 5. 5. Luc. 21. v. 8. 9. signa futurorum, Gen. 9. 12. Exod. 31. 15. Ios. 2. 18. 1. Sam. 2. 34. & 10. 2. 2. Sam. 5. 24. 2. Regū 19. 29. Tob. 5. 3. Es. 38. 7. Luc. 2. 12. signa in memoriam præteritorum, Exod. 12. v. 3. 8. Num. 15. 38. & 16. v. 38. 40. & 17. 10. Ios. 4. v. 6. &c. signa & miracula fiunt, ut per illa omnipotentia, veritas, justitia, & bonitas Dei innotescat. Exod. 4. v. 2. 6. & 7. 17. & 16. 12. Ios. 3. v. 10. 14. 1. Reg. 13. 4. 18. 38. & 20. v. 13. 27. 2. Reg. 5. 14. & 20. 9. Matth. 8. 26. & 9. 2. & 14. 28. signo certificatur Ionathas, 1. Sam. 11. v. 14. confirmatur Saul, 10. v. 1.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Signis congruè utimur in hac vita ad divina, & ex his ad simplicem, & unitam intelligibilium spectaculorum varietatem modo quodam propositionis assurgimus, & post nostram omnem intelligentiam divinorum sistentes intellectuales actiones nostras ad sublimiorem essentiam radium, quantum fas est contendimus. *Dionys. Areopag. de divin. nom.*

Signis & figuris melioribus apud Platonem meliora rectè significantur. *Ficin. in Plat. de Republ. dial. 8. c. 16.*

Signa sex à Cancro exordientia, quia rectè procedunt, horas duas vel paulo plus occupant ascendendo: sex reliqua, quæ à Capricorno incipiunt, quoniam exoriuntur oblique, citra duas horas ascendunt. *Idem in Plot. En. 2. lib. 3. c. 7.*

Signa cœlestia in corpus numina, quæ illis præsunt, in animam vires suas ad singulas artes infundunt. *Ficin. in Platon. convivium, orat. 5. cap. 3.*

Signorum mutatio, ut quæ in firmamento sunt, non subsint iis, quæ sunt in nova Sphæra, maximam rerum mutationem affert, idem faciunt mutationes per accessum imaginum ad meridiem, & per recessum multis seculis restitutum: nec prius pristinam recuperabunt falsitatem, quam ad pristinum revertantur. *Idem in Plotin. En. 2. l. 3. c. 15.*

Signa cœlestia quadrata, vel opposita contrarias habent qualitates, quadrata utraque, vel agentes saltem opposita altera tantum qualitate saltem. *Ioan. Pic. Mirand. in Astrol. lib. 3. c. 16.*

Signa

Signa ita juncta sunt & divisa,ut non quærant naturæ proprietates, sed numeros ad supputandum opportuniores. *Idem,ibid.lib.9.c.4.*

Signa, & fines alij apud alios fuere, & nihil decretum.Abraham libro de nativitatibus duplex fieri thema præcipiebat,alterum ad mobilia signa,alterum ad immobilia:qua thematis varietate tota prædictionum ratio variatur. *Ibid.*

Signorum,quæ sunt in partibus, fortiora sunt ea,quæ accipiuntur in moribus manifestis,& secundum motus & figuram. *Arist. Physic.c.5.*

Signorum unum ita se habet, ut singulare ad universale:alterum ut universale aliquod ad particulare : & horum quod necessarium est,tecmirium appellatur,quod non necessarium, caret nomine. *Rhet.1.*

Signum est alterius aliud:non quodvis cujusvis , ne quis omnis omne , sed quod aut ante fuerit,aut in ipso negotio,aut post fieri consuevit. *Aristot.Rhet.ad Alex. c.12.*

Signa alia efficiunt opinionem, alia scientiam. *Ibid.*

Signorum nobis copia erit,ex singulis, quæ dicuntur, quæ geruntur, & videntur & ex testimoniis,testificatis , ex nostris , ex adversariorum fautoribus,ex ipsis illis,ex provocationibus,ex temporibus , & ex aliis multis. *Ibid.*

Signa à probabili,& ab argumento,conjectura,& sententia differunt, quia reliqua opinionem faciunt : signorum autem quædam ut etiam perspicuè hi cognoscant,efficiunt : & signa plurima suppeditare solent, quod reliqua facere non possunt,signa opinionem faciunt aliquam,argumenta omnem veritatem docent. *Arist.Rhet. ad Alex. c.14.*

Signum semper rem consequitur:accidens potest etiam extrinsecus advenire. *Alex.& Eust.in 2.Post.*

Signum in conjecturã & æquivocum signum dividitur:& est vel rei existentis,vel cum re signum,vel posterius. *Ioan. Gram.in 2.Prior.c.27.*

Signum dicitur propriè,& metaphoricè. Propriè est idem quod imago.Metaphoricè dicitur ad imaginis similitudinem. *Alb.Magn.in Prior.*

Signum colligimus ex naturalibus passionibus loco mediorum enthymematibus positis. *Ibid.*

Signum ostenditur per passionem, & per viam sensus. *Ibid.*

Silentium.

¶ Definitio et etymolog.

Silentium, Hebr.*Demamah*,Domitura,& *Dumam*,sepulchrum,locus silentij, ubi corpora mortuorum perdomita silentiâ verbo *Damam*, domitus est, redactus est in alienam potestatem , non respondit. 2.*Choresch* , à verbo *Charasch* , quod in 3.conjugatione est *Cheresch*, tacitus secum cogitavit , siluit. Dicitur surdus *Cheresch*,quod auditus ejus sileat,3. *Schekeit* , quies tuta dicitur silentium,à verbo *Schakat*. Quievit sub scuto alicujus , secure & quiete vixit,tutus & tranquillus fuit.Silentium certè est plerumque modestis ingenis scutum adversus mundi tumultus tutissimum.

¶ Loci Biblici.

Silentium pro sedata expectatione,& ut ita dicam,pro conquiescentia.Esa.30.15.sic accipiunt nonnulli & Psal.65.2. Silentium suo tempore servandum.Proverb.25.29.Iac.1.19. silere utile est, Prov.17.26.Eccl. 28.6.& 32.12.

¶ Patrvm Sententiæ.

Silendi patientia, opportunitas loquendi, & contemptus divitiarum sunt maxima fundamenta virtutum *Ambr.lib.1.de officiis.*

Ille scit recte dicere,qui & ordinate novit tacere. *Greg.in Moral.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Comici Græci.

Οὐδὲν σιωπῆς ἔστι χρησιμώτερον.
Vtilior haud est ulla res silentio.
Σιγή ποτ' ἐστὶν ἀφελητωτέρα λόγου.
Silentium aliquando est melius loquela.
Ενίοις τὸ σιγᾶν ἐστι κρεῖττον τοῦ λόγου.
Aliquando verbis melius est silentium.
Κρεῖττον σιαπᾶν, ἢ λαλεῖν ἃ μὴ πρέπει.
Καὶ δεῖ σιωπᾶν ἢ λαλεῖν, ὅπερ χρεών.
Satius tacere, quam loqui quæ non decet.
Et in loco tacere , & in loco loqui
Η λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγῶ' ἔχε.
Sile , meliora vel loquere silentio.
Πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει.
Plerisque responsi vice est silentium.
Εὖ καταφρόνητος ἐστι σιγηρὸς τρόπος.
Taciturnitas est plurima contemptui.
Η γλῶσσα πολλῶν ἐστιν αἰτία κακῶν.
Plerisque lingua dat malis originem.
Η γ ῶσσα πολλὰς εἰς ὄλεθρον ἤγαγεν.
Plerósque lingua funditus pessundedit.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nihil æque proderit,quam quiescere, & minimum cum aliis loqui,& plurimum secum. *Senec.16.epist.*

In hoc incumbe,ut libentius audias , quam loquaris : quod tacitum velis,nemini dixeris. Auribus libentius quàm lingua utere. Quicquid dicturus es,ante quàm aliis,tibi dixeris. *Sen.de morib.*

Taciturnitas stulto homini pro sapientia est:facere qui nescit,nescit loqui. *Idem in Prov.*

Res omnium difficillima, tacere & audire. *Gell. lib.1.*

Mira silentio, & tenebris animus alitur. *Plin. in lib.9.*

Loqui ignorabit qui tacere nescit. *Pittacus.*

Grues cum ex Cicilia devolant,lapillos in os sumunt,atque ita Taurum montem aquilis plenum tuto transvolant , idque noctu:ita tutissimum ubique silentium. *Plut.*

Silentium mulieri præstat ornamentum. *Arist. pol.1.*

Nunquam me pœnituit tacuisse , quod locutus sum. *Simonid.*

Silentium sapientibus responsi loco est. *Euripid.*

Obsigna verba silentio,silentium autem occasione. *Demetrius Phaler.*

Pauca loquentibus paucis legibus opus est. *Plut.in edu.at. liber.*

Nemo stultus tacere potest. *Diog. l.1.*

¶ Additamentum.

Silentium sive taciturnitas non est simpliciter nihil loqui,sed sanè est dispensatio sive compensatio sermonis & silentij , sive scientia tacendi, ubi tacito opus est.De iis quæ nescio,ait Creon, tacere amo. Aut enim aliquid dici oportet silentio melius,aut prorsus tacendum.Neque enim loquendi id quod oportet,major est laus, quã tacendi id quod prudenter supprimitur. Certè tale silentium est certissimum documentũ mentis sanæ ac morum temperatissimorum. Planéque rarum est , magnam hominum partem diserti laudem affectare ; at vix quenquam intelligere,quanti sit hæc,de qua nunc ago,taciturnitas,quæ sicuti statuaria,non est ars addendi,sed detrahendi.Illius quam plurimi sunt doctores,hujus nullus,nisi unus Deus,qui nic quoque,ut in aliis frigide imploratur.Ipsa sacra videre est silentij quadam religione potissimum cõmendari. Non ibi opus est multiloquio , ubi divina bonitas & non loquences audit,& mutorum sensus usque eò intelligit, ut apud ipsam nihil sit pio attento & animato silento validius. Hæc silentij reverentia luculenter spectata est simulachro Angeronæ,quæ fuit ore obligato & obsignato.Priscis seculis quoties in id,quo conventu silentium erat,Mercurium supervenisse dicebant,nẽpe coram quo nulli mortali mutire fas esset. Pythagoras rudimentum sapientiæ posuit quietam illam ac tacitam quinquennij meditationem, id agens, ut homines prius loquitari dedisscerent, quàm loqui discerent. Vir sapiens præclarè intellexit , eam linguam esse temerariam quam meditatio non auxit. Enimvero prudentes , inter cæmerariam quam meditatio non auxit. Enimvero prudentes , inter cæmerariam quam meditatio non auxit. Enimvero prudentes , inter cæm

tium imperat, ut sit quod post pugnam meritò loquatur. Taciturnitas ipsi sæpè vitæ præsidio est. Vt homines taceam. Quoties anseres alarum remigio superant montem Taurum, rostro lapidem sicuti clangori frænum, arripiunt, ne ab aquilis exaudiri possint. In patrocinio silentij securitatem inveniunt.

Consilia ducum, regum, rerumpublicarum, quæ silentio non operiuntur, sæpè suis authoribus perniciem afferunt. Tunc omnino silentium rumpi debet, cum aut princeps jubet, aut aliqua justa causa & necessitas postulat. Nam quid socordius & flagitiosius quàm inutili taciturnitate rem privatam deserere, aut infideli publicam prodere? Hoc perfidiæ genus antiquitas hoc proverbio signavit, bos in lingua. Procul à bono viro facessat omne silentium subdolum, captiosum, perfidum, cujusmodi fuit alius, quem hæc loqui non puduit: Mirum tibi videtur, si tu loquendo talentum lacrifecisti? Ego ut tacerem, decem talenta accepi. In re privata hæc est reticentia, quam sequitur pœna dupli; Nempe si quod est in re vendita vitij id ab venditore tacitum est, cùm nominatim exprimi debuerit. Cæterùm cùm nulla hominibus conciliandis sit res efficacior quàm mutuæ allocutiones, quæ sunt rationis interpretes ac ministræ, prorsus absurdè ibi silentium usurpatur, ubicunque sermo adhiberi debet. Vt absentium amicitias frequente literarum commercio confœderati, diuturna taciturnitate sensim dissui constant, ita mutua præsentium benevolentia colloquiis alitur & crescit; at obstinatio è silendi pertinacia minuitur & extinguitur,

Virginis aut matronæ silentium, cujus pudicitia pollicitationibus tentatur, nihil aliud est quàm ipse assensus, ipse annutus. Nã quoties ea quæ debet esse constantia responsi improba taciturnitate eliditur, in eo verò est ipsa flagitij appetitiõ, confessio, professio. Silentij planè sunt diversi in exercitu & Republica effectus.

Militum silentium plerumque est argumentum disciplinæ. At universorum consensus ad obstinatè tacendum, ea verò est seria principi monitio, se ab illis, qui tacent, metui, & illa taciturnitate abdi odia; quæ aliquando erumpunt. Nec aliud expectandum habent quidã in aëre milui; & in salo delphini, qui cunctos cogunt leporis vitam agere, & suæ improbæ cupiditatis prædam esse. Illud silentium non solum inutile, sed & deridendum est, cui non conjuncti sunt gestus & mores silentis. Quid hominis illum esse dicas, qui illud quod os tacet, vultu ac gestu socorditer prodit? Cui rei linguam taciturnitate cohibeas, si uno excepto ore, undequaque loquax es? Per canales & fistulas aqua fluit, in cõceptaculo moratur. Tu quisquis, esto conceptaculum non fistula. Noli committere ut solùm arcana transeant per aures tuas, sed ea intra ambitum cordis veluti malleo cuneata contine. In aula Cæsarum Romanorum Silentiarius à silentio dictus est is, qui principi erat ab arcanis, quos hodie secretarios vocant. Arcana sibi credita quisquis retegit, est garrulus; est iniquus, est suæ improbitatis proditor, si spe lucri, aut pretio adductus id scelus commisit. Si sola levitate impulsus fecit, sanè est blatero, & homo nullius pretij. Quaproter sit lingua tua fidele penu, cujus tibi sit clavis ejusdem linguæ custos. Imitare armaria, à quibus si quid petitur, tunc tantum loquuntur. Noli subsultare, & intimè gestire, quod tu unus eorum conscius es, ad quæ alij non admittuntur. Homerus Vlyssem suum fingit arcani sui tam attentum custodem, ut illud unico excepto filio, nemini, ac ne uxori quidem, crediderit.

Quidam in conspectu Antipatri abscidit sibi linguam, ne patriæ arcana eloqui cogeretur. Si quis arcanum suum alij credit, is haud dubiè accusat fidem suam quasi continendæ rei imparem, & illi cymbæ similem quæ est plena rimarum. Quòd si is, cui ea res credita est, fuerit similis creditori suo, tum creditur, scilicet planè periit, quia res dispare scit. Si is creditor illo taciturnior fuerit, tum ille hoc felix est, quòd hominem se fideliorem nactus est. Id ubique & in omni re cavendum, ne silendi modestia in conscientiam ducatur. Solent enim homines esse proni ad suspicionem; & id quod quispiam eloqui non audit, putant esse secretam noxam, & aliquod conscientiæ vulnus. Certe eum qui si manifestò suspectus, silere, est argumentum reatus. Vt commemoratio præteritorum malorum sicuti aliquod eorum additamentum, solet esse acerba, ita si taceantur, id verò censetur esse non nullum accepti detrimenti levamen. Ad hoc tacendi decus itur per longa rerum adversarum experimenta, quibus in mediis Orestes fatetur, se & loquendi ac tacendi loca ac tempora didicisse.

Huc pertinent illi quamlibet vulgaris prudentiæ communes contritique monitus, cæterùm & veri & salutares; Quod facturus es, hoc tute tecum tacitus habeto. Illud quod scis, nescias. Quod videris, ne videris Quod tuæ concreditum est fidei ac fiduciæ, ne enuncies cuiquam. Quid de quoque viro, & cui dicas, etiam atque etiam circumspice. Plus quem libet scire quàm loqui oportet. Si resciverе inimici consilium tuum, tibi tuopte consilio occludunt linguam & constringunt manus. Tace, ne quid stultè dicas. Plebejus ille haud sanè insulsius. Nemo, inquit, est meorum amicorum hodie apud quem expromere omnia mea occulta audeam: Alium silere quod voles primus sile. Ne sit tibi grave id tacere quod eloqui turpe aut stultum est. Si, inquam, hæc est rustica sapientia, quid ab aliis exigi putas, quibus magna concreduntur? Si talia ante rempas eliminantur, quid differat senatoria dignitas à plebeja levitate? Vt opera Dei celebrare est opus præclarum, ita arcanum, cujuscunque sit, continere, est locupletissimum fidei testimonium. Equidem sic puto, tacere quod censueris non esse minùs senatorium, quàm censere quod exequaris.

Tacendi virtus nusquam habitat nisi in pectoribus fidis & altis, ingenio Reipub. cura munitis. Euripides objicienti cuidam ipsi esse os fœtidum. Scilicet inquit, quia multa ibi computruerunt arcana. Neque tamen senatorem, sive consiliarium formamus elinguem. Est enim quædam secta, cui multi nomen dederunt, quibus cum nihil unquam occurrat quod dicant, coguntur esse statua aut umbra taciturniores, nec lingua, sed pedibus censere. Vbi sermone, quamlibet salubri, nihil est opus, ibi vero ita comparcèdus est, aut certè librandus, ut quisque quovsque sapit, hactenus loquatur; & loquendo plus signet, quam verba dictant. Nos certè venerabile illud silentium vehementer commendamus, cui nullus metus, nulla spes, nulla incogitantia aut infidelitas elicit vocem proditricem occultorum; quo bene consulta, usque quò prosperè evenerint, præcipua fide celantur. Prudens quidem princeps quid fieri debeat nullo periculo communicat cum multis. Sed quid facturus sit, vix cum altero ac sæpiùs ipse secum. Hoc ipsum signavit effigies Minotauri inter militaria signa nequaquam postremum. Nam sicuti labyrinthus Dædali portentosum hunc partum occuluit, eadem ratione consilia ducum æquum est reponi in secessu pectoris, nec inde promi, donec ea prodi tempus adsit. Aliter, si fit, tunc verò bene consulta fiunt inconsulta, & hosti conducibilia. Tunicam meã exurerem, ait Q. Cæcilius Macedonicus, si eam consilium meum scire existimarem. Illi quos hominum summi in omnia belli pacisque consilia consociãt, nulli vitæ rationi studiosiùs insistere debent, quàm huic, ut multorum conscij paucà loquantur, velut indicta sibi hujus rei lege. Pudeat te, qui unus es, non censeri hac virtute, quæ aliquando eluxit in universis. Si meruisti secretum principis, vel hoc formidã, ne, si fortè ab alio prodatur, ea suspicio ad te quoque perveniat. Remunera eum mutua charitate, ut quandocunque is abs te depositum reposcet, rutas aures inveniat, illúdque ubi reposuerat, indidem recipiat. Quid fœdius, quid item periculosius quàm in ipsa maximorum principum amicitia nonnunquàm reperiri non quantum satis sit, & moræ tolerantes, & secretorum capaces illos dico vel ingentium rerum ministros, & principalis curæ socios. Atqui in M. Agrippa Augustus patientiam in Mœcenate taciturnitatem desideravit. *Car. Pasc. lib. de virtut. & vitiis. cap.* 32.

¶ Apophthegmata.

Pythagoras Italicæ Philosophiæ princeps sapientissimus, discipulos suos prius tacere quàm loqui instituerat: ostendens ex eo verba prius præmeditanda, quam effundenda esse, linguam siquidem etiam coërcere, quam dentium vallum silentiúmque judicans quod natura munivit, non mediocris prudentiæ est. Proinde idem Philosophus loquaciores adolescentes quinquennio vocis exilio comprimebat. *Franc. Patritij sen. de instit. Reij.* 64.

Idem. Ejus de silentio scite dicta sunt hæc? Aut sile, aut affer meliora silentio. Aut silentium tempestivum aut orationem utilem habeas. Verba silentio, silentium tempestivitate claudas. *Stob. serm.* 34.

Socrates admonebat suos discipulos, ut tria præcipuè in omni vita haberent: In animo prudentiam, ut in vultu Verecundiam, & in lingua Silentium, *Max. serm.* 12.

Pittacus præcipiebat, ut ea quæ facturi sumus, non aperiamus loquaciter aliis: ne, si male perfecerimus, dignè derideamur. *Max. serm.* 10.

Solon, inter pocula tacitus interroganti Periandro, an propter verborum inopiam, aut ob stultitiam taceret, respondit. Atqui nullus stultorum in convivio silentium præstare potest.

Idem, sermonem silentio, silentium autem temporis occasione obsignandum esse dicebat. *Stob. serm.* 3.

Chilon rogatus, quid esset difficile? Arcanum, inquit, reticere. Tanta est linguæ, omnium maximè volubilis, incontinentia cum alioqui nihil videatur facilius, quàm silere. *Laërt.*

Bias, apprime decorum illis esse silentium dicebat, quibus indecora impuráque esset vita. *Stob.*

Democritus, quum adnimadvertisset quendam multa imperite disputantem: Hic, inquit, non dicendi peritus mihi videtur, sed omnino tacendi imperitus. *Max. serm.* 20.

Diogenes ad quendam, qui se contentiosè philosophum profitebatur: Vah miser linquit, cum id quod optimum est in vita philosophi corrumpas, verbis tamen audes philosophum jactare. Est autem philosophi etiam munus silere cum res responsione digna non est. *Stob. serm.* 31.

Cleanthes. Cuidam ab eo petendi dictum aliquod, quod crebro occineret filio suo, protulit ex Electa, οἴγα οἴγα λεπτὸν ἴχνος, id est, Tace, tace, tenue vestigium. Innuens pueris maximè convenire silentium. *Laërt. lib.* 7. *cap.*

Idem cum quidam ad tacentem Cleanthem dixisset, Tu quid taces? atqui jucundum est cum amicis confabulari jucundum quidem, respondit Cleanthes: sed quo jucundius est, eo magis in hoc amicis oportet concedere. *Stob. serm.* 31.

Zeno Citticus. Ptolomæi legatis, qui multos eruditos ad convivium invitarant, percontantibus, quid de ipso regi suo essent renuntiaturi? ait, Vidisse vos senem, qui in convivio tacere noverit. Cum enim cæteri ad ostentationem multa dixissent, unus Zeno perpetuum tenuit silentium. *Laërt. lib.* 7. *c.* 1. *Stob. ser.* 32. *Max. serm.* 20.

Simonides dicere solebat, nunquam se pœnituisse silentij, sermonis autem sæpius. *Ant. in Meliss. p.* 1. *ser.* 73. *Max. ser.* 20.

Idem dicebat, eorum hominum, quorum indecora vita est, maximum decus esse silentium. *Ant. in Meliss. p.* 1. *serm.* 73.

Zenocrates, cum in convivio cæteris multa garrientibus, solius nihil diceret: interroganti, cur unus omnium sileret? Quoniam inquit, loquutum fuisse pœnituit aliquando, siluisse nunquam. *Hoc Plut. in libello* περὶ τῆ ὑγιεινῆ *tribuit Simonidi. Sed Laërt.* 4. *c.* 2. *Xenocrati tribuit, & Val. Max. etiam, lib.* 7. *c.* 2.

Idem, singulas diei partes dividens in actiones certas, suam etiam silentio partem reddebat. Docens, silentij rationes utique adhibendas esse. *Max. serm.* 20.

Heraclitus rogatus à quibusdam, cur taceret? Vt vos, inquit, loquamini. *Brus. cont. l.* 6. *c.* 6. *exemplorum.*

Anaxarchus. Multarum rerũ cognitionem homines aut valde juvare, aut valdè lædere dicebat. Iuvare enim virum dextrũ & commodum:

lædere

lædere vero illum, qui facile quemvis sermonem & apud quosvis eloquitur. Oportet autem occasionis modum nosse, is enim sapientis terminus est. Qui vero intempestive cantilenam musicam quamvis docte cecinerint, illi non approbantur, sed crimen stultitiæ subeunt. *Stob. serm.32.*

Aristoteles Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum mittens, monuit, ut cum eo quam rarissime, aut quam jucundissime loqueretur. Quo scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. *Plut.in Alex.Laërt.in Arist.Val.Max.lib.7.cap.2.*

Idem, cum percontaretur, quid esset in vita difficillimum? Tacere, inquit, quæ loqui non decet. *Max.serm.29.*

Idem dicere solitus est. Qui silere non novit, is neque loqui ad modum scit. Nam quærente quodam, quæ res homini in vita esset difficillima? ait, Silere tacenda. *Stob.*

Idem interrogatus quam ob rem, cum alios doceret loqui, ipse taceret? respondit: Cos quidem ipsa non scindit, cultros autem acuit. *Ant. in Meliss.part.1.serm.73. verum hoc Isocrati ascribit Maxim.serm.20.*

Idem, interrogatus à quodam, quis arcanum sermonem continere posset? respondit: Qui carbonem quoque ignitum lingua retinere potest. *Ant.eod.serm.*

Dion, naturam probe egisse dicebat, quæ geminas aures, & linguam unicam nobis fabricarit: quod ad audiendum essemus quam ad loquendum promptiores. *Stob.*

Isocrates, duo dicendi tempora statuenda dicebat: Vel de iis quæ certo novimus, vel de quibus dicere est necessarium. In his enim solis oratio silentio præstat, in aliis melius est silere quam loqui. *Max.ser.20.*

Idem dicere solebat, improbi hominis, quasi taciturni canis silentium magis quam vocem timendam esse. *ibid.*

Demosthenes, cum adolescens quidam inter pocula multas nugas effutiret, & tacere nollet: Adolescens, dixit, quomodo non didicisti tacere ab illo, à quo didicisti loqui? *Anon.in Meliss.part.serm.75.*

Apollonius summo studio adnitendum dicebat, ne temere nobis verba parum decentia elebantur. Constat enim quam inurbanum sit silere non posse: tum effutire palam cum turpitudine, quæ honestius obticuisses. *Stob.*

Idem dicebat, cum in alios atque alios errores & pericula homines elabi palam sit: mirum, quantam securitatem præstare queat taciturnitas. *Stob.*

Erupides: cuidam opprobanti graveolentiam oris: Multa nimirum, inquit, in illo occulta computruerunt: Significans, se posse continere arcana. Solent autem res in occulto congestæ computrescere. *Erasm. l. 8.apoph.Idem Demosth.ab alio attributum.*

Epictetus, in omni negotio nihil adeo prospiciendum esse dicebat, quam ut tutum securumque sit quod agitur. Est autem tutius, inquit, tacere quam loqui. *in Enchiridio.*

Isocrates, Careo loquaculus volebat ab Isocrate oratore eruditi. Sed is, duplicem mercedem mihi dari, inquit, posco: alteram, ut loqui, alteram, ut tacere discas. *Stob.*

Plutarchus. Verborum, rei levissimæ, inquiebat, gravissima pœna, & apud Deum & apud homines, comes esse solet. Silentium vero cum ubique culpa vacet, tum maxime in aliorum convitiis, nescio quid egregium, Socraticum, aut potius Herculeum præ se fert. Si quidem & Hercules, ne gry quidem odiosa verba cutabat. *Libro, quomodo quis ab hostib. juvetur.*

Philippidi Athenienſi, qui ob virtutem charus ac per quam familiaris Lysimacho regi erat, Lysimachus cum dixisset, Nam quid rerum suarum expeteret? respondit: Solum, ô rex, ne arcanorum tuorum quidquam mihi credas. *Plut.*

Epaminondas, audiendi potius quam loquendi cupidum esse hominem debere putabat: Quod sciret, ex audiendo doctrinam, ex loquacitate autem pœnitentiam nasci. De eo etiam dictum, Neminem unquam visum esse qui plura sciret & pauciora loqueretur. *Plut.*

Hieron, arcanam enunciantes injuriam facere dicere, eis etiam quibus enuntiarent. Odimus enim non solum eos qui effutierint, verum eos etiam, qui quæ nolumus audierint. *Maxim.serm.20.*

Cæcilius Metellus, cum in bello omnia proprio & subito consilio ageret, amico cuidam interroganti quidnam jam acturus esset, post Arbachos in Macedoniam subactos? Tunicam, inquit meam exurerem si eam consilium meum scire existimarem. Quo dicto docuit, non temerè animi nostri propositum effutiendum esse omnibus, sed silendum ad suum usque tempus. *Plin.cap.61.de viris illustribus. Plut.in apoph.Rom. Front. lib. & c.1.*

Quum Catoni, qui post dictus est Vticensis, etamnum puero vitio daretur taciturnitas (nec enim cum pueris exercebatur, nec à quoquam audiri volebat) ait: Carpant taciturnitatem, modo vitam probent. Et addidit: Tum demum abrumpam hoc meum silentium, cum ea loqui potero, quæ sunt indigna silentio. *Plut.& Brus.lib.9.cap.9.*

Tiberius. Cum aliquando percontaretur, cur sua consilio non cum aliorum quoque, qui ei non male vellent, consiliis communicaret? Respodit: Principis animum aut nemini, aut paucis cognitum esse oportere. Sensit autem, non omnia credenda iis qui se amicos esse venditent, quibus cum aliquid secreti commiseris, temerè timarum pleni effutiunt: non cogitantes, principes loquaculorum garrulitate sæpenumero aut periclitari, aut prodi prorsus. *Dion.*

SIMILITVDINES.

Plutarchi: ut vas experiamur, aquam, non vinum infundimus: Ita frivolum quiddam aliquando committendum amicis, quo silentij fidem experiamur, ut si effutiant, nihil sit periculi. *In Moralib.*

Vt egregius artifex jaculandi, statim scopum petit: Ita sapit, qui pauca loquitur, sed ad rem. *ibid*

Vt Mysteria cum silentio spectantur: Ita quædam melius laudantur silentio, quam oratione. *ibid.*

Grues cum ex Cilicia devolant, lapillos in os sumunt, atque ita Taurum montem aquilis plenum tuto transvolant: idque noctu, ne vox prodat: Ita tutissimum ubique silentium, *In Moral.& Plin.l.10.cap.23.atque Aristot.de natu.lib.6.c.10.*

Plinij. Muta cicada pro miraculo est, quod ipsum genus. Sit garrulum: sint autem hujusmodi in agro Rhegino: Sic magis admiramur constantiam & silentium in fœmina, quod ipsum genus mutabile sit & loquax. *lib.11.c.27.*

Thriveri. Vt est infame, ubique multa effutire: ita est illiberale, ubique triste silentium agere. Nam qui novit opportunitatem tacendi, idem novit etiam vicissitudinem loquendi. *In apoph.105.*

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Silentij & taciturnitatis *Exempla*: Aaron, Levit.10.3. Anna, 1.Sam.1.13. Samuel, 3.15. Saul.10.v.16.27. Abigail, 25.36. Elisæus, 2.Reg.2.3. populus Iudaicus, 18.39. Nehem.5.8. Tobias senior verba injuriosa gemitu & lachrymis excepisse legitur, Tob.4.22. & 3.1. Esther, Esth.2.v.10, 20. Iob, Iob.2.9.& 39.36. David, Psalm.32.3. Sobna cum collegis, Esa. 36.21. Dominus, 42.14. Christus, Matth.26.63.& 27.14. Marc.15.5. Deipara Virgo, Luc.2.v.19.48. Petrus, Iacobus & Ioannes. Apostoli, 9.36. Iudæi, Act.13.16.& 21.40. Sororis Pauli filius, 23.21.

¶ PROFANA EXEMPLA.

Angerona Dea. Præses silentij, obsignato ore antiquitus efficta est, sancteque semper à Romanis culta: ut silentio apto nil melius esse ostenderent. *Alex.l.4.c.16.*

Apud Eleusinios capitale erat, quicquam ex mysteriis in vulgus efferre: pariter apud Romanos in sacris Bonæ deæ. *Theatr.Zuing.*

Numa Pompilius cum vaticiniorum plurima in Musas referre consuesset, unum ex iis præcipue à Romanis coli voluit de silentij ratione, Tacitam nomine *Cælius lib.21.c.45.*

Belgæ quod publico concilio statuendum erat, miro silentio decernebant: si quis autem fremet aliquo concionante, parte vestis multabatur. *Alex.lib.4.cap.11.*

Apollonius Thyaneus, quinquennium integrum ne verbum quidem locutus traditur. *Phil.*

Medicorum taciturnitatem jurejurando astringit Hippocrates: ne ea quæ celanda sunt ægrorum vitia, quæ fidei concredita, cuiquam exoterico effutiant. *Zuing.in Theat.*

In Pythagoræ schola quinquenne silentium indicebatur auditoribus, quam ἐχεμυθίαν vocant; à cohibendo sermone: ne quæstionibus & altercationibus implicarentur: neque à temeraria provocatione: sed à sobrio & attento silentio sapientiam auspicarentur. *Laërt.lib.2.cap.2.*

In Turcarum castris noctu tam pertinax silentium: ut patiantur captivos dilabi, ne tumultus excitetur. *Cuspinianus.*

Eurycleæ nutrix Vlyssem x x. demum anno domum reversum ex cicatrice, dum pedes ejus lavat, agnovit: & ne eum proderet, sed silentium teneret, rogata respondit:

Εξω δ' ὡς ὅτε τις σιγὴ λίθος ἔγκυρος σίδηρος.

Susanna, de flagitij crimine pertinaci silentio se purgavit, non meditata oratione. *Lud.Vives de Christiana fœmina lib. 1.*

Anth. sac. Iac. Bil.

In loquaces.

Conticuisse nocet nunquam, nocet esse loquutum,
Linguam ergo imperio sedulus usque tene.
Lingua parens media scelerum est pernissima partis?
Hac domita, media crimina parte ruunt.
Vique suum sensim perdunt hypocausta calorem.
Ni studeas clausas semper habere fores.
Sic quoque, quàm par sit, sapius ora recludas,
Paulatim è medio pectore fervor abit.

¶ EMBLEMA.

Silentium.

Emblema x 1. Andr. Alciati.

Cum tacet, haud quidquam differt sapientibus amens,
Stultitia est index linguaque voxque sua.
Ergo premat labia, digitoque silentia signet:
Et sese Pharium vertat in Harpocratem.

Vide Tit. Lingua, Taciturnitas, Sermo.

Similitudo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SIMILITVDO, Græcè ὁμοίωσις, εως, ὁμοιότης, ητος, & ὅμοιος, α, ον, similis dicitur. Est autem similitudo relatio æquiparantiæ: non tamen semper denominat utrumque extremorum, sed tantum quando forma est æqualiter & eadem ratione in utroque extremorum. *Ex B. Tho.1.part.quæst.4.art.3*

¶ LOCVS BIBLICVS.

Similitudinis & figuræ vocabulis interdum ipsa rei veritas significatur. Philip.2.7.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Plaur. Menæch.

Namque ego hominem homini similiorem nunquam vidi alterum.
Neque aqua aquæ nec lac est lacti, crede mihi, usquam similius,
Quam hic tui est, tuque huius.

Hor. 1. epist. 18.

Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi,
Senatum celeres, agilem genuumque remissi.

Plaut. Modest.

Postremo, si dictis nequis perduci: ut vera hæc credas,
Mea dicta ex factis noscere, rem vide, qua sim, & quæ fui ante.
Nihilo ego quam nunc tu, amata sum, atque uni modo gessi morem.
Qui pol me, ubi ætate hoc caput colorem commutavit,
Reliquit, deseruitque me, tibi itidem futurum credo.

Ovid. 2. Pont. 5.

Scilicet ingeniis aliqua est concordia junctis,
Et servat studij fœdera quisque sui:
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorum dubia nuntia puppis amat.

¶ Apophthegmata.

Anonymus. Proconsul quidam Romanus in Sicilia, conspicatus quendam adolescentem admodum sui similem, rogavit similitudinis causam, num pater suus nunquam adisset Siciliam? At meus, inquit, Romam frequenter accessit. Iocum retorsit Siculus, nihil veritus secures ac virgas proconsulis. *Brus. lib. 6.*

Anonymus. Augusto Cæsari perquam similis Romam venerat, & ita similis, ut omnium ora in se converteret. Produci ergo Cæsar hominem jussit, visumque interrogat: Dic (ait) adolescens, fuitne aliquando mater tua Romæ? Excepit adolescens, & hunc in modum Augusto respondit: Mater mea nunquam fuit Romæ, sed pater persæpe. *Macrob. Plutarc. in Rom. apoph. Erus. lib. 4. apoph.*

¶ Adagia.

De grege illo est.

Id est; Eiusdem factionis aut contubernij.

Ejusdem farinæ. *Item.* Nostræ farinæ.

De tis, inter quos indiscreta est similitudo. Huc illa quoque refer. Eadem cera. Idem puluis. Ejusdem notæ.

Non eras in hoc albo.

Hoc est: Non eras in hoc numero. Translatum ab albata tabula in qua quondam scribebantur nomina iudicum.

Non sum ex istis heroibus. οὐκ εἰμί τότων τῶν ἡρώων.

Id est: non sum ex eorum numero, qui propensiores sunt ad ladendum quam ad bene merendum.

Patris est Filius. τῦ πατρός ἐσι τὸ παιδίον.

In eos, qui mores imitantur paternos, patribusque sunt similes.

Aphyarum honos Ἀφυῶν τιμή.

Vtemur, quoties humilibus exiguus quispiam honos contingit.

Terra amat imbrem. ἐρᾷ μὲν ὄμβρε γαῖα.

Vbi quis desiderat ea quæ sibi novit esse accommoda conducibiliaque.

Vno tenore.

Tenorem rei progressum vocant. Vnde quæ sui similia sunt sibique veluti perpetua succedunt ferme horum eundem esse tenorem dicimus.

Boni ad bonorum convivia ultro accedunt. αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ ἀγαθῶν ἐπὶ δαῖτας ἴασι. *Plato.*

Vtendum, ubi boni ultro ad bonos sese aggregant etiam non invitati aut vocati.

Simile gaudet simili. ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον. *Aristot.*

Plana est significatio. In eandem sententiam, Martialis.

Vxor pessima, pessimus maritus.
Miror non bene convenire vobis.

Malus cũ malo colliquescit voluptate. κακὸς κακῷ χθ' ὡτιτικὴν ἡδονῶ.

In malorum seu improborum consortia. Arist.

Æqualis æqualem delectat. ἥλικα ἡλικα τέρπει.

Similitudo est benevolëtiæ, consuetudinis & familiaritatis cõciliatrix.

Æqualem tibi uxorem quære. τὴν σαυτοῦ γάμει.

Monet adagium, ne quis cupiditate aut ambitione allectus potentiorem se uxorem ducat, cuius non sit maritus & dominus futurus, sed minister aut mancipium. Potest etiam longius trahi, ad negotium videlicet suscipiendum, cui sis conficiendo par & idoneus.

Iugum idem trahere.

Hoc est, negotij vices pariter sustinere. Translatum à bobus arantibus.

Cicada cicadæ cara, formica formicæ. τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ.

Nota est formicarum politia, & cicadarum concentus, Theocri.

Ovum ovo simile. *Vel ut alij.*

Non tam ovum ovo simile.

De rebus indiscreta similitudinis. Cicer. Eiusdem significationis sunt.

Quam apes apum similes. Non tam aqua similis aquæ. Non tam lac lacti simile.

Furem fur cognoscit, & lupũ lupus. ἔγνω δὲ φῶρ τὸν φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

In coniunctionem & familiaritatem improborum iactari potest. Amant enim vulgo sese mutuo qui similib. laborant vitiis. Aristot.

Semper similem ducit Deus ad similem. ἀεὶ τὸν ὅμοιον Θεὸς πρὸς τὸν ὅμοιον.

Duo inter se similes plerumque bene conveniunt. Aristot.

Semper graculus assidet graculo. ἀεὶ κολοιὸς πρὸς κολοιὸν ἵζανει. *Diogenian.*

De familiaritate similium. Graculorum conventus olim notos fuisse testatur M. Varro de re rustica.

Similior ficu. ὁμοιότερος σύκε.

Per iocum dicebatur de vehementer inter se similibus.

Aut ipse fuisti, aut tu simillimus.

Si quando per iocum iudicabimus eundem aliquem fuisse qui tamen se fuisse eat inficias.

Omnia similia ἅπαντ' ὅμοια.

Eadem est conditio mortalium.

Crobyli jugum Κρωβύλε ζεύγος.

De societate duorum pari improbitate dici potest.

Eadem cera. Idem favus. ὃν κηρίον.

Dicebantur qui uno ore idem affirmarent.

Ficus post pisces. σῦκον μετ' ἰχθύν.

Quadrabit ubi dicimus aliis alia congruere. Quemadmodum post carnes caseum, post pisces apponere nuces vulgo iubent.

Ovo prognatus eodem. *Horat.*

De iisdem dicitur, qui vultu, moribus, ingenio & factis similes sunt.

Catulæ dominas imitantes. τὰς δεσποίνας αἱ κύνες μιμοῦνται.

Vsus erit, quoties ij, qui subsunt, eorum exprimunt mores, sub quorum imperio degunt.

Similes habent labra lactucas. *Hieron.*

Vbi simila similibus contingunt: vel quoties mala malis, digna dignis eveniunt. Natum adagium ab asino cardnos pascente.

Qualis hera, tales pedissequæ. ὁποία ἡ δέσποινα, τοῖαι καὶ θεραπαινίδες.

In personas similibus laborantes vitiis.

Aspis à vipera. *Tertullian.*

Vtemur, quoties pessimus à pessimo sumit quippiam.

Sequitur parca sepiam.

Dictum de improborum societate.

Dignum patella operculum.

Cum significamus superioris ad improbos inferiorum mores accommodatos esse.

In matellam immergere. εἰς τὴν ἀμίδα ἐνδρεῖν.

Quum sordide tractantur, aut ad munus aliquod parum honestum adhibentur ij, qui non indigni videantur, utpote ipsi sordidi, quasique ad contumelias ferendas facti.

Conto naviga. κοντῷ πλεῖν.

In eos, qui sic rebus utuntur, quemadmodum uti conveniebat, qui vita genus sequuntur suo accomodatum ingenio.

Surdaster cum surdastro litigabat, & judex erat surdior. δύσκωφος δυσκώφῳ ἐκρίνετο, ὁ, δὲ κριτὴς ἦν κωφότερος.

Locum habebit. Cum res agitur inter undequaque ridiculos ac stultos

Cascus cascam duxit.

Quoties similis similem delectat: Vetulus vetulam deformis deformem.

Omnia idem puluis. πάντα μία κόνις.

De indiscreta similitudine utitur Lucian. Alludens ad defunctorum cineres inter quos nihil apparet discriminis.

Omnia sub unam Myconum. παντ' ὑπὸ μίαν Μύκωνον.

Dictum in eos, qui res natura diversas eodem titulo complectuntur.

Cõvenerũt Attabas & Numenius. Σαοῦλθον Ἀτταβάς τε καὶ Νεμήνιος.

Dici solitum, quoties improbus aggregatur cum improbo. Diogenianus tradit, hos insigne par futurum fuisse.

Eundem calceum omnium pedi inducere.

In eos qui rem eandem ad quævis solent accommodare. Veluti si eadem remedia omnibus agris præscribat imperitus aliquis medicus.

Novi Simonem & Simon me. οἶδα Σίμωνα κὠ Σίμων ἐμέ.

De tis dicebatur qui pares essent.

Nauson Naucrati. Ναύσων Ναυκράτει.

Quoties aliqui similia invicem respondent. Veluti si nebulo compellatus, nebulonem vicissim compellet. Idem fere. Cretensis Cretensem. Subaudi. provocat, vel simile quippiam, quod sententiæ commodum erit.

Cretensis cum Ægyneta. Κρῆς πρὸς Αἰγυνήτην.

Subaudiendum, agit. Quadrabit in pariter improbos, qui mutuis inter se fallaciis agunt.

Ver hyemem sequitur.

Significat rerum vices. Et tristibus latiora succedunt.

Cretisa cum Cretensi πρὸς Κρῆτα Κρητίζειν.

Hoc est: Adversus mendacem mendaciis utere. Gracis enim κρητίζειν mentiri est. Plut.

Chius ad Coum. Χίος πρὸς Κῷον.

De Comparatione vehementer inæquali dicebatur.

Vulpinari cum vulpe. ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα.

Cum astutis agendum astutius. Horat.

Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes. Clavum clavo pellere. ἦλον τὸν ἦλον ἐκκρούειν.

Cum malo malum pellimus.

Cum Care carizas. πρὸς κάρα καρίζεις.

Hoc est: rustice agis cum rustico, crasse. Diogen.

Mali thripes, mali ipes κακὰ μὲν θρίπες, κακὰ δὲ ἵπες.

De duplici malo dici solitum, ut non magni referat, utrum elegeris. Dio.

Balbus balbum rectius intelligit.

Hoc est: barbarus barbari orationem facilius percipit quàm doctus aliquis. Ad res alias accommodare quoque potest. Hieron.

Bitthus contra Bacchium.

In eos qui pares sunt arte, pares audacia: ut hoc par gladiatorum fuit. Huc etiam illud pertinet. Esernius cum Placidiano, *qui & ipsi gladiatores erant per omnia pares.*

Ab uno digrammate. ἀφ' ἑνὸς διαγράμματος.

De eadem re & uniformi, quasi dicas, de eadem formula. Plut.

Eodem in ludo docti.

Dicuntur similibus laborantes vitiis, & improbitate pares.

Ejusdem musæ æmulus.

Hoc est: eiusdem artis aut disciplinæ studiosus. Graci ὁμοτέχνους appellant eiusdem artis opifices Gellius.

Iisdem vescentes cepis. τοιτὸν θῦμον φαγόντες.

Congruit in pauperes ac bonos viros inter se amicos.

Mars

Mars haud concutit sua ipsius arma. Ἄρης τὰ ὠτὸ ὅπλα οὐ σαλεύει.
Docet adagium commode ferri à nobis ea, quibus assuevimus, quaque nobis quadrant, etiam si sint gravissima.

Stultus stulta loquitur. μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει.
In homines, quorum vita moribusque depravatis oratio parum probata respondet. In eandem sententiam dicimus.

Hominis figura oratione agnoscitur. ὡὸρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνορίζεται.

Inanium inania consilia. κενοὶ κενὰ βουλεύονται.
Quum quis sua spe frustratur.

Malo modo, malus quærendus est cuneus,
Eo licebit uti, quoties malum simili malitia retundimus. Hieron.

¶ Fabvla.
Asinus iudex.

Contendentes de cantus bonitate cuculus & luscinia, iudicem cepere asinum. Asinus jubet canere luciniam: illa ut potest suavissimum carmen, & omni varietate distinctum modulatur. Mox judex cuculum & ipsum promere, quod meditari videretur, jubet. Ille suos cantus notos æquabiles, & uniusmodi profert. Cum finem fecisset, Hunc, inquit asinus, victorem pronuncio, te luscinia, quæ intricata & varia canis, victam esse statuo: hæc mea sententia est.

Docet fabula, id quod proverbium, Asinum lyræ cantus audire, non intelligere. Et item hoc, quod alterum dictum: Asinum mandentem tribulos, similes habere labra lactucas.

Simonia.

¶ Definitio et etymol.

Simonia, Græc. ἱεροπωλία, ας, ἡ, dici potest. Et est studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum, opere subsecuto. *Sec. Panor. in c. Nemo extra eo, & B. Thom. sec. Secund. q. 110. art. 19.*

Simonia dici videtur à Simone Mago qui donum spiritus sancti emere voluit, ut ea venditione signorum quæ per eum fierent multiplicatam pecuniam lucraretur. Et sic illi qui spiritualia vendunt conformantur Simoni mago in intentione, in actu verò illi qui emere volunt. Illi autem qui in actu vendunt imitantur Giezi discipulum Helizæi, de quo legitur 4. Reg. c. 5. quod accepit pecuniam à leproso mundato. Vnde vendentes spiritualium possunt dici non solum Simoniaci, sed etiam Giezitæ. *Ex B. Thom. secund. Secund. q. c.*

¶ Loci Biblici.

Vendi non debent dona Dei, 2. Reg. 5. v. 22. 26. &c. Daniel, 5. vers. 17. Matth. 10. v. 8. Act. 8. 20. & 20. v. 35. 1. Cor. 19. vs. 1. Cor. 11. v. 9. & 12. 13.

¶ Sententiæ Biblicæ.
Simon a bonis spiritualibus abutitur.

Gratis accepistis, gratis date. *Matth.* 10.

Cum vidisset Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens; Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. *Act.* 8.

Pœnis gravibus percutitur.

Nunc igitur accepisti argentum, sed & lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix. 4. *Reg.* 3.

Non est tibi pars neque sors in sermone isto: Cor enim tuum, non est rectum coram Deo. Pœnitentiam, itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. *Act.* 8.

¶ Patrvm Sententiæ.

Sicut Eunuchus fuit qui Ioseph comparavit: ita qui gratiam mercatur vivum semen non habet siccis genitalibus. Sic quoque ignis sacrificij, qui per septuaginta annos Babylonicæ captivitatis sub aqua vixerat, extinctus est Antiocho Iasoni vendenti sacerdotium: quod significavit Spiritus S. ignem non lucere in simoniacorum sacramentis. *Aug. & hab. 1. q. c. Sicut.*

Reperiuntur quamplurimi negotiatione muneris mercari velle gratiam Spiritus sancti, dum illi pretium donant, ut pontificalis ordinis sublimitatem accipiant, obliti verborum Petri, qui dixit ad Simonem: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quia existimasti donum Dei posse pecunia possideri. *Ambr. in l. Past. & hab. 1. q 1. Reperiuntur.*

Cum ordinaretur Episcopus, quod dedit, aurum fuit: quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit, aurum fuit: quod dedit, lepra fuit. *Ambr. de ministeriis & hab. 1. q. 1. can. Cum ordinaretur.*

Presbyter si per pecuniam Ecclesiam obtinuerit, non solùm Ecclesiâ privetur, sed etiam Sacerdotij honore spolietur, quia altare & decimas & Spiritum sanctum emere vel vendere simoniacam hæresim esse, nullus fidelium ignorat. *Greg. in Registro hab. 1. q. 1. can. Presbyter.*

Quicunque sacros ordines vendunt aut emunt, Sacerdotes esse non possunt. Vnde scriptum est: Anathema danti anathema accipienti: hæc est simoniaca hæresis. Quomodo ergo si anathematizati sunt, & sancti non sunt, sanctificare alios possunt? & cum de Christi corpore non sint, quomodo Christi corpus tradere vel accipere possunt? qui maledictus, benedicere quomodo potest? *Greg ibid. can. Quicunque.*

Cum omnis avaritia idolorum sit servitus, quisquis hanc (& maximè in dandis Ecclesiasticis honoribus) vigilanter non præcavet, infidelitatis perditioni subiicitur, etiamsi tenere fidem verbis, quam negat factis, videatur. *Ibid. c. Cum omnis.*

Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum pecuniam nullam, sed nec etiam humanam gratiam requirit. *Gregor. in tract. Evangelior. & hab. 1. q. Sunt nonnulli.*

Lepram quam Giezi à sancto suscepisse se credant Elisæo, qui gradum sacerdotalem se æstimant pecuniis comparare. *Ambr. in suo pastor.*

Sicut validioribus moribus capite viriato, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi lethaliter irrigari: ita & hi, qui caput habentur Ecclesiæ, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, ita ut videas in Ecclesia passim, quos non merita, sed pecuniæ ad Episcopatus ordinem provexerunt. *ibid.*

Nempe hoc est, quod doleo, quod Archiepiscopus carnaliter Episcopum fecit: nam propter pecunias specialiter leprosum ordinavit: pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem: quia donum sancti spiritus gratiæ pretio comparasti, & commercium mirabile in animarum exitium peregisti. *ibid.*

Oculis quidem carnalibus videtur quis Episcopus magnus, & divinis obtutibus inspicitur leprosus magnus, qui per pecuniam acquisivit indebitum ordinem, & apud Deum perdidit interiorem hominem, caro suscepit dignitatem, & anima perdidit honestatem. *Ibid.*

Sæpe sinistra principia ad felicem perveniunt exitum; ut Iacob per supplantationem pervenit ad benedictionem: ut fruges, quæ leprosa manu seritur, munda tamen metitur. Vt ex adulterino concubitu pulchra soboles nascitur: sic & pecunia, quæ parsimonia acquiritur, felicem exitum habet, cum pauperibus profutura erogatur: sed nihil horum simoniacis patrocinatur. *Hieron. in epist.*

Sicut Episcopum non decet manum, cum imponit, vendere: ita minister vel Notarius non debet in ordinatione sui vocem vel calamum venundare. *Greg. in registro.*

Simonia hæresis contagium iam olim in Balaam pullulavit: qui divinationis pretio proposito, ad maledicendum populum Dei perrexit, de hinc hujus duo leguntur authores emersisse: alter sub Prophetica, alter sub Apostolica doctrina. Primus Giezi magister esse vendentium, deinde Simon videtur emptor. Horum autem sectatores sicut non sunt in errore diversitas nec in damnatione divisi. *Hugo. l. 2. de sacro. part. 10.*

Certè acceptior est apud Deum justitia, quàm præbenda. Ideo cum in utraque possit simonia committi, damnabilior tamen est omnis venialitas in exhibitione justitiæ, quam in venditione decimæ aut præbendæ. *Pet. Rav. in epist.*

Vide Tit. Munus.

Simplicitas.

¶ Definitio et etymolog.

Simplicitas, Græc. ἁπλότης, ητος, ἡ, & ἁπλοῦς, ῆ, οῦν, simplex dicitur. Hebr. *Petaiuth.* Vide Etymol. Trilingue Lugdunens. in voce simplex, *pag. 772.* Est autem simplicitas virtus, ad quam pertinet directè præservare se à deceptione. *Secund. B. Thom. secundæ, q. 3. art. 3.*

Simplicitas duplex est: quædam enim est contraria discretioni, quæ reprobatur: quædam contraria dolositati, quæ bona est: de qua in Evangelio: Estote simplices sicut columbæ.

¶ Loci Biblici.

Simplicitas laudatur, Proverb. 28. v. 6. 18. simplicitas vera quæ, Matt. 10. 16. Act. 2. 46. Rom. 12. 8. & 16. 19. 2. Cor. 1. 12. & 8. 2 & 11. 3. Phil. 2. 15. Coloss. 3. 22. simplicitas omnibus piis necessaria est, Matt. 5. v. 8. 37. & 6. 4. & 10. 16. & 12. 33. Act. 2. 46. & 13. 10. Rom. 16. 19. 1. Cor. 13, & 4. 14. 20. 2. Cor. 8. 2. & 9. 11. & 11. v. 3. 13. Phil. 2. 15.

Simplex & rectus, Gen. 20. 6. & 25. 27. Iob. 1. v. 1. 8. Matth. 10. 16. Act. 2. 46. Rom. 16. 18. Ephes. 6. 5. Cor. 3. 22. simplici corde diligendum, 1. Pet. 1. 22. simplices in malo, Rom. 16. 19. simplicibus & humilibus revelat subinde Deus, quod abscondit iis, qui sibi videntur sapientes, Esa. 29. v. 18. 24. & 32. 4. Eccl. 9. 15. Matt. 11. 25. Luc. 2. 9. & 5. 8. 10. 21. Act. 4. 13. 1. Cor. 1. 24. & 2. 1. ad simplicitatem hortatur Christus, Matth. 10. 16, in simplicitate conversatus Paulus, 2. Cor. 1. 12. in simplicitate tribuendum, Rom. 12. 8.

¶ Sententiæ Biblicæ.
Simplicitas in bono perficitur.

Vir erat in terra Hus nomine Iob. Et erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. *Iob.* 1.

Nunquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus? *Ibid.*

Fortitudo simplicis, via Domini. *Proverb.* 10.

Iustitia simplicis diriget viam ejus. 11.

Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum. *Sap.* 1.

Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. *Matth.* 6.

Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. 10.

Sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo. *Romanor.* 16.

A Domino respicitur.

Deus non projicit simplicem. *Iob.* 8.

Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. *Proverb.* 10.

Abominabile cor pravum, & voluntas ejus in his, qui simpliciter ambulant. 11.

Iustus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios relinquet: 20.

Qui ambulat simpliciter, salvus erit. 28.

¶ Sententiæ Patrvm.

Habere simplicitatem columbæ, ne cuiquam machinetis dolos, & astutiam serpentis, ne aliorum supplantetis insidiis, quia non multum distat in vitio, aut decipere, aut decipi posse. *Hieron. ad Rust.*

Prudentia absque simplicitate malitia est, & simplicitas absque ratione stultitia nominatur. *Hier. super Oseam.*

Simplex eris, si te mundo non implicaveris, sed explicaveris: explicando enim te à mundo, simplex: implicando, duplex eris. *August. hom. in 1. Ioan.*

Nihil divitius viro simplici. Quid enim simplicitate divitius? quæ sicut bonus paterfamilias satis sibi abundat, & sua puritate contenta, non quærit alienum: nec abrodit, sed de cæteris fingit, nec se in artes varias sæpè commutat, sicut astutia: quæ ut sit cauta, timet omnia, nec suis consiliis credit: versat ipsa suas sententias, simplicitas autem timere nil novit. *Hier. super Oseam.*

Vtraque bene in admonitione convertit, ut simplicitatem columbæ astutia serpentis instrueret: & rursus serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret. *Greg. in mor.*

Nihil simplici corde felicius: quia ex quo innocentiam erga alios exhibet, nihil est, quod pati ab aliis formidet. Habet enim quasi artem quandam simplicitatem suam: nec suspectus est pati, quod se fecisse non meminit. At contra mens prava semper in laboribus est: quia autem molitur mala, quæ inferat: aut metuit, ne sibi hæc aliis inferantur. *Ibid.*

Omnibus nobis in conversionis initio nulla virtus magis necessaria est, quam simplicitas humilis, & gravitas verecunda. *Bern. in quodam serm.*

De beato Iob dicitur, quod erat vir simplex & rectus. Simplex videlicet per innocentiam mansuetudinis, rectus per cautelam discretionis: simplex, quia nullum lædere, imo prodesse desiderabat: rectus, quia se à nullo corrumpi permittebat. *Beda de temp. Salom. lib. 1.*

Simplicitas sine rectitudine dissoluta est, & stulta: rectitudo autem sine simplicitate austera nimium existit & dura, verum utraque virtus conjuncta perfectum reddit hominem. *Ibid.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Simplex perpetuo non facit ad ea, quæ nunquam simplicia sunt. *Plato de regno.*

Simplex primum, ad quod resolvuntur omnia, nunquam curet omni forma propria, per quam res existunt, alioquin non subsisteret, cum esset vacuum formis: sed cum aufertur una forma, succedit altera: quare recipiendo formam subinde à suo primo motore efficitur etiam ipsum. *Aristoteles Theologia lib. 4. c. 2.*

Simplex bifariam dicitur: unum quale subjectum primum primordium omnium corporum, susceptivum formarum, dimensionum trium, & quatuor qualitatum, & ex aliquibus non compositum, & ideo est simplex absolutè; alterum est simplex comparatu rerum ex eo compositarum, ut elementa. *Idem ibid. l. 12. c. 6.*

Simplex res nulla nobis occurrit, sed omnes mixtæ: nam nec colores à nobis percipiuntur, sed temperatura constans ex subjectis & lumine, nec odores, sed exhalationes ex corpore & aëre, nec sapores, sed id, quod conficitur è re gustabili, & humore salivario. *Philo de temulentia.*

Simplicitate nihil potest superius cogitari: hæc autem ipsa unitas: unitas igitur non solum est prima omnium, sed etiam est ipsa primitas, cujus ratione cætera sunt ubique priora, per hanc & ipsum ens prius est sequentibus, per unitatem conjugatam sibi, & ipso superiorem. *Ficin. in Plot. En. lib. 9. c. 1.*

Simplex natura esse debet supra rei compositæ multitudinem: ab uno numerus simplici composita omnis conflatur. *Idem in Plat. conviv. or. 6. cap. 15.*

Simplicitas suprema super æternitatem extat, à qua in divinis mentibus integra fit æternitas, & in animalibus rationibus æternitas tempori mixta, & in mundi sphæris sempiternitas temporalis, in his autem, quæ sphærarum motu virtuteque fiunt, quædam portio temporis. *Ficin. in Plat. Tim. c. 7.*

Simplex quod non est, non est primum, & quod primum non est; non est simplex. *Idem in Plot. En. 2. l. 9. c. 1.*

Simplicia & individua compositis & dividuis sunt priora. *Idem Theol. Plat. l. 1. c. 3.*

Simplicia cognoscuntur vel definitione, vel descriptione: non definitione Deus cognoscitur; quia nec genus, nec species, nec differentia est: non descriptione, quia nec affectiones, nec propriæ, nec communes sunt. *Iacob. Carpent. in Alcin. c. 9.*

Simplicia præcedunt naturam compositorum. *Simpl. in 1. de cœlo. text. 12. co. 11.*

Simplices motus sunt supplicium corporum, & quot simplices motus: tot simplicia corpora. *Idem 3. de cœlo, tex. 52. col. 47.*

Simplicia aut sunt elementa, aut elementorum retinent officium, & rationem: idcirco sua composita præcedunt. *Ioan. Gra. in 1. prio.*

Simplicis formosior intentio est illa, quæ significat hominem absolutum. *Aver. in 12. Metaph. text. ...col. 37.*

Simplex omne non est in materia. *Idem ibid. text. col. 49.*

Simplex dicitur duobus modis, quorum unum est, quod non est compositum ex multis partibus, tamen est compositum ex materia: & sic dicitur de quatuor corporibus, quod sunt simplicia. Aliud dicitur de eo, quod non est compositum ex materia & forma, quæ mutatur ad formam in potentia: & est corpus cœleste. Et præterea simplex dicitur, cujus definitio totius & partium est eadem, licet compositum sit ex quatuor elementis. *Aver. ex destruct. disp. 3.*

Simplex est, quod caret potentia, & quod caret potentia, simplex est. *Aver. in 8. Phys. text. 78.*

Simplex unum non habens aliud & aliud in potentia agendi, vel patiendi, est penitus impassibile: quia potentia activa & passiva sunt diversæ secundum principia. *Albert. Magn. in 9. Metaph. tract. 1. c. 2.*

Simplex in natura nihil est, nisi quod ad esse distinctum est, & determinatum. *Idem de prædicab.*

Simplex est id, quod caret parte essentiali, & secundum quantitatem. *In 1. Physic. c. 13.*

Simplex per decoctionem totum rarius efficitur. *Albert. Magn. in 2. Meteor. tract. 3. c. 26.*

Simplex per seipsum acceptum magis sentitur, & fortiori motu movet sensum, quam ipsum idem cum alio commistum: & simplex vocatur, quod est per modum habitus immistum, non autem per modum privationis & hoc fit, quia mista se invicem obscurant, dum miscentur. *Idem de sen. & sen. c. 3.*

Simplicia aut omnino intelliguntur, aut omnino ignorantur. *D. Th. 9. metaph. 11. text. 22.*

Simpliciora quæ sunt notiora naturæ, & priora cadunt in cognitionem nostram per posterius: & hinc est, quod prima principia, & Deum non diffinimus per posteriora. *In 10. Metaph. l. 4. text. 9.*

Simplicius quanto magis, aliquid est; tanto ex paucioribus constat. *Alex. de Alex. in 1. Metaph. text. 1.*

Sinceritas & simplicitas (tanta cæcitas homines occupavit) hoc quidem seculo ferè ignorantur in terris, atque adeò ridentur, sicuti rusticitati ac stoliditati affines; cùm tamen ferè sint aliud nihil nisi ipsa generositas, prorsus spectatu dignissimæ virtutes. Nempè hæ illæ sunt quæ mentem ab omni labe defœcatam, & in sua perfectione constitutam probant. Hinc manant in cogitationes, quas ut castitati mandent, pias. A cogitationibus transeunt ad gestus, quos reddunt ingenuos; postremò in verba, quæ ut sint syncera, ab his removent omnem ambiguitatem, & quicquid perplexum est & obscurum. Denique, fraude ac dolo longè ablegatis, omnes humanas actiones condecorant. Synceritatis & simplicitatis aperta & candida pectora bonitas eligit sibi domicilia, ut pura & purgata, ac prorsus se digna. Nec virtutibus tam lucidis unquam necesse est simulare aut dissimulare, fuisque moribus nubem obtendere, cùm nihil agant in occulto, ac non meridiana luce dignum. Hinc illud ipsarum eminens ac nobile decus, illi affine quod est prudentiæ congenitum; cùm ipsæ ea quæ sunt futuráve sunt candidè semper eloquantur. Ergo planè ignorant versutias, planè nesciunt artificium simulationis, nullo utuntur frontis integumento. Qua re mirificè gloriatur Achilles ille Euripidæus, cùm ait, se à sapientissimo Chirone edoctum dediciſſe mores simplices; nihil, scilicet, nec simulatum nec infucatum, non in rebus, non in verbis. Veritas enim scapham dicit. *Cur. Pasch. lib. virt. & vitiis, c. 10.*

¶ Exempla Biblica.

Simplicitatis *Exempla*: Abimelech, Gen. 20. v. 4. 5. Iacob. 25. v. 27. & 29. v. 25. 28. Populus, 2. Sam. 15. 12. David, 1. Reg. 9. 41. Par. 29. v. 23. Naaman, 2. Reg. 5. 23. Iob. 1. 1. & 31. v. 5. 6. Iudæi, 1. Macch. 2. v. 37. Daniel. v. 60. Gedolias, Ierem. 40. v. 16. Nathanael, Ioan. 1. v. 48. Fideles, Act. 2. v. 46. Paulus 2. Cor. 1. 12.

Vide Bonus, Pietas, Probitas.

Simulachrum.

¶ Loci Biblici.

Simulachrorum servitus, avaritia, Coloss. 3. v. 5. cultus eorum fugiendus, Act. 15. v. 20.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Mart. 8.

Qui finxit sacros auro vel marmore vultus,
Non facit ille Deos: qui colit, ille facit.

Stat. 2. Theb.

Nulla autem effigies, omni commissa metallo
Forma Dei, mentes habitare & pectora gaudet.

Ovid. 2. Pont. 8.

Felices illi, qui non simulachra, sed ipsos,
Quique Deum coram corpora vera vident.

Idem 1. Pont. 8.

Quos dedit ars, vultus effigiémque colo,
Sic homines novere Deos, quos arduus æther
Occulit, & colitur pro Iove forma Iovis.

Simulatio.

¶ Definitio et Etymolog.

Simulatio, Græc. ὑπόκρισις, εως, ἡ, & ὑποκριτὴς, οῦ, ὁ, simulator dicitur. Hebr. *Choneph*, Esa. 32. 6, à verbo *Chaneph*, Obnutus est, velatus fuit, nubilus & obscurus fuit, & simulatione est usus. Hypocrita, nebulo, malitiam cordis sui obnubit præ se ferendo speciem probitatis. *Chanuphah* etiam simulatio dicitur, Ierem. 23. 15. ab eodem verbo. Hinc νέφος nubes, νεφέλη, nebula, & Latin. nubo, obnubo. Nam ut cœli facies obnubilata nobis alia apparet; ita simulator varios vultus induit. Est autem simulatio, propriè mendacium, in signis factorum exteriorum, ideo semper est peccatum. Sed largè sumitur pro fictione. *Secund. 2. Th. secunda Sec. q. 111. art. 1.*

Simulo & dissimulo ita differunt: Simulamus enim esse ea, quæ non sunt, Dissimulamus ea non esse, quæ sunt. A simulo fit simultas, hoc est, odium, quod qui simultates exercent, inter se simulata loquuntur: vel dicitur a contrario, quia minimè sunt simul. Hinc simulto verbum, hoc est, simultatem exerceo, & odium. A simulo fit etiam simulachrum, quod sit ficta imago alicujus.

¶ LOCI BIBLICI.

Simulat David insaniam, 1. Sam. 21. 13.

Simulatio & hypocrisis cavenda, Eccl. 1. 36. Iob. 15. 34. Esa. 32. 6. Ier. 9. 6. 2. Marc. 6. 24. Matth. 23. 1. &c. abesse debet à Christianis, 1. Petr. 2, 1.

¶ APOPHTHEGMATA.

Charondas. Inter leges, quas tulit Catanensibus, hæc reperitur scitu digna: Vnusquisque civium se temperantem potiùs quàm sapientem videri studeat. Nam simulare sapientiam magnum est imperiti & vilis animi signum. Temperantiæ autem simulatio debet esse vera: neque ullus egregia facta simulet, quæ reipsa & mentis & actionum bonarum nihil habet. *Stob. ser.* 4.

Diogenes, cum in convivio placentem ederet, dicerétque convivarum quispiam: Quid comedis, Diogenes? Suspicans, Cynicum Philosophum nescire, quid esset placenta. Panem, inquit, benè pistum. Dissimulans se scire, quid esset aliis placenta. *Laert. lib. 6. c. 2.*

Polydorus. Quum in Messenensium regionem eduxisset copias Polydorus, roganti cuipiam? Num adversus fratres essent pugnaturi? Non, inquit, sed in eam agrorum partem proficiscimur, quæ nondum sortito divisa est. Elusit percuntatorem, dissimulans consilium suum. *Plut. in Lacon. Apoph.*

Demosthenes. Postquam Demosthenes metù Antipatri profugisset in Calauriam insulam, séque in Neptuni templo contineret, & Archias ex tragœdiarum histrione potens, illi blandis sermonibus persuadere conaretur, ut sese in Antipatri fidem committeret, non modo nihil passurum mali, verùm etiam amplissimis muneribus honorandum: In scena, inquit, mihi nunquam placuisti histrio, neque nunc persuadebis orator. At ubi commotus Archias minaretur, se detracturum illum è templo: Tandem, inquit, oracula Macedonica aperuisti, nam prius histrionum more simulabas. *Plut. Demosth.*

Metellus, cum Scipioni vivénti fuisset inimicus, mortem tamen illius graviter tulit, jussitque filiis, ut subeuntes pheretrum, funus Scipionis efferrent? addens, se Romanæ civitatis nomine gratiam habere diis, quod Scipio apud alios non esset natus. Sentiens, Romam non futuram fuisse incolumem, si talem ducem habuissent hostes. Simultatem oportet morte finire, amicitiam non item. *Plut. in Rom. apoph.*

Cic. L. Cotta Censore, qui vini avidissimus habebatur, quum Cicero consulatum petens sitisset, bibissetque septus undiquè amicis: Rectè, inquit, timetis, ne Censorem habeam infensum, quod aquam bibo. Simulavit Cicero se credere, ob id circumstare frequentes amicos, ne Censor videret illum bibentem aquam: Simile enim simili amicum. *Erasm. lib. 4. apoph.*

Domitius Afer, dum causam ageret, & is, qui diversam agebat partem, subinde repeteret, Celsinam hoc dicere: cum propè novisset fœminam præpotentem, simulans se credere Celsinam virum esse, rogavit, quis esset ille Celsina? Obiter notans ineptiam illorum, qui tantum authoritatis opum gratia tribuerent fœminæ, ut illa dicta toties citarent pro testimoniis. *Erasm. lib. 6. apophtheg.*

Iulius Cæsar, cum testis ad exaggerandum iniuriam diceret, fœmina sua à reo ferro petita. Quid enim faceret, inquit, cum tu galeam & loricam haberes? Non ignorabat, cur illam partem potissimum vulnerare voluisset: sed hoc dissimulato, iocari maluit. Galea & lorica omnia tegunt, præter fœminam. *Erasm. Roterod. l. 4. apoph.*

Anonymus. Tiberio Cæsari cunctanter & ægrè suscipienti delatum imperium quidam in os ausus est dicere: Cæteri quod pollicentur, tardè præstant: tu quod præstas, tardè polliceris. Notata est illius simulata cunctatio detractantis quod cupiebat. *Erasm. l. 6. apoph.*

Fridericus Imp. posteaquam senatores omnes in curiam vocasset, optavit, ut, antequam ingrederentur, duas res deponerent, & tum fieri posse, ut iudicio neminem fallerent. Percunctatus autem, quænam res illæ essent? Simulatio & dissimulatio, respondit. Nam quæ res est, qua homines decipiuntur magis, quam si aliud cogites, aliud dicas, *Æn. Sylv. de dictis Frider. Imp.*

Sigism. Imp. dixisse memoratur ignarum esse regnandi, qui simulare nesciret. Innuit autem, præcipuam principum virtutem esse clementiam, quæ docet, simulanda interdum esse ea, quæ non magni sunt momenti, commodi majoris gratia. *Æn. Sylv. lib. comment. in res gestas Alphonsi.*

Ramirus. Is Hispanorum rex mirè fuit probus, & in moribus simplex. Ob eam rem cum irrisui aulicis esset, & dicteriis identidem peteretur, ad extremum exarsit, & undecim viros nobiles ad se vocatos in Osca urbe gladio peti jussit, addito dicto; Nescit vulpecula cum quo ludat. Reipsa scilicet ostendit, periculosum valdè leonem vellicare. *Histor. Hispan.*

¶ SIMILITVDINES.

Roterod. Vt vitium quia pellucidum, nihil celat: Ita quidam nihil tegere, nihil dissimulare norunt: quicquid in animo est, id protinus omnibus palam est. *In simil.*

Scorpius venenum in cauda gerit, & obliquè ferit: Ita quidam in fine virus effundunt suum, & dissimulanter lædunt.

Argentum cum sit candidum, nigras tamen ducit lineas, ut stannum: ita quorundam alia species est, alia facta.

Carbunculi ignis nomen & speciem habent, cum ignem non sentiant; unde & Apyrustæ: Ita quidam pietatis opinionem & imaginem obtinent, cum à re sunt alieniissimi. *Plin. lib. 36. c. 5.*

¶ ADAGIA.

Salem & fabam, ἅλα καὶ κύαμον.

Subaudiendum, proposuerunt. *Dioginian. admonet dici solitum de his, qui fingerent se scire quippiam, quod nescirent.*

Multi Thyrsigeri, pauci Bacchi. πολλοὶ τοι ναρθηκοφέρο, παῦροι δέ τε βάκχοι.

Quo significatum est, compluribus mortalium adesse virtutis insignia, aut etiam famam, qui tamen vera virtute vacent.

Multi, qui boves stimulant, pauci aratores. πολλοὶ βοκέν, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες.

Multi præ se ferunt quod non sunt.

Non omnes qui habent citharam, sunt citharœdi. *Varro.*

Huic adscribendum videtur, quod lepide scripsit Seneca. Quendam personam malle, quam faciem. Faciem vocat, ubi quis talis videtur, qualis est: personam cum præ se fert aliquis, quod non est.

Alinus apud Cumanos. ὄνος παρὰ Κυμαίοις.

Comperit in eos qui cum sint inepti, ridiculique, tamen apud ignotos ipsa novitate habentur in pretio. Aut in eos quibus honos aliquis præter meritum additus à fortuna, rumorem & insolentiam, ita ut ferè fit, conciliat. Demosthenes. Τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῖς ἀνοήτοις γίνεται: *id est, Felicitas enim & rerum successus, qui contigerit immerenti stultis vesaniæ causam præbere solet.*

Flere ad novercæ tumulum. πρὸς μητρυιᾶς τάφον δακρύειν.

Est simulare gestu dolorem, quum re gaudeas.

Megarensium lachrymæ. Μεγαρέων δάκρυα.

Dicebantur vel ficta nec ex vero dolore profecta, vel adacta.

Alia Leucon, alia asinus illius portat.

Effertur apud quosdam ad hunc modum: Ἄλλα μὲν Δεύκων, ἄλλα ὄνος φέρει. *id est, Alia Leucon, alia Leuconis asinus portat. In eos dicebatur, quorum oratio dissentiret à facto.*

Paries dealbatus. τοῖχος κεκονιαμένος.

Paulus Apostol. in Actis, Ananiam sacerdotem fictum & fucatum, parietem dealbatum appellat. Christus sanctimonia simulatores, Sepulchra dealbata vocat.

Non omnibus dormio.

Non omnibus dormire dicuntur, qui non omnibus inserviunt, neque per omnia gerunt morem.

Effertur etiam. Non omnibus servio.

Lepus dormiens. λαγὼς καθεύδων.

Quadrabit in eum, qui quod non facit, id facere sese adsimulat, aut quod facit se facere dissimulat.

Mortuus jacet pedens. νεκρὸς κεῖται βαίων.

Dici solitum, si quando pauper dissimularet opulentiam.

Crocodili lachrymæ Κροκοδείλου δάκρυα.

De iis, qui sese simulant graviter angi incommodo cujusphiam, cui perniciem attulerint ipsi.

Benevolus trucidator. εὔνους σφάττων

Convenit in hos qui cum summam adferant perniciem, tamen benevolentiæ speciem admiscent.

Confine est illud quod alibi recensuimus: Intempestiva benevolentia nihil à simulatione differt.

Extra quærere sese. ἔξω βλέπειν

Persius Satyra 1.

Examenque improbum in illa
Castiges trutina, nec te quæsieris extra.

Hoc est Tuis te facultatibus metiaris, non populari opinione.

Tecum habita.

Æsophicus gracculus. Αἰσώπειος κολοιός

Dicitur, qui aliena sibi & usurpat, aliorúmq; bonis se venditat. Horat.

Moveat cornicula risum,
Furtivis nudata coloribus.

Aurum subæratum. ὑπόχαλκον χρυσίον,

Dicitur bono nequaquam syncerus, sed aliud præ se ferens, aliud intus occultans.

Diu dissimulatum aperientis.

In eum, qui quod dissimulavit, tandem irritatus eloquitur, non incongrue detorquebitur illud Homeri:

Ἀλλ' ὅτε δὴ ὄπατα μεγάλων ἐκ στήθεων εἵη,

Aſt ubi iam promit prægrandem è pectore vocem.

Scytha accisans asinum. Ἀκκίζεται Σκύθης τὸν ὄνον.

Adversum eos, qui verbis aversantur, quod rè cupiunt.

Mons cum monte non miscetur. ὄρος ὄρει οὐ μίγνυται.

In pariter elatos, inter quos nunquam convenit.

Accisare. Ἀκκίζεσθαι.

Scribunt, Accon mulierem fuisse quampiam notæ stultitiæ, quæ solita sit ad speculũ cum imagine sua, perinde atq; cũ alia muliere cõfabulari: ut hinc vulgo, quæ stultius aut ineptius aliquid diceretur, accisare diceretur.

Hæsitantia cantoris tussis. ἀπορίαι τινὲς ᾠδοῦ.

Dictum videtur, quoties non supperit, quod dicamus, idque velut aliud agentes dissimulamus.

Tussis pro crepitu. βὴξ ἀντὶ πορδῆς.

Dici solitum, quoties aliquis perplexus aliud pro alio simulat.

Cretensis mare. ὁ Κρῆς τὸν θάλασσαν. *Strabo.*

Subaudiendum, nescit, aut metuit. In eos, qui nescire fingerent, quod egregie callerent.

Connivere. συγκαθαμυκτᾶν.

Proverbiali metaphora connivere dicuntur: qui prudentes culpam quam intelligunt, indulgentia tamen ac studio dissimulant.

Simia fucata πίθηκος ἐμπεπαιδισμένος.

De de formianu fucata tamen, & meretricis culta lenociniis. Poteſt. &

ad rem accommodari, veluti si quis turpem causam orationis phaleris adornet, ut honesta videatur.

Simia barbata seu caudata.

Dici olitum de ridiculo.

Sileni Alcibiadis. Σειληοὶ Αλκιβιάδου.

Quo licebit uti vel de re quæ in speciem & prima (quod aiunt) fronte vilis ac ridicula videatur, tamen interius ac propius contemplanti sit admirabilis.

Esurienti vulpi somnus obrepet. πεινῶσαν ἀλώπεκα ὕπνος ἐπέρχεται. *Diogen.*

Vbi quis inopia sibi dormit. Neq; perperam dicetur & in illos, qui dissimulant, connivent; ad quadam, ut per occasionem aliquid cõmodi ferãt.

Audiens non audit.

Sunt quidam, qui, si quid parum placet, id scire dissimulant. Idem dissimulans audivisse.

Illo respiciens, sed hic remitte bona. ἐκεῖ βλέποσα, δεῦρο δ' ἀνεῖσα τἀγαθά. *Aristoph.*

Convenit cum aliud pro nobis ferimus, aliud facimus: aut cum aliis verbis ablandimur, in alios re beneficium conferimus.

Patrocli occasio. Πατροκλέους πρόφασις.

Diogen. ostendit, dici solere de iis, qui cum ob metum non ausint proprias deplorare calamitates, deflent eas sub pratextu luctus alieni.

Mellitus gladius.

In perniciosam adulationem dici solitum.

Altera manu fert lapidem, altera panem ostentat. *Plaut.*

Torquebitur in eos, qui coram blandiuntur, clam obtrectantes: palam amicos agunt, clanculum nocent: aut qui hic prosunt, illic ladunt. Simile huic est: altera manu scabit caput, altera malam ferit.

Charadrion imitans. Χαραδρὸν μιμούμενος. *Gregorius Theologus.*

Dici solitum de dissimulante, ac rem utilem occultante.

De rediviva cæritur majori obnoxius malo. ἀεὶ δ' ὑπαρνυχίας μέμφεται ὁ τῷ μείζονι ἔνοχος κακῷ.

Vbi quis pravo pudore, levissimis malis, quærit remedium, dissimulans maiora.

Simia in purpura. πίθηκος ἐν πορφύρᾳ.

Lepide transfertur in eos, qui barba pallioque simulat sanctimoniam.

Postico discedere. τὴν κερκίδα ἀποχώρειν.

Dicitur qui furtim abit, aliis sese subducens. In hos congruet quos pudet παλινῳδεῖν, sed dissimulanter transferunt in alienam sententiam.

Barba tenus sapientes.

Sic appellantur Philosophi & Sophista, ἐκ πώγωνος σοφοί, id est, Barba tenus sapientes. Rectè torquebitur in hos qui universam vitæ sanctimoniam non in animo, neque in moribus, sed in cultu constituunt.

¶ Exempla Profana.

M. Tullius Tusculanarum quæstionum quinto, scribit Epicurum tantummodo personam induisse Philosophi. *Erasmus in Adagiis.*

Vlysses, ne ad Trojanum bellum iret, bove & asina junctis terram proscindere, & sal serere cœpit, sed actum ejus Palamedes detexit. *Cic. 3. Offic.*

Meron Athenienſis Astronomus, cum infelicem eventum Siculæ expeditionis prævideret, mente se captum finxit, & domum incendit. Itaque insanus judicatus, liberè dimissus est. *Ælianus lib. 13.*

L. Iun. Brutus, simulata mentis impotentia, Tarquiniorum insidias evitavit. *Livius.*

Ramirus ex monacho quintus Arragoniæ Rex rumorem divulgavit, se campanam tuam magnam conflaturum, cujus sonus per totam Hispaniam audiretur. Excitos ea fama proceres, à quibus imperitiæ nomine contemnebatur, comprehendit, & interfecit. *Marcius lib. 8.*

Romanus scurra Cabba (sive Calba) invitavit ad cœnam Mecœnatem, Inde eum & uxorem suam cernens inter se annictantes leni capitis inclinatione dormire simulavit. Interea cum quidam ex servis foris arreperet ad mensam, ac vinum interciperet: suspiciens, nescis, infelix, inquit, soli me dormire Mecœnati? *Plut. serm. amatorio.*

Dionysius Syracusiorum tyrannus hospiti cuidam bono dedit talentum, prætextu, quod ab eo audisset insidiatorum quorundam indicia. Eo rumore absteriti fuere insidiatores, ne conceptam conjurationem perficerent. *Plut. in regum apoph.*

Vide Hypocrisis.

Simultas.

¶ Definitio et etymol.

Simultas, ut Festus scribit, odium est. Dicta ex contrario, quia minimè sunt simul, qui se invicem oderunt: & quia simulata loquuntur: potest & à Simulatione dicta videri. *Ioan. Tistin. comment. in orat. pro M. Cæl.* Græcè ἔχθρα, inimicitia latens. Hebr. *Ebah* inimicitia tum tecta, tum aperta; *Gen. 3. 16.* à verbo *Aiabh*, inimicatus est, inimicitias exercuit, infestavit.

¶ Apophthegmata.

Chilonis dicterium est: Sic ama, tanquam osurus: sic oderis, tanquam amaturus. Hoc dicto admonuit, nec simultates tam acriter exercendas, ut præcludatur omnis in gratiam reditus: nec amicis adeo fidendum, ut illis committas, quod si fiant inimici, possint te perdere. *Gell.*

Aristides è concione quadam, in qua frustra Themistocli obstiterat, discedens, clara voce testatus est, res Athenienſium incolumes esse non posse, nisi & ipsum & Themistoclem in barathrum conjicerent: prius habens, morte affici, quam ob duorum simultatem minus rectè consuli publicis commodis. *Plut. in Aristide.*

Cratides. Lysandro defuncto, cum de societate belli nata esset controversia, Agesilaus adiit. Lysandri domum, inquisiturus super hac re literas, quas Lysander apud se detinuerat. Reperit autem præterea librum à Lysandro conscriptũ de novando Reipub. statu, quod oporteret regnum ab Eurytionidis & Agide ablatum (nam ex his tantum familiis fas erat creare Reges) in commune ponere, ac Regem eligi ex optimis: quo videlicet hoc honoris decerneretur non his, qui genus duxissent ab Hercule, sed iis, qui tales essent virtute, qualis fuisset Hercules: quandoquidem virtute, non generis commendatione, & ille ad divinos honores subvectus est. Hanc orationem Agesilaus nitebatur apud cives evulgare, cupiens per eam ostendere, qualis civis clanculum fuisset Lysander, non sine calumnia eorum, qui Lysandro faverant. Sed ferunt, Cratidem, qui tum inter Ephoros prima tenebat veritum, ne lecta oratio persuaderet, revocasse ab eo consilio Agesilaum, ac dixisse: non solum non esse refodiendam Lysandrum, sed ipsam potiùs orationem cum illo defodiendam, quod callidè, & ad persuadendum accommodatè composita viderent. Hoc factum declarat Lysandri perversam ambitionem, qui nihil intentatum reliquerit ad regnum adipiscendum: sed idem arguit Agesilai moderationem, qui privatam simultatem posthabuit utilitati Reipublicæ. *Plut. in Lacon.*

Bibulus, cum Pompeio esset inimicus, prius tamen in senatu rogationem tulit, ut unicus consul Pompejus decerneretur: Aut enim (inquit) Respublica ab imminente procella per illum liberabitur, aut optimo parcendum erit. Egregius animus, qui privatam simultatem posthabuit Reipubl. commodis. *Erasm. Rot. lib. 6. apoph.*

¶ Similitudines.

Plut. Sicut is, qui Prometheum Thessalum cogitabat occidere, casu tuber ita percussit ac dissecuit, ut servaret hominem, ruptóque tubere periculo liberaret: Ita non raro fit, ut convitium per simultatem & odium impactum medeatur animi morbo, vel ignorato, vel neglecto. *De utilitate rapienda ab inimicis.*

Vt inveterata consuetudo, etiamsi lædat, tamen haud facilè propellitur: Ita simultas invidiam, zelotypia mali memoriam in animo relinquit. *In Moral.*

Inglans crepitu prænuntiat se frangi, ut fugerè liceat priusquam fiat ruina: Ita quidam non lædunt, nisi prius ostendant se infensos: alij prius læserunt quàm expostulent.

Vide Odium, Inimicitia.

Sitis.

¶ Definitio et etymolog.

Sitis, Græc. δίψα, ης, ἡ, & διψάω, sitio dicitur. Hebr. *Tsamah, Tsimeah, Tsimmaon*, à verbo *Tsamah*, sitivit, quod cognationem habet cum *Metsat*, & *Mitsah*, emulsit liquorem ad siccitatem, nam siccitas, vel locus aridus dicitur sitire. Hinc μάσσω, sicco, emulgeo, exhaurio. Est autem sitis appetitus frigidi & humidi. *secund. Arist. lib. 2. de anima.* Ponitur etiam pro nimia aviditate cujuscunque rei. Major famæ sitis est, quam virtutis. Hinc dicitur sitio verbum, & siticulosus, qui semper sitit, & sitibundus, hoc est, sitiens: & situla, vas ad hauriendam aquam, quod aquam sitiat.

¶ Loci Biblici.

Sitiens Christus potatur acero, Ioan. 19. v. 20. sitienti Davidi potus affertur, 2. Sam. 17. v. 27. sitientes vitam æternam, Ioan. 7. v. 37. Sitis inobedientibus, Deut. 28. v. 48.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 6. Met.

Haustus aqua mihi nectar erit, vitámque fatebor.
Accepisse, simul vitam dederitis in undu:

Ibidem.

Non ego nostros
Abluere hic artus, lassatáque membra parabam,
Sed relevare sitim: caret os humore loquentis,
Et fauces arcent, vixque est via vocis in illis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sitim ex calescente corpore nasci certum est. *Arist. probl. sect. 27. n. 30.*

Sitiunt, qui timent, quia eos pulso sanguine siccitas tenet. *Arist. probl. sect. 27. n. 3.*

Sitim cur minus quam famem tolerare possumus? vel quia sitis est magis anxia, vel quia calor, quo vivimus, humidũ magis quam siccum desiderat: vel quia sitis est libido potionis, & cibi, fames unius tantum: vel quia siti magis contristamur, quam fame. *Probl. sect. 28. n. 5.*

Sitiunt vehementer hi, quorum venter inferiorem fluxionem exercet, quoniam humoribus deorsum collapsis stomachus resiccatur: sitis enim non nisi per siccitatem oriri, solet. *Alexander Aphr. probl. 2. n. 100.*

Sitis magis angit quam fames. *D. Th. in 2. de cœlo. lib. 22. text. 80.*

Sitis est appetitus humidi naturalis. *Pet. de Alver. de iuvent. & senect. vit. & mort. respi. lib. 5.*

Sitis calidi potus, aut frigidi, aut multi, aut pauci est, aut etiam in summa qualis cujusdam potionis. *Plut. de Repub. dial. 4.*

Siti, si calliditas quædam adfuerit, frigidi cupiditatem insuper adduxerit, si vero frigiditas calidi, si ob multitudinis præsentia multa sitis fuerit, multi cupiditatem inducet, si vero pauca, pauci. *Idem ibid.*

Sitis

Sitis est amplioris cujusdam cupiditas in anima. *ibid.*

Stire nunquam est alterius cupiditas, quam ejus, cujus à natura est, ipsum potus, & ipsum esurire cibi. *Plato de Rep. dial. 4.*

Sitis non est nec multi, nec pauci, nec boni, nec mali, neque in summa qualis cujusdam est, sed ipsius potus solum natura sitis est. *idem ibid.*

Sitientis anima in quantum sitit, non aliud quid vult quam bibere, & hoc appetit, & ad hoc festinat. *ibid.*

Sitis naturalis liquorem appetit, priusquam sensu sentire nos agnoscimus, sed postquam agnovimus, tursus appetimus: appetitus, qui sensum sequitur, imaginarius est, & à substantia nostra remotior, antecedens vero substantiæ intimus, ideo quum liquorem gustu consequimur: consequentis propriæ, sed antecedentis appetitus virtute complectimur, & in substantiam nostram perfectè transferimus. *Ficin. Plat. Theol. l. 10. cap. 3.*

¶ Exempla Biblica.

Sitis *Exempla:* Agar & ejus filius, Gen. 21. v. 14. 15. Israëlitæ, Exod. 17. v. 1. 2. Nehe. 9. v. 20. Num. 20. v. 2. Sisara, Iud. 15. v. 18. Exercitus Regum Israëlis & Iuda, & Eodem, 2. Reg. 3. versic. 9. Bethuliani, Iudith. 7. v. 13. 14. Iudæi, Esa. 5. v. 13. lactentes parvuli, Thre. 4. v. 4. Christus, Ps. 69. v. 22. Io. 19. v. 28. Apostoli, 1. Cor. 4. v. 11. Paulus, 2. Cor. 11. v. 29.

Consule sequentem tit. de Sobrietate.

Sobrietas.

¶ Definitio et etymolog.

Sobrietas, Græc. σωφροσύνη, ης, ἡ, σώφρων, ονος, ὁ, sobrius dicitur. Sobrietas propriè est circa potum inebriativum: largè verò est circa omnem materiam. *sec. B. Thom. secund. Secund. q. 143. c. princ.*

Sobrius est, qui in cibo & potu temperans est, quasi sine ebrietate. Sobrietatis nomine etiam Temperantia significantur.

¶ Loci Biblici.

Sobrietas commendatur, Luc. 21. 34. Rom. 13. 14. 1. Thess. 5. 6. 1. Tim. 3. 2. 2. Tim. 4. 5. Tit. 1. 8. & 2. v. 1. 3. 5. 12. Sobrietas animi commendatur, Rom. 12. 3. 2. Cor. 5. 13. 1. Thess. 5. v. 6. 8. 1. Petr. 1. 13. & 4. 9. & 5. 8. ad sobrietatem sapiendum, Rom. 12. 3. Sobrius, temperans, qui suis affectibus imperat, tum ebrio speciatim, tum intemperanti generatim oppositus. 2. Cor. 5. 13. 1. Thess. 5. 6. 1. Tim. 3. 2. 11. Tit. 1. 8. & 2. 2. 5. 6. 1. Petr. 1. 13. & 5. 8.

¶ Sententiæ Patrvm.

Sobrietas est mentis & sensus, membrorum omnium, corporisque tutela, castitatis pudicitiæque munimentum, pudori proxima, amicitiæ pacisque serva, honestatique semper conjuncta, criminúmque & vitiorum omnium profuga. *Aug.*

Sobrietas est recti judicij tenax, memoriæ recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, studiorum & artium bonarum disciplina, pariter & magistra ingeniorum, & capiendorum pedissequa, bonæ famæ semper avida, salubria atque utilia creans, virtutis singulare auxilium, cuncta cum ratione disponens, in congregatione honestorum se semper ingerens. *ibid.*

Sobrietas temeritatem fugit, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtemperat, superbiam detestatur, domum, familiamque cum moderatione gubernat, fidem sibi committentibus servat. *Idem.*

Sobrietatis perseverantia inæstimabilis est animi fortitudo, omnes eam virtutes, & omnes laudum tituli concupiscunt: quia sine ipsa ornari aut placere non possunt. *idem.*

Sobrietas omnium virtutum mater est, sic è contrario ebrietas omnium vitiorum origo. *Orig. Hom. 87.*

Sobrietas felix, satietas salutaris, quæ quanto copiosius sumitur, tanto magis sobrietatem mentibus donare dignatur. *Cas. sup. Psal. 59.*

Si quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ affluentiam petas, paucis minimisque natura contenta est, cuius satietatem si superfluis velis urgere, aut iniucundum, quod infuderis fiet, aut noxium. *Bern. de consider.*

¶ Poetarvm Dicta.

Horat. 2. serm. 2.

Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque secum
Adferat, in primis valeas bene: nam varia res,
Vt noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi cederit.

Ibid.

Vides ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum,
Hesternis vitiis animum quoque prægravat una,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.

Lucan. lib. 4.

Discite quem parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat: non erigit agros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro murrhaque bibunt, sed gurgite puro
Vita redit, satis est populis fluuiusque Cereque.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Hanc sanam ac salubrem formam vitæ tenere, ut corpori tantum indulgeatis, quantum bonæ valetudini satis est. Cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis frigus arceat, domus munimentum sit adversus infesta corporis, hanc utrum sospes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scitote tam bene hominem culmo quam auro regi. Cogitate nihil præter animum esse mirabile, cui magno nihil magnum est *Sen. epist. 5.*

Sine fastidio implendus est ventet. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat perditurus quicquid acceperit? *Epist. 21.*

Sobrietas virtus est appetentis, per quam pravæ voluptates non appetuntur quidem. *Arist. de virtut. & vit. divis.*

Sobrietas est affectus moderationis contra incentiva crapulæ, & diluvium ebrietatis. *Cic. de Offic.*

Sobrietas & animabus utilissima est ac etiam corporibus. *Philo. de verbis, Resipuit Noë.*

Sobrietas est cibi & vini optima moderatrix, qua qui caret, omnes alienæ virtutes obscurantur. *Fr. Patr. de reg. l. 6. c. 26.*

Sobrietas & continentia est Dei cultus. *Aug. Steuch. de pere. phil. l. 10. cap. 79.*

Voluptatem, libidinem, impudicitiam, gulam, ebrietatem, fœditates dictu pudendas is unus feliciter vitat qui sibi perpetuam sobrietatem indicit. Etsi enim temperantiæ, continentiæ, abstinentiæ, moderationis, frugalitatis unum sub pluribus nominibus nomen est, quod sobrietatē complecti videri potest, tamen hujus quoque virtutis ut est propria, appellatio, ita peculiaris quædam vis sive potentia est, quæ compescit impudicitiam, libidinem, voluptatem illicitam, gulam, ebrietatem, fœdissima flagitia. Ac proinde sine hujus virtutis ope nullus homini ad cæteras aditus pater. Sobrietas est scientia utendi cibo & potu, naturæ necessitatibus obsequens & in his mediis semper honestatis retinens. Sobrietas id solū stomacho indulget quod esuries, sitisque postulat. Est veluti securis quæ rescindit illa omnia in quibus palatum gustusve lasciviunt. Ergo hæc virtus in quotidiano vitæ usu præcipuè versatur. Supervacua & redundantia à se amovet, benè eligit, cautè vitat, prudenter utitur iis quæ sunt ad manum, quæ facultas præter ea quæ mensæ apponuntur, extenditur ad illa omnia quibus fides fieri potest quàm sit homini salutare illud acumen quod diximus esse judicij proprium; ergo sobrietas omnia humanæ majestatis opprobria ab homine summovet, iis cōtenta quæ ejus prærogativam asserūt. Hujus unius videtur singulare munus esse, intelligere quid cuique non solum in victu, sed & in vita sit satis. Potissimum tamen versatur circa victum: ut enim victus sit altor humani generis, certè hæc est ejus norma, ratio, dispensatio cibi potusque, modum hæc una omni ætati, omni hominum sorti præscribit. Quantùm edacitas & bibacitas mentem oblimant, tantum hæc virtus eam defœcat ac vegetat, usque eò ut mens sobria de nulla re depravatè censeat. Illis præcipuè manus injicit inhonestis hominibus, qui in hoc tantum videntur nati, ut pecudum vitam agant. Sobrius ergo estis, qui cibo & potu utitur ad præscriptum eius necessitatis quæ vitæ adjuncta est. Huic necessitati sobrietas comitem addit honestatem. Hæc honestas consistit in ea mediocritate quæ nec ullo laborat fastidio nimietatis, nec item suum genio defraudat eo demenso, quod victui natura necessarium fecit. Hanc honestatem sive decus planè ignorat is, cui gula & abdomen sunt numina. Quomodo & is qui vix audet delinquere salem, sed suæ naturæ est inimicus. Sobrius in primis utitur naturali, eoque omnium præstantissimo condimento, quæ est esuries. Deinde nequaquam avariter, sed liberaliter naturæ satisfacit: Nimia & supervacua exturbat, ut solus sit necessariis & honestis locus. Tenuem & sani moris victum anteponit copioso & luxurioso, intelligit homini cibū & potum esse indulta, ut humanæ imbecillitatis fulcra non ut sint suæ dehonestamenta. Nunquam sobrius id totum sibi licere putat quod licet. Huic licentiæ demit potius quàm addit. Hoc potissimum cavet, ne ulla unquam satietate capiatur, è qua est fastidium, & utrinque teterrima vitia. Vt Socrates pleraque sapienter monuit hoc præcipuè, his alimentis esse abstinēdum, quæ ab ingenio gulæ ultra esuriem compescendam, & sitim extinguendam reperta sunt quæque non modo non extingunt, sed producunt appetentiam. Certè corpori non necessarium cibū indere eæ naturæ vim facere, & ab omni honestate longo intervallo discidere. Cæterum ut id quod in cibo & potu est, sobrietas aversatur, ita horum operosam & artificem confusionē, quicquid hic est variatum & multiforme, ut naturæ injuriam & valetudinis perniciem, ac sicuti ipsam morborum insanabilium scaturiginem, execratur. Non alias escas admittit quàm simplices, parabiles, obvias. Et in his nullam voluptatem quærit, sed eorum usu naturale desiderium finit. Extra hunc terminum nihil ad se cibum, nihil potum pertinere putat. Id, quicquid est, non naturæ alimentum, sed helluationi pabulum ducit. Probe intelligit stomachum, qui in ventrem imperium exercet, non esse molestum creditorem, sed ita moratum & naturæ obedientem, ut paruo esse contentus, paruo absolui possit. Non solùm ridet, sed odit & detestatur illos præposteros & flagitiosos homines qui in abdomine saginādo, potius quam in animo excolendo sunt occupati. Qui quàm sint ab omni ratione aversi, ipse venter documento est. Is enim circumplectitur gyros & mæandros, plurimas, inquam, flexiones intestinorum, quas ideò natura tales fecit, ut divitiùs retineātur, ne illico alimēta inde exeant & affluant: sitque necesse ea idemtidem illo immittere. Sed longiuscula mora validius juvant. Porrò in morem jam diu perductum est, non solùm ut bis die edatur, sed pluries. Vt hæc quoque vocatur cōsuetudo, sed pessima, quam scilicet induxit otium, gula, luxus. At homo sobrius se unum consulit, non ullos mores, ullamve consuetudinem, & quicquid pugnat contra eas, quas dixi, honestatem, & necessitatem. Continentia duce intelligit quantum distent naturæ alimenta à vitiorum irritamentis. Sacra mensæ ita veretur, ut ea violare, id sibi nefas esse putet. Si sæpius edere, sæpius bibere à necessitate adigitur, hinc coram Deo submissius agit, & in hominum conspectu circumspectius. Id

potissimum cavet;ne sub velamento necessitatis irrepat voluptas.Corpori quædam subtrahit,ut pluribus locupletet animum.Sibi frequêtius jejunia indicit quam conviviis interest. Salutari quodam igne abstinêtiæ ventris aruinam décoquit,ut mentem locupleret.Hinc virtutem nõ minus quàm corpus sobrius alit.Humana tantum membra nutrimentis sustentat, ne animæ domicilium, sicuti putre ædificium, corruat. Non hominem mensæ, sed hanc homini datam intelligit. Atque adeò non nescit sic dici mensam, quod ibi omnia par est esse mensa, hoc est, non acervatim congesta, sed mensura æquata, ut sibi inde quisque definitè quod satis est sumat; eo quod nimium est, abstineat,scitè ut quicquid oppositum est frugaliter stomacho divisum,non eum plus æquo oneret, sed erga seipsum,& erga omnia membra sit justus & æqualis.Hæc mensæ partitio,hoc est ciborum potusque distributio, quantùm priscis sæculis viguerit, docet locus Homeri,ubi legatis Agamemnoni Patroclus panem,Achilles carnes distribuit.Alcionous Phæacas alloquens convivium vocat ἴσιον, æquale,propter hanc scilicet partitionem sive distributionem,quæ fiebat priusquam convivæ introirent.Et hi,scilicet erant cibi solidiores.Nam bellariis quibus posteriores mensæ insequentibus ætatibus onerari cœptæ,nomen fuit ἐπιφορήμασι,cujusmodi fuerũt nuces,amygdalæ táliaque.Hac scientia temperanter utendi cibis quandoque ipsi summi loci homines conspicui fuerunt, & inde universorũ admirationem sunt consequuti eo majorem, quò omnium deliciarum licentia penes ipsos est. Enimuero nescio quid suscipiendum est eum cui adest rerum omnium copia,in perpetua paupertatis meditatione versari,atque intra tenuem victum, & contemptissimas escas appetitus suos coërcere. Cyrus ille senior cum ad hospitem delatus interrogaretur, quid sibi in mensa apponi juberet,solum inquit,panem. Me enim prope profluentem cœnaturum spero. Certè Persis tanta erat in illo nasturtio, quo vescebantur voluptas,quanta fuit Cybaritis in mensis luxuriosissimis, secundum panem Augustus esitasse dicitur,& piscículos minutos,& caseum bubulum, tum ficus aridas biferas. Discant ergo illi, quorum sunt maximæ opes,non semper suæ mensæ regio more cupedias apponere,sed imitatione summorum hominum,nõnunquam cibos simplices & vulgares,sæpe frigidos & repositos,sæpe exiguam portionem pullis, eámque in castris, vel ipsi gregario militi,in urbe aut in agris cuilibet plebeio & rustico satis esse possit.Hæ,scilicet,esurienti sunt voluptates, hæ deliciæ. Hinc quoque & valetudini & virium integritati, hinc vitæ diuturnitati planissimè consuluitur. Nec tamen cuiquam nos quidem mœstam cibi potusque abstinentiam suademus, aut etiam versutam insidiosamque,& alienis commodis,saluti imminentem, ministram vitiorum & criminum,cujusmodi est illa quæ fuit exprobrata Cæsari, quem M. Cato verè dixit,ex omnibus ad evertendam Remp. sobrium accessisse. Idipsum potuit exprobrari Commodo illi sacerrimo, qui inter tot tantaque vitia fuit vigilans & sobrius. Hic ipse, ubicunque esset,panem sibi Roma afferri jubebat,ut jam diuturniorem factum parcius ederet. Diligenter videndum, ne specie sobrietatis quisquam delabatur ad indignas hominis dignitate sordes, turpisque avaritiæ quisquilias. Victus ita sit sobrius,ut eâdem sit benignus. Nulla sit sobrietati cum sordibus affinitas. Interdum quoque animus curis fatigatus ad hilaritatem revocetur, benignioribus & jucundioribus invitationibus hilarentur convivia,alacri illo vigore,quem vinum modestè sumptum suppeditat, homo erigatur, dummodo id moderate fiat, nec sæpius quàm cuique necesse est. Hoc exemplo Solon, Arcesilaus, Cato, alij non pauci vino atque epulis ita indulserunt, ut nullam ex eo pravam consuetudinem traxisse memorentur. *Paschalius lib.de virtut. & vitiis, cap. 69.*

¶ Apophthegmata.

Musonius Delicatulos picam expertis mulieribus non dissimiles esse aiebat. Nam & ipsi, inquit, velut illæ familiarissimos cibos fastidiunt, ore ventriculi corrupto. Itaque ut ferrum inutile acie nova semper eget, similiter & illorum stomachi inter edendum acui nunquam non postulant,sive mero,sive aceto,sive acerbo aliquo condimento. *l.de alimen.apud Stob.*

Anonymus. Lacon quidam conspiciens quendam pretiosam aviculam sibi appositam præ fastidio renuere : at mihi, dixit, etiam vultur & hirrus sapiunt. *Stob.ser.13.*

Zeno Citycus ne per morbum quidem cibo magis delicioso uti voluit. Igitur medico columbinum pullum consulente ipse consilij impatiens, non secus quam mancipium nomine Manem,si ægrotaret,curari se jussit.Si enim, inquit, absque sumptuosis alimentis recuperare sanitatem servus potest, quid idem mihi futurum prohibet ? *Laërt.*

Archidamus. Quodam Archidamo pollicente vinum suave : Quorsum,inquit,opus ? quandoquidem & plus absumetur:& quæ fortes decent viros,ea reddet inutiliora. O vere masculum animum, & omnium deliciorum contemptorem. *Plut. in Lacon.*

Demades, prandens apud Phocionem,cum apparatum admodum tenuem videret : Demiror,inquit, ô Phocion,te Remp.administrare, cum possis ad istum prandere modum.Bis errans:& quod lucri tantùm causa putaret adeundam Remp. & quod luxum probaret in eo, cui maximè conveniebat sobrietas : Sed Demades alios è suis moribus æstimabat : Erat enim & pecuniarum avidus,& luxui deditus. *Eras.l.6.apoph.*

Leotychidas,percontanti cuidam, quamobrem Spartiatæ parcissime biberent ? Ne,inquit Leotychidas,pro nobis alij,sed nos potius pro aliis consultemus. Salsissime notans vinosos non esse ad consultandum idoneos,at salubrium consiliorum parens est sobrietas. *Plut.*

Cyrus maior,cum ad hospitem divertisset,rogareturque,quid sibi cœnæ vellet apponi?respondit:Panem,,tantùm, & sperare se prope fluêtem aquæ rivulum cœnaturum. Hic suos etiam monere solebat, ut aquam bibere consuescerent, & fierent Hydropotæ,quod vinum omnibus bonis rebus inimicaretur. *Xen.*

Romulus legitur vini fuisse parcissimus. Is ad cœnam vocatus, cum ibi minimum bibisset, eo quod postridie negotium haberet, dicunt illi familiares : Si ad istum modum bibant omnes homines, vinum esse vilius, ille respondit: imo verò carius, si quantum quisque volet, bibat: nam ego bibi,quantum volui. *Eras.l.6.apoph.*

Epaminondas. Legati venerunt à Persarum Rege,ferentes aurum,animo corrumpendi muneribus Epaminondam : Invitati sunt igitur ad prandium ab ipso:intelligebat enim,qua gratia appulissent : jussit verò à prandio,ut causam adventus explicarent.Appósita est mensa vilis, bibebant vinum acidum,neque habebant quod ad hæc dicerent.Tum ille subridens:Abite inquit,& Domino vestro prandia narrate,ut intelligat, iis me contentum non facile ad prodítionem allici posse. *Æmil.Probus. Stob.ser.5.Idem de Xenocrate Alexandri Macedonis quinquaginta auri talenta recusante refertur.*

Piscenius Niger, militibus vinum ab eo petentibus : nilum habetis, inquit,& vinum quæritis?Docuit autem,vinolentiam militibus ceu pestem fugiendam esse, quitum demum ad res gerendas prompti sunt, cum ratio mero non pervertitur. *Bruson. Spartian.*

Idem. Romanis à Saracenis victis,discentibusque,Vinum non accepimus,pugnare non possumus : Idem inquit:Erubescite, nam qui nos vincunt,nil aliud quam bibunt. *Spart.*

Fridericus Imp. studiosissimus temperantiæ ac sobrietatis cultor fuisse dicitur. Is cum audisset, Leonoram uxorem (quæ paterna in domo nunquam vinum gustaverat)facile filios pariturã,si in Germania,tam frigida regione,vinum biberet:dixisse fertur, malle se sterilem uxorem habere, quam vinosam. Non ignoravit autem Imperator fortissimus, quam multa vinolentiam mala comitentur, & tum præsertim, quum fœmineum genus nimio vino obruitur. *Æneas Sylu. l.2. comment. de reb.gest.Alph.*

Alphonsus, cum interrogaretur, cur vini expers viveret,aut vino dilutissimo contentus sitim expleret, contra omnium Regum & aulicorum morem,respondit, Vino sapientiam obscurari, ideoque non decere regem,ut hoc immodica compotatione in animo extinguat, sine quo imperatoris ac regis nomen rite tueri non possit. *Panor.lib.2.de reb.gest. Alphon.*

Idem Interrogatus,quid sibi vellet, quod vinum aqua dilueret ? Ne ebrius fiam, respondit : non enim ignoro,quantum vini intemperantia Alexandri Macedonum Regis gloriæ obfuerit. *Pan.l.2.de dictis,& factis Alphon.Regis.*

Idem, ab amico etiam percontatus,Cur adeo ebrietatis vitium damnaret ? Ideo,inquit,quia furorem & libidinem ebrietatis filios esse haud ignoro. *Pan.l.2.*

¶ Exempla Biblica.

Sobrietatis & abstinentiæ exempla:Moyses,Exod.24.v.18.uxor Manoah.Iudic.3.4.Israëlitæ,20.ver.26.1.Sam.4.ver.10. & 7.v.6.& 14. ver. 26.Nehem.9.ver.1.Dan.1.versic.8.& 9.ver.3.David.2.Samuel.23.v.17. Achab.1.Regum,21.versic.27.Rechabitæ, Ierem.35.versic.6.14.Ezech. 4.versic.9.Daniel,Dan.1.ver.8.& 9.ver.3.& 10.ver.3. Esdras, 1. Esdr. 8. vers.21.Nehemias,Nehem.1.v.4. Iosaphat, 2.Paral. 20. ver. 3. Iechonias & populus,Baruc.1.versic.5.Ioannes Baptista, Matth.3.versic.4. & 11.18.Anna Prophetissa,Luc.2.ver.27. Apostoli, Luc. 16. ver.7. & 24. ver.42.Ioan.21.ver.13.Iesus-Christus,Matth.4.ver.2. Luc.4.ver.2. Paulus & Barnabas, Actor.14.ver.23.

¶ Hieroglyphica.

Virum perpetuo sitientem per *Orygis animalis* effigiem significabant veteres:quin & remedia sitientibus ex eo comparabant liquore quodam in ejus corpore haustus saluberrimi reperto. *Pier.Val.l.10.p.90.F.*

Neque desuit, qui *Amethystum* pro *Sobrietate*, poni dicant : quod ejusmodi lapidem contra ebrietatem stare compertum est. Non enim vino tentari potest,qui eum gestat:in quo præter nomen, quod ejus est significationis,nihil certi habeo:plerisque tamen,qualecunque sit commentum,placet. *Idem l.42.pagina 404.*

Vide Ebrietas, Temperantia.

Societas.

¶ Definitio et etymolog.

Societas, Græcè, ἑταιρία, ας, ἡ, & ἑταῖρος, ου, ὁ, socius dicitur Societas Heb.*Cheber.Chebrah, & Cabhereth*, à verbo *Chibbar*, consociatus est,in 2.coniugat.in 1. *Chabbar*,propriè dicitur de consociatione parium,quæ sunt eiusdem speciei & conditionis,ut quando milites militibus coniunguntur,aut cortinæ cortinis copulantur. Est autem societas duorum pluriumve coniunctio contracta, ob commodiorem usum,& uberiorem quæstum.

Societas est adunatio hominum ad aliquid perficiendum, ideo multiplicatur in se. *Illud ex B. Thom. opusculo contra religionis impugnatores c.5. col.3. fin.*

Socius propriè dicitur, qui in re seria ac laboriosa alicuius pars est, unde socij populi Romani dicebantur, ita cum his fœdere coniuncti,ut pacis & belli participes essent. Dicitur autem socius,quod secet & dividat laborem alterius,vel quod eum in re laboriosa sequatur.

Socius, comes,& sodalis ita differunt, quod comes est,qui cum alio simul it,& tanquam ducem sequitur,sodales in rebus levioribus, & fere in conviviis:dicunturque sodales, quasi simul edales,sicut comites quasi simul

simul euntes. Vel sodales; quasi simul in mensa sedeant: vel quod inter se suadeant, quod commodum est.

¶ Loci Biblici.

Societas bona consectanda, mala fugienda, Gen. 19. 15. Lev. 7. 19. Num. 16. 25. & 25. 4. Ios. 23. 12. 2. Sam. 22. 27. 2. Paral. 19. 2. Iob. 31. 1. Psal. 26. v. 4. 8. & 37. 1. Psal. 18. v. 26. 27. Prov. 1. v. 10. 15. & 4. 14. & 6. 25. & 13. 20. & 22. v. 5. 24. & 24. 1. & 29. v. 27. Ier. 16. 8. Eccl. 6. 35. & 8. v. 1. 18. & 9. 11. & 12. 10. & 13. v. 1. 20. Tob. 1. 5. Matth. 7. 15. Act. 19. 9. 2. Corinth. 6. 14. Ephes. 5. 1. 2. Tim. 4. 14. Apoc. 18. 4. societatis commoda, Eccl. 4. v. 9. societatis spiritualis, quam pij cum Deo habent. 1. Cor. 6. v. 17. 1. Ioan. 1. 6. societatis bonæ fructus, Gen. 18. 32. & 10. v. 30. & 35. 3. & 39. 5. Iud. 5. 15. 2. Reg. 3. v. 14. 15. Dan. 2. v. 17. 18. Act. 2. 1. v. 44. & 9. 26. & 26. v. 24.

Sententiæ Biblicæ.

Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater. *Pro.* 18.

Melius est duos esse quam unum: Habent enim emolumentum suæ societatis, si unus ceciderit, ab alio fulcietur. *Eccl.* 4.

Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea: & qui communicaverit superbo, induet superbiam; pondus super se tollit, qui honestiori se communicat & ditiori te ne socius fueris. *Eccl.* 12.

Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. 2. *Cor.* 1.

Patrvm Sententiæ.

Societas nullo modo fit major accedente sive permanente consorte possessionis bonitatis, imo possessionem bonitatis quanto latius, tanto concordius individua sociorum possideat charitas. Non habebit denique istam possessionem, qui eam noluerit habere communem, & tanto eam reperiet ampliorem, quanto amplius sibi potuerit amare consortem. *Aug. de Civ. Dei.*

Non turbatur navis, quæ Petrum habebat, sed turbatur illa, quæ Iudam habebat, & si multa illorum discipulorum merita naufragabant: tamen adhuc perfidia proditoris agitabatur, in utraque Petrus; sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur perfidum, caveamus proditorem, ne per unum plurimi fluctuemus. *Ambr. super Luc. lib.* 4.

Voluit Christus deseri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi: ut cum sis desertus à socio, proditus ab ipso, moderate feras tuum errasse judicium, periisse beneficium. *Ibid. l.* 5.

Tolerandi ubique sunt proximi: quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet. Vnum vero est, potentia qua vitari societas malorum debeat, ne, si fortasse corrigi non valent, ad imitationem trahant, & cum ipsi sua malitia non mutantur, eos qui sibi conjuncti fuerint, pervertant. *Greg. in hom.* 9. *super Ezechiel.*

Bonus sic malo connectitur, ut aut pares reddantur, aut cito ab invicem separentur. Amicitiæ enim pares aut quærunt aut faciunt. *Chrys. super Matth.*

Rerum natura sic est, ut quoties bonus malo conjungitur, non ex bono malus melioretur, sed ex malo bonus contaminetur: diversitas enim rerum nunquam potest habere concordiam, & multos sollicitat societas nefanda. *Ibid.*

Vitiosus conscientias vitiosorum non refugit, & ubi omnes sordent, unus minimè fortè sentitur. *Bern. lib. de consideratione.*

Ante ignem consistens, etiamsi ferreus sis, aliquando dissolveris, proximus periculo diu tutus non erit. Per assiduitatem citat peccat homo. Sæpè familiaritas implicavit, sæpè occasionem peccandi dedit, sæpè quod voluntas non potuit, assiduitas superavit. *Isid. de soliloquior.*

Melius est habere malorum odium, quam consortium. Sicut bona multa habet communis vita sanctorum, sic plurima mala societas affert malorum. *Ibid.*

Amabilis socius omnibus est officiosus, & nulli onerosus, quia devotus ad Deum, benignus ad proximum, sobrius ad mundum, Domini servus, proximi socius, mundi dominus, superiora habet ad gaudium, æqualia ad consortium, interiora ad servitium. *Hugo lib.* 3. *de anima.*

Ipsi quoque homini duplices manus, socias aures, oculos geminos Divina tribuerunt, ut robustius perageretur officium, quod duorum fuerat societate complendum. *Cassiodorus lib.* 2. *Epistol.*

Melior est societas simplicis inter sapientes nutriti, quam prudentis cum peccatoribus educati. Dulcior est sapientis aspera vita inter sapientes quam dulcis inter insipientes. *Petrus Chrysost.*

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Humanitas vetat superbum esse apud socios, vetat avarum verbis, rebus, affectibus, communem se facilémque omnibus præstat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum ideo maximè, quod alicujus bonum futurum esse amat. *Sen. epist.* 11.

Omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior est quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate conjuncti. *Ibid.*

Nulla res magis animos inhonestos, & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum virorum conversatio. Paulatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter aspici, frequenter audiri. *Ibid.*

Convictor delicatus paulatim enervat & emollit: necesse est, aut imiteris, aut oderis: utrumque autem devitandum est, ne aut similis malis fias, quia multi sunt: ne vel inimicus multis, quia dissimiles sunt. Cum his conversare, qui te meliorem facturi sunt, illos admitte, quos tu potes facere meliores. *Ibid.*

Nullius rei sine socio iucunda est possessio. Non magis utilitati est ager cum redditibus amplis, quam vicinus æqualis cum moribus bonis: si tibi ergo singulos falsi libra sermonis, at te blandum pueri, comem juvenes, gravem senes metiantur. *Ibid.*

Ante circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. *Ibid.*

Comes facundus in via pro vehiculo est. *In Prov.*

Socij putandi sunt, quos inter res communicata est. *Cic. Act. in Ver.*

In rebus minimis socium fallere turpissimum est, propterea quod auxilium sibi se putat adjunxisse, qui cum altero rem communicarit. *Pro Rosc. Amer.*

Nemo ferè credit, nisi ei, quem fidelem putat: Perditissimi est igitur hominis, & amicitiam dissolvere, & fallere eum qui læsus non esset, nisi credidisset. *Ibid.*

Literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium proferre, palámque recitare, nihil est aliud, quam tollere è vita vitæ societatem, tollere amicorum colloquia absentium: multa enim joca esse solent in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur: & multa seria, neque tamen ullo modo divulganda. *Phil.* 2.

Æque perfidiosum ac nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit, & socium fallere, qui se in negotio conjunxit. *Pro Rosc. Amer.*

Necesse est, qui socium fama & fortunis spoliare conatus est, vanum se & perfidiosum & impium esse fateatur. *Pro Quint.*

Tecti ad alios esse possumus: socium vero cavere qui possumus; quem etiam si metuimus; jus officij lædimus. Vnde majores eum qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. *Pro Rosc. Amer.*

Nihil præter laudem bonis atque innocentibus ex sociis reportandum est. 3. *de legib.*

Sunt societates omnes quædam velut partes civilis societatis. Conveniunt enim homines emolumenti alicujus causa, & ut aliquid suppeditent, quod ad vitæ usum cultúmque pertinet. Societatem autem civilem jam ab initio utilitas, & concinit, & continet. *Arist. l.* 8. *Eth. c.* 9.

Homo aptus est ad cœtus societatémque natura. *l.* 1. *Eth. c.* 7.

Nonnullæ societates voluptatis causa constitui solent, ut eorum qui choros ducunt. *l.* 8. *Ethic. c.* 9.

Sodalitates omnibus placet utiles esse bene constitutis civitatibus. *l.* 7. *de repub. c.* 10.

Omnem civitatem societate quadam contineri videmus: omnémque societatem utilitatis alicujus causa constituram. *Lib.* 1. *de Repub. c.* 1.

Cum omnes societates bonum quoddam, tum vel maximè ea, quæ principatum tenet, cæteráque omnes continet: qualis est civitas civilisque societas, luminum bonum investigant. *Ibid.*

Si quis est, qui congressus & societates hominum ferre non possit, aut nullo egeat, quod seipso contentus sit: is profecto in parte civitatis non est habendus. Ita vel bellua, vel Deus putandus est. *lib.* 1. *de Repub. cap.* 1.

Nobis quidem insitus est à natura societatis & communionis appetitus, quam qui primus instituit, is optimè de genere hominum meritus est. *Ibid.*

¶ Exempla Biblica.

Societatis bonorum & ejus fructus Exempla: Si decem justi inventi fuissent in quinque peccatricibus civitatibus, pepercisset Deus universis, propter illos, Genes. 18. 32. Laban cum Iacobo, Genes. 30. vers. 30. Dei cum Iacobo, 35. versic. 2. 3. Iosephi cum Putiphare, 39. 5. Israëlitarum cum Deo, Ios. 42. 31. Ducum Issachar cum Debora, Iud. 5. 15. Saulis cum Samuele & Prophetis. 1. Samuel. 19. vers. 20. 21. &c. Eliæi cum Iosaphato, propter quem impetravit aquas dum exercitui, in quo erant alij duo reges, 2. Regu. 3. vers. 14. 17. Tobiæ cum timentibus Deum cum quibus conversabatur & convivabatur, Tob. 2. versic. 1. 2. Sarræ Raguelis filiæ, cum honestis conversantis, 3. 16. Propter Danielem bene fit Magis, &c. Dan. 2. vers. 24. 25. propter Iudæos & Schythopolitanis, 2. Macch. 12. vers. 30. 31. Spiritus sancti cum fidelibus, Actor. 2. vers. 3. &c. Pauli cum Apostolis. 9. 6. navigantibus cum Paulo bene est propter Paulum, 27. 24. Societatis malæ fructus, Genes. 4. 8. & 11. 31. & 15. 7. & 19. 4. Num. 16. 28. & 33. 55. Ios. 7. 1. Iudic. 1. 28. & 2. versic. 1. 2. 3. 2. Samuel. 13. versic. 3. 5 & 15. 13. & 21. 11. Reg. 22. 32. 2. Paralip. 19. 2. & 25. 7. Iob. 30. 29. Psal. 120. 5. Esa. 6. 5. & 7. 2. Ezech. 2. 6. Lucæ 13. 12. Actor. 2. 40. & 13. 8. & 14. vers. 18. 19. Phil. 2. 15. Societatis malæ fructuum exempla: Cain, Abel, Gen. 4. v. 8. Thare, Abraham, Chaldæi, 11. 31. & 15. 7. Sodomitæ, Loth, 19. 4. Ismaël, Isaac, 21. 5. Esau, Iacob: Iacob non voluit una progredi cum fratre suo Esau. 33. v. 12. Israëlitæ, Dathan, &c. Num. 16. 24. &c. Israëlitæ, Chananæi, 33. v. 51. 52. propter Achan Israëlitæ percutiuntur, Ios. 7. 5. Amnon à Ionadab amico suo corrumpitur, 2. Sam. 13. v. 1. 4. 5. Iosaphath reprehenditur à Prophera ob societatem cum Ochosia initam, 2. Par. 30. 37. Iob. 30. 29. Psal. 120. 5. Esa. 6. 5. Ezech. 2. 6. Secus natus non fuit inter Christi fideles: donec ejectus fuit ex Pharisæorum synagoga, Ioan. 9. 34. jubemur etiam nos servare à generatione mala. Actor. 2. 40. Phil. 2. 15. societatem habere cum Deo, 1. Ioan. 1. 3.

¶ Profana Exempla.

Ex quo Romani in regni societatem & in civitatem Italos vocarunt, decretum est & Gallis Cisalpinis, & Venetis idem hominis impartile, universosque Italos Romanos vocare. *Strabo. l.* 5. *geographiæ.*

Didas & Garapommon Ægyptij pugiles deprehensi sunt de una & eadem palma inter se pacta, & pecunia soluta Iovis simulachra erexisse. *Paus. lib.* 5.

¶ Hieroglyphicvm.

Licet in *duabus consertis manib.* fidei fœderúmque hieroglyphicum locupletius habeatur: nō est tamē illud dissimulandū, quod de *pollicibus* est à Cornelio Tacito traditum: morem quippe fuisse regibus quorundam Barbarorum: quoties in Societatem coirent, applicare dexteras, pollicésque inter se vinciri, nodóque constringere: & ubi mox sanguis in artus extremos perveniisset, levi vulnere cruorem eliciebant, atque invicem lambebant: idque fœdus arcanum, quasi mutuo cruore sacratum haberi solitum. *Pier. Val. lib.* 36. *pag* 341.

Vide Fœdus.

Socordia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SOcordia, vel secordia, q. d. sine corde, ignavia, inertia, segnities, stultitia, incogitantia, stupor, Græc. ἀναισθησία, ab Hebræis variè designatur & perstringitur, præsertim in *Proverb. Salomonis.*

¶ LOCI BIBLICI.

Socordia excutienda, Gen.42.v.1.2.Exod.12.11.& 18.18.12.Lev.19.13.& 20.v.4.5.Num.23.24.Deut.4.9.& 31.v.6.7. Ios.18.3. Iud.7.3.1.Sa.7.3.1.Reg.18.21.2.Reg.4. v.28.29. & 12.7.2. Par.19.11.& 29.11.Nehe.4.v.14.19.20.21.Ps.95.2.Prov.1.24.& 4.28. & 6.v.3.4.5.6.& 8.17. & 10.27.& 13.4.& 18.9.& 19.v.15.24.& 20.v.4.13. & 21.25. & 22.13.& 24.v.30.31.32.33.34.& 16.v.13.14.15.& 27.23.& 31.15. Ezec.3.19.Ro.8.v.12.13.& 11.20.& 12.8.1.Cor.10.12. & 16.13.2. Cor.7. v.1.11. Gal.6.5. Eph.6.v.10.12.13.Phil.2.v.12.& 13.& 3.10.1.Th.5.v.3.6.8.10. 1.Tim.4.15.& 5.6.2.Tim.1.v.6.14.& 2.1.& 4.1.Hebr.2.1.& 3.v.12.13.& 4.1.& 9.10.11.& 6.v.3.7.12.& 12.12.& 13.22. Iac.1.19. & 3.17.& 4.13. 1.Petr.2.11.& 3.5.& 5.v.2.7.2.Pet.1.v.5.13.& 3.v.1.2.10.13.1.Io.5.v.4.15.Iudæ.v.5.Apoc.3.3.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Nullus socors in celebrem virum evadit. *Euripides.*
Socordia nemo immortalis factus. *Sal. in Iug.*
In suo quidem negotio hebetior est quam in alieno, *Curtius l.7*
Socors pectus est,quod nullis precibus excitatur. *In hist. Sax.*
Secundæ res socordiam inducunt. *Liv.l.2.*

Vide Pigritiæ, Otium.

Sodomia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SOdomia est turpitudo in masculum facta, *ut hab. 32. quæst.7. can. Vsus.*

Sodomia,id est,coitus masculorum, est species luxuriæ contra naturam. *ex B.Tnom.secund. Secund.q.142.a.4.*

Sodomia & idololatria simul inceperunt,& simul creverunt. *Secund. eund.4.sent.d.1.q.2.n.4.*

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, uterque operatus est nefas,morte moriantur, sit sanguis eorum super eos. *Levit.*30.

Neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt. 1.*Cor.*6.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Adulterij malum vincit fornicationem, vincitur autem ab incestu: pejus est enim cum matre quam cum aliena uxore concumbere: sed omnium horum est pessimum, quod contra naturam fit, ut si vir membro mulieris non ad hoc concesso voluerit uti:usus enim naturalis si ultra modum probabitur,in uxore quidem veniale peccatum est,in meretrice damnabile.Sed istud, quod contra naturam est,execrabiliter fit in meretrice,sed execrabilis in uxore.Tantum enim valet ordinatio Creatoris,& ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum concessis, cum modus exceditur,longè tolerabilius sit,quam in eis,quæ concessa non sunt, vel unus,vel rarus excessus. *Aug. lib. de Adulterinis coniug. & hab.32.q.8. can.Adulterij.*

Vsus naturalis & licitus est, sicut in conjugio: & illicitus, sicut in adulterio:contra naturam vero semper illicitus,& proculdubio flagitiosior atque turpior. Quem sanctus Apostolus,& in masculis & in fœminis arguebat, damnabiliores volens intelligi, quam si in usu naturali vel adulterando,vel fornicando peccarent. *Idem contra Iovinian. lib.1. & hab.ibid. can.Vsus.*

Flagitia, quæ sunt contrà naturam, ubique & semper repudianda atque punienda sunt,qualia Sodomitarum fuerunt: quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur: quæ non sic fecit homines, ut se illo uterentur modo. Violatur quippe ipsa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cujus ipse author est,libidinis perversitate polluitur. *Idem confess.l.3.& hab. ibid. can.Flagitia.*

Offerebat S.Loth.filiarum pudorem. Nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat,tamen minus erat secundum naturam coire,quam adversus naturam delinquere:præferebat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam,& apud barbaras gentes inviolabilem. *Amb.lib.de Patriarch.& habetur 32.q.7.can.offerebat.*

Quid potest sanctum esse iis, qui ætatem imbecillam, & præsidio indigentē,libidini suæ depopulandam,fœdandámque substraverint? Non potest hæc res pro magnitudine sceleris, enarrari. Nihil amplius istos appellare possum,quam impios & parricidas,quibus non sufficiat sexus à Deo datus,nisi & suum profane ac petulanter illudant.Hæc tamen inter illos levia,& quasi honesta sunt. Quid dicam de iis,qui abominandam non libidinem, sed insaniam potius exercent? Piget dicere. Sed quid his fortè credamus, quos non piget facere? & tamen dicendum est,quia fit.De illis loquor, quorum deterrima libido & execrabilis furor ne capiti quidem parcit. Quibus hoc verbis, aut qua indignatione tantum nefas persequar? Vincit officium linguæ, sceleris magnitudo. Quum igitur libido hæc edat opera,& hæc facinora designet,animandi adversus eam virtute maxima sumus. Quisquis affectus illos frænare non potest,cohibeat eos intra præscriptum legitimi thori,& illud, quod avide expetit,assequatur, & tamen in peccatum non incidat. *Lactant. Firm. l.6.c.13.de vero cultu.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Ovid.1. de Arte amandi.

Odi concubitus, qui non utrinque resolvunt,
Hoc est, cur pueri tangar amore minus.

Tibullus.

O fuge te tenera puerorum credere turbæ.
Nam causam iniusti semper amoris habent.

Vide Adulterium, Fornicatio, Scortatio, Amor Venereus.

Solemnitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SOlemnitas,Græc.ἑορτὴ,ῆς,ἡ, dici potest. Dicitúrque solenne, quod est, id quod omnibus annis præstari debet, à solus & annus, hoc est,anniversarium. Quare solennes ceremonias dicimus,quæ sunt anniversario sacrificio religiosæ: tempore sacra solemnia, quæ in certis & statutis temporibus fiunt.

¶ LOCI BIBLICI.

Solemnitates Hebræorum præcipuè tres, Exod.23.v.14.17. Lev.23.1. &c.Deut.16.1.&c.solemnitas Azymorum,Exod.23.15.& 34.18,Lev.23.v.5.6.Num.28.17. Deut.16.v.1.2.5. solennitas Expiationum,Lev.16.30. & 23.27.Num.29.v.7.8.solennitas Hebdomadarum,Exod.24.22.solennitas Messis seu Pentecostes, Exod.23.16.& 32.22. Num.28.26. Lev.23. vers.15.16. Deut.16.vers.9.10. Ioan.5.1. Act.2.1. & 20.16.1.Cor.16.8. solennitas Primitiarum,Lev.23.10.solennitas Epularum, Esth.9.18.solennitas Tabernaculorū,Exod.23.16.Lev.23.v.39.41.Nu.22.12. Deut. 16.13.& 31.10.2.Esth.3.v.4. Nehe.8.18.2.Macch.1.9.& 10.v.6. Ioan.3. v.4.solennitas turbarum.Lev.23.24.Num.29.v.1.2.Paral.5.3.solennitas Neomeniæ. Num.28.11.1. Sam.26.5.Ezech.45.18.solennitatum seu festorum violatio quare graviter puniatur,Num.15.32.In solennitate diei festi quare non captus Christus, Matt,26.5.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Si quæras,cur Christianus non observat otium sabbathi,eum Dominus non venerit solvere legem, sed adimplere? Respondeo: Istud non observat Christianus,quia quod ea figura profitebatur, jam ipse implevit.In isto habemus Sabbathū,qui dicit:Venite ad me omnes,qui laboratis,& invenietis requiem animabus vestris. *Aug. contra Faust.l.5.*

Sacrum Sabbathum est antiquis patribus præceptum,quod nos Christiani spiritualiter observamus quum ab omni servili opere, id est, ab omni peccato abstinemus, & habemus quietem in corde, & spiritualem tranquillitatem. *Idem sup.Ioan. ser.20.*

Toties dies natalitios sanctorum celebramus,quoties virtutes eorum recolimus,quibus claruerunt in terris,ut ad gloriam illius,à quo totum habuimus, referamus. *Aug.in quodam ser.*

Melius faceret Iudæus in agro suo aliquod utile,quam in theatro seditiosus existeret; & melius fœminæ eorum die Sabbathi lanam nerent,quam tota die in neomeniis suis impudice saltarent. *In l.de decem chordis.*

Dominico die à labore terreno cessandum est, atque omnimode orationibus insistendum,ut si quid negligentiæ per sex dies agitur,per diem resurrectionis dominicæ precibus expietur. *Greg. in Regist.*

Quid prodest interesse festis hominum, si contingat deesse festis angelorum? *Hom.33.in Evang.*

Si desinas ab omnibus secularibus operibus,& nihil mundanum geras,sed spiritualibus operibus vaces,ad Ecclesiam convenias,lectionibus divinis autem præbeas, de cœlestibus cogites,de futura spe solicitudinem geras,venturum judicium præ oculis,habeas,non respicias ad præsentia & visibilia, sed ad invisibilia & futura:hæc est observatio sabbathi Christiano. *Orig. super Exod. hom.69.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Virg. Georg. lib.1.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
Fas & iura sinunt: rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantúmque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidémque revertens
Incusum, aut atrâ massam picis urbe reportat.

Ovid. de Pont.lib.2. Eleg.1.

Dij quoque ut is cunctis hilari pietate colantur,
Tristitiæ poni per sua festa iubent.

Tibull.lib.2. Eleg.1.

Luce sacra requiescat humus, requiescat arator,
Et grave suspenso vomere cesset opus.
Solvite vincla iugis: nunc ad præsepia debent.
Plena coronato stare boves capite.
Omnia sint operata à Deo, non audeat ulla
Lanificam pensis imposuisse manum.
Vos quoque abesse procul iubeo, discedite ab aris,
Queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis: pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

¶ PHILO

¶ Philosophica Sententia.

Scevola consultus, quid feriis agi liceret? respondit: quod prætermissum noceret. Quapropter si hos in specum decidisset, cumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse; nec ille, qui trabem tecti factam fulciendo ab imminenti vindicavit ruina. Vnde & Maro olim disciplinarum peritus, sciens levari ovem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiavit tunc ovem per ferias licere mersare, si hoc remedij causa fieret:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Adiiciendo enim salubri, ostendit avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum. Vnde si per sacra solemnia salubri fluvio mersare oves fas & jura permittunt, si vivos deducere religio nulla prohibet; cur non religionis honor putetur, sacris dicare diebus sacrum studium litterarum? *Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16.*

Vide Festum.

Solertia.

¶ Definitio et Etymol.

Solertia, Græcè πανουργία, ας, ἡ, πανοῦργος, ος, ὁ, solers dicitur. Est autem solertia, subtilitas quædam in non perspecto tempore inveniendi medij *secund. Arist.* vel est habitus ex repentino inveniens, quod convenit, *secund. B. Thom. 3. sent. dist. 33. quæst. 3. art. 3.*

Solertia est quædam subtilis, & facilis, & prompta conjecturatio medij propter quod aliquid venit, & hoc quando non habet magnum tempus ad perspiciendum & deliberandum. *secund. B. Tho. super Post. lect. 4. circa fin.*

¶ Poetarvm Dicta.

Claud. 3. rapt.

Provocet ut segnes animos, rerumque remotas
Ingeniosa vias paulatim exploret egestas,
Vtque artes pariat solertia, nutriat usus.

Manil. 1.

Omnia conando docilis solertia vincit,
Nec prius imposuit rebus finemque, manúmque,
Quam cœlum ascendit ratio, cepitque profundis
Naturam rerum causis, vidítque quod usquam est.

Plaut. Rud.

Opera haud sui parcus mea, nimis homo.
Nihil est, qui piger est nimisque id genus odi ego male.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Solertia est perspicacitas quædam, per quam cujusque rei medium & causa nobis statim occurrit. Veluti, si quis videns semper lucidam partem lunæ ad solem esse conversam, continuo excogitaret, cur ita sit: nempe quod luna solis lumine illustratur. *Arist. l. 1. de demonstr. c. 27. T. 74.*

Solertia est quædam bona conjectatio in non perspecto tempore medij. *Arist. post. l. 1. c. 27. T. 44.*

Solers videns causas medias cognoscit extremas. *ibid.*

Solertia est quædam conjectatio bona. *Lib. 6. Eth. c. 9.*

Solertia est subtilitas quædam medij inveniendi parva deliberatione. *Alb. Magn. in Post.*

Solertia est bona dispositio velociter inveniendi causas multas. *In 3. de anima. cap. 12. tract. 2.*

Solertia est artificiosa quædam disceptatio, quæ fit majoris vilitatis gratia. *Franc. Patr. de regn. l. 6. c. 16.*

Curæ adjungimus solertiam, quam quidam inter animi facultates potius collocant quàm inter virtutes. Nos hic eam inter virtutes confidentem aspicimus. Quippe è virtutibus aliæ spectantur in moribus, aliæ in aliqua ingenij facultate videntur esse collocatæ. De hoc genere solertia est. In quibusdam, fateor, animalibus est nescio quid simile solertiæ. Atque adeò nullum prorsus est, quod non ad ea sit solers, quorum ope vitam propagare ac tueri potest. Cervus attritu cornuum è suis cubilibus elicit serpentes, ut ea esca sibi alvus eliquetur. Verùm & huic animali & cæteris omnibus hæc sunt ad valetudinem corporis, non ad virtutem animi. Vni homini solertia est ad virtutem. Neque ulla virtus degit sine hac. Solertia est vegeta illa vis animi, quæ rem certissimis argumentis compertam, ut est, advertit, statimque & oculo eam & acu figit. Solers is est qui hoc tanto acumine præditus est, sic dictus, quasi totus ars. Nam osce solum signat totum. Hinc sollicuria. id est, omnis rei curiosa. Et solemne dicunt id quod est anniversarium, & omnibus annis fieri solitum. Proinde solers dicitur is, qui in omni re est cautus, nec ulla stulta credulitate dicitur; qui quicquid tenet, id est ejusmodi, ut eo nihil quidem possit esse exploratius. Qua tanta dote quisquis abutitur, is vulgò est malè solers, ac sæpè suo, sæpè reipublicæ detrimento nimium videbis, nimium sciens. Quæ est conditio illorum qui miseriis præfulciuntur. *Grande*, ait Poëta Ovidius, *doloris Ingenium est, miserisque venit solertia rebus.*

¶ Apophthegmata.

Alphonsus rex. Cum essent apud Alphonsum Aragonium, qui causam bestiarum contra homines defenderent, & modo turturis castitatem, modo cornicis (quæ mortuo compare novem hominum ætates vidua perdurat) modo formicarum providentiam, modo canum sagacitatem, modo ciconiarum pietatem, modo aptum regum observantiam, & id genus multa pro animalibus (è Plinio, Plutarcho, Æliano & aliis petita afferrent in medium; Alphonsus, sive, inquit, in brutis inclinatione naturæ, sive Dei dono datum sit certe non alia de causa concessum esse existimo, quam ut homines turpiter nequiterque viventes erubescant à brutis, & à rationis expertibus superari. *Panor. lib. 3. de reb. gest. Alphonsi.*

Antisthenes. Adolescentes Socratem videre cupientes, philosophorum omnium sapientissimum, duxit ad Anyti domum dicens, illum Socrate multo esse sapientiorem, ut qui Socratem accusasset. Et hoc dicto revocatum est civibus extincti Socratis desiderium, & Anytum expulerunt, *Laert. lib. 6. cap. 1.*

Agesilaus, Lacedæmoniorum Rex, in comporatione quadam sortibus ex more convivij dux factus, cum percontaretur à pincerna, quantum unicuique vini apponere deberet? Si multum, inquit, vini paratum est, dato cuique, quantum postulat; sin parum, cunctis divido æquis portionibus. Et hac solertia mire prospexit, ne vel parata vini copia deesset, quibus largior placeret potatio; vel ad bibendum urgerentur, quibus grata esset sobrietas. *Plut. in Lacon.*

Agis primus vicerat Argivos prælio, qui post redintegratis viribus rursum ferociores illi occurrebant. Agis autem videns, multos è sociis turbari: Sitis, inquit, bono animo, viri, cum enim nos, qui vicimus, trepidamus, quid facere censetis eos qui à nobis victi sunt? Ea solertia addidit animum suis. *Plut. in Lacon.*

Cum inter Aristippum & Æschinem incidisset simultas, quidam autem diceret: Vbi nunc illa vestra amicitia? Dormit, inquit, sed eam excitabo. Itaque simultatem Aristippus commoda liberaque appellatione facile sustulit. Ne silentio malum, ut solet, increscesceret, ultro adiit Æschinem: Num, inquit, quamprimum redibimus in gratiam, ac nugari desinemus? an potius expectabimus, ut scurris inter pocula de nobis loquendi materiam præbeamus? Cui cum Æschines respondit, se lubenti animo rediturum in gratiam: Memento igitur, inquit Aristippus, quod cum essem natu major, prior ad te venerim. Tum Æschines: Ne tu profecto vir me longe melior es. Siquidem à me simultatis, abs te sarciendæ gratiæ fuit initium. Hoc pacto redintegrata est inter illos amicitia. *Laert. l. 2.*

Aristides. Cum inter Aristidem & Themistoclem magna esset simultas, tamen legati simul missi, ut Reipublicæ negotia expedirent; Vis inquit Themistocles, ut in his montibus inimicitias relinquamus? Nam si videbitur, cum reversi fuerimus, illas resumemus. Docuit vir prudentissimus, omnem simultatem deponendam esse.

Brasidas, quum murem in caricis comprehendisset, morsus ab eo dimisit captum, moxque ad eos, qui aderant: ut nullum, inquit, est animal tam minutum, quin servari possit modo ausit ulcisci invadentes. Et hoc dicto fortis & animosus dux suis animum contra hostes addidit. *Plut. in Lacon.*

Pisistratus. cum multi ab eo defecissent, qui Pylen occuparant, venit ad illos, stragulas in sarcinam colligatas ipse portans. Cæterum illis, quid sibi vellet, percontantibus: Vt, inquit, si persuasero, reducam vos: si non persuasero, maneam vobiscum. *Eras. l. 5. apoph.*

Vide Diligentia, Labor, Ingenium.

Solicitudo.

¶ Definitio et Etymolog.

Solicitudo, Græcè ἀκρίβεια, ας ἡ, & ἀκριβὴς, ὴς, ὲς, ὁ, ἡ, diligens dicitur. Est autem solicitudo ægritudo animi cum cogitatione. *sec. Cic. l. 4. Tusc. 9.*

Solicitudo est rationabile studium, adhibitum ad aliquid consequendum, quod majus est, ubi est timor: minus est, ubi est securitas. *Ex B. Thom. sec. Secund. q. 55. a. 6. cap. 2.*

Solicitudo temporalium futurorum est irrationabile studium, quo quæruntur futura tanquam fines, & ultra necessitatem præsentis vitæ, de qua Christus. *Matth. 16.* Nolite soliciti esse in crastinum.

Solicitudo temporalium tripliciter est illicita: Primo, cum temporalia quærimus tanquam finem. Secundo, cum in eis procurandis adeo superfluum adhibetur studium, ut homo retrahatur à spiritualibus, quibus principaliter inservire debet. Tertio, cum faciendo quis quod debet, timet, ne sibi necessaria desint. De qua Christus *Matth. 6.* Nolite soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut bibemus, &c. *Ex B. Thom. sec. Secund. q. 55. a. 6.*

Solicitudo venit à solicito verbo, quod dicitur à solo & cito, quasi solo cito, hoc est, loco dimoveo. Est enim solum, quicquid alicui rei subjacet. *Virgil.* navium solum dixit esse mare, cum dixerit, *Subtrahiturque solum.*

¶ Loci Biblici.

Solicitudo nimia, Exod. 34. 21. Lev. 25. 20. Deut. 8. 3. Iob. 7. 16. Psal. 55. 23. & 14. v. 15. 16. Prov. 10. 3. & 13. 25. Matth. 6. 25. & 10. v. 9, 23. & 13. 22. & 16. 7. Luc. 8. 14. & 12. 22. & 84. 18. & 21. 34. 1. Cor. 7. 32. Phil. 4. 6. Hebr. 13. 5. 1. Petr. 5. 7. Solicitudo diffidentiæ conjuncta damnatur, cum scilicet homo sine fide & spe auxilij divini animo angitur de futuris mentis, cum privatis tum publicis, Matt. 6. v. 25. 31. 14. & 13. 21. Marc. 4. 19. Luc. 8. 14. & 12. v. 11. 22. Phil. 4. 6. 1. Tim. 6. 8. 1. Petr. 5. 7. Ps. 55. 23. hæc Græcis μέριμνα dicitur.

Solicitudo vocationis, Græcis σπουδὴ dicta, præcipiunt, cum scilicet quis

quis eventa quælibet Deo commendat,interim tamen labores sibi mandatos suo loco & tempore pro sua vocatione sedulo urget,Rom.11.12. Solicitudo Pauli pro Ecclesia,2.Cor.7.12.

Solicitus Deus pro Abrahamo, Genes. 12. 17. soliciti simus servare unitatem spiritus vinculo pacis, Ephes.4.3.

¶ Sententiæ Patrvm.

Amant perversi homines pro hujus mundi gloria tribulationes,cunctisque pro ea sudoribus libenter serviunt , & gravium laborum jugo devotissimè colla submittunt,quod bene sub Ephraim specie,Oseæ prophetante, describitur, qui ait Ephraim vitula docta, diligens trituram. Vitula enim trituræ laboribus assueta, relaxata, plerunque ad eundem laboris visum etiam non compulsa revertitur.Ita pravorum mens hujus mundi servitio dedita , & rerum temporalium fatigationibus assueta? etiamsi sibi libere vacare licear, subesse tamen terrenis sudoribus festinat.*Greg.in Moralib.*

Cessationem Dominus à mundi laboribus imperat? sanctæ quietis dulcedinem persuadet , tamen vesana iniquorum mens plus se assequi aspera carnaliter, quam tenere blanda spiritualiter gaudet : Plus acerbitate fatigationis,quàm quiete dulcedinis pascitur. *ibid.*

Quid per porros & cæpas exprimitur,quæ plerunque qui comedunt, lachrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis, quæ à dilectoribus suis,etsi non sine luctu agatur,tamen cum lachrymis agitur?Manna sibi deferentes cum peponibus ac carnibus porros cæpasque quæsierunt, quia videlicet perversæ mentes dulcia per gratiam quietis dona despiciunt, & pro carnalibus voluptatibus laboriosa hujus mundi itinera etiam lachrymis plena concupiscunt,contemnunt habere, ubi spiritualiter gaudeant,& desideranter apperant,ubi carnaliter gemant. *ibid.*

Plus in hoc mundo honor quam despectio occupat & magis prosperitatis sublimitas quam necessitatis adversitas gravat. Mens dum pro blanda occupatione premitur,libens ad exteriora derivatur. *ibid.*

Qui rebus temporalibus occupantur,tunc bene exteriora disponunt, cum solicite ad interiora refugiunt , cum nequaquam perturbationum strepitus diligunt , sed apud semetipsos intus in tranquillitatis sinu requiescunt. *ibid.*

Nonnunquam qui quietus alicujus esse meriti creditur , positus in qualibet actione dividitur. *ibid.*

Sæpe qui contemplari Deum quieti poterant , occupationibus pressi ceciderunt : & sæpe,qui occupati bene usibus humanis viverent,gladio suæ quietis extincti sunt. Nonnulli hominum ita otiosæ mentis sunt, ut si eos labor occupationis excipiat , in ipsa operis incohatione succumbant. *ibid.*

In istis visibilibus , quæ intuemur , cor nostrum extra se spargitur, & quicquid de se intrinsecus agatur,obliviscitur, dum extrinsecus occupatur. *ibid.*

Occupatio secularium dignitatum tantò facilioribus vitiis premitur, quanto majoribus curis gravatur. *ibid.*

Sæpe misericors Deus,quos suos tenerè diligit,eos solicite ab exterioribus actionibus custodit. Nam & plerunque paterfamilias ad eum laborem servos dirigit,à quo subtiles filios suspendit. *ibid.*

Præoccupatum quippe secularibus desideriis animum delectatio sancta declinat,nec misceri poterunt vana veris,æterna caducis,spiritualia corporalibus,summa imis:ut pariter sapiat,quæ sursum sunt, & quæ super terram. *Bern.in quodam serm.*

Cor meum, quando futurum non curat gaudium, implicatur amore terrestrium : cumque illis involuitur,vanitas recipit,curiositas deducit, voluptas inficit,cupiditas afficit,luxuria inquinat,torquet invidia,cruciat tristitia, turbat iracundia, sicque miser casibus, vitiis omnibus, & quasi per multa mens dispergitur, quærit, nec invenit, ubi requiescere possit. *ibid.*

Nequaquam ulterioris cura diei te conterat:cujus enim diei spatium te visurum nescis,quam ob causam illius solicitudine torqueris? *Chrys super Mat.6.*

O infelix anima quid solicita es erga plurima ! porro cum unum sit necessarium,dilige unum,in quo sunt omnia,& ibi fige cor tuum,& desiderium. Nam felices illius civitatis cives,cujus participes in idipsum: mundus enim transit,& concupiscentia ejus.*Richard.de sanct.Vit.*

Solicitus dicitur , quasi solers citus, in quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea,quæ sunt agenda. *Isid.l.2.Etymol.*

Sicut homo nunquam invitus bene servit: ita nec occupatus bene commodata custodit. *Max.Episc.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi, Sicut oculus quanto mundior fuerit,tanto longiùs videt : Sic & anima, quanto longior fuerit à solicitudine mundiali,tanto amplius Deo proximior est. *In c.5.Matth.hom.10.*

Sicut viator in via nihil solicitus est,nisi quod necessarium habet ad usum : Ita & homo in hoc transitu mundi nihil debet esse solicitus,nisi quod opus habet ad usum. *In c.13.Matth.hom.13.*

Quemadmodum fieri non potest,ut qui navigant,absque cura sunt:Ita & hi,qui vitam hanc fragilem vivunt,absque solicitudinis angore esse non possunt. Si dives fuerit, plurimæ illi molestiæ occasiones , si rex, curis distinetur innumeris. *In 2.ad Tim.hom 1.*

Thriveri Solicitudo hominem extenuat, & subinde res illius , Deus quam maxime prosperat,qui minime curat. *In apoph.102.*

¶ Adagia.

Tantali lapis Ταντάλιον λίθον.

Tantali lapidem vocant imminens capiti periculum.

Mens est in tergoribus, ὀπίσθιος ἡ διάνοια.

De solicitis,dicitari solitum,quique malum aliquod imminent timere videntur.Hesych.

Καικυανορεύειν.

Dicebantur, qui studio quippiam elevarent.

Σκύτη βλέπε.

Id est:ut verbum verbo reddam , Tergora tuetur.Confine proxime, quo significabant quempiam præ se ferentem vultu , quod mali quippiam inflare suspicaretur,idque conjecturis aliquibus colligeret.

Animus est in coriis.

Interpretes admonet hujus proverbij σκύτη βλέπε,de his qui iam ad bellum spectant. Licebit uti cum ob solitudinem erit aliquis ad id , quo agitur,in præsentia parum attentus.

Similes videntur captivis ex Pylo. ἐοίκασι τοῖς ἐκ πύλου ληφθεῖσι τοῖς λακωνικοῖς.

Dici solitum de iis,qui vultu miserandi : nempe pallidi, squalidi, macilenti.

Arctum annulum ne gestato.μὴ φορεῖν στενὸν δακτύλιον.

Hoc est : (interprete D. Hieronyme.) Ne vixeris anxie.

Cor ne edito. μὴ ἐσθίειν τὴν καρδίαν.

Hoc est : ne curis tuum ipsius animum excrucies.

In via ne feces ligna.

Non esse diseruciandum vitam curis,& anxiis cogitationibus, quidam exponunt.

Vide Cura, & Curiositas.

Solitudo.

¶ Definitio et etymolog.

Solitudo, Græcè ἔρημος, ου, ὁ, dicitur,& non est de essentia perfectionis , sed est instrumentum congruum contemplationi , non autem actioni. *Secund.B.Tho.Sec.q.188.a.8.*

¶ Locvs Biblicvs.

Solitarij molestia vana.Eccl.4.v.7.8.

¶ Patrvm Sententiæ.

Minus voluptatibus stimulatur, qui non est, ubi frequentia voluptatum, & minus avaritiæ molestias patitur, qui divitias non videt. *Aug. lib.de sing.Cleric.*

Sapiens nunquam solus esse potest , habet enim secum omnes , qui sunt,& qui fuerunt boni, & amicum liberum quocunque vult , profert & transfert,& quod corpore non potest, cogitatione complectitur:& si hominum inopia fuerit,loquitur cum Deo, nunquam bonus solus erit. *Hier.contra Iovinia.*

Infinita eremi vastitas te terret , sed tu paradisum mente deambula, quotiescunque cogitatione ac mente illuc conscenderis,toties in eremo non eris,scabra sine balneo contrahitur cutis : sed qui in Christo semel lotus est,non illi necesse est iterum lavari. *Hier.in epist.ad Heliodo.*

Solitariam vitam nunquid reprehendimus ? minimè , quippe quàm sæpe laudavimus, sed de monasteriis his nolumus egredi. Milites quoque eremi dura rudimenta non terreant , qui speciem conversationis multo tempore dederunt, qui omnium fuerunt minimi , ut primi omnium fierent:quos nec esuries,nec satietas aliquando superavit,qui paupertate lætantur:quorum habitus,sermo,incessus,vultus doctrina virtutum est. *Epist.ad Rustic.*

Qui corpore remotus vivit, sed tumultibus conversationis humanæ terrenorum desideriorum cogitatione se infert,non est in solitudine : si vero prematur aliquis corporaliter popularibus turbis,& tamen nullos secularium curarum tumultus in corde patiatur , non est in urbe. *Greg. l.30.Mor.*

Malum,quod nemo videt,nemo arguit,ubi autem non timetur reprehensor,securus accedit tentator,licentius perpetratur iniquitas.In conventu vero,si quæ bona agis,nemo prohibet.Malum autem facere si vis, non licet : si ergo de fatuis virginibus es , congregatio tibi necessaria est,si de prudentibus,tu congregationi. *Bern.ad Sophiam virg.*

Quandiu quis permistus est turbis , & in multitudine fluctuantium volutatur,non vacat soli Deo,nec segregatus est à vulgo,nec potest esse sanctus. *Orig.homil.8.super.Levit.*

Solitudo sicut novit emendatis moribus contemplationem purissimam referare , & intuitu synceriſſimo spiritualium sacramentorum scientiam revelare:ita eorum,qui minus emendati sunt,vitia non solum servare, sed etiam exaggerare consuevit. Tamdiu patiens sibi quisque videtur & humilis, donec nullius hominum commiscetur consortio ad naturam pristinam reversurus cum interpellaverit cujuslibet occasionis commotio. *Ioan. Cassiod. de inst. monach.l.8.*

Ioannes est princeps Monachorum , ipse monachus statim ut natus est, in eremum iuit,in eremo nutritur, Christum expectat in solitudine. *Ioan.Chrys.super. Ioan.*

Sicut difficile est,arborem juxta viam positam fructus usque ad maturitatem servare : sic difficile est virum juxta hunc mundum viventem,id est,in actibus mundi,justitiam immaculatam usque ad finem tenere.Recede ergo de via,& planta te in loco secreto,ut nec mundus tecum habeat aliquid commune,nec tu cum mundo.*Idem super Matth.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Senec. in Hippolyt.

Non alia magis est libera , & vitio carens ,
Rituque melius vita, qua priscos colat ;
Quam qua relictis mœnibus sylvas amat.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Proiice quæcunque cor tuum laniant , quæ si aliter extrahi nequirent,cor ipsum cum illis evellendum erat. *Sen.l.2.epist.*

Quidam

Quidam adeò in latebras refugiunt ; ut pateat in turbido esse,quidquid in luce est. *Epist.* 2.

Lugentem timentémque custodire solemus ; ne solitudine malè utatur.Nemo est ex imprudentibus , qui relinqui sibi debeat. Illud enim , quod solitudo habet commodum est, non timere judicem. *Epist.* 10.

Quid prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam advocat , mala in solitudine anxia est atque solicita. Si honesta sunt,quæ facis,omnes sciant : si turpia quid refert neminem scire , cùm tu scias ? O te miserum ! si contemnis hunc testem, *Epist.* 91.

Qui res & homines fugit,ille est , quem cupiditatum suarum infelicitas relegavit , qui alios feliciores videre non potuit , qui se velut timidum atque iners animal metu occultavit : ille sibi non vivit , sed quod turpissimum est : ventri, somno, libidini , non sibi vivit , qui nemini. *Epist.* 56.

Vivit is qui multis usui est, vivit is , qui se utitur : qui vero latitant & torpent , mortem suam antecesserunt. *Epist.* 61.

Omnia nobis mala solitudo persuadet, nemo est,cui non sanctius sit cum quolibet esse , quam secum. *ibid.*

Licèt foris resonent omnia,dum intus tumultus non sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor : dum avaritia luxuriáque non dissideant,nec altera alteram vexet , bene est animo. Nam quid prodest totius regionis silentium , si affectus fremunt ? *ibid.*

Quid tibi præcipuè vitandum existimes,quæris ? turbam. Nunquam illi tu te commiseris,nunquam à turba mores , quos extuli refero. Aliquid ex eo,quod composui,turbatur,aliquid ex his, quæ fugavi , redit, inimica est multorum conversatio:nam aut aliquid vitij nobis ingerit : aut accommodat, aut imprimit : quo major est populus, cui miscemur, hinc periculi plus est. *Epist.* 7.

Nil tam damnosum bonis moribus , quam in spectaculo considere , tunc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. *ibid.*

Secessi non tantùm ab hominibus , sed à rebus , & imprimis à rebus meis.Qui nihil videntur agere , majora agunt. *Epist.* 61.

Tumultuosam probans vitam , quotidie cum difficultatibus rerum magno animo colluctatur. Sapiens feret ista , non eliget, & mallet esse in pace , quam in pugna. *ibid.*

Iucundum est esse secum,cum quis se dignum durissimè,quo fruatur, efficit. *Epist.* 5.

Animalia quædam , ne invenire possint, sua circum ipsa cubilia confundunt. Idem tibi faciendum est,alioquin non deerunt qui persequantur : Multi aperta transeunt,condita & abstrusa rimantur,furem signata sollicitant , vile videtur quidquid patet. *Epist.* 10.

Amplectendum est otium , quod inter deos agitur, quod deos facit, sed fortè conquereris virtutem abscondi. Nulla virtus latet, & latuisse, non ipsius damnum est. *Epist.* 74.

Solitudinem quærit,qui vult cum innocentibus vivere.Optimus animus & pulcherrimus Dei cultor est. *lib.de morib.*

Non vivas aliter in solitudine , aliter in foro. *Ibid.*3.

Fuge multitudinem, fuge paucitatem,fuge & unum Vnus pro populo mihi est, & populus pro uno. Mihi satis est unus , satis est nullus , *In epist.*

Solitario difficilis est vita. *Arist.lib.9.Ethic.*

Homo solitarius , aut Deus , aut bestia. *Idem lib.Politic.*

Surgit occupatus infelix habitator urbium , nocte media somno vel suis curis,vel clientum vocibus interrupto, Sæpè etiam lucis metu:sæpè nocturnis visis exterritus,mox infelici scamno corpus applicat,animum mendaciis.In illis est totus,seu illis mercibus pretium facere,seu socium seu pupillum fallere , seu vicini conjugem pudicitiæ armatam expugnare blanditiis,seu litigio injusto justitiæ,vel nefando prætendere:seu denique publici privatique aliquid corrumpere meditatur. Nunc ita præceps,nunc ardens desiderio, nunc desperatione gelatus. Ita pessimus artifex,ante lucem diurni telam negotij orditur,qua se sæpè atque alios involvat.

Surgit solitarius,atque felix otiosus, modica quiete recreatus, somnóque brevi non fracto , sed expleto , & interdum pernoctantis philomelæ cantibus experrectus , thoróque vix dum leniter excussus , pulsisque temporibus, quietis horis psallere incipiens , janitorem suorum laborum , ut aggressuris inde matutinis laudibus aperiat , devotus exposcit,& cordis sui dominum in adjutorium vocat. Nihilque tam viribus suis fidens , & imminentium conscius metuénsque discriminum, ut festinet obsecrat , nullius texendis fraudibus intentus , sed Dei gloriam,& sanctorum laudes non in dies tantum , sed in horas & indefesso linguæ famulatu,& pio mentis obsequio repentes,ne quando forsan ingrato animo, divinorum munerum memoria evanescat. Et sæpè interea (mirum dictu)securi timoris,ac tepidæ spei plenus , memórque præteriti, ac futuri prævidens, læto dolore felicibus lachrymis abundat , quem statum nulla voluptas occupatorum,nullæ unquam urbanæ deliciæ,nulli regnorum fastus æquaverint.Inde suspiciens cœlum ac stellas, ac illis habitantem Dominum Deum suum , tota mente suspirans , & patriam cogitans,de exilij sui loco protinus ad honestæ cujusplam jucundæque lectionis studium convertitur. Atque ita cibis pastus amœnissimis,multa cum pace animi,venturæ lucis initium præstolatur. *Franciscus Petrarcha de vitâ solitaria lib.*1.*c.*2.

Vita procul dubio singularis ac solitaria,non modo tranquillior,sed altior est atque securior. *Ibid.c.*4.

Solitudo veræ lætitiæ alumna videtur. In hac bonæ mentes senserunt delectationem sitam esse : In hac Tullio omnis sermo cum literis erat , in qua mentem à mœrore & solicitudine recreabat : extra hanc dolores intestinos quasi fovere visus. *Matth.Agrio in alt.edit.Aurora.*

¶ Apophthegmata.

Cleanthes conspiciens quendam solitarium , ac secum loquentem , Haud,inquit,loqueris cum homine malo. Quidam ita referunt : Vide , ne cum homine improbo loquaris : Malis enim periculosa est solitudo: *Laërt.lib.*7.*c.*2.

Pyrrho deprehensus aliquando solus ac secum loquens, rogatus,quid solus ageret?Meditor,inquit,esse probus.Sentiens,ad id utilem esse solitudinem,inutilem turbam *Laert.l.*9.*c.*11.

Antisthenes ridere solebat Athenienses, subinde gloriantes, quod essent autochthones,hoc est,indigenæ : eò quod non aliunde eo commigrassent,nec patriam sedem mutassent unquam: dicens, hoc laudis illis esse cum testudinibus cochleisque commune. Nam & hæc animantia nunquam mutant domicilium , in quo nascuntur. *Laërt.l.*6.*c.*1.

Idem rogatus, quid emolumenti cepisset ex philosophia ? Vt mecum, inquit,loqui,sive vivere possim. Doctus,etiamsi solus sit, non sentit tædium solitudinis : sed multa præclara suo cum animo versans, quasi secum loquitur , indoctis molestissima est solitudo , atque etiam inutilis. *Laërt.l.*6.*c.*1.

Myson incertæ Patriæ μισάνθρωπος fuisse traditur , non alienus à moribus Timonis Athenien sis. Hunc cum quidam fortè deprehendisset in solitudine ridentem, rogabat, quid rideret, cum esset solus? Atqui ob hoc ipsum, inquit, rideo, subindicans, sibi gratissimam esse solitudinem. *Laërt.l.*6.*c.*10.

Antonius,magnus ille Ægypti monachus , quem ob insignem pietatem Constantinus Imperator plurimum amasse fertur , adeo vitam solitariam dilexit,ut frequenter dicere solitus sit:Quod pisces in arido,hoc monachus in oppido. Putavit autem,lethalem esse piscibus extra undas conversationem : nec minùs monachum in periculum cœlestis vitæ & perfectionis sanctioris amittendæ venire , si moras in urbibus trahat. *Nicephor. Callistus l.*8.*c.*4.*Eccles.hist.*

¶ Similitudines.

*D.Chrysostomi.*Cùm athleta tantisper , dum domi se continet,ac cum nemine manus conserit,imbecillitatem infirmitatémque suam occultare aliis potest:ubi verò nudato corpore in arenam decertaturus descenderit,tum facilè apparet, quid ille possit . Eadem ratione, qui privatam hanc & quietam vitam vivunt homines , solitudinem habent suorum vitiorum tanquam velamen quoddam : iidem rursus cùm in medium prodierunt,solitudinem illam,sicut vestem exuere, ac per externos adventitiósque motus suos ipsorum animos omnibus nudos exhibere coguntur. *lib.*2.*de Sacerdotio.*

Seneca, Vt in aperto posita & exposita negliguntur ac prætereuntur , abstrusa petuntur insidiis ; Ita qui valdè latet & vulgo semotus est , in hujus vitam inquirunt. *Apud. Erasm.*

Roterodami. Vbi complures unà faciunt iter , si quis fuerit lentior,ab aliis pergentibus utcunque protrahitur ; si quis æquo properantior , à cæteris retardatur. Contra, qui solus facit iter, aut studio perveniendi nimium festinat,aut tædio itineris residet, & obdormiscit alicubi. Rursum qui solus ambulat,nonnunquam aberrat.Inter multos si quis aberrat, non deest, qui commonstret viam. Idem accidit in vita solitaria & gregarij. *In scholiis in epist. ad Rusticum monachum.*

¶ Adagia.

Ne musca quidem. *Plaut. in Trucul.*

Significamus autem hac proverbiali hyperbole maximam solitudinem.

Nullum animal quod animal.*M.T.Cic.ad Attic.*

Teren. vestigium nullum agnovi. Metagenes certè periit. Fecit iter in possessionem , in qua animal nullum erat, id est , Maxima solitudo.

Scytharum solitudo. Σκυθῶν ἐρημία.

Et de solitudine insigni.& de summis calamitatibus exitióque dicitur.

Ingens rerum multitudo.

Quum admirandam hominum aut rerum seu malorum multitudinem indicare volumus : congruit illud Homeri :

Ὁσσά τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρη.
Ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά

Quot frondes , & quot sunt verno tempore flores ,
Vique globatarum muscarum examina multa.

¶ Historica Exempla.

Tatia Tatij filia,quæ Romuli fuit collega in regno,postquam in Numæ Pompilij matrimonio tredecim annos fuisset, decessit : hinc Numa relicta urbana vita plerunque rusticari & errare solitus fuit , egitque in lucis Deorum sacrisque pratis ac solitudinibus. *Plut.in Numa.*

Pythagoras anno integro in subterraneo quodam specu latuit, ut hominibus aliquando prodesset , ab hominum commercio tantisper abstinere, deorúmque colloquio frui volui. *Laërt. l.*6.

Timon Niceus gaudebit hortorum secessibus ac solitudine.

Vnde Hieronymus Peripateticus de illo dixisse fertur : quemadmodum apud Scytas, & qui fugiunt,& qui insequuntur, torquent sagittas, itidem inter philosophos,alios persequendo discipulos capere, alios fugiendo,sequitur fama fugientem ; & ob id ipsum avidius expetitur,qui celebritatem vitat. *Laërt.l.*9.*c.*12.

Timoleon Corinthius , cùm fratrem Timophanem tyrannidem affectantem occidi curasset, ejúsque rei nomine à matre diris devoveretur, oppressus dolore , instituit se conficere inedia. *Plut. in Timoleonte & Diod. lib.*16.

M.Antonius post cladem Actiacam in Ægyptum vectus, relicta urbe & amicorum consuetudine , domicilium in mari ad Pharum extruxit , projecto in altum aggere ; idque Timonium vocavit,atque ibi extorris hominibus egit. *Plut.in Anton.*

Vide Otium, Quies, Silentium, Item Monachus.

Somnium, Somnus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

OMNIVM, Græcè ὄναρ, ρος, τὸ, dicitur. Et est phantasma in somno factum, id est, apparitio phantastica in somno facta. *Arist. lib. de somno & vigilia.*

Somnium à Chrysippo sic definitur: Somnium est vis cernens & explanans, quæ à diis hominibus significantur in somnis. *Ex Cic. lib. de divinatione.*

Somnus Græcè ὕπνος, ὁ, ἡ, & ἐνύπνιον, ὄ, τὸ, somnium dicitur. Hebr. *Schenah*, & *Tardemat*. Est autem somnus primi sensitivi comprehensio, ut homo possit agere in necessitate quidem facta. *Secund. Aristot. lib. de somno & vigilia.*

Somnus est ligamentum omnium sensuum. *Sec. Aristot. lib. de somn. & vigilia.*

Somnus est impotentia sentiendi propter excessum vigilandi.

Somnus est passio naturalis & conventus caloris intrinsecus, vel naturalis reciprocatio, facta ex evaporatione vaporum à nutrimento, ingrossata à frigiditate cerebri, propter salutem animalis tuendam.

Somnus est quies animalium virtutum, cum intentione naturalium. *Sec. Avicen.* Vel est privatio dispositionis animæ imperantis sensibus & virtutibus exterioribus, in qua anima convertitur ab exterioribus ad interiora.

¶ LOCI BIBLICI.

Somnia olim servis Dei familiaria, Num. 12. 6. Somnia & visiones, in quibus Deus nonnunquam suam voluntatem aperiebat, Gen. 20. 3. & 28. 12. & 31. 24. & 37. v. 5. 9. & 40. 8. & 41. 1. & 46. 2. Num. 12. 6. Iud. 7. v. 13. 15. 1. Sam. 3. v. 4. 8. 11. & 28. 6. 2. Sam. 7. 4. 1. Reg. 3. v. 5. 15. Iob. 7. 13. & 33. 15. Dan. 2. 1. & 7. 1. 2. Mach. 15. v. 11. 14. Matth. 1. 20. & 2. v. 12. 13. Actor. 16. 9. & 18. 9. & 23. 11. & 27. 23. Somnia & visiones, quæ non conveniunt cum verbo Dei, & doctrina Ecclesiæ, sunt contemnenda, Deut. 13. 2. Eccl. 5. 2. Eccl. 34. 1. &c. Ier. 23. v. 16. 25. & 27. 9. & 29. 8. Somniorum interpretatio à Deo est, Gen. 41. v. 16. 39. Dan. 1. 17. & 2. 23. Somniis non inhærendum. Eccl. 5. v. 2. 6.

Somnus quibus suavis, Eccles. 5. 11. somno non indulgendum, Prov. 20. 13.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Custodi legem atque consilium, & sequitur. Si dormieris, non timebis, quiesces, & suavis erit somnus tuus. *Prov.* 3,

Dulcis est somnus operanti. *Eccl.* 5.

Securus dormiens requiesces, & non erit, qui exterreat. *Iob.* 11.

Somniorum consideratio vana.

Multas curas sequuntur somnia. *Eccl.* 3.

Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri. Tu verò Deum time, *Ibid.*

Somnia extollunt imprudentes. Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia. Ante faciem hominis similitudo alterius hominis. *Eccl.* 34.

Observatio profana.

Non augurabimini nec observabitis somnia. *Lev.* 19.

Et sicut parturientis cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum: multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis, *Eccl.* 24.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Consuetudinem meam nosti, brevissimo somno utor, & quasi intervigilo, satis mihi vigilare desiisse, aliquando dormivisse me sentio, aliquando suspicor. *Hieron. lib. illustrium virorum, epist.* 87. *loquens de seipso.*

Cùm somnia contingunt, aut ventris repletione, aut inanitione, aut illusione, aut cogitatione simul, & illusione, aut revelatione, aut cogitatione simul, & revelatione, cogitationes sanctiores, cœlestiores, virtuosiores, sequuntur somnia blandiora, & delectabiliora. *Gregorius Moral.* 8. *Super illud Iob.* 7. *Terrebis me per somnia.*

Iturus in somnum aliquid tecum defer in memoria & cogitatione: in quo placidè obdormias, quod etiam somniare juvet. Sic, tibi nox ut dies illuminatur, & nox illuminatio tua in deliciis tuis placidè obdormies, in pace quiesces, facilè evigilabis: surgens facilis eris ad redeundum in id, unde non totus discessisti.

Cave, serve Dei, quantum potes, ne totus quandoque dormias, ne sit somnus tuus, non quies lassi, sed sepultura corporis suffocati: non reparatio, sed spiritus extinctio.

Quantum ad debitum continui processus, nihil temporis tam perit de vita nostra, quam quod somno deputatur, *Bernard. ad fratres de monte.*

¶ POETARVM DICTA.

Homer. in *a.* Iliad.

Καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.
Etenim somnium à Iove est.

Idem in ξ. Iliad.

Ὕπνε ἄναξ πάντων τε θεῶν, πάντων δ' ἀνθρώπων.
Somne rex omniúmque deorum omniúmque hominum.

Idem in ν. Odyss.

Ὕπνῳ θανάτῳ ἄγχι σὰ ἐοικώς.
Somnus morti proxime similis.

Menander.

Ὕπνος ἡ τοῦ θανάτου προμελέτησις τίς ἐστι.
Somnus mortis præmeditatio est.

Ὕπνος δὲ πᾶσιν ἐστιν ὑγιὴς βίος.
Somnus autem omnibus est valetudo vitæ.

Ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.
Somnus parua mortis mysteria.

Ὕπνος πέφυκε σώματος σωτηρία.
Somnus est corporis salus.

Ὕπνος ἡ πενίαν τῷ κακὲ χατον δαμᾷ.
Somnus autem famem malæ finis domat.

Ovid. 11. Met.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus, & penetralia somni.
Quo nunquam radiis oriens, mediúsve candensve
Phœbus adire potest: nebula caligine mixta
Exhalantur humo, dubiaque crepuscula lucis.
Nsl vigil ales ibi cristati cantibus oris
Evocat auroram, nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes, canibúsque sagacior anser:
Non fera, non pecudes: non moti flamine rami,
Humanave sonum reddunt convitia lingua.
Multa quies habitat, saxo tamen exit ab imo
Rivus aqua Lethes, per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri fœcunda papavera florent.
Innumeraque herba, quarum de lacte soporem
Nox legit, & spargit per opacas humida terras.
Ianua, ne verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo tota est: custos in limine nullus.
At medio thorus est ebeno sublimis in antro
Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus membris langore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent, totidem quot messis aristas,
Sylva gerit frondes, eiectat littus arenas.

Sen. Herc. fur.

Veris miscens falsa futuri
Certus, & idem pessimus actor
Pater ô rerum, portus vitæ,
Lucis requies, noctisque comes,
Qui par Regi, famulóque venis,
Placidus fessum levisque foves,
Pavidum lethi genus humanum,
Cogis longam discere mortem.

Sen. Her. fur. Act. 4.

Volucer matris genus Astræe,
Frater dura languida mortis.

Sen. Herc. Act. 4.

Tuque ô domitor
Somne malorum, requies animi,
Pars humana melior vitæ.

Plaut. Most.

Non bonus est somnus homini de prandio.

Sen. Oct. Act. 4.

Quacunque mentis agitat infestus vigor,
Ea per quietem facer, & arcanus refert,
Velóxque sensus.

Claud. præfat. 4. Honor.

Omnia qua sensu volvuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad sylvas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, auriga somnia currus,
Vanáque nocturnis meta cavetur equis.
Furto gaudet amans, permutat navita merces,
Et vigil elapsas quarit avarus opes:
Blandáque largitur frustra sitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoque Musarum studium sub nocte silenti
Artibus assiduis sollicitare solet.
Namque poli media stellantis in arce videbar
Ante pedes summi carmina ferre Iovis.

Hor. 3. Carm.

Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit.

Ovid. 2. Amor. 9.

Tu levis es, multáque tuis ventosior alis.
Gaudiáque ambigua dásque negásque fide.

Tibull. 3. 4.

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pavidas mentes falsa timere iubent.

Plaut. in Rudente.

Nam qui dormiunt libenter, sine lucro & cum malè quiescunt.

Virg. Æneid. lib. 6.

Prosique iacentem
Dulcis & alta quies, placidaque simillima morti.

Ovid. 6. Fastorum.

Alliciunt somnos tempus, motúsque merúmque.

Idem

Idem lib.11.Metam.fab.10.

Somne quies rerum placidiſſime Somne deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
Feſſa miniſteriis mulces, reparáſque labori.

Ovid.Amor lib.2.eleg.

Infelix, tota quicunque quieſcere nocte
Suſtinet, & ſomnos præmia magna vocat.
Stulte, quid eſt ſomnus? gelida niſi mortis imago,
Longa quieſcendi tempora fata dabunt.

Thomas Morus.

Non es, dum in ſomno es, dum nec te vivere ſentis.
Fœlix, at ſomnus ni veniat, miſer es.
Qui fœlix igitur ſorte indigente ſuperbit,
Inflatúſque levi proſperitate tumet:
Nox quoties venit, aut toties iam deſinit eſſe
Fœlix, aut toties incipit eſſe miſer.

De ſomno æquante pauperem cum divite.

Somne quies vitæ, ſpes & ſolamen egenis,
Divitibus nocta quos facis eſſe pares.
Triſtia demulcens lethæo pectora rore,
Excutis & ſenſum totius inde mali.
Læta benignus opes inopi per ſomnia mittis,
Quid falſas rides dives opes inopis?
Divitibus verè curas, tormenta, dolores,
Pauperibus falsè gaudia vera ferunt.

Thomas Morus.

Venator defeſſa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad ſylvas & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, auriga ſomnia currus,
Vanâque nocturnis meta cavetur equis.
Gaudet amans furto, permutat navita merces,
Et vigil elapſas quærit avarus opes.
Blandáque largitur fruſtra ſitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte ſopor.
Me quoque Muſarum ſtudium ſub nocte ſilenti
Artibus aſſiduis ſollicitare ſolet.
Namque poli media ſtellantis in arce videbar
Ante pedes ſummi carmina ferre Iovis.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

At multa ſomnia falſa, immo obſcura fortaſſe nobis, ſed ſint falſa quædam: cõtra verò quid dicimus; quæ quidem multo plura evenirent, ſi ad quietem integri iremus, nunc onuſti cibo & vino, perturbata & confuſa cernimus. Vide, quid Socrates in Platonis politia loquatur. Dicit enim: Cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis particeps ſit, ſopita langueat: illa autem, in qua feritas quædam ſit, atque agreſtis immanitas, cum ſit immoderato obſtupefacta potu, atque paſtu, exulare eam in ſomno, immoderatéque jactari. Itaque huic omnia viſa obiiciuntur à mente ac ratione vacua, ut aut cum matre corpus miſcere videatur, aut cum quovis alio vel homine, vel Deo, ſæpè bellua: atque etiam trucidare aliquem, & impiè cruentari, multáque facere impurè atque retro, cum temeritate atque impudentia. At qui ſalubri & moderato cultu, atque victu quieti ſe tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & conſilij eſt, agitata, & erecta ſaturatáque bonarum cogitationum epulis, eáque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia enecta, nec ſatietate affluenti quorum utrumque perſtringere aciem mentis ſolet, ſive deeſt naturæ quippiam, ſive abundat atque effluit. Illa enim tertia parte animi, in qua irarum exiſtit ardor, ſedata atque reſtincta, tum eveniet, duabus animi temerariis partibus compreſſis, ut illa tertia pars rationis & mentis eluceat, & ſe vegetam ad ſomniandum, acrémque præbeat: tum ei viſa quietis occurrent tranquilla, atque veracia.

Iubet igitur Plato ſic ad ſomnum proficiſci corporibus affectis, ut nihil ſit, quod errorem animis perturbationémque afferat, ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quod habet inflationem magnam: is cibus tranquillitatem mentis quærenti eſt contrarius. Cum ergo eſt ſomno evocatus animus à ſocietate, & contagione corporis, tum meminit præteritorum, præſentia cernit, futura prævidet: jacet enim corpus dormientis, ut mortui: viget autem & vivit animus, quod multo magis faciet poſt mortem, cum omnino ex corpore exceſſerit. *Cic.lib.de divinat.*

Neceſſe eſt omne quod vigilat dormire.

Melancholici maximè vera ſomniant.

Somnus cauſatur ex vaporatione cibi, quæ vadit ad cerebrum, & infrigidata deſcendit, & fit ſomnus, unde poſt cibum ſortem ſunt ſomni.

Animalia magis nutriuntur & augmentantur dormiendo, quam vigilando.

Somnia non ſunt miſſa à Deo, qui alia animalia ſomniant.

Si Deus emitteret ſomnia, evenirent ſapientibus in die. *Ariſt. lib. de ſomno & vigilia.*

Somnus videtur eſſe medium inter vivere & non vivere. *Ariſt.lib.19. de animal.*

De inquietudine ſomniorum. Dial. lxxxvii.

Frantiſci Petrarchæ. Dol.

Somniis inquietor. R. Si verum eſt, quod ſapiens quidem ait, multas curas ſequuntur ſomnia, quod veſtri quoque approbant authores, radicem mali amputã, curas pelle, ſomnia quoque pepuleris, quo enim quæſo tot curas, & tam nihil profutura, in tam brevi vita, de qua iam ab initio promiſſum eſt, quid torqueri juvat, & turbidam curis vitam, & infeſtam ſomniis quietem veſtra vobis facit amentia, divinam providentiam veſtro vultis ſuperare conſilio, neque ſentitis, ut ex alto veſtræ rideantur inſaniæ, veſtræque deliberationes illo de tempore, quod non ſolum extra veſtrum arbitrium, ſed etiam extra notitiam veſtram eſt. Neque auditis Flaccum exclamantem, prudens temporis venturi exitium caliginoſa nocte premit Deus, ridétque, ſi mortalis ultra fas trepidat. Omne tempus in veſtram trahitis pernicië de præteriro mœſti, de præſenti anxij, de futuro pavidi, trepidíque, deque his cúris ſupervacuis dignos meritis manipulos, laborem vigilantes conſopiti ſomnia. Sin illud fortè verum eſt, quod vacantem quoque curis animam inquietam ſomniis eſſe, vel natura hominis, vel peccatum cogit. Nonne cum ex mille ſomniis nec unum verum eſſe verum ſit, poſtquam alterutro falli oportet, ſatius eſt inquietari ſomniis, quam mulceri, & amara ſomniare, quam dulcia? mœſti enim ſomnij fallacia læta eſt, læti autem mœſta. D. Somniis fatigor. R. Sperne totam hanc ineptiam, & quieſces: ſi id nequis, his te ſolare comitibus, qui ſimilia paſſi ſunt: his duobus nominatim. quos modo dicebam, dum de vigilia quererer is.

Somnia Divina videre non cujuſlibet eſt. Homerus non quoſvis ex plebe, ſed Reges tantùm & heroës ſomniantes inducit: vel quia dignitatis ratione oracula & præſagia ad Reges potiſſimum ſpectant, vel quia heroës corporibus optimè conſtitutis prædíti, nulla ex humorum perturbatione ſomnia habent, ſed ea tantùm, quæ à diis mittuntur: cibo præterea & potu non ita ſe obruunt, ut vapores aſcendentes ſomnia inania, vel ab humorum, vel alimentorum repletione oriri ſolita procreare poſſint. Iam verò ſomnia interpretari poſſe, divinitus tantùm illuminati hominis eſſe poteſt. Etſi enim naturalia multa ſunt ſomnia, quorum naturales rationes & naturales effectus aſſignari poſſunt: fatidica tamen divinitatem in ſe habent, & in hominem, non ut mortalem, ſed ut immortalitatis particeps eſt, in mentem ſcilicet ipſam cadunt, quâ diis ſimillimus exiſtit. *Anonym.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes conſpiciens adoleſcentem quendam neglectius dormientem baculo pungens illum, dixit carmen Homeri:

Εγείρεο, μή τίς σοι οὕδοντι μεταφρένω ἐν δόρυ πήξῃ.
Surge, Ne quis, dum dormis, à tergo infixerit haſtam.

Laërt.lib.6.

Democ. diurnum ſomnum, aut corporis moleſtiam aliquam, aut animæ anxietatem, aut ſegnitiem, aut imperitiam arguere dicebat. *An. & Max.ſerm.de ſomno.*

Æſchines, ſomnum diuturniorem, quam deceat, dicebat mortuis potius, quam vivis convenire. *Eod.ſerm.*

Philo, ſciſcitatus quid eſſet ſomnus? reſpondit, imago mortis, & ceſſatio ſenſuum. *Ibid.*

Plato. Somnium multum neque corporibus, neque animis, neque rebus gerendis conducere affirmabat. Nemo enim, dum dormit, alicujus pretij eſt, non magis, quam ſi non viveret. Quare quiſcunque vivere & ſapere cupit maximè, quam longiſſimo tempore vigilet, ſola ſanitatis commoditate ſervata. *lib.7.de legib.*

Gorgias extremæ iam ætatis, cum ſentiret ſomnum lethalem obrepere, amico, qui aſſidebat, percontanti: Quo pacto haberet? Somnus, inquit, iam incipit me fratri ſuo commendare. Homerus enim ſomni fratrem appellat mortem. *Ælianus lib.2.*

Epaminondas quempiam è vigilibus ſomno oppreſſum cum offendiſſet, gladio hominem transfixit. Objurgatus autem ob tantam ſeveritatem: Talem, inquit, eum reliqui, qualem inveni. Sentit autem Imperator bellicoſiſſimus, hominem ſomno oppreſſum, ac mortuum, in eadem eſſe ſorte ac conditione. *Bruſon.lib.6.cap.8,*

Alexander, cum Deus ab adulatoribus vocaretur, ſe mortalem eſſe dicebat, cùm id deprehenderet ex ſomno, qui mortis imago eſt. *Plut. in vita Alex.*

Diogenes conſiderans hominum vitam & mores, ac videns civitatum gubernatores, philoſophos, & alios hujus notæ homines, dicebat, nullum animal homine ſapientius eſſe. Idem ſi videret ſomniorum interpretes, conjectores, &c. ajebat, ſibi nihil homine videri ſtultius. *Laërt.lib.6. & Eraſm.l.3.apoph.*

Idem Superſtitionem hominum, qui in ſomniis terrerentur, hoc pacto irridebat, Quæ vigilantes, inquit, agitis, ea non curatis: quæ verò dormientes ſomniatis, ſolicitè perquiritis. Ad felicitatem enim aut infelicitatem hominis non tam refert, quid patiatur in ſomniis, quam quid agat vigilans. Ibi quoties aliquid turpe committit, oportebat metuere Deorum iram, ac triſtem eventum, non ſi quid dormientibus ſit viſum. *Laërtius lib.6.*

Thales interrogatus, quantum diſtaret à mendacio veritas? Quantum, inquit, oculi ab auribus. Sentiens, ea demum eſſe indubitatæ fidei, quæ contuemur oculis: fabulis hominum haud tuto credi. Eodem pertinet Homericum figmentum de ſomniis, quorum quæ ſubvolant per portam corneam, vera ſunt: quæ per eburneam vana. Corneæ portæ involucro deſignans oculos ob cõloris ſimilitudinem: eburneæ, os, ob candorem dentium. *Eraſm.l.8.apoph.*

Zeno Eleates dicebat, è ſuis quemque inſomniis deprehendere poſſe, quantum in philoſophia profeciſſet, ſi nihil illic vel appeteret, vel faceret nefariæ rei. Tum enim animus in profunda tranquillitate conſtitutus, veros affectus prodit. Contra quæ vigilantes non audent profari, aut agere, ea noctu occurrunt in ſomniis. *Laërt.l.9.c.5.*

Anonymus, Quidam ſomniarat, ſe videre ovum ex lecti cubicularis faſcia pendens illigatum. Id ſomnium retulit ad conjectorem: is juſſit, ut eo loco foderet; defoſſum enim eſſe theſaurum. Fodit, & invenit, & argenti paululum detulit ad conjectorem, de auro diſſimulans. Tum conjector: Quid? nihilnè de vitello? Somniator, invenerat aurum argento circundatum in ovi ſpeciem, nec id latuit conjectorem. *Eraſm. lib.6.apophthegmat.*

¶ Similitvdines.

Plutar. Heraclitus dixit, vigilantibus unum communem eſſe mundum ſopitos

opitos in ſuum quemque diſcedere; At ſuperſtitioſus ne vigilans quidem communi cum aliis mundo fruitur, ſemper ſomniante cogitatione. *In Moral.*

Comicus, venuſtè dixit de iis, qui lectos inaurant ac deargentant: Cum dij nihil nobis, gratis dederint, niſi ſomnum, cur id ſibi magno volunt conſtare? At cum dij ſomnium nobis dederint curarum & laborum delinimentum, ſuperſtitioſus ſibi illum reddit carnificium. *In Moral.*

Syracida, Quaſi qui apprehendit umbram, & perſequitur ventos: Sic qui intendit in ſomniis. *Eccl. cap.* 34.

Chryſoſtomi, Quemadmodum pueri vilium rerum ſpectacula admirantur & obſtupeſcunt, pilis, trochis, & talis inhiant, magnas autem res ne cogitatione quidem capere poſſunt: Ita & qui peccatores præſentia reputant, mirantur ad ſomnia. *Homil.* 70. *in Ioannem.*

Gregorij Nyſſeni. Vt in terra humida, radiis ſolis calidioribus calefacta, vapores quidam nebuloſi ex alto excitantur: Sic fit propè ad eundem modum in noſtra terra, cum cibus naturali calore fervefactus fuerit. Nam cum vapores ſecundum naturam ſint aërei, & in ſublime ferantur, ad ſuperiorem locum tum aſpirantes in capite confident, ex quibus ſomnia naſcuntur. *Apud Max. ſerm.* 29.

¶ Adagia.

Endymionis ſomnum dormis. Ενδυμίωνος ὕπνον καθεύδεις.

In eos quadrabit, qui ſe immodico ſomno ſaginant: aut qui diutino in otio verſantur: nec ullis ſe negotiis exercent, ſed mollem feriatámque agunt vitam. Ariſt.

Vltra Epimenidem dormis, ὑπὲρ τὸν Ἐπιμενίδην κεκοίμησαι.

In eos, qui perpetuum agunt otium, ſomno & ignavia prorſus dediti. Gellius.

Salem vehens dormis. ἅλας ἄγων καθεύδεις.

Quadrabit in eũ, qui in re periculoſa ſocorditer atque indulgenter agit.

Non decet principem ſolidam dormire noctem. οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Monet adagium, vigilantiam ac ſolicitudinem maximè convenire principibus. Homer.

¶ Exempla Biblica.

Somniorum & revelationum per illa factarum, *exempla:* Abimelech, Gen. 20. 3. Iacob, 28. 12. & 31. 11. Laban, verſ. 24. Ioſephi, interpretis ſomnij Pincernæ & Piſtoris, 40. 5. Pharaonis, 41. cujuſdam Danitæ, Iud. 7. 13. Eſdræ, 4. Eſdr. 11. 1. Mardochæi. Eſth. 10. 5. & 11. v. 5. Nabuchodonoſor. Dan. 7. 1.

¶ Exempla Profana.

Apud *Lucianum Mycillus*, per ſomnium opulentiſſimus experrectus, cerdo erat, Iro pauperior. *Theat. Zuing.*

Atlantes Africæ populi, nulla inſomnia vident. *Herodotus lib.* 4.

Nero Cæſar nunquam ſomniare ſolitus, niſi poſt interfectam matrem. *Sueton.*

Otho Imp. dicitur ea nocte, quæ eædem Galbæ ſubſecuta eſt, per quietem pavefactus, gemitus maximos edidiſſe: repertúſque à concurſantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, à quo deturbari expellique ſe viderat, propitiare tentaſſe. *Sueton.*

In Suecia Septentrionali Gulo animal voraciſſimum capitur, pellis ejus pretioſiſſima dormientibus, ſub harum pellium tegumentis evenire ſolent ſomnia ejus animalia naturæ conformia, quoad ingluviem & inſidias beſtiarum. *Glaus. lib.* 18. *cap.* 8.

Theſeus, Herculis conſobrinus, virtutis ejus uſque adeò æmulus: ut præclara illius facta etiam in ſomnis ſibi occurrerent. *Plut. in Theſ.*

Themiſtocli Miltiadis Perſica trophæa non modo ſomnum adimebant ſed & ſomnia condiebant. *Plutarch.*

M. Marcellus Coſ. cum Annibale dimicando eo ferebatur ſtudio: ut ſæpe etiam in ſomnis ſingulari certamine cum eo ſibi videretur congredi. *Plut. in eius vita.*

Sophiſtica, Sophiſtæ.

¶ Definitio et etymol.

SOphiſtica, logicæ veræ adverſaria, plus oſtentationis habens quam utilitatis, qua præceptorum nefariorum ſtulti diſcipuli docentur fallacibus concluſiunculis adverſarium irretire, atque argutias eas nectere, quibus quæ falſiſſima ſunt, vera eſſe videantur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. *Rom.* 1. 22.

Ne quis ſapiat ſupra quam oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem. *Rom.* 12. 3.

Scientia inflat, charitas verò ædificat. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum quicquam novit, ſicut oportet ſcire. 1. *Corinth.* 8. 2.

Si quis videtur contentioſus, nos talem conſuetudinem non habemus neque Eccleſiæ Dei. 1. *Corinth.* 11. 16.

Non qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed is quem dominus commendat. 2. *Corinth.* 1. 18.

Ne ſimus amplius pueri qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ, in hominum alea in veteratoria ad inſidioſè fallendum verſutia. *Eph.* 4. 14.

Nihil gerite per contentionem neque per inanem gloriam. *Philipp.* 2. 3.

Horum Deus venter, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt. *Philipp.* 3. 19.

Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam. *Coloſſ.* 2. 8.

Improbi homines & impoſtores procedent in pejus, tum ſeducentes alios, tum ſeducti ipſi. 2. *Tim.* 3. 13.

Vniverſas domos ſubvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratiâ. *Tit.* 1. 11.

Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. *Hebr.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Philoſophiam nomine habitúque profitentur quidam, qui nihil præſtant dignum hac profeſſione. *Iuſtin. Martyr. in* 2. *Apolog. pro Chriſtianis.*

Veteratoriè inſtructa perſuadendi arte, ſeducunt mentes imperitorum. *Item:* Verborum artificio ſimplices eò probabiliter adducunt, ut aliquo modo inquirant: ſed improbabiliter ipſos perdunt, dum adverſus ſummum opificem impiam reddunt & blaſphemam ipſorum mentem: ita ut ne verum quidem, à falſo diſcernere poſſint. *Irenæus, in præf. lib.* 1. *adverſ. hæreſes.*

Non oſtenditur per ſe impoſtura, ne nuda deprehendatur: ſed amictu veriſimili callidè ornata, ita ut imperitioribus videatur externa ſpecie ſeipſa veritate veriorem exhibere. *Idem, ibid.*

Sophiſtæ verborum magis volunt eſſe, quàm diſcipuli veritatis. *Idem lib.* 3. *cap.* 40.

Quidam ſeipſos erigentes calumnias verbis invenire contendunt, cõtentioſas comparantes quæſtiunculas, diſtinctiuncularum venatores, puſillarum quarundam artium æmulatores, litigatores & jurgiorum conſarcinatores. Ob hanc artem efferentes ſe ſophiſtæ infeliceſ, ſanoris quibuſdam ſuis nugis garrientes, cùm in hominum delectu & certa dictionum compoſitione ac connexione tota vita laborant, cicadis apparent loquaciores. *Clem. Alexand. Strom. lib.* 1.

Sophiſtarum elocutiones non ſolùm multorum oculos perſtringunt, cõſque ſeducunt: ſed nonnunquam etiam vim adferentes, caducam reportant victoriam. *Idem, eod. lib.*

Inani ſapientiæ opinione elati perpetuò litigant, apertè oſtendentes, ſe magis curare ut videantur: quàm ut philoſophentur. *Id. lib.* 7.

Loquacitatem facundiam exiſtimant: impudentiam conſtantiam deputant: & maledicere ſingulis officium bonæ conſcientiæ judicant. *Tertull. l. adv. Hermogenem, cap.* 1. Hæreticorum patriarchæ ſunt philoſophi, *cap.* 8. Iis ferè mos eſt, ſimplicia quæque torquere. *cap.* 19. Simplicitatem communium verborum torquent in quæſtionem. *cap.* 27.

Quoniam ſophiſticen didicerunt, & ut præclara mirantur quæ didicerunt obſervationes ex vana philoſophia, éque inani deceptione ſumptas, ad ſimplicem artificiique ignaram doctrinam transferunt. *Idem ibid. cap.* 3.

Nihil hominibus adeò ſuave eſt & jucundum: quàm de rebus altis & alienis orationem habere, ſi vel benevolentia quadam vel odio trahantur, à quibus veritas plerumque ſurripi ſolet. *Greg. Nazian. orat.* 26.

Melior eſt pauper in ſimplicitate ſua, & qui ſermonis ac ſcientiæ inopia laborat, ſimplicibúſque verbis innititur, atque in illis tanquam in parva & tenuitate ſalutem aſſequitur: quam curioſus fatuus & perverſus labiis, qui diſputationibus & ſophiſticis elenchis ineptè atque imperitè confidit, ac Chriſti crucem, rem omni ſermone ſublimiorem, per diſſerendi facultatem evacuat, ubi probationis & argumentorum infirmitas veritatem imminuit & labefactat. *Idem, ibid.*

Vbi veritas exulat perturbata & confuſa Sophiſtica ſedet ad gubernacula, ubi nulla ratio, ibi nec veritatis inveſtigatio & communicatio. *Cyrillus.*

Propoſitum eſt hominibus improbis, in quorum animis explebilis honoris & pecuniæ cupiditas inſita eſt, ut Eccleſiis, quæ plus habere videntur dignitatis, inſidientur, qui per varias ac multiplices vias ſinceram Eccleſiæ pietatem oppugnare non ceſſant. Nam impulſu diaboli, qui vim ſuam in eorum animis exercet, in furorem acti, ad voluptates, quæ fortè ſe offerunt, præcipites feruntur, atque ab omni pietate averſi timorem divini judicij proterunt. *Theodoret. hiſt. Eccl. lib.* 1. *cap.* 4.

Vituperare & carpere bonos ac bonũ quomodo quis poteſt, niſi ſophiſticè? quis poteſt niſi malus & ſophiſta? Hic enim ut conijcietur, ut calumnietur, aut addit, aut detrahit, aut pervertit, & immutat: quod eſt ſophiſtarum excellentiſſimum artificium. *Socrat. hiſt. Eccl. lib.* 6. *c.* 10.

Qui diſputat, verum diſcernit à falſo, quod qui non poſſunt, & tamen Dialectici videri nolunt, per inſidioſas interrogationes captant incautorum aſſenſiones: ut ex eorum reſponſionibus concludant: unde illos vel aperta falſitate deceptos rideant, vel occultam falſitatem deceptis perſuadeant, quam plerumque etiam exiſtimant veritatem. *Aug. contra Creſconium lib.* 1. *cap.* 15.

Niſi hoc dicant, quod erubeſcunt ſi dicant non habent omnino quod dicant. *Idem lib. de unitate Eccl. cap.* 15.

Iſti literiones potius quam literati appellandi ſunt qui legendo literas nihil ſapere didicerunt. *Idem lib.* 1. *contr. adverſ. legis & proph. cap.* 24.

Quando animoſitatem qua tenentur vicerint, tunc veritatem poterunt tenere qua vincuntur. *Idem lib. ult. contr. Iulian. cap.* 13.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sophiſtica eſt venatio juvenum divitum ac illuſtrium, quæ fit per artem conciliandi, capiendi, acquirendi, privatim mercedem expetentem, pecunias exigentem, eruditionum inventantem. *Plato in Sophiſta.*

Sophiſtica, eſt genus hominũ lucro deditum, caupo diſciplinarũ animæ, iuvenum & divitum mercenarius venator, concordiæ hoſtis, contẽtioſus, contradicens, clamoſus, litigator, habet ſcientiam in opinione conſtitutam, ad tenebras ejus quod non eſt aufugit. *Idem eod. dialogo.*

Sophiſta eſt rerum vanarum imitator, & impoſtor. *Ibid.* Ludit cum hominibus propter nominum differentiam, ſupplantans & evertens illos eorum more, qui ſedere volentibus ſcabella ſubtrahunt, & delectantur ac rident, ſupinum jacentem intuentes. *Idem in Euthydemo.*

Sophiſta

Sophista maxima pernicies est, & pestis eorum qui cum ipso conversatur. *Plato de virtute.*

Sophista à philosopho tã in modò quàm materia discrepat. *Alc.c.34.*

Sophistà philosophiæ est adulator, & omnium adulatorum pessimus. *Maxim.Tyrius serm.4.*

Sophistes ille est, qui simulatione & specie sapientiæ, non vera sapientia quæstum facit. *Alex.Aphrod.lib.Elench.*

Sophisticæ redargutiones nullo modo sapientiam gignunt,sed impedimenta ac molestias afferunt. *Idem.*

Sophistica solùm simulata & adumbrata est sapientia. *lib.3. Metaph. Ibid. cap.2.T.5.Aristot.*

Sophistica speciem modo habet, non veritatem. *Ibid.*

Contentiosis cum hominibus planè ita non pugnandum est, quasi cum iis, qui videantur morbos coarguere, non verè coarguant. *lib.2. de reprehens.sophist.c.2.*

Vt in certaminibus, qui quavis ratione victores esse volunt,nihil non movent,nil non aggrediuntur,ita hic in disputatione idem faciunt,qui sunt supra modum litigiosi. Atque ex iis quidem qui tantam adhibent contentionem,quicunque sibi victoriam proponunt: illi sunt, qui propriè litigiosi, & contentionis amatores censentur. Qui verò gloriam, ex qua quæstum faciant,aucupantur,sophistæ. *lib.1.de reprehens.sophist. cap.10.*

Et sophisticæ ratio quæstus faciendi ex sapientiæ simulatione. *ibid.*

Et sophistica simulata, & non vera sapientia: & sophista is dicitur: qui ex ea, quam præ se fert,non vera; sed simulata sapientia quæstum facit. *lib.1.de reprehens.sophist.c.2.*

Quibusdam illud est ingenium, ut se operæ pretium majus facturos existiment si sapientes videantur,nec sint,quã si sint,nec videantur. *Ibid.*

Contentionis studiosi homines multum dissimiles sunt iis, qui pseudographos faciunt: ut qui non ex principiis, quæ alicujus generis propria sint, fallaces conclusiones efficiant: sed latè vagantes in omni rerum genere versantur. *lib.1.de reprehens.sophist.c.11.*

Plato quodammodo non malè id, quod non est, sophisticæ attribuit. Versantur enim sophistarum ratiocinationes & disputationes in accidente ex omnibus maximè:idemne sit Musicus & Grammaticus: & Coriscus Musicus,& Coriscus? & num omne, quod est,non tamen semper factum est? *lib. 5. Metaph.c.2.T.4.*

Necesse est,ut qui sophistæ munus probè fungi velit,fallacium argumentorum genus quod petitur ex rerum vocabulis,in primis exquirat: quandoquidem in eo tantùm est momenti, ut hæc sit una ratio,qua sapientiæ opinionem,in qua illi sunt omnia,consequi possit,si talium argumentorum facultate instructus sit. *lib.1.de reprehens.sophist.c.2.*

Qui primum argentum acceperunt:deinde nihil præstant eorum,quæ professi sunt propter promissorum magnitudinem,jure sunt illi quidem vituperandi. Neque enim exsoluunt,quod promiserunt: quod certè coguntur sophistæ facere. *lib.9.Ethicorum,cap.1.*

Sophistarum ratio fallax ancipitem habet etiam curam cogitandi. *lib.7.Ethic.cap.2.*

Miror eos qui sophistæ vocantur,quòd se juvenes provehere dicant ad virtutem eorum multi, quos ab ea prorsus avertunt.Nam hominem ad virtutem eorum multi, quos ab ea prorsus avertunt.Nam hominem nusquam vidimus quem nostri temporis Sophistæ bonum fecerint, qui ne libros quidem tradunt, ex quibus bonos evadere oportet.Sed ab his multa de inanibus rebus conscripta sunt, in quibus juvenes virtutem non reperient, sed voluptates inanes. Atque in his quidem tempus jucundè terunt qui fructum aliquem ex iis se capere posse sperarunt, impediuntur autem ad alia utiliora,& interim mala condiscunt.Vitia igitur eorum majora magis vitupero: scripta verò, quod verba quidem illis exquisita sunt, rectas autem sententias quibus juniores ad virtutem instituerentur, negligant.

Equidem vulgaris homo sum, scio tamen optimum esse ab ipsa natura,id quod bonum est, perdiscere: proximum, ab iis potius qui verè boni alicujus scientiam tenent,quàm ab iis qui fallendi artem profitentur.Itaque verbis forsitan non elegãter(nam hæc non affecto)sed recta cupio dicere præcepta, quibus ad virtutem utor, educati juvenes utantur.Neque enim verba,sed sententiæ,si honestæ fuerint,vitam instituunt.

Vituperant autem & alij multi Sophistas istos nostri seculi, non philosophos,quòd in nominibus callidi,in rebus ipsi nulli sint.Interim non me latet pulchrũ esse ordine scribi:erítque ejs facilè;tum cirò,tum quæ non rectè scripsi reprehendere:sed tamẽ ita scripta sunt ut honesta sunt, nec sophisticos sed bonos & sapientes faciant.Neque enim hæc ipsa videri malo quam esse utilia,ut nunquam reprehẽdi possint.Sophistæ verò ad fallendum dicunt & scribunt,ut lucrum faciant,& nihil cuiquam prosunt.Nam ex his nec fuit,nec est sapiens ullus,sed habet quisque satis ut sophista vocetur, quod apud sanæ mentis homines dedecus est.

Moneo igitur Sophistarum præcepta vitandaesse,philosophorum verò sententias non aspernandas. Nam Sophistæ aucupantur eos qui divites sunt & juvenes philosophi omnibus cõmunes sunt & amici:fortunas autem hominum ut non observant,ita neq; contemnunt. Nec verò probaveris illos qui lucrum temere sequuntur, sive publicum sive privatum, considerans optimos quidem ex illis, propter ea quæ benè faciunt, se assiduis laboribus inclarescere: malos verò & malè se habere, & suis vitiis innotescere:qui cum & privatorum res & reipublicæ sibi vendicent, ad communem salutem minus adjumenti adferunt, quàm privati,& corporibus ad bellum ignavis & indecoris sunt,cum laborem tolerare nequeant. *Xenoph.de venat.circa finem.*

¶ Apophthegmata.

Socrates, Euclidi contentiosarum argutationum admodum studioso: Sophistis,inquit,ô Euclides,uti poteris, hominibus non poteris. Iudicãs, sophisticen inutilem ad publicas functiones,quas qui affectat,eum non oportet gryphis & inanibus argutiis ludere, sed hominum moribus semet accomodare. *Erasm.lib.3.apoph.*

Plato,cum à Dionysio fãstidiretur, poposcit coagrediendi copiam, eâ datâ, hunc in modum disseruit. Si quem sentires in Siciliam appuliss,hoc animo ut tibi malefaceret, qui tamen non data oportunitate nihil malí faceret, an hunc impunè dimitteres? Cum Dionysius respondisset, nequaquam ô Plato: Oportet enim hostium non facta solum,verum & animi propositum ulcisci.Plato subjecit: Tum si quis tibi benevolens veniset in Siciliam, ut tibi boni quippiam adferret, non faciat autem destitutus occasione,num par esset hunc nulla relata gratia contemptum abjicere?Dionysio percõtante,quis esset ille?Æschines,inquit,vir morum sanctimonia cum quovis amicorum Socratis conferendus:& qui possit dicendo meliores reddere,cum quibus habet cõsuetudinem.Is cum huc multum maris emensus adnavigarit,ut suam philosophiam tibi impertiret,hactenus neglectus est. Hæc tam commoda oratio effecit,ut rex & Platonem,cui prius erat infensior,amplecteretur,& Æschinem splendidè magnificéque tractaret. *Laërt.lib.3.*

Hippodamus Pythagoreus, Examinandos probandósque sophistas esse dicebat, an secundum leges & instituta civilia, idoneúmque seu proprium vivendi genus, utilia proloquantur. Non mediocrem enim, inquit, sed maximam infelicitatem hominum animis sophistarum dissertatione ingenerant: si quid ausi fuerint innovare præter commune judicium, in divinis humanisque rebus,quo dimisso,neque veritas major, neque vita tutior honestiórve futura est, sed majori potius caligine atque perturbatione involvenda. *Stob.serm.41.*

Diogenes,cuidam sophisticis argutationibus colligenti, quod Diogenes haberet cornua,frontem & tempora manu contrectans: Atqui (inquit)ego non video.Maluit philosophus irridere frivolum enthymema, quam soluere. *Laërt.l.6.c.2.*

Idem. Plato sic definierat hominem: Homo est animal bipes,implume. Ei definitioni,cùm discipuli Platonis applauderent, Diogenes gallum gallinaceum pennis ac plumis nudatum produxit in scholam. En, inquiens, hic est homo Platonis. Itaque definitioni adjectum est,latis unguibus, quod aves ejusmodi non habent. *Laërt.lib.6.*

Idem. Sophista quidam volens apud Diogenem ostentare acumen ingenij,hunc in modum ratiocinatus est: Quod ego sum,tu non es.Cum annuisset Diogenes:ergo,inquit,sum homo,igitur tu non es homo. Tum Diogenes:Ame,inquit,incipe,& rectè collegeris.Non dignatus est aperire,quid haberet vitij ratiocinatio: sed maluit irridere,de tam frivolis nugis sibi placentem. Si sic sumpsisset. Tu es homo:sequebatur,sophistam non esse hominem. *Laërt.lib.6.*

Zeno. Cum Zeno in scholis disserens, acutissimis rationibus probaret nullum esse motum, nec esse posse: Diogenes surgens, cœpit inambulare. Id admiratus Zeno: quid, inquit, agis Diogenes? Confuto, inquit tuas rationes. Taxans interim inanem ingenij ostentationem. *Laert.lib.6.*

Stilpo. Colebat argutias Dialecticas,quarum una patum illi feliciter cessit. De statua Minervæ, quam Phidias finxerat, ita percontatus est: Num Iovis Minerva Dea est? Cum responsum esset:est;At hæc,inquit, non est Iovis, sed Phidiæ. Id cum esset concessum, collegit: Non est igitur hæc Dea. Ob hanc vocem apud Areopagitas impietatis reus peractus est.Ille verò sic conatus est elabi, ut diceret non negasse illam esse Deam,sed Deum,hoc est,masculum:nam θεὸς apud Atticos communis est generis,attamen jussus est ire in exilium. Theodorus autem cognomento ἄθεος,his auditis:Vnde hoc novit Stilpo,nisi fortè sublatis vestibus inspexit Minervam? *Laërt.l.2.c.11.*

Hipparchia Metrocles soror Theodorum impium,cui cognomen erat ἄθεος,hujusmodi sophismate constrinxit:Quod faciés Theodorus non dicitur injustè agere,idem si faciat Hipparchia non dicetur injustè agere:Cum annuisset ille, subjecit:sed Theodorus seipsum percutiens non diceretur injustè agere, nec igitur Hipparchia si idem faceret. Ad id Theodorus nihil respondit,sed sustulit illius pallium, ut erubescaret pudenda. Cum illa nihil hac re turbaretur, objecit ei versu jambico, quod è muliebribus officiis ad virile institutum defecisset:

Γυνὴ τὰς παρ' ἱστοῖς ἐκλιποῦσα κερκίδας.
Radios apud telas reliquit fœmina.

Cui illa: Num tibi videor mihi consuluisse, quæ quod temporis impensura fueram telis, impendi disciplinis? *Erasm.ex Laërt.l.6.*

Aristarchus dicere solitus est: Olim vixerant septem sapientes,nunc haud facile totidem invenias idiotas:Notans sophistarum turbam, qui se pro sapientibus jactabat, ut vix supereesset qui se profiteretur indoctum. *Eras.l.6.apoph.*

Ariston dicere solebat, Dialecticorum argutias similes esse telis araenarum,quod plurimum haberent artificij, minimum utilitatis.Nam is cum cæteris Cynicis putabat logicen ac physicem à philosophia submovendam, solam ethicem diligenter exercendam. Hujus sententiæ princeps fuit Socrates. *Erasm.Roter.lib.8.apoph.*

Menedemus, percontanti cuidam Alexino, an patrem cædere desiisset?respondit.Neque cæcidi,neque desij. Cum alter subjecisset, oportere solvere ambiguitatem per ναι & οὐ aut affirmando aut negando: Ridiculum,inquit,est vestras sequi leges,cum liceat in portis occurrere. Alter captabat illum insidiosa percontatione:sive enim respondisset. Desij sive non desij,agnovisset crimen. Ille hoc præsentiens,exclusit sophistisive non desij,agnovisset crimen. Ille hoc præsentiens,exclusit sophistícum cavillum. Sic & Socrates apud Platonem objurgatur à sophistis quod secus respondeat,quam ipsis esset commodum *Laërt.l.2.c.18.*

Demonax. Adolescenti lascivius culto, qui quæstionem sophisticam proposuerat, nihil aliud respondit, quam πέραινε ὦ παῖ. Vox anceps est ad conficiendum, quod colligit: & ad obscœnum sensum. Cumque adolescens indignatus respondisset. At ego tibi virum ostendam: Demonax admiranti simili, Quid, inquit, num etiam virum habes? *Erasm. l.8.Apoph.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni. Athenis ex juvenibus quam plurimi, imò modestiores etiam circa sophisticam desipiunt, non ingeniosiores solum, & nomine obscuri, sed generosiores etiã & clariores, non secúsq; ac multitudo inter se decertant, quum moribus perditi sint juvenilibus, & haud facilè cohiberi possint: ac ideò video idem illis accidere, quod & equorum ac spectaculorum amatoribus, in cursu equorum adversariorum. Saltant enim, clamant, pulverem in cœlum spargunt in aurigis sedentes, aërem verberant, equos digitis, tanquam flagellis cum conjungentibus conjungunt: & cum nullius sint domini, facilè invicem concedunt aurigas, equos, stationes, equorum præfectos: ac quinam sunt illi, ut plurimum indigentes ac pauperes, & qui nec tantum habent, ut uno sustineatur die eodem modo & ij, in his admodum pro doctoribus suis conflictantur, & adversariis indignantur: quo ipsi plures existant, ac doctores, quorum illi curam gerunt præcipuam, locupletiores reddant: quæ res admodum absurda est pariter, & infelix. *De laudibus Basilij.*

Olympidiori. Quæsivi ergo scire, quænam hæc sit multorum sophistarum stultitia & turbatio, & inconstans error, mentisque circumductio & inveni demum, hanc ipsorum sapientiam persimilem esse adulteræ mulieri. Sicut, enim illa blandis sermonibus ac dolosis juvenes lactat: Ita & hæc stultos venatur, irretitos syllogismorum laqueis & sagenis. At sicut illa molli contrectatione animam frangit, fractámque devincit: Ita hæc mala eadem adducit titillanti orationis concentu. *In Eccles. cap. 7.*

Dionys Nicæi. Quemadmodum indoctæ & lascivæ in venatione canes, non intelligentes neque cognoscentes vestigia, decipiunt alias voce & forma: ex scientibus autem atque videntibus, multæ eas sequuntur, stultiores propemodum, quam illæ, quæ frustra latrant. Ex illis hæ, quæ vocem non emittunt: sed silent, ipsæ tantùm decipiuntur: hæc verò perulantissimæ & stultissimæ sunt, quæ priores imitantur, tumultum excitantes: atque eo imitantur, ut alias seducant. Ejusmodi quiddam invenias & circa eos, qui dicuntur sophistæ, quos interdum multa sequitur turba stolidorum hominum: & intellige quod nihil homo sophista à libidinoso eunucho differat. *De regno, orat. 4.*

Senecæ. Vt præstigiatorum fraudes fallunt & cum voluptate: Sic sophisticis argutiis capi ridiculum est, non periculosum.

Plinij. Vt bonasos cornua oneri sunt tantùm, nulli autem usui, adeò sunt in se reflexa: Ita sophistæ Dialecticen habent, sed qua neminem revincere possint; adeò est intorta. *lib. 8. cap. 15.*

Roterodami. Vt cibi malè olentes non videntur malè olere his qui ederint: ita spurcæ sophistarũ literæ, cum alios melioribus imbutos literis vehementer offendant, ac nauseam moveãt, eos qui nugas istiusmodi imbiberunt, nihil offendunt, imo bellæ videntur & elegantes. *In simil.*

Thriveri, Sophistæ, qui in veterum Dialecticas commentarios scribunt: similes indoctis pictoribus, qui, dum veterum picturas illustrare volunt, in ipsis omne artificium pervertunt. *In apoph. 99.*

Sophista similes pueris nequam, qui gaudent pugnas & rixas inter æquales concitare, sed nequeunt pugnantes dirimere: nam illi magis possunt opiniones varias congerere, quam digerere, aut componere. *In apoph. 110.*

Aves, quæ se possunt expedire magnis retibus, nunquam hærebunt in araneatum telis. Et qui veram novit artis difficultatem, facilè explicabit se nugacibus sophismatibus. *In apoph. 120.*

¶ Poetici Versvs.

In Sophistas.

Hegesander

Ὀφρυανασπασίδαι, ξινιγκαταπυξγένειοι,
Σαπιογενειοτρόφοι, κὴ λοπαδαργίδαι,
Ἱματανωθεβάλλοι, νηλὴ ποικιβλεπέλαοι,
Νυκτιλαθαρσιόφαγοι, νυστα πατασκλάγιοι,
Μαρακιξαπαῖ, κὴ συλλαβοπευσιλαβηταὶ,
Δεξοματαίοσοφοι, ζηταρετησίαδαι.

Id est, ex lepidissima eruditissimi viri versione, ad verbum.

Silonicaperones, vibrissasperomenti,
Manticorbarbicolæ, extenebropatinæ,
Obsuffarciuamicti, planilucerni tuentes,
Noctilatentivori, noctidolostudij,
Pulli premoplagij, sutelocaptiotricæ,
Rumigeraucupidæ, nugicanoricrepæ.

Ejusdem.

De disputatoribus seu Rixatoribus Sophistis, Epigramma.

Quo te ambulando cunque vectas gentium,
Vitare non est disputatorum genus,
Pugnax, proteruum, factiosum, garrulum,
Quos pacis hostes ultima hac atas tulit:
Qui nocte lucem, nigra vertunt candidis,
Et quæstionum tristitate condiunt.
Natas in usum sobrij ioci dapes.
Hos nec decorum est, nec tutum, refellere.
Tali hoste victo, quis triumphus te manet,
Luctante eodem, pugna gliscit acrior:
Nec dignitatem fronte ferrea pudor
Expressus auget, alacritatem nec dabit
Extorta rixis veritas. In turgus
Vicisse nolle, cum queas, victoria est.

Aliud.

Buccis tumidos neglige spumeis sophistas,
Bullas stolida nebula, summique plenas,
Infantis crepis cymbala rauca facta nugis:
Quorum streperos sic potes tu ulcisci bombos,
Reddas neque gry instantibus, & taceto ridens.

¶ Hieroglyphica.

Sacerdotes Ægyptij cùm nihil æquè abhorrerent, quàm inanes sophistarum nugas, & cavillosas verborum argutias, argumentorúmque decipulas in naturæ viribus indagandis, ejusmodi notæ homines per suis amicæ, hieroglyphicum significabant. Eodem intellectu apud Hebræos suilla abstinere præceptum asserit Philo, admonitósque nos ea lege divina, ut sophistas evitaremus, per evitabilem hujusmodi animalis impuritatem: illi enim acutissimis tantùm accuratissimisque rerum distinctionibus, quod per bifidam animalis ungulam interpretantur, quasi luto inhæsitantes, ita illis adhæresunt, ut inde nunquam avelli possint, sed ad extremam usque senectutem ibidem computrescunt: nam & porci nihil illustre, nihil purum, nihil limpidum amant, sed turbida tantùm, spissa, sordida & feculenta sectantur, inque his præcipuam statuunt voluptatem. *Io. Pier. Valer. Hierogl. l. 9. c. 5.*

Hydræ significatum, cujus uno præciso anguineo capite, alia atque alia è vestigio repullularent, multi aliis atque aliis modis interpretati sunt. Nos ea contenti esse possumus expositione quam Plato in Euthydemo posuit, ubi per eam perinde ac per Cancrum, Sophistas ait nugas significari. *Idem, lib. 16. 36.*

Sophistas significare qui volunt, Cancrum pingunt: eos enim huic animali persimiles Plato dicit, quos ubi validiori aliqua ratione devictos conprehensósque pures, tunc recto fugaci cursu elapsi per diverticula atque subterfugia majorem priore tibi laborem intentant, si vilem ac inanem prorsus curam eos consectandi susceperis. *Idem, lib. 28. c. 43.*

Est & in sacris nostrorum litteris mystica de ranis Ægyptiacis mentio per quam frequens, quæ jugiter in Ægypto pluerint, Sophistarum nugas, & Dialecticorum garrulitatem per eas doctores quidam intelligunt: sive ob nullius significantiæ vocem tam argutam, tamque pertinacem: sive quod in luto voluptuosa sit earum habitatio, quorum utrumque Sophistis attribuitur. *Idem lib. 39. cap. 41.*

Ranarum nocturnam & molestam coaxationem, fulgentis Lampadis splendore illis repertæ objecto reprimi, cunctásque illico, utpote quibus oculos inopinatus fulgor perstrinxit, conticescere, experientia ostendit. Vt ranis clamor obstreperus, & cœni amor est familiaris, ita Sophistis loquentiæ multum, sapientiæ parum inest, & omnis ad pluatricam pompam atque inanem ostentationem actio ipsorum composita appareat. Vt igitur ranæ face noctu accensa obmutescere coguntur: sic Sophistis etiam, detectis ipsorum argutiis, & resolutis fallaciarum strophis irrefragabili veritatis luce, tandem adeo os oculúsque confunduntur, ut omnibus sincere iudicantibus ludibrio sint pariter & odio. *Col. hierogl. l. 6. in vocab. Sophista.* Cui additum distichon:

Lumine perculsa cessant maledicere ranæ,
Et victus veri luce Sophista tacet.

Varietas Lunæ mutatis quotidie faciebus, adeò conspicua, ansam dedit, ut nonnulli Sophistas per Lunæ Hieroglyphicum intellexerint: & Ægyptij Sophistæ, quandoquidem Luna Ægypti Symbolum est, cujus provinciæ Isis domina perhibetur, toto opere notantur. *Pierius, lib. 44. hierogl. c. 20.*

Vide Dialectica, Disputatio, Fallacia.

Sors, Sortilegium.

¶ Definitio et etymolog.

Sors, sortis, fœm. gen. à serie, secundùm Varronem, sumitur tum in bonam, tum in sinistram partem. Nam in rebus sacris, Ecclesiasticis, politicis & œconomicis sors piè & commodè usurpatur: at cum ad nefarias sortes sortilegorum opera variis modis relata est, damnatur & meritò. Rei eventum & casum vel probatum, vel improbatum, significat. *Cicero lib. 2.* de Divin. de sortibus partim politicis, partim improbatis agens, Quid (inquit) sors est? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: quibus rebus temeritas & casus, non ratio nec consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Sunt aliæ significationes hujus voculæ: harum duas addimus. 1. Sors est fatalis necessitas, cujus mentio frequens apud Poëtas. 2. Oracula seu responsa dicebantur Sortes, quæ à diis eorúmque sacrificariis unicuique consultori reddebantur. Hinc *Valer. Max. l. 1.* Cujus rei explorandæ gratia, legati ad Delphicum oraculum missi, retulerunt præcipi sortibus ut aquam ejus lacus emissam per agros diffunderent.

Sors Græcè κλῆρος dicitur. Hebr. *Ghorial.* Hujus meminit scriptura S. *Levit. 16. 8. 9. 10. Num. 26. 55. 56. Ios. 17. 14. 16. & 18. 7. 8. 10. 11. & 19. 1. 10. 17. 24. 40. 51. &c. Psal. 16. 5. & 125. 3. Neh. 11. 1.* In historia Estheræ, *c. 3. 7. & 9. 26. 28. 31.* occurrit vox Persica *Pur*, i. Sors, & numer. plural. *Purim*, sortes, quorum festum etiamnum, 27. & 28. Februarij celebratur à Iudæis, qui tunc historiam Estheræ legunt. Et quoties mentio fit Hamani, pugnis & malleis synagogarum suarum scamna subsellióque pulsant & feriunt, ac si caput Hamani contonderent. Distinctiones sortium piarum, mediarum, impiarum, paucis describit, sed accuratè Etymologicon trilingue Lugdunense, anno 1607. editum prolixè verò Peucerus, comment. de variis divinationum generibus. Ibi sortes sacræ, cujus exempla ad finem hujus sectionis occurrunt. explicantur: politicæ dein variæ veteres & recentiores. Ibi multa de tesseris seu alea, calculis, talis. Sortium profanarum vanitas detegitur & refellitur, Herculanæ, Prænesti

Prænestinæ, Antiatinæ, Aponiaciæ, Virgilianæ, Lynæ & Desiæ traducuntur. De geomantia, onomomantia, arithmomantia, logarithmomantia Cabalistica, Tephramantia, Botanomantia, Ceromantia, abunde satis depinguntur & damnantur.

Sortilegium verò, Græcè κληδονομαντία, & κληρομαντεία, magicas superstitiones, & divinationes abominabiles significat. Quando de sortibus probatis agitur, sortitionis voce utimur. Hic reponenda est lex Dei. *cap.* 18. *Deut. vers.* 10. & 11. Ne inveniatur in te qui lustret filium suum aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos scisciteur, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, neque qui pythones consulat, nec divinos, & quærat à mortuis veritatem: omnia enim hæc abominatur Dominus. Auguriorum nomine sortilegij varij species intelliguntur. Gall. *Sorceleries.*

Sortilegi sunt, qui nomine fictæ religionis per quasdam, quas Sanctorum seu Apostolorum vocant sortes, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. *Sec. Isidor. lib. 4. etymolog. & hab. 26. q. 1. sorti.*

Sortilegium est per sortes divinatio. Sortilegi verò, qui per sortes futura pronuntiant, vel qui aliquid eligunt per sortem (sortem enim fortuitum alicujus rei eventum dicimus) à quo fit verbum sortior, quod est sortes facio, sive sortes recipio, seu per sortem aliquid decerno, vel eligo. Vide Etymologic. trilingue Lugdun. *pag.* 781, 782.

Sors propriè dicitur, cum aliquid fit, ut ejus eventu considerato, aliquid occultum innotescat. *Se. D. Thom. seq. q. 95. art. 8. cap.*

¶ Loci Biblici.

Sortes à Deo reguntur, Prov. 16. 33. sortium missionis praxis, Ios. 18. 10. 1. Sam. 10. 20. & 14. 42. Esth. 3. 7. Psal. 22. 19. Matth. 27. 35. Ionæ 1. 7. Act. 1. 26.

¶ Patrum Sententiæ.

Varro dixit, quatuor esse divinationis genera, terram, aquam, aëra, & ignem: hanc geomantiam, hydromantiam, aëromantiam, & pyromantiã, dictam constat. Divini dicti sunt, quasi Deo pleni: divinitate enim se plenos simulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura conjectant. Duo sunt autem genera divinationis, ars & furor. Incantatores dicti sunt, qui peragunt verbis artem, sunt arioli, sunt haruspices, sunt augures: qui auspices & sortilegi, auspicia & auguria: sunt pythones, & genethliaci, sunt Salisatores, sunt & præstigia. Cuncta autem hæc sunt à Christiano vitanda, & omni penitus execratione repudianda, atque damnada. In his omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum, & malorum exorta. *Ex Aug. in* 10. *q.* 26.

Qui sine Salvatore salutem vult habere, & sine vera sapientia æstimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed æger, non prudens, sed stultus in ægritudine assidua laborabit, & in cæcitate noxia stultus & demens permanebit ac proinde omnis inquisitio, & omnis curatio, quæ à divinis, & Magis, vel ab ipsis dæmoniis in idolorum cultura expetitur, mors potius dicenda, quam vita. *Aug. lib. de civitate Dei.*

Illos planetarios, quos mathematicos vocant, planè consulere non desistebant, quod quasi nullum eis sacrificium, & nullæ præces, ad aliquem spiritum ob divinationem dirigeretur, quod tamen Christana & vera pietas consequenter expellit & damnat. *Lib. 2. Confess.*

Hujus nodi artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi peccata infidelis & dolosæ amicitiæ constituta, penitus sunt repudiandæ & fugiendæ Christiano. *Lib. 1. de doctrina Christiana.*

Non est absurdum credere, aliqua dispensatione permissum fuisse, ut non dominante arte magica, sed dispensatione occulta, quæ pythonissam & Saulem latebat, se ostenderet spiritus justi aspectibus regis, divina cum sententia percussurus: vel non verè spiritus Samuelis à requie sua excitatus est, sed aliquod phantasma & illusio imaginaria diaboli machinationis facta, quam scriptura Samuelem appellat, sicut solent imagines rerum suarum nominibus appellari. *Epist. ad Simplic.*

Non debemus suo exemplo Ionæ sortibus credere, vel illud de actis Apostolorum hujus testimonio copulare, ubi sorte Matthias in Apostolatum eligitur. *Hier. super Ionam.*

Si quis hariolos, haruspices, vel incantatores observaverit, aut phylacteriis usus fuerit anathema sit. *Gregorius & ponitur 26. quæst. 5. si quis.*

Non exemplo Matthiæ, vel quod Ionas propheta sorte deprehensus sit indifferenter sortibus est credendum, cum sint privilegia singulorum. Si qui tamen necessitate aliqua compulsi, Deum putant sortibus Apostolorum exemplo esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos, non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis egisse. *Beda super Acta Apostolorum.*

Sortilegium est quoddam genus culturæ idolorum ex dæmonum consultationibus futura prædicendo. *Isidorus libro Etymologiarum.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Sortis cujusdam potius, quàm scientiæ est verè judicare de sorte, cum judicium per signa ita confunditur, quod ex diversis sortis nostræ primordiis, & causis inter se oppositis, rebúsque contrariis complurima inter se discrepantia trahuntur judicia, imò ex aliis quasi vestigiis confunduntur. *Fic. in Plot. En. 2. lib. 3. cap. 15.*

Sortium multa sunt genera, ut in talorum jactu, in tesseris projiciendis, in figuris charta ceo ludo pictis, & quæcunque prior venerit expectandis: in cruendis longioribus paleis, in oculorum jactu super pavimentis: & aliquando quæ per voces fiebãt responsa sortes appellatæ sunt & aliquãdo non voces, sed quæ per voces significãtur, sortes appellatæ sunt, ad tria tamen rediguntur: nam qui sortibus utitur, aut dividendæ rei cujuspiam, eius eventus expectatur, aut ex fortuna & casu, aut ex spirituali causa: qui fortunæ & casui confidunt vani sunt, quia confidunt ei, quæ consilio & rationi adversatur, qui spirituali causæ, cùm vel à bono vel malo spiritui eventus derivari possit, si ultimum des, detestandum est, ut & alia omnia vel occulta vel expressa cum dæmonibus inita fœdera: si à bono spiritu, multifariam aberrare poteris: si nulla necessitate ad curiositatem refertur, si sine Dei reverentia precibúsque porrectis, si ad vitæ vanitates, seculique negotia perpetranda, si ad Ecclesiasticas lectiones perficiendas ad ipsum paras, à recta via flectis. *Ioannes Franciscus Picus Mirandulla de prænot. lib. 6. cap. 6.*

Sortes quædam faciendæ in nuptiis, ut vilès non principes, sed fortunam culpent. *Plato de republ. dial.* 5. Sortis æqualitate in republica uti necesse est, ad multorum offensas vitandas, ita ut Deum, & bonam fortunam etiam tunc in precationibus invocemus, ut ipsi sortem ad id, quod justissimum est, dirigant. *Idem de leg. dial.* 6.

Sortes appellat Plato dispositionem universi, qualis tunc erat, cum animæ aggressæ sunt ingredi corpus, & significatur in hoc & ejusmodi corpus ingredi, & talibus parentibus, in tali regione nasci, cuncta verò facta, & convoluta per unam Parcam: Clotho tam in cunctis quam singulis demonstratur, Lachesis ipsas adducit in medium, postrema Atropos efficit necessario, ut concurrentia hæc omnia peragantur, *Plot. En. 2. lib. 3. cap. 15.*

Sors ad felicitatẽ non ad virtutem attinet. *Phil. de creatione Principis.*

Quædam Sors lege Dei, quædam Politicis Legibus probata est. Iosuam videmus cogniturum, quisnam anathema cepisset Hiericunte, sortem de toto Israëlitarum exercitu conjecisse: Similiterque Samuelem, cùm Rex habendus esset, conjecta sorte dixisse, Domine, da sortem (quem mortẽ amoliendæ potestati & sorti diabolicæ veteres usurpabãt) & tum Benjaminis tribai sortem accidisse: deinde sortitione de Principibus familiarum facta, familiam his obvenisse, è cujus domesticis conjectam sortem Sauli accidisse, quem Deus Regem in populum suum declaraverat; ne quis sceptra Regalésque coronas putaret fortuitò obtingere. Saulem postea de toto exercitu, ad cognoscendum, quis jejunij Legem fecisset irritam sortitione facta, deprehendisse Ionathanem, qui solus contra interdictum Regis, mel comederat. Levitici quoque, cap. 16. Legimus, sortem in duos hircos fuisse conjectam, unum sacrificandum Domino, alterum Zazeli committendum: quod mysterium septuaginta duo Interpretes nolentes Ethnicis revelare, Zazel ἀπὸ πομπαῖον reddiderunt, id est, emissarium, quia emittebatur in desertum, inveniebatur amplius. In actis quoque Apostolorum legimus, sorritionem Matthiæ & Barnabæ fuisse factam. Idem inter Ethnicos pariter fuit observatum. Etenim si qua tempestas gravis incumbebat mari, sortem conjiciebant nautæ, & qui sorte obvenerat, mittebatur in mare, ut Ionæ faciebant nautæ, & qui sorte obvenerat, mittebatur in mare, ut Ionæ factum est. Ordinariè item frequentatur sors in successionibus dividundis & bonis communibus populorum legibus permissa; & valdè necessaria rixis & contentionibus, quæ infinitæ forent, evitandis. Sic Romani in causis publicis sortiebantur judices, & Magistratus, provincias: onerá-que, nisi inter ipsos aliter convenirent: quod, Latini dicebant sortiri aut comparare inter se provincias. Hinc sævissimi illius belli inter Marium & Syllam occasio, quòd bellum in Mithridatem sortitionem obtigisset Syllæ, & Marius libello ad Populum sortitionem voluisset eripere. *Bodinus l. 2. Dæmonomania c. 5.*

Difficile est & fortasse invidiosum, omnium ferè consensu obfirmatam opinionem convellere, & contra vota popularia argumentis contendere. Sed quoniam magnorum virorum calculis approbata res est, rectam quoque rationem ab eadem stare non est dubitandum. & mediocritatem quidem omnes recte sentientes expetendam tenendamque uno concordique suffragio decernunt, sed de inclinante in alterutram partem fortuna, quæstio vertitur. Refert Ludovicus Vives Catharinam Caroli V. Materteram, in familiari quodam colloquio dixisse: *Neutrius Fortunæ extremum* se libenter experturam: sed si necessitas alterius subeundæ imponeretur, peroptare se difficilem & adversam: quod in hac nulli unquam honestũ aliquod defuisse, solatiũ, in altera multis sanũ denulli unquam honestũ aliquod defuisse, solatiũ, in altera multis sanũ denisse consiliũ, sæpè animadvertisset. Hoc illa fortasse in viri sui vita, tum rebus omnibus florentissima metuebat, nec fugiebat sapientissimam fœminam, illud Pullianum; *fortuna quem nimium fovet stultum facit.* Nam multa profectò sunt mala (nisi magnâ animi moderatione cavebantur,) quæ secum advehit arridens fortuna, ipsa enim lætitia & securitas, quæ fructus ejus uberrimus videtur, (si paulò diutiùs continuetur) quid nisi vera stultitia erit, aut etiam mera insania? At quæ iratam & horribiliter intonantem fortunam sequentur, videmox námque prudentiam in consilium adhibitam, ejúsque comites, cautionem & diligentiam aspicies; tum advocari fortitudinem, coli & laudari justitiam, modestiam & continentiam nullo jam labore teneri, & observari; omnium denique virtutis comitatum, quasi agmine facto, agglomeratum concurrere. Quare celebris ille & multum decantatus apud Senecam Demetrius, non absurdè dixisse videtur: Sibi nihil eo videri infelicius, cui nihil unquam in vita accidisset adversi. Quæritur deinde apud eundem, quare Deus optimum quemque malâ valetudine, aut luctu aut incommodis afficit? & quare (inquit) Imperator bonus, fortissimis militibus periculosissima imperat? Calamitates quibusdam videntur, boni virtutum occasiones sunt. Deus enim quos amat probat, indurat, recognoscit, exercet: molles & fortunatos istos, quibus parcere putatur & indulgere, venturis malis reservat. Nec tamen vult idem, molesta quæque & aspera à sapiente optari, sed si inciderint æquo animo tolerari, nec unquam sic lætis confidere ut interim tristitia non præmeditetur; nec ideò gaudebit minùs: Severa namque res est solidum gaudium. Memorabile est admodum contra gestientem lætitiam, illud Epaminondæ exemplum; qui postridie ejus diei, quo fœliciter in leuctris pugnaverat, processit squalidus & summissus. mirantibus & percontantibus quibusdam, Nunquid mali contigisset? Nihil (inquit) sed heri senti me bona fortuna delinitum, plus æquo mihi placuisse, ejus gaudij intemperantiã hodie castigo. Philippi Regis (multis pariter bonis nunciis allaris) nota vox est. Aliquod sibi infortuniũ imprecantis. Nota Æmilij Pauli oratio, filiorum

ſuorum funeribus, ſuper felicem Perſei victoriam mox conſecutis:nota Zenonis audito rerum ſuarum naufragio,ſententia : lubet me (inquit) fortuna expeditiùs philoſophari. Qui omnes non optabant averſa, ſed ferè accidere ſolere cogitabant,& cum accidiſſent æqui bonique, & in meliorem partem accipiebant. Habet enim unaquæque res, & omnis caſus(ut inquit Epictetus)duas quaſi anſulas : quarum ſi meliorem apprehendas,omnia in melius interpretaberis,& facilè ſine querela perferes ; ſin alteram pejorem tantum contrectare libeat, nulla res ex animi ſententia commodè accidet : Sed quid plura conquirimus?Infinita ſunt & exempla & argumenta quæ huc congeri poſſunt;uno inſtar omnium contenti ſumus Boëtio, qui ſub ipſius Philoſophiæ perſona poſt multas adductas rationes non dubitat ſine exceptione aſſerere;Omnem bonam prorſus eſſe fortunam : & illa quæ triſtior eſt,& adverſa appellatur,aut corrigit,aut punit ; quorum unumquodque plurimum prodeſſe confirmat. Atque idem poſtremò prudentiſſimè nos admonet. *Firmis ubique medium viribus occupare;ne nos aut triſtia opprimant:aut iucunda corrumpant.Iob.Laurent.Comment,c.13.*

Sortes per ſe vaticinia non ſunt,neque de re propoſita per ſe aliquid enunciant:ſed per accidens tantum,nimirum ex voluntate & inſtitutione hominum,quibus ſacra ſcripta,ſacráſve voces conſulere placet, & ex iis tanquam oraculis,ſeu potius hominibus, futurum eventum inveſtigare. Sumuntur autem ex ſcriptis ſacris & fatidicis per epilogiſmum quendam ut putà,hæc vox à fatidico de hac re pronunciata fuit:ergo ſi fortè iterum, vel ſcripta legatur,vel audiatur,ſimilem eventum denunciabit. Voco autem Sacra ſcripta,propiè libros utriuſque fœderis in vera Religione. Quibus ex ſuperſtitione hominum ſuperſtitioſorum ſimul & impiorum reſponderunt apud Ethnicos ſcripta Poëtarum de quibus *Iſidorus l.4.Etymologici* κληρομαντεία, ſortilegium. Sunt autem ſortilegi : qui ſub nomine fictæ Religionis,per quaſdam, quas Sanctorum ſeu Apoſtolorum vocant ſortes, divinationis ſcientiam profitentur : aut quarumcunque ſcripturarum inſpectione futura promittunt.

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Vt in democratia,cui ſorte contigit imperium, eum oportet imperare : cui non contingit, eum oportet æquo animo ferre:Sic in vita hominum, quod ſors dederit boni conſulendum eſt.*In Mor.*

Eraſm.Roterodami. Vt ſuus cuique morbus videtur atrociſſimus:Ita ſuum cuique incommodum maxime dolet.*In ſimil.*

¶ Exempla Biblica.

Sortium miſſionis *exempla*:Super duobus hircis Leu.16.v.8. in dividenda terra,Num.26.v.54.55.56.& 33.v.54.& 36.2. Deut.1.v.38.& 31. v.7.in explorando furto de anathemate, Ioſ.7.v.14.ſors filiorum Iuda & Caleb.15.v.1.&c.filiorum Ioſephi, 16.v.1.tribus Manaſſe,17.v.1.ſeptem tribuum,18.v.10.filiorum Aaron,&c.21.v.4.in eligendo rege,populo Iſraël,1.Sam.10.v.20.21.ſors inter Saulem & Ionatham,14.v.41.42.ſortes filiorum Aaron,&c.in aſſignandis officiis.1.Paralip.24.v.5.in ordinandis cantoribus,&c. 25.8. ordinandis ianitoribus templi, 26. v. 13. ad fungendum ſacerdotio,Luc.1.v.9.in eligendo Matthia,in locum Iudæ,Act. 1.v.26.ſors magica ſeu ſortilegium, Eſth.3.7.ſors extraordinaria:Ion.1. 7.ſors profana. Matth.27.35.

Vide Electio, Fortuna.

Spectaculum.

¶ Definitio et etymolog.

Spectaculum, Græcè Θέαμα τὸ, Θεάομαι, ſpecto dicitur. Inde theatrum & amphitheatrum deducuntur.

Hebr. *Reï*, conſpectus ; ſpectaculum, à verbo *Raah*, vidit, intuitus eſt, aſpexit, oculis & animo comprehendit aliquid. Cognationem habet cum verbo Or,ſplenduit, lucem emiſit : nam videre eſt apprehendere lucem. Hinc ὅραμα, viſus, ὅρασις viſio,&c.

Spectacula ſaltantium clerici debent vitare.14.*diſt.Preſbyt.*

Spectacula cuſtodientes die ſolemni,& Eccleſiam contemnentes ſunt excommunicandi. *de conſec.diſt.1.Qui die.*

Spectaculum facti mundo Apoſtoli,1.*Cor.*4.9.

Franciſci Petrarchæ.

De variis ſpectaculis. Dial. xxx.

Gav.

Delector variis ſpectaculis. R. Circo forſan & theatro,quæ duo loca bonis ſemper adverſa moribus fuiſſe notiſſimum, quo quiſquis malus jerit, redibit peſſimus. Nam bonis iter illud ignotum eſt,qui ſi caſu aliquo ignari adeant,contagio non carebunt. G. Circo delector atque arena.R.Atqui delectationes aliæ vanum ſeu libidinoſum aliquid habuere hæc utrumque ſuperadditámque ſævitiam & inhumanitatem habet bonis animis rem indignam. Neque excuſat, quod his ipſis Romani olim flos hominum, delectati ſunt, recto namque iudicio urbs illa alioqui abundantiſſima bonorum omnium, atque illuſtrium exemplorum nihil omnino reprehenſibilius habuit,reliquiſque deformius, ſibiq; invicem, quam hinc diſcordiarum civilium,hinc ludorum ſtudium immodicum, quaſi non ſufficeret bellorum cruor domi militiæque, niſi cruenta pax eſſet,cruentæque etiam voluptates, niſi,idcirco fortaſſis honeſtius quis theatrum dixerit, cui pariter inhiantes videas non modo populum,ſed ſenatum atque ipſos mundi dominos Imperatores Romanorum : ſic ſpectaculis capiebantur illi etiam, qui humano generi ſpeculum facti erant,rem mirabilem dicam,ſed cognitam vulgatámque.Sic cunctorum animos theatralis furor ille perſuaſerat, ut non modo conjuges Cæſarum aut filias,ſed virgines quoque Veſtales in publicum atque in turbas educeret, quarum pudicitia nihil exactius, nihil fama tenacius, nihil conſervatione ſecretius, uſque adeo, ut in eis omnis motus, omnis cultus, omnis ſermo laſcivior,nota dignus ac ſupplicio haberetur,& tamen his in theatro locum aſſignaſſe legitur, non quicunque,ſed ſummus atque optimus principum, Auguſtus Cæſar. Neque minor eſt ideò error is,quo magni errant, ſed major potius atque conſpectior. G. Libenter ſcenicos ludos ſpecto.R.Rem, quæ nec honeſtè geritur, nec honeſtè cernitur, nec facilè dictu eſt,an luſor infamior,an ſpectator,& an ſcena ſit turpior, an orcheſtra, niſi quod in illam ſæpè quidem paupertas,in hanc vero ſemper vanitas trahit. In omni ſanè delicto plurimum ineſt, utrum inopia, an libidine, ſeu ſuperbia quis delinquat. G. Amphitheatri ſpectaculis oblector. R. Damnoſa undique & publicè privatimque nocens delectatio, quod facilè colliges,ſi in animum redeat ex hiſtoriis rei hujus initium progreſsúſque,quanto publici ſenſus impendio,quantáque inſaniæ proxima ducum cura, quanto demum populi ſtudio ac labore conſtiterit. Equidem & tot vana dinumerare difficile eſt, & tam vulgata ſuperfluum, mille ſimul gladiatorum paria non ludo tantum ſatis multa, ſed prælio elephantorum,tigridúmque, & leonum, ac pardorum greges,onagrorum quoque,equorúmque ferocium,atque animalium diverſiſſimi generis è toto orbe tranſmiſſo omnium terrarum ſyluis,omniúmque gentium venatibus Romano famulantibus theatro. Adde illam ædificandi luxuriem exemplo carentem, non imitatione carituram, convectas terra pelagóque marmoreas columnas in ludorum uſum, & artificum ſummis ingeniis expolitas, & verticibus ſuperbas, auro rutilante frondentibus, cujus princeps inſaniæ nominandus eſt Scaurus.Is,qui ædilis in theatri ſcenam opus dierum paucorum,& quod paucis lignis ac funibus attolli poterat,ſuffecturum oculis populi talibus gaudentis, trecentarum ſexaginta talium columnarum monſtra intulit,fecitque opus(ut ſcriptum tenes)maximum omnium,quæ unquam fuere humana manu facta, non temporanea mora,verum etiam æternitatis deſtinationè, quo promeruit,ut veriſſimè diceretur, proſcriptione primum gravi cives idem poſt ædilitate leviſſima mores bonos in exilium pepuliſſe, ut qui multi perditi temporis inani plebeculæ, multatúmque inutilium impenſarum, Rom. Pop. author & exemplum fuit. Sed ô mirum dictu!mox furorem hunc vicere ſequentium furores,quibus effectum eſt,ut miraculo operum ac numero fateri oporteat,præter Romam nihil mirãdum fuiſſe in toto orbe terrarum.Nam & hoc itidem ſcriptum vides,penetrata terræ intima,perfoſſæ ſilices, egeſtæ rupes abditæ,averſi amnes, & in fiſtulas coacti, incluſum, & excluſum molibus iratum æquor,ſuſpenſa juga montium,tentatique marium receſſus, denique ſtratum latè,ſignatúmque nepotibus iter inſaniendi,& impleta in vobis ſpes avorum,nunquam defuturam eſſe luxuriam.Et ut cumulatius malum ſit,publicis damnis accedit calamitas privatorum, qui ſpectandi cupiditate compediti,& quotidiani interim quæſtus immemores,neque diem labi ſentiunt,neque armatam tergóque inſtantem reſpiciunt egeſtatem?ſic viciſſim & privata in publicam,& publica pernicies in privatam vertitur. Neque verò patrimoniorum jactura gravior, quam morum,ubi libido dicitur : humanitáſque dediſcitur. Proinde quid de ſpectaculis ſperatis,jam inde ab exordio primum regum veſtorum Romulus omen fuit,qui in his rigidam tetricámque illam Sabinarum pudicitiam circumuenit. Etſi utcunque matrimonij honor texit injuriam, at quam multis hoc poſtmodum non ad conjugium, ſed ad ſtuprum vagámque licentiam fuit via?Ad ſummam enim hoc teneas velim,pudicitiam ſpectaculis ſæpè ſtratam,ſempérque impulſam. Et ut fileam viros, quibus his ſcelerum furor eſt,ut penè jam adulterio gloriantur, multarum ibi fama periit, pudórq; multæ inde domum impudicæ:plures ambiguæ rediere, caſtior autem nulla.Iam verò,quæ corporum clades, ne quid prorſus deſit infortunij, quæve non ſingulorũ modo,ſed populorũ ſtrages,indicio ſunt,& riſus ſubitò verſus in gemitum,relatáque funera theatris, & plaudentium choris mixtæ lugentium cohortes.Audiſti, ut Curio is,qui civili bello pro Cæſaris partibus in Africa occubuit, Scaurum,quẽ opibus æquare non poterat, ingenio ſuperaret,non marmoreũ (ut ille)ſed ligneum theatrum,duplex tamen, & penſile meditatus, populum victorem gẽtium ludis victum,& periculis plaudentem ſuis mira arte ſuſpendit,ut ridentes interius, ſtupentéſque ipſi exterius ſpectatoribus riſui fierent ac ſtupori. Et miramur imperij ſpe objecta unius, licet magni exulis animum flectere potuiſſe,qui oculorum levi breviq; voluptate propoſita, tot millia civium volubili ſpectaculo circumvolvit.At nemo ibi periit,dicet aliquis : ſed perire potuere, & periere alibi innumeri.Neve attingam novas ſimul ac veteres ruinas, quibus ſæpè multi mortem ſimul ac tumulum invenere,ſub Tyberio principe celebri ſpectaculo apud fidenam urbem amphitheatri lapſu oppreſſa viginti hominum millia meminiſti. Hi ſpectaculorum fructus, hi ſunt exitus. G.Spectaculis cum voluptate detineor.R.Aut fictis amoribus, aut veris odiis.Primum equidem non eſt viri. Secundum verò nec hominis ſpectare. Quis ferrum jugulo lætus exceperit? Quis fervido vulnere plus cruoris effuderit?Quis minus conſpecta morte palluerit?Quis crudelitatis ad ſcholam ire juvat?Non egetis præceptoribus,nimis dociles malorũ eſtis.Plura per vos domi diſcitis, quã neceſſe eſt. Quid ſi tam promptis ingeniis artifices ſcelerum,ac magiſtra eorũ plebis acceſſerint?Multos quos mites natura fecerat, ſævitiam ſpectacula docuere. Mens hominis in vitium prona non urgenda utique,frænanda eſt, ſi ſibi linquitur,ægrè ſtabit,ſi impellitur,præceps ruet.Multum malis auribus invehitur, ſed multo plus oculis illis, quaſi feneſtris bipatentibus in animum mors irrumpit,nil potentius in memoriam deſcendit, quam quod viſu ſubit: facilè audita prætervolant,conſpectarum imagines rerum hærent etiam invitis, nec ſe tamen niſi volentibus ingerunt,niſi perraro atque ocyus abituræ.Quo pergis igitur?Qui te rapit impetus?ut ad horã gaudeas,unde ſemper doleas,ut videas ſemel,quod vidiſſe milites pœniteat. Iugulari ferro hominem, aut ferarum dentibus unguibúſq; diſcerpi aut

tale

tale aliquid, quod & Vigilem turbet, & ſopitum terreat. Neſcio, quid hic dulce, ſeu non quid potius amarum, aut triſte ſentitis, nec ullum in votis majus infamiæ argumentum video, quam quod quotidie vos ad mortem miſeris delinimentis illectos; & velut ſtygio ſopore demerſos dulcedo amara,& delectatio inamœna præcipitat. Vna eſt enim vobis lex rerum fermè omnium. Quicquid cupitis, quicquid molimini, quicquid agitis, contra vos eſt.

¶ Apophthegmata.

Diogenes, Dionyſiaca certamina, quæ Athenis in honorem Bacchi magnis impendiis,pompáque celebrabantur, appellabat magna ſtultorum miracula,quod in his nihil non ridiculum ageretur. *Laërt.l.6.c.2. Eraſm. l.3. apoph.*

Demonax, cùm videret Athenienſes hoc agere,ut Barbarorum exemplo gladiatorum ſpectacula in urbem inducerent: Nolite,inquit,ô cives, iſtam crudelitatem prius admittere in civitatem veſtram, quam miſericordiæ aram ſitis demoliti. Significans, non convenire in ea civitate, in qua Miſericordia pro Dea coleretur, ſpectari plus quam ferinam crudelitatem. *Eraſm.l.8. Apoph.*

Anacharſis ajebat,ſe demirari,qui conveniret, ut Græci, qui legibus ſuis violentiam & injuriam puniunt, athletas ob hoc ipſum honorent, quod ſe mutuo percuterent. Salſe damnans crudelem populi voluptatem, ac in moribus inconſtantiam. Quod enim injuſtum eſt,ſemper injuſtum eſt. *Eraſm.l.7. apoph. ex Laërt. l.1.*

Vide Tragœdia.

Speculum.

¶ Definitio et etymolog.

Speculum, Inſtrumentum ex vitro, Calybe, ſtanno, argentóve intuentium imaginem repræſentans: cujus inventionem,nempe inter Græcos,Æſculapio aſſignat *Cicero. lib.2. de nat. deor.* Græc. κατοπτρὸν, ἐσοπτρον. Hebr. *Reï*, à verbo *Raah.* vidit, de quo ſupra in voce *Spectaculum.* A ſpeculo dicitur ſpeculatio,non autem à ſpeculâ. Et reducitur ad meditationem,quia eſt viſio cauſæ per effectum. *Sec. S.Thom. ſecunda Secundæ, q.*180.*ar.*3.

Speculum eſt, in quod aſpicimus, ac ſpeciem hoc eſt effigiem noſtram contemplamur: quod datum nobis à natura fuit, non ut pilos è ſuperciliis, aut barbam velleremus, non ut faciem coloribus inficeremus,ſed ut noſmetipſos noſceremus:& formoſi devitaremus infamiam, & deformes remedium ſciremus eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet. Quapropter Socrates hortari adoleſcentes ſolebat, ut ſeſe frequenter in ſpeculo intuerentur. Nam ſi formoſi eſtis, elaborandum eſt, ut digni ea ſpecie ſitis: ſin autem deformes, ut eam deformitatem virtute ac bonis artibus tegatis.

¶ Loci Biblici.

Speculi ſimilitudine Paulus dupliciter uſus eſt. *Primò* vocat ſpeculum 2.*Cor.*3.18.Filium Dei in carne manifeſtatum,qui nobis in ipſius Evangelio ſpectandus proponitur,& Moyſi velato opponitur. Et ſimul notitiam noſtram per Evangelium, non per partes, ſed ſemel totam conſiderans, conferénſque cum cognitione ex lege, quòd limpidiſſimum Chriſti ſpeculum velatæ Moyſis faciei opponit, 2.*Cor.* 3. 18. *Secundò*, ſpeculum vocat notitiam Dei,quam nunc habemus, illámque cum futura longè perfectiore comparat, 1.*Cor.*13.12. ac dicit,nos in hac vita mortali non plene Deum ipſum, qualis eſt, ſed quaſi in ſpeculo imaginem ejus quandam conſpicere.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Speculum ut quinque modis præcipuè præparatur ad imagines à vultu ſuſcipiendas, natura vitrea, perſpicuitate, lenitate, reſiſtentia, & poſitione: ſic animæ noſtræ ad influxus numinum præparantur: primò, quod intellectuales naturæ ſunt, ut illa: ſecundò quod per intellectum fide illis hærent indubia: tertiò per voluntatem amore in illa ſeſe ardentiſſimo transferuntur: quartò, tota in illis firmiter memoria ſperant. Quintò, ſi corpus habeant, & natura illis accommodatum, & diligentia præparatum, tum in mentes noſtras à ſuperis ita labuntur inſtinctas, ut à fidibus lyræ in fides ſimiliter temperatas:tunc prodigia,ſomnia, vaticinia,oracula veniunt. *Fic. in Plat. de leg. dial.*

Speculis nullas imagines ineſſe, ut nec in Iride colores alij putant, ſed ipſa aſpici corpora, oculorum acie retorta, & in ſe rurſus reflexa: illi in his ſimulachra cerni putant, id eſt,corporum noſtrorum figuras à noſtris corporibus per aërem ſparſas, & in illis exceptas. *Iac. Car. in Alc. c.*10.

Specula aliqua non ſolùm colores,ſed & figuras oſtendunt: alia autem colores tantum, & hæc ſunt parua, & nullam habent ſenſibilem diviſionem. *Ariſt. meteor.*3.*c.*1.

Specula vitrea reſplendent plurimum, quoniam ſtanni natura, quo intus illiniuntur,& perlucida & vitro permixta magis reſplendet. *Alex. Aphr. prob.*5.*n.*132.

Speculis cur notam faciem videmus? quoniam radii oculorum in corpora lucida profecti refringantur,ac ſuam repetant ſedem, ſpeciem enim noſtram jam ſibi habent obductam,poſtquam refracti ſunt,itaque illam conſpiciunt. *Ibid.n.*133.

Speculum non tantùm manifeſtam imaginem rei, ſed etiam diſtantiam à ſpeculo, quia ſibi longè diſtat, videt in profundo: ſi prope in ſuperficie. *Albert. Magn.in* 3.*meteor.tr.*4.*c.*9.

Speculum duobus modis ſumitur: Primò, quod habet naturam ſpeculi, ut eſt ſplendidum, terſum, & aliquo modo ſpiſſitudinem habens & tenens ea, quæ ſibi imprimuntur, licet ſi pervium, & ſic in aëre, & aqua. Aliud eſt,quod omnes proprietates habet ſpeculi terminati, quod diſtinctè reflectit imaginem in ipſum intuentem, & ſic nec aër, nec aqua ſunt ſpeculum. *Ibid. c.*15.

Speculum planum recipit in propria quantitate formas,rotundum in minori quantitate. *Idem de ani.l.*3.*tr.*1.*c.*7.

Speculum quæcumque oſtendit, ideò nobis apparent, quia immutatio medij repercutitur ad ſpeculum. *D.Thom. in poſt.*

Speculi opificium eſt repræſentare,quæ ei obviam fiunt. *Plat.de rep. dial.*10.

Speculum imagines repræſentat,& eadem circa omnia illuſtria,& levia aſpectu apparent,quia ex interna & externa ignis utriuſque inter ſe communione rurſus uno circa levitatem ſubinde oriente, & multis modis adaptato talia omnia neceſſario apparent, dum qui circum faciem eſt ignis,cum eo qui circa viſum eſt igne circa lævè,vel illuſtre compingitur:dextera verò conſpiciuntur ſiniſtra, cóque contrariis viſus partibus contrarias partes attingimus, præter ſolitum occurſus morem,contra verò dextera dextera,& ſiniſtra ſiniſtra videtur,cum lumen compactum tranſierit ab eo,cum quo compingitur: hoc contingit, cum ſpeculorum levitas hinc atque illinc altitudines adepta, dextram viſus partem,in ſiniſtram detruſerit,& alteram in alteram. At verò ſecundum longitudinem faciei converſum ſpeculum idem hoc totum ut ſupinum efficit, ut quod infernam ſplendoris partem ad ſupernam, & ſupernam ad infernam detruſit:& hæc omnia ſunt cauſæ adjuvantes,quibus Deus miniſtris utitur ad optimi ideam, quantum fieri poteſt, abſolvendam. *Idem in Timæo.*

Speculum in modum ſectæ concavæ ſphæræ formatum,facit,ut majores veris vultus appareant, undique ſe fundente radij lumine. *Chalcid. in Plat. Timæum.*

Speculorum duorum,ſi alterum ante vultum, alterum à tergo ponatur,ita obliquatum, ut à corpore non impediatur viſus, tunc in ambobus non inſpicimus:quod fieri nequit,niſi radius viſualis in anteriori ſpeculo facto angulo recurrat in poſterius. *Idem ibid.*

Speculi figura ſi erit concava & tornata in modum ſcaphij quadrati, vel imbricis,dehinc intueamur ſpeculum ita converſum, ut rectus cernatur imbrex,magines verò ejus;ſeu ſupercilia hinc & hinc prolatoribus aſſiſtant,tunc,opinor,radius incidens,& infractus ob lævem ſpeculi, & rigidam ſoliditatem in proximum ejus latus delabitur in decumani apicis effigiem, ita dextri lateris imagine in ſiniſtrum, ſiniſtri in dextrum,ob eminentiam marginis utriuſque directè dextræ partis; noſtræ etiam in ſpeculo dextræ,ſiniſtræ item ſiniſtræ videbuntur: & erit imaginis falſæ falſa imago remedium:& hoc ſpeculum ſi erit adverſum nos locatum,ut eminentium marginum alter ſuperior,alter inferior ſit, nec rectus, ſed obliquus cernatur imbrex, in eodem temporis inſtanti reſupinas oſtendit imagines, & ſimulachra præpoſtera, ob ſimilem lapſum facti radij per acclivia, directè quippe viſus ad ſpeculi ſupercilia, cùm ſuperiorem conſpexerit eminentiam, dejicitur ſimulachrum, ad ima reſupinum, cum inferiorem, facit ſaltum vultus ad imaginem ſuperiorem. *Chalcidius in Plat. Tim.*

Speculorum diverſitas apparet, quia lumina ad partes alteras reflectuntur à connexo repulſa & diſperſa & in concavum conjuncta, juxta diverſitatem ſpeculorum vel concavorum,vel convexorum, vel oblongorum:quapropter in quibuſdam dextera & ſiniſtra controverſa videntur,in aliis pari modo, in nonnullis ſupera ad infera, ac viceverſa ad ſupera infera convertuntur. *Alcinous c.*18.

Specula imagines quaſdam reſultare facere ex ipſis,etſi nonnulli negant,Theophraſtus tamen in libris de anima,ut Iamblichus,& Priſcianus exponunt,cum Platone conſentit, & Proclus in ſexto de republica probat. *Fic.in Plat. Tim.c.*10.

Demoſthenes orator,cùm à Platone philoſopho facundiam hauſiſſet, ab Ebulide dialectico argumentationes didiciſſet, noviſſimam pronunciandi congruentiam à ſpeculo petivit. Et ſi enim in omnibus manu faciendis imaginibus opera diutino ſumitur, nunquam tamen ſimilitudo æquè ac in ſpeculis comparet. Deeſt enim & luto vigor, & ſaxo color, & picturæ rigor,& motus omnibus,qui præcipua fide ſimilitudinem repræſentat. Cum eo viſitur imago mire relata,ut ſimilit,ita mobilis & ad omnem motum hominis ſui morigera. Eadem ſemper contèmplantibus æquæva eſt ab ineunte pueritia ad obeuntem ſenectam, tot ætatis vices induit, tam varias corporis habitudines participat, tot vultus ejuſdem lætantis vel dolentis imitatur. *Apuleius in apologia* 1.

Socratis uſum ſpeculi ſuis auditoribus commendantis ratio eſt cuivis literato notiſſima.

Spes.

¶ Definitio et etymolog.

Spes,Græcè ἐλπὶς,ἰδος,ἡ,& ἐλπίς, ſpero dicitur. Hebr. *Buchah*, *Bibtach*,& *Bitthachon*, fiducia,ſpes,confidentia, *Pſ.*65. 6.& 71.5 *Eſai.*30.15.& 37.4.à verbo *Batach*, Confiſus eſt,fiduciam habuit,confidens fuit,ſperavit fiducialiter. Cognationem habet cum *Nabhat*, aſpexit confidenter. Nam qui ſperant & confidunt ſe aliquid accepturos,ſemper intuentur fixis oculis datorem. Hinc πείθω, fido,condo:ſpes igitur & fiducia reciprocantur. Eſt autem ſpes de futura beatitudine ſicut de ultimo fine,& poteſt etiam eſſe de auxilio gratiæ,ſunt de eo quod ducit ad finem,ſecundum illud. *Pſal.*27.

In

In Deo ſperavit cor meum,& adjutus ſum; inquit *D.Thomas in ſumma Theol.1.Secunda,q.c.9.a.2. in concluſ. & reſpon.ad 1.obiect.*

Spes eſt, qua quis ad id, quod credit ſe perventurum præſumit, *ſecund.Aug.lib.de Civit.Dei.*

Spes eſt extenſio appetitus in appetibile, *ſecund.B.Thom.3.ſent.d.16. q.1.art.10.*

Spes eſt appetitus excellentis boni, cum fiducia obtinendi.

Spei objectum habet quatuor conditiones, ſcilicet bonum, arduum, futurum,& poſſibile, *ſecund.B.Thom. prima Secunda,q.40.a.10.*

Spes quid à fiducia differat, vide ſupra in Fiducia.

¶ Loci Biblici.

Spes pro fide, Hebr.6.11.1.Petr.3.15.pro re ſperata per Metonymiam, Rom.8.24. Gal.5.5. Epheſ.1.28. Coloſſ.5.Tit.2.13. ſpes ex probatione, Rom.5.4.ſpes anchoræ ſimilis, Hebr.6.19.donum Dei eſt.Rom.15.13.2. Theſſ.2.16.galea ſalutis eſt,1.Theſſ.5.8.omnibus piis neceſſaria, Rom. 12.12.Tit.3.7.1.Petr.1.v.3.13.Ioan.3.3.

Spes impiorum evaneſcet,& in quibus confidunt, vana ſunt omnia,2. Reg.8.21.Iob.8.13,& 11.20.& 14.19.& 22.4.Prov.10.28. & 11.v.7.23. & 25.19. Sap.5.15.Eccl.5.v.1.10. Eſa.28.v.15.18.& 30.v.2.11.& 37.11. Ier.9.12.& 17.7.1.Macch.2.62.

Spes,quæ differtur, moleſta eſt,Prov.13.12. ſpes ad finem uſque retinenda,Hebr.3.6.ſpes non confundit,Pſ.22.v.5.6.& 37.9.Ro.5.5.ſpes timorem expellit,Pſ.56.v.4.5. hominem beatum reddit. Pſ.2.12.& 34.9. & 84.13. ſpes juſtorum non in temporalibus rebus, ſed in Deo,ejúſque promiſſionibus fundatur, Gen.26.5.Iud.7.v.2.4.1. Sam.4.3.& 17.45.& 22.1.1.Reg.20.28.1.Paral.19.13.2. Paral.25.7.& 16.7.& 20.v.15.20. Iudith.5.53. Pſal.9.11.& 14.6.& 22.v.5.10.& 21.2.& 31.2.& 40.5.& 62.1.&c.71.1.& 91.2.114. verſ.9.10.11.& 142.6.& 146.5. Prov.3.5.& 22.19.& 28.25.& 30.5. Sap.3.v.4.9. Eccleſ.2.v.6.12.& 13.9.& 33.9.& 34.14.Eſa.26.4.& 19.19. verſic.30.verſ.1.15.& 31.1.& 36.7.& 40.30. Ierem.2.33.& 7.4.& 9.22.& 17.7.& 30.18. Thren.3.24. Ezech.29.6. Oſe.12.6. Mich.7. verſic.5.7. Nahum.1.7.1. Macch.3.18.Matth.10.37. & 11.21.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Spes in Deo eſſe debet ſingularis.

Salutare tuum expecta Domine. *Gen.49.*

Quoniam non derelinquis,qui ſpem in te collocarunt: ſua verò virture gloriantes deprimis. *Iudith 6.*

Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. *Iob.13.*

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo. *Prou.13.*

Qui ſperat in Domino, beatus eſt. *16.*

Qui timetis Dominum, ſperate in illum, & in oblectationem veniet vobis miſericordia. *Eccl.2.*

Confide in Deo,& mane in loco tuo. Facile eſt in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem. 11.

Domine miſerere noſtri, te enim expectavimus, eſto brachium noſtrum in mane,& ſalus noſtra in tempore tribulationis. *Iſaia 33.*

Benedictus vir, qui confidit in Domino: & erit Dominus fiducia ejus. *Ierem.17.*

Pars mea Dominus,dixit anima mea,propterea expectabo eum.Bonus eſt Dominus ſperantibus in illum,animæ quærenti illum. *Thren.3.*

Ego ad Dominum aſpiciam, expectabo Deum Salvatorem meum, audiet me Deus meus. *Mich.7.*

Virtualis.

Lætentur omnes qui ſperant in te Domine. *Mich.7.*

Sperent in te,qui noverunt nomen tuum. 9.

Expecta Dominum, viriliter age. 27.

Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino. 31.

Sapientiam qui abjicit & diſciplinam; infelix eſt & vacua eſt ſpes eorum. *Sap.3.*

Meruentes Dominum ſuſtinete miſericordiam ejus, & ne deflectatis ab illo ne cadatis, *Eccl.2.*

In ſemita judiciorum tuorum Domine ſuſtinuimus te: nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſideravit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. *Eſai.26.*

Spe ſalvi facti ſumus. Spes autem, quæ videtur, non eſt ſpes: Nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. *Rom.8.*

Spe gaudentes. 12.

Fortiſſimum ſolatium habeamus,qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem,quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem uſque ad interiora velaminis, ubi præcurſor pro nobis introivit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum. *Hebr.6.*

Vtilis conferens bonum.

Sperantem in Domino miſericordia circumdabit. *Pſal.32.*

Beatus vir,cujus eſt nomen Domini ſpes ejus. 39.

Sperate in eo omnis congregatio populi: effundite coram illo corda veſtra. 61.

Mihi adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam. 72.

Qui ſperat in Domino, ſalvabitur. *Prov.28.*

Si coram hominibus tormenta paſſi ſunt,ſpes illorum immortalitate plena eſt. *Sap.3.*

Qui confidunt in illo, intelligent veritatem. *Ibid.*

Crede Deo, & recuperavit te, & dirige viam tuam, & ſpera in illum. *Eccleſ.2.*

Fœlix,qui non habuit animi ſui triſtitiam,& non excidit à ſpe ſua.14.

In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. Beati omnes, qui expectant Dominum. *Eſa.30.*

Scies,quia ego Dominus,ſuper quo non confundentur qui expectant eam. 49.

Qui fiduciam habet mei, hæreditabit terram, & poſſidebit montem ſanctum meum. 57.

Omnes,qui ſperant in eum,non infirmantur. *1.Macch.2.*

Nolite amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. *Hebr.10.*

Auferens malum.

In Domino ſperans non infirmabor. *Pſal.26.*

Si exurgat adverſum me prælium in Domino ſperabo. 26.

Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum. Filij hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt. 33.

Spes, quæ differtur, affligit animam, lignum vitæ deſiderium veniens. *Prov.13.*

Deſiderium ſi compleatur delectat animam. *Ibid.*

Si deſperaveris lapſus, in die anguſtiæ minuetur fortitudo tua. 24.

Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, ſciens ſperantes in ſe. *Nahum.1.*

Ipſi in nobiſipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis,ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos. *2.Cor.1.*

In homine vituperabili.

Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. *Pſal.145.*

Væ filij deſertores! dicit Dominus, ut faceretis conſilium,& non ex me:& ordiremini telam, & non per ſpiritum meum,ut adderetis peccatum ſuper peccatum, qui ambulatis ut deſcendatis in Ægyptum, & os meum non interrogaſtis,ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis,& habentes fiduciam in umbra Ægypti, & erit vobis fortitudo Pharaonis in confuſionem,& fiduciam umbræ Ægypti in ignominiam. *Eſa.30.*

Maledictus homo,qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor ejus. Erit enim quaſi myrice in deſerto, & non videbit,cum venerit bonum,ſed habitabit in ſiccitate in deſerto in terra ſalſuginis,& inhabitabili. *Ierem.17.*

Fugite, ſalvate animas veſtras, & eritis quaſi myrice in deſerto. Pro eo enim, quod habuiſti fiduciam in munitionibus tuis, & in theſauris tuis: tu quoque capieris. 48.

Habentes,fratres,fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiavit nobis viam novam & viventem, per velamen,id eſt,carnem ſuam, & ſacerdotem magnum ſuper domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei,aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda,teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem (Fidelis eſt enim,qui repromiſit) *Hebr.10.*

Spes impiorum abominabilis.

Spes hypocritæ peribit. *Iob.8.*

Oculi impiorum deficient, & effugium peribit, ab eis, & ſpes illorum abominatio animæ. 11.

Spes impiorum peribit. *Prov.10.*

Non habent futurorũ ſpem mali,lucerna impiorum extinguetur. 24.

Spes impij tanquam ſanugo eſt,quæ à vento tollitur,& tanquam ſpuma gracilis,quæ à procella diſpergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffuſus eſt. *Sap.5.*

Ingrati ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & more inutilis aquæ diffluet. 16.

Vanas ſpes mendacium viro inſenſato. *Eccl.34.*

Non eſt,qui invocet juſtitiam, neque eſt, qui judicet verè, ſed confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates. *Eſa.59.*

¶ Sententiæ Patrvm.

Mihi magis videtur fidei filius,qui novit à quo ſperet,quod nondum habet: quam qui ſibi tribuit,quod habet. *Aug.de ſpiritu & litera.*

Vita verè mortalis,ſpes eſt vitæ immortalis. *In Pſal.3.*

Qui gaudet in ſpe,tenebit & rem:qui autem ſpem non habet,ad rem non poterit pervenire: ſpes & charitas erunt idem. *De charitate.*

Fides credit: ſpes & charitas orant,ſed ſine fide eſſe non poſſunt: at per hæc & fides orat. *In enchirid.*

De divina miſeratione tunc ſperandum amplius eſt, cum præſidia humana defecerint. *Amb. in Alexan.*

Spes commodi furatur labores,& metum abſcondit periculi. *In Pſal.*

Omne opus lene fieri ſolet, cum ejus pretium cogitur, & ſpes præmij ſolatium fit laboris. *Hier. in epiſt.*

Spes in æternitatem animum erigit, & idcirco nulla mala exterius quæ tolerat ſentit. *Greg. in mor.*

De ſpe incaſſum præſumit, qui timere Deum in ſuis operibus temnit. *Ibid.*

De Creatore deſperare eſt ſpem in creatura ponere. *Ibid.l.3.*

Tu es,Domine,ſpes mea.Quicquid agendum,quicquid declinandum, quicquid tolerandum, quicquid operandum, tu es, Domine, ſpes mea hæc una mihi omnium promiſſionum cauſa, hæc tota ratio meæ expectationis: prætendat alter meritum, ſuſtinere ſe jactet pondus diei, & æſtus,jejunare bis in ſabbatho ſe dicat, poſtremo non eſſe ſicut cæteros hominum glorietur.Mihi autem adhærere Deo bonum eſt,& ponere in Domino Deo ſpem meam. *Bern.ſer.9.ſup.Qui habitat.*

Si mihi præmia promittuntur per te obtinenda, ſperabo:ſi inſurgant adverſum me prælia, ſi ſæviat mundus, ſi fremat malignus,ſi ipſa caro adverſus ſpiritum concupiſcat,in te ego ſperabo. *ibid.*

Vt quid cunctamur omnino abjicere ſpes miſeras, vanas, inutiles,ſeductorias,& huic uni,tam ſolidæ, quam perfectæ, tam beatæ ſpei tota devotione animi,toto fervore ſpei inhærere. *Ibid.*

Dicit fides,parata ſunt magna & inexcogitabilia bona à Deo fidelibus ſuis:

ſuis : dicit ſpes,mihi illa ſervantur : nam tertia quidem charitas, curro ego,air,ad illa. *Idem ſerm.*10. *Pſal.*91.

Tria conſidero, in quibus tota ſpes mea conſiſtit : Charitatem adoptionis, Veritatem promiſſionis, Poteſtatem redditionis. Non eſt via ad regnum ſine præmiis regni, nec ſperare poteſt cœleſte regnum, cui nec ſuper propria regnare membra adhuc donatur. *Ibid.*

Tu es patientia mea : ſi tribulatio infertur,per te ſperabo,tu es ſpes mea: ſi præmia promittantur, per te obtinebo : ſi inſurgat hoſtis, non niſi in te ſperabo. *Ibid.*

Futurorum ſpes laborantibus requiem parit, ſicut in agone poſitis dolorem vulnerum mitigat ſpes coronæ. *Origenes ſuper Exod.homil.*9.

Sibi ipſi fidere non fidei;nec confidentiæ,ſed diffidentiæ magis in ſemetipſo habere fiduciam.Is verè fidelis eſt, qui nec ſibi credi,nec in ſe ſperat, factus ſibi tanquam vas perditum:ſed ſic perdens animam ſuam, ut in vitam æternam perdat eam. *Bern. ſer.in vigil.nativit.Chriſti.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Heſiodus.

Ελπὶς δ' ὄκ ἀγαθὴ κεχρημένον ἄνδρα κομίζει.

——*Spes non bona indigentem virum ſequitur.*

Theocritus.

Θαῤῥεῖν τὶν χρὴ φίλε βάττε, τάχ' ὤφελον ἔμμεν' ἄμεινον·
Ελπίδες ἐν ζωοῖσι ἀέλπιστοι δ' ἀπόντες,
Χ' ὁ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν τέλεα ἄλλοκα δ' οὐ τέλεα.
Fidere amice, decet, melius cras forſan habebit.
Sperandum eſt Vivis, non eſt ſpes ulla ſepultis,
Nunc pluit, & clarus nunc lupiter æthere ſurgit.

Iulius Polyenus.

Ελπὶς ἀεὶ βιοτοιο κλέπτει νόον ἐν θυμάτῳ δὲ
Ἠὼς τὰς πολλὰς ἀφθασεν ἀχολίας.
Spes vita ſemper furantur mentem,extrema autem
Aurora multa prævenit negotia.

Sophocles.

Ελπὶς γὰρ ἡ βόσκουσα τοὺς πολλοὺς βροτῶν.
Spes enim alit homines plurimos.

Euripides in Hypſiphyle.

Ακλαυτον οὐδὲν πάντα δ' ἐλπίζειν χρεών.
Nihil inſperatum : omnia verò ſperanda ſunt.

Idem in Proteſilao.

Πολλ' ἐλπίδες ψεύδουσιν ἤ, ἄλλοτοι βροτούς.
Spes temeraria plerunque fallunt homines.

Idem in Oedipo.

Εν δ' ἀέλπτων ἡ χάρις μείζων βροτοῖς
Φανεῖσα μᾶλλον ἢ τὸ προσδοκώμενον.
Ex rebus inſperatis gratia maior hominibus.
Apparet, potiùs quam expectatus.

Pictorius Poëta.

Preſſus ab exemplo, diſcat ſperare ſecunda,
Cuncta ubi ſpes ſtabili ſupplicat ore Deum,

Lius Poëta.

Ελπιδὰς χρὴ πάντ', ἐπὶ δὴ ἔς' ὅδ' ἐὼν ἄελπτον.
Ῥᾴδια πάντα θεὸς τέλεσαι, κ' ἀδύνατον οὐδέν.
Speranda ſunt omnia : nihil non enim ſperari poteſt,
Omnia Deo facta facilia ſunt, & nihil impoſſibile.

Apollodorus.

Οὐδὲ ποτ' ἀθυμεῖν τὸν κακῶς πράττοντα δεῖ.
Ανδρες ! τὰ βελτίω γ' προσδοκᾶν ἀεί.
Nunquam oportet animum deſpondere hominem infortunatum.
O viri ! meliora verò ſemper expectare.

Euripides in Inone.

Εν ἐλπίσιν χρὴ τοὺς σοφοὺς ἔχειν βίον.
Sapientibus vita ſpe confirmanda.
Μήτ' ὄντυχοῦσα πάσαν ὠφίαν καλὰ,
Κακῶς τε πράσσ' ἐλπίδων κενοῦς ἔχον.
Neque bona aſpirante fortuna totam laxes habenam;
Et in malo ſucceſſu bonam ſpem concipias.

Ovid. Epiſt.16.

Tale nihil timeo, ſed nec Medea timebat.
Fallitur augurio ſpes bona ſæpè ſuo.

Plut. Rud.

Nam multa præter ſpem ſcio multis bona evenisſe.
At ego etiam qui ſperaverint ſpem decepiſſe multos.

Ovid.1. Pont.7.

Quamvis eſt igitur meritis indebita noſtris,
Magna tamen ſpes eſt in bonitate Dei.

Horat. 1. Carm.11.

Et ſpatio brevi.
Spem longam reſeces : dum loquimur, fugit invida
Ætas : carpe diem,quam minimum credula poſtero.

Ter. Adelph.2.2.

Ego ſpem pretio non emo.

Sen. Herc. fur.

Turbine magno ſpes ſollicita
Vrbibus errant, trepidique metus.

Ter. And.2.1.

Va miſero mihi !
Vt animus in ſpe, atque in timore uſque antehac attentus fuit :
Ita poſtquam adempta ſpes eſt, laſſus cura confectus ſtupet.

Ovid.1. Pont.7.

Spes igitur pœna menti Gracine levanda
Non eſt ex toto nulla relicta mea.

Hæc Dea cum fugerent ſceleratas numina terras,
In diis inviſa ſola remanſit humo.
Hæc facit, ut vivat foſſor quoque compede vinctus,
Liberáque à ferro crura futura putet.
Hæc facit, ut videat cum terras undique nullas,
Naufragus in mediis brachia iactet aquis.
Sæpè aliquem ſolers medicorum cura relinquit,
Nec ſpes huic vena deficiente cadit.
Carcere dicuntur clauſi ſperare ſalutem,
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.
Hæc Dea quam multos laqueo ſua colla ligantes;
Non eſt propoſita paſſa perire nece.
Me quoque conantem gladio finire dolorem
Arguit, iniectas continuitque manus.

Tibull.2.5.

Iam mala finiſſem letho : ſed credula vitam
Spes fovet, & melius cras fore, ſemper ait,
Spes alit agricolas : ſpes ſulcus credit aratris
Semina, qua magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo volucres, hæc captat arundine piſces,
Cùm tenues, hamos abdidit ante cibus.
Spes etiam valida ſolatur compede vinctum.
Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

Ter. And.2.2.

Ita, poſtquam adempta ſpes eſt, laſſus, cura confectus ſtupet.

Stat.1. Theb.

Spes anxia mentem
Extrahit, & longo conſumit gaudia voto.

Idem 2.Theb.

Et qua non gravis mortalibus addita cura,
Spes ubi longa venit.

Sen. Med.

Qui nihil poteſt ſperare, deſperet nihil.

Plaut. Moſt.

Inſperata accidunt magis ſæpè, quàm quæ ſperes.

Silius 7.

Sepheus fallaces ! oblitáque corda caducum
Mortali quocunque datur.

Ovid. Epiſt.6.

Alternant ſpéſque timórque fidem.

Media via inter præpoſteram ſpem & deſperationem incedendum eſſe.

Anthol. Sacr. Iac. Bill.

Tu quem nocte diéque animus malè conſcius urget,
Vis pateant aures ad tua vota Dei ?
Sit ſtudio ſemper modica hæc perfundere luce :
Nullus enim hæc vitiat ſplendor, & immodicus.
Omni luce caret, qui nec commiſſa fatetur
Crimina, nec tenebris obruitur illa videt.
At nimio contra obruitur ſplendore, videt qui
Tanta ea, deſperet protinus ut veniam.

Spes de malis habenda.

Anthol.Sacr.Iac.Bill.

Vt morbo oppreſſis præſtanda eſt cura medendi,
Donec in ægroto corpore vita manet.
Sic pravis multa & vitiorum mole gravatis
Sanctarum pietas eſt adhibenda precum.
At dum poſſibile eſt mutari corda malorum.
Horreſcat noctis devia lucis amor.
Converſique novam mentem det gratia Chriſti
Qua fiunt homines iuſtificante boni.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

O fallacem hominem ſpem fragilémque fortunam ! & inanes noſtras contentiones,quæ in medio ſpatio ſæpè franguntur & corruunt,& ante in ipſo portu obruuntur,quam portum conſpicere potuerunt. *Cic. 3.de orat.*

Sola ſpes hominem in miſeriis conſolari ſolet. *Idem in Catilinam.*

Spes eſt ultimum adverſarum rerum ſolatium, memoriæ minimum tribuit quiſque,ſpei plurimùm. *Senec.in quadam Epiſtol.*

Spe bonorum,quicquid indignitatis imponitur, ferre convenit : remedium bonorum futura ſpes eſt, nec innocentem debilitat conſcientiam,cum in adverſis ſolatium eſt, non meruiſſe quæ patitur. Fortuna innocentem deſerit ſæpè,at bona ſpes nunquam. *In proverb.*

De ſpe bona. Dial. cix.

Franciſci Petrarchæ.

Gav.

Quicquid in re ſit,ſpem mihi nullus eripiat. R. Hanc auferre poteſt nemo, ipſa ſeſe ſenſim eripit,& inopinis eventibus ſæpè luſa conſumitur. G. Spero multa. R. Et multa metuas oportet. Sine metu enim ſpes non habitat. G. Spero bona.R.Mala igitur times,ut enim oppoſita ſpes timori eſt,ſic adverſo de fonte oritur,& neceſſe eſt quod ſperare cœperis,ejus contrarium ut formides. G. Spero læta. R.Sed incerta,quorum ſtudio certa negligere dementia certa eſt,quæ equidem quod non habet ſperat, quod habet obliviſcitur. G. Sperare meliora non prohibeor. R. Quid ſi difficilia? Quid ſi impoſſibilia? Venturáque nunquam?Quid ſi pejora,ſi peſſima ſunt quæ ſperas,& meliora tibi fingis ? G. Iuvat in ſpe vivere.R.Dic verius,in ſpe mori.Nam & futura cogitantibus præſentia dilabuntur,& qui longinqua proſpiciunt,quæ ſub oculis ſunt vident,& qui cras vivere deſtinant,hodie non vivunt. Nondum eſt cujus initium ſperatur.Ita cum ſpes omnis boni abſentis expectatio ſit,conſequens eſt

ſperantem

perantem pro ea saltem parte qua sperat mali aliquid pati. G. Dulce est sperare. R. Audio quidem multos hoc dicere,sed hanc ego dulcedinem non agnosco.Nam si sperare,& optato carere etiam dulce est, quod qui duxerit,haud dubiè gustu carer.G.Sperare delectabile est.R.Ergo & pedere, & affici,& torqueri,spes est,& longi supplicij longa spes est,nil sic animum fatigat,nil sic sensum præcipitat .Itaque sæpè vir sapiens spem perditam lucrum vocat, seque infinita cupidine liberatum ab expectationibus vanis ad gaudendum bonis suis cogi gaudet.G.De eventu sors viderit,ego in spe gaudeo.R.Vide autem ne quãdo forsan in re doleas, & optasse,& sperasse, & sperata consecutus esse pœniteat. Multos quos suspensa diu torserat ad exitum spes ducta pessundedit. Multi votivis, & valde licet non sat satis longæ spei petiere successibus.G.Nemo mihi tollat spem. R.Nemo tibi tollat tædium ac laborem animi. Audisti vetere dici solitum proverbio.Magnus labor expectare.G.Rei bonæ expectatio blanda est.R.Sed & fallax & anceps, & anxia. Si hoc negas nunquam aliquid expectasti;sed se fallentium inæstimabilis turba est, quibus ad id quod agunt nihil prorsus, inefficax sese offert, nihil respicit, nulli se negat flecti facilis & falli prona credulitas.Argumentum verò levitatis ingens atque amentiæ dixerim passim obvias spes amplecti,& his illico certis ut bonis pasci, ad quas docti omnes & experti rerum tardi sunt.G.Bonam interim spem habeo.R.Interim dicis. Credo dum te illa fefellerit,hic est enim mos,inviti spem deponitis,nunquã illam relicturi nisi vos illa relinqueret,qui cum vos sæpè reliquerit(mirum dictu)iterum atque iterum redeuntem cupidè semper excipitis,progressique obviam,quasi obliti veterũ novis armatam dolis inclusi toties cordis arce reponitis. G. Spem horam usque ad ultimam non deseram. R. Quid si diu ante illa te deseruit ? An ne illam retrahes, an sequeris, an expectabis ut redeat ? Age autem spera,quando nihil est dulcius, quam falli. Non ego tibi spem, quam mordicus tenes eripiam, tantum illud admoneo,non esse spem bonam quam tu reris. Non est spes bona, quæ bonum sibi proposuit, sed quæ benè. Bonũ quidem sperare scelestissimi quoque homines possunt , immò & solent. Verè itaque bona spes est, quæ de vero bono ritè concepta est. Hanc qui habet, stringat, teneat, neque abire eam vel in ultimis sinat,sororésque illi suas jungat, charitatem, fidem, hæc spes lætã, dulcis, verax, felix est,quæque nec sperantem fallit nec confundit,sed ad optimum provehit,animúmque interim sperati boni anticipatione lætificat.At vos seu verum bonum malè meriti speraris,seu malis veris falsum boni nomen imponitis. Iure igitur vestra expectatio antequam veniat mœsta est , mœstíorque cum venerit. G. Humanum sapio , & de his loquor quæ homines vocant bona. R.Hujus nominis doctos olim inter homines longa lis fuit, quæ adhuc pendet pendebitque ævum in omne, his unum in rebus , contra autem illis bona multa ponentibus. G. Linquamus ista philosophis. Ego quæ vulgus dicit bona,spero.R.Malum igitur tuum speras,quod vel dilatione te cruciet vel fasce opprimat exoptato , fac succedat enim quod ad corpus attinet;hosti arma paraveris, quod ad fortunam variæ & immitis dominæ subiectis jugum,quod ad animum verò ipsum magna etiam pars in cladem ac perniciem verti queat , quoniam quæ delectant animum,sæpè & lædunt. C. Iecì egò spei bonæ anchoram, nec movebo.R. Atqui solent nautæ tempestatè orta navis anchoram præcidere,si divelli nequit,relictáque illa fugam capere;non enim quod tranquillo mari apud poëtam.

——— *Dente tenaci*
Anchora fundabat naves

In magnis quoque pelagi motibus accidit,ubi non naves fundat illa, sed alligat & naufragio vinctas tradit.Nec hercle aliter inter procellas humanarum rerum spes affixa & tenax, multos in exitium traxit, qui abscissa utique & abjecta spe incolumes evasissent. Sæpè igitur subtrahenda spei anchora, vel si hæreat evellenda, si ne id quidem liceat,abscindenda,rerúmque sub fluctibus relinquenda est,ut liberam vitæ proram gubernaculo providentiæ dirigas ad salutis portum. G.benè spero. R.Benè sperando & malè habendo,transit vita mortalium.

De multiplici spe. Dial. cxx.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Multa spero. R. Multa in spe multa est vanitas multúsque fallendi aditus fortunæ.G.Spero multa. R.Spem multiplicem multa destituunt. Qui modicum sperat iter casibus arctavit atque nonnihil obstruxit. R. Valetudinem bonam spero.R.Mortalitatis oblivionem.G.Spero longam vitam. Diuturnum carcerem, ubi multa feras,multa videas,quæ nolis. G.Membra vivacia.R.Vincla tenacia,grata tamen,unde metuas absolvi. G.Formam corporis elegantem. R. Voluptatum stimulos. G. Annorum prosperos exitus. R.Pudendi materiam dolendique. G. Amice conventam mortem. R.Brevè,fœdúmque nescio quid. G.Peccandi licentiam.R. Infœlix gaudium, pœnitentiam longævam. G.Vltionis occasionem. R. Aditum sævitiæ.G.Agile corpus,ac validum. R. Mancipium contumax & rebelle.G.Divitias multas. R.Gravem sarcinam ex lappis & tribulis. G.E diversis æquoribus venturas naves. R.Latè dispersam sortem intra monstra maris,ac scopulos, agitatam fluctibus tractam funibus,pulsam ventis.G.Lucrum de conceptis mercibus.R.Escam quæ te perpetua solicitudine capiat, lucróque unico in multa credulum damna præcipitet, mercator novus est facilis ad credendum , expertus multa circumspicit. G. Honestas filiæ nuptias , filiove. R. Nulla fermè res tam crebro fallit,& tam graviter. G. Magnam potentiam. R. Invidiosam miseriam opulentam inopiam , pavidam superbiam. G.Regnum & imperium. R. Præcipitiũ & procellas & sub stellanti diademate fuscum supercilium, cor anxium,infelicem vitam..G.Honores fori. R .Pulverem & strepitum. G.Conjugium, & natos. R.Litigium & curas. G.Mihi militiam,& uxorem filio. R. Tibi laborem,ac dilecto pœnam. G. Vetulæ obitum uxoris:& conjugem juniorem. R.Attrito laqueo dissolvi,ut novo & valido vinciaris. G.Ingenium, linguam, litterásque. R.Incudem, malleum, & massam, quibus tibi aliis somnum frangas. R. Laudationem funeri. R. Philomelam surdo. G. Auream pyramidem. R. Domum pictam cæco, Gloriam post mortem.R.Leves auras post naufragium. G.Nomen apud posteros.B.Testimonium ab ignotis. G. Heredem meum. R. Patrimonio amicum tuo,& tibi ne redeas.

De spe vincendi. Dial. xii.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Bello victoriam spero.R.Cum fallax ubilibet,tum in bello fallacissima spes est.Nihil ex præmeditato agitur.Inopinè eunt omnia. Prudentissimus atque exercitatissimus militarium rerum fuit,qui dixisse fertur, nusquam minus quam in bello eventus respondere. G.Victoriam spero. R.Pacem haberes utilius, ejusdè ducis verbũ memorabile traditur;Melior tutiórque est certa pax quam sperata victoria.G.Bello victor ero.R. Quid si victus?Hæc spes multos in exitium egit,sine victoriæ spe, nemo volens in aciem descendit. G.Bello superior evadam. R.Futuri verbum temporis.Omnis enim de futuro spes,& futura omnia semper ambigua. G.Bello victor remeabo.R.O spes hominum inanes!nec victor fortasse, nec victus remeabis,sic tibi reditum spondes:apertúmque inter gladios iter acri devotum classico Marti caput ? G.Esse victor spero. R. Est qui contrarium speret, vel utrumque, vel alterutrum sit necesse. Potest vel alter,vel uterque,dux partiũ seu aliter,seu mutuis vulneribus simul occumbere:quod & sæpè credo alibi,& quod nunc meminerim Thebis ultimo inter fratres impios congressu, & Romæ primo post exactos reges accidisse proditum est bello,ut superbi regis filium Brutus consul:ad inferos prosequutus est. Amisso autem spiritu jam victoria nulla est,quo servato,sæpè tamen ex acie pari Marte discessum tenes. Vtrobique igitur ambos duces spe victoriæ fraudatos constat. Vnum nempe fraudari tam commune,támque quotidianum est quàm in aciem proficisci.Quid scis autem an unus ille tu scis, hac qua tibi blandiris victoriæ spe fraudandus?G.Bello vincam.R.Vt anceps semper,sic sæpè tristis,& sanguinolenta victoria est. Non habetur gratis, quod vitæ discrimine quæritur, carè emitur cujus sanguis est pretium,carius cujus morte fieri potest ut pars victrix ducem perdat,ita tuis vincentibus vinci potes. Quid de victoriæ sceleribus dicam ? Non sunt tot victi miseriæ,quot sunt peccata victoris.Quod si peccato miserius nihil est,nec victus eo quod vincitur victore miserior, sed eo minus miser,quo minorum rerum damnis afficitur.G.Vincam.R.Vt ad summam redigam & an vincas & an melius sit vicisse,si vincere in dubio est.

Anchora vitæ Christianæ,qua in tantis ærumnis & confusionibus tristissimis; præcipuè se sustentat & consolatur, est certa Spes liberationis & vitæ ac gloriæ æternæ. Quâ extinctâ nec vinci dolores queunt, nec firma consolatione recreari nomini in sensu peccati, in morte, in sustinendis odiis,infamia,persecutionibus & suppliciis,quæ cõfessionem comitantur:Sed tandem hic finis est vitæ humanæ,qui in postremo Virgilij descriptus est.

Vitáque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Cum igitur caput omnium consolationum sit spes vitæ æternæ,rectè à Paulo Galea salutis nominatur. 1.*Thess.*5.

Sed hæc Spes, quæ est galea salutis nostræ , & certa veracis Dei permissione regitur,accuratis limitibus discernenda est à spe humana, fallaci & incerta,de qua Aristoteles interrogatus quid esset Spes,respondit, ἐγρηγορὸτ@ ἐνύπνιον,id est somnium vigilantis. Nam hæ spes humanæ non reguntur certa Dei promissione,ideò sunt inanes & vanæ.Vt Lucianus de aulicis spebus venustè inquit , αἱ χρυσαῖ ἐκεῖναι ἐλπίδες ὄδσιν ἀλλ᾽ ὑφύσαι τίνες ὄσαν ἐπίχρυσοι. Aureæ spes nihil aliud erant , quam flatus follium deaurati.

His inanibus & stolidissimis speciebus , quæ omnes homines assiduè exagitant , & frustrantur evulsis ex animo & abjectis, in Domino omnem spem nostram ponamus.

Spes propriè significat affectum,seu motum cordis,quo futurum bonum appetit & expectat. Ideo autem sic condita est natura,ut ante omnia summum bonum, videlicet Deum expectat & relictis fugacibus præsentis vitæ bonis, ardenti desiderio æternæ salutis,& consuetudinis cum Ecclesia cœlesti teneatur.

Vsitatissimè autem verbum sperare in Prophetis,significat confidere, seu firma fiducia inniti & acquiescere.

*Psalm.*12.Ego in misericordia tua speravi,*Psalm.*130.Speret Israël in Domino,quia apud Dominum misericordia.Deinde.Spes sæpè significat objectum spei,seu rem speratam, ut in Psalmis sæpissimè dicitur : Tu es Domine spes mea,id est,objectum spei. *Coloss.*1. Propter spem repositam nobis in cœlis. *Gal.*5. Nos Spiritu ex fide spem justitiæ, id est, speratam justitiam expectamus.

*Rom.*4. Abraham contra spem, in spem credidi, id est,expectavit rem sperandam in promissione ostensam , etiamsi res oculis subiecta nullam spei causam ostendebat.

Veræ autem spei quam primum præceptum flagitat,definitio hæc est: Spes est certa expectatio vitæ æternæ,propter filium Dei,juxta promissionem in Evangelio expressam ; & est expectatio mitigationis pœnarum,seu calamitatum in hac vita juxta consilium Dei.

Spes discerni possunt juxta objecta , 1. Spes, seu expectatio vitæ æternæ.

Spes liberationis ex calamitatibus,seu mitigationis in hac vita.

Hæc differentia diligenter consideranda est,ut etiamsi præsentes calamitates non tolluntur,aut mitigari videntur,tamen semper certò retineatur spes vitæ æternæ, juxta dictum *Iob.*13. Etiamsi occiderit me, sperabo in eum.

Causæ efficientes sunt,1. Spiritus sanctus accedens & cõfirmãs in mentibus assensionẽ & fidẽ, quæ divinas promissiones firmiter amplectatur.

Deinde

Deinde movens volũtates & corda,ut in certis Dei promiſſionibus acquieſcant,& contra ſpem in ſpem credant,& certò ac firmiter expectent promiſſam liberationem & vitam æternam.2.Certæ ac immotæ promiſſiones vitæ ac ſalutis æternæ,quam certo ſperare & expectare debemus, etiamſi in præſentia in ærumnis videmur abjici à Deo.Hæc eſt enim voluntas Dei æterna & immota, ut omnis qui videt filium & credit in eum certò habeat vitam æternam. *Ioan.6*,Deinde Deus nobis ideò ærũnas imponit, ut ſerio agamus pœnitentiam, & fide ad Chriſtũ opitulatorem confugientes,non cum impio mundo damnemur,ſed vitam æternam certò conſequamur,1.*Cor.*11.*Matth.*13.Cum Deus velit pios cruce & ærumnis exerceri propter multas cauſas,ſæpè non tolluntur miſeriæ & pœnæ in hac vita: Sed tamen mitigationem calamitatum, certo Dei verbo promiſſam pij ſperare debent.*Pſal.*84.Mitigaſti omnem iram tuam. *Nahum.*1. Bonus eſt Dominus & confortans in tribulatione & reſpiciens ſperantes in ſe. 4. Cauſa eſt mens & voluntas humana, renovata & adjuta per Spiritum ſanctum, quæ traditas in verbo Dei promiſſiones amplectitur, & bona in promiſſionibus oſtenſa ardenter expetit & certò expectat. Materia circa quam ſpei,ſunt vita æterna,& liberatio,ſeu mitigatio ærumnarum in hac vita. Forma eſt ipſa expectatio ex voluntate & corde. Finis & effectus eſt certa impetratio bonorum, quæ in promiſſionibus offeruntur. *Rom.*5.5. Spes nõn confundit, hoc eſt non fruſtratur expectantem. *Pſal.*30.In te Domine ſperavi,non confundar in æternum.

Cognata Spei eſt fides: Differunt autem tripliciter. 1.Objectis. Fides intuetur in verbum Dei, hoc eſt promiſſiones per quas Dei beneficia præſentia & æterna nobis offeruntur; & quidem præſens beneficium ſeu præſentem reconciliationem accipi.

Spes vero intuetur in rem verbi,hoc eſt res promiſſas, ſeu bona exhibenda,videlicet futuram liberationem,& vitam ac gloriam æternam firmiter expectat. 2. Officio, Fidei officium eſt agnoſcere perſonam & beneficia Chriſti,& apprehendere promiſſionem ac Chriſtum nobis applicare.Tale non eſt officium ſpei. 3.Subjectis,Fides eſt in mente notitia & adſenſus,& eſt in voluntate fiducia. Spes non eſt in mente,ſed tantum in voluntate,& corde.

Pugnantia cum ſpe & fide, ſunt deſperatio, quæ non ſperat, quamvis Deo jubente, ut Saul conſciſcens ſibiipſi mortem. Et præſumptio, ſperans ſine verbo Dei,& ſine vocatione, & confidens propriis viribus, ut Sennacherib, & Petrus. *David Chytraut, in Regulis vitæ,ſeu Deſcriptionibus Methodicis Virtutum.*

¶ Sententiæ Hiſtoricæ.

Vt plurimum ſpes maxima præbet maximam audaciam, & promptitudinem ad invalendum. *Thucyd.l.*7.

Humanus affectus eſt, memoria fortunæ priſtinæ ſperare ad eam reditum. *Appian.in l.de bel.Pun.*

Nihil eſt efficacius ſpe,ad ſublevandam hominum laſſitudinem. *Appian.l.de bel.2.civil.*

Divina lenitas aliquam in adverſis plerumque ſpem ſalutis reliquam facit. *Pauſan.l.*5.

Spem neceſſe eſt virtute & innocentia tutari: alia enim præſidia,ut vetus nobilitas, majorum fortia facta: cognatorum & affinium opes, multæ clientelæ,infirma ſunt. *Sall. de bell. Iugurt.*

Vna in audacia ſpes ſalutis. *Tacit.hiſt.l.*4.

Suus cuique animus ex conſcientia ſpem præbet.

Magnæ indolis ſignum eſt ſperare ſemper. *L.Flor.lib.*4.*c.*8.

Non eſt omnino deſperandum quin in omni ſeculò ſemper meliora ſperare liceat, donec ipſæ hominum fortunæ fuerint, & quæ dictu facturque difficilia ac fieri poſſe minimè videntur,audentibus ſæpè ad effectum deducuntur: ita ut admiratione multa ſint digna.*Procop.de bel. Vand. lib.*2.

Omnis ſpes non eſt incertæ Martis aleæ committenda. *Nicet. Manuel.Coma.lib.*6.

Quod ſpei limites tranſiliit,à corde & mente facile relinquitur. *Heliod. lib.*1.

Fortuna conditionúmque æquitas ſpem ſucceſſus ſecundi fundant. *Am. Marcel. lib.*17.

Si quis frequenter bonorum expectationes injiciens fefellerit,vir hujuſmodi ne tum quidem poteſt perſuadere quum ſpem veram attulerit. At quæ quis certo comperta non habet,ea ne ipſemet dicat cavere debet: & nonnunquam alij illa dicentes, idem efficere poſſint: adhortationem autem ſuam ad maxima pericula ſervet quam maximè fide dignum opus eſt. *Xenoph.de pæd.Cyri,l.*1.

Vbi homines religionè pietatem colunt, & bellicis in rebus exercentur,& ſe ut diſ[illegible] ſint audientes condocefaciunt: qui non iſtic conſentaneum ſit, [illegible] ſpe cuncta plena eſſe? *Xen.Orat.de Ageſilao.*

Spes qu[illegible] periculis animum addit, etiamſi aliquoties dãno afficit, non tamen evertit utentes ipſa pro viribus:ſed ab his qui omnes facultates ſimul periculo exponunt (ſpes enim naturâ prodiga eſt) tunc primum deprehenditur,quando ipſi jam ſunt fruſtrati,& non concedit facultatem in poſterum cavendi,ubi quis ſemel eam cognoverit. Id vos (*Athenienſium ad Melios dictum*)qui imbecilles eſtis,& unico momento poteſtis everti,nolite experiri. Neque imitemini vulgus hominum, qui cum ſuæ ſaluti humano more conſulere poſſent, poſtquam rebus adverſis premuntur,& manifeſta ſpes eos deſtituit, ad obſcuras ſpes confugiunt, nempe ad oracula & divinationes, & alia; quæ homines ſpe illectos in exitium pertrahunt. *Thucyd.lib.*5.

Fallaces ſunt hominum ſpes, & incerta rerum futurarum judicia. *Fatius hiſt.l.*4.

Angliæ regis liberi tres cũ tranquillo mari ex Normannia ſolviſſent in medio curſu atroci extorta tempeſtate,naufragio periere: triſti ſuis, ſed ſalutari ad poſteros exemplo,ſpem regiæ ſimul univerſam, fortunæ di ſcrimini ventorúmque ludibrio credendam non eſſe. *P. Æmil. l.*5.

Plerunque hominum proprium eſt,quod ratione difficile cognoſcunt id ſibi cupiditate & ſpe facile fingere. *Fr.Guicc. hiſt.lib.*4.

Vbi homines pietatem colunt,belli artes tractant, magiſtratibus obtemperant, qui non hic convenit affatim omnia bene ſperare. *Xenoph. Orat.de Ageſilai laudib.*

¶ Apophthegmata.

Thales ſciſcitatus, quid maximè commune eſſet omnibus? Spes reſpondit. Hanc enim etiam illi habent,qui aliud nihil. *Stob. ſer.*109.

Bias, roganti cuipiam, quid eſſet dulce hominibus? Spes,ait.*Bruſ. lib.*6.*c.*11.

Anonymus. Rhodius quidam,ob intempeſtivam libertatem à tyranno conjectus in caveam, in qua more nocentis beſtiæ alebatur ad cruciatum & ignominiam, amputatis naribus ac fœdata vulneribus facie, quum ab amicis admoneretur, ut inedia ſibi malorum finem quæreret; Cuncta,inquit,homini quoad vivit ſperanda ſunt. Citius illum laudarim quam iſtos qui ob cauſas non admodum graves confugiunt ad laqueum,aut ad præcipitium. *Eraſm. lib.*8.*apoph.*

Democritus. Ejus circunfertur talis ſententia: Spes rectè ſapientium voti compos fieri poteſt inſipientium vero impoſſibilis eſt. *Stob.ſer.*199.

Socrates dicere ſolebat,neque mulierem ſine viro,neque ſpem bonam abſque labore quicquam utile parere.*Stob.ſer.*19.*& ſer.*1.Neque navem unica anchora, neque vitam una ſpe fultam eſſe oportere dicebat. Id poſtea dictum eſt ab Epicteto. *Item.*Improbæ ſpes, quemadmodum mali viæ duces,in errorem inducunt. *Max.ſer.de Spe.*

Idem dicere ſolebat, ſpem malam nihil aliud eſſe,quam peſſimum vitæ ducem,graviſſima quæque peccara. *Stob. ſer.*109.

Plato. Spem vigilantium ſomnium appellabat. Ad quod alluſiſſe videtur Virgilius, quum ait.

An qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt.

Nam dictu mirum eſt, quam varias imaginationes patiantur in animo ſuo, qui vehementer ſperant aliquid. Atque hi manibus ſimulachris perinde ſemet oblectant,ac ſi jam tenerent quæ ſibi pollicentur. *Ælian, lib.*13.*de var. hiſt.*

Diogenes percontatus quidnam in vita extremum eſſet? Spes, dixit. *Stob. ſer.*109.

Herodes, ad confirmandos adverſus Arabas ſuorum animos: Fallax, inquit, ſpes eſt, quæ non ſuis viribus nititur,ſed alienis adverſis. *Bruſ. lib.*6. *c.*11.

Plutar. dicebat ſpes eruditorum eſſe ſtabiles, ut quæ in rationis portu conquieſcant. *Item.* Idem præſtat ſcaphæ impulſæ infirma anchora quod ſpes innitens malo conſilio. *Max.ſer.de Spe.*

Alexander apud Granicum Martem experturus,hortabatur Macedones ut affatim panderent, veluti poſtridie ex hoſtium commeatu cœnaturi.Præſens animus,ac de belli eventu fidens ac ſecurus. *Plutarc.in apoph.reg. & imper.*

Idem. Poſteaquam in expeditionem profectus regias opes pene omnes in milites ac duces diſtribuiſſet, roganti Perdiccæ:Quid tibi nunc rex ſupereſt? Spes,inquit.Hoc Perdiccas: Hæc,inquit,nobis commilitonibus tuis futura communis eſt, & prædium quod ipſi deſignarat Alexander, recuſavit. Tanta erat fiducia,bene ſucceſſuram expeditionem. *Plut.in Alex.*

M.Cato de ſpe ſic prædicaſſe narratur, *authore Plutarcho*, quod quæ magna eſſent, puſilla faceret: quæ puſilla prorſus nulla, ſentiens, opinor, de periculis. Victoriæ ſpes extenuat omnia quæ ſolent deterrere. *Eraſ. Rot.*

Iul.Cæſar. Obſecrantibus Cæſarem amicis,ut præſidio corpus muniret, multiſque ad id operam ſuam pollicentibus, negavit ſe hoc facturum: Satius eſſe dicens ſemel mori, quam aſſidua ſpe & expectatione pendere. *Plut.*

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi. Sicut malitia & viventes & mortuos affligit & torquet: Ita virtus ante cœleſtis regni participationem, ſectatores ſuos & ſpe bona & incredibili fovet voluptate. *Homil.*39. *in Ioan.*

D.Auguſtini. Spem jam in terram ſanctam quaſi anchoram præmiſimus,ne in iſto mari turbati naufragaremus. Quemadmodum ergo de navi, quæ in anchoris eſt, rectè dicimus,quod jam in terra ſit, adhuc tamen fluctuat: ſed in terra quando educta eſt contra ventos & tempeſtates: Sic contra tentationes hujus peregrinationis noſtra, ſpes noſtra fundata in illa civitate Hieruſalem,facit nos modo abripi in ſaxa. *In Pſal.*64.

Laurentij Iuſtiniani Patriarchæ. Spes eſt quaſi columna quæ totum ſpirituale ædificium ſuſtentat: qua deficiente ædificium corruit, ac in barathrum deſperationis concidit. Eſt etiam anchora animæ, eam ſervans,ne à procellis tentationum irrumpatur.De qua Apoſtolus:Firmiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam,&c. *In ligno vitæ. c.*1.*de Spe.*

Plut. Quemadmodum Ægypti lege tenebantur expectare,donec periſſet;ſi qua gravida morbo fuiſſet correpta:Ita non facilè abjicienda ſpes in hominum erratis. *In Mor.*

Thriveri. Decet amico gratiam reponere: Sed ſtulta idololatria eſt, hominem ſpe beneficiorum colere. *In apoph.*83.

¶ Adagia.

Ægroto dum anima eſt, ſpes eſt.

Admonet,ne in afflictionibus quidem abiiciendam eſſe ſpem.

Spes alunt exules. αἱ ἐλπίδες βόσκουσι φυγάδας.

Vbi quis excuſſus à priſtina fortuna, ſemper id agit, ut reſtituatur.

Adhuc cœlum volvitur.

Quoties ſignificabimus adhuc ſupereſſe ſpem,& nondũ tempus quod meliorã

lioris fortuna ſolet occaſionem adducere, exactum eſſe, convenit illud Theocriti.

Οὔπω μιῶν ἄγων ἐμὲ μ' ὁρανὸς, ὁν δ' ἐνιαυτός.

Non eſt laſſatum volvendis menſibus anni

Cœlum.

Adhuc aliquis Deus nos reſpicit.

Quum in rebus vehementer afflictis, negabimus nos prorſus abiecisse animum, verum eſſe ſpei nonnihil, conveniet illud Homeri.

Ἀλλ' ἔτι τις καὶ ἐμεῖο θεῶν ἐπιπρέχετο χεῖρα.

Numen adhuc aliquod dextram mi obtendit amicam.

Spes ſervat afflictos. *Ovid.*

Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat.

Ελπὶς γυροτρόφος. *Pindar.*

Spes altrix ſenectæ.

In herbis.

In herbis eſſe dicuntur, quæ nondum maturuerunt: ſed ſpem modo bonam de ſe præbent.

Spes tenuis.

Spem infirmam incertámque Poëtæ tenuem vocant.

Ab iſta meſſe.

Agit de his, qui vel commodis, vel ſpe commodorum detinentur, quo minus ſemet expiscent à negotiis, quaſi deſerturi agrum cum inſtat meſſis.

Corvum deluſit hiantem.

Dicitur in captorem ſpe ſua fruſtratum, Horat.

Theſaurus carbones erant. Ἄνθρακες ἦσαν θησαυρὸς πρόσθεν.

In eos competit qui ſpe ſua fruſtrantur, quique magnificis rebus expectatis, meras nugas reperiunt.

Bolus ereptus è faucibus.

Dicitur quoties commoditas aliqua quæ iam propemodum, tenebatur, præter expectationem ſubito præcipitatur. Terent.

Murem pro leone oſtendit. μῦν ἀντὶ λέοντος ἀπέδειξε.

Proverbiali allegoria dictum, pro eo, quod eſt, ingentia pollicitus & fortia, longè diverſa exhibuit.

Concupivit aſſam farinam. ἤρατο ὀπῆς ἀλεύρου.

In eum dicebatur, qui domeſticam tenuitatem pertæſus, apud alia lautiorem vitam quæſiſſet. Theocritus.

Nec per ſomnium quidem. οὐδ' ὄναρ.

Græcus proverbialiter dictum eſt pro eo, quod eſt, nulla ratione, nullo tempore, ne ſperare quidem audeas. Lucian.

Aliena jacis. ἀλλότρια βάλλεις.

Quoties parum ex animi ſententia res cadit, uſurpabitur. Diog.

Larus parit. κέπφος ὠδίνει.

Vſus ubi quis magna præ ſe fert, puſilla præſtiturus. Ariſtoph.

Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus. ὠδίνεν ὄρος, εἶτα μῦν ἀπεκτίκεν.

Dici ſolitum in homines glorioſos, qui promiſſis, vultu, voce, geſtu miram de ſe movent expectationem, tandem vero meras nugas adferunt.

Lupus circum puteum chorum agit. λύκος περὶ τὸ φρέαρ χορεύει.

In eos dicitur, qui ſumpta inaniter opera, ſpe ſua fruſtrantur.

Lupus hiat. λύκος ἔχανεν.

Dicebatur ſi quis re multum ſperata, multúmque appetita, fruſtratus diſcederet.

Aurificem te futurum credebas. χρυσοχοεῖν ὤου.

In eos, qui fruſtraneos labores ſuſcipiunt, ac ſpe ſua fruſtrantur.

Quærens obſonium, veſtem perdidi. ζητῶν γὰρ ὄψον, δι' ἱμάτιον ἀπώλεσα.

Vbi res peſſimè cadit, aut cum puſilla quædam captantes, maiora perdidimus. Suidas.

Cadere in curſu.

Eſt expetita laude fruſtrari.

Nec quærere mollia, ne tibi contingant dura.. μὴ τὰ μαλακὰ μάου, μὴ τὰ σκληρὰ ἔχῃς.

Congruit in eos, qui dum nimis improbè ac morosè petunt: quæ volunt offenſis iis, à quibus petunt, accipiunt ea quæ nolunt. Aut in eos, qui dum præter modum captant voluptatem, incidunt in moleſtiam. Phurnutus.

Duos inſequens lepores neutrum capit. ὁ δύο πῶκας διώκων, οὐδέτερον καταλαμβάνει.

Hoc eſt: qui ſimul duplex captat commodum, utroque fruſtratur.

Hic finis nihil attrahit. αὕτη μὴ μάρυβος, οὐδὲν ἕλκουσιν.

Significabant hoc adagio operam fruſtra ſumptam, neque ex ſententia eveniſſe, quod quis conabatur. Ariſtoph.

Inani ſpe flagrat. κεναῖσιν ἐλπίσι θερμαίνεται.

In eum qui fruſtra ſibi magna pollicetur.

Fluvius non ſemper feret ſecures. οὐκ ἀεὶ ποταμὸς ἀξίνας φέρει.

Accidendum iis, qui, quod aliis feliciter ceſſit, idem ſibi quoque protinus ex animi ſententia ceſſurum ſperant. Æſop.

Spem pretio emere.

Hoc eſt, lucrum incertum, certo affectare damno. Terent. in Adelph.

Semper agricola in novum annũ dives. ἀεὶ γεωργὸς εὐ ἐτῶτα πλέοι.

De iis iactatum, qui ſpe futuri compendij ſunt divites, ac ſibimet expectatione rerum amplarum blandiuntur.

Cretenſes ſacrum. οἱ Κρῆτες τὴν θυσίαν.

Dicetur, ubi quis non fruitur iis, quæ paravit. Zenodot.

Nucleum amiſi, reliqui pignori putamina.

Vbi quis ea per imprudentiam aut temeritatem amittit, ex quibus fructus expectabat, retentis iis, ex quibus emolumenti nihil poteſt capere. Plutar. in Capt.

Prævertit anchoræ jactum Deus. ἀλλ' ἀντίπρωρα τὴν ἐπ' ἄγκυραν θεός.

Vſus cum res præter ſpem evenit.

In caducum parietem inclinare.

Qui ſenis præſidio utitur, qui forma ſuperbit, qui in caducis fortunæ bonis vitæ præſidia collocat, rectè dicetur in caducum inclinare parietem.

Fœdum eſt & manſiſſe diu, vacuúmque rediiſſe. ἀισχρόν τοι δηρὸν μίμνειν κενεόν τε νέεσθαι.

Conveniet ubi quis longam de ſe concitavit expectationem, cui poſtea non reſpondeat. Hom. Iliad. 6.

Non omnia eveniunt quæ in animo ſtatueris. ἀλλ' οὐ ζεὺς ἄρτι νοήματα πάντα τελευτᾷ.

Rectè utimur, quoties ſignificamus, non evenire protinus, quicquid ſpe votiſque conceperimus. Homer.

Scipioni arundineo inniti.

De eo qui ſpes ſuas figit in his, qui non ſolum non poſſunt eſſe præſidio, verum etiam noceant aeſtituto.

¶ Exempla Biblica.

Spei in Deum *exempla:* Ezechias, 2. Regum 18. v. 5. Filij Iuda, 2. Paralip. 13. v. 18. Ioſaphat, 17. v. 34. & 20. verſ. 13. David, 2. Sam. 22. v. 8. Pſal. 18. v. 3. & 7. v. 2. & 13. v. 5. 6. & 16. verſ. 1. & 18. verſ. 1. 2. & 22. verſ. 10. & 25. verſ. 26. & 27. verſ. 1. 2. & 28. verſ. 8. & 31. v. 1. 2. & 38. v. 16. & 52. v. 10. & 55. v. 24. & 56. v. 11. 59. & 69. v. 4. 71. verſ. 1. & 72. v. 10. & 91. verſ. 9. & 130. verſ. 5. & 141. v. 5. & 142. verſ. 6. & 144. v. 2. Patres, Pſal. 22. verſ. 5. domus Iſraël & Aaron, 115. v. 9. 10. Tobias, Tob. 2. v. 15. 16. 17. Iudith, Iudit. 13. verſ. 17. 18. Iob, Iob. 13. v. 15. & 19. v. 24. 26. 27. Ieremias, Ierem. 17. v. 17. Tren. 3. verſ. 21. Suſanna, Dan. 13. v. 60. tertius & quartus fratres, 2. Machab. 7. verſ. 11. 14. Machabæus, 15. v. 17. Paulus, Actorum 24. v. 14. 15. 1. Timoth. 4. verſ. 10. Epheſ. 1. v. 12. Philip. 2. v. 10. 1. Petr. 1. verſ. 13. Spes ex præteritis, & jam compertis beneficiis concipienda, *Exempla:* Iacob. Geneſ. 32. v. 10. 11. Iſraëlitæ, Deuteron. 7. v. 18. & 10. verſ. 11. David, 1. Samuel. 17. v. 24. 37. Ioſaphat. 2. Paralip. 20. v. 7. David, Pſal. 3. verſ. 8. & 22. verſ. 10. & 32. verſ. 5. & 34. verſ. 7. 8. & 71. verſ. 6. 17. & 77. v. 12. & 86. v. 7. & 142. v. 8. & 143. verſ. 5. Paulus, 1. Corint. 1. verſ. 8. 9. 2. Corinth. 1. v. 10. Philip. 1. v. 6. 1. Theſſ. 5. verſ. 24. 2. Timoth. 4. v. 18. Petrus, 2. Petr. 1. v. 3.

Spes bona de piis concipienda, *Exempla:* Paulus, Rom. 15. 14. 2. Theſſ. 3. 4. Apoſtolus, Hebr. 6. 9. Spes ex ſcripturis haurienda, Rom. 15. 4. *Exempla:* David, Pſal. 129. v. 42. 74. ſpes nec in hominibus nec in aliis creaturis locanda eſt, 2. Paral. 16. 7. & 25. 8. Pſal. 20. verſ. 8. 9. & 44. 7. & 73. 28. & 118. verſ. 8. 9. & 117. v. 1. 2. & 146. v. 3. 5. & 147. 10. Proverb. 11. 28. & 21. 31. & 28. 25. Eſai. 20. 6. & 30. 2. & 31. 3. & 36. 6. & 40. 7. Ierem. 7. 3. & 17. 5. & 48. 7. Ezec. 29. 6. Oſeæ 5. 13. & 7. 11. & 9. 3. & 12. 1. Amos 6. 1. Mich. 5. 10. & 7. 5. Abac. 1. 17. & 2. 3. Marc. 10. 24. 1. Timoth. 6. 17. Spes in Deo ſolo locanda, 2. Paral. 16. 7. & 20. 12. & 25. 8. Iob. 13. 15. Pſal. 2. 12. & 9. 11. 1. & 11. 1. & 13. 6. & 20. 8. & 27. v. 10. 14. & 31. 2. & 71. 1. 33. 18. & 27. v. 3. 5. & 42. v. 6. 12. & 43. 5. & 55. 25. & 62. 7. & 65. 6. & 78. 7. & 84. 13. & 86. 2. & 91. verſ. 1. 14. & 118. 9. & 118. 9. 81. & 123. v. 2. 3. & 130. 6. & 131. 3. & 147. 11. Proverb. 3. 5. & 14. 20. & 28. 25. Eſa. 8. 17. & 10. 20. & 14. 32. & 26. verſ. 34. & 40. 31. & 50. 10. Ierem. 11. 20. & 17. 7. & 31. 17. 39. 18. Thren. 3. 21. Oſeæ 12. 6. Ioël 3. 16. Mich. 4. 5. & 7. 7. 2. Corinth. 1. 6. 2. Timoth. 2. 1. Petr. 1. 21. & 5. 7.

¶ Historica Exempla.

Alexander Macedo proficiſcens in Aſiam poſſeſſiones domeſticas, & vectigalia regia amicis pleraque diviſit. Vnus nihil ex illius largitione accepit Perdiccas, ſed rogavit: tibi vero quid Alexander relinquis? qui ut reſpondit: Spes meas. Ergo harum, inquit, nos quoque erimus conſortes: neque enim nos tua capere, ſed prædam expectare Darij decet. *Plut. in orat. 2. de Alexand. fortuna.*

Rhodius quidam ob intempeſtivam libertatem à tyranno conjectus in caveam, in qua more nocentis beſtiæ alebatur ad cruciatum & ignominiam, amputatis manibus, ac fœdata vulneribus facie, cum ab amicis admoneretur, ut inedia ſibi malorum finem quæreret; cuncta, inquit, ſperanda ſunt. *Eraſ. lib. 8. apoph.*

Ariſtippum Philoſophum Socraticum ferunt aliquando ad Rhodienſium litus gravi naufragio ejectum, amiſſis omnibus vidiſſe in arena figuras quaſdam geometricas, atque ad comites, mœrore poſthabito, hilari vultu exclamaſſe: bene ſperandum eſt, nam & hîc quoque hominum veſtigia cernimus. *Laërtius.*

C. Marius obſcuro genere natus, facinorum militarium commendatione ad Remp. acceſſit. Ac primum majorem petiit ædilitatem. Vbi ſenſit ea ſpe fruſtrari ſeſe, eodem die minorem adiit: & hac fruſtratus, haud tamen deſperavit, ſe Romanæ civitatis primatem fore: docens, quantum in rebus humanis valeat improbitas. *Plut. in Rom. apoph.*

Idem VI. Conſul Roma pulſus à L. Sylla, & proſcriptus grandi pecunia in caput ejus pronuntiata, variis erroribus & periculis agitatus: oraculo ſe potiſſimum ſolabatur, quo acceperat, ſepties ſe conſulem futurum. Neque eum ſpe fefellit. *Sabel. l. 3. En. 6.*

Fœmini ſua ſpes blandita eſt, æternitatémque pollitica, *ut Semiramidi*, quam compulit ut virilem ſexum mentiretur, ad ampliſſimos ducendos exercitus. Itaque nuſquam tot adjiſſet labores, tot pericula ſuſcepiſſet, niſi aliud eſſe perſuaſum haberet quod ultra hoc quod vivimus, ſtabile eſſet atque perpetuum manſurum.

¶ Hieroglyphica.

Hominem, qui fugitivam rem aliquam nulla conſequendi ſpe ſectaretur, indicare ſi voluiſſent veteres, *Anguillam* pingebant, quam manus è cauda prehenderet, tanta enim eſt lubricitate prædita, ut de prenſantium manibus elabatur quam faciliimè, difficultérque contineri poſſit. *Pier. Val. lib. 29. p. 273. C.*

Quod ſi certam eſſe ſpem de ambigua re quapiam oſtendere voluiſſent, obvolutam eam ficulneo folio pingebant: quod ſcabricie ſua prenſanti ſit adminiculo, nequaquam irrito, unde proverbium: τῇ σκίῳ τὴν ὄρχιλον. *Idem ibid.*

¶ Em

¶ FABVLA.

Spes proxima.

Emblema XLIII. Andr. Alciat.

Innumeris agitur Reſpublica noſtra procellis,
Et ſpes ventura ſola ſalutis adeſt:
Non ſecus ac navis medio circum aquore venti
Quam rapiunt; falſis iámque fatiſcit aquis.
Quod ſi Helenæ adveniant lucentia ſidera fratres:
Amiſſos animos ſpes bona reſtituit.

Illicitum non ſperandum.

Emblema XLIV.

Spes ſimul & Nemeſis noſtris altaribus adſunt,
Scilicet ut ſperes non niſi quod liceat.

In dies meliora.

Emblema XLV.

Roſtra novo mihi ſetigeri ſus obtulit anno,
Hacque cliens ventri venia, dixit, habe.
Progreditur ſemper, nec retro reſpicit unquam,
Gramina cum pando proruit ore vorax.
Cura viri eadem eſt, ne ſpes ſublapſa retrorſum
Cedat, & ut melius ſit, quod & ulterius.

In ſimulachrum Spei.

Emblema XLVI.

Quæ Dea tam lato ſuſpectans ſidera vultu?
Cuius peniculis readita imago fuit?
Elpidy fecere manus. Ego nominor illa,
Quæ miſeris promptam Spes bona præſtat opem.
Cur viridis tibi palla? quod omnia me duce vernent?
Quid manibus mortis tela refracta geris?
Quod vivos ſperare decet, placido ſepultis,
Cur in diabolis tegmine pigra ſedes?
Sola domi manſi volitantibus undique noxis,
Aſcræi ut docuit Muſa verenda ſenis.
Quæ tibi adeſt volucris? Cornix fidiſſima oſcen,
Eſt bene cum nequeat dicere, dicit, erit.
Qui comites? bonus Eventus, præcéſque Cupido,
Qui præeunt? Vigilum ſomnia vana vocant.
Quæ tibi iuncta aſtat? ſcelerum Rhamnuſia vindex?
Scilicet ut ſperes nihil, niſi quod liceat.

Vide Spectatio.

Spiritus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

SPiritus, Græcè πνεῦμα, ατος, τὸ, πνέω, ſpiro & πνευματικος, ὁ, ἡ, ſpiritualis dicitur. Spiritus dicitur ſeptupliciter, aër, vel ventus, corpora beatorum, animæ beatorum, virtus imaginativa, mens, Deus. *ſecund. B. Thom. prima parte, quæſt. 4. art. 2. 3. & 1. ſentent. diſt. 10. qu. 4. cap.*

Spiritus ſanctus eſt tertia perſona in divinis à Patre Filióque procedens: competit autem ei diffinitio perſonæ. Nam perſona eſt. *ſec. Boët. lib. de duabus naturis*, rationalis naturæ individua ſubſtantia.

Spiritus, Hebr. *Nepheſch*, anima, anhelitus, ſpiritus vitalis, pars nobilior, qua homo vivit, alitur, ſentit, aut raciocinatur. Hæc omnia brutis ſunt communia nobiſcum præter rationem. Item *Nepheſch*, ſumitur pro vita animali, ſeu vegetativa, quæ conſtat anhelitu & reſpiratione: ideóque ſæpe vox illa intelligitur de corpore, in quo eſt anima ſeu habitus. Deinde per Catachreſin pro corpore exanimi, in quo fuit halitus, jam emiſſus. A verbo. *Nippaſch*, Animatus eſt reſpirando, reſpiravit, recreatus eſt, animo refrigeratus eſt, ut cum attrahitur ſpiritus placidè, reſtauratur & vegetatur anima. Hinc per aphæreſin ψύχω, ψυχόω, animo, vivifico, recreo. 2. A verbo *Naſcham*, anhelavit, anhelitum emiſit, exhalavit, ſuſpiravit (cognationem habente cum verbo *Naſſchab*, flevit, & *Naſchaph*, efflavit) dirivatur nomen *Neſſchamah*, halitus, anhelitus, & anhelatio, Geneſ. 2. 7. Deuter. 20. 16. Iob. 27. 3. Eſa. 57. 16. 3. *Ruach*, Spiritus, frequenter. occurrit, nomen derivatum à verbo *Roach*, Spiravit, efflavit ventum ſeu halitum. Eſt verbum activum & cognationem habet cum verbo neutro *Ravach*, fuit, reſpiravit ad aërem, unde ἄυρα, & Latinum aura: item cum *Riach*, odoratus eſt reſpirationem. Hinc ἀήρ, aër, ventus. Gall. *L'air*, apud Prophetas, de Deo, de Spiritu ſancto, de anima humana, de Angelis, de plagis mundi, ex quibus venti ſpirant, occurrit vox *Ruach*, in numero ſingulari, & *Ruchoth*, in plurali. Pſal. 31. 6. & 33. 6. & 104. 4. Eſai. 11. 2. 1. Sam. 16. verſ. ult. Ezech. 37. 9. Ier. 49. circa finem, Zach. 2. 10.

¶ LOCI BIBLICI.

Spiritus *Primò*, pro affectu, impulſu ſeu afflatu, & animi motu ſive bono, qui à ſpiritu ſancto proficiſcitur, ſive vitioſo, qui à Diabolo excitatur. Dan. 4. verſ. 5. 6. & 5. v. 11. 14. Luc. 4. verſ. 33. & 99. 55. Epheſ. 2. 2. unde factū eſt, ut dona Dei vocentur ſpiritus: & è contrario, vitia quoq; ſpiritus nomen ſortiantur, ut, ſpiritus avaritiæ, ſuperbiæ, furoris, &c. *Secundò*, pro animo. 1. Paral. 5. 26. Luc. 10. 21. Ioan. 13. 21. *Tertiò*, pro anima immortali, Eccl. 12. 7. Matt. 16. 50. Ioan. 19. 30. Actor. 7. 59. 1. Cor. 2. verſ. 11. & 6. 20. 2. Cor. 7. 1. Hebr. 12. 9. Spiritus, id eſt, anima, in morte Deo commendandus, *Exempla*: David, Pſ. 31. 6. Chriſtus, Luc. 23. 46. Stephan. Actor. 7. 59. *Quartò*, Spiritus per Mimeſin, pro commentis & ſomniis hominum, quibus ſpiritus prætexitur, 2. Theſſ. 2. ver. 2. *Quintò*, pro ſpirituali Dei cultu, Philip. 3. 3. *Sextò*, in genere, pro omnibus Spiritus ſanctī donis & gratiis ſpiritualibus, 2. Corinth. 11. verſ. 4. quibus prædicati Chriſti vis ac potentia in animis credentium, teſtibus etiam infidelibus obſignabatur, Marc. 16. 20. Actor. 8. 15. & 18. 2. 1. Corinth. 1. verſ. 5. 7. & 14. 12. Galat. 3. 2. *Septimò*, pro Evangelio, 2. Corinth. 3. verſ. 6. & ſpirituali Evangelij efficacia, Galat. 3. 3. *Octavò*, pro hominis parte regenerata, Roman. 7. 6. Ioan. 3. 6. in poſteriori parte verſus, hoc eſt, pro toto homine ſpirituali, ſpiritus ſancti gratia Chriſto inſito, ac proinde in eo renovato, qui & ipſe ſpiritus dicitur, ut natura ejus perennis, pura ac immortalis ſignificetur, quamvis adhuc ſuperſit lucta carnis, adeo ut unus & idem homo fidelis quamdiu hic verſatur, & caro & ſpiritus diverſis repectibus dici poſſit, ut ſuo exemplo elegantiſſimè deſcribit Paulus, Roman. 7. 21. *Nonò*, pro altera parte hominis regenerati, videlicet anima, Rom. 8. 10. *Decimò*, pro cœleſti & integra, terrenæ ſive peccati jugo mancipatæ naturæ oppoſita, verſ. 14. *Undecimò*, pro mente ſeu rationis ſede, & τὸ ἡγεμονικὸν. 1. Cor. 2. v. 11. & 16. verſ. 18. 2. Cor. 2. 12. & 7. verſ. 1. 12. 1. Theſſal. 5. 23. Hebræorum 4. 12. *Duodecimò*, pro divina Chriſti potentia, & efficacia Deitatis in humanitate aſſumpta, Matth. 12. 28. Rom. 1. 4. 1. Timoth. 3. verſic. 16. Hebræor. 9. 14. 1. Petr. 3. verſic. 18. 19. ſic accipiunt nonnulli & 1. Ioan. 5. 8. *Decimotertiò*, pro Deitate Chriſti, Ioannis, 6. 63. in poſteriore parte verſus, & 1. Petr. 2. 18. *Decimoquartò*, pro iis qui ſe ſpiritu præditos dicunt ad obeundum prophetiæ munus μετωνυμικῶς, 1. Thimoth 4. 1. 1. Ioan. 4 1. *Decimoquintò*, pro ſpiritualibus exercitiis, Galat. 6. verſ. 8. ſpiritus mandato oppoſitus, Ioan. 4. 23. quod carnale dicitur, Hebr. 7. verſ. 16. in ſeſe videlicet conſideratum, & ſigno reipſa ſejunctum.

Spiritus adoptionis, Rom. 8. 15. Spiritus compunctionis, 11. 8. dæmonij, aut dæmoniacus, pro Diabolus, Hebraiſmus, Luc. 4. 33. dilectionis, 2. Tim. 1. 7. erroris, *ibidem*. Filij. Gal. 4. verſ. 6. Dicitur autem Spiritus ſanctus peculiariter Filij ſpiritus, cum & Patris & Filij ſit ſpiritus, eo quod per eum obſignatur noſtra in Chriſtum adoptio. Spiritus ex fide, Gal. 4. 5. dicitur ſpiritus, qui fidem gignit, ſeu qui fidelibus datur. Spiritus gratiæ, Hebr. 10. verſ. 20. gratiæ & precum, Zach. 12. verſ. 10. infirmitatis pro morbo à Satana inflicto: Luc. 13. 11. ut explicatur. v. 16. ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis, ſcientiæ & timoris. Eſai. 11. verſ. 2. Spiritus ſapientiæ pro dono ſapientiæ per ſpiritum ſanctum infuſo, Eph. 1. 17. ſpiritus lenitatis, pro ſpiritu leni vel leniter affecto, Hebraiſmus, 1. Cor. 1. ſpiritus ſanctificationis. Rom. 1. 4.

Spiritus ſervitutis, Rom. 6. 15. ſobrietatis, 1. Tim. 7. Promiſſionis, Eph. 1. 13. ſic dicitur, quia non adfert legis & ſervitutis terrorem, ſed promiſſionem gratuitæ adoptionis ſuis donis obſignat in credentium animis. Spiritus mundi, 1. Cor. 2. 12. ſic dictus à Paulo, quia doceat quæ mundus curat, & quorum capaces ſunt homines quadam naturæ ſponte: Propheterum, hoc eſt, pro doctrina, quam adferunt Prophetæ ſpiritu Dei afflati, 1. Cor. 14. 32. veritatis, Ioan. 14. verſ. 17. vocatur ſic, non tam, quia in ſeſe verax eſt, ut pote Deus æternus, quam ab effectu, quod veritatem inſpiret, Ioan. 16. 13. Prophetæ etiam & doctores vocantur ſpiritus veritatis, 1. Ioan. 4. 6. quaſi dicat, ſpiritus veridici, ſicut contra ſpiritus erroris, vocantur ſpiritus errantes. & alios in errorem adducentes Spiritus virtutis, 2. Tim. 1. 7. vitæ: pro vita animali. Apoc. 11. 11.

Spiritus, numero multitudinis, pro interioribus animi conceptionibus, 1. Cor. 12. 10. ſpiritus ſeptem, Dei majeſtati adjunguntur quaſi ſtipatores, Apoc. 1. 4. non quaſi illos Ioannes ulla ex parte, vel Deo exæquet, vel cum Chriſto conferat: ſicut etiam Paulus teſtes unà citat Deu, Chriſtum & Angelos, 1. Tim. 5. 21. Nam quod ſeptem hos ſpiritus nonnulli pro ſpiritu ſancto acceperunt, cujus ſeptiformis (ut loquuntur) ſit gratia, quibuſdam minimè placet, & refellunt illam interpretationem ex Apoc. 5. 6. ubi iidem ſpiritus, agni cornua & oculi, quod eſt miniſtri dicuntur.

Spiritus ſanctus, pro ſpiritualibus ejus donis μετωνυμικῶς, Luc. 2. 25. Ioan. 7. 39. Actor. 8. verſ. 15. 17. & 10. 44. & 11. verſ. 15. & 15. 8. & 19. verſ. 2. 6. 1. Corinth. 14. 12. pro vi & efficacia Chriſti, quam per Spiritum ſanctum exerit in nobis vivificandis, & ſanctificandis, Matth. 3. verſ. 11. Spiritus ſanctus pro tertia in ſancta Triade perſona, qui unà cum Patre & Filio, eſſentia & Deitate idem eſt. Deus diſertè appellatur, Eſa. 26. verſ. 8. 9. Actor. 28. verſ. 25. 26. & 5. verſ. 3. 4. 1. Cor. 3. verſ. 6. & 6. verſ. 19. 20. 2. Corinth. 6. 16.

Deus probatur: qui æternus eſt, Geneſ. 1. 2. Hebr. 9. verſicul. 14. quia cum in ſolius Dei nomen ſit baptizandum, in Spiritus ſancti nomen baptizare jubemur, Matth. 18. 19. Marc. 16. verſic. 15. quia cum nemo ſit bonus niſi Deus, Matth. 19. 17. Marc. 10. 10. Luc. 18. 19. ſpiritus ſanctus bonus dicitur, Pſalm. 143. 10. quia Eccleſiæ præeſt, dat illi Apoſtolos & doctores, omnium bonorum fons atque autor eſt. Eſa. 48. verſic. 16. Actor. 13. 2. & 20. 28. Rom. 15. 13. 1. Corinth. 12. verſic. 6. 11. quia illa ſua bona, pro liberrima ſua voluntate omnibus prout vult diſtribuit, & communicat. 1. Corinth. 12. v. 4. 5. 7. 8. 10. 11. ubi etiam manifeſte à ſuis donis diſcernitur, quia creator eſt. Iob. 26. 13. & 3. 34. Pſalm. 33. 6. & vitam in rebus quibuſlibet creat, Pſal. 104. 30. quia arcanæ Dei patris voluntatis conſcius, 1. Corinth. 2. verſ. 10. 11. quia cum omnis conſolationis author Deus ſit, Rom. 15. 5. 2. Corinth. 1. verſ. 3. Spiritus ſanctus conſolatur corda credentium, unde & conſolator appellatur, Ioan. 14. verſ. 16. 26. & 15. 26. & 16. 7. quia cum Patre & Filio conjungitur, Matth. 28. 16. 2. Cor. 13. 13. quia cum non niſi à Deo doceantur fideles intrinſecus, Eſa. 54. 13. Ioan. 6. 45. Spiritus ſanctus docere dicitur, Luc. 12. 12. Ioan. 14. 26. & 16. 13. 2. Ioan. 2. 27. 1. Quia dominus dicitur & Deus, 2. Corinth. verſic. 4. 5. Atqui ſi donum tantum aut motus eſſet, Dominus minimè diceretur: motus enim & donum Dominus appellari non poteſt. Quia cum ſolus Ieova, verus Deus eduxerit populum ex Ægypto, Exod. 20. 2. Spiritus ſanctus ductor populi ex Ægypto dicitur, Eſai. 63. 14. quia movet corda intrinſecus ut oremus, Roman. 8. verſic. 26. quia cum liberos facere ſit Deo opus, Spiritus ſanctus liberos facit, 1. Corinth. 3. verſic. 17.

quia cum solius Dei sit justificare, Rom.4.5. Spiritus sanctus justificare dicitur, 1.Corinth.6.1. quia nostræ regenerationis tanquam parens est, Ioan.3.versic.6.8. quia peccatum in eum admissum blasphemia, id est, impium in divinitatem delictum dicitur, Matth.12.31. quia cum populi Israëlitici rebellio contra solum verum & æternum Deum facta fuisse legatur passim in scriptura: populus Israëliticus in Spiritum sanctum rebellis fuisse dicitur, Psalm.78.40. Esa.63.10. Quia cum sanctificare sit solius Dei proprium. Spiritus sanctus dicitur spiritus sanctificationis, id est, sanctificans, Rom.1.4. Quia cum omnis sapientia & loquendi facultas sit solius veri Dei, ac proinde ab ipso petenda, Exod.4.11. Iac.1. vers.5.17. Spiritus sanctus & sapientiã & loquendi facultatem conferre dicitur, Matth.10.versicul.19.20. Marc.13.11. Luc.12.versic.14.15. Ioan. 14.26. Actor.2.4.1. Corinthior.2.13.& 12.8. Quia cum præcipiatur ne Deum tentemus, Deuteron.6.16. Matth.4.7. ne spiritus sanctus tentetur, jubetur. Actor.5.9. sicut nec Christus tentandus est, 1.Corinthior.10.9. Quia cum solius Dei verbum sit audiendum,& in præceptis ipsius ambulandum, Ezech.20.versic.18.19. Luc.11. 28. verba Spiritus sancti audienda præcipiuntur, Apocalyp.2.versic.7.17.29. Quia Christus virtute spiritus Dei edidisse miracula dicitur, Roman.15.19. Quia veritas est, 1. Ioan.5.6. non secus ac Filius, Ioan.14.6. ejusdem ergo essentiæ cum Filio. Quia verba illa quæ prophetæ palam Deo exercituum attribuuntur, Levit. 26. 12. 13. Psalm.95. 78. Esai.6.7.9. Spiritui sancto attribuuntur, Actorum 28.25 26.1. Corinth.3.16.& 6.19.2. Corinth.6.10. Hebræor. 3.7.8.9.

Quod autem creatura non sit, probatur: Quia omnis creatura vanitati subjecta est, Roman.8.20. ergo idem & de Spiritu sancto dicendum foret, si creatura esset, quod est ἄτοπον prorsus & absurdum, cum ubi spiritus, ibi sit libertas, 2.Corinth.3.17. & Spiritus sanctus sit æternus, Hebræor.9.14. Quia cum ab increato procedat, Ioann.15.26. increatus ut sit, necesse est. Quod autem Spiritus sanctus ultimo loco ponitur, Matth. 28.19.2.Corinthior.13.13. neminem conturbet, nam & primo loco positus legitur, 1.Corinth.12.4. Quia etiam profunditates Dei investigat, 1.Corinth.2.10. Atqui id creaturæ non cõpetit. Quia habitat in nobis, Rom.8.9.1.Corinth.3.16.& 6.19.2. Corint.6.16.2. Timoth.1.14. quod solius veri Dei proprium, Levit.26.12.2.Cor.7.16. Quia filios Dei facit eos in quibus habitat, Rom.8.14. quod creatura efficere nõ potest: Quia vivificat, Rõ.8.12. atqui vivificare nulla creatura potest: Quia Christum in desertum & in Galilæam abduxit, Luc.4.14. atqui Christus, unigenitus Dei filius, non fuit ita imbecillis, ut creati spiritus virtute indigeret: Quia renascimur per Spiritum sanctum, Ioan.3.5.1.Pet.1.23. quod creaturæ tribui non potest.

Quod aut motus aut donum tantum non sit, sed vera hypostasis seu persona, probatur è proprietatibus personæ subsistenti competentibus: Quia tribuitur illi vox, Act.13.2. Apoc.2.7.17.29. libera voluntas, 1.Cor. 12.11. ubi etiam manifestè distinguitur à suis donis, 4.5.6. &c.

Spiritus sanctus aquæ nomine significatur, Esa.44.4. Ioan.3.5. Hebr. 10.22.& ignis, Matth.3.11. ab ipsius in nobis effectu. Spiritus sanctus Arrhabo.2.Corinth.1.22.& 5.5. Galat.4.6. Ephes.1.13.14. Quia in cordibus nostris futuræ hæreditatis certitudinem suo testimonio stabilit, cõfirmat & obsignat, Rom.8.15. Spiritus sanctus divinorum donorum distributor, 1.Corint.12.11. Digitus Dei. Luc.11.20. piorum doctor Matth. 10.20. Ioan.14.26. Act.6.10.1.Cor.2.12.1. Ioan.2.27. Piorum dux Rom. 8.9. semen dicitur. 1.Ioan.3.9. Ab effectu, quod ejus virtute tanquam ex semine quodam novi homines efficiamur. Sigillum, 2.Cor.1.21. Eph.4. 30. παράκλητος, quod & Christo tribuitur, sed diversa prorsus quam spiritui Sancto ratione. Testis Christi. Ioan.15.26.2.1. Ioan.5.7. Virtus ex alto, Luc.24.49. unctio, 1.Ioan.2.20.27.

Spiritus sanctus minimè contristandus, Ephes.4. Spiritus sanctus Apostolis datus, Ioan.2.22. Actor.2.3.4.33. in fideles copiosè effusus est, Tit. 3.6. spiritus (id est, lumen & afflatus Dei in mentibus refulgens) minimè extinguendus, 1.Thess.5.19. Peros Davidis locutus est, 2.Sam.23.2. Act. 1.16. in Prophetis locutus dicitur, 28.25. Hebræor.3.7.& 10.15.1.Petr.1. 11.2.Petr.1.21. Spiritus sanctus, Ecclesiæ promissus, Esa.44.1.3. Ezech. 11.19.& 26.27.& 39.29. Ioel 2.28. Zacha.12.10. Matth.3.11. Luc.11.13. & 24.49. Ioan.7.38.& 14.16.26.& 15.26.& 16.7. Actor.1.4 & 2.17. Spiritus sanctus non tentandus, 5.9. Quomodo agnoscitur, 1.Ioan.4.2. super Christum descendit, Matth 3.16. Ioan.1.32.33. In piis habitat Rom. 8.9.1.Corinth.3.16. Ephes.3.16.2. Timoth.1.14.1. Ioan.3.24.& 4.13. Interpellat pro nobis, Roman.8.29. Non quod apud Patrem, vel Filium ipse sit Mediator, sed quia nos ad preces instigat, atque adeo veluti verba & suspiria nobis intus dictat. Sic dicitur clamare, Gal.4.6. Quoniam facit ipse ut clamemus, quemadmodum explicatur, Roman.8.15. Spiritus vivificat, 6.63.

Spiritus sancti personæ propria attributa, Ioan. 15.26.& 16.7.8.13. 14.1.Corint.12.3.4.1.Corint.1.21.22.& 13.13. Ephes.1.13.14.1. Thessal. 5.19. Tit.3.5. Iac.1.25.& 4.5.1.Ioan.2.27.& 5.8. spiritus fructus, Galat. 5.22. spiritus novitas, Rom.7.6. spiritus prudentia, 8.8. spiritus cum carne pugna, Galat.6.17. spiritus unitas servanda, Eph.4.1.3.

Spiritu ambulare, 5.16.

Spiritus significationes varias, accurata quadam distinctione consignatas, quæ præcedentium veluti compendia dici possunt subjicimus, 1. Spiritus igitur, essentialiter acceptus, Deus est, Pater, Filius: Spiritus sanctus incorporeus, spiritualis essentiæ, indivisibilis simplex. Ioan.4.21. Personaliter acceptus, est tertia persona in essentia divina, spiritus Dei & domini, nempe Patris & filij, verus etiam Dei & æternus, consubstantialis, omnipotens, &c.2. Spiritus, pro divina Christi natura, Rom. 1.4. Corint.15.45.1. Timoth.3.16.1. Petr.3.18. Spiritus, efficax præsentia Spiritus sancti totum corpus Christi mysticum permeantis, 1.Cor.6.17. Ephes 4.4. Spiritus, pro sapientia summa in Deo, quidvis in mundo & Ecclesia irreprehensibiliter extra suprãque humanam censuram agente, Malac.2.15. Nomine spiritus intelliguntur affectus illi quos S. Scriptura Deo humanitus tribuit. Exod.15.8.2.Sam.22.16. Iob.4.9.& 15.30. Psal. 33.6. Esa.30.28.

3. Spiritus Deorum, id est, eximius & divinus quidam spiritus, mortali homini concessus, Dan.4.5.6.& 5.11.14. spiritus, is qui Spiritus sancti dono peculiari se præditum esse asserit, 1. Ioan.4.v.1.2.3.6. spiritus pro organo per quod sanctus spiritus vitam infundit & operatur in electis Dei, Ioan.6.63. spiritus, pars regenerata in electis carni opposita, Rom.8. v.6.9.10. Galat.3.17.4. Spiritus, pro pietatis studio à Sancto spiritu profecto, Galat.5.8. pro revelatione à Spiritu sancto prolata, 2.Thess.2.2. pro hominibus, prophetia dono ornatis, 1.Tim.4.1. pro spirituali dono, 1.Cor.4.12. pro eo qui adoptionis gratia prædituus est, Ioan.3.6. pro spirituali modo legali & externo ritui oppositus, Ioan.4.14.24. Phil. 3.3. pro spirituali ratione & vi fidei, quæ divinis promissionibus innititur, Gal.4.19. Pro verbo Christi, Esa.11.4.2.Thess.2.8.

5. Spiritus nominantur Angeli boni, Iob.4.15. Act.23.9. Heb.1.14. Et Angeli mali, Iud.9.1.5.1.Sam.16.14.1.Reg.22.v.21.22. Matt.8.16. Ephes. 2.2. Apocal.16.13.& 18.2. Spiritus immundus, vide Satan. Spiritus mutus & surdus cacodæmon nominatur ab effectu, quoniã mutum & surdum reddiderat hominem. Marc.4.17.&c. Spiritus, id est, ij qui in Ecclesia jactant, se spiritualibus donis esse præditos, ut suas hæreses facilius spargant probandi sunt, 1.Cor.14.29.1.Thess.5.21.1. Ioan.4.1. Spiritus, anima rationalis & immortalis, Psal.32.6. Zach.12.1. Matth.27.50. Act. 23.8.1.Pet.3.19. Animus humanus, in quo sedes voluntatis & affectuum, Gen.41.27. Luc.1.47. Ioan.11.33. Actor.17.6.1.Corint.11.2. Corint.7.13. 1.Petr.3.4. Afectus & motus spiritualis, boni vel mali, Num.5.14. Ose. 14.12. Luc.9.55. Rom.11.8.

6. Spiritus vitalis, pro animantium habitu, Gen.9.17. Psal. 78.78.39. & 104.29. Apoc.11.11.& 13.15. pro visione mentali, Ezech.37.1. Apoc. 1.10.& 4.2.& 17.3.& 21.10. pro creatura omni quæ vitali spiritu & habitu prædita est, Psal.150.6. Spiritus mundi, 1.Cor.2.12. Spiritus erroris, 1.Timoth.4.1. Spiritus, pro spectro, Luc.24.v.37.39. Spiritus oris dicitur Rex & Princeps, cujus beneficio subditi respirare & vitam trahere videntur, Lament.4.20. Spiritus, pro concentu & strepitu, Ezech.26.13. pro vento, Gen.8.1. Psal.104.4.& 147.18. pro vanitate, Mich.2.11. Spiritualis & spirituales, 1.Cor.2.v.13.15. Galat.5.1.

¶ Sententiæ Biblicæ.

O quam bonus & suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus. *Sapient.*12.1.

Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. *Matth.*12.

Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 1.*Cor.*2.

Hæc omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. *Ibid.*12.

Vbi spiritus Domini, ibi libertas. 2.*Cor.*3.

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum S. qui datus est nobis. *Rom.*5.

Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. *Ibid.*8.

Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba, Pater. *Ibid.*

Signati estis Spiritu S. promissionis qui est pignus hæreditatis nostræ. *Eph.*1.

Spiritus sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere. *Luc.* 12.

¶ Patrvm Sententiæ.

Sanctum semper opus in me spira, ut cogitem: compelle, ut faciam: suade, ut te diligam: confirma me, ut te teneam: custodi me, ne te perdam. *Aug. in Epist.*

Spiritus sapientiæ negligentiam impigre repellit, spiritus intellectus diligentiam rationaliter quærit, spiritus consilij divinam providentiam prudenter invenit, spiritus virtutis instigationes fortiter recondit, spiritus scientiæ oblivionem lubricam diu esse integre non sinit, spiritus pietatis humanam fragilitatem clementer indulget, spiritus timoris Dei improvidam ignorantiam ardenter decoquit, & bene replet. *Hier. super. Marc.*

Porro ad faciendum bonum quid in nobis bonus spiritus operatur profecto monet, movet & docet: monet memoriam, movet, voluntatem & docet rationem: nec minimam paleam intra cordis, quod possidet habitaculum patitur residere, sed statim igne subtilissimæ circumspectionis & cumpunctionis exurit spiritus dulcis & suavis. *Greg. in Moral.*

Habitare in corpore animam, probant vitales sensus corporis: habitare in anima spiritum, probat vita spiritualis. Illud ex visu & auditu dignoscitur, istud ex charitate & humilitate, cæterisque virtutibus. *Ibid.*

Spiritus sanctus in liguis igneis apparuit, quia omnes, quos replevit ardentes pariter & loquentes fecit. *In Homil.*

Quia Dominus discipulos & zelo succensos, & verbo eruditos intus reddit, foras linguas igneas ostendit: in significatione admota sunt elementa, ut ignem & sonitum sentirent corpora, igne vero invisibili, & voce sine sonitu docerentur corda. Foris ergo fuit ignis qui apparuit, sed intus qui scientiam dedit. *In Moral.*

Idcirco Spiritus sanctus in igne & columba nobis monstratus est, quia videlicet omnes, quos implet, & columbæ simplicitate mansuetos, & igne zeli ardentes exhibet. Nequaquam ergo Spiritus sanctus plenus est, qui aut tranquillitate mansuetudinis fervorem æmulationis deserit, aut rursus in æmulationis ardore virtute mansuetudinis amittit. *Ibidem.*

Spiritus sanctus contra singula tentamentum erudit, & in septem virtibus temperat, nempe cõtra stultitiam sapientiam, contra hebetudinem intelle

intellectum, contra præcipitationem consilium, contra timorem fortitudinem, contra ignorantiam scientiam, contra duritiem pietatem, contra superbiam Dei timorem. *ibid.*

In terra datur spiritus, ut diligatur proximus, è cœlo datur Spiritus, ut diligatur Deus: sicut ergo una est charitas & duo præcepta, ita unus spiritus & duo dona. *Homil.* 26.

Considero patres novi & veteris Testamenti, David, Danielem, Amos, Petrum, & Paulum, & Matthæum, & apertis oculis fide intueor: implet namque Spiritus sanctus puerum citharœdum, & psalmistam facit: implet abstinentem puerum, & judicem senum facit: implet pastorem armentarium, & prophetam facit: implet piscatorem, & principem Apostolorum facit: implet persecutorem, & doctorem gentium facit: implet publicanum, & Evangelistam facit: quam ergo insani sumus, qui hunc spiritum non quærimus! *sup Ezech.*

Absque ulla dubitatione convenienter accipitur, ut à Spiritu sancto doctus credatur, ut illuc eum suus Spiritus duceret, ubi eum ad tentandum spiritus malignus inveniret. *super Matth.*

Cum absque corporis adminiculo nec bestialis spiritus, nec servus, conditionis debitum solvere, nec spiritualis cœlestisque creatura implere ministerium pietatis, nec rationalis anima tam proximo, quàm etiam sibi sufficiat consulere ad salutem, liquet omnem creatum spiritum sive ut juvet, sive ut juvetur, sive simul ut juvet & juvetur, corporeo prorsus indigere solatio. *Bern. super Cant. serm.* 5.

Spiritus Paracletus dat pignus salutis, robur vitæ, scientiæ lumen, pignus salutis, ut ipse reddat testimonium spiritui tuo, quod filius Dei sis. Robur vitæ, ut quod per naturam tibi est impossibile, per gratiam ejus non solùm possibile, sed etiam facile fiat: lumen scientiæ, ut cùm omnia benefeceris, te servum inutilem putes: & quicquid boni in te inveneris, illi tribuas, à quo omne bonum est. In tribus istis Spiritus sanctus docebit te omnia, quæ pertinent ad salutem. *In ser.* 2. *Pentecost.*

Spiritus sanctus multiplex dicitur, quia multipliciter filiis inspiretur, conceditur enim ad usum, ad miraculum, ad salutem, ad auxilium, ad solatium, ad fervorem. Ad usum vitæ bonis & malis communia bona abundantissime tribuens. Ad miraculum, in signis & prodigiis. Ad salutem, quum toto corde revertitur ad dominum Deum. Ad auxilium, quum in omni colluctatione adjuvat infirmitatem nostram. Ad solatium, quum testimonium perhibet spiritui nostro, quòd filij Dei sumus. Ad fervorem, quum in cordibus perfectorum vehementius spirans validum ignem charitatis accendit, ut non solum in spe filiorum Dei, sed etiam tribulationis glorientur, contumeliæ gloriam reportantes. *serm.* 15. *Pentecost.*

Spiritus Iesu spiritus bonus. Spiritus sanctus, Spiritus rectus, spiritus dulcis, spiritus fortis, infirma roborans, aspera planans; corda purificans: quicquid in hoc sæculo nequam viderur, difficile & angustum, leve facit, & hic illarum opprobrium gaudium judicat, despectionem exaltationem esse persuadet. *Bern.*

O quàm velox est sermo sapientiæ! & ubi Deus magister est, citò discitur quod docetur. Non est adhibita interpretatio ad audiendum, non consuetudo ad usum, non tempus ad studium, sed spirante, ubi voluit spiritu veritatis, propriæ singulorum gentium vox Evangelicæ prædicationis intonuit, ab hoc die imbres charismatum, flumina benedictionum omne desertum, & universam aridam rigaverunt. *Leo Papa, in serm. de Pentecost.*

Nulla in dicendo mora est, ubi Spiritus sanctus doctor adest. *Beda Homil.* 9. *in Luc.*

Septem graduum erat ascensus civitatis, sunt enim multi, qui jam per septem gradus, id est, per sancti Spiritus septiformem gratiam, aditum vitæ cœlestis inveniunt: per timorem Dei humiles, per pietatis studium misericordes, per scientiam discreti, per mentis fortitudinem liberi, per consilium cauti, per intellectum providi, per sapientiam maturi. *Super Ezech.*

Spiritus sanctus in columba & igne apparuit, quia omne cor, quod ejus gratia tangitur, & mansuetudinis lenitate tranquillum, & zelo justitiæ fit accensum. *In Homil.*

¶ Similitvdines.

Laurentij Iustiniani patriarchæ. Dum terreni reges & gentium principes urbium suarum possessores pacifici fieri appetunt, hac prudentia & hujusmodi ingenij calliditate utuntur, ut videlicet de civitatibus amoveant, & condemnent quotquot sui principatus suspectos habet, ac suæ dominationi adversarios effici posse formidant: quatenus ablatis seditionis fautoribus tutè & absque metu valeant dominari. Consuevit quoque doctus agicola vomere radicitus sentes ex agro divellere: ne forte si reviviscerent, seminatæ segetis immaturum præfocarent fructum. Sic quilibet Christi servus: sic quisquis animi sui inordinatis motibus pacifice principari desiderat, & spiritualem fructum Deo amabilem ex agro interioris, exterioriscque hominis perferri cupit, agere non desistat. Studeat namque solerter abdicare à se omnem cordis sui fictam & coinquinatam intentionem & affectionem atque supprimere pernicioſum & inordinatum usum membrorum corporalium: ut segregata & sopita per virtutis habitum & continentiæ magisterium utriusque hominis carnali & vitiosa consuetudine, Deo pacifice & suaviter vacare queat dominatrix anima, atque per laudabilia spiritualis exercitationis opera fructum ex se valeat uberem producere justitiæ. Habet quippe cuncta corporis membra, actuum suorum reprehensibiles motus, habent spiritui adversantes inolitásque concupiscentias, de quibus innumerabilia generantur delicta: quæ nisi disciplinæ rigore diligenter conculcentur grave animæ pondus inferunt, miserabilémque ruinam. *De disciplina ac perfectione monastic. cap.* 15.

Puerorum mos est, cuncta secundum sensum eligere. Nihil enim sapiunt, nisi quod pulchrescit visu, mulcet auditu, lenocinatur odoratu, sapit gestu, ac mollescit attactu. At spiritualis homo omnia dijudicans, hæc parui pendens, sola spiritualium examinatione delectatur. *In ligno vitæ. cap.* 8. *oratione.*

Christi Salvatoris. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat & quo vadat: Sic & omnis qui natus est è spiritu. *Ioan.* 5.

Pauli Apostoli. Quis hominum novit ea, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? Sic & ea quæ sunt Dei, nemo novit, nisi spiritus Dei. 1. *Corinth.* 2.

Chrysostomi. Sicut non est possibile, ut ex sola pluvia fructificetur terra, nisi flaverit super eam ventus: Sic non est possibile ut sola doctrina corrigat hominem, nisi cooperatus fuerit spiritus sanctus in corde ipsius. *In* 7. *Matth. Homil.* 201.

Spiritus sanctus ignis est, ut excitamentum, & fervorem gratiæ, & peccatorum assumptionem significet. Aquam dicit eum, ut ablutionem & refrigerium, quibus ipsum accipientes animi fruantur. Etenim tanquam hortum virentem, & semper florentibus arboribus comantem, ita promptam animam disponit, ut nulla anxietate, nullis satanæ insidiis distrahi sinat, sed omnia ardentia malitiæ tela extinguat. *Homil.* 31. *in Ioan.*

Sicut si quis fontem intus habeat, nunquam sitiret: Ita & qui hanc aquam habuerit. *ibid.*

Si rex missis literis jubeat vinctos è carcere dimitti, gaudium est ac lætitia. Deus autem mittit spiritum è cœlis, non reliquias pecuniæ debitæ, sed universa peccata condonans: & omnes fletis & ejulatis? *Homil.* 2. *in Acta Ap.*

Sicut in convivio qui acceperit arrhabonem fidem habet, & securus est de toto reliquo: Ita & tu cum acceperis arrhabonem spiritus, dona inquam, non jam dubitare debes de cæteris bonis tibi repositis. *Homil. de resurrectione.*

Quemadmodum milites in multitudinem erupturos, nemo patitur exire, priusquam armati fuerint: neque quisquam equos sinit à carcere prosilire, priusquam aurigam nacti sint: Ita nec Christus discipulos suos passus est in acie conspici, priusquam descenderet spiritus, ne facile caperentur, & abducerentur à multitudine. *Hom.* 1. *in Acta Apost.*

Sicut navis, quæ prospero flatu fertur in pelago, non potest impediri, neque demergi usquequo prospero vento ac perseverate perfruitur, sed etiam post navigationem gloria eis magna contingit, sive nautis, sive exulatis: illis quidem requiem tribuens, quod labore remigationis non fuerint fatigati: illis autem quod eos maris molestia liberavit, & navigatione illam hilarem fecit, & velut spectaculum illis jucundum ipsam prosperitatem cursus attribuit: Sic etiam anima à divino adjuta spiritu, omnibus rebus superior existit, & omnibus fluctuationibus vitæ hujus eminebit, & vitam in cœlum ducentem vehementius quam illa navis incedit, ut pote quæ non vento impellitur, sed ab ipso paracleto fertur, munda vela possidens, & plena prosperis flatibus omnem remissionem & dissolutionem à sua mente discutiens. Sicut enim in velis jactatis ventus incidens nihil operatur. Sic etiam Spiritus sanctus in anima remissa & segni non patitur permanere. *Homil.* 24. *in epist. ad Hebr.*

Sicut aranearum stamina flatum venti non suscipiunt. Sic neque anima secularis, neque homo animalis gratiam poterit Spiritus sancti suscipere. *Ibid.*

Da mihi navim vacuam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia disposita, & nusquam esse spiritum venti: nonne tardat omnis quantuscunque est apparatus, si desit operatio spiritus? Ita fieri solet, licet sit sermonis ampla supellex, & mens profunda, & eloquentia, & intelligentia: & non adsit Spiritus sanctus, qui vim suppeditet, otiosa sunt omnia. *De sancto adorando spiritu.*

Basilij. Quemadmodum vultuum imagines non in qualibet materia redduntur, sed in iis duntaxat, quæ lævorem & pellucentiam quandam habent. Ita non in quibuslibet mentibus operatio Spiritus, sed iis quæ nihil habent obliquum, nihil obrortum. *In Esaiam.*

Quemadmodum ars est in eo qui nactus est illam; Ita gratia Spiritus in eo qui recipit, semper quidem præsens, at non perpetuo operans. Nam & ars potentia quidem est in artifice, actu vero non, quum secundum illam operatur. Itidem Spiritus semper quidem adest dignis, sed operatur in illis juxta utilitatem, aut in Prophetiis, aut in sanationibus aliisque miraculorum operationibus. *De Spiritu S.*

Quemadmodum si in nocte tollis lucernam è domo, supereſt, ut nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoscatur rerum dignitas. sed per ignorantiam aurum perinde conculcetur, ac si ferrum esset. Ita in intelligibili gubernatione, impossibile est illam insititiam manere vitam absque Spiritu: nihilo profecto magis, quam exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in consonantia, nisi adsit chori præfectus, qui temperet harmoniam. *ibid.*

Sicut quæ juxta floridos colores posita sunt, è splendore promanante colorantur & ipsa: Sic qui evidenter intendit oculos in Spiritum, ex illius gloria quodam modo transformatur, ut fiat illustrior, dum veritate à Spiritu promanante, ceu luce, corde illuminantur. *De Spiritu sancto.*

Spiritus S. sic omnes participes sunt, ut ipse maneat integer, radij solis in morem: cujus beneficium si adest ei qui fruitur, quasi soli adsit, quum & terram illustret, & mare, & aëri misceatur: Itidem & Spiritus sanctus, unicuique capacium quum adsit, quasi soli, omnibus sufficientem & integram gratiam infundit, quo fruuntur, quæcunque de illo participant, non quantum ipsa sua natura possunt capere, quantum potest ille. *De Spiritu sancto.*

Quemadmodum corpora illustria perlucidáque contacta radio solis, fiunt & ipsa supra modum splendida, & alium fulgorem ex sese profundunt: Sic & animæ Spiritu afflatæ ac Spiritu illustratæ, fiunt & ipsæ spirituales, & in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia,

arcanorum intelligentiam,occultorum comprehẽſio:donorum diſtributiones,cœlestis conversatio , cum Angelis chorea : hinc gaudium nunquam finiendum,hinc in Deo perſeverantia , hinc ſimilitudo cum Deo & quo nihil ſublimius experi poteſt , hinc eſt ut Deus ſias. *De Spiritu ſancto.*

Quemadmodum in ſpeculo impurgato , rerum imagines intueri non poſſunt:Sic homo Spiritus ſancti illuſtrationem recipere non poteſt,niſi peccatum & carnis affectionem abjiciat. *Apud Maximum.*

Nazianzeni. Quin neque Spiritus curiosè ſcruteris proceſſum,ſufficit mihi quod filius,quod ex patre:& quod hic ſit pater, ille vero filius : & nihil in his curiosè ſcrutor : ne in vocibus quæ penitus omnem elocutionem ſuperant humanam,mihi accidat,quod viſui,quum in radios dirigitur ſolares. Quantum enim quis plus & diligentius videre voluerit, tanto magis ſenſu læditur : & dum intimum cernere quærit , etiam illo quod plus eſt privatur , quum res quæ videri debet, longè etiam viſum exuperet,ſi illam totam videre volueris,& non ita quemadmodum cernere eſt tutum. *In oratione de ſtatu Epiſcopali.*

Quemadmodum lucis radij habitum inter ſe juxta naturam habent, indiviſibilem,& nec à luce ſegregantur,aut invicẽ abſcinduntur, ſed ad nos uſque gratiam luminis mittunt : Eodem etiam modo Salvator noſter,& Spiritus ſanctus geminus patris radius,ad nos uſque veritatis lumen ſubminiſtrat , Patrique communicat. *Ad Evagrium de Deitate.*

Origenes. Si naviges,& in navi poſitus vides terras ac promontoria & montes tranſeuntia , non quod illa continuò moveantur , ſed quia tu vento proſpere flante tranſis illa , ſe ſubducere videntur ac ferri : Ita & in hoc ſeculo,ſancto Spiritu mentem tuam perflante & ſpirante , ſecundo ac proſpero naviges curſu : pertranſibis ſenſu tuo omnia hæc quæ videntur,quia temporalia ſunt,& intueris illa quæ æterna ſunt,ſine dubio dices:Quia hæc omnia quæ videntur,jam non ſunt,quia nec futura ſunt. *Homil.9.in Pſal.36.*

Dydimi Alexandrini. Quomodo diſciplinæ,& virtutis aſſumptor, ſignaculum & figuram(ut ita dicam)in ſuum ſenſum recipit , ejus ſcientiæ, quam aſſumpſit : Sic & is qui Spiritus ſancti particeps efficitur,per communionem ejus ſit ſpiritualis pariter & ſanctus. *Lib.de Spiritu S.*

Pamphili martyris. Quomodo qui aliqua diſciplina plenus eſt qui perfectè eam habet,erudite , & ſubtiliter poteſt de ea proferre ſermonem:Sic qui Spiritum ſanctum conſummate acceperunt:ita ut impleantur eo, cum fiducia verbum Dei loquuntur , quia præſens Spiritus ſanctus dignam Deo vocem miniſtrat. *Lib.de Spiritu ſancto.*

Tertulliani. Aſpice ipſam creaturam paulatim ad fructum promoveri. Granum eſt primo , & de grano frutex oritur , & de frutice arbuſcula enititur,denique rami & frondes inualeſcunt , & totum arboris nomen expanditur : inde germinis tumor , & flos de germine ſoluitur , & de flore fructus aperitur. Is quoque rudis aliquandiu & informis , paulatim ætatem ſuam dirigens , eruditur in manſuetudinem ſaporis. Sic & juſtitia (nam idem Deus juſtitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis naturæ Deum metuens. Dehinc per Legem & Prophetas promovit in infantiam. Dehinc per Evangelium efferbuit in juventutem. Nunc per Paracletum componitur in maturitatem.Hic erit ſolus à Chriſto magiſter dicendus & verendus : Non enim ab ſe loquetur , ſed quæ mandantur à Chriſto. Hic ſolus antecceſſor, quia ſolus poſt Chriſtum. Hunc qui receperunt, veritatem conſuetudini anteponunt. *De velandis virginibus.*

D. Auguſtini. Vbi ſanctus non adjuvat Spiritus , inſpirans pro concupiſcentia mala concupiſcentiam bonam,hoc eſt , charitatem diffundens in cordibus noſtris,profecto illa lux,quamvis bona , auget prohibendo deſiderium malum : Sicut aquæ impetus,ſi in eam partem non ceſſet influere,vehementior fit obice oppoſito , cujus molem cum evicerit,majore cumulo præcipitur , violentius per prona pervolvitur. *De Spiritu & littera , ad Marcellinum, c.4.*

Spiritus ſanctus eſt patris & filij amor & connexio:ad ipſum pertinet ſocietas , qua efficimur unum corpus unici filij Dei. Sicut enim unum corpus hominis multis conſtat membris, & vegetat omnia membra una anima,faciens in oculo ut videat,in aure ut audiat, & ſic in cæteris:Ita Spiritus ſanctus membra corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia continet & vegetat. Et ſicut humani corporis membrum præciſum , formam quidem qua membrum ſit cognoſcitur , retinet ; ſed nequaquam Spiritus ſanctus ſequitur , quo præter unitatem corporis vivat:Sic quicunque à prædictæ pacis unitate diviſus eſt, Sacramentum quidem tanquam formam retinet, ſed Spiritus præter unitatem non vivit. Fruſtra ergo foris de forma gloriantur, niſi intus Spiritus vegetentur. *Lib.de Gratia.*

Sicut corpus carnis nihil eſt aliud quam caro:Sic donum Spiritus ſancti nihil eſt aliud quàm Spiritus ſanctus. *Lib.15.de Trin.c.19.*

D. Hieroni. Mare,certe immenſum eſt , & capacitas ejus Deo ſola nota : ex hoc ſi quis velit multis hominibus,ſecundum id quod geſtare queunt,tradere:neceſſe eſt,ut ad menſuram unicuique tribuat,& partes ejus menſuram recipiant,cujus ſolidum immenſurabile eſt. Ita & Spiritus ſanctus immenſus quidem eſt, & nullo fine concluditur : tamen unicuique datur ſecundum quod expedit. *In 2.ad Epheſ.cap.4.*

Quemadmodum in vulneribus putridis, ne cancer ſerpat , & emortuum corpus vivas carnes depaſcatur,medici ſtatim vulnus urunt cauterio,vel pulvere cauterio:Ita Spiritus Dei,finem poſuit mendacio , ne ultra populus Dei Pſeudoprophetarum vocibus ſubuertatur. *In cap.1. Michææ.*

Martialis Epiſcopi. Nulla ſit in nobis invidia:per hanc enim Spiritus ſanctus mentem derelinquit.Recedente autem Spiritu ſancto à tabernaculo mentis evacuatur homo dulcedine , & impletur omni amaritudine:nullúſque locus ei eſt in cœlo:quia alienum ſe fecit à bonitate:Efficitur cubile draconum, & habitatio immundorum ſpirituum Inde ab avaritia abſorbitur : & ab omni dulcedine infructuoſus & ſterilis contabeſcit miſer & derelictus. *In Epiſt.ad Burdegalenſes.*

Paſcaſij. Sed interrogas , utrum ſemper ſpiritus, ex patre procedat: ſemper cum illo ſicut calor ex igne : ita ſine intermiſſione profertur,ut egredi ſinat. *De Spiritu ſancto.*

Quod Spiritus ſ. in ſingulos ſediſſe memoratur, id cauſæ eſt,ut intelligatur per plures non fuiſſe diviſus, manſiſſe in ſingulis totus,ſed ſicut fieri ignibus mos eſt:Hanc enim (ut novimus) habet naturam ignis accenſus,ut quanti ad eum,quanti ad crinem purpurei ſplendoris aſpexerint, tantis uſum ſuæ lucis impartiat,tantis miniſterium ſui numeris tribuat & nihilominus in ſui integritate permaneat:Ita ſancti Spiritus virtus quantumlibet effluat , quantumlibet in plurimos gratia divinæ largitatis exuperet , ſicut probatur recipere menſuram , ita nullam ſentit expenſam. *De Spiritu ſancto.*

Thriveri. Non ſunt omnes hæredes , qui in eadem ſunt familia : tantum qui ab iiſdem profecti ſunt parentibus. Neque ſtatim Chriſtiani, au Chriſti filij , qui ſub umbra latent Eccleſiæ, ſed qui genuinum Chriſtiani acceperunt ſpiritum. *In apoph.65.*

Lucily Veronÿ. Quemadmodum navis in medio maris,ſecundo vento multum agitatur , velociter ſuum iter conficit,atque in tutum portum ſe recipit : Ita homo in his mundi miſeriis atque impetuoſo calamitatum omnium mari periclitans, motu & afflatu Spiritus ſancti agitatur ut recta via ingrediatur, atque in tutum demum veræ beatitudinis portum ſeſe recipiat. *In Memor.*

Origenis. Sicut cognitionem ſui ad invicem gerunt viſibilia & inviſibilia,terra & cœlum , anima & caro , corpus & ſpiritus,ex horum conjunctionibus conſtat hic mundus:Ita enim S. Scripturam credendum eſt ex viſibilibus & inviſibilibus conſtare,veluti ex corpore quodam,literæ ſcilicet quæ videtur,& animæ ſenſus,qui intra ipſam deprehenduntur. Ex ſpiritu ſecundum id, quod etiam quædam in ſe cœleſtia teneat (ut Apoſtolus dicit) quia exemplari,& umbræ cœleſtium deſerviunt. Quia ergo hæc ita ſe habebant,invocantes Deum qui fecit Scripturæ animum & corpus & ſpiritum;corpus quidem his,qui ante nos fuerunt,animam nobis , ſpiritum autem iis,qui in futuro hæreditatem vitæ æternæ conſequentur, per quam perveniat ad regna cœleſtia : eam nunc, quam diximus ; legis animam , requiramus. *Homil.5.in Leu.*

Thriveri. Neque piſtores,neque ſtatuarij animam infundunt,ſed alius colorem appingit, alius membra affingit:Eodem diſcrimine diſtant Spiritus & litera,lex vetus & nova. Nam hæc vitam exhiber,illa vero mortem redolet : ſcilicet ſpiritus robur adjicit, vivificat : lex vero præterquam quod nullam gratiam effundit , etiam exorbitantem morte mulctat. *In apoph. 63.*

Pueri dum greſſum tentant , primum aut ferulæ innituntur, aut manu ducuntur : Ita ante Chriſtum Iudæi quibuſdam etiam ceremoniis quaſi pædagogo ad virtutem erudiebantur : verum qui ſpiritum Chriſti acceperunt , ad virtutem ultro accenduntur nec legalibus indigent. *In apoph. 46.*

Sponſa , Sponſalia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

SPonſa,Græcè νύμφη, ης, ἡ, & νύμφιος, ου, ὁ, ſponſus,ac νυμφικός, ἡ, ὁ, ſponſalis dicitur:Sicut enim Sponſalia promiſſio futurarum nuptiarum, & fiunt abſolutè quadrupliciter , ſcilicet nuda promiſſione , datis arrhis ſponſalitatis,annulli ſubarrhatione, & interveniente juramento. Et fiunt cum conditione quadrupliciter , ſcilicet quia aut conditio honeſta de bonis ſimpliciter , aut de bonis utilibus per modum dotis, aut de bonis utilibus per modum pœnæ, aut conditio inhoneſta contraria bonis matrimonij. *ſecund.B.Th.Sent.diſt.17.quæſt.art.2.*

Sponſalia ſunt futurarum nuptiarum promiſſio , *ut hab.30.q.5.c.Noſtrates*,dicta à ſpondeo. Vnde ſponſus quaſi promiſſus, & ſponſa quaſi promiſſa. Quare poſt contractum matrimonium per verba de præſenti dicuntur uxor & maritus, non ſponſus , nec ſponſa.

Sponſa,Hebr.*Callah*,tota pulchra,ſic dicta ab omnimodo ornatu in nuptiarum ſolemnitate:à verbo *Calat*,conſummavit ex toto,abſoluit in univerſum , perfecit ex omni parte. Proprie autem de pulchritudine & forma omnino egregia & conſummata dicitur. Cognationem habet cum *Calah*,conſummatus eſt,quod intranſitivè accipitur.Hinc καλλύνω, orno ex omni parte καλλύνομαι pulcher ſum, κάλλος, pulchritudo, &c. Lat.colo,cultus,nempe corporis,&c.Verbum *Eras* vel *Aras*,Hebr.ſignificat deſponſavit ſibi puellam in matrimonium , ſubarrhavit , ubi vir & mulier invicem dant pignora ſponſalitia.Hinc ἀρραβών , arrha, & ἐνεχυράζω , pignus capio,Gall.*arrher, arreſter.*

¶ LOCI BIBLICI.

Sponſaliorum & ſponſarum in Patriarcharum & Iſraëlitarum hiſtoriis frequens mentio,Sponſa filij Dei , Pſal.45.v.11.12.Ezech.16.8.Oſe. 2.19.Matth.6.15.2.Corinth.11.2. Epheſ.5.32. Apoc.19.7.& 21.2.9.Immaculata, pulchra , dilecta, ſæpius compellata in Salomonis cantico. A ſponſo ſuo mundata , Epheſ.5.26.27.

Sponſus Eccleſiæ Chriſtus,Eſai.54.5.& 62.4.Ierem.31.22.Ezech.16.8. Matth.9.15.& 35.1.Marc.2.19.& Luc.5.24.Ioan.3.29.1. Corinth, 11.2. Epeſ.5.24.Apoc.19.7.& 21.2.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De ſponſa alteri adiudicata. DIAL. XVII.

Franciſci Petrarchæ.

DOL.

Sponſam mihi ſententia judicialis eripuit. R. Aſt aliis fraus,aliis vis aperta.D.Iudiciali ſententia ſponſam amiſi.R.Quidam dolis , ferro alij, quidam

quidam (quod fœdiſſimum genus) auro ipſas conjuges amiſere. Nihil proprium eſt hominis : hinc furta, & inſidiæ, hinc rapinæ, hinc preces; hinc pretia, hinc ultima rerum mors per hanc rotam temporaliũ bonorum dominia volvuntur, quodque eſt unius, fit alterius, mox ad alios tranſiturum, quod in rebus utilibus ferendum, in damnoſis ac gravibus plaudendum eſt. Quid miri autem volvi humana? homo ipſe volvitur, & non ſtat, ſed ut ſcriptum eſt, quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Tu ſponſam quereris amiſiſſe, qui fugiendo, & in horas decreſcendo aſſidue te amittis. D. Sponſam in judicio amiſi. R. In campo alij, tutius eſt jure congredi quam bello, legibus decertare, quam gladiis, legitti apud Virgilium inter illos Laviniæ competitores quanta lis & quis belli finis? Victorem ſponſa ſequitur, victum mors, tibi ſponſa perdita, ſalva eſt vita. D. Index me privavit ſponſa. R. Adulter aut raptor forſitan te privaſſet. Levius eſt ſponſam amiſiſſe quam conjugem. In illa enim ſpes perditur, in hac res. Minor eſt autem ſperatæ quam poſſeſſæ rei, ſive ut aliter idem, levior ſpei jactura quam rei. D. Amiſi ſponſam in judicio. R. Non amiſiſti, ſed tuam non eſſe didiciſti. D. Amiſi ſponſam. R. Qui amittit conjugem, multiplici ægritudine liberatur. At qui ſponſam, præſervatur: utrumqae bonum, ſed ſecundum melius. Quid ni autem ſit melius nullum pati vulnus; quam inflicto vulneri remedium inveniſſe? ſed vos animorum impulſu (Satyricus ait) & magna cœcaque cupidine ducti conjugiũ optatis, quod adepti perpetuis tædiis & immortalibus agitetis quærimoniis, & tum facti pœniteat, quum non factum eſſe non poteſt, quumque inefficax pœnitentia, & inanis eſt. D. Sponſam, & ſpem prolis amiſi. R. Noli lamenta miſcere. Illa enim pars eſt altera præcipitis mortalium voti. Sic enim ait conjugium optatis, partúmque uxoris. At non ſemper placitura, ſed profutura dant ſuperi. Tenes apud Apuleium Madaurenſem, ut latronum lapſa in manus miſella illa virgunçula unam trivij in partem, ubi periculi plurimum, loco flectit eum cui inſederat aſellum, ille in adverſum nititur, quia ſecurum iter erat & incautam puellam in ſua damna tendentem tacitus arguit, quibus ita luctantibus latrones, quos evaſiſſe videbantur, interveniunt, à quibus in captivitatis miſerias virgo in ſuam perniciem ſtudioſa retrahitur? Haud abſimilis inter divinam providentiam, & humanam ſtultitiam de itinere vitæ hujus eſt quæſtio. Illa futuri præſcia eo vos agit, ubi dulcia, & ſecura ſunt omnia. Hæc obnititur cæca quidem & miſeriis ſuis favens. Inter moras ſæpe quæ vitari poterant obſequendo, & credendo, inopina vos mala corripiunt. D. Succubui in judicio, & amiſi ſponſam. R. Dignus es viciſſe. Nam duobus de una muliere certantibus, qui mulierem habet; is perdidit, qui vicit is eſt victus, qui vincitur is eſt victor & liber.

¶ Sententia Biblica.

Sponſam ambiendi ritus *exempla* : Servus Abrahæ Iſaaco, Geneſ. 14. verſ. 49. Hemor Sichem filio ſuo, 34. 8. Tobias Saram, Tob. 6. 11. 12. 13. Raguel filiam ſuam, Tob. 7. 13. 14. 15. David Abigail, 1. Sam. 25. 39. 40. Sponſis diſcedentibus bene precandi formula : Parentes & cognati Rebeccæ bene precantur ipſi, Geneſ. 24. 60. totus populus, & ſeniores ipſi Ruth, Ruth. 4. 11. Servitutis propter ſponſas *exemplum:* Iacob pro Lia & Rachel, Gen. 29. 17. &c. Fortitudinis & inſignis facinoris, propter ſponſas præſtiti *exempla.* Othoniel, Iudic. 2. 13. David, 1. Sam. 18. verſ. 27,

Vide Coniugium, Nuptiæ, Matrimonium.

Spurius.

¶ Definitio et etymol.

SPurius, Græcè νόθος, ου, ὁ, à nonnullis putatur, ſed non eſt qui Græco vocabulo dicitur nothos, hoc eſt, ex adulterio natus : nam is Latinum vocabulum non habet, ideóque utimur peregrino, ſed incerto patre natus, quem Modeſtinus, vulgo conceptum, appellari ſcribit, ſive qui eum patrem habet, quem habere non licet. Vnde ſpurios etiam verſus dicimus alterius ac incerti authoris. Auſonius de Ariſtarcho.

Quique notas ſpuriis verſibus appoſuit.

Spurius, incerto patre natus, ἀπὸ τοῦ πώρου, ideſt, à ſemine, propterea quod de ſemine patris nulla ſit certitudo: vel (ut alij volunt) quod è meretrice publica, aut quæ ſe multis clam proſtituit, ſit natus, Hebr. *Tame*, id eſt, contaminatus, immundus, ſpurcus, (unde ſpurius) pollutus, à verbo *Tamah*, vel *Tame*, Immundus fuit, contaminatus eſt. Inde Lat. Tamino, contamino. Cognationem habet cum *Tamam* abſcondit, item enim Sterquilinium. Nam ſpurij originem ſuam, ut contaminatam abſcondunt. Dicitur etiam *Mamzer*, id eſt, natus ex aliena muliere, natus ex adulterio : *Deut.* 23. 2. *Zach.* 9. 6. à verbo *Mazar*, illegitime procreatus eſt, ex adulterio conceptus eſt, ex alieno fluxu ſeminis prognatus eſt. Verbaliter non legitur, *Manſeribus Scortum, ſed mœcha nothis dedit ortum* : inquit Hoſtienſis. Vide Etymologic. trilingue. *pag.* 790.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

De filio qui alienus inventus eſt. Dial. l.

Franciſc. Petrarch.

Dol.

Et (quod morte gravius) qui meus credebatur, alienus eſt filius. R. ad communem ſpectaretis patrem (Comicis conſilio) humani nil à vobis alienum putaretis. D. Diu alienum filium, ut meum, pavi. R. Suum filium paviſſe natura fuerit, alienum charitas : modo poſt factum non pœniteat, ſed delectet. D. Filius ille meus dictus alienus apparuit. R. Aperta tibi, ad magnum, & ſingulare meritum via eſt, ſi hunc ipſum, ut hactenus, ſic deinceps quaſi tuum paveris. Id illi quidem longe gratius atque acceptius Deo eſt. Solent enim ingrati filij, ceu ſibi naturali quodam jure debita, patrum alimenta contemnere, & præterea ſcelus eſt amare filium, qui ex te genitus ſit, & à Deo creatum hominem non amare. Ita undique apud Deum, atque homines pietatem eximiam tibi quæſieris ex alieno flagitio. D. Pavi pro filio, qui non erat filius. R. Paviſti ut filium, paſce iam, ſi non ut filium, at ut fratrem : omnium qui ſunt, quique erunt fuerúntve, unus eſt parens, unus rector. Noli te per inſolentiam diſſimulare, aut per invidiam, atque odium ſacrum naturæ vinculum reſcindere. Omnes invicem fratres eſtis. D. Filium quem putábam meum non eſſe audio. R. Vide à quo audias & cui credas. Multi enim malis ſtimulis impulſi falſos rumores ſtudio confingunt. Alij linguæ fluxu quodam effreníque impetu, & quæ ſciunt, & quæ neſciunt pari loquuntur audacia. Difficilis eſt autem de filiatione ſententia. D. Filium qui meus dicebatur alienum eſſe audio. R. Cur hoc aliis potius quam uxori credis, qua, hoc unum ſaltem nemo certius novit? Illa tibi certè filium dedit, quem nunc alij nituntur cripere. Audiſti credo ut patrum memoria vir illuſtris fuit, cui forma & genere par uxor obvenerat, ſed fama pudicitiæ ambigua. Ex hac unicus infans pulcherrimus natus erat, quem cum die quodam in gremio habens mater gravem curis, & ſuſpirantem virum animadvertiſſet, quæſivit, quæ tanti cauſa ſuſpirij. Rurſus ille ſuſpirans. Vellem, inquit, dimidia dominij mei parte paciſci, ut ita mihi cõſtaret hunc puerum meum, ſicut tibi conſtat eſſe tuum. Ad hæc illa nihil fronte mota, vel animo. Enim vero, inquit, nequaquam tanto pretio eſt opus. Da mihi centum prati jugera, ubi greges meos paſcam, & de hoc ipſe certum ègo te faciam. Cùmque ille impoſſibile prorſus id diceret : convocatis qui propè aderant proceribus & ſponſione interpoſita natum illa ulnis extulit, & eſt ne, inquit, hic vere meus? Cúmque vir annuiſſet, illa brachiis portans ei puerum porrexit, & accipe ait, dono eum tibi : iam haud dubie tuus eſt. Riſu aſtantium oborto, pro uxore diffinitum, & vir omnium ſententiis condemnatus eſt. Crebræ nimis inter homines hujus geneſis lites, ac lamenta ſunt. Proni in nuptias, immo lubrici, ac ruentes, vix diem videre creditis, quo mariti, hoc eſt, viri ſitis, quaſi aliter non poſſitis. Dehinc perfuſi in gaudia ſeu verius in furores conjugij dies primos in ſtrepitu inter epulas & choreas agitis inter epithalamia, & iocos, & cantus, & tympana reliquam vitam omnem inter ſuſpiciones, & iurgia, utrobique reprehenſibiles. Nam rem neque adeo ancipitem ſic amare, neque tam inſeparabilem ſic horrere, neque tam amabilem ſic odiſſe decuerat, conjecturiſque fallacibus apud hominem ſanctiſſima divinæ atque humanæ domus iura confundere, atque arctiſſima vitæ hujus vincula diſſolvere. D. Quid quod meum uxor non eſſe ipſa confeſſa eſt? R. Singula velut aliquid narras : quotidiana ſunt hæc. Aliæ viventes hoc fatentur, aliæ morientes, quarum aliquæ nunciandum viris poſt obitum reliquerunt. D. Non eſſe meum filium ipſa mihi falſa eſt coniux. R. Faſſa eſt idem Olympias Philippo magno viro magni filij jacturam, nec fletum, nec ſuſpitium, nec querelam legimus. Nunc fabellam accipe ridiculam ſed materiæ non ineptam. Circà littus Occeani, quod Britanniam ab adverſo conſpicit, ante non multos annos fama eſt fuiſſe mulierculam inopem, ſed forma appetibili, & inſigni laſcivia, hæc duodecim parvos filios, totidem ex viro genitos habebat annuis gratum interſtitiis inter ſe diſtantes. Inſtante autem mortis hora, vocari propere virum iubet: & non eſt, inquit, amplius ludi tempus, nullus horum puerorum ad te ſpectat præter maiorum ſolum, primò enim anno noſtri connubij caſta fui. Sedebant, tunc forte pueri omnes humi circa ignem more gentis aliquid manducantes. Stupente igitur viro, atque illis rei novitate ſuſpenſis; Illa ſingulorum partes ordine nominat, quod audiens omnium minimus, qui triennis erat, panem dextera, & rapam quam habebat in manu altera, in terram poſuit, ac tremens deſiderio, & ambabus manibus in altum erectis adorantis in morem : Da, inquit, quæſo, mihi genitrix, aliquem bonum patrem! Cúmque illa in fine verborum patrem parvuli nominaſſet, & famoſum quendam divitémque hominem, reaſſumpto in manibus cibo : Bene habet, inquit, Bonus eſt pater.

Vide Adulterium, Fornicatio, Scortatio,

Statura.

¶ Definitio et etymol.

STatura, æ, corporis magnitudo, Græc. μέγεθος, Hebr. *Ghodel*, magnitudo, granditas, verbo *Gadhal*, magnus fuit, magnus apparuit, magnificatus eſt, ſuccrevit in ſtaturam magnam ſeu proceram & longam. Turris excelſa, dicitur *Migdal*, ab eadem radice.

¶ Loci Biblici.

Staturæ magnæ & proceræ homines : Filij Enac, Num. 13. 34. Saul, 1. Sam. 10. 23. & 16. 7. Goliath, 17. 4. ad ſtaturam ſuam cubitum unum nemo addere poteſt, Matth. 6. 27. Luc. 12. 25.

In bello non tam ſtaturæ militis rationem habere convenit, quam virium. *Veget. lib. 1. c. 5.*

Ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum, milites elige. *Idem, cap. 6.*

¶ Adagia.

Coloſſi magnitudine. Κολοσσαῖον τὸ μέγεθος.

In hominem pragrandi corporis mole praditum.

Caliga Maximini.

Notantur hoc adagio homines immodica procritatis & inſulſi.

Clematis Ægyptia. κλωματὶς Αἰγυπτία.

In eos qui corpore sunt prater modum procero, & atro colore.

A mens longus. αὖος ὁ μακρός. *Sophoc.*

Hoc est quod vulgo dictitant; pralongis mentem deesse, pusillis adesse animum.

Nullus malus magnus piscis. ὃς εἰς κακὸς μέγας ἰχθύς.

In homines pragrandi quidem corpore, caterum ingenio nullo. Athen.

Pinguis venter non gignit tenuem sensum. παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νοῦν.

Admonet adagium luxu corporis hebescere mentis aciem. Hier.

Pusillus quantus Molon. μικρὸς ἡλίου Μόλον.

Iactatum in vehementer brevi statura homunciones. Suid.

Tredecim cubitorum vir. ἀνὴρ τρισκαιδεκαπήχυς.

Notantur hoc proverbio homines etiam pralongi & insulsi.

Longurio.

Prisci pralongos homines ridiculi causa longuriones appellabant. Varro in Tripalo apud Nonium. Ego nihil narro, adeo hac ita curat, qui ante me est, nescio qui longurio.

Vide Forma.

Statuæ.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

STatuæ sunt simulachra ex ligno, lapide, quovis metallo, quæ alicui vel mortuo, vel etiam viventi antiquitus decernebantur: & in foro aut aliquo loco conspicuo collocabantur, ad alicujus rei bene gestæ memoriam. Græc. ἀγάλματα, Hebr. *Mathsiloth*, Statuæ, *Ezech.* 26.11. frequens harum mentio apud Mosem. In singulari numero *Matsebah.* Et *Pesilim*, Sculptilia, Latumia ubi lapides cæduntur & dolantur, Lapicidinæ. *Pesel*, Sculptile, statua dedolata ex ligno vel lapide: vel ex metallo etiam conflata. Generalius nomen imaginum esse quàm statuarum nonnulli existimant, quum pictas etiam tabellas imagines vocemus, ad quas statuarum appellatio extendi non potest. *Suet. in Tiber.* Etiam statuas atque imagines, nisi permittente se poni prohibuit. *Cicero Philipp. 9.* Majores quidem nostri (inquit) statuas multis decreverunt, sepulchra paucis: sed statuæ intereunt tempestate, vi, vetustate: sepulchrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri, neque deleri potest.

¶ LOCI BIBLICI.

Statuæ religionis causa non erigendæ, Deut. 16.22. Statua iussu Nabuchodonosor erecta. Dan. 3.1. ei divinos cultus exhiberi edicit, 4.5. pœnam recusanti statuit, 6.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De statuis. DIAL. XLI.

Francisci Petrarchæ.

GAVD.

At delector statuis. R. Artes variæ, furor idem ipsarumque fons unus artium, unus finis, diversa materia. G. Delectant statuæ. R. Accedunt hæc quidem ad naturam propius quam picturæ. Illæ enim videntur tantum, hæ autem & tanguntur, integrúmque ac solidum eóque perennius corpus habét, quam ob causam picturæ veterum nullæ usquam cum adhuc innumerabiles supersint statuæ, unde hæc ætas (ut in multis) erronea picturæ inventrix vult videri, sive quod inventioni proximum, elegantissima consummatrix límatrixque, cum in genere quolibet sculpturæ, cúmque in omnibus signis ac statuis longè imparem se negare (temeraria quamvis, impudénsque) non audeat. Cum prætetea pene ars una, vel si plures, unus ut diximus fons artiũ, Graphicem dico, atque ipsæ proculdubio sint coæuæ paritérque floruerint. Si quidem una ætas & Apellé, & Pyrgotelem, & Lysippum habuit, quod hinc patet, quia hos simul ex omnibus Alexandri Magni tumor maximus, delegit, quorum primus, cum pingeret, secundus sculperet, tertius fingeret, atque in statuam excuderet, edicto vetitis universis qualibet ingenij artisque fiducia faciem regis attingere, nec minor hic ideo furor quam reliqui. Immo vero omnis morbus eo funestior, quo stabiliore materia subnixus. G. At me statuæ delectant. R. Non te solum aut plebeis comitibus errantem putes, quanta olim dignitas statuarum, quantúmve apud antiquòs clarissimosque hominum studium, desideriúmque rei hujus fuerit, & Augusti, & Vespasiani, ác reliquorum, de quibus dicere nunc longum esset, & impertinens. Cæsarum ac Regum virorúmque secundi ordinis illustrium solers inquisitio & repertarum cultus & custodia & consecratio índicio sunt. Accedit artificum fama ingés, nõ vulgo aut mutis dũtaxat operibus, sed latè sonantibus scriptorum literis celebrata, quæ tã magna utique parva de radice nasci posse non videtur. Non sit de nihilo magnum nomen, magnum esse vel videri oportet, de quo serio magni tractant. Sed his omnibus supra responsum est. Eo autem spectant, ut intelligas quanto nisu obstandum tam vetusto & tam valido sit errori. G. Variis delector statuis. R. Harum quippe artium manu naturam imitantium una est quam plasticem dixere. Hæc gypso & ceris operatur ac tenaci argilla, quæ cognatis licet artibus cunctis amicior sit virtuti, aut certè minus inimica, modestiæ imprimis & fragilitati, quæ magis fictiles quam aureas deorum atque hominum formas probant. Quid hic tamen delectabile? Quid quo cereos aut terreos vultus ames nõ intelligo. G. Nobilibus statuis delector. R. Avaritiæ consilium agnosco: pretium ut auguror non ars placet. Vnam tu auream artificij mediocris multis æneis atque marmoreis, multóque maximè plasticis præferendam duxeris. Haud insulsè quidẽ ut se habet existimatio rerum præsens, hoc est autem aurum amare, non statuam, quæ ut ex vili materia nobilis, sic puro rudiq; ex auro fieri potest. Quanti vero tu statuam æstimares sive illam regis Assyrij ex auro sexaginta cubitorum, quam nõ adorasse capitale fuit, quamquam hodie multi ultro suam ut facerent adorarent, sive illam cubitorum quatuor quam ex ingenti topazio (mirum dictu!) reginæ Ægyptiæ factam legis, puto non anxiè quæreres cujus esset artificis, cõtentus de materia quæsivisse. G. Artificiosæ oculos delectant statuæ. R. Fuere aliquando statuæ insignia virtutum, nunc sunt illecebræ oculorum. Ponebatur his qui magna gessissent, aut mortem pro Republ. obiissent. Quales decretæ sunt legatis à Rege Veientium interfectis. Quales liberatori Italiæ Africano, quas illius magnitudo animi, ac spectata modestia non recepit, quasque post obitum recusare non potuit; Ponebãtur ingeniosis, ac doctis viris, qualem positam legimus Victorino: nunc ponitur divitibus magno pretio marmora peregrina mercantibus. G. Artificiosæ placent statuæ. R. Artificium fere omnis recipit materia. Sentio autem ut tua hæc omnis delectatio plena sit ingenij, materiæque nobilitas iuncta perficiet. Neque hic tamen aurum quamvis Phidiasque convenerit vera delectatio ulla est, aut vera nobilitas. Fax terræ licet rutila, incus, mallei, forcipes, carbones, ingenium, laborque mechanici. Quid hinc viro optabile, veréque magnificum fieri possit cogita. G. Non delectari statuis non possum. R. Delectari hominum ingeniis si modestè fiat, tolerabile, his præsertim qui ingenio excellunt: Nisi enim obstet livor, facilè quisque quod in se amat, in alio veneratur. Delectari quoque sacris imaginibus quæ spectantes beneficij cœlestis admoneant, pium sæpè, excitandisque animis utile. Profanæ autem etsi interdum moveant, atque erigant ad virtutem, dum repentes animi rerum nobilium memoria recalescunt, amandæ, aut tamen colendæ æquo amplius non sunt, ne aut stultitiæ testes, aut avaritiæ ministræ, aut fidei sint rebelles, aut religioni veræ; & præcepto illi famosissimo: Custodite vos à simulachris. Profecto autem si hic quoque illum aspicis, qui solidam terram, fretum mobile, volubile cœlum fecit, quique non fictos, sed veros, vivosque homines & quadrupedes terræ, pisces mari, cœlo volucres dedit. Puto ut Protogenem, atque Apellem, sic etiam Polycletum spernes, & Phidiam.

¶ APOPHTHEGMATA.

Alexander, cum multas statuas Mileti vidisset eorum qui in Olympiis ac Pythiis vicerant, atque prægrandes: Vbi, inquit, erant tam magna corpora, cum barbari vestram urbem obsiderent? Balse taxavit illorum stultam ambitionem, & in statuis tantum positam virtutem, in corde vero timiditatem. *Plut. in apoph.*

Cato senior conspiciens multorum erigi statuas: Malim, inquit, ut de me quærant homines, quam ob rem Catoni non sit posita statua, quam quare sit posita, Sentiens, se malle res præclaras gerere, ut olim scientes illum promeruisse statuam, mirentur non positam. *Plut. in apoph. Plin. lib. de Viris illustrib.*

Scipio Afric. Corinthiis pollicentibus se illi statuam posituros eo loco quo erant aliorum imperatorum: respondit, sibi displicere turmales. Sentiens in turba occultari quod additur. Turma propriè equitum est in bello. Id transtulit ad statuas armatas. *Erasm. lib. 6. apoph.*

Socrates aiebat se mirari, quod quum statuarum artifices id summo studio conniterentur, ut lapis quam simillimus homini redderetur, non pariter hoc curarent, ne ipsi lapidibus similes & viderentur & essent. Sunt autem qui putent, Socratem priusquam ad otium philosophiæ sese conferret, statuarum opificem fuisse. *Erasm. lib. 3. apoph.*

Diogenes dicebat bonos viros deorum esse simulachra. Deorum quum sint optimi, naturæ proprium est, benefacere omnibus, nocere nemini. Hæc imago melius relucet in sapientibus ac bonis viris quam in statuis, quum dij sint incorporei. *Laërt. lib. 6.*

Idem solitus est interdum adire statuas, & aliquid ab illis petere. Demirantibus, cur id faceret: ut consuescam, inquit, non commoveri, si quando ab hominibus non impetro quod peto. *ibid.*

Scipio iunior, cum Carthaginem iam expugnatam comperisset, statuis deorum Græcanicis ac monumentis è Sicilia deportatis, omnium refertissimam, per præconem edixit, ut qui illarum esset urbium, agnosceret illa, ac referret domum. De pecuniis vero nec servum nec libertum passus est quidquam capere, ac ne emere quidem, quum alioqui quilibet passim ferrent, agerentque. *Plut. in Rom, apoph.*

Phavorinus. Ejus statuam æream Athenienses deiecerant, eo quod Hadriano Cæsari infensissimus fuisset. Id postea quam philosopho nunciatum est, nihil plane commotus, dixit: utilius erat Socrati ab Athenensibus ærea privari statua, quam haurire cicutam. Contempsit vir prudentissimus statuæ gloriam vitâ incolumi. *Philost.*

Agesilaus. Ei cum nationes, quæ tum Græciam incolebant, decrevissent, in clarissimis quibusque civitatibus honoris causa statuas erigi, rescripsit illis hunc in modum: Mei nulla sit imago, neque picta, neque ficta, neque ullo alio artificio parata. Negligebat adulationes horum vir prudentissimus, malenas insculpi prudentium & bonorum hominum pectoribus. *Plut. in apoph. Lacon. Erasm. lib. 1. apoph.*

Idem, Cum descendisset ab Ægypto patriam repetens, morbo implicitus in portu Menelai dicitur, ac brevi post motiens, mandavit iis qui aderant, ne quam fictilem aut alias imitatam corporis sui imaginem facerent: Si quod, inquit, præclarum facinus gessi, hoc erit monumentum mei: sin minus, ne omnes quidem statuæ, cum sint vilium ac nullius rei opificum opera, illustrabunt mei memoriam. Qui non miretur in bellatore pectus tam philosophicum? *Plut. in Lac.*

¶ SIMILITVDO.

Dionys Nicæi. Quemadmodum inter eos qui in annuum magistratum eliguntur, si quis sit indignus magistratu, eum tamen annum in quem electus est, perfungitur magistratu. Sic & in statuis rẽpus valere oportet

in quod positæ sunt: est autem illud omne reliquum sequens tempus. *Orat.37. Corinth.*

Status.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

STatus,Græcè στάσις, ιος, ις, στατὸς, ὁ, ὁ, firmus dicitur. *Nahomadh*, Hebr. id est, status, constitutio officiorum seu ministeriorum: à verbo *hamadh*,stetit immotus,perstitit firmiter. Status propriè pertinet ad libertatem vel servitutem in temporalibus, vel spiritualibus quia significat immortalitatem, & obligationem personæ hominis.*secund. B.Th.sec.Sec.quæst.*140.*art.*10.

Status à sto, stas dicitur. Stare autem significat positionem naturalem hominis cum immobilitate. *secund. eund. ibid.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

De ambiguo statu. DIAL. LXXVI.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Ambiguo in statu sum. R. Quid est quæso de quo ambigis? Moriendúmne mortalibus, an spernenda quæ fugiunt & nullam in prosperis spem habendam, an inevitabiles casus rerum esse, sed tolerabiles, nec flecti quidem,sed frangi posse fortunam? At hæc omnia certa sunt. D. Ambiguo in statu positus; quid de me futurum, nescio. R. Vbi, quando, qualiter moriaris ambigere quidem potes, mori autem oportere, nec male mori posse, qui usque in finem bene vixerit, nec cito mori quibusvis in spatiis vitæ viri boni munus implevit, vel si id non licuit, at spem dedit,nec alibi,quam in patria,qui mundũ omnem sibi patriam fecit,nec alibi quam in exilio, qui veram suspiras ad patriam dubitare (ni desipis) nullo potes modo. Vnde igitur istæ ambages? de fortuna forsitan?an tibi fidem,quod vix ulli unquam fecit? an suos potius mores serves,tanquam pelagus procellosum, nunc facta tranquillitate fallax,nunc fluctibus altis minax, nunc horrenda naufragiis. Ne de hoc quidem ipso, si qua tibi experientia rerum est, dubitatio ulla supererit: quamvis enim eventus ambigui, ipsa tamen ambiguitas, ipsa & virtus, quæ se inter certa certum faciet, certa est, cui cum te totum dederis provisa omnia,nihil erit ambigui.D. Ambiguus status est mihi.R. At non ambiguus Deo,id sat est,illi te ipsum fidens crede,& dic ei: in manibus tuis sortes meæ. Id cum pie feceris, pone metum, pone ambiguitatem, pone sollicitudinem. Ille scit quid de te acturus sit,nullius rei dubius, parva quidem,sed firma in navicula, magnum sulcas mare. Fidus tuæque salutis amantissimus gubernator est. Quid refert an vitam vector ignoret,si magistro navigij nota est?

Vide Fortuna.

Sterilitas.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

STerilitatis causa cum ætas & viro, & mulieri præcesserit, si inter se congressi non gignunt,interdum in utrisque,interdum in altero tantummodo est. *Arist. hist. anim.*20.*c.*1.

Sterilitas iis est, si emittendo simul non conveniunt vir & fœmina, sed longè inter se discrepent, & in viro causa esse dignoscitur, si cum aliis non procreat. *Ibid.c.*7.

Sterilitatis causæ multæ sunt; nam aliis à primo ortu naturæ locis, ad coitum commodum oblæsis,steriles,& viri & mulieres redduntur,ut alteræ non pubescant, alteri non barbescant: aliis in processu ætatis idem accedit affectus,& gignuntur mulieres viragines quibus menstrua desunt,& viri fœminares,quibus semen exile,frigidúmque est.*De gener. animal.*2.*c.*8.

Sterilitatis causæ in spermate sunt, quod male sit complexionatum calido,& frigido excellenti, vel humido, & sicco, ideo impediat virtutem generativam: & virtus in communicativa spermatum, & infantis, & nauseativam satietatem patientis frequenter, aut ebrij frequentius, aut senis, & cujus non sunt membra sana. *Albert. Magn. de anim. l.*10. *tract.*2.*cap.*1.

Sterilitatis causæ ex parte mulieris, sunt, præcipuè si sit frigida frigore constringente poros, ne menstruet, & humiditas multa; & quia matrix ex partu discontinuata non bene est readunata, ideo non retinet sperma: & quum est adeps multus super zirbum, & comprimit matricem. *Idem ibid.*

Sterilitatis causæ ex parte membri genitalis sunt,si debilia sunt vasa spermatis,aut abscissa, ut si abscindantur venæ post auriculas, quia hic non spermatizat amplius,aut si ementulatur, aut nervi genitalium læduntur,aut emplastrantur, jus quoniam onigro:& vulvæ nimia amplitudo & arctitudo nimia,& vererum est nimis breve & nervi virgæ tortura. *Alb.Magn.de anim.lib.*10. *tract.*1,*c.*1.

Sterilitatis causæ ex errore fitus sunt, si mulier in latere disponitur, aut mulier virum supergreditur, aut sistat, & si posterius cognoscatur, qua natium spissitudo impedit,ne ad matricis os accedat sperma. *Idem ibidem.*

Sterilitatis causa,quæ est per se,est destitutio spermatis à virtute generativa,quæ secundum naturam est in ipso. At per accidens sterilitatis causæ sunt multæ. *Idem de anim.lib.*16.*tract.*2.*c.*1.

De sterilitate annua. DIAL. LVIII.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Sterilitate premor annua.R.Iam tibi fertilitas grata erit, optimè res omnis contrarij collatione cognoscitur.D.Fefellit ager meam spem. R. Non te ager fallit,sed improbitas,cupiditásque animi, cuncta vobis ad nutum successura promittitis insolentes, vestro digni judicio, quibus ipsa rerum pareat natura, quæ si suum jus servare ausu profundam semel avaritiæ vestræ præruptámque voraginem,cui nihil est satis, inexpletam liquerit,insolens vobis & avara atque injuriosa videbitur. Non sunt hæ autem justæ nec modestæ spes, sed immodici figmenta desiderij,ea quidem fingitis eventura quæ cupitis,si quid deest damnum dicitur, tuus ager suum morem tenuit, & tu tuum tenes. Terræ etenim ubertas,& sterilitas alterna, sed cupiditas vestra perpetua est. Vos iniquissimi omnium interpretes cum illam grate, ac sobriè, hanc patienter,ac fortiter ferre debueritis, illam contemnitis, hanc deflet is: Illa timidos facit, hæc quærulos. D.Ager meliora pollicitus me fefellit. R. Terram bobus,ac rastris,cœlum votis ac precibus fatigatis. Ventorum spiritus, opportunitas imbrium, germinum decor, agri species, pulvis hybernus, lutum vernum, æstivi soles, maturitas autumnalis, omnia cupidos in specie trahunt, ut arentem stuppam flamma omnis incendit, ut inanem pulverem flatus omnis impellit, sic avarum animum lucrum omne suspendit,atque erigit,omnisque non rei modo, sed vel tenuis spei jactura confundit,ac dejicit.Sed frænate miseri motus inconditos,infinitam concupiscentiam coërcete,& spem credulam mille tandem delusam successibus castigate: quid nunc cœlum,terrámque respicitis?Non aliundè fertilitas quam à Deo est. Illum mortales agere sinite, & videte quod agitur,& laudate,finite opificem operari, & unius artificij perito homini exhibendam reverentiam non negetis Deo. Pudeat terrea vascula cœlestem figulum arguere,sed in omnibus illi voce atque animo gratias agite qui necessitatum conscius vestrarum neque cupiditatum nescius illis succurrit,his occurrit. Vtrobique misericors, utrobique terribilis in consiliis super filios hominũ,ut de illo scriptum est: Sperate jam tandé, non in agris vestris,sed in Domino, & facite bonitatem & inhabitate terram, & pascimini in divitiis ejus, delectamini in Domino, & dabit vobis petitiones cordis vestri,quæ ubi cœperitis in Domino delectari,avaræ esse non poterunt,neque injustæ.Revelate Domino vitam vestram, & sperate in eo,& ipse faciet, jactate super Domino curam vestram,& ipse vos enutriet, qui cœlesti manu editi non nisi terram cogitatis, terrámque diligitis? Nolite has sacras voces,ut soletis,spernere. Nolite auras, pluviásque & tempestates idoneas aucupari aut precari.Nolite in terra spem habere,sed in illo qui respicit terram, & facit eam tremere, qui de saxo durissimo fontes liquidos elicit, qui te denique ab Angelo tuo falli passus est,ut in illo spem poneres, qui non fallit. D. Multum solita de copia demptum est. R.Id modo subducitur, quod plus æquo vel dederunt anni præcedentes, vel sequentes dabunt modestiæ, quantulumcunque sat est. Avaritia lucro crescit, eóque fit pauperior,quo plus habet.Magna vitiorum genitrix magna nutrix atque hortatrix est copia. Patere,malis tuis demi aliquid, quo minus erit insolentiæ,minúsque libidinis. Atque quod hæc tui ruris injuria apud multos beneficium, ac largitas haberetur, túque ipse si assuevisses inopiæ,ubertatem hanc & copiam judicares,in judicio rerũ semper consuetudo præjudicat, tantámque vim habet, nunc quid mirum si temperata fastidiunt qui supervacuis assuevere,qua nulla major procella modestiæ est. D. Sterilitas urget insolita. R.Sæpè quidem fortiores viros plaga fert sterilis,fertilior molliores neque fert modo, sed facit atque alibi natos durat,aut mollit. Sic mollivit Gallos primum, post Romanos Asia,Alexandrum Babylon,Hannibalem Capua.Contra verò Romanam indolem duravit,& cotis in morem acuit illa arens, & scapulosa pars Ligurum, te quem copia mollichat doret inopia? Sobrietatem te doceat ager tuus, & quod libri uberes nequivere, glebæ, faciant aridulæ. Nemo despiciendus est magister disciplinæ utilis. Disce bene vivere, disce vel senex, disce vel nolens. Disce denique vel indignans.

Studium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

STudium Græcè σπουδὴ, ῆς, ἡ, & σπουδαῖος, ὁ, ὁ, studiosus, σπουδάζω, studeo dicitur. Est autem studium, vehemens applicatio animi cum magna voluntate ad aliquid agendum. *secund.Cic.lib.*1. *Rhet.*

Studium importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, & principaliter ad cognitionem. Secundario autem ad ea,in quibus homo per cognitionem dirigitur, *secund. B.Thom.secunda secundæ,q.*166. *art.*1.*cap.*

Studiositas est virtus, cujus principalis materia est cognitio, secundario autem alia, *secund.eund. ibid.q.*166. *art.*2. Dicuntur autem hæc à studeo, quod est do operam,incumbo.

Studium Hebr.*Halilah*, & *Mahala*,à verbo *halal*,infantiliter loquutus est, ausus & conatus est aliquid infantium & balbutientium more. Quid enim aliud sunt humana studia & molimina,quàm infantiles nugæ & meræ vanitates?

¶ PATRUM SENTENTIÆ.

Sedulo monendi sunt scholastici,ut humilitate induti Christiana discant non contemnere,quos cognoscunt morum vitia,quam verborum, amplius devitare, sed casto corde linguam exercitatam non conferre audeant, quam etiam præferre consueverant:his enim maximè est utile nosse,ita esse præponenda verbis sententia, ubi præponitur animus corpori.

Ex

Ex quo fit, ut ita malle debeant veteres, quam diſcretiores invenire ſermones, ſicut malle debent prudentiores, quam formoſiores habere amicos. *Aug. in lib. de catechizandis rud.*

Quid eſt invenire, niſi in id venire quod quæritur? quæ autem ultro occurrunt menti, non dicuntur inventa, quamvis dicantur cognita: quia non tendebat anima ad illa quærenda. *Lib. 9. de Trinitat.*

Legimus aliqua, ne negligantur: legimus, ne ignoremus; legimus, non ut teneamus, ſed ut repudiemus. *Ambroſ. ſup. Luc. lib. 1.*

Sit ipſa lectio temperata, cui finem conſilium, non laſſitudo imponat, Nam, ut immoderata jejunia & ardor abſtinentiæ, & inordinatæ vigiliæ, intemperantiæ coarguuntur, & nimietate ſua pereunt, ut hæc ipſa poſtea quidem nec mediocriter fieri poſſint: ita ſtudium intemperans lectionis in reprehenſionem cadit, & quod laudabile eſt in genere ſuo, ſit nimietate ſui culpabile. *Haer. ad Demetr. virg.*

Idcirco & deſidioſus ingenium ſæpè accipit, ut de negligentia iſtius puniatur: quia quod ſine labore aſſequi potuit ſcire contempſit, & ideo nonnunquam ſtudioſus tarditate intelligentiæ prenitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo magis in ſtudio inventionis elaborat. Nihil ergo eſt in terra ſine cauſa, quando & ſtudioſo tarditas ad præmium proficit, & deſidioſo velocitas ad ſupplicium creſcit. *Gregor. in Mor.*

Omnino iniquum eſt, nobiliora ingenia, ſtudiis dehoneſtari minoribus, & eos quos ardua & graviora expectant officia, voluptatis & vanitatis occupationibus agitari. *Pet. Chryſoſt. de curial. nugis lib. 1.*

Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit, quæ enim neſcimus lectione diſcimus: quæ didicimus, meditationibus conſervamus. *Iſidor. lib. 3. de ſummo bono.*

Punge, & dabit lachrymas: ſtringe mentem & dabit intellectum. Nihil enim tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. *Orig. ſuper Exod.*

Tria ſunt ſtudentibus neceſſaria: Natura, Exercitium, Diſciplina. In natura conſideratur, ut facile audita percipiat. & percepta firmiter retineat. In exercitio, ut labore & ſedulitate naturalem ſenſum excolat. In diſciplina, ut laudabiliter vivens, mores cum ſcientia componat. *Hug. lib. 3. didaſc.*

Tria ſunt, quæ præcipuè ſtudiis legentium obeſſe ſolent: Negligentia, Imprudentia, Fortuna. Negligentia eſt, quando ea quæ diſcenda ſunt, vel prorſus prætermittimus, vel minus ſtudioſè diſcimus. Imprudentia eſt, quando congruum ordinem in his, quæ diſcimus, non ſervamus. Fortuna eſt, in eventu caſuum, ſive naturaliter contingente: quando vel paupertate, vel infirmitate, vel naturali tarditate, ſive etiam doctorum raritate, à propoſito noſtro retrahimur. In his autem tribus de primo, id eſt, negligentia lector admonendus eſt, de ſecundo verò, id eſt, prudentia inſtruendus, de tertio, id eſt, fortuna adjuvandus. *Ibid. lib. 1.*

Noli contemnere minima, quia paulatim defluit, qui minima contemnit. Si primo alphabetum diſcere contempſiſſes, nunc inter Grammaticos tantum nomen non haberes. Scio quoſdam eſſe, qui ſtatim philoſophari volunt: quorum ſcientia formæ aſini ſimilis eſt, noli hujuſmodi imitari. Paruis imbutus, tentabis grandia tutus. *Lib. 6.*

Sapiens ille vir Græciæ Demoſthenes cùm expletis 107. annis ſe mori cerneret, dixiſſe fertur, ſe dolere, quod egrederetur de vita, quando ſapere cœpiſſet. Plato octuageſimo anno ſcribens, mortuus eſt. Socrates nonageſimum octavum in docendi & ſcribendi labore complevit, Refert Homerus, quod de lingua Neſtoris jam vetuli & pene decrepiti dulcior melle oratio fluxerit. *Lib. 3.*

Prudens lector vel auditor omnes libenter audit, omnia legit, non ſcripturam, non perſonam, non doctrinam ſpernit, ab omnibus indifferenter quod ſibi deeſſe videt, quærit, non quantum ſciat: ſed quantum ignoret, conſiderat. *Ibid.*

Studium eſt aſſidua ac ſagax retractatio cogitationis aliquid in votum explicare nitens, vel ſcrutans penetrare occultum. *Ibid.*

Meditatio eſt frequens cogitatio, modum & cauſam & rationem uniuſcujuſque rei inveſtigans. *Ibid.*

Studium eſt animi aſſidua & vehemens applicatio ad aliquid agendum, cum ſumma voluntate occupati. *Ibid.*

¶ Poetarvm Sententiæ.

Tibul. 1. 8.

At tu, dum primi floret tibi temporis ætas,
Vive, non tardo labitur illa pede.

Claud. 4. Honor.

Interea Muſis animus dum mollior inſtet,
Et quæ mox imitare legas, nec deſinat unquam.
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetuſtas.

Hor. 1. epiſt. 2.

Si non
Intendes animum ſtudiis, & rebus honeſtis:
Invidia, vel amore vigil torquebere.

Ovid. 1. Triſt. 1.

Quot frutices ſylvæ, quot flavas Tybris arenas,
Mollia quot Martis gramina campus habet:
Tot malâ pertulimus: quorum medicina quieſque
Nulla, niſi in ſtudio eſt, Pieridumque mora.

Ovid. 1. Pont. 6.

Scilicet eſt cupidus ſtudiorum quiſque ſuorum,
Tempus & aſſueta ponere in arte iuvat.
Saucius evitat pugnam gladiator, & idem
Immemor antiqui vulneris arma capit.
Nil ſibi cum pelagi dicit fore naufragus undâ,
Et ducit remos, qua modo navis aqua.

Auſon. Epig. 44.

Emptis quod libris tibi bibliotheca referta eſt,
Doctorem & Grammaticum te Philomuſe putas?
Hoc genere & chordas, & plectra, & barbita conde:
Hoc die mercator, cras citharœdus eris.

Ovid. 4. 1. Pont.

Da veniam laſſo, ſtudiis quoque frena remiſi,
Ducitur & digitis littera rara meis.
Impetus ille ſacer, qui vatum pectora nutrit,
Qui prius in nobis eſſe ſolebat, abeſt.

Perſ. 1.

At te nocturnis iuvat impalleſcere chartis.
Cultor enim iuvenum purgatus inſeris aures
Fruge Cleanthea.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Quia pauci ſtudia non honorant, ſimul & naturali judicio fixum eſt, & radicatum pectoribus humanis, ut qui non intelligunt artes, non mirentur artifices. *Sido. lib. 5. epiſt.*

Studia te clarum & nobilem efficient, ſine ſtudio æger eſt animus, Singula (inquit Epicurus) pangeris, notiorem te epiſtolæ meæ faciunt, quam omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris: ſtudiis ingeniorum creſcit dignatio, nec ipſis tantum honor habetur, ſed quicquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. *Sen. 21. epiſt.*

Studio me dabo, omnia alia negligenda ſunt: ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt: etiamſi à pueritia uſque ad longiſſimos ætatis terminos vita perducatur, reſiſtendum eſt occupationibus. *Epiſt. 23.*

Omne quidem tempus idoneum eſt ſtudio ſalutari, multi vero inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum eſt. *Ibid.*

Studia etiam ſaluti corporis proſunt. In remedium enim cedunt honeſta ſolatia, & quidquid animum erexerit, etiam corpori prodeſt. Cogito quam multi corpora exerceant: ingenia quam pauci, quantus ad ſpectaculum luſorum vel luctatorum fiat concurſus, quanta ſit mentis bonæ ſolicitudo, quam imbecilli animo ſicut quorum lacertos humeroſque mirantur. *Epiſt. 81.*

Otium ſine literis, mors eſt, & vivi hominis ſepultura. Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen reficit, nec ſcribere tantum, nec legere debemus: altera res conſternabit vires, & exhauriet: de ſtylo dico, altera ſolvet ac diluet, invicem hoc & illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum eſt, ſtylus redigat in corpus. *Epiſt. 86.*

Apes debemus imitari, quæ ut vagantur & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, diſponunt, ac per favos digerunt: Ita debemus quæcunque ex diverſa lectione congeſſimus ſeparare, melius enim diſtincta ſervantur: deinde ad debitam facultatem ingenii in unum ſaporem varia illa libamenta confundere, ut etiam ſi apparuerit unde ſumptum eſt, aliud tamen eſſe, quam unde ſcriptum eſt, appareat. *Ibid.*

Quod in corpore noſtro videmus operari naturam, alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho oneri ſunt: at cum ex eo quod erunt, mutata ſunt, tunc demum in vires & ſanguinem tranſeunt. Idem in illis, quibus aluntur ingenia, præſtemus, ut quæcunque hauſimus, non patiamur integra eſſe: ne aliena ſint, coquamus illa: alioquin in memoriam non ibunt, non in ingenium; Noſtra illa facimus. Unum quidem fiet ex multis, hæc faciat animus noſter, omnia quibus eſt aditus, abſcondit, ipſum tamen oſtendat, quod efficit. *Ibid.*

Quicquid facies, redi à corpore ad animum: illum diebus ac noctibus exerce, labore modico colitur ille, hanc exercitationem non frigus, non æſtus impediet, nec ſenectus quidem; neque ego te jubeo ſemper imminere libro aut pugillaribus, dandum eſt aliquod intervallum animo: ita tamen ut non reſolvatur, ſed mutetur. *Epiſt. 15.*

Solet plus prodeſſe, ſi pauca ſapientiæ præcepta teneas, ſed illa in promptu, ut in uſu tibi ſint, quam ſi multa quidem didiceris, & illa ad manus non habeas. *Lib. 1. de benef.*

Non refert quam multa ſciat luctator, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt. Sic in ſtudio multa delectant, pauca vincunt, licet neſcias, qua ratio Oceanum offendat, & revocet, quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet: partum tamen jungat, utrum unus concubitus ſpargatur in duos, an toties concubuerit, cui pariter natis fata non tibi nocebit tranſire, quæ, nec licet ſcire, nec prodeſt: quidquid enim nos meliores beatóſque facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. *Ibid.*

Certis ingeniis nutriri, & immorari oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. *Epiſt. 1.*

Viram in peregrinatione agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeãt, nullas amicitias: idem accidit his, qui nullius ingenio ſe familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſeunt. Non prodeſt cibus, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil ita ſanitatem impedit ſicut remediorum crebra mutatio. Non convaleſcit planta, quæ ſæpè transfertur. Nihil ita utile eſt, quod in tranſitu proſit, ſed modo (inquis) hunc librum evolvere volo, modo illum, faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare, quæ ubi varia ſunt & diverſa, inquinant, non alunt. Cum igitur multa percurreris, unum excerpe, quod illa die concoquas. *Ibid.*

Labor ſcholaſticus otium eſt, ſed negotioſum, & quod animum reddit ad honeſtatem ſollicitum. *In epiſt.*

Studiis & divitiis pariter vacare non potes, nec animam illam dignatur habitare ſapientia, quam videt infectam deſideriis, & curis temporalibus involutam. *Epiſt. 17.*

Si vis vacare animo, aut pauper ſis, aut pauperi ſimilis. Multis enim ad philoſophandũ obſtitere divitiæ, paupertas autẽ expedita, eſt ſecura. *ibi.*

Omnibus

Omnibus quidem prodeſt ſubinde animum relaxare: excitatur enim otio vigor,& omnis triſtitia,quæ continuatione ſtudij pertinacis adducitur: feriarum hilaritate diſcutietur. Studia enim leniter tacta delectant, contracta & propius admota faſtidio ſunt. *Senec.16. Rhet.*

Studium unicum doloris levamentum eſt. *Plin. Iunior. lib.8.*

Vt in vita, ſic in ſtudiis pulcherrimum & humaniſſimum exiſtimo ſeveritatem comitatémque miſcere,ne illa in triſtitiam,hæc in petulantiam procedat. *Ibid.*

Tantus eſt innatus in nobis cognitionis amor, & ſcientiæ, ut nemo dubitare poſſit,quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur.Videmus ut pueri,ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendiſque deterreantur, aut pulſi requitant, & aliquid ſe ſcire gaudeant,ut aliis narrare geſtiant. Quid vero,qui ingenuis ſtudiis atque artibus ita delectantur, ut nec valetudinis, nec rei familiaris habeant rationem:omniáque perpeti ipſa cognitione & ſcientia captos,& cum maximis curis,& cum laboribus compenſare eam,quam ex diſcendo capiant voluptatem. *5.de Fin.*

Eſt inſita quædam,vel potius innata cupiditas ſcientiæ: natique ſumus ad congregationem,ad ſocietatem, ad communitatémque generis humani. *4.de Fin.*

Omnes trahimur & ducimur ad cognitionis,& ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus:labi autem & errare,neſcire & decipi,& malum & turpe ducimus. *2.Offic.*

Cum ſumus neceſſariis negotiis,curiſque vacui, tum avemus aliquid videre,audire,diſcere:cognitionémque rerum aut occultarum, aut admirabilium ad bene beatéque vivendum neceſſariam ducimus. *1.Offic.*

In ipſis rebus quæ diſcuntur & cognoſcuntur, invitamenta inſunt, quibus ad diſcendum,cognoſcendúmque movemur. *5.de Finib.*

Optimus & graviſſimus quiſque confitetur ſe multa ignorare, & multa ſibi etiam eſſe diſcenda, *2.Tuſc.*

Omnia ſcire cujuſmodi ſint cupere, curioſum eſt: duci vero majorum rerum contemplatione, ſummorum virorum eſt putandum. *5. de Finib.*

Qualia ſunt publica civitatum ſtudia, talis eſt etiam privatorum vita. *Dionyſ. Hal. lib.5.*

In magna copia rerum,aliud alij natura iter oſtendit. *Salluſt. de coniurat. Catill.*

Multi militia,quidã exercendo agros tolerarunt vitam. Nihil à quoquam expetitur,niſi cujus fructus ante providerit. *Tacitus Ann.lib.11.*

Fieri non poteſt, ut qui rebus nullius pretij operam diligentem navat, poſſit magnis & præclaris ullis negotiis vacare. Cùm enim omnis cogitatio in iſta conferatur,neceſſe eſt ut ea negligat, quæ revera ſunt admiratione digna. *Ælian.Var. lib.2, c.27.*

Natura infirmitatis humanæ tardiora ſunt remedia quàm mala:& ut corpora lente augeſcunt,citò extinguũtur, ſic ingenia ſtudiáq; oppreſſeris facilius quàm revocaveris. Subit quippe etiam ipſius inertiæ dulcedo:& inviſa primò & deſidia poſtremò amatur. *Tacit.in vita Agric.*

Magnos profectò & longè honeſtiſſimos optimorum ſtudiorum fructus,illi ante alios in hac vita cœpiſſe exiſtimantur, qui omnes ingenij facultates in id maximè opus ſanctiſſimo fine propoſito contulerunt, quo & prodeſſe bonis mortalibus ingenuo labore poſſent, & ſui memoriam præclaro literarum teſtimonio poſteris commendare niterentur. Quando in hac vita, quam in natura incertis brevis ævi anguſtiis humano generi præſcripſit,nihil beatius eſſe poteſt, quàm nominis famam immortalibus invicti animi monumentis ad non incertam ſpem ſempiternæ laudis extendiſſe. *P.Iovius, præfat.in lib.hiſtor.*

Cùm peregrinos quoſdam divites Romæ fortè vidiſſet Cæſar,canum & ſimiarum catulos in gremiis circumferre, iiſque ſeſe oblectare, percontatus eſt: Ecquid apud ipſos mulieres liberos non parerent? Digna mehercle principe vox,qua erroris admonuit eos, qui à natura inditos nobis affectus, quibus ad amorem hominum incitamur, in beſtias abſumerent. Verùm animo noſtro non tantùm diſcendi ſpectandique aliquid innata eſt cupiditas, (quam in canum etiam ſimiarúmque catulis animadvertimus) ſed præterea ratio etiam quæ eos reprehendat, qui iſta cupiditate ad audiendas ſpectandáſque res nullius pretij abutantur, iis neglectis quæ pulchræ ſunt & conducibiles. Senſui quidem,cùm ab obiecto quocunque afficiatur,atque moveatur,forſitan neceſſe ſit omne id quod oculis offertur,ſive id inutile ſit,ſive utile apprehendere:intellectus autem ea eſt natura,ut quæ velit poſſit contemplari,& ab iis quæ non probat, ſeſe nullo negotio avertere. Ergo ad contemplandum ea ſunt diligenda quorũ conſideratione mens ipſa quoque alatur.Vt enim oculis commodus eſt color floridus & elegans, qui dum ſimul ipſum etiam viſum exſuſcitat atque alit: ita intelligentia iis rebus conſiderandis adhibenda eſt,quæ cum delectatione ſimul ipſum etiam ad ſuum bonum appetendum provocent,nimirum ad virtutis actiones,quæ dum cognoſcuntur unà æmulationem quandam ad ſtudium imitandi in animis excitant.In cæteris ſanè rebus non ſemper admirationem ejus quod factum eſt, cupiditas idem efficiendi comitatur: & quidem plerunque contra fit,ut cum opus laudemus,opificem contemnamus.Verbi gratia, unguentis & purpura delectamur:at unguentarios & tinctores pro illiberalibus ac ſordidis hominibus dicimus. Quapropter rectè Antiſthenes:cùm Iſmeniam egregium tibicinem audiret prædicari. Atqui homo eſt pravus,inquit:alioquin enim tantum in hac arte non præſtaret. Philippus filio ſuo, quod ſuaviter & artificioſè quodam in loco cecinisſet fidibus: Non te,inquit,pudet, tam belle citharam pulſare? Regi enim ſatis eſt tantum ocii ſibi ſumere ut alios canentes audiat: multumque tribuit Muſis:ſi ſpectatorem aliis ſe horum certaminum præbeat. Qui verò ipſi in rebus vilibus elaborant,eo ipſo teſtatum faciunt,ſe non magnam præclararum rerum curam gerere. Neque verò quiſquam bonæ indolis adoleſcens,viſo Olympio Iove, Phidias fieri cupiit, neque viſa ea quæ eſt Argis Iunone Polycletus, & verum virtutis actiones eo modo afficiunt contemplantem, ut confeſtim & miretur eas & autorem imitari cupiat. *Plut.in Pericle.*

¶ Similitvdines.

*Plinÿ.*Luſciniis tantum eſt canendi ſtudium,ut certantes emoriantur ſpiritu citius deficiente quam cantu: Ita nonnulli literarum immodico amore valetudinem extingunt,& dum à nullis vinci volunt eruditione, pereunt in ipſo conatu. *Lib.10.c.29.*

Retoredami. Notatus Protogenes,alioqui ſummus in pictura artifex, quod neſciret manum tollere de tabula:Ita quidam ſcriptores immodica diligentia peccant, quibus nihil unquam ſatis emendatum videtur. *In ſimilibus.*

Vt ferus aliis aliunde victus:ſic hominibus aliis aliunde vivendi ratio: alius philoſophatur,alius militat. *Plut.*

Vt Androgyni ſic utroſque imitantur, ut neutrum ſint,nec mares, nec fœminæ: Ita quidam dum & theologi volunt eſſe & rhetores, à neutris agnoſcuntur. *Eraſ.*

Vt à Serilus molliſſima vellera, & ab iiſdem duriſſimum ferrum mittitur: Sic à quibuſdam diverſa proficiſcuntur. *Idem.*

Crocodilus anceps animal nunc in terris agit,nunc in aquis:in terra ponit ova,in aqua prædatur, & inſidiatur: Ita quidam ſimul & aulici ſunt & Eccleſiaſtici,& utrobique peſtilentes.

Vino modico nervi,& oculi juvantur,eodem copioſiore læduntur: ſic literis modice geſtatis adjuvatur vita, eadem læditur,ſi quis immodicè incumbat. *Eraſm.*

¶ Exempla Historica.

Pomponius libro Pandectarum XI.*de fideicommiſſ. libert.* apud Iulianum, inquit ego diſcendi cupiditate,quam ſolam vivendi rationem optimam,in octavum, & ſeptuageſimum annum ætatis duxi,memor ſum hujus ſententiæ,quam dixiſſe fertur.*Solon:*Etſi alterum pedem in ſepulchro haberem, adhuc diſcere quædam vellem. *Eraſm.in adagiis.*

*Michaël Imper.*Conſtantinopolitanus ſtudio aurigandi neglexit Imperium.Cum enim quodam tempore in curru conſediſſet, jámque equi eſſent carceribus emittendi, nuncius allatus fuit ab Amere Saraceno præfecto,Melitenæ imminere magnum malum. Tum Imperator torvo vultu, quonam modo, inquit,aulus es,ſceleſte mihi tam neceſſario certamine occupato, moleſtus eſſe:cum in hoc unum incumberem:ut eum qui medium tenet in lævam partem avertam, de quo mihi totum hoc certamen eſt. *Cedren.*

Vide Diligentia, Philoſophia, Ars, Scientia.

Stultitia. Stultiloquium.

¶ Definitio et etymolog.

Stultitia, Græcè μωρία, ας, ἡ, & μωρὸς,ὸ,ὁ, ſtultus dicitur. Stultitia, Hebr. *Iveleth*, ſtultitia, fatuitas, vecordia. *Ebil*, ſtultus, ſtolidus, delirus,qui inſipienter res ſuas gerit, diſſolutus eſt moribus, & temerariè ſe obſtringit.Hinc ὑλαῶ, delirare,ὑλαὸς,ὑλὸς,ſtultus. Dicitur etiam Stultitia *Theſel:*1.Obliquitas,tortuoſitas:& ſtultus, *Cheſil*,obliquus,tortuoſus,inconſtans:à verbo *Caſab*, obliquus & inconſtans fuit. Cognationem habet cum *Sachal* pravus fuit, depravatus eſt. Denique ſtultitia nominatur ab Hebr,*Nabalah*,& ſtultus *Nabal*,i.vilis, φαῦλος, *fol* vel *faul*, à verbo *Nabel*, flavus fuit,emarcuit, & per metaphoram palluit, viluit.Nam ut flores naturali humore deſtituti palleſcunt, flaveſcunt, & decidunt,ita ſtultus vigore judicij & rationis exutus,vilis eſt,in oculis Dei & hominum piorum. Eſt autem ſtultitia in factis dictiſque per ignorantiam recti ac boni erratio. *ſec. Lactant.l.3.divinar.inſtit.*

Stultitia importat hebetudinem ſenſus ſpiritualis.Fatuitas autem totalem privationem ejus. Ideo prima opponitur contrariè ſapientiæ: ſecunda verò privatè. *Ex B.Th.ſec.Sec.q.8.art.6.*

Stultitia dicitur à ſtupore.Quia ſtultus eſt,qui propter ſtuporem non movetur. *ſec. Ariſt.l.2.Eth.& q.46. Tom.ſec. Secund.art.1.*

Stultiloquium,Græcè μωρολογία,ας,ἡ,dicitur,ſignificátque perverſam ſententiam verborum,per quæ quis præfert delectationes luxuriæ aliis bonis. *ſecund.B.Th.ſec.Secund.q.118.art.5.*

¶ Loci Biblici.

Stultiloquium damnatur.Rom.30.Eph.5.v.4.

Stultitia.Prov.14.29. & 20.3.& 26.1.& 27.22.Eccleſ.10.2.Eccl.33.5. Baruch.3.23.Matth.7.26.& 25.2.Marc.7.22.Eph.4.5.Stultitia quæ laudanda, 1.Cor.3.18. Stultus ſtultitiam deſerere non poteſt, Prov.27.33. Stultus felicitate uti non poteſt,26.1.Stulti ira quam noxia,27.3.Stulto quando reſpondendum, Pro.26.4. Stulto nihil proſunt divitiæ.17.16. Stulti contentionum authores,Prov.18.6. ſapientes ſibi videntur 26.v. 16.itaque caſtigatione vix emendantur,17.10.& tamen caſtigandi ſunt, 10.13.& 26.3.Stulta mundi eligũtur à Deo,1.Cor.1.27.Stultorum corda,in ore eorum ſunt:ſapientium ora è contrario in corde ſunt, Eccleſ.21.23.Stultorum infinitus numerus eſt,Eccleſ.1.v.25. Stultis ſilentium imponendum, Prov.26.10.1.Petr.2.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Sententiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt. *Prov.1.1.*

Filius ſapiens lætificat patrem: Filius vero ſtultus mœſtitia eſt matris. *Ibid.10.*

Stultus irridet diſciplinam patris ſui:Qui autem cuſtodit increpationes aſtutior fiet. *Ibid.13.*

Plus proficit correctio apud prudentem, quam centum verbera apud ſtultum. *Ibid.17.*

Stultorum

Stultorum infinitus est numerus. *Eccl.*1.

Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla: sic risus stulti. *Ibid.*7.

Arenam & salem, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem,& fatuum impium. *Eccl.*22

¶ Patrvm Sententiæ.

Rescindenda insipienti potestas est,non adjicienda libertas.Insipientis in libertate ruina vehementior est. *Ambros.*

Stulti tanto intensius de alieno judicant, quanto sua profundius ignorant. *Greg.in Mor.*

Stultus viator est, qui in via amœna prata conspiciens obliviscitur quo tendebat. *Ibid.*

Tanto quisque intus amplius stultior fit,quanto conatur exterius sapiens videri. *Ibid.*

Stultus est, qui per ignominiam non commovetur ad dolorem, & qui non movetur ad injuriam. *Isid.*

Qui se diligit stultum,non proficiet ad sapientiam. *Aug.de vera relig.*

Qui ea, quæ Dei sunt,sapiunt à Domino sapientur: qui ea,quæ Dei sunt,nescivnt, à Domino nescivntur: Paulo attestante,qui ait; Si quis ignorat,ignorabitur. Idem Quicunque stultus est in culpa, erit sapiens in pœna. *Greg.in Moral.& hab.dist.*38.*can.Qui ea.*

¶ Poetarvm Dicta.

Sophocles in Ajac.

Οἱ γὰρ κακοὶ γνώμαισι, ταγαθὸν γηροῖν
Ἔχοντες ὃκ ἴσασι πρί τις ἐκβάλῃ.
Hòmines enim mala mentis bonum præ manibus
Habentes, non cognoscunt, antequam amittatur.

Hor.1. Epist.1.

Virtus est vitium fugere: & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Ajas per Aust.

Quid Stulti proprium? non posse, & velle nocere.

Plaut. Amph.

Non tu scis: Bacche bacchanti si velis adversarier,
Ex insana insaniorem facies ferier sapius,
Si obsequare, una resolvas plaga, &c.
Irritabis crabrones.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Stulti desiderant absentia:præsentia vero, etsi meliora præteritis,negligunt. *Democ. apud Stob.*

Stultus dives, mancipium aureum. *Socr.ibid.*

Omnium malorum stultitia est mater. *Cic.de Pet. Cons.*

Multa sunt incommoda, quæ sapientes commodorum compensatione leniunt,stulti nec vitare venientia possunt,ne ferre præsentia. *Cic.2. de Nat. Deor.*

Inter cætera mala,hoc quoque habet stultitia:semper incipit vivere. *Sen.*13.*epist.*

Stulto nulla re opus est,nulla enim uti scit,sed omnibus eget, omnis stultitia laborat fastidio sui. Nemo est ex imprudentibus,qui relinqui sibi debeat. *Epist.*10.

Humilis est stultitia,res abjecta, sordida,servilis, multis affectibus & sævissimis subdita. *Sen.*36.*epist.*

Si quando fatuo delectari volo,non est mihi longè quærendus, me video. *Ibid.*

Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. *Cic. Parad.*

Stulti, malorum conscientia torquentur: Sapientes bona præterita renovata recordatione delectant. 1.*de Fin.*

Nullus stultus beatus,& sapiens non beatus. *Ibid.*

Multa sunt incommoda in vita, quæ sapientes commodorum compensatione leniunt: stulti nec vitare venientia possunt, nec ferre præsentia. 1.*de Nat. Deor.*

Multarum & gravium calamitatum multis hominibus stultitia causa est. *Ex orat.in Rhodiorum libertate. Demonst.*

Stultum est ipsos res vestras negligentes dicere, alienarum rerum curam vos habere & præsentia contemnentes, de futuris alios terrere. *Ex orat.*3.*in Philip.*

Stultitia majus est malum,quàm omnia mala & fortunæ & corporis. *Cic.*3.*de Nat. Deor.*

Insipientia nullum majus malum est. 3.*Tusc.*

Miserius stultitia quid dicere possunt? *Cic.*1. *de Nat. Deor.*

Quid abjectius stultitia dici potest? *de Leg.*

Omnes stulti insaniunt. *Cic.*4. *Tusc.*

[illegible] propriũ stultitiæ,aliorum vitia cernere,obliviscì suorum. 3.*Tusc.*

[illegible]orum plena sunt omnia. *Cic. Papy.Pato.Famil.*9.

[illegible]nium stultorum id semper est ingenium, ut quum quis ipsis assentatur,magnificè de se sentiant:at quum terror illis incutitur sapiant. *Dionys.Halicarn.lib.*5.

Scitis omnes stultos (præsertim verò vulgus) in humiles arroganter,erga superbos demisse solere se gerere. *Idem lib.*6.

In mediis certaminibus pœnitere cœptorum consuevere, qui inconsideratius res ipsas aggrediuntur. *Procop.de bel.Goth.lib.*1.

Stultorum est, innumeris velle calamitatibus ob gratiam repentinæ contentionis & pervicaciæ affici, nec ullam molestiarum solutionem denique invenire. *Idem lib.*2.

Miserum est,quum antevertere incommodum possitis, admittere, ut id vobis eveniat,ac deinde pœnitentia corripi. *Dion. lib.*45.

Ludere iis in rebus in quibus seriò agendum, & circa eas multum sudare,in quibus haud quicquam proficere possis. *G. Pachymer. histor. lib.*4.

Epimethei pedissequa pœnitentia. *Idem lib.*3.

Michael Palæologus mentis eum compotem esse negabat, quia non suo,sed alieno consilio suis in rebus utatur. *G.Pachym. hist.lib.*4.

Nullum ad retinenda bona certius quam memoria est ærarium. Immemoribus enim & stupidis ea cum tempore effluunt. Itaque nihil servantes, in perpetuum vacui bonorum, spe pleni,futura præsentibus dimissis,spectant. Et verò cùm illa possint à fortuna impediri, hæc eripi non queant, ij tamen dona fortunæ præsentia, tanquam aliena abjiciunt, futura & incerta somniant. Id quod evenire iis consentaneum est, quando externa bona, priusquam rationis & disciplinæ opera istis sedem atque fundamentum locaverint, congerentes, atque coacervantes, insatiabilem animi cupiditatem explere non possunt. *Plutarch. in Mario.*

Ingentia detrimenta & insanabilia pati,continentérque & sine molestia ferre,réque nulla vel indecenti, vel absurdissima commoveri, non sapientis esse asseveraverim, sed calamitosi & timidi, ejus denique qui sub imperitiæ nomine desidiam in Republ.velit. *Agat.hist.lib.*3.

¶ Additamenta.

Calliditatem in excessu, stultitia,in defectu sequitur, quæ nihil est aliud,quam privatio quædã prudentiæ:& propterea etiam minora digna reprehensione,Eustathius μῶρον,ὡς μὴ ὡρῶντα dictũ putat.Prudens omnia vider,atque novit; (quod Homerus sub Nestoris persona, ὃς οἶδεν τάτ' ἐόντα,τάτ' ἐσσόμενα, πρὸτ' ἐόντα,& Latini sub bifrontis Iani imagine expressêrunt.) At stultus nec præterita observat,ut ex illis consequentia deducat;nec futura prospicit:sed in id,quod præsens est,tantùm fertur, nec tamen quid subsit, intelligit. Suspicionem, quoniam opinatio est ejus de cujus veritate nondũ constat, inter mentis humanæ affectiones recepimus,quibuscunque habitibus inserviat, & qualiscunque sit, vera scilicet, vel falsa.Vera suspicio, si rem spectes ad veritatem: si habitum conjectantem & conformantem se rebus,ad judicium in prævidendo & præcognoscendo referenda erit:Prudens illud, quando Iustitiæ conjungitur; Callidum quando injustitiæ. Licet enim vera prudenter,licet & callidè opinari:quam opinationem,eventus confirmat.Falsa autè suspicio & mater & filia est erroris, mater quidem,si errorem pro facto, sive reipsa sumas:filia,si pro habitu interno errante,vel circa finem,vel circa ea quæ tendunt ad finem.Proinde respectu rerum,de quibus falsò concipitur,ad mendacij locum releganda est:at respectu habitus vitiosi & diminutæ rationis,in inveniendo,aut judicando eo quod factum est,ficrive debet,Stultitiæ propria erit. Iam verò simplicitas quoque huc aliquo modo pertiner. Quatenus enim per se consideratur,id quod sentit apertè & ingenuè profitendo,veritatis propria est:quatenus verò respectu alterius,hoc est, opportunitatis hæc profitendi perpenditur, sic vel ad prudentiam releganda est,quando prudenter fit,(& proinde prudens simplicitas à Martiale commendatur) vel ad stultitiam, quando stultè. Quemadmodum verò in prudentiæ speciebus inventioni judicium, & vicissim judicio operam præstabat inventio:ita quoque stultitia ὑφεκτικὴ & κριτικὴ sæpè in unam eandémque actionem cadunt:à præstantiore tamen fit denominatio. Qui stultè inveniunt, stultè priùs judicant: qui stultè judicant, malè sibi aliisve consulunt. *Anonymus.*

¶ Apophthegmata.

Bion interrogatus,quid esset stultitia?respondit: proficiendi impedimentum. *Stob. ser.*4.*de imprudentia.*

Crates stultos homines dicebat terebris esse similes,quod nisi vinculis & alias coacti officium suum non faciunt. *Ibid.*

Socrates dicebat stultos temulentos debacchari, adversante fortuna insanire. *Ibid.*

*Idem.*Stultis(inquiebat)sicut infantibus,utcunque levis occasio satis est ad luctum. *Eod. ser.*

Democritus. Hujus in stultitia præditos homines, extant hæc dicta apud Stobæum: Stulti cum vitam oderint, tamen vivere volunt mortis metu:Vivunt non delectati vita. Desiderant juventutem,cum nullo juventæ commodo fruantur. Desiderant absentia: præsentia vero, etsi meliora præteritis,negligunt. Nihil approbant per totam vitam. Mortem timentes,senescere cupiunt.

Idem. Timidum contra scipsum arma gerere dicebat,stultum autem pecunias. *Stob.*

*Idem.*Dicta ejusdem in stultos hæc occurrunt apud Stobæum.Neque Achillis arma Thersiti, neque animi boni homini stulto conveniunt. Victus ægroti & bona fortuna stulti multum continet modestiæ. Tonitrua pueros in primis & minæ stultos territant.

Epicurus dicebat inter cætera mala hoc quoque habere stultitiam, quod semper vivere incipiat.Id est,homines quotidie nova vitæ fundamenta ponunt,& novas spes etiam in exitu vitæ inchoant. *Sen.epist.*15. *ad Luci.*& *Epist.*15.Stulti vita(inquit)ingrata est,trepida est,tota in futurum fertur.

Xenophon, Divitem stultum sordes inargentatas esse dicebat. *Max. serm.de divitiis & paupertate.*

¶ Similitvdines.

Salomonis Regis. Sicut muscæ in unguentum quantumvis fragrans collapsæ,si illic moriantur,unguentum corrumpunt,& bullis veluti scabie obducunt:Sic parva sæpè stultitia homini ob sapientiam,& reliquas naturæ dotes claro,multum existimationis adimit. *Eccl. c.*9.

Rota currus præcordia fatui, & quasi axis versatilis cogitatio illius. *Eccl. c.*23.

D. Basily. Quemadmodum ægri & debiles, rebus utuntur ad curandum aptis:Sic & stulti sapientia indigent,meliusque longè ipsam quam argenti & auri thesauros mercari, longéque item carior lapidibus pretiosis, & omne admodum pretiosum ipsa prorsus dignum non est. *In Julianum martyrem.*

Maximi monachi. Crates stultos terebris similes esse dicebat, quod nihil eorum quæ recta sunt, sine vinculo & necessitate facere velint.

ſerm.60. & apud Anton.part.1. ſexm.9. Meliſſ. & apud Stob. ſerm.2. de Imprudentia.

Antonij Monachi. Quemadmodum jubar fulgens à Solis lumine caligo ſuperveniens occultat: Ita ſæpenumero intellectum quoque noſtrum veluti in ipſo meridie ſic ſplendentem, & luce ſua conſpicuum, ſtultitia vel amentia ſuperveniens obſcurat. *in Meliſſ. p.1. ſer.10.*

Socrates. Vt ægrotantem lectus aureus nihil juvat: Sic neque ſtolidum inſignis felicitas & opes ampliſſimæ. *Apud Stob. ſer.92.*

Homeri: Vt Cyclops exoculatus, manus quoquo verſum porrigebat, nullo certo ſcopo. Ita magnus rex cui deſit prudentia, quiduis aggreditur ingenti rerum tumultu, ſed nullo judicio. *Odyſſ.9.*

Iſocratis. Quemadmodum infantes leviſſimas ob cauſas luctus cauſam arripiunt: Sic ſtultus quoque in re nullius momenti commovetur. *Apud Stob. ſer.2. de Imprudentia.*

Seneca. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem: Sic qui ſtultus eſt, tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt, ſed non omnia in ſingulis extant. *lib.4. de benef. cap.27.*

Plinij. Si fœmina inter aves ſaliat fœminam, naſcuntur quidem ova, ſed ex quibus nihil naſcatur: ita conſilium quod animo conceperis, non accedente ratione, frivolum eſt & inutile. Ova ſic nata Hypenemia, hoc eſt, ſubventanea vocant: dicuntur & Zephyria, quæ vento concipiuntur. Sic evanidum eſt, quicquid imaginatione, non certo judicio inſtituitur. *lib.10. c.58. & Ariſt. lib.6. cap.2. de nat. anim.*

Struthiocamelus, avium maxima, ſed ſtolidiſſima: nam ubi collum occultarit frutice, latere ſeſe exiſtimat: Ita quidam ingenti mole corporis onuſti nimium habent ingenij. *lib.10. c.1.*

Vt conchylia creſcente luna augeſcunt, decreſcente marceſcunt: Ita ſtultus à fortuna pendens, nunc magnus eſt, nunc puſillus, nunc elatus, nunc ſupplex, utcunque Rhamnuſia mutaverit ſeſe. *l.2. c.100.2.*

Mugiles ſi caput condiderint, putant ſe totos occultari. Ita quidam ſi ſua vitia diſſimularint, putant ab aliis non animadverti; qui nos idem & pueris. *Lib.9. cap.71.*

Guillelmi Paral. Sagitta infixa femori canis, ſic verbum in corde ſtulti. Sicut enim canis non quieſcit, donec ejuſcemodi removerit è femore ſuo: Ita nec ſtultus quieſcere poteſt, donec verbum malum quod de proximo audivit, aliis retulerit. *Eccleſ.29.*

¶ Exempla Biblica.

Stultorum & ſtultitiæ, ſeu ſtulte factorum exempla: Aaron & Maria, Num.12.v.11. Iſraelitæ. Deut.31.v.6. Saul, 1. Sam.13.v.13. & 26.v.21. David.21.15.1. Sam.14.19: Nabal.1. Sam.25. v.25. Aſa.2. Paralipom.16.9. Vxor Iob, Iob.2.v.10. Princeps Saon, Eſai.19.11. Iudæi, Ier.4.22. & 5.21. Phariſæi, Matth.23.v.16,17. Dives quidam, 12.20. duo diſcipuli, 24.25. Gentes, Rom.1.21. Gal.3.1.

¶ Exempla Profana.

Thraces, quorum tanta prohibetur vecordia, ut ultra quatuor numerare nequeant, cum viderent ducem ſuum plurimas ſcalas fabricare, quibus minabatur ſe ad Iunonem aſcenſurum, illoſque accuſaturum metu perculſi, ea quæ imperaverat, fecerunt. *Theat. Zwing.*

Troiani pariter & Græci ob unius Menelai & Paridis ſtultos amores, pro Helena adultera decennali bello contendentes manifeſtæ ſtultitiæ ab Horatio in Epiſtolis damnantur, ubi de Iliade Homeri ſcribit:

Fabula, quæ Paridi narratur, propter amorem
Græcia Barbariæ lento colliſa duello,
Stultorum regum & populorum continet æſtus.

Arcades olim male audierunt ob ſtuporem ingenij, de quorum immanitate multa Athenæus lib.14. qui primi muſicam omnem in civitatem recipere noluerunt: nec ullas liberales diſciplinas, quarum cultu manſueſcunt hominum ingenia. *Eraſ. in Proverb. Arcadicum germen.*

Lesbij & Cumani in Æolide ſupra Lesbum notati ſunt ſoliditatis, ut indicat. *Stephanus.*

Athenienſis populi ſtultitiam ipſorummet poëtæ & oratores perſtrinxere: ſic *Ariſtophanes in Nubibus.*

Φαῦλα γὰρ βιοβολίαν τῇδε τῇ πόλει προσῆναι.
Læva conſilia ferunt huic adeſſe civitati.

Abderita in ſtuporis inſaniæque fabulam abjere, quod perſpicuum eſt ex epigrammate. *Martialis l.10.*

Abderitanæ pectora plebis habes.

Sannas fatuus à Cratino comœdo introducitur: unde & Latini ſubſannationem & Græci ſtultos Sancos vocant. *Euſt. Odyſſ.κ.*

Acheus Callicon cognomine, fictiel vas puluinaris loco capiti ſupponebat, Verùm quia duritie illius offendebatur, paleis implevit, ut mollius haberet cubile: cognomen Calliconis obtinuit, ὡς καλὸς εἰς τὸ κάειν hoc eſt, νοεῖν per antiphraſim. *Euſt. Odyſſ.κ.*

Xerxes Perſarum rex Helleſponto ſtigmata & verbera inflixit, atque ad montem Athon miſit epiſtolas; noli divine Athо, qui nubes attingis vertice, operibus meis præbere lapides vaſtos, & parum tractabiles: alioquin ipſum re excindam, & in altum projiciam. *Plut. de non iraſcendo.*

¶ Emblema.

Fatuitas.
Emblema LXV. Andr. Alciati.

Miraris noſtro quod carmine dicerus Othus;
Sit vetus à proavis cum tibi nomen Otho?
Avaritia eſt, ſimiles & habet ceu noctua plumas,
Saltantemque anceps mancipat aptus avem.
Hinc fatuos, captu & faciles, non dicimus Otos:
Hoc tibi conveniens tu quoque nomen habe.

Vide ſequentem tit. de Stupiditate.

Stupiditas.

¶ Definitio et Etymolog.

Stupiditas, Stupor, ἀναισθησία. Hebr. *Schammah*, à verbo *Schamem* Deſolatus eſt cum Stupore, propter reatum aut pœnam.

¶ Poetarvm Sententiæ.

Anthologia ſacra Jac. Bilij.
De hominum ſtupiditate, miſeriam ſuam non agnoſcentium.

Veris ergo citius flores & ſidera cœli
Enumerem vitæ quam mala cuncta meæ.
Corpus enim morbis quatitur, frigétque calétque:
Sæpe fames illud, ſæpe ſitiſque premit.
Mens quoque nunc rapitur furiis, atque æſtuat ira:
Nunc timet, aut luctu debilitata iacet.
Quodque mali caput eſt, tam ſum miſer, ut miſer ipſe
Cum ſim, me miſerum non tamen eſſe ſciam.

Quid de iis ſentiendum ſit, qui graviſſima animi vulnera ſentiunt.

Impia cum Chriſti traiecit lancea pectus,
E ſenſu, & vitæ munere captus erat.
Idne nihil ſignare putas, quod lumine caſſus
Pectore tam dirum vulnus ab hoſte capit?
Scilicet ut vivas, dederat præcepta ſalutis
Plurima: ſic functus nos morte quoque docet.
Saucia nam quod mens ſenſum quæ perdidit omnem,
Non inter vivas iam ſit habenda docet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Qui omnes voluptates prætermittit & cavet, ut ſolent agreſtes, is ſenſus omnis expers judicandus eſt. *lib.2. Ethic.c.2.*

Qui à voluptatibus nimium abhorreant, non admodum multi reperiuntur: ut ne nomen quidem habuerint. Appellantur ſanè omnis ſenſus expertes, & ſtupidi. *lib.2. Ethic.c.7.*

Qui partum aut minus, quam æquum ſit, voluptate efficiantur pauci admodum reperiuntur. Non enim propria eſt hominis hujuſmodi ſenſus vacuitas, & in voluptatibus aſpernandis immanitas. *lib.3. Ethic.c.11.*

Si quis ejuſmodi cui nihil voluptatum afferat, quippe nihil putet intereſſe inter aliam rem atque aliam: Is profecto procul abſit à natura hominis hominémque ex homine exuerit neceſſe eſt. Talis quia non admodum reperitur, vacaſſet nomine. *ibid.*

¶ Similitvdines.

Plinij. Quemadmodum gemma Chalazias, etiamſi in ignem conjiciatur, tamen nativum frigus ſirum retinet: Ita quidam ſic frigent ad literas ac virtutem, ut nullis exemplis aut honoribus inflammare poſſis. *lib.37. c.11.*

Vi Tarandi cutis ferro impenetrabilis. Ita quoſdam nihil queas dictis lædere. *lib.7. c.34.*

¶ Fabvla.

Terebintho ſtultior. Τερεβίνθου ἀνοήτερος.

In ſtupidum ſibique placentem, quod arbor ea late porrigat ramos, quod eſt inſolenter oſtentantium ſeſe, adhæc nigrore inſignis, foliis craſſis, ſucco item pingui & reſinoſo, tum alius alia ſpecie.

Cæcus auribus.

Tu ſimul & aure & mente & oculis cæcus es. Quadrat in hominem plane ſtupidum.

Bis pueri ſenes. δὶς παῖδες οἱ γέροντες. *Varro.*

Quadrabit in eos, qui provectiore cum ſint ætate, tamen puerilibus quibuſdam ſtudiis intempeſtiviter atque indecorè tenentur.

Squillas à ſepulchro vellas. Σκίλλας ἀπὸ σήματος τίλλειν.

Squillas à ſepulchro vellere iubebantur, qui parum ſanæ mentis eſſe videntur.

Minus habet mentis, quam Dithyramborum poeta. Διθυραμβοποιὸν νοῦν ἔχεις ἢ λάττονα.

In ſtupidos ac furioſos torquetur.

Piſtillo retuſius. *Hieron.*

Pro eo quod eſt minime acutum.

Embarus ſum. Εμβαρός εἰμι.

Dictum eſt olim de inſano deliroque.

Phryx plagis emendatur.

In barbaros, ſervilique ingenio homines dicitur, qui non pudore, neque monitis, ſed verberibus reddunturmeliores.

Meſſena ſervilior. δουλότερος Μεσσήνης.

De minime liberis dicebatur & alieno viventibus arbitrio.

Stultior Cercebo. ἠλιθιώτερος Κορκέβου.

In ſtupidos ac vecordes.

Stultior Morycho. μωρότερος ἢ Μορύχου.

Siculum proverbium in eos, qui ridiculè ſtultève quippiam faciunt.

Stupidior Praxillæ Adone. ἠλιθιώτερος Πραξίλλης ᾠδοῦ.

In vehementer ſtupidos.

Veruecea ſtatua.

Plautinus Hegio ſervum ſtupidum appellat veruecearn ſtatuam, quaſi dicat brutum ac mutum hominem.

Corpus ſine pectore. *Horat.*

Non tu corpus eras ſine pectore, Dij tibi formam,
Dij tibi divitias dederant; artemque fruendi.
Non ſapientiam & ingenium in pectore conſtituunt.

Antronius asinus. Ἀντρώνιος ὄνος.

Olim dicebatur, qui deformi, pragrandique mole corporis esset; caterum ingenio stupido, tardóque.

Naribus trahere. τῆς ῥινὸ ἕλκειν.

Est citra iudicium alieno arbitratu quovis abduci.

Arcadicum germen. Ἀρκαδικὸν βλάστημα.

De grandibus ac ignavis dici solitum.

Arcades imitantes. Ἀρκάδας μιμούμενος.

Dictum in eos, qui alios, non sibi laborant.

Asinum in rupes protrudere. *Horatius.*

Qui male parentem in rupes protrusit asellum.

Quadrabit in quosdam perverso natos ingenio, cui cum ipsi non sapiant, nolunt tamen benè consulentium monitis obtemperare.

Feles Tartessia. γαλῆ Ταρτησία.

De magnis ac ridiculis dicebatur.

Non inest illi dentale. γύη ὀυκ ἔνεστιν αὐτῷ.

Dici consuevit, de quopiam ad rem aliquam parum utili.

Stulto ne permittas digitum.

Nihil permittendum imprudentibus, quantumvis pusillum.

Septennis cum sit, nondum edidit dentes. ἑπταετὴς ων, ὀδόντας οὐκ ἔφυσεν.

Quadrare videtur in eum qui natu grandis, tamen adhuc quasi puerum agit.

Sultitia est Iovem putare esse. τῆς μωρίας ἡ Δία ἡμιόνοντα τυλικόστονον.

In eum accommodari potest, qui grandis natu dicit, ut sentit absurdum quippiam, quem propter aetatem nihil oporteat ignorare.

Vt Bagas constituisti. Βάγας ἔσηνας. *Plutarchus.*

In stupidum & elinguem dicebatur.

Desertum obtueri. ἔρημον ἐμβλέπειν. *Aristophan.*

Desertum intueri dicebatur, qui fixis & attentis intueretur oculis.

Ede nasturtium. ἔδε κάρδαμον.

In socordem, ignavum, hebetem, stupidum olim dicebatur.

Nihil ab Elephante differs. Ἐλέφαντος διαφέρεις οὐδέν.

In magnos ac stupidos ditebatur, etiamsi primum ingenij laudem Plinius tribuit Elephantis, sed inter bruta.

Sacer piscis. ἱερὸς ἰχθύς.

Per iocum dici poterit in hominem pragrandem, & pretio habitum, cum sit stupidus & infans.

Tanagraeus cetus. Ταναγραῖον κῆτος.

Obesum ac pragrandi corporis mole. Ταναγραῖον κῆτος, *appellabant.*

Loquax talpa. *Ammian.*

Homo nullius iudicij, sed tamen impendio verbosus, loquax talpa, dictus est populari convitio.

Bos marinus. Βοῦς θαλάττιος.

De magnis, insulsis, & ad nihil utilibus, quales sunt Phoca, tantum pascentes, nec operi, nec esui utiles, contráque boves terrestres.

Mens non est in centauris. νοῦς οὐκ ἔνεστι κενταύροισιν.

In vecordes & stultos dicebatur, & qui conarentur, quod efficere non possent.

Becceselenus. Βεκκεσέληνος. *Aristoph.*

Proverbio dicebatur stupidus ac delirus, sideratus, aut admodum senex.

Saturni podex. Κρόνου πυγή.

De carnibus vetulis, ἄαque mancis & sensu vacãtibus. Quidquid enim putre iam & effœtum intelligi volebant olim, id Saturnium vocabant.

Caput vacuum cerebro. ὠ οἵα κεφαλή, καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει.

Id est: O quale caput, & cerebrum non habet! Natum ex apologo Æsopico. De his qui corporis specie praecellunt, ingenio carentes.

Rana Gyrina sapientior.

Sumptum est adagium ab informi partu ranarum, quem Graeci γυρίδος vocant. Porro cum rana tribuitur loquacitas, qua stoliditatis solet esse comes, minimum mentis inesse oportere Gyrinis, quos vix deprehendas animal esse, nisi moverentur.

Ovium nullus usus si pastor absit. προβάτων οὐδὲν ἄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ.

Admonet adagium, ἀναρχίαν rem esse omnium perniciosissimam. Nihil enim rectè faciunt ministri stupidi praesertim ac vecordes, si herus absit.

Ovium mores. προβάτων ἦθος.

In stupides ac stolidos dici solitum.

Margites. Μαργίτης.

Margitem pro stupido dicit Lucianus.

Fœnum esse, Ambrosia alendus.

Vtrumque proverbiali figura dixit M. Tullius: alterum in indoctos, ac brutos homines, alterum in egregios, ut intelligas illos pecudibus, hos Diis aequandos.

Ne quis unquam Megarensis fit prudentior. μηδέποτε μηδεὶς Μεγαρέων γένοιτο σοφώτερος.

Scomma proverbiale iaci solitum in stupidos.

Midas auriculas asini. Μίδας ὄνου ὦτα.

Rectè dicetur, vel in stolidos & crassis auribus pinguiq; iudicio homines.

Fungus.

Plautus in Bacchid. Fungum dixit pro stupido, impensaque credulo.

Aut regem aut fatuum nasci oportere. *Seneca.*

Dictum, quod ferme huiusmodi fuerint Barbari reges apud veteres. Proverbium apud Romanos natum videtur, apud quos regis cognomen erat invisum, ceu barbarum ac Tyrannicum & pugnans cum publica utilitate, quam illi vel imprimis tum sectabantur.

Stultior Melitide. μωρότερος Μελιτίδου.

Melitides unus è felicissimis fatuis, quos Homerus suo carmine nobilitavit. Hic, iam eversa Troia, venisse legitur auxilium laturus Priamo.

Nescit capitis & inguinis discrimen.

Qui eò impudentiae devenerunt, ut nullum prorsus faciant discrimen inter honestum ac turpe, hi nescire dicuntur, quid intersit caput & inguen. Iuvenalis.

Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis & capitis quae sunt discrimina nescit.

Terrae intestina. γῆς ἔντερα. *Diogen.*

Dicebantur vitia, nullius quae pretij: Saxa vero terrae viscera dicuntur, simile illi: Tellurem inutile pondus.

Κερυβαντιᾶν.

Pro insanire.

Lucerna pinguior. Pinguior Lecytho, λιπαρώτερος λύχνου, λιπαρώτερος ληκύθου.

Videtur ironia proverbialis in eos, qui cum sint edaces, nihilo tamen inde fiunt habiliores. Non absurde desiveris etur in homines crasso iudicio aut luxui deditos.

Boëtica sus. ὑὸς Βοιωτίας ὗς. *Pindar.*

Scomma cessit in proverbium, ut primum in Boëtos diceretur: ab his, in quosvis indoctos, inconditos moribúsque rusticanis homines torquerètur.

Boëoticum ingenium.

Quicquid insulsum esset ac stultum, id Boëoticum dicebat.

Boëotica cantilena. Βοιώτειος νόμος.

Dicebatur si quibus initia tranquilla prospera fuissent, posteriora turbulenta ac tristia.

Boëotica auris. Βοιώτειον ὦς.

In hominem pingui iudicio quadrat.

Asinus stramenta mavult quam aurum. ὄνος σύρμα τ' ἂν ἕλοιτο μᾶλλον ἢ χρυσόν.

Aristoteles libro Moralium Nichomachëorum decimo citat Heraclitum, qui dixerit: Ὄνος σύρμα τ' ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν, ἡδίων γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις: id est, Asinos stramenta malle quam aurum, quod asino pabulum auro sit iucundius, in homines stupidos, qui voluptates brutas liberalibus disciplinis anteponunt.

Colophonium calceamentum. Κολοφώνιον ὑπόδημα.

Quadrabit in hominem stolidum, incompositum & rusticanum. Per lutum iturus convenit tale calceamentum. Venustè dixeris, in sordidis auribus versaturo, opus esse calceis Colophonijs.

In navibus educatus. ἐν νηυσὶν τεθραμμένος.

In navibus educatus dicebatur, qui rudis esset & alienus à moribus liberalibus, sensúque communi.

Vasis instar. ἀγγείου δίκην.

Vasis instar loqui dicitur, qui cum ob imperitiam ex se nihil possit adferre, ab aliis audita profert. Fons ex se liquorem habet, vas, ni aliunde infuderis, siccum est.

Mittere sanguinem.

Olim militibus si quid gravius deliquissent, ignominiae causa incidebatur vena. Id appellabant sanguinem mittere.

Tredecim cubitorum. *Theocrit.*

Sic in Syracusanis Praxinea de marito loquitur. Ἀνὴρ τρισκαιδεκαπήχυς, *id est: Vir tredecim cubitorum, hyperbolice significans enormiter procerum, cum esset tam insulsus, ut è mercatu pro nitro salem attulerit.*

Salsitudo non inest illi. ἅλμη οὐκ ἔνεστιν αὐτῷ. *Lucianus.*

In factos fatuos ac stupidos.

Bibe elleborum. πῖνε ἐλλέβορον. *Lucian.*

Quo dicto significatum est, insanire quempiam.

Naviget Anticyras.

De insano dicitur apud Horatium, quique mentis morbo laborat.

Strychnum bibit. Στρύχνον ἔπιεν.

In insanos item competit, à Strychni herba natura, qua vel gustata insaniam parit.

Porcum immola.

Plautus in Menachmis porcum syncerum & sacrum immolare iubet eum, quem mente captum significat.

Saturniae lemae. Κρονίμαι λῦμαι.

In cacutientes ac stupidos dicitur, praesertim in eos, qui aetatis vitio desipiscunt.

Auris Batava.

Martialis epigrammatum lib. 6. Batavam aurem dixit agrestem, inelegantem, tetricamque.

Abderitica mens. *Cicero.*

Abderita in stupori insaniaque fabulam abiere. Abderitanis autem natura peculiarem fuisse mentis stuporem indicat M. Tullius, &c. Martialis lib. 10. Epigrammat. 25.

Abderitana pectora plebis habes.

Vide plura supra tit. Cacitas & Cacutientia.

Stupor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

STupor Graecè θάμβος, ου, τὸ, θαμβέω, stupeo dicitur. Est autem stupor, admiratio vehemens. *secund. Arist. lib. Top.*

Stupor est timor inconsuetae imaginationis, *secund. B. Th. 3. Sen. q. 26. art. 3.*

Stupor à stupeo venit, stupeo autem à stupa. Dicitur autem stupor eo quod sensus constipentur. Est enim stipare, rimas obturare: quia in hoc stupa uti solemus, stipare pro densare & componere ponitur. Virg. *Stipatique carinis Ingens argentum Dodonevsque lebetes.*

¶ Exem

¶ Exempla Biblica.

Stuporis exempla: Iſaac, Geneſ.27.v.33. Regina Saba, 2.Paral.9.v.3.4. Iſraëli tæ, Eſa.28.verſ.10.& 29. v.11. Ierem.5.v.3. Ozias & Presbyteri, Iudith.10.v.7. Explorantes Aſſyriorum, v.14. Daniel, Dan.8.v.27. Turba, Matth.12.23. Luc.9.v.43. Ioan.12.37. Capharnaitæ, Marc.1.v.22. Pilatus & Iudæi, Matth.27.v.23. Diſcipuli, Marc.6.v.49.52. Luc.18.v.34. Petrus, 5.9. Actor.12.6. Phariſæi & Legis Doctores, Luc.5.v.26.& 2. v.47. Paulus, Act.9.v.6. Comites Pauli, v.7. Impij, Epheſ.4.18.

Vide Amentia, Stultitia, Senſus, Stupiditas.

Subditus.

¶ Definitio et etymolog.

Subditus, Græcè ἀρχὲ μὴ ὢν, ὸς, ὴ, & ſubdo, ὑποτάσσω, dicitur. Subditi propriè dicuntur, qui ratione domicilij ſubjiciuntur. *Gloſſ. in Clem. una de foro compet. ne ver. ſubditos.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Tales ſeſe, qui præſunt, exhibeant, ut quibus ſubjecti occulta quoque ſua prodere non erubeſcant, & cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad paſtoris mentem, quaſi ad patris ſinum recurrant. *Greg. in paſt.*

Curandum eſt, ut rectorem ſubditis & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina: atque inter hæc ſolicita circunſpectione providendum, ne aut diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa. *Ibid.*

Sit erga ſubditos ſollicitudo laudabilis: exhibeatur cum manſuetudine diſciplina, ſit cum diſcretione correctio: iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat: & ita alterum conducitur ex altero, ut ne immoderata ultio, plus quam oportet, affligat: nec iterum frangat rectitudinem diſciplinæ remiſſio. *In re.*

Non erit caro ſubjecta animæ nec vitia rationi, ſi animus non eſt ſubditus Creatori. Tunc autem rectè nobis ſubjiciuntur omnia, quæ ſub nobis ſunt, ſi non ſubjiciuntur ei, à quo nobis illa ſubjecta ſunt. *Iſid. lib. 1. ſum. bon.*

Talis viciſſitudo recipitur, ut qui amanti domino ſervire noluerunt, audientibus inimicis juſto judicio probarentur eſſe ſubjecti. *Caſſiod. ſup. Pſal.10.4.*

¶ Exempla Biblica.

Subditi Principem facile imitantur. Prov.29.2. Eccleſ.10.2. *Exempla:* Populus Saulis, 1.Sam.15.9. Subditi Ieroboam, 1.Reg.12.v.18.30.& 14. 16. Majores natu Iſraël. 2.Reg.10.5. Subditi Manaſſis, 21.v.9.22. Subditorum erga Regem amor & reverentia, Exempla: Davidis milites, 2. Sam.21.27.

Subditorum erga magiſtratum officia: I. Agnoſcere gubernatores ſuos, non caſu, ſed Dei conſilio præfectos eſſe. Exempla: David agnoſcit Saulum pro Chriſto Domino, Sam.24.v.5.6.7.& 26.verſ.9. Abiſai ſimiliter Davidem, 2.Sam.10.21. Miphiboſeth, verſ.26.27. Adonias, 1.Reg.2. 15. Populus Iſraël. 3.28. Dan. Daniel. 2.37. II. Favore & amore eos proſequi, exempla: Iacob. Geneſ.27.verſ.7.10. Mulier Thecuitis, 2.Sam.14. v.4.5.&c. verſ.22. Ethai. 15. Chuſai, v.31.32.33. Berzellai, 19.verſ.31.32. Eſaias, 2.Reg.19.6.& 29.7. Mardochæus, Eſth.2.verſ.21.22. Daniel, 6.21. III. Præſtare legibus, & mandatis eorum pietati & honeſtati conſentaneis debitam obedientiam, Exempla: Rubenitæ & Gaditæ, Ioſ.2.v.16.17. & 21.v.1.2.24. Iſai.16.v.17.18. ſervi Davidis, 2.Sam.15.verſ.13.14. Banaias, 1.Reg.2.25. Nuntius Aſa, 15.22. Milites Iehu, 2.Reg.10.25. IV. Conferre ſumptus ad gubernationem neceſſarios, tributum vectigal, cenſus, decimas, & ſimilia pro diverſa politiarum ratione. 1.Sam.8.verſ.11. &c. Matth.22.21. Rom, 13.7. V. Æquo animo accipere eorum ſententiam, & juſtas pœnas, propter violatas leges, Exempla: Semei, 2.Sam.19. v.19. Miphiboſeth. verſ.27.28. VI. Timere eos, & leviora quædam errata iis condonare, ac tolerare eorum injurias, & ſibi temperare ab eorum cæde. Exempla: Iſraël, Ioſ.4.14. populus Saulis, 1.Sam.12.7. David. 24.v.9. 10.11.& 26.6. Gentes, 1.Paral.14.17. VII. Petere à Magiſtratu auxilium & defenſionem. Exempla: Mulier Thecuitis, 2. Samuel 14.4. Mulier quædam, 2.Reg.16. Sunamitis, 8.3. VIII. Externis geſtibus ſuam erga Magiſtratum declarare reverentiam Exempla: Iacob, Geneſ.28.4.47.7. Fratres Ioſeph.50. verſ.8. Nathan & Bethſabe ſubmiſſo in terram vultu, adorant Davidem, Reg.2. verſ.25.31. IX. Imitari pietatem & cæteras virtutes bonorum gubernatorum. Exempla: Iſraëlitæ, Ioſ.24.31. Subditi Ioſiæ, 2.Paral.34.33. Eccleſ.10.2. X. Orare pro Magiſtratu, & feliciſſima quæque ei precari: Exempla. Subditi Saulis, 1.Sam.10.verſ.24. Banamias, 1.Reg.1. verſ.47. Subditi Salomonis, verſ.30. Subditi Ioas, 2. Reg.11.verſ.1.12. Chaldæi, Ier.29.verſ.7. Satrapæ Regis, Dan.3.verſ.9. Regina Balſaſar.5.verſ.10. Satrapæ Darij, 6.verſ.6. Daniel, verſ. Baruch.1. v.11. 1.Timoth.2.v.1.2.

¶ Sententiæ Historicæ.

Adverſum fortuita ſubditi ſolent aſpectu principis refoveri. *Tacit. Ann. lib.15.*

Non ij quos neceſſitas ſervire cogit, ſed quos obtemperare ſua quemque voluntas adegit, ſunt in agendo patiendoque à ſuſpicione omni aſſentationéque vacui: nunquamque imperia detrectant, niſi violenter contumelioſéque ſint habiti. *Herod. in Commod.*

Subditi, quantum licet, principum ſequuntur cupiditates: idque lex eis eſt honor quod principibus viſum fuerit. *Zoſeph. Greg. hiſt. lib.2.*

Non animadvertit, nihil neque arma, neque multitudinem ſubditorum, ſine eorundem benevolentia conducere: quinimo hæc ipſa, fides abſit, tanto minus tuta eſſe quanto ſunt plura. *Dion. lib.37.*

Princeps qui dominatum prius amiſſum, armis invadit, truculentior, quàm antea in ſubditos, tanquam adverſus defectores, & in tempore rebellaturos apparet. Illi autem, quamvis ſervitio ſueti, patientiâ abrumpunt, armiſque principem circumveniunt, cui nec aliud ſubſidium eſt, quàm pernicitas equorum, queis ſeque & ſuos aufert. *Tacit. Ann. l.12.*

Quomodo ſterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerare. Vitia erunt donec homines, ſed neque hæc continua & meliorum interventu penſantur. *Tacit. hiſt. l.4.*

Omnino præſtat, Deoque gratius eſt, ut ſubditi pro legitimo Imperatore pugnent, quam cum ſeditioſo ac civilis belli authore ſe conjungant. *Nicet. Iſaac. Angel. l.1.*

Omnibus meliorem ſortem deſiderare permiſſum eſt: ſed debet etiam unuſquiſque quod cuique dedit ſors patienter tolerare: alioqui ſi cujus alterius imperio ſubjecto ad libertatem aſpirare liceat, omnia dominatus atque imperiorum jura perverti, atque confundi neceſſe eſt. *Fr. Guicciard. hiſt. l.2.*

Vide Magiſtratus, Princeps, Rex.

Subſtantia.

¶ Definitio et etymolog.

Subſtantia, Græcè ὑπόστασις, ος, ις, dicitur. Eſt autem ſubſtantia quæ propriè & principaliter & maximè ſubſtare dicitur: & quæ neque in ſubjecto eſt, neque de ſubjecto dicitur. *ſecund. Ariſt. lib. de prædicam.*

Subſtantia eſt res habens quidditatem, cui debetur eſſe per ſe, & non in alio, ſcilicet ſubjecto. *ſecund. B. Thom. 1.p.q.4.art.3.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Eſſentia eſt rei forma, cujus ratio definitio eſt, ac id eſſentia cujuſque dicitur. *Metaph. l.4.c.8. T.15.*

Eſſentia materiei expertem rationem appello. *Metaph. lib.6. cap.7. T.23.*

Quod quidque eſt, id eſt ejus eſſentia. *Metaph. l.6.c.14. T.12.*

Vt hoc verbum, eſt omnibus convenit, non tamen eodem modo, ſed huic primum & maximè, illis vero ſecundo loco: ſic etiam aliquid eſſe, & planè & omnino categoriæ eſſentiæ convenit, quadam ex parte cæteris. *Ibid. T.14.*

Subſtantia, & propriè & primum, & maximè appellatur, ea eſt quæ nec de ſubjecto illo dicitur, nec in ſubjecto ullo eſt: ut quidam homo, quidam equus. Secundo autem loco ſubſtantiæ vocantur ſpecies, eæ in quibus quæ primæ nominantur, naturæ inſunt, itémque rerum formarum genera. *In Categor. c.5. de ſubſtant.*

Sublatis primis naturis atque ſubſtantiis, nihil loci relinquitur cæteris omnibus. Porro ſecundarum ſubſtatiarum ſpecies magis ſubſtantia eſt, quam genus: quoniam ad primam naturam propius accedit. *Ibid.*

Primæ ſubſtantiæ, quia cæteris ſubjectæ ſunt: reliquaque omnia de iis dicuntur, aut in eis ſunt: idcirco maximè ſubſtantia naturáque nominantur. *Ibid.*

Eſſentia dicitur eſſe ſimplicia corpora, ut terra, ut ignis, ut aqua & ſi qua ſunt generis ejuſdem & uno nomine corpora, & quæ ex his conſtant animalia, & dæmonia, eorúmque partes. Hæc autem omnia, ex eo eſſentiæ vocantur: quod non de ſubjecto dicantur, ſed de eis cætera. *Metaph. l.4 c.8. T.15.*

Duobus modis eſſentia dicitur, tum id quod poſtremò ſubjicitur: quod quidem jam de alio non dicitur: tum id quod hoc aliquid eſt, nec ſeparari ac ſejungi poteſt: qualis eſt cujuſque rei forma ac ſpecies. *Ibidem.*

Tres ſunt eſſentiæ: Materia, quæ hoc aliquid eſt, hoc ipſo quod videtur, quæ enim tactu unum ſunt, non copulatione, ea materia ſunt atque ſubjectum: Natura, quæ & hoc aliquid eſt & habitus quidam ad quem ortu pervenitur: tertia, quæ ex his conſtat; quæ eadem eſt rebus ſingulis, ut Socrates; ut Callias. *Metaph. l.11.c.3. T.14.*

Fit ut ſpecies magis quam genus nomen obtineat ſubſtantiæ. At verò ſpecies nulla earum quæ genera non ſunt, magis quam altera ſubſtantia eſt. *In Categor. c.5. de ſubſtant. Ibid.*

Iure poſt primas eſſentias, ſpecies ſola ac genera eſſentiæ ſecundæ nominantur. Hæc enim ſola eorum quæ dicuntur, quæ vis ſit primæ ſubſtantiæ, explicant atque declarant. *Ibid.*

Quoniam cæteris omnibus primæ ſubſtantiæ ſubjectæ ſunt, quoniamque reliqua de eis omnia dicuntur, vel inſunt in ipſis: ob eam cauſam principales dicuntur. *Ibid*

Hoc omni ſubſtantiæ commune eſt, non eſſe in ſubjecto. *Ibid.*

Hoc eſſentiis ipſis & differentiis tributum eſt, ut de quibus ipſæ dicuntur συωνύμως dicuntur. Omnes enim quæ ex illis dicuntur, dicuntur dicendi rationes, aut de individuis, aut de formis dicuntur. *Ibid.*

Hoc ſubſtantiæ eſt proprium maximè, una eadémque cum ſit numero, vim habere accipiendi contraria: ita ut cæterorum omnium quæ non ſint ſubſtatiæ, nihil quiſquam afferre poſſit, quod unum idémque manens contraria poſſit accipere. *In categ. c.5. de ſubſtant.*

Naturæ ac eſſentiæ hoc proprium eſt, vim habere accipiendi contraria immutatione ſui, cum unum & idem numero maneat. *Ibid.*

Hæc ſunt quæ ſubſtantiam, & id quod unum maximè eſt conſequuntur, ſignificare hoc aliquid & unam quandam numero naturam. *Lib.13 repreh. Soph. c.6.*

Eſſentia dicitur, ſi minus plurimis modis, at certè quatuor maximè: nam & rei natura, & quod univerſale eſt, & genus uniuſcujuſque eſſentia videtur eſſe, & quartum horum id quod ſubjicitur: ſubjicitur autem, ſive ſubjectum eſt id, in quo cætera dicuntur: ipſum vero in alio jam

jam non dicitur. *Metaphys. lib. 6. c. 3. T. 7.*

Id quod primum subjicitur, essentia videtur esse maxima: qualis quodammodo materia dicunt: alia verò forma: tertium id quod ex his constat. *Ibid.*

Essentiæ tres sunt: una quæ sensibus subjicitur: cujus alia æterna est, alia interit, quum omnes esse concedunt: quo in genere ea sunt, quæ stirpibus nituntur, & animalia. Æterna vero, in qua elementa necessario habenda sunt, sive unum sive multa sint. Alia autem est immobilis: hanc quidem separari sejungique posse dicunt: quorum partim in duas dividunt, partim naturam unam esse statuunt species, reliquæ Mathematicorum: partim ex his Mathematicas tantummodo. Ac illæ quidem quoniam moventur, Physicæ propositæ sunt, in quibus versetur: hæc autem alij Philosophiæ, si nullum eis commune principium est. Essentia vero quæ sub sensum cadit, est mutabilis. *Metaph. lib. 11. c. 1. T. 5. & 5.*

Absurdum est, aut potius fieri non potest, ut quod essentia non est, essentiæ principium efficiatur, eámque antecedat: præsertim cum categoriæ omnes ea posteriores sint. *Metaph. lib. 13. c. 1.*

Ex essentiæ ratione cætera esse dicuntur, tum id quod qualitate prædictum est, tum id quod quantitate, cæteráque omnia quæ hoc modo dicuntur. Omnia enim essentiæ rationem in se continent: *Metaph. l. 8. c. 1. T. 1.*

Essentiæ & naturæ videntur esse corpora maximè, eaque naturalia: Hæc enim cæterum sunt principia. *Lib. 2. de Animo, c. 1. T. 3.*

Causa cur sint omnia, essentia est. *Lib. 2. de Animo, c. 4. T. 37.*

Primum quidem multis modis dicitur, sed tamen, primum omnium essentia est, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura. Aliarum enim categoriarum nihil sejungi potest, hæc sola potest. *Metaph. lib. 6. c. 1. tit. 4.*

Essentia in corporibus inesse clarissime videtur. Itaque & animantia, ea quæ oriuntur è terra, eorúmque partes, essentia, ac naturas esse dicimus, naturaliáque corpora: ut ignem, aquam, terram, & unumquodque ejusdem generis, quæque vel horum partes sunt, vel ex his sunt ut partibus, aut nonnullis, aut omnibus: veluti cœlum, & ejus partes stellæ, luna, & sol. *Metaph. lib. 6. c. 2. tit. 5.*

Perspicuum est nec eorum quæ universa dicuntur, quicquam essentiam esse: nec essentiam ullam constare ex essentia. *Metaph. lib. 3. 6. c. 16. tit. 58.*

Si omnino verum est, quod modo dicebamus, naturam essentiámque nullam æternam esse, quæ reipsa & actione non sit: elementa autem essentiæ materia sunt: nullius æternæ essentiæ elementa erunt, ex quibus insistit constet. *Metaph. lib. 13. c. 2.*

Cujus differentiæ magis rem aliquam declarant, id essentia est potius: cujus autem privationem, id ejus quod non est magis rationem subit: ut color attributum est quoddam, & forma, frigus autem privatio. *Lib. 1. de Ortu. c. 3. tit. 18.*

Omnis substantia quiddam hoc vel illud significat. Ac in primis quidem essentiis non est id dubium, sed verum est eas hoc quidem significare, vel illud: præsertim cum individuum, quodque unum numero est, declaretur illis & exprimatur: secundæ autem videntur illæ quidem similiter figuræ appellationis hoc quippiam significare, cum dicitur homo, vel animal: non tamen id verum est: sed qualitatem potius significant. *In categor. c. 5. de substant.*

Genus & species cum substantia, qualitatem adsignificant: significant enim talem substantiam. *Ibid.*

Hoc substantiis insitum est: ut ipsis nihil sit contrarium. *Ibid.*

Illud substantiis convenit, ut nec elationem nec summissionem suscipere possint. Quod non ita dictum velim, quasi substantia alta, alia nec magis nec minus substantiæ nomen obtineat: hoc enim concessum est: sed hoc volo, nullam substantiam idipsum quod suapte natura est, nec magis nec minus sibi vendicare. *Ibid.*

Essentia nec magis nec minus essentia nominatur. *Ibid.*

Ex his intelligi licet, proprium essentiæ antecedere semper oportere aliam essentiam quæ reipsa fit, & faciat: ut exempli causa, animal, si animal gignitur: quale autem animal aliquid, aut quantum non est necesse, nisi vi & potestate solum antecedere. *Metaph. lib. 6. c. 9. tit. 31.*

Essentia quidem est, cujus ratio & definitio esse potest, ea scilicet quæ concreta est, sive sub sensum subjecta sit: sive animo & ratione cernatur. *Metaph. l. 7. c. 3. tit. 9.*

Nihil eorum quæ communia sunt hoc aliquid significat, sed qualitatem. Essentia autem hoc aliquid declarat. *Metaphysic. lib. 2. cap. 6. tit. 20.*

Substantia, & omnia quæ hoc aliquid significant, aliud nihil sunt, quam idipsum quod sunt. *Lib. 1. de demonst. c. 4. tit. 9.*

Sufficientia.

¶ Definitio et etymol.

VIrtus Parsimoniæ vicina, vel potius eadem virtus αὐτάρκεια, quæ contenta est præsentibus bonis, placidé fert paupertatem, aliaque vitæ præsentis incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, ut contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes molliatur. *Rep. vita.*

Αὐτάρκεια est mensura facultatum, quas Dominus dedit, grata nec non cum gratiarum actione conjuncta acceptatio, & in ea, quasi sufficiente sibi copia, quies animi, quæ ut divitias majores accumulet, neque impium, neque injustum, neque indecorum quicquam vult aut aggreditur. *Anonym.*

Deus à Mose cognominatur שדי, *Schadaï*, quod Græc. verti potest αὐτάρκης, id est, omnibus numeris absolutus, & ita perfectus, ut nulla re opus habeat, sed sibi ipsi ad omnia sit sufficiens, atque adeo omnipotens. Αὐτάρκης propriè dicitur is, qui ita seipso, sua sorte, & iis quæ habet, contentus est, ut non solum nihil præterea ipse desideret (sic enim pij omnes sunt αὐτάρκεις,) sed etiam ut nihil possit in eo desiderari: quippe cui bonorum omnium inexausta copia suppetat. Αὐτάρκεια, enim omnem prorsus indigentiam excludit. Talis autem est solus Deus. Hujus respectu, αὐταρκείας nomine intelligimus infinitam illam ubertatem, æternámque bonitatem permeantem per universas creaturas, quibus dat esse, vivere & movere. Sed addenda plura videntur.

Aristoteles autarkeiæ eudæmoniam tribuit, *Ethic. libro primo cap. 5.* summam perfectamque bonitatem, ac bonum omnibus numeris absolutum. Quis autem talis est nisi Deus solus verè beatus, eoque solus vere *Schadai* & *autarcheis*? Christiani hoc nomine gaudent, quatenus ita contenti sunt sua sorte, ut nihil præterea desiderent: imò in Dei bona voluntate quærant quietem. Attamen multa desiderare possunt: sicut etiam non pauca in eis possunt desiderari. Ideò nemo perfectè & propriè αὐτάρκης est, nisi Deus, qui solus sibi & aliis sufficit, propter summam θεοπαμονίαν, & bonorum omnium copiam immensam, ita ut nulla re opus habeat extra se posita & aliis omnibus de suarum perfectionum & divitiarum thesauris quicquid vult, momento larga manu suppeditet.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Genes. 17. 1. Ego Deus omnipotens, & Schadaï, q. e. fortis, qui sum sufficiens, componitur י ex Schin relativo pronomine, qui, & די Daï, sufficientia, vide Genes. 28. 3. & 35. 11. Iob. 22. 3. Esai. 13. 6. Vbi hæc vox occurrit.

Ex hoc fonte inexausto fluit sufficientia piorum, sicut sequentia dicta testantur. Cor. 9. 8. Potens est autem Deus, omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum: Philipp. 4. 11. 12. Non quasi propter penuriam dico; ego enim didici in quibus sum sufficiens esse: Scio & humiliari, scio & abundare, ubique & in omnibus institutus sum & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. 1. Tim. 6. 6. 7. 3. Est autem quæstus magnus, Pietas cum sufficientia, i. cum animo sorte sua contento, &c.

Nihil enim intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus, sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Hebr. 13. 5. 6. Sint mores alieni ab avaritia, contemptis præsentibus commodis. Dixit enim Deus, non te deseram neque te derelinquam, ita ut confidenter dicamus, Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

¶ Apophthegmata.

Iacob patriarcha domo paterna diris minis Esau pulsus hominúmque auxilio destitutus, ad Dei omnipotentis manum oculos mentis attollens, inquit si Dominus fuerit mecum, & custodierit me in via per quam ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reversusque prosperè fuero ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum. *Genes.* 28. 20. En verus αὐτάρκην.

Agur, cujus mentio *Proverb. 30. cap.* Deum his verbis supplex compellat, v. 7. 8. & 9. Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar. Vanitatem & verba mendacia longè fac à me. Mendicitatem & divitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria: ne fortè satiatus illiciat ad blasphemiam, & dicam, quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.

Iob ex divite pauper effectus αὐτάρκειαν suam aperit his verbis. Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. Et paulo post; si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus? *Iob. 1. 21. & 2. 10.*

Moses, jam grandis, renuit vocari filius filiæ Pharaonis, maluitque malis affici cum Dei populo, quàm temporariis cõmodis frui: majores arbitratus divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros. Dux Israëlitarum constitutus, quia duceret in desertum, omnium hominum mitissimus, justissimus & humillima sorte contentus vixit usque ad diem supremum. Graviter exagitatus à seditiosis illis; quorum mentio fit. *Num. c. 16.* tandem in hanc imprecationem erupit, Deum testem & judicem appellans, ut diceret, *vers.* 15. Domine, ne respicias sacrificia eorum tu scis quod nec asellum quidem unquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum.

Samuel cui Deus sufficiebat, in populi comitiis, coram Rege & omnibus hæc protulit: Ecce me, testificamini contra me, coram Domino & coram Christo ejus, cujus bovem acceperim, aut asinum, aut fraudaverim, aut quem concusserim, aut è cujus manu acceperim redemptionis pretium, ut abderem oculos meos, propter illud: & reddam vobis. Qui dixerunt: non fraudasti nos, neque concussisti nos, neque accepisti quicquam è manu ullius. Tum dixit eis: Testis est Dominus contra vos, & testis est Christus ejus hodie, vos non inveniisse in manu mea quicquam, dixitque populus: Testis est, *Sam. 12. 3. &c.*

David Rex, Ierosolyma regnóque pulsus ab Absalone filio, Sadoco sacerdoti edicit, ut arcam Dei in civitatem reducat, addens. Si invenero gratiam in oculis Domini, utique reducet me, & faciet ut revisam se & habitaculum suum. Quod si ita dixerit, non delector in te: Ecce me, faciat mihi prout bonum videtur in oculis ejus. *1. Sam. 15. 25. &c.*

Iesus-Christus, Dominus noster Christianis omnibus edixit, Ne

Nec estote soliciti,dicentes, quid edemus, aut quid bibemus,aut quo amiciemur? (nam omnia ista gentes requirunt) novit enim Pater vester cœlestis vos indigere his omnibus.Sed quærite primo Regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis. Ne igitur soliciti estote de crastino: nam crastinus dies solicitus erit de rebus suis. Sufficit diei sua vexatio. *Matth.6.vers.31. &c.*

Cuidam dicenti,sequar te quocunque ieris Domine,respondit Iesus, vulpes habent lustra,& volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet,ubi caput reclinet,*Luc.9.57.58.*

Paulus Apostolus Ecclesiæ Ephesinæ presbyteris dicebat, argentum, vel aurum aut vestem nullius concupivi, imo ipsi nostis,usibus meis,& iis qui mecum sunt, manus istas ministrasse. In omnibus ostendi vobis oportere sic laborando sublevare infirmos,& meminisse verborum Domini Iesu, ipsum videlicet dixisse, certum est dare potius quam accepisse. *Act.20. vers.33.34.35.*

Idem,ad Corinthios scripsit: Nostis beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eum videlicet propter vos pauperem factum esse, cum esset dives:ut vos illius paupertate ditesceretis. *2.Cor.8.vers.9.*

Petrus Apostolus,viro claudo ab utero matris suæ,dixit, Argentum, & aurum non est mihi,quod autem habeo,hoc tibi do, in nomine Jesu Christi Nazareni, surge & ambula. *Act.3.6.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Si animâ virtutem habet, si bonorum operum plena est, si Deo familiaris est, habet multa bona, & oblectatur pulchra illa spirituali oblectatione.Tu verò qui terrestria curas vemrémque pro Deo habes,totúsque carnalis es & servus affectuum, audi nomen tibi congruum, non quod hominum aliquis,sed ipse Dominus tibi imposuit:Stulte hac nocte animam tuam à te repetent,&c. *Basil.homil.in divites avaros.*

Movetur ac fluctuat universitas rerum circa immobilem, non quidem quantùm ad providentiam (nam ea ipsa inter omnia firma & immobilis stat, etiam si nostram infirmitatem atque animorum hebetudinem effugiat) sed quantum ad ea quæ singulis diebus nobis occurrunt & eveniunt. Atque hoc vetus fixúmq; Dei decretum est,tenebras oculis nostris,undique affusas,ipsius latibulum esse:permultáq; in ipsius administratione hanc rationem habere,ut à nobis nisi in obscuris ænigmatis ac velut spectris perspici nequeant: sive hac ratione fastum nostrum coërcere velit(ut intelligamus nos nihil esse, si cum prima illa & vera sapientia conferamur, eámque ob rem ad ipsum unum tendamus, nec quicquam aliud quæramus,quam ut promanantibus illius radiis collustremur) sive per earum rerum, quæ oculis cernuntur, ac conversioni subjectæ sunt,inconstantiam,ad ea quæ stabilita,& æterna sunt revocare. Cæterum nihil motus expers est,ut diximus, nihil plenum & æquabile,neque in finem usque sibi simile,vel sua sorte contentum,non hilaritas,non mœstitia, non opes, non paupertas,non vires, non infirmitas, non humilitas,non potentia,non præsens tempus, non futurum,non res nostræ, non alienæ, paruum, non majus, nec denique quicquid dicere quisquam possit.Atque hoc unum æquale inæqualitas habet, nempe in omnibus rebus mutationem. *Nazianz. in Orat.17.*

Sit pudoris ac reverentiæ vestræ tuta ac circumspecta custodia. Necessarius in domo & rarus egressus;quem aut religionis ratio extulerit, aut ad substantiam victus causa exercendi operis ordinarit. Muneribus cunctis,nisi quæ ad quotidianum cibum annuúmque suppetant, abstinentes, scientes scriptum esse: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. *Athanas.exhort.ad Monach.*

Nonagesimum Psalmum legens, in eo loco, quo scribitur, qui habitat in adjutorio Altissimi,in protectione Dei cœli commorabitur,dixeram apud Hebræos pro Deo cœli esse positum, *Saddai*, quod Aquila interpretatur ἀρκούμον, quod nos robustum, sufficientem ad omnia perpetranda, accipere possumus: unúmque esse de decem nominibus quibus ad Hebræos, Deus vocatur. *Hieronymus, tom.3. epist.37. ad Marcellam.*

Omnipotens(*sibi sufficiens*)Deus est,ideo nulla re indiget, quia non habet mutationem sui aliquam, vel profectum, quo nos egemus, quorum infirmitas ex hujusmodi rebus profectum accipit. *Ambros. lib.1.de fide Trinit.*

In mortali vita erroribus ærumnisque plenissima, præcipuè fides est necessaria,qua in Deum creditur.Non enim quæcunque bona,maximéque illa quibus quisque fit bonus,& illa quibus fiet beatus,unde nisi à Deo in hominem veniant,& homini accedant,inveniri potest. Cum autem ex hac vita ab eo qui in his miseriis fidelis & bonus est, ventum fuerit ad beatam, tunc erit verè quod nunc esse nullo modo potest, ut sic homo vivat quomodo vult.Non enim volet malè vivere in ea fœlicitate, aut volet aliquid quod deerit,aut deerit, quod voluerit. Quicquid ambitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit: omne quod ibi erit,bonum erit, & summus Deus summum bonum erit, atque ad amandum amantibus præsto erit, & quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. *Aug.de Trin.lib.13.c.7.*

Pecuniâ amare,frequenter,sicut & febricitantes frigidam? Audi Apostolum, qui tanquam medicus tibi dicit,si indulgentias concupiscentiæ petiisti: hoc & illud sustinebis. Item, qui volunt divites fieri,incidunt in tentationem:& desideria inutilia ac damnosa,quæ demergunt homines in perditionem & mortem:sed impatiens es,ipsum audi dicentem, adhuc modicum,venies veniet,& non morabitur. Dominus prope est, nihil solliciti sitis,& iterum,præterit figura mundi hujus. Nec tantum imperat verum & consolatur tanquam medicus,& sicut pro frigidis medici alia quædam excogitant,ita & hic concupiscentiam permutat: ait enim,vis dives fieri?fies in operibus bonis,cupis thesaurisare? non prohibeo,sed in cœlis tantum. Sicut medicus dicit frigida nocere dentibus & nervis,itidem & ipse brevitatem affectans, multo tamen manifestius & efficacius,judex omnium malorũ avaritia.Quid igitur tenendum est? Avaritiæ loco sufficientiam substituit,inquiens,Quæstus magnus pietas cum sufficientia ἡ αὐταρκειας, cum animo sua sorte contento. *Chrysost. homil.58.ad populum Antiochen.*

Existimo Mosen, ut eos quibus præerat ad philosophiam induceret, & quia ipsos duntaxat curare cupiebat: molliciem omnem eliminasse: per id nimirum,quod linum & lanam contexi vetabat, variegandarum rerum studium depellentem: per id autem quod lineis vestibus purpuram attexi prohibebat, luxum ac profusionem, nimiumque ornandi corporis studium, per id denique quod vestimentorum & parietum lepram inhibebat, illud interdicentem, ne quis plura, quam opus esset, quæreret ac reconderet: Etenim vetustis indumentis & vestibus usuvenire consuevit, rebus necessariis,inquit,contentus esto:nihil supervacanei nec acquirens,nec recondens, nec item præpostero corporis ornatui studens: verum operam omnem & studium ad animæ curam converte. *Isid.Pelusiota,lib.3.epist.83.*

Ille pauper est qui eget eare quam non habet.Nam qui non habens habere non appetit,dives est,paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis. Nam cui in paupertate bene convenit, non pauper est. *Gregor.lib.2.super Ezech.homil.18.*

Quisquis pro Dei nomine temporalia atque terrena contemnit,& hic perfectionem mentis retipit, ut jam ea non appetat quæ contemnit, & in sequenti seculo ad vitæ æternæ gloriam pervenit. Centies itaque recipit quod dedit,qui perfectionis Spiritum accipiens terrenis non indiget etiam si hæc non habeat. *Idem,ibid.*

Quid tam absconditum quam paupertatem esse beatam? attamen veritas loquitur,quæ nec falli nec fallere potest:& ipsa est quæ dicit pauperes beatos. Sic vos insensati filij adduci divitias quæritis,divitias desideratis usque adhuc: cum jam beatitudo pauperum divinitus commendata, prædicata mundo,credita sit ab hominibus? Quærat eas paganus,qui sine Deo vivit:quærat Iudæus qui terrenas promissiones accipit. Sed qua fronte magis aut qui Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit? Quousque filij alieni, quousque vanitatem loquetur os vestrum, ut beatum dicatis populum cui hæc sunt, hæc visibilia,hæc præsentia:cum filius Dei os suum aperiens loquutus sit veritatem,beatos esse pauperes, & væ divitibus? *Bern. serm.1.in festo omn.Sanct.*

Sed diligenter attende,quod non simpliciter pauperes nominat,propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate. Spero equidem profuturum eis apud divinæ bonitatis misericordiam, hanc ipsam afflictionis suæ miseriam: Scio tamen Dominum in hoc loco non de hujusmodi pauperibus fuisse locutum, sed de his, qui possunt dicere cum Propheta, *Psal.54.* Voluntariè sacrificabo tibi. Attamen nec voluntaria quidem paupertas omnis laudem habet apud Deum. Nam & philosophi omnia sua reliquisse leguntur, ut expediti mundialibus curis, studio vanitatis posse vacare liberius: & nolebant censu abundare terreno ut abundarent magis in sensu suo. Hos discernit quod dictum est, Spiritu, id est, Spirituali voluntate. Beati ergo pauperes spiritu,spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali, propter solum beneplacitum Dei,& animarum salutem: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Idem eod. serm.*

Sumptus.

¶ Apophthegmata.

Diogenes taxabat in hominum insaniam, quod res pretiosas minimo emerent, venderéntque vilissimas plurimo. Statuam enim tribus nummûm millibus emi, cum farinæ chœnix duobus æreis veniret. At statua nihil opus ad vitam, sine farina vivere non licet. Conveniebat igitur farinam multo statuis esse cariorem. Philosophus pretia rerum æstimabat usu naturali,vulgus æstimat stulta persuasione. *Laërt.lib.6.*

Craterus celebratur ephemeris,ad hunc habens modum: Ponito coquo minas decem,medico drachmam: adulatori talenta decem, consiliario fumum,scorto talentum, philosopho triobolum. Notabat hominum stultitiam,qui in res honestas & cum primis necessarias minimum sumerent impendij,ad turpia prodigi. *Id. lib.6.c.5*

Carillus,vel *Charillaus*,rogatus cur comam Lacedæmonij gestarent? quia ex omnibus,inquit,ornatibus, hic est minùrè sumptuosus. *Brusoni lib.6.c.12.ex Plut.*

Scopas Thessalus statuarum artifex, demiranti cur in ædibus suis Apelles tantum haberet rerum supervacaneatum & inusitatarum? Imo, his inquit, supervacaneis felices sumus ac beati, non illis necessariis. Cum ea quæ sunt vitæ necessaria, sint suapte natura pretiosissima: tamen quia quotidiana sunt,multisque communia, contemnuntur: Cæterum quanti sint pretij, declarat extrema necessitas: quæ si incidat, quilibet libens omnes gemmas, aulæa, & aurum suum uno pane commutet. Cæteta magis ad ostentationem, pertinent quam ad salutem. *Erasm. lib.6. apoph.*

Herodes sophista viginti pueris ob virtutem compluribus in locis statuas posuerat. Hac de re cum attusaretur à Quintilis Græciæ præfectis,quod supervacaneis impendiis indulgeret: Quid, inquit,vobis incommodi est: si ego ludo de saxis meis? *Phylost.*

Leotychidas cum cœnaret apud quendam, cerneréntque tectum domus sumptuoso apparatu factum,ac lacunaribus ornatum, rogavit hospitem,num ligna apud eos quadrata nascerentur? Luxuriam & supervacuum sumptum notans.

Heliogabalus emebat sibi pretia rerum quæ mensæ apparabantur,

majora quam essent:dicens convivio orexim: quod magis illa juvant, quæ pluris emuntur,ut ait Satyricus. *Ælius Lamprid.*

¶ ADAGIVM.

Hippafchi murus, ὑππάρχου τεῖχος.

Dicebatur res quæpiam quæ magnus constaret impensis.

Edax triremis. ἀδηφάγοι τρίρεις.

Dicuntur quod magnis constant impendiis. Lepide transferetur ad hominem prodigum immodicique impendij. Lypsius.

In beato omnia beata. ἐν ὀλβίῳ ὄλβια πάντα.

A divitibus omnia magnifice fiunt,à tenuibus frugaliter:usus fuerit.si dicas ab homine docto omnia docte fieri, à pio pie.

Saliares dapes.

Pontificales dixit Horatius, ponens speciem progenere. Opiparum autem convivium ac magnificum, Saliare dicitur.

Vide Magnificentia. Liberalitas.

Suppellex.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De suppellectili pretiosa. DIAL. XXXVI.

Francisc. Petrarch.

GAV.

IN ampla domo suppellex eximia est. R. Supervacuo in spatio pondus inutile; Illa furib.latebras dabit,hæc prædam,utraque periculum tibi,alimentum incendio, atque livori. G. In domo speciosa suppellex copiosa est. R. Illa cum te loco movis deferenda est.Hæc si uti volueris, sæpissime transferenda est, & plus difficultatis allatura, quam voluptatis, & plus oneris quam honoris. G. Multa mihi varij generis suppellex domi est. R. Iuge bellum non cum furibus modo, sed cum muribus, tineisque: & araneæ,& rubigo,fumúsque & pulvis,& imber in vos dimicant.O divites deliçati, quibus armis hos hostes arcebitis? G. Pretiosissima est supellex. R. Non rei pretium, sed contemptus divitem facit. Alioquin & quærendo cupiditas creseit, & paupertas cupiendo.Ita fit,nihil magis inopem faciat quam avari opes, quarum si æstimatio exacta, verique judicij sequax contemptus accesserit,ea demum veris divitiis vera est via.Ego te divitem dum varia miraberis non putabo, quamvis aurea, stellantiáque, gemmis ardentibus tectum omne suppellectili opertum refertúmque tibi videam. G. Invidiosa supellex & præfulgida est. R. Pro captu oculorum, seu forsitan animorum, vere autem onerosa rerum colluvies ac turbida.Sed avaritia nihil usquam iniquius,nihilque miserius, cujus famem & quærenda excitant & quæsita non sopiunt,dumque sperata fulgebant,possessa sordescunt. Itaque sæpè divitias dum quæsiviste putaveris, sollicitudinem & nauseam quæsivisti,hæ nunc tibi caræ sarcinæ, si vel cariores aliæ se ostenderint vel stuporem assiduitas dempserit,viles erunt. Esto autem caræ sint,& maneat stupor,nonne etiam error manet, isque difficilis,atque perpetuus? Si quidem quærendi studium unum fuit, servandi labor est multiplex, nunquam deerit quod revisas, quod numeres, quod complices,quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul & mulceat,& offendat. G. Suppellex immensa est.R. O hominem! qui impedimentorum suorum magnitudine delectetur.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socratis. Quemadmodum equus non generosus judicandus est, qui instructus apparatu magnifico fuerit, sed qui ab ipsa natura ac indole egregius est:Sic nec vir bonus ex pretiosa suppellectili, sed ex generoso animo judicandus est. *Apud Stobeum serm.1.de prudentia.*

Musonij. Quemadmodum equus parvo pretio emptus, & multis usibus serviens,præferendus est illi qui magno constiterit,& ad pauca utilem operam præstet:sic etiam supellex vilior, sed multis usibus commodior majoris facienda est,quam contraria. *Lib.de supellectili. Meminit Stob.serm.83.*

Superbia.

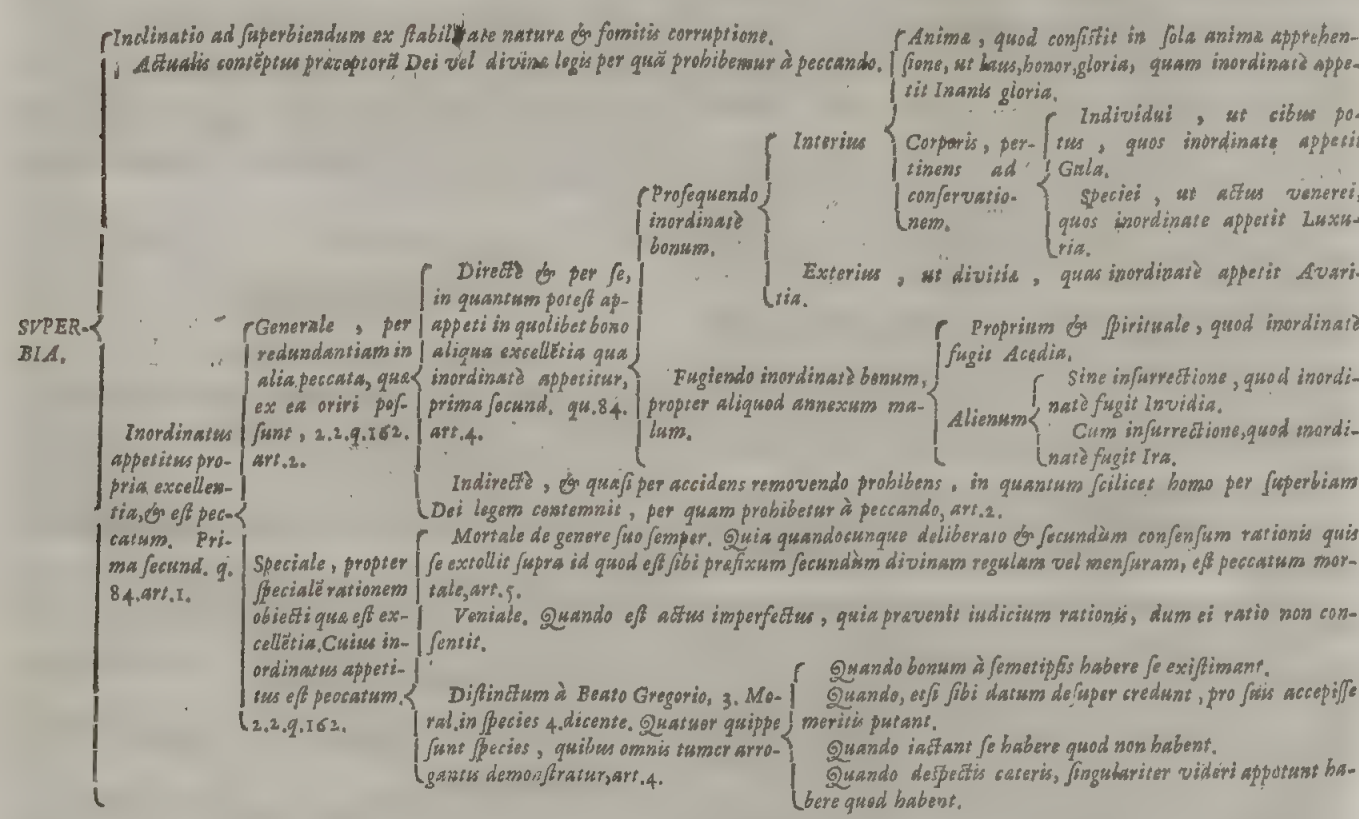
¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SVperbia, Græcè ὑπερφανία, ας, ἡ, & ὑπερήφανος, ος, ον, superbus,& ὑπερφανεύομαι superbio dicitur, ἀλαζωνεία, ἀγαυρία. Hebr. *Ghao, Gheut*,à verbo *Ghaah*, gloriatus est,intumuit, Superbivit, Hinc γαιω, glorior,& γαιῶ lacesso, irrideo per superbiam. Est autem superbia perversæ celsitudinis appetitus. *secund.Aug.lib.14.de Civit.Dei.*

Superbia est amor propriæ excellentiæ. *secund.Hugon.lib.2.de Sacramentis,& Isidor. lib.Etymolog.*

Superbia propriè est inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor & reverentia.Vel superbia propriè respicit defectum subjectionis hominis ad Deum, secundum quod aliquis se extollit supra id quod est sibi præfixum,secundum divinam regulam vel mensuram. *Ex B.Th. prima Secund. q.84.art.20.& secund.Secund.q.77.art.5.cap.*

¶ DIVISIO.

¶ LOCI BIBLICI.

Superbi semper contentiosi, Prov.13.v.10.fugiendi,16.v.19. deprimendi & humiliandi, Levit.26.v.19.Regum 19. vers.28. Iob.20. vers. 6.7.& 24.vers.24.& 40.vers.6.7.8.Psalm.18.versic.28.31. vers.18.24. & 37.vers.33.36.& 55.vers.20.& 59.& 13.24.& 73.vers.18.19.20.& 75.11. & 89.11.147.6. Prov.11.2. & 15.25. & 16.18. & 29.23. Esa.2.versicul. 11.12.& 3.versic.16.17.& 5.15.& 7.8.& 9.9.11.& 10.versic.12.33.& 13. vers.11.14.vers.11.12.14.15.& 16.versic.6.7.& 22.vers.19.& 23.9.& 25. 12.& 26.5.& 28.1.3.& 29.4.& 37.29.& 47. vers.7. Ierem.13.v.9. & 48. vers.17.18.& 49.vers.15.16.& 50.vers.12.31.32.& 51.vers.53. Ezech.7. 24.& 21.26 & 24.21.& 28. vers.6.7.& 29.vers.3.4.5. & 30.vers.6.& 31. 10.& 32.vers.19.& 33.vers.28.Daniel.5.v.20.22. Oseæ 4.7. & 5.5. & 7. 10.Amos 8.10.Abd.3.vers.4.Nah.2.2.Abac.2. vers.4.5. Sophon.1.versic. 3.& 2.10.& 3.11.Zachar.9.versic.6. & 10.11.Malach.7.versic.1, Matth. 23. vers.12. Lucæ 1. vers.51.52.15. & 16.5.& 18.14. Iacob.4. vers.6.1. Petr.5.vers.5. Superbus non credens Evangelio, 1.Timoth.6.4. superbi deleti à Deo Esaiæ 29.20. non superbè de se sentiendum Philip.2.3.

Superbia damnatur, Num.15.vers.28. Deuter.8. vers.14. & 17. v.13. 20.2.Sam.22.28.Psalm.75.5.& 101.vers.5.7.& 119. versic.21. Proverb. 6.17. & 8. vers.13. & 14.3. & 16.5.& 21.v.29.& 25.6.Oseæ 13.versic.6. Abac.2.5.Matth.18.3.Luc.14.vers.8.Roman.1.30. & 11.versic.18. & 12. vers.16.1.Corinth.4.7.& 13.5.2.Corinth.12.20. Galath.5 26. Philip.2. vers.3.1.Timoth.3.vers.6.2.Timoth.3.vers.2.4.Tit.1.9.Iac.4.16. Superbia impios confundit, Abac.2,5.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Magna est miseria, superbus homo,sed major misericordia, humilis Deus. *Aug.de catechizandis rudibus.*

Cætera vitia in malefactis valent,sola superbia etiam in recte factis est cavenda. *De nat.& gratia.*

Audeo dicere,superbis utile esse cadere in aliquod apertum & manifestum peccatū:unde ubi displiceant, qui jam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus displicuit,quando flevit quā tibi placuit,quando

præ

præsumpsit, hoc dicit sacer Psalmista: Imple facies eorum ignominia, &c. *De civit. Dei lib.* 14.

Quonam delicto alio, nisi superbiæ? non est enim majus peccatum, quam apostatare à Deo: quod est initium superbiæ hominis. Et vere iste immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret, quia hoc est ultimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit. *In Psal.* 19.

Vitia quippe cætera in peccatis, superbia vero in rectè factis timenda est: ne illa, quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. *In epist. ad Dioscorum.*

Si vix toleratur dives superbus, pauperē superbum quis ferat? *Ser.* 19.

Vermis divitiarum est superbia. Difficile est, ut non sit superbus, qui dives est. Tolle superbiam, & divitiæ non nocebunt. *Ser.* 31.

Quid prodest dispergendo dare pauperibus, pauperem fieri, cùm anima misera superbior efficitur divitias contemnendo; quam fuerat possidendo? *Lib. de vita cler.*

Humilitas homines sanctis angelis similes facit, & superbia ex angelis dæmones facit: ut evidenter ostendam, ipsa est omnium peccatorum initium, & finis, & causa, quia non solum peccatum est ipsa superbia, sed etiam nullum peccatum potuit, aut potest, aut poterit esse sine superbia. *In epist.*

Præcipe divitibus hujus sæculi ante omnia non superbe sapere. Nihil est enim quod sic generent divitiæ, quomodo superbiam: omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermem suum, & alius vermis mali, alius pyri, alius fabæ, alius tritici. Vermis divitiarum superbia, ergo præcipe divitibus hujus mundi non superbe sapere, excludit vitium, docet usum. *Ser. de ver. Dom.*

Superbia & cupiditas in tantum est unum malum: ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia possit cupiditas inveniri. *Bernard. ser.* 17. *ad sororem.*

Superbia dicit: Ecce multis, imo pene omnibus melior es, verbo, scientia, divitiis, honoribus, & cunctis, quæ carnalibus vel spiritualibus supperunt charismatibus. Cunctos ergo despice, cunctis temetipsum superiorem attende. *Aug. l. de conflictu vitiorum & virtutum.*

Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur, ut fiant: superbia vero in bonis operibus insidiatur, ut pereant. *Aug. in reg.*

Fit miris modis in anima hominis, ut de falsa humilitate magis infletur, quam si apertius superbiret: & nonnunquam dejicit Deus occultam mentis superbiam per carnis manifestam luxuriam. *August. in quadam epist.*

Superbia natione cœlestis, sublimium appetit mentes, & quasi ad proprios revolans ortus, appetit gloriam, & potestatem hominum irrumpere, quæ de gloria & puritate angelorum erupit, ut quos invenit participes naturæ, faciat consortes ruinæ. *Hieron.*

Quid tam superbum, quid tam ingratum videri potest, quam adversus ejus vivere voluntatem, à quo ipsum vivere acceperis: quam illius præcepta despicere, qui ideo aliquid imperat, ut causam habeat remunerandi? *Hier in epist.*

Multo illa deformior est superbia quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpia sunt vitia, cùm virtutum specie celantur. *Hier. in Marc.*

Aliquandò minus est in corruptionem cadere, quam cogitatione tacita deliberata elatione peccare: sed cum minus turpis superbia creditur, minus vitatur. Luxuria vero eo magis erubescunt homines, quo si mul omnes turpem noverint, unde fit plerunque, ut nonnulli post superbiam in luxuriam corruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erubescant, & tunc etiam majora corrigant, cum prostratis in minimis gravius confunduntur. *Greg. in Mor.*

Plerunque latet superbia, & castitas innotescit, atque ideo tentata diu castitas, circa finem vitæ perdurat: quia cooperta superbia usque ad finem incorrecta retinetur. *Ibid.*

Superbo animus semper est ad irrogandas contumelias validus, ad tolerandas infirmus, ad obediendum piger, ad lacessentes alios importunus, ad ea quæ facere debet & prævalet ignavus: ad ea autem quæ nec facere debet, nec prævalet, parata, hoc in eo quod sponte non appetit, nullis exhortationibus flectitur. Ad hoc autem quod latenter desiderat, quærit ut cogatur, quia dum meruit ex desiderio suo vilescere, optat vim in suâ voluntate tolerare. *Ibid.*

Omnis superbia eo ipso in imo latet, quo in alto se erigit, ut inde magis supposita cunctis sit, appetit supereſſe. *Ibid.*

Vitium superbiæ ab ipsa radice secandum est, ut cum latenter oritur, tunc vigilanter abscindatur, ne provectu vigeat, nec usu roboretur. *Ibid.*

Radix quippe cuncti mali & regina omnium vitiorum superbia est, de qua scriptura attestante dicitur: Initium omnis peccati superbia. Septem principalia vitia de superbiæ virulenta radice proferuntur scilicet inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, & luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos diabolus tenuit, idcirco redemptor noster ad spirituale liberationis bellum, septiformis gratiæ venit. *Ibid.*

Plerique mali eo magis contra Deum superbiunt, quo ab ejus largitate & contra meritum ditantur & qui provocari bonis ad meliora debuerunt, donis pejores fiunt. *Ibid.*

Vicina esse potentibus solet superbia, & pene semper rebus affluentibus elatio sociatur, quia & sæpe honoris abundantia dutitiam dat timoris. *Ibid.*

Cum is qui terrena prius gloria superbiebat, postmodum de sanctitate extollitur, nequaquam elatio corpus ejus desetuit, sed ad eum consueta veniens, ut cognosci nesciat, vestem mutavit. *Ibid.*

Quatuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut à semetipsis habere se æstimant: aut sibi datum desuper credunt, & pro suis se hoc accepisse meritis putant: aut certe cum jactant se habere quod non habent: aut despectis cæteris, singulariter videri habere apperunt quod habent. *Ibid.*

Quæ major superbia, quam ut unus homo toti congregationi judicium suum præferat, tanquam ipse solus habeat spiritum Dei? *Bern. serm.* 2. *in Resurrect.*

Magna superbia & delictum maximum est, uti datis tanquam innatis, & in acceptis beneficiis gloriam usurpare beneficij. *De diligendo Deo.*

Septempliciter occupavit nos lepra superbiæ, in proprietate possessionum, in gloria vestium, in voluptate corporum, in ore quoque dupliciter, similiter & in corde: in ore, cum in adversis murmuramus, & in prosperis arroganter commendamus: in corde propria voluntas & proprium consilium. *Bern. in ser.* 3. *in resur. Dom.*

Superbia de superis cœlestibus ad ima præcipitat: humilitas ab imis ad alta levat. Angelus in cœlo ad tartara corruit, homo in mundo ad cœlum ascendit. *In serm.*

Trabs in oculo grandis, & grossa in mente superbia est: quæ quasi corpulentia sui vana non sanat, tumida non solidat, oculum mentis obscurat, & veritatem obumbrat. *Ibid.*

Videas plerosque in Ecclesia de ignobilibus nobiles, de pauperibus divites factos subito intumescere, pristinæ obliviſci abjectionis, genus quoque suum erubescere, & infimos dedignari parentes. Videas & homines pernicioſos ad honores quoque Ecclesiasticos pervolare, & mox sibi applaudere sanctitatem, ex vestium mutatione, non mentium: & dignos se æstimare dignitate, ad quam ambiendo pervenerunt, quodque (non audeo dicere) adepti sunt numis, attribuere meritis. *Idem super Missus est, circa finem.*

Quosdam superbos divites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas, nam crimen in rebus non est, sed in usu agentis, & est elatio pauperum, quos non divitiæ elevant, sed voluntas sola in eis superbia est. *Isid. lib.* 1. *de sum. bon.*

Superbus dictus est, qui supra vult videri, quam est: qui enim vult supergredi, superbus est, *Lib. Etymolog.*

Omni vitio deterior est superbia, seu qui à summis personis assumitur, seu quod ac opere justitiæ & virtutis exoritur minusque culpa ejus sentitur. Luxuria vero carnis ideo omnibus notabilis est, quoniam foetim per se turpis est, & tamen pensante Deo superbia minor est. *Lib.* 3. *de sum. bon.*

Arrogantia est animi motus, quo quis movetur ad jactandum se habere, quod non habet. *Lib. Etymolog.*

Quid superbit terra & cinis? ut homo arrogantia sublevetur, oblitus quid erit, & quam fragili vasculo contineatur, & quibus stercoribus immersus sit, & qualia semper purgamenta de sua carne projiciat. *Orig. homil. in Ezech.*

Iactantia est, fastu mentis id agentte, majora quam sunt de se promittere. *Hugo.*

Superbia est elatio vitiosa quæ inferiorem despiciens, superioribus & paribus satagit dominari. *Idem.*

Superbia in cœlo nata est, sed velut immemor qua in via inde cecidit, illuc postea redire non potuit. *Hug. lib.* 1. *de anima.*

Cætera vitia solas illas virtutes impetunt, quibus ipsa destruuntur; ut luxuria pudicitiam, ira patientiam, sola vero superbia contra cunctas animi virtutes se erigit, & quasi generalis & pestifer morbus omnes corrumpit: signa autem superbiæ hæc sunt, clamor in locutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, honestas in imagine, inhonestas in actione, rancor in reprehensione. *Ibid. lib.* 2.

Quatuor enim sunt quæ trahunt elationis currum: amor dominandi, amor propriæ laudis, contemptus & inobedientia. Rotæ vero sunt, jactantia mentis & arrogantia, verbositas & levitas: aurigas in hoc curru est spiritus superbiæ: amatores mundi sunt, qui feruntur in hoc curru: infrænes sunt equi: volubiles rotæ, auriga perversus, & qui portatur, infirmus. *Hug. de Sanct. anim. l.* 1.

Superbia de angelo diabolum fecit & homini mortem intulit, & concessa beatitudine vacuavit, omnium malorum mater, scelerum fons, vena nequitiæ. *Cass. sup. Psal.* 18.

Mansueti suscipiuntur in cœlum, superbi projiciuntur in terram; ut permutatione vicaria unde humilis levatus est, ibi superbus corruat; & unde Satanas elatus cecidit, fidelis homo sublevatus ascendat. *In Psal.* 147.

Familiare est hominibus extolli, cum bene de se cognoverint æstimari. *In epist.*

Superbia turrim evertit, linguam confudit, prostravit Goliam, suspendit Aman, interfecit Nicanorem, peremit Antiochum, Pharaonem submersit: & Sennacherib interemit, sedes ducum superborum destruxit Deus, & radices gentium superbarum arefecit. *Inn. de utilitate conditionis human.*

Omnis fere vitiosus diligit sibi similem, solus superbus odit elatum, unde inter superbos semper sunt jurgia. *Ibid.*

Heu! hominum unde iste fastus, ista superbia à cujus ærumnosa necessitas, cujus vitam laboriosa devolvit pœnalitas; cujus pœnalitatem pœnalior mortis concludit necessitas; cui esse momentum, vita naufragium, mundus exilium, cui vita aut abest, aut spondet absentiam, mors aut instat, aut minatur instantiam. *Ibidem.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Periander.

Μὴ ἔπαινον ἐπιδόξῃ,
Noli te extollere ob famam.

Cleobul.

Μὴ ὑπερήφανος γίνου.
Ne superbus sis unquam.
Τὸν ἐλάττω μὴ ἀποσκυβαλίσῃς.

Minorem ne despicias.

Palladas.

Βέλτερόν ἐστι τόχυς ἢ θλιβομένης ἀνιᾶσθαι,
Πτῶν πλουτέοντων τὴς ὑπερφανίης.
Melius est fortunam & promentem tolerare,
Quam divitum superbiam.

Menander.

Ἀλαζονείας ὅστις ἐκφεύγει δίκω
Superbiæ nullus evitat pœnam.
Ος ἐυτυχεῖς μάλισα, μὴ μέγα φρονεῖν.
Quando fortunatus es maxime, ne superbias.

Sophocles in Aiace.

Ἀλλ' αἴσχρα χρή, κἂν σῶμα γεννήσῃ μέγα,
Δοκεῖν πεσεῖν κἂν ἀπὸ σμικροῦ κακοῦ.
Sed virum oportet, etsi corpus natura sortitus sit magnum,
Existimare posse cadere, etiam à parvo incommodo.

Plautus in Asinaria.

Non decet superbum hominem esse servum.

Idem in Stiche.

Secundas fortunas decent superbiæ.

Terentius cõmedia 5.

Profecto hoc sic est, ut puto,
Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles
sumus.

Euripides.

Βαρὺ τὸ φρονημ' οἴησις ἀνθρώπου κακῆς.
Gravis fastus ex improbi hominis opinione nascitur.

Idem in Glauco.

Ὅστις δ' ἀρ' ἀστῶν πλέον ἔχειν πέφυκ' ἀνήρ,
Φίλοις, τ' ἄμικτός ἐστιν, ἠ πάσῃ πόλει.
Quicunque civium vir arrogans fuerit,
Is nec amicis, nec toti civitati familiarem se prabet, aut
affabilem.

Idem.

Cum videris in sublime quempiam elatum,
Splendidis gloriantem opibus, ac genere.
Supertilioque supra sortem suam fastuosum,
Illius celerem divinitus expecta brevi vindictam.

Idem in Andromache.

Qui valde sunt inflati, superiorum sermones
Ægre ferunt ab inferioribus audire.

Demosthenes.

Θνητοὶ γιγῶτες, μὴ φρονεῖθ' ὑπὲρ θεούς.
Mortales cum sitis, ne supra Deos vos erexeritis.

Menander in gubernatoribus.

Ὦ πισάθλιοι ἅπαντες οἱ φυσῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα,
Οὗτοι γὰρ δι' ἴσασιν ἀνθρώπου φύσιν.
O miserrimi terque quaterque
Omnes! qui de sese magnifice sentiunt inflati.
Ignorant enim illi hominis conditionem.
Πᾶς ὁ μὴ φρονῶν
Ἀλαζονεία καὶ φόφοις ἁλίσκεται.
Omnis insipiens
Arrogantia & plausibus capitur.

Sophocles in Aiace flagellifero.

Vide nos nihil aliud esse prater
Simulachra quadam, quotquot vivimus, aut umbram levem.
His igitur consideratis fastuosum
Nullum unquam dixeris in Deos verbum.
Nil aliquo modo superbieris, si quipiam
Aut polles manibus aut copia divitiarum amplius.

Euripides in Alcmæone.

Ταπεινὰ γὰρ χρὴ τὰς κακῶς πεπραγότας
Δίγειν, ἐς ὅσον δ' οὐ δικ ἀναβλέπειν τύχης,
Oportet eos, quibus aspiravit aura fortuna sinistra, his similiter.
Loqui non fatum superioris usurpare sortis.

Socrates Athenienſis Comicus.

Quamvis rex natus fueris, audi tamen ut mortalis,
Quid tum, quod procul expuis? multa abundas pituita,
Vestem elegantem fers? at hanc ovicula prius habuit.
Aurum geris? hac fortuna inconstans est potentia:
Opibus affluis? hac vis est unius temporis.
Superbis? huiusmodi est stultitia iactantia, vel hinnitus:
At si temperantiam sectaris, divinum donum est.
Fit autem temperantia si teipsum metiaris.

Menander in Empimpramene.

Φρ' ὃ φρονεῖς, μείζιον ἀπολεῖ τοῦτό σε.
Τὶ δοκεῖν τιν' εἶναι, ἠ γὰρ ἄλλος μυρίος.
Quo tibi maxime places, idipsum te pessundabit:
Nempe opinio, qua tibi aliquis esse videris: perdidit enim
alios etiam infinitos.

Isidorus Philosophus & Orator.

Θνητὸς πεφυκὼς, τὰ ὀπίσω πείρᾳ βλέπειν.
Cum sis mortalis, operam da, ut qua retro sunt, videas.

Menander.

Humilitas tua si qua gravitas accesserit, pulchra
Apud alios videbitur, ô chare vir: sin tu te feceris
Abiectum teipsum & pro nihilo duxeris,
Domesticis contemptui, & ludibrio apparebis,
Εὐδαιμονεῖν ἐωὐτὸν ὑπερφανίας ποιεῖσον.

Descriptio ſuperbiæ elegans.

Culmen ad superos niti, cœloque propinquum
Ire gravis, & raro incessu vestigia profert,
Strimonia de more gruis, qua semina campis
Iacta legens, lympha tepido sub sydere libra:
Si vicina ferat gressum per rura viator,
Tela ferens, arcumque manu, caput arduus tollens
Clangit, & ingenti movet internodia passu.
Paulatimque viam suspenso gutture carpit,
Cum bellator equus domini franatus habenis
Ostentans pectus latum, cervice sub alta,
Conglomerat bibulos lentos in pulvere gressus,
Nunc hac nunc illac oculos & colla retorquens
Spectari gaudet: Libycosque aquare leones
Viribus, Albanosque canes, dum se putat annis.
Colligit, & latis imitatur naribus Eurum.
Non secus ac rabies ventoso inflatior utre,
Cum graditur vibrans alterno motibus armos,
Ardua sublata circumfert lumina frontis,
Vanam proceri miratur corporis umbram,
Et tacitis ardens curis, sublimia semper
Mente agitat, tumidoque sedet sub corde venenum,
Contemptrix inopum, vultus elata severos:
Inflatoque rotans turgentia gutture verba,
Ferre nequit iuga, maiorem indignata paremque
Imperia usurpat regnique libidine fervet,
Immansueta, ferox, miseris aversa minaxque,
Mitibus elatis contraria, nescia pacis,
Nescia amicitia, rixarum & litis origo.
Dura, ingrata, duplex animo, violenta, rebellis,
Improba: quid pietas, quid sit clementia nescit.
Perfida, fœdifragam dubio sub pectore mentem
Versat ab excelso fugientia culmine semper
Saxa movet; laudum semper vesana libido
Sollicitum pectus curis flammantibus urget.
Nec vita ratio, nec opum, nec honoris in omne.
Sponte scelus praceps ruit implacabile nostrum.

Ex Eccleſiaſt. cap. 10. quædam carmine reddita.

Nam domino res est exosa superbia cœli,
Nec minus is quotquot terrea regna tenet.
Heu mihi! quid iactas quid pulvis & umbra superbis?
Immundum vivis dum datur esse lutum,
Sape licet medicus quassata sarciat herbis
Membra, velut fumi praterit umbra tamen.
Et qui rex nuper vario fulgebat amictu,
Mox iacet iniecta vile cadaver humo.
Viperies nutrit defuncto corpore dentes,
Grataque fit pastu vermibus esca feris.
Provenit ex prima scelerata superbia causa,
Divina si quis de bonitate cadit.
A factore suo declinans perdita corda
Desciscit, verum deserit atque Deum.
Illaque cunctorum radix est prima malorum,
Ex illo vitium provenit omne lacu.
Plenaque sunt cuius tumido pracordia fastu
Multis damna dabit, maxima dira feret.
Inde superborum turbam regnator Olympi
Privavit, nullo passus honore frui.
Deiecit fastum, quibus ipse agnovit ineſſe.
Destruxit solitos nil nisi magna loqui.
Grandia spirantes de summa sede tyrannos
Rex summus pœna pracipitavit acri:
Illorumque vices humili concessit habendas,
Submissis animo sceptra gerenda dedit.
Sic extirpavit gentes radicitus omnes,
Nulla quibus dominam noscere cura fuit,
Ipse suis humilis dextris insevit & illos
Crescere iussit humo luxuriante nimis.
Evertit populos, & prorsus perdidit omnes,
A se compositos qui coluere Deos.
Ex domini nutu gens hac exaruit almo.
Nomen & in terris non licet esse malum.
Non etenim ad fastum genus est mortale creatum,
Pracipuum nec opus trux decet ira Dei.
Humano cuncti exornantur semine nati,
Qui puro dominum corde timere solent.

Simon Nanquerius.

Quid iuvat homines tanto turgescere fastu?
Non certe heroes, semideique sumus.
Nostra nec è limo terra processit origo?
Solus ab atherea spiritus arce venit.
Nonne caro ex terra est, diversis subdita fatis,
Ossa quoque ex illo cuncta creata loco?
Et fortes nervi rugosa pelle veluti?
Denique terrestri viscera totus homo est.
Concipitur fœda primorum sorde parentum,
Nascitur & nudus, plorat & ortus humi.
O miser! interitus secreta mente revolvens,
Carne quid humana vilius esse potest?
Cum veniant omni dulces ex arbore fructus.

Plurima ſum valeant bruta liquore bono.
Cerne quid emittant nares, cunctique meatus
Corporis aſſiduas ſorte fluente tua,
Inſpice quam fragilis, quam pauper, quamque miſellus.
Vivas, tuta dies non tibi nulla datur.
Aſpice vel prorſus quid ſis, niſi putre cadaver,
Quod tandem minimis vermibus eſca datur.

Baptiſta Mantuanus in lib. de calamitatibus temporum ſic ſcribit.

Evolat horriſono lapidi Phlegetontis ab amne,
Ingenti alarum ſtridente ſuperbia ductu:
Sic illam dixere, etenim ſuper æthera ſeſe
Tollit, & extenſo ſocias ſupereminet ore,
Omnia convolvens cæca de ſede Barathri.
Crimina nigrantem poſt te trahit omnia pompam.
Huius ardenti vitioſus anhelitus ore
Fumat, & obſcurus oriens à faucibus humor
Defluit Hippomanes, aconyta, vaniſque virentem,
Tenarij ſpumam ſuperans, omnemque veneni
Mortiferum rabiem: Stygij Lex ima profundi,
Se ſuperum genus eſſe putat, veterumque Deorum
Semen, & à magno ſe iactat Apolline natam.
Ardua frons, unoque oculo velata, rotundi
Circuitus medioque ſedens in luminis orbe,
Diſceſſit ſpatio æqualibus undiquè centum,
Hoc inſigne patris Phœbique ardentis imago.
Difficilis vultu graditur geſtuque maligno.
Innocuos miteſque animos irridet & odit,
Quem videt æternis illuſtrem laudibus altum,
Per virtutis iter veri conſcendere honoris.

Idem.

Scilicet omne Deo contra nitente ſuperbum
Evaneſcit opus: veluti cum ſurgit in auras
Eructantis aquæ fluctus, mox vertice preſſo
Decidit: & ſpumas alto demergit in amne,
Atque humiles inter ſine nomine præterit undas.

Claud. 4. Honor.

Inquinat egregios adiuncta ſuperbia mores.

Claud. 2. Stil.

Quin ipſa ſuperbia longè
Diſceſſit, vitium rebus ſolenne ſecundis,
Virtutumque ingrata comes.

Ovid. 6. Met.

Sum felix, quis enim neget hoc? felixque manebo:
Hoc quoque quis dubitet? tutamque me copia fecit.
Maior ſum quam cui poſſit fortuna nocere.

Senec. Herc. fur. Act. 2.

Dominare timidus, ſpiritus altos gere:
Sequitur ſuperbos ultor à tergo Deus.

Ex Græcis comicis.

Ὃτ' οὐτυχεῖς μάλιστα, μὴ μέγα φρόνει.
Minus inſoleſce quo magis res proſpera.
Λλαζονείας οὔτις ἐκφούγοι δίκην.
Pœnam arrogantiæ effugit nemo ſuæ.

Anthologia Sacra Iacobi Bilij.

Superbia ubique noxia.

Omne genus vitij proprio tantum valet actu,
Et peccata ſuam quæque gerunt ſpeciem.
Sola eſt innumeris armata ſuperbia telis,
Cui poſſunt vires & bene geſta dare.

Superbiam atque inanem gloriam à probis operibus abeſſe debere.

Tu, Sodomia quicunque fuga damnata relinquens,
Mœnia virtutis culmina ſumma tenes.
Ne tibi formoſa ſit res cum prole, caveto:
Namque ſua hinc genitos arcet ab æde Deus.
Quin etiam pulchra ſi mens tua prole parentem
Te faciat, fœtus prodere parce tuos.
Regis enim id Pharij ſi permanarit ad aures,
Niliacus natos præcipitabit aquis.

De ſuperbia, quæ peccatorum omnium caput eſt.

Criminis eſt omnis caput, & certiſſima radix,
Faſtus: eo victo, crimina cuncta ruunt.
Per faſtum primos paradiſi ſede parentes
Depulit aſtuta perfidus arte Satan.
Ergo Paleſtinas acies ſi frangere cura eſt,
Immani Goliath fac cadat enſe caput.
Namque inimica phalanx, duce caſo protinus arma
Abiitit, & celeri tendit abire fuga.
Iungere ſe tantum faſtus virtutibus audet,
Cætera cum fugiant crimina cuncta procul.
Scilicet ut fructum penitus corrumpat earum,
Non ſecus ac Cereris munus avena ſolet.
Quam vere Scriptura canit, tum denique quenquam
Ordiri, cum iam culmina ſumma tenet?
Quandoquidem cum quis vitiorum cætera fregit
Agmina, tum faſtus prælia dira movet.

Adverſus humanam ſuperbiam.

Fine quid eſt noſtro, noſtro quid vilius ortus?
Gignimur è fluxis, vermibus eſca ſumus.
At media ô ſupreme parens: quàm turgida vanis
Sint faſtu, quiſnam commemorare queat?
Quæ tanta in mediis utriuſque oblivio finis?
Siccine lethæa mens tenebratur aqua?
Vt tibi non ortus tumidum de pectore faſtum?
Excutiat, mortis non meditata dies.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Παρὰ τῷ τύφῳ, καθάπερ παρὰ κακῷ πλάστῃ, διεστραμμένας τὰς τῶν πραγμάτων εἰκόνας, ἰδεῖν ἔστιν. Id eſt.

Apud ſuperbum ceu apud malum figulum, aut ſtatuarium, perverſas rerum imagines videre eſt. *Socrates.*

Ἡ δὲ τῶν δαιμονία, καθάπερ πατρὶ τῷ τύφῳ πείθεται.

Superſtitio ſuperbiæ tanquam parenti eſt morigera. *Idem.*

Tantum abeſt, ullum illorum qui ſolide docti ſunt, quidquam de ſeſe glorioſius dicere, ut alio etiam dicente erubeſcant. Qui vero longius à vera, quam ſibi vendicant, doctrina abſunt, propter inſcitiam verba moleſtiſſima audienda de ſeipſis proferunt. *Demoſthenes.*

Φρονήσεις μὲν οὐδὲ μηδὲ ποτε ἐπὶ σεαυτῷ μέγα, ἀλλὰ μηδὲ καταφρονήσεις σεαυτοῦ.

Nunquàm quidem de te ſuperbam opinionem concipio: neque contra de te nimium humiliter ſenties. *Phavorinus.*

Arrogantis nomen uſurpari mihi recte videtur in illis, qui ſe ſimulant eſſe ditiores & fortiores, quam ſint: & ea ſe facturos promittunt, quæ præſtare nequeunt, idque manifeſte facere videntur, accipiendâ quippiam & lucrandi gratia. Cæterum ij, qui riſum moliuntur inter converſantes, neque ſuum ob quæſtum, neque, auditorum jacturam, aut ullum aliud damnum, quo pacto illi non urbani potius & faceti, quam arrogantes nominabuntur. *Xenoph.*

Vides eximia animalia ut fulminet Deus, neque ſuis opinionibus uti ſinat: exigua vero facile fert. Vides etiam ut in ædificia maxima ſemper, & celſiſſimas arbores celeſtia tela ingruant. Solet enim Deus eminentia quævis caſtigare. Ideoque magnus exercitus ab exiguo quoque ſternitur, cum Deus invidens aut metum ipſis injecerit aut tonitrua, unde in condignam ſui perditionem incidunt. Non ſinit enim Deus alium, prætet ſe altum ſapere. *Herod. lib. 1. Hiſtor.*

Deorum indignatio omnibus ſuperbis imminet. *Dionyſ. Halicarn. lib. 2.*

Omnes qui ſuperbi ſunt, & qui ſupplicum preces cum contumelia repellunt, in Deorum indignationem incurrere, & tandem in miſeras calamitates incidere animadverti. *Idem lib. 8.*

Nonnunquam id obtigiſſe conſpeximus, ut qui potentia præſtarent, quique quondam hoſtes ſuos longè viribus opibuſque viciſſent, momento temporis eo faſtigio deturbatos in deteriorem longè conditionem ruiſſe, qui tamen olim faſtu inſolentiaque fortunæ alios proterere ſolebant. *Diod. Sic. lib. hiſt. 13.*

Paratam felicitatem ſpernentibus, numen iraſci conſuevit. *Proc. de bell. Vandil. lib. 2.*

In repentinis calamitatibus homo ſuperbus non minus animo quam conſilio deſtituitur. *F. Guicciard. hiſt. lib. 4.*

Ita præſenti rerum ſucceſſu tumebant Athenienſes, ut nihil ſibi iam amplius reſiſtere poſſe putarent. Et poſſibilia pariter atque impoſſibilia ſeu magno ſeu parvo apparatu ſe confecturos eſſe confiderent. Cauſa hujus fiduciæ erat inſperatus in rebus plurimis ſucceſſus: qui in eis ita ſpem confirmabat & augebat. *Thucid. lib. 4.*

Vides (*Artabani dictum*) ut prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec ſinit inſoleſcere, parva verò ne vellicat quidem? Vides ut magna ſemper ædificia magnaſque arbores hujuſmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentiſſima quæque deprimere. Vnde & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties Deus in quibus infenſus eſt aut metum incutit, aut fulmen immittit. Propterea quidam ſecus ac ſua dignitas poſtulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quam ſeipſum ſinit magnificè de ſe ſentire. *Herod. lib. 7.*

Qui frequenti ſucceſſu in bellis utitur, hic infida ferocia inflatus, quæ ſunt cogitanda non cogitat. Multa enim male conſulta, hoſtibus inconſultius agentibus, proſperè evenerunt: & multo plura quæ benè conſulta videbantur, turpiter in contrarium ceciderunt: quia nemo tali opere rem exequitur quali crudelitate deliberat: ſed cum fiducia certa de futuris ſentimus, cum tumore autem in actione deficimus. *Thucyd. lib. 1.*

Solet uſuvenire civitatibus, præſertim iis, quibus brevi & inſperato felicitas contigit, ut ad inſolentiam convertantur. *Idem lib. 2.*

Etiam cum innoxia eſt ſuperbia, moleſta eſſe non deſinit. *Idem eod. l.*

Superbum ſupraque modum inſolentiſſimum videtur & temerarium, de hoſtis ſupplicio ante victoriam, veluti præoccupata belli victoria, decernere. *Diod. Sic. hiſt. lib. 13.*

Multis exemplis compertum eſt, mortales quoſcunque ſuperbiæ immanitas extra ſe modumque conditionis humanæ inſolentes rapuerit, diis juxta hominibuſque ſummè inviſos eſſe, ac veluti perniciem quandam execrabiles haberi. *Idem lib. 13.*

Ex re benè geſta ſuperba negligentiaque oritur. *Livius Decad. 1, l. 4.*

Superbiam, verborum præſertim, ita facundi oderunt, prudentes irridenti utique, & ſi inferioris adverſus ſuperiorem eſt, capitali pœna nemo unquam dignam judicarit. *Idem Decad. 5. lib. 5.*

Ira atque ſuperbia, mala invicta. *Curt. lib. 3.*

Superbia, commune nobilitatis malum. *Salluſt. de bell. Ingurth.*

Bellorum præmiis referti, aut ditium familiarum hæredes facile magnum animum indunt. *Tacit. Annal. lib. 11.*

Compertum habeo, humillimos quoſque, maxime ubi alta acceſſerunt, ſuperbia atque ambitione immodicos eſſe. Hinc Marius patrum memoria, hinc Diocletianus noſtra cõmunem habitum ſupergreſſi ſunt dum,

dum animus potentiæ expers tanquàm inedia refecti, insatiabilis est. Nec mihi mirum videtur, Nobilitati plerosque superbiam dare, quæ gentis Patriciæ memor molestiarum quibus agitatur remedio, eminere paululum pluris habet. *Aurel.vict.de Cæsarib.*

Superbia est opulentiæ comes. *P.Iov.hist.l.*1.

Fit sæpenumero superbia atque æmulatione, communi vitio ducum, ut plerique in ipsis consiliis ea maximè nolint, quæ alios summis etiam rationibus velle cognoverint: ultroque aspera & duriora subeant, ne aliena consilia sequi videantur. *Idem l.*15.

Qui non statuit felicitati modum, nec cohibet efferentem se fortunam, quanto altius elatus est, eo fœdius corruit. *Liv.Decad.*3.*l.*10.

Superbi est, famæ spe æternitatem præsumere. *Tacitus Annal.l.*11.

Insolentia Principum & superbia alienat valde animos subditorum ab eorum amore, & obedientia. *Quidam.*

Ferè insolentia in secundis, cum timiditate in adversis conjungi solet. *Guicciard.lib.*2.

Multos in præceps dedit Ambitio per avaritiam aliena possidendi. *Diodorus Siculus lib.*4.

Signum secuturæ ruinæ est insignis insolentia. *Quidam.*

Superbiam comitatur error in consiliis, errorem infelicitas. *Quidam.*

Quando homo fit superbus, tum certò impendent ei pœnæ. Sunt autem duæ summæ pœnæ superborum; una error in consiliis; altera infelicitas eventuum in rebus gerendis. *Quidam.*

Quamprimum incipiunt homines superbire, & fiunt securi, tum veniunt pœnæ. *Quidam.*

Visitatum est crescere superbiam & inanem ostentationem titulorum, cum virtutes decrescunt, & ruina impendet. *Quidam.*

Et difficile in magna licentia moderare sibi, quasique frænos imponere cupiditatibus. *Antonius Imper.apud Herod.*

Omnis superbus est mendax. *Quidam.*

Superbia est iræ causa, nec ullum superbum videas non impatientem, non morosum, non irritatu facilem, si quid in illũ peccetur: idq; propterea, quod se sperni, aut nõ pro dignitate honorari arbitrabatur. *Quidam.*

Quid mirum nullam regni societatem esse? Ius suum servare natura non potest: cum pietatem prostravit ambitio, nullum scelus leve est. *Erycius Puteanus Hist.in sub.l.*4.

Vbi insolentia, ibi & cæcitas, ubi levitas, ibi nec virtutis cognitio nec in aliorum factis discernendis judicium, nec gravitas quâ quid se deceat metiri possint. *Gucciard.l.*17.

Superbus à Deo deseritur: desertus autem omnia interturbat, nec multò post pœnas superbiæ solvens, sibiipsi & familiæ & rei denique publicæ pestem perniciemque accersit. *Plato de leg.*

Superbiæ & crudelitati si seræ, non tamen leves veniunt pœnæ. *Liv. lib.*1.

Omnium malorum causa cupiditas imperij & ambitio. *Thuc.*

Ambitione multò plures civium Romanorum ceciderunt, quàm in propagatione imperij totius orbis terrarum. *Patrit.*4.*de Regno.*

Ambitio res est deterrima ac periculosa, in primis quidem civitatem partibus inficit: & indignis plerisque honores, ac magistratus potiùs, quàm dignis tradit. *Idem lib.*6.*de rep.*

Vniversale est ambitiosis serere discordias, alias in alio genere: quia non manent intra metas sui loci, & appetunt majora suo loco & alios premere conantur. *Quidam.*

Ambitiosæ naturæ cum sint regnandi cupidæ, quod clementia nequeunt, crudelitate obtinere conantur. *Pet.Greg.Tholos.l.*7.*de rep.*

Omnis ostentatio non caret suspicione mendacij, quia quicquid assumitur, proprium non putatur. Deinde jactantia avara laudis multum decoquit de pudore, *Symmach.lib.*1.*ep.*1.

Multi non contenti ea vitæ parte, quæ in voluptate est posita, cum voluissent omnium esse Domini, propterea amiserunt etiam, quæ habebant. *Xenoph.l.*1.*de Padia Cyri.*

Ambitio magnam potentiam adeptos ad vecordiam & manifestam effert insaniam: cùm non honestas actiones glorioſas habere volunt, sed glorioſum esse boni loco dicunt. *Plut.in Agia.*

Indignè ferunt ambitiosi: quando non omnis gloria ipsis relinquitur, sed aliis etiam sua pars assignatur. *Quidam.*

Ambitiosa ingenia nunquam feliciter gerunt res magnas, si conjunguntur. Naturæ ambitiosæ ad imperium non congruunt, quia altera alterius gloriam in gubernatione impedit. *Quidam.*

Natura ambitiosa simul est inquieta, turbulenta & rixatrix, quia ambitiosus semper quærit causas, ex quibus crescat, quibus se extollat, & omnes superet dignitate & potentia. *Quidam.*

In illis qui captant ambitiosas laudes, plerumque est aliquid fatuitatis. *Quidam.*

Sicut inter ambitiosos amicitia: Ita inter ambitiosas civitates, inter Principes imperij cupidos, pax aut societas diuturna esse non potest. *Quidam.*

Chameleon maximum habet pulmonem, & nihil aliud intus: ita quidam præter ostentationem & ventosam jactantiam nihil habent. *Plin. lib.*11.*c.*32.

Homines cum rem destruere non possunt, iactationem ejus incessunt. *Plin.Iun.lib.*1.*ep.*

Ambitio & si speciosior videri potest avaritia & lucrifaciendi cupiditate, nihilo tamen minus mihi videtur pernicioſa reipubl. quippe cui major inest audacia, & quæ non dejectis, neque ignavis innascitur animis, sed novis, vigentibus, & iuvenilibus. *Plut.in Politicis.*

Hoc ipso perniciosior ambitio, quod blanda est consiliatricula dignitatum, & sæpè quos vita nulla delectat, quos nulla novit movere luxuria, nulla avaritia subruere: facit ambitio criminosos; habet enim forensem gratiam, domesticum periculum, & ut dominetur, aliis prius servit, curvatur obsequio, ut honore donetur, & dum vult esse sublimior, fit remissior. *Ambros.*

Ambitio futile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris pareus, vitiorum origo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans; ex medicina languorem generans. *Bernard.*

Ambitiosus semper est pavidus, semper attentus, ne dicat quod displiceat, humilitatem simulat, honestatem mentitur, affabilitatem exhiber, benignitatem ostendit, subsequitur & obsequitur, cunctos honorat, universis inclinat, frequentat curias, visitat optimates, assurgit & amplexatur, applaudit, & adulatur, unde novit illud poëticum: Et si nullus erit pulvis pulverem tamen excute nullum. *Innoc.de vil.cond.hum.*

Ambitiosus promptus, & fervidus, ubi placere cognoverit; remissus & tepidus, ubi putaverit displicere: Improbat mala, detestatur iniqua, sed alia cum aliis probat & improbat, ut judicetur idoneus, ut reputetur acceptatus, ut laudetur ab omnibus ut à singulis approbetur. Sed ecce gravem intra se sustinet pugnam difficilémque conflictum. Dum iniquitas pulsat animam, ambitio continet manum, & quod illa suggerit, hæc fieri non permittit. Colludunt ad invicem mater, & filia, iniquitas & ambitio, hæc vendicat sibi publicum, illa secretum. *Ibidem.*

Ambitiosus statim, ut est ad honorem promotus, in superbiam extollitur, in jactantiam effrenatur, non curat prodesse, sed gloriam præesse, præsumit se meliorem, quia cernit se superiorem: priores dedignatur amicos, notos ignorat, externos comitatur, contemnit antiquos, vultum avertit, cervicem erigit, fastum ostendit, grandia loquitur, sublimia meditatur, subesse non patitur, præesse molitur, subditis onerosus, omnibus infestus, præceps, molestus, arrogans, gravis, & importunus. *ibid.*

Nihil est, quod magis diminuat laudis præconium, quàm suos assiduè jactare successus, & singulis diebus anni vendere diem unum. *Val. Max.lib.*2.

Multò illa deformior est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpia sunt vitia, quum virtutum specie celantur. *Heton.*

Vicina esse potentibus solet superbia, & penè semper rebus affluentibus elatio sociatur, & quia sæpè honoris abundantia duritiam dat tumoris. *Greg.in Moral.*

Cætera vitia solas illas virtutes impetunt, quibus ipsa destruuntur: ut luxuria pudicitiam, ira patientiam, sola verò superbia contra cunctas animi virtutes se erigit, & quasi generalis & pestifer morbus omnes corrumpit; signa autem superbiæ hæc sunt: clamor in locutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, honestas in imagine, inhonestas in actione, rancor in reprehensione. *Hugo l.*2.*de ani.*

Nunquam in solido stetit superba felicitas, & ingenium imperiosum: magna fastigia oblivione fragilitatis humanæ collapsa sunt. *Seneca.*

Vsque eò mortalia pectora cogit ambitio, ut nullum tam fœdum tam que atrox facinus sit, quod admittere vereantur homines: non solum amicos (id quod turpissimum est) desertum, sed innocentibus periculum capitis, & ignominię creant: impurissimis hominibus turpissimè serviunt, ut probos evertant: denique pristinæ, si qua unquam in illis fuit, probitatis usque eo sunt immemores, ut omni se flagitiorum genere inquinare haud vereantur. *Carol.Pascal. in axioma.Polit.*

Adeò quidem ingens, & pestiferum, ut nihil lethalius Principi contingere possit, cum semel animo radices egit. Quid enim est tam sanctum, quod non violet tumidi, & elati vir animi? Lumen enim rationis, ac prudentiæ extinguit Arrogantia: quæ simul animum vel civilis viri occupavit, iam omni humanitate oblita, in lentam sævámque mutatur naturam: pronam prorsus interturbare, spoliare, rapere, concutere omnia: unde est, ut regimen illius negligat Deus, agátque præcipitem in ruinam, & Odysseam miseriarum, *Ioa.à Chokier in thes.Polit,aphor.lib.*6.*c.*3.

Non possunt ambitiosi homines magnam sibi comparare authoritatem potentiamque nisi hominum mores prius sensim corrupti fuerint, ut donis ambitiosorum hominum permoveri queant, & pertrahi in illorum sententiam. Corrumpuntur autem mores hominum seorsim, neque obstare quis potest hujusmodi corruptioni, nisi subinde emendentur vitia, quæ grassantur in Republica, eam ad prima sua principia subinde revocando. *Quidam.*

Viri excellentes semper eodem modo affecti sunt, quacunque tandem fortuna fruantur. Neque enim aut secundis rebus efferuntur, aut adversis magnopere deterrentur: ut fortuna in iis nihil habere dominij videatur. Contrario modo agunt pusillanimes viri atque viles. Nam rebus secundis usque adeò superbiunt, & efferuntur, ut inebriari prospera illa fortuna videantur, existimántque tantam esse suam virtutem, ut & hanc formam pepererit & aliam huic semper parere queat: sed cùm adversa tempestas oritur, tantopere terrentur, ut omnem spem abjiciant, ceu viles abjectique plane homines. Atque hæc causa est subitæ eorum mutationis fortunæ. Nam qui viri Principes ita affecti sunt, ij magis de fuga cogitant, in hujusmodi adversitatibus fortunæ, quam ut defendere se suósque conentur: propterea quod secundis rebus malè usi sunt, neque sese præpararunt, ut adversis venientibus ventis, forti animo resistere possent. *Quidam.*

Cum indiscreta felicium pediſequa superbia: vix cuiquam contingit & abundare fortunâ, & indigere arrogantiâ. *Lat.Plac. in Pan.ad Theod.*

Cupidinem veræ virtutis & gloriæ ingenerat, vis sæpius aliena gloria & virtus. *Ex Cent.*1.*epist.*22.*Lipsius.*

Nulla alia pestis plura ingenia abripuit, quàm confidentia & æstimatio sui. *Ex Cent.*1.*epist.*77.

Eminentia feriunt procellæ. *Cent.*2.*epist.*38.

Gloria industria alitur: ubi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est. *Ex Comment.ad Plinij Paneg.*

¶ Additamentvm.

Superbia est existimatio propriæ præstantiæ & magnitudinis,conjuncta cum contemptu aliorum.Prior illa Græcis est φιλαυτία,sive δοξοσοφία,siquidem hoc vitium originem trahit à falsâ opinione sui.Superbus is est qui de se nihil sentit nisi magnificè,se unum putat esse caput columénque rerum ; cæterum multitudinem præ se haud homines ducit. Est prorsus alter Astudamas,aut Narcissus,falsa sibi vindicans,& ostētans bona quæ non habet,cujus typus potest esse cycnus , ales cervicis arduæ.Sunt qui Superbiam distingunt ab Arrogantia. Arrogantiam dicunt esse tumorem verborum, sævitiam in quotidianis congressionibus & victu communi,insolentiam in gestu. Hinc fieri simiam gravitatis , non sine aliqua nota impietatis. Certè,quorundam virtutem amplectimur,quorum,si sunt arrogantes,fastidium ferri nō potest.Nos non tres, sed unam facimus.Neque enim de homine insolente & arrogante quicquam dici potest, quod non idem superbo conveniat. Nec tamen dicimus superbū ire per alta, id quod est virtutis opus,sed per abrupta,quod est socordiæ proprium.Optimus quisque fateor,altissima cupit & conatur,sed eadem licita, universis utilia,quæque præclaro adornantis animo præstari possunt.At superbus ea sibi sponder quæ nec sunt,nec futura sunt.Nec enim respicit suas vires, sed insanas cogitationes intendit in ea, quibus est impar. Demens altè spectat , nec advertit præcipitem, quo constitit,locum.Scite & ingeniosè. Græci huic vitio nomen quoque fecerunt ab eo quod longè summota mens est.Et verò hominis superbi mentis propria cæcitas est. Qui enim fieri potest ut is quidpiam videat qui ne umbram quidem suam videt ? Nam si videret,adverteret non esse tantam,ut alij sub ea latere possint. Archidamus,qui fuit filius Agesilai, Philippo per literas nimiùm propter victoriam apud Chæronam partem insolescenti rescripsit. Metire umbram tuam,num eam invenies factam longiorem ex quo victor extitisti. Superbus æquum censet nutus,annutus,renutúsque suos esse jus quo se omnes teneant. Si sese intimè excutit,nihil reperit nisi ipsam inanitatem.Quæ tamen in ipsius animo mirùm dictu quàm tumescat.Se enim identidem sufflat opinione sui,quam fatuorum adjuvat magniloquentia,stultiloquentia,falsiloquentia. Est ille ipsissimus Cumanus asinus,cui superjectum spoliū leonis,cum non ademisset asperitatem vocis,nec obtusum ingenium acuisset , se tamen leonibus additum gloriabatur. Sunt ergo homini superbo spiritus magni,& intolerabiles,iidem & pravi & pertinaces,quos personati fastus continuò produnt. Dum id cavet ne tangat humum , quod Græci dicunt,totus est in aere,in nubibus,in inanibus. Totum ei salit, subrigéque supercilium ; oculos ambulando circumfert;eloquio tonat;vix quenquam nisi per interrogationes alloquitur ; tragicum indutus cothurnum,totus perstrepit;totus ultra mortale tumet. Suus ipsi fastus sunt magna latifundia. Ibi sese admodum effert,aliorum contumelioſus extremúsque contemptor. Vel solum introitum sui liminis, putat esse magnum munus;suum aspectum,radios solis;suam allocutionem , mensam Deorum. Hoc vitium omnis generis hominum mentes occupat. Ipsos pertenues videre est inflata cervice suffrendentes. Ignavi,nulliq; rei homines etiam aspiciuntur cothurnati. Mercatori,si quid novi lucri objectum est,continuò præcordia tumét. Iam per maritimas oras,per quietem circumuectatur;jam Regias opes , Regiámque potentiam meditatur. Nobilis totus turget, ac de generis antiquitate audet contendere cum Cecrope. Vix ullus est paulò beatior,quin adjungat sibi superbiam comitem. Ipsa literatorum secta mirùm quàm citò insolescat,Cujus aliqua scriptio exiit in publicum,is jam metitur magnitudinem nominis sui ; nullos alios nisi de se suáque multiplici eruditione usquam sermones haberi autumat. Quippe isti plerumq; ut aliena contemptim aut malignè,ita sua cum admiratione legunt,malis musicis similes , qui quantum aliis molesti sunt, tantùm sibi placent. Admodum scitè Demetrius Philosophus ajebat,Supercilium non esse pusillum,negligendumque membrum, sub quo videlicet,omnis vita umbrari & obscurari potest. Tam importunos homines verè alteros Polyphemos dixeris.Est mihi,inquit ille apud Theocritum Cyclops, hirsutum supercilium per totam frontem ab aure altera,ad alteram protensum. Hoc tamen tam vastum portentum excellenti se pulchritudine præditum firmabat. Primus ac verus doctrinæ fructus , est ponere arrogantiam , id est,persuasionem sui,ac dedignationem parendi.Ignorātia, quòd est vacua & inanis,cervicem subriget sicut spica inanis ; cùm functione naturali & quotidiana plena & durior se ipsa demittat & incurvet. Vtinam docti,quod huc pertinet,non lyram imitentur,quæ se non audit;sed suis quisque præceptis obtemperent.Iurisperitus,nullo Mose,nullo Zoroastre,nullo Lycurgo,aut Solone est minor. Ac ne ullus quidem medicorum Æsculapio,aut Chirone.Iam ut alteri Alexarchi effingi volunt,ut Soles.Iam se quisque ut Menecrates ille Iovem nuncupat.Ipsis ergo rescribendum esset illud Philippi , Manecrati sanitatem. Suadeo ut te ad Antyciram conferas. Hoc ipsum dicendum fuit Nicagoræ illi qui sibi assumpserat nomen Mercurij, hujúsque numinis indutu conspicuum se fecerat. Nulla professio non habet suos Thrasones. Ipsimet fortunatorum servi jam sunt ipsis dominis intolerabiliores. Martis asseclæ , plerumque ut Oetus & Ephialtes grandia incedunt,vix Paganos,nisi tyrānico vultu intuetur. Ipsos summi loci homines , ut otium enervat, sic Fastus infatuat.Humanæ sortis obliti,jam cœlo se cōtiguos putant.Iam multitudinem pro ignobili agitare mancipio,id verò suæ magnitudinis documentum exhibent;Constantij illius simiæ, qui æternitatem meam aliquoties subserere ipse,dictando,scribendóque non dubitavit.Vix est, ut non in principis nutu,aspectu,gestu,incessu,nomine ipsa habitet superbia, cujus suasu quandoque nec Senatui, ac ne universis quidem sic assurgere æquū putat.Cæterùm,è superbia,sicut è virulenta radice omnigena vitia pullulare constat. Superbus idem est morosus , contumax, obsequij impatiens,contentiosus & rixator, cupiens novitatis,improvidus,etiam invidus,gloriosus,insatiabilis,furiosus,simulator,ac dissimulator improbus.Hinc omnia dedecora soboleſcunt,hinc omnia flagitia fruticeſcunt.Ipsi Deo superbus impias videtur intētare manus.Superbis Deus resistere dicitur;ac sicuti à Titanibus oppugnetur, impiis conatibus cogi opponere scutum potentiæ suæ; denique socordes , stolidè ferocientes,atrociter furentes,proturbare,prosternere, proterere, & quidé solo spiritu oris sui.Nullius ergo tam fragili loco stat , quàm superbiæ pertinacis homo. Huic enim à tergo Deus imminet severus Iudex , & vindex.Sedem stabilem nusquam superbia sortita est. Cuius elatum supercilium videris,ab hoc scito haud longè nemesim abesse. Superbum caput priùs tonitru conterritum cœlesti igne deflagrat. Nunc homo, quisquis es ; gloriare te esse aliquid, quem uno momento quælibet res creata iussu Creatoris extinxerit.Quid ergo grande tumes?Non nescis te esse ventū,& si quid ipsa inanitate inanius est?certè plus flare, quàm posse?Grande tu quidem despuis,pituita,scilicet, & crassiore saliva abūdans.Respice exitus eorum,qui se superbis institutis censeri voluerunt. Agnosce quàm fuerint amari,infausti, funesti. Thamiris gloriabatur se posse cantu musas vincere.Huic ergo Musæ priùs excæcatæ abstulerunt facultatem canendi , eique omnis citharistriæ artis oblivionem injecerunt. Vel minimus ictus virtutis ferociam magnæ superbiæ prosternit ; propemodo ut arida satio sæpè vincit solum tumens ac pingue. Bellerophon sua res gestas pernimium ostentabat. Idem, cum esset mortalis, pegaso insidens,impudentes oculos in cœlum immittere , ac de divinis operibus judicare ausus est.Hunc ergo Iupiter furori mancipatum inde deturbavit & cæcum & erronem esse jussit.Atque adeò,quo magis vreretur,ei ademptum equum Ioni concessit, quo vecta promptiùs & faciliùs mundi Regiones perlustraret.Ajacem à Neptuno,ob solam insolentiam adactum,ut gladio incumberet,Poetæ non absurdè sunt commenti. Tarquinium specta una cum filiis, detestabilia & superbiæ cognomine nobilitata nomina,quæ Romanum regnum extinxerunt.Nulla superbia diuturna,nulla felix est.Quapropter natus mortalis, si quid sapis , noli sapere supra Deum. Si modestiâ omnia temperaveris , si quicquid tibi Deus cōcessit,mansuetè tuleris,tibi verò omnia futura sunt læta & candida,memento te esse hominem.Cave id affectes quod est supra sortem tuam.Ne insanis cogitationibus pectus imple,sed time.Nec tamen vero eos homines,qui sunt pignora salutis,& securitatis publicæ tantùm sibi arrogare, quantùm sibi alienam insolentiam vitare , ac se à contemptu vindicare possint.Certè inniti sibi,& suas dotes nosse,proprium est virtutis,quæ est amans reverénsque sui.Neque quisquam meliùs virtutem novit,quàm qui ejus domicilium factus est.Hujus excellentis notæ fuerunt prisci illi;nec refert:ficti an veri,Achilles,Nestor,Vlysses.Certè verus Scipio Nasica,cujus hæc sunt verba,*Tacete,quaso Quirites:Plus enim ego , quàm vos,quid Reip. expediat , scio.* Dictum non insolentiæ , sed conscientiæ. Quisquis præclarum hunc ex animo stimulum exemerit, eādem viaticum virtuti dempserit.Quisque se ut amet , est naturæ lex, dummodo intra modum. Non desunt qui superbiam ostentant pro dignitate.Sed quàm illa tota in vitiis,tam hæc in virtutis censu est.Dignitas est id decoris & authoritatis,quod sibi quisq; à virtute tributum in sua persona circumfert. Hujus est observantissimis quisquis novit excellentiam virtutis , in cujus solā appellatione est summus honor.Hic honor haud magis abscondi & latere potest , quàm illa cœlum condecorantia lumina. Dignitas est à dignatione, hoc est,bonis præclarisque factis amplificata authoritas. Hoc à superbia distat,quòd superbia unâ nititur opinione sui. Cuilibet insipienti ad superbiam pronum est iter. Semitam dignitatis arduam non alij tenēt quam sectatores virtutis. Est aliqua fateor in natalibus,pulchritudine,divitiis dignitas,sed quæ statim defloreſcit,si non virtute nititur.Hæc sunt insignia dignitatis falsò jactata. Scitè Demophoon de Copreo apud Euripidem air , Ornatum quidem iste Græcanicum & vestem gerit : Cæterùm hæ sunt manus hominis barbari. Non ergo dignitas in externo splendore,qui sæpè est simulatus,consistit,sed in moribus exscribitur ; qui quales elucent, inde homo censetur Ea verè dignitatis possessio est,quam bonitas hominī conciliat. Superbia ubicunque est , execrabilis est. Dignitatis apex, ubique suspiciendus , ac venerabilis est, ubique ipsa morum nitore conspicua est , ubique vitæ splendore nitescit. Quemcunque dignitas condecorat,hunc medium statuit in iis, quæ sunt animi dulces delitiæ, eædémque solidæ,perennes,mensuræ. *Pasch.in Opere Definit.virtut. & vitior.*

De superbia. Dial. cxi.
Francisci Petrarchæ.
Dol.

Superbia extollor.R.Quid superbis autē terra & cinis?tunc tantorum malorum fasce obrutus atque oppressus extolleris ? qui si te omnibus malis explicitus virturum omnium alis evectus attollere, hoc uno bona omnia corrupisses. Nihil est enim odiosius Deo quam superbia. Per hanc enim ille pulcherrimus creatus raptim corruit, per quam tu peccator vis ascendere. Si sic illi ob id unum accidit , quid per hoc aliis culpis adjunctum tibi eventurum arbitraris?malum sarcinis tuis cumulum superimposuisti.D. Superbia vehor.R.Cur quæso?an non te mortalem,an non assiduè fatiscentem,an non peccatorem ; an non mille casibus expositum,an non morti obnoxium incertæ:an non denique te miserum meministi, & non famosissimum illud Homericū audivisti:Nihil miserius terra nutrit homine ? Scire velim,quid te horum potissimè ad superbiam cohortatur,an fragilitas membrorum,an vitæ brevitas,an cœcitas animi,inter spes vanissimas,meráq; perpetuos fluctuantis,an præteritorum oblivio ,an ignorantia futurorum,ac præsentium,an hostium insidiæ,an mortes amicorū an adversitas perseverans , an fugitiva prosperitas ? Hæ non aliæ vobis sunt ad superbiam quam scalæ, his ascenditis ad ruinam.Atqui cætera hominum pericula,& si injustam aliquam tamen excusationem,superbia, & invidia nullam habent. D. Doleo me superbum. R. De peccato dolere primus ad salutem gradus est : & sicut

superbia

ſuperbia eſt extollere, ſic humilitas eſt dolere, ſeque ſubmittere, facile factu quod quidem erit mox ut oculos in teipſum, tota intentione reflexeris: quod cum ita ſit nolo tibi nec oportet librorum partes ſcriptas adverſus peccata congerere, hæc ſatis eſt cuncta arbitrij tui eſſe, deſitura illico, ut bona fide volueris, utque ajunt receptui cecineris, téque ad tua ſigna converteris, quod ad præſens malum attinet, unum illud adiecerim: Superbiam eſſe ægritudinem miſerorum ac ſtultorum: tales nempè ſunt haud dubiè qui ſuperbiunt, neque enim aliter ſuperbirent: neq; vero ſine cauſa in libro ſapientiæ ſcriptum eſt. Omnes inſipientes & infelices, ſupra modum animæ ſuæ ſuperbi ſunt. Certe animæ ſuæ ſi ſaperent, modus erat humiliari conditionis imbecillitate cognita. Sic enim eodem libro ſcriptum legis: Rex hodie eſt & cras morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit ſerpentes, & beſtias, & vermes. Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, receſſit, quoniam initium omnis peccati eſt ſuperbia. Nota ſunt reliqua, quibus acriter circumſpectis monſtrum eſt ſuperbus humuncio.

¶ Apophthegmata.

Demosrates jam ſenex aſcendens in arcem Athenis perquam anhelosus idem ſe facere dixit, quod univerſa civitas Athenienſium ſoleret. Nempè ſe magnum quidem ſpirare, parum autem valere. *Stob. ſer. 22.*

Democritus deſinere dicebat in malum infamiam, eum qui cum ſuperiore contendit. *Stob. eod. ſerm.*

Antiſthenes, cum Platonis ſuperbiam notare cuperet, fortè in pompa equum hinnientem frementémque aſpiciens, ad Platonem verſus, ait: Tu profecto meo judicio præclarus fuiſſes equus, eſt enim equus animal ſuperbiſſimum. *Bruſ. 6. 5.*

Zeno Gittieus in quendam circa formæ curam ſtudioſiorem quam deceret virum, cum imbricem lentè ac circunſpectè tranſiret: Meritò, inquit, ſuſpectum habet lutum, in quo non poteſt ſeipſum ut in ſpeculo cernere. *Laërt. lib. 7. c. 1.*

Ariſtoteles adoleſcentulum ſuperciliis ſublatis ſuperbientem conſpicatus, ſed nulla ſcientia præditum, Adoleſcentule, inquit, utinam talis eſſem, qualis ipſe tibi videris; qualis autem revera es, tales fiant hoſtes mei. *Antonius in Meliſſa. par. 1. ſer. 74.*

Socrates Alcibiadem intuitus ob divitias inflatum, & ſuperbientem opibus prædiiſque, in quendam civitatis locum duxit eum, in quo ſuſpenſa erat tabula terræ circuitum complexa. Iuſſit igitur Alcibiadem Atticam in ea requirere, quam ut invenit, ſua etiam prædia inſpicere præcepit, quæ cum Alcibiades nuſquam eſſe picta diceret: Cur igitur, Socrates inquit, ob illa ſuperbis, quæ circa nullam terræ partem exiſtunt? *Stob. ex Ælian.*

Plato, cum aliquando conſcendiſſet equum, mox deſcendit, dicens, ſe vereri μὴ ἱππομανίᾳ λυφθῇ, id eſt, ne equeſtri faſtu corriperetur. Superbum animal eſt equus: & equitate quiddam habet magnificum, parúmque philoſopho dignum. *Laërt. lib. 3.*

Idem Exhauriendam eſſe dicebat ex animis invenum falſam opinionem & ſuperbiam: ſicut aërem ex viribus utile quippiam infuſuri exhauriunt: ſecus enim inflatione & ſpiritu turgentes nihil admittunt. *Anton. ſer. de ſuperbis.*

Æſopus à Chione rogatus. Quid faceret Iupiter? Excelſa, inquit, deprimit, extollit humilia. *Bruſ. lib. 6. c. 5. ex Stob.*

Idem, Comatulum juvenem nimium affectato ornatu conſpicuum intuitus? Si te, inquit, tam exquiſitè comas virorum gratia, planè ludis operam, ſin mulierum, iniquus es, aut improbus. *Stob.*

Phocionis uxor, interrogata, quamobrem ſola ex aliis in conventu non geſtaret ornatum aureum? dixit, Quoniam pro ornamento mariti, virtus mihi ſufficit. *Stob. ſer. 72.*

Epictetus. Nulla debes aliena præſtantia gloriari. Equus quidem elatus, ſi de ipſo jactabundus diceret, Quam ſum egregius! foret utique id tolerabile. At ſi tu dicas: Næ equum egregium poſſideo, nihil aliud quam de bono ſuperbis. Tuum autem quid eſt? Nempè ſolus opinionum uſus, quem ſi ſecundum naturam habueris tum gloriare: ita demum eſt de propria excellentia gloria. *In Enchiridio.*

Anonymus. Laconem hoſpes, ad quem pridie declinaverat, poſtridie ſtragulis mutuò ſumptis ſplendidè excepit: at ille ſtragulis conculcatis dixit: Propter has heri ne ſtoreis quidem indormire licuit. Lepidè riſit illorum morem, qui cum ſint tenues, tamen affectant videri divites, corrogata aut conducta ſupellectile, quod maximè ſolent in excipiendis hoſpitibus, in nuptiis aut aliòqui ſolennibus epulis. Porrò cum ineptum ſit oſtentare tuas divitias: quanto magis ridiculum eſt oſtentare ſupellectilem alienam, interdum ab uſurariis ſumptam? At Lacedæmonij non ſolum oratores regum, verùm ipſos etiam reges ad ſua phiditia invitabant, eam frugalitatem ſibi magno etiam honori futuram exiſtimantes. *Plut. in Lacon.*

Democritus Phal. In hominem ſuperbum, & multo faſtu turgidum, dicebat altitudinem circumcidi oportere, ſenſúmque relinqui. *Bruſ. lib. 6. c. 5.*

Artabanus diſſuadens Xerxem ab expeditione contra Græcos: Vides, ait, ut prægrandia animalia fulmine Deus feriat, nec inſoleſcere ſinat: parua vero nihil lædat? Vides, ut magna ſæpè ædificia, magnaſque arbores hujuſmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus, eminentia quæque deprimere. *Herodot. & Bruſ. lib. 6. c. 5.*

Thais glorioſo cuidam amatore, qui cum multa pocula ſumpſiſſet commodato, diceret ſe velle illa confringere, aliáque parere: Perdes, inquit, quod cuique proprium eſt. Ambiguo ſermone notas commodatitia. Poterat autem intelligi, ſi conflentur, periret quod cuique poculo proprium eſt. *Bruſ. lib. 6. apoph.*

Philiſtion, Si videris, inquit, improbum in altum gradum evectum magnifique opus & fortuna exultantem, ſuperciliáque ſupra fortunam extollentem, ejus celerrimam expecta mutationem: tollitur enim altiſſimè, ut majore caſu ruat. *Anton. ſerm. de ſuperbis.*

Sulpitius uxorem ſuam repudiavit, eo quod comam probè ornans, ex ædibus egreſſa eſſet, inquiens: Lex tibi meos unius præfinit oculos, quibus formam tuam approbes; his ornamenta comparato, his eſto ſpecioſa: aliis velle videri formoſam, in ſuſpicione & crimine hæreat neceſſe eſt. Probè caſtigavit mores uxoris ſuæ. Sulpitius, qui putavit ornatum uxoris eò ſpectare, ut aliis viris melius quam merito placeat. *Eraſ. lib. 6. apoph.*

Socrates dicebat ſuperſtitionem ſuperbiæ tanquam parenti eſſe morigeram. Et ſanè omnis ſuperſtitioſus eſt ſuperbus: nec ſine ſuperbia prodierunt tot ſuperſtitiones, falſæ ſententiæ circa religionem, & deteſtandi cultus à ſuperſtitione invecti. *Stob. ſer. 22.*

Iulio Auguſti F. cum ultra modum ſuperbiret omni corporis cultu, admonita à quodam, ut ſe ad paternæ frugalitatis exemplum componeret, reſpondit, pater obliviſcitur ſe Cæſarem eſſe, ego vero memini me Cæſaris eſſe filium. *Ibid.*

Evagrius ſciſcitatus, quid eſſet ſuperbus animus? reſpondit: Virtutis ventilator, ciſterna aquis deſtituta, diverſorium latronum. *Anton. ſer. de ſuperbis.*

Fo. Climax. Vt fures, inquit, ſolem deteſtantur, ita ſuperbi modeſtos deſpiciunt. *Eod. ſerm.*

Idem dicebat, difficile eſſe ſuperbiæ ſeu inanis gloriæ dæmonem effugere: quicquid enim, inquit, molitus fueris, ut hanc detrahas, idipſum erit alterius inanis gloriæ initium. *Eod. ſerm.*

Pambo quidam apud Athanaſium cum Alexandriæ eſſet, vidiſſétque mulierem máximo veſtitus apparatu ſuperbientem, flevit. At interrogatus, cur tantopere lachrimas effunderet? reſpondit: Duæ res ſunt quæ me movent: Vna quidem, quæ eſt hujus mulieris perditio. Altera verò quod ego, qui nomen Chriſtiani profiteor, non tantum ſtudeo placere Deo vitæ innocentia, quantum hæc mulier turpibus placere cupit hominibus. *Eccleſ. hiſt. lib. 8. c. 1.*

Diogenes cum vidiſſet Olympiam & Rhodiacos quoſdam adoleſcentes precioſis magnificiſque veſtibus amictos, cum riſu inquit, Hoc nihil eſt præter faſtum. Deinde cum incideret in Lacedæmonios laceris ſqualentibúſque tunicis amictos: Hæc, inquit, longè alia eſt ſuperbia. Vidit autem philoſophus, ſuperbum animum non ſemper ſplendido & ornatiſſimo veſtitu elucere, ſed in ſordibus etiam, dum homines opulentiſſimi ſæpenumero viliſſimo veſtitu incedentes, hominum ex eo laudem ſuperbientes venantur. *Ælian. lib. 9. de Var. hiſt.*

¶ Similitudines.

Abacuc Propheta: Quomodo vinum potantem decipit: Sic erit vir ſuperbus, & non decorabitur, qui dilatavit, quaſi infernus animam ſuam, & ipſe quaſi mors & non adimpletur & congregabit ad ſe omnes gentes, & coacervabit ad ſe omnes populos. *Cap. 2.*

Syracida. Perdix capta in cavea: Sic cor ſuperbi, & ut proſpector aſcendens ad caſum: nam bona in mala convertens inſidiatur, & in dictis imponit maculam. *Eccl. 1.*

Chryſoſtomi. Nihil arrogantia atque ſuperbia pejus, quæ mentis quoque vires natura hominibus conceſſas ita dejicit, ut amentes ex prudentia, ac animo ſtolidos efficere videatur. Nam quemadmodum ſi quis cũ ſtatura cubitus ſit, inſtar montium, imò etiam altiorem ſe putet, ac ideo ſeipſum, quaſi montes exceſſurus erigat, nullum aliud argumentum inſaniæ ſuæ quæremus: Sic cum inflatum hominem videris, qui meliorem ſe cæteris arbitretur, contemnáque opinetur, ſi cæteris conferatur, nullum aliud ſignum vecordiæ hominis exquiras. Tantò quippe ridiculoſior is eſt, qui naturâ inſanit, quanto ipſe hunc ſibi morbum infecit: nec hac re ſolum miſer, ſed quia in miſeriæ fundum ſe derruſit, ut nihil ſentiat: Quãdo enim is peccata ſua ut oportet, cognoſcet? Quando nimium ſe delinquere ſentiet? Certè quaſi vile mancipium, miſerum captivum diabolus eum adduxit, agitárque mille verberibus & contumeliis quocunque velit. *Homil. 59. in Matth.*

Quam avem tu altius volare opinaris? An eam, quæ cum per aera ferratur arundines aucupis atque retia non formidat? an eam, quam jam vel ſine arundine ac viſco quoniam humi ſerpat, potius quam volat, manibus facilè capitur? Hujuſmodi certè inſolens arrogans animus eſt, qui cum humi ſerpat, in omnem laqueum incidit. Vt vermis in ſtercore: Ita ſuperbus in paſſionibus ſuis involuitur. *Homil. 66. in Matth.*

Veluti ſi quis domum ut ſit præclaro opere atque honeſto mirabilis, cautè provideat, eos vero qui hanc habitaturi ſunt, negligat: Ita qui corpus ornant, anima neglecta. *In 2. ad Tim. hom. 2.*

Sicut oculis captus, ab omnibus offendi poteſt facilè: Ita & ſuperbus quoque dominum neſciens (principium enim ſuperbiæ eſt, neſcire Dominum) etiam ab hominibus facilè capi poteſt, ut pote lumine ſummo orbatus. *Ser. 9. de Oſia, & Homil. de diverſis.*

Plutarchi: Si quis in utres velis infundere boni, ventum atque aerem amoveas oportet: Sic faſtum ac tumorem eximas oportet ab animo ejus, quem velis docere. *In Moral.*

D. Auguſtini: Medicus quando ægritudinem diſcutit, ſi curet quod per aliam cauſam factum eſt, & ipſam cauſam per quam factum eſt, non curet, ad tempus videtur mederi. Cauſa manente, morbus repetitur. Verbi cauſa apertius hoc dicam. Humor in corpore ſcabiem vel ulcera gignit: in corpore fit magna febris, & non paruus dolor. Exhibentur quædam medicamenta, quæ ſcabiem cõpeſcant, & fervorem illum ulceris ſedent: & adhibentur, & proficiunt. Videas hominem qui fuit ulcerioſus & ſcabioſus, ſanatum: ſed quia humor ille non ejectus eſt, rurſum ad ulcus redit. Cognoſcens hoc medicus purgat humorẽ, detrahit cauſam, & nulla erunt ulcera. Vnde ergo abundat iniquitas? Per ſuperbiam. Cura ſuperbiam & nulla erit iniquitas. Vt ergo cauſa omnium morborum curaretur, id eſt, ſuperbia deſcendit, & homo factus eſt filius Dei. *Tract. 28.*

D. Hieronymi: Quomodo vinum contra potantem facit; & poſtquam

ſurrexe

surrexit,neque pes,neque mens suum officium tenent, omnisque lætitia mentis exhilaratio vertitur in ruinam : Sic vir superbus non decorabitur,nec voluntatem suam perducet ad finem. *in c.1. Abac.*

Ciceronis. Vt membrum turgidum & tumidum vitiosè se habet : Ita inflatus animus & tumens in vitio est. *lib.3.Tusc.quæst.*

Folengij : Quemadmodum fumus alta & lucida, quanquam ipse obscurus sit & ater, naturaliter appetit ; verùm in medio ipso turbulento suo conatu resolvitur in aërem,prorsúsque evanescit,& amplius fumus non est : Ita homo superbus licèt obscurus sit, inter cæteros tamen se extollit, & evehit, in medio tamen cursu sæpenumero præcipitatur, & quasi in nihilum resolvitur. *in Psal.74.*

Quemadmodum ex ulcere putrido sanies & putredo ebulliunt:Sic ex superba mente,atque ambitiosa,omnia peccata ebulliunt. *In Psal.74.*

Thriveri: Honores ac divitiarum abundantia quid simile cùm fungis habent, sed pejus obtinent. Etenim ij tantùm ventrem inflant, & aliquando leviter mentis particulam vexant:Honorem verò,divitiarúmque copia universum hominem reddunt tumidum, nec intellectus partem tantùm, sed totam vitiant animam. *In apoph.45.*

Quemadmodum ignis omnia extenuat & annihilat:Ita superbus nullius alterius societatem tolerat. *In apoph.181.*

Vt modicum fellis, optimum quemque succum vitiat dulcissimum: Ita superbia omnem virtutem labefactat. *In apoph.*

Vt agrotus quispiam quo à sua natura discesserit longius, eo laborat periculosius:sic animus elatus ac superbus procul ab omni humanitate discedit in brutum demum vertitur. *In apoph.69.*

Vt pessimum est venenum,quod dissimulata sua indole,aut cum melle fermentatum, gratiam exhibet:Ita maximè est superbia, quæ fuco humanitatis tegitur Salomonis exemplo. *In apoph.75.*

Lipsij ut culeus,qui vento inflatus ægrè mergitur,supereminet autem & exilit sua sponte:sic tumidi & pervicaces facillimè attolluntur. *Ex const.l.1.c.4.*

Sicut pluvia levis & modica facilius in terram penetrat & humectat: sic laudes in animos, & adhærent. *Ex cent.3.ad Belg.ep.61.*

¶ Exempla Biblica.

Superbiæ punitæ *exempla :* In Adam & Eva,Genes.3.16.& Eccles.10. vers.14. Ædificatoribus turris Babylonicæ,Genes.11.5. &c. Agar.16. v 5.6.Sodoma : 19.v.24. Ezec.16.49.Maria,Numer.12.v.8.9. Core, Dathan, & Abiron, 16. vers.31.32. Israëlitis, Deut.1.v.43.44. Gaal filio Obed, Iudic.9.v.37.38. Goliath,1. Samuel.17.50. Nabal.25. 37. Saule, 31. 4. Seba filio Bochri, 2. Sam.20.v.21. populo Davidis ob superbam populi numerationem, 24. 15. Adonia,1. Reg.1. 5. Benadad, 20. v. 19. 29. Rabsace & Sennacherib, 2. Reg.19.v.28.35.Amasia, qui insigniter humiliatur,2.Paral.25.23. Ozia contra vocationem superbè Sacerdotis officium sibi usurpante, 26. 15.Ezechia,32.v.24.25.Holoferne,Iudith, 13.10. Aman, Esth.7.10.Damasco, Esa.8.4. & 17. 1. Assur.10.v.12.23. Rege Babylonis, 14. vers. 13. 15. Babylone,v.11.12.Ierem.50.31.& 52. v.1.2.52.53.Moab,16.v.6.7. Tyro,23.8. Ezech.28. vers.2.3.4.Ephraim. Esa.28.1.Israël,Ezech.34.v.21. Phraone Rege Ægypti,29.v.3.4. & 31. v.10.11.12. Nabuchodonosor, Dan.4.v.19.20. 21. Balsasar Chaldæorum Rege,5.22.&c.Israëlitis, Oseæ,5.v.5. & 7.10.Capharnaitis,Matth. 11. 23. Luc.10. v. 15. Pharisæo 18. vers.14. Superbiæ *exempla :* Adam & Eva : duabus enim potissimum rebus mori delinquunt : *Prima*, quod se deos fore crederent : *Secunda*, quæ impulit eos & pellexit, fuit gula, & formosa pomorum species, Genes. 3. v. 5. 6. Eccles.10. 14. Ædificatores turris Babylonicæ,Genes.11.v.4.Agar.16.4.Fratres Ioseph,37.v.8. Aaron & Maria, Num.12.v.1.2. Core, Dathan, & Abiron Numer. 16. 1. Gaal filius Obed, Iudic.9.18. Abimelech, v. 30.45. Saul.1. Sam.13.2. & 15.v.10.19.20.30. Coliath, 17. v.42. Nabal, 25. v.10.11. Absalom, 2. Sam.15. 4. Seba filius Bochri. 20.1. David.24.1. Adonias,1.Reg.1.5. Roboam, 12. 14. Ieroboam. 13. v. 4. Benadad. 20. 18.Rabsaces,2.Regum.18.24.Amasias,2. Paral.25.19.Ozias 26.16.Ezechias,32.25.Pharao,& servi ejus, Nehem.9.v.15.16. Patres & Israëlitæ, v.29.Nabuchodonosor Iudith.1.7.& 21.1.&c. Daniel.4.27.5.2. Aman, Esther,3.6. & 16.13. Filiæ Sion, Esa.3.16. Rex Assyriorum.47. v.13. v. 24.Moabitæ,16.6.Rex Assyriorum,47.7.Azarias & Iohanan. Ierem.43. 2.Cyrus,Esa.33.v.8.9.Ezech.27.3.& 28.2. Balsasar, Daniel.5. v.20.22. &8.25.Antichristus,11.36.2.Thessalonic.2.4.Israëlitæ, Ose.7.10.& 13. Amos,6.8.Idumæi,Abd.v.3. Antiochus,1. Macchab.1.13.2.2. Macchab. 9.4. & 5.21. Iosephus,1.Macch.5.v.55. 56. 57. Nicanor.2. Macchab. 9.v.9.16.Pharisæus,Lucæ, 18. 11. Pharisæi, Ioann.5.44. Iudæi,9.34.Simon Magus,Act.8.9. Herodes,12.21. Agrippa, & Berenice, 25.23. Babylonica Meretrix, Apocal.17. 1.& 18. 7. Superbiæ mala,Proverb.11. 22. 5.

¶ Profana Exempla.

Pausanias Lacedæmoniorum dux, ad Plateas victor, contra Mardonium, cùm de manubiis tripodem aureum Delphis votum soluisset, suúmque nomen inscriberet : Lacedæmonij pertæsi insolentiam, epigramma induxerunt, & civitatum nomina inscripserunt. *Herod.*

Iulianus Imp. quinquennalia edens, ambitioso diademate usus est, gemmarum fulgore distincto : cum initio principatus coronam vilem gestare consuevisset se Constantij hostem apertè profiteri cœpit. *Sigonius l.6.Imp.Occid.*

Maximinus junior in salutationibus superbissimus erat,& genua sibi osculari patiebatur,nonnunquam etiam pedes:quod nunquam passus est senior Maximinus, qui dicebat : Dij prohibeant,ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat. Cùm pater plerisque honoratis assurgeret, ille residebat. Vsus est & aurea lorica, exemplo Ptolomæorum: usus est argentea:usus & clypeo gemmato inaurato ; & hasta inaurata. Fecit & spatas & argenreas,fecit etiam aureas : omnino quicquid ejus pulchritudinem posset iuvare.Fecit & galeas gemmatas:fecit & baccu-

las. *Capitolin. In Maximino Iuniore.*

Rhemnius Palæmon Grammaticus gloriabatur secum natas esse literas ac demum secum morituras. Idem Marcum Varronem principem linguæ Latinæ porcum appellare solebat. *Crinitus lib.11.cap.eod.*

Paulus Samosatenus hæreticus dives factus è paupere excrevit in superbiam intolerabilem. Nam incedens per vicos & compita,doctrinam & literas ostentabat publicè & notariis in propatulo,quicquid primum in buccam venisset, dictabat.

Attila rex Pannoniæ superbus incessu, huc atque illuc oculos circumferens, ut elata potentia in ipso corporis motu appareret.

Domitianus jactabat in senatu, patri se & fratri imperium dedisse,illos sibi reddidisse.Gaudebat appellatione Domini,atque etiam Dei:unde Eusebius : Primus, inquit,Domitianus Dominum se & Deum appellari jussit;hinc fluxerunt cujusdam duo versiculi poëtæ assentatoris.

Edictum Domini, Deique nostri,
Quo subsellia certiora fiunt.

Vnde institutum est ab eo, ut ne scripto quidem in sermone cujusquam alter appellaretur statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit Septembrem & Octobrem menses ex appellationibus Germanicum, Domitianúmque transnominavit, quod altero susceptisset imperium, altero natus esset.

Maximinus iunior tanta fuit arrogantia, ut manus ac pedes senatoribus præberet osculandos.

Caius princeps seipsum inter divos retulit, & Iovis maximi nomine statuas erigi sibi imperavit.

Sapor Rex persarum, vocavit se regem regum, participem siderum, fratrem solis & lunæ. *Herodotus lib.2.Historiarum.Plin.6.natur.histor.*

Salmoneus tonitrua mentitus, ut Deitatis opinionem sibi vindicaret, sed à Iovis fulmine ad inferos demersus.

Cyrus immani superbia elementi irasci atque ab iis reverentiam exigere non est veritus.Cùm enim ad Babylonicam expeditionem proficisceretur.Gangem fluvium magnitudinis immensæ,in trecentos ac sexaginta parvos alveos divisit, affirmans se ita diminuturum amnem, ut etiam prægnans fœmina pedibus sine labore eum trajectura esset.

Cambyses Persarũ Rex cùm Præxaspem interrogasset, quid de Cambyse populi sentirent, respondit : Cambyses in omnibus laudatur, sed vini appetentior æquo est. Arcum itaque quem in manu habebat tetendit, & sagittam in filij pectus direxit. Præ superbia cùm audienda patiens non esset, in amicum ita severè sævit.

Appion Grammaticus Alexandrinus tanta fuit arrogantia, ut ei immortalitatem polliceretur, cui opera sua nuncupasset.

Demetrius Poliorcetes,Antigoni Macedoniæ regis filius tanta fuit arrogantia & insolentia,ut Athenienſium legatos biennium suspensos tenuerit sine colloquio, ac demum re infecta,reverti jusserit.

Menocrates, medicus nullam ab his mercedem solebat accipere quibus medebatur : sed hoc tantum petebat, ut liberati se ipsius servos esse faterentur, eúmque Iovem dicerent.

Nestorius hæreticus, factus præsul Constantinopolitanus,orationem postero die habuit ad populum, arrogantiæ plenam & superbiæ, qua cœlum se unicum daturum promittebat.

C.Nevius Comœdiographus, superbiam suam testatus est Epitaphio quod sepulchro suo inscribi jussit.

¶ Hieroglyphicvm.

In divinis sanè litteris pro arrogantia atque superbia *ceruix* accipitur : quare *Psal.130.Impiorum concisas cervices*, legas pro edomita superbia. *Pier.Val.l.32.p.303.B.*

¶ Emblema.

Superbia.

Emblema LXVII. And. Alciat,

En statuæ statuæ, & dictum de marmore marmor.
Se conferre Diis ausa procax Niobe.
Est vitium muliebre superbia,& arguit oris
Duritiem ac sensus qualis ineſt lapidi.

¶ Fabvlæ.

Aquila & Aves.

Quodam cœtu alitũ plerique illorum,de se & virtutibus suis magnificè loquebantur,celeritatem accipitres, cantum luscinia,oscines gloriã augurij,formam pauco,calliditatem perdices,audaciam trochilus,remigandi scientiam anates, præsentionem tempestatis ardea jactabat.Tum aquila nugæ, inquit, istæ sunt;nam quod est optimum,& plurimi fit in hac vita,eo facilè omnes vos antecello,ut acutissimo visu oculorũ utar. Quod si quis minus credit verum esse, age confidito supra cervicem meam : & illi ostendam de tam sublimi spatio,unde ipse vix terrã conspicere possit,me certè omnia & haud fallente luminis acie cõtueri,&c. Mussitantibus aliis, regulus in aquilam incubans, jubet subvolare ut experiatur utrum vera gloria illa sit.Cùm sub nubes penetrasset aquila; Quid,inquit, cernis infra regule? Vix illo terram sibi apparere dicente. At ego istic; inquit, clare ovem conspicor, & quidem albam mutilata cauda,inque eam, ut quod dixi tibi certius probem, mox etiam involabo.Sed illam ovem grandibus volucribus escam proposuerat anceps,qui laqueis positis intra frondes propè latitabat atque illatam impetu aquilam cepit & strangulavit. Hoc regulus videns : falso, inquit, gloriata fuisti de perspicacia oculorum, quæ caudam mutilatam diceres te cernere,& laqueos atque insidiatorem aucupem non aspexeris.

Fabula coërcet elationem & superbiam animi : Et docet cupiditates acutè cernere in iis modo quæ appetunt,ad reliqua esse cæcas.

Galli Gallinacei.

Duo Galli acriter inter se pro gallina dimicabant, ut ambo sauciarentur,sed finito prælio, qui victus fuerat, is pudore & dolore affectus latebras quæsivit, victor autem in altum parietem evolavit,& quanta,

maxima voce potuit,canere & aliis strepere coepit. Hunc de improviso aqua praetervolans tulit, ita alter, qui se dudum abdiderat, postea sine æmulo gallinarum consuetudine frui potuit.

Docet fabula, Deum ipsum superbis adversari, mites autem apud illum in gratia esse,&c.

Olla.

Expositam sub dio ollam fictilem ut lutum prius aresceret, quàm in fornace torreretur, interrogabat imber: Quidnam rei sit? Illa verò, se dolium esse respondit. Dolium, inquit imber,in quo vinum condi solet,quod nos aquæ odimus? Peribit igitur, & illam disiecit.

Contra superbiam & fastum, & stultas elationes animorum hæc fabula narratur. Sæpè enim fit,ut magnarum rerum professiones,& arrogantia dignitatis homines imperitiores evertat atque pereat. Itaque Vlysses ad tantarum rerum affectionem non extollitur, neque splendescit, sed abjicitur & deformatur, idque divinitus.

De Nuce & Vepribus.

Nux stirpe procera & patulis ramis propter viam enata, ac jam sub autumni tempus fructibus gravis, vicinas vepres spernebat præ se, & verbis insectabatur,ut humiles & infructuosas, infelicésque ac miseras vocabat, in illa deorum hominúmque neglectione. Quæ est enim, inquit, & quam detestanda contorsio, & depravatio vestra? Quis autem vos non simul atque tetigit, mox execratur vobisque maledicit? Mea, verò,videtis,quæ stipitis sit firmitas, quæ ramorum densitas,quæ foliorum amplitudo,quæ fructuum copia,atque his dictis concusso comante vertice,tacentes vepres superbissimè despiciebat.Veniunt mox homines omnis ætatis ac sexus,viri,mulieres,virgines,pueri ac fustibus saxisque nucem petunt,maturósque fructus decutiunt, & longis perticis verberant,neque folia modò dissipant, sed ramos etiam distingunt atque lacerant, spoliatámque ipsam malè multatam discedentes relinquunt. Tum vepres non quidem arrepta occasione illam derisisse in calamitate,quod inhumanissimum esse scirent,sed in casuum & fortunæ incertæ atque dubiæ consideratione,hinc Menandri versum inter se memorasse accepimus, hujus sententiæ.

Beatus est qui mens bona & res obtigit.

Illinc verò hos Euripidis.

ὀλέσον δ' ἐπιῤῥυέντος· ἔστιν ἕτερος·
ἄλλος μὲν οὐκ ἄν ἄλλος, εὐδαίμων δ' ἂν ὁ.

Aliunde etiam hæc.

Multorum opes malorum hominibus causa sunt.

Vide Arrogantia.

Superfluitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SVperfluitas,Græcè περισσότης, ητος, & περισσὸς, ὴ, ὸν, superfluus dicitur. Venit autem superfluitas à superfluo, quod est superabundo, éstque superabundantia quædam.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Nihil tam necessarium, quam cognoscere quid sibi sit necessarium. *Ambr. ad Vercellen.*

Simplex vestimentum dicitur,quicquid necessarium est alicui secundum qualitatem loci,vel temporis.Duplex autem quod extra necessitatem est:non enim duas dicit,ut quis in locis Scotiæ glaciali nive rigentibus unica tunica debeat esse contentus:sed quomodo in tunica vestimentum intelligimus ne alio vestiti: aliud nobis futurorum timore servemus. *Hier. in Matth.*10.

Quidquid corpora nostra defendere potest, & humanæ succurrere imbecillitati,quos nudos natura profudit,hæc una appellanda est tunica,& quicquid in præsentibus alimentis est necessarium, hoc unius diei victus appellatur. *Hier.*23.*ad Fabiolam.*

Vide Divitiæ.

Superstitio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

SVperstitio Græcè δεισιδαιμονία, ας, ἡ, δεισιδαίμων, ονος, ὁ, superstitiosus dicitur. Est autem superstitio vitium religioni oppositum secundum excessum. *Secund. B.Thom. secund. Secund. q.*92.*art.*10.

Superstitio est vitium contrarium religioni, non quia plus exhibeat in cultum divinum, quam vera religio: sed quia exhibet cultum divinum,vel cui non debet,vel eo modo,quo non debet.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Vt perniciosa est incredulitas, & contemptus signorum divinitus oblatorum; ita superstitio etiam noxia est, quæ tunc aquæ instar ad subsidia delabentis animum trepidum stolida timiditate complet. *Plutarch. in Alexand.*

Humanarum mentium ludibrium superstitio. *Curt. lib.*7.

Nihil in speciem fallacius est quam prava religio, ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor,ne fraudibus humanis vindicandis,divini juris immistum aliquid videamus. *Liv. Decad.*4.*l.*9.

Sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes. *Tacit. Ann. lib.*1.

Multa vana sub nomine celebri vulgantur. *Idem Ann.l.*6.

Quicunque à vero aberrant, misericordia potiùs quàm odio digni sunt.Non enim hi vel captantur, vel labuntur volentes, sed boni forsitan, ducti cupiditate,& si alioquin judicio falsi,conceptis opinionibus, qualescunque sint pertinacius hærent. *Agat. lib.*1.

In ostentorum & prodigiorum consideratione nimiam & credulitatem & incredulitatem periculosam efficit humana imbecillitas, cum ea non intra certos terminos se continet, sed effertur vel ad superstitionem inflatiúsque de iis sentiendum,vel ad contemptum religionis. Optimum est cautionem adhibere,ac ne quid nimis. *Plutarch.in.Camil.*

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Superstitio ad Religionis fraudulentissima & ineptissima imitatrix.In hanc plures prolabuntur,simulationem Religionis pro Religione ostentantes. Hanc sapientes vocarunt sacrum profanum, preces impias, pietatem notham,sanctitatem adulterinam,innocentiam nocentem,veritatem mendacem, cultum Dei fictum & personatum, omnis impuritatis emissariam. Vt ex veritate mendaciam;ita è Religione superstitio compingitur. Et superstitiosus dicitur ineptè Religiosus. Hæc quoque cùm Deum nesciat,tamen ad mentionem Dei contremiscit. Vel in gratiis ad Deum exclamat,sed nequicquã. Quoties supplicat,toties maledicit.Precatur & calumniatur.Quæ se omnes impietates ingurgitat,omnis præ se fert decora pietatis. Vt ergo quisque est cõtaminatissimus,ita est omnibus superstitionibus implicatus.Religio docet summũ numen præsidere rebus humanis, hanc esse unicam homini tutelam. Id superstitio non quidè apertè negat,sed id agit, ut sibi ipsum Deum,si,queat,reddat obnoxium.Religio est ipse cultus Dei,& quidem sincerus,inde dicta,quod sibi Deus hominem relegavit,& pietate constrinxit.Quicquid huc pertinet,ipsa animosè,piè,perpetuò cõsectatur.Superstitio ea quæ Dei sunt audacter excludit,ut sua tantùm admittat.Religioni universorum salus est proposita. Superstitio ut semper est præcordiis palpitantibus, non aliud respicit,quàm sua commoda. Hinc superstitiosi,nimirum sic dicti, quòd totos dies precabantur ut sibi sui liberi superstites essent:etsi non desunt qui hoc vocabulum aliunde derivant. Religio certissimis Argumentis exploratum habet, ut Deus faveat suis, ita ejus tela in impios nunquam non esse intenta. Superstitio suis sceleribus divinum numen mærendit,ut latius,ut licentiùs,ut rectius grassetur. Religio ut Deũ,ita sanctitatem, finem, ac iusiurandum nullo metu legum, sed sponte suader. Superstitio sui semper est anxia,semper inquies:Quicquid agit,ubicunque est, ibi metuit ultorem Deum. Religio veluti manu homines perducit ad pietatem,pietas ad Deum. Superstitio errore quodam mentis famulatur impietati. Quisquis superstitione illaqueatus est,non potest effugere proximas miserias. Ipsa sibi superstitio supplicium est,dum quæ non sunt mala,hæc fingit esse talia; & quæ sunt mediocria mala, hæc maximè facit ac lethalia. Quid? umbram suam metuit? inanibus terretur.Rationem nescit,formidinem ubique ducem habet.Superstitiosus vel levi aura,nunc sinistro,nunc dextro alitis volatu,offensione pedis: primo hujus,aut illius occursu, veste perperam sumpta, qualicunque nocturno visu,qualemcunque propter auditionem exalbescit metu. Omnia sunt ei minacia, omnia ominosa, omnia formidolosa. Superstitiosi exemplum est priscus ille Midas.Nam quibusdam insomniis, pravâque eorum interpretatione perturbatus, superstitiosa, inquam sollicitudine perculsus, epoto tauri sanguine, voluntariâ morte occubuit. Quid atrociùs Amestri illa Xerxis uxore,quæ duodecim homines vivos pro se defossos inferis devovit? cùm Romanus miles scalis muro Hierosolymæ admotis, ibi esset ut urbe potiretur, universi Iudæi tanquam in unica aliqua nassa capti, desidiam saluti non dubitarunt anteponere, nimirum únius impulsu stultissimæ & pertinacissimæ superstitionis. Quam igitur totâ mente,amplectenda est pietas & Religio,tam infensis animis invisa Deo superstitio exturbanda est, atque adeò ejus vel minima stirps proterenda. Quisquis superstitioni obnoxius est, huic nusquam securo consistere licet. *Carol. Paschal. lib.de virtut. & vitiis cap.*15.

¶ APOPHTHEGMATA.

Leotychidas. Cùm portæ Leotychidi proximæ clavem draco circumvolutus esset complexus, idque augures affirmarent esse portentum: Mihi inquit nequaquam videtur:sed si clavis fuisset circumplexa draconem portentum erat. Lepide irrisit hominum superstitionem,qui terrentur his quæ casu,nec præter naturam accidunt.Hunc mortalis ingenii morbum alunt augures, arioli, aruspices ac divini. Verùm ubi quis præter rectum & honestum instituit nefaria consilia, tum oportebat horrere portentum, & aliquid mali sequuturum expectare. *Plut.*

Pericles. Quum urgeret belli necessitas,Palladis ornamenta vendidit quadraginta talentis auri, & admirantibus ab illo rem sacrilegam admitti,respondit,Ex hostium manubiis posse illi reddi cultum nihilo deteriorem. *Eras. Roterod.l.*8.*apoph.*

Idem. Ad bellum profecturus, cùm suam ipse triremem conscenderet, solis defectum accidit, tenebræque obortæ in prodigium magnum tractæ omnium animos consternaverunt. Ibi Pericles cùm videret gubernatorem ingenti timore captum, oculis eius chlamydem prætendit, percontatusque est, an horribile aliquid id effectum aut portentum eo facto putaret? neganti. At quid interest,ait,inter istas & has tenebras? nisi quod maius est id à quo illæ sunt inductæ. *Plut.*

Idem. Ægrotans, amico cuidam eum invisenti ostendit amuletum collo sibi circumligatum à mulieribus, addens pessimè se affectum esse qui talem stultitiam in se admisisset. *Plutarch. in Pericle.*

Agesilaus rex quum adstantem aræ Palladis, cui apud Spartanos ab æreo delubro χαλκιοίκῳ cognomen est,ut bovẽ immolaret, momordisset pediculus, non aversus est,sed arreptum palam omnibus occidit:Per deos,inquiens,equidem insidiatorem lubens vel in ipsa ara,videlicet declaravit animũ nec inepto pudori,nec superstitioni obnoxiũ. *Plut.in Lac.*

Idem.

Idem. Philippus quidam erat profitens Orphei mysteria & his alios initiare solitus: is quum esset extremæ paupertatis,tamen apud Leotychidam dicebat, eos qui apud ipsum Orphei sacris initiati essent, post obitum fore beatos: Quin igitur, inquit, ô demens, quam ocyssimè vitam abrumpis, ut desinas infelicitatem tuam ac inopiam deplorare? O animum ab omni superstitione liberum! Post hanc vitam felices erunt, qui hic piè, justeque vixerint, non qui fictis cæremoniis fuerint initiati. Hoc persuasum erat Lacedæmoniis qui hic piè vixissent eos ab obitu fieri divos. *Plut. in Lac.*

Epaminondas cum aliquoties ad hostem cum copiis accederet, & tonitru extitisset: Interrogantibus suis, quid significari eo tonitru putaret? respondit, superstitionem eorum irridens, Deum attonitos reddidisse hostes, stuporémque iis injecisse, qui cùm prope apta loca essent iniquo loco castra ponerent. *Plut. in apoph.*

Lucullus quum in Armeniam cum decem millibus armatorũ & mille equitibus adversus Tigranem tenderet,centum quinquaginta hominum millia habentẽ in exercitu,pridie nonas Octobris, quod die prius Scipionis copiæ deletæ fuerant quodam admonente, quod Romani diem illum ut nefastum & inauspicatum metuerent: Ergo, inquit, hodie alacriter pugnemus,& hunc quoque diem ex nefasto funestóque Romanis hilarem & auspicatum reddamus. *Plut. in Rom. apoph.*

M. Crasso conflicturo cum Parthis exta è manibus deciderunt: hoc tum cæteris ut inauspicatum interpretantibus ac prælium dissuadentibus: Hujusmodi, inquit, incommoda multa nobis senectus adfert: at arma tamen nonnunquam è manibus mihi ceciderunt. *Plut. in Crasso.*

M. Cato. Vetus illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se ajebat,quod non rideret aruspex,aruspicem cùm vidisset. Quota enim res quæque evenit prædicta ab illis? aut si evenit quippiam, quid adferri potest, cur non de casu evenit? *Cic. lib. 2. de Divinatione.*

Alphonsus cùm triumphalem currum ascenderet, non defuerunt qui admonerent, ut triumphantium more vultum minio illiniret. Verùm rex cùm hoc contemneret, dixisse fertur, minium Baccho soli convenire,qui non solùm triumphi, sed vini etiam repertor extitisset. *Ant. Panorm. de reb. gest. Alphonsi.*

Pythagoras dicebat sacrificia stultorum ignis esse alimenta,eorúmque anathemata victum sacrilegis suppeditare. *Stob. serm. 4.*

Demonax accusatus, quod nunquam sacrificasset Minervæ: Nunquam, inquit,existimavi illis meis victimis opus esse. Notans ineptam vulgi superstitionem, qui putabat deos hostiarum nidore delectari. *Eras. l. 8. apoph.*

Idem. Cuidam dicenti, Eamus in Æsculapij templum ô Demonax, pro filij salute deprecaturi Deum: Adeone inquit, surdastrum existimas Deum,ut non nisi in templo non sit auditurus. *Eras. l. 8. apoph.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Vt tremunt qui ursorum aut draconum lustra adeunt: Sic superstitiosi cum tractant divina, existimantes deos semper paratos ad nocendum. *In Moral.*

Non timet mare qui non navigat,non bellum qui non bellat,non latrones domi manens non calumniatorem pauper, non invidiam privatus: non terræ motum qui in Galatia, non fulmen qui est in Æthiopia: At superstitiosus omnia timet terram, mare, aërem, cœlum, tenebras,lumen,strepitum,silentium, somnium. *In Moral.*

Si fieri potest, lippitudinem auferimus ab oculis: si id non licet,non tamen eruimus oculum: Ita si superstitio tolli prorsus non potest, non tamen protinus credendum,nullos esse duos. *In Moral.*

Licet servis quibus spes non est libertatis ad principis statuam confugere, venditionem postulare, mutare dominum, si durius habiti sunt,quam ferre possint. Superstitiosus nec hoc, cum omnes Deo metuat. *In Moral.*

Gubernator videns insurgere tempestatem, Deorum auxilium implorat, nihilo segnius interim clavum moderans, & antennam detrahens: At superstitiosus despondens animum. *In Moral.*

Polycrates tyrannus non erat formidabilis, nisi Sami, Periander Corinthi, desinebat metuere, qui illinc liberam civitatem emigrasset. At superstitiosus non habet quo confugiat, ut metu liberetur. *In Moral.*

Servi cùm dormiunt,non timent heros vincti obliviscuntur compedum in somno: ulcera,carcinomata,& gravissimi etiam cruciatus conquiescunt: Sola superstitio etiam dormientem infestat. *In Moral.*

Quidam dum stultè fugiunt latrones aut feras in avia incidunt,& in barathra,aut præcipitia: Sic quidam superstitionem ita fugiunt, ut incidant in impietatem,cum in medio sit pietas. *In Moral.*

Roterodami. Latrones aut fugitivi,si aram aut statuam apprehenderint in tuto sunt: At hic maximè trepidat superstitiosus. *In simil.*

Carbunculi ignis & nomen & speciem habent, cùm ignem non sentiant, unde & apyrustæ dicti: Ita quidam pietatis opinionem & imaginem obtinent, cùm à re sint alienissimi. *In simili.*

¶ Exempla Profana.

Hetrusci. Romanæ superstitionis magistri fuerunt: ad quos ex patriciorum filij singulis annis religionis addiscendæ ergo mittebantur. *Val. Max. l. 1. c. 1.*

Cuncti fœminas superstitionis duces & auctores esse existimant. Ea enim sunt quæ viros ad Deorum cultus,ad dies festos,ad venerationes, ad preces invitent amplius: rarúmque est ut vir quispiam sine uxoribus solus degens,talis reperiatur. *Strabo lib. 7. ex Menandro.*

Roma publicè Febri fanum in palatio dicatum est: Orbonæ ad ædem Larium ara: & Malæ fortunæ exquiliis. Quamobrem major cœlitum populus etiam quam hominum intelligi potest,cùm singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant: Iunones Geniósque adoptando sibi. *Plin. l. 2. c. 7.*

Nationem esse omnium Gallorum admodum deditam religionibus scripsit. *Cæs. l. 6. de bell. Gal.*

De Polonorum & Sclavorum idololatria ante susceptum Christianissimum. *Cromerus l. 3. disserit.*

Lituani olim superstitiosissimi fuere: Ignem,Fulmen,Lucos,Arbores proceras: Viperas item & serpentes colebant. *Cromerus lib. 5.*

Qui sub polo habitant arctico, Solem & Lunam adorant: pannum quinetiam rubeum in pertica suspensum nonnulli quicquid primo diluculo in cœlo, terra, vel aquis vinum apparuerit: hoc ipsum usque ad crepusculum ejusdem diei pro numine adorant. *Olaus magnus, l. 3. c. 2.*

Indi omnes multos diversosque Deos colunt, eos habent pictos fictosve statuis: nempe ligneis,terreis,argenteisve, *Theat. Zuing.*

Peruana regio Deos, avium forma, tygridum, cervorum & aliorum animalium exhibet: interdum etiam caudatos Satyrorum specie. *Ioan. Metellus.*

Vide Religio.

Supplicium.

¶ Loci Biblici.

SVppliciorum genera supplicia fuerunt apud Iudæos: Strangulatio, Gladius,Lapidatio,& Combustio,antequam Herodes, & post Herodem Romani, totum hunc ordinem perturbassent quorum postremum non dubium est,quin fuerit gravissimum. Inde etiam factum, ut æternas illas pœnas cum ignis supplicio passim Scriptores camparent. *Vide Matth. 5. 22.*

Culpa quàm pœna tempore prior,emendari, quam peccare posterius est. *Tacit. Ann. l. 15.*

Majus exemplum est viventis miserabiliter criminosi, quàm occisi. *Vulc. Gallic. in Avid. Cassiod.*

Humilium supplicia necessaria sunt ubi res postulat: sed de nobilibus sontibus illustres pœna propalam sumptæ, oculos animósque mortaliũ magis movent,splendidioréque exemplo afficiunt. Magnorum virorum peccata vulgo proposita sunt ad imitandum,& ut publico sedere,communique causa,idem cæteris,quod illis jus fasque videtur. Necesse est igitur & monumenta plectendorum scelerum terrorésque in clarissimis cervicibus statui,ut quod vindicatum in summis est, id in se dissimulatum minimè sri vulgus sentiat: & qui metus malis est, bonis salutique publicæ sit fiducia: quibus duabus rebus cõmunis vita cõstat. *P. Æm. l. 8.*

Magnitudo pœnæ non deterret homines à sceleribus incitatos vehementi cupiditate & magna spe. Est quidem in omnibus civitatibus constituta pœna mors, etiam levioribus delictis quam est defectionis crimen & fœderum infractio: sed tamen homines spe incitati adeunt pericula, neque quisquam ruit in periculum, si firmiter sibi persuaserit,se non evasurum esse. Natura omnes publicè & privatim proni sumus ad delinquendum,nec lex aut pœna quidem à levioribus pœnis ad summas perventum sit: ut audacia sceleratorum frenatur. Consentaneum enim est, olim mitiores pœnas summorum scelerum fuisse,quæ cum homines à sceleribus patrandis minimè deterrerent, ventum est ad mortem, quæ tamen & ipsa homines à malè agendo non revocat. Aut igitur aliis excogitandus est terror vehementior,aut ne quidem capitali pœna homines coërceri possunt. Sed ruunt homines in pericula impulsi vel necessitate,vel petulantia, vel ira. Pauperes necessitate moventur petulanti satis causæ est licentia: ira occasio est, ut quisque insanabili affectu tenetur. Deinde vincuntur homines cupiditate & spe,quarum altera dux est, altera comes,altera ad aggrediendum incitat, altera viam monstrat: & expetita bona: quanquam incerta, tamen plus movent animos, quàm certæ pœnæ quæ sunt in conspectu. Adjuvat & occasio aggressuros aliquid: quæ quum se offert præter opinionem, etiamsi vires alioqui minores sint,incitat,ut periculum adeant: præcipuè civitates: quia hæres maximas concupiscunt,videlicet libertatem & imperium,& singuli cum universis civibus conjunctis majora imaginantur. Quare simpliciter impossibile & stultum est, metu legum aut pœnarum humanam naturam cupiditate ardentem deterrere. *Thucid. lib. 3.*

Si sceleratus dominus flagellatur, servi resipiscent: & ut subditi in illaudatis rebus principem imitari solent; ita etiam si is flagellatur & publicæ utilitati servire cogatur, hi eum ut matrem filius sequentur. *Nicetas in Andronic. Comin. lib. 2.*

Vide Pœna, Punitio.

Suspicio.

¶ Definitio et Etymolog.

SVspicio Græcè ὑποψία, ας, ἡ, & ὑποψίος, ος, ον, suspectus dicitur. Est autem suspicio, acceptio unius partis cum formidine alterius. *Secund. Cic.*

Suspicio est opinio mali ex levibus signis. *Sec. B. Thom. secund. Sec. q. 60. art. 4. cap.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Sicut difficile aliquem suspicatur malum, qui bonus est: sic difficile aliquem suspicatur bonum, qui ipse malus est. *Chrysost. super Matth.*

Omnis homo ex se æstimat alterum: fornicarius neminem putat castum,castus de fornicario non facile suspicatur,superbus neminem putat humi

humilem, humilis neminem putat esse superbum: sic qui non est ex Deo sacerdos; neminem putat sacerdotem ex Deo. *Ibid.*

Facilius vitia uniuscujusque quam virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit, agnoscere, sed quid mali egerit perscrutamur. *Isiod. lib.3. de summ. bon.*

Fidelem si putaverit, facile quidem fallere docuerunt dum timent falli, & illius peccati occasionem suspicando fecerunt. *Senec. Epist.2.*

Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipse insanit, in idem putet cæteros insanire, *l.de moribus.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Suspicio vitanda ex qua corruptum judicium.
Anthol. sacr. Iac. Bill.

Culpare in quoquam, quæ non sunt nota malignum est,
Præsertim si, quæ cognita sunt, bona sunt.
Non pateant faciles savis rumoribus aures,
Quæ nescire iuvat, credere non libeat.
Linquantur secreta Deo, qui si quid opertum est,
Inspicit, & nullis indiget indicibus.

¶ Apophthegmata.

Lysander militem, qui de via desiexerat, castigavit. Ei dicenti ad nullius rei rapinam se ab agmine recessisse, ne speciem quidem, inquit: rapturi præbeas volo. *Erasm. l.8. apoph.*

Phocion. Athenienses cum ex oraculo intellexissent, in civitate unicum tantum esse virum, qui cunctorum sententiis adversaretur, populus vociferans, jubebat illum statim inquiri ut occideretur. Phocion autem cum vanas suspiciones esse in viros bonos intelligeret. Ego sum ille, inquit, de quo dixit oraculum. Et hæc quidem ideo dixit in summo constitutis periculo, ne suspicio ad innocentem aliquem devolveretur. *Plutarch. in Grac. apoph.*

Olympias. Quum accepisset Alexandrum filium (ut alij, Philippum maritum) adamare fœminam, à qua putabatur amatoriis venenis corruptus, accersivit ad se mulierem: quámque præter insignem formam comperiisset in ea mores liberales, & ingenium egregiè dextrum: Valeant, inquit, qui te insimulant veneficij. Nam tute quidem pharmacum in te ipsa ac philtrum habes. *Erasm. l.6. apoph. ex Plut. apoph.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Vt morbus in corpore non admittente quod proprium est multarum noxiarum & absurdarum rerum gignit appetentiam: Ita calumnia suspicióque adversus cognatos & domesticos, malas & noxias aliorum necessitudines inducit. *In moral.*

Thriveri. Quemadmodum qui ulceribus laborant, timidissimè tactum omnem reformidant ac refugiunt: Sic malè consci homines, ubique prompta laborant suspicione. *In Apoph.231.*

¶ Exempla Biblica.

Suspicionis *exempla:* Abraham, Gen.20.v.11. Laban.31.20. Iacob.37. 33. Putiphar, 39.19. Fratres Iosephi, 43.18. Filij Israël, Ios.22.11.12. Socer Samsoni, Iud.15.2. Eli, 1. Sam.1.13. Saul, 2.v.30. & 22.8. Principes Philisthæorum. 29.4. Principes filiorum Ammon. 2. Sam.10.3. 1. Paral. 19.3. Rex Syriæ, 2. Reg.5.5. Assuerus. Esth.3.11. & 7.8. Ierias portæ custos, Ierem.37.2. Azarias.43.2.3. Tortores Eleazari, 2. Macch.6.28.29. Discipuli, Matth.4.25.16. Act.9.26. Simon Pharisæus, Luc.7.39. Iudæi, Act.2.13. & 21.29. Plebs & magistratus, 16.22. Lysias.v.38. Barbari. 28.4.

Vide Dubitatio, Opinio.

FINIS LIBRI DECIMIOCTAVI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ, LIBER DECIMVSNONVS.

T.

Tabula.

¶ Definitio et etymolog.

Abvla, Græcè σανὶς, ίδος, ἡ, dicitur. Tabula secunda post naufragium, peccatorum est pœnitentia, & verecundia, *secundum B.Thom. 3.p. q.84. art.60.*

¶ Loci Biblici.

Tabulæ testimonij Mosi datæ. Exod.31.18. & 32. 15. lapideæ erant, & digito Dei scriptæ, 31. 18. & 32.16. Deut.9.10. Tabulæ lapideæ, 2. Cor.3.3. Adumbrabant humani ingenij summam duritiem à qua cor hominis non regenerati lapideum denominatur, Ezech. 11. 19. & 36. 26. cui opponitur cor carneum, non quod in carne versatur, sed è contrario, quod vi Spiritus Dei factum est mollius, ut in eo tanquam novis tabulis Evangelij gratia possit insculpi, ut prædictum fuit. Ierem.31.31.

Tabulæ testimonij franguntur, Exod. 32. 19. Deut.9. vers.17. Dei jussu alteræ fiunt, Exod.34. vers.1.4. in arca reconduntur. Deut.10.5. Hebr.9.4.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De tabulis pictis. Dial. xl.
Francisci Petrarchæ. Cav.

Pictis tabulis delector. R. Inanis delectatio, nec minor vanitas quam magnorum hominum sæpè fuit, nec tolerabilior quam antiqua. Si quidem omne malum exemplum tunc fit pessimum, quando illi vel authorum pondus adjungitur, vel annorum undecunque ortæ consuetudinis robur ingens consenuerit, & ut bona in melius, sic mala in pejus ætas provexit. Sed utinam, qui majores nostros vanis in rebus facilè vincitis, eosdem in seriis æquaretis, virtutémque eum illis & gloriam miraremini, cum quibus pictas tabulas sine fine miramini. G. Valde utique pictas tabulas miror. R. O mirus humani furor animi omnia mirantis nisi se quo inter cuncta non solùm artis, sed naturæ opera nullum mirabilius. G. Pictæ delectant tabulæ. R. Quam de hoc sententiam ex jam pictis intelligere potuisti. Omnis quidem terrena delectatio si consilio tegeretur ad amorem cœlestis erigeret, & originis admoneret. Nam quis unquam quæso rivi appetens fontem odit. At vos graves humi acclives, affixíque cœlum suspicere non audetis, & obliti opificé illum solis ac lunæ tanta cum voluptate tenuissimas picturas aspicitis, atque unde transitus erat ad alta depositis: illic metam figitis intellectus. C. Pictis tabulis delector unicè. R. Penicillo, & coloribus delectaris: in quibus & pretium & ars placet ac varietas, & curiosa dispersio. Sic exanguium vini gustus atque immobiliũ motus imaginũ & pestibus erumpentes effigies, ac vultuum spirantium lineamenta suspendunt, ut hinc erupturas paulo minus præstoleris voces, & est hac in re periculũ quod his magna maximè capiuntur ingenia. Itaque ubi agrestis læto & brevi stupore prætereat, illic ingeniosus suspirans ac venerabundus inhæreat. Operosum sanè, neque tamen hujus est operis ab initio artis originem ac incrementa retexere & miracula operum & artificum industrias & principum insanias & enormia pretia, quibus hæc trans maria mercati Romæ in templis, deorum aut Cæsarum in thalamis, inque publicis plateis ac porticibus consecrarunt, neque id satis nisi ipsi huic arti dextras atque animos majori exercitio debitos applicarent, quod jam ante nobilissimi philosophorum Græciæ fecerant. Vnde effectum ut pictura diu quidem apud vos ut naturæ conjunctior ante omnes mechanicas in pretio esset. Apud Graios verò (si quid Plinio creditis) in primo gradu liberaliũ habetur. Mitto hæc, quoniam & intentæ brevitati, & præsenti proposito quodammodo sunt adversa; videri enim possunt morbum ipsum cujus remediũ pollicebat alere & rerum claritas stupentis amentiam excusare. Sed jam dixi, nihil errori detrahit errantium magnitudo. Immo hæc quidem ideo attigerim, ut liqueret mali hujus quanta vis esset, ad quam tot tantisque sit ingeniis cõspiratum, cui & vulgus errorum princeps; & consuetudinum genitrix longa dies, cumulúsque ingens omnium malorum semper authoritas, accesserint, ut voluptas stupórque animos ab altiore furti contemplatione dimoveat, distrahárque. Tu autem, si hæc ficta & adumbrata fucis manibus usque adeo delectãt, attollere oculos ad illum, qui os humanum sensibus, animã intellectus, cœlũ astris, floribus terrã pingit, spernes quos mirabaris artifices.

Vide Pictor, Pictura.

Taciturnitas.

¶ Definitio et etymolog.

Taciturnitas, Græcè ἐχεμυθία σιωπηλότης, ητος, ἡ, & σιωπάω, taceo dicitur. Hebr. *Demi, & demonach,* à verbo, *Damuh*, domuit, compescuit, subjecit. Hinc δαμάω, δαμάζω, & Latinè domo, domas, domare. Victoria magna, compescere linguam prudenti & pertinaci silentio. Est autem taciturnitas, qua mentes circumspicientes quid deceat, & quid non, silent cogitabundæ: nec putant proferendum, antequam

antequam maturè cuncta, examuſſim diſputarint, nec ex ore magis quam ex pectore erumpat oratio. Hujus oppoſitum eſt linguacitas. Vnde dicaces, locutuleij, blateroues, linguaces, bambalones & futiles à veteribus ſunt nominati.

Taciturnitas in dicendis, & locutio in tacendis eſt peccatum. *Secund. B. Thom ſecund. quaſt. 73. art.*

Taciturnitas eſt obſervantiæ genus, in ſilentio ac ſecreta ſervando conſtituta. Terent. in Andria, *Sed iis, quas ſemper in te intellexi ſitas & fide & taciturnitate.*

Tacitus, qui tacet & ſcit tenere ſecreta. Taciturnus, qui natura facilè tacet. Diminutivum: taciturnulus.

¶ Loci Biblici.

Taciturnitas laudatur, Proverb. 10. 19. & 17. 27. Eccleſ. 20. 1.

¶ Sententiæ Patrvm.

Quamplures vidi loquendo in peccatum incidiſſe, vix quenquam tacendo: Ideoque tacere noſſe difficilius eſt, quam loqui. Scito loqui pleroſque cum tacere neſciat. Rarum eſt tacere quemquam, cùm ſibi loqui nihil profit: ſapiens eſt ergo, qui novit tacere. *Ambroſ. lib. 1. de offic.*

Silendi patientia, opportunitas loquendi, & contemptus divitiarum, ſunt maxima fundamenta virtutum. *Ibid.*

Diu conſidera quid loquendum ſit, & adhuc tacens, provide, ne quid dixiſſe pœnitear: ſapiens, ut loquatur, multa prius conſiderat: quid, aut cui, quo loco, vel tempore dicat. *Hieron. in quadam epiſt.*

Ille ſcit rectè dicere, qui & ordinatè novit tacere. *Greg. in Moralib.*

Plerumque nimis taciti, quum iniuſtè aliqua patiuntur, eo in acriorem dolorem prodeunt, vulnera quippe clauſa plus cruciant, quia quum putredo, quæ intus fervet, eiicitur ad ſalutem dolor aperitur. *In paſt.*

Sancti viri, quum prodeſſe audientibus nequeunt, etiam deſpici tacentes volunt. *In quadam homil.*

Quaſi quoddam nutrimentum verbi eſt cenſura ſilentij: & rectè quandoque excreſcentiam ſermonis accipit, qui prius ordinatè per humilitatem tacet. *In Ezech.*

Sicut incauta locutio in errorem pertrahi, ita indiſcretum ſilentium eos, qui erudiri poterant, in errore relinquit. *In paſt.*

Vtinam recedendo vel tacendo compeſceret, quos reſpondendo non potuit: quia malitia non docetur ſermonibus, ſed excitatur, unde malum hominem tacendo melius, quam reſpondendo vincere potes. *Chryſ. ſupr. Matth. cap. 21.*

Et loqui, & tacere perfectio eſt. Eſt autem utriuſque partis cauſa, verborum tenuiſſe menſuram. Aliquoties nimia taciturnitas ſtultitiæ adſcribitur, ſicut verborum nimietas ad furorem refertur, ſecundum illud ſapientis: eſt tacens non habens ſenſum loquelæ, & eſt tacens ſciens tempus apti temporis: de qua re ſi noſtri ſententiam requiras arbitrij, iam malo aliquis in tacendo ſtultus, quam nimium loquendo judicetur inſanus. *Val. Epiſc. in. quodam ſerm.*

Hirundinem in domo non ſuſpiciendam, id eſt, garrulos, & verboſos ſub eodem tecto non habendos, dicebat Ariſt. *Hieron. lib. 2. contra Ruffinum.*

Hæc regalis proculdubio virtus, celerius neceſſaria ſentire, & tardius in verba prorumpere: neſcit enim pœnitenda loqui, qui proferenda ſuo priùs tradit examini. *Caſſiod. lib. 3.*

Natura compertum eſt, ut omnibus artibus hoc ſit ſcientiæ pretioſior pompa, quo rarior.

Pythagoras diſcipulis advenientibus, prius legitur tacendi patientiam, quam loquendi monſtraſſe doctrinam, & ſic incipientem quemque inter diſputantium coætaneorum cathedra mutum ſuſtinuiſſes quinquennium, ut etiam celeriora quorumpiam ingenia non liceret ante laudari, quam deberent agnoſci. Quia donec ſcientiam non combiberis, non maior eſt gloria dixiſſe quod noveris, quam ſiluiſſe quod neſcias. *Silon. epiſt. lib. 7.*

Pythagoras hanc in ſtudiis ſuis conſuetudinem ſervaſſe legitur, ut uſque ad ſeptennium juxta numerum ſeptem liberalium artium nullus diſcipulorum ſuorum de his, quæ ab ipſo dicebantur, rationem poſcere auderet, ſed fidem dare verbis magiſtri, quouſque omnia audiviſſet: Scholares verò noſtri, aut nolunt aut neſciunt modum congruum in diſcendo ſervare, & idcirco multos ſtudentes, paucos ſapientes invenimus. *Hug. in didaſcalicon. lib. 3.*

Malum hominem melius poteſt tacendo aliquis vincere, quam reſpondendo. Quia malitia non inſtruitur ſermonibus, ſed excitatur. Ideo dominus recedendo compeſcere ſtuduit, quos reſpondendo non compeſcuit. *Ioan. Chryſoſt. ſuper Matth.*

Sint tua verba pauca. Tolle verboſitatem ſermonis ſuperflui. Multiloquium non effugiet culpam. Linguoſus homo imperitus eſt. Sapiens verò paucis utitur verbis. *Iſidor. Soliloquior. cap. 31.*

Qui otioſa verba non reprimit, ad noxia citò tranſit. Sic ſermo tuus irreprehenſibilis, expectatione audientium utilis eſt. *Ibid. 2.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Lucian.

Ἀῤῥήτων ἐπέων γλώσσης σφρηγῖδα ἐπικεῖσθω,
Κρεῖσσον γὰρ μύθων ἢ κτεάνων φυλακή.
Arcanorum verborum linguæ ſigillum imponatur.
Præſtantior enim ſermonum, quam poſſeſſionum cuſtodia.

Palladas.

Ἡ μεγάλη παίδευσις ἐν ἀνθρώποισι σιωπή.
Μάρτυρα Πυθαγόραν τὸν σοφὸν ὦπτιν ἔχω.
Ος λαλίην εἴασε, ἑτέρους δ' ἐδίδαξε σιωπᾶν.
Φάρμακον ἀψυχίης ἔγκρατες ὄβριμον.
Magna eruditio inter homines ſilentium.
Teſtem Pythagoram ſapientiam ipſum habeo.
Qui loqui ſciens docebat tacere:
Remedium quietis potens inveniens.

Incertus interpres.

Non mediocre bonum ſervata ſilentia præbent,
Huius Ptyhagoras non levis nuthor erat.
Qui fari callens alios reticere docebat,
Inveniens monitis corda quieta ſuis.
Πᾶς τις ἀπαίδευτος φρονιμώτατος ἐστι σιωπῶν,
Τὸν λόγον ἐγκρύπτων ὡς πάθος αἰσχρότατον.
Quilibet indoctus prudentiſſimus eſt tacens,
Sermonem occultans veluti paſſionem turpiſſimam.

Alciatus expreſſit.

Quum tacet haud quicquam differt ſapientibus amens:
Stultitia eſt iudex linguáque vóxque ſibi.
Ergo premat labia, digitóque ſilentia ſignet,
Et ſeſe Phariam vertat in Harpocratem.

Borbonius.

Nobile lingua bonum, ſi fari in tempore novit:
Nobile lingua malum, ſi fari in tempore neſcit:

Menander.

Γλῶσσαν μάλιστα πάντα χὠπῃοῦν κρατεῖν.
Lingua maxime ubique conare imperare.
Γλῶσσαν ματαίας ζημίας προοίρχου.
Linguam ſtultam damnum ſubſequitur.
Διὰ δὲ σιωπῆς πικρότερον κατηγορεῖ.
Per ſilentium autem amarius accuſas.
Ἐνίοις τὸ σιγᾶν ἐστι κρεῖττον τοῦ λέγειν.
Nonnullis tacere eſt præſtantius quam loqui.
Εὐκαταφρόνητόν ἐστι σιγηρὸς τρόπος.
Contemptibile quid eſt taciturnus mos.
Ἡ γλῶσσα πολλοὺς εἰς ὄλεθρον ἤγαγεν.
Lingua multos ad perniciem attraxit.
Ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε.
Vel dic aliquid ſilentio præſtantius, vel ſilentium habet,
Πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τις ἐστίν.
Multis reſponſum ſilentium eſt.
Ἡ γλῶσσα πολλῶν ἐστιν αἰτία κακῶν,
Lingua multorum eſt cauſa malorum.
Ἢ δεῖ σιωπᾶν, ἢ λέγειν ἀμείνονα.
Vel oportet tacere, vel dicere meliora.
Κρεῖττον σιωπᾶν, ἢ λαλεῖν ἃ μὴ πρέπει.
Melius eſt tacere quam loqui qua non decent.
Οὐδὲν σιωπῆς ἐστι χρησιμώτερον.
Nihil ſilentio eſt utilius.
Σιγὴ ποτ' ἐστὶν αἱρετωτέρα λόγου.
Silentium interdum eligibilius ſermone.
Δεῖ σιωπᾶν ἠ, λάλειν, ὥπου χρεών,
Eſt ubi oportet tacere, & loqui ubi oportet.
Νοεῖν γὰρ ἐστι κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχειν,
Conſiderare melius quam ſilentium habere.

Plautus in Ciſtellaria.

Tacere nequeo, quod tacito uſus eſt.

Idem in Rudente.

Tacita mulier eſt bona ſemper, quam loquens.

Terent. Comœd. 5.

Tua quod nihil refers, percunctari deſinas.

Ovid. Artis lib. 2.

Eximia eſt virtus præſtare ſilentia rebus,
At contra gravis eſt culpa, tacenda loqui.

Idem lib. 3. Amorum.

Quis furor eſt, qua nocte latent in luce fateri?
Et qua clam facias, facta referre palam?

Martialis lib. 5. ad Poſthumum.

Qua mihi præſtiteris memini ſempérque tenebo,
Cur igitur taceo Poſthume tu loquaris?
Incipio quoties alicui tua dona referre:
Protinus exclamat, dixerat ipſe mihi.
Non belle quædam faciunt duo: ſufficit unus
Huic operi: ſi vis ut loquar, ipſe tace.
Crede mihi; quamvis ingentia, Poſthume, dones:
Authoris pereunt garrulitate ſui.

Horat. Epiſt. lib. 11. 19. ad Lollium.

Protinus ut moneam (ſi quis monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, & cui dicas ſæpè videto.
Percontatorem fugito: nam garrulus idem eſt.
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures,
Et ſemel emiſſum volat irrevocabile verbum.

Idem ſerm. lib. 1. Sat. 4.

Abſentem qui rodit amicum
Qui non defendit alio culpante, ſolutos
Qui captat riſus hominum famámque dicacis,
Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere,
Qui nequit: hic niger eſt, hunc tu Romane caveto.

Pit. per Auſon.

Loqui ignorabit, qui tacere neſcit.

Plaut. Perſ.

Ne hoc quodquam homini dicerem, edictum eſt mihi
Magnopere, nec quodquam homini crederem: omnes muti ut prius
Loquerentur hoc quam ego.

Auſon. Paulino, Epiſt. 12.

Vade iſtam meruit non felix charta repulſam,

Spernit tam longè ceſſatio quàm tua faſtu?
Hoſtis ab hoſte tamen per barbara verba ſalutem
Accipit, & ſalvo mediis intervenit armis.
Reſpondent & ſaxa homini percuſſus ab antris.
Sermo redit, reboat nemorum vocalis imago,
Littorei clamant ſcopuli, dant murmura rivi,
Somniferúmque comit ſepes depaſta ſuſurrum,
Eſt & arundineis modulatio Muſica ripis,
Atque arguta ſuis loquitur coma pinea ventis,
Incubuit foliis quoties levis Eurus acutis,
Dindymaque Idæo reſpondent cantica luco,
Nil multum natura dedit, non æris ales,
Quadrupedeſve ſilent: habet & ſua ſibila ſerpens,
Et pecus æquoreum tenui vice vocis anhelat.
Cymbala dant flictu ſonitum dant pulpita ſaltu
Tacta pedum, tentis reboant cava tympana tergis.
Iſiacos agitant Mareotica ſiſtra tumultus:
Nec Dodonæi ceſſat tinnitus ahenei,
In numerum quoties radiis feriantibus icta
Reſpondent dociles moderato verbere pelves.
Tu velut Oebaliis habites taciturnus Amyclis,
Aut tua Sigalion Ægyptius oſcula ſignet,
Obnixus Pauline taces.

Terent. in Eunuch.

Tu pol ſi ſapis, quod ſcis, nè ſcias.

Hor. lib. 1. Epiſt.

Arcanum neque tu ſcrutaberis ullius unquam
Commiſſúmque tege, & vino tortus & ira.

Ex Carcino, de Taciturnitate.

Σοὶ σι ωπᾶς.

Πολλοῖς γὰρ ἀνθρώποισι φάρμακον κακῶν
Σιγὴ, μάλιστα δ' ἔστι σώφρονος πρόπος.
Multis enim hominibus pharmacum malorum eſt
Taciturnitas, qua peculiaris eſt frugi moribus.

Sophocles.

Ὦ παῖ σιώπα, πολλὰ ἔχει σιωπὴ καλά.
Γλῶσσης μάλ' ἁπανταχοῦ πειρᾶ κρατεῖν.
O puer tace, multa continet bona ſilentium.
Linguam imprimis ubique moderari conetur.

Silentium & continentia linguæ omni vacant periculo.

Καὶ γέροντι, κ' νεῳ τιμὴν φέρει
Ἡ γλῶσσα σιγῶσ' καιρίαν ἡσυχίαν.
Tum ſeni, tum iuveni conciliat honorem
Compos ſilentij lingua tempeſtivi.

Athenodorus.

Ἐσὶ κ' τὸ σιγᾶν ἀκίνδυνον γέρας.
Silentij præmium periculo vacat.

Amphis.

Οὐ ἔστι κρεῖττον τοῦ σιωπᾶν δ' ἐν.
Nihil eſt quidquam præſtantius quam tacere.

Philonides.

Κρεῖττον σιωπᾶν ἐστιν, ἢ λαλεῖν, μώτω.
Satius eſt tacere, quam temerè loqui.

Euripides in Hippolyto.

Σιωπᾶν ὅσ' ἔστιν ἔργον ἐν κακοῖς.
Silentio non eſt opus in malis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nihil æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui & plurimum ſecum. *Sen. 16. epiſt.*

In hoc incumbe, ut libentius audias quàm loquaris: quod tacitum velis, nemini dixeris. Auribus frequentius quàm lingua utere. Quicquid dicturus es, antequam aliis, tibi dixeris. *Idem de Morib.*

Taciturnitas ſtulto homini pro ſapientia eſt, tacere qui neſcit, neſcit loqui. *Idem in Prov.*

Iam olim in proverbio eſt nobilis illa Simonidis ſententia, quæ celebratur, & apud Latinos proverbij loco: nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum. Etiamſi Valerius Maximus. *lib. 6. cap. 2.* ſententiam hanc tribuit Xenocratì, Quid, inquit Xenocratis reſponſum quam laudabile? Quum maledico ſermoni quorundam ſummo ſilentio intereſſet, uno ex eis quærente, cur ſolus linguam cohiberet? Quia dixiſſe me, inquit, aliquando pœnituit, tacuiſſe nunquam. *Eraſm. in Chil. 3. cen. 5.*

Zenon perpeſſus eſt omnia potius, quam conſcios delendæ tyrannidis indicaret, *Cic. Tuſc. quæſt. lib. 2.*

Nihil æquè proderit, quam quieſcere, & minimum cum aliis loqui, & plurimum ſecum. *Senec. epiſt. 16.*

Tardiloquum te eſſe iubeo. *Idem epiſt. 39.*

Nemo quod audierit tacebit. Nemo quantum audierit loquetur.

Qui rem non tacuerit, non tacebit authorem. *Idem in epiſt. 107.*

Alium ſilere quod voles, prius ſile. *Idem in Hyppolito.*

Silentium præſtat ornatum. *Ariſt. lib. Polyticorum.*

Hæc eſt una de virtutibus philoſophiæ. Quia cùm orator non aliter niſi orando probetur, philoſophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philoſophatur. *Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 1.*

Nunquam enim patres conſcripti taciturnitatem optimum ac tutiſſimum adminiſtrandarum rerum vinculum labefactari volebant. *Valer. Max. lib. 3. tit. de inſtitutis antiquis.*

Adeo magna patriæ charitate tenebantur, ut arcana patrum conſcriptorum: multis ſæculis nemo ſenatorum enuntiavit. *Ibid. l. 2. c. 1.*

Ἃ ποιεῖν ἀίσχρον, ταῦτα νομίζω μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν.
Quæ factu turpia, hæc puta neque dictu eſſe pulchra.

Μᾶλλον τ' ῥητὰς ἢ λόγων, ἢ τὰς ἢ χρημάτων παρακαταθήκας δεῖ γὰρ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα πρόπον, ὅμως πιστότερον φαίνεσθαι παρεχόμενον.
Magis ſerva ſermonum quam pecuniarum depoſita. Nam boni viri officium eſt, ita ſe gerere, ut ejus mores plus fidei, quam aliorum dejerationes mereantur.

Δύο πού καιροὺς τοῦ λέγειν, ἢ ὅταν εἰδῇς σαφῶς, ἢ ὅταν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· ἐν τούτοις γὰρ μόνοις ὁ λόγος τῆς σιγῆς κρείττων, ἐν ᾗ οὐδὲν ἄλλοις ἄμεινον σιγᾶν, ἢ λέγειν.
Duo fac tempora dicendi, vel de quibus ſcis manifeſtè, vel de quibus neceſſe eſt dicere. In his enim ſolis ſermo ſilentio melior: In aliis verò præſtantius tacere, quam loqui. *Iſocrates ad Demonicum.*

Καλὸν εὐσυχία. *Pulchrum taciturnitas. Periander.*

Λάλει ὀλίγα. *Loquere pauca. Bias.*

Nunquam me penituit tacuiſſe; quod loquutus ſim, ſæpè. *Plut. in opuſc.*

Magna eſt ſapientia tempeſtivum ſilentium, & omni certè ſermone præſtantius. *ibid.*

Quid Xenocratis reſponſum? quam laudabile cum maledico ſermone quorundam ſummo ſilentio intereſſet, uno ex his quærente, cur ſolus linguam cohiberet? quia inquit, dixiſſe me aliquando pœnituit, tacuiſſe nunquam. Et illud: Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum. *Valer. Max. lib. 7.*

Loqui ignorabit, qui tacere neſcit, ſapienti expedit tacere pro ſe quam loqui contra ſe. *Senec. de Sen. orat.*

Xenocrates loquaci cuidam, Audi, inquit melius t os unum à natura, aures duas accepimus. *ibid.*

Perſæ magnam rem ſuſtineri poſſe non credunt ab eo cui tacere grave ſit, quod homini facillimum voluerit eſſe natura. *Curtius lib. 4.*

Optimum ac tutiſſimum adminiſtrandarum rerum vinculum, taciturnitas. *Valer. Maxim. lib. 2. cap.*

Mulieri taciturnitas convenientior, oblocutio verò virum decet. *Heliod. lib. 1.*

Sermo in caſtris circumlatus, arcana conſervare non novit, quoniam velociter procurrens uſque ad hoſtes diffunditur. *Procop. de bello Perſ. lib. 2.*

Sunt ij æmuli obſervandi, qui ingeniis apparent illiberalibus & moribus occultis præditi, linguáque pollent ab animo diſſentiente ac cuſtodia muniendum os, nec ſinenda eſt lingua temerè extra dentium ſeptum & labiorum munitionem evagari, quibus à natura quaſi duplici vallo eſt incluſa. *Nicet. Man. Comm. lib. 1.*

¶ Apophthegmata.

Cleanthes. Cùm quidam ad tacentem Cleanthem dixiſſet: Tu quid taces? atqui jucundum eſt cum amicis confabulari jucundum quidem, reſpondit Cleanthes: ſed quo jucundius, eo magis in hoc amicis oportet concedere. *Stobæus ſerm. de taciturnitate.*

Apollonius, annitendum eſſe dicebat, & quidem ſedulo, ut nihil indecens loquamur. Eſt enim, inquit viri plane imperiti, non poſſe tacere, & quæ non decet efferre. *Eod. ſerm.*

Diogenes ad quendam qui ſe philoſophum profitebatur, interrogabat verò contentioſè, dixit: Vah miſer! cur id quod optimum eſt in vita philoſophi corrumpis, & verbis audes te philoſophum iactare? *ibid.*

Ariſtoteles, quidnam in vita difficillimum eſſet ſciſcitatus? reſpondit: Tacere quæ dicenda non ſunt. *Stob. ſerm. de arcan.*

Idem interrogatus, quamobrem cum alios deceret loqui, ipſe taceret? dixit: Nempe eos quidem ipſe non ſcindit, cultros autem acuit. *Ant. & Max. ſerm. de taciturnitate.*

Theophraſtus iuvenem in convivio tacentem animadvertens, dixit: Si imperitus taces, peritus es: ſin verò peritus, imperitè taces. *Eod. ſer.*

Democritus cùm animadvertiſſet quendam multa imperitè diſputantem: Hic, inquit, non dicendi peritus mihi videtur, ſed omnino tacendi imperitus. *Eod. ſerm.*

Plutarchus, Nemini, inquit dixeris quod vis tacere. Quomodo enim ab alio poſtulas ſilentij fidem, quam tute ibi non præſtitiſti? Item, Tacere non ſolum ſitim prohibet, teſte Hippocrate, ſed triſtitiam quoque & dolorem. Item, ſilentij neminem, ſermonis plurimos pœnituit. Item Taciturnitas ubique tutum ornamentum eſt iuveni. *In Moralib.*

Baſilius Magnus, Dicenda tacendáque noſſe debemus: non enim divina omnia linguæ verbis explicanda ſunt, ne mens ſicut oculus totum ſolem intueri volens, id etiam quod habet luminis perdat. *Ant. & Max. ſerm. de taciturn.*

¶ Similitudines.

Maximi Monachi. Vt corpora modicis laboribus augeſcunt: Sic animus honeſtis & ſeriis ſermonibus. *Serm. 15.*

Plutarchi. Vt Monas non exit ſuum finem, ſed ſemper in uno maner, unde & nomen habet: dyas autem initium differentiæ infinitum, protinus enim per ſe duplicatur ad multitudinem: Ita ſermo donec apud unum manet, verè arcanus eſt & ſecretus, quod ſi ad alterum tranſierit, iam ſpargitur in famam. *In Moralib.*

¶ Adagia.

Mutus Hipparchion. Ἄφωνος Ἱππαρχίων.

Vbi quis repente obtumeſcit, quum maximè vox illius expectatur, id quòd non rarò conſuevit quibuſdam in cœto dicturis evenire; ut ſubitò, velut attonitis, vox faucibus hæreat.

Negry quidem. μηδὲ χρῦ φθίγξῃ.

Pro eo, quod eſt, ne tantulum quidem.

Achanthia cicada. Ἀκάνθιον τέττιξ.

In indoctos atque infantes, aut muſices ignares torqueri proverbio ſolitum.

Reddi

Reddit Harpocratem.

Catullus dixit, pro eo, quod est, imposuit silentium.

Statua taciturnior.

In hominem vehementer infantem ac tacitum, Horat.

Statua taciturnior exit.

Itidem Iuvenalis divitem quempiam sed infantem & indoctum. Mercurij statuæ similem facit. Truncóque simillimus. Hermæ.

Taciturnior Pytagoreis.

De vehementer taciturnis. Sumptum à Pythagoræ schola, in qua quinquennæ silentium indicebantur auditoribus.

Amyclas perdidit silentium. τὰς Ἀμύκλας ἀπώλεσεν ἡ σιγή.

Si cui sua taciturnitas fuisset incommodo.

Doryphorematis ritu.

Græcus δορυφόρημα vocant Satellitium illud ex barbarorum face conductum, quod olim Tyranni ad custodiam corporis adhibebant. In tragœdiis sic addebatur regum personis δορυφόρημα, ut astarent modo, nihil etiam loquerentur.

Caput sine lingua.

Competit in eos, qui in consultationibus aut disceptationibus ipsi quidem nihil habent quod dicant, verum aliorum sententiis annuunt. Gell.

Muta persona. κωφὸν πρόσωπον.

Quadrabit in eos, qui in concessu deliberantium, aut disputantium, aut etiam in conviviis, cæteris loquentibus soli tacent.

Muti Magistri.

Mutos magistros Gellius libros vocat, qui loquuntur quidem nobis.

Mutus magis quam scapha. ἀσωμώτερος σκάφης.

De iis dici consuevit, qui propter humilitatem conditionis apud præstantiores non audent discere.

Silentij tui præmium. σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας. *Arist.*

Horatius: Est & fideli tuta silentio merces. Silendo nemo peccat loquendo persæpè.

Nam nulli tacuisse nocet: nocet esse loquutum.

Mulierem ornat silentium. γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

Mulier animal natura loquax, nulla de re magis cohonestatur; quam silentio, maximè apud viros, quum de rebus seriis agitur.

Alia committenda: alia celanda.

Nec temerè quidvis apud quemvis effutiendum, at nec familiaribus arcana omnia proferenda sunt. Ad hanc sententiam quadrat illud Homeri ex Odyss.

Ἀλλά τι μὲν φάσθαι τὸ δ' ἐγὼ κεκυμμένον εἶναι.

Dicendum est aliud, contra est aliud reticendum.

Quod scis, nescit.

Terentius in Eunucho: Tu pol si sapis, quod scis nescis. Idem in Hautont. Nescias quod scis, si sapis. Proverbio certam in tacendo fidem significamus, dum quis quod scit, perinde continet ac dissimulat, quasi nesciat.

Qui obticescit.

In eum, qui metu attonitus, aut stupefactus admiratione tacet, quadrabit illud Homeri.

Τὸν δ' ἄμφασίη ἐπέων λάβε.

Illum corripuit stupor atque infantia linguæ.

In sinu gaudere.

Est taciturn apud se voluptatem sentire.

Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu. Homer.

Ἐν θυμῷ χρηῦ χαῖρε, κὴ ἴσχεο.

In tacito longæva sinu prome gaudia nutrix.

Qui continet arcanum.

In eum, qui celat arcanum, neque cuiquam effutit, quadrabit illud Homeri ex Odyss. φ.

Τω δ' ἄρα πτερὸς ἔπλετο μῦθος.

Huic pennis dicta carebant.

Hoc est, haud longius advolabant.

Muti citius loquentur.

Plautus in Persa: Muti prius loquentur quam ego. Ne hoc, inquit, cuiquam homini dicerem, edictum est mihi magnoperè, nec cuiquam homini crederem, omnes muti ut prius loquerentur, hoc, quam ego.

Areopagita taciturnior.

Dicebatur qui commissum arcanum optimè contineret.

Manum ad os apponere.

Hoc gestu significamus nos scire quippiam, quod tamen nolumus effari.

Bacchæ more. Βάκχης τρόπον. *Diog.*

De tectricis ac taciturnis dictitari solitum, quod essent huiusmodi Manades illæ Bacchico afflatæ furore. At Iuvenalis retulit ad vitam intemperantem.

Qui curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

Mutus magis quam piscis. ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων.

De vehementer infantibus atque infacundis. Conveni in hominem immodicæ taciturnitatis. Prisces enim nullam edunt vocem.

Gall. *Plus muet qu'un poisson.*

Rara Seriphia. βάτραχος ὁ Σερίφιος.

¶ Exempla Profana.

Exemplar taciturnitatis honestæ D. Maria virgo, hanc virgines, hanc fœminæ omnes imitentur: pauciloquam quidem, sed ad miraculum sapientem. *Lud. Vives de Christiana fœmina l. 1.*

Disertissimum Homerus Vlyssem, maximè taciturnum expressit, filiumque ejus & conjugem, & nutricem: siquidem audis eum dicentem.

Ἐσθω δὴ καὶ τετρα κρατερὴ ἀρὺς ὣς σίδηρος,

Non secus ac fortis quercus ferrumve tacebo.

Apud *Spartanos* in Phiditiis natu maximus commonstratis foribus, τοῦτο δὴ ἐξέρχεται λόγος. audientibus omnibus proclamabat. *Plut. l. 2. convi. & in Lycurgo.*

Quum *M. Catoni* Vticensi, etiamnum puero, vitio daretur taciturnitas (nec enim cum pueris exercebatur, nec à quoquam audiri volebat) ait: carpant taciturnitatem, modò vitam probent. Et addit: tum demum abrumpam hoc meum consilium, cum ea loqui potero, quæ sunt indigna silentio. *Plut.*

Leæna meretricula, cum nullis tormentis adduci potuisset ut consilia Harmodij & Aristogitonis tyrannicidarum detegeret: statuam apud Athenienses æneam meruit, Iphicratis opus Leænæ scilicet, cui ob taciturnitatem lingua adempta esset. *Alexand. ab Alexand. lib. 1. c. 30. ex Plin. lib. 34. c. 8.*

Papyrius, ob taciturnitatem eorum, quæ in Senatu consultabantur, puer etiamnum prætexta à Romano senatu donatus est. *Macrob. 1. lib. 1. Saturn. c. 6. & Gellius lib. 2. c. 23.*

Caius Cæsar, libertatem mulieri, quod tormentorum nullo cruciatu adigi potuisset, ut patroni crimen proderet, octoginta donavit. *Suet.*

Dogma Pythagoræ philosophi excellentissimi fuit, præter Palingenesiam, & μετεμψύχωσιν, id est regenerationem, & transanimationem, item abstinentiam ab esu carnium & fabarum: de quibus Ovid. lib. 15. Metamorph. & Virg. in 6. scribunt, & ἐχεμυθίαν, id est taciturnitas illa, qua discipulos elinguabat toto quinquennio, ut apud se docere discerent, & loqui dedisceret.

Philippus Beroaldus in comment. 11. Quæst. Tusculan. lib. 5. Diogenes Laërt. lib. 8. de vitis Philosophorum, Raphaël Voleterranus lib. 28. Philologiæ. Ravisius Textor refert, triennium præscriptum fuisse silentium, in secunda parte capitis, Taciturnitas in officina.

¶ Hieroglyphicvm.

Per numerum 109 5. Ægyptij soliti sunt taciturnitatem indicare causas vide apud *Pierium Valer. lib. 38. pag. 362. F.*

Vide Supra, Lingua, Sermo, Silentium.

Tactus.

¶ Definitio et Etymolog.

Tactvs, Græcè ἁφὴ, ἧς, ἡ, & ἅπτομαι, tango dicitur. Est autem tactus seorsum, eorum, ex quibus componitur animal & per quæ corrumpitur *secund. B. Thom. in quæst. de veritate, quæst. 26. art. 3. cap.*

Tactus à tango venit, unde tangibile.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Omnes animantes sensus tangendi participes sunt. *Lib. 2. de anim. t. 1. T. 17.*

Sine tangendi sensu nullus alius extare potest: cum tactus sine aliis adsit. *Lib. 2. de anim. c. 3. T. 31.*

Cum cæteris sensibus & bestiis longè multúmque superemur: tamen tactus judicium in nobis, quam in plerisque aliis, acrius est. *Lib. 2. de anim. cap. 9. T. 94.*

Tactus & rei est quæ sub tangendi sensum cadit, & rei quæ non cadit. *Lib. 2. de anim. c. 11. T. 120.*

Si solus nobis tactus datus esset: unum duo esse judicaremus. *Lib. de Somnius cap. 2.*

Ea pars in qua inest tangendi principatus terrena est: ea verò qua gustamus, quædam species tactus est, ob eámque causam & tangendi, & gustandi sensus cordi adjunctus est annexus. *Lib. de sensu c. 2.*

Tactus in parte corporis similari consistit, ut in carne. *Lib. 1. de Hist. cap. 4.*

Tactus multipliciter dicitur, & quod multipliciter dicitur, vel dicitur æquivocè, vel aliter ab aliis, & prioribus. *Aristot. in 1. de gen. & or. 2. ex. 14.*

Tactus propriè dicitur de habentibus positionem. *Arist. in 1. de gen. & cor. c. 2. tex. 44.*

Tactus qui est in Mathematicis, dicitur secundum posterius à vero tactu, qui est in animalibus. *Averroës in prim. de gener. text. 44.*

Tactus tripliciter consideratur, ut est tactus tantum, ut est sensus tantùm, & tactus, vel prout est sensus, & tactus, hujus complexionati, & ut est tactus, non accipitur nisi per conjunctionem materiæ. *Alb. Mag. in 3. Eth. tract. 3. c. 4.*

Tactu quid sit unum subjectum, non est manifestum ut auditui sonus. *Arist. in 2. de anim. c. 7.*

Tactus est rerum tactilium susceptio; atque deprehensio, quæ tunc fit, cum id, quod contrectandi potentiam habet, ad similitudinem rei tactilis immutatur. *Alex. aph. in 1. anim. c. 18.*

Tactus est abjectissimus & infimus omnium sensuum. *The. in 2. de anim. c. 2. text. 27.*

Tactus non est unus sensus, quia circa plura paria contrariorum versatur. *Idem in 2. de anim. c. 39. text. 116.*

Tactus in mediocritate tangibilium qualitatum consistit. *In 3. de anim. c. 70. text. 60.*

Tactus & gustus non indigent medio, reliqui verò sensus medio indigent. *Aver. de sens. & sens.*

Tactus nõ sentit rem, nisi per medium intrinsecum, nec aliquid, quod sibi non sit conjunctum. *Albert. Magn. de princ. proæs. tract. 1.*

Tactus est quasi subjectum non omnium sensuum, ad quem omnes sensus quasi referuntur. *Idem in 2. de cœl. tract. 1. c. 4.*

Tactus eorum est, quæ in materia permissa sunt. *Idem in 10. Eth. tr. 1. cap. 10.*

Tactus est sensus præcipuus eorum, quæ pertinent ad consistentiam animalis, ex quibus animal constat & nutritur. *D. Th. in 2. de an. l. 6. t. 71.*

Tactus in parte corporis similari consistit, ut in carne: denique in parte sanguinea, vel in ea, quæ sanguini proportione respondet *Arist. hist. anim.*1. *c.*4.

Tactum omnia animalium genera habent. *Idem hist.*4.*c.*8.

Tactus sensorium primum incertum est, nam non est caro,non pars eiusdem aliqua,sed aliquod intimum. *Idem de part.ad c.*10.

Tactus sensus omnibus primò inest, & ut vegetativum potest separari à tactu, & omni sensu, sic & tactus ab aliis sensibus, *Arist. in* 2. *anim. cap.*2. *T.*17.

Tactus & gustus sensorium, est cor: quia est oppositum cerebro, & calidissimum. *Arist.de sens.& sens. c.*2.

Tactus & gustus,ut tactus solus necessarius est animali & necessarium est sine quo res non est id quod est, & propter quod est,aut omnes sensus animali sunt necessarij,ut necessarium intelligitur illud,sine quo res præservari nequit. *Albert.Magn.de sens.& sens. tract.*1.*c.*2.

Tactum omnia animalia habent: quia est magis necessarius, quàm alij sensus,etsi visus sit perfectior. *D.Thom.in c.*1. *Metaph.l.*1.

Tactus & gustus immediatè tendunt ad cor,& alij sensus fundantur in sensu tactus. *Petr.de Alver.de iuven.& senect.*

Tactum certissimum habet homo,unde prudentissimus omnium animalium est; in hoc enim omnia animalia superat cum in aliis sensibus à pluribus superetur. *Arist. in* 2.*de anim.c.*5. *T.*94.

Tactu homo egregiè sentit,eo quod temperatissimum corpus habet. *Alex. Aph.in* 1.*de anim.c.*6.

Tanguntur præsentia, & non absentia. *Idem ibid. c.*18.

Tactus sequitur bonitatem discretionis, in homine, non autem sic alius sensus. *Aver.in* 2. *de anim. T.*94.

Tactum bonum qui habent,ac mollem carnem, ingenioſi sunt. *D. Thom. in* 2.*ad anim. l.*19.94.

Tactum meliorem habet animal, quàndo reductam habet complexionem ad medium. *ibid.l.*23. *T.*119.

Tactus est homini excellentissimus,quia proportionatæ, ut nobilissimæ formæ: & tanto inter homines magis aptus mente, quanto est melioris tactus. *Idem de sens.& sens.lect.*9.

Tactui affectiones omnes corporum tribuunt, secundum inclinationem autem ad locum. Vitales enim facultates judicat, caliditatem,frigiditatem, siccitatem, humiditatem, lenitatem, asperitatem, cedentia, retinentia, mollia, dura, grave, & leve tactus præjudicat: ratio verò decernit, permutationem à medio, & ad medium. *Tim. Loc. de anim. mund.& na.*

Tactus non solùm nuntiat, atque tangit, quod aliquid sit propinquum, sed etiam quasi passus tangibilis ipsius nuntiat differentias, ac nisi quid obstiterit id etiam sentiat è longinquo. *Plo. Æn.*4. *lib.*4. *cap.*4.

Tactus ubi acutissimus est, declarat optimam corporis inesse complexionem. *Mar.Fic.in Plat.Theol.*10.*c.*4.

Tactus Terræ adscribitur, cum per omnes terreni corporis partes fiat,in nervis,qui terreni maximè sunt expleatur,facillimè tangat, quæ soliditatem habent, & pondus quod terra corporibus tribuit. *Idem in Plat. conviv. or.*5.

Tactus, gustus non tam facilè moventi cedunt, ut visus & auditus, sed motorem sortiti sunt vehementem,ideo obtusius sentiunt, sed sæpè dolorem vel voluptatem vehementiorem habent, quæ passionis vehementia judicium sensus impedit. *Idem in Plat.Timæum,c.*59.

Tactus & gustus quatuor connumerant medici gradus, primum qui vix sensu percipiatur,Secundum qui manifestè percipiatur,sed non offendat, tertium jam offendentem & lædentem, quartum brevi interimentem. *Idem in Plat. leg.*

Tangere quod aliquid debet, deinceps ab illo quod tangere debet situm esse oportet, ita ut contiguum locum teneat illi in quo ipsum est. *Plat.in Parmen.*

Tangendi sensus à diis genitus est: ut calida,frigida, mollia, dura, levia,gravia,lenia & aspera dignoscat. *Alcin.c.*19.

Vide Sensus.

Tarditas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TArditas,cunctatio, mora,pigritia: Græc.βραδύτης, Hebr. *hatsthha atsthuth*, à verbo *hatsal*, piger fuit, & *Orech* à verbo *Arak*, protractus est, longus fuit.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De gravis ingenij tarditate. DIAL.
Francisci Petrarchæ.
DOL.

At gravi duróque sum ingenio.R.Gravedo molestior,sed hæc quoque minuitur,si diligêter intenderis.D.At pigro obtusóque sum ingenio.R Quid tu igitur huic morbo indignatione an lamentis succurrendum putas?Longè alio remedio res eget non est indulgendum somno non libidini,non cibo,non vivo non,inanibus fabulis, non captandæ excusationum causæ, & reflexa in naturam culpa inertiæ succumbendum,sed vigilandum, cogitandum, suspirandum,anhelandum,enitendum,assurgendum, incitanda vis animi, excutiendus torpor, propellenda segnities,abstinendum voluptatibus, incumbendum studiis. Nil tam grave quod non levet, nil tam durum quod non leniat, nil tam obtusum. quod non acuat, nil tam pigrum quod non urgeat, nil denique tam defossum, támque abstrusum quod non eruat, tam sopitum quod non excitet intentio. D.Ingenio tardo sum.R.Qui velocitatem ingenij laudem dicunt,tarditatem dicturos infamiam certo scio. Malim tamen ingenium tardum,ac modestum,quam velox & præruptum. Nam ut inde non insignis gloriæ,nec spes operum magnorum,ita hinc errorum gravium, & turpis ignominiæ metus est,tolerabilius autem multo est fieri inglorium quam infamem. D.Ingenio segni sum.R. Quod equis segnibus fieri solet, stimulos adhibe, non hinc tibi corporis excusatio,sed laboris occasio data est.Sunt qui stârim,quod non ultro provenerit deserendum putent,at tu preme,insta,contende. Generosum animum difficultas erigit,alit labor,illic maximè nititur,idque pluris æstimat, ubi resistentiæ plus invenerit.Factum studio ingeniosũ Socratẽ legis,desertúmque Demosthenem,& quamvis idem accidit, singulare quidem nomen pauci occupant.Rarior est fama quam meritum. D.Ingenio hebes sum.R.Non tibi profectus ideò spes erepta,sed industriæ inventa necessitas. Glorioſius autem tanto est studio provehi quam natura, quanto satius proposito loqui,boni aliquid agere quam casu. D.Ingenio tardo prorsus,& invalido sum.R.Si literis non potes, at virtuti stude. Nemo ad illam satis ingenioſus, ubi non acumen quæritur, sed voluntas, ad quam quidam literas nihil prodesse,alij obesse etiam opinati sunt,ideóque desertis studiis in solitudines abiere & eximiæ illis scientiæ loco fuit ignorantia literarum, de quorum judicio pronuntiare difficile est. Idem (de quo constat) extremum accipe. Nemo te fallat,nec te vulgi stupor nec stultorum voces moveant.Majus tutiúsque est virtute, quam literis clarum fieri.Itaque semper illud optabile,& sæpè istud formidabile res ostendit, quod si ad virtutem animi literarum lux accesserit, tum demum consummatum quidam atque perfectum est ea quidem, si qua in rebus humanis potest esse perfectio.

¶ SIMILITVDO.

Roterodami. Vt in inserendo calamus altius depressus, tardius fert, sed durat fortius: Ita præstat sic rem aggredi, ut firmior sit ac durabilior, potius quam ut præsens spectes lucellum. *In simil.*

¶ ADAGIA.

Intervallo perit fames, & optimè perditur. Διὰ μίσου κὴ λιμὸς ἔρρει κὴ κάλλιστ' ἀπόλλυται.

Mora multis rebus affert remedium.

Summis ingredi pedibus.

Qui clanculum & cautim,aut pedetentim,ut aiunt,conantur aliquid, summis pedibus ingredi dicuntur.

Pulmo prius venisset. *Plautus.*

Dictum est olim in lentes ac cessatores.

Corvus aquat. κόραξ ὑδρεύει.

Dicis solitum; ubi quis non citra negotium atque ingenium consequeretur ea quæ cuperet.Aut ubi quis rem novis artibus tentaret efficere.

Profectus ad Apaturia, reddit Maio. Ἀπιὼν ἐς Ἀπατούρια ἐπανιὴ' ἐς Θαργηλιῶνα.

Dici solitum in eos, qui licentius immorarentur negotio cuipiam.

Callipides. Καλλιπίδης.

Olim proverbio dicebatur,qui in molliendis negotiis, cum multa se facturum miraretur, nihil tamen conficeret,aut quemadmodũ ait Terẽtius quis sedulo movens sese,nihil promoveret. Callipides histrio fuit.

Diu libera. Δηρὸν βούλευε.

Lente consultandum, at ubi statueris, maturè, quod opus facto, faciendum est.

Sic est ad pugnæ partes,re peracta,veniendum. Πολέμου κὴ μάχης χρὴ ὅτω μεταλαγχάνειν.

Iocus erat proverbialis,ubi quis negotio peracto,tum demum adveniret.

Ad Aras. Ἐπὶ βωμούς. *Plut.*

Equidem opinor perinde valere, quasi dicas, in ipso negotio: iuxta proverbium, quo vetatur ad aras consultare.

Amæa Azesiam reperit. Ἀμαία τὴν Αἰσίαν μεταλθεν.

Dici consuevit de re diu multúmque quæsita, desideratáque.

Σοφοδοκῆδες. Et similia.

Plutarchus in Symp.ostendit, olim cognomina quadam proverbiali ioco iactata fuisse in eos,qui serius ad convivium accederent.

Hercules hospitatur. Ἡρακλῆς ξενίζεται. *Athenæus.*

Dictitatum, ubi quis diutius in convivio commorari videretur.

Expecta anus. μῆνε γραῦ ἐμόν σε παῖδα φιλήσοντα.

Expecta anus meum filium,te salutaturum.Nam priusquam adolescat puer illa decesserit. Adhibimus spem seram significaturi.

Expecta bos aliquando herbam. μῆνε βοῦς ποτὶ βοτάνην.

Finitimum illi: adhuc tua messis in herba est, que itidem spes tarda significatur.

Inter cæsa & porrecta.

Videtur significare cunctationem & ancipitem hæsitantiam ac veluti intervallum illud, inter omittendum quod cœptum est, & incipiendum quod novari oportet.

Hyperberetæa. Ὑπερβερεταῖα.

*Dicebantur olim admodum serotina, quaque vix tandem advenirent. Apud Macedones,extremus anni mensis.*Ὑπερβερεταῖος *appellabatur.*

Quæ sero contingunt, sunt magnifica.

Quoties intelligi volumus, famã aut præmium aliquod serius quidem, contingere,verum hoc præstantius ac durabilius quo diutius dilatum, ut tarditatem stabilitate, perpetuitatéque compenset Homerus.

Ὀψιμον, ὀψιτέλεστον, ὅ ῥ' κλεὸς οὐκ ἀπολεῖται.

Tarda & sera nimis, sed fama & laude perenni.

Mysorum ultimus navigat. ἔσχατος Μυσῶν πλεῖ.

Proverbiali ioco dicebatur, qui frustra laboraret, vel ubi dura quæpiam imperaventur, factúque difficilia.

Bunas judex est. Βοῦνας δικάζει.

Dicitur

Dicitur autem tum bonas indicare cum lis in longum profertur, nec unquam explicatur Zenodotus.

Aneſſæi luna. Ἀνεωαίου σελήνη.

Dictum in comperendinatores qui novam ſubinde cauſam cõminiſcuntur, quo negotium propoſitũ in alium differre tempus poſſint. Diogenianus.

Laconicæ lunæ. Λακωνικὰς σελήνας.

Subaudiendum, Cauſaris. Dicitur autem hoc de promiſſis aut pactis incertis atque infirmis.

Ἐπιθομοδεπνος.

Quaſi conviviorum appetens. Hoc nomine Cæſar apellabat eum, qui quum tardis ad cœnam veniret occupatus negotiis, tamen ob cœnarum cupiditatem non recuſaret iis, à quibus rogaretur.

Τρεχέδειπνος.

Vocabatur apud antiquos τρεχέδειπνοι, qui cunctantius ad convivium veniebant. κατ' αὐτί φρασιν. *(ut apparet) ceſſatoribus celeritatem tribuentes, apud Athenæum.*

Μελλονικιᾶν. More Niciæ cunctati.

Traducebatur enim Nicias quod cũctator eſſet in re militari. Hinc μελλονικιᾶν *ex* μελλᾶν *quod eſt cunctari & Νικίας, qui fuit dux Athenienſibus.*

Placide bos. ἀτρέμας βῶς.

Id eſt: Lente bos, ſubaudi, incedit, aut ſimile quippiam. Congruet in illos, qui placidè & paulatim rem conficiunt.

Caudæ pilos equinæ paulatim vellere.

Dicitur de eo, qui tempore atque aſſiduitate conficit id, quod viribus atque impetu fieri nequit. Hinc Horatius in Epiſtolis.

Vtor promiſſo caudaque pilos ut equina.
Paulatim vello.

Quiſquis tardè venit ad cœnam vocatus: aut claudus: aut non dat ſymbolas. ὅσις ἐπὶ δεῖπνον ἀφὲ κλυθεὶς ἔρχῃ, ἢ χωλὸς ἐσιν, ἢ δ' δίδωσι συμβωλάς.

Et idem: An quoquam ad cœnam properas conviva vocatus.

Nemo nos ſequitur, ὄδεις ἡμᾶς διώκει. *Plato l. 7. de leg.*

Hoc proverbium etiam hodie tritum manet: cum ſignificamus liberum eſſe, diutius in re quapiam immorari. Nemo nos, *inquiunt*, impellit, *Perſonne ne nous preſſe.*

Feſtina lentè. σπεῦδε βραδέως.

Quadrat in illos, qui praeproperè famam affectant, malúntque paratam ac magnam, quam ſolidam & perpetuam. Cum hoc & illud Catonis. convenit: Sat citò, ſi ſat benè. *Aſſez toſt, ſi aſſez bien.*

Pedetentim. ποδὸς βάσις. *Terent.*

Dici ſolet de iis, qui non præcipitanter atque inconſideratè, ſed ſenſim & cunctanter negotium aggrediuntur & arte magis quam impetu rem gerunt. Pas à pas.

Tacito pede. ἡσύχῳ ποδί.

Seu Lento pede, *Vſus: cùm cautim ac pedetentim ad rem aliquam accedimus. Apud Latinos aliquando*, Tacito pede, *pro furtim acclanculum uſurpatur, teſte Ovidio.*

Sero veniſti. ὀψὲ ἦλθες.

Adverſus eos qui mercede aliquid faciunt, aut poſt tempus adveniunt.

Poſt Feſtum veniſti. καὶ ὅπου ἡ ἑορτὴς ὑκάς.

Dicitur in eos, qui negotio alicui egregio non interfuerunt. Legitur & hoc pacto: Poſt panathenæa: *Item.* Pythia veniſti.

Teſtudinis gradus.

Quadrat hoc proverbium in eos, qui lentè & cunctanter negotium aliquod agrediuntur. Huic opponitur, Grallatorius gradus. *Cùm quis praeproperè & feſtinanter aliquid ſuſcipit. Plautus.*

Celerius Elephanti pariunt.

Licebit his verbis quorundam nimis lenta molimina, aut etiam cunctationem immodicam ſignificare.

Annus eſt. Seculum eſt,

Atque id genus alia. *Terentius, Et noſti mores mulierum, dum comuntur, dum poliuntur, annus eſt. Et: Seculum eſt quod nihil abs te literarum redditur.* Item: *Iamdudum atatem, pro admodum dudum. Et tempus per longum huiuſmodi figuris ſignificamus.*

¶ Fabvla.

Ruſticus.

Qui in arborem aſcenderat ruſticus, de illa delapſus graviter femur dextrum læſit. Huic alius fortè præteriens ſe conſilium daturum dixit, quo uſus nunquam de arbore caderet. Vtinam, inquit ille, ante caturn meum dediſſet, ſed profuerit tamen etiam in poſterum, dic igitur. Tum ille alter, cave, inquit, ne velocius terram repetas, unde aſcendiſti, quam in arborem evaſeris.

Fabulas docet, ſæpe cunctationem & moram eſſe laudabilem, maxime iis in rebus, in quibus feſtinatio damnoſa eſſe poſſet.

Vide Mora, Cunctatio.

Temeritas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

TEmeritas, Græcè ἀθελεία, ας, ἡ, & ἄθελος, ος, ον, ὁ, temerarius dicitur, & ἀπερίσκεπτος. Et temerarius is cenſetur, qui leviter, nullo conſilio adhibito, ſine ulla cauſa aliquid aggreditur. Græcè ἄθελος, ἀπερισκεπτὸς, παραβολὸς, θρασὺς. Hebr. *Zedh*, &, Temeritas, *Zodhon*, à verbo *Zodh*, efferbuit, intumuit, ſuperbivit, temerarius fuit, temere egit. Hinc ἀζέω θω, ferveo & Lat. æſtuo, item æſtus. Eſt autem temeritas, cum inconſiderata dolorum perpeſſionem gladiatoria periculorum ſuſceptio. *Iacund. Cic. l. 4. Rhetor.*

Temeritas ſive præcipitatio, eſt defectus conſilij & ſpecies imprudentiæ. *Sec. B. Thom. ſec. Secund. q. 45. a. 25. cap. fin.*

Temeritas eſt per quam fieri dicuntur, quæ ratione non geruntur, vel propter impetum voluntatis vel paſſionis, vel ex contemptu, quæ cauſatur ex ſuperbia. Ideò continetur ſub præcipitatione, quæ reſpicit utrumque, ſed magis primum. *ex B. Thom. ſec. Secund. q. 55. a. 3.*

Temerarius eſt ille, qui nihil omnino formidat, ſed adverſus omnia vadit. *Iecund. Ariſt. l. 2. Ethic.*

¶ Loci Biblici.

Temeritas damnatur. Prov. 15. 22. 14.

Temeritatis exempla, Iſraëlitæ, Num 14. 40. 41. Deut. 1. 42. 43. Ioſaphat. 2. Chrõ. 20. 22. Ioſias, 2. Chron. 35. 22. Petrus, Marc. 26. 51. Thomas, Ioan. 11. 16. Exorciſtæ, Act. 19. 13. 16.

Temeritatis punitæ exempla: Iſraëlitæ, Num 14. 45. Deut. 1. 44. Ioſaphat, 2. Chron. 20. 37. Ioſias, 2. Chron. 35. 23. Ioſeph, & Azarias, 1. Mac. 5. 59. 60.

Temeritas cupiens cognoſcere quæ Deus non patefecit, vel non neceſſaria, vel ad nos non pertinentia, fugienda, quia hoc vitium prohibitum eſt à Deo, Rom. 11. 20. & 12. 3. 16. 1. Tim. 6. 17. Redarguitur item à Chriſto, Ioan. 14. 22. 23. & 21. 22. Act. 1. 67.

Temeritas litterata ſeu apparentis ſapientiæ ſtudium, vitium eſt, nempe quum quid falſam ſapientiam, id eſt, malas aut vanas artes ſectatur. Ideo fugiendum, quia noxium, Prov. 9. 18. Ier. 10. 2.

¶ Sententiæ Patrvm.

Temeritas aſſerendæ incertæ dubiæque opinionis: difficilè ſacrilegij crimen evitat. *Aug. de Gen. ad. lit. c. 1.*

Temeritas, inſcitiæ fœtus. *Nazianz. orat. 6.*

Quibus conſilium eſt, cadunt tanquam folia. *Anton. ſerm. 30.*

Temeritate ſua capiuntur prævaricatores. *Idem ibid.*

Quibus civitas eſt, cujus diruta ſunt mœnia: talis eſt vir, qui non omnia cum conſilio agit. *ibid.*

Temeritas eſt, quando quis ira percitus conviciatur, modo qui neminem decet; aut ſeipſum ulciſcitur, aut aliquo pacto injuſtè quicquam audet. *Chryſoſt. in ep. ad Philip. hom. 5.*

Non intelligentes docemus, & neſcientes arguimus, & dicta Dei homines emendamus. *Hilar. de Trin. l. 10.*

Vides fortitudinis matrem eſſe prudentiam; nec fortitudinem, ſed temeritatem eſſe quemlibet auſum, quem non parturivit prudentia. *Bernard. de conſider. l. 2.*

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Omnis actio vacare debet temeritate & negligentia. *Cic. 1. offic.*

Nihil eſt temeritate turpius, nec quicquam tam indignum ſapientis gravitate & conſtantia, quam aut falſum ſentire, aut quod non ſatis explorate perceptum ſit & cognitum, ſine ulla dubitatione defendere. *1. de Nat. Deor.*

Nihil eſt à gravitate ſapientis, errore, levitate, temeritatem diſiunctius 4. *Acad.*

Satius ad idipſum de quo ambigitur, concedere; quam impudenter reſiſtere. *1. de Nat. Deor.*

Quid eſt tam futile, quam quicquam approbare non cognitum? *1. Acad.*

Inſignis eſt temeritas: cum aut falſa aut incognita res approbatur. Nec hoc quicquam eſt turpius, quam cognitioni & perceptioni aſſertionem approbationémque percurrere. *1. Acad.*

Quid eſt ſtultius, quam incerta pro certis habere, ac falſa pro veris? *Cato maior.*

Nec cui rei temerè aut arroganter aſſenſerimus. *2. de Invent.*

Ipſa conſuetudo aſſentiendi periculoſa eſſe videtur, & lubrica. *1. Offic.*

Temere affirmare de altero, eſt periculoſum, propter occultas hominum voluntates, multiplicéſque naturas. *Cic. Brut.*

Cavendum eſt nè incognita pro cognitis habeamus, iiſque temerè aſſentiamus, ſed adhibeamus ad conſiderandas res & tempus & diligentiam. *1. Offic.*

Plerique errare malunt, eámque ſententiam quam adamaverunt, pugnaciſſimè defendere, quam ſine pertinacia, quod conſtantiſſimè dicatur, exquirere. *4. Acad.*

Audaciæ & temeritati potius ſero, quam nunquam obviandum eſt. *Levius Dec. 1.*

¶ Sententiæ Historiæ.

Temerarij longè facilius audentes vocantur, quam cauti & prudentes. Qui enim præter officium ſit quippiam auſus, ex aliorum benevolentia, quibus fortè vir accerſit viſus, honorem. Is verò qui prudenter & cautè periculum ſubterfugerit: nec tamen pro votis rem geſſerit, incidentium proculdubio rerum ſubiturus eſt noxam, & ſi quid eius ex animo ac ſententia egerit, nihil prorſus imperitis videbitur. *Procop. de bello Goth. l. 3.*

Vbi primum impetum effudit, velut quædam animalia amiſſo aculeo, torpet. Et licet felicitas aſpitare videatur: tamen ad ultimum temeritati non ſufficit. *Curtius, l. 4.*

Hoſtium temeritas commodam dimicandi facultatem præbet. *Cæſ. l. 6. de bello Gall.*

Ego id verum eſſe exiſtimo quod dici ſolet, temeritatem ſæpenumero homines ad inſaniam & ad nihilum adducere ſolet. *Polyb. l. 4.*

Pericli contra ſexaginta armatorum Peloponneſiorum ac Bæotorum dimicandum nullo modo viſum eſt, etiamſi de ipſis Athenis ea dimicatio fuiſſet futura: ideo cives ſuos pugnam poſcentes indignéque hoſtium populationes ferentes, verbis mitigavit, docendo arboribus quidem exciſis facilè alias enaſci, hominum jacturam reparatu haud ita proclivem eſſe. Præterea populum nequaquam in concionem advocavit, ne aliquid præter animi ſui ſententiam agere cogeretur. Ac

quemadmo

quemadmodum navis rector, vento mari incumbente, omnibus rectè curatis instructisque armamentis, arte sua utitur, valere jussis eorum qui navi vehuntur, periculumque & nauseam non ferunt, lachrymis præcibúsque, ita Pericles urbe tum clausa, omnibúsque locis præsidio firmatis, sua consilia secutus est, parui faciens obtrectationem indignationesque civium. Enimuerò & ex amicis multi precibus eum urgebant, inimici minis, ac criminationibus territabant, multi cantilenis ac dicteriis imperium ejus exagitabant, mollitiem & proditionem obiicientes, verùm his omnibus nihil motus Pericles, æquo animo & tacitus ignominiam odiáque toleravit, missáque in Peloponnesum classe centum, navium ipse in urbe remansit, réstque domi administravit tantisper dum hostes discessérunt. *Plut. in Pericle.*

Dies mei deficiant, si reges imperatoréstque temerè in hostium terras trangressos cum maximis cladibus suis exercituúmque suorum enumerare velim. Athenienses, prudentissima civitas, bello domi relicto, authore æquè impigro ac nobili juvene, magna classe in Siciliam transmissa, una pugna navali florentem rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Externa & nimis antiqua repeto. Africa & M. Attilius, insigne utriusque fortunæ exemplum nobis documento sint. *Livius Dec. 3. l. 8.*

Non semper temeritas est felix. *Idem, ibid*

Impetus immodicus temerariúsque ab initio, facilè evanescit, parúmque temporis viget. *Dion. l. 58.*

Temeritatis subiti & vehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum mentes concussæ, nec sua pericula despicere, nec aliena facta justa æstimatione prosequi valent. *Valer. Max. l. 9. c. 8.*

Nonnulli quidem hominibus temerè agere, simúlque perire contigit, quod ex nullo ante oculos exemplo conijcere possint quemnam finem eorum temeritas sit habitura. *Procop. de bello Vandalico, l. 3.*

¶ Apophthegmata.

Demonax aliquando in balneis cùm refugeret ingredi aquam ferventiorem & alius illum appellare meticulosum: Quid, inquit, an hoc pro patria passurus essem? Sentiens, temeritatis esse, non fortitudinis, subire periculum, nisi ob causam gravem & honestam fiat. *Eras. l. 8. apoph.*

Demosthenes. Quum Athenienses gestirent Harpalo ferre suppetias, jámque Alexandrum amarent, de repente apparuit Philoxenus, quem Alexander maritimis negotiis præfecerat: his, quum populus metu attonitus consilescceret. Quid faceret, inquit Demosthenes, si solem videant, qui non possunt obtueri lucernam? Ita populo temerarios motus exprobavit. *Eramf. l. 4. apoph. ex Pli.*

Antigonus cùm audivisset filium in extraordinario conflictu ab hostibus interfectum esse, nil aliud dixit, quam: Sero nimis interiisti, mi fili, qui tam temerè in hostes te conjeceris, neque tuæ salutis, nec meorum monitorum memor. Senfit vir prudentissimus, eum merito perire, qui nec suæ salutis, nec bonorum virorum monitorum memor, temerè in periculum se conjiciat. *Eraſm. in Declamatione de morte.*

Fabius Max. audiens Minutium collegam, qui feliciter nonnullos hostes jam dejecerat, multum laudari, ait, se magis secundam Minutij collegæ fortunam, quam adversam pertimescere. Sentiens illius temeritatem periculosissimam esse Reip. quam si rerum successu attolleret, in extremum discrimen adducturam universum populum Romanum: sed adversis casibus futuram moderatiorem. *Plut. in Rom. apoph.*

Idem Minutius, quum Fabium tanquam cunctatorem in Senatu insimulasset, quod præ timore pugnam detrectaret, partitúsque esset cum Fabio copias, eóque invito prælium cum Annibale iniisset: Ita est, inquit Fabius, non celerius quam timui, deprehendit fortuna temeritatem. *Brus. l. 3. c. 16. ex plut.*

Scipio Africanus dicere solebat, in re militari turpe verbum esse, Non putaram: quod aliis in rebus interdum locus datur, malè instituta, posterioribus consiliis melioribus corrigere: cæterum quæ ferro peraguntur, ea non oportere temerè aggredi, quod hic error ferè est inemendabilis. Idem dictum locum habet & in his quæ semel facta mutari non possunt: ut in ducenda uxore, in sacris ordinibus. *Plut. in eius vita.*

Augustus Cæs. eos qui levem ob causam periculis se exponerent, similes aiebat esse aureo hamo piscantibus: qui plus damni amisso semel hamo acciperent, quam multarum capturarum lucro posset reparari. *Falgos. l. 7. c. 2.*

Philo. Quæ absque ratione fiunt, inquit, omnia sunt turpia. Quæ verò cum ratione, omnia decora. Item, Citra doctam contemplationem nihil decore fieri potest. Scientia enim à bono consilio nascitur: at inconsulta temeritas malorum omnium scaturigo est. Item Meditatio sera lucrum non habet, & in exitu rei inutilis est pœnitudo. *Ant. serm. de temerario consilio.*

¶ Similitudines.

Plutarchi. Sol cùm maximè tollitur in altum, arduus ad polum septentrionalem, tum minimum movetur. Ita quo major est potestas, hoc magis coërcenda est animi temeritas. *In moral.*

Roterodami. Columbo in volatu pernicitas: sed dum plaudit in aëre, sibi placens implicatis strepitu pennis capitur ab insidiante alicubi accipitre, ita multi dum ostentant suas vires, magis quam utuntur, obliti sui præda fiunt inimicis. *In simil.*

Thriveri. Quemadmodum nulli magis submerguntur quam qui natandi valent consuetudine: Sic in malis rebus quo quisque est major artifex, eo in certioribus versatur periculis. *in apoph. 114.*

¶ Adagia.

Oportet remum ducere, qui didicit. Δεῖ κώπῃ ἐλαύνειν μαθόντα. *Plut.*

Vnúmquemque decet eam artem exercere, quam antea doctus sit. Horatius in arte poëtica.

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis,
Indoctúsque pilæ, discive, trochive quiescit,

Qui lusus non novit legem, abstineat.

Exitij nulla ratio. Ἀλέθρου θείου λόγος. *Idem.*

Hoc sentimus, quum imminet nobis fatale exitium Deum adimere consilium ac rationem.

Ne præceps fueris ad jurandum.

Habebit proverbij speciem, si quis hominem post acceptum malum admoneat.

Quam quisque norit artem in hac se exerceat. *Cic.*

Horatius.

Navem agere ignarus navis timet abrotanum ægro.
Non audet, nisi qui didicit dare: quod medicorum est
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Cœnare me doce. Δεῖπνον μὲ δίδαξον. *Aristophanes.*

Tempestiviter usurpatur, si quando docere, praire aut etiam refellere conatur aliquem imperitus negotij de quo disceptatur.

Non suscipiendum negotium temerè.

In prapotentem, & cum quo non sit suscipienda simultas, aut lis, nisi magno aliquo præsidio fulciaris, quadrabit illud Homeri.

Οὐκ ἀντίος μοι ἔρυσακος αὐτιβολήσας
Νίσσοι ἰθέων.
Huic certaturus non iuerit obvius ullus
Absque Deis.

Illotis manibus. ἀνίπτοις χροΐν. *Diogen.*

Pro eo, quod est, irreverenter atque imparatè.

Illotis pedibus ingredi. ἀνίπτοις ποσὶν ἀναβαίνειν. *Lucian.*

Id est: illatis pedibus ingredi, est confidenter atque imperitè rem egregiam aggredi, tanquam profanè & irreverenter.

Andabatæ.

Conveniet in eos, qui temerè nullóque iudicio insectantur quippiam, aut repugnant alicui.

Ædilitatem gerit sine populi suffragio.

Vbi quis imperitior est in alieno negotio, aut in adibus alienis.

Inscitia confidentiam parit: prudentia verò cunctationem.

Hieronymus ad Evagrium ita refert. Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat. Plinius: Recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia.

De cœlo ad Synagogam. *Tertull.*

Suspicor dici solitum, ubi quis demittit sese à summa tranquillitate in summos tumultus: aut ubi quis statim aggreditur negotium.

Ne incalceatus in montes.

Theocritus. Ἐν νομεῦσι.

Εἰς ὄρος ὀχ ἕρπες, μὴ ἀνάλιπος ἔρχεο βάττε,
Ἐν γὰρ ὄρει ῥάμνοί τε καὶ ἀκρώλακοι κομόωντι.
Batte, cave pedibus nudis perrepere montem:
Quippe rubis, tribulisque viret mons undique densus.

Qui suscipit aliquod vita genus, armet sese adversus occursura incommoda, ne pœniteat suscepti.

¶ Exempla Biblica.

Apud Romanos ignominiæ causa militibus audacioribus qui nec animi, nec consilij satis haberent, vena soluebatur: quæ non tam pœna, quam medicina fuit: ut superflua sanguinis parte defluxa, se magis intra gyrum rationis continerent. *Alexand. ab. Alex. l. 2. c. 13.*

Servilius Cæpio consul cùm Cn. Manlio, qui cum contra Cimbros in Italiam irruentes, temerariè pugnans, de exercitu xxc. M. hominum amisisset: ex jussu populi Romani, bona ejus publicata, eique imperium primo post Tarquinium abrogatum: ipse in publicis vinculis extinctus: inde tractus & discerptus est ad scalas Germonias. *Liu. l. 67.*

Socrates frugalem & rebus suis contentum animi habitum similem esse dicebat vitæ brevi & amœnæ, multum enim gratiæ & parum laboris habet. *Laërt.*

Idem quærenti, quis ditissimus esset? pauciſſimis contentus, respondit. Virtus enim suis rebus contenta naturæ opulentia est. *Stobæus.*

Crates cùm in forum incidisset, alios ementes, vendentes alios contemplatus: illi, inquit, quod rem inter se contrariam agunt, se beatos judicant: at ego me, quod utriusque tum emendi, tum vendendi sum immunis. *Stob. & Laërt.*

Sabinorum judicium non solùm stultum, sed sibi ipsis, pernicioſum fuit, qui Sextum Tarquinium temerè credendo ex hoste hospitem fecere, ex hospite ducem, quo non tantum victi, sed libertate & fortunis omnibus exuti fuere.

Mithridatis ingens ea temeritas fuit, qua imperium Asiæ animo concipiens, ut diligentiùs situm inspiceret, ipse solus eam peragravit, periculóque se objecit, ut illuc servus deduceretur, ubi imperium quærebat. Tui periculo etiam domestica mala accesserunt: Laodice enim soror ac conjux, cum mortuum eum esse arbitraretur, multis per adulterium se commiscuit, ipsiúsque reditum verita operam dedit ut rediens interimeretur. Q. Sertorius cum adversus Cimbros una cum Mario pugnaret, mutata veste in hostium castra penetravit, ut illic hostium consilia, atque ordines exploraret: quippe nimis magno periculo inter feras gentes id agere agressus est quod per alios utilioris fortunæ homines minore Reip. periculo assequi potuisset.

¶ Hieroglyphica.

Temerariorum hieroglyphica tabella is est, qui equum ferociſſimum conscendit. Raptans illum fert equus, nec descendere patitur. Huic quidam obvius & quærens quî tam festinater abit, respondet miser, equum dicto demonstrans, verbáque in auras evanescentia spargens, quo illi placet. Temerarios etiam si quis interrogaret, Quo feriminis? respondebunt si vera fatentur, quo nostris placet cupiditatibus, nempe voluptati, ambitioni, avaritiæ. *In Hieroglyphic. collectant. l. 6.*

Non te quæsiveris extra, inquit *Persius. Sat. 1.* Hieroglyphicon illud à

Cochlea

Cochlea teſtæ ſuæ incluſa petitur,& temeratiis principibus atque rebus publicis (aliorum potentiorum principum reſpectu) non multum valentibus, ac quibus quies tuta damnoſáque & exitioſa temeritas eſt apprimè conveniens. Monet autem eos Satyrus, ne immaturè prodeant cum certo vitæ ſuæ periculo. Audiat ergo turba imbellis monitum, Cochlæ aptatum. *Non tibi tela nocent latitanti, erumpere at auſam Confingunt*, &c. *Ibid.*

Icarus, Ixion, & Phaëton, à Poëtis decantati temeritatis infelices exitus proponunt.

¶ Emblema Alciati.

in Temerarios.

Dum dormit, dulci recreat dum corpora ſomno,
Sub picea, & clavam cæteráque arma tenet.
Alciden Pygmæa manus proſternere letho
Poſſe putat, vires non benè docta ſuas.
Excitus ipſe, velut publices, ſic proterit hoſtem
Et ſaui implicitum pelle leonis agit.

Aliud.

In præceps rapitur, fruſtra quoque tendit habenas
Auriga, effreni quem vehit oris equus.
Haud facilè huic credas, ratio quem nulla gubernat,
Et temerè ducitur arbitrio.

Aliud.

Aſpicis aurigam currus Phaëthontis paterni,
Ignivomos auſum flectere Solis equos:
Maxima qui poſtquam terris incendia ſparſit.
Et timerè inſeſſo lapſus ab axe miſer.
Sic plerique rotis fortunæ ad ſidera Reges
Evecti, ambitio quos iuvenilis agit.
Poſt magnam humani generis cladémque ſuámque,
Cunctorum pœnas denique dant ſcelerum.

¶ Fabvla.

Tigris.

Venator jaculis & ſagittis feras perſequebatur, quibus fugitantibus Tigris ſe bellum ſolam ſuſtentaturum eſſe profitetur: in hujus,de latebris ſuis femur ſagittam venator conjicit. Tum illa gravirer ingemiſcere, & circumpiſcere, ac quærere authorem vulneris. Cui obviam facta vulpecula: Quis te læſit? ô fortiſſima (inquit) feratum? Neſcio, inquit illa, ſed ſentio viri robuſti adhibitam manum fuiſſe.

Refutat fabula temeritatem audacium. Quid autem viribus præſtant, plerumque incautiores eſſe conſuevere. Docemur igitur hoc,ut intelligamus, victoriam non tam virium eſſe quàm prudentiæ.

Vide Audacia, Fortitudo, Prudentia.

Temperantia.

§ Definitio et etymol.

Temperantia, Græcè σωφροσύνη, ἡ, & σωφρων, ονος, ὁ, ἡ temperatus dicitur. Temperantia quorumdam judicio dicta est ab Hebr. *Dober*, i. modus rei, μετρότης, à verbo *Dabar*, loquutus eſt. Nam ut in ſermone modus obſervari debet, ita in cæteris aliis vitæ partibus, quæ ſine temperantia conſtare nequeunt. Et *Mezegh*, mixtura, ſi quis vinum generoſius aqua temperat, commodè bibit: ita temperantiam & eorum qui affectus moderantur vita longè melior apparet. Et de homine iracundo ad meliorem mentem reverſo dicere ſolemus, *Il a mis de l'eau en ſon vin.* Eſt autem temperantia, rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus, animi ſumma & moderata dominatio. *ſecund. Cicer. lib. Rhetor.*

Temperantiæ partes ſunt: Continentia, Clementia, & Modeſtia. *ſecundum eundem.*

Temperantia eſt moderatio cupiditatum rationi obediens. *ſecund. eund. lib. 2. de fin. bonor. & mal.*

Temperantia eſt mediocritas circa voluptates corporis. *ſecund. Ariſt. lib. 3. Ethic.*

Temperantia eſt affectio coërcens,& cohibens appetitum ab his quæ turpiter appetuntur. *ſecund. Aug. lib. de libero arbitrio.*

Temperantia eſt virtus ſpecialis: ſi ſumatur antonomaſticè,ut refrenat à maximè allicientibus. Sed eſt virtus generalis communiter. *ſecund. B. Thom. ſecund. Sec. q. 141. art. 1 20.*

Temperantia, *inquit Ariſtoteles* virtus eſt de concupiſcibili naſcens parte ob quam animi turpibus non ſubiiciuntur voluptatibus.

Temperantiæ proprium eſt, corporis voluptates non ſuſpicere, turpiſque voluptatis uſus nequaquam cupidam eſſe, ac juſtam etiam vereri licentiam, componique animos in paruis, ut in magnis,quæ ad vitam humanam pertinent, rebus. Ad temperantiam verò accidit animi compoſitio, munditia, verecundia, reverentia.

Temperantia eſt ratio in libidinem atque in alios non rectos motus animi firma & moderata dominatio. Cujus extrema ſunt, intemperantia & inſenſibilitas. Græcè σωφροσύνη vocatur.

Temperantia eſt affectio coërcens & cohibens appetitum ab his quæ turpiter appetuntur. *D. Aurelius Auguſt. de liber. arbitrio. Item de moribus Eccleſiæ dicit*, munus temperantiæ eſſe in coërcendis ſedandiſque cupiditatibus, quæ nos à recto & bono avertunt. Ejus officium eſt contemnere omnes corporeas illecebras, laudémque popularem.

Temperantia eſt virtus, quæ omnes affectus & motus animi ac corporis regit, atque moderatur,ut congruant cum lege naturæ,& ordine Perſonarum, locorum, Temporum. *Cic. lib. 1. de Officiis.* Hæc deſcriptio convenit cum definitionibus modeſtiæ & Juſtitiæ univerſalis, quas ſupra in quarto præcepto expoſuimus. Et ſic loquitur Paulus, cum σωφρονίζω nominat. Sic Ariſtoteles σωφρονίζω ad moderationem voluptatum guſtus & tactu accommodat, quam Paulus etiam complectitur. Sic autem hæc definitio. Temperantia,ſeu ſobrietas eſt virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus,ita ut nec precationem,meditationē ac labores vocationis,ingluvie impediamus: nec ſomnum & valetudinem nimiâ inædiâ lædamus. Cauſæ efficientes ſunt quinque. 1. Spiritus ſanctus accendens in mente cogitationem verbi divini,quod præcipit Temperantiam, & movens voluntatem, ut obtemperet & regat manus,os, & alia membra, ne plus minúſve quàm ad corpus ſufficiente victu alendum opus eſt, ingerant,vel admittant. *Galat. 5.* Fructus Spiritus eſt, Temperantia. 2. Severiſſima mandata Dei. *Coloſſ. 2.* Paulus monet corpori honorem habendum eſſe, ut paſcatur victu ſufficiente, πρὸς πλησμονήν, hoc eſt ad ſaturitatem quantum ſatis eſt. *Rom. 13.* Decenter ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietate. Et corporis curam habete, non ad concupiſcentias,hoc eſt non ad inordinatas cupiditates explendas. *Luc. 21.* Attendite,ne corda veſtra graventur crapula. *Epheſ. 5.* Nolite inebriari vino, in quo eſt ἀσωτία, id eſt luxus, ſeu vita Cyclopica. 3. Cauſæ finales, ſeu utilitates. 4. Mens humana, cogitans mandata Dei & cauſas finales, & intelligens vitam ſic à Deo ordinatam eſſe,ut cibo & potu moderato ſuſtentetur. Et voluntas obediens judicio mentis: & imperans externis membris, ne plus minúſve ſuppeditent corpori: quàm ad tuendam vitam & valetudinem bonam opus eſt. 5. Σύνεργα ſunt,Doctrina Phyſica & Medica,conſiderans cauſas nutritionis, exiguitatem ac anguſtias organorum. Item ſobriè & fragilis educatio, & aſſuefactio; &c. Materia circa quam ſunt voluptates, Guſtus & tactus, ſeu appetitio, & uſus cibi, & potus.

Forma eſt ipſa modetatio in cibo & potu, quæ regitur recto judicio mentis, & libera voluntate.

Fines & affectus ſunt octo, 1. Vt Deo obediatur.

2. Vt vita corporis à Deo data incolumis,& ſana conſervetur,ad hunc uſum præcipuè, ut vera de Deo doctrina diſci & ad poſteritatem tranſmitti à nobis poſſit, juxta dictum Pſalm. 117. *Non moriar, ſed vivam, & narrabo opera Domini.*

3. Vt poſſit præſtari intentio in cogitatione de Deo, & rebus divinis in quotidiana invocatione, in ſtudiis, in conſiliis capiendis,& tota gubernatione vitæ. Nam denſi & turbidi halitus ab immodica ingurgitatione orti, multipliciter lædunt actiones mentis, & aſſiduam ferè vertiginem capitis, & errores, ac deliria etiam in jejunis efficiunt, ut & exempla quotidiana & vox divina teſtantur, *Oſea 4.* Vinum & ebrietas auferunt cor. Et Horatius, lib. 2. Sermonum, Satyra 2.

——*Quin corpus onuſtum,*
Heſternis vitiis animum quoque prægravat ipſum,
Atque affigit humi divinæ particulam auræ.

Et Seneca, *lib. 12. Epiſt. 83.* tum multa alia de fugienda ebrietate tum verò etiam hoc dictum recenſet: Conſuetudine inſania durata vitia vino concepta, etiam ſine vino durant.

Iſocrates ad Dæmonicum, cùm mens hominis à vino corrumpitur, ſimilis eſt curribus, qui aurigam amiſerunt.

4. Vt multos morbos corporis vitemus, & præſentibus medeamur. juxta Celſi dictum, Multi magni morbi abſtinentia & quieté curantur. Et Plato in Timæo jubet diæta moderari corpora, nec præter fatum pharmacis majores morbos accerſere. Sic Aurelius Imperator (Flavio Vopiſco teſte) Medicum ad ſe quum ægrotaret, nunquam vocavit,ſed ipſa ſe inedia curavit.

5. Vt caſti pudoris decus retinere poſſimus. Nam ebrij facillimè à diabolo ad ſpurcitiem & libidines impelluntur. *Et Venus in vinis, ignis in igne furit.*

6. Quia eſt cuſtos prudentiæ, Ariſtotele teſte, qui ſcribit σωφροσύνη dici quaſi σώζουσαν τὴν φρόνησιν. Et Plato in epiſtola ad amicos Dionis, ſcribit impoſſibile eſſe, ut prudentia ſit apud eos, qui quotidie bis ſaturi fiant,& noctu nunquam ſoli cubent.

7. Vt multa magna ſcelera & calamitates, quibus occaſionem præbet intemperantia, vitemus.

8. Vt gratiam Dei & hæreditatem vitæ æternæ retineamus: Nam μέθυσοι non poſſidebunt Regnum Dei. 1. *Cor. 6.*

Pugnantia ſunt ſex, 1. Ebrietas, cujus erudita & gravis vituperatio extat inter Orationes Philippi. Item in Epiſtola Senecæ 38.

2. Voracitas inſignis notata eſt in Albino, apud Capitolinum,& Phagope, apud Vopiſcum. Lucullus ſervum habuit, qui avidiùs voranti manum deducere ſolitus eſt: hic ſervo ſuo faciliùs quàm ſibi ipſi parebat. Recitatur à *Plin. lib. 28.*

3. Crapula propriè ſignificat non ipſam ingurgitationem,ſed poſtridianam nauſeam & vertiginem capitis è κάρα caput & πάλλω vibro.

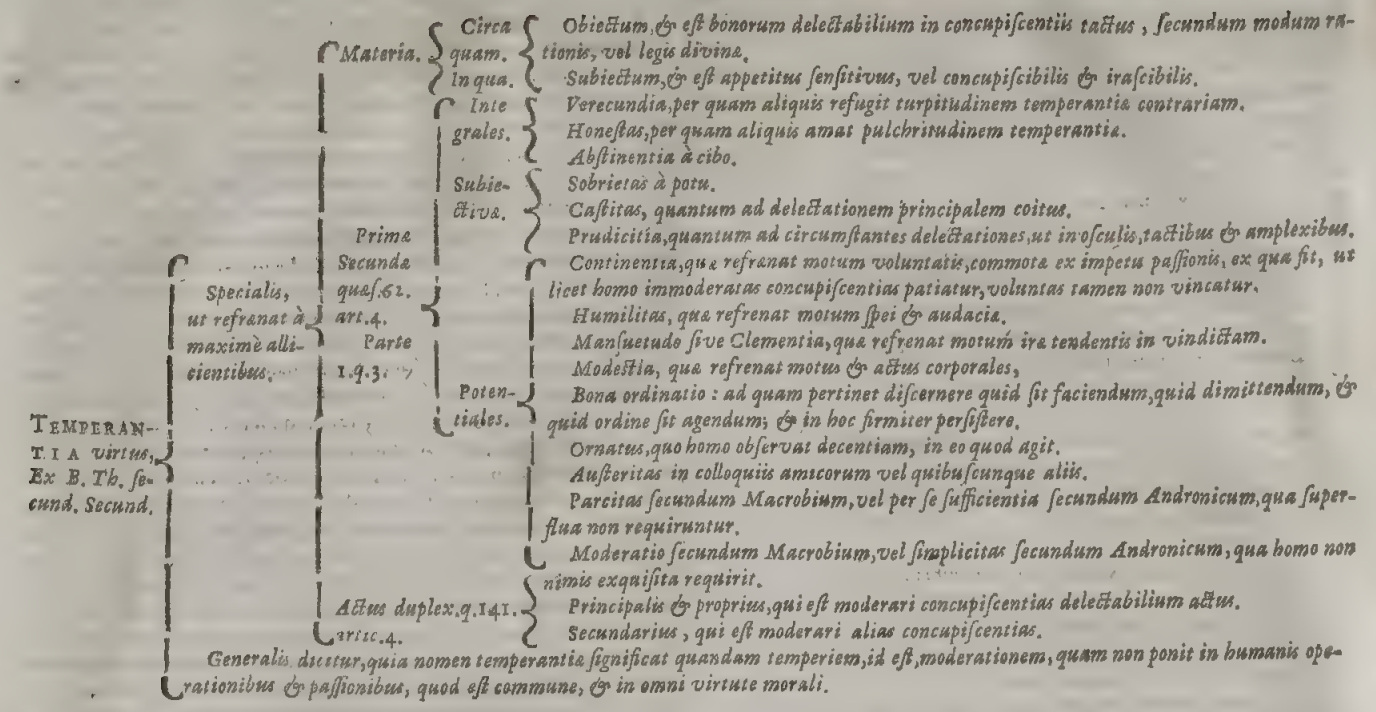
4. Heluatio, ab eluendo dicta eſt, quod omnia ſua bona devoret.

5. Luxuria non ſolùm intemperantiam, in cibo & potu delicatiore aut immodico ſignificat,ſed etiam incontinentiam,& omnem nimiamq; profuſionem & ſuperfluitatem in cibis,in veſtitu,in ſupellectili, in venere, & aliis rebus. Dicitur autem luxus, quaſi laxus, quum nimium laxantur fræna cupiditatibus ſeu voluptatibus.

6. Ieiunia, quibus abſtinetur à carnibus, & repletur corpus piſcium eſu multo pernicioſiore. *Regulæ vitæ.*

¶ DIVI

DIVISIO.

Partes temperantiæ sunt.

Mansuetudo, Liberalitas, Gravitas, Tristitia, Severitas, Verecundia, Vrbanitas, Amicitia, Benevolentia, Concordia, Amor, Pax, Continentia, Clementia, Pudor, Castitas, Pudicitia, Honestas, Moderatio, Taciturnitas, Frugalitas, Parsimonia, Bonitas, Puritas sive Innocentia.

Mansuetudo est verborum suavitas, erga aliquos lenitatem mentis ostendens, morúmque facilitas obviáque voluntatis suæ in aliquem ostensio. Cujus extrema *Irritatio & immobilitas.*

Partes mansuetudinis sex sunt.

Comitas est cum animi verborum suavitate quadam vultus hilaritate non gravate aliquid se agere aut acturos ostendunt, aut pollicentur.

Benignitas cùm animi excitantur ad facile excipiendum, quæ ab aliis dicuntur. Hinc Plautinum illud: *Mihi ad argumentum hoc enarrandum est comitas, si ad osculandum vestra erit benignitas:* quum benignè alij cui operam nostram præstamus planéque juvamus. Cujus contrarium *Malignitas.*

Facilitas est animi quædam ingenuitas, qua sese submittunt acquiescúntque alterius sententiæ, nihil elatum de se significantes. Cujus contrarium est, *Pervicacia.*

Humanitas est, qua animi, humana id natura postulante, erga omnes juvandos aliqua in re commoventur, præsertim quos videant calamitosos: cujus contrarium, *Inhumanitas*, tum etiam insolentia. Est tamen etiam videre ubi humanitas pro eruditione sumatur: quod discere proprium sit hominis.

Humilitas est, qua animi, ubi expediens, honestúmque sit, tum verbis, tum corporis gestu prudenter se suáque submittunt, nihil de se aut arroganter fieri, aut dici volentes. Cujus contrarium, *Superbia.*

Tranquillitas est, qua mites & sedati ab omni perturbatione animi sunt, sumpta translatione à fluctibus. Cujus contrarium: est, *Atrocitas*, vel fluctuatio:

Liberalitas virtus est, ingenuè ubi honestas exigit impendens, Liberalitas, *inquit Aristot.* est delectum pecuniarum in rebus laudabilibus adhibere impensas, ubi decor postulet, insumere, auxilium ferre, ubi res postulet, non auferre, unde non decet. Est autem, *inquit*, liberalis amictu mundus, si non lautus, & domicilio ornatus & purpuratus circa ea, quæ honesta, quæque vivendo suavitatem habeant, unde etiam nulla expectetur utilitas: qui alit animalia, unde capiatur animus delectatione, aut aliqua nascatur admiratio. Liberalitatem comitatur humilitas, benignitas, humanitas, & esse misericordem, amicis jucundum, hospitalem, honestum, & honesti amatorem: denique ad sumptum faciendum ubi oporteat, & quando necesse sit, nihil grávate facientis ac liberè liberalis. Cujus extrema, *Avaritia & prodigalitas.* Partes autem, benignitas, de qua supra dictum, munificentia, hospitalitas, beneficentia, abstinentia. Græcis appellatur ἐλευθερότης. *Egregium librum de liberalitate scripsit Iovianus Pontanus ad Actium Sincerum.* Versatur autem in eroganda rectè pecunia.

Partes liberalitatis sunt quatuor.

Munificentia est, qua animi ubi & quando opus est & quanta & quibus convenit, erogant munera. Cujus extrema, *Largitio & Tenacitas.*

Hospitalitas est, quum vitro & mîti & humano inducti animo, nullo nostro allecti commodo hospites accepimus. Cujus extrema, *Hospitandi ostentatio, & in hospites Odium:* quo vitio ferè vilissima quique in civitatibus & domibus flagrant, idque præcipuè, si quid ex ipsorum sententia cesserit, qui hospitio admittuntur. Græcis φιλοξενία vocatur.

Beneficentia est, qua mitis animus ad cuivis benefaciendum commoretur. Cujus extremum vel contrarium est *Maleficentia:* & qui ei vitio alligatur, maleficus appellatur. Græcis vocatur εὐεργεσία: dicta quòd aliis benefaciendo prosit.

Abstinentia est, qua inducuntur animi, ut ab alienis abstineant rebus. Cujus contrarium *Rapacitas.* Vel, est secundũ quosdam cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, avaritiæ, ambitionis & superfluitatis: Græc, ἐγκράτεια.

Gravitas est, per quam loco, tempori, ac personæ animus cõsentaneus inter morositatem & delectationem versatur, talem etiam corporis ac sermonis habitum gerit cum dignitate. Cujus extrema *Morositas & Abiectio*, ut Apulejus fingit, placentia. Partes ipsius, tristitia, & securitas. Vel gravitas est firmitas ac constantia animi & in vultu, moribus, verbis, rebus agendis quædam severitas. Græcè σεμνότης nominata.

Partes gravitatis duæ.

Tristitia est habitus sive totius corporis quidam (si sic fas est loqui) vultus, nec in secundis rebus gaudibundus, nec adversis concussus, in dolorem; nempe nullo tempore se immutans aut attollendo, aut submittendo. Cujus contrarium, *Lascivia.*

Severitas est mentis quædam justa duritia, & corporis facie, & factis, tam in se, quam in alios; prout res postulare videatur, nulli delictum remittens, legibus nimium atrociter obtemperans, legum jurisque vim victo nullis precibus animo complectens. Cujus contrarium *Licentia.*

Temperantiæ partes aliæ suis locis & titulis continentur.

¶ Loci Biblici.

Temperantia in cibo, potu & concubitu, Tob. 6. 15. Eccl. 3. 3. 6. Eccl. 31. 12. & 32. 7. Dan. 1. 8. 11. Rom. 13. 13. 14. 17. 1. Cor. 7. 4. 5. &c. Gal. 3. 23. 1. Timoth. 3. 2. 2. Tim. 1. 7. & 2. 6. 12. 1. Petr. 1. 13. & 5. 8. 2. Petr. 1. 5.

Temperantiæ nomen interdum strictè accipitur pro sobrietate, vel pro castitate, interdum latè pro complexu plurium virtutum particularium, & in hunc modum definitur. Temperantia est virtus quæ animi nostri motum & affectionem in voluptatibus corporis appetendis fugiendísve regit & moderatur, sic ut illis fruamur, prout divinæ voluntati, naturæ & rectæ rationi, ordini item personarum, locorum & temporum consentaneum est.

Officia temperantiæ & sic tẽperantis duo sunt: 1. honestas & licitas voluptates corporis absentes moderatè expetere, & præsentibus moderatè frui. 2. illis voluptatibus sic uti & frui, ne quid propter eas committat, quod possit vel famam, vel valetudinem, vel rem familiarem lædere.

Virtuti huic continenter studendum, I. Quia mandata est à Deo in Decalogo, Exod. 20. 1. Petr. 3. 7. omnibus quidem omnium ordinum & ætatum hominibus: 1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 8. & 21. 2. 5. 6. item 1. Tim. 2. 9. II. Debita est pro redemptione nostri per Christum, & illuminatione per Evangelium. Tim. 2. 11. 12. III. Vnà cum justitia & pietate requiritur ad expectationem plenæ redemptionis per Christum tandem perficiendæ. Tit. 2. 13. IV. Præclaros effectus habet, sive corpus sive animam hominis spectes. Conservat enim sanitatem hominis & pulchritudinem: in anima autem confirmat & conservat ingenium, judicium ac memoriam, adhæc prudentiam fovet, unus nomen σωφροσύνης accepit, & in primis reddet & conservat hominem aptum ad cultum divinum. Huic opposita est intemperantia, sensuum stupiditas & hypocritica eorum temperantia, qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.

Partes Temperantiæ sunt continentia, parsimonia, verecundia, honestas, Continentia sobrietatem complectitur, vigilantiam, pudicitiam, castitatem. De quibus omnibus suis locis actum est.

¶ Patrvm Sententiæ.

Minus Temperantiæ est in coërcendis sedandísque cupiditatibus: quibus contrariamus in ea, quæ nos avertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis ejus, cujus officium est contemnere omnes corporeas illecebras laudémque popularem. *Aug. l. de moribus Eccles.*

Vir temperatus in rebus hujus vitæ habet regulam utroque Testamento confirmatam, ut eorum nihil deligat, nihil per se appetendum puter. *Ibid.*

In temperantia maximè honesti cura, decoris consideratio spectatur & quæritur. *Ibid.*

Qui acceptis rebus non extollitur, qui eas ad usum vanæ gloriæ non intorquet, qui solus possidet quod accepit, sed hoc indigentibus misericorditer,

corditer dividit,scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris utitur,sed ad reparationem virtutis, nec plus carni tribuit,quam necessitas perit,scit satiari. Qui autem alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat,nec pro necessitate victus agit aliquid;unde anima laqueum peccati incurrat,scit esurire, quum vides divitias; aut gloriam, aut mundanam potentiam considera labilitatem ipsorum, & illecebram effugies. *Ambros. de offic. Greg. hom. 1. in Ezech.*

Si omni peccato vis esse superior, res alienas ne curiosè inquirito; multa enim in te sunt,de quibus alium suspectum habes. Feliciter agentes,ride, infelicibus verò condole: alterum enim felicitatis merces est, alterum verò Philosophiæ est documentum. *ibid.*

Vbi vera temperantia, nisi in Christi vita, soli temperantes, dicendi sunt, qui ejus vitam imitari studeut. Incassum quis laborat in acquisitione virtutum, si aliunde eas sperandas putat quam à Domino virtutum, cujus doctrina seminarium prudentiæ, misericordia opus justitiæ, vita speculum temperantiæ, mors fortitudinis insigne. *Bern. sup. Cant. Serm. 23.*

Non est temperantia in solis resecandis superfluis,est & in admittendis necessariis. *Item*, Temperantiam non absurde definit;qui hanc nec præcedere necessitatem, nec excedere dicat, juxta illud Philosophi, ne quid nimis. *Idem de Consider. l. 1.*

Temperantia est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc autem sobrietatis & verecundiæ seu modestiæ comes est:humilitatis regulam custodit, servat animi tranquillitatem,continentiam & castitatem diligit,decus fovet & honestatem, restringit ratione appetitum, iram contemnit, nec rependit contumeliam. *Idem lib. de oraine vitæ.*

Temperantia est refrænatio cupiditatis adversus ea quæ carnaliter delectant. *Item*, ea sic nos sollicitat dicens,videte ne gravetur corda vestra crapula & ebrietate,& curis hujus mundi. *Idem homil. de villico iniq.*

De lætitia & tristitia nascitur temperantia, cujus est tristitia causa, lætitia fructus. *Item*: Comitetur lætitiam tristitia, quia moderatè læta amplectitur, qui tristia reminiscetur. Temperet ergo lætitiam tristitia, temperata lætitia nihil aliud est quam temperantia. *Idem in parvis sermonibus, Serm. 6.*

Nec velis delicatè vivere, nec ditescere,& gloriæ cupidus esse: ista enim sunt vitæ corruptio, nos verò non sumus corruptibiles. *ibid.*

Temperantia facit abstinentem,parcum,sobrium,moderatum, pudicum, tacirum & verecundum, hæc virtus si in animo habitat, libidines frænat,affectus temperat,desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, cogitationes pravas removet, scientiam inserit, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, mentem placida tranquillitate componit, & totam ab omni semper tempestate vitiorum defendit. *Prosper. de vita contemplat.*

Satius est temerè mittere lapidem, quàm verbum, pessima res est omnibus servire cupiditatibus. Attendamus nobis ipsis, & alios non reprehendemus:multa enim in nobis sunt, propter quæ alios carpimus. *Nilus in sententiis.*

Cohibe oculum: cùm enim non attenderis, circumvolvitur. Parcè utere lingua:sæpè enim profert, quæ melius fuisset celari,solùm quantum indiget impende, delicatè vivere ne eligas, amorem enim hujus vitæ conciliat: inimicitia autem adversus Deum ex utroque nascitur, aversare in vita gaudium, ipsum enim lubricum est, præcipitat exultantes. *Idem ibid.*

Divitias si habes,distribue: si verò non habes,ne colligе,necessarium existima suis rebus contentum esse:permitte autem Deo ejus rei curam. Iram compesce:nimia enim insaniam parit. Quando te voluptatis affectus invaserit, oppone ipsi metum hominum & Dei offensam: Munito aures & oculos: per illa enim ingrediuntur omnia tela malitiæ. *ibid.*

Ita exerce corpus, ut motus carnis compescas: & si æger fueris,corpus cura, ut sanitatem adipiscatur, non ut deliriis enervetur. Nihil tutum est,quod modum excedit:modum autem servare convenit. Quando vides divitias aut gloriam, aut mundanam potentiam;considera labilitatem ipsarum, ut illecebras fugias. *ibid.*

Si omni peccato vis esse superior, res alienas ne curiosè inquirito: multa enim in te sunt de quibus alium suspectum habes. Feliciter agentes ride, infelicibus autem condole, alterum enim felicitatis merces est, alterum verò Philosophiæ documentum, ditescere, nec gloriæ cupidus esse: ista enim sunt vitæ corruptio, nos verò non sumus corruptibiles, *ibid.*

¶ POETARVM DICTA.

Pythagoras.

Κρατεῖν χρὴ ἑαυτοῦ τῶνδε.
Γαστρὸς μὲν πρώτιστα χρὴ ὕπνου, λαγνείας τε καὶ θυμοῦ.
Imperare assuesce te his:
Ventri quidem primum, & somno libidinique & iræ.

Plautus in Pœnulo.

Hoc unum tamen cogito.
Modus omnibus in rebus optimus est habitu.
Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.

Seneca.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Claudianus.

Semper inops quicunque cupit, contentus honesto.
Fabricius paruo spernebat munera regum.

Horatius

Paupertes immunda domus procul absit, ego utrum
Nave ferar magna an parua, ferar unus & idem.

Lucretius.

Quod si quis vera vitam ratione gubernet;
Divitiæ grandes homini sunt vivere parcè,
Æquo animo, neque enim est usquam penuria parui.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Temperantia voluptatibus imperat; alias,odit atque abigit,alias dispensat, & ad sanum modum dirigit, nec unquam ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse, modum cupidorum,non quantum velis, sed quantum debeas sumere. *Senec. in epist.*

Temperantia est enim,quæ in rebus aut expetendis,aut fugiendis,rationem ut sequamur monet. Nec enim satis est judicare,quid faciendum non faciendumve sit:sed stare etiam oportet in eo, quod sit judicatum. Plerique autem quod tenere atque servare id,quod statuerunt,non possunt,victi & debilitati,objecta specie voluptatis,tradunt se libidinibus constringendos,nec quid proventurum sit,provident, ob eámque causam propter voluptatem,& paruam,& non necessariam,& quæ vel aliter pararetur,& qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graves, tum in damna,tum in dedecora incurrunt. Sæpè etiam legum, judiciorúmque pœnis obligantur. Qui autem ita frui volunt voluptatibus, ut nullos propter eas dolores consequantur,& qui suum judicium retinét, ut voluptate victi faciant id,quod sentiunt non esse faciendum: hi voluptatem maximam adipiscúntur prætermittenda voluptate:iidem etiam dolorem sæpè perpetiuntur, ne si id non faciant,incidant in majorem. Ex quo intelligitur,nec intemperantiam propter se fugiendam esse temperantiámque expetendam,non quia voluptates fugiat,sed quia majores consequatur: *Cic. lib. de Finib. bonor. & mal.*

Temperantia constat ex præmittendis voluptatibus corporis. *Idem lib. 3. de Nat. Deo.*

Satius est securam vitam degere stramentis incubantem quam perturbationibus agitari, aureum habentem cubile.

Gratia est habenda naturæ beatæ quod ea quæ necessaria sunt,parabilia fecerit: quæ autem non facilè parantur, minimè necessaria. *Pythagoras.*

Septem sapientum Apophtegmata.

Modus optimus omnium.
Genitorem oportet revereri.
Libenter audire quidem oportet, non quævis tamen temerè.
Linguam benè ominantem non maledicam, habere convenit.
Virtus est proprium, injustitiam odisse, pietatem custodire, civibus optima consulere.
Cum uxore neque lites,neque blanditias, præsentibus aliis exercere convenit. Famulos ebrios ne castigaveris: si minus ebrius ipse videberis.
Vxorem duc ex æqualibus:Si enim ex superiori familia duxeris,non affines tibi, sed dominos comparabis.
In divite fortuna ne superbias: Pauper non animo deiiciaris.
Ne quid nimis.
Voluptatem fuge, parit enim tristitiam.
Sermonem obsigna silentio: silentium autem occasione.
Amicos non cito comparabis: quos autem comparaveris, non statim reiicies.
Parere cum didiceris imperare scies.
Deos consule,Amicos cole. Quod noveris, non statim dic. Sciens tace. In tuos mansuetus sis.
Nosce teipsum. Inter pocula non multum loquere: delinques enim.
Ad amicorum convivia tardus accede: ad calamitates autem citò.
Nuptias frugaliter celebra. Benè ominare de homine mortuo.
Natu majorem revérere. Curiosum in alienis oderis.
Iactura turpi lucro præferenda. Calamitosum ne irriseris.
Domum tuam guberna. Fac ne tibi lingua mentem præcurrat.
Iracundiæ moderare. Impossibile ne desideres. In via non acceleres pergendo, neque manum moveas: insanientis enim indicium est. *Cleobulus.*

Mensam sumptuosam quidem fortuna,frugalem autem temperantia apponit.

Temperantia quæ jucunda sunt auget; & voluptatem majorem efficit.

Patris temperantia maximum est liberis præceptum. *Democritus.*

Si quem efficere divitem velis, nihil pecuniarum adde sed de cupiditate detrahe. *Epicurus.*

Temperantia est quæ in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut ratione sequamur, monet, quæ animi pacem affert & eos quasi quadam concordia placet ac lenit. *Cic. 1. de finibus.*

Temperantia facit abstinentem,parcum, sobrium,moderatum, pudicum,tacitum & verecundum, hæc virtus si in animo habitat, libidines frenat,affectus temperat, desideria sancta multiplicat; vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, cogitationes pravas removet, scientias inserit, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, mentem placida tranquillitate componit,& totam ab omni semper tempestate vitiorum defendit. *Prosper. de vita contempl.*

Eas tres virtutes, fortitudines, justitiam, prudentiam frugalitas est complexa. *Cic. 3. Tusc.*

Non potest temperantiam laudare is, qui ponit summum bonum in voluptate. Est enim temperantia libidinum inimica. *Idem, 3. Offic.*

In omnibus adhibendus est modus necessarius. Nam & gratia,si minima est & immodica: ita & mores, si multi ac varij: & verba, si perpetua & infinita obtundentia: & fama, si magna & inquieta & invidiosa sit: nec laudabilia nec utilia sunt. *Gell. lib. 4.*

Nihil tam æquè tibi proderit ad temperantiam omnium rerum,quam frequens cogitatio brevis ævi, & hujus incerti:quicquid facies respice mortem. *Senec. Epist. 1 §.*

Nihil est tam præclarum, tamque magnificum, quod non moderatione temperari desideret. *Max. lib. 1.*

Nunquam fama periclitati sunt, qui temperantiam inter copiam servare coeperunt. *Virg. l. . .*

Magna pars libertatis est, benè moratus venter. *Seneca. Epist.* 114.

Temperantiam exigit Philosophia, non pœnam. *Idem Epist.* 5.

Frugalitas paupertas voluntaria. *Idem epist.* 17.

Frugalitas producere senectutem potest. *Idem epist.* 59.

Temperantiæ officium est, nequaquam prosternere libidinibus, modestiam servare: itaque iis convenit, qui corpus despiciunt, & in Philosophia vivunt. *Plat. in Phadon.*

Hoc mihi videtur esse signum, ad quod prospicientes dirigere vitam debemus, omnia tam publica quam privata ad hoc referentes, ut justitia & temperantia illi adsit, qui futurus sit felix: non autem cupiditatibus omnia sunt permittenda: quas explere conari inexplebile malum est, latronisque more vitam agere. *Plat. in Cor.*

Temperatis hominibus lex est Deus, intemparatis verò voluptas. *Idem. 1. de Legib.*

Hoc modo versandum est in convivio, circumacto disco si aliquid ad tuum locum pervenerit, manu extensa modestè attinges: si præterierit, noli retinere: si nondum appropinquaverit, ne nimium appetitum extendas: sed expecta donec ad te venerit. Eodem animo ad divitias, magistratus, & nuptias affici debes, erisque deorum convivio dignus. *Eoictetus.*

Socratis admirabilem doctrinam approbare debemus, qui divitias ex usu metiri: jubeat non enim immensas possessiones divitias vocabat: sed tantum, quantum requiritur ad usum decentem. Movebatur autem ne judicio falleremur, & eos pauperes, non qui possessionis, sed animi penuria laborarent, existimaremus. *Xenophanes, seu Xenophon in fragm. epist.*

Qui se à corporis voluptatibus abstinet, eóque ipso lætatur, is temperans: qui id molestè acerbéque fert, is intemperans putandus est. *Arist. Ethic. lib. 2. c. 3.*

Et temperans voluptates fugit, & prudens sequitur id quod dolore vacat: non quod voluptatem efficit. *Ethic. lib. 7. c. 11.*

Ex eo temperantes efficimur, quod & nos à voluptatibus abstinemus: & cum ij sumus ab iis facillimè abstinere possumus. *Lib. 2. Ethicor. cap. 2.*

Temperantia intemperantiæ & insensibilitatis medietas existit. *Lib. 1. Mag. Moral. c. 21.*

In voluptatibus & doloribus, non omnibus quidem, sed ad corpus pertinentibus, iisque potissimum quæ tactu percipiuntur, minus etiam in doloribut modus est temperantia: nimium intemperantia. *Arist. lib. 2. Ethic. c. 7.*

Est præclarum officium & opus, ab ea quæ aliena sit, uxore abstinere propter temperantiam. *lib. 2. de Repub. c. 3.*

Hæreat in voluptatibus corporis temperantia necesse est, nec tamen omnibus. Qui enim delectantur iis quæ sub aspectum cadunt, itémque iis quæ subjecta sunt adorationi, nec ij quidem qui iis rebus gaudent, quæ subjectæ sunt auditioni, temperantes appellantur, nisi impropriè. *lib. 3. Ethic. c. 10.*

Cupiditates malæ & vehementes non solent existere in temperante. *lib. 7. Ethic. c. 2.*

Temperantis voluptates sunt quædam propriæ. *lib. 7. Ethic. 12.*

Temperantia & justitia & in negotiis gerendis necessaria est: & in otio, potiúsque otiosos & quietos attingit. *lib. 7. de Repub. c. 15.*

Temperantia est per quam, vita ut lex præcipit, domitæ cupiditates habentur: cui intemperantia adversatur. *lib. 1. Ethic. c. 9.*

Σωφροσυνὴν, id est temperantiam hoc appellamus nomine, ὡς σάζουσαν τὴν φρόνησιν, id est, quasi servantem prudentiam. *lib. 6. Ethic. c. 5.*

Debet in moderato viro & temperante rationi congruere ea pars animi quæ cupiditatum est sedes. *Arist. lib. 3. Ethic. c. 12.*

Appeti temperans quæ decet, omnia: & quemadmodum etiam ratio præcipit. *ibid.*

Temperans quis appellatur, propterea quod nec se privari voluptate doleat, nec abitinere. *lib. 3. Ethic. c. 11.*

Versantur in iis voluptatibus omnibus temperantia & intemperantia, quarum reliquæ sunt participes animantes. Itaque serviles eas belluinásque esse constat: cujusmodi sunt quæ gustatu tactúque capiuntur. *Ethic. lib. 3. c. 10.*

Temperans si cum homine stupido conferatur, intemperans: si cum intemperante, nullius sensus videbitur particeps. *Ethic. lib. 2. c. 8.*

Nec temperantes belluas dicimus, nec intemperantes, nisi per metaphoram: etiamsi aliud animantium genus alij præstet, petulantia, contrectatione, & libidine omnia vorandi. *Ethic. l. 7. c. 6.*

¶ Historicæ Sententiæ.

Cyrus, quum suam ipsius temperantiam ostenderet, faciebat, ut eam magis omnes exercerent. Quum enim vident homines, eum cui maximè licet uti contumelia, hunc vivere temperanter; tanto magis ij qui sunt imbecilliores, nulla uti cõtumelia videri volunt. At pudorem & temperantiam ita distinguebat, quòd pudentes quæ turpia in propatulo essent fugerent, temperãtes verò ac prudentes; etiam quæ in obscuro. Et continentiam quoque hoc pacto maximè arbitrabatur exercendam, si sese ipse ostenderet minimè per præsentaneas voluptates abstrahi à bonis actionibus, sed potius laborem sumere cum honestate conjunctum velle sese prius quàm voluptates. *Xenoph. de padia Cyri, lib. 8.*

Ob temperantiam & justitiam homines sę minus mutuò lædentes magis sunt concordes, & fœlicitatem non fœdissimis voluptatibus, sed honestate metiuntur. *Dionys. Halic. lib. 2.*

Nullum est majus donum, quod acceptum bonitati musarum homines ferre debeant quàm, quod doctrina & disciplina emolliuntur & mitigantur ingenia, modúmque tenere, & nimia omnia vitare discunt. *Plut. in Coriolano.*

Animos eosdem in omni fortuna, viri moderati ferunt, neque eos res secundæ extulerunt, nec adversæ minuerunt. *Livius, Decad 4. l. 7.*

Ij penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu facilè stererit, ubi minimum virium, Veneris pecuniæque cupido sibi vendicaverit. Nam quò istæ generis humani certissimæ pestes penetraverint, ibi injuria dominatur, infamia flagrat. *Val. Max. lib. 4. c. 3.*

Temperantia nulli est invisa. *Tacit. Annal. l. 11.*

Sanctiùs est inopem Rempubl. obtinere, quàm ad divitiarum cumulum per discriminum atque dedecorum vestigia pervenire. *Iul. Capitol. in pertinace.*

Natura paucis contenta est, & bona corporis habitudo quovis cibi genere æquè conservatur. *Nicet. Man. Com. lib. 4.*

Nihil est quod in animum affectionem expertem jus habeat: non ignis, non fera, non flumen vorticosum. Si rex eris affectionum animi, peccatique dominus, super basilicos & truculentas feras incedes, leonem humiliabis, mansuefacies tigrim. *Constan. Manass. annal. pag. 9.*

Quod injuriæ majores sunt, quoque magis nos commovent, eò magis proprium prudentiæ est, justam indignationem judici maturitate & utilitatis ac publici commodi consideratione moderari: quoniam seipsum temperare, & proprias cupiditates vincere, quo pauciores sunt quid id possint, & quò justiores sunt causæ, quibus hominum indignatio & appetitus concitatur, tanto majorem habet laudem. *Fr. Guicciard. hi. lib. 4.*

Temperantia est imperium rationis in eos omnes impetus, quos pravi affectus progignunt. Si mavis, est moderatio cupiditatum, & coërcitio libidinum, verus effectus rationis. Vt justitia distribuit, prudentia eligit, fortitudo vincit, sic temperantia si non planè extinguit, at compescit & frænat quidquid est in homine ferum & immansuetum. Ergo temperantiæ omnis res est contra pravas animi libidines, quibus nomen est cupiditatib. Has aggreditur, has ita oppugnat ut expugnet. Quippe manente cupiditate, nulla salus est quam homo sperare possit. Est enim cupiditas instar tigridis crudelissimæ, quæ hominem depascẽdo nunquam satiatur. Vt pauperem res attenuata contristat, ita avidum & libidinosum cupiditas inflammat. Vt amorem honestas admittit ita cupiditatem aversatur, IIe deditus est pulchritudini, hæc sectatur voluptatem. Cupiditati non una, sed plures sunt facies, quibus imperitorum oculos effascinat. Ipsa quidem sub falsa specie inusitatæ pulchritudinis, & rosei coloris, & lacteæ cervicis tegit rictum caninum, & ima corporis, quæ planè sunt squamea & serpentia. Illo autem quos hæc diritas sui juris facit, continuo fiunt monstrifici, & prorsus portentosæ ac metuendæ ferræ. Hic quamvis hircino barbitio leonis feritatem mutuatur & imitatur. Alius sub prima cute est draco. Ille est pardus, ille lupus, ille immanis aper, ille satyrus, corniger & capripes. Nam quid aliud esse dicas tot rei alienæ raptores, tot sanguinis humani sititores, tot impios & sacrilegos, tot fœdos & libidinosos? Huc tam immani portẽto sola temperantia suo potentissimo numine hominem eripit. Atque adeò temperans est is, qui non solùm præsentes cupiditates cohibere, sed & sua firmitate advenientes excludere potest. Qui hanc virtutem penitus introspexerunt, non dubitaverunt eam vocare ærarium, sive promptuarium virtutis, humani generis patrocinium, moderatricem omnium commotionum, regulam appetendi quidquid expedit, & vitãdi quidquid nocet. A quibus vitiis superari turpe est (& à quibus nõ est?) ab his ipsa hominem immunem præstat, animum concordia placat ac lenit, ac proinde cæteras virtutes induxit. Ergo quàm cupiditatum intemperantia, sicuti torrens aut equus effrænis hominem sistit in locis præcipitibus, tam temperantia eum continet intra tutissima septa honestatis & officij. Potissimum accurrit ad avaritiæ rabiem compescendam, & ad obliterandum fucum voluptatum, ad extinguenda incendia insidiosissimarum libidinum, quæ corpori per tactum, perque gustatum adblãdiuntur. Hinc statuæ fœdas voluptates, hinc supervacuas ægritudines. Quod inter hæc extrema non solùm medium, sed eminens, & in utriusque perniciem imminens est, ea est temperantia, præstantissimus animi habitus. Nec tamen hæc virtus hominem vetat rerum jucundarum aspectu frui, concentu duci, olfactu delectari, res amabiles tractare; sed certe prohibet quemquam ulla turpitudine capit; vult eum nunquam ab honestate discedere. Est ergo temperantia ejus appetentiæ propria, quæ non ultra terminos rectæ rationis extenditur. Est id gẽnus fortitudinis quæ cupiditates eas, quæ homini cũ bestia sunt communes, perturbat; quæ assumpta sibi comite sitis & esuriei, æstus & frigoris tolerantia, atque adeò contenta necessario atque utili, quorum utroque humana vita constat, hominem perducit ad altissima decora. Denique temperantia est ipsissima innocentia, id est, ea affectio, quæ nocet nemini; quæ hominem nihil neque turpiter, neque nequiter admittere patitur. Dic Romanis, ait Romulus cœlo exceptus, alloquens Iulium Proclum, temperantiam cum fortitudine exerceant. Hisce gradibus eos ad summum potentiæ perventuros. Vt omnis hominum generis hæc virtus sit summum decus, certè in opulẽtioribus ac junioribus eò luculẽtior est, quòd rapidiùs utrique ad id feruntur quod cupiũt. Certè sine hac apud utrosque nullus est flagitiis modus. Hac adhibita, nullus est in iis quæ ad delectationem ac dignitatem usurpantur, nævis. Ergo Aristippus quamlibet in unguẽto & purpura, nõ minùs Diogenes qui degit in pera & sordibus, temperantiæ laudibus extollitur. Nec minùs Scipio vernante sanguine gestat hoc nihilissimum insigne quàm Cato senescente. Hinc palam est, quàm illi falsò temperantiam jactent & ostentent, qui summum bonum in voluptate collocant, quæ ubicunque nidificat, ibidem temperantiæ locus est nullus. Nullus item eorum temperans est, qui aliqua se libidine continent, in alias effundunt. Esse temperantem non est, semel amplecti id quod experendum, non semel aut iterum, reiicere

quod

quod fugiendum,sed rationi,ut dominæ,subiicere omnes appetitus,eligendo,amplectendo, vitando perpetuò conservare considerata judicia mentis, persistare in eo quod sit ratione constitutum; moderatam in omni re servare constantiam. Homini temperanti, si dormit, placida quies,si vigilat, alta securitas est;nunquam disconvenit in ordine vitæ. Temperantia est harmoniæ similis,est prudentiæ cognata; est æquitati & justitiæ affinis. Homo temperans se suáque divinæ voluntati libenter submittit; sponte legibus obtemperat; cum æqualibus æquo jure agit; suos ipse honores,suásque laudes attenuat;si princeps aut rex est,divitum ac tenuiorum factiones æquat,ut non hanc illa opprimat,non hæc ab illa secessionem faciat, justitiæ servandæ gratia plurimas molestias exhaurit: nec dubitat perdurare ad inimicitias & contumelias;non irascitur, sed sui potens est;non animo indulget,sed animum regit,castigat, instruit;cupiditatibus ereptum virtuti commendat. Denique temperans is dici potest,qui se novit. Nec defuerunt sapientes,qui illud,Nosce teipsum,his verbis interpretati sunt,Esto temperans.Si quid negotij homo temperans præ manibus habet,id puris exequitur.Rigida,incorrupta,inseparabilis innocentia est ei summum bonum. Huic quamlibet vile tegmen, dummodo idoneum injuriæ repellendæ, est amictus spendidissimus,terra cubile optatissimum, esuries obsonium quæsitissimum. Hic ille est qui ridet epulas Sybaritis,& Siracusiis mensis appositas.Hic nulla vini copia mergitur;ab nulla illicita & immoderata Venere furiatur; non tempora quietis acerrimis curis transigit. Restrictè vivit, sed sanctè,hilaritèr ac jucundè. Voluntaria paupertas, sicuti testis innocentiæ est ei pro summis deliciis,parsimonia quæstus uberrimus. Neque tamen agit incomptus,horridus, sordidus. Tersus potiùs ac semper nitidus est tam magni pectoris homo. Huc adde,quod is cui hæc virtus est propitia,non adversis prosternitur,non secundis luxuriatur,non lætis corrumpitur;nullam potentiorum gratiam venatur; nulla felicitate gestit;non se in cothurnum erigit;non superfluas opes aucupatur; non operosas voluptates consectatur; obvias, faciles, innocentes haud aspernatur; non est cupidus, sed necessariis contentus: Hujus firmitatem ut nulla prosperitas inflat,ita nulla calamitas labefactat; pluris ducit conscientiam quàm famam. Et, quod maximum est, non solum suos, sed suos salutari exemplo sævientes aliorum impetus mitigare potest. Ipse sibi non plus arrogat, quàm quantum contemptui vitando, ac dignitati tuendæ satis est. Nunquam se cuiquam,sibi præstantiores præponit. Et hic quidem sapientes imitatur eos,qui aureum tripodem ab singulis ad alios missum, & ab singulis repudiatum, postremò omnes Appollini consecrarunt. Sic nos hanc tantam virtutem strictim delineamus, quæ mox articulatim demonstrabitur. *Car.Paschal. lib. de virtut. & vitiis, cap.* 58.

Hæc ipsa virtus signatur vocabulo continentiæ, quod continet cupiditatem & appetitionem erumpentem ad consequutionem earum rerum quæ sunt inutiles & supervacaneæ. Vt enim nullius egere, divinitatis est, ita quàm minimum, divinitati proximum est. Certè sapientem id quod super est plus contristat, quàm reliquos homines id quod deest. Ergo is assumit continentiam, quæ depugnat cum iis omnibus quæ anima perperam concupiscit non contenta modicis & necessariis. Nec verò animus suis dotibus locupletari potest, si non priùs quidquid luxurians, & ipsi corpori grave est, circumciditur. Quapropter quisquis continens est,hujus animus excelsus, quidquid multitudo admiratur, despicit,Nulla auri, nulla argenti copia movetur;possessiones, honores,ipsas laudes,quæ ipsos sæpè firmiores labefaciunt,parui ducit. Proinde illa omnia,quæ sunt ab his,aut circa hæc nunquam animo ejus adrepunt, cujusmodi sunt editiones, & quidpiam insoliti spectaculi, lautiores epularum apparatus, vestis splendidior,supellex pretiosior, ac talia.Hujus virtutis experimentum in Socrate illud fuit, quod cùm is tam multa ac tam varia in foro venalia conspiceret, Videte, inquit, ô socij,quantis & qualibus opus non habeo. Cuicunque pauca satis sunt, is neutiquam queritur se destitui multis. Ergo continentia consistit in eo, ut nihil concupiscas præter rationem rectam;nihil nimium acquiras & possideas;nihil item plus quàm par est,loquaris;linguam,id quod est inter præcipua humanæ majestatis ornamenta, contineas. Hæc quoque virtus eò spectat, ut æstuantes sanguinis libidines quisque contineat & comprimat. Et verò cum quoque dicimus esse continentem,qui proprjam & alienam pudicitiam reverenter habet; qui suum corpus non minùs quàm animam cogit convenienter stare pactis, & conventis cum Deo initis; qui nulla voluptate evitatur,nulla fœditate inquinatur, nihil sui membri ab quoquam pollui patitur,nullum corpus ipse libidinosè contrectat, qui cingulo hujus virtutis constringit carnem suam,ne libidinum pondere depressa cœlestia contingere nequeat.Quin & illud firmamus, ad hujus virtutis cotem omnes alias explorari;Atque adeò quisquis hac destituitur,hunc nequicquam aliis gloriari.Contrarei qui fit continens, nullam virtutem deesse censemus. Enim verò continens ita quoque dicitur, quòd in se omnia bona continet. Omninò plus utique laudis Cyrus, Alexander, Scipio,alij è continentia quàm è fortitudine omnium consensu adepti sunt. Xenocratem, quòd Lais in ejus lectum immissa non commovit, magnum decus hodiéque sequitur. Eadem laude censetur Zeno. Vnde illud: Zenone continentior.Nec planè absurdè antiquitas hujus virtutis symbolum posuit partem genitalem manu contectam. Ne te morer, continentem dicimus esse illum,apud quem pars ea quæ est compos rationis,comprimit eam, quæ tanti boni expers sine hoc freno excurrit ad illicita. Hac virtute ut nulla est bonitati propior, ita nulla ex omnibus ad conciliandam hominum benevolentiam est validior. Eadem prorsus est abstinentiæ ratio. Nam abstinenter vitam agere nihil aliud est quàm temperanter, innocenter, castè. Abstinentiam scientissimi & pientissimi mortalium intellexerunt esse rescissionem cupiditatum, & omissionem voluptatum: ac proinde extinctionem peccati, eam quæ totum hominem recipiendæ bonæ valetudini reddit idoneum.Et quia cibi potúsque luxuries alit affectus & cupiditates, is quem vocamus abstinentem, sibi privatim, at princeps & Senatus publicè jejunandi necessitatem indicunt; ut jejunio corpus levari, mens defœcari, totus homo puritati & castitati asseri posse. Abstinentia corpus tenuat, ne animus superbia intumescat, id præstat: ut vultus cuique palleat, ne animus ulla invidia liveat, demit ventri pabulum, ut animus sit jejunus à vitiis. Christiana pietas jejunio productiore & severiore preces alit.Scythico regi illo die jejunandum fuit, quod quidpiam malè judicasset;nimirum, ut victu contractiore lasciviens & injustus animus ad æquitatem revocari posset. Traditum est, Mæonas remedio sterilitatis alternis diebus jejunare, alternis ut cibo modico Antiquitus. Nephalia Baccho sacrificari mos fuit, ut interdum homines ipso temeto abstinere discerent, quod est inter præcipua incentiva libidinis. Galienus imperator decimi cujúsque diei abstinentiam, ut efficacissimam medicinam, populis indixit; ut quod diuturna voracitas sauciaverat, breve jejunium sanaret. Sed enim saluberrima omnium abstinentia dicitur frugalitas,quam virtutem Pythagoras veluti matrem cæterarum virtutum omnibus ingerebat. Enim vero sic prudentes putarunt, Frugalitate tres virtutes contineri,fortitudinem,justitiam, prudentiam.Vel sola appellatione quanta sit hujus virtutis excellentia demonstratur. Nam à fruge, qua fruge nihil melius terra procreat, denominatam volunt,quasi sola fruge contentam, nec quicquam amplius desiderantem. Hæc opulentum in mediis opibus fortè suæ, certè ultimorum majorum paupertatis admonet, Id quod huc pertinet, ut divites facti, & ab exili atque humili in altissimum locum evecti non semper aurum & gemmas morentur, sed fictilibus cœnare discant;rapis,olusculis,agresti quocumque cibo libenter vesci possint; sæpè abacum Samio luto sibi exornari, sæpè etiam vilia fercula in ipsis aureis gemmatisque vasis sibi ministrari patiantur; interdum sibi ipsi propria manu è fonte infundant, aut è profluente hauriant,iniqua animi desideria,quidquid est corpori illecebra,ut redúdans,comprimant aut resecent, iis omnibus æquo animo carere possint, quibus valetudinis & vitæ detrimenta continentur.Quidquid constantia, temperantia, continentia, abstinentia docent ac suadent,id omne una frugalitas complectitur.Nec enim hæc minùs quàm illæ,animi appetentis motus regit ac sedat, ut semper sint in potestate rationis.Ergo cæteras temperantiæ appellationes ad nomen frugalitatis, tanquam ad caput rectè referri constat. Hinc homo frugi, hoc est, modico contentus, probus & innocens, quemque omnia rectè facere aiunt.Quomodo contra, homo nequam inde dictus est, quod nequidquam, id est nihili est.Quisquis morum probitate spectatissimus est,rarò justus, prudens, fortis dicitur. Sed si frugalis audit, ipse omnium se laudum fastigium insedisse existimat. Vsque eò omnis honestas,omnisque sanctitas in una frugalitate posita est ea,cujus effectus descripsi.Anacharsis magnus ille sapiens Hannoni scribens, è tot suis virtutibus nullam commemorat aut describit, nisi unam frugalitatem, hanc ostentat ut certissimus documentum omnium virtutum. Mihi, inquit, amictus est Scythicum tegmen, calciamentum solorum callum, cubile terra, palpamentum esuries. Lacte, caseo, carnibus vescor. Quapropter tibi licet venire ad me planè quietum. Num potuit sui sedationem animi efficaciùs commendare, quàm repræsentanda ratione victus tam facilis, támque parabilis? Simili propemodum ratione & oratione rex quidam Indicus Appollonium Tyaneum rapuit in admirationem sui. Tantùm, inquit,vini bibo quantum soli libo. Quidquid venatione quæsivi is alius est pastus.Mihi certè satis est venando corpus exercere. Escæ meæ sunt herbæ vulgares,summæ palmæ earúmque fructus,& oluscula quæ mihi hortus fluminis alluvione irrigatus abundè suppeditat.Interdum epulæ meæ sunt ab arborum exuviis; quarum cultrices sunt hæ manus. Priscis heroibus illa celebratissima frugalitas adscribitur sicuti omnium virtutum absolutio. Certè Nestori, Alcono, Menelao, Telemacho bubulæ carnes apponûtur;Diis nihil præter Ambrosiam & Nectar. Non cœnæ Hecales tenuitatem Theseus est aspernatus. Nullum horum,aut his similium fame enectum audimus. Omnes tamen in media rerum abundantia frugalitatis servantissimi fuerunt. Mensæ regum Ægyptiorum nihil præter vitulum & anserem inferri solitum. Tantis regibus is fuit epularum modus, quæ neque farcirent ventrem, neque cerebrum tangerent. Neochabis, ac Bocchoris reges tanquam è præscripto medici, atque adeò ex lege & consuetudine vitæ non regiæ, sed privatæ rationem instituisse dicuntur. Quidquid ibi paratus fuit verius mundiciei quàm magnificentiæ affinis fuit, ac quotidianæ necessariæ rei præbitor, non ullius regij luxus ostentator. Quæ laus tanti apud omnes homines fuit, ut de hac virtute libri extiterint, qualis is,quem Alexis de frugalitate sua sorte contenta scripsisse dicitur. Maluerunt Romani eam moribus repræsentare,quàm de ea ubertim scribere.Cujus rei exstant perillustria exempla priscorum nominum. Q. Cincinnati, C. Fabricij; Manlij Curij Dentati, & aliorum. Quisquis apud tales cœnaret, non solùm in præsentem, sed plurimos dies epulari dicebatur, ut Platoni Timotheus Cononis filius dixit. Nimirum in Academico Plato convivio convivæ ideò lautè & eleganter accipiebantur, quòd ibi non infarciebatur epularum abundantia, sed spectabatur musica illa concinnitas,quæ omnis boni moris magistra fuit.Et verò talia convivia dici poterant communiones studiorum,regula omnis disciplinæ,lautities doctorum sermonum,specimen actionum præclarissimarum.Ab omni frugalitatis commercio excludo sordes,squalorem, penulas nescio quas laceras,& olentia centumcula,quibus quædam mendicabula hominum genera amiciri solent; tum escas ostiatim aut vicatim mendicatas, alimenta illorum quos turpis egestas premit, mendicitas circumagit.Frugalitas è copia secernit paucula,è lautitia id quod simplex & necessariũ.Nec aliter hæc virtus esset filia temperãtiæ.Nec verò frugalitas & splendor sine magnificentia,ac cætera decora opulentitati

ac potentię ſepoſita ſunt res inſociabiles. Prudentes frugalitatem & magnificentiam præclarè copulans. Qua laude M. Antonius philoſophus diſertim cenſetur. Nec in cibis tantùm, ſed & in iis, omnibus quæ pertinent ad cultum, frugalitas frequenter eminet, nimirum ubicunque omnis luxus, omniſque nimietas amputatur. Hujus generis illud eſt, quod Romæ veruſto more in cœna fictilibus, utebantur. Quò certè exemplo Maſſiniſſa rex Libiæ cùm cœnam fictilibus inſtruxiſſet, omnibus convivis utenda dedit argentea. Hanc quoque dicimus fuiſſe ſi non frugalitatem, at frugalitatis imitationem ſimulationem, oſtentationem. Ille quoque Attila tam ferox & ferius præſentibus legatis Romanis, lignea ſuppellectile ſibi miniſtrari voluit, cùm aliis apponeretur argentea. Cui paratui corporis cultus fuit ſimillimus, veſtis videlicet, non ptætioſa, ſed nitida, nihilque quod eſſet auro, lapilliſve diſtinctum, ſed omnia ſimplitia, & militarem in modum adornata. Porrò nulla frugalitas eſt ſine modeſtia, quod eſt inter præclariſſima dona divinię bonitatis, Modeſtia eſt voluntarius quidam receſſus ab eo quo quiſque maximè commendari poteſt. Hunc ſequitur decorus corporis motus, cæteræque actiones quæ proficiſcuntur à mente caſta. Modeſtus, eſt is, qui cùm de ſe parcè ſentiat, eade ſeſe & ſua metitur eo pede & modulo qui rationi conſentaneus eſt. Hominẽ modeſtum non dotes ingenij, non honores, non opes inflant; non de ſe magnificentius ſentit, quam jubetur à conſcientia. Nec tamen ſtupidum dicimus, eúmque qui neſciat quid ſibi in hac vitæ communione ab aliis tribui æquum ſit. Verùm hoc ſe modeſtum probat, quod ſi modica & ſueta meretur, non appetit magna & inſolita. A cõvenientia nunquam diſcedit. Non pedi aptat calceum pede majorem. Etſi eſt Olympionicus, non ſibi cupit ſua ſtatura ſtatuas majores erigi. Si nautà, non cymbæ imponit velum quinqueremis, ſed contractius & cymbæ convenientius. Cyrus modeſtiam à verecundia ſic diſtinxit, ut hæc quicquid palam eſt, palam devitet modeſtia etiam illa quæ clam fieri poſſunt. Modeſtia ergo verſatur circa præclaram cõſcientiam propriæ dotis; cui nihil quidem ille qui modeſtus eſt, detrahit, ne ipſe ſibi ſit inimicus; verùm id præcipuè cavet, ne inde intumeſcat. In primis homo modeſtus, non expectato legis aut magiſtratus imperio, ſibi ipſe jus dicit. Ipſe ſibi monitor & præmonſtrator adeſt. Satis intelligit, nullum eſſe firmiorem ad veram gloriam, magnámque claritatem gradum, quàm animo in tempore moderari. Modeſtiæ decus ut ſit propriũ omnium hominum, tum præcipuè adoleſcentium peculiaris dos eſt. Fœminis quoque nulla eſt forma commendatior illa, cui comes eſt mens modeſta. Ipſi imperitiores, dummodo modeſti, multò ſunt tolerabiliores & commodiores homines, quàm neſcio qui ſupercilioſi verſutiores & elatiores. Cæterũ modeſtia nulla, intelligitur ſine modo & moderatione, qui eſt habitus inter defectum nimiæ ſui depreſſionis, & exceſſum nimiæ elationis medius. Quidquid eſt infra aut ſupra hunc modum, id lubrico & inſtabili loco eſt. Ipſa certè moderatio à modo dicta eſt, hoc eſt modico. Vis hujus virtutis tanta eſt, ut invidiam, horribile portentum, non alius facilius comprimat, quàm is, qui rerum proſperitatem moderatè ferre poteſt. Moderationis ſymbolum antiquitas voluit eſſe alas Dædali. Cùm enim hæ eſſent cereæ utique Dædalo ſatis fuit, ſi talis ope remigij extaret ſupra fluctus, non etiam peteret convexa cœli, ipſe Dædalus voluit eas, ne arefactæ ſolverentur, interdum uveſcere, nec ſemper ardori ſolis exponi. Quæ ſanè ratio eſt inter maximos effectus prudentiæ, cui cum modo & moderatione multa affinitas eſt. Dicimus ergo, Modum & moderationem eſſe frænum procurrentium cupiditatum, & excluſionem ejus quod nimium eſt. Quippe ea quæ ſunt nimia homini multò plus exhibent negotij quam ipſa egeſtas. Porrò cùm perfectio conſiſtat in eo quod ſatis eſt, quidquid nimiũ eſt, nihil minùs quã perfectio eſt. Nullus item cujuſque rei artifex æſtimatorque dicitur, niſi is unus qui ſentit quid in quaque re ſit ſatis, ut de pictore Appelles dixit. Quid illuſtrius eſt, quàm laboribus & periculis ſummos honores mereri, meritos conſequi? Arqui honorum amplitudinem temperare apud prudentes haud minor, auſim dicere major laus eſt, quam eos meruiſſe rebus geſtis, & laudibus quamlibet maximis, permultùm deeſt, ſi non eæ moderationis gloria cumulantur. Quid item apud omnes homines commendatius, quàm in egenos beneficia ſpargere? Liberalitatis tamen haud exiguum in modo momentum eſt. Num quicquam humanæ dignitati repræſentandæ aptiùs, quam ſermo ſenſuum interpres? At unus fandi tacendique modus hanc dignitatem aſſerit. Quid in vita magis expetendum, quam divitiis abundare? tamen inverecundus divitiarum uſus eſt ipſiſſima arx vitij. Tum nimiæ ac plus quàm civiles opes; ea verò eſt pernicies poſſidentis. Quid item ſpecioſius, quam privatam dignitatem lautitia tueri? Tamen ſine modo lautitiam luxus deformitas continuò excipit. Quid honeſtati convenientius quàm bonam famam expetere? Non tamen deſunt, qui dum ſe bonos dici nimium ſtudent, evadunt inepti, atque adeò mali, quia regulam omnium rerum, qui modus eſt, ignorant. Num quicquam curſu rerum ſecundarum cuiquam accidere poteſt optatius? Verùm ſi in hoc curſu nullum eſt temperamentum, ſi ei acriùs inſiſtis quàm conſideratius: tu verò diligenter vide ne deferaris ad exitus infeliciſſimos. Denique quidquid per ſe bonum eſt, ſuum ſine modo uſum gratiámque perdit. In ſolo modo & moderatione eſt æquitas, æqualitas omnium rerum æqualibritas. Ipſius ſcientiæ, quæ eſt rerum cognitio, quam nonnulli ſapientiam nuncuparunt, nimia aviditas quæ monſtra non peperit? Et ea à prudentioribus in primis commendatur ex ipſa ſapientia modus. Philoſophia, inquit Plato, eſt negotium elegans & venuſtum, obiter, ſcilicet, arrepta. Quod ſi quis in illa plus æquo moretur, ei perniciem effert. Unius tantùm virtutis, id eſt innocentiæ & bonitatis ſine modo cupiditas laudatur. Huic, inquam, nullum modum, nullum terminum pono. Quo quiſque hinc locupletior eſt, hoc Deo gratior, hoc omnibus acceptior eſt. Neque enim periculum eſt, ut id poſſit eſſe nimium, quod omnes optare debent ut ſit maximum. *Idem ibid. c. 59.*

¶ Apophthegmata.

Pytagoras. Quibus inquiebat, à corpore ſolutus non egebis, illa omnia contemne: & quibus etiam defuncto erit opus, illis tibi vacanti, Deos adjutores advoca. *Stob. ſerm. de temperantia.*

Alexander à quibuſdam hortatus ut darij uxorem & filias forma præſtantes inviſeret, & ſpectare vellet, reſpondit, Turpe futurum eos qui viciſſent viros à mulieribus vinci. *Curtius.*

Crates alios in foro vendentes, alios ementes contemplatus, illi (inquit) quod rem inter ſe contrariam agunt, ſe beatos judicant: at ego me, quod utriuſque, tum emendi, tum vendendi neceſſitate ſum immunis. *Stob. & Laert.*

Antiſthenes Voluptatem in tantum execrabatur, ut diceret ſe malle inſanire, quam voluptate affici. Inſaniam aufert medicus: voluptas quũ æquè mentem eripiat homini, vix ſanabile malum eſt. *Laërt. lib. 6.*

Democritus dicebat, cœnas lautas & ſumptuoſas ſuppeditare poteſt fortuna: at contra faciles, & quæ ſufficiant neceſſitati, temperantia, *Stob.*

Idem, Optimum dicebat homini vitam agere animo ut plurimum læto, rariſſimè triſti: quod fieri poterit, ſi voluptates non in perituris rebus locentur. *Stob. ſerm. de temperantia.*

Idem, Menſam precioſam fortuna (inquiebat) apponit, frugalem & contentam temperantia. Item patris temperantia optimum liberis præceptum. Item, Temperantia quæ jucunda ſunt auget, & voluptatem majorem facit. *Eod. ſerm.*

Socrates dicebat oportere voluptates non ex aliis, ſed ex nobis ipſis aucupari: corpus autem ut decet præparatum & compoſitum eſſe volebat. Item, Nulla re indigere Dei eſſe, quam pauciſſimis autem Deo proximum. Item, interrogatus: quibuſnam rebus maximè abſtinendum eſſet? reſpondit, Turpibus & injuſtis voluptatibus. *Stob.*

Socrates, Frugalem & rebus ſuis contentum animi habitum ſimilem eſſe dicebat vitæ brevi & amœnæ: multum enim gratiæ & parum laboris habet. *Laërt.*

Idem, quærenti, quis ditiſſimus eſſet? pauciſſimis contentus, reſpondit: Virtus enim ſuis rebus contenta naturæ opulentia eſt. *Stob.*

Pythagoras, Temperantia robur animæ eſſe dicebat. Hæc enim animæ paſſionum expertis lumen eſt. *Laërt.*

Diogenes, indignum eſſe ajebat athletas & citharœdos ventre & voluptatibus ſuperiores eſſe, hoc vocis & illos corporis gratia: propter temperantiam vero neminem iſta contemnere. *Laërt.*

Antiphon, Qui turpia, inquit, neque cupivit, neque attigit, is non eſt temperans. Nihil enim exiſtit à quo ſibi temperaverit, aut modeſtus & temperans dici mereatur. *Stob.*

Iſæus, Sacrificium maximum judicabat, vitam quotidie modeſtam & temperantem præſtare. *Stob.*

Iamblichus, Temperantia, inquit, cum exterminet, à nobis quidquid imperfectum & perturbationibus obnoxiũ reperit, quomodo nos perfectos non redderet? Quod autem ita ſe res habeat, vel ex Bellerophontis fabula cognoſces, qui cum temperantia auxiliatrice, Chymæra, id eſt, belluinum, agreſte, ferúmque voluptatum genus omnes confecit. Item bona illa moderatio, qua voluptates intra certos limites coërcentur, familias ſimul & civitates ſecundum Crateris ſententiam, conſervat: imo ad Deorum naturam propius jam accedit. Quamobrem Perſeus ad ſummã temperantiæ laudem aſpirans duce Minerva, Gorgonius caput, cupiditatem nimirum quæ deorſum in materiam trahit, & ſaxeos efficit homines ſtolidis affectibus repletos, amputavit. *Ex epiſt. de temperantia apud Stob.*

Anonymus, Temperantiam eſſe dixerunt animæ partium mutuam confuſionem, Imperium in voluptates, univerſale cognomen omnium virtutum: item vocarunt eam calumniam fortitudinis, galeam contra laſciviam, oculorum aurigam, benevolentiæ cuſtodem, cogitationum circumciſionem, luxuriæ caſtrationem, efferveſcentis animi hoſtem, opera turpia impedientem continentiæ promotricem cordis conſiliariam, precum & votorum directricem. *Stob. ſerm. de temperantia.*

Demonſthenes, Nullum homini malum accidere poſſe affirmabat qui ſapientiæ fundamenta temperantiam & continentiam jecerit. *Stob. ſerm. de Temperantia.*

Æſchines. Temperantis viri vitam tam puram támque ſinceram eſſe oportere dicebat, ut ne turpitudinis quidem ſuſpicionem de ſe præbere poſſit. *Stob. eod. ſerm.*

Ageſilaus. Quod ad curam corporis attinebat, nulla in re melius habebat, qua hi quibuſcum vivebat, & ſaturitate quidem & crapula in totum abſtinens: ſomno vero ſic utebatur, non ut ille dominaretur, ſed ut ſerviret negotiis: adverſus æſtum autẽ & frigus ſicerat inſtructus, ut quatuor anni temporibus unica tantum veſte uteretur. Cæterum quum in tentoriis inter milites ageret, velut unus quilibet è numero, nihilo meliorem culcitram habebat quam cæteri: Illud aſſiduè habens in ore: Principis eſſe, non mollitie delitiiſve, ſed temperantia ac fortitudine privatis hominibus antecellere. *Plut. in Lacon. Apoph.*

¶ Similitudines.

Chryſoſtomi. Quot curam canum habent, ne plus quam expedit, impleantur, ut voloces ſint, & venatici, dum fame premuntur: ſe vero non curant, ne crapulentur? Et bruta quidem temperanter agere docent, ipſi verò ad brutorum feritatem deducuntur. At non videtur tibi eſſe opus temperentiæ, cum canis qui fame medetur, poſtquam venatus aliquid ceperit, à præſenti ſe continere eſca, & appoſitam cernens menſam licet urgente fame, dominum expectat? Reveremur noſmetipſos. Veſtros docere ventres ita philoſophari. Canis futuræ voluptatis ſpe, præſentem contemnit: tu non vis præſentia contemnere, ſpe futurorum bonorum. *Chryſ. homil. 47.*

Iuſtini Philoſ. & Martyr. Fugienda eſt luguritio contenta paucis ac neceſſa

necessariis. Nam sicut corpus morbidum, multis variisque opus habet remediis : sic malè affecta anima ; tantum non coriis vesci appetit. *In Zenam & Serenum fratres.*

Hieroclis. Vt animum nostrum doctrina ac virtute ornare decet, nec cum iis quæ perpetua ac divina sunt, cohabitare possit : sic splendidum corpus purum, ac sine materia oportet parare, ut cœlestium corporum societatem sortiatur. *In aurea Pythagoræ carmina.*

Vt Athenienses nunquam de pace consultabant nisi pullati, quemadmodum dicebat Demades : Ita nobis non venit in mentem moderatior victus, nisi jam febri æstuantibus & admoris pharmacis. *Plut.*

Vt naturæ sereno cœlo nonnihil laxant vela, cum est suspicio tempestatis, contrahunt : Ita corpori rectè affecto nonnihil permittendum, contra si quid timebitur morbi, cautius agendum. *Plut.*

Vt tranquillitate corpus expeditum redditur adversus imminentem tempestatem : Ita tenui victu, parcáque ut medio loquuntur, diæta utendum, ut si incidas in opiparum convivium possis enatare. *Plut.*

¶ Adagia.

Zenone moderatior. Ζήνωνος ἐγκρατέστερος.

Testatur & Laërtius in Zenonis vita, philosophum hunc tum in victu tum in voluptatibus Veneris usque adeo patientem ac parcum fuisse, ut crudis duntaxat vesceretur, ac pallio pratenui tegeretur.

Philosophari.

Qui sententias serias dicunt, Græcis dicuntur φιλοσοφεῖν. *Philosophari pro temperare affectibus, & adversus res acerbas infracto esse animo.*

¶ Profana Exempla.

Ægyptiorum sacerdotum mores præparci in victu, ac frugi prorsum bonæ, & contemplationi dedita mens, in stuporem usque à Chæremonte Stoico narrantur. *Celius lib. 13. c. 25. ex D. Hier. & Diod. Cic. lib. 2. c. 2.*

Pythagoras philosophus oluisculis tantum, & frugibus vescebatur, carnibus abstinebat, potum illi fons tribuit. Castus in matrimonio vixit, mox in cœlibatu Damam suam filiam ad virginitatis votum induxit. *Laërt.*

Demonax Philosophus Hadriani tempore, inter alias animi dotes vitam quoque continentissimam egit. *Volaterr. lib. 15. Anthrop.*

Clemenes Leonidæ F. ut in conjugio cum Agiatide Agidis fuit successor : ita quoque studiorum imitator, luxus & voluptatis omnis hostis. *Theath. Zuing.*

Numa Pompilius secundus rex Romanorum vitam egit frugalissimam otio non ad voluptatem & delitias, non ad quæstum : sed ad Deorum immortalium cultum, & ad ipsorum naturam, quantum poterat cognoscendam, utens. *Plut.*

M. Catonis, abstinentiæ testis Epirus Achaia, Cyclades insulæ, maritima pars Asiæ provincia Cypros : unde cum pecuniæ deportandæ ministerium sustineret, tam adversum animum ab omni Venere ; quàm à lucro habuit, in maxima utriusque intemperantiæ versatus materia. *Valer. lib. 4. c. 1. Plut. in eius vita, & Florus in Epitome.*

Tacitus vir consularis, senex & gravis, factus est Romanus Imperator omnium assensu : vir temperans, sobrius, & librorum lectioni intentissimus. Frugales mensulas oluisculis, & leguminibus Pythagoricis instructas, multo lautiores esse dicebat, quam Melisiorum sumptuosa fastidia. *Guido Bituricensis.*

Alexander invicti cognomen assecutus Diogenis temperantiam vincere cupiens, ad eum in sole sedentem accessit, admonens ut si quo egeret, indicaret. Mox, inquit, de cæteris interim velim ut à sole mihi non obstes. Quamobrem facilius Darium armis quam Diogenem divitiij vicit.

Epaminonda fama motus *Artaxerxes Persarum Rex*, cũ sibi amicum eum facere cuperet, Diomedontem cum quinque talentis ad eum misit, qui ducem hac de re compellare non ausus, iuveni cuidam munus tribuit ; Epaminondas autem vix auditis verbis primis Diomedontem vocari jussit, dixitque sibi pecunia opus non esse : quoniam si de bona re apud Thebanos ejus opera desideraretur, semper eam sine præmio facturus esset. Quod si mala foret, totius orbis aurum, ut ab ipso obtineretur, non effecturum.

Socrates neque risit in vita neque flevit, quin uno semper eodémque vultu visus est. Mirum videri potest quod eximiam illam animi temperantiam neque nuptialis lætitia variare potuit, neque tristitia illius dici quo venenum hausit.

Alexander cum Darij hostis conjugem omnium fœminarum, quæ ætate illa florebant, pulcherrimam, filiásque cum castris cepisset : tam sanctè penes eas se habuit ; quam sorores ad filias ac postremo filiam unam sibi junxit matrimonio.

Apollonius Tyaneus divitias non ambiens, scientiæ cupidus, pecuniæ continens inter epulas abstemius & sobrius aquam semper bibit neglecto vino. Dicebat enim potores aquæ leniorem somnum capere neque vertigines ullas pati & facilius conspicere per omnia vaticinationem.

Temperatissimus. *Iulianus Imperator* fuit, qui mortua Helena conjuge quanquam juvenis admodum, multos annos in cœlibatu, usque ullo Veneris commercio egisse creditur, captáque in Persida urbe Majozanalcha, in qua formosæ permultæ mulieres erant, non modo nulla abusus est, verum ut continentior esset, ipsarum quoque conspectum effugit.

¶ Exempla Sacra.

Ioseph Iacobi patriarchæ filius, juvenis omnium temperatissimus : à Mose divino scriptore graphicè depingitur. *Gen.* cap. 39. 42. 45. 50.

Moses toto gubernationis suæ curriculo exemplum est miræ temperantiæ. Vide Exod. 14. 13. 13. & 15. 25. & 16. 8. & 18. 24. Nu. 11. 29. & 12. 3. 13. & 14. 13. &c. 16. 22. 46.

Iobi patriarchæ temperantia, præsertim c. 29. & 13. & elegantissimè descripta legitur. Samuelis item 1. Sam. 14. 1. 3. 4. &c. Davidis, ut pater ex 1. Sam. 18. 23. & 24. 7. 10. 12. & 25. 32. & 26. 11.

His adjungimus, Paulum Apostolum, cujus temperantia præsertim innumeris testimoniis approbatur, teste Luca in Actis Apostolorum. Ex historia Ecclesiæ pauca quædam exempla subjicere licet, aliis ferè innumeris omissis.

Gregorius, cognomine Thaumaturgus, quũ pro consuetudine in Alexandria Ægypti cum doctis atque delectis viris, in habitu gravi & honesto, de quadam quæstione philosophica disputaret, unaque se cum illis exerceret, meretrix accedit ineptis gestibus formã ostentans, & mollitem luxúmque præ se ferens, atque per omnia quæ dicebat, & quæ faciebat, sese consuescere cum eo simulans : tandem se mercede fraudatam esse conquerebatur. At cum illi qui vitæ Gregorij puritatem & continentiam non ignorabant, indignarentur & ita adversus meretricem commoverentur, ipse neque una perturbatus est cum iis qui ipsius nomine stomachabantur neque quidquam hujusmodi dixit, cum calũniis premeretur, quale pronunciare per esset eum, qui graviter molestéque rem ferret : non testes vitæ advocavit non jurejurando probrum ab se rejecit non malitiam corũ qui hæc adversus eum machinati erant, convicii, sed submissa atque sedata voce, conversus ad quenda familiarem. Heus tu, inquit, numera ei pecuniam, ne diutius importunitate sua propositæ quæstionis tractatum conturbet. Quum autem is, qui hoc injungebatur, à meretricula scisciatus, quantam pecuniam ab illo poscret, sine mora omnẽ adnumerasset, atque à lascivis & protervis nebulonibus adversus sobrium & continentem insidiæ pertractæ essent & jam in manibus illius infamis lucrum esset : tunc divinitus adolescentis Gregorij continentia probatur, & æqualiũ calunia patefit. Simul enim atque manu pecuniam accepit, spiritu infelici atque maligno correpta, fremitúque immani atque ferali diverso à voce humana sono ingemiscens, collabitur prona in medio cœtu congregatorum, spectaculum horrendum atque terribile præsentibus repentè facta quum & capillus quem suis manibus vellebat, dilaceratus atque dissectus, & oculi inversi essent, & os spumas emitteret. At non prius à dæmonio suffocari desiit, quàm magnus ille Gregorius pro eo Deum invocasset atque placasset. *Gregorius Nyssenus in vita Gregorij Thaumaturgi*

Alia quæ subjicimus exempla ex *Socratis hist. Eccl. lib. 4. cap. 18.* desumpta sunt, quæ veterum Christianorũ ab impia, crudeli, impurissimáque Gentilium societate segregatorum, & insolitudine Deo sacrata viventium, temperantiam laudabilem produnt. 1. *Ammon.* nunquam se ipsum nudum aspexit, dicere solitus turpe esse monacho suum ipsius corpus nudum contemplari. 2. *Prior* inter ambulandum comedere solebat, atque cuidam interroganti cur ita faceret ? respondit, se in cibo sumendo non quasi opus facere, sed quasi supervacaneum quiddam. Item, ne animus, inquit, dum comedo, afficiatur voluptate corporea. 3. *Macarius* erga illos qui in ipsius congressum venirent severitate cũ reverentia temperata utebatur. 4. *Evagrius*, inquit, quendam monachum duxisse auidiorem tenuiorémque victus rationem, eámque semper æqualiter observatam, modò cum charitate jungeretur, monachum brevi ad portum ἀπαθείας, id est, vacuitate ab omnibus animi perturbationibus perducturam. 5. *Quidam* in ipso meridiei articulo siti vehementer oppressus, ad Macarium accedens, aquam postulavit, qua sitim lavaret. Et Macarius umbra (inquit) contentus esto. Nã multi qui vel terra jam iter faciunt, vel navigio mare transmittunt, sunt ita quidem penitus destituti. 6. *Alius* audito patris obitu, nuncium sic alloquutus est, ita compellavit, Desine loqui blasphemias : nam pater meus est immortalis. 7. *Pamvo* vir illiteratus, ad quendam accedens ut Psalmum disceret, & cum primum versum Psalmi trigesimi octavi audivisset, nempe, Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea, secundum audire noluit, sed discedens : Vnus hic, inquit, versus sufficit, si modo cum re ipsa & opere discere potuero. Illi postea qui versum docuisset, quærenti quod per integrum semestre non vidisset discipulum, Pambo respondit, se versum Psalmi nondum reipsa didicisse. Longo dein ætatis spatio percurso, cuidam ex notis sciscitanti utrum versum didicisset, respondit, se decem & novem annis integris vix didicisse eum opere explere. Et hæc quidem exempla de varijs temperantiæ speciebus refert *Socrates* historicus Eccl.

¶ Hieroglyphica.

In sacris nostrorum literis id erat temperantiæ signum, quod in salutari victima lumbos eximi mos erat tanquam impuros, ait Philo propter concitandæ libidinis titillatum, semine per eos irriguo. Divino autem præcepto lumbos præcingi jubemur, cum sacra illa solemnia ferimus, quæ tunc temporis instituta sunt, cùm exeuntes ex Ægypti captivitate, hoc est, ex voluptatum & deliciarum illecebris, agnum, id est, puritatem edere admonemur, & in castimoniæ convictu discumbere. *Ioan. Pierius, lib. 34.*

Sacræ literæ temperantiam & moderationem significant per cingulum & zonam, qua fluxæ animorum cupiditates coërcentur, luxuriantia compescuntur, & modus denique imponitur. *Idem lib. 40.*

Hieroglyphicum cubiti unà cum freno manu prætento, temperantiam præ se fert. *Idem lib. 36. & 48.*

Caprificus fuit etiam Ægyptiis temperantiæ symbolum. Ea siquidem collo tauri quantumlibet lascivientis alligata, animam ferocire minimè permittit, sed lascivia ejus atque petulantia omni cohibita eum obtemperantem reddit, neque quicquam sinit immodestius facere. *Idem, lib. 52.*

Vide Abstinentia, Iejunium, Sobrietas, Virtus.

Templum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TEMPLVM, propriè locus vel in cœlo notatus ab augure vel in terra, à tuendo, id est, conspiciendo dictum, quod ex omni parte, vel quod ex eo omnis pars aspici possit, ut ait Donatus. Primò autem cœlum ipsum dictum est templum, quia ipsum primo aspectu intuemur. In terris templum dictum est quilibet locus inauguratus, religiosi cultus gratia. Græcè νεὼς, νηὸς, ἱερὸν ἀνάκτορον. Hebr. *Heochial*, id est, palatium splendidum, quod dicitur tum de templo, tum de aula principis: noménque ducit à pulchritudine consummata & perfecta præ cæteris ædificiis. Huic Græci ἀναγὴ splendor. Vide de templo seu palatio. *Psal.* 5.8. & 18.7. & 45.9. & 144. *circa finem. Proverb.* 30.28. *Ierem.* 7.4.

¶ LOCI BIBLICI.

Templum pro illo templi atrio, quod populi atrium dicitur, Matth. 21. vers. 12. templum ab atrio manifestè distinguitur, Luc. 1.9. templum Domini extrui incipit; 1. Reg. 6. 1. 2. Paral. 3. 1. 2. quando, quanto tempore, & qua forma sit extructum, 1. Reg. 6. 1. &c. 7. 1. &c. 2. Paral. 3. 1. &c. 4. 1. &c. quorsum extructum, 6. 19. dedicatur, 1. Reg. 8. 63. caligine implet ur, vers. 11. à Ioa Rege Israël expilatur, 2. Reg. 14. 14. Ioæ Regis. Iuda jussu instauratur, 2. Paral. 24. 5. profanatur per Achaz, 28. 11. consecratur per Ezechiam, 21. v. 1. &c. profanatur & consecratur denuo per Manassen, 37. 7. 15. exuritur, 2. Reg. 25. 9. prout prædictum erat, 2. Par. 7. 20. iterum exuritur, 1. Esdr. 3. 4. 5. capitur, 6. v. 3. 7. spoliatur & accenditur, 1. Macch. 1. 23. 33 profanatur, v. 49. 57. mundatur & consecratur, 4. 36. 2. Macch. 10. 1. ejus devastatio, Dan. 9. 26. Matth. 24. 2. Marc. 13. 2. Luc. 19. v. 41. contra templum prophetatur, Levit. 29. 31. 1. Reg. 9. 7. 2. Reg. 21. 12. 2. Paral. 7. 20. Psal. 74 6. Esa. 66. 1. Ierem. 7. v. 3. 17. & 26. v. 6. 12. Amos 9. 1. Mich. 3. 2. Zach. 11. 2.

Templum, orationis domus, 2. Paral. 5. 21. Esai. 56. v. 7. Matth. 21. 11 ibi oratur & exaudit Deus, 1. Reg. 8. 29. & 9. 3. 2. Paral. 6. 19. Matt. 21. 13. Templum Dei Patris domus, Ioan. 2. 16. templum spirituale & domus Dei, Sam. 7. 13. Prov. 9. 1. Agg. 2. v. 8. Matth. 7. 24. & 16. 18. Ioan. 2. v. 19. 1. Cor. 3. 6. & 6. 19. 2. Cor. 6. 16. Ephes. 2. 20. 1. Tim. 3. 15. Hebr. 3. 6. 1. Petr. 2. 5. templum Dei, singuli fideles dicuntur, 1. Corint. 3. 16. & 6. 19. 2. Cor. 6. 16. eo quod Deus per Spiritum sanctum ipsos in Christo sanctificarit, & quasi apud eos domicilium delegerit. Eadem ratione Ecclesiæ etiam idem nomen tribuitur, Ephes. 2. 21. cùm fideles omnes in unum quasi ædificium compingantur. Templum Dei violare, id est, ut rem sacram polluere ac contaminare dicuntur Paulo, 1. Cor. 3. 17. qui carnali facundia puritatem Evangelij inquinabant, quique factionibus scindebant Ecclesiam, quod neque sunt impunè laturi. Templum sacrificiorum domus, 2. Paral. 7. 12. vestigiorum Dei locus, Ezech. 43. 7. locus sanctus, Genes. 28. 10. Exod. 3. v. 5. spelunca latronum fit, Ierem. 11. Matth. 21. vers. 13. à Chaldæis succenditur, 2. Reg. 25. 9. Psal. 74. 7. Ierem. 52. 13.

Templi instaurandi dispositio, Ezech. 41. v. 1. instauratio, 2. Esdr. 3. 9. impeditur, 4. v. 4. 24. continuatur, 6. 14. dedicatur, vers. 16. ejus destructio prædicitur, 2. Paral. 7. 20. Luc. 21. 6. templi secundi gloria, gloriæ præstat, Agg. 2. 10. templi profanatio, Ioan. 2. 14. profanatores à Deo puniuntur, Esai. 56. 5. 2. Macch. 3. 25. 26. Matth. 21. 12. Ioan. 2. 15. templi religio & sanctitas, 2. Reg. 11. 15. Marc. 11. 16.

Templa manu facta non inhabitat Deus, quasi iis concludi possit, vel illis indigeat, ut homo ædibus, 1. Reg. 27. 2. Paralip. 6. 18. Esai. 66. 1. Ierem. 23. 24. Actor. 7. 48. & 17. 24. alioquin Deus in templis materialibus habitare dicitur, 1. Reg. 6. v. 13. & 8. v. 11. 1. Paral. 7. 23. 25. Ps. 78. 90. & 132. 13. Ier. 3. 7. Matth. 23. 21. Actor. 7. 46. templa idolorum, 1. Sam. 5. 2. & 3. 9. 1. Reg. 11. 7. 2. Reg. 10. 21. & 17. 31. & 19. 37. 1. Paral. 11. 10. Baruch. 6. 16. 30. Esai. 37. 38. Ierem. 43. 12. Dan. 14. 1. &c. 1. Macc. 1. 50. & 6. 2. & 10. 83. Actor. 19. 27.

Templorum usus, Esa. 56. 7. in Templo frequenter versabantur Christus & fideles, Matt. 24. 1. Marc. 11. vers. 11. & 13. 45. Luc. 2. 37. & 16. 45. Act. 2. 46. & 3. 1. & 5. 20. 22. & 21. 26. & 22. 17.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Templum spirituale virtute decoratur.

Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. *Psalm.* 64.

Nescitis, quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? 1. *Corinth.* 3.

An nescitis quoniam membra vestra templum, &c. Qui consensus templo Dei cum Idolis? Vos estis templum Dei vivi. Propter quod exite de medio eorum, & separamini: dicit Dominus. *Idem* 6.

Iam non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu: In quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in tabernaculum Dei in Spiritu sancto. *Ephes.* 2.

Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ, cum sit Dominus, non in manu factis templis habitat. *Actor.* 17.

Iniquitate fœdatur.

Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. 1. *Cor.* 3.

An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est, nisi fortè reprobi estis? 2. *Cor.* 13.

Templum materiale Divinis mysteriis dedicatur.

Facient mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum, juxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum ejus. *Exod.* 25.

Inde præcipiam, & loquar ad te. *Ibid.*

Ibi præcipiam filiis Israël, & sanctificabitur altare in gloria mea. Sanctificabo & tabernaculum testimonij cum altari, & Aaron cum filiis suis, ut sacerdotio fungantur mihi. Et habitabo in medio filiorum Israël. 29.

Assumpto unctionis oleo, unges tabernaculum cum vasis suis, ut sanctificetur altare holocausti, & omnia vasa ejus. 40.

Non facietis ita Domino Deo vestro: sed ad locum quem elegerit, Dominus Deus vester, venietis, & offeretis in loco illo victimas, & holocausta. *Deut.* 12.

Quæ sanctificaveris & voveris Domino tolles, & venies ad locum quem elegerit Dominus, & offeres oblationes. *Ibid.*

Stetit Salomon ante altare Domini. 3. *Reg.* 8.

Quis poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum? Si cœlum & cœli cœlorum capere eum nequeunt, quantus ego sum, ut possim ei ædificare domum? Sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo. 2. *Paral.* 2.

Ergone credibile est, ut habitet Deus cum hominibus super terram? Si cœlum, & cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificavi? 6.

Ad hoc tantum facta est, ut recipias orationem servi tui, & obsecrationem ejus Domine Deus meus. *Ibid.*

Holocausta eorum & victimæ placebunt mihi supra altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis. *Esai.* 56.

Cœlum sedes mea, & terra scabellum pedum meorum, dicit Dominus. *Idem* 66.

A bonis hominibus veneratur.

Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. *Psalm.* 5.

Introibo ad domum tuam in holocaustis. 65.

Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus. 131.

Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias. *Eccles.* 4.

Quia domus mea deserta est, & vos festinastis unusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorem, & terra prohibita est, ne daret germen suum. *Ibid.*

Salvator Iesus cum esset duodecim annorum in templo sedens in medio doctorum, inventus est: ibique frequenter docuit. *Luc.* 2.

A malis violatur.

Et sanctuarium meum metuite, ego Dominus. *Levit* 19.

Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? *Ierem.* 7.

Propter malitiam adinventionum eorum de domo mea ejiciam eos. *Osea* 9.

Intravit Iesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas, evertit & dicit eis: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. *Matth.* 21. *Marc.* 11. *Luc.* 19.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Delicta maiorum immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædesque labentes Deorum, &
Fœda nigro simulachra fumo.

Propert. 3. 11.

Torrida sacrilegum testantur lumina Brennum,
Dum petit intonsi Pythia regna Dei.
Aut mons laurigero concussus vertice duras
Gallica Parnassi sparsit in arma nives.

¶ APOPHTHEGMATA.

Stratonicus versans apud Melissam, quum videret templa multa, hominem paucos, stans in medio foro, clamavit: Audite templa. *Erasm. lib. 6. apoph. ex Athen.*

Phryne Delphis Venerem auream dicavit, eam videns Diogenes, adscripsit elogium: Ex Græcorum intemperantia. Arguebat enim Græcos, supra modum libidini deditos esse, quod scortum è turpi quæstu tantum auri collegisset. *Laërt. l. 6.*

Tempus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

TEmpus, Græcè χρόνος, ου, ὁ, χρονικὸς, ὴ, ὸν, temporalis dicitur. Hebr. *Heth*, id est tempus, opportunitas temporis. Hinc שָׁנָה annus, spatium seu tempus unius anni. Item Latinè ætas, quod spatium etiam sæpè pro tempore accipitur, *Ittoh*, tempora, opportunitates temporis: *Hattah*, Nunc, jam, modò, adverbium temporis. Hinc Græc. νῦν, jam, νῦν, nunc, ἔπειτα, postea, deinceps ὅτε, ὅταν. Dicitur etiam Hebr. *Zemam*, constitutio temporis, tempus definitum, constitutum: à verbo, *Zamam*, induxit in animum, cogitavit, decrevit, præsumpsit, statuit apud se. Vide *Eccl.* 3. 1. *Nehem.* 2. 6. *Esther.* 9. 26. Est autem tempus numerus motus, secundum prius & posterius. *Arist. l. 4. Physicorum.*

Tempus est in primo motu cœli, & sicut in subjecto & primo mensurato. *Sec. D. Thom. 1. part. q. 10. art. 6.*

¶ Loci

¶ Loci Biblici.

Tempus, pro certo temporis articulo, Matth. 16. 3. rebus omnibus constitutum, Eccl. 3.1.&c. tempus redimendum, Ephes. 5.16. Colos. 4.5. tempus Evangelij, 2. Cor. 6.2. tempus extremum, 1. Cor. 10.11. Hebr. 1.v. 1.2.& 9.26. 1. Petr. 1.5.20. 1. Ioan. 2.18. tempus extremum periculosum, & Antichristi seductionibus obnoxium, 2. Tim. 3.v.1.2. Petr. 2.2. Iudæ 17. 18. tempus horæ pro exiguo temporis intervallo, 1. Thess. 2.17. tempus plenitudinis, pro pleno tempore, & eo cujus sunt omnia peracta spatia, Galat. 4.4. Eph. 1.10. tempus præsens pro præterito, 1. Ioan. 2.v.8. tempus præsens pro futuro, Col. 3.6.1. Thes. 4.15. præteritum pro præsenti, Rom. 8.30. præteritum pro futuro Esa. 65.v.1. Rom. 10.v.12. Iudæ 14.

Temporis habenda ratio. *Exemplum:* Gedeon, Iud. 6.27. tempore utendum, & temporis opportunitas in omnibus servanda, Eccl. 3.1.& 8.5.& 20.6.& 32.20. Rom. 12.11.

Tempora secularia. 2. Tim. 1.9. Tit. 1.2. ita vocari existimatur à plerisque annorum series, qui à seculorum origine fluxerunt, ut idem prorsus significet? Ante tempora seculorum, atque, Ante iacta mundi fundamenta: siquidem tempus cum mundo cœpit. Temporum civilis observatio non vituperanda, Gen. 1. 14. superstitiosa observatio damnatur, Galat. 4.10. vicissitudo à Deo, Gen. 8.22. tempora distincta, 1.14.& 8.22. nosse non est nostrum, Actor. 1.7.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Tempus fructuosè expendendum.

Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt universa sub cœlo. *Eccles.* 3.

Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis est afflictio. *ibid.* 8.

Fili, conserva tempus, & devita à malo. *Eccl.* 4.

Priusquam moriaris in amicum esto beneficus, & pro eo quod potes manum illi dando porrige. *Idem* 14.

Non defrauderis à die bono, & particula bonæ diei non te prætereat. *ibidem.*

Nemini mandavit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi. 15. Videte fratres, quomodo cautè ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus. *Ephes.* 3.

Superstitiosè non observandum.

Facto vespere dicitis, Serenum erit, rubicundum est enim cœlum. Et manè, Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. *Matth.* 16.

Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. *Actor.* 1.

¶ Patrvm Sententiæ.

Inter temporalia & æterna hoc interest, quod temporale plus diligitur, antequam habeatur: vilescit autem cum advenerit. Non enim satiat animam, cui verax & certa sedes æternitas. Æternum autem ardentius diligitur ideptum, quam desideratum. Nulli enim desideranti conceditur plus de illo æstimare, quam se habet, ut ei vilescat, quum minus invenerit: sed quantumquisque veniens æstimare potuerit, plus perveniens inventurus est. *Aug. lib. 1. de doctr. Christ.*

Discernendum est quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine: æternitate, sicut Deus omnia: tempore sicut flos fructum, electione, sicut fructus florem, origine, sicut sonus cantum. *In quodam serm.*

Fallax in temporalibus bonis suavitas, labor & perpetuus timor, & periculosa iucunditas, initium sine providentia: & finis cum pœnitentia. *ibidem.*

Nil longum: quod finem habet, æternitati comparatum omne tempus breve est. *Hier. in Ierem.* 1.

Ne dicas, priora tempora meliora fuere, quam nunc sunt, virtutes faciunt dies bonos, vitia malos. *In Eccl. c.* 41.

Nemo vestrum parui æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis. Volat verbum irrevocabile: volat tempus irremediabile, nec advertit insipiens quid amittat, licet fabulari dicunt donec hora prætereat, ô donec prætereat hora, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad promerendam gloriam miseratio conditoris indulgeat, donec transeat tempus, quo divinam propitiare debueras pietatem properare ad Angelicam societatem, suspirare ad amissam hereditatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem. *Bern. serm. ad scholares.*

Nil pretiosius tempore, & heu nihil hodie eo vilius invenitur transivit dies salutis, & nemo recogitat: nemo sibi perire diem, & nunquam rediturum causatur, sed sicut capillus de capite, sic nec momentum peribit de tempore. *ibid.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Claud. 2. Stil.

Est ignota procul, nostraque impervia menti,
Vix adeunda Diis, annorum squalida mater,
Immensi spelunca avi: qua tempora vasto
Suppeditat revocátque sinu, complectitur antrum,
Omnia qui placido consumit numine serpens,
Perpetuúmque viret squamis, caudámque reducto
Ore vorat, tacito relegens exordia lapsu,
Vestibuli custos vultu longæva decoro,
Ante fores natura sedet cunctisque volantes
Dependent membris anima: mensura verendus
Scribit iura senex, numeros qui dividit astris,
Et cursus stabiléque moras: quibus omnia vivunt.
Ac pereunt fixis cum legibus ille recenset,
Incertum quid Martis iter, certúmque Tonantis
Proficiat mundo: quid velox semita Luna,
Pigráque Saturni: quantum Cytherea sereno
Curriculo, Phœbique comes Cyllenius erret.

Virg. 3. Georg.

Et fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Idem 10. Æn.

Stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

Ovid. 10. Met.

Labitur occultè, fallitque volubilis ætas,
Et nihil est annis velocius.

Idem 15. Met.

Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur in agro:
Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen: neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest: sed & unda impellitur unda,
Vrgetúrque eadem, veniens urgétque priorem,
Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur,
Et nova sunt semper: nam quod fuit ante relictum est,
Fitque quod haud fuerat momentáque cuncta novantur.

Idem 6. Fast.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.

Idem 3. Art.

Eunt anni more fluentis aquæ.
Nec quæ præteriit, cursu revocabitur unda:
Nec quæ præteriit hora, redire potest.
Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas,
Nec bona sequitur, quam bona prima fuit.

Idem 1. Amor. 8.

Labitur occultè, fallitque volatilis ætas,
Et celer amissis labitur annus equis.

Sen. Hipp.

Volat ambiguis mobilis alis
Hora.
Senescimus, effugit ætas, &c.

Ausf. Epig. 13.

Obrepsit non intellecta senectus,
Nec revocare potes, qui periere, dies.

Terent. And.

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.

Ovid. 1. Remed.

Aggrediar melius tum, cum sua vulnera tangi
Iam sinet, & veris vocibus aptus erit.
Quis matrem nisi mentis inops, in funere nati,
Flere vetat? non hoc illa monenda loco est.
Cùm dederit lachrymas, animúmque expleverit ægrum,
Ille dolor verbis emoderandus erit.
Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore vina nocent.
Quin etiam accendas, vitia, irritésque vetando:
Temporibus si non aggrediare suis.

Idem 3. Pont. 9.

Læta ferè lætus cecinit, cano tristia tristis:
Conveniens operi tempus utrumque suo est.

Boëth.

Cum Phœbi radiis grave
Cancri sidus inæstuat:
Tum qui largè negantibus
Sulcis semina credidit,
Elusus Cereris fide
Quernas pergat ad arbores,
Nunquam purpureum nemus
Lecturus violas petas.
Cum sævis aquilonibus
Stridens campus inhorruit,
Nec quæras avida manu
Vernos stringere palmites
Vvis si libeat frui:
Autumno potiùs sua,
Bacchus munera contulit.

Terent. Heaut. 2.

In tempore ad eam veni, quod rerum omnium est
Primum.

Sen. Med, Act. 1.

Compesce verba, parce iam demens minis,
Animósque minue: tempori aptari decet.

Virgil. Eclog. 9.

Omnia fert ætas, animum quoque sæpè ego longos
Cantando puerum memini me condere Soles.

Idem de Mœcenatis obitu.

Tempora dispensat vsus, & tempora cultus:
Hac homines, pecudes, hac moderantur aves.

Ovid. 15. Met.

Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitiatáque dentibus ævi
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Idem 2. Art.

Lentescunt tempore curæ,
Vanescitque absens, & novus intrat amor.

Idem 4. Pont. 8.

Tabida consumit ferrum, lapidésque vetustas,

Nullâque res maius tempore robur habet.

Idem 4. Triſt. 6.

Tempore ruricola patiens ſit taurus aratri,
Prabet & incurvo colla premenda iugo.
Tempore patet equus lentis animoſus habenis:
Et placidè duros accipit ore lupos.
Tempore Pœnorum compeſcitur ira leonum,
Nec feritas animo, quæ fuit ante, manet.
Quæque ſuis iuſſis obtemperat Inda magiſtri
Bellua, ſervitium tempore victa ſubit.
Tempus ut extentis tumat, facit uva racemis;
Vixque merum capiant grana quod intus habent.
Tempus & in canas ſemen perducit ariſtas,
Et ne ſint triſti poma ſapore facit.
Hoc dentem tenuat terram renovantis aratri,
Hoc rigidos ſilices hoc adamanta terit.
Hoc etiam ſævas paulatim mitigat iras,
Hoc minuit luctus, mœſtáque corda levat.
Cuncta poteſt igitur tacito pede lapſa vetuſtas,
Præterquam curas attenuare meas.

Corn. Gallus.

Cuncta trahit ſecum, vertíque volubile tempus:
Nec patitur certa currere quèmque via.

Mart. 2.

Quid non longa dies? quid non conſumitùr anni?

Tibul. 1. 4.

Longa dies homini docuit parere leones,
Longa dies molli ſaxa peredit aqua.
Annus in apricis maturat collibus uvas:
Annus agit certa lucida ſigna vice.

Claud. 2. Eutrop.

Quid non longa valebit
Permutare dies?

Nemeſianus Eccl 3.

Omnia tempus alit, tempus rapit, uſus in arcto eſt

Ovid. 2. Art.

Eximit ipſa dies omnis de corpore mendas,
Quodque fuit vitium, deſinit eſſe mora.

Ovid. 5. Triſt. 9.

Nos quoque floruimus: ſed flos fuit ille caducus,
Flammámque de ſtipula noſtra, breviſque fuit.

Horat. 3. Cam. 7.

Immortalia ne ſperes monet annus, & almum
Quæ rapit hora diem
Frigora miteſcunt Zephyris: ver proterit æſtas,
Interitura ſimul.
Pomifer autumnus fruges effuderit: & mox
Bruma recurrit iners.

Ovid. 4. Triſt.

Sapè etiam lachryma ſunt me ſcribente perfuſa,
Humidáque eſt fletu litera facta meo:
Córque vetuſta meum tanquam nova vulnera norit,
Inque ſinum mœſta labitur imber aqua.
Dum vice mutata qui ſim fuerimque recordor,
Et tulerit quo me caſus & unda, ſubit, &c.

Opera Dei ſunt extra tempus.

Anthologia ſacra Iacobi Billij.

Artifice in ſummo ſine tempore temporis ordo eſt,
Inque Deo rerum non variat ſeries.
Æterno auctori ſimul adſunt omnia ſemper,
Cum quo in factorum eſt ordine quidquid erit.

Epitaphium Diogenis Philoſophi.

Γυράσκει κ, χαλκὸς ὑπὸ γρόνῳ, ἀλλὰ σὸν ὄτι
κῦδ ὁ πᾶ αἰὼν, Διόγευες, ταθεὶ ἅ
μὴν ἐπὶ βιοτᾶς αὐτάρκεια δόξαν ἔδειξαι
θνητοις, κ, ξωῦ, οἶμον ἐλαφρότατον.

Æra quidem abſumit tempus, ſed tempore nunquam.
Interitura tua eſt gloria, Diogenes,
Quandoquidem ad vitam miſeris mortalibus æquam
Monſtrata eſt facilis te duce, & ampla via.

Laërt. lib. 6. de vitis Philoſophorum.

Εἰς ὥρας ἄδηλον.

Ἐξ ὧραι μόχθοις ἱκανώτατοι αἱ μετ' αὐτάς,
ῥράγμασι δ' ἀκηδύμεναι, (ἵνα λέγωσι βροτοῖς.

Sex hora tantum rebus tribuuntur agendis,
Vivéque poſt illas, littera Zeta monet.

Phocylides.

Temporibus ſemper cautus ſervire memento,
Nec reſtare velis adverſum flamina venti.

Philippides in Philippo.

Ο κοινὸς ἰατρὸς σε θεραπεύσῃ γρόνῳ.

Tempus te ſanabit qui communis eſt medicus.

Menander Comicus.

πάντων ἰατρὸς ἐσ ἀναγκαίων κακῶν
χρόνῳ ἐσὶ. ὅτῳ κ, σε νῦν ἁσει θ.

Medicus omnium neceſſariorum malorum
Tempus eſt, quod tibi quoque nunc medebitur.

Diphilus.

Αυτως ὁ τάσις γίνετ' ἰατρὸς χρόνῳ.

Tempus omni mœſtitiæ medebitur.

Philetas in Cerere.

Ἀλλ' ἐπεὶ χρόνῳ ἦλθε, θεὸς ἐκ διὸς ἄλγεα πέσσειν.
Ἐλάχη, κ, πενθέων φάρμακα μοῦνῳ ἔχει.
Καὶ γάρ τις τέλεσσε κορεσάμενος κλαυθμοῖο.
Καὶ δὲ καὶ ἀενάων ἔπιεν ἀπὸ πραπίδων.

Quum tempus aderit, quòd à Iove, ut dolores concoquat,
Deſtinatum eſt, & ſolum luctus remedia continet.
Nam qui miſerabili fletu, ſatur fuerit,
Ille miſeras curas expectabit.

Periander.

Μὴ πίστευε χρόνῳ.

Ne credas tempori.

Menander.

Ηθος δ' βάσανός ἐσιν ἀνθρώποις χρόνος.

Moris autem index eſt hominibus tempus.

Αγει γὰ πρὸς φῶς τοῦ ἀληθείαν χρόνος.

Ducit autem ad lucem veritatem tempus.

Μακρὸς γὰρ αἰὼν συμφορὰς πόλλας ἔχει.

Longum enim ævum calamitates multas habet.

πάντα ἀνακαλύπτων ὁ χρόνος πρὸς φῶς φέρει.

Omnia detegens tempus ad lucem fert.

Σύμβολος δ' δεὶς ἐσι βελτίων χρόνος.

Nullus tempore melior conſiliarius.

¶ PHILOSOPHORVM ET HISTORICORVM SENTENTIÆ.

Ita fac ergo, mi Lucili, vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſerva. Perſuade tibi hoc ſic eſſe, ſcribo, quædam tempora ſurripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt: turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam fit; & ſi volueris attendere, maxima pars vitæ elabitur malè agentibus, tota vita aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem non proſpicimus, magna pars ejus iam præteriit, quicquid ætatis retro eſt mors tenet. Fac ergo mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum iniecceris: dum differtur, vita tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt, tempus tantum noſtrum eſt, in huius rei unius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos mittit: ex qua expellitur quicunque vult, & tanta ſtultitia mortalium eſt, ut quæ minima & utiliſſima ſunt: certè reparabilia imputari ſibi cum perire patiantur. Nemo ſe judicat quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc unum eſt, quod nec gratus quidem poteſt reddere, &c. *Seneca lib. 9. epiſt.*

M. Varro dicere ſolebat, nullam iacturam eſſe graviorem, præſertim ſcienti, quam temporis.

Non tam benignum ac liberale natura nobis tempus dedit, ut aliquid ex illo vacet perdere. *Quint. Decl.* 4.

Infirmæ terrenæque mentis eſt memorare annos. *Cic. 2. de Divinat.*

Nihil eſt quod longinquitas temporis efficere non poſſit.

Tempori cedere, id eſt, neceſſitati parere, ſemper ſapientis eſt habitum. *Idem ad Marc.*

Nihil eſt opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & conſumat vetuſtas. *Pro Marcell.*

Horæ cedunt, dies, menſes, anni: nec præteritum tempus unquam revertitur: nec quod ſequatur, ſciri poteſt. *Idem.*

Senſim ſine ſenſu ætas feneſcit, nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate extinguitur. *Idem Phi.* 11.

Quæ poteſt eſſe in vita iucunditas, cùm dies ac noctes cogitandum ſit, iam iam eſſe moriendum. 1. *Tuſc.*

Tanto brevius omne, quanto felicius tempus. *Plin. iunior. l.* 1.

Nihil horum temporalium ſtabile neque ſolidum eſt: nos tamen cupimus tanquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. *Senec. l. 9. epiſt.*

Fluunt omnia, & in aſſidua diminutione ſunt corpora noſtra, rapiuntur fluminum more. Quicquid vides, currit cum tempore: homo fluida eſt materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus, *Idem epiſt. 67.*

Nemo ſe judicat quicquam debere, qui tempus accepit, quum interim hoc unum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. *Idem epiſt. 1.*

Omnia aliena ſunt: tempus tantum noſtrum quotidie eſt, deterior poſterior die. *In Proverb.*

Tempus omnes res præclaras delet. *Dionyſ. Halic. lib. 7.*

Ipſa tempora multas res innovant. *Idem lib. 5.*

Meliores, prudentiores, conſtantiores nos tempus diéſque facit. *Liv. Dec. 3. lib. 2.*

Nemo eos lubens perdit, quos habet belli ſocios: ſed juxta temporum caſus princeps eò adigitur, ut multa exequatur, præter animi ſui ſententiam. *Polyb. lib. 17.*

Tempus omnium conſiliariorum optimum. *Plut. in Pericle.*

Aſſiduitate omnem ſuperat excinditque potentiam tempus, quod plurimum auxilij fert iis, qui prudenter occaſionem captant: idémque tempus infeſtiſſimum eſt iis qui importuna feſtinatione utuntur, *Idem, in Sertorio.*

Tempore nihil carius eſſe poteſt homini rem magnam affectanti. *ibidem.*

Tempori ſerviunt etiam ij qui alioquin imperare videntur. *Idem in Arato.*

Temporis iactura damnoſiſſima. *Idem in Antonio.*

Solet tempus omnia innovare, & perpetuas vicißitudines inducere. *Niceras.*

Quidam quadrigas fecerunt, quæ ſub muſcæ ala poſſent abſcondi, & in Seſamo diſtichon elegium literis aureis inſcripſerunt. Quorum

ſanè

ſanè neutrum,mea ſententia homo, prudens & virtutum ſtudioſus laudibus prædicabit. Quid enim hæc aliud ſunt,quàm temporis vana perditio ? *Ælian.var.hiſt.l.1.c.17.*

Ad præclara & generoſa virtutis facinora noſtris temporibus priſca longè magis propenſa fuerunt. *Fr.Guicciard.hiſt.l.6.*

Honeſtum & laudabile eſt ſervire tempori, cederéque fortunæ ad tempus. *Ar.Ferron.lib.7.*

Ab eventu tempora rerum cauſas aperiunt. *P.Iovius hiſt.lib.15.*

Vtiliſſimum eſt in vita tempus. *Lypſius ex Cent.3.ad Belg.epiſt.49.*

Honeſtè cedit qui tempori cedit. *Contra Dial.*

Temporum habenda ratio. *ibid.*

Præſens tempus breviſſimum eſt, adeò ut quibuſdam nullum videatur. In curſu enim ſemper eſt, fluit & præcipitatur: ante deſinit eſſe, quàm venit. *Ex l.2.Phyſ.Diſſer.24.*

Fluit aſſiduè tempus,& nobis effluit:quod unum avariter habere debeamus,& nullâ mercede aut pretio permutare. *ibid.*

Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. *ibid.*

Tempore utendum: labitur enim & fluit, nec fas lapſum unquam revocare. *Ibid.l.3.Diſſert.1.*

De temporis amiſſione. DIAL. XV.

Franciſci Petrarchæ.

DOL.

Temporis amiſſionem fleo.R.Eſſet hæc eò juſtior,quam ſuperior querela,quò levior eſt pecuniæ jactura quam temporis,quod nec neceſſaria ad benè vivendum eſt pecunia & amiſſa reſtaurari poteſt. Tempus & neceſſarium,& prorſus irreparabile eſt,niſi quia nolenti pecunia;volenti autem tempus eripitur, quamvis illud fateat, graviora damna eſſe, quæ culpa patiens exaggerat. Iuſtam tamen querelæ cauſam nego,ubi qui patitur,volens patitur. D. Nolens ego tempus amitto. R. Quis nolentem cogit,niſi cupiditas occupationum mater ? Solum hoc unum vitium, ait Comicus: affert ſenectus hominibus. Attentiores ſumus ad rem omnes quam ſat eſt.Senes hic quidem notat.Omnes vero iam ſenes in hac attentione facti ſunt. Omnem ætatem, omnem ſtatum, omnem ſexum invaſit avaritia. Hæc tempus miſeris, & reſpectum vitæ brevis hominibus eripit. In hanc unam rem ſoliciti ævum omne conſumitis, veſtri & veſtrarum pene iam immemores voluptatum,quæ peſtis ſi nolentes invadere poſſet & nolenti tempus eripi, & iuſta eſſee ſuper pretioſiſſimæ rei amiſſione querimonia. DOL. Non mihi cupiditas tempus extorquet,ſed neceſſitas. R. Quænam quæſo neceſſitas eſt iſta,quæ tibi præripiat, quod unum ex omnibus tuum eſt ? Ita dico divitias, honores,potentiam,clientelas,imperia, & quæ ſunt ejuſmodi ſuo iure dat atque eripit fortuna, tempus invito non eripitur, ſed ipſum per ſe ſenſim defluit non utenti, paulatimque conſumitur. Nec ante perpenditis quam conſumptum eſt, tum querelæ ſonãt feræ & inutiles,Fletur temporis amiſſio, ſed ſiletur culpa. D. Me neceſſitas ſola cogit tempus amittere. Quæro iterum,quænam hæc tam violenta neceſſitas:niſi forte dominorum negotijs implicitus tua negligis, quaſi verò non ad hæc te ſola cupiditas & inexplebilis lucri ſpes impellat. Pone cupiditates proprias dominorum cupiditatibus non parebis. Sed hoc virus immedicabile venis infuſum,& penetrans viſcera,ſenſum hebetat.Et non ſolum tempus, ſed libertatem, vitámque ipſam non ſentientibus eripit.Quod ſi forte, nec tuis, nec alienis cupiditatibus,ſed curis honeſtioribus tuæ Reipubl,tempus impenditur. Non hæc temporis amiſſio, ſed laudabilis eſt impenſa, rem caram rei omnium cariſſimæ,quæ in terris ſunt, largitus,& viri boni,& civis egregij fũctus officio es,quamvis non ignorem homines,quicquid præter avaritiæ ſtudium agitur,vulgo tempus perditum vocare,cum id demum maximè,veréque ſit perditum,quod illi ſtudio tribuitur. Ecquid ſcimus,an tu quoque populariter perditum tempus voces ? quod ſi crederem : omiſſa incurabilis morbi cura, non iam tempus,ſed reipſum malè perditum fatérer. Nam ſi tempus (quod maluerim) Deo tuo non dicam donas,ſed reddituis, quod ſine vera non geritur pietate ingens atque inæſtimabile lucrum ſcito. Pro parvo enim temporis impendio æternitatem quæris.Quis unquam mercator permutatione tam proſpera uſus eſt. D. Prorſus alia mihi perdendi temporis cauſa eſt. R. Non intelligo,quam tu mihi cauſam dicas.Nam ſi propter iram, propter mœſtitiam, propter amorem, ſeu aliam animi paſſionem cogi credis, falleris. Omnium eadem eſt ratio, quam avaritiæ diximus, omnes voluntariæ. Nulla eſt violenta, quod & ſano patet intellectui,à Cicerone multis in locis diſputatum,& creberrime repetitum eſt. Si nihil horum eſt in cauſa,quid aliud eſt,quam torpor & ignavia? Sic ad id revertimur,quòd ait Seneca: Turpiſſima eſt jactura,quæ per negligentiam venit. D. Vt amittam tempus, mœſta neceſſitas me cogit.R.Nondum cápio quod rei ſit. Nam ſi te hoſtis in vinculis habeat,ſi mora inſtet,poſsũt(fateor)actus bonos impedire,ſed non pios ſanctóſque cogitatus;qui maximè in eo ſtatu eminent atque effulgent.Quibus enim curis tẽpus certè non perditur,neſcio an alibi uſquam minus. Quæ profecto & in dolium Reguli, & in taurum Phalaridis,introire poſſunt,& in crucem Theodori Cyrenenſis aſcendere:Sic quocunque te verteris,in te unum amiſſi temporis culpa reflectitur. At vos ex more naturam accuſantes quæ volubile tempus fecit,cum hic non eſſet æternitas in omnibus noſmetipſos abſolvitis, cum rei omnium ſoli ſitis. Omne enim fere tempus perditis,imo proiicitis,& quaſi rem vilem abiectámque contemnitis,quo utinam in virtute ſaltem,aut gloria ponereris, non in ſumma ſemper infamia,inexpiabilique dedecore,quanquam verè quidquid non in eos uſus vertitur,in quos datum eſt,perditum dici poſſit. Ad hoc ſanè naſci hominem,ad hoc enim tempus dari conſtat ut creatorem ſuum colat, amet, cogitet,quidquid hinc excidit,perditur haud dubie.Videte igitur quantum perditi temporis,quantumque non perditi.

Tempus numeratur inter primores miniſtros veritatis.Ratio eſt;quòd quidam è numero ſapientum veritatem effluxerunt colore dubio ac vix apparente, nempe intuitu fragilitatis humanæ, non eius ſolidamenti quod proprium eſt hujus tantæ virtutis. Nec certè veritas invenitur quod aiunt, in ſumma terra; ſed altiùs abſtruſa in imo fundo inveſtiganda eſt.Quemlibet interdum & non quæſita ſeſe ipſa in medio ſiſtit, Sed ut hoc rarò accidit,ita frequentiſſimè hæc virtus non niſi continuis laboribus & ſudoribus, & accedente aliqua temporis diuturnitate, ſe ſuáque adyta adiri patitur. Hiuc illud,qualia ſint omnia,& quales ſint homines,prodi in ſpeculo temporis. Cui ſimile eſt illud, veritatem eſſe filiam temporis,ſive,ut Romæ loquebantur,Saturni,id eſt,moræ ac diuturnitatis, quæ eſt inimica feſtinationi & properantiæ.Certè quantum veritas mora inveſtigatur,tantùm ſubitis,turbidis, præcipitibus explodítur. Ergo non prætereunte manu tangi,non in tranſcurſu aſpici aut ſalutari, ſed ex abdito ubi latet, laboriosè erui, atque otioſè ac diu,& ad liquidum ſe explorari æquum cenſet. Eorum quæ ſumma ſunt & pretioſa nunquam brevis & facilis eſt inventio. Arduum hoc ac prope divinum opus eſt. *Car.Paſch.lib.de virt.& vitiis cap.10.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Thales ſciſcitatus, quidnam in tota rerum natura eſſet ſapientiſſimum?reſpondit,Tempus,invenit enim omnia. *Laërt.l.1.c.1.*

Bias dicere ſolitus erat, vitæ tempus ita metiendum, quaſi & diu & parum victuri ſimus. *Laërt.l.1.c.6.*

Democritus pretioſiſſimum impendium eſſe dixit tempus, πολυτελέστατον ἀνάλωμα χρόνον. *Plut. in vita Antonij hoc dictum compluribus tribuit.*

Anaxagoras, percunctanti, an Lampſaceni montes aliquando mare futuri eſſent ? Anaxagoram reſpondiſſe ferunt:Ita ſanè, niſi tempus defecerit. *Bruſ.lib.6.c.26.*

Zeno Citticus aiebat, hominibus nihil magis deeſſe quam tempus, longè diſſentiens ab iis, qui bonam vitæ partem perdunt ſomno,temulentia, magis & alea;quaſi multum temporis ſuperſit homini. *Laërt.l.7.c.1.Stob.*

Theophraſtus habebat ſemper in ore, nullum eſſe ſumptum pretioſiorem tempore. Solum enim hoc recuperari non poteſt, & tamen vulgo nihil habetur vilius tempore. *Laërt.lib.5.*

Simonides interrogatus,quantum temporis vixiſſet? Tempus quidem inquit, exiguum, annos autem multos. *Stob.ſerm.96.*

Plinius maior. Quum recitatorem quiddam perperam pronunciantem amicorum quiſpiam revocaſſet,& ut repeteret coëgiſſet: Quid,inquit,an intellexeras ? quum ille annuiſſet: Cur ergo, inquit,revocabas? Decem amplius verſus iſta tua interpellatione perdidimus. Tenta erat parſimonia temporis. *Eraſm.lib.8.apoph.*

Idem Nepotem ſuum ambulantem videns, objurgavit: Poteras,inquit, has horas non perdere. Nam qui lectica vehebantur, aut recitantem audiebant, aut ſi libuiſſet aliquid etiam annotabant,aut dictabant aliquid,quorum nihil licet ambulanti. *ibid.*

Cicero, quum accuſator Milonis, ex argumento temporis colligens Clodio à Milone ſtructas inſidias, ſubinde rogaret, quo tempore occiſus eſſet Clodius ? Cicero reſpondit, Sero, voce ancipiti ſignificans, è Republica fuiſſe futurum, ſi Clodius multo ante fuiſſet interfectus. *Eraſ.l.3.apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

Syracidæ: Sicut gutta aquæ à mari.& ſicut calculus arenæ:Sic mille anni in diebus ſeculi. *Eccl.c.18.*

Baſily; Fluunt tempora, nec moratorem expectant, feſtinant dies, ignavum & ceſſatorem præcurrentes: & quemadmodum fieri non poteſt,ut decurſum fluvij ſiſtas,ac aqua ejus ad neceſſaria uti poſſis,niſi in primo occurſu,& ubi ſeſe obiicit humanis: Ita neque tempus neceſſariis circuitibus impulſum cohibere queas, aut iam elapſum, ad caput revocare, aut viſum illius habere,niſi quis quum ſe offert arripiat. *De fame & ſiccitate.*

Seneca: Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus:Sic & minori temporis modo eſſe vita perfecta. *lib.2.epiſt.93.*

Roterodami: Sicut unda undam perpetuo propellit:Ita dies diem trudit. *In Simil.*

Vt è currente flumine tantum habes quantum hauris:Ita ex annis ſemper euntib⁹ nihil accipis,niſi quod in res duraturas collocaris. *In Simil.*

Vti ciconias nemo advenire ſentit,ſed adveniſſe: nemo diſcedere,ſed diſceſſiſſe,quod noctu clanculúmque faciant,utrumque:Ita iuventutem nemo intelligit diſcedere, ſed diſceſſiſſe: & ſenectutem non ſentimus advenire,ſed adveniſſe. *In Simil.*

Roterodami: Vt natura non eſt eadem omnibus locis,neque flatuum nec maris, nec pluviæ,nec arborum,nec animantium: Ita non oportet hominem ubivis eundem eſſe,ſed cum loco ac tempore variari. *In Sim.*

Vt arborum aliæ gaudent montibus,aliæ vallibus:aliæ ſiccis locis,aliæ irriguis & aquoſis: Ita non omne vitæ genus omni homini convenit. Sunt quæ quovis proveniunt loco:Ita ſunt horarum omnium homines accommodati ad mores omnium. *In Simil.*

Lypſij. Vt in flumine unda undam trudit nec unquam revocas elapſam:ſic in tempore dies diem nec reparas amiſſam. *Ex Cent.1.ep.55.*

¶ ADAGIA.

Hyberno pulvere,verno luto. *Feſtus Pompeius ex antiquo carmine.*

Manet autem proverbium negotia opportunè ſuſcepta, feliciores nanciſci exitus. Quemadmodum ſi far hyeme ſerena ſeminetur,& ſuccedat ver humidum,copioſius ſolet provenire.

Hernioſi in campum κέκυξ γυλοὶ πεδίον δε. *Ariſtophanes in Avibus.*

Vſus adagij eſt, cum ſegnes ipſum tempus provocat ad induſtriam.

Alia æſtate, alia hyeme. τὰ μὲν θέρει, τὰ δὲ γίγνετ' ἐν χειμῶνι.

Signi

Significat aliam ætatem, aut vitæ conditionem alia decere, nec idem decere senem quod iuvenem decuit.

Nunc leguminum messis. Νῦν ὀσπρίων ἄμιτος.

Id est: Tempestivum est hoc vel illud agere. Diogen. Estque translatum à rusticis.

Bæta tum hyeme tum æstate bona. Βαίτυ θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι ἀγαθόν.

Dici potest de re multifaria utili, veluti de litterarum studiis, & philosophiâ cuius multiplicem in vita usum Cicero demonstrat in Archiana.

Dum cessat Boreas, & incipit Auster. Ἀρχομένου τινότου, καὶ λήγοντος βορέαο.

Significatur tempus in navigatione solum, sed cuivis rei agendæ opportunum. Congruit cum illo. Cum pluit, molendum.

Nosce tempus. Γνῶθι καιρόν.

Præcipitur hoc adagio temporis & opportunitatis observatio, quæ omnibus in rebus plurimum momenti habet.

Capra ad Festum. Αἶξ ἐς τὼ ἑορτώ.

Dici solitum ubi quis in tempora ad negotium aliquod accederet.

Munus exiguum sed opportunum. Δόσις δ' ὀλίγη, φίλη τε. *Homer. Hemystich. citabimus.*

Significaturi munus pretio quidem leve: sed tamen accipienti pro tempore gratissimum.

Audi Chelidonem. Τὼθὼς Κελιδόνος.

Hoc est. In tempore curate negotia.

Oleum & salem oportet emere. τίλαιόν γε τὸν ἅλα δεῖ ὠνεῖσθαι. *Aristot.*

Significat in conficiendis negotiis opus esse nonnunquam remediis contrariis, nunc sale, id est acrimonia: nunc oleo, id est lenitudine.

Iovis tergus. Διὸς κώδιον.

Dici solum de re sordida quidem, sed tamen in usum aliquem servata.

Nihil homini amico est opportuno amicitius. *Plat.*

Hoc est: Officium quod præstatur in tempore, gratissimum.

Omnium horarum homo.

Dici potest in eum, qui seriis pariter ac iocis est accommodatus. Quintilianus. Terent. inquit, Paucorum hominum homo.

Sub manu nasci.

Dicitur de consiliis ex tempore captis. Seneca.

Aut abi, aut exuere. Ἢ ἀπιέναι ἢ ἀποδύεσθαι.

Lex apud Lacedæmonios in publicis certaminibus. Si transferatur ad rem animi, velut ad stipulandum, vel resistendum vitiosis affectibus, adagij vim obtinet. Platò.

Servire scenæ. *Cicero.*

Hoc est: Rebus præsentibus se accommodare.

Vti foro. τῇ ἀγορᾷ χρῆσθαι.

Id est Præsentem rerum statum boni consulere, & fortunam ad consilium flectere, Terent.

Aut bibat, aut habeat. Ἢ πίνῃ, ἢ ἀπίῃ.

Hoc est: Aut tempori & loco nos accommodemus, aut hominum consuetudine subducamus. Natum ex Græcorum veterum computationibus.

Gladiator in arena consilium capit.

Monet adagium, è re nata mutandum aliquando consilium.

Polypi mentem obtine. Πολύποδος, νοῦν ἔχε.

Hoc est: Pro tempore, & negotiorum diversitate alium atque alium vultum, mores alios atque alios assume. Plutarch.

Spartam nactus es, hanc orna. Ἣν ἔλαχες Σπάρταν, κόσμει.

Admonet adagium, ut quancunque provinciam erimus fortè nacti, ei nos accommodemus, próque huius dignitate nos geramus.

Et nati natorum. Παῖδες παίδων.

Proverbialis figura, qua longam rei cuiuspiam propagationem significamus. Plato.

Quoad vixero.

Quod in vita perpetuum nobis futurum intelligi volemus: iudicare licebit Homerico carmine, quod est in illud. χ.

Ὅ φῇ ἄν ἔγωγε.

Ζωοῖσιν μετέον, καὶ μοι φίλα γούνατ' ὀρώρει.

Donec.

Vivos inter agam: genibus dum fulciar hisce.

Hoc imitatus Maro,

Dum memor ipse mei: dum spiritus hos regat artus.

¶ Hieroglyphica.

Veteres Ægyptij *serpentis imaginem*, caudam suam sub guttur attractã, occultantis in manu dextera? Saturni statuebant *pro annuo circuitu*, pro tempore, pro ætate, pro immortalitate. Quod verò serpens temporis signum esset, causam Cyrillus hanc subiicit: quod in longitudinem porrigitur; & multis complicatur spiris, quæ sunt multæ dierum annorúmque series, tacitéque proserpit, nullo edito strepitu. Ea quæ causa esse potest suppressæ caudæ, quod tempus aut à præterito, aut à præsenti, aut futuro consideretur, quæ omnia incerta nobis omnino sunt. Præsens quippe cum instabile sit, & velocissimè transcurrat, vix percipitur: præteritum intueri non possumus: futurum longè minus: quia nondum est, & eius finis prorsus est incognitus. *Pier. Val. lib.* 14. *pag.* 130. E.

Annum significaturi veteres, *Iani & Apollinis* effigiem ponebant. Virgilius Liberum & Cererem adducit, inquiens in Georgicis:

Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres.

Pier. Val. ibidem.

Per Basilicum quoque Ægyptij *æternitatem* significarunt: quod inter serpentium genera, hoc unum interfici vi non potest; quinimo tanta huic uni vis inest, ut animalia reliqua solo sibilo fugat quo audito ferunt omnes avium cantus coërceri, fruticésque & herbas nõ ullo morsu, sed olfactu aspectúque solo enecari. *Pier. Val. lib.* 14. *pag.* 131. C.

Stella quoque Temporis, est hieroglyphicum: quia nihil in mundo toto statam temporis legem magis observat, quam cœlestia corpora quæ sua quadam lege iterum ac sæpius mota, eodem semper temporis intervallo, certisque periodis eo redeunt, unde ferri cœperant. *Pier. Val. l.* 44. *pag.* 437. B.

Falcem attributam Saturno, cui tempora subiiciuntur, ad significandum *Tempus* nonnulli volunt: quod tempus omnia metit, exsecátque & aufert. *Pier. Val. lib.* 56. *pag.* 526. F.

Per populum quoque arborem *Tempus* indicabant: propterea quod arbor ea bicoloribus sit foliis prædita, ex quo præcipuas ipsius temporis partes, quippe diem ac noctem, referre videantur. *Pier. Val. lib.* 52. *pag.* 505. C.

¶ Emblema.

In quatuor anni tempora.
Emblema C. And. Alciat.

Advenisse hyemem frigilla renuntiat dies:
Ad nos vere novo garrula hirundo redit.
Indicat æstatem sese expectare cuculus:
Autumno est tantum cernere ficedulas.

¶ Fabula.

Arundo & Olea.

Disceptabant de fortitudine, robore & constantia olea, seu quercus, nihil enim refert, & arundo. Cum autem olea sive quercus arundini exprobaret mobilitatem, & quod ad quamvis illa exiguam auram tremeret, tacuit arundo. Non ita diu post ingruentibus ventis, & resistente flatibus ipsorum vel olea vel quercu, ab horum illa vi eruta & dissipata fuit, arundo autem submissione sua integritatem conservavit.

Fabula ostendit, laudandos eos magis esse, qui tempori servire sciant, & se non opponant valentioribus, quam eos qui cum posterioribus se & potentioribus rixentur atque contendant.

Significatur & hoc, quod Herodotus scripsit; Numinis hunc esse morem, ut ardua convellat.

Vide Tit. Ætas, Annus.

Tenacitas.

¶ Definitio et etymolog.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt: Turpilucrium, Parcitas & Tenacitas.

Turpilucrium, quo quærere lucrúmque ex re qualibet facere non pudet, pluriscque lucrum quam ignominia est. Græcè ἀισχροκέρδεια.

Parcitas autem, quo honestas necessariásque ad res nostras minimè sustinemus impendere, Græcè: φειδαλέα δ' ἐστὶ, καθ' ὃ ἀδάπανοί γέ-νονται τῶν χρημάτων ἕνεκα τοῦ δέον.

Tenacitas qua impendunt quidem tenuiter verò malignéque, adeo plus ut incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt, Græcis vocatur κυμβεία *Arist. in libello de virtutibus.*

Tenacitas, sordities, illiberalis parsimonia, turpis avaritia συμφορολογία: Hebr. *Bethsahh*, corrasio turpe lucrum, quæstus inhonestus, quando per fas, & nefas, opes corraduntur, à verbo *Barsahh*, corrasit, & metaphor. fluduit avaritiæ pecunias corradendo. Cognationem habet cum *Patsahh*, vulneravit: & cum *hhatsahh*, afflixit quoniam opes non corraduntur sine dolore & afflictione, tum corradentium, tum pauperum quos expilant.

¶ Sententia Biblica.

Opes prodigalitate minuuntur, & parsimonia augentur. *Salomon in Proverb.* x. 13.

¶ Poetarvm Dicta.

Apollodorus Atheniensis comicus.

Odi fortunam iunctam infortunato corpori:
Si quis enim per divitias suaviter agere potest,
Miserè tamen vivit: quid aliud quam fortunam
Accusat, quod se homini infortunato sociaverit?
Ego non opes, quanta sint, aspexerim: sed non, qui ipsas
Possidet superior: ut dominus sit possessis.

Euripides in Antiope.

Si quis fortunatus & opulentus
Nihil egregium domi instituat,
Hunc ego nequaquam beatum nominaverim,
Sed potius felicem divitiarum custodem,
Inhumana est imperitia: in statu miserabili quidem lachrymas
Fundere: hæc verò est malitia, cum opes affatim suppetant.
Neminem mortalium beneficiis demereri, parcitate victum improba.

Idem in Danae.

Quisquis domi rem gaudet abundare,
Et ventrem interea defraudans corpus miserè macerat,
Is mihi sacrilego melior non esse videtur.
Neque parricida aut sanguine iunctis inimico.

Philemon.

Si præsentibus non utimur,
Abstinentia quærimus, his quidem nostra culpa,
Illis verò per fortunam privabimur.

Menander

Menander.

Nunquam prædivitem felicem existimavi.
Hominem, bonis qui non uteretur suis.
Ne lucrum undique captes, sed pudor adsit,
Quo minus per nefas conquiras opes, semper sibi timet.
Ter miser ille, qui præ parcitate
Odium sibi peperit, partis opibus duplo maius.

Theocritus in εἰδυλλίοις.

Κάλλιον ὦ πιμελητὰ φιλάργυρε τὸ φακὸν ἐφ ἕν,
Ἢ πισάμινθ' ὑμῖν χἄρα πυκαρίων τὸ κύμινον.
Dicóque lenticulum satius tibi, pastor avare,
Quam lassisse manus: resecas dum falce cyminum.

Menander in Pseudohercule.

Ἀσωρίαν, ἔχει τιν' ὁ σκληρὸς βίος.
Inhumana res est duritas vitæ.

Appollodorus in Apocarterunte.

Ἀλλὰ χεῖρόν τι τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν.
Εἴρηκας, ὃν φιλαργυρί γὰρ πόντ' ὠνί.
Atqui propemodum caput malorum
Nominasti, Avaritia etenim insunt omnia.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Vir, cui magnæ sunt opes reconditæ, quibus pro suo arbitrio ad res necessarias uti non audeat, similis est ærario quæstori publicum thesaurum suum esse persuaso. Quantum enim ad opinionem, ex æquo uterque dives est. Vsum verò divitiarum, qui proprius est possidenti, non hic magis quam ille habet. *Eusebius Sardus.*

Εἴ τις ὅλως τῶν ἀγαθῶν κεκτημένων, μὴ πᾶσι λοιπεῖται διάγοι τὸν βίον, ἁπάντων καὶ ἐν ὄντων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν ἐσομένων, ἀθλιώτατος.

Si dominus amplissimæ fortunæ tristem vitam transfigat, næ ille mihi omnium qui sunt, quique futuri sunt hominum est miserrimus. *Theopom.*

Οἱ φειδιόλοι τῶν μελίσσης σίτον ἔχουσιν, ἐργαζόμενοι ὡς ἀεὶ βιωσόμενοι.

Qui parci præter modum sunt, instar apicularum operantur tanquam perpetuo victuri.

Φειδὼς καὶ λιμός, χρῆσις, ἐν καιρῷ δὲ δαπάνη γινώσκεται ἀγαθόν.

Parsimonia & esuries, bona: suo autem tempore, sumptus etiam. Porrò vir bonus discernet. *Democritus philos.*

Εἰσί τινες, οἱ τὸν μαρόντα μὴ βίον δ' ζῶσιν ἀλλὰ παρασκευάζοντοι παλλὴ ποδόν, ὡς ἕτερόν τινα βίον βιωσόμενοι, ὃν τὸν παρόντα, ἐν τάτῳ φθιλειπόμενον, ὁ χρόνος σιχεῖ.

Non desunt, qui præsentem vitam non vivunt, sed magno studio se parant, ceu vitam quandam aliam victuri interea tempus ipsos deserit. *Antiphon.*

Aliqui in vita præparant, quæ ad vitam pertinent, victuri post id quod vivere dicimus: non advertentes lethale nobis omnibus ipsum generationis infusum esse pharmacum. *Metrodorus.*

Βίος αὐτέρτας, μακρὴ ὁδὸς ἀπανδοκευτός.

Vita sine festivitatibus, longa est sine diversoriis via. *Democr.*

Verùntamen avaritia & tenacitas cogit aliquos, domi repressis cupiditatibus, apud alios ingurgitari sumptuosis alimoniis, iisque, ceu bello partis, strenue comessando. Deinde male affecti discedunt, postridianam cruditatem pro mercede injurgationis habentes. *Plut. Cheronensis.*

Ὁ τῷ φιλαργύρῳ πλοῦτος, ὥσπερ ὁ ἥλιος καταδύς εἰς τὼ γῆν, ὅλην τῶν ζώντων οὐφραίνει.

Hominis avari divitiæ, quemadmodum Sol post occasum neminem viventium exhilarant. *Socrates.*

Virum, qui magnas opes reconditas habuerit, nec aliam ob causam, quam ut reponat conquirentem, quo semper aliquid præsentibus addat, etsi locupletem, nihil tamen neque sui neque alterius utilitatis gratia insumentem, haudquaquam divitem esse dixerim: sed custodem, & alienis pecuniis comparandis natum, qui sæpenumero sibi labores creet, res nihil ad se pertinentes augeat. *Eusebius Sardus.*

Vt autem & hoc scias ô Crœse: ego non illos, qui plurima habent, & custodiunt plurima, fœliciſſimos existimo. Nam hoc pacto, qui mœnia tuentur, feliciſſimi forent, ut qui omnia in civitatibus custodiant. Sed eum, qui tum plurima jure possederit, tum plurimis honestè fuerit usus, quod ad pecunias attinet, fœliciſſimum esse statuo. *Xenoph. Orator.*

Avarorum vita similis est funerali convivio: omnia enim cùm habeat, hominem, qui præsentibus hilariter fruatur, non habet. *Socrates Philosophus.*

Semel nati sumus; bis nasci non licet sed necessarium est, ætatem finiri. Tu verò, qui ne craſtinum diem quidem in tua potestate habes, tempus differs. Omnium verò vita cunctando perit: & hinc est quod unusquisque nostrum inter negotia moritur. *Epicurus philosophus.*

Illud autem de avaris recte dictum constat, eos nec sibi commodos esse, nec aliis: quibus tametsi comparandis conservandisque pecuniis nimium ineſt stadium, dandi autem voluntas, minima: non æquè tamen habendam ad rem, id idem consilium est omnibus. Sunt enim qui rebus suis parcentes summo etiam studio rei familiari conservandæ intenti, & quam potest minimum de suo impendentes, ab alienis contineant, bonitate quadam naturæ ita victi: ut re sua contenti, nihil turpe, nihil contra leges, contráque humanitatem habenti gratia faciant. Hos nominare parcos consuevimus, eámque animi institutionem majores nostri dixêre parsimoniam, quæ in privatis quibusdam, tenuíque in re constitutis, ac laborantibus multitudine liberorum, humanisque necessitatibus circumventis laudari merito potest. In regibus verò ac principibus, & iis civibus, quorum res est opulentior, atque authoritas major, quomodo laudari possit tam minuta diligentia, quæ panis etiam miculas colligat, nequaquam video.

Sergium Galbam quamquam alieni non appetentem, jure tamen ætas illa plurimum carpsit: quòd suæ quidem pecuniæ parcus cùm esset, publicè etiam avarus foret: neque enim aut secula illa, dignitásque senatoria, aut opulentum Galbæ patrimonium eam parcendi, ac conservandi diligentiam, nec aurea fella tantam è publico avaritiam patiebatur.

Didij Iuliani maximi & potentiſſimi viri sordes quis ferat? qui porcellum, leporémve dono ad se missum in triduanas partiretur cœnas. Sæpè etiam, cum nulla religio aut abstinendi causa subesset, legiminibus oleribúsque solis contentus cœnaret.

Pertinax Augustus dimidiatas lactucas, & carduos apponere convivis est solitus: atsi quando ad amicos de cœna mitteret, binas tantum ostulas, aut paucula poma, atque ubi opiparè magis egisse videri vellet gallinaceos lumbos mitteret. *Iovianus Pontanus de avaritia, & avaris, in l. de liberal.*

Οτιμόν ὐ σοφὸς πλοῦσιος.

Dij immortales non intelligunt homines, quam parsimonia magnum sit vectigal, *Cicero in paradoxis, c. Quod solus sapiens sit dives.*

¶ Apophthegmata.

Antiphon. Fama est, quod cùm vidisset quidam alterum argenti multum ferre, rogaverit eum, ut sibi mutuo daret, cum fœnore reddendum. Ille verò noluit, ut qui diffideret omnibus, & neminem iuvaret. Itaque quodam in loco argentum recondit. Et cùm animadvertisset quidam quid egisset, suffuratus est. Reversus igitur ille postea, qui pecuniam absconderat, nihil invenit, unde magno dolore motus est ob calamitatem, tum alias, tum quia roganti non mutuo dederat pecuniam, quæ quidem salva ei mansissent, & insuper attulisset fœnus: Cúmque incidisset in virum cui mutuare antea noluerat, infortuniú suum deploravit, ut pote qui peccasset: & pœnitere se dixit, quod ei non obsequutus, sed ingratus fuisset: & prorsus ei omne argentum interiisset. Ille autem bono animo ipsum esse iussit, atque existimare lapidem eodem loco depositum fuisse. Omnino enim nec cùm habebas quidem argentum, eo utebaris. Quamobrem etiam nunc ne putaveris te ulla re privari. Illud enim quo quis nec usus, nec usurus est, nihil sive præsens sive absens magis minúsve lædit. Nam cum Deus alicui non perfectè bona largiri instituit, exhibita pecuniarum copia, bonæ mentis inopem facit: atque ita ablato altero, utrisque privat.

Theocritus Τὸς πολλὸς τῶν πλουσίων ἔλεγε ἐπιτρόπους εἶναι, ἀλλὰ μὴ δεσπότας τῶν χρημάτων.

Dicebat, multos divites non dominos rerum suarum sed tutores esse.

Tenacitas est parsimonia sumptuum, ubi fieri debent, non minùs in damnum avari, quam in injuriam aliorum tenacem vocamus eum qui est rebus suis veluti appositus quidam custos, ne quis eas, ac nec ipse quidem contingat. Est arca, est armarium inexorabilibus pessulis oppilatum. Fame potiùs pereant omnes, quàm ut homo inquinatiſsimus quamquam nummo sublevet. Torus est inutili & superfluâ curâ macer, semper quærit & conficitur miserias suas. Est vinum quoddam sepulchrum, in quo conditæ sunt opes inutiles & emortuæ. Vt Vlysses Alcinoo dixit, ne unam quidem micam salis de suo dat. Opes boni ævi contegit curis praviſsimis. Vndecunque est, in aliis, ut Græci aiunt, placet ei modus Doricus. Vtitur vitâ sicuti gladio, ut iidem Græci loquuntur, κατὰ τὸ κάβλο, per manubrium, sive ope manubrij id est, quicquid agendum suscipit: prima ei ratio est iniiciendi manum rebus alienis. Quacumque ratione partâ aliis, atque adeò ignotis comparcit. Quæcunque habet, ab iis habetur. Quò largiùs suas opes terra effundit, hoc iste anguſtiùs quicquid mutuatus est, concludit. Perpetuò metalli pondere premitur. Ita prægravatur, ut ad beneficentiam levari nulla ratione possit. Dici potest carcer naturæ, probrum divitiarum, domi nequam, foris hostis omnium. In medio opum splendore est sordidus; in abundantiâ sui anxius; nulla assessione auctior. Quò plus diteſcit, hoc plus ægreſcit, hoc fit pauperior. Aspicit ut nescius; usque circumspicit, ut reus trepidat, ut nocens; stupet ut convictus; prosternitur ut conscientia oppressus. Quicquid habet, id est simile aureo malo, quod oculis tantùm usurpatur, non comedit. Reddit ipse sibi id omne quod compilavit infructuosum. Apud ipsum sunt opes, sed nequaquam ipsius. Vt gryphes, solo pascitur auri aspectu; quibus feris ipse est multò deterior, nimirum crimine diræ cupiditatis accensus, pravo metu perculsus, enormi feritate elatus laqueo quamlibet aureo suspensus; prorsus alter Midas. *Car. Paschal. lib. de virtut. & vitiis, c. 75.*

¶ Similitvdines.

Democritus: Quemadmodum apiculæ ita laborant, ac si perpetuo vivere velint. Ita qui parci præter modum sunt, operantur tanquam perpetuo victuri. *Apud Stob. Serm. 4.*

Stobæi: Vir cui magnæ sunt opes reconditæ, quibus pro suo arbitrio ad res necessarias uti non audeat, similis est ærario quæstori publicum thesaurum suum persuaso. Quantum enim ad opinionem, ex æquo uterque dives est: usum verò divitiarum, qui proprius est possidenti, non hic magis quam ille habet. *Serm. 13.*

Thriveri: Nusquam ferè certius tenemus iter, quam unde aliquando exorbitavimus: ac ferè ea penitus nobis inhærent in quibus aliquanto diutius laboravimus. *In apoph. 126.*

Roterodami: In Chio Dianæ facies est in sublimi posita, cujus vultus intrantibus tristis, exeuntibus exhilarata videtur. Ita sordidi quidam adeuntem amicum tristes accipiunt, timentes ne quid petat: aut ne sumptum adferat conviva, at alacres dimittunt abeuntem. *In Simil.*

Theocritus in Charitibus. Κενὰς ἐπὶ πυθμενὶ χηλὰς, id est, Vacuæ fundo capsæ: Scrinium inane significans.

Seneca hanc proverbialem sententiam in 1. epistola refert: Sera in fundo parsimonia: digna profecto quæ omni scrinio, omni cado, omni cellæ penuriæ inscribatur. Admonet in tempore parcendum rebus

necessariis neque imitandum profusorum vulgus, qui tum denique incipiunt parcere postquam viderint minimum superesse.

Vide Aviaritia, Parsimonia, Prodigalitas.

Tentatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TENTATIO, Græcè πείρασμὸς, ὃς, ὁ, πείρασις, ὃς, ὁ, tentator, & πειράζω, tento dicitur, Heb. Tentatio, *Massah*, dicitur. Psal. 95. 8 Iob. 9. 23. & sæpius apud Mosen in Deuteron. à verbo *Nassah*, tentavit, fecit periculum, Gen. 22. 1. Deut. 6. 16. & 13. 4. Exod. 17. 2. & 20. 20. Psal. 26. 2. & 78. & 18. & 95. 9. & 105. 14. Eccles. 2. 1 & 7. 25. Esa. 7. 12. Dan. 1. 12. Est autem tentatio exprimenti sumptio de eo quod tentatur, an sicat, vel possit, vel velit. *Secund. Thom. secunda Secundæ, q. 97. art. 10.*

Tentare à teneo deducitur. Et est experiri, exquirere, & verbo, & quasi manu tenere. Vel à tendo, ut alij volunt, venit. Nam qui tentant, quasi manum, aut aliam corporis partem tendunt.

¶ Loci Biblici.

Tentare Deum quid, Actor. 15. 10. tentare Deum non licet, Exod. 14. vers. 11. & 17. 2. Deut. 6. vers. 16. Iudith. 8. 11. Matth. 4. vers. 7. 1. 1. Cor. 10. vers. 9. tentare Christum, 1. Corinth. 10. vers. 9. est eum velut ad certamen provocare, ut explicatur ibid. vers. 22. tentat, seu verius probat & explorat Deus suos variis modis, Genes. 22. 1. &c. Exod. 25. 35. & 16. 4. 20. 20, Deuteronom. 8. 2. & 13. 3. Iudic. 2. 22. & 3. 1. 2. Paralip. 32. 21. Tob. 2. 8. Iob. 1. 12. Sap. 3. 5. Eccles. 2. 4. & 27. 28. Zach. 13. Roman. 5. 4. Iac. 1. 2. 2. Petri 2. 9. neminem, ut malum operetur, tentat. Tentari non patitur Deus suos supra id quod possunt, 1. Cor. 10. 13. 2. Petri. 29. Apocal. 2. 10. Tentat Satan, id est, ad malum solicitat; unde & Tentator dicitur. Matth. 4. 3.

Tentatio pro eo omni quod non solicitat, 1. Cor. 10. v. 13. pro, ad malum solicitare, Iacob. 1. 13. pro afflictione & rebus adversis, quibus explorarur fides, 1. vers. 2. 3. 12. 2. Petri. 2. 9. pro experimento vel probatione Hebr. 2. 18. pro irritamento, 3. v. 8. 9. Tentatio mala à Satana proficiscitur, Matth. 26. 41. Actor. 5. 3.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Tentandus non est Deus.

Non tentabis Dominum Deum tuum. *Deut. 6. Matth. 4.*

Tentat Deus hominem ad sui probationem.

Tentavit Deus Abraham, *Genes. 22.*

Nunc cognovi quod timeas Dominum, & non perpeciisti unigenito filio tuo propter me. *ibid.*

Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non. *Deut. 13.*

Quoniam Deus tentavit eos, & invenit illos dignos se. *Sap. 3.*

Qui non est tentatus, pauca novit. *Eccl. 34.*

Gratiæ incrementum.

Sic Iob permisit tentari per Satan. *Iob. 1. & 2.*

Sic Tobias adversitatibus tentatus fuit. *Tob. 2.*

In quo exultatis nunc ad breve tempus afflicti in variis experimentis. 1. *Petri. 1.*

Tentat Diabolus decipiendo per mendacium.

Sic Evam aggressus est. Gen. 3.

Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraveris me. *Matt. 4.*

Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto? *Actor. 5.*

Defectum inducendo per consensum.

Fili accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. *Eccles. 2.*

Propterea & ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendum fidem vestram, ne fortè tentaverit vos is, qui tentat: & inanis fiat labor noster. 1. Thess. 3.

Tentat homo Deum.

Non tentabis Dominum Deum tuum. *Deut. 6. Matth. 4.*

Tentatur homo.

Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus, Iac 1. Tentat seipsum, 1. Cor. 13. 5. Tentat Christus hominem, Ioan. 6. 6. Sæpius tentatus est à suis adversariis, ut Evangelistæ testantur. Israëlitæ tentant Deum sæpè in deserto. Homo tentat hominem, ut Salomon tentatus à regina Sabæ, 1. Reg. 10. 1. Diabolus tentat Christum. Matth. 4. 1. & homines, Act. 5. 3. 1. Cor. 7. 5. 1. Thess. 3. 5. Apoc. 3. 10. tentatus est Christus, Hebr. 2. 18. & 4. 15. Tentantur Christiani, 1. Cor. 10. 13. Gal. 6. 1. Hebr. 2. 18. & 4. 15.

¶ Patrum Sententiæ.

Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine peccato, sine tentatione: quia profectus noster per tentationem nostram fit, nec sibi quisquam innotescit, nisi tentatus, nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certaverit: nec potest certare nisi inimicum & tentationes habuerit. *Aug. in Psal. 60.*

Tamdiu diabolus sopitum ignem sine ullis flammis occultat, donec duas faculas ingens simul ambas accendat, & tamdiu cessat sævitiæ suæ tela supponere, donec sicut peritus veniat quod occisurus est, laqueo vinculis alliget. *De sing. cl.*

Tantùm adnititur diabolus tentare, quantum tibi prodest ut exercearis, ut proberis, ut qui te nesciebas, à teipso invenialis. *In Psal. 61.*

Duplicem aciem producit mundus contra milites Christi: blanditur enim, ut decipiat: terret, ut frangat. Non nos teneat voluptas propria, non nos terreat crudelitas aliena, & victus est mundus: ad utrosque aditus occurrit Christus, & non vincitur Christus. *In serm. S. Vincentij.*

Bonus si fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est: malus si fuerit, tentator tuus est; & nutrimenta libenter accipe; & in tentatione approba te. *De verb. Domi. ser. 6.*

Nondum quæro quid vivas, sed quæro quid credas? Responsurus es credere te in Christum, Nonne audisti Apostolum, Iustus ex fide vivit? fides tua, justitia tua: quia utique si credis caves: si autem caves, conaris: & conatum tuum novit Deus, & voluntatem tam inspicit, & luctam cum carne considerat, hortatur ut pugnes, adiuvat ut vincas: certantem inspectat, & deficientem sublevat, & vincentem coronat. Ergo exultate justi in domino. Hoc dixerim, exultate fideles in domino; quia justus ex fide vivit, *Idem in Psal. 32.*

Nulla mens est, nulla anima, quæ non recipiat etiam malarum motus agrestes cogitationum. *Ambr. in lib. de Noë.*

Tentamenta tua, si ad te respicias, grandia sunt: si ad bellatorem fortissimum, ludus & umbra certaminis. Nemo miles cum uxore pergit ad bellum. *In quadam epist.*

Deus ipse omnium rector ac dominus, cum omni Angelorum militia certamen tuum spectat, tibique contra diabolum dimicanti parat æternitatis coronam. *ibid.*

Dum parvus est hostis, interfice, ut nequitia elidatur in semine. *Hier. in epist.*

Præceps anima, dum ante non prævidet, nec incautè videat quod concupiscat, cæca postea incipit considerare quod vidit, sanctus vir, ut cogitationes castè desiderare posset fœdus cum oculis pepigit, ne priùs incautè respiceret, quod postmodum invitus amaret. *Gregor. in moral.*

Valdè namque est, quod caro deorsum trahit, & semel species formæ, cordi per oculos illigata, vix magni luctaminis luctu soluitur. Ergo quænam lubrica in cognitione versentur, providendum nobis est, quia intueri non debet quod concupisci non licet. *ibid.*

Multos sua pejus fœlicitas stravit, multos diuturna pax victos reddidit, eóque illos inopinatos hostis gravius perculit, quo longo quietis usu negligentes invenit. Vnde sancti viri, quum multa se proficere virtutum prosperitate considerant, quodam supernæ dispensationis moderamine exerceri se etiam tentationibus exultant, quia tanto robustius acceptam virtutum gloriam custodiunt quanto tentationis impulsu concussi, infirmitatem suam humilius agnoscunt. *ibid.*

Plerunque, qui plus in contemplatione rapitur, contingit ut amplius in tentatione fatigetur, sicut quibusdam sæpè contingere benè proficientibus solet, quorum mentem dum aut compunctio mentis afficit, aut contemplatio super semetipsum rapit, statim eriam tentatio sequitur: ne se de his, ad quæ rapta est, extollat. *Greg. Homil. 2.*

Hostis noster, quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto amplius expugnare contendit: eos enim pulsare negligit, quos quieto iure se possidere sentit. *ibid.*

Si tentationi in corde nascenti festinè non resistitur, eadem, qua nutritur hora roboratur, & existens foris in operibus vix prævalet, quia ipsam intus membrorum dominam mentem captivam tenet. *In past.*

Humanum est in corde tentationem perpeti, dæmoniacum verò est in tentatione certamine & in operatione superari.

Ibi inimicus disciplinam ponit, ubi semitam mentis esse conspicit: quia illic periculum deceptionis inserit, ubi viam esse propinquæ invenerit cogitationis. *In Mor.*

Hostis noster malitia tanta arte se palliat, ut plerunque ante deceptæ mentis oculos, culpas virtutes fingat, ut inde quisque quasi expectet præmia, unde æterna dignus est invenire tormenta. *ibid.*

Sicut sæpè tentatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus compellit sibi intrinsecus oculos deservire. *ibid.*

Quis sit spiritus, qui loquitur, ipsa suggestio declarabit. Semper enim carnalis mollia, spiritus mundi vana, spiritus malitiæ semper amara loquitur. *ibid.*

Antiquus hostis ex proprio certamine dum se succumbere considerat, ad alia tentationum bella restaurat, intuetur humani generis uniuscujusque mores, cui vitio sint propinqui, & illa opponit ante faciem ad quæ facilius novit inclinare mentem. *ibid.*

Fratres, si modo præsentes videremus Adam in eo articulo positum, ascendentibus cogitationibus in cor ejus, & coarctari inter precem uxoris, & præceptum Creatoris, nonne clamaremus adversus eum dicentes. Cave tibi miser: vide ne feceris, seducta est mulier: non acquiescas ei: sut quid ergo quoties apprehendit nos tentatio similis non persuadeamus similiter nobis ipsis? *Bern. in serm. omn. Sanct.*

In tentationibus esto fortis: multos enim malorum nostrorum illæ, arguerunt. *Nil. in sent.*

Quoties gravissima cernitur urgere tentatio & tribulatio vehemens imminere, invoca custodem tuum, dictatorem tuum, adjutorem tuum in opportunitatibus tuis in tribulatione clama ad eum, & die, Domine salva nos, perimus non dormitat, neque dormit, etsi quando ad tempus dissimulet. *Serm. 12. in Psal. Qui habitat.*

Exire de carne, est in corpore commorantes vitia nostra cum carnis aculeis non sentire. *Cass. instit. mor.*

In primis gravis & intolerandus est impetus diaboli. Quod si quis fortè animo sustinuerit eum, quum sero venerit, inveniet diabolum infirmiorem, quanto enim plus percussus fuerit, magis refrigescit. *Chrys. super Matth.*

Non impulit, non tetigit, sed tantùm dixit: Mitte te deorsum ut intelligamus, quod qui obedit diabolo, ipse se deponit: diabolus enim suggere potest, cogere non potest. *ibid.*

Sicut

Sicut caro, si sale non aspergatur, quamvis sit magna & præcipua, corrumpitur:ita & anima nisi tentationibus assiduis saliatur, continuo resolvitur & relaxatur. *Orig. super lib. Num.*

Non desinit antiquus hostis tentationum laqueos ubivis prætendere, ut quoquo modo fidem credentium valeat corrumpere. Non enim cui illecebras carnis ingerat, cui virus invidiæ infundat, cui incitamenta luxuriæ apponat: novit, quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat: omnium discuti mores; omnium ventilat causas, omnium scrutatur affectus, & ibi quærit causas nocendi, ubi viderit quenquam diligentius occupari. *Leo Papa in serm.*

Nulla sunt sine tentationum experimentis opera virtutis, nulla sine perturbationibus fides: nullum sine hoste certamen, nulla sine congressione victoria. *Leo serm.* 35.

Fili accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Vir sapientia Dei plenus, sciens stadium religionis laborem habere certaminis, cum prævideret pugnæ periculum, ante admovit pugnaturum, ne forsitan, si ad ignorantem tentator accederet, imparatum citius vulneraret. *Ibid.*

Sæpè antiquus hostis, postquam menti nostræ tentationum certamen inflixerit ab ipso suo certamine ad tempus recedit, non ut illatæ malitiæ fidem præbeat, sed ut corda, quæ per quietem secura reddidit, repentè rediens facilius inopinatè irrumpat. *Beda super Lucam.*

Ad magnam utilitatem fidelium materia est servata certantium, ut non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas. *Prosp. de vocatione gentium, lib.* 1.

Diabolus, quando decipere quenquam tentat, prius naturam uniuscujusque intendit, & inde se applicat, unde aptum hominem ad peccandum adspicit: blandis & lenibus moribus sæpè luxuriam, aut vanam gloriam proponit, asperis vero mentibus, iram & superbiam cum crudelitate. *Hug. lib.* 2.

Quatuor sunt causæ tentationum. Prima est loci amœnitas: ut civitates & oppida quæ non tantum ex situ loci amœnitatem recipiunt: sed ex inhabitantium gratia. Secunda vero causa est locus divitiarum. Ubi enim divitiæ, ibi periculum. Tertia vero causa est pretiosus ornatus: ut est equorum cura pinguium, & vestimentorum exquisitæ varietates. Quarta autem mulierum species, quarum vox blanditur auribus & facies oculis. *De claust. anim. l.* 2.

Audiant igitur hæc, ut sibi caveant illi, qui loculos portant, qui pecunias servant, qui nundinas & fora pro necessitatibus fratrum frequentant, qui secularium domus & curias perlustrant: devitent igitur hujusmodi fratres solarium Bersabeæ, bivium Thamar, thalamum Amnon: devitent personas infames, hospitia suspecta, munus clam dare, & accipere, pecuniam plurimam congregare, ne in ipsa laqueus lateat, in quo cum alio, scilicet Iuda, pereant. *Ibid.*

Bellum grave, quia occultum, quia cum fortiore, quia hostis. Hostis insidiæ non videntur: adversarius nec labore deficit, nec victus aliquando discedit: sed tanto atrocior redditur, quanto eum per divinam gratiam debellari posse contigerit. *Cassiod. super Psal.* 51.

Fili, accedens ad servitutem Dei, sta, &c. Mundus adversus desertores suos fortius pugnat: & egredientes vitæ sæcularis illecebras gravior congressus expectat. Nam & in exitu Israël de Ægyptio Pharao vehementius excandescit: & Satanas egrediens ab homine, quem ab infantia tenuerat, ipsum gravius in egressus discerpit. Communis cursus præsentis, est tentationibus apprehendi: nam ad virtutis exercitium Hierosolymis relictis est Iebusæus, & Apostolo spiritus Satanæ datus est, ne revelationibus extollatur. Arenam pugnæ ancipitis ingressus es, in qua non apprehendes bravium, nisi curras, non coronaberis, nisi pugnes. *Petr. Chrys. in quadam epist.*

¶ POETARVM DICTA.

Antholog. Sacra Iacob. Billij.

Divinos furores imminentium sæpè gravissimarum tentationum indices esse.

Vt pater atherea vocem demisit ab arce,
Estque super Christi visa columba caput:
Mox loca sola petens, sacra post ieiunia, telo
Se triplici vafro sensit ab hoste peti.
Ergo etiam ne cuncta tibi iam tuta putaris,
Si quis ab athereo venerit axe favor.
Militibus veniant hæc munera, promptius ipsis
Bellorum ut posthac sustineatur onus.

¶ SIMILITVDINES.

D. Chrysostomi: Sicut unguentum & in hyeme floridum est, & boni odoris, & homines suo odore delectat atque impinguat, quum ex eo uncti fuerint. Sic & justus & in hyeme tentationis immarcessibilis est, & manet fidelis. *In cap.* 1. *Matth.*

Sicut aurum & argentum combustum in fornace sordibus colatur: Sic homo in fornacem tentationis missus, depositis peccatis sanctificatur. *In c.* 4. *Matth. homil.* 5.

Sicut quando permodica aura est, non permundatur tota tritici massa, sed leviore quædam paleæ modica aura jactantur, graviores autem remanent, similiter remanent & vacua grana: necesse ergo, ut major expecterur ventus, ut & graviores paleæ vacua grana jactentur: Sic & quando modica est tentatio illi projiciuntur de Ecclesia, qui multum sunt infideles. Ideo necessaria est tentatio major, ut omnes infideles plenius expellantur, ut perpurgetur Ecclesia. *In c.* 3. *Matth.*

Quemadmodum si focum posueris super terram, comburit ipsas radices herbarum, & ut in loco illo jam non facile nascatur herba: Sic & tentationis ignis positus super carnem comburit radices concupiscentiarum in ea, ut non facile concupiscat. *In cap.* 3. *Matth.*

Vt qui ad bellum transmittitur, ad gloriam paratur: Ita cui tentatio imponitur correctio ostenditur. *In cap.* 13. *Matth.*

Sicut fumus ante ignem præcedit, ante victoriam pugna: Sic & ante gloriam Christi, tentatio Antichristi. *In* 23. *Matth. hom.* 49.

Quemadmodum quid ludicrum instituit agonem; si cui athletarum amicitiæ jungitur vinculo, nunquam eum nisi descenderit in certamine coronabit, qui proprium videlicet laborem illius desiderat: & quo magis eum diligit, eo magis victorem esse cupit: Sic & Christus, quos maximè diligit, eos non solum auxilio suo duntaxat, sed à seipsis vult probari. *Hom.* 56. *in Matth.*

Cùm agricola semina cum multo labore collecta seminaverit, ignarus, quæ fiunt, omnia cernens admirabitur, fortéque ad seipsum dicet: Quid hic homo tandem facit? Collecta dissipat, sed & terræ cum multa cura commiscet, ne facile collegi possint: nec tantum commiscet terræ: sed & optat vehementer fieri pluviam, ut projecta omnia marcescant & lutum fiant: & turbabitur, cernens fulmina & coruscationem deferri. Agricola vero non ita: sed lætatur, hyemem cernens: non enim præsentia respicit, sed futura: non ad fulmina spectat, sed ad manipulos: non marcentia semina, sed vernantes spicas, non gravem imbrem, sed jucundissimam arcæ ventilationem, ex ipsa nascentem fructum. Expectemus iridem & nos aream & manipulos non præsentem laborem & dolorem, sed orientem ex eo fructum: mentis nostræ penus ex eo implere poterimus. Et sicut aurum, etsi aquis immoretur, propriam præstat speciem, sive in conflatorium ceciderit, splendidius rursum apparet: lutum autem & fœnum, sive aquis immisceri accidat, hoc quidem marcescit, illud verò dissolvitur, sive in ignem ceciderit, hoc quidem fugitur, illud autem comburitur: Sic certè justus & peccator, ille quidem sive remissione fruatur, manet splendidus, sicut aurum aquæ immensum, sive in tentationem ceciderit, splendidior fit, sicut aurum in igne: peccator verò sive remissione contristetur, dissolvitur, marcescit, sicut fœnum & lutum atque immorans, sive tentationem sustineat, comburitur, perditur sicut lutum & fœnum ab igne. *Hom.* 4. *de Pœnitentia.*

Sicut caro si sale non aspergitur, corrumpitur: Ita anima si tentatione non salitur, continuo resolvitur. *Ibid.*

Theodoreti Episcopi: Optimus Imperator cum solisne hostibus manus conserit, & in eos sagittat, & jaculatur phalangésque eorum & ordines perrumpit: an suos etiam milites armat, & ordinat, & ad fortiter gerendum, animos & spiritus Excitat; ERRANS. Hoc ei potius faciendum est. ORTHODOX. Non sunt enim partes imperatoris, ut ipse quidem pericula adeat, ipse stet in acie, finit autem milites in utram vis aurem dormire: sed oportet eum etiam illis animum addere, ut stent in acie, & ordines rectè servent. ER. Verum. OR. Hoc etiam dicit divinus Apostolus. Ad eos enim qui crediderant, scribens, dicit: Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere insidiis diaboli. Et rursus: State ergo succincti lumbos vestros, in veritate, &c. Recordare etiam eorum quæ antea diximus, quod medicus quoque adjicit qualitatem, quæ deest naturæ. Si enim invenerit redundantem frigidam, adjicit calidam: & similiter alias. Hoc etiam fecit Dominus. ER. Et ubi ostendes hoc fecisse Dominum? OR. In sanctis Evangeliis. ER. Ostende ergo, & imple promissum. OR. Quid Servatorem Christum existimant Iudæi? ER. Hominem. OR. Quod autem etiam Deus erat, omnino ignorabant. *Dialog.* 2. *fol.* 93.

Augustini. Quomodo enim medicus apponit visceribus aliquod, fortè epithema molestum & ardens, inde tamen curandus est ille cujus viscera tumebant, cum ille inde ardere cœperit, & cruciari medicamento, tegat medicum, ut auferat medicamentum: Medicus autem consolatur, admovet eum patientiam, quia novit quam utile sit quod apposuit. Ita Deus ait: Sufficit tibi gratia mea. Ego novi quid apposuerim, novi unde ægrotes, novi unde seneris. *In Psal.* 130.

Gregorij. Vt folium vento ducitur: Ita homo flatibus tentationum, nunc ira, libidine, superbia, &c. elevatur, & deponitur flatibus tentationum. *In Iobum lib.* 11. *c.* 24.

Thrivori: Vt duplex est calida & frigida adversus venenorum malignitatem alexipharmacorum differentia, sic duo etiam contra omnem tentationem sunt remedia, Oratio & Patientia. *In apoph.* 218.

Nemo sana mentis justa medicamenta detrectat: sed molli condonandum est, qui illorum amaritudinem dulcorari, aut assimular procurat. Et Deum quoque orare licet, ne ultra vires nos tentari sinat, sed ut indulgentissime nos habeat. *In apoph.* 84.

Sæpè utiliter medicus medicamenti amaritudinem dissimulat. Ita & nobis quoque licet deprecari tentationis magnitudinem. *In apoph.* 99.

Sunt quidam cibi difficiles, sed semel cocti solidissimum præstant alimentum: Ita & tentationes nostræ suas morositates & difficultates à principio exhibent, sed semel evictæ animum nostrum maximè firmant. *In apoph.* 114.

Ratio Dialectica explicat omnem salutem: & contemplatio ipsius finis, frangit omnem tentationem. *In apoph.* 107.

¶ EXEMPLA BIBLICA.

Tentationis Diaboli, *Exempla:* in Eva, Genes. 3. vers. 1. 3. 2. Cor. 11. 3. Davide, 1. Paral. 21. 1. Iobo, Iob. 1. v. 11. & 27. Christo, Matth. 4. 3. Petro Luc. 22. 13. Iuda proditore, Ioan. 13. 2. Anania; Actor. 5. vers. 3. Tentare Luc. 22. 13. Iuda proditore, Ioan. 13. 2. Anania; Actor. 5. vers. 3. Tentare jubemur nos ipsos, num simus in fide, 2. Cor. 13. 5. Tentationes ad malum non esse à Deo, Iacob. 1. 13. Tentatio humana, 1. Cor. 10. 13. dicitur illa quæ ab imbecillitate humana proficiscitur. Tentationes procurat lucro ducendæ, Iacob. 1. 2. novit Dominus pios ex tentationibus eripere, 1. Petri, 2. 9. nec finit eos supra modum tentari, 1. Cor. 10. 13. 2. Petr. 2. 9. 1. Petri, 2. 9. Tentatorum, déque fructu tentationis *exempla.* Abraham, Apoc. 10. Gen. 22. 11. Iacob: lucta Iacobi fuit quædã tentatio, Genes. 32. 24. Israëlitæ, Exodi 16. 25. & 16. 4. Deut: 8. vers. 2. 16. & 13. 13. Iudic. 2. 22. & 3. Ezechias,

Ezechias,2. Paralip.32.31. David. Pſal.26.2. & 119.71. Tobias ſenior, Tob.2.12. & 12.13. Abraham, 1.Macch.2. 52. Ioſeph, v.53. Phinees, v.54.Caleb.55.Ioſuah,v.56. David,v.57.Elias,v.58. Ananias, verſ.59. Paulum quoque expertum eſſe ſpirituales tentationes.& ignita Diaboli tela,promptum eſt colligere ex his locis, 2.Cor.2. verſ.11. & 7.verſ.5. & 19.verſ.3. & 12.verſ.7.1. Theſſ.2.18. Epheſ.6. verſ.12. fideles, Hebr. 11.17.

Vide Afflictio, Tribulatio.

Terra.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TErra, Græc. γῆ, γῆς, ἡ, vel γέα, ας, ἡ, & γαιὸς, ὁ, ὁ, terrenus dicitur Hebr. *Adhamah*, humus, terra ſubrufa cultui apta; hinc δήμιον, ſolum publicum, & converſo daleth in aſpirationem ἔμ☉, humus, terra cultui apta. *Adam*, homo de terra ſubrufa formatus. Hinc δέμας, corpus humanum, δῆμ☉ populus & cœtus hominum. *Adhamah* oritur: à verbo *Adham* Rubuit, paulominus rubicundus fuit ſubrufus. Cognationem habet cum voce *Dam*, ſanguis à colore rubro. Hinc ἀιμάινω, rectè valeo. Sanguis enim rubicundior eſt bonæ valetudinis in homine indicium. Dicitur etiam terra *Erets*, nomine generaliſſimo, quod omnes terræ ſpecies comprehendit: & per Synecdochen ponitur pro hominibus in terra verſantibus; Cognationem habet *Eretz*, cum *Rots* cucurrit, & *Ratſats* colliſit, item cum *Atſar*, theſauros repoſuit. Terram calcant animantia, eámque pedibus collidunt in terra theſauros ingentes Deus repoſuit, unde effodiuntur, per apocopen Græcis ἶρα terra dicitur. Eſt autem terra unum quatuor elementorum: ſiccum & frigidum, & grave & immobile, à Deo ex non ente ad eſſe prima die deductum *ſecundum Ioan.Damaſc.lib.2. c.10.*

¶ LOCI BIBLICI.

Terra à Deo creata, Gen.1.1.ſuper aquas fundata, Pſal.24.2.& 136. 6.2.Petr.3.5. quorſum creata, Exod.9.29.& 19.5. Deut.10.14. Pſal.24. 1.ob peccatum hominis maledicta,Geneſ.3.19. & 5.29. pedum Dei ſcabellum, Eſaiæ 66.1. Matth.5.35. Actor.7.49. ſtabilis & firma, Pſal. 104. verſ.5. terra exurenda, 2.Petr.3.10. terra nova expectanda, Eſa. 65.17.2.Petr.3.13.Apoc.21.1. Terra pro ipſis incolis metonymicè, Gen. 6.11.& 9.13.& 41.57.2. Sam.15.23. Eſa.37.18. pro proventu, Geneſ.3. 17.Terra Græcis γῆ pro regione, Matth.9.26. Lucæ 4.25. Marc.15.33. terra bibens imbrem, Hebr.6.7.terra Dei, Pſal.85.1. peculiariter dicta terra Iſraëli à Deo tradita. Terra omnis Dei,Exod.9.verſic.29.& 19.5. Pſal.24.v.1.

Terræ à quibus diviſæ, Geneſ.10.5.

Terrenus primus homo, 1.Corinth.15.47. terrena dicere, eſt craſſo & plebeio ſtylo uti Ioan.3.12. Terræ tranſitus,Matt.5.18. Lucæ 21.33. terræ venditio, quomodo facienda, Levit.25. verſ.23.24. è terra eſſe dicitur is Ioan.3.31. qui nihil aliud eſt quam homo, terrenæ videlicet fæcis opificium, in terram revertetur homo Gen.3.19.

Terræ varias acceptiones ita diſtinctè nonnulli numerant. 1. generaliter ſignificat totam hanc inferiorem & elementarem regionem 2. terræ elementum, quod partim aquis aluitur & rigatur, partim ab hominibus incolitur. 3.Specialius accipitur pro regione vel provincia aliqua ſeu terræ particula, ut terra Ægypti, Chanaan, &c. 4. Nonnunquam pro infimo loco, ut cœlum pro ſummo. 5.aliquando illam propriè regionem deſignat, de qua in contextu ſermo habetur, ut Geneſ. 13.6.& 34.10.& 36.7.& alibi ſæpius.6.Circumjacentes regiones denotat ut 2.Chron.9.22.23.&c.7. Sumitur pro exigua quadam portione & brevi ſpario in regione aliqua,ut Geneſ,23.15.& aliis locis paſſim.Item ſignificat paululum terræ,ex qua aliquid compingitur, ut Exod.20.24. & alibi. 8.Superficies terræ in qua quis agit vel patitur aliquid Gen.33. 3.Exod.34.8.&c.

Terra metonymicè ſumitur pro hominibus terram incolentibus, Ioſ.14.15.& 23.14.Iudic.5.31.1.Sam.14.29.Pſal.66.1.& 100.1.Prov.28. 2. Terra myſtica, Cantic.2.12.Eſai.49.8.& 51.16. Terra nova,Eſai.65. 17.& 66.22.2. Apoc.21.1.

¶ POETARVM DICTA.

Ovid.1. Met.

Magna parens terra eſt, lapidéſque in corpore terræ
Oſſa reor dici, iacere hos poſt tergа iubemur.

Ovid.2. Faſt.

Conſulitur Phœbus, eſt ita reddita: matri
Quid dederit primus oſcula, victor erit.
Oſcula quiſque ſuæ matri properata tulerunt,
Non intellecto credula turba Deo.

Ibidem.

Ille iacens pronus, matri dedit oſcula terræ,
Creditus offenſo procubuiſſe pede.

Lucret.2.

Vnde alma linquentes.
Humorum guttas mater cum terra recepit.
Fœta parit nitidas fruges arbuſtáque læta,
Et genus humanum: parit omnia ſæcla ferarum.
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora paſcant,
Et dulcem ducant, vitam, prolémque propagent,
Quapropter merito maternum nomen adepta eſt.

Manil.1.

Vltima ſubſedit glomerato pondere tellus,

Ibidem.

Eſt igitur tellus mediam ſortita cavernam
Aëris, & toto pariter ſublata profundo.
Nec patulas diſtenta plagas, ſed condita in orbem
Vndique ſurgentem pariter paritérque cadentem.

Lucan.7.

Capit omnia tellus
Quæ genuit: cœlo tegitur qui non habet urnam.

Lucret.2.

Credit item retro de terra, quod fuit ante,
In terras, & quod miſſum eſt ex ætheris oris,
Id rurſum cœli ſtellantia templa receptant.

Ovid.1. Art.

Nec tellus eadem parit omnia viribus illa
Convenit, hæc oleis: hic bene farra virent.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Terra in omnibus locis gravitatem habet levitatem non habet;quapropter ſi terra ſubtrahatur,aqua in ſuum locum intrabit,& aër in locum aquæ. *Ariſt.4.de cœl.cap. tex.39.*

Terra videtur navigantibus moveri, quia non ſolùm quum ſenſibile movetur, apparet moveri, ſed etiam quum ſenſus movetur. *Ariſt. de ſom. c.2.*

Terra igni contraria eſt propter motum, & propter locum naturalem & craſſum: item per lúminis poteſtatem, & per perſpicuitatem. *Alex.Aphr.in 2.de anim.c.39.*

Terram ideo immotam natura ſua eſſe dicimus,quia ſi adeſſet etiam evolandi, evagandique locus:nihilo tamen magis ipſa moveretur, *Themiſt.in 3.Phyſ. text.51.*

Terra circa centrum ſubſiſtens manet, quia ſecundum naturam illi eſt ipſi locus. *Simpli.2.de cœl. text.95.*

Terra ſecundùm ſe totam eſt quieſcens, ſecundùm partem eſt mobilis. *Aver.1.de cœl.text.57.*

Terra ut aliquis dicere poteſt reſpectu totius,non eſt pars ſenſibilis. *Ariſt.in 4.metaph.c.8.*

Terram figuram ſphæricam habere neceſſarium eſt:unaquæque enim gravitatem habet ad medium uſque, & minor à majore pulſa non poteſt intumeſcere,ſed comprimi magis, & cedere altera alteri donec veniat ad medium. *Idem in 3.de cœl. c.7.*

Terram per aſtrorum apparentiam non ſolum manifeſtum eſt, eſſe rotundam, ſed etiam magnitudine non magnam: parvo enim facto tranſitu ad meridiem & urſam, manifeſtè fit alter horizon. *Ariſt. in 2. de cœlo, c.5.*

Terra per ſe quidem ſicca exiſtit, & propter imbres habet multam humiditatem, ut & à Sole, & ab eo,qui in ipſo igne incaleſcens,multus quidem extra, multus quoque intra fiat ſpiritus, & hic aliquando fuit omnis extra continuus,aliquando partitur. *Ariſt.2. meteo.c.2.*

Terra & aqua ſunt humidorum & ſiccorum paſſiva; frigidæ enim ambæ ſunt,& frigidum magis eſt paſſivorum. *Ariſt. in 4. meteo. cap.2. text.20.*

Terræ nomen fœminæ tribuitur, quia in ſe generat,& ſolem, & cœlum patrem. *Ariſt. de gene. anim. c.2.*

Terra cur hyberno tempore dat navibus ventos ſecundos?quia mare per hyemem calidum eſt. *Problem. ſect.26.n.54.*

Terra ab aërea natura protinus,& mare ſitum habent fixum,& affirmatum,ſtirpibus illa,animalibúſque ſcatens: fontibus etiam & fluminibus partim per ipſam lapſus ſuos implicantibus, partim aquas ſuas in mare eructantibus. Inſuper ipſa diſtincta innumerarum herbarum ibidem enaſcentium varietate, fructificantiúmque ſimul montium vertícibus nemorum opacitatibus, urbiúmque frequentia, quas animantes ſapientiæ participes, homines ſcilicet condiderunt & maritimis inſulis & continentibus. *Ariſt.de mund. c.2.*

Terra in ſe continet aquæ, ſic & ſpiritus, & ignis ſcaturigenes, quarum quædam ſub terra latent, quædam oculis humanis ſubductæ ſunt ut Lipara,Ætna,& Æoliæ inſulæ, aliæ juxta fontes, ut aquas effervefactas emittunt:quædam modicè temperatas aliis in locis fœdos emittunt odores,& in aliis prorſus enecant,ut in Phrygia. *Idem ibid.c.4.*

Terra in Lipara reperitur,in qua ſi quis ollam occultari,quodcunque fuerit,dummodo in ea imponatur,decoquitur. *Ariſt.de adm.aud.n.32.*

Terra quæcunque naſcuntur, ea quæ ſupra terram ſunt, primo ſunt viridia; quæ in terra ut ſcalpi,& radices albi & germina,quæ intra terram ſunt: alba,& ablata terra fiunt herbacea. *Idem de color.c.5.*

Terram ſphæricam eſſe ſignum eſt quod corpora gravia deſcendunt ex omni parte cœli,deſcenſu conſimili. *Aver. in 1.de cœlo,text.c.4.*

Terra quietis cauſa non eſt, niſi gravitas ejus, ſcilicet gravitas ſimpliciter. *In 4.de cœl. text.80.*

Terra dicitur γῆ, ſed melius ſignificat quod vult, ſi γαῖαν nomines, γαῖα enim genitrix rectè vocatur. *Plut.in Crat.*

Terram Democritus,& Epicurus eſſe continuationem quandam corpuſculorum, quæ intelligantur potius, quam ſentiantur, connexis ſibi invicem aſſignant in aliquo modo poſitis,& aliquatenus figuratis. Alij qualitatem addunt, ut Anaxagoras, qui omnium materiarum naturam & proprietatem in ſingulis materiis congeſtam eſſe cenſet. Alij propter exiguitatem individuorum corporum, quorum numerus in nullo fine ſit,ſubtilitatem materiæ contexi putant,ut Diodorus, & nonnulli Stoicorum quorum ſit fortuitus tam cœtus,quam ſegregatio. *Chalc.in Plat. Tim.*

Terra nutrix noſtra circa polum per univerſum concluſa eſt cuſtodem & opificem noctis & diei Deus eam conſtruxit primam & antiquiſſimam ex corporibus,quæ intra cœlum facta ſunt. *Plat.in Tim.*

Terra in medio firmata,ſedes rerum, terminus, & dux noctis eſt, occaſus,& orientes & genera, ſecundum defectiones finium cœli, prout viſu

visu,& terræ defectione circumscribuntur,& antiquissima est omnium, quæ intra cœlum sunt,corporum,neque enim aqua facta est absque terra,nec aër absque humido,& ignis humore,& materia destitutus,ex qua dependet, permanere potest. Quare radix & fundamentum omnium terra firma est in eodem momento. *Timæus Locrus de mundi an. & nat.*

Terra omnis puncti vice in medio posita est,quod ex horologiis patet,quæ hoc supponentia non errant,in quavis parte ponantur. *Chal. in Plat. Tim.*

Terra omnium media posita est, circa discordiam agitationémque, quæ per totum porrigitur coarctata diei noctisque custos,Deorum omnium, qui intra cœlum sunt, antiquissima, ac post ipsam mundi totius anima dulcia nobis alimenta ministrat, circa quam cœlum volvitur, & ipsa astrum quoddam est, ideo immota permanet, quia æquilibrata est in medio similis continentium. *Iacob. Carpen. in Alcim. cap.15.*

Terræ cubica figura danda est,ex quatuor enim generibus terra maximè immobilis,& ex corporeis maximè compacta, necesse est tale maximè factum esse, quod securissimas habet bases,ut in triangulis securior secundùm naturam est basis eorum, quæ æqualia latera habent, quam inæqualia, & quod ex utroque compositum est, planè æqualium laterum triangulum, tum secundùm partes, tum secundum totum, necessario stabilius consistit,quam inæqualium laterum triangulum. *Plut. in Tima.*

Terram rotundam esse patet ex Lunæ defectibus, qui non eodem tempore,sed diverso & orientalibus & occidentalibus apparent. *Chal. in Plat. Tima.*

Terræ umbra, quæ nox vocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura,quam terræ diametros habet. *Macrob. in som. Scip. l.2.*

Terra est gravis simpliciter, quia locus ejus est remotissimus à corpore, quod circulariter movetur, ut causa, quod ignis sit levis, simpliciter est, quod propinquissimus est circulariter moto. *Aver. in 2. de cœl. text.102.*

Terra est gravis simpliciter,aqua secundum comparationem. *Idem in 3. de cœl. text.9.*

Terræ superficies est veluti locus naturalis aquæ, in quo ipsa quiescit,& non movetur illic,nisi violenter. *Ibid. text.31.*

Terræ sitæ in medio sylvarum magnarum semper habent aërem spissum & suffocatum. *Alb. Magn. de nat. loco tract.1. c.13.*

Terra à principio suæ creationis cavata vallibus, & elevata montibus. 4. *Idem de prob. elem. lib.1. tract.2. c.4.*

Terram aratione aperire necesse est, quia aliter nec semina in se injecta recipit, nec ea,quæ in se habet, sufficienter emittit, quia soliditas superficiei superioris per pondus terræ, per hominum & bestiarum conculcationem,& per imbrium ictus hoc prohibet. *De veget. & plant. l.6. tract.1. c.4.*

Terra est immobilis, quia cum distet à circumferentia, est in loco frigido,& per frigus fit gravis,& immobilis, & hæc est causa efficiens; finalis autem, quia terra non participat nobilitatem causæ primæ, nec nobilitatem ejus, sed potius per quietem: ideo status & quies omnium est in ipsa. *Albert. Magn. 2. de cœl. tract.11. c.8.*

Terræ virtus terminativa, & formativa, & contentiva est frigiditas, quæ proficiscitur ex perfecta distantia ab orbe:& in centro est perfecta, quia in centro est maxima distantia: ideo terra descendit ad centrum, vel ad perfectionem. *Idem 4. in Phys. tract.1. c.11.*

Terra non movetur coërcita à medio, non quia non est aliud quo feratur,manet ob id terra in medio,quia grave manet in medio,& terra gravis est,ideo manet in medio. *Arist. 3. Phys. c.4. text.51.*

Terra est in aqua,aqua in aëre,aër in æthere, æther in cœlo, cœlum non amplius in alio est. *Idem ibid. c.9. text.46.*

Terra ex necessitate manet in proprio loco,& ex eo violenter movetur. *Arist. 8. Phys. c.1. text.24.*

Terra si esset extra hunc mundum moveretur ad medium hujus mundi,violenter movebitur à medio istius mundi, ad illud medium naturaliter,& si motus ejus à medio istius mundi ad medium illius fuerit,violentus erit motus ejus à medio illius mundi,ad mediam istius naturalis. *Arist. in 1. de cœlo, text.77.*

Terræ immobilitatis causam asserunt Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus,latitudinem ejus. *Arist. in 1. de cœlo, c.4. text.87.*

Terra nunquam cooperta aquis fuit,quia in inferiora elementa sunt materia respectu superiorum, & superiora sunt formalia respectu inferiorum,ideo majorem occupant locum,quam inferiora, ideo ignis implet totam superficiem concavam Lunæ,quæ est major: aër ignis, quæ est minor:aqua cum sit multũ humida & materialis, non potest implere locum aëris,fluit enim in seipsam. *Alb. Magn. in 2. meteor. tract.3. c.2.*

Terram nemo principium posuit:quia propter suam grossitatem magis videtur composita ex principiis,quam quod sit principium. *D. Thom. in 1. de anim. lib.5. text.30.*

Terra à Sole calefacta duplicem facit exhalationem,hanc magis vaporosam, illam magis spirituosam: illam vaporem humidi, quæ est in terra,& super terram:hanc ipsius terræ existentis siccæ fumosam,& harum spirituosam,supereminere propter calidum:humidiores autem subesse propter pondus. *Arist. meteor. 1. c.3.*

Terræ partes circa centra moventur motu altetationis virtutibus cœlestium, quia quum cœlestia moveant inferiora per radios, ubi maxima apparet radiorum virtus. *Albert. Magn. in 1. Physicor. tract.2. cap.1.*

Terra nihil patitur à cœlesti motu circulari, quum remotissima sit nisi secundum altercationem partium ejus. *D. Thom. in 1. de cœl. lib.4. text.11.*

¶ Hieroglyphica.

Quod Cybelen curru veteres invehi finxerunt cum eadem & tellus sit terræ ipsius libramentum in aëre pendentis indicare Lucretius putat:

Hanc veteres Graium docti cecinere Poëta,
Sedibus in curru biiugos agitare Leones,
Aërus in spatio magnam pendere docentes
Tellurem. Io. Pierius Valer. Hierogl. lib.42. c.20.

Macrobius tradit Ægyptios per tauri figuram significare terram: propterea quod animal hoc ad rem rusticam imprimis aptum, atque necessarium esse,compertum sit. Idq; etiam sacræ litteræ testantur: nam boves pingues per somnium Iosepho oblati terræ fertilitatem, macilenti vero sterilitatem portendebant. Præterea ex Romanorum numis antiquis idem quoque colligitur, in quibus nihil illis visitatius, vel terræ fœcunditatem & ubertatem, vel rei frumentariæ copiam,aut coloniarum at municipiorum deductiones,aut agrorum designationes & divisiones indicare voluerunt. Ælianus quoque lib. 2. var. hist. cap.58. hoc animal maximi usus & hominibus utilissimum esse ad agriculturæ exercitationem,dicit. Bos igitur vel taurus, quem Varro lib.2. cap.5. socium hominum in opere rustico & Cereris ministrum appellat, merito terræ ipsius nota hieroglyphica dicatur. Et antiquos à bove aratore Cererisque servo abstineri voluisse ita severè Varro asserit,ut capite sanxerint, si quis talem occidisset. *Hier. Collect. lib.6.*

Terræmotus.

¶ Definitio et etymol.

Terræmotus, Græc. σεισμὸς, & causatur principaliter à Deo, secundario autem à vento in pellente alium ventum in terram. *Secund. B. Thom. super Psal.12. col.6.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Non aqua, aut terra causa est, sed ventus terræmotus:cum accidit, ut in ejus viscera fluat id, quod foras exhalando erumpit. *Arist. lib.2. Meteor. c.7.*

Plures ac majores terræmotus noctu existunt: qui autem interdiu, meridie oriri solet,quod meridies sit fere pars diei tranquillissima. *Ibid.*

Quum flatus advena,introrsus in terræ cava irrumpens, deinde exitu omni exclusus intus sese versando ingenti vi terram quatiat, nequicquam exitum inde quæritans: tum fit naturæ facinus, quod vocamus terræmotum. *Aristoteles lib.1. de Mundo. c.4.*

Terræmotus causam Nicolaus Cusa esse dixit, quod terra tremit intus,quo motu & tremore corruant ædificia,cujus causam Thales & Democritus in aquam referunt,Anaximenes siccitatem, & raritatem terræ causam esse putavit, Anaxagoras aërem,alij ignem,Stoici humorem,qui in aërem succedit, & excedit, Peripatetici pugnam caloris & frigoris: Nam quum calidum ad superiora contendat,ejus adversa exhalatio obsistat, excitat commotionem. Metrodorus non putat moveri naturaliter, sed aliquos locos ab alijs impelli. Democritus & Parmenides non moveri terram quum æqualiter ab omnibus partibus distet, sed solum quassari. Anaximenes ob latitudinem cubare, alij malunt eam supet aquam moveri, non secus ac quæ ea latitudine pollent. *Ioan. Picus Mirandul. in exam. van. doct. gent. lib.1. c.12.*

Terræmotus signum est,Solem sine nube fieri caliginosum, & obscurum,& ante matutinos terræmotus aliquando tranquillitatem, & frigus forte, Solem caliginosum facit,quia spiritus in terram regredi incipit, & dissoluere,& disgregare aërem,& tranquillitas fit regressu introfacto spiritus, & magis ante majores terræmotus, quum enim totus spiritus intro fertur magis quatitur, & frigus fit, quia exhalatio natura calida introvertitur. *Arist. meteor. 2. c.2.*

Terræmotus signum est fieri ante ipsum, aut per diem, aut post occasum serenitate existente, nubeculam tenuem porrectam velut longitudine lineæ, & rectitudine exacta, spiritu marcescente propter transitum. *Idem ibid.*

Terræmotus signum est solis eclipsis magna in cauda draconis, quia frigidior est in capite. *Albertus Magnus in 3. meteor. tract.2. c.14.*

Terræmotus signa sunt,frigus,& sonus,ex motu subterraneo:sequentia signa sunt caligo, tenebræ circa solem, & stellas. *Albert. Magn. de pass. aëris.*

Terræ pulsus & tremores,ob spiritum in ea inclusum fiunt,ut in corporibus nostris. *Arist. met. 2. c.1.*

Terræmotum fieri ait Anaxogoras, quia cum æther sit natus sursum ferri, & incidit in concava terræ, quatit eam, quæ simpliciter dicta est causa. *Idem Ibid.*

Terræmotum fieri ait Democritus, quia terram aquæ plenam existentem,& suspicientem aliam pluviolam aquam ab hac moveri ait. *Ibid.*

Terræmotum ait Anaximenes esse, quia terra irrigata, & exsiccata rumpitur,& ab his ruptis verticibus incidentibus concuti. *Arist. meteor. 2. cap.1.*

Terræmotus causa,terra, & aqua inclusa,& materia sunt, patiuntur enim,sed non agunt:Spiritus autem causa est,ut principium. *Idem ibid. cap.2.*

Terræmotus fiunt secundum partem terræ, & sæpe ad modicum locum: venti verò non secundum partem. *Idem ibid. c.7.*

Terræmotus est cum flatus advenit, introrsus in terræ cavã, irrumpens,deinde exitu omni exclusus intus sese vertendo ingenti vi terram quatiat,nequicquam exitum deinde quæritans,& horum alij sunt, qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, qui ἐπικλίντες appellantur,

quasi in transversum sese agentes, sursumque & deorsum, sed angulos rectos jactanter, ῥῆξαι vocantur à similitudine aquæ effervescentis. Atqui labes terræ relinquunt in cava subsistentis ab hiatu χασματίαι nominati sunt. Qui hiatum hi, qui ut eruptione facta patefaciunt, ῥῆκται, id est, effractores dicti sunt. Iam horum aliqui flatum secum erupturum rapiunt, alij saxa, alij cœnum, alij fontium scatebras edidere, quæ antea non erant, ὦσαι. id est, trusores vocant, qui uno obnixu subvertunt, quod impulerunt. Sunt etiam qui quasi abundi, qui, & utroque declinantes, vibrantéque quod moverint, semper exigunt: ob id ὦ. ἀματίαι, hoc est, vibratores dicti, efficiúntque terræmotum removeri non dissimilem. Appellantur etiam μυκητίαι, terræmotus, qui cum mugitu quatiunt. *Arist. de mund. c.4.*

Terræmotus fit cum sono, qui est diversi generis, qui aliquando, ut sonus aeris inundantis ex multo vento, qui est quum cavernæ sunt magnæ, & vapor non multus aliquando est inbiativus, quum vapor per rivulos dispersus, per partes cum impetu moveri compellitur: aliquando est collisivus, qui fit quum corpora dura forti vento, sese collidunt ad invicē aliquando est fractivus, qui fit quum vapor detineri non potest, sed quærit exitum. Primus est in principio: secundus in augmento: tertius in statu: quartus in fine. *Albertus Magnus in 3. meteo. c.11. tract.2.*

Terræmotus causa materialis est, vapor siccus, & grossus valde & terrestris: efficiens causa est calor solis penetrans in viscera terræ: locus est terra oppilata in superficie. *Albert. Magn. de pass. aër.*

Terræmotus locus oppilatus est tribus de causis, aut quia est non arenosus, mari tamen vicinus, ita ut fluxus & refluxus sint ad terminos ipsius, & sic humido maris oppilatur locus: aut quia pluviis multis oppilantur pori: aut quia terra est saxosa continua saxo. *Ibid.*

Terræmotus vapor, si est frigidus minor in loco non aquoso & terræ multum oppilati pori, elevabit terram, ita ut videbatur mons, vel collis, & si cum impetu non projicit in alium locum, tunc residet egresso vapore in toto, vel in parte: si multus & sint aquæ in illo loco, absorbebit aquas, donec resideat, quod elevatum est, si aqua est in profundo, projicit terram, & facit eam apparere. *Albert. Magn. de pass. aëris.*

Terræmotus plurimi & maximi fiunt tranquillitate, cum tamen non sit irrationabile quosdam fieri flatu existente. *Arist. meteor. 2. c.2.*

Terræmotus maximè fiunt Vere & Autumno in pluviis, & siccitatibus: Æstas enim & hyems, hic propter gelu, illa propter æstum maximè facit immobilitatem. *Arist. meteor. 2. c.2.*

Terræmotus fortis non cessat cito, sed primo ad 40. dies agitatur: posterius & ad unum annum, & ad duos dominatur secundum eadem loca: & magnitudinis causa est spiritus multitudo, & locorum figura per quæ fluxerit. *Arist. meteor. 2. c.4.*

Terræmotus minus fit in insulis marinis, quam in iis, quæ sunt juxta terram, quia multitudo maris infrigidat exhalationem, prohibet pondere, & vim infert. Quæ autem insulæ sunt prope continentem, pars sunt continentis, & intermedium propter paruitatem nullam habet virtutem. *Idem ibid.*

Terræmotus in septimo climate raro fiunt, quia radij solis & aliarum stellarum debiliores sunt: sexto climate versus meridiem fiunt terræmotus sæpe, quia Sol radiis fortibus, in terræ inferiori parte plus elevat, quam consumat, ideo restat materia multa ad faciendum terræmotum. *Albert. Magn. in 3. meteor. tract. 2. c.20.*

Terræmotus rarissimè fit in æstate, quia calor vehemens prohibet materiam: & in hyeme, quia idem facit vehemens frigus, nisi qualitas loci in contrarium aliquid efficiat. *Albert. Magn. in 3. meteor. tr. 2. c.9.*

Terræmotus tempore potius sicco quam in humido, sed per accidens fit etiam tempore humido, quia pori terræ obturantur, & ab humiditate in unum locum coarctatur de seipso, & sic fit terræmotus. *Albert. Magn. in 3. meteor. tract. 2. c.9.*

Terræmotus sequitur frequenter pestilentia, quia vapor inclusus & luce privatus, & aere libero habet quasi veneni naturam: ideo animalia occidit, & maximè oves, quæ os semper terræ proximum tenent, *Alb. Magn. in meteo. 4. tract. 11. c.11.*

Terræmotus movet terram diversis modis, aliquando agitat eam à dextris, & sinistris, quod fit à vapore non multo & lateribus spelunçæ fortibus: aliquando subvertit terram, quod fit, quū ventus primo æqualiter impellit fundum alicujus terræ, donec elevet ipsum, & cum fuerit elevatum, tunc impetu magno egreditur ad latus unum, & sic volvit terram: aliquando scindit terram faciens unam aperturam, quod fit à vapore sicco calido, quia scissio est affectus siccitatis: aliquando perforat terram, quod fit à vapore in terram dispersо, aliquando movet motu tremulo, quod fit à vapore debili, aliquando movente, & aliquando non: aliquando facit superiorem terræ partem in profundum cadere: quod vel fit ab aqua quæ corrodit fundamenta terræ ut ab igne terram subtus comburente: aliquando movet motu impulsivo, quod fit à vapore multum impellente, præcipuè ex calore: aliquando inferior pars superiorem vehit, quod fit, quum inferior pars terræ sequitur ipsam, aliquando movet motu depressionis & elevationis, quod à multo vapore, & à lateribus fortibus loci accidit. *Albert. Magn. in 3. meteor. tr. 2. cap. 18.*

Terræmotus, tonitruum & coruscatio possunt duobus considerari modis: primo formaliter, ut terræmotus, est motus: tonitruum sonus factus ab exhalatione: coruscatio ab exhalatione incensa, & sic sunt diversæ species: secundo ex iisdem generantur, & sic sunt idem specie, quia sunt ex exhalatione sicca. *D. Thom. in 2. met. l.6.*

Terræmotus magnus in Lombardis fuit tempore Alberti Magni, circa tropicum hyemalē, & maximè mediis noctibus veniebat, & durabat per dies quadraginta spatio. Et anno 1570. circa tropicū hyemalē fuit maximus Ferrariæ, qui per multos menses duravit, & multas illius civitatis privatas domos, & publica ædificia destruxit. *Albert. Magn. de passaëris.*

Erramus, si ullam terrarum partem exceptam immunémque à terræ motu credimus. Omnes sub eadem jacent lege. Nihil ita ut immobile esset natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodū in urbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur; ita in hoc orbe terrarum nunc hæc patefacit vitium, nunc illa. Tyrus aliquādo infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit. Anno priore Achajam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit factum, & si quid diu præteriit reperit. Quædam rarius solicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse & innoxium sinit. Non homines tantum, qui brevis & caduca res nascimur: urbes oræque terrarum & littora, & ipsum mare in servitutem fati veniunt. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ & fœlicitatem, cujus ex omnibus rebus humanis velocissima est levitas, habitaram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum supra quod stamus, stabile non esse. *Senec. natural. quæst. l.6. c.1.*

Nego quicquam esse quietis æternæ, timor sine remedio stultus est. Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda. Quam stultum est mare horrere; cum scias stillicidio perire te posse. Nullum est majus solatium mortis, quam ipsa mortalitas. Quid stultius, quam timere mutationem aut subitos montium lapsus, cum mors ubique præsto sit, & undique occurrat? nihilque sit, tam exiguum, quod non satis valeat in humani generis perniciem? Necesse est mori ubicunque, quandoque. Stet licet ista humus, & se suis finibus teneat, nec ulla jacturæ injuria supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cujus mali: rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura me vult jacere in ignobili loco? si mihi injicit sui partem? Egregie Vagellius.

Si cadendum est mihi, calo cecidisse velim.

Idem licet dicere, si cadendum est, eadem orbe concusso? non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem. *Idem. eod. l. c.2.*

De terræmotu. DIAL XCI.

Francisc. Petrarch.

METVS.

Terræmotum timeo, R. Magnum fateor naturæ parentis incommodum; nec immerito à parentibus segregatum, nempe cunctis gravius, sed rarius idque remedij loco sit: Sæpe quidem instans fulmen tonitru cæli facies mœsta prænuntiat, terræmotus præsagium nullum est. Et eum Pherecydes aqua putei hausta prædixisse feratur. Adde quod adversus cœli minas aliquod fortasse refugium subterraneæ offerunt cavernæ, quale illud legitur Augusti Cæsaris fulgura metuentis, quod adhuc Romæ via cernitur Flaminia, & nomen servat authoris. Contra terræmotum nullæ sunt latebræ, nulla fuga, quo enim extra terram fugiat terræmotus homuncio? aut quid fiet si supra verticem cœlum tonat, & sub pedibus terra tremat, nisi forte quis in pelagus fugiendum dicat, quod & cœlestis, & terrestris varietatis est particeps, & suis insuper motibus inquietum? M. Non tu mihi remedium das ut soles, sed periculum exaggeras. RAT. Sentiebam ita tibi visum iri, & si haud dubie se res habet. Sunt quæ dissimulari queunt & verbis extenuari, & quæ fama terribilia visa erant, reipsa nunc tolerabilia, & nunc contēptibilia videantur. Id sane de quo agitur tale est, ut sua quædam inhumani elōquij argumenti discutiat, unum est solamen ut dicebam raritas. Vidisti ætatem pene integram terræmotibus vacantem; quo in spacio innumerabiles objisse nō est dubium, qui in vita solum rei terribilis nomen audierint, nullum res visa terruerit, alioqui quem non conspecta permoveant, vel antiqua illa, vel hæc nova, quorum vel in libris, vel in animis hominū qui viderunt memoria recens est, quando & olim uno eodemque de motu horrifico & concussa Rhodus & novæ insulæ profundo maris emerserunt, & vetustę urbes Asiæ duodecim corruerunt, nonnullæ etiam terræ hiatibus haustæ sunt. Dehinc eadem pestis in Achaja Macedoniaque desævit. Demum in Campania illa pulcherrima non Italiæ tantum, sed totius etiam mundi parte circa Senecæ ætatem, qui inter quæstiones naturales rei hujus meminit, quando & Herculanum, & Pompejos, urbes tractus illius nobilissimas, ipsam quoque Parthenopem ea peste vexatam legis. An ne cuncta sequar, quæ infinita materia est? nuper Alpes aëreas, quæ Italos à Germanis separant, quorum motus insolitos Maro ait, & motas & multis in locis dejectas cernere potuisti. Et confestim postea ipsam urbium reginam, graviter agitatam, usque ad ruinam turrium, ac templorum, aliquot alias humi stratas, moxque velut perpetuo malorum ordine, Germaniæ partem illam (quæ nobilior habetur) totam scilicet Rheni vallē tremuisse, atque in ripis Basileam urbem funditus, & octoginta, eoque amplius castella, uno simul tēporis momento corruisse notum est. Horrendum plane negotium, nisi arcem terribilium mors teneret. Hanc qui timere desierit, nil timebit, utque, eleganter ait Flaccus, *si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.* Nam quid refert, an in te lapis exiguus sic descendat ut perimat, an te ingens obruat Appenninus, seu potius fractus orbis, ut est dictum? Si utrobique in nil amplius est quam mori, nisi quia quibusdam fortasse mors clarior videri potest, quo majore infligitur instrumento. Hæc tandem nostri consilij summa est, quando & adversus fulmen aliquid diximus esse remedij, & utrunque vel obstando, vel cadendo reliquis malis occurritur: contra hoc unum, nec fuga valet, nec ingenium, nec vis ulla, hunc qui unus horribilia cūcta facit ponendum ante omnia metum mortis: aliquando non inficior factu difficilius quam dictu, sed nequaquam impossibile. Et quoniam ab hac peste, nec tempus ullum nec locus immunis est, omnibus locis atque temporibus ad omnium, quæ vel naturaliter, vel fortuito evenire possunt, toletantiam præparandum armandumque animum, quod nisi virtutis amor, vitiique odium accesserit, utique fieri nequit. Denique

quoniam

quoniam non solum modo, quod in continuo motu est, & elementa undique cõminantur, sed & terra cui insistitis,& quæ periculorum omnium firmissimum præsidium sperabatur,ipsa quoque concutitur, incolásque suos fallit, ac territat,ad cœlum animi volatibus ascendendum. Interque hos rerum motus atque hominum omnem in illo spem habendam, qui respicit terram, & facit eam tremere,de quo scriptum est. Ego dominus, & non mutor. Quisquis in illo vestigia devotæ mentis affixerit,jam in solido & in tuto erit, neque amplius, aut ipse movebitur, aut ullos metuet terræmotus. M. Non possum terræmotibus non moveri. R. Potest autem à terra omnem spem atque omne desiderium removere,hoc facit securus vivas,eáque vel tremente,vel ruente consistas. Stultum est firmam in re tremula spem habere.

¶ Exempla Biblica.

Terræmotus *exemplo*, tempore Oziæ regis, Amos 1.v.1.Zach.14.v.5. Tempore passionis & expirationis Christi,Matth.27.54.tempore resurrectionis Christi,28.v.2.tempore Pauli & Silæ incarceratorum. Act.19. Vide & Apocalyps.9.12. & 8.5.11.13. & 16.18.

Terror.

¶ Definitio et etymolog.

Terror, Græcè, φόβος, ου, ὁ, & φοβέω, terreo dicitur.Hebr. *Cheth, Chathath, Chittah, Chittih, Mechittah, Chathchath*, à verbo *Chathath*, consternatus est, terrore perculsus est, prostratus est, stratus est humi,dejectus est in terram, victus & superatus est. Dicitur & terror, *Pachadh*, & *Pacheddah*, à verbo, *Pachadh*, timuit, expavit valde territus est. Est autem terror metus contingens,ex quo fit ut pudorem rubor : sic ruborem pallor,& tremor dentium crepitus consequatur. A terreo fit terror. Est enim terrere,timorem alicui incutere, & quasi in terram prosternere,quare à terra dictum terreo quidam volunt. Hinc terrificus faciens, & terribilis, id est formidabilis atque horrendus.

¶ Loci Biblici.

Tremor & terror, impiis & peccatoribus à Deo immittitur,Exod.23. 27.Deut.2.25.& 11.25.

¶ Philosophicæ et historicæ Sententiæ.

Terrorem quod incutit, non est in omnibus idem : est enim aliquid supra hominem, quod omni homini sanæ mentis incutit terrorem, atque hominem non excedunt,atque magnitudine differunt,eo quod magis vel minus afficiuntur, quæ fortis vir ut homo timebit quidem, sed ut oportet,& ratio præscribit,honestatis causa sustinebit & feret, quem is sit virtutis finis. *Arist.6. Ethic.c.6.*

Terribilia supra omnia sunt terræmotus, fulmina, diluvia, incendia terræ hiatus. *Eust.3. mor.*

Nec hostium paucitatem, nec multitudinem suam territi homines satis cernunt. *Curtius, lib.5.*

Post præsium jam conservatur terror objectus magis quam præsens periculum homines perturbare solet. *Thucyd. l.5.*

Aliquoties vanus terror,plus penè veris viribus profuit. *Livius Decad.1. lib.8.*

Major ignotarum rerum est terror. *Decad.3. l.8.*

Terror absentium rerum ipsa novitate falso augetur:consuetudo autem efficit, ut ea etiam quæ horrenda sunt natura, terrendi vim amittant. *Plutarch.in Mario.*

Terror hominibus mentem consiliúmque eripit, & membra debilitat. *Curtius de bello Alex.*

Metus & terror infirma sunt vincula Charitatis, quæ ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipiunt. *Tac. in Agricol.*

¶ Fabvla.

Leo & Rana.

Leo auditis ranæ clamoribus,quos illo toto rictu edebat quam maximos,primum percelli animo valde cœpit, quod crederet ingentem animantem esse authorem tanti clamoris.Animo tamen confirmato,certo: circumspicere; & contra illum clamorem,quisquis esset,sese parare, & ad pugnam accingere. Cum videt prorepentem ranam de propinquo lacu,ibi leo,simul indignatione,simul etiam pudore affectus,pede illam conculcatam attrivit.

Docet fabula,non esse ad quemlibet strepitum expavescendum,neque nos inexplorata re terreri oportere.

Vide Metus, Timor.

Testamentum.

¶ Definitio et etymolog.

Testamentum.. Græcè διαθήκη, ης, ἡ, & διαθετὸς, ὸν, ὁ, testator dicitur. Hebr. *Berith*, fœdus, pactum, testamentum. Cognationem hæc vox habet cum verbo *Charath*, id est, pepigit, cum quo plerumque etiam construitur. Vel derivatur à verbo *Bathar*,dissecuit,divisit per medium. Nam fœdera olim fiebant cæremoniis feriendarum seu mactandarum pecudum, & fœdifragis ejusmodi exitium imprecabantur fœderati. Fœderum & testamentorum discrimina in Iurisconsultorum & Theologorum libris explicantur. Est autem testamentum propriè, percipiendæ hæreditatis institutio filiis à patre: Ideo primo pertinet ad promissiones; secundo ad mandata, quæ se habent, sicut via ad consequendam hæreditatem promissam. *Ex B.Thom. 3.p.q.78. art.3.*

Testamentum dicitur, quod voluntatis nostræ veluti testimonium sit,unde ultima voluntas & suprema voluntas appellatur.Quare Vlpianus sic illud diffinit, quod sit voluntatis nostræ justa sententia de eo, quod post mortem nostram fieri voluerimus. Testamentum falsum illud dicitur,quod non est secundum testatoris voluntatem scriptum, sed habet aliquid additum,vel diminutum,vel mutatum vel aliud pro alio suppositum. Irritum autem testamentum est; quod de jure invalidum ut si is qui testatur, sit capite diminutus; vel si alia requisita defuerint, &c.

¶ Loci Biblici:

Testamentum,Gal.4.v.34.Hebr.9.v.1.& 13.v.20.

Testamentum vetus, Genes.12.v.7. Hebr.9.v.4.18.6.Exod.14.vers.8. Testamentum vetus, sanguine dedicatum, Exod.24.8.Hebr.9.8. Testamentum vetus corrigitur. Hebr.7.15. Testamentũ vetus apud Hebræos inter tres ordines dividitur:in *Torah*,Legem:*Nebiim*, Prophetas & *Cherubin*,hoc est scripta sive Hagiographa. Citatur secunda illa sectio veteris Testamenti,cujus pars est Esaias, Ioan.6. v.45. Testamenti veteris repetitio,Iosu.24.v.1. Testamentum novum à Christo sancitum,Heb.8. 6.Testamenti veteris & novi discrimen, Ierem.31.v.31. Matth.26.28.1. Cor.11.25.2.Cor.3.7. Heb.8.v.9.10.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Testamentum debite ordinandum.

Dedit Abraham cuncta quæ possederat Isaac filiis autem concubinarum largitus est munera,separavit eos ab Isaac filio suo,dum adhuc viveret. *Gen.25.*

Finitis mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectum,& obiit. *Idem* 49.

Sic Tobias,cum putaret orationem suam exaudiri ut moreretur, vocavit ad se filium suum dicens: Audi, fili mi, verba oris mei, eaque in corde tuo,quasi fundamentum repone, *Tob.4.*

Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua : non dederis alij possessionem tuam, ne forte pœniteat,& preceris pro illis. *Eccl.3.*

In die consummationis dierum vitæ tuæ,& in tempore exitus tui,distribue hæreditatem tuam. *Ibid.*

Rite observandum.

Fratres secundum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit,aut superordinat. *Galat.3.*

Vbi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui non valet, dum vivit qui testatus est. *Hebr.9.*

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Testamentum quicunque fecerit in quo bona sua legat, si filiorum pater est primũ ex filiis quemcunque voluerit hæredem instituat:quem vero ex aliis filiis adoptandum dederit,itidem conscribat.Si vero supersit aliquis filius non ad aliquam sortem adoptatus, quem secundum legem in coloniam emittendum esse sperat, huic ex aliis opibus dare liceat, quæcunque pater voluerit, paterna sorte excepta, & instrumento omni ad sortem pertinente,& si plures fuerunt,ex parte distribuat pater quomodo voluerit,ea quæ supersunt ultra sortem. Cuicunque verò de filiis domus fuerit, ei, de opibus non tribuat, & similiter filiæ cui desponsus velut maritus futurus fuerit, non tribuat: cui vero non fuerit quis desponsus ei tribuet.Si vero alicui filio aut filia sors obvenerit intra regionem vernaculam post factum testimonium, hæredi ejus, qui testamentum condidit,relinquatur. *Plat. de legib. dial.11.*

Testamentum qui condidit, masculos non reliquit filios, sed filias fœminas, maritum cujuscunque filiæ voluerit relinquat hæredem conscriptum, & si filius alicui moriatur, puer adhuc, priusquam in virum evasit sive naturalis sit,sive adoptatus, etiam de tali fortuna scribat,qui evasit sive naturalis sit,sive adoptatus, etiam de tali fortuna scribat,qui testamentum condit, quem ejus loco meliore fortuna succedere velit. *Idem ibid.*

Testamentum qui condit omnino existens sine liberis,decimam partem ultra sortem acquisitam eximat & quicunque voluerit donet, reliqua verò omnia adoptato tradat, & sine reprehensione adoptatum filium placidum faciat. *Idem ibid.*

Testamentum non liceat cuique quæcunque voluerit relinquere,cum opes non sint propriæ suæ, sed universi generis, & superioris, & in posterum futuri, & adhuc magis civitatis, & totum genus, & opes,atque his ita se habẽtibus si quis vos in morbis ac senectute fluctuante blanditiis adortus suaserit vobis,ut prætet ejus quod optimum est,rationem testamentum condatis, legislator non permittet, sed quod omni optimum est. *Idem ibid.*

Testamentum qui condit,& ejus liberi tutoribus opus habent,si tutores scribit quos & quot voluerit,electio rata habeatur:at si non cõdiderit testamentum, aut tutorum electionem non absolverit, proximi genere à patre, & matre, tutores rati sint duo à patre, duo à matre, unus ex mortui amicis,quos constituant legum custodes. *Idem ibid.*

Testamento non facto,qui motuus fuerit, & filios tutela egentes reliquerit, eorum egestas earundem harum legum particeps fiat. Si filias quis inexpectata fortuna usus reliquerit veniam ferenti legem dabit,si de tribus ad ipsum pertinentibus ad duo tantum respiciens,filiam ipsius in matrimonium locabit,& ad genetis propinquitatem,& ad sortis conservationem.Tertium quod pater considerare potuisset, ut ex omnibus civibus habitus, & mores intuitus idoneum sibi filium, & filiæ sponsum elegisset, hoc relinquet, cum hæc consideratio ex his sit, quæ fieri non possunt. *Idem ibid.*

Testamento non condito, si quis moritur,non relictis filiis, nec masculis, nec fœminis, reliqua fiant ut in lege de iis,qui filias reliquerint: verum fœminæ & mares velut contubernales , ex genere subinde erant in desertam domum,quorum sors proprie fiat prima soror, secunda fratris filia , tertia sororis filia , quarta patris soror , quinta patris fratris filia,sexta patris sororis filia:hæc vero cum illis cohabitent juxta fas & propinquitatem, velut antea sancivimus. *Idem ibid.*

Testamentorum de legibus si quis , & de quacunque re alia , & de nuptiis conqueratur, si præsens esset & viveret legislator nunquam ita facere cogeret , nec nubere,nec uxores ducere eos , qui nunc utraque facere coguntur,& si aliquis ex cognatis & tutoribus, qui asserat & dicat legislatorem arbitros , patres quindecim ex legum custodibus reliquisse pupillis utriusque sexus : ad hos defugiant,& ab his judicentur, qui de hujusmodi aliqua re dubitant,& horum decreta rata habeant:si vero cui major vis inferri videatur à legum custodibus , is ad selectorum judicium ipsos perducat , & de controversia judicium ferat : victo autem vituperium, & opprobrium à legislatore sanciatur, quæ pœna multo gravior est apud eum,qui mente præditus est,quam ulla pecuniaria mulcta. *Idem ibid.*

Testamento non condito,si quis filias reliquerit demortui frater ex eodem patre,aut qui sine fratre est,ex eadem matre, habet filiam & sortem defuncti,si vero frater non extiterit,sed fratris filius,eodem modo, si in ætate inter se idonea fuerint:si vero nullus horum , sed sororis filius extiterit, eodem modo , quartus patris filius,quintus hujus filius, sextus sororis patris filius : eodem modo semper genus procedat,juxta propinquitatem, si qui filias reliquerit per fratres, & nepotibus ex fratribus,ac sororibus procedens, primum masculos , deinde fœminas, in uno genere. *Idem ibid.*

SIMILITVDINES.

Gregorij , In arcu dum chorda trahitur, cornu curvatur : Sic in eloquio Dei,dum Testamentum novum legitur,duritia veteris Testamenti emollitur. *Lib.*19. *Moral.c.*28.

Thriveri. Tantum differt vetus testamentum à novo,quantum succus in aliud vas transfusus à seipso. Etenim vetus testamentum & novum ambo proficiscuntur à Deo:sed vetus per Prophetarum oracula est traductum,illud vero continetur ab ipso Deo progressum. *In apoph.*

Aristotelis. Quisquis gravi morbo correptus tabulas testamenti conscribit , similis est iis,qui marinis fluctibus vehementer agitati , tum primum incipiunt nautica instrumenta debito ordine tractare.

¶ EXEMPLA PROFANA.

Aleator quidam moriens (quasi parum fuisset in vita lusisse) testamento religiosè cavit:ut detracta cadaveri suo cute , ossibúsque omnibus exemptis,ex his tesseræ fierent : ex illa vero,membranisque omnibus mensa,alueolus, fritillâque, quanta fieri posset diligentia contegerentur. *Paschalius Iustus lib.*1.*de Alex.*

Pius II. eorum Cardinalium testamenta , qui Romæ decessissent, libera esse voluit : qui intestati objissent,eorum bona ita demum referri in ærarium est passus;si nec propinqui comparuissent. *Campan. in eius* vita.

Ius testamenti à Carolo magno Saxonibus ademptũ,à Ludovico Pio. Imp. restitutum. *Æmilius lib.*3.

Connus Galaonus,& Cerri comes nobilissimus,Patavinus,circa annum salutis 1105.cũ liberis careret,reliquit arces suas ei, qui prior post obitum suum eas ingrederetur.Estenses fortè fortuna primi ingressi, ex legato & Cerri & Chalaonis facti sunt domini. *Bern.Scard.lib.*3.*hist.Par.*

Germanis de bonis testari non licebat : sed si liberi extarent ad intestati patris hæreditatem admittebantur : si minus, proximiores propinqui. *Alex.lib.*6.*c.*10.

Vide Fœdus, Pactum.

Testis, Testimonium.

¶ LOCI BIBLICI.

TEstis, Græc. μάρτυρ , υρος, ὁ,ἡ , & μαρτυρία , ας , ἡ, testimonium dicitur. Hebr.*Hedh*,à verbo *Hehidh*,testimonium perhibuit, testificatus est,affirmavit. Testes antiquitus superstites vocabantur eo,quia supra causarum statum proferebant. Nunc parte nominis ablata, testes vocantur. *de verb.sign. forus, §.Testes.*

Testis dicitur,quasi antestis,hoc est,stans: ante vel ut aliqui volunt, quasi tenens statum. In testibus sex sunt attendenda. Versus :

Ætas, Conditio, Sexus, Discretio, Fama,
Et Fortuna, Fides, in testibus ita requiras.

A testis venit Testatio , & testimonium , quæ propriè dicta testium sunt.

¶ LOCI BIBLICI.

Testimonium verum commendatur,Prov.14.25. falsum prohibetur, Exod.20.16.& 23.1. Deut.5.20. Prov.6.19.& 14.5.& 19.5.21.28. Luc. 18.20.

Testis : In judicio testis singulus non sufficit,teste enim uno nemo occidendus est , Num.35.30. Deut.17.6.& 16.15.Matth.18.16. Testis falsus quomodo puniendus , Deut.19.16.12.Prov.10.v.5.9. testes falsi quibus similes, Prov.25.18.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Tres testes unum sunt,sicut Ioannes dixit : Aqua, Sanguis, & Spiritus. Vnum in mysterio,non in natura. Aqua igitur, testis est sepulturæ sanguis vero testis est mortis,spiritus testis est vitæ. Si qua ergo in aqua gratia,non ex natura aquæ,sed ex præsentia spiritus est. *Amb.de Spiritu sancto, lib.*1.

Duobus aut tribus testibus stat omne verbum , sed illis testibus , qui ante diem hesternum,aut nudiustertius non fuerunt inimici,ne irati nocere cupiant:nec læsi ulcisci se velint.Inoffensus igitur affectus testium quæritur:ita tamen, ut accusator propius in medium procedat. *Epist.*66.

Testibus falsis conjunctis , tardè mendacij falsitas reperitur, quod si separati fuerint,examine judicis cito manifestantur : nam sicut in unitate pravorum grandis est fortitudo, ita in separatione major infirmitas. *Isid.de sum.bon.lib.*3.

Testis falsidicus tribus est personis obnoxius:primo Deo,quem pejerando contemnit : consequenter judici,quem mentiendo fallit : postremò innocenti,quem falso testimonio lædit. *Idem.*

Nihil est puero teste certius,utique quinquennij. Nam & ad eos pervenit,ut intelligat,& ad eos,quibus fingere non valet. *Ibid.*

Si quis ea , quæ videt in proximi sui delicto , vel non indicat, vel in testimonium vocatus,non quæ vera sunt dixerit, peccatum quod commisit ille, qui celat, ipse suscipiet, & pœna commissi revertitur ad conscium. *Orig. super Levit.*

Sæpè pro malis bonum testimonium dicimus , & de bonis mala dicimus nescientes, & necesse est , ut verecundiam incurrat , qui ignorans aliquid asseverat. Sæpè enim probatur incerta suspicio , quæ viro non convenit Christiano. *Cassiod. in Psalm.*118.

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Μαρτυρίῳ ψευδῆ φεύγειν , τὰ δίκαι ἀγορεύειν.
Testimonium falsum fuge , sed vera loquere.
Hesiodus.

Καί τι καγγνήτῳ γελάσας ἐπὶ μάρτυρα θέσθω.
Et fratri ridens, testem adhibe.
Iuven.8.

Ambiguè si quando citabere testis,
Incertæque rei, Phalaris licet imperet , ut sis.
Falsus & admoto dictet periuria tauro:
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
Ovid.1. Amor.10.

Non benè conducti vendunt periuria testes.
Plaut. Truc.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti
Decem. Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, planè sciunt.
Iuven.13.

Tam facilè, & pronum est superos contemnere testes,
Si mortalis idem sciat adspice, quanta
Voscque neget , qua sit ficti constantia vultus.
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina iurat.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

In ferendo testimonio, quantacunque alicui sit authoritas , propter conjunctionem affinitatis minor petenda est. *Tull.*

Nullum putaveris esse locum sine teste. *Senec.in Proverb.*

Testimonium falsum si quis bis dixisse compertus fuerit, cum nulla lex amplius testimonium dare cogat , si ter., non amplius testimonium dare liceat: & si qui ter deprehensus fuerit falsum testimonium dedisse,ausus fuerit dare testimonium,quicunque ad magistratum deferat,si condemnatus fuerit, morte plectatur. *Idem ibid.*

Testimonium qui ferre non vult, in judicium trahatur , si fert testimonium,ferat : si non volucrit, & nescire dicat,tres Deos,Iovem,Apollinem, & Themidem juret revera se nescire, & sic de judicio discedat: atqui non comparet , reus sit damni secundum legem,ei qui ipsum vocavit : si vero quis aliquem judicem excitet testem, is dato testimonio, de hac causa judicium non ferat. *Idem ibid.*

Testes multos & claros in judicio qui producunt se convincere adversarium putant. *Plat. in Gorg.*

Testibus condemnatis major pars dimidiis si vicit , irritum sit judicium. *Idem de legib.dial.*11.

Testimonia manifesta in obscuro adducenda. *Ar.*2.*Eth.*

Testimoniis certis in rebus incertis utendum est.*Idem magn.moral.*1. *cap.*6.

Testes sunt duplices,alij antiqui, ut poëtæ , alij novi , & horum alij periculi participes, alij expertes. *In* 1.*Rhet.*

Testimonia alia de seipso , alia de adversario , alia de facto, alia de moribus. *Ibid.*

Testimonium est rei cognitæ voluntaria confessio. *Arist. Rhet. ad Alex. cap.*15.

Testis aut probabilis,aut improbabilis,aut ambiguus est;si suspectus, demonstrandum est non gratia,non cruciatu,non lucro aliquo mendacij quicquam testificaturum. *Idem ibid.*

Testi qui contradicit., improbum eum esse dicat,& videndum, an ei sit amicus, aut negotij particeps, aut si contra quem testificatur inimicus, aut pauper. *Idem ibid.*

Testis & judex differunt , quia testis testatur veritate conclusionis & judex testatur veritate syllogismi eum concludenti. *Aver.in* 2.*Rhet. cap.*18.

¶ APOPHTHEGMATA.

Socrates , eos, qui multitudini imperitæ fidem habent, ajebat perinde facere, ac si quis tetradrachmũ unum contemnens rejiceret,& acervum è similibus congestum probaret , reciperétque. Cui non fideles soli, ei nihilo magis fidendum est in turba similium . Nec enim refert , quam multi sint, sed quam graves. Nummus adulterinus etiam in quamvis magno acervo adulterinus est. Hoc adversus turbam testium,& indocti vulgi judicia. *Erasm.ex Laërt.lib.*2.*cap.*5.

Crassus

Crassus. Quum Silus testis læsisset Pisonem reum, cui Crassus aderat, prolato crimine, quod se in eum dictum audisset dicebat: Potest fieri, Sile, inquit Crassus, ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit. Annuit Silus: Potest etiam, inquit, fieri, ut tu non rectè intellexeris. Cum id quoque toto capite annuisset Silus; ut se Crasso daret, subjecit Crassus: Potest etiam fieri, omnino, quod te audisse dicis, nunquam audieris. Hoc ideo præter expectationem, ut Silum testem omnium risus obrueret. *Erasmus Roterod. l. 6. apoph.*

Nero. Inter Neronem & Thraseam graves intercedebant inimicitiæ, verum cuidam multa criminosè jactanti, de Thrasea, dicentique causam ab illo perperam esse judicatam, obstitit Nero, exclamans: Vrinam me tam Thrasea diligat, quam est judex rectus & æquus. Hostis testimonium, perhibuit de fama periclitanti, nullum autem gravius testimonium, quam inimici de inimico. *Eras. lib. 6. apoph.*

¶ Exempla Biblica.

Testimonij falsi *exempla*: Doeg adversus Davidem, 1. Sam. 22. 9. Psal. 35. 11. Sibæ adversus Miphiboseth, 2. Sam. 16. 3. Deorum testium adversus Naboth, 1. Reg. 21. 13. Ieriæ adversus Ieremiam, Ierem. 37. 12. principum Sedechiæ adversus Ieremiam, 38. 4. duorum presbyterorum adversus Susannam, Dan. 13. 34. duorum falsorum testium adversus Christum, Matth. 26. v. 61. falsorum testium adversus Stephanum, Actor. 6. 11. 13. Paulum, 24. 9.

¶ Exemplvm Profanvm.

Marcus Tullius pro Flacco, repudians elevánsque Græcorum testium fidem: veruntamen, inquit, hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo ei litteras, & multarum artium disciplinam: non adimo lepórem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: deinde si qua sibi alia sumunt, non repugno. Testimoniorum religionem, & fidem nunquam ista natio coluit: totiúsque hujusce rei, quæ sit vis, quæ authoritas, quod pondus, ignorant.

Vide, Index, Indicium, Veritas.

Theologia.

¶ Definitio et etymolog.

Theologia, vox Græca est, nam Θεὸς ὁ, ὁ, ὑ, Deus dicitur, & λόγος, ὁ, ὑ, sermo, oratio, ratio, verbum, studium. Quare theologia est sermo de Deo vel de divinis.

Theologia est dignior cæteris scientiis, propter nobilitatem materiæ, certitudinem, & altiorem finem. *Ex B. Tho. 1. part. q. 1. a. 10.*

Theologia est doctrina necessaria homini præter scientias naturaliter inventas ab eo. *secund. eund. 1. par. q. 1. a. 10.*

Theologia est rerum divinarum Sapientia, hoc solo genere vis ejus optimè exprimitur; ut pote certissima principiorum index, amplissima scientiarum omnium princeps, & sapientissima omnium actionum rationumque arbitra, Divinarum rerum abjectione, & objectum ejus divinum indicatur, & modus ejus supernaturalis principio, actione, & effectu suo notatur, ac denique finis ejus perfectissimus significatur. Analogicè dividitur in ἀρχέτυπον & ἔκτυπον. Illa est ipsius Dei, qua seipsum & omnia divino & ineffabili modo intelligit, quæ (ut & omnes divinæ proprietates) cùm increata, simplicissima, infinita sit, non magis communicari cum creatura potest quàm ipsa divina essentia. Hæc verò ἔκτυπος, ex illa priore per gratiosam communionem expressa atque informata est, ad communicantis gloriam: & communicatur tripliciter. Vel per unionem naturæ divinæ cùm creata, qualis est in Christo θεανθρόπῳ, secundum humanitatem, quæ licet alia sit à superiori, ut pote ejus creatæ infinitæ & essentialis ἀπαύγασμα creatum, finitum, & habituale: in se tamen considerata plenissima & perfectissima est, quanta à creatura comprehendi potest: cum aliis verò comparata, etiam infinita quodammodo, fonsque ac scaturigo inexhausta omnis sapientiæ, quæ in alias creaturas derivatur: ut pote quam propterea à Patre accepit, sine mensura, ut fideles ab illo, certo demenso, singuli acciperent pro capacitate sua.

Alter communicationis modus est per visionem, qua beati Angeli & Spiritus Sanctorum, qui corpore soluti cum Angelis in cœlo recepti sunt, spirituali modo creatorem suum vident uti est, lumine intellectuali perfecto & permanente ad id ipsis communicato, de Christi plenitudine: Tertius communicationis modus, qui nos potissimum in hac vita constitutos respicit, est per revelationem: quæ revelatio aut secundùm naturam cõtingit ex principiis homini congenitis ortum ducens, & Theologia *naturalis* dicitur: vel secundum gratiam supernaturalem, ex principiis secundũ se notis superioris scientiæ lumine procedens supra humanæ rationis modum: *supernaturalis* appellatur. Harum prior cùm etiam citra imperfectionem homini velut suo subjecto præsens, illum tamen supra naturam per se extollere non potest, nisi adminiculo superioris gratiæ accedentis quantò minùs iam collapsa, & tantum non humanæ ruinæ ruderibus sepulta, hominem aliquem ad eminentioris perfectionis gradum perducet, præsertim quum ne se quidem, quantum in se est, ad illum perduci sinit, quapropter posterioris superventu, ut collapsam restituat, & restitutam supra ipsam evehat, omnino est opus.

Supernaturalis autem hæc spectatur tum absolutè in se & causis suis; & Theologia *abstracta* dicitur: tum relatè ad subjectum cui inest, & Theologia *concreta* appellatur. In se & causis suis simpliciter sancta, justa & perfecta est, sive causam efficientem, primariam quidem Deum ipsum revelantem, instrumentalem verò sermonem Dei προφορικὸν partim spiritualem, partim corporalem spectes; sive materiam, Deum ipsum, & res omnes ad Deum ordinatas: sive formam, divinam veritatem toti & omnibus partibus æqualiter infusam consideres: sive denique ad finem primarium Dei rectè agniti gloriam, & secundarium salutem nostram præsentem & futuram, animadvertas. Theologia verò cum subjecto suo concreta est quidem eadem rerum divinarum sapientia (una enim tantum est in se, æterna, & immutabilis) sed pro ratione tamen hominum quibus inest variè modificatur, his amplius, his parcius de ea capientibus: prout corrupta natura magis vel minus gratia Dei superveniente ab insitia sua vindicatur, adeo ut cùm à summo ad imum infiniti sint gradus, cervus ejus modus nullus assignari possit.

Est autem vera hæc Theologia (utrovis modo acceperis) vera divinarum rerum sapientia communicata divinitus ad Dei gloriam. Cumque omnis sapientiæ ea sit ratio, ut facultatem & sui operationem sapienti præstet, rectè huic sapientiæ sua facultas & operatio ex sacris Scripturis tribuitur. Est enim facultas ejus cognitio Dei & nostri, quæ ita inter se cohærent, ut neutram sine altera possimus assequi: operatio verò pia, & fidelis actio qua hæc cognitio sanctè occupatur apud Deum & Ecclesiam ipsius, in omnibus pietatis, justitiæ, sanctimoniæ & veritatis officiis secundum Deum.

Theologiæ vocabulum apud Græcos interdum minùs latè patet, quã apud Latinos, qui homines in literarum sacrarũ studio versantes Theologiæ operam dare dicunt, & Theologos appellant qui earum scientiam tenent ac profitentur. Apud Græcos autem ferè omnes Θεολόγοι dicuntur, qui divinitatis doctrinam, vel sermone, vel scripto persequuntur: & Theologi, qui in hujusmodi argumento studium atque operam ponunt. Sic D. Ioannes Evangelista solus ex omnibus Evangelij Scriptoribus Theologi cognomento insignitus est, quod cæteris in exponenda Christi humanitate, iisque rebus quæ ad eam pertinebant, maxima ex parte inhærentibus, altius ipse se erexerit, ac Divinitatem ejus literis complexus sit. Eodem nomine Gregorius Nazianzenus postea vocatus est, quod nemo ex patribus hanc materiam sublimiori & graviori stilo pertractarit. *l. Billius, Schol. in orat. 8. Nazianzeni.*

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Theologicè, qui naturas, ac rerum essentias pervestigat, disserere dicitur. *Amb. in Por.*

Theologia ex Italica Academia mirificè exercebatur, & colebatur. *Psellus in 1. Phys.*

Theologica maximè manifesta parum intelliguntur: mathematica maximè intelliguntur: naturalia certum & firmum raro habent intellectum: quia divina sua luce nostrum superant intellectum: mathematica intellectui proportionata in se, & intellectui, & lumini intellectus permixta sunt naturalia propter privationem, & materiam & motum ab intellectualitate cadunt. *Alb. Magn. de intell. & intell. tract. 4. c. 2.*

Theologica signa considerant, quorum congelati sunt spiritus, & non benè clari propter frigus inspissans. *Idem in Metaph. tract. 1. c. 5.*

Theologia alia nobis unitè, alia discretè nobis tradit, & quæ unitè, dividere non est fas, neque directa confundere, sed ipsam sequendo quantum vires suppetunt, ad divinos splendores conferre non expedit, *Dion. Areopag. de divin. nom.*

Theologia inter omnia mysteria apparet evidentissimum, quod Iesus formatus est in natura nostra divinitus, ineffabile prorsus est omni sermoni, omni ignotum intelligentiæ, ipsi quoque antiquorum angelorum primo. Iam verò, quod essentiam virilem assumpserit, accepimus in mysteriis: ignoramus, quo pacto ex virgineis sanguinibus lege quadam non naturali formatus fuerit, quomodo siccis pedibus corporale pondus, & materiæ gravamen habentibus liquidam & instabilem substantiam perambulaverit, & alia perfecerit, quæ supernaturalem Iesu naturam, & rationem declarant. *Idem ibid.*

Theologi finis est supernarum causarum cognitio. *Alf. c. 6.*

Theologiam Platonis qui lecturus accedit, prius sobrietate animi mentisque libertate se præparet, quam attrectare mysteria cœlestis operis audeat. *Marsil. Fic. in Plat. Parmen.*

Theologi antiqui fuerunt sex, primus Zoroaster Magorum caput, secundus Mercurius Trismegistus princeps sacerdotum Ægyptiorum; postea Orpheus, deinde Aglaophermus, quintus Pythagoras, sextus Plato. *Idem in Plat. Theol. l. 17. c. 1.*

Theologorum veterum mos erat, sacra ipsorum puráque arcana, ne à profanis & impuris polluerentur, figurarum umbraculis regere. *Marsil. Fic. in Plat. coniur. or. 4. c. 2.*

Theologorum nonnulla mysteria circa Deum sunt, quæ non vulgum modo, sed etiam plerumque elegantes fatigant, è quibus id unum est nihil ex his, qoæ intelliguntur absolutè de Deo affirmat debere. Quicquid intelligentia definitum est, infra infinitum Deum extare compellitur. Ad hæc mysteria secretiora ita plerique docti adhuc sunt inepti, ut vulgus ad leviora usque adeo, ut etiam nonnulli, quamvis acumine, memoria, judicio valeant, disque hæc audierint, nondum tamen perfectè, comprehendant, quia etsi alia, ad Theologica nati non sunt, vel si nati, non tamen congruè eruditi & educati, vel si eruditi & educati, nondum ætatis maturioris beneficio à perturbationibus segregati: perturbatio autem, quia distrahit, & ad materiam trahit, idcirco alienam reddit mentem à Deo, quo nihil à motu, à diversitate, à materia potest remotius cogitari. *Marsil. Fic. in Plat. Epist. 2.*

Theologia Parisiensis nihil aliud mihi videtur esse, quam mixtio quædam ex divinis sententiis, & naturalibus rationibus resultans. *Ioan. Franc. Pic. Mir. de stud. Phil. l. 1. c. 3.*

Theologia nihil habet altius mysterium, quam Patris ac Filij divinitatem, & notionem, quod propter magnitudinem & necessitatem omnibus seculis fuit obscurum. *Aug. Steuch. de perc. philos. l. 1. c. 3.*

Theologia antiqua, & quæ cum Theologia finitum est, poëtis, ab hominibus Barbaris ad Græcos pervenit, tum quia homines prisci primi

terrarum Coloni ab una stirpe orti in qua copiosissima viguit rerum divinarum, magnarúmque scientia,eam secum in omnem terram detulerunt, tum quia sciendi cupidi,terris suis relictis, ad exteras nationes, ubi nomen sapientiæ celebrius ferretur, accedebant, tum quia lumen naturæ cum prioribus rationibus junctum deduxit quosdam ad naturalem quandam,verissimamque,de Deo scientiam, *Idem ibid.l.3.c.7.*

Theologiæ Græcæ & Hebraicæ mirabilis est cum Romana concordia de animorum conditione, sive eorum sit designandus ortus,& origo,sive natura & proprietas, sive futurus eorum postea corpore discessum status. *Idem ibid. l.9.c.12.*

Theologia profana cœlestis se devovit, ut nullam aliam sibi metam studiorum præfixisse videatur, quam eam, quam ei doctrina cœlestis ostendit. *Idem ibid.l.10.c.18.*

Theologia nostra nil aliud est,quam priscorum sæculorum caligantis & obscuræ iam, quam animis hominum impresserat Deus, & voce sua in creatione,post in secuto tempore per nuntios tradiderat,scientiæ revelatio. *Idem ibid.c.23.*

Theologi nonnulli recentiores duabus rationibus potissimum adducti, propriam quandam atque ingenitam differentiam inter amorem ac desiderium posuerunt. *Leb.Hed.de Amor.dial.3.*

Ea est divinarum rerum ratio, ut tacitis animis magis venerandæ sint, quam verbis approbandæ & demonstrandæ. *Hi. Pachymer. hist. l. 6.*

Theologis inter se rixantibus,in periculo est populus. *Idem l.8.*

Ea est humani ingenij audacia,ut immẽsum Theologiæ pelagus exiguæ suæ imaginationis scapha transmittere non dubitet. *Idem,eod.lib.*

¶ Similitvdine.

Basilij. Cuilibet disciplinæ est necasse indemonstrata esse discentibus principia:hoc enim manifestè ex iis,quæ sunt extra fidem,apparet.Nam in Geometriæ prima principia non concedas, durum fuerit inde sylogisma deducere. Item, in Arithmetica,in primis immorantes elementis, reliqua,quæ ex istis sequuntur,impediunt.Sic & medicis medicinæ principia minimè demonstrantur. Denique in quolibet studio, quod ordine in finem procedit impossibile primorum subjectorum demonstrationes inquirere.Sed necesse omnium artium quæ probatione utuntur,principia sine vestigatione aut ratione posita,reliqua quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendant. Sic & Theologiæ mysterium ex fide, minimè rationibus probata, ædificium quærit. *In Psal.115.*

Athanasij. Quemadmodum si quis intueri solis lucem velit,oculum purgat clariorémque reddit seipsum,fermè ad ejus quem cernere cupit, similitudinem mandans,ut ita lux effectus oculus,solis lucem queat intueri. Aut quemadmodum,si quis civitatem aut regionem inspicere cupiat, pergit ad locum inspiciendi gratia:Ita & qui theologorum assequi intelligentiam cupit, abluere prius animam debet atque detergere, & per vitæ morumque similitudinem, ipsos adire sanctos, ut voto atque instituto illis conjunctus, ea etiam quæ illis Deus revelavit,intelligat. Nam absque munditia animi,& vita sanctitatis æmula possibile non est sanctorum dicta intelligere, *Lib.2.de verbo incarnato.*

Erasmi Roterodami. Apes exteriora tectoria faciunt ex succis amarioribus; quod dulcissimum est, in intimis recondunt: Ita Theologia insipidis quibusdam allegoriarum corticibus obtegit sapientiam, quo profanos arcet. *In simil.*

Lipsij. Vt Elephantes etsi amnibus impense delectantur; haud temerè tamen eos ingrediuntur, cum inscij sint natandi: idem in Theologia piis salubribus ejus aquis animus tingendus non mergendus. *Ex Cent.1.epist.59.*

Vide, Religio, Verbum Dei.

Timor.

¶ Definitio et etymol.

Timor, Græcè φόβος, ὁ, & φοβέομαι, timeo dicitur. Hebræor, *Charadhah*, à verbo *Charadh*, trepidavit, tremuit motu corporis,territus est:& *Iireah*, à verbo *Iarè*, timuit, religiosè pertimuit, reveritus est. Hinc ἱερός, Sacer, timendus, reverendus, venerandus, qui à suis discipulis filiali timore colitur, γεράς honorabilis, γέρων senex, γῆρας senectus. Est autem timor,metus mali impendentis:*secundum Cic. l.4.Tusc.quæst.*

Timor est expectatio mali. *secund.Arist.l.2.Eth.c.4.*

Timor est ex imaginatione futuri mali corruptivi, ac dolorem inferentis perturbatio quædam ac dolor. *secund.Arist.l.2.Rhet.*

Timor inter cæteros animi motus post tristitiam magis obtinet rationem passionis,& est specialis passio. *secundum B. Thom.prima Secundæ,q.41.a.120.*

Timor dividitur in sex, in Segnitiem, Erubescentiam, Verecundiam, Admirationem, Stuporem & Agoniam, *ex Ioanne Damasceno, lib.2.c.15.*

Timidus est, qui cuncta fugit, & formidat, nullique resistit. *secund. Arist.l.2.Ethic.*

Timidus est,qui naturaliter timet:timens vero,qui timet ob causam.

¶ Loci Biblici.

Timor,Hebræorum more pro toto Dei cultu.Ro.12.20.pro obedientia.Ro.13.7.pro religione,*Iob.4.6.*pro reverentia,estque piis necessarius, Ro.11.20.Eph.5.33.Ph.2.12.Heb.4.1.& 11.7.& 12.28.1. Pet.1.17.& 2. 18.& 3.v.2.16. Iud.v.23.nec repugnat fidei & spei,Ps.2.11. Eccl.9.12. & 5.v.5.1.Cor.9.27.& 10.12.Ph.3.v.11.13. Heb.3.14.2. Pet.3.17. Timor duplex est: *Alius* est naturæ,quo timore timuisse legitur Christus, Matt. 26.38. *Alius* est diffidentiæ, de quo Ro.8.15.ille ex imbecillitatis nostræ, humanæque naturæ sensu est,neque peccatum est per se, hic ex incredulitatis nostræ sensu profitetur, ideóque vitium est. Timor qui vitiosus, Lev.18.22.Esa.29.13.1.Pet.3.14.Io.4.18.Apoc.21.18.

Timere aliquando totum Dei cultum complectitur,Luc.1.50.Act.Io. 35.& significat idem quod religiosè ac reverenter colere.Hebraismus Timoris filialis & Servilis distinctio trita est.

Timiditas nimia damnatur,Prov.18.8. in bello periculosa est, Deut. 20,8.Iudic.7.5.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Timor Dei Deo placet.

Nolite timere, ut enim probaret vos, venit Deus:& ut terror illius esset in vobis,& non peccaretis. *Exod.20.*

Dominum Deum tuum timebis. *Deut.6.& 10.*

Vnus est Altissimus, creator omnium, omnipotens & metuendus nimis. *Eccl.1.*

Serva timorem illius, in illo veteraesce.2.

Omne execramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus eum.15.

Si non in timore Domini, tenueris te instanter, citò subverteretur domus tua.27.

Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipse terror vester,& erit vobis in sanctificationem. *Esa.8.*

Audite qui longè estis quæ fecerim,& cognoscite vicini fortitudinem meam. Conterriti sunt in Sion peccatores, possidebit timor hypocritas. *Ibid.33.*

Me non timebitis? ait Dominus. *Ierem.5.*

Recesserunt & abierunt, & non dixerunt in corde suo? Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam, & serotinam in tempore suo, plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. *Ibid.*

Si Dominus ego sum,ubi est timor meus? *Malach.1.*

Timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. *Matth.10.*

Ostendam vobis quem timeatis: Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. *Luc.12.*

Non altum sapere, sed time. *Rom.11.*

Timeamus ergo,ne fortè relicta pollicitatione introëundi in requiem ejus,existimetur aliquis ex vobis deesse. *Hebr.4.*

Timete Dominum,& date illi honorem. *Apoc.14.*

Quis non timebit te Domine rex seculorum? *Ibid.*

Homini prodest ipsum benè ordinando.

Timete Deum,& servite ei perfecto corde,atque verissimo, *Iosue 24.*

Servite Domino in timore. *Psal.2.*

Confige timore tuo carnes meas. 118.

Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus idolis suis servientes. *2. Reg.17.*

Time Dominum,& recede à malo. Sanitas quippe erit umbilico tuo, & irrigatio ossibus tuis. *Prov.3.*

Timor Domini odit malum. *Ibid.*

Sapiens timet & declinat à malo. 14.

Per timorem Domini declinat omnis à malo.15.

Timor Domini,disciplina sapientiæ. *Ibid.*

In timore Domini declinatur à malo.16.

Non æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore Domini esto tota die, quia habebis spem in novissimo,& præstolatio tua non auferetur.23.

Time Dominum fili mi, & regem.24.

Beatus homo, qui semper est pavidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malum. 28.

Qui timet Deum, nihil negligit. *Eccl.7.*

Deum time,& mandata ejus observa.11.

Timor Domini expellit peccatum. *Eccl.1.*

Qui timetis Dominum, credite illi: & non evacuabitur merces vestra. 2.

Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius. Qui timent Dominum,inquirent quæ beneplacita sunt illi.Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas, qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt usque à circumspectione illius. *Ibid.*

In tota anima time Dominum.7.

Qui timent Dominum, faciet bona.15.

Qui timet Deum,convertetur ad cor suum.21.

Consummatio timoris Dei sapientia,& sensus. *Ibid.*

Timor Dei initium dilectionis ejus: fidei autem initium agglutinandum est ei.25.

Timuerunt me mandato hominum & doctrinis. *Esa.29.*

Dabo eis cor unum & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis,& filiis eorum post eos. *Ierem.32.*

Pleno remunerando.

Quis similis tui in fortibus Domine? qui similis tui? magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis,faciens mirabilia? *Exod.15.*

Noli timere, fili mi, pauperem quidem vitam gerimus:sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, & recesserimus ab omni peccato & fecerimus bene. *Tob.4.*

Timor Domini, ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia. *Iob.28.*

Timete Dominum omnes sancti ejus. *Psal.34.*

Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.61.

Beatus

Beatus vir qui timet Dominum, potens in terrâ erit. Gloria & divitiæ in domo ejus. 111.

Voluntatem timentium se faciet, 145.

Timor Domini apponet dies. *Prov.* 10.

In timore domini fiducia fortitudinis, & filiis ejus erit spes. Timor Domini fons vitæ, ut declinet à ruina mortis. 14.

Timor Domini ad vitam, & in plenitudine commorabitur absque visitatione pessimi. 19.

Finis modestiæ, timor Domini, divitiæ & gloria & vitâ. 22.

Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. *Eccl.* 1.

Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die obitus sui benedicetur. *Ibid.*

Plenitudo sapientiæ, est timere Deum.

Qui timetis Dominum sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia. Qui timetis Dominum, diligite illum & illuminabuntur corda vestra. 2.

Semen hominum honorabitur hoc quod timet Dominum. 10.

Oculi Domini ad timentes eum, 15.

Agnoscent, qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est quam timor Dei, 23.

Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei. 25.

Timor Dei super omnia se superposuit. *Ibid.*

Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus, & qui vigilaverint ad illum invenient benedictionem. 32.

Timenti Dominum non occurrunt mala, sed in tentatione Deus illum conservabit & liberabit à malis. *Eccl.* 33.

Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pavebit, quoniam ipse est spes ejus. Timentis Dominum beata est anima ejus. Oculi Domini super timentes eum. 34.

Facultates & virtutes exaltant cor, & super hæc, timor Domini. Non est in timore Domini minoratio. Timor Domini sicut paradisus benedictionis. 40.

Salus erit timentibus nomen Domini. *Mich.* 5.

Orietur vobis timentibus nomen meum, sol justitiæ, & sanitas in pennis, ejus, & egredimini, & salietis, sicut vituli de armento. *Malac.* 4.

Misericordia ejus à progenie in progenies timentibus eum. *Luc.* 1.

Timor humanus, vitiosus.

Qui timent pruinam, irruet super eos nix. *Iob.* 6.

Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. *Psal.* 14.

Qui timet hominem, cito corruet. *Prov.* 29.

Sicut ornatus arenosus in pariete limpido, & sicut paleæ in excelsis, & cæmenta sine impensa posita contra faciem venti, non permanebunt: sic cor timidum in cogitatione stulti contrà impetum timoris non resistet. *Eccl.* 22.

Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. *Matth.* 1.

Dico vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant, *Luc.* 12.

Quis est, qui vobis nocear, si boni æmulatores fueritis? Timorem eorum ne timueritis, & non conturbemini. 1. *Petr.* 3.

Contemptus ejus virtuosus.

Firmamentum est Dominus timentibus eum. *Psal.* 25.

Dominus illuminatio mea, quem timebo? 27.

In Deo speravi non timebo quid faciat mihi homo. 56.

Ne paveas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum: Dominus enim erit in latere tuo. *Prov.* 3.

Servus meus es tu: Ne timeas, quia ego tecum sum. *Esa.* 42.

Ne timeas, ego adjuvi te. *Ibid.*

Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo. Cum transieris per aquas, tecum ero & flumina non operient te. Cum ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te. 43.

Audite me, qui scitis justum populus meus, lex mea in cordibus eorum: Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis, & sicut lanam devorabit eos tinea. 51.

Quis tu, ut timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum, ita arescet? & oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cœlos, & fundavit terram. *Ibid.*

Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te dicit Dominus. *Ierem.* 1.

Si Deus pro nobis, quis contrà nos? *Rom.* 8.

¶ Sententiæ Patrum.

Quando timore pœnæ, non amore justitiæ fit bonum, nondum bene fit bonum, nec fit in corde, quod fieri videtur in opere, quando mallet homo non facere, si posset impune. *Aug. cont. Pelag. l.* 2.

Quid timet hominem homo in sinu Dei positus? Tu de illius sinu noli cadere: quidquid ibi passus fueris, ad salutem valebit, non ad perniciem. *De verb. Dom.*

Timor præsens securitatem generat sempiternam. Time Deum: qui super omnes est, & hominem non formidabis. *super Psal.*

Timor Dei corrigit, timor hominum differt actionem, sed voluntatem non aufert, sed avidiores reddit ad crimen, quod aliquando suspendit à crimine. *Hier. super Matth.*

Qui Deum timet, nihil negligit: timere Deum est, nulla quæ facienda sunt bona præterire. *Greg. in mor.*

In via Dei à timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur: nam sicut in via seculi audacia fortitudinem gignit. *Ibid.*

Quum quis in timore adhuc bona agit, à malo penitus non recessit: quia eo ipso peccat, quod peccare vellet, si inulte potuisset. *Ibid.*

Nullum genus mortis bono & rectè viventi metuendum est. *Ibid.*

Si adhuc à prava actione formidata pœna prohibet profecto formidantis animum nulla spiritus libertas tenet: nam & si pœnam non metueret, culpam proculdubio perpetraret. *In passi.*

Ignorat itaque gratiam libertatis quem ligat servitus timoris.

Cùm ex peccato præsens pœna metuitur, & annexa Dei facies non amatur, timor ex timore non ex humilitate. *super Iob.* 3.

Noveris te, ut Deum timeas, noveris ipsum ut æquè ipsum diligas; in altero initiaris ad sapientiam; in altero consummaris: quia initium salutis timor Domini & plenitudo legis est charitas, quemadmodum ex notitia venit in te timor Dei, atque ex Dei notitia, Dei itidem amor: sic è contrario de ignorantia tui superbia, & Dei ignorantia venit desperatio. *Bern. super Cantic. serm.* 17.

Deum time, & mandata ejus observa: hoc est omnis homo: ergo si hoc est omnis homo, absque hoc nihil est homo. *Ibid. serm.* 20.

Fugit ovis tremebunda veniente lupo, abscondit se columba tremens accipitre viso: de caverna mus exire non audet esuriens, ambiente caro, & tu videns furem currebas cum eo. *In quadam Epistola.*

Facilè deviat à justitia, qui in causis non Deum, sed homines pertimescit: hic timor peccandi facultatem differre potest, voluntatem auferre non potest, solus est Dei timor, qui mentes corrigit, fugat crimina, innocentiam servat, & omnibus bonis tribuit facultatem. *Chrys. in serm. de Ioan. Bapt.*

Principium nostræ salutis sapientiæque, secundum scripturas timor Domini est. De timore Domini nascitur compunctio salutaris. De compunctione cordis procedit abrenuntiatio, id est, nuditas & contemptus omnium facultatum. De nuditate humilitas procreatur. De humilitate mortificatio voluntatum generatur. De voluntatum mortificatione extirpantur atque arescunt universa vitia. Vitiorum expulsione virtutes fructificant, atque succrescunt. Virtutum pullulatione puritas cordis acquiritur. Per cordis puritatem Apostolicæ charitatis perfectio possiderur. *Cass. de inst. mon. lib.* 4.

Si amor Dei te tenere non potest, saltem teneat & terreat timor judicis metus gehennæ, laquei mortis, dolores inferni, ignis urens, vermis corrodens, sulphur fœtens, flamma tartarea, &c. omnia mala. *Hugo lib.* 3. *de anima.*

Brevis & plena commonitio, qua Domino amabili de timore servitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit ita timor desiderabilis delicta semper excludit. *Cass. in Psal.* 2.

Humanus timor diffidentiam tribuit: divinis autem spei firmamenta concedit. *In Psal.* 24.

Qui Deum bene timet, & amat: qui bene amat, & timet, res illæ in cœlesti devotione sociatæ sunt. *In Psal.* 32.

Cum audis, quod Dominus tuus dulcis est, attende quid diligas: cum audis, quod rectus, attende quid timeas, amore & Timore Dei excitatus legem ejus custodias. *Cass. in Psal.* 45.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Euripid. in Meleagro.

Ἀεικοὶ γὰρ ἄνδρες ὅπι ἴσχουσιν ἐν μάχῃ
Ἀριθμὸν, ἀλλ' ἄπεισι, καν' παρῶσ' ὅμως:
Viri enim timidi nullum habent in pugnâ
Numerum, sed præsentes absunt.

Euripid. in Iphigen. in Tauris.

Haud sanè sapientem esse illum judico, qui moriturus
Mericordia metum cordis superare vult.

Idem in Phryxo.

Ανὴρ δ' ὃς εἶναι φὴς ἀνέρ' ὅπι ἄζιον:
Δειλὸν κεκλῆσθαι, κἀκ νοσεῖν αἰσχρὰν νόσον:
Tu quidem virum te esse dicis, sed indignum est viro,
Timidum vocari: & morbo laborare turpi.

Philemon in Enchiridio.

Καλὴ μὲν ὄψις ἐν δὲ λαῖαι φρένες.
Bona quidem facies; at intus latet trepida mens.
Οὐ ζῆς ἀθύμοις ἡ τύχη ξυλλαμβάνει.
Timidos fortuna non iuvat.

Idem in Archelao.

Ο δ' ἡδὺς ἀιὼν, ἡ κακὴ τ' ἀνανδρία,
Οὔτ' οἶκον, οὔτε πόλιν ὀρθώσειεν.
Vita mollis, & mala timiditas,
Neque domum, neque civitatem rectè gubernaverint.

Plaut. in Mostell.

Qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit.

Lucan. Pharsal. l. 4.

Audendo magnus tegitur timor.

Ibid. lib. 7.

Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali, fortissimus ille est
Qui promptus metuendæ pati.

Iuven. Satyr. 10.

Quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? Quid tam dextro pede concipis, ut tè
Conatus non pœniteat, votique peracti?

Virg. Æn. 2.

Degeneres animos timor arguit.

Horat. in Epist. l. 1. Epist. ad Lollium.

Qui cupit, aut metuit, iuvat illum sic domus aut res
Vt lippum pictæ tabulæ fomenta podagram:
Auriculas citharis collecta sorde dolentes,
Syncerum est nisi vas, quodcunque infundis acescit.

Seneca

Seneca in Troade.

Miserrimum est timere, cum speres nihil,
Levius solet timere, qui propius timet.

Loadomia Protesilao apud Ovid. Epist.13.

Nos sumus incerta, vos anxius omnia cogit,
Quæ possunt fieri, fata putare timor.

Idem 6. Fastorum.

Abstulerat vires corporis ipse timor.

Epist.14. Hypermenestra Lino.

Vires subtrahit ipse timor.

Octava Æneid. Virgilius.

Fugit ilicet ocyor Euro,
Speculámque petit, pedibus timor addidit alas.

Ovid. lib.3. Fastor.

Exilit & velox humili super ausa fenestra
Se iacit, audacem fecerat ipse timor.
Cumque metu rapitur: tunica velata recincta
Currit, ut auditis territa Dama lupis,

Martial. lib.11. in Telesphorum.

Quid si me tonsor, cum stricta novacula supra est,
Tunc libertatem, divitiásque roget,
Promittam: nec enim roget illo tempore tonsor,
Latro rogat, res est imperiosa timor.

Stat. lib.3. Theb.

Invigilant animo, sceleríque patrati
Supplicium exercent curæ, tunc plurima versat
Pessimus in dubiis augur timor.

Ovid. lib.3. de Pont. ad amicum innominatum.

Desine mitem animum vano infamare timore.
Sæva quid in placidis saxa vereris aquis?

Senec. in Herc. fur.

Turbine magno spes sollicitè
Vrbibus errant, trepidique metus.

Vir. lib.12. Æneid.

Illi membra nouus solvit formidine torpor,
Arrectaque horrore coma, & vox faucibus hæsit.

Idem 3. Æneid.

Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit.

Ovid. lib.3. Metam. fab.de Arachne.

Quid mihi tunc animi misera fuit, anne quod agna est,
Si qua lupos audit circum stabula alta frementes?
Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
Ora canum, nullos audet dare corpore motus,
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
Cæruleaque cadunt toto de corpore gutta.

Idem lib.1. Fastorum.

Tunc sacer ancipiti mirandus imagine Ianus
Bina repente oculis obtulit ora meis.
Extimui, sensique metu riguisse capillos:
Et gelidum subito frigore pectus erat.

Lucan. lib.1. bell. Pharsal.

Diriguere metu, gelidus pavor occupat artus,
Et tacitos muto volvunt in pectore questus.

Idem lib.4.

Tum frigidus artus
Alligat atque animum subducto robore torpor.

Plaut. in Amphitr.

Timeo: totus torpeo.
Non adepol nunc ubi terrarum sim scio si quis roget.
Non miser commovere possum pra formidine.

Idem in Truculento.

Neque vivus neque mortuus sum, neque quid nunc faciam scio.
Neque ut hinc abeam, neque ut ad hunc adeam, scio, timore torpeo.

Stat. lib.2. Thebaid.

Solve metus animo, dabitur, mihi, crede, merentum
Consilius tranquilla dies.

Idem 5. Theb.

Talia cernenti mihi, quantus in ossibus horror,
Quisve per ora color? qualis cum serva cruentis
Circumventa lupis, nullum cui pectore molli
Robur, & in volucri tenuis fiducia cursu
Præcipitat suspensa fugam iam iámque teneri
Credit & illusos audit concurrere morsus.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Ὃς δ' ἑτέρους φέβοιτο, δοῦλος ἂν ἐλεύθερος ἑαυτόν.

Quisquis alios metuit servus est, licet nesciat. *Antisthenes Philosophus.*

Omnia sanè mala plus terrere solent eos, qui ipsa futura expectant, quam ubi jam acciderint molestare. Metus enim tam improbus est, ut multi rem, quam metuunt ipsimet anticipent, ut qui in navis tempestate periclitantur, non expectata submersione navis, manus sibi prius inferunt. *Diogenes Cynicus.*

Υπερίδης ὁ ῥήτωρ ἔφασκε, τὴν ἀπρονοίαν τὸ λέγειν πεδίον εἶναι.

Hyperides orator timorem esse vinculum orationis ajebat.

Morbus timidis hominem est loco festi: Ægrotantes enim ad agendum prodire non coguntur. *Antiphon.*

Age videamus, an ut homines timidi justi si sit fieri possit: nam qui animo ipsis contrario sunt, hoc est, audaces, injustos esse deprehendimus, eò quod plurima per vim faciant. Est autem timiditas corruptio legitimi judicij de rebus metuendis; aut non metuendis, aut ignorantia terribilium, non terribilium & neutrorum quomodo igitur, qui corruptis, & illegitimis opinionibus in vitâ detinentur, justi esse possent? Non enim quasvis res rectè æstimabunt, non permittente ipsos animi timore quamlibet quæstionem aggredi. *Hierocles in libro de iustitia.*

Fingamus, exempli causa belligeranti & in acie stanti hinc fortitudinem, illinc timiditatem assistere quantum putas diversas orationes habebunt? Nonne fortitudo quidem permanere jubebit, & ordinem suum conservare; sed ingruunt tela sustinendum est. Vt vulnerabor: tolerato, sed moriar, morere potiùs, quàm relinquas aciem. Hæc oratio dura videtur, & immitis contra vero timiditas humana, per lovem, atque mollis. Nimium enim recedere jubet trepidantem: sed scutum ægrè fero, abjicias. Molestat me thorax, ergo resolve. Cui non hæc verba benigniora viderentur, quam illius? Viden' ut hic magnum sit utrinque discrimen? sed quis nescit hujusmodi quidem munus pernicioſum suscipientibus esse, contrarium vero salutare? *Demetr.*

Qui vero minus extimescit, eum timidum ac meticulosum dicimus: qui nec in eo solum peccat, quod etiam non metuenda paveat, sed quod ea quæ timenda sunt, nequaquam, ut oporteat, timeat. Itaque trepidat, horrescit, pallet, fugit animus metu membra quatiuntur: quæ res efficit, ut quam hic à metu vincitur, tam illic à fiducia deseratur: nec solum viribus defectus, verum etiam spe destitutus. Siquidem cuncta nimium formidantem, necesse est spe quoque destitui. Habet metus animi fractionem, & quasi fugam: itaque meticulosus non res solum atque pericula, verum rumores ipsi etiam incerti, & vani, & rosæ (ut dicitur) vmbra, persæpè terret. *Pontanus in libello de fortitudine bellica & heroica.*

Quemadmodum timidi, & qui nauseæ navigando obnoxij sunt, æstimantes se meliusculè habituros: si ex acacio in gaulum sursumque si in triremem commigrarint: nihil tamen proficiunt, bilem timiditatémque secum circumferentes: in aliud vitæ genus non eximit animo ea, quibus gravatur, & perturbatur, hoc est rerum inscitiam, & rationis imperfectionem, ac in vitium, quod non potest, neque callet rectè præsentibus uti. Hæc sunt, quæ divites gravant, aut pauperes. *Plut. de animi tranquillitate.*

Benevolentiæ vis est maxima, metus imbellicis. *Cic.2.Offic.*

Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. 1.*Offic.*

Timor non diuturni magister est officij. *Philip.2.*

Malus est custos diuturnitatis metus, contráque, benevolentia fidelis est ad perpetuitatem: id igitur amplectamur, ut metus absit, charitas retineatur. 2.*Offic.*

Nos & venturo torquemur & præterito, multa bona nostra & nobis nocent, timoris tormentum membra reducit providentia anticipat, nemo tantum præsentibus miser est. *Sen.13.epist.*

Plura sunt, quæ nos terrent, quæ premunt: & sæpius opinione amplius laboramus, quam re. Cito accedimus opinioni, & sic vertimus terga quemadmodum aliquos pulvis motus fuga pecorum exuit castris, quos aliqua fabula sine authore conterruit: nescio quomodo vana perturbant. Vera enim modum suum habent, verisimile est, aliquid futurum mali, non statim vera est quam multa inexpectata venerunt: quam multa expectata nunquam comparuerunt. *Ibid.*

Quid prodest mala accersere, & præsens tempus futuri metu perdere? Stultum est, quasi ante futurus miles esse jam miserum. Quicquid vereris, ne eveniat, eventu utique propone, & quodcunque est illud malum, totum ipse metire, actorem tuum taxa. Intelliges aut non magnum, aut non longum esse, quod metuis. *Epist.24.*

Stultitia est timore mortis mori. Venit qui occidat, expecta quod occuper. Cur suspicis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum invides carnifici tuo, an parcis? *Epist.71.*

Quemadmodum aves inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad actum tantum excitamur, sed ad strepitum, inter suspecta malè vivitur. Infirmus animus, antequam malis opprimatur quæritur, præsumit illa, & ante tempus cadit. Quid autem dementius, quam angi futuris, nec se tormento reservare, sed accersere sibi miserias? *Epist.75.*

Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere. *Epist.22.*

Quod nimis volunt miseri, hoc facilè credunt. Imò quòd metuunt nimis nunquam amoveri nec tolli putant. *In epist.*

Quemadmodum pernicioſior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat timenti & aversо. *Epist.79.*

Qui insidias timet in nullas incidet nec cito perit ruina, qui ruinam timet. Semper enim metuendo sapiens vitat malum. Nam inimicum, quamvis humilem, docti est metuere, juxta illud:

Parva necat morsu spatiosum vipera taurum.
A cane non magno sæpè tenetur aper.
Causa pusilla nocet, sapiens nocentia vitat.

Idem sen. orator.

Multos in summa pericula misit venturi timor ipse mali, fortissimus ille est, qui promptus metuenda patitur. *Ibid.*

Quæ dementia est fugere, cum retroire non possis? Quotidie damnatur, qui semper timet. Res est vera, quod quià multis timetur, multos timet. Pejus est regibus, quam servientibus revera: quia isti singulos illi universos timent. *In Proverb.*

Stultum est timere, quod vitari non potest. Turissima est res, nil timere præter Deum. Timidum non facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia mala. *Ibid.*

Fieri potest, ut eadem quis & nimium & parum metuat: etiam ut quæ non sunt pertimescenda, æquè ac illa timeat. Hinc peccata nascuntur: aliud quod timeatur id, quod timendum non est: aliud quod non metuatur aliquid, cum cum metui debet: & si qua sunt generis ejusdem. *Lib.3. Ethic. c.7.*

Impossi

Impossibile est timere simul atque irasci. *Lib.2.de Rhet.ad Theod.c.3.*

Timemus ea omnia, quæ molestiam terrorémque adferunt: quæ eadem, ut semel dicam, mala sunt. Itaque metum definiunt, mali expectationem. *Lib.3.Ethic.c.6.*

Ea metuimus omnia, quæ mala sunt, ut dedecus, ut paupertatem, & amicorum penuriam, morbum, mortem sed tamen non in his omnibus fortis cernitur. *Lib.3.Ethic.c.6.*

Timores ad mensuram adducti, moderatique, virtuti sunt augmento. *Lib.1.magn.mor.c.5.*

Timor seu metus est dolor quidam, & trepidatio animi ex cogitatione profecta futuri mali: quod aut perniciem, aut molestiam videatur adaugere. *Lib.6.Rhet.c.5.*

Iis, qui in metu sunt, partes extremæ refrigerari solent: calor autem, qui pedetentim fugit, & contrahitur, facit motum, ita in angustum locum compulsus, ut interdum animantes metu, affectionéque, quæ morbum parit, enecentur. *Lib.de Respiratione, c.8.*

Nec vero eadem sunt formidolosa omnibus, estque aliquid, quod præstare homo non possit, quod omnes profecto, qui sani sunt mente pertimescent. *Lib.3.Eth.7.*

Fortitudinis contrarium timor est. *Lib.1.Rhet.ad Theodect.c.9.*

Qui natus est ejusmodi, ut metuat omnia, etiamsi mus strepitum edat, belluarum simili quadam ignavia timidus est habendus & qui muscipulam ut morbi timeat. *Lib.7.Eth.c.5.*

Timor frigiditas quædam est. *Lib.2.Rhet.ad Theodect.c.13,*

Si timor est cum expectatione corruptivæ passionis, manifestum est neminem timere, quum arbitretur nihil se passum: nec ea, quæ non putat pati; nec eos, à quibus non putat: nec nunc, quando non putat. Quare necessarium est eos timere, qui se aliquid passuros arbitrantur, & ab iis, & ad hæc, & tunc. *ibid.*

Nunc cuncta timemus mala: sed quæcunque vel magnos dolores, vel corruptiones adducunt. *Ibid.*

Timidi ac ignavi ad desperationem formidine properant. *Tacit.hist. lib.2.*

Anxiis suspensisque frequenter vanæ ac inanes remotissimarum rerum imagines deceptis sensibus offeruntur. *P.Iovij.hist.l.3.*

Nimia in republica timiditas viri ad omnem strepitum expavescentis, nihil audientis, pessimisque sese submittentis, gravissimas mereretur reprehensiones. *Plut. in compar.Nissa.& Crassi.*

Principum timiditas, maxima est causa cædium: fiducia sui placidos eos & insuetos, & à suspicionibus vacuos reddit. Ita ferarum quoque eæ quæ à cicuratione sunt alienissimæ, timidæ sunt, & omni strepitu terrentur: generosæ autem non aspernantur hujusmodi blandam tractationem, quia propter fiduciam sui facilius aliis se committunt. *Idem, in Artaxerxe.*

Hæsitabunda & formidolosa perinia egregium aliquid audere haud quaquam consuevit. *Procop.de bello Goth.2.lib.*

Pro patriæ salute timidum esse, indecorum non est, propter hominum de se opinionem, calumnias aut reprehensiones perterrefieri, id iam non viro aliis imperet convenire videtur; sed qui eorum servus esse velit, quibus male sentientibus eum imperare decet. *Plutarchus in Fabio Max.*

Canis timidus vehementius latrat quam mordet. *Curtius, l.7.*

Non sine causa dicitur, matrem timidi flere non solere, *Æmil. Probus in Thrasybulo.*

Non minus ad temeraria consilia timidus ex desperatione, quàm temerarius sua temeritate convertitur. *Fr.Guicciard.hist.l.1.*

Sine animi præsentia ars contra periculum nihil prodest. Timor enim memoriam excutit, & ars amittitur animo languefacto. *Thucyd. lib.2.*

Externus timor, maximum concordiæ vinculum. *Livius; Decad.1. lib.2.*

Ad id quod ne timeatur fortuna facit, minimè tuti sunt homines: quia quod neglexeris, incautum habes atque apertum. *Liv. Dec.3.l.5.*

Nobis prius decedat timor quàm aliis ultro inferatur. *Idem. Decad. 3.lib.8.*

Semper in prælio in iis maximum est periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur. *Sallust.de coniur. Catil.*

Quodcunque additur subsidio, id corrumpitur timore fugientium. *Cæs.lib.de bello civil.*

Plerunque in summo periculo, Timor misericordiam non recipit. *Idem, lib.7.*

Hæc natura est magnis timoribus, ut quod evenit deterius credant, *Tacit. Annal.l.15.*

In periculis Reip. qui singulatim pertimescunt, in timore potiùs quàm in virtute opprimentur. *Iul.Capit.in Max. & Balbino.*

Timor mentem agens attonitam non sinit utiliora decernere. *Procop. de bell.Pers.l.2.*

Misericordia haudquaquam recipit timor. *Procop. de bello Goth. lib.3.*

Montium vertices hostium speciem præbent, animo semel timore oppresso. *G.Pachim.hist.l.3.*

In turba promiscua non desunt, qui etiam nulla de causa expavescunt. *G.Pachym.hist.l.4.*

Sæpè vanos timores, non minus quàm nimiam confidentiam, nocere est cogitandum. *Fr.Guicciard.hist.l.7.*

Dei metus longè timorem abigit à viris potentia præditis, & rerum potientibus incussum. *Constan.Man.Ann.pag.142.*

Timere homines, Dei verò metum abiicere, illius est, qui quid sit metuendum ignorat. Sed divinas leges timere, maxima est securitas, quicunque terror obiiciatur. *G.Pachymer.hist.l.3.*

Sæpè accidit, ut consilia, timore suscepta, periculo inferiora ei qui timet videantur. *Fr.Guicciardin.hist.l.1.*

Accidit plerunque, ut homines ea consilia, quæ alacri motu summoque animi vigore ante discrimen inierint, ea demum in præsenti periculo, quum facto maximè opus est, timidissimè reformident. *P.Iov.hist. lib.3.*

¶ Similitvdines.

Syracida, Connexio ligneæ ligata in ædificium, in concussione non dissolvetur: Sic confirmatum in cogitatione consilij in omni tempore timore non timebit. *Eccl.c.22.*

Sustentacula in alto posita contra ventum non permanebunt: Sicut cor timidum in cogitatione fatui contra omnem timorem non sustinebit. *Eccl.c.22.*

Chrysostomi, Sicut qui Dei judicij obliviscitur, tanquam freno abjecto in præcipitium defertur (inquinatæ autem sunt viæ illius in omni tempore, & causam affert, auferuntur judicia tua à facie ejus:) Item, quem continuus hic percellit timor, modeste vivendi viam ingreditur. Recordare novissima tua, inquit, & in æternum non peccabis. *Hom.38.in Ioan.*

Quemadmodum quæ manu tenemus, digitis stringimus, præ metu interdum excidunt omnia, dissolutis nervis nostris, corporisque vigore remisso. Ita profecto contingit publice dicturis: qui, licet multi laboribus confectam structissimamque habeant orationem, in doctorum virorum corona obliti rerum, penitus obstupescant. *Hom.4. Cum Presbyter esset designatus.*

Themistoclis, ut pisces, qui gladioli vocantur, habent quidem arma, sed his non utuntur: His similes sunt ij qui instructam habent & bene armatam aciem, sed timidi hostem non aggrediuntur. *Apud Plut. in Græcor.Imperopoph.*

Seneca Semper futurum aliquid, quod te offendat existima. Gubernator nunquam ita totos sinus explicuit securus, ut non expéditè ad contrahendum armamenta disponeret. *Lib.2.de ira, c.31.*

Augustini, Non potest melius explicari, quid interfit inter duos timores, castum, & eum, qué foras mittit charitas, nisi ponas duas maritatas: quarum unam ita constituas volentem facere adulterium, delectari nequitia, sed tamen ne damnetur à viro: huic onerosa est viri præsentia. Tales sunt, qui timent ne veniat dies judicij, ne damnentur: Fac alteram amare virum, debere illi castos amplexus, & nulla se adulterij immunditia maculari, optat præsentiam viri, utraque timet. Vox una, diversus animus, ista timet ne veniat: illa timet ne discedat. O anima; quæ sic times Deum ne te damnet, quomodo mulier virum, quam delectat nequitia: quomodo tibi displicet mulier illa, displice & tu tibi. Si forte habes uxorem, nunquid vis, ut sic timeat te uxor tua ne damnetur abs te, ut delectet illam nequitia: sed pondere timoris tui reprimatur, non damnatione iniquitatis? Castam eam vis, ut te diligat, non ut te timeat. Exhibe te talem Deo, qualem vis habere uxorem. Timet illa, ne oculos viri offendat: latet eum, peccat: sed tu non poteris Deum latere. Vultus ejus super facientes mala. Tu ergo non times ejus oculos, quem fallere non potes? Castus timor ait: Quando venies ad me? cavet, observat se à peccato, ne deferatur, non ut puniatur. *In epist.Ioan.tract.9.*

Ciceronis ut qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere: Sic nemo ulla in re potest id, quod malum decernit, non curare, idque timere. *Lib.de finib.*

Laurentij Iustiniani Patriarch. Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus: Sic omne fortuitum incommodum magis instat timenti. *In lib.de ligno vitæ, c.2.*

Plinij. Crocodilus terribilis est in fugaces, fugax contra insequentes: Ita quidam, si concedas ac metuas, tum ferociunt: si strenue contemnas & obsistas, statim concedunt. *Lib.8.c.25.*

Vt Chamaleon, quia pavidissimum animal, subinde colorem mutat: Ita qui viribus non pollent, ad varias artes confugiant necesse est. *Lib.8. c.33. & l.18.c.8.*

Basilij. Vt qui infixos habet corpori clavos, ad nullum opus est aptus, quod doloribus totus occupetur: Sic qui metu Domini coërcetur, non uretur ad ea quæ non decet, non manus actionibus vetitis admovebit nihil denique vel minimum vel maximum contra officium suscipiet, quasi dolore quodam propter minarum Dei metum percitus. *Apud Max.ser.24.*

D. Augustini, Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit, & videtur quasi vulnus augere. Ecce putredo, quando erat in corpore, minus erat vulnus, sed periculosum. Accedit ferramentum medici: minus dolebat illud vulnus, quam dolet modo cum curatur, quam si non curaretur. Sed ideo plus dolet, accedente medicina, ut nunquam doleat, succedente salute: Occupet ergo cor tuum timor & inducta charitate, succedat cicatrix ferramenti medici. Talis est medicus, ut nec cicatrices appareant: subde te dextræ ipsius. Nam si sine timore es, non poteris justificari. Opus ergo est, ut primo timor intret, per quem veniat charitatis sanitas. *In Epist.Ioan.tract.9.*

Venancij Honorij Clementiani, Sicut in cœlis Angeli, qui spiritus administratorij sunt, docente Paulo, Voluntati divinæ, ut pote creatori se accomodant: Ita eandem majestatem venerentur in terra homines. Et quemadmodum concordia illi, inculpabili charitate devoti, in laude Dei videntur jugiter inhærere: Ita nos in suo timore ac amore jubemur sine labe vivere. *In expositione orat.Domin.*

¶ Adagia.

Vmbram suam metuere. τὴν ἀὐτοῦ σκίαν φοβεῖσθαι. *Plato.*
Dicuntur, qui pueriliter trepidant, ubi nihil omnino sit periculi.
Timidior ex prospiciente. δειλότερος ἐντοῖ παραικὲ ἐντοντος.
Timidior Pisandro. δειλότερος πεισάνδρε. *Zenodot.*
Dicebatur olim & hoc in immodice formidolosos.
Epeo timidior. Επεὸς δειλότερος.

De

De magnoperè pavido dicebatur.

Timidus Plutus. δειλὸς ὁ πλοῦτος.

Aristophanes, vulgo iactatam inducit opulentia timiditatem quis ait.

Ἀλλα κ̀ λέγουσι πάντες.
Ως δειλότατον ἐστ' ὦ πλοῦτος.
Quin id omnes dictitant,
Timidissimum quiddam esse divitias. Iuven.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte inter ingressus gladium, contumque timebis.
Et mota ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

In summa: In omni negotio formidolosior est dives quam pauper.

Timidi nunquam statuerunt trophæum. ἀλλ' οἱ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὔ ποτε τρόπαιον ἔστησαντο. *Euripides.*

At enim tropheum nobile haud unquam viri statuere pavidi.

Apte dicitur in eos, qui per animi socordiam inertiamque nihil egregiũ nihil arduum audent aggredi: aut qui periculi metu à magnis abstinent negotiis, quum insignis gloria non nisi magnis periculis contingat.

Abjecit hastam. ῥίψασπις.

Qui causa sua diffisus, abiecit animum ac desinit contra conari.

Vel muscas metuit prætervolitantes.

Arist. l. 7. de Rep. ἀλλὰ δειλότατα μὲν τὰς παρατιτομένας μύας.

Qui muscas, inquiens, etiam prætervolantes metuat, quamvis frivola de causa. Idem similem quandam commemorat, in Moralium. 7 loquens de iis, qui usque adeo sunt timidi, ut etiamsi sorex obstrepat, protinus expavescant.

Rheginis timidior. Ρηγίνων δειλότερος.

Xenarchus, apud Zenodotum, Sophronis, qui de mensib. scripsit, filius, in gratiam Dionysij tyranni taxavit Rheginenses, ut ignavos in rebus bellicis animique pavidi.

Ante tubam trepidas.

Id est, animo consternaris, priusquam appareat periculum.

Ignavi vertitur color. τοῖ κακοῦ πέπιται χρώς. *Plutarch.*

Nam id accidit in metu, ut vultus exalbescat, maxime timidis videlicet sanguine ad vitalia refugiente.

In publicis morsu Deum invocat. ἐν φύλαις δήξει θεὸν ἐπικαλεῖται.

In eos dictum, qui quantumlibet levi de re graviter perturbantur, perinde ut in maxima.

Mulier Imperator, & mulier miles. γυνὴ στρατηγὸς, κ̀ γυνὴ στρατεύεται.

Quoties totum negotium ignavis commissum est. Natura non dedit imperare fœminæ.

Cervinus vir. ἔλαφος ἀνήρ.

Olim dicebatur formidolosus & fuga fidens magis quam viribus.

Gallus insilit. ἀλεκτρυὼν ἐπιπηδᾷ.

Vbi quis victus redintegrat certamen. A gallorũ certaminibus sumptum.

Vir fugiens denuo pugnabit. ἀνὴρ ὁ φεύγων, κ̀ πάλιν μαχήσεται.

Senarius proverbialis, quo monemur, non protinus abiicere animum si quid parum feliciter successerit.

Leonis, vestigia quæris. τοῦ λέοντος ἴχνη ζητᾶς.

Dicterium in eum, qui verbis ferox esset, re timidus.

Initio confidens, facto timidus. θρασὺς πρὸ ἔργου ἐκ πολλοῦ κακός. *Eustathius.*

Audax ante negotium plerumque ignavus.

Lingua bellare. γλώττῃ πολεμίζειν. *Eustat.*

Dicuntur, qui magnifice conviciantur, ac minantur hosti, sed cum tuto est de fœminis autem peculiariter.

Quum adsit ursus vestigia quæris. ἄρκτου παρόσης τὰ ἴχνη ζητᾶς.

De is dicitur, qui timiditate præsens negotium declinant, atque ad alias nugas dilabuntur.

Quum adsit via, semitam quæris, ὁδοῦ παρούσης τῷ ἀπαπὸν ζητᾶς.

Conuenit in tergiversatores, qui prout præsens negotium subtergiant diverticula captant.

In formidolosum.

In hominem vehementer pavidum, animoque consternatum quadrabant hi versus Homeri:

Οὔδέ μοι ἦτορ.
Εμπεδὸν ἀλ' ἀΰκτιμαι, κραδίη δέ μοι ἔμπα.
Στυθέων ἐκθρώσκει, πτοιέι δ' ὑπὸ φαίδιμα γυῖα.
Nec mihi mens constat, sed mota vacillat, ut extra.
Pectus, cor salit & trepidant quoque corporis artus.

In fugitivum.

Vbi quis impotenti animi cupiditate ad rem quampiam instigatur præcipue parum honestam: vel potius, si quis turpiter fugiat: In hunc quadrabit, si dixeris, τοῦτον κ̀ κυναμυῖα ἄγει. *Cynamia est musca canina.*

Ne my quidem audet facere. οὐδὲ μύζειν τολμᾷ.

Qui metu non auderẽt hiscere: ij quoddã negabantur my facere audere. Est enim ea litera maxime omnium muta, præsertim in fine os contrahens.

Γρίζειν.

Proverbio dicunt hiscere seu mutire. Sunt qui putant γρίζειν esse, vocem suillam edere.

Corinthiis non indignatur Ilium. Κορινθίοις δ' ὁ μίμφεται τὸ Ἰλιον.

Incusat haud quaquam Ilium Corinthios. Hoc carmine exprobramus ignaviam alicui, qui ita se gesserit, ut hostes nihil habeant; quod illi magnopere [illegible] manitur.

[illegible]

Olim appellabatur formidolosus. Composita vox ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κ̀ ἧπαρ. *quod plerunque quibus vitiatum est hepar, palleant, qui color est formidolosis ac timidis.*

In pedes retrocedit. ἐπὶ πόδα ἀναχωρεῖ.

De eo, qui metu dat locum potentiori, & revocat se in tutum.

Mysorum præda. Μυσῶν λᾶα. *Arist.*

In eos olim dicebatur qui impunè à quibuslibet ladũtur ac diripiuntur.

Animus in pedes decidit.

Qui vehementer consternantur atque expaveſcunt, iis animus in pedes decidere dicitur.

Τάρβησαν, πᾶσιν κ̀ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμὸς.
Pavor ingruit ingens.
Omnibus, inque pedes animus mox decidit imos.

Trepidat in morem Galli cujuspiam. πτοεῖται ὡς ἀλέκτωρ. *Aristoph.*

Id est, trepidat tanquam gallus gallinaceus. In male affectum atque commotum.

Quem mater amictum dedit observare. φυλάττειν τὸν περιβολὸν, ὃν ἡ πρώτη μήτηρ ἔθηκε.

Pro eo quod est, pueriliter ex alieno præscripto vivere

Nulla candidorum virorum utilitas. οὐδὲ λευκῶν ἀνδρῶν ὄφελος ἦν σκυτομᾶν.

In molles & effœminatos dictum, ac veluti voluptatibus natos.

Teuthidum more. καθάπερ αἱ τευθίδες. *Plut.*

Quicquam Teuthidas putant esse, quas nos vocamus Sepias. Sepia autem de genere mollium est piscium. Vide Plin. l. 9. c. 51.

Scrupulum iniicere. *Terent.*

Solicitudinem iniicere animo cuiuspiam. Et scrupulum eximere: est solicitudinem tollere.

Non incedis per ignem. οὐκ ἐπὶ πυρὸς βέβηκας.

Quo significabant aliquem plus satis festinare. Qui versatur in re periculosa, dicitur & ipse per ignem incedere.

Domi leones, in acie vulpes. ἔνοι μὲν ἔοντες, ἐν μάχη δ' ἀλώπεκες.

De iis dicitur, qui in suos savi, non itidem audent adversus munitos.

¶ Exempla Biblica.

Timiditatis exempla. Israëlitæ, 1. Sam. 13. 6. Samuël 16. 2. Saul, 17. 11. Israëlitæ, ver. 24. Roboam, 2. Par. 2. 13. 7. Achaz, Esai. 7. 2. Nicodemus, Io. 3. 2. parentes cæci nati. 9. 22. multi principes, 12. 42. Ananias, Act. 9. 13. timiditatis pœna, Apoc. 21. 8. timiditatis spiritus 2. Tim. 1. 6. Timoris *exempla:* Iacob, Ge. 32. 7. fratres Iosephi, 43. 18. Israëlitæ, Exod. 14. 10. & 19. 16. Deut. 5. 5. 1. Sam. 7. 7. Saül, 17. 11. & 28. 5. Elias, 1. Reg. 19. 3. minister Elisæi prophetæ, 2. Reg. 9. v. 15. 16. Achaz, Esa. 7. 2. discipuli, Mat. 8. 25. & 17. 6. Marc. 6. 49. Luc. 8. 25. Porcorum custodes, Marc. 5. 15. Petrus, 9. 6. Maria Magdalena, Maria Iacobi, & Salome, 16. v. 5. 8. Zacharias, Luc. 1. 12. vicini Zachariæ, v. 65. Pastores, 2. v. 9. Capharnaïtæ, 4. 36. Scribæ & Pharisæi, 5. 26. Viri Naim, 7. 16. Petrus & alij, 9. 39. mulieres, 24. 5. Pilatus, Ioan. 19. 8. timor præposterus, Mat. 10. 28. Luc. 12. 5. Timoris, quo malí bonos timens, *exempla:* Abimelech timet Abrahamum, Gen. 21. ver. 12. 23. Ægyptij Israëlitas, Exod. 14. v. 24. 25. Saül, Davidem, 1. Sam. 18. v. 18. 29. Tertius quinquagenarius princeps, Eliam, 2. Reg. 4. v. 13. 14. Gentes Israëlitas, Nehem. 6. v. 15. 16. Iudam Macchabæum, 1. Macch. 3. 25. Principes Demetrij Ionathan, 12. v. 27. 28. Lysias Iudæos, 2. Marc. 11. v. 12. 13. Herodes Ioannem Baptistam, Marc. 6. v. 19. 20. custos carceris Paulum & Silam, Act. 16. v. 27. 28. 29. Timoris Dei *exempla:* Abraham, Gen. 22. 12. Ioseph, 39. v. 8. 9. obstetrices Hebræorum, Exod. 1. 17. Ægyptij, 9. 20. Hebræi, 14. 31. Israëlitæ, 1. Sam. 12. 18. David, 24. v. 5. 6. 1. Par. 13. 12. Psal. 5. 8. Babylonij, Cuthæi, 2. Reg. 17. 41. Iob, Iob. 1. 8. & 2. 3. Iudith, 8. v. 8. 9. Eleazar, 2. Macch. 6. 30. Simon, Luc. 2. 25. Fideles, Act. 8. 2. Ecclesia Christi, 9. 31. Cornelius Centurio, 10. v. 2. 22. miles Centurionis, vers. 7.

¶ Exempla Profana.

Ajunt *Pisandrum* fuisse quempiam prodigiosa timiditate: adeo ut anxius esset, ne suam ipsius animam alicubi videret, quæ se vivum reliquisset, inde ortum adagium: Timidior Pisandro. *Eras. in Adag.*

Sophronis; qui de mensibus scripsit filius, in gratiam Dionisij tyranni taxavit Rheginenses: ut ignavos in rebus bellicis, animique pavidi: quemadmodum testantur Græcorum adagiorum collectanea. Hinc proverbium, Rheginis timidior. *Eras. in Adag.*

Nerva annum agens circiter sextum & sexagesimum, Romanus princeps factus est. Cum iam undique arcus & statuæ diruerentur, Aureisque ac argenteis conflatis, quas Domitianus locari fecerat, grandis colligeretur pecunia: oborto timore, quasi viveret Domitjanus, & afforet, ita trepidare cœpit, ut colore mutato, ac voce amissa, vix consisteret: à Parthenio autem confirmatus, recepta fiducia ad solemne delinimentum conversus est. *teste Aurel. Sexto.*

Achilles Chironis ferulæ subditus ejusdem iram timuit: de eo sic Ovid. 1. *Pastor.*

Phyllirides puerum citharæ præfecit Achillem:
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties socios, toties perterruit hostes,
Creditur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro.
Verberibus iussus prabuit ille manus.

Celtæ Adriæ vicini ad Alexandrum Magnum missis legatis amicitiam illius expetivere: eos ille convivio exceptos rogavit: quidnam omnium maxime pertimescerent? responsuros existimans? Alexandri potentiam, cui illi: hoc unum, ne cœlum ruat. *Strab. l. 7.*

Antemon tam timidus fuisse fertur, ut domi plurimum vixerit duobus servis supra caput æreum scutum tenentibus, ne quid superne caderet, lectica non nisi adoperta utebatur.

Heliogabalus tumultu militari exterritus, non obtulit se irato militi, sed cum Matre fœtidam cloacam petiit, ubi multis vulneribus confossus, turpem vitam turpissimâ morte finivit.

¶ Hieroglyphica.

Io. Plerius Valerianus cuculum timidi hominis hieroglyphicum esse

esse affirmat quædam ex Horatio & Plutarcho in eum sensum proferens, aliáque lepidè dicta. *Lib.25.cap.28.*

¶ EMBLEMA.

A minimis quoque timendum.

Emblema CLXVIII. Andr. Alciat.

Bella gerit scarabæus, & hostem provocat ultro,
Robore & inferior, consilio superat.
Nam pluvias aquilæ clam se neque cognitus abdit,
Hostilem ut nidum summa per astra petat.
Quaque confodiens prohibet spem crescere prolis:
Hocque modo illatum dedecus ultus abit.

Vide supra, Audacia, Fortitudo, Metus.

Titulus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TItulus, Græcè ἐπιγραφὴ, ῆς, ἡ, vel τὸ ἐπίγραμμα, ατος, τὸ, dicitur, Hebr. *Chethab*, *Kethobeth*, & *Mikettab*, Scriptio, Scriptura impressa, vel sculpta, vel etiam in carnem vivam (Levit. 19. 28. incisa: à verbo *Cathab*, Scripsit, conscripsit, manu pinxit literas. Et autem titulus proprie index cujuscunque operis. In statuis enim & picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificis, vel ejus, cujus statua, sive imago est, nomen demonstrat, vel tempus, quo factum est, declarat. Dicitur autem titulus à tuendo, quasi tutulus, quod tuetur factum authoris.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

De vanis titulis studiorum. DIAL. XLVI.

Francisci Petrarchæ.

GAVD.

Titulis multis ac variis exornor. R. Facunda froudium est vanitas, sed inanis fructuum. G. Titulis multis abundo. R. Si veris gravis sarcina, sin falsis, fœda & pudenda, quid opus est titulis, quibus aut labor insit, aut dedecus? Virtus uno, seu potius nullo titulo contenta, ipsa sibi est titulus. G. Theologiæ titulum sum adeptus. R. Erant olim hujus scientiæ professores. Hodie (quod indignans dico) sacrum nomen profani & loquaces Dialectici dehonestant: quod nisi sic esset, non hæc tanta tam subito pullulasset seges inutilium magistrorum. G. Philosophiæ titulum merui. R. Philosophia non sapientiam, sed amorem sapientiæ pollicetur. Quisquis hanc igitur vult, amando consequitur. Non est, ut quidam putant, operosus aut difficilis hic titulus, dummodo verus amor sit, & vera quam ames, sapientia, philosophus verus eris. Veram sane sapientiam non nisi purgatæ piæque animæ vel intelligere possunt, vel amare. Ad id ergo res redit, quod est scriptum: Pietas est sapientia. Philosophi autem vestri hujus scientiæ contemptores aut ignari, ut de Theologis nunc dicebam, ad verbosam nudamque Dialecticam sunt redacti. Itaque de Deo illi, hi autem de natura temerarie fabulantes, illi omnipotentissimam majestatem ventosis sophismatibus circumscribunt, & subsannanti ridenrique Deo suæ insolentis inscitiæ leges ponunt. Isti vero de naturæ arcanis ita disputant, quasi è cœlo venant, & consilio Dei omnipotentis interfuerint, obliti, quod scriptum est; Sensum Domini quis novit? Aut quis consiliarius ejus fuit? Neque nostrum audientes Ambrosium, qui sæpe id multis ac validis argumentis: eo autem libro, in qua fratris obitū luget, præcise admodum breviterque, Philosophi, inquit, de cœlo disputantes, quid loquātur, ignorant. G. Artes profiteor multas. R. Facillimum id quidem. multas nosse difficilius, melior sane, tutiorque confessio, quam professio est. Illa enim humilitatis & pœnitentiæ, hæc levitatis & insolentiæ plena est. Multo certè facilius indulgentiam confessi quærunt, quam scientiam professi. G. Divinæ atque humanæ sapientiæ titulum consecutus sum. R. Sapientia titulis non eget, per se ipsa clara est. Quis lucernam, quæso, unquam soli, ut videretur, adhibuit? Multi & cum his tituljs obscuri, & absque his clarissimi evasere. Sæpe nullum bonis clarum, malis mercibus signum fuit. G. Quidquod poëtica laurea comam construxi? R. Superior unus est labor. Quidquod poëtica laurea comam construxi? R. Superior unus est labor. Quidquod poëtica laurea comam construxi? R. Superior unus est labor

Cæteram, Quia & in tolerantia & in clementia malum ferre oportet quæ sit horum differentia, videndum est. Exempla eadem utrique loco interdum conveniunt, pro duplici respectu; mali, quod infertur & auctoris qui infert. Malum tolerare per se, hujus est loci: at inferentem tolerare, illum non ulciscendo, ad Clementiam pertinet. Quæ à Deo vel Natura inferuntur mala, tolerantiam solam in perferendo habere videntur. At quæ ab hominibus, nisi à magistratu, à parentibus, à præceptoribus inferantur, cùm ad vindictam excitent animum, non tam in proferendo, quando in non vindicando, spectari consueverunt. *Anonym.*

¶ Adagia.

Chalcenterus. Χαλκέντερος.

Olim dicebatur insigniter patiens laborum, atque indefatigabilis, velut habensærea intestina, qualem fabula narrant fuisse Talo custodem insulæ Cretæ.

Socratis callus.

Socrates corporis erat patientissimi, quod ad omnem laborem occalluerat. ambulabat nudis pedibus, dormiebat humi.

Adamantinus. Ἀδαμάντινος.

Vide Fortitudo, Patientia.

Tonitru.

¶ Definitio et etymolog.

Tonitv. Græcè βροντὴ, ῆς. ἡ, βροντάω, tono dicitur, Hebr. *Raham*, à verbo *Raham*, turbatus est impetuosè, concitatus est magno impetu, intonuit. Hinc per metathesin literarum ῥιμάω impetum facio, concito, &c. Est autem tonitru sonus factus in nubibus ex violenta percussione exhalationis calidæ & siccæ ad latera nubis. *Vel sic.*

Tonitruum est sonus exhalationis siccæ, quæ includitur in transmutatione infrigidati aëris, & convenientibus nubibus segregatur, vi autem lata & offendens ad continentes nubes, facit percussuram.

Tonitruum non est extinctio ignis in nube, sed fit ex percussione vaporum infra nubem. *Secund. B. Th. sup. Psal. 17. col. 14.*

¶ Loci Biblici.

Tonante Deo, conteruntur Philisthæi ad preces Samuelis, 1. Sam. 7. 10.

Tonitru à Deo proficiscitur, Exod. 9. 23. 1. Sam. 2. 10. & 7. 10. ob. 38. 25. Psal. 29. 3. ejus vis maxima, v. 5. 6. 7. 8. 9. Tonitrua cum Lex promulgatur, Exod. 19. 16. tonitruis percutiuntur Ægyptij, Exod. 9. 23.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Quantum aridæ exhalationis in aëris refrigerari mutatione comprehenditur, in concursu nubium exprimitur: sed cum vi fertur, incurritque in offusas nubes, ictum efficit, cujus sonus tonitru dicitur. *Lib. 2. Meteor. cap. 8.*

Non eandem naturam esse dicimus, quæ super terram ventus, in terra terræ motus, in nubibus tonitru nominetur. *Ibid.*

Flatus in nube implicitus, & crassa, & humida, continuatum nubis spissamentum violenta eruptione perfringens mugitum edere cum ingenti fragore solet, qui tonitru dicitur. *Lib. de Mundo, cap. 4.*

Tonitru in nubibus est sonitus propter illud, quod extinguitur in ipsis. *Arist. in post. lib. 2. cap. 2.*

Tonitru fieri, dicebat Pythagoras, minarum gratia, iis, qui sunt in tartaro, ut timeant. *Idem ibid. cap. 11.*

Tonitru fit, quando exhalatio, quæ in flammam convertitur, feratur, cum rumpuntur, & exsiccantur ligna: sic in nubibus cum fit spiritus, exercrio in spissitudinem nubium incidens, facit tonitruum. *Arist. in 2. Meteor. cap. 1.*

Tonitru est flatus in nube implicitus crassa & humida, continuatum nubis spissamentum perfringens violenta eruptione, modo, haud absimili spiritus vehementer in aqua impulsi. *Arist. de Mundo, cap. 3*

Tonitru non fit nisi ex vapore adusto, qui in ipsa sui elevatione incipit inflammari. ideo præcipue fit in æstate, & tempore magni æstus. *Alb. Mag. in 3. Meteor. t. 3. c. 34.*

Tonitrui & coruscationis generatio non fit, nisi frigore fortissime impellente nubem aqueam & comprimente vaporem, quod tempore maxime caloris tantum fit. *Idem in 5. Meteor. tr. 3. c. 24.*

Tonitrua & huiscemodi impressiones generantur in regione altiori, quam impressiones humidæ, & majora altius generantur, quam parva: cujus rei signum est tempus, quod interponitur inter visum coruscationis, & auditum tonitrui, & materia est humida grosso humore aquæ habens terrestre glutinosum, non facile separabile: quia hoc igne adurente magis comprimitur, & spissatur in nube. *Alb. Mag. in 9. Meteor. tract. 3. cap. 34.*

Tonitrui, fulguris, & fulminis variæ opiniones fuere. *Anaximander* de spiritu hæc originem trahere existimavit, quoties enim crassa nube comprehensus is, & violenter excussus fuerit ob tubæ litatem & levitatem, tunc eruptio strepitum, distinctio vero ex nubis nigredine splendorem perficit. *Metrodori* sententia est, quum in nubem ex densitate crassam spiritus inciderit, fractura quidem perficere strepitum, percussu autem & scissione, splendescere, velocitate vero delationis ex sole caliditatem assumere & fulmen emitti, cujus debilitas desinit in fulgetrum. *Anaxagoræ* opinio est cum calor in frigus, id est, cũ pars ætherea in aërem inciderit sonitu tonitruum fieri: fulgura nebulosi nigroris aspectu fieri, magnitudine autem, & multitudine luminis ita fulmen oriri, vi corpulentiori typhonem igne, & nebuloso fulgetrum: at *Stoicis* placuit ita finire tonitruum, nubium collisio: fulgur ita, ex collisu accensio: fulmen sic, violentioris collisionis coruscatio. *Aristoteles* omnia hæc putavit in evaporationem siccam esse referenda, quæ cum occurrit humidæ, vi exitum parat, atque collisu, & tractatu tonitrui sonitum faciat: incensu vero & flammatione calliditatis fulgura. *Idem in exam. vardoct. gent. lib. 1. cap. 12.*

Tonitrui sonus tribus modis fit. *Primò*, quum expressione violenta exprimitur unum ab altero. *Secundò* quum paulatim vapor scindens nubem suam, qua est, evolans aliam nubem invenit siccam constrictam, & impingit in illam; & ex collusione facit sonum quandoque cum coruscatione. *Tertiò*, egreditur vapor paruus & rarus, inflammatus ex nube tenui, & non multum aquosa, & nunc videtur ignis, ut flamma alba per multum fumum, & in propria nube non facit sonum, sed si obviat ei nubes aquosa, flamma extinguitur, in illa nube rumorem faciendo, ut ferrum candens in aqua. *Alb. Mag. de pass. aeris.*

Tonitrũ tripliciter egreditur à propria nube, ante inflammationem, in ipsa inflammatione, & post. Ante quidem, cum incipit comprimi in profundum acumen sui, eo quod siccus est, penetrat nubem, & egreditur aërem, & commovet ipsum fortiter, vel debiliter, secundum virtutem suam, ideo ante tonitrua, fiunt venti calidi, & fortes. In ipsa inflammatione quandoque uterque est rarus, & debilis: & tunc quia non invenitur resistens, egreditur sine sono vel vento qui à nobis auditur, ut in æstate. Post inflammationem: nunc pulsando latam nubem facit sonum, sed antequam pertranseat, extinguitur, & sonus auditur sine coruscatione. *Alb. Magn. de pass. aeris.*

Tonitrui tempus aliud est in frigidis, aliud in calidis regionibus, quia in 5. & 7. raro fortior est, & elevat vaporem: in calidis scilicet 1. 2. 3. & 4. generantur tonitrua in æquinoctialibus sole existente punctis. *Alb. Magn. de pass. aeris.*

Tonitrua quum audiuntur in signis hyemalibus, tunc est initium veris, & forte per totum annum erit multus ventus, quam in alio anno, quia est signum multam esse in aëre materiam. *Idem ibid.*

Tonitru veris tempore generatur. dissoluta hyemali humiditate, ob calorem aëris affecti à sole, unde plurima sursum tollitur evaporatio, qui, quia sol non ad perpendiculum radio jaculatur, minus intensus redditur, calor, quam ut ipsum possit consumere, & inde tonitrua & fulmina proveniunt. *Io. Franc. Picus Mir. de prænot. lib. 5. c. 4.*

Tormentum.

¶ Definitio et etymol.

Tormentvm, Græcè βάσανος, ου, ὁ, dicitur. Et significat omnem machinam ad torquendum saxa: quod veteres etiam tortum appellavere. Significat etiam dolorem corporis, ad eruendam veritatem. Veteres etiam posuere tormentum pro quocunque cruciatu. Venit autem à torqueo, cujus frequentativum est torto, & passivum tortor, hoc est vehementer torqueo, hinc venit tortor, qui torquet, hoc est, cruciat vel lapidem tormento jacit.

Tormentum, cruciatus, qui aut eruendæ veritatis aut criminis eruendi causa fieri solet, à torqueo, id est, crucio, id est, βασανίζω. Inde βάσα, νος. Hebr. *Debaah.* & *Daabon*, corruptio, à verbo *Daab*, tabuit, languidus fuit, ut iis etiam accedere solet qui vel atroces morbi, vel carnificum manus evaserunt.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De tormentis. Dial. lxv.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Injuste torqueor. R. Quid nunc diceres, si juste? Nullum nempe tormentum conscientia majus est, illa incolumi, hæc externa despicito, intra te est consolator tuus. D. Torqueor prorsus indigne. R. Tortoris miserere tui, ille te gravius torquetur, quamvis enim mundus obstrepat, minus mali est pati injuriam, quam inferre. D. Torqueor. R. Novum mali veteris lamentum, nunquid enim non antea torquebaris? inter tormenta natus, inter tormenta vixisti, inter tormenta moriturus, quid nunc novi accidit? mutantur tormentorum species, tormenta non desinunt, excute totum tempus ætatis, quem sine tormentis diem egeris recordare. Aliqua falsis forsan gaudiis adumbrata reperies, veris autem plena tormentis, quibus, si acriter æstimes, nullam vitæ partem vacare fateberis, unde non immerito quibusdam omnis vita supplicium visa est, sed vos nihil minus, quam hæ philosophicæ voces tangunt, hærent quidem aurium vestibulo, mentis claustra non subeunt, hic ad omnem corporis offensiunculam ingemiscitis, animi juge mortiferumque supplicium non sentitis illic impatientes, hic hebetes. D. In equuleum levor. R. Quid refert in equuleum an in lectulum torquendus ascenderis, te carnificis nodus premet. At hunc febris, hunc podagra, hunc uxor, hunc filius, hunc amica, hunc divitiæ, hunc paupertas, hunc infinita cupiditas, speque anhelat, hoc tortore quolibet pejor metus. Perquè mortalium status, vis ullum invenies non in equuleo pendentem. Sed quum mille sint equulei, nisi lignum non timetis. D. Torqueor. R. Aut innocentia in tormentis, aut justitia teipsum consolare. Nam si injustè torqueris gaudendum est, experimentum tibi atque aliis & fulgor quidam tuæ virtutis accesserit, attrectati ac sublati fragrantior ac notior fama erit, ut bene oleant, teruntur aromata, & pulcherrima rerum, ne lateant, attolluntur. Sin id juste patieris, acquiesce remedio, & concretæ sordes flammis aut asperitatibus eluuntur, & magni mali medicina tristior sit oportet, quem morborum tædet, amara non respuat, quem scelerum pœnitet, supplicia

non

non recuſet. D. In equuleum tollor. R. Si immeritus, unde ex alto ſævitiam alienam deſpicias. At ſi meritus, unde à terra divulſus ipſe tuum clarius aſpicias crimen, quodque commiſſum doles, nõ doleas plecti. D. Torqueor. R. Aut tentatur virtus, aut punitur vitium, alterum ſæpè utile: alterum ſemper expediens. Bona exercitatio juſti eſt peſſima nocentis impunitas. D. Torqueor. R. Diſce iter ad patientiam & ad mortem.

¶ Apophthegmata.

Perſes negavit tormentis opus eſſe ad explorandum rei veritatem: vino enim id rectius fieri dicebat. Senſit autem vir prudentiſſimus, tantam eſſe vini immodice ſumpti potentiam, ut proferat ea, quæ crudeliſſimis tormentis ex homine ſobrio elicere non poſſit. *Vide proverbium apud Eraſ. In vino veritas.*

Anonyma. Poppea, quæ prius adultera Neronis, mox repudiata Octavia mariti potens facta, ſubornatur quendam ex Octaviæ miniſtris, qui ei ſervilem amorem objiceret. Ancillis Octaviæ ad quæſtiones pertractis, quædam cruciatu victæ, falſis annuerunt, quædam perſtiterunt, dominæ ſuę ſanctitatem prædicantes. Ex his una inſtanti Tigillino reſpondit: caſtiora eſſe Octaviæ muliebria, quam os ejus. *Eraſ. 6. apoph.*

Vide, Pœna, Punitio.

Torpor.

¶ definitio et etymolog.

TOrpor, Græcè νάρκη, ης, ἡ. & ναρκάω, torpeo dicitur, Hebr. *Hatſlah, hatſlath*, à verbo *hatſal*, piger fuit. Hinc ἀσελγέω, negligo, & Lat. aſellus, animal pigrum & iners. Eſt autem torpor, remiſſio, in executione boni, & eſt filia acediæ.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

De torpore animi. Dial. cix.
Franciſci Petrarchæ.

Dol.

Torpeo in agendis. R. Quis miretur, ſi poſt gulæ ſtudium prægravatumque corpuſculum animi torpor obrepat? D. Animi gravor torpore. R. Torpor hic ex imperfecta voluntate oritur, mox ut bonum velle cœperis, ardor erit, atque impetus, qui cum ad multa ſit peſſimus, eſt optimus ad virtutem. D. Torpeo & ad bona opera lentus aſſurgo. R. Eſt torpor quidam animus obſitus, nec minus ardor quidam generoſa pars animæ: ſed & hic ardor accenditur, & ille torpor excutitur fuga temporis intellecta, quæ tanta eſt, ut vix metiri eam, quamvis celer animus, poſſit, & ſpecie virtutis adamata, quæ talis eſt, ut ſi corporeis oculis cerni poſſet (quod vult Plato) mirum ſui amorem paritura eſſet. Hinc te amor igitur, illinc metus exciter, utraque res in ſomnis, neque qui amat enim, neque qui metuit, torpere ſoler, & tamen hoc ipſum nec torpor, ſoporque vix noxius premat, ad divinas laudes ſurgentes nocte precamini, non eſt ſomno locus aut inertiæ, ubi vos hinc mors territat, hinc honeſtas allicit. Quis enim inter magna pericula, magnaque præmia conſopitur? Vbi ad iſta reſpexeris, redibit vigor ad animum, fugiet ſomnus ab oculis cogitantis, quantum nunc etiam ſupereſt imperfecti, quãtum tranſierit otioſi, quo quia non longas ætates inutiles effluxiſſe conſpicimus, & ſenes attonitos ac ſtupentes dicere: Quid hic in tot annis egimus? Comedimus, bibimus, dormivimus, ſero tandem experrecti ſumus, cujus mali præcipua cauſa eſt torpor iſte, quem quereris abigendus in tempore ſtimulis indaſtriæ, fræno providentiæ, ne cunctando ad inglorium finem cum multitudine rapiaris.

Torpeſcimus manus potiſſimum & pedes: quia torpor refrigeratio eſt, fit enim propter ſanguinis privationem, tranſlationemque: Manus autem, & pedes omnium maximè partium carnis inopes ſunt, & nervi uberes, ſed præcipue pedes, itaque ad refrigerandum celeriter ſua natura habiles redduntur. *Ariſt. probl. ſect. 6. cap. 6.*

Vide, Acedia, Pigritia.

Totum.

¶ definitio et etymolog.

TOtum, Græcè ὅλον, ου, τὸ, dicitur, Eſtque cui nihil deeſt. Differunt autem totus & omnis, quod totus ad quantitatem refertur, ut tota domus, tota urbs, totum corpus, aliquod integrum. Omne, de univerſis dicimus numero diſtinctis, ut omne pecus, omnis grex. Confunditur tamen nonnunquam proprietas à poëtis.

Hebr. *Col*, omnis, totus, univerſus, cunctus, & *Calil*, totus, omnimodo perfectus, abſolutus: à verbo *Calal*, conſummavit ex toto, abſolvit in univerſum, perfecit ex omni parte.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Totum & perfectum, id eſt, cujus nihil extra, & non ſolum individuis convenit, ſed & cœlo. *Ariſt. Phyſ. 3. cap. 6.*

Totum & perfectum, aut idem eſt penitus, aut proxima natura ſunt. *Idem ibid.*

Totum & omne, & perfectum, non differunt ſecundum formam invicem, niſi in materia, in qua dicuntur. *Idem 1. de cœl. text. 2.*

Totum eſt pars ſecundum naturam, ad idem fertur, ut tota terra, & parva gleba. *Ibidem text. 19.*

Totum, & ſi dividitur in duo, vel in plura: non ob id majus vel minus eſt ipſum quam prius. *Ariſt. de gen. & cor. cap. 2. tex. 8.*

Totum ut ſe habet ad totum, ſic & ſingulæ partes ad ſingulas partes ſe habent. *Idem hiſt. anim. 1. cap. 1.*

Totum cum partibus eſt ejuſdem ſpeciei. *Idem de anim. c. 5.*

Totum ingenitum eſſe & infinitum nihil prohibet, & ea, quæ in ipſo ſunt, eſſe terminata & gigni, cum & principium generationis & finem habeant. *Idem de Xenoph. Zen. Cor.*

Totum dicitur, cujus nulla partium abeſt, & quod naturaliter reſpicit partes, ex quibus eſt, ut continens continentia: ita ut illæ partes ſunt unum in illo toto, & hoc dupliciter, aut quia, ut unumquodque unum, aut ex his: unum enim univerſale, & quod taliter, dicitur ut aliquid unum eſt univerſale, quaſi multa continens, quia de quocunque prædicatur, & omnia ſunt, & unumquodque, ut homo, equus, quia omnia animalia. Continuum verò, & finitum, quum unum aliquid ex pluribus eſt, quæ inſunt maximè poteſtate, ſi autem & actu, & magis ſunt tota, quæ ſunt natura, quam quæ arte. *Ariſt. 5, Metaph. cap. 26.*

Totum dicitur de quanto habente principium, medium, & ultimum quorum poſitio, differentiam non facit, dicitur omne, & non totum: & quæ faciunt ambo, dicuntur omne, & totum diminutum dicitur quantum, non quodlibet, ſed partibile, & totum, & ſubſtantiam manere oportet, & quod ſit partium ſimilium: illa enim quorum partium poſitio differentiam non facit, dici non poſſunt diminuta, nec omnia faciunt ſupra diminutionem. Sed continua eſſe oportet, & non omnem partem, ſed extremitatem, & eam, quæ ablata eſt, à toto non generatur, denuo auferimus. *Ariſt. 5. Metaph. cap. 26.*

Totum & pars an ſint unum vel plura, conſiderandum eſt, & ſi plura, quomodo plura, & eadem ratio eſt de partibus non continuis, & ſi toti, utraque eſt, ut indiviſibile, quia & ipſe ſibi ipſis. *Ariſt. Phyſ. 1. c. 3.*

Totum ſi eſſet unum, ut eſſe indiviſibile, non erit, quantum nec quale. *Idem ibid.*

Totum ſequitur partes quæ ſunt ſecundum quantitatem, in parvitate & magnitudine: ergo ſi compoſitum eſt finitum, & partes ſunt finitæ. *Idem ibid. 2.*

Totum eſt id, à quo nihil abeſt eorum, quæ ad propriam perfectionem, abſolutamque plenitudinem requiruntur. *Thom. in 3. Phyſ. text. 63.*

Totum aut perfectum, aut eadem omnino ſunt, aut cognatiſſimam ſignificationem habent: nam totum vocamus facta ad partes relatione, perfectum ad finem relatione facta. *Ibid.*

Totum & partes ſunt idem & diverſa: idem ut totum partibus innititur, ac in iis apte conſiſtit: diverſa ut partes per ſe eſſe & intelligi poſſunt. *Pſellus in 1. Phyſ.*

Totum & perfectum, extra quod eſt impoſſibile aliquid accipere, ſunt ſynonima. *Averr. in epit. Metaph. tract. 1.*

Totius opinio eſt triplex: *Prima*, quæ tenet, quod omne totum eſt generabile & corruptibile, quando eſt finitum in individuis: *Secunda*, quæ tenet, quod ex totis aliqua ſunt æterna, non habentia principium & finem, ex eo, quod apparet de eis, quod ſunt ex individuis infinitis, & dividitur in dies ſectas: nam aliqui dicunt, quod talibus totis convenit continuitas ex cauſa neceſſaria, una numero. Si autem evenit eis, ut corrumpantur tempore infinito infinities, & hi ſunt philoſophi, alij credunt, quod eſſe indivídua eorum in infinitum ſufficit, ut ſint æterni, & hi ſunt hæretici. *Averr. ex deſtruct. diſp. 4.*

Tum non ſequitur partes in menſura, niſi in partibus ſecundum quantitatem, quæ ſunt in toto in actu. *Averr. in 1. Phyſic. text. 37.*

Totum, omne, & perfectum differunt, quia ſi eſt quantitas continua, dicitur totum, ſi diſcreta, omne, ſi in qualitate dicitur perfectum. *Averr. in 1. de cœl. text. 3.*

Totius locus, & partis non differt: niſi quod locus totius continet locum partis, videlicet partis, quæ in actu: partes enim potentia non ſunt ei ubi nec mobiles niſi potentia. *Idem ex paraph. de cœl. text.*

Totum dicitur, & quod continuum eſt, ut corpus & linea, & quod non eſt continuum, ut numerus, & quod univerſale, ut homines, & quod ex quibuſdam virtutibus conſtat, ut anima. *Boët. de diviſ.*

Totum ab eo, quod ipſum eſt, intelligentia ſeparatur, quod illud quidem ſingulariter intelligitur, & hoc ſub generis & differentiarum enumeratione monſtratur. *Idem in Top. Cic. lib. 1.*

Totum & genus differt, quia genus univerſale eſt, totum non univerſale eſt. *Ibid. lib. 3.*

Totum ac partes non tantum in ſubſtantia licet reſpicere, ſed etiam in modo, in tempore, in quantitate, in loco. *Boët. de diff. top. lib. 2.*

Totum duplex explicitè, totum in potentia, & in actu colligens, & ſic definitio dicit: totum eſſe, dicitur etiam totum, quod in ſe virtute habet totum, ut in cauſis formalibus ultimum continet omnia, quæ præcedunt, ex quibus fuit. *Alb. Magn. in pradic.*

Totum omne perfectum in naturalibus conſtituitur, ex partibus diverſis ſpecie, & quod componitur ex partibus ejuſdem ſpeciei, eſt imperfectum in genere naturæ, ut aqua & aër. *D. Thom. Polit. lib. 1.*

Totum triplex: ante partes, in partibus ex partibus. In partibus eſt natura totius, particula in partibus, & particulare recepta. Ex partibus vocatur totum, quod habet partem extra partem, & cujus natura non conſiſtit in ſimplici eſſe, ſed eſſe compoſito totius. Ante partes ſparſim & diviſim ipſum habet, per modum unius altiori modo. *Alex. de Alex. 5. Metaph. text. 20.*

Totum habet modum finis, & complementi: pars autem habet modum incompleti, & finiti per totum. *Idem ibid. text. 29.*

Totum in partibus, ante partes, & poſt partes: & ideo in totum ante partes. *Alex. de Alex. Metaph. 7. text. 52.*

Totum duplex: aliud, cujus ratio eſt unius rationis in toto & parte, ut aër: aliud, cujus ratio totius & partis eſt diverſa. 10. *Met. text. 17.*

Totum duobus modis dicitur : universale & diffinibile, universale: est superius,respectu inferioris, diffinibile id vocatur, quod diffinitur. *Idem in prad.17.*

Totum non est in partibus,nec in omnibus,nec in aliqua:si in omnibus ; necessario esset in una, & cum in una aliqua non sit,non amplius in omnibus esse poterit : si vero hoc unum omnium est, totum vero in hoc non uno quomodo adhuc in omnibus unum erit ? & si esset in aliquibus partibus,majus in minore esset,quod est impossibile : ergo ut sit nusquam, quatenus unum totum est, in alio est, quatenus omnes partes est, in seipso est,& sic unum in seipso, & in alio esse necesse est. *Plat. in Panorm.*

Totum ex multis est, cujus partes erunt partes:unamquamque enim partem non multorum esse partem necesse est, sed totius. *Idem ibid.*

Totalitas omnis vel ante partes est,vel ex partibus, vel in partibus. *Procl.de Theol. prop.67.*

Totum omne simul ens aliquod est, & particeps est entis, non omne autem totum est ens. *Idem ibid. prop.63.*

Totum medium habet ordinem entis, & specierum,cui consequitur etiam ante species existere ens,& species entia esse,non tamen ens omne species est.*Idem ibid. prop.74.*

Totum est perfectius ubi partes sunt perfectiores. *Marsil. Fic. in Plot. En.4.lib.3.c.1.*

Totum est præstantius partibus. *Idem ibid.*

Totum est magis formale,ubi partes sunt magis formales. *Idem ibid.*

Totum quodvis naturale ex diversis vel contrariis constitutum cujus ipsa forma totalis ab efficiente idealique causa potius, quam ab essentiis suis necessario pendet. *Idem in Plat.Parm.c.85.*

Totum necessario refertur ad partem,& similiter pars ad totum, nec sine parte totum est revera totum,nec pars seorsum à toto ulterius pars existit, itaque si invicem utrumque comparetur, neque idem, neque alterum revera dici potest non idem, quia totum majus est parte sua:non alterum,quia nec totum,nec pars seorsum per se subsistit,atque altera nominare solemus seorsum subsistere judicamus. *Idem ibid. c.87.*

Totum est omne, quod factum est,ideo sublato toto non potest fieri aliquod, aut esse factum ideo cessat æterna essentia, & temporalis quæ dicuntur generatio. *Idem in Plat.Soph. c.26.*

¶ Adagia.

Omnia frusta. πάντα χνεύματα.

Dicebat olim, quoties omne negotium significabant. Zenodot.

Cum pulviculo.

Quoties omnia sic tolluntur,ut nihil fiat reliqui,ne pulvis quidem.Metaphora mutuo sumpta ab iis,qui frumentum ab area convertunt non sine pulvere.

Vnà cum ipsis manipulis.αὐταῖς ἀμάλαις.

Cum omnia funditus pereunt, ut ne gluma quidem sit reliqua.

Vna cum templis & aris. ἅμα σὺν ναοῖς καὶ βωμοῖς.

Proverbio uti solebant, quam nihil omnium pratermissum volebant, significare.

Ruta cæsa.

Verba sunt peculiaria Iureconsultis. Vtemur autem, cum significabimus, inclementius omnia tolli neque quicquam fieri reliqui. Vide lib.9. Pandect. leg. 18. Si ruta.

Cum ramento.

Cum ramento reddidisse dicitur, qui totum reddidit, nulla ex parte decurtatum.

Et prædam & præmium.

Quoties significabimus : omnino quippiam auferendum sive iure, sive iniuria, hoc adagio utemur.

Tragœdia.

¶ Definitio et etymolog.

TRagœdia ex omni poësi talis est, ut maximè populum delectet & animos alliciat. *Plat. in Min.*

Tragœdia est imaginaria quædam hominum vita,vita hominum tragœdia videtur esse verissima. *Mars. Fic.in ep.l.5.*

Tragœdia omnis excludenda est ab optima civitate. *Franc.Patric.de repub.lib.2. c.2.*

Tragœdiarum choris non sunt apta Sudorium,nec suphrygium cantandi genera,sed scenis apta sunt. *Arist.probl.sect.19.n.19.*

Tragœdia diversis mutationibus variata quoad proprios numeros implerèt tandem quievit;nam histrionum numeros ex uno in duos Æschylus auxit, & quæ circa chorum sunt, imminuit sermonémque primarum partium instituit, quos Sophocles ipse cum scenæ ornatu ad tertiam usque produxit. Hæc ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridicula dictione satyris exclusis, ad gravem habitum provecta, serio tandem quievit, senariúmque metrum ex octonario adoptavit. *Arist. poët.c....*

Tragœdiæ similis est Epopea, quia metrico sermone præstantium imitatio est : deficit autem, quod simplici utitur metro,quodque enarratio est,longitudine præterea,in tragœdiæ quidem spatio unius solius, vel paulo plus minúsve actio est:Epopeia non clauditur spatio temporis,& quæ sunt in hexametris partes in tragœdiis esse oportet,non autem contra. *Arist. poët. c.4.*

Tragœdiæ sex sunt partes:Fabula, Mores, dictio, Sententia, apparatus, Melodia,quarum duæ ad ea pertinent,quibus imitamur,una ad id quo pacto imitamur, cæteræ tres ad ea,quæ imitamur & horum maxima rerum constitutio. *Idem ibid.*

Tragœdia est imitatio actionis illustris, absolutè magnitudinem habentis, sermone suavi seperatim singulis generibus in partibus agentibus, non per enarrationem, per misericordiam vero atque terrorem, perturbationes hujuscemodi purgans. Sermo suavis,est in quo numerus,harmonia, & melos inest, id vero generis distinctum,cum metro tantum quædam absolvantur,quædam melodia. *Arist. poët. c.3.*

Tragœdia est imitatio non hominis, sed Actionis, atque vitæ, tum felicitatis,tum infelicitatis.Felicitatis enim actione pendet,& finis actio quædam est,non qualitas. *Ibid.c.4.*

Tragœdiæ pars maximè delectat animos mortalium in qua est eventus in contrarium, & agnitionis sunt. *Ibid.*

Tragœdiæ est principium, veluti anima, fabula : secundo vero loco mores:tertio sententia:quarto sermonum dictio. Melodia,ac apparatus non sunt propriè ipsius poëticæ. *Ibid.*

Tragœdiæ partes secundum quantitatem discretam sunt : Prologos Episodium, Exodus,Choricum,Chorici alterum stabile,alterum mobile,& omnia hic communia sunt,propria vero,quæ ad scenam pertinent, & commi. *Arist. poët. c.9.*

Tragœdiæ pulcherrimæ composito non debet esse simplex, sed implexa & terribilium, & miserabilium imitatrix:ideo non oportet bonos & æquos viros, ex felicibus infelices factos in scena afferre, ut quod non habet miserandi, sed scelesti : & ab adversa fortuna ad secundam provectos pravos effingere:sed nec improbos ex secunda fortuna in adversam lapsos:nã talis compositio,quæ alioqui humanitatem præ se ferre potest, miserandi, aut terrifici nihil habet. Vt enim immerentis misericordiam excitat, ita terror à simili incutitur & idoneus est, qui intermedius talis est.Is autem erit, qui nec virtute, nec justitia antecellat, minimèque per vitium pravitatémque in ipsam felicitatem lapsus fuerit, verum humano quodam errore, ex magna existimatione atque felicitate : ut Oedipus & Thyestes. *Arist.poët. c.11.c.273.*

Tragici actio aliquando fit,ut ab agnoscentibus,ut Medeam necare filios;aliquando ab ignorantibus vim facinoris agnituris vero mox necessitudinem, ut Oedipus : aliquando per ignorantiam debere aliquem hæc facinora patrare, sed inter patrandum agnoscere. *Aristot. in poët. cap.11.*

Tragœdia universa partim connexione,partim solutione continetur, quæ extra sunt, & quæ intra habentur, connexio continet, reliqua solutio : connexio est totum illud,quod à principio ultimam usque pertinet partem, ex qua mutatio fortunæ fit ; solutio à mutationis principio ad finem usque. *Arist. in poët.c.16.*

Græci Tragœdiam, quæ nihil continet nisi casus infaustos ac mortes,dici volunt ἀπὸ τῆς τρυγῆς à vindemia. *Car. Pasc.lib.de virt.& vitiis, cap.66.*

¶ Apophthegmata.

Socrates, cum videret in imperio triginta tyrannorum multos summæ existimationis viros interfici, & locupletissimos quosque gravissimis suppliciis per insidias circumveniri, dixisse fertur ad Aristhenem: nunquid te pœniter, quod in vita nihil magnum neque spectabile consecuti simus:quemadmodum videmus in tragœdia describi monarchas, Atreos illos & Thyestas, & Agamemnones, & Ægisthos ? Nam illi obtruncati in tragœdiis raxantur, & mala fercula cœnasse ubicúque prodũtur. Nemo vero poëtarum eo progressus est audaciæ & impudentiæ, ut porcum mactatum in Drama introducat. *Ælian. lib.2. de var.hist.*

Gorgias dicebat, Tragœdiam esse deceptionem,qua qui alterũ decepisset, & qui deceptus esset, sapientior foret eo, qui non esset deceptus. Fallit quippe tragœdia dum tractat rem fictam: sed adeo concinne, ut verissima esse videatur. Iustior autem videtur ille,qui fallendo hominibus prodest : & sapientior est, qui per fabulas confictas discit, quid turpe,quidve sit honestum. *Plutarch.de audiendis poëtis.*

Vide supra Spectaculum.

Tranquillitas.

¶ Definitio et etymolog.

TRanquillitas, Græcè γαλήνη, ης,ἡ, & γαληνός, ὸς,ὁ,ἡ, tranquillus dicitur.Hebr. *Scheket*,à verbo *Schakat*, quievit sub scuto,in secure,turus & tranquillus fuit. Cognationem habet cum *Schathak*, stetit placidus & tranquillus,quod propriè de mari dicitur.Hinc lat.Scutum, & per aphæresin quietus. Tranquillitas omnium præstantissima, 1. *Ioan.3.19.* De tranquillitate animi philosophi Christiani & Ethnici multa. Est autem tranquillitas quies maris. *Sec. in B.Th.super lib. Metaphys. sect.6. fin.*

Tranquillitas est qua mites, ac sedati sunt animi ab omni perturbatione, sumpta à fluctibus translatione. Cujus contrarium est atrocitas & fluctuatio.

Sententiæ poeticæ.

Leander in Hydria.

Ὡς ἡδὺ τὰ μισούντι τὰς φαύλας τρόπους.
Ερημία, ᾗ τὰ μελετῶντι μιγῆναι
Πονηρὸν ἱκανὸν κτῆμ' ἀγρὸς τρέφων καλῶς.
Ἐκ τῶν ὄχλων ᾗ ζῆν ὡς μήτε κῶμόν
Αὔτη τρυφηλάμπει μ', ἐς δ' ὀλίγον νρόνον.

Quam tucunda res est ei, qui malos mores odit,
Solitudo : & cogitanti nihil
Mali, satis magna possessio est ager bene nutriens.

Cate

Caterum amulatio vulgi, & urbana.
Voluptas splendida quidem est, sed breve tempus durat.
Pindarus in hymnis.
Communē civium statum aliquis in tranquillitate situm relinquens.
Diligenter inquirat per mortem quietis
Sacrum lumen, seditionem à pectore
Tollens paupertatis causam,
Liberorum educationi infensam.
Cercides in Hermiamidis.
Τὸ τᾶς ῥινᾶς χελώνας ἀμνάμονα.
Οἴ⟨σ⟩ γὰρ ἄρισος ἀλαοίως κ, φιλ⟨σ⟩.
Immemor huius dicti rugosæ testudinis.
Vere enim domus chara est, & optima.
Bion. in Bucolicis.
Ignoro, neque enim convenit, quæ non didicimus agere.
Sepulchra meæ carmina sunt vel illa sola
Gloriam mihi adferent, quæ iam antea fatum mihi dedit,
Sin illa non probantur, quid est, quod amplius laborem?
Nam si nobis vivendi duo tempora dedisset
Sive Iupiter, sive parca versuta ita ut ageretur
Alterum cum latitia & gaudio alterum cum labore;
Liceret post labores aliquando boni frui.
Si vero dij unum duntaxat tempus vivendi annuerunt.
Hominibus, idque breve & perquam angustum:
Quamdiu vah miseri labores! & opere insumimus
Quousque animum ad lucra & artes
Applicamus, semper desiderando multo maiores opes,
Omnes sane obliti sumus mortales nos esse natos,
Et breve tempus fato nobis concessum.
Apollinus ad Dyonis.
Καλὸν πρὶν παθεῖν διδαχοῶαι πυλίκον ἐσιν ἡσυχία.
Pulchrum ante malum acceptum cognoscere quantū bonum sit quies.
Æschilus in vinculis Promethæi.
τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πόνει μάτην.
In rebus inutilibus noli frustra laborare.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Cōmodissima est tranquillitas, cum ad alia, cum ad scientiam, & prudentiæ exercitationem: non cauponariam & forensem dico, sed magnam illam, quæ Deo similem reddit sui participem. Exercitia enim, quæ in civitatibus, & inter hominum turbas fiunt, dicendi facultatem acriorem, quæ nihil aliud est, quam calliditas, augent: Ita ut qui in ipsa excellunt, urbanis negotiis, veluti, à coquis, farciti, & variati ministeria quævis absurda obeant. Solitudo autem gymnasium existens sapientiæ, bene instituit mores; format & dirigit hominum animos. Nihil enim Impedimenti habent, quo minus promoveant: neque ad leges & multas & parvas offendentes à rectitudine inflectuntur, ut animi civitatibus inclusi, sed in aëre puro, & ut plurimum extra hominum consuetudinem agentes, in rectum surgunt & pennas producunt limpidissimo & levissimo liquore tranquillitatis irrigati, in quo diviniores mentis disciplinæ & puriores conspiciuntur. Hanc ob causam Deorum quoque delubra antiquitus consecrata, in locis maximè solitariis primi homines constituerunt, ut in primis Musarum, Panis, Nympharum, Apollinis, & omnium qui Musicæ præfecti sunt dijsut pote separantes disciplinas à molestiis & nefariis quibusdam rerum urbanarum negotiis. *Plutarch. in lib. de Tranquillitate.*

Ille qui dixit, ad vitam tranquille agendam non multum agere oportere, nec privatim, nec publice, hic primo magno nobis parabilem animi tranquillitatem facit, ut pote inertia venalem, & tanquam ægrotorum unumquemque hortans versu illo tragico:

Μέν᾽ ὦ παλαιὸν μὴ ἐγκαθεὶς σοῖς ἐν δόμοις.
Mane mi sole tuis in lectis immotus. Idem in opere eodem.

In somnis visus est Stilponi Philosopho Neptunus iratus, quod non immolasset Hecatomben, quemadmodum mos erat. At Philosophus hoc viso nihil perturbatus respondit: Quid ais, Neptune? Itane veluti puer huc venisti cum tua quærimonia, quod pecunia mutuo sumpta non expleverim nidore civitatem? Atqui pro rei familiaris modulo sacrificavi tibi aquas aliquot. At hæc arridens Neptunus, visus est illi porrecta dextra dixisse: In tuam gratiam ingentem aquarum proventum largiar civitati Megarensium. Quod & evenisse tradunt.

Tranquillitatis amantes diu non possunt esse salvi, nisi simul, ubi opus est, sint fortes & acres in repellendis hostibus. *Thucyd. lib. 2.*

Regnantis est gloria subjectorum otiosa tranquillitas. *Cassiod. lib. 2. epist. 9.*

Vide Senecam philosoph. in lib. de tranquillitate animi, & quod in sapientem non cadat injuria.

Demetrius Antigoni filius, cum Megatam cepisset, iussit Stilponis domum servari indemnem. Admonitus igitur Stilpo, ut libellum daret rerum omnium, quas amisisset. Ego, inquit, nihil bonorum meorum amisi, nam eruditio & eloquentia mihi sunt incolumes, quod hæc vere sunt ἐνῦσα, hoc est domestica propriaque bona. *Eras. lib. 7. apoph.*

Quum noxium est medicamentum corpori sepultura illa segnities, tum nihil melius animæ medicus est ægritudinis & turbulentiæ torpor & mollities, socordiaque amicorum necessariorum, patriæque desertrix. & mollities, socordiaque amicorum necessariorum, patriæque desertrix. Itaque ne Epicurus quidem hominibus ambitiosis avidisque gloriæ, ut se otio dedant, author est: sed ut ad gerendam Rempubl. natura duce se accedant: tales enim nequaquam æquo animo turbidoque laturos, se ea re orbatos esse, quam imprimis concupierint. *Plutarch. in lib. de animi tranquill.*

¶ Apophthegmata.

Socrates interrogatus, qui sine perturbatione viverent? Qui, inquit nihil sibi conscium mali. *Anton. in Melissa part. 2. serm. 77.*

Bion percontanti, quis esset maximè anxius? Qui in maximis, inquit, rebus cupit esse fortunatus. Is enim mille curis distorquetur, ut assequatur ardua, & assequutus æque torquetur ne amittat. *Laërt. lib. 4. cap. 7.*

Crates dicebat, se pro patria habere gloriæ neglectum, & paupertatem, in quæ nullum jus haberet fortuna. Aiebat item, se Diogenis civem esse, qui nullis invidiæ patebat insidiis. Opes enim ac nominis splendor conciliant invidiam. *Laërt. lib. 6.*

Democritus, Tranquillum futurum non multa agere oportet, inquit neque privatim, neque publice: nec omnia, quæ adfuerint supra facultatem & naturam suam, sibi sumere: sed tantam sui curam habere, ut quamvis præsentem fortunam, & quicquid opinio desiderat suppeditaturam, declinet ac non plura assumat, quam quibus ferendo est. Malis enim commoditas tutior est, quam ejus magnitudo. *Stob. serm. 101.*

Aristippus, validissimis argumentis & sermonibus usus, hortabatur, neque de præteritis curam postea suscipiendam, neque de futuris antea. Id enim animi bene constituti signum esse & hilaris cogitationis argumentum. Iubebat autem in diem animum intendere: & diei illam solummodo partem, qua quisque quid ageret, aut cogitaret. Solùm enim aiebat præsens in nostra manu positum non præteritum: neque instans. Illud enim abiisse, hoc an eventurum sit, incertum esse. *Ælian. lib. 14. de var. hist.*

Diogenes illud dixisse fertur. Quod fortunæ opponeret animi fiduciam, legi naturam, affectibus rationem. eo quod his tribus paretur, & servetur hominum tranquillitas. *Laërt. lib. 6.*

Phocion dicere solebat, Multo satius esse humi cubantem vivere, ac bono quietoque animo esse, quam perturbatum in aureo lecto. *Stob. serm. de prudentia.*

Lipsij. Vt miles si cecidit, surgit alacrior & animos itasque sumit à casu: idem nobis fit, & constanter pergamus ad illum Tranquillitatis internæ portum qui verè efficit beatos. *Ex cent. 1. epist. 19.*

Vide, Quies, Securitas.

Tremor.

¶ Sententiæ Philosophicæ

Tremor excitatus ob inopiam caloris non cujusque, sed proprij. *Arist. probl. sect. 3. num. 25.*

Tremor fit, cum movens, quoque rem nequit superare quam movet. *Ibidem.*

Tremor fit, quum pondus membrorum corporis trahit deorsum: animæ autem trahit sursum, & id vicissim agitur. *Alex. Aphr. probl. 5. num. 18.*

Tremuli homines cur cum bibunt circumferi solent? quia vini calor immodicus nervos subit, & spiritum contentum in his perturbat, qui ex sede cerebri ducitur. *Idem probl. 7. num. 109.*

Tremor in nobis post urinam fit, quia aër frigidus ingreditur per urinæ vias in interiora. *D. Thom. in 2. met. lib. 13.*

Trepidantes facie, non sudant, sed erubescunt, quoniam amplius incalescunt: itaque faciem calor siccat errans per summa. *Aristot. probl. sect. 2. num. 27.*

Trepidatio est motus super re inchoanda. *Idem ibid. num. 31.*

Trepidantes facie pallent, pedibus sollicitantur & palpitant, sese quodammodo exercent, manus perfricare assolent, & se modo extendunt modo inflectunt, & sæpe exiliunt, & nunquam quiescunt. *Ibid.*

Trepidatio est pudor, & quos pudet, ij erubescunt, quia calor superiorem partem petit. *Prob. sect. 11. num. 53.*

Tremor & rigor in corpore oritur, cum humores, qui in corpore sunt grandiores, minores expellunt, & in eorum sedes subire nequeunt, humiditatem nostram impellentes ex inæquali, & mobili immobiles, propter planiciem & æqualitatem, & protrusionem efficientes contelem propter planiciem & æqualitatem, & protrusionem efficientes contelem propter planiciem & æqualitatem, & protrusionem efficientes contelem gelant, hoc, dum præter naturam congelatur, repugnat, secundum naturam ipsos in contrariam, sibi partem depellens, quia pugna & concessione tremor, & rigor. *Plat. in Tima.*

Trepor & rigor contingit, ubi spiritus dum in angustum à frigore cogitur, iterum se dilatare utitur. *Mar. Fic. in Plat. Tim. cap. 54.*

Tremorem & rigorem idem esse Plato affirmat, & malè, non enim unius membri est tremor & rigor, nec trementibus, ut his, qui rigent, est sensus frigoris, est & rigentium motus penitus involuntarius, trementibus autem sine voluntate nunquam. *Iac. Carpin. Alcid. cap. 15.*

¶ Exempla Biblica.

Tremoris *Exempla*: Cives Bethel, Genes. 35. 3. fratres Ioseph, 45. 3. Moab, Exod. 15. vers. 15. 16. cives Iericunthini, Ios. 2. vers. 9. 10. 11. reges Amorrhæorum, 5. 1. Gabaonitæ, 9. 24. Sisara, Iud. 4. 1. 5. Philisthæi, 1. Sam. 7. 10. Agag, 15. vers. 32. 33. Syri, 2. Reg. 6. 7. Gentes, 1. Par. 14. 17. nationes omnes, 17. 21. Ieroboam, 2. Par. 13. 15. Æthiopes, 14. v. 12. 14. regno Iuda vicina regna, 17. 10. & 20. 29. viri Iuda Beniamin, 1. Esdr. 10. 9. inimici Israëlitarū, Nehe. 6. 16. principes Assyriorum & omnis exercitus, Iudith, 14. 17. Persæ & Medi, Esth. 8. 17. & 9. 2. Iob, Iob. 4. v. 13. 14. & 21. vers. 5. 6. Ecclesiæ inimici, Psal. 45. 7. & 65. 9. & 76. v. 8. Ægyptij, Psal. 105. 38. Hypocritæ, Esa. 33. 14. Israëlitæ. Ier. 30. v. 5. 6. Ægyptii 46. 5. Ammonitæ. 49. 5. Elamitæ, v. 37. Daniel & alij quidam. Dan. 10. 7. 7. 11. populus Iudaicus 1. Macch. 7. 18. custodes sepulchri Christi, Matth. 28. 4. mulier quædam, Marc. 5. 33. Maria Magdalena, &c. Marc. 16. 8. discipuli, Luc. 24. 22. Moyses, Act. 7. v. 31. 32. Paulus, 9. 6. 1. Cor. 2. 3. custos carceris, Act. 16. 29. Felix, 24. 26. Corinthij, 2. Cor. 7. 15. Tremor impiis & peccatoribus immittitur, Exod. 23. 27. Deut. 2. 25. & 11. 25. Psal. 14. 35. 55. 119.

Vide, Metus, Timor, Formido, Terror.

Tribulatio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

TRIBVLATIO, Græc. θλῖψις, συμφορά, ᾶς, ἡ, dicitur. Est idem quod calamitas adversitatis. Hebr. *Lachas*, à verbo *Lachats* pressit, oppressit. Cognationem habet cum *Illeis*, molestavit. Dicitur etiam *Tsarah*, à verbo *Tsarar*, angustiavit, afflixit, constrinxit, tribulavit, colligavit coarctando, & angustum stringendo. *Mersar*, etiam tribulatio dicitur ab eodem verbo derivata. Vide Psalm. 116.3. & 118.5.

Tribulatio a tribulo venit. Est enim tribulus, herba pungitiva. *Secundum B. Isidorum sup. Psal.* 3. *col.* 2.

Tribula etiam sunt genus vehiculi, quo teruntur frumenta. Virg.

Tribulaque, trahæque & inique pondere rastri.

¶ DIVISIO.

TRIBVLATIO *propter quinque, scilicet.*

- *Vt Christus glorificetur. Exemplum cæci à nativitate, Ioan. cap. 9.*
- *Vt meritum ei cumuletur. Exemplum Iob. cap. 2. In omnibus his non peccavit Iob.*
- *Vt fastus non dominetur. Exemplum Pauli 2. ad Cor. 12. Ne magnitudo revelationum, &c.*
- *Vt pœnis culpa expietur. Exemplum Mariæ leprosæ. Num. 12. cap.*
- *Vt duplicitèr crucietur. Exemplum Herodis Ascalonitæ. Act. cap. 12.*

¶ LOCI BIBLICI.

Tribulationis eiúsque utilitatis *Exempla*: Ioseph plus crevit in exilio in terra pauperratis, quam in terra nativitatis suæ crevisset, Gen. 41. 40. Psal. 105. v. 17. 18. 19. 1. Macch. 2. 53. Act. 7. v. 9. 10. Israëlitæ afflicti à serpentibus iguitis, pœnitentiam agunt, Num. 11. v. 6. 7. David fugiens à facie Absalonis patiens fuit in ferendis Semei convitiis, 2. Sam. 16. 10. sed post obtentam victoriam superbè populum recensendum curavit, 24. 1. & videns Dominum iratum, petit se puniri, & populo parci, v. 17. Michæas, 1. Reg. 22. v. 26. 27. principes Israël, 2. Paral. 12. v. 5. 6. 7. Manasses, 33. vers. 12. 13. Israëlitæ, Nehe. 9. v. 35. 36. 38. Tobias excæcatus & derisus, Tob. 2. vers. 11. 12. tándem consolationem accipit, 11. v. 10. &c. Iob multipliciter vexatus & afflictus Sabæis, Iob. 1. 15. igne cœlitus demisso, v. 16. Chaldæis, v. 16. Satana, v. 18. & 27. conjuge, v. 9. &c. tandem refrigerium malorum sentit, & liberatur, Iob. 42. 12. &c. Ieremias in utero sanctificatus, Ier. 1. 5. tamen væ clamat sibi ipsi, 15. 10. Nabuchodonosor in prosperitate constitutus, fuit superbus & arrogans, sed ejectus à consortio hominum, oculos ad cœlum levat, & benedicit Deo, Dan. 4. 31. &c. Susanna in condemnatione mortis posita flens suspicit ad cœlum, 13. 42. Israëlitæ, 1. Macch. 9. v. 23. 24. 2. Macch. 6. v. 1. 2. Apostoli, Act. 5. 40. Ecclesia, 8. 1. Paulus & Silas, Act. 16. v. 19. 20. Paulus, 9. vers. 23. 24. 25. 1. Cor. 11. v. 32. 33. Act. 13. v. 45. 49. 50. & 15. 19. & 17. v. 5. 18. vers. 4. 12. & 19. vers. 23. &c. & 20. v. 1. 2. 3. & 21. 26. &c. 22. 22. &c. 23. 10. &c. 25. 1. &c. 27. 39. &c. 2. Cor. 1. 8. & 6. v. 4. 5. & 7. v. 22. 24. 25.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Meritò hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum (Christum) videntes angustias animæ illius dum nos precaretur, non audivimus, idcirco venit hæc afflictio super nos. *Genes.* 42.

Quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & crescebant. *Exod.* 1.

Omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur, *Num.* 32.

Convenerunt ad David (Christum) omnes, qui erant in angustia constituti & oppressi ære alieno (à Diabolo) & amaro animo, & factus est eorum princeps. 1. *Reg.* 22.

Tempore angustiæ suæ auxit Acham contemptum in Dominum. 2. *Par.* 28.

Cum requievissent, reversi sunt ut facerent malum in conspectu Domini. *Nehem.* 9.

In tempore tribulationis suæ clamaverunt ad Dominum. *Ibid.*

Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum, qui cum iratus fueris, misericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittes his, qui invocant te. *Tob.* 3.

Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quod vita ejus si in probatione fuerit? coronabitur; si autem in tribulatione fuerit, liberabitur. *Ibidem.*

Post tempestatem tranquillum facis, & post lachrymationem & fletum exultationem infundis. *Ibidem.*

Tu domine flagellas & salvas, deducis ad inferos & reducis. 13.

Ipse castigavit nos propter iniquitates nostras: & ipse salvabit nos propter misericordiam suam. *Ibid.*

In tuo flagello vindica iniquitates nostras. *Iudith.* 7.

Non ulciscamus nos pro his, quæ patimur: sed putantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella Domini quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem eveniisse credamus. 8.

Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? *Iob.* 1.

Nemo loquebatur ei verbum, videbant enim dolorem esse vehementem. *Ibid.*

Homo nascitur ad laborem, & avis ad volatum. 7.

Beatus homo, qui corripitur à Deo; increpationem ergo Domini ne reprobes quia ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus ejus sanabunt. *Ibid.*

In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. *Ibid.*

Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. 6.

Auferat à me virgam suam, & pavor ejus non me terreat. 9.

Domus illorum securæ sunt & pacatæ, & non est virga Dei super eos. 21.

Ipse probabit me quasi aurum, quod per ignem transit. 22.

Consumpta est caro ejus à suppliciis, reverratur ad dies adolescentiæ suæ. 33.

In tribulatione dilatasti mihi. *Psal.* 4.

Posteaquam multiplicatæ sunt infirmitates eorum; acceleraverunt. 15.

Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas. 16.

Disciplina tua correxit me in finem. 17.

Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circundedit me. 32.

Iuxta est Dominus his, qui tribulato sunt corde; & humiles spiritu salvabit. 34.

Multæ tribulationes justorum. *ibid.*

Invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. 50.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. 66.

Transivimus per ignem & aquam. *ibid.*

Cum ipso sum in tribulatione. 91.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. 94.

Bonum mihi, quia humiliasti me, 119.

Disciplinam Domini ne abiicias fili mi, nec deficias: cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. *Proverb.* 3.

Sicut igne probatur argentum & aurum in camino, ita corda probat Dominus. 17.

De carcere catenisque interdum ingreditur quis ad regnum: & alius natus in regno inopia consumitur. *Eccl.* 4.

Curatio cessare faciet peccata maxima. 10.

In paucis vexati in multis benè disponentur, quoniam Deus tentavit eos, & invenit eos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus eorum. *Sap.* 3.

Hos quidem tanquam pater monens probasti: illos autem tanquam rex durus interrogans condemnasti. 11.

Cum audirent per sua tormenta benè secum agi, commemorati sunt Dominum, admirantes in finem exitus. *ibid.*

Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus. 12.

Ad correptionem in brevi turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ. 16.

Omne, quod tibi applicatum fuerit, accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum & argentum: homines vero receptibiles in camino humiliationis. Eccl. 2.

Quoniam pius & misericors est Dominus, & remittit in die tribulationis peccata. *ibid.*

Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis. 27.

Infirmitas gravis sobriam facit animam. 31.

Speciosa Dei misericordia in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis. 35.

Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator: malitiæ eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocare eos: quia Dominus projecit illos, *Ierem.* 6.

Ecce ego conflabo, & probabo eos. 9.

Ecce in civitate, in qua invocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis.

Castigabo te in judicio, ut non videaris tibi innoxius. 30.

Castigasti me Domine, & eruditus sum, quasi juvenculus indomitus. 31.

Castigabo te in judicio, nec quasi innocenti parcam tibi. 46.

Ecce, quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent: & tu quasi innocens relinqueris: non eris innocens, sed bibens bibes. 49.

Anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te, audi Domine, & miserere. *Bar.* 3.

Omnes isti æs, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis scoria argenti facti sunt. *Ezech.* 22.

Multo labore sudatum est, & non exivit de ea nimia rubigo ejus, neque per ignem. 24.

Eligentur & dealbabuntur, & quasi nix probabuntur multi. *Dan.* 12.

Sepiam viam tuam spinis (ad malum) & sepiam eam maceria, & semitas suas non inveniet. *Ose.* 2.

In tribulatione sua manè consurgent ad me: Venite, & revertamur ad Dominum quia ipse cœpit & sanabit nos. 6.

Funiculis hominum trahebam eos, & funibus dilectionis, & fui eis, ut quispiam qui levat jugum sub maxilla eorum. & inclinavi ad eos cibum. 11.

Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum. *Iosuæ* 2.

Dominus in tempestate & turbine viæ ejus, & nebulæ pulvis pedum ejus. *Nahum.* 1.

Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & in diluvio prætereunte

prætereunte consummationem faciet loci illius

Non consurget duplex tribulatio. *ibid.*

Afflixi te, & non affligam te ultra. *Ibid.*

Vram eos, sicut uritur argentum, probabo eos, sicut probatur aurum. *Zach.* 13.

Percussi vos vento urente, & ærugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum & non fuit in vobis, qui reverteretur ad me, dicit Dominus. *Aggæi* 2.

Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum: & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi argentum. *Malach.* 3.

Ioseph in tempore angustiæ suæ custodivit mandatum, & factus est dominus Ægypti. 2. *Macc.* 2.

Multo tempore non finere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, ut eas, cum dies judicij venerit, in plenitudine peccatorum puniatita & in nobis statuit; ut peccatis nostris in finem devolutis, ita demum in nos vindicet. 2. *Macc.* 6.

Corripiens in adversis populum suum, non derelinquit. *ibid.*

Tu scelestissime in præsenti vita nos perdis, sed ille Rector mundi nos pro suis legibus morientes ad æternam vitam denuo suscitabit. 7.

Nos propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum, & digna admiratione facta sunt in nobis: tu autem ne putes tibi impunè futurum, quoniam contra Deum pugnare tentaveris. *ibid.*

Cœpit Antiochus à gravi superbia deductus ad agnitionem sui venire, divina admonitus plaga. 9.

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. *Matth.* 5.

Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe ei & alteram. *ibid.*

Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 10.

Ego hic fame pereo; surgam igitur, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in cœlum & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. *Luc.* 15.

Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. *Matth.* 24.

None oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? *Luc.* 24.

Neque hic peccavit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo. *Ioan.* 9.

Omnem palmitem, qui fert fructum, purgavit ut fructum copiosiorem afferat. 15.

Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. 16.

Tristitia vestra vertetur in gaudium. *ibid.*

Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. *ibid.*

Gloriamur in tribulationibus, scientes, quia tribulatio patientiam operatur. *Rom.* 5.

Hæredes quidem Dei sumus, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & glorificemur. *ibid.* 8.

Existimo, quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. *ibid.*

Ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. *ibid.*

Scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc. *ibid.*

Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an persecutio? an periculum? an gladius? *Ibid.*

Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque ulla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei. *Ibid.*

In tribulatione patientes. *Rom.* 12.

Vsque in hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedimur, & laboramus operantes manibus nostris. 1. *Cor.* 4.

Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus. *Ibid.*

Benedictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. 2. *Cor.* 1.

Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra.

Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis, *ibid.*

In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimus: dejicimur, sed non perimus: semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, ut & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. 4.

Id quod in præsenti est momentaneum, & leve tribulationis nostræ: supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. *ibid.*

Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. 7.

In multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit. 8.

Sustinetis, si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis capit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit: 11.

In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, *ibid.*

In labore, in ærumna, in vigiliis multis, in frigore & nuditate. *Ibidem.*

Virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. 11.

Placeo mihi in infirmitatibus meis, & in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. *ibid.*

Quomodo tunc is, qui secundùm carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundùm spiritum, ita & nunc (malus bonos.) *Gal.* 4.

Donatum est vobis pro Christo non solum, ut in eum credatis, sed ut & pro illo patiamini. *Phil.* 1.

Gaudeo in passionibus meis pro vobis, & adimpleo quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. *Col.* 1.

Gloriamur pro vobis in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra in omnibus persecutionibus & tribulationibus, quas sustinetis, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini. 2. *Thess.* 2.

Si commortui sumus, & convivemus: si sustinemus, & conregnabimus. 2. *Tim.* 2.

Omnes, qui piè volunt vivere in Christo Iesu, persecutionem patientur. 3.

Videmus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatum (& martyres.) *Hebr.* 2.

Et quidem quum esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam. 5.

Alij ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt. 11.

Egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. *Ibid.*

Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. 11.

Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulterini, & non filij, estis. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Act.* 14.

Vincula & tribulationes me manent Ierosolymis. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam, pretiosiorem, quam me; dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu. 20.

Ego non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum, propter nomen Domini nostri Iesu. 21.

Omne gaudium existimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis, scientes, quod probatio fidei vestræ patientiam operatur; Patientia autem opus perfectum habet. *Iacob.* 1.

Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam, quam repromisit Deus diligentibus se, *ibid.*

In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio fidei vestræ multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inveniatur in laudem & honorem, in revelationem Iesu Christi. 1. *Petr.* 1.

Christus passus est pro vobis, vobis derelinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. 2.

Si quid patimini propter iustitiam, beati. 1.

Melius est benefacientes, si velit voluntas Dei pati; quam malefacientes. *ibid.*

Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini. 4.

Communicantes Christi passionibus, gaudete, ut in revelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. *ibid.*

Tempus est, ut incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? *ibid.*

In Christo Iesu modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque. 5.

Novit Deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reservare cruciandos. 2. *Petr.* 2.

Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione & regno, & patientia in Christo Iesu, *Apoc.* 1.

Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna. 7.

Non dilexerunt animas suas usque ad mortem. 12.

¶ Patrvm Sententiæ.

Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationum medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem: sed medicamento positus uteris, secatis, clamas: non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem. *Aug. sup. Psal.* 21.

In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa in cinerem vertitur, & illud sordibus exuitur, fornax mundus, aurum iustus, ignis tribulatio, artifex Deus. Quod vult ergo artifex, facio: ubi ponit me artifex, tolero. Iubeor ergo tolerare, novit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, & ad consumendum me, illa quasi in cinerem vertitur, ut ego sordibus caream, *Super Psal.* 60.

Nullus servus Christi sine tribulatione est. Si putas te non habere persecutiones, nondum cœpisti esse Christianus. *In quodam serm.*

Si proxima patris benè agnovisti, non timeas flagellari, sed exhæredari *In Psal.*

Flagellum interius & exterius glorificat. Peccatorem compellit nolentem, erudit ignorantem, custodit currentem, protegit infirmantem, excitat torpentem, humiliat superbientem purgat pœnitentem, coronat innocentem, initiat ad mortem semper virturem. *ibid.*

Quod te Dominus permisit pati, flagellum corrigentis est, non pœna damnantis. Ad hæreditatem sempiternam erudimur, & flagellari dedignamur. *In Ioan.*

Non facile inveniuntur in adversitate præsidia, quæ non fuerunt in pace quæsita. *In Epist.*

Quando in hoc seculo persecutionibus, paupertate, inimicorum potentia, vel morborum crudelitate fuerimus afflicti: tanto post resurrectionem in futuro maiora præmia consequemur. *In Epist. ad Cyprian.*

Plerumque postquam in hoc mundo non possumus obtinere, quod

volumus, postquam in terrenis desideriis de impossibilitate lassamur, tunc meten ad Deum reducimus, tum placere incipit: quod displicebat, & quæ nobis amara fuerant præcepta, repente dulcescunt in memoria peccatrix anima, quæ adultera conata esse non potuit, decernit esse fideliter conjux. Qui ergo hujus mundi adversitatibus fracti ad Dei amorem redeunt, atque à præsentis vitæ desideriis corriguntur: quid illi fratres Charissimi, nisi ut intrent compelluntur? *Greg. in hom. sup. Evang.*

Tanto spes in Deo solidior surgit, quanto pro illo quisque graviora pertulerit: quia nequaquam tribulationis gaudium de æternitate colligitur, quod non hic prius pia tribulatione seminatur. *In Mor.*

Omnipotens electorum suorum adversarios temporaliter permittit excrescere, ut per malorum sævitiam purgetur vita bonorum. Nunquã quippe Dominus adversariis bonis permittet, nisi in quantum prodesse viderit. Nam dum iniusti sæviunt, iusti purgantur, & utilitati innocentium militat vita pravorum, dum hanc & premendo humiliat, & humiliando semper ad melius format, quia mala reprobõrum bonos dum cruciant, purgant, utilitari iustorum militat etiam potestas pravorum. *Ibid.*

Nulla adversitas deiicit, quem prosperitas nulla corrumpit. Qui enim veritati inhæret, vanitati nullo modo succumbit: quia, dum forti pede cogitationis intus in tentationem fixerit, omne, quod foris notabiliter agitur, arcem mentis minimè pertingit. *Ibid.*

Carmen in nocte, est lætitia in tribulatione. *Ibid.*

Aurem cordis tribulatio aperit, quam sæpè prosperitas huius mundi claudit. *Ibid.*

Quisquis adversitate & tribulatione frangitur, à quo factus est, minimè contemplatur: nam qui quod non erat, fecit, factum sine gubernatione non deserit: & qui benignè hominem condidit, nequaquam iniustè cruciari permittit, nec sinit neglectè perire, quod est, qui hoc etiam quod non fuit, creavit, ut esset. *Ibid.*

Tanto quisque adversitate minus vincitur, quanto contra illam præscicndo paratus invenitur. *Ibid.*

Si iniquus quisque in hac vita permittitur prosperari, necesse est, ut electus Dei debeat sub flagelli fræno retineri. *Ibid.*

Electis suis ad se pergentibus Dominus huius mundi iter asperum facit, ne dum quisque vitæ præsentis requie quasi viæ amœnitate pascitur, magis eum diu pergere, quam citius pervenire delegit: ne dum oblectatur in via, obliviscatur, quod desiderabat in patria. *Ibid.*

Nemo quantum profecerit, nisi inter adversa, cognoscit: quia unusquisque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit, sed quantum perceperit, in adversitate perturbationis ostendit. *Ibid.*

Sanctorum mentes æternitatis præmia præstolantes, vires ex adversitatibus sumunt: quia crescente pugna gloriosiorem sibi non ambigunt manere victoriam. Electorum desideria dum premuntur, adversitate proficiunt: sicut ignis flatu premitur, ut crescat, & unde quasi ex linguis cernitur, inde roboratur. *Ibid.*

Adversitas, quæ bonis votis aut viris objicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis. Quis enim nesciat, quam prosperum fuit, quod beatus Paulus Apostolus prædicaturus ad Italiam veniebat: & tamen veniens naufragium pertulit: sed tamen cordis fluctibus integer steriit? *Ibid.*

Cum recognosco Iob in sterquilinio, Ioannem esurientem in eremo Petrum extensum in patibulo, Iacobum decollatum ab Herodis gladio: cogito qualiter Deus in futuro cruciabit, quos reprobat: qui ita durè affligit, quos amat. *Ibid.*

Afflicti terrena perdimus, sed afflictionem humiliter sustinentes cœlestia multiplicamus. *In Mor.*

Tanto major fiducia mentem roborat, quanto hanc fortior pro veritate angustat afflictio. *Ibid.*

Virtus per quietem se exeruit, scilicet in Iob, sed virtutis opinio commota per flagella fragravit: sicut aromata fragrantiam suam, non nisi quum incenduntur, expandunt: ita sancti viri omne, quod virtutibus redolet, in tribulationibus innotescit. *Ibid.*

Mala Lazari purgavit ignis inopiæ, & bona divitiis remuneravit felicitas transeuntis vitæ: illum paupertas afflixit & torsit: istum abundantia remuneravit & repulit. *Hom.* 40.

Tribus modis nos conditor interrogare consuevit quum aut flagelli districtione nos percutit, & quanta nobis insit, vel desit patientia ostendit: aut quædam, quæ nolumus, nobis præcipit, & nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefecit: aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis ostendit, & innotescit. *In Mor. lib.* 28.

Quomodo stellæ in nocte lucent, in die latent, sic vera virtus, quæ sæpè in prosperis non apparet, in adversis eminet: illud sanè cautelæ est, hoc necessitatis. *Bernard. super Cant.*

Fratres, in hoc mundo quasi in campo certaminis positi sumus: & qui hic dolores, aut plagas, aut tribulationes non susceperit, in futuro inglorius apparebit. *In quod. serm.*

Si quis viam laboriosam æstimat, suæ desidiæ est accusatio. Si enim minaces nautis pelagi fluctus, si tempestates atque hyemes agricolis, si vulnera cædésque militibus, si gravissimi ictus, plagæque pugilibus leves videntur & tolerabiles sunt, propter spem temporalium ac pereuntium commodorũ: multo magis, quum cœlum præparatur in præmium, nihil ex præsentibus asperitatibus debet sentiri, maximè labores mitigat, in benignum finem venire promissum, nec aspicias, quod via est aspera, sed quò ducit, nec aliam, quæ lata est: sed ubi desinit. *Chrys. sup. Matth.*

Ne indigneminì, si mali in hoc mundo floreant, & vos patimini: quia non est Christianæ religionis in mundo exaltari, sed deprimi: mali nihil habent in cœlo, vos nihil in mundo, sed spe illius boni, ad quod tenditis, quicquid in via contigerit, gaudere debetis. *Beda in ep. Iac.*

Forsitan temporaliter te punit, ut æternæ mortis ardores pœna redimat temporalis: in ædificatione enim temporali omnes lapides prius malleis tundebantur, ne in illorum positione sonus mallei audiretur: nec in horreo Domini reponitur granum, donec flagellis, aut triturantium pedibus sit excussum: sic & vivi lapides qui ponendi sunt in illa cœlesti Hierusalem, quæ ædificatur, ut civitas, variis infortuniorũ concussionibus poliuntur, priusquam in ædificio cœlestis habitaculi collocentur. *Pet. Chrysost. in ep.*

Hæc omnia fortasse operatur Dominus, ut det nobis vexatio intellectum: trituratur granum, ut reponatur in horreo, quadratur lapis, ut sine sonitu mallei in ædificio templi collocetur. Movetur turbo, ut Elias rapiatur in cœlum. Maximum est remedium interioris hominis: si in hac area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior. *ibid.*

Omnis cordis aut corporis afflictio citra meritum & fructum salutis est, sine patientiæ condimento. *ibid.*

O quanta mortales agit anxietas, affligit cura, solicitudo molestat, dolor affligit, conturbat tristitia, constristat turbatio! pauper & dives, servus & dominus, denique bonus & malus, omnes mundanis cruciatibus affliguntur, & mundanis afflictionibus cruciantur, experto crede Magistro. *Innoc. de vilitate condit. humanæ.*

Parua toleramus, si recordemur, quid biberit ad patibulum, qui nos invitat ad cœlum. *Cass. sup. Psal.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Ovid. 13. Met.

Aspera crescit hyems, omnique à parte feroces
Bella gerunt venti, fretaque indignantia miscent, &c.
Hic votis numen adorat.

Idem 3. Fast.

Vincitur ars vento, nec iam moderator habenis
Vtitur, ab votis ut quoque poscit opem.

Ovid. ad Leviam.

Scilicet exiguo percussa es fulminis ictu,
Fortior ut possis cladibus esse tuis.

Saluti, quandiu licet, operam dandam esse.

Anthol. Sac. Iacob. Billij.

Eia age non pigro nidum tibi finge labore,
Dum calor est, æstas ac tibi læta favet.
Tristis hyems ventura brevi est, ac nubila cæca,
Et, quos non cupias ipse videre, dies.
Cùm supera in terras Christus descendet ab arce,
Criminibus pœnas constituetque graves.
O miserum! ex animo qui nihil mage fecerit unquam,
Quam facit ex anima sus luculenta sua.

Ex eodem authore.

Et prosperitates & calamitates præsentes pro insomniis habendas esse.

Quid bona, quid vanos mundi miraris honores?
Quid mala, quid mundi dedecus ipse times?
Fac supera mireris opes & commoda vitæ:
Fac mala pertimeas, qua niger orcus habet.
Cætera (sive tibi fortuna sit usque noverca,
Sive sit illa parens) somnia vana puta.
Somnia sunt quæcunque fluunt, quæcunque repentè
Vt veniunt, abeunt, labilis instar aquæ.

¶. Similitvdines.

Salomonis. Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis. *Eccl. cap.* 35.

D. Chrysostomi. Vt in certamine Athletam, sudore, colore, frigore, pulvere, multo labore, periclis luctari oportet: Sic & justum in hac militia plurima pati, & omnia strenue ferre decet, si splendidam utique palmam accipere debeat. Si corpus ita maxime laudamus, si frigus, calorem, famem, sitim, & cæteros labores haud gravatim ferat: multo magis laudanda anima, quæ possit omnes impetus malorum fortiter ac strenuè pati. *De patient. Iob ad Virginem.*

Sicut Angeli in cœlis sunt, sed tamen cœlestes vocantur: Ita anima nostra in nobis cœlum est. Clarum est cœlum, semper idem: non convertitur, sed nubes concurrentes id obtegunt. Cœlum solem habet, & nos solem justitiæ: licet nobis fieri, ut cœlum, imo meliores, quãdo dominum solis habemus. Cœlum ubique mundum est, sine macula: non in die, non in nocte mutatur: Ita nos neque in tribulationibus, neque in versutiis Diaboli hoc patiamur, sed immaculati maneamus & mundi. Cœlum autem est, & multũ distans à terra: hoc nos faciamus, separemus nos à terra, extollamus nos à terra. Cœlum superius est, & ab imbribus, & à pluviis, & à nullo consumitur. Hoc & nos poterimus, Si voluerimus. Cœlum putatur pati, veruntamen nihil patitur ipsum. Sic & nos etsi videmur pati, non patimur. Sicut in hyeme pulchritudo ejus non agnoscetur: Sic nos in tribulationibus. *Hom.* 16. *in Hebr.*

Sicut pluvia in terram decidens elevat semina: sic & tribulatio animam intrans auget desiderium. *Hom.* 12. *de muliere Chananæa.*

Quemadmodum aurum in camino non læditur: Ita nec stabili animæ tribulatio nocebit. Quid operatur caminus? aurum mundum. Quid tribulatio operatur? tolerantium ampliorem coronam. Vbi sunt, qui nos tribulant? Folia erant, & asperante aura, rapta, & purum remansit triticum: fundamentum stat supra petram. *ibid.*

Sicut citharœdus neque neruum intendit, ut non abrumpat neque remittit ultra modum, ne harmoniæ concentum lædat: Sic & Deus agit, neque in remissione continua, nec in longa tribulatione nostram constituit animam, secundùm suam prudentiam utrumque faciens: non sinit nos continua potiri remissione, ne segniores fiamus: nec rursus in continua tribulatione sinit esse, ne concidamus, ne desperemus. Neque

semper

ſemper hyems, neque ſemper æſtas, neque ſemper procella, neque ſemper tranquillitas : non ſemper nox, nec ſemper dies : Sic neque ſemper tribulatio, ſed erit conſolatio. *Homil.4.de diverſis.*

Quod ſi nautis minaces illi pelagi fluctus,ſi tempeſtates atque hyemes agricolis,ſi vulnera cædeſque militibus,ſi graviſſimi illi ictus,plagæque pugilibus leves videntur atque tolerabiles, propter ſpem temporalium ac pereuntium commodorum : Multo magis cum cœlum proponatur in præmio,& ineffabilia illa bona atque perpetua, nihil ex præſentibus his adverſitatibus ſentietur. *Hom.24.de diverſis.*

Manſuetiores filiorum parentes,cum parvulos ſuos viderint à ſe quidem diſcedere, æquævorum autem ſuorum luſibus detineri, præcipiunt famulis terribilia multa ſimulare,ut exagitati etiam metu parvuli, ad maternum ſinum feſtinent confugere : Ita & Deus non modo ab aliis non ſinit tribulari ſæpe, ſed nonnunquam etiam ipſe plagam minatur,non ut eam in nos inducat, ſed ut nos ad ſe potius adducat. Si quidem cum ad eum fuerimus reverſi, continuo diſſoluit timorem. *Hom.10.de diverſis.*

Patres omnium maxime filios amant, & menſa prohibent,& flagella infligunt, & afficiunt ignominia, & aliis infinitis talibus laſcivientes pueros corrigunt. Sed tamen patres ſunt, non tantum dum honorant, ſed dum hoc faciunt,ut tunc maxime patres ſint,cum hæc faciunt.Si autem & homines,qui furore & ira ſæpe ab utili declinant, non crudelitate,ſed cura & charitate quos amant,punire putantur:Multo magis de Deo ſic ſentire oportet, omnem excedente paternam charitatem, propriæ bonitatis cumulo. *Hom.7.de triſtitia.*

Niſi tentatio, nec corona:niſi certamina, nec bravia:niſi ſtudia,nec honores : niſi tribulatio, nec remiſſio:niſi hyems,nec æſtas.Et hoc non in hominibus tantum,ſed in ſeminibus quoque ipſis intueri licet.In his enim multam quidem pluviam, multam vero nubium colliſionem, multam denique glaciem fieri oportet,ſi vernans ſpica exurgere debet. Vbi vero ſementis tempus & pluviæ. Poſtquam igitur nunc ingruit hyems animarum non aëris ſeramus, & nos in hac hyeme,ut in æſtate metamus. *Hom.4.de divite & pauper.*

Quemadmodum aratrum immittens deorſum terram aperit,tutam ſeminibus cuſtodiam parans, ne jacta in ſuperficie remaneant, ſed tanquam in ipſos terræ ſinus immittantur, & in toto radices figant : Sic & nos facere neceſſarium,& tanquam aratro, tribulatione utentes, cordis profundum ſcindere. Scindite corda veſtra,ait Propheta. Corda igitur ſcindamus,ut ſi qua doloſa herba,& improba cogitatio nobis ineſt, radicitus eam evellamus, & puras pietatis ſeminibus terras exhibeamus. Niſi nunc removemus novale. niſi nunc ſeramus,cum adeſt tribulatio, quando unquam in compunctionem veniamus? *Homil.4.de pœnit.*

Neque ſi quis infirmum habens ſtomachum, amaram non admittat medicinam, ipſum curare valentem, ſed potius atretatur, medicinam accuſabimus,ſed membri infirmitatem. Sicut & hic mentis facilitatem. Nam à tribulatione ſubverſus, multo magis hoc à remiſſione pateretur. Nam ſi ligatus cadit (hoc eſt enim tribulatio)multo magis laſcive vivens. *Homil.64.de pœnitentia.*

Tribulatio, eſt ſpiritualis mercatura. Sicut pecunias colligere volentes & hanc ſecularem exercentes mercaturam non aliter propriam rem augere poſſent, niſi multa terræ mariſque pericula ſuſtineret : neceſſarium eſt enim latronum inſidias, piratarum incurſus ſufferre,& prorſus omnia, cum magna ſubeunt promptitudine, propter lucri expectationem, nullum capientes triſtium ſenſum : Eodem modo & nos divitias hinc nobis confluentes,& ſpiritualem cogitantes mercatorum,gaudere decet, & exultare, nec quæ videntur, ſed quæ non videntur conſiderare. *Ibidem.*

Quod auro ignis, hoc animis tribulatio ſordes abſtergens, faciens mundos, claros reddens ac ſplendidos. *Homil.66,de pœnit.*

Baſilij. Athletam qui de rebus pulcherrimis contendit, in ſtadio pietatis prodeuntem, plagas adverſariorum ſpe coronæ ſempiternæ generoſe ferre oportet. Nam in ludis ac certaminibus,qui ſe ad paleſtræ labores accingit minime cunctabundus,aut proprium dolorem reſpiciens, ultro in adverſarios percurrit, ac ſimul gloriæ ac victoriæ cupiditate incenſus,omnis incommodi obliviſcitur.Sic idem ſtudioſus,& ſi aliquid acerbitatis aut incommodorum obvenerit, animi lætitiam minimè poterit amittere, quoniam (ut ait Apoſtolus) tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem,ſpes non confundit, &c. *Alicubi.*

D. Auguſtini. In te tribulatio fornax artificis eſt : ſi tamen aurum ſis, & non palea, ut ſordibus careas, non in cinerem convertaris. *In Pſalm.30.*

Nunquid lucet aurum in fornace aurificis ? In monili lucebit, in ornamento lucebit:patiatur tamen fornacem,ut purgatum à ſordibus veniat ad lucem. Fornax iſta,ibi palea,ibi aurum,ibi ignis,ad hanc flat aurifex.In fornace ardet palea,& purgatur aurum:illa in cineres vertitur, à ſordibus illud exuitur.Fornax mundus,palea iniqui,aurum juſti,ignis tribulatio,aurifex Deus.Quod vult aurifex,facio:ubi me ponit, tolero: jubeor ego tolerare,novit ille purgare.Ardeat licet palea,ad incendendum me,& quaſi conſumendum me : illa in cinerem verteretur, ego ſordibus carebo. *In Pſalm.61.*

In torcularibus animadvertimus quædam tria, preſſuram,& de preſſura quædam duo,unum recondendum,alterum projiciendum Fit ergo in torculari conculcatio, tribulatio,pondus : & in his oleum eliquatur occultè in gemellarium:amurca publicè & per plateas currit. Putato, quia preſſuræ abundant:tu oleum eſto.Nigra tenebris ignorantiæ amurca inſulter,& illa tanquam per plateas projecta, publicè inſultret:tu liquare in gemellarium.Oliva in arbore,quibuſdam quidem tempeſtatibus agitatur, non tamen preſſuris torcularibus atteritur:ideo vtrunque ſimul pendet ex arbore, & quod projiciendum eſt, & quod recondendum eſt.At ubi ad torcular & preſſuram ventum fuerit, utrumque diſcernitur,dirimitur;& aliud appetitur,aliud reſpuitur. *In Pſal.80.*

Ductiles tubæ, aëreæ ſunt,tundendo producuntur.Si tundendo, ergo vapulondo eritis tubæ ductiles, ad laudem Dei productæ.Si cum tribulamur,proficiatis,tribulatio,tunſio,profectus, productio eſt. Quomodo ſonuit,quam ſuavem ſonum dedit tuba ductilis,qui in tribulatione percuſſu gratias agit ? Ecce,inquit fabricator Deus, illam tubam perficere volo : non perficiam,niſi tundam, tradam malleo tundendum:malè ſonabat, anteqam produceretur : fortè productus & factus tuba ductilis laudes Domini ſonabit, amiſſa blaſphemia. *In Pſal.97.*

Sicut autumes, quid times paleam?quid times ignem? Simul quidem eritis in fornace:ſed ignis paleas in cineres vertet,tibi ſordes tollet. Si frumentum es,quid times tribulam?Non apparebis,qualis antea eras in ſpica,niſi tribula conterendo à te ſperaverit paleas. Si oleum es, quid times preſſuram præli ? Non declarabitur ſpecies tua,niſi etiam pondus lapidis à te ſperaverit amuream. Verum tamen interroget ſe unaquæque anima,& videat,ſi juſtè patitur:proferatur ſtatera juſtitiæ,appendatur amor mundi cum amore Dei. *De tempore Barbarico,cap.3.*

D. Hieronyme Quomodo ſi ægrotus & æſtuans febribus, aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum:Vim patior, crucior, uror, exanimor ; uſquequo medice clamabo, & non exaudies?Et reſpondeat ei ſapientiſſimus medicus:Scio quo tempore dare debeam quod poſtulas,& non miſereor modo, quia miſericordia iſta crudelitas eſt, & voluntas tua contra te petit : Ita & Deus noſter ſciens clementiæ ſuæ pondera atque menſuras, interdum non exaudit clamantem, ut eum probet, & magis provocet eum ad rogãdum,& quaſi igne excoctum, juſtiorem & puriorem faciat.Quod intelligens Apoſtolus,ſecundùm id,quod miſericordiam conſecutus eſt à Deo,ait:Sed non deficimus in tribulationibus. Et benedicit Dominum in omni tempore.Et ſcit, quod qui perſeveraverit uſque in finem,hic ſalvus erit : & gloriatur in labore & dolore,& cum Hieremia dicit : Tribulationem & miſeriam invocabo.Et quomodo alius invocat Deum:Sic ſanctus vir ac bellator invictus ad exercendum ſe & probandum, tribulationem & miſeriam invenire deſiderat. *In proœm.in Abacuc Prophetam.*

*Gregorij.*Nunc flagellatur juſtus,quia ut filius ad æternæ hæreditatis patrimonium præparatur : injuſtus autem ad debitam mortem currens, effrænatis voluptatibus utitur,quia & vituli, qui mactandi ſunt,in liberis paſtis relinquuntur : at contra juſtus à delectationis tranſitoriæ jucunditate reſtringitur, quia & vitulus ad laboris uſum deputatus, ſub jugo tenetur.Negantur electis hic bona terrena:quia ægris,quibus ſpes vivendi eſt,nequaquam cuncta,quæ deſiderant, à medico conceduntur. Dantur reprobis bona,quæ petunt : quia deſperatis ægris, omne quod deſiderant non negatur. *In Iob.l.21.*

Via eſt vita præſens, qua ad patriam tendimus;ideo conterimur frequenti perturbatione, ne viam pro patria diligamus.Solent enim nonnulli viatores, cum amœna fortaſſis in itinere prata conſpiciunt, pergendi moras innectere,& à cœpti itineris rectitudine declinare. Electis autem ſuis Deus, ad ſe pergentibus iter hujus mundi aſperum reddit : ne dum quiſque vitæ præſentis requie, quaſi amœnitate vitæ paſcitur, obliviſcatur patriæ *In Iob.l.23.c.22.*

Quantum profit hîc pati cauſa Dei.Vva calcibus tunditur,& in vini ſaporem liquatur : Sic oliva contuſionibus expreſſa amurcam ſuam deſerit,& in olei liquorem pingueſcit. Sic per trituram areæ paleis grana ſeparantur;& ad horreum purgata veniunt,ita & quiſquis hîc flagellatur, ſecurus ad Deum venit, quippe ejus rubiginem ignis tribulationis purgavit. *Hom.15.de 40.ſuper hoc Exiit qui ſeminat, &c.*

Gulielmi Paral. Fidelis medicus ægro deſperato univerſa concedit quæ appetit : ægro vero,de cujus ſalute ſpes habetur, multa negat:Sic Dominus reprobis abundantiam bonorum temporalium tribuit,ut quæ bona egerunt, in mundo iſto mercedem recipiant : Aliis vero merces ſervatur ad futurum ſeculum,ne iſtis tranſitoriis contententur. *In ſumma vitiorum & virtutum, tract.9 c.2.*

Idiota. Sicut amatores hujus mundi multa adverſa atque diverſa patiuntur:Ita neque ſervis Dei omnia in hoc mundo proſperè ſuccedunt, ut in die malorum memores ſint bonorum, ne puſillanimes fiant ac impatientes in adverſitatibus, & è contrà, in die bonorum memores ſint malorum, ne extollantur. *De vera pœnitentia.*

Sicut in medicamentis illa communiter ſunt utiliora, quæ amara ſunt : Sic mundi attritio,correptio aut tribulatio, quamvis ſenſualitati ac carni ſit medicina amara, tamen animæ ac ſpiritu eſt utilis ac ſaluberrima medicina, quia retrahit hominem à peccato, ac facit, ut contemnat præſentia, & accendit ad futura. *De vera pœnit.§.14.*

Sicut navis per mare tranſiens multis ventorum impulſibus, multis aquarum fluctibus, multis denique piratarum inſultibus ſubjicitur, nec unquam antequam ad portum venerit tuta ac ſecura judicatur : Sic homo,quamdiu navigat per mare iſtius amaræ ac periculoſæ vitæ,ſemper de una tribulatione in aliam jactatur,ac cum jam evaſiſſe creditur ſubito novas tribulationes ſentit. *ibid.*

Sicut ſagitta infixa cordi noſtro nos movet ac impellit, ut in re aliqua remedium quæramus:Sic tribulatio dolorem adfert cordi noſtro,ac nos movet ac impellit,ut in re alia ſolatium requiramus,ſcilicet in cogitatione boni æterni. Scriptum enim eſt:Sagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam. *De vera pœnit. §.16.*

Quemadmodum filij à patre virgis ac plagis caſtigantur,non ejiciuntur ex ædibus:Sic pater cœleſtis corrigit etiam ac caſtigat variis tribulationibus filios ſuos, nec ex cœleſtibus tabernaculis ejicit. Qui autem propter flagella & tribulationes hujus mundi ſeparantur ex domeſticorum Dei conſortio, non ſunt ſanè filij, ſed ſervi. *Ibid.§.10.*

*Laurentij Iuſtiniani Patriarchæ.*Sicut cera igni appoſita emollitur,at veterem imaginem deponens, novam recipit : Ita corda ad ignem tribulationis

bulationis oppoſita emolliuntur, deponunt priſtina vitia, ac ſe reformant in novum hominem. *In ligno vitæ, de patientia, cap.3.*

Gerſonis. Vt arca Noë, quo magis abundarunt aquæ diluvij, tanto altius ferebatur, ſic manſuetus animus, quo majores erunt tribulationis aquæ, tanto erit excelſior. *Parte, 2. ſerm. de omnib. Sanctis.*

Thriveri. Quemadmodum operatio ſecundum Deum virtus dicitur: Sic præter expectationem afflictio vocatur diſtractio. *In apoph.292.*

Vide tit. Adverſitas, Afflictio, Perſecutio, Patientia, Tentatio.

Tributum

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

TRibvtvm, Græc. τέλ-ος, ε-ος, τὸ, & τέλων, ων-ος, ὁ, tributorum collector dicitur. Eſt autem tributum, quod principi tribuitur pro generali regimine. Vectigal verò, quod tribuitur pro reparatione & cuſtodia de mercimoniis, *ex B. Thom. ſup. epiſt. ad Roman. 13. lect. 1. fin.*

Tributum. Hebr. *Mas*, non tantum de pecuniis, ſed etiam de hominibus tribuendis accipitur à verbo *Mahas*, liquefactus eſt. Exugit enim tributum & liquefacit tributarios.

Tributum, à tribus dicitur, quod ea pecunia, quæ populo imperata erat, tributim ſoluebatur. Livius tamen putat, quod tribus dicatur à tributo. Tribus autem dicta eſt, quoniam ager Romanus in tres partes primo diviſus fuit & tres populi partes factæ: una Tatienſium, à Tito Tatio rege Sabinorum amico populi Romani. Alia Ramnium ſive Ramnenſium, à Romulo. Tertia Lucerum, à Lutumone. Sed poſtea aliæ quoque urbis partes factæ, quæ ſimiliter tribus appellatæ ſunt.

Tributa dicuntur privatorum pecuniæ, quæ per tribus ſingulas tribunorum ſanctione in publicum deferebantur. *Franc. Patr. de rep. lib. 3. cap. 7.*

Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt. *Tacit. hiſt. lib. 4.*

Diſſolutionem imperij doce ſi fructus, quibus reſpublica ſuſtinetur, diminuantur. *Idem lib. 13. Annal.*

Diſciplina imperandi eſt amare quo multis expedit: quoniam reſpublica nimium ſoliditatis accipit, ſi tributariorum facultas illæſa conſtiterit. *Caſſiod. lib. 9. epiſt. 9.*

¶ Loci Biblici.

Tributum ſoluendum. Matth. 17. 24. & 22. 17. Marc. 12. 16. Luc. 20. 25. Rom. 13. 7. tributum in ore piſcis repertum, Matth. 17. 27.

¶ Similitvdo.

Thriveri. Venter & hepar privatis particulis alimentum ſuppeditant: Eſt male igitur cum plebecula, quando è contrario ipſa debet primatum alere libidinem aut fauſtum. *In apoph. 88.*

Vide, Exactio, Princeps, Magiſtratus, ſubditi.

Trinitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TRinitas, Græcè τριὰς, άδ-ος, ἡ, & τριάκοντα, triginta dicitur. Trinitatis nomen ſignificat unitatem eſſentiæ in recto & numerum perſonarum in obliquo, quoad etymologiam: ſed quoad ſignificationem eſt è converſo. *Ex B. Thom. 1. part. quæſt. 41. artic. 1.*

¶ Loci Biblici.

Trinitatis opera extrinſeca, quæ vocant, communia ſunt tribus perſonis, ut, Vocatio ad munus aliquod & miſſo nunc tribuitur Patri, à quo Chriſtus miſſus dicitur, Pſalm. 61. 1. Luc. 4. 18. nunc Chriſto, Ioan. 20. 21. Epheſ. 4. 11. Galat. 1. 1. nunc Spiritui ſancto, Actor. 5. 8. & 13. 2. & 20. 28. Trinitatis perſonarum peculiares actiones ad ſalutem electorum ſimul concurrentes, 1. Petr. 1. 2. Trinitas figurata & declarata, Geneſ. 1. 26. & 18. 2. Exod. 3. verſic. 6. 15. 16. & 4. 5. Pſalm. 32. 6. Eſa. 6. 3. & 34. 16. 1. 16. Matth. 3. 16. & 10. 20. & 17. 5. & 28. 19. Luc. 4. 18. Ioan. 3. 35. & 14. verſ. 16. 26. & 15. 26. & 16. 3. 1. Ioan. 5. 7. de S. Trinitate innumera veterum & neotericorum theologorum ſcripta extant quorum catalogus ingens volumen conficere poſſit. Ex veteribus, D. Gregorius Nazianzenus & Auguſtinus nobis ſint inſtar multorum. Recentiores omittimus.

Profitemur nos talium qui habentur deorum expertes eſſe, & alienos à diis, ſed non veriſſimo illo Deo patre iuſtitiæ, & caſtitatis, & virtutum aliarum. Verùm hunc ipſum, & filium qui ab eo venit, & Spiritum Propheticum colimus & adoramus cum ratione & veritate venerantes, *Iuſtinus Martyr. Apol. 2. ad Anton. Imper.*

Vnus ergo revera eſt, univerſitatis huius Deus, qui in patre Filio, & Spiritu S. cognoſcitur. Cùm namque ex ſubſtantia ſua Pater Filium progenuerit, atque ex eadem Spiritum produxerit, iure optimo quæ unam eandemque participant eſſentiam, una, eademque dignantur divinitate. *Iuſtinus in Expoſ. pag. 292. Edit. Commel.*

Si in mundi per Chriſtum diſciplina, in Spiritus ſancti inſtitutione in divina inſuper doctrina, atque in ipſa rerum univerſarum creatione, denique in ſummæ poteſtatis authoritate, perſimilia atque adèò eadem, de Patre & Filio & Spiritu ſancto prodita ſunt: quis ita ſiniſtro fuerit animo, ut de æquabili inter ipſos eſſentiæ communione ambigat? Quapropter unum nos convenit profiteri Deum, cujus eſt in patre & Filio & Spiritu ſancto notio: qua quidem Pater & filius & ſpiritus ſanctus unius divinatatis exiſtentias agnoſcentes: qua verò Deus, exiſtentiarum, ſecundum naturam & eſſentiam communionem intelligentia complectentes. Vnitas namque in Trinitate intelligitur, & Trinitas in unitate agnoſcitur. *Ibid. cap. 194.*

Quis non miretur nos, qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum ſanctum, ita ut & unionis eorum vim & ordinis diſtinctionem exponamus, impios & ſine Deo homines vocari? *Athenag. ad Ant. imp. p. 92. edit. Hier. Steph. ann. 1557. (& pag. 95.)*

Illum duntaxat ducem pertranſeuntes ſequimur, quem utpote Deum cum verbo ſuo cognoſcere optamus, ut quænam Filij ad Patrem ſit unio intelligamus, quid Pater cum Filio communicet, quid ſit Spiritus: quæ unitas trium, quæ diſcrerio unitorum ſpiritus ſcilicet Filij & Patris.

Deum aſſerimus & Filium ipſius, Verbum & ſpiritum ſanctum: tria, ſiquidem ſecundùm potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: actu verò, & eſſentia unum. Quanquam Græcus contextus pag. 30. meliùs habet: unum ſecundùm potentiam, Patrem, Filium, Spiritum ſanctum. *pag. 113.*

Laudemus unum Patrem & Filium, una cùm Spiritu ſancto, qui unus eſt omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui eſt undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque ſapiens, undequaque iuſtus, cuius gloria nunc & in ſecula. *Clem. Alex. lib. 3. Pædag. ſub finem.*

Miror quomodo quidam legentes quod Apoſtolus dicit, unus Deus Pater ex quo omnia, & unus Dominus Ieſus Chriſtus. per quem omnia, negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apoſtoli facient, in quo apertè Chriſtus ſuper omnia Deus eſſe præſcribitur? ſed, qui non advertunt qui hæc ita ſentiunt, quod ſicut & Dominum Ieſum Chriſtum non ita unum eſſe Dominum dixit, ut ex hoc Deus Pater non eſſe Dominus dicatur: ita etiam Deum patrem non ita unum eſſe Deum dixit, ut Dei filius non credatur Deus: Vnus autem uterque eſt Deus *Orig. lib. 7. in ep. ad Rom.*

Qui autem eſt ſuper omnes, ſuper ſe neminem habet: non enim poſt Patrem Filius ſed de patre. *Idem.*

Manifeſtò oſtenditur natura Trinitatis & ſubſtantia una quæ eſt ſuper omnia. *Idem Origenes.*

Cuſtodiatur οἰκονομίας ſacramentum, quæ unitatem in Trinitatem diſponit, tres dirigens, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Tres autem non ſtatu, ſed gradu: nec ſubſtantia, ſed forma, nec poteſtate, ſed ſpecie: unius autem ſubſtantiæ, & unius ſtatus, & unius poteſtatis: quia unus Deus ex quo & gradus iſti, & formæ & ſpecies, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti deputantur. *Tertul. lib. cont. Praxeam, cap. 2.*

Tertulliano Oeconomia *hoc loco eſt ratio Deitatis in ſe & operum internorum, & inter perſonas eius:* gradum *verò vocat ordinem perſonarum:* formam, *perſonalitatem*; ſpeciem *individuum, ſeu perſonam.*

Protulit Deus ſermonem, ſicut radix fruticem, & fons fluvium, & ſol radium. Quia omnis origo patens eſt: & omne quod ex origine præfertur, progenies eſt: multo magis ſermo Dei, qui etiam propriè nomen filij accepit. Nec frutex tamen à radice: nec fluvius à fonte: nec radius à Sole diſcernitur, ſicut nec à Deo ſermo. Igitur ſecundùm horum exemplorum formam, profiteor me duos dicere, Deum & ſermonem ejus Patrem & filium ipſius. Nam & radix & frutex duæ res ſunt, ſed conjunctæ: & fons, & flumen duæ ſpecies ſunt, ſed indiviſæ: & ſol & radius duæ formæ ſunt, ſed cohærentes. Omne quod prodit ex aliquo ſecundum ſit ejus neceſſe eſt, de quo prodit, non ideo tamen eſt ſeparatum, ſecundum autem ubi eſt, duo ſunt. Et tertius ubi eſt, tres ſunt. Tertius enim eſt Spiritus à Deo & Filio, ſicut tertius à radice fructus ex frutice. Et tertius à ſole apex, ex radio. Nihil tamen à matrice alienatur, à qua proprietates ſuas ducit: Ita Trinitas per conſertos & connexos gradus à Patre decurrens, & monarchiæ nihil obſtrepit, & οἰκονομίας ſtatum protegit. *Idem Tertullian. cap. 8.*

Singula illa nomina, de quibus locutus ſum, inſegregabilia à ſe invicem ſunt, nec dividi queunt. Patrem quum dico, etiam ſine mentione Filij, Filium ſub Patris vocabulo indicatum volui; contra, ſi in mentione Filij, Patrem omiſſum, tamen ille ſub nomine Filij intelligi debuit. Sancti Spiritus mentionem feci ſed ita, ut pariter adjungerem, undenam ille & per quem venerit, ſed iſti ignorant Patrem à filio alienari non poſſe, & ſub Patris vocabulo primarium conjunctionis, authorem contineri, & Filium à Patre quaſi domicilio diſgregatum non eſſe eò quod Patris vocabulum hanc communionem indicet, & in Patris Filiſque manibus eſſe Spiritum ſanctum, ſed ita, ut neque à mittente, neque à ferente ſegregetur. Quî fieri igitur poſſet, ut cum iſtis nominibus utar ſuſpectus habear, quaſi iſta ſeparari, dividique exiſtimaverim? *Dionyſ. Alex. citante Athanaſio, primo tomo, in epiſtola de Sententia Dionyſij cont. Arianos, pag. 437.*

Hoc ſcilicet pacto unitatem, quæ indiviſibilis, in Trinitatem dilatamus: & Trinitatem, quæ diminui non poteſt, in unitatem conſummamus. *Idem (Dionyſ. Alex) paulò pòſt.*

Patrvm Sententiæ.

Vbi quæritur unitas Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, nec periculoſius alicubi erratur, nec laborioſius aliquid quæritur, nec fructuoſius aliquid invenitur. Non pigebit me, ſicubi hæſito, quærere: nec pudebit, ſicubi erro diſcere. Quiſquis ergo hoc audit, vel legit, ubi pariter certus eſt, pergat mecum, ubi pariter hæſitat, quærat mecum, ubi errorem ſuum cognoſcit, redeat ad me: ubi mecum, revocet me. Ita ingrediamur ſimul charitatis viam tendentes ad eum, de quo ſcriptum eſt: Quærite faciem ejus ſemper. *Aug. lib. 1. de Trinit.*

Qui hoc, id eſt, Trinitas myſterium, vel ex parte, vel per ſpeculum & in ænigmate videt: gaudeat cognoſcens Deum, & gratias agat: qui vero

vero non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem ad calumniandum; quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas. *Lib.6. de Trinit.*

In summa Trinitate tantum est una, quantum tres simul sunt, & nec plus aliquid sunt duæ, quam una res, & in se infinita sunt: ita & singula sunt in singulis, & etiam omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. *Ibid.*

Videmus solem in cœlo currentem, fulgentem, & calentem. Similiter ignis tria habet, hoc est, motum, lucem, & fervorem. Divide ergo, si potes, Arianè, solem vel ignem, & tunc demum divide Trinitatem.

Aperte nunc videbimus, quomodo & unum indivisibiliter tria sunt, & indivisibiliter tria unum. *Greg. in Moral.*

O veritas, charitas, æternitas! O beata & beatificans Trinitas ad te mea miseria, Trinitas, miserabiliter suspirat, quoniam à te infeliciter exulat: discedens à te, quantis se intricavit erroribus, doloribus, timoribus? Ratio sæpissime in judiciis fallitur, voluntas quadruplici perturbatione jactatur, & memoria multiplici oblivione confunditur. Triplici huic vanitati nobilis creatura subjecta est, non volens in spe tamen, heu qualem pro te commutavimus Trinitatem! cor meum conturbatum est, & inde dolor: dereliquit me virtus mea, & inde pavor: & lumen oculorum meorum non est mecum, & inde error. En, quam dissimilem Trinitatem: ô animæ meæ Trinitas exules offendisti. Veruntamen quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, quum videlicet à ratione error, à voluntate dolor, atque à memoria timor omnis recesserit, & successerit illa quam speramus, mira serenitas, plena suavitas, æterna securitas. Primum faciet veritas Deus, secundum charitas Deus, tertium summa potestas Deus: ut sit Deus omnia in nobis, ratione recipiente lucem inextinguibilem, voluntate pacem imperturbabilem, consequente memoria fonti indeficiente æternaliter inhærente. *Bern. serm. 11. sup. Cantic.*

Est Trinitas creatrix, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ex qua creditur creata Trinitas, memoria, ratio, & voluntas. Et est Trinitas, per quam cecidit, videlicet per suggestionem, delectationem & consensum. Et est Trinitas, in quam cecidit, videlicet, impotentia, cæcitas, immundicia. Rursus Trinitas, quæ cecidit, id est, memoria, ratio, voluntas. Singulæ cujusque tripartitus excidit casus. Memoria cecidit in tres species cogitationum: affectuosas, onerosas, otiosas. Ratio in triplicem ignorantiam, boni & mali, veri & falsi, commodi & incommodi. Voluntas in concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, ambitionem seculi. Est Trinitas, per quam resurgit, fides, spes, charitas. Quæ trimembres habent subdivisiones. Est enim fides præceptorum, signorum promissorum. Est & spes veniæ, gratiæ, gloriæ. Est & charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. *Bern. in separ. ser. 1.*

Inquirere de Trinitate perversa curiositas est, & credere, & tenere, sicut sancta Ecclesia tenet, fides & securitas est. Videte autem eam, sicuti est, perfecta & summa felicitas est. *Ibid.*

Summum proprium divinitatis est Verbum, quod tempore non mutatur, sed semper adest, & ibi aliud Sacramentum, quod una syllaba tribus literis concinetur, ut sancta Trinitas in cœlis unus Deus esse docet. *Cass. sup. Psal. 29.*

¶ Poetarvm Dicta.

Hildebertus Episcopus Cœnomanensis.

Alpha & Omega Deus,
Hely, Hely, Deus meus:
Cui — virtus totum posse,
Cuius sensus totum nosce,
Cuius esse summum bonum,
Cuius opus quidquid bonum:
Super cuncta, subter cuncta,
Extra cuncta, intra cuncta:
Subter cuncta, nec subtratus,
Super cuncta, nec elatus:
Intra cuncta nec inclusus,
Extra cuncta, nec exclusus:
Super totus præsidendo,
Subter totus sustinendo:
Extra totus complectendo,
Intra totus in complendo,
Intra nusquam coarctaris:
Extra nusquam dilataris:
Subter nullo fatigaris,
Super nullo sustentaris:
Mundum movens non movêris,
Locum tenens non tenêris:
Tempus mutans non mutaris,
Vaga firmans non vagaris,
Vis externa vel necesse
Non alternat tuum esse,
Heri nostrum, cras & pridem
Semper tibi nunc & idem,
Tuum Deus hodiernum,
Indivisum, sempiternum,
In hoc totum providisti,
Totum simul perfecisti,
Ad exemplar summa mentis,
Formam præstans elementis.
Nate, Patri coæqualis,
Patri consubstantialis,
Patris splendor & figura,
Factor factus creatura:
Carnem nostram induisti,
Carnem nostram suscepisti.
Sempiternus temporalis,
Morituras immortalis:
Verus homo, verus Deus,
Impermixtus homo Deus:
Non conversus hic in carnem:
Nec minutus propter carnem,
Hic assumptus est in Deum,
Nec consumptus propter Deum:
Patri compar Deitate,
Minor carnis veritate,
Deus pater tantum Dei,
Virgo mater sed & Dei.
In tam nova ligatura,
Sic contraque stat natura,
Vt conservat quidquid erat,
Facta quidam quod non erat,
Iste noster mediator,
Iste noster legislator,
Circumcisus, baptizatus,
Crucifixus, tumulatus,
Obdormivit & descendit,
Resurrexit & ascendit:
Sic ad cœlos elevatus,
Iudicabit iudicatus:
Paracletus increatus,
Neque factus neque natus,
Patri consors genitoque
Sic procedit ab utroque,
Ne sit minor potestate,
Vel discretus qualitate,
Quanti illi, tantus iste:
Quales illi, talis iste,
Et quo illi, ex tunc iste:
Quantum illi, tantum iste,
Pater alter, sed gignendo:
Natus alter sed nascendo:
Flamen ab hu procedendo:
Tres in unum subsistendo,
Quisque trium plenus Deus,
Non tamen Dij, sed Deus,
In hoc Deo, Deo vero,
Tres & unum assevero,
Dans usia comitatem,
Ex personis Trinitatem,
In personis nulla prior,
Nulla minor, nulla maior,
Vnaquaque semper ipsa,
Sic est constans atque fixa,
Vt nec in se varietur,
Nec in ullam transmutetur,
Hæc est fides orthodoxa,
Non hoc error sive noxa,
Sicut dico, sic & credo,
Nec in pravam partem cedo:
Inde venit, bene Deus,
Ne desperem quamvis reus,
Reus mortis non despero,
Sed in morte vitam quæro,
Quo te placem nil pretendo,
Nisi fidem quam defendo.
Fidem videns hac imploro,
Leva fascem quo laboro,
Per hoc ergo cataplasma,
Convalescat ægrum plasma.

Iul. Cæs. Scal.

Age Mens: nova lux, nova vis, immensa voluntas
Quam ciet, acta Dei ardua spiritu supremo,
Audebis, inaccessibilem, sine carentem.
Et principio, numeris adstringere sanctis?
Cui esse sibi sufficit, efficitque cuncta.
Nusquam ambitus est: medium nullibi, atque ubique,
Dices esse bonum sine qualitate. Fuso
Extensio nulla est: Sine quantitate magnus.
Cuius velle potentia: cui opus voluntas.
Intra omnia? sed non tamen inclusus in illis.
Extra omnia: sed non tam exclusus ab illis.
Sic intimus hac qua regit, extimus creavit:
Illisque suum, atque sui induens sigillum,
Differre facit, qua facit, omnia à seipso.
Vsura placet, non tamen ullius avaro.
Nullius egens, gaudet, ubi sibi lucratur,
Vt sustinet omnia, fert: nec subtus habetur:
Excedit ira, & supereft: nec libratur illis.
Regnat ubique, sine loco: sine tempore, semper.
Immobilis, absque statu: pernix sine motu.
Extra omniaque omnis, sine partibusque totus,

Immu

Immutabilis, etiam cùm cætera mutat.
Sibi consimilis, dissimilis huic, & illi.
Absque labore regens, sine litibus patronus.
Sine merce opifex. Sine dispendio creator.
Sine nocte dies. Sol sine limite occidentis.
Invictus sapientia. Inæstimabilis vi.
In consiliis terribilis: pius rogatus.
Mitis supplicibus. Patiens. Sero severus.
In quem penitus nulla potest necessitudo.
Sine principio principium: absque fine finis.
Cui præteritum non abit, haud subit futurum.
Ante omnia, post omnia, totus, unus. Ipse.

In Deitate Trinitas.

Iacob. Bill. Antholog. Sacr.

Natura omnipotens una est, quæ cunctu creavit,
Et propriè, quod sunt, omnibus esse dedit.
Nam quidquid minus est, non est Deus, à Patre natum
Verbum, & qui amborum Spiritus est, Deus est.
Vna eademque trium quoniam est essentia, quæ se
Nunquam vel maior, vel minor esse potest.

In Deo Trinitas & Vnitas.

Sic magnus Deus est, de se valet, & manet in se,
Cui summum & proprium est, semper id esse quod est.
Splendet enim verum vero de lumine lumen,
Vt genitum agnoscens noverit ingenitum.
Vna trium Deitas, una est sententia, ab uno
Idem est & verbi Spiritus atque Patris.
Nullum opus abiunctum, nulla est non aqua potestas:
In cunctis unum sunt tria principium.
Quum Pater in Verbo sit semper, & in Patre verbum,
Sitque unus Verbi Spiritus atque Patris.
Sic de personis tribus est tibi non dubitandum,
Vnum, ut docta fides, confiteare Deum.
Corde Patru genitum, creat & regit omnia verbum.
Nec tamen est aliquid, quod sine Patre gerat.
Vnus enim amborum motus, ratio una volenti,
Par virtus, idem Spiritus, unus amor.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Trinitas essentia, deitate, bonitate superior, divinæ Christianorum sapientiæ dux, dirigit nos in ipsum superignotum & præfulgens, excelsum mysteriorum eloquiorum culmen, ubi simplicia & absoluta, immutabiliaque Theologiæ mysteria latent adoperta præfulgente quadam silentij clam sacram docentis caligine, quæ ubi maxime videtur obscura, ibi supra modum lucem profert exuberantem: illic quod tangi & videri non potest, splendoribus plusquam pulchris ad exuberantiam implet omnes quasi captos oculis intellectus. *Dion. Areop. de Trim.*

Trinitatem sanctissimam ratione naturali cognoscere impossibile est, sed sacris authoritatibus probari potest. *Bess. Dapd. in cœlum. Plat. lib. 3. cap 13.*

Trinitatis Christianæ secretum in ipsis Platonis libris nunquam esse assero. *Marc. Fic. in epist. lib. 2.*

Trinitas divina non est numerus aliquis in quantitatis genere collocatus, nec in substantiæ genere collocatus, nec in essentiæ ordine computatus. *Idem Dion. Areop. de Trin.*

Trinitatem Pythagorici Philòsophi rerum omnium mensuram esse voluerunt, quia Deus ternario numero res gubernat, & res ipsæ ternario numero terminantur, primo enim Deus singula creat, secundo rapit, tertio perficit, singula item ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur, & deinde in eundem refluunt, dum illam originem repetunt, tertio perficiuntur, dum in suum principium redierunt. Hoc vaticinatus Orpheus, Iovem principium, medium, & finem, universi vocavit: principium ut producit, medium ut producta retrahit ad seipsum, finem prout redeuntia perficit. Hinc regem universorum bonum pulchrum: ubi pro cujusque merito perficit justum: pulchritudo igitur, cujus allicere proprium est, inter bonitatem & justitiam locatur, à bonitate effluit, & profluit ad justitiam *Idem in Plat. con. or. 1. c. 1.*

Trinitas significat ingressum animæ ad unitatem tam propriam quam divinam. *Idem in Plat. Tim. cap. 33.*

¶ Similitvdines.

Nazianzeni. Quemadmodum cum humor nectareus, à fonte aliquo aquarum copiosè scaturiens, profluvio suo abundantiam ostendit, inde lapsu perenni in flumina duo inciditur: unicam ex uno fontis ortu vini à principio continens, bifariam autem flaminum formatur specie, sine nocumento tamen essentiæ flumen illud dividitur: humorum enim positione tantum fluor ille discriminatur, at humoris qualitatem unam & eandem continet, etiamsi flumen utrumque, ut dictum est, quam longe distare, & multum à fonte abesse videatur: principium enim ad continuitatem fontis communem cum sua habet matre. Similiter etiam omnium bonorũ Deus, veritatis ille administrator, & Salvatoris Pater, prima vitæ causa, ac immortalitatis planta, fons vitæ sempiternæ bifluam, quandam Filij & Spiritus sancti cognoscibilem ad nos demisit gratiam, ipse vero nullum propterea nocumentum in essentia est perpessus. Nullam enim imminutionem propter istorum ad nos usque accessum sustinuit, nec illi propterea à Patre separationem ullam intulerunt, indivisibiles enim, quemadmodum sub initium diximus, meliorum est natura *Alexandrum de Deitate.*

Crede Trinitatem margaritam esse unam, undique similem, æqualiter splendentem: margarita enim, si in aliqua parte deturpetur, tota ejus gratia evanescit: ita quum Filium ignominia afficis, Quo patrem venereris, nequaquam honorem tuum suscipit, ob Filii dehonestationem. Pater minime glorificatur, si sapiens filius lætificat patrem, quanto magis filij honor erit patris? *In orat. in dictum Evangelij.*

Damasceni. Sicut simul ignis, & simul ab ipso lux, neque prius est ignis, & posterior lux, sed simul sunt: & quemadmodum lux ab igne semper gignitur, & nequaquam separatur ab eo: Sic & Filius à Patre gignitur, & nequaquam ab eo separatur, sed semper in eo. Sed lux, quæ ab igne inseparabiliter gignitur, in ipso semper manens, non habet propriam subsistentiam præter ignem. Nam nativa qualitas ignis est. Verum Filius Dei unigenitus à Patre inseparabiliter genitus, & indivisibiliter, & in eo semper manens, propriam habet subsistentiam, præter eam, quæ Patris est. Et quemadmodum non dicimus alterius substantiæ ignẽ, & alterius lucem? Hunc in modum fieri non potest, ut recte dicamus Patrem & Filium alterius & alterius substantiæ, sed unius & ejusdem: & quo pacto dicimus per eam lucem, quæ ab ipso est, ignem illucere, & non ponimus organum administratorium ignis esse lucem, quæ ex ipso est, sed potius virtutem naturalem: Sic dicimus Patrem quæcunque facit per unigenitum Filium ejus, non ut per instrumentum servile, sed ut per virtutem naturalem & substantiam. Et ut dicimus ignem illuminare. Et rursus dicimus lucem illuminare: Sic omnia, quæcunque fecit Pater, similiter & Filius facit. Sed lux quidem propriam subsistentiam præter ignem non possidet: filius autem perfecta subsistentia est à paterna discreta. *Lib. 2. Orthodox. fid. cap. 4.*

Non nudam carnem adoramus, sed coünitam divinitati, ut in unam personam & unam hypostasin Dei verbi: timeo carbonem tangere, propter ignem ligno conjunctum: adoro Christi simul utrunque, propter carni conjunctam coünitamque divinitatem. *Lib. 3. c. 8. Orthod. fid.*

Theodoreti Episcopi. Sicut mortale esse, commune est hominum: Ita sanctæ Trinitatis commune est esse immutabile, vertique & variari non posse. *Dialog. 1. fol. 14.*

Theophili Episcopi. Quemadmodum filius & pater unum sunt: Ita etiam, quam accepit filius animam, & ipse unum sunt: nesciens, quod filius quidem & pater unum sunt, propter unam substantiam, & eandem divinitatem. Anima autem, & filius altera est ab altero, substantia & natura. Si enim, quemadmodum pater & filius unum sunt, ita etiam anima filij & filius unum sunt: erit etiam unum, pater & anima, & dicet etiam aliquando anima filij. Qui vidit me, vidit & patrem. Sed non ita est. Absit. Filius enim & pater, unum: quia non sunt diversæ qualitates. Anima autem & filius, est & natura, & substantia alterum, quandoquidem ipsa quoque per ipsum facta estque eiusdem nobiscum substantiæ. *In iis quæ scripsit adversus Orig. Meminit Theodoretus Dial. 2. fol. 149.*

Iamblichi. Sicut lumen solis idem totum continuum est ubique, neque potest in partes dividi, neque alicubi claudi, neque à fonte proprio separari, neque miscetur aëri, licet adsit: quippe cum nihil relinquat luminis, calore tamen à calefaciente relicta: Ita cuiusque Dei lumen totum individue, toti mundo penitus adest, licet parti cuidam præcipue vim suam maxime sibi accommodatæ concedat. *De myster. fol. 187.*

Procli. Sicut rationes quidem virtutum sunt differentes, unum vero compos est cunctarum: neque fieri potest, ut sis iustitiæ particeps & temperantiæ vacuus, vel duo hæc quidem habeas, cætera vero non habeas: Sic & huiusmodi Trinitas sibiipsi connectitur. Et omne quidem bonum simul & pulchri corpus est, & iusti, similiter de cæteris. *De anima & damone.*

Augustini. Attende candorem lucis, in cœlo est, & expandit candorem per terras omnes, per maria omnia, & utique corporalis lux est. Si separas candorem solis à sole, separa Verbum à Patre. De sole loquor, lucernæ una flammula tenuis, quæ non flatu possit extingui, spargit lucem suam super cuncta, quæ subiacent, vides lucem sparsam à flammula generatim: emissionem vides, separationem non vides. Intelligite fratres sic Trinitatem, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, sibi cohærere, & omnia opera unius Dei esse hæc Patris, hæc Filij, hæc esse Spiritus sancti. *In Ioan. tract. 20.*

Cum de fonte interrogati, non possumus dicere, quod ipse sit fluvius: nec de fluvio interrogati possumus dicere, quod sit fons, & rursum potionem, quæ de fonte vel fluvio est, nec fluvium nec fontem possumus appellare, tamen in hac Trinitate, aquam nominamus. Nam si quæro, utrum in fonte aqua sit? respondetur, aqua. Et si quærimus, utrum aqua in fluvio? nihil aliud respondetur, & in illa potione hon potuit esse alia responsio: nec tamen eas tres aquas, sed unam dicimus. Sicut in arbore radix non est nisi radix, nec robur nisi robur, nec ramos, nisi ramos, possumus dicere. Non enim id, quod dicitur radix, potest dici robur & rami: nec lignũ, quod pertinet ad radicem, potest alio etiam transitu, nunc in radice esse, nunc in robore, nunc in ramis: sed tantummodo in radice. cum illa regula nominis maneat, ut radix lignum sit, & robur lignum, & rami lignum, nec tamen tria ligna dicãtur, sed unum: Aut si hæc habeant aliquam dissimilitudinem, non possit non absurde, tria ligna dici propter firmitatis diversitatem. Illud certe omnes concedunt: si ex fonte tria pocula repleantur, posse dici tria pocula: tres autem aquas non posse dici, sed omnino unam aquam, quanquam de singulis poculis interrogatus, in quolibet horum aquam esse respondeas, quamvis nullus hic transitus fiat sicut de fonte, in flumine dicebamus. Hæc autem propter visibilium unitatem, corporalia exempla data: ut intelligatur fieri posse, ut in aliqua tria non tamen sigillatim, sed etiam simul, unum singulare nomen obtineant. *Lib. de fide & symbolo, cap. 9.*

Citharam respice, ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur, ars, manus, chorda & tamen unus sonus auditur. Ars dictat, manus tangit, chorda resonat. Nec ars, nec manus sonum reddit: sed cum chorda pariter operantur: Sic nec pater, nec Spiritus sanctus

susceperunt

ſuſceperunt carnem, & tamen cum filio paritèr operantur. Sonum ſola chorda excutit, carnem ſolus Chriſtus accepit. Operatio in tribus conſtat: Sed quomodo pertinet ad ſolam chordam ſoni redditio: Sic pertinet ad ſolum Chriſtum carnis humanæ ſuſceptio. *De Domini incarnatione contra Iudæos.*

Gregorij. Eſt in Arcturo, quod conſiderantius poſſumus intueri: in ſeptem quidem volvitur, & modo quidem tres ad ſumma elevat atque ad ima quatuor ſuperius erigit, & tres inferius premit: Sic ſancta Eccleſia modo cum infidelibus trinitatis notitiam, modo vero fidelibus quatuor virtutes quaſi rotatu prædicationis, ſtatus ſui ſpeciem quodammodo repræſentat. *l.23.mor.c.29.*

Lactantij. Cum & pater filium ſuum faciat, & filius patrem una utrique mens, unus ſpiritus, una ſubſtantia eſt: ſed ille quaſi exuberans fons eſt, hic tanquam defluens ex eo rivus: ille tanquam ſol, hic tanquã radius ex ſole porrectus: qui quoniam ſummo patri & fidelis & charus eſt non ſeparatur, ſicut nec rivus à fonte, nec radius à ſole: quia & aqua fontis in rivo eſt, & ſolis lumen in radio æquè: neque vox ab ore ſejungi, nec virtus aut manus à corpore divelli poteſt. Cum igitur à prophetis idem manus Dei, & virtus & ſermo dicatur: utique nulla diſcretio eſt, quia & lingua ſermonis miniſtra eſt, & manus, in qua eſt virtus individuæ ſunt corporis portiones. Propriore exemplo uti libet: Cum quis habet filium, quem unicè diligit, qui tamẽ ſit in domo & manu patris: licet ei nomen Domini poteſtatémque concedat, civili tamen jure, & domus una, & unus Dominus Dominatur: Sic hic mundus una Dei domus, & filius & pater, quia unanimes incolunt mundum: Deus, unus; qui & unus eſt, tanquam duo, & duo tanquam unus. *Lib.4.cap.24.de ſapientia.*

Triſtitia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

TRiſtitia. Græcè λύπη, ης, ἡ, & λυπηρὸς, ὸν, ὁ, triſtis: & λυπέομαι, triſtor dicitur. Triſtitia, Hebr. *hatſsebah*, *hetſeh*, *hitſabon*, & *hoetſeh*, à verbo *Hatſab*, dolore & triſtitia affecit, contriſtavit, conturbavit, mœrore affecit: Cognationem habet cum *Betſah*, ſauciavit, vulneravit: nam triſtitia vulnerat & transfodit cor hominis. Eſt autem triſtitia apprehenſio diſconvenientis in appetitu intellectivo vel volitivo, nobis nolentibus evenientis.

Triſtitia eſt paſſio animalis, media inter duas paſſiones iraſcibiles, quia ſequitur timorem, & prior eſt ira, quam etiam cauſat. *ſec.B. Thom. prima Secund.q.26.art.1.c.*

Triſtitia inter omnes animæ paſſiones maximè corpori nocet. *ſecundum eundem prima Secund.q.38.art.4.*

Triſtitiæ ſpecies ſunt, acedia, achos & miſericordia. *ſec.Io.Damaſ.l.2.*

Triſtitia mœſtum ſignificat: dicitúrque ? ter, quod conſumo. Triſtis quaſi tritis, hinc triſtitia, hoc eſt mœſtitia, dirivatur. Triſtis capitur etiam pro docto, ut triſtis Philoſophus, Significat etiam amarum. Virg: *Triſteſque lupini.*

¶ Loci Biblici.

Triſtari immoderate propter temporalia minime laudandum: Prov: 12.v.25.& 15.v.13.& 17.v.22, Eccl.30.v.22.& 38.v.19.2. Macch. 6.v.8. 2.Cor.7.v.10.

Triſtis Chriſtus ob Iudæorum cæcitatem, Marc.3.v.5. triſtis juvenis dives, Luc.18.v.23. triſtis oret, Iacob.5.v.13. triſtis anima Chriſti uſque ad mortem: Matth. 26.v.38. triſtes ſolandi, Prov. 31. 6. Triſtitia noxia, 1.Theſſ.4.13.

Triſtitia duplex, 2.Cor.7.10.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Triſtitia ordinata.

Quaſi triſtes ſemper gaudentes. 2.*Cor.6.*

Quoniam etſi contriſtavi vos in epiſtola, non me pœnitet, Nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. 7.

Contriſtati eſtis ſecundum Deum. Quæ enim ſecundum Deum eſt triſtitia, pœnitentiam ad ſalutem ſtabilem operatur. *ibid.*

Inordinata bonum impedit.

Non contriſtabit juſtum quicquid ei acciderit. *Prov.12.*

In mœrore cordis langueſcit ſpiritus. 15.

Noli eſſe puſillanimis in animo tuo. *Eccl.7.*

Felix qui non habuit animi ſui triſtitiam. 14.

Triſtitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipſum in conſilio tuo. 30.

Triſtatur áliquis veſtrum? oret: æquo animo eſt aliquis? pſallat. *Iac.5.*

Malum inducit.

Mœror in corde viri humiliabit illum & ſermone bono lætificabitur. *Prov.12.*

Spiritus triſtis exſiccat oſſa. 17.

Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno. Ita triſtitia viri nocet cordi. 25.

Date ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo. 31.

Summa plaga eſt mœror animi. *Eccl.25.*

Triſtitiam longe expelle à te. Multos enim occidit triſtitia, & non eſt utilitas in illa. 30.

A triſtitia feſtinat mors, coopetit virtutem, & triſtitia cordis flectit cervicem. In abductione permanet triſtitia. 38.

Ne dederis triſtitiæ cor tuum, ſed repelle eam à te. *ibid.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Memoria quaſi venter eſt animi, lætitia vero atque triſtitia quaſi cibus dulcis & amarus. *Auguſt.in lib confeſſ.*

Nulla res ita inebriat, ut animi perturbatio, id eſt, triſtitia, quæ ducit hominem ad mortem, hæc abominanda ebrietas eſt. *Hier.ſuper Ioan.*

Vis nunquam eſſe triſtis? bene vive, bona vita ſemper gaudium habet. *Hugo.lib.3.de animo.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Menander aliàs Philemon.

Πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν αἴτια κακῶν.
Λύπη διὰ λύπην ἥκει, μανία γὰρ γίνεται.
Πολλοῖσι, καὶ νοσήματ' ἐκ ἰάσιμα.
Αὐτός τ' ἀωυρίκασι διὰ λύπην τινές,
Ἢ πὰν τὸν λυποῦν πλεῖον, ἢ τὸ σώζων ἦ.
Multorum malorum cauſa omnibus eſt ſuapte naturâ
Triſtitia propter hanc etiam inſania oboritur.
Multis & agritudines incurabiles.
Interficiunt etiam aliqui ſeipſos pra triſtitia;
Quum quod infert mœroreim maius eſt quam unde ſperatur ſalus.

Menander.

Ἀεὶ τὸ λυποῦν ἐκβάλλε τὸ βίου.
Semper id quod triſtitiam adfert, ex vita exturba.
Ἀδελφόν τι γάρ ἐστι συγγενὲς λύπη καὶ βίος.
Nam eſt conſanguineum quid triſtitia & vita.
Βιοῦν ἀλύπως θνητὸν ὄντ' οὐ ῥᾴδιον.
Vivere ſine triſtitia mortali exiſtenti non facile.
Λύπαι γὰρ ἀνθρώποισι τίκτουσιν νόσον.
Triſtitia enim hominibus pariunt morbos.
Οὐκ ἔστι λύπη χεῖρον ἀνθρώπου κακόν.
Non eſt triſtitia peius hominibus malum.
Τὸ ζῆν ἀλύπως, ἀνθρὸς εὐτυχοῦς.
Vivere ſine triſtitia viri eſt fortunati.

Ibidem.

Οὐκ ἔστι λύπης ἐμφερὲς δρᾶμά τις σωθῇ
Ἄλγημα μεῖζον. ἢ δ' ἀνθρώποις φύσει.
Nulla eſt, ſi quis recte conſideret, quam triſtitia;
Maior agritudo ſuapte natura inter humanas res.

Antiphanes.

Λύπη μανίας ὁμοτοιχοῦ εἶναί μοι δοκεῖ.
Triſtitia inſaniæ vicina mihi eſſe videtur.

Alexis.

Τῶν μετρίων αἱ μείζονες λύπαι
Ποιοῦσι τὸ φρονεῖν μετάσασιν.
Triſtitia pluſquam mediocres
Exturbare mentem ſolent.

Poſidippus in ſimilibus.

Ἔργον γε λύπην ἐκφυγεῖν, ἡ δ' ἡμέρα.
Ἀεὶ τι καινὸν εἰς τὸ φροντίζειν φέρει.
Difficile eſt triſtitiam effugere dies autem
Perpetuo ſecum novas curas adfert.

Antiphanes

Ἅπαν τὸ λυποῦν ἐστιν ἀνθρώπῳ νόσος,
Ὀνόματα δ' ἔχουσα πολλά.
Omne triſtificum morbus eſt homini,
Multis autem variiſque nominibus appellatur.

Cleanetus poëta, qui ſcripſit Argonautica.

Λύπη γὰρ ὀργὴ τ' εἰς ἓν ἦλθον ψυχῆς τόπον.
Ἐλθόντα μανία τοῖς ἔχουσι γίνεται.
Triſtitia & ira ubi unum anima locum
Convenerunt, furorem ſibi obnoxiis pariunt.

Philemon Syracuſanus poëta.

Νόσον πολὺ κρεῖττόν ἐστιν, λύπην φέρειν.
Morbum ferre multo ſatius eſt, quam triſtitiam.

Alexis poëta.

Λύπη μανίας κοινωνίαν ἔχει τινά.
Triſtitia nonnihil cum inſania commune habet.

Euripides in Oreſte.

Λύπη μάλιστα γ' ἥ διαφθείρουσά με.
Δεινὴ γὰρ ὁ θεὸς, ἀλλ' ὅμως ἰάσιμος.
Triſtitia potiſſimum perdor:
Gravis enim dea eſt, veruntamen curabilis.

Appollodorus in Paralogizomenis.

Οὐ δεῖ λέγειν μακάριον· τὰ χρήματα
Ἔχοντα πλεῖστα, τὸν μὴ λυπούμενον.
Non appellandus eſt felix qui pecunias
Habet plurimas, ſed qui non triſtatur.

Menander Comicus.

Πολλὰ φύσει τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις κακὰ
Ὄντων, μέγιστόν ἐστιν ἡ λύπη κακόν.
Quum natura cunctis hominibus mala multa
Hæreant, maximum triſtitia malum.

Philemon poëta.

Ἀγαθὴ γὰρ ἡ λύπη καθ' αὑτὴν ἀναπλάσαι.
Ἀτέχνως δ' ἀπλάσια τῆς ἀληθείας κακά.
Triſtitia per ſe reddere poteſt
Duplo ſane maiora, quam revera ſint mala.

Amphis.

Τοῖς γὰρ λυπουμένοις τε καὶ μεριμνῶσιν.
Ἅπασα νὺξ ἔοικε φαίνεσθαι μακρά.
Triſtantibus enim & ſollicitis hominibus
Qualibet nox videtur diu durare.

Martialis.

Si vitare velis acerba quædam
Et tristes animi cavere morsus;
Nulli te facias nimis sodalem,
Gaudebis minus, & minus dolebis.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Tristitiam si potes, non admiseris, sed nec omnibus ostende. *Senec. de moribus.*

Nunquam tristis sis, si tibi ipsi incommodo videris. *ibid.*

Ad tristem partem strenua suspicio. *ibid.*

Sine tristitia vives, si neminem læseris, omnésque juves, justitia unumquemque prosequens: ab ea hujusmodi jucunditatis fructus colligitur. Sed implorandus est Deus, ne ea nos lædant, quæ præter opinionem nostram accidunt, ut sunt mortes, morbi, ægritudines, & cætera hujusmodi. *Arist. in quæst.*

Socrates virtutem sic coluit, ut nunquam vultum ejus lætitiæ blanda vanitas exhilaret: hæc tristitia ulla contraheret. *Senec. de sent. orat.*

Tristia sive mœror est animi de malo præsenti contractio vel de eo, quod jam habetur, præsenti perturbatio: est hæc omnino lætitiæ contraria, eadem à Cicerone ægritudo nominatur: comites mœroris seu tristitiæ sunt: fletus, planctus, gemitus. Affectio hæc frigida est & ficca, idcirco inualescit in frigidis temporibus & locis, omninóque in iis, quæ ingenium obtinent melancholicum, ut in autumno & hyeme, & tempore nubilo, & de nocte; tum ad septentrionem, in quibus regionibus plures absumit mœstitia, quam in Hispania, vel Italia: tollitur mœror vel tristitia, vel malo sublato, vel reddito amisso bono, aut rebus lætis majoribus affluentibus, quas non pluris æstimemus, quam illas, quarum absentia dolebamus. Diluitur iis etiam, quæ tepefaciunt arram bilem, ut cibis calidis & humentibus, vino potissimum, de quo est in sacris literis, da vinum mœsto. Item, oblectamentis quoque visus vel auditus, ut cœlo aperto, campis & pratis patentibus, musica, item aversione cogitationis, ut in negotiis & narratiunculis lepidis, recto judicio, nempe reputatione, non esse tantum malum, nec tanti esse, ut sic nos affligamus. *Vives lib. 3. de anima.*

De tristitia & miseria. Dial. cxiii.
Francisci Petrarchæ.
Dol.

Tristis sum. R. Refert, qua ex causa tristis sis aut lætus. Ista enim ut alia multa indifferentia dixerim, quæ levi momento possunt esse bona, vel mala. Tristitia nempe de peccato utilis modo ne desperationis surrepenti clanculum manum det. At gaudium de virtute, deque memoria bonorum operum honestum, modo ne ingerenti se superbiæ fores pandat. Harum igitur passionum præmittentur causæ, vituperatio illic locum laudis invaserit nunc, tu quid sis tristis cogita. D. Hujus vitæ miseria mœstus sum. R. Felicitas te lætificet alterius vitæ. Neque enim tam hæc misera, etsi profecto miserrima sit, quam illa est felix. D. Mœstus sum. R. Mali hujus tot radices, quot sunt, quæ uno nomine, Adversa dicitis, de quibus & multa jam diximus. Et ut te pronum in querelas video, multa nunc etiam sunt dicenda. Est autem, quando nulla prorsus apparens causa, non morbi, non damni, non injuriæ, non ignominiæ, non errorum mores, neque ullus omnino rerum talium & inopinus rumor, sed dolendi voluptas quædam, quæ mœstam animam facit. Pestis eò funestior, quò ignotior causa, atque ita difficilior cura est. Itaque hanc ceu animæ scopulum, omni bellorum, ut dici solet, ac remorum auxilio fugiendam censet Cicero. Cui in hoc quidem, ut in multis assentior. D. Præsentis me miseriæ cogitatio mœstum facit. R. Miseriam conditionis humanæ magnam multiplicémque nō nego, quam quidam integris voluminibus deflevere. Sed in diversum aspicias, multa itidem, quæ felicem vitam ac jucundam faciant, videbis. Et si de hoc nemo hactenus (nisi fallor) scripserit, aggréssique aliqui destiterint, quod difficile & constantiam scribentibus, steriliorem longeque imparem materiam sortitos intelligerét, eo quod humana miseria nimis multa prorsus evidenter emineat. Felicitas parua & latens stylo altius fodienda sit, ut ostendi possit incredulis. An autem, ut ex multis summam delibem, parva vobis gaudij causa est? Imago illa similitudo Dei Creatoris, humana mens in anima, ingenium, memoria, providentia, eloquium, tot inventa, tot artes huic animo famulantes, huic corpori, quibus necessitates vestræ omnes divino beneficio cōprehensæ sunt, tantæ quoque oportunitates, necessitates, & tam variæ rerum species non necessitati tantum vestræ, sed oblectationi servientium miris & ineffabilibus modis, tanta vis radicum, tot herbarum succi, tot florum tam jucunda varietas, tot odorum, & colorum, & saporum, ex contrariis orta concordia, tot ānimalia cœlo, terris ac pelago, non nisi vestris usibus dedita, hominisque solius ad obsequium creata. Nisi enim peccati jugum sponte subiissetis, omnium, quæ sub cœlo sunt, dominium haberetis. Adde colliū prospectus, apricationes vallium, umbrosos saltus, algentesque Alpes, & repentia littora. Adde tot salubres scatebras aquarum, tot sulphureos fumantesque, tot nitidos & gelidos fontes, tot infusa & circumfusa terris maria, tot omnes assidue mobiles, & immobili stabilitate certissimos regnorum fines. Adde lacus maris æmulos, & stagna jacentia, & rivos inter montiū convexa præcipites, & floreas ripas, ripaumque thoros & prata recentia rivis, ut Virgilius ait. Quid sonoris littoribus spumantes scopulos, antraque rosida, & flavescentes agros, & vineta gemmantia, & commoditate urbium, & rutis otia, & solitudinum libertatem? Quid spectaculorum omnium lucidissimum, & augustissimum, stellantis cœli ambitum imcomprehensibili celeritate volubilem. Inque illos fixas & errantes, quas dicitis seu vagantes stellas, solem in primis, ac lunam clarissima mundi lumina (ut Maro ait) seu lucidum cœli decus (ut Flaccus ait) hinc terræ fruges, hinc vigor animantium, hinc varietas tempestatum, hinc nos annum, hinc menses, & dies & noctes & momenta metimur, sine quibus vitæ fastidio non careret. His accedit corpus, licet caducum, & fragile, imperiosum tamen aspectu, serenumque, erectum, aptumque cœlestibus contemplandis. Accedit immortalitas animæ, & ad cœlum iter, ac pretio exiguo merces inexstimabilis, & quæ in finem sciens distuli, quia tam magna erant, vt per me illa non capere, nisi fidei magisterio didicissem, & resurgendi spes, & hoc ipsum corpus post interitū agile quidem lucidum & inuiolabile multa cum gloria reassumendi, & quod omnem nō humanam modo, sed angelicam dignitatem supereminet: ipsa humanitas sic coniuncta diuinitati, vt qui Deus erat, homo fieret. Idemque vnus numero perfecte duas in se vniens naturas inciperet Deus & homo, vt hominem Deum faceret factus homo, ineffabilis Dei pietas atque humilitas, summa hominis felicitas ac gloria, altum vndique occultumque mysterium, mirum & salutare commercium, quod nescio, an cœlestis, sed profecto mortalis lingua non æquat, Parumne tibi autem vel hoc vno nobilitata conditio humana, parumque expurgata miseria videtur? seu quid oro altius, non dicam sperare sed optare, sed cogitare homo potuit quàm ut esset Deus? ecce jam Deus est. Quid jam restat, oro, quo vota vestra susciperent? nedum reperire quidem, sed nec fingere mavis aliquid relictum? Certe quum ad salutem vestram se divinitas inclinaret, non aliud cum posset, nisi humanum corpus, humanamque animam assumpsit, nec angelicæ speciei ascribi voluit, sed humanæ, ut sic quantum te Dominus tuus amet, agnoscas & gaudeas. Ita enim ut præclare ait Augustinus, demonstravit carnalibus & non valentibus intueri mente Virtutem, corporeisque sensibus deditis, quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura. Quid, quod idem ipse vos, qui hac sua dignatione tam mirifica Angelis quoque prætulerat, ipsos vobis Angelos custodes adhibuit, ut modis omnibus vestram inter creaturas excellentiam demonstraret? Ait nempe Hieronymus, tantam dignitatem esse animārum, ut unaquæque ab ortu suo habeat Angelum sibi ad custodiam deputatum. Paterna vero & plusquam paterna de vobis Deo cura est. Et ut dictum Satyrici paruper inflectam: Vere charior est illi homo, quam sibi. Quis hæc inter tristitiæ locus aut querelæ? non natura igitur vestra, sed culpa mœstos vos, & querulos facit, D. Mœstū me originis vilitas, & naturæ fragilitas, nuditasque & inopia, & fortunæ asperitas, & vitæ brevitas, & finis incertus facit. R. Multa studio conquiris, ut mœstus sis, cōtrario instandum erat, ut honesto gaudio lætus esset. Novi autem mores, cupide malis vestris incumbitis, proinde quod ad utilitatē originis attinet, aut corporis fœditatem, quidquid quorumlibet ingeniis acervatum est, non solum admota resurrectione illa, quam vera mortalium fides sperat, & glorificandorum corporum nobilitate delinitur, sed præsenti etiam decore minuitur, interque omnia divinæ manus opera singulari quadam hominis majestate. Nam quid ortus obscœnitas, humanæ detrahit dignitati? nonne fœda è radice proceræ frondentesque arbores herbosum solum gratis umbris vestiunt? Nonne fœdissimo fimo segetes latæ fiunt? nec fastiditur origo, vilissima rei optimæ, vos segetes Dei estis in area judicij ventilandæ, summique patrisfamilias in horreo reponendæ, terrestris fuerit origo, quanquam nobilis ac cœlestis ex parte sit, sed fuerit qualiscunque ortus, quamtumlibet difficile incrementum, sedes ultima cœlum sit. Quid illa nuditas imbecillitasque corporea, multarumque rerum gravis indigentia, quæ humanæ conditionis infamiæ adscribuntur? Variarum nonne artium, ac multiplici remediorum supplentur auxilio, ut magis ad gloriam hominis, quam miseriam trahi possit, quod animantibus cæteris ratione carentibus prævalidam cutim, unguesque & villos mater natura providerit, homini unum repertorum omnium contulerit intellectum, ut illa scilicet alieno, hic suo quodam proprio & interno præsidio tutus esset, cætera quantum nascentibus obtigisset & non amplius unus hic tantum haberet, quanto videndo, meditandóque sagaci assequi possit ingenio. Sic servis dominus, ac bubulcis si quid forte cibi nobilis largiatur, suam cuique portiunculam assignat, uxori nihil aut filio, ut illi hoc tantum, hi pro eorum plus minúsve percipiant, sic illis frænum præponitur, his libertas. Animantibus igitur, quæ vel senio, vel scabie depilata, aut caligantia oculis, aut pede clauda conspicimus, remedij nihil est, nisi ab homine conferatur. Homo autem per se nudus ingenio vestitur atque ornatur. Et si res poscat, armatur, claudus atque debilitatus equo aut navi fertur, aut vehiculo, aut auxiliantibus bacillis innititur. Denique modis sese omnibus adjuvat attollitque, quin amissis artubus pedes ligneos, manus ferreas, nasos cereos fabricari dedicit, & fortuitis casibus obstare. Valetudinem fatiscentem medicamentis erigit, gestumque torpentem saporibus excitat, visum languidum ocularibus refovet, qua in re majoribus vestris acutius cogitastis, qui vasculis vitreis aqua plenis (ut Seneca meminit) utebantur, prope delectabilis naturæ ludus blanda parens ac benigna, quod hinc filio eripit, inde restituit, & cum tristem fecerit, consolatur. Quid quod equus, bos, elephas, camelus, leo, tigris, pardus, & similia quantarumlibet vitium, cum senuerint, contemnuntur, cum objerint, non sunt, cedunt senio, succumbūt morti, solum hominem virtute prædituum, quæ hominis solius est propria, & venerabilem senectus, & mors glorioſum ac felicem facit, transferens, non extinguens. Et ad summam animalia quædam robustiora sunt homine, quædam velociora, quædam sensibus vegetiora, nullum dignitate præstantius. Nullum cujus par cura creatori fuerit. Dedit sphæricam capitis figurā, effigiemque sydeream. *Frenaque cum spectēt animalia cætera terram: Os homini sublime dedit, cœlumque videre iussit, & erectos ad sydera tollere vultus* (ut præclare ait Naso) libet dictum prius à Tullio. Dedit oculos, dedit frontem, in quibus secreta animi relucerent, dedit rationem, dedit orationem, dedit lachrymas, dedit risum, affectuum signa latentium, quæ quamvis ad argumentum miseræ quidam retrahat, quod fletus præcox risus serus sit. Ortus enim statim flet, ante diem quadragesimum non ridet, id vel maxime prudens animal arguit, venturique præscium, non equidē finis, quē virtutis gubernaculo

felicem

felicem dico,sed difficile,quod ingressus est stadij,atque instantium laborum. Denique quodcunque robur est aliis , quæcunque velocitas, quæcũque opportunitas, quæcũque commoditas:tota homini deservit. Ille indomitos boves ad jugum,& feroces equos ad frænum cogit. Vrsos unguibus,apros dentibus , cervos cornibus metuendos decus fecit ille mensarum:Lynces, vulpes,& infinita id genus, quia esui non erant, usui pellis,ac corij reservavit : retibus maria,canibus sylvas,volucribus cœlum omne lustravit,& quibus cum nullum erat homini commercium humanas voces intelligere , & humanis nutibus obsequi docuit, sic ex omni naturæ parte partum aliquid.Non est tibi bovis robur,at tibi bos arat.Non est tibi equi celeritas, tibi tamen equus ambulat.Non est tibi herodij volatus,sed herodius tibi volat.Non est tibi elephantis,aut cameli moles , sed ille tibi turrim vehit , hic sarcinam. Non est tibi cervi cornium non agni pellis,aut vulpeculæ , sed illi hæc tuo nomine possident. An ne igitur his qui vos inopes talium dicunt , haud inelegans responsum illud sit Romani ducis, habere ista hominem nolle, sed hæc habentibus imperare ? & hæc quidem modo breviter , partim philosophice,partim catholice dixerim.Ad ægritudinem vero animi (ita enim hanc philosophi appellant) & depellendam , & tranquillitatem revehendam proderit nosse, quid de primo Cicero in Tusculano suo tertia luce disseruit, quid de secundo Seneca in eo libro,quem de animi tranquillitate composuit. Festinanti quidem ad alia,& spectanti metam non vacat universa complecti.Pro tempore igitur alligatum vulnus,ostensique medici animorum , quibus , si hæc non sufficiunt uti queas. Iam tria illa , quæ ultimo questus es , ne responso quidem digna credidi, quando & asperitas fortunæ ipsa est, de qua magna pars hujus secundi colloquij nostri fuit,& futura est , & asperitatem ipsam brevitas venire debet , ac minuere, & incertum vitæ finem statuit natura , ut præsens semper,aut proximus crederetur.

¶ Apophthegmata.

Socrates rogatus, quomodo quis vitam tristitia vacuam degeret?respondit, fieri non posse, ut qui in civitate aut familia habitat,& hominibus conversatur,non aliquando tristetur. *Anton. & Max. ser.de dolore,& tristitia.*

Plutarchus. Vt thoraci tunicam,ita tristitiæ mentem & rationem inducendam esse dicebat. Item : Viam planissimam eligendam,vitam vero tranquillam. *eod.serm.*

Choricus,immoderatum gaudium sæpius in dolorem exire dicebat:& immodica voluptas(inquit)accersitam sibi tristitiam producit. *Ibid.*

Epictetus, Si vis, inquit, tristitia vacare, quæ futura sunt hic æstima, veluti iam accidissent. Item , Sapit qui non tristatur propter absentia, sed gaudet præsentibus. Item , Percontatus quomodo qui hosti tristitiam excitare posset?respondit : Si ita seipsum comparet,ut quam optime vivat. *In enchirid. & dissert.*

Posidippus, nullus hominum(inquit)sine tristitia vitam transegit, neque fortunatus ad finem usque mansit. *Ant.& Max.ser.de tristitia.*

¶ Similitudines.

Salomonis Regis. Vt vestem tinea, & lignum teredo : Ita cor virl tristitia lædit.*Prov.*25.

Chrysostomi, Quemdmodum vermis in ligno natus ipsum comminuit : Sic tristitia de peccato nata(est enim pœna peccati indicta à Deo mulieri : In dolore paries filios) peccatum conterit pet pœnitentiam inducta. *Homil.7.tom.7.*

Sicut nubes quædam condensata, & sub solarem radium currens, omnem retrorsum splendorem avertit:Sic & tristitiæ nebula,cum ante animum nostrum steterit , non sinit facilem esse orationis cursum, sed suffocat,& cum multa necessitate intus reprimit. Sed cogito , quod non solum nebulæ natura radij in anteriora processum impedit, sed & contrarium ipsa sæpe patitur : nam cum sol calidior continuo illapsus hubem continuerit , medium ipsius sæpe dissipavit & torus simul elucens, splendidius cernentium obtutibus incidit. Hoc ipsum & mihi futurum spero ; sermone in animis vestris continue versante , & amplius immorante fractam iti spero tristitiæ nebulam,& mentem vestram solita rursum doctrina micaturam. *hom.2.de diverf.*

Plutarchi. Vt muscæ à levibus locis, veluti speculis , dilabuntur , asperis & cavis insident : Sic quidam bonorum obliti,tristium memoriam urgent ac premunt. *In Moral.*

Qua natura sunt amara , his admixtis quibusdam dulcibus gratiam addimus:Ita res per se tristes ratione sunt allevandæ.*ibid.*

Seneca. Quemadmodum omnia vitia penitus insident, nisi, dum surgunt, oppressa sint:Ita quoque tristitia & miseria , & in se sævitia ipsa novissimè acerbitate pascuntur, & fit infelicis animi , prava voluptas color. *ad Martiam de consolatione.*

Cassiani. Vestimentum tinearum esu attactum,nullius pretij usus poterit ulterius habere commercium. Itidémque lignum vermibus exaratum,non iam ad ornatum vel mediocris ædificij,sed ad combustionem ignis merebitur deputari:Ita & anima, quæ edacissimis tristitiæ morsibus devoratur,inutilis erit vel vestimento illi pontificali,quod unguentum Spiritus sancti de cœlo descendens,ptius in barbam Aaron , deinde in oram suam solere suscipere,sancti David vaticinio perhibetur:Sicut unguentum in capite,&c.*lib.9.c.4.instit.*

Pastoris nuntij pœnitentiæ. sicut vinum aceto mixtum eandem suavitatem non habet : Sic & tristitia spiritui sancto nexa, eandem orationem mundam non habet.

Nicephori Gregoræ. Sol cum moderatos radios emittit , multos attrahit ventos & humores immodicos,consumit illos priusquam attrahantur:Eodem modo & modici animorum affectus dolorem suum verbis testari & lachrymis non recusant : qui vero modum excedunt , ac animũ tumultuantem quasi de gradu deiiciunt,efficere solent,ut aut nihil dicas, aut quidvis potius quàm quod oportet , aut nihil potius quàm quod oportet.*Histor.libr.9.*

Erasmi Roterodam. Vt rosa, flos unus omnium longe gravissimus,de spinis nascitur : Sic è tristibus & asperis laboribus fructus capitur jucundissimus.*In similib.*

¶ Adagia.

Irrisibilis lapis. ἀγέλαστος πέτρα.

De re vehementer acerba tristique. Quadrabit in severos ac tetricos, quosque vocant ἀγελάστους.

Sinapi victitari.

Tristes ac supra modum tetrici sinapi victitare dicuntur, quod hodiéque vulgo tritum est.

In antro Trophonij vaticinatus. ἐν Τροφωνίου μεμαντεύεται.

De homine vehementer tristi tetricoque propterea quod olim creditum est,eum qui in Trophonij specum descendisset,postea nunquam ridere.

Harmodij cantilena. Ἁρμοδίου μέλος.

De lugubribus ac tristibus dicebatur.Simillimum illud, Admeti melos.

Argivos vides. Ἀργείους ὁρᾷς.

Id est:Stupidos & attonitis oculis.Sumptum opinor,ab Oreste furiis agitato.

Admeti nænia. Ἄδμητος μέλος.

De tristi lugubrique cantione. Accommodari potest ad orationem querulam & miserabilem.

Arctum annulum ne gestato. μὴ φορῆς στενὸν δακτύλιον.

Hoc est, Ne vixeris anxie, & ne temet in servitutem coniicias, aut in eiusmodi vita institutum, unde te non queas extricare.

Cor ne edito. μὴ ἐσθίειν τὴν καρδίαν.

Ne curis tuum ipsius animum excrucies, aut ne sollicitudinibus vitam reddas breviorem.

Mutare vestem.

Mutare vestem à M.Tullio dicuntur,qui lugent mortuum,aut sunt rei.

Ne si ad Iovis quidem aulam.

Qui metuunt malum, ad asylum, ad arcem, ad aram,aut columnas Principis, ad divorum fana , tanquam tutissimum refugium confugiunt. Verum à morte nullum est effugium.

Canere de Telamone. ᾄδειν τὰ Τελαμῶνος.

De querulo sermone dictum proverbium , quod Telamon impotentius fleverit Aiacem filium.

Lityersam cantionem canis. Λιτυέρσαν ᾄδῃ τὸν ᾆδει;

Lityerses erat nothus Midæ regis. Hic instituit , ut in honorem Mydæ θερισὸς , id est, æstivus aut messorius hymnus caneretur , unde ductum proverbium,ut qui non ex animo canerent,aut qui coacti canerent, hi Lithyersam cantionem canere dicerentur. Theocr.

Tragicum tueri. τραγῳδικὸν βλέπειν.

Quadrabit in fastuosos, vel in tristes ac luctuosos.

Tauricum tueri. βλέπειν ταυρηδόν.

Pro eo,quod est, torvè.

Atrei oculi. Ἀτρέως ὄμματα.

De torvo truculentoque aspectu dicebatur.

Cepas edere aut olfacere. κρόμμυα ἐσθίειν.

Dicebantur ioco proverbiali, qui lacrymari viderentur:

Superatus es à Gallo quopiam. ὑπῆρεις τινος ἀλεκτρυόνος.

Locus proverbialis in servos , qui dominos à tergo sequuntur, supplices videlicet & abiecti, cuiusmodi solent esse galli superati in pugna.

Tritis scytale. ἀχνυμένου σκυτάλη;

De re tristi seriáque dicebatur,aut de nuntio,qui dolorem afferret.

Frontem exporrigere. Frontem contrahere.

Frontem explicare,cum hilaresimus : contrahere, cum ringimur , hoc est, ubi quid molestum est, dicimur. Horat. Deme supercilio nubem. Exporrecta fronte , hilariter , Obducta fronte , Contracta fronte , Caperata fronte. Plaut. Caperata frons severitudine. Et nubila frons , serena frons, explicata frons.

Sanguine flere. αἵματι κλαίειν.

Proverbialis hyperbole,significans,nihil nõ fieri,quo inflectatur aliquis.

Lapides flere.

De re vehementer miseranda, proverbiali hyperbole dici solet, eam esse tam lamentabilem,ut vel lapides cogantur ad fletum.

Erynnis ex tragœdia. Ἐρινὺς ἐκ τραγῳδίας.

De fœdis aniculis, Aristophan.

Sarone magis nauticus. Σάρωνος ναυτικώτερος;

Congruet in horrido cultu hominem , & moribus feris, quod genus nautas plerosque videmus esse. Aut in negotiatorem per omnia maria volitantem.

¶ Exempla Biblica.

Tristitiæ *exempla* : In Isaaco & Rebecca,Gen.26.v.25.Esau.27.v.34. Rebecca.v.26.Iacobo,37.v.34.Pistore & Pincerna,40.v.7. Iosepho, 42. v.24.Iacobo,43.6.Iosepho,v.30.Samuele,1.Sam.15.v.35. Ionatha,20.v. 34.Davide,2.Sam.1.v.11.& 6.v.8.Psal.35.v.13.& 38. v.7. & 42.v.6. & 43.v.2.& 55.v.3.Thamar sorore Absalonis.2.Sam.13. vers.19. Achab.1. Reg.21.v.5.Esdra.1.Esdr.9.v.3. Nehemia Nehem,2.v.1.2.Iudæis,Esth.3. v.15.Nehem.8.v.9.Esdra,3.Esdr.8.v.72. Tobia & uxore,Tob.10.vers.7. Mardochęo,Esth.4.v.1.Iobo Iob.1.v.20.Ieremia,Ier.8.1.21. Dario,Dan. 6.v.14.Antiocho,1.Mac.6.v.12.2.Mac.4.v.37. Demetrio,10.22. Alexandro,v.68.Romanis,14.v.16.Herode,Matthæi 14.v.9. Discipulis,17.vers. 23,& 26.v.22.Ioan.16.22.Conservis,Matt.18.v.31. Divite adolescente, 19.v.22.Christo, Matth.26.v.37.Petro,Ioan.21.v.17.Paulo,Rom.9.v.2. 2.Cor.2.v.3.Philip.2.v.27.

¶ Prophana Exempla.

Cn.Pompeius ex acie Pharsalica fugiens, ad Ptolemæum Ægypti regem confugit:hunc Cornelia uxor comitata,in navicula à Septimio,& Achilla

Achilla Ægyptio miſere trucidari vidit. *Plut. in Pompeio.*

Philoxenus poëta Dithyrambicus, cum Dionyſij tyranni poëmata non probaret, ut pote indocta, in lapidicinas ab eo detruſus eſt: deinde revocatus illinc amicorum precibus, ubi denuo Dionyſium ſua carmina pronuntiantem audiſſet, ſurrexit: & rogatus à Dionyſio, quid eſſet rei? reſpondit: ſatius ac potius eſſe in lapidicinis vitam degere, quam illius audire poëmata. *Eraſm. in adagiis.*

¶ Fabvla.

Vicini duo.

Quidam videbat aberraſſe de armento bovem vicini, & non procul abeſſe, quin deveniret in loca infeſta lupis. Venit paulo poſt, cum adhuc ſuccurri potuiſſet bovi ad vicinum ſuum, & nunquid novi audire geſtiat, quærit? Bo nine inquit ille, aliquid affers? Negante hoc: ne audire quidem igitur libet, ille inquit: Abeo igitur, inquit alter. Poſtridie amiſſam bovem, cognoverat enim à lupis laceratam eſſe deplorans ille, qui nihil triſte audire voluerat, audiente etiam vicino, qui nunciaturus damnum impendens fuerat: Ego quidem inquit hic vidi illam ante ſylvam oberrantem ſolam, & cogitavi futurum eſſe, id, quod narras, accidiſſe. Cur ergo non indicaſſet expoſtulanti graviſſimè? Quia, inquit, tu refutaſti, neque admittere nuntium voluiſti.

Docet fabula, caſtigationes non refügiendas, & triſtitiam dictorum æpe eſſe fructuoſam, notátque aurium delicias, quæ nihil, niſi quod jucundum ſit, admittere velint.

Vide dolor, Luctus, Mœror, Moleſtia.

Tyrannis, Tyrannus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Tyrannis, Græca dictio eſt, τυραννὶς, ἰδ Θ, ν. Et eſt dominatus unius ad proprium commodum. *ſec. Ariſt. lib. 4. Politicorum.*

Tyrannus eſt, qui, quod ſibi conferens eſt, intendit. Rex vero, quod eſt utile ſubditorum. *ex Ariſt. 1. Ethic.*

Tyrannus apud antiquos etiam pro bono principe accipiebatur. Virgil. *Pars mihi pacis erit dexteram tetigiſſe tyranni.* Vſus deinde obtinuit, ut pro eo demum poneretur, qui dominatu crudeliter abuteretur. A tyrannus fit tyrannicida, qui tyrannum interficit.

Tyrannis & tyrannus, Hebr. eſt vox media; quæ pro ratione dominationis & dominantis in bonam vel in malam partem ſumi poteſt. Nam. *Moſchel, Mimſchal, Memſchalah, Memſcheleth,* idem eſt ac Latinis Dominium, Dominatio, imperium, poteſtas à verbo *Maſchal.* Imperavit, dominatus eſt, dominium habuit, & ut plurimum intelligitur de imperio monarchico, aut de Dominatione præpotentis hominis. Tribuitur quoque ſermoni, ſignificátque ſententias authenticas & graves dicere, ut ſunt adagia, apophthegmata, proverbia, parabolæ, quæ cum majeſtate quadam & imperioſè proferuntur, atque vulgari modo loquendi præpollent. Hinc Græci euphoniæ cauſa mutantes *mem* Hebr. in *beta*, literam ejuſdem inſtrumenti, dicunt βασιλεύω, id eſt, regno, dominor, βασιλεὺς rex, &c.

¶ Loci Biblici.

Tyranni imago, Prov. 28. 15. tyranni Dei voluntate præſunt, Ierem. 27. 8. tyranni arguuntur, Pſal. 14. 4. tyranni metui volunt, Eſa. 10. 13. aliquando ſubditos timent, Matth. 14. 5. tyrannorum furorem fugere licet, Exod. 1. 25. tyrannorum merces, Eſaiæ 33. 1.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit, & numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus. Sonitus terroris ſemper in auribus illius: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Non credit, quod reverti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans undique gladium. Cum ſe moverit ad quærendum panem novit, quod paratus ſit in manu ejus tenebrarum dies. Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum. *Iob. 15.*

Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum. Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur juſtitia thronus ejus. *Proverb. 25.*

Leo rugiens, & urſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem. *Ibid. 28.*

In multiplicatione juſtorum lætabitur vulgus, cum impij ſumpſerint principatum, gemet populus. *Ibid. 29.*

Oportebit enim illis ſine excuſatione quidem ſupervenire interitum exercentibus tyrannidem. *Sap. 16.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Claud. de Bello Gild

Inſtat terribilis vivis, morientibus hæres,
Virginibus raptor, thalamis obſcenus adultr,
Nulla quies: præda ceſſante libido,
Divitibúſque dies & non metuenda maritis,
Quiſquis vel locuples, pulchra vel coniuge notus,
Crimine pulſatur falſo: ſi crimina desunt,
Accitus conviva perit, mors nulla refugit
Artificem, varios, ſuccos ſpumaſque requirit
Serpentum virides & adhuc ignota novercis
Gramina ſi quiſquam vultu præſentia damnet,
Liberiúſve gemat, dapibus crudelis in ipſis,
Emicat ad nutum ſtricto mucrone miniſter.
Fixus quiſque toro tacita formidine libat
Carnifices epulas, incertáque pocula pallens
Haurit & intentos capiti circumſpicit enſes:
Splendet Tartareo furialis menſa paratu;
Cede madens, atrox gladio, ſuſpecta veneno,
Vt vino calefacta Venus, tum ſævior ardet
Luxuries, mixtis redolent unguenta coronis.
Crinitos inter famulos, pubemque canorum
Orbatus iubet ire nurus, nupérque peremptis
Arridere viris, Phalarim, tormentáque flammæ
Profuit, & Siculi mugitus ferre iuvenci,
Quam tales audire choros.

Semn. Oed. act. 3.

Qui ſceptra duro ſævus imperio tegit,
Timet timentes, metus in auctorem redit.

Sen. Herc. fur. act. 2.

Qui morte cunctos luere ſupplicium iubet,
Neſcit tyrannus eſſe, diverſa irroga
Miſerum veta perire, felicem iube.

Iuven. 10.

Ad generum Cereris ſine cade & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte Tyranni.

Sen. Herc. fur. act. 3.

Vidi cruentos carere includi Duces,
Et impotentis terga plebeia manu
Scindi Tyranni.

Val. Flaccus 5.

Nec vulgi cura Tyranni,
Dum ſuaſit modo tuta ſalus,

Claud. 4. Honor.

Qui terret, plus iſte timet, ſors iſta Tyranni
Convenit, invideant claris, fortéſque trucident,
Muniti gladiis vivant, ſeptique venenis
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

Sophocles in Acie furente.

Τὸν τύραννον εὖ σεβεῖν δ ῥᾴδιον.
Tyrannum bene colere non facile.

Iuven. Sat. 4.

Sed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis aut aſtibus; aut nimboſo
Vere locutori fatum pendebat amici.
Quicquid conſpicuum pulchrumque ex æquore toto eſt,
Res fiſci eſt, ubicunque natat.

Boët. de Philoſ. conſol. l. 1. metro. 4.

Quid tantum miſeri feros tyrannos
Mirantur ſine viribus furentes?
Nec ſperes aliquid, nec extimeſcas,
Exarmaveris impotentis iram.
At quiſquis trepidus pavet vel optat,
Quod non ſit ſtabilis, ſuique iuris,
Abiecit clypeum locoque motus
Nectit, qua valeat trahi catenam.

Ex Græco quodam Comico.

Τυραννίδ Θ ἡ, Θ παλαί, διαλλαγή.
Τὸ μὲν πρόσωπον τὰν ἡδὺ δόμοισι ἡ, λυπηρὰ
Vultu tyrannis eſt quidem lætiſſimo:
Intus dolores ſed fovet graviſſimos.

¶ PHILOSOPHORVM ET HISTORICORVM Sententiæ.

In via tyrannorum nulla fides. *Cic. lib. de amicit.*

Nulla nobis eſt ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtrictio. Neque contra naturam eſt ſpoliare eum, ſi pores, quem etiam honeſtum eſt necare? Atque hoc genus peſtiferum & impium ab hominum communitate exterminandum. Etenim ut membra quædam amputantur, ſi ipſa ſanguine & tanquam ſpiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: Sic in iſta figura hominis feritas, & immanitas belluæ à communitate, tanquam humanitate corporis ſegreganda eſt. *idem lib. 3. Offic.*

Tyrannus ſibiipſi conferens intendit, rex autem ſubditorum. Pravitas monarchiæ tyrannis. In tyrannide nihil utile, parum amicitiæ eſt. *Idem.*

Cives cuſtodiunt armis reges, tyrannos haud extranei. *Ariſt.*

Nullæ leges tyrannis ſecuritatem præſtant. *Xenoph. de reb. geſt. Græc. lib. 7.*

Qui vi obtinere poſſunt quod volunt, non putant iudiciis certandum eſſe. *Thuc. lib. 1.*

Iis qui tyrannicam adepti ſunt potentiam, nihil abſurdum quod utile eſt, nihil amicum quod metuendum: & omnibus pro temporis opportunitate amicos aut hoſtes eſſe congruit, *Idem lib. 6.*

In tyrannide nulla eſt fides. *Dion. Halic. l. 11.*

Tyrannorum cupiditates ſunt infinitæ ut veriſimile eſt, quippe quæ metu non cohibentur. *Idem, lib. 2.*

Quivis tyrannus eos ſibi ducit inimiciſſimos, qui libertati patrocinantur. *Polyb. hiſt. lib. 8.*

Atrocitas ipſorum vitæ piſcium commodè aſſimulatur, de quibus fertur, quòd cum ejuſdem generis ſint, nihilominus tamen minorum perditio majorum ſit cibus & vita. *Idem hiſt. l. 15.*

Immeritò populum culpant tyranni, ſi utilitatis cauſa is modò huic, modo alteri pareat: ipſos enim imitatur, infidelitatiſque & proditionis eoſdem habet magiſtros, qui plurimum lucrari exiſtimant, eum, qui quàm

quàm minimè ejus sequatur. *Plutarch. in Pyrrho.*

Quemvis potius quàm tyrannum Plato fortem esse affirmabat, ac sermone ad justitiam converso, beatam justorum, miseram injustorum & tyrannorum esse vitam docebat. *Idem, in Dione.*

Qui immodicè sua in omnibus rebus potestate abutitur, is neque benevolentiam veram, neque securitatem certam invenit, quantumvis palam ficto studio homines ei adulentur: ab omnibus enim iis qui in eos summam potentiam obtinet, iisque præsertim quibus cum eo negotium est, in suspicione habetur, timeturque. *Dion. lib.* 41.

Tyrannis suos satellites commune maleficium communisque metus conciliat. *Appian. lib.* 2. *de bell. civil.*

Regibus (i. Tyrannis, ut ex contextu liquet eo loco) boni quam mali suspectiores sunt sempérque his aliena virtus formidolosa est *Sallust. de coniurat. Catil.*

Facinora atque flagitia sua ipsi in supplicium vertunt. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recluduntur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidini, malis consultis animus dilaceretur. Nec eos fortuna aut solitudines protegunt, quin tormenta pectoris suásque ipsi pœnas lateant. *Tacitus Annal. l.* 6.

Voluptatib. prius adversus subjectos quam armis valet. *Idem. hist. l.* 4.

Provinciarum sanguine provincias vincunt. *ibid.*

Æquiore animo ferre solent plebejos homines libere loquentes, quam præditos aliqua dignitate. *Xiphil. in Caligul.*

Similes mihi videri solent Æsopicæ tyranni, qui semper in suspicionibus & metu versantur: cum sciant, sicut sues, suam vitam omnibus deberi. *Ælian. var. hist. lib.* 10. *c.* 5.

O diabolicas cogitationes & inspirationes! Si nonnullis principibus persuasum est, multa piorum millia, ob qualescunque in eos delictum sanguinariis gentibus ovium instar ad cædem & internecionem dedi. *Nicet. Isaac. Angel. lib.* 3.

Omnes habentur & dicuntur Tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quæ libertate vsa est. *Æmil. Probus in Miltiade.*

Invisa est singularis potentia & miseranda vita eorum, qui se metui quam amari malunt. *Idem, in Dione.*

In tyrannide licet pro libidine agere omnia impune. Hæc virum, etiamsi optimus omnium fuerit; tamen quum in ea positus est, extra cõsuetos abjicit sensus. Quippe quum præter invidiam ab initio ingenitam homini, ingeneretur ex præsentibus bonis insolentia. Hæc autem duo habens, omne vitium habet tum per insolentiam, quod expletus omnibus rebus est, tum per invidiam multa facinora admittens. Etenim tyrannus, ut qui omnia bona obtineat, debet esse sine livore: verum ita natura comparatum est, ut is sit adversarius popularibus suis, siquidem eorum optimis quibusque qui superstites sunt atque vivũt, invidet, deterrimis delectatur: & quod indecentissimum est, criminationes admittere optimum putat. Nam siue admireris eum modestè, offenditur quod non effusè hoc facies, offenditur, quasi sibi assenteris. Et ut exequar dicendo quæ maxima sunt, jura patriæ labefactat, fœminis vim adfert, indemnatos interimit. *Herod.* l. 3.

Tyrannide nihil est in rebus humanis neque injustius, neque magis mortiferum. *Idem lib.* 3.

Qui tyrannidem ferunt, tribus maximis malis vexantur, nempe stultitia, animi mollitie & ignavia. *Thucyd. l.* 1.

Tyrannis cum multorum sit malorum plena, nullum tamen in se tam grave malum habet, quam quod nemo eorum qui amici nomen usurpant, liberè cum tyranno loquitur. *Plut. in Timoleonte.*

Tyrannis omnibus studiosis libertatis est invisa. *Dion. Halic. l.* 4.

Animi inconstantia, vel victus inopia, vel desiderium licentiæ & commodorum tyrannidem comitari solent. *Idem. l.* 5.

Vnius viri dominatus si fuerit crudelis, & insolens & tyrannica studia insectari cœperit, à paucis iisque bonis viris evertitur: aut paucorũ dominatus qui ex optimis quibusque viris constat, quum divitiis & sodalitiis elatus justitiam cæteráque virtutes contemnit, à prudenti populo tollitur: populus vero quum à modestia recedere & ad injuriam transire incipit, ab optimo viro ad suum officium vi retrahitur. *lib.* 7.

In vulgo tyrannis nasci solet. *lib.* 9.

Socordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis glisci t auctoritas, neque aliud externi reges, aut qui in scriptores sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere. *Tacit. Annal. l.* 4.

Graviorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. *Idem Annal. l.* 14.

Merces ab eo qui jubere potest, vim necessitatis adfert, *Idem, Annal. lib.* 14.

Pulcherrimè à diis immortalibus comparatum est, ut nullam tyrãnidem usque ad tertiam generationem propagent, sed aut confestim tyrannos tanquam proceras piceas perdant & extirpent, aut liberos eorum viribus denudent, ac spolient. *Ælian, var. hist. lib.* 6. *c.* 13.

Tyrannidem nemo, nisi celeriter maturatam secreto inuadit, & publicè armat: hujus summa est assumpto diademate & purpura, videri antequam sciri. *P. Orosius, hist. lib.* 7. *c.* 40.

Qui è tyrannide sunt elapsi, sese (nisi retineantur) in effrænatam licentiam præcipitant, quæ quidem & ipsa jure tyrannis potest appellari: nam & populus cum indignis dat quod dignis adimit, cum gradus & merita civium confundit, tyranno est similis: cujus tyrannis eo forte perniciosior est, quo periculosior ignorantia, quæ nec pondus, nec mensuram, nec legem habet, quam malitia, quæ tamen ipsa aliqua regula, aliquo fræno, aliquo termino gubernatur. *Fr. Guicciardin. hist. lib.* 2.

Acceptius præstantiúsque tyrannorum depulsoribus nihil est: quorum gratia eò demum auctior erit, si modesti ipsi atque abstinentes sint. Quippe humanæ mentes, frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioso æmumarum vis manet. *Aurel. Vict. lib. de Cæsarib.*

Accidere plerunque solet, ut imperia non diu maneant apud illos qui ea tapuerunt: sed avolent cito, quasique aufugiant, tanquam si paulatim dominos ipsos incipiant agnoscere. *Constant. Manass. Annal. pag.* 79.

Tyrannis quasi seminarium in se continet crudelitatis, & omnes hominum injurias sceleráque complectitur. *Polyb. lib.* 2.

Tyrannum etiam tempore pacis capere & summis afficere cruciatibus, optimum simul atque honorificum est. *Idem eod. lib.*

Nullam spem salutis nisi in subditorum dissidio inter se ac mutua diffidentia habet tyrannus. *Plut. in Dione.*

Nihil timidius est tyranno. *Idem, in Arato.*

Nullus est qui non videat manifestè ex plebis adulatione omnem tyrannum fieri: & compendiosissimam esse viam, iis qui civitatis libertatem opprimere volunt, eam quæ per favorem pessimorum civium ducit ad potentiam. *Dionys. l.* 6.

Vt faciendis sceleribus promptus, ita audiens quæ facit insolens est. *Tacit. Annal. lib.* 15.

Tyrannum longa prædecessorum serie tumentem non manus subditorum, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depellunt. *Idem, hist. lib.* 1.

Sub tyranno inertia pro sapientia est. *Idem, in vita Agric.*

Optat mundi generale habere servitium: causas prælij non requirit, sed quicquid commiserit, hoc putat esse legitimum. Ambitũ suum brachio metitur, superbia licentiam satiat. Ius fásque contemnens hostem se exhibet naturæ cũctorum. Omnium meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicum. *Iornand. lib. de reb. Getic.*

Ego felicem non existimo eum qui populi sui facultates diripit, & eam ad rem semper sycophantas subornat: & ipse eos accusat, si alium non invenerit: & aurum ex universo terrarum orbe coactum sibi sol recondit: & urbes spoliatas eo redigit, ut constituta tributa haud facile pendere possint. *Suidas, in Leone Marcell.*

Modico is imperio non contentus erit, qui amplissimum audacia ac scelere parari posse confidit. *P. Iovius, hist. l.* 13.

Tyranni ópus est suis malefaciendo, cum terrore imperium exercere in invitos, & mutuo odio cum subditis indesinenter versari: contra, Regis proprium est, omnibus benefaciendo, cum liberalitate atque clementia sponte subjectos gubernare, in mutua mutuè semper benevolentia ac charitate vivere cum civibus. *Polyb. lib.* 5.

Est tyranni quicquid habet quisque subditus amplum, egregium, pulchrum, sive in rebus mobilibus, sive in rebus soli, occupatè, & sibi detinere. *Anonym. in aphor. Polit. Sylua ex Plinio.*

Tyrannorum est majoris momenti negotia publica ad se solos revocare; Senatum autem publicum de his rebus alloqui, consultaturum in frivolis proportionibus, & nullius momenti rebus detinere, & consulere. *Idem.*

Tyrannica ingenia semper improbissimis adulantur, alicui serviunt, inquieta vivunt, furiis & cruciatibus conscientiæ torquentur; denique sunt prorsus infœlicia ac misera quamcunque vitæ lætitiam simulent, aut præ se ferant. *Idem ex Platone lib.* 6. *de rep.*

Tyrannus more cæterorum hominum ingenuorum, neque domo solus egredi, neque publicis conventibus interesse, neque libere loqui, vel vivere potest, sed velut mulier inter privatos parietes latitans, vel stipatoribus tanquam carcere circumseptus, ab iisque etiam observatus, & ab iis sibi metuens latitat, & vivit. *Idem ex Platone.*

Tyranni & sævissimi Principis futuri signa sunt, si quis imperium adeptus, vultus hominum in crimen trahat, adulationes super modum requirat, verba consiliariorum publicorum captet, delatoribus aures præbeat, judicia hominum de se qualiacunque, aut liberas de rep. voces pro crimine habeat, denique cui boni sunt suspecti. *Idem ex Tacito* 1. *annal.*

Tyrannorum oratio & facta omnia primum sunt ancipitia & sic ambigua, ut in utramque partem interpretari quidem possis; illi tamen inde animos aliorum explorant. *Idem lib.* 3.

Tyrannorum est, potentes de republica bene meritos, occultis odiis per veteres inimicos à se incitatos evertere, sceleribus suis honestos tamen prætextus, & jura vetera prætexere. *Idem l.* 4.

Tyrannidem facile in rem publicam usurpat, cui arma tractare, & milites habere ad sui custodiam speciali privilegio præ cæteris licet: itaque hæc nemini in rep. sunt concedenda. *Idem ex Herod.* lib. 1.

Malus ac pestilens Princeps mali Dæmonis imaginem repræsentat, cui multum adsit potentiæ, cum summa malitia conjunctum: quidquid habet virium, id omne consumit ad calamitatem humani generis. *Anonym. in inst. Princ.*

Si tyrãni quæris imaginem, Leonem, Vrsum, Lupum, aut Aquilam cogita, quæ laniatu vivunt, ac præda. Vt quoniam intelligunt sese omnium odiis obnoxia, omnium insidiis peti, in præruptis locis sese continent, aut odiis obnoxia, omnium insidiis peti, in præruptis locis sese continent, aut specubus, & solitudinibus abdunt sese. Nisi quod horum quoque sævitiam superat tyrannus. Dracones, Pardi, Leones, cæteráque immanitatis damnata crimine animantia, à suo genere temperant, & tuta est inter feras similitudo morum. At tyrannus homo in homines, civis in cives porissimum feritatem suam exercet. *ibid.*

Tyranni in hoc unum intenti sunt, ut cum summa licentia voluptates atque libidines suas expleant, ejectísque aut interfectis civibus & prudentissimis, reliquum vulgus exactionibus deglutiant. *Isoc. epist.* 7. *ad Timot.*

Omnes Tyranni sunt conflati ex perfidia & crudelitate. *Anonymus.*

Sæpe fit ut Tyranni sui necandi occasionem ipsi conquirant. *Anonym.*

Cum Tyrannide semper conjuncta est sophistica calumniatrix, & præstigiatrix; & è contra ubi est sophistica; ibi simul est tyrannis. Semper enim hæ duæ pestes conjunctæ sunt: ita ut una non sit sine altera: *Anonym.*

Cum Tyrannide & sævitia injusta semper est conjuncta sophistica Mendaciis & sophistica excusantur crudeliter facta, ac quæruntur calumniæ, quibus innocentes opprimantur, & tollantur è medio. *Anonym.*

Sicut sues, si quis retigerit protinus vociferare incipiunt, cum nec vellera habeant, nec lac, nec aliud quiddam præter carnes: sic & Tyranni omnia suspicantur & metuunt, scientes quod sicut sues: & ipsi vitam omnibus debeant. *Ælian. lib. 10. c. 5. ut refert Elias Reusnerus lib. 1. strategemat.*

Quod tigris, basiliscus, aspis ac cæteræ deterrimæ, feræ serpentésque lethiferæ humano corpori, hoc tyrannus in regno: obruit, quatit, convellit, diiperdit omnia, aut quod minimum, susque dêque fert quid civibus fiat, dum cupiditati, voluptatisque inserviat suæ. *Ioan. à Chokier in Thes. aphor. polit. lib. 6. c. 11.*

De occupata tyrannide. Dial. xcv.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Inuasi tyrannidem in cives meos. R. Rependisti dignam vicem stultis animantibus, illi te æquo altius extulerunt, illos tu iniquo jugo servitij depressisti. G. Tyrannidem arripui. R. Abstulisti libertatem aliis, securitatem tibi, requiem utrisque. G. Tyrannidem consecutus sum. R. Statum certi laboris, eventus ambigui, sed ut plurimum infelices. Non te ad historias veteres atque externas mittam. Quis Phæræi Alexandri exitus nesciat? Quis Dionysij Siracusij? Quis Agrigentini Phalaridis? Quis Annonis Pœni? Quis Elearci Heracleensis? Quis Ephimensis Aristonymi? Quis Calcedonij Nabidis? Quis Hipparchi denique Athenienſis, quem occidisse immortalis gloria interfectoribus fuit. Non ad recentiores atque domesticos, Crassum Meliúmque & Manlium Romanos cives, Catilinam quoque & Gracchos & Apulejum, non tyrannos quidem, sed tyrannidem affectantes, inque impiis conatibus deprehensos, cœptóque prohibitos atque oppressos. Non postremo ad illos, qui majores nõ meliores, justi vero imperij, trucem texere tyrannidem atque injustam, Cajum scilicet ac Neronem, Domitianum, & Commodum, ac Basianum reliquosque ejus ordinis solo nomine principes, quorum mens tyrannica, ac tyrãnicus finis fuit, sed ad alios, quos avorum patrúmque memoria, seu etiam quos ætas ac regio præsens videt. Hos ego, ne distantibus te fatigeni, circumspicere & contemplari jubeo, videbis, vsitatum & communem tyrannorum exitum, aut gladium, aut venenum, veréque illud à Satyrico dictum dices: *Ad generum Cereris sine cade & vulnere pauci Descendunt reges. & sicca morte tyranni.* G. Tyrannidem in cives exerceo. R. Prædam atque carnificinam auro implendus & sanguine auri sitiens monedula, tenáxque, *nec missura cutem nisi plena cruoris hirudo.* sed qua fronte, quóve animo, seu sanguine illum fundis, pro quo servando, si homo esses, sanguis tuus ultro tibi fundendus erat, seu civibus tuis aurum rapis, quod diris prædonibus largiaris, spolians, qui tuis pascendi opibus fuissent, ditasque, à quibus omnia ingenio extorquendum legis; sic majorum vel exempla vel monita viluerunt. Sed hoc pessimũ habet tyrannorum vitium: quibus fidẽdũ est, metuant semper fidántque, quibus fidei nihil est, totúmque hoc malum hinc immeritis irrogatæ injuriæ faciunt, hinc indignis erogata beneficia, & ambitione turbatus ordo rerum, amici ex hostibus, hostes ex civibus. G. Tyrannus patriæ meæ sum. R. Nunquam id esses, si illam tuam esse patriam meminisses, si obversaretur animo publicæ matris effigies, nũquam fratres lacerares tuos cum quibus æquam pueritiam atque adolescẽtiam egisses, eodem cœlo usus, iisdem aquis, iisdem atque sacris, iisdem festis diebus, iisdem ludis & luctibus, qua nunc mente de illorum tergo potes ludere, atque illis flentibus gaudere, qua postremo impudentia in ea urbe vivis, in qua vitam tuam omnibus scis invisam, mortem cunctis optabilẽ? ubi esse neminem certus es, qui non male perditum te velit lupum miti de grege sævissimum? G. Tyrannidem accepi. R. Si præterito præsens tempus cõfers, duram te ac miseram subjisse sarcinam intelliges, tutam agebas & quietam vitam dehinc nisi sceleri jungis amentiam. Nulla tibi fine metu ac tumultu animi dies, nulla nox ibit, nullus non suspectus cibus, nullus sopor imperterritus, dum ubique in cervicibus impendentem videris mucronem, quem amico opes fortunáque suas miranti non inepte mõstrasse traditur Dionysius tyrannus quidem, sed tyrannidis æstimator acutissimus. G. Ferro mihi tytannidem acquisivi. R. Ferro quæsitam, ferro etiam servaturus, ferro forsitan amissurus. Præclaras planè divitias comparasti, esse omnibus odiosum atque terrificũ, quodque hinc sequitur, tibi te perpetuo gravem metu: ut enim periculi nihil sit, quod in quibusdam urbibus natura civium præstat apta servitio, quando tamen pavor aberit animo recolenti, quid ille hujus, quod legitimi nomen habet imperij mercator, ac fundator primus audivit à Laberio Romano equite: Necesse est, inquit; multos timeat, quem multi timent, cujus dicti ratio illa est, quam posuit Naso. Quia, *quem metuit quisque perire cupit*, positam prius ab Ennio, ubi ait: *Quem metuunt, oderunt. Quem quisque odit periisse expetit*: ut tamen periculum & metus etiam omnis cesset, quod nonnullos tyrannorum vel iniuria publicis malis audacia, vel nota civium spondet ignavia, an non saltem ullus est pudor his præesse, quibus te subesse sit dignius? præter injustam vim rebus omnibus imparem. G. Tyrannidem indui. R. Humanitatem ergo & justitiam exuisti, simul & procellosam vitam & cruentam, aut certe dubiam mortem elegisti infœlix, de quo sola patria, quæ te genuit atque aluit, mortem sperat. An vero non ille sat miser est, quem miserum volunt omnes? An non ille miserrimus, qui tam miser esse non possit, quin sit dignus esse miserior? G. Habeo summum inter cives locum. R. Habes in civibus tyrannidem, in arenis domum, in vepribus stratum, in præcipto sedem, in rapinis inopiam, in miseriis invidiam.

¶ Apophthegmata.

Bias rogatus quodnam esset ex animalibus perniciosissimum; Sylvestrium, inquit, tyrannus: domesticorum, adulator. *Plut.*

Thales scitscitans, quid difficile unquam vidisset? Tyrannum, inquit, senem. *Plut.*

Democritus, cum apud Dionysium quæreretur, quod æris genus esset optimum? Ex quo, inquit, Athenienses statuas fecerunt Harmodio & Aristogitoni. Quo ostendere voluit, tyrannos è medio tollendos esse: & his, qui ejecissent ex ære statuas erigendas esse more Athenienſium. *Laërt. l. 9. idem tribuitur Diogeni à Laertio lib. 6. & Antiphonti oratori à Plutarcho.*

Diogenes, percontanti, quo pacto Dionysius uteretur amicis? Vt utribus, inquit: plenos suspendit, inanes abjicit, significans, à tyranno divites occidi, pauperes negligi. *Laërt. l. 6.*

Idem dicebat, Cæteris mortalibus, quibus res sunt prosperæ, vita jucunda est, mors odiosior: rursus infœlicibus vita gravis est, mors optabilis, at horum utrunque tyrannis est molestius. Si quidem ut vivunt insanius iis, qui mortem vehementer optant, ita mortem perinde metuunt, quasi vitam suavissime degant.

Anaximenes interrogatus, quid ad familiaritatem difficile esset? Tyrannus, dixit. *Stob. ser. 47.*

Antisthenes carnifices tyrannis longè præferebat. Cujus causam interroganti cuidam, respondit: A carnifice quidem homines injusti interimuntur, à tyranno autem etiam insontes. *ibid.*

Timon Alcibiadis crudelitatem notans, redeunti à concione, aut: Macte virtute adolescens! authoritate tua potentiam auge, magnam enim huic Reip. perniciem augebis. *Plut.*

Demosthenes audiens quorundam improbari tyrannidem: Rex, inquit: malus, & tyrannus, res est inimica bonis civibus, & legibus contraria. *Phavorinus.*

Argeus, iter aliquando faciens per Siciliæ Selinuntem, cum in sepulchro quodam hoc elegiacum legisset:

Hosce Selinuntis quicunque tyrannida Mavors
Extinxere, ferus perdidit in foribus, &c.

Iure periistis, inquit, qui ardentem tyrannidem extinguere conati estis. Nam permittendum potius fuit totam cremari. *Plut. in apoph. Lacon.*

Demochares, apud Athenienses cum decretum esset, ne Demetrij quædam epistolæ ad populum afferrentur, Athenienses mox pœnitentia acti, authores ejus decreti in exilium miserunt: ac decreverunt, ut ea omnia quæ à Demetrio juberentur, sancta apud Deos, justáque apud homines esset. Verum, Demochares Spartiana, ad tyranni potentiam alludens: Insanires (inquit) Stratocles, nisi hoc pacto insaniret. Etenim plurimum ob hujusmodi adulationes pretij ferebat sycophanta Stratocles. *Plutarch. in Demetrio.*

Xerxes Græciæ bellum indicturus, convocatis omnibus Asiæ principibus, dixit: Ne viderer meo tantum cõsilio hoc aggressus, contraxi: vos cæterum mementote, mihi parendum magis, quam suadendum. Vox bis tyrannica: & quod principum conventu pro fuco abuteretur, & quod negotium multo periculosissimum sua unius cupiditate verius quam consilio susciperet. *Eramsl. 5. apoph.*

Aristippus, cum Dionysius exprobraret Aristippo, quod nihil utilitatis ab eo accepisset: Verum ait, dixit, Si quid enim tibi profuissem, non secus à tyrannide, quàm à comitiali morbo liberari voluisses. *Stob. serm. 47.*

Idem regnum à tyrannide tantum differre dixit, quantum lex à Reipublicæ statu, absque legibus & libertas à servitute. *Stob. eod. serm.*

Himera Dionysij tyranni mortem cum omnes Syracusani appeterent, sola Himera mulier Deos orabat: ut Dionysius diu superstes esset. Quod ubi resciit tyrannus, rogavit vetulam, quam ob causam Deos oraret, ut longam sibi largirentur vitam? Tum illa: Puella cùm essem, ait, gravémque tyrannum haberemus, occidi illum cupiebam. Eo mortuo, aliquanto deterior tyrannidem occupavit: ei quoque mortem imprecata sum, & ex sententia evenit. Te vero longè deteriorem nunc habemus. Vereor igitur, ne te absumpto deterrimus in locum tuum substitueretur, te diu incolumem nobiscum esse unicè cupio. *Brus. l. 6. c. 21.*

Phalaris dicere solebat: Ego, qui expertus, utrumque sum, tyrannidi malim subesse, quam præesse. Subditus enim aliorum malorum securus, unum tyrannum metuit: tyrannus autem, & eos qui foris insidiantur, & illos, per quos servatur. *Stob. serm. 47.*

Ptolemæus, cui cognomen fuit Philadelphus, dicebat, in tyrannide cum alia multa esse gravia, tum illud maximè, quod immeritos occidere cogatur, utilitatis suæ gratia, *ibid.*

Anonym. quidam Bruti statuæ subscripsit, Vtinam vixeres: quod opera Bruti Tarquinius ex urbe depulsus esset. Cæsaris statuæ subscripserant hos versiculos:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est:
Hic quia consules eiecit, rex postremus factus est:

Eras. lib. 4. apoph.

T. Quintius contra Philippum Macedonem missus, quum in colloquium venisset, & Philippus obsides postularet quoniam apud Romanos multi essent duces, ipse autem solus inter Macedones, scito scommate illius tyrannidem taxans Quintius: Tu nempe, ait, re solum effecisti, quippe qui amicos & cognatos occidas. *Plut.*

M. Antonius quum Rhodum insulam vi cepisset, & in ingressu salutaretur Rex atque dominus: Nec rex sum, inquit, nec dominus, sed regis ac domini interfector. *Plut. in Ant.*

Pompeius post prælium in Pharsalicis campis habitum in Ægyptum profu

profugit, cúmque è triremi descensurus esset in scalmum piscatorium ab Ægypti rege missum, conversus ad uxorem ac filium, nihil aliud dixit, quam illud Sophocleum.

Πρὸς τ' τύραννον ὅστις ἐμπορεύεται,
Κεινὸ σί δ'...ῳ, κἂν ἐλεύθερῳ μόλῃ.
Quisquis tyranni ad tecta demigraverit,
Est servitus illi liber etsi venerit.

Præsagisse videtur imminens exitium. Vbi enim descendisset in scapham, ictus gladio, semel tantum emisit suspirium: & obvoluto capite præbuit se occidendum. *Plut. in apoph.*

Nero, cum nihil flagitiorum sibi non permitteret, elatus tanto rerum successu, dicebat neminem principum ante ipsum scisse, quid & quantum sibi liceret. Verùm qui hoc dixit, sensit tandem, quid vicissim liceret populo in malum principem. *ex Suet. in eius vita.*

Anonymi, noctu quidem simulabant se sævire in servos, petebántque vindicem. Vindex autem erat defectionis in Neronem dux. Ex hoc loco notabatur, iam non ferenda Cæsaris tyrannis. *Sueton. in eius vita.*

Nero, desperatis rebus noctu adiit hospitia singulorum, de fuga consulturus: quúmque fores omnium occlusas reperisset reversus in cubiculum comperit & custodes diffugisse, direptis etiam stragulis, & amota veneni pyxide, quam in extremum casum paraverat, mox Mirmilonem nomine Spiculum requisivit, vel alium quemlibet, cuius manu periret: ac nemine reperto: Ergo ego, inquit, nec amicum habeo, nec inimicum? Decretum erat, eam belluam publico orbis odio immolare. *Suet.*

Batto Dalmata à Tyberio interrogatus, cur toties cum suis defecisset, & Romanis tantam cladem intulisset? respondit, vos in causa estis, qui ad greges vestros custodiendos non canes dedistis, aut pastores, sed lupos. Sentiens gubernatorum aut Cæsaris tyrannidem defectionis causam fuisse. *Dion. in Augusto.*

Caligula, cum audiret forte reges, qui officij causa in urbem advenerant, inter se super cœnam de nobilitate generis concertantes, exclamavit: De cœlo venit nobis rex, & adjecit carmen Homericum:

Εἷς κοίρα., ἷς ἔσω, εἷς βασιλεύς.
Vnus Dominus sit, unus rex.

Nec multum abfuit, quin statim diadema sumeret, speciémque principatus in regni formam converteret. *Suet.*

Idem. Antoniæ aviæ pro sua authoritate monenti, ut quædam secus ageret: Memento, ait mihi omnia in omnes licere. Talia portenta tum principum titulo pertulit mundus, quæ non commemorarem, nisi ut ex his principibus prodigiosæ feritatis horror incutiatur. *Eras. ex Suet.*

Anonymus, Scurra quidam ad Claudij tyrannidem alludens, ait, in uno annulo bonos principes posse scribi atque depingi omnes. *Brus. lib. 6. cap. 21.*

Ludovicus XII. Galliæ rex, plebem & rusticos dicebat esse pascua tyrannorum & militum: tyrannos autem & milites pascua esse diabolorum. *Annal. Francia.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut bestia, quamvis sit naturaliter sæva, tamen si excitata non fuerit, non se facile super hominem iactat: Si autem homine occiso, vel aliqua bestia, sanguinis acceperit gustum, iam si viderit hominem, sine mora aliqua irruit super eum: Sic & Herodes, etsi propositi erat iniquus, tamen postquam propter correptionem adulterij est exasperatus, opus pessimum ausus est facere, & Ioannem recludere in carcerem, seipso iniquior, & audacior quidem fuerat semetipso factus, cum omnibus Iudæis in mortem Ioannis consentientibus. *in c. 4. Matth.*

Quemadmodum prædo aliquis domum cunctis dormientibus ingressus, ut auferat omnia, si quē viderit accendere candelam, illum mox interimit, & lumen extingit, ut auferre & rapere alia absque metu possit: Ita & Nero tunc latronem & furem quendam agens, dormientibus omnibus, profundóque somno gravatis, omnium bona diripiebat, nuptias invalebat, domos subvertebat, nullúmque malitiæ genus intermittebat. *Hom. de profectu Evangelij.*

Theodoreti. Ideo Deus Pharaoni varias pœnas intulit, non ut illum meliorem efficeret (novit ejus durissimam mentem non posse converti) sed ut ea quæ olim de ipso prædicanda erant, perutilia cunctis exempla fierent. Sicut enim civitates, justitiæ ministros, & carnifices alunt, per quos & parricidas & latrones pœna afficiunt, non laudantes quidem quæ sibi carnifices peragenda munia desumpserunt, sed ad necessarios tamen usus eorum ministeria tolerantes: Ita & mundi hujus præsul ac Deus patitur tyrannos esse, ceu quosdam carnifices; ut per eos ab impiis hominibus pœnas exigat: mox eos tyrannos supplicio traditurus: ita punivit filios Israël per Assyrios. *De Græc. curat. serm. 6.*

Phavorini. Quemadmodum feræ retia declinantes, in angustiorem locum se recipiunt: Ita & tyrannos est videre recedentes ex Græcia in civitatem, ex civitate in arcem, deinde in domum postremo in cubiculum *Apud Stob. ser. 47.*

Æliani. Quemadmodum sus, cum neque lanam portet, neque quicquam aliud ejus generis, quam primum deprehenditur manibus, mortem auguratur, sciens post mortem demum se usui esse hominibus: Sic etiam tyranni semper in metu versantur, cum sciant se dum vivunt, planè esse inutiles, suam autem solam vitam omnibue deberi. *Lib. 10. de var. hist.*

Quemadmodum si etiam summam diligentiam habeas, tamen piscem sine spinis non invenias: Sic neque hominem invenire licet, qui non dolosum spinosúmque quiddam habent admixtum. *Apud Æliam. lib. 10. de var. hist.*

Plutarchi. Vt hyenæ fel, & phocæ coagulum, atque aliæ pessimarum ferarum partes: adversus magnos morbos efficax habent remedium: Sic Deus pessimis tyrannis utitur nonnumquam ad correctionem vitiorum. *In Moral.*

Ciceronis, ut si gladium parvo puero, aut si imbecilli seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat, sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa vel ferri viribus vulnerare: Ita cum hominibus enervatis atque exanguibus, magistratus tanquam gladius est datus, qui per se pungere hominem nunquam potuissent, hi magistratus nomine armati Rempubl. trucidaverunt. *Pro sext.*

Francisci Patritij Senensis. Quemadmodum ludi literarij magistri, qui minis ac verberibus nimis in pueros sæviunt, hebetiores illos tardioresque reddunt, & in odium disciplinarum, bonarúmque artium eos compellunt, quos nimia formidine coërcent, verbis vero ac verberibus obdurant: ut pessima quædam mancipia, quæ plagis consuescunt, ingenia quoque puerorum nimia severitate emendationis deficiunt, maluntque ignorare, quam tanta cum difficultate perdiscere: Eodem pacto vecordes & ignavi fiunt cives, qui tyranni sævitiam semper formidant. *lib. 2. c. 1. de Regis instit.*

Plinij, cerui cum arrexere aures, acerrimi auditu sunt: cum remisere surdi: Ita principes si quid est quod placeat, id procul etiam percipiunt: siquid secus, quantumvis clames non intelligunt. *Lib. 8. c. 33.*

Formicæ triticum arrodunt ea parte, qua germinare, incipit, ne sibi reddatur inutile: Sic potentes quo ministris perpetuo utuntur, premunt, ne si emerserint, tædio servitutis relinquant aulam. *Lib. 11. c. 30.*

Crocodilus, invictum alioqui & pernicioſum animal tamen Tentyritas adeo metuit, ut ad vocem etiam expaveſcat: Ita tyranni cum omnes contemnant, tamen eruditorum literas subtiment. *Lib. 8. c. 25.*

Aspis, pestilentissimum malum, non vagatur, nisi cum compare: ea interfectorem pertinacissime persequitur: Ita tyranni filium, aut alium tyrannidis successorem adjungunt, ne desit ultor, si quid acciderit. *lib. 8. cap. 23.*

Cacoblepas & basiliscus solo aspectu necant, maximè si oculos intueare: Ita tyranni nonnulli solo oculorum conjectu nonnullos ad laqueum adigunt: at formosa mulier, & impudica, perimit intuitu. *Lib. 8. c. 21.*

Aquilarum pennæ quóque aliarum avium pennis admixtæ, eas devorant: Ita tyrannis penitus insita vis est spoliandæ plebis, ut mortui quoque aliquid auferant. *Lib. 10. c. 3.*

Quemadmodum agricola non incidit spinam, priusquam asparagum inde ceperit, & Libyes non ante incendunt sarmentum quam thus collegerint: Ita Deus non excidit genus regum pestilens, priusquam hinc fructus aliquis bonus contigerit. *Lib. 18. c. 8. ex Plut.*

Crocodylus patitur trochilum aviculam carpere escam è faucibus suis, non illius amore, sed sua ipsius causa: repurgat enim rostro suo os illius: Ita tyranni, etiam si qui alicui concedunt, semper ad suum referunt commodum. *Lib. 8. c. 25.*

Erasmi Roterodami. Si tyranni quæris imaginem, leonem, ursum, lupum, aut aquilam cogita, quæ laniatu vivunt ac præda: ut quoniam intelligunt sese omnium odiis obnoxia: omnium insidiis peti, præruptis locis se continent, aut specubus, & solitudinibus abdunt sese. Nisi quod horum quoque sævitiam superat tyrannus. Dracones, pardi, leones, cæteráque immanitatis damnata crimine animantia, à suo genere temperant, & tuta est inter feras similitudo morum. At tyrannus homo in homines, civis in cives potissimum feritatem suam exercet. *De institut. Principis.*

¶ Exempla Biblica.

Tyrannorum nequitia & crudelitas. *Exempla:* Gignantes, Genes. 6. 4. Nemrod. 20. v. 29. Novus Pharao, Exod. 1. v. 10. 11. 16. 2. & 5. v. 2. 5. 6. 7. Adonibezec, Iud. 1. 7. Abimelech, 9. 5. & 22. v. 17. & 27. v. 1. 2. Iesbibenob. 2. Sam. 21. 16. Ieroboam, 1. Reg. 13. 4. Iezabel. 19. 2. Achab, 22. 26. Manasses, 2. Reg. 21. 16, Sennacherib, Tob. 1. 11. Nabuchodonosor, Iudith, 2. 5. Dan. 2. vers. 11. 12. & 3. 19. Holofernes, Iud. 3. 8. &c. Aman, Esth. 3. 6. Hostes Davidis & Ecclesiæ, Ps. 2. 2. & 32. 14. & 69. 13. & 80. 14. & 119, 2. 3. Sedechias & principes ejus, Ier. 38. v. 5. 6. Rex Babylonis, 39. 6. Antioch. 1. Machab. 1. v. 25. 26. 63. 2. Macch. 6. v. 29. 30. & 7. 1. Demetrius, 7. 1. &c. Tryphon. 13. vers. 15. 16. Andronicus, 2. Macch. 4. 34. Rex Ptolomæus, v. 46. 47. Herodes Ascalonita. Matth. 2. 16. & 14. v. 9. 10. Marc. 6. v. 26. 27. Pilatus, Matth. 27. 18. Herodes tetrarcha. Luc. 23. 8. Herodes Agrippa, Actor. 12. ver. 1. 2. Magistratus impius, 16. versic. 22. 23. Festus, 24. 27. & 25. v. 9. 12.

¶ Prophana Exempla.

Persidæ liberata à fœda Magorum tyrannide, cum inter septem tyrannidas de rerum summa consultaretur: & Oranes quidem democratiam: Megabyzus aristocratiam, Darius vero Hystaspis F. regium statum amplectendum censuisset: Dario reliqui quatuor assenserunt: qui paulo post astu æquisonis Oebaris Persarum rex fuit electus. *Herod. lib. 3.*

Cum *Hyperion Agamemnonis filius*, qui postremus Megaris regnavit propter superbiam & crudelitatem à Sandione occisus fuisset: non esse amplius uni parendum, Megarenses censuerunt: sed annuos magistratus qui vicissim summæ rerum præessent, creandos. *Pausanias in Atticis.*

Mardonius Gobryæ F. Darij gener, in Siciliam cum exercitu profectus, ejectis tyrannis, popularem ibi statum in civitatibus constituit. *Herod. lib. 6.*

Viguit in Rom. civitate *Tiberij & Caij Gracchorum* summa nobilitas, ac spes amplissima: sed quia statum civitatis conati erant convellere, insepulta cadavera jacuerunt, supremúsque humanæ conditionis honos filiis Gracchi, & nepotibus Africam defuit. Quin etiam familiares eorum, ne quis Reipubl. inimicis amicus esse veller, de robore præcipitati sunt. *Valer. Max. lib. 6. 3 ex Plut.*

P. Mutius Tribunus plebis omnes collegas suos, qui duce Sputio Cassio id gesserant, ut magistratibus non subrogatis communis libertas in

dubium vocaretur, vivos cremavit: unus tribunus eam pœnam novem collegis inferre ausus est, quam novem tribuni ab uno collega exigere exhorruissent. *Theag. Zuing. fol.* 3413.

Seianus, homo potens apud Tyberium Cæsarem & superbus, eum Druso aliquando alapam dedisset, eaque de causa & Drusum & ipsum Tyberium metueret, simúlque speraret, Druso sublato, Tyberium sibi magis opportunum fore: per quosdam ministros & uxorem Iuliam stupro sibi cognitam, venenum ei propinavit. Eum vero tandem Tyberius ad magnam auctoritatem evectum, desponsatáque Iulia Drusi filia, curavit à Senatu capitis condemnandum: ejúsque cadaveri per triduum projecto vulgus insultavit: deinde in Tyberim projecit, *Zonaras.*

¶ Hieroglyphica.

Nycticorax Tyrannidis est hieroglyphicum, ob occultationem scilicet consiliorum, quæ dissimulare potentiores pro magno habent negotio. *Pier. Val. lib.* 20.

Quod si hominem Ægyptij municipij sui longè principem: sed Tyrannica in cives dominatione utentem notare vellent: *Polypum & locustam* appingebant. Locustæ siquidem dominationem videntur exercere in Polypodes, primásque inter eas obtinere partes. *Idem libr.* 27.

¶ Emblema.

In eum qui truculentia suorum perierit.
Emblema CLXVI. Andr. Alciat.

Delphinem invitum me in littora compulit æstus,
Exemplum infido quanta pericla mari.
Nam si nec propriis Neptunus parcit alumnis,
Quis tutos homines navibus esse putet?

Vide, Regnum, Rex, Princeps, Magistratus.

FINIS LIBRI DECIMI-NONI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER VIGESIMVS.

V.

Vacuum.

¶ Definitio et etymol.

Vacuum, Gr. κενόν, ὸ, τὸ & κενόω vacuo dicitur. Est autem vacuum, locus privatus corpore, *secun. Arist. l.* 4. *Phys.* Hebr. *Rachab*, à latitudine, seu expansione, ut aëris expansio, mirum est vacuum nostri respectu.

A vacuum vaco dicitur. Est enim vacare, propriè vacuum esse. Vacare, si impersonaliter accipitur, significat vacuum tempus esse. Vaco si cum ablativo sine propositione jungatur, pro careo accipitur, ut vacas sapientia, hoc est, cares, quanquam carere est vacare his quibus indiges, vel quæ aptus natus sis habere. Quare non rectè dicitur homo carere alis. Cicer. *Satiatis & expletis iucundius est carere, quam frui. Quamvis non caret is, qui non desiderat.* Impropriè dicimus, careo damno, culpa, periculo. Si verò jungatur ablativo cum præpositione, ab eodem modo significat, vacuus sum, ut vaco à studiis, vaco ab agricultura. A vaco pariter fit, vacatio, quæ Græcè σχολὴ, ῆς, ἡ, dicitur.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Videtur inane locus esse, in quo nihil sit omnino. *lib.* 4. *de nat. c.* 7. *T.* 57.

Vno quidem modo inane id videtur dici, quod non est plenum corporis, quod tangendi sensu percipitur. Altero id in quo res aut essentia corporis nulla est, *ibid. T.* 58.

Inane quiddam est quod non est, & privatio videtur esse. *lib.* 4. *de natura. c.* 8. *T.* 67.

Inane nullam habere potest cum eo, quod plenum est, comparationem. *l.* 4. *de natura, c.* 8. *T.* 71.

Inane nec omnino, nec in eo quod rarum & tenue est, separatum est: sed nec potestate est, nisi quispiam velit omnino inane appellare id, quod causa est, cur moveatur loco, quicquid movetur. *lib.* 4. *de natur. c.* 9. *T.* 86.

Rectè, id quod inane est, in auditu domini dicitur. *lib.* 2. *de animo, cap.* 8. *T.* 81.

Vacuum in rerum natura nullo modo esse potest. *Ioan. Gram. in* 1. *Physic.*

Vacuum immobile est *Idem, in* 4. *Phys.*

Vacuo existente nihil prohibet sagittam, vel lapidem proiici: cum sit proiiciens projectum, & receptaculum. *Idem, ibid.*

Vacuum assimilatur loco, ideo existimatur esse locus, in quo non est corpus. *Aver. in Phys. text.* 1.

Vacuum non habet differentias, quibus in superius, & inferius dividatur. *Ibid. text.* 42.

Vacuum non habet naturam, nec unigeneam, nec diversam. *Idem, ibid. text.* 48.

Vacuum, & locus sunt idem subjecto, diffinitione duo. *Ibid. text.* 9.

Vacuum, & corpus mathematicum non differunt, cum utrunque habet tres dimensiones abstractas à materia. *Ibid. text.* 51.

Vacuum in nullo loco est. *Plat. in Tim.*

Vacuum nullibi in mundo est, omnia sunt plena. *Timæus Locrus de mundi anima & natura.*

Vacuum nihil est in rerum ordine, solùm quod non est, quod existentia privatur vacuum nuncupandum: nihil enim reperiri potest, quod cùm existat vacuum sit: aëre enim plena non sunt vacua, cum aër corpus sit non ex corporalibus compositum. *Mer. Trism. c.* 7.

Vacuum vocavit abyssum Moyses: profundissimum enim est, & dehiscit patentissimè. *Phil. de mund. opific.*

Vacuum ne sequatur, in cucurbitulis ignis aërem qui rapidissime fugit, sequitur aër intimus in cucurbitulam & secum rapit humorem & cutem. *Fic. in Plat. Tim. c.* 83.

Vacuum ne sequatur, postquam semel cantando vocalem aërem protulisti, quatenus ille propellit anteriorem, eatenus posterior illum repente subsequitur ad vacuum declinandum. *Fic. in Plat. Tim. c.* 83.

Vacuum ne sequatur, si orificium fistulæ in aquam demiseris & alterum orificium labiis comprehenderis quatenus aërem hauries è fistula, eatenus suges & aquam consequentem. *Idem, ibid.*

Vacuum ne sequatur postquam in nubibus incluſus cum acuto vapore ventus deorsum est excussus, consequitur deinceps miro fulminis impetu, *ibid. c.* 84.

Vacuum ne sequatur, lapillum quem projecisti non solum propellit tua vis illata, sed etiam aër deinceps repentè subsequens. *Idem c.* 83.

Vacuum ne sequatur, ubi per fistulam semel tracta fuerit sursum aqua, reliqua sequitur. *Ibid. c.* 84.

Vacuum æternum si est, & sibi undique simile: immobile etiam esset, non enim movere potest, nisi excesserit, nam quod excedit; vel in plenum, vel in vacuum excedat: quorum alterum ut plenum non possit admittere, & vacuum nullum est. *Arist. de Xenoph. Zeno & Georg.*

Vacuum affirmantes aiunt esse locum corpore privatum. *Idem Phys.* 4. *cap.* 1.

Vacui consideratio eodem modo pertinet ad Physicum de loco, quia similem habent ut fidem, & incrudelitatem per ea, quæ putantur. *Ibid.*

Vacuum est locus in quo nihil est. *Arist. Phys.* 4. *c.* 2.

Vacuum uno modo dicitur non plenum corpore sensibili secundum tactum: alio modo in quo non est hoc aliquid, nec substantia corporea. *Idem. Ibid.*

Vacuum neque separatum, neque aggregatum, nec in raris corporibus esse non potentia patet, *Them. in* 4. *Phys. text.* 86.

Vacuum & inane nihil est. *Simpl. in* 1. *Phys.*

Vacuum si alicujus motus causa esset, alterationis non potest esse causa. *Idem in* 4. *Phys.*

Vide, Locus.

Vadimonium.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

De vadimonio Dial. xiv.
Francisci Petrarchæ.

Dol.

Vadimonio exagitor, R. Amissam modo pecuniam querebare, iam projectam quereris. Nonne ultro te obligans pecuniam projecisti? vulgaris insania plurimorum, qua perfacile & pecuniam perdideris & amicum. D. Pro altero fidem obstrinxi meam. R. Pro te ipso eam solves: & nil debere, ac sine compedibus agere quam jucundum sit, tuo discs incom

incommodo.D.Vadem pro amico dedi me.R.Da posthac amicis egentibus aurum,argentum,vinum,oleum,frumentum,vestes, domos, prædia, consilium,solatium,cum amicis demum omnia partire. Vnam tibi habe, nullique unquam tuam deberis libertatem.D.Promisi pro altero.En solvendi dies adest.R.An tu affuturam ignorabas?an te victurum non sperabas? An non hæredem saltem tuum cogitabas quem spontaneis vinculis involveres?Bene autem habet quod in caput errantis pœna redundat erroris. Sentio autem,dilatio te fefellit.Media promissionis inter ac solutionis diem spatia vana mente metimini,quæ ut reliqua tempora longa videntur,dum spectes,dum præteriere brevissima. Volant enim horę, dies,noctes,hebdomadæ,menses,anni,lustra,sæcula,& quæ distantissima judicantur in foribus sunt. Itaque quod in paucorum interstitio mensium nunc stupetis,si aperti essent oculi,clare quidem multis in sæculis videretis.Sed vos quasi tempus desiderio vestro pareat non naturæ suæ, non venturum vobis terminum, necturos dies fingitis , atque hac spe velut oculis clausis præcipitiū prætervecti, verbo placidi vobis esse videmini & urbani pro alio promittētes,quasi non verba hæc & promissa clandestina , mox in publicum eruptura tuta tumultúsque rerum maximos allatura sint. D. Despondisti pro amico. R. Amicorum indigentiis scis præsenti,si quod adest,remedio succurrendum.Non te illaquees atque in crastinum nil promittas, quod non dicerem si succurri aliter quam promittendo non posset. Nunc quid attinet promittere , quod si implere non possis stulte facias, at si possis, supervacue. Sed vos rerum avarissimi estis & prodigi promissorum , quasi vero res ipsas illa non exigant.Quod dicas defuisse in tempore ferēdæ opis facultatem, fuisse autem de futuro spem,qua postmodum destitutus sis.Nondum ergo didiceras , ut fallacissima rerum omnium spes est? Nihil invenias, quod tam crebro vos fallat.Nihil est tamen cui tam cupide credatis,tam subdola,& tam blanda est,ita se dulciter,ac lasenter insinuat,sic in vita divellitur.D.Vadimonio me addixi.R.Credo oblitus illud Thaletis Milesij celebre documentum , vadimonio adesse noxam.Et quid de hoc ille vir sapiens dixerit, quod memorasse non inutile crediderim , quodque in Latinum versum ab Ausonio ad hunc modum sonat. *Sponde*, inquit, *noxa præsto tibi est*. Per mille possem currere exempla,ut probem prædes vadésue pœnitudinis reos , sed nolo nominatim quēquam dicere. Sibi quisque verum dicat,& secum putet , spondere quantis damno fuerit,& malo.D. Memetipsum spontè obligans erravi. R. Error. hic purgatorio igne post obitum non egebit,ubi admissus est purgabitur:de illorū enim genere est, quæ suum supplicium secum ferunt. D. Promissione me obstrinxi.R.Solutione te libera,& quem lingua vinclis innexuit,manus solvat, proderit vinctam fuisse cum evaseris , laqueos semper horrebis.

Vide judicium , judex , justitia.

Valetudo.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VALETVDO, Græcè ὑγεία,ας,ἡ,ὑγεινὸς, ὴ, ὸ, sanus, & ὑγιαίνω valeo dicitur : valere autem propriè significat , posse.Hinc valens , potens , Ovid: *Nessus ait , pedibusque valens , scitúsque vadorum* , Hinc validus pariter potens , robustus , firmus , cujus contrarium est inualidus. Hinc etiam valide , & per syncopem valde , hoc est multum. Hinc bene valere , sanum esse , quasi bene posse : & malè valere ægrum esse atque infirmum , quasi male posse. Qui enim potentes & validi sunt , sani etiam sunt ; è contra impotentes & inualidi ægrotare dicuntur , quare valere simpliciter capitur pro eo , quod est salvum esse. Martialis,*Nec valeam si non totis Daciane diebus, Et tecum totis noctibus esse velim.* Hinc Vale vox salutantis est , cum ab aliquo recedimus , quo verbo & qui recedit , utitur dicens , Vale , & qui remanet respondens : Vale & tu. Sicuti salue & ave salutantium sunt , & eorum qui salutati resalutant.Et quoniam absentes per hæc verba salutare solemus,vale & salue, consuetudo inualuit,ut hæc duo verba,sæpe pro eo quod est abi & discede , usurpemus , etiam si cum stomacho, & indignatione loquamur : Ter. *Valeant qui inter nos dissidium, quærunt*, hoc est,abeant & à nobis discedant. Cic. *Multam salutem dixi foro & curiæ*,hoc est reliqui forum & curiā,& ab his discessi.Nec valere simpliciter acceptum , pro perire aut malè habere usurpatur, ut nonnulli putant. Ab hoc verbo valetudo venit , quæ pro languore accipitur. Cic. *Valetudinem tuam cura diligenter* , hoc est languorem,infirmitatem.A quâ valetudinarij dicuntur, qui malè sani sunt,& frequenter ægrotant. Aliquando valetudo sanitatem significat. Cic. *Sed nunc valetudini tribuamus aliquid.* A valeo fit convaleo & convalesco , quod est sanitatem recupero. Item inualeo , quod significat robur & firmitatem acquiro. Vnde inualuisse consuetudinem,inualuisse mores dicimus, & ab eo valeo videtur deductum, quod significat possum.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Valetudo secunda, est quædam mediocritas. *Arist. probl.sec.1,num.3.*

Valetudine qui fruuntur secunda, aut nullo præmuntur morbo, aut pressi celeriter è vita decedunt, quia nisi magna de causa ægrescere nequeunt. *ibid.num.28.*

Valetudinis ratio habenda est diligentius, quum tempora variantur. *Idem num.3.*

Valetudo corporis ea est, ut expertes morbi sint : non enim aliquis beatum in valetudine existimare potest , quum quis ab omnibus rebus aut plurimis abstinet. *Idem Rhet.1.*

Valetudinis ars est causa pulchritudinis , & magnitudinis naturæ. *Arist. Rhet. 1.*

Valetudo est bonum, quia causa est duarum rerum quæ maximè apud vulgus in precio sunt,id est,voluptas & vita. *Idem.*

Valetudo quæ efficitur in ægrotante fit ex valetudinis forma,ratione neque in medici anima existente. *Alex.Aphr.in 6.Met.co.20.*

Valetudinarij,qui habent naturam in potentia, nihil à quibusvis patiendi. *Am. in prædicam.*

Valere cum dicuntur cæteri,salvi esse intelliguntur:amantes cum vale audiant,malè audiunt,imo malum. *Fic.epist.lib.1.*

Valetudinem prosperam retinere omnibus optabilius est ne pereat, quam recipere pereuntē:ideo & legislator & medicus servant in quantum possunt & animæ & corporis sanitatem. *Idem in Plat.de leg.dial.3.*

Valetudo ad judicandum quidem præcipuè refertur,vtilis tamen quoque nec non honesta esse videtur. *Leo Heb. de amore dial.l.1.*

De valetudine corporis. DIAL. II.

Francisci Petrarchæ.

GAV.

Quid?quod valetudo prospera est.R.Quidquid de forma modo diximus,repetitum puta. G. Valetudo corporis firma est.R.En senectus ab adverso mille morborum armata generibus,contra valetudinem,interea voluptas militat,familiare certamen. G. Valetudo corporis tuta est. R. Inconsulta jucunditas , quæque negligentes & incautos facere soleat possessores suos,& sæpè morbos accersere, quos valetudini propriæ diffidentis intentio declinasset.G.Valetudo corporis bona est.R.Bene utere. Alioqui leve bonum,quin & grave malū si(ut solida est)cui cujuspiam causa sit.Multis periculo,& pestilens sanitas fuit,qui tutius ægrotassent. G.Valetudo corporis optima est. R.Res pergrata.multúmque utilis,seu corpore,quid agendum,seu animo est.Sed ut quarundam radicibus herbarum inest vis veneni , quæ dum aliarum rerum immixtione purgata est,salubre poculum, è pluribus fit quod ex uno pestiferum fuisset. Sic corporea sanitas ne noxia sit habenti, non aliter quam adjuncta animi prospera valetudine temperanda est.Nusquam pejus quam in sano corpore æger animus habitat.

De adversa valetudine. DIAL. III.

DOL.

At adversa valetudo est.R.Quod expectabam audio:cognatæ etenim sunt querelæ.At si caro spiritui hostis est,vicissimque contra se militant, quod in se expertus ille magnus veri amicus in omnibus verum dixit, consequens est,ut quod alteri obest prosit alteri. Quod si spiritus carne nobilior meliórque est , cui maximè sit favendum vides : ac forrassis intelligis valetudiné,quam adversam dicis esse prosperrimam. D.Invalida valetudo est. R.At est valida hortatrix parsimoniæ,dehortatrixque libidinum:& magistra modestiæ.D.Mala valetudo corporis.R.Si valetudo animi bona est,pone solicitudinem,quicquid corpori evenerit salvus es.D.Corpus ægrum infirmúmque est. R.Multis ad salutem animæ profuit corporis ægritudo.Ille vir altus ex humili,ex aquis vectus ad sydera cœlique claviger effectus , cujus umbra sola morbos corporū molestia cœlique claviger effectus , cujus umbra sola morbos corporū molestia cœlique claviger effectus , cujus umbra sola morbos corporū molestia

cuit flavescendo. Hæc enim significata omnia tendunt ad vanitatem & nihilum. Hinc bulla Lat. unde, homo bulla: item Græc. φωλίζω, vilipendo, φωλίζομαι, vileo, vilesco, φῶλος, vilis, vanus, contemptus, homo nihil, Gal. *Vn fol.* 3. Tertia vox est, *Cazab*, mendacium, fraus, vanitas, à verbo *Cazab*, mentitus est, defraudavit, in secunda conjugatione *Kizzeb*, mentius est frequenter, in tertia, *Hiczib*, fecit mendacem, arguit mendacij. Cognationem habet, *Cazab*, cum *Caschaph*, fascinatus est, ut is apparet qui mendaciis seductus est: Græcè, κοπίζω, mentior. 4. *Cachasch*, Abnegatio, mendacium, denegatio, à verbo *Cachasch*, negavit, mentitus est, frustratus est expectationi minime respondit. Certè vanitas & mendacium sunt nomina reciproca & convertibilia: ita ut unum de altero dici queat. *Caschaca*, cognationem habet cum *Schacach*, oblitus est, & *Caschac* obtenebratus est. In mendacio mera vanitas, memoriæ confusio, & mentis obscuritas concurrunt: & hæc omnia vanitas. 5. *Rik*, vacuitas, inanitas, vanitas: *Rek*, homo nihil, vanus, stultus, in Evangelio *Raka*, à verbo *Rik*, vacuus fuit, inanis fuit. Vanitati res opponitur, ut in arithmetica, si à numeris solidis, 1. 2. 3. Cifræ, ut vocant, removentur & separatim collocentur, nempe o o o, nihil, sed 1. 2. 3. sex constituent: & quo plus cifras multiplicaveris, nihil illud tanto magis crescet in infinitum, ac purum purúmque fiet mendacium: ita nisi vanitas veritati adhereat, in nihilum evanescet: contra verò veritas in seipsa fundata firmiter stabit.

Vana gloria. Græcè κενοδοξία, ας, ἡ, dicitur. Et uno modo dicit appetitum dignitatis & excellentiæ, & sic est idem cum superbia, & est vitium capitale: quia animus directe movetur ad dignitatem & excellentiam appetendam. Alio modo dicit appetitum laudis, & sic est filia superbiæ. *ex S. Bona. sent. distinct.* 42. *q.* 2.

Vana gloria est voluptas stultè ostentando quæ sua non sunt, aut jactando quæ minime vera sint, & imprudenter mentiendo: quod sane vitium est summæ stultitiæ argumentum.

¶ Loci Biblici.

Vanitas omnia, Eccl. 1. v. Vanitatis studiosi pietatem obliviscuntur, Ioan. 2. 20. Vanitatis *Exemplum*, Herodes, Matth. 14. v. 6. Vanitates idola nuncupantur, 1. Sam. 12. 21. 1. Reg. 16. vers. 26. Vanitatis damnatur, quidquid est extra Christum; Col. 1. v. 4. Vanitati subjecta creatura. Rom. 8. vers. 20.

Vanæ quæstiones reiiciendæ, 1. Tim. 1. 4. & 6. 4.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Ex copia & rerum omnium affluentia, primum arrogantia nata est. *Cic de lege. Agra.*

Deforme est, de seipso prædicare, falsa præsertim: & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. *Idem* 1. *Offic.*

Homines cum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. *Plin. iun. lib.* 1.

Nullam magnam hominum prosperitatem integram, molestiæque expertem esse patitur, sed vitam humanam lætis adversa miscendo temperat sive fortuna, sive rerum vicissitudo, sive necessitas. *Plutarch. in Mario.*

Parum tuta per se ipsa probitas est, *Sallust. de bello Iugurt.*

Parum fidei miseris est. *Idem, ibid.*

Hormisda Persa interrogatus quid de Roma florente & triumphante sentiret? id tantùm sibi placuisse ajebat, quod didicisset ibi quoque homines mori. *Amm. Marcell. lib.* 16.

Homines in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. *Aurel. Vict. hi. Aug.*

Prudentissimus quisque filium similem fore sui credit, quod longè secus evenit, quasi naturæ legéque crebro tanquam ex industria malos è bonis, agrestes è doctoribus, & cæteros hujuscemodi seu contra gignit, quo demum exemplo, sapientium plures caruisse liberis utilius duxere. *Aurel. Vict. de Cæsarib.*

Haud quaquam hunc primum id contigit, ut egregia virtutis probitatisque opera per nequitiam & prava delerentur facinora. Iampridem enim humanis rebus id apertè insitum est, & sanè pleraque proborum hominum facta, deperdita pessimorum quorundam pravitas intercidere ac corrumpere potuit. *Procop. de bell. Goth. lib.* 3.

Multa convicia, multæ etiam laudationes præter æquitatem in vita versantur: illa in eos qui nihil commiserint, hæ in eos, qui nihil laude dignum gesserint. *Niceph. Gregoras, hist. l.* 6.

Nihil est in vita durabile: non opes, non imperium, non potentia. *Const. Manass. Ann. pag.* 26.

Nulla vitæ fœlicitas tempestatis ac doloris expers est, nec prosperitas esse potest ulla, cum quâ non existat etiam aliquid quod hominem mordeat. Etenim ipsa quoque rosa, licet fragrans sit, crebris tamen spinis horret: itémque vultum solis nubes interdum caligine quadam obvelant. Consimili modo invidia comitatur eos qui virtutem colunt, omnisque sancta prosperitas, & vita splendens in hominum oculis, admistam quandam infœlicitatem secum trahit. *Idem pag.* 70.

Fortuna utrasque vires suas in longioris vitæ regibus ostendere mortalibus præclarum ducit: & qui duces nullam nisi secundam in summis conatibus semper experti dicuntur, juvenes ferè facto functi sunt. Ita numini credo visum, ne res humanæ veram solidámque fœlicitatem dare posse videantur. *P. Æmil. lib.* 2.

Mare, cœlum, terra, casus, natura, jus, injuria, interitum adferunt: & vita nonnunquam morte ingratior, ac multos non natos præstaret. *Idem. lib.* 3.

Alienum prorsus à decreto compositi animi, inanéque est, ea appetere, quæ ambientis animi desiderium non finiunt, & multò meliora cunctis imperiis contemplanti animo virtus ardua, & præduleis divinarum rerum cognitio pollicentur. *P. Iovius, lib.* 14.

Honestiora speciosioráque consilia eos, qui cadentibus rebus suis pertinacius cum irata fortuna colluctantur, plerunque durissimè casibus reservat. *Idem, hist. lib.* 15.

Sicut pueri trochos, pilas, pupas & levia rerum admirantur securi utilium: sic plerique è nostris ad vana divertunt, honesta non negligentes solùm, sed illudentes. *Ex Cent. ad Hal. & Hispan. epist.* 5.

Sicut Solem istum assiduè vel nubes aliqua subdutit, vel nox condit: talis omnis hic splendor & fœlicitas, rapitur, aut evanescit. *In præfat. ad lib. de Maj. Rom.*

O miseri quid nos, doctrina, fama sumus! ipsi pulvis, illa opinio, ista ventus. *Ex allocutione ad notas de cruce.*

¶ Adagia.

Quæ apud inferos. τὰ ἐν ᾅδου.

Aprè dicemus, quum inania somnisque similia significabimus. Suidas Aristarchum autorem citat.

Deinde expergiscebar. εἶτα ἐξυγιαίνω. *Aristophan.*

Hoc dicto significabant vana fuisse quæ dicerentur.

Cilix haud facilè verum dicit. Κίλιξ δ' ἑκὼν οὐκ ἀληθεύει.

Quadrabit in hominem avidum lucri, & ob id sæpenumero dicentem, non quæ vera sint, sed quæ utilia.

Cretiza cum Cretensi.

Adversus mendacem mendaciis utere. D. Paulus versiculum citat, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.

Mentiuntur multa cantores. πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί.

In eos quadrabit, qui ad gratiam loquuntur, & auribus blandiuntur. Aristot.

Fumos vendere. *Martial.*

Pro eo, quod est principum benevolentiam, simulato commendationis officio, per occasionem familiaritatis pretio vendere. Mart. lib. 4. *Epigr.* 5.

Vendere nec vanos circum palatia fumos,
Plaudere nec Cano, plaudere nec Glaphyro.

Somnium. Ὄναρ. *Terent.*

Rem futilem, inanem & nihili, somnium proverbio dicimus.

Ne si bos quidem vocem edat. ἀλλ' εἰ βοῦς αἰ φθέγξαιτο.

Hinc dictum est, quod in annalibus frequenter commemoratur, bovem humanam vocem reddidisse.

Hiberæ næniæ.

Hiberas nanias D. Hieronymus nugas appellat, in præfatione, quam præposuit Mosi Pentateucho.

Epiphyllides. Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐστὶ καὶ γωμύλματα.

Convenit in blandiloquos, & phaleris verborum instructos magis quam egregiis factis.

Tantali horti. Τανταλοῦ κῆποι.

De bonis, quibus tamen frui non liceat, aut de iis quæ videantur aliquid esse quum nil sint.

Apologus Alcioni. ἀπόλογος Ἀλκυόνος.

De longis & anilibus fabulamentis. Refertur à Diogen.

Anicularum deliramenta. γραὸς ὕφλος. *Plato.*

De nugis inanibus, cuiusmodi solent effutire vetula.

Asini morres. ὄνου θνατός. *Suidas.*

Subaudiendum, narrat. Dicebatur in eos, qui narrarent absurda ridiculáque dictu, cuiusmodi fuerit, si quis longa narratione persequatur asini pericula.

Subuentanea parit. ὑπωμόσια τίκτει.

De vanis ac frivolis inventis.

Cypariss fructus. Κυπαρίττου καρπός.

De verbo dictum magnificis, caterum inutilibus.

Thus aulicum.

Vide, Fumos vendere. Encens de Cour.

Cæcum insomnium. τυφλὸν ὄνειρον.

De re frivola, vanaque.

Calidum mendacium. Θερμὸν ψεῦδος.

Calidum facinus. Θερμὸν ἔργον. *Pro audaci dicitur. Simili figura calidum mendacium, pro audaci dicitur & impudenti. Plaut. in Mostellaria:*

Calidum hercle audivi esse optimum mendacium.

Psydacria.

Scholiastes Theocriti narrat apud Siculos, qui supra naves haberent pustulas, quas illi vocant ψευδάκεια, *sive* ὀγθους, *pro mendacibus haberi solitos vulgo.*

Dosones.

Populari ioco dictum fuit, quasi Latine dicas dabonem.

Ovidius,

Promittas, facito, quid enim promittere ladit?
Promissis dives quilibet esse potest.

Vapor, Vaporatio,

¶ definitio et etymolog.

VAporatio, Græc. ἀναθυμίασις, ιος, ἡ, ἀναθυμιάζω, vaporo, & ἀτμὶς, ἰδος, ἡ, vapor, dicitur. Hebr. *Edh.* vapor, fumus tenuis qui ascendit ex adustione, & humiditate resoluitur in nebulam, derivatur ab ud, id est, torris, titio, tæda, adustio, lignum ab adustione denigratum. Hinc ἄθω, ardeo, ἀὶς & ἀὶς, fax. Est autem vapor, aquæ disgregatio, & natura ejus humida est & calida, exhalationis autem natura calida, & sicca. *sec. Arist. lib.* 1. *Meteororum.*

Vapor

Vapor eſt ſubſtantia calida & humida, vi ſolis, ab aqua vel aqueo ducta.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vaporis natura humida eſt & calida, & aqua eſſe poteſt. *Lib.1. Meteor. c.4. Ariſt.*

In vapore majorem ineſſe calorem, quam in aqua: hinc intelligi licet, quod vapor in ſe etiam ignem efferentem continet. Ita fit, ut majore frigore cogatur. *Lib.1. Meteor. c.10.*

Vaporis quidem concreto, aquæ eſt prænuntia, diſſipatio ventorum, extenuatio ſerenitatis. *Lib.3. Meteor. c.3.*

Eſt vapor à calore, qui vim comburendi habet, in aëra & flatum facta expiatio, quæ madefacere poſſit. *Lib.4. Meteor. c.9. T.47.*

Omnis vapor terrenus vim habet aëris craſſioris. *Lib.5. de Gener. animalium, c.4.*

Vapor eſt aquæ diſgregatio. *Ariſt. Meteor. c.4. D. Thom. in prim. Meteor. l.4.*

Vaporis natura & eſt humida & calida quaſi potentia aqua. *Ariſt. Meteor. c.4.*

Vapor eſt exhalatio ex aqua. *Idem meteor. 1. c.1.*

Vapor eſt humiditas quædam. *Idem de ſenſ. & ſen. c.5.*

Vapor non ſolum humidus eſt, ſed etiam calidus. *Alex. Aphrodiſ. in 1. meteor. c.4. col.14.*

Vapor omnis eſt ab aqua, vel à terra. *Alb. Mag. de paſſ. aër.*

Vaporis groſſi materia in cœlo triplex eſt, aliquando flamma, aliquando eſt groſſa nigra, & ignita, ut carbo, & videtur cometes rubens: aliquando extinguitur, & videtur in cœlo, ut vorago nigra quædam. *Alb. Mag. in 1. meteor. t.3. c.5.*

Vaporis igniti diverſitas ex diverſitate materiæ proficiſcitur. *Ibid.*

Vapor eſt cauſa materialis omnium eorum, qui in apto, vel in imo generantur, & ſic eum diſtinguimus, quia vel eſt impreſſio ex vapore ſicco tantum, vel ex humido tantum, vel ex utroque. *Alb. Mag. de paſſ. aëris.*

Vapor roris, & pruinæ flamine venti vel non elevatur, vel ſi elevatur, non poteſt ad formam roris, vel pruinæ formari. *Albert. Magn. in 2. meteor. 41. c.12.*

Vapor eſt à calido combuſtivo in aërem, & ſpirituum excretio, ex humido madefactiva. *Ariſt. meteor. 4. c.2.*

Vapor à caliditate ſurſum latus cum ad frigidiora pervenit loca ab ipſa derelictus, aut quia extincta jam ſit, vel ſegregata, vel quia frigus ſuper ipſa obtinuerit, derelictus conſiſtit rurſus, & in aquam traſmutatus deſcendit. *Alex. Aphr. in 2. met. c.3. col.17.*

Vapor vehementer calidus, & ſiccus, ſi eſt æqualiter ſubtilis, ſed non bene continuus, nec ſibi adhærens, ſed una pars ejus aliquantulum diſtans ab alia, tunc videtur aſſubaſcendere poſt aſſub, ſicut ſi evolarent ſcintillæ de fornace. *Alb. Magn. de paſſ. aër.*

Vapor humidus & frigidus eſt bene terminabilis, ut humiditas, quia autem aquæ eſt, frigidus eſt propria natura, ut aqua non calefacta. *Ariſt. meteor. 2. c.1.*

Vapor humidus, cum ſit aqueus, non eſt inflammabilis, quia igni in duabus qualitatibus contrarius eſt, in frigiditate, & humiditate potentia, licet actu ſit aliquantulum calidus, & ſiccus. *Alb. Mag. de paſſ. aër.*

Vapor aqueus, ut frequenter, non eſt rarus, ſubtilis, & calidus, ſed potius humidus, groſſus, fumoſus, ideo non aſcendit altè ad regionem magni frigoris, ſed reſtat in inferiori, cujus frigus ſufficit converſioni, ſed congelationi, niſi per accidens, & ideo talis vapor redditur aqua pluens per accidens die, quia frigore accidentali exiſtente in aëre, ipſæ guttæ pluviæ antequam veniant ad terram congelantur, & cadunt glacies. *Alb. Mag. de paſſionib. aër.*

Vapor nullus abſque terrena aliqua portione egreditur. *Ioan. Gram. in 5. de gener. animalium. c.3.*

Vapor terreus nunquam aſcendit æqualiter in omnibus partibus, quia eo ſunt oppoſitæ virtutes valde. *Alb. Mag. de paſſ. aëris.*

Varietas.

¶ Definitio et etymol.

Varietas, Græcè ποικιλία, ας, ή, & ποίκιλος, η, ον, varius dicitur. Eſt autem varietas vel variatio, idem quod diverſitas. Hinc variabile, id eſt mutabile. Venit autem varius à varus: ita & vario verbum. Varus enim ille propriè dicitur, qui pedes obtortos habet. Quare pro obtorto aliquando ponitur. Perſius, *Et non falli pede regula varo.* Hinc varices illæ venæ in cruribus, & ferè grandiores dicuntur, quæ frequenter tumidæ ſunt atque obtortæ, à quibus varicoſus appellatur, qui tumidiores habet hujuſmodi venas. *Iuvenalis.*

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem. Alij quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alteri fides in eodem ſpiritu, alij gratia ſanitatum in uno ſpiritu, alij operatio virtutū, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult. *1. Cor. 12.*

In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa argentea, ſed lignea & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam in contumeliam. *2. Tim. 2.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Terent. Comœd. vt.

Verum eſt,
Quot homines, tot ſententiæ.

Hor. Carm. lib. 3. Ode. 1,

Eſto, ut viro vir latius ordinet
Arbuſta ſulcis: hic generoſior
Deſcendat in campum petitor,
Moribus hic: meliórque fama
Contendat: illi turba clientum
Si major.

Horat. in arte Poët.

Triſtitia mœſtum,
Vultum verba decent: iratum plena minarum:
Ludentem laſciva: ſeverum, ſeria ductu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunatum habitum: iuvat aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore gravi deducit, & ungit,
Poſt effert animi motus interprete lingua.

Ibid.

Intererit multum Davuſne loquatur, an heros:
Maturuſne ſenex: an adhuc florente iuventa
Fervidus: an matrona potens, an ſedula nutrix,
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli:
Colchus, an Aſſyrius; Thebis nutritus, an Argis.

Ibidem.

Ætatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores.
Mobilibuſque decor naturis dandus, & annis.
Reddere qui voces jam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere: & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis iuvenis tandem cuſtode remoto
Gaudet equis canibúſque & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus proviſor, prodigus aris.
Sublimis, cupidúſque & amata relinquere pernix:
Converſis ſtudiis ætas, animúſque virilis.
Querit opes & amicitias, inſervit honori:
Commiſiſſe cavet, quod mox mutare laboret.

Idem ſerm. lib.1. ſatyr.5.

Quemvis media ere turba,
Aut ob avaritiam aut miſera ambitione laborat.
Hinc nuptarum inſanit amoribus, hic puerorum:
Hunc capit argenti ſplendor, ſtupet Albius are,
Hic mutat merces ſurgente à Sole ad eum quo
Veſpertina tepet regio, quin per mala præceps.
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid.
Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.

Horat. ſerm. lib.2. ſatyr.1.

Caſtor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis: quot capitum vivant totidem ſtudiorum
Millia,

Horat. Epiſt. lib. epiſt.8.

Quæ nocuere ſequar, fugiam quæ profore credam?
Roma Tybur amem ventoſus, Tybure Romam.

Idem lib.1. epiſt.19.

Oderunt hilarem triſtes, triſtémque iocoſi,
Sedatum celeres, agilem gnavúmque remiſſi:
Potores bibuli media de nocte falerni
Oderunt porrecta negantem pocula: quamvis
Nocturnos iures te formidare vapores.

Idem lib.2. epiſt.

Denique non omnes eadem mirantur, amántque
Carmine tu gaudes: hic delectatur iambis,
Ille bioneis ſermonibus, & ſale nigro.
Tres mihi conviva probe diſſentire videntur,
Poſcentes vario multum diverſa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis, tu, quod iubet alter,
Quod peris id ſane eſt acidum invisúmque duobus.

Perſius Satyr.5.

Mille hominum ſpecies & rerum diſcolor uſus,
Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Non idem unicuique delectabile eſt ſecundùm naturam, ſed altera alterius. *Ariſt. lib.21. Polit.*

Quid inter ipſos homines, nonne & ſimillimis formis diſpares mores, & moribus figura diſſimilis? *Cic. lib.1. de Natur. deor.*

Piger Themiſtocles adoleſcentiam attingere, ſive patrem adſpiciam, abdicationis inutentem notam, ſive matrem ſuſpendio finire vitam, propter filij turpitudinem coactam: cum omnium poſtea Graij ſanguinis virorum clariſſimus exſtiterit, mediúmque Europæ, Aſiæ, vel ſpei, vel deſperationis pignus fuerit: Hæc enim ſalutis eum ſuæ patrem habuit, illa vadem victoriæ aſſumpſit; *Valer. Maxim. lib.6. tit. de Varietate caſuum, c.11.*

In cœtu turbulento variæ fuere ſententiæ. *L. Apuleius Oreſius de aſino aureo, lib.3.*

Aſſolent humanæ mutabilitati omnia ſordere præſentia. *Paulus Oroſius de Ormeſta. lib.1.*

Varietas ſemper delectat, quia appetitus facile ſatiatur. *Sebaſt. Fox. in 3. Plat. de Repub.*

¶ Simi

¶ Simile.

Vt qui locis æqualibus ambulant, magis defatigantur quam qui inæqualibus: Ita laboriosius est semper eadem aut similia repetere quam in variis versari negotiis. *Erasm.*

Vasa.

¶ Loci biblici.

Vasa pro quavis supellectile, Hebr. Ezech.12.3.7. Matth.12.29. pro quovis instrumento, Act.9.15. Vasa nautica, Actor.27.27. Vasa mortis, arma lethifera, Psal.7.17. Vasa musica muliebria, pastoris, peregrinationis, venationis, pro supellectili & ornatu musicorum, mulierum, &c. Vasa tabernaculi, Num.2.50. Vasa furoris Dei, id est, executores judiciorum ejus, Ierem.50,25. Vas unusquisque, 2. Tim.2.21. Vasa iniquitatis. Gen.49.5. Vasa honoris & misericordiæ, contumeliæ & iræ, Rom.9.22.23. 2.Tim.2.20. Vasa testacea, mira, 2. Cor.4.7. Vas infirmum & honorandum, 1.Petr.3.7. Vasa fictilia corpora nostra, 1.Sam.21.5.2.Cor.4.7.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Vasorum fundi, quibus calefacimus aquam, cur tandiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? Quoniam aqua adhuc frigida calor concluditur, circumobsistit intus cum ei exitus omnis denegetur: & aqua concalefacta quod nihil præterea calor arcetur, sed liberè spiret, diminuatúrque fundus frigidior redditur non secus ac balneæ: has enim hieme, quam æstate calidiores experimur: quoniam calor hyberno potius quam æstivo tempore aëris circumfundentis frigore intercluditur. *Arist.probl.sect.24.n.8.*

Vasa in lapides versa ad Lydiæ metalla aiunt, atque apud Pergamum existentia, quæ antea Crœsus confecerat bello quodam exorto, cum opifices confugisse ferunt, qui obstructo ostio suffocati sunt, & postea longi temporis spatio metallis apertis, vasa, quibus manibus abluendis oportunitate utebantur; in lapides conversa inventa fuisse, & quovis liquore ceu amphoræ, repletæ fuissent, pari modo ipsum in lapidem conversum fuisse, nec non simili ratione ossa hominum in lapides versa vulgo proditur. *Arist.de admirand.aud.n.50.*

Vasa, quæ baucalia appellantur, cur strepitum faciunt, dum implentur aqua? Quia quum nullam aquam continent, plena sunt aëre, & pro sua gravitate extenditur & cum agitur, veluti pugnanter illum humorem, & aërem, cum deorsùm aërem humor premat, ac sursum humorem compellat, & cum id vicissim agatur, merito fit strepitus. *Alex.Aphrod. probl.1.n.94.*

Vasa, quæ harpagia nominamus, si digito foramen superius obteretur, aquam nullam per foramen foras emittunt, ac si apertum sit, liberè emittere possunt, quia ore aperto aquam deorsum aër compellit. *Idem Aphrod. probl.1.n.5.*

Vas universum non est locus, sed introrsus extimum caveæ. *Themist. in 4.Phys.text.41.*

Vas plenum cinere tantum recipit de aqua, quantum reciperet vacuum, qua corrumpuntur ex eo partes aliquæ, & aëri qui est mistus cum cinere succedunt ex eo partes aliquæ, & aliæ partes dissoluuntur à cinere, & hujus signum est, quia quum civis exprimitur, erat quædam pars aquæ, & non tota, & quando cinis exsiccatur, est minor quam erat. *Aver. in Phys.4. text.8.*

De vasis Corinthiis. Dial. xlii.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

Quem non moveant vasa Corinthia? R. Assuetum cœlestibus terrena non quatiunt, sic collata illis modicum, sic nihil, sic denique tædium atque fastidium grave sunt. Quomodo autem animus memor originis cavernis terrestribus inhiet? Aut magnificiat quod ex illis effoditur, dum cœlũ, solémque ac stellas, & se ipsum videt, supremúmque horum omnium artificem contemplatur? Corinthiis delector. R. Nescis te non gelido tantum & exanimi terræ partu, sed officinæ nigrantis ac squalentis fabri opere, ad postremum Romanæ præda reliquiis delectari. Ad historias redi. Mummius dum Corinthum armis captam, direptámque flammis absumeret, aureis simúlque argenteis atque æneis quæcunque victorũ forte manus evaserant statuis, quarũ abundantissima olim illa vrbs fuit, pari incendio liquefactis, omnium metallorum venæ uno ibi torrente fluxerunt, unoque ex omnibus jam nobiliore metallo, & preciosioribus vasis exordium & à clade urbis nomen luxuriæ partum fuit, non quod furor in ea urbe consurgeret quæ ruebat, sed venturo furori materia parabatur. Ad hunc modum tunc Corinthus hujus fons fuit insaniæ. Nunc Damascus, inde hodie vasa mittũtur vestros captura oculos animósque. G. Vasis Corinthiis delector. R. Mirarer magis, nisi Augustum modestissimum licet atque gravissimum principem lectum esset apud egregios scriptores delectatione hac usque adeo correptum, præcipitémque actum, ut proscriptione Triumvirali condemnasse aliquos nullam aliam ob causam, nisi hujusmodi vasorum desiderio putaretur, atque ejus ad statuam famoso epigrammate appositio ad æternam laudari ducis infamiam Corinthiarus diceretur, quod si credimus, inter hunc optimum pessimúmque omnium Antonium hac in parte quid interfit? nisi quod hunc ad injuriam causa movit humilior, & est omne peccatum eo majus, quo & major peccat, & minor causa peccandi, nec peccantis magnitudo atque imperium linguæ vel calami vulnus evadunt, judiciisque hominum eximuntur, illos magis in se acuunt atque irritant. Non parcit regum maculis vulgus loquax, & si palam metuit, etiam libertate utitur, & in cavernis sibilat, gannit in tenebris, dubias voces in urbibus, acres versus in triviis scrit, subscribit statuis, nutu loquitur, silentio exclamat, minaturque oculis, lingua ferit. Sic sæpè levibus ex causis graves contrahũtur infamiæ, & claris quoque, nominibus obscura cognomina. Idque si principum maximo evenire potuit, quid privati sperent, quibus esse debeat amica mediocritas, inimica luxuria? G. Corinthiis delector. R. At si pectus erroribus, oculique fulguribus clauderentur, liquido appareret, quantum fictilia præferenda Corinthiis, quantum vel paratu faciliora, vel jucundiora usu, vel securiora servatu, vel divinis humanisque cultibus potiora, certe quod ad securitatem, attinet, si vera hæc Cæsaris nota est, proscripti illi securius vixissent si Corinthiis caruissent. At quo ad divinum cultum, tum propitiam magis hominibus fuisse divinitatem dum fictilibus coleretur, nec mihi dubium nec Senecæ. Quo vero ad humanum usum fictilia Tuberonis, quamvis ut probrum grave apud populum cæcis domino nocuisse suffragiis certum sit, & præturæ repulsam peperisse, Maximóque Valerio factum populi populariter excusanti, indigna fuisse publico munere videantur, ego tamen hic quoque cum Seneca sentio, apud quem illa, multis laudibus efferuntur. Sunt enim parsimoniæ antiquæ, & Romanis aptissimæ moribus, quibus ut modesti patris familias putata domus, sic bene institutæ urbis honesta Respublica regi debet, ut frenato gressu metam teneat ejus qui in terris est, compositi ac tranquilli status. Itaque si Ælius Tubero fictilibus suis ante cellam Iovis expositis, quibus ille frugalitatem, atque sobrietatem (utque ait Seneca) paupertatem in Capitolio consecrabat, oculos populi jam lascivientis offendit, non est civis egregij culpa, sed temporum: jam tunc res ab illa prisca severitate ad hanc mollitiem inclinabat, quæ primum pateras, scyphosque aureos gemmatos, discum argenteum corymbiatum, lancem pampinatam, pateram hederatam mirari cœpit, & reliqua quæ Caius Imperator Claudio misit Imperatori post futuro, deinde alias atque alias furorum species, quæ magnificentiæ tribuuntur; novissimè autem his diebus non hederas modo vel pampinos, vel corymbos, sed ipsas cum incolis suis sylvas, omne genus arborum ac ferarum & volucrum & hominum vultus, & quæcunque vel oculus vidit, audivitque auris, vel mens finxit in auro expressa, vel argento longa jam consuetudine non miratur gemmis inhians, de quibus paulò ante tractavimus. Quid multa? Ipsum jam vilescit aurum crescente superbia. Pridem vero quæ laudas Corinthia voluerunt, contemptusque de vera rerum vilium æstimatione laudabilis futurus, de falsa nobilium admiratione damnabilis factus est. G. Ego vero Corinthia nunc etiam miror. R. Corinthus vestros usta facibus, suo vos ussit incendio, & murorum excidium suorum in vestros animos ultra est. Neque id novum, sæpenumero victores bellorum externorũ simul externis vitiis victi estis. Sic vos Scipio Asiaticus & Manilius Vosco Asiæ victores Asiaticis deliciis lectisque purpureis, atque aureis vestibus, exquisitæque supellectili (quodque vilissimum) epulis, eo quisque pessundedit. Sic Pompejus gemmis ac margaritis, sic vos Mummius tabulis pictis, atque Corinthiis subjugavit, ut dum de hostibus Duces vestri, & de vobis vestitque de moribus hostilia triumpharent. G. Cupide Corinthiis vasis utor. R. Neque vasa Corinthia, neque aurea meliorem tibi cibum faciunt, neque Samia pejorem, neque omnino de qualitate rerum, sed ex morbo animi hæc, vestra cupiditas orta est, seu ipsa potius moribus est animi, cui ut consulens convalescas pro inutilium tot vasorum curis unam arripe utilem ac salubrem, ut scias ipse tuum vas in sanctificatione & honore (sicut scriptum est) non in passione desiderij possidere.

Vide, Supellex.

Vecordia.

¶ Definitio.

Vecordia est, per quam aliquis & facere quidvis, & loqui quid contra honestatem sustinet. Homo autem is est qui jusiurandum facilè suscipiat: qui male audire ac convitiis proscindi, súsque déque habeat. Moribus est veteratoris calidi improbique & hominis spurci, ac quidvis audentis. Atque adeo non pudebit eum, saltare cordacem etiam sobrium, & in comico choro personatum: & quum præstigiæ spectantur, ad quémque spectantium adire & stipem æream exigere ac si quis tesseram afferens, gratis spectare postuler, cum eo rixabitur. Cauponam quoque exercere, leno ac portitor coactórque esse solet: ac qui à nullo turpi artificio se abstineat, præco erit; coquus erit; aleato erit; matri suæ alimenta denegabit: furti etiam convictus obtorto collo rapietur, atque in carcere diutius quã in suis ædibus habitabit. Est etiam iste ex iis qui turbam circa se sistunt, & obvios ad se vocant, quibuscum & voce magna & præfracta loquuntur, iisque maledicta ingerunt: atque illi interea partim accedunt, partim discedunt, priusquam quid sibi ille velit audierint: dum ille alius principium, aliis vix syllabam, aliis partem aliquam de re tota refert: non aliter quàm in celebri hominũ conventu, celebrique colloquio profligatum ac perditum ingenium suum spectari postulans. Litibus etiam partim quæ ipsi intenduntur, partim quas ipse aliis intendit, solet esse implicitus; atque in aliis absentiam suam jurejurando interposito excusare: ad alias judicio se sistere, in sinu quidem scrinium, præ manibus verò forensium libellorum fasciculum habens. Quin etiam, quæ ejus est insignita impudentia, ducem se tabulis forensibus præbet: ac mox illis pecunia fœneri data, pro usura drachmæ cujusq; ternos semiobolos in dies exigit: sæpè etiam popinas & macella ubi pisces ac salsamenta veneũt, peterrarumve non quos è nundinatione sua nummos conficit, soler eos in buccam condere

condere. Sunt sanè istiusmodi homines admodum difficiles: quorum quidem os ad convitiandum facilè solvitur, atque in voce ita contenta, ut eorum clamoribus & forum, & omnes tabernæ personent. *Theophrasti Characteres.*

Vehementia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VEhementia, Græcè σφοδρότης, ητος, ἡ, σφοδρὸς, ὸς, ὸν, vehemens, & σφόδρα, vehementer dicitur. Hebr. *Chezek*, *Chozek*, *Chazkah*, à verbo *Chazah*, prævaluit, fortis fuit, obfirmatus est. Cognationem habet cum *Achaz*, firmiter apprehendit, validè tenuit. Hinc, ἰσχύω, valeo, fortis sum. Nonnulli vehementiam ad affectum, fortitudinem ad effectum & corporis robur referunt. Est autem vehementia quædam acritudo, dicta à vi & impetu mentis, *secundùm Gellium.*

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORUM.

Vehementia, ac furor haud vitiosi duntaxat amoris, verùm cuiuscunque amoris intensi atque efficacis, vel honestus, vel turpis is esse dicatur, proprietas quædam existit. *Leo. Hebr. de am. dialo.*

¶ AD AGIUM.

Oestro percitus. Οἴστρῳ παραπλαγείς.
Ingenti animi cupiditate commotus ac velut attonitus. Suidas.
Pyrriche oculis præ se ferens. πυῤῥίχιον βλέπειν.
Id est, Tumultum ac bellum præ se ferre.
πυῤῥιχίζειν.
Si quis tumultuantem & ira exardescentem dicat πυῤῥιχίζειν, non catebit proverbij specie.
Martem tueri.
Simili tropo dicitur apud Aristophanem ἀριβλέπειν, pro torue tueri.

Velocitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VElocitas, Græcè ταχύτης, ητος, ἡ, & ταχὺς, ἰος, ὁ, velox dicitur, cujus comparativum velocius. Velocitas Hebr, *Meherah*, *Mahir*, velox, à verbo *Mahar*, Acceleravit, festinavit instar aquæ fluentis de monte arduo, & præcipiti. Est autem velocius quod in æquali tempore majus spatium pertransit, vel in minori majus vel in minori æquale. *secund. Arist. lib. 6. Polit.*

Velocitas est, qua expediti sunt animi ad celeritet aliquid obeundum maturéque transigendum? quæ laus haberur propter animi multarum rerum brevi tempore præceptionem: nam corporis Celeritas fere dicitur, ut Quintus Curtius ostendit. Velocitati contrarium, tarditas Græcis.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Velocitas & tarditas non dividunt motum, ut differentiæ essentiales. *Aver. in 5. phys. text. 43.*

Velocitas procedit in motu in infinitum, ut divisibilitas procedit in continuo in infinitum. *Idem in 7. phys. tex. 15.*

Velocitatis diversæ quod est, in tribus modis invenitur, aut crescit, aut minuitur, aut est utroque modo *Aver. in 3. phys. c. 2. tex. 61.*

Velocitas dicitur æquivocè de motu circulari, & recto. *Idem in 7. metaph. text. 24.*

Velocitas propria unicuique motui sequitur excessum motoris super potentiam moti. *Idem, ibid. text. 55.*

Velocitas & tarditas non sunt, nisi secundùm proportionem potentiæ motoris ad potentiam moti: quanto igitur fuerit major proportio, tanto magis erit motus velocior: quanto proportio minor, tanto motus erit tardior. *Idem in 2. de cœlo, text. 36.*

Velocius aliquando motum esse, aliquando tardius ab eodem motore accidit necessario, propter diversitatem illius portionis, quæ est inter rem motam, & motorem: diversitas proportionis accidit, aut propter transmutationem contingentem moto, sive debilitatem, sive vigorem, aut propter transmutationem contingentem moto, aut propter utrunque, *Aver. in 2. de cœl. text. 36.*

Velocitas in rectum non invenitur in sphæra, nec in pyramide, nisi per accidens. *Idem in 3. de cœl. text. 70.*

Velocitas motus est ex potentia motoris ex augmento super potentiam moti. *Aver. in 3. de cœl. text. 24.*

Velocitas motus est ex victoria moventis super mobile. *D. Thom. in 7. phys. lect. 9. text. 35.*

Velocitas motus minuit tempus, & auget longitudinem spatij. *Idem, ibidem.*

Velocitate inæquali quæ moventur, quod velocius est, in æquali tempore per majus spatium movetur. *Procl. elemen. Phys. prop. 8.*

Velocitatis inæqualis quæ sunt si moveantur, quædam tempora sumantur, majus tardioris, minus velocioris, in quibus quod velocius est, majus spatium movebitur, tardius autem spatium minus. *Idem ibid. prop. 7.*

Velocitate inæquali quæ moventur, velocius in minori tempore transit spatium æquale. *Ibid. prop. 11.*

Velociore daro in sesqui altera ratione ad tardiùs demonstraturis quod lineæ indivisibiles non sunt. *Ibid. prob. 14.*

Velocia habent rationem mutuam eandem quam habent spatia per quæ mota moventur. *Ibid.*

Velocitate inæquali quæ moventur, potentia inæqualiter respondent motuum temporibus. *Ibid. prop. 9.*

De velocitate corporis. DIAL. VI.
Francisc. Petrarch. GAV.

Sed pernicitas multa est. RAT. Refert quoniam cursus intendatur; multos sua velocitas in exitium tulit. G. Pernicitas mira est. R. Currito mortales ut libet, cœli velocitas vos præcurrit, & ad senium & ad mortem applicat. Illud vobis cursum eripiet, motum illa. G. Pernicitas summa est. R. Eò tendit, ubi desinat. G. Pernicitas inaudita est. R. Illo properat, ubi tarditas multa erit. G. Pernicitas infinita est. R. Sit quantalibet, ubi se exerceat non habebit. Siquidem puncti vicem terra omnis obtinuit. G. Pernicitas inextimabilis est. R. Hæc ingenij laus est, cui maria, & cœlum, & æternitas, & naturæ spatia recessusque & arcana rerum omnium patent. Corpus puncti momentique ambitu circumscriptum, quo sua pernicitas latura; atque ubi depositura est? Nonne enim ut latissimè pateat hoc spatium, seu temporum, seu locorum, nihilominus quocunque se flexerit, ad sepulchrum currit? Illæ saltem angustiæ sine ullis, aut astrologicis conjecturis, aut geometricis demonstrationibus notæ sunt. Ita eò curritur, ubi perfectè non curritur. G. Incredibilis mihi modo pernicitas est. R. Cum omnes homines excesseris, lepusculum non æquabis. G. Perhicitas stupenda est. R. Hæc pleroscque pendentibus, & præruptis locis comitata plano calle destituit, quosdam per propugnacula turrium, per antennas navium, per confragia montium innocue volitantes, post levi pedis offendiculo in via publica prolapsos extinctosque novit ætas nostra. Anceps est contraque naturam insuera, gravium corporum hæc levitas, volucremque hominem non diu factura. Nam & si inoffensa processerit, fessa tamen cito definet, breve robur hominis, brevioreque pernicitas. G. Valde hunc agilis sum. R. Et asellus agilis iuventa, & senio piger pardus. Spatio levitas ingravescet. Prima ætas stimulos habet, frenos ultima, quicquid es, eris diu, & si esse cupis, cura ut sis bonus. Senium virtus sola non metuit.

Vide, Alacritas.

Venatio, Venator.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VEnator, Græcè ἀγρευτὴν, θηρευτὴς, κυνηγέτης. Qui feras in sylvis persequitur. Sæpe metaphoricè est indagator, sectator. Venatio. Hebr. *Tsaidah*, à verbo *Tsodh*, venatus est, quæsivit prædam, indagavit, insidiatus est feris. Venator autem nominatur *Tsaijadh*; rete, *Maitsudhi*, venabulum, *Matsodh*, & rete pro piscibus, *Metsodhah*.

¶ LOCI BIBLICI.

Venator Esau, Genes. 25. vers. 21. Venator robustus Nemrod. Genes. 10. vers. 9.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Horat. lib. 1. Carm. ode 1.

Manet sub Iove frigido
Venator tenera coniugis immemor,
Seu visa est canibus cerva fidelibus
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.

Claud. lib. 3.

Venator defessa thoro cum membra reponit:
Mens tamen ad sylvas & sua lustra redit.

Ovid. lib. 1. de remed. amor.

Vel tu venandi studium cole. Sæpe recessit
Turpiter à Phœbi victa sorore Venus.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Venationem violentam decernimus; latrocinium; plagiariam tyrannidem, & omnem bellicam violentiam. *Plato in Sophist.*

Venationis pedestris duæ sunt partes: altera animalium mansuetorum, altera agrestium. *Idem ibid.*

Venatoria ars nulla se extendit amplius, nisi venetur & capiat. *In Enthydem.*

Venatio omnis, & quæ cum canibus fit non minus studiosè ab adolescentibus fieri debet, propter utilitatem quam affert in cognoscendo suam regionem. *de legib. dial. 7.*

Venatio pedestris sola laudanda est nostris athletis: at quæ nocte fit, non est laude digna nec quæ laborum remissiones habet, quæ retibus, & laqueis, sed quæ canibus & equis & corporis nostri viribus peragitur probanda est. Omnia enim illa superant cursibus & plagis & jaculatoribus, sua manu venantes, qui divinæ virtutis studio tenentur. *Plato de legib. dial. 7.*

Venationem legislator & laudare, & vituperare debet, ad juvenum labores & studia respectu habito, eamque quæ animos juvenum meliores reddit, laudet: quæ contra, vituperet. *Idem ibid.*

Venatio multiplex est, nam & aquatilium & volatilium & bestiarum, & hominum, & furta, & rapinæ latronum, & exercituum venationes sunt. *Plat. de legib. dial. 7.*

Venatorem equis & canibus & corporis viribus nemo ubicunque voluerit venari prohibeat; nocturnum vero venatorem canibus & retibus confidentem nemo usquam venari sinat: aucupem in aëris & montibus nemo prohibeat, in cultis & locis sacris prohibeat quisquis in eum inciderit. *Idem, ibid.*

De Venatione præclara multa leguntur in libello Xenophontis,argumentum illud nova quadam ratione tractantis,virisque militaribus venationis (quam prolixè describit)exercitium commendantis, nec non sophistas carpentis,qui in pulvere Scholastico de rebus inanibus aërem ferientes, nec sibi nec reipublicæ prosunt : imo variis modis obsunt & nocent.

De Venatione & canibus. DIAL. XXXII.
Francisci Petrarchæ.

At canibus gaudeo. R. Nunc intelligo adolescentis imberbis gaudium,de quo Flaccus:*Gaudet equis,canibusque & aprici gramine campi.* Vide autem ne & quod sequitur sis : *Cereus in vitium flecti, monitorib. asper, Vitium tarâus provisor,prodigus æris, Sublimis, cupidus & amata relinquere pernix.* Hunc te enim esse metuo , qui gaudium tuum in fugacissimis rebus loces.G.Canibus ac volucribus delector. R. Hoc insaniæ deerat. Non satis est currere, ac vagari, volare etiam instituis. G. Rides me?non volabo equidem,sed volantibus delectabor.R.At illæ delectationem tuam despicient abeuntes,nec te noscent,& ingratæ se vocanti surdas exhibebunt,quid implumis facies? Alata voluptas tua est. Finge redeant,damnosa redit occupatio,iterum clamabis,& oblitus melioris negotij diem perdes,iterum retro acclivis & oculos fixus in nubem post aviculam tuam flebis,quasi necessarij operis vita ferat,ex cõmodo ocioſi & lenti vos volucrum servos esse gloriamini.Natura vobis duas manus fecerat,vos hanc fræno , curvis hanc unguibus occupatis. Sic inutiles undique & volandi studio manci effecti, ne nihil agere videamini,multo cum strepitu ante diem surgitis & quasi sint hostes in limine præcipitanter erumpitis,tota dehinc luce jactamini stagnis,silvis, ac vepribus,implentes cuncta clamoribus dissonis,& incondito ululatu. Inque hoc spiritum nulli majori rei habilem effundentes,spiritum,quo majores vestri bello terrebant hostes, pace justitiam defendebant.Sero autem re veluti bene gesta domi sedetis altercantes quam bene vel avis hæc volaverit vel illa digesserit,quot caudæ, quot alarum plumæ superstites , quot emissæ. Nonne hæc omnis scientia vestra est ? Hic amor, hæc felicitas, & hoc totum quod creatori Deo, quod altrici patriæ,quod parentibus,quod amicis redditis,accipitres,aut herodios vestros sonantes in nubibus & laniatæ prædæ paulum, & sudorem, & pulverem , & nocturnam perditæ lucis historiam. In hac enim indefessi semper & validi,delicati autem & imbecilles ad seria. Livij historias,& Ciceronis orationes,sacrasque(nec pudet) literas prolixitatis arguitis. Quis hæc inoffensis auribꝰ audiat?Quis vos ferat ad aliud natos in his vivere,si modo vivitis hoc agentes?G.Canibus atq; avibus delector. R. Atqui ducum & illustrium multos equis,quosdam canibus,delectari solitos audivimus,eò usque ut Adrianus Imperator non equis solum,sicut hi quos supra memoravi,sed canibus quoque busta construxerit, oppidumque insuper eò loci ubi ursam prospera venatione peremerat manu sua sæpe & mactare solitus leonem,avibus nullum fere,unde & irrisum ferunt à Virgilio Marcellum Augusti nepotem, quod dare his operam adolescentulus videretur.G.Venatu libenter exerceor,R.Fuit hæc quõdam Latinorum, nunc Gallorum ars propria est, quod & res probat, & illorum scriptores aliqui gloriantur. Itaque ut fileam Reges, quorum tota vita veneratio est , summus apud illos regum quantum ab armis otii fuit venatu(ut vides)assiduo semper exercitus,ad extremum morti proximus venatu etiam lassitudinem senectutis, atque incommoda refovet. Mirum dictu,in rege præsertim litterato,nec à studiis melioribus abhorrente,sed gentilitium hoc illi erat(ut perhibent)sitque gentilitiũ, sinite.Neque hanc gloriam Gallis Itali eripiant,neque velint de vanitate contendere. Nam si errore depositio in rem ipsam figis oculos , seminobilium ultimi ordinis exercitiũ hoc videbis,quos à rebus arduis torpor quidam,& ignavię omnes diffidentia,ab humilibus autem pudor,ac superbia dehortantur & retrahunt.Ad honestum igitur nihil idonei,silva colunt,non viram solitariam acturi,cui non minus quam politicæ se ineptos sciunt sed feris ac canibus,& volucribus convicturi, quod non facerent nisi illis similitudine aliqua juncti essent, qui si ex hoc voluptatem quandam,seu solam temporis fugam quærunt,virique stulti,voti compotes forsan evaserint.Sin nescio quam,ceu magnificentiæ gloriam aucupantur, errant. Quænam quæso non principibus modo , sed ingenuis, & gloria, mechanicis, immo & servilibus delectari artibus, atque negotiis ? Vna horum excusatio. Nam qui liberalibus studiis quæ majores coluerunt sui, atque omnino literis indixerunt bellum, quonam potius quam ad hostilia castra transfugerent?Sed pudebit forsitan,si ad antiqua respiciant,seque cum majoribus mentiantur ac comparent.Sæpe quidem legere potuerunt &Platonem philosophantem , & Homerum poëtantem, & Tullium orantem, & Cæsarem triumphantem, venantem puto non legerint.

¶ SIMILITVDO.

Plutar. Pueri ludentes , perunt ranas saxis , at illæ tactæ serio emoriuntur.Sic nos animi causas venamur,sed serio occidimur. *In Moral.*

Veneficium, Venenum.

§. DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VEneficium, Græc. φαρμακεία, ας, ἡ, & φάρμακον, ὁ, τὸ, venenum, & φαρμακὸς, ὁ, ὑ, veneficus dicitur. Veneficium Hebr. *Casschaph*, à verbo *Kisscheph*, fascinavit, fascinis usus est. Cognationem habet cum *Aschaph* , sophus, magus, & cum *Schakaph*, prospexit, inspexit. Hinc per metathesin auspex , auspicium, auspicor, &c. & per conversionem radicis βασκάνια, fascino. Venefici autem dicuntur, qui veneno homines extingunt. Dicuntur etiam venefici, qui malis artibus & fascinationibus ac poculis amatoriis utuntur.Horum artes veneficia appellantur.

¶ LOCI BIBLICI.

Veneficia damnantur. Gal. 5. 20. veneficij pœna , Apocal. 9. 21. & 22.15.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Venenum quoddam in Achaia nasci aiunt,quod Pardalianches ab angore dictum est,hoc venatores victimam aspergunt, & recedunt cum ab ipsis Panthera conspicata fuerit, ea vero postquam id tetigerit , de more stercus hominis quærit, quocirca stercus Venatores in vase reponunt,ac ex aliqua arbore vas suspendunt:fera insiliens ibidem ad extremam defatigationem perveniens ab ipsis superatur, & illorum præda efficitur. *Arist.de admir.aud.num.6.*

Venenum à Gallis toxicum dictum confici legitur,idque adeo velocem interitum corporibus adferre aiunt , ut Galli venatores , cum cervum , aut aliquod animal sagitta transfixerunt , maxima cum festinatione accurrentes , carnem vulnere infectam resecent , ne reliquæ partes animalis veneno afficiantur,partim quidem cibi causa,partim ne animal putridum conficiatur. Alij tamen remedium toxico inveniri corticem roboris affirmant. Alij alterum aliquod folium, quod corvacium appellant,cum illi advertissent corvum venenum degustasse, languoreque affectum ad eum magno impetu advolare,ac illud postquam devorâsset, à dolore quievisse. *Arist.de admir.aud.num.4.*

Venenum Scythicum quo milites Scytharum sagittas respergunt,ex vipera confici aiunt:reservant enim viperas,quæ iam sobolem procreârunt,ut apertum est,has capiunt,ac nonnullorum dierum spatio liquescere dimittunt,ac cum putrefactæ idoneè sunt, universum hominis sanguinem in olla effundentes intra sterquilinia defodiendo operiunt , ac cum sanguis putruerit,eam partem,quæ aquæ effigiem repræsentat, virulentæ saniei viperæ commiscent,& lethalem veneni speciem efficiunt. *Arist.de admir.aud.nu.137.*

Venenosis omnibus contraria est saliva hominis jejuni , qui in sera præcedenti abstinuit à cibo. *Alb.mag.de ani.lib.7.tract.cap.5.*

Venenum aliud est calidum, aliud frigidum:calidum quasi comburendo interficit , & cito quasi adustum reddit locum morsus. Frigidum frigidando interficit cor,cum vaporaliter ad cor defertur.*Idem Ibid.*

Venenum subtilius citius penetrat, & necat,sed facilius consumitur, & medicinam recipit. *Ibid.*

Venenorum duæ sunt species secundum duo principia suarum operationũ.Vna habet principiũ suæ operationis à qualitate activa,vel passiva,quæ in ipso est alia à forma substantiali,& tota substantia suæ naturæ , & speciei : Prima species quatuor modis operatur:aut corrodit putrefaciens ex acumine caloris in humido,ut lepus marinus:aut inflammat calefaciens ex calore convertente ad se humidũ subtile,ut euphorbium:aut infrigidans stupefaciens ex frigiditate mortificativa tollente sensum,ut opium:aut opilans vias anhelitus in corpore ex grossitudine frigidæ substantiæ suæ , quæ acumen accidentale habet, ut plumbum adustum:efficiens à tota substantia est,ut gummi,napelli,fel Leopardi,& hæc sunt venena deteriora,quam priora. *Alber.Mag.de animal.25.c.1.*

Venena alia sunt super aliquod membrum operantia perniciem:quædam super totum corpus. *Alber.Magnus de anim.lib.25.cap.1.*

Venenum aliquando iuvatur ad operandum complexione fumentis ? aliquando impeditur. Iuvatur cum quod sumit venenum calidum calidæ complexionis : contra si frigidæ ea propter napellus homini est venenum, cibus turdo, & passeri. *Idem ibid.*

Venenorum signa sunt;si sentitur inordinatio & corrosio punctura, & incisio,scitur esse venenum calidum & acutum : si accidat inflammatio vehemens,& exuberatio sudoris,& rubedo oculorum,& angustia, & sitis,significat esse venenum calidum valdè : si profunditas somni , stupor,& frigus,& syncopæ,significat esse de venenis, quæ à tota substantia operantur : & hæc sunt omnibus aliis deteriora. *Alber. Magnus de anim.lib.25.cap.1.*

Venenum viperarum non est frigidũ,quia frigescant venenati;sed ideo frigescunt non quod sit frigidum venenum,sed quia contrarietas,quam habet venenum ad calorem naturalem mortificat eum. *Idem ibid.*

Veneficia in humano genere de quibus nunc traditur, duplicia sunt; aliud quod corpore corpora secundum naturam depravat,alterum quod præstigiis quibusdam, & incantationibus , & deligationibus persuader aliis qui ipsi lædere audent,quod hoc possit,aliis quod lædantur ab his præ omnibus quæ præstigias exercere possunt.*Plato de legib.dial.11.*

Veneficiis qui utitur ad detrimentum non lethale, neque ipsius neque hominum,sed pecorum aut examinum, sive lethale , sive aliud detrimentum:si medicus fuerit,& veneficij condemnatus,mortem plectatur: si idiota, judicium judicet quid persolvere debet ; ac si deligationibus, aut illecebris,aut quibusdam incantationibus, aut ejusmodi, veneficiorum usu ad lædendum paratus esse videtur,si vates est,aut prodigiorum interpres , occidatur : ut si absque divinationis peritia quis veneficij condemnatus fuerit,idem etiam circa hunc fiat , nam & hoc judicium faciat æstimationem quid ipsum pati,aut solvere oportet. *Plato,de leg. dial.18.*

Veneficium est ars quædam circa materiales dæmones & terrestres, simulachra dæmonum provocans in aspectum , & alios velut ab inferis excitat,alios ex alto deducit. *Mich.Psal.de dæm.*

De Veneno. DIAL. CXVI.
Francisci Petrarchæ.
DOL.

Venenum timeo: R. Potu abstine , cibóque promiscuo , expertorum fidès amicorum excubet,suspectos limen arceat,vina turbida,fusca exulent pulmenta , dapúmque permixtio , cautio adsit , & sobrietas , & tardita

tarditas.Præcipitatio autem absit,quæ & aliis, & præsertim genere hoc mortis multos perdidit.Sit ad mensam léta manus,oculus celer,animus vigil,memórque discriminis, nec tuis tantum,sed tuorum oculis,atque animis obnoxius invigila.Magnis periculis magna obstat intentio,nihil non turbat incautum.D.Venerari metuo. R.Operosum remedium audisti.Vis audire facillimum?Pauper esto,veneni metum periculúmque dixti.Vis audire facillimum?Pauper esto,veneni metum periculúmque dixis

Postulat ignoscat verrucis illius, aquum est,
Peccatis veniam poscentem, reddere rursus.
Iac. Bill. Anth. Sac.

Veniam aliis dandam esse, ut eam à Deo impetremus.

Multa tibi debet Titius: sed tu quoque debes
Multa Deo: si des mox tibi cuncta dabit,
Si repetis, repetet: si durus es, ille rogantem
Abiicier, fusas obteret atque preces.
In reliquis exempla tibi namque omnibus ille
Prabet: at hic sequitur, quod prior ipse facis.
Vtque solet speculum, quas cœpit reddere formas:
Æqua ita lanx lanci dia futura tua est.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Magnarum virium est negligere lædentem. *Sen. de mor.*

Si imbecillior est qui te læsit, parce: si potentior, tibi ipsi ignosce. *Idem de ira, lib.* 3.

Illis facilè ignoscitur qui non perseverare, sed ab errato se revocare moliuntur. *Cic. in Vatin.*

Vtilius est absolvi nocentem, quam innocentem causam non dicere. *Cic. pro Rosc.*

Hominem improbum satius est accusare, quam absolvere. *Liv. 4. Dec.*

Non est modo liberale paululum nonnunquam de suo jure discedere, sed interdum etiam fructuosum. *Cic. 2. Offic.*

Magna est petendi illecebra, spes impunitatis. *Idem pro Mil.*

Venia & non laus interdum datur, quum ea quæ non debet aget quispiam ad hujuscemodi, quæ humanam naturam excedunt, & à nullo sustinentur. *Arist. 1. Eth. c. 1.*

Venia quos cognoscimus dignos, nunquam reprehendimus. *Idem mag. mor.*

In dignum est venia, quod non sponte fit. *Thucyd. lib. 1.*

¶ Apophthegmata.

Epaminondas: homini contempto, qui leve quiddam admiserat. Pelopida pro eo deprecante, non ignovit: sed amica pro illo rogante, dedit veniam, dicens, ejusmodi munera à scortis accipi oportere, non à militibus. Paratus erat ad ignoscendum: sed quemadmodum non quævis demas omnibus: ita spectandum est, cui & in qua causa gratificemur. *Plut. in Græc. apoph.*

Arius Philosophus: potitus Alexandria Cæsar, multis vitam denotat in gratiam Arij Philosophi. Sostratum tamen, promptissimæ quidem linguæ virum, sed qui Cæsari displiceret, quod temerè Academicus haberi vellet, rejecit. At is squalidus promissaque cana barba, cœpit Arium quocunque iret insequi, versiculum illum in ore habens.

Σοφοὶ σοφὸν σώζουσιν, ἂν ἦσιν σοφοί.
Sapientes sapientem servant, si fuerint sapientes.

Hac arte coëgit Cæsarem ignoscere. *Erasm. l. 4. apoph. ex Suet.*

¶ Hieroglyphicvm.

Petitam à Diis sermonis veniam, cum obsecratione nostri memores delicti, ulcisci cogitarent, eo exprimebant hieroglyphico: *ut proximum à minimo digitum ad aurem dexteram referrent*, quod tacto prius ore institutum. Est enim locus ille Nemeseos, quam gestu hoc, ut in aure ostensum, conciliari crediderunt. *Pie. Val. lib. 344. E.*

Vide *Reconciliatio. Item Pœna, Punitio.*

Ventus.

¶ Definitio et Etymolog.

VEntus, Græcè ἄνεμος, ὁ, ἀνεμώδης, ες, ὁ, ἡ, ventosus dicitur. Hebr. *Ruach*, à verbo *Roach*. Spiravit, flavit, activo, quod cognationem habet cum verbo neutro *Ravach*, fuit respiratio. Hinc ἀὴρ aër, ventus. Est autem ventus impetus aëris in unam partem flantis. Vel sic. Ventus est magna multitudo exhalationis calidæ, & siccæ motæ lateraliter super terram ad multam distantiam. *sec. Arist. lib. 3. Meteor.* dicitur autem à venio. Hinc ventosus, hoc est, plenus vento, ut regio ventosa: vel inanis, ut verba ventosa, oratio ventosa, hoc est, sine pondere, sine effectu. Hinc etiam ventositas, hoc est inanis jactantia, & vanitas. Hinc etiam ventilare quod est monendo ventum captare.

¶ Loci, Biblici.

Venti in manu Dei, Genes. 8. 1. Exod. 10. 13. & 14. 21. Num. 1, 31. Psal. 10. 4. 3. & 135. 8. Ier. 10. 13. Amos. 4. 13. Ion. 1. 4. & 8. 4. Venti Christo obediunt, Mat. 8. 26. Mar. 4. 39. Luc. 8. 24. Ventus ira Dei, Esa. 41. 26. & 57. 13. Ezech. 13. 11. & 27. 26. Ose. 13. 16. Ventus, pro plaga orbis terrarum, 1. Chr. 9. 24. Ierem. 49. 32, 36. Exech. 5. 10. 12. & 12. 14. & 17. 21. & 42. 16. &c. Matth. 24. 31. Res nullius momenti Spes vana, Mendacium, Esai. 41. 29. Ier. 22. 22. Ose 8. 8. & 18. 1. Evangelij doctrina, Evangelici Doctores, Apoc. 7. 1.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Ventorum quidam flatus rectus est: quidam reflexus est. Rectos habent ij qui lineis rectis semper grassari solent, reflexos & refractos, ut καμπίας. *Arist. de mundo, c. 3.*

Venti quidam hyeme pollent, ut austri. Quidam æstate, ut, ἐπώσιαι, id est, anniversarij & ὀρίθιαν, quasi aviarij. *Idem ibid.*

Venti violenti catæges sunt, qui flant supernè, & repentè everberantes, Thyella est flatus qui repentè prosiliit. Lælaps & Strobilus, qui infernè sursum versus repentè convolvitur. Anaphysema dicitur ventus sublimè sese rapiens, cum è specu depresso flatu emicuerit, aut è terra in hiatum descendente. *Ibid.*

Ventus vehementior per loca spirat angusta, quã ampliora, quoniam in unum locum coactus vires auget, & robur pro suo profundo accipit amplius, ac per speciosa ampliora diffusus imbecillus redditur, & eadem ratione omnis qualitas coacta calidior est. *Alex. Aphrod. problem. 1. num. 3.*

Ventorum nomina & situs sunt hæc. Principales sunt quatuor, ab Oriente Subsolanus: à Meridie Auster, ab Occidente Favonius, à Septentrione Septentrio: & unusquisque horum habet duos ventos hinc inde conjunctos: Subsolanus à latere dextro Vulturnum, à læva Eurum: Auster è dextris Euro-Austrum, à sinistris Austro-affixum: Favonius à dextris Africum, à læva Corum: Septentrio à dextris versus Occidentem Circium, à sinistris Aquilonem. *Alb. Mag. in 3. meteor. 1. c. 23.*

Ventus ut plurimum fit post imbres, & venti cessant aqua facta, quia cum pluit terra exsiccata, & ab eo, quod est in ipsa calido, & ab eo, quod desuper exhalat, quod ventorum est corpus, & cum talis segregatio fuerit, & venti dominentur cessantibus, quia segregatus calidum semper, & sursum fertur in superiorem locum, cogit vapor infrigidatus, & fit aqua, & cum in idem compulsæ fuerunt nubes, & circum obstiterit ad ipsos frigiditas: aqua fit, & infrigidat siccam exhalationem. *Arist. Met. 2. cap. 1.*

Venti sæpè fiunt ante eclipses in principio noctis, ante eclipses media noctis: in media autem ante noctem diluculares. *Ibid.*

Ventorum principium est, ut movetur Sol. *Idem ibid.*

Ventus cur magna ex parte ante Lunæ defectus excitatur initio noctis dum defectus medio incipit noctis: medio vero cur mane? quia calor Lunæ propterea hebetatur, quia cursus jam proximè est, quod defectus exultet: remisso itaque calore, quo retentus aër quiescit, rursus moveri, ac spiritus reddi incipit. *Arist. probl. serm. 27. n. 80.*

Venti cur ad postremum vehementissimè spirant? Quia ubi universi afflarunt, parum caloris relinquitur. *Idem ibid. n. 27.*

Venti cur siccant, cum frigidi sint, quia qui frigidissimi sunt, vaporem eliciunt. *Ibid. n. 30.*

Venit cur amplius siccant, quam Sol? quia vaporem non solum evocant, sed etiam abducunt, sol autem relinquit, itaque ut magis humificat, sic minus siccat. *Arist. probl. ser. 26. n. 31.*

Ventus nihil aliud est, quam aër multus fluctuans, & coactus, qui etiam spiritus appellatur, cum alioqui spiritus appelletur substantia animata genitalis in stirpibus, & animantibus existens per omnia pertinens. *Arist. de mundo, c. 3.*

Ventus si fenestræ per parietes objectæ sint, si altera est clausa non irrumpit per alteram vehemens, quia ventus non nisi corpore constat, ergo altera clausa, aër, qui per alteram ingressus est, domum replet & nihil amplius ingredi patitur: & fenestra aperiatur, aër aërem extrudit, & sic venti agitatio excitatur vehementior. *Alex. aphor. probl. lib. 1. num. 86.*

Venti secundum terræ partes differunt, ac distinguuntur. *Alex. in 2. meteor. c. 1. co. 1.*

Venti cur alij aliis locis imbres afferunt? quia ubi frequentia nubium cogitur, ibi pluviam esse oportet. *Arist. probl. sect. 26. n. 58.*

Venti non videntur calidi, quia movent aërem existentem plenum multo, & frigido vapore. *Arist. met. 2. c. 2.*

Venti sæpè de aliqua nube exeunt, qui non sunt ex duodecim ventis. *Alb. Magn. in 3. meteor. tract. c. 15.*

Ventus est agitatio aëris circa terram, *Speusippus de Platonicis.*

Venti alij è telluris habitu constant, terrigenæque nuncupantur, alij excutiuntur è nivibus encolpiæ & recessu nominati: similes his sunt qui de fluminibus, lacubus, & stagnis exeunt, qui ruptis nubibus, per opera cœli manare solent, & in crassam nubium speciem conglobantur, vel cum imber effusus concitet flabra, quę ex hydriæ Atticorum lingua vocitantur; Eurus oriens, Boreas septentrio, occidens Zephyros, austros medius dies mittit: hos quatuor alij plures interfluunt. *Apuleius de mundo.*

Ventus, qui aërem infrigidat siccat, & serenat, sua natura est salubris si cum temperamento receperis, & est principalis medicus contra pestis venenum. *Fic. in Epid. antid. c. 5.*

Ventos omnes Philosophi siccos faciunt, genituram omnem humidam. *Ioan. Franc. Pi. mir. in Astrol. lib. 10. c. 9.*

Ventos esse placuit Anaximandro fluxum aëris subtilissimis & humidissimis in eo partibus à Sole vel motis, vel liquefactis conflatum. Aristoteles siccam evaporationem censet esse. Stoic. fluxum aeris simpliciter nuncupant, diversas nominationes diversis è regionibus à quibus flare consuevit sortitum. Metrodorus existimavit fieri ventum ex aquosa vaporatione ob solis adustionem impetu divinorum spirituum. *Ioan. Franc. Pic. Mir. in exa. va. doc. gen. lib. 1. c. 12.*

Ventus est de illis, quæ moventur, cum non moveatur, nisi à generante ipsum. *Aver. Phys. 8. t. 37.*

Ventus est vapor terreus aeris superiora transcendens & aerem vehementer percutiendo impellens. *Albert. Magn. in 3. meteor. tract. 1 capit. 5.*

Venti omnes à quibus incipiunt flare locis, ac etiam ex iis, quæ proxima illis sunt ad plurimam distantiam nubes impellunt. *Alex. aphrod. in 2. Meteor. c. 3. co. 14.*

Venus.

¶ Definitio et Etymol.

VEnvs ἀφροδίτη dicta est per originem, quia spuma ἄφρος dicitur. *Plutarch. in Cratylo.* Multa observatu digna de Venere habes

habes in etymolog. trilingui Lugd. *Pag.* 874. 875. 876. 877. 878. 879. 886.

¶ Poetarvm Sententiæ.

Virgil. Epig.

Nec veneris, nec tu vini capiaris amore,
Vno námque modo vina Venúsque nocent.
Vt venus enervat vires, sic copia Bacchi
Attenuat gressus, debilitátque pedes,
Multos cæcus amor cogit secreta fateri,
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpè parit ferus exitiale Cupido:
Sæpè manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello,
Et Lapithas bello perdis Iacche gravi.
Denique cum mentes hominum furiavit uterque;
Et pudor, & probitas & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum,
Ne te muneribus ladat uterque suis.
Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis,
Serviat: hoc fines transiliisse nocet.

Ex Comicis.

Ευ παλαισμοσιν γὰρ Κύπρις ἐν ᾗ τοῖς ἀκαιρως
πράωσοιν δ' ἐνεισιν Αφροδίτη βροτοῖς.
Vt saturitatis assecla est semper Venus:
Sic refugit illos, quos premit penuria.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Veneres duæ sunt: altera antiquior & matre carens, cœli filia, quam etiam cœlestem cognominamus: altera junior, Iovis & Dionis filia, quam vulgarem vocamus: quare amorem alteri cooperantem cælestem: alteram vulgarem necesse est appellare. *Plato in sympos.*

Venus non est sine amore, & si una esset, unus esset amor, cum verò duæ sunt Veneres, duo quoque amores sunt. *ibidem.*

Venereum jusiurandum solum hon valere ajunt, amatoribus enim solis si jusiurandum trangressi fuerint, venia datur, ut vulgus ait. *ibid.*

Venerea qui peragere vult, ita peragere debet, ut à nemine videatur, velut res visu turpissimas. *Plat. de Pulchro.*

Venus rara debiliorem ipsam dominam facit. *Idem de leg. dial.* 8.

Veneris stella fit Hesperus occidentalis, scilicet sequens Solem, in tantum ut à splendore ipsius non obscuretur: aliquando Orientalis, ubi Solem præcedit, & ad auroram priùs currit: & fit Lucifer, quia cum sole currit. *Tim. Locr. de ani. mund. & nat.*

Venerem cœlestem ut è Saturno, id est intellectu genitam dicam, necesse est esse animam divinissimam, proxime ab ipso intellectu inviolabili inviolabilem natam, supernéque permanentem, ut quæ ad hæc mundana descendere nec vult nec valet, quia ea natura prædita est, quæ ad inferiora non inclinatur, & necesse est esse substantiam separatam, & essentiam materiæ non participem, & ideo sine matre dixerunt esse, id est sine materia, quæ potius est Deus, quam dæmon, ut quæ ut pura & syncera, & in ipsa consistens sit. *Plot. in En. 3. lib. 5. cap. 1.*

Venus senibus fugienda est, nam & juvenibus detrahit vitæ plurimum & non consulit natis, sed nascituris, & etiam herbas statim producto semine siccat. *Fic. de vita produc. lib. 2. c. 8.*

Venus duplex est: una est intelligentia illa, quam in mente angelica posuimus: altera est vis generandi animæ mundi tributa: utraque sui similem comitem habet amorem, illa amore ingenito ad intelligendam Dei pulchritudinem rapitur, hæc amore suo ad procreandam eandem pulchritudinem in corporibus: illa divinitatis fulgorem in se primum complectitur: deinde hunc in venerem secundam traducit: hæc fulgoris illius scintillas in materiam mundi transfundit. *Fic. in Plat. convi. or. c. 7.*

Venus duplex, cœlestis & vulgaris: cœlestis quæ in mente est cœlo nata sine matre dicitur, quoniam mater apud physicos materia est, mens autem illa à materiæ consortio aliena est. Secunda Venus, quæ in anima mundi ponitur ex Iove & Dione genita, ex Iove, id est, ex ea virtute quæ cœlos movet: & istàm creavit potentiam quæ inferiora hæc generat, & matrem illi tribuunt, quia materiæ mundi infusa cum materia commercium habere putatur. *Fic in Plat. convivium or. 2. c. 7.*

Veneres duæ in nobis sunt: hæ vires intelligendi, & procreandi, quas gemini comitantur amores, cum primum humani corporis species nostris oculis offertur, mens nostra quæ prima Venus est veneratur, & diligit, & per hanc ad illum sæpenumero incitatur. Secunda Venus, id est, est, vis generandi: & formam huic similem generare concupiscit. *Fic. in Plat. convivior. 2. c. 7.*

Veneris & Mercurij, ait Plato, potentiam contrariam esse Soli, quia opposito ad illum motu quandoque moventur progredientes, & vicissim regredientes. Sol occulta prodit illic, contra præterea Solis potentia cum rebus incomparabilis est, ipsi comparabiles moderantur, comparabilemque efficiunt, Venus conciliationis & amicitiæ, Mercurius proportionis & commixtionis est author. *Fic. in Plat. Tim. c. 19.*

Venus & Sol proximi nobis sunt, majores enim videntur. *Idem in Plat En. 2. lib. 1. c. 7.*

Veneri columbæ consecratæ sunt. *Leo. Heb. de am. dial. 2.*

Veneris natura propria generandi esse existimatur. *Idem ibid.*

¶ Apophthegmata.

Theophrastus rogatus quid esset amor? respondit: animæ otiosæ affectus.

Nonnulli amorem prædicant esse mentem, nonnulli cupiditatem, alij ittsaniam: sunt qui divinum quendam & dæmonicum animæ motum; quidam plane divinum faciunt. Quocirca recte aliquibus visum est, initio cupiditatem esse, si vero excedat, furorem.

¶ Exemplvm Profanvm.

Venere abstinuerunt *loco Tarentinus* propter Olympicum, & alia certamina per totum exercitationis vigorem. *Cn. Astilus, ibid.*

Vide suprà, Amor Venereus.

Verbum, & Verbum Dei.

¶ Definitio et etymolog.

Verbum, λόγος, Dei filius, Sermo, sapientia Patris, seu Patris interpres: ille item de quo locutus est Deus, & quem Ecclesiæ suæ servatorem ac mediatorem promisit & exhibuit. *Ioan. 11. 14. & 6. Ioan. 1. 1. & 5. 7. Apoc. 19. 13.*

Hujus vocis, extra consideration Verbi seu Filij æterni, multiplex acceptio occurrit in SS. Scripturis, ut ex sequentibus testimoniis & aliis colligere facile est. Vide in concordantiis quid *Verbum* significet.

¶ Loci Biblici.

Verbum, Heb. *Dabar*, pro re quapiam vel negotio; aut etiam pro particula indefinita, Gen. 40. 50. Esa. 2. 2. Luc. 1. 37. & 15. 2. Matth. 21. 24. pro nutu seu voluntate, Heb. 1. 3. κατ' ἐξοχὴν, pro promissione gravita, fide in Christum recepta, Eph. 5. 16. pro lege divina præceptis, decretis Dei, & prophetiis ac promissionibus Dei, Psal. 119. v. 49. 89. Matth. 24. 35. pro mandato, Luc. 5. v. 5. sicut & dicere pro jubere, Matt. 8. v. 8. verbum fidei pro ipso Evangelio, Rom. 10. 8. verbum otiosum quàm noxium, Matth. 12. 36. verbum Dei manet in æternum, Num. 23. 19. Tob. 14. 6. Psal. 33. 11. & 117. 2. & 119. 88. Esa. 40. 8. & 51. 6. & 54. 10. Matth. 5. 18. & 24. 35. Marc. 13. 31. Luc. 16. 17. & 21. 31. 1. Petr. 1. 25.

Verbum caro factum est, hoc est, homo, Ioan. 1. 14. per synedochen, sicut & Esa. 40. 5. Ioel. 2. 28.

Verba non leviter effutienda, sed ponderanda sunt, Ps. 112. 5. Prov. 15. v. 2. 23. & 13. 3. & 20. 15. & 17. 27. & 21. 23. & 35. 11. Eccl. 5. 2. & 12. 10. Eccl. 5. 12. & 20. 7. 13. 7. 28. 29. & 32. 18. Matt. 13. 36. Col. 4. 6. Iac. 1. 19.

Patrvm Sententiæ.

Simul pluit Dominus super segetes & super spinas, sed segeti pluit horreum, spinis ad ignem: & tam una est pluvia: sic verbum Dei omnes compluit, videat quisque qualem radicem habeat, videat quisque quò trahit pluviam bonam: si eam trahit, ut generet spinas, nunquid pluvia Dei accusanda est antequam veniat ad radicem? dulcis est pluvia illa, dulce est verbum Dei, donec veniat ad cor malum, *Aug. de Benedict. Esaiæ & Iacob.*

Custoditio verborum Dei intelligenda est operatione præceptorum: frustra enim custodiuntur memoria, si non custodiuntur & vita: nam verba Dei tenendo agunt quidam ne obliviscantur: nec agunt vivendo, ne corrigantur. *In Psal. 118.*

Quid vobis plus esse videtur verbum Dei, aut Corpus Christi? Si vultis verum respondere, hoc utique dicere debetis, quod non sit minus verbum Dei quam corporis Christi, & ideo non minus reus, qui verbum Dei negligenter audiverit, quam ille, qui corpus Christi in terram negligentia sua cadere permisit. *In quodam serm.*

Quisquis verbo Christi pascitur, terrenum pabulum non requirit: Nec enim potest panem seculi capere, qui pane reficitur Salvatoris. Negligit famem corporis, qui pabulo lectionis intendit, nec ventris curam habere poterit, qui alimentum cibi cœlestis acquirit: ipsa enim est omnium refectio, quæ saginat animã, quæ impinguat viscera, cum de divinis scripturis cibum eloquij perennis accipimus. *Ambr. in serm. 40.*

Quomoda possunt verba Dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? *In Psal. 118.*

Plus est verbi pabulo victuram in perpetuum mentem reficere, quam ventrem morituræ carnis terreno satiare. *Greg. in homil. 6. super Evang.*

Verba Dei nunc verius mens intelligit, quum in eis sensum ipsum quærit. *In Moral.*

Quærit anima verbum, cui consentiat ad correctionem; quo illuminetur ad cognitionem, cui innitatur ad virtutem, quo reformetur ad sapientiam, cui conformetur ad decorem; cui maritetur ad fœcunditatem, quo fruatur ad jucunditatem. *Bern. super Cant. 85.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Hor. 1. Epi. 18.

Nescit vox missa reverti,
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.

Ibidem.

Quid de quoque viro, & cui dicas, sæpe videto.

Ovid. 6. Amor. 16.

Verba puellarum foliis leviora caducis,
Irritaque ut visum est, ventus & aura ferunt;

Ovid. 1. Amor. 8.

Impia sub dulci melle venena latent.

Ter. Adelph. 2. 1.

Neque tu verbis solues unquam, quod mihi re male feceris.

Ovid. 5. Trist. 1.

Est aliquid fatale malum per verba levare:
Hoc querulam Prognen, Halcyonenque facit.
Hoc erat in gelido quare Paantius auro
Voce fatigaret Lemnia saxa sua.

Sen. Her. fur. act. 1.

Hic clamosi rabiosa fori
Iurgia vendens improbus, iras
Et verba locat.

Plaut. Rud. Act. 5.

G. Bapæ divitiæ tu quidem habuisti luculentas.
L. Miserum istuc verbum & pessimum est, habuisse, & nihil habere.

Hor. Art.

Vt sylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.

Ibidem.

Mortalia facta peribunt.
Nedum sermonum stet honos, & gratia vivax,
Multa renascentur quæ iam cecidere: cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & ius norma loquendi.

Ovid. 2. Remed.

Enervant animos citharæ, cantúsque, lyraque,
Et vox, & numeris brachia mota suis.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Verbum est vox ex composito, quæ significat tempus, cujus pars nihil significat seorsum, & est semper eorum, quæ de altero prædicantur, nota. *Aristot. in periher.*

Verbum Est, non est prædicatum, sed compositionem prædicati cum subjecto significat. *Alex. aphrod. in 1. prior. cap. 1.*

Verba infinita naturæ actionem, vel passionem significant duntaxat, non autem actionem, vel passionem substantiæ conjunctam, ut verba, & participia declarant. *Ang. in prædicamen.*

Verba sine nomine prolata, nec verum, nec falsum affirmant, *ibid.*

Verborum casus, casu appellantur per translationem à nominum casibus. *Magn. in lib. de interpr.*

Verbi proprium est, ut sit prædicatum & non subjectum. *Aver. in periherm. cap. 3.*

Verba innocenti reperire facile est: modum verborum misero tenere difficile. *Curt. lib. 6.*

Compertum habeo verba virtutem non addere, neque ex ignavo strenuum, neque fortem ex timido exercitum imperatoris oratione fieri. *Sallust. de Coniurat. Catil.*

Nihil stultius quàm res claras atque evidentes putare verbis diu posse celari. *Polyb. lib. 4.*

Oratorum calliditas, auditorum imperitia & rusticitas, fidem verbis conciliat. *Pachymer. hist. lib. 5.*

Verbum omne cum tempore est, nomen sine tempore. *Boëth. in lib. de interpr.*

Verbum propositionis determinat qualitatem: Est enim, non terminus est, sed designat qualitatem. *Boëth. in interp. ad cat. syl.*

Verbum solum est prædicatum formale. *Alb. magn. in periher.*

Verbum non enunciatur de nomine, nisi mediante compositione, qui vel accidit affirmatio, & negatio. *Idem ibid.*

Verba in oratione posita, & primæ & secundæ personæ non possunt fieri per negationem infinitam. *Idem ibid.*

Verbi proprium est, ut significet actionem vel passionem. *D. Thom. in Periherm.*

Verbum infinitum habet eundem usum, ut verbum negativum. *Idem ibid.*

Verbum in enunciatione est causa compositionis, non nomen. *Ibid.*

Verbum est declaratio quæ de actionibus est. *Plato in Soph.*

Verborum nimium curiosi homines res bonas nunquam proferre vel assequi possunt. *Ficin. in Platon. Euthy.*

Verbum naturæ humidæ astans eam fovebat: ex humidæ naturæ visceribus sincerus ac levis ignis protinus evolans petit: aër quoque levis spiritu parens mediam regionem inter ignem & aquam sortiebatur, terra vero & aqua sic invicem commixtæ jacebant, ut terræ facies aquis obruta nusquam pateret: hæc duo deinde commota sunt à spirituali verbo quod eis super ferebatur, aures eorum circumsonans. *Mer. Trismegisti Pimander.*

Verbum expressum appellatur causa causarum, quia ab eo producuntur entia. *Trist. Theologia Ægyptiæ lib. 10. cap. 17.*

Verbis extrema supremis esse prolixiora debent, nam oportet Theologicas institutiones explicationémque nominum divinorum breviore, quam Theologiam significativam sermone tractari: nam quatenus ad sublimiora contendimus eatenus sermones ipsis intelligibilium conspectibus contrahuntur, ut in caliginem illam subeuntes quæ superat intellectum; non solum in sermonis brevitatem, sed etiam in silentium, & intelligentiæ vocationem incedimus: sed in descendendo oratio pro quantitate descensus extenditur, & post omnem ascensum omnino motus obmutescet, & ineffabiliter conjungitur. *Dion. Areopagit. de trini.*

Verbum Dei superius est universo mundo, antiquius omnibus creaturis. *Phi. in leg. alleg.*

Verbum Dei æternum assumpsit corpus humanum, non ex cœlo, ut opinatus est Cœlestinus, & Valerianus, sed ex nobis: item totam naturam nostram non subtracta anima, vel intellectu, ut Arrius Apollinarisque suspicantur: denique naturam veram, non imaginariam, qualem Manichæi somniarunt: tres enim hos errores ipsa Dionysii verba proculdubio confutant *Maro, Fic. in Dionys. Areop. de divinis nominib.*

Verbum de quo Plato loquitur, teste Amelio, & ante eum Heraclitus, est verbum per quod omnia sunt creata, & de quo scripsit in Evangelio Ioannes. *Aug. Steuch. de per phil. lib. 31. cap. 31.*

Verba, lineamenta, figuræ, characteres, & descripta verba, nec præter, nec supra naturam operari quicquam possit per se, quin & ea ipsa quorum parens est natura, efficere non possunt, nisi altioris opis virtutis adjuta fuerint, *Ioan. Franc. Pic. Mirand. de prænotionibus, lib. 7. cap. 6.*

Verbum quod à Platone traditur non est creator, sed creatura. *Gab. Burate de Ideis, lib. 1.*

Verborum Ciceronianorum religio mihi inter philosophandum vana superstitio videtur. *Iac. Carp. defensio.*

¶ Apophthegmata.

Socrates. Erupides obtulit Socrati librum ab Heraclito conscriptum, eo lecto rogavit quid illi videretur? Per Iovem! inquit, quæ intellexi mihi præclara videntur, qualia puto & ea quæ non intellexi: sed opus est Delio quopiam natatore. Notavit perquam falsè affectatam ejus scriptoris obscuritatem. *De Delio natatore vide Chiliades Eras. Rot. lib. 3. apoph.*

Melanthus interrogatus, quid sentiret de tragœdia Dionisij? negavit se eam vidisse, quod esset objecta verborum involucris. Notans ambitiosa verborum copia rem obscurari. *Plutarch.* περὶ τῆς ἀκρίσεως, *& Eras. Rot. lib. 6. apoph.*

Phavorinus audiens adolescentem obscurioribus & inusitatis verbis loquentem? Curius (inquit) & Fabius dilucidè cum suis fabulati sunt, neque Aruncorum, Sicanorum aut Pelasgorum verbis quicquam sunt loquuti. *Eras. lib. 6. apoph. ex Gellio.*

Demonax, cum quendam nescio quid interrogasset, atque is obscuris plane verbis respondisset: Non intelligo, inquit quid dicas: loqueris enim cum aperte tecum loquente, quasi Agamemnon adhuc viveret. *Eras. lib. 8. apoph.*

¶ Similitudines.

Dionis Chrysostomi. An non vides fabros ærarios, aurifices, fabros argentarios, denique eos qui quamcunque exercent artem: omnia artis instrumenta habere parata & integra; quamvis compellat fames, quamvis affligat inopia, omnia præoptantes sustinere potiùs quàm ut ex instrumentis artificij quippiam vendere velint, atque hinc ali? Itaque multi frequenter potius habuerunt ad usuram accipere, quam vel minimum aliquid ex artis instrumentis oppignerare: idque jure optimo? Norunt enim quod divenditis illis, ars universa ipsis sit inutilis, totúmque quæstus fundamentum sublatum; illis autem manentibus, fieri potest, ut contractum æs alienũ progressu temporis aliquando dissoluant, jugiter utentes artificio. Quod si priusquam dissoluerint æs alienum, aliis ea vendant, jam non est unde possint solatium aliquid famis inopiæque excogitare. Hoc sanè animo nos quoque præditos esse oportet. Quemadmodum enim illic artis instrumenta sunt, malleus, incus, forceps: sic & nobis artis instrumenta sunt Apostolorum ac prophetarum libri, omnisque scriptura divinitus inspirata & utilis. Et quemadmodum illi per instrumenta quicquid faciendum susceperint, perficiunt. Ita sanè & nos per hos fabricamur & animam nostram depravatámque corrigimus, & inveteratam renovamus. Atque illi quidem hactenus modo præstant suam artem, ut formam addant rebus: neque enim possunt materiam vasorum transmutare, neque ex argento aurum reddere, sed harum rerum figuras componunt duntaxat. Tu verò non ita, sed amplius quiddam potes. Nam ligneum vas acceptum poteris aliquando reddere aureum. *serm. 1. de Lazaro.*

Vt lanas quæ subinde in tincturas immerguntur, crebra tinctio profundius operationem recipere facit: Ita opus est, ut animæ nostræ continuò in divinos sermones intingantur, ut abluamur quidem à veteri opprobrio, induamur autem novam pulchritudinem. Lanæ cum integuntur, nomen naturæ suæ amittunt: non ultra vocatur lana, sed purpura, prasinum, coccinum, vel simile aliquid. Si tinctio naturæ nomen transformat: cur Dei natura non hominem? *De diversis.*

Scriptura est ostium, quomodo nos ad Deum ducunt & ejus nobis cognitionem aperiunt, ipsæ oves faciunt, ipsæ custodiunt, neque lupos irrumpere permittunt. Tanquam ostium enim firmissimum hæreticos arcent, & in tuto constituunt, neque nos modo velimus aberrare unquam sinent. Et nisi hoc ostium infringamus, nunquam nos inimici nostri poterunt expugnare: per hoc ostium & pastores, & omnes alij ingrediemur in ovile: id est, ad oves, & curam earum. Qui enim Scriptura non utitur sacra, sed ascendit alinnde, id est, non concessa via, is fur est. Sic Pharisæi aliundè ascenderunt, legem Dei transgressi. *Homil. quinquagesima octava in Ioan.*

Audacis. Provocavi non ut prælargi pectoris pusillum libamen acciperem, sed ut ingens divitiis ubertim flumen haurirem, Thesaurum sapientiæ desideravi: sed minus accepi quam volui. Opto itaque sapientiæ floribus pasci, & vivi fontis haustibus irrigari: præsta cupienti. Potest enim seminudi roboris velamen genitale viridari si meruerit tuis sensim fluentis augeri.

Cur mihi fons orbis paruo sermone meavit?
An minus apta suis speravit corda fluentis?
Cur pateat mens omnis aquis, spectátque loquacem
Religionis opem, gratos dat sensibus imbres,
Expectat quos plena fides Christi de stipite pendens.

Ad divum Aurelium Augustinum, epist. 139.

Gregorij. Quid est Scriptura sacra, nisi quædam epistola Dei omnipotentis ad creaturam suam? Et certè sicubi esset gloria vestra alibi constituta, & scripta terreni jam imperatoris acciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis non daret, nisi prius quid sibi Imperator terrenus scripsisset, agnovisset: Imperator cœli, dominus hominum & angelorum, pro vita tua epistolas suas tibi transmisit, & tamen easdem epistolas ardenter legere negligis. *lib. epist. 84.*

Sicut columbæ juxta fluenta residere solent, ut volantium avium umbram in aqua videant, supra quam se projicientes, ungues rapacium sic effugiunt: Sic sancti viri in Scriptura sancta fraudes dæmonum prospiciunt, & ex descriptione quam vident, quasi ex umbra hostem cognoscunt: dúmque se consiliis Scripturæ ex toto addicunt, ut videlicet nihil agant, nisi quod ex responso Scripturam audiunt, quasi in aquã se projicientes, hosti illudunt. Quæ scripturæ fluenta plenissimè dicuntur, quia

quia de quibuſcunque ſcrupulis in ſcrupulis conſilium quæritur, ſine minoratione,de omnibus ad plenum invenitur. *In Cantica Canticorum. c.5.*

Eſai Propheta. Verba mea quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus conterens petram. *c.23.*

Chryſoſtomi. Sicut ex theſauro ſi quis vel parvum fructum capere valet, multas ſibi parat divitias? Ita in ſacra Scriptura etiam in brevi dictione variam ſententiarum vim, & indicibiles divitias invenire licet. Eadem ſimilis eſt fonti largis & perennibus ſcaturienti fluentis. Hæc eſt ſpiritualium fontium & fluminum natura,quo quis plus inde ſumpſerit, hoc magis ſcaturiant. *Hom.2. de Geneſ.*

Sicut eſurire, lignum eſt bonæ valetudinis. Ita amara divina eloquia, ſpiritualis ſanitatis indicium fuerit maximum. *Hom.14. in Geneſ.*

Quemadmodum floridum quoddam pratum varios & omnigenos flores oſtentat: Ita divina Scriptura juſtorum virtutes nobis demonſtrat, non ſic ut in illorum florum fragrantia tempore parvo fruantur, ſed ut perpetuam inde utilitatem recipiamus. Illic manu tantum accipimus flores, & protinus marceſcentes ſuam gratiam amittent hic non autem ſic: ſed quando auribus juſtorum virtutes accipimus,& eas in ſinus mentis reponimus,per omne tempus,ſi voluerimus, earum ſuaveolentia frui poterimus. *Hom.42. in Geneſ.*

Sicut gladius carnes præcidit: Sic & ſermo divinus concupiſcentias carnales. *in c.4. Matth. hom.8.*

Sicut medicina languenti corpori? Sic verbum Dei prodeſt animæ ægrotanti. *Ibid.*

Sicut pluvia irrigat terram,ut fructum proferat: Sic doctrina hominem irrigat,ut juſtitiam operetur. *In 7. Matth.*

Sicut duram terram ferrum emollit: Sic & verbum duritiam cordis relaxat. *In 21. Matth. hom.42.*

Sicut in bello non omnis qui pugnat, vincit: nemo tamen vincere poteſt, niſi pugnaverit: Sic non omnes qui ſtudent & legunt, acquirunt ſcientiam ſpiritualem: nemo tamen acquirere poteſt, niſi aut qui ſtudioſus fuerit ad legendum,aut aſſiduus ad audiendum. *In cap.7. Matth. hom.18.*

Quemadmodum medici graviſſimorum morborum cauſas atque curam diligentius docent,ut in difficilioribus exercitati qui diſcunt,facilè quid ſibi in aliis faciendum ſit,intelligant: Sic divinæ literæ maxima delicta in medium poſuerunt, ut inde minora etiam committentes,facilius rationem curationis inveniant. *Hom.27. in Matth.*

Quemadmodum arma regalia repoſita etiamſi nemo fuerit qui poſſideat,tam in iis qui habitant in ædibus multam præbent cuſtodiam ac tutamen,dum neque latrones, neque parietum perfoſſores, neque alius quiſpiam ſceleratorum audet eam aggredi domum. Sic ubicunq; fuerint libri ſpirituales,illinc omnis expellitur vis diabolica, multáq; habitantibus accedit conſolatio. Quandoquidem ipſe etiam per ſe librorum aſpectus, ſegniores nos reddit ad peccandum. *Serm.3. de Lazaro.*

Agricola, poſteaquam totius vineæ vindemiam peregerit, non prius deſiſtit, quam ſingulos etiam minutos acinos decerpſerit. Cum igitur nunc quoque videam ſub literis, veluti ſub alis latere ſenſus occultos, age & nos rurſus diligenter amputemus,pro falce ſermone utentes. Siquidem vinea poſt fructus ſemel a vindemiatore deſectos ſtat nuda fructu,nihil habens præter folia: verum ſpiritualis divinarum ſcripturarum vinea non item,ſed quamvis, quicquid videbatur, ſuſtulerimus, tamen adhuc amplius ſupereſt tollendum. Itaque complures ante nos diſſeruerunt in hanc parabolam, complures fortaſſis & poſt nos diſſerturi ſunt, nemo tamen poterit totas opes eruere. Nam ea eſt hujus opulentiæ natura,quo foderis alrius,hoc magis exundant divini ſenſus. Fons enim eſt nunquam deficiens. *Serm.4. de Lazaro.*

Velut in prato multos & varios video lectionis flores, & amplum roſarium, multas vero violas, nec pauciora lilia, ſed & varium ubique & copioſum ſpiritus fructum diſſeminatum, & multum odoris ac ſuavitatis. Imò non vero tantummodo pratum, verum & paradiſus eſt, divinarum lectio ſcripturarum: non enim fragrantiam ſolum nudam habent ejus flores, ſed & fructum, quo animam nutrire poſſint. *hom.45.*

Quemadmodum arbor perpetua irrigatione in magnam excreſcit altitudinem. Sic & hic divinorum eloquiorum doctrina aſſiduè irrogata,ad virtutis faſtigium pervenit. *hom.8. de Anna & Samuele.*

Si præſtigiatorum incantamentis beſtiæ obtemperant, mirum niſi eloquia Dei animæ ferocis ſtatum tranquillum & æquabilem reddunt. *de fato, ſerm.2.*

Nauta, cum procella digreſſi fuerint, & multum deinceps pelagus currentes, in portum deceſſerint quietum, demittentes vela,deponentes remos,egredientes navem, quiete ſeſe, ſomno corpus recreantes, robuſtiores conatus reliquam ad navigationem præparant. Hos imitemur & ipſi atque omni procella tumultúque & fluctibus liberati,quaſi tranquillam ad quærendum portum ſcripturarum ad lectionem impellamus animas. *de pœnitentia, ſerm.7.*

Ut gemma non corporis tumore, ſed naturæ pulchritudine pretium habent: Sic & divinarum ſcripturarum lectio. *hom.20. de diverſis.*

Sicut vinum dum bibitur,triſtitiam ſedat,& cor mutatur in lætitiam: Sic & ſpirituale vinum ſcripturarum dum bibitur,in lætitiam convertit animam. *Tom.4. hom.22.*

Omnium medicinarum theſaurus divinæ ſcripturæ ſunt,& ſive ſtultitiam exuere,ſive affectus ſedare,ſive pecuniarum cupiditatem expellere,ſive dolores contemnere, ſive fortem animum induere, ſive adverſa æquo animo tolerare velimus, quam plurima hinc remedia invenire poſſumus. *Hom.37. de Ira.*

Sicut imber in ignem cadens facilè flammas deprimit: Ita concupiſcentias facilè evaneſcere facit ſermo Dei, in animam admiſſus. *de diverſis.*

Infirmitates corporum medicorum artes ſanant: Animam autem ægrotantem eloquia Dei *de diverſis.*

Ut terra non rigata pluviis, etiamſi infinita ſuſceperit ſemina, ſpicas proferre non poteſt. Sic animus divinis ſcripturis non illuminatus etiam ſi quis innumera verba apud eum effundat,fructum nullum proferre poteſt. *apud Maximum ſerm.17.*

Baſily. Omnis panis nutrimentum affert ad ſalutem, ægris autem ſæpè inutilis: ſic & omnis ſcriptura divina ex Deo eſt ac ad modũ fructuoſa,nihilque per ſe immundum atque impurum retinet aut præbet,niſi ei, qui illud eſſe putaverit immundum, *ad Civilonen de vita ſolitaria.*

Origenes. Videtur mihi unuſquiſque ſermo ſcripturæ divinæ ſimilis eſſe alicui ſeminum,cujus natura hæc eſt, ut cùm jactum fuerit in terram,regeneratum in ſpicam,vel in quamcunque aliam ſui generis ſpeciem multipliciter diffundatur,& tanto cumulatius, quanto vel peritus agricola plus ſeminibus laboris impenderit, vel beneficium teriæ fœcundioris indulterit. Sic ergo efficitur,ut culturæ diligentia,exiguũ ſeminum (verbi cauſa) ſinapis,quod eſt minimum omnium, efficiatur omnibus majus oleribus, & fiat arbor,ita ut veniant volatilia cœli & habitẽt in ramis ejus: Ita & hic ſermo, qui nobis ex divinis voluminibus recitatus eſt,ſi peritum inveniat,& diligentem colonum,cum primo attactu videatur exiguus & brevis,ut caperit excoli, & ſpiritualiter terractari,creſcit in arborem,in ramos,in virgulta diffunditur: ita ut poſſint venire diſputatores & rhetores hujus mundi, qui velut aves cœli, levibus pennis,verborum duntaxat pompa,excelſa ſectantur,& ardua & rationibus capi,velut habitare in ramis iſtis, in quibus non loquendi decor eſt,ſed ratio vivendi. *Homilia prima in Exodum.*

Multis animalibus, quamvis ſit imperitus & indoctus, rationabilis homo ſi comparetur, videbitur eloquens ad comparationem eorum, quæ rationis & vocis expertia ſunt. Si vero eruditis & eloquentibus viris,atque in omni ſapientia probatiſſimis conferatur: ineloquens & mutus videbitur. At ſi ipſum quis contempletur divinum verbum, ipſámque divinam reſpiciat ſapientiam,quantævis ſit eruditionis & quantæcunque ſapientiæ, multo amplius, quam apud nos ſunt peccudes, ipſe apud Deum mutum ſe animal profitebitur. *hom.3. in Exodum.*

Tu ſi filium tuum ſcire vis literas liberales, verbi gratia,rhetoricam diſciplinam nunquid eum vacuum & liberum eſſe concedis ab omnibus aliis: omnibus cæteris,huic uni ſtudio operam dare jubes,pædagogos,magiſtros, libros, impenſas das,nihilque deeſſe concedis, quod ad profectum ejus ſtudii facit. Quis noſtrum ita ſe ad divinæ legis ſtudia convertit? *in Exodum hom.12.*

Sicut in noviſſimis diebus Verbum Dei ex Maria carne veſtitum,proceſſit in hunc mundum, & aliud quidem erat, quod videbatur, aliud quod intelligebatur: carnis namque aſpectus patebat omnibus, paucis vero & electis dabatur divinitatis agnitio: Ita & cum per prophetas vel legiſlatorem verbum Dei profertur ad homines, non abſque competentibus profertur indumentis. Nam ſicut ibi carnis: ita hic literæ velamine tegitur: ut litera quidem aſpiciatur, tanquam caro, latens vero intrinſecus ſpiritualis ſenſus, tanquam divinitas ſentiatur, *hom. in Leviticum.*

Non ſolum homo, cum viderit cibum animalium, ſcit eum non proſe,ſed pro animalibus creatum: ſed & ipſa animalia agnoſcunt proprios cibos,& aliis quidem (verbi cauſa) utitur leo, aliis cervus, aliis bos, aliis vero aves: ſed inter hos ipſos ſunt quædam differentiæ in appetendis cibis. Et alius quidem, qui benè ſanus eſt,& habitudine corporis valens, fortem cibum requirit,& credit,confiditque ſe edere omnia velut robuſtiſſimus quemque Athletarũ: ſi quis vero infirmiorem ſe ſentit,& invalidum,delectatur oleribus, & fortem cibum pro ſua infirmitate rejicit, ſi verò ſit aliquis parvulus,etiamſi voce indicare non poſſit,re tamen ipſa nullam quam lactis requirit alimoniam. Et ita unuſquiſque vel pro ætate,vel pro corporis valetudine, aptum ſibi & competentem viribus ſuis expetit cibum. Si ſufficienter rerum corporalium conſideraſtis exemplum,nunc ab iis ad intelligentiam ſpiritualium veniamus. Omnis natura rationabilis propriis & competentibus nutriri indiget cibis. Cibus autem vetus naturæ rationabilis ſermo Dei, ſed ſicut in nutrimentis corporis multas paulo ante dedimus differentias: ita & natura rationabilis,quæ ratione,& verbo Dei (ut diximus) paſcitur,non omnis uno atque eodem verbo nutritur. Vnde ad ſimilitudinem corporalis exempli eſt aliquibus etiam in verbo Dei cibus lactis,apertior ſcilicet,& ſimplicior doctrina: ut de moralibus eſſe ſolet, quæ præberi conſuevit iis qui initia habent in divinis ſtudiis, & prima eruditionis rationabilis rudimenta ſuſcipiunt. *Hom.25. in Numer.*

Omnis medicus ex herbarum ſuccis,vel arborũ,vel etiam metallorum venis, vel animantiũ naturis profutura corporibus medicamenta componit: ſed herbas iſtas ſi quis forte, antequam ratione artis cõponantur, aſpiciat,ſiquidem in agris aut montibus velut fœnum vile conculcat & proterit: ſi vero iſtas intra medici ſcholam diſpoſitas per ordinem viderit,licet odorem triſtem fortè & auſterum reddant,tamen ſuſpicabitur eas curæ vel remedij aliquid continere,etiamſi nondum quæ vel qualis ſit ſanitatis ac remedij virtus,agnoverit. Veni nunc ad Ieſum cœleſtem medicum intra ad hanc ſtationem medicinæ ejus Eccleſiam: & quia Ieſus hic,qui medicus eſt, & verbum Dei eſt ægris ſuis non herbarum ſuccis, ſed verborũ ſacramentis medicamenta conquirit: quæ verborum medicamenta ſi quis incultius per libros velut per agros videat eſſe diſperſa,ignorans ſingulorum dictorum virtutem, ut vilia hæc,& nullum ſermonis cultum habentia præteribit: qui vero ex aliqua parte didicerit animarum apud Chriſtum eſſe medicinam, intelliget profecto ex his libris,qui in Eccleſia recitantur, tanquam ex agris & montibus ſalutares herbas aſſumere unumquemque debere ſermonum duntaxat vim, ut ſi quis ille eſt in anima languor, non tàm exterioris frondis & corticis, buàm ſuccꝰ interioris hauſta virtute ſanetur. *Hom.8. in Leviticum.*

Solent medici præbere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, verbi gratia, ad discutiendam caliginem visus, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia utile est, & prodest oculis, sed cum trâsierit visum cibi illius, aut poculi virtus, paulatim purgat aspectum: & tunc demum sentire incipimus, quia cibus ille vel potus profuit oculis. Sed & in aliis similiter corporis partibus eadem fieri solent. Hoc ergo modo credentium est etiam de scriptura sancta, quia utilis est, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit: quoniam (ut diximus) & bonæ virtutes quæ nobis adsunt, reficiuntur in iis sermonibus & pascuntur, & contrariæ torpescunt iis meditationibus, & effugantur. *Hom.* 20. *in Iesum Nave.*

Sicut corpori medicamenta Deus præparavit ex herbis, arte disciplinaque compositis: Ita etiam animæ medicamenta præparavit in his sermonibus, quos per divinas scripturas seminavit atque disperfit: ut hi, qui aliqua ægritudine fuerint oppressi, statim ut vim morbi senserint, atque alicujus vulneris stimulum doloremque prospexerint, requirant aptam & convenientem sibi rationabilem disciplinam, quæ eis ex præceptis Dei possit mederi: hujus medicinæ archiatros est Christus, discipuli sunt medici. *in Psalm.* 37.

Cyrilli. Quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno aut palea occultaverit, totum inde ignitum necesse est fiat: Sic verbum Dei tanquam scintilla in naturam nostram immissum, totam inde inflammavit, atque ad vitam interitu penitus destructo reduxit. *In Ioannem l.* c. 15.

Probus auditor ac sapiens quæ intellexit, nulla intelligentia remoratus, mentis ea thesauro statim commendavit; si qua verò ardua videntur, sæpe ac multum investigans atque interrogans tandem assequitur, venatorios apprime canes imitatur, qui huc atque illuc percurrunt feras quærentes: Sic affectum esse sapientem propheticus quoque sermo denotat, dicens: Conquirens quære & apud me habita. Quærendum enim ita semper est, ut apud eum habitemus, & ad alienas sententias non efferamur. *lib.* 3. *in Ioan.* c. 39.

Philonis Iudæi. Quemadmodum corpus hominis morbo obnoxium, adhibita medicina curatur: Sic anima prædicato Dei verbo: *lib.* 2. *allegoriarum legis.*

Vt vera sanitas quam nullus morbus præcessit in corpore, à solo Deo largitur quidem, ejus autem liberatio per artem & medicinam, dum sinit & à scientia & ab artifice non juvari in speciem, ipse sanans vel per hæc, vel citra horum operam: Sic etiam animæ bona & alimenta largitur hominibus Deus per seipsum, per verbi autem prædicationem quidquid ad sanandos animi morbos pertinet. *lib.* 1. *allegoriarum.*

Sicut oculi pupilla, quamvis minima particula sit, videt tamen hos cœlestes orbes & immensum mare, & aëris amplitudinem, præterea solis tam orientis quam occidentis terminos. Pari modo sermo divinus cernit acutissime, qui sufficit in inspiciendis rebus omnibus, per quem videbuntur quæcunque digna spectatu. *lib.* 16. *allegoriarum legis.*

Sicut rivorum perennium fluenta cursu irrequieto feruntur, sequentibus aquis præcedentes impellentibus: Ita sermonis semel cœpti exundantia mentem omnium, quæ nobis insunt, nobilissimam; & volucribus naturis parem currendo assequitur. *lib. de sacrificio Abelis & Caini.*

Sicut ingenitus ille prævenit omnia genita: Ita ingeniti sermo sermonem creaturæ præcurrit, nubila etiam prætervolans. *lib. de sacrificio Abelis & Caini.*

Olympiodori. Divina ipsa scriptura est veluti ager quidam ferax & odoratus, quasique paradisus optimis arboribus consitus, habensque thesaurum occultum. Par est autem, ut qui hunc habere quærunt thesaurum, placere studeant regi domino agri hujus: hoc est, Deo omnipotenti. Placebunt autem, si cunctis mundi deliciis renunciaverint. *in Ecclesiast.* c. 5.

Procopij. Erat porro simile grano coriandri, Tradunt, coriandri naturam penitus semini respondere, adeo ut si succidatur etiam coriandri semen, vim suam non amittat, ut semini idoneum amplius non existat. Hujusmodi verbum est omnino, cujus omnis particula ad terræ cultum natura apta est, si mandetur commodæ & bonæ terræ, id est animæ. Est porro album etiam. Lumen enim verbum est, idq; splendidum, ac proinde quoque album ipsum intelligenti, ab eoque nutrito. Est item saxi simile. Contortum etenim est, & neutiquam flaccidum, neque fluxum verum saxeum. Cœleste quippe verbum est, ac nobis cœlestia promittit. Non dixit verbo. Verùm etiam in omni verbo: verbum. Sive etiam, tanquam si dixisset: Non in hoc quod puratis, solo, verum in hoc. Manifestum est autem, quod manna ex ore proficiscens, verbum erat. Nam commune aliquid habet manna, quo docemur, non solo pane hominem vivere, cum Dei verbo, quo vivimus. *In Deuteronom.*

Iustii Episcopi. Potest hæc turris, Scriptura Canonica veteris & novi Testamenti convenienter intelligi, quæ per Spiritum sanctum, velut turris excelsa, constructa est, mille pendent clypei ex ea. Hic numerus per plenitudinem universitatis accipitur, sicut in Psalmo: Verbi quod mandavit in generationes: tanquam diceret, in omnes generationes. Itaque in hac sancta scriptura omnis armatura fortium reperitur, ex qua vel contra diabolum, vel contra ministros ejus fortiter repugnatur, nam & ipse Dominus, cum in deserto à diabolo tentaretur, ex hac turri arma produxit, eum eum prolatis ex sacra scriptura testimoniis usquequaque devicit. *in Cantica Canticorum.*

Favus distillans labia tua: expositio scripturarum sacrarum, mel & lac in doctrina tua sub lingua tua: eo quod lacte parvulos nutris in melle diversorum vulnerum peccatorum putredines tollis. *in Cantica Cantic.*

Hieronymi. Quomodo in his nostris literis non potest quis ad legenda verba texendaque procedere, nisi prius ab elementis cœperit? Ita etiam in scripturis divinis non valemus ea, quæ majora sunt nosse, nisi ab ipsis ethicæ mandatis habuerimus exordium, secundum illud, quod Propheta dicit: A mandatis tuis intellexi, quod videlicet post opera cœperit habere scientiam secretorum. *ad Paulum.*

Sicut calculus genus est lapidis durissimi, & rotundi, & omni puritate levissimi: Ita sermo Dei, qui neq; hæreticorum, neq; omnium adversariorũ potest contradictionibus cedere, dicitur calculus. *ad Damasum.*

D. Augustini. Sicut stellas in cœlo non extinguit nox: sic mentes fidelium inhærentes firmamento scripturæ Dei, non vincit iniquitas. *in Psalm.* 93.

Bona vita, quæ ex præceptis Dei agitur, tanquam stylus est, quod auditur scribens in corde. Si in cera scriberetur, facile deleretur. Scribite illud in cordibus vestris, & moribus, & nunquam delebitur. *in Ps.* 93.

Scriptura ut fidelis speculi nitor nullius accipit adulandam personam, sed ad laudanda & vituperanda hominum facta, illis ipsa judicat, vel legentibus judicanda proponit: nec solum homines ipsos vel vituperabiles, vel laudabiles intimans, verùm etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda non tacens. *lib.* 12. *contra Faust.* c. 65.

Animam tuam nutri divinis lectionibus: parabunt enim tibi mensam spiritualem. Quia sicut ex carnalibus alimentis pascitur hominis carot Sic ex divinis eloquiis, lectionibus & orationibus, nutritur noster interior homo. *Ad Iulian. Epist.* 3.

Sicut ferrum, nisi usum fuerit, æruginem generat: Ita & anima, nisi frequentius divinis exerceatur lectionibus, nascentur illi peccata. 9. 120.

Sicut solem non videt oculus, nisi in lumine solis, sic verum & dominicum lumen non poterit videre intelligentia, nisi in ipsius lumine de quo inquit Propheta: Domine in lumine tuo videbimus lumen. *ad Orosium.*

Quisquis negat, ideo utrumque testamentum ab uno Deo esse posse, quod non eisdem Sacramentis tenetur populus noster quibus Iudæi tenebantur, vel adhuc tenentur, potest dicere, non posse fieri, ut unus pater familias justissimus, aliud imperet eis, quibus servitutem duriorem utilem judicat, aliud eis, quos in filiorum gradum adoptare dignatur. Si autem præcepta vitæ monent, quod minora in veteri lege sunt, in Evangelio majora, & ideo putantur non ad unum Deum utraque pertinere: potest, qui hoc putat, perturbari, si unus medicus alia, per ministros suos imbecillioribus, alia per semetipsum valentioribus præcipitat ad reparãdam vel obtinendã salutem. Vt enim ars medicinæ, cum eadem maneat, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo: Ita divina providentia, cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ variè subvenit & pro diversitate morborum, alias alia jubet aut vetat, ut à vitio, unde mors incipit, & ab ipsa morte ad naturam suam & essentiam, ea, quæ deficiunt, id est, ad nihilum tendunt, reducat & firmet. *De vera religione.*

Quemadmodum formica æstate colligit, unde in hyeme pascatur: sic unusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quam significat æstas, colligat verbum Dei, ut in adversitate, & tribulationibus, quæ hyemis nomine significantur, habeat unde spiritualiter vivat. *De decem chordis, cap.* 11.

Sicut agni multo lacte pinguescunt, & sicut oves bene pastæ adipe nitent: Ita Apostolico succo pasta, fidelium pinguescit oratio. *lib. de Cain, & Abel.*

D. Ambrosij. Pascua sunt libri scripturarum cœlestium, in quibus recreamur & reficimur, cum ea, quæ scripta sunt, degustamus, vel summo ore libata frequentius ruminamus. His pascuis grex Domini saginatur. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis. Carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis. Carpis rosam, hoc est, Dominici corporis sanguinem. Pascitur os nostrum hîc cum loquimur mandata Dei verbi: pascitur oculus interior lucernæ spiritualis lumine, quæ nobis in hac mundi nocte prælucet, ne ficut in tenebris ambulantes, incertis titubemus vestigiis: & viam veram invenire nequeamus. *Serm.* 14.

Ignitum eloquium tuum. Ignis est verbum Dei, quem misit, qui secretos mentium divinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei & devotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Bonus ignis, qui calefacere novit: nescit exurere: nisi sola peccata. Hoc igne super bonum fundamentum posito; Apostolicum illud aurum probatur: hoc igne illud morum vel operum examinatur argentum: hoc igne lapides illi pretiosi illuminantur, fœnum autem & stipula consumit errorem. Hoc igne urebatur rubus, & non exurebatur. Vtic enim sermo divinus, ut corrigat conscientiam peccatoris: non exurit, ut perdat. Hic ignis habitare per fidem Christum in cordibus facit. Hic ignis materialium extinguere sæva flammarum consuevit incendia. Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. *Serm.* 18.

Paradisus est divina scriptura, in qua arbor vitæ bonos fructus facit, & æternæ spei mandata diffundit per universos populos: deambulat in hoc paradiso, & nunc quando divinas scripturas lego aperiens oculos conscientiæ; deambulare mihi Deum patrem recognosco: cupio me abdere, cupio fallere: sed nudus sum Deo, apud quem nuda & intecta sunt omnia. Erubescens itaque regere pudenda facinora desidero quasi membra mei corporis: sed quia Deus omnia videt, foliis obumbrantibus, latebris tectus appareo: puto me abscondi, quia corpore amictus sum. *l.* 6. *epist.* 41.

Mare est scriptura divina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmarum, in quod mare plurima introeunt flumina: ex hujus fluminis plenitudine, quicumque acceperit, elevat vocem suam: ex hoc flumine aqua saliens in vitam æternam, quæ lætificat civitatem Dei. Collige hinc aquam Christi, illam quæ laudat Dominum: collige de locis pluribus, quam effundunt nubes propheticæ. *lib.* 7. *epist.* 44.

Spirituale manna est pluvia spiritualis sapientiæ, quæ ingeniosis & quæ

quærentibus,de cœlo infunditur,& irrorat mentes piorum,& obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionem divinæ sapientiæ delectatur, nec alium cibum requiret.Nec enim in solo pane vivit sed in omni verbo Dei.Melle dulcius est manna : est sermo , quem ordinavit Deus,hæc ordinatio Dei,hæc alimonia alit animam sapientis,& illuminat atque obdulcat,resplendens veritatis coruſco,& mulcens tanquam favo quodam diversarum virtutum suavitate,& sermone sapientiæ : favi enim mellis sermones sunt boni,sicut scriptum est in proverbio. Minutum est, quia granum sinapis minutum est, quod comparatur regno cœlorum quia spiritus sapientiæ subtilis legitur.Nam spiritus ille unicus sanctus,multiplex, mobilis qui sermones suos molat prius, ne quid offendat vel in sensu,vel in alloquio.Hoc manna in diem colligebatur, in diem alterum non servabatur,eo quod inventa sapientiæ in tempore sint gratiora,nec tam miranda,quæ spatio temporis reperiuntur,quã illa,quæ præsentis funduntur ingenij vivacitate : sive quia futura revelantur mysterio,eo quod servatum manna usque ad solis exortum esui iam esse non posset : id est,usque ad Christi adventum habere gratiam oriente sole justitiæ perfecta illa sumenda forent, *lib.8.epist.62.*

Divi Cypriani. Ambulantes in tenebris sibimetipsis lumen non possunt ostendere,nisi ultroneum seipsos non videntibus offeratur lumen: Ita humana cæcitas ad Deum non dirigit viam,nisi ipse lucernam legis ostendat. *De singularitate Clericorum.*

Si canalis aqua, qui copiose prius & largiter profluebat, subito deficiat nonne ad fontem pergitur,ut illic defectionis ratio noscatur,utrũ siccaverit , an verò integra inde & plena crescentibus venis in capite siccaverit , an verò integra inde & pleve crescentibus venis in capite siccaverit , an verò integra inde & plena procurrens in medio itinere destiterit:Aut si vitio interrupti vel bibuli canalis effectum est , quo minus aqua perseveranter continuè ac jugiter flueret , refecto confirmato canali , ad usum atque potum civitatis,aqua collecta eadem ubertate atque integritate repræsentatur,quo de fonte proficiscitur.Quod & nunc facere oportet Dei sacerdotes præcepta divina servantes, ut in aliquo,si nutaverit & vacillaverit veritas, ad originem Dominicam, & Evangelicam, & Apostolicam traditionem revertamur,& inde surgat actus nostri ratio,unde & ordo & origo surrexit : Nam si ad divinæ traditionis caput & originem revertamur, cessat error humanus , & sacramentorum cœlestium ratione perspecta, quidquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat, luce veritatis aperitur. *Ad Pompeium contra Stephan.*

Hilarij. Sermo Dei, quo ex errore ad veritatem retrahimur, quo per comminationem terroremque iudicij,ad innocentis & sanctæ vitæ viam regimur , virga est , per quam intra disciplinam divini metus cohibet timoratio , ac providentis rectoris monitu coërcemur. Apostolus monuit Corinthios , utrum mallent eum severitate doctrinæ atque objurgationis adesse an in spiritu lenitatis.Quod utrunque secundum modestiæ tenorem erat necessarium,ut obedientibus lenior, insolentibus vero sævior adveniret. Virga de radice Iesse floruit, ut virgæ severitatem floris suavitas temperaret , cum unicuique nostrum doctrinæ terrore regimen perfectæ beatitudinis commoneret. *In Psalm.2.*

Vt quis nocte egressus, lucernam antefert; & quò pedem inferat,contuetur,atque ad singulos gressus natum se esse existimet,ut rursum,postquam natus est, nullus esset, lumine prætereunte, sollicitus esset : Ita unusquisque nostrum manens in se verbum Dei in omnes operum processus , tanquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœlestis dux nobis ad iter vitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte seculi præferenda est, dùm aliquid aut agimus, aut cogitamus,aut loquimur, ut ea in omnẽ progressum cujuscunque operationis utamur.*In Psalm.118.*

Vt per ôs in alimoniam corporis cibos sumimus:Ita per cor ad vivificandam animam escas doctrinæ cœlestis accipimus, quæ nisi amplificato & patente corde attracta quodammodo fuerit,non adibunt. *Ibid.*

Taschasi Fides catholica in universum mundum per Patriarchas & Prophetas,& gratiæ dispensatores, spiritu sancto insinuante, diffusa est. Hanc Apostolica solicitudo atque perfectio , sicut per sanctas paginas dilataverat, ita per symboli salutare collegit , & tanquam per diversas remediorum species disposuit in corpus unum , ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit unguentum:cujusodor omnes fines terræ potentia fragantiæ spiritualis implevit, ut in ipso universitatis assensu,virtus appareat veritatis. *de spiritu sancto.*

Gregory Scriptura sacra cibus est nobis in obscurioribus, quod quasi exponendo frangitur, & mandendo glutitur,potus est in locis apertioribus, qui ita absorbetur,sicut invenitur. *In Moralibus lib.1.cap.21.*

Manna habet omne delectamentum , & omnis saporis suavitatem:& divinus sermo omnibus congruens, qualitati audiendum condescendit, quem dum electus quisque utiliter juxta modum suum intelligit,quasi acceptum manna in voluntarium saporem vertit. *lib. 6. cap. 7. Moral.*

Arcus est scriptura, de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittæ , sic terrentes sententiæ veniunt. Hunc arcum Deus tetendit , quia peccatoribus per scripturam minas exhibet , in eo paravit vasa mortis: quia secundùm eloquij sui sententiam, eos qui nunc corrigi negligunt, reprobos damnat *lib.19.cap.18.*

Salonij Omnis sermo divinæ authoritatis idcirco ignitus clypeus dicitur , quia corda electorum , quæ spem suam in Deo ponunt , & igne charitatis accendit , & scientia veritatis illuminat & sordes vitiorum, quas in eis reperit,consumit, & purgat, & ab insidiis hostium,cunctisque defendit adversitatibus. *In Parab.Salom.fol.226.*

Absalonis Abbatis Sprinckirch. Vita humana est ut navis , quæ bonis operibus, velut quibusdam mercibus , onusta in portum salutis tendit : gubernaculum hujus navis est sermo Dei qui in mari hujus seculi ità adversa & prospera debet dirigere ad portum:Sed ubi peccatrix anima repulerit verbum Dei à corde suo, tum ventis, procellis , tempestatibus irruentibus undecunque quasi fracto gubernaculo , periclitetur tempestate : ab Aquilone diaboli suggesto,à meridie vana gloria. *Serm.5.de adventu Christi.*

Cassiani. Satis propriè scriptura divina agro optimo ac fertili comparatur, qui cum multa gignat ac proferat , quæ ad hominum victum, sine aliqua ignis coctione proficiant,quædam nisi prius flammæ calore mitigata atque mollita, omnem asperitatem suæ dispoſuerunt cruditatis, vel incongrua erunt usibus humanis, vel noxia. Nonnulla vero ita in utrũque apta nascuntur,ut nec incocta sua cruditate displiceant vel offendant,& tamen ignis calore lenita,salubriora reddantur.Plura quoque ad escam tantummodo irrationabilium jumentorum,& animalium mitium,vel ferarum,sive volatilium oriuntur usum,cibis hominum minimè profutura:quæ etiam in sua asperitate manentia,absque ulla ignis confectione , utilem jumentis conferunt saturitatem. Quam rationem satis evidenter aspicimus in hoc uberrimo scripturarum spiritualium paradiso contineri:in quo ita quædam signatione literæ plana ac luculenta resplendent, ut cum sublimiore interpretatione non egeant, simplici tamen literæ sono , abundè pascant ac nutriant audientes ut est, Audi Israël,&c.Diliges Dominum Deum tuum,&c. Quædam autem, si allegoriæ explanatione extenuata non fuerint, & spiritualis ignis examinatione mollita, nullo modo ad salutarem interioris hominis cibum sine corruptionis labe pervenient , magisque ex eorum perceptione læsio,quam utilitas aliqua subsequatur, ut est illud, Sint lumbi, &c. Qui non habet gladium,vendat tunicam, & emat sibi gladium ; &, Qui non accepit crucem suam,& sequitur me,non est me dignus.Nonnulla vero ad utramq; perceptionem,id est, ad historicam & allegoricam ita commoda sunt ac necessaria , ut undique explanatio vitales animæ succos impertiatur,ut est illud:Si quis repercusserit in maxillam dextram,præbe illi & alteram,&, Cùm vos persecuti fuerint de una civitate, fugite in aliam : & Si vis perfectus esse, vade, vende omnia. Producit sane & fœnum jumentis, quibus pabulis omnes scripturarum repleti sunt campi,simplex scilicet puraque narratio historicæ lectionis:qua simpliciores quique,& minus capaces perfectæ & integræ rationis (de quibus dicitur.Homines & jumenta salvabis Domine)secundum status ac mensuræ suæ conditionem ad opus suum & laborem actualis vitæ vegeciores robustioresque reddantur. *Collat.8.cap.3.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ. Quoties quis in tenebris ambulantibus vult prębere solatium,viarũ insinuare discrimina,accensa luminaria in sublime statuit, eademque exponit in publicum, quatenus inoffenso pede valeant peragrare,quò tendunt:Hoc per semetipsum in humanitate assumpta, hoc per Apostolos, doctores,ac prædicatores suos, coæterna Deo patri perfecit sapientia,atque quotidie id agit in spiritu ac verbi Dei annuntiatione,&c. *De institutione ac regimine prælat.cap.7.*

Ruffini Aquilegiensis presbyteri Sicut caro verbi Dei perfectorum cibus est;ita & sanguis ejus perfectorum est poculum. Qui ergo per verbum Dei purgantur,& renovantur de die in diem,ij dicuntur lavare in vino stolam suam,id est, actus suos visibiles, ac in sanguine vitæ amictum suum. *In lib.de benedictione Iudæ ad Paulinum presbyterum.*

Folengij. Quemadmodum hi , qui in labyrintho aliquo divagantur, frustra exitum sperant absque lumine.Ita in infinitos, prorsusque inextricabiles impingere peccatorum mœandros illos necesse est qui vitam hanc ærumnosam,sine verbi luce posse vivere somniant. *In Psal.119.*

Erasmi Roterodami. Draconites nec poliri potest,nec artem admittit, alioqui elegans ac translucens : Ita divina scriptura suum habet nitorem,nec artificium philosophiæ aut thetorices admittit. *In simil.lib.*

Vt stultum sit relictis fontibus consectari rivulos:Ita ineptum est,relictis Evangeliis,Lyræ & similium somnia sequi. *In similibus.*

Cedrus & iuniperus si oleo perungas,nec tineas sentiunt,nec cariem. Ita semel imbutus divini Spiritus succo animus , nullam hujus mundi sentit corruptelam. *In simil.*

Thriveri. Vt nusquam aqua magis alacrem , magis genuinum saporem exhibet,quam ex ipso fonte exhausta:Sic nec justitiam, veritatem, humilitatem , quisquam aliunde felicius discet, quam ex sacro sancto Christi Evangelio. *In apoph.43.*

Lapis Lydius explorat aurum:Et Evangelium Christi revelat cogitationes hominum. *In apoph.96.*

Aqua quacunque manibus affusa stirpes quidem diluit & humectat, sed sola cælestis implet : ita scientia philosophorum animum turgefacit,sed sola, quæ desuper data est,hominem implet ac beat. *In apoph. 45.*

Esaiæ Propheta. Quomodo descendit imber & nix de cœlo , & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram,& infundit eam,& germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti : Sic erit verbum meum,quod egredietur de ore meo.Non revertetur ad me vacuum,sed faciet quæcunque volui , & prosperabitur in his , ad quæ misi illud. *cap.55.*

Christi Salvatoris. Quemadmodum granum sinapis licet omnium seminum minimum sit, iactum tamen suo tempore in terram ita excrescit , ut inter olera sit maximum : Ita etiam Evangelica prædicatio, licet à filiis hujus seculi contemnatur ac cum nulli philosophiæ , ac rationibus etiam sapientissimorum conferri possit, vili pendatur,tamen si quis spreto splendore seculari ipsam vera fide amplectatur , sentiet mera esse Dei oracula,Spiritus sancti mysteria, ac cœlestis sapientiæ pronuntiata, in quibus tanquam in clarissimo speculo relucet ipsissima Dei veritas, justitia,misericordia,potentia, justificatio & salus. *Datur hæc similitudo à Christo.Matth.13.*

Chrysostomi. Sapientes medici , quoties membra putrefacta secturi sunt,aut lapides in meatibus affixos extracturi,aut aliud aliquod naturæ vitium correcturi,non id faciunt eo, qui laborat, in angulum obducto , sed eo mediis foris depositio , conglomeraroque prætereuntium spectaculo,ita demum admovent manum.Hoc autem faciunt,non quod

velint

velint humanas traducere calamitates,sed ut unicuiq; propriæ sanitatis commendent curam. Iridem & scriptura facit : ubi quem arripuit peccantum,proponit eum in sublimi suggesto , non in mediis foris, sed in media terra : & posteaquam totius orbis circumsteterit theatrum , tum curationem adhibet, erudiens nos, ut circa propriam salutem cautiores simus.Videamus igitur,quo pacto sacerdos tunc illum corrigere sit aggressus. Non dixit ? O impie ! ô scelerate ! omnia subvertisti, confudisti que , ad extremam impietatem prorupisti ! neque sermonem accusatoris in longum produxit : sed quemadmodum hi,qui secant, hoc breviter facere student, celeritate sectionis cruciatus sensum fallentes:Itidem & hic asperitatem cohibuit objurgationis , paucis verbis constringens regis iracundiam. *Hom.5.in Esai.*

Vir sapiens verbum suum quod dixerit , non relinquit vacuum : Et quomodo verba divina sine exitu vacua poterunt remanere ? *In cap.5. Matth.h.*10.

Sicut lucerna, nisi ei submini straveris oleum, extinguetur. Sic verbum fidei nostræ, quod credentes accepimus, nisi assiduis nutriatur doctrinis, aut medicationibus scripturarum,extinguitur, non satis illuminat animam. *In 24.Matth.hom.32.*

Origenis. Scriptum est de manna,quia secundum tempus illud, si quis id ita sumpsisset, nutriretur ex eo : si quis verò contra præceptum Dei, & contra statutum divinitus modum, voluisset assumere,non frueretur eo, ut vitali cibo, sed vermes ebullirent ex eo : & ita fiebat, ut una atque eadem species mannæ aliis vermes & putredines generaret,aliis verò salubrem cibum conferret , & vitæ necessarium : Igitur & nostrum manna verbum Dei est, apud nos : ergo sermo Dei aliis efficitur ad salutem, aliis ad pœnam. Et propter hoc arbitror , quod Dominus , qui est unum Dei verbum,dicebat:in judicium ego veni in mundum istum, ut non videntes videant , & videntes cæci fiant. Quanto melius esset nonnullis omnino nec audire verbum Dei , quam audire cum malitia, vel audire cum hypocrisi ? Melius autem dicemus ad comparationem malorum : vere autem melius , & verè rectius ac perfectius est,ut qui audit verbum Dei, audiat corde recto & parato, ut in terra bona fructificet & crescat. *Hom.3.in Num.*

D.Hieronymi. Quomodo in conjugio sæpe viri semen in causa est,ne liberi procreentur , & nonnunquam sterilis uxor semina non tenet , & frequenter neuter ad generandum aptus est,& è contrario uterque fœcundus : Ita & in his, qui verbum Dei seminant, quadrifariam hæc divisio custoditur:ut impleat quidem suum doctor officium:sed si sterilis auditor,vel auditor bonæ indolis sit,sed per imperitiam doctoris verbi semen intereat:aut certè tam vecors sit, qui docetur,quam ille est , qui præcipit , raroque contingit, & ut magister & discipulus sibi consentiant:scilicet ut tantum iste doceat,quantum ille potest haurire,vel tantum susci pere doctus,quantum doctor ingerere, *In c.2.ad Gal.*

Sicut in vinea multi usque ad prælum gradus sunt,& primum necesse est, ut vitis gemmet in pampinis,spem promittat in floribus : dehinc ut flore decusso, futuri botri species efformetur , paulatimque turgescens uvas parturiat ut pressa torcularibus dulcia musta desudet : Ita & in doctrina singuli beatitudinum sunt profectus,ut audiat quis verbum Dei , ut concipiat, ut in utero animæ ejus adolescat, & ad partum usque perveniat : ut cum pepererit illum, lacte enutriat , & per infantiam, pueritiam, adolescentiam juventutem, ad perfectum virum usque perducat. *ad Galat.cap.4.*

D.Augustini. Vt thus non redolet , nisi ponatur in igne : nec virtus sinapis sentitur,nisi conteratur in lapide : Ita nulla sacræ scripturæ sententia vim suam declarat , nisi cocta in corde. *In lib. qui inscribitur, Speculum peccatorum.*

Recognoscamus & recogitemus , quali honore nobis Dei legatio accipienda.Quid si legatio à rege aut à judicibus ad nos veniret?Nunquid non mox aliis curis posthabitis,prompta voluntate, & cum omni devotione literas acciperemus,& legentes implere satageremus?Ecce de cœlo Rex regum,& Dominus dominantium,imo & Redemptor noster per Prophetas & Apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas , non ut aliquod servitium sibi necessarium demandet , sed quæ ad salutem & gloriam nobis prodesse possint,innotescat,*lib.de salutar.docu.c.9.*

D.Hilarij. Vt mel per ægritudinem,æstumque febrium ea , quæ acciderint , oris amara mirificat : Ita animæ nostræ amaritudines, & tristes cupiditatum insalutarium febres,infusa Dei eloquia mitificant,si modo non ore contineantur,sed faucibus devorentur. *In Psal.*118.

Hanc extitisse causam existimo, ut per literas totius iste Psalmi ordo decurreret, ut sicut parvuli,& imperiti, & ad legendum imbuendi,hæc primum,per quæ sibi verba contexta sunt, literarum elementa cognoscerent:Ita & humana ignoratio ad mores,ad disciplinã,ad cognitionem Dei per hunc singularum literarũ octonarium numerum ipsis veluti infantulis doctrinæ initiis erudiretur : arduum enim & difficillimum est, hominem per seipsum vi,per seculique doctores rationem præceptorum cœlestium consequi : nec naturæ nostræ recipit infirmitas,divinis institutis,nisi per ejus gratiam quæ hæc ipsi dederit, erudiri. *In Psalm.*118.

Si in viris prudentibus expectari id maxime solet , ut ea , quæ loquuntur, gravitate eorum, doctrinaque digna sint , omnisque sermo non sit fortuitus & vagus,sed ex rationabilibus causis profectus, & expectationi audientium utilis,& authori congruus differentium:Quanto magis, id in cœlestibus eloquiis opinandum est , ut quidquid in his excelsum est, divinum, rationabile, & perfectum esse existimetur ? *In Psal.*137.

*Cassiani.*Qui sacrorum voluminum lectioni , & memoriæ scripturarum diligenter insistunt , carnalia tamen vitia non relinquunt, similes sunt illi mulieri,de qua dicitur in Proverb.c.11. Sicut inauris aurea in naribus suis,ita mulieris male moratæ species. Quid enim prodest quæpiam ornamentum eloquiorum cœlestium , & illam pretiosissimam scripturarum speciem consequi,si eam lutulentis operibus vel sensibus inhærendo,quasi immundissimam terram subigendo confringat,aut cœnosis libidinum suarum polluat volutabris ? fit enim , ut quod rectè utentibus decori esse consuevit , non solum istos ornare non possit, verum etiam majoris cœni colluvione sordescat. Ex ore enim peccatoris non est pulchra laudatio. *Colla.14.cap.16.*

Erasmi Roterodam Rhododaphnes arboris folia quadrupedibus venena sunt,hominibus præsidia adversus serpentes.Ita divinæ literæ sobriis ac prudentibus salutarem præbent alimoniam : stultis autem & impiis hæreseos,& majoris impietatis ministrant occasionem.*In simil.*

D. Chrysostomi. Sicut thymiamata quanto magis digitis atteruntur, tanto majorem natura sua fragrantiam reddunt:Ita in divinis Scripturis usuvenit, quanto quis illis est familiarior, tanto magis videre potest latentem in eis thesaurum pluresque præcipere indicibilium ejus divitiarum fructus. *Hom.13.in Genes.*

Si in scriptis secularibus , quæ ab hominibus conficiuntur de rebus caducis , sæpe tempore corrumpuntur : tempore assignato vel unam procœmij syllabam deesse,multum momenti fuerit : Quanto magis id in divinis Scripturis,à spiritu sancto compositis invenitur ? Non enim est apiculus vel syllaba, in quo non sit thesaurus modo intenta mente omnia consulamus.*Hom.20.in Genes.*

Sicut qui sensibiles thesauros effodere conantur , non in superficie solùm fodiunt , sed in profundum descendunt , penitiores terræ sinus scrutantur,tametsi sæpè post labores & sudores vix paucas portiunculas afferunt. Non sic in spiritualibus, sed labor hic minor , & magna ubertas:Ita & nos ad ima scripturarum descendentes, vim in breviculis verbis latentem investigemus. *Hom.20.in Genes.*

Si hi, qui fodiunt in terris metalla, ne minima quidem frusta prætereunt, verùm ubi nacti fuerint aliquam venam auream, meatus omnes exactè circumspiciunt:Multo magis hoc facere non oportet in scripturis. Et tamen in metallis difficile est invenire, quod venantur. Etenim quũ & metalla sint terra,& aurum nihil aliud sit quam terra, ipsa quoque naturæ communio similitudoque celat aspectum eorum, quæ quæruntur. Attamen ne sic quidem desistunt illi, sed omnem adhibent diligentiam quãtumvis simulatque viderint,sciant,quid vere sit terra,quid verè sit aurum. In scripturis autem non est eadem ratio. Neque enim proponitur aurum terræ commixtum,sed purum est aurum. Eloquia,inquit,Dei pura,argentum igne exploratum,probatum ter.Siquidem scripturæ non sunt metalla,quæ indigent operariis,sed thesaurum præbent paratum iis,qui quærunt opes in ipsis reconditas. *Hom.2.inEsa.*

Sicut margaritæ. inclusæ cochleis, positæ sunt in profundum maris: Sic mysteria divina verbis inclusa,posita sunt in altitudine sensus sacræ scripturæ.*in c.7.Matth.*

Vt qui in mari victum parant cum in profundum descenderint, gemmas adferunt secum his,qui vident : Ita nos pelagum scripturarum cognoscentes in profundum spiritualis sapientiæ descendimus , afferentes thesaurum bonum,ornantem animas plus quam capita regum gemmatæ coronæ. *Hom.4.in Matth.*

Qui metalla fodere aggreditur artis ignarus, auri venas non invenit, sed confuditur, & laborem subit cassum : Ita qui divinarum scripturarum ordinem non intelligunt,qui earum proprietates,qui leges non disquirunt,sed omnia ad verborum sonum accipiunt,aurum terræ confundentes,nunquam reconditum in iis thesaurum assequuntur.Hoc mihi in mente venit,quoniam propositus est nobis locus multi auri plenus,quod tamen non omnibus in promptu est,sed arcana quadam obscuritate obrutum. Quamobrem effodiendo, diligenter purgando , ad verum sensum perveniendum est. *Hom.39.de Ira.*

Mel de Petra fugunt , non quale sylvestres quæpiam apes floribus insidentes colligunt : neque rorem maturantes aluearibus immittunt : sed spiritus sancti gratia construentes profanis & aluearibus & fistulis in sanctorum animis reponant. Has apes imitantes , sanctorum voluminum favos circumvolamus , magnam hinc decerpentes voluptatem. *Hom.56.*

Iusti Episcopi. Notitia scripturarum, quæ frequenti meditatione conquiritur velut turris eburnea,in colli pulchritudine designatur.Idcirco autem turris eburnea,quia qui verbo Dei assistunt,quotidiano profectu per nitorem justitiæ in excelsiora proficiunt. *In Cant. Cantic.*

Hieronymi. Quomodo in stamine , ex quo dependent fimbriæ subtegmen intexitur, & tota vestimenti virtus in stamine est : Ita in variis sensibus scripturarum , in quibus vestis Ecclesiæ omnis intexitur, miscentur aliqua de natura , de moribus : & hoc ipsum significat Vestis Aaron auro purpura, cocco, bysso, hyacintoque contexta , quam fecerunt mulieres , quibus Deus ad texendum dedit sapientiam. *Ad Principium.*

Augustini. Quando possumus de divinis operibus,quæ leguntur, intellectum alicujus mysticæ significationis exculpere quasi abstrusis favorum mellis,mella producimus:vel Christi discipulos imitantes,spicas manibus confricamus, ut ad latentia grana proveniamus , ut in eis vitam inveniamus.*De verb.Domini,in Matth.serm.*14.

Gregorij, Sicut ex auro uno alij murænas,alij anulos,alij dextralia ad ornamentum faciunt : Ita ex una scripturæ sententia expositores quique per innumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt , quæ tamen omnia ad decorem cœlestis sponsæ proficiunt. *In Registro , lib.2. epist.*10.

D.Anselmi. Sicut alimentis diversis ad perfectam corporis ætatem: Sic præceptis dissimilibus ad spiritualem perducitur vitam. Vt enim educatur prius simplici lacte matris, dehinc aliquo alio,deinde farinæ commixto , postea micis panis : postmodum etiam crustis donec quolibet solido cibo valeat uti : Sic enim primum jubetur in Deum credere, dehinc eum diligere,deinde timere , postea bene operari , postmodum

etiam

etiam adversa pati, quousque sibi præceptum quodlibet secure possit injungi. *In simil.*

Cassiani. Efficiamur secundum præceptum Domini, probabiles trapezitæ. Quorum summa peritia est ac disciplina probare quodnam sit aurum purissimum,&(ut vulgo dicitur)obrizum,quodve minus purgatione ignis excoctum:æreo quoque vilique denario,si prætiosum numisma sub colore seu indumento auri fulgentis imiserur:prudentissima discretione non falli: & non solum numismata tyrannorum vultum exprimentia,sapienter agnoscere, sed etiam illa,quæ sunt veri quidem regis imagine, sed non legitime figura, periita sagaciore discernere: deinde ne quid illis à legitimo pondere diminutum sit,censura trutinæ diligenter inquirere. Et nos explorare conveniet, ne auro purissimo scripturarum prava interpretatio coaptata,metalli pretiositate nos fallat, in quo Satan Christo tentavit imponere. *Collat.1.c.20.*

Ruperti Abbatis Tuitiensis. Non solum testimonia, quæ Evangelistæ & Apostoli scribunt, respicere debet Lector curiosus, & ea attendere, quæ sequuntur, quæ præcedunt: velut si domum, quæ forte per industriam absque fenestris subobscura facta est, lucerna intromissa videre debeas,qualis sit intus,qualis situs in medio,vel in circuitu. *Matth.l.3.*

Quærite regnum Dei, & justitiam eius: Quid est regnum Dei,nisi verbum ejus? Nam per quod facta sunt omnia, per ipsum verbum reguntur omnia: & in hoc sermone utique regnare est. Quoties ergo ad audiendum sive tractandum verbi Dei convenimus, quoties lectiones sanctas legimus,vel libenter audimus,toties quærimus regnum Dei,& justitiam ejus. Hic quidem quærere possumus, invenire autem non nisi post hanc vitam. Thesaurus est hoc Dei regnum, in agro absconditus: thesaurus in agro literæ legalis,atque propheticæ,ex magna parte parabolicæ vel ænigmaticæ,diligenter clausus atque signatus. Hūc thesaurum invenire, est scripturas sacras intelligere,& præ gaudio thesauri omnia vendere,& agrum emere: hoc est, præ delectatione cœlestium bonorum, vel regni cœlorum,quale in scripturis promittitur,omnem sollicitudinem abjicere,secundùm hoc Evangelicum consilium,solúmque earum amplecti studium scripturarum,ut homo semper sit expeditus, ad verbum Dei tractandum & audiendum. O quantos hoc studium non solùm ad sufficientiam victus & vestitus, sed ad amplissimos honores provexit! Super salutem,&c. Venerunt mihi omnia. *lib. in Matth.*

Sicut Iacob virgas populeas,& virides,& amygdalinas, & ex platanis, & ex parte decorticavit eas,detractisque cortic:bus,in his,quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa vero,quæ integra,viridia permanserunt, ita effectus est color varius: sic juxta mysticum exemplum illud, non passim vel ubique,sed in plerisque locis corticem literæ detrahimus, & candorem allegoriæ tenemus. *In epist. ad summum Pontificem, in lib. de Glorificatione Trinitatis.*

Sicut Iacob. luctatus est cum Angelo,in quo Deus erat, qui & victum se fatebatur: Ita lucturi debet verbi Dei amator cum sermone vel scriptura, in qua Deus est,quæ ex Deo est,nec dimittere, antequam vincat vinci volentem, sensumque comprehendat utilem in litera jacentem. Lucta enim pulcherrima est, tamdiu perseverare petendo, donec inveniat pulsando,donec sibi aperiatur. Hæc lucta placet Deo;hac cupit ipse vinci,ac fortitudine opus est,ut nobis aperiat, & det Spiritum sanctum. *In Matth.l.*

Iacobi Apostoli. Quoniam si quis audiat sermonem,nec eum factis exprimat,hic similis est viro cōsideranti faciem nativitatis suæ in speculo, considerat enim seipsū,& abiit,& continuo oblitus est qualis esset. *Iac.1.*

Vt in humanis rebus, quando regum diademate coronatus literas mittit,tunc is, qui adfert eas, per se nullius momenti est, sed humilis quidam,sed ad illum non spectant, qui literas susceptūri sunt: sed propter regis literas, magna reverentia & silentio eas suscipiunt: Sic etiam auditores, non ad dicentem respiciunt, neque ad tenuitatem ejus, sed quia, quæ dicit, à Deo affert, ea collecto animo & attento accipiunt. *hom.42.in Ezech.*

Sicut grana arenæ non conveniunt in unum, neque adhærent ad invicem,sed semper sunt separata: Sic verba, quæ audiuntur, & non convertuntur in unam justitiæ massam per opus, separata sunt, & diversa. *In 7.Matth.hom.20.*

Sicut qui in magno vase aceti modicam guttam mellis immisceat, etiam mel perdit,& acerbitas aceti non mutatur: Sic homini in hac malorum multitudine constituto, si collocutus fueris justitiæ verborum,& verbum perdis, & ille non temperatur in concupiscentia mundialium rerum. *In Matth.11.hom.31.*

Quemadmodum si pluvia super lapidem cadat, desuper quidem sudat, ab intus autem siccus est,quia non descendit humor in eum: Sic & homini mundiali quando loqueris verbum Dei, tantummodo sonus verbi desuper percutit aures eius carnales, in cor autem eius nihil descendit. *In c.13.Matth.hom.31.*

Sicut stomacho ministrante vnumquodque membrum suscipit nutrimentum, & convertit ipsum in se, secundum suam naturam: vtpote quod suscipit iecur,totum fit sanguis,quod autem suscipit fel, bilis efficitur totum: quod vero in pulmonem, phlegmata fiunt: quod autem in mamillas,totum efficitur lac. Sic sacerdotibus Ecclesiæ loquentibus verbum omnes suscipiunt, unusquisque autem convertit illud secundum suum cor,ita ut unum idipsum verbum in cordibus quidem rectis procedat ad vitam: in cordibus autem perversis suscitet iracundiam, quasi bilis: in aliis autem odium, quasi phlegma nocivum,& exponendum. *In Matth.21.hom.38.*

Sicut qui mittit in os suum fragmentum panis, aut qualemcunque cibum,primum molit eum dentibus, & ita dimittit eum in stomachum: Sic & cum audimus verbum, necesse est ipsum meditari in ore sensus, & videre,quid est,quod dicit,aut unde dicit,aut propter quam rem dicit. *In Matth.22.hom.41.*

Quemadmodum, qualemcunque cibum: nisi masticaverimus dentibus non sentimus saporem ejus: Ita & verbum,quod audimus, nisi masticaverimus ipsum tractantes in nobis,non possumus intelligere virtutem verbi illius. *In c.22.Matth.hom.41.*

Apud Iudæos illa animalia sunt munda, quæ revocant cibum, & ruminant. Ergo animal illud est mundum,quod masticat, & tradit utero, & iterum de utero revocat,& ruminat: homo ille est spiritualis & sanctus, qui audiens verbum tractat; & cum intellexit, memoriæ quasi utero tradit, & iterum de memoria quasi utero, revocat, ruminat, & retractat. *In Matth.22.hom.41.*

Veluti in coronis, non satis est, flores esse puros & suaves, nisi pura sit etiam & casta manus contexens: Sic non satis est, ut in sacrarum literarum lectione verba sint sancta & pia, nisi pura etiam & castissima mente hæc legantur, ac animo concipiantur. *hom.4.cum presbyter esset designatus.*

De natura lapidis, quem magnetem vocant,eam esse vim constat, ut omnem aliam materiam quietam esse, immotamque dimittat, ferrum verò duntaxat ad sese trahat,nōnunquam vero altè à se sublatum quasi ostentet,tametsi nullis idipsum rebus ab inferi loco suffulciatur, nec superne alioqui nexu visibili colligitur,sed ejus lapidis incubante virtute, occulta nobis ratione suspensum sit. Tale verò quippiam & in divinis scripturis,& in verbis,quæ de Deo fiunt,solet cōtingere, ut facile is cognoscat,qui diligenter advertet. Plurimi enim,imo(ut ita dicam)cuncti fere mortales aurem illis accommodant,soli verò capiuntur,qui alumni sunt fidei,cum tamē ab inferiori loco nullius terrenæ felicitatis solatio teneantur,neque quicquam appareat, unde à superiori loco vincti dependeant, sed ad occultas duntaxat rerum spes mentem animumque accommodent. *De curatione infidelium Gracorum serm.5.*

Augustini. Cultus ager fructum non reddens, & ingratus agricolæ, pro frugibus spinas afferens,non horreum, sed ignem quærit. Dominus Deus noster,sicut videtis eum bonam hanc terram visitare imbribus solemnibus. Ita cor nostrum verbo suo, tanquam agrum suum visitare dignatur,& de corde nostro quæsit fructus,quia novit,quid ibi seminet, & quantum pluat. *In Psal.18.*

Dicitur aspis hinc alteram aurem,quam pressius potest, terræ infigere,inde vero alteram caudæ immissione nihilominus obturare, ne audiat. Quid ad hæc incantantis vox: quid sermo faciet prædicantis? Orabo pro eo,baptizabor pro mortuo, uberrimo quodam profluvio lacrhymarum,apud quem viderim nihil humanæ incantationis quamlibet sapientiam,nihil quantamcunque admonitionis industriam prævalere. Noverit vir sapiens,non cœlo sese,sed solo infigere caput: quod sapientia,quæ desursum est,non modo pudica, sed & pacifica sit. Hæc autem magis(ut ita dicā)aspidica,nisi terrena esse non potest. Sed nec ideo obsurdescceret,nisi cauda quoque obturaret auditum. Cauda est finis intentionis: hæc surditas desperata dum hic quidem velut terræ infixus,propriæ quisque inhæret voluntati: inde velut reflectens caudam, finem ubique meditatur, & infigit animo quod desiderat adipisci. Inde tam mordax & amarus sermo invenitur in ore hominis obstinati,quod nulla ad eam penetrare queat benevolentia monitoris. Inde aspidi virus in linguæ aculeo perseverat quod adversus linguam incantatoris,tanto se studio obturarit. Aspis latitat in arena: etiam aves volantes flatu trahit venenato. *Psal.90.ser.13.*

Quidquid loquimur in nomine Dei,quoniam Dei est per nos loquentis imber. Dei est: videte vos,qualis terra sitis. Nam quando pluvia venit super terram, si bona terra est, fructus bonos parit: si mala terra, spinas parit, pluvia tamen dulcis est, & super fructus, & super spinas. Qui istis verbis auditis,pejor factus fuerit, & spinas de pluvia generaverit,ignem speret, & pluviam non accuset. Qui autem melior factus fuerit,& fruges de bona terra generaverit, horreum speret, & pluviam laudet. Aut quid sunt nubes aut quid est pluvia, nisi Dei misericordia, omnia facientis circa omnes,quos diligit, & quibus donavit, ut ab eis diligatur? *in Psal.98.*

Verbi Dei auditor similis debet esse animalibus, quæ ad hoc, quod ruminant,munda esse dicuntur:& non pigeat cogitare, quæ in alvo cordis accipit, & cum audit, sit similis edenti: cum audita in memoriam revocat, sit similis ruminanti. *de vera innocentia c.193.*

Ambrosij Matutinos quoque solis ortus si quis spectare desiderat, emundat oculos suos, ne quid pulveris, ne quid purgamentorum oculis ejus insideat, quo intuentis haberur obtutus, neve aliqua caligo nebulosa, corporeos visus spectantis obducat. Sol Christus incipit, oritur in lectione scripturarum, emunda oculos mentis: animique interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenij & puri cordis turbet aspectum. Emundat aurem,ut vase syncero Scripturæ divinæ nitida fluenta suscipias,ne qua ingrediatur contagio. Cane autem solis perpendere magnitudinem,ne nimius fulgor ejus,visus tuæ mentis obcæcet: & qui è regione in radium ejus intendit, repercusso lumine, omnem subito admittit aspectum: ac nisi in cæteras partes vultum suum oculosque convertat,æstimet se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum: si vero deflectat obtutum, integrum sibi præservat officium. *l.4.c.1.Examer.*

Vos auditores mei estis fœneratores usuræ, non pecuniæ, sed verbi usuræ,vos agricolæ reditus,ædificatores, aurum,argentum,lapides pretiosos superædificantes. Eloquia enim Dei argentum igne examinatum. Vos facite divitem fœneratorem, agricolam fructuosum, architectum peritum. *Lib.5.de fide ad Gr.2.c.1.*

Hilarij. Vt non omnium est herbarum genera virtutesque nosse, & si quis imperitus aut nescius in agrum his salubribus herbis divitem venerit omnia inutilia, & promiscue genita existimans præteribit: at vero si peritus & doctus in hunc pretiosum his germinibus agrum fuerit ingressus, omnia, quæ ab aliis præterita erunt, demetet, & ea, quæ ab

ignaris

ignaris erunt neglecta, mirabitur: sciens quando utile meterdorum eorũ tempus sit, & in quæ genera sanitatum his utendum sit, & quantum sit, & quantũ ex his, & quousque moderãdum sit. Sic & in divinis scripturis esse intelligendum est, ut si eas impia auris, & mens rustica audiat, tanquam otiosas & non necessarias negligat, at vero si cadens ad cognitionem Dei auditor ac lector astiterit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratiæ donum scientiã diiudicandi singula intelligendique præstiterit, mirabitur omnia, atque his secundum naturales eorum virtutes & efficientias utetur, non ignarus, quando quid præsumendum sit, & in quam curationem eligendum, quando ex eo corpori sanatio, quando animæ medela tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid importunum ac tardum; sed collatis & virtutibus, & temporibus, & rebus, non imperite his, quæ sibi comperta fuerit, utatur. *in Psal.*134.

Thriveri. Multi sunt, qui nequeunt solidum cibum concoquere, tamen ejus corroborantur succo, ac delectantur odore: Neque omnes possunt sacro sanctum Evangelium capere, veruntamen aliquid est quod oblectat ejus lectione. *in apoph.*

Chrysostomi. Quemadmodum sol debilem oculorum aciem perstringit, natura sua: Ita usu venit in his, qui divino non attendunt sermoni: Ita & Pharaonis cor induruisse dicitur: ita his accidit, qui verbum Dei oppugnant. *Hom.*67. *in Ioan.*

Neque si quis vulnus acceperit, & medicinam imposuerit, non diligenter alligabit, sed decidere permittet, neque aquam, pulverem, & alia vulneri contraria non cavebit, & ne gravius malum sequatur: non medicinæ, sed propriæ desidiæ culpa: Hoc nobis accidere solet, cum divinis sermonibus, parum, secularibus semper attendimus: ita semen omne suffocatur, fructus nullus provenit. *Hom.*83.

D. Basilij. Quemadmodum parui pueri doctrinam despicientes, ob ferulas flagellaque, quæ magistri & pædagogi abhibere solent, attentius dictata suscipiunt, & ipse sermo ante plagas non auditur, post verbera doloresque velut statim apertis auribus & auditu excipitur oratio, & memoria custoditur: Sic qui divina audiunt præcepta, & ad ea servanda se negligenter habent, postquam à Deo disciplina inflicta est ad ipsius mandata servanda, ac ei obtemperandum voce quadam excitati videntur. *In Proverb.*

Vide, Deus, Religio.

Verecundia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VErecundia, Græc. ἀιδὼς, οῦς, ἡ, & ἀιδέομαι, verecundor dicitur Hebr. *Buschah, Boscheth, Baschnah, Mabosch*, à verbo *Bosch.* Erubuit pudefactus est, confusus est pudore. Cognationem habet cum *Basch*, fœtuit: & *Iabasch*, exaruit, & *Bos*, conculcavit. Nam pudore suffusi quodammodo fœtere, illorumque virtus exarescere & conculcari videtur. Est autem verecundia timor neglectionis vel dedecoris. *secund. Arist. l.*4. *Ethic.*

Verecundia est dolor quidam atque perturbatio ex malis aut præsentibus, aut futuris, quæ infamiam inferunt, proveniens, *secundum eum. l.*2. *Rhet.*

Verecundia est timor turpitudinis exprobrabilis, & principaliter, respicit vituperium, sed respicit culpam consequenter, & hoc dupliciter, scilicet cessando & celando. *Ex B. Thom. secund. secundæ, q.*116. *a.*2.

Verecundia à vereor, quod est timeo, dicitur.

Verecundia est, per quam, ut tempus, locus, personæque postulant, animi se vereri ac rationem habere judicant. Cujus extrema Procacitas vel petulantia, vel animi confusio: vel (secundum Ciceronem) est dolor quidam ac perturbatio ex malis, aut præsentibus, aut futuris infamiam inferentibus proveniens. Græcis, ocata ἀιδὼς, Cicero de partitione oratoria appellat Verecundiam custodem omnium virtutum, dedecus fugientem, laudemque maxime consequentem: estque medietas inter impudentiam & stuporem in actionibus colloquiisque constitutam: agit, & loquitur, ubi, quando, & quæ expedit. *Arist. in Mag. moral.*

¶ LOCI BIBLICI.

Verecundia in mulieribus exigitur, 1. Tim. 2. 9.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Pulchra virtus est Verecundia, & suavis gratia, quæ non solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis plerunque in verbis refulget: ipsum vocis sonum libret modestia, ne cujusquam offendat aurem, vox fortior denique in ipso canendi genere, prima disciplina verecundia, imo in omni usu loquendi. *Ambr. de offic. lib.* 1. *c.*19.

Tacebat in periculis Susanna, & gravius verecundiæ quàm vitæ damnum putabat, nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem: soli Deo loquebatur, cui poterat casta verecundia eloqui, refugiebat ora intueri virorum. *ibid.*

Est enim Verecundia pudicitiæ comes, cujus societate castitas ipsa tutior est. Nonne hæc prætulit Publicanum? & commendavit eum, qui nec oculos suos audebat ad cœlum levare? Paulus orationem deferri præcepit cum verecundia & sobrietate. *ibid.*

Verecundia, cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus, & locis apta; tamen adolescentes juvenilesque annos maxime decet: ut artifex in materia commodiore melius operari solet: sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet. Ita tamen, ut etiam ipse non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quam expetitus. *ibid.*

Hominem vereris præsentem, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti non vereris præsentiam. *In Psalm.*118.

Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor: hic individuus debet esse virginitatis, sine quo non potest esse virginitas: teritur officiis pudor, audacia emicat, risus obrepit, modestia soluitur, dum urbanitas effectatur. *De virgin.*

Erubescere debemus, & condemnare peccatum, non defendere, quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. *De Abel & Cain.*

Ingenia liberaliter educata facilius verecundia, quàm metus superat, & quos tormenta non vincunt, interdum vincit pudor. *Hier. ad Pammach.*

Sit sermo virginis pudorosus, modestus & rarus, nec tam eloquentia prerioſus, quam pudore. Est etiam in ipso motu, habitu, incessu verecundia. *ibid.*

Quidquid pudet dicere, pudeat etiam cogitare. *ibid.*

Frontem cordis impudentia atterit culpa frequẽs: atque quo crebrius admittitur, eo de illa committentis animus minus verecundatur. *ibid.*

Sicut verecundia laudabilis est in bono. Erubescere enim malum sapientiæ est, bonum vero erubescere fatuitatis. Qui erubescit mala pœnitendo, quæ facit, ad vitæ libertatem pervenit: qui vero erubescit bona facere, à statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit: Sicut per Redemptorem dicitur: Qui me erubescit, & meos sermones, &c. *In hom.*10. *super Ezech.*

Quid amabilius verecundo adolescente? quam pulchra, & quam splẽdida gemma morum est verecundia, in vita & vultu adolescentis, quam vera & minime dubia bonæ spei nuntia, bonæ indolis index: Virga disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus & insigne totius honesti. *Bern. sup. cant. serm.*86.

Verecundia soror est continentiæ: nullum æque manifestum indicium columbinæ simplicitatis, & ideo etiam testis est innocentiæ, lampas pudicitiæ mentis jugiter lucens, ut nil in ea turpe vel indecorum residere attentet, quod non illa illico perdat. *ibid.*

Hæc dicentibus erubescenda essent, si à facientibus præsumpta non fuissent: nunc autem sustineat in audiendo verecundiam, qui noluit in faciendo habere disciplinam. *Hug. de inst. novit.*

¶ POETARVM DICTA.

Hom. in Iliad.

Αἰδομένων τ' ἀνδρῶν πολέες σόοι ἢ πέρωνται.
Verecundantium virorum plures salui, quam interficiuntur.

Idem in ω. Iliad.

οὐδέ τι οἱ αἰδὼς
γίνετ', ἠτ' ἄνδρας μέγα σίνετ' ἠδ' ὀνίνησι.
Neque ipsi verecundia,
Est qua viros valde ladit, atque iuvat.

Idem in ρ. Odyss.

Αἰδὼ δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ πάρεστι.
Verecundia non bona indigentem virum comitatur.

Pythagoras.

πρήξεις δ' αἰσχρόν ποτε, μήτε μετ' ἄλλου,
μήτ' ἰδίῃ· πρώτων δὲ μάλισθ' αἰσχύνεο σαυτόν.
Facies turpe unquam, neque cum alio,
Neque solus. Omnium autem maxime verecundare teipsum.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHORVM.

Pudoris etiam disciplinam inter defuncta corpora natura discernit. Etsi quando cadavera necatorum fluctibus evehuntur, virorum supina fluctuant, prona fœminarum. *Sali. lib. de mirab.*

Custos virtutum omnium dedecus fugiens, & laudem maximam consequens, verecundia est. *Cic. de Orat.*

Verecundia parens est omnis honesti consilij, tutela solennium officiorum, magistra innocentiæ, chara proximi, accepta alienis, omni loco, omni tempore favorabilem præ se ferens vultum.

Non modo magistratum, sed illos etiam quos non metuunt, magis reverentur homines verecundi quàm inverecundi, & mulieres quas esse verecundas animadvertunt homines intuentes viciſſim revereri volunt. *Xenoph. de inst. Cyri. l.*8.

Bonum in adolescente signum est, cum illi ex alto rubor suffunditur magis juvenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons veteranos nihilominus & senes tingit. Quidam autem non magis, quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint *Senec.* 1. *epist.*

Artifices scenici hoc indicio imitantur verecundiam, deiiciunt vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos, & deprimunt ruborem sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adiicitur, nil adversus hunc sapientia proficit, sui juris est injussus venit, injussus discedit. *ibid.*

Nutriendus est pudor, qui quamdiu in animo duraverit, aliquis erit bonæ spei locus. *Epist.*25.

Recta ingenia debilitat verecundia, prava confirmat audacia. *In proverb.*

Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per verba discutitur. *ibid.*

Verborum turpium licentia impudentiæ nutrix. *ibid.*

Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. *Cic.* 1. *Offic.*

Maximum amicitiæ ornamentum tollit, qui ex ea tollit verecundiam. Itaque in iis pernicioſus est error, qui existimant, libidinum, peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. *In Lælio.*

Sæpe videmus fractos pudore, qui nulla ratione vincerentur. 2. *Tusc.*

Pudor in bello est maxime periculosus. *Plancus Ciceroni Famil.*10.

Grave est homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet: ne id quod petit, exigere magis, quam rogare, &

in

in mercedis potius,quam beneficij loco numerare videatur. *Cic. Curio. Fam.2.*

Sit verecundia dolor quidem atque perturbatio ex malis aut præsentibus,aut præteritis, aut futuris quæ infamiam inferant. In verecundia verò contemptus quidam eorum atque impassibilitas. *Arist.lib.2.Rhet. ad Theodect.c.6.*

Verecundia non est illa quidem virtus; attamen qui pudore afficitur verè laudari solet. Nam in rebus alius modum apponit, alius eum transit. *Lib.2.Ethic.c.7.*

Verecundia est impudentiæ & stuporis medietas, quæ quidem circà actiones & sermones est. Nam impudens is est, qui in omnia ad omnes ea loquitur & agit,quæ utcunque acciderunt. Stupidus vero huic contrarius, qui cuncta ac erga cunctos agere veretur.*Lib.1.Mag.Mor.c.29.*

Qui omni ex re pudore afficitur pavidus dicitur. Territus,qui à modo deficit,nullâque ex re omnino pudore afficitur impudens:qui autem modum adhibet,is pudens & verecundus dicitur. *Lib.2.Ethic.c.7.*

Verecundia perturbationi est,quam habitus similior:itaque definitur esse metus quidam dedecoris & infamiæ:eodémque modo nascitur, quo metus is, qui in rebus asperis, formidolosisque cernitur. Nam ut erubescunt, qui pudore afficiuntur: & qui mortis metu exhorrescunt,terrore exalbescunt. *Lib.4.Ethic.c.9.*

Pueros verecúdos pudentésque putamus esse oportere, ac adolescentes laudamus verecundos, senem autem, quod pudore afficeretur,nemo laudavit unquam. Neque bono viro digna verecundia est:siquidem ex rebus malis omnis nascitur. *Ibid.*

Absurdum sit eo esse animo,ut si quid turpe agas, afficiare pudore:& propterea te virum bonum judices. Pudor enim voluntate ac judicio omnis suscipitur. *ibid.*

Si impudentia in malis est, & nullo pudore affici ex turpibus factis malum,nihilo magis eum,qui hæc faciat,pudore affici bonum est.*ibid.*

Patientes,aut passi, aut passuri quæcunque in ignominiam atque in opprobria ducunt, verecundantur: quæ sunt, quæ ad ministeria pertinent vel corpori, vel operum turpium, quæ vituperationem pariunt:& quæ quidem ad libidinem pertinent; & volentes & inviti, *Lib. 2. Rhet.ad Theodect.c.6.*

Necesse est in iis malis erubescere,quæ vel ipsis,vel iis,quæ sibi cùtæ sunt dedecori esse videntur:qualia sunt, quæ à vitio proficiscuntur:*ibid.*

Potest aliqua causa verecundiam bonam reddere,ut si quis turpe aliquid gesserit,ex eóque pudore afficiatur. Atqui hoc nusquam reperitur in virtutibus.Quod si impudentia in malis est,& nullo pudore affici ex turpibus factis,malum: nihilo magis eum,qui hæc faciat pudore affici bonum est. *Lib.4.Etich.c.9.*

Adulationibus ad probandas injustas preces Brutus nunquam se adduci patiebatur: & importunitati impudenter potentium succumbere, id quod nonnulli verecundia vinci appellant turpissimum magno viro judicans esse,dicere solebat. Videri sibi malè illos tempus suum collocasse, qui nihil negare didicerint. *Plut.in Bruto.*

Verecundia justissimis viris præcepit, ut privatas facultates negligerent, publicas quam amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque cœlesti Numini extruantur templa atque æræ consecrentur,quia parens est omnis honesti consilij, tutela solemnium officiorum:magistra innocentiæ, chara proximis accepta alienis, omni loco,omni tempore favorabilem præ se ferens vultum. *Val.Max.lib.4.c.5.*

Verecundia tum militem prohibet fugere facit esse victorem. Quid enim prodest, si exerceatur ignavus; si pluribus stipendiis moretur in castris? *Veget.lib.1.c.7.*

Profectò verecundia est generosos homines seipsis inferiores ac infra suam virtutem agere videri. *Procop.de bel.Vandal.lib.2.*

¶ Apophthegmata.

Socrates hortabatur juvenes, ut hæc tria haberent:in animo Prudentiam, in lingua Silentium,in vultu Verecundiam. *Max.ser.41.*

Musonius, Verecundia,inquit, apud omnes dignus habeberis, si primum teipsum vereri inceperis, *Stob.serm.31.*

Democritus, Malum,inquit,etiam si solus fueris,neque feceris,neque dixeris. Disce autem teipsum magis, quam alios revereri. *Laërt.*

Theophrastus, Reverere dicebat,teipsũ,& non erubesces corã aliis,*Stob.*

Pythias Aristotelis F. interrogata,quis color esset pulcherrimus? respondit, qui per verecundiam ingenuis obortur. *Stob.*

Synesius. Verecundiam dicebat esse secundum bonum hominis: nam nunquam peccare palam, inquit est divinæ cujusdam gratiæ & naturæ.

Verecundia autem quæ ob non recte facta innascitur temperantiæ judicat colorem,*Stob.Ant.ser.de pudore honesto.*

¶ Additamentvm.

Temperantiæ, iisque virtutibus quæ sunt in ejus comitatu præcipuè sobrietati affinis est illa, cui nomen verecundia,sive pudor.Quibus vocibus unus & idem significatus est.Neutra quicquam demonstrat secretum ab altera.Vtraque appellatione sæpè significatur quædam particulã metus sive trepidationis, ejus quæ est ab opinione instantis ignominiæ, qui est timör justæ reprehensionis:Nec tamen alicujus atrocitatẽ eventus extrinsecus advenientis pertimescens: Esset enim metus instantis pœnæ; sed homini intimè nescio quid commissum exprobrans aut per se turpe,aut affine turpitudini, quo perculsus, nullo teste aut conscio sibiipsi quodam modo aurem vellit. Priùs enim hic pudor excitatur quàm ullus corporis sensus. Hic est ille, quem antiquitas finxit, Elenchus Deus,omnia sciens,& nihil reticens eorum, quorum cuique conscius est; veritatis amans; & libertatis retinens, semper illis infensus, qui alienæ linguæ verbera reformidant, cum peccare non erubescant; qui delicto gaudent, objurgatione dolent. Qui dum reprensionem aversantur, stultissimam arrogantiam produnt. Est ergo hic pudor metus alieni judicij, sive est singulare sive plurium. Si est metus; non est virtus. Hæc enim nullis affectibus permiscetur; sed est habitus mentis defœcatæ, & quidem perfectus. Si leniùs interpretere, cum non sit virtus, est nescio quid mistum tam vitio quàm virtuti proximum. Nec moror sententiam illorum, qui illud quicquid est, inter vitia collocant, sed, ut ipsi ajunt, amabilia, undéque virtutes facillimè progenerantur. Id quod, quia mendosissimè dicitur,non tanti est,ut nostra confutatione dignum putemus; quo hanc rem sic definimus: Interiorem hanc erubescentiam tunc tantùm esse aditum ad virtutem;cùm id agit ut peccatum extinguat; cùm illum, qui peccavit ità seu facti, seu propositi pudet, ut hic pudor progignat pœnitentiam eam; cujus ope denique & peccatum obliteratur,& virtus expetitur. Quippe ad profligenda peccata maximè conducit aut certus amicus,aut acer hostis.Ab utrisque manat illa, quam dixi, reprehensio, quæ, undecunque est; homini ingenuo utique plus prodest,quàm servis omnia verbera.Interdum vocabulis pudoris & verecundiæ signatur illa subrustica timiditas; quæ ulcera dum celat, relinquit incurata. Qui est proprius stultorum, aut etiam miserorum morbus: eorúmque omnium, qui rebus arctis ne id quidem agunt ut se extricent. Hoc verecundiæ genus sæpè est origo desperationis. Quippe ingenia, quæ per se possent esse firma, debilitat. Huic opponitur illa fiducia; quæ hinc bona conscientia, hinc bona spe nititur. Hac ipsa tàm stulta verecundia connumeratur inter eos animi fluctus, quorum ternionem nominat, iram, mœrorem, hanc quam dicimus. Et hæc quidem homini eunti ad honesta & fortia,grave onus, magnúmque impedimentum est.Nimirum hæc illa est, quæ omnia ardua cœpta reformidat, omnis præclaræque rei est pravissima interpres; nulli rei, quæ firmam hontem desideret, perficiendæ est idonea. Nec enim ulla socors trepidatio, sed constantia boni propositi privatam publicámque rem stabilit. Hæc ipsa tam inutilis, támque intempestiva verecundia bonis meritis obstat; eisque suos processus occludit; præclaros profectus silentio premit, cósque veluti quodam situ consumit, ignaviæ quàm ulli virtuti propior. Hanc olim vocarunt ambiguam, ancipitémque Deam, quæ homini nescio, quid boni confert permixtum pluribus malis. De hac scitè dicitur, esse erroni; mendico; ventri jejuno inutilem. Vtinam non & aliis. Huic Græci videntur nomen fecisse δυσωπίαν. Et quidem usque adhuc nihil in hisce nominibus repertum quod virtuti adscribi possit.Præclarè ergo chorus apud Euripidem ait: Pudorem esse duplicem, bonum & perniciosum. Nec par esse ut una eadémque vox idem signet. Itaque ille alter pudor est investigandus, illa est verecundia, quam diligimus & suspicimus, ut ab omni ævo in numero magnarum virtutum collocaram. Hanc dicimus esse voluntatidũ amotionem temeritatis, & singularem quandam animi ingenuitatem, quæ sua interna vi hominem priùs suæ dignitatis admonitum avocat à turpitudine flagitij. Hic pudor simulátque extinctus est, nunquam revivíscit. Vnà cum ipso pereunt mores, jus, decus; pietas, fides. Quisquis eum attriverit, huic nulla salus opitulari potest. Hujus item pudoris proprium est, obstare malis conatibus, & providere ne ullus innocentiæ nævus inducatur. Est ergo verecundia ut omnis virtutis conscia, ita quoque omnis delicti monstratrix, postremò ultrix. Dici potest eos, ad quam ingenitã cuique probitas exploratur. Quin audeo dicere hanc esse omnium virtutum regulam, quæ nec intendi nec remitti potest. Vt nullus hominis stimulus conscientia vehementior est, ita bonam malámve conscientiam nulla res citiùs denudat quam ingenita cuique verecundia. Vbicunque hæc adest, debet esse procul excusatio, mendax purgatio, tergiversatio. Quemcunque pudet, is secum circumfert authorem virtutis, dissuasorem vitij, accusatorem & vindicem peccati. Nam hæc omnia nihil aliud sunt quàm pudor. Pudor est quique probo impressus character bonitatis,improbo malitiæ.Et hic quidem character tanti est, ut nulla stultæ simulationis aut mendacij spongia deleri possit. Est nota bonitatis, si peccaturum prohibuit; malitiæ si non potuit. Nam nos quidem huic virtuti tantùm tribuimus, ut una cupiditatis germina, & natales peccati extinguere possit.Quòd si cupiditati permissæ sũt babenæ, tunc verò pudor non est virtus,sed timor, nempe supplicij. At is qui se censore emendatur, huic propriè dicimus inesse pudorem eum, qui hominem sanctitati asserit. Vsque eò pudor est exactor innocentiæ

faces vultibus ingenuis illucent. Cæterum in vitæ curriculo sæpissimè priùs peccator quam quis possit de peccato suspicari. In tali re subit alter quidam pudor illi affinis quē supra dixi,facti exprobrator,& quidem comite pœnitentia,quam ipse progenerat.Quæ est homini prima admonitio , & seria quædam castigatio. Hinc odium commissi , ac proinde flagrans quoddam innocentiæ desiderium,cui animus reddi cupit.Nullo intervallo sequitur illud pigere,quod est primum supplicium illius qui peccato nequivit oblectari.Quippe pudere simul & pigere, hoc demum est non deferri , sed confestim premi pondere peccati, & cupere redire in viam. Hinc inrelligitur quanti sit prior ille salutaris pudor. Nam quemcunque quando oportuit puditum est, qui loco ac tempore vereri cœpit,qui peccato antevertit,hunc postea nec frustra pudet nec inutiliter piget. Est enim pudor ratio exprobrans,moderatrix cupiditatis, assertrix innocentiæ.Eaque re pudorem à puto dici volunt , id est puro. Quæ puritas diligenter est asservanda ne contaminetur. Similis enim est latici puro , quem si quis vel exiguo limo inficit, huic non amplius est unde bibat.Huic pudori doctæ illæ Athenæ aram dedicarunt ut Numini. Nequaquam ejusdem dignitatis est ille alter pudor: Hic enim quòd non in alto radices egit sed in summa tantum cute versatur,facile deteritur ; potissimùm si quis occultiùs peccavit, quàm ut ea res resciri possit. Tunc enim se is nihil peccasse non solum stolidè : verum etiam nequiter & flagitiosè persuadet.Non desunt quidam,in quibus omnem peccandi verecundiam abolet multitudo peccantium; perinde ac si eum multis peccare,sit omnino nihil aut leviter peccare.Vsque eò malitiosa talium existimatio sibi eximit omnem pudorem peccandi , postquam peccata longiùs & spatiosiùs evagari cœperunt.Certè illo extincto,omnis animi dignitas pariter vanescit.Ergo,ne effluat, multa cura asservari debet.Non eadem est ratio pudoris & vestis. Hæc quò fit obsoletior, hoc incuriosiùs habetur.Pudor quò est diuturnior , hoc fit confirmatior ; quò frequentiùs usurpatur, hoc est nitidior. Sed nec retineri non nisi honestis artibus potest ; nec solùm continua meditatione , sed & crebra exercitatione virtutum. Neque tamen nescio utramque vocem ad plenaque alia extendi præter ea quæ dicta sunt.Nam pudore & verecundia ignatur ingenita quædam animi sive observantia,sive respectus erga eos,qui autoritate cæteros antecellunt.Hunc pudorem signat Comicus in hoc tam salutari præcepto, *Pudore satiùs esse quàm metu retinere liberos.* Et hic quidem pudor est omni metu fortior & hominem acuit ad præclara & fortia. Polydorus quidam interrogatus : Quid ita Spartiatæ se fortiter belli periculis objectent? Quoniam,inquit, vereri duces,non timere didicerunt.Hujus generis est illud. Æstuat imo ingens in corde pudor;qui est militi , ac totis exercitibus stimulus acerrimus. Hujus pudoris vel ficta in vultu significatio oratori,supplici,omnino aliquid petenti mirū dictu quantū faveat:Ergo quantum quisque cupit vereri se ab suis tātum honoris pudori habet.Qui quicquid sive loquitur, sive agit,non id pudore,ut aliquantillo sale perspergit, hujus audaciam ac temeritatem omnes oderunt. At cui verecundia est perpetua comes hunc præcipua quædam probitatis commendatio prosequitur ; hic se hominum animis vehementer insinuat.Hoc idemtidem subjicimus,adolescentibus utriusque sexus;qui non sic hac pudoris prætexta amiciuntur,omnia eos indecorè facere necesse est. Quæcunque de pudore dicimus,eò quoque pertinent:ut seipsum homo vereatur ; eaque vel in proprio secreto sedulo occulat quæ in humano corpore ipsa natura abscōdere voluit. Ea certè quisquis sana mente est, quamlibet necessaria, removet ab oculis ; nec aliter quam occultissimè necessitati operam dat. Memoratur quædam Lysidice propter magnitudinem pudoris in veste lavari solita. Tum altera nomine Philotera , quæ balneum ingrediens tantum è tunica contrahebat, quantum nudandæ illi corporis parti satis esset , quæ prius aqua celabatur. Inde emergentem rursus quicquid nudum fuerat sensim velasse. Ajunt Creusam Æneæ uxorem , insignis honestatis fœminam,ne quidem cum Troia caperetur,ullo metu adactā ut se detegeret ; sed cùm sese incendio eriperet, mansisse opertam. Hoc ipsum præceptum sonat hic versus Ennij:Flagitij principium est nudare inter cives corpora. Hujus pudoris ac decori Minerva usque eò observans fuit , ut tibiarum oblectamentum abjecerit , nimirum ut aspectus honestati consuleret. Enimuero natura hunc sexum tanto pudore perfudit, ut ei , detrita hac purpura , omnis pudicitiæ dignitas proscripta censeatur.Huc pertinet vulgatum illud,Mulier,posita tunica,pariter ponit pudorem.Ergo nulla est pudica,cui hic pudor non sit comes perpetuus & individuus. Hoc est matronalis decoris insigne præcipuum.Ipsi quidem scenici, licentior secta , hunc habent verecundiæ è utere disciplina morem, ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo. Verecundia omnia humana suo interventu condecorat. Procul ergo hinc facessat fœda Cynicorum ratio, eorumque qui hodie sunt illis obscœniores,ac totum pudorem in omnium faciem intentant. Dictis,factis,tactu,aspectu,gestu & incessu sedulò verecundia colatur ; decorum ubique teneatur. Hoc enim amoto petulantia & obscœnitas inducuntur;nullius usquam est honesto locus,omnia inter homines fiunt dissoluta. Postremo hujus virtutis munus est quo homines colunt se inter se , quod inter se diligunt,inter se verentur.Quæ est ratio consociandi,& firmissimo quodam vinculo constringendi voluntates,ac stabiliendi amicitias,quas sine hoc pudoris & respectus pedamēto statim dissolui necesse est.Ipsa divina hic respectus & reverentia solidat,quæ ideo throno Iovis adstare dicitur.Et prudentes censuerunt,hujus pudoris & reverentiæ tantam rationem haberi oportere,ut nec servo coram domino,nec cuiquam coram rege aut senatu ridere liceat,ne sit erga hos minùs quàm par est, reverens. *Car.Pasch.lib.de virt. & vitiis cap.*70.

¶ Exempla Biblica.

Verecundiæ exempla : Sem & Iapheth , Genes. 9.v.23.Sara,18.v.15. Mulier sanguinis fluxu laborans , Matt.19.v.20. Marc.5.33.Elizabeth, Luc.1.24.

¶ Exempla Profana.

Diogenes adolescentulum videns inhonesto dicto erubescentem:confide,inquit,fili,hicce color virtutis est. *Laërt.in vit.*

L.Sylla Dictator pudore actus invidiam erga Cn.Pompejum juvenem triumphantem celavit. *Plut.*

Alexander,Cassandri F. invitato ad cœnam Demetrio,inde vocatus postridie,ad illum,quod fidem,quæ ipsi habita erat,non tribuere deterreretur,ad illum profectus est,atque à cœna obtruncatus. *Plut. de immod. verecundia.*

¶ Hieroglyphicvm.

Apud Philologos hieroglyphicum verecundiæ, *Os* videtur esse,unde de impudentibus dici solet:Os eos non habere.Hinc Cato Major Lentulo,qui sputum in ejus faciem ejaculatus fuerat,absterſa tantum facie, dixit,*Affirmabo omnibus Lentulo , falli eos, qui te negant Os habere*, argute vulgatam hominis impudentiam notando,quamvis de sputi copia dicere videretur. *Pier. Val.l.*33.*p.*314.

Vide , Pudicitia , Pudor.

Veritas.

¶ Definitio et etymol.

Veritas,Græcè ἀλήθεια,ας,& ἀληθής,ές,ὁ,ἡ, verus dicitur.Est autem veritas,per quam immutata ea, quæ sunt aut fuerunt, aut futura sunt,dicuntur. *Secund.Cicer.lib.Rhet.* Veritas Hebr. *Amen, Emeth, Emun,Emunah* fides,veritas,fiducia,à verbo *Aman*,verax & fidelis fuit, tutatus est fideliter.Vide Etymologicon trilingue Lugd.p.883,ubi nonnulla de veritate periucunda lectuque dignissima occurrunt.

Veritas est adæquatio rei ad intellectum. *Secundum Arist.lib.*2.*Meta* Veritas dicitur à verum,quod est,solidum,syncerum,non falsum. Venit enim verum à ver veris, quoniam verno tempore solet arietem ingressо, omnia vere nascuntur, partusque ad maturitatem perveniunt, cum aliis temporibus nata sæpe deficiant. Hinc verefico, verisimile , & veridicus deducuntur.

Veritas,ut nunc accipimus , vis est animæ se ex seipsa statim proferens, unde indefinitæ animi vires propagantur , Dei Opt. Max.munere homini concessæ.

Vel hoc modo : Veritas est rerum,quæ divinitus sub animum cadunt, qualitas essentialis.

Veritas est,per quam immutata ea,quæ sunt aut ante fuerunt,aut futura sunt , dicuntur. *Cic. in Rhetor.* Vel : Veritas est adæquatio rei ad intellectum. *Arist.lib.*2.*Metaph.* Græci ἀλήθεια.Cujus contrarium linguæ vanitas. Extrema quodammodo bina : Dissimulatio & Iactantia. Huic contrarium dissimulator , pauciora & minora sua esse simulans , quæque novit, diffitetur, occultátque, quæ cognoscit.

¶ Loci Biblici.

Veritas I.pro vera perceptione rerum ad salutem necessariarum.Ioan. 17.II.Veritas , Ioan.4.23. non opponitur mendacio , ut alias sæpè , sed externis Legis cēremoniis,quæ duntaxat adumbrabant id, quod re ipsa præstat Christus, Veritas,pro fraudis experte,Ioan.3.21. III. pro benè & voluntati divinæ congruenter vivendi regula , Roman.2.8.1.Petr.1. 11.IV.Veritas Evangelij , Gal.2.v.5.14. pro vera ac syncera Evangelij doctrina. V. Veritas in genere pro justitia. Hebræorum more,1.Cor.13. 6.VI.pro integritate animi,quæ omni dissimulationi adversatur , Phil. 1.18.3.Ioan.v.3 VII. non pro prædicatione verbi Dei , sed pro naturali notitia,cum voluntate divina conveniente,Rom.2.8.VIII,κατ' ἐξοχήν, pro vera religione,Ioa.17.17.Gala.3.1.Col.1.5.Tit.1.1.IX.pro Christo, vel doctrina ejus,hoc est Evangelio, 2.Ioan.v.1. Veritas Dei , pro constantia ipsius Roman.3.7.Veritas commendatur , Zach.8.v.16.19.Mat. 5.37.Ephes.4.25.& 6.14.Iacob.4.2.Veritas libertatem adfert , Ioan. 8. 32.Veritas per Christum,1.17.& in Christo,Ephes.4.21.Veritas,consensus fundamentum, vers. 15.

Veritatis adversarij quomodo tractandi , 2. Timot.2.25.veritatis agnitio,via salutis,1.Tim.2.4.veritatis contemptus , quam noxius , 2. Thess.2.10.veritatis doctrina à Deo petenda , Zach.10.1. fructus salus hominis,2.Thess.2.10.vis quanta,Prov.28.23.Zach.13.3.Luc.21.15.Act. 4.14.& 9.22.& 26.28.

Veritati Evangelij resistentes,2.Tim.2.vers.18.& 3.vers.2.

Veritatem vocat Paulus, Rom.1.18. quicquid lucis ad Dei notitiam in homine relictum est:non ut hac duce in Dei gratiam redeant (quod solius Christi opus est) sed ut suo ipsorum judicio sceleris convincantur. Veritatem omnem dicere , est rem totam , ita ut gesta erat, narrare, Marc.5.33.contra veritatem ne propinquissimis quidem acquiescendum,Mich.7.5.Veritatem facere,pro syncere agere,Ioan.3.21.1. Ioan.1.6.pro veritatem sectari,Eph.4.15.In veritate ambulandum ; 1. Reg.2.4.1.Ioan.2.27.In veritate serviendum Deo,Ios.24.14.

Vera adoratio & veri adoratores,qui,Ioan. 4.21.Veri parentes Christi,Matt.12.48.Marc.3.31.Luc.8.19.veri Apostoli descriptio,1. Cor.4.1. veri pastoris exemplar,1.Tim.1.1.&c. Verus modus interpretandi scripturas,1.Cor.14.12.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Veritas firmiter conservanda.

Veritatem requirit Dominus. *Psal.*30.

Ecce veritatem dilexisti. 50.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque. 118.

Aperite portas , & ingrediatur gens justa , custodiens veritatem. *Esaia 26.*

Robur

Robur datum *est* ei contra juge sacrificium, propter peccata, & prosternetur veritas in terra. *Dan.*8.

Veritatem tantum & pacem diligite. *Zach.*8.

Ille homicida erat ab initio,& in veritate non stetit,quia non est veritas in eo. *Ioan.*8.

Veritatem facientes in charitate crescamus in illo per omnia. *Ephes.*4.

Fructus lucis est in omni bonitate & justitia,& veritate.5.

Quibus adempta est veritas, qui existimant quæstum esse pietatem. 1.*Tim.*6.

Reverenter honoranda.

Super omnia vincit veritas. 3.*Esdr.*3.

Omnes populi clamaverunt,& dixerunt: Magna est veritas, & prævalet. 4.

Quare detraxistis sermonibus veritatis? *Iob.*6.

Scuto circundabit te veritas ejus. *Psal.*80.

Veritas Domini manet in æternum. 116.

Labium veritatis firmum erit in perpetuum. *Prov.*12.

Non contradicas verbo veritatis ullo modo,& de mendacio ineruditionis tuæ confundere. *Eccl.*4.

Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. *Matth.*22.

Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *Ioan.*1.

Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. 4.

Si vos manseritis in sermone meo,verè discipuli mei eritis,& cognoscetis veritatem,& veritas liberabit vos. 8.

Ego sum via, veritas, & vita. 14.

Et sermo tuus veritas est. 17.

Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. 18.

Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati,1. *Corinth.*13.

Non possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate, 2.*Corinth.*13.

O insensati Galatæ! quis vos fascinavit non obedire veritati? *Gal.*3.

PATRVM SENTENTIÆ.

Veritas dulcis est,& amara:quando dulcis est,parcit, & quando amara, curat. *August. ad Christian.*

Veritas panis est: mentes reficit, nec deficit, mutat vescentem, in seipsam,nec ipsa in vescentem mutatur,*super Ioan.*

Veritatis & sapientiæ pulchritudo,nec multitudine audientium constipata excludit venientes, nec peragitur tempore, nec mitigatur locis, nec nocte interrumpitur,nec umbra intercluditur,nec sensibus corporis subjacet. *Libro de Libero arbitrio.*

Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum,quam veritas relinquatur. *Ibid.*

Nullus reprehensor formidandus est amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehensurus est,aut amicus:si inimicus insultat,ferendus est: amicus autem si errat,docendus est,si audiendus. *Lib.*8.*de Trinit.*

Incomparabiliter pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum. *Epist.ad Hier.*

Errat,quisquis se veritatem cognoscere putat,qui adhuc nequiter vivit. *Lib.de Agone Christi.*

Qui veritatem occultat,& qui prodit mendacium, uterque reus est: ille,quia prodesse non vult,iste,quia nocere desiderat. *Ibid.*

Libere enim & sine adulatione veritatem prædicantes,& gesta pravæ vitæ arguentes, gratiam non habeant apud homines. *Ambr.gl. in* 1. *ad Corinth.*9.

Hæc est conditio veritatis,ut eam semper inimicitiæ persequantur sicut per adulationem pernicioſas amicitiæ comparantur. Libenter enim, quod delectat,audimus,& offendit omne,quod nolumus.

Mentiri atque jurare lingua tua prorsus ignoret,tantúmque in te sit veritatis amor, ut quicquid dixeris, juratum putes. *ad Cel.*

Non meretur audire veritatem, qui fraudulenter interrogat. *In Ezechiel.*

Nihil est ad defendendum puritate tutius,nihil ad dicendum veritate facilius. *In hom.*

Ille veritatis defensor esse debet,qui cum rectè sentit,loqui non metuit,non erubescit. *Ibid.*

Qui necessitate cogente vera Dei dona loquitur, tanto magis humilitati jungitur quanto & rationi sociatur. *Ibid.*

Bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat,eo æternitatis præmia sperat. *lib.*10.*Moral.*

Inquirimus veritatem in nobis,in proximis, in sui natura. In nobis, nosmetipsos dijudicando: in proximis, eorum malis compatiendo: in sui natura,mundo corde contemplando. *Ber.de gra.humil.*

Cum sint tres gradus seu status veritatis,ad primum ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperitur severa, in secundo pia,in tertio pura. Ad primum ratio ducit,qua nos discutimus:ad secundum affectus producit,quo aliis miseremur:ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevamur. *Ibid.*

Veritas sola liberat,sola salvat,sola lavat. *In serm.*

Non amat veritas angulos,non ei diversoria placent. In medio stat, communi vitæ disciplina,communibus studiis delectatur. *Ibid.*

Talis est conditio falsitatis vel erroris, ut etiam nullo sibi assistente consenescat ac defluat: talis autem è diverso veritatis status, ut etiam multis impugnantibus suscitetur,& crescat.

Non solum proditor est veritatis,qui mendacium pro veritate loquitur,sed qui non liberè pronunciat veritatem, quã pronunciare oportet: aut non liberè defendit veritatem,quam defendere oportet.*super Matt.*

Si propter timorem mortis tacere veritatem, impietas est, quomodo non est major impietas propter miserum ventrem, & honoris vani spem tacere veritatem? Videtur meliorem facere gratiam panis & honoris quam gloriam veritatis. *Ibid.*

Veritas rerum atque utilitas semper à paucis sapientibus melius invenitur, quam per multitudinem clamosam discutiatur: multitudo enim onerosa nil habet honesti. *Cass.in quadam.*

Magno & excellenti ingenio viri,cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus & publicis & privatis actionibus,ad inquirendæ veritatis studium contulerunt: existimantes, multò esse præclarius,humanarum,divinarúmque rerum investigare ac scire rationem,quam aut struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Quibus rebus quoniam fragiles,terrenæque sunt, & ad solius corporis pertinent cultum,nemo melior,nemo justior effici potest. Erant quidem illi veritatis cognitione dignissimi,quam scire tantopere cupiverunt,atque ita,ut eam rebus omnes anteponerent. Nam & abjecisse quosdam res familiares suas,& renunciasse universis voluptatibus constat:ut solam nudámque virtutem nudi,expeditíque sequerentur:tantúmque apud eos virtutis nomen,atque authoritas valuit,ut ipsam summi boni præmium judicarent. Sed neque adepti sunt id, quod volebant,& operam simul, atque industriam perdiderunt: quia veritas id est,arcanum summi Dei,qui fecit omnia,ingenio,ac propriis non potest sensibus comprehendi: alioqui nihil inter Deum hominémque distaret,si consilia, & dispositionem illius majestatis æternæ cogitatio assequeretur humana.

Veritas licet possit sine eloquentia defendi,ut est à multis sæpè defensa,tamen claritate, ac sermonis nitore illustranda,& quodammodo disserenda est, ut potentius influat in animos, & vi sua instructa, & luce orationis ornata. *Lactantius in præfat. Instit.*

Veritas à vulgo solet variis sermonibus esse disputata.

Quid igitur profuit te vidisse veritatem,quam nec defensurus es,nec secuturus?

Verum autem scire divinæ sapientiæ est. *Idem lib.*20.

Qui veritati studet,abjiciat inimicas ac anxias voluptates, quæ animum sibi vinciunt,præferat vera falsis,æterna brevibus, utilia jucũdis. Nihil aspectu gratum sit,nisi quod justè,quod piè fieri videas:nihil auditu suave,nisi quod animam meliorem téque reddat. *Idem lib.*5.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Sen. Troad.

Veritas nunquam latet.

Sen. Oed.

Quid verba quaris? veritas odit moras.

Ter. Andr.11.

Namque hoc tempore
Obsequium amicos, veritas odium parit.

Matt.8. 75.

Oras Gallice, me, rogásque semper.
Durum est me tibi, quod petis, negare.
Vero verius ergo quid sit audi:
Verum, Gallice, non libenter audis.

Plaut. Most.

Nolo te assentari mihi, &c.
Ego verum amo,verum volo dici,mihi,mendacem odi.

Martialis, 8.75.

Dic verum mihi, Marce: dic amabo.
Nil est, quod magis audiam libenter.

Ter. And. 2.6.

Pontin'es mihi verum dicere? D. nihil facilius,

Euripides.

Απλοῦς ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ἔφυ.
Simplex est sermo veritatis.

Ex Græcis Comicis.

Αγει δὴ πρὸ φῶς τὼι ἀληθειαν χρόνος.
At veritatem tempus in lucem extrahit.

Ερχεται.

Τἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίοτ' ὀψιτύμβιον,
Aliquando non quæsita prodiit veritas.
Ηδὺ λῶιον ἀμαρτάνουσα τἀληθῆ λέγει.
Ineſſe linguæ veritas lapsa solet.
Ἀλευθέρου γὰρ ἀνδρὸς, τἀληθῆ λέγειν.
Quæ vera sunt, loqui virum ingenuum decet.
Αεὶ κρατίσον ἐστὶ τἀληθῆ λέγειν.
Εν παντὶ καιρῷ, τοῦτ' ἐγὼ παρισταμαι
Εἰς ἀσφάλειαν τῷ βίῳ πλεῖστον μέρος.
Est tempore omni vera proloqui optimum;
Hoc facere adhortor, quippe quod sit roboris
Securè ad ævum transigendum maximi.
Οὐκ ἔστι ζωγράφος μὰ τοὺς θεοὺς.
Οὐτ' ἀνδρείαν τὸ ποιὸς, ὅστις ἂν πλάσαι
Κάλλος τοιοῦτο, οἷον ἡ ἀλήθεια ἔχει.
Haud arte tantam pictor ullus assequi.
Statuariúsque pulchritudinem queat
Tantum decorem, veritati quantus est.

Iac. Bill. Anthol. Sacra.

Satius est interdum cedere, quam rixari.
In rixis gravibus nonnunquam cedere præstat:
Quàm nimium niti, victor ut esse queas.
Sapè etenim in lucta vincit, qui, ludat ut hostem,
Quem præstare videt robore, sponte cadit.

Æquore turbato præstat demittere vela,
Stultitiæ pœnas quàm dare morte graves.
Esse in vas facilem, rapidus quod sæpè nequivit
Africus, hoc solus fervida flamma facit.

¶ PHILOSOPHICÆ ET HISTORICÆ SENTENTIÆ.

Verissimum id est, quod causa est, cur posteriora & sequentia vera sint omnia. Itaque eorum, quæ semper sunt & æterna, principia verissima semper sint necesse est. *Arist. lib. 1. Brev. Met. c. 1. T. 4.*

Quod ut est verum, & quod non est, ut falsum ex conjunctione & disjunctione rerum existit, totum vero in contradicentium partibus cernitur. Verum enim in iis rebus, quæ conjunctæ sunt & copulatæ, affirmationem habet: negationem vero in earum separatione & sejunctione: falsum autem harum partium habet contraria, quæ contradicentia vocantur. *Lib. 1. 5. Metaphys. c. 3. T. 8*

Neque in rebus verum & falsum inest quasi bonum, verum, & malum falsum sit, sed in animo. *Ibid.*

Esse, & est, verum esse significat, non esse autem, non verum esse, æque in affirmatione atque in negatione. Ut si Socrates musicus sit, in hac enunciatione, Socrates est musicus, est, id verum esse declarat: aut si Socrates non sit albus: in hac enunciatione: Socrates albus non est, idem verbum hoc verum esse significat. In illa autem, diametros non est, ut ita dicam, incommensurabilis, hoc significat esse falsum. *Lib. 4. Metaph. c. 7. T. 41.*

Vera quidem sunt, & perspicua ea, quæ non ab aliis, sed à seipsis fidem habent. *Tob. lib. 1. c. 11.*

Neque ex veris falsum probari ullo modo potest, ex falsis autem verum concludi illud quidem potest, seu falsa sint ambo pronuntiata, seu alterum: nec tamen utrumvis: sed secundum, si pronuntiatum in totum falsum sumamus, vel utrumvis indiscriminatim. *Lib. 2. de prim. Resol. cap. 2.*

Appello pronuntiatum in totum falsum, quod contrarium est vero: ut si in toto esse sumptum sit, quod in nullo inest: aut contra quod in toto inest, in nullo inesse. *Ibid.*

Ex veris, nil unquam nisi verum efficitur. *Lib. 1. de Demonst.*

Ipsum verum, eandem vim ac situm habet, ac ipsum est: nam ipsius pronuntiati, verum esse asseverare hoc album: non est hæc negatio contraria, verum est asseverare, hoc non album: quin potius illi contraria est asseverare album. *Lib. 1. de prima Resolutione, c. 72.*

Verum & falsum conjunctione & disjunctione rerum omne existit. *Lib. 1. de interpret. c. 1.*

Verum & falsum in notitiarum conjunctione cernitur. *Lib. 3. de anim. c. 8. T. 39.*

Quamvis ex falsis verum efficiatur; id tamen non plusquam semel, unâque conclusione evenire potest. *Lib. 1. de Demonstrat. cap. 25. T. 43.*

Contraria inter se sentiunt ij, qui falsum, & ij, qui verum pronunciant. *Metaph. lib. 3. c. 5. T. 19.*

Vera & justa meliora secundum naturam sunt, quam contraxit. *Lib. 1. Rhet. ad Theodect. c. 1.*

Quod semper sic se habere videtur, verum videtur. *Lib. 2. de Rhet. ad Theodect. c. 9.*

Ejusdem virtutis est veri & verisimilis consideratio, atque homines satis ad veritatem nati sunt, & ut plurimum veritatem consequuntur. Quamobrem qui probabilia facilè conjectura consequitur: is & ad veritatem similiter se habet. *Lib. 1. Rhet. ad Theodect. c. 1.*

Tantum semper potentiam veritas habuit, ut nullis machinis, aut cujusquam hominis ingenio aut arte subverti potuerit. Et licet in causis nullum patronum aut defensorem obtineat, tamen per se ipsa defenditur. *Ex orat. in Vatin. Cic.*

O magna vis veritatis! quæ contra hominum ingenia, caliditatem, solertiam, contráque fictas omnium insidias facile se per seipsa defendat. *Pro M. Cœlio.*

Multorum improbitate depressa veritas emergit, & innocentiæ defensio intercluſa respirat. *Pro Cluent.*

Est interdum ita perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit, tamen est adhibenda interdum vis veritati, ut eruatur. *Pro Quinto.*

Homini est propria veri inquisitio atque investigatio. *1. Officior.*

Quod verum simplex syncerúmque est, id naturæ hominis accommodatissimum est. *1. Offic.*

Veritas odium parit. *In Lælio.*

Veritas sanè tum diis, tum hominibus ad omnia bona dux est: Hæc quilibet, qui felix, beatúsque futurus est, ab initio statim particeps sit oportet ut quam plurimum temporis verax in vita degat. Sic enim fide dignus erit: indignus autem, qui mendacium sponte elegit: demens, qui invitus: ex quibus neutrum optandum est. Amicis enim destituitur, quisquis fide indignus ac imperitus fuerit.

Veritate autem duce proculdubio nunquam malorum dicemur chorum consequi. *Plato de legib.*

Veritas prudentiæ, sapientiæ initium, in historiis est recondita, *Dion. Hal. lib. 1.*

Veritas visu & mora, falsa festinatione & incertis valescunt. *Tacit. Ann. l. 2.*

Veritatis sermo est simplex. *Ann. Marcel. lib. 14.*

Veritatis oratio soluta esse debet & libera. *Lib. 17.*

Veritas historiæ anima rectè dici potest, & sacratum, cui qui mendacium præfert, planè sacrilegus est. *G. Puch. hist. lib. 1.*

Perinde ac si quis oculos animanti effoderit, quicquid supereſt corporis sit inutile: ita dempta ex historia veritate, narratio omnis inutilis est. Quamobrem neque à reprehensione amicorum, neque ab inimicorum laudibus, cùm res ita ferat, abstinendum est: neque turpe putandum si eosdem aliquando reprehendamus, interim laudemus. Siquidem eos qui in rebus gerendis versantur, neque semper rectè facere, neque continuò errare verisimile est. Oportet itaque ut abstinentes personis, de gestis illarum competenter in commentariis sentiamus ac pronuntiemus. *Polyb. lib. 1.*

Antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cujusquam Punicas Romanasve acies lætius extuleris: ac multorum qui nostro seculo pœnam vel infamiam subiere, posteri manent, utque familiæ ipsæ tam extinctæ sint, reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefactæ sibi objectari putent: etiam gloria ac virtus infensos habet, ut animus ex propinquo diversa agens. *Tacit. Annal. lib. 4.*

Veritas pluribus modis infringitur, primùm insciria Reipubl. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios, *Tacit. histor lib. 1.*

Ita comparatum est, ut qui figmentorum portentis aures præbent, & ipsi mox aliquid affingunt: quo fit ut mendaciorum quasi colluvie veritas vitiata prorsus sua authoritatem perdat. *Pausan. lib. 8.*

Vulgo negligitur veritatis investigatio. Sed ad ea quæ fortè & temerè oblata sunt, potius feruntur homines. *Thucyd. lib. 1.*

Maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoquo modo audita pro compertis habent, alij vera in contrarium vertunt, & gliscit utrumque posteritati. *Tacitus Annal. lib. 3.*

Veritati maximæ vires additæ sunt: quoniam & si ab omnibus impugnetur, nonnunquam & omnis generis suadelæ una cum mendacio adversus eam armentur, nescio quomodo ipsa per se animis mortalium illabatur, nonnunquam confestim vires suas exerat: aliquandò verò, ubi multum temporis in obscuro destituit, tandem per seipsam emergat, & mendacium manifestet. *Polyb. hist. lib. 3.*

Nullæ duæ res inter se tam amicæ & concordes sunt, quam virtus & veritas, nempè, Germanæ, à Deo genitæ, & humanis mentibus sicut utilissimæ, ita etiam integris jucundissimæ. *Viv. lib. 2. de anima.*

Veritas maximè convenit menti. *Vives de contemplat. l. 2.*

Rationis meta in contemplatione veritas est, in agendis autem bonum. Posteriore ex hac collatione verorum & bonorum, caret bellum, utque ad primum oblatum bonum rapiuntur, nostrum porro judicium cunctatur atque ambigit, & sistit, & revocat se. *Idem lib. 2. cap. de Ratione.*

Vir verus quis? in quo nihil effœminatum, nihil efferatum, nihil mendax, nihil quod non virtutis vim præ se ferat, & intra se ferat. *Marsilius Ficinus lib. 2. Epist. ad Bartholomæum Fontium.*

Veritas virum reddit dignitate dignum. *Idem lib. 5. Epistol. ad Francis. Soderinium*

Sed sibi semper mentiens imprudentia, rerum merita non potest immutare, nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel occuluisse veritatem, vel concessisse mendacium. *Boët. lib. 1. prof. 4. de Philos. consol.*

Vos autem suspicionibus moti, ipsum ejecisti: Scimus, ô Pyrandre! contra hæc non ridendum. Sed adeo valida res est veritas, ut omnes humanas cogitationes superet. *Æschines contra Timarchum.*

Divites cum omnia habeant, unum illis deest, scilicet qui verum dicat. Si enim in clientelam felicis hominis potentúmque perveneris, aut veritas aut amicitia perdenda est. *Seneca in quadam epist.*

Magna est vis veritatis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, contra fictas hominum insidias facilè se per seipsam defendit. *In Epist.*

Nimium altercando veritas amittitur. *In Prov.*

Veritas odio omni & invidia debet esse antiquior. *Ex lib. 1. variar. lect. c. 5. Lipsius.*

Bonum est à veritate vici. *Ex lib. de una relig.*

Satis triumphat veritas, si apud paucos bonósque accepta: nec indoles ejus est, placere multis. *Ex lib. 1. manud. Differt. 15.*

Veritas est pura candidáque, & immunis ab omni affectu. *Ex Cent. 2. Epist. 97.*

Quietem magis quam vindictam procuremus, & veritatem magis, quàm victoriam quæramus. *Ex disjunct. not. Mirandi. eod.*

Culturæ nostræ, id est, virtutis, primum instrumentum est Veritas. Nec ulla virtus adiri potest, nisi per hanc unam, quæ est ex ipsarũ sacratissimo cœtu in hoc unum delecta. Quam ideò viri multiscij usque eò magnificârunt, ut eam vocaverint matrem virtutis, omnium virtutũ certissimam & perfectissimam, atque adeò summum bonum. Quibus dictis nihil est exploratius earum rerum respectu, quæ in humana conditione sunt incertæ, dubiæ, fluctuantes. In terris quidem nihil unquã certo loco consistit. Illa quæ dicitis esse, mox erit cùm effluent. Quæ haud dudum sub oculis erãt, quæ tenebãtur, evanuerunt, nec sunt. Omnia humanæ menti illudunt. Hoc docebant quatuor illæ aviculæ, quibus nomen Motacillis, quæ apud Babylonios pendebant ex ea testudine, ex qua Rex jus dicere sueverat. Nihil subter hæc loca est quod non homines ut ludibrium verset extra unam veritatem. Hæc sola habet suum modum, sola in eodem statu manet, undecunque stabilis & firma nulli incremento, nulli decremento obnoxia. Hujus notio est munus, & arcanum summi Numinis. Veritas est animi habitus integer & indeflexus, divino lumine accensus, & omnia sciens, qui sese per sermonem, gestus, actiones semper & ubique prodit. Unius Veritatis est affirmare, hujus negare. Hæc apud probissimi cujusque aures est omnium suavissima auditio. Hæc item una præit omnibus illis, quibus est animus per labyrinthæos rerum humanarũ flexus rectà evadere ad cæteras virtutes. Hæc illa est quæ humanam dignitatem, sicuti ejus verus character, asserit. Hæc ita à Deo homini concessa, est, ut homo ad unam veritatem natus sit. Hoc est unũ animæ, hoc unũ mẽti pabulũ. Res humanas non solùm jactatione,

sive ostentatione,sed & simulatione ac dissimulatione, ut ventis furentibus vehementer agitari constat. Atqui utræque sunt mendaces , illæ augendo , hæ minuendo. De utrisque veritas triumphat. Veritati nulla res præscribit,nõ spacia temporis,non patrocinia personarum , non privilegia Regionum.Hæc sensus hebetatos restituit;fallaces dirigit,errones reducit in viam. Rebus deterit omnes fucos ; omnia mendacia revincit,omnes errores frangit vi sua. Quoties ipsa sese exhibet,non inania, sed ipsam rem exhibet.Etiam hostes veritatis veritatem agnoscunt, quoties se in ejus sententiam concluso sentiunt.Hæc est Scientiæ unica regula. Siquidem solidè sciri nihil potest,nisi id unum quod verum est. Enimuerò eo rejecto quod falsum est,ac ductu & ope eius quod verum est,patente via itur ad id quod summum bonum est. Ergo sola constitutione veri omnis humanæ vitæ dignitas continetur. Quisquis veritate fretus est,hũc nulla vis disiicere,nulla fraus illicere, nulla perturbatio mente dimovere potest. Vsque eò veritas est omnium rerum firmitas, & omnis propositi solidamentum. Ante hujus conspectum nulla vanitas, nullus tumor consistere potest. Nulli virtutum plus debet humana conditio.Quis fortitudinem à temeritate , constantiam à pertinacitate, liberalitatem à profusione,amicitiam ab adulatione,parsimoniam,separet è sordibus?quis non perversè omnia inspiciat, non adhibito speculo virtutis ? Ecquis est tantâ audaciâ , qui sine lumine ac ductu hujus virtutis,hoc illúdve sibi compertum firmet?Nimirum veritas tota versatur in perspiciendo,quid sit in quavis re solidum,quid sincerum;quænam sint rerum causæ , principia, progressus. Vt illa omnia in quæ dimensio cadit,nonnisi mensura comprehenduntur, ita quicquid immissu Dei animum illuminat,erudit,instruit , veritas definit ac circumscribit. Quod in venalibus est numerus,pondus,mensura,hoc ipsum est in universo veritas.Hæc potissimùm ludibria & enormitates vitiorum discriminat ab his effectibus qui sunt virtutum proprij.Hæc falsas opiniones discutit ; dubias ad suam cotem explorat. Vt obscura hæc una illuminat, ita luminosa talia esse pronuntiat. Hinc priscum illud , Sol est veritas,& è converso.Veritas est sol,id est, is qui occulta revelat , & perspicua asserit.Cæterùm,ipsa nihil externum aut inductum admittit;ũna se nititur , nullo numine minor,omni sydere pulchrior,omni adamante fortior. Opitulare hominibus, ô sanctissima Virtus,sine qua humanum genus in altissimâ , aliarum virtutum ignoratione versatur.Annon meritò dicimus,hanc esse quæ cæteras virtutes aperit ? Vtinam ex eo liceret hodie potare fonte veritatis,qui adud Brachmanas dictus est esse peculiaris ; quam nunquam gustarunt ij, quos falsæ opiniones inebriant, quos cum antiquissimo Theologo meritò appelles adulteros veritatis; cujus tamen cuneo ipsorum errores extruduntur. *Carol. Paschal. lib. de virt.& vitiis, cap.9.*

¶ Apophthegmata.

Pythagoras dicebat,hæc duo divinitus hominibus data esse longè pulcherrima : Veritatem amplecti , Beneficiis operam dare , & addebat, utrumque cum deorum immortalium operibus comparari posse. *Ælian.lib.12.de var.hist.*

Idem interrogatus,quid Deo simile faceret homines?Cum veritatem exercent, respondit. *Stob.serm.11.*

Thales à quodam percontatus,quantum à mendacio distaret veritas? Quantum,inquit,oculi ab auribus. Sensit vir sapientissimus, ea tantum prò certis haberi,quæ hominum cernuntur oculis,cum auditus sæpenumero hominem fallat *Erasm.lib.8.apoph.Max.ser.39.*

Democritus, Pietatem palam declarandam, & veritatem constanter defendendam esse dicebat. *Ant.serm.de veritate.*

Serinus,Quemadmodum,inquit,debilis & impotens aspectus solis lucem intueri non potest , sic idque multo magis mens debilis & infirma verum cernere non potest. *Max.ser.de veritate & mendacio.*

Plato, Suavissimam narrationem veritatem esse dicebat. *Stob. ser. 11. ex Serini memorabilib. dictis.*

Poleman dicere solebat,multò suavius esse vera dicere, quam audire. *Stob.serm.11.*

Anonymus. Veritas quidem amara est, & ingrata stolidis:mendacium autem suave & gratum : nimirum ut illis,quibus dolent oculi,molestus est lucis aspectus , tenebræ autem visum reprimentes charæ & minimè molestæ sunt. *Ant.serm.de veritate.*

Æschines,Veritatem rem adeò validam esse dicebat,ut omnes humanas cogitationes facilè superet. *Stob.serm.11.*

Demonsthenes interrogatus , quid Deo simile haberent homines ? respondit : Benignè facere,& veritatem amare, *Max.ser.8.*

Cuius,Veritas,inquit,nullam requirit præmeditationem. *Stob. ser.12.*

Epictetus,Nihil,inquiebat,veritate pretiosius haberi debet, ne amicitia quidem,ut pote obnoxia affectibus,qui, quod justum est, turbant & obumbrant. Item : Immortalis & æterna res est veritas.Non donat autem nobis pulchritudinem paulatim tabescentem, neque dicendi fiduciam è iustitia prodeunte aufert : sed quæ justa & legitima sunt, exhibet,discernens ab eis injusta,& redarguens, *Ant.serm.de veritate.*

Themistocles,Eurybiades quiddam adversum cum dixisset,illéque baculum intentasset, verbera, inquit, intrepide, modo quæ dico,audias : noverat enim ea, quæ dicturus erat è Repub.fore. Docens : Veritatem in summo bonorum simul ac vitæ periculo profitendam esse , & tum maxime , cum multorum salus inde emineat. *Ælian.l.3.de Var. histor. Plutarch.*

Origenes Adamantius dicere solitus est, Veritatem non idcirco partes suas omittere debere,quia eas sibi præveniens,falsitas vindicaret. Philosophiam Græcorum notans,quam cum Christianismo & doctrina veritatis confert. *Euseb.lib.6.c.10.Eccl.hist.*

Papias audiens:multorum clamoribus Dei veritatem lacerari atque suspectam reddi : Non multa dicentibus , inquit , sed vera tradentibus auscultandum. *Euseb.lib.3.59.Eccl.*

Alphonsus semper hoc in ore habuisse fertur,tantum valere ad finem debere unicum principis viri verbum , quantum privatorum jusiurandum. Veritas enim, licet omnibus conveniat , principum tamen principium debet esse ornamentum. *Anton.Panorm.l.de reb.gest.Alphons.*

Aristippus interrogatus,quam ob causam sic ipsum argueret Dionysius:ob eandem(inquit)ob quam cæteri.Significans, philosophi libertatem omnibus esse molestam : non igitur mirandum, si regi, simul illud innuens,regis judicium nihil à vulgari differre, quod fortuna non addat sapientiam. *Laërt.lib.2.*

Cambyses Rex , cum frequenter nimio se vino ingurgitaret à Praxaspe hunc in modũ reprehensus est. Noli te nimio perdere vino, ô Rex, ne tibi ac civibus tuis pernitiosus fias.Verũ Rex:ut scias, inquit, quàm nunquam mihi excidam,approbabo etiam post vinum,& oculos & manus in suo ac debito esse officio. Bibens igitur solito largius , iamque vinolentus jubet objurgatoris filium in conspectu duci , ac postquam sinistram manum capiti imposuisset, stans in cor adolescentis sagittam figit. Dixerat autem prius id se petiturum:resciissoque pectore, jaculum cordi infixum ostendit,& sagittam extraxit,patrique ostendens,ait.Reprehendis in me ebrietatem:vide igitur, quam certam post potationem habeam manum. *Herod.in Thalia,& Senec.lib.3.de ira.*

Agesilaus , cum audivisset Rhetorem quandam laudari , quod rem specie tenuem multis verbis amplificare posset : Ego sane,inquit,ne furorem quidem arbitror bonum,qui parvo pedi magnos induat calceos, Quo dicto innuit maximè,non ornatum in dicendo, sed veritatem, cujus simplex est oratio,spectandam esse. *Plut.in Lacon.apoph.Eresl.1.*

¶ Similitvdines.

Syracida. Quemadmodum avis divertit ad aves : Sic veritas ad studiosos suos revertetur. *Cap.23.*

Chrysostomi.Quemadmodum hora vespertina quis stellam aliis comparatam lucidam vocat,quam sole fulgente nullo modo lucidam diceparatam lucidam vocat,quam sole fulgente nullo modo lucidam dicet,eo quod splendor solis excellens, fulgorem stellæ obtegit : Ita homines,eo quod splendor veritatis excellens, fulgorem stellæ obtegit : Ita horet,eo quod splendor solis excellens, fulgorem stellæ obtegit : Ita hominem bonum veracem dicimus esse , quando eum cum aliis hominibus conferimus,sed quando cum Deo,non est verax. *in Psal.credidi.*

Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem & alterum , & ubi meliores vestes inveneris,& pretio viliori,ab illo comparas : Quomodo non oportet populum circuire omnes Doctores , & inquirere, ubi syncera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & animorum confessiones cognoscere, & veriorum eligere plus quam vestimentum. *In 24.Matth.44.*

Si propter aliquam utilitatem,vel necessitatem mundialem proficisci volueris ad aliquem locum,cujus viam ignoras,nunquid propter ignorantiam viæ discedis à profectione proposita ? Non , sed experiris nunc istam viam,nunc illam:& quos interroges quæris,& cum inveneris, rogas & postulas ut semitã discas.Et si velis scripturarum ingredi veritatem,non petis orationibus , non quæris in scripturis , non pulsas bonis operibus,non interrogas sacerdotes,nũc istos,nunc illos,non investigas, qui veri sunt clavicularij scripturarũ,non qui falsi. *in Matt.22.hom.44.*

Qui Margaritam, habet, novit se divitem esse, etiamsi ignotum nonnunquam illud sit cum parvo in loco margarita recondatur : Sic & in prædicatione veritatis , qui ei adhærent , totoque animo illam amplectuntur, opulentos esse non ignorant , quamvis infideles thezauri vim non cognoscentes,fidelium opes contemnant,*Hom.48.in Matth.*

Nazianzeni. Si navi tempestatibus jactatæ manum porrigeremus, aut civitati obsessæ,aut domui igne succensæ, turmatim vasis & instrumentis succurreremus restinctoriis, plane nos submersores uocares,aut civitatis vel urbis aratores , & non potius præfectos, & curatores , sed ait:Non ita multis egisse videris : verùm quid mea refert, si plures, imo omnes opinione potius,quàm veritate ducantur,si quidem hoc in controversia versatur , num juste egerimus , vel Ecclesiam miserandam aut beatam reddiderimus : videri verò illud tuum, nihil ad nos, non secus ac somnia aliena. Non ita, inquis, homo multis videris : nunquid terra vertiginem patientibus stare videtur & ebriis, sobrij esse putantur , qui sunt sobrij?Et non potius cum capite ambulare , aut inerti, mel autem nunquid amarum est?etiamsi ægrotantibus quibusdam ac male affectis ita videatur.Non igitur in his ita res se habet,quemadmodum videtur patientibus. *In orat.de seipso.*

Iamblichi.Sicut lumen naturaliter & assiduè solem sequitur:Sic veritas Deum ejusque pedissequos ; præsertim cum perfecti plenique sint, neque egent,neque possunt sibi ultra,quàm sint arrogare. *De mysteriis.*

Rhegini. Vt solare lumen imbecillus & impotens visus aspicere nequit:Ita veritatem,idque multo magis infirma mens & invalida conspectare non potest. *Apud Stobæum serm.2.de imprudentia.*

Theodoreti. Lumen hoc sensibile, quod oculis usurpamus, sive sol sit, sive candela intuentibus plane indicat,quid sit aurum, quid argentum, æs item , quoniam & colorum figuras , non plantarum atque animalium differentias idem docet. Sed hæc solum vident , qui habent acres oculorum obtutus:cæci nihil vident. His itaque similes sunt, qui veritatem intueri nolentes , amant in tenebris ignorantiæ versari, veluti aves illæ , quæ noctu tantum volant, ut ululæ & noctuæ : hæ lucem odiunt,amant tenebras : Sed his quidem nemo sanæ mentis indignetur odiunt,amant tenebras : Sed his quidem nemo sanæ mentis indignetur atque succenseat : natura enim ab initio genus hoc vitæ illis addixit. Qui verò ultrò sese tenebris addicunt,nolentes cognoscere veritatem, quomodo quæso,veniam consequuntur ? *Sermone 2.*

Thriveri. Quemadmodum sol à nubibus sæpè intercipitur,sed nunquam funditus suffocatur:Ita veritas aliquando laborare potest,extingui verò nunquam. *In apoph.40.*

Quemadmodum is,qui oculos sibi effodit atque eruit,nunquam visum recipere poterit : Sic qui veritatem odit,fieri non potest , ut aliquando resipiscat.Nam spiritus veritatis , mentis nostræ lumen est. At si oculus noster nequam fuerit,universum corpus tenebrosum erit. *In apoph.126.*

Menandri. Vt illis,quibus dolent oculi, molestus est lucis aspectus, gratiæ autem tenebræ : Sic veritas ingrata est stolidis, mendacium autem suave & gratum. *In Meliss. Ant. part.1. serm.22.& Max.ser.35.*

D.Augustini. Si veris falsa permisceas, iisdem sæpè vestigiis verum falsitas imitatur : Sic hominem simulat pictura verum, quæ coloribus exprimit falsas facies veritatis : Sic speculi nitor vultum rapit, ut revocet oculos intuentis. Sic offert proprios venientibus vultus, ut ipsa sibimet invicem faciem venientis occurrat, tantumque valet immunda fallacia,ut ipsi se, quæ prævident oculi quasi in altero sese cognoscant. Ipsa quoque umbra cum stererit, imagines geminat, magna ex parte, mendacio dividens unitatem.Nunquid ideo verum est,quia figura mentitur?*Lib.2.contra literas Petiliani,c.26.*

Vt veritate sunt vera,quæ vera sunt:Ita similitudine similia sunt quæcunque similia. Vt ergo veritas forma verorum est, ita similitudo forma similium. *De vera religione.*

Thriveri. Ignis,quo pluribus lignis obruitur,eo magis accenditur:Sic & virtus & veritas,quo magis oppugnantur, eo magis emicant, atque illustrantur. *In apoph.60.*

Erasmi Roterodami. Vt speculum non reddit imaginem, nisi substernas vitro stannum,aut æs,aut aurum,aut simile quippiam solidum,quod imaginem non sinet perfluere:Ita non nisi in animis solidis,& vera virtute nixis,relucet imago veri. *In simil.*

Vt lana priusquam ultimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam aliis præparanda & imbuenda est:sic animus veritatis purpura serio est tingendus. *Ex lib.1.c.5.de Const.*

Vt eadem purpura homines delectat,& ad gaudium provocat,tauros offendit & irritat ad pugnam, sic eadem veritas aut virtus intelligentes capit : lædit improbos & imperitos. *Ex centur.prima epist.88.*

Vt obstetrix parturientem iuvat movendo, movendoque ; sic interrogando,& dubitando elicitur veritas.*Ex dial.de recta pronun.*

¶ Exempla Biblica.

Veritas odium parit, *exempla :* Fratres Iosephi, Genes.37. v.4.8. Balaam,Numer.24.v.10.11.Abimelech,Iudic.9.vers.2. Saul.1. Sam. 20. v. 33.Baasa.1.Reg.16.v.7.Achab.22.v.27.2.Paral.18. vers.26. Asa.2. Paral.16.v.10.Ioas,24.v.21.Ozias,28.v.19. Holofernes, & ejus magnates, Iudith.5.vers.24.25.26.Sedechias,Ierem.32.vers.3.Ioachim,36. vers.23. Princeps Iuda,38.v.4.Babylonij,eo quod Daniel probavit, Bel non esse Deum verum,indignantur,eumque in lacum leonum conjiciendum curant, Dan.14.v.27.Herodes,Matth.14.v.4. Luc.3.v.19.Principes Sacerdotum,& Pharisæi, Matth.22. v.45. Pharisæi & Legisperiti, Lucæ, 11. v.33.54.Principes Sacerdotum,& Scribæ,20.vers.19. Mundus,Ioan.7.v. 7.& 17.vers.2.14.Pharisæi,9.v.8.Iudæi,15.v.24.Lucæ,4.v.28.Actorum. 7.v.54.Principes Sacerdotum,5.v.33.Hostes Pauli.9.vers.23.29.Galatæ. Galat.4.v.16.Veritas tandem vincit, Proverb.28. vers.21. Veritas Christus,Ioan.14.v.6.Evangelium,2.Petr.1. v.12. Veritas cinctorum renum, Ephes.6.6.v.24.Veritas Dei in promissionibus,Genes.32.vers.10.Veritas in judicibus,Exod.18.vers.21.

¶ Profana Exempla.

Persa filios tam sanctis moribus imbuerunt, ut illorum disciplinæ nil addi posse videretur,& per omnes ætatis gradus illud præcipuè suis inculcarunt : ut fugientes mendacium, vera semper loquerentur. *Herod. lib.1. & Plut. libello πῶς δεῖ τὸ μὴ δεῖν δανείζεσθαι.*

Isidor. Abbas veritatis studiosissimus fuit.De eo tria commemorat Heraclides in sua historia : quod nunquam sit mentitus : nunquam alicui maledixerit, nunquam citra necessitatem locutus sit. *Theat.Zuing.*

Epaminondas Thebanus tam severus veritatis cultor fuit:ut ne joco quidem mentitus sit. *Alex.ab Alex.lib.9.cap.10.*

T.Pompon. eques Romanus, & amicus Ciceronis(ob linguam Atticus dictus)mendacium nec ipse dicebat,nec pati poterat : quapropter omnes ei res suas amici curandas certatim dabant : consiliumque ab eo de repub.deque rebus magnis petebant. *Cor.Nep.*

¶ Hieroglyphica.

Ægyptij *veritatem ex humano corde gutturi appenso* ἱερογλυφικῶς indicabant,de quo vide prolixe apud *Pier.Valer.lib.41.pag.395.C.*

Sol veritatis est hieroglyphicum, qua ratione videlicet is solus & unus est : duplicia enim & multiplicia sunt veritati contraria. Simplex igitur sit necesse est, quod verum censeri deceat.*Pier.Valer.lib.44. pag. 430.F.*

Quod si etiam Ægyptij *Pomum Persicum adherescente folio uno tantum* pinxissent,*Veritatis id signum erat*,quippe quod ea species linguam cordi conjunctam ostendit : ac perinde sermo cordis ipsius penetralia adaperiat,non aliud quippe sentiat,aliud proloquatur,*Pier.Valer.lib.54 pag.527.F.*

Vide, Fallacia, Fucus, Mendacium.

Vestis.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VEstis, Græca dictio videtur, ἐσθής, ῆτος, ἡ,& ἔνδυμα, ατος, τὸ, vestimentum, & ἐνδύω, vestio dicitur. Hebr. *Bedodh*, vestis ampla, & diffluens, & excurrens. Vestes amplæ & diffluentes, *Bigdhah, Ps.45. 9.* à verbo *Bacghadh*, prævaricatus est excessu, transgressus est meram, & excurrit ordinem, quemadmodum vestis ampla & diffluens ab incedentibus variè discurrit : ut in magnatum palliis & heroinarum oblongis & discurrentibus vestibus,terram verrentibus, quas Galli *robbe à queuë*, appellant, cernere est. 2. Dicitur & *Lebuch* (unde λάφ, & λῶπος,indumentum)item *Malbusch* &,*Tiboscheth :* à verbo *Labasch*, induit vestimenta,indutus est vestibus,3.*Salmah* & *Simlah*, vestis, vestimentum,nomen generale,vestis omnis quæ induitur,seu brevis,seu longa sit. Vide Etymolog.trilingue *pag.890.891.*

Vestem Iurisconsulti diffiniunt esse,quidquid induendi,præcingendi, amiciendi,insternendi, tegendi, accubandi gratia paratum est.Sunt qui velint vestem & vestimentum nihil differre. Alij vero ita distinguunt, quod vestis generaliter dicatur, vestimentum verò particulariter.Alij dicunt, vestimenta esse non modo lanea, linea, bombycina, serica sed etiam scortea,frondea,scirpea,palearia, & ex quacunque materia facta sunt ad corpus tegendum.Dicitur autem vestis, teste Varrone, à velando,id.est,tegendo, quod corpus velet,id est,tegat. Vnde & investes imberbes dicimus.

Locvs Biblicvs.

Vestis, quæ illicita, Deut.22.1. vestis viduæ pignori non accipienda, 24.17.vestis virilis mulieri illicita,& contra,27.5.Vestem auferenti, tunica danda,Luc.6.29. Vestem non habentibus, det unam, qui duas habet,3.11. vestis nuptialis, Matth.21. 11. Vestes Christi partiuntur milites,Matth.27.35. Vestes Israëlitarum in deserto non æritæ, Deut. 29. 5.Vestes Adami & Evæ, pellicæ, Genes. 3. 21. Vestes varias ob causas scindunt : Ruben.Gene.37.29.Iacob.v.34.Fratres Iosephi, 44.13. Iosua, & Caleb,Nu.146.Iosua,Ios.7.5.Iephthe,Iud.11.35. vir de Benjamin,1. Sam.4.vers.11.12.David,2. Sam.1.11. Israëlitæ,3.31. Thamar,13.19. David & servi ejus.vers.31.Chusai,51.32.Achab,1.Reg.21. vers.27.Rex Israël,2.Reg.5.7.& 6.30.Athalia,11.14.2.Par.23.12. Eliacim cum collegis,1.Reg.18.37. Ezechias.19.1. Esa.27.1. Iosias,2.Reg.22.11.2.Par. 34.10.Esdras,1.Esd.9.9.Bagoa & Principes Assyriorum, Iudith. 4. ver. 14.17.Mardochæus, Est.4.1. Iob.1. 20. Amici Iob,2.12. Matathias & ejus filij,1.Macch.2,14. Iudas & ejus exercitus, 2. 39. Ionathas,11.71. Principes Sacerdotum, Matth.26.65. Marc. 14. 36. Paulus & Barnabas, Actor.14.34.& 19.22.

Vestimenti fimbria,Matth.14 36.

Vestitus mulierum qualis esse debeat,1.Timoth.2.9.1. Petr.3. vers.3. 4. Vestimenta sacra, politica, domestica,facile distinguntur in *Libru V. & N.Testamenti.*

¶ Sententia Biblica.

Non induetur mulier veste virili:nec vir utetur veste fœminea;abominabilis enim apud Deum,qui facit hoc. *Deut.22.*

¶ Sententiæ Patrvm,

Nolo, ut de ornamentis auri vel vestis properam habeas in prohibendo sententiam : nisi in eis, qui neque conjugati sunt, neque conjugari cupientes,cogitare debent, quomodo placeant Deo. *Aug. ad Pessidon.*

Animadvertendum est,non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosis esse posse jactantiam, & eo periculosiorem,quod sub nomine servitutis Dei decipit.*Idem lib.de ser. Dom.*

Quanta amentia est,effigiem mutare naturæ, picturam quærere ? tolerabiliora propemodum in adulterio crimina sunt. Ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. *Idem, Ibid.*

Ornamentorum ac vestium insignia,& lenocinia formarum, non nisi prostitutis & impudicis fœminis congruunt : & nullarum fere pretiosior cultus,quam quarum pudor vilis est,&c. *Cyrian.lib.de habitu virg.*

Vince vestem, quæ virgo es,quæ Deo servit:vinces aurum,quæ carnem vincis & seculum : nec monilium aut vestium quære ornamenta, sed morum. *Idem.Ibid.*

Fœminæ manus Deo inferunt,quando id, quod ille formavit,reformare & transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne, quod nascitur : diaboli quodcunque mutatur. *Idem,ibidem.*

Deles picturam Dei,mulier : si vultum tuum materiali candore obliinias : si exquisito rubore perfundas. *Ambr.in Hexamer.*

Vestes pullas æque devita,ut candidas : ornatus & sordes pari modo fugiendi sunt, quia alterum deliciis, alterum gloria redolet. *Hier. in ep.ad Nep.*

Inter sericum & linteamina,quibus tibi videris fulgidus & formosus, intellige te nudum,conscissum,sordidum,medicantem. *Idem in epist.*

Si vir vel mulier se ornaverit, & vultum hominum ad se provocarit & si nullum inde sequatur damnum:judicium tamen patietur æternum, quia venenum attulit,si fuisset,qui biberet. *Hieronymus.*

Quod pro sola inani gloria vestimentum pretiosius quæritur, res ipsa testatur:quia nemo vult ibi pretiosis vestibus indui,ubi ab aliis non possit videri. *Greg.in hom.*

Vanum cor vanitatis notitiam ingerit corpori. Exterior enim superfluitas interioris vanitatis indicium est. Mollia indumenta animi molliciem indicant : non tantum curarent corporis cultus,nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutib. *Ber.in Apol.*

Serico & purpura induræ,Christum syncerè induere non possunt:auro & margaritis adornatæ, & monilibus ornamenta mentis & corporis perdiderunt.*Cyprianus lib.de habitu virginum.*

¶ Sententiæ Philosophorvm.

De vestitu cultuque corporis. Dial. xx.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

At egregie vestior,R.Quæ pura sunt,nuda videri amant.Mos est fœda coloribus abdere.G.Exquisitissime induor.R.Pudebit cultus exterioris,quoties quid eo tegatur,cogitabis ; Insana enim ambitio est simum tegere purpura.G.Mundissime vestior.R.Non audisti, quid ille vir fortissimus apud Crispum dicat:Munditias mulieribus,laborem viris convenire?G.Vestitus insignis ac mollis est,R.Superbiæ vexillum, niduſque luxuriæ G.Vestis singularis ac insolita est.R.Nõ objiciã tibi sacros pauperes seminudos,& rigidos,atque hirsutis togis hybernũ frigus arcẽtes.

Scio

Scio quidem, quod peccatrix opulentia sanctam spernit inopiam. Ille item ditissimus hominum cujus altercatione retro tertia memini, veste non temere alia quam domestica usus est, ab uxore, & sorore, & filia, nepotibúsque confecta. Nam & hoc quoque de illo scriptum est. Sic ille sanctorum dominus paucas quidem sibique junctissimas fœminas fatigabat. Tu fortassis aliorum servus disjunctissimas fatigas gentes. Tibi nent, tibi pectunt, tibi texunt Belgæ, tibi Persæ, tibi Seres, tibi Indi, tibi Tyrius murex natat, tibi fragrans bacca hispidis pendet arbusculis, tibi oves albicant Britannicæ, tibi Indica sandix rubet, uterque tibi sudat Oceanus; Augusto autem uxor, & filia sorórque, cum nepotibus. Eo usque decrevit virtus, crevitque superbia. Si contrario delectaris exempla modestiæ viluerunt. In victu igitur ac vestitu multi optimo principum contempto, post pessimos abiere. Caium & reliquos, quorum ventri ac tergo, nec civilis unquam, nec virilis, nec Romanus certe; nec humanus, sed insanus, & nunc fœmineus, nunc divinus, ab omni autem parte profusus atque monstrificus cultus fuit. G. Exquisitissime induor. R. Operosior ornatus, & suspicione curæ ingentis formosis formæ gratiam imminuit, & fulgore suo deformium mendas prodit, oculósque prætereuntium ad spectandum excitat. Itaque nulla re pejus sibi consulit deformis homo, quam dum formosus vult videri. Vestis insignior, cultusque corporis, qui ad famam quæritur, risus movet. G. Electissimis coloribus exornor. R. Natura rerũ humana arte non vincitur. Sæpè etiam quasi indignans se tentari, quo majore nisu premitur, regitúrque, eo magis attollitur eminétque, nativam mortalis corpusculi fœditatem nec colores alterant, nec odores, quin aut magis conspectam efficiunt, aut suspectam. G. Pretiosis ac variis ornamentis ámbior. R. Pone in feretro aureo pallidum cadaver, gemmis illud ostróque circunda, quo plus ornatus, & plus erit horroris, neu, quod loquor, ad injuriam trahas, origo nominis inquirẽda est. Siquidem à cadendo dicitur cadaver, cur non ut mortui sic viventis rectè dicitur? Nempe illud cecidit, hoc casurum est additque continuè. G. Novus & insolitus cultus est mihi. R. Non est locus ut defleam, utque exercet ludibria hæc habituum externorum, quos vobis ab extremis mundi finibus furibunda præsens ætas intulit. Sed dij hominésq; male oderint has belluas humana effigie, ferino animo, lingua Latina, barbaricone habitu, compto fœmineam ad molliciem capillo, moribus ad aprinam duritiem horridis atque incultis: hinc obscœna corporum impudentissime detegentes, illinc mentium levitatem vano vertice volucrum plumis extantibus, aperrissime designantes. An vero tam vigiles magistri, an tam dociles discipuli plus odij mereantur, in dubio est, quorum ingeniis effectum vides, ut inter mimos ducésque, inter scorta, & matronas prope jam nil insit aspectu. Nec dum sistit, sed in dies serpens crescit, & variatur insania.

¶ Apophthegmata.

Crates à magistratu objurgatus, quod præter leges ac morem Atheniensium sindone vestiretur, ait: Quid si Theophrastum vobis ostendam sindone amictum? diffidentes, ac ut ostenderet flagitantes, adduxit ad tonstrinam, ostenditque Theophrastum, qui tum fortè tondebatur, linteo amictum, quæ Græci à contegendis humeris ἀμόλινον vocant, submonens, omnibus ad usum uti licere. Nam si per se turpe esset uti linteis, ne in tonstrina quidem esset honestum. *Laërt. lib. 6. c. 6.*

Stilpo videns Craterem hybernis mensibus frigore rubentem δοκέι, inquit μὴ γρᾶ νέχαν ἱματίς καινό. Lepos qui est in vocis ambiguo, Latinè reddi non potest καινῶ conjunctim, sonat, novo: καὶ νῶ disjunctim, sonat, & mente. Discrimen auribus vix sentiri post, scripto potest ostendi. Videris, inquit, egere pallio novo, sive pallio & mente. Novam requirebat gelu mentem Cynici stultitia, qui vestem non accommodaret tempori. *Laërt. lib. 2. c. 22.*

Xantippe Socratis, cum vellet quandam vestem induere, atque sic ad spectandum pompam prodire, ille dixit: Hanc non spectandi causa, sed potius ut specteris, habes. Notabat autem communem hominum consuetudinem, qui cum aliis, tum maximè in vestitu novitate delectantur, quo ab omnibus ob novum & insolitum cultum spectentur & celebrentur. *Ælianus lib. de var. hist.*

Socrates, cum iret, ab Agathone vocatus, ad convivium, sqleatus & unctus idque præter morem, & ab amico quodam obvio rogaretur: cur esset solito nitidior, judens dixit: Ut pulcher eam ad pulchrum, cum nullius esset ab hujusmodi affectibus alienior. *Erasm. lib. 3. apoph.*

Idem, pallij procissam partem cum Antisthenes multis spectantibus ostendisset, spectandámque dedisset: Aspicio, inquit, ô Socrates, per scissuram pallij tuam vanitatem. *Laërt.*

Plato in Aristippum dixit, illi soli datum esse & pannis & chlamyde uti, quod apud Dionysium in purpura saltaverat. Ad id alludens Horatius: Omnis, inquit, Aristippum decuit color. Hoc dictum quidam tribuunt Stilponi. *Laërt. lib. 3.*

Musonius volebat virum temperantem corpori quærere tegmen non sumptuosum, nec exquisitum. Veste nempe & calceamentis eodem modo utendum esse ajebat, quo panoplia, nempe defendendi corporis gratia, non ostentationis. Sicut igitur ea optima sunt arma, quæ firmissima, quæque armatum tueri maximè valent, non insignia & splendida: Ita amictus quoque & calceorum usus, qui sit corpori commodissimus, optimus est: & non is, qui stolidorum oculos possit in se convertere, &c. *Stob. ser. 1. de virtute.*

Antisthenes. Diogenes cum ab Antisthene Atheniensi petiisset tunicam ad depellendum frigus, jussit Antisthenes, ut duplicaret pallium: sic enim tunicæ speciem præbiturum: Admonens, oportet hominem uno vestitu contentum esse. *Laërt. lib. 6.*

Diogenes, cuidam sibi placenti, quod leonis exuvio tectus incederet: Non tu desines, inquit, virtutis stragulas pudefacere? Indecorũ esse censuit, quod homo mollis Herculis amictum sibi vendicaret. Idem dici potest de iis, qui prodigioso amictu profitentur sanctimoniam, vita non respondente. *Erasmus ex Laërt. lib. 6.*

Idem. Cum adolescens quidam comptior Diogeni proposuisset quæstiunculam: Non tibi prius, inquit, responsurus sum, quam sublatis vestibus ostenderis, utrum masculus sis, an fœmina. Ex vultu parum virili, notavit illius molliciem. *Laërt. lib. 6.*

Idem. Apud Megarenses cum videret arietes pellibus tectos adversus frigoris injuriam, ipsorum autem filios nudos: Satius est, inquit, Megarensis esse arietem, quam filium. Traditum est de Megarensibus, quod indiligenter haberent filios suos. *Erasm. in Plut.*

Idem. Divitem quendam indoctum, sed splendidè vestitum, χρυσόμυλος appellabat, hoc est ovem aureo vellere. Nam tales fuisse proditum est à poëtis, qui minimum valerent ingenio, ovillis naribus, etiam proverbio dicebatur. *Laërt. lib. 6.*

Demonax cuidam qui purpura indutus, sese insolentius ostentabat, in aurem dixit: Heus tu! hoc ante gestabat ovis, ovis erat. Significans illum nihilo minus stupidum esse, si gestaret purpuram. *Erasm. lib. 8. apoph.*

Artaxerxis, Teribazus in venatu Persicam vestem dilaceratam ostendit, consulens quid faciendum esset: respondente autem Artaxerxe rege, aliam induendam. Unam igitur, inquit, mihi tradas oportet. Rex suam tradidit, dicens, Dono do tibi hanc vestem, gestare prohibeo. Teribazus vir minimè quidem malus, sed levis præcipitisque consilij, neglecta regis monitione, vestem induit, muliebribus etiam ex auro donis quæ à rege acceperat exornatam. Hoc cæteris omnibus indignè ferentibus (nam ridere nefas erat) rex effusè rideus: Tibi, inquit, ut mulieri aurum, (nam ridere nefas erat) rex effusè rideus: Tibi, inquit, ut mulieri aurum, at insano regium amictum gestandi jus potestatemque concedimus. *Erasm. lib. 8. 2. apoph. ex Plut.*

Archidamus. Cum Dionysius Siciliæ tyrannus filiabus Archidami vestes splendidas multique pretij dono misisset, recusavit accipere, dicens: Vereor ne hoc amictu puellæ mihi turpes videantur. Intellexit vir prudens, virgines nullo cultu melius ornari, quam simplici: porro sericis gemmis, & auro dehónestari magis quam ornari: propterea quod vestium luxus arguit animum parum sobrium; & intuentium animos ad libidinem solicitat citius quam ad honestam opinionem. Decet autem ut virgo sit, nec ulla ex parte det corruptæ mentis significationem *Plut. in Lacon.*

August. Cæs. cum pro concione multos videret palliatos, indignabundus: En, inquit, Romanos rerũm dominos, gentémque togatam! Adeo studebat priscos renovare mores, ut habitum quoque vestitúmque doluerit immutatum. *Erasm. lib. 4. apoph.*

Idem, Purpuram Tyriam empturus, de obscuritate querebatur, cumque venditor diceret: Erige altius: & suscipe. Ergone, inquit, ut me populus Romanus dicat bene cultum in solario ambulaturus sum? *Macrob. lib. 2. c. 4. Saturn.*

Idem, quantum potuit indumentorum luxuriam habuit odio, cujus dictum erat vulgatissimum, Vestitus insignis ac mollis superbiæ vexillum est, nidúsque luxuriæ. *Sueton.*

Alexander Sever. cum humili vestitu contentus sæpenumero incederet, reprehensus ob id ab aulicis suis, respondit, Imperatoriam majestatem constare virtute, non corporis cultu. *Lamprid.*

Idem. Gemmas omnes quas reperit in palatio, vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens viris gemmas usui non esse: matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo atque inauribus & baccato monili, & corona in qua sacrificarent & unico pallio auró sparso, & cyclade quæ plus sex unciis auri non haberet. Hic cultus hodie vix sufficit negotiatorum uxoribus. *Lamprid.*

Aurelian. Imper. petenti uxori, ut se unico pallio serico uti sineret: respondit: Absit ut auro fila pensentur, libra enim auri tunc libra serici fuit. *Bruss. lib. 5. c. 22.*

Alphonsus, cum vestitu cultúque corporis non multum discreparet à popularibus suis, admonitus à quodam ut regio ornatu incederet, respondit, Malo moribus & authoritate meos excellere quam diademate & purpura. *Panor. de reb. gest. Alphons. Æn. Syl. de eius dictis.*

¶ Similitudines.

Tertulliani. Aliæ quibus planè major est palma omni umbra & filo, non minus capite suo abutuntur, ut bestia quædam magis quam avis licet pennata, brevi capite, protracta cervice, cætera altegradia. Hanc aiunt cum delitescendum habet, caput solum planè totum in condensum abstrudere, reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secuta est, nuda qua major est, capitur tota cum capite. Tales erunt & istæ, minus quam utile est tectæ. *Lib. de velandis virginibus.*

Socratis. Quemadmodum equus generosus non ex apparatu magnifico judicandus: Sic nec vir bonus ex vestitu & habitu corporis. *Apud Stob. ser. 1. de prudentia.*

Xisti philosophi. Vestimenta putato esse animæ corpus tuum: mundum igitur id conserva. *In Enchirid.*

Incontaminatum custodi corpus tuum, tanquam si indumentum acceperis à Deo: & sicut vestimentum corporis tui immaculatum servare stude.

Seneca. Quemadmodum stultus est, qui equum emturus, non ipsum inspicit, sed stratum ejus ac fræna: Sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste aut ex conditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. *lib. 2. epist. 47.*

Laurentij Justiniani patriarchæ. Sicut continens ac pudicus vilibus induitur vestimentis, ut se oculis divinæ majestatis exhibeat mundum: Ita impudicus ac incontinens, ut videatur magnificus, satagit vestiri pretiosioribus ac mollibus. *In lib. de ligno vitæ, c. 5.*

Thriveri. Statuæ vestes holosericas ac purpureas non sentiunt: tales oportet esse qui eas induunt. *In apoph. 125.*

Optimi sibi gratiam condimenta dissimulant: & pulcherrimam sæpè formam luxuria vestium obscurat. Proinde condimentis non eget, nisi

malus cibus, & veſtium apparatu duntaxat informis mulier. *In apoph.*100.

¶ Adagia.

Cercyræa ſcutica. Κερκυραϊα μαστιξ.

Dicitur de re ſupervacaneo cultu ornata. Quadrabit & in ea quibus ornatus additur, neutiquam decorus & congruus.

Pellænea tunica. πελλαιαῖσ χιτὼν.

De priſco cultu & obſoleta veſtimentorum forma dicitur.

Simia in purpura. πίθηκος ἐν πορφύρᾳ.

In eos, quibus dignitas additur indecora, vel, qui tametſi magnifico cultu ſint ornati: tamen vultu moribúſque inertiã ſuã ac vecordiã produnt.

Afra avis. Λιβυκὸν ὄρνεον.

Non inepte iacietur in hominem peregrino habitu notabilem.

Manivoro vinculo. χειροβρῶτι δεσμῷ.

Sic quiſpiam appellavit manicas veſtium Ponticarum quod manus offendant atteranturque.

Vide Superbia.

Vetula.

¶ Definitio et etymolog.

VEtus, veteris, omn. gen. id quod eſt antiquum & multorum annorum, menſium, & dierum ſignificat. Græcè παλαιὸς, ἀρχαῖος. Hebr. *Zaken*, Senex, adultus, *Zaknah*, vetula, anus, adulta, à verbo *Zaken*, ſenuit, ſenex fuit, 2. *Iaſchen*, vetus, vetuſtus, *Ieſchanah*, vetuſta, à verbo *Iaſchen*, dormivit profundè. Senectus enim & ætas provecta in plurimis eſt veluti vitæ ſomnus & veternus quidam. 3. *Hattik*, nominatur homo provectus ætate, qui in multos annos tranſlatus eſt: à verbo *Hathak*, tranſlatus eſt, provectus eſt. Et cognationem habet cum *Takahh*, fixit, i. tranferendo aliorſum fixit tabernaculum. In dies enim mitigamus, ut in cœlis figamus tandem tabernacula. 3. *Kadhmdnah*, à verbo *Kiddem*, antecceſſit, anterior fuit.

¶ Locvs Biblicvs.

Vetularum officium quod. Tit. 2. 5.

¶ Apophthegmata.

Pauſimachus, in paraſitum, qui ab anicula alebatur, dicebat illi qui cum anu conſuetudinem habet, diverſum quiddam accidere atque ipſi vetulæ. Nam illum ſemper aliquid ventre concipere, illam nunquam ſentiens, illum ſubinde fieri ſaturum, illam manere ſterilem. *Eraſ. l. 9. apoph.*

Pericles. Elpinice anus, cum Pericles Samum vaſtaſſet, in eum his verbis inſultavit: Admiranda ſunt iſta, Pericles, & coronis decorãda qui nos multis & fortibus civibus ſpoliaſti, cum nec Phœnicibus nec Medis bellum intuleris, ut meus frater Cimon: ſed ut urbem ſociam, & neceſſitudine nobis conjunctam ſub imperium redacturus eſſes. Hæc dicente Elpinice, ſubridens Pericles ad eam ſedato animo illud Archilochi dixiſſe fertur: Unguentum, vetula cum ſis deſere. *Plut. in Pericle.*

Lamiam meretricem ſeneſcentem Demetrius rex amabat, parum ſobrie. Cum igitur de ea rex apud aliam, quæ & Demo dicebatur, gloriaretur, & appoſitis bellariis diceret, Vides quam multa mihi mittat Lamia? Plura, inquit, tibi mittentur à matre mea, ſi velis cum ea dormire. Notans anus ſolere donare iis, à quibus ſubiguntur. *Eraſ. l. 6. apoph.*

Vide Viduitas.

Vetuſtas.

¶ Definitio et etymolog.

VEtuſtas, Antiquitas, cujus magna vis eſt, ἀρχαιότης, Hebr. *Kedhem*, & *Kadmach*, à verbo *Kidulem*, de quo ſupra.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Propert. 3. 1.

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas.
Maius ab exequiis nomen in ora venit.

Ovid. 3. Pont. 4.

Scripta placent à morte ferè quia ladere vivos
Livor, & inviſo carpere dente ſolet.

Idem Metam. lib. 5.

Tempũ edax rerum, túque invidioſa vetuſtas,
Omnia deſtruitis, vitiatáque dentibus avi
Paulatim lenta conſumitis omnia morte.

Mart. 5.

Eſſe quid hoc dicam, vivus quod fama negatur,
Et ſua quod rarus tempora lector amat?
Hi ſunt invidia nimirum Regule mores,
Præferat antiquos ſemper ut illa nouis.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Ubi ſunt ſuperbæ Carthaginis alta mœnia: ubi maritima gloria inclyti portus? ubi cunctis litoribus terribilis claſſis? ubi tot exercitus? ubi rantus equitatus? Ubi immenſo Aphricæ ſpatio non contenti ſpiritus? Omnia iſta duobus Scipionibus fortuna partita eſt. *Val. Max. l. 3.*

In minimis rebus omnia antiquæ conſuetudinis momenta ſervanda ſunt. *Idem lib. 2.*

Quid tu ignoras, arbores magnas diu creſcere, una hora extirpari? Nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit, & ab invaletudine. *Q. Curt. de geſt. Alex. l. 7.*

Non opera ſolum manufacta, ſed etiam ipſam naturam paulatim exedendo perimit vetuſtas. *Idem.*

Scito ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim proviſum, & quæ convertuntur in deterius mutari. *Tacit. Ann. l. 15.*

Quicquid enim eſt opere ad manufactum, labi & conſumi vetuſtate capta confirmatur, cujus ut primum ac potentiſſimum extitit, ita & primum ceſſit, ut veluti quodam jure ſuccedentis ætatis debita poſteris traderetur hæreditas, ipſis quoque eandem tradendi formulam ſervaturis. *Paul. Oroſ. de Ormiſd. l. 2.*

Vetuſtas quæ protulit, colenda ſunt. *Au. Steuch. de periphil. 2. c. 1.*

¶ Adagivm.

Piſcis nequam eſt, niſi recens.

Dicitur peculiariter in hoſpitem aut vulgarem amicum, qui primo quidem adventu non ingratus eſt: ceterum ante triduum exactum putet.

Piſcis repoſitus. ἀποκείμενος ἰχθύς, *Plaut.*

Vtamur adverſus eos qui nihil ſervant impoſterum.

Per antiquum idem. Διὰ παλαιῆς ἡμέρας. *Diog.*

Dicitur de re admodum vetuſta & priſca.

Quantum ex Bacchanalibus. ὅσον ἐκ Διονυσίων.

De rebus dicitur vehementer exſpectatis. Ductum ex more Atticorum, qui annorum accedentem numerum à Dionyſiis, ut ex Olympiadibus numerabant.

Antiquiora Diphtera loquetis. Ἀρχαιότερα Διφθέρας λαλεῖς.

In eos, qui nugas narrant, aut de rebus garriunt nimium priſcis, & iam pridem obſoletis.

Ab originum ſeculo.

A Nannaco. ἀπὸ Νανναάκου.

Quadrãbit utrumque cum ſignificabimus rem ab extrema uſque repetitam antiquitate, vel origine. Poſterius adſcripta Stephano.

Res Cannacæ. Τὰ καννάκου

Dicitur de rebus ob vetuſtatem admirandis.

Antiquior quam Chaos, & Saturnia tempora. χάους ἀρχαιότερος, ἢ κρονίων.

Dicitur de re admodum priſca & obſoleta.

Pellenæa tunica. πελλαναῖσ χίτων.

De priſco cultu, & obſoleta veſtimentorum forma dicitur.

Vide Tempus.

Via.

¶ Definitio et etymolog.

VIa, Gr. ὁδὸς, ου, ὁ, & ὁδίτης, ου, ὁ, viator dicitur Hebr. *Derech*, via trita, à verbo *Daragh*, calcavit impreſſione pedis, inceſſit? idem quod *Daragh*. Hinc πίχω, curro, & Lat. gradior, ingredior, aggredior, *v. Halichah*, ambulatio, via quã quis ingreditur & perſequitur, à verbo *Halach*, ambulavit, abiit tractum, præteriit. Hinc ἀλύω, fugio. 3. *Orach*, Semita protenſa viatorum longum iter, à verbo *Arach*, iter longum fecit, protenſum iter ingreſſus eſt. Cognationem habet cum verbo *Achar*, tardavit, & *Arach*, prolongatus eſt, tardius venit. Hinc ἔρχομαι, venio. Vide etymolog. trilingue. 892. 893.

Eſt autem via locus, per quem habere iter omnibus licet. Aliquando accipitur pro ipſo itinere, hoc eſt actu ambulandi. Interdum pro ratione. Virg. *Inveni germana viam.* Hinc viatores, qui magiſtratibus parebant, hominéſque ex agris magiſtratibus frequenter evocabant. *Sec. Cic. l. de Senectute.*

Loci Biblici.

Via *Primo*, pro certo vitæ inſtituto & ratione, Rom. 11. 53. *Secundo*, pro vita & morib. Matt. 21. 32. *Tertio*, per Antonomaſiam, pro Chriſtianiſmo, Act. 14. 16. & 19. 9. *Quarto*, pro doctrina Evangelica, Act. 9. 2. & 22. 4. via arcta & ſpatioſa. Matt. 7. 13. Luc. 13. 24. Via Chriſtus, Luc. 24. 6. Via per quam juſti ambulant, quæ & qualis ſit, Pſ. 119. 5. Prov. 3. v. 17. & 16. v. 5. 12. Eccl. 5. 12. Eſai. 26. 7. & 30. 21. & 35. 8. & 40. 3. Ierem. 31. 21. Oſe. 14. 10. 1. Theſſal. 4. 1. Hebr. 12. 13. via gentium, pro profanis & impiis gentium moribus, Matt. 10. 5. *Quinto*, pro aperta & ſimplici profeſſione religionis Chriſtianæ, Act. 24. 14. via Dei, 18. 26. id eſt, via ad Deum ducens.

Viam Dei docere, Matth. 22. 16. eſt docere, quid fas ſit, aut minus, ex Dei voluntate, ſive qua via ſit hominibus incedendum, ita ut Deum non offendant. Via impiorum qualis Pſal. 119. 3. Prou. 4. 19. & 26. 27. & 12. 13. & 21. 2. & 22. 5. Eſau. 57. 10. Viæ impiorum exitus & finis, Iob. 6. 18. Proverb. 14. 12. & 28. 18. Eccleſ. 2. 16. & 21. 11. Ierem. 7. & 36. & 4. 18. Via juſtorum à Domino dirigitur. Tob. 4. 20. Pſal. 17. 55. & 25. 4. & 119. 35. Prov. 4. v. 12. 18. & 13. 6. 26. 9. & 20. 14. Eſai. 48. 17. Ierem. 10. 23. Mich. 4. 2. Via juſtorum, remunerationem expectat à Deo, Pſal. 24. 12. Prov. 12. 28. Ierem. 6. 16. & 7. 3. Via pacis Hebræorum more, pro ea via quæ ad veram pacem & felicitatem ducit, Luc. 1. 79. pro vita pacifica & innocente, Rom. 3. 17.

Viæ, pro rebus geſtis. *Apoc.* 15. 3.

SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Via Dei ſuper omnes exaltatur.

Juſtus es Domine, & omnia judicia tua juſta ſunt: & omnes viæ tuæ miſericordia, & veritas, & judicium. *Tob.* 3.

Non cogitationes meæ, cogitationes veſtræ: neque viæ veſtræ,

viæ

viæ meæ, dicit dominus, *Esai.*55.

Via virtuosa ad Deum ordinatur.

Non vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis. *Gen.*6.

Ambula coram me,& esto perfectus.17.

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. *Psalm.*118.

In omnibus viis tuis cogita illum,& ipse diriget gressus tuos.*Prov.*3.

Viæ ejus, viæ pulchræ,& omnes semitæ ejus pacificæ. *Ibid.*

Initium viæ bonæ facere justitiam.

Semita justorum declinat à malo.*Ibid.*

Esto firmus in via Domini. *Eccles.*5.

Semita justi recta,rectus callis justi ad ambulandum,*Esai.*26.

Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum , & aures tuæ audient vocem post tergum monentis:Hæc est via,ambulate in ea:& non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram.30.

Erit tibi semita,& via sancta vocabitur:Non transibit per eam pollutus:& hæc erit vobis directa via,ita ut stulti non errent per eam.35.

Parate viam Domini , rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.40.

Statue tibi speluncam , pone tibi amaritudines , dirige cor tuum in viam rectam,in qua ambulasti. *Ierem.*31.

Rectæ viæ Domini , & justi ambulabunt in eis. Prævaricatores vero corruent in eis. *Ose.*14.

Per Deum moderatur.

Omni tempore benedic Deum : & pete ab eo , ut vias tuas dirigat. *Tob.*4.

Bene ambuletis, & sit Deus in itinere vestro,& angelus ejus comitetur vobiscum.5.

Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro,perducatque vos incolumes.10.

Domine deduc me in justitia tua. *Psalm.*5.

Perfice gressus meos in semitis tuis , ut non moveantur vestigia mea. 10.

Vias tuas Domine demonstra mihi.22.

Deduc me in semita mandatorum tuorum.118.

Viam sapientiæ monstravi tibi,& duxi te per semitas æquitatis:quas cum ingressus fueris,non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.*Prov.*4.

Iustorum autem semita quasi lux splendens,procedit,& crescit usque ad perfectam. *Ibid.*

Iustitia custodit innocentis viam.13.

Cor hominis disponit viam suam , sed Domini est dirigere gressus ejus.20.

A Domino diriguntur gressus viri : quis autem hominum potest intelligere viam suam ? 20.

Deprecare altissimum,ut in veritate viam tuam dirigat.*Eccl.*37.

Ego Dominus Deus tuus , docens te utilia, gubernans te in via qua ambulas. *Esai.*48.

Scio Domine quia non est hominis via ejus:nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.*Ierem.*10.

Venite ascendamus ad montem Domini,& ad domum Dei Iacob.Et docebit nos de viis suis,& ibimus in semitis ejus. *Mich.*4.

A Deo remuneratur.

Quis est homo qui timet Dominum ? Legem statuit ei in via quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur. *Psalm.*24.

Ibunt de virtute in virtutem,videbitur Deus eorum in Sion.*Psal.*83

In semita justitiæ via. *Prov.*12.

State super vias,& videte,interrogate de semitis antiquis,quæ sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.*Ierem.*6.

Bonas facite vias vestras,& studia vestra,& habitabo vobiscum in loco isto.7.

Via vitiosa turpiter deordinatur.

Non enim qui operantur iniquitatem , in viis ejus ambulaverunt. *Psalm.*118.

Via impiorum tenebrosa,nesciunt ubi corruunt.*Prov.*4.

Oculi tui recta videant,& palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.Dirige semitas pedibus,& omnes viæ tuæ stabilientur:ne declines ad dexteram neque ad sinistram:averte pedem tuum à malo. *Ibid.*

Vias quæ à dextris sunt,novit Dominus : perversæ vero sunt, quæ à sinistris sunt. Ipse rectos faciet cursus tuos ,itinera autem tua in pace producet. *Ibid.*

Via stulti recta in oculis eius. *Prov.*12.

Omnis via viri recta sibi videtur.21.

Arma & gladij in via perversi:custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.22.

In multitudine viæ tuæ laborasti,nec dixisti,Quiescam.*Esa.*57.

Firmiter reprobatur.

Involutæ sunt semitæ gressuum eorum, ambulabunt in vacuum , & peribunt. *Iob.*6.

Iter devium ducit ad mortem. *Prov.*

Est via quæ videbitur homini recta : novissima autem ejus deducunt ad mortem.14.

Quis perversis graditur viis,concidet semel.28.

Væ his ! qui perdiderunt sustinentiam , & qui dereliquerunt vias pravas.*Eccles.*2.

Via peccantium complantata lapidibus, & in finem illorum inferi & tenebræ,& pœnæ.22.

Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas. *Ibid.*

Viæ tuæ & cogitationes tuæ fecerunt hæc (scilicet mala) tibi.4.

¶ Sententiæ Poëticæ.

Plaut. Persa.

Viam qui nescit,qua deveniat ad mare ,
Eum oportet amnem quarere comitem sibi.

Sen. Oëd.

Certissima est regnare cupienti via ,
Laudare modica.

Plaut. Curt.

Nemo ire quanquam prohibet publica via.

Sen. Agam.

Capienda rebus in malis præceps via est.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Via nobis innata est,ut à notioribus nobis,& manifestioribus ad manifestiora naturæ, notiora proficiamus : non enim sunt eadem nota nobis & naturæ. *Arist.Phys.*1.*c.*1.

Via est,ut procedamus ex communib.ad singularia. *Idem ibid.*

Viam quandam ex Italia in Galliam usque Celtiberorum Iberorumque reperiri ajunt,cui Herculea nomen est,in qua tam Græcus , quam incola viator,indigenarum beneficio nulla injuria molestiaque afficitur; cæterum si quis ex iis quempiam infestaret , pœnam ejusdem generis dare ferunt. *Arist.de admir.aud.c.*854.

Via,& methodus ad ratiocinandum in omnibus scientiis ,& artibus. quæ aliquid ex propriis ratiocinando demonstrant , eadem est. *Alex, Aphrod.in* 1.*prior.c.*31.

Via ad corruptionem est ipsum præter naturam. *Simpl. in* 2. *de cœlo tex.*38.*c.*23.

Via ex qua solvuntur quæstiones alia debet esse à via , ex qua accidunt quæstiones. *Aver.in* 2.*metaph tex.*10.*c.*1.

Via una non est,qua consistimus super noto per se, & ignoto per naturam. *Idem in prior sect.c.*21.

Via ad rem est alia ab ipsa re. *In Phys.*1.*text.*4.

Via omnis,quæ non sequitur finem,& terminum, otiosa est. *Alex. de Alex.*2.*met.*

Via de ratione sui terminatur ad terminum , non ad viam. *Idem* 11. *Metaph.*

Via ad inferos non est una,& simplex , non enim duce dæmone opus haberet,& nec aberraret. *Plat.in Phad.*

Via cum felicitate perficitur,cum sermonibus alius alium consolatur. *Idem in dial.de legib.*

Viarum dea erat Hecate. *Ibid.dial.*11.

Via longissima est,quæ ad veritatem,& sapientiam nos perducit, gravibus terræ marisque laboribus plenas. *Eic. de studios.sanit.tuen. lib.*1. *cap.*5.

Viæ duæ potissimum sunt ad bonum, inquisitio disputans, & oratio supplicans,illa ad cognoscendum bonum,hæc ad consequendum ducit. *Fic.in Dionys. Areop.de divin.nomin.*

Via ad inferos,ut ait Bion,facilis est,clausis enim oculis illuc pervenitur. *Franc.Patric.de regno l.*6. *c.*6.

Vicinitas.

¶ Definitio et etymolog.

Vicinitas,Græcè γειτνίατις, ιδ, ἡ, & γειτιάω vicinus sum. Vicinia, Hebr. *Kerabach*, à verbo *Karach* , appropinquavit. Hinc χραύω, appropinquo. Vicini non tam hi , qui eundem incolunt locum , quam qui prope domum nostram habitant : hinc vicinia dēducitur,& convicinium,ubi plures inter se vicini sunt:& vicinitas pro propinquitate vicinium,ubi plures inter se vicini sunt:& vicinitas pro propinquitate vicinorum,quandoque pro vicinorum multitudine. Dicuntur autem hæc à via dicitur,quod vias circumhaberent vici.

¶ Poetarvm dicta.

Plaut.

Heu misero mihi!
Hunc ego verum illud verbum esse experior vetus ,
Aliquid mali esse propter vicinum malum.

Hor.2.Epist.18.

Ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis ?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet !
Et neglecta solent incendia sumere vires.

Ovid.1. Remed.

Proximus à tectis ignis defenditur ægre.

Iuven. 2.

Dedit hanc contagio labem ,
Et dabit in plures ? sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine porci ,
Vvaque conspecta livorem ducit ab uva.

Ter. And.

Quid istuc tam mirum est,de te si exemplum capit ?

Iuven.151.

Inter finitimos vetus,atque antiqua simultas ;
Immortale odium & nunquam sanabile vulnus.

¶ Emblema.

Aliquid mali propter vicinum malum.

Emblema CLXV. Andr. Alciat.

Raptabat torrens ollas, quarum una metallo ,

Altera

Altera erat figuli tenera facta manu.
Hanc igitur rogat illa, velit sibi proxima ferri,
Iuncta ut præcipites utraque sistat aquas.
Cui lutea, Haud nobis tua sunt commercia cura,
Ni mihi proximitas hæc mala multa ferat.
Nam seu te nobis, seu nos tibi conferat unda,
Ipsa ego te fragili sospite sola terar.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vicinus cavere debet, ut nihil vicino contrarium faciat, ex hoc tum in aliis, tum universa agrorum cultura semper vehementer vereatur, & qui terminos agri vicini coluerit, damnum rependat, & pœna illud duplum damni læso rependat: cognitores horum sunt curatores agrorum. *Plat. de leg. dial. 8.*

De vicinis importunis. Dial. xxxi.
Francisci Petrarchæ.
Dol.

Vicini importuni sunt mihi. R. Vide ne tu illis importunior. D. Graves vicinos fero. R. Cunctum multis in rebus valet opinio: leves finge animo, leves erunt. D. Vicinos malos habeo. R. Multi suam culpam proximis imputant. Acutius aliena cernuntur, discutiuntur exactius, severius judicantur, suarum rerum nemo non & mitis arbitret, & pius est judex. D. Acres amarosque patior vicinos. R. Ne fortassis in gula sit vitium non in te, fastidiosis etiam dulcia amarescunt. D. Vicinos duros, ac superbos queror. R. Multum sibi quisque permittit, nihil alteri, hinc in judicio rerum multiplex obliquitas & juges offensionum causæ. Et sæpè unde culpa est, inde primum oritur querela. Quid nunc scimus, an tu illis, qui tam duri tibi videntur, durus & tetricus, & intractabilis videare? D. Asperos patior vicinos. R. duplex est remedium: Patientia & fuga. Primum probo, ferendi artificio omnis miteſcit asperitas. D. Vicinos pessimos ferre non valeo. R. Si nec ita proficit quis te tenet? migra illico, non ut procaces, ita & sequaces erūt, quod ferre non potes, pondus excute, & quem pugnando hostem pati nequis, fugiendo evade, quid refert quo te tramite in tutum eripias? Nullum iter ad tranquillitatem animi difficile judicandum est, quod si sæpe idem feceris nec profeceris, scito culpam tuam esse, nec minus fortitan alienam. Magna pars litium vulgarium duos fontes, & si fortè nocentiorem alterum nullum habet innoxium, quamvis nempe politicum & sociabile animal dicatur homo: si verum, tamen inspicitur, nullum minùs. Verumque est illud Satyricum: Majorem esse serpentum ferarumque concordiam, quam hominum. Siquidem ursi, apri, tigres, ac leones, denique viperæ, aspides crocodili, & ad summam omne animal, præter hominem utcunque in sua specie quiescit interdum, homo autem nunquam. Homo hominem premit semper, atque arterit, perpetuis bellis, ac litibus, inquietam vitam sibi præstat, ac proximo. Sic enim se res habet, ut ubi major est locorum vicinitas, ibi videas majorem distantiam animorum. Rata sine jurgiis ac rancore vicinia est. Nemo vestrum (ni fallor) Arabum, aut indorum regibus invidet, lippus est livor, longinqua non aspicit. D. Vicinis obsideor infestis. R. Si penitus ab hac peste vis absolui, in solitudine te reconde.

¶ Apophthegmata.

Hesiodus. Scitè ab eo dictum est. Tantum damni est ex malo vicino quantum ex bono commodi; Et, nactus est præmium, quisquis nactus est bonum vicinum. *In operibus.*

Diogenes Lacone quodam laudante Hesiodi carmen, scilicet: Non peribit bos utique, nisi affuerit malus vicinus: Diogenes: excipiens: Atqui, inquit, & Messenij periere, & eorundem boves, in vicina vobis constitutis. *Laert.*

Themistocles, Cum prædium quondam vendere vellet, hoc quoque præconem addere jussit, ὅτι καὶ ἀγαθοὺς ἔστιν γείτονας: id est, *Quod vicinos etiam habeat bonos.* quasi vicini commendatione futurum esset longe vendibilius. *Hujus dictum extat apud Plutarchum explicaturque copiosius apud Erasmum in proverbio. Aliquid mali propter vicinum malum. Vide Plut. in apoph. Stob. ser. 35. Anton. in Melis. par. 2. ser. 83.*

M. Cato admonebat eos qui agros empturi essent, ut ante omnia animadverterent, ne malum haberent vicinum. *Eras. Roterod. l. 5. apoph.*

Iulius Drusius, Ædes ejus pluribus ex partibus vicinorum prospectui patebant. Hoc incommodum faber se quinque talentis emendare velle promittebat. Tum Drusius: Decem talenta tibi dabo, si domum meam ita pares, ut undequaque pateat omnium oculis, quo non vicini tantum, sed omnes cives perspicere possint, quomodo domi meæ vivatur. Sunt qui conquerantur, ædes vicinorum oculis esse expositas. Verum vir bonus nequaquam curat, qui ædes introspiciant, quandoquidem foris ac domi agit, quæ virum bonum decent. *Eras. l. 6. apoph. ex Plut.*

¶ Similitudines.

Plinij. Vt in re rustica non satis est, teipsum bonum esse colonum, sed magni refert cujusmodi habeas & vicinum: Sic in vita non satis est, si teipsum integrum virum præstes, sed refert cum quibus habeas consuetudinem. *l. 18. c. 5.*

Luna præcipue movet inferiora: non quod efficacior, sed quia propior: Ita multum habet momenti ad res conficiendas vicinitas. *Ibid.*

¶ Adagia.

Salsuginosa vicinia. Ἁλμυρὸν γειτόνημα.

Dicitur de sterili, atque inhumana vicinia. Translatum ab agris mari finitimis. Aristophanes.

Aliquid mali propter vicinum malum.

Monet ea juxta uti bonorum consuetudinem & consuetudinem expetamus: improborum autem quam maximè possumus fugiamus.

Si juxta claudum habites, tu claudicare disces. Ἂν χωλὸς παροικήσειο, ἐπιμαθήσεαι χωλεύειν.

Docet proverbium admodum periculosum esse improborum consuetudinem, ac proinde bonis vitandam. Plut.

Vide Proximus.

Vicissitudo.

¶ Definitio et Etymolog.

Vicissitudo, 2. Thess. 1. vers. 6. 7. Ioan. 3. 14. Vicissitudinis praxis, Iud. 1. 7. Esther. 9. 1. Esa. 14. 2. & 33. 1. 34. versicul. 12. 13. 14. Thren. 4. vers. 5. 7. 8. Soph. 2. 14. Zach. 8. 13. Luc. 10. 15. & 12. 2. & 16. 25. Act. 9. 21. & 14. v. 18. 19. Gal. 1. 23. Phil. 3. 7. Coloss. 1. 13. 1. Petr. 2. 25.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Lucan. ad Pison.

Ipsa vices natura subit varietque recursu,
Ordinat, inversis & frondibus explicat annum.
Non semper fluidis adopertus nubibus æther,
Aurea terrificis obtæcat sidera nimbis:
Cessat hiems, madidos & siccat vere capillos:
Ver fugit æstates: æstatum terga lacessit
Pomifer autumnus, nimbis cessurus, & undis.

Hor. 2. Carm. 9.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros: aut Mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Vsque, nec Armeniis in oris,
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes: aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et folia viduantur orni.

Idem 4. Carm. 7.

Diffugere nives: redeunt iam gramina campis,
Arboribusque coma.
Mutat terra vices: & decrescentia ripas
Flumina prætereunt, &c.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas
Interitura simul
Pomifer autumnus fruges effuderit: & mox
Bruma recurrit iners.

Ter. Eun. 2. 2.

Omnium rerum vicissitudo est.

Propert. 2. 8.

Omnia vertuntur, certe vertuntur amores.
Vincere, aut vinci, hæc in amore rota est.
Magni sæpe duces magni cecidere Tyranni:
Et Thebæ steterunt, altaque Troia fuit.

Plaut. Amph.

Nam in hominum ætate multa eveniunt huiusmodi,
Capiunt voluptates, mox rursum miserias,
Ira interveniunt, redeunt rursum in gratiam.
Verum ira, si qua forte eveniunt huiusmodi
Inter eos rursum si reventum in gratiam est:
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.

¶ Sententiæ Historicæ.

Si tibi videris esse immortalis (*Cræsi ad Cyrum verba*) & ejusmodi exercitui præesse, nihil opus est ut meam tibi dicam sententiam: sin verò te quoque agnoscis hominem esse, & aliis mortalibus præesse, illud in primis discito, humanarum rerūm circulum esse, qui rotatus, semper eosdem fortunatos esse non sinit. *Herodot. l. 1.*

In diuturno tempore multa videntur quæ nemo videre velit, & tolerantur multa quæ nolit quispiam tolerare. *Idem.*

Accidit aliquando, ut casus aliquis conatibus bonorum virorum resistat: nunquam usu venit, ut juxta proverbium, qui bonus est, à meliore suis votis fraudetur: quod Hannibali à Scipione superato evenit. Quando verò ea quæ communem consuetudinem & mores quorundam excedunt propter magnitudinem casuum in se periclitantur, commiserationem apud spectatores & auditores merentur, & unumquemque nostrum rei novitas & insolentia commovet. Si verò tale, quod propter impostūram & hypocrisin accidere videtur, non commiserationem, sed iram excitat & odium. *Polybius, hist. l. 10.*

Est ita comparatum natura, ut rerum humanarum vicissitudo huc illuc omnia transferat. *Pausan. l. 4.*

Si cui varias humanarum rerum vices incertamque fortunam mente contemplari libuerit, haud sanè mediocri singula quæque inspiciendo, admiratione meritò capietur: cùm nullum penitus ex his quæ à nobis bona putantur, purum comprehenderit atque sine omni prorsus molestia sincerum mortalibus unquam obtigisse: contraque nullum usquam tam extrema conditione malum, cui cum non aliqua quocunque modo præsidij ratio comes voluptatis adveniat. *Diodor. Sic. Antiq. l. 12.*

Verum vobis videtur (*dictum Æmilij Pauli*) convenire, ut homo rebus feliciter gestis, gente, urbe, aut regno subacto, cristas erigat, animumque attollat, an potius fortunæ vices secum expendat? quæ communis imbecillitatis exemplum victori proponens, docetne quid stabile aut perpetuum putemus. Quod enim tempus homini est confidendi rebus suis? quando victoria de aliis parta, maximæ fortunæ mutationem timere nos cogit, consideratioq; fati modo huc, modo illuc decumbentis

etiam

etiam gaudentibus summam adfert anxietatem. An vos, cùm Alexandri regnum, quod ad summam potentiam pervenerat, unius horæ particula everſum, regesque modo multis equitum peditumque millibus ſtipatos, nunc de manibus hoſtium quotidie cibum ac potum ſumere videtis, res noſtras ſtabilitate fortunæ in omne tempus firmatas putatis? quin vos, ô juvenes, inanem potius animi elationem, jactantiamque victoriæ cauſa natam compeſcite, voſque pavidi dimittite, ac futuris ſemper animum intendite, expectantes quonam unicuique veſtrum incommodo fortuna præſentem felicitatem ſit compenſatura. *Plut. in Æmil. Paul.*

Nolite exiſtimare majores noſtros armis Rempubl. ex parva magnam feciſſe. Si ita res eſſet, multò pulcherrimam eam nos haberemus: quippe ſociorum atque civium, præterea armorum, atque equorum major nobis copia quam illis eſt. Sed alia fuere, quæ illos magnos facere, quę nobis nulla ſunt: domi induſtria, foris juſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriàm, atque avaritiam, publicè egeſtatem, privatim opulentiam: laudamus divitias, ſequimur inertiam: inter bonos & malos nullum diſcrimen eſt: omnia virtutis præmia ambitio poſſidet. *Salluſt. de coniur. Catil.*

Quæ acciderunt, accidere poſſunt. *Liv. Decad. 3. lib. 8.*

Simul parta ac ſperata decora unius horæ fortuna evertere poteſt. *Liv. Decad. 3. lib. 10.*

Multum animis hominum, & fiduciæ adjicere, & ſolicitudinis detrahere, poteſt morum ac fortunæ in claris viris recognita mutatio, ſive noſtros ſtatus, ſive proximorum ingenia contemplemur. Nam cùm aliorum fortunas ſpectando, ex conditione abjecta atque contempta emerſiſſe claritatem videamus, quid oberit, quin & ipſi meliora de nobis ſemper cogitemus? memores ſtultum eſſe perpetuæ infelicitatis ſe prædamnare: ſpemque quæ etiam incerta rectè fovetur, interdum certam in deſperationem convertere. *Valerius Maximus lib. 5. cap. 7.*

Quemadmodum urbium imperiorumque, ita gentium nunc floret fortuna, nunc ſeneſcit, nunc interit. *Vell. Paterc. lib. 2.*

Cuncta mortalium incerta ſunt, quanto quis plus erit adeptus, tantò ſe magis in lubrico verſari profitebitur. *Tacit. Ann. lib. 1.*

Brevibus momentis ſumma verti poſſunt. *Idem, lib. 1.*

Quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. *Tacit. Annal. lib. 11.*

Nihil tam gratum eſt fortunæ, quam ut ea quæ ſunt in publicis actibus eventuum varietate mutentur. *Fl. Vopiſ. in Caro.*

Omnium rerum ſemper quaſi naturali lege mutatio eſt. *Spartian. in Severo.*

Cuncta in orbis modum vertuntur, nihilque accidit quod curſum naturæ vis ferre nequeat ævi ſpatio. *Aurel. Vict. lib. de Cæſaribus.*

Humana ſæpe contingit à Deo mutari. *Procop. de bel. Vandalic. lib. 1.*

Fortunæ commutatio res etiam deſtruit bene conſtitutas, *Idem, eod. l.*

Non omnia mortalibus ad vota ſuccedunt, ſed aliter ſæpius eveniunt, ac viſum his ſit, nam ex inſperato nonnunquam & temere fiunt nonnulla, *Idem, de bell. Goth. lib. 2.*

Tot mutationes me narrantem cogitatio ſubit, quonam modo humana hæc præſentia fortuna ipſa variando eludat, cum haud quaquam eadem ſe ſemper mortalibus præbeat, nec æquis hos oculis conſpicetur, ſed pro tempore ſimul immutetur & cauſis, hiſque ludificari appareat calamitoſorum hominum dignitatem, hanc ſæpius commutando. *Idem, de bell. Goth. lib. 3.*

Longè falli humana nonnunquam conſuevere; quicunque enim mortalis cum ſit, & difficulter deinde appareat ad temerarios ſe habere fortunæ caſus, is ſanè, uti par eſt, ruditatis & inſolentiæ arguatur neceſſe eſt, & nihilominus fortunæ vel nolens ſubibit neceſſitatem. *Idem eod. lib.*

Quæ in hac vitâ mirabiliter nonnunquam, vel inſperatò contingunt, temporis proceſſu defluere ſolent & labi. *Idem eod. lib.*

Fieri non poteſt ut res humanæ non plerunque in contraria adversâque devolvantur, vel eodem ut ſemper ſtatu procedant. *Agath. hiſtor. lib. 4.*

Rerum viciſſitudo, aliquoties dicto citiùs ingruit. *Nicet. in Alexio Manuëlis F.*

Multæ ſunt belli vices, teſſeræ inſtar volvuntur res mortalium: nunc his, nunc illis favet victoria: ne Alexandro quidem ferunt omnia ſucceſſiſſe ex ſententia, nec Cæſaris fortuna caruit offenſionibus. *Idem, in Bald. Flandr.*

Nihil Deus in vita præſenti fecit ſtabile & immutabile. Vnde fit, ut omnia terrena mutationibus gaudere ac delectari videamus. *Nicephor. Gregor. hiſt. lib. 9.*

Vniùs anni quatuor ſunt tempora, & paulo momento maximæ incidunt rerum mutationes. *Idem hiſt. lib. 10.*

Si quis eſt, qui ex ingenti gloria per caſum aliquem adverſum ad conditionem obſcuram ignominioſamque pervenit, is cum animo ſuo perpendens quò pacto rotæ curules ſurſum deorſumque ferantur, ſeipſum conſoletur. Nam ea volutatio perquam illuſtri declarat imagine quàm inſtabilis ſit humana felicitas. *Mich. Glyca Annal. pag. 4.*

Sicut per æſtatem in iis locis quæ ſunt ad Septentriones, Sol, ubi occidit, minimo poſt intervallo & ſpatio temporis oritur viciſſim ac denuo conſpicitur: ſic etiam illa quæ Gallis in Regni Neapolitani acquiſitione fortuna ſecunda, repentè evanuit, & triſtem ſui memoriam reliquit, magno certè Reipubl. detrimento. *Ph. Comin. lib. 2. de bell. Neapol.*

Res quò ſanctiores ſunt eo ſæpius ſæviuſque jactantur: cæteræ, quod temporibus magis ſerviant, rutius agunt. *P. Æmil. lib. 8.*

Sunt omnium Rerumpublicarum omniumque regnorum communes caſus. *Fr. Guicciardin. hiſt. lib. 8.*

Humana conditio ſic fert, ut cùm faſtigium ſuum longè ſupergreſſa videatur, continuò concidat. *Arn. Ferron. lib. 3.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Quemadmodum maria licet ad tempus tranquilla ſunt, mox tamen orto vento, erumpentibus fluctibus mirum in modum excitantur, & naves ſubmergunt: Sic vita hominum licet ad tempus quieta & tranquilla ſit, mox tamen oritur tempeſtas qua fluctuatur, quotidie pariens naufragia, & mille diſcrimina rerum. *Homil. 6. cum Sartominus & Aurelian. acti eſſent in exilium.*

Quemadmodum fumus ex camino in aërem volans, oculis quidem ad tempus videtur, mox tamen tenues evaneſcit in auras: Sic rerum omnium humanarum conditio eſt, ut ea quæ iam ſunt, mox mutatione à nobis auferantur. *Ibid.*

Quemadmodum ſtellæ cœli licet perpetuo luceant, recipiunt tamen nonnullam mutationem: Sic terrena omnia, licet in oculis hominum ſplendeant perpulchre, non tamen ſunt ſtabilia, ſed mutationi ſunt obnoxia. *Ibid.*

Nazianzeni. Deus ſuo ingenio temporum vices ſic moderatur, ſic diſpenſat ut naturæ convenienter, aliæ decedant, aliæ accedant, perinde ac ſi in choro aliquo invicem ſibi connectantur, & nihilominus inter ſe certis ſpatiis diſtent. *lib. 2. de Theologia.*

D. Bernard. Accenditur cereus, non purum lumen eſt, ſed lucerna: ſi quidem ignis ipſe propria fomenta conſumit, nec niſi ipſa conſumptione fovetur. Porro deficiente materia etiam ipſe deficiet: & ubi videris illam prorſus exuſtam, hunc quoque nihilominus extinctum eſſe repelies. Sicut ergo flammæ illius noviſſima fumus occupat & caligo. Sic lætitia lætæ rei in juſtitiam commutatur. *Serm. de diverſ. 1.*

Roterodami. Vt in rerum natura, quæ ſpectatiſſimè florent, celerrimè marceſcunt, veluti roſæ, lilia, violæ: cum alia durent: Ita in hominum vita, quæ florentiſſima ſunt, citiſſimè vertuntur in diverſum. *in Simil.*

Vide Fortuna, Sors.

Victima.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VIctima, Græc. Θυσία, ας, ἡ. Hebr. *Zebach*, à verbo *Zabach*, Sacrificavit, jugulavit, mactavit ad ſacrificandum, victimam immolavit. Cognationem habet cum *Tabach*, mactavit pecudes. Et eſt, quæ diis immolatur ob devictos hoſtes, quæ ab hoſtia dicitur, ejuſdem enim ſignificationis ſunt: Nec placet quod quidam dicunt, hoſtias dici pecudes quæ diis immolantur: cum exercitum in hoſtes ducimus: victimas vero, quæ poſt victos, hoſtes ſacrificantur. Nam falſum eſſe liquet. Ovid.

Victima quæ dextra cecidit victrice vocatur.
Hoſtibus à domitis hoſtia nomen habet.

¶ LOCI BIBLICI.

Victima omnis ſale ſalitur in Lege Moyſis. Marc. 9. 49. victimæ & jejunia obſtinatis non proſunt, Ier. 14. 12. Victimas juſtitiæ immolare. Deut. 33. 19.

¶ SIMILITVDO.

D. Hieronym. Quomodo ſolebant filij Iſraël dum eorum ſtaret religio & templi ceremoniæ ſervarentur offerre victimas cum Pſalmis in domo Domini: Ita uſque hodie in domo Dei (quæ eſt Eccleſia) filij Iſraël, qui mente conſpiciunt Deum, ſpirituales offerunt hoſtias cum fructibus atque virtutibus animæ ſuæ, in vaſis mundis, hoc eſt, in ſanctis corporibus. *In cap. 66. Eſai.*

Vide, Sacrificium.

Victoria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VIctoria, Græc. νίκη, ης, vel νῖκος, ους, τὸ, & νικητὴς, οῦ, ὁ, victor, & νικάω, vinco dicitur. Hebr. *Netſach.* victoria, à verbo *Nitſeach*, i. Continuavit acriter, inſtitit jugiter, urſit indefinenter uſque ad finem operis. Perſeverantia enim in bello neceſſaria eſt. Venit autem victoria à vinco quod eſt ſupero, quaſi vim facio, vel animi compos fio. Hinc victor, qui voti compos eſt, & victrix, & victorioſus. Hinc etiam victima, de qua ſupra.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. Quis eſt autem qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt filius Dei? *Ioan. in epiſt. 1. c. 5.*

¶ LOCI BIBLICI.

Victoria omnis ſolius Dei eſt, & ab eo ſolo expectanda. Gen. 14. v. 14. 20. Exod. 14. 14. & 17. 9. & 18. 10. & 23. 27. & 34. 11. Num. 21. 34. Deut. 7. 18. & 20. 4. Ioſ. 6. 2. & 18. 1. & 10. v. 8. 42. & 11. v. 6. 8. & 14. 12. & 23. 10. & 24. v. 8. 11. Iud. 1. v. 2. 4. & 3. v. 10. 28. & 4. 14. & 7. v. 2. 7. 9. 14. & 11. ver. 21. 33. & 12. 3. & 20. verſ. 28. 35. 1. Sam. 4. 10. & 7. 14. & 11. 14. & 14. v. 6. 11. & 17. v. 45. 46. 47. & 23. 7. & 30. 23. 2. Sam. 5. v. 20. 23. 24. & 7. 9. 1. Par. & 17. v. 45. 46. 47. & 23. 7. & 30. 23. 2. Sam. 5. v. 20. 23. 24. & 7. 9. 1. Par. 14. 8. & 19. 13. & 18. 28. & 22. v. 1. 2. 3. 30. 36. 48. 49. & 23. v. 10. 12. 1. Reg

& 144.2.& 147.10. Prov.21.31. Iud.19.15. Esaiæ.45.1. Terem.18.17. & 21.7.& 49.35.36. Thre.2.7. Ezech.7.2. Dan.1.2. Soph.3.15. Zach.10.5. Rom.16.20.2. Cor.15.28. Victoria promittitur mulieris semini in serpentem 3.15. Abraham posteris in Ecclesiæ hostes, 22.17. Victoriæ genus præstantissimum, Rom.12.21. Victoriæ fiduciâ vincenda sunt omnia adversa, 2. Tit.3.v.9.10. Victoria Agni, Apoc.17.14. Victoriam consecuti laudant Deum, 14. 16. Victoria potiuntur pauci contra multos, Genes.14. Iud.7.v.2.4. Ios.11.v.1.7.1. Sam.14.v.6.15.2. Par.13.14.14.v.11. 12. & 24.1. Mac.3.v.6.22. Post victoriam partam triumphus constituitur, 31.13.

¶ Patrvm Sententiæ.

Non est glorioſa victoria, nisi ubi fuerint laborioſa certamina. *Amb. de off.*

Vere tuta pro Christo & cum Christo pugna, in qua nec vulneratus, nec proſtratus, nec conculcatus fraudaberis à victoria, tantùm ne fugias, sola causa qua perdere possis victoriam fuga est, fugiendo potes illam amittere, moriendo non potes, & beatus, si pugnando moriaris, quia mox coronaberis.

In arbitrio Dei non tuo, posita est victoria. Et plerumque improbi & numero, & conspiratione sunt potentiores quam boni, ut ad eos superandos non tam virtus sit, quam fœlicitas necessaria. *Lactan. Firmian.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid. 1. Art.

Cede repugnando cedendo victor abibis,

Idem 1. Amor. 2.

Cedimus? an subitum luctando accendimus ignem?
Cedamus: leve fit, quod bene fertur onus,
Vidi ego iactatas mota face crescere flammas,
Et vidi nullo concutiente mori.

Sen. Her. fur. Act. 2.

Cum victor arma posui, & victum decet
Deponere odia.

Sen. Troad. act. 3.

Victor feroces impetus primos habet.

Sen. Troad. Act. 2.

Noscere hoc primum decet,
Quid facere victor debeat, victus pati.

Sen. Troad. Act.

Quodcunque libuit facere victori licet.

Stat. 8. Theb.

Si decidit hostis
Ire super satis est, victamque relinquere victo.

Virg. 2. Æn.

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Quoniam libera est anima & domina passionum, vincere autem seipsum omnium victoriarum prima & optima: vinci autem à seipso, & turpissimum est, & pessimum. *Plat. lib. de leg.*

Ea demum victoria & apud Deum, & apud homines minimum invidiæ habitura est, quæ plurimum humanitatis habet. *Val. Max. l. 5.*

Victoria est semper insolens. *Sic. Seru. Sulp. Fam. l. 4.*

Victoria, natura & insolens & superba est. *Pro Marcel.*

Facile est vincere non repugnantem. 1. *Tusc.*

Nulla est laus ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. *Act. in Verr.*

Victis solet esse solatio, virtute præstantis viri dextra cadere.

Victoria magno empta, non est victoria, sed calamitas: interdum enim felicius est non assequi, quam nimio mercari quod ambis.

Vnius Ducis ingenio victoriam acceptam ferri oportet, non virtuti militum.

Moderanda est victoria, nec sæviendum in eos, qui contra ferre arma desistunt.

Victoriæ spes extenuat omnia quæ solent à bello deterrere.

In bello prima ducum debet esse cura, ut quam minima civium jactura paretur victoria.

Is longè inferior est, qui honesto vincitur.

Nulla speciosior est victoria, quam virtute vincere.

Victoria sine adversario brevis est laus. Bis vincit, qui se vincit in victoria: bis interimitur, qui suis armis perit. *Sen. in Prov.*

De victoria. Dial. cIII.

Franc. Petrar. Gav.

At vici. R. Cave ne te vincat Ira, Superbia, Crudelitas, Furor, Rabies. Hi sunt enim victoriæ comites & victorum hostes invisibiles & horrendi, à quibus sæpè clarissimi victores turpissimè victi sunt. Nondum te vocat ad calculum fortuna, longa & perplexa rationum series: creditrix violenta & pertinax, cum qua tibi nunc quoque negotii multum restat, mutuum reposcere solitâ est magno cum fœnore. G. magno prælio vici. R. Victor prælio sæpe victus est bello. G. Vici autem. R. Quoties vicere Carthaginenses? Quoties Galli? gentesque aliæ? Quoties autem victi sunt Romani? sed spectandus est rerum finis, earum maximè quæ voluuntur & stare nesciunt. G. Vici certe. R. Etsi certus belli exitus, adhuc eventus est dubius, & de lætis tristia, læta de tristibus erumpunt. G. Magnam victoriam quæsivi. R. Nil tam magnum, ut non nimio quæri possit. Est ubi plus vulnerum ac funerum victoris pars cõputat, si non credis, Xerxem atque Thermopylas, interroga. G. Magnæ victoriæ fors fuit. R. Vix potest magna victoria paruo pretio constare. De bello omniũ maximo, omnium maximus, Historias dum ageret: Adeo, inquit, varia fortuna ancepsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui vicerunt: G. Plenè vici. R. Non est plena victoria ubi armatus hostis supereſt, quanquam & si hunc oppresseris, alij renascentur, quasdam nempe victorias ceu sementem dicas esse bellorum. Sic odia ferro trunca repullulant densanturque, & redivivi in aciem redeunt bellatores, non ut fortassis imaginatio vehemens olim Cassio à se cæsi hostis imaginem supremo illo suo die obviam dedit, tam tremẽdo aspectu ut audacissimum virum qui viventem illum non timuerat, defuncti species in fugam verteret, sed ita ut pro uno multi redditi veris manibus velum, ferrum moveant in illos qui vicisse videbantur. G. Vici. Iam securus sine hoste sum. R. Stultè! Dum erunt homines non deerunt hostes. Tu Romanæ urbi post innumeros triumphos edomitumque orbem, non defuisse hostem legis: & tibi defuturum speras, quiescenti forsàn hostis deerit, at pugnanti nunquam. G. Victor sum. R. Cave ne sis frustra, uti scientibus victoria fructuosa est, uti autem dico non eo modo quo Maharbal Annibali, sed quo Hanno vir melior suæ Reip. consuluerat. Nam profecto usus fructusque victoriæ optimus, pax est, neque ad alium quam ad pacis finem justa bella suscipiuntur. G. Victoria mecum est. R. Vide ne evoliter: alata est.

A paribus aut fortioribus vinci opprobrio vacat. *Titus apud Egesippum l. 5. Excidij Hierosol.*

Ille difficile vincitur, qui verè scit de suis, & adversarij copiis judicare. *Vegetius?*

Plus in acie vicisse sæculum, quam vitasse. Resignat timorem fuga certaminis, nec spes est ulla virtutis, quando ante congressionem declinatur adversarius. *Ennodius. l. 7. ep.*

Factis honestis atque justitia hostes vincere minor res non est, imo verum etiam conducibilior, armis parta victoria. Hic enim, necessitate compulsi, illic sponte cedunt victi, & hæc quidem victoria magnis cum damnis ad officium malè sanos revocat, illa vero sine detrimento delinquentes in viam rectam sistit. *Polib. l. 5.*

Bonum ducem convenit nosse magnam partem victoriæ, ipsum locum, in quo dimicandum est, possidere, *Vegetius. l. 3. c. 13.*

Nulli peculiare, nulli hæreditarium fuit semper vincere, semper ad nova consilia, nova ratione opus est, neque quos viceris heri, ideo captiva spolia hodie spondeas: tibi hospes est victoria, huc & illuc vergit, nullum proprium domicilium habens, licet virtute consilioque maximè paretur, & retineatur: plerumque tamen ubi diligenter omnia prudenterque egeris, multum adhuc momenti fortuna, multum casus sibi quidam vindicare solent. *Apud Præsulem Barlitium.*

Militares viri rumores ostentationésque non esse curandas judicant sed victoriam præcipuè semper spectandam, quæ authoritatem, gloriam, & laudem mortalium secum trahit. *Guicciard. l. 10.*

Nulla re ad victoriam æquè opus est ac bonis Ducibus; numerosa porro turba, si imperitos Duces habet, nihil agit, ut decet, sed sua se impedit multitudine, tantoque magis conflictavit quanto major est. *Dionys. Halicar. l. 6.*

Liberales & humanos esse erga inferiores præclarum Ducibus viaticum est ad victorias & triumphos. *Greg. l. 6. hist. Byzantina.*

Qui speratam victoriam nulla dubij eventus æquitate præfiniunt; summa & immoderata cupientes, sæpe adversam non semper, æqui Martis vim experiuntur. *Persius apud Iovium l. 4. hist.*

Omnis victoriæ fructus in eo consistit, si ea rectè & bene utaris. Id vero prætermittere, tanto majus quam non vicisse, dedecus est; quanto majora nostra culpa in iis rebus quæ in nostra potestate sunt, erramus, quam in iis quæ fortunæ pendent arbitrio. *Elias Reusnerus l. 3. stratagematographiæ. l. 3.*

Victoriam semel partam prudens conservabit Princeps, si securitatem frequentissimum calamitatis initium vitaverit. Victor siquidem exercitus facilè vincitur: si quis eum post victoriam securum, incautum, & negligentem armis aggrediatur. Consequetur autem hoc quatuor potissimum modis. Primum, si fuso hostium exercitu, milites suos aliquandiu in acie contineat omniáque dispositis vigiliis diligenti custodia rectè gubernet: & fidos insuper exploratores, tam intra, quam extra castra emittat, ne fortè invida fortuna, victos rursum extollat, ipsumque victorem securum deiiciat. *Ibid.*

Eam vir sanctus & sapiens sciet esse victoriam, quæ salva fide, & integra dignitate parabitur. *Florus l. 1. c. 12.*

Nemo celerius opprimitur, quam qui nihil timet. *Vell. 11.*

Sæpe & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & incliti populi regesque perlevi momento victi sunt. *Liu. l. 20.*

In robore militum & bonitate causæ victoria, non in numero hominũ consistit. *Albertus à Casko in orat. ad milites in Hungar. hist. Appen.*

Res ad securitatem atque gloriam aptior est, saltem æqua spe fortunam experiri, quam ea vitata suisque viribus paulatim attritis, victoriam hosti sine sanguine & periculo concedere. *Guicciard. l. 5.*

Non solum vincere, sed etiam scire vincere speciosum est in his præsertim rebus, in quibus victora detrimentum parit. *Plut.*

Pars victoriæ est inimicum turbare, anteaquam dimices. *Veget. l. 3.*

Vincere quidem bonum est, supervincere autem invidiosum. *Saxo hist. Dan. l. 7.*

Pulcherrimum victoriæ genus est terrore domare. *Plin. 3. ep.*

Belli extremus finis victoria est, quæ ut certa sit & salutaris, omnino duci videndum est, ne ea male utatur, fit enim sæpe ut qui victor est, belli fœlici successu insolescat, & dum omnia tuta credit, victis victoriam relinquat; nihil est quod majori arte tractari debet, quam fortuna belli, quæ tunc etiam metuenda, ubi lætam se & faventem ostendit. *Author. ser. Polit.*

Quemadmodum egregium est hostem dejicere, ita non minus laudabile infœlicis scire misereri; & sicut infinitam gloriam bellica virtus meretur: ita amorem omnium & benevolentiam clementia. *Ibid.*

Cunctando, bellúmque morâ eludendo potuit quis vincere, si non præceps, spe victoriæ ad pugnam, & cladem ruisset: certè qui res novas cœptat planè vecors est, si prælio se suaque spes committit, non alio

adversus

adversus exercitum veteranum fretus milite,quam aut tyrone,aut nuper conscripto,aut voluntario,qui ut alibi Tacit.ait,nec jubetur,neque regitur:sed cuncta ex libidine agit.Ideo consulte faciet,si bellum moracludet: hoc est excursionibus,eruptionibus,levibus præliis,populationibus suorum vires, atque animos paulatim firmabit, & singulas occasiones, uno excepto prælio, quibus hostem infringat,arte potius,quam via aperta captabit. *Carol.Pasch.in axiomat.Polit.*

Ea Respublica facile vinci potest,cujus vires sunt mercenariæ,& extraneæ. *Quidam in Aphor.Polit.Sylva.*

In præliis ordo,& silentium militum,plurimum ad victoriam conferunt,& juvant. *Idem.*

Victores dum ordines non servant,sæpè victis ipsi dederunt occasionem vincendi. *Idem.*

Etsi victoriæ sunt à Deo, prudentia tamen & strenuitas ducum nihilominus requiritur,eaque in ejusmodi rebus maximè. *Idem ex Cominæo.*

Magna mutatio rerum sequitur ex victoriæ etiam parvæ momento. *Idem.*

Amissum prælium multa incommoda sequuntur,itaque raro de summa rerum toto prælio decertandum. *Idem.*

In conflictu avaritia libidóque prædandi,ut plurimum tardat victoriam. *Idem.*

Vincendum,& victoria utendum celerrimè,nihilque victor propterea remittat de sedulitate & diligentia. *Idem.*

In victoria adversus gentem sæpius rebellem & indomitam cædibus est insistendum,non captivi ex ea capiendi. *Idem ex Tacito lib.2.ann.*

Plerumque post cladem acceptam,acrius incumbunt in vindictam victi,præsertim generosi : itaque & moderatè non barbare utendum victoria, & victoribus etiam post partam victoriam nihil est de pristina diligentia remittendum. *Ibid.l.12.ann.*

In bellis civilibus victores milites difficillimè in officio inter se, & modestia,præsertim ambitioso,vel luxurioso Principe cõtinentur. *Id.l.2.*

Difficillima est in bellis præsertim civilibus victoriæ moderatio,nam etiam Duces ipsi qui accedendo bello aeres sunt, temperandæ victoriæ sunt impares. *Idem 3.ann.*

Sæpè fœliciſſimas victorias nostras temperat Deus magna domestica clade,uti,fame,peste,seditione,quo magis dejiciantur victorũ animi, & ab uno pendeant : itaque magistratus discant non uni tantum in repub.rei,aut pactis;sed omnibus maturè prospicere. *Idem ex Livio l.9.*

Vt victi hostes penitus spem sui colligendi amittant, sunt quantum quidem fieri potest eodem tempore castris exuendi, & impedimentis. *Ibidem.*

Penes eum est laus & decus victoriæ,penes quem est ejusdem lucrum & fortuna:nec enim ubi quis vicit, quæritur quo consilio victi fuerint, sed spectatur,quæ sit fortuna victoris exercitus. *Idem lib.9.*

Facile vincuntur ij qui omisso jure communium,& publici exercitus habendi, ad respectum rerum quisque suarum avertuntur, & tuendas suas quisque urbes discedunt. *Idem lib.10.*

Qui nobiscum, nihil nisi de libertate pugnarunt, victi & amici habendi sunt,& fovendi. *Lib.8.*

Prædæ aviditas sæpè victorias certas corrupit. *Ibid.*

Magna victoriæ obtinendæ ratio est, si hostem qui solum ex rapina non commeatu vivit,prædari,stationibus dispositis prohibeas : cum eo vero ne confligas. *Lib.7.*

Ubi in exercitu ex communibus & pluribus sociis collecto, pars una vel ad hostem deficit, vel alios socios deserit, tum facile si hosti de reliquis victoria. *Lib.6.*

Fortuna in quam partem inclinaverit,secum trahit multarum rerum, vel bonarum, vel malarum cumulum, omniúmque gentium studia, & favor consequitur signa victricia. *Natalis Comes,hist.lib.8.*

Vt moderatum victorem omnes laudamus, atque prudentem, ita nimis elatum, nimisque insolentem ipsa victoria indignum censemus, atque ut uno verbo concludam,nihil tam laudabile in re militari,quam victoriam quoquo modo adipisci : illam adeptis nihil tam gloriosum quam cum moderatione animi atque prudentia uti, ne tigridum potius immanium, aut verrium libidinosorum exercitus, quam hominum victoria appareat. *Idem lib.10.*

Nemo est qui nimis elatos æquo animo ferre possit : cum omnibus victoria imprudentes quasi ebrios & desipientes facit, & ad omnem animi moderationem cæcos. *Idem l.18.*

Contumeliæ in hostem conjici ab iis, qui insolentes sunt ob falsam victoriæ spem, quæ tantopere solet homines inflare,ut non dictis modo,sed rebus ipsis quoque sæpè vehementer delinquant usque adeo, ut propter incertam spem boni, præsentem, certámque occasionem negligant magno cum detrimento. *Quidam.*

Ad vincendum, & prælio superandum hostem, necesse est ut exercitum habeas, qui hoc sibi persuadeat, se facturum esse ac facere posse. Cõfidentia autem illa oritur ex bona militari disciplina,& convenienti omnium rerum administratione. Inter cætera verò hoc etiam requiritur,ut cognoscant se mutuo milites, tanquam si enutriti, quasi simul sint. Imperatorem verò in primis talem esse oportet, ut ejus existimatio apud militem magna sit, & talis, ut do illius virtute prudentiáque nullo modo dubitare possit. Vt autem eam sibi comparare possit, prudenter omnia administranda sunt, & accuratè, ut vel ipsis hostibus tua virtus enitere videatur.In primis verò curandum,ne frustra militem laboribus fatiges,aut delicta præsertim gravia impunita relinquas : quæ verò promittis,servare debet,& victoriæ viam facilem ostendere ; quæque ei obstare videntur,aut planè celare,aut si patefiant,eorum vim minuere verbis, & extenuare. Quæ omnia si rectè observentur, permagnum pondus habent, cum ad auctoritatem Imperatori conciliandam, tum ad victoriam comparandam. *Quidam.*

Conditio honesta & insperata victis à victore proposita, eos vel in partes victoris traducit, vel ad seditionem mutuam commovet. *Idem ex Herodoto lib.1.*

Principum victorum calamitas, & ipsius eorum miseriæ conspectus sæpè alios Principes, imo eorum hostes ad misericordiam movet, & à sævitia avocat,& deterret. *Lib.5.*

Magnum sibi ad victoriam momentum affert,qui fluvium vel munimentum occupat,vel avertit,cui hostis fidit. *Ibid.*

Magnum ad victoriam momentum nobis affert, consilij ab hoste de nobis clam invadendi, ab eo occultè & secreto capti cognitio. *Lib.8.*

Nimia ob hostem fugientem exercitus securitas, ebrietas, ac negligentia cum sæpenumero perdit. *Lib.5.*

Quid de victoria præsumens vincitur,aut qui aliis imperare cupiens, eosque superbè aggreditur,si ab iisdem superatur,longè dejectiori,turbatiorique est animo,quàm qui de sese talia minimè præsumpserat:Itaque is facilè vel ad iniquas conditiones pacis adducitur, vel omnino profligatur ac interneccione deletur. *Lib.7.*

¶ Apophthegmata.

Diogenes,in Olympiis præconem ita pronuntiantem, Doxippus viros vixit:cortexit Diogenes:Hic,inquiens, mancipia,sed ego viros. Significans, eos qui certarent Olympia, non esse viros, sed gloriæ mancipia Philosophus vincit viros. *Lart.l.6.*

Alphonsus, non tam quod hostes vincere & sciret, & posset, gloriabatur,quam quod victis consulere didicisset. Illud quidem fortunæ interdum munus esse, hoc autem semper suum. Refocillare enim victos, verè regium est:debellare autem hostes, fortunæ est. *Pan. lib.2.de reb. gest. Alphons.*

Idem.Cum in obsidione Stephani,centuriones ac milites,qui maledixerant regi, post captam urbem clementer tractasset, castigatus à suis, qui omnes morte damnandos judicarent:respondit.Se malle ex clementia & humanitate erga hostes,quam ex victoria laudem adipisci. *Panor. l.3.de reb.gest. Alphons.*

Brennus, capta urbe à Gallis Senonibus, diúque obsidione oppresso Capitolio, pactum est inter Romanos, Brennúmque Gallorum regem, ut obsidio ea lege solveretur, ut Romani mille pondo auri penderent.In illa sorte auri pensitatione Brennus de altera lance gladium cingulúmque ferreum apposuit. Interrogante autem Sulpitio: Quid hoc esset ? Quid aliud,inquit, nisi opprobrium victis ? *Plut.in Camil.*

Sylla. Quum Mithridates Syllæ processisset obviam:dextrámque porrexisset:Sylla non resalutavit,sed percontatus est,num à bello desisteret his conditionibus, quas cum Archelao pactus esset ? Obticescente Mithridate : Quibus pace opus est, inquit Sylla,eos priores loqui convenit,victori silere satis est.Rursus quum Mithridates variis coloribus excusaret quæ gesta fuerant : Olim,inquit,audivi non experior,te singulari eloquentia præditum, qui tam nefariis factis colorem invenire potueris : *Plut. in Sylla.*

Quintius Philippo victo, in Isthmiis præconio jussit evulgari,se Græcos suæ libertati,suóque juri permittere.Quotquot autem Romani temporibus Annibalis capti serviebant apud Græcos, quum horum singulos Græci quingentis drachmis emissent, gratis Quintio donarunt : qui & ipsi Romæ triumphantem Quintium sequuti sunt pileati,quod facere solent è servitute manumissi. *Plut.in Rom.apoph.*

Iulius Cæs. Pompeium æqualem ferre nolens, armis rem expediunt ambo. Verum cum commissa pugna Pompeius vicisset, & victoriam non persequeretur, sed se potius reciperet ad exercitum, tum Cæsar: Hodie quidem, inquit,penes hostes erat victoria, at non habentes ducem,qui victoria sciat uti. *Plut. in Rom. apoph.*

August.Cæs. Quum Alexandrini post urbem vi captam, extrema se passuros existimarent : Augustus suggestum conscendit, adjuncto sibi Ario Alexandrino, dixitque se civitati parcere,primum propter ipsius magnitudinem ac pulchritudinem, deinde propter Alexandrum Magnum ejus urbis conditorem, postremo in gratiam Arij amici. Raræ cujusdam clementiæ fuit,non diripere civitatem,quæ pertinacissimè rebellarat,sed nõ minus laudis metebatur illa civilitas,quod hujus beneficij gratiam non sibi vindicavit, sed unam præciptámque partem ipsi concessit urbi;alteràm tribuit Alexandro,cujus memoriam sciebat apud Alexandrinos esse gratiosissimam:tertiam transtulit in Arium ejus civitatis civem,amicum tanto titulo suis commendans. *Plut.in apoph.*

Aurel.Imper. Quum Thyanam venisset,cámque occlusam reperisset, iratus dixit,Canem in hoc oppido non relinquam.Hac voce milites electi fuerunt in spem prædæ & Heradamon Thyanensis metu ne cum cæteris occideretur, prodidit civitatem. Qua capta Aurelius Heradamonem patriæ proditorem occidit.Militaris ex Cæsaris promisso direptionem oppidi flagitantibus,respondit:Agite,canem negavi relicturum,canes omnes occidite. Hoc pacto & proditori mercedem rependit & militum avaritiam elusit. Videtur autem hic sermonis color sumptus ab Hebræis, in quorum literis leges qui minantur interneccionem, negent se quenquam relicturos, usque ad mingentem ad parietem, canem hac periphrasi significantes. *Eras. ex Vopisco.*

Fridericus Imper. victis in Hungaria Gunzienſibus:Magnum, inquit, actum est opus. Nunc autem majus restat ut scilicet vincamus nosmetipsos,atque avaritiæ & ulciscendi cupiditati frænos imponamus.Discãt nostri principes victores, exemplo Friderici imperare animi affectibus, neque insolescere ob res ad nutum voluntatémque cedentes, parcerépque victis. *Æneas Sylvius lib.1. comment.de reb.gest.Alphons.*

Sigismundus Imper. objurgatus,cur fugatos hostes non insequeretur, & comprehensos occideret?Satis,inquit,vicit, qui hostes fugavit. Utinam & hujus exemplo monarchis nostræ ætatis persuaderi possit, magno cruore partam victoriam non existimari victoriam. *Æneas Sylvius lib.4.de reb.gest.Alphons.*

Themistocles.Quum adversus barbaros describeret Athenis exercitum, & in theatro ex illius gentis more producti essent galli gallinacei, atque inter sese commissi, mira pertinacia inter se depugnarent ad necem usque,rem ludicram vertit in seriam cohortationem.Sic enim cives suos affatus est,At isti,inquit,neque pro aris ac focis,neque pro liberis depugnant,sed tantum,quod vinci turpe sit .Quo igitur animo Vos esse par est,quibus pro salute patriæ,pro charissimorum incolumitate,pro libertate certamen est ? *Eras. lib.8. apoph. ex Plut.*

Mithridates victus à Cn.Pomp.non tantum seipsum & filios, sed totum etiam regnum victori sua sponte obtulit,præfatus, neminem alium neque Romanum neque ullius gentis virum futurum fuisse , cujus se societati commissurus foret,quam Cn. Pompeium. Proinde omnem sibi adversam vel secundam cujus author ille esset, fortunam tolerabilem futuram.Non enim esse turpe ab eo vinci,quem vincere esset nefas neque ei inhonestè aliquem submitti, quem fortuna super omnes extulisset. *Velleius Paterculus,& Cuspinian.in Consulib.*

Annibal à Minutio,quem insidiis obsederat,per Fabij copulas depulsus,ubi redisset in castra,dixisse fertur.Eo prælio à se victum Minutium, se autem à Fabio fuisse superatum : videlicet ex eadem pugna victus & victor rediit. Perierat enim Minutius,ni Fabius succurrisset. *Plutarch. in Fabio.*

Traianus Valentis impiissimi Romanorum Imperatoris contra Gothos dux,cum primum quidem congressum eorum sustinens, victus rediisset, ignaviam ei & timiditatem in convivio Imperator objecit , ille autem ei dicendi libertate,quæ virum fortem & strenuum decet : Non ego, inquit, ô Imperator victus sum,sed tu ipse sponte tua victoriam à te ipso rejicis,qui ita cum Deo belligeraris,momentúmque quod ab eo provenit repellens,ad hostes potius transmittis. Deus enim semper vincit:& victoria illis favere solet,qui auspicium ductúmque ejus sequuntur.Is nunc ab adversariorum partibus stat,quod eum tu bello (insectabatur enim eos,qui jam Christianam religionem receperant) persequeris.*Niceph.Castill.lib.11.c.40.Eccl. hist.*

Democritus dicere solebat, virilem se non æstimare eum solum qui armis cæteros præcelleret:sed & qui cum voluptatibus pugnam capessens,speciosam reportasset victoriam. *Stob.*

Lysander.Lacedæmonij non præficiebant prædotribas,qui pueros ad luctam exercent : ut virtutis esset certamen,non artis. Unde & Lysander interrogatus,quo pacto à Charonte victus esset?Respondit : Vario artificio.Non existimabat ea gens in quavis re speciosam esse victoriam, quæ callidis consiliis contigisset potius quam animi corporisque robore. Ars autem omnis ut à naturali simplicitate recedit , ita dolo affinis est. *Plut.*

Alcibiades etiamnum puer cum in palæstra nexu quodam constrictus esset , unde se non posset explicare , manum colluctatoris mordicus arripuit.Illo dicente, mordes Alcibiades ut fœminæ solent : Immo inquit, ut leones. Iam tum agnoscere erat animum cedere nescium. *Plutarch.in Grac.apoph.*

Alexander,Parmenioni & aliis suadentibus ut noctu & ex insidiis Darium ad Arbellas aggrederetur,respondit,Latrunculorum & furum ista est solertia,quam mihi præcipitis:quippe illorum votum unicum est fallere. Meæ vero gloriæ semper aut absentiam Darij aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare patiar : palam luce aggredi certum est. Malo me fortunæ pœniteat quam victoriæ pudeat. *Quint. Curt.l.4.*

Alphonsus , cum Cajetam urbem pertinaciter obsideret, & eos fortè quos oppidani tanquam bello inutiles expulissent,ut commeatum diutius in urbe haberent(erant autem senes decrepiti, mulieres,puellæ,infantes)ab his abstinere suos milites jussit.Verum milites cùm ægrè hoc tulissent malo,inquit rex,Cajetâ & Cajetanis nunquam potiri,quam homines imbelles & innocentem juventutem tam fœde, támque crudeliter trucidando vincere.Cum viris enim nõ cum mulieribus mihi dimicatio est!O regem immortalitate dignissimum!quippe universum genus humanum gubernet & regat. Victoriam , quam luctuosam ac impiam existimaret, nullam judicavit. Igitur omnem sexum atque ætatem imbellem excipi jussit,sed exceptos omnes abunde refici atque refocillari voluit.*Anton.Panor.de reb.gest. Alphonsi & Æneas Sylu. de eius dictis.*

Idem,Cum renunciatum esset à Ludovico Podio, quendam in Venetorum navalibus esse,qui illa unà cum armamentario quod in his erat exurere pollicitaretur,si sibi duo millia aureorum à Rege promitterentur,conatusque illius facile cessuros affirmanti respondit : Nequaquam insidiis,sed aut virtute vincendum esse, aut nunquam. Ex hac enim re non aliam sibi laudem sperandam esse quam ejus qui Dianæ Ephesiæ templum incendisset:cujus nomen totius Asiæ decreto è memoria hominum obliteratum traditur. *Panor.l.3.de reb.gest.Alphons.*

Idem.Carolus Francorum rex in bello Britannico superatus,à militibus & pecunia jam exhaustus , cum per legatos peteret ab Alphonso Aragonum rege(cujus provincias ab antecessoribus quidem acceperat, sed non salvo jure, ne contra se bello jam protritum suscitaret aliquod bellum infortunio occasionem dante:respondit Alphonsus,non est quod sibi hoc tempore timeat Carolus, ego enim , quod majores mei in Caroli summa fœlicitate non petierunt,in ejus calamitate petere nolo.Potuisset autem Alphonsus potentissimus , Carolum toto exuere regno, paucis admodum militibus, si astu & insidiis, non aperta virtute victoriam bonis viris parandam esse judicasset.*Ant.Panor.de reb.gest.Alphons. Æneas Sylu.de eius dictis.*

Idem.Quum quidam se offerrent,qui Renati, Andegavensium ducis, & hostis sui atrocissimi,mortem promitterent, insidiis parandam : non tantum hoc fieri noluit,sed ut in parricidas se in eosdem animadversurum dixit,si hoc tentarent:dicens,nequaquam insidiis cum hoste de regno,sed manu tantum & virtute dimicandum. *Ibid.*

Idem Alphonsus, his qui se in mortem Francisci Sfortiæ paratos esse significassent respondit.Nunquam sibi victoriam placuisse, cujus postea pigendum pudendumve esset. Igitur ni ab hujusmodi consiliis abstineant, talia se exempla in illos rediturum,ut ejusmodi consilia sibi admodum molesta esse omnes intelligant.*Panor.& Syl.ut supra.*

Idem.Rogerius Pallantiæ comes,amplissimo atque ornatissimo genere natus,impiger vir,& manu promptus, cum Alphonsum adiens diceret;in animo sibi esse Joannem Castellæ regem, ipsius hostem, contempto omni periculo confodere,foréque id sibi(si modo annuat)factu perfacile : Non per scelus, sed virtute gloriam quærendam esse, respondit Alphonsus.Si enim non solùm pro Castellæ atque Hispaniæ dominatu, sed ne pro totius quidem orbis imperio adipiscendo tam crudele atque detestabile facinus permissurum. *Pan.l.2.de reb.gest. Alphonsi.*

Idem.Simili quodam modo respondisse dicitur exuli Florentino,Cosmam Medicen occisurum pollicenti,si xxx.non amplius manu militum à rege juvaretur:longè quidem acriores atque ampliores hostes sese & habuisse & habere,quam Cosmas esset quorum morte vel regna consequi se quidem potuisse,sed abstinuisse à scelere. *Idem Panor.*

Pittacus probabat victorias citra sanguinem partas:nam magno civium cruore emptas, hoc est,Cadmeas, ut vocant, non existimabat esse victorias. *Laërt.l.1.c.5.*

Pyrrhus bis commisso cum Romanis prælio vicerat , sed desideratis compluribus amicis & ducibus,hic Pyrrhus : Si uno,inquit,adhuc prælio Romanos vicerimus, actum est de nobis. Quod victi solent dicere, hoc dicebat victor:declarans,victoriam magno emptam non esse victoriam: sed calamitatem. *Plut.*

Alphonsus. Cum gravi atque diutino bello confecto jam triumpharet,victos tamen & captos hostes triumphantium more currum præire non passus est : Ob hostes servatos rectius quam cæsos, triumphandum esse dicens. Unde apparet , quanti rex clementissimus victorias nullo sanguine partas faceret. *Panor.l.1.de Alphons. reb. gest.*

Idem,quum Florentinis ac Venetis petentibus,pacem dedisset : & regiorum plerique gloriæ studio flagrantes permolestè hoc tulissent, eo quod in bello magnificum ac glorioſum aliquod facinus edere potuissent,à quo jam pace comparata se frustratos planè agnoscerent : Rex id quod erat suspicatus aliquando occasionem jam nactus , dixisse fertur: Bono animo estote commilitones:nam & virtuti vestræ, & mihi credite. Neque locus enim neque honos deerit & mihi perquam speciosum fuit,petentibus pacem dare.Ita enim arma capere consuevimus, ut sine cruore,si id modo fieri potest, victoriam adipiscamur. Et qui aliud pacem tam submisse petentes confitentur, quam se victos, non autem victores esse ? *Panor. l.1.de reb. gest. Alphons. Regis.*

Æneas Sylvius dicere solebat, longè majorem servati quam cæsi hostis gloriam esse : innuit autem , eam demum victoriam revera claram esse , quæ aut paucorum , aut omnino nullorum sanguine parta esset. *Sylv.l.1.comment.de reb gest.*

Alphonsus frequenter in ore habuisse fertur,tanto triumphum victoris illustriorem esse, quanto plures relicti sunt,de quibus triumphetur. *Ibid.*

Antisthenes melius esse dicebat pugnare cum bonis paucis , adversus multos malos:quam cum multis malis,adversus paucos bonos.In bello enim non tam multitudo militum , quam pugnantium virtus parit victoriam. *Laërt.6. c.1.*

Agesilaus audierat , socios molestè ferre tam crebras expeditiones: præsertim quum ipsi permulti Lacedæmonios numero paucos sequerentur. Itaque volens ostendere, quanta esset Lacedæmoniorum multitudo,jussit universos socios simul considere,permixtos invicem : Lacedæmonios item separatim solos. Mox per præconem edixit , ut primi omnium surgerent figuli. Hi quum surrexissent secundo loco per præconem jussit surgere fabros ærarios,deinceps architectos ac domorum opifices : similiter & aliarum artium singulos. Ita factum est ut propemodum socij surgerent omnes.Lacedæmoniorum vero nullus:eo quod Lacedæmoniis,qui militiæ parantur,interdictum sit,opificium aut artem sedantariam vel exercere,vel discere.Hoc facto,risit Agesilaus.Videtis, inquit,ô viri,quanto plures nos educimusquam vos?Hoc stratagemate dux inclytus demonstravit , non perinde referre quam numerosum militem ducas in prælium , sed quam fortem & exercitatum. *Plut. in Lacon. apoph.*

Alexander,audito Darium triginta myriades in aciem producere,dixit:unus coquus non metuit multas oves. *Ant.in Meliss.p.1.ser.71.*

Tygranes,contra Romanos magna militum copia pugnaturus , cum Luculli exercitum vidisset,paucorum exercitum irridens dixisse fertur: Si ut milites advenissent, perpaucos quidem esse : Si vero ut legati,permultos.Verum mox ipso facto intellexit,victoriam non in multitudine pugnantium , sed militum robore atque virtute consistere : à Lucullo enim adeo victus est , ut tiaram vittasque lacerans atque abjiciens aufugerit : ne iis ornamentis in turpi fuga agnitus,ad Romanos captivus abduceretur. *Plut. in Lucull.*

Annibal,Giscconti nuntianti,sibi admirabilem videri Romanorum instructorum ad pugnam numerum.Imo aliud,inquit,mirabilius te fugit. Quid autem hoc esset interroganti?Quod ex tam numerosa,inquit,hominum multitudine nullus appellatur Gisco. Timebat miles , tantum militum Romanorum numerum : Verum Annibal, qui toties Romanorum vires pugnando fregerat, satis sciebat, non in numero,sed fortitudine militum consistere victoriam. *Plut.*

Alphonsus, Rex Aragonum , cum agrum Surentinum populari jure bellico cogeretur,sæpenumero ingemuisse fertur. Verum cum oppidanos pertinaciores quam illis conveniret , animadverteret : Videte , inquit, qui urbem inhabitatis inimicam mihi ne vestra pertinacia id efficiat, quod postea in ea lenitate & clementia corrigi non possit. Subindicans,non semper esse situm in ducis potestate, parta victoria militum

prohibere

prohibere rapacitatem. *Panor.lib.1.de reb. gest. Alphons.*

Hermocrates ad Syracusanos dicere solebat:Non minoris virtutis esse parta victoria bene uti, quam vincere. *Bruf. l.7.c.8.*

Agesilaus cum post fœlicem apud Corinthum victoriam ingentem numerum Corinthiorum & Athenienſium à ſuis trucidatorum cerneret, adeo non gaviſus est, nec elatus ea victoria, ut graviter Græciæ etiam vices deploraret,Heu inquiens,Græciam! quæ tot viros inteſtino bello perdidit, quot univerſis barbaris debellandis ſatis esse poterant. Vero magnanimo optabilis quidem erat victoria, ſed multo gratior ſi paucorum ſanguine parta fuiſſet. *Plut.in Lacon.apoph.*

Lycurgus præcipere ſolebat, ut poſtquam in bello hoſtem vertiſſent in fugam ac ſuperaſſent, tam diu fugientes inſequerentur, donec certa eſſet victoria,moxque retrocederent. Neque enim Græcorum convenire moribus eos trucidare qui ceſſiſſent: idque non ſolùm honeſtius,verum etiam utilius eſſe dicebat. Siquidem hoſtes quibuſcum res eſt,ubi cognorint Lacedæmonios parcere cedentibus, occidere vero qui loco non cedunt, ſibi conducibilius æſtimabunt fugere quam perſiſtere.Frequenter enim deſperatio magnum robur addit animo non minus quam ſpes victoriæ.Decet autem Græcos legibus ac diſciplinis imbutos,etiam in bellis meminiſſe clementiæ,barbaricæ feritatis eſt, ſævire in proſtratos.Sed rurſus ita temperanda eſt clementia,ne nobis ſit exitio.Fit enim non raro,ut hoſtis fugam ſimulet,ut redintegratis viribus acrior inſurgat in victorem. *Eraſ. ex Plut.in Laconicis.*

Epaminondas quum alias ſolitus eſſet uncto corpore hilarique vultu prodire in publicum,poſtridie ejus diei quo fœliciter pugnatum eſt in Leuctris,proceſſit ſqualidus ac ſummiſſus. Amicis autem ſciſcitantibus ecquid illi moleſti accidiſſet? nihil,inquit,ſed heri ſenſi me plus æquo mihi placuiſſe,ejus gaudij intemperantiam hodie caſtigo. Adeo metuit arrogantiam vir Bœotus ac militaris, & nos non idem faciemus, quoties ſecunda fortunæ aura res nobis ſuccedunt? *Plut.in apoph.*

Demetrius cum cepiſſet Athenienſium qui defecerant urbem, eáque graviter rei frumentariæ penuria laboraret,protinus convocata concione,dilargitus eſt illis frumentum gratis. *Plut.in vita Demetrij.*

Barcha. Quum Annibal apud Cannas feliciſſimè pugnaſſet, amicis ſuadentibus ut fugientem hoſtem inſequens in urbem irrumperet, non obtemperavit. Quam rem barcha Carthaginenſis adeo indignè tulit,ut exclamarit:Vincere ſcis Annibal: Victoria uti neſcis. *Hoc dictum L.Livius tribuit Maharb.Plut.*

Scipio dicere ſolebat, hoſti non ſolum eſſe dandam viam fugiendi, verum etiam muniendam,docens moderandam eſſe victoriam, nec ſæviendum in eos qui contra ferre arma deſtitiſſent. *Plut.*

Fabius quum à Romanis miſſus eſſet legatus ad Carthaginenſes, ut exploraret cur Saguntes contra fœdus à Pœnis oppugnata eſſet: ſinu ex toga facto:En(inquit)vobis bellum & pacem apportamus:utrum igitur placet ſumite.Cum pœni ferocius clamarent,dare utrum vellet. Fabius affuſo ſinu,bellum (inquit) damus. *Eraſ.l.6. apoph.*

Anonymus. Quum navis,qua Granius prætorius quæſtor vehebatur, in Scipionis Metelli poteſtatem veniſſet: Scipióque cæteris direptis, quæſtori ſalutem polliceretur,quæſtor reſpondit. Cæſaris milites ſalutem dare,non accipere ſolent. *Eraſ. lib.9.apoph.*

*Cato.*Rebus deploratis cum amici hortarentur Catonem ut ad Cæſaris clementiam confugeret,reſpondit:Victorum eſſe,& eorum qui deliquiſſent ſupplicare: Catonem nec victum, nec captum eſſe, qui ſe per omnem vitam invictum præſtitiſſet. *Plut. in vita Caton.*

Pompeius audiens quoſdam eſſe,qui inviderent conceſſum ſibi triumphum; Se citiùs omiſſurum triumphum ait, quam militibus blanditurum ſimulque laureatos faſces abjecit,ut illinc inciperent direptionem. *Plut. in apoph.*

Iulius Cæſar poſt attritos Tigurinos, ad urbem quandam Sociorum proficiſcens, quum audiviſſet Helvetios in itinere occurrere, in locum quendam munitum ſe recepit: ibique copiis congregatis, & equo,cui inſidere ſolebat,adducto:Hoc,inquit, poſt victoriam utar in perſequendis hoſtibus & pedes aggreſſus eſt Helvetios. *Eraſ.lib.4.apoph.*

¶ Sententiæ Hostoricæ.

Victoria præclaras res omnes atque optimas adipiſcitur & tuetur. *Xenoph. de inſt. Cyril. lib.2.*

Illud ſciamus oportet victoria nihil eſſe fructuoſius. Qui enim vincit, is omnia ſecum abripit, viros, mulieres, opes,regionem univerſam. Præter hæc videndum in primis,ut victoria etiam conſervetur, quippe qua etiam raptor ipſe continetur. *Idem de inſtit.Cyril. lib.4.*

De hominibus ita naturæ neceſſitate comparatum eſt,ut haud dubiè quiſque ſemper ei dominetur quem ſuperaverit. *Thucyd. l.5,*

Plerunque fit,ut major pars meliorem vincat, *Livius, Decad.3.l.1.*

Ambitione imperatorum clades acceptæ ſunt, ſeveritate imperij victoriæ partæ. *Idem Decad.5.l.5.*

Res humanæ ita ſeſe habent in victoria vel ignavis gloriari licet:adverſæ res etiam bonos detrectant. *Salluſt. de bel. Iugurt.*

Ita fert natura,ut omnis victor inexſatiabili rerum ſecundarum deſiderio efferatur,neque finem ullum cupiditati ſtatuat. *Dion. lib.35.*

Victoria non numero hominum, ſed divino beneficio conceditur. *Appian. de bel. Hiſp.*

Spernenda eſt acies auro & argento fulgens,in qua plus prædæ quàm periculi eſt:cùm victoria non armorum decore,ſed ferri virtute quæraratur. *Iuſtin.hiſt. lib.11.*

Inſperata interdum, ſperata victoria certior eſt. *Idem lib.20.*

Modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerant. *Tacit. hiſt. lib.4.*

Vera hæc eſt victoria, quæ ſalva fide & integra dignitate paratur. *Flor. lib.1.c.11.*

Si vis vincere, clementer te age,& de civium nece ne cogita. *Fl. Vopiſc. in Aureliano.*

Difficile vincitur,qui verè poteſt de ſuis & de adverſarij copiis judicare. *Veget. lib.3.c.26.*

Amplius juvat virtus quam multitudo. Amplius prodeſt locus ſæpè, quam virtus. *Ibid.*

Nunquam ad certamen publicum produxeris militem, niſi cùm eum videris ſperare victoriam. *Ibid.*

Qui diſperſis ſuis inconſultè ſequitur quam ipſe acceperat, adverſario vult dare victoriam. *Ibid.*

Magna diſpoſitio eſt hoſtem fame magis urgere, quàm ferro. *Ibid.*

Non ille hoſtis vincitur ſolus qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus & virium: ſed multò tutius, etiam turba tacente ſub jugo mittitur voluntarius,qui ſentit expetitus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in ſupplices animos deeſſe. *Amm.Marcel.hiſt.l.14.*

Scriptorum veterum mos eſt,ut ex parte quæ vicerit, occiſorum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris:niſi fortè cum adeo pauci cadunt,ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum. *P.Oroſius, hiſt. l.4.c.1.*

Æquitati ſemper ſolet jungi victoria. *Am.Marcel. l.23.*

Longa mihi opus eſſet oratione(*dictum Beliſarij ad milites*)ad enarrandum quantam vim habeat ad victoriam juſtitiæ obſervatio. Hujus diſciplinæ ſummam tum pugnæ finem atque fortunam imperiti tantùm in dextris conſiſtere exiſtimant. Vos autem qui ſæpè inimicos viciſtis neque corporibus neque viribus vobis inferiores, ſæpè etiam victi fuiſtis non ignorare puto quod homines quidem utrinque ex acie inter ſe dimicant,finem verò tantùm quem Deus voluerit conſequuntur. *Procop. de bell. Vandil. l.*

Victoria omnes opes in eam partem in quam inclinaverit,deferre eſt apta. *Idem, eod. lib.*

Magnam vim habet ad victoriam obſervatio juſtitiæ. *Idem,ibid.*

Victoria omnia damna tegit,præteritorúmque oblita malorum ſemper nova meditatur. *eod. lib.*

Non in numero aut multitudine bellatorum:ſed in ordine atque fortitudine belli exitus ac robur conſiſtit. *Idem l.2.*

Multa victoriam fortibus viris pollicentur:juſtitia in primis (*inquit Beliſarius*) pro qua contra injuſtos & iniquos venimus, noſtra quoque recuperaturi: præterea Vandilorum contra ſuum tyrannum odium atque malevolentia Deus namque auxilium juſta petentibus ſemper adeſſe ſolet. Miles quoque imperanti minimè benevolus agere fortiter ignorat.Præter hoc nos cum Scythis & Perſis omne ævum res geſſimus, Vandili autem ex quo Africam ſunt adepti, neminem inimicum præter nudos Numidas habuerunt.Quis autem ignoret,quòd omnis diſciplinæ ratio exercitatione augetur,ocio vero debilitatur? Nam vallum videtis nobis eſſe,unde aciem progredi oportet,munitiſſimum. Adſunt & arma,& alia quæcunq; ferre non valemus,hic præſtò parata,& demum huc revertentibus nihil nobis neceſſariorum deeſt. *Idem eod. lib.*

Unam eſſe victoriam puram ac ſinceram homines arbitrantur, nihil ab inimicis grave pati. *Idem de bel.Perſ.l.1.*

Nil majori eſſe voluptati mortalibus poteſt,quàm hoſtem armis pervincere. *Idem de bel.Goth.lib.1.*

Qui in ancipiti poſiti ſunt,nec in hoſtem unum intenti,par erit omnino ut ab adverſariis ſuperentur. *Idem, eod.lib.*

Non armis adeo ac pietate paratur victoria.Nec enim reor bonitatis illius ſummæ prædio frui pravos & nefarios viros. *Agath. hiſt.l.3.*

Dei arbitrio expenditur victoria, neque ad inſolentiſſimos quoſque illa accedit,ſed ad eos duntaxat,ad quos conditor ille rerum & moderator accedere voluerit. *Idem, hiſt. l.3.*

Non reor corporis viribus potius quàm recto judicio & provida cogitatione poſſe hoſtes pervinci. *Idem,l.5.*

Sapienter quiſquis ille eſt,qui ait,aut vince, aut vincenti pare:fortis namque animi eſt, ſi poſſis, vincere: ſi verò non poſſis potentiori obtemperare,& fortunæ tempeſtatique concedere. *B.Facius hiſt. l.4.*

Ne tantum tuæ (*dictum Alphonſi regis ad Ferdinandum filium*) aut tuorum militi fortitudini fidas,ut arbitreris abſque divina ope hoſtes à te ſuperandos.Victoria etenim non ex hominum conſiliis,ſed ex ſummi Dei voluntate ac poteſtate proficiſcitur.Tum denique tibi militares artes profuturas ſcito, cum Deum tibi pietate ac juſtis factis reddideris propitium.Eum igitur,ſi vincere expetis,pura mente colito:ſpémque omnem victoriæ in eo reponito.Et ſi quando(quod ſolet in bello contingere) tibi quicquam adverſi contigerit, quo exiſtimare poſſis ipſum Deum tibi ſubiratum eſſe: vide ne ab eo per impatientiam atque animi perturbationem diſcedas,ſed potius ſatisfaciendo ei reconciliari ſtude. Solet enim Deus quos diligit interdum malis afficere, & quos conſtantes in adverſis videt,rurſus in meliorem fortunam reſtituere. Exiſtimationis tuæ tibi diligentiſſima ratio habenda, putandúmque nihil ea re in humanis rebus pluris eſſe aut fieri debere. Quippe cum victoria nonnuquam magis exiſtimatione & fama, quàm militum robore ac virtute comparetur.Et victoria quidem ſæpè cladibus mutatur:at fama ſi cum probitate ac fide conjuncta fuerit,& permanet & cum omni ævo perdurat. *Idem,hiſt.l.10.*

Victoria ferox virago eſt.Illius modò dextram, modò aliam corporis partem prehenſamus. Nondum totum potuímus corpus. *P. Æmil. lib.2.*

Antevertendo ac divertendo victoria ex bellis reportari ſolet. *Fr. Guicciard. hiſt. l.1.*

Facilius eſt eos qui jam declinare inceperunt,quam qui adhuc exiſtimationis culmen tuentur opprimere. *Idem, lib.4.*

Nulla victoria,utilior,præclarior,magiſve glorioſa eſt, quam ea quæ abſque militum ſuorum detrimento & ſanguine comparatur. *Idem, lib.15.*

Omnis victoriæ fructus in eo consistit,si ea bene utaris:id verò præ-termittere, tanto majus quam non vicisse dedecus est, quanto majore nostra culpa in iis rebus quæ in potestate nostra sunt,erramus,quam in iis quæ ex fortunæ pendent arbitrio. *Idem lib.16.*

Potior est moderata,sine vulnere victoria,quam eadem,si decertes & vincas,summè optima cruentáque. *P.Iov.hist.l.4*

Ea plena veráque victoria existimanda est, quæ ducis ingenio atque artibus magis,quam quæ aperta virtute atque audacia militum comparatur.Sic Romani quondam omnium gentium victores, ferocia atque immania corpora,solis confisa viribus atque lacertis, sæpè prælio superarunt,quum illi disciplinam atque astus imperatorios, antecapere locum castris,circumvallare exercitus,non ordine, non acie injussu ducis excedere, ex iniquo loco nunquam dimicare, nihil ex provocatione commoveri,plures ex insidiis, paucos circumvenire, dolum, timorem, ignaviam proditionem appellare consuevissent. *Idem l.13.*

Prudentissimi Imperatores non in multa cæde hostium, sed in salute atque incolumitate suorum militum victoriæ gloriam posuerunt.*Idem, lib.14.*

Solet Deus his qui justa ac necessaria arma induerunt, & belli causa præstiterunt, certam vincendi occasionem proponere. *Idem,lib.17.*

Perpulchrum quidem videtur esse muros superari inexpugnabiles ab hostibus:sed ego longè pulchrius judico,suum animum ita comparare ut & pecuniis, & voluptatibus, & metu sit inexpugnabilis. *Xenophon. Orator,de Agesilai laudibus.*

Benignitate atque clementia hostem vincere, quàm armis præstat. Hic enim necessitate,ut pareant homines,inducuntur, illic voluntate:& hic quidem cum gravi sæpè jactura errata conjunguntur,illic sine aliquo detrimento emendantur delinquentes. Præterea quod majus, hic magnam laudis partem commilitones sibi vendicant, illic omnis victoria tribuitur duci. *Polyb.l.5.*

Alexander seipsum vincere quam hostes magis regium esse existimabat. *Plut. in Alexandro.*

Veteres philosophos, atque summos illis temporibus viros, cum eam gloriam,quæ ex sui ipsius gloria comparatur, veram, firmam,æternam, immortalémque esse affirmarunt, eámque supra omnia regna, trophæa, atque triumphos extulerùnt, minimè erasse manifestum certissimúmq; est:hæc Scipioni majori tot victoriis claro, majorem splendorem quam Africa devicta & Carthago domita dedit. Nonne hæc eadem res magnum illum Macedonem immortalitate donavit?quum Darius maximo prælio ab illo victus, deos immortales ut regnum suum stabilirent rogavit:quod si secus statuissent,se non alium successorem quàm tam benignum hostem,tam mansuetum victorem ab illis petere. Cæsar dictator concedendo,remittendo,condonando, qui in numerum heroum referretur dictus est judicatus. Denique Senatus populúsque Romanus plures populos atque provincias clementia, mansuetudine & æquitate quàm bello armisque imperio suo subjecit. *Guicciard.in hist.lib.8.*

Seipsum quàm hostem superare multò operosius est:nec adversa præterea festinatione fugere, nec secunda effuso gaudio apprehendere. *Valerius Maximus l.4.c.1.*

Si egregium est hostem abjicere,non minus tamen laudabile infœlicis scire misereri. *Idem l.5.c.1.*

Cn. Pompeius Tigranem regem bello superatum certis rebus imperatis in pristinum fortunæ habitum restituit:æquè pulchrum esse judicans & vincere reges,& facere. *Idem, ibid.*

Hi maximè hominum vincunt,qui fas colendo sponte cedentes vincuntur.*Procop.l.1.de bell. Pers.*

Rectè victoria uti præclarius est quàm ipsum vincere. Hermocratis dictum.*Plut.in Nicia.*

Plus est provinciam retinere,quàm facere. *L.Florus, lib.2.c.17.*

Viribus parantur,jure retinentur. *Idem l.4.c.12.*

Illis timidis & ignavis licet esse, qui receptum habent,quos suus ager,sua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipiunt: militibus ab hoste circumseptis necesse est fortibus viris esse & omnibus inter victoriam mortémve certa desperatione abruptis,aut vincere,aut (si fortuna dubitabit)in prælio potius quàm in fuga mortem oppetere.Si hoc bene fixum omnibus,destinatúmque in animo est,dicam vicistis: nullum incitamentum ad vincendum homini à diis immortalibus acrius datum est. *Livius,Decad.3.l.1.*

Est æterna lex inter omnes homines, capta eorum urbe qui bellum aliis faciunt, tam corpora illorum qui in urbe sunt,quàm fortunas, eis deberi,qui urbem capiunt.*Xenoph.de instit.Cyril.lib.*

Post victoriam præstanti quadam opus est moderatione ac temperantia, ne quis prospero cursu fortunæ fiat insolentior, & ea deinde consilia sequatur, quæ ad præcipitium deducunt, id quod non paucis florentissimis viris accidisse constat. *P.Comin.lib.2.*

Spem non dubiam rei bene gerendæ pollicentur,causa in primis longè optima, fidus ac veteranus miles,tormenta plurima, locus æquissimus,& nullius demum rei, præterquam communis salutis & gloriæ respectus. *P.Iovius, hist.1.*

Græcos ad certamen adversus Persas incitans Xenophon, inter alia dicebat:Qui suos videre cupit,virum se strenuum præbeat:neque enim aliter quisquam sperare possit se voti compotem fore. Qui vivendi cupiditate tenetur,is vivere contendat:est enim victori,hostium cædes,victo mors proposita.Qui pecuniam concupiscit, in victoriæ studium incumbat: quòd si vicerit,& sua tueri, & quæ in hostium sunt potestate, sibi vendicare facilè potest. *Xenoph. de expedit. Cyril.l.3.*

In victoria est eorum bonorum,quæ in hostium potestate antea fuerant, vendicatio. *Idem lib.5.*

Quamvis magni sit momenti res amplas perficere, & victoriam ab hostibus pugnando referre:multò tamen major peritia & cautio requiritur,ut rectè ac commodè applicentur, quæ præclarè gesta sunt. *Polyb. hist. l.110.*

Non turpe est ab eo vinci quem vincere est nefas,neque ei inhonestè aliquem summiti quem fortuna super omnes extulit. *Vell. Patero. l.2.*

¶ Similitvdines.

Smirneorum. Quemadmodum victoria spem belli omnem capit: Sic profligationis affectus in communem misericordiam ex humanitate devenit.Et scire licet,quod clementia eos præparat ad benevolentiam qui ex profligatione reliqui sunt. Quippe minitatio odium parit; atque mortales in desperationem sæpius adducit: Verum misericordia eosdem ex odio item ad benevolentiam trahit: *In epist. ad Marcum Brut. fol.52.*

Eras. Roterod. Injecto in oculos sago,leo sine ullo negocio capitur, alioqui inexpugnabilis: ita facillimum est potentissimum etiam domare,modo cognitum sit illius ingenium. *In Simil.*

Sicuti leo citius sævit in virum quam in fœminam, pueros non nisi summa fame coactus attingit,supplicibus ac prostratis parcit:Ita potentes infirmioribus debent ignoscere, viréque in alios experiri, quos vincere pulchrum sit. *In Simil.*

Thriveri. Quemadmodum fatuum habet palatum, qui vinum damnat,amátque potius pro temeraria hominum opinione, quam pro legitima ipsius indole: Sic ignavi sunt, qui plus laborant alieno arbitrio, quam proprio studio.Non enim quales habeamur, sed quales simus,curandum est. *In apoph.*

Quæ resistunt ferè à tempestatibus franguntur ac violantur, manent quæ cedunt: Ita subinde magis vincit qui cedit, quam qui resistit. *In apoph.119.*

¶ Adagia.

Palmam ferre.

Palmam ferre, & palmam retribuere,& palmam præripere, proverbiali schemate dicta sunt, pro victoriam obtinere.

Solus currens vicit. μόνος θέων ἐκράτει.

De iis qui vincunt,nemine contra certante.

Extremum occupet scabies.

Olim pueri clamare certantes solebant: Occupet extremum scabies. Adhortantes hac voce singulos ad cursum, male precantes ei, qui fuerit omnium postremus. Horat.

Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est.

Invulnerabilis es ut Cæneus. ἄτρωτος καὶ ὑπάρχεις ὡς Καινεύς.

De his qui læsi non possunt.

Αὐτόθεν καταβαλλε. Hoc ipso deponere loco.

Usus erit quoties statim,& absque mora jubemus aliquid exhibere,veluti probationem eius quod dixerit aliquis, vel promissum vel specimen artis in qua glorietur,sese pollere,Usurpatur & apud Platonem.

Dare manus.

Est se victum agnoscere. Marc.Tul.Ad extremum det manus,vincique se patiatur.

Hostis non hostis. ἀπόλεμος καὶ πολέμιος.

Citra bellum hostis dicitur,qui nulla lacessitus iniuria,tamen qua sunt hostium, facit: aut pacis obtentu facit hostilia.

Qui paratus ad resistendum.

Qui significare volet se nequaquam detrectare certamen, sed abundè suppetere quo partes tueatur suas. Usurpabit illud ex Iliad.v.

Τῷ μοι δόρατά ἐστι καὶ ἀσπίδες ἀμφαλόεσσαι.
Καὶ κόρυθες, καὶ δώρυκες λαμπρόν.
Et mihi sunt hasta teretes, clypeique rotundi;
Tum galea, tum thoraces procul igne micantes.

Qui contemptu vitæ invadunt.

In eos qui gladiatorio(sicut ait Terent.)animo quempiam impetunt,ut aut perdant, aut pereant, conveniet illud ex Iliad. μ.

Ἀγροτέροισι σύεσσιν ἐοικότες.
Similes agrestibus apris.

Tradunt enim venatores, hos provocatos recta impetere provocantem, nec lancea vitata.

Herbam dare.

Et victorem agnoscere,& se victum fateri. Festus Pompe.

Arena cedere.

Pro desistere à certamine, & contentionem relinquere. Sic Horat.

Tam Scytha lasso meditantur arcu
Cedere campis.

Mea est pila.

Id est: Vici,& voci sum compos,aut res mihi in manu est.Consimili figura dixit Plaut. in Casina: Sed si hera nunc vult facere officium suum nostra omnis lis est: id est: vicimus.

Quid nisi victis dolor.

Usurpandum, ubi palam fit in contumeliam quispiam.

Victi non audent hiscere. νικώμενοι ἄνδρες τῇ ἀγρυξίᾳ δέδενται.

Qui vincuntur, silentio victi sunt, convenit cum superiore.

Tolle digitum. ἆιρε δάκτυλον.

Victum te fatere.Nam hoc signo qui in conflictu succubuisset, τῷ ἥττῳ, agnoscebat. Persius:

Nihil tibi concessit oratio? digitum exere pecus.

Hieronymus: En tollo manum, cedo, vicisti.

Flet Victor: Victus interiit. κλαίει ὁ νικήσας, ὁ δὲ νικηθεὶς ἀπόλλυται.

Quoties utraque pars malo suo magno discedit, ita ut plerumque solet in bellis accidere, Item in litibus forensibus, in contentionibus.

Testa collisa testæ.

Quum duo conflictantur utriusque malo. Aristoph.

Καὶ τοῦτο πλυγεὶς ὑπ' ὀργῆς ἀκυτιλάκπος πίθῳ. *Id est: Ac testa recalcitrans per iram testam vulnerat.*

Victoria non incruenta.

Convenit illud Homeri ex Iliad. ρ.

οὐδ' οἱ γε ἀκηχεμένοι γε μάχοντο.

Nec hi sine sanguine pugnam.

Miscebant.

¶ Profana Exempla.

Hostilius Manilius consul, cum triginta millia militum sub signis haberet, à quatuor Numantinorum millibus victus, fœdus cum illis icere coactus est, sibi & Reipublicæ ignominiosum. *Theat. Zuing.*

M. Servilius vir consul vicies & ter amplius pugnavit ex provocatione, ac semper victor in castra reversus est hostilibus spoliis onustus. *Sab. l. 4. c. 6. ex Plut. in Paul.*

Ioan. Petrus Surra Bergomensis decies septies ex provocatione victor evasit. *Iou. l. 12. histor.*

Democritus Antigoni F. CLXXX. navibus Ptolomæi ducentas naves ad Cyprum vicit. Ptolomæus citato cursu, cum solis octo navibus profugit: neque enim plures ex omnibus evasere. Cæteræ partim in prælio depressæ. LXX. cum propugnatoribus & sociis navalibus captæ. *Plut. in Demetr.*

Xerxis Persarum regis exercitus Leonidam Spartanorum regem cum CCC. sociis ad internecionem cæcidit. *Herodotus*, Græcorum. XI. myriades, hoc est, centum decem millia, cum XXX. myriadibus persarum (præter auxiliarios Græcos, quorum non erat numerus) ad Platæas contra Mardonium Xerxis ducem fœliciter pugnarunt. *Herod. l. 9.*

Epaminondas, Thebanorum dux, quatuor hominum millibus ex quibus CCCC. tantum equites erant, Lacedæmoniorum exercitum viginti quatuor millium peditum, equitum vero mille sexcentorum vicit. *Front. l. 4. c. 2.*

Syracusij novem triremibus invadentes centum & viginti triremes Carthaginensium, longè superiores extiterunt *Ælian. l. 4.*

Leonidas Spartanorum rex cum CCC. sociis ad Thermopylas, Xerxis Persarum regis exercitum sustinuit: ut quamvis omnes cæsi fuerint: victores tamen eo ipso censeri debeant, quod Xerxem paulo majoribus copiis vinci potuisse ostenderunt. *Sab. l. 6. cap. 7. & 7. Volat. l. 16. Anthrop.*

Conon dux Athenensium navali prælio victus à Lysandro Lacedæmoniorum duce, eundem post terrestri prælio vicit, & Athenienses libertatem restituit. *Plut.*

Nicephorus lib. cap. 27. dicit Constantinum Magnum bello contra Byzantios, cum jam bis victus esset, iterum, vidisse signum crucis in cœlo stellis effigiatum, hac inscriptione. *In hoc signo hostes omnes vinces*, idque postridiè sic accidisse. *Idem l. 7. c. 49.* auctor est, eum in bello contra Scythas tertiò crucem illam vidisse.

¶ Hieroglyphica.

Mactatus bos, quales ubique locorum conspiciuntur, *victoriæ*, plurimum partique triumphi signum erat, præsertim apud Romanos. *Pier. Val. l. 1. pag. 32. D.*

Atheniensibus vero *Noctua* indicium *victoriæ* fuit, cujus etiam volotus in adagium cessit: γλαῦξ ἵπταται, *Noctua volat*: cum profligatos hostes, & subsecutam victoriam innuerunt. *Pier. Val. l. 20. p. 188. F.*

Propter eas dotes, quas *Accipitri* natura supra volatilium aliorum conditionem clargita est, factum: ut in universum *Accipiter* esset excellentiæ hieroglyphicum, præcipuéque *victoriam significaret*. Nam reliquas omnino volucres volatu antecellit. *Idem lib. 21. p. 198. F.*

¶ Emblema.

In victoriam dolo partam.

Emblema. XLVIII. Andr. Alciat.

Aiacis tumulum lacrymis ego perluo Virtus,
Heu misera albentes dilacerata comas!
Scilicet hoc restabat adhuc, ut iudice Graco
Vincerer, & causa stet potiore dolus.

Vide, Bellum, Pax.

Victus.

¶ Definitio et Etymol.

Victvs, Omne illud sine quo vivere non possumus Gr. τὰ σιτία, ὁ, βίος, Hebr. *Michiah*, à verbo *Chaiah*, vixit, revixit, viguit, naturalem habuit vitæ vigorem: & metaphoricè convaluit, sanus fuit: qui enim ex gravi morbo convalescunt, vitæ restituti videntur. Vlpianus de verborum significationibus, Victus verbo (inquit) continentur quæ esui, potui, cultuique corporis, quæque ad vivendum homini sunt necessaria. Cõvictus, una vivẽdi societas, quũ plures simul vivũt συμβίωσις.

¶ Loci Biblici.

Victus, in sudore vultus parandus, Gen. 3. 19. Victum Deus largitur homini & bestiæ, in genere, 1. v. 29. 30. Psal. 145. v. 15. 16. & 147. v. 9. 10. sed viduæ, pupillo & peregrino peculiariter, Deut. 10. 18. de victu non debemus esse solliciti, Matth. 6. 25. Luc. 12. 22.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

De tenui victu. Dial. X.

Francisci Petrarchæ.

Dol.

Tenuis victus est mihi. R. Et tenuis voluptas, & munda sobrietas. An tu gulæ studio cõtrarium malles? D. Asper est victus. R. Æquanimis fer gulæ illecebris caruisse, cum ad manum sint aliæ dulciores, & quæri faciliores, & servari. Habet & suas virtus illecebras. Ciceronis utor verbo. has gustare & ruminare cum cœperis, illa magnopere non requires. D. Durus est victus. R. Durities amica virtutibus, mollicies voluptati. Quot autem magni viri ultro se voluptatibus abdicantes, hunc quem tu refugis victum elegêre? quorum aliqui, cum possunt laute vesci, panem & aquam in deliciis habuere. An vero voluptati quemquam sic obnoxium opinemur, ut non illam valde oderit, si adjunctum illi dedecus intueri oculis possit? Sed funesta suavitas virtutum hostis accerrima titillario bestialis, quam qui sequitur, homo quidem videri potest, vere autem animal brutum est, ad hæc & familiaritas contracta cum vitiis, & cõsuetudo rerum pessima mortalem prestringit intuitum, ut discerni nequeat, quam decorum sit, quod torqueat, fœdúmque quod mulceat. D. Nimis angustus est victus. R. Immo nimis ampla, nimiúmque capax gula est. Vnum visu angustum, re autem unum omnibus in animam irruentibus vitiis patens iter. Hac flamma libidinum, hac torpor ingenij, hac irarum, & jurgiorũ fervor ingreditur, hac imperiosa cupiditas omnia pati jubens, atque facere dum necessaria creditis, quæ damnosa sunt, & munimen vitæ dicitis, quod ruina est. Hac invidiæ faces, & æmulatio implacata, indignantibus animis, tam gulæ alium obsequentem, quam vos esse gloriamini. Inde laudem spectantes, unde pudor metuendus erat. Hæc postremo superbia, dum inflatus nec se capiens venter, animo suum effricat tumorem, & persuadet illi esse se homine aliquid majus quod Ambrosia, & nectare pastus sit. Vides ut vitium unum est omnibus aditus, neque hunc, si aliter nequit, inopiæ vestibus clausun cupis? O paupertas amabilis, quæ continentiæ tibi sumus officium! Vtile est cogi ad id, quod facere tua sponte debueris. D. Tenuis me victus exercuat. R. Malles ne igitur tumefieri? hæc tenuitas podagram tuis pellet è finibus, dolorem capitis auferet, cerebrique vertiginem, vomitumque & ructum, & nauseam, & sudorem tædiúmque & fastidium tui ipsius, pallorem alternum, & ruborem, odorem queque & oris, & corporis, tibi, atque aliis importunum sistet. Præterea pedes instabiles, manus trebulas, nutans caput (quodque est optimum) animum ipsum moderabitur, frænabitque. Et qui igitur tam multa corporis, atque animi bona paruo cibi desiderio, ac momentaneo gustus incommodo tibi parta conquereris dignus his prædictis, gustui deservire? D. Tenuis victus me fatigat. R. Contrarius fatigaret mili forte onus requiem voças. Non legisti lautioris vitæ tædia magna esse, ita ut quinque diebus continuis non possit sine fastidio tolerari ab hominibus temperatis, & altiora spectantibus, quam palatum, & ventrem? D. Supra modum victus est tenuis. R. fuit ætas quando hic fuisset, & est adhuc gens aliqua, ubi esset victus amplissimus. Verum mundo in deterius lapso vos deterrimini omnium esse nitimini publicæ semper principes ruinæ, ut qui optimi omnium fuistis versis usquequaque vestigiis satis omnium pessimi, & in temporum vitiis, ac locorum, præcipuum teneatis gradum. D. Victus tenuis mihi non placet. R. Victum tenuem, & virtutis, & voluptatis amatores, ac patroni laudant. Tu quam hæresim sis amplexus nescio. Plato Syracusias mensas damnat, nec ullo modo sibi placere ait, bis in die faturum fieri. Epicurus in oleribus suis voluptatem ac delicias ponit, & hunc quem tu fugis victum rebus, ac verbis probat. Denique, ut ait Cicero: Nemo de tenui victu plura dixit. Tu duarum notissimos si rerum duces spernis quid est reliquum nisi ut impetu tui erroris, & virtutis hostem, nec amicam voluptatis onerosam sequaris ingluviem? Fœdum finem, nec tã hominis quam jumenti (quodque indignanter ac dolenter dixerim) jumenta mulrum quidem, sed pro captu suo ventri ingetunt solitos animantium domini mensuram vestram & nescitis & frangitis: neque de nihilo est quod multi mirantur, quia patrum, & aũm memoria, vineæ multo pauciores essent; homines autem totidem aut plures; Vina tamen utiliora erant. Sic in dies crevit ebriorum sitis. D. De lauto victu ad tenuem sum redactus. R. Bene habet, quod modestia neglexit, implet inopia. Optimum est sponte agere quod debeas, proximum vel coacte.

De lauto victu. Dial. XVIII.

Francisci Petrarchæ.

Gav.

In lautissima educor familia. R. Multum tibi hoc videtur, parum est, eritque mox nihil. An ideo magis tibi quam duro agricolæ vermes parcent, an cibo molliore vescentur avidius? Non jocor tecum, nec terreo. Scis & si forte dissimules te illi convivio paratam escam, & forte jám cœnæ tempus instare, certe autem longius abesse jam non posse. Nã & brevis est lux, famelicique convivæ, & quæ mẽsam instruit mors impigra, quid tibi tunc lautitiæ istæ profuturæ sint videris. G. Lautissimè ab infantia educatus sum. R. O pessima pueritiæ rudimenta! neglectis bonis artibus exquisitis cibis, & peregrinis poculis assuefactus à puero præclarissimam in spem adolevisti. Sapores atque odores nosse, mirarique doctus eximiè opipatas mensas & vasa aurea venerari, neque ferro ut virorum fortium mos fuit, famem sitimque communibus lenire, sed ambitiosa semper nausea, & damnosis stomachi farcinis manè illis occurre, cum tot in heremo sancti viri esurierint, tot in castris glorioti duces, parcè, sobriè, atque asperè vixerint: an si tibi gemmis atque epulis obsesso, hinc Curius, Fabricius, Coruncanus lecta finis manibus olera, cœnantes fictilibus, atque arantes ad vesperam jejuni. Quintius ac Sarranus, aut post hos Cato Censorius consul, in Hispaniam navigans, unde triumphator rediit, non alio quam quo remiges vino usus omnes notissimi hostes voluptatis occurrerent, illinc Paulus arq; Antonius fontis ad ripam missum cœlitus partientes panem, non verecundia, ac dolore faucibus hæreret; iners cibus, & attoniti gustus titillatio illa lentescceret? Cogitantes ab his viris victu tam renui, támque humili labo regaudentibus & servatam patriam subactosque nobilissimos reges ac populos (quæ victoriarum difficillima est) carnem propriam, ac mundum & invisibiles hostes animæ debellatos: te inter amplas dapes, ac superbam requiem vili perdomitum voluptate? G. Lautissimus victus est. R. Sentio: omne in eo est, ut ad fundum miseriæ curiositas fœda perveniat, nihil

est actum cibi ac potus elegantia nisi accedat & copia, immo vero redundãtia, atque fastidium, nec succurrit ut Augustus Cæsar, qui fortassis paululum te lautior esse potuerat, cibi (sic enim de illo traditur) minimi fui, & vulgaris fere. Sileo quibus vesci solitus, ne quasi rusticanus pater familias contemptui tibi sit, intérque fasianos & ficedulas, ac pavones tuos illius principis secundarius panis, & caseus bubulus, & minuti pisciculi rideantur. At quanto melius fasiani illi vestri, & mensarum decus eximium, & gulæ summa fœlicitas apud Colchon semper & Phasidem latuissent, quam huc ad corrupendum orbem nostrum, & irritandas illecebras advolassent. Quanto fuit honestior ætas illa de qua Naso ait: *Pisces adhuc illis populis sine fraude natabat, Ostreáque in conchis tuta fuere suis. Nec Latium norat quam prabet Ionia dives, Nec qua pygmao sanguine gaudet avis.* G. Vino fruor electissimo. R. Male, sed propriè ais fruor, hic est finis vester, ad hoc nati estis. Quanto autem tutius sitim vestram vinum debile, vel lymphis debilitatum, sive purus etiam rivus extingueret? Certe princeps ille, de quo nũc loquebar, vini quoque parcissimus (nam & id scribitur) fuit, ter non amplius super cœnam bibens dum in castris esset. Vos ter decies ante cœnam bibitis, & in cœna centies, nec numero quantitas cedit, & castra ipsis vinosiora sunt urbibus. Nulla nisi ab ebriis vel expeditio, vel certamen. Non bibebat ille interdiu, vos diebus & noctibus non cessatis. Ille sitiens pro potione perfusum aqua frigida panem, vel lactuculæ thyrsum, succosi pomi morsum, vel frustum cucumeris capiebat: at vos sitim omni lenocinio aucupantes illam vinis ardentibus & bibendo aliam sitim parituris, extinguitis: (dicam verius) accenditis. Nec in animum venit bibere vos sanguinem terræ, ac venenum cicutæ, dum sic vinum bibitis, ut Alexandro Macedoni scripsit Androcides. Quibus si ille præceptis obtemperavisset, profectò amicos in temulentia non interemisset, ut ait Plinius, nec ipse insuper tandem in temulentia periisset. Hæc eadem cibi indifferentis, ac potus parcitas in cunctis ferè claris ducibus, atque principibus fuit, & in Iulio Cæsare singularis, quæ quantum vestræ sit præferenda libidini, somnus vester illorum industriæ & gloriæ collatus indicio est. G. Lautissimo fruor victu. R. Si honestis etiam rebus frui vetitum, quanto magis inhonestis ac turpibus? Nec te pudet in eo, quod ad caduci corporis servitium spectat, immortalis animæ fructum ponis. Epicureum dogma, sed infame, olimque rejectum, denique cunctis ex voluptatibus quæ corporeis sensibus obrepunt animæ illas esse fœdissimas diffinitum est, quæ tactu, gustúque sese ingerunt, quod illæ maximæ vobis cum belluis sint communes, & in belluinos mores rationale animal incurruent, quod nihil abjectius humana fors patitur. G. Lautis & variis cibis delector. R. Et delectare, fruere, si nihil pejus, pudeat mor pecudis pabulo gaudere, & reconditorum ferculorum fieri, & suum dolio munus eripere, denique sic habeto, non posse te hanc quam probas vitam diu pati, fastidio est vicina satietas, jejunium cibos cõdit. Nihil nisi dulce ac sapidum gustat fames. Nil tam lautum, quod non nausea reddat insipidum ac sordidum. Ipsi etiam qui delectationi huic intendunt, appetitu, & raritate illa acui fatentur, ut reliquas copia frequẽtiáque contũdi, & in nihilum sæpe & in contrarium verti. Ipse demum professor voluptatis Epicurus tenuem victum, quasi unicum suæ professionis auxilium & laudavit & coluit. Quodque sobrietati ac modestiæ tribuunt honesti viri, hoc ille tribuit voluptati, ut quamlibet vivendi viam eligas, diversis finibus unum callem cõvenire noveris: uno victu utendum tenui semper ac modico, nisi quem honestis ex causis rara forte licentia, illæsa sobrietate laxaverit, victus hic siccos, & validos & aspectu placidos facit, & odor corporis nec sibi nec aliis molesto. Confer his madidos, æstuantes, tremulos, olentes, & ut Ciceronis utar verbis, confer & sudantes, & ructantes, tunc videbis quid inter frugalitatem intersit, & crapulam, & si non virus, at aspectus ipse monstrabit recta quonam vergat electio, ut vix sit quispiam tam gulæ servus, qui acriter re discussa non sobrietatem longè illi præferẽdam fateatur. Si hæc spernis ut levia, nunquid & morbos hinc nascentes, mortémq; contẽnes, quę licet per se ipsam magnis animis contẽnenda sit naturaliter atque honestè; seu certè non turpiter invecta, sic turpibus causis accersita morte nil fœdius, nilque formidabilius. An verò non audis Ecclesiasticum consultorem? Noli avidus esse, inquit, in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram: Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam. G. Lautis, & multiplicibus uror cibis. A. Asellum tuum, si nimis presseris, opprimes, si mollius paveris calcitrabit, venter vero depositarius malæ fidei est. Non inefficax cõsilium videtur ad omnes, & præsertim gulæ illecebras comprimendas exitum contemplari.

¶ Similitvdines.

Thriveri. Plantæ non semper servant indolem suorum seminum, sæpe eam mutat cœli terræque societas: Ita victus atque consuetudo subinde mutant ipsam naturam. *In apoph.* 125.

Quemadmodum neque is qui multum collegit mannæ, abundavit: neque is qui parum, eguit. Sic neque vita cujusquam est ex abundãtia eorum quæ possidet: sed facili ac brevi victus promptitudine. *In apoph.* 151.

Vide Abstinentia, Iejunium, Temperantia, Luxus.

Viduitas.

¶ Definitio et etymolog.

Viduitas, Græcè χηρία, ας, ἡ, & χήρωσις, ὁ. vidua dicitur. Hebr *Almanah*, id est, non habens partem in marito, ex *Al*, id est non, & *Manáh*, id est, pars: à verbo *Alam*, loqui non potuit. Obmutecit enim vidua coram affligentibus eam *Illem*, mutus. *Psal.* 38. 14. Vidua propriè ex significatione vocabuli, seu secundùm etymologiam dicitur quæliber mulier sine viro, etiam si nũquam virum habuisset, quasi sine duitate. Et dicitur à ve, quod est sine, & duo, seu duitate: ut vecors & vesanus. *ff. de verbor. signific. l. malum. §. Vultum, vel sic.*

Vidua dicitur quasi idua, hoc est à viro divisa. Iduare enim hetrusca lingua dividere est. Hinc viduare pro privare capitur. Hinc etiam viduitas, calamitas dicta, quod viduet, id est, privet bonis. A viduo pariter dividuo, per compositionem deducitur. Veteres enim quod nunc divido dicimus, dividuo dicebant: unde dividuum, quod modo separabile, modo separatum significat, cujus contrarium individuum, quod Græci ἄτομον vocant.

¶ Loci Biblici.

Vidua, in deliciis vivens mortua. 1. Tim. 5. 6.

Viduæ munusculum à Christo laudatur, Luc. 21. 3. Viduæ Deus facit judicium, ipse dat victum, Deuter. 10. 18. Viduæ parabola, quæ crebris precibus judicium æquum obtinuit ab iniquo Iudice, Luc. 18. 2. &c. Viduæ filius suscitatur, Luc. 7. versic. 11. Viduæ quales in Ecclesiæ ministerium, seu in Diaconissarum collegium recipiendæ, 1. Timoth. 5. 3. Quot annorum recipiendæ, versic. 9. Viduæ juniores lasciviũt, ideoque divitandæ sunt, v. 11. ubi non rejiciuntur viduæ juniores ab Ecclesia, sed ad numerum Diaconissarum non admittuntur. Viduæ veræ quæ, Tim. 5. v. 2. quæ videlicet solæ sunt, & omni humano præsidio destitutæ.

Viduarum domos comedere, Matth. 23. 14. Viduarum officium, 1. Corinth. 7. v. 8. 9. 1. Tim. 5. 2. Viduarum habenda ratio, & benefaciendum illis, Exod. 22. vers. 22. Deut. 16. v. 14. & 24. vers. 17. 19. 20. 21. & 26. v. 12. 13. & 27. 19. Iud. 16. 28. Iob. 24. 3. & 31. 16. Eccl. 4. 10. Esai. 1. 17. Ierem. 22. 3. Zach. 7. v. 10. 18. Mal. 3. 5. Matth. 23. 14. 1. Tim. 5. 3. Iac. 1. 27. Viduas pias quid deceat, Iud. 8. 4. Luc. 2. 37. 1. Tim. 5. v. 3. 5. Tit. 2. 3.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Viduè virtuosè debent ornari.

Sic Iudith virtutibus, non vestibus ornari studuit. *Iud.* 8.

Erat Anna prophetissa filia Phanuel, & hæc vidua erat usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo jejuniis & obsecrationibus serviens nocte & die. *Luc.* 2.

Quæ verè vidua est desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus die ac nocte. Nam quæ in deliciis est vivens mortua est, & hoc præcipue, ut irreprehensibiles sint. 1. *Tim.* 5.

Anus similiter in habitu sint qui religionem deceat, non criminatrices, non multo vino servientes, ut honesta doceant. *Tit.* 2.

Studiosè defensari.

Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum: & indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt uxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli. *Exod.* 22.

Viduas ejus benedicens benedicam. *Psal.* 132.

Patrvm Sententiæ.

Quid facit hæc vidua inter familiæ multitudinem, inter ministrorum greges?

Caveto omnes suspiciones, & quod de te probabiliter fingi potest. Nesciat vidua bigamiæ indulgentiam. *Hier. in epist.* 96.

¶ POETARVM DICTA.

Virg. lib. 4. Æneid. Didonis verba de Sicheo marito suo.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi noctémque profundam,
Ante pudor quam te violem aut tua iura resoluam.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum seruetque sepulchro.

Consule, Tit. de Matrimonio, Conjugio, & Castitate.

Vigilantia. Vigilia.

¶ Definitio et etymolog.

Vigilia, Græcè ἀγρυπνία, ας, ἡ, & ἀγρυπνέω, vigilo dicitur, Hebr. *Schokedh*, à verbo *Schakadh*, Vigilavit diligenter, vigilanter attendit, excubias egit. Cognationem habet cum *Schakat*, quievit: nam vigiles oportet esse quietos, atque alienos à tumultibus & strepitu. Hinc Græcum verbum σπεύδω, studeo, ex tempore aliquid facio, celeriter exequor, quod vigilantium & operi intentorum proprium est. Vigilia, seu vigiliæ vigiliarum, παννυχισμὸς, Hebr. *Aschmoreth, Aschmurath, Schemuroth, Schimmurim*, excubiæ nocturnæ à verbo *Schamar*, Custodivit, servavit. Est autem vigilia, solutio & remissio sensûs, *secund. Aristot. lib. de Sensu & sensato.*

Vigilia est dispositio, in qua anima imperat sensibus & virtutibus exterioribus, & movet voluntariè ad operandum. *Secun. Avicen.*

Vigilia dicitur à vigeo, est enim vigere, validum & robustum esse, quasi vim agere. Quare vigiles non segnes, non torpentes quales sunt dormientes, sed qui vigore suo sunt. Vnde pervigiles non modo assidue vigilantes, sed diligentes & industrios dicimus. Hinc vigilare, quod est studium ac diligentiam adhibere, & invigilare, alicui rei incumbere. Pervigilaréque, quod est assiduè vigilare, Martialis:

Nam vigilare leve, est, pervigilare grave est.

¶ Loci Biblici

Vigilantia piis omnibus, sed pastoribus in primis necessaria, Mat. 24. v. 24. 43. & 25. 13. & 26. 41. Marc. 11. 33. Luc. 12. v. 37. & 21. ver. 36. Rom. 13. 11. 1. Cor. 15. 34. 2. Tim. 4. 5. 1. Petr. 4. 7. & 5. v. 8. 9.

Vigilemus

Vigilemus & sobrij simus,1.Thess.5.6.Vigilemus in orationibus,Coloss.4.4.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Vigilandum est diligenter ad malum evitandum.

Vigilate & orate , ut non intretis in tentationem Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. *Matth.*26.

Hoc autem scitote,quoniam si sciret pater familias qua hora fur veniret, vigilaret utique,& non sineret perfodi domum suam. *Luc.*12.

Vigilate itaque,omni tempore orantes. 21.

Qui se existimat stare,videat ne cadat.Evigilate itaque justi,& nolite peccare. 1. *Cor.*10.& 15.

Sobrij estote, & vigilate. 1. *Petr.*5.

Si non vigilaveris,veniam ad te tanquam fur,& nescies quando veniam ad te. *Apoc.*3.

Bonum conservandum.

Beatus vir qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie. *Prouerb.*8.

Vigilia honestatis tabefaciet carnes. *Eccl.*31.

Qui vigilaverint ad illum,invenient benedictionem.32.

Vigilate, state in fide,viriliter agite, & confortamini.1.*Cor.*6.

Orationi instate , vigilantes in ea cum gratiarum actione. *Coloss.*4.

Indesinenter.

Vigilate,& estote parati,quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, & quia nescitis diem neque horam.*Matth.*24.& 25.

Videte , vigilate , & orate , nescitis enim quando tempus sit. *Marc.*13.

Vigilate ergo,nescitis enim quando Dominus domus veniat,sero an media nocte,an galli cantu,an manè : ne cùm venerit repente inveniat vos dormientes. *Ibid.*

Estote parati ,quia qua hora non putatis filius hominis veniet. *Luc.*12.

Beatus qui vigilat. *Apoc.*16.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Hor.1.Epist.7.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones :
Vt teipsum serves non expergisceris ? &c.
Si non
Intendes animum studiis, & rebus honestis :
Invidia, vel amore vigil torquebere.

Ovid. 1. Art.

Attenuant iuvenum vigilata corpora noctes ,
Curáque, & immenso qui fit amore dolor.

Mar. 9.

Non vigilare leve est, pervigilare grave.

Plaut. Rud.

Vigilare decet hominem
Qui vult sua tempori conficere officia.
Nam qui dormiunt libenter sine lucro, & cum malis quiescunt.

¶ PHILOSOPHICÆ SENTENTIÆ.

Quicunque vivere & sapere cupit , maximè quam longissimo tempore vigilet,sola sanitatis commoditate servata:ad hanc verò non multo opus est somno,si bene assueveris somnis:magistrat⁹ profecto in urbibus noctu vigilantes hostibus terrori sunt.*Plato.3.de legib.*

Hinc est Homerus tam frequens in decantandis laudibus vigiliarum, dum toties concilium deorum prima luce habitum fingit. Hinc & Hesiodus auroram omnibus vitæ studiorúmque agitationibus accommodatissimam esse ait. *Plato lib. de legib.*7. juventutem, ut primum lucere cœperit,ad vigilias,omnémque vitæ atque officij rationem erudiendam docet. *Aristot.*quoque ingenij viribus tum acuendis, tum maximè excitandis conducturam matutinæ vigiliæ curam in Oeconomicis scriptum reliquit.Nec immerito Cleanthis & Aristophanis lucerna toto orbe celebratur.Quid dicam de Demosthene,quem *Cic.*4. *Tusc.Quæst.lib.* seriò doluisse affirmat,si quando antelucana opificum industria victus fuisset. Et idem lippiens Tullius passim suas matutinas vigilias , & solitudines sylvarum commemorat. *In Aurora Agricij.*

Princeps non debet incommodi sui causa,curam reipublicæ omittere. *Xiphilin.Tiber.*

Industria ac vigilantia , largitione & luxu haud minus noxiæ sunt, quoties parando regno finguntur. *Tacit.Annal.l.*4.

¶ SIMILITVDINES.

Vt in bello,etiam si hostis absit, semper excubiæ : ita vigilat sapiens contra improvisum omnem ictum.*Ex Cent.*1.*epist.*26.*Lipsius.*

Vt cœlo sereno , & mari quieto,minor cura & inquisitio de gubernatore est : quivis pene sufficit:at turbato hoc & illo,virum navis quærit veterem clavi & peritum:Ita nunc istis procellis nimbisque,quibus Religio pariter & Respublica jactantur,magni interest,quam in curam tutelámque ejus arcessi videamus.*Ex Cent.*3.*Epist.*55.

De vigilia. DIAL. LXXVIII.

Francisci Petrarchæ.

DOL.

Dormire non possum.RAT. Vigila & gaude,vitæ tibi tempus actum, Inter obdormire enim atque mori quid interest, nisi quod alter temporalis , perpetuus alter est sopor ? Itáque nescio an non satis propriè & somnus brevis mors, & mors somnus longus sive æternus dici possit.D. Somnum perdidi. R. Non vi quidem , sed blanditiis repetendus est , si incumbas perdis operam,cogi nequit,age illud, da requiem temporibus tuis,animo curas leves improvisus aderit,facile animis vagis & corporibus fessis obrepit.D.Sæpe mihi somnus interrumpitur.R.Fac quod solitus fertur Augustus Cæsar lectoribus aut fabulatoribus accersitis, interruptum redintegra,sin gravioribus curis hoc accidit,pone illas,hunc receperis. De hujusmodi enim loquebatur Maro,ubi ait,Salubres curas somnos obrumpere.D.Somni requiem amisi.R. Et errorem somniorum, nocturnosque metus:quamvis enim sapientis meliora phantasmata Aristoteles opinetur & verum sit , tamen & vir ille ingenio æquè magnus, & imperio, ille autem alter sanitate & patientia æquè insignis, de quibus paulo ante simul diximus , somniorum graves sensere molestias. Nam quid alij sentiant quisque novit in se & lectulum proprium suarum testem habet illusionum , atque ambagum & formidinum. Certè horum alter tempore extremo per somnum exterreri solebat , sicut de illo scriptum est.Alter,ut dixisse dudum videor, dum de ocio,& quiete dissererem, inter cæteras vitæ molestias queritur , quod terreant eum somnia, & visiones horrore concutiant.D.Solito minus dormio.R.Solito igitur magis vivis.Nempe quod doctis placet,ut mors somnus sic vita vigilia est.D.Somnum morbus expulit.R.Sanitas reducet.D.Somnum morbus expulit.R.Bis rem unam dicis. Morbus est enim amor,& morborum maximus. D. Somnum metus extinxit. R. Securitas suscitabit. D. Somnum senectus eripuit.R.Mors vicina restituet.

¶ APOPHTHEGMATA.

Plato somnolentiam improbabat, eóque scripsit in legibus.

Κοιμώμενον δεῖ εἶναι δοῦλον ἄξιον.

Nemo dormiens ulla re dignus.

*Laert.l.*3.

Philippus in exercitu quodam tempore dormiens,experrectus:Tuto: inquit,dormivi,vigilavit enim Antipater. Subindicans,non esse regium indulgere somno,præsertim in bello,nisi habeant fidum ac vigilem præfectum. *Plut. in apoph.*

Parmenio. Idem quum interdiu dormiret, Græcique ad fores convenientes criminarentur illum : Nolite admirari , Parmenio inquit , si nunc Philippus dormit. Nam quando vos dormiebatis , ille vigilabat. *Plutarch.*

P. Æmilius cum in bello contra Persem instituisset,ut milites sine armis vigilias agerent:rogatus à quodam,cur suis arma negaret?Respondit,ut metu hostium sublata resistendi fiducia adversus somnum pugnarent. *Plut.*

M. Cato. Eo milite sibi opus esse nequaquam dicebat,qui inter eundum manus,inter confligendum pedes agitaret:quique stertendo,quam hostibus inclamando longius sentiret. *Plut.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Ægyptij sacerdotes per *Leporis* hieroglyphicum vigilantiam in primis intelligebant. Causam ponit *Horus* , quod *Lepus* oculos inter dormiendum apertos ostendat *Pier.Val.l.*32.*pag.*118.*E.*

Per Leonis etiam caput iidem Sacerdotes vigilantiam atque custodiam ostendebant, causam addebant : quod solum hoc ex animalibus recurvos ungues habentibus , simulatque natum est , cernit. *Idem l.*1. *pag.*2. *E.*

¶ EMBLEMA.

Vigilantia & Custodia.

Emblema Andr. Alciat. XV.

Instantis quod signa canens det gallus Eoi ,
Et revocet famulas ad nova pensa manus :
Turribus in sacris effingitur area peluis ,
Ad superos mentem quod revocat vigilem.
Est leo, sed custos oculis quia dormit apertis ,
Templorum idcirco ponitur antè fores.

Vide, Somnus.

Vindemia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VINDEMIA , Græcè τρυγητὸς , ὅ , ὁ , & τρυγάω , vindemio dicitur , *Batsir* , Hebræis vindemia , à verbo *Batsar*, vindemiavit, decerpsit uvas , collegit racemos , munivit vineas , ne pateat cuilibet aditus ad decerpendum uvas : cognationem habet cùm *Patsar* , ripuit , & *Tsabar.* coarcervavit. Dicta autem est vindemia à vino demendo,unde fit etiam vindemio verbum, & vindemiator, qui vindemiat. Vindemia etiam ad alia transfertur.Plin.*Prima mellis vindemia melior.*

¶ LOCI BIBLICI.

Vindemia uber obedientibus , Levit. 26. 5. Vindemiæ leges, 19. versic.20.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Nemesianus Eclog.3.

Te cano, qui gravidis hederata fronde corymbis
Vitea serta plicas : qui comtos palmite tigreis
Ducis odorato perfusus colla capillo.
Vera Iovis proles : iam tunc post fulmina cœlo ,
Sola Iovem Semele vidit, Iovis ora professum.
Hunc pater omnipotens, venturi providus ævi ,
Protulit & iusto produxit tempore partus.
Nunc Nymphæ, Faunique senes, Satyrique procaces ,
Vosque etiam Nymphæ viridi nutristis in antro.
Quin & Silenus parvum veneratus alumnum
Aut gremio fovet : aut resupinis sustinet ulnis ,
Et vocat ad risum digito, motúque quietem
Allicio, aut tremulis quassat crepitacula palmis.

Cui Deus arridens horrentes pectore setas
Vellicat, aut digitis aureis astringit acutas,
Applauditque manu mutilum caput: aut leve mentum,
Et summas tenero subducit pollice nareis.
Interea pueri floresçit pube iuventa,
Flavâque maturo tumuerunt tempora cornu.
Tum primum lenes ostendit pampinus uvas.
Mirantur Satyri frondeis, & dona Lyæi:
Tunc Deus: ô Satyri maturos carpite fructus,
Dixit, & ignotos pueri calcate racemos.
Vix hæc audierant: decerpunt vitibus uvas,
Et portant calathis, celerique illidere planta
Concava saxa super properant: vindemia fervet
Collibus in summis, crebro pede rumpitur uva.
Vdâque purpureo sparguntur pectora musto.
Tum Satyri lasciva cohors sibi pocula quisque
Obvia corripiunt quod sors dedit, hoc capit usus.
Cantharon hic retinet, cornu bibit alter adunco.
Concavat ille manus, palmasque in pocula vertit:
Pronus at ille lacu bibit, & crepitantibus haurit
Musta labris, alius venalia cymbala mergit,
Atque alius latices pressis resupinus ab uvis
Excipit, at potis saliens liquor ore resultat
Spumeus, inque humeros, & pectora defluit humor.
Omnia ludus habet, cantusque chorosque licentes,
Et Venerem iam vina movent, raptantur amantes
Concubitu Satyri fugientes iungere Nymphas:
Iam iámque elapsas hic crine, hic veste retentat
Tum primus roseo Silenus cymbia musto
Plena senex avide non aquis viribus hausit:
Ex illo venas inflatus nectare dulci,
Hesternoque gravis semper ridetur lacho.

Vide, Autumnus, Vinum.

Vindicta.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VINDICTA, Græcè ἀμμύη, ας, ἡ, & ἀμυντὴρ, ῆρος, ὁ ultor dicitur. Her. *Nekamah*, à verbo *Nakam*, vindicavit, ultus est, surrexit vel stetit ad ulciscendum. Est autem vindicta injuriæ, contumeliæve illatæ punitio, à vindico, quod est ulciscor, quod est compositum à vim & dico, unde vindex ultor injuriæ, & vindicatio, ipse actus ultionis.

Vindicatio est per quam vis aut injuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aùt ulciscendo propulsatur. *Secund. Cic. Rhet.* Cujus contrarium est abjectio suique contemptio.

Vindicatio est virtus specialis, quia ad hoc natura inclinat, consistit in medio duorum vitiorum, scilicet crudelitatis & sævitiæ secundùm excessum, & remissionis secundùm defectum. *ex B. Thoma secunda secundæ, q. 80. art. 2.*

LOCI BIBLICI.

Vindicta non appetenda, sed Deo soli, ejusdem Ministris, ac Magistratui legitimo relinquenda: unde & prohibita aliis est, Genes. 15. 14. Levit. 19. 18. Deut. 32. 35. Iud. 8. 20. & 16. 28. Psalm. 7. 7. & 9. 13. & 94. 1. Proverb. 17. 11. & 20. 22. 24. 29. Eccl. 28. 3. Ierem. 51. 36. Ezech. 25. 12. Nahum. 1. 2. Matth. 5. 39. & 6. 14. & 18. v. 22. 35. 26. 52. Marc. 11. 26. Luc. 6. v. 27. 28. & 55. & 17. v. 3. 29. & 18. 7. Rom. 13. 19. 1. Cor. 6. 7. Gal. 5. 10. 1. Thess. 5. 15. 2. Tim. 4. 14. Hebr. 10. 30. Iac. 5. v. 4. 9. 1. Petr. 39. Apoc. 6. v. 10.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Vindicta per nos non expetenda.

Non quæras ultionem; nec memor eris injuriæ civium tuorum. *Levit. 19.*

Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei, & reddam unicuique secundùm opus suum. *Prov. 24.*

Omnis injuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus injuriæ. *Eccl. 10.*

Ego dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi & alteram. *Matth. 5.*

Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. *26.*

Noli malum pro malo reddere. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Rom. 12.*

Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini invicem, & omnes. *1. Thess. 5.*

Deo relinquenda.

Mea est ultio, & ego retribuam. *Deut. 32.*

Sanguinem servorum suorum ulciscetur. *Ibid.*

Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico vobis quia cito faciet vindictam illorum. *Luc. 20.*

Qui injuriam faciet recipiet id quod inique gessit. *Col. 3.*

Scimus qui dixit: Mihi vindicta, & ego retribuam. *Hebræor. 10.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Quid discrepat à peccante, qui semper excessum nititur vindicare. *Cassiod. epist. 28.*

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Inven. 12.

At vindicta, bonum vita iucundius ipsa:
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis,
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit ira,
Thgysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem accepta sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare.

Et paulo post Sat. 3.

Quippe minuti
Semper & infirmi est animi, exiguique voluptas
Vltio: continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quam fœmina.

Claud. de bello Getico.

Qua vindicta prior, quam cum formido superbos
Flectit, & assuetum spoliis affligit egestas:

Sen. Herc. fur. act. 5.

Sæpe vindicta obfuit.

Ovid. 1. Amor. 7.

At tu ne dubia, minuet vindicta dolorem.

Phocylides.

Μὴ μιμοῦ κακότητα, δίκην δ' ἀπάλεσφον ἀμύνας.
πεῖθω μὴ γὰρ ὄνειαρ, ἔρις δ' ἔσιν ἀντιφυτεύει.
Noli imitari malum virorum, sed iustitia relinque vindictam,
Conciliatio enim utilitatem: sed contentio contentionem gignit.

¶ PHILOSOPHORVM SENTENTIÆ.

Nunquam mihi placuit in Imperatore vindicta sui doloris, quæ & si justior fuerit, acrior videtur. *Vulc. Gallic. in Avidio Cassio.*

Qui non læsi injuriam inferunt, hi alios perdere conantur, metuentes periculum; si prorsus non deleantur hostes. Nam injustè læsus cum evasi, fit vehementior hostis, quam ubi mutuæ fuerunt injuriæ. *Thucyd. l. 3.*

Quædam ultionis & publicæ vindictæ jure defendi possunt, quippe tametsi atrox est facinus propter iram homines cognatos & populares inclementer tractare, tamen necessitate urgente dulce est (ut ait Simonides) neque durum animo, tanquam æstuanti præ dolore, remedium aliquod adhibere, eúmque exsatiare. *Plut. in Arato.*

Vindicta seu ultio publica summopere est necessaria non tam ob ultionis voluptatem, quam ut ejus qui læsit pœnitentia tale reliquis exemplum præbeat, ut nemo se audeat provocare: sicque gloria cum utilitate conjuncta sequitur, & generosa magnanimaque consilia commoditate quoque & fructu plena oriuntur: sic una molestia multas tollit, & sæpe unicus ac brevis labor à multis iisque longissimis liberat. *Fr. Guicciard. hist. l. 4.*

De vindicta Divina.

Si nihil cum potentiore juris humani relinquitur inopi, at ego ad Deos vindices intolerandæ superbiæ confugiam, & precabor ut iras suas convertant in nos, quibus non suæ redditæ res, non alienæ accumulatæ satis sint: quorum sævitiam non more noxiorum, non deditio exanimatorum corporum, non bona sequentia domini deditionem exsatient, planarique nequeant, nisi hauriendum sanguinem, laniandáque viscera nostra præbuerimus. *Livius. Dec. 1. lib. 9.*

Superbiæ crudelitatique, & si feræ non leves tamen pœnæ veniunt ab eo qui est, & humana non negligit. *Idem, Dec. 1. lib. 3.*

Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatémque supplicij gravitate compensat. *Val. Max. lib. 1. c. 1.*

Sui muneris non oblita Dei vindicta, tametsi lento gradu procedit, venit tandem. *Zonar. in Rom. Laca p. tom. 1.*

Etiamsi tardius invadat injurios, concesso pœnitentiæ spatio; tamen, nisi à malitia discesserint, lento gradu eos assequitur, & pœnas exigit. *Idem, ibid.*

Non perpetuo stertit vindicta divina, sed seris gaudet mutationibus, & celeriter ingruens tacito pede consectatur eos qui nefaria facinora perpetrant: *Nicet. Aggel. lib. 3.*

Divinæ vindictæ oculus non perpetuo dormitat, sed tandem experrectus justas pœnas impiis irrogat. *Niceph. Greg. lib. 6. hist.*

Captum oppidum Dinantum à Philippo & Carolo Burgundis solo fuit æquatum, & qui à cede supererant circiter 800. captivi, è regione & in conspectu Bovillorum in flumen præcipitati submergebantur. Atrox admodum fuit ista vindicta: sed credibile est divinitus accidisse, propter anteactam Bovillorum crudelitatem in vicinos. *Ph. Comm. lib. 2.*

De vindicta. DIAL. CI.
Francisci Petrarchæ.

GAV.

Hostis in manus venit, ultionis oblata est facultas. R. Immo experimentum tui, an iræ mancipium, an clementiæ sis amicus. Quod nisi ad utramque ferri posses incertum esset. Multi enim esse credunt quod non sunt. Experti autem, quid sint sciunt. G. Est hostis in manibus, ulcisci possum. R. Alij potentiæ fines sunt, decoris alij, non quid possis, sed quid deceat æstimandum est, ne si quantum potes velis, nil posse sit melius. G. Vlcisci possum, nil dulcius est vindicta. R. Ira nihil amarius, quam cur quidam dulcem dixerit mirari soleo, sin dulce aliquid inesse consenseris, dulcedo effera, viro indigna ac propria belluarum, earúmque non omnium sed prædacium atque ferociū. Nil humanum minus quàm sævitia & feritas. Contráque nihil homini suum magis, quàm misericordia & lenitas, quibus nihil, tam contrarium quam vindicta est, & quicquid animi impetu homo in hominem committit asperius: Quòd si omnino

nino vindictæ nomen dulce est, ostendam ergo quo multa cum gloria uti possis. Nobilissimum vindictæ genus est parcere. G. Vlcisci licet. R. Multò est satius multóque formosius oblivisci injuriæ quàm ulcisci, generosior nulla est oblivio quàm offensæ: hanc summus orator, summo duci, sūmæ laudi tribuit, quod scilicet nil soleret nisi injurias oblivisci: Nihil autem prohibet unius laudem, illi non ereptam ad plurimos pervenire. Hoc inter multa præcipuum præ cunctis opibus habet: animi bona non decrescunt sparta, nec pereunt. Sume igitur & tu tibi nobilissimam hanc opinionem Cæsaream, quæ te multo faciet clariorem quam Cyneam Tarmadámque memoria sua, illa enim naturæ fuerit, hæc virtutis. G. Vlcisci juvat. R. Vltionis momentanea delectatio est; misericordiæ sempiterna. Duorum nempe delectabilium, illud præferendum quod diutius delectat. Fac tu hodie quo perpetuo delectaris. Nulla vero major, nulla firmior delectatio est, quam quæ de puritate conscientiæ & rerum bene gestarum recordatione oritur. G. Honestum est ulcisci. R. Honestius misereri. Multos clementia honestavit, nullum ultio. Nihil tam necessarium inter mortales, nihil tam commune quam venia. Nemo est enim qui non peccet. Nemo cui non misericordia opus sit, qua negata quis tam multos criminum & culparum extricabit nodos? Aut dissutum diruptúmque societatis humanæ fœdus sarciet? Semper inter sese homines, semperque in illos decertabit ira Dei. Nullus erit aut litium, aut pœnarum finis, nec cessabunt arma nec fulmina. Parce igitur, miserere & compesce animum. Fac tu homini quod tibi ab homine fieri velles, quod à Deo vis. Impudenter à Domino veniam petit, qui conservo illam suo negat. Ecclesiasticus doctor clamat indignans. Homo homini iram servat, & à Deo quærit medelam? In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? G. Non infero injuriam, sed ulciscor. R. Quid refert, primus pectes an ultimus? Non est æquum ut quod in alio improbas, in te probes. Visne sævitiam in hoste damnatam sequi, fierique illi similis moribus cui dissimilis animo sis, quodque pessimum habet tuum facere, G. Volo quidem, & licitum est ulcisci. R. Nec debes velle, nec ulla id dicitur lege est, ut defesio licita sit, ultio vetita. Scriptum est: Qui vindicari vult, à Deo inveniet vindictam. Et rursus (ut paulo ante dixi) Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore, dicit Dominus. Illud tempus expecta, sine te ille vindicis in tempore, dicit Dominus. Illud tempus expecta, sine te ille vindicet qui & offendentis est Dominus & offensi. Solet inter servos Domini communis esse cogmelo. Si quid ingenui habes, si qua tibi perfectionis habitus cura est, opera potius atque ora ne ille quidem vindicet. Sic hostis crimen in tuam verteris salutem. G. Vlcisci est animus. R. Da iræ spatium, da consilio tempus fræna impetum, differ, aut desinet, aut lentescet. Brevis hora sedat iratum æquor. G. Vlciscar. R. Vno actu multos offendes. Vna injuria sæpe innumerabiles hostes fecit. G. Vlciscar. R. Plus temetipsum læseris quam hostem. Illi corpus forsitan aut opes, tibi animam famámque corruperis. G. Vlciscar. R. Quoties ulciscendi studio injuria geminata est, læso sæpe unicum dissimulasse remedium, sæpe vel quæstum esse, vel nutu tacito sensum injuriæ prætendisse periculum fuit. G. Perdere hostem possum. R. Melius est amicum quærere quàm hostem tollere, sed utumq; simul optimum quod nulla arte melius quam parcendo fit, cum ulcisci possis. Aptissimum tollendis hostibus instrumentum est lenitas. In quo si creditum esset Herennio seni sapientissimo, nec Samnitum exercitus modo victor collo jugum Romanum, nec jugum primum cum reliquis, mox securim solus Imperator Pontius pertulisset. G. Vlciscendi pungor aculeis. R. Resiste cogitationibus piis, exemplisque omnibus quæ leniorem in partem inclinare animum possunt, & in primis memoria vitæ brevis & ambiguæ. Hæc enim Senecæ (cui assentior) efficacissima videtur de iracundia lenienda. Cui is ipse (quem memoravi) doctor accedit. Nam quid aliud sentiebat, ubi ait: Memento novissimorum, & desine inimicari? sic est enim, nilque inimicitias magis alit, quam conditionis oblivio. Siquidem iste, cujus mortem sitis, ne dubita; moriturus haud dubiè est, & idipsum citò, fortasse hodie, túque illum forsitan (quod non cogitas) præcursurus. Expecta paululum. Subsiste, fiet quod fieri optas, & quod metuis fiet. Cæterum mors quam hosti paras, sine tuo illi scelere præparata est. Quid juvat fati cursum properantis impellere, & morituri sanguine morituras manus inficere? non scelestum modo sed supervacuum est impietate tua proximum ac festinans tempus arcessere, quod si valde velis, nulla possis pietate repellere aut differre. quanto tranquillius atq; honestius ille integer & illæsus, tu siccus & innocens, quàm uterque cruentus, & tu noxius hinc abisses, tu siccus & innocens, quàm uterque cruentus, & tu noxius hinc abibis. G. Vrgeor ulciscendi stimulis. R. Cave; ne cesseris sed oppone eis memoriam eorum, qui non tantum mites hostibus, sed faventes, ac beneficii fuere, contraque illos tibi propone, qui membratim cæsis hostibus adhuc rabiem spirantes, nequicquam in non sensura cadavera sævierunt. Dehinc tecum elige, quorum similis esse malis, neque actus solos, sed & verba confer. Pars enim non parua crudelitatis in verbis est. Crudelis pes, crudelior manus, crudelissima lingua est. Sæpe enim sævitiam, quam manus non æquaverat, lingua transcendit, illa verò optima; ut crudelitatis sic clementiæ testis est. Sonet igitur ad aurem tibi illa, cujus non multo ante meminimus, Adriani vox, simulque illa Tiberij, de quo scriptum est: quod cùm audisset unum è reis Carnulium nomine anticipasse mortem, exclamavit: Carnulius me evasit. O vox ferox, & si dici potest, ipso vocis author ferocior, quid usitati supplicij cogitabat, quod se in vinculis manu sua perimens evasisset? Ecce duo igitur unius status, sed mentium diversarum, uno & eodem verbo quam variè usi sunt. Ille ad præsentem hostem, evasisti, ait. Hic de absente evasisti, inquit. Ille suo hosti vitam donavit. Hic invidit mortem. Elige, quid horum potius ad te dictum velis dicitan tranquillum illud vere principis, an illud alterum immane carnificis? Nec ignoro, quod sit promptius jubere ista, quam facere, & quid his obiici possit, intelligo. Difficilius in suis, quam in alienis injuriis mitem esse, difficile fateor, sed bonum. Dei bono autem, ac difficili omnem esse virtutem, nec tu neges. Virtutis amatoribus sunt cuncta facilia. G. Fixum est ulcisci. R. Vincit pars deterior, obsta illi dum adhuc potes; victoriámque illi priusquam ea uti cœperit, eripe, stratamque mansuetudinem attollere. Memento hominum: multos quidem vindicasse pœnituit, neminem perpercisse. G. Vltus sum. R. Vinci ab hoste præstabat. Hostis victorem vicit ira.

¶ Similitvdines.

Vt pater videns puerum volentem incidere quippiam, ipse arrepto ferro id facit: Ita ratio vindictam eripiens iræ, castigat. *Plut.*

Qui docuit sagittare, non vetuit jaculari, sed vetuit, ne aberraremus à scopo: ita non est interdicta punitio, sed in tempore & aptè faciendа. *Plut.*

Cibo iuxtà naturam utitur is, qui esurit: At vindicta debet uti, qui nec sitit eam, nec esurit, *Plut.*

Quemadmodum reus paribus sententiis absolvitur, sic sapiens ubi patria maleficiis merita sunt, magis meminit benefactorum, quam injuriarum. *Senec.*

Aspis pestilentissimum malum non vagatur, nisi cùm compare, ea interfectorem pertinacissimè persequitur: Ita Tyrannus filium, aut alium tyrannidis successorem adjungit, ne desit ultor, si quid acciderit. *Plin. l. 8. c. 23.*

Quædam remedia tristiora sunt ipso morbo, ut satius sit opperire mortem, quam his aucupari salutem: velut fugere sanguinem è vulnere recenti gladiatorum morientium: Ita quandoque satius est ferre injuriam, quàm majore incommodo ulcisci ferre pacem, etiamsi parum commodam, aut æquam, quàm bellum cum immensis malis suscipere. *Eras.*

Vt amnes quidam repentè se condunt sub terram, nihilominus eò perferuntur quo tendunt: Ita numinis ira licet occulta, tamen in extremas calamitates aufert aliquando nocentes. *Plut.*

Vt medici quibusdam morbis occurrunt, priusquam appareant? Ita Deus quædam punit, ne fiant. *Plut.*

Quemadmodum ischiacis medici pollicem inurunt, & cum alibi doleat, alibi admovent remedium: sic Deus nonnunquam ut patres sanet, sævit in filios. *Plut.*

¶ Exempla Biblica.

Vindicta acceptæ injuriæ Deo committenda. *Exempla:* Ioseph, Genes. 50. 19. Saul, 1. Sam. 11. 13 & 24. 12. David, 2. Sam. 16. 10. & 19. v. 22. 23. Rex Israël. 2. Reg. 6. 23. David, Psal. 7. 5. Christus, Esa. 53. 7. Luc. 23. 24. Stephanus, Act. 7. 60. Vindictæ, experitæ, & eorum quæ inde consecuta sunt, *Exempla* Filij Iacob, Gen. 34. v. 25. 26. Sāson, Iud. 14. v. 5. 6. Abner, 2. Sam. 3. 9. Absalon, 14. 30. Aman, Esth. 3. 6. Vindictam interdum Sacerdotes & Prophetæ vi corporali exercuerunt, *Exempla:* Moses per filios Levi jubet occidi idololatras, Exod. 32. v. 26. 27. Phinees occidit Zambri & Gozbi, Num. 25. v. 7. 8. 1. Macch. 2. 54. Samuel Agagum, 1. Sam. 15. ver. 32. 33. Elias Prophetas Prophetas Baal, 1. Reg. 18. 40. Vindictæ propriæ pœnæ *Exempla:* Idumæi, Ezech. 25. v. 12. 13. Palæstini, v. 15. 16.

¶ Profana Exempla.

Darius Persarum rex, ut ei nuntiatum est, Sardes captas incensásque ab Athenienſibus atque Ionibus, & hujus comparandæ classis fuisse authorem Aristagoram Milesium: fertur, cum primum hæc audivit, dixisse: Ióues nihil fecisse: probè sciens, non fuisse illos præ contemptu sui rebellaturos; deinde interrogasse, quinam essent Athenienses? Id cum audisset: tum arcum poposcisse, cóque sumpto sagittam, quam imposuerat in cœlum excussisse, & dixisse: ô Iupiter! contingat mihi, ut Athenienses ulciscar. Atque hæc locutus, cuidam famulorum præcepit: ut sibi semper appositа cœna diceret: *Here memento Athenienſium, Herod. l. 5.*

Ister ait, moris fuisse Athenis, ut cognati eorum, qui violenta morte perissent, in efferendo funere hastam adhiberent, aut in tumulo defigerent, eaque ratione interfectoribus ultionem denuntiarent. *Suidas in voce* ἐπενεγκεῖν.

Semiramus, Assyriorum regina, cum ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum esset, Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam accurrit: nec prius decorem capillorum in ordinem, quam, tantam urbem in potestatem suam redegit. Quo circa statua ejus Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetenderat. *Val. l. 9. c. 3.*

C. Iul. Cæsar audiens in Gallia aliquot militum agmina concisa esse, juravit, se non ante capillos rasurum, quam ab interfectoribus pœnas repetivisset. Hæc res magnam ei benevolentiam omnium conciliavit *Polyanus, l. 8.*

¶ Hierogliphicvm.

Per *Leonem telo confossum ulciscendi studium* plerique pingere instituerunt. Vulneratus enim leo mira quadam observatione percussorem novit: & in quantalibet multitudine unum appetit: & si detur copia, fœdissimè lacerat & discerpit. *Pier. Val. lib. 1 pag. 9.*

Emblema.

Iusta vindicta.

Emblema clxxi. Andr. Alciat.

Dum residet Cyclops sinuosi in faucibus antri,
Hæc secum teneras continit inter oves.
Pascite vos herbas, sociis ego pascar Achivis,
Postremúmque Vlin viscera nostra ferent.
Audiit hæc Ithacus, Cyclopáque lumine cassum
Reddidit, en pœnas ut suus auctor habet!

Vide, Vltio, Pœna, Punitio.

Vinum

Vinum.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VINVM, Græc. οἶνος, ὁ, οἰνοφόρος, ος, ον, vinifer dicitur. Hebr. *Iaiin*. Cognationem habet cum *Iaben*, id est, amurca, fex, ut sunt fæces vini. Porro quod vinum lætificat cor hominis, hinc Græc. γαίνω lætifico; item γοῆνος & γάνος, vinum, lætitia: nam *Iod* consonans Hebræis effertur instar literæ γ apud Græcos; γανάω, γανύω, γανόω lætifico: γώνυμι & γάνυμαι, lætor, γάνυρος, lætus. Vinum, aliqui volunt dictum à vi, quod vim inferat menti, alij verò volunt Græcum esse ab οἴομαι, quod est puto, quoniam qui copiosè bibunt, multa quæ non sunt imaginantur. A, vinum fit vinolentus, quod est, ebriosus, vino se ingurgitans, vinosus ejusdem fere significationis. Vitis à ferendo vino, vindemia, de qua supra, & vindemio, vinarium quod ad vinum spectat vinacea substantivum plurale, quod significat grana uvæ jam passæ, & vinaceus adjectivum. Vnde acinus vinaceus.

¶ LOCI BIBLICI.

Vinea, Gen. 9. 20. Deut. 23. 24. Cantic. 8. 11. Esa. 5. 1. Matth. 20. 1. & 21. 33. Vinea à Noë plantatur. Genes. 9. 20. diversis generibus non serenda, Deut 22. 9. vinea proximi non lædenda, Exod. 22. 5. Deut. 23. 24. licet ex ejus uvis decerpere & comedere, *ibid.* vinea Dei Iudæi, Matth. 21. 33. Marc. 12. 11.

Vinum hominis cor recreat ac reficit, Iudic. 6. 13. Psal. 104. 15. Vinum quibus & quando prohibitum, nempe Levitis intrantibus Tabernaculum, & Israëlitis facientibus votum, Levit. 10. 9. Num. 6. 3.

Exempla: Vxor Manue, Iudic. 13. v. 13. 14. Ioannes Baptista, Luc. 1. v. 15. vinum in deserto Israëlitæ non biberunt annis 40. Deut. 29. v. 6. vinum dat Deus obedientibus, 11. 14. & 28. 39. vinum myrrhatum, id est, myrrha conditum, Christo crucifixo exhibetur, Marc. 15. 23. vinum novum in utres novos infundendum, Matth. 9. 17. Luc. 5. 36. &c. vini abusus quàm noxius. Prov. 20. 1. & 23. 30. & 31. v. 4. 5. Esa. 5. 11. Ephes. 5. 18. Tit. 17. & 2. 3. pauculo & modico vino utendum, 1. Tim. 5. 23. vini potatorem esse Christum criminantur Iudæi, Matth. 11. 19.

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Homer. in ζ. Illiad.

Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει.
Viro autem defatigato magnum robur vinum auget.

Idem in β. Odyss.

Οἶνον τε, ἄλφιτα μυελὸν ἀνδρῶν.
Vinum & farinam medullam hominum.

Et primo Epigram.

Οἶνος τε, τὰ λοετρὰ, τε, καὶ ἀφροδίσια ἔρωτες.
Ὀξυτέραν πέμπει τὴν ὁδὸν εἰς Ἀίδαν.
Vinum & balnea, & circa venerem amor,
Per velociorem mittit viam in infernum.

Niceratus.

Οἶνός, τοι χαρίεντι μίγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ,
Ὕδωρ δὲ πῖνον καλὸν οὐ τέκοις ἔπος.
Vinum sane gratioso magnus est equus poëta,
Aquam autem bibens, bonum non faceres versum.
Vinum vim habet igni parem: in igne homo.
Scite spectat dura metalla terra.
Secreta hominum diversiloquentium recondita prodit,
Ac vinum exstruans nudat mentem.

Hor. 2. Epist.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Ovid. 2. Remed.

Vina parant animos Veneri.

Idem, 1. amor.

Nox & amor, vinúmque nihil moderabile suadent.
Illa pudore vacat, Liber, amórque metu.

Idem 1. Art.

Ebrietas ut vera nocet, sic ficta juvabit.

Idem 2. Remed.

Aut nulla ebrietas, aut tanta sit, ut tibi curas
Eripiat: si qua est inter utrumque nocet.

Idem 1. Art.

Vina parant animos, facúntque coloribus aptos.
Cura fugit, multo diluiturque mero,
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor & cura rugáque frontis abit.
Tunc aperit mentes avo rarissima nostro
Simplicitas artes excutiente Deo.

Tibul. 1. 7.

Bacchus & agricola magno confecta labore,
Pectora tristitia dissoluenda dedit
Baccus & afflictis requiem mortalibus adfert,
Crura licet dura compede pulsa sonent.

Plaut. Aul.

Nimis vinum vile, atque amor,
Si ebrio atque amanti impune facere quod lubeat licet.

Idem Pseud.

Magnum hoc vitium vini est, pedes captat primum:
Luctator dolosus est.

Idem Truc.

Mihique ignoscas,
Quod animi impos, vini vitio fecerim.

Ibidem.

Nam vinum si
Fabulari posset, se defenderet, non vinum moderari.
Sed vino solent, qui quidem probi sunt.

Prop. 2. 33.

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas.

¶ APOPHTHEGMATA.

Anacharsis. Quidam in convivio videns uxorem Anacharsidis, Vxorem, inquit, deformem duxisti, Anacharsi. Hic Anacharsis: Prorsus ita mihi videtur, inquit: sed heus puer! infunde mihi meracius, ut eam reddam formosam. Indicans, vinum adimere homini rectum judicium. *Athen. lib. 9.*

Idem dicebat vitem ferre tres botros: primum voluptatis, alterum ebrietatis, tertium molestiæ. Sentiens, parcum vini usum esse jucundum, quia sedat sitim: largiorem gignere temulentiam, largissimum parere rixas, cædes, ac morbos. Simile huic quod alibi dictum est: Primum craterem pertinere ad sitim, alterum ad voluptatem, tertium ad ebrietatem, quartum ad insaniam. Dictum erit jucundius, si cogites in Scythia non esse vites. *Laërt. lib. 1. c. 9.*

Cicero apud Damasippum cœnans quum convivator mediocre vinum apposuisset, idque conviviis à vetustate cupiens commendare diceret: Bibite, Phalernum hoc quadraginta annorum est: benè, inquit, fert ætatem. Hoc modo de homine loqui solemus cujus formæ viribúsque non multum detrahit ætas. At ridiculum erat, vinum ab immodica vetustate commendare. *Plut. in Cic.*

¶ SIMILITVDO.

Erasmi Roterodami. Muli calcitratus vino crebro inhibetur. Mulieris petulentia vino provocatur. *In Simil.*

¶ EMBLEMATA.

Vino prudentiam augeri.

Emblema XXXIII. Andr. Alciat.

Hæc Bachus pater, & Pallas communiter ambo.
Templa tenent, soboles utraque vera Iovis.
Hæc caput, ille femur soluit hunc usus olivi
Debitus invenit primus at ille merum.
Iunguntur merito: quod si qui abstemius odit
Vina, Dea nullum sentiet auxilium.

Prudentes vino abstinent.

EMBLEMA XXIV.

Quid me vexatis rami? sum Palladis arbor.
Auferte hinc botros, Virgo fugit Bromium.

Vide Ebrietas.

Violentia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VIolentia, vis major, impetus. Græc. βία, Hebr. *Chamas*, violentia, injustitia, rapina, fraus, calumnia, à verbo *Chamas*, violavit, violenter egit, vim & injuriam intulit, *Tachmas*, avis rapax & violenta. Dicitur etiam *Hoschek*, à verbo *haschak*, fraude aliquid abstulit, vi fraudulenta aliquam oppressit.

¶ LOCI BIBLICI.

Violentia damnatur, Ezechiel 46. versic. 18. violentiæ mercedes. Proverb. 11. versic. 24. violenti rapiunt regnum Dei, Matth. 11. vers. 12. Luc. 17. 19.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Nemo invitus bene agit, etiamsi bonum est, quod facit. *August. lib. confess.*

Multa bona præstantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati: quia ipsi sibi inveniuntur esse inviti. *In Enchirid. c. 72.*

In Ecclesia non coactum, sed acquiescentem oportet ad meliora converti. Non est enim, qui curare possit invitum. *Greg. in dial. lib. 2.*

¶ PHILOSOPHICA PLACITA.

Violentia est, cum agendi causa, à quo cogimur, fuerit externa. *Arist. in mag. mor. c. 13.*

Violentia duplex est, alia præter naturam, alia supra naturam, qua ignis & aër feruntur in gyrum. *Simplic. in 1. de cœl. text. c. 11.*

Violentia non inest, nisi in respectu naturæ, & si res non habuisset motum naturalem, non intelligeretur habere motum violentum. *In 1. de cœlo text. 70.*

Violentia est, ut aliquod corpus moveat aliquod corpus ab extrinseco, ita quod non sit in natura motoris illius corporis, ut moveat illud, quod ex eo movetur semper, sed in aliqua hora. *Aver. 3. de cœl. text. 10.*

Violentia quæ moventur, non habent principium motus in seipsis, sed principium motus est ab extrinseco. *D. Thom. in 7. Phys. l. 1. §. 1.*

Violentia est, cum aliquod movetur ab aliquo exteriori agente ad aliud, quod ex propria natura aptitudinem non habet. *Thom. in 5. met. lib. 6. text. 6.*

Violentia quod evellit, aliquid secum seu partem seu vestigium

evulsionis ipsius, & ejus, ex quo eradicatur, traxere solet. *Porph. de abstin. animal.*

Plus valet, quod violentia cogit, quam quod suadet & præcipit verecundia. *Val. Max. l. 3.*

Nulla res tam facilis, quin difficilis sit, si invitus facias. *Sen. in epist.*

Da operam, ne quid unquam invitus facias. Non enim qui justus aliquid facit, miser est: sed qui invitus. Itaque sic animum componamus ut quicquid res exigit, id velimus, & in primis finem nostri sine tristitia cogiremus, *Idem epist. 62.*

¶ Profana Exempla.

Lysander, Cum Argivi de ditionis finibus ambigerent cum Lacedæmoniis, asseveranterque se justiorem habere causam: *Lysander* stricto ense, qui hoc, inquit, superior est: is optimè de finibus disputat. Ab æquo & bono vir insolens ad vim provocavit. *Plut. in Lacon.*

Themistocles, quum apud Andrum argentum peteret: duos, inquit, ad vos adduco Deos, Vim ac suasionem: significans, si minus impetraret suadendo se vi erepturum. At illi responderunt, apud se quoque duas magnas esse Deas, Inopiam & Impossibilitatem, per quas non liceret dare, quæ petebat, *Plut.*

Quidam ex his, quos *Cæsar* de proroganda provincia Romam miserat, stans in Senatu: simulatque cognovit, Cæsari senatum non dare prorogationem, manu capulum percutiens, At hic, inquit, dabit, vim Reip. minitans. *Eras. l. 4. apoph.*

Vide Iniustitia, Potentia, Vis.

Vir.

¶ Definitio et etymolog.

Vir, nomen sæpè dignitatis est, refertur enim ad virtutem vimque animi & corporis, *l. 1. C. de dignit. l. 13.*

Vir bonus in jure civili judex est. Item, Vir bonus dicitur, qui facit alteri, quod sibi vult fieri. *lib. 1. circa medium. ff. de solut. Iac. Spiegel. in Diction.* Orator vir bonus dicitur, dicendi peritus.

Vir, à vi dicitur, quod viribus & robore præstet. Græc. ἀνήρ. Hebr. *Isch*, præstans virtute & potentia, à verbo. *Isch*, fortem se præstitit, virilitèr egit. Convenit aliquantum cum *Enosch*, id est, homine misero. Ab *Isch*. verbum Græc. ἰσχύω, id est, viribus valeo, fortis sum & validus, 2. *Gueber*. superans alios virtute, auctoritate, dominio. *Guebarim*, viri ἄνδρες fortes: à verbo *Gabar*, Superavit, auctoritate & potentia superior fuit. *Gibbor*, fortis, prævalidus invictus, qui gubernat alios: Inde Græc. κυβερνάω, guberno, κυβερνήτης, gubernator, &c.

Loci Biblici.

Vir, pro indefinita particula quidam. Act. 8. 27. pro quovis homine, Genes. 49. v. 6. vir à muliere seductus, 3. v. 6. 12. 1. Tim. 2. v. 14. Vir mulieris caput est, 1. Cor. 13. 3. Ephes. 5. 23. & dominus, Gen. 3. 16. & 18. 12. 1. Pet. 3. v. 5. 6. vir imago & Gloria Dei est, 1. Cor. 11. 7. hoc est imago gloriæ Dei, in qua nimirum elucet Dei majestas & imperium. Est enim vir in supremo gradu collocatus in hoc mundo. Viri gloria mulier. 1. Cor. 11. 7. Non vir ex muliere, sed mulier ex viro: neque vir propter mulierem, sed mulier propter virum condita est. 1. Cor. 11. v. 8 9. 9.

Viri uxores suas diligere debent, Eph. 5. v. 25. 28. 29. 33. Coloss. 3. 19. Viri quomodo orare debeant, 1. Cor. 11. 4. 1. Tim. 2. v. 8. virorum erga uxores officium, 1. Pet. 3. 7. Ephes. 5. 25. Coloss. 3. 19.

Vir belli, id est, magnus bellator vel bellicosissimus, Exod. 15. 3. 1. Regum. 5. 3. Esai. 42. 13. Ierem. 36. 4. & 49. v. 26. 30. & 52. v. 7. Ezechiel. 27. v. 10. 27. Ose. 2. 7. Ioël. 3. 9. Viri belli, Pro viri ad bellum apti & idonei, Deut. 2. 14. viri Belial pro hominibus nequam, Regum, 21. 10. vir mortis, id est, reus mortis 2. 26. viri nominis, id est, celeberrimi, Gen. 6. 4. Num. 16. 2. 1. Paral. 5. 24. vir roboris, id est, strenui, 2. Samuel. 24. 9. Esa. 3. 22. vir sanguinarius, 2. Samuel. 16. 7. Psal. 26. 9. & 55. 24. Vir Dei, Propheta, 1. Sa. 9. 6. vir ne utatur veste muliebri, Deut. 22. 5. uxorem habeat, 1. Cor. 7. v. 2. Virorum raritas in excidio Ierusalem, Esa. 4. v. 1.

Virago. Gen. 2. 23. viriliter agendum, Deut. 21.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Viri perfectæ vitæ homines memorantur. *Iob.* 37.

Vir caput est mulieris. 1. *Cor.* 11.

Quando factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. 2. *Cor.* 13.

¶ Patrum Sententiæ.

Vir enim dicitur à virtute, eo quod libidines vincere debet. *Aug. l. 3. Ser. serm. 13.*

Viri sunt, qui perfectis gressibus per viam Dei non fluxe, & enerviter currunt, sed viriliter. *Greg. Mor. l. 26. sup. illud Iob. 23. De civitatib. fecerunt gemere.*

Scriptura sacra viros vocare consuevit, qui vias Domini fortibus, & non dissolutis gressibus sequuntur. *Idem* 38. *super illud Iob, accinge, sicut vir lumbos tuos.*

Ego non fœminis, sed viris loquor: quia hi, qui fluxa mente sunt, verba mea percipere nequaquam possunt. Carnalis enim voluptas, & fœmina mollicies, aut fluxa levitas, & desidiosa otiositas effœminant. *Greg. Mor. 28. super illud Prov. O viri ad vos ela.*

Bonus vir non audet quicquam cogitare aut facere, quod non audeat prædicare. Semper ita vivamus, ut rationem nobis reddendam arbitremur. *Lact. Fir. l. divin. inst.*

¶ Poetarvm Dicta.

Horat. lib. 1. Epist. 17.

Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuráque servat.

Idem epist. 17. lib. 1. ad Quintium.

Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? adimam bona, nempè pecus rem,
Lectos, argentum: tollat licet in manicis, &
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus simulátque volam, me solvet, opinor.
Hoc sentit, moriar.

Vir bonus, ex Virgilio.

Vir bonus & prudens qualem vix repperit unum
Millibus è cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui, totum se explorat ad unguem.
Quid proceres, qui leno procax, quid opinio vulgi,
Securus mundi instar habens? teres atque rotundus,
Externa ne quid labis per levia sidat,
Ille dies quam longus erit sub sydere cancri,
Quantáque nox tropico se porrigit in capricorno.
Cogitat, & iusto trutina se examine pensat,
Ne quid hiet, ne qui protuberet, angulus aquis
Partibus ut coëat, nil ut deliret amussis,
Sic solidum quodcunque subest, nec inania subtus
Iudicet admotus digitis pellentibus ictus,
Non prius in dulcem declinet lumina somnum,
Omni quam longi reputaverit acta diei.
Qua prætergressus, quid gestum in tempore, quid non.
Cur isti facto Deus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hac sententia sedit?
Quam melius mutare fuit? Miseratus egentem
Cur aliquem fracta præsensi mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum foret? Vtile honesto
Cur malus antetuli? num dicto, aut denique vultu
Perstrictus quisquam? Cur me natura magis quam
Disciplina trahit? sic dicta & facta per omnia
Ingrediens, orsúque & vestigia cuncta revolvens,
Offensus pravis dat palmam, & præmia rectis,

Rari boni viri. Iuven. Sat. 13.

Qua tam festa dies, ut cesset prodere furem?
Perfidiam fraudes atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio vel pixide nummos?
Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Horat. lib. 4. Od. 9. ad Marcum Lollium Consulem.

Non possidentem multa vocaveris
Rectè beatum, rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Durámque callet pauperiem pati,
Peiúsque letho flagitium timet,
Non ille pro charis amicis,
Aut patria timidus perire.

Hor. Art.

Beatus est vir, qui adversa æquanimiter fert,
Conversis studiis, animúsque virilis
Quærit opes, & amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Sen. Hip. Act. 2.

Detestor omneis, horreo, fugio, execror,
Sit ratio, sit natura, sit duvus furor,
Odisse placuit, ignibus iungens aquas,
Et amica ratibus ante promittet vada
Incerta Syrtis: ante ab extremo sinu
Hesperia Tethys lucidum attollet diem,
Et ora damus blanda prebebunt lupi.
Qua victus animum fœmina mitem geram.

Ovid. epist. 18.

Vtimur igne pari, sed sum tibi viribus impar
Fortius ingenium suspicor esse viris.
Vt corpus teneris, sic mens infirma puellis,
Deficiam, parvi temporis adde moram.

Ovid. 15. Met. 2.

Excipit autumnus posito fervore iuventa,
Maturus, mitisque inter iuvenemque senémque
Temperie medius, sparsis quoque tempora cani.

Ovid. de medic. faciei.

Nec tamen indignum sit vobis cura placendi.
Cum comptos habeant secula nostra viros,
Fœminea vestri potiuntur lege mariti.
Et vix ad Cultum nupta, quod addat habet.

Ex Comicis Græcis.

Ανὴρ ἀγαθὸς οὐδεὶς πώποτε μισεῖ.
Non odit unquam vir probus virum probum.
Γνώμης γὰρ ἴσθλῆς ἔργα χρηστὰ γίνεται.
Proba illius sunt facta, cui mens est proba.
Ἐσθλῷ γὰρ αἰ̓ρὶ ἐσθλὰ καὶ δίδοῖ θεός,
Bono viro etenim dat Deus quæ sunt bona.
Ζηλῶ τ' ἐσθλὸν ἄνδρα καὶ τ' σώφρονα.
Probi viri esto temperantisque æmulus.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Propè est à te Deus, tecum est, intus est, sacer intra nos spiritus sedet malo

malorum bonorúmque noſtrorũ obſervator,& cuſtos:hic, prout à nobis tractatus eſt,ita ipſe,nos tractat.Bonus vir ſine Deo nemo eſt:an poteſt aliquis ſuper fortunam,niſi ab illo adiutus,exurgere?Ille dat conſilia magnifica & recta, in unoquoque virorum bonorum quis Deus incertum, habitat tamen Deus.*Ad Lucil.Senec.l.5.epiſt.44.*

Non eſt vir bonus habendus is,qui honeſtis actionibus non lætetur, *Lib.1.Ethic.c.8.*

Viro quidem bono , id bonum , quod verè bonum eſt : improbo autem, quod occurrit, videtur. *l.3.Ethic.c.4.& l.2.Mag.Moral.c.8.*

Verè de hominibus vir bonus judicat:& facilè, quid in re quaque veri ſit, perſpicit. *ibid.*

Propria eſt ſua cujuſque habitus & honeſtas & voluptas,excellítque vir bonus;plurimum in perſpiciendo , quid in quaque verum ſit , quaſi omnium rerum menſura & norma. *lib.3.Ethic.c.4.*

Eſt boni viri, quod bonum ſit gerere, atque ſuam ob cauſam. Atque etiam manere vult in vita, & ſaluus eſſe : eámque maximè partem vult incolumem , quæ maximè valet prudentia. *lib.9.Ethic.c.4.*

Vir bonus is eſt, quem nullius omnino rei poſſit pœnitere. *ibid.*

Quia multa boni viri in ſeipſum pietatis officia ſunt:in amicum non aliò animo eſt, quam in ſeipſum. *ibid.*

Quod ajunt multa virum bonum & amicorum cauſa , & Reipublicæ gerere ſolitum : & ſi opus erit , mortem etiam oppetere , id verum eſt. *ibid.*

Vir bonus brevi tempore ſummam malit , quam longo levem percipere voluptatem. *ibid.*

Quod per ſe ſuáque vi bonum eſt , id bono viro ſua ſponte bono eſt ac voluptati. *Lib.9.Ethic.c.9.*

Viri boni à quoque vulgi differunt : quemadmodum ajunt , intereſſe inter pulchros ac deformes:& inter ea, quæ arte depicta ſunt,& ea quæ vera. *ibid.*

Vir ſapiens,& bonus,& in paupertate, & in morbo, cæteriſque rebus adverſis, decorum conſervabit. *lib.7.de Repub.c.13.*

Ergo in homine quoque nihil pertinet,ad rem pertinet quantum aret, quantum fœneretur,à quam multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm perlucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt : ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ ſuæ voluntatem accomodata. Hæc vocatur virtus, hoc eſt , honeſtum & unicum hominis bonum , Nam cum ſolà ratio perficiat hominem, ſola ratio perfectè beatum facit , hoc autem unum hominis bonum eſt, quo uno beatus efficitur. *Senec.epiſt.77.*

Vir bonus non poteſt non facere quod facit, non eſt enim bonus,niſi fecerit. *ibid.l.de benef.*

Eſt igitur ulla res tanti, aut commodum tam expetendum,ut viri boni nomen & ſplendorem amittas ? *Cic.de offic.*

Iam verò quis poteſt vir bonus non ad id , quod laudabile ſit,omnia referre, quæ agit, quæque ſentit ? Refert autem omnia ad beatè vivendum. Beata ergo vita laudabilis : nec quicquam ſine virtute laudabile. Beata igitur vita virtute conficitur. *In lib.ult.Tuſc.quæſt.*

Nihil eſt enim Deo ſimilius & gratius quam vir animo perfecto bonus,qui tam hominibus cæteris antecellit, quam ipſe à diis immortalibus diſtat. *Luc. Apul.de Deo Soc.*

Vir bonus eſt,qui prodeſt,quibus poteſt,nocet autem nemini. *Cic. 3. de Offic.*

Vir bonus non modo faceré,ſed ne cogitare quidem quicquam audebit, quod non audeat prædicare. *3.Offic.*

Vir bonus nihil cuiquam, quod in ſe transferat detrahet. Itaque in virum bonum non cadit meniri emolumenti ſui cauſa, criminari, præripere, fallere. *De Vniverſ.*

Non eſt res ulla tanti,aut commodum ullum tam expetendum,ut viri boni & ſplendorem & nomen amittas. *3.Offic.*

Vt quiſque eſt vir optimus ita difficillime alios eſſe improbos ſuſpicatur. *Cic.ad Q. fratrem.*

Sancti viri , & religionem colentes ſunt, qui meritam diis immortalibus gratiam juſtis honoribus & meritis & memori mente perſoluunt. *Pro Plancio.*

Omnes viri boni æquitatem & jus ipſum amant. Non eſt viri boni errare & diligere, quod per ſe non ſit diligendum & colendum. *1. de legib.*

Pro viro eum non habuerim , qui nec hoſtibus eſt infenſus , nec ſuæ ſalutis autores benevolentia proſequitur. *Dion.Halic.lib.2.*

Equidem exiſtimo indignum viro , cui virtus quantulæcunque curæ eſt, ſi ſine ullo diſcrimine amicos & inimicos occidat , & gravem atque implacabilem iram gerat in eos à quibus aliqua injuria fuerit affectus,præſertim verò ſi ſæpius pœnas de illis , eaſque acerbas ſumpſerit. *l.8.*

Nullus unquam è mortali & caduco ſemine vir abſolutè bonus naſcetur. *lib.eod.*

Vir viro præſtat. *Dion.lib.35.*

Si qui theſaurum reperiat,ditior quidem fuerit,non autem rei familiaris adminiſtrandæ peritior:& ſi morbo affectis hoſtibus, victoria potiatur, fortunatior quidem ſit , at diſciplina rei militaris nihilo inſtructior. At qui tolerantia laborum antecellit, ubi laborandi ſit tempus,& roboris. Vbi fortitudinis ſit certamen propoſitum , & mente ubi res conſilium poſcit:hic profectò mihi videtur jure optimo vir bonus omnino putandus. *Xen.Horat.de Ageſilai laudib.*

Tam viri boni officium eſſe judicio , ſeipſum patriæ uſibus conſervare , caveréque ne temere pereat ; quam officio ſuo neque dicendo deeſſe , neque agendo, neque mortem etiam pro ſalute ejus detrectare. *Dion.l.45.*

Turpe eſt quicquam mali,perpetrare:bene autem agere nullo periculo propoſito multorum, id verò proprium boni viri eſt, etiam cum periculo ſuo honeſtatem in agendo ſequi. *Plut.in Mario.*

Non tantum in bacchanalibus , verum etiam in contentionibus & ira bonum honeſtéque inſtitutum ingenium ſibi conſtat , decorumque tuetur. *Plut.in Tiber.Graccho.*

Viri boni exſtimatio res eſt quæ innumerabilibus laudibus continetur. *Val.Max.lib.7.c.2.*

Vnum boni viri verbum,unus nutus,ſexcentis argumentis ac verborum continuationibus parem fidem meretur. *Plut. in Phocione.*

Mihi videntur boni viri atque præſtantes nihil pluris facere debere, quam ut necubi officium præmittatur. *Polyb.l.4.*

Sub tyranno egregiis viris gloriæ & pericula gliſcunt. *Tacit. Ann. lib.15.*

Civis, ſenator, maritus,generi amicus cunctis vitæ officiis æquabilis opum contemptor,recti pervicax, conſtans adverſus metus. *Tacit. hiſt. libr.4.*

Abſurdum eſt putare eum qui ab aliquibus ex bono malus fuerit factus,eundem ab illis iterum ex malo bonum fieri poſſe. *Dyoniſ. Halic. lib.11.*

Minutius à Fabio Maximo , quem antea ob cunctationem in bello ſpreverat,ex manibus Annibalis feliciter ereptus,cum in caſtra reditum eſſet,convocatis militibus:Sæpe ego,inquit,audivi(milites)eum primum eſſe virum,qui ipſe conſulat quid in rem ſit : ſecundum , eum qui bene monenti obediat : qui nec ipſe conſulere,nec alteri parere ſcit,eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi ingeniique negata ſors eſt, ſecundam ac mediam teneamus , & cum imperare neſcimus, parere prudenti, in animum inducamus. *Liu.Decad.3.l.2.*

Is demum vir erit, cujus animum nec proſpera fortuna flatu ſuo efferet nec adverſa infringet. *Liu.Decad.5.l.5.*

Sapienti viro non decorum fuerit, unde amico infamiam parat,inde gloriam ſibi recipere. *Tacit.Annal.l.11.*

Principes atque optimi mortalium, vitæ decore potius quam quæſitis nominibus atque compoſitis cœlum adeunt , ſeu fama hominum Dei celebrantur modo. *Aurel.Victor.*

Magni homines virtute non fortuna à prudentibus metiuntur. *Æmil. Probus in Eumene.*

Omnes juſtos bonos viros major poſt mortem laus ſequitur : invidia non multum poſt temporis ſuperveniente, nonnunquam etiam ante eorum exitum moriente, *Plut. in Numan*

Sciant quibus moris eſt illicita mirari , poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe , obſequiumque ac modeſtiam , ſi induſtria ac vigor adſunt : eo laudis excedere , quo plerique per abrupta,ſed in nullum rei poſt uſum , ambitioſa morte inclaruerunt. *Tacit. in vita Agric.*

¶ Similitvdines.

Gregorij Nyſſeni. Vt fragrantia aromata ſuo odore circumfuſum complent aërem : Sic boni viri præſentia proximos juvat. *Apud. Anton. in Meliſſ.part.2.ſerm.31.*

Antonij monachi. Quemadmodum odorantiſſima aromata & eximia, etiam ſi in vaſe condita ſint , fragantia ſua tamen explent odorandi ſenſum , non ſolum eorum, qui prope adſtant , ſed etiam eorum , qui longiùs ſemoti ſunt : Ita ſanctus animus, & virtutis cupidus , & honeſte factorum , & ad pietatem rationem habens , vel nihil tale cogitans , omnibus modis erit nobiliſſimus & clariſſimus. *In Meliſſ. part.2. ſerm.31.*

Vide Virtus.

Vires.

¶ LOCI BIBLICI.

VIribus noſtris non vult , Deus nos quicquam tribuere. Ioſ. 24.8: &c.Iud.7.2.&c. Vires tribuit Deus , Deut.7.18. de viribus diffidit Gedeon.Iud.6.15.Vide violentiæ etymon.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vires retento ſpiritu augentur. *Ariſt.de gener.anim.2.c.2.*

Vires ſenſitivæ , ut ſunt actus organorum corporalium per accidens ſupponunt actioni cœleſtium corporum. *D.Thom.in periher.*

Vires omnibus ſufficientes tribuit ipſum bonum. *Dion. Areopag. de divin. nom.*

Vires omnes cum ſenſu,ex corpore agentes, tunc primum pullulant ad effectum, cum animus ipſo intelligibili non perſeverat , ſimilis terræ jam depravatæ , quæ cum triticum ſæpe ſuſceperit , reddit loſium. *Poph.de abſtin.anim.*

De viribus corporis. Dial. v.
Franciſci Petrarchæ.

Gav.

Virium ſatis immo multum contingit. R. Quæ de forma ac valetudine dicta ſunt ,relege Similium ſimilis diſciplina eſt.G.Multum eſt virium.R. Vide, ne quid aggrediare virium fiducia , quo imbecillis appareas,G.Abunde eſt virium.R.Taurina gloria.G. Plurimum eſt virium. R.Pluſculum elephanti,G.Virium nimis eſt.R.Facile crediderim id quidẽ ſuperexceſſus autem in vitium vergit ſeu ipſum eſt vitium. G. Nimis eſt virium.R.Nimietas hæc, ſi ad mediocritatem redeat , bene erit. Quid ſi ad defectum tranſeat?quid ſi hoc robur frugalitas inſignis excipiat ? crede mihi,nullæ tantæ uſque corporum vires , quæ vel labore immodi

immodico,vel morbo acri,vel cuncta vincente senio non frangãtur,infatigabilis & invicta vis animi est. G. Ingens robur est corporis. R. Nemo Milone robustior,clariores multi.G.Vastum & prævalidum corpus est. R. Præstantissima rerum virtus mole corporea non eget in animis habitans.G.Nihil his viribus.Difficile.R.Imò impossibilia permulta, atque illud imprimis, ut qui in corpore spem posuit, in altum scandat. G.Iam supra hominem vires sunt. R.Hac in re qui superior cunctis hominibus evaserit, multis tamen animantibus inferior erit. G. Nihil his viribus metuendum. R. Imo nunc maximè. In magnam enim virium fiduciam magnis viribus accingitur fortuna, & interdum extra æquo congredi indignans; ut ostendat,quam fragile animal est homo (dum sibi etiam robustissimus videtur) giganteos viros levi prælio confecit, Herculem ab omnibus invictum vis latentis mali vicit. Milonem ipsum cunctis celebratum,& cognitum palæstris arbor una detinuit,lacerandumq; feris obtulit.Sic robur illud eximiũ sine exemplo fissæ quercus robori impar inventum est. Tu viribus tuis fidis? G. Vires immensæ suppetunt. R. Omne immensum laborat mole sui. G. Vires in augmento sunt. R. Natura ferme rerum omnium hæc est,ut cum ad summam pervenerint,descendant, idque non æquo gressu. Ascensus enim lentior,descensus præceps,hæ quoque vires cum crescere desierint, non consistent, & primo quidem clanculum, post apertius tandem ruent. Omnes res mortalium præter animum solum æquè fugiunt, sed non æquè omnium fugæ vestigia apparent,nisi fortè minus erunt animalia, quæ vel tenebris,vel tacito repunt nisu, vel quoniam id quoque traditur,itineris indicium caudis premunt. G. Corporis mei viribus glorior. R.Quid faceres tuis?Cogita vero,quantarum ipse sis virium, istæ enim non tuæ sunt,sed hospitij imo carceris vires tui. Vanum est autem,cum ipse sis fragilis forti habitaculo(dicam melius)forti adversario gloriari. G.Viribus meis lætor.R.Quid hic dicam,nisi poëticum illud? *Non longum lætabere,inque lætitiæ locum venient querelæ.* Meministi,ut vir ipse tam validus, quem bis modo memoravit se quis viribus in senectute conquerjtur.

¶ SIMILITVDO.

Thriveri. Quo vas aliquod angustius & brevius,eo citius exsuperat: Et quo quisque viribus impotentior, eo vel in paruis rebus gloriosior. *In apoph.*11.

Vide Potentia, Robur.

Viridarium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VIridarium,Græcè παραδεισος à *Persico,Pardes*, Hebr. *Ghan, un verger*, ad verbum *un verdier*, locus amœnus, virentibus arboribus, plantis & stirpibus vivis consitus.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

De viridariis. DIAL. LVIII.

Francisci Petrarchæ.

GAVD.

Amœna mihi sunt viridaria. R.Habent hæc interdum, fateor, honestæ aliquid voluptatis,nonnunquam etiam inhonestæ: æquè igitur studiosos ac voluptuosos videas umbrosis secessibus delectari,Nam & ingenium locus excitat,& ad pœnitentiam quosdam,alios ad incontinentiam,& lasciviam exhortatur. Nec de nihilo eis,quod summus orator, dum infesto reo adulterium objiceret,amœna, in quibus id commissum esset,loca descripsit,quasi ad flagitium stimulos,non locis ergo,sed animo gaudendum est, si talis obtigit, qui bene locis omnibus uti norit. G.Secretis viretis affluo. R. Secretum Tyberij viretum, & secessum capreæ quis ignorat? Pudet pigétque exequi, quæ itidem omnibus nota sunt, ille senex Hircinus loca illa sepositá quibus probris infecerit. Quanto autem glorioſius arido in rure exul Scipio Africanus vixerat, quam suis in voluptatibus princeps ille Romanus?Repeto igitur.Non in locis,neque ullis præter animum rebus, habitat omnes vestra fœlicitas. Vnde & qui solitariam vitam recessusque abditos laudarunt,sic intelligi voluerint, si his animus uti sciret, & non aliter proinde quem tu de viretis tuis fructum colliges,expectandum erit; ac tum demum quid pronuntiem videro.Nam si locis tantum gloriaris, quæ tua nudius tertius non erant, & tua forsitan cras non erunt, ac si rite consideres, tua etiam nunc non sunt; alieno proculdubio gloriaris? Quis hic gloriæ tuæ locus? Quid ad te,si gelidæ per æstatem Alpes? Si Olympus nubibus altior? Si ramosus ac frondifex Apenninus? Quid si lucidus Dicinus?Si amœnus Athesis?Si sonorus Sorga?Hæ si laudes sunt,certè non sunt hominum,sed locorum,tuum sit, expedit, quo lauderis, G.Decoris spatior viretis. R. Refert,quænam curæ interim tuo in pectore spatientur.Nam quid juvat arcula in eburnea unguenta olida condidisse?quid pulchris in locis turpem animum?Quot in rupibus horridis sanctissimi floruerunt viri?Quot in pratis virentibus turpes adulteri marcuerunt? adde, quod non animi solum, sed corporis vitæque hominum interdum loca hujusmodi nocuisse compertum est,non tantum haustu aëris immodico, sed ferro etiam occultoque impetu. Quis non legit apud Curtium amœnissimos nemorum recessus, & vireta illa Medorum manu consita regum, ac Satraparum curam,& præcipuam (ut prohibent) voluptatem? Atqui in illis jussu ebrij ac vesani regis adolescentis interfectus est Parmenio clarus senex, & (ni fallor) Macedonum primus ducum. Quis non novit Cajetani littoris flexum illum, quo nullus sub cœlo pulchrior, nullus amœnior? illic jussu temulenti & crudelis Antonij occisus est Cicero.Et poterat utcunque tanto viro locus cõvenire,ut postquam scilicet Romæ mori fato vetitum erat, florido in jure moreretur florentissimus oratorũ, virque optimus. Sed & modus & author mortis prorsus indignus fuit: Spatiabatur illis fortè tunc in locis Cicero urbanas fugiens procellas,& vel ad Philosophiam,vitæque cultũ suo more novi aliquid cogitabat, vel Remp. miseratus de statu patriæ conceptum dolorem animi oculorum oblectatione leniebat, quando ab illo hoste omnis virtutis immissi carnifices talem virum abstulerunt mundo,qualem(ut auguror)secula nulla restituent. Hic est igitur loca delectabilia sæpè insidiis opportuna sunt,dum licentius ibi laxiúsque degitur,aversisque magis sensibus à circumspectione periculi.Nam & laqueo densis sylvis feræ,& visco volucres,facilius in ramis viridibus capiuntur.G.Lærus in viridariis & curarum vacuus dego. R.Lætitia curarúmque vacuitas cautioni semper adversa est, dum sua nempe quisque pericula, dum communem humani generis statum omnes acriter cogitant,vix aut lætus valde,aut curarum vacuus quisquam vivet, neque locorum species, neque opum spes oblivionem attulerit impendentium malorum. G.Libenter in viridariis meis versor. R.Non herculle libentius quam apri & ursi. Non refert autem ubi sis,sed quid ibi agas. Nunquam te locus nobilitaverit, sed tu locum, neque id aliter quam præclarum ibi, & insigne aliquid moliendo.

Vide, Hortus.

Virginitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VIrginitas, Græcè παρθενία, ας, ἡ παρθένος, ου, ὁ, ἡ, virgo παρθένος, ου, ὁ, ἡ, virginalis dicitur. Hebr. plur.numero effertur,nempe *Bethulim*, id est,virginitates,signa virginitatis. *Bethulah*. Virgo nubilis & incorrupta. Cognationem habet cum *Baschal*, id est, maturuit. Est autem virginitas per puram continentiam ab omni concubitu immunis,& in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio,*secundum Augustinum*. Dicitur autem à virore qui importat immunitatem à concupiscentiæ adustione circa delectationes Venereas. *Ex B. Thom. 2.Secundæ q.*152.

Virgo viridiori ætate, hoc est, validiore, appellata est.Virgilius de Pasiphaë matre trium filiorum dixit:*Ah Virgo infelix! quæ te dementia cepit?* Adulta Virgo aliquando secundum Ovid,intactam,& rei Venereæ expertem significat. Ovid. *A iuvene & cupido credatur reddita Virgo?* Virgo,nunc nomen communis generis est, tam marem quam fœminam significat rei Venereæ expertem. A Virgo fiunt virginitas virgineus, quod est aut fuit virginis: Virginalis,dignus virgine,virgunculam veteres paruam virginem dixere.

¶ LOCI BIBLICI.

Virgo desponsata in agro vi compressa,& ejus lex, Deut.21.v.25.26. 27.Exod.22.16.Virgo desponsata in civitate compressa, Deut.22.v.23. 24. Virgo nemini desponsata compressa, v.28.29. Virgo mater Messiæ, Matth.1. v.18.23.

Virgines in Silo rapiuntur,& quare,Iudicum 21.3. Virgines in bello raptæ, servandæ,Num.31.18 in choreis raptæ,Iudicum,21.23.

Virginum officium,1.Cor.7.34.Virginum exeuntium obviam sponso parabola, Matth.25.1.&c.

Virginitas commendatur,Matth.19.12.1.Cor.7.25.&c. Apocal.14.4. præfertur conjugio, 1.Cor.7,vers.34.4.Virginitatis finis quis,7.15.Virginitatis merita confutans locus, 7. 28. Virginitatem filiæ quomodo testati parentes apud Iudæos, Deut.22.15.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Virginitas enim thesaurus impretiabilis. *Gen.*24.

De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, Mulier innupta & Virgo cogitat quæ Domini sunt,ut sit sancta & corpore & spiritu. 1.*Cor.*7.

Nemo poterat dicere canticum,nisi illa quadraginta quatuor millia. Virgines enim sunt,& sequuntur agnum, quocunque jerit. *Apoc.*14.

¶ SENTENTIÆ PATRVM.

Quid prodest integra caro,mente corrupta: Melius est humile conjugium,quam superba virginitas. *Aug.in Psalm.*29.

Quæ est virginitas mentis?integra fides,solida spes,syncera charitas. *In Psal.*17.

Dominica Virgo debet agnoscere, quibus præceptis conveniat insistere; vel à quantis vitiis debeat abstinere: si vult in seculo posita cum Deo esse,& cum eodem potest hujus vitæ resolutionem in claritate cœlesti regnare. *Lib.ad sacr.virg.*

Dominica Virgo primitus publicos debet vitare conspectus & platearum frequentiam devitare:atque in domo posita operi lanifico insistere, vel lectioni divinæ. *Ibid.*

Dominica virgo nec ornatu capitis nec habitu,comæ, nec oculis erectis aut lætis,sed crinibus ad terram cum vultu demisso præcedat, ne in se viles inducat amores, non pereat, nec aliis causa perditionis existat. *Ibidem.*

Dominica virgo ab omni inverecundo sermone vel risu debet se penitus abstinere,& cum silentio & disciplina omnẽ vitã suam ornare. *Ibid.*

Dominica Virgo,ut docet Apostolus,de viduis casta judicare non potest, sermone garrula, aut loquacitate verbosa, vel curiositate superflua, imò prostituta,& ad luxuriam magis accensa. *Ibid.*

Dominica Virgo nec sermonis jactantia,nec divitiis,nec generis nobilitate se debet extollere, sed in humilitate & paupertate spiritus Christo accepta, debet, quandiu vixerit, permanere. *Ibid.*

Bona pudicitia conjugalis, sed melior continentia virginalis vel vidualis. *de sancta viduit.*

Dicat mihi Iudæus incredulus,quemadmodum arida virga fronduit, floruit,& nuces protulit: & ego dicam illi quomodo virgo concepit & peperit. Sed profecto Iudæus nec virgæ poterit explicare conceptum nec ego virginis partum. *Idem de incarn.Dom.contra Iudæos.*

Quanta est virginitatis gratia, quæ meruit à Christo eligi, ut esset corporale Dei templum, in qua corporaliter habitavit plenitudo divinitatis: virgo genuit mundi salutem,virgo peperit vitam universorum. *Amb. lib. de offic.*

Claude vas tuum, ne unguentum effluat, claude virginitatem verecundia loquendi,& abstinentia gloriandi. *Ambr. de virg.*

Virginitas in eo facilior est, qui carnis incentiva non novit, & viduitas in eo sollicitior, quod præteritas in eo recolit voluptates. *Hier. in epist.*

Flos est virginitas, flos martyrium, flos actio bona. In horto virginitas,in campo martyrium,bonum opus in thalamo. *Greg.in Ezech.*

Virginitas altus mons est, ad quem angelus hortatur: sed qui videt se non posse ascendere,maneat in Segor,id est,in legitimo matrimonio, quia melius est mediocri bono vti,quam per abrupta libidinum præcipitari. *Gl.in 9.Gen.*

Virgo carne,non mente, nullum præmium habet in repromissione. *Isid.de sum. bon. lib.2.*

Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior est gloria, major est cura. Flos enim est ille Ecclesiastici generis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis illustrior portio gregis Christi. *Cypr. in lib. de virg.*

Virginitas est soror angelorum,victoria libidinum,regina virtutum, possessio omnium bonorum. *Ibid.*

Agnum sequi quocunque ierit, est ipsius virginitatem mentis & corporis imitari.

Gaudia virginum non sunt eadem cũ non virginibus,quamvis Christi: nam sunt aliis alia, sed nullis talia. *August. de bono virginali, super illud: Virgines enim sunt,& sequuntur agnum quocunque ierit.*

Beatius est in carne vitam imitari Angelorum,quam ex carne angeri numerum mortalium.Hæc est uberior fœcundiórque felicitas,non ventre gravescere,sed mente grandescere,non lacessere pectore,non visceribus terram,sed orationibus cœlum parturire. *Idem epist.128.*

Quæ est virginitas mentis?integra fides,solida spes,syncera charitas. *Idem super Psalm.*

Sit sermo virginis prudens, modestus, & rarus non tam eloquentia pretiosus,quam pudore. Mirentur omnes te tacente tuam verecundiam, te loquente prudentiam.

Nunquam detractio ex virginis ore procedat. *Hier.ad Demet.ep.67.*

Bene Angelus ad virginem mittitur, quia semper est Angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere,non terrena vita est,sed cœlestis. Unde in carne angelicam gloriam acquirere, majoris est meriti, quam habere. Esse enim Angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis, dum hoc obtinere nititur cum gratia, quod habet Angelus ex natura, utrumque tamen & esse virginem,& Angelum, divini muneris est officium,non humanum. *Idem in ferm. de assumpt.*

Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic individuus esse debet virginitati, sine quo non potest esse virginitas, teritur officij pudor,audacia emicat,risus obrepit, modestia solvitur, dum urbanitas affectatur. *Amb.de virg.*

Trepidare virginum est, ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri.Disce virgo verborum vitare lasciviam. Maria etiam facet in salutatione Angeli. *Idem super Lucam, cap.1.*

Virgo, quæ Christum requirit, non debet esse vulgaris,non in foro, non in plateis,non esse voce querula,gressu lubrica,auditu facilis,vilis aspectu.

Supergreditur virginitas conditionem naturæ humanæ, per quam homines Angelis assimilantur, major tamen est victoria virginum, quam Angelorum: Angeli enim sine carne vivunt, virgines vero in carne triumphant. *Amb.de viduit.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Paul. Silentiar.

Κωλὰ τὰ παρθενίης κειμήλια παρθενίη ἧ
τὸν βιὸν ὤλεσεν ἂν, πᾶσι φυλαξαμένη.
Τέκνιον ἀθέσμας ἄλοχον λάβε, καί τινα κόσμῳ.
Δὸς βροτὸν, ἂν τὶ σέθεν φεύγε ἧ μοιχοσάνῃ.
Pulchri virginitatis thesauri, sed virginitas
Vitam perderet, utique omnibus servata.
Idcirco legitimè uxorem cape, & aliquem mundo
Da mortalem pro te: fuge autem adulterium.

Plaut. in Eri.

Non nimis potest
Pudicitiam quisquam sua servare filia.

Ovid. Metam. lib.5. fab.3.

Omnia terrent
Virgineas mentes.

Idem lib.11. fab.6. in Iphigen.

Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
Cum caderet, castique decus servare pudoris.

Idem lib.14. fab.8.

Salve virginei flos intemerate pudoris.

Ovid. epist. Oenones ad Paris.

Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Idem epist. Paridis ad Helen.

Lis est cum forma magna pudicitia.

Catullus in Epithalamio.

Vt flos in septis secretus nascitur horti,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent aura, firmat sol, educat imber,
Multi illum pueri,multa optavere puellæ:
Idem cum tenui carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri,nulla optavere puellæ:
Sic virgo, dum intacta manet, tum chara suis: sed
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Horat. Carm. lib.3. Ode.27.

Levis una mos est
Virginum culpa.

Anthol. Sacra. Iac. Bill.

Carnis virginitas intacto corpore habetur,
Virginitas animæ est intemerata fides.
Qua sine corporei nil prodest cura pudoris,
Sed mentis pietas auget utrumque bonum.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Virginitate excepta quicquid aliud in dotem acceperis, potes cum libuerit,omne uxori retribuere. *Apul. apolog.2.*

¶ Similitvdines.

D.Chrysostomi. Vt è palæstra luctatorem: ita decet virginem è paterna domo progredi, & matrimonio jungi, ut rei familiaris peritiam omnem habeat: sitque veluti fermentum, quod massam omnem in suam pulchritudinem transferat. *Homil.9. ad Hebræos.*

Quemadmodum non ex æquo se res habet, si puella liberalis, an illius ancilla peccet: sic paria inter se non sunt virginis ac viduæ delicta. *lib.3.de Sacerdot.*

Theodorici Arck. Vlmus etsi vinum non profert,tamen vitem vinum producentem sustentat: Ita par est, cum qui virginitatem aut aliam virtutem in se præstare non potest, in alio saltem provehat, & collaudet,& admiretur,non autem impediat. *tract.de utilit. Monach.*

Origenis. Sicut quondam rubus comburi videbatur,& ignis eum non tangebat: & sicut tres pueri in camino inclusi habebantur, & tamen eos non lædebat ignis incendium, nec ardor fumi erat in eis; vel sicut Daniele, intra lacum leonum incluso claustris non apertis allatum est prandium ab Abacuc: Ita hæc virgo genuit Dominum, sed intacta permansit: mater affecta est,sed virginitatem non amisit. *Super Evangel. Cum esset desponsata mater Iesu.*

¶ Exempla Profana.

Apollodorus apud Zenodotum ait: Eripham anum quandam fuisse, quæ dicta sit γραῦς ἑφύρα: quod in virginitate consenuisse: perinde quasi eadem & anus esset per ætatem, & puella, quod adhuc innupta: sic in proverbium abiisse.

Eucliam nonnulli ferunt Herculis & Myrthus Mercetij filiæ & sororis Patrocli filiam esse: hanc in virginitate defunctam coli apud Bœotios & Locros: & ejus per omnia fora, ara, & simulachrum eique ante nuptias sponsi sponsæque sacrificant. *Plut.in Aristide.*

Dama à patre Pythagora ad virginitatis votum perpetuúmque candorem inducta, virginitatem servavit, & virgines ea tempestate discipulas habuit quamplurimas,quas voto virginitatis firmavit. *Timæus.*

Diodorus Socraticus quinque filias virgines Dialecticas habuit quarum vitam Philo,Carneadis magister, plenissimè descripsit. *Laërtius.*

Bona Dea (quæ apud Roman. Calendis Maiis colitur)apud Græcos Θεὸς γυναικεία dicitur,quam Varro filiam Fauni tradidit,adeo pudicam, ut extra Gynecæum nunquam sit egressa: nec nomen ejus in publico fuerit auditum; nec virum unquam viderit,vel à viro visa sit: propter quod nec vir in templum ejus ingreditur, *Macrob. lib.1.cap.12.*

Lara Cyzicena, M.Varronis tempore, perpetua virgo fuit in pictura Romæ excellens, *Plin.lib.35.c.11.*

Apud Eleos, virginibus ludos Olympios spectare licebat, matronis non item. *Paus. lib.6.*

Legimus raptas plerumque fœminas, dimissas esse ab insolentissimis militibus, tantum respectu virginalis nominis: quod videlicet virgines se esse affirmassent: nefas enim existimabant, propter brevissimam & momentaneam delectationis umbram tantum bonum imminuere: malebátque unusquisque tanti facinoris auctorem quemvis potius esse, quam se. *Ludov.Vives de Christiana fœmina, lib.1.*

¶ Hieroglyphica.

Incorruptam *virginitatem* & castum animi propositum, per *Apem* significari id argumento est: quod ipsæ homines à coitu olido acriter oderunt: ut Plutarchus in præceptis conjugalibus. *Pier. Val. lib.26. pag.244.D.*

Sunt qui perpetuo clarόque *Smaragdi virore* considerato, signum id esse *virginitatis* velint,idque insuper argumento addant: in parranda re Venerea, si quis lapidem attingat, eum sponte frangi. *Idem lib.41. p.403.C.*

¶ Emblema.

Custodiendas virgines.

Emblema xxii. Andr. Alciat.

Vera hæc effigies innupta est Palladis, eius
Huic draco qui domina constitit ante pedes.
Cur Diva comes hoc animal? custodiat rerum
Hic data: sic lucos, sacráque templa colit.
Innuptas opus est cura asservare puellas,
Pervigili laqueos undique tendit amor.

Anthol.

Anthol. Sacr. Iac. Bilij.

Duplex Virginitas.

Virginitas carnis ; corpus est intactum : Virginitas animæ ; est fides incorrupta.

Carnis Virginitas intacto corpore habetur;
Virginitas anima est intemerata fides :
Qua sine corporei nihil prodest cura pudoris;
Sed mentis pietas auget utrumque bonum.

Vide, Castitas, Conjugium, Matrimonium, Meretrix.

Virgo Maria.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VIrgo propriè dicitur grandis puella, virum non experta, Cicerone referente, *Quintil. lib. 6. cap. 4.* Objurgantibus enim quod sexagenarius Popiliam Virginem duxisset, Cras erit mulier, inquit *Vlpian* Si ego me Virginem emere putarem ; quum esset mulier, emptio non valebit. *Steph. Guichardus*, in harmonia etymologica linguarum; Quemadmodum (ait) à *geber* Hebr. vir formatus est ; ita Virgo quæ eadem ac virago fœmina, vira: Nec enim Virginis nomen aliud propriè denotat ; quàm puellam viro maturam. Non frustra igitur Latini viram, virginem, à viro derivarunt ; *Festus*, fœminas quas nunc dicimus, antiqui viras appellabant ; unde adhuc permanent Virgines & viraginea *Isidor. lib.* 11. Quæ nunc fœmina, antiquitus vira vocabatur, &c. Hinc & Virginis nomen quidam putant. Tandem concludit Guichardus ; vir & Virgo quodam modo sunt correlata : vir enim nisi respectu Virginis, propriè dicitur : nempè quatenus Virginem, id est mulierem nubilem, viripotentem, uxorem ducere potest : & Virgo in quantum valet à viro in matrimonium ducit.

Virginis παρθένος nomen Græcis, si Grammaticos sequimur, vel à depositione puerilis ætatis, aut ab obsequio matri præstando ducit originem. Quæ, ut dubia, peritioribus emendanda relinquimus.

Mariam verò Virginem intemeratam, quam Matthæus & Lucas παρθένον appellant, Esaias *halma* nominat, *c. 7. v. 14.* q. d. absconditam, à voce *Halam.* Occubuit, absondit, occultavit. *Halma* igitur adolescentula est, puella, Virgo innupta, à viri concubitu occultata, ita nubilis, ut incorrupta prorsus ante conjugium manserit. Vide Lexicon Hebræum Santis Pagnini, in voce. *Halam.* Porro Maria, Virgo fuit ante partum, in partu, & post partum.

Latinis & Græcis *Maria*, Hebr. *Miriam*, Syr. *Mariam* appellatur : à verbo Hebræo *Marar*, armarus fuit, metaphoricè, mœrore fuit affectus. Inde Nahomi (*c. 1. v. 19. 20. libri Ruth*) civibus Bethlehemiticis, ei de reditu inexpectato congratulantibus dicebat, ne vocate me Nahomin, id est amœnam, sed vocate me Maram, id est amarum, eo quod amaritudine affecit me omnipotens valde.

Alij *Miriam* deducunt à verbo *Rum*, id est, elevavit, exaltavit : ut M. initialis litera sit Heemantica, id est formativa nominis, sicut & in nomine *Maram*, elevatio, exaltatio, altitudo.

De Maria Virgine.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Maria.

Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. *Matth. 1. 16.*

Quum esset desponsata mater ejus Maria Iosepho. *v. 18.*
Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam. *v. 20.*
Invenerunt puerum cum Maria matre ejus, *Matth. 2. 11.*
Nonne mater ejus dicitur Maria? *Matth. 13. 15.*
Maria Iacobi, & Iosephi mater, *Matth. 27. 56.* Hæc Iosephi mater à Ioanne vocatur mater Domini, *Ioan. 19. v. 27.*
Nomen Virginis Maria. *Luc. 1. 27.*
Ne timeas Maria. *v. 30.*
Dixit Maria ad Angelum, 34.
Dixit Maria, Ecce ancilla Domini. 38.
Exurgens Maria in diebus illis. 39.
Vt audivit Salutationem Mariæ. 41.
Et ait Maria, Magnificat, &c. 46.
Mansit autem Maria cum illa. 56.
Vt profiteretur cum Maria. *Luc. 1. 5.*
Invenerunt Mariam & Ioseph. *v. 6.*
Maria autem conservabat omnia. 19.
Simeon dixit ad Mariam. 34.
Hi omnes perseverabant in oratione unanimes, cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus ejus. *Act. 1. 14.*

Virgo.

Ecce Virgo concipiet, & pariet filium. *Esai. 7. 14. Matt. 1. 23.*
Ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, *Luca, 1. 27.*
Et nomen Virginis Maria. *Ibid.*

Beata.

Beata quæ credidisti : quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino. *Luc. 1. 54.*
Beatam me dicent omnes generationes. *Ibid. v. 48.*

Benedicta.

Benedicta tu inter mulieres, *Luc. 1. 28.*
Benedicta tu inter mulieres : & benedictus fructus ventris tui. *Ibid. v. 48.*

Gratia plena κεχαριτωμένη, *gratis dilecta.*

Ave gratia plena : Dominus tecum. *Luc. 1. 28.*

Mater { *Christi,* / *Domini,* / *Iesu,* / *Domini mei.*

Desponsata Christi mater Maria. *Matth. 1. 18.*
Invenerunt puerum cum Maria matre ejus. *Matth. 2. 11.*
Accipe puerum & matrem ejus. *Ibid. v. 13. 20.*
Consurgens accepit puerum & matrem ejus. *v. 21.*
Ecce mater tua, & fratres tui, *Matt. 12. 47. Marc. 3. 31. 34. Luc. 8. 19. 20.*
Vnde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? *Luca 19. 34.*
Et erant pater ejus & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo. *Luc. 2. 33.*
Simeon bene dixit illis, & dixit ad Mariam matrem pueri Iesu, Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem, &c. *Luca 2. 34.*
Et dixit mater ejus ad illum ; Fili, quid fecisti nobis sic? *v. 48.*
Mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. *v. 51.*
Et erat ibi mater Iesu. *Ioan. 2. 1.*
Deficiente vino dixit mater Iesu ad eum, vinum non habent. *v. 3.*
Dicit mater ejus ministris, Quodcunque dixerit vobis facite. *vers. 5.*
Postea descendit Iesus in Capharnaum, ipse & mater ejus, *v. 12.*
Mater ejus & soror matris ejus. *Ioan. 19. 25.*
Quum vidisset Iesus matrem, & discipulum astantem quem diligebat, dixit matri suæ, Mulier ecce filius tuus, *v. 26.*
Omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cùm mulieribus, & Maria matre Iesu, & cum ipsius fratribus. *Act. 1. 14.*

Davidis filia.

Super solium Davidis & super regnum ejus sedebit Virginis filius, parvulus, & filius nobis natus atque datus. *Esai. 7. 14. & 9. 6. 7.*
Liber generationis Iesu Christi, filij David, *Matth. 1. 1.* Ille autem filius ex Maria genitus, est Iesus qui dicitur Christus. Ergo maria Davidis filia. Iesus autem frequentissimè Davidis filius in novo Testamento, præsertim apud Evangelistas appellatur.
Ad Virginem desponsatam viro ; cui nomen erat Ioseph ; ex domo David : & nomen Virginis Maria. *Luc. 1. 27.*
Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Iesu.
Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur : dabitque ei Dominus Deus sedem David patris ipsius. *Luc. 1. 31.*
Deus nobis erexit cornu salutis in domo David pueri sui. *v. 69.*
Nonne scriptura dicit, ex semine David, & ex vico Bethlehem, ubi erat David, venturum Christum? *Ioan. 7. 42.*
Plus Dei factus est de semine Davidis secundum carnem. *Rom. 1. 3.*
Memento Iesum Christum resurrexisse ex mortuis, factum ex semine Davidis. *1. Tim. 2. 8.*
Iesus dicitur stirps & progenies Davidis, *Apoc. 5. 5. & 22. 16.*

Deipara, Dei in carne manifestati Mater. Θεοτόκος

Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabit nomen ejus Emmanuel. *Esai. 7. 14.*
Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis : & impositus est principatus super humerum ejus & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater æternitatis, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Super solium David, & super regnum ejus sedebit ; ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à medio & usque in sempiternum. *Esai. 9. v. 6. 7.*
Ecce dies venient, dicit Dominus, & suscitabo Davidi germen justum & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter : & hoc est nomen, quod vocabunt eum, dominus justitia nostra. *Ierem. 23. vers. 5. 6.*
Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur : dabitque ei Dominus Deus sedem David patris ipsius. *Luc. 1. 31. 32.*
Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. *Luc. 1. 35.*
Vnde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? *Luc. 1. 43.*
Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabis nomen ejus Emmanuel, quod est (si interpreteris) nobiscum Deus. *Matth. 1. 23.*
Paulus segregatus ad prædicandum Evangelium Dei, de filio suo, facto ex semine Davidis secundùm carnem. *Rom. 1. vers. 1. 3.*
Sine controversiâ magnum est pietatis mysterium : Deus conspicuus factus est in carne. *1. Tim. 3. 16.*

Mulier.

Mulieris semen conteret caput serpentis. *Gen. 3. 15.* Vide *Paulum 3. cap. epist. Galat. vers. 16. & Ioan. c. 3. epist. 1. vers. 8.*
Quid mihi tecum mulier? Nondum venit hora mea. *Ioan. 2. 4.*
Mulier, ecce filius tuus. *Ioan. 19. 26.*
Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere. *Galat. 4. 4.*

Ancilla Domini.

Maria dixit Angelo, Ecce ancilla Domini : fiat mihi secundùm verbum tuum. *Luc. 1. 38.*
Respexit Deus humilitatem (ταπείνωσιν) ancillæ suæ. *vers. 48.*

Virginis Maria Canticum excellentissimum, Luc. 1. 46. &c.

Magnificat anima mea Dominum.
Et exultavit Spiritus meus in Deo salutari meo.
Quia respexit humilitatem ancillæ suæ : ecce enim, ex hoc beatam me dicent omnes generationes.
Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.
Et misericordia ejus à progenie in progenies : timentibus eum.
Fecit potentiam in brachio suo : dispersit superbos mente cordis sui.

Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles.
Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes.
Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ.
Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini ejus in ſæcula.

¶ Patrvm Sententiæ.

Credo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ: & in Ieſum Chriſtum Filium ejus unicum, Dominum noſtrum: qui conceptus eſt è Spiritu ſancto, natus ex Maria Virgine. *Symbolum Apoſtolicũ.*

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentẽ, Creatorem cœli & terræ; viſibilium omnium & inviſibilium: & in unum Dominum Ieſum Chriſtum, Filium Dei unigenitũ, & ex Patre natum ante omnia ſæcula. Deum ex Deo, & lumen de lumine; Deum verum de Deo vero: genitum non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt, Qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis: & incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria Virgine, & homo factus eſt, *Fidei confeſſio edita in Nicena Synodo.*

Fides recta eſt, ut credamus & confiteamur, quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus filius, Deus & homo eſt: Deus eſt ex ſubſtantia Patris ante ſecula genitus, & homo, ex ſubſtantia Matris in ſeculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne ſubſiſtens. *Symbol. Athanaſij.*

Si quis non Confitetur Deum eſſe veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem, ſanctam virginem; (peperit enim ſecundùm carnem, carnem factum Dei Verbum, ſecundùm quod ſcriptum eſt, Verbum caro, factum eſt) anathema ſit. *Synodi Epheſina decretum.*

Sanctos itaque patres ſequentes, unum & eundem confitemur Filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & concorditer docemus omnes; perfectum in divinitate, & eundem perfectum in humanitate: verum Deum & verum hominem, eundem ex rationali anima & corpore: coeſſentialem Patri ſecundum divinitatem, & coeſſentialem nobis ſecundùm humanitatem, per omnia nobis ſimilem dempto peccato: ante ſecula quidem genitum ex Patre ſecundum humanitatem; poſtremis verò diebus propter nos & propter noſtram ſalutem, ex Maria Virgine & Deipara, ſecundum humanitatem, unum & eundem Ieſum Chriſtum, Filium Dei, Dominum & unigenitum in duabus naturis, inconfuſè, inconvertibiliter, indivulsè, & inſeparabiliter manifeſtatum: &c. *Confeſſio fidei in Chalcedonenſi Synodo edita.*

Dei corpus non erat Verbum, ſed erat corpus Verbi. *Athanaſ. ad Epictetum.*

Factus eſt Filius Dei caro: non quòd Filius Dei in carnem converſus ſit: ſed quod carnem pro nobis aſſumpſerit. Non ante Mariam carnem habuit: nec eſt corpus Chriſti ejuſdem ſubſtantiæ cum Verbo. Nam ex Trinitate fieret quaternitates. Verum corpus ex Maria, Secundum ſcripturas genitum eſt: verum, inquam, quia idem eſt cum corporibus noſtris. Multi hallucinantur, qui creaturam Creatori exæquant. Trinitas. Verbo corpus aſſumente ex Maria, in ſuo ternario permanſit; & in una Deitate Trinitas agnoſcitur. *Ibid.*

Ingreſſus ad Mariam Angelus, ſalutavit eam dicens, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετα σοῦ. Etiam hîc animadvertimus effectum illud ſalutationis Angeli eſſe vocem, quæ pro ſono quo efferebatur ſignificationem habuit: verum eam nequaquam fuiſſe filij hypoſtaſim, aut carnem eſſe factam; ſed pro ſuo ſono loquendique ratione diverſam fuiſſe & verbo Dei, quod in uterum Virginis pariter deſcendit. *Idem Athanaſ. Ser. de ſanctiſſ. Deipara.*

Simul ac apertæ ſunt aures Virginis per Angelicum ſonum, introgreſſa eſt in eam divina filij eſſentia: adeo ut nec ipſa virgo hæc cognoverit; cognoverit autem Dei Filius quo pacto introicrit. Quapropter ut ignara de eventu myſterij, conturbata eſt ſuper verbis Angeli dicentis, χαῖρε, &c. cogitans ſecum quidnam eſſet ea ſalutatio. Unde ſubſecutus ille dixit ad eam, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: Ecce concipies in utero, & paries filium, &c. *Ibid.*

Quin & hîc hæſitat Virgo, utpote ad naturam reſpiciens, & de Ioſepho cogitans, cui deſponſata erat, ad Angelum reſpondens, Quomodo fiet iſtud, quia virum non cognoſco? Dicente Angelo ad quæſtionem, quod Spiritus ſanctus ſuperveniret in Maria, &c. illa etiamnum hæſitans, ſed tamen optans. Fiat mihi, inquit, ſecundùm verbum tuum. *Ibid.*

Sanctificata ſuperventu Spiritus ſancti Virgo & corroborata, & virtute Altiſſimi gravida, eum geſtabat qui ex propria ſua eſſentia Dei erat Filius, pro unica ejus divinitatis natura; & gignit eundem incarnatum, & hominem factum ſecundum duarum naturarum proprietatem: eundémque duplicem, & unum ex duobus conſtantem, inconfuſè, immutabiliter, atque indiviſim credi oportere ſtatuimus: non quidem Deiferum hominem, ſed carniferum Deum ὁ Θεοφόρον ἄνθρωπον, ἀλλὰ σαρκοφόρον, Θεὸν, nempe quatenus Deus hominem geſtat integrum abſolutúmque. *Ibid.*

Iſtud, Quid mihi tecum eſt, mulier? non ad matris objurgationem dictum eſt à Salvatore: ſed ad illud oſtendendum. Non nos inquit delecti ſumus, quibus conſumptum in nuptiis vinum curæ eſſet, ex ſingulari tamen charitate, ſi vis ne eos vinum deficiat, mi matris dicito ut quæ dixero faciant, & videbis non defuturum illis vinum: id quod & factum eſt. Non igitur verbis matrem increpuit, quam operibus honeſtavit. Aliis autem vocibus (*Matth.* 12. 49. 50. *Marc.* 3. 34. 35. *Luc.* 8. 21. & 11. 27. 28.) non matrem honore debito probat: ſed cujuſmodi materni juris genere eſſet beatiſſima virgo, declarat. Si enim qui audit & cuſtodit Dei verbum, is frater eſt Dei, ſorórque & mater; & utraque hæc matri ejus inerant: nempe ejuſmodi materni juris laude beatificatam oportuit Chriſti matrem. Nam audire & ſervare verbum Dei, virtutis eſt, & animi puri, qui totus in Deum inſpiciendo ſit intentus. Et quia non quamlibet è vulgò fœminã Deus delegit, quæ genitrix Chriſti fieret, ſed quæ mulieres omnes virtute anteiret; non abs re ejuſmodi virtutis nomine matrem ſuam beatam deprædicari voluit, per quam virtutem honore eo digna habita eſt, ut Virgo mater fieret. *Iuſtin. Martyr. in reſp. ad quæſt.* 130.

Dominus ſignum dedit Achazo mirabile & prodigioſum, multúmq; à communi natura diverſum, fœminam ſcilicet eam, quæ & Virgo & mater eſſet, & in ſanctificatione virginitatis manens fœcunditatis benedictionẽ poſſideret. *Baſil. Magn. hom. de humana Chriſti generatione.*

Maria erat & virgo erat, & viro deſponſata, & idonea ad hujus diſpenſandi negotij myſterium dijudicata eſt, ut & virginitas ante omnia honoraretur, & nuptiæ contemptui non eſſent. Virginitas enim ut idonea ad ſanctificationem delecta eſt, per deſponſationem autem primordia nuptiarum comprehenſa ſunt. Simul verò, & ea de cauſa, ut domeſticus teſtis puritatis Mariæ Ioſeph eſſet, neve calumniatoribus eſſet expoſita, quaſi quæ virginitatem profanaſſet, ſponſum habuit vitæ cuſtodem. *Ibid.*

Dei filius ad imaginem ſuam ſe confert carnémque carnis cauſa gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut ſimile per ſimile repurget; atque humana omnia excepto peccato ſuſcipit: conceptus quidem ex Virgine, animo & carne à Spiritu purgata (nam & generationem honore affici, & virginitatem præferre oportebat) progreſſus autem Deus cum aſſumpta humanitate, unum ex duobus inter ſe contrariis, carne nimirum & Spiritu, quorum alterum Deitatem dedit, alterum accepit. *Gr. Nazian. Orat.* 42.

De Spiritu Dei Virgo concepit, & quod concepit, hoc peperit, id eſt, Deum, carni & animæ ſuæ, id eſt, homini perſonæ unitate ſociatum, ſicut ipſe ait, quod naſcitur de Spiritu, Spiritus eſt: quia Spiritus eſt, ex Deo natus eſt. Sicuti & Angelus ad Mariam Virginem dicit, Spiritus Dei veniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: propterea & quod naſcetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. *Idem Orat.* 44.

Credimus Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum Dei filium, per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlis & in terra, viſibilia & inviſibilia, propter noſtram ſalutem deſcendiſſe de cœlo: Qui nunquom deſierit eſſe in cœlo natum de Spiritu ſancto ex Maria Virgine. *Idem Orat.* 50.

Si quis ſanctam Mariam Deiparam non credit, extra Divinitatem eſt. Si quis Chriſtum per canalem fluxiſſe, non autem in ea divino modo, quia abſque viri opera, humano, quia juxta pariendi conſuetudinem formatum eſſe dixerit, æquè atheus eſt. *Idem Orat.* 51.

Si quis formatum hominem fuiſſe, Deúmque poſtea ſubiiſſe dicit, damnationi obnoxius eſt. Hoc enim non Dei generatio fuerit, ſed generationis fuga. Is qui duos filios, alterum ex Deo & Patre, alterum ex matre, non autem unum atque eundem induxerit, is ab ea quoque filiorum adoptione excidat, quæ rectè credentibus promiſſa eſt. Quanquam enim Deus & homo duæ naturæ ſunt, quemadmodum & anima & corpus, non tamen duo filij nec Dei, quemadmodum ne hic quidem duo homines. *Eadem oratione.*

Maria filium Dei concepit, credens verbo. Hoc verbum caro factum eſt: aſſumens (quod non erat) noſtrum, non amiſit quod erat ex Patre: permanſit in ſuo quod erat in Deitate. Ingreſſus in uterum virginis, non violavit integritatem, creatus non abſtulit virginitatem. *Chryſoſt. hom. Pſalm.* 9.

Inventa eſt Virgo illa prægnans, ad quam vir non aceeſſerat. Uterus quidem tumuit & virginalis integritas manſit. Seminatorem fidei fide concepit: Dominus, quem Maria in corpus ſuum aſſumpſit, matris ſuæ corpus violari non permiſit. *Idem homil. de S. Suſanna.*

Quoniam futurum erat, quod ut omnes ſancti naſcerentur de Eccleſia deſponſata Chriſto, ideo Chriſtus naſcitur de Virgine deſponſata, ne dignius naſcerentur ſervi quàm Domini. Ideo autem eſt deſponſata & domi habita, ut deſponſatio ita fidelis eſſet, & fornicationis opprobrium à matre repelleret, & Virginitatis gratiam naſcituro Domino reſervaret. *Homil.* 1. *in* 1. *cap. Matthæi.*

Suſceptum Maria per fidem concepit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. *Hom. in* 2. *cap. Luc.*

Sancta & beata Maria mater & Virgo, virgo ante partum, virgo poſt partum. Ego hoc miror, quomodo de virgine Virgo natus ſit, & poſt nativitatem ex Virgine mater Virgo ſit: Vultis ſcire quomodo de Virgine natus ſit, & poſt nativitatem mater ipſa ſit Virgo? Clauſa erant oſtia, & ingreſſus eſt Ieſus. Neſcis quomodo intravit, & das hoc potentiæ Dei, da potentiæ Dei, quòd de Virgine Ieſus natus ſit, & tamen ipſa virgo fuerit virgo poſt partum. *Homil. de Ioanne Baptiſta.*

Chriſtus nec ſpernens generationem carnalem, neque erubeſcens humanam ſuſceptionem, extendens manus ſuas ſuper diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei; ſed volens oſtendere quod præponenda eſt cognatio ſpiritualis carnali. Nam carnalis cognatio, non volentibus nobis neque ſcientibus contingit. Nemo enim veſtrum conſuetus eſt cogitare quorum erit filius, aut quorum cognatus, ſpiritualem autem cognationem ex propoſito unuſquiſque per fidem ſibi acquirit. Voluntaria enim eſt obauditio, per quam quicunque voluerit voluntatem Patris facere, efficitur filius Dei & mater Chriſti. Unde ſapienter ſuper induxit: Quicunque fecerit voluntatem patris mei, ille mater mea & frater meus eſt. In qua cognatione ſpirituali nihilominus eſt Maria Virgo, quæ non per coitum carnis, ſed per gratiam fidei credendo facta eſt mater Chriſti. *Homil.* 30. *in* 12. *cap. Matth.*

Eam quam nos incarnati noſtri Dei matrem extitiſſe, atque unius generis ac modi conceptionem ſuſcepiſſe confitemur, omnes hominum nationes verè agnoverunt, ſic nimirum ut nec virile ſemen, nec labes ulla interceſſerit. *Iſidorus Peluſiota, lib.* 1. *epiſt.* 54.

Eva mortis cauſa facta eſt hominibus: per ipſã enim ingreſſa eſt mors in mundũ: Maria vero cauſa vitæ, per quam genita eſt nobis vita, & per hanc filius Dei acceſſit in mundum. Unde facta eſt mors, illinc protecta

vita,ut vita pro morte fieret,& qui per mulierem nobis vita factus est, mortem ex muliere inductam excluderet. *Epiph. Antidico. contra Marianitas hæres.* 78.

Sive mortua sit sancta Virgo Maria,& sepulta, in honore ipsius dormitio,& in castitate mors, & in virginitate corona:Sive sublata est(velut scriptum est, animam tuam pertransibit gladius) inter martyres est ipsius gloria,& in laudibus, sanctum ipsius corpus,per quam lux exorta est mundo,sive mansit (nam non est impossibile Deo omnia facere quæ vult,nec finis ipsius aliqui notus est)non convenit sanctos colere ultra decorum, sed honorare ipsorum Dominum. *Ibid.*

Cessat error seductorum. Neque enim Deus est Maria,neque de cœlo corpus habet,sed ex conceptione viri & mulieris, secundum promissionem verò velut Isaaco disposita.Et nemo in nomine ejus offerat suam enim animam perdit: neque rursus debacchetur, contumelia afficiens sanctam virginem. Absit enim. Non fuit copulata carni post partum, neque ante partum Salvatoris. *Ibidem.*

Revera sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus. Revera Virgo erat ipsa,& Virgo honorata,sed non ad adorationē nobis data,sed ipsa adorans eum qui ex ipsius carne genitus est, de cœlis verò ex sinu patris accessit. *Idem contra Collyridianos,hær.*79.

Evangelium munit nos,dicens, quod ipse Dominus dixerit matrem alloquens,Quid mihi & tibi est mulier?nondum venit hora mea,Vt non putarent aliqui magis eximiam esse sanctam virginem, mulierem eam appellavit: veluti prophetans ea quæ postea in terris acciderunt:ut ne aliqui nimium admirati sanctam virginem in hæreseos deliramenta delabantur. *Ibidem.*

Quis prophetarum præcepit hominem adorari, nedum mulierem? Maria virgo eximium equidem vas est, sed mulier, & nihil natura immutata verum & intellectu & sensu in honore honorata:velut corpora sanctorum, & si quid amplius ad glorificationem dixerim, sicut Helias ex matre virgo, & sic manens in perpetuum, & translatus, & mortem non conspicatus:sicut Ioannes,qui super pectus Domini recubuit,quem diligebat Iesus:sicut Thecla sancta:Et Maria adhuc honoratior hac est, propter dispensationem mysterij qua digna facta est. Sed neque Helias adorandus est, etiamsi in vivis sit: neque Ioannes adorandus, quanquam per preces suas admirandam dormitionem suam effecerit, imò potiùs ex Deo gratiam acceperit. Sed neque Thecla, neque quisquam sanctus odoratur. *Ibidem.*

Non dominabitur nobis antiquus error,ut relinquamus viventem,& adoremus ea quæ ab ipso facta sunt.Coluerunt enim & adorarunt creaturam præter creatorem, & stulti facti sunt. Si enim Angelus adorari non vult, quanto minus Maria quæ genita est ab Anna ex Ioachimo, quæ per preces & omnem diligentiam secundum promissionem patri ac matri facta est:non tamen genita est præter hominum naturam; sed sicut omnes ex semine viri ex utero mulieris? *Ibidem.*

Carnem induit Deus verbum ex sancta Virgine, non tamen ut adoretur Virgo,neque ut Deum hanc efficeret Christus: non ut in nomen ipsius efferamus: non ut post tot sæcula mulieres sacerdotes ac sacrificulas ostenderet. *ibid.*

Christus non permisit Mariæ matri dare baptisma, non benedicere discipulos,non imperare in terra jussit sed solum ipsam sanctificatam,& dignam factam esse regno ipsius. *Ibid.*

Sit in honore Maria,Pater & Filius & spiritus sanctus adoretur, Mariam nemo adoret,Deo debetur hoc mysterium. Neque Angeli capiunt talem glorificationem. Deleantur quæ male scripta sunt in corde deceptorum. *Ibid.*

Et si pulcherrima est Maria,& sancta & honorata,at non est ad adorationem. Maria in honore sit, Dominus adoretur. *Ibid.*

Quid nobilius Dei matre,quid splendidius ea quam splendor elegit? quid castius ea,quæ corpus sine corporis contagione generavit? Et ut de cæteris ejus virtutibus taceam: Virgo erat non solùm corpore, sed etiam mente:corde humilis,verbis gravis,animo prudens,loquendi parcior,legendi studiosior,non in cumulo divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens,intenta operi, verecunda sermone, arbitrium mentis non hominem, sed Deum solita quærere: nullum lædere, omnibus bene velle, majoribus assurgere,æqualibus non invidere:jactantiam fugere,rationem sequi & amare:quando ista fastidivit humilem?quando risit debilem?quando vitavit inopem? Nihil in oculis torum, nihil in verbis procax,nihil in actu inverecūdum non gestus fractior,non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis,figura probitatis,talē hanc Evangelista monstravit,talem Angelus repetit,talem spiritus sanctus elegit. *Ambr.de virt.lib.*2.

Quantæ in una Virgine species virtutum emicant:secretum verecundiæ,vexillum fidei,devotionis obsequium, virgo intra domum, comes ad ministerium, mater ad templum. *Ibid.*

Sit igitur nobis tanquam in imagine descripta virginitas,vita Mariæ in qua velut in speculo refulget species castitatis & forma virtutis,hinc sumatis exempla vivendi,ubi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis,quid corrigere,quid fugere,quid tenere debeatis, ostendunt. *Ibidem.*

Talis fuit Maria,ut ejus unius vita omnium disciplina sit. *Ibidem.*

Maluit Dominus aliquos de suo ortu, quàm de matris pudore dubitare:sciebat enim teneram Virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris,nec putavit ortus sui fidem,matris injuriis abstinendam.Servatur itaque sanctæ Mariæ,sicut pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas.Oportet enim sanctos & ab his testimonium habere,qui fotis sunt,nec decuit sinistra Virginibus opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quòd infamata mater quoque Domini videretur. *Super Lucam.lib.*2.

Surgens Maria.Non quasi incredula de oraculo,nec quasi incerta denuntio,nec dubitans de exemplo,sed quasi lætā pro voto,religiosa pro officio,festina præ gaudio, in montana perrexit.Quo enim jam eo plena,nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *Ibidem.*

Disce Virginem moribus,disce Virginem verecundia, disce Virginem oraculo, disce virginem ministerio, solam in penetralibus quam nemo virorum viderat, solus angelus reperit solam sine comite, solam sine teste,ne quo indigno depravaretur affatu. Disce ergo Virgo verborum vitare lasciviam.Maria autem angeli salutationem verebatur,ab angelo salutatur,ubi clauso super se ostiolo orabat patrem in abscondito.Non est enim putandum ostiolum Virginis apertum, ne vel orantis turbaretur silentium. *Idem.*

Ave Maria,gratia plena,Dominus tecum,&c.Talibus namque decebat Virginem oppignerare muneribus, ut esset gratia plena quæ reddidit cœlis gloriam, terris Deum, pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem; moribus disciplinam. *Hieronym. serm. de assumpt.*

Quod natura non habuit,usus nescivit,ignoravit ratio,mens non capit humana,pavet cœlum,stupet terra, creatura omnis etiam cœlestis, miratur, hoc totum est quod per Gabrielem Mariæ divinitus nunciatur. *Idem, ibid.*

Sancta Virgo Maria salutatur gratia plena,propterea quod eum conceperit, in quo omnis plenitudo deitatis corporaliter habitat. *Idem, in epist.*

Quod à Christo dictum est Mariæ,quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea; non cogit nos ad negandum Christi matrem,sed potius admonet, ut intelligamus secundum Deum eum non habuisse matrem,cujus majestatis personam parabat ostendere, aquam in vinum vertendo. *Idem,lib.de fide & Symbolo.cap.*4.

Verbum caro factum est, carne à divinitate suscepta, non in carnem divinitate mutata. Carnem porro hîc hominem debemus accipere, à parte totum significante locutione,sicut dictum est.Quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro, id est omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse,sed naturæ ab omni peccati nexu omnimodo liberæ: non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delecti; cujus reatus per regenerationem diluitur: sed qualem Virgine nasci oportebat, quem fides matris non libido conceperat. Quod si per nascentem corrumperetur ejus integritas,non jam ille de virgine nasceretur;eumque falsò(quod absit)de Virgine Maria natum tota confiteretur Ecclesia, quæ imitans ejus matrem,quotidie parit membra ejus,& virgo est. *Ex hirid ad Laurent,cap.*34.

Maria gratia plena & inveniſſe gratiam apud Deum dicitur,ut Domini sui,imo Domini omnium mater esset. *ibid.cap.*36.

Integra fide credendum est, beatam Mariam Dei Christi matrem, & Virginem concepisse, & Virginem genuisse, & post partum virginem permansisse. *lib.de Eccles.dogmatibus,cap.*69.

Solus abstulit peccatum conceptionis æque nativitatis humanæ Deus unigenitus,qui dum conciperetur,Veritatem carnis accepit ex virgine; & cum nascceretur,integritatem Virginis servavit in matre. Ista causa est, qua Deus factus est filius Virginis Mariæ, & Maria Virgo facta est mater unigeniti Dei, quem pater genuit ex æternitate, ipsum Virgo proferret in tempore. Illa utique est virgo,quam Deus qui de ea fuerat nascirurus ita singulari gratia prævenit atque replevit,ut ipsum haberet ventris sui fructum, quem ex initio habet universitas Dominum:& ipsum sibi videret nascendi solemnitate subditum: quem in unitate paternæ substantia, non solum humana, sed etiam angelica creatura cognoscit & adorat altissimum. Sic ergo peccatum & pœna peccati, quæ per scelus corruptæ mulieris intravit in mundum, per inviolatæ Virginis partum aufertur à mundo. Et quia in conditione generis humani, per mulierem,quæ de solo viro facta est,contigit ut mortis vinculo teneremur obstricti; hoc in redemptione generis humani divina bonitas egit,ut per virum quid de sola muliere natus est,vita hominibus redderetur. Illic humanam naturam nequissima deceptione sibi diabolus in peccati similitudine sociavit: hîc Deus humanam naturam in unitate personæ suscepit.Ibi fœmina decepta est,ut fieret filia diaboli:hîc Virgo gratia repleta est,ut fieret mater summi atque incommutabilis unigeniti Dei. Ibi angelus dejectus per superbiam seductæ mulieris animum obtinuit: hic Deus,humilians se per misericordiam incorruptæ Virginis uterum ex ea nasciturus implevit. *Libr.de fide ad Petrum Diaconum, cap.*2.

Scriptum est in Evangelio,quod mater & fratres Christi,hoc est,consanguinei carnis ejus, cùm illi nuntiati fuissent, & foris expectarent, quia non possent eum adire præ turba, ille respondit. Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? & extendens manum super discipulos suos ait: Hi sunt fratres mei, & quicunque fecerit voluntatem patris mei,ipse mihi frater,& mater,& soror est: Quid aliud nos docens, nisi cognationi spirituali genus nostrum spiritale præponere:nec inde beatos esse animos,si justis & sanctis carnis propinquitate junguntur,sed si eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando cohærescunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi,quàm concipiendo carnem Christi.Nam & dicenti cuidam, Beatus venter qui te portavit:ipse respondit,Imò beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud.Denique secundum carnem cognaris; quia non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio:Sic & materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quàm carne gestasset. *Libr. de Sancta virginitate.cap.*3.

Cum aliquoties in Scripturis inveniatur homines dictos esse sine querela, non invenitur qui sit dictus sine peccato, nisi unus solus de quo apertè dictum est,eum qui non noverat peccatum: & eo loco ubi

de Sacerdotibus agitur(Hebr.4.)Etenim expertus est omnia, secundum similitudinem absque peccato:in illa scilicet carne,quæ habebat similitudinem carnis peccati,quamvis non esset caro peccati.Quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis esset caro peccati. *Lib. de Natura & gratia contra Pelagianos, cap.*14.

Maria mater erat carnis, mater infirmitatis quam Dominus Iesus Christus suscepit propter nos. Miraculum autem quod facturus erat in Cana,secundum divinitatem facturus erat,non secundum infirmitatem, secundum quod Deus erat,non secundum id quod infirmus natus erat, miraculu m exigebat mater, at ille tanquam non agnoscens viscera humana, sed operaturus facta divina, dicit, Quod de me feci miraculum, non tu genuisti : sed quia genuisti infirmitatem meam,nunc te cognoscam,cum ipsa infirmitas pendebit in cruce:hoc est enim, nondum venit hora mea. *Tract.*8.*in Ioannis Evangelium,& libr.*2.*de Symbol.ad Cathecum,cap.*5.

Illa femina Maria mater esse potuit, mulier esse non potuit.Dicta est autem mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. *Tract.*10.

Discipuli magis erant fratres Iesu : quia & illius cognati fratres non essent,si Discipuli non essent.Et sine causa fratres, si magistrum non agnoscerent fratrem. Nam quodam loco, cùm ei nunciassent matrem & fratres ejus foris stantes,ille autem cum Discipulis suis loquebatur,ait; Quæ mihi mater,vel qui fratres?Et extendens manum super Discipulos, dixit : Hi sunt fratres mei:& quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui est in cœlis,ille mihi mater,frater & soror est. Ergo & Maria, quia fecit voluntatem Patris,hoc in ea magnificavit Dominus,quia fecit voluntatem patris, non quia caro genuit carnem. *ibid.*

Deus & Dei Filius, par atque eadem de patre & cum patre natura, universitatis creator & Dominus totus ubique præsens,& universa excedens,in ordine temporum, quæ ipsius dispositione decurrunt, diem quo in salutem mundi ex beata virgine nasceretur elegit, integro per omnia pudore generantis. Cujus virginitas sic non est violata partu,ut non fuerat temerata conceptu,ut impleretur,sicut ait Evangelista,quod dictum est à Domino per Esaiam Prophetam : Ecce virgo concipiet in utero, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuël, quod interpretatur, Nobiscum Deus. Hic enim sacræ virginis partus mirabilis, verè humanam, verè divinam una edidit prole naturam : quia non ita proprietates suas tenuit utraque substantia, ut personarum in eis posset esse discretio:nec sic creatura in societatem sui creatoris est assumpta,ut ille habitator & illa habitaculum esset ; sed ita ut natura altera alteri misceretur. Et quamvis alia sit quæ suscipitur,alia vero quæ suscipit,in tantam tamen unitatem convenit utriusque diversitas, ut unus idemque sit filius, qui se, & secundum quod verus est homo, patre dicit minorem ; & secundum quod verus est Deus, patri profitetur æqualem. *Leo* 1.*Serm.*3.*de natvit. Domini.*

Mediator Dei atque hominum Iesus Christus, non alter in humanitate,alter in deitate est. Non purus homo conceptus atque editus, post per meritum ut Deus esset accepit:sed nuntiante Angelo, & adveniente spiritu,mox verbum in utero,mox intra uterum verbum caro,& manente incommutabili essentia, quæ ei est cum Patre & cum Spiritu sic coæterna,assumpsit intra virginea viscera : unde & impassibilis pati, & immortalis mori, & æternus ante secula temporalis posset esse in fine seculorum: ut per ineffabile Sacramentum, conceptu sancto,& partu inviolabili,secundum veritatem utriusque naturæ, eadem virgo & ancilla Domini esset & mater. *Gregorius Magn.lib.*18.*moral.in Iob.c.*35.

Quamvis Christus Iesus aliud ex patre,aliud ex Virgine;non tamen alius ex patre, alius ex virgine ; sed ipse est æternus ex patre, temporalis ex matre ; ipse qui fecit, & qui factus est;ipse speciosus forma præ filiis hominum per divinitatem, & ipse de quo dictum est:Vidimus eum,& non erat aspectus,& non est species ei neque decor, per humanitatem ; ipse ante secula de patre sine marre, ipse in fine seculorum de matre sine patre;ipse conditoris templum,ipse templi conditor;ipse auctor operis, ipse opus auctoris ; manens unus ex utraque & in utraque natura,nec naturarum copulatione confusus,nec naturarum distinctione geminatus. *Idem ibid.*

Maria virgo dicitur ancilla & mater Domini. Ancilla,quia Verbum ante secula unigenitus est æqualis patri.Mater vero,quia in ejus visceribus ex sancto Spiritu ejusque carne factus est homo.Nec alterius ancilla, alterius mater : quia dum unigenitus Dei existens ante secula, ex ejus utero natus est homo, investigabili miraculo facta est ancilla hominis per divinitatẽ,& mater Dei per carnem.Non autem prius in utero virginis caro concepta est,& postmodum divinitas venit in carnem:sed mox ut verbum venit in utero, mox verbum servata propriæ virtute naturæ factum est caro : Et perfectus homo, id est,in veritate carnis & animæ rationalis, natus est per uterum virginis unigenitus filius Dei. *Epist.lib.*91.*cap.*61.

Nestorius duarum naturarum in Christo appellatione malignè abusus est Neque enim ideirco duarum naturarum numerum asserit,ut veritatem in Christo Deitatis atque humanitatis, easdémque immutatas & immanentes ac inconfusas, significet, verum ut duas personas ipso binario numero fraudulenter subinnuant:Naturarum appellatione,vice personarum malitiosè profecto usurpata, ac perversè novato naturarum per licentiam vocabulo, id introducens quòd de personis sentire nefarium est:adeo ut alius sit apud eum Christus, & alius Deus Verbũ accepto à majoribus errore, filius enim fuit Appollinaris,Samosateni verò nepos.Itaque adversus venerandam virginem irreconciliabile bellum suscipit,Mariam ut puram illam Dei matrem minimè reveritus,sed ut servus cervicosus & impudens Dominum suum abnegans, & ejus matrem aspernans,nec tam illi Deiparæ,quàm ei, qui ex ipsa natus est, Deitatis nomen invidens. *Theodorus presbyt.Rhatensis, Lib.adu.hæreses.*

Quæ est hæc virgo tam venerabilis, ut saluteturab Angelo,tam humilis,ut desponsata sit fabro?Pulchra permixtio virginitatis & humilitatis:nec mediocriter placet Deo illa anima, in qua & humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem. Sed quanta putas veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fœcunditas & partus consecrat virginitatem ? Audis virginem,audis humilem : si non potes virginitatem humilis, imitare humilitatem virginis : laudabilis virtus virginitas:sed magis necessaria humilitas.Illa consulitur,ista præcipitur. Ad illam invitaris:ad istam cogeris. De illa dicitur, Qui potest capere,capiat:de ista,Nisi quis efficiatur ut parvulus,non intrabit in regnum cœlorum. Illa ergo remuneratur, ista exigitur. Potes denique sine virginitate saluari,sine humilitate non potes. *Bern.homil.*1.*sup.Missus est.*

Potest placere humilitas,quæ virginitatem deplorat amissam:sine humilitate autem, audeo dicere, nec Mariæ virginitas placuisset.Super quem,inquit Dominus,requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum?super humilem dixit,non super virginem.Igitur,si Maria humilis non fuisset, super eam Spiritus sanctus non requievisset, nec eam imprægnasset.Quomodo enim de ipso sine ipso conciperet;Patet itaque quod ut de Spiritu sancto conciperet (sicut ipsa perhibet)respexit humilitatem ancillæ suæ Deus,potius quàm virginitatem.Et si placuit ex virginitate,tamen ex humilitate concepit.Vnde constat etiam quod,ut placeret virginitas,humilitas proculdubio fecit. *Idem ibid.*

Veneramini,conjuges,in carne corruptibili carnis integritatem : miramini sacræ virgines, in virgine fœcunditatem:imitamini,omnes homines,Dei matris humilitatem.Honorate,sancti Angeli,vestri regis matrem,qui nostræ adoratis virginis prolem, ipsum utique nostrum pariter ac vestrum regem : nostri generis reparatorem, vestræ civitatis instauratorem:cujus apud vos tam sublimis,inter nos tam humilis,à vobis pariter & à nobis detur & dignitati debita reverentia, & dignationis honor & gloria, in secula seculorum. *ibid.*

Non quia tu(Maria)benedicta, ideo benedictus est fructus ventris tui : sed quia ille te prævenit in benedictionibus dulcedinis,ideo tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes : de cujus plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentius à cæteris. Ac propterea benedicta quidem tu, sed in mulieribus:ille vero benedictus,non in hominibus,non inter angelos, sed qui est, ut ait Apostolus,super omnia benedictus in secula, *Hom.*3.

Quod nascetur ex te sanctum,vocabitur Filius Dei:id est,non solùm qui de sinu patris in uterum tuum veniens obumbrabit tibi, sed etiam id quod de substantia tua sociabit sibi,ex hoc jam vocabitur Filius Dei, quemadmodum & is qui à Patre ante secula est genitus, tuus quoque amodo reputabitur Filius. Sic autem & quod natum est ex ipso Patre erit tuus, & quod nascetur ex te,erit ejus ; ut tamen non sint duo filij, sed unus. Et licet aliud quidem ex te, aliud ex illo sit;jam non tamen cujusque suus, sed unus utriusque erit filius. *Hom.*4.

Benedicta Maria in mulieribus : quia in quibus maledicta Eua puniebatur viscera, nunc illis honoratur, susciputur Maria benedicta. Eva facta est vere nunc mater viventium per gratiam, quæ ante extitit mater morientium per naturam. *Petrus Chrysologus sermon.* 140.

Conceptum virginis noli discutere, sed crede : Deum voluisse nasci piè senti, quia facis injuriam si requiris.Magnum Dominicæ nativitatis Sacramentum fide percipe : quia ne minima quidem operum Dei assequi, sine fide poteris. *Idem serm.*141.

Angelus agit cum Maria de salute, quia cum Eva angelus egerat de ruina. Audistis angelum de carnis nostræ limo templum divinæ majestatis arte ineffabili construentem.Audistis in terris Deum, in cœlis hominem, Sacramento incomprehensibili collocari. Audistis inaudita ratione in uno corpore Deum hominemque misceri. Audistis fragilem nostræ carnis naturam ad portandam totam deitatis gloriam angelica exhortatione roborari:Deniq; ne tanto ponderi cælestis fabricæ in Maria terrestris nostri corporis arena succumberet,& in virgine totius generis humani portatura fructum vir tenuis frangeretur, fugatura metum vox angeli præcessit,dicens,Ne timeas Maria *Idem sermon.*142.

Virgo,gratia te matrem præstitit,non natura;genitricem te dicit pietas voluit, quam non sinebat integritas ; in tuo conceptu, in tuo partu crevit pudor, aucta est castitas,integritas roborata, solidata virginitas, omnes perseveravere virtutes. Si tibi salua sunt omnia, quid dedisti?Si virgo,quomodo mater?Si sponsa quomodo genitrix.Ille quo tibi aucta sunt omnia,nihil minuit.Concipitur ex te auctor tuus,tua ex te oritur origo,in tuo germine est genitor tuus,in tua carne est Deus tuus,& ipse lucem mundi per te cepit, qui lucem mundo dedit. Monita ergo per angelum,virgo ne præsumas hunc vocare filiũ tuum,sed mox ut genueris invoca salvatorẽ:quia virginitas non sibi parit filiũ,sed parit pignus auctoris,& integritas suum gestat Dominum non alienum. *eod.Serm.*

Quomodo fiet istud ? quia erit Maria ; quia virum non cognosco.Mulier, quem virum quæris?quem tu in paradiso perdidisti ?Redde virum mulier ; redde depositum Dei, redde ex te quem perdidisti per te. Intermitte naturæ ordinem,recognosce ordinem creatoris.Ille ex te assumet & faciet virum, qui in principio te fecit & assumpsit ex viro. Ne quæras virum:cesset opus hominis,quia ad reparationem hominis sufficit ars divina. *Ibid.*

Ineffabile nativitatis Dominicæ Sacramentum credere magis convenit quam referre.Virgo peperit.Quod natura non habet,usus nescit,ignorat ratio,mens non capit,pavet cœlum,stupet terra,creatura miratur, quomodo sermo narrabit humanus?Denique Evangelista virginis conceptum & partum sicut humano sermone pandit,ita divino claudit arcano:& hoc facit,ut homo quod credere jussus est,discutere non præsumat. *Serm.*143.

Maria

Maria portavit eum qui portat orbem : genuit genitorem suum, nutrivit omnium viventium nutritorem. *eod. serm.*

In ortu Christi humani corporis injuria sublata est, non naturæ: nec est creatura deleta, sed culpa damnata. Est ergo hæresis, quæ Christum corpus aëreum, assumpsisse mentitur, nec habuisse carnem, sed hominem simulasse confingit. *Serm.* 144.

Ioseph fili David, noli timere, inquit Angelus. Quam vides, virtus est ista, non crimen : hic non est humanus lapsus; sed divinus illapsus: hic præmium est, non reatus; hic incrementum cœli est non corporis detrimentum : hic non est proditio personæ, judicis est secretum: hic palma cognitoris est non supplicij pœna : hic hominis furtum non est, thesaurus est Dei : hic non est mortis causa, sed vitæ. Ideo noli timere: quia quæ vitam parturit, non meretur occidi. *Serm.* 145.

Est muneris virginalis, ut regeneret per Deum virgo, quod per Deum virgo generavit : Deus & integritas est cœleste consortium, virginitas juncta Christo, copula est perfecta virtutis. Quod virgo concipit, est honor spiritus, non onus est carnis: quod parturit virgo, secretum est Dei, non ministerium conjugale : quod nascitur Christus, divinæ majestatis est, non est imbecillitatis humanæ : est gloria deitatis tota, ubi nulla carnis sentitur injuria. *Serm.* 146.

Si de cœlo Deus sumpsisset Angelum, nihilominus invisibilis haberetur; si de terra minus homine, & divinitatis esset injuria, & dejecisset hominem, non levasset. Nemo ergo Dei credat injuriam, si Deus ad homines per hominem venit, & assumpsit carnem ex nobis ut videretur à nobis *Serm.* 147.

Quæ tibi verecundiæ læsio, ubi init Deitas cum amica sibi semper integritate consortium, ubi est interpres angelus fides pronuba, desponsatio, castitas, donatio virtus, iudex conscientia, causa Deus, conceptus integritas; virginitas partus, virgo Mater? Nemo ergo judicet humano modo quod divino geritur sacramento : nemo cœleste mysterium discutiat ratione terrena, nemo ex usu tractet novitatis arcanum, nemo quod singulare est metiatur exemplo, nemo contumeliam de pietate componat, nemo periculum subeat de salute. *Serm.* 148.

Deficiente vino dixit mater Iesu ad eum, vinum non habent. Compassa est enim eorum verecundiæ; sicut misericors, sicut benignissima. Quid de fonte pietatis procederet, nisi pietas? Quid, inquam, mirum si pietatem exhibent viscera pietatis! Nonne qui pomum temerit in manu sua dimidio die, reliqua diei parte pomi servabit odorem? Quantum igitur viscera illa virtus pietatis affecit, in quibus novem mensibus requievit : nam & ante mentem replevit, quam ventrem : & cum processit ex utero ab animo non recessit. Durior fortasse & austerior videri posiit responsio Domini; sed noverat ille cui loqueretur; & quis loqueretur, illa non ignorabat. Denique ut scias quo modo responsum ipsum acceperit, aut quantum de filij benignitate præsumpserit, ait ministris, Quæcunque præceperit vobis, servate & facite. *Bernard. ser. 1. de mutatione aquæ in vinum.*

Dominus nos docuit ne solliciti simus super propinquis carnis nostræ, plus quam religio postulet quando ipse matri, & tali matri, respondit : Quid mihi & tibi est mulier? sic & in alio loco, cum suggereret ei quidam, quòd ea foris staret cum fratribus, quærens filium alioqui, respondit, quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? *Ser. 2.*

Dei purificatorem templi, dominum in templum Domini virgo mater inducit : Ioseph quoque sistit Domino non suum: sed ejus filium dilectum, in quo ei bene complacuit. Agnoscit Simeon justus quem expectabat : Anna quoque vidua confitetur. Virginis matris moveri poterat animus & dicere : Quid mihi opus purificatione? cur abstineo me ab ingressu templi : cujus uterus nescius virum, templum factus est Spiritus sancti? Cur non ingrediar templum, quæ peperi Dominum templi? Nihil in hoc conceptu, nihil in partu fuit in purum, nihil illicitum, nihil purgandum : nimirum cùm proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificationis observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Vere, o beata virgo, verè non habes causam, nec tibi opus est purificatione. Sed nunquid filio tuo opus erat circumcisione? Esto inter mulieres, tanquam una earum : nam & filius tuus sic est in numero puerorum. *Bernard. ser. 1. & 3. de purificatione.*

Quæro, qua ratione filius magis incarnatus sit quàm Pater, aut Spiritus sanctus? cum totius Trinitatis non modo æqualis sit gloria, sed una eademque substantia. Sed quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Altissimum est mysterum, nec nos oportet temere super hujusmodi præcipitare sententiam. Videtur tamen nec Patris nec Spiritus incarnationem in pluralitate filiorum effugisse confusionem, dum alius Dei, alius hominis filius, diceretur. Videtur & illud maxime congruum, ut is specialiter filius fieret, qui filius erat : ne quid esset ambiguitatis in nomine. Denique ipsa est virginis nostræ gloria singularis, & excellens prærogativa Mariæ quòd filium unum eundemque cum Deo Patre meruit habere communem, quæ sanè periisset, nisi filius fuisset incarnatus. Sed nec nobis alia dari posset occasio similis

Et benedictus fructus ventris tui, IESVS.

Ipse tui ventris fructus benedictus IESVS
Post vitam nobis regna beata ferat.

ANAGRAMMA.
De nomine Iesu & Maria.
IESVS MARIA.
ES VIS AMARI.

Basia mille capis genitrix, purissima Virgo,
A charo puero, gaudia mille ferens.
Ardet amore puer propriis cum cingitur ulnis,
Vrens, & laudes immaculata canis.
Binas personas amor unus reddit easdem,
Quicquid vult Genitus, diligit hoc Genitrix.
Nonne verus amor, qui fulgens ES VIS AMARI,
Per te num Sancti regna sacrata colunt?
His mundanus amor fugiat, pereatque vicissim.
Nil nisi mundanus somnia vana refert.
Quaro ubi sunt laudes, ubi belli mille trophaa
Cæsaru, atque Ducum? nil nisi fumus adest.
Omnia pratereunt, risus, pompaque virorum,
Omnia vana cano, prater amare Deum.
Catholicæ fidei nati properate fideles,
Hic est vester amor, Filius & Genitrix.

Antonij De l'Egliſe Lugdun.

Vide Caſtitas, Coniugium, Matrimonium, Meretrix.

Virtus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VIRTVS, Græcè ἀρετὴ, ῆς, ἡ, & eſt animi habitus, naturæ, modo, rationi conſentaneus. Habetque quatuor partes: Prudentiam, Iuſtitiam, Temperantiam, & Fortitudinem. *De quibus omnibus vide locis ſuis.*

Virtus vis animæ eſt, quæ corpori moderatur, quæ affectus excipit, cognoſcitque, & quò juſſerit recta ratio, perducit ac dirigit, in eoque perſeverans, habitum animæ comparat optimum quidem: denique Deo fruitur.

Vel: virtus eſt animi habitus, rectæ rationi conſentaneus. Recta ratio cognitio eſt tum legum, tum ſententiarum, quæ natura omnium animis inditæ ſunt. Phocylides ait, virtutem eſſe mediam: extrema utrinque vitioſa.

Virtus eſt mediócritas deorum vitiorum, alterius ſecundum exceſſum, alterius ſecundum defectum. *Sec. Ariſt. l. 3. Ethic.*

Virtus eſt habitus electivus in mediocritate conſiſtens, quo ad nos ratione terminata, & ut ſapiens terminaret. *ſecund. eund.*

Virtus ex viro appellata eſt. Viri autem proprium maximè eſt fortitudo: cujus munera duo maxima ſunt, mortis doloriſque contemptio. *Sec. Cic. Tuſc. q. l. 2.*

Vir dicitur, eo quod major eſt vis in eo, quam in fœmina, & hinc virtus nomen accepit. *Secund. Lactant. Firmian. de opificio Dei in fine. c. 12.*

Virtus eſt perferendorum malorum fortis atque invicta patientia: & quoniam fortitudo cæteris omnibus virtutibus excellit, factum eſt, ut omnes rectæ animi affectiones virtutes appellentur, etſi, quicquid vitio contrarium eſt, virtus dicitur, diffiniturque: Virtus eſt affectio animi. *ut ſupra.*

Virtus ab Hebræis *Cheſedh*, beneficentia, & *Tummah*, i. perfectio, ſeu integritas dicitur. Certe nulla virtus exſtat, carens integritate cordis & reali beneficentia.

¶ LOCI BIBLICI.

Virtus, pro ſanctis & honeſtis moribus, quorſum fons eſt fides, 2. Petr. 1. 5. virtutis habitum non à natura omnibus hominibus communi, qualis nunc eſt, ſed à gratia illa renovante proficiſci, docet Paulus, Romanorum 12. 2. Virtutes Chriſtianæ enumerantur, ibid. v. 9. &c. Omnibus piis communes, in uno cumulo proferuntur, & enumerantur, 2. Petri. 1. 5. &c. Virtutes pro edendorum illorum, quæ inter miracula excellunt, effectorum facultate, 1. Corinthior. 12. verſicul. 16. 28. Virtus Dei Evangelium, quo nos ſaluat, Rom. 1. 16. virtute Dei cuſtodimur in fide, 1. Petr. 1. 5. virtute indui ex alto, Lucæ, 24. 49. virtutes operatur Deus in nobis, Gal. 3. 5.

¶ SENTENTIÆ BIBLICÆ.

Fructus autem ſpiritus, eſt, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. *Gal. 6.*

Sectare vero juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem. 1. *Tim. 6.*

Iuvenilia autem deſideria fuge, ſectare vero juſtitiam, fidem, charitatem, & pacem, cum his qui invocant Dominum de corde puro. 2. *Tim.* 1.

Fugientes ejus quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem, vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim ſi vobiſcum adſint, & ſuperent non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri Jeſu Chriſti cognitione. 2. *Petr.* 1.

Qui bene facit, ex Deo eſt: qui male facit, non videt Deum. 1. *Ioan. 3.*

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

In hac vita virtus non eſt, niſi diligere, quod diligendum eſt, id diligere prudentia eſt: nullis inde averti moleſtiis fortitudo eſt nullis illecebris, temperantia eſt: nulla ſuperbia, juſtitia eſt. *Aug. epiſt. ad Maced.*

Virtus eo pluris æſtimanda eſt, quo plura contemnit. Magnæ virtutis eſt, cum felicitate luctari. Magnæ virtutis eſt, à felicitate non vinci. *in quodam ſerm.*

Mens non poteſt habere regnum virtutum, niſi prius excuſſerit regnum vitiorum. *Ibid.*

Non virtus eſt, non poſſe peccare, ſed nolle, atque ita tenere perſeverantiam voluntatis, ut voluntas infantiam, uſus imitetur naturam. *Ambr. ſuper Luc.*

Qui deficit ſibi ut virtuti adhæreat, amittit quod ſuum eſt, accipit, quod æternum. *In Pſal.* 118.

Nulla ſine labore virtus eſt, quia labor proceſſus eſt virtutis. *Ibid.*

Bonus circuitus eſt, ſi Iuſtitia quærit, Prudentia invenit, Fortitudo vendicat, Temperantia poſſidet, ut Iuſtitia ſit in affectu, Prudentia in intellectu, Fortitudo in effectu, Temperantia in uſu. *de Offic.*

Omnes virtutes ſibi ita cohærent, ut qui una caruerit, omnibus careat: qui ergo unam habet, omnes habet, *Hier. in epiſt.*

Philoſophus gloriæ animal, & popularis aut mancipium totam ſimul ſarcinam depoſuit, & tu reputas in virtutum culmine poſitum, ſi partem ex toto offeras, teipſum vult Dominus. *Ibid.*

Sicut quibuſdam viſum eſt, ut de primis quatuor virtutibus loquar: Prudentia, Temperantia, Fortitudine, atque Iuſtitia, quanto perfectæ ſunt ſingulæ, tanto ſibi ſunt conjunctæ: diſiunctæ autem perfectæ eſſe nequaquam poſſunt, quia nec prudentia vera eſt, quæ juſta, & temperans & fortis non eſt: nec temperantia perfecta, quæ fortis, juſta & prudens non eſt: nec fortitudo integra, quæ prudens, juſta & temperans non eſt. *Greg. in Moral.*

Menſuretur perfectorum fidelium vita per quadrum, & tantum habet ſpiritualis atrij latus unum, quantum latera ſingula: quia unuſquiſque tantum prudens eſt quantum temperans, fortis & juſtus: tantum temperans, quantum prudens, juſtus & fortis fuerit. 92. *Part. in Ezech.*

Quid eſt virtus, niſi medicamentum? & quid eſt vitium, niſi vulnus? quia ergo nos, ubi de medicamento vulnus facimus, facit Deus de vulnere medicamentum, ut qui de virtute percutimur, vitio curemur. *In Moral.*

Non eſt ad virtutem ulla talis exhortatio, qualis eſt peccatorum recordatio. *Hug. de ſerm. S.*

Sicut virtus onerosa eſt vitio: ita virtutis amico vitioſa eſt amare voluptas. *Proſp. de vita contempl. l. 2.*

Ethicam ſcripſerunt gentium Philoſophi, in qua quaſi membra quædam virtutum de corpore bonitatis truncata pinxerunt: ſed membra viva eſſe non poſſunt ſine corpore charitatis Dei. *Chryſ. in Matth.*

Bona magna ſunt virtutes, quibus ratione vivitur. Minima ſunt quorumlibet corporum ſpecies, quibus recte vivi poteſt. Media ſunt potentiæ animi, ſine quibus recte vivi poteſt. Virtutibus nemo male utitur. Cæteris autem bonis, id eſt, mediis & minimis non ſolum bene, ſed etiam male quiſque uti poteſt. Et ideo virtutibus nemo male utitur, quia opus virtutis eſt bonus uſus illorum, quibus & bene & non male uti poſſumus. Nemo autem bene utendo male utitur. *Aug. de libero arbitrio, l. 2. c. 2.*

Non eſt vera virtus, niſi quæ ad eum finem tendit, ubi eſt bonum hominis, quo melius non eſt, unde virtuoſus homo res petere non debet. *Aug. de civit. Dei, l. 4.*

Cum renunciatur improbitati, ſtatim adſciſcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ virtutis operatur ingreſſum, eodemque ſtudio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. *Ambr. & hab. 32. q. 1. Cum renunciatur.*

Virtus enim colenda eſt, non imago virtutis & colenda nō eſt ſacrificio aliquo, thure, aut precatione ſolēni, ſed volūtate ſola atq; propoſito.

Nam quid eſt aliud colere virtutem, niſi eam comprehendere animo, aut tenere?

Qui enim ſic virtutes colunt, ut umbram & imagines virtutum conſectentur, ea ipſa quæ vera ſunt, tenere non poſſunt. *Lactant. Firm. divin. Inſt. l. 1. c.*

Seneca quoque nullum eſſe aliud virtutis præmium, quam immortalitatem fatetur. Laudans virtutem in eo libro, quem de immatura morte conſcripſit: Vna, inquit, res eſt virtus, quæ nos immortalitate donare poſſit: & pares diis facere. Sed & Stoici, quos ſecutus eſt, negant ſine virtute effici poſſe quenquam beatam. Ergo virtutis præmium beata vita eſt, ſi virtus, ut recte dictum eſt, beatam vitam facit: non eſt igitur (ut aiunt Philoſophi) propter ſeipſam virtus expetenda, ſed propter vitam beatam, quæ virtutem neceſſario ſequitur. Quod argumentum docere eos potuit, in quo eſſet ſummum bonum.

Virtutem Stoici dicunt, quæ ſola efficiat vitam beatam, nihil poteſt verius dici.

Nullus igitur ex virtute fructus eſt, ubi virtus mortalis eſt, & caduca. Itaque umbram quandam virtutis videbant, ipſam virtutem non videbant. *Ibid. l. 3.*

Omne igitur virtutis officium eſt, non peccare, quo profecto fungi non poteſt, qui Deum neſcit. Quoniam ignoratio ejus à quo bona oriuntur, imprudentem impingat in vitia neceſſe eſt. Itaque ut brevius & ſignificantius utriuſque rei ſumma officia determinem, ſcientia eſt, Deum noſcere, virtutes colere: in illo ſapientia, in hoc juſtitia continetur. *Idem l. 6. c. 5.*

Vna eſt igitur virtutis, ac bonorum vita, quæ fert nos in Elyſios campos, ut Poëtæ loquuntur, ſed ad ipſam mundi arcem. At læva malorum exercet pœnas, & ad impia tartara mittit. *Idem l. 6 c. 4.*

Nemo virtuti favet, niſi qui ſequi poteſt. Sequi autem facile non eſt omn.bus

omnibus? Hi possunt, quos paupertas & rerum indigentia exercuit, & capaces virtutis effecit. Nam si virtus est tolerantia malorum; non capiunt ergo virtutem, qui semper in bonis fuerunt, quia mala nec experti sunt nec ferre possunt assuetudine ac desiderio bonorum, quæ sola noverunt: Eo fit, ut pauperes Deo credant facilius: qui sunt expediti, quam divites, qui sunt impedimentis plurimis implicati, immo concatenati, & compediti, serviunt ad nutum dominæ cupiditatis quæ illos inextricabilibus vinculis irretivit: nec possunt cœlum aspicere, quoniam mens eorum in terram prona, humique defixa est. Virtutis autem via non capit magna onera gestantes. Augustus admodum est trames, per quem justitia hominem deducit in cœlum. Hunc tenere non potest, nisi qui fuerit expeditus ac nudus. Nam isti locupletes multis, & ingentibus sarcinis onerati, per viam mortis incedunt quæ latissima est, quoniam late perditio dominatur. His acerba sunt, his venena quæ Deus ad justitiam præcipit, quæque nos Dei magisterio de virtute ac veritate disserimus, quibus se repugnare audebunt, necesse est hostes se virtutis justitiæque fateantur. *Idem lib.7.cap.1.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Silius. 13.

Ille sub hac turpis lenti solertia Martis
Audendo bella expedias: pigra extulit astris
Haud unquam sese virtus, tu magna gerendi
Præcipita tempus, mors atra impendet agenti.

Idem. 1.

At dura invigilant mentes, molémque reponunt
Noctis opus, clausos acuunt extrema pericli
Et fractis rebus violentur ultima virtus.

Ovid. 4. Trist. 3.

Materiámque tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy tacet, si non sit in æquore fluctus
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet
Qua latet inque bonis cessat non cognita rebus
Apparet virtus, arguitúrque malis.
Dat tibi nostra locum tituli fortuna, capútque
Conspicuum pietas qua tua tollat, habet.

Hesiodus.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, τηλοῦ δὲ καὶ ὀρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηιδίη δ' ἔπειτα πέλει καίπερ τὸ πρὶν ἐοῦσα.

Ante virtutem Dei sudorem posuerunt
Immortales, longa & ardua via ad ipsam,
Et aspera primum: postquam ad summum perventum fuerit
Facilis deinde est, difficilis quamvis fuerit.

Menander.

Ὅπλον μέγιστόν ἐστιν ἡ ἀρετὴ βροτοῖς.

Scutum maximum est virtus mortalibus.

Paul. Silentiar.

Μήτε βαθυκτιάνοιν τύχῃ κεφάλῃτο ῥοίζῳ
Μήτε σέῳ γάμῳ προντὰς ἐμευθερίῃσι,
Πᾶς γὰρ ὕπ' ἀσαθέεσι, βίῳ πολεμίζεται ἄφρασι·
Τὴν κε, τὴν δαμινῶς ἀντιμεθεμόμενος,
Ἡ δ' ἀρετή, σαθερόν τι κἄτροπον, οὐ τε ἐπιμοίρης·
Κύματα θαρσαλέως πόντοπόρει βιότῳ·

Neque divitiis fortuna eleveris impetu,
Neque tuam flectat cura animi libertatem.
Omnis enim sub instabilibus vita subiicitur auris,
Huc & illuc frequenter exagitata.
Virtus autem firmum quid & immutabile, qua sola fretus.
Vndas audacter transeas huius vitæ.

Plaut. in Amphitr.

Virtute dixit, vos victores vivere?
Non ambitione neque perfidia: qui minus
Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro
Virtute ambire oportet, non fautoribus.
Sat habet fautorum semper qui recta facit,
Si illi fides est: quibus ea est res in manu.
Virtus pramium est optimum.
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, salus, vita res parentes,
Patria, & prognati tutantur servantur:
Virtus omnia in se habet, omnia assunt bona, quem penes est virtus.

Plaut. in duob. capti.

Qui per virtutem peritat non interit.

Virg. Æneid. lib. 3.

Eóque iam puero est amissæ cura parentis,
Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Virg. Æneid. lib. 5.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus,
Adiuvat.
Tum pudor incendioque viros, & conscia virtus,
Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Hi proprium decus & partum indignantur honorem,
Ni teneant, vitámque volunt pro laude pacisci.
Hos successus abit, possunt, quia posse videntur.

Idem. Lib. 6.

Pauci quos equus amavit
Iupiter: aut ardens, evexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis!

Virg. Æneid. 10.

Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.

Æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistóque insania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus,

Virg. Æneid. lib. 2.

Disce puer virtutem ex me, verúmque laborem,
Fortunam ex aliis, nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.

Ovid. Metam. lib. 10. fab. 1.

Nec virtus citra genus est.

Idem lib. 4. fab. 4.

Invia virtuti nulla est via.

Idem Trist. lib. 3. eleg. 11.

Subruere est arces, & stantia mœnia virtus,
Quilibet ignavi præcipitata premunt.

Idem de Pont. lib. 4. eleg. 2.

Difficile est fateor, sed tendit in ardua virtus,
Et talis meriti gratia maior erit.

Idem de Pont. lib. 4. eleg. 4.

Excitat auditor studium laudatáque virtus,
Crescit & immensum gloria calcar habet.

Idem Fast. lib. 2.

Fraude perit virtus.

Hor. l. Carm. Od. 18.

Non ebur, neque aureum.
Mea renidet in domo lacunar:
Non trabes Hymettiæ.
Premunt columnas, ultima recisæ
Aphrica: neque Attali
Ignotus hæres regiam occupavit?
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestæ purpuras clientes.
At fides, & ingenij
Benigna vena est, pauperemque dives
Me petit, nil supra
Deos lacesso: nec potentem amicum
Largiora flagito.
Satis beatum unicis Sabinis.

Hor. Carm. lib. 1. Od. 2.

Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit, aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus recludens immeritis mori.
Cœlum negata tentat iter via.
Cœtúsque vulgares & undam
Spernit hamum fugiente penna.
Est & fideli tuta silentio
Merces, vetabo, qui Cereris sacrum
Vulgarit arcana, sub iisdem.
Sit trabibus, fragilémque mecum
Solvat phaselum sapè Diespiter
Neglectus, incæsto addidit integrum.
Raro antecedentem scelestum
Deservit pede pœna claudo.

Hor. Carm. lib. 4. Od. 4.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbecillem feroces,
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam
Rectus cultus pectora roborant:
Vtcunque defecere mores,
Dedocorant bene nata culpæ.

Idem. Od. 94. Carm.

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat.
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati
Peiusque letho flagitium timet.
Non ille pro charis amicis,
Aut patria timidus perire.

Horat. lib. 1. epist. 1.

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus, tibi sunt mores, & lingua fidésque
Plebs eris. At pueri laudentes, rex eris, aiunt,
Si recte facies, hic murus ahenus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Idem epist. 2.

Rursus quid virtus, & quid sapientia possit,
Vtile proposuit nobis exemplar Vlyssem.
Qui domitor Troiæ, multorum providus urbes,
Et mores hominum inspexit, latumque per æquor,

Dum

Dum ſibi, dum ſociis veſtitum parat, aſpera multa
Pertulit, adverſis rerum immiſerabilis undis.
Syrenum voces, & Circes pocula noſti:
Quæ ſi cum ſociis ſtultus cupiduſque bibiſſet,
Sub domina meretrice fuiſſet turpis & excors,
Vixiſſet canis immundus, vel amica luto ſus.
Hor. epiſt. lib. 1. epiſt. ad Numi.

Si latus aut renes morbo tentantur acuto.
Quare fugam morbi: vis recte vivere? quis non?
Si virtus hæc una poteſt dare: fortis omiſſis
Hoc age deliciis.
Oderunt peccare boni virtutis amore.
Tu nihil admittes in formidine pœnæ.
Vir bonus & ſapiens audebit dicere, Pent heu
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges? adimam bona nempe pecus, rem,
Lectos argentum, tollas licet. In manicis, &
Compedibus ſævo te ſub cuſtode tenebo.
Ipſe Deus ſimulatque volam me ſolvet opinor,
Hoc ſentit, moriar, mors ultima linea rerum.
Idem epiſt. 19.

Virtus eſt medium vitiorum utrinque reductum.
Idem epiſt. 21.

Maiores pennas nido extendiſſe loqueris,
Vt quantum generi demas, virtutibus addas.
Hor. epiſt. lib. 2. epiſt. 2. ad Iul.

I bone, quo virtus tua te iocat, i pede fauſto,
Grandia laturus meritorum pramia. Quid ſtas?
Iuven. Sat. 1.

Probitas laudatur & alget.
Idem Sat. 10.

Maior fama ſitis eſt, quam
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipſam,
Pramia ſi tollis?
B. M. in Epigram. ad Falcon.

Sed properat longo Lacheſis iam feſſa labore,
Cogitat immiti rumpere fila manu.
Poſt obitum benefacta manent, aternaque virtus
Non metuit, Stygiis ne rapiatur aquis.
Cic. lib. 6. epiſt. fam. ad Leptam.

Τὴν μὲν τοῦ κακότητα κ̓ εἰλαδόν ἐστιν ἑλέσθαι.
Nanciſci vitium, cumulatim & ſumere promptum eſt.
Quo breve ducit iter, nihil eſt vicinius illo,
Virtuti contra ſudorem numina divum
Oppoſuere, viamque aſperam, longamque dederunt.
Virtus intrepida.

Sicut enim trepidare facit mens conſcia culpa:
Sic animi ſimplex probitas, & cognita virtus
Efficit, impavidum pectus: fugit impius ultro,
Iudicium que pavet, frontem quis audet apertam
Tollere; non regis vultum, non iudicis ora,
Non rigidos lictorum enſes formidat: ut acres
Non metuit flammas, aurum, non verbera ferri
Dura potens Adamas, nec onuſta pondera palma.
Ars eſt ipſa ſibi virtus, ipſa eruit arces:
Ipſa feras, hominemque domat, non horret inermis
Ire per hoſtiles cuneos, inimicave caſtra.
Hoc externa docent & noſtra plurima gentis,
Quæ facerent exempla fidem: cur Scevola dextram
Miſit in ardentes prunas, & brachia flammis
Exurenda dedit? pavor eſt tot millibus unus,
Quem propriis virtus gladiis armavit & haſta.
Cum tranavit aquas, Tiberinaque flumina virgo,
Cui populus ſtatuam poſuit Romanus equeſtrem?
Chalia quo clypeo Fuſcum, quibus enſibus hoſtem
Vicit? ei lorica fuit catapultaque virtus:
Fortior una viris, ducibus præſtantior una,
Cautior una fuit mulier, cui provida virtus
Præſtitit ingentes animos, & ferrea corda:
Quum ducis auſa fuit correpto guttura ferro
Stringere & in petram caput infertare tyranni,
Regulus ad Lybicas iterum freta navigat arces,
Impavidumque caput gravia ad tormenta reportat,
Prætereo Chriſti paſſos immania teſtes
Funera, Laurentique ignes, Paulique catenas.
Aſpice ridentem Siculi mandata tyranni
Zenonem, & regis verſos in vulnera cives.
Sed quid rem minime dubiam fulcire probando
Proſequimur? nihil eſt virtute potentius. Ergo, &c
Ex Sil. Ital. 15. lib. virtus loquitur.

Mecum honor, & laudes, & læto gloria vultu,
Et decus, & niveis victoria concolor alis:
Me cinctus lauro perducit ad aſtra triumphus:
Caſta mihi domus, & celſo ſtant colle penates, &c.
Mapphæus in Virg. lib. 13.

Vehet ſuper athera virtus.
Virtus æterna poſſeſſio.

Sola immortalis probitas, virtuſque ſub orbe,
Et qui poſteritas carmina pacta probat.
Exemplum vobis imitabile ſumite quæſo,
Continuus vobis quo ſit in orbe labor.
Nil ſupereſt de me quando omnis terra debiſcit,
Quam quod nunc vobis mortuus ipſe loquor.
Mortuus & vivus vates æternus in orbe eſt:
Et qui virtutis ſtemmata clara colunt.
Primas ætas puero fuerat mihi phlegmate plena,
Sanguineo ſubiit mox iuvenilis honos:
Tertia deinde virum fecit prudentibus annis:
Quarta melancholico iam mihi vita venit.
Pictor, Poëta ad Paul. Caſtell.

Quomodo ſcintillam ſtanti ſi adiuveris ore,
Continuo magnas elicis inde fæces:
Inſita ſic animis virtutum ſemina cum quis
Excitat, ubertim luxuriare facit.
Dum potes, hac omni ſtudio cole, ſæpe morantem
Agricolam glebas rumpere, fallit ager.
Humana formicam imitans, iam conſule bruma.
Bruma hominis vita eſt ultima Paule dies.
Sophoc. in Eriphyle.

Ἀρετῆς βέβαιαι ἕδραν αἱ κτήσεις μόναι.
Virtutis autem ſola conſtans, perpetuaque eſt poſſeſſio.
Eurip. in Androm.

Οὔ τοι λέφανα σὺ ἀγαθῶν
Ἀνδρῶν ἀφαιρεῖ χρόνος,
Ἀ δ̓ ἀρεταὶ κ̓ ἐν θανοῦσι λάμπει,
Οὐ τὸ νόμισμα λεπτὸς ἄργυρος μόνον,
Καὶ χρυσός ἐστιν, ἀλλὰ κ̓ ἀρετὴ βροτοῖς.
Νόμισμα κεῖ πᾶσιν, ἢ χρὴ χρεών.
Neutiqaam reliquias bonorum virorum aufert tempus,
Sed virtus etiam morte peremptis lucet,
Non numiſma ſplendens argentum ſolum,
Et aurum eſt, ſed virtus hominibus
Moneta recondita eſt omnibus, qua uti convenit.
Ἀρετὴ δ̓ ἢ κἂν θανήσις, ὅν ἀπόλλυ,
Ζῇ δ̓ ὅν ἔτ̓ ὄντος σώματος κακοῖσι δ̓
Ἅπαντα φροδ̓ συθανόντ̓ ὑπὸ χθονός.
Virtus autem, etſi moriatur quis, non interit:
Sed vivit corpore non amplius exiſtente: malis autem
Cuncta ſimul evanida commoriuntur ſub terra.
Ex Iambis Monaſtichis.

Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστι σωφροσύνη μόνη.
Penus virtutis eſt temperantia vel ſola.
Ὅπλον μιγιστόν ἐστιν ἡ ἀρετὴ βροτοῖς.
Arma potentiſſima ſunt hominibus virtus.
Virtus immortalis.

Diſcite virtutem iuvenes: nam ſola beatos
Nos facit, & dira non timet arma necis.
Fortuna minas aut ſævi ſpicula fati,
Quaque facit tremula curva ſenecta manu.
Parænesis ad virtutem veram.

Heu miſeris quicquid miſero blanditur in ore,
Illico marceſcens, ut roſa verna cadit.
Nec quenquam placidis adeo complectitur ulnis
Sors ut non aliqua parte moleſta premat.
Imbibe virtutes, & inania gaudia ſperne,
Sunt animi comites gaudia vera boni.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Nunc omnes, qui virtutem definiunt, cum habitum eam eſſe dixerunt, & in quibus cernatur: tum habitum eum eſſe adjungunt, qui rectæ rationi ſit conſentaneus. *lib. 6. Ethic. c. 13.*

Omnes quodammodo divinare & augurari videntur, habitum eum virtutem eſſe, qui prudentia dirigatur. Sed tamen parva facienda mutatio eſt. Neque enim ſolum virtus eſt habitus qui prudentiæ ſit conſentaneus: ſed is potius, qui ſit cum recta ratione conjunctus. Recta autem de his rebus ratio iam nomen habet prudentiæ. *Ibid.*

Hoc confitendum eſt, virtutem omnem, in quo ipſa ſit, eum probè affectum reddere, officiúmque ac munus ejus, in quo ipſa ſit, probè exequitur virtus oculi & ipſum oculum integrum efficit, & munus ejus perfectum: virtute enim oculi probè cernimus. *Lib. 2. Ethic. c. 6.*

Sua quidquid virtute rectè abſolvitur & expletur. *Lib. 1. Ethicorum, cap. 7.*

Virtute eſt bonarum rerum conciliatrix, & conſervatrix facultas. *Lib. 1. Rhet. c. 9.*

Iis hominibus, qui ſunt ſtudioſi honeſtatis, ea voluptatem afferunt, quæ vi ſua jucunda ſunt. Quo in genere ſunt; quæ virtuti congruunt actiones. *Lib. 3. Ethic. c. 8.*

Per virtutes homines benè inſtituti compoſitique evadunt: & efficientes ſunt honorum, conciliatricéſque. *Lib. 1. Rhet. c. 6.*

Virtutis merces ac finis optimum quiddam eſt, divinum & beatum. *Lib. 1. Ethic. c. 9.*

Nulla in re mortalium tanta ineſt firmitas tanta conſtantia, ut in iis rebus, quæ virtute geruntur. Multò enim ſcientiis ipſis ſunt firmiores & ſtabiliores: quarum ut quæque præſtantiſſima eſt, ita ſtabilis maximè, *Lib. 1. Ethic. c. 10.*

Alias virtutes in ratione eſſe dicimus: alias more perfectas. In ratione ſunt, ut ſapientia; ut ſagacitas: more perfectæ, ut liberalitas, ut temperantia. *Lib. 1. Ethic. c. 13.*

Nulla omnino moralium virtutum ingenerata nobis natura. *Lib. 2. Ethic. c. 1.*

Non à natura, neque præter naturam in nobis inſunt virtutes; ſed

nat

nati factique sumus ad eas, & percipiendas natura, & efficiendas consuetudine. *ibid.*

Virtus moralis omnis inhæret voluptatibus ac doloribus. *Libro.2. Ethic.cap.3.*

Est simplex virtus, omnigenum vitium. Estque virtus habitus animi judicio susceptus, in mediocritate positus; ea quæ nos attingit rationéque sic definita, ut prudens præscripserit. *Lib.2.Ethic.cap.6.& l.1. Mag. Mor.cap.24.*

Virtus natura sua & definitione, qua quid sit explicatur, mediocritas intelligitur, rei vero optimæ perfectæque ratione extremitas. *ibid.*

Virtus ipsa, itémque vitium, in nostra sunt potestate. *Lib. 3. Ethic. cap.5.*

Virtutum omnium jucundæ non sunt actiones: nisi quatenus finis copulatus conjunctúsque ascisciturr. *3.Ethic.c.9.*

Virtus est honorabile bonum, eam ubi ab ipsa factus studiosus evaserit quispiam: tum etiam virtutis habitum induisse certum est. *Lib.1. Mag.Mor.c.2.*

Virtus omnium principium conservat: vitium labefactat. *Lib.7.c.8.*

Virtutis & morum laus omnis in animi judicio & voluntate consistit. *Lib.8.Ethic.c.13.*

Virtutis & beneficentiæ merces est gloria, inopiæ & indigentiæ præsidium, quæstus. *Lib.8.Ethic.c.14.*

Est virtus & vir bonus, mensura rerum omnium. *Lib. 9. Ethicorum, cap.4.*

Omnis virtus honesta est, & ad honestum tendit. *Lib.1. Magn. Mor. cap.21.*

Neque in potestate & imperio virtus ac ratio, à quibus honestæ actiones proficiscuntur, positæ sunt. *Lib.10.Ethic.c.8.*

Habet cum perturbationibus moralis virtus magnum commercium. *Lib.10.Ethic.c.8.*

Si virtutes morales in perturbationibus inhærent. in eo toto, quod ex anima & corpore concretum est, sitæ sint necesse est. *ibid.*

Non satis est virtutem habere cognitam, dandáque opera est, ut & habere eam, & colere possimus. *Lib.10.Ethic.c.9.*

Neque virtus aut vitium commutationes sunt, sed virtus perfectio est, & absolutio quædam. *Lib.7.de Natura,c.3.T.13.*

Nullum præclarum facinus nec viri, nec civitatis est, sublata virtute atque prudentia. *Lib.7.de Rep.c.11.*

Virtus in eo posita est, ut bonis rebus gaudeamus, eásque amemus, doleamúsque contrariis. *Lib.8.de Rep.c.5.*

Ἀνδριὰς μὲν ἐπὶ βάσεως, σπουδαῖος δ' ἀνὴρ ἐπὶ καλῆς προαιρέσεως ἐοὺς ἀμετακίνητος ὀφείλει εἶναι.

Statua quidem in sua basi, virtutis studiosus autem vir bono proposito nixus, immotus esse debet. *Socrates.*

O virtus ardua, laboriosáque generi humano, pulcherrima vitæ inventio! Tuam, ô virgo! ob venustatem, etiam morti in Græcia optabilis habetur mors, ac labores vehementes & indefessos perpeti. Talem pectori inseris fructum immortalem, auro potiorem, & parentibus, & leniissimo somno. Tua vero gratia Hercules Jove satus Ledæque filij multa perpessi sunt, suis factis, quod possent declarantes. *Hym.Arist.in laud. virtut.*

Quemadmodum vehere laudibus, quæ pulchra sunt: sic quæ sunt turpia, vituperare decet: Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia vero vitia primatum tenent. Laudari vero non ipsa modo virtus, sed causæ quoque, & comites, fructúsque, & opus omne virtutis: ut contra reprehendi contraria debent: Cum autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sunt partes illius: qua de agendis omittendisque dispicitur, prudentia virtus est, qua sustinetur infesta, mansuetudo & robur est: qua adsciscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas ac continentia communésque partium omnium harum justitia liberalitas, ac magnanimitas. Totidem rerum earum oppositæ vitia in dispiciendo recto, stultitiam, in arcendo infesto ferociam & ignaviam, in adsciscendo idoneo, proterviratem ac incontinentiam, communésque partium earum omnium injustitiam, & illiberalitatem, animique pravitatem esse oportet. In universum autem animus ritè compositus ut sit, placidisque ac moderatis, & sedis motibus ut feratur, omnésque per partes ipsius, quas tres esse dicimus, velut harmonia ut consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicæ similis virtuosus animi status esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia sua dignari, odisse malos: tum nec pœnæ, nec vindictæ cupidum esse, sed misericordem clementémque ac veniam concedere paratum.

Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiarium, amicorum, sociorum, hospitum, hominum denique bonorum præsertim amor, quæ quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrariis per omnia præditum est moribus; comitantúrque id planè contraria, omnia verò, quæ vitio insunt, quæque id comitantur, in ordinem eorum, quæ reprehenduntur, referuntur. *idem Arist.*

Τὰ ἐπίπονα ἅμα ἡδέων μᾶλλον ἀγὸ συντελέντες ἀρετῶ.

Cum labore conjuncta magis quam cum voluptate, ducas conferre ad virtutem. *Pythagoræ Samius.*

Idem ait; optimam nobis vitam esse diligendam, quam suavem mox ipsa consuetudo sit effectura. Divitiæ ancora sunt infirma, gloria etiam infirmior, corpus itidem, magistratus, honores, omnia hæc imbecilla, & viribus destituta. Quæ ergo ancoræ sunt firmæ? Prudentia, Magnanimitas, Fortitudo: eas nulla tempestas agitat. Hæc Dei est lex, virtutem solam esse, quæ potens, solidáque sit, cætera omnia nugas & ineptias.

Quicunque enim vitæ cursum hoc itinere fecerunt, hi soli ipsam virtutem ingenuè adire potuerunt: qua non res honestior, non constantior est ulla: pulchritudo enim vel valetudine perit, vel tempore flaccescit: divitiæ vitiorum sunt potiùs, quàm integritatis ministræ, facultatem nempè desidiæ præbentes, & ad voluptates juvenes excitantes. Robur prudentiæ conjunctum profuit: sine illa vero sæpius eum, qui id habet, offendit, & corpora quidem eorum, qui se exercent, adornat: industriam verò mentis obscurat.

Virtutis autem possessio, quorum bona fide mentibus ipsa coaluerit, sola consenescit: divitiis potior, utiliorque generis splendore. Quæque fieri nequeunt ab aliis, illa suis viribus subdens, & multitudini metuenda constanter expectant: desidiam, dedecus, laborem, laudem, arbitratur. Hoc cognitu perfacile est ex gloria certaminum Herculis, operúmque à Theseo gestorum, quibus morum præstantia tantum laudis insigne operibus adjecit, ut omnis temporum posteritas, rebus, quas gesserunt, effundere nequiverit oblivionem. *Isocrates ad Demonicum, Thomas Morus Anglicus.*

Supervacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. *Senec.epist.89.*

Virtus extollit hominem, & supra astra mortales collocat: nec ea, quæ bona aut mala vocantur, aut cupit nimis, aut expavescit. *Idem epist.88.*

Omnibus enim natura dedit fundamenta, semenque virtutum. *Idem epist.110.*

Virtus regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberósque dispensat officia, modò arcto fine circundetur paupertatis, exilij, orbitatis. Non tamen minor est, si ex altiore fastigio in privatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spatioso jure in angustas domos vel angulos coit. *Idem epist.75.*

Errare mihi videtur, qui dixit: Gratior est pulchro veniens è corpore virtus. Non enim ullo honestamento eget, ipsa magnum sui est decus, corpus suum conseerat. Potest ex casa vir magnus exire, & ex deformi humilique corpusculo formosus animus, ac liber & magnus. *Sen. epist.67.*

Æquè laudabilis virtus est in corpore valido ac libero posita, atque in morbido ac vincto. Ergo ob tuam virtutẽ non magis laudaberis, si corpus tuum integrum fortuna præstitit, quam si ex aliqua parte mutilatũ. Alioquin erit ex servorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominium casus exercet, serva sunt. Pecunia, corpus & honores imbecilla sunt, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Si hucusque perveneris, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quàm debilem & luscum, paulatim fastidium tuum eo usque procedet, ut è duobus æquè justis & prudentibus comatum & crispum malis. Sed quis unquam censuram inter filios agit, ut filium sanum, quam ægrum magis diligat? procerum & excelsum quam brevem ac modicum? *ibid.*

Nulla possessio, nulla vis auri & argenti, pluris quam virtus æstimanda est. *Sen.in epist.*

Vnusquisque commendat virtutem, in qua viget: & reprehendit vitium, in quo deliquit. *Ibid.*

Omnia beneficia in luce se collocari volunt, sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est. *Ibid.*

Vnum hominis bonum ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam, & illa superba incedit, cum magno utriusque contemptu Virtus rectorem ducémque desiderat, sed sine magistro vitia discuntur. *Ibid.*

Nulli non virtus & vivo & mortuo retulit gratiam, si illam bona secutus est fide. *Ibid.*

Quemadmodum minuta lumina claritas solis obscurat. Sic dolores, mœstitias, injurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit, nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quàm in mari. *Ibid.*

Nulli præclusa est virtus, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat: non eligit dominum, non censum, nudo homine contenta est. *Ibid.*

Qui autem summum bonum in virtute ponunt, præclarè illi quidem: sed hæc ipsa virtus amicitiam gignit & continet, nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest. *Cic.lib.de Amicit.in princ.*

Virtute enim ipsa non tam multi prædíti esse quam videri volunt, hos delectat assentatio.

Nihil virtute amabilius, nihil est, quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus.

Neque enim isti sunt audiendi, qui virtutem duram & quasi ferream esse volunt.

Quid est tam absurdum quam delectari multis rebus inanibus, ut gloria, ut honore, ut ædificio, ut vestitu, cultúque corporis: Animo autem virtute prædito, eo qui vel amare, vel (ut ita dicam) redamare possit, non admodum delectari?

Fructus enim ingenij & virtutis, omnisque præstantiæ tum maximè accipitur, cum in proximum quemque transfertur.

Sine virtute nec amicitiam, nec ullam rem expetendam consequi possumus.

Maxima culpa est in eo, qui virtutem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur.

Omnino est amans sui virtus, optimè enim se ipsa novit, quamque amabilis sit, intelligit.

Vos horror, ut ita virtutem locetis (sine qua amicitia esse non potest) ut ea excepta, nihil amicitia præstabilius esse putetis. *Cic, lib. de Amicit.in princ.*

Sed mihi nec diuturnum quicquam videtur, in quo est aliquid extremum, cum enim advenit id, illud tuum, quod præteriit, effluxit; tantum remanet id, quod virtute & rectè factis consecutus fis. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus *Cic.de Senect.*

Sic

Sic igitur,si quid de Corinthiis tuis amiseris,posse habere te reliquam supellectilem saluam:virtutem autem si unam amiseris (etsi amitti non potest virtus)sed si unam confessus fueris te habere, nullam te esse habiturum. *Cic.l.2.Tusc.Quæst.*

Et si hoc quidem commune est virtutum.Omnes enim inter se nexa & jugatæ sunt. *ibid.l.3.*

Pleræque enim quæstiones, quæ ad vitam morésque pertinent,à virtutis fonte ducuntur. Quando igitur virtus est affectio animi constans conveniénsque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte,& separata etiam utilitate,laudabilis:ex ea proficiscuntur honestæ voluntates,sententiæ,actiones,omnisque recta ratio:Quanquam ipsa virtus brevissimè recta ratio dici potest.Hujus igitur virtutis contraria est vitiositas. *ibid.l.4.*

Illa enim,si modo ulla est virtus,omnia,quæ cadere in hominem possunt,subter se habet,eáque despiciens,casus cõtemnit humanos, culpáque omni carens, præter seipsam nihil censet ad se pertinere.At nos virtutem semper liberam volumus,semper invictam: quæ nisi sint,sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidij ad bene vivendum, satis est etiam ad beate; satis enim certè est in virtute,ut fortiter vivamus:si fortiter etiam, ut magno animo, & quidem,ut nulla re unquam terreamur,sempérque simus invicti,sequitur ,ut nihil pœniteat,nihil desit, nihil obstet.ergo omnia profluenter,absolutè, prosperè; igitur beatè,satis autem ad fortiter vivendum virtus potest; satis ergo etiam ad beatè. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat:sic sapientia semper eo contenta est,quod adest, neque eam unquam sui pœnitet. *ibid.l.ult.*

Qui virtutem habet, is nullius rei ad benè vivendum indiget.

Sæpè virtus & magnificentia in quo graviras& authoritas est, plus proficit ad misericordiam commovendam, quam humilitas & obsecratio. *Cic.Rhet.veter.l.1.*

Præmia virtutis, & officia sancta & casta esse oportet, neque ea aut cum improbis communicare, aut in mediocribus hominibus promulgari. *ibid.l.2.*

Nemo erit,qui censeat à virtute recedendum esse.

Nulla utilior res est incolumitate: virtutibus uti nemo potest, qui suas rationes in tuto non collocavit.

Virtus nullo tempore reliquenda est. *Cic.Rhet.nou.l.3.*

Difficile est primum virtutes revereri; qui semper secunda fortuna sit usus: liber is existimandus est, qui nulli turpitudini servit.

Omnes benè vivendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quod sola virtus in sua potestate est. Omnia, præter eam, subjecta sunt fortunæ dominationi. *ibid.l.4.*

Ei non multum potest obesse fortuna:qui sibi firmius in virtute quam in casu præsidium collocavit. Nam si quis spei non multum collocarit in casu, quid est,quod ei magnopere casus obesse possit?

Divitias sine divitum esse, tu vero virtutem præfer divitiis; nam si voles virtutem cum divitiis comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur divitiæ,quæ virtutis pedissequæ sint.*ibid.l.4.*

Contentum verò suis rebus esse,maximæ sunt certissimæque divitiæ. Etenim si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quasdam magno æstimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest. Quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest, neque naufragio,neque incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur?Qua præditi qui sunt,soli sunt divites;soli enim possident res,& fructuosas ,& sempiternas, solique(quod est proprium divitiarum) contenti sunt rebus suis.

Quod honestum & cum virtute est, id solum opinor bonum.

In quod virtus sit, ei nihil deesse ad beate vivendum puto.

Nescis insane, quantas vires habeat virtus, nomen tantum virtutis usurpas, quidquid ipsa valeat, ignoras. *Cic. in Paradox.*

Beatus autem esse sine virtute nemo potest.

Nihil est enim virtute amabilius, quam qui adeptus erit, ubicunque erit gentium à nobis diligetur. *Cic.l.1.de Nat.Deor.*

Virtus clara æternáque habetur. *Sallust.in Catilin.*

Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent. *Idem.*

Vbi divitiæ honori sunt,& eas gloria, imperium, potentia sequitur, habescere virtus, paupertas probo haberi, innocentia pro malevolentia duci incipit. *Idem.*

Itidem absurdum est,una sola virtute vitam fieri beatam dicere,quoniam quum virtus abest,beata esse vita nunquam potest. *Aul.Gel.Noct. Act.l.7.*

Virtus autem (ut isti dicunt) non accessio, neque supplementum, sed sola ipsa vitæ beatæ instar est,& propterea vitam beatam ipsa sola cum adest, facit. *Aul.Gell.ibid.*

Facilior virtutis ad luxuriam, quam luxuriæ ad virtutem transitus est.

Virtutis uberrimum alimentum est honos.

Enervos animos odisse virtus solet.*Val.Max.l.2.*

Magno ubique pretio virtus æstimatur.

Apud antiquos majorum effigies in prima parte ædium poni solebant, idcirco ut eorum virtutes posteri non solum legerent, sed etiam imitarentur.

Elever aliquis præmia virtutis, cum animadvertat fortes viros feliciùs sepeliri, quam ignavos. *Val.Max.l.5.*

Nihil est igitur, excepta virtute, quod mortali manu & animo immortali quæri possit. *Val.Max.l.5.ibid.*

Virtutem quidem omnes planè amãt:sed quia per labores comparatur,multi quasi resiliunt:namque adipiscendi spes dubia est:in adipiscẽdo labores manifesti sunt. Quòd si virtus quasi corpus perspici posset, homines eam fortasse minus negligerent: quia sicut à se illam,ita se ab illa videri intelligerent. Quilibet enim quum ab amato videtur, seipso meliore existit. Nam nec turpia nec indecora dicit aut facit,ne ab illo videatur.Nunc verò probra multa & flagitia palam admittunt,quòd se à virtute videri non putent: quippe quum eam ipsi minimè perspiciant Illa vero ubique adest,nam immortalis est; & ut quisque erga se fuerit, honore bonos, ignominia malos afficit. Quod si ab ea se conspici nossent, labores atque doctrinam quibus illa, quamvis ægrè, capitur,adirent, & ipsum acquirent. *Xen.l.de venat.*

Non ex rerum eventu, sed quo consilio,quóve delectu quid fiat,virtutem perpendere fortésque & illustres inde viros spectare oportet. *Diodor.Sicul.Antiquo.l.11.*

Quæ armis præclara facinora victoriæque parantur, plerunque fortunæ vel ipsi tempori adjudicari solent. Verum secundas res modestè, temperanter, humanè perferre, id certum propriúmque virtutis existit documentum, in animis fortunatorum sitæ. *idem.l.13.*

Res præclaras aggredi arduum pauciscque datum. *Dio.Halic.l.9.*

Nulla non virtute superatur humanarum virium modus. *Liu. Decad.1.lib.4.*

Quod pulcherrimum idem tutissimum est, in virtute spem positam habere. *idem,Decad.4.l.4.*

Nihil inexpertum enititur. *Curt.l.5.*

Nihil tam altè natura constituit quo virtus non possit eniti. *libro septimo.*

Divitiarum & formæ gloria fluxa atque fragilis est:virtus clara æternáque habetur. *Sallust.de coniur.Catil.*

Ea sola neque datur dono, neque accipitur. *idem,de bel.Iugurt.*

Virtus est proprium hominis bonum. *Tacit.hist.l.4.*

In electione eorum qui Rempub. sunt gubernaturi, Natura censebat virtutem cujusque non patriam existimari & ponderari oportere. *Dion. in Nerva.*

Virtuti ingenium ususque bonæ militiæ penè sat. *Sex. Aur. Vict. in Diocletian.*

Nemo unquam pervenit ad virtutum summum jam maturus, nisi qui puer seminario virtutum generosiore concretus inclytum designavit. *Fl.Vopisc.in Probo.*

Virtus & ars multitudini antecellit. *Xiphilin.in Pomp.*

Virtutem cujusque, non patriam, exstimare & ponderare oportet. *idem, in Nerva.*

Non fastidioso aditu virtus excitata ingenia vivida ad se penetrare patitur, neque haustum sui cum aliquo personarum discrimine largum malignúmque præbet:sed omnibus æqualiter exposita,quid cupiditatis potius, quam quid dignitatis attuleris, æstimat. Inque caput bonorum suorum tibi ipsi pondus examinandum relinquit, ut quantum subire animo sustinueris,tantum tecum auferas. *Val.Max.l.3.c.3.*

Magno ubique pretio virtus æstimatur. *idem,l.5.c.4.*

Nihil est excepta virtute, quod mortali animo ac manu immortali quæri possit. *idem,l.5.c.6.*

Ævum impedimento virtuti non est, ea facilè mutatur, corrupto per licentiam ingenio. *Aurel.Vict.de Cæsarib.*

Vt in periculis virtutem impigram esse convenit & audacem, ita (quum res postulat)regibilem & consultam. *Ammia.Marcell.l.16.*

Virtus etiam in calamitate multum vel apud hostes momenti habet. Ignaviam verò, etiam secundis in rebus extremo contemptu Romani dignam judicant. *Zonar.Ann.com.12.*

Nemini non virtus est venerabilis,sive sit peregrinus,sive incola, sive Græcus,sive diversæ à Græcis linguæ,sive Scytha.Nam hæc sola sui studiosos ornare servaréque potest. *Constant.Manass.An.p.77.*

Virtus seipsa freta,& sui fiducia ferè imperterrita,seipsa contenta est semper sibi constat. *P.Æmil.l.7.*

Longè plurimum præsidij mortalibus repositum est in virtute. *Eodem lib.*

Vbique virtus invidos urit, à calumniatoribúsque oppugnatur. *idem, lib.10.*

Aliena virtus vel falso etiam fulgore hostibus sæpè timorem præbet animúsque vel adverso successu consternatus plerunque ad alieni metus imaginem vel falso conceptam erigit.*P.Iovius,hist.l.3.*

Nihil interest virtutis, equis an navibus,terra an mari dimicet. *Lu. Flo.l.2.c.2*

Vir prudens etiam hostis virtutem reveretur, ut & Demosthenem acerrimum inimicum Philippus beatum judicabat,cum diceret:Si quis Athenensis,Athenis degens,se patriæ me præferre dicit,eum ego argento emerim, amicitia verò mea non dignabor. Si quis verò propter patriam me odit,eum ego quidem ut arcem, & murum, & navale, & vallum oppugno:sed tamen virtutem ejus admiror, & urbem propter eam possessionem fortunatam judico. *Nicephor.Greg.hist.l.9.*

Cui generosa indoles à majoribus innata est, ei si ad pulcherrimum exemplum domesticorum vitam suam componere instituerit, in felicitatis parte ponendum est, si majorum suorum qui virtute aliis antecelluerunt,memoriam colat, & perpetuo aliquid de iis vel audiat, vel loquatur, non enim propriorum bonorum penuria suam existimationem ab aliorum gloria ille suspendit: sed majorum suorum virtutibus suas actiones annectens, ut generis,ita etiam vitæ factorúmque suorum autores & duces eos prædicat *Plut.in Arato.*

Videtur verum esse quod ab antiquis philosophis dictum est morales virtutes esse mediocritates,non autem extremitates: præcipuè verò justitiam. *Dionys.Halicarnass.lib.8.*

Virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur. *Tacitus in vita Agricolæ.*

Duo sunt quæ ab egregiis principibus expectantur,sanctitas domi,in armis

armis fortitudo, utrobique prudentia. P. *Dial. lib.* 10. *in Nerva.*

Homini privato satis est moderatio, æquitas, placabilitas,& in omni cultu & victu modus. Imperatori vero præter hæc & justitia est colenda,& ratio civium habenda : & vetera instituta sunt tuenda. *Zonar. in Alex. Comm. tom.* 3.

Virtutis actiones eo modo afficiunt contemplantem, ut confestim & miretur eas,& authorem imitari cupiat. Quippe bonorum quæ fortuna nobis tribuit, possessionem ac perceptionem fructuum, virtutis vero actiones diligimus:& ut illa nobis ab aliis præberi,ita his alios impertire volumus : ipsa enim honestas ad se allicit, cupiditatemque agendi continuò injicit,spectatorisque animum non imitationi, sed cognitioni ipsius facti intentum,virtutis studio informat. *Plut. in Pericle.*

Ita comparatum est,ut virtutem non suspiciamus,neque ejus imitandæ studio corripiamur,nisi cum in quo ea conspicitur, summo honore atque amore prosequamur, qui verò bonum aliquem laudant, quem non amant, non virtutem ejus admirantur, neque imitari cupiunt, sed gloriam reverentur. *Plut. in Caton. Vticens.*

Omne id quod communem sortem excellit, æmulationi invidiæque obnoxium est:hinc illud eorum quorum conditio est inferior, contra se superiores bellum perpetuum existit. *Dion. l.* 38.

Non semper clarissimis factis virtutis aut vitij insunt indicia:quinimò sæpè exigua quædam res dictumve aut locus plus de ingenio alicujus documenti præbet,quàm immensa hostium strages edita,maximæ pugnæ urbiúmque oppugnationes. *Plut. in Alex.*

Virtus cuilibet arti ac studio præstat. *Plut. in Theseo.*

De virtute. DIAL. X.
Francisci Petrarchæ.

GAVD.

Nunquid non saltem licet de virtute gloriari?R.Vt liceat,in illo tantum licet,qui virtutis & omnis boni author solus atque largitor est. G. Magna est animi virtus.R. Vide autem,ne quo major creditur,minor sit. G.Spectata virtus in rebus dubiis est. R.Proprium est virtutis,non quid actum, sed quid agendum sit, nec quid adsit sibi, sed quid desit, attendere : Vnde est, ut sæpè illam non de quæsito gloriantem, sed de quærendo solicitam videamus.Diceremi,si liceret,avaram, aut certe avaritiæ similem esse virtutem.Iugiter sitit,quotidie inardescit,quo plus quæsierit,eo sibi pauperior videtur:& plus appetit. Nullus ei desiderij modus est. Nullus sat magnus cumulus meritorum.G.Virtus supra humanum morem est. R. Vereor, ne superbiæ sit ista professio, non virtutis.GAV.Virtus longè clarissima est! RAT.Fundamentum veræ virtutis humilitas, nec tanta claritas ulla est, quam elatio non obscurer. Scit ille,qui clarissimus creatus,séque ipsum efferens,non obscurus tantum,sed princeps meruit fieri tenebrarum.Quod si illi accidit,quid alij de se sperent? GAV. Virtus eximia est. R. Non solet esse virtus jactatrix aut miratrix alieni. Itaque semper anhelans, semper altiùs aspirans,dum se comparat,parui pendit. GAV. Virtus consummata est. R. Nunquam hoc virtus de se judicat,non confidit,nihil arrogat.Scit hoc tempus esse militiæ,non triumphi, atque ideo nunquam torpet, & semper in actu est.Semper quasi non incipiens accingitur, quæ omnia perfecisse,séque undique consummatam credit. Crede mihi,non est virtus error est virtuti obvius atque adversus. Quisquis ad summã pervenisse credit,in hoc primum fallitur,quod ubi credit esse,non est.Deinde quod illuc ferentem viam aberrando deserit,dumque,quod non habet anticipat,quod habere potuisset,sponte sua negligit. Siquidem nil tam profectui adversum, quam profectionis opinio. Nemo studet agere, quod peregisse se putat : Error hic sæpè magnã parantibus obstitit, jámque alta prehensantibus.G.Virtus pro humana capacitate plena est.R. Omnem vitam ante oculos ponis, perque dies singulos actuum, ac verborum,& cogitatuum rationem à teipso exigis,incorruptus rerum arbiter tuarum,videbis,quantum vacui in anima sit;quantum vitia occupent.G. At saltem communis,& mediocris est virtus. R. In rebus altissimis vix mediocritas locum habet,verum habeat, non tamen hæc gaudij materia,sed laboris ac studij est. Nam quod ad summum disponitur, donec eo pervenitur, non quiescet. G. Aliqua est virtus. R. Hujus quoque indicium linque aliis. Et si qua est virtus, non ibi finis gaudij, sed in illo,ad quem vera per arduum virtus ducit. Eam nempè philosophiam profitemur, quæ non fruendum virtutibus, sed utendum docet. Nondum plenè igitur gaudendi tempus est, tot nunc etiam vitæ periculis circunfusis, sed optandi potius sperandique gavisurum te sperare potes,sic tamen,ut metuas doliturum. G. Si quid boni est,sentio unde sit, & in illo gaudeo, quicquid autem deest,scio unde poscendum sit, & de illo spero. R. Hæc est virtus: & jam ratum iter ad verum gaudium invenisti.

De virtutis inopia. DIAL. CIV.
Francis. Petr. DOL.

At virtutis inops sum.R.Verum damnum,justus dolor,nisi quod aliæ omnes inopiæ naturales,aut fortuitæ,ac violentæ, esse possunt hæc una proculdubio voluntaria est. Cæteræ enim vel in corpore, vel ingenio, memoriáque,vel eloquio,seu vel externis in rebus sunt, quæ quidĕ omnia,non qualia exoptantur,obveniunt, qualia cuiuscunque sors tulerit, hæc una autem in voluntate consistit, quam pro arbitrio sibi quisque moderatur,atque efficit. Neque vero alia potest homini voluntas esse, nisi quam vultis,cujus illa est qua & hoc ipsum vult,& quæcũque vult alia.Alioqui si ut virium,utque ingenij,sive eloquij,sive opus defectum invito accidit,si acciderit voluntatis,nec præmio digna virtus,nec supplicio digna esset iniquitas.Nunc autĕ non voluntas vobis hæc,aut illa, sed hujus atque illius electio,ac libertas nascentibus data est.quæ in bonum flexa bonos facit, in adversum malos,uti licet hæc,ut libet,& si,ut libet,bene uti libeat,haud dubiè Dei donum:ut male autem,perversitas sit volentis,illud penitus non licet,ut non & voluntas bona virtutis,& mala virtij radix sit,atque ita virtutis inopiam non patitur,nisi qui vult. quoniam prima & maxima pars virtutis est,velle.D.Quid,quod virtutẽ volo,nec assequor?R.Multi se putant velle,quod nolunt,id nolũt,quod volunt, sic quisque se fallit,sicque boni avidum non modo aliis,sed sibi etiam persuadere nititur,nec eatenus facilius persuadet,qua delectabilis vera virtus,falsa virtutis opinio ne delectat,ut populum,& amicos fallere,& falli insuper dulce sit.D.Scio me velle,nec posse ideo bonũ fieri. R. Vt si ita velle non sufficit, desiderio opus est, eoque non modico,sed vehementi.Vos autem mala vestra ferventissimè cupitis,bona vultis tepidissimè, unde fit ; ut divites multi sint, boni autem pauciss mi. Nam quid miri est,si citius ad optatum ardens intentio,quam voluntas lenta provehitur?D.Vellem bonum esse,si possem. R.Stude, nam poteris,& si bona fide vis esse,jam accipe,sed segnitiem vita. Si enim minima rerum non habentur gratis, quid de virtute speres, qua nil in rebus hominum majus est,nil altius;Non tu illam quasi diverticulum curarum,sed ut rectum,atque unicum iter ad felicitatem cogita.Vaca illi,& insiste summo risu,totóque animi pondere vero temporis particulam,ut jucundo cuidam exercitio,sed ut ordinario vitæ officio, quod te beatum,& nullius egentem rei faciet,universum tempus,omne studium in pende,quod rebus sæpè vilissimis impendisti, & ad memoriam refert illum sanum magisve efficax, quam comptum verbum Marci Varronis ex Satyrarum ejus libro:Si quantum operæ sumpsisti,inquit,ut tuus pistor bonum faceret panem, ejus duodecimam philosophiæ dedisses, tempore bonus jampridem esses factus, quod sic arripias velim, non ut terrenæ philosophiæ,quæ ex frequentatis actibus habitum spondet, cujus quanta sit promissi fides experti sciunt, sed cœlesti sapientiæ sospitatrici optimæ, suisq; cõsiliis atque auxiliis te virtutis,quæve per hanc quæritur,salutis debitorem statuas sentiasq; pia confessione,grato animo quoq; est scriptum. Nemo potest esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire,cujus esset hoc donum,tibi nominatim dictũ credas,atque ad omnem virtutem intelligas referendum.D.Valde quidem esse cupio, nec sum bonus.R.An valde cupias,res docebit. Intensæ voluntatis indicium perseverantia est. Ive autem gratuitum Dei donum virtus,& profecto eam largitor ille sydereus nisi constanter optantibus,instantérque precantibus vix tribuit,sive tanta in re ullæ sunt partes ingenij humani, & cũ intentione fervida res egeat,tum continua eget & diuturna.Nam quod studio quæritur, repente non provenit, sic quocunque te verteris, perseveranti opus est animo,omissis ergo neglectisque omnibus,hic incumbe, idque alacrius si memineris, sempérque descriptum ante oculos habueris,ad hoc unũ, atque ad nihil aliud te venisse in hanc terrenam habitationem,& hoc à te unum exigi,ut virtutum gradibus cœlum petas,ita ut quicquid agis aliud vel supervacuum vel damnosum sit.

¶ APOPHTHEGMATA.

Antisthenes,cum nil tam difficile esse sciret,quod studio superari non posset,virtutem etiam posse disci,solebat dicere.*Laërt. lib.* 6.

Idem, Neque inquit, symposium si desint congerrones, nec opes virtute carentes voluptate afficiunt. *Stob. serm. de virtut.*

Idem dicebat : Virtutem esse armaturam,quæ detrahi non possit. Ensis enim & clypeus excutiuntur:sapiens autem,ac virtute præditus nunquam non armatus est,eoque vinci non potest. *Laërt. lib.* 6.

Idem assidue dicere solebat.Virtutem sibi sufficere ad felicitatem,nec ulla re opus habere,nisi robore Socratico. *Laërt. lib.* 6.

Idem dicebat,virum justum pluris faciendum, quam cognatum. Arctiora enim sunt vincula virtutis,quam sanguinis.Et omnis bonus bono proximo cognatus est propter animorum similitudinem. *Laërt. lib.* 6.

Idem negabat sapientem vivere juxta leges ab hominibus institutas: sed juxta normam virtutis. Sentiens, non ideo quid faciendum aut vitandum,quia leges jubent aut vetant:sed quia ipsa ratio dictat hoc esse honestum, illud turpe.Leges non omnia præscribunt:at virtutis regula docet ubique, quid sit honestum, quid turpe. Coacta virtus non est. *Laërt. lib.* 6.

Idem, quum in theatro populus Athenienſium tumultuaretur, ob versiculum recitatum.

Τὶ δ' αἰσχρὸν, εἰ μὴ τοῖσι χρωμένοισι δοκεῖ ;
Id est.
Quid turpe ni videatur hoc utentibus :

Antisthenes subjecit alterum :

Αἰσχρὸν τὸ γ' αἰσχρὸν δοκεῖ κἂν μὴ δοκῇ.
Quod turpe est, sive credas sive non.

Eleganter correxit inutilem sententiam. *Plut. in Pericl.*

Diogenes ab Hegesina rogatus, ut ipsi libros aliquot commodato daret:Non sapis,ait,cum caricas,non pictas,sed veras eligas:vera exercitatione neglecta ad scripturam te conferas. Quo dicto notavit eos, qui per omnem vitam ex philosophorum libris virtutem haurire cupiunt cum virtus magis usu discatur,quam lectione. *Laërt. lib.* 6.

Idem dicebat, se multos quidem videre colludentes, & discursantes, non autem qui virtuti operam darent. *Stob. serm.* 4. *de imprudentia.*

Stoicorum dogma est, nihil esse expetendum, præter virtutem, nihil fugiendum præter vitium. *Erasm. Ret. l.* 6. *apoph.*

Socrates, cum aliquando colloquium cum Theodata meretrice formosissima venisset, quæ Callisthenem blandis ad se verbis trahebat, ad Socratem dixisse meretrix fertur:Ego quidem, ô Socrates, multum tibi præsto. Nam cum tu neminem ex meis à me possis abalienare, ego, cum libitum est,tuos omnes à te avoco. Cui respondit Socrates:Non mirum quidem est hoc. Tu siquidem ad declivem tramitem omnes rapis, ego vero ad virtutem cogo ad quam arduus plerisque insolitus est ascensus. Sensit autem Philosophus clarissimus, adeo corruptos esse hominum mores,ut facile ducantur ad vitia,quorum lata est via : abhorreant autem à virtutibus, ad quarum cacumen ardua ac spinosa nobis videtur esse via. *Ælian. lib.* 13. *de var. hist.*

Socrates, Equus generosus, inquit judicatur non quidem sumptuosè ornatus, sed eximius natura: itidem nec vir honestus, qui opibus prædives, sed qui animam virtute præditam gerit. *Eodem sermone.*

Isocrates, Virtute nullam possessionem nec honestiorem, nec durabiliorem esse dicebat, *ad Demonicum.*

Epictetus, Anima dedita virtuti similis est, inquit, perenni fonti, cujus aqua est pura, imperturbata, potabilis, dulcis, accepta, fruitioni apta, copiosa, ab omni noxa & pernicie aliena. *Stobæus, serm.* 1.

Idem, Quodam tempore, quum Euripides ita de virtute differeret, ut diceret:

Id est:

Κράτιστον, ἀλλ' ταῦτα ἐᾶν ἀφειμένα.
Hæc missa temere est optimum relinquere.

Quasi virtus inveniri vix posset, surrexit Socrates, dicens: Ridiculum esse, quum mancipium si non protinus inveniatur, operæ pretium existimemus investigare: virtutem nulla investigatione dignam judicare, si non protinus contingat homini. *Erasm. lib.* 1. *apoph.*

Demetrius Phal. quum audisset, Athenienses fuisse démolitos statuas suas, quas illi proposuerant: At virtutem, inquit, non everterunt, cujus gratia illas proposuerant. *Laërt.* 5.

Themistocles: Seriphio cuidam dicenti, eum non sua, sed patriæ gloria splendorem assequutum. Vera, inquit, hercule, narras, veruntamen nec si ego Seriphius ignorabilis, nec tu, si Athenienses esses, clarus unquam fuisses. Sensit autem, non patriam, sed virtutem existimationem facere hominibus & authoritatem. *Plut.*

Phocion Atheniensis hanc divinam esse legem dicebat: Vt unica virtus sit potens, reliqua autem cuncta nugæ. *Stobæus ser. de prudentia.*

Socrates Gorgias cum à Socrate percunctaretur, an Persarum Regem putaret felicem; Nescio hercule, inquit, quantum virtutis & disciplinæ habeat. Sensit vir prudentissimus, neminem esse felicem, nisi omnibus virtutibus præditus sit. *Laërt.*

Plato. Omnes opes, omnem rerum copiam virtuti concedere dicebat. *in Menexem.*

Iamblichus. Ad virtutem, tanquam ad asylum, semper confugiendum esse, dicere solebat: ne cur turpi injuriæ fortunæ expositi simus. *Stob. serm. de prudentia.*

Agesilaus, quum audiret Persarum regem magnum appellari: Quare major me est, inquit, nisi justior est, ac temperantior; Censuit vir justissimus, eum demum magnum esse virum, qui virtutibus alios omnes superaret. *Plut. in Laconicis apoph.*

Idem, Cuidam sciscitanti, quæ potissimum pueris essent dicenda; Ea inquit, quibus usuri sint, cum ad virilem pervenerint ætatem. Rectè censuit vir prudens, solam virtutem primum ac statim à teneris unguiculis disci oportere, nec ullam ævi portionem artibus frivolis dandam: quæ ut in pueris habent ostentationem plausibilem, ita nec grandibus decori futuræ sint, nec ad seria vocatis utiles. *Plut. in Lacon.*

Idem, Cum sceleroſum quendam hominem crudelissima tormenta magna animi fortitudine, ac infracto animo pertulisse audivisset, miserum hominem esse judicavit: qui tam præclaram virtutem in re tam inhonesta ostendisset: quam si ad res honestiores attulisset: magno usui Reipublicæ esse potuisset. *Plut. in Lacon. in apoph.*

Archidamus, ob superatos bello Arcadas, quum à quodã laudaretur: Multo, inquit, præstantius erat, si illos prudentia quam viribus superassemus. Intellexit dux nobilissimus, eam victoriam merito encomiis celebrari, in qua virtute alios vincimus, cum viribus à brutis etiam superemur animalibus. *Plut. in Lacon.*

Charilaus interroganti, quam arbitraretur optimam rempub. In qua, inquit, plurimi cives de virtute inter sese decertant, citra seditionem. In plerisque civitatibus certamen est de opibus & honoribus, de virtute qui certent, pene nulli. Quanquam hoc quoque certamen debet hactenus servire, ne prorumpat in seditionem. Iam enim non est concertatio virtutis, sed ambitionis. Qui vera virtute præditus est, nihil specter, nisi ut prosit Reipublicæ. At seditio præsens venenum est civitatis. *Erasm. ex Plut. in Lacon. apoph.*

Anaxandridas Leontis filius, quum quendam videret acerbe ferre exilium, dixisse ferrur: Noli, vir optime, exhorrescere exilium: à virtute enim & justitia exulare, illud horrendum est. Sensit vir optimus, eos omnes exules esse, qui à virtutibus alieni sunt: eos autem nequaquam exules, qui variis virtutibus ornati ubique patriam inveniunt. *Plut. in Lacon.*

Antigonus secundus, adolescenti cuidam, qui patrem habuerat fortem: quanquam ipse non admodum, ut videbatur, bonus erat miles, postulanti, ut patris stipendia caperet: At ego, inquit, ô adolescentule, non nisi ob proprias cujusque viri virtutes mercedem ac munera dare soleo. Hoc sermone juvenem extimulans, ut patris fortitudinem æquaret, si, quantum ille capere solebat, veller accipere. Apud Græcos major est dicti gratia ob vocum affinitatem ἀνδραγαθίας, παραγαθίας, quæ vox posterior ad prioris imitationem efficta est. *Plut. in apoph.*

Pittacus interrogatus quid esset optimum; Quod in præsentia, inquit, occurrit, bene agere. *Laërt.*

Antisthenes, virtutem esse rem operum, non autem plurimis verbis multisque discipulis agere dicebat. Adversus eos qui juris ac theologiæ pietatisque professionem studio reddunt difficillimam ac prolixam perque vitam omnem nihil aliud quam de virtute disputant. Notat hoc Horatius, virtutem verba putas, ut Lucum ligna. *Laërt. lib.* 6. *c.* 1.

Agesilaus rogatus, quomodo quis maxime apud homines probaretur; Si dicat, inquit, optima, & faciat honestissima. Virtus enim ejusmodi est, quæ ipsis statim rebus gestis ita afficiat homines, ut non modo admirentur opera, verum in authorem quoque summo studio incendantur. *Plato.*

Pantholidas legatus cum in Athenienſium gymnasio philosophos egregiè de virtute disputantes audivisset interrogatus, an placerent, quæ jam disputata essent; Probæ profecto, inquit, sed illæ disputationes, sed vobis plane inutiles: qui virtutem habetis in ore, factis autem non ostenditis. *Plut. in Lacon. apoph.*

Semiramis. Staurobates Indorum rex Semiramidi minitans scripsit, si acie victa foret, se illam cruci affixurum. Sed illa ridens, Non verbis, sed virtute certandum esse, respondit. *Bruson. lib.* 7. *c.* 3.

Adrianus Imp. Prætoriis viris ab Imperatore Adriano petentibus, ut sibi de jure respondere liceret: rescripsit hoc munus non peti solere, sed præstari. Quare accingerentur, si qui sibi fiderent, & populo sui specimen darent. Nam Augustus, quod major esset Iurisperitorum authoritas constituerat, ut qui recondere vellent, id ex authoritate Cæsaris facerent: quum antea liberum fuisset, respondendi munus subire, quicunque sui fiduciam haberent. Sic & hodie creantur doctores medicinæ, juris, artium theologiæ, quum hoc nomen promeruisse sit pulchrius, quam obtinuisse. *Eras. lib.* 8. *apoph.*

Alexander Severus. Romanorum jam factus imperator, audiens, Artaxerxem instructissimo exercitu Romanum velle invadere imperium Nihil refert, inquit. Vt enim quę cum voluptate agimus, dulcia sunt: ita quæ cum virtute & glorioſa esse solent. *Herod. l.* 6.

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Quemadmodum marini fluctus videntur nunc quidem in altum extolli, mox autem deprimi: ita & videmus, qui virtutem contemnunt, & malitiam operantur, nunc quidem sublimia sperare, & supercilia surrigere; nunc vero ad profundum inferni descendere. *Hom.* 22. *in Genes.*

Sicut aurum, vestémque pretiosam, cum in publico ponimus, plurimos ad insidias provocamus: si vero ea recondamus atque occulamus domi, in tuto cuncta servabimus: Sic sunt etiam divitiæ virtutum. Sic eas in memoria quasi venales assiduè portemus, armamus hostem, irritamus inimicum, & dolosum invitamus ad furtum: sin vero nemo id alter scierit, nisi quem nulla occulta latere possunt, tutissimo in loco pretiosa consistent. *Hom.* 3. *in Matth.*

Et si virtus amara sit, tamen fructus profert dulciores: ut in arboribus cortex pene semper amarus & asper est, fructus autem ipsi suavitate jucundi sunt, *Homil.* 30. *epist. ad Hebr.*

Non sic flammæ natura in materiam delapsa vicina semper ligna incendit, sicut virtutis zelus in paucas lapsus animas ulterius procedendo omnes implere potest. *Hom.* 6. *de verbis Apost. Modico vino utere.*

Quemadmodum in pecuniis, qui duos lucratus est aureos, proclivus ad decem vel viginti colligendos: Sic usu venit & in virtute, qui fecerit bonum opus, officiúmque præstiterit, extimulationem aliquam, aut exhortationem ad agendum sumit, ut alia quoque benefacta aggrediatur. *Orat.* 4. *adversus Iudæos.*

D. Basily, Flamma, quæ à proprio fumo supprimitur, aditum liberum non habet, sed circa illum volvitur: Sic & virtute animas dirigente tabescere, dejicique à magnis turbationibus non contigit, quum nullum ad exteriora respirationis exitum habeant. *in Psal.* 59.

Climacus, Virtuti cuilibet semper vitij aliquid se immiscet, non aliter ac haurienti aquam è fonte accidere solet, qui cum aqua & ranam simul trahit: hæc una tamen, tanquam commune quoddam collyrium aut pestiferum poculentum, omnibus se latenter virtutibus permiscet, magno semper cessura nocumento, hospitalitati crapula, discretioni astutia, prudentiæ malignitas, mansuetudini pigritatio, justitiæ, duricies corde, amor propriæ voluntati, silentio amaritudo animi, gaudio Spiritus sancti jactantia.

Nazianzeni, Nequaquam inventu facile est, quænam ex virtutibus præcellat, ut ei victoriæ tribuatur palma: quemadmodum nec in prato odorifero, ac variis floribus distinctio, flosculum discernere pulcherrimum & fragrantissimum: sum alius aliter odoratum & aspectum à se rapiat, ac ut primum decerpatur, suadeat. *In orat. de paupert.*

Philonis Iudæi, Sicut oriens sol totum cœlum radiis illustrat: Eodem modo etiam virtutes suis in homine radiis, posteaquam mentem penetrant totam eam reddunt lucidissimam. *In lib. de Plantatione Noë.*

Quemadmodum per lubricum incedentes labuntur, fallente vestigio: qui vero per viam siccam gradiuntur, certo gradu iter faciunt: Sic qui per corporis externáque bona ducunt animam, nihil aliud quam cadere illam assuefaciunt, hæc enim lubrica & parum firma sunt. Sed qui per virtutum contemplationem ad Deum properant, tutum inconcussumque iter dirigunt. *Lib. de Abrahamo.*

Quemadmodum caput prima summáque pars est in animali, secunda pectus, inguen tertia: rursumque in anima prima pars rationalis, secunda irascibilis, tertia concupiscibilis: Ita & virtutum omnium prima est, quæ circa præcipuum animæ, quod est rationale, versatur, & circa summum caput habitat, prudentia. Secunda fortitudo, quia circa secundam partem animæ quidem iram, corporis vero pectus stabulatur: Tertia temperantia, quia circa inguen, tertiam regionem corporis, & circa vim concupiscibilem, quæ tertium locum habet in anima, occupatur. *Lib. 1. allegoriarum legis.*

Quemadmodum canes venatici è longinquo ad feras perveniunt, odorem spectantes, cujus eximio sensu à natura sunt præditi: Eodem modo à justitia, cæterisque virtutibus exhalantes suaves auras amator scientiæ investigat, cupiens originem tantæ voluptatis assequi, huc illucque cursitans, & vel ipso honestatis odore, tanquam sacro nitore se recreans. *De somniis.*

Sicuti flamma urit subjectam materiam, illustrans vicinum aërem ad eundem modum virtus exurit vitia, totam mentem replens lumine. *Lib. Quis rerum divinarum hæres.*

Quemadmodum Solis radios extendit opifex à cœlo usque ad terminos terræ,

tertæ,ut vehementia caloris ejus temperetetur, laxatetutque per aërem frigidum: Ad eundem modum sapientiam Dei,& scientiam, item prudentiam,justitiam,cæteraque virtutes singulas. *In l.Quod Deus sit immutabilis.*

Sicut post obitum Musicâ cujuspiam aut Grammatici,Musica Grammaticaque horum cum ipsis perit,sed ideæ manent harum artium,duraturæ una cum mundo in perpetuum,juxta quas præsentes posterique fient Musici ac Grammatici:Ita etiam singulorum prudentia,temperantia,fortitudo,justitia,aut in universum sapientia si tollatur,nihilominus in hujus universi natura immortali,prudentia immortalis,& virtus omnis incorruptibilis insculpta est,juxta quam & nunc probi censentur,& erunt in posterum. *Et paulo post.*

Vnus signatorius annulus sæpe post expressas innumeras formas, easque interdum unà cum suis subditis abolitas tamen in sua natura illæsus perseverat. Et non putamus virtutes, etiamsi omnes characteres ab eis impressi in studiosorum animis, per pravam vitæ rationem, aut aliam quamvis causam evanuerint, in perpetuum conservaturas naturam suam incorruptibilem, nullique unquam foro obnoxiam? *In lib. Quod deterius potiori insidiatur.*

*Pij Pontifices,*Sicut hyemi necessaria per necessitatem parare consuevit homo:Ita & boni & optimi ad senectutem virtus viaticum in pueritia vendicari debet. *Epistolarum lib.epist.*414.

Thalasi. Sicut animæ corpus secundùm naturam vivificat: Ita & animam virtus & scientia. *Ad Paulin. Presbyt.*

Hieroclis. Vt oculus lipposus & immundus res nimium lucentes discernere non potest:Ita animus noster,nisi virtute præditus,pulchritudinem veritatis conspicere nequit:quum vitiatum purum attingere nefas sit. *In Pythagor. sentent.*

Maximi Monachi, Quemadmodum sanitas & morbus in animantis corpore considerantur,ac lumen ac tenebræ in oculo: Sic virtus & vitium in anima:sic cognitio & ignorantia in animo. *Lib.3. de Charitate.*

Quemadmodum convivium sine sermone & colloquio: pro opulenta absque virtute nullam habent voluptatem. *Serm.*12. *Est & dictum Antisthenis, apud Stob. serm. de Prudentia.*

*Tyrij Platonici,*Sicut contingere solet,ut per aërem sublatæ nebulæ radios solis cohærendo eorum intercipiant fulgorem. Nec propterea sol pulchritudinem propriam amittat, tametsi eum opacitas nubium abscondit:ita etiam virtus ab impetu cæditur fortunæ:neque ideo pulchritudinem dimittit,sed quasi in caliginem densam inciderit,umbratilis fit ac discutitur, quo maximè tempore huic ipsi virtutis opus est, Deum adjutorem certaminis socium præsentémque esse. *Serm.*26.

Agapeti Diaconi, Quemadmodum qui scalas conscendere cœperunt, non prius desistunt ab ascensu,quam supremum attigerint gradum: Sic virtutis studiosus semper altius scandendo excitabitur. *Apud Iust. Meminit. & Stom. serm.*1. *de virtute.*

*Epicteti.*Anima virtuti dedita similis est perenni fonti,cujus aqua est pura, imperturbata, potabilis, & dulcis,accepta,fruitioni apta,copiosa, ab omni noxa, & pernicie aliena. *Apud Stob. serm.de virtute.*

Diogenis, Quemadmodum cithara prodest quidem suo sono aliis, ipsa tamen nec sentit,nec audit quicquam: Tales sunt illi,qui de virtute loquuntur,nec rectè vivunt, *Apud Laërt.lib.*6.

Plut. Vt aromata pannos ac laceras vestes odoratas reddunt, contra byssus sudore infecta male olet: Sic quævis vita jucunda,si virtus accesserit:contra malitia etiam,quæ splendida videntur, molesta reddit & intoleranda. *In Moral.*

Vt acer equus suapte sponte facile currit:Ita qui ardet amore virtutis, non eget admonitore. *In Moral.*

Vt amanti omnia placent in amato: Sic in eo,in quo virtutem amamus,etiam gustum,incessum,& aspectum imitari gaudemus. *In Moral.*

Vt qui verè amant,etiam balbutiem ac pallorem adamant in amatis: Sic admirator virtus non horret.Aristidis exilium,nec Socratis paupertatem,nec Phocionis condemnationem. *In Moral.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ, Quum esurienti cibi dulcedo ac nutrimenti utilitas commendatur,ac sitienti fontium abundantia propalatur,non remedium, sed major patienti generatur cruciatus, nisi modus tribuatur, quo suum ipse patiens satiet appetitum: Sic etiam de commendatione virtutum sentiendum est. Nam præconiis afferre virtutem, ac quo ordine ad ipsam possit perveniri,non ostendere: nihil est,quam sitienti frigidam demonstrare aquam, ac bibendi copiam denegare. *In ligno vitæ c.*3. *de Sobrietate.*

Ciceronis,ut equus indomitus, quamvis natura bene compositus sit, idoneus non potest esse ad eas utilitates,& aptus ad ea,quæ desiderantur ab equo: Sic homo indoctus, quamvis ingeniosus ad virtutem non potest pervenire. *Lib.*4. *ad Heren.*

Vt obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernæ:Sic rerum corporearum æstimatio splendore virtutis, & magnitudine obscuretur, & obruatur atque intereat, necesse est. *Lib.*2.*Offic.*

Senecæ, Quemadmodum corpus in proclivi retineri debet,in arduâ impellit: ita quædam virtutes in proclivi sunt, quæ clivum subeunt. *De vita beata, c.*25.

Quomodo res appetere sine ullo virtutum amore, & sine cultu ingenii,ac nudas edere operas minimè probabile est, (misceri enim inter se ista,& conferri debent.) Sic imperfectum ac languidum bonum est, inotium sine actu projecta virtus, nunquam id,quod didicit, ostendens. *De vita beata, c.*23.

Vt salutaria, quæ citra gustum tactúmque odore proficiunt:Ita virtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundi, sive potitur & fruitur suo jure,sive precarios habet accessus, cogiturque vela contrahere, sive otiosa mutáque est,& angusto circumscripta: sive adaperta in quocunque habitu est,prosit. *De tranquill. vitæ,c.*3.*l.*1.

Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adjutorio ignis calidum est,sine aëre frigidum:Ita honesta & turpia virtutis malitiæ societas efficit. *Lib.*2. *epist.*31.

Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulachra, faciebat ex ære:si marmor illi,si adhuc viliorem materiam obtulisses feciisset quale ex illa optimum fieri posset: Sic sapiens virtutem, si licebit,in divitiis explicabit, si minus,in paupertate:si poterit in patria,si minus,in exilio: si poterit, imperator,si minus,miles: si poterit integer,si minus debilis: quamcunque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. *Lib.*2. *epist.*86.

Quemadmodum virtutes retentæ exire non possunt, facilisque earum tutela est:Ita initium ad illas eundi arduum,quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est,formidare inexperta. *Lib.*2.*epist.*51.

Solus vis & lux integra est, etiam inter oppositâ: & quamvis aliquid terjaceat, quod nos prohibeat ejus aspectu, in opere est,cursu suo fertur.Quoties inter nubila luxit,non est sereno minor:nec tardior quidem quoniam multum interest, utrum aliquid obstet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. Non est minor,sed minus fulget, nobis forsitan non æquè apparet ac nitet: sibi eadem est, & more solis obscuri,in occulto vim suam exercet. *Lib.*2. *epist.*93.

Quemadmodum primum militiæ vinculum est religio, & signorum amor,& deserendi nefas,tunc deinde facile cætera exiguntur, mandanturque ad jusiurandum adactis: Ita in his,quos velis ad beatam vitam perducere,prima fundamenta jacienda sunt,& insinuanda virtus. *Lib.*2. *epist.*95.

Quemadmodum visus oculorum quibusdam medicamentis acui solet, & repurgari: Sic & nos,si aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perspicere virtutem, etiam obrutam torpore, etiam paupertate oppositâ, & humilitate & infamia objacentibus. *Lib.*2. *epist.*186.

*Lactantij.*Vt victoria constare sine certamine non potest:Sic nec virtus quidem ipsa sine hoste. *De opific. Dei,c.*20.

Sicut in rudibus agri prius quam serere incipias, evulsis sentibus, & omnium stirpium radicibus amputatis, arua purganda: Sic de nostris animis prius vita detrahenda: & tunc demum virtutes inserendæ, de quibus seminatæ per verbum Dei fruges immortalitatis oriantur. *In l. Acephal. epitom.*

Sicut si fortissimè pro patria dimices, bonum est: si contra patriam, malum: Sic & affectus, si ad usus bonos habeas virtutes erunt, si ad malos, vitia dicentur. *In l. acephal.*

*Plinij.*Vt ingentes obelisci magno quidem negotio statuuntur & collocantur,ob immensum molis pondus:sed collocati semel, infinitis durant seculis:Ita arduum est,virtutis aut sapientiæ parare famam,sed parata nunquam intermoritur. *Lib.*36. *c.*9.

Lotos,quam Latini fabam Græcam vacant, ramenta ligni habet amarissima,fructum dulcissimum: Ita conatus ad summam virtutem durus est:fructu nihil suavius. *Lib.*24.*c.*2.*& lib.*13.*c.*17.

Crocum gaudet calcari, premendóque melius provenit: unde juxta semitas & fontes lætissimum est: Ita virtus adversis exercita rebus, lætius emicat. *Lib.*21. *c.*5.*& Theoph.lib.*6.*c.*6.

Poggij Florentini, Sicut equum fortem, pulchrum, atque atrem dicimus non cui ejusmodi genitor fuit, sed quem membrorum convenientia spectandum fecit,cui vires adsint ad ferendum sessorem, quem buccinæ cantus excitat: Ita non eum,qui parentes præclaros enumeret,sed qui suis virtutibus resplendet,nobilem appellabo. Itidem domum pulchram judico, non quam formosus faber ædificaverit, sed quæ splendida,& suis parietibus fuerit compesita.Rem quidem militarem, equitandi disciplinam,artesque eas, quæ doctrina traduntur, possumus filios edocere: virtus nulla parentum eruditione, sed divino quodam numine favoréque percipitur,ac serie occulta fatorum. *Libro de Nobilitate. fol.*75.

Hanc tam latè patentem insaniam pervulgatam videmus, ut qui virtutum & bonarum artium studiis procul ab externarum rerum deditis,cupiditate,hæc adumbrata fortunæ beneficia contemnant,aut vecordes, aut imbecilli animi, aut stulti esse dicantur. Etenim omnes ferme mortales,veluti ex loco inferiori suspicientes hos ex altissima,ut videntur basi suspensos,rerum dominos admirantur atque obstupescunt, inhianteque ad exteriorem principum pompam atque ornatum, quales oculis cernuntur,tales interius esse putant: virtutem vero, & bene vivendi disciplinam pauci appetunt,pauciores quærunt:satis supérque sibi sapientiæ atque prudentiæ inesse,vel potius superesse ducentes,dummodo ea assequantur,quæ præclara ac speciosa vulgo publica insania fecit. Sed pars maxima nostræ infelicitatis stultitia est: qua in tantum mentes hominum à vero procul abducuntur, atque opinionibus fallacibus excæcantur,ut nihil sincerum nihil rectum possint discernere,id tantum expetendum esse ducentes, ad quod vulgaris appetitus communi errore labatur. Nos verò quos doctrina sapientum virorum sequi, atque eorum præceptis obtemperare decet, longè aliter à communi stultitia sentire, vitámque felicem non in fortunæ arbitrio, sed in virtutis præsidio constituere debemus. Non enim rebus externis & fortuitis, sed animi bonis tribuenda est. Cui quidem sententiæ multi excellentes,ingenio viri,inhærentes abjectis propriis fortunis,philosophiæ studio vacarunt,ut veram felicitatem assequerentur. *Lib.de fœlicitate principum, in præfatione, fol.*390.

Roterodami, Vt palma, quia cortice sit cultellato, difficilis quidem est ascensu, sed fructum habet dulcissimum: Itidem eruditio & virtus aditum habent difficilem, sed fructum dulcissimum. *In similib.*

Vt speculum non reddit imaginem, nisi substernas viro stannum, aut æs, aut aurum, aut simile quippiam solidum,quod imaginem non sinat

ſinat perfluere: Ita non niſi in animis ſolidis,& vera virtute nixis relucet imago veri. *In ſimilib.*

Vt ſol, quo magis in alto eſt, hoc minores jacit umbras: quo terræ propinquior,hoc majores,putà manè ac veſperi: ita virtus, quo major eſt,& excelſior hoc minus videri cupit, minuſque ſeſe oſtentat: contra qui minus ipſa re valent, magis ſeſe dilatant oſtentatione, *In ſimilib.*

Quum ad omnia advolent apes;tamen nullis nocent floribus:ita virtus & literæ ſic ab aliis ſumuntur, ut nihilo deterior ſit is,qui communicavit. *In ſimil.*

Sicut primum pictura cœpit ab umbris & lineis, deinde monochromata, mox acceſſit lumen & umbræ unà cum colorum varietate, donec ad ſummam artificij pervenit admirationem:Ita virtus in nobis non ſtatim abſoluta naſcitur,ſed paulatim quotidianis auctibus ad ſummum pervenit. *In ſimil.*

Iris gemma non niſi in opaco reddit colores arcus cœleſtis, nec ita ut ipſe habeat in ſe,ſed parietibus illudat, in ſole coloribus caret: Ita quidam varia virtutum ſimulachra præ ſe ferunt,ſed in obſcuro, quod in ſe non habent, tamen in aliorum animis veluti repræſentant ac gignunt. *In ſimil.*

Quemadmodum in opalo gemma multarum gemmarum dotes eminent,nempe carbunculi tenuior ignis, amethyſti fulgens purpura,ſmaragdi virens mare,cunctáque hæc pariter incredibili mixtura lucentia: Ita in multorum virtutes in uno hoc eminent:aut in ſacris literis ſimul invenitur, quicquid apud ullos ethnicos ſcriptores placere poteſt. *In ſimil.*

Thriveri. Vt agrum qui ad ſementem comparatur, ſcindi oportet, inarari, occari, farriri, & aliis quamplurimis modis vexari: Sic, nos quoque dum ad virtutem erudimur nulla laborum patientia decet frangi. *In apoph.*210.

Quemadmodum ſemen ignavum quidem apparet,& injucundum; ac multum volupe eſt, dum adoleſcit, dum floret: Ita tandem & virtus ſuam alacritatem,ſuum fructum præter ſpem exhibet,cujus initia erant dura & injucunda. *In apoph.*38.

Nemo, qui lactucis eget, urticis hortum conſerit, aut ſaburra navim implet, qui ſat mercium habet:tanto imprudentius pueris obtruduntur fabulæ,omiſſis,quæ ad vitam faciunt præceptis ac regulis. *In apoph.*

Licet ſuccus nunquam omnem ſuam naturam exuit, tamen neſcio quid vitij ex vaſe concepit, certe gratiam amittit. Sic neque virtus ſuam alacritatem retinet in animi vitio, licet diverſo,obnoxio. Etenim indolem acorémque ejuſdem vitij redolet. *In apoph.*32.

Vt terra, licet culta,ſed ſemine obruta, non ſtatim fruges edit, ſed clementiam cœli expectat: Sic virtus nequaquam ſolis præceptis innititur,ſed ſurſum datur,ac cœleſti irrogatione perficitur. *In apoph.*14.

Quas vulgus miratur virtutes, alacritatem ſuam accipiunt ex populi conſpectu:At virtus animi ſæpè eo eſt elegantior,quo eſt occultior. *In apoph.*115.

Non eſt injucunda ægris occulta medicamentorum poteſtas, ſed abominabilis ipſorum amaritudo,& acerbitas.Nec in virtutibus ingrata eſt ipſa gratia, ſed tantum ſenſui diſplicet externa phantaſia, & apparens moleſtia. *In apoph.*73.

Aurum, aliquando circumciſum eſt,atque extenuatum, egétque appendice: At virtus noſtra nunquam eſt integra,ſed ut perficiatur, meritorum Chriſti opus habet actuario. *In apoph.*51.

Vt quo aliquid peculiarius eſt,eo ferè chatius & nobilius: Ita tanto eſt admirabilius, pauciſſimos virtutem colere, quia communia omnia vitia. *In apoph.*41.

Vis eſt omne,quod eſt principium operationis. Sed virtus importat principium orationis perfectæ. *Ex B.Thom.*3. *ſent.diſt.*23.*q.*1. *art.*1.

Vt aromata longè latéque odorem emittunt, ſi terras:ſic Virtutis fama diffunditur,ſi promas. *Ex Conſt. lib.*2.*c.*8.

Vt arbores ventis agitatæ altius radices agunt,ſic boni in virtute magis comprehendunt,impulſi aliquoties adverſitatum flabris, *ibid.*

Vt venena vinis admixta medicorum ſcito perniciter & perniciosè penetrant: ſic peccata adſita virtuti. *Ex Cent.*1. *epiſt.*21.

Vt herbas & arbores creſcere non cernimus, ſed creviſſe, ſic factum prudentiam potius quam fieri. *Ibid.*

Vt vinum vigorem & florem ſervat, ſed clauſum apertum exhalat: ſic virtus apud ſecretum manet:vaneſcet ſi vulgaris. *Ex cent.*4. *Meliſſ. epiſt.*74.

Virtus media via ingreditur,& caute cavet ne quid in actionibus ſuis deficiat, aut excedat. *Ex lib.*2.*de Conſt.c.*4.

Pulchrior comptiórque per doctrinam virtus & fortior. *ibid.epiſt.*16.

Latent plerunque vere probi:& in pectore intimo domicilium virtus habet,non in vultu aut fronte. *Ex cent.*1.*epiſt.*22.

Virtus in ſecreto eſt,imo contagia vulgi fugit. *Ex Cent.*4.*Miſcell.ep.*2.

Vbi magna virtutes, ibi & magna vitia aut crebra. *Ex cent.ſing. ad Germ.& Gallos, epiſt.*48.

Paucos nuda virtus aut doctrina evexit. *Ibid. epiſt.*51.

Habet hoc omnino præſtans & excellens virtus, ut neſcio quomodo facile aut invidos inveniat aut inimicos, quos qui pro republica contemnere aut negligere poteſt,is vere vir, & is patriæ amans civis judicandus eſt. *Ex præfat.ad variar. Lect.*

Malus dignitatis aut virtutis judex eſt populus. *Ibid.*

Virtus ipſa ſibi ſatis magnum præmium eſt:nec ornamenta ulla aliunde deſiderat. *Ibid.*

Si bene agis, bene ſit tibi: quid præconia quæris?
Virtutis facilis promptáque fama venit.

Ex comment. in C.Panegyr. è Græco Theognidis.

Virtus aſſurgere non poteſt, ubi vitium libero paſſu comitatur. *Ex ib.*5.*Dial.*20.*de milit. Rom.*

Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum. *Ex manud. lib.*3. *Diſſert.*5.

Rara eſt conjunctio virtutis & fortunæ, præſertim in modeſto & ſapiente:& bonæ mentis,ut ille inquit,ſoror eſt paupertas. *Ex Admirand. lib.*2.*c.*15.

¶ Emblemata.

Ἀντέρως, id eſt, amor virtutis.

Emblema CIX. Andr. Alciat.

Dic, ubi ſunt incurvi? ubi tela, Cupido?
Mollia queis iuvenum figere corda ſoles.
Fax ubi triſtis? ubi penna? tres unde corollas
Fert manus? unde aliam tempora cincta gerunt?
Haud mihi vulgari eſt hoſpes cum Cypride quicquam,
Vlla voluptatu nos neque forma tulit.
Sed puris hominum ſuccendo mentibus ignes,
Diſciplina animos aſtráque ad alta trabo.
Quatuor æque ipſa texo virtute corollas:
Quarum, qua Sophia eſt, tempora prima tegit.

Virtuti fortuna comes.

Emblema CXVIII.

Anguibus implicitis geminis caduceus alis
Inter Amalthea cornua rectus adeſt.
Pollentes ſic mente viros, fandique peritos
Indicat, ut rerum copia multa beet.

In facile à virtute deſciſcentes.

Emblema LXXXII.

Parva velut limax, ſpreto Remora impete venti:
Remorúmque ratem reſiſtere ſola poteſt.
Sic quoſdam ingenio & virtute ac ſydera vectos
Detinet in medio tramite cauſa levis.
Anxia lis veluti eſt, vel qui meretricius ardor.
Egregiis iuvenes revocat à ſtudiis.

Forma virtutem ſuperans.

Emblema CXIX.

Cæſareo poſtquam ſuperatus milite, vidit
Civili undantem ſanguine Pharſaliam:
Iam iam ſtricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore ſonos;
Infelix virtus, & ſolis provida verbis,
Fortunam in rebus cur ſequeris dominam?

Vide *Tit. Bonum, Probitas, Vir bonus.*

Vis.

¶ Definitio et Etymol.

VIs, Græcè βία, ας, ᾶ, & βίαθ, ὺ, ὲ, violentus dicitur.Significat autem aliquando vis virtutem. Virg. *Longam multa vi muniet Albam.* Nonnunquam poſſibilitatem. Virg. *Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victus.* Interdum violentia: idem. *Qua vis immanibus applicat oru.* Hinc fit violo, quod eſt corrumpo, contamino, polluo, & quaſi vim infero,quod propriè de virgine dicitur: Vide ſupra in tit. Violentia.

¶ Poeticæ Sententiæ.

Sen. Oct. Act.2.

Quicquid exprimitur, grave eſt.

Hor.3. Carm.4.

Vim temperatam dij quoque provehunt
In maius iidem odere vires
Omne nefas animo moventes.
Teſtis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, &c.

Hor.3. Carm.4.

Vis conſilij expers mole ruit ſua.

Ovid. lib.3. de arte.

Iudice me fraus eſt conceſſa repellere fraudem,
Armáque in armatos ſumere iura ſinunt.
Ardua ne ſubeas ignota pondera molis,
Ni bene ſint tergi robora menſa tui.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Nullum violentum, perpetuum eſt.

Vt nihil agendum. *Ariſt.de cœl. & mu.*

Nam juſtum quidem, cujus phalariſmon times, omnia teterrimè facturum puto. *Cic.ad Attic. lib.*7.

Vis dicitur principium motus vel mutationis, in alio, vel quatenus aliud eſt. Atque etiam aliquid bene rectéque,aut ex voluntate efficiendi facultas. *Lib.*5.*Metaph. c.*12.*T.*17.

Præclarè & benefaciendi aut potiendi vis, & ea, quæ ſolum facere, aut pati poteſt,ita inter ſe affectæ ſunt, ut illa hanc ſemper, illam hæc non ſemper ſequatur. *Lib.*8.*Met. c.*2. *T.*4.

Cum vis omnibus nobis alia innata ſit, ut ſenſus,alia conſuetudine, ut tibiis canendi facultas,quædam diſciplina,ut illa artium, comparetur: eæ quidem, quæ conſuetudine & ratione pariuntur à nobis, antegreſſis actionibus & opera noſtra comparentur neceſſe eſt: quæ autem in eo genere non ſunt,quæque in patiendo ſunt, non eſt neceſſe. *Lib.*8. *Metaph. c.*5.*T.*10.

Vires cujuſque ex eo,quod quiſque maximum poteſt ſpectari, ponderari

derarique debent. *Lib.1.de cœlo, c.11.T.116.*

Nulla vis aut potestas ad præteritum pertinet,sed ad præsens aut futurum, *lib.1.de cœlo, c.12, T.138.*

Vim majorem habet,quod meliores concedûnt, quàm quod pejores. *Plato Sophista.*

Vis,quæ nunquam prodit in actum, inania est. *Fic. in Plat. libr.6. cap.5.*

Vis nulla durior & intolerabilior est,quam quæ contemptu quodam infertur. *Idem in Plat.de legib. dial.10.*

Vim suam omnia propagare nituntur. *Idem Plat.Phil. lib.1.c.20.*

Vim maximam quod habet ad bonum,maximam quoque habere potest ad malum. *Idem in Plat.de leg. dial.6.*

Vi quod est, præter naturam est. *Arist.5. Phys. c.3.*

Vi manet, quod fertur vi,& secundum naturam, quod fertur secundum naturam. *Arist.in 3.de cœl.c.1.text.19.*

Vi quod movetur, infinitam facit motum. *Idem ibid.*

Vi fiunt,quæ contrà cupiditatem,aut ratiocinationem,per ipsos agentes fiûnt. *In 1.Rhet.*

Vim eandem habent ad agendum,quæcunque ejusdem rei causam obtinent,vel non patet,quod ultimum in omnibus his idem est:quod autem antecedit hoc discrimini fore nil prohibet. *Prob. sect.9. n.6.*

Vim faciens dicitur necessarium. *Arist.5. Metaphys.c.5.text.6.*

Vis est etiam in carentibus anima. *Idem mag.mor.5.c.13.*

Vis non absque virtute esse videtur. *1.Polit. c.4.*

Vis in unum collata, & astricta firmior est, quam diffluens & dissoluta,& partibus dissonora. *The.in 6.phys. text.37.*

Vis major movebit, quod à minori vi movebitur. *Simp.in 8.phys. T.59.*

Vis infinita est,quæ excedit omnem finitam potentiam. *Idem ibidem text.80.*

Vis quanto major est vi, tanto minus tempus, in quo movet major vis est tempore, in quo movet minor vis. *Ibid.*

Vis in primo movente tradita semper minuitur, & deficit successivè, & tandem deficit. *Ibid. T.82.*

Vis intelligitur per artem quæ agit in duo opposita,& non consequitur suam actionem necessario. *Idem in 1. Rhetor. tract.2.c.1.*

Vis in eo consideratur, quod unaquæque res potest efficere. *Boët. in Top. Cic. lib.6.*

Vis cœlestium corporum indirecte redundat ad intellectum, , & voluntatem,& intellectus & voluntas utuntur viribus sensitivis. *D.Thom. in peri.*

Vis est, quidquid in contrarium valet.

¶ Apophthegmata.

Lysander. Cùm Argivi de ditionis finibus ambigerent cum Lacedæmoniis, asseverarentque se justiorem habere causam : Lysander stricto ense : Qui in hoc,inquit, superior est,is optimè de finibus disputat. Ab æquo & bono vir insolens ad vim provocavit. *Plut.in Lacon.*

Idem. Ad Bœotes ancipites,nec huic, nec illi parti additos cum per illorum cõfinia faceret iter,legatos misit,qui percontarentur,utrum tectis an inflexis hastis per illorum agros proficisci deberent?Significans, sive amici essent Bœotij sive inimici, nihilominus se cœpto itinere perrecturum,nisi quod per hostium agros iturus esset erectis hastis ad propulsandum,si quis obsisteret:per amicorum inversis,veluti nemini nociturus.Hoc dictum nonnihil resipit indolis Laconicæ, qui nec inimicis quæ supplex esse vellet, nec amicis gravis. *Plut. in Lacon.*

Themistocles, cum apud Andrum argentum peteret : Duos,inquit,ad vos adduco deos,Vim ac Suasionem:significans,si minus impetraret suadendo,se vi erupturum.At illi respondêrunt, apud se quoque duas magnas esse deas,Inopiam & Impossibilitatem, per quas non liceret dare, quod petebat. *Plut.*

*Anonymus.*Conflavit Cæsari magnam invidiam,quod quidam ex his, quos Romam miserat,stans in senatu, simulátque cognovit, Cæsari senatum non dare prorogationem manu capulum percutiens ; At hic,inquit,dabit:vim Reipub.minitans. *Erasm. lib....apoph.*

¶ Adagia.

Leonis catulum ne alas. λέοντος σκύμνον μὴ τρέφε.

Admonet adagiũ non esse fovendã potentiam,quæ leges possit opprimere.

Lex in manibus. ἐν χειρῶν νόμῳ.

Dicitur cùm res ut geritur,non ex præscripto legum.

Leonina societas.

Est, cum omne commodum ad unũ aliquem redit,reliquis vi fraudatis.

Atticus advena. Ἀττικὸς πάροικος.

In violentos & feroces vicinos dicebatur. Proinde propriè quadrabit in eos,qui ita nuper in munus aliquod asciti sunt,ut superiores eiiciant.

Ferro dividere.

In hos qui vi rem gerunt, & quibus ferro geritur res, & quibus leges inter arma silent. Huic simile est : Ius in manu reponere.

Ad saga ire :

Pro eo,quod est apparere bellum, & ad arma procurrere. Sagum tunicula erat militaris.

Capillis trahere. τῶν τρίχων ἕλκειν.

Dicuntur, qui vi perpellunt. Quod & hodie dicitur : Auribus trahere.

Cyclopum more. Κυκλωπικῶς.

Aristoteles Cyclopicã vitã appellat,ubi nullis publicis legibus vivitur.

Oculum excludere.

Hac figura vulgus adimit omnem spem petenti, ut dicat : Si hoc impetravis,oculum mihi excludito,aut dentem extundito.

Centaurice. Κενταυρικῶς.

Centaurice fieri dicebatur,quod immaniter, ferociter, incivilitérque fieret, sumpta voce à Centaurorum moribus. Aristoph.

Τίς τῶν θύρας ἔκρουσε Κενταυρικῶς.

Quis ostium pulsavit ita Centaurice :

Mars rex. Ἄρης τύραννος.

In principem qui vi,non legibus Rempubl. tractat.

Rus civitas. ἀγρὸς ἡ πόλις.

Ubi quis in urbe neglectis legibus,vi proque sua libidine rem gerit.

Hospes indigenam. ἔπιλος τὸν ἔνοικον.

Subaudiendum, ἐξέβαλεν, *id est,eiecit. Visus fuerit cum aliena professionis quispiam aliam in propria vincit arte.*

Ἀγεωμέτρητος δεὶς εἰσίτω.

Admonet,iniquum non admittendum Geometriam enim pro æqualitate accipiunt.

Priusquam sortiaris, communia devoras. πρὶν λαχεῖν, τὰ κοινὰ κατεσθίεις.

In eum competit, qui non expectata partitione rem invadit.

Non movenda moves. ἀκίνητα κινεῖς.

Quadrabit aut in eos, qui moliuntur ἀδύνατον aliquid:aut qui res sacras violant:aut qui pacta mutant, sive qui convitiis incessunt eos, quibus ob authoritatem debetur reverentia.

In antrum haud legitimum stimulum impingis. εἰς σπήλαιον οὐκ ὑφορίων τὸ κέντρον βάλλεις.

Dicterium Socratis in Philadelphum, qui sororem Arsinoem exemplo Iovis uxorem duxerat.

Abstinenda vis à regibus.

Qui dicet, haud temere manum immittendam in reges potentes, aut viros Deo dicatos, adducere illud Homeri.

Δεινὸν δὴ, γένος βασιλήιόν ἐστιν:
Κτείνειν.
Res dura ac plena pericli est,
Regale occidisse genus.

Cyclopica vita. βίος Κυκλωπικός.

Pro vehementer effera ac barbara, quæ neque legibus, neque disciplina civilis constet,neque religione Deorum gubernetur.

Cyrnia terra. Κυρνιαγῆ.

Dicebatur regio latrociniis infamis, cuiusmodi ferunt olim fuisse Gyrnum. Proverbium non inepte detorquebitur in hominem alieni rapacem ac violentum.

Martis campus. Ἀρείου πεδίον.

In eos detorquebatur,qui militari confidentia praditi viderentur, quique rem vi, non iudicio gererent.

In caput præcipitari. ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖσθαι.

Hoc est, præcipitem dari:dicebant eum qui per summam contumeliam expelleretur, vel qui funditus perderetur.

Vide Violentia.

Visus.

¶ Definitio et etymol.

Visus,Græcè ὄψις,ὠπὸς, ὁ,& ὁρατὸς,ὸν,ὁ, visibilis : & ὁράω, video dicitur. Est autem visus non forma oculi,sed anima, secundum quod ab ea fluit visus. *Ex B.Thom.sup.lib.de anim.19.*

Visionis nomen, extenditur ad significandum omnem cognitionem sensuum & intellectus, propter dignitatem visus, & certitudinem ejus. *secundum eundem 1.part.q.67.art.1.*

Visus,videndi actus,vel ipsa videndi facultas, Hebr. *Rei & Reuth*, à verbo *Raah*,vidit intuitus est,aspexit, oculis & mente comprehendit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Averte oculos meos ne videant vanitatem. *Psalm.118.*

Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Proverb.4.4.*

Sapientis oculi in capite ejus:stultus in tenebris ambulat. *Eccles.2.*

Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias. *Id.6.*

Dulce lumen & delectabile est oculis,videre solem. *Ibid.11.*

Vetustatem & pulchritudinem desiderabit oculus tuus,& super hæc virides sationes. *Eccles.40.*

Qui annuit oculo, dabit, dolorem. *Proverb.10.*

Oculi stultorum in finibus terræ. *Ibid.17.*

Exaltatio oculorum,& dilatatio cordis,lucerna impiorum peccatum. *Ibid.21.*

Momento quoniam malus est oculus nequam : nequius oculo quid creatum est ? *Eccles.31.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Sunt enim oculi principes ad nocendum in sensibus. *August. confess. lib.10.*

Impudicus oculus impudici cordis est nuntius. *Hieron.*

Non debet intueri,quod non licet concupisci. *Greg. Mer.31. super illud Iob. Pepigi fœdus cum oculis meis.*

¶ Sententiæ Poeticæ.

Senec. trag.

Visu carenti magna pars veri latet.

Plaut, in Trucul.suntque verba Stratophonis militis.

Non laudandus est,qui plus credit,qui audit,quam qui videt :
Non placet,cum illi plus laudant, qui audiunt, quam qui vident.
Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem :
Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, plane sciunt.
Non placet quem scurra laudant, manipulares mussitant.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Quocunque in loco quisquis est, idem est ei sensus & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum & suarum: tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere à miseriis cogitationem sinunt. *Cic. ad Torq. ad fam. 6.*

Acerba audire tolerabilius est, quam videre. *Cicer. Curio. Fam. lib. 7.*

Facilius ad ea, quæ visa sunt, quam ad ea, quæ audita sunt, oculi mentis feruntur. 3. *de Orat.*

A consuetudine oculorum animum abducere difficillimum est. 2. *de Natur. Deor.*

Nihil est difficilius, quam à consuetudine oculorum mentis aciem abducere. 2. *de Natur. Deor.*

Irritamenta sunt oculi vitiorum, duces scelerum, huic adulterium oculi ministant, huic domum qui concupiscat. *Seneca de remediis fortuitorum.*

Sensus visus multarum rerum nobis differentiam demonstrat. *Arist. l. 1. Metaphys.*

Visus refractio fit, quum cogitur aër, & vapor in nubem, si æqualis, & paruarum partium extiterit. *Aug. in 12. meteor. c. 6.*

Visus qui minoris est, excedit, velocitas autem quæ est, majoris. *Arist. 1. de cœl. t. 117.*

Visus quædam videt luce propria, ut per se lucentia, quædam luce aliena, ut colorata. *Alb. Magn. in poster.*

Visio differt à somno, & à prophetia, & quum hic loquimur de prophetia, non de ea, de qua Theologi loquuntur, sed ea, ut philosophis placet. *Albert. Magn. de som. & vigil. l. 3. tract. 1. c. 3.*

Visus est aqua, & non accidit ipsum videre, ut est aqua, sed secundum quod est perspicuũ, quod & aëri commune est, sed magis servabilis est aqua aëre, & magis susceptibilis: ideo pupilla & oculus aquæ sunt. *Arist. de sen. & sen. cap. 2.*

Visus in omnibus aquæ tribuendus est, non igni, nec aëri. *de gener. ani. 5. cap. 1.*

Visio fit secundum quandam dispositionem rei visibilis, ac medij, per quod videtur, ad ipsum videns, quæ habitudo statim, ac est, videntur, & longinqua & propinqua. *Alex. Aphrod. in 2. meteor. c. 9. co. 5.*

Visio fit eo, quod sensorium coloris excipitur, & sese quodammodo coloribus simile præbet. *Alex. Aphrod. in 2. de anim. c. 13.*

Visio non est secundum aliquem motum, nec per radiorum prolationem, nec per simulachrorum defluxus, nec demum per utraque. *Idem ibid. cap. 37.*

Visum proprie illud est, quum in ipso vigiliæ, & quietis adultæ interliminio positive, ista quæ vere sensu accepimus, & quæ initio somni impressa, atque illita nostro animo sunt, redduntur, & offerunt sese, ita ut videamur aspicere & adhuc discernere possimus formas eas; quas in prima illa somni nebula accepimus sensu. *Themist. de insomni. c. 3.*

Visu duplici modo est oculi forma. Primo ut organo vivaci utitur ipso. Secundo, ut organum ipsum oculum vivacẽ facit, & oculus cum tali aspectu sine visu materia est visus ipsius, qui est utens, & deficiente ea parte visus, quæ utetur, non remanet oculus, quia unà deficit visus ille qui oculum ut instrumentum effingit. *Simpl. in 2. de anim. tex. 9.*

Visio non fit per radium ab oculo exeuntem. *Aver. met. 8.*

Visus non fit extra mittendo. *D. Thom. 2. de cœl. lib. 11. t. 19.*

Visus parti priori mandatus est, cernitur enim per directum, motus enim fit ante: perspiciendum enim est eodem, quo motus agitur. *Arist. de partib. anim. 2. c. 8.*

Visus prior est tactu, & objectum visus est prius tactu. *Arist. 2. de gen. & cor. cap. 2.*

Visus certior est tactu. *de Sen. in cap.*

Visus anticipat auditum, quia auditus indiget tempore, quum omnis motus in tempore fiat, receptio autem rei visibilis in visu non est in tempore. *Alex. Aphrod. in 2. meteor. c. 9. co. 51.*

Visus sensus perfectior est auditu, quia videt non in tempore. *D. Tho. in 2. met. lib. 14.*

Visus longè porrectus volvitur per imbecilliratem. *Arist. de cœl. cap. 2.*

Visio est, cum id quis videt, quod eodem modo apparuerat, eveniet. *Macrob. in som. Scip. 1. lib.*

Visio ut fiat non opus est corpore medio: nam si densum ut terrenum, impedit, si tenue minus impedit. *Plot. En. 4. lib. 5. cap. 5.*

Visio, quæ in somnio apparet, est, quod ex divina virtute legatur. *Chal. in Plot. Tim.*

Visio cum non fiat contactu, necesse est aliquod mediũ esse, & hoc esse debet diaphanum, ne si forte solidũ sit, & existens, impediat opaca proprietate, & tenebrifica mutuam inter se rerum luminalium actionem, ignis, inquam, ac sensuum instrumenti. *Pyis in Theopras. cap. 20.*

Visionem alij Platonici putant, ut supra in præcedenti propositione, sive extra, sive intus judicium ita perficiatur, alij ultra vibrationem ejusmodi hinc excitari sensibus objecti formulam sensui naturaliter insitam, excitationemque talem in se sentire: nonnulli præter hæc vibratum radium ad oculos usque provenire, aliis aliter. *Fic. in Plat. Tim. cap. 30.*

Visio oblata si à Deo est, eam si teneas cum humilitate, non recedet, sed tum perfunderis lumine, quo certior fies, vel redierit, cumulatius tibi profuturus, qui humilitatis virtute supra te sapere posthabueris, nec ambitiosa curiositate fluctuaveris, at saltem deludi posse cogita, priusquam admittas aut refellas, quod nuntietur. *Ioan. Franc. Pic. Mir de prænot. lib. 9. cap. 5.*

Visus est habitus quo corpora discernuntur. *Speusip in Platon. definitionib.*

Visus sublimi parte coporis velut ignis suprema mundi regione locatus, & lumen natura sua percipit, quod ignis est proprium. *Fic. in Plat. convivior. cap. 2.*

Visus longius prospicit, & momento facit, quod aures tempore, prius enim coruscatio cernitur, quam audiatur. *Fic. in Platon. convivior. 5. cap. 2.*

Visu naturaliter utimur post auditum. *Idem in Plat. Phad. c. 4.*

Visu natura diaphana non movetur à diaphano prorsus consimili, nisi quodammodo jam colorato. *Ibid.*

Visus haud vitæ quidem corporali, sive sensibili, sed, spiritual potius, atque intelligibili, quam maximè conducit. *Leo. Hebr. de amor. dial. 3.*

¶ Apophthegmata.

Thales olim interrogatus quantũ à mendacio distaret veritas? Quantum, inquit, oculi ab auribus. Sensit vir prudentissimus, ea demum esse indubitatæ fidei, quæ hominum contuentur oculis, non quæ auribus percipiuntur. *Eras. lib. apoph. 8.*

Diogenes animadvertens, Olympionicem quendam oculis fixis scortum formosissimum intuentem: Ecce, inquit, ut aries Martius à puella publica obtorto collo vinctus abducitur. Noravit autem hominis oculos intemperantissimos, quibus, scortum obtorto etiam collo, quamdiu poterat intuebatur. *Laërt. lib. 6.*

Xenocrates dicere solebat, nihil interesse, pedesne an oculos in aliena domo defigeres. Eodem enim modo peccare tam eum, qui oculos in loca, in quæ non convenit, verteret, quam eum, qui quo non licitum est, vestigia inferret. *Ælian. lib. 14. de variis hist.*

Pericles Prætor collegam sortitus est Sophoclem poëtam, cumque in navigatione Sophocles vidisset adolescentem formosissimum, ait: En quam speciosus adolescens! respondit Pericles, Decet, ô Sopholes, prætorem non modo manus, sed oculos & linguam habere abstinentes. *Plut. in apoph. Stob. serm. 5. Cic. lib. 1. Officior.*

Ephorus dicere solebat: Si possibile fuisset rebus ipsis omnibus adesse, eam experientiam reliquis multo fuisse præstantiorem. Sensit autem, certiora esse quæ oculis visa sunt, quam quæ auribus percepta ab aliis. Cum enim duo hominj juxta naturam sint velut organa quædam, quibus omnia percipit & scrutatur, auditus scilicet & visus, certior autem multo sit visus, juxta Heraclitum: horum licet propior, minoris tamen momenti organo, auribus videlicet, ad inquisitionem rerum accedit. *Polyb. lib. 22. hist.*

Theopompus, cum quidem optimum bellicarum rerum scriptorem esse dicit, qui quam plurima sit pericula ipse corã expertus: illum verò dicendo potissimum esse, qui quam plurimorum civilium certaminum particeps exstiterit. De his enim rebus, quibus ipse interfuit, & vidit, melius dicere poterit, quam quæ ab aliis nugantibus fortasse audit. *Poly. lib. 12. hist.*

Isæus à quodam qui elegantissimam ostenderat fœminam, interrogatus, num formosissima videretur? respondit, πίπτω μαι ὀφθαλμῶν, id est, desij laborare ab oculis. *Phylost. & Sophist.*

C. Sulpitius Gallus uxorem repudiavit, quod aperto capite foris exisset, inquiens: Tibi meos unius prefinit oculos lex nostra, quibus formam tuam approbres: his ornamenta comparato his esto speciosa: aliis velle videri formosam, in suspicione & crimine hæreat necesse est. *Eras. lib. apoph.*

¶ Similitvdines.

D. Chrysostomi, Quemadmodum cum gladium à puero teneri videamus, etiam nondum vulneratum eum cernamus, verberamus tamen, ac sæpe minantes, denunciamus, ne quando illum rursus contingat: eriam Deus inverecundum coërcet aspectum, ne quandoquæ in ipsam quoque incidat actionem. *Homilia 17. in Matth.*

Quod sol mudo, hoc oculus corpori. Extincto sole omnia perduntur & perturbantur: Ita omissis oculis, pedes inutiles sunt, & manus, & animus: Ita oculus animæ. Quare ut in regio quodam loco, altiori corporis parte, sedẽm sortitus est, & cæteris præfertur sensibus. Oculus lucerna omnium membrorum ornat totum corpus: *Homil. 55. in Ioan.*

Nazianzeni. Visus haud facile à jucundis divelli solet spectaculis: si verò violentia quadam abstractus fuerit, iterum illuc refertur: quemadmodum sermo à narrationibus suavissimis. *De laud. Basil.*

Philonis Iudæi, Sicut in corpore principatum natura dedit capiti, cui summum locum tanquam regiam attribuit, reliquis membris omnibus, quæ à cervice usque ad imos pedes pertinent, ei pro basi suppositis: Ita inter cæteros sensus imperium penes oculos esse voluit: Ideo hos quoque in sublimi collocavit ut principes, & quidem variis modis honoratos sed præcipue loco tam insigni ac conspicuo. *L. part. leg.*

Tyrij Platonici, Quemadmodum in epulo nidoris pleno, in quo permultum vini miscetur, estque tibiarum, fistularum, saltationumque strepitus multus, atque odoramentorũ magna vis, is constantissimus sit, qui sese colligens ac contrahens, ab illis omnibus avocet sensum, seque & sobrium, & temperatum præster: Ita etiam variè obstrepentibus, magni negotij est invenire mentem frugi, quo adeo sese ab his explicet, ut sua, ipsa spectacula possit intueri. Vt interdum formosum corpus ne conspici possit, multis ac variis involucris obtegitur, cujus amator, ut expleatur aspectu, ea opus habet amovere: Sic etiam necesse est, amictum hunc, qui tibi oculos impedit, ratione avertere. *Serm. 1.*

Hippocratis. Multi quæ sunt prope non videntes, sua quadam affectione pereunt. Quæ verò clara sunt, ceu sub nube intuentur. Et cum longam hominum vitam pro speculo habeant, super his quæ fieri aut non fieri convenit, à qua potissimum re futura providentur, tanto aciem magis obtundunt. *In epist. ad Damagetum.*

Plut. Vt venatores non sinunt canes quiduis olfacere, aut mordere, sed integros eos servant feræ: Sic oportet aures & oculos non sinere quovis vagari, sed rebus necessariis reservare. *In Moralib.*

Augustini, Quomodo si aliquis carbones apprehenderit si cito eos projecos

projecerit, nihil ei nocebunt: si vero diutius tenere voluerit, sine vulnere abire non poterit: Ita & qui ad concupiscendum, oculorum defixerit intuitum, & libidinis malum in corde suscipiens, morari in corde suo permiserit, excutere à se sine animæ plaga non poterit. Ideo jugiter clamemus cum Propheta, Oculi mei semper ad Dominum. *Lib. de honestate mulierum, cap.* 5.

D. Cypriani. Habent multi divitias, quas suis usibus negant: quibus si nulla cupiditas inhæsisset, nec cupiditatis insignia possiderent, at verò quia cupiditate possessi sunt, perfruuntur animo quod usu non tangũt, Ita qui despexit vinculum nuptiarum, & aliter vinculis fœmineis obligatur, quamvis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, conjunctione semper oblectatur. *De singularitate clericorum.*

Ex improviso vel transeunter ad horam fœmineus aspectus occurrens velut sagittas alienis oculis jactat. *De singul. clericor.*

Seneca. Quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, evitanda est omnis admonitio delicti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit: & oculos & aures ab his, quæ reliquit avertat. *lib.* 2. *epist.* 70.

Roterodam. Catoblepas & basiliscus solo aspectu necant, maximè si oculos intueare: Ita tyranni nonnulli solo oculorum conjectu nonnullos ad laqueum adigunt. At formosa mulier & impudica perimit intuitu, *In simil.*

Sunt qui aspectu effascinant hominem: Ita invidus oculus perniciem affert rebus lætis. Nec satis tutus regum oculus, si quid habeas egregie pulchrum. *In simil.*

¶ Exempla Biblica.

Visiones servis Dei olim valde frequentes. Num. 12. 6. *exempla:* in Iacobo, Genes. 46. 2. Samuele, 1. Sam. 3. 7. &c. Nathan Propheta, 2. Sam. 7. 17. Addo videntem, 2. Paral. 9. 29. Esaia, Esa. 6. 1. Ieremia, Ierem. 4. 1. 2. Ezechiele, Ezech. 1. 4. 19. & 8. 1. 2. & 10. 1. &c. & 11. 22. 2. &c. 37. 1. & 34 1. 2. Daniele, Dan. 7. 2. & 8. 2. & 10. 5. Amos, Amos 8. 1. Zacharia, Zach. 4. 2. & 5. 2. 6. & 6. 1. Christo, Luc. 4. 5. Petro, Act. 10. 11. Paulo, 16. 9. & 22. 18. & 26. 13. & 27. 23. 2. Cor. 12. 12. Ioanne, Apoc. 1. 12. & 4. 2. & 5. 1. & 6. 2, & 7. 1. 2. & 8. 2. & 10. 4. & 11. 4. & 12. 1. 13. & 14. 1. & 15. 1. & 17. 5. & 18. 1. & 19. 11. 17. & 20. 1. & 22. 1.

Vide suprà, Oculus.

Vita.

¶ Definitio et etymol.

Vita, Græc. βίος, ου, ὁ, & βιοτεύω, vivo dicitur. Hebr. *Chaiiah* & plurali numero *Chaiim*, id est vitæ commoditates variæ, ut *Psal.* 34. 13. à verbo *Chaiai*: vixit, potitus est vita naturali. Est autem mansio animæ in corpore, *secundùm Arist. l. de vita & morte.*

Vita est mansio animæ nutritivæ in calido, *secundùm eum, ibid.*

Vita (*ut Donat. affirmat.*) significat ὁλως mores, animam, alimentum, spatium vivendi & fortunam quæ viventibus accidit.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Ne glorieris in crastinum: ignorans quid superventura pariat dies. *Proverb.* 27.

Tempus nascendi, & tempus moriendi. *Eccles.* 3.

Nemo est qui semper vivat, & quis hujus rei habeat fiduciam. *Eccl.* 9.

Quæ est vita nostra? Vapor est ad modicum apparens. *Iacob.* 4.

Id enim quod in præsenti est, momentaneum est. 2. *Cor.* 4.

¶ Loci Biblici.

Vita pro perduratione in periculis pro Christo adeundis, 2. Corinth. 4. 10. vita æterna, μετωνυμικῶς pro Christo, 1. Ioan. 5. 20. Vitæ optimè instituendæ ratio, Matth. 7. Luc. 7. 31. vita mandatorum Dei observatoribus promissa, Lev. 18. 5. & 25. 18. Deut. 6. 17. 18. & 21. 1. Proverb. 7. 3. Ezech. 20. 11. Matth. 19. 17. Marc. 10. 10. 19. Luc. 20. 28. & 18. 28. Galat. 3. 12. vita per legis transgressionem perdita, Ro. 8. 23. Ephes. 2. 1. per Christum restituta, Rom. 6. 23. Ephes. 2. 5. 2. Tim. 1. 10. 1. Ioan. 4. 9. & 5. 11. in Evangelio patefacta, Rom. 1. 17. Ephes. 1. 17. Philip. 2. 16. ex gratuita Dei bonitate, Luc. 12. 32. Ioan. 10. 28. Rom. 6. 23. 1. Ioan. 5. 11. & Christi misericordia profecta, Iud. 21. Electis & fidelibus Deum timentibus apparata, Matth. 19. 17. & 20. 23. & 24. 13. Marc. 10. 30. Luc. 6. 20. & 18. 30. Ioan. 3. 15. 36. & 4. 14. & 5. 24. & 6. 33. 40. 47. 54. & 10. 28. & 11. 25. & 12. 25. & 14. 2. & 17. 2. & 20. 31. Rom. 2. 7. & 6. 22. & 8. 17. 1. Cor. 9. 25. 2. Cor. 4. 17. 2. Tim. 2. 5. Tit. 3. 7. Hebr. 4. 3. & 10. 22. & 12. 14. Iac. 2. 5. 2. Petr. 1. 11. 1. Ioan. 2. 25. & 5. 13. Iud. 21. Vitæ æternæ excellentia, 1. Petr. 4.

Vita Dei pro ea, vita, qua Deus in suis vivit, Ephes. 4. 18. vita præsens, in quo sita, Deut. 3. 3. certo termino definita, Iob. 14. 5. Christo posthabenda, Matth. 10. 39. & 16. 25. 26. Luc. 9. 24. vitæ fidelium scopus, Rom. 14. 7. Tit. 2. 8. 10. vitæ humanæ brevitas, ac vanitas, Genes. 3. 19. 2. Sam. 14. 14. 1. Par. 29. 15. Iob. 3. 20. & 7. 1. & 8. 9. & 9. 21. & 13. 18. & 14. 1. 5. & 16. 22. Psalm. 39. 6. & 62. 10. & 90. 6. 9. 10. & 102. 4. 17. & 103. 15. & 109. 23. & 144. 4. Eccles. 14. 18. & 17. 31. & 18. 8. & 40. 6. & 41. 1. Tob. 4. 23. Esai. 40. 6. 7. Luc. 12. 18. 1. Corinth. 7. vers. 29. Ephes. 5. 16. Hebr. 13. 14. Iacob. 1. 10. & 4. 14. 1. Petr. 1. 14. 2. Petr. 3. 8. Vitæ humanæ finis, 1. Corint. 10. 31.

Vitæ longitudo quibus promissa, Exod. 20. 12. Deut. 25. 15. 1. Reg. 3. 14. Psalm. 91. 16. Proverb. 3. 2. 16. 18. & 9. 11. & 10. 27. & 11. 30. & 28. 16. Esa. 65. 20. Eph. 6. 2. 3. Vita æterna est agnoscere Deum, & Iesum, Ioan. 17. 3. datur gratis, Rom. 6. 23. datur ex observatione mandatorum, Mat. 19. 17. Vita Christianorum abscondita in Christo, Coloss. 3. 3. Vitæ arbor, Genes. 3. 9. ostenditur, Apoc. 22. 2. Vitæ æternæ & præsentis discrimen, Luc. 20. 34. 35. vitæ anteactæ memoria haud inutilis, Deut. 5. 15. & 16. 12. Ezech. 36. 31. Ioan. 4. 29. Actor. 22. 4. & 26. 10. Rom. 6. 17. 1. Cor. 6. 11. & 12. 2. Galat. 1. 13. & 4. 8. Ephes. 2. 1. 11. & 5. 8. Coloss. 1. 21. & 2. 13. & 3. 7. 1. Thess. 1. 9. 1. Timoth. 1. 13. Tit. 3. 3. 1. Petr. 2. 10. 25. & 4. 3.

Vitæ sanctimonia electionis scopus est. Ephes. 1 4. & 2. 10. 1. Thes. 4. 7. Itaque fideles vitæ sanctitati studere debent, Genes. 17. 1. Psalm. 15. 1. 2. & 24. 4. 5. & 37. Matth. 23. 26. Rom. 6. 4. & 8. 1. 2. Cor. 5. 17. & 7. 1. Ephes. 2. 10. & 4. 17. Philip. 1. 27. & 2. 15. Hebr. 10. 22. & 12. 14. Iacob. 3. 13. 1. Petr. 1. 15. & 2. 11. 12. 24. & 3. 16. & 2. 4. 2. Petr. 1. 4. & 43. 11. 14. 1. Ioan. 2. 3. Vita æterna quomodo possideatur, quærit dives ex Christo, Matth. 19. 17. Mar. 10. 17. Vita per Christum parta, cum morte per Adamum introducta comparatur, Ro. 5. 17. vita nostra stadij instar est, 1. Cor. 9. 24. vapor est, Iacob. 4. 14.

Vitæ sermo qualiter recipiendus, 1, 22. vitæ sanctimonia probanda est Dei cognitio, 1. Ioan. 2. 3. vitæ novitas bonis operibus testanda est, 1. Ioan. 3. 7. in vitam revocati ad cœlum evocantur. Apoc. 11, 12. Vitæ liber, Apoc. 20. 14. & 21. 27. Exod. 32. 32. Phil. 4. 3. Vitam videre, pro vita frui: & vitam non videre, pro vita non frui, Ioan. 2. 36. Vitæ panis, Hebraismus, pro vivifico, seu vitali pane, Ioan. 6. 35. vitam pro fratribus ponere, Iud. 13. 3. 25. Est. 4. 15. Ioan. 15. 13. 1. Ioan. 3. 17. Vitæ novitas pro nova vita, Hebraismus. Rom. 6. 4. Vita æterna merces est, Matth. 5. vers. 12. & 10. 8. donum Dei est, Rom. 6. 23.

Vivere, Hebræis, pro valere, Ioan. 4. 50. Vivere ex omni verbo prodeunte per os Dei, Matth. 4. 4. dicuntur homines, omni eo vivere, quod egressum fuerit ex ore Dei: sive, quod Deus constituerit, & decreverit: hoc est non vivere ex solis causis physicis, cum Deus non sit illis adstrictus, testantibus id Mosis & Eliæ exemplis Exod. 24. 28. & 34. 28. 18. 1. Deuter. 9. 9. 1. Regum. 19. 8. sed omni re cui Deus verbo suo alendi nos facultatem indit, quasi imperans ei ut hoc faciat, & suo verbo præstans. *Vide Deuteronomy* 8. 3.

Vivere Deo, est opera Dei facere, Rom. 6. 11. 12. Galat. 2. 19. Domino, Rom. 14. 8. 2. Corinth. 5. 15. 2. Thess. 5. 10. 1. Petr. 4. 2. in Christo, 2. Tim. 3. 11. Vivere secundum carnem, incedere secundum carnem, esse in carne. Rom. 7. 5. & 8. 4. 5. 8. 12. de iis dicitur, qui cum uno sint Spiritu donati, sese cupiditatibus carnis immergunt. Vivere autem in carne, Gal. 2. 20, vel ambulare in carne, 2. Corinth. 10. 3. nihil aliud declarat, quam in hoc caduco corpore vitam degere tantisper, dum cœlesti & æterna vita potiamur, ut Galat. 2. 20. 1. Pet. 4. 1.

Vivere sibi latius dicitur, qui se unum respicit, ut ex suo unius arbitrio ac voluntate vivat, pro quo Hebræi dicunt, Benefacere animæ suæ, Psal. 49. 19. cum ergo negat Paulus fideles sibi vivere, Rom. 14. 7. hinc quid velit intelligitur, nempe quod fideles non suam, sed Domini voluntatem fateantur ex gratiarum actione se habere pro vitæ regula, quod denique ita vivant, ut Domino sibi reddendam vitæ rationem cogitent, cujus unius juri & potestati subsint. Vivit anima tua: Asseveratio Hebræis, 1. Sam. 1. 26. Vivit Christus in Christianis, Gal. 2. v. 21. Vivit Dominus: jurantis vox. Ruth. 3. 13.

Vivit homo fide, etiam in fame. Deuteronom. 3. 8. Vivimus in gloriam Dei, Roman. 34. 8. Vivunt omnes Deo, Luc. 20. 38. Vivat Rex, 1. Sam. 10. 24. ut vivamus, mandata servanda, Deuteron. 3. 1. & 32. 47. Vivere facit Deus, & occidit. 32. 49. Vivens Deus, Ios. 3. 10. Vivendum Deo, non sibi, Roman. 14. 7. 2. Corinthior. 5. 15. Galat. 2. 20. 2. Thessal. 5. 10. 1. Petr. 4. 2. Vivendum in lætitia, Eccles. 8. 15. & 9. 7.

¶ Sententiæ Patrvm.

Longitudinem vitæ hujus sentiũ non facit, nisi spes vivendi: nam nihil videtur esse celerius quam quicquid in ea iam præteritum est. Quum ergo dies judicij venerit, tunc sentient peccatores, quoniam non sit longanimis vita, quæ transit. *Augustin. super Psalm.* 6.

Si toto tempore illo viveres, ex quo Adam de paradiso emissus est, usque in hodiernum diem, certè videres vitam tuam non fuisse diuturnam, quæ sic avolasset, unius autem cujusque vita hominis quanta est? adde quantoslibet annos, duc longissimam senectutem, quid ergo? Nónne hora matutina est? ergo longè sit dies judicij, quando erit retributio justorum & injustorum: tuus certè ultimus dies abesse non potest longè, adhuc te præpara: qualis enim exieris de hac vita, talis reddéris illi vitæ. *In Psal.* 39.

Longam cœnam, malam nemo vult habere, nec ferre, longam vitam malam pene omnes volunt habere. Vtique si grande est, quod vivimus, bonum sit omnium grande. Quid enim vis male, dic mihi? Puto nihil in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil male vis, terram malam non vis, segetem malam non vis utique, sed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, servum bonum, amicum bonum, filium bonum, uxorem bonam, & quid hæc magna, quoniam quidem ipsam vestem malam non vis habere, sed bonam, caligam postremo non vis habere nisi bonam, aut da mihi aliquid te velle, quod malum est, solam animam vis habere malam? Quid te offendisti? Quid de te tu ipse meruisti? Non vis esse malum, nisi te solum. *In serm.*

Plenitudo est & beatitudo perfecta, ut cito quisque intelligat, & bene vivat. Sed si fortè utrumque non potest, melius est bene vivere, quam cito intelligere. Qui enim bene vivit, meretur amplius intelligere: qui malè vivit, & quod intelligit, perdet. *de doct. Christiana.*

Non est vera vita, nisi ubi feliciter vivitur; nec vera incorruptio, nisi ubi salus nullo dolore corrumpitur. *In quodam sermone.*

Hæc est justitia hominis in hac vita: eleemosyna, jejunia, oratio, pœnitentia cruciat, justitia tranquillat, vita æterna glorificat. *Idem.*

Vita hominum media est inter vitam angelorum & peccatorum.

Si vivit homo secundum carnem,pecoribus comparatur;si vivit secundum spiritum,angelis sociatur. *In Ioan.*

Qui æternitate Dei perspecta,breve & pene ad puncti instar humanæ vitæ spatium cogitaverit, ante oculos suos habebit semper interitum, & erit humilis atque dejectus. *Hieron.ad Eph.l.2.*

Secreto Dei consilio agitur, ut hujus peregrinationis tempore electorum via turbetur. Via quippe est vita præsens, qua ad patriam tendimus, & idcirco hic occulto judicio frequenti perturbatione conterimur,ne viam pro patria diligamus. *Greg.in Moral.*

Quot dies vitæ peragimus, quasi in itinere ad locum propositum tot partibus propinquamus. Præsentem vitam quasi viam subigendo transimus. *Ibid.*

Mala vitæ præsentis tanto durius animus sentit, quanto pensare bonum, quod sequitur, negligat: nequaquam nos gratia in adversitate deserit: quia quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. *Ibidem.*

Brevis est vita, & ipsa brevitas semper incerta. *Aug. de verb. Dom. serm.16.*

Quid est diu vivere,nisi diu torqueri? *Idem de verbis Domini ser.17.*

Diu vivere quid est,nisi ad finem currere? *Idem sermone 40.*

Neque in tempore utiliter vivitur, nisi ad comparandum meritum, quo in æternitate vivatur: *Idem epist.47.*

Vita hæc est vita dubia, vita cæca, vita ærumnosa, quam humores tumidant,dolores extenuant, ardores exsiccant, ærumnæ morbidant, escæ influant, jejunia macerant, ioci dissoluunt, tristitiæ consumunt,sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactitant, paupertas deiicit, iuventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia mors interimit, universis gaudiis finem imponit,ita ut eum esse desierit, nec fuisse putetur. *Aug. in original. tractans illud Iacob 4. Qua enim est vita vestra.*

Nihil fugacius seculo, rebusque seculi, quas, dum tenemus, amittimus, & per infantiam, pueritiam, iuventutem, ac virilem & ingravescentem, ac maturam ætatem, annosque ultimos senectutis, per quæ utique septem spatia Philo vitam describit humanam, mutamur & currimus nescientes ad mortis terminum pervenimus. *D. Hieron. super Amos,l.3.*

Nihil ita decipit, quam cum ignorent homines spatia vivendi, & longiorem sibi vitam tamen repromittunt. *Hier.epist.79.*

Tantis malis hæc vita repleta est, ut comparatione ejus mors remedium putetur esse, non pœna. Nam ideo brevem illam Deus facit, ut molestiæ ejus, quæ prosperitate vinci vel tolli non poterant, temporis exiguitate finirentur. Denique S. Iob dicit: Militia est vita hominis super terram. *Ambrosius serm.de Quadragesima.*

Reproborum mentes idcirco multa nequiter agunt, quia se hîc vivere diutius arbitrantur: justi vero, dum brevitatem vitæ suæ considerant,elationis & immunditiæ culpas declinant. *Greg.in Mor.l.3.*

Gloria iniquorum, quum plerumque in annorum multitudinem tenditur, ab infirmorum mentibus esse longa, & quasi stabilis æstimatur. Sed quum hanc repentinus finis intercipit,brevem fuisse deprehendit, quoniam determinans innotescit: quia quod præterire potuit, modicum fuit. *Gregor.17.Mor. super illud Iob.24. Elevati sunt ad modicum,& non subsistent.*

Infinitas est volubilitas temporis per quod citissime currimus. *Senec. epist.51.*

Vita nostra, naviganti similis est, Is enim, qui navigat, stet, sedeat, jaceat, semper vadit,quia impulsu navis ducitur: sic & nos vigilantes, sive dormientes, per momenta temporum quotidie ad finem tendimus. *Greg.in Regist.*

Hæc enim vita temporalis,quia brevis est,idcirco & bona ejus & mala brevia sint necesse est. Illa vero spiritualis, quæ huic terrenæ contraria est, quoniam sempiterna est, idcirco & bona ejus & mala sempiterna sunt. Ita fit, ut & bonis brevibus mala æterna, & malis brevibus bona æterna succedant. Itaque quum simul proposita sunt homini bona & mala,considerare unumquëque secum decet, quanto satius sit pro perpetuis bonis mala brevia pensare,quam pro brevibus & caducis bonis mala perpetua sustinere. *Lactantius Firmianus divinarum inst.l.6.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Phocylides.

Ὁ βίος τροχός.
Vita rota.

Philemon.

Τοιοῦτος ὁ βίος ἐστίν, ἀνθρώπε, γυνή.
Εὐφραινόμεθ' ἔλαττον ἢ λυπούμεθα.
Talis est, ô mulier, humana vita,
Paucioribus gaudiis fruimur, quam dolore & molestia.
Οὐ βίος ἃ μοῖρ' ὁ βίος, ἀλλὰ ξυμφορά.
Vita non est vita,sed calamitas.

Euripides:

Οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅστις ἐξεπίσατο, τλῶ αὔριον, μέλλουσαν εἰ βιώσεται.
Mortalium nemo est, qui craſtinum sibi audeat polliceri.

Palladas apud Euripidem.

Δακρυχέων γενόμαν, κ' δακρύσασα θνήσκω,
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.
Ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ἄσθενες, οἰκτρόν,
Συρόμενον χθονὸς, κ' δακλυόεν μόνον,
Lachrymans sum natus,sed & lachrymans morior,
In lachrymis universam comperi vitam.
O genus hominum lachrymosum, debile, miserabile,
Tractum in terra solutumque!

Hominis vita fragilis & caduca,Gregorius Tifernas.

Ecce sumus pulvis,sumus ecce miserrima tellus,
Et nostri fugiunt, ut levis aura dies.
Languemus,medio ut fœnum quod caditur æstu,
Vt rosa Pæstano languet adepta iugo.
Obruimur morbis,aut succedente senecta:
Et mala tantillos undique multa premunt.
Soluimur ut nebula,surgens ut aera fumus,
Et veluti solui sole pruina solet.
Carpimur,ut stipula rapido carpuntur ab igni:
Nec nisi vivendo somnus & umbra sumus.
Vnde igitur fastus venit, unde superbia nobis?
Quos fatum (prater tot mala) triste rapit?

Anonymus.

Nascimur in lachrymis,lachrymis quoque vita madescit,
Et vitam rursus linquimus in lachrymis.
O multas hominum lachrymas: absterget at omnes
Omnibus electis ipse Deus lachrymas.

Lucianus.

Τοῖσι μὲν εὖ πράττουσιν πᾶς ὁ βίος βραχύς ἐστι.
Τοῖς δὲ κακῶς μία νὺξ ἄπλετός ἐστι χρόνος.
Fœliciter quidem agentibus omnis vita brevis est,
Sed malis una nox immensum est tempus.

Menander.

Καρπὸς δ' ἀρετῆς, βίος εὐσκηνος.
Fructus autem virtus est bene composita vita.
Λάβε πρόνοιαν τοῦ προσήκοντος βίου.
Cape providentiam convenientis vitæ.
Ἀμελοῦντα τοῦ ζῆν οὐκ ἔξεστ' εὐσχημονεῖν.
Negligentem vivere non licet bene compositum.
Βιοῦ μὲν οὐδεὶς ὃν προαιρεῖται βίον.
Vivit quidem nullus quam eligit vitam.
Βίος ἐστίν, ἄν τις τῷ βίῳ χαίρῃ βιῶν.
Vita est si quis vita gaudeat vivens.
Βίος κέκληται δ' οὗ βία πορίζεται.
Vita vocata est,quia vi paratur.
Βίος βίου δεόμενος οὐκ ἔστι βίος.
Vita victu indigens non est vita.
Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.
Vivimus enim non ut volumus,sed ut possumus.
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν βίον δ' ἄλυπον οὐδενί.
Non reperitur vita cuiuspiam sine molestia.
Τυφλὸν γὰρ, δύστηνον ἀνθρώποις βίος.
Cæcum quid & miserum hominibus,vita.
Τὸ ζῆν ἀλύπως ἀνδρὸς ἐστιν εὐτυχοῦς.
Vivere sine tristitia viri est fœlicis.
Ὡς ἡδὺς, ὁ βίος, ἄν τις αὐτον μὴ μάθῃ.
Quam suavis vita, si quis ipsam non discat,
Ζῆν βουλόμενος, μὴ πράττε θανάτου ἄξια.
Vivere volens ne facias morte digna.
Ζῆν αἰσχρὸν, οἷσι ζῆν ἐφθόνησεν ἡ τύχη.
Vivere turpe est, quibus vivere invidit fortuna.
Πάντες καλῶς ζῆν μὲν ἐθέλομεν, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα.
Omnes bene vivere volumus, sed non possumus.
Ὡς ἡδύ, τὸ ζῆν μὴ φθονούσης τύχης.
Quam suave est vivere non invidente fortuna.
Ζητεῖ συνάσαν ἐκ δικαίων τὸν βίον.
Quare ducere ex iustis vitam.
Βέβαιον οὐδὲν ἐν βίῳ δοκεῖν θέλειν.
Firmum nihil in vita videtur esse.
Αὐτά σε διδάσκει τοῦ βίου τὰ πράγματα.
Ipsa te docent vitæ res.

Sophocl.in Aiace furente.

Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι τὸν εὐγενῆ χρή.
Sed vel bene vivere,vel bene mori generosum oportet.
Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφύκοσι.
Vivere turpiter bene natis.

Hor.Serm.l.1.Sat.9.

Nihil sine magno
Vita labore dedit mortalibus.

Horat.1.Odarum.

Vita summa brevis spem nos vetat inchoare longam.

Terent.in Adelph.

Ita vita est hominum,quasi cum ludas tesseris:
Si illud, quòd maximè opus est iactu, non cadit:
Illud quod cecidit forte,id arte ut corrigas.

Menand.Iamb.Senar.

Βιοῦ μὲν οὐδεὶς ὃν προαιρεῖται βίον.
Τυφλὸν γὰρ, δύστηνον ἀνθρώποις βίος.
Nemo usque vivit ex sententia.
Caca & parum fœlix vita est mortalium.

Vita brevis vana.

Non tibi vivacem furor est spondere senectam,
Quum non sit vita certa vel hora tua.
Finge age, Nestorium sis perventurus in ævum,
Longa tument multis tempora fœta malis.
Omnia ut effugias viridis quibus angitur ætas,
Tadia longa tibi curva senecta feret.
Tu tamen ad seros (nulli quod contigit) annos
Vt venias,nullo percitus ante malo.

Hoc tamen exiguum eſt, ubi nunc tot Neſtoris annis?
Ex tanto ſupereſt tempore nulla dies.

Ex Græco Thom.Morus vertit.

Nugamur, mortemque procul eſſe putamus:
At mediis latet hæc abdita viſceribus.
Scilicet ex illa, qua primum naſcimur hora,
Prorepunt iuncto vitaque morſque pede.
Partem aliquam furtim, qua ſe metitur, & ipſam
Surripit è vita qualibet hora tua.
Paulatim morimur, momento extinguimur uno,
Vt lampas oleo deficiente perit,
Vt nihil interimat, tamen ipſo in tempore mors eſt:
Qui nunc interea dum loquimur, morimur.

Vita hominis nihil eſt.

Nos tenuem ſtrictis ſpirantes aëra fibris
Vivimus, & Phœbi lampada conſpicimus.
Quotquot vivimus hic ſumus omnes organa, quæque
Vivificis animat flatibus aura levis.
Quod tua ſi tenuem reſtringat palma vaporem,
Eripiens animam miſeru uſque Stygem.
Sic ſumus ergo nihil: Plutoni paſcimur omnes,
E flatu minimo nos levis aura fovet.

Lucinius.

Diſce ioces, ſcena eſt, ludus quoque vita, repugnans
Fortuna, triſtis triſtia damna feres.

Aliter.

Scena eſt hæc vita, ludus: vel ludere diſce,
Abiiciens curas, vel tua damna pati.

Vita humana plena calamitatibus & miſeriis.

Luſcinius.

Fundebam lachrymas gemitus, moribundus idem nunc
Plango, videns luctu tempora cuncta teri.
O mortale genus, male firmum, triſte, miſellum,
Seu te habeat tellus, ſeu fera parca ferat.

Ἀρχίδ.

Θρήνας ἀπεύετω τις, ὅτις ξυναχῦσι μὴν υἷας,
Μήτηρ ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους:
Ἐμπάλιν δ' ἀλγίσουσιν, ὅσοις, ἀϊδνὰ λιπόντας,
Ἀτροιδὴς κηρῶν λάτρις ἥμαρψε μόρῳ.
Οἱ μὲν γὰρ (ὠόντες, ἀεὶ πάντοῖα πεῖσαι
Εἰς κακὰ, τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.

D.Andr.Alciatus Latinè ſic fecit:

Ecquis non laudet Thracas, qui prodit ut infans,
In lucem ex uteto fletibus ora rigans.
Quique beant cernunt quoſcunque relinquere ſæclum,
Parcarum & quos mors dira miniſtra rapit.
Nam vivi vario iactantur turbine ſemper,
Qui moritur, finem repperit ille mali.

D.Luſcinius aliter ſic vertit.

Laudantur Thraces, natos quod viſcera matrum
Egreſſos gemitu protinus excipiunt.
Quodque relinquentes vitam ſine fine beatos.
Credunt, incautos dum fera Parca rapit:
Illos vita malis quia deſtinat omnibus: hinc hos
Pharmaca quod mortem tot reperere malis.

Vita noſtra & luctuoſa ac ſimul ridicula eſt: Ergo ſimul defleri ac rideri digna.

Incerto authore. Ἄδηλον.

Τὸν βίον ἡράκλειτε πολὺ γλαῦκον νόμισον ὅτ' ἔζης.
Δάκρυσι γὰρ ὁ βίος ἐς' ἐγελευτότερος
Τὸν βίον ἄρτι γέλα δημόκριτε τὸ γλαῦκον, ἢ πρίν,
Νῦν ὁ βίος πάντων ἐστὶ γελοιότερος.
Εἰς ὑμέας ἢ κ' αὐτὸς ὁρῶν, τὸ μεταξὺ μεμνᾶ.
Πῶς ἅμα σοι κλαύσω, πῶς ἅμα σοι γελάσω.

Barthol.Simoneta ſic tranſtulit.

Deſle hominum vitam pluſquam Heraclite ſolebas
In lachrymas totos ſolue age nunc oculos.
Concute maiori ſplenem Democrite riſu,
Et toto reſonans ore cachinnus hiet.
Vita fuit nunquam poſt condita ſæcula mundi,
Et riſu pariter dignior, & lachrymis.

Vita diverſa officia & ſtudia.

Vivere diverſo mortales more videntur:
Nam ratio cunctos non regit una viros.
In ſtudia humana vertuntur plurima mentes,
Nec parili curſum tramite, mundus habet.
Hic opibus vacat innumeris, ille ambitioni:
Hic peragrat campos, navigat alter aquas.
Ingentes alius merces conducit, at ille
Gaudet in Elæo carcere vectus equo.
Sunt qui bella petunt, ſunt queis ſervire togatis
Contigit: aſt alio otia lenta iuvant:
Vnus amat venerem, vino ſe ingurgitat alter,
Hic hilaris ridet, triſtis at ille gemit.
Hic citharam movet, hic cantus emittit amœnos;
Viribus ille valet, litibus ille vacat.
Sunt qui mundanos tantum venantur honores,
Sunt qui in præruptis montibus ædificant.
Hunc probat argutum præſtans Sorbona ſophiſtam,
Hunc fovet in dulci Theologia ſinu.
Ille eſt aſtridicus, tellurem ſed mètit alter,
Hic numeros curat, diligit ille notas.
Suntque ſalutiferas qui callent Pœonis artes,
Hic fieri rhetor, ille poëta cupit.
Sic variis diverſa placent, ſua cuique voluptas:
Ad ſibi res gratus quemque libido trahit.
Omnibus aſt eadem triſti concedere fato
Conditio eſt, omni cuique timenda die.

Vita humana curſus ad mortem.

Fallimur & caci mortem procul eſſe putamus:
Illa tamen medio corpora clauſa latet.
Quandoquidem ex illa primum qua naſcimur hora,
It vitæ iuncto mors comes atra pede.
Partem aliquam vita ſemper furatur, & ipſum
Diminuit vitam qualibet hora tuam:
Et mortmur ſenſim, & momento extinguimur uno,
Non ſecus ac lampas deficiente oleo.
Mors nihil ut perimat, tamen ipſo in tempore præſto eſt,
Quin non, ah miſeri! dum loquimur, morimur.

Ariſtotelis ſententia à Græco.

Hic prope dimidium vitæ dormitur, & ipſum
Per ſomnum ſimiles dives inopſque iacent.
Cræſe igitur regum ditiſſime, num tibi fermè
Dimidio vitæ par fuit Irus egens?

Verſus Martialis de vita beata, lib.10.Epigr.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta:
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici
Convictus facilis, ſine arte menſa:
Nox non ebria, ſed ſoluta curis.
Non triſtis thorus, attamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod ſis eſſe velis, nihilque malis
Summum nec metuas diem, nec optes.

Vitam humanam mari ſimilem eſſe.

Anthol.Sac.Iac.Bill.

Vita mari eſt ſimilis, namque at mare, vita procellas
Hæc habet, & ventos, naufragiumque frequens
Nil ſtabile in vita, neo in aquore cernitur unquam:
Saxa habet, & conchas, ut mare, vita leves.
Qui prorſus gravitate carent, rebuſque ſiniſtris
Franguntur, conchas hos ego iuxe voco.
At mihi ſunt firma rupes, ſunt ſaxa, movere
Quos nequeat recti ſæva procella gradu.

De fallacia vitæ præſentis.

Vita brevem ſe dicit (& eſt) cum tempora luxu
Tranſigimus, cum nos vina venuſque iuvant.
At longam (falſo licet id) ſe fingit, aitque,
Ponere cum vitiis mens cupit atra modum.
Sic miſeros fallax homines deludit utrinque,
Dum longam ſeſe clamat, & eſſe brevem.
Qui putat eſſe brevem, huic quoque vita futura eſt:
Qui longam, huic citius, quam putat, ipſa fluet.

De miſero & calamitoſo hujus vitæ ſtatu.

Infantem tumida mater dum geſtat in aluo,
Carceris in tenebris conditus ille iacet.
Sic quoque vitales miſeri dum carpimus auras,
Orbos nos rigidus lumine carcer habet.
At ſi certa fides ſi ſpes in funere ſancta,
Sinceruſque Dei nos comitetur amor:
Nil erit anguſtum nobis: nitidumque beata
Cernemus Triadis tempus in omne diem.

Vivendum hîc eſſe more peregrini, ut ex Chriſti morte fructum ſentiamus.

Quamvis pro toto (nec enim ſine crimine quiſquam eſt)
Sancta Dei ſoboles pertulit orbe necem:
Ius tamen eſt nullis, peregrinos prater in illum.
Qui charo eſt Domini ſanguine partu, agrum.
Ergo in eo certum tibi ſi jus eſſe ſepulchri
Expetis, hic civis vivere more cave:
Sed potius mœrens veluti peregrinus & exul,
Ad patriam celeri qui pede tendit humum.

Vita paucorum indiga.

Indignus quiſquis non vis incurrere cauſæ,
Innecti vanis occiduiſque cave.
Mortalis vita brevitas non vulta requirit,
Paucorum exigui temporis uſus eget.

Via ad veram vitam.

Arcta via eſt, vera qua ducit ad atria vita,
Nec recipit carnis gaudia mentis iter.
Amplis incedit ſpatiis terrena voluptas,
Anguſto virtus tramite celſa petit.
Et tamen hîc calles, quos mundi vana paveſcunt.
Quædam magnificis æquora ſunt animis,
Difficiliſque nimis per dura, per ardua greſſus
Commendat fidei, quod tolerare iuvat.

¶ Philoso

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vita est mentis actio. *lib.11.Metaph.cap.9.T.39.*

Vita ipsa, etiam si nullum aliud bonum consequatur, per se tamen amatur, optatur, expetitur. *lib.1.Rhet.c.6.*

Cum de quaque vita & principio agitur, prima vita, primumque principium cæteris multo antecellit. *l.2.de cælo,cap.12.T.68.*

Cum multis modis vita dicatur,id vivere dicimus,in quo aliquid horũ modo reperitur,ut mens,sensus, motus, statusque in loco: præterea motus is,qui in alendo est,accessio & decessio *lib.2.de anim.cap.2.T.13.*

Necesse est simul & vitam suppetere, & caloris naturalis conservationem. *lib.de adolescent.& senect.cap.2.*

Vita in actione,non in affectu consistit. *lib.1.de Rep.cap.3.*

Vitæ degendæ ratio non solùm honesta esse debet, verùm etiam jucunda. *lib.8.de Rep.cap.5.*

Vivere est propriè sentire & intelligere, Vita etiam in iis est,quæ per se bona sunt & jucunda. *lib.9.Ethic.c.9.*

Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ,quicquid datur nobis:maligmum vero & breve, in iis etiam quibus largissimè cõtingit universum utique ævi tempus intuentibus. Quid? quod æstimatione nocturnæ quietis dimidio quisque spatio vitæ suæ vivit? Pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies: nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, nec senectæ in pœnam vivacis, tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocata morte,ut nullum frequentius sit votum.Natura vero nihil hominibus brevitate vitæ præstitit melius:hebescunt sensus, membra torquentur, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur, &c. *Plin. l. 7. elegantissime describit fragilem vitæ brevitatem.*

Quum res fortunasque hominum cogito, incertosque & subitos rerum motus, nihil ferme fragilius mortalium vitâ, nihil inquietius invenio: Ita cunctis animantibus naturam miro remedij genere consuluisse video,ignorantia quadam sui:nobis solis memoriam,intellectum, providentiam, divinas ac præclaras animi nostri dotes, in pernicicm ac laborem versas. Tam supervacuis enim semper, nec inutilibus modo, sed damnosis atque pestiferis curis obnoxij, & præsenti torquemur tempore, & præterito futuroque angimur, ut nihil magis metuere videamur, quam ne quando forte parum miseri simus. Tanto studio miseriarum causas, & dolorum alimenta conquirimus; quibus vitam,quæ,si rite ageretur, fœlicissima prorsus ac jucundissima rerum erat,miserandum ac triste negotium efficimus, cujus initium cæcitas & oblivio possidet,progressum labor,dolor exitum, error omnia; quod ita esse,quisquis vitæ suæ cursum acri judicio remetietur, intelliget. Quem quietum quæso? quem tranquillum? quem non laboriosum magis, atque anxium diem egimus? quod unquam tam securum, aut tam lætum manè vidimus,ut non ante ei epusculum solicitudo mœrorque surreperet? Cujus mali, etsi ipsis in rebus multa insit occasio, nisi tamen non fallat amor nostri, causa major,sive(ut ingenuè fateamur) culpa omnis in nobis est. Ne vero sileam reliqua quibus undique trudimur, quod illud est bellum quãque perpetuum,quod cum fortuna gerimus,cujus nos facere potest virtus sola victores? Soli igitur imbecilles,exarmati,non æquo Marte cum implacabili hoste cõgredimur,quos illa vicissim,ceu leve aliquid,attollit ac dejicit,& in gyrum rotat,ac de nobis ludit, & vinci tolerabilius foret, nunc ludibrio etiam habemur. Id vero quid aliud fecit, quam levitas ac mollicies nostra? Idonei visi sumus,qui pilæ in morẽ huc illuc tam facile jactaremus,animalia ævi brevissimi, sollicitudinis infinitæ:quibus insciis, cui puppim littori,cui animũ consilio applicemus, pro consilio interim sit pendere,ac præter præsens malum, & à tergo quod doleat, & ante oculos semper habere quod terreat. *Petrach.de remed.fortun.in præfat.ad Azonem.*

Brevis est quidem imprimis vita, & fugacissimũ vitæ tempus: rerum humanarum inquietum adversis flatibus & procellosum pelagus: rari & vix hominibus accessibiles portus, scopuli undique innumerabiles, inter quos difficilis & prorsus ambigua navigatio est. Tam vix uni contigit ex millibus, ut inter enataret: sic nos fortunæ imperium exercet in omnes gradus hominum pari jure grassantis: ita in quibus omnium cymba fragilis nostræ mortalitatis alliditur: & possumus inter hæc nobis, aut nostris, longiusculam vitam, immo (ut verius dicam) longius periculum optare: Fingatur aliquis tam benigno sydere, tam propitia fortuna,tam denique favente Deo, iter hoc ingressus, ut nihil ei possit asperum molestumque contingere:rem impossibilem & inauditam sæculis fingi jubeo: nec ideo tamen, quamvis periculum absit, aberit metus. Et idcirco fortasse non infœliciusnec inconsultius foret, modo nostri esset arbitrij: sicut in æquore suspecto nautæ solent circumspecti clavum flectere diuque ante solis occasum vela submittere: sic in vita portum petere, & adhuc florenti ætate, atque animo virenti, & valentibus membris mori, priusquam eo perventum sit, quo saltem vita longior perducit, ad ultimas scilicet angustias senectutis, inter quas arctati quidam & vixisse dolent,& mori metuunt, & toties voti exoptatum tempus excusant: denique quid velint, & quid nolint, nesciunt:tanta est discordia. Hæc & iis similia cogitantes abstinere decet, ne decretum cæleste, seu mortis festinantiam accusemus: alioquin pro nobis ipsis tantummodo conqueri videbimur. *Idem lib. 4. epist. de rebus familiaribus, ad Iacobum Messanensem.*

Vicit recordatio vitæ brevis,timui(fateor)insidias: quid enim quæso, fugacius vita est? quid morte sequacius? *Idem in præfat. ad Socrat. de rebus familiaribus.*

Cui nihil habet in vita jucundius vitâ, is cum virtute vitam non potest colere. *Cic.lib.2.Rhet.*

Nemo est tam demens, tamque parum de se cogitans, quin alienam vitam magis quam suam diligat. *idem in Vatin.*

Humanæ vitæ conditionem primus & ultimus dies continet: quia plurimum interest quibus auspiciis inchoetur, & quo fine claudatur. Ideoque eum demum fœlicem fuisse judicamus, cui & accipere lucem prospere & reddere placidè contingit medij temporis cursus, prout fortuna gubernaculum rexit modò aspero, modò tranquillo motu peragitur, spe semper minore, dum & cupidè votis extenditur, & fere sine ratione consumitur. *Val.Max.l.6.de med.c.12.*

Humanæ fragilitatis nimia in prosperis rebus oblivio est. *Curtius: lib.4.*

Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere,una horam exstirpari? stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab imualido. *Idem,l.7.*

Nemo quum bene vivat, sed quamdiu, considerat cum omnibus possit contingere, ut bene vivat, ut diu nulli. *Seneca 22.epist.*

Vita non est imperfecta, si honesta est: Vbicunque desines, si bene desinas, tota est,sed & fortiter definendum est.Non est res magna vivere, omnes servi tui,& animalia vivunt. *Epist.78.*

Quomodo fabula,sic & vita, non quandiu, sed quam bene acta sit refert.Nil ad rem pertinet, quo loco desinas,quocunque voles, desine: tantùm bonam clausulam impone. *ibid.*

Dum differtur vita transcurrit, omnia, mi Lucili, aliena sunt tempus tantum nostrum est. In hujus rei fugacis & lubricæ possessionem natura nos misit. *Senec.in epist.*

Læti dicamus, vixi, & quem dederat cursum fortuna,peregi crastinum si adjecerit,læti rejiciamus. *Epist.22.*

Quidam tunc incipiunt vivere, quum desinendum est,immo quidam ante desierunt vivere,quam inciperent. *Epist.23.*

Pulchrum est consummare vitam ante mortem, & expectare securè reliquam temporis partem. *Epist.32.*

De partibus vitæ, omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. *Epist.72.*

Omnes infantes in terra nudos vita excipit. Non te ergo pudet sordidus vivere, quam nasci? *ibid.*

Longa vita bonis optabilis: Bonis fruitur bona conscientia: Malis hominibus utilissimum est cito fugere. *Sen.in Epist.*

Hoc unum discas, vitam contemnere. Nemo illam bene rexit, nisi qui contempserit. Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. *ibid.*

Sapiens cogitat semper qualis vita, non quanta sit: Non enim vivere bonum est, sed bene vivere. *ibid.*

Homo vitæ commodatus, non donatus est. Heu quam multa pœnitenda occurrunt diu vivendo! *In Prov.*

Male vivunt, qui se semper victuros putant, volunt homines ita præceptum esse, ut vivant, non ita vivere, ut præceptum est. *ibid.*

Non vivit, cui nihil est in mente, nisi ut bibat.Ede & bibe, ut bene vivas:non vivas, ut tantum edas & bibas. *Socrates in suis exhortat.*

Beatè vivere est, verum intelligere,consultare bene,velle bonũ, agere bona. Primum sapientiæ est, secundùm prudentiæ, tertium justitiæ, quartum perseverantiæ. Primum à Deo, secundùm à primo, tertium à Deo atque homine, quartum est à tertio. Qui ita vivunt,vivunt homines: qui vivunt aliter, animalia vivunt. Vale ac vive homo. *Marsilius Ficinus l.1.epist.ad Hieron.Pasqualinum.*

Oratio in laudem hominis olim virtute præditi & vita functi, non est lugubris, sed potius encomium. Nam primum de ipso commemorantur ea, quæ de vivo prædicabantur: Deinde, quid à lamentatione longius abest quàm gloriosa vita & mores præclari? Quid encomiis item convenientius, quàm victoriæ pulcherrimæ maximique momenti facinora? *Xenoph. Orat.de Agesilao.*

Vita adfert multa, eáque contra expectationem nostram, *Dion.Halic. l. 3.*

Qualia sunt publica civitatum studia,talis etiam est privatorum vita. *lib.5.*

Spes vitæ plerunque magnos animos infringit. *Tacit.hist.l.5.*

Hominis salus beneficio nullo pensatur. *Amm.Marcell.l.14.*

De vita & spiritu hominis, qui pars mundi est, & animantium numerum complet, laturum sententiam, diu multumque cunctari oportet,nec præcipiti studio,ubi irrevocabile factum est, agitari. *idem,l.29.*

Nihil majoris est apud homines Pretij, quam vita. *Const. Mag. in Annal.*

Non eadem est ratio vitæ ejus qui in contemplando solùm, & ejus qui in vita versatur. Alter enim mentis agitationem nullius instrumenti rerumque extra se positarum adminiculo indigentem pulchris rebus adhibet:ei autem qui virtutem hominum usibus applicat,non in rebus modò necessariis,sed etiam bonis,divitiæ quoq; sunt habẽdæ: & ita res habebat in Pericle,qui multis pauperibus ferebat opem. *Plut.in Pericle.*

Humana vita est res quædam instabilis & infirma, & alias aliò inclinans. *Heliodor.lib.4.*Hominibus vita est omnibus rebus preciosior. *idem.lib.5.* Nullius sexus nec ætatis opem repudiat periculum de vita, *idem lib.9.*

Homini optimum est,si cognoscat quod Deus mortalibus dominetur, atque ut ad optimas quasque operationes non per nos ipsos consilia dirigamus: Deus enim qui cunctis dominatur, omnium opera perficit & deducit. *Arist.in quæst.*

Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ac ex adversis secunda nascantur. Occulta utrorumque semina Deus, & plerumque bonorum malorumque causæ sub diversa specie latent. *Plin.in Panegyr.*

Vita Principis censura est, eaque perpetua. Ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur : nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quæ in primis hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse. *Idem ibid.*

Non immeritò longa vita servantur qui pietatis officia relinquunt. *Cassiod. lib. 2. c. 14.*

Humanæ vitæ conditionem præcipuè primus & ultimus dies continet: quia plurimum interest quibus auspiciis inchoetur, & quo fine claudatur. Ideóque eum demum fœlicem fuisse judicemus, cui & accipere lucem prosperè & reddere placidè cõtigit. Medij temporis cursus, prout fortuna gubernaculum rexit, modò aspero, modò tranquillo motu peragitur: spe semper minor, dum & cupidè votis extenditur, & fere sine ratione consumitur. Nam & si eo bene uti velis, etiam paruum amplissimum efficies; numerum annorum multitudine operum superando. Alioquin, quid attinet inerti mira gaudere, si magis vitam exigis quàm approbas? *Valer. Max. l. 9. cap. 12.*

Omnes homines qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transigant, veluti pecora: quæ natura prona atque ventri obedientia finxit. *Sallust. de coniur. Catil.*

Is mihi vivere demum atque frui anima videtur, qui in aliquo negotio intentus, præclari facinoris aut artis bonæ famam quærit. *Idem, ibid.*

Nullus mortalium universam vitam peccati expertem degit. *P. Æmil. lib. 2.*

Vitam hominis quendam in theatro actum arbitremini. Quicquid homo cogitat molitúrque, id non modò posteritatis (quæ incorruptè judicabit) oculis patescet, sed jam perspicitur ab ipso cœlo ad spectaculum circumfuso, cujus oculis vos ita componite, ut vitæ brevitatem tanquam unius diei ludos, si spectatoribus probaveritis, majora quàm concipi animo in præsentia possint præmia perceptum iri sciatis. *Idem lib. 3.*

Non corpore vita constat, re mille quotidie casibus obnoxia. Spiritu, animo, mente, quæ numine afflatur, impletúrq; ævum degunt. *Idem l. 4.*

Andronicus Palæologus Imperator, Deo fretus & fiducia plenus usque adeo fuit, ut maxima ex parte sine custodia ageret, & sine imperatoriis satellitibus. Sæpe etiam eos quos retia & laqueos contra se instruere sciret, in easdem ædes admittere & mensæ adhibere solitus est. Dicebat enim, vitam hominis in manu Dei esse positam: à quo ubi ejus destructio permittitur, tunc omnibus periculis patere fores. *Niceph. Greg. lib. 11.*

Vita indignus est, qui omnem clementiæ spem, ultrò ipse sibi præcidit. *Zonar. in Heracl.*

Virtute in longiorem ætatem quàm vitio pervenitur: ea namque & facilior est & jucundior, & expeditior, & fortior. *Xen. de rep. & leg. Laced.*

Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti incultique vitam sicut peregrinantes transegere, quibus profectò contra naturam corpus voluptati, anima oneri fuit. Eorum ego vitam mortémque juxta æstimo: quoniam de utraque siletur. *Sallust. de coniur. Catil.*

Victoribus vita fœlix & suavis est: victis autem nihil acerbius est, quàm toto tempore spem in hostium misericordia collocare. *Procop. de bel. Vandil. lib. 2.*

Qui paribus non cedunt, & erga superiores honestè se gerunt, erga inferiores verò moderatè, hi plerunque habent fœlices rerum successus. *Thuayd. lib. 5.*

Supremus dies suo cuique tempore, alij selius, alij ocyus aderit, si quid serum est in hac vitæ brevitate. *P. Æmil. lib. 3.*

Turpiter agenti tenebræ conveniunt, sed honestæ vitæ plus ornamenti lux adfert. *Xenoph. orat. de Agesilai laudib.*

Sui cuique mores plerunque fortunam conciliant. *Corn. Nepos in vita Pomp. Attici.*

Divinarum rerum contemplatio & republicæ administratio, haud ferè conjungi solent: atque adeo optandum est, ne magna inter eas pugna, vt inter carnem & spiritum, & sensum atque mentem appareat. Mihi vero placet eum qui ad principatum adspirat, ex vtraque contemperatum esse: sed aliæ ad graviorem, aliæ ad acutiorem sonum, aliæ plus minúsve adstrictæ, variam & concinnam harmoniam efficiunt. Qui enim soli divinarum rerum speculationi est intentus, in montibus & speluncis debet vivere: ut cujus mores à civili consuetudine prorsus abhorreant. Qui verò morum civilitatem cum virtute conjunxit, & usu variarum rerum perpolitus est: is populum ad res optimas & salutares facilè deduxerit. *Niceph. Gregoras, hist. lib. 3.*

Qui vitam suam projiciunt, eos tanquam ex insania quadam rem aliquam magnã tentaturos reliqui omnes suspectos odióque habẽt: quos autem plurimam salutis propriæ rationem habere vident, eos laudant, & prædicant, tanquàm nihil morti dignum commissuros. *Dion. lib. 46.*

Mala res est vitæ cupiditas, cùm non omnia divinæ providẽtiæ mandantur, sed terrenis rebus quasi aliquid firmi habeant, inhiatur. Inde enim scatent examina vitiorum. *G. Pachym. hist. lib. 12.*

Omnis actio ab hominibus ex ipsorum commutatione appellari debet: peccatum semel admissum nullo unquam tempore efficies ut sit infectum: quod autem bonis actionibus corrigitur, illis autoribus maximè favet, pristinámque famam erroris oblivione sempiterna restituit. *Procop. de bello Vandilic. lib. 2.*

Qui in his quæ admiserunt retractando probantur, honestissimam præteritorum excusationem præ se ferunt. *Idem eodem lib.*

In lucem prodeuntibus universis haudquaquam similis est vitæ finis, & mortis genere ipso, ut in aliis multis inter se differunt homines. Si quidem vel ignavi imbellésque contumeliis primum affecti, & risum de se hostibus exhibendo, ad præstituta per superos tempora, fatum nihilominus complent: quod tamen generosis & fortibus viris, cum virtute & optima abundantique gloria, ipsum ut id patiantur, contingit. *Procop. de bello Goth. lib. 2.*

Apud mortales eodem statu permanere diu nihil potest. *Procop. de bello Goth. lib. 3.*

Quum Xerxes innumerum illum exercitum suum intueretur & lachrymas funderet, ab Artabano rogatus quid fletus iste sibi vellet? respondit, Reputantem me quam brevis sit omnis humana vita, subiit horum miseratio: quorum, quum tot sint, nemo ad centesimum annum supererit. Excipiens Artabanus: Atqui, inquit, alia, quàm istud est, vivendo miserabiliora patimur. Nam in tam brevi vita nullus hominum adeo fœlix extitit, neque horum, neq; aliorum, cui non crebro, nedum semel, subita sit animo moriendi voluntas potius quàm vivendi. Incidentes enim calamitates & morbi vitam perturbant, efficiuntque ut quum brevis sit, tamen perlonga videatur. Ita mors optatissimum est perfugium ærumnosæ vitæ quam Deus dulci gustu aspergens, ob id homines justè plectere deprehenditur. *Herod. lib. 7.*

Versatur in incerto mortalium, rerúmque humanarum rota, sursum ac deorsum currens omnia volutat, & confusè invertit. *Constant. Manass. Annal. Pag. 162.*

Quis enumeret ea incommoda, quæ velut in scena vitæ miserorum mortalium ærumnosa natura non secus ac navigium lumbos secum trahit? *G. Pachym. lib. 8.*

Omnis splendor, unius horæ momento in ludibrium convertitur. *Idem eod. lib.*

Si quis intueatur omnia propius, comperiet miserabilem esse vitæ nostræ conditionem, qui tantis laboribus, vigiliis, curis, & acerbis cogitationibus nos defatigamus ipsi & affligimus. *Ph. Cominæus. lib. 5.*

Levissimo momento salus pestisque summorum sæpe hominum pendet. *P. Æmil. lib. 10.*

Plerunque res paruæ non minores habent difficultates, nec minus, inexplicabiles, quàm maximæ. *Fr. Guicciardin. hist. lib. 10.*

Is melior habendus est, cui mutatio vitæ in melius accidit. Est enim ea natura præstantior in qua deteriora consenescunt, meliora vigent atque adolescunt. *Plutarch. in compar. Cimonis & Luculli.*

Nihil est in hac ærumnosa vita potius, quàm ut metuamus divinum judicium, & studeamus in rebus omnibus æquitati, & contenti simus mediocri vitæ genere, neque defatigemur iis curis, quales ferè suscipiuntur à multis, nimia quadam cupiditate & ambitione augescendi. Hanc viam si possemus ingredi atque tenere, & tranquillius viveremus, & minus affligeremur valetudine adversa, & mortem non adeo formidaremus. Etenim quanta sit vitæ nostræ miseria, facilè potest ex eo colligi, quòd simul atque mortuus est aliquis, quicunque sit ille, statim omnes abominantur & exhorrescunt ipsum cadaver, & evolat anima, sistiturque mox judicio inevitabili. *Ph. Comin. lib. 10.*

Vt eos qui pulcherrimas & elegantissimas formas depingunt, si quid illis adsit minus venustum, neque omittere planè volumus, neque exprimere exactius, quòd hoc turpem, illud propositæ formæ dissimilem aspectum esset præbiturum: ita quando difficile est, imo planè fieri nequit, hominis vita inculpata prorsus atque ab omni parte pura sit, in iis quæ laudem merentur, est veritas, tanquam similitudo, planè exprimenda: si quæ aut vitia & nævi, seu ex affectu aliquo, seu civili necessitate incurrerunt in ipsas actiones, existimare debemus, defectus potius virtutis esse, quàm nequitiæ vitia, atque, ideo nequaquam nimio studio in historia exagitare: sed quasi pudore humanæ naturæ moveri, quæ nullum præclarum ingenium sincerum, & perfectæ virtuti deditum protulerit. *Plutarch. in Cimone.*

Rectè dictum est à Xenophonte, præstantium virorum, jocos etiam, & quæ inter potandum animi causa agunt, memorabile aliquid in se habere: at verò etiam magis est operæ pretium animadvertere, quàm in adversa fortuna in agendo loquendóque modestiam servent. *Idem in Agesilao.*

Clarorum virorum facta morésque posteris tradere antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quanquam incuriosa suorum ætas omisit, quoties magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium, paruis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti & invidiam. Sed apud priores, ut agere memoratu digna pronum, magisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam, sine gratia aut ambitione bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quàm arrogantiam arbitrati sunt, nec in Rutilio & Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit: adeo virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur. *Tacitus, in vita Agric.*

De tædio vitæ. DIAL. XCVIII.
Francisci Petrarchæ.
DOL.

Vitæ me tædium ingens tenet. R. Ex præmissis ortum malum, quõ nescio an vix aliud periculosius, quippe molestissimum per se desperationi quoque contiguum atque ad illam via est, pro quo nominatim instituta est, vestris in templis auxilium implorare fœlicium animarum, quæ terrenis tædiis vinculisq; corporeis resolutæ, cœlestibus perfruuntur gratiis, ac securitate mentis æterna. D. Multa me undique vitæ tædia circundant. R. Propellenda tædia cogitationibus lætis, ac spe bona amicorum solatio, & librorum, & delectationum honestarum alterna varietate, atque exercitiis jucundis, inertiæ fuga sed imprimis patientia rerum, & longanimitate invicta, neque vel præsentium odio, vel futuri desiderio, nec metu deniq; nec spe ulla anticipãdus vitæ finis, quod stulti quidam, ac miseri fecerunt, qui dũ paupertatem, vitæque tædia, ac labores temporales fugiunt, in æternos incidunt. Sine Ciceronẽ nostrũ loqui, morte Catonis hujus ultimi suis in libris Officialibus excusantem.

Sine

Sive loqui Senecam,& hanc ipſam mitis laudibus celebrantem, & multis in locis diſputantem,certis ex cauſis arceſſendam manu mortem:verior altera, multoque melior Ciceroniana ſententia, qua & tibi & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, à quo ille vobis eſt datus, ex hominum vita migrandum, ne ſcilicet aſſignatum munus diffugiſſe videamini,quin & illud è cœlo tibi etiam dictum crede niſi Deus is cujus eſt,templum hoc omne,quod aſpicis,iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt, & ad ſummam cave, ne aut ullo unquam vitæ tædio ita mortem cogites, ut occupare illam tibi licitum putes,aut ullo gaudio ita non cogites,ut incautum illa animum improviſa deiiciat.

Vt ille qui iter facit,milliaria iam ſibi lapidum diſtinctione præmenſa invenit,non diſtinguit: ſic qui vitæ hujus viam ingreſſus eſt, annos ſuos complet non proterminat; accipit, non ſumit, finit, non definit. *Erycius Puteanus orat.* 1.

Vt à fonte rivus,à ſtirpe frutex: ſic à prima inſtitutione reliqua vita. *Idem orat.* 9.

Verum vivere eſt prodeſſe patriæ, defendere Rempublicam, tueri cives ſuos, vitam ſine libertate minimi facere, etiam præferre mortem ſervituti. *Dux Lauredamus apud Petrum Bembum l.* 11. *hiſt.*

Vita hæc ut roſarium eſt, Flores ſpinis ſuis intermixti: ſed illi carpendi, hæ vitandæ, aut ſeponendæ quantum homini datur. *Lipſius in Cent.* 3. *ad Belg. epiſt.* 45.

Vt athletis olim ſors non electio adverſarium dabat cum quo certarent:ſic cuique noſtrum vitæ ſuam conditionem fata, cum qua luctemur. *Idem in Cent. ep.* 43.

In hac omni vita,nullum tam optabile aliquod bonum eſt,quod non mixtum ſit poculo aliquo mœrorum. *Ibid.*

Miſera & ambitioſa vita, quæ finem tantum habet ſcire aut ſciri. Sit nobis hîc bene vivere cum Modeſtia & Prudentia, æquor hoc tranſire ſæpe tumidum & undoſum. *Idem Cent.* 2. *ad Belg.* 33.

Eſt mare quoddam hæc vita: fluctus in ea aſſidui,ſæpe tempeſtates. *Ibid.*

Humana omnia niſi jactationes & fluctus;in quibus nihil firmum niſi ad anchoram ea alliges veræ pietatis, *Idem in Cent.* 1. *epiſt.* 52.

Gignit nos natura miſere, vivimus denique tot onuſti curis, & tanquam flos cito areſcimus: decidimus tandem,& morimur: ſolus is diu vivere perhibetur, qui dum vita exceſſerit perpetuam ſui nominis bene geſtis aut factis memoriam propagaverit; quo fit,ut adſimus abſentes, mortuique vivamus. *Eraſ. Vitell. apud hiſt. Pol.*

Vita boni Principis cenſura eſt civium, eaque perpetua;ad eam enim omnes ſeſe conformant. *Quidam in aphor. Polit. Sylva ex Plinio.*

Comœdia eſt vita humana. Eſt enim ceu ludus quidam, in quo unuſquiſque agit perſonam ſuam. Danda eſt opera, ut moderatis affectibus tranſigatur; nec cruenta ſit cataſtrophe,aut funeſta, qualis eſſe ſoleat in tragœdiis,ſed læta,qualis in comœdiis. *Ludovicus Vives in Satellitio.*

Vita humana eſt veluti circulus quidam rerum humanarum qui ſua ratione non permittit eoſdem ſemper agere fortunate. *Herod. apud Stob. Serm.* 13.

¶ Apophthegmata.

Pythagoras, Vitam humanam dicebat eſſe ſimilem panegyri, hoc eſt, ſolemni hominum conventui, ad quem alij conveniunt certaturi, alij negotiaturi, nonnulli ſpectatores modo futuri. Et cæteros quidem omnes eſſe ſolicitos: ſolum ſpectatorem tranquillum frui celebritate. *Laërt. l.* 1. *c.* 1.

Socrates, Aleæ ludo vitam ſimilem eſſe dicebat: & quicquid evenit, veluti quandam teſſeram diſponere oportet. Non enim denuo facere oportet neque teſſeram aliter ponere. *Stob. ſer.* 123.

Democritus, Vitam ſine feſtivitatibus dicebat longam eſſe viam ſine diverſoriis. *Stob. ſer.* 16.

Epictetus, Vitam fortunæ conjunctam torrenti ſimilem eſſe, dicebat: Turbulenta enim,plena cœno, ingreſſuque difficilis,violenta & obſtrepera eſt, & breve tempus durat. *Stob. ſerm.* 1.

Diogenes, dicenti, miſerum eſſe vivere, Non, inquit, vivere miſerum eſt,ſed male vivere miſerum eſt. Vulgus miſeram appellat vitam, laboribus,doloribus,morbis,damnis,exiliis, multiſque hoc genus incommodis obnoxiam; at philoſophus nihil malum aut miſerum eſſe dicebat, niſi quod cum turpitudine conjunctum eſſet. *Laërt. l.* 6.

Epicurus dicebat, aliquem virum bonum nobis eſſe eligendum, ac ſemper ante oculos habendum, ut ſic tanquam illo ſpectante viveremus,& omnia tanquam illo vidente faceremus. Eo modo vitæ humanæ errores facile corrigerentur. *Seneca epiſt.* 11. *ad Lucil.*

Idem, Neminem non ita exire è vita dicebat,tanquam modo intravegrit. Item: Neminem aliter, quam quo modo natus eſt,exire è vita. Et moleſtum eſſe ſemper vitam inchoare. *Senec. epiſt.* 29. *&* 23.

Idem, Semel,inquit,nati ſumus,bis naſci non modo licet:ſed neceſſarium eſt vitam finiri: Tu vero,qui ne craſtinum quidem in tua poteſtate habes, tempus differs. Omnium vero vita cunctando perit, & hinc eſt, quod unuſquiſque noſtrum inter negotia moritur. *Stob. ſer.* 6.

Plato, Non vitam, ſed bonam vitam maximi faciendam eſſe dicebat. *Stob. ſer.* 7.

Idem, dicebat, Viros bonos non longa vita,ſed clara & illuſtri opus habere. *Eod. ſer.*

Pyrrho, admirari ſolebat illum Homeri verſiculum præ cæteris.

Οἵη περ φύλλων γενεή, τοίηδε καὶ ἀνδρῶν.
Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum.

Quod aliis defluentibus alij ſuccedant. Sentiens, in rebus humanis nihil eſſe diuturnum aut ſtabile. *Laërt. l.* 9. *c.* 11.

Epicharmus, Inter confabulandum cum amicis quum audiſſet diſceptantes de vivendi ſpatio, & quidam tres, quidam quatuor, alij plures annos ſibi tribuerent adhuc vivendos,dixiſſe fertur: Quid mutuo contenditis & litigatis de paucis diebus? Omnes enim, qui convenimus quodam fato propinqui ſumus morti. Itaque tempus eſt nobis omnibus ocyus diſcedendi, anrequam aliquod ſenectutis damnum experiamur. *Ælianus l.* 2. *de var. hiſt.*

Anonymus Philoſophus quidam interrogatus, qualis eſſet hominis vita? quum parumper ſe oſtendiſſet, mox ſe abſcondit: Quo indicare voluit, momentaneam & perbrevem eſſe hominis vitam. *Rudolphus Agricola l.* 1. *c.* 14. *de Invent.*

Hierocles dicebat, longæ tædioſæque vitæ maximum imminere periculum: partim propter ipſarum rerum naturam, neſcio quid adverſæ contumaciæ habentium,propter ſubitas & inopinatas animæ perturbationes, maximè verò propter ipſam hominum malitiam, quæ nec ulla vi,nec dolo malorum ſtratagematum abſtinet. *Stob. ſer.* 82.

Ariſtonymus, Vitam humanam ſimilem eſſe theatro dicebat, ubi ſæpius peſſimi quique honoratiſſimum inter homines locum obtinent. *Stob. ſerm.* 104.

Idem, Pauperum vitam ajebat ſimilem eſſe navigationi juxta littus: Divitum autem ei,quæ in profundo pelago fit. Illis enim facilè eſſe funem ejicere,appellere & navim extrahere,divitibus nõ item. *Sto. ſer.* 95.

Socrates, De vita malorum & vitioſorum hominum hæc ejus ſcite dicta occurrunt: Indoctorum vita tanquam hiſtrio,multa faſtus & arrogantiæ gerit indumenta: Neque navigantes præter loci commoditatem appellere tutum eſt,neque viventes præter legem vitam agere periculo vacat. Avarorum vita ſimilis eſt funerali convivio: omnia enim quum habeat, hominem qui præſentibus hilariter fruatur, non habet. *Stob. vide Xenoph. in comment. & Diog. Laërt.*

Idem, In vita perinde, ut in ſimulachro, omnes partes pulchras eſſe oportere, dicebat. Item: Vitam inſtar organi muſici,dum intentione & emiſſione ſibi concinna redditur, ſuaviorem fieri. *Stob. ſer.* 1. *&* 3.

Diogenes, agebat, de neceſſariis quidem ad vivendum homines ſibi proſpicere: quæ verò ad benè vivendum pertinent, non comparare, *Stob. ſer.* 4.

Epictetus, Longiori vitæ, ſed deteriori, breviorem, ſed meliorem ab omnibus omnino præferendum eſſe dicebat. *Stobæus.*

Apollonius, Homini fortunato, inquit, brevis eſt vita: infortunato longa: *Stob. ſer.* 120.

Simonides interrogatus, quantum temporis vixiſſet? tempus quidem exiguum reſpondit,annos vero multos. *Stob. ſer.* 99.

Antiphon, Vita ſimilis eſt, inquit, carceri unius diei, & totum vitæ ſpatium uni diei æquale propemodum dixerim, per quem intuiti lucem,poſteris deinde vitam tradimus. *Eod. ſer.*

Socrates, In vita tanquam in theatro permanendum eſſe dicebat, quamdiu rerum & operum hujus vitæ jucundum fuerit ſpectaculum, *Stob. ſer.* 120. Addamus & illud Pythagoræ: Quandiu Summo rerum Domino viſum fuerit,qui è ſtatione nos in tempore evocabit.

Philippus, cum appararet in loco amœno caſtrametari, & moneretur, illic non eſſe pabulum pro iumentis: Qualis, inquit, eſt noſtra vita, ſi etiam ad aſinorum commoditatem vivere cogimur? *Plut. in apoph.*

Iulius Cæſar, cùm undique viderentur imminere inſidiæ, atque admoneretur ut ſibi caveret, reſpondit: Satius ſubire ſemel, quam ſemper cavere: ſignificans, eum non vivere, qui vivit in perpetuo mortis metu, *Eraſ. lib.* 4. *apoph.*

Aratus, laudante quodam virum deſperatum & audacem,ac idcirco & in bellis eximium,Aratus Sicyonicus reſpondit: Multum intereſt inter magnificere virtutem,& vitam contemnere. *Stob. ſer. de militia.*

Speuſippum cruribus reſolutum Diogenes hortabatur, ut ſeipſum vita privaret. Cui ille: Non cruribus, inquit, vivimus, ſed mente. *Stob. ſer.* 116.

Theodorus Cyrenæus, Nullam ſatis magnam cauſam ſapienti eſſe dicebat ad vitam finiendam, quod hac ratione probabat: Iſtum enim qui caſus humanos contemnit, vitam propter eos relinquere, quomodo non contrarium fuerit, illi, qui nihil bonum, quam honeſtum, & ſolum turpe malum aſſeruit? *Stob. ſerm.* 118.

¶ Similitvdines.

Chryſoſtomi, Sicut ad ſervandam prolis ſucceſſionem Deus peccandi cupiditatem hominibus indidit, non tamen prohibens altiorem continentiæ viam: Ita & vitæ nobis inſevit deſiderium, prohibens, ne quis ſe interimat; non impediens tamen, ut præſentem vitam contemnat. *Hom.* 84. *in Ioan.*

Ciceronis, Vt in fidibus ac tibiis,quamvis paululum diſcrepent,tamen id à ſciente animadverti ſolet: Sic vivendum eſt in vita,ne forte quid diſcrepet,vel multo etiam magis,quo major & melior actionum, quam ſonorum concentus eſt. *Lib.* 1. *Officiorum.*

Hiſtrio, ſi paulo ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronuntiatus eſt ſyllaba una brevior aut longior exibilatur,& exploditur: Vita autem omni geſtu moderatior, omnique verſu aptior eſſe debet. *Paradox.* 3.

Vt hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quivis, ſed certus quidam eſt datus: Sic vita agenda certo genere quodam, non quolibet. *Lib.* 3. *de Fin.*

D. Chryſoſtomi, Vita noſtra ludus eſt,& forte quid deterius: Non enim tendit ad riſum, ſed ad intolerabilem quoque protrahit dolorem eos, qui mores ſuos non maturè & diligenter inſtruunt. Quo enim diſtamus à pueris ludẽdi gratia,caſulas ædificantibus,nos quid ampla prætoria,& clara conſtituimus? Quæ autem eſt diſſimilitudo inter eorum prandiola,ad ludum parata,& noſtra hæc ſplendidè & delicatè apparata convivia? Nulla planè,niſi quod ea,quæ nos ad ſupplicium noſtrum ſæpe facimus, quæ illi imitantur ad ludum. Nondum venimus ad maturitatem virorum, quo cum venerimus, intelligemus, hæc eſſe omnia puerilia.

Nam

Nam & illos,cum ad virilem ætatem transimus,ridere consuevimus,ob ea certè ipsa , quæ , cum pueri essemus,etiam studiosè credebamus esse facienda.Nam & testas aliquando,& lutum sæpius aggerentes,non minus gloriabamur,quã hi,qui certatim amplas porticus & triclinia gaudent superba cõstruere. Sed tamen peribant illa continuo,& corruebãt. Et sicut nos parvulos de illa flentes structione ridemus:Sic quoque viri nobis de hac submersione mœrentibus non modo non rident , sed defient. Quousque lusibus occupamur,ac salutem nostram ipsi dispicimus ac prodimus? Vt pueri, quum neglectis literis ad hujusmodi nugas studia sua convertunt,durissimis verberibus subjacebunt : Sic nos quoque, qui in his rebus studium omne consuevimus,cum à nobis spiritualium exigetur operũ disciplina,nisi quæ reddenda erunt,habuerimus parata, horrenda illa supplicia perferemus. Et hæc quidem,quibus nunc dediti sumus,cuncta pariter evanescent:quæ vero ex istis pœna colligitur,immortalis erit & perpetua.Quod quidem accidere solet in parvulis,quorum puerilis illa constructio à parte tota subvertitur, ipsi etiam verberari post lusus ad lachrymas convertuntur. *Homil.24. in Matth.*

Cœlestis Regis milites sumus,spiritualia arma induti.Cur igitur caponarum abjectarum personarum , immo vermium vitam eligimus, quum ibi oporteat esse militem , ubi & Imperator est ? Militamus sub eo,qui prope adest. Mortales Imperatores non omnes in prætorio & ad latus suum esse patiuntur : at vero cœlestis omnes prope sedem suam esse dederat : Sit conversatio tua in cœlis, & ades ei:*Homilia* 55. *in Matth.*

Pelagus est latè longèque protensum. hæc vita;& quemadmodum in mari universo sinus diversi, aliis atque aliis tempestatibus commoventur,præcipuè veluti Ægea vẽtis exasperatur,propter angustias Charybdis,quæ Libien versus,propter stagna Syrtis,& brevia portus, magnitudine fluctuum,atque impetu Hispanicus,Oceanus, quia invius carentia portuum & locorum ignorantia intricatus,difficilis navigantibus est,similiter alij aliis de causis : Sic & in vita nostra fieri videmus:nam præmium in ea pelagus statim videre licet , puerum ætatis conditione,quæ multis ac magnis procellis exagitatur , tum quia mens imbecilla est, tum quia nulla firmitate adhuc roboratur,sed huc atque illuc facile flectatur. Quapropter pædagogos illi & magistros perficimus,ut defectus naturæ diligentia suppleat,veluti & in navigando gubernatoris officio maris asperitas superatur. Adolescentium fluctus pueritiæ succedunt, qui vehementioribus,sicut Ægeum pelagus exagitantur concupiscentiæ ventis : quæ quidem ætas,quanto magis conjectione indiget, tanto minus instruitur, non solùm quia magnis fluctibus cæditur, verum etiam quia peccantes non redarguuntur , quum & magister & pædagogus subtrahantur magnitudine tempestatis,quum majore turbine venti spirent, & gubernator sit imbecillior , nemóque alius tutor adsit , atque defensor. *Homilia octuagesima secunda in Matthæum.*

Scena quædam est vita nostra atque omnium. Sic enim in scena sublato velamine,vana illa solvuntur. Et somnia, ut solis illuxit radius, advolant omnia : Ita & modo consumptione propinqua , & omnium singulorum cuncta solvuntur,atque evanescunt. *Hom.15. ad Heb.*

Sancti peregrini fuerant his liberati postulantes ab hac peregrinatione,& ad patriam suam venire. Nos contra facimus:Si febris accedat, omnia relinquimus, sicut pueruli planctuosi mortem timemus. Et hæc patimur merito:quasi peregrini conversamur in hac vita, & non veluti qui festinat ad patriam , sed veluti ad pœnas ituri. Dirigescimus quasi homicidæ & duces latronum quum producendi sunt ad tribunal , & mala considerantes,quæ gesserunt,ideo timent & tremunt.*Homilia* 24. *ad Hebr.*

Vita præsens non est melior carcere:Sicut illud ingressi domicilium, omnes videmus carcris obductos:Sic & nunc si nos ab exteriori phantasia separati,cujusque vitam intraverimus, animam cujusque vinculis ferro sævioribus vinctam intuebimur : & maximè , si divitum animas ingrediaris.Nam quanto pluribus induti fuerint tanto magis sunt compediti. Sicut igitur captium quum & dorso videris , & manibus , & quandoque pedibus ferro depressum,ideo maximè miserum vocas. Sic & divitem , cùm infinitis rebus circumdatum videris , non propterea locupletem , sed propter ipsam, miserum esse puta. Nam & præter hæc vincula custodem etiam habet infestissimum pecuniarum amorem , qui prohibet hunc egredi carcerem, sed innumeras ei parat pedicas, custodes, fores & obices, & in interiorem conjiciens custodiam , etiam his vinculis gaudere persuadet,ita ut nec ullam inveniat spem ab ingruentibus malis liberari. Et si cogitatione illius animam revelaveris , non vinctam, sed & spallentem , & sordidam,& periculis plenam videbis. Ideo animarum nostrarum redemptorem deprecemur , ut & vincula dirumpat,& hunc infestum nobis custodem arceat,& ab illarum absolvens ferrearum pondere catenarum, pennis leviorem nobis sensum efficiat. *Homil.46. ad Hebr.*

Omnia umbra,somnia,cursus.Cursor est vita.Vt si quispiam rupis excelsæ verticem tenens , pelagus omne despiciat, multósque inde navigantium crebris fluctibus ferri,unda submergi,alios in prærupti montis saxo collidi,nonnullos ad alia littora contendendo properare, aliquos tabulæ unius auxilio ex fragmentis navis inventæ à morte defendi,aliquando pro gubernaculo atque remigiis,manibus tantũmodo suis uti, alios autem videat turbidos fluctus multiformi atque multiplici genere cadavera ferre:Ita est,qui militat Deo,cum se à tempestatibus atque turbinibus vitæ istius separarit,cõsistit in arduo semper ac tuto securus loco.Quid enim celsius potest esse:quid tutius,quam unam tantum nos sollicitudinem gerere, quomodo Deo placere possimus? Vidisti naufragia hujusmodi : pelagus undásque declina : & excelsum illum hujusmodi pelago quære navigantem , excelsum locum occupa , à periculo captivitatis immunem. *Hom.21.ad Theodorum monachum.*

Non est theatralibus scenis præsens vita dissimilis. Nam ut illic, ille Imperatoris, ille judicis , alter militis implet officium , ubi autem nox consequuta fuerit, nec Imperator agnoscitur imperato , nec judex, qui fuerat judex, videtur , nec miles , qui fuit miles : Ita unusquisque nostrũm in illius seculi de non personis , sed rebus atque actibus competentem accipiet dignitatem , hanc dignitatem Scriptura vocat florem. *Homil.11.ad Eutropium.*

Sicut cæstibus pugnans stadio exire festinat, ut vulnetibus liberetur, & luctator spectatores exugere concupiscit , ut laboribus absolvatur: Sic in rigida & aspera vita cum virtute vivens finem desiderat, ut præsentibus eripiatur laboribus , & pro repositis valeat coronis confidere, ad tranquillum navigans portum , & in illo transmigrans , ubi non est amplius timendum naufragium. Ideo Deus laboriosam naturaliter vitam nostram & gravem instituit , ut præsenti tribulatione compulsi, futurorum desiderium capiamus.Sic enim nunc, cum sint tot tristia pericula , timores & curæ nos undique circumeuntes , tam libenter præsenti immoramur vitæ, si nihil horum esset,& absque tristitia & ærumnis omnibus tota foret vita nostra : quando unquam futura desideremus ? *Homil.6. de virtutibus & vitiis.*

Somnus est vita præsens,Nam ut somno pressi,pleraque & supervacanea & frustra loquuntur,vidéntque persæpe nihil tale : Ita & nos deteriora iis pleraque speramus : siquidem indecora & impia gesserint,eadémque obversari sibi per visum conspexerint , mox somno expergefacti,turpi & indecoro aspectu liberentur à pœna , quam pro scelere meruissent:quod aliter nobis evenire solet,quibus ob ignaviam & socordiam ignominia atque supplicia perpetua sunt.Item & qui per quietem somniando diteścunt, ubi dies illuxit, inanes & divitiis vacui arguuntur:captos vero , dum vivitur inertiæ , somnóque plerumque,nec dum luce oborta , falli posse, compertum est,& ita ut brevi eorum insomnia evanescant. *Serm.contra carnis concupiscentiam.*

D.Basilj , Quemadmodum qui in navigiis dormiunt, à ventis ultro aguntur, etiamsi nihil sentiant,sed cursus eos ad exitum & portum defert. Sic & nos,tempore nostræ vitæ præterfluente,quasi motu quodam perpetuo & indefesso , ad suum quisque finem occulto cursu vitæ nostræ festinamus. *Apud Maximum sermone* 36.

Nazianzeni,Mare vita nostra est (humana enim multum falsi ac instabilitatis habent) venti autem sunt tentationes incidentes & quæ inexpectatò eveniunt. Quod mihi & admirandus ille David cognovisse videtur,dum ait:Salva me Domine,quoniam ingressæ sunt aquæ usque ad animam meam: & Libera me à profundo aquarum : & Perveni ad imum maris,ac tempestas submersit me.Ex iis autem,quæ tentabantur, quæ mihi ostrearum demortuarum testæ levissimæ videbantur,quæ flatu hinc inde jactarentur,& nihilominus tentationibus resistebant.Non enim in se ipsis robur habebant, & graviratem consilij sapientis,quibus adversitatibus resistere possent incidentibus.Quidam autem videbantur petra illa digni, supra quam firmati sumus,& cui servimus, quicunque sapienti usi ratione,& multorum exuperantes humilitatem,omnia tolerant constanter & inconcusse,oderintque eos,vel miserentur eorum,qui concutiuntur:hoc quidem propter sapientiam,illud autem propter humanitatem. Ipsi autem inter turpia ponunt absentia mala contemnere, seu potius non timenda esse, præsentia vero inculpare : & quænam ex his?transitoria nempe,non secus ac stabilia,& extra tempus philosophari,at in necessitatibus omni carere prudentia , quemadmodum si qui se optimum athletam censeat,quum tamen nunquam in stadium descenderit:aut gubernatorem eximium,qui in tranquillitate multum de arte gloriatur,in tempestate autem gubernacula relinquit. *In Oratione,postquam reverteretur ex agro.*

*Philonis Iudæi.*Sicut in somniorum visionibus videntes non videmus, audientes non audimus,gustantes aut tangentes nec gustamus,nec tangimus, loquentes non loquimur, deambulando non deambulamus, sed quum videamur uti moribus & habitibus,nullo prorsus utimur , mente inaniter sine ullis veris objectis pingente suos simulachra rerum non existentium, tanquam existentium : Eodem modo etiam in hoc mundo corruptibili vigilantium imaginationes somniis sunt simillimæ:veniunt, abeunt,occurrunt,refugiunt, & priusquam comprehendantur, avolant. *Lib.de Ioseph.*

Cuncta, quæ sub mundo sunt,umbris spectrisque sunt similia:& sicut quum pompæ traducuntur,prima quæque conspectum prætereunt,item in torrentibus, fallente visum celeritate undæ præterfluunt : Sic vitæ totius negotia currentia prætereuntiáque videntur manere , quum ne momentum quidem maneant , nunquam non subterfluentia. *Ibidem.*

*Olympiodori.*Rota accipitur pro nostra hac vita,ob ipsas revolutiones ac motus,juxta illud:Vox tonitrui tui in rota. Inquit ergo : Antequam rota hujus vitæ nos secum præcipites devolvat in lacum,propriam curemus salutem. *In Eccl.c.*12.

Vocat vanitatis dies præsentem vitam : primo quidem, quia viventes homines plerique , quod fas piúmque est, minus sequuntur : tum vero etiam,quia fugit velut umbra, neque consistit. *In Eccl.c.*7.

Procopij. Vmbram enim(inquit ille)cõtinens lex futurorum bonorum. Possumus id,quod modo relatum est,etiam in nostro intelligere corpore.Vmbra enim nostra vita est,quam hic agimus.In anima capiatur imago divina,& in spiritu similitudo.*In Gen.c.*1.*fol.*40.

Synesij Cyrenæi, Quemadmodum in scena tragœdos videmus, si quis voce sit bene exercitata , eum pari modo & Creontem agere, & Telephum (neque enim purpurei panni ad vocis claritatem aut bonitatem aliquod facient,aut ad theatrũ carminis sono occupandum)idem etiam famulam & heram eadem musica repræsentet:tum quamcunque ei personam fabulæ choragus imponit,hanc eum belle agere postulat.Ita igitur Deus nobis,& fortuna, diversa vitæ genera,quasi personas quasdã in hac ingenti mundi fabula induit,neque unius conditio,quam alterius,

quicquam est vel melior,vel deterior. Eam unusquisque gerit, ut potest.Potest autem vir bonus omni loco se rectè gerere,sive medicum ille,sive regem agat:neque de persona altercati solet.Nam & in tragœdo ridiculum fuerit, hanc illum refugere,aut alteram eligere. In aniculæ enim persona,si placeat,corollas,& præconia consequitur:contra verò, si in regia se turpiter det,exploditur & exsibilatur,non etiam nunquam lapidibus petitur.Neque enim ullum genus vitæ nobis proprium est,sed alienis his extrinsecus circumdamur.Non autem ij sumus,qui intus his utimur qui cum opera, tum repræsentatione nostra ipsi meliora illi aut deteriora efficimus,ut actores quidam vivarum fabularum.Qua propter non aliter quam vestes illa & sumentur, & mutabuntur. *De provident. lib.1.fol.77.*

*Epictetus.*Vita fortunæ conjuncta torrenti similis est.Turbulenta enim & plena cœno,ingressúque difficilis, violenta & obstrepera est, & breve tempus edurat. *Apud Stob.serm.de temper.*

Diogenis, Neque aliter in vita fieri potest, nisi tanquam in convivio semper vino madidi,vertiginibus & intestinorum doloribus ab aliis duci velitis. *In epist.ad Græcos.*

Dionis Nicæi. Quemadmodum in bellum exeuntibus nulla est utilitas,si nudi ad hostes accedant,& postea telorum volantium unumquodque declinare velint (non enim fieri potest,ut omnia vitentur) opus est autem thorace solido,& alia omni armatura,ut etsi telu alio quod incidat,non penetrare possit:Eo modo & iis, qui in hanc vitam procedunt, possibile non est,ut omnia declinent & evitent,utque à nullo feriantur, eorum quæ sexcenta in unumquemque jaculatur fortuna:sed opus est animo firmo,& maximè impenetrabili,nullique cedente,aut certè haud facile quique non qualiber à re vulneretur, quandoquidem necesse est pungi & plurima accipere vulnera.Etenim qui pedes habent teneros,& penitus non attritos, deinde nudis incedant,nunquam talem inveniunt viam ut non pungantur doleántque, quin & levia illis erunt molestiæ exercitatis vero ne asperrima quidem via difficilis est. *Orat.14. de ægritudine.*

Plutarchi, Plato confert hominis vitam ludo tesserarum: quid jactu cadat,non in nobis situm:at quod cecidit, rectè disponere, in nobis est: Sic eventus in nobis non est,quod obvenit, id in bonum vertere, nostri muneris est. *In Moral.*

D. Augustini. Quomodo si essentia peregrini, qui beate vivere nisi in patria non possemus,eáque peregrinatione utique miseri & miseriam finire cupientes, in patria redire vellemus, opus esset vel terrestribus, vel marinis vehiculis:quibus utendum esset, ut ad patriam, qua fruendum erat pervenire valeremus.Quod si amœnitates itineris,& ipsa gestio vehiculorum nos delectaret, conversi ad fruendum his,quibus uti debuimus,nollemus cito viam finire,& perversa suavitate implicati,alienaremur à patria,cujus suavitas faceret beatos:Sic in hujus mortalitatis vita peregrinãtes à Domino,si redire in patriam volumus,ubi beati esse possumus,utendum est hoc modo, non fruendum:ut invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt,intellecta conspiciantur:hoc est,ut de corporalibus temporalibusque rebus æterna & spiritualia capiamus. *De doct.Christ.l.1.c.3.*

Quum sic ametur ista ærumnosa vita,quam sit amanda æterna vita? amas istam vitam, ubi laboras,curas, satagis, anhelas,& vix enumerantur,quæ necessaria sunt in misera vita. Seminare, arare,novellare,navigare,molere,coquere, texere,& post hæc omnia finire habes vitam,Ecce quæ pateris in miseria ista,quam diligis,vita, & putas te semper victurum,& nunquam moriturum:Templa,saxa,marmora,ferro, plumbóque consolidata,tamen cadunt,& homo nunquam putat se moriturum dies mali hic sunt.Non sunt mali,quos agimus in corruptela hujus carnis,in tanta vel sub tanta sarcina corruptibilis corporis, inter tantas tentationes,inter tantas difficultates, ubi falsa voluptas,nulla securitas gaudij, timor torquens,cupiditas avida,tristitia arida?Ecce quam malos dies,& nemo vult finire dies malos, multúmq, rogant hinc Deum homines ut vivant.Quid est autem diu vivere, nisi diu torqueri?Quid est aliud diu vivere, nisi quã malos dies malis diebus addere?Et cum crescunt pueri, quasi accedunt illis dies,& nesciũt,quia minuuntur,& ipsa est falsa cõputatio.Crescentibus enim decedũt dies potius quam accedunt.Cõstitue alicui homini ato, v.g.octuaginta annos: quicquid vivit,de summa minuit:Et inepti homines gratulamur plurimis natalitiis,tã suis, quam filiorum suorum. O virum prudentem! si tibi vinum minuatur in utre, tristaris?dies perdis,& gaudes?Mali?ergo sũt dies,& eo pejores,quia diliguntur.Sic blanditur hic mundus,ut nemo velit finire ærumnosam vitam;vita bona non est,nisi beata. Vita beata esse non potest,nisi æterna, ubi sunt dies boni,non multi,sed unus. *De verb.Dom. in Matth.Ser.18.*

Beati Gregorij,vita nostra naviganti similis est is,qui navigat, stat, sedet,jacet,vadit,quia impulsu navis ducitur:ita & nos sumus,qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes, per momenta temporum quotidie ad finem tendimus. *Lib.6. epist.26.*

Homines nati in mundo sunt quasi flores in campo.Vita in carne,flos in fœno est:homo more floris ex occultis,& apparet subito in publico, qui statim per mortem trahitur ad occultum:carnis viriditas nos ostendit,sed aridítas pulveris ab aspectibus retrahit. *Mor.l.11.c.7.*

*Lactantij.*Vt lux esse sine igne non potest sic vita sine luce. *Lib.7.c.1. de divino præmio.*

Seneca,Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est,& alicubi labi necesse est,alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. *Lib.3.de Ira.c.6.*

Vt qui variis tempestatibus huc & illuc jactatus est,nec tamen pervenit, non multum navigavit, sed multum jactatus est:Sic qui diu vixit, nec profecit ad bonos mores, non diu vixit, sed diu fuit. *Apud Erasm.*

Quomodo fabula,sic vitã:non quam diu,sed quam bene acta sit,refert. *Ibid.*

Vt in eundem, amnem nemo bis descendit: Sic ob rapidum cursum vitæ homo ad singula momenta alius est. *Apud Erasm.*

Supra modum deditus vino facem quoque exorbet: Sic admodum vitæ avidus, qui ne extrema quidem senecta vult mori. *Apud Eras.*

Pij Pontificis, Vita nostra revera nihil aliud quam comœdia: cujus ultimus actus de morte agitur. *Comment.in Pavor.lib.3.*

Vita brevis est homini,quasi somnium fugax.Nulli crastina dies terra certa est: nihil enim nisi ventus & umbra sumus. *epist. lib. epist.110.*

Pusilli est animi,lucris inhiare terrenis.Mens generosa & alta cœlestes aspirat in thesauros.Brevis est vita hominis super terram.Fugiunt anni nostri licium:vitæ nostræ sunt aranearum tela, quæ cito dirumpuntur. Curriculum ævi nostri incertum est:peregrini ambulamus in hoc mundo ac ignoramus, quid serus vesper vehat. *Epist. l.epist.*

Non hæc,quam vivimus,vita est, sed potius mors,quæ fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Sicut lilia & flores deficimus.Levissimáque res est,quæ hominem extinguit.Bestiolæ minimæ nobis insidiantur, & parvuli serpentis morsu, araneæ nonnunquam ictu perimus. *Epist. l.epist.114.*

*Idiotæ viri sanctissimi.*Vita præsens laboribus ac tribulationibus plena est:nam cum luctu agitur, ac lacrymis amittitur. Tanta est igitur tribulatio hujus miseræ vitæ, ut nec vita sit dicenda, sed potius mors vel quippiam aliud morte deterius: semper enim in hac mundi dum vivimus militia, luctandum,in qua nulla erit unquam requies. *De patientia vera contemplatione.3.2.*

Ingelberti Abbatis, Præsens vita non habet ex se sufficientiam, sed multimodam indigentiam:propter quod (secundùm Philosophum ibidem) fœlicitas hujus vitæ indiget rebus exterioribus ad operationes fœlicitantes: sicut amicitia, pecunia, potentia, sanitate,& hujusmodi multis. Item non est stabilis præsens vita, sed mutabilis à natura, & à casu,& a fortuna. Item non est durabilis, sed transitoria: quia est umbra quædam, & transitus, & via ad futuram vitam, quæ est immutabilis & perpetua.Propter hoc præsentis vitæ felicitas est imperfecta simpliciter, & perfecta secundùm quid solùm: scilicet quantum est huic vitæ & ejus conditionibus possibile suo modo. *De ortu & fine Romani Imperij,c.17.*

Ioannis Dugonis Philenij, Brevis est vita mortalium: breviorem facit somnus. Surgendum itaque noctu,atque vigilandum, & spatium vitæ per se breve vigiliis nocturnis promovendum:præcipuáque danda opera,ut non solum dies,verum & noctes conciliandæ gratiæ divino studio transigantur.Atqui tu quiescis,securus & in modum gliris gravi sopore sepultus jaces. Verum si scires, quantum tibi præsentis nunc immineret periculi,protinus excusso torpore,melius aliquando rebus tuis consuleres.

Astat enim foribus chara mors lurida vitæ.
Crastina lux febrem certum feret altera luthum.
In Tiliano sive de scientia bene moriendi.

Mihi sanè id,quod res est,expendenti, vicissim deplorandi videntur, ut revera miseri,ipsi viventes & sani,qui ægrotantes & morituros,mortuósque ut miseros deplorant. Faciunt autem hoc inhumanitate quadam ac prorsus bruta veritatis ignorantia, qua mundi hujus amatores obcæcantur,ut qui doctrinæ Christi,neque studeant, neque credunt,existimantes, vitam hanc esse fœlicitatem aliquam, quæ nihil aliud est, quam mera miseria.Vera dicere me tum dies,quum per singulas ætates illam arbitratus fueris. *Ibid.*

Miseria est hæc vita,quamlibet fœlix non fœlicitas. Et hoc nomine vallis lachrymarum verè dicitur hic mundus,non campus Elysius.Novit Hesiodus, novit hoc Homerus, novit utroque antiquior Orpheus, noverunt, & alij,vel paris aut majoris vetustatis, vel Ethnici, qui homines in hoc mundo viventes,quamlibet fœlices à vulgo judicatos, peculiari semper epitheto notaverunt, & adhuc in suis monumentis vocant miseros mortales.Quid hac de re sentiant Ecclesiæ Doctores,meo judicio non operæ pretium est referre:quum omnes paribus placitis doceant,in hac vita quemadmodum nihil esse fœlicitatis,ita calamitatum & miseriarum plena esse & referta omnia. Et ipse Salvator CHRISTVS promissionibus vitæ beatæ nihil aliud innuit,quam hujus præsentis miseriam. *Ibid.*

Rectè sanè hominem simulachrum Sophocles, atque umbram vocat, rem sanè & vanam & contemnendam.Hunc autem propemodum secutus Horat.Flaccus inquit:

Pulvis & umbra sumus.

Sed longè id aptius & apertius Pindarus expressit:quid autè est ullus. Quid nullus? Vmbræ somnium.Nam quũ umbra debilius nihil sit,quale sit umbræ somnium,non est intellectu difficile. Vnde igitur tanta sit nobis animi elatio,nescio, ut qui cæteris animantibus sumus fragiliores, soli velimus ex omnibus detrectare jus mortis:quæ ut natura ratio neque debetur,ita necessario communis est omnibus.Quod si intelligeremus,quantum inest in ea boni: nunquam adeo nobis essemus adversi atque inimici.Quæ enim imprudentia nostra est,ut ignoremus ad finem omnia referri oportere?finem vero ut bonum appetit?.Finis autem vitæ huius,quam mors,alius est nullus. Quod si summum bonum & finis ultimus convertuntur,mortem habendam esse in ratione fœlicitatis, qui negarit,quæ sit fœlicitatis ratio, non intelligit. Simul enim cum morte & vita humana omnis finitur actio. *In consolatione ad Iacobum Antonium Marcellum, de obitu filij.*

Ioannis Pici Mirandulæ, Fac cogites semper instantem mortem, & punctum scilicet esse,quod vivimus, & adhuc puncto minus, quam sit malis hostis antiquus,qui nobis regna mundi promittit,ut nobis regna cœlorum eripiat:quam falsæ voluptates,quæ ideo nos amplectuntur,ut strangulent:quam dolosi honores,qui nos sublimant, ut deinde præcipitent:quã lethales divitiæ,quæ quanto nos magis pascunt,tanto magis

vene

venenant. Quam breve, incertum, umbratile, falsum, imaginarium est omne illud, quod hæc omnia, simul etiam si ex voto affluant, nobis præstare possunt? Quam magna his & promissa parata sunt, qui contemptis præsentibus, illam suspirant patriam, cujus Rex divinitas, cujus lex charitas, cujus modus æternitas? *In epist. ad Io. Franc. Pic. nepotem.*

Ioannis Ludovici Vivis. Sic agamus semper, tanquam in acie armati, vigilantes, accincti, intenti, occasionibus nostris non indormientes. Et cum tanta sit vitæ fugacitas, in tanta incertitudine, ut ne crastinum quidem possit quisquam sibi polliceri, stultum est, & periculosissimum, si spes nostras in longum tendamus, differamúsque nos adornare futuro itinere, quo singulis momentis vocamur; inscij quando (velimus nolimus) in illud pertrahemur. Quamobrem paremus nobis thesaurum ad futuram vitam, cui aliquid quotidie accrescat: quo instructi & confisi, nunquam per segnitiem aut socordiam inopinantes opprimamur, aut discedamus mœsti, sed parati abire, & vitæ hujus pleni agentes præ nobis magnã & optimam spem vitæ, innocenter sanctéque transactæ, per fidem filij Dei, & pietatem, quo munere nullum potuit homini à Deo majus aut pulchrius dari: quo Deum noscimus, & quantum effici à mortali potest, æmulamur, sequimur, consequimur. *In introduct. ad sapientiam: cap. ultim. fol. 99.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ, Quisquis sapit, quod à vere fidelibus opportunè sciendum est, minimè ambigit se in hujus vitæ peregrinari exilio, quo ex quotidiana experientia innumeris se conspicit subjacere periculis. Hinc est, quod sæculum hoc amare non potest, tanquam horis singulis emigraturus ex ipso. Viatoris quippe more se præparans, sarcinulas suas colligit, lavans cum Propheta per singulas noctes lectum suum, ac stratum cum lachrimis humiliter rigans. *De contemptu mundi, cap. 21.*

Petri Galatini. Homo est quasi folium, quod in paradiso ab arbore vitæ cecidit, quodque vento tentationum rapitur, ac desideriorum flatibus levatur, ac suorum peccatorum pondere ad inferna trahitur. *Rabbi Salomon, in gl. super. illo Psal. 143. Et non intres in iudicium cum servo tuo Domine. Lib. Ps. 5. c. 6.*

Folengij, Quemadmodum Sole ad occasum properante, adeo prolixæ augentur umbræ, ut cum diei interitu in noctem abeant: Sic vita est hominis, cita nimirum ad occasum declinante luce consumitur, & in nihilum tandem resoluitur. *In Psal. 109.*

Quemadmodum umbra, etsi grandior Sole occidente apparet magnitudo tamen illa eo propior sit nocti, quo major videtur: Non secus sanè est vita hominis fugax nimirum vana, ac tum vicinior infortuniis & morti, cum felix, magisque beata vulgo existimatur. *In Psal. 102.*

Erasmi Roterod. Cerui pastu dictamni excutiunt corpore sagittas, à phalangio percussi, cancrorum esu sibi medentur. Lacertæ à serpentibus icti, herba quadam se refovent. Hirundines vexatis pullorum oculis scelidonia succurrunt. Testudo cuniculæ pastu vires adversus serpentes reficit. Mustela in murium venatu rurà se confirmat. Ciconia origano. Hedera apri sibi medentur in morbis, item cancrorum esu. Anguis fœniculo succo abjicit exuvium. Draco vernam nauseam sylvestris lactucæ succo restinguit. Pantheræ adversus aconitum hominum excrementis sibi medentur. Elephas chamæleonte fronde (nam similis est animanti color) devorato. Vrsi, cum mandragoræ mala degustavere, formicas lambunt. Cervus venenatis pabulis herba Cynare resistit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices lauri folio annuum fastidium purgant? Idem faciunt columbæ turtures, & gallinacei herba, quæ vocatur Helxine. Anates, anseres, cæteráque aquatica, herba Sideritæ. Grues & similes, junco palustri: Coruus occiso chamæleonte, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus extinguit. Breviter, nullum est animal, quod non intelligat sua remedia. Solus homo nescit, unde vel corporis vel animi remedia petere debebat. *Ex Plin. lib. 8. cap. 27. Aristotel. lib. 9. de nat. anim. c. 6.*

Thriveri. Vitrum quo est pulchrius, eo promptius rumpitur. Ita hominis vita præ aliis animantibus facilius offenditur & exoluitur. *In apoph. 125.*

Lipsii. Miles in castris audito viæ signo vasa colligit, audito pugnæ deponit, animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus: idem nobis sit, & in hac militia sequamur alacres & pleno gradu quocunque vocantem Imperatorem. *Ex lib. 1. de con. cap. 14.*

Sicut Solem assiduè vel nubes aliqua subducit, vel nox denique condit: talis omnis vitæ humanæ splendor & fœlicitas, rapitur aut evanescit. *Ex præfat. in Admir. Rom.*

Vita est velut avicula, quæ pueri manu tenetur, & sæpius in ipsis primordiis evolat. *Ex Cent. 1. ad Belg. epist. 4.*

Vita hæc ut rosarium est: Flores spinis suis intermixti: sed illi carpendi, hæ vitandæ aut seponendæ, quantum homini datur. *Ex Cent. 3. ad Belg. Epist. 45.*

In fibulis prodeunt, Reges, satrapæ, alia officia, & quidem satellites, ac personæ in speciem, & mutæ. Ecce alij diutius ex iis hærent in scœna, & loquuntur: alij ostendunt se tantum, & nec vocem edunt. Simile nobis est, vario munere aut dignitate in theatrum hoc universi mittimur alij silentio transimus, aut ostendimur tantum. Nihilo tamen deterior ille, qui in vili veste qui non diu hæsit, quam qui regem aut longum carmen egit. *Ex Cent. Miscell. epist. 29.*

Vt atheletis olim sors, non electio adversarium dabat cum quo certarent: sic cuique nostrum vitæ suam conditionem fata, cum qua luctemur. *Ex Cent. Epist. 43.*

Syrtes in terra Africa esse dicuntur, in quibus homines obruantur æstu reciprocantium arenarum: illæ in curriculo vitæ nostræ sunt. *Ex Dial. de recta pronunt.*

Sicut hortorum peritus cultor, plantas quasdam priusquam degenerent evellit, & uritur; quosdam florum in calice, quosdam & fructuũ in acerbitate decerpit, & in mel ac saccharum recondit: scito sic facere magnam illum mundani horti cultorem, alios alioque alias carpere, quemque in suum usum. *Ex Cent. 2. epist. 28.*

Vitam hanc magni facere Christiani nõ est, quem manet vita illa melior: sed nec abjicere, & remedia spernere, quæ data huic fini. *Ibid. ep. 10.*

Quicquid Deus ille noster dat, excipe libenti, imo & hilari fronte, vivere te vult? velis. Mori? non nolis. Finis & initium nostri ab illo sunt: fœlices si in illo. *Ibid. epist. 17.*

Trica & spinæ, hæc omnis vita: & fallimur, si quærimus in ea gaudiorum flores. *Ibid. epist. 67.*

Quamdiu æquor hoc vitæ navigamus, tamdiu fluctus: & interdum serenum aliquod si blanditur, decipit, & fere tempestas major succedit. *Ex Cent. 1. ad Belg. epist. 18.*

Vita hæc non mansio, sed via est ad alteram vitam. *Ibid. ep. 20.*

Apud Deum vita longa non optima, sed innocentissima. *Ex Cent. Miscell. epist. 29.*

Quid est homo? lutum, ut ille ait, scite mixtum. Quid vita? hæmina una sanguinis: quam quilibet levis casus rumpit, quæ liber febricula corrumpit. Solus animus, & ejus actiones æternæ. *Ex Cent. 1. epist. 51.*

Quid hæc vita, quam eripi lugemus? ludibriorum scena, miseriarum mare. Per quod ut maximè ex voto tibi feratur navis; tamen in multos scopulos impingas, multis vadis obhærescas necessum est. *Ibid. epist. 61.*

In hac omni vita nullum tam optabile aliquod bonum est, quod non mixtum poculo aliquo mœrorum. *Ibid. epist. 43.*

Misera & ambitiosa vita, quæ finem tantum habet scire aut sciri. Sit nobis hic bene vivere, cum modestia & prudentia æquor hoc transire; sæpe tumidum & undosum. *Ex Cent. 2. ad Belg. ep. 33.*

Est mare quoddam hæc vita: fluctus in ea assidui, sæpe tempestates. *Ibid epist. 41.*

Deus inter curas gaudia etiam dividit, & melle temperat vitæ hoc Falernum. *Ex Cent. 3. ad Belg. epist. 45.*

Pro brevi ista turbida & impacata vita, æterna nos manet, curarum turbarúmque expers. *Ex Cent. Miscell. epist. 93.*

Quid est hæc vita? nihil, nisi ad illam aditus & præparatio, illam æternam, beatam, & cui uni vita hæc vivit. *Ex Cent. Miscell. ep. 86.*

Dies iste, quem tanquam extremum reformidamus, æterni natalis est. *Ex lib. 3. manud. Differt. 11.*

Longævum aliquid in hac machina est, nihil æternum. *Ex lib. 1. de Const. c. 17.*

Humana omnia nil nisi jactationes & fluctus; in quibus nihil firmum nisi ad anchoram ea alliges veræ Pietatis. *Ex. Cen. 1. epist. 52.*

Fatui ita plerique & terreni sensus sumus, ut vivere tantum ut vivamus juvet. *Ex Cent. Miscell. epist. 20.*

Ad morem etiam vivere debemus, non solùm ad naturam. *Ibid. epist. 41.*

¶ Adagia.

Homo bulla, πομφόλυξ ἄνθρωπος.

Admonet adagiũ, vita humana nihil esse fragilius, fugacius, inanius.

Spithama vitæ. Σπιθαμὴ τοῦ βίου.

Significatur modus vita humana perpusillus: Metaphora sumpta à mensoribus.

Temporis punctum. σῦσμὴ χρόνου.

Et hoc adagio vita brevitas fugacitásque notatur. Plut.

Optimum non nasci, proximum cito mori.

Τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστον ἐστ' ἀεὶ,
Ἐπεὶ γένηται δ' ὡς τάχιστ' εἶναι τέλος.

Admonet adagium, tantus esse vita humana miserias, ut optimum censendum, vel nunquam nasci, vel ocyssimè aboleri, ut ait Plin. in præfat. lib. 7.

Dimidio vitæ nihil differunt fœlices ab infœlicibus. ὀλίγον διαφέρουσι τοῦ ἥμισυ τοῦ βίου οἱ εὐδαίμονες τῶν ἄλλων. *Plut.*

Innuit proverbium, somnum veluti fœneratorem, dimidium vita nostræ per se brevis, auferre.

Fictilis homo. κεραμικὸς ἄνθρωπος.

Notatur imbecillitas & fragilitas humana, sumpta metaphora à vasis testaceis, quæ facillimè comminuuntur.

Ephemeris in vita. Ἐφημέρου ζωή.

Dicitur de his, qui statim emoriuntur, aut pereunt. Ductum ab animalibus, quæ ultra diem unum non vivunt.

Vt herba solstitialis. *Plaut.*

Eiusdem sententia cum prieri proximo. Herba solstitialis est ephemeris herba, sic dicta, quod ultra diem non duret.

Salillum animæ. *Plaut.*

Innuit proverbium, brevissimam esse hominis vitam, videlicet quantulum salis in convivio cuique apponitur.

¶ Hieroglyphicvm.

Ignem & aquam vita Hieroglyphicum esse, authores docent. Scimus enim, ignem & aquam vitæ auspicia dedisse, vitámque, quamdiu vitales auras carpimus, conservare. *Pier. Val. 46.*

¶ Emblema.

In vitam humanam.

Emblema CLI. Andr. Alciat.

Plus solito humana nunc deflet incommoda vita,
Heraclite, scatet pluribus illa malis.
Tu rursus, si quando alias, extolle cachinnum,
Democrite: illa magis ludicra facta fuit.
Intera hæc cernens meditor qua denique tecum
Fine fleam, aut tecum quomodo splene iocer.
Vide Ætas, Homo, Senectus, Tempus, Mors.

Vita æterna.

¶ Loci Biblici.

VIta æterna quomodo possideatur,quæ: ut dives ex Christo,Matthæi,19.17.Marci 10.v.17.Vita æterna metonymicè dicitur Christus,1.Ioannis 5.v.20.Vita æterna merces est, Matth.5. vers.12. & 20.8. Domum Dei est,Rom,6.23.

Quibus apparata,Matth.19.17.& 20.23.& 24.13.Ioan.3.15.3.6.& 4. 14.& 5.24. Vide supra tit. Vita.

¶ Patrvm Sententiæ.

Quibus inquisitus fuit semper Deus, aut totus nunquam excidit Christi locus, ubi jacet gratia, ubi virentibus campis terra luxurians alumno se induit gramine,& redolente,pascitur flore:ubi altum nemora tolluntur in verticem, & ubi arbor densiore coma vestit, quicquid curvantibus ramis scena dejacens inumbrarit.Omnia illic non frigoris, nec ardoris, nec uti in autumno arua requiescant, aut ut iterum vere novo tellus fœcunda parturiat.Vnius cuncta sunt temporis: Vnius poma feruntur æstatis. Quippe quum nec mensibus suis tunc Luna deserviat,nec Sol per horarum momenta decurrat,aut in noctem lux fugata concedat. Habet populos quies læta,sedes tenet placidas, ubi fons scaturiens medius sinu aluei prorumpentis emergit,& rauco per intervalla circuitu sinuosis flexibus labitur,ut in ora nascentium sibi fluminum dividatur. *Cyprianus de laude Martyrij.*

Exultabunt sancti in gloria,videbunt Deum,& gaudebunt, lætabuntur,delectabuntur,fruentur gloria,& in fœlicitate jucundabuntur æterna.Ibi non gustabunt, quam suavis sit Deus, sed implebuntur & satiabuntur dulcedine mirifica:nihil eis deerit,nihil oberit:omne desiderium eorum Christus præsens implebit. Non senescent, non tabescent, non putrescent amplius,perpetua sanitas, felix æternitas, beatitudinis illis sufficientiam confirmabunt. Non erit concupiscentia in membris, non ultra ulla exurget rebellio carnis, sed totus status hominis pudicus & pacificus, fama ex integra natura, sine omni macula & ruga deinceps permanebit. Erit denique Deus omnia in omnibus, & illius præsentia omnes animæ & corporis implebit appetitus; cessabuntque de cætero, consummatis omnibus,ministratorij Angelicarum virtutum discursus:& impleta ordinatáque omnino civitate Dei, non innovabitur, nec mutabitur ultra fixæ & consummatæ beatitudinis status. *Cyprian. de laude Martyrij.*

Christus nobis viam vitæ aperit,hic ad paradisum reduces facit, hic ad cœlorum regna perducit: cum ipso semper vivemus facti per ipsum filij Dei: cum ipso exultabimus semper ipsius cruore reparati. Erimus Christiani cum Christo simul glorioſi,de Deo Patre beati, de perpetua voluptate lætantes semper in conspectu Dei, & agentes Deo gratias semper. Neque enim poterit nisi & lætus esse semper,& gratus,qui cum morti fuisset obnoxius, factus est de immortalitate securus. *Idem ad Demetriad.*

Patriam nostram paradisum computamus,parentes patriarchas habere jam cœpimus:quid non properamus & currimus,ut patriam nostram videre ut parentes salutare possimus?Magnus illic nos charorum numerus expectat,parentum,fratrum, filiorum frequens nos & copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate secura, & adhuc de nostra salute solicita. Ad horum conspectum & complexum venire, quanta & illis & nobis in commune lætitia est? qualis illic cœlestium regnorum voluptas,sine timore moriendi, & cum æternitate vivendi? quam summa & perpetua fælicitas?illic Apostolorum glorioſus chorus;illic Prophetarum exultantium numerus:illic Martyrum innumerabilis populus,ob certaminis & passionis victoriam coronatus: triumphantes illic virgines, quæ concupiscentiam carnis & corporis continentiæ robore subegerunt: remunerati misericordes, qui alimentis & largitionibus pauperum justitiæ opera fecerunt, qui Dominica præcepta servantes ad cœlestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. *Idem tract. de mortalitate.*

Christianorum est,pressuram pati in hoc sæculo,& lugere,quorum est vita æterna.Vis tu scire,quod nullius est vita æterna,nisi ejus qui credat in Christum?Audi Salvatoris ipsius vocem eleganter in Evangeliis designantem:Hæc est autem vita æterna,ut cognoscant te solum verum Deum,& quem misisti Iesum Christum. Omnis enim, qui non agnoscit Patrem solum verum Deum,& Filium ejus Iesum Christum,alienus est ab æternitate vitæ. Hæc enim ipsa agnitio & fides designatur vita esse æterna. *Orig.in epist.ad Rom.*

Vita hominum per multas mortes; non solum in ætatis mutationes, sed etiam in animarum ruinis ob peccata admissa ingreditur. In vita æterna vero nec corporis neque animi est mutatio:non est idem cogitationum controversia,neque sententiæ varietas,nulla perturbatione stabilitatem tranquillitatémque animi auferente. Ea demum est regio viventiũ, qui continuo sibiipsis æqui ac similes existunt:in qua non nox, non somnus mortis imago, non cibus aut potus humanæ infirmitatis præsidia,non morbus,non dolor,aut medicina,vel judicia,seu mercatus: non artes, non pecunia malorum origo, bellorum materia, inimicitiæ radix:sed regio viventium,non morientium ob peccatum,sed veram vitam viventium in Christo Iesu Domino nostro. *Basil.in Psal.44.*

Vna vita est ad vitam respicere. Vna mors peccatum est:est enim animæ interitus.Alia autem,ob quæ nonnulli animis efferuntur,insomniorum visio sunt, veris rebus illudens, & fallacia animæ spectra. Si hac mente fuerimus, nec ob vitam præsentem animos attollemus, nec ob mortem nimium angemur. Quid igitur grave nobis accidit,si hinc ad veram vitam migravimus,sic conversionibus,vertiginibus,saturitatibus, ac turpi illa tributi exactione liberati,cum stabilibus rebus, miniméque fluxis & caducis, parva lumina futuri sumus circum lumen illud magnum tripudiantes? *Nazianz.orat.19.*

Accipe quando promittatur futura gratia justorum. Audivi, inquit Ioannes, vocem magnam de cælo dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,& habitabit cum illis,& ipsi populus ejus erunt,& ipse Deus cum illis erit illorum Deus:& delebit omnem lachrymam de oculis eorum: & mors non erit amplius,neque luctus,neque clamor,neque dolor ultra erit. Compara nunc, si placeat, atque contende vitam hanc cum illa vita.Elige,si potes,perpetuam corporis vitam in labore,ærumnáque miserabili tantarum commutationum, votorúmque tædio, fastidio voluptatum.Num si Deus ista perpetuare velit,illa diligeres?Nam si per se ipsa vita fugienda est, ut sit molestiarum fuga, requies ærumnarum,quanto magis ea requies est expetenda: cui futuræ resurrectionis voluptas perpetua succedet, ubi nulla criminum series, nulla illecebra delictorum? *Ambr. lib.de resur.*

Facilius possumus dicere, quid non sit in vita illa æterna,quam quid ibi sit. Non est ibi mors,non est ibi luctus, non est ibi lassitudo, non est infirmitas,non est fames, nulla sitis, nullus æstus,nulla corruptio,nulla indigentia,nulla molestia,nulla tristitia. Ecce diximus quid ibi non sit: Quid autem ibi sit vis nosse?Hæc nec oculus vidit,nec auris audivit,nec in cor hominis ascendit,quæ præparavit Deus diligentibus se. Si in cor hominis non ascendit,cor hominis illuc ascendat.Cor ibi habeamus,ut non sine causa audimus,Sursum corda:Levemus cor sursum,ne putrescat in terra:quoniam placet nobis,quid ibi agunt Angeli. *August. lib.3.de symb.c.11.*

Si homines de gaudio terreno jubilant,nos de gaudio cœlesti jubilare non debemus, quod verbis explicare non possumus? Et quem decet ista jubilatio,nisi ineffabilem Deum? Et si Deum fari non potes, & tacere non debes,quid restat, nisi ut jubiles? *In Psal.94.*

Quæ erunt deliciæ sanctorum?delectabuntur in multitudinem pacis, Delectetur hic impius in multitudine auri, in multitudine argenti, in multitudine mancipiorum, in multitudine postremo opum diversarum, vinolentia lautissimorum & luxuriosorum conviviorum. Quæ autem erunt,ô amator Dei,deliciæ tuæ,& delectabuntur in multitudine pacis? Aurum tuum pax, argentum tuum pax, prædita tua pax, vita tua pax, Deus tuus pax.Quicquid desideras,pax tibi erit.Hîc aurũ quod est,non potest tibi esse argentum: quod vinũ est,non est tibi esse panis: quod tibi lux est non potest tibi esse potus:Deus tuus totum tibi erit:Manducabis eum,ne esurias:bibes eum,ne sitias:illuminaberis ab eo, ne sis cæcus, fulcieris ab eo, ne deficias: possidebit totum integrum totus integer. Angustias ibi non pateris cum eo,cum quo totum possidebis. Totum habebis,totum & ille habebit,quia & tu & ille unum eritis, quod unum totum ille habebit, qui vos in pace possidebit. *In Psal.36.*

In æterna vita nullum habebimus adversarium, nullum metuemus inimicum,quum absorbebitur mors in victoria, cum illa noviſſima inimica destruetur mors,cum immutati fuerimus, & æquales Angelis effecti. Modo enim nihil quietis aut securitatis invenire possumus, dum adhuc in nobis ipsis ingemiscimus gravati adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri.Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem,tunc nulla erit diabolicæ fraudis impugnatio,nullum hæreticæ pravitatis dogma,nulla infidelis populi impietas,omnibus ita pacatis & compositis ut in tabernaculis justorum sola audiatur vox exultationis & salutis.Ibi sancti sine fine laudabunt Deum:& in lumine claritatis ejus exultabunt:cives effecti illius civitatis,quæ libera est,& æterna in cœlis. Quam non obscurant tenebræ, non abumbrat nox, non consummat vetustas, non in ea rutilat lumen Solis,aut Lunæ splendor,aut stellarum jubar:non ibi lucerna quæritur, non lampas accenditur, non lychnus aptatur. Claritas quippe divina eum illuminat, Sol clarificat justitiæ,lux vera illustrat:lux inquam, inaccessibilis,quæ non clauditur loco,non finitur tempore,non obumbratur tenebris,non variatur nocte: Hoc immenso & indeficiente,& lucidissimo lumine illustrata Hierusalem sancta,quæ est mater nostra,filias abdicat tenebrarum,cives recipit, pacificat filios videlicet lucis & diei,filios adoptionis, consortes supernæ hæreditatis. Nullus in eam ingreditur impius, nullus habitat iniquus,nullus intrat immundus. Muri ejus ex lapidibus construuntur vivis, portæ ejus ex optimis adornantur margaritis, plateæ ejus ex auro purissimo sternuntur,& canticum lætitiæ sine fine in ea cantatur. Ibi est lux sine defectu,gaudium sine gemitu,desiderium sine pœna, amor sine tristitia, satietas sine fastidio, sospitas sine vitio, vita sine morte, salus sine languore. Ibi sancti & humiles corde, ibi spiritus & animæ justorum,ibi cuncti cœlestis patriæ cives,& beatorum spirituum ordines, regem in decore suo videntes, & in gloria virtutis ejus exultantes. Perfecta viget in omnibus charitas, una omnium lætitia, una jucunditas. *Gregor. in 7. Psal. pœn.*

Præmium est videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo,esse cum Deo,esse in Deo,qui erit omnia in omnibus,habere Deum,qui est summum bonum.Et ubi est summum bonum, ibi est summa fœlicitas,summa jucunditas,vera libertas,perfecta charitas,æterna securitas,& secura æternitas: ibi est vera lætitia,plena scientia omnis pulchritudo, & omnis beatitudo.Est ibi pax,pietas,bonitas,lux,virtus,honestas,gaudia,lætitiæ,dulcedo,vita perennis,gloria,laus,requies,amor,& dulcis concordia. *Ber.de præmio patr. cœlest.*

Cum Deo homo beatus erit, in cujus conscientia peccatum inventum non fuerit.Videbit Deum ad voluntatem, habebit ad voluptatem, fruetur ad jucunditatem. In æternitate vigebit, in veritate fulgebit, in bonitate gaudebit.Sicut habebit permanendi æternitatem,sicut cognoscendi facilitatem,requiescendi fœlicitatem. Civis siquidem erit sanctæ illius civitatis, cujus Angelis cives sunt, Deus Pater templum, filius

ejus

ejus splendor, Spiritus sanctus charitas. *Ibidem.*

O civitas cœlestis miranda severa, patria fertilis & ampla, totum continens quod delectat, populus sine murmure, incolæ quieti, homines nullam indigentiam habentes. Quàm gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei! sicut lætantium omnium habitatio est in te, omnes lætantur in lætitia & exultatione, omnes delectantur de Deo, cujus aspectus pulcher, facies decora, eloquium dulce. Delectabilis est ad videndum, suavis ad habendum, dulcis ad perfruendum. *Ibid.*

Ipse per sese placet, & per se sufficit ad meritum, sufficit ad præmium, nec extra illum quicquam quærit, quia totum in illo invenitur, quicquid desideratur. Semper libet eum aspicere, semper habere, semper in illo delectari, & illo perfrui. In illo clarificatur intellectus, & purificatur affectus ad cognoscendam & diligendam veritatem. Et hoc est totum bonum hominis, nosse scilicet & amare creatorem suum. *Ibid.*

Quæ ergo nos angit vesania, vitiorum sitire absinthium, hujus mundi sequi naufragium, vitæ habentis pati infortunium, impiæ tyrannidis ferre dominium, & non magis convolare ad sanctorum fœlicitatem, ad Angelorum societatem, ad solennitatem supernæ lætitiæ, & ad jucunditatem contemplativæ vitæ, ut possimus intrare in potentias Domini & videre superabundantes divitias bonitatis ejus? *ibid.*

Facilius possumus dicere de illa vita æterna, quid ibi non sit, quàm quid ibi sit. Non est ibi mors, non est ibi luctus, non est ibi lassitudo, non est infirmitas, non est fames, nulla sitis, nullus æstus, nulla corruptio, nulla indigentia, nulla mœstitia, nulla tristitia. *August. de Symb. l. 3.*

Illuc festinate, ubi semper vivatis. Si enim sic amatis istam miseram fluidámque vitam, ubi cum tanto labore vivitis, & ubi vix currendo, satagendo, sudando, suspirando, necessariis corporis satisfacitis, quanto magis amare debetis vitam æternam, ubi nullum laborem sustinebitis, ubi semper summa securitas, summa fœliciras, fœlix libertas, fœlix beatitudo? ubi implebitur illud quod dominus dicit in Evangelio: Erunt homines similes Angelis: & illud, Fulgebunt justi, &c. *Idem, de utilitate agendæ pœnit.*

Hæreditas Christi, cujus cohæredes sumus, non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate cohæredum: sed tanta est multis, quanta paucis: tanta singulis, quanta omnibus. *Idem in Psal. 49.*

Divitiæ si diliguntur, ibi servantur ubi perire non possunt: honos si diligitur, illic habeatur, ubi nemo indignus honoratur: salus si diligitur ibi adipiscenda desideretur, ubi adepta nihil timetur: vita si diligitur, ibi acquiratur, ubi nulla morte finitur. *Idem, in epist. ad Diosc.*

Talis erit illa delectatio pulchritudinis, ut semper tibi præsens sit, & nunquam satieris: imò ut semper satieris & nunquam satieris. Si enim dixero, quòd non satiaberis, fames erit: si dixero, quòd satiaberis, fastidium times, ubi nec fastidium, nec fames erit. Quid dicam nescio, sed Deus habet quod exhibeat. *Idem in Ioan. homil. 3.*

Regnum cœlorum vim patitur: ideo quia reatus, quem litera sine spiritu jubendo faciebat, credendo solvitur, & violentia Spiritus sancti impetratur. *Idem, de fide & operibus.*

Non erit aliqua invidia disparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis. *Idem, in Ioan.*

In civitate Dei rex veritas, lex charitas, dignitas æquitas, pax fœlicitas, vita æternitas. *Idem de Civit. Dei.*

Ibi hymni dici Angelorum chori: ibi societas civium supernorum: ibi dulcis solemnitas à perigrinationis hujus tristi labore redeuntium: ibi festivitas sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube. *Idem in Ioan.*

Si consideremus quæ & quanta sunt quæ sanctis dabuntur in die judicij, quæ & quanta quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescent omnia quæ habentur in terris. Terrena namque substantia, æternæ fœlicitati comparata, pondus est, non subsidium. *Greg. in Homil.*

Temporalis vita æternæ comparata, mors est dicenda potius quàm vita: Ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud quàm quædam prolixitas mortis? Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit, illa supernæ civitatis quanta sint gaudia, Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum limen videre, nullo mortis dolore affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? *Idem, ibid.*

Ibi quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit: omne quod ibi erit & quod est, bonum erit; & summus Deus summum bonum erit omnino beatissimum, atque ita semper fore certissimum erit. Ibi vocabimus & videbimus, videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus esse quod erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi evenire ad regnũ, cujus nullus est finis? *Aug. l. 12. de civit. Dei.*

Quod Deus præparavit diligentibus se, fide non capitur, spe non attingitur, charitate non apprehenditur, desideria & vota transgreditur: acquiri potest, æstimari non potest. *Idem eod. lib.*

Ibi tota virtus erit videre quod amas, & summa felicitas amare quod videbis, ibi beata vita in suo fonte bibitur, ubi veritatis visio clarissimè aperitur. *Ibid.*

Regnum cœlorum vim patitur, grandis violentia est, generatos in terra cœlum quærere, & possidere per gratiam quod non tenuimus per naturam. *Hieron. in epist.*

Quantalibet intentione se humana mens extenderit, etiam si phantasias imaginum corporalium à cogitatione compescat si omnes circumscripros spiritus ab oculis cordis admoveat, adhuc tamen in carne mortali posita videre gloriam Dei non valet, sicut est. Sed quicquid de illa est, quod in mente respledet, similitudo, & non ipsa est. *Greg. sup. Ezech. hom. 8.*

Tanta vis in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una fuerit in omnibus sublimitas vitæ. Erit & in illa beatitudine culpæ memoria, non quæ mentem polluat, sed quæ nos lætitiæ armis adstringat. *Idem, in mor.*

O beata regio paradisi! ô beata regio deliciarum, ad quam suspiro de valle lachrymarum, ubi sapiẽtia sine ignorantia, ubi memoria sine oblivione, ubi intellectus sine errore, ubi ratio sine obscuritate fulgebit. Beati qui habitant ibi: laudabunt Deum in secula seculorum, Amen. Regnum Dei conceditur, promittitur, ostenditur, præcipitur: conceditur in prædestinatione promittitur in vocatione, ostenditur in justificatione, percipitur in glorificatione. *Bernard. in serm.*

In terrenis civitatibus, alia est fabrica ædificiorum, alij sunt cives inhabitantes in fabrica. Illa vero Ierusalem civibus suis ædificatur, ipsi ibi sunt lapides qui sunt cives. Lapides enim sunt vivi. *Aug. Psal. 86.*

Omnes numerus sanctorum ex hominibus commutandorum ut fiant æquales Angelis Dei, adjuncti etiam ipsis Angelis, qui modò non peregrinantur, sed expectant nos, à peregrinatione redeuntes, omnes simul unam domum Dei faciunt, & unam civitatem. Ipsa est Hierusalem. *Idem in Psal. 126*

Quando dicis: beate vivere volo, bonam rem quæris, sed non hic: si habuit hic istud Christus, habe & tu in regione mortis tuæ. Quid ille invenit attende. Veniens de alia regione, quid invenit, nisi quod hic abundavit? labores, dolores, mortem. Ecce quod hic habes, & quod hic abundat, manducavit tecum. Quod hic in cella miseriæ tuæ abundavit acetum hic bibit, sed hic bibit, ecce quod in cella tua invehit, & ad magnam mensam te invitavit, mensam solis, mensam Angelorum, ubi ipse panis est. *Idem super Ioan. 13.*

Quamdiu habemus hostem cum quo pugnemus, tabernaculum Deo facimus. Quum autem transierit tempus pugnæ, & venerit pax illa quæ præcellit omnem intellectum (quantumcunque enim cogitaverit de pace illa, minus eam capit animus, adhuc in ista corporis gravedine constiturus) cum venerit, inquam, illa pax & patria, jam domus erit. Non procedemus ad pugnandum, sed permanebimus ad laudandum. Quid enim dicitur de illa domo? *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te.* In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus. Quare? quia gemitus est peregrinantium, laudatio jam in patria & in domo commorantium. Qui in illam intrant, ut inhabitent, ipsi sunt qui intrant, ut inhabitentur. In domum tuam intra, ut inhabites: in domum Dei, ut inhabiteris. Est enim melior Dominus, qui cum te cœperit inhabitare, beatum te facit. Nam si tu ab illo non inhabitaris, miser es. *Idem in Psal. 26. & 131.*

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis: ostende nobis salutare tuum & sufficit. Qui enim videt illũ, videt & te: quia ipse in te, & tu in ipso. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscamus te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Itaque tunc dimittes servum tuum, Domine, secundùm verbum tuum in pace, cum viderint oculi mei salutare tuum, Iesum tuum, Dominum meum, qui est semper omnia Deus benedictus in secula; Amen. *Bernard. ser. 17. & ult. in Psal. Qui habitat.*

¶ Poetica Sententia.

Vita æterna piis expectanda.

Quisquis flagrat amore veritatis,
Et servans fidei, atque perseverans
In vera Pietate: qui labores
Pro Christo patiatur libenter omneis,
Si verum supereſt vi ssitudo:
Illum regna manent beata cœli.

¶ Philosophica Placita.

De spe vitæ æternæ. Dial. cxxii.
Francisci Petrarchæ.

Gav.

Spero æternam vitam. R. Nulla major, nulla pulchrior, nulla sanctior spes, modo non cæca præcépsve sit. Sunt enim, qui semper male agendo bonum sperent, quo nihil est stultius. G. Æternam vitam spero. R. Ea est virtutum consanguinitas, atque connexio, sicut à Philosophis disputatum est, ut necesse sit, eum, qui unam habet, omnes habere virtutes, cui illud est consequens, unâ virtutum carentem cunctis carere virtutibus, quod si de mortalibus verum est, quid de Theologicis opinemur? Itaque si spem habes, charitatem simul habeas oportet ac fidem, si qua harum desit, non jam spes ulla, sed præsumptio inconsulta est. G. Vitam spero æternam. R. Rem bonam, immo optimam speras. Illud vide, ut quod bonum agis, agas bene. Sunt & qui bona male agant; nec minus infallibilis æstimator, quid qualitet quam quid fiat aspicit, nec minus adverbia quam verba librat ac nomina. G. Spero vitam æternam. R. Non cœlestes tantum, sed terrestres domini de se sperati amant, sed à quibus? profecto ab his, quibus se charos, ac dilectos sciunt, aut qui, si quando forsitam odiosi fuerint, ac rebelles, redire in gratiam optantes, ad misericordiam confugerunt. G. Vitam æternam spero. R. Vitam temporalem corrige, hac ad illam pergitur. G. Spero vitam æternam. R. Vna omnium spes est, quæ, si rite illam concipis, & fœlicem te facies, & jam fecit. G. Æternam vitam spero. R. Primum est, ut misericordiam, dehinc vitam speres, utramque sobriè ac modestè. G. Spero æternam vitam. R. O felix, nisi te spes ista fefellerit!

¶ Similitvdines.

Pauli Apostoli, Nescitis, quod ij, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehẽdatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. 1. *Cor. 9.*

Chrysostomi, Suspiciamus in cœlum, quoniam nulla se interponit nubes, & elata est omnis ejus corona. Solem habemus non tale, quale nunc

nunc est, sed tanto melius effectum, quanto lucis tectis aurum est melius. Et post illud non superius tectum, deinde Angelos, Archangelos, &c. Sed non valet sermo exprimere totum: experimento opus est: per experimentum quippe melius agnoscetur. Quomodo putas (dic mihi) Adam fuisse in paradiso? Ab illa multo erit melior ista conversatio, quantum terra melius est cœlum. Attamen & aliam similitudinem inquiramus. Si contingat eum, qui nunc modo imperat, omnem mundum obtinere, deinde neque bellorum, neque curarum habere ullam molestiam sed in honore esse tantum, & deliciari, & multa quidem habere tributa undique, & aurum illi affluere, & reconditum esse, qualem illum putatis animū habere, si omnia terræ bella quiescere videat? Tale aliquid erit? Magis autem nequaquam ad similitudinem illius regni pervenit: Propter quod oportet & aliam inquirere intelligentiam. Da mihi aliquem, qui sit sicut infantulus regis. Vsquequo quidem in vulva est, nihil sentit: si autem contingat eum inde egredi, & in thronum regalem ascendere, non paulatim, sed confestim cuncta accipere: Sic est etiam ille status. *Homil. 6. ad Hebr.*

Si quis vinctus, & multa mala perpessus, repentè ad regale solium rapiatur: sed neque sic integrè pertingere potui ad illius regni similitudinem. Hic quippe, quæcunque quis perceperit bona, in prima quidem die, ac si ipsum regnum dixeris, viget in eō amor & gaudium, & in secunda die & in tertia, tempore vero procedente permanet quidem in voluptate, non tamen tanta: minuetur quippe semper ex consuetudine, qualecunque bonum istud sit. Illic autem non solùm non decrescit, sed etiam augmentum accipit, intelligentiamque, quantum sit, animam illuc pergentem; nequaquam finem bonorum illorum expectare, neque mutationem, quoniam potius crementum & vitam finem non habentem, & vitam omni periculo liberam, omni mœrore & cura alienam, plenam gaudiis, & mille bonis. Si enim hic in campum exeuntes, & tabernacula militum spectantes, ex velaminibus confecta, & tela, & galeas, vel umbonibus & umbilicis scutorum resplendentes, & rapimur spectaculi miraculo: si vero & jamiam Imperatorem nobis contingat medium videre, sive currentem, sive equitantem armis aureis, universitatem nos habere putamus. Quid ergo putas, cum videris sanctorum tabernacula æterna in cœlo confixa? Cum videris unumquemque justorum super radios solis refulgentem, non ex ære & ferro, sed ex illa gloria, cujus candorem & coruscationes oculus humanus non potest inspicere? sed quamdiu non quiescam in requie incomprehensibili? Quæ oculus non vidit, auris non audivit. *Homilia 6. ad Hebræos.*

Si patria qui expulsus, ab hominibus miserabilis judicatur, & quisquis hæreditatem amiserit, videtur omnibus esse dolendus, qui cœlo privatur, qui illis repositis bonis, quantis lachrymis plāgendus est? Magis plāgendus plangetur quisquam, cum passus fuerit aliquid, cujus ipse causa non est. Cum autem propria voluntate semetipsum quisquam infigit iniquitati, neque lachrymis dignus, sed lamentationibus dignus, magis, autem luctu. Decem millibus lamentationibus digni sumus. Si omne quod in mundo est, vocem emittat ad lamentandum eos, qui ab illis bonis excidunt, nihil dignum lamentabuntur. Si nobis statim adhuc nihil agentibus tanta bona largitus est, paradisum confabulationem suam immortalitatem, promisit vitam beatam & à curis liberam: iis, qui tanta fecerint, qui certaverint, pro eo sustinuerint, quid non præstaturus est? *Hom. in ep. ad Hebr.*

Sicut in arboribus accidit, est qui fructum cum foliis auferat, & ramos omnes amputet, radice manente tota, cum majori etiam ornatu arbor resurgit: Sic quidem & in nobis; si pietati radix permaneat, & si divitiæ auferantur, & corpus corrumpatur, omnia rursum nobis cum majori gloria redeunt. *Homil. 4. de pœnit.*

Hic non domus modo, sed & mancipia, atque universa sæpè hæreditas ad inimicos devolvitur. Ejusmodi enim humana sunt bona. In cœlis veto nihil timendum est tale, neque ut emorientis superveniat hostis, hæreditatique succedat. *De pœnit. ser. 7.*

Non eadem est ratio currentium in Christiano stadio, quæ in Olympico. Nam hic solum unus coronam aufert, eámque corruptibilem, cæteris sine honore dimissis: At in agone Christiano, tametsi alius alio majorem reponat honorem, omnes tamen perpetuam consequuntur coronam, modo legitimè certent, omnes futuri beati & illustres. *Lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ.*

Quemadmodum qui injuria afficiunt, qui usurpant aliena, qui rapiunt, qui mala innumera proximo inferunt, quum illuc venerint, cósque viderint, qui hæc passi sunt: videbunt enim, videbunt inquam, omninò (id quod perspicuum est ex divite illo & Lazaro) neque os aperire poterunt, neque habebunt, quod dicant aut excusent, sed multo pudore repleti, magnáque condemnatione ex illorum aspectu ad ignea flumina adducentur: Itidem qui bene vivunt, qui docent, qui instituunt: ubi viderint eos, quos servaverint, illuc patrocinantes ipsis, multa fiducia replebuntur. *Orat. 4. contra Iudæos.*

Si quis te in regias duxisset aulas, & de parietibus aurum undique fulgens, & omnem alium ornatum tibi demonstrasset: postea te inde in pauperis cellam induxisset, & te post breve tempus in regias deducturum aulas, & perennem mansionem se tibi daturum promisisset: nunquid non deberes affici desiderio, vel ipsos dies paucos ægrè ferre? hoc quoque de cœlo, de terra cogites, & ingemisce cum Paulo, non propter mortem, sed propter præsentem vitam. *Hom. 5. de diversis.*

Neque si rex terrenus aliquis assumens te pauperem ac mendicum, repente sibi adoptaret in filium, tu jam ad tugurij tui respiceres vilitatem. Et certè non hæc discrimine separantur. Longè tamen majora sunt, ad quæ vocatus es, capessenda. Non te in terra transponit in terram, ut terrenus rex, sed à terra in cœlum, à mortali ad immortalem naturam. An fortè putas omnia ista; quæ cernimus, comparatione cœlestis regni, mendicorum panniculis esse viliora? *hom. 12.*

Quid sunt decem millia annī, cum secula cogitas infinita? Nonne quantum est stillicidium minimum abysso comparatum? Si in hac vita sic clarus est thalamus sponsi, sic clara sunt habitacula atque festiva, ut nullus possit intuens satiari? multò ampliùs ille thalamus, hoc est, cœlo, & qui in cœlo est sponsi thalamus, melior extat. *Hom. 28. de diver.*

Si quis te senio confectum, & viventem in paupertate, subito juvenem se facturum promisisset, & in ipsum ætatis florem reducturum, & super omnes prævalidum & speciosum redditurum esse, & regnum in mille omnes prævalidum & speciosum redditurum esse, & regnum in mille daturum annos, regnum, inquam, pacem firmissimam possidens; quid pro hac promissione non eligeres facere & pati? Ecce Christus non hæc, sed his multo majora promittit. Non enim quantum est senectutis & juventæ medium, tantum est corruptionis & incorruptionis intervallum, neque quantum est regni & paupertatis, tantum est gloriæ præsentis & futuræ; sed quātum somniorum & veritatis. Quinimò nec adhuc quicquam dixi. Quomodo enim præsentibus aliquis vitam comparet, fine carentem? Pacis autem illius tantum est medium ad præsentem, quantum pacis & belli discrimen; & incorruptionis, quantum gleba lutea melior munda margarita. Immò verò quantumcumque quisque dixerit, nihil par exprimere poterit. Nam si solari lumini comparo futurorum pulchritudinem corporum sive splendidissimo fulguri, nondum quicquā illa claritate dignum dico. Propter hæc, quæ pecuniæ, quæ corpora non sunt impendenda? Imò quod animas exponere dignum fuerit: Nūc verò si quis te in regiam aulam deduxit, & ut omnibus præsentibus regem alloquereris effecit, & illi te reddidit commensalem, & convivam, omnium te dicis esse beatissimam. In cœlum autem adscensurus, & omnium regi assistere, & parem Angelis debens habere splendorem, & illa frui ineffabili gloria, dubitas an pecuniam erogare poterit? Cum opus esset, etiam si vita exeunda esset gestire, exultare, & præ voluptate efferri. *Hom. 35. de diversis.*

Cyrilli, Quamvis naturaliter aqua frigidior sit, adventu tamen ignis, frigiditatis suæ oblita æstuat. Hoc sanè modo etiam nos, quamvis propter naturam carnis corruptibiles simus, participatione tamen vitæ ab imbecillitate nostra revocati, ad proprietatem illius ad vitam reformamur. Oportuit enim, ut non solum anima per Spiritum sanctum in beatam vitam adscenderet, verum etiam ut rude atque terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur. *In Io. lib. 3. c. 39.*

Gregorij Nazianzeni. Quemadmodum umbram nostram superare nobis non datur quippe quæ tantum præit, quantum progredimur, & æqua portione semper antecedit, neque supra caput esse potest corporis magnitudo, cum illud semper corpori superpositum sit. Sic neque Deum largiendo vincere possumus. Neque enim quippiam largimur, quod illius non sit, aut magnificentiam & liberalitatem antecedat. Considera, unde sit tibi id ipsum quod es, quod speras, quod sapis, & id, quod maximum est, quod Deum cognoscis, quod speras regnum cœlorum, æqualem Angelis dignitatem, perfectam purámque gloriæ, quam nunc in speculis & ænigmatibus cernis contemplationem, quod factus es filius Dei, cohæres Christi (audacter dicam) & Deus ipse. *In Orat. de pauperibus amand. & benignitate complectendis.*

Olympiodori. Qui agriculturæ sunt periti, ajunt ante cæteras arbores efflorere amygdalum, & reliquarum postremam folia exuere, ut videatur quodammodo frondibus virere perpetuis. Scimus autem, nuces amygdalas triplices esse; Nam extrinsecus viridem corticem, ligneæ testæ, sive duriori putamini impositum habent, cui nucleus inest, quem comedimus. Talis vero est homo è corpore, anima, spirituque compositus. Inquit ergo; Tunc florebunt justi, sicut amygdali, habentes in vigore & gloria corpus, animam & spiritum. *In Eccl.*

Plutarchi. Vt athleta non ferunt coronam, nisi vicerint: Sic bonis viris præmia felicitatis non ante contingunt, quam peracto hujus vitæ certamine. *In Mor.*

Augustini, Et quanto majus periculum fuit in prælio, tanto majus est gaudium in triumpho. Iactat tempestas navigantes minatúrque naufragium, omnes futura morte pallescunt; tranquillatur cœlum, mare, & exultant nimis; quoniam timuerunt nimis. Æger est carus, & vena ejus malum renuntiat; omnes, qui eum salvum cupiunt, ægrotant simul animo. Fit ei rectè, & nondum ambulat pristinis viribus; & fit iam tale gaudium quale non fuit, quum antea salvus & fortis ambularet. Easque ipsas voluptates humanæ vitæ etiam non inopinatis, & præter voluntatē irruentibus, sed institutis, & voluntariis molestiis homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedunt, quo fiat molestus ardor: quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et institutū est, ut etiam pacta sponsæ nō tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quā non suspiraverit sponsus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia: hoc in ea, quæ concessa est, licita est: hoc in ipsa synceriſſima honestate amicitiæ: hoc in eo, qui mortuus erat, & revixit, perierat & inventus est. Vbique majus gaudium molestia majore præceditur. Quid est hoc Domine Deus meus! cum tu in æternum tibi tu ipse sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant? *Lib. 8. Confess. c. 3.*

Cypriani. Si in habitaculo tuo parietes vetustate nutarent, terra desuper tremeret, domus iam fatigata, iam lassa, ædificiis senectute labentibus, ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si te navigante turbida & procellosa tempestas fluctibus viventi exitaris prænunciaret futura naufragia: nónne portū velociter peteres? Mundus ecce nutat & labitur, & ruinam sui non iam senectute rerum, sed fine testatur: & tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis, quod exitu maturiore subtractus ruinis & naufragiis, & plagis imminentibus exuaris? Considerandum est, fratres dilectissimi, & identidem cogitandum, renuntiasse nos mundo, & tanquā hospites & peregrinos hinc interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos

istinc

istinc ereptos, & laqueis sæcularibus exutos, paradiso restituit & regno cœlesti. Quis nō peregrè cōstitutus, properet in patriam regredi? Quis non ad suos navigare festinans ventum prosperum cupidius optaret, ut velociter charos liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus parentes nostros, patriarchas habere iam cœpimus: quid nō properamus & currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? magnus illic nōs charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nōs & copiosa turba desiderat, iam de sua immortalitate secura, de nostra solicita. Ad horum conspectum & complexum venire, quanta & illis, & nobis in commune lætitia est. *Serm. de immortalit.*

Sicut videndo speculum, homo videt seipsum & multa alia ibidem præsentia: Ita & beatus videndo Deum, simul & semel unica visione videt seipsum, & omnia ad beatitudinis integritatem sibi necessaria. *De singul. Clerie.*

Gregorij, Iustorum vita palmæ comparatur, quia palma inferius tacta aspera est, & quasi aridis corticibus obvoluta, superius verò visu & fructibus pulchra: inferius corticum suorū involutionibus angustatur sed superius amplitudine pulchræ viriditatis expanditur: Sic & electorum vita, despecta inferius, superius pulchra: in imo quasi multis corticibus obvolvitur, dum innumeris tribulationibus angustatur in summo vero illa quasi pulchræ viriditatis, foliis amplitudine retributionis expanditur. Habet quoque palma, quo à cunctis arborum generibus differt. *Lib. 19. Mor. c. 25.*

Seneca, Quemadmodum summum adjectionem non recipit: (quid enim suprà summum erit?) Ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. *Lib. 2. epist. 76.*

Quemadmodum omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensúque comprehensum, ex quo oriatur & crescat; Sic beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. *Lib. 2. Epist. 125.*

Hugonis Philonij, Nihil in his terris rerum terrestrium est tam pretiosum, ut valore suo vel minimam felicitatis æternæ æquet portionem. Neque Mercator Christus est, qui mercaturam omnē vetat Ecclesiasticam, neque tam egens rerum, ut æterna perituris commutet. Non vēdax est rerum cœlestium, multo minus emax terrenarum. Grātuito largitur quæ gratuito promittit. Et ut omnium Dominus non vult nostra: animum tantummodo suis verbis credulum & audientem exigit, non pretium: longè diversus ab harum tenebrarum principibus, qui nihil donant, nisi bis emptum, receptis prius muneribus. *In Citiano, vel de scientia bene moriendi.*

Neque natura mortalis eò efficaciæ virtutisque promoveret, ut contemneret immanium ferarum vires, maria trajiceret, extrueret urbes, respublicas cōstitueret, suspiceret in cœlum astrorum revolutiones videret, cōsideraret Solis & Lunæ cursus, ortus, & occasus defectus & celeres restitutiones, æquinoctia, solstitiáque duplicata, plejadum, hyemis & æstatis, ventorum & imbrium impetus, in modum fulgurum tractus, mundi denique passiones, laborésque, firmis fixisque veluti decretis præscriptos posthumis sæculis proderet, nisi divinus revera spiritus aliquis inesset animis nostris, per quem tantarum rerum intelligentiam cognitionémque assequeremur. Proinde nō in mortem Axioche, sed in immortalitatem transis: non oblationem, sed synceram fructum bonorum: neque admistas mortali corpori, sed meras, & ab omnibus molestiis liberas voluptates percepturus. Illuc enim pervenies ex hoc carcere solutus ubi laboris, tristitiæ, seniique expertia sunt omnia: & ubi tranquilla, omnis mali nescia vita, quietéque inconcussa vivens rerum naturam, arcanáque philosophiæ non ad ostentationem theatricam, sed ad germanæ vivæque veritatis cognitionem contemplaberis. *In Tiliano, vel de scientia bene moriendi.*

Eucherij, Dirigenda est omnis animi intentio in spe futuri, qui spem ut plenius ac manifestius consequaris, aperire eam etiam sub alicujus exempli conditione non abnuam. Si cui aliquis quinque hodie ex ære denarios offerat, quingentos vero aureos in crastinum spondeat, optionémque offerat utrum æs ad præsens sumere, an aurum mallet imposterum: dubiúmne id est, quin præoptet grandia illa munera cum parva mora? Tu quoque brevis hujus atque æternæ vitæ conditione perspecta, non eligas, capere vilia, cum capere possis speciosa. *Ad Valerian.*

Thriveri, Tantum cœlestia gaudia vincunt terrestria, quantum animus corpus. Nam hîc magis ipsum corpus, illic vero oblectatur ipse animus. Et ubi nunc ergo sunt, qui has mundi illecebras pro cœlestibus deliciis commutare detrectant? *in apoph. 79.*

Vide, Beatitudo, Paradisus.

Vitium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VITIVM, Græcè ἐλάσσωμα, ατος, τὸ, κακία, κακότης, Videtur quando virtuti opponitur, esse habitus animi naturæ, non rationi repugnans. Nonnunquam sumitur pro errore. *Plin. Librum vitiis plenum.* Hebr. vitium *Rah*, & *Rahab*, malum culpæ, malitia, vitiositas, à verbo *Rahab*, malus fuit, malè facit, habitum affectum, & effectum mali denotat.

Vitium est habitus aut affectio animi, in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens, *secundum Tullium, ex B. Thom. prima Secundæ q. 71. art. 1.* Dicitur autem vitium à vito, as, quod est caveo, es.

Vitium à morbo differt, quod morbus est habitus quidam contra naturam qui usum rei facit deteriorem, ut febris, insania, quæ phrenesis dicitur: Vitium verò perpetuum est, ut cæcitas, claudicatio, vecordia. Morbus igitur cum accessu discessúque est, vitiū verò perpetuo manet.

¶ LOCI BIBLICI.

Vitia aliena lugenda, Ezechiel. 9. 4. 1. Corinthior. 5. 2. 2. Corinthior. 12. 21.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Non in seminibus, sed in voluntate nascentis causa vitiorum est atque virtutum. *Hieron. in epist. contra Ruffin. & hab. dist. 56. can. Nasci.*

Tibi non tantum expellenda sunt vitia, quantum refellenda, quia utique facilius est non suscipere, quam suscepta semel deponere. Nec eorum tanta dulcedo est, ut ea debeamus præferre virtutibus, cum nec in omnibus sit delectationis illecebra, & à plerisque etiam ea, quæ videntur dulcissima, respuantur.

Quidam superbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, malitiam prudentiæ vice amplectuntur, & stultitiæ simplicitatis nomen imponunt, atque fallaci ac pessima similitudine decepti, vitiis pro virtutibus gloriantur. *Idem ad Demetriadem virg.*

Duo sunt ex omnibus vitia, quæ maximè homines decipiunt sui voluptate, Gula scilicet, ac Libido, quæ deponere eo difficilius est, quo eis uti dulcius. At hæc vitia tam molesta, támque delectatione sui periculosa, ita à multis calcari vidimus, ut tota ætate sua virgines permanserint in sua abstinentia, ut de illis taceam, qui post deliciarum longum luxum & inveteratum usum libidinis castitati ac temperantiæ se dederunt: & utriusque vitium contraria sibi virtute mutaverunt. Aliorum vitiorum est longè diversa ratio, quia cum nihil jucunditatis, sed multum amaritudinis habeant: quæ cum ad vitandum sint faciliora, raro tamen, à quibus vitantur, invenies. *Ibid.*

Quid, oro, invido delectationis præstat invidia? Quid alter ab odio mercedis accipit? Quid iracundo furor suus confert? Similiter curre per singula, & invenies tot animæ tormenta, quot vitia quæ utique eo facilius vinci possunt, quo nulla nos aliciunt voluptate. *Ibid.*

Summa tibi scientia, summa notitia sit, vitia virtutésque distinguere: quæ quanquam sibi contraria semper sint, aliqua tamen ex eis tanta junguntur similitudine, ut discerni omnino vix possint. *Ibid.*

Sæpè se vitia ingerunt, & se esse virtutes mentiuntur, ut tenacitas, parsimonia, effusio, largitas, crudelitas, zelus justitia, remissio, pietas velit videri. *Greg. & hab. dist. 41. cauf. Sapè se.*

Si fortè nos studio contra vitiorum incentiva stringimus, ipsa etiam vitia ad usum virtutis immutamus. Nonnullos námque ita possidet; sed hanc ad defensionem justitiæ in vocem liberæ authoritatis immutat, nonnullos fortitudo carnis illecebrat, sed dum exercendis piis oneribus corpus subdunt, unde iniquitas stimulum, passi sunt, inde pietas lucra merentur. *In Mor.*

Quamvis per omne vitium, quod perpetratur, humano cordi antiqui hostis virtus infunditur: in hac tamen nequitia, id est, invidia, tota sua viscera serpens concutit, & imprimendæ malitiæ pestem vomit. *Ibid.*

Prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se ingerunt: sed quæ sequuntur, dum mentem ad omnem insaniam protrahunt, quasi bestiali clamore mentem confundunt. *Ibid.*

Capitalia vitia tanta sibi conjunctione cohjunguntur, ut non nisi unū de altero proferatur: prima namque superbiæ soboles inanis est gloria, quæ, dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit: quia nimirum, dum vani nominis gloriam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat, tabescit invidia, iram generat: quæ quanto interno livoris vulnere animus sauciatur, tanto etiam mansuetudo tranquillitatis amittitur. Ex ira tristitia oritur: quia turbata mens, quo inordinatè se convertit, eo adjiciendo confundit, tristitia ad avaritiam derivatur, quia dum confusum cor bonum lætitiæ in semetipso intus amisit, unde consolari debuerat, foris quærit, & tanto magis exteriora bona adipisci desiderat, quanto gaudium non habet, ad quod intus recurrat. *Ibid.*

Vitium est affectus naturalis præter ordinem; & supra mensuram, ordinem transgrediens, quando movetur ad ea, quæ non debet: mensuram excedens, quando movetur plus quam debet. *Hugo.*

Iniqua via est, quæ non perducit ad vitam, recta vero virtutum quæ nobis indulgentiam tribuit ad salutem. *Cass. in Psal.*

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Hor. 1. Serm. 3.

Denique teipsum
Concute: num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.

Boët. 12.

Qui ferere ingenuum volet agrum,
Liberat prius arua fruticibus,
Falce rubos, filicémque resecat,
Vt nova fruge gravis Ceres eat.
Dulcior est apium mage labor,
Si malus ora prius sapor edat.
Gratiis astra nitent, ubi Notus
Desinit imbriferos dare sonos.
Lucifer ut tenebras pepulerit,
Pulchra dies roseos agit equos.
Tu quoque falsa tuens bona prius,
Incipe collo iuga retrahere:
Vera dehinc animum subierint.

Claud. 2. Eutrop.

Sed quia cæcus inest vitiis amor, omne futurum
Despicitur, suadent brevem præsentia fructum,
Et ruit in vetitum damni secura libido.

Hor.1. Serm.3.

Non vitiis nemo sine nascitur, optimus ille
Qui minimis urgetur.

Pers. 1.

Auriculas asini quis non habet?

Proper. 2. 22.

Vnicuique dedit vitium natura creato.
Mi fortuna aliquid semper amare dedit.

Martial. 12.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine lasus.
Rem magnam praestas, Zoile si bonus es.

Ovid. 3. Amor. 8.

Si tamen è nobis aliquid nisi nomen, & umbra.
Restat in Elysia valle Tibullus erit.

Idem 3. amor. 19.

Multa, diuque tuli, vitiis patientia victa est.
Cede fatigato pectore turpis amor.
Scilicet asserui iam me fugique cathenas,
Et quae non puduit ferre tulisse pudet.
Vicimus, & domitum pedibus calcamus amorem,
Venerunt capiti cornua sera meo.

Antholog sacr. Iacob Bill.

Flagitiosam vitam plus molestiae, quam voluptatis habere.

Cui dicam hos similes, quibus est damnosa voluptas
Charior, aeterna quam bona cuncta domus?
An phreneси captis? an ei qui patre relicto
Optabat siliquis pellere posse famem?
An Iacobaea potius de stirpe creatis,
Queis dabat aetherea Christus ab arce cibum?
His tamen (ô miseros homines, ô pectora caca!)
Haec dape porrus erat, capa nocensque prior?

Frustra nos ab aliis vitiis abhorrere, si uno ejusmodi laboremus quod nos in aeternum exitium coniiciat.

Cetera quid prodest depellere crimina, coeli
Vna manens labes si tibi claudat iter?
Quid iuvat aggeribus fluvios retinere furentes,
Si pars ad segetes praebeat una viam?
Vrbem quid vallo prodest cinxisse quid altis
Moenibus, una hosti parte patente tuo?
Quid iuvat infectum lepra color undique candens,
Arceat hunc castris cum maculosa cutis?

¶ Philosophicae Sententiae.

Vitia nostra, quae amamus, defendimus: & malumus excusare illa, quam excutere. *Senec. epist. 117.*

Serpunt vitia, & contactu nocent, & in proximum quemque transiliunt. *Idem de tranquill. vita.*

Multum prodest vitia projecisse, si cum alienis rixandum est. *Idem epist. 12.*

Vitia de mercede solicitant: Avaritia pecuniam promittit: Luxuria multas ac varias voluptates: Ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia ponit. *Idem epist. 59.*

In vitia alter alterum trudimus: quomodo ad salutem revocari potest, quem nullus retrahit, & populus impellit? *Idem epist. 49.*

Vitia semper facultatibus, licentiáque & assentationibus aluntur. *Vell. Patere. lib. 3.*

Vix artibus honestis pudor retinetur: quando minus inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia aut quicquam probi moris reservatur. *Tacit. Annal. l. 14.*

Nil prodest foris esse strenuum, si domui male vivitur. *Valer. Max. l. 2. cap. 9.*

Omnino ex alio genere impotentia est ex alio vitium. Vitium enim omne suae culpae ignarum est, non ignara impotentia. *Arist. lib. 7. Ethic. cap. 8.*

Virtus omnium principium conservat, & vitium labefactat. *Ibid.*

Minus mala est feritas & immanitas, quam vitium, sed terribilior tamen. *Lib. 7. Ethic. c. 6.*

Vitium aliud, est quod naturam attingit humanam: quod idem absolute vitium dicitur: aliud cum adjunctione, ferinum aut morbosum vitium non absolute. *Lib. 7. Ethic. c. 5.*

Omnis per insignis vitiositas, amentia, timiditas, intemperantia, & duritia vel feritati, vel morbo tribuenda. *Ibid.*

Malitiae ac vitio non est ignoscendum: neque ulli eorum, quae ipsa vituperanda sunt. *Lib. 7. Ethic. c. 2.*

Quae crimini dantur vitia, in nostra sunt potestate. *Lib. 3. Ethic. c. 5.*

Quae vitia corporis in nostra sunt potestate, culpantur: quae non sunt non item. *Ibid.*

Est in vitio magna vis ad labefactandum principium. *Lib. 6. Ethicor. cap. 5.*

Pervertit judicium vitiositas, principiorúmque inducit eorum errorem, unde actiones & officia proficiscuntur. *Lib. 6. Ethic. c. 12.*

Vt bestiarum nullum est vitium, nullaque virtus; sic nec Dei, sed hic virtute praestabilior est: illarum aliud est genus vitij Proprium. *Lib. 7. Ethic. c. 1.*

Videndum est diligenter, ad quae vitia simus procliviores. Alij enim ad alia natura procliviores sumus. Quod facilè ex ea voluptate & aegritudine, quae nobis accidit, intelligemus. Se autem quisque ab ea debet in contrariam partem deducere. *Lib. 2. Ethic.*

Qui paulum aliquid decorum egreditur, non est in vitio: qui autem longius evagatur, is, quoniam minimè latere potest, non caret reprehensione. *Ibid.*

Vitia nostra voluntate necesse est suscipi. *Lib. 1. Ethic. c. 5.*

In summo ingenio atque optimis Reipubl. moribus quamvis parva vitia elucent magis, eóque notantur facile: quia etiam acrius saepe officiunt, cum ob auctoris decus in virtutes potissimum accipiuntur, atque ad imitandum invitamento sunt. *Aurel. Victor. lib. de Caesarib.*

¶ Apophthegmata.

Crates negabat inter homines quempiam inveniri posse, qui non aliqua in parte laberetur: addens, nullum inveniri malum punicum, in quo non sit aliquod granum supputre. *Laert. l. 6. c. 5.*

Leon Byzantius Pasiades, cum Leoni Byzantio lippitudinem obiceret oculorum, Leo respondit: Corporis mei vitium vides, & exprobras, haud videns filium tuum Nemesim humeris bajulantem. Erat enim Pasiadi filius contractis humeris. Nemesim autem dixit redargutionem insolentiae, quam uteres fingebant esse Deam. *Philost.*

Dionysius iunior regno pulsus, eadem dicebat se pati quae adolescentes: quemadmodum enim illi, cum peccaverint, hilari vultu fratrum consuetudine utuntur, patris autem prae pudore fugiunt: sic sibi evenisse, ut in metropoli vitam agens verecundia teneretur, Laucade cum voluptate viveret. *Brus. l. 7. c. 1.*

¶ Similitvdines.

D. Chrysostomi, Quoties diutina quaepiam ac dura inflatio, corporibus inhaesit, tum & longo tempore multóque labore, & multa sapientia in admonendis remediis est opus, ut collectus tumor absque vitae periculo dissolvatur. Idem videre est in anima. Quoties enim aliquis morbum qui jam radices egit in anima, multóque tempore concretus sit radicitus vellere voluerit, non satis est ad correctionem unius duorúmve dierum admonitio, verum oportet frequenter ac diebus compluribus in hac cura versari, si modo non ad ambitionem & voluptatem, sed ad fructum, & utilitatem munus hoc publicum gesturi, sumus. *Homilia. 1. de David. & Saule.*

Sicut ex parte Dei, quamvis plures sint spiritus virtutum, tamen septem dicuntur: qui ex illis septem omnes species virtutum proceduntur: quos spiritus enumerat Esaias, & Salomon signat dicens. *Sapientia aedificavit sibi domum, & subdidit columnas septem:* Sic ex parte diaboli quamvis multi spiritus vitiorum, tamen septem dicuntur, quoniam ex illis principalibus vitiis vitia universa nascuntur. *In Matth. 32. hom. 13.*

Origenis Sicut ex justitia generatur justitia, & ex castitate castitas, si quis enim primo tenuiter castus esse coperit, accepto castitatis fermento quotidie castior efficitur: ita & qui semel intra se licet parvum posuerit fermentum, quotidie semetipso aequior efficitur ac deterior. *Ho. 12. in Num.*

Nazianzeni: Quemadmodum in corporibus, quum unum aut duo membra male sunt affecta, aut difficulter reliquis succurritur, sanitatisque bonum majoribus subvenit partibus, quo celeriter & illa convalescant: quum vero plura dissident & male habent, nullo remedio subveniri potest, quin omnia aegrotent, periculúmque illud iam manifeste se ostendit: Ita morbi etiam, qui singulis accidunt, à communi populo, qui melius habet, sunt abscondendi: quum verò major pars corruptá est, tum universo imminet periculum: *Contra Iul.*

Philonis Iudaei: Quemadmodum color in corpore hominis febrem indicat: Sic vitium animae morbum. *Libro de Noë resipiscentia.*

Sicuti qui febre decumbit, non una quapiam parte, sed toto corpore aegrotat: Ita totius animae infirmitas est vitium. *Lib. de Noë resipiscentia.*

Salviani episcopi: Sicut in sentinam profundae navis colluviones sordium omnium, sic in mores eorum quasi ex omni mundo, vitia fluxerunt. Nullam enim improbitatem scio, quae illic non redundaverit: cum utique etiam paganae ac ferinae gentes & si habent, specialiter mala propria, non est tamen in his hoc corpus omnium Galliarum, sed paulatim id ipsum tamen, ut dum pars clade caeditur, pars exemplo emendetur. *De vero iudicio, & providentia Dei.*

Marci Eremitae: Sicut virtutes laboribus & ignominia: Sic etiam vitia voluptatibus & gloria procreari consueverunt. Omnis corporalis voluptas praesumpta licentia provenit. Porro licentiam incredulitas generat. *De lege spirituali.*

Lisidis Pythagorici. Nominabo primo matres earum, recensens intemperantiam & avaritiam: ambae vero sunt fecundissimae. Ex intemperantia igitur germinant scelera temulentiae, ac proditiones, & abhorrentes à natura voluptates, atque impetus quidam vehementiores, ad mortem & praecipitia impellentes. Iam enim quibusdam etiam vim intulerunt libidines, ut neque à matribus, neque filiabus abstinerent: & violantes legem patrem, civitatem atque regem, & educentes cubitos quasi captivos, ad extremum exitium per vim ac violentiam rapiunt. Ex avaritia vero progignuntur rapinae, parricidia, sacrilegia, venenorum grassationes, & quaecunque horum sunt affinia. Oportet igitur primum sylvas, in quibus hi affectus nutriuntur, igni, ferro, & omnibus instrumentis expurgare, & rationem ab his affectibus vindicare, ac tum demum boni aliquid inserere atque tradere. *In epist. ad Hipparchum fol. 523.*

Xisti Pythagorici: Perniciosum est servire vitiis: quia quot vitia habet anima tot, & dominos. *In Enchirid.*

Dionis Nicaei. Quemadmodum iis qui corporis aliquod habent vitium, melius est ut in occulto se exuant, & nunquam in publico, ut neminem habeant turpitudinis & verecundiae testem. Eodem arbitror modo iis, qui animum habent illiberalem atque flagitiosum, omnino prodesse, ut vitae ignorantia, tenebrisque fortunae tecti transeant. *Oratione 6. de fortuna. 111.*

Plinij. Lynceстis aqua, quae vocatur Acidula, non secus ac vinum temulentos reddit: Ita quosdam etiam sua paupertas & inscitia reddit feroces & improbos: eadem enim vitia à diversis nascuntur causis, ut ex

scientia

scientia,arrogantia,eadem ex ignorantia. *Lib.*31.*c.*1.*&* *l.*2.1006.

In aspidis ictu nullum est remedium , nisi ut partes contactæ putentur:Ita quædam vitia sola morte sanari possunt. *Lib.*8.*c.*23.

Panthera sic avida est excrementorum hominis, ut si in vase suspendantur altius,quam ut possit attingere , enecet sese defatigati porrectu corporis.Ita nonnullis quod est fœdissimum, id dulcissimum est. *Lib.*8. *c.*17.*&* *c.*27.*eod.l.*

Vt Echinus semper in spinis ingreditur, quod spinas secum circumferat:Ita quibusdam in omni negotio acerbitas est,propterea quod animo secum adferant asperitatem , etiamsi res ipsa nihil habeat incommodi. *Lib.*9.*c.*31.*&* *lib.*8.*c.*3.

Vultures unguentorum odore fugantur,ad cadavera advolant:Ita quidam à rebus honestis abhorrent, ad fœda rapiuntur. *Lib.* 30. *c.*61. *&* *l.* 11.*c.*53.

Negant ullum animal venenatum fame aut siti emori:Ita pestilentes domi habent unde se pascant,& suo aluntur veneno. *Lib.*10.*c.*72.

Roterodami:In nassam facilis illapsus est,sed exitus difficilis:Sic declive iter in vitia,reditus ad meliorem frugem non perinde facilis.*In Sim.*

Thriveri : Quod mulier citra laboret,atque absurda appetat,desirans etiam absurda agat,gerátque,corporis accidit ægritudine.Sic quod plus oblectamur malis,quam bonis,animi vitium est. *In apoph.*

Veluti venenum quo est dulcius,eo altius vim suam insinuat : Sic penitus quoque hominem occupant vitia quæ speciem boni exhibent. *In apoph.*120.

Quemadmodum occulti,hoc est interni morbi,majore egent artificio ac sunt periculosiores,quam externi:Ita hodie magis offendunt & scandalizant, hoc est,citra suspicionem in exemplum trahunt occulta vitia quæ prætextu aliquo excusare licet;quam quæ omnibus damnata, tam est fallax imitatio. *In apoph.*12.

Vt imbibitus fideliis odor non facilè extergitur : Sic semel concepta vitia ægrè eluuntur.*In apoph.*122.

Vt nemo ferè alium redolet, nisi qui alio usus est:Sic raro impingitur macula,quæ caret omni culpa.*In apoph.*113.

Non periclitatur vita totius corporis ubi vilior aliqua,sed ubi omnes particulæ,aut primaria elanguêt viscera.Tum quoque primum universus mundus periclitatur , ubi primates ipsi incipiunt diffluere vitiis , ac quodammodo obstupescere. Nam si semel sal fuerit infatuatum, quod reliquum est,necessarium est putrescere ac contabescere. *In apoph.*63.

Tantisper vita speratur,dum aliquod intellectus specimen editur:Tum quoque finis hujus seculi præsens est, dum vitia pro virtutibus, ac virtutes habebuntur pro criminibus.*In apoph.*63.

Illustre speculum statim reddit objecti sui deformitatem : Et facilè propria vitia redarguuntur optimatum vita. *In apoph.*79.

Importuna in nobis voluptas sæpè cum multis aliis doloribus est fermentata : Et vitiorum jucunditas nunquam citra animi dolores. *In apoph.*72.

Corpus deformatur manifestis morbis : & si quis videret , magis animus mortalibus vitiis. *In apoph.*23.

Non est manifesta, sed occulta,in quam plures impingunt, fovea:*Ita* magis offendunt vitia,quæ boni prætextum habent,quam quæ ipso carent. *In apoph.*76.

Lipsij. Vt sagitta ad emittentis scopum pervenit sine ullo suo motu: sic impij. Frænat videlicet coërcétque humanam omnem vim suprema illa vis,& exerrantes eorum gressus dirigit ad salutarem metam.*Ex lib.* 2.*de Const.c.*7.

Vt cruciarij,Romano ritu,crucem suam ferebant,ipsi ab ea mox feren di:sic impiis omnibus conscientiæ crucem Deus imposuit , in qua pœnas luant priusquam luant.*Ibid.c.*14.

Vt mors bonis clementer immissa ante scelus:sic desperarem malis,in scelere.*Ibid.c.*10.

Vt magis in morbo judicantur qui tabe aut marcore laborant, quam qui inflammatione aliqua aut febri, & tamen hæ magis apparent:sic in graviore pœna improbi,qui lento illo passu ducuntur ad æternam mortem.*Ibid.c.*14.

Vt beneficia quæ ob virtutem à principe majoribus data transeunt ad nepotes:sic in mulctis aut pœnis, quæ iisdem impositæ ob scelus. *Ibid. cap.*16.

Sicut in homine cum manus furtò , penis libidine , venter ingluvie peccavit,totum corpus id luit : sic in communi aliquo cœtu,paucorum delictum expetit sæpè in omnes.*Ibid.c.*17.

Vt venena vinis admista medicorum scito perniciter & perniciosè penetrant sic peccata adsita virtuti. *Ex Cent.*1.*epist.*41.

Vt trutina,in eam partem vergit,in qua plus ponderis : sic perfidi in eam,ubi,plus aëris.*Ibid.epist.*44.

Malorum effugium in fuga. *Ex lib.*1.*de Const.c.*1.

Ferè ita fit,ut in qua gente vitia certa increvere & increbuere,mores iam vocentur;nec in veniam modo veniant,sed laudem.*Ibid.epist.*22.

Natura ipsa proniores sumus ad mala imitanda. *Ibid.*

Parere boni possunt & debent;servire, ancillari,adulari, non nisi vitiorum ancillæ.*Ibid.epist.*33.

Deus est, qui publicas has clades immittit, qui alit,fovet ; & tum finiet,cum nos earum causas.Ex autem peccata sunt.*Ex Cent.*2.*epist.*6.

Cætera, animantes ubi semel offenderint , cavent ; non vulpes ad laqueum , lupus ad foveam, canis ad fustem, temere redibunt : solus homo ab ævo in ævum peccat ferè in iisdem. *Ex lib.* 5. *de milit. Roman. Dial.*10.

Ipsa clementia est in extremo ac desperatè malos non esse clementem.*Ex lib.de una relig.*

Improbus & servilibus animis displicet quicquid probum , rectum, & honestum est. *Ex lib.*1.*de manud.Dissert.*15.

Mali conscientia suggerente,sciunt malos de se sermones esse. Quid boni ? bonos, eadem reste :

——— Difficile est imitari gaudia falsa ,
Difficile est tristi fingere mente iocum Tibull.

Hiciam est cursus rerum,& lex quædam,nisi fallor,mundi:ut honesti honestáque jaceant,& exurgæ quicquid turbidum est aut pravum. *Ex Cent.sing.ad Ital. & Hisp.epist.*17.

Veniam facilius impetrant, qui non voluntate peccant, sed imperio. *Ex lib.*1.*Polioret.Dial.*2.

Ac culpa cum sumus innoxij,non sumus ulli obnoxij. *Ibid.*

¶ Hiæroglyphica.

Theologi nostri uteres *Catenas* significare *Vitia* contendunt : quod illa se invicem gignere , atque arctissimè complecti consuevere. *Pier. Valer.l.*48.

Fabulæ.

Fur & carnifex.

Damnatus quidam furti,ad supplicium ducebatur,qui suam infelicitatem deplorans:Me miserum,inquit cui moriêdum superstite magistro meo à quo hanc artem didici,quem scilicet plecti oportebat prius.Huic carnifex : imo te, inquit , qui tam malè didiceris inertiæ pœnas dare æquissimum est.Cui fur : At inquit , non fuisse me imperitum furandi, confessio mea indicat.Debueras igitur, inquit carnifex,te exercendi finem facere.

Docet fabula optimum esse à malis facinoribus celeriter desistere. Nam quis non peccat in vita,& delictis nullis tenetur?Sed optimus ille est,qui non solum minimis, sed etiam pauciissimis urgetur , hoc est, qui quod fieri non oportet,id facere cito desinit.

Fatui cribrum.

Fatuus cum cribrum rèperisset , arbitratus vitiosum redditum neglectione,cœpit obturare foramina,ut aptum usui,quemadmodum putabat,redderetur.Sed cum in opere sentiret denique foraminum,crebritatem,parumque succederet inceptum,abjecit cribrum indignabundus. Neque enim , inquit , video qua parte obturare quáve pertusum relinquere debeam.

Docemur , incogitantes in ipso demum opere difficultatem sentire, non prospicere animis suis;itaque & in agendo defatigari plurimum,& aggredi sæpè quæ absolui nequeant.Docemur & nos,satius esse extremè vitiosa non attingere,quam frustra emendare velle.

Fœneratores.

Qui quæstum faciebat detrahendis pellibus mortuorum animalium, quorum vendere coria soleret,obviam fortè factus fœneratori, salutatum hunc ita compellavit ut sui ordinis & gregis hominem , quorum uterque idem opificium factitaret. Ac admiranti fœneratori , qui sibi primarius in populo civis videretur,& istum nosset:percontantique quonam modo idem opificium ambo exercerent, respondit ille : Quia ipse mortuis animantibus pelles,fœneratores autem vivis hominibus res & bona detraherent,atque diriperent.

Fabula docet, in mores sæpè tanta vitia invadere,ut pessima facinora non solum impunita , sed etiam honorata esse reperiantur. Nonne autem interrogatus apud Ciceronem Cato,quid fœneratio ? Quid,inquit, hominem occidere,&c.

Vide Virtus. Item Malitia.

Vituperium.

¶ Definitio et etymol.

Vituperium, Græcè ψόγος, ου, ὁ, & ψέγω, vitupero dicitur. Hebr. *Gueduphah*, convitium, vituperium, contumelia,detractio,à verbo *Guiddaph*. vituperavit, convitiatus est , invectus est in aliquem verbis atrocibus. Cognationem habet cum *Nadhaph*. propulsavit , & cum *Naghaph*,consternavit,quæ vituperij effecta designant.Venit autem vituperium sive vituperatio à vitupero. Vituperare enim est , vitio aliquid dare.Terent. *Nunc quam rem vitio dent,quæso animadvertite.* Et subjungit.*Id isti vituperant factum.* Venit autem vituperare & vituperium à vitium,*secundum Aug.*quia hoc quælibet res vituperatur. *Ex B. Thom.prima Secundæ 6.*71.*art.*2.*c.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ex Comicis Græcis.

Ηθος δικαίου φαῦλον εὖ ψαύει λόγου.
Attingere probos verba non queunt mala.
Νικᾷ γὰρ ἀεὶ πταβολὴ τὰ πρόττονα.
Calumnia solet oprimere quod eminet.
Τὸν αὐτὸν αἰνεῖν καὶ ψέγειν ἀνδρὸς κακοῦ.
Laudare & infamare eundem, est improbi.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vituperationes & laudes sunt viri unius sapientis, & non multorum insipientium. *Plat.in Crit.*

Vituperatio est clarissimarum rerum extenuatio. *Franc. Patricius de regal.*9.*c.*19.

¶ Similitudines.

D.Chrysostomi, Quemadmodum nullus nos lædere poterit, nisi à nobis ipsis lædamur : Sic nisi nos ipsos vituperemus, nemo alius nos unquam dedecorabit. *Hom.*88.*in Matth.*

Dic quæso si quis solem tenebrarum authorem æstimet , soline an sibi detraxit?Sibi videlicet ipsi cum furiosi & insanientis opinionem sequatur.Eodem profecto modo,qui pravos bonos esse putant, & è contrario seipsos vituperant.*Ibid.*

Plut. Palæstritæ corpus humiliant, ut alios deiiciant: Ita quidam seipsos vituperant, ut videantur admirari familiares. *In moral.*

Vide, Castigatio, Correctio, Disciplina.

Vltio.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VLCISCI vindicare est, & injuriam non impunitam relinquere, *l. scientiam. §. Cura aliter, ad leg. Aquil.* Hebr. *Nakam*, & *Nakamah* vindicta, ultio, ulciscendi actus à verbo *Nakam*, vim ircavit, ultus est, stetit ad ulciscendum & in 4. conjugatione, *Hituakkem*, vindicavit se, ultus est seipsum.

LOCI BIBLICI.

Vlciscitur David injuriam servis factam. 2. Sam. 17.

Vltio non quærenda, Leu. 19. 18. Luc. 9. 54. ultionem capere, Dei est, Deut. 32. 33. Rom. 12. 19. Hebr. 10. 14.

¶ SENTENTIÆ HISTORICÆ.

Vltionis quemadmodum acres, ita justi aculei sunt, qui lacessiti concitantur, acceptum dolorem pensare cupientes. *Val. Max. l. 9. c. 10.*

Quid forti suavius, quam vindictam manu sumere; magnum munus à natura (corrupta) animum ultione satiare. *Iornand. de reb. Geticis.*

Vltionis desiderio res proprias in tantum discrimen conjicere, minimè prudentium est, neque dedecet casus & occasiones, quas respublica sperare potest ad ulciscendum expectare: imo admodum turpe est indignatione vinci, & in rebus ad imperia spectantibus, summa infamia est, quum imprudentiam detrimentum comitatur. *Fr. Guicc. hist. l. 4.*

Desperationi proxima est ultio, sive ultionis cupiditas, quæ quoque vult videri fortitudo. De qua etsi multa exposui, cùm egi de injuria, hîc tamen distributiùs quid hoc sit vitij explanabo. Vltio, sive ultionis libido est affectus, motus, æstus & fervor animi turbidi, & mentis efferatæ, quam configurat acrior acceptæ injuriæ sensus ad eam reponendâ concitatus. Quippe eam verè ultionem dici ajunt, quæ non differtur, sed statim post injuriâ acceptâ existit. Iustus, ut pluribus videtur, & naturæ cõsentaneus, amicúsque motus. Certè vel ipsis quietissimis animalibus à natura sic inditus, ut si lædantur, illico repugnent. Quin hominis dignitati nihil ajunt esse convenientius, quàm statim malum malo dispungere, contra hostile par pari referre. Nam si lacessaris, tolerare, ac tacitam contumeliam pati, servilis, inquiunt, ingenij facinus est. Ergo, ut quisque est acrior, & generosior, eò magis eum hoc stimulo fodicari. Ejus qui vir sit, proprium esse, ut sit injuriæ persequens. Qui hinc non acuitur & excitatur, hunc planè esse inertem, inervem, inultum. Commendant item ultionem, ut terminum iræ, lenimen rabiei, principium solatij, & perceptionem interioris cujusdam voluptatis, quæ mirificè ablanditur ei, qui injuriam accepit. Quippe ultio illa est, quæ animo exulcerato securitatem promittit, eúmque inducit in cupita. Vt nulla res magis cupiditatem incendit, ita nulla magis restinguit, nulla plus satiat. Ea re nulla quoque humano ingenio plus adlubescit, nulla est homini in tota vita jucundior. Dij inquit ille, me etsi perdunt, tamen esse ad vitam expetunt, cùm priusquam intereo, spatium ulciscendi dabunt. Statim emoriar inquit, Achilles, si amicum interemptum ulcisci nequeo. Accedunt alia atrocioris impietatis præcepta, injuriam non ulciscaris, si non eam gravitate vincis. Si primus facias scelus, modum serva? si reponas, nullum. Alij sic putant, Vix unquam Deum nocentibus admovere manum, sed homini satis esse, si læsum inducit in occasionem referendi, eúmque armat facultate ulciscendi. Attilæ vox fuit, ultionem esse magnum naturæ munus. Quorumdam tanta est ulciscendi aviditas, & in eo tanta mentis cæcitas, ut, nec quid non possint præ impotentia videant, sed & injurij simul & stulti deprehendantur, cujusmodi is, qui mare flagellis cædebat. Sed ut hæc omnia quæ commemoravi, sint effectus naturæ ab immani hoc ultionis affectu expugnatæ, adsunt & ipsi boni, qui quod pertinet ad ultionem, sæpissimè stant in loco hinc lubrico, hinc præcipiti. Quoties noxio sanguine Reipublicæ parentatur, se ea ultione gaudere, & quodammodo pasci ajunt. Id quod fieri potest, si nihil hîc privati affectus inseritur; si non suæ quisque veriùs quàm universorum saluti hinc prospectum gaudet; si non eam lætitiæ occasionem nimis avidè arripit. Nihil sanè justius quam Bessum proditorem Darij tradi Oxatri fratri ejus, & captivos Carthaginenses Reguli liberis in ultionem condonari, & Locrenses ulcisci Dionysium Dionysij filium Siciliæ Tyrannum, à quo ipsorum virgines contumeliosissimè fuerant contrectatæ. Talia ultionis genera magis accedunt pœnæ sceleratis hominibus debitæ, quàm libidini reponendi injuriam, quæ solam explet iram ultionis. Ergo diligenter circumspiciendum, ut hujus ultionis justæ sint causæ. Has consequatur non referiendi cupiditas, sed puniendi æquitas. Quæ ratio vix est apud alium incorrupta quàm apud unum Deum. Nimirum, in divina mente omnia justissimè librantur: in humana vix est ut non depraventur. Pœnâ Neoptolomea nihil justius, si Deum respicis, si Orestem Neoptolemi interfectorem, culpam invenies. Inter clara magis, quàm inter bona exempla Tamyris est, quamvis mater filij mortem quodammodo ulciscens, cùm Cyri cadaver intuens dixit, Tu me viva & victrice filium meum dolo captum interemisti. At ego te, ut sum interminata, sanguine sariabo. Omnino sciendum, eam ultionis cupiditatem, quâ privatus quisque præceps fertur (& quis non est in re sua privatus?) omni abjecto Reipublicæ intuitu, & justitiæ respectu, esse cæcam, injustam, crudelem. Nempe huic libidini illa omnia conveniunt, quæ in injuriam & contumeliam meritò jaciuntur, à quibus ultio nulla re differt, nisi ordine ac tempore. Vltio est humana quædam, ut sic loquar, feritas, sive planè inhumanis in humano corpore animus; multum discrepans ab animo sapientis, cujus proprium est, non modò non ulcisci injuriam, sed aut oblivisci, aut ne sentire quidem. Valde enim dissentimus ab illis, qui non pauci sunt, quorum hæc est sententia, cujus ad res præclaras viget alacritas, huic ad ulciscendum acritatē non deesse. Contra, nos dicimus, ad ulciscendum accingi, & nihil aliud esse quàm palam facere, penitus sensibus vindictæ dolorem hærere; multum irarum in animo præstruis, altè vulnus adactum esse; læsum ex opinione injuriæ acres dolores, & incredibiles cruciatus perferre. Cùm tamen verum sit, virum bonum ab improbo non magis lædi posse quàm noctilucā latratu canum commoveri: At etiam sapientem tam altè stare, ut sit positus extra omnes ictus lacessentis. Difficile negotium. Sed divinitati, si fas est dicere, nihil similius quàm moderari sibi, ubi proprius dolor ultionem suadet. Probi, & integri ingenij certissimum documentum est, omnes ultionis occasiones proterere; primas illas punctiunculas, quæ identidem recurrunt, rerundere, in hujus pravissimi affectus locum substituere officia & beneficia, quorum frequentia qui priùs fuerant immanitate insignes, ad humanitatem revocentur. Dic, age, quisquis, es, quoties quempiam ulciscēris, quid re facere putas? Scilicet illud ipsum imitatis quod ille in se improbus admisit. Tute scelesto comitem addis, & scelus alienum tuo cumulas? Tibi tu licere putas canino modo lacessitum remordere? nec tantùm lætari alieno malo, sed & illi, quisquis est, malum reddere; Nec enim ultio aliud est quàm mali retributio, index animi exigui, qualis plerúnque fœminarum, & pueritiæ, quandóque & effœræ ætatis certè omnium illorum, quos aliena improbitas à recto statu deducere potuit. Perbenè est, quod exstant perillustria exempla eorum, qui quamvis in summa facultate ulciscendi, tamen ultionem suâ bonitate inferiorem duxerunt. In primis illud putandum, non meliùs in quemquam vindicari, quàm si tu sis optimus. Optimi cujusque indubitabilis nota est, si animi sublimitate injuriam ita contemnit, ut ne noverit quidem. Hæc animi altitudo ut in paucissimis advertatur, tunc in Cæsare conspicua fuit, cum is, captis apud Pharsaliam Pompeij scriniis Epistolarum, itémque apud Taxum Scipionis, illa omnia optima fide concremavit, nec legere sustinuit. Viri magni & excelsi id quoque potissimùm verentur, ne etsi justè facere videri possunt, acerbiores tamen & crudeliores appareant. Hinc imperant sibi & conscientiam & laudem humanitatis ultionis voluptati constanter anteponere. Quid quod is, qui ultionis cupiditate flagrat, plerúmque est insanus? Certè dum illum nescio quem ultum it, sibi ipse sæpè plagas infligit, nec tamen illi quem petit, quicquam nocet. Sæpe quoque ejus manus imbecilla levi aliquo ictu inanem iram prodit, & se spectatoribus deridendam præbet. Nec enim omnibus eadem vis quæ Herculi, qui ictu digiti Architelis filium interemit. Potiùs plures adverto esse vespas, quæ strepunt contra cicadas. Qui est manifestus judicij defectus eorum, qui serò intelligunt, quàm stultum sit in alium ferri eum, qui sibi priùs non prospexit. Attendi ergo illud debet, An sit is, in quem ultio fertur, ultione dignus. Quippe indecorum est ab eo pœnas expetere, quem ne respicere tandē nisi in occasione benefaciendi honestum est. Nobiles feræ ad nullum latratum commoventur. Vt neminem leo lenis intuetur, ita excelsus animus nullius convitia sentit. Nec enim alius convicium aut contumeliam facit, quàm ignobilis, qui sit omni convicio, omníque contumeliâ dignus. Turpe generoso est, paribus & animis, & armis concurrere cum ignavo. Egregium verò facinus ultio capitis vilis! Talem superare quid habet in se memoratu dignum? Certè hæc victoria tantùm abest à laude, quantum laus distat à vituperio. Vt viri generosi quamvis paruæ manus & longè, & magna feriunt, ita multorum exiguitas ne levem quidem validæ manus plagam ferre potest. Quapropter ulciscendi honestissimum genus est, improbum & contumeliosum haud videri dignum ex quo ultio petatur.

Atque adeò is acerrimè injurias ultus est, qui eas aut prudenter dissimulavit, aut opportunè tacuit, aut animosè contempsit. Hæc est laus mansuetudinis, cujus nomen & hîc & in cœlo venerabile est. Non quod hic aut ille provocavit, ideo ipse quoque accingat ad pugnam. Nam hoc quidem planè sit ad alienum arbitrium circumagi. Illa ultio prorsus demens est, quæ pauculos ulciscēdo omnium odia provocat. Vt enim uni alicui contumeliæ factæ voluptatem dempserit, certè non aliis ejus imitandæ facultatem eripuerit. Apud solertes rerum humanarum prorsus ridicula & irrita est omnis ultio quæ utrúmque non præstat. Ne multa. Quoties ultionis libido, quempiam stimulat, is ante oculos habeat bonitatem Dei, quæ quò sæpiùs & gravius peccatur, hoc est beneficentior. Non ut ulli sceleri impunitate, aut etiam præmio fautum velimus, sed ut hoc invitamento ex improbis illi qui sanari possunt ad meliora vertantur. Publicam ultionem semper excipio, tum privatam legibus concessam. Et illam quidem in Principe, summóve Magistratu non solùm summopere commendamus, sed sine ejus effectibus Rempublicam nullam esse dicimus. Cùm enim justitia universorum salus contineatur, ut beneficiis & largitate bona facta rependuntur, ita calamitates & supplicia sunt illa præmia, quæ injuriæ debentur & improbitati. Cæterùm quisquis pœnas dat, is futura, id est, meliora discit. Nec ullum, quàm talis ultio majus est Reipublicæ præsidium. Huic ergo perfidi, sacrilegi, perduelles, ruptores pacis, omnem quorum nequitia est insanabilis, utiliter mactantur. Hinc tot domi pœnæ legibus indictæ, sæpè fortis legitima bella suscepta. Quo talis ultionis aculei sunt acriores, hoc Reipublicæ moderator est vegetior. Hæc est illa cœlo ad principes demissa ac tantopere celebrata Nemesis, sive Adrastia bonorum benigna præmiatrix, & impiorum factorum acerrima ultrix. Hanc fecerunt justitiæ filiam, quæ ex abdita quadam, & mortalibus oculis inaccessa statione, tanquam ex editissima arce, omnia humana despectat. Inde ex hominibus alios in suspenso tenet an puniri debeant, do-

nec

nec resipiscant,alios continuò punit;ac dum puniendo paucios emendat;ac tardè puniendo multos juvat,& ad sanam mentem revocat,Rempublicam intuto sistit,alios nocti mandat insuperabili,id est morti æternæ,hujus oculus est aliqua res creata.Certè Oedipus,cùm ei locusta incestum suaderet,dixit,sepulchrum Patris esse magnum oculum. Habet quoque hæc dea suos delatores,si non alios, at certè ipsas umbras, quæ quemque suorum scelerum reum faciant. Habet suos tortores & carnifices,hoc est furias quæ perpetuo versantur circa pedes impiorum.Hujus numinis est quoddam perenne lumen homini inditum,cujus vi Reipublicæ moderator, puniendo & ulciscendo prævidet quid sequi , quid vitare debeat. Eos qui castigatiùs vivunt, fovet, divinis monitis reluctantes,periculi admonet:cõploratos agit præcipites.Iustitia ita excludit omnem affectum, ut dum publicas injurias ultum it,neutiquam eas privatorum ultioni prætendat.Causæ universorum omnia,privatis affectionibus nihil condonat;affectui rationem,utili honestum præfert;omnibus rebus fas commune præponit;præ publica securitate omnia postponit.Hinc signa & statuæ ultionis statuuntur. Hinc vectigalia,tributa aliáque onere gentibus indicuntur, non magis ipso fructu grata quam ultrionis dignitate conspicua. Illa quoque est unicuique privato haud quaquam impœnitenda ultio,quæ legibus est permissa Hac enim demptа,hominibus plerúmque delicta impune sint. Hoc nihil aliud est quàm legitimum certamẽ,& præclarus è certamine triumphus qui agitur autore Iudice. *Car.Pasch.lib.de virt.& vitiis,c.40.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diogenes interrogatus à quodam , quo pacto maxime posset ulcisci inimicum ? Si teipsum,inquit , probum & honestum virum præstiteris ? Hoc qui facit,& sibi prodest maxime, & inimicum maxime discruciat. Nam si fundum considiciens bene cultum , discruciatur inimicus , quid fiet si teipsum viderit veris ornatum bonis. *Laërt.lib.6.*

Idem ingressus aliquando juvenum convivium,capite semitonso,non solùm non comiter exceptus est, sed multis plagis onustus dimissus est. Quos ille hac ratione est ultus. Nomina iuvenu à quibus fuerat cæsus, albo inscripsit,itaque obambulabat soluto pallio:plagarum notæ loquebantur , quid esset passus , & album prodebat autores. Hoc pacto iuvenes inhumanos omnibus objurgandos ac reprehendendos exposuit. *Laërt.lib.6.*

*Idem.*Midias cum Diogeni colaphum dedisset,Diogenes continuo dixit,Tria millia tibi in mensa sunt posita : per ludibrium illi gratulans, quod pro colapho tantum nummorum ex mulcta ad ipsum esset rediturũ,si lege ageret.At Diogenes postridie sumpto pugilum loro, eóque impacto Midiæ,totidem verbis dixit : Tria millia tibi in mensa sunt posita,Aulus Gellius narrat de quodam, qui pro delectamento habebat, manu depalmare homines:móxque è crumena quam in hoc circumferebat,numerabat mulctam : At Diogenes declaravit,non omnes esse ea patientia,ut mulcta contenti sint. *Laert.*

*Tiberius Imperator.*Diogenes Grammaticus sabbathis Rhodi disputare solitus, Tiberium ad se venientem,ut ipsum extra ordinem audiret,non admisit,sed per servulum suum in septimum distulit. Is quum Romam venisset,& pro Cæsaris foribus adstaret,cupiens illum salutare:Tiberius jussit,ut post septimum annum rediret. Nec alia pœna tantum Grammatici superbiam ultus est. *Eras.l.6.*

Timon Athenienſis,quem μισάνθρωπον appellat Lucianus,quum erga cæteros esset inhumanissimis moribus , fugerétque consuetudinem hominum,solum Alcibiadem adamabat,exosculabatúrque. Id admiranti cuidam causamque roganti,respondit:Ideo sibi charum esse adolescentem,quod perspiceret illum aliquãdo magno malo fore Atheniensibus, à quibus multis contumeliis affectus esset. *Eras.lib. 5.apophtheg. Fulgos. lib.9.c.12.*

Alcibiades nunciauti,quod ipse cum comitibus morte damnatus esset Athenis:At nos,inquit demonstrabimus illis Alcibiadem vivere , simulque sese ad Lacedæmonios contulit,ac bellum Decelicum, ab urbe Decelia cognominatum, excitavit in Athenienses. *Plut.*

Philoxenus, quum audisset suos versus à latetariis perperam recitari, lateres ipsorum comminuit, dicens:Vos mea corrumpitis , ego vicissim Vestra. *Eras.l.6.apoph.*

Agesilaus. Quum puer quidam Agesilao rege vidente murem captum è cavo protraheret , musque conversus momordisset tenentis manum, atque effugisset : Agesilaus indicavit his qui aderant , dixitque:Postea quam minimum animalculum sic ulciscitur eos à quibus læditur , quid viros oporteat facere,cogitare. Ita dux fortissimus undecúnque captata occasione animum addere studebat suis,ut audentiores fierẽt adversus hostem. Sed idem exemplum magis eo valet,ne quis quamlibet potens,injuria provocet infirmiorem. Fit enim sæpenumero, ut qui , sicut ait Flaccus,fragili quærit illidere dentem,infringat solido. *Plutarch.in Lac.apoph.*

Demonides assis furto crepidis, precatus est , ut ejus qui sustulerat pedibus convenirent. Visus est bene precari , quum illi magnum precatus malum,videlicet pedes distortos,quales habebat Demonides. *Plut. in Lac.*

Chilon fratri querenti,quod Ephorus ipse non crearetur , quum ille esset : Ego, inquit, injuriam ferre novi , tu non. *Diogenes Laert. in eius vita.*

Thales rogatus quomodo quis facillime ferret infortunium suum ? Si quis videat hostes majoribus malis obnoxios. Quidam enim ex contemplatione felicitatis alienæ suam calamitatem exasperant. *Laërtius,l.c.*

Pittacus Habens potestatem puniẽdi quempiam qui contumelioſus in ipsum extiterat, dimisit,inquiens:Venia ultione melior est. Illa namque mitis est ingenij, hæc autem ferini. *Stob.serm.47. Anton. in Meliss. par:1.serm.27.Max.serm.6.*

Bion. familiares suos admonebat,ut hoc argumento putarent se profeciſse in philosophia,si jurgantes & conviciantes perinde audirent,ac si recitarent versus illos Homericos.

Ω γέρον, ἦ τέ σ' ἔολπε κακῷ ἔτι καὶ ἄφρονι φωτὶ ἐοικέναι,
Οὐδέ τι μάλα χαίρει θεοῖ νύ τοι ὄλβια δοῖεν
Quando vir haud nequam,nec stultus amice videris.
Per multum salve atque vale, Dij prospera donent.

Laërt.lib.6.

Xenocrates à Bione dictis lacessitus.Non sum,inquit,tibi responsurus: Neque enim Tragœdia,cùm à Comœdia taxatur,dignatur eam responso. *Laërt.l.4.*

Democritus dicere solẽbat,Prudentis esse futuram injuriã præcavere. Indolentiæ vero,quod factum est non ulcisci. *Stob.ser.de Prudentia.*

Heraclitus dicebat, injuriam magis extinguendam quam incendium. Ex levissimis offensis,si negligantur,nascuntur atroces tragœdiæ.Sed ad restinguendum incendium,accurrunt omnes,gliscenti vero simultati citius addunt irritamenta. *Laërt.l.6.*

Socrates frequenter dicere solitus est. Pejus esse injuriam facere quam ferre,censit eum non semper malum esse qui injuriis afficitur:sed potius hunc qui bonis injuriam infert. *Brus.l.3.*

Idem. Quum in via quidam illi per lasciviam calcem impegisset admirantibus quod id pateretur.Quid facerem,inquit:Illis hortantibus,ut vocaret hominem in jus:Ridiculum,inquit,si quis asinus me calce percussisset,diceretis mihi,Voca illum in jus:Nihil putabat interesse inter asinum & hominem brutum , nullaque virtute præditum:ac vehemẽter absurdum videri,non pati ab homine,quod ab animante bruto passurus sis. *Laert.l.2.*

Idem. Cum non iraſceretur illi à quo convitiis multis aspersus esset, objurgatus cur taceret?Mihi inquit suis dictis non obest,quandoquidem talis non sum,qualem ipse me esse dicit. *Eras.l.3.apoph.*

*Idem.*Cum Xantippe in publico pallium marito detraxisset, ac familiares admonerent,ut tantam injuriam manu ulciscceretur.Pulchre , inquit nimirum ut nobis colluctantibus acclametis , Eia Socrates ! Eia Xantippe ! Nam hujusmodi vocibus spectatores animant duos inter se commissos. Maluit autem vir sapiens tolerantiæ exemplum de se præbere quam ridiculum exhibere spectaculum viri cum uxore certantis. *Laërt.l.2.c.1.*

Idem. Quum Xantippen diu rixantem tulisset in ædibus , ac tandem fessus consedisset ante fores, illa magis irritata quiete viri, de fenestra perfudit eum lotio:Ridentibus qui præteribant, & ipse Socrates arridebat dicens, Facile divinabam post tantum tonitru sequuturam esse pluviam. *Laërt.l.2.*

*Idem.*Sunt qui putant Socratem simul aluisse domi duas uxores,Myrtho & Xantippen.Proinde demiranti cuidam,in quem tantum usum aleret duas mulieres præsertim rixosas nec eas domo exigeret?Hæ,inquit, me domi docent tolerantiam:qua in publico utendum est harum moribus exercitatus commodior ero ad aliorum consuetudinem, Hunc percontatorem A. Gellius facit Alcibiadem.

*Idem.*Alcibiadi demiranti,quod Xantippen supra modum rixosam domi perpeteretur : Ego,inquit,jam pridem his sic assuevi, ut non magis offendat , quam si rotæ, quæ aquam educit è puteo, stridorem audiam. Nam is stridor molestissimus est insuetis : eundem qui quotidie audit, adeo molestè non ferr,ut se audire nesciant. *Laërt.l.2.*

Idem è palæstra redeuntem Euthydemum casu factus obvius , duxit ad cœnam. Illis autem multa inter se commentantibus, Xantippe irata surrexit , multáque in maritum dixit convitia , quibus cum ille nihil commoveretur , tandem & mensam subvertit. Quum autem Euthydemus valde perturbatus,surgensque abire cœpisset:Quid habes inquit Socrates nonne nuper hoc idem accedit domi tuæ,ut gallina subvolans everterit quæ erant in mensa. Ego tamen ob id non indignabar. *Laërt.lib.2.*

Idem colapho percussus à quodam in via,nihil aliud respondit , quam. quod homines nescirent , quando prodire deberent cum galea. *Simile quidam Laërt. adscribit Diogeni.l.6.sed Brusoni.5.c.1.Socrati, quemadmodum & alij.*

*Idem.*Quum in Aristophanis comœdia acerbis convitiis proscinderetur,& astantium quidam diceret. Cur hæc non molestè ferret?non ægrè inquit,in theatro fero,cum hic personis omnia liceant. *Laërt.l.2.c.1.*

Plato , quodam ei maledicente , Perge , inquit malidicere , qui bene nunquam dideceris. *Stob.serm.12.*

Diogenes,pinguem salivam à quodam in facie quum accepisset, nihil motus ait:Affirmabo falli omnes,qui negarint te os habere. Solidam illam contumeliam non modo æquo animo tulit Cynicus,sed loco etiam irrisit. *Brus.lib.1.c.1.*

*Idem.*Cuidam dicenti, Multi te deridebunt ô Diogenes: Et illos,inquit, fortassis asini. Altero subjiciente,sed illi non curant asinos:Nihilo magis,inquit , ego ipsos. Asinis irrisionem tribuit , quod subinde nudatis dentibus irrisionis speciem præbeant. Quin & dridentes quempiam, mota ab aure manu imitantur asininas auriculas. Videtur igitur & asinus motis auriculis irridere homines,nemo tamẽ offenditur.*Laërt. lib.*

*Idem.*Convitiis lacessitus à quodam,de crimine proditionis , infami, Gaudeo,inquit,me tibi factum inimicũ:quando tu non hostes,sed amicos lædere soles. *Eras.lib.8.apoph.*

Idem Platoni ipsum ob vitæ sordes canem appellanti ; Sanè, inquit, nam ad eos qui me vendiderant recurri. Solent enim canes si vendantur ad veteres dominos recurrere.Non offensus est convitio , sed commode interpretatus est.Quum Æginam navigaret,interceptus est à piratis:atque in Cretam perductus,ibique venditus. *Laërt.l.6.*

Idem. Cum de ferenda injuria disputasset , adolescens protervus veluti

veluti periculum faciens, an re præstaret ea quæ docebat:inspuit illi in faciem. Tulit hoc leniter:Non quidem inquit,irascor,sed dubito tamen an propter id irasci oporteat. *Laërt.lib.6.*

*Idem.*Ei à quo trabe fuerat percussus,dicenti,Cave : Num inquit,iterum me ferire vis?*Brus.l.3.*

Idem. Cuidam ipsi dicenti,plurimi te derident: At ego,inquit,non derideor. Id autem videtur ἀδύνατον,ut aliquis te percutiat,tu tamen non percutiaris : sed Diogenes negavit se derideri,sive quod non esset ridiculus, sive quod existimaret hominum irrisionem nihil ad se pertinere. *Laërt.l.6.*

Cleantes appellatus asinus, agnovit convicium , dicens se solum esse parem ferendæ Zenonis sarcinæ. Sive quod Zenoni non multum esset supellectilis, sive quod unius illius austeritate nihil offenderetur.*Laërt. lib.6.*

Antisthenes. Qui nos maledictis incesserent,eos magis tolerandos dicebat Antisthenes,quam qui nos lapidibus impeterent.Verba enim non lædunt,si quis contemnat. Vide vero num fortè hic sit sensus : tolerantiores esse,qui convicia patienter ferrent,quam si quis lapidibus impetitus ferat. Quorundam enim gravius sauciant quam lapides. Quod si indecorum esset gravi viro lapidibus repetere à quo petitus fuerat, æquè indecorum sit in convitiantem regere convitia. *Laërt.l.6.*

Idem. Quum accepisset Platonem de ipso male loqui,nihilo commotus:Regium est,inquit,quum feceris bene,audire male.Quanquam hoc idem aliis adscribitur. Excelsi animi est ingratitudine hominum non deterreri à studio bene merendi de omnibus. *Ibid.*

Solon despuentem quendam ferebat. Quum autem alter quidam non propterea accusaret:Atqui,inquit, piscatores ut gobium unum capiant, patiuntur se aqua marina conspergi : ego idem ferre non sustineam, ut hominem capiam? *Max.serm.*42. Idem dictum est ab Aristippo, quem Dionysius tyrannus conspuerat.*Laërt.l.2.*

Idem. Quum à quodam convitiis incesseretur , tacitus abiit , verum quum maledicus sequeretur abeuntem dicens,Cur aufugis?Ideo,nil,tibi siquidem potestas est loquendi ea quæ vis mihi vero data est potestas ea non audiendi, quæ audire nolo. *Laërt.l.2.*

Anacharsis ab adolescente in convivio pulsatus : Adolescens, inquit, si nunc vinum non fers,aquam feres cum senueris. Moderationis erat, & patientiæ, quod adolescentis proterviam vino imputavit. *Laërt.l.1. cap.9.*

Dion Alexandrinus multis conviciis ac probris à quopiam lacessitus non respondit. Cæterum , ubi intra ædium suarum vestibulum venisset (nam eo usque conviator fuerat insectatus.) nihil se turbatum ostendens, hoc tantum dixit : Ne gry quidem maledictis tuis respondeo.*Stob.serm.*19.

*Demost.*à quodam convitiis lacessitus : Nolim, inquit, tecum in hoc genus certaminis descendere , in quo qui vincitur, ipso victore melior est. *Stob.serm.*19.

Aristides quum iret exultatum,sublatis in cœlum manibus deos conprecatus est , sic prosperarent res Athenienssium , ut illis Aristides nunquam veniret in mentem.In rebus enim afflictis solet populus ad egregios viros confugere,id quod evenit. Siquidem tertio post anno, quum Xerxes Atticam adoriri statuisset,Aristides ab exilio revocatus est.*Plut. in eius vita.*

Phocion. Quum apud Athenienses verbum faceret pro concione, reprehendens in ipsis ingratitudinem, subirata voce dixisse fertur : Malle se damnum ab aliis accipere,quam damnum etiam pro meritis inferre. *Ælian.hist.l.1.de var. hist.*

*Idem.*Injuria uxori suæ facta,tantum ab authoris accusatione abfuit, ut cum ille sponte metu perculsus Phocionem accederet, & veniam postularet inquiens, ignorasse quod ejus uxor fuisset, in quam injuriosus fuerat, hoc sermone sit usus:Mea quidem uxor nihil abs te affecta est, sed fortassis alia quæpiam:proinde non est, cur excusationem apud me dicas. *Muson.apud Stob.ser.17.Idem de Pisistrato refert.Plut.*

*Idem.*Phocioni cum poculum cicuta temperatum porrigeretur , percontatus est quispiam, si quid filio vellet dicere?nam is aderat,Ego,inquit, tibi fili præcipio,téque etiâ obsecro, ne quid ob hujus rei memoriam Athenienssibus male velis. Cæteris morientibus præcipuum solatium esse solet spes vindictæ : huic illud curæ fuit,ne filius patris injustam necem ulcisceretur.*Plut.in apoph.Ælian.l.12.de var.hist.*

Idem. Post Antipatri oblitum , quum Athenienssium Respub. ad gubernationem popularem rediisset, Phocion in concione capitis damnatus est.Atque hujus quidem amici cæteri , qui simul cum illo damnati fuerant,flentes ducebantur : Phocion autem tacitus ibat.Cui ex inimicis quispiam factus obvius , post convicia in faciem expuit.Tum Phocion ad magistratus respiciens:Non hunc,inquit, compescet aliquis indecore se gerentem?de tam atroci contumelia quæstus non est, nec flagitavit vindictam adversus eum qui præter leges sæviret in hominem damnatum : tantum cohibere jussit exemplum bonis moribus adversum, & immane facinus non aliud quàm indecentes mores appellavit. *Plutarch.in apoph.*

Idem. Phocionem , quum pro concione dicentem quidam petulantissime maledicus interpellaret , multis conviciis in illum debacchans, omisit quod cœperat, locúmque dedit maledico. Postquam ille vix dicendi fecisset finem,Phocion reversus in suggestum placido vultu, perinde quasi nihil esset dictum , cœptam orationem persequutus est. De pedestribus, inquit, copiis audistis : supereſt ut de velitibus ac levis armaturæ milite dicam. *Plut.*

Timotheus dicebatur dux fortunatus. Huic invidentes nonnulli,pinxerant civitates ultro se reti implicare, ipsò dormiente. Hac contumelia nihil offensus Timotheus,civiliter respondit : Si tantas urbes capio dormiens,quid faciam vigilans ? *Plut.in apoph.*

Telecrus ad fratrem cives criminantem , quod asperius secum quam cum illo se gererent : Tu, inquit, injurias pati neſces. *Ibid.*

Agesilaus audiens quosdam clam sibi infensos esse , non tantum de ultione cogitavit:sed in militum duces elegit, & magistratus accusatos defendit , hac arte ex hostibus sibi amicissimos reddidit. Qua prudentiâ quid utilius , qua mederi malevolis maluit quam ulcisci ? *Plut. in Lacon.apoph.*

Idem. Ad Larissæos,qui non juverant res hostium,Xenoclem & Scythen legatos misi, ut amicitiam inirent. Verum hos quum Larissæi contumeliosè tractassent,alij hoc factum graviter tulerunt, & admonuerũt Agesilaum,ut hoc factum contra jus gentium admissum, admoto exercitu ulcisceretur.At ille negabat se vel universam Thessaliam hac conditione velle capere , ut ex his quos miserat alterius faceret jacturam amissurus utrúmque si illos bello lacessisset. *Idem.*

Agis ultimus cum captus ab Ephoris condemnaretur , ac jam duceretur ad mortis supplicium , vidit quendam rei indignitate ad fletum moveri. Cui ait : Desine meas vices flere. Morior enim præter jus & æquum, sumque multo melior his qui me occidunt. *Ibid.*

Lysander. Quum multis contumeliis à quodam assiduè afficeretur : Dic,inquit, ô amicule ! dic , nihil omittas , si qua tuum animum malis quibus videris plenus , valeas exonerare. Ingentis animi argumentum,ne ira quidem dignum arbitrari maledicum quum in promptu esset ultio. *Plut.in Lacon. apoph.*

Lycurgus,post reformatam Rempublic.cum à populo fere dilapidatus esset,in ea seditione Alcander pertinacius insequens fuste respiciẽti Lycurgo in tergum,extrudit oculum. Verum hunc Alcandrum cum noxæ deditum publico decreto accepisset puniendum , nec ullo affecit incommodo , nec incusavit : sed cum illum sui instituti socium haberet, effecit,ut & ipsum Lycurgum , & vitæ rationem quam cum eo egerat, prædicaret:nec victum modo sed universam civium educationem amaret,quam Lycurgus induxerat. Porro mali quod acciderat monumentum lotavir dicatum in templo Minervæ , cui ab æreo delubro nomen Chalcioeco deæque cognomentum addidit,ut Optiletis diceretur:nam Dores Lacedæmonem incolentes,oculos optilos vocant,ab ὄπτω,quod Græcis sonat video. Insignis tolerantiæ exemplum , quæ ex hoste capitali reddidit amicum ac propugnatorem : quem etiamsi necasset, ut ipsi licuit,nihilo tamen minus ipse fuisset luscus,& uno legum suarum defensore minus habuisset. *Plut.in Lac.Stob.serm.*17.

Anonymus Duo pueri inter se pugnabant,quorum unus alteri lethale vulnus inflixit.Puerorum autem sodales,cũ saucius ille moriturus esset, polliciti sunt illi vindictam seque vulneris autorem interfecturos. At ille.Nequaquam,inquit,per Deos.Non enim æquum est,quandoquidem & ipse hoc facturus eram,si antevertissem, sique strenuus fuissem.Indolem vere Laconicam, qui victus ac moriens justo tamen victor favebat quod virtute non dolo superasset adversarium. Quid talibus ingeniis felicius , si à teneris ad veram virtutem fuissent institutra, potius quam militatem duritiem ? *Plut.in Lacon.*

Alius quidam Laconi dixit mentiris;ille contra Nimirum, inquit,liberi sumus , alij vero nisi vera dixerint Vapulant. Nihil commotus est Lacedæmonius,sed atrox convicium elusit joco, obiter taxans maledicum,quod ipse non esset Lacedæmonius,atque ob id nec liber. Porro servi si quid fallant mendacio, loris emendantur. *Ibid.*

Lacones cum Deos comprecantur,hoc votis addunt , Vt possint injuriam pati;quod neminem judicarent ad gerendum imperium, aut alioqui ad magnas res obeundas idoneum, qui quavis injuria commoveretur. *Plut.in Lacon.apoph.*

Archelaus quum à quodam aqua consperſus esset,amicis illum adversum eum qui hoc fecerat inflammantibus;Imo,inquit,non me conspersit , sed eum quem esse putavit. Quid hac moderatione civilius? Hoc exemplo,facile decet iis ignoscere,qui licet in præpotentem,tamen imprudentes delinquunt. *Plut.in apoph.*

*Demonax.*Quum athletam reprehendisset, quod victor in Olympiis cultu molli uteretur,lapidem illi iracundus incussit in caput,ita ut sanguis ex vulnere profluueret. Id factum indigne ferentes qui aderant,hortati sunt,ut adiret proconsulem ; nequaquam, inquit, ô viri ad proconsulem, sed ad medicum potius. Prius esse debet homini, ut malo accepto moderetur , quam ut referat in alterum. *Erasm. Roter. lib. 8. in apoph.*

*Pausanias.*Quum Athenienssium exules hortarentur Pausaniam,ut adversus Athenienses moveret exercitum , dicerentque , quod quum in Olympiis præconis voce pronunciaretur victor, soli Athenienses ipsum exsibilassent.Cum hoc,inquit,fecerint in bene meritum, quid facturos creditis,si illis male fecero?Insigne moderationis exemplum, nihil tam atroci commoveri contumelia;at idem ingenij mire solertis argumentum, quod offerebatur, velut instigaturum Pausaniæ animum ad suscipiendum bellum in partem diversam retorquere. *Plut. in Lacon.Idem sup.tit.de Malitia attribuitur Philippo Regi Macedon.*

*Agathocles.*Obsidens urbem quandam nonnullis è muro convicia in ipsum jaculantibus,dicentibusque,Figule,unde militibus tuis persolues stipendium?Ille placidus adridés respondit,Quum hanc cépero.At eum urbe vi potitus esset,venderétque captivos,dixit;Si me denuo convitiis affeceritis,apud heros vestros quærar de vobis:Civiliter illis exprobrans & intempestivam maledicentiam,& servitutem maledicentiæ præmium. *Plut.in apoph.*

Epaminondas. Civium suorum injurias patientissime ferebat , dicens esse nefas irasci patriæ,quemadmodum parentum injurias ulcisci pietas vetat. *Eras.lib.5.apoph.*

Alexander. Cum accepisset esse quendam qui conviciis ipsum impeteret;Regium est,inquit,quum facias bene,audire male. Nulli hoc dicto generosius,quanquam idem & aliis adscribitur. *Plut.*

Antigonus. Nocte quadam milites imprecantes regi audiens, nil dixit aliud, postquam incognitus eos è lutosa via extricasset, quam; Nunc convitiis aspergite Antigonum, cujus vitio nunc laboratis; & benedicite eidem, qui ex his vos ærumnis liberavit. *Eras. lib. 4. apoph.*

Idem, Cum in exiguo quodam castello Græci obsiderentur, & loci fiducia contemnerent regem, ob corporis deformitatem, ac nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deridentes: Gaudeo, inquit, & boni quippiam spero; quando quidem & Silenum habeo in castris. Quasi diceret, sensuros eos esse suo tempore virum quem nunc deriderent. *Eras. l. 4. apoph. Vide proverb. Silenus Alcibiadis.*

M. Cato à quodam in balneo percussus, objurgatus ab amico, cur hoc pateretur: Non memini me percussum esse. Sensit eam injuriam æquo animo ferendam esse, cujus dolorem non diu sentias. *Plut.*

Idem. Quum Catoni causam in foro agenti, Lentulus attracta pingui saliva in mediam frontem quantū poterat expuisset, absterst Cato facie, ac dixit: Affirmabo omnibus Lentule, falli eos qui te negent os habere. Os habere negantur, quos nihil pudet: id quum eo facto maximè declarasset Lentulus, tamen Cato ludens profitetur illi esse os, non quod erubesceret, sed quod ore multam pestilentiam ejacularetur. *Eras. lib. 5. apoph. Idem supra Diog. tributum est à Brusonio.*

Tiberius Cæs. in senatu dictis quorundam hominum parum honestis aspersus, admonitus ut maledicos puniret: Non tantum, inquit, habemus otij, ut implicare nos pluribus negotiis debeamus: Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis. *Eras. lib. 6. apoph.*

Idem. Quemadmodum jocis, convitiis, famosis carminibus ac rumoribus frequenter impeteretur, amicis ad ultionem hortantibus respondit; In civitate libera, linguam mentémque liberam esse debere. *Ibid.*

Theodosius ab amicis interrogatus, cur neminem eorum à quibus afficeretur injuria, capitis supplicio damnaret? utinam (inquit) mihi daretur, & mortuos ad vitam revocare. Docuit hoc dicto sapientissimus princeps, ad privatas injurias hominem debere esse facilem ad ignoscendum. *Eras. l. 8. apoph. ex hist. Eccl.*

In Fridericum Cæsarem tertium, cum nonnulli dicta probrosa jactassent, referentibus aulicis: An nescitis, inquit Fridericus, principes quasi signum ad sagittam expositos esse? Turres quidem fulgura præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt. At nobiscum bene agitur, si verbis tantum impetimur. Innuens eum qui convitia, velut dicta quibus nihil levius, formidat, vix toleraturum popularium impetum. *Æneas Sylv. lib. 1. Comment. de rebus gest. Alphonsi.*

Alphonsus nonnullos de se bene meritos, sed ipsum probris clam solitos lacerare, cum audisset: Regum esse, inquit, non solum bene facere, sed mala etiam parentes audire. Legerat nimirum rex prudentissimus, Lacones Deos comprecatos, ut possent injuriam pati: quod neminem judicarent idoneum ad gerendum imperium, qui quavis injuria commoveretur. *Panorm. lib. 1. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem audiens à suis, quantum maledictis proscinderetur ab inimicis suis, respondit: in hujusmodi injuriis non quid dicatur, sed à quo dicatur, in primis animadvertendum. *Idem l. 3. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem intellexit se multis maledictis à quodam apud exteros traductum esse, qui tamen mox accessit imploraturus ejus auxilium. Nec tamen indecore se gessit: imo parum hoc referre dixit; se enim benefactorum potius, quam vane dictorum memorem esse. *Panor. lib. 1. de reb. gest. Alphons.*

Ludovic. XII. Gall. rex. Lugduni, vivente. Carol. VIII. rege, deprehensus à quibusdam aulicis, multis verborum contumeliis vexatus est: Carolo mortuo, propter Ludovici ad regnum receptionem turbati aufugerunt: sed ille absentes sua sponte revocavit, pristinæque restituit dignitati, dicens, Privati personam exui: Rex constitutus hæc maledicta non curo, neque ulcisci decrevi. *Annal. Franc.*

Alexander cum in Hammonis templum venisset, interrogavit sacerdotem senem à quo filius appellatus erat, num quis eorum superesset qui patrem Philippum interfecissent: Ostendit hoc dicto rex potentissimus, insitam & fixam animo suo ultionem, quam parabat erga eos qui Philippum patrem offendissent. *Plut. in vita Alex.*

M. Brutus. Rebus in summam desperationem adductis, quum è ducibus atque amicis paucos apud se haberet, sublatis oculis in cœlum stellis plenum, dixit hunc versiculum Græcum è tragœdia quapiam:

Ζεῦ μὴ λάθοι σὲ μ' ὄς τις αἴτιος κακῶν.
Nec te latuerit, ô supreme Iupiter!
Horum malorum quisquis auctor extitit.

Veluti imprecans Cæsari vindictam à diis. *Eras. lib. 4. apoph.*

G. Figulus in petitione consulatus repulsam passus est. Ideo gravius tulit, quod patrem haberet bis consulem. Ad hunc cum postridie comitiorum complures venissent consulendi gratia (nam erat juris civilis peritissimus) omnes dimisit, ita præfatus: Omnes consulere scitis, consulem facere nescitis. *Eras. lib. 6. apoph.*

Severianus. Hadrianus Imperator Severianum, & Fuscum hujus nepotem, eo quod moleste ferre viderentur, Commodum Lucium imperii successorem designatum, jussit occidi: quorum ille nonagenarius erat, hic annos natus decem & octo. Senex autem quum esset jugulandus, popposcit ignem, incensoque thure dixit: Vos dij testor, me nihil sceleris commisisse: nec aliud imprecor Hadriano, nisi ut quum volet mori, non possit. Idque evenit adeo ut barbarus conductus, qui ferro mortem pro beneficio daret aufugerit. *Suet. in vita Hadria.*

Theodosius. Aliquando ex familiaribus cuidam dicenti, neminem illorum ab eo morte mulctatorem esse qui injurij ei fuissent, respondit, Vtinam etiam eos in vitam revocare possem, qui jamdudum mortui sunt. *Niceph. Callist. lib. 14. c. 3. Eccl. hist.*

Macarius, Ægyptius, monachus, vir omniū sanctissimus olim habitus, percontatus, cur humanarum injuriarum memoria hominibus adeo molesta esset, diabolicarum autem contumeliarum recordatio non item? Propterea, inquit, quod prior illa affectio præter naturam, posterior autem secundum iræ naturam esset. *Nicephorus Callistus lib. undecimo c. 43. Eccl. hist. Ex Evagrio.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi. Sicut malefactorum plurimos carcerem diutissime incolere permittit judex, adeo ut plerumque vitam illic finiant, & cum ex multis aliquos punire vult, ut unum ex illis, aut duos eminentiori loco statuens, circumstantibus omnibus ita demum ad mortem duci præcipit, atque ad terrorem cæterorum, sic utendum sibi omnibus censet: Ita Deus cum nos emendare vult, non omnes unà malos punire necessarium existimat, sed aliquos rapiens ex iis, quos nunquam corrigendos novit, potentiam atque iram ostendit suam, plurima ex hac utilitate moliens: quippe malos ad exercenda, si velint, vitia hortatur, & bonos cautiores efficit. *Lib. 1. de providentia.*

Qui placari non potest, nisi ulciscatur eum qui provocavit, similis est pueris qui placari nolunt, nisi mater pavimentum pulset, aut rem inanimatam objurget. *Hom. 30. tom. 4.*

Quasi ignem gestans, seque ipsum comburens ut alicui noceat est; qui gestat iram, & quærit vindictæ tempus. Ipse multo tempore torquetur, ut alterum modicum torqueat: imo fortè nunquam dabitur occasio. *Hom. 30. tom. 4.*

Sicut se excusās super irato dictis vel factis dicit, Ego illa nō dixi, vel feci, iræ sunt verba: Idem est, ac si diceret, Manu sunt, non vulnera. *Ibid.*

Vt stulti agunt canes, saxa mordere conantes, quando jacentes attingere non possunt: Ita & illi qui homini irato conviciantur, aut alias ulciscuntur: Ipsi enim sunt ira, vel diabolo potius, instigati, & jactati. *Ibid.*

Theophylacti. Proinde ac medicus, simul ac inflammantem & sanie refertam partem, tamen observaverit, judicat necessariam esse sectionem: Hoc ipsum scriptura nominat indignationem, post hoc judicium insequitur sectio, cruciatum parans in eo qui scinditur: atque istud ira Dei dicitur. *In cap. 4. Ionæ.*

Thalassi. Vt in cœno aromata non inveniuntur: Ita neque charitatis suaveolentia in anima injuriarum memori. *Ad Paulinum Presbyterum.*

Plut. Cibo juxta naturam utitur is, qui esurit: At vindicta debet uti, qui nec sitit eam, nec esurit. *In Moral.*

Vt pater videns puerum volentem incidere quippiam, ipse arrepto ferro id facit: Ita ratio vindictam eripiens iræ, utiliter castigat. *In Moral.*

Absalonis: Mater modo lactat filium, nutrit, fovet, modò flagellat, & increpat: magis tamen procedit de pietate materni pectoris fovere, nutriri, quam flagellare: hoc naturali pietate facit, illud à filio provocata: Ita & filius Dei naturaliter bonus nobis exhibet pietatem: provocatus nostris peccatis facit ultionem. *De nativitate Christi.*

Lactantij. Si quis habeat rem, domum, familiam, servique ejus contemnentes patientiam, domini omnia invaserint, ipsi bonis ejus fruantur, ipsos familia ejus honoret, dominus autem contemnatur ab omnibus, derideatur, relinquatur: utrumne sapiens esse possit, qui contumelias non vindicet: suisque rebus eos perfrui patiatur, in quos habeat potestatem? Quæ tanta in quoquam potest patientia reperiri: si tamen patientia nominanda est, & non stupor quidā insensibilis? Sed facile est ferre contemptum. Quid si fiant illa, quæ à Cicerone dicuntur? Etenim quæro, si quis paterfamilias liberis suis à servo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de servo nunquam acerrimum sumpserit, utrum is clemens ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? Quod si ejusmodi facinoribus ignoscere crudelitatis est potiùs quam pietatis: non ergo virtutis in Deo, ad ea quæ injustè fiunt, non commoveri. Nam mundus tanquam Dei domus est, & homines tanquam servi: quibus si ludibrio sit nomen ejus, qualis aut quanta patientia est, ut honoribus suis credat, prava & iniqua fieri videat, & non indignetur? quod proprium & naturale est ei, cui peccata non placent. *De ira Dei, cap. 17.*

Sicuti nos potestati nostræ subjectos coërcere debemus: Ita etiam peccata universorum Deus coërcere debet, quod ut faciat, iracatur necesse est: quia naturale est bono, ad alterius peccatum moveri & incitari. *Lib. de ira. c. 2.*

Senecæ. Quemadmodum reus paribus sententiis absolvitur: Sic sapiens ubi paria maleficiis merita sunt, magis meminit benefactorum, quàm injuriarum. *Apud Erasm.*

Plinij. Aspis pestilentissimum malum non vagatur, nisi cum compare, ea interfectorem pertinacissimè persequitur. Ita tyranni filium, aut alium tyrannidis successorem adjungunt, ne desit ultor si quis acciderit. *Lib. 8. c. 23.*

Roterodami. Quædam remedia tristiora sunt ipso morbo, ut satius sit oportere mortem, quam his aucupari salutem: veluti fugere sanguinem è vulnere recenti gladiatorum morientium: Ità quandoque satius ferre injuriam, quam majore incommodo ulcisci: ferre pacem, etiamsi parum commodam aut æquam, quam bellum cum immensis malis suscipere. *In Similibus.*

Thriveri. Boni filij non solent injuriam invicem reponere: sed patri deponere: Ita Christiani illatum malum non debent referre, sed cœlesti patri vindictam credere. *In apoph. 121.*

¶ Adagia.

Canis vindictam. κυνὸς δίκλω.

In eos, qui præter expectationem pœnas dant iis, quos aliquando laserunt.

Ornatus ex tuis virtutibus.

Terentius in Adelphis ironice loquitur: Si regnum possiderem ornatus esses ex tuis virtutibus, Id est, haberes præmia tuis factis digna.

Reperit Deus nocentem. ὦρε Θεὸς τ ἀλιτῆ.

Quam ultio contingit improbis, quasi divinitus immissa.

Sero Iupiter diphtheram inspexit. ὁ Ζεὺς κατάδηλος χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας.

Senarius proverbialis in eos, qui sero quidem, sed aliquando tamen pro male factis dant pœnas.

Semper virgines furiæ, ἀεὶ παρθένοι ἐρινύες.

Proverbium obscurius deterret à peccando, Erinnes enim male sanctorum ultrices corrumpi non queunt, quo minus pœnas sumant de iis, qui commeruerunt, atque hac gratia dicta virgines.

Mali bibunt improbitatis fecem.

Dici solitum, ubi pœna maleficii digna meritò contigisset.

Sus acina dependes. ἀποτίσεις χοῖρε γέγαρτα.

Quadrabit ubi pusillum commodi, magno dependitur malo.

Placiadæ. πλακιάδαι κ, σίλαιον.

Plutarch. ostendit, dici consuevisse de deprehensis adulteris & contumeliosè sicut merentur, tractatis.

Hipparchorum tabula. Ἱππάρχων πίναξ.

Dici conveniet, quoties haud impunè significavimus, sed quid peccatur.

Habet.

Quum obtigit alicui quod expetivit, aut quod dignus est, Terent.

Longæ regum manus.

Quod ab Ovidio scriptum est:

An nescis longas regibus esse manus?

Nimirum quod per suos, quibus brachiorum vice utuntur, possint etiam procul dissitos affligere.

Scarabæus aquilam quærit. κάνθαρος ἀετὸν μαίεται.

Quum imbecillior atque impotentior mali quippiam molitur, struitque insidias inimico longè potentiori.

Promeri canes.

Dici solitum, ubi quis novo casu pœnas daret iis, quos aliquando lassisset. Diogen.

Improbi consilium in extremum incidit malum. ἀπαντῆσαι κακὸν βουλὴ πρὸς ὑπέρτατον ἄτῳ.

In eum qui posteaquam diu peccavit impunè, tandem in calamitatem incidit, ut pœnas omnium scelerum dependat.

Ibyci grues. αἱ Ἰβύκου γέρανοι.

Quod dici consuevit, quoties sceleribus novo quodam & improviso casu proditis, scelesti pœnas dant iis, quos læserunt.

Dij laneos habent pedes. *Plut.*

Ænigma proverbij indicat, Deos ad scelerum ultionem lente quidem procedere, sed tamen aliquando de malefactis pœnã sumere vel inopinato.

Oeteus genius. Οἰταῖος δαίμων.

Diogenianus inquit, hunc ferociã & arrogantiam non sinere insultum.

Adrastia Nemesis. Ἀδράστεια Νέμεσις.

Licebit uti vel in eos, quibus ob insolentiam arrogantiámque fortuna commutationem minamur: vel qui à rebus florentissimis ad calamitosam fortunam redacti sunt.

Ad Deorum aures pervenit. εἰς θεῶν ὦτα ἦλθεν.

Vbi facinus aliquod clanculum patratum rescisciture ab iis, qui possunt vel remunerari rectè factum, vel punire secus admissum.

Bos lassus fortius figit pedem.

Potest allusum videri ad hoc, quod iuvenes corporis agilitate præpollent: Senes in stataria pugna ac viribus superiores sunt. Hieron.

Evenit malo malè.

Quum scelerato cuipiam evenit, quod omnes imprecabantur & optabant, usurpabitur illud Homeri.

Θεοὶ δ' ἐτέλεσσαν ἐπαρὰς.

Explerunt inimici precamina Divi.

Mala malis eveniunt.

Scitum est illud Socratis, ut se quisque præstaret re, qualis haberi cuperet. Vnde Euripid. in Hecuba rectissimè.

Τὸν μὴ κακὸν.

Κακὰ γὰ πάσχειν, τὸν δὲ χρηστὸν ὄντυχᾶν.

Bonis bona evenire, sed malis mala.

Solis onus, unde venerat, illuc abiit. ἁλᾶν φόρτος ἔνθεν ἦλθεν, ἐντεῦθεν.

In eos, qui parta tueri nequeunt. Aut in eos, quibus male parta male dispereunt.

Habet musca splenem. ἔχει κὴ μυῖα σπλῶα.

Simillimum illi: Et pueri nasum Rhinocerontis habent: Item illi, Inest & formicæ bilis.

Ductus per phratores canis: ἀγόμενος διὰ φρατόρων ὁ κύων.

Vbi quis inciderit in eos, quibus pœnas det. Φρατρία erat tertia pars cuiusque tribus apud Athenienses. In comitiis autem si quis canis intercurrisset, continuo petebatur à populo.

Invitus Iupiter novit. ἄκων μὲ ὁ Ζεὺς οἶδεν.

Vbi quis pollicetur quippiam, sed invitus. Mihi videtur rectè quadraturum, ubi serius pœnas dant nocentes.

In tergore bovis desedit. ἐπὶ βύρσης ἐκαθίζετο.

Id est: Supplex implorat auxilia. Natum adagium à consuetudine vernacula Scythu. Nam apud hos si quis fortè lassus esset, neque suppeteret ulciscendi facultas, immolato bove carnes minutim sectas coquebat, ipse in tergo humi strato sedebat, manibus in tergum reductis. Idque maximum supplicandi genus apud illos habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnium portione gustata, dextróque pede tergori impositio pollicebatur pro viribus auxilium. Atque hoc fœdus apud Scythas sanctissimum habebatur.

Inest & formicæ & scarpho bilis. ἔνεσι καὶ μύρμηκι καὶ σκάρφῳ χολή.

Nullum est animal tam pusillum, neque tam invalidum, quod lacessitum non cupiat ulcisci sese.

Stultus, qui patre cæso liberis pepercit. νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας παῖδας ἀπαλεύσεται.

Erit usus adagio quoties admonebimus, aut non provocandos homines, aut ita conficiendos, ne in posterum reliquis nos exerceant.

Nunc dij beati. Νῦν θεοὶ μάκαρες.

Vox erat adgaudentis & adgratulantis, quoties nocentibus supplicium meritis dignum contigisset: perinde quasi Diis & iucundum & honestum sit, ut scelerati dent pœnas.

Super te hæc omnia Leparge. ἀνά σοι τὰ ἓξ τάντα λέπαργε.

Hemistichium Heroicum, dici solitum in eum, cui ne post laborem quidem exhaustum datur respirare.

Anus simia sero quidem. γέρων πίθηκος ἁλίσκεται μέν, οὐ χρόνον δ' ἁλίσκεται.

Anus simia sero quidem capitur, sed tamen aliquando capitur. Vbi versutus aliquis, qui diu elaserit, tandem dat pœnas.

Bolitæ pœnam. Βολίτης δίκην.

Dicunt, ubi quis de re frivola, nihilique plectitur.

Vel capta mordeat nocentem. κἂν αἴξ δάκῃ ἄνδρα πονηρόν.

Nam capra minimè alioqui mordax est, nisi quod improbis omnia sunt infesta.

Virum improbum vel mus mordeat. κἂν μῦς δάκῃ ἄνδρα πονηρόν.

Quo significatum est quacunque ratione vindictam non deesse malis, sed eos aliquo pacto meritò dare pœnas. Competit, & in eos, quid de re quantumvis frivola rixam movent, seseque læsos quærunter.

In me hæc cudetur faba.

Terentius in Eunucho. At enim isthæc in me cudetur faba. Hoc est, in me malum hoc recidet, in me hac in me vindicabitur culpa.

Ob textoris erratum. ὑφάντης παίσπατος Ὑπυτυς ἐτύφθη.

Id, est: Ob textoris erratum Hypetes vapulavit. Quúmque hic peccavit, alius dependit. Qui sit Hypetes, nondum constat.

Æsopicus sanguis. Αἰσώπειον αἷμα.

Delphi Æsopum quondam, nihil commeritum, interemerunt, unde & ipsi gravi pestilentia immissa à Diis puniti sunt.

Auriculam mordicus.

Quum impotentem inimicitiam significamus, impatientémque vindictæ cupiditatem, dicimus: vel auriculam illi lubens mordicus ampuiassem.

Qui prior læsit.

Homerus ei qui prior lacesseret, minitatur vindictam hoc versu.

Ἐπαγγέλλομαι.

Ἀνδρὶ ἀπαμύνοντι ὅστις πρότερος χαλεπαίνῃ.

Denuncio,

Vlturum me hominem quisquis prior irritarit.

Sortem & usuram persolvere. κὴ τὸν τόκον κὴ τὸ κεφάλαιον ἐκτίνειν.

Dicuntur qui serius quidem sed gravius puniuntur, aut qui differunt vindictam, ut per occasionem ladant gravius. Nam prorogatione crescit usura.

Deus ulciscetur.

Quum significabimus nobis in præsentia deesse facultatem depellendi, verum optare, ut superi puniant aliquando usui fuerit illud Homeri.

Ἐγὼ δὲ θεὸς ἐπιβώσομαι αἶψα ἑόντας,

Αἴκε ποθὶ Ζεὺς δῶσι παλίντιτα ἔργα γενέσθαι.

Ast equidem immortales implorabo vero divos,

Si fors Iupiter ipse vices aliquando reponat.

Flagitiorum turpis exitus.

Quum res perperam instituta, male cedit, conveniet illud Homeri.

Οὐκ ἀρτὰ κακὰ ἔργα.

Haud bene succedunt facta improba.

Male parta male dilabuntur.

Plautus in Pœnulo: Male partum, male dispert. Festus Pompeius ex Nævio citat.

Mala perditio. κακὴ πρόδοσις.

Vbi quis pactam mercedẽ non accipit, quã turpẽ præstiterit conditionem.

Malis ter mala. Τρὶς κακοῖς τρὶς κακά.

Hoc est: dignis digna eveniunt.

Miseram messem metere. πασκάλαιον ἐξαμᾶν θέρος.

Est pro malefactis luere pœnas. Vt sementem feceris, ita & metes.

Canis fæviens in lapidem.

In eos, qui mali sui causam imputant non ipsi autori, sed alteri cuipiã.

Canis peccatum sus dependit. τὸ κυνὸς κακὸν χοῖρος ἀπέτισεν.

Canis malum sus dependit. Quoties pro iis, qua peccavit alius, alius dabit pœnas.

Fortis in aliũ fortiorem incidit. ἐσθλὸς ἰὼν ἀλλοῦ κρείσσονος ἀντέτυχεν.

Dici solitum, ubi qui nimium fretus suis viribus aliquando nanciscitur, à quo vincatur. Zenodot.

Ne spina quidem vulnerabit bonos. μηδ' ἄκανθα ἀμάξῃ τοὺς ἀγαθούς.

Nemo molestius fuerit innocenti. Nam spina natura pingit quemlibet, sed ubique tanta est innocentia, vitæque integritas.

Sui cuique mores fingunt fortunam, ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων. *Cornel Nepos.*

E medio vulgo videtur sumpta sententia. Nam plerunque videmus mala malis evenire, digna dignis, idque vulgo dictitant: Malum malum reperit. Attestatur & versiculus proverbialis:

Ἐσθλῷ γὰρ ἀνδρὶ τ' ἐσθλὰ κὴ δίδοι θεός.

Viro bono fortuna suppeditat bona.

Fumantem nasum urfi ne tentaveris.

Admonet non esse tentandos, qui possint nocere. Martial.

Rabido nec perditus ore,

Fumantem nasum vivi tentaveris ursi.

Vindicta tarda, sed gravis.

Vbi quis diu multa patravit impunè, tandem in extremum malum adducitur, semelque dependit superiora flagitia, congruet illud Homeri:

Νῦν

Νῶλ ἀθρόα πάντ' ἀποτίσεις.
Nunc cuncta lues semel adglomerata.
Vitandæ potentum offensæ.
Qui dicit formidandas divitum & principum offensus.
Σαλεπαὶ δ' ἐτ' ἀνάκτων εἰσὶν ὁμοκλαί.
Sunt formidande regum offensæque minaque.
Aratro jaculari. ἀράτῳ ἀκοντίζειν.
Aratro iaculari dicuntur, qui quippiam incircumspecte faciunt, haud prospicientes quid sit in posterum eventurum: Aut qui suo magno incommodo conantur alterum ladere.
Dulce pomum, cum abest custos. γλυκυῖα ὀπώρα φύλακος ἐκλελοιπότος.
Quum significamus impunitate malos ad peccandum prouocari. Aquæ furtivæ dulciores sunt, inquit Sapiens Hebræus.
Sero molunt Deorum molæ. ὀψὲ μύλει ἁ Θεῶν ἄλοσιν.
Dici solicitum de his, qui licet seras, tamen aliquando pœnas dant malefactorum vindici Deo.

¶ Emblema.
Iusta ultio.
Emblema CLXXII. Andr. Alciati.

Raptabat volucres captum pede corvus in auras
Scorpion, audaci præmia parta gulâ.
Ast iste infuso sensim per membra veneno,
Raptorem in Stygias compulit ulter aquas.
O risu res digna! alius qui fata parabat,
Ipse perit, propriis succubuitque dolis.

¶ Fabvlæ.
De Equo & Cervo.

Tenuerat equus partum aliquantisper solus, postea cum in illud & cervus ventitaret, & pabulum consumeret, cupidus ille vindictæ, quærit ab homine, utrum ope ipsius adjutus, injurias cervi ulcisci possit? Cui respondit homo, posse frenum si recipiat equus, & se conscendi patiatur ab armato. Annuente autem equo, tantum abfuit, ut de cervo speratas pœnas sumere liceret, ut etiam ipse in servitute deinceps vivere cogeretur.

Fabula monet, ne cum ullo tam graves inimicitias exerceamus, ut lædendi illius cupiditate malum etiam nobis non dubitemus accersere. Horatius ita explicat:

Qui pauperiem veritus, potioris
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternam qui paruo nescit uti.

Vipera.

Vipera non parere fœtus suos, sed ab his perrodi traditur, quod verum esse multi negant. Sed quæ morsus illos gravida quondam sentiebat accusasse impietatem suorum ferrur, & multum questa fuisse de immunitate erga se illorum. Quibus responderint hi: Ferendum esse ipsi à se, quod ab ipsa tulerit mater. Quin etiam se patris sui interitum ulcisci. Traditur enim ab hac maris caput mordicus auferri. Feram igitur, mater, sed & vos feretis, inquit.

Fabula scelerum vindictas, & delictorum supplicia congruentia esse docet.

Servus fugitius & Pistrinum.

Fugitium servum aliquantisper quæsitum conspexit quodam tempore dominus, quem dum insequitur, ut retraheret ad se, ille pœnæ metu & conscientia delicti territus fugere, atque in pistrinum, quod proximum esset, sese abdere. Ibi dominus ipso inuento: Quoniam, inquit, in loco deprehendi magis idoneo potueras?

Fabula indicat, divinam ultionem sceleratos & tempore & loco suo manere.

Vide, Vindicta, Pœna, Punitio.

Vltio divina.

¶ Sententiæ Poeticæ.
Vltio divina.
Anthолog. Sacra Iacob. Bill.

Nulla Deum oblectat miserorum pœna reorum,
Nec scelerum vindex ira movet placidum.
Omnipotentis enim recta & tranquilla voluntas,
Quicquid decerni convenit, hoc statuit:
Vt nullis pateat regis censura querelis,
Cum iustè accipiat debitus ordo males.

¶ Similitvdines.

Plutarchi. Quemadmodum ischiacis medici pollicem inurunt, & quum alibi doleat, alibi admovent remedium: Sic Deus nonnunquam ut patres sanet, sævit in filios. *In Moral.*

Vt medici quibusdam morbis occurrunt, priusquam appareant. Ita Deus quædam punit, ne fiant. *In Moral.*

Vt amnes quidam repente se condunt sub terram, nihilominus eò perferuntur, quò tendunt: Ita numinum iræ licet occultæ, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes. *In Moral.*

Folengij. Quemadmodum dolor, quo mulier parturiens afficitur, eam ubicunque invenerit, detinet, nec effugiendi locus est. Sic Ecclesiæ hostes ubi sunt, quum Deo visum fuerit, divinam ultionem experiuntur, omnisque fugiendi adimitur potestas. *In Psal.* 48.

Veluti terrificum est, atque horrendum, navem videre onerariam medio in freto, hinc inde à ventis impeti, agitari, spondâsque fluctibus operiri, ingemiscere, rimisque fatiscere, ac suo modo naturam alioqui metu exanimatorum implorare subsidium. Sic etiam horrendum, imo horribilius id esse spectaculum si humanis cerni posset oculis, cum Deus improborum corda multorum scelerum conscia, suo vehementi spiritu, in medio ipso vanitatis atque ambitionis pelago & æstu exagitare cœperit. *In Psalm. Davidis* 48.

¶ Fabvlæ.
Dominus asper servis.

Erat cujusdam in servos magna sævitia, qui neque illis quicquam temporis indulgeret ad quietem, & victum parcissime præberet. Quodam tempore quum abesse servi illum putarent longius, quærerentúrque secum miserias suas: tum unus sive temere, seu instinctu quodam divino: Non ille, inquit, hujus anni fruetur vindemia, & me verum dixisse omnes cõperietis. Sed dominus audierat hoc, ut fortè ab illis non conspectus accesserat propius, atque perculerat dictum tristius animum ipsius contemnere tamen illud, & nihilominus durum erga suos se præbere. Cum vindemia copiosa fuisset, & vinum intra dolia conditum, recordatus dicti, servum illum, qui vaticinatus malum sibi esset, poculum eluere, & mustum afferre jubet, quòd diceret se illo invito vindemia sua frui velle. Hic quidem obsequi domino parabat, & Deo tamen volente, dicere debueras, inquit, here: magnæ enim sæpè res, & mirabiles eventus celeriter existunt. Abi, inquit, ille, nugator, & quod jussus perage. His dictis, nutriatur nescio quid in ædibus tumultus oriri. Ille procurrens, ut rem cognoscat & componat, de scalarum gradibus in festinatione præcipitatur, & cervice fracta prius moritur quam gustasset vindemiæ suæ mustum.

Fabula & divinam ultionem præsto esse docet, & animi pervicaciam redarguit. Aristotelem aiunt narrasse de Ancæo filio Partheniæ similem historiam. Cui deridenti servum, quum poculum jam manibus teneret, subito nunciatum fuerit, hortum in agro, ubi tum fortè esset, ab apro vastari, ibique illum procurrentem ictum dente apri interisse: quum quidem servus ante ei, fidens prædictioni suæ, versum commemorasset, qui postea in proverbium abierit: πολλὰ μεταξὺ χείλεος κύλικος, vel (ut alij) κοτύλης καὶ χείλεος ἄκρου.

Aquila.

Ea avis, quam Latini Aquilam vocant à colore Græci ἀετὸν à velocitate, homo fuisse aliquando perhibetur, & quidem locuples, multisque divitiis abundans, sed omnium mortalium inhumanissimus, & inhospitalitate execrabili. Quare irati Dij, quibus hoc scelus est in primis invisum, eum in illam, quam dixi, avem converterunt, hoc insuper supplicio addito, ut postquam consenuisset, ita ei rostrum incurvaretur, ut cibo sumendo non magis idoneum, eum permitteret pascendo vitam sustentari, ipsa fœdissima morte interiret.

Fabula hoc ait, meritis Deum pœnis hominum scelera ulcisci: Esseque, ut ait Herodotus, Μελπομένην, τὰ μετάλων ἀδικημάτων καὶ μετάλας τὰς τιμωρίας παρὰ τῶν Θεῶν.

Aquila & Vulpes.

Iniit quodam tempore societatem aquila cum vulpe, quæ ut usu familiaritatis confirmaretur, etiam nidos illis vicinos habere visum. Et aquila quidem suum in arbore fixit procera, ac vulpes propinquas arbusculas occupavit. Accidit fortè, ut parvulis suis relictis domi, vulpes ad quærendum pastum exiret: aquila, cui eo die non fuisset præda oblata, esuriens una cum pullis suis arreptos catulos necessariæ vulpis in suum nidum deportat, & illis sese ac suos exsaturat. Reversa paulo post vulpes, ubi rem gestam cognovit, incredibili dolore affecta fuit, quumque suorum interitum ferret iniquissimè, tum hoc illam excruciabat, & in despectam se ab aquila, & vindicandæ tãtæ injuriæ nullam sibi viam apertam esse. Facile enim intelligebat, celeritate illam atque viribus longè præstare. Fecit igitur, quod concedebatur, ut obsequeretur animo suo, & prope arborem assistens, maledictis, & convitiis, non magis jam necessariam, sed suam hostem capitalem insectata, Deos ad tam indigni facinoris ultionem advocavit. Aquila desuper hæc ridere, & illam contemnere. Non diu autem post hæc, quum fortè in eo loco feriæ essent rusticanæ, & exta mactati pecoris adolerentur, advolavit aquila, ut consueverat, ad exta, quæ dum rapit, adhæsit de favilla ex carbonibus aliquid, quo in nidum unà cum illis delato, & fortè vento exorto, materia, qua nidus congestus fuerat, flamma concepta, exussit, quumque illa incendio dissiparetur, delapsi sunt pulli aquilæ in terram semiusti, quos tum vulpes, inspectante aquila, in sua dumeta auferens, in magna lætitia vindictæ devoravit.

Fabula hæc docet, perfidos & sceleratos, quamvis injurias & vim potentia sua aliquantisper defendant, numinis tamen animadversionem & ultionem evadere non solere: secundùm Horatianum hoc:

Raro antecedentem scelestum,
Deservit pede pœna claudo.

Accipiter & Luscinia.

Involaverat in arborem accipiter, auras ut captaret. Ibi fortè reperto nido luscinix, quum prehenderet jam pullos, supervenit mater, & ut suis parcat illum obtestatur, per omnia divina & humana, cum fletu miserabili. Quid fletu opus est, inquit accipiter, aut precibus? pretio me citius moveris. Quodnam esset, rogantem, ipsa quod persolvere posset, carmen accinere jubet, ut delectetur. Hoc mœstissima mater summo studio, de animo quidem tristissimo, sed ab intimis præcordiis promit. Cumque cessasset: non mihi placuit, inquit accipiter, cantus tuus, neque bellum carmen fuit, & arreptos pullos in conspectu matris devoravit. Mox ab aucupe, quem in illa insolentia & superbia insidiantem sibi non animadverterat, captus, non mediocre gaudium præbuit miseræ aviculæ, quæ plane divinitus vindicari injuriam suam caneret.

Fabula docet sævitiam potentum, inferiorum dolores ludibrio habere, neque cogitare.

Vltorem post caput esse. DEVM.

Vnctio.

¶ Loci Biblici.

VNctio,pro Spiritu sancto,1.Ioan.2.v.20.27. translatione sumpta à consuetudine unctionum,quæ in Lege usurpantur. Christi,Dan.9. v.24.Spiritus sancti est,1.Ioan.2.27.

Vnctionis oleum, Exod.30.23. &c. Vnctio extrema Sacramentum, Iac.3.14.

Vnctio, ungendi actus, Græcè χρίσις, ἄλειμμα. Hebr. *Mischchah*, à verbo *Maschach*,unxit oleo,*Masachiach*,Messias,unctus,sacerdotes,Reges,in lege olim uncti,ut & prophetarum nonnulli.

Vngebantur corpora mortuorum, Genes.50.2. non unguntur oleo suo inobedientes,Deut.28.40.ungebantur Reges.1. Samuel.10.1.& 16. 3.Sacerdotes,Exod.27.7.Prophetæ,1.Reg.19.16.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Vnctio miraculosa.

Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent: & dæmonia multa ejiciebant,& ungebant oleo multos ægrotos,& sanabantur. *Marc.6.*

Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros. *Iacob.5.14.*

Vnguenta.

¶ Apophthegmata.

Socrates ajebat, unguenta relinquenda fœminis :in juvenibus nullum unguentum melius olere, quam oleum, quo inter exercendum utebantur. Nam amaracino,aut foliato, protinus idem olent servus & ingenuus.Rogatus quid senes olere deceat?Probitatem,inquit.Rogatus, ubi hoc unguentum venderetur? recitavit Theognidis carmen.

Ἐσθλῶν μὲν ἀπ' ἐσθλὰ δ' ἰδάξεαι.

Qui bonus est, ab ea bona discito.

Hujus generis quædam congerit Xenophon in convivio. *Eras.lib.3. Apoph.*

Idem,quum taxaret unguentis delibutos,Phædon interrogatus,quisnam adeo unguentis delibutus esset?Cui respondit Aristippus : ego,ait, infelix:sed me multo infelicior Persarum Rex. At tu vide, inquit, ut quemadmodum hac parte nullo cæterorum animalium est superior, ita nec hominum ullo sit præstantior.Quo dicto sensit,unguentis & odoribus hominem nihil fieri meliorem : cum & equus balsamo oblitus,idem oleret,quod rex:& mendicus unguento simili delibutus non minus bene olet,quam aulicus. *Laërt. l.2.*

Anacharsis Oleum dicebat esse venenum, insaniam gignens, eo quod athletas videret unctos in se invicem insanire. Nec olei usum, ut arbitror,noverant Scythæ : ut quod nec apud illos proveniret, nec aliunde importaretur. Athletæ non pugnant nisi uncti:putant enim corpus fieri robustius, ac Scytha simulabat se credere illis oleum esse causam insaniæ. *Laërt. lib.1.c.9.*

Diogenes nactus unguentum, eo pedes inunxit, præter morem publicum.Id demirantibus,dixit : Quòniam unguentum capiti infusum exalatur in aërem,à pedibus autem ascendit ad nares.Similiter alius reprehendit publicam consuetudinem, qua coronas capiti imponunt : cum magis conveniat infra nares ponere, quod fragrantiæ vapor non tam descendat quam ascendat. *Laërt. lib.6.*

Idem Cuidam habenti capillos unguento delibutos; Cave,inquit,ne capitis suaveolentia vitæ malcolentiam adducat:nam Græcarum vocum jucundam affinitatem utcunque reddere studuimus, ὄσωδίαν, & δυσωδίαν. Vnguentum enim in viro arguit vitæ mollitiem:fama porro velut odor est hominis : Simile quiddam dixit Martialis : Nevole, non bene olet,qui bene semper olet. *Laërt. lib.6. & Stob.*

Idem ajebat. Faciles esse Deos ad donandum hominibus vitam,cæterum hanc ignorari ab his,qui quærunt unguenta. *Laërt. lib.6.*

Lycurgus unguenta ejicit è Republica, tanquam olei corruptelam ac perniciem.Nam oleum(inquit)odoribus vitiatum, nullum habet usum, nec ad esum, nec ad membrorum unctionem : atque dum rem necessariam ad delicias corrumpunt,fit ut minor sit copia. *Plutar.in Lacon. apoph.*

Fl.Vespasianus, Ei quum adolescens quidam gratias ageret,pro impetrata præfectura, quoniam unguento fragrabat, & nutu contemptus est,& graviter increpitus,Mallem,inquit Vespasianus, alium oboluisses. Mox & literas concessas revocavit. *Suetonius in eius vita.*

Vide, Fama, Luxuria, Ornatus.

Vocatio.

¶ Loci Biblici.

VOcatio,ex Hebræorum idiotismo, interdum declarat ipsius ὑπάρξεως initium, quod Deo tribuitur, ut qui solo verbo omnes tondat, Rom.4.v.17. Interdum contrà, vocandi verbo, non essentiæ principium, sed manifestatio filij Dei significatur, Lucæ,1. v.32.35. Interdum publicam eámque minimè nudam nuncuparionem significat: sed quæ cum re ipsa consentiat, 1.Cor.1. vers.2. Matth.22.v.3. Interdum vocationis nomine ipsa ministerij Apostolici functio aut vitæ genus significatur, 1.Cor.7.vers.7.20. Ephes.4.1.Interdum causa efficiens exprimitur,à quo videlicet fit illa dignitas, ad quam quis vocatus est, nimirum à Deo,Roman.1.1.Vocare pro invitare, Matth.22.3.

Vocare dicitur Deus eos,ex Hebræorum idiotismo,quos facit existere.Et vicissim à Domino vocari dicuntur, qui existere incipiunt, sive id referatur ad ipsam δόσιν καὶ ὕπαρξιν, Romanorum 4.vers.17.sive ad qualitates aut attributa, 1.Corinth.7. vers.20.21.22. sive ad æterni consilij Dei publicam declarationem, qua nos certo muneri ac veluti scopo in hoc mundo destinatos quasi in ejus possessionem mitti. Romanorum 1. versicul.7. 1.Corinthior.1, versic.2. sive id, de quo agitur, sit omnibus Sanctis commune, ut cum electioni subordinatur vocatio, Roman.8.30. sive peculiarem functionem respiciat, ut cum dicit Christus se ab utero vocatum esse, Esaiæ 49.1. Sic, Actor.13.2. Rom.1. vers.1.1. Corinth.11.

Vocari, pro palam & re ipsa esse ac haberi, Hebraismus. Luc.1.76.& 2.23.Matth.5.9.19. & 21.13. Marc.11.17.1. Ioan.3.v.1. Rom.7.v.3. pro gratis adscisci. Gal.5.v.13.

Vocatio Metonymicè, non pro ipsa vocandi actione, sed pro illo ipso, ad quod fideles vocati erant, nempe pro cœlestis regni gloria, 2. Thess.1.11.

Vocationi propriè sedulo inserviendum, Prov.27.8.Matt.8.22.& 10. 5.Lucæ,9. v.2.3.60.61.& 10.v.3.4. 1.Cor.7.v.17.18.20.24. Ephes.4.v.1. 4.1. Thessalon.4.11.Exempla:Christus, Matth.12.48. Lucæ,2.49.& 4. 43.& 4.34.& 9.4.& 17.4. quidam Dæmoniacus à Christo sanatus.Lucæ,8.19.Matthæus,Lucæ,5.v.18. Ministri nuptiarum, Ioan.2.7. Ioannes Baptista,Ioan.3.23. Apostoli, Actor.4.v.20.33. & 5.42.& 6.2.Philippus, 8.40.Paulus & Barnabas,14.v.5.6.7.& 15.36.& 18.5. & 20.vers.20.24. 26.31.Paulus,28.v.28. Roman.11.14. & 15.19.1.Corinth.9.vers.16.23. & 15.10.2.Corinth.11.5.Coloss.1.29.& 2.1. Tit.3.Abraham.Hebr.11.8. Petrus,2.Petr.1.v.13.15. Vocatio gentium, Matth.8.10. & 22.9. à Prophetis prædicta. Rom.9.30. à Moyse, 10.25. Vocationem & electionem nostram ut bonis operibus formam efficere doceamus, monemur, 2.Petr.1.10.

Voluntas.

¶ Definitio et etymolog.

VOluntas, Græcè θέλημα, ατος, τὸ θέλησις, ις, ὁ, dicitur. Varia voluntatis nomina apud Hebræos, 1. *Chephets*, id est,voluntas prompta, voluptas, benevolentia, à *Chaphets*, voluptatem habuit,voluit, amplexus est amore & benevolentia, delectatus est. Græc. ἀθέλω cupio, desidero, 2.*Ebeh, & Abijonah*, appetitus,desiderium habendi aliquid, voluntas, à verbo *Abah*, voluit, affectum & propensionem habuit erga aliquem. 3. *Ratson*, acceptatio, voluntas, beneplacitum, benevolentia, à verbo *Rathsah*, gratum habuit, acceptavit, benevolentia complexus est. In voce passiva *Nirtsa*, acceptatus est. Est autem voluntas appetitus boni cum ratione. *sec. Aristot. lib.1. Rhetor.*

Voluntarium est, cujus principium est in ipso sciente singula, quæ agit. *sec.Arist.lib.3.Ethic.*

Voluntarium dicitur, quod est secundum inclinationem voluntatis & hoc dupliciter,scilicet agendum & patiendum. *Ex B.Thom. 1.p.q.82. art.1.c.*

Voluntas completa non est,nisi de possibili, quod est bonum volenti. Velleitas vero, secundum quosdam incompleta de impossibili. Quia scilicet aliquid vellet,illud si esset possibile. *Ex B.Thom. prima Secund. q.13.art.5.*

¶ Loci Biblici.

Voluntas pro naturali propensione,Rom.8.20.pro cogitatione & conatu animi,9.16.pro libidine,Ioan.1.13.Voluntas veteris hominis peccati serva est,Genes.6.5.& 8.21.Dom.7.v.15.19.bona hominis voluntas regenerationis donum est,Rom.7.21.22.Phil.2.13.Voluntas Dei,Matt.7. 21.& 12.50.Marc.3.35.Ioan.6.39. Rom.12.2. Ephes.5.17. Coloss.1.9.1, Thessal.4.3.1. Timoth.2.4.1.Ioan.2.17.

Voluntas Dei non est,ut aliquis pereat,Ezech.18.23.Ioan.6.39.1.Tim. 2.4.2.Pet.3.9.voluntas nostra divinæ voluntati accommodanda, 1.Sam. 3.18.2.Sam.10.v.12.& 15.20.1. Macch.3.60. Matt.6.10. & 26.39. Mic. 14.36.Luc.22.42.Act.21.14.1.Cor.4.19.Hebr.63.Iac.4.15. Voluntatem pro opere acceptat Deus, Genes.20.v.3.6. & 22.9.2. Sam.11. & 12.9.1. Reg.21.10.

Voluntas,est facultas animæ qua volumus : deinde actus hujusce facultatis. Postremò,objectum,id est res quam volumus. Vt,voluntas Patris cœlestis est,ut quicunque credit in filium, non pereat, sed habeat vitam æternam.In veteri testamento vocatur, 1.Anima, quod sit facultas animæ,Psal.22.12. & tantum ad homines, qui ratione præditi sunt, refertur,2. vocatur acquiescentia in aliquo proposito: Velle enim proprium est, ut in iis quæ sibi ab intellectu, ut bona proponuntur, acquiescat.3.huic affinis est vox Complacitum,Beneplacitum, Placitum. Voluntas enim ex oblatis eligit quæ magis placent.4.Vtitur & scriptura alio vocabulo, 1.Sam. 15. 22. quo voluntatem cum approbatione, amore,& delectatione significat.5.Est & alia vox,quæ spontaneitas exponi potest, Exod.35.29. qua proprium voluntatis exprimitur, nempè naturalis libertas,qua homo quicquid vult,sive bonum, sive malum liberè, voluntariè, sponte, sine coactione, vult.

Voluntas

Voluntas propriissimè & verissimè Deo convenit : & quæ antea de voluntate dicta sunt in homine imperfecta agnoscuntur,in Angelis autem voluntas magis perfecta est. Voluntas Dei variè à Theologis distinguitur,1.In voluntatem antecedentem & consequentem,2. Beneplaciti & signi,seu non revelatam,& revelatam, 3. Absolutam, & conditionalem,4.In voluntatem, quam Deus facere velit de nobis, & de omnibus rebus creatis;atque in voluntatem quam vult fieri à nobis,in Lege & Evangelio patefactam. Omnes autem in eo consentiunt unàm tantùm esse Dei voluntatem. Nam & si varia, permultáque sunt quæ vult Deus per se ut bona:vel quæ propter aliud permittit fieri, ut mala, vel absolutè, ut quæcunque agit;tamen, si Deum ipsum volentem spectamus, dicemus voluntatem ejus esse liberum, æternum, sapientissimum, immutabiléque decretum, tum de universis & singulis creaturis suis ad certos usus & fines per certa media deducendis, tum de malis,quæ nec fecit, nec facit, nec faciet, nempè peccatis, fieri permittendis idque ad suam gloriam.

Voluntatem, quam vult fieri à nobis, in Lege & Evangelio expressit. Quicquid vult in cœlo pro salute Ecclesiæ militantis in terra, sancti Angeli exequuntur. Nonnunquam Angelorum reproborum opera utitur, ut judicia sua erga impios, misericordias erga pios peculiari quadam ratione luceant. Voluntas Dei Patris, in Evangelio manifestè distinguitur. Voluntas filij dupliciter consideratur : quatenus Deus est,& quatenus mediator ac sponsor Ecclesiæ. Aliquoties essentialiter, nonnunquam personaliter consideratur, & Patrem respicit.

Voluntas Dei revelata in N.T.1. Charitatem Dei erga electos, & beneplacitum in eis servandis per Christum significat.2. Hujus charitatis declarationem per Evangelium. 3. Consilium Dei, respectu electorum nempè ut vocentur efficaciter,justificentur,sanctificentur ad omne opus bonum & glorificentur.

Voluntas hominis variè consideratur pro vario ejus statu, nempè hominis naturalis & regeniti,tum in rebus malis,bonis, mediis:item in rebus ad hanc & futuram vitam pertinentibus.

In voluntate patefacta Dei quædam peculiaria occurrunt, in quibus exequendis etiam non regenitorum hominum ministerium ei subservit teste Nabucadnezare Iudæos in captivitatem deducente, & Ciro reducente.

Voluntas Dei incomprehensibilis.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Nolite timere : num Dei possumus resistere voluntati?*Gen.*50.

Deus noster in cœlo,omnia quæcunque voluit,fecit.*Psal.*113.

Voluntas Domini in æternum permanebit.*Prov.*19.

Consilium meum stabit,& omnis voluntas mea fiet.*Esa.*46.

Iuxta voluntatem suam faciet Deus,tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ,& non est,qui resistat manui ejus & dicat ei:Quare fecisti ? *Dan.*4.

Voluntati ejus quis resistit ? *Rom.*9.

V.ilis,ideo implenda.

Vnam petij à Domino,hanc requiram;Vt videam voluntatem Domini.Quoniam vita in voluntate ejus.*Psal.*26.*&* 29.

Doce me facere voluntatem tuam.142.

Voluntas ejus in his, qui simpliciter ambulant.*Prov.*11.

Det vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis ejus voluntatem corde magno,& animo volenti.2.*Marc.*1.

Qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.*Matth.*7.

In terra pax hominibus bonæ voluntatis. *Luc.*2.

Veruntamen non mea voluntas,sed tua fiat.22.

Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus,qui misit me,ut perficiam opus ejus. *Ioan.*4.

Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus,qui misit me.5.

Descendi de cœlo,non ut faciam voluntatem meam,sed voluntatem ejus,qui misit me.6.

Nolite conformari huic seculo : sed reformamini in novitate sensus vestri,ut probetis : quæ sit voluntas Dei bona,& bene placens, & perfecta. *Rom.*12.

Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Dei. *Ephes.*5.

Christo passo in carne,& vos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in carne,desiit à peccatis ut iam non desideriis hominum, sed voluntatis Dei, quod reliquum est, in carne vivat temporis. 1.*Petr.* 4.

Qui facit voluntatem Dei manet in æternum.1. *Ioan.*2.

¶ Patrvm Sententiæ.

Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit,nisi rea mens.*Aug.de verbis Apost. ser.*28.*& hab.*22.*q.*2.*can. Homines falsum.*

Deus est author meriti,qui & voluntatem applicet operi,& opus applicat voluntati. *Augustin.de lib.arbitr.*

Cum vult, non potest : quia quando potuit ; noluit. Ideo per malum velle perdidit bonum posse.

Sola voluntate miser quisque efficitur,sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur.*Aug.de verbis Apost Petri,& Pauli.*

Mala voluntate non solùm quisque miser efficitur, sed miserior potestate,qua desiderium malæ voluntatis impletur.*Aug.de Trinit.lib.*13.

Voluntas aversa ab incommutabili bono, & conversa ad proprium bonum,aut ad exterius,aut ad interius, peccat. Ad proprium convertitur,quum suæ voluntatis vult esse. Ad exterius, cum aliorum propria, vel quæcunque, quæ ad se non pertinent, cognoscere studet. Ad interius,quum voluntatem corporis diligit. *Aug.lib.de lib.arbitr.*

Si cui etiam non contingat voluntas concumbendi cum conjuge aliena,tamen planum si cum aliquo modo cupere, & si potestas detur esse facturum : non minus reus est,quam si *in ipso* facto deprehenderetur *Aug.de libero arbitr.& habet.ibid.can.Si cui.*

Voluntas nil habet, nisi ex se judicatur. Nec quidem tardum ingenium nec labilis memoria,nec inquietus appetitus, nec sensus obtusus, nec vita languens reum per se statuerunt hominem, sicut nec contraria innocentem. Et hoc non ob aliud, nisi quia & hoc necessario & præter voluntatem posse pervenire probatur.*August.de lib.arb.*

Cum se voluntas, relicto superiore, ad inferiora convertit, efficitur mala. Non quia malum est, quo se convertit, sed quia perversa est ipsa conversio.

Nemo quærat efficientem causam voluntatis malæ.Non est efficiens, sed deficiens : quia nec effectio, sed defectio est.*August.lib.*2.*de civit. Dei.*

Iustitia Dei est aliquando,ut sanus sis,aliquando ut ægrotes.Si quãdo sanus es,dulcis est voluntas Dei:& quando ægrotas, amara est voluntas Dei : non recto corde es:quare ? quia non vis dirigere voluntatem tuam ad voluntatem Dei:sed Dei vis curvare ad tuam:illa recta est,sed tu curvus. Voluntas tua corrigenda est ad illam,non illa curvanda est ad te,& rectum habebis cor. *Aug.super Psal.*35.

Quia Deus cor quærit,cor inspicit intus,testis est,judex,approbator, adjutor, coronator:sufficit, ut offeras voluntatem. Cum potes,ore confitere ad salutem,cum autem non potes ore, corde ad justitiam, corde laudas,corde benedicis,corde in ara conscientiæ victimas sacras imponis,& respondetur tibi,pax in terra hominibus bonæ voluntatis.*Augustinus super Psalmum centesimum trigesimum quartum.*

Quicquid vis,& non potes:factum Deus computat.*idem super Ps.*57.

Qui quærit, quare Deus voluit mundum facere, causam quærit voluntatis Dei.Omnis autem causa efficiens maior est,quam id, quod efficitur. Nihil autem majus voluntate Dei. Non igitur causa quærenda est. *Aug.lib.*83.*quæstionum.*

Non est considerandum, quid homo faciat, sed quo animo & voluntate faciat. In eodem facto invenimus Deum Patrem,in quo & Iudam: Patrem benedicimus, Judam autem detestamur. Nam traditio Christi facta est à Deo Patre & Iuda. Vna res facta est, quam tamen Pater & Filius fecit in charitate : Iudas in proditione. Diversa fecit facta. *August.super Epistol.Ioannis homil.*7.

Quod non bona intentione facis,non tibi proderit, quia quare feceris, non quomodo illi evenerit, sibi imputabitur. *Aug. super illud Matth.*6.*Si lumen quod in te est, &c.*

Odi, & projeci festivitates vestras, non capiam odorem cætuum vestrorum:quod si obtuleritis mihi holocausta,& munera vestra, non accipiam:& vota pinguium vestrorum respuam.Odit autem Deus, & non solùm odit, sed projicit festivitates eorum, qui non celebrant festivitates Dei,sed suas.Et post pauca:Odisse autem,& projicere,& non adorari, humana loquitur similitudine,ut nos affectum Dei nostris sermonibus agnoscamus. Et si holocausta obtulerint,ut videantur jejunare,dare eleemosynas,pudicitiam polliceri,quæ holocausta sunt vera,non ea suscipit Dominus. Nam & non sacrificiorum magnitudines, sed offerentium merita,causasque dijudicat. Vnde & vidua,quæ in corbonam duo minuta miserat, omnibus à Salvatore præfertur:quia Dominus non ea, quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. *Hieron. in Amos Proph,& hab.*24.*q.*1.*cap.Odi, & projeci.*

Si quis non iratus, sed propter disciplinam aliquem verberavit vel palmam alicui dederit, & casu occiderit, sicut fieri solet; quantum ad gratiam innocens est : quia voluntatem,non opus hominis Deus requirit : quantum ad legem, reus est,quia opera lex quærit. *Hieron.& hab.* 15.*q.*1.*can.Si quis.*

Volens Deus rationalem creaturam voluntarij boni munere & liberi arbitrij potestate dotare, ut boni ac mali capax, utrumque naturaliter posset,& alterum voluntate deflecteret. Licet quippe nobis eligere, refutare,probares respuere:non est, quo magis rationalis creatura cæteris præferatur, nisi quod cum omnia animalia conditionis tantum ac necessitatis bonum habeant,hæc sola habet etiam voluntatis.

Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, &c. Apud eum, cui non sunt occulta omnia,antequam fiant,voluntas perfecta faciendi pro opere reputatur facti.*Hier.super illud Matth.*6.*ubi est thesaurus tuus.*

Non est, quod cuiquam nostram adscribamus ærumnam, nisi nostræ voluntati. Nemo nostrum tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen,quæ inferuntur reluctantibus. Voluntaria tantum commissa sequitur delictorum invidia,quam in alios derivamus. Voluntarium sibi militem eligit Christus:voluntarium servum sibi Diabolus auctionatur,& acquirit suo juri. Neminem jugo servitutis astrictum possidet, nisi se ei prius peccator ære vendiderit. *Ambr.de vita beata,& habetur* 15.*q.*1.*can.Non est.*

Plurimum refert,utrum ex voluntate facias, quod placeat an necessitate. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus dispensat obsequium. Vnde Apostolus : Si volens evangelizavero, mercedem habeo : sin autem invitus, dispensatio mihi tradita est. *Ambr. super Beati immaculati.*

Valdè laboriosum est,custodire, ne mala homo faciat, ne in bonis actibus per intentionem titubet, & intra recta opera sinistra cogitatio illudat.*Greg.Moral.lib.*10.

Deus non intuetur, quantum quilibet valeat,sed quantum velit : Et quia Deus cordà pensat,iam in ejus oculis fecit quod cogitavit. *ibidem lib.*12.

Caro cum concupiscitur, penetur quid fi exanimis, & intelligitur quid amatur. Nihil quippe sic ad edomandorum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut quisque quod vivum diligit, quale sit mortuum penset.*Gregorius libro decimo sexto Moralium.*

Humanæ aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant : divina

divina verò judicia talia foris audiuntur, qualia ex intimis proferuntur. Certè noverit ille, qui intentionem & voluntatem alterius variis explicat verbis: quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni. *Idem libro 26. Moralium.*

Nihil offertur Deo ditius bona voluntate. Voluntas autem bona est, sic proximi adversa sicut nostra pertimescere; sic de prosperitate proximi sicut de nostro profectu gratulari, aliena damna nostra credere aliena lucra nostra deputare, amicum non propter mundum, sed propter Deum diligere, inimicum etiam amando tolerare, nulli, quod pati non vis, facere nulli, quod tibi justè impendi desideras, denegare. Necessitati proximi non solum juxta vires occurrere, sed prodesse etiam ultra vires velle. *Greg. in homil. 5. super Evangelia.*

Non tam prave facta Dominus, quam custodiam pravitatis insequitur. In factis enim sæpè infirmitate, sæpè negligentia; in studiis vero semper malitiosa intentione peccatur, *Ibidem lib. 7.*

Causa actum poterit decorare. Si autem necessitate subsistat, aut utilitate vigeat, aut honestate splendescat, aut cum affectu mentis tota valeat substantia operis tolerari: opus non ex se, sed ex causa fit crimen. Nec aliqua virtutis ostentatione clarescit, cui voluptas originem præbet. *Ioannis Chrysost. de tractatu Symboli.*

Facilè deviat à justitia, qui in causis non Deum formidat, sed hominem. Hic peccandi differt facultatem, sed non aufert voluntatem.

Apud Deum qui hominem occidere disponit, antequam occidat, homicida habetur. Voluntas autem est, quæ aut remuneratur pro bono aut condemnatur pro malo. Opera autem testimonia sunt voluntatis. Non igitur quærit Deus propter se, ut sciat, quomodo judicet, sed propter alios, ut intelligat, quia justus est Deus. *Idem super Matth.*

Tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua. *Isidor. soliloq. lib. 2. cap. 10.*

In initio resiste cogitationi pessimæ: si titubat prona cogitatio, non consentias illi. *Isidor. lib. 2. cap. 3.*

¶ Poetarvm Sententiæ.

Ovid. 9. Met.

Temerata est nostra voluntas:
Vt nihil adiiciam, non possum innoxia dici,
Quod superest, multum est in vota, in crimina parvum.

Ovid. 3. Pont. 4.

Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas:
Hæc ego contentos augurer esse Deos.
Hæc facit, ut veniat pauper queque gratus ad aras.
Et placeat cœlo non minus agna bove.

Idem 4. Pont. 8.

Vt iam nil præstes, animi sum factus amici
Debitor, & meritum velle iuvare voco.

Ibidem.

Parva quidem fateor pro magnis munera reddit,
Cum pro concessa verba salute damus:
Sed qui, quam potuit dat maxima, gratus abunde est,
Et finem pietas contigit illa suum.
Nec quæ de parva pauper Diis libat acerra
Thura, minus grandi quam data lance, valent.
Agnaque tam lactans, quam gramine pasta Phalisco,
Victima Tarpeios inficit icta focos.

Lucanus ad Pisonem.

Quod si digna tua mihus est mea pagina laude,
At voluisse sat est: animum non carmina iacto.

Iuvenal. 13.

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas,
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

Propert. 2. 10.

Quod si deficiant vires, audacia certe
Laus erit, in magnis & voluisse sat est.

Terent. Andr. 2. 1.

Quoniam non potest id fieri, quod vis,
Id velis, quod possit.

Ter. Heaut. 4.

Non licet hominem esse sape ita ut vult, si res non sinit.

Ovid. 1. art.

Pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figura,
Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

Hor. 2. serm. 1.

Castor gaudet equis: ovo prognatus eodem
Pugnis, quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia.

Persius. 5.

Mille hominum species, & eorum discolor usus.
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, & pallentia grana cumini:
Hic satur irriguo mavult turgescere somno:
Hic campo indulget, hunc alea decoquit: ille
In venerem est patris.

Ther. Phorm. 2. 4.

Verum ita est:
Quot homines, tot sententiæ: suus cuique mos.

Antholog. Sacr. Iac. Bil.

Principium mundi Deus est, quo cuncta moventur.
Et quæ permittit, vel iubet auctor agit.
Hinc mutabilium rerum immutabilis ordo.
Æternus servit legibus artifex.

Ibidem.

Non semper verè est felix impleta voluntas,
Cum sæpè iniustis sint mala vota animis,
Recta igitur cupiens, etiamsi non sit adeptus:
Persistendo tamen velle bonum, bonus est.
At pravus quod fert animo, si non habet actu,
Tam miser est, quam si quod cupit obtineat.
Inque suos fines procedit quaque voluntas,
Nec variis meritis arbiter æquus abest.
Corda regens vires tribuens, peccata remittens,
Mitis subiectis, implacidus tumidis.
Vt nec pœna malum quenquam, nec gloria, iustum,
Suscipiat, nisi cum laude & honore Dei.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Finem potius spectat voluntas, consilium & susceptio ea, quæ ad finem pertinent: ut valere volumus, diligimus autem, quibus valetudinem adipiscamur. Et beati omnes esse volumus, idque prædicamus: at si illud nos diligere dicamus, ineptè loquamur. *Ethic. lib. 3. cap. 2.*

Idem est id, quod sub actionem cadit, & id, quod voluntate judicióque suscipitur. *Lib. 5. Metaph. cap. 1. T. 1.*

Quod in potestate & voluntate est, erit. *Lib. 2. Rhetoricor. ad Theodect. cap. 19.*

Omnia melius esset lege fieri, quam hominum, quæ non est tuta regula, voluntate. *Lib. 2. de Republ. c. 8.*

Hoc certè confitendum est, quarum rerum in nobis sita sunt principia, eas in nostra esse potestate, nostræque esse voluntatis. *Ethic. l. 3. c. 5.*

In iis rebus, quæ voluntate suscipiuntur, laudi & vitio locus relinquitur, in non voluntariis, veniæ, interdum etiam misericordiæ. *Ethic. lib. 3. c. 1.*

Si quis non imprudens gerit ea, ex quibus injustus necessario fiet profecto voluntate sua efficitur injustus. *Ethic. lib. 3. c. 5.*

Sponte facimus, quæcunque scientes & non coacti facimus. *Lib. 1. Rhet. ad Theodect. c. 10.*

Voluntate injuria & rectè facta definita sunt. *Ethic. lib. 5. cap. 8.*

Dico voluntarium id, quod in sua quisque potestate posità sciens agit, nec enim ignorat, in quo versetur actio, nec quo quasi instrumentorum agat, nec finem ipsum: ut verbi causa, quem verberet ac pulset, quoque instrumento, quaque de causa pulset, atque illa non casu, aut vi faciat: veluti si quis correpta manu alterius alium pulset, non faciat ille sua voluntate: quandoquidem in eo id situm non est. *Ethic. lib. 5. c. 8.*

Quod voluntarium est, latius patet, quam electio. Ejus enim quod sponte fit, & pueri sunt & belluæ participes: consilij non sunt, nec electionis, *Lib. 3. Ethic. c. 2.*

Voluntas in iis est, quæ fieri non possunt, ut in immortalitate versatur. Et voluntas in iis etiam cernitur, quæ non statuat agere qui illa vult. *Ibid.*

Voluntaria aut non voluntaria quum agit, dicenda est actio. *lib. 3. Ethic. c. 1.*

Is dicitur volens facere, qui prudens sciénsque, & non coactus facit. *Lib. 1. Rhet. c. 10.*

Sponte facit is quippe in quo principium positum sit commovendarum partium, quæ actionibus ejusmodi perficiendis, quasi instrumenta adhibentur. *Lib. 3. Ethic. c. 1.*

Quarum rerũ in quoque sunt posita principia, eas ut agat & non agat in eo situm est. Sunt igitur hæc talia voluntatis. At non sunt voluntatis omnino, quandoquidem nemo quicquam eorum per se expetit. *Ibid.*

Permultum interest, utrum sponte nostra quid faciamus, an inviti. *Lib. 5. Ethic. c. 5.*

Eorum quæ voluntaria sunt, partim consulto, partim inconsultè facimus. Consulto, quum antegressa est deliberatio: inconsultè, quum non est antegressa deliberatio. *Lib. 5. Ethic. c. 8.*

Tum peccat quisque, quum in eo inclusum est causæ principium. *Ibid.*

Quod in potestate cujusquam est, si voluntas, cupiditásve per iracundiam aut aliam cogitationem accesserit, etiam fiet. *Lib. 2. Rhet. c. 19.*

Incertæ sunt voluntates hominum, multique quum justi non sint, præ se ferunt justitiæ speciem & opinionem. *Libr. 10. Ethic. c. 8.*

Non dubium est, quin in affectu & voluntate perfectio & quasi summa consistat. *Ibid.*

Aliud ferè est tacitum hominum judicium, aliud palam loquuntur; & sermones quidem sunt quàm honestissimi, voluntas autem & tacitum animi judicium id semper spectat, quod maximè utile videtur. *Libro de reprehensione Sophistarum, c. 1.*

Voluntas est quidem appetitus: & cum ratione duce movetur & pellitur, motus tum ille voluntarius est. *Lib. 3. de Anima, c. 10. T. 5.*

Voluntas est appetitio boni cum ratione conjuncta, quia nemo vult præterquam quod suspicatur esse bonum. *Lib. 1. Rhetor. c. 10.*

Voluntas & propositum non sine ratione sunt. *Libr. 10. Metaph. c. 7.*

Vt breviter dicam, quæcunque propter seipsos agunt omnia vel bona sunt, vel bona esse videntur: & aut jucunda, aut videntur jucunda. Verum quoniam quæ propter seipsos agunt, hæc sponte agunt: non sponte autem, quæ non propter seipsos: omnia, quæ volentes agunt, bona erunt, vel apparentia bona: & aut jucunda, aut apparentia jucunda. *Libr. 1. Rhetaricor. ad Theodect. c. 10.*

Nam sæpè mortem cogentibus causis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur. *Boëtius de Philosophica consola. lib. 3. prosa 2.*

Duo sunt, quibus omnis humanorum actuũ constat effectus. Volũtas scilicet,

ſcilicet,ac Poteſtas:quorum ſit alterutrum deſit nihil,eſt,quod explicari queat. Deficiente enim voluntate,ne aggreditur quidem quiſquę,quod non vult: at,ſi poteſtas abſit: voluntas fruſtra ſit. Quo fit, ut ſi quem videas velle adipiſci, quod minimè adipiſcatur, huic obtinendi, quod voluerit,defuiſſe valentiam,dubitare non poſſis. *Ibid.l.4.proſa.2.*

Divina providentia rebus gerendis neceſſitatem non impoſuit, quia ſi omnia evenirent de neceſſitate præmia bonorum & malorum penè perirent. *Idem l.5.*

Voluntatem in omnibus rebus ſpectari convenit:quæ conſulto facta non ſunt, in eis fraudem eſſe non oportet. *Cic.Rhet.nov.l.2.*

Quo animo quiſque faciat,non quo caſu utatur,ad rem pertinet.

Voluntario facinori nulla eſt excuſatio imprudentiæ. *Idem l.2.*

Vt promptam ad res gerendas voluntatem frangere non eſt honeſtum: ita quum illa nos reliquit, impetu violento non eſt opprimenda. *Plut.in opu.*

Valentior fortuna eſt voluntas, & in utramque partem ipſa res ſuas ducit;beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſa eſt. *Sen.72.epiſt.*

¶ Fabvlæ.

Fur & Canis.

Fur allatranti cani offerebat panem. Cui canis: At nunc ego,inquit, ſatiatus,quum tu domum noſtram compilâveris,me ſilente, unde mihi mox cibum petam,aut quomodo ſedabitur fames mea?

Fabula docet, cavendas fraudes fallaciùm, neque facta illorum, ſed conſilia ſpectanda eſſe.Referri & illud poteſt,quod à juriſconſultis memoratur: Tolle voluntatem, nec erit diſcrimen in actu. Quæ ſententia in convivio Platonis elegantiſſimè memoratur expoſita & à Gellio. *l.17.c.20.*

Corvus & Lupi.

Petebat à lupis partem prædæ coruus, quos totum diem ſectatus fuiſſet. Cui illi;Non tu nos quidem,ſed prædam ſectatus es,eo quidem animo,ut nec corporibus quidē noſtris velles parcere,ſi examinarentur.

Fabula docet,ſpectari in actionibus non tantum quid fiat, ſed etiam quo animo & voluntate fiat.

Vide, Appetitus, Cupiditas.

Voluptas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Olvptas, Græc. ἡδονὴ, ῆς, & ἡδυσμῶδ-ης,ές,ες, voluptuoſus dicitur. Hebr. *hedhem*, *hedhnah*. & *homegh*, delectario, oblectatio, deliciæ, à verbis *hadam*, & *himegh*, delicatè vixit, voluptuoſus fuit,voluptatibus abundavit.Eſt autem voluptas jucundus motus in ſenſu. *ſec.Cic.l.1.de fin.bon.& mal.*

Voluptas eſt cum quadam lubrica ſuavitate ad illicita ſordidæ mentis inclinatio. *ſecund.Iſidor.in ſynon.*

Voluptas eſt motus quidam animæ, & affectio tota ſimul & ſenſibiliter in naturam proficiſcens. Cujus contrarium eſt dolor. *ſec. Ariſt. lib.1.Rhet.*

Voluptas eſt præter modum elata lætitia opinione præſentis alicujus magni boni. Dicitúrque voluptas, quod talia maximè volumus. Hinc voluptuarium,hoc eſt, voluptatis plenum, & voluptuoſum, ejuſdem ſignificationis.

Voluptas eſt citra rationem ad oblectandum commotio, & animi,ut Zeno inquit, ad oblectandum cum propoſito motus:Plato voluptatem omnium malorum eſcam vocat.

Ariſtoteles,voluptas,inquit,eſt eorum,quæ à nobis demum abfuerūt, cupiditati acceſſio,non eandem cuivis affereus ſuavitatis rationem.

¶ DIVISIO.

Voluptatum alia
- *Animales, qua per ſeſe animæ deputantur: quemadmodum quæ circa diſciplinas atque inſpectionem omnem verſantur.*
- *Corporales, qua ex communicatione corporis atque animæ gignuntur, ob idque corporales appellata: ſicut quæ circa cibos & cœtus exiſtunt.*

Neceſſariæ paritérque naturales, ſine quibus vivere impoſſibile eſt, ut cibi, potus neceſſaria indumenta.

Naturales, ac non neceſſariæ, Legitimæ Veneres: quod ad generis humani propagationem faciant.

¶ Locі Biblicі.

Voluptates fugiendæ,2.Petr.2.10.12. Voluptates hujus ſeculi impediunt,ne,qui verbum audierunt,referant fructum. *Luc.8.c.14.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Minus voluptatibus ſtimulatur, qui non eſt,ubi frequentia eſt voluptatum. Minus avaritiæ moleſtias patitur, qui divitias non videt. *Aug. de ſingul. cleric.*

Semper voluptas famem ſui habet & tranſacta non ſatiat. *Hier.epiſt. ad Damaſ.Papam.*

Nihil prodigæ ſatis eſt voluptati. Semper famem patitur ſui, quæ alimentis perpetuis neſcit impleri. *Ambr.ſup.Luc.6.*

Licet ſæpè in medio carnalium Deus protegat vitam electorum, tamen ſatis rarum eſt, ut quiſque inter ſeculi voluptates poſitus, à vitiis maneat illibatus, in quibus etſi non cito implicetur, aliquando tamen attrahitur. Nec enim diu poteſt eſſe ſecurus, qui periculo fuerit proximus. *Iſid.de ſum.bon.*

¶ Poeticæ Sententiæ.

Ovid.7.Met.

Vſque adeo nulla eſt ſincera voluptas,
Sollicitúmque aliquid lætis intervenit.

Idem 6. Faſt.

Scilicet interdum miſcentur triſtia lætis.
Nec populum toto pectore feſta iuvant.

Idem 4.Pont.4.

Nulla dies adeo eſt Auſtralibus humida nimbis,
Non intermiſſis ut fluat imber aquis.
Nec ſterilis locus ullus ita eſt,ut non ſit in illo
Mixta ſerè duris utilis herba rubis.

Idem 1. Amor.8.

Impia ſub dulci melle venena latent.

Hor.2.Serm.16.

Lætus in præſens animus quod ultra eſt.
Oderit curare: & amara lento
Temperet riſu, nihil eſt ab omni
Parte beatum.

Iuven.10.

Sed quæ præclara & proſpera tanti,
Vt rebus lætis par ſit menſura laborum.

Sen.Thyeſt. Act.3.

Nulla ſors longa eſt: dolor,ac voluptas
Invicem cedunt, brevior voluptas.
Ima permutat brevis hora,ſummis.

Boët.3.7.

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit furentes,
Apiumque par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit & minus tenaci
Ferit icta corda morſu.

Plaut.Amph.

Satin' parva res eſt voluptatum in vita,
Atque in ætate agunda.
Præ quam quod moleſtum eſt, ita quoque comparatum
Eſt in ætate hominum.
Ita dis placitum,voluptati ut mœror comes conſequatur.

Idem Curc.2.

Nulli homini perpetuum bonum,
Iam huic voluptati hoc adiunctum eſt odium.

Stat.2.Sil.7.

O ſæva nimium,gravéſque Parca!
O nunquam data feſta longa ſummis
Cur plus ardua caſibus pietatis?
Cur ſæva vice magna non ſeneſcunt?

Claud.1.Stil.

Etenim mortalibus ex quo
Tellus cœpta coli, nunquam ſincera bonorum
Sors ulli conceſſa viro, quem vultus honeſtat.
Dedecorant mores: animus quem pulchrior ornat,
Corpus deſtituit.

Ovid.Pont.11.

Nec vires adimit Veneris damnoſa voluptas.

Hor.1.Epiſt.12.

Sperne voluptates,nocet empta dolore voluptas.

Silius 15.

Altera Achamenium ſpirabat vertice odorem,
Ambroſias diffuſa comas,& veſte refulgens,
Oſtrum quæ fulvo Tyrium ſuffuderat auro,
Frontę decor quæſitus acu,laſciváque crebras
Ancipiti motu iaciebant lumina flammas.

Silius 5.

Moneo certare periclis.
Deſine & armiſona caput obiectare procellæ.
Ni fugis hos ritus.Vitus te ſævà iubebit
Per medias volitare acies,medióſque per ignes.
Hac patrem patruúmque tuos,hac prodiga Paulum,
Hac Decios ſtygias Erebi detruſit ad undas:
Dum cineri titulum,memorandaque nomina buſtis
Prætendit, nec ſenſura, quid geſſeri, umbra,
At ſi me comitare puer,non limite duro
Iam tibi decurret conceſſi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina ſomnos &c.
Sed current albúſque dies,horaque ſerena;
Et molli dabitur victu ſperare ſenectam.

Silius, 15.

Sed enim indignata voluptas
Non tenuit voces,nil vos iam demoror ultra,
Exclamat,venient,venient mea tempora quondam,
Cum docilis noſtris magno certamine Roma
Serviet imperiis, & honor mihi habebitur uni.

Silius, 15.

Inde aſpice late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes:
Quippe nec ira Deum tantum,nec tela,nec hoſtes
Quantum ſola nocet animis illapſa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, & atris,
Circa te ſemper volitans Infamia pennis.

Ter. Hec. 3. 5.

Sane hercle homo voluptati obsequens
Fuit, dum vixit, & qui sic sunt, haud multum heredem iuvant.

Virg. Eclog. 2.

Trahit sua quemque voluptas.

Anthолog. Sacr. Iacob. Bill.

Sensiles voluptates præ iis quæ animo percipiuntur, nullius momenti esse.

Ingens Abrami perfudit corda voluptas,
Ex Agara sese vidit ut esse patrem.
Ast ubi se nato sensit meliore parentem,
Latior hinc multis patribus ipse fuit.
Ergo etiam dulcis primum solet esse voluptas,
Quam caro sensilibus percipit aucta bonis.
At cum animus meliora cupit, potiturque cupitis,
Rebus ab humanis tum fugit omnis amor.

Dolorem mundi voluptates sequi.

Quem scabies urget, tenet hunc nonnulla voluptas
In fructu: sequitur maior at inde dolor.
Quærendis opibus gaudens insudat avarus.
Quæsitas sequitur cura, gravisque metus.
Sic quoque qui molles risus & gaudia carnis
Persequitur, Liber quemque Venusque iuvant.
Huius erit tandem risus Sardonius: huius
Lætitia in luctum desinet inque crucem.

Quam breves sunt mundi voluptates.

Syrenes procul este, procul fuge blanda voluptas:
Desine, nos cantu perdere velle tuo.
Gaudia nam nobis quod primum ostendis & offers,
Id facis, ut miseris causa sit ista necis.
Nam velut ex molli nil unquam excerpitur uva,
Vt semel ut prali fluxerit inde liquor:
Sic semel ut pralo mortis caro nostra subacta est.
Non viret ad lusus post rediviva suos.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Rectè Eudoxius videtur primas partes tribuisse voluptati: nam cum in bonis esset ipsa, neque laudaretur: declarari putabat, eam rebus omnibus præstare, quæ essent laudabiles: in eo autem genere Deum modo ac summum bonum esse, quoniam ad ea cætera referantur. *Ethic. lib. 1. c. 12.*

Voluptatum blanditiis deliniti, ad ea gerenda omnia, quæ prava sunt, impellimur: & dolorum quum admoventur faces, à rectè factis deducimur. *Lib. 2. Eth. c. 3.*

Ob voluptatem res improbas agimus, ob dolorem vero res posthabemus honestas. *Lib. 1. Mag. Mor. c. 6.*

A voluptatibus & doloribus habitus vitiosi nascuntur: propterea quod ea quis sequatur aut caveat: vel quæ facienda fugiendáque non sint, vel quando, vel quomodo facienda non sunt, & cavenda, quæque sunt ejusdem generis, quæ ratio præscribat. *Lib. 2. Eth. c. 3.*

Difficilius, ut ait Heraclitus, est voluptati obsistere, quam iracundiæ. *Ibid.*

Quia propensiores sumus ad voluptates natura, idcirco ad intemperantiam sumus quam ad modestiam procliviores. *Lib. 2. Eth. c. 8.*

In omni negotio, cum id omne quod voluptatem efficit, tum vel maximè vitanda voluptas est: quippe de qua non veniamus incorrupti ad judicandum. *Lib. 2. Eth. c. 9.*

Se quisque ab ea voluptate, quæ sibi accidit, in contrariam partem debet deducere. *Ibid.*

Qui in voluptatibus animi occupati sunt, nec temperantes, nec intemperantes nominantur. *Lib. 3. Eth. c. 10.*

Difficilius est res molestas periculorúmque plenas ferre, quàm ab iis, quæ voluptatem offerant, abstinere. *Eth. l. 3. c. 9.*

Voluptas expetenda est, dolórque fugiendus. *Lib. 3. Eth. c. 12.*

Dolor quidem naturam ejus, in quo est, à suo statu dimovet & labefactat. Voluptas nihil tale facit, quoniam etiam à nostra voluntate proficiscitur. *Ibid.*

Est cum per se voluptatis insatiabilis & inexplebilis cupiditas, tum omni ex parte in eo, qui à ratione discedit. *Ibid.*

Impedit voluptas consilium eóque magis, quo major fit, ut Veneris. *Lib. 7. Ethic. c. 11.*

Sunt quæ dolore & cupiditate vacant voluptates, quales sunt, quæ cognitionis, contemplationisque gratia suscipiuntur, tùm cum natura nil desiderat, *Lib. 7. Ethic.*

Illud non est præclarè dictum, voluptatem motum esse quendam, cum suavitate ad sensus affluentem: sed definienda fuit potius, actus esse habitus naturæ congruentis & pro illo ad sensus illabens non impeditus. *Ibid.*

Voluptas est quædam animi commotio subita, cum vehementi & manifesta propensione inclinationéve accipiendi perveniendique in suam cuique naturam. *Lib. 1. Rhet. c. 11.*

Quæ ex discendo & contemplando capiuntur voluptates, in iis incitamenta quædam insunt, quibus magis ad discendum cognoscendúmque moveamur. *Lib. 7. Eth. c. 12.*

Sunt voluptates nonnullæ per se bonæ & honestæ, aliæ non honestæ, quas pueri & belluæ sequuntur. *Ibid.*

Voluptas est natura divinum quiddam insitum mortalibus. *Lib. 7. Ethic. c. 13.*

Ab ira & Veneris cupiditate, & quibusdam ejus generis, non solum animi perturbantur, sed etiam corpora. Nonnulli etiam ad insaniam adiguntur. *Lib. 7. Ethic. c. 3.*

Venerem Cyprigenam insidias nectentem ait Homerus, baltheúmque ei tribuit, in quo doli essent. *Lib. 7. Eth. c. 6.*

Voluptas ex saporum judicio libidinosis non admodum placet: sed voluptas ea, quæ ex tactu percipitur, in esculentis proculentis, iisque rebus, quæ Venereæ nominantur. *Lib. 3. Eth. c. 10.*

Impedit voluptas consilium, eóque magis, quo major sit, ut Veneris; qui enim in ea sit, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi potest. *Lib. 7. Eth. c. 11.*

Nemo dolens paret libidini. At qui per iram facit, omnis dolens facit: & qui libidini obsequitur, libenter facit. *lib. 7. c. 6.*

Nihil prohibet summum bonum esse quandam voluptatem, etiamsi nonnullæ numerentur in malis. *Ibid.*

Non videtur bonum voluptas corporis, duabus de causis: quod aliæ sunt actiones depravatæ naturæ: aut simul ut orta est, qualis est ferarum aut consuetudine, ut flagitiosorum hominum. *Lib. 7. Eth. c. 4.*

Quæ vacant dolore voluptates, earum nullæ sunt exuperantiæ: quo ex genere sunt, quæ ex iis gignuntur, quæ habent suaptè natura, non fortuito & casu oblectationem. *Ibid.*

Motus voluptas non est, quandoquidem propria est omnis motionis velocitas & tarditas, & si non per se veluti ei, quæ mundo attributa, est, per comparationem ad aliud. At neutrum horum voluntati accidit. *Lib. 10. Eth. c. 3.*

Nulla voluptas est generatio. *Lib. 2. Mag. Mor. c. 7.*

Corpus non cupit voluptatem. *Lib. 10. Eth. c. 3.*

Voluptatis est in quolibet tempore perfecta forma. *Lib. 10. Ethic. cap. 4.*

Perficit actionem voluptas. Et in omni sensu voluptas versatur. *Ibid.*

Quoniam voluptate nemo continenter afficitur, aut laborem subit, idcirco ne voluptas quidem manet ulla sempiterna. *ibid.*

Rerum rationes undique absolutas voluptas efficit vitam etiam, cujus cupiditate incensi sumus omnes. *Ibid.*

Voluptas sine actione esse nullo modo potest: & perficit actionem voluptas. *Ibid.*

Accommodatæ & propriæ sunt voluptates, quæ actionem per se consequuntur. Alienæ vero dictæ sunt, quæ simile quiddam faciunt doloris. *Lib. 10. Ethic. c. 5.*

Quoniam tum, quum voluptas gignitur, ac dolor, virtus etiam & vitium oriuntur, voluptates autem & dolores, commutationes & motus quidam sint ejus partis, in qua sensus inest: profecto prægressa alicujus commutatione ac motu & amittantur, & accipiantur necesse est. Itémque ortus earum est cum immutatione: nec is tamen ortus commutatio est. *Lib. 7. de Nat. c. 3. T. 19.*

Et voluptate affici, aut dolore, nihil aliud, nisi partem eam animi quę sensus est particeps ad bonum aut malum, aut alia ejusdem generis convertere & adhibere: in quo quidem & declinationis, & appetitionis usus cernitur. *Lib. 3. de Anima, c. 7. T. 29.*

Quod dolor affert, id est, quod declinandum est: quod autem voluptatem, expetendum. *Lib. de motu animant. c. 6.*

Quæ res voluptatem sine detrimento afferunt, eæ non solum cum fine congruunt, sed etiam ad quietem pertinent. *Lib. 8. de Rep. c. 5.*

Qui voluptuariam vitam traducunt, ij facilè despiciuntur: multáque dant impetui faciendo opportunitates. *Lib. 5. de Rep. c. 10.*

Qui agit & persequitur, quæ voluptatem efficiunt, idque ex industria, hoc ipso, quod sibi ita animum induxit, is melior videatur, eo qui non ratione, sed imporentia ducitur ad agendum, quo facilius ei curatio adhiberi potest. *Ethic. l. 7. c. 2.*

Voluptate affici in iis numeratur, quæ in animo insunt. *Ethicorum lib. 1. c. 8.*

Animis multitudinis undique à voluptate tenduntur insidiæ: quippe quum nec bona sit, & tamen esse videatur. Itaque plerique voluptatem appetunt, ut bonum: dolorem fugiunt, ut malum. *Ethic. l. 3. c. 4.*

Voluptas quid sit, quid dolor, quæque eorum vis & natura: philosophi civilis est tenere & cognoscere. *l. 7. Ethic. c. 11.*

Omnino quidem non est bonum voluptas: quod voluptas omnis sit motus quidam, qui cum suavitate quadam naturam movet, & ad eam affluit & illabitur. *Ibid.*

Non omnes voluptates esse in bonis, hinc perspici potest, quod earum quædam obscœnæ sunt, & ut probra objiciuntur, & quod nocent. Quædam enim eorum, quæ sensum dulcedine quadam permulcent, morbos afferunt, *Ibid.*

Neque sunt motiones voluptates, nec copulatæ sunt omnes cum motu: súntque potius actus & finis, nec dum gignuntur, eveniunt, sed cum ad usus adhibentur. *l. 7. Ethic. c. 11.*

Molestos autem philosophos in medium producamus, quibus non videtur secundum naturam voluptas esse, sed accedere naturæ consentaneis: justitiæ, temperantiæ, liberalitati. Quid ergo? anima quidem bonis corporis existentibus minoribus gaudet, & tranquillatur (ut inquit Epicurus) suis autem bonis, quæ sunt maxima, non delectatur? Quin & natura largita mihi est verecundiam, & crebro erubesco, quum quid turpe à me dici puto: iste me motus non sinit voluptati statuere bonum & finem vitæ. *Ex Epicteti libris.*

Otium, & requies, studiúmque literarum, voluptatem contemplationémque rerum afferens, convenientissima est seni laboribúsque domi & militiæ defuncto recreatio. At voluptati tanquam is finis rerum præclarè gestarum esset, se dare, & post bellicos civilésque magistratus venereis sacris vacare, ludendo luxuriandóque, id vero indignum est academia præclara, neque ejus qui Xenocratem imitetur, sed qui ad Epicurum inclinet. *Plut. in Compar. Cimonis & Luculli.*

Quia corpora resolvit voluptas, in dies emolliens deliciis, quarum assiduus

assiduus usus tollit vigorem, relaxans vires eorum, unde morborum & lassitudinum copia egregiè proficiscitur, & senectæ rudimenta in juventute præludunt. *Idem, l. cont. volupt.*

Fera est mancipans sibi homines voluptas, sed non fera; nam si apertè pugnaret, cito caperetur: nunc autem etiam ideo invisa magis, quod celat inimicitiam; induta habitum benevolentiæ: Itaque dupliciter aversanda, & quod nocet, & quod fallit. *Idem ibidem.*

Quid autem de corporis voluptatibus loquar? quarum appetentia quidem plena est anxietatis: satietas vero pœnitentiæ, quarum motus quid habeat jucunditatis, ignoro. Tristes vero esse voluptatis exitus, quisquis volet reminisci libidinum suarum intelliget: quæ si beatos explicare posset, nihil causæ, quin pecudes quoque beatæ esse dicantur. Nihil igitur dubium est quin ad beatitudinem deviæ quædam sint. Nec perducere quenquam eo valent, ad quod se perducturas esse promittunt. *Boët. lib. 3. de philos. consol.*

Quidam se voluptatibus immergunt; quibus in consuetudinem adductis, carere non possunt, & ob hoc miserrimi sunt, quod eo pervenerunt, ut illis, & quæ supervacua fuerunt, facta sint necessaria: Serviunt utique voluptatibus suis, non fruuntur: & mala sua (quod malorum est ultimum) amant. *Senec. epist. 39.*

Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vina Annibalem hyberna soluerunt, & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervaverunt fomentum Campaniæ. Armis vicit, victus est. Nobis quoque militandum est quodam genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ sunt imprimis voluptates, quæ, ut vides, sæva quoque ad se ingenia rapuerunt. Si voluptati cessero cedendum est dolori. *Idem* 52.

Non est mihi crede, tantum ab hostibus armaris ætati nostræ periculi, quantum ab circumfusis undique voluptatibus. Qui eas sua temperantia frænavit ac domuit, multo majus decus majorémque victoriam sibi peperit, quam nos hoste victo habemus. *Livius Decad. 3. lib. 10.*

Vince animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpa quam causa culpæ est, corrumpas. *Ibid.*

Peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum multum possunt; tantum contagio disciplinæ morisque accolarum valet. *Idem, Decad. 4. lib. 8.*

Turpe est, modò ea voluptate duci cujus post pœniteat: indignúmque est eos qui hostibus suis superiores evaserint, voluptatibus succumbere. *Dion. lib. 41.*

Voluptuosi imminentium periculorum remedium ipsa pericula putant. *Tacit. Annal. lib. 11.*

Voluptatibus Romani plus adversus subjectos quàm armis valuerunt. *Idem hist. lib. 4.*

Imitatrix est boni voluptas, malorum mater omnium, cujus blanditiis corrumpuntur, quæ natura bona sunt. *Cicero 1. de Legibus.*

Malorum esca, voluptas: qua homines capiuntur, hamo pisces. *Cato Maior.*

Voluptate capimur omnes. 1. *de leg.*

Voluptates blandissimæ dominæ sæpe majores partes animæ à virtute detorquent. 2. *Offic.*

Maximas virtutes jacere oportèt, voluptate dominante. *Ad Artic. l. 5.*

In voluptatis regno non potest virtus consistere. *Cato maior.*

Qui voluptati deditus est, huic omnia sensu, non ratione sunt judicanda: eaque dicenda optima, quæ sunt suavissima. 2. *de Finibus.*

Impedit consilium voluptas, rationi inimica, ac mentis, ut ita dicam, perstringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium. *Cato Maior.*

Semovenda est voluptas, non solum ut recta sequamur, sed etiam ut loqui deceat frugaliter. 2. *de Finibus.*

Quo major est voluptas, eo magis mentem à sua sede & statu dimovet. *Parad. 1.*

Nemo est dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit esse in voluptate. 2. *de Finib.*

Fieri non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, copia, inopia etiam nonnumquam impeditus, literi operam dare possit. Nec est alia causa, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore tam sint pauci, semperque fuerint, qui in hoc labore versarentur. Omittendæ enim sunt omnes voluptates: relinquenda studia delectationis, ludus, jocus, cõvivium, sermo etiam pene omnium familiarium deserendus: quæ res in hoc genere homines à labore, studioque deterret, *Pro M. Cœlio.*

Plerique propter voluptatem, & paruam non necessariam, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurrunt: sæpe etiam legum, judiciorumque pœnis obligantur. 1. *de Finib.*

Nulla capitalior pestis, quam corporis voluptas, hominibus à natura data est. *Cato Maior.*

Vitium ventris & gutturis non modo minuit ætas hominibus, sed etiam aufert. *Pro M. Cœlio.*

Voluptatem dimittamus, & suis se finibus tenere jubeamus, ne blanditiis ejus, illecebrisque capiatur nimia voluptas. 3. *de Finibus.*

Amores & delitiæ maturè, & celeriter defloresc unt. *Pro M. Cœlio.*

Fluit voluptas & prima quæque evolat: sæpiusque relinquit causas pœnitendi, quam recordandi. 2. *de Finib.*

Vnà cum societate moritur memoria voluptatis. 2. *Offic.*

Omnibus in rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum est. 2. *de Orat.*

Ex animi, corporis, fortunæve bonis & malis, voluptas atque dolor accidit vel animæ vel corpori. Animæ quidem facultati tum rationis cõpoti, (sive secundum Theoriam sive secundum Praxim, tam mechanicam quam ethicam) tum ratione carenti; ut quæ voluptates & dolores ex sensuum objectis, Visus præcipuè & Auditus oriuntur, & perturbationibus materiam submini strant. Corpori verò accidunt, secundum sensus materiales corporique penitus immersos, Gustum scilicet & Tactum. Gustum certè comitatur voluptas, eæ eorum quæ assumuntur, tum quantitate abundante, tum qualitate grata. Dolor similiter aut ex quantitate deficiente, ut in Fame, Siti: aut ex qualitate ingrata. Tactũ verò Voluptas & dolor ex Calore & Frigore ex Venere, & Pruritu, & similibus. Et sunt hæc communissima humanæ vitæ condimenta perpetua vicissitudine se mutuò comitantia, expellentia, conciliantiaque. Quod ipsum symbolicè Romani significarunt, qui duas divas coluerũt, Angeroniam, atque Volupiam: alteram ab angoribus dictam: alteram à voluptate. Et Angeroniæ quidem Pontifices in Sacello Volupiæ sacrũ faciebant, significantes dolores ac voluptates in una hominum invicem mixtas esse. Ejusdem simulachrum in ara Volupiæ collocatum erat; quod dolor comes sit voluptati & voluptas dolori, hac figura, ut os habeat obligatum atque signatum: significantes, eos qui dolores & anxietates animi dissimulant, patientiæ beneficio ad maximam pervenire voluptatem. *Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis.*

¶ Apophthegmata.

Demosthenes Corinthum aliquando navigavit, illectus fama nobilissimi scorti Laidis, ut & ipse famoso potiretur amore. At cum illa pro nocte decem drachmarũ millia peteret: Non emo, inquit, tanti pœnitere.

Architas Tarentin. Pytagoricus, dixit nullam pestem esse voluptate capitaliorem. Siquidem ex ea, tamquam ex fonte, prodit quicquid est in hominum vita scelerum & calamitatum.

Aristoteles admonebat, ut voluptates contemplemur non venientes, sed abeuntes. Venientes enim fucata specie blandiuntur: abeuntes dolorem ac pœnitentiam relinquunt.

Zenon incusabat pleroſque inquiens: Cum liceat è laboribus voluptates capere eos è popinis potius petere.

Musonius dicebat, extremæ impudentiæ esse in subeundis vel sustinendis quidem laboribus meminisse corporis imbecillitatis, erga voluptates oblivisci.

Plato dicebat difficile esse invenire, intemperantibus quidem bonam voluptatem, ægrotantibus autẽ salubrẽ. *Serinus in memorabilibus dictis.*

¶ Similitvdines.

Chrysostomi: Sicut navis aquis impleta, ut exauriri nequeat, statim submergitur: Ita & homo cum crapulæ & ebrietati seipsum exponit, in præceps vadit, & rationem suam submergit. *Hom. 9. in Genesim.*

Quemadmodum acuti vepres undecunque capiuntur, atque constringuntur, manus cruentant: Eodem modo deliciæ pedibus, manibus, capiti, oculis, omnibus similiter membris officiunt. Steriles autem sunt nullum, sicut vepres, fructum producentes, ac multos magis, quam cætera pene omnia, hominem conficiunt. Deliciis enim senectus citius subrepit, sensus obtunditur, cogitatio retardatur, corpus dissoluitur, majoris stercoris copia reconditur atque reponitur. Ita ex ingenti afflictionum aceruo, navigio nimium oneribus oppresso, crebra contingunt naufragia. Adeo mala deliciarum lascivia est, ut irrationalibus quoque pestifera sit. Nam ut volucres nimia saturitate, & sibi, & nobis inutiles efficiuntur: superfluitates enim indigestæ, ac putredo humidior à pinguedine oriuntur: quæ vero animalia non copiosè aluntur, sed quasi jejunãtia, mediocri victu simul & labore exercentur: hæc animalia, tam sibi sanitatem servant, quam nobis accommodatiora sunt: Quare qui his vescuntur, sani vivunt: qui vero illis pinguioribus ventres voraciter replent, illis similes efficiuntur tardi, & ad ægrotandum aptiores facti, & strictiora illis vincula comparantes. Quare amentiam ipsorum inde maxime quis admirabitur, quia nec ita sibi parcere volunt, ut tribus cæteri. Nã qui una huc illucque traducunt, nolunt nimium, utres replere, ne distenti rumpãtur: isti vero ærumnosum ventrem, nec utris quidẽ dignitate condonant, sed distentant & replent usque ad fauces, duplices, non ut animalia, sibi facientes angustias, *Homil. 45. in Matthæum.*

Non ita fluvialium fluctuum ita ripas excedere, & convellere solet, ut delitiæ lasciviaque bonam valẽtudinẽ, & vires omnes facile subtrahit. Vt tenuis mensa bonæ valetudinis, ita voluptatis mater est crapula, & ut morborum, ita fastidij & fons est & radix. *Homil. 21. In Ioannem.*

Vt corona virginũ capiti imponuntur, quod victoriæ signa sint: quod scilicet antea libidini impenetrabiles, ita demum cubiculum ingrediantur, quia scilicet à voluptate superatæ non sunt. *Homil. 9. ad Hebr.*

Vivens in deliciis mortuus est. Ventri enim solummodo vivit, cæteris sensibus mortuus. Neque aspicit, quæ aspicienda, neque audit, quæ necessario audire convenit, neque loquitur, quæ decet loqui. Quemadmodum mortuus quispiam in lecto jacens, complosis palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sensum habet: Ita & hic, imo longe hic deterius, quam ille, affectus est. Ille enim bona æque atque mala eadem ratione non sentit, hic autem tantum malorum amittit sensum, nihilque boni penitus sentit. Nihil illum ex his, quæ in futura vita servantur, movet, sed per omnia perstat immobilis atque ita mortuus est, quemadmodũm in cuniculum quendam obscurum & tenebrosum antrum præcipitatus, atque immunditia omni plenus, intimis & pacis vitiorum finibus conditus, semper in tenebris, instar mortuorum, degit. Iam vero quis possit tempestatem illam ingentem eloqui, quæ ex hujusmodi pernicioso deliciarum usu in animam & corpus irrũpit? Quẽadmodum enim vasta ac perpetua nubium densitas radios solis nunquam finit vim sui fulgoris ostendere: Ita vini ac delitiarum evaporationes cerebrum, non secus quam scopulum nocte, illumque crassa nube tegentes, non permittunt libere usquam se intendere, verum in tenebris perpetuis detinent eum, qui sic miserabiliter jacet affectus: Neque explicari potest omnino, quanta intus tempestate jactetur. Quemadmodum enim sæpe, quum inundatio vehementior facta fuerit, aquarum vis officinarum aditum occupaverit, turbari eos, qui intus,

cerni

cernimus,& discos,& amphoras,& spongias,& alia plurima ad exhauriendum aquam excogitata deferre, uti ne violatis fundamentis atque commotis, omnis posthac supellex inutilis fiat : Ita & anima, quoties nimis deliciis oppressa fuerit,perturbatur omnis ratio:cæterum quod jã coactum est,cum exhaurire difficillimum,quod rursum aliud è vestigio ingrediatur,incredibile est,quanta perturbatio,quantúsque fluctus immineat. Quanto corpus pinguedine,crassitudineque distenditur, tanto illa extenuatur magis atque imbecillior fit,tanto item obruitur & sepelitur. Ac sicuti in oculorum pupillo,si quidem exterius impositas tunicolas crassiores effeceris, cernendi vim imittere ex se nequit,& clarius intueri,quum radius ille oculorum ex ea pinguedine obtundatur,ac tenebris plena sunt omnia : Ita & corpus quum fuerit obesum , animam quoque obtusiorem evadere necesse est. At mortui (inquies) in putredinem labémque vertuntur , ingénsque ab eis sanies defluit. Ita & in ea,quæ deliciis soluitur , videas, quippe rheumá , pituita , purgamenta narium,ructus ac vomitus extra prodeunt. Cum taceat anima mortua , quid eo cibò potúque percipitur emolumenti?Neque si cadaver jaceat exanime,pulchra veste contectum , ex eo flore vestis proficiet quippiam : Ita neque anima mortua, venustiori corpore amicta, aliquid ex eo decore lucrabitur. *in* 1.*ad Tim.hom.*13.

Canis instar est voluptas, si pellitur, fugit : sin fovetur & nutritur , permanet. *Hom.*12.*tom* .6.

Vt ancillæ voluptas dominæ mœrenti nihil confert,nec vestis magnificat debili corpori : Ita nec animæ quicquam confert,licet corpus floreseit , omnibus bonis fruens. *Hom.*66.*de Ira.*

Meretricem appello hanc vitam,quæ in deliciis & voluptatibus transigitur:& eam quidem turpissimam,cujus facies fœda, horrida, aspera, amara,crudelis : & licet tam turpis vultus ejus & fœdus , tamen multos decipit , quum videant apud eam cruenta omnia periculis , mortibus,insidiis,invidia,tormentis plena,quúmque eam stipari videant pessimis sodalibus,contumeliis,insania,invidia,curis perniciosis,metu jugi, tremore frequenti , & mille aliis infausti consortibus , velut anguium corona circumdari:fructum vero in his nullum nisi interitum esse,perniciem,pœnámque perpetuam : patitur tamé à pluribus, amabilis & exoptabilis haberi. Tanta est eorum , qui decipiuntur, stoliditas , ut cum eos ratio nulla ex hoc interitu revocet,ne evidentia quidem indesinenter pereuntium exempta deterreant. Non ego istos stolidiores multo, quam parvulos judicem,vel regem,quos puerilis ludus,ubi aut circulus voluitur, aut turbo vel trochus verberibus agitatur,& longis porticibus per curua spatia rotantur:ita intentos & inhiantes puerilis animus tenet, ut avelli inde nullatenus queant,ignorantes penitus , per ætatis fragilitatem nihil in illo ludo utilitatis,nihil perfecti operis haberi.Sed opulis satisfacit ætas immatura. Isti quid habebunt excusationis , qui ætate perfecta puerilem, imò & pueri imbecilliorem sententiam gerunt ? *Hom.*30.*Quod nemo lædatur nisi à seipso.*

D.Basilij:Sicut qui in cœno sese obvolvunt, continuò sibi lutum augent:Sic qui in carnis affectus facile ruunt,fœditatem ex voluptate singulis diebus sibi accumulant. *In Psal.*1.

Sicut splendens aliquid visum perficit , summè autem splendens , hebetat atque vastat:& magni sonitus ac strepitus ob excessum , auditum tollunt : Sic & isti ob assiduam atque immodicam voluptatem sese vastant atque corrumpunt , & à delectationis vita omnino avertunt. *De ebrietate.*

Quemadmodum piscator homo capit pisces : Sic diabolus homines voluptate. *Apud Antonium in Melissa parte.*1.*ser.*16.

Procopij : Quemadmodum interdum quidam nimis Veneris stimulis exagitati, rem habent cum muliere turpissima, omnibus ridiculum debentes,quamvis ipsi putent eam esse formosissimam : Ita accidit & mulieri. Voluptas & nimia licentia dabant,ut prohibita arbor ipsi allubesceret. Proinde non temere dicit in proverbiis Salomon : Viro scortatori panis omnis jucundus & gratus est. *In Genes.c.*3.

Olympiodori:Rete malum est è multiplici vitio ac iniquitate contextum. Est siquidem & bonum rete, sagena scilicet è præceptis institutisque,tum antiquis,tum recentioribus Salvatoris nostri contexta.Homines ergo,qui fluitant & instabile hujus vitæ pelagus sulcant,varias voluptatum illecebras consectantes,quasi carentes ratione piscículi,malis retibus implicantur. Illi quoque , qui opinione vanæ scientiæ superbiunt & efferuntur, cum sibi videantur excelsi esse,atque aërambuli,veluti volantes aves, dæmonum laqueis facilè capiuntur, & incidunt in malum tempus infernorum suppliciorum , cum repentinus interitus illis adveniat. *In Eccles.c.*9.

Xisti Pythagorici : Homo , qui à ventre vincitur , belluæ similis est. *In Ench.*

Æneæ Platonici:Omne vitium, imò totam simul vitiositatem voluptas excuscitat,nõ secus atque oleum flammam:dolor autem veluti mandragora sopit ac sedat. Nempe enim non modo in corporum morbis , verum in animarum quoque ægritudinibus contraria contrariis sæpè curantur. Non semper autem futura nequitia morbo præcedente comprimitur.*In Theophrasto.*

Maximi Monachi : Quemadmodum diebus succedunt noctes , & æstates suscipiunt hyemes : Sic inanem gloriæ cupiditatem & voluptatem suscipiunt dolores , & tristitia aut in præsenti aut in futuro. *lib.*2. *de charitate.*

Quemadmodum famelici animus panem imaginatur,& sitientis aquã: Sic hominis crapulosi , & ventri servientis ciborum varias cupedias & lautitias, & voluptatum amantis mulierum formas, & vanæ gloriæ cupidi honores qui sibi habeantur ab hominibus, & avari lucrum & injuriarum memoris vindictam ejus , à quo læsus est & invidi afflictionem ejus , cui invidet. *Ibidem.*

Diogenes : Quemadmodum imperitus jaculator frustra se laborasse & inanem operam consumpsisse fateri cogitur , eo quòd scopum non attigerit : Ita illi , qui omnes curas suas ad voluptatem dirigunt, omnem beatitudinis spem amittunt , scopo enim proposito hominibus procul aberrarunt. *Apud Laërt.lib.*6.

Plutarchi:Vt qui in carcere detinentur , unde non sit effugium , tamen aliquando ludunt tesseris : Sic qui in vita voluptatibus utuntur, cum sint scelerati. *In Moral.*

Vt maior dolor obscurat minorem : Sic animi voluptates corporis delectationem. *Ibid.*

Lysimachus ob sitim coactus se dedere Scythis,denique quum frigidam bibisset aquam : Dij boni , inquit, quam brevis voluptatis causa, quantam deposui felicitatem?Ita nobis cogitandũ,postquã ob potatiũculã intempestivam,aut Venerem,in longum morbum incurrimus.*Ibid.*

Stebrij comessatores irrumpunt in domum luctu funestam , non solum nihil adferunt hilaritatis,sed ejulatum potius excitabunt:Ita voluptates in corpore ægro offendunt,quoque. *Ibid.*

Qui corpus ægrè affectum ad balneas ac voluptates trahi : quasi putrem ac laceram navem deducit in mare. *Ibid.*

D. Hieronymi : Sicut vinum & ebrietas eum qui biberit mentis suæ impotem facit:Ita & fornicatio ac voluptas pervertit sensum, animúmque debilitat, & de rationali homine brutum efficit animal , ut ganeas & lupanaria & libidinum lustra sectetur. *In* 4.*c.Ose.*

D. Ambros. Duæ mulieres unicuique nostrum cohabitant,inimicitiis ac discordiis dissidentes,velut quibusdam zelotypiæ cõtentionibus nostræ replentes animæ domum. Vna earum nobis suavitati & amori est, blanda cõciliatrix gratiæ,quæ vocatur voluptas,quæ est meretrix.Nam quid tam meretricium,quam secularis voluptas, quæ à fenestra domus suæ intrat : oculis prima tentamenta præludens, & penetrat cor : si tu in plateas prospiciens, id est,in publicas transeuntium vias,non in legis interna mysteria, obtutum mentis intendas ? Ea profecto est,quæ validioribus vinculis,velut cubile quoddam cõsociatæ nobis communitatis intexit, ut qui inclinaverit se, ligetur , & opprobriosæ fraudis velamen operiat corporis sui stratum , ad sollicitandum animos juvenum absentiam viri , hoc est, incuriam legis obtexens. Lex enim peccantibus abest. Nam si adesset,non delinqueretur. Ideo ait : Non est vir in domo ejus : quia in gratiam sui legem velint esse venialium. Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet. Thesauros offendit,regna promittit , amores spondet continuos , disciplinas sine pædagogo, sine monitore sermones,vitam sine solicitudine , mollem somnum , inexplebilem cupidatem. *Lib.*1.*de Cain.& Abel.c.*40.

D. Antonij Abbatis : Verè etenim dico vobis nati mei,quia vas istud, in quod sumus inhabitantes , in perditionem nobis exiit, & domus est plena bellis. Pro certo filioli dico vobis , quod omnis homo illectus in voluptatibus suis , & prostratus à cogitationibus propriis , complexúsque à maligno , seminavit in corde, qui congaudet eis,& recepit sensu veluti magna existentia sacramenta in eo,quod agit, justificans semetipsum hujusmodi animis existit malignis spiritibus consiliatrix in malum corpus quoque illius custodia est horrenddorum arcanorum , quæ occultat in semetipso. *In epist.ad Arsenoitas.*

Laurentij Iustiniani Patriarchæ:Sicut phrenetico imponenda est custodia, constituenda est lex:Ita & voluntati nostræ.Ipsa enim peccatorum origo, criminum fomes , ac omnium malorum incentivum est. *In ligno vitæ,de Obedient.c.*1.

Sicut impossibile est,ut ignis inflammetur in aqua : Ita & præter naturam existit in compunctione cordis,& spirituali delectatione vigere delicias temporales. *Lib.de vitæ ligno,c.*4.

Vt caro hominis mollibus nutritur : sic duris anima. Spiritus enim deficit, ubi corpus voluptatibus acquiescit. *Lib.de ligno vitæ,c.*4.

Ciceronis:Non est necesse , tanquam meretricem in matronarum cœtum,sic voluptatem in virtutum concilium adducere. *Lib.*2.*de Finibus.*

Senecæ:Sicut in aruo,quod segeti proscissum est , aliqui flores internascuntur,non tamen huic herbæ,quamvis delectet oculos, tantũ ôperis insumptum est : aliud fuit serenti propositum , hoc supervenit : Sic voluptas non est merces,nec causa virtutis,sed accessio. Nec quia delectat placet:sed quia placet,delectat. *De beata vita,c.*9.

Sicut deprehensi,mari Syrtico modò in sicco relinquuntur;modò torrente unda fluctuantur. Evenit autem hoc nimia intemperantia , & amore cæco rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cum labore periculóque venamur, & captarum quoque solicita possessio est:sæpè enim laniant dominos:Ita habentis magnæ voluptates in magnum malum evasere , captæque cepere. Quæ quo plures majoréque,eo ille minor,ac plurium servus est , quem felicem vulgus appellat. *Ibid.c.*14.

Vt ulcera quædam nocitura manus appetunt , & tactu gaudent , & fœdã corporum scabiem delectat,quicquid exasperat:Non aliter dixerim his mentibus, in quas voluptates velut mala ulcera erumpunt,voluptati esse laborem vexationémque. *Lib.*1.*de tranquill.vitæ,c.*2.

Quemadmodum qui bestiarum cubicula indagat , & laqueo captare feras magno æstimat , & magnis canibus circundare saltus , ut illarum vestigia premat , potiora deserit , multisque officiis renuntiat:Ita qui sectatur voluptatem,omnia postponit,& primam libertatem negligit,ac pro ventre dependit:nec voluptates sibi emit,sed se voluptatibus vendit. *Ibid.*

Vt latronum genus,quod Ægyptij Philistas vocant,in hoc amplectuntur,ut strangulent:Sic voluptates,dum blandiuntur, necant. *Apud.Eras.*

Vt aquè mortuus est , qui conditus est in odoribus , & qui trahitur, unco:Ita æquè sunt infelices,& qui voluptatibus indulgent,& qui ambitiosis negotiis vacant. *Ibid.*

Erasmi Roterodami : Qui biberint ex Clitorio lacu , iis vini tædium oboritur : ita qui semel gustarint poëticen , abhorrent à philosophiæ præceptis,

præceptis, aut contra : sive qui se mundanis voluptatibus ingurgitant, abhorrent ab honestis illis,ac veris oblectamentis. *In simil.*

Plinij.Sicut Maronæum vinum, cujus meminit Homerus, vicies tanto aquæ mixtum,tamen vigorem suum servat : Ita sapiens nullis solvitur voluptatibus.*Lib.*14.*c.*4.

Tradunt Physici veteres, solem marinis aquis pasci, lunam dulcibus: Ita sapientes amara quærunt, modo utilia : stulti quæ delectant modo, sectantur.*Ibid.*

Thriveri.Quemadmodum canis ille Æsopicus vana spe lusus est,qui, dum umbram carnis venatur, ipsam carnem revera amisit : Ita hodie falluntur;qui pro veris animi deliciis,hoc est,virtute,sequuntur voluptatem carnis.*In apoph.*34.

Pruritus qualescunque fuerint, non citra dolorem existunt. Et nulla est corporis voluptas , quæ non saltem leniore fermentata est dolore. *In apoph.*125.

Non solent homines admodum desiderare,quæ optimus quisque contemnit.Tanto magis admirandum,quod omnes ad voluptates ferimur, quas sapientissimus quisque fugit.*In apoph.*70.

Insipiens admodum Lysimachus,qui necessitudine sitis tradidit totum exercitum. Multo incontinentiores nos, qui brevissimarum rerum libidine contenti sumus,nos in perpetuum perdere.*In apoph.*99.

Quemadmodum juvat si lucem paulisper videas in arctiorem mox carcerem compingendus : ita externæ voluptates specie iuvandi magis lædunt.*Ex l.*1.*de Const.c.*3.

Ut picturâ quamvis egregiâ oculi non diu delectantur, &c. *Vide Peregrinatio.*

Ut medicamenta minus valida non extrahunt humorem noxium,sed movent:sic vana delectatio irritat in nobis fluctum cupidinum & adauget.*Ibid.*

Sicut Paris ille apud Homerum è prælio profugus , cum Helena se oblectat : sic plerique relictis studiorum seriis,voluptaria modò consectantur. *Ibid.*

¶ Exempla Profana.

Celeberrimi omnium ob delicias Persæ, quorum reges Susis hyemabant,æstate degebant Ecbatanis. Susa ob loci amœnitatem vocata fuisse,scriptum reliquit Aristobulus : ac etiam Chares. Est enim Susum, lilium. Versantur per autumnum in Persepoli , ac reliquam totius anni partem in Babylonia. Parthorum Reges Rhagis vere commorantur : hyemant in Babylonia.

Byzantij notati sunt à Græcis,ut acolasti,& intemperantes,qui in Venerem & Vinum ferrentur præcipites. Plurimum enim versabantur in caupona. *Theat.Zuing.fol.*2204.

Ionum mollities quondam abiit in proverbium.Primum unguenti,coronarúmque conviviis dandarum , & secundæ mensæ consuetudinem repererunt.Hinc *Horat.*

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

Theopompus de Thessalorum deliciis scribit l.4.quod cum saltatricibus vivunt, ac in orchestris alij taxillis ac potu diem absumunt;sumptuosissimi sunt omnium Pharsalij ac pigerrimi.*Athen.l.*12.*c.*10.

Lydorum mollitiem.*Athen.l.*11.*c.*4.enarrat.

Sybaritæ,populi Calabriæ,deliciis & voluptatibus adeo indulserunt, ut luxuriosa omnia dicerētur Sybaritica.Hinc Sybariticus luxus,& Sybaritici libelli,id est impudici.Convivia celebratur, anno prius per fœminas sumptuosissimè vestitas invitabant. Erant & fastu præturgidi, hinc adagium:*Sybaritæ per plateas.*Artes,quæ sono constabant,è civitate ejiciebant,ne qua ratione interpellaretur quies.*Athen.l.*12.*c.*6.

Syracusani opibus florentissimi , voluptatibus ac deliciis additissimi fuere. Vnde & Syracusana mensa transiit in proverbium.*Ravisius.*

Campani eò deliciarum provecti sunt,ut ad gladiatorum paria convivas invitarent ad cœnam , numerum eorum pro cœnarum dignitate definientes.Cum vero Annibali sese dedidissent, exercitum ejus in hybernis ita corruperunt:ut Hannibal ipse Viros sese introduxisse:Fœminas eduxisse affirmaret. *Strabo l.*5.*Val.l.*9.*c.*1.

Tarentini populari primum dominatione potentissimi fuere : posterioribus annis illecebrosæ invaluere deliciæ, propter fortunas nimium secundas : adeo ut plures dies per annum impenderent ludis , festísque celebritatibus,quam reliquis rebus. *Athen.l.*12.*c.*7.*& Strabo l.*6.

Tyrrhenorum regionem nequitiæ officinam. *Athen. l.*12. *c.*5. multis verbis describit.

Fabvlæ.

Capra & Lupus.

Conspicatus in alta rupe stantem capram.Quin tu inquit vel Leo,vel Lupus,huc in herbidos campos,& ad lætas frondes descendis,& ista sterilia & nuda loca relinquis?Cui respondit Capra: (senserat enim fraudulenter locutū.) Non esse in animo sibi dulcia præponere salutaribus.

Fabula docet,Voluptatum studium interdum esse exitiale.

Ab apibus ictus.

Quidam conspecto alveo,intra quem apes acquiescerent,accessit, & aperit illum,avidus mellis:tum in ipsum apes facto impetu involant,& quæcunque partes in corpore patebant, eas configunt aculeis suis. Hic vero pessime acceptus, vix fuga se eripuit , & periculum evasit. Quem conspicatus alius,quod esset ore tumido & ulcerato,causam mali scisciatur. Hic vero, quid sibi accidisset,narrat. Tum ille,attu,inquit,posthac apes prius repellito & abigito : ita denique mel tuto capere,& frui illo secure poteris.

Monet fabula, non cupiditatibus temere obsequendum, & quicquid faciendum sit,ut cum ratione aggrediamur.

Muscæ.

Ad mel profusum in cella quadam advolantes muscæ,illius dulcissimo succo jucundissimè pascebantur. Sed iam saturæ , cum avolare vellent, pedibus in tenace liquore hærentibus , nitentes etiam alas implicuerunt quasi visco quodam mellis. Itaque morituræ : ô miseræ!inquiunt,quantillus nobis cibus interitum attulit ?

Fabula reprehendit voluptuarios & liguritores,qui lenocinio dulcedinis in magna sæpè mala incurrere,& sæpè etiam interire soleant.

Vultur.

Vultur invitatis aviculis ad convivium , quod illis daturus esset die natali suo,postquam hæ affuere ad tempus, clausis foribus domus, capere & occidere singulatim omnes,& de invitatis epulas sibi instruere cœpit.

Fabula monet, voluptatis sectatores non provisum in exitium incidere solere.

Vide Delicia & Luxuria.

Voracitas.

¶ Definitio et Etymolog.

VOracitas, Græcè βορὰ, ᾶς, ἡ, & φάγος, ος, ὁ, vel βόσκος, ος, ὁ, edax dicitur. Hebr. *Zolel*, voracem appellant ; à verbo *Zalal*, in luxu vixit, luxuriatus est, comessatus est, prodegit bona sua nimia profusione. Metaphoricè significat hominem impurum & vilem , gastrimargiæ deditum, instar porci, marcelli barathrum, escarum perniciem, fruges consumere natum ventrem, &c. Vide *Deut.*21.20.*Prov.* 23.20.21.*&* 28.7.

Est autem voracitas,gulositas, dicta à vorando. Vorare enim propriè est cibum non confectum dentibus deglutire , & per metaphoram est avide sumere.

¶ Apophthegmata.

Zeno Citieus quum in quodam convivio vidisset hominem immoderatius obsonia vorantem, ipse piscem ingentem continuo è patina sustulit,quasi solus devoraturus. Alter intuens Zenonem,ejus admirabatur impudentiam. At quid, inquit, putas convictoribus tuis accidere quotidie,si meam opsophagiam ferre non potes ? *Laërt.l.*7.

Diogenes vulgo canis dicebatur. Sunt autem canum multa genera : sunt enim venatorij, sunt aucupatorij, sunt custodes ovium & ædium, sunt qui habentur in deliciis. Ergo percontanti,qualis ipse canis esset? lepide respondit : Esuriens, Melitæus : satur, Molossus,quòd cibi appetens,blandiretur:saturatus morderet. *Laërt.l.*6.

Corydus. Cùm Chærephon nudus in convivio distenderetur:ô Chærephon!inquit,nunc te veluti lecythos intueor,quousque plenus sis. In lecythis vitreis apparet,quousque plenæ sunt, si eximantur è thecis:Ita in cute ejus apparebat expletio corporis. *Eras.lib.* . . .

Vide Abstinentia,Intemperantia,Temperantia.Item Ebrietas.

Votum.

¶ Definitio et Etymol.

VOtum Græc. εὐχὴ, ῆς, ἡ, εὔχομαι, voveo dicitur. Hebr. votum *Nedher* dicitur , i. votum liberum , quod quis sponte & libera voluntate promittit : à verbo *Nadhar*, vovit donum , fecit votum de aliquo munere donando. Cognationem habet cum *Detur*, i. libertas : nam votum est quod de libera voluntate fit. Hinc, δῶρον, donum : δωρέομαι,dono.Est autem votum alicujus boni cum deliberatione Deo facta promissio.

Votum est propositi supererogantis promissio, Deo facta propter bonum finem ex deliberatione firmata. *Richard.*4.*dist.*38.*art.*3.

Votum dicitur à voluntate , quasi primo movente rationem ad promittendum. *Sec.B.Thom.sec.Secund.q.*88.*a.*1.

Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ , quæ debet fieri Deo de his,quæ Dei sunt. *Secund.eund.ibid.*

Vovere, est aliquid Deo sanctè promittere. Quoniam vero ea vehementer desideramus, quæ voto à Deo poscimus, fit , ut aliquando pro desiderio capiatur : unde voti compos,qui desiderium suum assequutus est. Hinc devoveo,hoc est,destino, imprecor. Hinc devotum,quod modo ad prosperum,modo ad adversum refertur.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Quæ sanctificaveris & voveris Domino, tolles, & venies ad locum, quem elegit Dominus, & offeres oblationes tuas. *Deut.*12.

Cum votum voveris Domino Deo tuo , non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus:& si moratus fueris,reputabitur tibi in peccatum,&c.23.

Homo qui votum fecerit, & spoponderit animam suam Deo , sub æstimatione dabit pretium.*Lev.*27.

Si quis virorum votum Domino voverit , aut se constrinxerit juramento,non faciet irritum verbum suum,sed omne , quod promisit, implebit.*Num.*30.

Mulier si quippiam voverit , & se constrinxerit juramento , quæ est in domo patris sui , & in ætate adhuc puellari, si cognoverit pater votum,quod policita est & juramentum , quo obligavit animam suam &

tacuerit,

tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est, & juravit, opere complebit. *Ibid.*

Rogabis eum, & exaudiet te,& vota tua reddes. *Iob.22.*

Vovete & reddite Domino Deo vestro: *Psal.75.*

Ruina est homini devorare sanctos,& post vota retractare. *Prov.20.*

Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. *Eccles.5.*

¶ LOCI BIBLICI.

Vota quæ reddenda, Lev.27.v.2. Num.30.v.3.6. Vota Deo reddenda. Deut.12.v.27. Ps.50.v.14.& 65.v.13.& 76.v.12. Ionæ,2.v.10. Vota statim reddenda, Deut.23.v.21. Eccles.5.v.3. Vota quomodo redimenda, Lev.27.v.15.

¶ PATRVM SENTENTIÆ.

Sunt etiam quædam,quæ non voventes debemus,quædam etiam;quæ non nisi voverimus, non debemus: sed postquam ea promittimus, necessario reddere constringimur. *Aug.& hab.17.q.1.c. Sunt quadam.*

Quidam nubentes post votum asserunt adulteros esse,ego autem dico vobis,quod graviter peccant,qui tales dividunt. *Idem l.de bono coniugali,& hab.dist.27.Quidam.*

Ananias Deo pecunias voverat,quas post,victus persuasione Diaboli, subtraxit, sed qua morte mulctatus est,scis.Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos, Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio digaus eris,qui non nummos,sed remetipsum Deo omnipotenti,cui te sub monachi habitu devoveras,subtraxisti. *Greg.in registro. & hab.17.q.1.can.Ananias.*

In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum.

Quod incaute vovisti, ne facias, Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. *Isid.in Synonym.l.2.& habet.22.q.4.c.In malis.*

Quia iam vovisti,iam te adstrinxisti, aliud tibi facere non licet.Non talis eris,si non feceris,quod vovisti,qualis mansisses,si nihil tale vovisses.Minor enim tunc esses,non pejor:modo autem quod absit,miserior, si Deo fidem fregeris quanto beatior si persolveris. *August.in epist. ad Armentarium & Paulinum.*

In vovendo fuit stultus,qui discretionem non adhibuit,& in reddendo impius, *Hier.in Hist.lepht.*

In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Quod incaute vovisti, non facias, impia est promissio, quæ scelere adimpletur. *Isidor.l.2.soliloquior.*

Bonum quidem votum, si tamen ibi nihil admisceatur adversum. Nam licet ubique deceat justitiam custodiri,in illis tamen rebus maxime necessaria est,quæ divinis obtutibus offeruntur:ne putemus ignorare Deum,unde accipiat,si fraudatis oblationibus acquiescat. *Cassiod.l.3.*

Melius est,non vovere,quam vovere illud,quod sibi is, cui promittitur,nolit exolui. *Bern.in quodam ser.*

Absque necessitate remissio voti, non dispensatio, sed prævaricatio est:& restrictio contra voluntatem, murmur non est profectus. *De præfect.& dispensat.*

Iuste ixigitur ad solvendum,qui non cogitur ad vivendum. *In epist.*

Ego non arbitror minora vota impedire debere majora, nec Deum exigere quodcunque sibi bonum promissum, si pro eo melius aliquid fuerit persolutum. Enim vero alicui forte debenti vobis 12. nummos, nunquid si pro eis die constituta marcam solveret argenti, juste irascemini? *epist.57.*

¶ POETICÆ SENTENTIÆ.

Virgil.Æneid.lib.6.

Cessas in vota, precesque
Tros, ait, Ænea,cessas.

Lucan.lib.5.Pharsaliæ.

Nova vota timori
Sunt inventa novo.

Ovid. Fast. lib.5.

Sæpe Iovem vidi,cum iam sua mittere vellet
Fulmina, thure dato sustinuisse manum.

Pers. satyr.2.

Haud cuivis promptum est, murmurque humilesque susurros,
Tollere de templis,& aperto vivere voto.

Martial.Epigr.lib.8.de columba.

Et dominum mundi flectere vota valeat.

Antholog. Sac. Iac. Bill.

Quid voveat Domino quisquis bene corde volutet,
Ipsum se totum præparet & voveat,
Maior enim offerri nequit hostia mentis in ara,
Nec Christi exemplo suavior exit odor.
Quam cum homo castrorum profert libamina morum,
Et de virtutum munere sacra litat.
Sic tamen, ut norit,qui reddit vota Tonanti,
Vnum divinis cultibus esse locum,
In toto mundo,quem vera Ecclesia præbet,
Et sine quo nullum iustitia est meritum.

¶ SENTENTIÆ PHILOSOPHICÆ.

Qui optant quæ sit nefas dicebas consentaneum esse hos æquè à diis optata non consequi atque ab hominibus non adipisci qui ea rogant quæ per leges petere non liceat. *Xenoph.l.1.Cyripæd.*

Quidam turpissima vota diis insusurrant, si quis admoverit autem, conticescent, & quod scire hominem nolunt,Deo narrant.Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat. Sic loquere cum Deo tanquam homines audiant. *Seneca ad Lucilium epist.10.*

O quam inimica sunt nobis vota nostrorum, eo quidem infeliciora quo cessere felicius. *In epist.*

Caute vota reddunto. *Cic. lib.2. de Legibus.*

Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum,nihil ultra petendum à diis immortalibus arbitrabatur,quasi ut bona tribuerent. Quia ij demum scirent,quid unicuique esset utile:nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens,in quam late patétes errores cæcas præcationes tuas spargis: Divitias appetis,quæ multis exitio fuerunt,honores concupiscis, qui complures perfundederunt: regna secum ipsa voluis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis inicis manus, at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domos evertunt: Desine igitur stulte futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque tecum cœlestium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solent etiam eligere aptissima possunt. *Val.Max.l.7.c.1.*

¶ APOPHTHEGMATA.

Diagoras,cum in Samothraciam venisset,atque ei amicus quidam dixisset,Tu qui deos putas humana negligere,nonne animadvertis ex tot tabellis pictis,quam multi votis vim tempestatis effugerint,in portumque salvi pervenerint? Ita fit,inquit: illi enim nusquam picti sunt qui naufragium fecerunt,& in mari perierunt. *Brus.l.7.c.15.* Risit ethnicam superstitionem: quid enim possunt idola & res ludicræ ac nihili?

Diogenes eos summopere reprehendebat, qui si quid secus evenisset, fortunam incusarent: id quod vulgus hominum solet,dicens ipsos homines potius incusandos,qui postularent à fortuna,non quæ vere bona essent,sed quæ ipsis bona viderentur.Nam si permitterent diis,quæ ipsi judicant optima dari, darent; nunc acceptis his, quæ flagitarunt, impudenter incusant Deos. *Laërt.l.6.*

Anonymus: Lacon quum voto se obstrinxisset, quod se de Leucate præcipitem daret,conscendit montem & conspecta altitudine sese avertit. Id cum illi probri gratia objiceretur: Non putaram, inquit, illi majore voto opus esse, joco elusit inconstantiæ formidinisque crimen. Etenim qui facinus arduum concipit animo, prius à diis optare debet animum facinori parem. *Plut.in Lacon.*

Augustus Cæsar, cum Caium ex filia nepotem in Armeniam mitteret, optabat à diis, ut illum Pompeij benevolentia, audacia Alexandri, ipsius autem fortuna comitaretur;Quod in singulis erat præcipuum,id optabat uni contingere. Illud autem singularis cujusdam erat modestiæ, quod vir ingenio, doctrina, consilióque præstans, sua præclare gesta fortunæ adscribebat. *Plut.in apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

Cassiani. Neque opificij cujusquam desertio est demutatio ferramenti: aut segnitiem argui viatoris, viæ compendiosioris ac directioris electio: Ita & in hac parte emendatio dispositionis improvidæ non spiritualis voti, est judicanda transgressio: quidquid enim pro charitate Dei & pietatis amore perficitur, non solum nulla reprehensione, sed etiam laude dignissimum est. *Collatione 17.c.14.*

Thriveri. Qui ex infirmitate carnis perfectioribus se votis astringunt,iis similes sunt,qui pecuniam ad usuram accipiunt.Fere enim neutrum reddunt. *In apoph.*

Res quæ nimium tenduntur, fere convelluntur: Sic magnis conatibus & votis sæpè excidimus, parvis ac mediocribus fruimur. *In apoph.121.*

¶ ADAGIA.

Vtinam mihi contingant ea,quæ sunt inter Corinthum & Sicyonem.

Poterit per iocum torqueri in eum, qui quod assequi non potest, id votis tamen quasi somniat.

Omnè æs alienum cæpe, & mulcta allium.

Cum quis obstrictus multo are alieno, optat ut parvo dependere possit quidquid debet.

Votum munificum. τύχη μεγαλόδωρος.

Vbi quis animo spes regias concipit, iamque voto dives est.

Alia dantur, alia negantur.

Quoties è duabus naturæ dotibus altera contingit, altera negata est. Veluti si cui forma detus adsit,desit ingenij laus. Sive cum è duobus postulatis,alterum dumtaxat impetratur,quadraverit illud Homeri:

τῷ δ' ἑτέρου μὲν ἐδώκε πατὴρ, ἑτέρου δ' ἀνένευσε.

Annuit hoc illi diudum pater,abnuit illud.

Canis panes somnians. κὴ γὰρ ὢν ὕπνοις πᾶσα κύων ἄρτους μαντεύεται, ἰχθῦν κυγών.

Somnia cuncta canum, panes: ego somnio piscem.

Sensus est, unicuique ea per somnium occurrere, qua impense desiderat Theocrit.

Etiam dormiens somniat. ὀνειροπολεῖ κὴ, καθεύδων.

Quoties significant aliquem toto pectore rei cupiam addictum deditumque.Terent. Num ille somniat ea, qua vigilans voluit.

Ne contra bovem opta. μὴ πρὸς βοῦς εὔχου.

Admonet adagium, non esse vitam instituendam iuxta votum animi, neque quidvis sperandum à superis,sed ut ea dumtaxat sibi quisque promittat,qua possit industria consequi: Diogen.

Adoraturi sedeant. καθῆσθαι προσκυνήσοντας.

Significat, vota certa concipere oportere, & in his, qua sunt optima perseverare. Quidam arbitrantur alium subesse sensum: quod oporteat eos qui sacris operantur,non obiter ac velut aliud agentes, sed vacuos ac totos rei divina intentos esse.

Non quidvis contingit, quod optaris.

Qui negabit omnia contingere homini qua sperarit, animoque conceperit accommodabit Homeri.

ἤτοι μὲν ὀνειροι ἀμηχανοι ἄκρο τέλεσθαι
γίγνονται, οὐδέ τε πάντα τελείεται ἀνθρώποισι.
Friuola scilicet existunt & inania quadam

Somnia

Somnia nec quodcunque vides, sic evenit omne.
Quæcunque in somno videntur. ὅσα ἐν ὀνείρῳ βλέπει.
De votis immodicis dicitur.
Qui amant, ipsi sibi somnia fingunt. *Virgil.*
Credimus: an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?
Nam quod quisque credit facile sperat.
Quid non fies, profectus Arbelas? τί δ' γενήσῃ ἰὼν Ἀρβέλασε;
De eo dici solitum, qui peregre proficiscens, ingentia sibi pollicetur, fretus gentis ad quam demigrat, insciia barbariéque.
Semper superioris anni meliora, ἀεὶ τὰ πέρυσι βελτίω,
Cum præsentia displiceant & anteferunt anteacta. Horat.
Laudator temporis acti
Se puero

¶ Exempla Biblica.

Votorum *Exempla*: Iacob, Gen. 28. v. 20. 21. & 31. 13. Israëlitæ, Exod. 36. 3. Num. 21. 2. Iephthe. Iudic. 11. 30. Michæ mater, 17. 3. Anna, Alcanæ, uxor. 1. Sam. 1. 11. Saul. 14. vers. 24. Absalom, 2. Sam. 15. 7. 8. Pater regis Asa, 1. Reg. 15. 15. Asa, 2. Par. 15. 18. Israëlitæ, 1. Par. 29. 9. Iud. 16. 22. David, 2. Par. 5. 1. Psalm. 22. 26. & 61. 9. & 66. 13. 14. & 116. 14. Nautæ, Ion. 1. 16. Ionas, 2. 10. Heliodorus, 2. Machab. 3. 55. Paulus, Actor. 18. 18. Quidam Iudæi, 13. v. 12. 14.

¶ Exempla Profana.

Clodoveus Francorum Rex ad Tolbiacum oppidum cum Alemannis congressurus, humana spe destitutus, ad opem cœlestem implorandam versus, fidei uxori Clotildi in paciscēdis nuptiis datæ memor, Christum servatorem se professurum vovit, si victor domum rediret. *Æmil.* 1.

De navigatione Thesei sic scribit *Plato in Phædone:* Theseum prorectum in Cretam cum bis septem hominibus, votum suscepisset: si ipse salvus, salvos suos reduceret singulis annis spectaculum Delphos ducturum ad Apollinem: quem morem Athenienses adhuc suo tempore servarent, ut ipsam eandem Thesei navem coronatam Delum mitterent quo toto navigationis tempore, quousque ad Piræcum reddit, nefas sit quemquam supplicio capitali afficere. *Theat. Zuing.*

Albanus Rex Britonum à Normannis afflictus, votum vovit, cum assensu subditorum suorum: si Deus sibi victoriam largiretur, sese decimam partem omnium bonorum suorum Deo & sancto Petro Romam missurum. *Reg. l. 2.*

Lacedæmonij. Argivis agrum, qui Thyrea dicebatur, abstulerant, concursum utrinque infestis signis: Lacedæmonij tamen victores evasere. Ex eo tempore Argivi tonsa coma, devoverunt sese, ne prius comam alerent, neve mulieres aurum ferrent. *Cic. 3. Offic.*

Africanus posterior, Censor, cum lustrum conderet, inque solito sacrificio, scriba ex publicis tabulis solemni ejus precatione carmine præiret quo dii immortales, ut populi Romani res meliores ampliorésque facerent, rogabantur: Satis, inquit bona ac magnæ sunt: itaque precor ut eas perpetuo incolumes servent. Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari jussit. Qua votorum verecundia deinceps censores in condendis lustris usi sunt; prudenter enim sensit tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cum intra septimum lapidem triumphi quærebatur. Majorem autem totius terrarum Orbis partem possidenti: ut avidum esset quicquam ultra appetere: ita abundè felix si nihil ex eo quod obtinebat, amitteret. *Val. l. 4. c. 1.*

Locrenses diis vota facientes, se virgines prostituturos: *Romani* ferro se digladiaturos, & pro alterius salute se & caput suum devoturos, *Persæ* vivos homines se defossuros promiserunt diis. *Alex. ab Alex. l. 3. c. 22.*

¶ Apophthegmata.

Aiunt, qui sacerdotum Ægyptiorum commenta curiosius sectantur *Tritonem ideo biformem* pingi solitum: superiori quidem parte hominem inferiori vero piscem: ut ex humore nos, & utilitatem, & damnum consequi moneremur: cum illi ex humana natura bonum: ex pisce, non nisi perniciem interpretarentur. *Pier. Val. l. 31.*

¶ Fabvlæ.

Lunæ nuptiæ.

Lunam narrant voluisse aliquando maritum habere Luciferum, Iovem autem veritum, ne si liberos sui generis procreassent rerum cœlestium perturbatio existeret, annuisse quidem, sed ea lege, ut cujus animantis maximus in terris usus esset, ea ipso concubitu nasceretur. Illo tempore proxima secuto Deucalionas, aquas, ex terra innumerabiles mures prodiderant, ita ut cæteris animantibus bellum facerent, quādo & cum Ranis prælio decertarunt, quod carmine postea suo complexus est Homerus. Horum igitur furorem & superbiam compesci necesse fuit. Itaque felem gigni placuit Iovi & reliquis diis quæ ferocibus moribus opponeretur, quia cum nequaquam diutius carendum videretur, feles tres primo puerperio enisa Luna dicitur, quæ in terras dimissæ brevi rempore mures attrivere, inque suos specus & cavernulas redegerunt. Originis autem suæ hæc indicia retinet hoc genus, ut simul cum crescente Luna pinguescant, feles, cum evanescente attenuentur & macilentæ reddantur.

Fabula docet, stultorum votorum similes exitus esse solent.

Agricola.

Assiduus Cereris cultor agricola exoraverat Deam, ut sibi frumenta sua absque aristis produceret. Ita enim rebatur mindre cum labore exculpi posse. Sed indefensa grana, dematurescente tum segete, aviculæ excussere rostris & devorarunt.

Fabula narratur contra votorum stultitiam, & ostendit imprudentes spe parvi commodi in magnum sæpè malum deferri.

Bubulcus.

Bubulcus amiserat vitulum de armento, quod custodiré debebat. Tum ille sylvas & solitudines obire, & requirere vitulum. Sed multa opera & labore magno nequicquam absumpto, votum Iovi fecit, se hœdi illi cæsurum, si esset sibi fur ostensus, qui vitulum rapuisset. Ibi fortè delatus in saltum, videt leonem, à quo mandebatur vitulus. Ad cujus conspectum ingenti formidine percitus bubulcus: Magne, inquit, Iupiter: reperto vituli fure hœdum me tibi ex voto debere confiteor, sed nunc optimum bovem à me accipe, & ex illius vi atque unguibus me eripe.

Fabula monet, esse quosdam levis animi homines, operantes temere quæ fortè concupiverint, eaque consecuti eum sint, tum animis angi, & quærere, quomodo amittere possint. Itaque Plato censebat, nihil à diis nominatim, sed ea quæ profutura illa nobis scirent, petenda esse.

Vide Oratio, Preces.

Vox.

¶ Definitio et etymolog.

Vox, Græcè φωνή, & φωνήεις, ἔντος, vocalis dicitur. Vox, Hebr. *Kol*, sonus, strepitus, tonitru. Cogationem habet cum *Kahal*, convocavit: item cum *Kalal*, levis fuit: quid etiam voce velocius? Hinc καλέω, voco, κέλευσ dico, &c. Est autem vox percussio aëris inspirati ad vocalem arteriam moti ab anima, quæ est in illis partibus. *secund. Arist. lib. 2. de anima.*

Vox est aëris per linguam percussio, quæ per quasdam gutturis partes quæ arteriæ vocantur, ab animali profertur. *Secundum Boëtium in principio additionis secundæ, super librum Perihermin.*

Vox est sonus cum quadam imaginatione significandi. *Secundum Boët. ibid.*

Vox est sonus ab ore animalis prolatus, naturalibus instrumentis formatus, *secundum Petrum Hispanum in principio suæ Logicæ.* Sunt autem naturalia instrumenta, quibus vox formatur nomen Versibus his comprehensa.

Instrumenta novem sunt: Guttur, Lingua, Palatum,
Quatuor & Dentes, & duo Labra simul.

Vox est quidquid sonat, & dicitur ἀπὸ τοῦ βοάω, quod est sono, Virg. *ractáque ad littora voces.* Ejus diminutivum vocula. Hinc vocifero sive vociferor: quod est cum dolore, sive indignatione majorem vocem remitto. Item vocalis, id est, sonorus.

¶ Loci Biblici.

Vox pro sono, Hebraico more, 2. Reg. 6. 31. Ezech. 43. 2. Matth. 24. 31. Ioan. 3. 8. 1. Cor. 14. 7. 8. pro eo quem loquentem non videmus, Apoc. 1. v. 12. vox è cœlo auditur, Deut. 4. 36. Luc. 9. 35. 2. Petr. 1. 17. Ioan. 12. 28. Act. 1. v. 4. & 26. 14. Apoc. 1. 10. & 14. 13. vox Dei audienda, Exod. 15. 26. Deut. 50. v. 8. 10. vocem Dei non audientes puniuntur, Deut. 6. 23. vocem, quam ut audiamus convertit nos Deus, Deut. 4. 33. vocum novitates vitandæ, 1. Tim. 6. 20. De vocibus Dei, Patris, Filij, Spiritus S. Angelorum omnium multa in Theologorum libris.

¶ Sententiæ Philosophorvm.

Vt non iisdem litteris, sic vocibus quidem iisdem omnes utuntur. An vero & sensa animi quorum primum verba notæ sunt, & res quarum sensus animi speciem gerunt, idem apud omnes valent. *lib. 1. de Interp. cap. 1.*

Homonyma dicuntur quorum nomen solum commune est: definitio autem naturæ nomini congruens alia atque alia. *In iis quæ Categorias antecedunt, c. 1.*

Synonyma dicuntur, quorum & nomen commune est: & eadem nomini attributa naturæ definitio. *Ibid.*

Paronyma dicuntur, quæ orta ab uno variè commutantur ut à Grammatica Grammaticus: fortis à fortitudine. *Ibid.*

Hujus generis sunt nonnulla, quorum multiplicitatem explicare non est facile: cujusmodi sunt ens, unum. *Lib. 1. de Repreh. Sophist. c. 6.*

Sunt tres potissimum modi, quibus omnis homonymia & amphibolia continetur. Vnus, quando aut oratio, aut vocabulum propriè ac per se multa significat: ut aquila, canis: alter est quando ex usu loquendi multiplicitas nascitur: tertius, cum verba conjuncta multis modis accipi possunt: separata simplicem habent significationem: quale est illud, scire literas. *Arist. lib. 1. de reprehens. Sophist. c. 1.*

Facile quid sit id de quo agitur, si explanatum sit, quot modis dicatur, intelligitur. *Top. l. 1. c. 14.*

Si quot modis id de quo agitur, dicatur, sciamus, nō decipiemur. *Ibid.*

Meditatum & in promptu habere, quot quidque modis dicatur: magnum ad perspicuitatem habet adjumentum. *Topic. l. c. 14.*

Perspicuum est non esse admittendum verba, quæ de multis dicuntur hoc aliquid significare: sed ut quantum, aut quale, aut relatum quippiam, aut aliud quidvis hujus generis. *l. 2. de repreh. Sophist. c. 3.*

In omnia convenire debet synonymum. *Topic. l. 6. c. 5. loc. 59.*

Incertus sit animus, & infinitè feratur necesse est: si quis eo quod multis modis indicatur, perinde ut si non esset ambiguum, utatur. Sic enim incertum est, qua in significatione id quod dictum est, intelligatur. *lib. 1. de cœlo, c. 12. T. 110.*

Nominum, quæ sunt æquivoca, cavillatori conferunt: æquivocationibus enim fraudem parat: quæ vero synonyma sunt, Poëtis. Dico autem propria & synonyma, ut proficisci, ac ire: nam hæc propria & synonyma sunt invicem. *lib. 3. Rhet. ad Theod. c. 2.*

Sunt ambiguitatum bliæ obscuræ, aliæ quæ quandam habent similitudinem: quædam vicinæ sunt & finitimæ, aut genere, aut comparatione. Itaque sunt ambiguitates, quæ esse non videntur. *lib. 7. de Nat. c. 2. Top. 31.*

¶ Apophthegmata.

Zeno Citieus, formam dicebat esse vocis florem: aut contra, quemadmodum ab aliis refertur, vocem esse formæ florem. Nam oratio composita gratum addit formæ. *Laërt. l.7.*

Idem dicebat, eos, qui dixerunt, similes esse oportere tragœdiarum actoribus: quibus vox magna, bonáque latera debent esse, cum os immodice non diducant, quod faciunt ij qui plurima loquuntur, sed supra vires. Dum enim os diducunt, declarant se satagere verius, quam agere. *Ibid.*

Anonymus. Carneades fertur admodum fuisse vocalis. Itaque quodam tempore gymnasiarcha, id est, scholæ princeps, misit, qui diceret, ne tantopere clamaret, cui respondit: Da mihi vocis modum. Ad quod rursus eleganter princeps: Modum habes, nempe auditores. Siquidem pro numero auditorum temperanda est. *Laërt. l.4.c.9.*

Demosthenes audiens oratorem quendam immodice vociferantem: Non inquit, quod magnum est, bene est: quod bene est, magnum est: *Hoc & aliis adscribitur Erasm. lib.4.apoph.*

Idem. Quodam tempore vos Demosthenis inter concionandum defecit ob multitudinis fremitum. Id objicientibus ita respondit: Histriones è voce judicare par est, oratorem è monte Græca jucundius sonant, ὑποκριτὰς δεκρύειν ἐκ τῆς φωνῆς, τὸς δ ῥήτορας ἐκ τῆς γνώμης. Histrio servit populo, orator consulit: ille delectat, hic prodest. Ad bene consulendum non refert, quam sis vocalis, sed quam opportuna suadeas. Actori voce opus est, quæ vincat multitudinis fragorem: orator talis esse debet, ut populus ipsum ultro tacitus & attentus auscultet. *Erasm. l.6. apoph.*

Isocrates inter familiares dicere solitus est, se quidem docere decem minis, cæterum qui ipsum docuisset audaciam & vocalitatem, mercedis loco accepturum decem millia. Nam vocis exilitas & animi timiditas reddebant Isocratem ad dicendum inutilem. Hæc autem, quoniam naturæ sunt; non artis, à præceptoribus dari non possunt. *Ibid.*

Marcus Cato, quando docebat juvenes intrepide pugnare, sæpenumero dicebat, plus quam gladium, & voces plus quam manum, hostes in fugam vertere, attonitosque reddere. Nolebat militem in prælio mutum esse: sed atrocibus dictis, clamore, vultusque truculentia terrere hostem. *Plut. in Rom. apoph.*

Cicero, Oratores, qui inter dicendum vociferarentur, dicebat claudis esse similes, qui sic ad clamorem, ut illi equos, confugerant. Hoc genus homines & hodie videre est, qui cum sentiunt se caüsa inferiores, ad furiosa jugia confugiunt: ut quoniam rationibus persuadere non possunt, improbitate metúque extorqueant. *Plut. in Rom. apoph.*

Idem. Cum M. Cælius, qui credebatur à parentibus non liberis natus epistolam apud senatum clara firmáque voce recitasset. Ne miremini, inquit Cicero, nam hic unus ex his est, qui proclamarunt, significans illum fuisse præconem & hoc usu contigisse, ut esset vocalis. Solent autem servi venales voce præconis commendari. *Erasm. l.4. apoph.*

¶ Similitvdines.

Chrysostom. Videtis mihi vocem factam imbecilliorem, idémque mihi nunc accidere, quasi si quis miles concisis aliquot ex hostibus, magnóque animo impressione facta in hostium condensatam aciem, pluribus prostratis, mox fracto gladio consternatus ad suos sese referat. Quin potius, quod nobis accidit periculosius est. Nam militi, qui fregit gladium, licet ab alio quopiam stantium ensem eripere, suúmque animum exercere, multámque strenuitatem ostendere. Cæterum si vox laboret, non licet ab alio vocem mutuo sumere. Quid igitur? suffugiemus & nos? At non permittit hoc vestræ charitatis tyrannis ac violentia. Vereor & patris præsentiam, & vestram revereor promptitudinem. *Contra Iudæos Orat.3.*

Plinij. Taurus, quam sit pusilla, tamen boum vocem imitatur: Ita nonnulli, quum re sint exigui, tamen loquuntur reges ac satrapas, *l.10. c.42. lib.9. c.42. & c. eod. lib.*

Vide Lingua, Sermo, Verbum, Oratio.

Vrbanitas.

¶ Definitio et etymolog.

Vrbanitas, Græcè ἀστειότης, ητος, ἡ, & ἀστεῖος, α, ον, ὁ, ἡ. Vrbanus dicitur. *Chon* Hebr. urbanitas dicitur, quæ appellatio Clementiæ, gratiæ, favori tribuitur, quod urbani homines rusticis mitiores & cultiores ut plurimum appareant. Est autem urbanitas, qua significamus proprium quendam gestum urbis, & sumptam ex conversatione doctorum tacitam eruditionem.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

In jucunditate, quæ ad jocum accommodatur, qui modum quendam adhibet, is festivus seu urbanus habendus est: affectio, urbanitas & festivitas, at quæ modum egreditur, scurrilitas, & in quo ipsa inest, scurra dicitur: qui vero omnino à jocis abhorret, is agrestis & rusticus: affectio ipsa rusticitas habenda est. *lib.2. Ethic.c.2.*

Qui nec facetum dicunt ipsi, & tamen eos, qui dicunt permoleste ferunt & agrestes & duri videntur. *Ibid.*

Qui salibus & facetiis modum quendam adhibent, ij ἀστεῖοι, id est, urbani vocantur. *Ibid.*

Quoniam facetiæ ac sales patent latissime, complurésque ludicris ac dictis plus capiuntur, quam ratio patiatur: factum est, ut scurræ, urbani, & quasi politi homines appellarentur. *Ibid.*

Dextri ac ingenui est ea dicere, & audire omnia, quæ bono viro ac libero digna sunt. Eum enim & talem hominem quædam & loco dicere debet, & audire. Magna enim distinctio est ingenui & illiberalis joci ejus, etiam qui bene institutus est, & indocti quod in antiqua nováque comedia perspicuum est. Illis enim facetũ erat, si rerum turpitudini adjuncta etiam esset verborum obscœnitas: hic vero, si significatio potius quibus in rebus multum est discriminis ad decòrum serviendum, *ibid.*

Politus & liberalis homo ita animo affectus erit, ut sibi ipse lex esse videatur: sive exter, sive urbanus nominetur. At vero scurra à risu longe multúmque superatur, qui nec sibi parcit nec cæteris, si risum conciter. *Ibid.*

Ludicra conversatio; cum homini ad ἀστειολίαν κατ' ἀρετὴν, ceu alexipharmacum laborum & curarum, divinitus concessa sit, & ea ipsa variis modis peccare contingit, Virtutis freno opus habuit. παιλιῶς igitur moderatio, ne ad austeritatem decisçat, ne scurrilitatem exuberet, honestatis circumscripta limitibus. ἀστειολία, quasi ἀστοπία, quod moribus hominum sese norit accommodare, eandémque ob causam metaphoricè ἐπὶ εξιότης dicitur, Latinè *urbanitas*, quod in urbanis potiùs quàm paganis hominibus reperiatur & fortè à veteris comœdiæ salibus comitas appellari cœpit. Huc pertinent Ludi, Ioci, Sales, ἀστεισμοί, urbana dicteria, Scommata quælibet, sive in otio, sive negotio, erga amicos aut inimicos exerceantur, quæ decorâ hilaritate bonorum animos perfundere apta nata sunt. Excessus βωμολοχίας est, sive *Scurrilitatis*, quæ φορτικὸς, hoc est, Importunos & petulantes homines, dum risum captent, ne sacris quidem parcere solitos, efficit *Rusticitatis* defectus proprius, ἀγροίκους, σκληρὸς, ψυχρὸς, δυσκαπέλους, Rusticos, frigidos, inurbanos, ineptos homines complecteretur loco.

Tota hominis vita, si Aristoteli in septimo Politicorum credimus, in πόνον καὶ ἀνάπαυσιν dividitur. πόνος actiones quaslibet tam theoreticas quàm practicas complectitur: Negotium Latini vocant. Ανάπαυσις verò, otium & intermissionem, omnem denique tam corporis, quàm animi relaxationem. In otio quidem lusus locum habet ex confesso, quem παιδιὰν Græci vocant, quia pueris præcipuè convenit, qui propter corporis animi imperfectionem, priùs ludere discunt: quàm seria negotia aggredi: cùm è contra virorum πόνος ἀνάπαυσιν præcedere debeat, ut labor quiete attemperetur, & homines ad intermissas occupationes alacriores redeant. Si enim & somnus homini datus à natura, ut spiritibus refectis, ad diurnas exercitationes habilior, vegeriórque reddatur. In negotio verò lusus, veluti condimentum laborum admittitur. Protogenes pictor cantus suavitate laboris diurni tædium sublevasse traditur. Iter facientes confabulationis tempus fallunt: & juxta Proverbium, *Iucundus comes in via pro vehiculo est.* Sic in negotio quoque παιδία locum habet: neque erga amicos tantum, verùm etiam erga inimicos exerceri potest. *Theatr. Hom. vit. vol.15. l.1. n.2945.*

¶ Apophthegmata.

L. Crassius M. Brutus, cum in accusatione C. Planci duos lectores excitasset, & alteri de Colonia Narbonensi L. Crassi, qui rei Bruti aderat, orationem legẽdam dedisset: alteri de lege Servilia, ex his demonstrans, illum sibi pugnantia scribere: Crassus vicissim res Bruti patris de jure civili libros tribus legendos dedit; in quorum primo erat. Forte evenit, ut in Privernate essemus, hic Crassus: Audis Brute, pater testificatur, se tibi fundum Privernatem reliquisse. In secundo libro scriptum erat, in Albano eramus ego & Marcus filius: hic rursum crassus. Notat hunc gurgitem, metuebat, ne cum his nihil haberet esse ei relictum putaretur. Tum ex tertio recitatum est, cum in Tiburti assedimus: ergo & Marcus filius, tum Crassus. Vbi sunt hi fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod nisi puberem te jam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis lotum cum filio scriptum reliquisset. Ita Crassus duos lectores adversus ipsum à Bruto excitatos tribus adversus ipsum productis ultus est. Hoc urbanitatis exemplum refert M. Tullius, quod non astringitur paucis verbis, sed per orationem fusum est. *Erasm. l.6. apoph.*

Vrbs.

¶ Definitio et etymolog.

Vrbs, Græcè ἄστυ, εως, τὸ, dicitur ab urvo, aratri curvatura, Antiqui enim Hetrusco more junctis tauro & vacca, quæ interior esset, sulcum aratro circumducebant, intra quem urbem ædificarent. Alij tamen ab urbe dictam volunt, quod sulcus ille in orbem duceretur. Vrbs sunt ipsa ædificia. Civitas vero, quæ Græcè πόλις, εως, ὁ, dicitur, significat ipsos cives, dicitúrque quasi civium unitas, Confunduntur tamen hæc quandoque. Virg. *Invadunt urbem somno vinóque sepultam*, quod tamen illuc carminis necessitate factum est, cum in versu hexameron civitas, & civitatem, locare non possumus.

Vrbs. Hebr. *Hir.* dicitur, id est, civitas, muris, turribus, & amplis ædificiis excitata. Cognationem habet cum *Her*, excitavit. Hinc ὀρίω, custodio, &c. Vide Etymolog. Triling. Lugdun. pag.913. ubi multa observatu digna leguntur.

¶ Loci Biblici.

Vrbes Levitarum, Num.35. vers.2.3. Iosuæ 21.2. De eorum urbibus, sex profugis destinatæ, Nu.35.v.10. Deut.4.v.41.42. & 19.v.2. Ios.20.v. 2. urbium protector Deus 2. Reg.19.34. & 20.6. Psal.127.v.1. Esai.37.v. 15. urbs supra montem posita, Matth.5.v.14. urbes ab Hebræis filiæ frequenter appellantur.

¶ Sententiæ Philosophicæ.

Vrbes si ex animi sententia condenda sit, & mare & agrum spectare debet. *Arist. l.7. de Rep. c.5.*

In

In urbe ſpectanda eſt, quæ eſt neceſſitas, ſalubritas. Eæ enim urbes quæ Orientem ſpectant,eóſque ventos, qui inde flant,ſalubriores ſunt. *Lib.7. de Rep. c.11.*

Quoniam habenda eſt valetudinis incolarum ratio, id poſitum eſt in eo,ut urbs ſita ſit in hoc; vel illo loco, & ad hoc vel illud efficiendum aptè & accommodatè:deín ut aquis ſalubribus utatur: eáque res magnæ ſit curæ. *Ibid.*

Ad bellicas quidem res facilè & expeditè ex urbe exercitus educi debet: hoſtium contra ægrè ad eam penetrare, atque eam obſidione cingere. *Ibid.*

Non ſolùm muri urbibus circundandi ſunt:ſed diligentia adhibenda eſt ut ornamentum urbi afferant, & bellicis neceſſitatibus cum cæteris, tum iis,quæ nunc inventæ ſunt. *Ibid.*

Vrbs & locus quicunque ſalubris eſt,qui placidè aſpiratur: ideo & mare ſalubre eſt. *Ariſt. prob. ſec.1.n.54.*

Vrbis ſitus & ad terram & ad mare jacere debet, & communem eſſe locorum omnium ad auxilia ferenda,& ad importationém fructuum,& lignorum materiam facilem advectionem. *Idem Pol.7.c.5.*

Vrbis curatores eligantur ad vias & ædificiorum ſtructuras,& ornatum huc pertinentem, ut & homines,& reliquæ beſtiæ nullam injuriam inferant,& tum ipſo civitatis ambitu,tum in ſuburbio ea,quæ civitatibus conveniant,fiant,ad fori gubernationem Ædiles, ad templa Sacerdotes. *Plat.de leg.dial.6.*

Vrbis curatorum cura ſit viarum in urbe,& quæ earum, quæ ex regione ad civitatem ſemper tendunt, & extructionem, ut omnes ſecundum leges fiant,& aquarum, quas cuſtos ad ipſas curatas miſerint, & delegarint, quoad fontes juſto modo,& purè progredientes civitatem ornent,ſimúlque commodent. *Idem ibid.*

Vrbis curatores oportet ut potentes ſint,& otium agant, ut publicarum rerum curam gerant: quapropter quiſque ex maximis cenſibus curatorem proponat, quemcunque voluerit:de electis autem,& ad ſex, quibus plurima ſuffragia contigerunt, redactis,ſortiantur tres, quibus hoc ſtudium incumbit. *Plat.de leg.dial.6.*

Vrbis curatores judicent in communi mulctam uſque ad minam, & cum ædilibus duplum. *Idem ibid.*

Vrbis curatores animadvertere debent, ut nullus privatus quicquam de publico aut extructionibus aut foſſis occupet,quin & aquarum pluvialium commodæ profluxionis hos curam gerere oportet,& omnium, quæ intra aut extra civitatem habitare decuerit. *Ibid.*

Vrbium rectores non relinquunt curam regendorum hominum, etiamſi in cœlum recepti ſunt. *Macrobius in ſomn. Scipionis l.1.*

Vrbs quomodo condi debeat,in libris de Republic. ne verbum quidem facit Plato, quia illam reliquit cœlo,in libris de legibus in terris ædificat ad exemplar illius,quoad fieri poteſt,imaginem. *Fic.in Plat.de leg. dial.4.*

Vrbem antiquam veteres ſtatuerunt,varia ſuperſtitione loci gentium ſacrificiis propitiare conſueverunt. *Franc.Patrit.de Rep.l.8.c.2.*

Non ab aſpectu, ſed à potentia urbes æſtimari debent. *Thuc.l.1.*

In bellis profundæ altæque foſſæ non ſunt munimenta ſatis idonea ad certam ſecuræ ſalutis ſpem hominibus incluſis afferendam: ſed hoc tantum pollicentur, oppidanos repentina hoſtium incurſione obſeſſos cladem nullam accepturos. *Dion.Hal.l.2.*

Vrbes exiguæ & infrequentes, ac propterea infirmæ,neque alias neque ſeipſas regere poſſunt.

Vrbem in periculis deſerere, omnibus publicæ ſalutis ſtudioſis, id eſt metuendum, *l.5.*

Vrbes ſunt humanarum cladium conſepta miſeranda. *Val.Max.lib.7. cap.2.*

Agreſtem incultámque hominum in initio ſæculi vitam, à communione brutorum animalium,vel ferarum urbium conſtitutio prima diſcrevit. In his nomen Reipublicæ peperit communis utilitas. Ideo potentiſſimæ rationes ac Principes conſecrati nullam majorem gloriam putaverunt,quàm aut fundare novas civitates,aut ab aliis conditas, in nomen ſuum,ſub quadam amplificatione transferre. *Veg.l.4.in præf.*

Maximæ urbes bello magnæ fiunt ſolitudines, ſi virtutem præſtes,ſi celeritatem adhibeas,ſi cunctationes tollas. *P.Æmil.l.6.*

Multas urbes magnis affecit calamitatibus civium ſuorum ſcelus. Sed funditus quidem perierunt:Ilium ob Alexandri in Menelaum contumeliam. Mileſij etiam urbis ſuæ excidio libidinem & fœdos amores Heſtiæi luerunt. Sic Philomelus ſacrilegij ſui piaculum Ledontiorum Reipublicæ inflixit. *Pauſ. l.10.*

Corbulo donum à legatis Tigranocertæ cum honore accepit, nec quidquam urbi detractum eſt, quo promptius obſequium integri retinerent. *Tacit. ann.l.14.*

In bellis civilibus eſt grande momentum in nomine urbis,ac prætextu ſenatus. *Tac. hiſt.l.6.*

Sic eſt rerum humanarum natura, ut capite ſublato (nempe primario oppido expugnato) cætera brevi tempore corruant. *Procop. de bell. Vandalic. l.1.*

¶ Apophthegmata.

Lycurgus,percontantibus,cur prohibuiſſet urbem cingi muris? Quoniam, inquit, non caret mœnibus civitas, quæ non lateribus, ſed viris cincta eſt, indicavit, id genus munimenta magis arguere civium ignaviam,quam fortitudinem. *Plut.*

Agis Archidami F. cum præteriret Corinthiorum mœnia, conſpiceretque excelſa munitáque eſſe & in longum porrecta ſpatium. Quæ ſunt(inquit)mulieres,hunc locum inhabitantes:Innuens, fortibus viris non eſſe opus mœnibus. *Plut. in Luc.apoph.*

Ageſilaus,Quum quidam interrogaſſet,cur Sparta mœnibus non cingeretur. Cives armis inſtructos & inanimes oſtendit, & ait: Hi ſunt urbis mœnia. Significans eam demum civitatem munitam eſſe, in qua fracti,& bene armati milites eſſent. *Plut.in Lac.*

Theopompus.Cuidam oſtendenti civitatis ſuæ mœnia, ac percontanti: num valida & alta viderentur?minimè,inquit,ſiquidem ſunt mulierum. Sentiens,civitatem ſatis munitam eſſe, ſi viros habeat, ſin minus, nihil prodeſſe quamlibet operoſa munimenta. *Plut. in Lacon.*

Panthoidas,legatus miſſus in Aſiam,oſtendentibus ipſi murum probe munitum: Per deos(inquit)ô hoſpes,bellum conclave mulierum. *Plut. in Lacon.*

Iſæus ſophiſta. Cum olim Lacedæmonij inirent conſilium de civitate mœnibus cingenda,Iſæus ſophiſta,aliis conſultantibus Homeri hæc recitavit verba.

Scutum haſit ſcuto, galea galea, atque viro vir.

Et adjecit:Sic mihi ſtare Lacedæmonij, & muris cincti ſimus. *Phil.ex Sophiſtis.*

Alexander Quum audiſſet de rupe quadam apud Indos, quæ ob ſublimitatem,velut avibus inacceſſa, ἄορι dicebatur:quod ipſe quidem locus expugnatu difficilis eſſet,ſed qui eum teneret formidoloſus.Nunc inquit,locus captu facilis eſt,Significans nihil prodeſſe munimenta,niſi vir fortis ea tueatur. Arx enim non tam foſſis ac muris tuta eſt,quam viris. *Plut. in apoph.*

Vide Civitas, Reſpublica.

Vſura.

¶ Definitio et etymol.

Vsura, Græcè τόκος, ὁ, i. partus,quod pecunia pecuniam pariat,& τοκίζειν, ὦ, ὑσι, uſurarius dicitur.

Vſuram Hebræi *Neſchec*, i.morſuram appellant, quod hominum ſubſtantiam arrodat & mordendo perdat. Deut.23.16.& Pſalm.15.v.vlt.à verbo *Naſchac*,momordit,arrodit. Cognationem habet cum *Nachaſch*, Serpens, quæ omnia tanto huic malo apprimè conveniunt. Eſt autem uſura, quodcunque ſolutioni rei mutuatæ accedit ipſius rei uſus gratia protectione interpoſita: vel hac intentione habita poſt contractum, vel ex actione habita poſt contractum. *ſec. Hoſt.in ſumm.*

Vſura eſt quidquid præter ſortem accedit ſine juſto titulo, ſive in mutuis,ſive in contractibus aliis. *ſec. B.Th.in q.de malo. q.13. art.4.c.*

Vſura eſt pretium pecuniæ mutuatæ;vel cujuſcunque rei,cujus uſus eſt conſumptio vel diſtractio ejus. *ſec.eund.ſec.Sec.q.78.art.1.*

¶ Loci Biblici.

Vſura inter Hebræos prohibita,Exod.22.25.Deut.23.19.Nehemiæ 5. v.7.8.Pſal.14.5.Prov.28.8.& 12.16.Ezech.18.8. Ier.15.10.Ezech.22.12. Luc.6.34.& 19.8.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum,non urgebis eum quaſi exactor,nec uſuris opprimes. *Exod.22.*

Pecuniam tuam non dabis ad uſuram. *Levit.25.*

Non fœnerabis fratri tuo. *Deut.13.*

Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. *Pſal.14.*

Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt,ſed fraudati timuerunt. *Eccl.29.*

¶ Patrum Sententiæ.

Si fœneraveris hominem, id eſt, ſi mutuo dederis pecuniam, à quo plus,quam dediſti expectes, non pecuniam ſolam, ſed aliquid plus quam dediſti,ſive illud triticum ſit, ſive vinum,ſive oleũ,ſive quodlibet aliud,ſi plus,quã dediſti,expectes accipere, fœnerator es,& hoc improbãdus non laudandus. *Aug.ſuper Pſal.26.& hab.14.q.3.c.Si fœneraveris.*

Quid dicam de uſuris,quas etiam ipſæ leges & judices reddi jubent: an crudelior eſt,qui ſubtrahit aliquid,vel detrahit diviti,quam qui trucidat pauperem fœnore? Hæc utrique atque hujuſmodi mali utique poſſidentur, & vellem,ut reſtituerentur: ſed non eſt, quo judice repetantur.Iam vero prudenter intueamur,quod ſcriptum eſt:Fideli homini totus mundus divitiæ ſunt, infideli autem nec obolus. Nonne omnes, qui ſibi videntur gaudere conquiſitis,eiſque uti neſciunt,alienum poſſidere convincimus? Hoc enim certè alienum,non eſt,quod jure poſſidetur.Hoc autem jure poſſidetur, quod juſtè: & hoc juſtè, quod benè. Omne igitur, quod malè poſſidetur, alienum eſt, malè autem poſſidet, qui malè utitur. *Aug. ad Maced.& habet.14.q.4.Quid dicam.*

Putant quidam,uſuras tantum eſſe in pecunia,quod providens divina ſcriptura,omnis rei aufert ſuperabũdantiam,ut plus non recipias, quam dediſti.Item alij pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula diverſi generis accipere,& non intelligunt,ſcripturam uſuram appellare & ſuperabundantium, quicquid illud eſt,ſi ab eo, quod dederint plus re acceperint. *Hier.ſuper Ezech.l.6.& hab.14.q.3.can.Putant.*

Cur in fraudem convertis naturæ induſtriam? cur affectas inopiam? cur optari facis pauperibus ſterilitatem,fles publicam fertilitatem? explorans, quando ſterilior proventus. Hanc vocas induſtriam quæ eſt calliditatis verſutia,fraudis aſtutia.Et quod tu remediũ vocas,eſt commentum nequitiæ.Latrocinium autem fœnus appellem. Capiuntur tanquam latrocinij tempora,quibus in viſcera hominum durus inſidiator obrepas.Cui conditæ frugis multiplicatur uſura? quid imprecaris mala omnibus lucrum tuum damnum publicum. *Amb. l.3.Offic.*

Plerique refugientes præcepta legis,cũ dederint pecuniã negotiato-

ribus,non in pecunias usuras exigunt,sed de mercibus eorum tanquam usuratum emolumenta percipiunt. Ideo audiant quid lex dicat,Neque inquit,usuram escarum accipies neque omnium rerum. Item,Esca usura est; & vestis usura est, & quodcunque accidit sorti, usura est,& quod velis nomen ei imponas, usura est. Item, si quis instaurandum convivium putet,ad negotiatorem mittit,ut absinthiaci cupellam deferat sibi gratis:ad cauponem dirigit,ut Picernum vinum,aut Tyriacum requirat,ad lanium,ut hillam sibi procuret : ad alium,ut sibi poma adornet. *Ambr.& hab.4.q.3.can.Plerique.*

Si quis usuram accipit, rapinam facit, vita non vivit. *Ambr.lib.de bono mortis & hab.14.q.4. can.Si quis usur.*

Ab illo exige usuram,cui merito nocere desideras,cui jure inferuntur arma,huic,legitimæ auferuntur usuræ : quem bello vincere non potes, ab hoc usuram exige,quem non sit crimen occidere.Sine ferro dimicat, qui usuras flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuit usurarius exactor inimici:Ergo ubi jus bellis est,ibi jus usuræ. *ibid.can.Ab illo.*

Non ordinandos censemus illos, qui usuras accepisse convincuntur. *Greg.& hab.dist.45.can.Maritum duarum.*

Mutuo da, ampliores cape usuras, mutuo da acceptum, scilicet ubi nulla invidia,nulla accusatio,insidiatio,neque terror : mutua nulla indigenti, sed Christo, & propter te necessitatem habenti, esurienti, & omnes nutrienti. Hæ enim usuræ regnum, illæ gehennam præparant. Hæ sunt pietatis & misericordiæ. Illæ crudelitatis & avaritiæ. *Ioan. Chrysost.super Matth.*

Nihil usuris turpius,nihil crudelius.Alienas hic negotiatur miserias, & lucrum suum alterius adversitatem facit. Talis est quasi manum suscipiens, & naufragium impellens.

Similis est pecunia usurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspide quasi delectatus vadit in somnum, & per suavitatem soporis moritur, quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui sub usura accipit sub tempore quasi beneficium sentit,sed usura per omnes suas facultates decurrit,& totum convertit in debitum. *Idem ibid.*

Nec hoc prætereundum quoque duximus,sed quosdam lucri turpis cupiditate captos,qui usurariam exercere pecuniam, & fœnore volunt ditescere.Quod nos,ut non tantum dicamus in eos,qui sunt in clericali ordine constituti, sed etiam laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt condolemus:quod vindicari acrius in eos, qui fuerunt confutati, decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur, *Leo Papa, & habetur* 14.q.4. *cap.Nec hoc prætereundum.*

Sicut non suo, ita non alieno nomine aliquis clericorum exercere fœnus attentet. Indecens est enim crimen suum incommodis alienis impendere & exercere. Fœtus autem hoc solum aspicere & exercere debemus,ut quod hic misericorditer tribuimus, à Domino, qui multipliciter & in perpetuum mensura tribuit, recipere valeamus. *Idem & habetur dist.4.cap.Sicut non.*

Et esca usura est,& vestis usura est:& quodcunque sorti accidit usura est. Quod velis ei nomen imponas,usura est. *Ambros.1.de David.*

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Lucan.1.

Hinc usura verax, avidúmque in tempore fœnus,
Et concussa fides, & multis utile bellum.

Auson. Idil.15.

Quod vita sectabor iter, &c.
Si turpia lucra.
Fœnoris, & velox inops usura tricidat?

Anthol. Sacr. Iac.Bil.

Sterilitatem ex usuris plerumque & crudelitate in pauperes nasci.

Quod tepeant hyemes, astiváque tempora rursum
Algida sint, fruges terra negétque suas.
Desine mirari stultásque explode querelas,
Hoc etenim lasi postulat ira Dei.
Nam quia iam nobis sunt ferrea pectora, reddit
Cœlum etiam nobis durius ære Deus.
Et quia iam nummos gignunt per fœnora nummi,
Ante ferax tellus desinit esse ferax.

¶ APOPHTHEGMATA.

Thales assiduè in ore habuisse fertur. Noli ditari nequiter. Quo admonuit ut à turpi lucro abstineamus,ne gravetur proximus.*Laërt.lib.1. cap.1.*

Anacharsis ajebat, forum esse locum mutuis hominum fraudibus ac rapinis destinatum. Notans mores vendentium fœneratorum, qui per fas nefasque plebem expilant,numisque exhauriunt. *Laërt. lib.1. c.9.*

Antiphanes dicere solebat, Vsuram, quæstumque illicitum breves habere delicias,longam autem calamitatem. *Stob.*

Agesilaus quum Ægidi persuasisset,ut debitorum fœneratumque nomina,tabulæque una comburerentur : adportatæ sunt in forũ Clarium, ac coacervatæ supposito igni, dũ concremarentur:abeuntibus ergo fœnerantibus ac divitibus cum tristitia,Agesilaus illorum calamitates irridens,Nunquam se ignem puriorem vidisse jactabat. *Plut.in Lac.apoph.*

Musonius : Rutilius quum aliquando Romæ audisset Musonium rogavit:Dic mihi Musoni,Iupiter, Servator,quem tu imitaris,num fœneratur?Notãs illius inopiam, qui cogeretur interdum accipere mutuum. Ad hoc arridens Musonius:At ne fœnerant quidem Rutili. Turpius est ad fœnus dare,quam accipere.At Rutilius, cum ipse faceret quod gravius est,objecit illi quod erat levius. *Erasm.lib.6.apoph.*

*M.Caro.*Ex Catone Censorio quum quispiam percontaretur quid in re domestica maximè expediret? respondit : Bene pascere, bene vestire, & bene agrum colere, & illi qui quæsierat?Quid fœnerari;Cato,Quid, hominem (inquit) occidere ? Non minus igitur fœneratorem peccare censuit quam homicidam. *Cic. l.2.Offic.*

Alphonsus, Fœneratores utpote labores mortalium depascentes, harpyas vocare solitus erat.Quemadmodum enim Virgilianæ illæ Harpyæ raptu vivebant; sic hodie fœneratores ex pauperum laboribus magnas per nefas opes reponunt sibi & suis. *Pan.l.4.*

Idem Iustitiæ & æquitatis amator ardentissimus:audiens illicito lucro hominibus insidias à fœneratoribus strui : Fœnus nil aliud sibi quam animæ funus videri dixit. Damnavit autem universam fœnerandi rationem, quæ planè est contra naturæ regulam,cum ex nihilo nihil gigantur.*Id.l.3.de Alph.reb.gest.*

Bernard. Senens. Fœnus ita demum sine peccato exerceri posse affirmavit,si pecunia iis crederetur, qui nec capitalẽ summam reddere possent,*Æne.Sylv.de dict.Sigismund.& Frider.Imp.& l.3.de dict.Alph.*

¶ SIMILITVDINES.

D.Chrysost. Sicut qui ab aspide percutitur, quasi delectatus vadit in somnũ,& sic per suavitatem soporis moritur:Sic & qui accipit sub usuris pro tẽpore delectatur,quasi qui beneficium accipit,& sic per suavitatem beneficij nõ sentit,quomodo captivus efficitur.*in c.5.Mat.hom.12.*

Sicut venenum aspidis latenter per omnia membra discurrit, & corrumpit:Sic usura per totas facultates ejus discurrit, & convertit eas in debitum. *Hom.12.*

Sicut fermentum modicum,quod mittitur in multam farinam, totam consperssionem corrumpit,& trahit illam, & facit illam totam fermentum:Sic quum usura in domum alicujus intraverit, totam substantiam ejus ad se trahit & convertit in debitum. *Hom.12.*

Fœnerans quidem post multos annos sortem recipere cõcupiscis cum periculo,neque forte recipiendi,ut moras,majus accipias fœnus.Hic vero statim repetis,& hoc cum non hic semper,sed illic continuo sis mansurus,non hic judicari,sed illic pœnas subire debeas. Et si quis tibi quidem domos,ubi manere non debeas, parasset, magnum existimares detrimentum,id factum.Nunc autem hic vis locupletari,unde frequenter & ante vesperam es migraturus. Nescis,quod in aliena regione moramur,tanquam hospites & peregrini?Nescis quod peregrinorum est expelli : cum nec expectaverint, neque speraverint ? Quod & nos patimur, *Hom.35.epist.ad Hebr.*

Plut. Qui in lutum inciderit, eum oportet aut fugere, aut manere: nam si se volvat,magis etiam inquinatur : Sic qui rem habet cum fœneratoribus. *In Mor.*

Cholerici qui purgari nolunt sub tempus,collecta in dies majore bile postea graviter discruciantur : Sic qui sinunt fœnus accrescere;cum adest dies graviter è capite laborant. *In Mor.*

Plato verat aquam à vicinis petere, nisi prius domi foderis usque ad terram, quam ceram itidem vocant, reperisque non spem esse venæ: Ita prius excutiendum, ut parsimonia,aliave via tibi suppedites, priusquam à mensariis pecuniam mutuam petas. *In Mor.*

Vt ignis invalescens,alia post alia corripit : Sic usura. *In Mor.*

Lepus simul parit & aliud alit, & rursum superfœtat : Ita fœnerator æs alienum, priusquam conceperit, parit. Nam dantes statim petunt,& ponentes tollunt & fœnerant : quod pro fœnore accipiunt. *In Mor.*

Erasmi Roterodami. Vultures ipsi nihil occidunt,sed ab aliis occisa invadunt : ita nonnulli alienis fruuntur sudoribus. *In simil.*

Altarium piscem semper sequitur piscis nomine sargus,qui illo cœnum fodiente excitatum devorat pabulum:ita sunt qui se misceãt alienis negotiis,ut in eis laborantibus fructum ipsi præripiant. *In simil.*

¶ ADAGIA.

Citius usura currit,quam Heraclitus.Θᾶττον ὁ τόκος Ηρακλειτῶ τρέχει.

Admonet Adagium, abstinendum à mutua pecunia, qua credatur ad usuram. Nam opinione celerius recurrere dum usurarium.

Est pylus ante pylum.Ἔστι πύλος πρὸ πύλοιο,πύλος γε μὴν ἔστι καὶ ἄλλος.

In eos accommodabitur, quibus alia usura ex alia nascitur, vel ubi quid alteri præfertur velut antiquius & præstantius, vel ubi aliquis iactat se,vel solus vel summus sit, cum reperiantur & alij qui possint cum eo decertare.

Fœlix qui nihil debet. Εὐδαίμων ὁ μηδὲν ὀφείλων.

Quid enim calamitosius, quam toties erubescere, toties perfricare faciem,fugitare, latitare,mentiri,dissimulare : nunc supplicem agere, nunc flagitare, palam appellari, vitari, notari digito, breviter nunquam tui iuris esse.

Animam debet, τὴν ψυχὴν ὀφείλει.

Dictum titulo de paupertate.

Semel rubidus ac decies pallidus. Ἅπαξ πυῤῥὸς καὶ δέκαπον χλωρός.

Suidas admonet dictum de iis qui mutuum accipiunt, quos necesse est crebro tum erubescere pudor, tum metu pallescere.

Vide Avaritia, Fœnus.

Vsus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VSus, Græcè χρῆσις, & χράομαι utor dicitur. Hebr. *Achuzzah*, possessio,detentio, apprehensio, usurpatio : à verbo *Achaz*, tenuit, apprehendit, apprehensum detinuit, firmiter retinuit; ut solent

ſolent bonæ fidei poſſeſſores & qui rebus ſuis utuntur. Eſt autem uſus, jus utendi rebus alienis ſalva rerum ſubſtantia. *ſec. Azon. in ſumma.*

Uſus nullo modo ſignificat habitum vel potentiam, ſed ſignificat actum cujuſcunque habitus & potentiæ. *ſec. B. Thom. in qu. de veritate, q. 17. art. 1. cap.*

Vſus ab utor venit, & aliquãdo ſignificat ipſam utendi actionẽ. Virg. *Nam neque erat coriis uſus.* Nonnunquam conſuetudinem, converſationem. Terent. *Sic mihi eſt uſus.* Aliquando opus eſt. Virg. *Nunc viribus uſus, Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra.* Nonnunquam utilitatẽ ſignificat. Apuleius, *Cum id ex uſu meo non eſſet.* Vſu venire, eſt accidere. Plin. *Id enim frequenter uſu venit, ut mali bonis præferantur.*

¶ Loci Biblici.

Vſus rerum legitimus, 1. Tim. 2. 9. & 4. 3. 1. Petr. 3. 3. uſus legis, Rom. 3, 19. Galat. 3. 24.

¶ POETARVM SENTENTIÆ.

Ovid. 1. Amor. 8.

Æra nitent uſu: veſtis bona quærit haberi,
Caneſcunt turpi tecta relicta ſitu.

Lucanus ad Piſonem.

Abdita quid prodeſt generoſi vena metalli
Si cultore caret? quid inerti condita portu,
Si ductoris eget, ratis efficit, omnia quamvis
Armamenta gerat, teretique fluentia malo
Poſſit & exceſſu dimittere vela rudente?

Ovid. 1. art.

Ferreus aſſiduo conſumitur annulus uſu,
Interit aſſidua vomer aduncus humo.
Quid magis eſt durum ſaxo? quid mollius unda?
Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

Ovid. 4. Pont. 10.

Gutta cavat lapidem, conſumitur annulus uſu,
Et teritur preſſa vomer aduncus humo.

Luc. 1.

Quinetiam multum ſolis redeuntibus annis,
Annulus in digito ſubtertenuatur habendo,
Stillicidi caſus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occultè decreſcit vomer in aruis.

Idem 4.

Nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo ſpatio tamen, atque labaſcit.
Nonne vides etiam guttas in ſaxa cadentes
Humoris longo ſpatio pertundere ſaxa?

Propert. 2. 25.

Sed tamen obſcura teritur rubigine mucro
Ferreus, & parvo ſæpe liquore ſilex.

Hor. Art.

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere; cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus:
Quem penes arbitrium eſt & ius, & norma loquendi.

Claud. de rapt. Proſerp.

Rerumque remotas
Ingenioſa vias paulatim exploret egeſtas,
Vique artes pariat ſollertia nutriat uſus.

Ovid. 2. Art.

Adde quod eſt illis operum prudentia maior,
Solus & artifices qui facit, uſus adeſt.

Anthолog. Sac. Iac. Bill.

In rebus mundi non eſt idem omnibus uſus,
Nec cuncti paribus cuncta ferunt animis.
Namque bonos blanda inflant, non aſpera frangunt?
Sed fidei invictæ gaudia vera iuvant.
Terra autem & fœni breviter florentis amator,
Seu caret optatis ſeu fruitur, miſer eſt.

¶ Patrvm Sententiæ.

Ραδίως ἡ οὐφυΐα σαυτὴν ἄσκησιν προσλαβοῦσα τελείας τῶν ἐπαινετέων ἔσῃ ἀξέων ἀνειλήφεως τεύξεται.

Facile naturæ indoles præſtans perpetuam exercitationem nacta, laudabilium actionum incrementum ſuſcipiet, aſſequeturque. *Matth. Agr. in epiſt.*

Nec medici, nec Imperatores, nec Oratores, quamvis artis præcepta præceperunt: quicquam magna laude dignum, ſine uſu & exercitatione conſequi poſſunt. *Cic. 1. Offi.*

Vſus, magiſter eſt optimus. *Pro C. Rab. Poſt.*

Vſus frequens omnium magiſtrorum præcepta ſuperat. 1. *de Orator.*

Vſus eſt omnium rerum magiſter. *Cæſar. lib. 2. de bello Civili.*

Vſus longo tempore verus eſt legum corrector. *Liv. Dec. 5. l. 5.*

Omnia honeſta & utilia videntur utentibus. quando quis rectè illis utitur, turpia verò & detrimentoſa, quando malos patronos, & defenſores ſunt nacta. Hujus autem rei cauſa eſt ipſa natura, quæ addit omnibus quaſdam etiam inſitas peſtes, *Dionyſ. Halic. l. 5.*

Vſus eſt optabilior habitu, finis autem uſus. *Ariſt. magn. mor. 1. c. 2.*

Vſus, & habitus quorum eſt, ſemper melius & optabilius eſt uſus habitus. *idem ibid.*

Vſus propriè de utilibus dicitur. *Alex. aphrod. top. c. 3.*

Vſus & poſſeſſio de inſtrumentis, & quod his proportione reſpondet, dici conſuevit, habitus vero, & operatio de qualitatibus, quæ in alia aliqua te conſideratæ eam perficiunt, *Euſt. Ethic.*

Vſus, & utenſile differunt, nam uſus eſt ſecundum quem aliquibus rebus uti ſolemus: utenſile eſt, quo ſecundum ipſum uſum utimur: artes quidem & omnes habitus non ſunt utenſiles, ſed tales, ut his poſſimus uti. *idem 4. Ethic. c. 1.*

Uſus omnis fit per tactum: nam uſum vocamus, prout uti eſt cum gaudio frui, & delectatione. *idem, 3. Eth. 3. tract. 3. c. 4.*

Vſum omnis ad alterum refertur, non ad ſeipſum. *idem Ethic. 4. tract. 1. cap. 2.*

Vtens & quo utitur, oportet differre. *Ariſt. de invent. & Senec. de vita & morte, c. 2.*

¶ Similitvdines.

Eraſmi Roterodami. Nihil projectius excrementis animantium, & tamen ſtercorandis agris præcipuum habent uſum: Ita nulla res eſt tam nihili, quæ non aliquando proſit, ſi noris uti. *in ſimil.*

Sicuti ſcorpius ſi poſt jactum admoveatur vulneri venenum, ad ſe retrahit: Ita nihil eſt tam noxium, quin ſecum afferat remedium ſui mali, ſi quis modo uti noverit. *ibid.*

¶ Adagia.

Viam qui neſcit ad mare.

Plautus in Pœnulo. Id eſt. Qui rem commode conficere nequit, is quavis ratione conficiat neceſſe eſt.

Vt poſſumus vivimus, quando ut volumus non licet. ζῶ μὲν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.

Quo monemur tempori ac neceſſitati ſerviendum.

Quando in fieri non poteſt.

Oportet id quod adeſt boni conſulere. Et Mare. Quod ſis eſſe velis,

Bona eſt offa poſt panem. ἀγαθὴ κὴ μάζα τετ' ἄρτον.

De iis dici ſolere ait Zenodotus, qui penuria meliorum amplectuntur deteriora. Quo licebit uti quum iudicabimus rem uſu, non opinione æſtimandam.

Si non adſint carnes, taricho contentos eſſe oportet. ἂν μὴ παρῇ κρία, ſειρκτέον τῷ παρίχῳ.

Probanda ſalſamenta egenti carnium. Senſus hic eſt, ubi non eſt copia meliorum boni conſulere oportet, quæcunque contingunt.

Aulœdus ſit, qui citharœdus eſſe non poſſit.

Recte dicetur in eos, qui malunt in multo inferiore ordine alicuius haberi momenti, quam inter excellentes negligi. Nec male quadrabit in eos, qui deſperatione meliorum ad humiliora ſeſe conferunt.

Si bovem non poſſis, aſinum agas. εἰ μὴ δύναιο βοῦν, ἔλαυε ὄνον.

Id eſt: Si non potes ut vis, utcunque facito ſi fortuna ſplendidior non contingit, eam ſortem, quæ contingit, boni conſulas.

Altera navigatio. Δευτέρου πλοῦς.

Convenit, ubi quoties quæ potiſſima fierent, non contingunt, ad proxima confugitur auxilia.

Præſentem fortunam boni conſule. τὸ παρὸν οὖ ποιεῖν, κὴ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι.

Admonet adagium ne nos macaremus alienarum rerum cupiditate, ſed quacunque contingit ſors eam velut optimam amplectamur.

Præſentem mulge, quid fugientem inſequeris? τὼ παρίσσαν ἄμελγε τὴν φούγοντα δ' ἰῶεις;

Præſens lucrum non omittendum ſpe futurorum.

Quod adeſt boni conſule.

Oportet boni conſulere quidquid à fortuna conceditur.

Quæ dantur, τὰ μὴ διδόμενα.

Admonet adagium, quod à fortuna datur, id boni conſulendum eſſe, & ferendum æquo animo, quod mutari non queat.

Quod datur.

Nonius Marcell. citat hunc verſiculum è Cacilij Plotio.

Patiere quod dant, quando optima non danunt.

Danunt antique dictum eſt, pro dant, convenit cum præcedente τὰ μὴ διδόμενα.

¶ Fabvla.

De Satyro & igne.

Allatio igne in terras, quem Heſiodus ſcribit Prometheum Iovi furto ſubtractum apportaſſe mortalibus: tum igitur Satyrum delectatum ſplendore & claritate flammæ voluiſſe ajunt amplecti ignem & oſculari: Sed Promethea monuiſſe, futurum hoc cum detrimento barbæ ipſius: Aduret enim hanc, inquit, & cũ cruciatu exulcerabit mentum. Ibi ferũt Satyrum reprehendiſſe factum Promethei, qui malum ſplendidum mortalibus attuliſſet. Promētheum verò docuiſſe malum non eſſe. Nã urere quidem ignem, ſed lucẽ etiam atq; calorem ſuppeditare, cum ad vitæ jucunditatẽ, tum omniũ artium uſum & opificia, ſi quis illo uti recte ſciat.

Fabula docet, exquirendum uſum verum in rebus omnibus, ne perverſa uſurpatione damna nobis accerſamus.

Vide, *Exercitatio.*

Vtilitas.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VTilitas, Græcè ὠφέλεια, ας, ἡ & ὄφελον, utinam & ὠφέλιμος, ος, ον, utilis dicitur dupliciter, ſcilicet ſicut via ad finem, ut meritum ad beatitudinem, & ſicut pars ad totum, ut miniſteria angelorum ad beatitudinem eorum. *Ex. B. Tho. 1. part. q. 62. art. 9.*

Utilitas, utilis, & utiliter, ab utor ducuntur.

Vilitas. Græcè φαυλότης, ητος, ἡ, & φαῦλος, η, ον, vilis dicitur. Vile autem proprie dicitur, quod parum valet, cujus contrarium eſt carum. Venit autem vilis à villa, ut quidam volunt, una litera abjecta, quoniam omnia in villa viliora ſunt, & minori pretio venduntur, quam in urbe. Hinc

Hinc vile pro abundanti ponitur, quia quidquid nimis abundat, vile est, hoc est, parvo venditur pretio. Virgil.

Vilemque phaselum.

¶ Sententiæ Biblicæ.

Communem utilitatem apud te universæ multitudinis considera. *Mac. cap. 2. cap. 4.*

Ad utilitatem datur spiritus, *1. Cor. 12. 7.*

¶ Patrvm Sententiæ.

Vtilior est in conflictu lorica ferrea, quam stola linea, licet hæc sit oneri, illa honori. *Bern. in quodam serm.*

Hæc dicta sunt de sermone, de virtute, de pecuniis, de omni dispensatione quæ unicuique commissa est. Unumquemque enim ad communem utilitatem uti oportet his quæ habet, sive sapientia, sive principatu, sive divitiis, non ad nocumentum conservorum. *Chrys. super illud Matth. 25. Bear.*

Commodum enim debet esse cum modo tantum, si mensuram æqualitatis excesserit, vim sui nominis non habebit. *Cas. l. 2. epist.*

¶ POETARVM DICTA.

Periand. per Auso.

Nunquam discedat utile à decoro.

Ter. Her. 5. 3.

Multa ex quo fuerint commodo, eius incommoda æquum est ferre.

Ovid. 2. Pont. 3.

Turpe quidem dictu, sed, si modo vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.
Cura quod expediat prior est, quam quid sit honestum,
Et cum fortuna statque, cadit que fides.
Nec facile invenies multis in millibus unum,
Virtutum pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti facti si præmia desint,
Non movet & gratus pœnitet esse probum.
Nil nisi quod prodest earum est, tu detrahe menti.
Spem fructus avidæ nemo petendus erit?
At reditus quisque suos amat, & sibi quid sit
Vtile, solicitis computat articulis.
Illud amicitia quondam venerabile nomen
Præstat, & quæstu pro meretrice sedet.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vtilitatem est præsertim bonorum conservatio aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsio, aut futurorum incommodorum inhibitio, & hoc dividitur in corpus, animum & res externas. *Aristot. rhet. ad Alex.*

Vtilitatem ubique quærere non congruit magnanimo, & ingenuo homini. *idem pol. 8. c. 3.*

Vtilitas libri posteriorum prima, est utilitas scientiæ Logices, ex notitia entium veritatis universaliter. *Aver. 1. post.*

Vtilitas introductionis Porphyrij quatuor rebus deprehenditur facilem prædicamentorum cognitionem tradit & integram definitionem, & perfectionem rectam divisionis, & conclusionem verissimam demonstrationem. *Boet. in Porp. ex dial.*

Vtilitas semper consideratur ratione illius, quod est, utile necessitas autem per se. *Ibid.*

Vtilitas est circa futurum tempus. *Plat. in Theat.*

Vtilitas in continua rei possessione consistit. *Leo de amo. dial.*

Omnes experimus utilitatem, ad eamque rapimur, nec facere aliter ullo modo possumus: nam quis est qui vitia fugiat? aut quis potius qui ea non studiose persequatur? *Cic. 3. Offic.*

Nemo est quin putet expetendam esse maxime dignitatem, sed vincit plerumque utilitas. *idem 2. Orat.*

Cum utilitas ad se rapere, honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus afferatque ancipitem cogitandi curam.

Nostræ utilitates nobis omittendæ non sunt cum iis ipsis egeamus, sed suæ cuique utilitati, quod sine alterius injuria fieri possit serviendum est. *idem 2. Offic.*

Res honestæ & utiles semper apud homines potius quàm nusquam oportune dici possunt. *Dion. Hal. l. 11.*

Præcipua utilitas, est non injustè agere, *Thuc. l. 1.*

Vtile judicamus, commune bonum tueri & cum his periclitantur ex æquo & bono agere. *idem. l. 2.*

In bellis sola spectari solet utilitas. *Appian. de bel. Pun.*

Communis utilitas societatis maximum est vinculum. *Liv. dec. 4. l. 6.*

Facilè omnes appetunt quæ pro cunctorum utilitate tentantur. *Iornand. de reb. Getic.*

¶ Apophthegmata.

Antisthenes. Hostes semper observandos esse dicebat, ideo quod hi primi omnium sentiant, si quid delinquas. Igitur primum utilitatis ex his capere possumus, cum errores nostros castigari cognoscimus, ut cognita corrigamus deinceps. *Laert. l. 6. c. 1.*

Anacharsis. Forum esse locum mutuis hominum fraudibus ac rapinis destinatum: notans mores vendentium, per fas nefasque lucra venantium. *Laert. l. 1. c. 9.*

Lysander. Cum egregius simulandi artifex evasisset, ac pleraque quæ crudeliter & avare gerebat, callidis fucis ornaret, justum non alia re quam utilitate, & honestum commodo metiens, fatebatur quidem, veritatem mendacio præstantiorem esse, sed utriusque dignitatem ac pretium utilitate æstimandum. Inverrit vir improbus philosophorum dogma, qui quod honestum est, idem volunt utile esse: hic quicquid esset utile, idem ducebat honestum. *Plut.*

Cato Vticensis. Cum Romam venisset, revocatus est ab exercitu; non quidem ut ipsi gratificarentur, sed quod per illum eito Carthaginem sese capturos crederent. *Plut. in Roman. apoph.*

¶ Similitvdo.

Seneca. Quemadmodum incommodorum onere usque ad miserum non deprimitur: Sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo. *Lib. 2. epist. 93.*

¶ Hieroglyphica.

Ajunt, qui sacerdotum Ægyptiorum commenta curiosius sectantur, *Critonem ideo biformem* pingi solitum, superiori quidem parte hominem; inferiori vero piscem, ut ex humore nos utilitatem & damnum consequi moneremur; cum illi ex humana natura bonum, ex pisce, non nisi perniciem interpretarentur. *Pier. Val. l. 32.*

¶ Emblema.

Ex damno alterius, alterius utilitas.

Emblema CXXV. And. Alciat.

Dum sævis ruerent in mutua vulnera telis,
Vngue leæna ferox, dente timendus aper:
Accurrit vultur spectatum & prandia captat.
Gloria victoru, præda futura sua est.

Vide *Commodum, Damnum.*

Vulgus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VVlgus. Græc. ἰκαῖον, ου, τὸ, & ἰκαῖος, ου, ὁ, vulgaris dicitur. Hebr. *Hamon*, à verbo *Haman*, copiosus fuit, in copia magna fuit. Cognationem habet cum *Hamah*, tumultuatus est: item cum *Hamam*, & *Hom*, turbavit cum tumultuatione, impetu quodam consternavit, tumultum magnum concitavit.

Est autem vulgus & masculino & neutro genere, propriè ignobilior multitudo. Virg. *Sævitque animis ignobile vulgus.* Diciturque (ut quidam volunt) à voluendo, quod stultè huc atque illuc voluatur. Hinc vulgaris dicitur, hoc est, vilis ac communis. Hinc vulgo, divulgo, hoc est emitto, ac vile & quasi commune omnibus facio. Hinc etiam promulgo, quasi provulgo. Vnde lex promulgari dicitur, cum primum in vulgus educitur.

¶ Loci Biblici.

Vulgus facilè commovetur, Matth. 27. 24. Actor. 6. 12. & 14. 19. vulg. opinio de Christo, Matth. 16. 13. Marc. 8. 27. Luc. 9. vers. 7. 19. Joan. 7. 21.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Iuven. 12.

Sed quid
Turba tremens sequitur fortunam, semper & odit.
Damnatos idem populus? si Nortia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Seianum diceret hora
Augustum.

Sen. Herc. fur. act. 1.

Invidia fastum, ac sermo popularis premet,
Tradere turpi fasces populus.
Gaudet, eosdem colit, atque odit.

Sen. Oct. act. 4.

O funestus multis populis,
Diruspue favor, qui cum flatu
Vela secundo rates implevit
Vexitque procul, languidus idem
Deserit alto, savoque mari.

Sen. Her. fur. act. 1.

Illum populi favor attonitum,
Fluctuque magis mobile vulgus,
Aura tumidum voluit inani.

Hor. 1. epist. 19.

Non ego ventosa plebis suffragia venor
Impensis cœnarum, & trita munere vestis.

Ovid. Met. 5.

Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras,
Telaque coniiciunt.

Virg. 1. Æn.

Sævitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & saxa volant. furor arma ministrat.

Ovid.

Vulgus amicitias utilitate probat.

Populus consentiens regnum dat & aufert.

Quicunque multis vir unus præest,
Hoc debet is quibus præest:
Præesse debet nequaquam diutius
Hi quam volent, quibus præest.
Quid impotentes principes superbiunt.
Quod imperant precario?

Ovid. l. 2 Trid. eleg. 8.

Vtque comes radios per solis euntibus umbra est,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit:
Mobile sic sequitur fortuna lumina vulgus,
Quæ simul inducta nube teguntur, abit.

¶ Philo

¶ Philosophorvm Sententiæ.

Vulgi ingenium,sequentia dicta detegunt.

Omni populo ineſt malignum quiddam & querulum in imperantes. *Plut.in Polit.*

Multitudo vulgi, more magis quàm judicio, poſt alium alius quaſi prudentiorem ſequitur. *Sal.ad Cæſ.*

Vulgus ingenio mobili,ſeditioſum,atque diſcordioſum, cupidum rerum novarum,quieti & otio adverſum. *Idem in Iugurt.*

In circulis omnibus atque etiam in conviviis, ſunt, qui exercitum ducunt, ubi caſtra locanda ſint ſciunt, quæ loca præſidiis occupanda, quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. *Livius,lib.44.*

Vulgus eſt mutabile ſubitis,& tam pronum in miſericordiam, quàm immodicum ſævitia fuerat. *Tacit.hiſt.lib.1.* Plebi non judicium,non veritas. *ib.* Ægris oculis alienam fœlicitatem intuetur. *idem,l.2.hiſt.* Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones. *Eod. lib.* Quoquomodo audita pro compertis habet. *id.Ann.l.3.*

Manifeſtum eſt principum diſciplinam capere etiam vulgus. *Plin.in Panegyr.*

¶ Sententiæ Philosophorvm.

In conventibus cum de rebus agitur, quo quiſque eſt ſapientior, eo minus authoritatis habet,majoréque invidia laborat:cõtra illos excolitis,quorum pro concione maximè ſe jactat improbitas, & populariores eſſe ducitis ebrios quam ſobrios,amentes, quam rectè ſentientes, peculatores,quam eos, qui ſuis opibus rempubl. locupletant, ac veſtris tum utilitatibus,tum voluptatibus inſerviunt. Quare mirum eſt, quenquam eſſe,qui ſperet, dum hi conſultores audiuntur, melius actum iri cum republ. Ego vero,quam arduum ſit adverſari veſtris cupiditatibus,non ignoro : & quanquam hic popularis eſt reſpublica,video tamen nemini licere quod ſentit liberè loqui, niſi ſtolidiſſimis veſtrique contemptoribus in concione,poëtis comicis in Theatro. *Iſoc.de orat.de pace.*

Nihil imitari ſolet vulgus libentius, quam quod à viris principibus conſpexerint factitari.

Quid tam impium eſt, quod mortalium vulgus non admittat ampli principatus gratia?

Quod decet plebejum,non ſemper decet principem.

Quæ recta ſunt, ſemper pauciſſimis placent.

Vulgus hominum cupiditatibus agitur non ratione.

Apud Græcos cũ certarent artifices, de his judicabant artis expertes.

Uni ſapientium nihil placet omnium,quæ vulgus facit vel dicit.

Vulgus hominum ea tantùm approbat quibus aſſuevit, ab exoticis horret,non quia per ſe mala ſint,ſed quia peregrina.

Vulgo ingens probrum eſt,paupertas : magna gloria, divitiis per fas nefaſque partis abundare.

Cleon Athenienſis ſuos populares increpans quod contentionibus Reipublicæ pernicioſiſſimis Oratorum inter ſe certantium nimium delectarentur,vulgi ingenium graphicè depingens,inter cætera. Quiſquã (inquit) eloquentia confiſus contendat manifeſtam veritatem obruere, aut lucro motus fucata oratione vos ſeducere volet. Dat enim hæc civitas multis præmia ex talibus certaminibus,ipſa interea in diſcrimen adducitur, cujus rei culpa eſt penes vos (*Athenienſes, qui comitiis intereſſe. alloquitur*) qui talia certamina proponitis, & convenitis, ut ſitis verborum ſpectatores,& alienorum operum auditores, & conſicitis tales futuros eſſe eventus,ut quiſquam facundiſſimè dixerit : nec tam ex factis id quod occurrit certius eſſe ducitis,quàm quæ auditis,& facillimè ſinitis vos decipi novitate orationis,nec decreta facilè exequimini, ac ſemper ſervi eſtis abſurdarum opinionum, & faſtiditis uſitata, ac ſinguli volunt excellere dicendo, aut ne videantur inferiores ingenuo certant cum oratoribus. Acutè dicta laudatis, & videri vultis ipſi quoque eas cogitationes prævidiſſe,cum tardi ſitis ad ea perſpicienda quæ reipſa proſunt ſempérque alia quæritis, ut ſic dicam, quàm quæ vitæ noſtræ accommodata ſunt, cùm ne præſentia quidem conſidereris aurium voluptate impediti,ac ſedetis,non ut conſilium daturi patriæ, ſed ut otioſi ſpectatores eloquentiæ. *Thuc.l.3.*

Talis eſt quælibet plebs ac turba,ut facilè fallatur,& ad quidvis inducatur. Unde illi frequenter idem quod mari accidit. Quemadmodum enim mare natura ſua innoxium eſt rectè utentibus, & tutum, ſi verò violenti ſtatus in illud irruerint,tale redditur utentibus quales ſunt venti, à quibus circumquaque impelliturita & vulgus habet duces & conſiliarios. *Polyb.hiſt.l.11.*

Multitudo ſibi inſerviri cupit. *Plut.in Dione.*

Plebs otio laſcivit *Liv.Dec.1.l.2.*

Vt ſunt mutabiles vulgi animi,ex favore non invidia modò,ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine magnis viris oritur. *id.ibid.*

Natura hoc ita comparatum eſt,ut qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit, cujus mens nihil præter publicum commodum videt. *idem,Dec.1.l.3.*

Multitudo ex incertiſſimo ſumit animos. *Dec.1.l.6.*

Defenſores ſuos in præcipitem ſemper locum favore tollit,deinde in ipſo diſcrimine periculi deſtruit. *idem eod.lib.*

Multitudo omnis, ſicut natura maris,per ſe immobilis eſt:ut venti & aurę cient,aut tranquilli,aut procelloſi, *id.Dec.3.l.8.*

Hæc natura multitudinis eſt, aut ſervit humiliter, aut ſuperbè dominatur, libertatem quæ media eſt, nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt, & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri, qui avidos atque intemperantes plebejorum animos ad ſanguinem & cædes irritent. *idem,Dec.2.l.4.*

Nihil tam incertum, nec tam inæſtimabile eſt, quàm animi multitudinis. *id.Dec.4.l.1.*

Nihil in vulgo modicum:terret,ni paveat : ubi pertimuerit, impunè contemnitur. *Tacitus,Annal.lib.1.*

Vulgus,duro imperio habitum,principi calamitate everſo probra ac verbera intentat. *Idem lib.12.*

Vulgus eſt voluptatum cupiens,& ſi eò princeps trahit lætũ. *Lib.14.*

Vulgus eſt ad deteriora promptum. *Lib.15.*

Facilis eſt civitas ad accipienda credendaque omnia nova, cùm triſtia ſunt. *idem hiſt.l.1.*

Publica expectatio eſt magni ſecreti impatiens. *Eod.lib.*

Vulgus,ut mos eſt,cujuſque motus novi cupidum. *Eod.lib.*

Mos vulgi eſt, Imperatores forma ac decore corporis comparare, *Eodem libro.*

Vulgus ignavum eſt,& nihil ultra verba audet. *Lib.3.*

Eſt vulgus ſine rectore præceps, pavidus, ſocors, arma temerè rapiens,ac ſtatim omittens. *Lib.4.*

Vulgo alimenta in dies mercari ſolito,una annonæ cura. *Id, eod.l.*

Eſt multitudo levi ſententia,& facilè huc atque illuc impellitur. *Zonar.Annal.tom.1.*

In Republica bene conſtituta, plebi non concedenda eſt quidvis temere & imprudenter audendi licentia. *Zonar.in Theodoſio.*

Vulgus,per ſe,novis rebus non ſtudebit. *Idem in Baſilio.tom.3.*

Iam pridem ſat calleo vulgus rem eſſe inconſultiſſimam,nec præſentem ferre fortunam ſcire, nec alias de futuris conſuleri, ſed rebus vel difficillimis perquam leviter & enixe incumbere,ac præcipitanter ſuam in pernicienire duntaxat noſſe. *Procop.de bello Goth.lib.2.*

In omni multitudine natura inſitum eſt, ut rerum novitate & immutatione lætetur. *Agath.lib.3.*

Vulgus de religione rixatur, ignarum quid ſit hæreſis. *G. Pachym. hiſt.lib.5.*

Quo victoria eodem quoque popularium favor inclinat. *Io.Iov.Pontan.hiſt.lib.4.*

Verenda eſt hominum inconſtantia,præſertim in magna annonæ difficultate. *idem, eod. lib.*

Parum eſt præſidij poſitum in promiſcua multitudine, niſi continea tur aliqua neceſſitate & imperio : tametſi tempus incidat, quum ipſorum furor & repentinus impetus valde eſt extimeſcendus. *Ph.Cominæus lib.3.*

Ad portenta accipienda imperitum vulgus blandiente mendacio inclinat. *P.Æmil.lib.1.*

Vt ab judice rudi & imperito recta judicia expectari nequeunt, ſic à multitudine confuſa & imperita, conſilium ſententiáve, prudentia & ratione munita, niſi forte caſu, ſperari nullo modo poteſt. *F.Guiocciardin.lib.2.*

" Populus,ubi minus eſt opus, ſæpenumero profuſus apparet : ubi autem res ipſa largiratem poſcit,uſque adeo tenax, ut dum minimis parcere vult,in maximos ſumptus graviſſimáque pericula occurrat. *ibid.*

Eſt vulgi natura,ad plus quam par ſit ſperandum, minuſque quam neceſſe ſit patiendum propenſa, rerum vero præſentium ſemper pertæſa. *Eod.lib.*

Populi, levi ſpe & vanis conſiliis nixi,cùm periculum procul eſt,feroces ſunt, ſed mox periculo imminente animo fracti, nullam moderationem retinent. *idem lib.7.*

" Variæ ſunt hominum, præſertim multitudinis, cui magis ſpecioſa quam matura conſilia placere ſolent, quæque ſæpius eos qui res minimè prudenter metiuntur, magnanimus exiſtimat, cupiditates & cenſuræ. *Idem lib.16.*

Plebs ſuaptè natura ſemper rerum novarum cupida, cum facilè vanis erroribus & falſis perſuaſionibus repleatur, ad concitantis arbitrium,ut maris fluctus à ventis impellitur, *idem lib.17.*

Sunt ad quæque cerum initia ardentiſſima plebis animi. P. *Iovius hiſtor.lib.11.*

¶ Apophthegmata.

Stilpo. Crateri pereontanti, num dij orationibus & precibus delectarentur ? Iſtuc,inquit, ô ſtulte,ne perconteris in via, ſed ſolum interroga. Subindicans,aut nullos eſſe Deos,aut eos non ſolicitari de rebus humanis. Sed non expediret tales voces apud multitudinem efferri, cui neceſſarium eſt Deorum metu contineri. Huic ſimillimum eſt quod tribuitur Dioni, qui eam quæſtionem proponenti, verſu Homerico, ni fallor reſpondit :

. . . . . .

Οὐκ ἀπ' ἐμοῦ σκεδάσει, ὅχ' ὄν τα λαπίζεται πῆεζυ.

Non abiges miſerande ſenex turbam procul à me.

Laert.lib.2.cap.12.

Anacharſis mirabatur, qui conveniret, ut artifices apud Græcos certarent, ſed de his judicarent artis expertes. Sentiens, de artifice neminem rectè judicare, niſi artificem.. In theatro certabant hiſtriones, mimi, cantores & ſophiſtæ, recitabant poetæ : quorum artes cum populus neſciret,tamen aliis applaudebat. *idem,lib.1.c.19.*

Antiſthenes. Omnia mala pro peregrinis habenda eſſe putavit. Sed vulgus hominum ea tantum probat,quibus aſſuevit:ab exoticis abhorret,non quidem hanc ob cauſam, quod per ſe mala ſint, ſed quia peregrina. *Eraſ.lib.7.apoph.ex Diogenis Laert.lib.6.*

Idem. Quodam die theatrum ingreſſus,ipſe adverſus populum nitens ingrediebatur. Interrogatus autem,quam ob rem id faceret? Hoc,inquit, in omni vita facere ſtudeo. Sentiens hoc ſapientis eſſe viri, in omnibus actionibus multitudine diſſidere:propterea quod vulgus hominum cupiditatibus agitur non ratione. *Laert.lib.6.*

Chryſippus cuidam reprehendenti, quod non apud Ariſtonem cum pluribus daret operam philoſophiæ: Nunquam,inquit, philoſopharer, ſi cum pluribus auſcultarem. Dictum lepidius eſt apud Græcos ὁ πολλοὶ interdum ſonat multi, interdum vulgus hominum. Senſit, non

ſtutim eſſe optima,quæ placent compluribus. *Laert.lib.7.cap.2.*

Demades. cum eſſet quæſtor, populo Athenienſi perſuaſo ut iis qui ab Alexandro deſciverant triremes auxiliares mitterent, jubentique ut illico pecunias depromeret.Paratæ ſunt,inquit pecuniæ,ô viri Athenienſes, quas in congios depoſueram,ut ſinguli minæ dimidium acciperetis. Verum ſi has mavultis in hunc uſum erogari,per me:quidem, ut vobis quidem,luber,utamini, licet. Hoc ſermone fregit impetum populi, nos lentis illa diſtributione ſpoliati. Sic interdum,ut indomitæ belluæ,arte ad meliora conſilia vocandus eſt populus. *Eraſ.lib.6.apoph.*

Alcibiades habebat canem quendam inſigni pulchritudine, emptum drachmarum ſeptem millibus: huic amputavit caudam ac per urbem obambulare paſſus eſt. Demirantibus cur id faceret, ut hoc, inquit, de me loquantur Athenienſes,nec alterius rei ſint curioſi.Notat ingenium populi,qui de claris viris libenter loquitur male.Illi modo ſuppeditavi: materiam leviorem. *Plut.in Grac.apoph.*

Phocion, populum Athenienſem in concione quum liberius reprehenderet, eique Demades diceret: Laniabit te Phocion plebs,ſi paululum inſanierit: Quin, inquit ille, te potius, ſi paululum reſipuerit. *Bruſ.lib.7.cap.17. ex Plut.*

Idem. Quum Athenienſibus proditum eſſet oraculum, in ea civitate unum eſſe virum qui cunctorum ſententiis adverſaretur, ac populus vociferans juberet illum inquiri, ut occiderent: Phocion in medium proceſſit:ego,inquiens,ſum ille,quem deſignat oraculum.Mihi enim ac omnia diſplicent, quæ vulgus ait & dicit. Quo dicto oſtendere voluit, inconditam multitudinem,quoniam affectibus agitur, nihil ſani nec agere nec loqui. *Plut.in apoph.*

Idem. Orationem habens apud Athenienſem populum, placebat omnibus: cumque videret ab omnibus pariter ſermonem approbari, converſus ad amicum: Quid(inquit)num mali quippiam dixi imprudens? Adeo perſuaſum habebat, nil placere vulgo,quod à recto judicio proficiſceretur. *Ibid.*

Themiſtocles cum Athenienſes contumelia afficerent, in quos multa contulerat beneficia, ajebat ſe ſimilem eſſe platanis, ſub quarum umbra accurrunt homines afflicti tempeſtate,& eaſdem ſimul ut abiit tempeſtas vellunt. Senſit vir prudentiſſimus, vulgi mores eſſe,ut in belli periculis, implorent opem fortium virorum, in pace vero contemnant. *Plut.in Grac.apoph.*

Hippomachus. Cum diſcipulus ſuus aberraret arte inter fiſtulandum, & nihilominus plauſum auditorum aſſequeretur,percuſſit eum baculo, dicens: Perperam fiſtula ceciniſti, nam alioquin hi tibi non applauderent. *Ælian.lib.4.de var.hiſt.*

Polycletus. Eodem tempore duo ſimulachra fecit: alterum quidem ad vulgi arbitrium, alterum juxta artis regulas. Gratificaturus autem plebi ad ſingulorum acceſſum tranſpoſuit,& commutavit aliquid, morem gerens uniuſcujuſque voluntati. Mox propoſuit utrumque: & alterum omnes admirationi,alterum ludibrio ac riſui habuerunt:Reſpondens igitur Polycletus: At hoc inquit, quod vituperatis & reprehenditis,à veſtra arte profectum eſt: quod vero ſuſpicitis,ego mea facultate ſum fabricatus. *Ælian.l.16.de var.hiſt.*

Appius Claudius. Quum in cenſura haberet competitorem Scipionem, Pauli Æmilij filium populari auræ ſtudentem, magna voce, O Paule, inquit, Æmili! nonne etiam apud inferos indignaris, quod ſimilium tuum Mallius tonſor & Licinius declamator ad cenſuram producunt? *Plut.*

M.Cato. Populum Romanum gregi pecudum conferre ſolebat: quæ ſingulæ nemini obtemperant, univerſæ autem gregis ducem ſequuntur. Sic & vos,inquit,quos nemo veſtrum privatim conſilium adhibere vellet, ab his hic congregati, vos agi ducique ſinitis: Notans populum, quod deterrimis committeret magiſtratus. *Eraſ.lib.5.apoph.*

Polycarpus, cum fidei ſuæ rationem Herodi proconſuli reddere paratus eſſet,diemque poſtularet, quo cum proconſuli agere poſſet: Proconſul voluit,ut coram populo excuſaret.Cui Polycarpus.Nam faciam inquit, cum principibus & poteſtatibus honos debeatur, modo Deo non ſit contrarius:populo autem furenti ſatis facere nemo poſſit. *Euſeb.l.4.Eccleſ.hiſt.c.15.*

¶ SIMILITVDINES.

Nazianzeni. Solet populus, etiam ſi ad præſens iram cohibeat, tanquam ignis in ligno deliteſcent, ſeu fluvius vi coërcitus,ubi tempus eſt oblatum,reaccendere & erumpere. *Contra Iulia.*

D. Baſilij. Quemadmodum nebulæ juxta mutationes flatuum nunc huc, nunc illuc feruntur:Sic vulgus quovis vento nunc in hanc nunc in illam partem ſeſe flectit. *Apud Anton.part.1.ſer.18.*

Philonis, Quemadmodum coqui omnia eſculenta ad ſuavitatem oris comparant,utilia negligunt: Sic ignobile vulgus ſecurum de commodis,præſentem tantum voluptatem venatur. *Lib.de Ioſeph.*

Sicut coquus nihil aliud curat, quam inutiles ac ſupervacaneas ventris voluptates:Eodem modo vulgus ignobile totum ſeſe oblectamentis aurium tradit, per quæ mentis intentio relaxatur, & enervatur anima. *Ibid.*

*Polybij.*Quemadmodum mare natura ſua placabile eſt rectè utentibus ac firmum, cum vero venti violentiores irruerint, tale redditur utentibus,quales ſunt venti,à quibus agitatur.Ita etiam ignobile vulgus cum per ſe placabile ſit,facilè tamen commovetur à quovis vento, ac talis ſit multitudo utentibus,quales conſiliarios habet. *Lib.11.hiſt.*

Demoſthenis. Populus ſanè turba eſt, & res omnium inſtabiliſſima ac impudentiſſima,ut in mari fluctus flexibilis & inquietus, qui ut contingit agitatur: alius venit, alius receſſit, ac nemo reipublicæ curam gerit,imò ne meminit quidem. *in oratio. de falſa lega.*

Stobæi. Ariſton Chius vulgus hominum Laërti comparabat, qui cum reliqua ruri diligenter omnia curaret, ſeipſum negligebat: Sic & illos ſtudioſiſſimos quidem eſſe circa poſſeſſiones, animum autem feris obrutum affectibus,non excolere ajebat. *Ser.2.de imprud.*

Vt vulgus temere quippiam poſtulanti ex rebus tuis, non movet te: Sic quavis in re plebem injuſte aliquid orantem ne revereare. *Ser.44.*

Plutarchi. Inter agathallos & acanthylides tantum eſt odium, ut ſi ſanguis eorum vi miſceatur,continuò ſeparent ſe rurſus,ac diſſiliant: Sic inter patricidos & plebem,etiamſi quando pro rerum uſu conjunguntur,durat tamen uſque odium naturale. *in Mor.*

Qui captat aves, earum voces imitatur, ut alliciat in laqueos: Sic,ut multitudinem in tuam adducas ſententiam, illius ingenio obſecundes & obſervias oportet. *in Mor.*

Quemadmodum ij qui ruri laborant, ingruente pluvia & tempeſtate ad platanos currunt, ut earum umbra tegantur,eaſdem autem ſimul ut redit ſerenitas, evellunt, & domum ferentes in ignem projiciunt: Sic ignobile quoque vulgus in belliçis periculis fortium virorum implorat opem & auxilium,in pacis autem tranquillitate eoſdem contemnit, & nihil æſtimat. *in Grac.imp.apoph.*

*Seneca.*Vt qui in ludo verſantur gladiatorio, cum iiſdem vivunt ac pugnant: Ita vulgus hominum inter ſeſe dimicat, & alius alium ſpoliat vel amiciſſimum. *Apud Eraſ.*

Nihil magis præſtantiſſimum eſt, quam ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem,pergentes non quò eundum eſt, ſed quo itur. *ibidem.*

*Roterodami.*Quemadmodum oves ſingulæ nemini obtemperant,univerſæ autem gregis ducem ſequuntur: Sic in urbe populus à privatis caſtigari non vult,à magiſtratu autem agitur & ducitur. *Lib.5.apoph.*

Vt maiore cum voluptate cantionum audimus notam,quam ignotam, eriam ſi melior ſit: Ita iis literis impenſius vulgus delectatur,quas dicit. *in Simil.*

Vt imperiti tempeſtatem non ſentiunt,niſi ſerò, ſuóque malo:contra prudentes agricolę proſpiciunt,cavéntque:Ita vulgus hominum improvidum ſuo malo diſcit,cum interim vir ſapiens procul prævifum malum vitet, ut Democritus metente fratre ardentiſſimo æſtu,monuit, ut reliquæ ſegeti pareeret, raperétque defecta ſub tectum: paucis mox horis ſævo imbre vaticinatione approbata. *Ibid.*

Sicut arbores aliquot,quæ poſt ſolſtitium invertunt ſua folia, ut ulnus,tilia,olea, populus alba, ſalix: Ita vulgus procerum, ſimulátque princeps vitæ genus diverſum commutarit, vertunt & ipſi vultum,cultum,orationem & omnia. *Ibid.*

*Thriveri.*Quemadmodum ſenſus reſpectu rationis brutus eſt:Ita æſtimatione ſapientium, vulgus. Proinde qui vult ſapere, debet quàm longiſſimè ab opinione vulgi diſcedere. *in apoph.72.*

¶ FABVLA.

Aſinus vulgi.

Senex pater comitatus filio adoleſcentulo, aſinum agebat ad mercatum,venditurus illum,ſi poſſet. Hos conſpicati in agro mercenarij: O homines ſtultos! inquiunt, qui vacuum aſinum præ ſe agant potius, quàm ut alter ipſorum vehatur, cum hic ætate ſenecta, hic puerili ſit imbecillior.Senex verum illos dicere ſentiens filium ſuum in aſinũ imponit, neque multum viæ progreſſi,habent obvios notos ſibi homines, qui benevolentia,ut videbatur,erga ſenẽ moti,reprehendere, quod ipſe potius decurſu ætatis & annis gravis defatigaretur, quam ad laborem adoleſcentulum filium aſſuefaceret. Quos & ipſos rectè monere arbitratus,mutatò conſilio,ipſe aſinum conſcẽdit & adoleſcentulum filium præire debet. Non multum itineris confecerant, cum audit & hos culpantes quoſdam, quod tenellos pedes pueri exerceret itinere, ipſe ſuis calloſis parceret.Ergo aſſidere poſt ſe filium jubet. Cum autem incidiſſent in quoſdam viatores, ſalutato illi ſene,& de quibuſdam aliis locuti,mox ipſius ne eſſet aſellus, an uteretur conducto, interrogant? Hic enim vero ſuum eſſe dicebat,& ſe agere ad mercatum.Bene ſcilicet,inquiunt, illi venditurus exanimatum tanto pondere utriuſque veſtrum Senex dicere & hos aliquid exiſtimans pedibus alligatis aſini ſuſpenſum de pertica ipſe & filius portare. Ibi verò hoc videntium maxima reprehenſio & vituperatio exſtitit: aliis ut dèlirum ridẽtibus ſenem, aliis captum mente miſerantibus. Tum ille tandem perturbatus ſimul animo, ſimul indignatione percitus, ut propè fluvium fortè aſtiterat, aſinum in aquas præcipitem dedit. Ita dum ſermonibus hominum movetur,aſinum miſer perdidit.

Docet fabula, non oportere ſapientes, hoc agere, ſuas actiones ut vulgo probent, ſed in conſiliorum honeſtate illius belluæ multorum capitum notationes contemnere.

Vide *Plebs*, *Populus*.

Vulnus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VVlnus, plaga, & propriè hians patẽnſque apertum corporis ictu aliquo inflicta, Græc. τραῦμα. Hebr. *Machchah*, à verbo *hicchah*, Sauciavit, vulneravit,& *Petſah*, à verbo *Patſah*, vulnus inflixit, lacerávit uſque ad effuſionem ſanguinis.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Virg.3. Georg.

Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferre potuit reſcindere ſummum
Vlceris os: alitur vitium, vivitque tegendo, &c.

Continuo

Continuo : ferro culpam compesce, prius, quam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Claud. 2. Eutro.

Tunc decuit sentire nefas, tunc ire recentes
Detersum maculas : veteri post obruta morbo
Corpora, Pœonias ne quidquam admoveris herbas.
Vlcera possessis altè suffusa medullis,
Non leviore manu ferro sanantur, & igni.
Ne noceat frustra mox eruptura cicatrix.
Ad vivum penetrant flamma, quo funditus humor
Defluat, & vacuis corrupto sanguine venis
Arescat fons ille mali, truncantur & artus,
Vt liceat reliquis securum vivere membris.
Ovid. 1. Met.

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.
Ovid. 2. Pont. 2.

Vulneris id genus est, quod cum sanabile non sit.
Non hoc tractari tutius esse puto.
Idem 30. Pont. 1.

Curando fieri quadam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigisse, fuit.

¶ Philosophorvm Sententiæ.

De vulneribus acceptis. Dial. lxxvii.
Francisci Petrarchæ.

Dol.

Vulneribus crucior gravissimis. R. O. si animæ tuæ vulnus aspicias, quàm tibi hæc levia videantur, sed vos delicatissima corpora insensibiles penè animas habetis. Altera vestri parte nihil altera pati omnia parati, quodque est funestius, non sentire. D. Vulneribus inflictis afficior. R. Hostilis mucro loricam penetrat non animum. Ille nisi ultro suis sese armis spoliet, inviolabilis ferro est. Disputatum habes à magno quodam viro, paruo quidem, sed arguto volumine, neminem lædi posse, nisi lædatur à seipso cui sententiæ, quamvis ab opinione hominum vehementer abhorreat, pro veritate subscripserim. D. Gravissimis, multisque vulneribus laniatus sum. R. Nullum vulnus gravius esse potest, quàm ad mortem, talia vero uno in corpore multa esse non possunt, si unum ergo gravissimum, reliqua omnia levia sint oportet. Tribus viginti vulneribus confixus Cæsar, unum, non amplius lethale habuit: ut sanè fuerint cuncta letalia, plus ne quam semel mori potuit? multo licet ac profunda sint vulnera, unus est vulnerum effectus, quorum sæpe etiam in corpus extinctum inhumana repetitio non vulnerati pœnam, sed sævitiam vulnerantis exaggerat. D. Vulneribus debilitatus sum. R. Sit utinam simul debilitata superbia cum sororibus suis, & accesserit vulnerum comes humilitas, ne de nihilo scriptum sit: Humiliasti sicut vulneratum superbum. Bonum vulnus & utile, quod plurium ac majorum vulnerum medicina est. D. Vulneribus deformatus sum. R. An adolescentis illius oblivisceris, cujus mentio bis in hoc sermone incidit? sero quidem sponte faceres, quod ab alio factum gemis. D. Transuerso vulnere facies exarata est. R. Non vulnus, sed causam vulneris attendo. Iusto cicatrix bello parta miseris modis honestat faciem. Viri fortis speciosum pro justitia susceptum vulnus, multoque speciosior est mors. D. Vulnere accepto claudus sum. R. Dictum tenes Horatij Coclitis, qui cum dicto illo, quo mirabili magis quam credibili fortitudine atque constantia solus Tusci Regis exercitum sublicio in ponte sustinuit, testudine suorum manibus à tergo fracta, & collapsa, hostibus clausum iter sentiens utque erat armatus, & mille hinc, atque hinc millibus circumuentus, ex alto se in Tyberim projecisset: unoque cum vulnere unde claudus mansit inter ruendum accepto: nando ad suos corpore reliquo incolumis perveniisset, idque vitium sibi post tempus in petitione honoris objiceretur, sic elusit adversatium: Minimè enim inquit, claudico, sed ita dij immortales voluere, ut per singulos passus meminerim triumphi mei: præclarum planè, fictisque par dictum. D. Manum vulnere perdidi. R. Si lævam damnum levius. At si dexteram Marci Sergij viri fortissimi remedio uti licet, qui hac manu bello Punico amissa sibi ferream fabrefecit: cum qua multis, ac trucibus præliis, non otiosus bellator interfuit. Id si parum successerit, dextræ officium in sinistram transfer. Nocti ut Cæsareus miles Attilius bello massilienſi, cum injectam puppi hostili dextram amisisset, leva prehensam tenuit, donec pelago mergereretur. D. Vtraque manus ferro abscissa. R. Vbi plus licentiæ fortuna, ibi plus negotij virtus habet, fortunæ tamen omnis aculeus, virtute contunditur: hac armatus etiam sine manibus fortis erit, Memento Cinigeri Athenienſis, qui post Marathoniam pugnam, opus immortale Miltiadis hostibus ad naves profugis imminens obtruncata manu dextra, qua unam navium fugæ plenam strinxerat, sinistram mox adhibuit, qua rursus abscissa, feræ in morem morsu post affixo sic tenuit, quos aliter non valebat: nec tibi miles ille Cannensis exciderit, qui vulneribus usu manuum privatus contra suis intentum spoliis victorem, quod unum sibi supererat dentibus quidem pro manibus usus est, cervicémque ejus arreptam ulnis implicuit, nec laxavit priùs quàm auribus truncis, ac naribus, os hostis lacerum tuens, seque vultus moriens jam lætior expiraret ferocia hæc illa suaviora militaribusque animis aptiora remedia, ut semper ceu rem fragilem, caducamque, teque velociter deserturam corpus aspicias, ut cum id evenerit, nec concidas, nec mireris quidem. Sed exteriore membrorum ministerio amisso in ipsos animæ sinus intimos te convertas, ubi invenies aliquid magnificè loquendum; agendúmque nec lingua opus esse, nec manibus. D. Vulneribus deformatus sum. R. Dixi jam, imò si causa vulnerum pulchra est, honestatus, ac insignitus, viri quidem fortis pro justitia, magnum aliquid aggressi durúmque aliquid perpessi non fœdis frons sulcata vulneribus videri debet, sed notis stellata fulgentibus, neque verò cicatrices, aut vulnera, sed virtutis sunt dicenda vestigia, & præclaris affixa frontibus signa meritorum. Proinde si Cæsareum illum quoque Centurionem Cæsium Scævam miræ virum fortitudinis sed justitiæ nullius, mille lacerum perfossumque vulneribus hostes quoque vulnerati & propter unius virtutis admirationem vulnera ipsa deosculantes armorum fragmina, & sagittas tepenti cadavere eductas deorum templis ceu sacrũ aliquid affigebant, quid de fortis justique viri pretiosis vulneribus sentiendum sit intelligis. D. Vulneribus multis infirmus, ac deformis sum. Rat. Curate miseri vulnera, nisi nunc sanentur hæsura perpetuò. De his enim terra viderit, quæ illa conteget, consumétque, cicatricosaque corpora excipiens planè restituet. D. Inflicto vulnere hac aut illa parte corporis truncus sum. R. De partibus litigas totum illico relicturus.

Vulnera quæ quisque (in prælio) excipit indicia virtutis sunt. *Curtius, lib. 4.*

¶ Apophthegmata.

Crates. Nicodromus citharœdus Crateris dictis lacessitus impegit illi pugnum in os, & sugillavit. At Crates fronti imposuit tabellam, in qua scriptum erat: Nicodromus faciebat. Itaque cum livore suo obambulans, traduxit citharœdum festiviter alludens ad artificum morem, qui operibus suis inscribunt, Apelles aut Phidias faciebat. Simile quiddam narratur de Diogene pulsato. *Laërt. lib. 6. cap. 1.*

Alexander frequenter dicere solitus est: Vt maximè sanetur vulnus, quod illatum est, manet tamen cicatrix. Sensit vir clarissimus, vulnus facile quidem sanari posse, ut dolor omnis auferatur: cicatricem tamen, hoc est, injuriæ factæ memoriam, semper versari ob oculos. *Eras. lib. 8. apoph.*

Timotheus, audiens quendam acceptum in bello vulnus prædicantem ac corporis cicatrices ostentantem: Et me, inquit, puduit, quod cum ego in Samo dux vester essem, catapultæ telum prope me ceciderat. Significans, hoc vulnus illi non factum in prælio cominus pugnanti, sed procul. Sic sunt hodie Thrasones, qui vulnera à bombardis corpori inflicta ostentant omnibus fortitudinis gloriam aucupantes: cum vulnus eminus pugnand fortassis à puero, vel ignaviſſimo timidissimoque homine acceperint. *Eras. c. 5. apoph.*

Vide, *Bellum, Cædes*

Vultus.

¶ Sententiæ poeticæ.

Lucan. ad Pison.

Talis inest habitus, qualem nec dicere mœstum.
Nec fluidum, lætæ sed tetricitate decorum
Possumus ingenita stat nobilitatis in illo
Pulcher honos, & digna suis natalibus ora.
Sen. Thyest. act. 2.

Multa sed trepidus solet
Detegere vultus, magna nolentem quoque
Consilia produnt.
Idem in Agam. act. 2.

Quid tacita versas? &c.
Licet ipsa fileas, totus in vultu est dolor.
Sen. Her. Oet. act. 2.

Licet ipsa neges,
Vultus loquitur quodcunque negas.
Ovid. 2. Met.

Heu quam difficile est crimen non prodere vultu!
Hor. 7. Epod.

Tacent: & ora pallor albus inficit:
Mentesque perculsa stupent.
Iuven. 1.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus: tacita sudant præcordia culpa,
Inde ira, & lachrymæ.
Sen. Oed. act. 4.

Effare, dubitas? cur genas mutat color?
Quid verba quæris?
Ovid. 8. Met.

Super omnia vultus
Accessere boni, nec, iners, paupérque voluntas.

¶ Philosophicæ Sententiæ.

Vultus ac frons, animi est janua, qui significat voluntatem abditam ac retrusam. *Cic. de Petr. Con.*

Omnis motus animi suum quendam à natura habet vultum & sonũ & gestum: animi imago, vultus est: indices oculi. Nam hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt: tot significationes & commutationes possit efficere. Oculi enim sunt quorũ tum intentione, tũ conjectu, tum hilaritate, motus animorum significemus aptè. Nam oculos natura nobis, ut equo & leoni setas, caudam, aures, admotus animorum declarandos dedit. 3. *de Orat.*

Ex oculorum obtutu, superciliorum aut remissione, aut contractione, facile judicamus quantus sit in homine dolor aut motus: aut denique tristitia. 1. *Offic.*

Proditur animi natura per vultum, & severitas corporis nubila quoque mentis abstergit. *Cassiod. lib. 3. epist. 6.*

Vultum alacrem impavidumque militibus ostentare, prosperos rerum successus, & securam de hoste victoriam dejectis etiam militum animis pollicetur. *P.Iov.hist.l.14.*

Vide facies.

Vxor.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

VXor,Græcè γυνή,αικὸς,ἡ,& γυναικόφιλος,ὁ,ἡ,uxorius dicitur.Uxor Hebr. *schschah*, Vita viro tradita ex primaria Dei institutione, *Gen.2.cap.* Fortasse à vero *Iaschah*, Essentiam habuit firmam, fuit in substantia solida & nõ pereũte:Nam Eva formata fuit ex costa Adami.

Uxor dicitur mulier postquam contraxit per verba de præsenti,licet nondum consummaverit,hoc in omnibus favorabilibus. Sed in odiosis appellatione uxoris venit solum illa quæ matrimonium consummavit. *In l.si non sicut.C.de bon.q.lib.*

Uxor dicitur ab ungendo, quasi unxior. Fuit enim veterum mos Romanorum, ut novæ nuptæ mariti domum intrantes axungia postes ungerent.Est autem axungia adeps suillus inveteratus, aut cum sale, aut syncerus, qui quanto vetustior, tanto utilior est. Diciturque axungia ab axe plaustrorum, unguento, quamvis etiam Græci hoc vocabulo usi fuerint. Hanc enim religiosam habebant, putabantque mala omnia ab ea domo arceri,propter innumeras axungiæ utilitates,impressas ei à radicibus, quibus sues vescuntur. Uxorius modo significat, ad uxorem pertinens, modo uxori deditum.

¶ LOCI BIBLICI.

Uxor non inventa virgo,& ejus lex;Deut.22.v.13.14.15.uxor adulteens à fide,occidenda,Deut.23.16.Uxor diligenda, Prov.5.18.Ephes.5. 25. non plus ametur quàm Christus. Matth. 10. 37. Uxor non temere relinquenda,Matt.5.v.31.32.& 19.v.6.8.9.Marc.10.9.Luc.16.18.1.Cor. 7.v.10.11. Vxor virum timere debet, Ephes. 5. 53. dominum illa compellare debet maritum suum, Saræ exemplo, 1.Petr.3.6. Vxor prudens Dei donum Prov.19.14. Vxor Ieroboami mutato habitu Ahjam prophetam consulit, 1. Reg. 14. 4. Vxor Iobi maritum spernit,Iob.2.9.& 19.17.Vxor Loth, in salis statuam versa est, Gen. 16. 26. exemplo illa nobis sit, Luc. 17. 23. Vxoris adulterium quomodo possit deprehendi Num.5.14.&c.

Vxoris officium,Gen.2.v.22.& 3.16.Num.30.v.7.13.Deut.22.5.Tob. 10.12.Esth.1.19.&c.Prov.11.16.& 12.4.Esa.3.v.15.17.1.Cor.7.1.&c.1.v. 5.9.& 14.1.4.Eph.5.22.Colosſ.3.18.1.Timoth.2.11.& 3.11.& 5.v.2.10. Tit.2.10.1.Petr.3.1.Vxorem ducentes, immunes primo anno, Deuter. 24.5.Vxorem non licet repudiare, nisi ob solam fornicationem Matth. 5.32.

¶ SENTENTIÆ POETICÆ.

Sen. Oct. act. 1.

Amor perennis coniugis castâ manet,

Iuven. 6.

Si verum excutias, facies, non uxor amator,
Tres ruga subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dantes,oculique minores:
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam gravis es nobis.

Sen.Oct.act.2.

Probitas, fidesque,coniugis mores, pudor,
Placeant marito.

Plut.Merc.

Nam uxor contenta est, qua bona est, uno viro.

Ovid.2.Trist.

Cumque fefellit amans aliqua novitate maritum
Plauditur, & magno palma favore datur.

Plaut. Stich.

Facile invenies & peiorem, & peius moratam pater
Quam illa fuit: meliorem neque tu reperies, neque
Sol videt.

Iuven. 10.

Nos animorum
Impulsu & caca, magnaque cupidine ducti
Coniugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri qualisque futura sit uxor.

Iuven.6.

Semper habet lites, alternaque iurgia lectus,
In quo nupta iacet: minimùm dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc omni tigride peior,
Cum simulat gemitus occulti conscia facti.
Aut edit pueros, aut ficta pellice plorat.
Vberibus semper lachrymis, semperque paratis
In statione sua, ipsis expectantibus illam,
Quo iubeat manare modo.

Ter.Adelph.5.

Duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi! nati filij
Alia cura: porrò autem, dum studeo, illis ut quam plurimum
Facerem, contrivi in quarendo vitam, atque atatem meam.
Nunc exacta atate hoc frui pro labore ab his fere
Odium.

Ex Græ. Com.

Τὸ γαμεῖν, ἐάν τις πρὸς ἀλήθειαν σκοπῇ,
Κακὸν μέν ἐστι, ἀλλ' ὡς καῖον κακόν.
Est ducere uxorem, malum: (vera ut loquar)
Malum necessarium putari sed decet.
Μὴ δ' γαμεῖν γὰρ ὧδ' ἅπαξ λέξας, φέρειν
Μύσαντα προσῆκε γυναῖκα δεῖ.
Ducas cave uxorem: sed ubi eam duxeris,
Fer coniugem dotemque connivens dehinc.
Ἀγαθὴ γυναικός ἐστιν, ὦ Νικοστράτη,
Μὴ κρεῖττον εἶναι τοῦ πόσος, ἀλλ' ὑπήκοον,
Γυνὴ δὲ νικῶσ' ὠδὰ κακὸν ἐστιν μέγα.
Proba uxor, ô Nicostrata, marito suo
Non debet esse superior: sed obsequens.
Nam grave malum uxor est superans virum suum.
Οἰκία δ' ἐν ᾗ πρωτεύει γλώττη,
Θὐκ ἔστ', ὅτις πώποτ' ὀκ ἀπώλετο.
Haud una salua manſit unquam familia:
Partes priores uxor in qua gesserit.
Ὅστις γυναῖκ' ἐπίκληρον ἐπιθυμεῖ λαβεῖν,
πλουτοῦσαν, ἧττι μείζονι ἐκτίνει θεῶν,
Ἢ βούλετ' ἀτυχῆν, μακάριος καλῶς φρονῶν.
Qui ducere uxorem cupit prædivitem:
Pœnas vel ille pendit iratus Dius:
Vel dum beatus audit, esse vult miser.
Οὐ χρὴ γαμεῖν ὅτι δυσχόσιν ἐν γάμοῖς,
Ὅστ' ἠτυχῆσαι, συμφορὰ δ' ὅς ὢν τύχῃ.
Κακὴ τε γυναικὸς ἠτυχεῖ δ' ἐλλὴς τυχών.
Non coniugali semper infœlicitas,
Fœlicitasve semper est comes thoro:
Sed prout uxor obtigit proba, aut secus.

De Uxoris amissione. DIAL. XVIII.
Francisci Petrarchæ.

DOL.

Uxorem heu perdidi! R. O præposterum ingenium stupendumque hominem!qui uxoris in funere lugeat,saltet in nuptiis.D.Uxorem perdidi.R.O demens!hymenæum cane. Nunc est tempus, coronatum victum vidimus, dignioribus jam sertis accingere. Magno prælio victisti, & longa obsidione liberatus es.D.Uxorem perdidi.R. Si dicis perdidi, quasi qui febrem perdidit, aut scabiem. Interdum lucri species est perdere.D.Uxorem perdidi.R.Nunquam tibi fortassis opimiorem quæstum una lux attulit.Quantis compedibus elapsus es,quanto naufragio enatasti!D.Sed uxorem bonam perdidi.R.Solent id quidem omnes dicere,& qui cõtrarium sciunt:Ego autem etsi bona uxor vel omnino mulier bona rerum mirumque animal sit in terris, vitandæ tamen altercationis causa permiserim uxorem tibi qualem dicis amissam. Neque ideo respondeo, quod olim quum hæc eadem quæstio ageretur apud Senecam respondit,posse te aliam bonam,vel si feceras facere,vel si inveneras invenire. Muto sententiam,Nolo te sæpius rem periculosissimam retentare, quod & si semel bene cesserit,stultè repetitur. Citius ceptum sui similes mulier mala quam unam bonam reperiet. Quamobrem qui malã habuit,similem timeat. At qui bonam, similem ne speret, sed uterque pariter,ille adversitatem cumulare, hic prosperitatem suam deformare caveat.Sic in ómnem casum secundo conjugio abstinendum. Tu nunc ergo si,ut ais,bonam conjugem amisisti,præterito potius gratulare quã futuri spem concipias,neque quod puppe integra littus attigeris,crebro naviculam ventis credas.D. Conjugij vinculum,quo tenebar mors dissoluit.R. Noli re rursus innectere, cogita quam optabilis, quamque incomparabilis sit libertas,& consilium Ciceronis amplectere.Qui uxorẽ vivaciſſimam, & adversus quam frustra mortis auxilium expectandum esset,dum repudio dimisisset hortantibus amicis, ut aliam duceret, non posse simul se uxori & sapientiæ studio dare operam respondit.D.Uxorem bonam perdidi.R.Quid si hoc etiam non jactura, sed lucrum, & magni fuga periculi est,ut enim sit bonam reperire,cõstantem ubi quæremus? Notum illud summi vatis:*varium & mutabile semper fœmina.* D.Uxorem bonam, ac juvenili ævo floridam amisi. R. Parumne igitur fœminei mores sunt?quam multas pudicissimas adolescentulas,impudicas, ac lascivas anus vidimus. Ardor nempè libidinis, quoties vetulæ ossibus incubuit,quasi ignis in ligno arido violentiùs æstuat,vel instantem ergo vitæ mutationem, vel ut indè periculum non esset venturæ utique senectutis pondus,ac fastidium declinasti.Grave juvenibus conjugij jugum,senibus gravissimum,durum,importabile.D.Amisi juvenem uxorem.R.Seu proles ex conjugio quæritur, seu voluptas quorum alterum mariti est, alterum adulteri,ad utrumlibet aptior juventus. Sive his autem ab uxore perceptis: sive eorum altero, eo illam pervenire optabas, ubi inhabilis ad utrumque esset,sive ad hæc natura inhabilem sperabas,quid nisi votum supervacuum spes insulsa est?D. Amissa dulci conjuge solus sum.R.invidiosa vero solitudo est, malis caruisse comitibus. Vacuo nihil est mollius cubili. Nihil durius occupato,animis dulces somnos & vigilias honestas amantibus, honestumque aliquid altumque versantibus. Nihil egregiis cœptis infestius muliebri consortio. Nec me fugit quid adversus hæc dici soleat ab his, quos miseriæ delectant suæ:matrimoniorum inquiunt expertes matrimonia contemnant. Et ut est in proverbio vulgari:Uxorem verberat,qui non habet.Ego cõtra, nullos de conjugio queri solitos audivi, nisi qui sarcinam conjugij pertulissent.D.Conjugem amisi optimam.R.Et quæ optimæ, quæque virorum amantissimæ videntur, zelo, ac suspicionibus aliquanto cæteris acrius inardescunt,quo incendio conflagrare pacem domesticam est necesse.Quorum igitur querelæ? Perdidisti uxorem, invenisti libertatem, cælibatum, pacem, somnum, requiem. Iam tranquillam sine litigio

noctem

noctem ages.D.Sine uxore sum.R.Et sine adversario jam tui,rerumque dominus tuarum esse incipis.Ante lucé lectulo matutinus domo egredi, vespertinus regredi, solus aut cùm quibus voles toros dies agere nullo rationum exactore permitteris. D. Vxorem perdidi. R. Perdita dudum ac repudiata requies,in cubiculum revocanda erit.Illa tibi uxore qualibet utilior comes.D. Vxorem bonam ac decoram perdidi. R. Stulti est compedes, quamvis aureas,amare.

De importuna uxore.

DIAL. XIX.

DOL.

Vxorem patior molestam.R.Fœlicius amisisses.Atqui modo perditam querebare.D.Vxorem patior inquietam.R. Primo labori veniat forsan aut miseratio,secundo non nisi odium debetur,& quem una uxor non castigat dignus est pluribus.D.Infestam patior uxorem.R.In aliis utcúque fortunam culpes.In uxore autem præsertim altera non alium quã teipsum,hoc tibi malum tu fecisti.D.Vxorem patior procacem.R. Udas succende paleas,regulas frange, de reliquo provisum tibi est. Ita verò cumulatæ quæ te domo pellant,aderum fumus,stillicidium,atque uxor. D.Perfidam patior uxorem.R. Iam periculo res non vacat. Uxor Axamemnonem,uxor Africanum morti dedit,ut Amphiaraum, ut Deiphobum,ut Samsonem ſileam,aliosque quos uxores nec mori cogunt, nec vivere patiuntur.D.Mala mihi notissima explicas: remedium quæro.R. Erunt qui suadeant ut castiges & pravos mores ad rectum revoces,totũ te huic uni negocio impendas.Ego autem quid?castigandam uxorem si castigando proficias,non nego,si id frustra est,sola restat patientia.Hanc amare,quodque invitus faceres,volens fac.Est Varronis Satyra, Menippeam vocant,de officio mariti. Ibi de hac re illius docti viri consilium breve,sed efficax his verbis expressum leges, Vitium uxoris aut tollendum, id est, corrigendum, aut ferendum est dicti ratio brevis quoque, sed elegans hæc affertur:Qui tollit vitium,inquit,uxorem commodiorem præstat,qui fert sese meliorem facit.Quod dictum scriptores alij sic interpretati sunt,ejusmodi vitium uxoris, si corrigi non possit, ferendũ esse,quod fieri à viro salua possit honestate:quod vitia nempe flagitiis leviora sint,eamque non aliam sententiam fuisse Varronis.D.Procax & morosa est uxor.R.Fer mores si immutari nequeũt, & qualiter foris vivas,domi disce cum Socrate.Et si illi duas simul pertulit,alij plures,uni tu ne succumbas sarcinæ.D.Molestam uxorem habeo. R. Cui vero non possit uxor molesta contingere,nisi qui se nuptiis constanter abstineat cum & Adriano principe & quo nil altius nil mitius, Augusto? Sabina illi,huic Scribonia, utraque conjux dura,& perversa moribusque asperis digna repudio: Et Catoni censorio tam rigidi tamque invicti viro animi cum Paula quædem violenta uxor ac superba contigerit; quod mireris,humi etiam orta progenie,ne quis hominum speret ignobilitate vel inopia vel omnino aliter quam perpetuo cælibatu conjugij subterfugisse molestias,sed quas fuga non evaserit,patientia perferandas sciat nec luctando, nec calcitrando se torqueat, ac jugum sponte susceptum jactabundus exasperet.D.Importunam prorsus & indomitam fero uxorem.R.Bene ais, ferendũ est etenim quod deponi nequit,& si premat.D. Molestissimam habeo uxorem.R.Habes unde patientiæ laudem quæras, unde discas requiem optare,unde peregrinari ames,reditumque oderis, ubi vocem exerceas,ac bacillum.

De uxore formosa.

DIAL. XVII.

GAV.

Formosa mihi uxor obvenit.R.Difficilem provinciã nactus es,vigila dixi jam:durũ est custodire, quod à multis appetitur.G.Forma est uxori excellens.R.Solet forma corporis ut multa alia paritate gaudere,imparitatẽ ac dissimilitudinẽ aspernari.Si par igitur tibi forma est,exerceberis, alioqui contemneris, utrumque laboriosum. G. Forma conjugis magna est.R.Et magna superbia,vix est aliquid quod æquè animum tumefaciat & extollat.G.Forma uxoris est maxima. R. Vide ne castitatis parva sit.Scitum est illud Satyricum *Rara adeo est concordia formæ atque pudicitiæ* ut hæc constent,motum insolentiam quis ferat, & quotidiana fastidia?G. Formosissima est uxor. R. Habes domi idolum sumptuosum,operosum,videbis in dies peregrinos novosque habitus, lauda hinc corporis habitudinem quam omnia deceant,hinc ingenium inventricis ad cuncta versatile,tum jacturam patrimonij lucrũ voca.G.Habeo uxorẽ formosissimam.R.Habes idolum litigiosum,insolens,quod effusus colas, quod extra te raptus stupeas, quod adores, unde totus pendeas. Summitte collum jugo, & contentus forma conjugis, curasque alias, & propriam libertatem procul abjice.Dicebam modo, cave ne quoque modo aliam præter illam laudes ne quando oculos ab illius fronte diverteris,ne solito percius blandiaris,solito minus insanias,quicquid respueris capitale erit,omnis sanitas defectio.Vive denique adv xoris edictum, & nutum dominæ suspensus observas, mancipium non maritus. Hæc facito, si tanti existimas aliquandiu formosam thori sociã amplecti,lenique ad tempus cute gaudere,& candidos natos ex utero tanquã poma nobiliora pulchro de valle susçipere. G. Uxorem habeo formosam.R.Venenum dulce,cõpedes aureas,splendidã servitutem. G. Forma delector uxoris.R. Vana, brevisque delectatio. Nil forma fugacius & præsertim fœminea,qui uxorem propter formam diligit, idcirco illam oderit.

De uxore fœcunda, & facunda.

DIAL. LXVII.

GAV.

Fœcunda mihi uxor est.R.Multas tibi curas, multos pariet labores uxor sterilis unica tantum:at fœcunda quidem sarcina domus est multiplex.Notum est illud comicum, *uxorem duxi, quam non ibi miseriam vidi? Nati filij alia cura.*G.Non fœcunda tantum uxor, sed facunda est. R.Hinc filij,& nutrices aderunt.Hinc sales & verba nõ deerũt.Habes cũ qua disputes & declames,& Satyricũ nõ audisti,ubi ait:*Non habeas matrona tibi qua juncta recumbit. Dicendi genus, haud curtum sermone rotata torqueat enthymema: nec historias sciat omnes:* conjugem quærebas,magistram invenisti,jamque aliquid impolitum, commune aliquid loqui sine conjugis censura,& irrisione non poteris,frustraque ejusdem Satyricum illud optaveris,*Solœcismum liceat fecisse*,marito inter mundi tædia,nullum importunius procaci fœmina & tacere nescia.

De uxore sterili.

DIAL. XXII.

DOL.

Sterilis uxor est mihi.R.Unum conjugalis incommodi remediũ.Sterilitas obsequiosas facit atque humiles,quæ plurimos parit,jam nõ uxor creditur esse,sed domina.Sterilis autem flet & tacet,& an non Helcanæ meministi?D.Uxor mihi sterilis obtigit.R.Modo de cõjugis impudicitia querebaris,nunc de sterilitate cõquereris.Atqui est ea,querimonia justa fuit,hæc injusta est.Expedit impudico viro,ut sterilis uxor sit,nõ pascat filios alienos,quod est in omni uxoris injuria,ac fœditate durissimum,si miserum uxor adultera,miserrimum & fœcunda. D. Uxor est sterilis.R. Quid ergo tu perperam ejulantẽ audire & nutrices litigantes,& vagientes infantulos maluisses?Sterilitas omnia tædia hæc submovit.D.Sterilis uxor est.R.Vide ne(quod multi faciunt)vitiũ tuũ alteri objicias.Mulæ unius viro nuptæ vitæ steriles,nuptæ post aliis peperere. R. Sterili est partus fœcunditatẽ odiosam,& sterilitatẽ facit optabilem. Non tulisset imperium Romanum portenta illa feralia,Cajum,Caligulam,Neronẽ, Commodum,Bassianum,si Germanicus,si Domitius, si Marcus,si Antoninus,si Septimius Severus aut nullas uxores,aut steriles habuissent.

De uxore impudica.

DIAL. XXI.

DOL.

Impudica uxor domi est mihi.R.Mallẽ rapta esset,aut etiam importuna moribusque asperis potius quam lascivis,ac turpibus.Ferenda tamẽ omnia ingenti nisu ingentique animo,& rerum mortalium contẽptore: innumerabiles sũt hominum miseriæ,quibus omnibus una virtus objicitur.D.Impudica mihi est uxor.R.Pudicitia insignis imperiosas efficit matronas.Nihil metuit quę sibi nihil est conscia.Huic malo igitur hoc remedium.Nihil metuit quę sibi nihil est conscia.Huic malo igitur hoc saltem boni ineſt,esse jam molesta minus incipit,minusque insolens.Læsa enim conscientia fœmineũ premit animi tumorem,& sæpe obsequẽtior in reliquis viro est,quæ se meminit impudicam.D.Lasciva est uxor. R.Non mirandum si formosa:non curandũ si deformis.D.Uxor impudica est.R.Pulchra dum limẽ uxor subit,subire debet animum illud Satyrici.*Rara est adeo concordia forma,atque pudicitia.*Nam si turpis insaniat gaudendum est causam adesse divortij.D.Adultera uxor est.R.Adulterij pœna est,eoque justior,si multorum.Cogita an tu unquã aliis feceris,unde hoc tibi fieri ab alio nũc dignum sit.Injusta enim atq; impudens est querela,pati quod feceris indignãtis.Et ab alio expectari,alteri quod feceris,lex moralis jubet.Et facere aliis,quod tibi ab aliis fieri velis,sanè adeo digna,ut illud profani etiã cogẽte sententiæ gravitate,atque æquitate laudaverint.Sed mortalis pertulantiæ licentia,legum salubrium abrogatrix omne fas nefasque confundit.Itaque passim adulteri occursant,qui cum thalamos vicinorum conjugiaque fœdaverint, suas interim conjuges vel in publico cerni nolint,& si quis in illas oculos interim conjuges vel in publico cerni nolint,& si quis in illas oculos interim conjuges vel in publico cerni nolint,& si quis in illas oculos suas

credas,redeat ad memoriam Metella uxor Scyllæ illius,qui si ejus nosset adulteria, non tantum Romæ perque omnem Italiam vulgata, sed quæ Athenis etiam per Græciam cantabantur,minimè(ut arbitror)felicis nomen sibi prorsus indebitum usurpasset. Post hanc Iulia Agrippæ, quam hinc à flagitio virtus, hinc majestas patris absterruisse debuerat,simulque hujus filia,& nomine & lascivia matri par, harúmque seu vitæ,seu fortunæ vestigiis hærens Iulia Severi,non sat pudicitiæ faustũ nomen. Quid Domitiani conjugem Domitiam? Quid Herculanillam Claudij, seu quando hic adulterarum fortunatus conjugum princeps fuit? Ejusdem Messallinã summum imperij probrum loquar, quæ secordem virum,ac Cæsareum deserens cubile,noctu lupanaria circuibat,illa faciens quæ referre pudor prohibet.Quid has ergo? Quidve alias stringam? Seu quis fornix augustiis meretricibus non augustus sit? quarum commemoratio fateor,nec honesta est,nec ulla ex parte adulterij crimẽ levat,quin potius gravat.Habet tamen haud spernendam consolationis efficaciam similitudo conspecta miseriæ, ac paritas ærumnarum, non quod alieno quisquam nisi malevolus delectetur malo,sed quod humilioris fortunæ hominem indignanter pati, quæ toties mundi dominos passos novit,vel non ferenda mollities,vel superbia videatur.Tolerãda cuique sua sors;illa æquius,quã communem:paruis constat ac maximis invidiosissimisque mortalium.Proinde non hominibus tãtum nuptas,sed Deo etiam despõsatas,in hęc flagitia labi solitas vides,ac(proli pudor!) nec tanti sponsi reverẽtia,infelicem præcipitemque animam frænat.Cui autem parcet effrenis ac rabida libido,quæ nec cœlestem mẽtuit vindictam,seu quibus abstineat,quæ nec Deo sacris corporibus abstinendum censet? Nec vero tantum hac ætate monstra hæc tam fœda libidinũ cernuntur quamvis nulla unquã recto judicio fœdiora esse potuerint,læsique maioris iram merita.Sed ævo illo,quo ira prodigium scelus erat,ut nunc virtus visa equidem ac punita noscuntur. Virgines ipsæ Vestales, quarum exactissimæ castitati tribunitiam ac cẽsoriam potestatem cessisse nõ puduit,quas suorum triumphantium curribus insedisse,ne à quoquã fortè triumphus impediretur, quas postremo noxios obvios à supplicio retraxisse: legumque & capitalis sententiæ vim fregisse sola virginitatis majestate comperimus,quarum præterea ex diverso non facinus tantum turpe,sed habitus aut sermo liberior pœna gravi atque infamia non carebat,honoris tamen & dedecoris immemores,& terroris incestivæ,damnatæque & defossæ sub terram vivæ per historias accusabunt. I nunc,tot exemplis,& tam claris,& tam sacris obrutus in tanta pudicitiæ ruina tot probris illustrium concussam paululum humiliores cubiculi fidem defle.D.Vxor adultera est. Id nonnullis mutandæ in melius vitæ causa fuit,qui maritali cõpede liberati, rejectóque gravi fasce ire altius cœperunt.Quid te vetat conjugis fœditatem primum quoque,tibi gradum facere ad vitæ libertioris ascensum. Sæpè & põdus, sæpe & compedes expeditissimos retardavit.Ibis ocyus quocunque decreveris,solus ac vacuus.D.Turpitudine uxoris infamor. R. Ex alieno peccato damnum dolorque nasci potest;non infamia,sicut ex aliena virtute gaudium,non gloria.Tua te virtus aut vitium glorioſum efficiet,aut infamem.D.Cõjugis vror infamia.R.Vel file,vel fuge,vel ulciscere.Mediũ fecit;ille vir sanctus nactus de simplicitate cognomẽ,& profecto primum molle nimis tertium prædurum,mediũ honesti, humanique cõsilij videatur, his præsertim quorum media itidem est fortuna. Nam superbis potentibus frustra lex ponitur. Voluptas,Libido,Ira,Impetus,hæ potentis insolentiæ leges sunt.Omne vulnus ferro rescindendum putant.Multa sunt autem, quæ non ferro egeant,sed fomentis.D.Impudica est uxor.R.Si pari eligis,ætas fortassis illã franget,& labor,& filij,& morbi rei familiaris angustia.Quibusdã frenum utile pudor fuit.D.Vxor infamis abiit.R.Opta ne redeat,sic abierit serum votum.D.Vxor adulterũ est sequuta.R.Malesne tuum in cubiculum adulterũ induxisset? hic saltem pudor impudicæ fuit, turpem vitam procul agere, pepercit oculis, erubuitque præsentiam tuam. Impudicitiam pores accusare,non fugam.D.Fœda uxor abit.R. Si de hoc doles, dignus es ut manserit, dignus ut redeat.

Qui in ducenda uxore honestatis nullam habet rationem,satis ostendit non liberorum,sed libidinis causa id se facere:itaque & mercedem suam habet,& jus in natos nullum sibi reliquum fecit, quibus ut natum esse sit opprobrio efficit. *Plut.in Salone.*

Non æquum est, ut uxor maritum in adversis deserat, cui rerum secundarum socia fuit & particeps. *Zonar.Annal.tom.1.*

¶ Apophthegmata.

Pittacus interrogabat quendam,quamobrem uxorem ducere nollet? qui cum respondisset, Quoniam si formosam duxero, habiturus sum communem: sin deformem, pœnam. Haudquaquam, dixit: sed si pulchram duxeris, non erit tibi pœna: sin deformem, non habebis communem. *Stob.ser.75.*

Idem scisciatus à quodam, qualem uxorem ducere deberet? respondit, Æqualem tibi ducito. Ipse enim cum domi haberet opulentiorem, habebat etiam morosam & imperiosam. *Laërt.l.1.*

Chilonis dicterium est, uxorem humilem modico apparatu ducendam, ne pro conjuge dominam accersas domum. Sat enim dotata venit puella, quæ pudicitiam & honestos mores secum adfert. Proinde hoc erat unum ex Laconicis institutis, ut virgines sine dote nuptum irent. *Laërt.lib.1.cap.4.*

Cleobulus, Æqualem uxorem ducendam esse suadebat. Si enim ex superiori familia duxeris,inquit,non affines tibi, sed dominos comparabis. *Stob.ser.de Temperant.*

Idem præterea dixit,filias viris elocandas esse ætate virgines,sed prudentia matronas. *Stob.ser.68.*

Antisthenes, Adolescenti consulenti,cujusmodi uxorem ducere expediret? Si formosam duxeris,inquit, habebis communem; sin deformem: habebis pœnam. Iucundius id effertur apud Græcos, quibus quod ad voces attinet, minimũ interest inter κοινὴν & ποινὴν, quod ad rem attinet, plurimum. Suadebit itaque,media itaque(ut vocant) forma ducendam,quæ nec fastidium viro moveret ob deformitatem, nec ob insignem formam peteretur ab adulteris. *Aulus Gellius lib.1. capit.11. hoc dictum Bianti tribuit.Laertius autem lib.4.Bieni. Max. vero ser. 39. Solonі Cater. Pittaco etiam attributum à Stob. Paulo iam supra recensuimus.*

Democritus interrogatus, cur homo proceræ staturæ, tam paruam duxisset uxorem? Eho, inquit,in malo eligendo, quod minimum erat, elegi. *Ant.part.2.ser.34.Meliss.*

Idem dicebat, eum qui bonum generum nactus sit inveniſſe filium: qui vero malum,simul & filiam perdidisse. *Stob.ser.69.*

Cato uxorem duxit nobiliorem quàm locupletiorem, ita censens, cùm utraque nonnihil habeat gravitatis atque spirituum,tamen nobiles turpitudinis verecundia maritis ad honestas res libentius obsequi. *Plut. in Catone maiore.*

Aureolus philos. rogatus,pauperne an dives uxor ducenda esset? pauperem,ait, alere difficile est: divitem vero ferre, tormentum. *Bruſ.l.7. cap.22.*

Lycurgus. Cuidam percontanti,quam ob causam lege cavisset,ut sine dote virgines elocarentur: Vt inquit, neque propter inopiam ullæ relinquerentur innuptæ, neque ob divitias expeterentur:sed ut juvenum quisque ad puellæ mores respiciẽs,ex virtute faceret electionem.Eadem de causa fucos & ornamenta, quibus aliæ formam vel fingere vel commendare solent, ex urbe submovit. *Plut.*

Pericles, duobus filiam ejus ambientibus, quorum alter dives ac imperitus erat, alter vero pauper & studiosus, locavit eam pauperi, inquiens, illum qui dives fieri possit, meliorem esse quam qui iam sit. *Stob.ser.68.*

Olympias, quum accepisset adolescentem quendam aulicum duxisse uxorem eleganti quidem forma,sed famæ parum fecundæ ille, inquit, non sapit,qui uxorem oculis non etiam auribus duxerit:Forma cernitur oculis, fama auribus deprehenditur. Quidam autem nec auribus, nec oculis, sed digitis ducunt, solam spectantes dotem. *Eraſ.6.apoph.*

Aurelia Iloviani Pontani filia natu major, amisso Paulo marito,cum à patre ad secundas nuptias hortaretur: Quin tu,inquit, pater nuptias secundas non inis?(erat enim is etiam viduus.) Quia respondit,nullam matri tuæ similem me reperturum confido. Eadem cura (respondit illa) me quoque versat pater, quod mihi placiturum Paulo æquè similem sperem neminem. *Adrian.Barland.*

Menedemus, Cuidam scisciatanti, num sapienti ducenda esset uxor? Num ego,inquit,videor tibi sapiens? Quum annuisset,Ego,inquit uxorem duxi. Supervacuum erat de eo dubitare, quod videret factum ab eo quem judicabat sapientem. *Laërt.l.2.*

Epaminondas cum in cœlibatu viveret, à Pelopida reprehensus est hunc in modum: Non curas tu quidem Remp. qui nullos post te filios relinquis,quorum manu patriæ salus ritè defendi possit? *Bruſ.l.7.c.23.*

Metellus dicere solebat. Si sine uxoribus possemus esse, omnes ea molestia careremus, sed quoniam ita natura tradit, ut nec cum iis satis commodè,nec sine illis ullo modo vivi possit:saluti perpetuæ potius quam brevi voluptati consulendum est. *Bruſ.lib.7.cap.22. ex Gell. l. 1. cap.6.*

M. Cato. Majori laude dignum eum censebat, qui bonum se gereret maritum, quam qui in ordine senatorio magnus esset. *Aruſ.l.7.c.22.*

Socrates rogatus ab adolescente quodam,utrum melius censeret uxorem ducere,an non ducere? Utrumque (inquit) feceris, pœnitebit indicans,& cœlibatum & conjugium habere suas molestias, ad quas perferendas esset præparandus animus. Cælibatum comitatur solitudo, orbitas,generis interitus,hæres alienus:matrimonium, perpetua sollicitudo,juges quærelæ,dotis expectatio, affinium grave supercilium, garrula socrus lingua,sui sessor alieni matrimonij, incertus liberorũ eventus, aliaque innumera incommoda. Proinde non hic est electio,qualis est inter bonum & malum: sed qualis inter leviora & graviora incommoda. *Laërt.l.2.Val.Max.l.7.c.2.*

Idem dicere solebat,tria se mala assecutum: Grammaticam, Paupertatem, & pernicioſam uxorem,quorum duo jam effugisset,pernicioſam uxorem effugere non potuisset. *Ant.part.2.Mel.ser.34.*

Idem quibusdam eum consulentibus de ratione matrimonij contrahendi dixit, quemadmodum pisces ô adolescentuli, qui nondum intra naſſas sunt,volunt intrare: qui autem iam intus sunt,volunt exire:sic & vos,ne idem vobis accidat videte. *Ant.in Mel.part.2.ser.34.*

Plato. Interroganti cuidam,an uxore ducta Philosophari deberet? Cũ nescias, respondit,te solum servare, an uxorem quoque super humeris te servaturum speras? *Stob.ser.66.*

Idem Interroganti,quando ducenda esset uxor? Iuveni, inquit,nondum,seni nunquam. Græcè jucundius,μνηστὴν,& μνηστεύσασθαι,subindicans,prorsus abstinendum à matrimonio. At percontator ille discere cupiebat,quo ætatis anno, aut qua anni parte expediret adsciscere conjugem, quemadmodũ Aristoteles præscripsit puellæ decimum octavum, viro trigesimum quintum:& Romani Aprilem & Iunium existimabant auspicatum nuptiis, Majum inauspicatum. *Laërtius l.6. & Bruſum l.7. cap.22.*

Protagoras rogatus, ob quam causam dedisset filiam inimico nuptum quia,inquit,nil ei dare poteram deterius. *Ant.ser.34.part.2.Mel.*

Philoxenus. Cum quidam eum percontaretur, cur Sophocles bonas introduceret fœminas,ipse autem malas? Quia, inquit, quales oportet esse fœminas, Sophocles dicit: ego vero quales sint. *Ant.ser.34.part.2. Mel.*

Solon, quum ad Thaletem Miletum veniſſet,admiratus dicitur, quod nuptias

nuptias filiorúmque procreationem contempsisset. Thaletem verò tacuisse. Interjectis autem diebus aliquot peregrinum subornasse, qui decimo post discessum die Athenis veniisse fateretur. Hic rogatus à Solone nunquid novi Athenis esset? doctus ille à Thalete: nihil aliud, inquit præterquam quòd adolescétis cujusdam efferebatur funus, civitate omni subsequente, quod ejus pater virtute & admiratione inter cives primas obtineret, quem tum abesse dixissent. O illum miserum! Solon ait: Sciscitanti verò de nomine, respondit, excidisse memoria: sed ob justitiam illius, in omnium ore versatum. His Solon in metum conjectus est. Postremo nomen peregrino subjecit, ab eoque contendit, Num illi Soloni nomen esset? Annuente homine, Solon caput cedere cœpit, filium suum obiisse ratus. Tum Thales ridens ait: Hæc me Solon à nuptiis & procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortissimum infringunt, & tum rem factam esse ostendit. *Plut. in Solone.*

Phoroneus legumlator moriens fratri dixisse fertur: ad summam fœlicitatem nihil mihi defuisset, si uxor defuisset, *Bruss. l.7. c.22.*

Cicero rogatus ab Hircio, ut post Terentiæ repudium sororem ejus duceret negavit, dicens, Non posse se uxori & philosophiæ simul dare operam. *Bruss. lib.3. c.22. Hier. contra Iovian.*

Marianus Socinus, cùm minus solito literis operam daret, ob id reprehensus à quodam respondit: Ideo minus libros iam evolvo, quia uxorem duxi: rursus interpellatus Cur Socrates uxoratus, non itidem philosophiæ studia neglexisset? Xantippe (ait) morosa fuit, & deformis: mea autem uxor proba est, & forma decenti. *Æn. Sylv. de dictis Sigismundi & Friderici certij Imp. & lib.3. de reb. gest. Alphonsi.*

Socrates, cùm Euthydemum ad cœnam vocasset, in medio convivij Xantippe irata surrexit, & post multa in Socratem jacta convicia mensam subvertit. Verùm cùm Euthydemus ob id valdè turbaretur: Cur, inquit Socrates ita te habes? Nonne nuper cùm tecum cœnarem gallina subvolans mensam, pocula & alia evertit? Irrisit ita morosæ uxoris indignum facinus, ut interim hospitem sibi placaret irarum, & tolerantiæ exemplum de se præberet. *Laërt. l.2. c.5.*

Idem. Præterea percontanti, cur Xantippen moribus adeo incompositis fœminam habere domi, dicebat; sic habendam consuetudinem cum morosis uxoribus, quemadmodum qui se ad studium equestre exercent, parant equos ingenij ferocioris: quos si subegerint, ac perpeti possint, cæteris utuntur commodius. Ita qui morosæ conjugis mores ferre didicerit, multo facilius cum quibuslibet habebit consuetudinem. *Laërt. l.2. cap.5.*

Idem, Cum Alcibiades magnam & pulcherrimè confectam placentam, magni amoris testimonium Socrati misisset, Xantippe suo more irata, eam de canistro delectam, impuris conculcavit pedibus. His Socrates cùm arrisisset, inquit. Nunquid tu simul carebis ea. Quod si quis putat hæc puerilia esse, & nullius pretijsis sanè non novit, ex his etiam de fortibus & bonis viris probationem fieri, si morosis uxoribus ea ratione conniveant. *Ælian. l.11. de var. hist.*

Idem. Alcibiadi demiranti, quod Xantippen morosam adeò diligeret. Ego, inquit, jampridem his assuevi, ut non magis offendar, quam si rotæ, quæ aquam educit è puteo, stridorem audiam. *Laërt.*

Idem. Iidem simile quiddam dicenti: At tu, inquit Socrates, nonne domi tuæ Gallinas toleras glocientes? Tolero, inquit Alcibiades, sed ova mihi pariunt, & pullos. Et mihi, ait Socrates, mea Xanthippe parit liberos. *Laërt.*

Idem. Xantippe, cum Socrati marito in publico pallium detraxisset, ac familiares admonerent, ut tantam injuriam manu ulciscereturNolo, inquit, ut hoc certamine vobis acclamantibus derisui sim, & causa spectaculi. Maluit vir sapiens tolerantiæ exemplum de se præbere, quam ridiculum exhibere spectaculum viri cum uxore certantis. *Ibid.*

Idem. Cùm uxorem Xantippen diu rixantem tulisset, ac tandem fessus sederet ante fores, illa magis irrita de fenestra perfudit eum lotio. Ridentibus autem illis qui præteribant, & Socrates demum in risum erupit dicens: Facile futurum putabam, ut post tantum tonitru pluviam sentirem. *Erasm. l.3. apoph. ex Laërt. l.8.*

Idem. Demiranti cuidam, in quem usum dùas aleret uxores tam rixosas. Hæ, inquit, me domi docent tolerantiam, qua mihi in publico utendum est. Harum enim moribus exercitatus, commodior ero ad aliorum consuetudinem. *Gell. l.2. c.17.*

Diogenes, quum aliquando vidisset mulieres ex oliva pendere, laqueo præfocatas: Vtinam, inquit, & cæteræ arbores similem ferrent fructum.

Erat enim Diogenes μισόγυνος, id est, mulierum osor, eóque cupiebat omnes videre pensiles. *Laërt. l.6.*

Anonymus Philosophus quidam, cum uxorem haberet improbam & garrulam & ebriosam, percontantibus cur talem ferret? Vt domi, inquit, habeam philosophiæ gymnasium, & palæstram. Ero enim erga cæteros lenior, hac quotidie institutus. Sunt etiam qui ipsum ob hanc causam illam duxisse dicant. *Ant. in Meliss. part.2. ser.84.*

M. Cato. Objurgans aliquando summam uxoris impotentiam: Omnes, inquit, homines uxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores, hoc modo colligens, mulieres esse rerum omnium dominas. *Plut. in Rom. apoph. Ant. in Meliss. part.2. serm.34. Alex. ab Alexand. l.6. c.8. Cal. Rhod. lib.14. c.14.*

Idem. Admodum senex, Salonini filiam malè morigeram amans quùm uxorem duxisset, rogatus in campo Martio à L. Portio Nasica, num ex sui animi sententia uxorem haberet? Non hercule, inquit Cato, ex mei animi sententia. Scomma autem Nasicæ in amorem Catonis fuit, Catonis autem responsum de moribus puellæ datum erat. *Bruss. lib.7. cap.22.*

Alphonsus. Eum maximè insanire dicebat, qui uxorem à se digressam fugitivámque perquireret. Significans, magnæ felicitatis esse, ab improba & morosa uxore liberari. *Panor. lib.4. de reb. gest. Alphonsi.*

Idem. Cùm aliquando Ludovicum Podium Putium, in veste lugubri, fronte subtristem intueretur, & quid sibi vellet luctus ille sciscitaretur, ac Podius ob uxorem mortuam mœstum se esse respondisset: ait Alphonsus, lætum potius atque hilarem esse eum convenire, ob illius mortem. Nam si cognita mortua esset, tum & fratrem à mortuis suscitaturum esse. Erat autem uxor illa intractabilis, difficilis, & viro, dum vixit, admodum molesta & infesta, ac mariti propè mors quædam, *Pan. l.3. de reb. gest. Alphonsi.*

Greg. Haimburgensis. Is scientia juris & facundia inter omnes Germanos facilè princeps, cùm domum ex curia Cæsaris, in qua diu fuerat versatus, revertisset, atque non longè ab oppido Nurembergensi amicum offendisset, qui uxorem suam vivere & benè valere diceret; Si vivit uxor, inquit, ego sanè obij. Innuit autem, morosam uxorem mariti mortem esse. *Æneas Syl. l.3. de reb. gest. Alphonsi.*

Alphonsus. Trisponius Iurisconsultus, & Alphonsi Aragonum regis consiliarius, cùm trecentos aureos Alphonseos, quod superarat dotis, furto surreptos perdidisset, ac propterea animo augeretur, & esset sibi uxor, & illa quidem admodum morosa, regem Alphonsum dixisse ferunt: Longè illi melius fore, si uxorem, quam pecuniam, fures abstulissent. *Pan. l.1. de reb. gest. Alphonsi.*

Anonymus. Quidam abundè comis, cum hospes vociferantem diutius uxorem ejus, rixâtémque cum ancillis, parum æquè ferret, cóversus ipse ad hospitem: Et quæ, inquit, amice impatientia est tua? Duos, inquit, & triginta annos hujus clamoris dies, noctésque æquissimè ipse perfero, tu verò ne dieculæ quidem sextantum ferre eam potes? quo dicto hospitem leniit uxorem ab ira ad risum convertit. *Adrian. Barland.*

Arist ippus, mulierem parvam, sed pulchram conspicatus, Parvum, inquit, malum, sed magnum pulchrum. Vel si mavis invertere sententiam: Parvum quidem pulchrum, magnum autem malum. Nam κακὸν & καλὸν apud Græcos facilè permutari possunt. *Anton. in Meliss. part.2. serm.33.*

Socrates, dicere solebat viros oportere civitatis parere legibus, uxores verò maritorum quibuscum vivunt moribus. Norma enim conjugis vir est. Æquitas igitur docet, ut viris tanquam capiti uxores obtemperent. *Eras. 3. apoph.*

Antisthenes. Cum his mulieribus habendam consuetudinem dixit beneficium beneficio persequi, αἱ χάριν ἔχουσαι, id est, quæ gratiam habituræ sint. Sentiens, abstinendum ab his quæ pretio vendunt inhonestam voluntatem, nec patiunt, nec amant mutuum: aut à valetudinariis, deformibus ac malè moratis, quæ gignunt fœtus pœnitendos. *Laërt. l.6 c.1.*

Theano Rogata: quando mulier esset munda à viro? respondit. A suo semper, alieno nunquam. *Laërt. l.8.*

Phocionis uxor, in complurium fœminarum cœtu interrogata, cur sola ex omnibus aureo non uteretur ornatu? Satis, inquit, uxori magnus ornatus viri sui virtus est. *Ant. in Meliss. part.2. serm.33.*

¶ Similitvdines.

Plutarchi, Vt orator neglectis fucis ac theatricis cultibus, rebus ipsis magis movet auditorem: Sic uxor non meretricio corporis cultu, sed moribus commendatur viro. *in Mor.*

Vt tibicen per alienam vocem sonat: Ita mulier quædam non gravabitur per virum loqui. *in Mor.*

Luna cum soli conjungitur, tum obscuratur, & occultatur: cùm abest lucet: contra, proba uxor præsente marito maximè conspici debet, eodem absente maximè condi ac latere. *in Mor.*

Vt philosophi colentes principem se reddunt nobiliores, non illum: ita uxores, subdentes se viro, laudem consequuntur: conantes autem imperare deterius audiunt, quam quæ subjiciuntur. *in Mor.*

Vt geometræ negant moveri lineas & superficies sine corpore; sed unà cum corporibus moveri: Sic uxor in seriis & ludicris, fletu & risu, lætis & tristibus, accommodabit se marito. *in Mor.*

Cum spirat Boreas, conatur vi vestem revellere, at homo magis astringit pallium: quod si sol tepido vento demulserit, iam sponte & tunicam abjicit: Sic uxor conans convitiis maritum à luxu revocare, magis irritat: si placidè ferat, roget, magis efficit. *in Moral.*

Qui ministrant elephantis, non sumunt lucidam vestem: qui tauris purpuream non induunt: nam his coloribus efferantur: rigrides tympanorum strepitum non ferunt: Ita uxor ab iis debet abstinere, quibus senserit maritum vehementer offendi. *in Mor.*

Quæ veretur ridere apud virum, ne videatur lasciva: nec agere quicquam, ne audax; perinde facit, quasi nec ungeretur, ne videatur unguentis uti: nec lavaret faciem, ne fucis uti putetur. *in Moral.*

Quemadmodum speculi ex auro gemmisque constructi nulla fuerit utilitas, nisi formam similem repræsentet: Ita ne divitis uxoris fructus ullus est, nisi vitam exhibeat marito similem, & ingenium concors, *apud Stob. serm.70.*

Syracida. Sicut ascensus arenosus in pedibus senis: Sic mulier linguata viro tacituro. *Eccl. c.24.*

Bonum iugum concussum, mulier nequam, qui dominatur illi, quasi qui apprehendit scorpionem. *Eccl. c.26.*

Basilij. Vt cariosas naves procellæ & turbines: ita mala uxorem studia infirmas maritorum suorum animas demergunt. *Homil. de divite.*

Maximi monachi. Vt equites decet ferocibus assuescant uti equis, quos si domuerint aliis etiam utilius utentur: Sic quoque prodest cum uxore iracunda consuetudinem habere, exercitationis causa. *Serm.29.*

Plutarchi. Vt nemo sentit, qua parte stringat calceus, nisi qui indutus est: Ita nemo novit ingenium mulieris, nisi qui duxit uxorem. *In Moral.*

Sponsæ quæ statim offendisse moribus virorum eos deserunt: perinde faciunt, ac si quis ictus ab apibus, mel relinquat, *In Moral.*

Vt alurus unguentis efferatur, & in rabiem agitur: Ita quædam uxores insaniunt, si senserint in viris unguenta. *In Moralib.*

Vt inutile speculum est, auro gemmisque adornatum, nisi repræsentet similem imaginem: Ita inutilis uxor quantumvis opulenta, si viro mœsto sit hilaris, hilari mœsta. *In Moral.*

¶ HIEROGLYPHICA.

Vipera suo quodam ingenio prædita, extra ordinem sua habet hieroglyphica, quorum illud præcipuum: quod *mulierem* quæ virum oderit suum cui mortem etiam intentet: neque nisi coitus tantùm graria blandiatur, per *pictam viperam* sacerdotes illi intelligebant; ea siquidem, ut apud Homerum est, cum mari copulatur, caput ejus ori inserit suo, atque in concubitus conflictu, nimia voluptatis vi superata, capite maris mordicus amputato maritum extinguit. *Pier. Val. lib. 14. pag. 133. B.*

Non absurde etiam *voluptatem & usum* quæ soleant ex uxoria consuetudine, unanimique concordia percipi, qualem Homerus mirificè commendat, per *Ignis & Aqua* interpretabimur: cùm nihil ferè sit in rerum natura igne jucundius, nihil aqua utilius, quæ sola ex rebus omnibus, necessitatibus innumeris opem affert: quare aquam Pindarus Optimam, Aristotele etiam comprobante, nuncupavit. Igneum etiam ardorem, auri pari elogio prosequutus. *Idem lib. 36. pag. 455. 6.*

Vide *Coniugium, Matrimonium.*

FINIS LIBRI VIGESIMI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER VIGESIMVS PRIMVS.

X.

X. Litera.

Symbolum.

Significat crucem decussatam, in qua duo ligna directa & æquabilia inter se obliquantur ad modum morémque literæ X quæ ut ait Isidor. *lib. orig. c. 3.* in figura crucem, ut in numero decem demonstrat. Decussare enim ut ait D. Hieron. *in cap. 31. Ieremiæ*, est per medium secare; veluti si duæ regulæ concurrant ad speciem literæ X quæ figura est crucis: qua de re SS. Patres obscurius locuti sunt, imò aliqui existimare potuerunt, Christum Dominum in cruce decussata animam efflavisse: sumptâ occasione facti Iacob patriarchę, neporibus transversis, obliquatisque manibus benedicentis: de quo ita scribit S. Ioan. Damasc. *l. 4. de Orthod. fide, cap. 12.* Cedren. *in annalib.* Tertull. *de baptismo cap. 8.* Beda *in cag. 48. Geneſis* ad quod videtur allusisse S. Iustinus, qui illud Platonis in Timæo ἐχίασεν αὐτὴν ἐν τῷ παντὶ decussavit eũ in universo, ad Christum & crucem nostram retulit. Vnde aliqui putant, se acutè & verè conficere posse Christi Domini nostri crucem quam simillimam illi cui D. Andreas affixus pependit ex illis Apostoli fixam & paratam sibi crucem alloquentis verbis. *Salve Crux pretiosa, suscipe discipulum eius qui pependit in te Magister meus*: vel ut ipsa acta habent. *O bona crux quæ decorem ex membris Domini suscepisti, accipe me ab hominibus, & redde me magistro meo ut per te me recipiat qui per te me redemit.* Verùm ut notavit R. P. Ferrandus *lib. 2. disquisit. reliquariæ cap. 4. sect. 2.* Quod B. Andream cruci decussatæ suffixum pictores exhibent, & vulgus occlamat pictorum, quibus omnia licent, & vulgi qui omnia temerè credit, is error est; cum constet crucem, in quam S. Apostolus sublatus obiit, eandem ac Christi Crucem habuisse figuram, cùm multi gravissimi Scriptores iampridem tradiderunt, tum nos ipsi ad S. Victorem Massiliæ usurpavimus quod ante illum monuerunt Gretserus *l. 1. de Cruce cap. 1.* Lipsius *lib. 1. de Cruce cap. 7. 10.* *Molanus l. 3. de Imaginib. cap. 15.* Iacobus Bosius *de cruce triumphante*, & alij.

SIPhavorino veteri Grammatico (uti par est) credimus à verbo ὀκιζῶ, quod radere significat, originem trahit, quoniam sui pronunciatione præ reliquis elementis gravius auriculas radit, vel quod ejus pronuntiatio, ad stridulum ferri limâ derasi sonum accedat propius, quo sono audientium aures maximoperè offendi usu venit; litera verò est semivocalis, quæ vim duplicis consonantis habet, pro qua modo CS modo GS primitus utebantur, ut Apecs, Grecs, pro quibus nunc Apex, Grex dicitur. *Quint. lib. 1. c. 4.* & nostrarum ultima X. qua tamen careremus, si non quæsissemus. Latini hoc elementum, quod vastioris soni videretur, quibusdam dictionibus exemerunt, unde pro vexillo, velum, pro Axilla, Alam, pro paxillo, palum dicere maluerunt. Quod & ipsum testatur. *Cic. in oratore ad Brutum.* Quemadmodũ (inquit) Axilla noster Ala factus est, fuga vastioris literæ: quam literam è maxillis, è taxillis, & vaxillo, & paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit. Contra Attici exactissimi elegantiæ omnis judices, sæpè repudiant ω eandem tanquam soni amabilioris, temperatioriſque susurri, sunt amplexi. Nam & ξυμφορὰ & ξυμβάλλειν. & ξυμβαίνειν dicunt, pro quibus communi lingua συμφορὰ συμβάλλειν & συμβαίνειν agnoscit. Hebræi efferunt potius CS, ut Græci qui quidem Ἕβρακις & Latini qui *Dicsit* scribebant olim, & nunc quoque ecstasis, & extasis indiscriminatim, & Hieronymus pro אחסה *Iosue* 15. Axa posuit; nam tamesi ante E & I vix sentiatur, ut in שבלת, pro quo habemus in vulgata Sciboleth *Iud. 12. 6.* tamen constat inter hæc duo discrimen esse, quale inter CL ante I, Italico more prolatam, & S, initialem, quæ sonum habet duplicis SS inter duas vocales: eodem modo efferimus *Simus & Possimus.* Deinde certum est Ψ literam esse duplicem, ut vel ipsi fatentur, qui duas pro illa ponunt. Satius est igitur unam uni ejusdem soni subrogare, quam duas. Sonum autem esse eundem ex duplici capite conficitur. Primò, quia Hispani edunt X ut Ψ cum apice dextro, Galli autem ut Ψ cum sinistro, in quibus est ille strictior, quem S. Hieronymus in hujus literæ pronuntiatione requirit. Secundò quia X Latinorum est idem Ξ Græcorum; hujus autem forma ex Ψ Hebræorum desumpta est: est proinde idem valor. Accedit antiquorum suffragium qui Hebræum nomen אהקחשתא proprium regis Persarum reddunt Artaxerxes X pro Ψ substantia, ita inter alios S. Hieronymus & Iosephus.

X. Litera apud veteres, quemadmodum etiam hodie apud nos nota fuit numeri denarij, quemadmodum V. quæ dimidiata pars est literæ X nota est numeri quinarij, hinc factum est, ut in vetustis codicibus hæc nota inveniatur pro denario Romano: hoc est, pro genere numismatis, quod quatuor valebat numis sestertiis *Plin. lib. 12. c. 12.* Quod minore folio est, Mesosphærum appellatur, emitur X. IX. laudatissimum Microsphærum è minimis folium: pretium ejus X. LXXV. Si vel sola, vel post alias ponatur, significat numerum denarium, quemadmodum V quæ dimidia pars est literæ X quinarium. Quod si tamen præponatur literæ vel C vel M vel L decem detrahit & tollit. Insuper litera X ceu vastior sequente consonante in S à veteribus mutata est: ut ex emendatione Holoandri deprehendere licet.

Xenium.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

VOx Græca est ἀπὸ τῆς ξένης quæ hospitem sonat; unde Iupiter ξένιος id est hospitalis ab Ethnicis olim fuit vocatus. Est autem Xenium propriè, donum quod hospitibus peregrè advenientibus tradi benevolentiæ causa in moribus olim fuit. Vsurpatur tamen nonnunquam pro quolibet doni genere; quo amoris alteriusve cujuspiam finis ergo, quempiam ornare consuevimus: sed pro hujusmodi significatione.

Consule titulos, Donatio, Munus, Liberalitas, Munificentia, & his contrarios.

¶ LOCI BIBLICI.

Gen. 20. v. 14. Genes. 33. v. 10. Genes. 43. v. 15. & 16. Gen. 45. v. 22. Tert. Reg. 10. v. 11. & 13. Isaiæ 39. v. 1.

¶ SENTENTIA BIBLICA.

Xenia & dona excæcant oculos Iudicum, & quasi mutus ore avertit correctiones eorum. *Eccles. cap. 20. v. 30.*

¶ SENT.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Homer in Ξ Odyss.

Ξεῖν᾽ ἤ μοι δήμιός ἐς᾽ ὅδ᾽ ἢ κακίων οἰόθεν ἔλθοι.
Ξείνων ἀτιμῆσαι· πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες.
Ξεῖνον τ᾽ ἠπτωχοί τι, δόσις δ᾽ ὀλίγη τε φίλη τε
γίγνεται ἠμετέρη.
Hospes non mihi fas est, neque si peior te veniat,
Hospitem contemnere: ab Iove enim sunt omnes
Hospitesque, pauperésque: munus autem exiguúmque charúmque
Et nostrum.

Martial. lib. 13. Epigram.

Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello,
Constabit nummis quatuor empta tibi.
Quatuor est nimium, poterit constare duobus:
Et faciet lucrum Bibliopola Trithon,
Hæc licet hospitibus pro munere distichа mittas;
Si tibi eam varus, quàm mihi nummus erit,
Addita per titulos sua nomina rebus habebis.
Prætereas, si quid non facit ad stomachum.

¶ Sententiæ Philosophorum.

Cassiodorus. Vnusquisque per solemnitatem commonitus, offerat voluntarium munus, Xenia enim non sunt debita. *lib. 7. variar.*

Plinius. Quàm me juvat quòd in causis agendis, non modo pactione, dono, munere, verum etiam Xeniis semper abstinui. *lib. 5. epist. ad Val.*

Appianus. Phanea à Senatu Xeniis condonatus plurimis, purpurea veste, fibula aurea, equo phaleris aureis ornato, & insignibus pariter armis. *In Libycis.*

Apuleius. Mittit mihi Byrrhena Xeniola, porcum optimum, quinque Gallinulos, & vini Cadum ætate pretiosi. *In Asino aureo.*

¶ Adagia.

Argyranginam patitur. ἀργυράγχην πάσχει. *Plut.*
Natum à Demosthene pecunia corrupto: ne contrà Milesiorum legatos diceret.

Virtutem & sapientiam vincunt testudines. τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν νικῶντι χελῶναι.
Est velut anigma, innuens pecuniam longè plus posse, quàm aut virtutem, aut sapientiam. Antiquitus enim Peloponnesiorum munisima χελώνη id est testudo consimiliter. Consimili figura dictum est & illud; Multas noctuas sub tegulis latere.

Dorica Musa. Δωρικὴ μέσα.
De Xeniorum avidis dicitur.

Vide *Suprà, Donum, Munus.*

Xenodochium.

¶ Definitio et etymol.

Græcis hanc vocem acceptam referre debent Latini; uti & ξένιον quæ ab eadem voce ξένος oriuntur; unde Suida autore ξενοδοχεῖον τὸ τὸς ξένους ὑποδεχόμενον, ξενοδόχος ὁμοίως, id est Xenodochium est domicilium quod hospites recipit, & Xenodochus similiter, ille qui eósdem recipit: iam apud Christianos, sunt loca pietatis ergo excitata, fundata & reditibus dotata, in peregrinos, & iter agentes distribuendis.

Sunt autem tam apud gentiles, quam apud Christianos duplicis generis Xenodochia, privata scilicet & publica, quæ hospitalia iam à nobis nuncupantur. Publica sunt erántque olim, certæ quædam domus, quæ gratuito à civitate & Rep. exhibebantur advenis, & aliarum civitatum & Oppidorum incolis, vel de Rep. benemeritis, vel quibuscũ amicitia & fœdus inerat. Publicorum Autorem fuisse tradunt Zaticum quendam; qui primus hujusmodi nutriendi publicè peregrinos ratione adinvenit, & in eum finem publica ædificia ædificavit; ut tradunt Leo & Anthemius Cæsares. *l. omnia, 33. de episc. & Clerie.*

Privata, verò fuere singulorum domus quibus hospites & maximè pauperes advenas excipere mos fuit, quem ob finem apud Gentiles excogitata fuit pro sanctioris amicitiæ pignore, & jure hospitij, Tessera hospitalis, ut notavit Iampridem Budæus *in annotat. posteriorib. ad postil. de Captivis.* Ex T. Livio *lib. 5. & 7. de bello Macedonico.* Cicero *actione ultima in Verrem.* Inter Christianos autem, Tessera hospitij nulla alia fuit, quam ipsimet pauperes, cum quibus, & in quibus Deum ipsum, & Dominum nostrum Iesum Christum hospitem suscipimus, fuere tamen deinde tempora cùm dari solerent ab Episcopis literæ commendatitiæ peregrè proficiscentibus, ne fraus aliqua irreperet, & charitas Christiana aliquod acciperet detrimentum ac decessionem.

Vide *Hospitalitas.*

Xerophagia.

¶ Definitio et etymolog.

Vox Græca est deducta à nomine ξηρὸς vel ξῆρος quod significat siccum, vel durum; ideóque Xerophagia aliud nihil est, quam siccorum, crudorum & aridorum sive durorum esitatio, quæ tota olim quadragesimâ observabatur. Xerophagia est religiosissima à carne, vino, pomisque abstinentia. *Sed. Tert. c. 8. de resurrectione carnis.*

¶ Patrum sententiæ.

Cæterum per sex dies ipsius paschatis, omnes populi in siccorum esu perseverant, pane, inquam, & sale & aqua tunc utentes ad vesperam. Sed & pietatis studiosi duplas & triplas ac quatruplas transmittunt, & aliqui totam hebdomadam, usque ad Gallicinium Dominicæ illucescentis, vigilias autem agunt per sex. *Epiphan. l. 3. adversus hæreses n. 22.*

Pythagoras cavendum censuit; ne diis facta sacra fierent, abstinendum esse ab animantibus & à vino. *Damascenus de hæresi.*

Arguunt nos quod jejunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vespera producamus, quod etiam Xerophagias observemus; siccantes cibum ab omni carne, & omni jurulétiatne quid vinositatis vel edamus, potemus. Lavacri quoque abstinentiam, congruentem arido victui. Novitatem igitur objectant, de cujus inclyto præferibant, aut hæresim judicandam, si humana præsumptio est; aut pseudopropheriam pronuntiandam, si spiritalis indictio est, dum quaque ex parte anathema audiamus; qui aliter adnuntiamus, *Tert. de ieiuniis, c. 1.*

Si quis Episcopus Presbyter, vel Diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, à nuptiis, carnibus & vino, non propter exercitationem; sed propter abominationem abstinet oblitus quod omnia valdè bona; & quod masculinum & fœminnum fecit Deus hominem, sed blasphemans calumniatur opificium; vel corrigatur, vel deponatur, & ex Ecclesia ejiciatur. Similiter & laicus. *Concil. Gan. Tom. 1. Can. epist. 50.*

Si quis Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus in festis diebus carnem & vinum non sumit abhorrens & non propter exercitationem, deponatur ut qui habeat injustam conscientiam propriam, & sit multis offensionis causa. *Ibid. Can. 5.*

Moyses & Elias jejunarunt per quadraginta dies, & Daniel hebdomadas dierum tres panem cupiditatum non comedit, nec caro, neque vinũ in ejus ós intravit. Et Beata Anna rogans Samuelem dicebat: vinum, & omne quod inebriat non bibi, & effundam animam in conspectu Domini. Ninivitæ quoque, cùm per tres dies & per tres noctes jejunassent, iræ Dei periculum effugerunt. Esther quoque, Mardochæus, Iudith impiorum insultationem, id est & Holofernis & Aman jejunio declinaverunt. Davidque dicit, Genua mea infirmata sunt à jejunio, & caro mea immutata est propter oleum. *Clemens Rom. l. 5. const. Apostolic. 21.*

Vide *Ieiunium, Abstinentia.*

FINIS LIBRI VIGESIMI-PRIMI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER VIGESIMVS-SECVNDVS.

Y.

Litera.

Y Græcorum vocalis est,quia in illorum dictionibus scribendis,tantùm utimur. Hujus loco antiqui, qui peregrinam literam nullam recipiebant,quintam Latinorum vocalem sustinebant. *Cic. lib. de orat.* sic inquit, Purrum semper Ennius nunquam Pyrrhum: vi patefecerunt Fruges: non Phryges: ipsius antiqui declarant libri,nec enim Græcam literam adhibebant,nunc autem etiam duas;& quum Phrygibus dicendum esset,absurdum erat, aut tantum barbaris casibus Græcam literam adhibere, aut recto casu solùm Græce loquitamen & Phryges & Pyrrhum aurium causa dicimus. Hæc ille. Peculiare autem & proprium est huic elemento, ut in capite dictionum perpetuo aspiretur. Quare quæ ab eo initium sumunt,requirenda sunt inter aspirata.

De ejus inventione dissentiunt authores dum alij Pythagoræ,alij Palamedi adscribunt;stant pro Pythagora Isidorus *lib.*1. *orig.cap.*3. Ausonius *de literis monosyllabis græcis & latinis.* Persius *Satyr.* 3. Cornutus *in Persium pag.* 41. Palamedi favent Philostratus *in heroicis*, Martialis *lib.*13.*Epigr.*70.quos ut concilies, dicendum erit Palamedem hanc literam invenisse:sed Pythagoram ea usum fuisse quod magnus ille vir,qui per allegorias, symbola & signa suam ferè doctrinam tradebat,in hujus literæ figura,duas vias,virtutis unam,alteram voluptatis cernere se dictitasse,ibique multa de utraque differere solitus esset.

At quæritur à quibus, sive Palamedes sive Pythagoras, hujus literæ conformationē didiscerint;à Gruibus volunt aliquide quo suo invento, cùm aliquādo inter Principes Græcos gloriaretur Palamedes;Vlysses de Y. invento gloriam deberi non ipsi:sed gruibus dixit,quæ eam litteram invenissent docente natura non Palamede,illamque volando efformantes hominibus monstrassent: qua de re Lucanus sic cecinit. *l.*5. *v.*711

Strymona sic gelida bruma pellente relinquunt
Potura te Nile Grues, primóque volatu
Effingunt varias casu monstrante figuras.
Mox ubi percussit tensas notus altior alas,
Confusos temerè immixta glomerantur in orbes.
Et turbata petit dispersis litera pennis.

Inde factum est ut non solùm Y. Palamedis litera sit nuncupata,verum etiam ipsæ Grues(quæ Y suo agmine referunt)Palamedis aves appellatæ fuerint.Negant verò alij qui literam Δ vel qui literam A exprimi à Gruibus volunt. Græcum quidem Δ sive triangulum intelligitur D. Hieronym. *ad Rusticum de vita monastica.* Ioh. Tzezes, Grues, inquit, ut facilius aërem scindant, ordinem struunt triangulum oxygonum Ælianus, Plinius, Gellius, Plutarchus, Aristoteles apud Cic. *de nat. Deor. lib.*2.

Symbolum.

Authore Pythagora ut iam audivimus;litera Y.significat,exhibétque Bivium vitæ humanæ: quod elegantissimis versibus expressum apud Virgilium(siquidem is author est illius Epigrammatis quod ad calcem Virgilij cusum sic habet.)

Littera Pythagoræ discrimine facta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua collum.
Difficilémque aditum primùm spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter vita lata, sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque decusque parabit.
At qui desidiam, luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores;
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

FINIS LIBRI VIGESIMI-SECVNDI.

POLYANTHEÆ NOVISSIMÆ,

LIBER VIGESIMVS-TERTIVS.

Z.

Zelotypia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOLOG.

Zelotypia Græca dictio est, composita à ζῆλος, id est æmulatio, & τύπος, id est, forma. Hebr. *Kincah*, vide Zelus. Est autem ægritudo animi,ex eo proveniens,quod timeat,ne adsit alteri, quod cum nemine velit habere commune. *Secund.Chrysippum.*

¶ Loci Biblici.

Zelotypia duplex:*Vna*,cum nostri causa diligimus,ideoque non possumus rivalem pati: ut assentatores,qui in aulis Principum degunt,nec principis commoda propriè quæruńt,sed quatenus cum sua ipsorū utilitate sunt conjuncta,ideóque id unùm sollicitè studeńt,ut cæteros,quātumvis principi utiles arceant,quo videlicet ipsi ex eo soli majorē utilitem capiant. Hoc verò nō est principē,sed seipsum amare.Itaque istorū amor tum evanescit,cùm sublata est illius causa,id est,cum ea est principis conditio, ut nullum commodum amplius ab eo expectent. *Altera* Zelotypia prorsus est illi contraria,cum amicos ipsos rei honestæ causa in illis amandis spectamus:ideoque non modo soli nolumus diligi, sed potius quā plurimos sinceros amicos illis cupimus conciliare,quod eorum commodis magis quā nostris ipsorū delectemur,qui demum verus & honestus ac perpetuus est amor:Illā zelotypiā tribuit Populus Pseudoapostolis,*Gal.*4.17 ut qui sui commodi causa Galatas diligerēt,ideóque studio niterentur Paulum,ut rivalem,excludere.Hanc verò sibi 2.*Cor.*11.2.ut qui rei honestæ causa Corinthios dilexerit,id est nō lucri aut gloriæ studio,sed Dei zelotypia,ut ibidē appellat Zelotypiæ lex,*Num.*5.14.15.zelotypia spiritualis bona,*Exēplū*:Paulus,2.*Cor.* 11.2.zelotypia spiritualis mala,*Exempla*:Pseudoapostoli,*Gal.*4.17.

¶ Apophthegmata.

C. Sulpitius,uxorem suam repudiavit,quod aperto capite ædes egressa esset: Lex,inquiens,tibi meos unius oculos præfinit, quibus formam tuam approbes, his ornamenta compararo, his esto speciosa, non aliorum oculis placens.*Erasm.l.6.apoph.*

Alphonsus dicebat, ita demum matrimonium tranquille exigi posse si uxor cæca,maritus autem surdus fiat.Innuit autem fœmineum genus esse zelotypiæ obnoxium, & hinc oriri rixas & querimonias, & rursus marito molestam esse uxoris garrulitatem,qua molestia caritarus est,si fiat surdus. *Eras.lib.*8.*apoph.*

Mulieribus innatus morbus Zelotypia. *Heliodor.lib.*7.

¶ Similitvdo.

Chrysostomi. Rex quicquid adversus regnum suum putaverit, totum verum æstimat. Animus ejus semper suspectus est, regni zelo repletus. Dum omnia timet, omnia suspicatur, facilè credit, quicquid fuerit suspicatus. Sicut vir si zelet uxorem, aut uxor virum, omnem auditionem turpem credit de illo, etsi non sit auditio digna,& idonea ut credatur, tamen fidem auditionis zelus commendat. *In c.*2.*Matth.*

¶ Profana Exempla.

Idas & Lynceus, *Avernes & Apharei filij*. Pro Leucippi filiabus Phœbe,& Ilaira adversus Castora & Pollucē prope parā dimicarūt in quo cōgressu periit Castor:Polluci autē profuit immortalitas. *Lib.Ziria.*

Persa in amoribus gravi æmulatione prædicti sunt, ut non ille modo qui appellaverit & attrigerit regis pellicem, verum etiā qui prope in itinere præterlatus fuerit & prætervectus,quibus portantur palustra,capite

pite luat. *Plut. in Artaxerxe.*

Excandescit *Catullus* in Gallium rivalem,ut puellæ suæ furem:Idem ægrè fert,Gellium sibi ob pulchritudinem à Lesbia præpositum,ubi ait:

Cellius est pulcher, quianŝ? quem Lesbia malit,
Quam te cum tota gente, Catulle, tua.

Circe venefica ægrè ferens,Scyllam Nymphamà Glauco amari:fontem (in quo se lavabat) infecit veneno, cujus virtute Scylla in monstrum marinum mutata est. *Theat. Zuing.fol.*104.

¶ Hieroglyphica.

Sunt qui per *Camelũ Zelotypiam* significent propterea quod animalia reliqua,tempore quo rei venereæ cupidine,vel rabie potius incitata, gestiunt,in suum tantum genus sæviunt : Camelus autem in hominem etiam atque in unumquodque aliud animal efferascit,& usque adeo sibi timet ab omnibus,ut solicitudinem petat & id temporis ab omnium consortio separatus,solam fœminam affectetur. *Pier. Val. l.*12. *p.*117.

Zelus.

¶ Definitio et etymol.

Ζῆλος dupliciter sumitur.In genere quidem pro quavis animi commotione ab alterius vel male,vel benè facta,quatenus ex illis detrahitur aliquid nobis aut nostris.Hinc Zelus Religionis contra idolatras insurgit,quoniam honorem Deo debitum non præstant:& hunc Theologi duplicem faciunt,secundum scientiam;& præter scientiã.Sic zelus justitiæ Israëlitas coëgit,ut totam tribum Benjamin funditus delerent propter stuprum uxori Levitæ illatum.Hac significatione;omnis animi impetus à ratione vel recta,vel perversa proveniens,ad adstruendum aut destruendum aliquid cõprehenditur, & in primis ipsa ira:hoc denique impetu justitia potissimum & fortitudo inter tanquam instrumento.In specie verò Ζῆλον Arist.2.Rhet.Æmulationem vocat,quando pares inter se,vel reipsa vel saltẽ opinione, ob ejusdẽ boni possessionem acquirendã cõservandámve cõtendunt.Æmulatio certè ex aliena felicitate cõmovetur,non quod aliis hoc bonum invideat,qui hoc bono sunt digni(nã si indigni essent oriretur Νέμεσις)sed quòd sibi hoc ipsum etiã communicari,suúmq; bonũ excellẽtius & illustrius esse cupit.Est autẽ alia liberalis æmulatio, quã Græci ζῆλον appellarunt, ἀπὸ τῦ ξηλόειν, hoc est μίμησις deducta,quæda τῦ καλῦ μίμησις : alia illiberalis,& sordida,ἔρις & ξαυχάρης mater, ἀπὸ τῦ ζηλεῖν, hoc est, φθονεῖν quæ ζηλοτυπία propriè nuncupatur,si Eustathio credimus,in quocunque bonorum genere Quamvis loquendi usus obtinuerit , ut amatoria æmulatio Zelotypia κατ' ἐξοχὴν dicatur Hesiodus ambas ἐριδας sorores facit,atrã noctis filias;ne sit mirum,alteram in alteram degenerare. Porrò, quia in omni bonorum genere æmulatio potest esse , ea propter ulla ferè virtus aut vitium est,in quo non vestigiũ aliquod hujus affectus reperiatur, quatenus vel salutarem vel pernicioſam litem homines inter se exercent.

¶ Loci Biblici.

Zelus:*Primò* significat honestum illud & laudabile studium, quo accendimur ad alicujus virtutes imitandas aut etiam superandas,sine ullo tamen ipsius ódio, 1.Cor.12.13. & 14.v.1.12.39.2.Cor.9.2.Galat.4.18. Tit.2.14.*Secundò*,invidiam ac livorem,.Act.5.17.& 7.9. & 13.45.& 17. 5.Rom.13.13.1.Cor.3.3. & 13.4.2. Cor.12.20.Gal.5.10.Iac.3.14.& 14. 12.*Tertiò*,accipitur pro sancta quædam zelotypia,quæ non proficiscitur à cujusdam odio, verum ab eorum amore quos non nostri, sed ipsorum potius causa amamus,2.Cor.11.2. *Quartò*,pro sui ipsius amore,cui sancta illa zelotypia prætexitur;Galat.4.17.*Quintò*.pro animi æstu ex indignatione de iis cõcepta,quę indignè fiunt adversus eũ quẽ amam⁹,puta vel adversus homines nobis charos,2.Cor.7.7.Colos.4.19. vel adversus Deũ ipsum. Est autem hic zelus duplex:*Vnius* nimirum,cùm voluntatis Dei cognitione,ac vera in eum fide conjunctus qualis est Christi zelus de quo agitur,Ioan.3.17.item qui commendatur,2.Cor.7.11.& Apoc.3. 19.*Alter* verò,qui non est secundum scientiam,& cæcus potius impetus ac furor dici debet,ut Rom.10.2.Phil.3.6.Act.21.20. & 22.3. Gal.1.14. Hinc demũ sexta significatio orta est.cum ζῆλος ad ignis ardorẽ trãsfertur,ut Hebr.18.27.zelus bonus & sanctus commendatur.Rom.12.11.

Zelus ζῆλος, Hebr.*Kinneah*,à verbo *Kinné*,æmulatus est,provocavit, zelum habuit vel ex invidia : vel ex amore indignatus est , ægrè tulit. Hinc ἀγανακτέω,indignor stomachor.*Kanno*;zelotes.æmulator,qui ægrè fert injurias. Gal.*Jaloux*,q.d. *Zalous*,Zelo corruptus.

Patrvm Sententiæ.

Si videris ethnicum vitæ temperatæ , & reliquæ morum honestatis studiosum supra te,tuum etiam studium intẽde,ut fias similis fructuosæ ficui;quæ per caprifici viciniam vires suas colligit,ac diffusionem cohibens,melius suos fructus alit & producit. *Basil. apud Anton.ser.de cœlo.*

Noli cogitare te malis videri præstantiorem , sed tristare quod sis bonis inferior. *Nazian.apud eundem.*

Animi acrimonia, cum ad pietatem accesserit zelum parit;zelus autem fidei præsidium est. *Idem orat.*23.

Prima benè agendi ratio est,rerũ honestarum cõmendatio.Laus enim zelũ parit, zelus autem virtutẽ;virtus porro beatitudinẽ:hæc verò rerũ expetendarum culmen est:ad quod omnis probi viri agitatio tendit. *ibi.*

Nihil prodest habere zelũ Dei:& non habere scientiã Dei.Iudæi putãtes se zelũ Dei habere;sacrilegi extiterunt in filiũ Dei:quia nõ secundum scientiã zelati sunt:quia ignorãtes Dei justitiã propriã(id est,quæ hominibus justitia videbatur)studebant implere,cum utique ipso magis justitiæ Dei,nempe Christo obedire conveniret. *Orig. in epist.ad Rom.*

Est zelus ad vitam,& est zelus ad mortem.Ad vitam zelus est divina præcepta servare : & amore nominis ejus custodire mandata , ut fecit Phinees. *Ambr. in Psal.*118.

Zelus Dei gratia est,qui exquirit,qui supervenit,qui se justi infundit pectori.Zelus Dei vita est: Zelum Dei qui habent , omnes sibi inimicos putant, qui sunt hostes Dei, quamvis patrem, fratres, sorores. *ibid.*

Zelo fidei populus gentilium vitam sibi acquisivit æternam,quam negligentia atque desidia Iudæorum populus amisit.Populus qui erat eruditus in lege, nullum fidei habebat ardorem.Contulit se zelus ad genites , cujus tanta est gratia,ut electionis prærogativam vicerit, & eruditionis industriam superarit. Denique zelus apprehendens populum ineruditum fecit esse meliorem. *ibid.*

Zelus charitas est:valida est sicut mors charitas:durus sicut inferi zelus: Durus zelus quẽ nulla vincit hujus vitæ illecebra,Durus sicut inferi per quẽ peccato morimur,ut vivamus Deo.Angeli quoq;sine zelo nihil sũt: & substantiæ suæ amittunt prærogativã,nisi eã zeli ardore sustẽtẽt. *ibid.*

Zelo vindicatur Hierusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur:zelo pudicitia possidetur,sed non solum locum Ecclesiæ zelare debemus,sed hanc quoque interiorem in nobis domum. *ibid.*

Audi quid sit habere zelo,sed non secundum scientiam ignorantes inquit Apostolus,Dei justitiam:& suam volentes constituere, justitiæ Dei nó sunt subjecti.Sic ergo ideo non secundũ scientiã zelũ Dei habent,qui ignorantes justitiam Dei volũt suam statuere:qua se ex ipsis justificant: ideo gratiã Dei cognoverũt,quia gratis saluari noluerunt. *Aug.in.Ps.*30.

Quis comeditur zelo domus? Qui omnia quæ ibi videt fortè perversa,satagit emendare,cupit corrigere,non quiescit. Si emendare non potest,tolerat,gemit,non excutit de area granum,sustinet paleam,ut intret in horreum cum palea fuerit separata. *idem.tract.*10.*in Ioan.*

Vnumquemq; Christianum zelus domus Dei comedat, in qua domo Dei membrum est:Non enim major est domus tua,quã domus ubi habes salutem sempiternam.Domum tuam intras propter requiem temporalẽ, Domũ Dei intras propter requiem sempiternam.Si ergo in domo tua ne quid perversum fiat satagis,in Domo Dei,ubi salus reposita est requies quid perversum videris? *ibid.* sine fine debes pati quãtũ in te est,si quid fortè perversum videris.

Vnumquemque Christianum zelus domus Dei comedat, verbi gratia; vide fratrem currere ad Theatrum, prohibe, mone contristare, si zelus domus Dei comedit te.Vides alios currere & inebriari velle,& hoc velle in locis sanctis,quod nusquam decet:prohibe quos potes, quibus potes blãdire,noli quiescere,tamẽ si amicus est, admoneatur leniret:uxor est severissimè refræneatur:ancilla est,etiã verberib⁹ cõpescatur,&c. *ibid.*

Zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam , qui justitiam Dei ignorãtes suã constituere volunt.Vnde Paulus correptus ait , non habeo meam justitiam.Illi volunt suam constituere,adhuc eos delectat in stercore jacere. Ego non habeo meam justitiam ex Deo quæ justificat impium. Tolle te,tolle inquam te à te,impedis te;si tu te ædificas ruinam ædificas. *idem de verbo Apostol.ser.*15.

Nihil verò tribulationi par:philosophiæ mater est.Anna suam habens æmulam non est eam contumeliis persecuta. Sed quid? ad Deum cõfugit,& orans,nec ejus meminit,neque dicit quoniam illa mihi improperat, defende me,tam sapiens erat mulier:erubescamus viri , & quidem scitis quod zelo nihil comparatur. *Chrys.hom.*62.*ad pop.*

Fortis zelus qui nunc in mente doctoris agitur;in die extremi judicij inter eum & animam quam à vitiis zelatur testis est : ut & si audire is qui docetur & noluerit , doctor tamen pro zelo quem exhibet , de auditoris negligentia reus non sit,&c.*Greg.in Ezech.hom.*12.

Nullũ omniporẽti Deo tale est sacrificiũ quale est zelus animarũ.*ibid.*

Rectitudinis zelo,contra vitia accendimur.Phinees ante oculos deducatur , qui coëuntes gladio transfigens,castitati populum reddidit,& iram Dei iratus placavit. *ibid.hom.*5.

Zelo domus patris Salvator impios ejecit de templo,zelemur & nos, fratres charissimi,domum Dei, & quantũ possumus ne quid in eã pravũ geratur insistamus.Si viderim⁹ fratrẽ,qui ad domum Dei pertinet,superbia tumidũ,detractationib⁹ assuetum ebrietati serviẽtẽ,luxuria enervatum,iracundia turbidum, si alio cuiquam vitio substratum , studeamus in quantũ facultas suppetit,castigare:polluta ac perversa corrigere:& si quid de talibus emendare nequimus,non sine acerrimo mentis sustinere dolore,& maximè in ipsa domo orationis ne quid ineptum fiat,ne quid nostrã fraternãve orationẽ impediat,totis viribus agam⁹.*Beda.in Ioa.c.*2. Cùm duo sint beatæ contemplationis excessus , in intellectu unus , & alter in affectu,unus in lumine,alter in fervore:unus in agnitione , alter in devotione:pius sanè affectus,& pect⁹ amore calẽs:& sãctæ devotionis infusio,eriã & spiritus vehementi repletus zelo , non planè aliunde quam è cella Christi vinaria reportantur:& cuicunque cum horum copia surgere ab oratione donatur,potest in veritate dicere.Introduxit me rex in cellam vinariam. *Bern.in Cant.ser.*40.

Importabilis absque scientia est zelus.Vbi ergo vehemens æmulatio, ibi maximè discretio est necessaria,quæ est ordinatio charitatis.Semper quidẽ zelus absque scientia minus efficax minúsque utilis invenitur:plerique autem & pernicioſus valde sentitur.Quo ignis zelus fervidior,ac rigidior & spiritus,profusiórque charitas,eo vigilãtiori scientia opus est,quæ zelum reprimat,spiritum temperet,ordinet charitatem.*ibid.*

Zelus est fervor animi ad compassionem naturæ & ultionem culpæ & devotionẽ gratiæ proni. Zelus itaque utiliter flagellat servum,salùbriter corrigit filium , sollicitè atque fideliter servat conjugium : servum ultione,filium compassione,conjugium devotione. *Hugo in Iohelem.*

¶ Similitvdines.

*Chrysostomi.*Quemadmodum si quis infundat oleum super ignem ardentem, magis crescit incendium : Sic ardentem zelum Herodis, delusionis opprobrium amplius excitavit. *in Matth.c.*4.

Theophylacti,Vt bellua aliqua irritata,non ante sævire desistit,qúin aliquẽ aripiat,lacerérque,& vorans expleat iram. Sic & ignis æmulatione ductus,& zelo ulciscendi mandatorum transgressus , obidque desæviẽs quemcunque corripit , depascitur semper. *in epist.ad Hebr.c.*12.

¶ Exempla Biblica.

Zeli boni *Exempla*: Moses, Exod. 32.v.19.20. Phinees, Num 25.v.7.8. Macch.2.45. Iosuah, Ios.7.24. Filij Israëlitarum, 22.v.11.12. Iudic.20.v. 1.2.3. Elias.1.Reg.18.21.40.& 19.10. Iehu, 2.Reg.10.v.11.16.25.27. Ezechias.18.4. Iosias, 23.v.6. Zacharias Ioiadæ filius, 2.Paral.24.20. Esdras, 1.Esd.9.3. Nehem. Nehem.13.25. Mathatias, 1.Macch.4.v.23.24. David. Psal.69. Ioannes Baptista, Matth.3.7.& 14.4. Christus, 21.12. Ioan.2.15. Petrus, Act.5.3. Stephanus, 7.51. Paulus 3.10.& 17.16. Rom.9.v.2.3.2. Cor.11.v.2.29. Galat.3.1.& 4.19. Barnabas & Paulus, Act.14.v.13.14. Apollo, 18.v.24.25. Zeli indiscreti *Exempla*: Iosuah, Num.11.v.28.29. Abisai, 2.Samuel, 16.9. Filij prophetarum, 2.Reg.2.15.16. Ioan.4.v.1.2.3. Petrus, Matt.16.v.21.22. Discipuli, Marc.10.v.13.14. Ioannes, Luc 9.v. 49. Ioannis Baptistæ discipuli. Ioan.3.26.27. Princeps sacerdotum cum suis, Act.5.17. Iudæi, 7.57.& 13.45. Rom.10.2. Paulus, Act.22.3.& 26.v. 9.10. Gal.1.v.13.14. 1.Tim.1.v.12.13.

¶ Exemplvm Profanvm.

Plato vir summus, & Xenophon, haud expertes fuisse creduntur talis affectus: id indicio est, quod neuter alterius meminit unquam, cum multa uterque scripserit: ambo elati, & inter se alioqui noti, Socraticæque sapientiæ ambo alumni. *Sabellic.lib.6.c.9.*

Bavius & Mævius ineptissimi poëtæ, Virgilio suam inviderunt gloriam. De quibus ipse. *Virgil.in Bucolic.*

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

Asinius Pollio adeo non fuit infensus nomini Ciceronis ut ejus laudes audire nequiverit. Nam quum Sextilius poëta carmen hoc retulisset: *D. splendus Cicero, patriæque silentia linguæ*: Asinius eâ re permotus audire ulterius noluit.

Hyarbita Maurus, dum Timagenem philosophum inter pocula declamantem vellet imitari, & non posset, invidia crepuit. *Horat.lib.1.Epist.*

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua:
Dum studet urbanus, tendit discretus haberi.

Zodiacus.

¶ Definitio et Etymolog.

Zodiacus, Græcè ζῳδιακὸς est circulus cœlestis, in quo 12. signa sunt, quæ sol singulis annis percurrit. Latinè signifer dicitur. Vide Etymolog.triling. Lugd. *pag.919.920.*

Astronomi circos seu circulos cœlestes undecim numerant, cœlum ambientes. Hi circuli sunt Lacteus Zodiacus seu signifer, Æquinoctialis; duo coluri, duo Tropici, duo Solares, Meridianus & Horizon. *Macrob.lib.1.in Somno Scipion c.15.*

Circulus cœlestis est linea ambiens Sphæram, ac veluti semitam faciens per quam lumen utrinque discurrit, & inter quam vagantium stellarum error legitimus coërcetur. *Macrob.lib.1.in Somno Scip. c.14.*

Zodiacus *sensibilis* est circulus major, obliquus, constans sua latitudine, sectus in duodecim partes seu sidera, quæ vocâtur signa: vel in duas medietates quarum altera dicitur Austrina, Altera Septentrionalis: sub quo stellæ erratiles perpetuò moventur. Hujus obliquitatem novisse, Plinius ait esse, rerum fores aperire, *lib. 2. c. 8.* Hunc circulum prolixè describit Manilius, *lib.1.* ex quo paucos versus lectori propono.

Sed nitet ingenti stellatus Baltheus orbe,
Insignémque facit calato lumine mundum,
Et ter vicenas partes patet, atque trecentas
In longum: his sex latescit fascia partes,
Qua cogitet vario labentia sidera cursu.

Horum versuum sensum Manilij interpres eruditissimus Scaliger aperit *pag.56.* editionis Parisiensis. Dicitur autem Zodiacus, Macrobio teste, *lib.1.in Somno Scip.c.21.* à signis, quæ circa eam sunt, ζῴδια Græcis quasi signifer. Aratus ἀπὸ τῶν ζώων à figura animalium quæ in illo conspiciuntur, videtur denominasse. Illa (disticho comprehensa.)

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo:
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces,

Fortasse Zodiacus ἀπὸ τῆς ζωῆς: à vita, quod Sol per hanc Cœli fasciam vectus lumen vivificum creaturis præbeat & sit Zoophoros, id est, non tantùm signifer, verum etiam vitæ lator & dator, ut experientia constat. De eo Virgil. *lib.1.* Georg.& Ovid. *Metam.lib.2.*

Sectus in obliquum est lato curvamine limes
Zonarumque trium contentus fine, polúmque
Effugit Australem, iunctámque Aquilonibus Arcton.

Zodiacus, astronomis *imaginarius* dictus est circulus, major, obliquo meatu ambiens octavam Sphæram, & cum eadem mobilis, super propriis polis descriptus, ita ut & duobus locis Æquinoctialem intersecet ad angulos obliquos, tangátque una parte tropicum Cancri, ex altera tropicum Capricorni in uno puncto: habens item longitudinem sectam in duodecim signa, seu duas medietates, & latitudinem, tribus lineis parallelis comprehensam quarum media vocatur Ecliptica, distátque ab utraque extremitate octonis graduum intervallis.

Imaginantur autem hunc circulum ex motu solis præcipuè, quo is ex meridie progreditur ad Septentrionem, quotidie ferè unum gradum in hoc circulo absoluens, & triginta diebus prope integrum sinum percurrens. Dicitur obliquus, propter obliquum situm inter polos mundi. Nam altera ejus medietas ad arcticum, altera ad Antarcticum declinatur: solis & lunæ cursus ostendunt: Quo enim plures gradus in Septentrionali mediétate sol conficit, eo propius ad polum & nostrum verticem accedit.

Imaginario illo autem & ambiente cœlum zodiaco potius quam sensibili astronomica schola utitur, propter motum octavi orbis, quo stellæ fixæ ab occasu ad ortum, juxta seriem signorum progrediuntur, suámque declinationem mutant super polis zodiaci, servata eadem semper latitudine. Nam hoc motu ipsi cardines mundi ac poli moventur, & puncta Æquinoctiorum ad solstitiorum mutantur. Reliqua, videat lector apud Astronomos.

¶ Sententiæ Poeticæ.

Virgil.1.

Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Ovid. l. 1. Metam.

Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
Zonarúmque trium contentus fine, polúmque
Effugit australem, iunctámque Aquilonibus arcton.

Zonæ.

¶ Definitio et Etymol.

Zona Astronomis dicitur tractus Cœli vel terræ inter duos circulos parallelos, ex quinque, ab illis enumeratis, & inter ipsos mundi polos comprehensus. In cœlestes & terrestres, zonæ astronomicæ dividúntur. Quinque sunt zonæ cœlestes: duæ, Septentrionales quarum una ἀρκτική est, altera ὑπερβορεία: duæ meridionales, itidem una ἀνταρκτική, altera ὑπερώα & una intermedia ἀμφίσκιος, eáque latissima. Vulgo hæ zonæ nomina à qualitatibus sortitæ sûnt, quæ cũ nullæ sint in cœlo, neq; etiã à cœlo immediatè simpliciterq; proveniãt aut excitẽtur, Astronomi istis appellationib⁹ uti maluerũt, quib⁹ veteres, doctrinę gratia usi sunt.

Tractus *Septentrionalis* periscios, est tractus ille cœli, qui comprehẽditur inter polũ mundi Septentrionalem, & inter arcticum circulum: qui quidẽ est idẽ cum tropico Solstitiali: vel inter parallelam distantẽ ab Æquatore gradibus 66. scrupulis 8. vocatur Periscios, quia Sol, quando principiũ cancri obtinet, circum horizõtem movetur, & radios ita spargit, ut umbras in eo tractu circũ circa in orbem projiciat. Heteroscios verò, est tract⁹ ille cœli qui cõprehẽditur inter tropicũ Solstitialẽ, & arcticũ zonæ Periscię: Dicitur heteroscios, quoniã in hac roza radij solares projiciũt umbrã meridianã in rẽ tãtũ mũdi partẽ quęad polũ spectat.

Tractus *Meridionalis* periscios est tractus ille cœli, Septentrionali periscię oppositus, qui inter polum mundi meridionalem & circulum antarcticum cõtinetur, qui quidem cum tropico brumali idem est. Sicut autem in Septentrionali illo tractu, umbræ circum circa spargũtur, Sole ingresso principiũ Cãtri, ita in hoc opposito loco umbræ circum undique projiciuntur, Sole circulum brumalẽ obtinente. Zona meridionalis ὑπερώα est ille cœli tractus qui cõtinetur intra tropicum brumalẽ, & circulum antarcticum regionis periscię, in quo umbræ meridianæ tantum in alteram mundi partem, versus polum antarcticum projiciuntur.

Zona ἀμφίσκιος est tractus cœli comprehensus inter circulum Solstitialem & brumalem in quo umbra meridiana versus mundi latera projiciuntur. Nam Sole ingresso Cancrum umbra meridiana versus Septentrionem projicitur: eodem ingresso Cancrum umbra Meridiana versus merediem spargitur. Medium hunc tractum Æquinoctianalis dirimit quem cùm Sol habet, nullam de se meridianam umbram projicit. Vnde homines sub Æquatore habitantes dicuntur ἄσκιοι. Bis autem hoc illis accidit. Illis verò qui sub Tropicis habitant, semel tantum quotannis umbræ perpendiculares accidunt. Vide Strabonem in fine. *l.2.*

De Zonarum differentiis *D. Basil.hom.6.in Hexam.* Dies longissimi sunt, inquit, in quibus umbræ cadunt brevissimæ: & rursus brevissimi sunt dies qui umbras spargunt longissimas. Id quod apud nos accidit qui vocamur ὑπερόσκιοι, & qui Arctoam mundi plagam inhabitamus. Quoniam sunt aliqui, qui binis diebus totius anni nullum de se umbrã Meridianã projiciunt. Nã horũ vertices aspiciens sol undequaque ex æquo illustrat; ut etiam aquam in fundo puteorum per angustum foramẽ radiis illuminat. Vnde illos nonnulli vocant ἀμφισκίους, id est, inumbres. At qui ultra regionem aromatiferam (Arabiam) habitant, ij spargunt umbras utrinque. Soli enim sunt qui in terra habitata umbras meridianas versus Austrum projiciunt. Ex quò à nonnullis dicti ἀμφίσκιοι id est, biumbres.

De his zonis cœlestibus lege Virgil.lib.1. Georgic. & Tibul.*l.4.* de laudibus Messalæ: Claudianum *l.2.* de rap.Proserp.

Zonæ autem terrestres sunt plagæ terrarum inclusæ duobus tropicis versus utrunque Polum, in quibus aut caloris est excessus, aut defectus, aut mediocritas. Quinque numero, duæ frigidæ, quæ temperatæ, una intermedia sub Æquatore, quæ torrida vulgo dicta est. De his Strabo.*lib.2. Plinius lib.1. cap. 68.* Macrobius & Geographi multa tradunt, ut & recentiorum qui de Sphæra scripsere, quos consulat Lector studiosus. Ingeniosus poëta de quinque zonis cœlestibus & terrestribus, elegantissimos versus nobis reliquit, 1.*l.* Metamorph.

Vtque duæ dextra Cœlum totidémque sinistra
Parte secant Zonæ, quintæ est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei, totidémque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter utramque locavit,
Temperiémque dedit, mixta cum frigore flamma.

FINIS.

BIBLIOTHECA VNIVERSITATIS CRACOVIENSIS

Biblioteka Jagiellońska
stdr0025248

4.000—

J
S. l

I. 1.

11